

פירוש התורה

מהחכם הכורל

דון יצחק

אברבנאל

יורד כמטר על גו להצמיח ציצים ופרחים בחמשה
חומשי תורה, ויצא וגלחם עם כל אשר לא יעלה
על שמים שיאה גם פרוי יתן בעתו להבין ולהשכיל
ידבר אמת לאמתו :

ווארשא

ברפוס הרבני מה' יואל ב"י בהמנוח מה' אביגדור ז"ל לעבענואהק

שנת תברך לפ"ק

אחרון

משה

ПИРУШЪ ГАТОРА
т. с. Комментарій на пять книгъ
Монесевыхъ Абарбаналъ.

ВАРШАВА

Въ Типографіи И. ЛЕБЕНЗОНА 1862.

Печатать позволяется съ тѣмъ, чтобы по
напечатаніи представлено было въ Ценсурный
Комитетъ узаконенное число экземпляровъ.

Вильно, 26 Апрѣля 1860 года.

Ценсоръ Статскій Совѣтникъ и Кавалеръ

А. МУХИНЪ

ידבר וספר הכריאה מעם פמיכות מלות בראשית למלה ברא

בראשית ברא אלהים עד יום אחד. ראיתי להעיר בפסוקים האלה שאלות :

השאלה הא' בפסוק בראשית ברא אלקים וגו'. והיא האם ברא הכתוב לספר דבר הבריאה, ומזה אשר קדם בה, היאך יאמר שראשונה ברא את השמים ואת הארץ, כי הנה בהם יוכלו הנמצאים הנשמיים, עליונים ותחתונים, ואם כל זה ברא בראשונה, מה הוא אשר ברא אחר כך. והמפרשים תירלו זה באמרם שלא ברא הכתוב לספר דבר הבריאה, אבל במלת בראשית היא המוכה, יאמר בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ, הארץ היתה חמה וצורה, וזה דרך רש"י והראב"ע וגמסך אחריהם הרג"צ אם לא שהוא עושה נזרת הכתובים במאמר ימי אור. ויאמר הכתוב לדעתו בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ והיות הארץ חמה וצורה וגו' ויאמר אלהים ימי אור. ואין הפירוש הזה בכלל נכון אלפי, לפי שיתחייב ממנו שלא זכר הכתוב בעצם ועל הכוונה הראשונה בריאה לשמים ולארץ שהוא עקר פגת החדוש ואמונתו. ואם האמר שאין זה בטול לפי שזכרה אחר כך בריאת השמים במעשה הרקיע מה נאמר לארץ שלא נזכרה בה עוד בריאה. גם שיקשה מאי' שיאמר הכתוב שהארץ היתה חמה וצורה קודם שיזכור שהיתה נבראת, ושיודיע הכתוב עניני הארץ והמים והאש והחשך קודם שיזכור בריאת השמים הקדומים לכל. והראב"ע פירש השמים והארץ הנזכרים בפסוק הזה על הרקיע, שהוא לדעתו חלק מהאוויר ועל היבשה הנגלות. נמשך לדעתו שלא נזכר במעשה בראשית דבר מהעליונים אלא מהיסודות ומורכביהם. וכפי דרכו זה אין לנו בכתובי התורה עיון' על בריאת העולם בכלל כי אם על בריאת העולם השפל בלבד והוא מנוגה מאד לפי שהוא דעת התכוני' בשלי הסבוב שהאמינו שהיו הנרמים השמימיים ומנושעים קדמונים ושמה שבתוך הכדור מהדברים ההווים והנפסדים הם לבד היו מחודשים מזמן קצוב לפי תכונת הכוכבים. וגראה שאלו נטה החכם הזה שרי ליה מרי'. ואחרי שהוא אינו מקבל התחלות תורתנו באמונה חד' העולם בכלל המוחלט מה לנו להוכיח עמו בפירש הפסוק הזה כי אין לנו לדבר עם מי שיכחיש ההתחלה. אמנם הרמב"ן קבל זאת הכתוב לספר על הבריאה וכתב שברא הקב"ה מהאין המוחלט צוים הראשון לבד שני חמרים מבלי לורה כחתי' בטבעם כענין הסיולי הראשון שזכרו הפלוסופים ושמתאחד מהם עשה אחר כך כל הדברים העליונים ומהאחר עשה כל הדברים התחתונים ושעל שני החמרים הכחניים הם אמר בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ שהם אשר נבראו בתחלה. וגמסך אחריו צוה רבינו ניסים ושאר האחרונים כלם וכבר קדמוהו בזה קדמוני מפרשי האומות וגם הנביא ר' אברהם ברבי חייל בשער הב' מספרו מגלת המגלה אשר עשה זה ענינו כמו שאזכור אחר זה, אבל כפי העיון הישר והסובב כבר יתחייב לזה ספיקות. ראשון כי איך יאמר הכתוב שברא השם השמים והארץ בעבור שברא מהם הסיולי בלבד בהיות היולי הדבר וחמרו הוא החלק היותר פחות שבו. ואין יקרא החומר ההוא הפשוט בשם הנמצא השלם המורכב ולורה שהוא שמים וארץ וכל שכן שיקרא' בן צה"א הידועה השמים והארץ שלא תפול כי אם על הדבר המוטע הנראה והידוע מאד לא על החומר הכחני הנעלם והחסר שלא עמד בבהגיוחו רגע או רגעים, ושני' שאין אפשר שהיו נבראים שני חמרים כחניים בלי לורה ויהיו נבדלים זה מזה כי הנה הסבול ינא מזה הפועל והלורה ומי שאין לו לורה כלל בהיולי לא ינוייר בו הבדל וכמאמר הפלוסוף שמה שצב לא יוכר ויוצדל ממה שצב. וסלישי' כי ה' בראשית ב' נבראו ים מאין במעשה בראשית ולמה אם כן לא זכר בהם הכתוב בריאה, כמו שזכר בחמרים ההם. ואין לומר שהיו הלורה' בחמרים ככה כדע' צ"ר צלור' החמרים כי הוא אינו דעת אמתי ובפרסם צלורה האנושית שכולי עולמא מודו וגם צ"ר שאינו מבח ההיולי כל שכן שירוחק ים מלורות הנגלה כי בין שהיו נקשות בהם או שכלים נבדלים אי אפשר לומר שהיו בזה החומר ומהכרחיותו. ורבינו ים הנה חס"ל קבלו שכל מה שנברא בשמה ימי בראשית בקומתו נבראו. בצבינום נבראו. צדעתם נבראו. וכפי זה לא נבראו החמרים ההם כחניים וחמרים מבלי לורה כי אם בצבינום עם לורותיהם. והתיאור מהמפרשים הקדושים האלה מי הכניסם בזה הדוחק להניח שנבראו ראשונה חמרים כחניים מבלי לורות. שמהם נהווו אחרי כן הדברים כלם ולמה נבראו להיות נבראים הדברים כלם בלורותיהם בשלתהם האם מפני שהניחו הפלוסופים חומר היולי בזה נושא בהויה הטבעית וילמדו מעשיה הנה הם בחרו להניחו לפי שראו שההויה לא תהיה מנמצא בפעל אל נמצא בפעל. וקבלו גם כן שההויה לא תהיה מהעדר ולכן הולרכו להניח בהויה נוסף חמרו נמצא בזה אלמעי בין המליאות והעדר. לא כאלה חלק יעקב כי אנהנו נאמין שנתהוה העולם כל מה נבדלים אל אחרי העדר הנמור ואין לנו אם כן להיות היולי קודם בריאה הראשונה. ויברר שנתל רבינו ניסים לתת בדרשותיו לזה שתי סבות. האחת שראה הקב"ה להמשך ההויה הראשונה כפי האפשרות הטבע ולא לברא דברים רבים מאין. ולכן ברא חמר אחד משותף ממנו וזהו השפלים כלם וכן חמר אחד שממנו יהיו העליונים מפני שהלורה הנלגית לא היתה אפשרית שתחול בחומר הארץ. והסבה השנית היא שנברא חמר אחד משותף לכל הדברים השפלים כדי שיוכל האדם לזון עולמו מהממחים והב"ח כיון שנבראו בשבילי ולא היה זה אלא בהיות חמר אחד משותף לכל אשר בארץ. והסבות האלה אינן הכרחיות לפי שאם ידקו מאמרו על הדברים השפלים שיתחייב היות בהם חמר משותף מפני ההויה והפסד ומפאת מזון האדם מה יעשה בעליונים שאין בהם כל הויה והפסד ואינם מזון לאדם ומדוע הולרך אליהם אם כן חמר אחד משותף כל שכן שמי המונע שיברא השם היסודות הארבע עם לורותיהם וד' היזו חומר משותף לכל ההוים והנפסדים ולמזון האדם הקלור קלור יזו מלכר' ד' היסודות מהאין בבריאת חמר אחד. אלא שהדעת הזה הוא נכנה על לורך ההויה הטבעית כפי שרשי הפלוסופים לא על תכונת

ההויה האלקית המוחלטת כדעת התורה. ואם הייתי מאמין במליאות חמר קודם ממנו ההויה שאר הדברים מה שהוא באמ' בלתי ראוי כפי העיון התורני. יתברר אבחר לומר שנברא חומר א' כחתי, ממנו נעשה העליונים והתחתונים כלם, מהיותם שני חמרים נבדלים זה מזה ומבלי לורה, וכמעט בזה הבריאה ים מאין בדרך הרבנים האלה. ואין לאומר שיאמר שבהיות חומר אחד משותף לעליונים ותחתונים יתחייב שיהיו אם כלם נאחיים או כלם הווים ונפסדים כי זה ידק בהויה הטבעית המנובלת. ראה לומר שהדברים המשותפים בחומר אחד יתחייב שיתחשו במשיניהם מהנלחות או בלתי נלחות ולא בבריאה הראשונה המוחלטת שהיתה כפי הרגון לפי שכבר נוכל לומר שברא השם יתברך חומר אחד בתחלה ונתן לקצתו לורה וטבע קיים מתמיד בעליונים ולקצתו לורה וטבע משתנה הויה נפסד, כי בהיות הבריאה הראשונה כפי הרגון הפשוט כל דבר לא יבדל מן המלך וכמו שאמרנו במסכת תעניות (דף ט"ו) מי שאמר שיליק יאמר לחומך וידליק לפי שטבע הדברים אינו כ"א כפי מה שגזר רגונו יתברך ובהיות החומר ההוא שנברא ראשונה מזון מפאת עצמו לקבל איזו לורה כאשר השפיע יתברך בקצתו לורה קיימת נחקיים בזה החמר ההוא ולא ישתוקק לורה אחרת וזאתה בעליונים ובהשפיעו על קצת אותו חומר לורות היסודות ישתוקק החומר ההוא מפני פהיות אותן הלורות לורה אחר לורה למלאת הפרגום, ומפני זה היו עם לורות היסודות ליכיות שהם סבות ההפסד מזה שלא ימלאו כן בשמים. אלא שכל זה ראוי שירוחק מבעלי האמונה התורית כי הם מדרכי הפלוסופים ומה לחנך את הדבר. מפני זה פרישת הרבנים האלה רחקה מני. ומפרשי האומות פרשו פסוק הזה בדרך אחר, והוא שהתורה זכרה ענין הבריאה בראשונה בכלל באמרו בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ שהוא רמז לכל הנמצאים עליונים ותחתונים שזכרה בריאתם בפירשם ואחר כך התחיל הפרשיות איך היתה הבריאה ההיא במללאת הימים באמרו והארץ היתה חמה וצורה, ולפי זה הדרך לא יאמר לנו ספק למה לא אמר הכתוב בבריאת שמים וארץ ויאמר אלהים, ולמה לא אמר בבריאתם ויהי כן, לפי שזה הפסוק הראשון הוא דרך כלל, אבל האמר כל זה בכתוב בזכרון הפרטים. וגם זה הדרך אינו נכון לפי שלא מלאנו לדעתם שזכור אחר זה בריאת הארץ ולא בריאת שאר היסודות כי לא יאמר על אחד מהם יהי כן ולא יהי כן אבל אמר הארץ היתה חמה וצורה ואין זה לשון הבריאה וכן ורוח אלהים מרחפת אינו לבון בריאה לא לרוח ולא למים, ואם אין בחורה עדות על בריאת היסודות מנין לנו שהיו מחודשים וזה כלו ממה שיוסר שהפירושים האלו כלם בפסוק הזה לא יתבנו :

שואל למח לא נזכר בריאת הפלאכים בפס'

השאלה הב' למה לא נזכרה במעשה בראשית בריאת המלאכים הרוחניים בהיותם שלישי של עולם, והחלק הראשון והמשכונ ממנו האם נאמר כמו שחשבו אנשים מהמעיינים שאין שם שכלים נבדלים מחומר כי אם הסבה הראשונה ית' שהוא לצדו מניע הנגלים כלם, והיה הכדור המתנועע אחד וזהמניע' אחד. הנה זה מלמד שהוא שער כפי העיון וההויה הוא כפירה כפי התורה שפרסמה מליאות המלאכים בכפור האנוח ובהגעת הנבואה לנביאים. וידבריו דניאל, נקבו בשמות נבראל ומיכאל, וקבלו חכמי' ז"ל שהם נבראו בתחלת הבריאה, כיתר הדברים הנבראים כלם, שהיה כחית הללויה כל מלאכיו. כי הוא צוה ונבראו, ולכן אמר בחורה ויכלו השמים והארץ וכל צבאם, כי בכלל צבא השמים, הם השכלים המניעים אותם, וכמו שאמר (מלכים א' כב. יט) ראיתי את ה' יושב על כסאו, וכל צבא השמים עומדים עליו מימינו ומשמאלו שהם המלאכים, ועליהם אמר (ישעיה ע"ה. כו. ד') אנכי עשיתי ארץ, ואדם עליה בראתי, אני ידני נטו שמים וכל צבאם יאיתי. ובנבואה זכר ישעיה ב"ב שרפים עומדים ממעל לו, שראש המלאכים בשם שרפים, לפי שהים שליוחות לשרפים כמו שאמר והיות יולא עין, ואין א"כ נכחיש מליאות'. והנה בתנאים' השמימיים, קלרה הלורה כספור עניניהם, אבל עכ"פ העידה בכלל בריאתם. ויקשה א"כ, למה זה לא זכרה גם כן בדרך כלל בריאת השכלים הנבדלים, היושבים ראשונה במלכות, וכי חפסתי את כל כלי המפרשים בדבר זה, ראיתי שרש"י לא דבר בזה כלום, אך אמר ורוח אלהים מרחפת על פני המים, כסא הכבוד עומד באויר ומרחף ברוח פיו של הקב"ה ובמאמרו ע"כ. ולא ידענו מהו זה כסא הכבוד אשר זכר הרב, האם הוא שם לקבוץ המלאכים, ומה היה להם באויר, ולמה לא נזכר בהם בריא'. אמנם הראב"ע כבר הודעתך מכוונתו, שלא נזכר במ"צ דבר מן העליונים, ושאין זה דעת התורה האלקית, והרמב"ן כתב ז"ל, ואם תבקש בריאה למלאכים שאינם נוף, לא תפסד בתורה, אבל אם תזכר ותבין סוד בראשית, ולמה לא הקדים לומר אלהים ברא בראשית, תדע כי על דרך האמת יגיד הכתוב בתחתונים, ויחיוו בעליונים, ומלח בראשית תרמוו בחכמה ע"כ. ור"ל שבראשית, תורה על ספיר' חכמה שהיא היתה ראשית' הבריאה, כמו שאמר ה' בחכמה יסד ארץ, ויפרש מלת אלהים על המלאכים, ויהיה פירש הכתוב הזה, שבראשית וחכמה עליונים, ברא רוצה לומר הבורא יתברך, שלא נזכר בכתוב הזה, נ' מדרגות מהנמצאים שהם אלהים, רוצה לומר המלאכים הרוחניים, והשמים שהוא שם לכל הנלגים, והארץ שהוא שם השפלים כלם, שהם שלשת חלקי הנמצא השכלי, השמימי, והחמרי השפל הזה, ולכן לא אמר הכתוב אלהים ברא בראשית, לפי שהיה אלהים כפי זה הפירוש נברא, ולא בורה, וכן פירשו רבינו בחי'. וגם הדעת הזה אינו נכון, לפי שכל מעשה בראשית, נזכר שם אלהים כנוי לבורא יתברך, ואין א"כ יפושם שם אלהים הראשון שנתחלת התורה, שם המלאכים הנבראים, ושם אלהים ששאר הפסוקים על הבורא, סבת הפסוק יתברך, או פירש כל אלהים שצא במ"ב על המלאכים, וזה היו הבוראים, והוא מנוקב מאד. כי אל הסבה הראשונה יתברך, נתיחסה הבריאה כלה בעצם, וכלי

פועל יום ראשון והדברים האלה הכל המה מעשה תענועים לפי שמואלות החומר השפל לדעתו ולדעת כלל נכלל בשם ארץ. ואם עדין לא היה שם ארץ כיון שקדם בריאת האור לבריאת שמים וארץ לדעתו ארץ יאמר שהבדיל בינו ובין שבע הנבדלים שקרא אור גם שהחומר ההיוולאני היה המפרדים פעמים יקראוהו ארץ ופעמים יקראוהו שמים וזהו ופעמים מים ופעמים חשך וזהו המור' שכתבך ולכו בענין שהוא: ויולד כל זה הנה פסוק ויהי ערב ויהי בקר אי אפשר לישבו על נכון לפי שאף שיהיו מדרגות במלאכים לא יוכל בהם שם בקר וערב ואחת תראה שמה אמר בכל אי מימי בראשית' וגם בדבר שאין בו מדרגות כל שכן שלא אמר הכתוב ויהי בלילה ערב ובקר אלא ויהי ערב ויהי בקר כחם וארץ יולדך זה בשבילים הנבדלים. ויותר קשה מזה אמרו יום אחד מבלי ענין ומבלי קצור כלל כיון שאינו כמות ליהי ערב ויהי בקר ואין בו מדרגה והוא אם כן מעשה לבעל העצמים. וזה כלו מורה שהדעת היה מהיות האור נאמר על המלאכים הוא יולא מדרך האמת ואחשוב שהי' לא כוונתו אליו באותם המאמרים שאמרו בענין האורה כי אם לאור אלהי הנברא לשעתו ובפסק כמו שיבא אחר זה:

השאלה הג' היא אם היה שכל מה שנברא צימי בראשית היה במאמר הנאמר (תהלים לג) בדבר ה' שמים נעשו ובעצמה אמרו (אבות פ"ה מ"א) בעשרה מאמרות נברא העולם למה זה נכתב מעשה היום האי' ממלאכת שאר הימים. והנה השני בג' דברים. האי' שמלאכת כל יום ויום מחמשת הימים הנשארים בשביל לשון אמירה ויאמר אלהים יהי כך ולמה אם כן לא אמרם החורה ביום הראשון גם כן בראשית אמר אלהים יהי שמים וארץ כל שכן שהי' צריך לציור שמים וארץ נבראו במאמר עד שממנו זה מנו במכתב ר"ה בראשית אחד מהמאמרות באמרה בראשית נמי מאמר הוא. והשני בשני שמלאכת שאר הימים נזכר שם הבורא קודם לפעולתו. ויאמר אלהים יהי רקיע ויאמר אלהים יהי מאורות וכדומה. אמנם ביום הראשון נזכר הפועל קודם זכרון שם הפועל באמרו בראשית ברא אלהים עד שממנו זה הזכרון המעתיקים לשמות הכתוב להעתיק להלמי המלך אלהים בראשית בראשית כדאיתא במנלה. והשני הג' שלא נאמר בבריאת שמים וארץ יהי כן כמו שאמר בשאר הדעות:

השאלה הר' מהו ענין והאך היתה תהו ובהו וגו' וכבר ידעת מה שפי' בו הרב המורה בפ"ל ח"ב, ומשך אחריו הרמבן, וכלל כוונתם הוא, שכל הכתוב הזה להודיענו אחר שזכר בריאת שמים וארץ, שהאך היה אחר זכר בריאת היתה כוללת היסודות הר', ארץ ומים ואויר ואש, ולכן זכר בזה הפסוק והאך, שהכונה בו יסוד העפר והחשך שהי' יסוד האש כי האש היסודי הוא חשך ואין היה מאיר, היה נראה צליל, והוכיח הרב המור' שהחוש' הוא האש, ממה שפי' בהר סיני בשמעם את הקול מתוך החשך וגמלו' ודבריו משמעת מתוך החשך, וכן תאכלהו אש לא נופח וגו' (אבות כ"ב). וזוהי אלהים שהוא יסוד האש, על פני המים שהי' היסוד המימי והדעת היה אינו אומיני בעיני מפגים מהם שהכתוב אומ' והאך היתה תהו ובהו ויחשך על פני תהום. ואם היה שם חשך נאמר על יסוד האש, איך כמך אורו לתהו' קודם זכרון המים והאוויר, שהי' בחלקו הסודי השבשי. ומהם שהחשך אינו האש, והכתובים שהי' הרב לראיה שאמר על האש שם חשך, לא יסודו עליו כלל, לפי שהשם' שזכר' במעמד הר סיני על הענן והערפל, שהיה סביב האש הנרא' שם נאמר, וזה ענין בשמעם את הקול מתוך החשך, לפי שהיה הקול האלהי שהוא יולא מתוך החשך אשר שם, ואין זה האש שאמר ודבריו משמעת מתוך האש. אבל היו שם ב' דברים מתחלפים, האש הנרא' בראש הרר לעיני בני ישראל, והענן והערפל החשך שהיה סביבו, והקול היה יולא מהאש באמצעו' הענן החשך, וזקנו אש כן שני הכתובים, ולא נאמר חשך על האש, ולא אש על החשך, ויעיד על זה, אמרו (דברים ה') את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלם בהר מתוך האש הענן והערפל, שהוא החשך שהיה סביב האש, וכן כל חשך פועל לנפשו תאכלהו אש לא נופח, הם ב' דברים האור והחשך לא דבר אחד. ומה שכתב הרב שהאש היסודי הוא חשך כי אלו היה מאיר היה נראה צליל. חוץ מכבוד חכמתו אין הדבר כן כי הוא אינו חשך ואינו גם כן מאיר אבל הוא ספירי' ולא יתחייב מהיותו צלילי מאיר שיהיה חשך כי הנה האויר אינו מאיר ולא יאמר שהוא חשך. ואם היה חשך היה מחשך לנו היות גם כן יסוד הארץ עדין לא נקרא בשם מיוחד שהיה ציור השלישי נאמר ויקרא אלהים לבהר ארץ ולכן הארץ המזכרת בכאן הוא שם אל כלל התחתונים. והאמת הוא שאש נמלא חשך באש המתלקחת בעצם אשר אלצנו הוא מפני עכירות החמר שהוא ואינו כן באש היסודי כי אינו מסובך בדבר עב ועכור. ויש מהקדמונים שאמרו שאין שם יסוד האש אבל על כל מה שיש מן הארץ עד הנגלל הוא אויר והלקיין מתחלפים באיכויות בשמות ויתרון כפי קרבתו אל המרכז או אל המקיף לא שיתחלפו בצורה וכלם הם ספיריים לא מאירים ולא חשוכים. וזהו באמת הדעת היותר קרוב למושלל. כמו שיבאר אחר זה ואף אותם שהשבו שיסוד האש הוא חלקו בצורה המאיר אין ספק שיאמרו שהוא ציור וספירי' ממנו ולכן יתראו בו סככים צלילי והשמש ציור הראשון נאמר על המלאכים מה יהיה החשך הנזכר אחריו, ולמה קרא את האור השכלי יום ולחשך קרא לילה וארץ יעשה יום אחד מהאור והחשך היצק כל זה על המלאכים והרלב"ג משיב על זה שהחשך הנזכר בפרשה הוא רמז למציאות החומר השפל שהוא בתבליט המרחק וההבדל מהאור הרוחני כי היה האור השכלי צורה ופעל גמור והחומר הראשון השפל הוא כחתי חסר וחסל וחשך נערכו אל הנבדלים ומפני קיומ' קרא אלהים לאור יום וקרא לחומר החשך הכחתי לילה לחסריו. ואמרו ויהי ערב ויהי בקר יום אחד להגיד שבה האור הרוחני עשה השם מדרגות חלוקות הולכות מהלך השלמות קתם לקתם כמו שהערכ ובקרב יתחלפו מדרגותיהם בשמות ויתר ובסוף הפסוק אמר יום אחד להגיד שזה היה

אמנטי לא לשום דבר מנבראיו, גם שפי' זה הפירוש יחסר ככתוב שם הבורא, שיאמר בראשית ברא, ולא יזכור מי הוא הבורא. ועם היות שכתב החסרון אשר היה בשאר הפסוקים, (עמוס ו' יב) אם יחרוץ בבקרים (איוצ ז' ט) כי לא סגר דלתי פניו, אינו ראוי שנסכלו בפסוק הראשון מהחורה, שבו עקר אמונת חדום הבריאה. ועוד כי אם היה אלהים מכלל הנבראים, היה ראוי שיאמר בראשית ברא את אלהים את השמים ואת הארץ, כי את הוא סימן הפועל, ולכן היה ראוי לכמוך למלת אלהים אם היו נבראים, כמו שכתב לשמים ולארץ. ואחרי ראי' כי אין מענה צפי שלשת האנשים האלה, שלמים הם איתנו מפרשי החורה. דברתי אל בני אלקה אל הנדולים חכמי הנמרה, כי הם ידעו דרך ה'. וראיתי בבראשית רבה שאמרו אימתי נבראו המלאכים, רבי חנינא אומר בג' נבראו, שנאמר המקרה צמים עליהו, וכתוב עושה מלאכיו רוחו'. רבי יוחנן אומר בחמשי נבראו, דכתיב ועוף יעופף על הארץ, וכתיב ובשמים יעופף. ואמרו שם בין על דעתיה דרבי יוחנן, בין על דעתיה דרבי חנינא, לא נברא ביום הראשון כלום, שלא תאמר מיהלל הוא מוחת דברומו, וגבראל צפוננו, והקב"ה מודד באמנע, אלא (ישיעיה מ"ד כ"ד) אני ה' עושה כל, עושה שמים לבדי, רוקע הארץ מי אחי. ואומר אני שבדעות האלה מבוזרת החולשה. כי אין יתכן שיצרה הקב"ה שמים וארץ מים רוח אור וחושך, קודם בריאת המלאכים לדעת רבי חנינא, אף שהרואים שהביא אינם מחויבים, רוצה לומר שבעבור שנאמר עושה מלאכיו רוחות, אחרי המקרה צמים, שורה שנבראו צמי. כי הנה גם כן נאמר אחריו יסד ארץ על מכוניו, והיה לדעת כלם נבראת בראשון. ועוד שמאיתו פסוק שמציא רבי חנינא, לא יתבאר שנבראו צמי, כי אם שנבראו אחרי הרקיע, ואפשר שיהיה זה בג' או בד' או אחר כך. ואמנם לדעת רבי יוחנן יקשה גם כן, איך היתה הגלות היבשה ואימית הדשאים קודם בריאת המלאכים. והרואים שהביא, היא נורה שזה, וידוע שלא קבלה מרבו, עד הלכה למשה מסיני, כיון שבא חולק עליה, ולכן לא קבלה הרמב"ן. וגם הפעם שנתנו שמים שלא נבראו בראשון, כדי שלא יאמרו שעזרו בבריאת העולם אין לו הכרח לדעותיהם שאם כן היה ראוי שהיה בריאת אחרי בריאת האדם כן יאמרו שהם השפיעו בו הנשמה. ומהו כלו יראה שאין הדעת היה כפי הנראה מפשטו מתחשב בהיהר השאלה הזאת: גם נמלא בדבריהם ז"ל דעת אחר והוא שהמלאכים נבראו ביום ראשון בבריאת האור והשם בזה הוא שהנבדלים מפני קוור שכלנו להשיגם כפי אמתתם המעולה החורה עינים לאור מפני רוחניותו ודיוותו שבה להשגת המראים כמו שאותם הנמצאים הנכבדים הרוחניים הם בבת ההשגה השכלי' עד שממנו זה נאמר עליו ית' (תהלים כ"א א') ה' אורי וישעי ה' אור לי ולזה כוונתו ז"ל באמרו שצדקת חלום אמר רבי סימון הנדיל הקב"ה האור לעצמו, משל למלך שראה מנה יפה אמר לו לעצמי כך כשנבראו הקדוים קודם בראשית ארץ שום בריאה יכולה להשתמר בו אלא אני הה"ד (דניאל ז' כ"ב) ונברא עמיה שריה ובכר פירש הרלב"ג באמרו הזה על זאת הכוונה להוכיח ממנו שאין אפשר שיפורש על האור המוחש כי אין יאמרו שהבדילו הקב"ה לעצמו ושאלו שום בדיה יכולה להשתמש בו אלא שאמרוהו על האור הרוחני השכלי. וכן תמלא שבג"ד חלקו רבי יהודה ורבי נחמיה חד אמר האורה נבראת תחלה ואחר כך שמים וארץ, וחד אמר שמים וארץ נבראו תחלה ואחר כך נבראת האורה. ואין ספק שלא היו חולקים בצור הנשמי כי אין יסבול הדעת שהי' האור המוחש נברא קודם שנבר' העולם כי הנה הוא מתפשט באויר מניחן השמש ומאיר על הארץ ואם עדין לא היה נגלל ולא שמש ולא ארץ ולא אויר איך יהיה נברא האור אלא שיהיה דעתם ודבריהם בצור ההוא על השכלים הנבדלים ומאמרים אחרים באו גם כן שם מורי' על זה עצמו. והרלב"ג בספר מלחמות שלו ובפירושו לחורה פי' האור היה כפי הפשט על השכלים הנבדלים והוא בעיני דבר צלחי ראוי ולא מתחשב בפי פשט הכתובים וזה מטענות. האי' כי למה יקרא מלקרא אותם מלאכיו שרפי' או בשם אש כדרכו ויקראם אור בהיות האור הוא מקרה נמשך אחר מקרה ההנוסע והמלאכי' הם נכבדו' מהעצמי'. ומה שגא' בו ית' אורי וישעי אור לי הוא משל להלכה ולעורה הכאה ממנו על דרך קומי אורי כי בא אורח העם ההולכים בחשך ראו אור גדול. ומאמר ונברא עמיה שריה על הידיעה הנלויה לבני נאמר לא על המלאכים וראש הפסוק מוכיח על סופו ידע מה שכתובא ונברא עמיה שריה. ולכן שם היות אור הנבדלים קשה על השכל האנושי הנה להיות מלאכותם מהפסוק בתורה היה ראוי לקראם בשם: והשנית כי אם היתה בריאת המלאכים קודמת לשמים וארץ למה זה נזכרה בתורה אחרי כן בפסוק יהי אור. והפירוש אשר יעשו בזה בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ אמר אלהים יהי אור אינו נכון. שאם כן לא נזכרה בתורה בריאת שמים וארץ מכוונת לעצמה וארץ יאמר הכתוב מה שהיה קודם בריאת שמים וארץ אם לא זכר עדין בריא' והיה ראוי שיאמר בראשית אמר אלהים יהי אור ואחר כך יאמר וברא אלהים את השמים ואת הארץ. והענינה הג' שאם בא הכתוב לספר מה שהיה קודם בריאת שמים וארץ מה יהיה ענין והאך היתה תהו ובהו כי יבדוע הוא כי אם האור קדם לשמים ולאך שקדם גם כן אל היו' הארץ תהו ובהו כי הקודם לעצמו הדבר קודם בהכרח למצינו ומה צא להודיענו: והרביעית שאם היה האור הנזכר ביום הראשון נאמר על המלאכים מה יהיה החשך הנזכר אחריו, ולמה קרא את האור השכלי יום ולחשך קרא לילה וארץ יעשה יום אחד מהאור והחשך היצק כל זה על המלאכים והרלב"ג משיב על זה שהחשך הנזכר בפרשה הוא רמז למציאות החומר השפל שהוא בתבליט המרחק וההבדל מהאור הרוחני כי היה האור השכלי צורה ופעל גמור והחומר הראשון השפל הוא כחתי חסר וחסל וחשך נערכו אל הנבדלים ומפני קיומ' קרא אלהים לאור יום וקרא לחומר החשך הכחתי לילה לחסריו. ואמרו ויהי ערב ויהי בקר יום אחד להגיד שבה האור הרוחני עשה השם מדרגות חלוקות הולכות מהלך השלמות קתם לקתם כמו שהערכ ובקרב יתחלפו מדרגותיהם בשמות ויתר ובסוף הפסוק אמר יום אחד להגיד שזה היה

ימי אור. ואם אז לא נברא דבר בפעל אינו א"כ מהמאורות שבהם נברא העול' כי שאר המאורות הם כלם בפעל. ועוד שידועתו יתברך צאור קודם היותו ועולותו במחשבתו לברא אותו לא היה ראוי להכתב ולא ליחסו למלאכת היום הראשון כיון שקודם לכן שפור זמן צ"ת אם אפשר לשער היום בבריאה בכללה וכלי חלק ממנה ידוע ומושלל לשני יתברך ועלתה במחשבתו להבראות וא"כ אם כן ניחם השכלת האור קודם היותו לזמן ויום מוגבל. ועוד שא"כ יהיה מעשה היום הראשון מושלל ומעשה שאר הימים מוגשם בפעל ולשון הכתובים שזה בכלם מזלי חלוק כלל ולמה זה נאמר שצאו שני מאמרים על האור אחד מהם כאשר עלה במחשבתו להבראות ואחד כשנברא בפעל ולא נמצא כזה בדבר משאר הדברים שנבראו כ"ש שהיה ההסכמ' לעשות ביום א' והעשיה בפעל אחר כך שלשת ימים הקצור קצר הכח האלני מלברוא מיד כשהסכים בהחמתו על בריאתו. ועוד שאם היה מאמר ימי אור שאמרו השם בלבו מה יהיה ויהי אור כי עש היות שלל אמר ויהי כן יתוייב הוא שיהיה ויהי אור שיהיה בפעל. שאם לא נאמר כן יהיה ויהי אור מיותר והכפל גמור. ועוד כי אם ביום הראשון לא היה שם אור נמצא בפעל א"כ היה אז ערב ובקר ונאמר ויהי ערב ויהי בקר יום אחד וכו' נאמר בכל ימי בראשית אלא אם יאמרו שהיה הכל מדומה או מושלל ולא דבר בפעל ושאר חדוש העולם כלו דמיונות ואין אפיקורוס' גדול מזה וכל זה ממה שז"ר שקדרי החכם הזה לעת הרב אין בהם ממש ובשל עוזר ונפל עוזר ועוד יקשה על הרב המורה שלישית אמרו ויבדל אלהים וגו' כי הנה הכפל ההוא אם היה מתנועת הגלגל לא היה הכתוב מיחסו לשם הלא תראה שבבריאת המאורות אלהים יו"ס הראשון כמ"ס ולהבדיל בין האור ובין החשך כי הם היו המבדילים בלילה לא הש"ת. ועוד הודעתוך פעמים נבדלות לסבות הקרובות מייחסת הדברים לא לרחוקות לפי שאין בדיעות הסבות הרחוקות שלימות ידיעה. והתוהו מהחכמים האלה כלם א"כ חשבו להסתייע מאמר הן הן מאורות שנבראו ביום ראשון ולא תלכן עד יום רביעי. כי הנה המאמר ההוא מבאר שבפעל נבראו המאורות ביום הראשון ושלל נתלו ולא שמש בתנועותיהם והארתם עד הרביעי. וא"כ יכ"ו זה עם הראות הפעולות או שאר הדמיונות אשר אמרו. ואמנם שזה קוטר לדעת חז"ל מבואר ממה שאמרנו צ"ל ר' לוי בשם רבי חמא ב"ר חנינא שלם בריות היה הקדוש ברוך הוא בורא בכל יום ויום בראשון שמים וארץ ואורה. בשני רקיע ומלאכים ונהיגים. בשלישית ימים ואילנות ונן עדן. ברביעי תהו ולבנה ומגלות. בחמשי עופות ודגים ולייתן. בששי אדם וחוה ורמס. כי הנה בציור שבו הראשון נבראת האורה בפעל ומצינו כמו שנבראו שמים וארץ וסביראני נבראו המאורות וכל זה יוכיח שהאור הזה אינו אור המאורות ומה הוא אם כן ענינו מי יתן ואדע:

השאלה ה' למה בבריאת האור לא נאמר ויעש אלהים ולא ויהי כן כמו שנאמר במלאכת שאר הימים כי הנה ביום ה' בענין הרקיע אחר שאמר הכתוב יהי רקיע נאמר ויעש אלהים את הרקיע ומלבד זה נאמר שם ויהי כן. וכן ביום ה' אחר שאמר יהי מאורות נאמר ויעש אלהים את שני המאורות ושם נאמר ויהי כן ואמנם במלאכת שאר הימים אחרי המאמר הראשון פעם יאמר הכתוב ויעש אלהים בלבד ופעם ויהי כן בלבד אבל בבריאת האור לא נאמר ויעש אלהים את האור ולא נאמר בו ויהי כן ובמקומו אמר ויהי אור שאינו כדרך לשון התורה במעשה שאר הדברים:

השאלה ה' בנאמר וירא אלהים את האור כי טוב ויבדל אלהים בין האור ובין החשך ויקשה זה מפני'. ראשונה מפני מה לא אמר בבריאת האור וירא אלהים כי טוב בזהם והחלט כמו בנא' במעשה שאר הימים, ושנית מה ענין ההבדלה היות שיהם אלו יתברך כי הנה המציאות הוא נבדל מההעדר בעצמו ומבדל מבדיל לפי שהאור הוא מציאות והחשך הוא העדרו ושני המקבילים א"כ שימצאו יחדיו ובלשית מה ענין אמרו שלפי שהיה האור טוב הבדיל בינו ובין החשך כאלו אם לא היה האור טוב לא היה מבדיל בניהם ויבטו ניהם שבת אחים גם יחד והוא שקר כי הקנין וההעדר א"כ שמיאל האחד כי אם כבמל השני וסודו. ורביעי שהסבוק אינו מסודר כראוי לפי הנראה האחד לפי שהיה לו לומר ראשונה ויבדל אלהים בין האור ובין החשך ואחר כך וירא אלהים כי טוב ר"ל שהיה האור והבדלתו מהחשך דבר טוב וגלות לא שיאמר שראה את האור כי טוב ואחר כך ויבדל:

השאלה ה' בנאמר ויהי ערב ויהי בקר יום אחד. ויקשה זה משלשה פנים אם ממה שזכר הערב קודם הבקר בזהות היום קודם שבטע וידעיה ללילה. לפי שהערב יתחייב מהשקט אור היום החת הארץ ונא בלילה ולכן למעלה וזכר ראשונה בריאת האור ואחר כך אמר שבבדיל השם בין האור ובין החשך. ואם ממה שאמר ויהי ערב ויהי בקר ולא אמר ויהי לילה ויהי יום אז ויהי חושך ויהי יום ולא ויהי ערב. ואם מאמרו יום אחד ולא אמר יום ראשון כמ"ס בשאר הימים שני שליש רביעי חמשי ששי:

ידבר אם נבראו כל הדברים כסדר הימים אם לא השאלה ה' היא מה שזכר הרב המור' והפליג והבדיל בעניניהם והיה צמח שיעור הימים הראשונים השלשה אחד שני שלשי אם לא היתה עדין נמצאת התנועה הגלגלית אשר בה נתחדש הזמן אם היה שברביעי נבראו המאורות. והרב המורה חשב להשיב לזה שכן היום הראשון נבראו המאורות והתנועה הגלגלית וכו' שיעור הימים הראשונים בזהות אופן עצמו ששוערו האחרונים לפי שכל ברואות נבראו כאחד העליונים והתחתונים ונעזר הרב בא"ל את השמים ואת הארץ. את השמים לרבות חולדותיהם. ואת הארץ לרבות חולדותיה. ואמנם גם כן שכל מעשה בראשית בקומתו נבראו בצינוס נבראו ר"ל בלמחות ויפס ואמנם ג"כ שהשמים והארץ נבראו כאחד שנאמר (ישעיה מא יג) קורא אני אלהים יעמדו יחדיו. ויחשוב שבר שכל היו מלאכות נבדלות בשבת הימים כי ביום אחד ובשעה אחת נברא הכל אללו

הארץ בלמחות האויר והמים הנה א"כ אין החשך שם האם. וכן בענין הדות שפירשו הרב על יסוד האויר אינו כן כי הנה לא תמצא בכל הכתובים שיקרא רוח היסוד האוירי הפשוט אלא הרוח הנושא שהוא מורכב כמו שג' בספר האותיות או שאר הדברים שיכנה הכתוב בשם רוח כמו שיתבאר ואם לא כן אלא שהיה הרוח הנושא בל' יסוד האויר יקשה למה יו"ס אל האלהים בנאמר וירא אלהים מרחפת ולא יו"ס אלו ככה שאר היסודות שזכר. והפסוקים שהביא הרב מהרו"ק להוכיח שג' על האויר ורוח נכע מלת ה' נשפת ברוחך ודומיהם כלם על הרוח הנושא נאמרו שהוא המתנועע ולא על יסוד האויר שהוא נח במקומו ומפני זה כלל לא נחה דעתי לפרש בזה הפסוק וזכרון הד' היסודות ולכן תפול השאלה למה לא נזכרה בריאתם במעש' בראשית כהיותם יסודות הדברים השפלים ומזה גם כן ענין זה הפסוק כי הנה אומרו על פני תהום על פני המים אינו לבון בריאה כיון שלא נאמר בזה יסוד כמו שנאמר על שאר הדברים שנבראו אז:

השאלה ה' מה הוא האור הנזכר כאן בפסוק כפי פשט הכתוב ומה ענינו ואתה תדע שהרב המורה והראב"ע גם כן וכל האחרים דרכם חשבו שהאור הנזכר כאן הוא האור עצמו מהמאורות שנבראו בשמים. ויקול"א דלור"א שפירש התורה לאומות זהו דעתו גם כן וגם הרמב"ן זכרו בשם ים מפרשים אולי שלא ראה בדברי הרב המורה ולכן לא יחסו אליו. עוד תשוב תראה שגם בחכמי הגמרא נמצאו אנשים חכמים מחזיקים בדעת הזה כי הנה במסכת תענה אמרו שביים הראשון נבראו עשרה דברים ומנו בכללם האור. והקשו שם ואור ביום הראשון איברי. והכתוב ויתן אותם אלהים ברקיע השמים וכתוב ויהי ערב ויהי בקר יום רביעי ואמרו בסוף הסוגיא כתנאי אור שברא הקב"ה ביום ראשון אדם נופע ומניס בו מסוף העולם ועד סופו דברי רבי יעקב והתמים אומרים הן הן מאורות שנבראו ביום ראשון ולא תלכן עד יום רביעי עד כאן. ויראה מפשטו של זה המאמר שקלת החכמים היו סוברים שהיה האור הזה מושלל כמו לשכלים הנבדלים וקצתם היו חושבים שהיה האור מוחם וכבר ביארתי בשאלה השנית שאין ראוי לחשוב שיאמר האור בפרשה הזו על המלאכים. אמנם הדעת הב' שהוא היות האור מוחם ראוי לבאר כפי מה שיראה הרב המורה ותלמידיו. ואומר שהרב וכל האחרונים שחזרו דרכו וחשבו שנבראו השמים בתחת הנריאה נבראו ג"כ המאורות ונאלץ מהם מיד האוי' שאינו זולת הגלגל המתפשט מהגשם המאיר בגשם הספירי והוא שזכר השם בפרשה זו ואמר בו כי טוב לפי שהמציאות והסובי והפסוקי נבטא. והבדיל השם בין האור ובין החשך בתנועה הגלגלית אשר עשה הכלל עבדי בלילה להיות שניהם מקבילים הקבלה המציאות והעדר וקריאת השם לא' יום ולחשך לילה היא כפי האנשים כי השמות הם מוסכמים ונתייחסו הדברים האלה לאלוהי יתברך להיותו סבה ראשונה לכל הדברים וכאשר שמעו האור והחשך כהקף הגלגל הכולל מתורה למערכ ומשם הורחו למזרח היה יום אחד רוצה לומר יום מתחיל' כהשכה כאורה בן כ"ד שעות. וממה שאמר ראשונה ערב וא"כ בקר יראה שהאור הגדול צעת ההשפעה הכללית נקבע נוכח מרכז הארץ מתח' ליבשה וסביראני שהיה חשך מתפשט על החלק הגולה מביבשה וא"כ רוח על פני כל הארץ ולדעתו זה לא נברא האור בעצמו אלא שכלשר נברא הגלגל הזה שם שיתנועע ומתנועעו נמשך האור. ולפי שיקשה על הדע' הזה מה שזכרה התורה מכריא' המאורות ביום הרביעי הולך הרב המורה להשיב עליו כפי הנראה מתוך דבריו בזהות פ"ל ח"כ הנזכר שביים הראשון נברא הגלגל והמאורות והאור הנאלץ מהם. האמנם ברביעי נגלית ונראה פעולתם בבריאת המלאכים לפי שלא תהיה אלא ביריית המטר והמטר לא ירד כי אם שבעלאת אדים מן הארץ ובשכבה החום המנוע נושאור השמש לא שנתחדש אז דבר לא בגלגל ולא במאורות ולא באור הנאלץ מהם זהו הנראה מדברי הרב ודעתו בזה כפי מה שהלילו בעדו מפרשי ספרו ונעזר הרב בזה מאותו מאמר שזכרתי הן הן מאורות שנבראו ביום הראשון ולא תלכן עד היום הרביעי. אולי שגם הרמב"ן לזה עצמו כיון שזכר הדעת הזו בשם ים מפרשים כמה שאמר בסוף חז"ל ואם כן ירמזו הכתוב לאמר יהיה ברביעי אחרי היות המאורות ברקיע השמים ע"כ. רוצה לומר שהאור הנזכר ביום הראשון הוא עצמו אור המאורות הנזכר ברביעי אלא שבראשון זכרו הכתוב על העתיד להיות ברביעי. והדעת הזה בכלל הנה הוא מכתוב עדות כתבי התורה ומעוות וסותר דברי חז"ל וזה מפני. ראשון שהכתוב אומר ויאמר אלהים יהי אור ואם לא נברא האור בפני עצמו אלא שיתחדש בתנועת הגלגל מה יהיה ענין האמירה היות כי האור לא נהיה ולא נברא בעצמו והכתוב לא אמר שיתנועע הגלגל אלא שיהיה האור כ"ס שהם כבר נברא הגלגל כבדרייתו לא היה צורך שיזה השם בתנועתו כי הוא מעצמו יתנועע בכחיה אומרה היא נמנעת בחיקו ומה יהיה א"כ מאמר יהי אור וגו'. וב' שהנה הכתוב אומר יהי מאורות ברקיע השמים ויעש אלהים את שני מאורות ויתן אותם אלהים ברקיע השמים. והמאמרים האלה כלם מורים שעל היותם ידבר לא על הגלות פעולתיהם. גם שאם על הגלות הפעולות אמר היה ראוי שיו"ס ליום ה' שצו נראה הדברים לא על היום הרביעי וכבר חשב אחד מחכמי הדור להשיב על זה באופן אחר ולומר שיש לדברים מציאת מוחם חזק לפשט ומציאות מושלל כנפש הפועל אותו ושביים הראשון אמר השם יהי אור לפי שאמר אל לבו והסכים בהחמתו לבראו וברביעי בראו בפעל ושלכן לא נאמר ביום הראשון ויהי כן לפי שלא היה אז בפעל אבל אמר ויהי אור ר"ל שיהיה האור בפעל בבא עת המלא. וכן ויבדל אלהים שבתחתו ראה להבדיל האור מן החשך לא שהיה אז דבר מזה בפעל כי הנה לא יאל אל המציאות רק ביום הרביעי. וזה ג"כ כשישויין אינו כיון ולא אמרו לפי שהמאמר יהי אור א"כ לפרשו אלא על היותו ויציאותו לפעל רק על מחשבת הלב כי מלת יהי תורה לא להיות שהוא המציאות בפעל כמו יהי רקיע יהי מאורות. ועוד שארז"ל בעשרה מאמרות נברא העולם והראשון שגמו מהם

אבל נזכרו אותם הימים במעשה בראשית לרמוז על מדרגות הנמצאים שנעשו כפי הסדר העשוי. ולא שהיו ימים ממנו ולא קדימה זמנית לדבר על דבר ממנו שנברא במעשה בראשית. אבל שהיו דברים שאחרי בריאתם באותה שעה שנברא הכל נתגלו ונתגלו פעולותיהם אחר כך וזוהי גם כן היות ענין יהוד הימים ר"ל להראות פעולות מה שכבר נברא וכמו שזכרתי מדעתו במאורות למעלה בשאלה ה'. ויטען ממנו שהמשלוח ח"ל בזה הענין לזרע זרעים בבת אחת בארץ שימחו אחר כך בימים מחולפים זה ליום אחד וזה לימים. וזה דעת הרב וזהו אלף סוד גדול מסודות מעשה בראשית. והערים מלך בהשלמות כמו שתרצה מדבריו שמה. והולך רכיל מללה סוד הרלב"ג וגם הנרבוני ואלו מפרשי ספרו וסמך פרסמו דעתו וזו לא סוד. וקודם שאני דעתי בזה אודיעך שגם בדברי חז"ל ימצאו מאמרים יותר גלויים בדעת הזה כי הנה נב"ר אמרו רבי יהודה ורבי נחמיה רבי יהודה אומר ויכלו השמים והארץ וכל נפלאים ביום אחד לו רבי נחמיה וזה כתוב אלה תולדות השמים והארץ בהבראם מלמד שביום שנבראו בו הוליו תולדות. אמר ליה ר' יהודה וזה כתוב ויהי ערב ויהי בקר יום שני יום שלישי יום ד' יום ה' יום ו'. אמר ליה ר' נחמיה כמלקטי תלמידי היו כל א' וא' לקם בזמנו. רבי ברכיה על הדל דרבי נחמיה וחולא הארץ דבר שהיה פקיד בידו עד כאן. וכן אמרו במדרש תנחומא רבי יהודה אומר בשעה ימים נברא העולם וכתב במעשה יום ויום. רב נחמן אמר ביום הראשון נברא כל העולם שנאמר תולא הארץ דבר שהיה מוכן מבראשית עד כאן. ויראה מזה שהיה דעת רבי נחמיה ורבי ברכיה ורב נחמן שכל הדברים נבראו בבת אחת ביום הראשון כדברי הרב המורה. ולכן ראוי שנחקור אם הדעת הזו היא כפי מה שזכרו הרב הוא נכון וישר אם לא. ואם היה שאינו אמיתי ולא ישר האם כוונתו עליו חז"ל במאמרים אלה או מה היתה כוונת מחלוקותיהם בזה. ואומר בדעת הרב חז"ל ממעלה תורתו הוא שקר מבואר. ויתבאר זה מפנים. ה' שכתובים בספור הבריאה מעידים ששה פעמים ויהי ערב ויהי בקר יום כך ואף יכחיש אותם שום בעל תורה ואמר שלא היה שם מספר ימים ולא ערב ובקר אלא שכל נברא בבת אחת האין זה הכחש הכתובים והכחשם. והנ"ל כי הרב אמר כי מספר הימים היה לרמוז על מדרגות הנמצאים והוא עצמו פוגה אותם שמה ו' מדרגות הא' האור והחשך והב' המטר. והנ"ל המהצבים. והד' הנמחים. והה' הנ"ל. והו' האדם. ובתב בסוף דבריו שם וכן בא הכתוב במ"ב על זה הסדר בשום לא חסר דבר מזה. ואתה תראה שלא הסכימה מלאכת הימים עם המדרגות אשר זכר לפי שהמחצבים והנמחים יוחדו ליום אחד לא לשני ימים כדרכו וכן הב"ה והאלה ששעה הרב שתי מדרגות לא היו בב' ימים כי אם ביום א'. והפסד בב"ה הימים והאנ"י שששם הרב מדרגה אחת ויוחדו להם שני ימים. ויתר קשה מזה שנתחדד יום ד' לבריאת המאורות ואינה מהמדרגות שזכר הרב ולא העיר דבר על זה והסתייג פנים ממנו. וזה ממה שזכרנו שלא היו הימים מורים על מדרגות כמו שאמרת. והנ"ל הוא מה שאמרו במשנה (אבות פ"ה) בעשרה מאמרות נברא העולם ומה חז"ל והלא במאמר אחד יכול להבראות והמשנה הזאת אין חולק עליה והיא המוכחת שלא נבראו הדברים כלם יחד ולא במאמר א' כי אם בעשרה מאמרות שזכרו בששת הימים יום ליום יבש אומר וכמ"ס בעשרת הדברות כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ, והד' כי אם נכחש שהיו ימי המלאכה במ"ב ששה במספרם כמשפט הנה א"כ לא יהיה היום השביעי יום מנוחה ושבתה כי לא נאמר שנה ביום השביעי אבל שביום הראשון פעל ועשה הכל ובו ביום ג"כ נח וישבות מהמלאכה אם היה שכלם נבראו יחד. אלא שאמרת הענין הוא מה שזכרנו בפס הכתובים מהבדל הימים והבדל הדברים שנבראו בהם ומראת הערב והבקר אמת הוא. וכמה ים ממאמרי חז"ל מאמתי הדעת הזה מפסוקי הכתובים אם מה שאמרו בב"ר שלש בריות היה בורא הקב"ה בכל יום והוא המאמר שזכרתי למעלה. ואמר שמה ג"כ כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ ג' דברים אלו עקר בריתו של עולם ושבו מנ"ג ימים והוליו שלש תולדות הארץ בראשון כדברי ב"ה ובהנה ג' ימים והוליו ג' תולדות אילנות וששאי ונ"ע רקיע בשני ושהה ג' ימים והוליו שלש תולדות חמה ולבנה ומזלות. הים בשלישי ושהה ג' ימים והוליו ג' תולדות עופות ודגים ולויתן. ר' עזריה לא אמר כן אלא ביום ששית ג' אלהים ארץ ושמים שני דברים הללו הן הן עקר בריתו של עולם ושהו משלש ג' ימים ונגמרו מלאכתם כרביעי שמים בראשון כב"ש ושהה ג' ימים ונגמרה מלאכתם כרביעי במאורות. וארץ עקר בריאתה היה בג' שנאמר והוליו הארץ ושהה ג' ימים ונגמרה מלאכתם כששי באלה שנאמר אנכי עשיתי ארץ ואדם עליה בראתי ע"כ. ראה גם ראה אף ביארו בזה המאמר הבדל הימים ומספרם והבדלי הדברים שנעשו בהם מאין חולק עליו. וגם אותם המאמרים שהביא הרב המורה והבבאית אפי ג"כ לסייע דעתו כשיעווינו לא נמצאו סותרים לזה באמת. כי הנה מה שאמרו שכל הדברים שנבראו במ"ב בקומתם נבראו כצביונם נבראו אין הכוונה שנבראו כלם בבת אחת אלא שכאשר נברא כל דבר ביומו נברא על תכלית וזמנו וכן אמרם הן הן מאורות שנבראו ביום א' לא נתלו ברקיע עד הרביעי. כדבר הרד"ב בחלופי הימים והפעולות שנבראו נבראו המאורות ולא נתלו ברקיע עד היום ה' וכן אמרם שהשמים והארץ נבראו כא' כיוון שהם וכל תולדותיהם נבראו יחד אלא שנבראו שניהם כאחד ביום הראשון ובשאר הימים נעשו שאר הדברים ואמנם מחלוקת החכמים שזכרתי אם נבראו כל הדברים יחד או כל דבר ביומו אודיעך במה היה תלוי. והוא שהיה דעת ר' יהודה שהשמים והארץ וככה כל שאר הדברים שנבראו במעשה בראשית כלם נבראו מהאין הנמור באי זה יום שנבראו והי' א"כ בכל אחד מששת הימים בריאות ים מאין ור' נחמיה סבר שלא נבראו ים מאין אלא ביום הראשון שבו נבראו שמים מהאפס המוחלט ונתן הקב"ה אז כח להוליו תולדותיהם ששם המאורות ביום ה' ושארן נבראת ג"כ מהאין ביום הראשון ונתן הקב"ה צה כח להוליו תולדותיהם בשאר הימים ולא היו א"כ כל הדברים מאין אלא ביום הראשון בלבד. וזה ענין הרעים שזכרו ח"ל שאותם הרעים כבר היו בפועל בתחלה והורעו

נתנם בארץ כדי שיוולדו תולדותיהם בשאר הימים ולא נבראו א"כ הכל ביום הראשון אלא שנבראו התחלות בפעל והתולדות נבראו בהם בכח וזה ענין מה שדרש רבי עקיבא בשם נחום איש גז זו את השמים לרבות תולדותיהם או לרבות חמה ולבנה ומזלות ואת הארץ לרבות דשא ואילנות ונ"ע שהרבו אשר זכר היה בכח התחלות הן אבל לא יכחיש שילאו למיאות בפעל בשאר הימים. והוא מאמר ג"כ ר' אליעזר הגדול כל מה שבשמים בריאתו מן השמים וכל מה שבארץ בריאתו מן הארץ ואילו מאמר שזכרתי ממדרש תנחומא זה ענינו ג"כ לא יתבאר אחד מהם לשלול ולהכחיש רבי הימים ומספרם והבדלי הדברים שנבראו בימים נבדלים בעצמם ומפני זה כתב הרמב"ן בתוס' לבבו ובקיון כפי חז"ל. ודע כי הימים הנזכרים במעשה בראשית היו בבריאת השמים והארץ ותולדותיהם ימים ממם מחוברים משעות ורגעים והיו ששה כפשוטו של מקרא עד כאן. תמות נפשי מות ישרים ותחי אחריתי כמוהו. והיוצא מכל זה הוא בעול דברי הרב המורה והפסד דעתו בתשובת השאלה הזאת וכבר חשבו אנשים להשיב על השאלה הזאת באופנים אחרים שנים. הא' הוא ששם היות שהזמן השלם לא יטען כי אם בסגוב התנועה היומית הנה כבר יטען זמן בלתי שלם והוא הלקוח בהנחה משאר התנועות הפרטיות וכמו שזכר הפלוסוף מהאנשים האסורים במערה מילדות. ולכן כשנברא הקב"ה את עולמו השמים והארץ ותולדותיהם כבר נתחדש מאותן התנועות וההיוו' מספר הקודם והמתאחר וזהו שזכר הזמן והמשכבות. ושערו הימים מבלי תנועות המאורות. והאופן הב' הוא שאע"פ שגודה שא"כ שיעשו הימים מבלי אור המאורות מי המונע שהקב"ה מלך שהוא יודע העתידות כלם בהיות הזמן העתיד מצי' אללו הזכירו ושיערו טרם המלאך כמו שהיה שטורו השלם אחר מציאותו וכפי אותו שטור העתיד להיות צוה האל יתברך לכתוב הימים ההם ותחבו להשתייך בדרך זה ממדרשו רח"ל. זה כללית דעתם בתשובת זאת השאלה ובאמת כי הכל המה מעשה תענושים. אם האופן הראשון לפי שהתנועות הפרטיות עם היותם שיעשו כפי הקודם והמתאחר זמן בלתי שלם מבואר הוא שלא יעשו יום ולא לילה ולא ערב ולא בקר ותלפיהם. ועוד שאם בג' הימים הראשונים היה הזמן בלתי שלם ובג' הימים האחרונים כפי האור הנגלים היו שלמים אך בלשון שזו ומתדמה בלתי חלוק אמר הכתוב בכולם ויהי ערב ויהי בקר יום כך האם היה שזה הזמן הנגלים השלם לזמן בלתי שלם כפי התנועות הפרטיות. ואמנם האופן הב' מהתשובה אינו מתקבל ג"כ לפי שמה שבפס א"ל שיעור וימדוד מה שהוא חזן לנפש ואף בזמן העתיד להיות המצוייר בדעתו יתברך נאמר ויהי ערב ויהי בקר יום כך אף כי זה כבר נכתב אחר ימי אור ויהי אור וכבר הוכחתי שא"כ לפרש ויהי אור אלא שהיה נמצא בפעל ושלמותו אור פעלי קרא יום והוא ה' הערב והבקר לא היוצא האלהי. גם שיתחייב מזה שכל מה שיעשו בשלש הימים הראשונים לא היה בפעל והוא הנכחת הדברים בחלל. ובדברי רח"ל שבפסוק לסוכי נפסח לא כווננו לדבריהם כלל הקד רואה בפניך כמה מהחולש ים בדרך הזה להשיב על השאלה הזאת וראוי א"כ בנדע במה שעורו הימים הראשונים והערב והבקר שהיו קודם המאורות :

למה נזכר חסיד במ"ב שם אלהים ולא שם הוי"ה
השאלה העשירית למה זה בכל מעשה בראשית נזכר תמיד שם אלהים ולא נזכר שם ההוי"ה בן ד' אותיות יד"ל להיותו יותר נאות לאותו ספור משהיה העולם להיותו שם ההוי"ה לא שם אלהים. הלא תראה שהנביאים המיד היו מייחסים ענין הבריאה לאותו שם הנכבד כמ"ס ישעיה כה אמר האל ה' בורא השמים ונוסחם הלא ידעת אם לא שמעת אלהי עולם ה' בורא קולות הארץ. ועוד אמר דוד הללו את ה' מן השמים וגו' כי הוא צוה ונבראו ורבים כאלה שתמיד יאמר הבריאה הראשונה לשם המקודש הזה ולמה א"כ לא נזכר אותו שם ההוי"ה בכל מעשה בראשית ר"ל בספור ששת הימים ובפרשת ויכלו כי אם שם אלהים. אבל מפרשת אלה תולדות השמים והאלה באלו השמות מחוברים ה' אלהים אם לא בדברי הנחש והאשה שזכר תמיד שם אלהים. ובפרשת והאדם ידע את הוה אשתו וגו' נזכר תמיד שם ה' בלבד ולא שם אלהים כלל אלא בדברי האשה גם כן כי שם לי אלהים זרע אחר. ובספור השתלשלות הדורות נזכר תמיד שם אלהים בלבד לא שם ה' אבל לא בדברי למך שנאמר מן האדם אשר אררה ה'. ובפרשת וירא ה' כי רעה רעת האדם. כה נזכר תמיד שם יהוה"ה לא שם אלהים. ובפרשת השבול נזכר תמיד שם אלהים מי יתן ידעתי סבת השניים הגדולים האלה וחז"ל אמרו שכל המעשה נברא העולם במדת הדין ויראה הקב"ה שלא יוכל העולם להחזיק במדת הדין ושהח' בו מדת הרחמים. וגם אמרו שזכר שם מלא על עולם מלא מי יתן יוצגו גם כן המאמרים ההמה על פי אמתתם והשאלה הזאת אינה מיוחדת לפרשה הזאת אבל היא כוללת לכל פרשיות מעשה בראשית :

אלה הם השאלות אשר שערתי בפרשה הראשונה הזאת וראוי לפרש פסוקי הפ' הזאת באופן יותרו השאלות האלה כולם. ובעבור שהיתה הפרשה הזאת עקר מעשה בראשית ויסוד' ונאלו בה שמות משותפים ומשאלים ראיתי לנבאר ראשונה המלות הארביים בה לפרשם ונפסל בהם חלוק דעות למפרשים והם י"ב מלות. הא' בראשית. הב' ברא. הג' אלהים. הד' שמים. הה' ארץ. וז' חסד. ח' חסד. ט' חסד. י' חסד. י"א חסד. י"ב חסד. ובהנה הוצרכתי לנבאר המלות האלה לפי שלא ראיתי בדברי המפרשים דבור מספיק בהם כאשר עם לבני :

ביאור מלת בראשית

בראשית כתב הרב המורה בזהו פ"ל ח"כ הנזכר שמלת בראשית לא תאמר על הקודם בזמן אלא על התחלה ויסיכוד הנמצא עם מה שהוא לא יסוד או התחלה והוא חלק מהדבר שהוא ושליכן אין ראוי לפרש בראשית ברא אלהים מענין קדימ' זמנית לפי שהעולם לא נברא בזמן כי הזמן היה בכלל הנבראים כמו התנועה והנגלל שהוא נוסא אלהים אבל פירוש הכתוב הוא בתחלה ברא השם עליונים ותחתונים וכו' ואחרי בקשת המחילה ח"ל שאין הדבר כן אבל בראשית פעמים יאמר על התחלה

לברא' בראשית שברא' היוצר האמתי. אמנם אמרו (יחזקאל כ"ג) וברא אותם בחרבותם אחזר הוא נ"כ מלשון יפוי והוא יחזקאל כי כה אמר ה'. העלה עליהם קהל וחתן אותם לעוה ולבו ורגמו עליהן אכן קהל וברא אותם בחרבותם בניהם ובנותיהם ירדו ובחיהן בלש ישרו. ופירשו שהיה היה מיעד חרבן ישרא' והשתחת' ע"י. בכל קהל גדול המכבדים שיעלו עליהם והרגו בניהם ובנותיהם ובניהם בלש ישרו ושל השחתה וההפסד אמר וברא אותם ר"ל ואת היא הנריאה וההיו והיו והקשו אשר יעשו בהם בחרבותיהם והוא כמלעג עליהם וכמו שיאמר על הסומא בניה הנור. כן על השחתה הכללות אמר לשון בריאה והיואל מזה כולו שלבון בריאה כפי הנחתו הראשונה האמתית יאמר על המלאת ים מאין ומה שמאל חוק מזה הוא בדרך השאלה להדמותו בבריאה הראשונה בדמיו מהדמויים. כמו סיורו עליו הכתובים ומהם שזכרתי הדין על שלא זכרתי אבל כבר נאסרו לדעת בלשון בריאה כפי הנחתה הראשונה אם נאמר על הוי' המציאות הכחי בדבר אחר הסעדר או על המציאו השלם הנמצא אחר האין. ואתה חדע שהנשיא רבי אברהם ברבי חיית בספר מגלת המגלה כתב שהקב"ה המציא ראשונה התחלות הדברים כלם בנפילת כהן קודם אלהם למעשה פעלי. ושהקב"ה קרא לנתינת המציאות הכחי בריאה לניאה לפועל קרא עשיר ויורה ופעל זה נאמר אלה תולדות השמים והארץ בהבראם ביום עשות וגו' שבתחלה נבראו בנפילת כהן ואתה כך עשאל כשהנפילת לפועל בצורותיהם. וכן ביום ברא' ה' אלהים אדם בדמות אלהים עשה אותו ובדברי (ישעיה מ"ג) ולכבודי בראתיו יראתו אף עשיתיו. כי תמיד יאמר בריאה על נתינת הכח ועשייה או יורה על הוציאו לפועל. ובדברי חז"ל נ"כ (מדרש כ"ה) עשרה דברים נבראו ע"ש בין השמשות' ולא אמרו נעשו לפי שאז נתן להם מציאות כחי לניאו לפועל בשעת הוצרך ועל זה אמר הכ"ז (ישעיה מה) יוצר אור ובורא חשך עושה שלום ובורא רע אפי' עושה אלה. כי הנה האור שיש לו צורה אמר בו לשון יוצר והחשך שהוא אפי' האור וכחיותו לבוא אל האור אמר בו לשון בורא לפי שבעת החשך האור עומד בכת. וזכר את האור שהוא מהנה את העולם באור והחושך שהוא המפס' בחושך. ואם יסופק על זה מה"ש אני עשיתי ארץ ואדם עליה בראשית שזכר ראשונה העשים ואח"כ בבריאה. יש להשיב שהארץ ביום הראשון כלמה מלאכה ואלה לפועל ולכן אמר ראשונה אני עשיתי ארץ אבל האדם שהיה אז עדין בכת כי לא נברא אדם עד יום שבי אמר בו ואדם עליה בראשית להגיד שבבר היתה הארץ בפועל כאשר היה האדם עדין בכת הבריאה וזה דעת הנפילת ורבותיו על זה וממנו הוציא שיהיה פי' פסוק בראשית שבתחלה ברא אלהים את השמים ואת הארץ שנתן בחיות ואפשריות לאותם הממרים עליו ותחתיו שהנפילת ואחר כך נתן בהם הצורות והנפילת לפעל במלאכת שש הימים. ואין ספק אלני שמכאן לקח הרמב"ן מה שפירש בפסוק הזה כמו שזכרתי בשאלה הראשונה בפרשה הראשונה. ואם לא זכרו בשמו גם לא חזקו בראיותיו כמו שפירש הנפילת האמנם כשישקף דעת הנפילת בלשון ברא לא נמצאנו צורך ולא אמתיות כפי הוראת הכתובים כי הנה לשון בריאה נאמר על הנפילת הדבר בשלמותו וקומתו וצורתו לא בנפילת הכחי האחר. ומפני זה היה שהשאל לשון בריאה לדבר היפה והעצום במינו כמו בריאות וסופות. ועגלון אפי' ברא. ומאכלו בריאה. ולא נמצאנו על הדבר החסר הכחי. והנה על זה כי בו שבת נכלל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות. שא"ל פירוש אלה שנתן בו המציאות השלם לעשות במינו ולמשך היותו. וכן אלה תולדות השמים והארץ בהבראם מבואר שלא היו תולדותיהם אלא אחרי היותם בשלמותם. וזכר ונקבה ברא איתם. אמחה את האדם אשר בראתי אשר לא נבראו בכל הארץ ובכל הנפילת. על מה שאז בראת כל בני אדם. ועם נברא יחלל ים. כי הוא ציו ונבראו ושמעם לעד לעולם. שמו מרום עיניהם וראו מי ברא אלה. וכדומים להם שלא יוכל לפרשם כפי הסברה הנכונה אלא על הבריאה הפעלי' השלמה לא על המציאות הכחי החסר על כן אמרתי בלשון ברא יורה כפי הנחתו הראשונה על המלאכת ים מאין מציאות שלם פעלי לא נולד זה:

ידבר שפחות שש אלהים

אלהים כתב הרב המורה בפרק שני חלק ב' שש אלהים הוא שש השופטים עד האלהים יבא דבר שניהם והואשאל זה השם למלאכים ולבור' ית' להיותו שופט על הכל. וזה באמת אלני דבר בלתי מתקבל לפי שאין יסבול השכל שיהיה שש אלהים מונה בפניו וראשונה לשופטים ובדרך השאלה עליו ית' כיון שבתחלת התורה נאמר עליו ית' פעמים רבות ונמצאו בכתובים זה השם עליו ית' לאלפים ולרבבות. ומה שמאל שיאמר ממנו על השופטים מספר יהיו ונער יתבסס. וידוע הוא שמה שהוא על הדוב ושנמצא בכתבי חסלה הוא ההנה הראשונה לא מה שיאמר על מהם ונמצאנו בכתובים. אף כי כמו שאבאר אחר זה לא נאמר שש אלהים על השופטים כשיזכרו הכתובים עפי' אמתתם. ועוד כי חז"ל בארו במסכת שבוות פ' שבוות העדות שהשמות שאינם נמחקים הם אלהים אלוה איהם שדי. נבאות ואין צורך לומר שש בן ד' אותיות אם ככתבו יד"ד ואם בקריאתו אדני או י"ה שהוא גם כן מהשמות הקדושים ואשר הם נמחקים הגדול הנצור והטורח רחום ותנון וכו'. וכן הביאו הרב בספר המדע. וידוע שלא נתנו הכתובים ההם להחמק ואשר השמות והכינויים היו בלתי נמחקים אלא שמפני שהשמות שנאמרו בהנה ראשונה עליו ית' יובנו מתחלת הענין עליו ולכן אסרו בהם המחיקה מפני כבודו אבל שאר השמות שנאמרו בעצם וראשונה על האנשים להיותם התפעלות ובדרך השאלה אמרו בו ית' מותר למחקם כי מפני זה הם מרוקנים ממנו ית' ויחזיק מזה שאל ואליהם כיון שאינם נמחקים הנחתם הראשונה היא באמת עליו ית' לא בהשאלה מהשופטים כדברי הרב. והראב"ע נפ' התורה כתב שאל עמינו חקיק מלשון ים לאל ידי כיון שמתאנו אל אלוה בשמו יחיד ידוע אלהים

שהוא חלק מהדבר כדברי הרב ופעמים יאמר מענין קדימה ומנית כמו מראשית השנה מראשית כל פרי האדמה. טוב אחר' דבר מראשיתו מניד מראשית אחרית. בראשית ממלכת יהויקים ורבים אחרים כמות' בכתובים שהם כלם לשון קדימה ומנית אם כפי השנה או החדש או העת. ולא יתחייב מציאות מראשית ברא אלהים מענין קדימה ומנית שבברא העולם בזמן ולא יהיה זה כנגד אמונת האדום כמ"ש הרב כי אין כפול בנאמר שבראשית הזמן שבהדש ברא אלהים את השמים ואת הארץ לפי שבברא בעתה שאינה חלק מהזמן אבל היא התחלה לזמן. וזהויה מלת בראשית סמוכה כדברי רש"י אבל יחסר הנסמך שהוא הזמן כאלו אמר בראש' הזמן ברא אלהים וכו' וכמוהו וירא ראשית לו. מניד מראשית אחרית שיחסר בהם הנסמך וענינו וירא ראשית הארץ לו. מניד מראשית הדבר אחריתו. ואם מנסה לשוננו לחסר פעמים הנסמך בדברים הגלויים והמוחשים כ"ש שהיה יותר ראוי לחסרו במקום הזה מפני שהזמן הוא קשה הניור הלוח המציאות והכתוב לא יזכור אותו כי אם מזורק אל דבר מוחש מפורסם כמו בראשית ממלכת יהויקים שהיתה ממלכתו מוחשת. הנה אם כן מלת בראשית אפשר לפרשה באחד מנ' דברים אם מענין קדימה ומנית כבאר תיחוס אל העשה שהיתה התחלת זמן ואינה זמן. ואם מענין הסבה וההתחלה שהוא חלק מהדבר כדברי הרב. אמנם בית בראשית אפשר לומר שהיא בית הכלי. כמו יתראהו בשרד יוצר אותו בחרט. ומפני שההצבה היא כלי הפועל בפעולתו שבאמצעות' יפעל תרג' הירושלמי בראשית בחכמה. ואפשר שתהיה בית הזמן כמו שנתל עליו נויס בבכרת רשעים תראה ויהיה ענין הכתוב קודם כל הדברים שנבראו ברא אלהים את השמים ואת הארץ ועל זה הדרך תרגמו אנקלוס בקדמין. ואפשר שתהיה ב"ת בראשית בית החומר כמו בזהב כנסף בנחשת. ויהיה ענין הכתוב ששם הראשית והחומר שלהם ברא אלהים את השמים והארץ ר"ל שלא היה שם חומר קדום לדעת אפלטון כי הנה עיס החומר שלהם נחתהש שמים וארץ. הראשיתך בענין אופני הפירוסים שיתחייבו משמותי המלה הוציא כלם נכוחים למבין וישרים למוצאי דעת בפסג הכתוב. ומי יתן ידעת לאיזה כיוון הרב בפירושו. וכבר שמש גם כן בית בראשית על התכלית מקום בעבור כמו ויעבד ישרא' באשה. התשחית בחמשה. וע"ד זה דרשו י"ל בראשית בשביל ישרא' שנקראו ראשית בשביל התרומה בשביל החלה בשביל משה רבינו שגם אלה נקראו ראשית:

ביאור מלת ברא

ברא כתב הרב המורה שאין אללנו לשון יורה על המלאכת הים מאין כי אם לשון ברא. והראב"ע ורבים אחרים מוכיחים זה וביאו ראיה מן ויברא אלהים את התנינים הגדולים ויברא אלהים את האדם כי ידוע הוא כי מן היסודות נבראו לא מאין. ויש מי שאמר כדי להצדיק דברי הרב המורה שהמלאכה ים מאין תאמר בריאה ולא יתהפך שכל בריאה תהיה הוצאת ים מאין ואלה הם דברי רוח שאם כן מי יכריח לנו שהבריאה שנקרא במעשה בראשית היא ים מאין ובאיהם מהבריאה שחאמר על המלאכה הים מים. והנה הרב"ק להשכחו אחר הדעת היה כתב בפרטיו שברא שם נופל על ענינים מתחלפים בדרך שתף כי הוא נאמר על המלאכה ים מאין כמו בראשית ברא אלהים. וענין שני על הברירה והבדירה כמו ובראת לך שם. וענין שלישי על הכריחה וההשחתה כמו וברא אותם בחרבותם. וענין שלישי על בזמן ויופי כמו. וגנלנו אפי' שמן וברא. בריאות וטובות. ונ"ל שאין הדבר כן אבל ששם בריאה נאמר בהנה ראשונה ופעמים בהשאלה ושתקך הנחתו הראשונה הוא על המלאכה ים מאין כדברי הרב המורה וזהו נאמר בראשית ברא אלהים שהמציאם השם בכחו הבנ"ת אחר הסעדר הגמור. וכבר ביארתי בספר מפעלות אלהים שעשיתי בחדוש העולם מאמר ב' פ"ה ראות הכתובים מן התורה ומדברי הנביאי' המורים והמוכחים בהכרח היות היות העולם מחודש ולא מדבר. ולכן אמרה התורה אלה תולדות השמים והארץ בהבראם. והמשורר אמר כי הוא ציו ונבראו. וישעיהו אמר (מ' כו מ' כה) מי ברא אלה. בורא קצות הארץ. ולכבודי בראתיו בורא השמים כי תמיד יזכור הכתוב בהמלאכה השמים והארץ להיותם המאפס הגמור לשון בריאה כפי הנחתה הראשונה. ומזה הדרך נאמר ויברא אלהים את האדם שכלנו שזכר בו בריאה לא מחמת חמרו אלא מחמת צורחו והמשכלת שהמציא או לא מדבר. ובעבור שהיה מעשה הנפלאות כפי הרצון הפשוט האלחי והם מסבב הבריאה הראשונה להיות בלתי מיוחסת לחומר מיוחד שממנו יתהוו לכן בדרך השאלה קרובה מאד להנהה הראשונה נאמר בפללים לשון בריאה (שמות ל"ד ט') נגד כל עמך אעשה נפלאות אשר לא נבראו בכל הארץ. ואם בריאה יברא ה'. ונעבד' שהיתה הבריאה הראשונה להיותה המלאכה דבר מוגשם מלא דבר ענין זה מאל על הדעת האנושי לנייר הסאיל הכתוב לכל יצירת דבר זר ויואל מהמהנה הפעמי לשון בריאה ויברא אלהים את התנינים הגדולים מפני שגדלם מופלג מאד עד שיש בהם ארכס פרסאות כמו שאמרו. ולכן נ"כ יחס בריאתם לאלהים להביד שלא היה כח במים להמציא דבר זר ונפלא כמותם אלא בכחו יתבדך. ומהו המין אמרו (יהושע י"ז מ') ובראתה לך שם בארץ הפדיו כי לפי שהיתה הארץ היאה יער בלתי נעבד אמר יהושע לבני יוסף שיכינו אותו ויעשוהו מקום מוכן לישוב טוב. ומהו הזכר אמר עליו לשון בריאה ע"ד השאלה כפי זרות הדבר ההוא וכן לב שבור ברא לי אלהים ועם נברא יחלל ים. עשה נברא ולא מאו. בראתי חש. בראתי מחית. בורא יב שפטים והדומים להם ככולם נאמר לשון בריאה ע"ד השאלה להתחדשות הדבר הזר ומבלי הכנת הדבר המקבל אותו בבריאת הים מאין. ויין היו הדברים שברא הקב"ה בראשונה בשלם שבעתייהם בניו וביופי כמ"ש בצננום נבראו לכן השאיל הכתוב. על כל דבר נאה ויפה לשון בריאה ועגלון אפי' ברא מאד. בריאות וטובות. תכלת רוקח ובראו. להבראת אלה דוד. להבראם מראשית כלם לשון נוי ויופי כי הנה הלחם המאכל עושה האדם נאה ויפה והענין כלו שידמו בפי

שאלהים הוא לשון רבים ושהרצונו הוא מפני הכבוד כי מנהג לשוננו דרך כבוד לדבר לגדול בלשון רבים. וכמו ג"כ אחר זה שבשבור היות כל מעשה השם ביד המלאכים עושי רצונו נקרא הוא אלהים וגם דבריו אלה בלתי מחוורים אליו. אם בנ"ש ששם אלהים הוא רבים דרך כבוד לפי שמאלנו זה השם בלשון רבים נאמר גם על הדברים שנתפס השם מכבוד לא יהיה לך אלהים אחרים על פי. וזהו לא להוסיף יחס. ולא בא הכבוד לכבוד את הפסילים ואין לומר שקראם בן כפי מחשבת עובדיהם ע"ד והאנשים רדפו אחריהם כי הנה החורה באזהרה שלא יעבדו עבודת כוכבים לא היה ראוי שתכבדה כפי מחשבת הסכלים והעד אמרו יוצאו לשדים לא אלה אלהים לא ידעום. שבהיותו מנהג אותם קראם אלהים והוא המוכיח שלא נאמר אלהים בלשון רבים לכבוד ולתפארת. כל שכן שכלשון שיהיה לומר דרך כבוד לגדול בלשון רבים שהוא נהוג בלשון עם לנו. אינו כי אם בעידברו לגדול לנוכח אז ידברו אליו בלשון רבים. כאלו הוא שם לאנשים רבים וזהו. אבל בדברים נסתרים נזכר גדול. לא יאמרו עליו בלשון רבים ועוד שאם היה הרצונו בשם האלהות כבוד לשם. מדוע לא מלאנוהו בלשון רבים מאשר שמותיו יתברך אלא בשם אלהים. לא מהבליה נמחקים ולא מהנמחקים. כי בהיות הרצונו כבוד לשם כל שמותיו וכל כניויו היה ראוי שיוכרו בלשון רבים. ואינו כן. גם מה שאמר שבעבור היות מעשה השם על ידי המלאכים. נקרא אלהים. הוא גם כן בלתי נכון לפי שיתחייב מזה. שיהיה שם אלהים שנוכח בפסוק הראשון מהתורה נאמר על המלאכים והוא סקר מבורר. שהבדיחה הראשונה מהפסוק הראשונה יתברך היתה מבלי אמת לא מהמלאכים שהם מכלל זכריו. והחבר אמר לכבוד בתחלת המאמר ה' ואלהים הוא תאמר למושל בדבר מן הדברים ולדין שיהיה בכל כשהוא רוצה בו מושל בעולם. כלו יבין שיהיה בחלק כשהוא רוצה בו כח מנחות כגלגל או שבע מהשפיעים או דיון מים אדם. וגם השם בלשון קבוצ בעבור מה שיהיה נהוג בלשון האומות שהיו עושים זלמים והיו מאמינים שכל אחד מהם יתולו בו כחות הנגלים ומה שדומה לזה. וכל א' מהם אלא אלוה והיו קוראים כלם אלים בשפיעים בהם וכאלו הם מושלים בהם והם מתרבים ברצונו הכחות המהימנים את הגוף וכו'. והנה מזה דבריו יורה שאלהים שם מושל ושיאמר על המושל ושהיה כפי זה הנחתו הראשונה על האל יתברך שהוא המושל המוחלט בכלל וע"ה האלה יאמר על הנמלאים כפי כחם ודבריו אלה באמת הם יותר מחוורים מדבריו וזלתי כלם. האמנם ח"ד ראוי שיוצג זה אין ספק שיתערך לביאור ארוך. ולכן הנראה לי בדרוש הנכבד הזה אודיעך בזה. ומפני מעלתו האפשר להרחיב בו המאמר והקדים לך שתי הקדמות. ראוי שחדשם ראשונה כדי שמהם תעמוד על מה יורה השם בלשון רבים. ואילו הם. ההקדמה הראשונה היא בביאור חמש סגולות נמצאו בכתבי הקדש לשם אלהים. האחת היא שלא ימצא דבור מהש"ל לנביא או מהנביא אליו יתברך אם לא בזכרון אחד משני שמות אם השם המפורש בן ד' אותיות יד"ו או שם אלהים או שניהם יחד אבל בשאר שמות הקדש וכניויו לא תמצא זכרון נבואה בשום מקום כי לא תמצא וידבר שדי או וידבר אל נבואות וידבר חנון או רחום ולא מאשר בשמות והכינוי. והסגולה הב' שאלה השני שמות הקדושים יד"ו ואלהים מתהפכים בקדימה ואחור בסדר הקריאה כי כמו שנאמר ה' אלהים אתה החלוצה י"י אלהים צבאות הסיבנו. כן נאמר אלהים י"י חלי. ולא תמצא ההפכות בזה בשאר השמות והכינויים. והסגולה הב' כי כמו שלא יקרא המפורש שם אחר כלל כי לא נאמר צבאות י"י ולא שדי י"י או חנון י"י כן לא יקרא לשם אלהים שם אחר כי לא נאמר צבאות אלהים או שדי או אל או חנון אלהים ואולם מה שנמצא חנון ורחום י"י יחסר מלת המציאות כאלו אמר חנון ורחום הוא י"י. והסגולה הד' שכאש"י יסמך שם אחר מה' לשם המפורש הנה לא יסמך אלא באמצעות שם אלהים או אל כמו י"י אל רחום וחנון י"י אלהי צבאות. י"י אלהי ישראל וזלתי זה. ואולם כשמאלנו צבאות יחסר מלת אלהים בהכרח כמו י"י צבאות שוב נא. והסגולה ה' ששם המפורש כבר יקרא בקודש אלהים ויקרא בקריאתו. אבל לא יקרא שם אלהים בנקוד שם המפורש בשום מקום. הרי לך בזה ה' סגולות נמצאו לשם אלהים וזו היא ההקדמה הראשונה. ההקדמה הב' היא ששמות האלהות הם באמת שלשה אל אלוה אלהים או אלהי כי ענין שניהם אחד ר"ל אלהים ואלהי אם לא שאלהי הוא במוקד ובתלי נסמך לאחר אלהי השמים ואלהי הארץ ואלהי ירושלים. אך אלהים הוא מוכרח ובלתי נסמך לאחר ובסוף שכל כי כל שם אלהים וכלשם אלהים תמיד חסרים. אמנם שם אלוה המאמר תמיד בכל המקרא מלא עם וי' בן הלמ"ד והה"א מלבד אחד שה' יוצאו לשדים לא אלה שהוא חסר לפי שהשדים לא אלוה הם. אבל אלהי ואלהיך שהם שמות האלהות נאמרים עם הכינוי לנוכח או על המדבר בעדו תמצא חסר' מבלי וא"ו כי לא שמרו משפס האלה. והכלל הזה הוא ה' אחימי בכל המקרא אם לא שנים בספר חללים אלהי למדני לפשות רצוני כי אתה אלוהי. וה' ארוממך אלוהי המלך ויש להם כבה כפי הכח המסורה. אמנם כל הנשאים בכתבי הקדש הם חסרים ואנחנו לא נשגיח כי אם למשפט הכולל. לא למה שהוא על המעט והזכרות. וראוי לכל חכם לב שיהיה אם היה אל ואלהים ואלהי ושאר שמות האלהות כלם משורש אחד וענין אחד למה באו בנתינתם החלופים האלה שאלהים ואלהי הם תמיד חסרים בלי וא"ו ואלוה הוא המיד מלא בוא"ו ואלהי שענינו אלוה בלי הוא חסר ויהי ראוי להיות מלא כהלואי ואין ספק שלא נפל החלוק הזה בכתבי הקדש ע"ה הקרי וההזמין אלא בחכמה רבה וזו היא הקדמ' שנית. ומה שראוי שכל' בכתב' כל זה הוא שכאש"י נענין בו יתברך הנה נשער בו ב' ביותו מלדנו ואם הם אחת מלדו. האחת היא מלד מעלותיו ומחותיו המחויבים שהוא בתכלית השלמות והוא בלתי מושג וזלתי כפי מה שהוא ועל זה יורה השם המקרא בן ד' אותיות הנקרא שם המפורש כמו שכתב הרב המורה כי הוא מיוחס אליו ולא שיתקן בו זלתי וכמו שדרשו ושמו איה שמי שמי כמיוחס לי והנתינה השנית היא מלד השפעתו לכל זלתי שהוא מושפע ממנו כפי

שלמותו ולפי שהיתה השפעתו כפי כחו ויכלתו הנב"ת לכן ייוחד אליו שם אלהים שהרצונו בו. המשפיע והממלא כל הדברים בכחו וכן יורה על זה שם אל וכמו שאמר אלהי עולם י"י בורא קצות הארץ. אינו ראשון ואינו אחרון ומכלעדי אין אלהים. דעו כי י"י הוא האלהים הוא עשאו. כי אלה כלם וזלתי הרבה תמיד יזכרו שם אל ואלהים בענין ההשפעה ובדיחת הממלאים ונקרא גם כן שמו אל ר"ל יכול החלמי' בהשפעתו כמ"ס ואלו מי תדמיון אל. אתה האל עושה פלא ר"ל אתה משפיע ביכולת כ"כ חזק שתוכל לשנות המצבים ע"ה הפלא. ולפי זה יהיה אל' אלהים כמו אלהי האלהים. וכן מי כמוך באלהים הוא כמו אין כמוך באלהים לפי שאל ואלהים הנאמרים בו יתברך ענינם המשפיע והממלא ביכולת גדול ועולם. ואמנם מאמר כי כל אלהי העמים אלהים אינו מזה הלשון כי אלהים אינו כמו אלים ואל מענין אלהי כמו שפרשתי. אבל אלהים ואלי הם מלשון העדר והפסד כמו רופאי אלים כלם. רועה האליל. קסם ואלי. שם באמת הענין שליל מענין לא כאלו אמר שאין בזה כלל. ובשב"ל שהיו שני השמות כלם לא יורשו אלהי י"י ואלהים מורים על מהותו ועל השפעתו לכן היה שלא תיחס שם נבואה ושם דבור כי אם לאחד מבי' שמות האל שהיא הסגולה הראשונה שזכרתי יען היתה הנבואה השפעתו ית' הנבואה מעלותו. והיו שני השמות האלה מתהפכים' נמצא בסדר הקריאה כמו שזכרתי בסגולה השני' להיות' כפי שתי בחינותיו המאחדו' בו ית' והיה ג"כ כמו שכתב בסגולה הב' שלא יקרא שם אחר' לשם אלהים כמו שלא יקרא' לשם המפורש לפי ששני שמות הנכבדים האלה קודמים במעלה וקדושה לכל שאר השמות להיותם כפי מהותם וכפי השפעתם שהם קודמים לכל ואין מי שיקראם אלהים והיה גם כן כמו שזכרתי בסגולה הד' שלא יסמך שם מתואר מה לשם המפורש' אם לא באמצעות שם אלהים או אל לפי שאר השמות כלם לא יורשו אליו ית' אלא כפי פעולותיו ולהיות שרשם השפעתו האלהות לכן לא יסמכו אותם השמות אלא באמצעות שם אלהים או אל שמורים על ההשפעה. ומפני שהשפעתו נמשכת מעלותו ולכן פעמים יקרא השם המפורש בנקוד אלהים ויקרא בקריאתו שהיא הסגולה הב' לפי שמהותו ית' המשפיע ולא יקרא אלהים בנקוד השם המפורש לפי שאף ששני השפעתו לא נשוג מהותו ועלמותו ושם אלהים יאמר בהשאלה על זלתי מה שאין כן שם י"י שלא יושאל ולא יסוּף על זלתי. וראוי שחדש עוד בזה שלחיות השם המפורש עם הקדושה ותכלית לאין סוף והיה שם אל מורה חיותו משפיע לכן כשראה הקב"ה להקדים השם הזה האלהי קדושה רבה יתבי' עמו חזי השם המיוחד בחי' אומותיו כדי להוסיף על קדושת השם שהוא כי הנה לא יחבר אליו השם המפורש כלו לשתי סבות. האחת שה' יהוה המיוחד יד"ו אינו מיוחס אל פעולה מהפעול' אבל הוא מורה על עצמותו ומדותו ולכן א"ל שיתחבר עם שם משמו' הפעול' כמו שהוא שם האלהי להיות שניהם שם אחד. והשנית לפי שהשמו' ההם האלהי' עם הקדושה שנתוכפה בהם יאמרו בהשאלה על זלתי להיות כפי הפעול' ומפני זה לא היה ראוי שיתחבר שמה' השם המפורש כלו כי הוא המיוחד לו ית' ולא יאמר על זלתי כי אם חזיו אשר אין לו קדושת השם כלו. והנה בהחשב' עם שם אל המורה על המשפיע ביכולתו יד"ו וה"א שהוא חזי השם המפורש יהיה אלהי או אלהים מלבד המ"ס שכתב בסוף שם אלהים שהוא ספק ממונו הסמיכות ופעמים יתוסף על שם אל וא"ו וה"א שהוא החזי האחד מהשם המפורש יאמר או שם אלוה כי שלשם אלה כלום אל ואלוה אלהים הם שרשי שמו' האלהי' כלם אם מבלי חוספת כאל ואם עם חוספת כאלוה ואלהים. ובאר שמות האלהות כלם נכללים באלה וחלופיהם הם כפי הכניוים וזמנו שזכרתי בהקדמה השנית. ומפני זה היה שם אלהים ושם אלהי תמיד מבלי וא"ו לפי שכבר נמצאו בהם היו"ד והה"א שהם ית' חזי השם הנכבד' ולא היה ראוי להוסיף עליהם האותיות השם המפורש יותר מזה. והוא דרך בשם אלוה להוסיף וא"ו בהכרח כדי שיתחברו צבאות שם אל הוא' והה"א שהוא ההזי האחר מהש' המיוחד' אבל אלהי ואלהי היו רובם בלי וא"ו מפני שכבר היו בכל אחד מהשמות ההם היו"ד והה"א שהם אל' השם המפורש ולא היה ראוי להוסיף בהם יותר מזה. הנה התבאר מזה כלו שאין שם אלהים מושאל אליו ית' מולתו אלא שהנחתו הראשונה היא עליו ית' שהוא המשפיע היכול בהחלום ויהיה שם אלהים כמו שכתב הראש"ע שם התאחד לא שם העם. האמנם יאמר שם אלהים בהשאלה על המלאכים לפי שהם ג"כ משפיעים בזה שלמות מהם. ומפני שהיתה השפעת' ויכלת' קניו אלהים מאתו ית' ויתוסף בשם אלהות' חזי השם המקודש ית' ונקראו ג"כ הם אלהים כלומר משפיעים בזה אלהותו ית' והוא אמרו (דברים י"ד) כי ה' אלהים הוא אלהי האלהים ואדוני האדונים שקרא אלהים למלאכים ואדונים לגרמים השמימיים וכמ"ס הרב המורה ומדברי מביתא הוא ומפני שגם הגרמים השמימיים יושפיעו כחות בזה העולם נקראו הם גם כן אלהים והאלונים אשר היו עושים בדתותם ואלוהם נקראו ככה לפי שלא היתה עובדהם לחותם ה'ללמים מפאת עצמם אלא מפאת השרים העליונים המספיעים רוחותם וכוונתם בהם והנה אף שכתב הנביא (ישעיה כ"ב) כי יבשו מאל' אשר תמדהם להגיד שבת העליונים הוא כלו באל ית' והוא מבטל אותם ומשדד כחם כרצונו ולכן הכותשים בהם יבשו כי תאבד תקותם. ואמנם אם השופטים גם כן נקראו בשם אלהים יש בו אללי ספק גדול כי הנה עם היות שהתחרנס אנקלום בפסוק והגשו חזינו אל האלהים עד האלהים יבא דבר שניהם חרנס דייגא דייגא וגמלו אחריו המפרשים כלם עד שתבאר הרב המורה כמו שזכרתי שהנחתו הראשונה של שם אלהים הוא לשופטים נראה לי שאין הדבר כן כי הנה המורה האלהית תמיד קראה לשופטים בשם שופטים ולא בשם אלהים ואף שאם שופטים שופטים ושופטים ולא השופט אשר יהיה בימים ההם. ודרשו שופטים. וקנין ושופטין כי תמיד קראם שופטים ית' וקנים לא אלהים המה. ואמנם באמרו אשר ירשיעון אלהים. עד האלהים לא כיון הכתוב לקרא

לקראת את הדיינים בשם אלהים אלה להגיד שיפצו הכל בדין האלהי והשפ' ה' ל'יוני
 אלהי כפי התורה והמנוח קראו הכתוב אלהים ע"ל (תהלים ס"ב) אלהים נאז בעד'
 אל בקרב אלהים יספוט ר"ל בקרב עדת הדיינים, בזכר שפוט האלהים.
 וכבר נמשך המנהג הזה גם בין האומות שפוטו מדינה כאשר יפצו
 הדין כדת המלכות יאמרו שהמלך מורה זה ומועדים זה ויקראו למקום משפטים
 חצר המלך אף על פי שאין המלך עם. כן הענין והנישו אדוניו אל האלהים
 וידעוהו לו שנים אותו למשפט האלהים. והעד הכרור על זה אומרו בפרשת
 שופטים ועמדו שני האנשים אשר להם הריב לפני ה' לפני הכהנים והשופטים ונ'
 והנה קרא מקום המשפט ומושב הכהנים והשופטים לפני ה' האם יאמר שהכהנים
 והשופטים יכנה הכתוב בשם המפורש זה באמת לא יתכן וכן הוא בלי ספק עד
 האלהים יבוא דבר שיהיה ודומיה. וגם אנקלוס לזה עמנו כיוון כי הוא לא פי'
 מלת אלהים על הדיינים אבל ביאר במקום האלהים הוא מושב הדיינים. וראוי
 היה שיקרא כן כיון שהמשפט לאלהים הוא כמ"ס מרע"ה ויהיפוט גם כן אמר
 לשופטים ראו מה אתם עושים כי לא לאדם תשפוטו כי לה' ועמכם בדבר המשפט
 ר"ל שהיה האלהים עמכם בדבר המשפט. הנה אם כן כשאמר הכתוב
 בדבר המשפט שם אלהים ענינו ופרשוהו האל ית' לא הדיינים וגם לדעת האומר
 שנקראו השופטים אלהים לא יאמרו שהוא ההנהגה הראשונה להם שהוא אלה
 שבעבור שהיו הדיינים במקום השם לשפוט משפטו בארץ ע"ד ההשאלה נקראו
 כן כמו שיקרא השליח בשם שולחו. ולהיות משפטם והנהגתם כפי התורה האלהי'
 נקראו אלהים כלומר המשפיעים ההנהגה אלהית מידו ית'. וכבר הנין על דבר
 הזה הראב"ע שכתוב בפירושו והנישו אדוניו אל האלהים פי' מלת אלה מקיימי
 מלות אלהים בארץ ויהיה כפי הדרך הזה הענין אם כן בספק מה שחשב הרב
 המורה כי הוא חשב שיהיה אלהים שם נאמר על השופטים בנהגה ראשונה ועליו
 ית' בהשאלה מהם ואינו כי אלה שהנחתו הראשונה הוא לאל ית' ואחר כך הובאל
 לנגלות ואחר כך הובאל למלאכים ואח"כ הובאל לשופטים מבני אדם. ובעבור
 שהאבות הקדושים מכל אנשי העולם שיערו ראשונה מלימות המשפט הראשון
 והיכול המוחלט יחד הכתוב אלהים ובערכם שם האלהות אמר אלהי אברהם אלהי
 יצחק ואלהי יעקב: ביאר מלת שם אלהים לשון רבים. ונשאר עתה לבאר למה היה
 שם אלהים בשלשון רבים והרמב"ן כתב ששני אלהים בעל הכחות כלם כי המלה
 עיקרה אל והיא מלה מורכבת אלהים ור"ל שנינו להודיע כי הכחו' כלם הם
 מאת העליון ית' ולכן נקראו אלהים כל אשר בו כח ואילו' בלימור מאלל הם ע"כ
 והנה בהוראת שם על קצרו דבריו כי אין ענינו בלבד תפקי' וזקק אלה שהוא
 ג"כ בעלם וראשונה משפט כמו שביאריה אבל בזה שכתב שאלהים ענינו מאלל
 הם הוא באמת דבר שאין בו ממש לפי שלדבריו ה' ראוי שיהיו המ"ס בתחלת
 אלהים להודיע שהכתוב הוא מהאל. ועוד שלדעתו לא יהיה ענין ל' אשר בין ה"ה"א
 והמ"ס והיה ראוי שיהיה השם מאלהים בלא יו"ד. ועוד שאם היה אל לבין יחיד
 מדוע יהיה כנוי הם בשלשון רבים ויותר היה ראוי שיהיה השם מאל הוא לא אלהי'
 אלא שאמתת הענין הו' בלי ספק מה שפירשתי בשם אלהים הוא חזיר שם אל
 עם חזי שם מפורש שהוא ית' ומפני זה אר"ל שהקב"ה ברא עולמו בשתי אודיות
 שנאמר כי ביה ה' אור עולמים. (דעת הרב) ויקשה מאמרו זה לפי שלא מלאנו
 בכל מעשה בראשית שם ית' ענינו עד שהוכרחו לומר קצת המבובלים שבה שם
 ית' במלת ית' אור ית' רקיע ואינו נכון כי במלת ית' בואו שם יודין עם אלהי' אחת
 ואין כן שם ית'. גם שלא נאמר ית' בכל דבר ממששה בראשית ואין יאמרו אם כן
 שנבראו העליונים והתחתונים בשתי אודיות האלה ית' אלא שהאמת הוא שבה שם
 ית' במלת אלהים שיש בו שם אל ובשם ית' ולא נברא דבר בלי זכרון שם ית' במלת
 אלהים. ואולם המ"ס שבה בסוף השם אינו מחוייב סודיה על הרבוי כי הנה
 מלאנו אפרים בלאים מזרים חושים וזולתם סכופס יו"ד מ"ס ולא יורה על רבוי
 וכן נאמר בשם אלהים שהה"א והיו"ד בואו שם אל לקדושת השם ובאה המ"ס
 באחרונה לסלק את השם מהסמיכות ויהיה אם כן שם יחיד. ואם לא תאבה
 נפסך להודות בזה אלא שאלהים ואלהי הם המיד לשון רבים בדבריו הראב"ע אמור
 מעתה שרבו זה השם אינו מורה רבוי בפועל ית' כי הוא אחד מכל זר אבל
 ענינו הוא כמו שיאמר הפסוקים בנפש שהיא אחת בנושא רבת בנחות ר"ל שהיא
 כפי פעולותיה כי ידעיתו בזה רבת הכחות אמנם בעצמותה היא אחת ולהיות השם
 פועל פעולות מתחלפות והפכיות היה בערכו והשערותינו אלהים רוצה לומר בעל
 ההשפעות והכחות כלם כי הנה עם היות השפעתו ויכלתו אחת כפי עמנו הנה
 דעתנו יסער הרבוי כפי עניני פעולתו והפכיותם כי בזה דברה תורה כלשון בני
 אדם ומפני זה תמלא בכתובים כי פסע ייחכו לאלהים פעלה אחת בראשית ברא
 אלהים אשר ברא אלהים לעשות. או הנסה אלהים. ופעמים ייחכו אליו ית'
 רבוי הפעולות כמו נעשה אדם. ויהי כאשר התכוו אותי אלהים. כי שם נעלו אליו
 האלהים ודומיה' לפי שנבחרו' השם בעצמו חסיה הפעלה תמיד אחת ובבחינת רבוי
 ההשפעות והכחות שנעשה מרבוי פעולותיו והתחלפותם יאמרו בשלשון רבים. הנה
 נתבאר מזה כלו על מה מורה שם אל אלהי אלהים והוא מה שרציתי לבאר פה:
 ביאור מלת השמים

שלא העידה התורה בחדוש הגרמים השמימיים כי אם הדברים השפלים והוא דעת
 בעלי הסבוב התכוניים וכבר הוכחתי במאמרי מפעלות אלהים אשר עשיתי בחדוש
 העולם שקרות הדעת הזה וביסולו כפי העיון מלמד היותו כפירה עולמה בחק
 התורה האלהית. והשניים מהדעות בזה הוא דעת הרב המורה וגם רמ"י כפי
 הגרסה מדבריו ויכנס עמו והוא שהשמים הנזכרים בזה הפסוק הראשון הם הגרמים
 השמימיים המתנועעים בסבוב. דע' המור' ורמ"י. וגם הראב"ע בשעתו האחרת
 טעמה בפי' התורה כתב מכרים לזה אם להסביר פנים לפרסום פסוקי התורה או
 שחזר מדעתו הראשון כי הוא כתב שם שנקראו השמים העליונים בשלשון שנים
 בעבור התחביר' הגלגלים הנבונים הנקראים ראש התלי' ונכו' או בעבור שהשמים
 לעולם מחליפים על הארץ ומחליפים תחת הארץ או בעבור האדמים שהם הקוטבים
 ע"כ. ומכאן לקח האפודי שכתב שנקראו הגלגלים שמים משלשון שם שמורה על
 המקום הקיים והמונבל והקיים וההנבל הוא כפי קוטבי התנועה היומית כי הם
 לבד קיימים ויורמו אלהים במלת שם. ועם היות הדעת הזה בשם שמים בפסוק
 הראשון יותר מחי"ט בפסוק הכתוב כבר יאמר עליו הספק שהעירותי בהשאלה
 השנית והוא איך זכרה התורה בריאת הגרמים הראשונים ולא זכרה בריאת השמים
 הנבדלים המגיעים אותם בריאתם קודמים לשמים בטבע ומפעלות המליחות.
 אמנם השלישיים מאלו הדעות והוא דעת הרמב"ן וכן המקובלים כי הוא כתב
 שהשמים הנזכרים בפסוק הראשון הם השמים העליוני' וקאים בכלל הגלגלים אבל
 הם למעלה מהמרכבה בענין ורוממת על ראשי הים קריע ענין הקרח היותר
 וגומר. ומאם נקרא הקב"ה רוכב שמים ולא ספר הכתוב בבריאתו דבר כאשר לא
 הזכיר הכתוב בבריאת המלאכים והיות המרכבה וכל דבר שאינו בעל נוף רק הזכיר
 בשמים האלה שהם נבראים להגיד שקדמות' אדם וכמו שהארץ בזה דברי חכמה
 עליונה. ובסוף דבריו אמר שכל אלה השמים אר"ל כדי לקבל עליו עול מלכות
 שמים וכוננו מבוראת שהשמים נמכרו בזה הפסוק הראשון והמורה אינו האור
 כמו שפירש הראב"ע ולא גם כן הגרמים השמימיים כמו שפי' הרב המורה אבל
 שהם שם לשכל' הנבדלים הסובבים את כס' נבדלו שים זו מדרגו' מתחלפות
 גבוה מעל גבוה ונבונים אלהים והיוצאים ראשונה במלכות נקראו בשם שמים
 בפסוק הזה. וכן כתוב בספר הבביר מלך דשמים היו הקדוש ברוך הוא שואמר
 ואחר תשועה השמים. אע"פ שגלה מתחלת לשמים שישמע תפלה אלא שנקרא שם
 על סמך. ואומר אני שכבר נמלא בכתוב סמך לדעת הזה ממה שאמר אליפו
 (איוב ס"ז ע"ו) הן בקדושי לא יאמין ושמים לא זכו בענינו. ושנה עוד מאמרו
 במענה אחר (ס"ד) הן בעבדיו לא יאמין ובמלאכיו שים תהלה ובכתב הרב
 כלם רותמים ושממים במאמר שוממים ונמלאכיו ית' תהלה הוא עמנו ומני'
 לא זכו בענינו ויאל מזה שאמר שם שמים על המלאכים. אבל לדעת הזה יקשה
 מאד מדוע קרא הכתוב לשכלים הנבדלים שמים אחר שאינם נוף וכי יפול בזה
 לא תנועה ולא מנוחה לא שניו מלכים ולא קטנים. ויקשה עוד שיוכו' הכתוב
 בספור בבריאת המלאכים והארץ ולא הזכיר הגרמים השמימיים בהיותם קודמים לארץ
 בכל מיני הקדמויות לכן דעתי בדבר הזה הוא ששם היות שדעת הרב המורה לא
 ידק נפרד בפני עמנו וכן דעת הרמב"ן לא ידק נפרד בפני עמנו הנה ידקו
 שניהם בהתחברם יחד. דעת הרב. וזה כשאמר שם שמים הנבדלים ע"כ ושעל העליונים
 נאמר יחד על הגלגל הראשון המקיף בלא על השכלים הנבדלים ע"כ ושעל העליונים
 כלם רותמים ושממים נאמר ברא אלהים את השמים והנה גלגל הנבדלים שם
 כפי דעת הרמב"ן או להיותם מניעי אותם ומפני התחברותם בענין התנועה נקראו
 כלם בענין אחד שמים ויידקו א"ל דבריו שני הדברים בהיותם מחוברים כאחד.
 וכבר יורה על אמתת הדעת הזה אר"ל בפי' שמים רב אמר אש ומים רבי
 אבא בר כהנא אמר בשם רב נעל הקב"ה אש ומים ופתח זה בזה ומהם נעשו
 שמים. האם יחשוב איש חכם ונכון על הכלמים האלה שיאמרו שהיו השמים הנבדלים
 נפסדים הם מורכבים מאש ומים היסודיים בהיות הפכיו' ממהרים השניו מאד.
 אלא שהיה דעתו של רב ששם שמים נאמר על הכדורים העליונים ועל השכלים
 הנבדלים יחד והמה שהמתם להיות הליזור קשה מהנבדלים על השכל' האדוני'
 היו נכונים המלאכים בשם אש על דרך משתחו' אש לנפט. שרפי' עומדי' ממעל
 לו. נהר דגור נגד ונפיק מן קדמויה שהכתובים האלה כלם יכו את המלאכים
 הרוחניים בשם אש. אמנם רבי אבא בר כהנא נהן הסבה למה הגרמים השמימיים'
 והנבדלים נקראו יחד בשם אחד שמים ואמר שהוא מפני התיחכותם שהיה הנבדל
 אורת הגלגל ומונינו. והנה אמרו פתח זה בזה שפירשו ערכם וגעשו שמי' כלומר
 שחומר השמים הוא הגלגל ולורתו הוא הנבדל ולכן התיחדו שמים בשם אחד שמים.
 ואמנם שהשכלים הנבדלים כמו חז"ל בשם אש כמו שכתב אותם הכתובים מבורא
 בכמה מקומות ובביאור אמרו בפרק אין דורשין (הנייה דף טז) אמר רבי שמואל בר
 נחמני כל דבור ודבור שיואל מפי הקב"ה יברא ממנו מלאך אחד שנאמר בדבר ה'
 שמים נעשו וזה מורה שהם החלשות לומר שם שמים על המלאכים וכן יקראו אותם
 המקובלים שמי האלהים. ואמנם שנבראו הנבדלים המגיעים יחד בבת אחת עם
 המתנועע הראשון ביארו אותו גם כן בפי' רבי שמעון בן לקיש אמר בשר ודם
 עושה ספינה בתחלה מביא קורה ואחר כך מביא ארזים ואחר כך מביא עוגנים פי'
 אנקורש ואחר כך מביא ספינים אבל הקדוש ברוך הוא ברא השמים ומנהיגיה'
 יחד ה"ל כה אמר ה' בורא השמים וגו' וספיסם ביו"ד כתיב הנה ביארו
 שהמגיעים נבראו עם המתנועעים. וראוי שנבאר למה זה בנו הכתובים וחז"ל
 גם כן השכלים הנבדלים בשם אש. ואומר בסבת זה ששם מלאכים לא נאמר על
 הנבדלים אלא מפאת שליחותם כי כל מלאך שליח כמו שכח הרב המורה אבל
 הנבדלים כפי טבעם לא מלא להם הכתוב שם יורה עליהם כפי אמתתם ולכן כדי
 לומר

השמים ראיתי לחכמי בני עמנו ג' דעות בפי' שם שמים בפסוק הזה ודעותיה'
 בזה הם תחתים שמים ושלישים. אם התחתים הם כת הראב"ע פי'
 שם שמים על יסוד האוו' נמשך לדעתו שכן' הודעתיו שלא נזכר במעשה בראשית
 דבר מהעליוני' עד שפירש בשמים ושמ' השמים יסוד האוו' ויסוד האש אשר עליו
 כמו שכתב בפירוטו לספר תהילים. וכבר הביאו מפרשי ספרו ראיה על זה (תהילים עה)
 ויזו מחקים ממעל ודלתי שמים פתח. וימסר עליהם מן לאכול ודגן שמים נתן
 לנו ודעת זה כבר הודעתיו מה שבו מהגות והדופי בחק התורה כי יתחייב ממנו
 3 (אברמנאל בראשית)

היכודות ולכן הוצרך לבאר ולומר בתחתיות ארץ. וראיתי דבריו אכן כספון בשרשו ענין מהוור אללי והוא שארץ מאורש רץ מלשון מתרסם ברץ כסף. את מי עסקתי ואת מי רציתי. עשוק ורלוץ. ושלכן נקראו היכודות כל מלשון ארץ שהוא מלשון דוחק ורלוץ מפני שהיכודות כלם לחוקים בחוק הגלגל רלוץ ומתפוצץ ומתערבים זה בזה בתנועותיהם ושהכל"ף בשם ארץ הוא נוספת ושממה הענין הוא רץ מלא נא את החטים. כי לא לקטים המרוץ ודומיהם. לפי שמי שיתניעט במרוץ ותיכפו' הוא רלוץ וסובר האויר בעצמו בתוכו. הנה אל"ף כפי זה הדעת שם ארץ נאמר בכלל על כל היכודות ובמלאכ' היום ה' נאמר ביהוד על יסוד העפר. וגמאלו גם כן ביסודות אשר כלל בשם ארץ ובשלה עניני' ה' הוא השכל' והיותם למטה מהגלגלים. וה' בשם מרכס שעליהם יסובו. וה' שהם לחוקים בחוק הגלגל רלוץ ומתפוצצים זה בזה:

ביאור סיל' תחו וכו'

תחו וכו' שני דרכים מפירות' יכבדו שני השמות האלה ולשניהם מצינו במק' וראיה בדבריהם ז"ל ה' הוא שחבו וכו' הם שני שמות נרדפים מורים כאחד על המציאו' החסר הנכבד וכו' הסגדר. ולזה כתב הראב"ע שהיה זהו זה בזה כלומר ששניהם מורים בדרך אחד על השממון ואינו נטה אנקלי' בתרגומו לריא וריקניא ורבים מהמפרשים יפרשו גם כן מה הדעת היה מי שפי' תחו לשון השוואה וה' שם נוספת כמו שאמר רוקם חיים ושהיה ענין הכתוב שבתחיל' הכריאה היתה הארץ כלה מכוסה מים. שהוא ההפך. וכו' רבי יהודה ברבי כימן ורבי אבהו שניהם פירשו תחו וכו' כך באמרם שהיתה הארץ תוהה וצוהה באמרו העליונים והתחתונים נבראו כאחד ועליונים נזונים ותחתונים אס איני נעים אינם נזונים או העליונים חיים והתחתונים מהים זהו הדרך הראשון. והדרך הב' הוא להרמז' שהגדיל בין החסר ובין הצבור ופירש תחו על החומר הראשון שקראו היונים היוני בלשונם קשה הניזר בטבעי קראו תחו מלשון תוהה על הראשונה. ופירש בזה על הצורה כלומר זו היא שבה יכיה הדבר מה שיהיה. ופירוש הפסוק לדעתו הוא שהארץ אחרי הכריא' היתה תחו כלומר חומר שאין בו ממש כי הוא לדעתו נברא תחלה. והכל' הקב"ה אחר כך בו צורה ושם אותו בזה. ובמאמר על ספר יצירה עשה מהו ממש ויעשה מלא אינו יסוד. וגם לדעת הזה יס' סמך ממה שבא בספר הכריא' אמר רבי ברכיה והארץ היתה תחו וכו' מאי משמע היתה' שכבר היה ומאי תחו דבר המתהוה כי אדם ומאי בזה שהיתה תחו וחזרה בזה דבר שיש בו ממש דכתיב בו הוא. וכבר הביא הרמב"ן זה המאמר בעזרתו. אבל תמה אני איך לא הביא גם כן מאמר אחר שזכר שם שהוא מאמר יותר מזה שהנין וז"ל מאי דכתיב גם את זה לעומת זה עשה האללים עשה תחו ושם מקומו ברע עשה בזה ושם מקומו בשלום דכתיב עושה שלום וצורא רע. כיצד רע מתחו וכו' מוכח ע"כ. הנה ביאר שחבו נאמר על החומר שממנו ימשכו החסרונות והרעות כלם ובהו על הצורה שממנו השלום והשלמות בלו. אלו הם שני דעות' ויותר נכונים בפי' השמות האלה. אמנם הכוס השלישי מהפירוש שהיה נאמר על הצור' וכו' על החומר כמו שפירשו הרלב"ג במהרה יתחק כי הנה סמלו' האל' בעצמו ומאמרי ספר הכריא' יסכימו לדעת הרב הנחמני. ואמנם מה שבביא הרלב"ג ראינו ממאמרם ז"ל תחו זה קו ירוק שמקיף את הסולם. בזה אלו אבנים מפולמות וחשב שקו המקיף הסולם הוא הצורה המגבלת כמו שקו הכנין היא צורה אחרונה בו והאבנים הם החומר וסקראם מפולמו' ר"ל נעלמו' ונכחדו' מלבן פלגיו אלמוני לפי שהחומר הראשון הוא מעצמו נעל' ונכחד וקשה הניזר כל זה היא באמ' מהרלב"ג קו תחו ואבני בזה ולפי שלא אמר חז"ל קו ירוק אלא על החומר' והנה המשינו אותו לקו להיווצר בלתי נמלא כפועל והשכל יגזור על מציאותו. וכן הוא החומר גם שהוא מוכן לקבל הצורות וידמה לקו שנוסח בגבאי קודם הכנין מוכן ליטבוב האבנים עליו. ואמרו שהוא ירוק להניד שאינו לכן ולא שחור אבל הוא נושא מקבל הכל וכמו שהירוק אינו חכלית האבנים וגם אינו נעדר מהם כן הכיוני אינו נמלא כפועל ואינו נעדר בהחלט אבל הוא ממוצע בין המציאות והשגדר כירוק בין הלנן והשחור. והראיה על אמתת זה מה שאמרו ברוך אותו המאמר שהשמיים החכם הזכר ולא זכרו כי לא יכול לו ליטבוב על פי דרכו והוא אמרם תחו זה קו ירוק שמקיף את השלום שממנו יוצא חשך וזה אל"ף לפרשו על הצורה כי אם על החומר שממנו יוצא החשך והסכרון והרע בלו. והאבנים המפולמות לפי שהם עיקר הכנין המשינו לצורה שהיא מעצמת הדינר העצום שהיה חומר הראשון בכל המתהווה אחד והצורות החלות בו רבות לכן אמרו על החומר קו ירוק בלשון יחיד ועל הצורות אמרו אבנים בלשון רבים. ואין פי' מפולמות נעלמות ונכחדות כמו שחשב אלא אבנים גדולות אבנים יקרות חזקות ובריאות שהוא המשל הנאות לצורות וכן הוא נגמרא דביה שהביא דנים מפולמים. ובפרק איזהו מקומן נאמר מביא חלוקי אבנים מפולמות. ופירש בו בעל הערוך בריאת לוחות וחזקות. ואפשר לפרש מפולמות לחו' כמו דנים מפולמות שענינו לחים הכף שגילדו וענין זה שאין אות' האבנים כאבנים אשר אהנו שומרות המונחת לעולם כי הם לוחות מאד יערכו מהחומר שהוא נקבלה וזהו אמרם שם שמהם יוצאים מים ר"ל באותם הצורות יבינו את החומר לקבל צורות אחרות כענין המים היוצאים אלו אחר אלו. הנה אל"ף מפולמו' שם לחחק ולטיפ לא להסל'. והעצום שהיו צורות חלות על החומר או היו בזה בו כדעת ב"ר לכן אמר שמהם האבנים' היו משוקטו' בתוכו כי הצורה נשוא במומ' והיא בו ככה לא החומר בצורה וכו' והרלב"ג לומר בדבריהם ז"ל אבנים על הצורות במאמר האלהי רבי עקיבא כשתניעו לאבני שיש עבור אל תאמרו מים מים שקרא אבני שיש עבור לצורות הנגדלות ולא לחומר הראשון וכמו שיתבאר בפרש' הרקיע הנה יתבאר מזה בעול דעת הרלב"ג וקו' דע' שני הדעות' הראשונים. וכבר יורה על אמת פירוש זה במלת תחו עדות הכתוב' כי ישיבוהו אמר מאפס והכו נחשבו לו. ואמר לתחו

לישר את הדעת המשינו אותם בשמות ההתחלה' הנשמיות ובעבור שמד' היסודות שהם התחלות הדברים החמדיים כלם היותר עליון וכבד מהם הוא האש המשינו שאל ית' והוא מאמר החור' כי ה' אלהיך אש אוכלת הוא כי כמו שהאש אוכל הכל והוא אינו אוכל. והאש הוא המהום האמתי הוא כבת החסר בכל נמוג והוא כצורה לו וחיי כל מי הם בחומו היסודי והאש הוא מקנה חום ואור לזולתו מבולתי שיחבר לו דבר בעצמו. כן הכנה הראשונה ית' הוא מהום השלום הוא מפקידו כשירשם והוא אינו הווה ולא נפסד חלילה הוא מקנה המציאות והעצמות לכל זולתו והוא חיי השלום והתמדתו הוא צורתו האחרונה הוא נותן האור והטוב והשלמות לא יחבר בו כל דבר. וכאשר מפאת הבחינות האלה כלם כחם של נביאים דמו הצורה ליורש ואמרו עליו ית' אש אוכלת הוא נקראו גם כן השכלי' שמושפטי' ממנו ית' אש להיות כלם נביאות היוצאי' מן האש הראשון שהוא ית' ונקראים שרפים שהוא כמו רשפי' ע"ד כשם כשם זה להדמות לרשפי הא' ועל זה יאמר צעמון שיר השירים רשפים רשפי אש שלב' י' ותחלת נבואת מרע'ה ראה הסנה בוער צאש וירא מלא' ה' אלו בלב' אש מתוך הסני'. ובדברי ישעיהו ויעף אלו אחד מן השרפי' ובידו ריפה וחרונו יונתן ובפומים ממלא לפי שהאש והשרפ' הנאמר בנגדלי' הוא כלו כנוי לשרפ' ובעדרי דניאל נקראו גם כן מפני זה שבינן דינור ראה נב ראה אף ה' ה' מורגל. בפי הנביא' לקרא הנבדל בש' אש וכן יתבא' אחרי זה שני' כן היו פעמים מכני' אחי' בשם רוח להיות האש והרוח שני היסודות הקלים והנבלי' מוחזקים מכל היסודות ולא כנו אותם בשם מים ולא בשם ארץ לנסותם אבל כנו הנרמי' השמימי' בשם מים כמו שיתבאר אחר זה מפני ספיריות' ותנועת' המתמדת' ולכן אמר רבי' שמי' אש ומים ר"ל יסמכים הוא שם לאש שהם השכלי' הנבדלים ולמים שהם הגלגלים וכבר זכרו חז"ל בהנשמות האנושים השכלי' נבראו עם המלאכים הרוחני' כי הם באמ' מטבעם ושם הם נכללו בשם שמים ולכן היה נר אלהים נשמת אדם כי היא גם כן מכלל האש ומכלל השמים ובעבור זה אמרו החניני' שהיו בעברו' נשמות ודורות שעתידין להצטרף הנה נתבאר מזה כלו על מה נאמר שם שמים בפסוק הראשון הוה. ואמנם מה שאמרו גם כן בבר' ביום ההצטרף מסתומי' מהם אש עצמו נחבנו שניין בגלגל בתנועתו ההמדיית בלי הפסק והנגדל במהותו והנעשו קשה על השכל לירש ולכן ישחמומו מענינם בני אדם. ואמנם שחקים וכסא נאמרו בלי פסק על הנרמים השמימיים. אבל מפני שהמטר ישעלו אותו השמים בתנועותיהם לכן יחס אותם הכתיבים פעמים רבות לשמים ולא השחקים ולא הכסא כאמרו. וילו שחקים ממעל. מאתו פני כסא ויולתם. וכמו שיתבאר אחר זה והנה השמים שגזרו בפסוק הוה הראשון אש הוא כלל הכדורים השמימי' או הוא הגלגל העליון המקיף בכל הנה יבא ביאורו בפירוש פרשת הרקיע:

ביאור מלת ארץ

הארץ גם בשם ארץ אשר בפסוק הראשון היה התחלת דעות המפרשים כי הנה הראב"ע המשינו לראות במעשה בראשית פירש הארץ שבה הפסוק על יסוד העפר הכבד והשפל שביסודו' כי היה לדעתו ארץ וחבל דבר אחד אש לא שחבל יאמר על החלק המיושב שבתוך כמ"ש (החיל פ"ט ו"ב) חבל ומלואה אהה יסדה. וארץ על כל היבשה המנוגת מהמים המיושבת והכלתי מיושבת. וכתבו המדקדקים שנקרא יסוד העפר ארץ לפי שהגלגל רץ וסובב אותה. ואינו נכון אללי שיאמר ארץ בזה הפסוק על יסוד העפר בלבד לפי שיתחייב שלא נזכרה בחזרה בריאת שאר היסודות וכמו שזכרתי בשאלה הד'. ולמה זה מלאה הארץ חן צעיני' שהם לכהוב בריאתה כמקו' לשמים ולא עשה כן לשאר היסודות. וגם לא יתכן שנאמר שנקראת ארץ מפני שהגלגל רץ וסובב עליה כי על שאר היסודות הוא רץ וסובב גם כן כ"ש שארן הוא מרכז נח ולמה תכונה בשם מורה על המרובה שלא תפיל בה מפני שרץ הגלגל עליה כי הוא היה ראוי שתקרא וארץ ארץ לא המרכז הנח שעליה תכבוב: אמנם הרמב"ן ושאר המוקובלים שהגבירו טוף בביאור זה פירשו הארץ אשר בפסוק הזה על המלאים הרוחניים גם כן. ומהם אמרו שגאמרה על הספירה הנקראת אלאס ארץ החיים ארץ חפץ. ומפני זה כתב הרמב"ן ששמים וארץ בפסוק הזה רומז להקב"ה שכינת עוז. וכבר רמזתי למעלה שאין ראויים לקבל זה בפשט הכתוב לפי שלא יאמר אל"ף בחזרה עדות לבריאת השמים וארץ והדומם. ולכן יחוייב שהכתוב יתישב על פשוטו אבל הרב המורה לקח לו דרך הממוצע בן שני הקצוות האלה והוא ששם ארץ הגאמר כאן נאמר על ד' היסודות אש ואויר ומים ועפר אשר הם בחור הכדור השמימי ויעקר הנחת זה השם הוא על זה הכללות שם היות שח"כ קרא יתבאר ארץ צידה ויסוד העפר כמ"ש ויקרא אלהים ליבשה ארץ וזהו באמת הדעת האמיתי לא שהיו היסודות נבדלים בעת הבריאה הראשונה כי הנה אחר כך נבדלו בשאר הימים כמו שיתבאר. אלא שנגראו יחד והיו כלם בערבוביא ויקרא כלליותם ארץ. ולפי שהרצ לא הביא ראיות לביאור כתוב שם ארץ על כללות היסודות ראיתי אני להביאם לכיוע דעתי. אש ממה שנאמר במעשה בראשית חושב הארץ. תולא הארץ נפש חיה וגומר וידוע שאין ציבור העפר לבדו די להמציא מורכב ממנה אש לא מערוב היסודות כלם אשר קרא בשם ארץ. וכן דבריו אדונינו משה אשר מי אל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשה' וגומר. אלהי השמים ואלהי הארץ וגומר. ודומיהם שא"ל סיפורו אלא שהשמים הוא רמו לעליונים והארץ לתחתונים כלם לא ליסוד העפר בלבד: ובדברי אדונינו דוד ע"ה השמים שמים ליי' והארץ נתן לבני אדם. ואין פסק שלא אמר הארץ על יסוד העפר לבדו כי הנה גם העופות שהם באויר. והדגים אשר במים בדיהם נהנו וכמ"ס ורדו דגנת הים וצעוף השמים אלא שאמר והארץ נתן לבני אדם על כללות התחתונים. ולכן באמרו רוקמתי בתחתיות ארץ שזה מורה שיה ארץ תחתית והוא יסוד העפר וארץ שאינה תחתית שהוא כללות שאר

והכל כחי כליתי. וכן נשברה קרי' הו'. לא תהו בראה לשבח יצרה. לא אמרתי לזרע יעקב תהו בקסוגי. יעלו בזהו ויאבדו. אחרי תהו אשר לא יועילו ולא יצילו כי תהו המה כנוי לע' וכן רוח ותהו נוסה לטון על ההו. שופטי ארץ כתהו עשה. ובהו ילל ישימון. כי בכל אלה לא יובן שם תהו אלא על הדבר הכלתי נמל' בשלמות והוא חסר בצבטו : ביאור סלת חשך

וחשך כנר הודעתך דעת הרב המורה והרמב"ן גם כן שחשך המזכר בפסוק הזה נאמר על יסו' האש ומה שישני לדעת מהפסקו'. והרמב"ן כתב שקר' הכתוב כאן חשך ליסוד העפר שהוא בעלמו חשך מאד ונעדר מהאור יותר משאר היסודו' שכלם הם ספירי' וזולת הארץ והאדמה היה גם כן הנשם אשר קנה מהאורה יותר מעט מכל הנשמים השפלי'. וגם הדע' הזה איננו נכון כי הנה עם הי' שאין הארץ נש' ספירי' אין ראוי שנעבו' זה חקרא חשך. ועוד שהכתוב אומר וחסך על פני תהום וידוע שאין הארץ מכנה בחשך. על פני תהום שהם המים אבל בפסוק שהמ' הם חשך על הארץ ומכס' אותה וכבר נדחק הכס' מפני הכס' הזה ופירוש על פני תהום אלא תהו' אלא השטח השפל מיסו' המי' והוא כמו ועליו מפה מנשה שענינו אלו ואין הדבר כן כי עם היות שיאמר פעמים מלה על תהו' אלא הנה לטון על פני לא יאמר בשום מקום בענין אלא גם כי פני התהום הוא השטח העליון ממנו הפונה אל קערירו' הגלג' ולא השטח התחתון הסמו' לקרקע האדמה. ואחרים פירשו חשך הזה על גלגל' אדום ענ' מימי' מהאור הממשש לחסו' שענינו עומק המים. ואמר שחשך הוא בלשון עברר' ב' מילי' אם חשך ע"ד הקינן ואם חשך העדרי ושהמכ' בפסוק הזה הוא חשך קניני כמו וימש חשך שענינו כלומר או' עב והכז' ביום הרביעי הוא ע"ד ההעד'. והכל הביא גם הפירוש הזה כי הנה האור בכל חלקיו הוא ספירי' ולא היה ראוי שיקרא מלך עם היותו עב מפני הארץ' וגם כלפי יסו' יהיה מותר אמרו וחסך על פני תהום כי הם ענינו רוח אלהים מרחפת על פני המים שניהם יפרשו על חלק האור התחתון השכן למים ולאך ולמה יבואו בכתוב הזה שתי גזרות על דבר אחד בזהו ד' באחד מהם על כן אמרתי שהפירושים האלה כלם הם חשך ולא אור. כי הנה עם חשך בעלם ואמת לא נאמר אלא על העדר האור ומניעתו בין שיהיה המניעה מפאת אדום או מפאת דבר אחר הנה עם חשך תמיד יורה על ההעדר והמניעה כמו ולא חשך ממני מלאמה. ומפני לא חשכו רוק. אשר השכתי לעת ארס. גם מזדים חשך ענך. קרא בגרון אל חשכוך. ודומיהם כלם לטון מניעה והעדר וכן חשך מזדים היה העדר האור ממזרים. ובסוף אלה פקודי אוזכר ביאור סלת חשך

לסב' על פנת נג'. כי פני המעילה או הנג הוא המנולה ממנו. ומזה הוא אמרו על פני תהום. על פני המים דוה לומר על הפסח ביותר נגלה ועליון מהם. וזה אמת' שם פנים בנהגה והשלמות :

רוח גם בזה הש' הרבה הרב המור' שתופיו כפ"ח ח"א ועשה זו ש' שתופי' הא' שיאמר על יסוד האור ורוח אלהים מרחפת. והב' שיאמר על הרוח הנושא (שמות י) ורוח הקדים נשא את הארבה. והג' על הרוח החיוני (תהלים עח) רוח הולך ולא יסוב. הד' על נפש האדם השואר את המות. (קהלת י"ב) והרוח השבוב אל האלמים אשר נתנה. הו' על השפע המגיע לנביאי'. (במדבר יא) ויהי כנוח עליהם הרוח. והוא על הרוח והכונס כל רוחו ויוצא ככול (ישעי' מ' יג') מי תכן את רוח ה'. זהו כלל דעתו ותחופיו בשם הזה ואחריו בקשה המחילה והכרזה כחלמיד המדבר לפני רבו י"ל שבער הרב פה על לא חוס' עליו ולא חדרע ממנו לפי שהוא עשה שתופי' שאין כפי אמתת הכחוש' והשמים שתופי' אחרים אמת' ה' בהם וביאור זה ששתופי' הראשון שזכר לרוח שיאמר על יסו' האור אינו יסר ואמתו לפי שהאור' השפיר' לא יקרא בשום מקום בשם רוח כמו שכתבתי למעל'. וכבר כתבו הכנמי האומות שהתורה האמתית לא דברה מטבע הכווים והנפסדים דבר שיהיה מסופק ענינו אלא דעות בני אדם. כי הנה לא זכרה דבר מיסוד האש הפשוט לפי שרבים מהקדמונים חשבו שאינו אלא חלק מיסוד האור. וכן לא זכרה התורה יסוד האור הפשוט ואפי' בעופפות בעופות אמר על פני רקיע השמים. ולא אמר באור להיווצר בלתי מוחש והיו רבים מהקדמונים חושבים שאינו נמצא אלא הוא ריקות והתורה האלהית לא באה להכריע הדעות פליסופיות האלה. ואם בשום מקום לא זכר דבר מיסוד האור הפשוט איך נפרש עליו ורוח אלהים מרחפת. ועוד כי איך יפורש ורוח אלהים מרחפת על יסוד האור בזהו לדעתו המים שזכורו כמקד' אלו כולל העליונים והתחתונים כי עדן לא נעשה הרקיע להכדיל בין מים למים. וכמו שהרבי עזרא זכר בפ"ח ח"ב שהמים אשר בפסוק הזה מרחפת על פני המים אינם המים שאמר ולמקוה המים קרא ימים כי זה כולל לעליונים גם כן. ואותו בלבד נאמר על המים היסודיים. ואם נפרש ורוח אלהים על האור יחייב במאמרו מרחפת על פני המים שיהיה יסוד האור על הגרמים השמימיים שנהם בשם מים והוא שקר וכל זה מוכיח שהשחוק הראשון שזכר הרב אין מקום לו. גם תראה תוספת שתופי' בזה שזכר הרוח חיוני אחרי שזכר שתופי' אחר ברוח המנוגעת וזה כי שניהם לענין השחוק הם אחד לפי שאין הרוח המנוגעת אלא נשם דק מתנוגעת מתילת מאדיות המרים אחרים. ולכן היה הרוח הכפופות הפך הרוח הדדומית מפני התחלפות או הפכיות החמרים והלדדים שיבואו מהם עד שמפני זה נקראו פחות העולם רוחות כמ"ש (זכרי' ב) כי כלרבת רוחות השמים פשרתי אלהם מפני שיבואו מהם ברוחות. והנה הרוח החיוני זה ענינו גם כן שהוא נשם דק מתנוגעת מתילת מדקות הליחות כפי המקומות שיתילת שם. כי המתילת בלב יקרא רוח חיוני והמתילת בכבד יקרא רוח שבעי. והמתילת במוט יקרא רוח נפשי'. כפי בשרת הכופאים. או יהיה בלו מתילת בלב ויתחלף בשאר המקומות כפי דעת ראש הפלוסופים. והנה אי"כ רוח כפי השחוק היה יאמר על הרוח הרק המתנוגעת המתילת מדקות החמרים הנשמיים והרוח המנוגעת והחיונית שניהם שים בהוראה היות ואינה אם כן שני שתופים לרוח המנוגעת ולרוח החיוני כי שניהם אחד בכל ענינם עם היות בנייהם עם החמרים אשר מהם יתילדו הכלים רבים עד שיש רוח אלה הכה הנפשי לא יקבלוהו שאר הרוחות הנה אם כן אין שני שתופים לרוח המנוגעת ולרוח החיוני כי שניהם אחד ואשר הרוחות לא יקבלוהו. ואם כן שני השתופים האלה הוכיח הרב אשר לא דחה. עוד תשוב ותראה שגרת והשמיים הרב מלכוד בשם רוח שתופים אחרים. וזכרם המדקדקים כי הנה שם רוח יאמר על הדבור כמו (איוב יס טו) רוחי זרה לאשתי. וברוח שפתיו ימית רעע. עוד זכרו שיש שם רוח על הכעס (משלי טו לב) ומוטל ברוחו מלכוד עיר. אל תבדל ברוחק לכעוס. הניחו את רוחי בארץ נפון. והשתופים האלה לא זכרם הרב. ואם יאמר כי לא רצה לזכור כי אם השתופים שהיו צריכים לפי ענינו כמו שהתנה בתחלת ספרו אשתאלו ולמה אי"כ לא הביא שיאמר שם רוח על הנעת הכנבל לגלגל וכלל על השכלי' הכנבלים מחו' וכמ"ש (יחזקאל א') אשר יהיה שמה הרוח ללכת ולכו. ולמה לא זכר שיאמר גם כן שם רוח על המלך המדבר בנביאים כמ"ש (שמואל ב' כג') רוח ה' דבר בי. הנה הרב יאמר לשתוף הזה כפי דעתו במרכבה ובגבוהה ולא תהשוט שכלל זה בזה שזכר השפע השכלי המגיע לנביאים כי הנה השכל הכנבל המגיע והפועל אינו השפע המגיע לנביאים ולא המשפיע בנביאים הוא עצמות השפע המשפיע הוא זולת השפע והפועל זולת הפועל. ולמה אם כן לא זכר הרב השתופים האלה בהיותם צריכים אליו מאוד כפי ענינו ספרו ומפני זה כלו היוצא נכון בעיני לומר כי בחוף שם רוח יאמר על ב' פנים. הא' הוא בשמי מוחש נמצא חוץ לנפש כמו הרוחות המנוגעות שהם נשמים דקים מתילד' מהאדים והעשנים עד שמפני זה יאמר עליות מרווחות על הבתים העשנים לימי הקיץ שייכנס בהם הרוח מכל ד'. ומזה הסוג גם כן הוא הרוח החיוני ובעבור ששם הכעס יתלכז הרוח החיוני נקרא הכעס על שם נפשו בדרך השאלה רוח. וכן הדבור מפני שאלה ברוח השמי' יקרא רוח. וגם מזהו שכתבו אמרו שנקרא הרוח רוח לפי שענינו האיד והרוח הדק העולם מהדבר המורה אל החוש. ומזה גם כן רוח והאלה כי היתה הרוחה ודומיהם שחשג הד"ק שהוא ענין אחר ואין הדבר כן אלא שהאדם בהיותו במנוקס ובמרוצה לא יאחז הרוח הקר אשר מוחץ לקר ולפשר חוס לבבו וכאשר יהיה בשווה ונחת יקח מהרוח הקר כחפלו ויאמר מפני זה שירוח לו שהוא גם כן מלשון רוח בשמי מוחש ונמצא חוץ לנפש והוא האופן הראשון מזה השחוק שהוא רוח מוחש. והאופן הב' מהשחוק הוא מושכל ר"ל שיאמר רוח על הדברים השכלי' אם על השכל הכנבל המשפיע ואם על שכל האדם המושפע. ומקבל השפע ואם

פנים הרב המורה הרבה שתופיו לשם פנים בפ"ח ח"א ובעבור שלא יסרו בעיני שתופיו לפי שלא מלאהם להם הכרת מהראיות שהביא נובל לומר בשחוק דרך אחר והוא שפנים הנחשו הראשונה כמו שזכר הרב היא על פני האדם למה נפלו פניו. ופנים משמים ומזאת הנורה הואלו פניו בי ויפן משם וירד כי ההולך יכוין פניו לדרך שהולך בה. וכן ויפן לפניו לאכול. על פני כל העם כאבד. כאכפרה פניו במנחה כלם ודומיהם ענינם נגד פניו ואין פנים ממש מההנחה הראשונה כי בהיות האדם ענז או כעסן ישתנו פניו ובהלחמו באויבו יכוין פניו חמיר. הנה א"כ שם פנים כפי ההנחה הראשונה נאמר על פני האדם. אמנם ראה ושער הלשון בענין פני האדם ד' ענינים. האחד שהפנים בהיותם מקום החושים בהם יפנה האדם בזה שיפנה וישנה בזה שיפנה. הב' שפני האדם הוא החלק הנראה ראשונה בא ממנו כי כל אדם יביט ראשונה בפני האיש כשבא לקראתו קודם שיביט ויעיין בשאר איבריו. השלישי שפני האדם הוא החלק משוכה שבו בעבור ששם ימצאו חושי שם התחלות השננות כלם. והד' שהפנים הוא החלק היותר מנוגה מהגוף כי הנה כ"א משאר האברים אפשר האדם להעלימו ויכסיוו בגדים. אמנם פניו בהכרח יתגלו בדברו או בעסקו עם חבירו לפי שבהם יוכר וידוע מי הוא. וכפי ארבעת הענינים האלה השאיל הלשון שם פנים כי הנה פעמים יאמר כפי ההשאלה הראשונה לכל דבר פנייה וגמיה להשנחה כי פנה אל אלהים אחרים אשר לבבו פונה ומה הענין לפנות בקר לפנות ערב כשהבקר פונה לריחה או הערב לחשיכה. ומזה נאמר בהשנחה האלהית שאל ה' פניו אלך. פני אלי וחגי. מלפניך משפטי יא. אלהים אחרים על פני. מלפני ה' הוא בורח. שני ה' חלקם כלם לטון השנחה. וכן בפני אדם בהשנחתו בענינו אנכי פניתי הבית. פנו דרך ה' כלם לטון השנחה שחכונה בשם פנים שהאדם בפני יפנה וישנה בדבר שירטה. ואמנם כפי ההשאלה הב' יאמר לטון פנים על הקדמיה וכמו שהפנים הם קודמים בגוף. לפנים הארץ יבדת. לפני בא יוס' ה'. כלו' קודם מפני אשר ירד עליו ה' באש כלומר מכסה שקודם זה ירד עליו ה' באש. וכפי ההשאלה הב' יאמר לטון פנים על החלק המשננה כמו שהפני' הם החלק המשננה מאיברי האדם ומזה המין מהשאלה נאמר הבית הפנימי וחדירו הפנימי. כל כבודו בת מלך פנימה. ומזה האלל הוא הדיכר לפני. לא חובל לראות פני. ולא יראו. ולא ישתדך לומר האלל פנים הוא תואר לשם המיוחד כמו שאמר הכתר למלך הכוזר והבאיו לזה אמרו ופני לא יראו וחוז' מכבודו אין הדבר כן כי משם המיוחד לו יתבדל לא יושאל ולא אמר על זולתו אבל פני לא יראו נאמר כפי ההשאלה הב' הוא ר"ל על עניני האלה המשובחי' שלא יוכל האדם להשיג' יהיה זה עצמותי כדעת הרב המורה או משיגיו העצמי' כדעת רב חסדאי. ואמנם כפי ההשאלה הד' יאמר פנים על החלק היותר מנוגה שבדבר. על פני האדמה. על פני רקיע השמים. אל מול פני המנוגד לפני שמש יוון שמו ר"ל נגד המנוגה מהשמי'. וכן ידכאל לפני עש שהוא כבד מלשון עושה פס כסיל וכימי'. ומזה המין נאמר במגילה והיא כתובה פנים ואחרו. טו ו

כדברי האפודי ואם מפני רצון חלקיהם ותענוותיה' חמיר ולפי שבת' האויר הלא יתלדו גשמי המטר אמר ראש המשוררים המקרה צמים עליומים. ונעבור שיקרו בכנו' עיונות צימי' ובמי' הושאל בכתו' שם מים לזרע' בלאו בלאו ובמי'. באתי במעמקי מים ושבתי' שפפתי'. עד שמפני זה הושאל ג"כ על הענה הנכונה להגל' המזרה שם מים. אמר מים עמוקים ענה בלל' איש ואיש תבונתו ידלל'. והנה הכתוב מזה על מה יורה שם מים ושהוא יאמר פסם בכלל עם הנשמים כלם עליונים ותחתונים יחד פסם על הנשמים השמימיים בלבד. ופסם על ד' היסודות ופסם על המים היסודי' בלבד. ולכן נאמר ויבדל בין המים אשר מתחת לרקיע ובין המים אשר מעל לרקיע. ואחרי ציאו' שחופי המל' האלה ועניניה אבא בגזירות ה' אלהים לבא' פסוקי הפרש' הולאת על פי דרכים עם התר' שאלות' :

ועתה בא לבא' הפרש'

בראשית

ברא אלהים וגו'. כפי מה שביארתי בשיתוף מלת בראשית שיאמר אם על ההתחלות והיסוד שהיה חלק מהדבר כדברי הרב המורה. ואם על העתה שהיה ההתחלת הזמן ואם אינה זמן רצוי לבאר הפסוק היה בראשית משני דרכים. הראשון שבות בראשית ישמש מקום עם ויאמר הכתוב השמים והארץ עם הראשית וההתחלה שלהם הכל ברא' להמ' ר"ל מהאין הנמור שהוא מה שורה לשון בריאה כפי הנחתו הראשונה. אלהים המושפע הראשון ביכולת מוחלט. והנה הוצרכה התורה האלהית להניח המאמר הזה בהתחלתה לפי שהכופרים בחדות העולם מהם כחשו אותו מעיקרו. ואמרו שהשמים וארץ הם קדמונים לפי מה שהם מגלי היות להם ההתלה ומניח וזהו דעת ארסטו ותלמידיו. ומהם הדור נהגש השמים והארץ אבל אמרו שנתחדשו מחמר קדום והוא דעת אפלטון. ושאר הקדומים. וכדי לבטל שני הדעות הקדומים הכוזבים האלה העידה תורת האל בראשית ברא' אלקים וגו'. ר"ל עם הראשית ועם ההתחלה שלהם שהוא חמרים ברא' אלהים את העליונים ואת התחתונים מגלי היות שם דבר קדם כלל וזהו חזק הפירוש הראשון. והדרך הב' מהפירוש הוא שהתורה האלהית הניחה בפסוק הזה ג' פירושים ופירושם שלש דעות בלתי אחתיות שהיו לפלסופים. הא' שהם חשבו שזמן לא ישוער בו ההתלה כי כל עתה שנרמז ממנו להתחלת הזמן העתיד היה כוף הזמן העובר וא"ל להיות עתה שיהיה ראשית זמן ולא תהיה גם כן תכלית הזמן החולף. והתורה העידה שאינו כן אבל שכבר היה שם עתה שהיה ראשית והתחלה לזמן בהחלט מגלי שהיה תכלית זמן עובר והוא העתה שבה התחיל מציאות הזמן ובה ברא' ית' את השמים ואת הארץ ועל זה אמר בראשית ברא' אלקים כי הראשית הוא העתה הראשונה ונקראת ראשית לפי שהיא בלבד הייתה ראשית בזמן הבא ולא תכלית זמן עובר מה שאין כן ברא' העתה שכל אחד מהם הוא ראשית ותכלית ומציאות עומת באלו אמר בלוח שם שהיה ראשית ולא תכלית ברא' אלהים את השמים וגו' וזהו הפירוש הא' והפירוש הב' הוא בענין הדבר' ואמתתה וזה שהפלסופים לא הניעו דעתם לצייר שיתבאר הדבר אלא מדבר והיה אולם ההחיות מונסם לא מדבר שקר. והתורה האלהית העידה על מציאות זה כמה שאמרה בראשית ברא' אלהים את השמים ואת הארץ ר"ל ששם היות שבהמשך ההיות הפעולות לא יתהוה דבר כי אם מדבר שכבר היה בראשית הזמן והתחלתו שהמציא הקב"ה לא מדבר אלא אחר ההעדר המוחלט שהוא מה שז"ר עליו לשון בריא' כפי הנחתו הראשונה את העליונים ותחתונים כי כל' נמצאו ונבראו ביכולתו המוחלט ואח' האפס הנמור. וכבר ביארתי איך בספר מפעלות אלהים שהתחווה יש מאין כפי השינוי אינו דבר נמנע בעצמו בחק הפועל האלהי ית'. ושאינו מן הנמנעות המלא עתה ראשית' תהיה ההתחלה הזמן מגלי שהיה תכליתו. והשיבותי דברים נכוחים כפי העיון הפלסופי על הפעולות ששה הפלסופים לבטל הפירוש האלה וזהו הפירוש הב'. והפירוש הג' הוא שהפלסופים חשבו שהאל ית' להיותו אחד לא יבוא ממנו אלא אחד ושהוא יספיע העולל הראשון מהנבדלים וממנו יבא העולל השני והגלגל וספ"ד ההשתלשלות נתרבו הנמצאים בהמשך זה מ' וכמו שזכרו הרב המורה בשם בפ"ב ח"ב גם לדעת צ"ר שנתחלק בענין ההשתלשלות מדרך צ"ס אין ספק שציגה הקב"ה ויפיע ראשונה בעולם הנבדלים ויפיעו בשניות ובאמצעותם בעולם הגלגלי' ובשליש' באמצעו' כלם בעול' השכל. והי' אלא כלם מהשק המשך דבר בשמי מהראשון יתברך מגלי אמצעי' ולבטל הדעת היה העידה התורה בראשית ברא' אלקים את השמים ואת הארץ ר"ל שהאלהים המושפע הראשון ביכולת מוחלט בראשית' רוצה לומר בעצם הראשונה לא בשניות ולא בהשתלשלות זה מזה ברא' את השמים שהוא שם כולל לנבדלים כפי מדרגותיהם ולכדור השמימי שהוא משכן הרוחניים. וגם את הארץ החמרית מאד כוללת לארבע היסודות והיא א"כ אופן יחס הארץ אל המושפע הראשון ית' בהשפעה וההמלאה אחר ההעדר ממנו בלי אמצעי' באופן יחס השמים השכליים המניעים והמתנועעים הראשונים אליו ית' בצריהם בשאלו ואלו המציא בעצמו מהאין המוחלט בלי אמצעי' הנה אם כן כפי הפירוש הזה תפיר' מלת בראשית על עתה הראשונה שהיה' ההתלה לא תכלית לזמן. וגם יפורש יחס הפעול' אל הפועל ר"ל שנמשכה ממנו בעצם וראשונה בלי אמצעי'. ומלה ברא' חזר' על המלאה יש מאין. ועל ההשבות הדבר הפעלי האפס הגמ' שהיה ההתלה הראשון. ושם אלהים יורה על המושפע הראשון בעל היכולת המוחלט והכחות כלם. והשמים יורה על השכלים הנבדלים למדרגותיהם והגם השמימי' המתנועע הראשון. והארץ תכלול הנשם המוקף הכולל ד' היסודות הקלים והכבד' שכלם יכנה בשם ארץ. ועם מה שפירשתי בזה הפסוק הותרה ההלאה הראשונה, לפי שאמרו בראשית ברא' אלהים את השמים ואת הארץ אינו כולל העליונים והתחתונים כלם פשוטי' ומורכבי'. ולא נאמר ג"כ על חמרים כהמים שנבראו ראשונה אבל בא הכתוב הזה להודיע שבתחלת הזמן המציא הקב"ה מהאין הנמור השכלים הנבדלים והכדור השמימי' וכן הד' יסודות אשר הם בחוק הכדור כלם בערבותא מגלי הבדל. אנוש שאר הגלגלי' והמאורות וכן המורכבים

ואם על השפע עליו המני' המושפע אל המושפע כגבול' שכל אח' מהם קרא רוח שכלי' כמו שהוא מובא' מהפסוקים כי אמרו רוח ה' דבר כי הוא השכל המושפע. ואמרו כמות עליהם הרוח הוא השפ'. ואמרו והרוח תשוב אל האלהים אש' נתני' הוא השכל מקב' השפע ומזה תדע שלא יקר' הרצון והכונ' רוח כדברי הרב ושאר המדקדקים אבל מתחבת האדם ודעתו הוא הנקר' רוח וכל כולל רוחו יוליא כסיל כלומר כל העולה במחשבתו ודעתו. וכן הניחו את רוחו ברא' כפון כלומר גזרת הכמות והשכמת דעתו וכן השאר. ויולא לנו מזה שמא' ורוח אלהים מרחפת על פני המים. יסבול א' מב' פרושי' אם שיהיה רוח גשמי נשבת שהמצי' הקב"ה אז רוח גדולה וחזק ליבש את המים שהיו מכסים את הארץ. וזה הפי' אינו אמת לפי שזה הפועל היה ממשש הוי' ה' בנבול' היבשה. וישאר אם כן אחתי הפי' השני והוא שרוח אלהים הוא רוח שכלי' שהם השכלים הנבדלים כי הנה פעמים יכנה אותם הכתוב בש' אש כמו שזכרתי בשתוף שמים ופעמים בשם רוח וכמ"ס עושה מלאכיו ורוחות משרתיו אש לוהט. ואמר מדבר על הנבדל ורוח על פני יחלוק וגו'. יעמוד ולא אכיר מראהו. ולא יכנה אותם הכתוב בשם מים ולא בשם ארץ שהם היסודות הכבדים והנסים אלא בשני היסודות הקלים והבלתי מוחשים אליו שהם הפירי' וזים ודוריו' צבע' שהם האש והאויר ולרמוז לזה אמר הנביא יחזקאל (יחזקאל א') בסוף המראה הראשונה כשהסג הנבדל וארצה בעין חשבל כמראה אש בית לה סביב ממראה מתניו ולמעלה וממראה מתניו ולמטה ראייתי כמראה אש וגובה לו כביצ. ואחר זה אמר ותבא בי רוח כאשר דבר אלי ותעמידני על רגלי ואשמה את מדבר אלי. הנה יראה מדבריו שהנבדלים כנה בשם אש וגם כן בשם הרוח ועליהם נאמר כאן ורוח אלהים מרחפת וגו'. ולכיות נשמות בני אדם השכליות מעט השכלים הנבדלים דרשו חז"ל צב"ר כפי האופן הזה מהשתוף ורוח אלהים זה רבוה של אדם הראשון. ומהם דרשו זה רוחו של משיח כוונת בזה להודיע מה שקבלו חז"ל שהיו פסגות בריאות ביום הראשון ושבמציאות המין האנושי אדם הראשון היה התחלתו בשלמות. ונעשה בן דוד יהיה בו סוף השלמות האנושי ואלה יהיו התכלית האחרון שיעלה במחשבתו יתברך צנריאת שמים וארץ :

ביאור מלת מרחפת

מרחפת המלה הזאת פירשה הרלב"ג מענין מנוחה והביאו לזה משני פירוש רוח אלהים על יסוד האויר כדרך הרב המורה. ונעבור שהיה האויר נח על פני המים לא מהנוטע במקומו הפעול' הולך לפרש מרחפת לשון מנוחה. ואין הענין כן כי הוא נגזר מלשון רחפו כל עומתו שנינו הרעם וההתנועפות הבתלי' מסודר. וכן על גזוליו ירחף הוא ענין התנועה וגדוד כדברי המדקדקים וענין הכתוב וזה שכלר כנשר יעיר קנו על גזוליו ירחף יפירם כנפיו יקחהו ישארו על אנדוה שם כלר תנועות לא מנוחה וכל הענין שמרחפת מורה על התנועה או על ההנעה וההתעוררות לתנועה והוא אמרו כנשר יעיר קנו על גזוליו ירחף שבה הנשר עליהם ינשכ ברוח כנפיו באופן שיעירם ויקלם משנתם כדי שיוכל ללקחם ולשאת אותם על אנדוהו. כן אמרו שהיה הרוח מרחפת על פני המים ענינו שהיה מניע את המים ומעירם שזכו הפועל המיוחס לנבדלים ר"ל ההנפה לא התנועה כי אינם נשמים ומכבים לזה אר"ל צב"ר והוא גם כן במסכת חגיגה ששמעון בן זומא דרש ורוח אלהים מנשבת אין כתוב כאן אלא מרחפת כעוף הזה המרפרף בכנפיו נוגעת ואינה נוגעת וכמו שיתבאר אחר זה והיולא מזה כלו הוא שכאשר נפרש ורוח אלהים על השכלים הנבדלים תהיה מלת מרחפת מורה על ההערה וההנעה קטשה במים שהוא רמו לעלול :

ביאור מלת פים

המים השם הזה ראוי לפרש שנאמר בכלל וביחוד בשם ארץ כי הנה מים מזכר במעשה בראשית פעם על כל נשם הפירי' אם עליון כנרמים השמימיים וכמ"ס המים אשר מעל לרקיע וכמו שיתבאר בפרש' היום השני. ואם על המים התחתונים הספיריים גם כן ועל המים העליונים אמר המשורר (תהלים קמ"ח ד') והמים אשר מעל השמים. ובדברי חז"ל נקראו ג"כ המים עליונים כי הנה לקוור דעתנו להשיג טבע הנרמים השמימיים כנה אותם הכתוב בשמות הנשמים המוחשים אליו. ומפני שבהם השכלים הנבדלים בשם אש ובשם רוח כמו שזכרתי כנה את הנשמים הנכבדים השם בשם מ' אם להיות' במדרגת המציאות למטה מהנבדלים כמו שהמים המה למטה מן האויר. ואם להיותם מתנועעים חמיר מהנבדלים כמו המים המתנועעים מהאויר המקיף בהם גם להיותם ספיריים כטבעם כמו המים בערך אל הארץ. ואני אחשוב שנקראו הנשמים העליונים מים מלשון שמים וחפול הש"ן שם היותה אות שרשיית במלת שמים כמו אם לא שריהיך לטוב ששרבו שאר חפול בו האלף. ויהי א"כ מים כמו שמים והעלימה התורה האלהים הש"ן בשם מ' כדי להעלי' מהות המים העליונים ההם. ואין להפלא שיכנה הכתוב בשם מים מה שאינו מים יסודיים כי הנה מלאו שם מים נאמר על דברים אחרים שאינם מים ממש וכמו וימי יוהד יאלו. אי עבר על אפסיו המים הזדונים. שהם מים מבורך. הוי כל צמח לכו למים ואר"ל אין מים אלא חורה. וכיון ששם מים כפי עדות הכתובים האלה וחולת יאמר על כל דבר גדול ועלום ככלל המושע שמים פיר ג"כ מוצא הבחינה על הנרמים העליונים והנבדלים ההם. ויאמר שם מים ביחוד על הנשם הספירי' התחתון והוא יסוד המים. ישרו המים. ויגברו המים ודומיהם. אנה נקראו מים מים בלשון רבים אם שם המים הנאמר בכלל לפי שהם טבע' רבים מתחלפים העליונים והתחתונים הנבדלים בשם מים. וגם המים העליונים בשני עומם הם מתחלפים בטבעיה' לגלגלים והכוכבים ולכן נקראו גם כן מים בלשון רבים ואמנם המים התחתונים נקראו ג"כ מים בלשון רבים מפני חלקיה' ותענוותיה' כהנרה אלו עם אלו וכן ולמקום המים קרא ימים בלשון רבים עם היות שמאלו ים בלשון יחיד אם שהם ימים מתחלפים כננסים זה בזה

המורכבים מהיסודות לא נבראו בפעולותם ביום הראשון אבל נתן ית' בזהות ההתחלות הראשונות שנברא בתחלה כח להוציא מהם בשאר הימים שאר היסודות כמו שיבאר. וכן הותרה השאלה השניה כמה שנברא ששמים יכלול השכלי הנברא כלם והנלל העליון שהוא משכן להם. וכבר הוכחתי שהיה זה דעת קצת חכמי ישראל ויאל מזה שנזכר בתורה בריאת המלאכים ביום הראשון קודם כל שאר הדברים עם היות שקצת החכמים חשבו שנבראו ב' או ב' והביאם לדעת ההוא שבה שלא יאמרו שסייעו במעשה שמים וארץ כמו שהידעת. וכן הותרה השאלה הנ' שלא נכתב בבריאת שמים וארץ ויאמר אלהים לפי שהם נבראו מהאין ומפני שלא היה נושא בהיותם לא נאמר בה ויאמר אלהים. אמנם במלאכת שאר הימים שהיה ית' מושג בהיותם עם נושא מקבל נורת השם ורלונו הפיל הכתוב בו לשון אמירה כי יור על מה שכבר נברא שיעשה ממנו כך וכך כפי הכח שנתן בו וזהו גם כן לא נאמר בבריאת שמים וארץ ויהי כן לפי שחותם מאמר לא יאמר אלא על קיום הדברים והתמדתם בזהות אופן שנבראו מבלי שני. אבל השמים עשה מהם הרקיע כמו שיבאר ומהאין נבדלו היסודות ונענוור שלא נאשרו שמים וארץ בזהות אופן כמו שנבראו ביום הראשון לא נאמר בבריאתם ויהי כן כי הוא מורה על ההתמדה מבלי שני כאלו יאמר ויהי כן חמדי. וזוהי הותרה ג"כ השאלה הד' שלא זכר הכתוב בריאת הד' יסודות ולא אמר יהי ארץ ומים ושאר היסודות כמ"ס יהי רקיע ויהי מאורות לפי שכל הד' יסודות נכללו בשם ארץ בפסוק הראשון הזה ולא היה צורך לזכור עוד בבריאתם בפסוק יח אם להודיע מה שקרה בהם אחר בבריאתם. והנה לא אמרה תורה אלהים ברא בראשית ואמרה בראשית ברא אלהים' לשתי סבות האחת שהאל ית' אינו ניכר ולא נודע אלנו כי אם מפאת פעולותיו לכן אמר בראשית ברא ואחר כך זכר שם אלהים כי על ידי שנברא את העולם נודע כי הוא האלהים הממשיע כמאמר הנביא (ישעיה מ"ה יח) כה אמר ה' בורא השמים הוא האלהים והשנית שאם אמרה תורה אלהים ברא בראשית את השמים היינו עושים לחשוב שנבראשית היה דבר נברא כאלו תאמר החומר ההוא שחשב הרמ"ן שקדם בבריאתם שלשיות התחלה יקרא ראשית ויאמר שנתהו ממנו שאר הדברים ושהיה פ' הכתוב אלהים ברא את בראש' את השמים ואת הארץ שהכל ברא אז כדי להסיר הפסוק הזה שלא ברא הק"ו בה לא חומר ולא המרים קודם בריאת שמים וארץ אמר בראשית ברא אלהים וכו'. ואמנם למה אמר את השמים ולא אמר שמים וארץ מבלי אחריו בבר' ששאל אליו רבי עקיבא את רבי ישמעאל והוא השיבו משם נחום איש גס וזו אלו אמר בראשית ברא אלהים שמים וארץ היינו אומרים אף שמים וארץ אלוהות הם אמר לו כי לא דבר רק הוא מכס ואם רק הוא מכס שאין אחר יודעים לדבר אלא את השמים לדבות המה ולבנה וכוכבי' ומולות. ואת הארץ לברות אילני' ודשא' עכ"ל. הנה ר' עקיבא נתן באמת בדבר טעם נאה והוא שאלו אמר הכתוב בראשית ברא אלהים שמים וארץ אולי יטעו בני אדם לחשוב שהיו שלשם אלוהות המה היוצרים ר"ל אלהים שנברא את השמים והשמים שנבראו את הארץ והארץ שנבראה אחר כך את מורכביו והיינו מפרשים בכתוב כן בראשית ברא אלהים והשמים והארץ שכל א' מהם היה בורא גבוה מעל גבוה זה באלמנטות זה וכדי להסיר הפסוק הזה ולהודיע שהדברים כלם נבראו מבחו ית' מבלי אמצעי אמר את השמים ואת הארץ להגיד ששמים וארץ נבראים היו לא בוראים. אמנם רבי ישמעאל נתן בדבר טעם אחר והוא שלא לנד ברא הקב"ה ביום הראשון השמים המקיפים ככל והארץ שהיא כללות הד' יסודות אבל גם נתן בהם אז כח להוציא תולדותיהם כשאר הימים במאמרו ונזכרו לא שנבראו בפעל או חמה ולבנה ושאר הדברים שזכר כי אם ששם בהם כח להולידם וזהו פ' הפסוק הזה על צוריו עם היות שפירשתי אותו באופן אחר בפירושי למכתב אבות כי גם נכמכתי על דעת הרמב"ן וכאן דקדקתי בדבר כפי אמתתו:

ספרות מהותו ובעו

והארץ היתה זהו וזכו והתקן וכו' עד סוף הפסוק. אחרי שיבאר הכתוב בריאת השמים והארץ בא לברר עתה ארץ'יה עינים בבריאתם האם היה הנלל עם המאורות והכוכבים כלם מאירים ומזוירים כאשר הם היום. והיסודות נבראו גם כן עם מורכביהם כלם על שלמותם והבדלי מקומותיהם או אף היו כל אלה בעת הבריאה ועל זה אמר שהארץ היתה זהו כי הנה לא רצתה התורה האלוהית לברר מדרגות השכלים הנבדלים ומחנותיהם מספרם והבדליהם והשתלשלותם ומה הם המינים בהנפת השמים ומה הם ענני האורות ומה הם המשפיעים הנבואה בנביא' והחכמה בחכמים וגם לא ביארה עניני הכדור השמימי וצדדיו הנחתו ומרכבו ואופן חנוכתו נפשו וחשוקו לפי שהדברים האלה כלם חולתם מהדומים להם הם קשים על השכל האנושי לליירם ולכן לא חשקה התורה להרחיב הדבור בהם אחרי אשר העידה על בריאתם בכלל. אבל עתה הרחבה בציור דברים המוחשים אלינו אם מהמורכבים השפלים הקרובים אלינו כגבעה וצמחוק ואם מהמאורות והכוכבים המושגים לחושנו. ולכן התחילה לברר עניני הארץ דמתיך ליה בפסוק הראשון שלמעלה במאמרו והארץ היתה זהו וזכו. ואפשר לפרשו כפי שני הפירושים שזכרתי במלות זהו וזכו. הראשון הוא שקרא תהו לחומר הראשון וזכו לזורה. ותהיה כוונת הכתוב שהיסודות הנכללים בשם ארץ בהיותם הראשונה היה בהם וזכו א' מהם החומר והאורה המינית והמבדלת כל יסוד ויסוד כפי מה שהוא כי זה לבד היה עם ההיות והבריא' הראשונה בהם לא הבדליהם במקום ולא הרבנותיהם כי זהו מה שנעשה בהם אחר כך בשאר הימים כמו שיבאר. וכן הודיע ששם היות שזכר הכתוב שנברא הקדש ברוך הוא את השמים לא היו הנללים עדיין בשלמותם בהבדליהם ולא היו בהם מאורות ולכן לא היה עדיין אור בעולם. וסוף אמרו ותקן על פני חסום ואין הכוונה בפני חסום הארץ ולא הימים המכסים אותה אבל קרא פני חסום קעור'י' הנלל שהוא פני הכדור הפטום לתהום. והודיענו הכתוב בזה שתי

ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור. הנכון כפי פשט הכתוב' בענין זה האור שהנ"ל בתחלת הבריאה כשנברא אור. השמים ואת הארץ לא רצה לברר מיד את הכוכבי' לפניהם שאלבר כפי' הפרשה הרביעית ולכן הוצרך לחדש אור אחר ישמש אותם הימי' הראשונים בעוד שלא נבראו המאורות והיה צורך אותו אור לשער בו את הימי' שבהם נתיחדו המלאכות במעשה בראשית דבר יום ביומו כי היום בלתי משוע' ולא נבדל אלא באור וגם כיון בבריאת האור על משע' בראש' שנתחדש אחר ההעד' הגמול' כמו שהאור בא אחר החשך מזה שהאור הוא קנין והחשך העדר ולכן אמר המשפיע הראשון יהי אור והנאון רב פעדיה כתב שלשון אמירה במעשה בראשית הושאלה לרצון האלשי שרצה זה. וכן כתב הרב המורה. אבל הרא"ב בע הקשה על זה שהיה ראוי לומר ויאמר אלהים להיות אור ויהי ע"ל להיות כל איש שורר בביתו לעשו' כראון איש ואיש. והרמב"ן כתב שהוצאת הדברים לפועל תקרא אמירה וגם זה בלתי נכון כי אם היה ע"ל משל ויאמר אלהים יהי אור מורה על יצאת האור לפעל מה יהיה ענין אמרו ויהי אור כי יהיו שני המאמרים מחד אחד. ולכן לחשוב שלשון אמירה בזה הספור האלשי יורה על גזרת חכמתו כי כמו שהאדם במאמרו יגזור על מה שיעשה כן הוא יתברך גזר בהחכמתו יהיה זה או זה וזה ענין יהי אור שזכר שיהיה וימצא בעולם אור בפועל. והסתכל בזה המאמר בעל הכתוב שתי הדעות שאמרו אנשים באור היה כמו שזכרתי למעל'. אם מה שאמרו שהיה אור מוסכל לא מוחש לבטל זה אמר יהי אור. ואחרי תראה שלשון יהי לא נאמר אלא על דבר מוחש נברא בפעל כמו יהי רקיע יהי מאורות כי יהי הוא מלשון היות מציאות חוץ לשכל. ונאמרו ויהי אור בעל הדעת השני שאמרו שהיה זה אור המאורות או שאמר השם שיתבה עב' או דבר מזהיר כדברי הרמב"ן כי הנה לא אמר ויהי דבר מזהיר אלא ויהי אור מלמד שנתחדש אור באור אבל לא התחדשו או מאורות ולא עב' ודבר מזהיר אחר כי אם היה נברא או תאמיר על האור היתה תולה הסוית כפי שאל המאיר לא במקרה שבו שהוא האור אבל היה באמת

זה האור איכות מתפשט באויר בלתי מושפע מניעות נשם מאור נברא כפי הראון האלהי לא מדבר בזה הדברים שנבראו ביום הראשון ולא נתחדש האור ההוא בתנועה ולא מפאת תנועה אבל נמצא והיה לשעמו במאמר השם וכמו שהעיד עליו החבר למלך המבורך ולכן זכר כלל חמיד בשם אור ויהי אור את האור כי טוב ולא אמר כן ביום הרביעי אלא יהי מאורות והיו למאורות לפי שבכלל נברא אור מושפע שם נעשו המאורות המאירים. ולמה יקשה על המעיינים שברא השם הנגלל מבלי כוכבים או הכוכבים מבלי אור והאור מבלי מאיר אחרי האמונה השלימה לבריאת עולם אחר הסעדר והמאורות הדברים לא מדבר היפלא מה דבר לעשות אותות ומופתים בשמים ובארץ ובריאת חדשה במקרים כמו בעצמם הנה א"כ מה שאמר יהי אור פירושו שזר השם שיחדש בנפלאות אור ומאמר יהי אור יבאר שלא היה החדש והבריאה הזאת מנשם מאיר אלא שהאור נכלל בחדש והתפשט באויר ע"ד הפלא. והנה לא אמר יהי כן אלא יהי אור לפי שאמר יהי כן מורה על ההתחדש ועל הקיום שנשאר כן חמיד בנפלאות. ונעבור שזה האור לא שמש אלא עד היום הד' לכן לא נאמר בו יהי כן אבל אמר יהי אור שנתהוה האור ההוא מבלי נשם מאיר. וכבר זכרתי שמאמר ההם הן הן מאורות שנבראו ביום הראשון ולא תלואן עד היום הד' אינו בזה כי הוא באמת כיון שנבראו ביום הראשון כזה נגלל ונרביעי הולאס הנורא יתברך לפועל ואולי שהיה דעתו שזו ראשון נברא הנגלל בפני עצמו והמאורות בפני עצמן ונרביעי נתלו המאורות בנגללים כי היה דעת האומר הוה שהכוכבים חיון חלקי הנגלל והיה הנגלל קבוע ומול חו' כדעת חז"ל. גם אפשר לפרש בדבריו אף שזוהי שהיו הכוכבים בנגללים שאיר הכוכבי' ונפליהם לא היו מאירי' מפני שלא היה היבשה נגלית כי כבר התבאר בחמיה הפעמים שהנפץ יאיר כהכוכב בנשם קשה בדרך ולכן היה י' אוקיטוס חשך לפי שהשם אע"פ שישם שם כמים הנה לפי שהוא נשם בלתי שומר תמונתו לא יאיר ובהיות בתחלת הבריאה המים יכסו את היבשה ולא יכלה הכאת נפץ השמש להאיר ולא והחשך ההפכו מוחש מפני המים ואולי שהיה נאמר וחשך על פני תהום שהיא הודעת הסבה שהיה שם חשך מפני תהום שלא היה מתהפך הנפץ המכה במים ולכן היה בלתי מאיר ומפני זה הוצרך יתברך להמציא האור הראשון לשמש אותה הימים עד יבשת המים שהיה ביום הג' שאז מיד נרביעי יא' נפץ האור ונתהפך על הארץ ביבשה והארץ הצירה מכבודו. כן ראוי שיזכר הדעת הזה לחז"ל ולא כמו שהשג הרב המורה והותרה שלא היה האור ההוא מושפע ולא אור אלא אור נברא לשעמו להבדיל בין ימי נראשית והותרה צוה גם כן שהאלה ה' שלא נאמר בענין האור וישם אלהים לפי שהיה מקרה בלא נשם והיה האור כלו מתדמה ושוה ולכן לא היה ראוי לומר בו לשון עשיתם שתיחדה להבדיל הדברים כמו שיתבאר אח"כ וגם לא נאמר בענין זה האור ויהי כן לפי שלא התמיד מציאותו ובסוף סדר אלה פקודי אורכו דעתו עוד באור הזה :

ויקרא אלהים לאור יום ולחשך קרא לילה ויהי ערב ויהי בקר יום אחד. מרגל בפומיה מהרב המורה באותו פ"ל ח"צ המוכר של מקום שזכר' במעשה בראשית ויקרא אלהים לכך כך הוא להבדילו מענין אחר שנקרא גם כן בזה השם והסכימו בזה הכלל עמו הרמב"ן והרלב"ג ורבינו נסים וזולתם ולכן אמרו שבעבור החשך המוכר למעלה וחשך על פני תהום היה יסוד האש לדעת הרמב"ן והרמב"ם ג"כ או היה יסוד הארץ לדעת הרלב"ג או ערוב היסודות לדעת רבינו נסים ואין כן החשך שהבדיל השם מן האור כי הוא העדרו לכן אמר קרא השם לאור יום ולחשך קרא לילה כדי להבדיל החשך מה החשך המוכר למעלה וכן פירשו בשאר הקריאות ההבדל כעמו הדרך הזה. ואין כן דעתו כי הנה החשך' שזכר למעלה והחשך שזכר פה ענין שניהם אחד שהוא העדר האור ושאר הדעות בחשך הם חושך ולא אור. ולכן לא אקבל אותו הכלל שעשה הרב בקריאות האלו וכבר יורה על בטולו אמרו ויקרא אלהים לאור יום האם מוכר למעלה אור או יום אחר שמפני חשך השם ההוא הוצרך עשה לקרא את האור יום. וגם לא יסבול הכלל ההוא אמרו ולמקום המים קרא ימים כי הנה כפי דעתם שזכרו ארבעה היסודות בפסוק השני למעלה אין פסוק שהמים שזכר באומרו ורוח אלהים מרחפת על פני המים הם עמם המים אשר בימים וזה הפסוק אשר יש בזה הנה. ולכן אמר בסבת הקריאה וענינה שבעבור שהיה בריאת האור הראשון והפסוק במדה קצובה מכון להנגלת הזמן ולשער הימים לכן קרא ית' לאור יום שנתן לו אותו השם מפני תכליתו שהוא לעשות יום ולחשך קרא לילה שהוא מלבן שלילי כאלו היא מלה מורכבת לא לה ר"ל שאותה מדה וקצבה והמשך זמנו לא יהיה לה אור וזה היה תכלית החשך כדי להפסיק האור שבהפסקו יועברו הימים והבדליות ומפני זה נאמר במאורות והבדיל בין היום ובין הלילה כלומר שהבדלה ביום ובלילה שהיה עושה האור הראשון בהפסקותיו היא עושה יעשו המאורות בתנועותיהם וזהו ויקרא אלהים לאור יום כלומר שהאור הראשון לא היה ראוי להקרא יום לפי שהיוה הוא דבר נמשך מהאור והחשך ואינו האור בעצמו בלבד אלא שהקב"ה צוה שיקרא אותו האור יום בעבור שעשה הוא מדה היום ושיקרא לחשך לילה מפני שעשה מדה העדר האור שנתותו המסכות זמנו לא היה אור. זאת היא קבנת הקריאה הזאת שיחס הכתוב אל האלהים וכן התבאר שאל הקריאות כל אחת במקומה. ואמנם אמרו ויהי ערב ויהי בקר יום אחד כצו המפרשים שהאור היה כשנברא ביום הראשון השקיעו הקב"ה צמדת לילה ובאחר כך הורוהו להאיר במדת יום ושלום נאמר ויהי ערב ויהי בקר יום אחד הערב קודם הבוקר. וכן כתב בעל ספר הכוזב שהי' אור וזה לעתו והיה לילה לישוב ושלך הסדר להקדים הלילה ליום. ואין צורך כי הנה לא אמר הכתיב ויהי ערב על אוחה שקיעת האור אלא על החשך הראשון שהיה בעולם אחרי בריאת שמים וארץ קודם בריאת האור הזה כמ"ס וחשך על פני תהום וכבר כתב הרמב"ם שנקרא ערב הלילה מפני שבו יתערבו האורות הנה אם כן בראשונה היה שם חשך והאור בא ונהיה אחריו ושיהיה עש יום אחד והימים האלה נזכרים ונעשים בשבתות ומועדי השם שהתחלת מהלילה עד סוף היום המאיר כאלה האחרים כי כן היה במ"ב בראשונה חשך על פני תהום ואח"כ יהי אור ויהי אור. ואמר מערב עד ערב תשבתו שבתכם וקרבן פסח היה ג"כ נעשה בערב לפי שמשם היה תחלת ההג לילה ויום. אמנם יש מהמפרשים אשר מורו אחר והתעקשו לומר כי תחלת היום הוא הבקר וסופו הוא בוקר הלילה שסחריו וזה ענין ויהי ערב ויהי בקר לפי שהעדר יקנה השם מתחלתו ומגבול מה שאליו יתנועע ולכן היום יקרא ערב לפי שתכליתו וסופו הוא הערב והלילה תקרא בקר לפי שסופה ותכליתה בבקר וכמו שזכרנו בפי' הפסוק הזה וזה כלו עשות מבורך כי הנה הדבר לא יקנה השם מתחלתו אלא בהיות התכלית ההוא נח מתמיד עליו אבל אם הוא חמיד בתנועה לא יקרא הדבר בשם מה שיהיה אחריו כי הנה החיים לא יקראו מות מפני שהיה תנא אחרים. ולא המות תקרא חיים מפני שהוא יבא אחרים. ולדברי המעשים האלה היה ראוי שיקרא הלילה יום והיום לילה וכל דבר בשם הפכו הבא אחריו ועליוהם באמת נאמר (ישעיה ה' כ') הולאומרים לרע טוב ולטוב רע שמים חשך לאור לאור לחשך שמים מר למחוק ומוחק למר וגם יתהייב' לאלהים אחרי שיהיה השלם הוא כ"ר שעות והיה כהני ממנו יום מאיר וזהו האחר הוא לילה שלא יקרא היום השלם הוא בשם יום אחד ויום שני וכדומה אלא לילה אחד או לילה שני שהוא חלק האחרון כי הם לילה ליום ישימו כהכזה באורה וימשך מזה שראוי שיאמר הכתוב ויהי ערב ויהי בקר לילה אחד לא יום אחד. אלא שזה מהם כלו הויה ושזוהי הדעת כי הנה כפי הסדר העצמי הלילה הוא התחלת היום שיבא אחרים כמו שהעדר הקודם להיות הוא מהתחלתו לא הסעדר שיבא אחרים. ואמנם למה לא אמר הכתוב ויהי לילה ויהי יום ואמר ויהי ערב ויהי בקר. הוא לפי שהערב והבקר יחדשם מהדרגות עלות השמש ושיקיעו כפי הדרגות תנועתו הנגלל חלק אחר חלק ולפי שלא יחשוב חושב שהאור הנבר' ביום הראשון לא חשך ערב ובקר כיון שלא היה כפי תנועת הנגלל כי לא רוח ולא שקט בהדרגה ושהחך שהיה מתחיל האור ההוא היה בחצי היום באחת השמש בנורוהו ותקף שהיה מתחיל להשתלך ולהפסק היה נעדר לגמרי בחצי הלילה. הודיענו הכתוב שלא היה הדבר כן באותו האור

אלהים את האור כי טוב ויבדל אלהים בין האור ובין החשך. זכר הכתוב שראה המשפיע הראשון ית' שהיה טוב האור לשער צו את הימים לפי שנהיות הדברים בחשך חמיד לא יועבר זמן והבדל מלאכה כלל אבל ראה עש זה שאם יתמי' האור לא יפסק לא ישיערו וזמן ולזה חייב להבדיל בין האור ובין החשך כשהבדיל את האור שיתמי' מדה קצובה ויפסיק מיד וכן שיתמי' החשך ר"ל בעד האור ההי' מ' קצוב ג"כ וזה יוכר ויודע כראוי שהאור הוא זמן היו' והלילה הוא זמן העדרו וכאלו אמר הכתוב שלא גזר השם על הפסק האור ותשבתו להיומו בענין דבר רע אבל בהפך שראה את האור שהיה טוב להבדיל הזמן ולשער הימים האמנם גזר על הפסוק והבדיל אלהים בין האור ובין החשך באותם הפסוקים כדי לקרות לאור יום ולחשך קרא לילה כי זה היה תכלית האור ההוא להבדיל ימי בראשית ומלאכותיהם וזוהי דעת שהבדל שהבדיל השם בין האור ובין החשך לא היה הבדלה שפני צורה כמו שכתב המורה כי הנה הבדל הקנין מההעדר לא ייחס הכתוב ל"כ כי הוא הבדל הדבר עצמו אבל הבדל זמני שהאור ייחש ביום ולא בלילה כפי ההפסוק שזכר בו וכבר דרשו שני גדולי עולם ר' יוחנן ורבי שמעון בן לקיש ההבדלה הזאת בזה האופן שאמר הקב"ה לאור יום תהא תחומך ולחשך לילה תהא תחומך כמו שבא בב"ר ובכלל ג"כ באמרו ויבדל אלהים בין האור ובין החשך שעשה האור עמלו הבדלים ברב ונמשך ר"ל שיהיה זרח בהדרג' וכן הבדיל בין החשך עמלו הבדלים שיהיה שקיעת האור מעט ולזה אמר ויבדל אלהים בין האור ובין החשך שהבדיל בין כל אחד ואחד הבדלים בעצמם ולזה לא אמר ויבדל אלהים האור מן החשך אלא בין האור ובין החשך והנה התבאר ההבדלים האלה בפסוק ויהי ערב ויהי בקר וכבר זכרתי שלא היה זה ההבדל בתנועת נשם מה מפני תנועת נשם אלא שהאור בתאמר אלהים היה מתפשט וגם מאלו וכן נקבץ ונעדר מן האור אחר היה בו : (ביאור ענין בריאת באומיה וירא אלהים) ואמנם מה ענין הראיה שזכרה במעשה בראשית וירא אלהים וירא אלהים כתב הרמב"ן שזוהי שהנפלאות הדברים לפעל הקרא אמירה כן קיומה תקרא ראיה בענין וראיתי אני דקהלת. ותרם האשף, רואה אני דברי אדמונ במסכת גיטין והסכים עמו רבינו נסים. אבל אינו נכון בעיני כי איני מואל בשום מקום שהאמר לבין ראיה על הקיום. והראיות שהביא על זה המה יהיו בעבורו כי הראיה שהביא בדברי קבלתו בדברי האשף ובמשנה דגישון אינו מורה על הקיום אבל האמת הוא שחורה על ההכרע' בדבר שיש בו פני ההרואות לזד מה ולסותרו שכאשר יכירע האדם הנה האחד על האחר ואמר רואה אני או נראה לי שהוא כך וכזה הוא כל לשון ראיה שזא במעשה בראשית כמו שאמר במקומו. וכן בענין האור בא הכתוב הודיע שם היות האור ההוא שנברא בלתי קיים כי היה עתיד להיות קצת ימים והיה מקרה בלתי נשם ועתיד להפסק מהרה. שמפני זה אולי יחשוב חושב שלא היה האור ההוא טוב ושלם בעצמו שהנה לא היה הדבר כן בעיני הנורא כי הוא ראה בחמתו שהיה האור ההוא טוב וגאולת כפי הכרח

ועתה' כפי מה שראיתי בדבריהם הם ה' דעות כמספר הפעמים שזכר שם רקיע בראשית הפרשה ואני אזכרם לך פה ואעיר על הספקות המתחייבות אליהם. ודע שיש אצלנו עברה עדים להעיד על אמתת הרקיע. העד הא' היא התורה האלהי' שאמר בדבריו' השמים' ועוף ועוף' על הארץ על פני רקיע השמים. והעד הב' מה שאמר במאור' ימי מאורות ברקיע השמים. והעד הג' יחזקאל שאמר יחזקאל' ב'ה' ודמות על ראשי התי' רקיע כעין הקרח הנורא וגו' ואמר ממעל לרקיע אשר על ראש דמות כמראה אבן ספיר דמות כסף, והעד הד' שאמר דעה' ומעשה ידיו מניד הרקיע הללו ברקיע עו' ו'. והעד ה' רבי אליעזר בפרקיו שאמר תיזיהו רקיע נברא בשני זה רקיע שעל ראשי החיות ועמד. והעד ו' אמרם בבראשית רבא היכן הם נחומים חמה ולבנה ברקיע השני. והעד ז' אמרם שם ימי רקיע נגללה טפה אמצעית ונעשו שמים תחתונים ושמים עליונים. והעד ח' אמרם ז"ל (הניז' דף יג) מהארץ ועד הרקיע מהלך חמש מאות שנה וצ"ל מהארץ ועד הרקיע כמין הרקיע עד המים העליונים ושאר המאמרים הדומים לאלה. והעד ט' אמרם צ"ל בשני ברא מן העליונים ימי רקיע. והעד י' אמרם שם נפל הס"ב כ"ב כל מימי בראשית ומתן חיים ברקיע וחיים באוקיינוס ואמרם שקצות הרקיע דבוק' בים אוקיינוס. והנה העד' ההוא אשר יסכימו בו כל עשר' העד' האלה הוא הקדוש והאמתי ומי שלא יסכימו בו בלא אינו אמתי לפי שכל' יסידון יסידון על אמתת זה הדבר. ואחר הקדמי לך זה אספר דעות המפרשים בענין הרקיע:

הדעת הא' הוא שהרקיע הנזכר כאן הוא הנגלל העליון המקיף כולו וזה נפו קצת מקדמוני חכמי האומ' ואמר זה הרקיע שעל ראשי החיות שראה יחזקאל הנביא וזכר נמנו ר' אליעזר בפרקיו וזמנו דבר המזכיר בראשית ומעשה ידיו מניד הרקיע הללו ברקיע עו'. אבל הדעת הזו היא בלתי נכון לפי שאם היה הרקיע שזכרה התורה בפרשה הזאת הוא הנגלל הראשון מה שיש המים אשר עליו כמ"ס ובין המים אחר מעל לרקיע, ועוד שאין ידוע שהיו הנגלים התחתונים נבראים ביום הראשון שעליהם אמר בראשית ברא אלהים את השמים והנגלל העליון המקיף כולו נברא אחר כך ביום השני. גם יחזיק הדעת הזו העד הא' שאמר בנפח על פני רקיע השמים כי השפות לא יושפו נגלל הראשון וגם העד הב' המאורות שהם אינם נחומים בגלל העליון המקיף. והעד ג' ימי רקיע נגלה טפה אמצעית ונעשו שמים תחתונים ושמים העליונים שאין ידוע זה על הנגלל הראשון. וגם העד ח' שאין מהלך מהארץ ועד הרקיע ההוא כמהלך מן רקיע לרקיע. וגם העד י' לפי שהמים היסודיים אינם נחומים מהחיות נגלל הראשון הנה אם כן הדעת הזו בלתי מתקבלת כפי עדות העדים:

הדעת הב' הוא שהרקיע הזה נאמר על כללות הנרמים השמימיים כי הם כלם יקראו בד' אחד ורקיע אחד וזה יראה שגשג רש"י באומרו הם השמים שנבראו ביום הראשון אלא לחים היו ונקראו בשני. ולכן פירש ימי רקיע יחזקאל מדברי צ"ל הוא כמו שכתבנו. וזה גם כן נגד הרמב"ן ורבי' נסים ופירשו הכתוב שאמר השם מאורות חומר עליון שנגרד ביום הא' לדעתם יתחברו הרקיע. שהוא הכדור השמימי כלו גם הרלב"ג מזה הדעת ברקיע זה. וכבר יסבירו פנים לדעת הזו העד הא' והב' לפי שהעוף יושף לגד מעלה כנגד הנגלים והמאורות הם בהם. וגם העד ג' אשר מדברי יחזקאל שהרקיע שראה היה מכלל הנגלים וגם העדים ו' וז' אבל ישנו לדעת הזו ספיקות הא' שאם היה הרקיע כלל הנרמים השמימיים מה הם המים אשר עליו כי היה למעלה מהם אין מים יסודיים ולא נגלים שנקראו בשם מים והנגלים לא כנה אותם הכתוב בשם מים כמו שכתבנו ומה הם אם כן המים ההם. והרמב"ן כתב שהוא סוד כלל ניתן ליאור וגמך אחריו רבינו יוסים אבל אם הם לא יאורו לא הותר הספק אם כן. והרלב"ג אמר להיות זה עם מה שהיה ממלאות חומר בלתי שומר תמותו ונאמתי אם השני להרמב"ן בזה הכלות העדרי הנה להרלב"ג השג סבלות קניני טוב העדרו ממלאותו. בהנחתו חומר בלתי שומר תמותו כי בו הנה הוא באמת בלתי שומר תמותו לפי שזה הדעת הנפסד הביאו להאמין בריאת העולם יש מים וכמה מהגוונים והבפולים יתחייבו אליו בו ובמו שביארתו בספר מסעלות אלהים. וגם יקשה לזה הדעת מאמר יחזקאל ברקיע שהוא העד ג' כי ממנו יראה שלא יקרא רקיע כללות הנגלים אלא הנגלל העליון אשר עליהם. והעד ה' מפר"א שאמר מהו הרקיע שנגרד בשני אלא זהו הרקיע שעל ראשי החיות שזמנו יראה שאין רקיע שם נרדף לשמים. ויקשה עליו עוד העד ה' מאמרם ז"ל נפל הקב"ה כל מי בראשית חיים ברקיע וחיים באוקיינוס א"ל גם בדעת הזו הב' לא יתכן:

והדעת הג' הוא שהרקיע הנזכר כאן הוא השפה הקצורית מנגלל הלכ' שה' המבדיל בין המ' התחתונים שם הדעות הספלות ובין המים העליונים שם הנרמ' השמימיים כי בהיות שם מים כולל לכל הנשמים עליונים ותחתונים והיה הגלל עולם בין הגש' העליון הננחי לגשם השפל הנפסד ראה ית' לתת בניהם הגלל מקומי' ושם הנשמים הנכבד' למעל' והשפחות' הנפסד' למטה חס שם א' בקצוריות נגלל הלכנה להיות מבדיל בין העליונים לתחתונים והוא אמרו יעש אלהים את הרקיע שתקנו ושאלו שם מתוקן שם להבדיל בניהם וכבר ספר זה הדעת ה' יחזקאל יסאלי בספר יסוד עולם מ"ב פ"ע והב' יסאלי והעד הא' שהעוף יושף כנגד קצוריות נגלל הלכנה. אבל הדעת הזו אין ראוי לקבלו לפי שאין אפשר שבראית הנרמ' השמימיים כלם הנגלים בשם שמים יתחברו ליום הא'. ובראית שם קצוריות נגלל הלכנה נתיחס ליום הב' האם נבראו מלי שסח' מקיפ' בשם ומבלי הכלית. והלא כל דבר נברא בשמות השמים בראשית היו ואין ספק ששם' יסאלי ככל א' מה' נגזרו וקצוריות ואין ידוע אם כן שנגרד נגלל הלכנה ביום הא' בלי שם קצוריות ועוד שהנרמ' השמימי' נבדלים היו מהשפלים בטבע וצור' וגם במקום ובמלכ כיון שהיו העליונים מקיפים והתחתונים מוקפים ומה היה א"ל האורך בסביל החדש

אבל סתיה בו ערב ובקר כי היתה זריחתו בהדרגה וכן שקיעתו מעט מעט בהדרגה וזהו אמרו ויהי ערב ויהי בקר במקום ויהי לילה ויהי יום ר"ל שהיו האורות וההשכה באות בהדרגות וכמו שכתב רבינו נסים. (למה אמר יום א' ולא יום ראשון) ואומר אני שלכן אמר יום אחד ולא יום ראשון לפי שלא הודיענו זה בלכד ביום הראשון כי אם בכל אחד מהימים באופן אחד שיהיה ומהלכה היו השנויים האלה מהערב והבקר שאמר. והיה זה כן לפי שרצה יתבאר שיהיה שיהיה ענין הימים בכל ימי בראשית ולא יהיה הגלל בכל הג' ימים הראשונים ששמש האור הזה לשאר הימים הראשונים ששמש בהם אור המאורות' אבל בכלם יהיה ערב ובקר באופן שיהיה לפי שהיה נמשך האור ההוא בזריחתו ושקיעתו בהדרגה מעט מעט בימים הראשונים כמו שהיה אחר' בימים האחרונים כפי השטח הנגלל כי כה הצורה השווה ענינם בהשפעה נפלאה מבלי חלוק ולכן בכל ימי בראשית נאמר בלשון אחד ויהי ערב ויהי בקר יום כך. ואחשוב עוד אני במדרגת הער' והבקר ענין אחד אמתי והוא שבכל יום יום מימי בראשית נתחדשו שני דברים לא אחד כמו שכתב הרשב"ע. כי היה ביום הראשון נתחדש האור והשפסקו שהוא החשך וכנגדו אמר ויהי ערב ויהי בקר שיהם הערב אל החשך והבקר אל האור וכן בכל אחד משאר הימים נעשו שני דברים א' במדרגת הבקר ואחד במדרג' הערב וכמו שאבא' בכל אחד מהם. גם אפשר לומר שזכר הכתוב יום אחד שבו נבראו הדברים מהאין הנמור והיה מפני זה יום אחד מיוחד לה' ולמעשהו כי נורא הוא. וחז"ל דרשו צ"ל יום של אחד שהיה הקב"ה יחיד בעולמו ואמר זה לדעת האומרים שנבראו המלאכים ביום שני והרמב"ן כתב בזה טעם אחר והוא שפני של היה עדין יום שני לכן לא אמר יום ראשון כי הראשון מתפרק לשני והוא ב"ל טעם נכון לפי ענינו. ועם מה שפרשתי בזה התורה השאלה הח' שהיא למה זכר הערב קודם הבקר שהוא לפי שהערב רומז אל החושך שהיה על פני תהום קודם שאמר ימי אור ולמה אמר ויהי ערב ויהי בקר ולא אמר ויהי לילה ויהי יום שהוא כדי ללמדנו שהיה אור ראשון וזרה ושוקע בהדרגה. גם שרמז בערב ובקר לשני הדברים שנתחדשו בזה היום אור וחשך ולמה נאמר יום אחד ולא יום ראשון לכל א' מהפעמים שזכרתי:

יום מה שפרשתי בזה לא יאמר מקום לספק החשיב שהפליג והגדיל הרב המור' בענינו והוא בזה שער הימים הראשונים אם לא היתה עדין תנועת הנגלל לפי שהיה האור הראשון איכות מתפשט באור צרנו צורא מדה קצובה שבו היה היום והיה מסתלק ונפסק מדה קצובה שהיה לילה והיו באור ההוא הדרגות בקר וערב וזהו וכו' א"ל שער הימים ושעות והרעפים כמו ששוערו הימים האחרונים העצבים בתנועת הנגלל כי הנה היה אור המאורות דוגמת אורו אור ראשון דמותו ולמו. ואולי שלזה כוונת חז"ל (תנינ' ה') בלמרו אור שברא הקב"ה ביום הראשון אדם יופה ומים בו מסוף העולם ועד סופו כלומר שהיה באופן כך שהיה האדם יכול להביט בו שער הזמן לא בלכד שלמות הג' ימים ששמש כי אם גם כן ימים ושנים עד סוף העולם. ולפיכך האור ההוא ברא' אלהים העלו מעלתו מאמרם שגנו הב"ה ללדיקים לעתיד לבא ר"ל שאז תבא האומה במעלות השלמות כ"ל שלא יתחשבו בדברים וגם לא במאורות כפי המנהג הסבגי אלא בדברים נכסים נמלאים על דד ההשגחה והרצון הפשוט המוחלט כאור הראשון והוא ענין מאמר הנביא (ישעיה ל) והיה אור הלכנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעים כאור שבעה הימים. וראיתי בדברי הנשיא רבי אברהם ברבי חייא בספרו הזכר שזכר בראשית הפרשה חמשה פעמים אור וכו' פעמים חשך ושהיה זה לרמז לשפע האלהי המושפע ממנו ית' והנה מעלות אותו השפע הם ה' ולכן נאמר שם אור הומו אלהים ה' פעמים בפרשה. הא' הוא השפע המניע אל השכלים הנבדלים וכנגדן אמר ויאמר אלהים ימי אור. והב' הוא השפע אשר יושפע אל הנגלים בהיותו ית' אותם בתנוע' הכוללת הראשונה ועליו אמר ימי אור. והג' הוא השפע המניע נביאים בנבואותיהם ועליו נאמר וירא אלהים את האור כי טוב. והד' הוא השפע המניע לחכמים באמתתם אשר בו יבדלו בין האמת והשקר ועליו נאמר ויבדל אלהים בין האור ובין החשך. והה' הוא השפע המניע לנפשות אחר המות אם בשכר ואם בעונם ועליו נאמר ויקרא אלהים לאור יום ולחשך קרא לילה. כי הנה אור האמונות האמתיות והמעשים התוריים המשובחים יעשו יום בשכר ג"ע וחסך האמונות הכוזבות והמעשים המנוגים יעשו לילה בעונם ובינם. ואמנם החשך שזכר למעלה בפסוק השני הוא רמז לזמן שאין בו ממשות ולא מליאות כי אם בדעת האדם. אלה הם דברי הנשיא ועם היותם רחוקים מפשט הפרשה וענין האור אין ספק שהם דברי פי חכם חן. כי הנה שם ה' פסם הכתוב כפי אמתתו אחד אינו רח' שרמנו עוד אל דברים אחרים שם מכלל השבש' פנים שיש לתורה; (טע' לזכרו ושם אלקים בנדר' ונאמר עתה להשיב לשאלה הו' שהיא למה לא נזכר בכל מעשה בראשית שם המפורש יו"ד ה"א ואל' ה"א יו"ד אלא אלהים ועם ה' האלה כוללת בכל ששת הימים הנה אומר כאן בתשובתה בכלל כי הנה ממה שביארתו בשתוף שם אלהים הנה שם יו"ד הוא מורה על מהותו ונעלותו ית' ושם אלהים מורה על השפעתו המליאו' והטו' בזולתו. ומפני זה במעשה בראשית שהוא ספור השפעתו בבריאת העולם נזכר שם אלהים המורה על המשפיע הראשון היכול המוחלט בעל הכחות כלם. ואמנם למה בשאר הפרשיות שאחרי ויכלו נזכרו השמות הקדושים באופן אחר הנה אחרון עליו כל דבר במקום הנאות אליו:

ויאמר אלהים ימי רקיע בתוך המים עד יום שני. ואמנם השאלות הנזכרים באלה הפסוקים כפי הוראת פשוטיהם ודעות המפרשים בהם שם אלו שאזכור:

השאלה הא' מהו ענין הרקיע הזה הנעשה ביום השני אחרי שהיו השמים כבר נבראו' ביום הראשון ומה הם המים אשר עליו. ואתה דע לך שנדבר הזה נפלה מנוכה רבה ודעות חלוקות בין אחרוני חכמינו המתפלספ' והמפרשים

בראשית

השאלה ה' באלמנו ויבדל בין המים וגו' וזה כי לא ימלט משנאמר שהמבדיל בין מים למים הוא האל ית' או הרקיע עצמו שבבנו ותנועתו חדש והבדיל הצורות במים אשר תחתיו והלכדו לקצתו נורת אש ולקצתו נורת חומר וכן נאמר היסודות ושכן הבדיל המים אשר משל לרקיע בעצמו' וזורה שכל'ה חדש הרקיע במה שתחתיו ובמה שעליו כפי קרבתו ורחקו כמו שפירשו רבינו נסים וכו'ה התפאר בפ' ה' והנה אם יהיה ויבדל חזר לאלי' יהיה בלמנו מאמר מיותר לפי שאלהרי שאל' יהי רקיע ויהי מבדיל היה די באלמנו ויהי כן ויעש אלהים את הרקיע כן ומה צורך בהשגות זכרון ההבדל וביהיו אליו ית' בהיותו דבר נעשה מעצמו בפתחוהו הרקיע בחוק המים ואם נפרש ויבדל על הרקיע שהוא הבדיל ג"כ והיה מאמר מיותר כי כיון שאלמר יהי רקיע בחוק המים ויהי מבדיל לא היה צ"ל לו יהי כן שהוא לדעתם עדות על מציאות הדבר בפועל כמו שאם השם כל שכתבם הפעם בעצמו קשה לציירו מאד לפי שם היות שהרקיע יחדש במה שתחתיו הבדל נורות בתנועתו איך ויבדל שיהיה ג"כ במה שעליו הבדל נורות' בי העליון בתנועתו יתכן שיפעל במה שתחתיו להיותו סבתו אבל לא שהתחתון המסובב יחדש נורות ונצבים בבכתו אשר עליו :

השאלה ה' באלמנו ויהי כן וזה שאם בא הכתוב הזה להודיע שאל' בפועל הדבר כמו שגזרו השם והיה כב' ידענו זה מפסוק ויעש אלהים את הרקיע מה יהיה אמרו עוד ויהי כן כ"ש שנשתל' הפסוק הזה בענין הרקיע ממה שג' נמים האחרים כי הנה ביום ה' נאמר ויהי מאורות ואחריו ויהי כן ואחר זה נאמר ויעש אלהים את שני המאורות כלנו פסוק ויעש הוא פי' איך היה ויבדל בין המים

והדעת ה' הוא שלא נאמר רקיע אלא על האויר שהוא נחלק ל' חלקים כאלו
שנכתבם בספר האורות. ה' הוא העליון מהם הסמוך ליסוד האש
מקבל חומה מאד עד שישימוהו הם ויבש ולא יתילדו בו מפני זה עננים ומטר כי
אין שם קור מקנן ובם יתילדו הכוכבים בעלי הזנבות. והחלק ה' הוא האמצעי
ואינו כל כך חם כראשון ולכן יתילדו בו העננים והמטר כי הוא לח מפני רחוקו
מהטוטה והאדים בעלותם שמה יתקדשו ותספכו מים. והחלק ה' הוא התחתון
מהאוויר הקרוב אלינו והוא חם להחשכנות ולפי השמש המכה ביסוד הארץ אשר
מזה הצד הוא סמיך והחלק הזה האחרון מהאוויר יאמר הדעת הזה שקרא הכתוב
רקיע והיה מבדיל בין מים למים רוצה לומר בין המים היסודיים התחתונים שהם
מים בפועל ובין המים אשר בזה שהם בתלק האמצעי שבאוויר שיתלד בו המטר ולכן
קראו גם כן מים ואמרו בעלי הדעת היה שאלו הם המים שזכרו חז"ל שהיו תלויים
במאמר ופירותיהם הגשמים. הנה א"כ המים התחתונים הם המים היסודיים שהם
בפועל. והרקיע הוא חלק התחתון מהאוויר הקרוב אלינו. והמים אשר עליו הוא
החלק האמצעי שבאוויר שהוא מים בזה מפני ששם יתילדו מי המטר. ואמנם החלק
העליון שבאוויר אינו מים לא בזה ולא בפועל. ואמרו שעליו אמר רבי עקיבא (תניא)
דף י"ד בשחייתו למקום אבני שיש סהור אל חלק האוויר מים מים ר"ל שלא יאמרו
שהחלק העליון מהאוויר הוא מים לא מים בזה ולא מים בפועל כי הוא דובר שקרים
לכן אמר כ' פעמים מים מים. ויסחיתו הדעת הזה מדברי העד הראשון מהעיקר
לפי שהוא מעופף באוויר הקרוב אלינו לכן אמר בו על פני רקיע השמים וגם דברי
העד ה' שנכל הקצ"ה כל מי בראשית ונתן חלים ברקיע וחלים באוקיינוס לפי
שהמים בפועל הם באוקיינוס וחלים בזה הם ברקיע האווירי ההוא. ואמנם שקצות
הרקיע בדוקים באוקיינוס הזה לא ידעו כי אם באוויר שקראו רקיע לא בגלל זה
היה דעת המורה ואחרים בפייה יראו בזה חצון ואבן כספי ואבן לפז
וגרבוני ואלבן ואחרים מלבד אלה קיימו וקבלו הדעת היה עליהם ועל זרעם אמונה
קיימת לא כן אבני עמדי שדעת הזה בעיני הוא שוא ידבר כזו. ואעידה לי עדים
נאמנים מן התורה ומן הגזיתים ומן הכתובים ומאמרי חז"ל לפי שיד העדים חסיה
בו בראשונה והימיתו. הנה העד כ' שהמאורות הם ברקיע השמים ושם נאמר. לא
בחלק האוויר הקרוב אלינו וכבר חשב הראש"ע להגלל מהספק הזה באמרו שייחס
הכתוב המאורות לרקיע השמים לפי שזו יראו. אבל זה באמת זיוף והסעפה.
לפי שהכתוב אומר בביאור יהי מאורות ברקיע השמים ויהן אותם אלהים ברקיע
השמים והוא המורה שהם נאמרים בו לא שיראו באמצעותו כי הנה האמצעי עם
הימיו המוביל הקרוב לחם אינו נובא המוחש כי אם הדבר הנראה אף כי בכל
חלקי האוויר שבין השמים והארץ נראים המאורות ולמה יוחסו א"כ לרקיע שהוא חלק
התחתון בלבד. וכן העד ה' יחזקאל שאמר שראה על ראשי החיות רקיע שממל
לרקיע ההוא ראה כמראה אבן ספיר דמות כאל האש אפשר לפרש זה על חלק
האוויר התחתון. והנה בעלי הדע"ה הזה פירש החיות הם הגנאים השמימיים
ויחייבו א"כ שהרקיע שהיה עליהם שהיה דבר מהעליונים לא חלק האוויר אשר
אחנו וכן העד ה' שאמר דוד השמים מספרים כבוד אל ומעשה ידיו מגד הרקיע
וכתב הרב המורה שהספור וההגדה הזאת נאמר על ההשכלה ומה הפסוק הוי"א
והוכיח שהיו הגרמים השמימיים חיים משכילים ואין א"כ נולד לומר שהרקיע הוא
האוויר התחתון הקרוב לבני אדם השוכן אדם בתוך טומאותם האש נאמר שהוא
מגיד כבוד השם והנה כלל אל צדקשו הלאוהו ברקיע עוז מבואר שקרא קדשו
לשכלים הנבדלים ורקיע עוז על הגרמים השמימיים ונגזרותיו על העולם השפל כלו
אי אפשר לפרש הרקיע שזכר שם על חלק האוויר וכן העד ה' מפר"א איזהו רקיע
שנבאר בעניו על רקיע שכל ראשי החיות שבהכרח יפטרע על דבר יותר מועיל מן
החיות על האוויר. וכן העד ה' מפר"א שזכר שמהם ולבנה נאמרים ברקיע השני
ואין לפרש על האוויר כל שכן שלא ידעו כפי זה הדעת העד ה' שאמרו בנ"ר שעה
שאמר הקצ"ה יהי רקיע גלדה הפפה האמצעית ונעשו השמים התחתונים ושמי
השמים העליונים והרב המורה כתב זה המאמר גלדה ספיה האמצעית לפרש על
האוויר והשמים סוף המאמר שהוא ונעשה ממנו שמים תחתונים ושמי השמים
העליונים לפי שלא יכול לא לפרשו על האוויר כי אין בו שמים ולא שמי השמים וכן
העד ה' שאמרו מהארץ עד הרקיע מהלך ת"ק שנה. ובמסכת תענית (דף י"ג)
שעביו של רקיע בעניו מה שבין הארץ לרקיע ושאר המאמרים שזכרו על זה האש
אפשר לפרש הרקיע הנזכר בזה על חלק האוויר התחתון והנה הוא מעני לארץ
ודבק בארץ יהיה א"כ המקום הפנוי שבעיניהם מהלך ת"ק שנה. וכן אף ספק
שכבר נדחק הרב המורה בספקות האלו כי לא נעלמו מאתו ובתנא ונלגל מסם
באורו פ"ל ח"ב ז"ל ומפני זה השחקן יקרא ג"כ השמים האמתיים רקיע או
רקיעים כמו שנקרא הרקיע האמתי בשם שמים ע"כ. ראה בזה שהרקיע עיקר

בזמן רבות ומתקדם יגיעו באמצעותם לשלמות שיגיעו אליו החלקים העליונים בתנועת האחת ומתקדם שאל יוכלו להגיע אליו יגיעו שלימות ותכלית אחר בתנועותיהם. והסבה הנ' היא מפני המאורות והכוכבים שאם היו כלם כדור א' היו מתחזקים בפעולותיהם יותר מהראוי כפי כח הכדור העשוי אותם והיה השמש סורק את העולם בחזק חזמו העולם וכן שאר הכוכבים היו פועלים פעולותיהם יותר מהנבול הראוי כפי כחם וחזקת הקווי אליהם מהעשוי אותם. וזאת זה מהנבול הראוי או שהיו המאורות והכוכבים בהיותם בגלגל הראשון העליון מרוחקים מאד מישור העולם ותחלת מפני זה פעולתם מהראוי כפי צורך המקבלים: (שם) למה לא נבראו המאורות ביום א'): ולכן גזרה חכמתו יתברך שלא יסיו המאורות בגלגל היומי הראשון כי אם בגלגלים קטנים מונחים למטה ממנו כל אחד בגלגל בפני עצמו כדי שיהיה כח כל אחד מהם משוער ומוגבל וקצוב ולא יגרוע ולא יחסר מהראוי. והרביעי היא מפני הדברים אשר נבאן לפי שכבר התבאר בחכמה שמדבריו תנועות הנרמים השמימיים יתחייבו ענין עולם השפל הזה וחלופי היותו וזהו היום הגלגלי מתנועעים בתנועות מתחלפות קצתם ממזרח למערב וקצתם ממערב למזרח קצתם בתנועה מהירה וקצתם בתנועה מאוחרת והיו מהם צעל כוכב אחד ומהם צעלי כוכבים רבים קצתם בגלגל באמצע וקצתם אלל הקוסמים וכן שאר הדברים אשר התחלפו בהם שהם כלם להשלים הדברים אשר נבאן אם שיהיה זה להם על נד הכוונה הראשונה או על נד הכוונה הנ' כי אין אחרונה עתה תתקדור. ואילו היה הכדור כל אחד מתנועע תנועה אחת מתדמה וסוד בגלגל לא היה נמשך ומצוי כי אם פעלה אחת בלבד לא רבות כפי צורך הדברים השפלים. הנה מפני זה בלו רחבה החכמה העליונה לעשות מהחלק הפנימי מאותו הגלגל וכדור גדול שנברא ביום הראשון בכלל בשם שמים שאר הגלגלים המוקפים ממנו שקרא בשם רקיע ליהיות דבר נעוי ומרוקע כי כמו שבעולם השכלים כפי דעת ההשתלשלות ברא הקב"ה ראשונה העלול הראשון ואח"כ שאר העלולים ובעולם החמרים ברא ראשונה ד' יסודות שהם התחתונים ואח"כ עשם חולדותיהם ככה נענין הגלגלים ברא ראשונה הכדור הראשון והוא לא מדבר כלל ואח"כ עשה ממנו שאר הגלגלים כלם:

ואחרי יצאנו כל זה ראו לפרש פסוקי הפרשה ע"ד היסוד הזה ואומר שפר הכתוב שאחרי תכלית מלת האור והפסקו שהוא הילול ביום הראשון נר המשפיע הראשון יתברך שיהיה רקיע בחזק המים ר"ל שיתחזה דבר רקיע וגמיו בחזק המים וקרא מים הכדור העליון שנברא ביום הראשון וכבר זכרתי למעלה בפתח שם מים הדמויים והבחינות אשר נשפורה נקרא הנרם השמי' בשם מים ונאלו אמר יהיה רקיע מתחזית המים ר"ל שגמם הכדור והוא ועביו מפנימיותו ותוכיותו יתחזה רקיע שהוא שם לגלגלים המוקפים כלם שהם בחזק הכדור הראשון הכולל והקוף בכל. וענין זה שלא יתחזה אותו רקיע מהחלק העליון והבנונים שנאותו כדור אלא מפני מיותו ועביו וזל זה אמר בחזק המים שמתחזיתו ועביו יתחזה רקיע ההוא באופן שבתקום שהיה קודם ליה הכדור ההוא כלל אחד ומדובק בגממותו יהיה בו עתה אחרי התהוות הרקיע הבדל מורגש בין חלקיו והוא אמרו יהיה מבדיל בין מים למים ואין פירוש בין מים העליונים למים התחתונים היסודיים אשר אליו אלא שהרקיע ההוא בהתהוותו מסבב הבדל חלקיו והוא בין המים העליונים למים התחתונים עתה כי מאותו התהוות יתחייב הבדל מצבו ומקומו בין הגלגל העליון המקוף ובין הגלגלים המוקפים שיתחזו ממנו וזה ענין הרקיע באמת והותרה השאלה הא' וכן הותרה השאלה הנ' מתחמך ויהי מבדיל בין מים למים. והנה אמר אחר זה ויש אלהים את הרקיע להגיד שלא בספי' כח הכדור הנדול הראשון ההוא להוציא הגלגלים אשר הם תחתיו מעלמו כפי מה שהם בהבדליהם וחלופיהם כי אין ספק שאם היה התהוות הרקיע מאותו כדור ראשון נמשך ממנו כפי שצונו וכן היו הגלגלים המתחזים ממנו שמים בעניניהם וכחם ולא היה איתו כדור עליון מתחזק בכ"ד שעות ממזרח למערב ושאר הגלגלים כולם מתנועעים ממערב למזרח והיה הגלגל השמימי הסמוך אליו משלים תנועתו בכ"ד אלף שנים. וגלגל שמי' בשלשים שנים וגלגל דק ב"ב שנה וגלגל מאדים בשתי שנים. וגלגל השמש בשנה תמימה. וגלגל יציה ב"ב חדש' לבנה. וכוכב בעשרה חדשים. ולבנה בחדש אחד. והחלופים האלה וזולתם שנמלאו בהם מנדלם ומרכיזהם וכוכביהם מורים בהכרח כמו שזכר הרב המורה פ"ט ח"ב על היות מציאות הגלגלים בראון רחוק ובכונות מבין יתברך לא בחיוב ולבאר זה אמרה תורה ויש אלהים את הרקיע כי מעשה כפי הבדלי מורה כי יד' עשתה זאת ומה חזק שכל ויש אלהים שנאמר במעשה בראשית: ואמר תמיד על התהוות דברים מחומר אחד בצורות מתחלפות חלוק עולם. ולפי שכן היה הרקיע ששאו יתברך לא מתדמה וזהו בכל חלקיו וגלגליו כמו שהיה כדור ראשון אבל בצורות ותכונות מתחלפות חלוק עולם וגזרה מאד. ולכן נאמר בו ויש אלהים את הרקיע והותרה בזה השאלה הנ'. וכן יתבאר אחר זה בשאר ויש אלהים כל אחד במקומו וזה ענין הרעש שהרעיש בן זומא העולם בפסוק ויש אלהים את הרקיע כי תמה ממלת עשייה אחרי שאמר יהי רקיע ומאמרו יתברך היה. עשייתו שנאמר בדבר ה' שמים נעשו והנה לא הרעיש בויש אלהים שנאמר ביום הד' וכו' לפי שחלופי הדברים הנעשים בימים ההם היו מבורחים וגלגלים אבל ברקיע בעבור שהיה בן זומא מרחיב פה מאריך לשון ודברי חכמה בהבדלי הגלגלים כפי חכמת התכונה היה בזה מרעיש את העולם בבארו חלופו הנרמים השמימיים בגלגל במצבם בתנועותיהם בכוכביהם ומרכיזהם וזולתם עניניהם כי זו היתה הרעשתו של בן זומא הראות חכמתו וידעיתו העליונה חכמה מפורסרת. ואמנם לא נזכר ויש אלהים ביום הנ' ולא ביום הנ' ולא ביום הנ' לפי שלא היה במלכתם מהחלוק וההבדל הנדול העולם הזה. וביאר הכתוב מיד מהו הנרמז בעשיית הרקיע שזכר באמרו ויבדל בין המים אשר מתחת לרקיע ואין המבדיל בזה אלא

ביום ה' נאמר ויהי בן ואחריו פירש איך היה בן באמרו ויש אלהים את כל חית הארץ אבל נענין הרקיע נשתנה הסדר הזה שאמר הכתוב ויהי רקיע ואחריו אמר ויש אלהים את הרקיע ואחר זה אמר ויהי בן:

השאלה הו' באמרו ויקרא אלהים לרקיע שמים והוא כי אם היה שמהחומר המימי הכולל עשה בתוכו ית' הרקיע והיה אם כן הרקיע עשע ממוצע בין העליונים והתחתונים למה זה נקרא שמים בשם העליונים ולא נקרא בשם התחתונים או היה ראוי לקרוא מים שהוא שם כולל למקור אשר ממנו חוצץ: למה לא נאמר כי טוב ביום שני

השאלה הו' למה לא נאמר כי טוב ביום השני הזה ובכ"ר אח"ל על זה ששמים מתחלפים מהם אמרו כי בו נברא גיהנם וכן הוא כתוב בפרקי רבי אליעזר ומהם אמרו שבו נברא המתולקת. ומהם אמרו שלפי שלא נעמרה מלאכת השמים לא נאמר בו כי טוב ואמר ביום הנ' שני פעמים כי טוב אחת לנמר מלאכת המים ואחת לנמיחת הדשאים והוא כמו שכתב הרב העזריה הרעש היותר מתקרב אל הפסע. אבל הקושיא במקומה עומדת לפי במלכת יום השני היתה עשיית הרקיע וההבדלה בין מים למים ר"ל להבדיל העליונים מהתחתונים ושני הדברים האלה נעמרה מלאכתם בשני ימים ראוי מפני זה לימר בו כי טוב. ואמנם הנלות הינשה היא מלאכה אחרת מתולפת מהבדלן ממים שנעשה בשני יום ראוי לשאול מאין להם לח"ל שנברא גיהנם בשני או המתולקת כי הנה אור דיון או אור גיהנם לא יאמר עליהם שם מים ומהו הסמך שמאלו ליה הפסוק: והגני מפרש הפסוקים באופן יותרו כל השאלות:

ויאמר אלהים יהי רקיע וגו'. עד ויהי ערב ויהי בקר יום שני הנראה אלי באמת ענין הרקיע והמים אשר עליו הוא ששני הדעות האחרונות שזכרתי בשאלה הא' ר"ל מהיות הרקיע חלק מהאין או היותו דבר נברא בחזק יסוד המים אין ראוי לשם עליהם לב כי הם מוכתשים הפסוקים ודברי חז"ל וכן שלמה הדעות הראשונים המתחזקים בהיות הרקיע דבר מהנרמ' השמימיים אם כללותם יחד. ואם הגלגל העליון ואם ששה גלגל הלבנה הם בלתי נכונים מפני שפסקת שיתחייבו אליהם מהפסוקים ודברי חז"ל כמו שזכרתי ולכן אומר אני שהשמים שנבראו ביום הא' היה גלגל אחד בלבד שבו גדול מאד וזאתו כדור רב ועלום נעשה בראשונה ואמנם אותו הרקיע שנעשה ביום השני הם כלל הגלגלים המקיפים אותם שהם נכונים בחזק גלגל העליון והם נעשו מאותו כדור גדול שנברא ביום הא' וביאור זה הוא כפי מה שאומר. כבר התבאר ממה שפרשתי שהיום הראשון נכלל מששת ימי בראשית בשני הבדלים הא' שכלל את היום הא' היה כלו ים מאין ומלאכת שאר הימים היו ים מים. והב' שבו הא' נבראו האבות וההתחלה ובשאר הימים נעשו התולדות שילאו מהם כי כמו שביום הא' נבראת הארץ שהיא כללות הד' יסודות ובשאר הימים נעשו הדברים המורכבים מהם ככה ביום הא' נבראו השמים שהוא שם כולל לשכלים הנבדלים ולכדור אחד רב ועלום בגדלו ועביו הוא מקומו של עול' וביום הנ' נעשה מאותו כדור וגלגל גדול שנקר' שמים שאר הגלגלים המוקפים ואותו קרא הכתוב בכלן רקיע ויום הד' המאורות כמו שיתבאר. וילא מזה שלא נחרשו שאר הגלגלים ולא מאורותיהם ביום הראשון והוא דעת רבי אליעזר בן יעקב במסכת תנינה כמו שזכרתי למעלה בזכרון השאלה הנ' מהפרשה הראשונה. וכבר למדנו שדברי רבי אליעזר בן יעקב בכל מקום הם כלם קב ונקי ולא עוד מזה שלא נברא הרקיע מהאין המוחלט אלא ים מים לפי שנעשה הרקיע מהכדור הגדול שנברא ביום הראשון וזהו אמר ויש אלהים את הרקיע ולא אמר ויברא וכבר הודעתך שהאבות והתחתונים ההם שנבראו ביום הראשון נבראו בצורותיהם ונתן בהם כח לפעולת מהם התולדות שזכר הכתוב בשאר ימים. והנה לא נבראו הגלגלים כלם ביום הראשון לפי שאותו יום ייוחד לבריאת האבות והתחלפות מהאין המוחלט. ולא היה ראוי שדבר המתולדות שיהיו ים מים יהיו ממלאכת אותו יום וראה ית' לברא מן האין הגמור המעט מהממלאות שאפשר ושלל השאר יהיה נעש' מהם ולכן ברא הכדור השמימי אחד בלבד לא מדבר כדי שאח"כ ממנו יעשה את שאר הגלגלים. אמנם ברא להתחלות מתחזקים ד' יסודות לא אחד כמו שנעשה בעליונים לפי שהעליונים לנחיתותם היה די להם בהתחלה אחת. ולשפלים מפני שנויים היותם והפסדים היה ראוי שיהיו להם ד' יסודות להתרכב מהם ולהפסד אלהים והנה ראה ית' לעשות נרמים שמימיים מאותו כדור א' שנברא ראשונה ולא שיהיה כלו אחד תמיד כמו שנברא לראשונה ביום. הא' לפי שהיו השכלים הנבדלים רבים והיה ראוי ג"כ שיהיו גלגלים רבים כי רבוי המניע' יחייב רבוי המתנועעים והסבה הנ' לפי שהגלגל הראשון כמ"ש הפסוקים יקנה שלמותו בתנועה אחת ושאר הגלגלים אי אפשר שיגיעו לאותו שלמות אלא בתנועות רבות שרבו תנועות יעמדו להם. כפי חזקת המניע הראשון מה שיטעמו מהגלגל העליון תנועה אחת לקרבתו אל המניע הראשון ואין ספק שבהיות הכדור כ"כ גדול עולם ורב בעביו כמו שהיה בבריאתו שיהיה נצנימותו ושהוא החלק העליון ממנו יותר קרוב ודבק אל הנבדל ויספיק לו מפני זה תנועה אחת להשיג שלמותו אמנם כפי החלקים התחתונים הקטנרים ממנו ליהיות מרוחקים מאותו עול' ראשון ומדבקות הנבדל לא היה אפשר שיגיעו שלמותם באותה תנועה האחת הכוללת כי איך יתחזה החלק הקטנר מן הגלגל הרחוק מהנבדל לחלק הבנוני ממנו הקרוב לנבדל בתנועה אחת שזה כי הנה עם היות שאין לנבדל מקום מיוחד אין ספק שתחתית' השפעתו והנעתו ממנו בחלק מה מהגלגל יותר מכללן אחר עד שכתב הפסוקים שהגלגל החלק היותר גדול מחלקו עם המניע אותו הוא בגדול האור אותו אמר הוא באמצע ורוחק שום מקומו ומהפני זה כדי שהחלקים התחתונים הקטנרים אשר כדור ראשון יגיעו אל השלמות ההוא שיגיעו אליו החלקים העליונים הבנונים ממנו או לשלמות אחר נאות אליהם רחבה החכמה האלמית לעשות מאותם החלקים התחתונים גלגלים בפני עצמם כדי שיתנועעו

כאן יתברך יאמר שמכלל מה שאמר יתברך ברקיע היה שהבדיל בין המים אשר מתחת לרקיע שהוא רמז ליסודות שהיו מפורדים מבלי הבדל ולכן קראם בשם מים והקדוש ברוך הוא כשברא את הרקיע באמצעות תנועתו הבדיל את יסוד האש למעלה תחת קערורית הלבנה ושם את האוויר תחתיו מקף את יסוד המים והמים מקיפים את הארץ כלה כי הגלגלים בתנועתם הבדילו היסודות כל אחד במקומו הטבעי. וכן הבדיל הקב"ה בין המים אשר מעל לרקיע ואין פירוש שהבדיל מהמים התחתונים כי אם שהבדיל בין המים העליונים עמם הבדלים גדולים באותם הגלגלים אשר עשה במעשה הרקיע וידעת היום שאמר בפסוק ראשון מנחת הפרשה ויהי מבדיל בין מים למים אינו הבדל שזכר אח"כ באמר ויבדל אלהים בין המים וגו' כי הנה הבדל שבפסוק הראשון הוא הבדל דיוק שהיה בכדור הגדול הראשון ר"ל הבדל חלקיו זה מזה כמעשה הרקיע ממנו אמנם ויבדל אלהים בין המים הם שתי הבדלות אחרות שעשה יתברך אחת במים התחתונים עמם אלו מאלו ואחת במים העליונים הרקיעיים עמם אלו מאלו וכבר יורה על אמתת זה שאמר הכתוב באותו פסוק ראשון ויהי מבדיל בין מים למים בלמ"ד אבל בפסוק הזה לא אמר אלא ויבדל בין המים אשר מתחת לרקיע ובין המים וגו' מפני שהם הבדלות אחרות בעצמם והותרה צוה השאלה הד'. והנה אמר הכתוב ויהי כן אחרי אמרו ויעש אלהים את הרקיע להבדיל שאלותו מעשה והבדלה שעשה האל ית' בעליונים ובתחתונים נשאר קיים ושומד ולא נסתנה עוד כל הימים עם מה שהוסף בהנלות היצירה ביום ה' כי זהו הנראה תמיד במאמר ויהי כן ר"ל ההתמדה והקיום והותרה צוה השאלה הה'. והנה אמר הכתוב ויקרא אלהים לרקיע שמים להבדיל שם היות שהגלגלים הרקיעיים נבדלו מהכדור העליון ונעשה להם ענבים מחולפים ממנו שמפני זה היה בלתי ראוי לקראם שמים כמו הכדור הגדול ההוא כי הנה האל ית' קרא לרקיע שמים וענין הקריאה הזאת הוא שכל הגלגלים יתיחדו בכדור הכולל ועם כל הבדליהם נתאחדו כאיש אחד ראשו הכדור העליון הראשון וסופו גלגל הלבנ' האחרון גם שיתאחדו כלם בתנועת היומית שכל הגלגלים יתנועעו עם הגלגל הראשון בתנועה הריא ולכן קרא את הרקיע בשם שמים שהוא שם הכדור הראשון שממנו יצאו ועל שם אביהם יקראו בנחלתם וזהו ענין קריאת השם לא להבדילו משאר השם כדברי הרב המורה אלא להבדיל פניו הגלגלים והתאחדותם עמו הגלגל הראשון והותרה צוה השאלה הו'. ובעבור שהיה הגלגל בטבור הכוכב והוא החלק המשובח שבו והיה המאורות כי עדין לא היו ברקיע עד היום הד' לכן לא נאמר כי סוב ביום השני לפי שנעשו בו הגלגלים מבלי המאורות והטובי'. גם שלא נשלים הבדל היסודות כלם עד היום ה' שנקוו המים וגלגלי היצירה והותרה צוה השאלה הו'. ולפי שביים השני הזה נעשו שני הבדלים הבדל בעליונים והבדל בתחתונים כמו שביארתיו לכן אמר ויהי ערב ויהי בקר יום שני שיהיה הבקר להבדיל העליונים והערב להבדיל התחתונים. ואמנם מאמרם ז"ל שביים השני נברא אור דידן ואור נהינם והמחלוקת. יש טעם לדבריהם לפי שהם הבינו ויבדל אלהים בין המים אשר מתחת לרקיע כמו שפרשתי אינו שהבדיל ית' היסודות זה מזה כדי שיתחזקו באיכותם ויפלטו בחזקה זה"ל מה שלא היה להם בציאותם בערבוביא שלא היה לאחת מהם כוח וחיות. וזהו א"כ נברא המחלוקת שהוא התקוממות היסודות וחזקת זה בזה ובהיות האש נבדל בעצמו היה אז אור כפופל והוא אמרו אור דידן וגם אור דנהינם שהוא לדעתם אש דק שורף הנשמות כמ"ס הרמב"ן בשער הגמול. ואולי שאמרו גרינם על הפסד המורכב המתחייב מתגבורת אלו עם אלו ומפני שהבדל המים מהארץ היה מבלי הבדלו היסודות דקו נ"כ באמרם שלא נגמרה מלאכת המים ביום ה' כי נשלמה בנ' ולא נכל א"כ מכל דבריהם ארצה:

כאן יתברך יאמר שמכלל מה שאמר יתברך ברקיע היה שהבדיל בין המים אשר מתחת לרקיע שהוא רמז ליסודות שהיו מפורדים מבלי הבדל ולכן קראם בשם מים והקדוש ברוך הוא כשברא את הרקיע באמצעות תנועתו הבדיל את יסוד האש למעלה תחת קערורית הלבנה ושם את האוויר תחתיו מקף את יסוד המים והמים מקיפים את הארץ כלה כי הגלגלים בתנועתם הבדילו היסודות כל אחד במקומו הטבעי. וכן הבדיל הקב"ה בין המים אשר מעל לרקיע ואין פירוש שהבדיל מהמים התחתונים כי אם שהבדיל בין המים העליונים עמם הבדלים גדולים באותם הגלגלים אשר עשה במעשה הרקיע וידעת היום שאמר בפסוק ראשון מנחת הפרשה ויהי מבדיל בין מים למים אינו הבדל שזכר אח"כ באמר ויבדל אלהים בין המים וגו' כי הנה הבדל שבפסוק הראשון הוא הבדל דיוק שהיה בכדור הגדול הראשון ר"ל הבדל חלקיו זה מזה כמעשה הרקיע ממנו אמנם ויבדל אלהים בין המים הם שתי הבדלות אחרות שעשה יתברך אחת במים התחתונים עמם אלו מאלו ואחת במים העליונים הרקיעיים עמם אלו מאלו וכבר יורה על אמתת זה שאמר הכתוב באותו פסוק ראשון ויהי מבדיל בין מים למים בלמ"ד אבל בפסוק הזה לא אמר אלא ויבדל בין המים אשר מתחת לרקיע ובין המים וגו' מפני שהם הבדלות אחרות בעצמם והותרה צוה השאלה הד'. והנה אמר הכתוב ויהי כן אחרי אמרו ויעש אלהים את הרקיע להבדיל שאלותו מעשה והבדלה שעשה האל ית' בעליונים ובתחתונים נשאר קיים ושומד ולא נסתנה עוד כל הימים עם מה שהוסף בהנלות היצירה ביום ה' כי זהו הנראה תמיד במאמר ויהי כן ר"ל ההתמדה והקיום והותרה צוה השאלה הה'. והנה אמר הכתוב ויקרא אלהים לרקיע שמים להבדיל שם היות שהגלגלים הרקיעיים נבדלו מהכדור העליון ונעשה להם ענבים מחולפים ממנו שמפני זה היה בלתי ראוי לקראם שמים כמו הכדור הגדול ההוא כי הנה האל ית' קרא לרקיע שמים וענין הקריאה הזאת הוא שכל הגלגלים יתיחדו בכדור הכולל ועם כל הבדליהם נתאחדו כאיש אחד ראשו הכדור העליון הראשון וסופו גלגל הלבנ' האחרון גם שיתאחדו כלם בתנועת היומית שכל הגלגלים יתנועעו עם הגלגל הראשון בתנועה הריא ולכן קרא את הרקיע בשם שמים שהוא שם הכדור הראשון שממנו יצאו ועל שם אביהם יקראו בנחלתם וזהו ענין קריאת השם לא להבדילו משאר השם כדברי הרב המורה אלא להבדיל פניו הגלגלים והתאחדותם עמו הגלגל הראשון והותרה צוה השאלה הו'. ובעבור שהיה הגלגל בטבור הכוכב והוא החלק המשובח שבו והיה המאורות כי עדין לא היו ברקיע עד היום הד' לכן לא נאמר כי סוב ביום השני לפי שנעשו בו הגלגלים מבלי המאורות והטובי'. גם שלא נשלים הבדל היסודות כלם עד היום ה' שנקוו המים וגלגלי היצירה והותרה צוה השאלה הו'. ולפי שביים השני הזה נעשו שני הבדלים הבדל בעליונים והבדל בתחתונים כמו שביארתיו לכן אמר ויהי ערב ויהי בקר יום שני שיהיה הבקר להבדיל העליונים והערב להבדיל התחתונים. ואמנם מאמרם ז"ל שביים השני נברא אור דידן ואור נהינם והמחלוקת. יש טעם לדבריהם לפי שהם הבינו ויבדל אלהים בין המים אשר מתחת לרקיע כמו שפרשתי אינו שהבדיל ית' היסודות זה מזה כדי שיתחזקו באיכותם ויפלטו בחזקה זה"ל מה שלא היה להם בציאותם בערבוביא שלא היה לאחת מהם כוח וחיות. וזהו א"כ נברא המחלוקת שהוא התקוממות היסודות וחזקת זה בזה ובהיות האש נבדל בעצמו היה אז אור כפופל והוא אמרו אור דידן וגם אור דנהינם שהוא לדעתם אש דק שורף הנשמות כמ"ס הרמב"ן בשער הגמול. ואולי שאמרו גרינם על הפסד המורכב המתחייב מתגבורת אלו עם אלו ומפני שהבדל המים מהארץ היה מבלי הבדלו היסודות דקו נ"כ באמרם שלא נגמרה מלאכת המים ביום ה' כי נשלמה בנ' ולא נכל א"כ מכל דבריהם ארצה:

ואחרי פירוש הפרשה הזאת ותשובת שאלותיה חל עלי לאמת ולהסכים מה שביארתיו בענין הרקיע עם דברי המים שהעידו בענינו הורה נביאים וכתובים ואחרונים חז"ל כי ליוקר הענין הזה ועמה שמעו בו רנלי חכמי עמנו האחרונים אין ראוי להעלל בו כי זה הוא א' מעקריו ממש בראשית ואומר שהרקיע הנזכר בענין העופות על פני רקיע השמים אינו כותר למה שביארתיו כי העופות יעופפו כלפי גלגל הלבנה שהוא מכלל הרקיע. ומה טוב. אמרו על פני רקיע השמים ולא אמר על רקיע השמים לפי שהעוף לא יגיע לקערורית הגלגל אבל יעוף למול פניו כלומר כלפי שטחו הפונה לארץ שהוא פני הרקיע באמת וכן במאורות אמר שהיו ושמותו ברקיע השמים לפי שהם בגלגלים אשר בחוף הכדור שהם כלם נקראים רקיע והסתכל אמרו ברקיע השמים ולא אמר בשמים לפי ששם שמים נאמר כאן ביחוד על הכדור הראשון המקיף בכל ורקיע השמים הם הגלגלים שהם בחוף אותו כדור ראשון ואמנם מהנביאים הנה הרקיע הנזכר בדברי יחזקאל הוא הגלגל השמיני בעל הכוכבים הקיימים ועליו אמר ודמותו על ראשי החיות רקיע וגו' כי החיה הנזכרת בפסוק ההוא הוא כפי דעת הרב המורה כלל גלגלי שבעה כוכבי הנבוכה והרקיע אשר עליהם היה הגלגל השמיני כי כיון שכל הגלגלים נקראו רקיע כפי דברי המורה היה ראוי שיקרא ג"כ השמיני שהוא היותר נכבד מהם והנעוץ על ראשיהם בשם רקיע. והרואה המוכחת על זה אמרו וממעל לרקיע אשר על ראשם כמראה אבן ספיר דמות כסף ועל דמות הכסף דמות כמראה אדם עליו מלמעלה ס"א"ל הכסף הזה אלא על הגלגל העליון שהוא הכסף רם וגשם ועל מנישו אמ' שראה עליו כמרא' אדם ויהיה א"כ הרקיע בהכרח הוא הגלגל השמיני אשר תחתיו ועל דעת המור' במרכבה לריך אחת לפירוש הזה בהכרח דאם לא נל ותפרסם הרקיע על הגלגל ראשון מה יהיה הכסף אשר עליו האם נאמר שהוא גלגל שקראו המכונים שמי הלללה כמו צחשבו אנשים ממפרשי ספר המורה. זה באמת ממה שלא יקבל הרב ולא יאמתו

ספק גם אמר' שהיה מהלך ת"ק שנה מהלך עד לרקיע וכן בין הרקיע למים העליונים ושעבדיה של הארץ כענין של רקיע ושאר דבריהם על זה כלם למה שביארתיו כוונתו ר"ל שהיה עובי שולש היסודות והמורכבים מהם כמרחק וכשעור שהיה מהלך ועד לרקיע שהוא נגלגל לבנה ושכן היה מן רקיע עד רקיע לפי שכל אחד מהנגלגלים המוקפים יקראו רקיע ואמרם ג"כ יהי רקיע בתוך המים בינים ובנתיים שהיה הרקיע בין המים התחתונים שבין היסודות ובין הכדור הראשון המקיף הראשון שהוא המים העליונים וכן מאמר ר' תנחומא שהיו המים העליונים תולים במאמר הוא להודיע שהמים היסודיים אשר אחתו הם כבדים נכמכים ונשענים על הארץ אשר תחתיהם ואין כן המים העליונים שהנה לא אמר הכתוב שהם על הרקיע להיוותם כעצמם סובלים ומכילים את הכל וזהו הכדור העליון שהוא מקומו של עולם וזה הענין תלוי במאמר וכן פירש רש"י בפר"ק דתעניות :

עוד אמרו נגל הקב"ה כל מימי בראשית ונתן חלים ברקיע וחלים באוקיטוס . ואמרו ג"כ שקצוות הרקיע דבוקים בקצוות ים אוקיטוס ולא כוונתו בזה למה שחשב הראב"ע וחבריו אלא להודיע שהיו במער שתי סבות אחת היא הפועלת והם הגרמי' השמימיים שהם בתנועותיהם מולידי המער . והשנית היא כבה חמרים והם האדים העולים מהימים והנהרות והדברים הלחים ולזה אמרו שנתן חלים ברקיע לרמוז שהם אף' מהבחותו ר"ל הפועלת וחלים באוקיטוס ויהיה כבה החמרים וליחס הפועל למקבל הפעולה אמרו שהיו קצוות הרקיע דבוק' באוקיטוס' וזהו ג"כ ענין מה שאמרו במדרש תהלי' שהיו המים העליונים זכרי' והתחתונים נקבות' ובאומרים הזכרים לנקבות קבלו חותנו ושהם לנורות הקב"ה שאל' היום אל תחום קורא לקול נגודך . והוא ג"כ מה שאמרו בפר"ק שהרקיע דומה לזרחה למעלה מהזרחה כפה כי הכפה הוא רמו לנגלגל הכוכבים הקיימים שהוא והרקיע הם הנגלגלים שבתוכו . ואמרם מתחת הזרחה עפה מזעת רעיו שכיפי מנכי כוכבי הנבוכה שהם הרקיע הכפה שהוא הנגלגל השמיני שעליהם מחייב המער ונתן המי' ומזיעם על הארץ ונכלל כל זה בשני פסוקים הא' למער השמים תשקה מים שהם סבה פועלת למער בתנועתם . ובג' ואז יעלה מן הארץ והשקה שהיא הסבה חמרים ובהם בורו זה גם כן במכתב תענית פ"ק :

עוד אמרו בפר"ק (בראשית פרשה ה') לא פראו המים התחתונים מהמים העליונים אלא בצבי שנאמר (ויזכ"ח) מצבי נהרו' חבש ר' תנחומ' מיימי ליה (ירמיה יז') לקול תהו המון מים בשמים ואין קול אלא צבי שנאמר (שם לא) קול ברמה נשמע נהי צבי תמרוצים . ורמזו בצבי אל ההפסד השמני לתחתונים וכאלו אמרו שגורמים העליונים שקרא' התורה מים עליונים אינם נבדלים מהנשמים השפלי' ההווים בהבדל מקומו בלבד אלא בצבי שהוא רמו אל ההפסד שהתחתונים הם נפסדי' והעליונים הם קיימים עומדים וחסו ההבדל היותר עמוי שביניהם :

עוד אמרו שם היכן חמה ולבנה נחונים ברקיע שני שני' ויהן אותם אלהים ברקיע השמים וגו' שאלו נחנ' ברקיע הראשון אין כל בריה יכולה לעמוד מאשן של יום והיה דעתם בזה שהשמש והירח היו נגלגל אחד והוא הנגלגל השני כי לא סברו שהיה השמש צאמנשות אלא נגלגל השני ושהלבנה הייתה שמה עמו ולכן יתיחסו בתנועותיה' ואמרו שלא ראה הקב"ה לתת אותם נגלגל הראשון ר"ל הסמוך אלנו לפי שאם היה כן לא הייתה שום בריה יכולה לעמוד מפני חום השמש כי לרקצתו יחמם בהפגנה עד שישרף וכבר ידעת שזה היה דעת הראשונים שאמרו שכדורי נוגה וכוכב היו למעלה מהשמש והיה א"כ השמש נגלגל השני וכמו שביאר הרב המורה בפ"ט ח"ב ומפני זה ג"כ אמרו במכתב (תנינה טו) אמר רב יהודה שני רקיעים הם שאל' הן לה' אלהים ושמי השמים . ורש"י לקים אמר' ר' רקיעים וכבר ראית דברי הרב המורה בפרק הנז' ובפ' ס"ט ח"א שהמרים אותם ו' רקיעים יכווננו אל שבעה כוכבי הנבוכה בלבד והמרים אותם שנים שערו בכדור הראשון שאין צו כוכב כלל וקראוהו רקיע להיותו מרוקע וגסו עליהם וכל הנגלגלים המאויירים בעלי הכוכבים קראו רקיע א' ובמכו זה לאמרו הן לה' אלהים השמים ושמי השמים שקראת לנגלגל ראשון שמים כמו שקראתו המורה בפסוק הראשון ממנה ולאשר הנגלגלים המוקפים קראו שמי השמים ר"ל השמים שבהם השמים . ויותר נ"ל לפרש שני הרקיעים אחד על נגלגל הכוכבים הקיימים שהוא שמי השמים ואחד על ז' כוכבי הנבוכה כי הכדור הראשון המקיף בכל לא יקרא רקיע :

והנה נשאר לבאר אותם המאמרים המורים שאלו במכתב' חגיגה (דף י"ד ע"ב) חנו רבנן ארבעה נכנסו לפרדס בן עזאי בן זומא ואחר ר' עקיבא אמר להם רבי עקיבא כשתגיעו לאבני שיש סהור אל תאמרו מים מים כי כן כהוב דובר שקרים לא יכון לנגד עיני . ת"ר (שם דף ע"ז) מעשה צרבי יהושע בן חנניה שהיה עומד על גב מעלה בשר הבית וראהו בן זומא ולא עמד ממנו א"ל מנין ולאין בן זומא א"ל אופה הייתי בין מים העליונים למים התחתונים ואין בין זה לזה אלא שלש אצבעות שנאמר ורוח אלהים מרחפת על פני המים כיובה שמרחפת על בניה ונוגעת ואינה נוגעת אמר לו רבי יהושע לתלמידיו עדין בן זומא מבחין מכדי ורוח אלהים מרחפת על פני המי' כתי' ביו' הראשון והבדל ביו' השני הוא דהוא דכתיב ויהי מבדיל בין מים למים וכמה א"ר אחא בר יעקב כמלא נימא ורבנן אמרי כנודא דנמלא מן זוסרא ואיתמלא רב אשי אמרי כחרי נמלא דפרסי אהדי ואמרי ליה כחרי כמי דסחסי אהדי ע"כ ופרש"י גודא דנמלא כשמהדרין לוחות של גשר זו על זו או אפישר שלא יהיה ריוח מעט בנתיים וכן נמלי וכן כפי סחסי כוס' סחופים כסופים ע"כ . וכבר ידעת מה שפירש הרב המורה ושאר האחרונים על המאמרים האלה שפרשו' על חלקי האויר והיות המערומה שיתחייב אלהים מהספקן' אבל אמחת הקדושים ההמה היה כפי מה

ש"ס שפור ושלם אנצעות וגודל דמלמל ושאר משלים' כי זה היה מנהג הקדומים כלם גם מחכמי האומות שדברסם דברושים עמוקים יליזו אותם במשלים וכבר זכר אותם הרב המורה וכתב שא"ל למון קרא לחומר הראשון נקבה ולזורה זכר. וגם חכמינו זה היה דרכם שפנינים היקרים ולכן הזכיר שלמה להבין משל ומליצה דברי חכמים וחיידותם. והנה הארבעה נביארא ענין הרקיע והמים אשר עליו ומאמרי חז"ל שדברו בו להיוחס דברים עמוקים מאד וענינים זרים כפי פשוטם ושאלנים מבני ישראל נפלו בהם דעות בלתי אמתיות ובענינים גלו פנים שלא כהלכה ואנכי מלאתי אחרי ה' :

ויאמר אלהים יקוו המים. עד יום שלישי. ואמנם השאלות אשר שטרתי בפסוקי הפרשה הזאת הם אלו :

השאלה הא' באמרו יקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד והיא כי הנה המים אינם כלם במקום אחד כי הם צימים ובגדרות ובנחלים וכמו שאמר ולמקוה המים קרא ימים בלשון רבים ולמה אמר א"כ יקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד :

השאלה הב' למה זה קרא הקב"ה ליבשה ארץ צהיית שם ארץ כולל לכל הד' יסודות והיא ראוי לקרא אדמה או יבשה או עפר שהם שמות פרטיים לאותו יסוד לא ארץ שהוא שם כולל ליסודות כלם כי השמות הכוללים כמו שזכר הפלוסופים לא יודיעו עממות הדבר ומהותו. והנה למקום המים קרא ימים ולא קרא להם מים שאין ראוי שיקרא הפרט בשם הכלל :

השאלה הג' למה זה לא זכרה התורה שנקוו המים ונראתה היבשה ואין לך שתאמר שלמד זה באמרה ויהי כן כי הנה במלאכת שאר הימים שנה' ויהי כן באמר מלבד זה ארץ נעשה הדבר אם ברקיע אמר וישע אלהי' את ברקיע ואם בנחלים וחולא הארץ דשא ובמאורות וישע אלהים את שני המאורות ואם בנחיות וישע אלהי' את חיות השדה ולמה השתנה א"כ הקוות המים :

השאלה הד' למה זה באמר ציוס הג' וירא אלהים כי טוב שני פעמים ולא באמר ציוס אחד מימי בראשית אלא פעם אחת וגם מה ענין וירא אלהי' כי טוב האם נחמדשה לו ית' ידיעה בדבר העשוי אחר שנעשה שהיה טוב מה שלא היה יודע קודם לכן זה באמת לא יתכן כי הכל גלוי וידוע לפניו המיד :

השאלה הה' באמרו ועץ פרי עושה פרי וזה כי אחרי שאמר ועץ פרי ידוע הוא שיטעה פרי ואם אמרו שהיה ראוי שיאמר עץ פ' עושה פרי היה

א"כ באמר ועץ פרי מיותר ורש"י כתב שהיה טעם העץ כעטם הפרי אבל היה לא טעמו כן אלא וחולא הארץ עץ עושה פרי ולא אמר עץ פרי לפי' שנתקבלה דעת על חטאו נפקדה גם היא על עונה ומכ"ר הוא אכל אכל כפי הפשט הוא דבר קשה הניזור מאד כי ארץ לא תעשה הארץ מה שגור השם וארץ באמר שחטאה האדמה והיא אינה צלת שכל. ועוד כי ארץ יתכן שהיה טעם העץ כעטם הפרי כי אז יהיה העץ כלו פרי ויהיו הפירות נמלאים במציאות העץ והנה הפרי כמו שכתבו הפסטיים הוא הלחות הטוב והמשונה היואל מהעץ וארץ יהיה אפשר א"כ שהיה טעמו כעטם הפרי צהיית העץ עב וגם מטעם הארץ והפרי רך וטוב מפשט המים. השאלה הו' למה לא זכרה התורה היות האדום והעשנים ומה שיחילד מהם מטעם הארץ ובאוויר וכן היות הדוממים והמתכות שהם היותיות וההמונות הראשונות שיקבלו היסודות והחיליות בזכרון היות הנחמים שהיא ההמונה השלישית ואין לנו שנה' ששכח הכותב (פחיתות' כי יש במהכו' ובאננים דבר' יקרים ומעשלים לאורך האדם וחיותו ושמושו וזכרו :

השאלה הו' מדוע לא בא לשון הכהו' בכל הימי' בשנה ענין המלאכה שנעשה בהם וזה כי אחת תמלא צימי' האלה ד' מימי' מהלשונות במלאכה הא' הוא שנקלחם יאמר אחר האוויר והגזרה וישע אלהים כמ"ש בשני במעשה הרקיע ובד' במאורות וכו' בב"ח. והמין הב' שאחר האמירה והגזרה יאמר וירא אלהים כמו שהוא בהיות הדגים והחיות והאדם. והמין הג' שלא נתיחסה היותה אל האלהים. לא בלשון עשייה ולא בלשון בריאה אבל אמר ותוצא הארץ דשא כאלו היא מעממה עשה זה ולא ה' פעל כל זאת. והמין הד' שלא נזכרה עשייה ולא בריאה מיוחדת לא לא ית' וגם לא נתיחסה אל היסוד שמהנה היה כמו שהוא בהנלות היבשה והקוים המים וראוי לתת עטם בשניים הגדולים האלה ביות הכל פועל השם ומעשה ידיו. ואנני מפרש הפסוקים באופן יותרו השאלות כלם :

ויאמר אלהים יקוו המים וכו'. עד ויאמר אלהים תדשא הארץ. הראב"ע כשתתעורר צענין הרקיע כתב שהגלות היבשה היחה ככה להיות הרקיע לפי ששכבה החסך בה גלוצ השמש לקשות הארץ ויכשורה בהגלות נעשה האוויר השכן אלינו רקוס ספירי ולדעתו זה קודם גילוצ השמש והאחרו והוא היה סבה אל יבשות הארץ והגלות היבשה קודם להיות הרקיע. כי נמשך זה אחר דעת הפלוסופ' באותות עליונים שכתוב שהגלות היבשה והיותה בלתי מכוסה מהמים סבתה הנועות השמש בגלגלי הנוטה ותנועת שאר הכוכבים כי הם בזה הסדר השועלת כמו שהסבך התכליתיות הוא גזול הכויות בצמחים ובצ"ח. והנה דברי הכלוסוף הם כפי הפשט הכהו כי לא שפרו דבר בבריאה הטובה. אבל דברי הראב"ע אשר אמרנו בללו נחיה צפי' התורה ראש כמה נתרחקו מהאמת התוריי ושהוא מכחיש כפור מעשה בראשית כי הנה השמש והיורה והכוכבים נבראו ונעשו ציוס ד' והיבשה נגלית בג' קודם לכן עוד שהרקיע נעשה בשני קודם הגלות היבשה וארץ יהיה מה שנעשה בד' סבה אל מה שנעשה בג' ומה שהיה בג' סבה למה שנעשה בשני והשם לחקן כל זה באמרו שויאמר אלהים יקוו המים וכן ויאמר אלהים יהי מאורות ענינים וכבר והשכל להביא עדים שהא"ל תבא בכחות פעמים במקום וכבר אבל לא השיב דבר לענין המים וכבר המלאכות כי למה יזכר הכחות היות המסובב קודם להיות הסבה וא"ל שהיו הדברים כלם נעשים יחד. כי הנה התורה האלקית שמה צניינה הבדלי

הפרסיות ויחס המלאכה האחד ליום השני והאחרת לג' והאחר' לרביעי והוא המורה שאינם אחת גם א"ל כי לא מלאנו בריאה צ"כ כי הקוות המים צריכה כמ"ש החכם הזה שהרי מלאנו בג' בריאות הדשאים והאילנות ובכלל אומר לך שלדבתי מאמר יהי רקיע ארץ כי אם מאמר יקוו המים כיון שזה היה ארץ ענינים אלא הפרדת החלק האווירי אשר נבראו בו שהוא הרקיע אלא שהגדיל ציון המים היסודיים אשר בבה למים אשר נפועל כדי שהיה פנוי לשבת על האדמה ולא כאן א"כ הבדל ימים ולא הבדל מלאכת וזה כלו הכחשות הפסוקים ושותם אבל אמתה הדבר הוא באופן אחר. וזה שאחרי שציוס הג' עשה הקב"ה כל הגלגלים שהם תחת הכדור העליון ונחיתו ראה בחכמהו לגזור על הקוות המים ולגלות היבשה וגם על צמיחות הדשאים והאילנות כי זה כולו קודם שיכשו המאורות והכוכבים לפי שלא תחדמה הכריאה הראשונה המוחלפת להיותה הסבנית כי הנה ביוהי הסבנית היו השפלים נפעלים מכה העליונים אם בהתמדת שני היבשה ושלא ינברו עליה המים ואם בהולדת הנחמ' וכמ"ש חז"ל אין לך עטם מלמשה שאין לו מול ברקיע מכה אותו ואמר לו גדל. אמנם בבריאה הראשונה המוחלפת להיותה כלה כפי הרצון הפשוט ראה ית' שתהנה היבשה ויתלדו הנחמים קודם היות המאורות והכוכבים המניעים והפועלי' הדבר' השפלים האלה בהנהגה הסבנית כי ציוס יודע שלא נעשו הדבר' ההמה בשבט אלא שהרצון האלהי פעל אותה בראשונה מציוס הסבות השמימיות שהם פועלי' אותם עשה והאל ית' להיותו חפץ בהתמדתה והאחרותה הפועל הדבר' העליוני' בתנועותיה' באופן כך שהיו כלם אמתיים להתמיד הדברים אשר המציא בבראו והיה השמש א"כ בזה סבה שומרת ומתמדת לא סבה שיעלה כי הוא ית' היה הפועל האמתי והשמש והכוכבים היו כלים להתמיד רצונו והנה לא נבראו הצ"ח ג"כ קודם המאורות לפי שהם אחרי תולדות' היו צריכי' אלהים כמו שיכתאר במקומם. ולכן התחלת מלאכת יום הג' יקוו המים מתחת השמים אל מקום א' ותראה היבשה כי מפני שלא היה כח ברקיע להסית זה בעצמו מציוס הכוכבים הן אל השניגו בכחו וזה באמרו על יסוד המים שהם מעממם יקוו במקום אחד ולא יתפספו על הארץ ולא יקפיהם כם היות שפני עכטם היה ראוי שהיטד המימי יקוף כל יסוד העפר ויכסהו לפי שהעליון מקוף פל אשר תחתיו מכל צד ולכן אמר יקוו המים להניד שלא נתגלה היבשה ביוכס המים באמצעות חוס השמש ולמה ג"כ שהעביר אלהים רוחו על הארץ וישובו המים אלא שגור ית' במאמרו על המים שהם מעממם יתנועעו ללד אחד באופן שיבאר הלא האחר מגולה והוא אמרו ותראה היבשה כי לא אמר שתתכס האדמה כי אם שתתראה בקצוות המים וסודם מעלים. ואמר מתחת השמים לשלול המים אשר מעל לרקיע שלא נכללו ציווי ההוא. והמאמר הזה מוכיח מה שפרשתי בפרשת היום הראשון שגפרדו היסודות בלזריותם לא חומר כהני ללוליד' ממנו כי לכן אמר כאן ותראה היבשה כי כבר היתה בלזריותה ושלמותה ולא נעשה בה עשה כי אם בראותה בלד. ובג' דרשו יקוו המים יעשה מדה למים כד"ל וקו יבשה על ירושלם. ראו בזה מה שכתבו החכמי' שמהראיות היותר גדולות על חדוש העולם ועל ההשגחה התמידית היה הגלות היבשה במאמר ה' לאיוס (אמר ל"ח ה') איפה היית צידי ארץ אז מי שם ממדריה כי חדע אי מי נסה עליה קו וכו' ויכך בלתיים וגו' וירמיהו אמר (ירמיה' ה' ב"א) שמש נא זאת עם כל ואין לג עינים ולא יראו אנשים ולא ידעו האותי לא תיראו נאם ה' אם מפני לא תחילו אשר שמת חול בגזל לים חק עולם לא יעברנהו. הנה על זה אמר ג"כ יקוו המים יושם להם קו שלא ילאו ממנו לכסות עוד היבשה. ואמנם אמרו אל מקום אחד ארץ ענינו שהיו כל המים מקובלים במקום אחד פרטי מוגבל אלא שלא ידעו מהפסטים בכל הארץ ורמו באמרו אל מקום אחד הם שהוא המקום המיוחד למים וכבר זכר הפלוסוף בספר האותות שיש לכל א' מהיסודות מקום כולל ומקום מיוחד ושהכלל הוא שטח גלגל הלכנה המקיף בכל היסודות והמקום הפרטי המיוחד ליסוד הוא אשר אליו יתנועעו חלקי היסוד ההוא ושהוא הים ליסוד המים כי כל הגדרות יולאים ממנו וחלוי ושובו כמאמר ראש החכמים (קהלת א' ג') כל הנחלים בולכים אל הים ולכן אמר כאן אל מקום אחד שר"ל אל מקום מיוחד כמו נזי אחד בארץ שפירשו מיוחד והענין כלו שיתקבלו המים במקום מיוחד והוא הימים והגדרות כלם שהם מקום מיוחד לים והותרה השאלה הא' ולדורות על התמדת גלוי היבשה אמר ויהי כן שר"ל שכן היה המיד החלק מהיבשה גולה מהמים. והנה קרא יתעלה ליבשה ארץ ביותה השם ההוא באמר על כללות היסודות לפי ששם ארץ כמו שביארתי בשחופו באמר בעטם וראשונה ליסוד השכל ומרכז הגלגלים הסובבים ושהוא דחוק ורצוף ולהיות היסודות כלם בערך אל העליונים הסובבים אותם שפלים דחוקים ורצופים כחונם נקראו כלם בשם ארץ. ובהיות יסוד העפר היוצא שפל היוצא דחוק ורצוף מכל היסודות כפי יצאו וסיוחו המרכז האמתי לכן קרא אותו ביחוד ארץ כי הוא היוצא ראוי בשם הים מכל היסודות אבל למקום המים קרא ימים ולא קרא מים לפי שלא היו המים היסודיים יותר ראויים בשם מים מהמים העליונים כי הנה העליונים נקראו מים מלשון שמים כמו שביארתי והוא א"כ שם מוחת בעטם וראשונה לעליונים ולא באמר על התחתונים אלא בהשאלה ולכן למקום המים קרא ימים ולא מים והותרה השאלה הב' מהפסד' והתבונן כמה מהחכמה בזה בקריאת המים היסודיים בשם ים והוא הפסד' בלד במקום המרכז הנזכר שהיה ביות מים מלוחים הוא ערוב חלקים ארטיים נשרפים מניוץ השמש ביום הים ומערב' יתלד המליחות עד שמפני זה היו קצת המים יוצר מלוחים מקלחם כפי קרבת הים אל הארץ השורפה מן השמש שיאל ממנה אד עשני ויתערב ציוס כמו שאמר ציוס המוסרר אשר בארץ פלשמים שא"ל שהיה שום דבר מי שם לחוק המריחות הנמלחת בו ומפני זה קראו השם ים שהיו"ד רמו ליבש' והמ"ם למים צר"ח להודיע שכל המים אשר אהנו ים בהם חלקים מהיבשה מתערבים בהם ושתנאר

מה שלא היה הקריאה הוצאת מפי שהיה השם כמו שכתב הרב המורה אלא להגיד טעמי הדברים אך הכנינו לשמות אשר קרא להם אנשים ית'. והנה אמר וירא אלמים כי טוב על זה להגיד ששם היות טעמם בזה עלבון וטעות ליסוד המים למכנו להקריף ולככות את הארץ כמו שהוא טעם היסודות להקריף העליון במה שהחמיו שלא מפני זה היה הפועל שהוא רע בעצמו כי הנה כפי ההכנות אשר הליו נכחיון ראה השם שהיה זה פועל טוב וגלות ולכן גר עליו. ולפי שהארץ היתה כבר נכרחת ופועל הזה לא נהדש בה מציאת דבר כי אם הראויה והגלויה לכן אמר הכתוב שנקו המים כי לא יאמר בראיה אלא בבריאת דבר מה וסותרה בזה השאלה השלישי. ולפי שהיו ביום הזה שני מעשים האחד הגלות היבשה בהקוות המים ומציאתם מהתפשט על הארץ והב' בריאת הדגים והמיתים לכן נאמר בו שני פעמים כי טוב אחת להגלות היבשה ואחת למיתים וסותרה השאלה הד' :

ויאמר אלמים עד ויהי טרם ויהי בקר יום שלישי. כדי שתעמוד על כוננה הפסוקים האלה ראיתי להודיע בזה שני דברים עיוניים כפי מה שביארום חכמי הפלופוסים. הא' מהם הוא שמדרגות המהדשות מהדרגת היסודות הם ה'. המדרגה האחד הם האלים הנתיבים מהארץ. והמים האמנות חס השמים ואלה לא יתכן ולא ילאו כי אם משני יסודות שהם הארץ והמים. והב' היא הדרגת הדברים הנולדים מהאלים לפי שהאלים הם ה' ויאלו נבטן הארץ או יעלו באויר כפי הטוה וסדקות בבשה. ואם יעלו אל האויר יחדשו שם כפי איכותם וכמותם וכפי המקום אשר יעלו בו דברים מהולכים כמו הנוכח המדלק הבדק והגדל והנפטר והגדל העניים והרעמים הכלל והנמר והטל ודומיהם. או אם האלים יאחרו עוורים נבטן הארץ יהיו פעמים כבת הרעש ויתולדו מהם המהמות והנפטרות ויתאוו האנשים והכסף חתי שהוא ההחלה לכל מיני המהצני' שבעה העופות והבדיל והנחש והיורדים הבדיל והזנב והכסף. ובתי המדרגות האלה מההווים הם חכמי המציאות מהל לפי שהראשונה היא קדושה מטעם המים והכסף והולידים. ונס השנית לפי שאינם בעלי נפש לא חיותית ולא נומחת ולא מרגשת ונותרה נמלאת בכל המורכב וכל חלקיו בשום ויקרא החלק בשם הכל כי הוא כלו מהדמה בשם ונס מבלי היות בו אבר דרשני ולא ההחלכות ליצרים וחלקים נבדלים בצורה. ולא יתהוו זה מזה צהיה הפעמית לפי שאין בהם כח מנייר ולא מוליד בדומה שהוא מיוחס ומיוחד בצעלי נכס והיו מפני זה שתי המדרגות האלה במציאות ארצי קרוב לפעם האלים והעשנים הנולדים ולפעם הארץ והמים עומם. והמדרגה ה' מההדרגות היא מדרגת הצומח שהם בעלי נפש תכלול ההנה והגדול והסולדה בדומה. וההנה יעצור הרבצת הכחות מושך ומחזיק ומשכל ודוחה והמחש' כלם לא יתואצ צומח כי אם המצומם שבעצורו יפלט פארוהיו אל זר הגדורות ולא המקומות להמים והלמחים יתהוו זה מזה ואחרי ההתהוות יסובו חלקי המהותם לדבר שממנו התהוו והוא הזרע ובהחלת ההויה שהוא יתהוו השורש שהוא מקום הלב צלמחים והממחים לא יולדו אלא מדבר שבו הכח המהות והמנייר והוא הזרע אשר צלמחים במדרגת הבינה בב' . והמדרגה הד' מהמורכבים היא מוכב' המרגשים שגמלא בהם הנפש הצומח ובהותם אשר היא במדרגת החומר לנפש המרגשת כוללת החוש והמנוחה בצלון והמדרגה הו' היא ההרכבה האנושית כוללת הנתיבה וההרגש ובהותם שילבו מהלך שלימות הנזרות וז' לוי. עד השכלות האהרונה זהו הדרגה הראשון. ואומנם הדרגה הב' היא צמה האל הפועל הנותן והמביא הנזרות צמורכבים הסכלים. וזה כי לא ימלא את הארץ בכל הנזרות הם מכת החומר והיון שם בכל נבדל נותן אותם מהוץ או שיהיו כלם מפועל נבדל שהוא חוץ לחומר המהות והיון שם נזרה מכת החומר או שנאמר שקצת הנזרות מפועל נבדל וקצתם הם מהכרת החומר וכחו. ושקר שנאמר שכל הנזרות מכת החומר לפי שהצורה האנושית המבכלת אינה מכת החומר ו א מתעברת עמו וכמו שהבאר בראיות ברורות בספר הנפש. וגם שאר הנפשות נומחת ומרגשת יעטרנו בהכרח לפועל נבדל כמו שביאר תומ' סיום במאמר הנרשם באת הא' לך ממ'סה. ושקר שיהיו ג' כל הנזרות מפועל הנבדל לפי שהוא צמה שהוא בכל א' שישפיע נזרה בלא יסיה בה הכנה מה חנונית חושיית או פנימית ג' וכן הדומה והטומח שאין להם הכנה ולא הכנה כלל לא יהיו מהנבדל יתאר א' ש' בקלות הם מהנבדל וקצתם מכת החומר אמנם מה שהם אלה מן יתן ואדם. וכבר נמלאו לבד דעות מהולכות כי פסם יאמר בקצורו לכפר הנפש שהכל הפועל הוא נותן הנזרות בצעלי הנפש כלם. ופעם יאמר בספר בעלי חיים שהמהות לאלו ההוים אינו בכל אכל כח נכשני נשוא צרע ושהמהות אותו כח נכשני הוא הנבדל ובמאמר ה' ממ'סה כתב שהכח המהות הוא צרע מחילת מטעל הזרע והנרמים הבנימיים ושהוא אינו נבדל כי היה ב' ב' נבדל בדרוש היה שהיה מתחבך מזה אל זד כוכב על שתי הסעיפים בלתי קיים באחד מהם אך באת נחה דעתו בכל ספריו שהנפש הסכלית היא מפועל הנבדל ואינה נכח הזרע. ובאשר ראיתי דעות הפלופוס' ישעיו הפקות רבות לכל אחד מהם ראיתי לי דרך אחת כפי מה שהסורני כתב הקדש החזרה והענינים והוא שתי המדרגות הראשונות מהמורכבים ר' למהות האלמים והעשנים והדברים המהולכים מהם בצורה והיות הדוממים והמהות המהותיים נבטן הארץ לנזרותיהם הם מכת החומר והמנוחה היסודות ולזה היתה מדרגתם מדרגה חזרה ופסלה קרובה מטעם הארץ והמים בלתי זריכה אל פועל נבדל מהוץ וכבר יעיד על זה אמרו (בראשית ז) ואיד יעלה מן הארץ שייחס העלאת אדים וסויהם אל הארץ ואל המהות והדוממים אמר איש כי יש לכסף מוצא ומקום לזהב יוקו. צרול מעפר ויקח ואכן יאזק נחוש. כלומר שהיו המהות כלם מטעם הארץ וממנה היו לנזרותיהם. אמנם נזרה הצומח להיות רבות הכחות והפעולות אינה מכת החומר אלא מתנועה הגלגלים והשפעת הכוכבים ולכן אח' ל' לך כל עשב ועשב מלמטה

שאין לו מול צרקים מכה אותו ואומר לו גדל ולא אמרו כזה בב' המרגשים לפי שהצורה הצומחת ציחוד היא מהגלגלים עד שהר'ל שמספר מיני המספר כמספר איש הכוכבים וכמו שזכר הרב המורה. ומפני זה נאמר (דברים ל"ג י"ג) ביוסף מצריתא גר' ארצו ממנו שמים מעל ומתהום רבצת החם וממנו צומחת שמש וממנו גר' ירחים. אמנם נזרות הב' אינם מכת החומר ולא מתנועות הגלגלים אבל הם מפועל הכלל הנבדל שקראוהו שכל הפועל ולכן היו בהם השגות חושיות ודמוניות וגמלאו בב' ערמוניות ותחבולות שהם כלם מפועל המהות אבל הנפש הסכלית כמו שאינה מכת החומר כן אינה מהשפעת הגלגלים ולא נס כן מנהיגה הכלל הפועל אבל הוא מהאל יתברך עמו (זהו דעת החצר בספר סוחר) כי הוא אשר צרר הנפשות בתחלת הבריאה במעשה בראשית כפי הדעת האמתית אחר שאין הנמר כהשר נבראו המלאכים הרוחניים להיות הנפשות מטעם הסכלי ולא נאמר בתורה ויבא צהפיו נשמת חיים והנביא ישעיה אמר מבאר זה (ישעיה ל"ו י"ו) כי רוח מלכני יעטוף וגשמות חלי עשיתי רוחי לומר שהרוח החיוני שהוא הקדש רוח כמ' שרוח כל צבר איש אורו החיוני הוא מהכלל הנבדל שהוא לפני השם כמו שתרנס הנקלות בפני לא ידלו על הסכלים הגלגלים אמר ודקדמי לא יתחזון וכמו שביאר הרב המורה. אמנם הנפשות שהם הסכליות אותם באתם חלי עשיתי. וכבר כתב הראש' בלא האמר נשמה כי אם על הסכליות ומה טוב אמרו חלי עשיתי בלבון עבר עם היות שאמר כי רוח מלכני יעטוף בלבון עשיתי להגיד שהנפשות הסכליות עשה אותם הק' נשמה בעצמו בתחלת הבריאה אמנם הרוח מלכניו יעטוף בכל היום וההשגות הרוחות בהיות הב' ועל זה אמר הקב"ה לחייב בתוכחהו (איוב ל"ד ז) ונשמת מן ילאה מושך שלמה אמר נר ה' נשמת אדם להגיד שממנו ילאה הנפשות והוא המדליק את הנזרות ההם ולא בכל אחר נבדל ומפני זה הנמלא שאליו ואלישע לא הסכלו על אחד מכל הנסים אשר עשו כמו שהסכלו על החיות בן הצרפית וכן הסכליות לפי שהיה השפעת הנזרות הסכליות דבר מיוחד לאל ית' ולא היה יכולת בנייתם ההם להביא בנפשות ולכן הסכלו חליו ית' שישפיע שמה. ואין להקשות על זה ממ'ס ישעיה הנביא ע"ה נותן נשמה לעם עליה ורוח להולכים בה שהיה נתינת הרוח והנשמה כאחד לאל לפי ששם לא דבר הנביא כ"ה ממה שהיה נתינת הבריאה וראש הסבוק מוכיח והוא (ישעיה מ"ב ה') כה אמר ה' צורא השמים ועשיתם רוקט הארץ ואלאליה נותן נשמה לעם עליה ורוח להולכים בה ר"ל כאשר צרר השמים ועשיתם שהם הסכלים הנבדלים חלי הוא בעצמו מבלי אמצעי נתן נשמה לעם עליה ששם בני אדם הסחיתים להיות על האדמה ונתן ג' הרוח החיוני להולכים בה ששם הב' כלם וזה אמת כי כל הנפשות שהוטעו במעשה בראשית מהצ' ומהאדם השפיטע הקב"ה בעצמו ואחר כך סודרה ההויה הספיעת במאמרו נתינת הרוחות החיוניות בב' לכל נבדל שהוא לכניו ית' והנשמה הסכלית היא המיד ממנו יתברך וכמו שזכרתי וזהו הדרוש השני :

ענין הקית הבוים והגלות היבשה

ואמר ביאור שני הדרגות האלה לומר כפי' הסבוקים והשגות שאלותיהם שהמספיע הראשון יתברך אחרי שגור בהקוות המים והגלות היבשה גור על ההרכבות שיעשו בה כי לא יהיו צראה לבשה יורה והנה לא זכר היות האלים והעשנים והדברים המהולכים מהם באויר לפי שהם מפעם הארץ והמים בלבד ולא ג' מהדוממים והמהות לפי שהיסודות הספיקו בנחותה' להולידם ולכן לא בא על הויהם אמירה אלהית להיות נזרותיהם מכת החומר כלם ואינם מפועל מהוץ כמו שהבאר ולא נתיחדה אמירה אלהית כי אם על התחלות ההוים או על היות הצעלי נכס. וכל הנפשות להויהם בעלי נפש לא היתה הארץ מספקת בחמיתה ובהם להולידם מבלי מאמר ית' שהספיע כח צרר לבחוליה נמחים והוא אמר' (בראשית א) ויאמר אלמים תדשא הארץ כי צמור בלא היו המאורות עדין נמלאים הספיע השם כחו צרר לשהיה בעצמה הוליא הנפשות והדגים מבלי עזר פועל מהוץ ואחרי שגששו המאורות היו הם הסכלים והמספיעים לנזרות הנפשות כלם כמו שהבאר והותרה בזה השאלה הו' והנה זכר הכתוב צלמחים ג' מדרגות הא' קרא דשא והוא עשב הצלתי נזרע ולא נעשה על ידי בני אדם אבל הוא בעצמו יולד צרר מבלי עזרה כמ' צלמחים חזיר לבהמה כלין השדה כן יוצ' ועל הויהם אמירה אלהית דשא הארץ דשא ר'ל תלשם הארץ כלל דשא' והמדרגה הב' הוא העשב ר'ל הנזרע כמו חסס ונזרעה וכל מיני ירקות שאין נזרע מחלף כל שנה כמ' ועשב לעבודת האדם להוציא להם מן הארץ ועל זה אמר עשב מוריש זרע ואפשר לפרש מה שאמר על הארץ שהוא קבוע למעלה עם חדשא הארץ כאלו אמר חדשא הארץ דשא עשב על הארץ כלומר שיא על פני הארץ. והמדרג' הב' מהנמחי' הם האילנות נושא' פרי מאלל והנזע נבאר ימים רבים ושנים ועליו אמר עץ פרי עושה פרי למינו וענינו לפי שבוטן עץ פרי שהפרי הוא יהיה עושה פרי כי האגוז על דרך משל הוא פרי עצמו והוא עושה פרי בהולידו בדמותו כשעשורו צרר והנה ה' אשר זרעו בו על הארץ כדי להודיע איך יעשה הפרי שהוא פרי ית' כדמותו ואמר שאין דבר שישם בן בעצמו אלא כאשר ינתן זרעו אשר הוא בו על הארץ כלומר בדרך נעושה חלי יעשה הפרי והוא פרי אחר דומה לו באמת. ואפשר עוד לפרש עץ עושה פרי למינו שיהיה הפרי ענף לעץ כי אין כל עץ מוציא איזה פרי שיזדמן ושאר אשר זרעו בו להגיד שהיה הזרע שזור בתוך הפרי כי הנה החסם יוצר הכל לעשות כן כדי שיהיה אותו הזרע שהוא כבוד המין שזור בתוכו ואמר ויהי כן כמו שפרשתי בגור השם שיהיה כן ויהמיר לעולם הולדת הנפשות עוד כל ימי הארץ. ומהו הדש שנבדלה היות הנפשות במעשה בראשית מהויהם אח' כפי הנוגע הטעני בשני הבדלי' הא' שזרעות הנפשות בזהויה הטענית היום הם מהשעות הנרמים הבנימיים אמנם במעשה בראשית לא

ולא יטעך כלל האור הראשון או שימשם כל ששת הימים באופן שיהיו כסופן יבואו המאורות :

השאלה הב' מה היה שלא נאמר לשון יהי כגל מעשה בראשית כי אם בשלשה ימי אור יהי רקיע ויהי מאורות . ובשאר הימים לא נאמר לשון יהי אלא חדש הארץ ישרו המים תולא הארץ . ואם היה מלשון יהי וכמציאות למעשה זה לא נאמר בכל מה שנהפוך בימי בראשית . ובכלל השאלה הזאת למעשה אמר יהי בלשון יחיד והמאורות הם רבים . ובצ"ל חשבו אנשים שהיו אור העליוני כלו נאכל מהשמש והוא המאיר לכל צבא מעלה ויורד מטה נאמר בביאורו בל' יחיד יהי מאורות ויהי מאורות חסר לרמוז לשמש בלעד ושלום כיון רבי יוחנן שאמר בצ"ל לא נברא להאיר אלא בגלל חמה בלעד אבל יקשה למעשה אמרו בלשון רבים והיו לאורות והיו למאורות כי תמיד יכנה אורם בפרט בלשון רבים :

השאלה רב' באמרו בראשית השמים והוא כי התורה פתחה קראת לגרמים השמימיים בשם רקיע יהי רקיע ויעש אלהים את הרקיע שמי' על הגלגלים וכמו שפירשהו . ופעתם קראת בשם שמים וכמ"ס ויקרא אלהים לרקיע שמים ולמה א"כ קראת כאן בשם מורכב מהם רקיע שמים :

השאלה רד' באמרו להבדיל בין היום ובין הלילה כאלו עד היום הד' שבו נבראו המאורות לא היה בעולם הבדל יום ולילה . אינו כן כי באור הראשון נאמר ויקרא אלהים לאור יום . ולחשך קרא לילה ובכל יום ויום נאמר ויהי ערב ויהי בקר . ובה' הרמז ב' שהאור שנברא ביום הראשון היה מאיר היסודות ובאשר נעשה הרקיע בשני נפסק אורו אור ומנע המאיר ביוצאות התחנות . ובאשר נברא הארץ בשלישי היה בה חשך ולא אור ובה' בראשית ראה השם שיהיו המאורות מגיעים באורם בארץ וזה עשה בראשית השמים להאיר על הארץ . ואינו נכון שהאור אומר בכל יום מהראשונים ויהי ערב ויהי בקר והוא המוכיח שהאור הראשון שמש כל אורם הימים באופן שיהיו ששה ומהדמה . גם שלמעלה מהרקיע לא היה זריק אור כי לא היו שם הימים אחר האור הא' ולא לאור האור והבקר היה זריק . כ"ס שבהיות האור למעלה מהכרח בראשית יעבור בראשית ויארר למעלה ביוצאות כי כן גם היום השמש יעבור אורו למעלה בשלש הגלגלים אשר תחתיו ומפני

הפירוש והוא א"כ האור הראשון היה למעלה מאיר בארץ בבה' :

השאלה הו' באמרו והיו לאורות ויהי כי הנה המאורות הם כחות פשוטות לדברים אשר נבאו . אם בזה והפסד כפי הענינים ואם בשאר הענינים כלם כפי דעת משפטי בעלי הכוכבים . ואף יאמר הכותב א"כ והיו לאורות כי הנה האורות הם המורים על הכחות ואינם הכחות עצמם . ואולי שלכחות מהספק הזה פי' הראשון והיו לאורות לרגעים . אבל אינו נכון בשב' הכחות . וגם בעיני לא יתכן כמו שאמר . גם אמרו להבדיל בין היום ובין הלילה בלשון יחיד אינו מכריע עם אמרו והיו לאורות בלשון רבים . ויש מפרשים להבדיל על השמש והיו לאורות על כל הכוכבים ונתנו הכחות לשטורין . ורבינו יצחק פת

להבדיל כל א' מהמאורות אבל הירח והכוכבים אינם מבדילים :

השאלה חו' היא שאלה בא הכחות להודיע התועלת שיעשו המאורות והכחות בשפלים . למה לא זכר התועלת הזאת עמו מהם והוא הכחות

היסודות והכחות הדיים שידוע שהם הפועלים בזה באמת הם בלתי ממש

תואות שמש ואם באדם שיוצרו האדם והשמש ובאר הכוכבים בתנועתיהם והוא הדין לשאר ב"ח :

השאלה הו' באמרו והיו למאורות בראשית השמים להאיר על הארץ והוא כי הנה

הפסוק היה יראה מזה כלו אם אמרו והיו למאורות בראשית השמים אחרי שכבר נאמר יהי מאורות בראשית השמים ואם באמרו להאיר על הארץ

כי זה כבר נאמר ובאמרו להאיר על הארץ על מה נאמר אחרי כן ויהי כן :

השאלה חו' באמרו שני המאורות הגדולים ויקשה זה מנ' פנים אם ממה בקרא

בלילה . ואם כמו באמרו אנשי מדות כל שאר כוכבי לכת הם יותר גדולים מגלגל לבנה . ואף קראה הם כן הכחות גדולה בערכם :

השאלה חו' שאלה תראה שזכר התורה ו' תועלת מהמאורות בשפלים . הא' להבדיל הזמן להבדיל בין היום ובין הלילה . הב' והיו לאורות . הג'

ולמעשים . הד' לימים . הה' ולשנים . הו' להאיר על הארץ אמנם במעשה לא נזכר

מהם כי אם שנים להאיר על הארץ ולהבדיל בין האור ובין החשך . ולמה א"כ לא זכר שאר התועלת מהאורות והמעשים והימים והשנים ועוד למעלה לא נזכר באמירה ענין התמשלה שזכר במעשה . וגם יקשה באמרו ובמעשה הדר זכרון התועלת האלה

שבאמירה זכר הימים אחר המועדים שהם התקופות ואח"כ השנים והיה ראוי לזכר

ימים ומועדים ושנים . ואם במעשה שזכר בראשונה האור המזכיר באמירה באחרונה

וזכר באחרונה הבדל הנה באמירה הראשונה וכל זה הוא זה כפי הסדר הטוב והישר :

השאלה הו' הוא הספק שהוקם לראשונים כלם אף יתכן שהיה הכלל המאורות

בבריאתם בעבור אלו כמציאות להאיר על הארץ וגו' כי הנה יתחייב

מזה שיהיה הגשם השמימי הנכבד בעבור הנמצא השפל הנקלה והוא שער וכבר

ביארו הנביאים שפלות מעלת האדם באמנם (תהלים קמ"ד ג' איוב כה) מה אדם

ומדעו בן אנוש ותחשבו . אדם להבדל דמה יתנו כל עובר . אף כי אנוש רמה וזולתה .

והנה הרב המורה בפ"ג ופ"ח ח"ג הרחיק מאד להיות תכלית השמים מפני הדברים

אשר בראו וזכר בזה נבחי השמים ופלאי גדולתם להאיר שאין יחס וערך לאדם גם

הגרמים הנכבדים הם כ"ס שאר השפלים . ופירש מאמרי התורה להבדיל להאיר שאין

ענינם שגברא ליה המאורות על הסוג הראשונה . רק להגיד שבעת והדברים

הנמשכים אליהם על הסוג השני . והוא ע"ד מה שנאמר באדם וירדו גדת

הים שאין זה תכלית האדם שבעבורה נברא אבל הוא דבר נמשך לפענו . וזה ג"כ

לא היה כן כי קודם המאורות נבראו הנמצאים בלתי מנוצחים הכח שנתן ית' בארץ להאירם בלתי מנוצחים למיניהם מבלי פועל אחר מחוץ . והבדל הב' שהיו המאורות על המנוה הסבכי היה המיד מורע קודם אם מורע מעבוד האדמה ואם שנאמר ב' ולאמנה מעמם . אבל בבריאת הראשונה המוחלטת לא היה כן נהגו הנמצאים כלם מבלי זרע קודם והכפיק' הארץ מעמם כפי הכח שנתן בה האל יתברך מבלי זרע ומבלי השפעת הכוכבים וגם בלי מטר קודם עשה הרכבותיהם ונתנה הארץ יכולת ועץ העדר נתן פרי . ומה שהבאר שאין לקבל אורו דעם שזכרו בבריאת רבה שהדאי' בשלישי עמדו על פתח קרקע הארץ ובשני נאמרו אחרי שהמערב השם על הארץ וכבר נטה הרמז ב' מן הדעת שהוא גם הני אורם כי כל מעשה בראשית בקומתו ובציונם נבראו . ומה גרשו הנמצאים לכל נחקים בזהויות האמירה האלהית כמו שנתקיים בכל שאר הכחות מבלי כחותיהם הסבכיות . ואמנם פירוש הפסוק שהביאם לזה וכל שית' העדה הנה יתבאר במקומו באופן ישר ואוכיח שלא יתחייב ממנו דבר מזה . וזכר הכתוב שהארץ הולאה במלות השם כל המדרגות שזיה ית' מהנמצאים שהם דשא ועשב מוריע זרע למיניהם והקשה לחז"ל למה לא נאמר בציוו האלהי למיניהם דשא ועשב ובא מפני זה לדורו מה שדרשו בשמיית חולין כמו שזכר רש"י בפירושו ולי נראה כפי הפסוק שאין מקום לקושי' כי הנה בציוו נאמר דשא ועשב מוריע זרע עץ פרי ועושה פרי למינו ומלת למינו אינו חוזר לפרי העץ בלבד כי אם ג"כ לדשא ולעשב שעל כל אחד מהם אמר למינו . אמנם בספור מה שהולאה הארץ לתוספת ביאור אמר ב' פעמים למיניהם אחת לענין הדשא והעשב שהוא פרי האדמה ואחרת לפרי העץ . והנה בענין הולאה אחת אמר ועץ עושה פרי ולא אמר ג"כ עץ פרי כמ"ס בציוו נאמר מה שפירשתי למעלה בעץ פרי עושה פרי שהרמז בו שיש בו זרע לקיים מינו כי הנה השניה הקב"ה לעשות הפרי באופן שהפרי בעצמו מוולת העץ יעשה פרי למינו . וכבר הקשה הרמז ב' אף לא היה ית' בחולדת אילני ברק כי לא זכר אלא עץ פרי עושה פרי והשתל רבינו נסים להשיב על זה . ולדעתי אין השאלה כלום ולא בתשובה ממש לפי שאין עץ בעולם שלא יעשה פרי וגם אילני ברק פרי יש להם והם העפפים אבל יש מהעצים שיש להם פרי נאכל ויש מהם שפריהם אינו נאכל והוא טוב ומועיל לדברים אחרים ולחורפות אבל ע"כ פרי יש לכל עץ . והתורה גם מה שפירשתי שהאלה ה' והנה לא נאמר ויעש אלהים או ויברא אלהים את הדברים כמ"ס בשרים וכוונת העדה בלמדנו שזאת המצאה אינו מפועל הנבדל כשרת המרגיש והאדם שנתחם אליהם הבריאה והעשייה כמו שיתבאר . ואמנם אמרו בדשאים ובנמצאים וירא אלהים כי טוב נ"ל לומר בו א' מצ' פעמים אם שבא הכתוב להגיד שראש הנה' בחכמתו שהיה טוב שיתבאר הנמצאים קודם המאורות והמאורות הארץ החמרית הגסה את הכפס הצומחה מבלי פועל מחוץ ששם היות זה כלו בחלוף המנוה הסבכי שהיה טוב להיות כן בתחלת הבריאה להודיע כי יד ה' עשתה זאת ולהבדילה מההויה הפענית . ואם להודיע ששם היות שימאלו בנמצאים חלופים רבים בגדלם ובכחותיהם ובקיומם . כי יש מהם כקיון שצין לילה היה ובין לילה אדם ויש מהם כירק עשב יבולן שבבקר יצין וילמח ולערב ימוול ויבם ובחלוף זה המלא במתור בתכורו שיעשה פרי כל א' מהם לשבתי' שנה הנה מפני זה אמר שראש ית' שכן היה טוב ומועיל בעולם ולכן עשה כן . ואמר ויהי ערב ויהי בקר יום שלישי אם להגיד שבאותו המעשה זמני מהב"ד שעות אור וחשך נעשה כל זה . ואם מפני שהיו בזה היום חדשים מתחלפים אחד ייוחס לערב והוא הגלות היבשה ואחד לבקר הבא אחריה והוא תולדת הנמצאים . והנה לא נתיחד יום לכל אחד מהם לפי שהצומח הוא נקשר ומהיחס הגלות היבשה . גם כי בתחלת הבריאה הוא ילא ממנה ולא מפועל מחוץ . וממה שביארת הדע שנאמר בשרים ובדגים ויברא אלהים מפני שהנפש המרגשת אשר בה היה כפי ההויה הפענית התמידית מושפעת מהנבדל ובעבור שהיו צורותיהם שהפועל פועל בהם בתחלת הבריאה מהותו לא מדרב והוא הנפש המרגשת מהפסד הראשונה לכן נאמר בשם לשון בריאה ויחבו לאל ית' להגיד שהמיד יהיו מפועל הנבדל . אמנם בצ"ח ייוחבו צורותיהם אלו ית' להודיע שהמיד היה השפעתם משכל נבדל אבל נאמר בהם ויעש אלהים ולא ויברא אלהים לפי שכבר היה קודם היות הב"ח נפש מרגשת בדג' וצפוף . כי הנה כשנתחדשה צמחיות האורה המרגשת נאמר בה לשון בריאה . ובאשר הושפעה שנית בצ"ח הארצים נאמר ויעש אלהים . ובבריאת האדם להיות נשמתו השכלית נבראת יש מאין נאמר בו לשון בריאה אמנם בראשית המאורות למעלה מנאש ייוחבו לאל ית' ולפי שהוא יש מים נאמר ויעש אלהים את הרקיע ויעש אלהים את שני המאורות הנה א"כ ייוחבו אלו ית' אם העליונים למעלה ואם בעלי הנפש המרגשת לכבודם . אבל הנפש הצומחת להיות מהפעתה כפי המנהג הפעני מהכוכבים לא מהשכל הנבדל לא נתיחסה לאל ובאף אמירה על הולדותיה' שנתן ית' כח בארץ להאיר' בעצמה אמנם הקוים המים לפי שלא היה בריאה ולא חדש נמצא לא נאמר בו דבר והתורה עם זה השאלה הו' האחרונה :

ויאמר אלהים יהי מאורות וגו' עד יום רביעי . וכבר יפלו בפרשה הזאת שאלות :

השאלה הא' למה זה נבראו המאורות ביום הד' שהיו האור הראשון משמש כי אם היה כמו שכתב רש"י ששמש האור הראשון כל שבעת ימי בראשית

ראוי לשאול ולמה אם כן נבראו המאורות בד' בזהו שם האור הוא משמש ולא

שה ראוי שיברא כי אם בצוף היום הוא כיון שקודם לכן לא היה לשם אור ואם

אמת נכון הדבר כדברי הרמז ב' והוא הנראה מדברי חז"ל שלא שמש האור

בראשון אלא ג' ימים בלבד אם כן תשאר השאלה ולמה עשה ה' ככה שהאור הנכבד

שמופלא והוא לא שמש יותר מג' ימים והיה ראוי אם שיבראו המאורות ביום הא'

דעת אבן עזרא חמד בספרו אלהיות. ואינו נזהר ב"כ הרלב"ג ושאר המפרשים והמחברים כלם. ונתינת עתה בסול הדעת הזה כפי העיון ונבא אל פסוקי התורה שנאמרו אין הנדון דומה לראיה שהביא הרב לפי שגבריות האל לא נחמ' נעשה אדם לרדות בדת הים שהורה על הסבה התכליתית אבל אמר וירדו. ולכן יסגול מה שפירש בו הרב שהוא ספור מה שימשך לעצמו ואינו הבדל. אבל במאורות לא נאמר וירדו ויאירו אבל אמר להבדיל להאיר והוא המורה שזה התכלית שבעבורו נבראו ולא יא' א"כ הרב מהספק אשר בפסוקים:

ורגני מפרש פסוקי הפרשה בלשון יומרו השאלות כלם:

ויאמר אלהים יהי מאורות וגו'. עד ויעש אלהים את שני המאורות. ממה שביארת למעלה התבארה הסבה למה נברא הגלגל העליון על המאורות הנבדלות ועל ד' היסודות ציוס הראשון. להיותם התהלות להיות כלם. ושהיה התהוותם אחר ההעדר הנמור. ונברא אז האור כדי להבדיל הימים והמלאכות בעוד שלא היו שם מאורות. ונבראו שני הגלגלים המוקפים ציוס הב' לפי שנחשו מנגלל הראשון. ולכן לא נבראו הם אז לפי שהיו הראשון ייחוד לברירת ההתחלות יש מאין בלבד. ואלא נבראו אז עמם המאורות כדי שלא יחשב שנתנועויותם יעשו הימים ונתגלה הישבה וצוהרם והשפעתם נהיו המאורות. והאמנם נבראו המאורות צריכי עשייתם להיותם להבהות בחמשי הדגים והשפעתם. ובשני הים ובמה. וראה יתברך שהיה אור המאורות הכרחי להיות הב"ח והתמדתם. כי כמו שהיה צריך אליהם הצומח לשונו בו ולכן נברא קודם אליהם כן היה הכרחי לקיומם אור המאורות. וזה מפני החוס הנמשך מאורם ומהיטותם שבו יראו ויכירו הב"ח ויעשו פעולותיהם. כיון שהאור הראשון לא היה מחמם כי לא היה בו תנועת גשם ולא הפוך נזון מהם כמות החום. ולכן היו הב"ח צריכים לאור המאורות לא להתהוותם הראשונה. כי הן לא קצרה יד השם להמציא במעשה בראשית ההיום כלם מבלי בכות עכשיות אבל לחיותם והתמדתם ופרים ורבים אחרים היוהם נמצאים היו צריכים בהכרח לאור המאורות וזהם ומפני זה ראה יתברך לעשות המאורות ב'ד' ויתר בזה השאלה הא'. ואמנם מה הוא אשר נעשה צריכי בענין המאורות האם נאות הכוכבים מבלי גלגלים או איך היה העשייה הזאת. דעתי הוא שהשם והירח והכוכבים אינם אלא חלקים מנגלגלים והנגלגל כלו הוא מעט אחד כי הוא פשוט מבלי הרבה. והנה האל יתברך נברא ציוס הא' האור שהוא מתפשט באויר כמו שביארת ועשה בשני הגלגלים המוקפים כלם הפיריים לא מאירים כלם. ועשה צריכי ראה יתברך להאיר מאורות אור נכבד שכבר נברא בראשון ולקבצו בחלקים מוגבלים מאותם הגלגלים באופן שבמקום שהיו החלקים הם הפיריים יהיו מאירים ומזהירים מהחלק בהם האור הוא בפחות יותר. והוא אמרו יהי מאורות צריק השמים ר"ל שיחול ויוקבע בגרמים השמימיים אותם אור ראשון לא כלם אלא בחלקים מוגבלים ונשמים מהם כפי רצונו יתברך ולכן אמר צריק השמים בלשון סתמי ולא אמר בכל צריק השמים וכבר שער הרמב"ן בדת האמיתי הזה. אם לא שחשב שהאור האחד נהיו הכוכבים שהם נשמים מאירים ואין הדבר כן כי האור הוא היה מקרה ואין יתהוה ממנו הנשם אבל האמת הוא כמו שפירשתי שלא נעשו ציוס הד' גלגלים ולא חלקי גלגלים כי כלם כבר נבראו בשני אבל היה מלאכת היום הד' בלבד שאותם החלקים שכבר נעשו ויהיו מאירים ואינו רחוק אלני שיעשו אז החלקים הם מהגלגלים יותר מקשים משאר חלקי הגלגל. וכבר כתב הפלוסוף שהכוכבים היו יותר מקשים משאר חלקי הגלגל וזה שם יהי שני בצור וצריק ובמאורות כי לפי שיאמר תחלה יהי בצור הראשון נשמתם הכותב במלת יהי ב'צדדים המתחברים אליו אם צריק שהיה נשאו א"כ. ואם בחלקי הגלגלים שנקבע האור בהם והיו יהי מאורות ר"ל יהי האור הראשון ההוא צריק השמים כדי שהיו החלקים שיתלה בהם מאורות. אמנם בשאר ההיות שלא נתיחסו לאותו אור ראשון לא נאמר בהם לשון יהי. הנה א"כ לשון יהי נאמר בגרמים השמימיים שההיות והמציאות יותר עצמו ונכבד בהם. אם נבוא בפני עצמו יהי צריק ואם נבוא בפני עצמו יהי אור. ואם נבוא בהיותם נשאו יהי מאורות. ולכן נאמר יהי בלשון יחיד ומארת חסר לפי שהאור הראשון הוא אשר נגזר להיות בחלקי הגלגל. וכבר יורה על אמת מה שפירשתי במעשה המאורות מאמר ראש המסודרים דע"ה במומור (ההלים קלו) הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו. ר"ל בראוי שידו וישבחו מעלתו יתברך לפי שהוא הטוב והשלם במוחלט וגו' מפאת מעשיו שלטול חסדו ר"ל צבירתם ברוחי העולם. והתחיל בשכלים הנבדלים באמר הודו לאלהי אלהים שהם נקראים גם כן אלהים ע"ד העברה כמו שביארת. ואמר על הגלגל הראשון המקיף בכל הודו לאדוני האדונים שהוא אדון על כל הנשמים בתנועתו היומית. וקראו אדונים בלשון רבים מאותה הסבה שזכרתי למעלה שנקראו השמים בלשון רבים. ועל משה שאר הימים אמר לעושה כפלאות גדולות לבדו שהנפלאות הם יש מיש עם היוהם ע"ד הפלא ועל הצריק שנקבע בשני ונקרא השמי' אמר לעושה השמים בתנועה וגו'. וכנגד הגלגל הישבה נעשה ב'ד' אמר לרוקע הארץ על המי'. וכנגד היות המאורות שנקבע ב'ד' אמר לעושה אורים גדולים ומאמר אורים ולא אמר מאורות למדנו שלא היתה היות המאורות מלאכת הגלגלים או חלקי גלגלים אלא אורים שנקבעו בחלקי הגלגל שכבר היו. ועם מה שפירשתי בזה היתר השאלה הב' והתבאר מזה שלא אמר מאורות על השם והירח כאלהי אלהים שהם נקראים גם כן אלהים ע"ד דפסחי' (דק ב') והא קמ"ל דאור כוכבים נמי אור. ואמנם למה לא נאמרו אור אור נפלא בכל הגלגלים כי אם בחלקים מיוחדים מהם. ולמה היו בלגל אחד כוכב אחד ובגלגל אחר כוכב' רבים. ומהם כוכבים וגלגלים זה בזה. ומהם מרוחקים כרוחב אמה ויותר הנה זה כלו הוא ממה שזכרתי היות הדבר מפעולת פועל בכונה ורצון עשה כל הישר בעיניו. כי הנה יראה השכל האנושי לתת בזה שבה קיימת

וכמו שזכר הרב המור' ואמנם באמר צריק השמי' אין ענינו צריק שהוא השמים כדברי המפרש' אבל מפני שהגלות הישבה נקרא ג"כ צריק כמ"ש. (ההלים סס) לרוקע הארץ על המים (ישעי' מז ה') רוקע הארץ ואלאליה. והנדר הכותב לנאר מהו הצריק שבו היו המאורות. ואמר שהוא הצריק שמימי לא הצריק' ארצי. והנה לא אמר יהי מאורות בשמים. לפי שהגלגל הראשון המקיף בכל נקרא שמים ואין בו המאורות. אבל אמר צריק השמים ר"ל צריק אשר בתוך השמים ובמקו אלו שהם הגלגלים המוקפים שגבראו בשני. כי בהם ר"ל בחלקים ישפעת האור הנכבד הראשון ההוא והחלקים המוארים' הם יהיו המאורות. ועם זה היתר השאלה הב'.

ואמנם אמרו ולהבדיל בין היום ובין הלילה אין ענינו שלא היה הבדל בהם קודם לכן. אלא שהבדל שהיה עושה האור הראשון כפי מציאותו והפסקו ציוס ובגלגל ומראת הנוקד והערב שהיה עושה כפי מדרגותיו ע"ד הפלא. מכאן והלאה יעשה אורו הגלגל בתנועתו התדירה בביות האור נשאו וקבוע בחלקיו. ומהו דעת שאמר להבדיל אינו חור אל המאורות' ולא לאחד מהם כמו שחשבו המפרשים. אבל הוא חור לרק' שזכר שבהיו' האור נשאו וקבוע בחלקיו יהיה הצריק ההוא בתנועתו מבדיל בין היום ובין הלילה ולכן אמר ולהבדיל בלשון יחיד. והיתר בזה השאלה הד' והנה נתיחסה הבדלה הזאת צריק מפאת המאורות' לפי שבהיות החלק המאיר שבו השם למעלה מהאופן יאיר ויהיה יום. ובהיותו למטה מהאופן יעדר אורו ויהי לילה. כמו שהבדילם הכוכבים כי הנה היום אללם הוא מעת הראות השמש על הארץ עד הכתרו ויתר הזמן הוא אללם לילה ואינו כן אללם המורה כי היום אללם כל הזמן אשר היה אור בצדק בסבת אור השמש אף שלא יהיה על האופק. ולא יודע זה ר"ל מהו לילה אלא מזד הכוכבים. שכאשר יראו כבר סר אור השמש מעל הארץ בצד מוחש והוא תחלת הלילה. ולמה אמרו שזה המורה לכל דיניה הוא מעלות השחר עד זאת הכוכבים. וכמו שכתב הראב"ע שעה ושליש שעה קודם זריחת השמש יהיה הצוקר אור וכן אחריו בואו שש ושליש שעה לא יהיה לילה. ומפני זה חלה הכותב הבדל היום צריק בתנועתו ב'שני' מהמאורות השמים והירח והכוכבים. ועוד כלל באמר ולהבדיל בין היום ובין הלילה. שהמאורות יעשו הבדלים בין חלקי היום עצמו ובין חלקי הלילה עצמו כשהיו חלקים' כ'שניים מתחלפים כפי העליה והירידה מן היוב ומן הלילה וגם כפי שעותיהם בנתינת המשפטים המושלים בכל שעה ושעה כפי צעלי המשפט וההבדל הזה שזכר המורה במאורות הוא שתועלת הראשון במציאותם. והתועלת הב' בהם הוא אמרו והיו לאותות ולמועדים וימים ושבועים. וכבר ראית כמה התחלפו דעות המפרשים בפסוק הזה. ומה שנוכל לומר בו הוא שהתועלת הזו הוא מזד ההיום וההפסד וכ"ש שהשמש יגיע יסוד האש והירח יסוד המים. וחמשת שאר הכוכבים הנצבים יעשו האויר והכוכבים הקיימים בגלגל השמימי יעשו הארץ וכמו שביאר הרב המורה ס"ח"ג. והתועלת הזו לא היה בצור הראשון כי הוא לא היה מהם ולא מניע שאר היסודות אבל נמצא זה בתנועתו המאורות ולכן אמר כאן והיו לאותות כי הרבצת היסודות הם אותות על פעל הגרמים השמימיים. וגם יכלול לאותות לקיות המאורות וללוג הכוכבים שהם אותות עליונות כמ"ש (ירמי' י ב') ומאורות השמים אל תחתו והנה קרא לבצית אותות לפי שהם אותות למה שיהי' בעולם מן החוס או הקור ושאר האיויות וזה יוכלו בני אדם להשמר מהם כי כאשר נדע ד"מ שבזמן כך יתחברו השמש וכוכבים אחרים מניעים יסוד האש ומחייבים חוס מופלג ילך לו האדם לשבת במקומות הקרי' להגלל מרעת החוס ההוא. ולזה אמר לאותות שהם אותות על סבותיהם עצמם והיתר בזה השאלה הב' ובאמר ולמועדים רמז 'ל' תחכות השנה שהם מועדים שיתחלפו בהם איכויות האויר ושאר הדברים כפי המלות אשר יעבור השמש בהם באותם תקופות והמועדים. ובאמר ולימים רמז לאורך הימים וקצרים שהוא גם כן מתנועות העליונים. והוא גם כן כבת ההיות והגבורות היסודות אלו על אלו. ובאמר ולשנים ירמז שהפאת המאורות יתחלפו בשני' גם כן כשהיה שנה אחת שחונה או נשומה ושנה אחרת שנת בצורת ושאר החלופים שיהיו בשנים מפאת התנועות השמימיות ותנועת המאורות. והיותר נכון בעיני הוא שנת המורה לבאר שאין הכוכבים השמימיים פועלים הדברים השפלים מפאת עצמם וכחם ר"ל במקרה העולם ובמאורות בני אדם כמו שיחסו בו הבני התבונה כי הפועל האמיתי הוא האל יתברך בהשגחתו והכוכבים ממסילותם בחבוריהם ומפסיהם יורו ויעשו מה שיגזר הרצון האלהי והכמות להיות בעולם שכל המקורות והשמות לימים ולשנים כפי הסדור האלהי המעורר בחכמתו ית'. ולכן אמר שיהיו הכוכבים והמאורות לאותות על מה שעתיד להיות בנזרת השם ולמועדי' אשר יקרו בהם אותם השנויים והמאורות. ויכוין עוד במועדים ד' תקופות השנה שנטשו מאלת נשיית השמש לפסוק ולדרוש ויכוין עוד במועדי החדשים ששבתם בלצנה בהנוחם המיוחדת. ואמר ולמועדים תנועת הגלגל הראשון המקיף היומי בזה שיו"ל השמש עמו ויבטב על המרכז כלו כב"ד שעות שהוא יום שלם ובהאירו על הארץ יהיה יום וכשחשקע יהיה לילה. ולשנים בתנועת המיוחדת לשמש שיוכב כל אפודת י"ג מלות בשם"ה ימים שהיה שנה תמימה והסתכל בכדור זכרון הדברים האלה בלה בזה שיש דברים שייחסו לכוכבים לכתוב ונראה אמר וסיו לאותות שהכוכבים הנצבים הם המבצעים הם לאותות למה שהקב"ה רוצה לעשות בעולמו בלשון (ההלים ס"ח) וייראו ויבטו קצוות מאורותיו. ויש מהפועלות השמימיות שיוכח אל הכוכבים שנגלגל הכ' הנקראים מלות. וכנגדם אמר ולמועדים שהם הד' תקופות השנה שהם כפי צדדי' ה"ב מלות שבאפודת שטלס קצת אריה הם מלות האש. ותאומים דלי מאזנים הם מלות האויר. וסרטן ועקרב דגים הם מלות המים. ושור גדי בחול' הם מלות הארץ. ואמר אחר זה ולימים ושנים כנגד פעולת הגלגל הראשון היומי שהיא ההם הימים בתנועתו ממזרח

למטרה. הנה א"כ זכר פעולת המאורות מלמסת למעלה ולכן נזכרו הימים אחר המועדים וכמוכרים לבנים. וזכר כללה המורה ההפולה השני מהמאורות והכוכבים שהוא כפי פעולתם בזהוים ובהכרח שבכלים וההורה בזה באלה ו'. גם נזכר לפרט והיו לאורות ולמועדים ולימים ושנים באמר לאורות על השכונות השלמות משכנה לשכנה שהם אורות על בריאת עולם נשבת ימים וזיום השכונות שבת והוא מלבן אות באמר נשבת. ואמר ולמועדים על הדעי הלכנה מלבן (הכלים ק"ד י"ח) עשה ירח למועדים שהם ד' רעשי החודש כפי מהלך הירח ו"ב" המולות. וג"כ כלל המועדים מועדי השנה והקדושות כפי מהלך השמש במולותיהם הנה א"כ ולמועדים הם הקדושות הד' הירחיות ובמשניות. ואמר ולימי כפי מהלך הירח ובונה אל הנקודות שבו היה צבא שנה צבא שנה אחר וזה כפי הימים. ואמר ולשנים כפי הנוטות בשם עד שונה אל הנקודות שמהנה ההנה שנה השלש השנה. וכבר רמזו חז"ל לפי' הנה באמר נב"ר והיו לאורות בלתי שנהות ולמועדים בלתי מועדים ולימים הלו ראשי הדעים ולשנים זה קדוש שנים. ואמנם אמרו עוד והיו למאורות ברקיע השמים להאיר על הארץ הוא ההפולה השלמי מהמאורות שהוא לענין האור ופי' הפסוק הזה אנלי הוא. שהמאורות לא לבד יהיו אור לארץ וגל יוציאה לכל גם ברקיע עננו יאירו כשיהיו אור זה לזה כלל האמר השמש לבנה ולבאר הכוכבים הנכונים וגם מן הכוכבים הקיימים בשכמיני יהנו אור קצתם לקצתם. והוא אמרו והיו למאורות ברקיע השמים ר"ל שברקיע עננו יאירו הלו לכלו ויהיו זה כלו להאיר על הארץ כדי שכל יאירו בה. והאורה היא לנורח הצ"ח כי בלהם לא יוכלו לבקש הנאות אליהם ולנצחה מהמזיק והוא א"כ להבדל. וההורה גם זה בהשלה הו'. ואמר ויהיו כן להניד שכן היו המיד ההפולה האלה מגיעים בעולם השכל מהמאורות כי הוא הגרסה צויה כן :

ויצא

אלהים את בני המאורות וכו'. עד כוף הפרשה כפי מה שביארה לעיל לא נאמר ויצא אלהים אלא נדבר שם חלוק עלום צורות הדברים. ולפי שהיו כוכבים הבדל וכלא בגדלם וחסרם ומצבם. אמר צענים שפחאם במשפיע הראשון כראונו. וקרא את בני המאורות שמש וירח גדולים בערך באר כוכבים שהם כלם קטנים מהם. ואין זה צמחיה נשמות שם איה צענין האור שהשמש וירח הם קויות האורים משהם הכוכבים כלם. וזה היות שם הבדל גדול בצור שהשמש הוא האור הגדול וירח הוא הקטן ממנו. הנה קרא שניהם גדולים צענין האור בערך שאר הכוכבים כלם כמו שכתב הראשון. כי כן נקראו שלשה בני יצי הגדולים עם היות שהלואם הבכור היה הגדול מאחיו. והנה אמר שהיה השמש האור הגדול לממשלת היום ר"ל שהיה ממשלתו ביום ובשולחו יותר גדלות בתולדת ואמיתה הדברים החמים והיבשים. והיה האור הקטן להיות מממשלה בלילה וזה במשיניות ובנחירות וחיבת הנחירות ובכול היצירות שלמים וזה ענין הממשלה שזכר הכתוב נא"ר ל"ח כח השמש לטעול באורו והטעה גלגליו יסוד האם והאיר צום. והיה צמחיה הלחות בלילה וגם כפי צעלי המבטם חמים מממשלה הכוכבים במולדות בני אדם. ולפי ששם הקדוש ברוך הוא היה צמחיה הגדולה ובכוכבים הלוחים וחלופי הלוחים מה שאין הכה יכולה לדבר. והם הלו יתבדק עשייתו כי הוא ממה שזכר על היות המעשה הזה כפי הראשון הפסוק. וההורה בזה השאלה הו'. ואמנם אמרו אחר זה ויהן אורם אלהים ברקיע השמים. כתב הרמב"ן שזה מורה שלא היו המאורות והכוכבים מנוף ברקיע אלא מונחים ונקבצים צו נמשך בזה לדעת חז"ל באמרו גלגל קצוב ומול חור. אבל הרב המורה כתב שהוא דעת בכל ופסוק נאמר חכמי האומות את חכמי ישראל. שלא התבונן שלהבון הכמה חכמינו נכלו באורו דעת. ראיתי להודיע פה מה שראיתי בדורש זה כפי קדומי כלובופים. והוא שפליטא"ו פלוסוף קדום נכבד שצטי הנמלאים שהוא ספר יקר מאד אל חכמי האומות כתב דברים זה בנינים. בין השמים והארץ ועל שבעה כוכבי הכוכבים באמצע האור וביניהם דחק מה ובאמצעיות יך השמש הגדול והיכול המושל לא כלבד צומנים ובארץ. אבל גם צמחיה הנצחיה בשמים כי הוא המכסה אותם ויטעין להם אור. ומי שייצורו ראוי שיפסד שהוא נכב כל השלם ונשמתו והמנהיג האלהי אשר לפעם הוא השלים הגדול מיד האל רואה וזומט כל הדברים כפי מה שיראה בה האותיות אומרי"ו עד כאן. ושנה ובלב הדעת היה נספרו פעמים. ומכיון לזה כתב פילוס"פו תלמידו והלומדי ארכבו גדול מגדוליהם שחבר ספרי' בכל הכלובופים. כי הוא כתב צביאור שלא היו המאורות חלקי הגלגלים ולא קבוצים בהם אבל היו הכוכבי' הנכונים מהלכים באור בין השמי' והארץ והגלגלים הם נחים לא מהלכים עד כאן. ומיה הדע שהיה הדעת היה מקובל בימים ההם ולפחות היה הדבר נכבד אלא קצתם. ומלאה צב"ר עדות לזה גדולה שכתוב הם פסטה שניה בדברים במאורות אחר ר' שמעון בן יוחאי אין אדם יודעין אם בורחים הם באור. ואם שפין הם ברקיע. ואם מהלכים כדרכן הדבר קשה מאד וא"ל לבדיו לעמוד עליו הנך רואה שהם הדורש הזה מבוסס מאד אצלם ולכן אין ראוי להחליט המאמר שהיה דעת חז"ל בכל ופגשו חכמי האומות חכמי ישראל. אבל אני צפי' הכרעה נשנתה על דעת אר"כסו שהכוכבים היו חלקים מהגלגלים כי איהו הדע' ראיתי צדיק לפני מבאר הדעות ויותר מזה מזהק מהכפון' וכפי הדעת שהוא אשר יצר צעניי יהיה כירום ויחן אורם אלהים ברקיע השמי' נהגן המכבי' הראשון את המאורות ברים ומושל' צמחיונים ובתהוונים והוא מלבן ונהגן אותו על כל ארץ מנצרים. ראה נהתי אותך על כל ארץ מנצרים. ראה נהתיך אלהים לכרעה. שניין הנהיגה היא הממשלה והשכנה' באותה החלקים הרקיעיים לביאורו על הארץ שהוא הכלית המיוחדת במאורות מכני האור האלהי שגן בהם. וכבר נתן בהם מה למבול ביום ובליל

בהיום ובפסח שהוא חלית האחר שכלל באמרו והיו לאורות ולמועדים ולימים ושנים. ועוד זכר ההפולה השלמי מהבדלי הומן ועליו אמר ולהבדל בין היום ובין הלילה. הנה א"כ כל מה שזכר באמירה מזה במעשה כי הממשל' היה מה באמר והיו לאורות. וההורה בזה השאלה הו'. והנה אמר אחר זה וירא אלהים כי טוב על הדרך שפירשתי למעלה להניד שהנה עשה הקב"ה החלופים הגדולים אשר ימלאו בין בני המאורות ובין הכוכבים ולא עשה מולם באופן שיה יומתמה לפי שהיה נחמיהו שכן היה הכוב והמוטיל שאם היה השמש גדול ממה שהוא לו קרוב לארץ נמנה שהוא היה מאיר יותר מדליו עד שהיה אורו מכור הרחות והיה הומו מובלג עד שהיה מכסיד בחימו החלק המיושב בקיץ. וכן אם היתה הנוטה השמש בחימו המיוחדת הלו יותר מנוהית היה מכסיד בדורש חוס לאורך התמדת השמש בכלה הצמיות. ונכחו היה נכבד מחזק הקור לאורך התמדת השמש בפיאה הדומית. וכן אם היתה הנוטה יותר מדיכר כי בכל זה שלם ומלאו משכס לה' כפי אורך כל יוצני הצל ושכני ארץ. וכן הענין בשאר הכוכבים ועל זה כלו נאמר וירא אלהים כי טוב שבראם הכמה שהיה טוב היות הדבר כן ולא צמחיו. והניד הכתוב שלא נהחלק מראת הנקר והערב צמחיו להיותו מהמאורות למה שהיה נהאור הראשון בימים הראשונים. כי כל הימים היו בזה בזה כזה. וזהו והיו ערב ויהי בקר יום רביעי ויחם הערב לירח ולכוכבים הנראים בה והבקר לשמש כפי מה שפירשתי :

והיה נאמר עתה להביא לבסוף העשירי האחרון. והוא איך יתכן שיהיו המאורות והכוכבים ואלה הנדרים השמיים ההם צעבור האדם ולנורח הדברים השכלים שהם כחותם וצנים בערכם. ואני אציב להם בא' מג' דרכים. בדרך הראשון הוא כפי דעת חז"ל שאלהם מאת נכסו השכלי' נכבד מן הפרס השמיים וזה כי יסוד השאלה והספק היה הוא שהשגמים העליונים ההם הם מבטלים נחיים בשכנים. והיא באמת הקדמ' מכובכת מאד לא בא שלים מופת ולא טענה הכרחית. כי הנה מה שבענו אצנים בזה מהטענותיהם התמידיות ובכנס אל המקום שיתנועעו חבלי שיעורו והבנו בזה מורה שאין הנוטה שפניה. הוא הטהנה שאינם כללי' כי איך יתנועע צעל שכל לזד אחד ולא יחדל ובאופן אחר מהאיר וההשוקק אל מניש נבדל שאין לו מקום מיוחד ולא פאה מוגבלת. וכבר הלטיג אצמ"ל צכבר ההכלה מהדעת היה. ויותר נכון ומחוסס הוא שההנחה הספוטית לשמים שביד המרמז היא שפניה אליה' כתובתה היתה ליסודות הסכומי' איה מהמרמז אל המקור ואלה מהמקור אל המרמז או שהיה' הנוטה מנה המניש שנישם המיד מבלי מושב. והנה הרב המורה סוכח שהשמים חיים מבטלים בראות הוריות. וכאשר חשיין בהם המלאים דק' ובדורות קדים את כלם יבא רוח. כי הנה השמים מכסרים נכוד אל הוא בלית לשון הענין ובנו שביאר ואמר אין אומר ואין דברים וכו' בכל הארץ יא' קום וכו'. ובכרעת הירח לא כוונו אלא כל התמדת הנוטיות'. וכן שאר הראיות שהביא בדבריהם ו"ל אין באחת מהם הכרח כלל. וכן קיימו וקבלו חכמי האומות צמחיהסכרים שאין השמים חיים מבטלים. אבל הם צמחיהסכרים ובתנועותיהם מצטוות אליהם ולחיותם רחוקים ממנו ולא יוכל להשיג פסחם צמחיות. וצמחיה הענין לא יהיו הנדרים השמיים גדולים הממשלה הראשונה כחות וצנים. ואין טענה מגדלם דבריה הרב המורה כי הנה היותם הסכומי' נכבד מכל עלי הלכנון הרמים והנאפים בזה שהוא צעל חי מרגוש. ולא מפני שהשמים קיימים טומדים ובני אדם כירק דשא ופולון. כי הנה השכמה השכמית שאלהם היא נחיתת והשמים עשירים להפסד כפי הקבלה האמתית וכמאמר המפורד (ההנים ק"צ) ומעשה ידך שמים המה יאצרו ואחר תעמוד. וגם שהשמים יהיו יותר הרומי העמידה והקיום מהאלהם שברכבה נופו ונכסו אין בזה עקר המעלה. כי הנה העורב והאיל יהיו ככלי ככלים מהאלהם ואינם מפני זה נכבדים ממנו. והאין סכור ויטלום והוצב יעמדו שנים לאלפים ולמאות וחס פחות' מן המורכבים. גם לא צמחיה השמים צמחיו של עולם והאלהם צמחיה הספל. כי הנה היסודות הקלים הם למעלה מהמורכבים ואינם נכבדים מהם. אם כן המעלה והנכבד וכן הכחות והבחיין כלו דקם נכבד. וביותר האדם נכבד בגלל אלהים ודמותו וכבדו מוסעו הרחוקים איהם באמת כחות וקבלה כי הוא צעל נכס יקרה מן השמים. ולכן אינו מהבטל שיהיה חלית השמים והמאורות להאיר על הארץ ולכסול הסויות השכלות צעבור האדם. ומכסים לזה אמרו צב"ר אמר רבי לוי צבס רבי שמעון בן מנסיא הכוח עקנו על אדם הראשון מכהה גלגל המה. ואל תרמה צמחיה שצטולם אדם עושה שני דכקריין אחד לו ואחד לנן בזה של מי הוא עושה נאה לא שלו. כך אדם הראשון נכבד להשמישו של הקב"ה וגלגל חמה נכבד להשמים הדברות עד כאן. וכן בהרבה מקומות ממאמריהם ו"ל קיימו וקבלו זה שהיה הכלית הגלגל צעבור הדברים שכתבן ושכנס האדם היא משכס הרחוקים. והוא התר השאלה הו כפי הדרך הראשון :

והדרך הב' מתבוננת בשאלה הוואת הוא צמחיהסכרים הם חיים משכילים ומליאוס צעבור צמחיה. והטענותיהם הם להבטת שלמותם כדברי הכלובוף. אבל אומר הכוכבים שבהם אינם צעבור טלמם ולא צעבור גלגלים. אלא מכני הדברים אשר נבאן לבי הגלגל הוא פסום. ואין צו דבר בנח והכוכבים אשר צו הם צמחיהסכרים רבים. וראוי א"כ שכתב מזה הדבר בחיוב ההחלכותם. וא"ל שג' שבעה הגלגל חייבים. כי הוא טעם אחד ככום ומהדמה ואין צו הרכבה כלל ומאין יבואו צמחיהסכרים חלופים נמנעים אשר באלה. גם לא נוכל לומר שכתוב גלגל הוא כלי אלו מאמר הוא בעל נכס שיהיה נכס מפני כליו. וזה הפנים. ראשון שכלי הפעלי נכס הם מלד הסכמה לשמור ההפנים שמהם הורכב בשויו נאות כלאו האמר שהיה סכסוד משכן להם ולת והכוח משכן ארץ והלח והמרה משכן הסם הישם. והשחול משכן הקר והישם. והיו צו אלה סכלים מתהלפים

כחנתי לך שלישים כחשוכות השאלה האחרונה הזאת במוטעות ודעת כלם נכוחים למנצין ושירים למוצאי דעת ובאשר החברות והקבוצות כלם והיו לאחריים בידך אין ספק שהחוש המשובש מהם לא במהרה יתקן. וזהו מה שרציתי לנארו פה:

ויאמר אלהים וגו' עד ויהי ערב ויהי בקר יום חמישי. ובערתי בפי' הזאת שאלות: השאלה הא' באמרו ישראו המים שרץ נפש חיה. זה כי הנה כל האומה וכל החי כפי דעת הפולסוף מורכבים מד' יסודות. ואל' שהמים בהיותם יסוד פשוט ויציא מיני ב"ח מאלה הרבנות שאר היסודות ואין יחס אם כן הרבנות האומות אל הארץ שנאמר תדשא הארץ והדגים למים שנאמר ישראו המים כי לא המים לבדם ולא הארץ לבדם ויציאו הדגים ולא האומות. ויקשה הדבר יותר בדגים לפי שיסוד האש א"ל שיכנס בצורות אב תחת המים להתרכב שם עם שאר היסודות כי בהכנסו בחוץ המים חסדו נזרע האש וטבשו קודם ההרכבה והערוב ולא יסאר האש בנזרעו במורכב:

השאלה הב' בענין העוף שהם הויהו למים וידוע שהעוף לא נברא במים ולכן אינו גדל תחתיה' והעובר בו הוא יסוד האויר כפי קלוהו. והארץ כפי גשמותו והמטע שבו הוא מהמים ואין אם כן נתיחסה אליהם בלבד הויהו כי הנה כפי גשמות העוף היה ראוי שיכנס בו מים שם עם שאר ב"ח שביבשה לא עם דגים. ורש"י פירש העוף כגון עופות ויתושים. שבקצתם כגון חמלים פרעושים ותולעים וחפשות וצבירות כגון חולד ועכבר והחומות וכוונתו בזה וכל הדגים. ואינו נכון כי לפי זה תהיה כחוב יצירת הטובות:

השאלה הג' למה לא נאמר ביום הזה ויהי כן כמו בשאר הימים ויש אומרים כפי דעת רמ"ל שבעבור שהתנינים הנדולים ליוהן ובה וזנו נבראו בזה היום לא עמדו ולא נתקיימו כי מיד הרד הקבוצה ומלחה ללדיקים לעתיד לבא אשר בזה לחכמים סוד ואין להבין כמשמטו לכן לא נאמר בזה ויהי כן. וכבר פירש רבינו נסים שאינו מספיק לפי שא"ל לא היה ראוי לומר בו כי טוב. והרמב"ן ורש"י כתבו שבעבור שזכר ויברא אלהים את התנינים ונמר לא הולך הכתוב לומר ויהי כן שהוא המורה שזכר הדבר כמו שאמרו. וגם זה אינו טוב ל' כי הנה ביום הד' נאמר ויהי כן וגו' ויש אלהים את שני המאורות וכן בששי. גם כי כפי מה שפארתי פעמים מאמר ויהי כן אינו מורה על יציאת הדבר לטעול כי אם על התמדתו:

השאלה הד' באמרו ויברא אלהים את התנינים. והיא כי למה זכר בענינים לבן בריאה המורה על ההכרח ש' מאין בהיותם נבראים מהמים ושאר היסודות. וחסדו המכריז שפני גדלם נאמר בזה בריאה. ואינו כן כי הנה ויברא אלהים אינו חוזר לתנינים בלבד אלא גם כן לכל נפש החיה והעוף שכל כלם נאמר בכתוב ויברא אלהים:

השאלה הו' באמרו דגים ויברא אותם אלהים לאמר פרו ורבו והיא כי למה ייחודו הדגים והטובות בנבר' זו ולא זכו אלהים חיות השדה והבהמה שלא נאמר בבריאתם ברכת פריה ורביה ורש"י כתב מפני שהדגים מחסרים אותם בני אדם. ואובלים מהם הולכים לברכה ואף בחיות היתה לריבם אלא שמפני הכחש שפירק לקללה לא ברך את החיות. ויש על זה שני פסקות אחד שהם הדגים והחיות אובלים מהם בני אדם גם החיות והבהמות ויהיה ממה שאכלו בני אדם מהדגים ולא היה האומות דבר מקולל ועכ"ל לא נזכרה בזה ברכה. והב' שהאדם נתקלל בהם בהפא ואין אובל ממנו. ונאמר בו ברכה פרו ורבו והוא המורה שאין זו סבה. והנה מפרש פסוקי הפרש' באופן יותרו השאלות כלם:

ויאמר אלהים וגו'. עד ויברא אלהים את התנינים. התחלפות דעות הקדמונים

הרבה כונה הם היסודות הנכנסים בזהיה שהם חלקי המורכב. ומהם אמרו כפי מה שפא בראשון מספר השמש הפכתי שהוא אחד והיה דעהם שהוא יסוד הארץ ושאר הפכיים היו עוזרים לא יסודות בזהיה. ומהם אמרו שהיו שנים ר"ל הארץ והמים כי משניהם יתהוה גשם המורכב הממושג ומהם אמרו שהם שלשה רצו ששם הארץ כי היא טפר הנוף ובעצמה היה השמש כל הארץ והמים שמשלתי הערבות הלוהות לא יתערב העפר וכל שכן בהי שחיות מתקיים בלחותו. והאור שפני קלותו ותולדות הרוחות במורכב א"ל שיהיה בלתי ולכן היו חלקי הויה ג'. איברים כנגד הארץ. וליחות כנגד המים. ורוחות כנגד האויר. וארש"י סבר שג"כ היה בברתי בזהיה יסוד רבינו והוא האש. כי בחימו יתמוג המורכב וזכרו הוא לענין השכל. ואין תהיה ההויה והשכל מבלתי חוס גדול כי חוס האויר לא יספיק לזה וס"א אם כן יסודות ההויה ד'. ויש על זה פסקות עיונות אין זכרונם בזה המקום. אבל אומר לך בכלל שחוס השמש באמצעות הטובות וגאיו המסתבכים במים ובארץ ובאויר הוא באמת המחמם והממנן נותן המציאות והחיים במורכב ואינו מפסיד. ואחרי שאין צורך להניח יסוד האש בזה' כיון שהחיים השמשי הוא באמת הממנן והמחמם והממנן יתחייב אם כן שאין האש הלק בזה' ולא יסוד במורכב ושהיסודות במורכבים הם לבד ג' הארץ והמים והאויר. ולכן המאמם מפורשים וקרוי' זה לזה. כי הנה בבנין הארץ יש מעיינות וההומות ויציאם בנקשה וברר. וימלאו בנקי הארץ וחלליה אויר רב עד שמפני זה יהיה רשע בארץ פעמים רבות וכן ימלאו בחוץ המים חלקים ארציים מפורשים בזה האויר רב נגנז בהם והוא מה שביבשה הסדרה בים כשהיה ולכן אמר תדשא הארץ דשא כי יתערבו בזה עמה המים והאויר אשר בתוכה ובחוס השמשי יתמוג. ולכן ישראו המים שרץ נפש חיה כי ימלאו בתוכם חלקים ארציים אויריים שמהם כלם יתולדו השרצים והדגים. ומפני זה נמצאו ב"ח ביבשה ההולכים ובמים ג"כ הדגים ובאויר הטובות שלבת יסודות ההרכבות אכל בחוץ האש לא יתולד ב"ח כלל כי הכל מנדרא באמרו שתחילת בחוץ האש המורכב אשר בכלן לא ביסוד האש ומפני זה היה דעת הראשונים שאין שם יסוד האש

מתחלפים בהחלפות הליחות אשר בו. ואם שיהיו בו הכלים לשמור מציאותו והיו הידים לאחת והרגלים ללכת והכנים לחוץ המזון וכן שאר האברים כפי צרכי פעולותיהם לשמירת האיש ההוא. אבל הגלגל אינו מורכב מהכנים כי הוא כשט ואינו צריך אם כן אל כלים מפני הפכיו. אם לא שימרו מציאותו. כי אין בעצמותו דבר בכח כמו שהוא ב"ח שיטערך למזון להחליף תמורת מה שנתן ממנו ולצרוח מהמזון שיטערך מפני זה לכלים מתחלפים. וכיון שאין דבר מזה בגלגל נתיחייב שאין צריך לכלים. וסוד האש היו הטובים כלם לגלגל מאשר הוא בעל נפש ימלאו בכל אישי המין במספר אחד ובמקום אחד ובגדול מהיחס לנוף. כאלו האמר הלב שלא ימלא באדם באמצע גופו ובאדם אחר בראשו או בגולו ולא ימלא באיש אחד לב אחד ובאחר לבנות הרבה. אמנם בטובים נמצא הדבר בהלך זה כי נמצא בגלגלים הימים שאין בו כוכב כלל. והגלגל השמיני שבו כוכבים לאלפים ולמאות קצתם באמצע הגלגל וקצתם אצל הקוטבים וקצתם בעקמומית אחרים ממנו. ובאר הגלגלים לא ימלא בגלגל אחד כי אם כוכב אחד. וגם הוהר אינו בכל הטובים בשווי כי לקצתם יש ויהר מעטם ולקצתם אין ויהר כי אם מולתם. קצתם ויהרם אדום וקצתם ויהרם לבן וקצתם צמר' אחרת והחלופים האלה אינם מטעם הגלגל כי הוא כשט ומתדמ' החלקים. ואחר שידעו החלופים שזכרתי וזולתם הרבה הם כלם בטובים בתכלית הבלמות לפעול ולהשפיע בדברים אשר כחן ושאם היה משתנה דבר ממה שהוא היה נפסד סדר ההויה וכמו שפאר הרלב"ג במאמר רחב בהוות ממלחמותיו. ראוי אם כן שנאמר ששם היות שאין הגלגלים והטובותיה' מפני הדברים אשר בכלן. שהנה הטובים שבהם הם באמת בעבור השפלים. ואין צוה בטול ולא קושי כמו שפארתי במעשה המאורות. והוא שלא נבראו ביום הד' לא בגלגלים ולא חלקי גלגלים כי כבר היו נבראים כלם בשני. אבל ביום הד' הוטעם וההכנס ונתקע מן האור הראשון שנברא ביום א' באותם החלקים המיוחדים בגלגלים ואותו אור שהטעם שם הקדוש ברוך הוא היה להאיר על הארץ ולהשדיל וגו'. ולא נאמר א"ל שנברא השמש השמימי כנגד בעבור השכל הנקלה. אלא שהאור שהוא היה בעבור והאור הוא מקרה בנאור. ולמה לא יהיה אורו מקרה שגלגלים בעבור עזמות השפלים. ואין זה אלא כמי שיעשה מגדל עז עיר מצר וצוית מקדש מלך לתכלית צרכיו וישים בחלוניו נר להאיר לעוברי הדרכים שם ההולכים בחשך. כי הנה לא נאמר שהיה המגדל והצוית הגדול שהוא בעבור הולכי הדרכים אלא שנקבע שם הנהר בעצורם. וכבר שער הרלב"ג בזה אבל שער חלוט. כי הוא כתב בסוף הפ' מה' מספרו וז"ל ונאמר שאף על פי שגוד' שהיו הנכבד בעבור הפחות הוא שגר. הנה לא ימנע היות דבר מהנכבד בעבור הפחות אבל הוא דבר נמצא כחן. ובהם האופן היה הנכבד משפיע בפחות ומשלים אותו עד כחן. ועל זה המאמר תפשו אורח כל אנשי העיון. לפי שפחות מהגלגלים חלקים הטובים ההם יתחייב שהם מספק בהיותם בעבור השפלים כמו שפארתי בגלגל כלו כי מה שהוא שגר בכל יהיה שגר בחלק. אבל לדעתי שלא היה ההכחות המאורות חלקים מהגלגל אלא נחוגות מהאור הראשון בזה ואינו ממה שיקשה שיהי' אותו אור שנקבע שם בעבור השפלים האלה. וג"ל שכל זה הדרך הבינו חז"ל הכתוב (ירמיה ל"ג) אם לא ברייתו יומם ולילה הקות במים וארץ לא שמתו. שלא אמר הכתוב אם לא ברייתו שמים וארץ לא שמתו אבל נאמר אם לא ברייתו שהיה לדעיה החורה שנקראת ברית יומם ולילה שהם חקת שמים וארץ לא שמתו כי אותם החקים הנמשכים מהאור ההוא היו בעבור הסבה שהיא שלמות האדם לא שמים עזמים. וזהו הדרך השני:

והדרך השלישי הוא שכבר יברא הרב המורה בפרק ע"א חלק ראשון והוא האמת בעצמו שהשולש בעצמו הוא מתאחד כאיש אחד. וכמו שכתב האדם ימלאו אברים ראשיים ואברים שהם תחתיהם לריבין בעמידתם להסתגת הדבר הראשי שניהם כן הוא העולם בכללו שבו חלקים ראשיים הוא הנש' החמשי המקיף וחלקים שהם תחת יד הראשיים לריבין להסתגת והם היסודות ומה שסורכב מהם וכמו שאמר. הראשי שהוא הלב מהטובת המיד והוא החלית כל תנועה שהמאמ צנוף. כן הגלגל מקיף וממנן לשאר חלקי העולם כחנותו והוא ישלח לכל מההויה כחותיו הנמצאים בו וכמו שהאריך בו הרב המורה דברי פי חכם הן ושלט טוב. הנה א"ל העולם עם המון חלקיו מתאחד קצתו בקצתו ואפי' החלק הנכבד ממנו יטערך צורך מה אל מה שהוא למטה ממנו במדרגה. כי הנה הכדור השמימי הנכבד יטערך אל אשר נח עליו לשבטו והוא מרכז הארץ כי היה העולם כלו במדרגה האיש החי השלם שהוא אחד עם רצוי איבריו וחלופי טבעיהם להייה קצורים זה בזה דברים ומתאחדים קצתם בקצתם. ומפני זה יבנית החלק הנכבד מהם שהוא הלב על שאר האיברים הכחותיים כחולידו הרוח החיוני ושלחו אליהם לעמידתם. וכן הנכד בשלות אליהם מהמזון והבט אשר בו יזנו. וכן המוח אל החוש והתנוע' ולא יתחייב מפני זה שיהיה הנכבד בעבור הפחות. אבל שהנכבד יקיים ויעמיד הפחות וישמרו לו להיותו חלק מה מעצמו ושהוא ג"כ עוזר עזר מה שהאורות ושלמותו. כי הנה היה אשר המוח הלב והכבד שרים ונכבדים בו יותר שלם ונכבד כללותו במציאות היד והרגל. וגם השער והאפרטים. כל דבר ששלמותו מהיותו חסר מהם. כי השמים וכל צבאם וגם השכלים הנגלגלים שהם מניעים וצורותיהם יבניתו על זה המציאות השלם שפסד מעט חלקיו בגדול ונעמלם בעבור שהם חלק מהעולם בכללו לעמידו ולהמציאו המון האפשרי כפי חקו. ולא יתחייב מזה שיהיה הנכבד בעבור הפחות כי זה באמת הוא מעונה אלו היו חלוקים זה מזה ובלתי נקשרים יחד. אבל אחרי היות העולם כלו מתאחד ונקשר כאיש אחד הנה השפלים הם חלק מהעולם הכולל העליונים ישנוחו על השפלים להתקשרם עמהם. ולא נאמר שהעליונים הם בעבור השפלים אבל הם כלם בעצמם העולם. ובהם האופן יוסר הספק והערעור הזה. הלא

בראשונה למדנו שהחוק אשר ביניהם ובין הדגים בטבעיהם והולדת דומיהם באמצעות הכוונה והזכרה בזה השאלה הנ' :

י' ברא אלהים התנינים ונומר עד סוף הפרשה . כמו שבאמירה האלהית של זה היום יוכלו כמו שפירשנו ג' סוגים מהב"ח הא' ברא היום וזהם החולמים הקטנים וקטנים בחולדותם . והב' הדגים שקרא נפש חיה . והג' העוף בן זכרון המעשה נוכח . כל כי נאמר ויברא אלהים את התנינים הגדולים והם הדגים שקרא גדולים בערך השרך בהם קטנים ולמדנו ההורה של מה שנברא בששת ימי בראשית בקומתו נבראו כי לא נבראו בששת ימי בראשית הדגים קטנים ודגים גדולים אחר כך בגופיהם כמו שיקרא בהיותם הענפים לא היה בן כי הם נבראו גדולים ושמנים היו וזהו את התנינים גדולים . וכל השרך נאמר ואת כל בראשית הדגים אשר שראו המים ועל אלו אמר למיניהם ר"ל נברא היום זכר ונקבה לקיים מצינו . ועל העוף אמר ואת כל עוף בקי למיניהם . ואם כלל הכוונה השרך והדגים כאחד יאמר הכוונה נברא השם בהם מים . מהחלמים כי יש מהם המים גדולים ועמו שאמרו ב' . הכספים (דק ע"ג ע"א) אמר רבה בר בר חנה אמר ר' אבהו הוה קא אזילנא בספינתא וחזינא להווא כוורא דיהבא ליה תלתא על גביה וקדחא אנא עלוים כדריגין דו יבשתא היא ובלקין ויהבין ויבשילנה חס גביה דכוורא ואיתהפך ואי לא דהוה ספינתא מקרבא לן הוה מבצע לן . וכיוצא בזה יספרו גם היום יורדי הים בנאות . ואולי שליוהן וזה זוגו בזכרו וזכריתו (שם עד עב) מאלה היו עם היום שהפלוסופים מבני עמנו ייחבו לאות' הגדה ענינים עמוקים מהחכמה ואין צורך אליהם במקום הזה . והנה זכר לשון בריאה בזה לא מפני גודל התנינים כמו שכתבו המפרשים כי מלת ויברא לא לבד על התנינים נאמרה כי אם גם בן על השך וגם החיה אבל מפני הנפש המרגשת שנבראה לא מדבר הכוונה הראשונה ביום הזה לכן נאמר בנחית' ויברא אלהים כי ברא אז אותם הנפשות המרגשות המרגשים מהאין הנמור האמנם במלכות היום הששי . נאמר לשון בריאה כי אם עשייה ויש אלהים לפי שהשפעה הראשונה שהושפעה בעולם הנפש המרגשת החלים לשון בריאה לפי שאו נבראה ראשונה לא מדבר . ואחרי שהושפעה בשרות ובדגים ובטוף לא אמר בהם עוד לשון בריאה כי אם עשייה שעשה בהשפעה האורה המרגשת בחיה ובבהמה ממין מה שכבר היה והזכרה בזה השאלה הנ' . ואמנם אמרו וירא אלהים כי טוב אפסר לפדשו על התנינים הגדולים ועל כל שרץ הים שם היותם נמארים ללא הוביל אלו לגדלם . ואלו לקטנים ואינם נאותים לאכילה בטעור זה הולי אהבו אדם שלא יהיה בריאתם בזה היום הכתוב שאין הדבר בן כי הנה האל ית' יודע כליות ולב וכהני הדברים הטבעיים ראש ביה מציאותם והולדתם כפי הצורך אליהם והטוב המגיע מהם עם היותם באנחנו ונכלל בחוליותיהם גם אמר זה על בריאת העוף מהמים או מן הרקק שלא התמידה בן היותם כי אם בארץ שראה ית' שכן היה טוב להיות בתחתית הבריאה . ואמנם ברכת פריה ורבי' שאמר בדגים בבה אלהי שהטובות והדגים אינם מולידים כשפסקים כחם וזרעם לעשות כמיהם אבל יולידו ביום שבהם מה' אחרי בן החול' לכן הוצרכו אל הברכה כי הוא מהפלא מהבינה אחרי הפרדה מהמולידים העשה בעל חי בדמות המוליד . ולא הוצרך לבדך הב"ח שביבש' לפי שבהם קצו להולדה והנקבה תקבל בקלות וזרות החי מלד כח זרע הזכר והנקבה הוזה אותו בשלמותו והוא אמרו בצרכה הדגים והטובות ויברא אותם אלהים לאמר כרו ורבו ואין מירוש לאמר שאמר להם זה כי בשר צליל שלל לשידור עמהם אבל ענין הבר' הוא בנהן האל כח להוליד בדומה באמצעות הנשים שעשו ובגוד כלם אמר פני ורבו ויבאר כנגד השרך והדגים ומלאו את המים בימים כלומר שחיותם יהיה בחוק המים ולרבויו הולדותם אמר בהם ומלאו . אמנם בעוף שלא יוליד בנאות מלוי מופלג בדגים אמר נגדס והטוף ירב בארץ כלומר שיעדל וירבה בחולותיו בארץ לא בים והזכר בזה השאלה הנ' . ובטעור שנבראו ביום החמישי הוזה שני סוגים מהב"ח המימי והוא היותם כחות בטבעו והטוף שהוא יוצר נכבד ממנו אמר ויהי ערב ויהי בקר יום חמישי ויהם הערב והיום החי המימי והבקר להיות הטוף :

ויאמר אלהים הולא וגו' עד ויהי ערב ויהי בקר יום השישי . וראיתו לשלול ג' כפ' שהם הזאת שאלות :

השאלה הא' למה זה אמר בצורת החיה והבהמה ויש אלהים אחרי שאמר ויאמר אלהים הולא הארץ וגו' ויהי בן :

השאלה הב' למה זה נברא אדם אחרון לכל הנבראים האם נאמר שנבראה היה כל אחרון אחרון חביב . הנה בראשון נבראו השכלים הנעלם והנלגל העליון היושבים ראשונה במלכות והרקיע בשני והמאורות ברביעי והוא המורה שלא נתאחר בבריאה היותר נכבד :

השאלה הג' למה זה לא נחיתד יום שני עמו נבראה האדם כמו שנתחד

לבריאת הדגים ולבאר החיות ונכללה בריאתו עם חיות הבהמה והבהמה בדמות מדרגת האדם כדברים נכללת ממדרגת שאר החיים :

השאלה הד' במאמר נעשה אדם כי למה זה נחיתד הקב"ה בבריאתו מה שלא נחיתד בבריאת שמים וארץ הרקיע והמאורות והיה ראוי שיאמר ביצירתו חולא הארץ כמ"ש בברא הב"ח הנכללים בטובו ונכלל השכלי הולא למה זה אמר נעשה בלשון רבים להיות הבורא אחד ואין עמו אל נכד ובמ"ש והביד במעשה ויברא אלהים את האדם וגו' ולא אמר ויבראו :

השאלה הה' באמרו בלמנו בדמותנו כי איך החלי' בו ויבדל לשון של דמיון והנ' ההור' אמרה ונשמרת' מאלד לנכשותיכם כי לא ראייתם כל תמונה ולמה זה אמר בלמנו בני"ת וכדמותנו בקך :

השאלה הו' באמרו ורדו בדגת הים וגו' כאילו היא תכלית האדם וזכרו

האם אלא שמן הארץ עד הנלגל היה כלו אויר נחלק באכיות כפי קרבתו למרכז הארץ או למקוף . וכבר זכרנו זה למעלה וזה באמת הי' דעת ההור' האלהית והוא אמרו ישראו המים . כי בידיע הוא שלא יכנס האם תחת המים להתרבה עם בחולדת הדגים . ואם עכ"פ נשערך לנחית יסוד רביעי בזה כי נכבד כח שני היסודות הקרים מים וארץ כדברי אר"סו . כאמר טיבם האם תחת המים מטורב ביסוד האויר ובו' יתרכבו ארבעתם והזכר בזה השאלה הנ' . וראוי שהדע שבב"ח המרגשים ימלאו ד' מדרגות מההויו' . הא' היא מהמרגשים שיתלדו מהעופש מבלי חבו' זכר ונקבה . והב"ח אשר כאלה הם חסרי המציאות באים מהכרח החומר ולא יולידו בדומה . ומפני חסרונם לא נזכרה היותם בחורה כמו שלא נזכרה זה היות הדוממים והמהכות שלחכרונם לא היה ראוי שהתלה בהם האמירה האלהית . והמדרגה הב' היא מהב"ח המתחיים מחבור זכר ונקבה אבל באמצעות בנים שטושים ומולידים מעצמם חוץ מהם שיתלדו מהם אחר כך הדוממים להם וגם במדרגה הזאת ימלא בהם חלוק רב . כי יש מהם שאינם צעלי בנים שלמה והם הדגים כמו שזכר הכלובין . ומהם צעלי בנים שלמה כעופות . ולהיות המדרגה הזאת משתתפת בדגים ובטופות להולדת דומיים באמצעות בנים אם שלמים ואם צלתי שלמים . לכן נכללה בריאתם ביום ה' הוה . וזכרו ראשונה השרך והדגים שהם צעלי בנים צלתי שלמים . ואחריתם הטובות צעלי הבנים שלמים להיותם יוצר נכבדים מהם במדרגתם . והמדרגה הג' היא מהב"ח הטולדים מחבור זכר ונקבה ויולדו בשלמותם בצטן הנקבה מבלי שיתלדו ויולדו בנים חוץ מנופש . והם החיה והבהמה והרמש הכולך על הארץ שבהחבר זרע הזכר עם זרע הנקבה כעת זוגים יתהפך זרע הזכר הפועל אל רוח ונקב זרע הנקבה ותתפעל ויכנס בחבור ומליד ומהו' אותו בכח המליד והמחיה שבו ונזהרה ממנו בכל נפש מרגשת וצטור שבי' מדבר חמרי היו כל כחותיו ופעולותיו בכח נשמי ולהיות המדרגה הזאת יותר נכבדה מן הקודמת אליה נזכרה אחרים ביום ה' והמדרגה הב' היא מהב"ח הטולדים ג' מחבור זכר ונקבה וטולדים כלם בשלמותם בצטן המלכה והם עם זה צעלי נפש משכלת וזהו מין האדם . ולמעלה המדרגה הזאת נזכרה בסוף ההויות כאלו היא תכליתם הנה א"כ נזכרו הטופות עם הדגים בכוונות היום ה' להיותם ממדרגה אחת מהטולדים מהבינה והזכרה השאלה הב' . והנה אמר הכותב ישראו המים שרץ נפש חיה ופר"י בשם שרץ ודמם מה שכבר ראינו ומה שהקשה עליו הרמב"ן והוא פירש שם שרץ מלבדן הטופה כהרנס הנקלס כאלו המלם מורכבת שרץ שהוא רץ . ורמס שהוא חמדי רומס על הארץ לא יקוץ ולא ינוח . ויקשה עליו שקרא הכותב את הדגים בשם שרץ . וג"כ מפני שהשרצים מתנועשים ואמר ישראו המים ואין המים רעים ולא מתנועשים אלא המתולדים בחוכם . ונראה יותר לפרש שרץ הוא שם להולדה רבה מלשון זרע היוצר לפרדטים . ושרץ ארס לפרדטים . ובני ישראל פרו וישראו . כי לפי שהיה המאמר האלהי שהמים יולידו הכמות ונמכסר רב מאלו ההווים אמר ישראו המים ר"ל יולידו שטור רב מההווים המימיים . והנה נקראו שרצי הים שרצים שהם הקטנים המתנועשים המתנועשים הטולדים בקרקע הים מפני כחיותם ורכוים בהולדה אחת שלכן אין להם שם אחר אלא שרץ כלומר דבר נולד ברצו גדול . ואמרו כבסוף היה נפש חיה אפסר לפרשו על כל אשר במים דגים ושרצים שהם כלם נפש חיה . ואפסר לומר שהוא שם לכלל הדגים לא לשרץ כאלו אמר ישראו המים שרצים . וג"כ נפש חיה שהוא שם לאמר כן על הדגים בלבד ויחסר בכהו' והוא כמו אמרו ראובן שמעון לוי ויהודה ואמר שמלכד השרץ והדג יתלד ג"כ טוף וטוף ונכד חלקו נמלא (חולין כ"ו) בבריאת הטופות וכלו עליו שתי דעות . הא' שנבראו מן המים וכן הוא בפרקי רבי אליעזר ורצו בזה שבהן המים נבראו הטובות כמו הדגים אבל התחלפו מונייהם שבדגים נבר יסוד המים מאד על האויר ולכן היה חיות' בקרב המים אבל בטופות נבר יסוד האויר על יסוד המים ולכן לא נבראו הטופות בחוק המים כדגים אבל הנביה טוף באויר ולפי זה השתתפו הדגים והטופות כשלא נבר עליהם יסוד הארץ הנזכר בטופות הב"ח שביבשה ויוצלו בטעור הדגים נבראו מן המים כפי הדעת הוה והטופות נבראו מאדיות המים ומשאר היסודות . והדעת הב' הוא שנבראו הטופות מן הרקק והוא דבר מורכב מארץ מוטע ואויר עם מעט לחות והיו הטופות א"כ אמנשי' בין מדרגת החי המימי ובין מדרגת החי הארצי ולכן הותרו הטופות בשחיתות סיומ' א' והבהמה בשני הימים והדגים מבלי שחיתת כלל שאכופתן היא שחיתתן ובטעור שהרקק ינבר בה האויר יותר מהמים היו הטופות הנבראים ממנו פורחים באויר ואינם חיים תחת המים כדגים . והרקק חסכו המפרשים שהוא בקרקע הים ולדעתו אין הדבר בן כי הנה רקק הוא מלשון ריקק והוא קף על פני המים כדמות ירק עשב דק וריקק מאד כמו הקף הטולה על פני המים כאלו המים רוקקים אותו כרוק היוצא מפי האדם ולכן ינבר בו הקלות וממנו כפי הדעת הוה נברא הטוף . ובטעור שכמעט יתהו בו שלשת היסודות ארץ מים ואויר מבלי שיונבר בהם הארץ כמו שיונבר בב"ח שביבשה ולא המים בדגים לכן נאמר בהם לשונות מורים על שלשת היסודות המבחינים בהם כי הנה אמר ישראו המים ונומר וטוף יטוף והוא המורה שיש בהם חלק מהמים . עוד אמר וטוף יטוף על הארץ להגיד שג"כ יכנסו בהרכבתו יסודים חלקים ארציים בשויו . ובאמרו על פני רקיע השמים גלה שיסוד האויר ג"כ עקר הווייה והנה לא אמר בזה היום ויהי בן לפי שזאתו מאמר כמו שזכרתי פעמים לא נאמר אלא על ההתחדת ההו' בנאותו אופן ובטעור שהטופות נבראו בבריאה הראשונה מהמים או מן הרקק כפי שני הדעות ולא התמידה היותם בנאותו אופן לפי שגור הש"י שהטוף ירב בארץ ר"ל שלא חסיה כפי המנהג הטבעי היות הטופות חמדי מהמים אלא בארץ כי שם ינחו ביניהם ושם יתהו לכן בנחיתת הטופות שלא התמידה היותם בנאותו אופן שנבראו בראשונה לא נאמר במלאת זה היום ויהי בן והנה נבראו מן המים או מן הרקק

לחיותה ממעלה ורדייה ולא זכר דבר מהשגתו ולא מיושר מעשיו אלא שירדה צד"ה ויהיה רועה כסילים והוא באמת פחות מאד : השאלה ה' באמרו ויברא אלהים את האדם בצלמו והוא מפניו אם שאמר בו לשון צריאה להיות שלא נעשה ים מאין והיה לו לומר ויעש אלהים את האדם כמ"ש ויעש אלהים את חית השדה ואם שאמר בצלמו ולא אמר בדמותו כמ"ש אח"כ בדמות אלהים ברא אותו שזכר בו עשיה ודמות לא צריאה ולכן כמ"ש כאן ואם שכל אחרי אמרו ויברא אלהים את האדם בצלמו צלם אלהים ברא אותו :

השאלה ה' באמרו זכר ונקבה ברא אותם. וגם זו מפניו אם שלא אמר ברא למינו כאשר אמר בבאר הב"ה ואמר במקום זה זכר ונקבה ברא אותו למה ברא השני היה ולא נאמר בכלם אם למינו ואם זכר ונקבה ברא אותו ואם שלא ברא אותו אז זכר ונקבה כי הוא נברא לבד בראשונה ואח"כ נעשה האשה מלענו ולא היו א"כ זכר ונקבה בפועל. בשעת הצריאה ואם שהכתוב היה כעס מוכר בלשון רבים וירדו זכר ונקבה ברא אותם ויצרך אותם. ופעם בלשון יחיד בלשון אלהים ברא אותו :

השאלה ה' בברכת פרו רבו שגאמר בראם כי נאמר שגאמר הב"ה לא היתה צריכה ולא נאמר כמו שאמרתי למה זה נאמר בראם :

השאלה ה' באמרו הנה נתתי לכם את כל עשב וגומר ולכל חית הארץ וגומר את כל ירק עשב לאכלה והיא כי כבר מצינו שהאדם יאכל ג"כ את עשב השדה כחית הארץ וכמוך השמים והחיה והעוף ג"כ אוכלי כל עשב וירד חסה ובטורה בראם וגם מפני העך להם יהיה לאכלה ואין א"כ נתיחדו המאכלים האלה כן בתחלת הצריאה האם נחלק העצב האלוי :

השאלה ה' א למה זה לא נאמר צריאת האדם וירא אלהים כי טוב כמ"ש בצאר הדברים שנבראו דבר יום ביומו בסיבת האדם צריאתו יותר טוב ויותר שלם מכל יצורי מטה ואין להסתפק בזה שהציבור ח"ל (פסחים דף ג"ד ע"א) למטרונותא שכלל כמ"ש וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד כי זה על הכלל נאמר וכמו שמלבד הכללות ההוא נאמר כי טוב בפרט על כל נמצא וגמלא למה זה ג"כ לא נאמר בראם בפרט כ"ש בהפסוק ההוא וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד יראה מיותר לפי שאם מלאכת כל יום היתה טובה בעצמה הנה הכל מבורר שהוא טוב כי אין בכלל אלא מה שהוא בפרטים ושאניס מורכבים בדרך השתנות שיקנה המורכב צורה ושלמות שלא היה בפרטים והוא מבורר : השאלה ה' ב למה לא זכר הכתוב בספור צריאת האדם שקרא הקב"ה את שמו אדם וזה דבר מוכר בכתוב אחרי זה שג' זה ספר הולדות אדם זכר ונקבה בראם אותם ויקרא את שמם אדם ביום הבראה. ואם בזהו יום נקרא כן למה זה קרא הכתוב מלכותו כאן :

והנני מפרש הכתובים באופן יותר השאלות כלם : **ויאמר** אלהים הוצא הארץ וכו' עד ויאמר אלהים נעשה אדם. אחרי שזכר הכתוב בפרשה של מעלה היות הב"ה הוציא את הארץ ויאמר הוצא הארץ נפש חיה למינה כי הנה אמר הוצא הארץ להניד בלא יסיון הב"ה כמאמרים שהם מולדים בנפח הארץ דברים ומחזירים בה ובהעדר דבקותה ממנה לא יהיו נאמרים. ואין כן הב"ה שהאדם הוציא אותם מעצמה והם נפרדים מיהו. וגם לא יהיו כדגים שהם חיים כ"ל בחור המים וצריכתם משם ימיהם. ואמנם הב"ה הארציים. תוציא אותם הארץ חור ממנה ויהיו חיים. ואמרו נפש חיה ר"ל בעלי נפש חיה. ומה שדרשו (ח"ל ב"ר פ' ו"ב) תוציא הארץ חוצא דבר שהיה מופקד אצל מים ראשון אין ענינו כמו צריאתי שנבראו כל הדברים בפרטותם ביום הראשון אלא בלא נבראו התחלות כל הדברים ונתן או בזה הקב"ה כח להוציא חולדותיהם בעת בא דברו. וביאר הכתוב מהו הבראה בנפש חיה ואמר שהם ג' חלקים מהב"ה. ה' בהמה שהוא סג"ל האוכלים את עשב השדה ב"ח חיות או מדברים כאלו חאמר מן העקר ומן האין איל וצבי ויחמור ודומיהם. וה' הוא הרמש וקראו הכתוב רמש האדמה שהוא כל הולך על גחון כמו נחשים נעשונים וחולתם. ונקרא רמש מפני שהוא רומם ומתנועע בגופו על הארץ ולפי שהרמיהם הוא מפני הרמיסה הרמיס הכתוב לכנות בשם רמש ורומם על הב"ה המתנועע כמ"ש ויגוע כל בשר הרומם על הארץ געוף ובהמה ובהים האמנם יבדלו בהרמש ביחוד נקרא רמש שהם או רמש האדמה לפי שהוא נגרר בכל גופו על האדמה. אבל החיה ובהמה והעוף נאמר בהם רומם על הארץ שר"ל מתנועע בארץ וכבר זכרתי שהנולדים מהעופש לא נזכרו כמ"כ לחסרונם. וה' הוא חית הארץ שהיה הטורפות ונזנחו משאר ב"ח באריות וכדומים ואבי ערב ההחול והכלב. ובכל א' מאלו ה' חלקים אמר למינה להניד שנברא מהם זכר ונקבה לקיים מינה. וי"מ בהמה על הבהמיות והיה על המדבריות בין האוכלת עשב הארץ או הנזונה מהעפרה. ואמר אח"כ ויהי כן להניד שזר הצריח ית' שיתמידו ויהיו קיימים לעולם כל המינים ההם עוד כל ימי הארץ. ולכן אמר אחריו ויעש אלהים את חית הארץ וגומר ר"ל שעשאו בפועל כמו שגזר הכמתו שיהיו. והנה יחסה הטורה שיתיה לאל ית' ללמנו שצורה המרגשים היא נאפעת מהשכל הנבדל ואינה מוכח החומר ולא ההשפעת הגלגלים לצורה הצומחת וכמו שצריאתי. ואמנם נאמר בצורה המרגשת לשון עשייה ולא לשון צריאה כמ"ש בדגים לפי שהצורה המרגשת כמו שכתבתי למעלה בזהההש' בהיותם הראשונים שקבלוה היתה צריאה הראשונה ים מאין וכמציאות הראשון בחדושו אבל כאשר נעשה שנית צד"ה אבר בארץ לא נאמר בה לשון צריאה לפי שלא נחחדה או הנפש החיונית כי כבר היתה מושפעת קודם זה בדגים ובעופות לכן לא אמר כאן לשון צריאה כי אם עשייה. גם יורה מאמר ויעש אלהים על

ההתחלפות העצים שיש במיני הבהמה והחיה והרמש בעצמם. כי יש מהבהמה קצת נדני העצים וגדול בגמל וכפיל. וכן מהחיה יש קטנה כחול וגדולה כאריה. וברמש קטן כנמלה וגדול כנחש הצרית. ולחיות על החלף גדול אמר ויעש אלהים כי הם בחלופיהם העצומים מעשה ידי יוצר. והנה אמר וירא אלהים כי טוב להניד שיש צריאה בתחלת הדעת שהחיות הסמאלות והרמיסים המיוקס הממיתים בטבעם וגם בהנחת עיניהם שהם פועל רע לא טוב. הנה לא היה כן כי הנה האל שבראם ראה בנחמתו העליונה שהיה מציאות טוב ומעיל אם להיותם שלוחי הפשנות להקם בהם בארץ ה'. ואם מפני התועלת שימצא בנבראם לענין התרופות כפי צרכניהם וסגולותיהם ובכלל שריות ומציאותם יותר טוב בצורותיהם ולמה שהיה הזומר שהתחילו ממנו כמו שצריכו הסבשים והותרה צמה שפרשתי בזה השאלה ה' מהפירוש :

ויאמר אלהים נעשה אדם וגומר עד ויברא אלהים את האדם בצלמו. מפני שתי סבות נברא האדם באחרונה. הראשונה כפי סדר הצורות וזה שהצורה הראשונה היא מאפרת לבנית במדרגת החומר הכח והכחול והשנית היא מנגלה ומשלמה לראשונה במדרגת הצורה. וכן השנית עם הולשית וציבור זה כי הנה צורות המציאות ר"ל השמות קודמת לצורה האומצת שלא תמלא כי אם בהנחתה וכן הצומחת למרגשת והמרגשת לבסילית כי לעולם הצורה הקודמת מכינה הצורה הבאה אחריה ואותה הבאה היא מנגלת ומשלמת ומבדלת את הקודמת אליה ומה שהוא דבר מה כמו מונבל הוא במדרגת הכח. ומה שהוא כמו מונבל הוא פועל ושלמות ולכן היה צד"ה המרגשים הכפס העומת כמו הכח ומדרגת החומר אל המרגשת וכן המרגשת אל המשכלת ומפני זה כמ"כ נבראו ראשונה הצומחת והאחרים הב"ה לפי שהנפש הצומחת מכינה אל המרגשת ונצרכת המרגשת קודם הצורה השכלית לפי שהנפש החיונית המרגשת היא כחוח למשכלת כי היתה קדימתה צריאה בקדימה והאחרון כפי סדר המציאות. ונברא א"כ האדם באחרונה להיותו שכלית והיותו ולוחתו האחרונה והשלמה מכל הצורות והם קודמות אליה בהנחת באשר קודם הכח לפעל וההכנה לצורה. וכבר העידו רז"ל על העצם הזה באמנם (בהי"ס) ויקרא גם בראשית (פרש"י) כל הנברא אחר חבירו שלם בחבירו. והסבה השנית היא מאופן השתלשלות המציאות מהראשון ית' וכבר ידעת מאמר הקדמונים שכל הנמצאים יוצאים מהאל ואליה ישובו כדרך העולה הרעיונית שהתחלתה הוא האל ית' וסופה ויסודה הוא ג"כ ית' לפי שכמו שזכר הפלוסוף הוא ית' פועל וצורה ראשונה לעולם והוא הכליות האחרון והנה ציור העולם ההוא כלו מהותית יורדת מלמעלה למטה עד התכלית. ומציאותה עולה מלמטה למעלה אל המקום שהתחילה ממנו והיתה התחלת העולם האל ית'. ואחריו מדרגת השכלים הנבדלים ואחריהם מדרגת הגרמים השמימיים ואחריהם מדרגת ב' היסודות הקלים אם ואור אם הם שנים בצורה. ואחריהם ב' היסודות הכבדים מים ועפר שהם סוף ירידת העולם נמשלה ושלמות. וממם תחילת לעולם מהפחות שהם היסודות ההם אל המורכבים הראשונים שהם המהצבים כשהם יותר נכבדים מהיסודות. ואחר המהצבים נמשלה הזממים שהם יותר נכבדים מהמהצבים. ואחר הזממים נמשלה הזממים שהם יותר נכבדים מהמהצבים. ואחריהם נמשלה בסוף העולם האדם והוא אם כן הקרוב אליו יתברך והדבק בו מהדך האחד בקרבת השכלים הנבדלים אליו ומהדך האחר הנה התבאר שיהיה האדם נברא באחרונה מורם על שלמותו ומעלתו להיותו בסוף העולם אשר לו אלהים קרובים אליו והוא אליו יתברך במדרגת השכלים הנפרדים מחומר ובוה יתדמה היום הראשון מימי בראשית ליום הששי האחרון כי כמו שבראשון נבראו השמים שהם הצורות הנבדלות והגשם הנכבד הכדור העליון ככה ביום הששי אחרון מימי בראשית נברא האדם כולל גשמה שכלית וגוף נבדל נכבד מכל המורכבים יצורי מטה ובו נשלמה העולה הרעיונית שבה כל הנמצאים שכליים וגשמיים יוצאים ממנו ביום הראשון וצבים אליו ביום הששי. וכבר שיער האלף רבי אליעזר הגדול בזה שלשית למה שנברא אדם בששי כפי מה שכתוב בספר הזוהר בפרשת בראשית שרבי אליעזר ורבי עקיבא תלמידו הוו קאלין בארחתא אמר ליה ר' עקיבא רבי מפני מה לא עשה הקב"ה את האדם אלא בששי ח"ל מפני שלא יהיה פתוחן פה לאדם שהוא סייעו בכל מה שצריך אליו עד דהוו אליו קם רבי אליעזר ונחין רישיה ושוי ידוהי על פומיה ונבי ח"ל רבי עקיבא מפני מה את בני ח"ל על דשאלת חוי היות דקשיא מלה עקיבא עקיבא מאן זכי להאי ארעא גלותה ותמשך דהא לא יקום בר כש לעשרת לממשה עד ענני שמיא עד יומא שתיאם דהוא בסיח אלפי שנין בלשון תלמידה בר בהקוף תשובה דהאי שולטנה דבר נש הוא ליתיה אלא בשתיאלי ובשצטה אשתאמר שמיטה דעלמא חריב ובחמנית יתחדש עלמא כמלקדמין ויהא מה דיהא עד והיה הנשאר ביוון והטיתר בירושלם קדוש יאמר לו ובגנייתו נאמר (תהלים ק"ד ל"א) יהי כבוד ה' לעולם ישמח ה' במעשיו ע"כ. הנה נאמר שנברא האדם בששי לרמוז שמיטה דקדומו יבוא באלף הששי. והותרה ציה כפי הסבות האלה השאלה ה' :

שעם לשם לא נתיחד יום בפני עצמו לצריאת האדם הנה מלבד מה שיופול בתשובתו העצם שנתן השלם רבי אליעזר הגדול שזכרתי. הנה ראוי לתת בו עוד שתי סבות אחרות. האחת שכמו שצריאתי הכתוב בא להודיע באופן הבראה מדרגות הב"ה ולכן כמו שביסוד ה' נבראו העופות עם הדגים שהשתתפו בהולדות דומיהם באמצעות צבים שהוציאו מגופם לחור נבדלים מהם כן היה ראוי שביסוד הששי יהיה האדם נברא עם הב"ה להיות כלם משתתפים בהולדת דומיהם בנפח הנקבות עד שלמותם. ולכן לא נתיחד יום לצריאת האדם וכלל עם שאר ב"ח ביום ה' להשתתות עניניהם בהולדת הדומה כמו שאמרתי והסבה ה' היא שכל אותם הנמצאים נתיחדו יום לבראשם היה מפני מועלה קיימת מנאחת בהם בפועל ולא תפרד מהם. אבל האדם אינו כן כי לא מולד שלמותו עמו בפועל הוא בחייו במעשיו יכול לתמשך אחרי שכלו להיותו

לחיותו כעליונים או אחרי חמור ויהיה כבהמה וכחיה וכמו שאר"ל (ילקוט שמעוני דף ע"ד ד') שאם ימות יהיה ואם יהיה ימות ר"ל שאם ימות חמור יהיה שכלו ואם יהיה חמור ימות כח שכלו. ולכן כדי לזרזו בראו ביום א' עם שאר הבהמות ויבטיח אלם ברוחם בפחיתות ובלוזה ואלא יחשוב ברושם הם ממנו בעצמיהם כי במות זה כן מות זה ורוח אחד היוני להם ומותר האדם מן הבהמה אין בענין הנוף כי הכל הכל אבל הסבדל ביניהם מזה השכל השכלים אשר בו ולכן יתחזק להסתרח מדרגתם החמריים ולהדבק בשכלו כי בזה יקרה גם ואחריתם לנפשו ואם לא יעשה כן יהיה סופו כבהמה וכחיה כמו שהיה החליל כלם יחד ביום א'. וכבר זכרו הקדמונים שמפני זה היו כב"ח בנתי מדרגים פניהם כלפי הארץ פנות למטה לפי שער המה ואל שער יסונו. והיו הנבדלים פניהם וכנפיהם למטה וכ"כ פניהם וכנפיהם פרוצות מלמעלה. אמנם האדם עשהו הטבע נגד הקומה ופניו באמצע לא למעלה ולא למטה לפי שלמותו תלוי בבחיורו ואם יראה פניו ויהיה מעליונים ואם יראה פניו פניו ויהיה מתחתונים נמשל כבהמות נדמו ועם זה הותרם הבחלים השלמות משהלכות הפרשה :

והנה מאמר נעשה אדם אין ראוי שיחשב שהוא מענין עזה והמלכה כי האל ית' יבנה חכמתו לחימין ואינו לרץ עזה וזלתי אבל נכתב הדבר כן להודיע שגברא האדם בהצבונות גדול והכמה רבה. ולכן לא יתם אותו לרץ לומר בו חז"ל הארץ כמ"ס בנ"ה אבל יתם יצירתו לעצמו לפי שגברא בהשגחה פרטית נפלה והצבונות גדול ואמר נעשה אדם בלשון רבים וענין בללמו כדמותו אפשר לפרשו באחד משני דרכים. דרך הא' הוא שאמר נעשה לפי שהארץ המלאה מזה הכח שנתן בה את האדם מהלך שהוא חי כמו שהמלאה שאר הבהמות והגורא ית' הספיע בו הבהמה השכלית ויהם א"כ לרץ היות נוף האדם וכחציו הנשמיים ויתם אליו ית' נפשו המשכלת וכמ"ס ויז"ר ה' אלוים את האדם עפר מן האדמה ויפח בנפשו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה. ולכן ארז"ל בנ"ר (פרשה זו) הוזה הארץ נפש חיה למינה אמר רבי אלעזר זה רוחו כל אדם הראשון ר"ל בזה היה רוחו החיוני מכלל החיים שהמלאה הארץ ומפני זה אמר נעשה אדם כי הלו אמר אעשה אדם או יהי אדם היה אפשר לחשוב שהארץ לא המלאה חי אבל שהיה כלו שכלי ואלו אמר תוצא הארץ היה נראה היותו כלו חמרי כשאר הבהמות שהמלאה הארץ אבל אמר נעשה אדם ר"ל חיו הארץ נעשה אדם מורכב מחלק חמרי מן הארץ ומחלק שכלי אשר נתן בו ולכן אמרו ג"כ בללמו כדמותו שהיה האדם בללם טיבם אבל בבחינות שונות כי במה שהוא בעל נוף היה בללם הארץ ומטעם התחתונים. ובמה שהוא בעל שכל נפש מדברות משגת המושכלות יהיה בללם אלוה' ומטעם הצורות הנבדלות. ובצבור של תחשוב היות האדם בללם אלוהים כ"ד האמת והדיוק אמר אחריו כדמותו נב"ק הדמיון כלומר אין בללמו ממנו אלא כפי הקרוב לדמיון כי כבר פנה הכ"ף להורות על מה שגמר בדרך העברה ולא בדרך חיות מדויק. כאמרו כשם מלות אלה רגלי. כעשרים אש. והיה ההדמות על היותו בללם אלוהים כי מי שחוק יערוך לה' בנתי אלוים אף כי נחשב ונאלח אדם. וגם הסכלות והבנתו א"ה כמו הכנה הראשונה ית' אבל נאמר בו בללם אלוהים ע"ד ההעברה והוא אמרו בללמו כדמותו. ואמר בללמו האדם בללם אלוהים בללמו היה ראוי שימול ויורה בנאר ב"ח כלם עניי שכלי האדם לנחות ולנחות לנחות ולנחות כי מעלת האדם הוא כך חייב ר"ל המעלה והשלמות בכל השפלים כמו בנאמר לא ימשך ענין האל בזה שראוי אליו וישתמש ממנו בפחיתות החומר לא די שלא ימלוט בבהמות ובחיות אבל בנפך שכן בבהמות ימלוט בו כמו שדרשו ר"ל (בהדרין דף ל"ח ע"ב) אין חיה מושלת באדם עד שגדמה לה כבהמה שגאמר (תהלים מ"ט. י"ג) אדם בוקר כל ילך נמשל כבהמות נדמו. וכן אמרו ורדו בגת הים זכר ורדו לא זכר ירדו לשון ירידה. וזה הדרך הראשון מהפירוש והתחיל בו ה"ר יוסף קמחי וממנו אחריו הרמב"ן והרמב"ם והשולחן ערוך רבנו נסים :

והדרך הב' מהפירוש אחר שגמר הקדום בדרך הוא נעשה אדם כנגד השכלים הנבדלים כי בעבור היות האדם בעל נפש משכלת מטעם הנבדלים אמר יתברך כנגדם הנה האדם והדעות והעצמות והבהמות והחיות והמלאה הוזהו אותם הארץ והמים להיותם מטעם אבל האדם בהנחת שכלו לא יהיה כן כי חיו ואחם המלאכים נחשבו בבחיורו לא הארץ והמים ולזה נתיחדה אמירה לבריאתו ויאמר אלוהים נעשה אדם ולא נכללה בריאתו באמירת הבהמה והחיה ואמר נעשה אדם בלשון רבים בהיות הנפש המשכלת מטעם הרוחניים ההם ולזה הפירוש נטה רש"י והרמב"ם ג"כ. אמנם מה הוא ענין האל הנה ראויה למכרשים קצור גדול בבחיורו וכולם נמנו וגמרו שהאלם הוא הכח השכלי אשר בו יוכלו ויבחיורו מדרגי הרב המורה בספר הראשון מספרו והענין שערות להם. ואין ספק בהשתדל הרב מהם להרחיק אחריו ההנשמה וממנו יתברך וזה נראה שם אלם על הבורה המינית אשר בה יתעצם הדבר והיה מה שהוא והוא הכח השכלי לא מקרא התמונה והתאר. אבל בסוף הפרשה שכל את ידיו באמרו וכאשר ייוחד האדם בענין שבו זר וכו' שגאמר שם שלא יאמר באדם שהוא בללם אלוהים להיות נפשו הרוחנית מטעם השכלים הנבדלים וגם לא בבחיורת השגתה בעצמה אלא במה שהשכל האדם וידיעתו לא יתחשב בו חוב ולא יד ולא רגל ולא בכלי ומזה הנה השכל חדמה להשגת הנבדל. ולכן אמר הרב שם עוד וז"ל ואם חיו דמיון באמת אבל לנראה מהדעת תחלה כלומר שהיה הדמיון הוא בלתי חיונית לביורה בשלילה וזה דעת הרב ואמרו בזה דקדק מני לפי שדעתו מיוחד וגיוני על השגת האמיתות הן הכנה הווה. ונפסקת דעת אלכסנדר כמו שגאמר הרב הפירוש בספרו. ומפני זה לא כלל שהיה נפש האדם שיהא הכנה מטעם הנבדלים אשר הם כבשרו והואך מפני זה לפרש ענין האלם על שלילה החוש והכלי בהשגתו ומצוה נולה שאין ואח המעל' שהגידה החורה מהנביאה האנושית הזאת אבל מה שראוי שגא' בענין האלם

הוא שלש דברים הראשון הוא שכבר בארו האלפיים שהאל יתברך בלבד הוא פועל העולם ואחריהם והוא גם כן לוחו. וידוע שא"ל סיפועל הפועל אלא בהיות בליוור ודעתו תולין פועלו. ובאשר היה הקב"ה בורא העולם פועלו וממלאו יתחייב שימלאו בו סדר המלאות כלם וימנעם כיון שהם יולאים ונמשכים ממנו. והנה מיני השלמות והאורות הכוללים למלאים השפלים הם ד' שהם המלאות ר"ל צורות הגשמות. השמיות וההרגש וההשכלה. כי אלה כלם כיון שהם ממשפטים מאתו יתברך יתחייב שימלאו בו כי אין מי שיהן וישיפע מה שאין בו. ובאמר המבורר (תהלים ל"ד ט') הנשמה אין הלא ישמע אש יולר עין הלא יבט אלא שאין השלמות האלה נמלאים בו יתברך באותו חופן שהם בליוור. לפי שהם בהם במדרגה ובסדר והבדל נמור כי השלמות והמלאות בהם זולת המלאה ואלה המלאה זולת ההרגש וההרגש זולת השכל גם ימלאו חלו השלמות נכדדים חלו מלאו כי הנה ים שלמות שאין בהם שלמות אחר. זולת השלמות כמתכות והדומות. ובאמר ימלאו גם שתי שלמות שהם השלמות והשמיות הנשואה על השלמות. ובנ"ה המרמזים ימלאו ג' ההרגש שהוא נשוא על השמיות והנשים נשואים ע' השלמות. אך באדם ימלאו כלם השכל והרגש שהוא נשוא ושמיות נשואים על השמיות וכלם נשואים על השלמות הנושא והמקבל כל הצורות והאמנם יובדלו באדם נכדדים ובמדרגה הבדל עצמי זה מזה. ובבורא יתברך היו בו כל השלמות האלה באחדות מופשט מכל דבר מבלי הבדל ובדר מדרגה כי אין העצם בו זולת החיות ואין החיות בו זולת ההרגש ואין ההרגש בו זולת ההשכלה ואין השלמות האלה בו יתברך באופן פרטי ולא מובדל כמו שהוא במלאים אבל ימלאו בו יתברך בצורה וסדר כולל פועל וממלא ובורא אותם וממלאו נכדדים בהבדל ועצמותם כמו שגאמר המורה שכל בנשואים והחכם המקבל אותם. הנה הם כן ימלאו השלמות האלו כלם בבחיורו ודעתו יתברך מאשר הוא פועל אותם וממלאו באדם בהיותו מקבל אותם קבל גשמי ולפי שלא היה נמלא יתחברו בו השלמות האלו בלם דוגמת הליור האלמי באדם לכן נאמר בו שהוא בללם אלוה' כי יכלו בו כל השלמות הנמלאים בבחיורו יתברך בהשפיעו על נמלאו. ואולי היה בללם לשון כל כי כמו שהל הוא נחקק ונרשם מחדש העמד כעוד מתחם אליו בכל חלקיו וכן האדם הוא החוקק ונרשם מהמור האלמי המשפיע על נבדליו. וכמו שגא' ילך נוכח המאמר כנגדו כן ראוי לאדם שאחריו ה' ילך ובדרכיו זהו הענין הראשון. ובנ"ה השני הוא שגם נבדל האדם בללם אלוהים לפי שגם בו דוגמת העולם כולו ובעל חלקיו שהוטעמו מהבורר והיורה האלוהית ויתברך זה מלך כחציו ומזה חציו כי הנה נמלא באדם הכח השכלי ובאחר הכחות המשפיעות וכנגדו הוא הראש החלק העליון מהאדם עד חציו שהוא כנגד העולם השכלי וימלא בו הרוח החיוני בתנועה והרגש ומטעם באמצע הנוף הלו המתנועע תמיד טוהן החיות והתנועה לכל חיצו הנוף והחלק הזה מהכחות והאבר' הוא כנגד העולם החושי עולם הנבדלים שהם מהתנועעים תמיד ומנועים לכל התנועה וימלא באדם ג"כ הכח הספיעי בהנה והגדול והפועל בדומה ומטעם כנגדו ובאשטומא ובאר האיברים ששכלי הנוף וזה יתהוו ארבעת הליחות וכנגד החלק הזה מהכחות והאיברים היה העולם השכלי שבהם ארבעת יסודות ושמה החיות וההשגה החסות והגדול והפועל וזו החלק העולם כלם מהאחרים בצורה העליונה יתברך שהיה השמירת והקשורת לזוהם. ככה באדם הנפש השכלית היא השמירת והקשורת אחריו ובחיותו כלם עד שמה הנה נקרא האדם עולם קטן. והעולם אדם גדול כדברי הקדמונים וכמו שכתב הרב המורה. הרי לך בזה שהיה האדם דיוקנו של הקב"ה ואלמו במה שכתבו בו יצוריו ופועלויות באופן נפלא מאד. ולחיות האדם מזה הנה בללם אלוה' היו הנבדלים השלמים בללם שהוא עושים בשלמות בחומר העולם ובבריאותיו כאלו נעשו שותפים אליו יתברך בבחיורו וכמו שדרשו (ג"ר פרשה ה') בפסוק הנה היוצרים. ומפני זה היו הכרוכים בצורת אדם מלך הדעותם אליו בללמו ועליו אמר הכי אדם שגברא בללם. וזה הענין הב' הכולל ענין הכלל. והענין הב' הוא שגם נאמר על השכלה בפעל וסנה אדם חלשין נבדל חכם במדרגה עליונה כיד המקל שגארו ואמרו שהשפיע בו היה מטעם הנבדלים לא כח והכנה כמו שחשב הרב המורה כי אם צורה בפעל נבדלה ולכן כפי טעם נשמחו וכפי מעלת השגתה והשכלתה נאמר בללמו כדמותו כי האדם בהיותו יודע דעת עליון הוא בללם אלוהים באמת. והנה אנקלות עשה מלת כלם מוכרת ולא שוון לשם כי הוא הרגש בללם אלוהים עשה אותו בללם ה' עבד יהיה. וכן תרגם כי בללם אלוהים עשה את האדם בללם ה' עבד ית' ואליו רמז הרמב"ם כשזכר הדעת היה אם לא נקדו בשמו אבל היה דעתו היות האלם דבר נבדל מאהל יתברך ולא דבר גשמי אלא שהיה האלם אותו ליור אלוהי שבו ברא עולמו וממנו מבלי שיחייב בשמות הלילה ועל זה הדרך יסרם בללמו בצורות ובדעתו וכן בללמו בצורות ודעתו ואמנם הרמב"ם כתב בללם אלוהים מלאך ר"ל בלא נתיחם האלם לכנה ראשונה כי אם למלאו ולכן אמר בלשון רבים נעשה אדם וכבר נתיחם לזה שגבול מקום שזכר ענין האלם נאמר בללם אלוהים לא ללם ה' לפי שאי אפשר ליחס אליו יתברך דבר מהשכל וכמו שאמר (ישעיה מ' כ"ח) ואל מי תדמיון אל אבל אין ראוי לקבל שיהיה שם אלוהים המוכר במעשה בראשית כי הם כנוי לכנה הסבות הנורא יתברך ואם עליו נאמר ויאמר אלוהים נעשה אדם יתחייב שעליו יסורם בללמו כדמותו. ויבדל אלוהים את האדם בללמו ואמנם מהו ענין הדמות וזכר הכתוב בכאן. הנה הרב המורה עשה הבדל מה בין האלם והדמות. ולדעתו הם שנות נרדפים מורים במהם על ענין אחד. והנה שכתבן נאמר ויבדל אלוהים את האדם בללמו בללם אלוהים ברא אותו ובמקום אחר נאמר דמות אלוהים ברא אותו הרי בללם ודמות שיהיה אחד. ואפשר שיהיה כדמות פירוש שגאמר להודיע שמה שאמר הכתוב שם כלם הוא על דרך העברה וענינו שהיה האדם דומה לו לא שיכול בבורא באמת שם כלם ויהיה מכלל ההדמות שכמו שהעלה יתברך הוא חללית המלאות

6 (אברבנאל בראשית)

הנזרות שכן יהיה תמיד כמו שנברא ולא ישנה בשום דבר כי זה היה דיו הראוי לו כפי קיום הפועל יתבדך וכן ואחר פעמים רבות מדת הדין על המנהג השבועי המתמיד כפי סדרו. אמנם מדת רחמים יאמרו על שני הפעמים ומעשה הפלואות בעטול המנהג השבועי אשר יעשה השם ברחמיו על עמו ועל חסידיו. והנה מאמרה ז"ל שרצה הקב"ה לברא את העולם במדת הדין שיתמיד כמו שנברא ולא יאמרה דבר מהטעם שסדר בו אצל לפי שרצה שיהיו מתקיים בכך כי לפעמים יאסר לברא הדעה בדרך בשני הטעם שצדק ילרצוי ויחלש לכן שחק בה מדת רחמים והוא במה שהתנה במעשה בראשית לשנותם בעת האורך ושעלי נאמר ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים הנה בראש על מנת לשנותם כשיאסרו אליו חסידיו ובה ינהג אליו מנהג הדין תמיד ויפעל מדת רחמי' בעת האורך. והנה בסוף פרשת אלה תולדות השמים והארץ בהבראש אשלים מה שראוי שיאמר בדרוש זה כפי ענינו:

ויברא השמים והארץ וגומר עד ברא אלהים לעשות והשאלות הנפולות בפסוקי הפרשה הזאת כפי הנראה מפשוטם הם שבעה:

השאלה הא' באמרו ויכלו השמים והארץ והיא כי למה אמר ויכלו ולא זכר שם פועל שכל אלהם כאלו נעשה מעשים והנה חז"ל בבראשית רבה (במקומו) פירשו ויכלו מלשון כלה שמורה על כללות וכן היו החסידים הראשונים אומרים בזוי כלה בזוי כלה. והתרגום הירושלמי תרגמו מלשון חמדה וכסף כמו (בתמניא חסי) בלתה לישועתך נפשי ולפי' הוה נפש הרלב"ג וקשה מאד יסוד הכתוב כפי כל אחד מהפירושים האלה:

השאלה הב' באמרו ויכל אלהים ביום השביעי כי הנה בשביעי בלה את כל מלאכתו דהתיב ויהי ערב ויהי בקר יום השביעי. ובשביעי לא נעשה בו דבר עד שמפני זה תרגמו ויכל והמיד. ואין הכתוב יואל מדי פשוטו. והראב"ע כתב שאמרו אנשים שהיו הימים נבראים ונבראית היום הו' שלמה המלכה ואמר שהוא פ'י' תפל. אמנם מה שכתב הוא לנכון בעיניו שכלו המלכה שהיה ביום השביעי מלאכה הוא יותר תפל אלפי כי הנה כלוי המעשה אינו דבר בפני עמלו כדי שיהיה ליום אחד מיוחד כי בהפסק המעשה הוא בלה ואם בשביעי נפסק אז בלה בבהרה: השאלה הג' באמרו וישבות ביום השביעי מכל מלאכתו כי הוא מאמר כפול ומיותר לפי שהרי שאמר שכלה ביום הו' את מלאכתו מהידוע הוא שבו שבת ומה לורך אם כן בשני המאמרים בזה ויכל וישבות גם שפסוק ויכל אמר מלאכתו אשר עשה ובפסוק וישבות אמר מכל מלאכתו וכבר הרגיש הראב"ע בקושי החלוק הוה ופי' מלאכתו על מלאכת היום הו' שגמרה טרם יום השבת ואמרו מכל מלאכתו על כל בריאות שברא בשבת הימים ואינו נכון:

השאלה הד' באמרו ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו והוא כי מה היתה הברכה ומהו הקדוש הזה ורש"י פ' על המן ומב"ר הוא. אבל כבר כתב עליו הרמב"ן שאינו נכון כי איך היתה הברכה קודם המעשה ואלפי' ותמ"ח שם. וגם אין לפרש הקדושה והברכה הזאת כנגד השומרים את השבת לדעת הנאון רב פעדיה כי הכתוב על השבת ידבר לא על שומריה והראב"ע כתב שהברכה שיתחדש תוספת טובה שיתחדש צדק יתרון כח בתולדה ובגשמה יתרון שכל. והגל הביא גם הוא בפירושו. והרלב"ג כתב כי ויקדש אותו נאמר על מצות השבת שנתן הקב"ה על הר סיני לישראל ואמר ויקדש אותו בלבן זכר והנה לא היה זה ליותר מאלפים שנה אח"כ. ורבינו גרס פירש שהברכה והקדושה אחת הן שזכרו במה שקדם אותו והוא באמרו וימשה ויקדש אותם שעיניו וימשה ויבדק קדם אותם ושקדושת השבת היא שכל יום קדם שבע הדבר שנתחבר בו והשבת קדם שבע משקים כל התנועות הנפישות והיה קדם כי בזה תנבר בו הנפש ויתחזק אורה בהשק תנועות הנוק שזהו מה שכווננו ז"ל באמרם שהיה שבת נפש יתירה והיו קדושת השבת שלא חששם בו הנפש דבר חול כלל רק דברים המקודשים ודבריו באמת טובים ונכונים אבל הכתוב אומר ויברך ויקדש ששם ב' דברים לא אחת. וגם בזהנים שאמר וימשה ויקדש אותם הם ב' ענינים לא אחת:

השאלה הו' למה קדם הקב"ה את השבת האם מפני חדוש העולם ומעשהו בבריאה הראשונה יותר היה ראוי שיקדש את ימי המעשה שבהם היה החדוש והבריאה עממה ובפרט היום הראשון שנבראו בו התחלות ההווה כלם ים מאין משיקדם היום השביעי שלא נבראו בו דבר לא ים מאין ולא ים מיש. והמעשה והפועל הוא היותר ראוי לברכה מקדושה והשביעה והקנין מההעדר. ולמה א"כ נתקדש היום הו' בעבור השביעה גם ששאר הימים שאחר השביעי היו א"כ שזים לו בקדושה ובברכה כיון שבהם ז"כ שבת מכל מלאכתו ולא עשה בהם כלל: השאלה הו' למה לא בפסוקי הפרשה הזאת נאמר פסע לשון בריאה ופסע לשון עשיה כי הנה אמר מלאכתו אשר עשה מכל מלאכתו אשר עשה. ונאמר מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות. גם אמרו בסוף הפסוק מלת לעשות היא זרה מאד כי כבר נלמדה העשיה בלה המורה על העתיד. ובבראשית רבה אמר שכל מה שהיה לו לעשות בשביעי כפל ועשה אותו בשביעי וכמו שכתב רש"י ותהיה א"כ מלת לעשות מורה על העבר והוא זר מאד. והרמב"ן כתב שהסר מ"ם והוא כלאו אמר כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלהים מלעשות כלומר ששבת מלעשות עוד ואינו נכון:

השאלה הו' למה לא נאמר ביום השביעי היום ויהי ערב ויהי בקר כמו שנאמר בכל ששת ימים ובני מפרש הפסוקים באופן יחורו השאלות כלם: **ויברך** השמים והארץ וגומר עד סוף הפרשה בעבור שרבינו נסים הפליא עשה הגדיל תושים והתפלספות גדול בואת הפ' ראיתי ליכור פה דעתי ומה שרצה לי עליו מהפסקות ואח"כ תפוק מלתי בפי' הפרשה. כתב כי כל נפעל מתנועת ההשתנות מהראשון עליו ההשתנות ההוא גם אחרי סור הפועל היותו רועש בו ובי הנה התרגומות הרבנות על הנלים לשנות חמרים לשלבו נזרת אפרוח אין ספק שאם חסור

למעלה מצריאת אדם בלם ולכרעה ולמנוות פריה ורביה ולכרעה הארץ והחיים שבה וליתר הדברים שזכרו בפרשה שכל כלם אמר ויהי כן. כלומר שזר השם שיתמיד ויהיו כן תמיד צמין האנושי כי זהו הנראה באמרו ויהי כן ואם לא נפרשהו כן חסול השאלה למה לא נאמר בבריאת אדם ויהי כן כי הנה עם היות שנאמר בו ויברא אלהים את האדם היה ראוי לומר אח"כ ויהי כן כי כן כתוב במלאכת שאר הימים. אלא שהוא חוזר באמת לכל מה שכתוב בפרשה ואמנם אמרו וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאוד. אפשר לפקדו כפי דרך המפרשים שנאמר על כללות העולם שבעבור שהיה קצתו נקשר בקצתו ומתאחד כאש אחד ראש הש"י שהיה ענינו טוב מאד. כי הנה מלבד שהיה כל חלק ממנו בפני עצמו טוב. הנה הכל צהיותו מקושר ומתאחד עליונים עם תחתונים טוב מאד. גם יתכן לומר על פי דרכם. ששם היות שבהיות הדברים על המנהג השבועי. כבר ימנא בהם מן מותר הטבע וזרחתו דברים רעים שלא היה כן צהיות הראשונה שכל הדברים בקומתן נבראו בציונם נבראו וכלם יאלו למציאות באופן מופלג מהטוב מצלי חסרון כלל והוא טוב מאד. אבל למה לא נאמר בבריאת אדם בפני עצמו כי טוב. כתבו המפרשים לפי שלא נשלו טובו צהיותו ככל שאר הנמצאים. אבל הא"ל טובו ושלמותו נקבה ממעשיו והנעתו ולא מופע זה עד יום מותו כמאמר שלמה ע"ה (קהלת ז' א) ויום המות מיום הולדו. ודוד אמר המותה לחסידיו עד שמפני זה אר"ל אין הקב"ה מיוחד שמו על הדיקים בניהם שנאמר הן בקדושי לא יאמין. ואולי שמפני זה דרש רבי מאיר (רש"י בראשית כ"ח י"ג ב"ר פ' ט') והנה טוב מאד זה המות ר"ל שטובת האדם אינו נגמר עד יום מותו. אבל הטעם הזה אינו נכון בעיני. כי כיון שברא אלהים את האדם בדמותו ואלו בשלמות גדול למה לא נאמר עליו בצחינת אותה יצירה הראשונה כי טוב. כאשר נאמר על סור כשז' או עז כי יולד שהרי נמנא אתו הטוב הראוי להמנא בו אז. ומשם ואח"כ אם לא זכרו בו הוא המונע את הטוב מעמלו. ועוד שהרי בכלל טובו של אדם במאמר והנה טוב מאד אם נאמר על כללות הנמצאות כמו שפירשו. ומפני זה אהזכוב שלא אמר הכתוב וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד על הנמצאים כפי כללותם אלא על בריאת האדם בלבד. כי מפני שהכתוב יספר אחר זה שאדם הרגיע לחטוא ונתקלל במעשיו וזרעו אחריו ב"ה השתחוה את דרכם על הארץ וינהם ה' כי עשה את האדם. לא יחסוב חושב שמפני זה היתה בריאתו רעה ולא טובה. לכן אמר שלא היה כן כי הכל היה גלוי וידוע לפניו והוא ראה את כל אשר עשהו ונתן כל נמנא ונמנא בפני עצמו ונראה לפניו שאם היה כל נמנא טוב לפי שהטוב נרדף למציאות ולהיות. הנה האדם הוא טוב מאד כי הנה טבעו טוב ושלם כפי ענינו יותר מכל שאר הנמצאים. הנה אם כן אמרו והנה טוב מאד אינו חוזר לכל אשר ברא כי אם לאדם בלבד שקרא יתבדך בראש שכתבתו העליונה שהוא טוב מאד כפי יצירתו. ואולי שאלה כווננו בבראשית רבה באמרם (שם) הוא מאד הוא אלהים הראשון היה וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד. והותרה השאלה הי"א באמרם שהאמר שנס בבריאת האדם נאמר כי טוב וגם טוב מאד וגם יראה מהכתובים האלה שקרא הקב"ה את הנמנא הטוב מאד הזה אשר ברא באחרונה אדם ממה שאמר נעשה אדם ויברא אלהים את האדם בללמו. כי הנה במה שזכרו בשם אדם קרא אותו כן באותו שם נגזר מאדמה אשר ממנה לוקח גופו. ומזה הלך נאמר אחר זה בפסוק זה ספר תולדות אדם ויקרא את שם אדם. ר"ל שזכרו וקראו בזה השם באמרו נעשה אדם ולא אמר כאן ויקרא את שמו אדם לפי שלא היה שמו כפי ההשקמה והרצון כי אם כפי הטבע הגובר בגופו והרכבתו שהיה האדמה. והותרה קוה השאלה הי"ב האחרונה מזאת הפרשה. ובעבור שזים השם הזה נבראו מדרגות ה"ב"ה למינישם בפני עצמם ומדרגת האדם בפני עצמו שהיה נבדלת מהם הבדל עולם לכן אמר ויהי ערב ויהי בקר יום השביעי כי יחס העבר לציירת ה"ב"ה ויחס הבקר לבריאת האדם. ולמעלה זה היום שבו נברא אדם ובו נשלם מ"ב אמר יום השביעי ב'ה' הידיעה שלא נזכרה בשאר הימים כי הוא יום מופע לה' להשלמת שמים וארץ ותולדותיהם ובריאת התכלית אשר כיון בהם. וחכמי הקבלה אמרו כי יום השביעי ר"ת יום היום השם אשר בו יר הקב"ה את עולמו כמו שאמר כי ביה ה' אור עולמים. ואמרו ג"כ יב"י "יום השביעי" ויכלו "השמים ר"ת ידו"ל. וכבר זכרתי למעלה למה זה בכל מלאכת ששת הימים לא נזכר אלא שם אלהים שהוא לפי שהם ההוא מורה על המשפיע הראשון היכול המוחלט. ולכיות המשפיע הראשון הוא המשפיע מוחלטת כפי הרצון הפשוט. יחס כלה לשם אלהים שהכל ספור השפעתיו שהשפיע בתחילת הבריאה כפי רצונו המוחלט מצלי המדות מנהיג טבעי כלל. אמנם חז"ל בבראשית רבה (במקומו) אמרו על זה ראה הקב"ה לברא את העולם במדת הדין וראה שאינו מתקיים שפך בה מדת רחמים שנאמר ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים. ויש מי שפירש בזה שכפי סדר הנבראים היה ראוי שיהיו השפלים חמרים מצלי אורות כלל. כיון שהיו הראשונים נזרות מצלי חמרים והיו ביניהם הנרמים השמימיים שהם נכמים צעלי אורות והיו א"כ בהם ג' מדרגות השמים מהם קצות והאחת אמצעית בנתיים וזוהו אמרם שרצה הקב"ה לברא העולם במדת הדין שהוא רמז להיווה כלו חומר מצלי אורה אבל מפני שרצה שאין העולם מתקיים צהיותו בדין רואה לומר חומר בלי אורה כי הנה קיום הדברים ועמידתם הוא בצורתם. לכן שחק מדת רחמים עם מדת הדין רואה לומר האורה עם החומר יחד. כי כלשר ינביה השם את האדם כפי חומר מעשיו ויקרא מדת הדין וכלשר ירחם עליו כפי שלמות נפשו השכלית ויקרא מדת רחמים כי אין המדות מתחלפות בערכו יח' אלא בערך המקבלים. וההתפלספות הוה כלו בעיני הס דברים שאין להם שחר. כי אין ההומר מדת הדין ולא האורה מדת רחמים ולא רצה הקב"ה לברא חומר בלי אורה שאם כן לא יהיה לו מציאות. אבל ענין דברים אלאי הוא שאלהים הוא מדת הדין ורצה לומר שרצה הקב"ה לברא העולם במדת הדין

חסור התרגומות מעליהם צלמנו הזמן המצטרך להיות מאפרות שגם אחרי סורה מעליהם יתנועע חומר הצנים הריא תנועה מה בהשתנותה לקבל צורת האפרות עם היות שתהיה אותה התנועה חסרה להפקד הפועל עד שיבשל רשמה למרי. אבל יצטרך לזה זמן מה כי לא תפסק התנועה הריא חקך סור הפועל. ושכן היה מעשה בראשית כי כאשר אמר השם תואא הארץ תדשא הארץ ישראו המים הניעה הארץ והמים לשיקבלו חלקיהם צורת ההווה בהם עם היות שהנה האלמים לא הניע כי אם דבר יום ביומו כללו האמר היות בראשית ביום הששי הנה הארץ היתה מתנועעת מעצמה לא מהנעה הפועל מחוץ גם אחר הששי יום או יומים אבל מיד שזכנם יום השבת נתן הקב"ה למעשה בראשית טבע נח וזקק למה שהפסיק תנועתם המתחייבת מעצמה ועל זה נאמר ויכלו השמים הארץ וכל זבאם וכל אלהים וגומר ר"ל ששגלם ענין ההשוותם אבל היו עדן מתנועעים מעצמם לקבה שזכרתי אלא שהשם השקטם וכלה תנועתם ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה בשבת הימים. וכאשר הגיה והשקטם תנועתם בשביעי נאמר שכל מלאכתו ביום ה' לא בששי. וכדי שלא נחשוב מאמרו ויכל אלהים ביום השביעי שפעל ועשה ביום ההוא דבר הוצרך לומר עוד וישוב ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה שהודיע בזה שאמר כיון באמרו ויכל הוא שבת מכל מלאכתו כלומר בלא נמסרה עוד מכל מלאכתו כלל תנועה וזה אמר מכל מלאכתו הארץ שכל בלבד מהניע התנועה שהניע ביום הששי. אבל מהתנועה שהתנועה הארץ מפאת עצמה כל שבת בשביעי וזה דעתו במלותיו: **ועם** כל קצותיו ויפיו והתפלספותו אינו נכון ולא אמתי בעיני וזה מפיס ראשונה כמה שהשם הריא האלמית הראשונה שבמעשה בראשית להיות השבועות אשר אתנו היום כי זאת להיותה כפי הסדר הטבעי תצטרך זמן מוגבל להכין החומר ולכן יתנועע מעצמו אף בסור הפועל ממנו. ואין הדבר כן במעשה בראשית כי לא נהיו הדברים צלמנו הכנת החומר והמשך זמני כי בדבר ה' שמים נעשו וזעת בא דברו חלו הצורות בחמרים ולא התנועעו עוד הארץ ולא המים מעצמם כאשר הוא ביות הטבעית. ושנית שגם בהיות הטבעית לא יקרא שיתנועע החומר מעצמו אלא בעוד שלא חולו בו הצורה כי אז יתנועע החומר להכין עצמו לקבלה אבל אחרי שתחול הצורה בחומר ונמורה הריא אין ספק שלא יתנועע עוד החומר לא מכה הפועל ולא מעצמו לפי שכבר הניע לתכלית הכסף אלא השבע שהוא לקבל הצורה ולכן לא יתנועע עוד כלל והנה במ"ב חלו הצורות בחמרים דבר יום ביומו פתאום כראון הצורה. ולא יתכן לומר שהתנועעו עוד הארץ או המים מעצמם כיון שגשלה היותם וחלה צורתם. ושלשית שהשבת והכלות שזכר הכתוב כאן יחסה למלאכת השם ומעשהו כמ"ש ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו וישוב ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא. והוא המורה שעל מלאכת השם ומעשהו באמרה השבת והכלות ההוא לא על התנועה החסרה שהתנועה הארץ מעצמה כי היא אינה מלאכת השם ולא מעשהו וכ"כ שאינה בריאה שאמר על המלאכת השם מאין לדעת החכם הזה ואף יקרא שגם א"כ מאמר אשר ברא אלהים על תנועת הארץ מעצמה וזה כלו יוכיח שהדרך היה לא יתכן:

אמנם הנ"ל בזה הוא שכלת ויכלו וגם כן ויכל הם מלשון (תהלה קל"ט ב"ב) תכלית שגלה שגלחים. (איוב כ"א) ויכלו כבוד ימיהם כי כמו שבענין החומר נאמר ותחמר' בחמר ומענין צורה מצינו וייר' ה' אלהים ארץ וכל בלתינו ומענין הפועל כל פעל ה' למעשהו כן מענין התכלית נאמר ותכל להשקתו. ויכן שלמה את הבית ויכלהו וכן הוא ויכלו וכל. וכן דרשו בב"ר (מ"ג פרשה יוד) ויכלו השמים והארץ לכל תכלה ראיתי קץ. וענין הפ' הוא שהנה השלמות והתכלית ימלא ממנו ראשון וממנו אחרון. והראשון הוא קנין הצורה המשלמת והמעצמ' ההווה ההוא שבעבורה הוא מה שהוא חסר השלמות הראשון שגדלו גדל הפלוס' הנפש כשהוא שלמות ראשון לגשם שבעי כלי. ואמנם התכלית האחרון הוא הפעל שיעשה ההווה אחרי ההווהו כפי טבע צורתו כי הוא התכלית האחרון שאליה כיון השבע בהיותו והוא שלמותו בהחלם וכבר ביאר הפלוסוף חלקו שני התכליות האלה באמרו שהיה הראשון מהם תכלית ההווה והאחרון תכלית ההווה הזאתם ההוא שגדל ויעשה פרי מוליד בדומה לשמירת מינו והנה בצריאות בראשית הניע התכלית הראשון שהוא תכלית ההווה בכל יום למתהוה בו כי אז נשלמו הדברים היצורים בצורתיים והוא תכלית ההווה בהם. אבל התכלית האחרון והוא התכלית ההווה לפועל כ"א כפי טבעו וצורתו באמת לא הניעו אליו הנבראים בשבת ימי בראשית כי אם היות שקנו בהם הצורות שהשפיע בהם המשפיע הראשון יח' הנה הם לא התחילו לפעול פעולתם מעצמם על המנהג הטבעי שהוא תכליתם האחרון שבעבורם נבראו עד היום ה' שאז ברם יתברך והתחיל כל דבר לפעול כפי טבעו. וכאשר תבין זה תפרש פסוקי הפרשה על בוריים. כי הנה אחרי שהשלים מלאכת היום הששי אמר ויכלו השמים והארץ כלומר הנה הכלל היואל מספור מלאכת ששת הימים שזכר הוא שכבר קנו שלמותם ותכליתם ר"ל הראשון הצורתי. השמים שהוא רמו לדוד הראשון ולשכלים הנבדלים והארץ שהוא רמו ליסודות העולם השכל וכן כל הפועל זבאם שזכר השמים הם הגלגלים שקרא רקיע שזכרנו בשני והמאורות כלם שנעשו ברביעי. וזבא הארץ הם המורכבים מהיסודות צומח חי ואדם. והכוונה שכלם קנו צורתיים והניעו לתכלית' הראשון הצורתי בימי הבריאה כי על התכלית הראשון ההוא אמר ויכלו השמים והארץ וגו' ולפי שהיה זה המאמר כללות היואל מפרשיות פסוקי ימי הבריאה להיות יסוד למה שיאמר אחריו ולכן לא נזכר בפסוק הזה שם הפועל כי נסמך על מה שכבר נאמר בספור הימים והותרה בזה השאלה הא' ואמר הכתוב היום היות שכלו השמים והארץ וקבלו שלמותם הראשון ותכליתם הצורתי בשבת הימים הנה התכלית האחרון הוא תכלית על מנא שכל לפועל מעצמו ואורו כפי טבעו וצורתו כהול' בדומה זה באמת לא היה לנבראים הנבראים ולא הניע אלהים בשבת הימים כי לא שמשו בהם מעצמם על המנהג הטבעי אבל עמדו הדשא' והלחמים באותו מנח שזכרנו מבלי שוילדו בדומה. וכן הדנים והעוף כל

תכלו' ששת הימים. אמנם ביום השביעי הניע להם השלמות והתכלית כי אז התחיל כל דבר לפעול מעצמו ועל זה נאמר ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה ר"ל שביע' ה' נתן המשפיע הראשון יתברך למעשהו התכלית האחרון שבעבורו נבראו ר"ל שפעלו מעצמם ויולדו דומיהם להתחמך מינם. ומפני שאין כל הנבראים מולידים בדומה כ"א ההווה הנפסד בלבד לכן אמר בלשון סתמי בזה הפסוק מלאכתו לפי שמהמר ויכל אלהים להוויס ולנפסדים בלבד נהכוון שהם אשר התחילו ביום ה' לפעול ולהוליד מעצמם. וכבר גלו חז"ל אמר' מה שביארתיו מהתכלית הזה כמה שתקנו ליל שבת לומר אחר קדשת את יום השביעי לשמך תכלית מעשה שמים וארץ. ואף יהיה השבת תכלית מעשה שמים הפועלים בתנועותיהם ותכלית הארץ המקבל' והמתנועע' אם לא בזה הדרך שביארתיו וגם לזה כווננו כמה שאמרנו שנעשו שמים וארץ כלים להנח' הפועל היום. ומה שפירשו ויכל אלהים מלשון כלה כי הכל על התכלית האחרון נאמר ולהיותו נכסף אליו יתברך תרגמו וחמדו והכל לענין אחד נהכוון. והותרה בזה השאלה הב' ואמנם אמרו עוד וישוב ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה בא להניד שבאשר התחילה ההווה טבעית נפסקה ההווה האלמית שלא פעל עוד יתברך דבר מהפעלה הנפלאה שפעל בשבת הימים כי הנה שבתה ההווה האלמית הראשונה בסוף היום הששי והתחילה ההווה הבנייה שהיא הסבצית בתחלת היום ה' והיו החודש שהודיענו הכתוב דור ואינו א"כ מהמותר כי ג"כ הוא מכתוב הסבצית ואורוהים האומרים שספור מעשה בראשית אינו כי אם רמו להוויס הסבצית ושלא יורה על החודש המוחלט ובא לעוות הכתובים לאותו דעת נפסד. והכתוב הזה בלי ספק מכווננו ומבטלו לפי שאם היה הדבר כן לא היה ביום ה' נפסקת ונשבתה מלאכ' ה' אשר עשה בשבת הימים. ולא ידק אמרו שבת ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה כיון שתמיד העולם כמנהגו הוא נהג. אלא שעדות ה' נאמרה שהיתה מלאכתו בריאה מוחלטת אם מהעדר גמור ביום הראשון ואם יסמיס אבל לפי הרצון המוחלט וזולת המנהג שבענין בשאר הימים והיא הבריאה ששבת מומנה ביום השביעי ולא עשה ממנה עוד כל ימי הארץ ואם לא בדרך הפלא וכמו שאמר על זה אין כל חדש תחת השמש והותרה' עם מה שפרשתי השאלה השלישית. ובעבור שביום השביעי נחמברו שתי מעלות אחת שהחילו בריאות העולם לפעול ההווה הסבצית כפי טבעם ואורוהים כמ"ש ויכל אלהים ביום ה' ושנית שנגמרה ונשלמה בסוף הששי המלאכה האלמית שהיתה בזולת הטבע ולכן אמר ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו. כי היתה הברכה שמתחתיו יום שביעי והלאה יפעלו בריאות בראשית פעולותיהם בעצמם כפי הטבע המסודר והמוגבל בהם והנה נתיחסה וזה הברכה ליום השביעי ולא לבריות שגמרו שהפסד וגרעון הניברא ויוחס בלשון הכתוב ליום שנעשה בו כמהמר הנביא (ירמיה כ') ארור יום אשר יולדתי בו. (איוב ג') יאבד יום אולד בו כן ברכת הדבר תיוחס ליום שהתחיל בו והיה הקדוש שקדש והבדיל לכבוד ולתפארת את יום השביעי בעבור שבהכנסו נשלמה ונגמרה מלאכת שמים וארץ כי כמו שהאדם צבטתו מלאכה יקרה יעשה אחר גמירתה משהיה ויום סוב כן אחר השלמת מלאכת שמים וארץ בא השבת המוקדש לזירות על שלמות המלאכה ונגמרה הנה התבאר מזה שעינו ויברך אלהים הוא להוליד בדומה דוגמת מה שנאמר בדנים ובאדם. ויברך אותם אלהים והוא ויכל אלהים שעינו ויקדש אותו הוא כנגד וישוב ביום השביעי כי הקדושה היא שהבדילו והפרישו בקדושה ושלמותו להוראתו על גמר המלאכה האלמית שנעשתה בשבת הימים והמנוחה והענוג בא על זה ומה שזכר דרשו שדרשו ויקדש מלשון קדושין לפי שהיום ההוא נקדש להיות מיוחד אליו יתברך בקדושתו והותרה בזה השאלה הד'. וכן הותרה השאלה הס' שהיא למד בך וקדש היום השביעי שלא פעל דבר ולא קדש את הימים שפעל ועשה בהם כי הנה היה זה לפי שהשביעי מורה עלינו והשלמת מלאכת מעשה בראשית וקדש לכן היה היתה נשלמת. ולכן לא היתה'ש מנוחה וענוג ואין השבת אם כן מורה על ההפך כי אם על מעשה ה' כי מורה הוא ששבת בשבת הימים ועל ההווה הסבצית שהתחילה בצורתו יום. ומפני שאמר הכתוב ויברך כנגד ההווה הסבצית שאז התחילה ואמר ויקדש כנגד ההווה האלמית שנגמרה לכן ביאר הכתוב ונתן טעם על בניהם ואמר על ויקדש דסמך ליה כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא ר"ל שהיה ראוי לקדשו כיון שבו נגמרה מלאכת השם מאין שגברא במעשה בראשית שביום הראשון נברא' התחלות ים מאין. ובשאר הימים נבראו הצורות ים מאין ותחשבו אחר שלא היופעלו' וכנגד הברכה אמר מלת נשמות ר"ל שברך את היום השביעי למה שנתן לבריאותיו ביום ההוא ברכה מעליה להתעצד היותם בהולדת דומיהם והוא אמרו לעשות כי נתן כח בשרשים אשר ברא לשיעשו כמותם. וכבר שאלה מפרושים לר' יהושע (ב"ר פרשה כ"ח) בכמה ימי' ברא הקב"ה את עולמו וסביבה ששה ימים אמרה ומשם ואילך עולם עולם והישיבה דבי' יהושע שהיה מאוץ זווים ר"ל שששבת הימים ברא ה' חדשה חדשה דברים שלא היו קודם לכן ומפני ואילך התמידה אותה ההוה והיא הוויס' להודוהו הפסוקים בהרכבה והחומר והצורה בהויה והותרה בזה השאלה הששית. ומפני שלא היה ביום השביעי מעשה ולא מלאכה מיוחדת כמלאכות שאר הימים לכן לא נאמר בו ויהי ערב ויהי בקר יום שביעי כמו שנאמר בשאר ימי בראשית כי לא היה השביעי דומה להם בענין המלאכה ומלאכת הערב והבקר תמיד על הזמן והזמן על התנועה אבל ביום התנועה לא היה קראו לזכור הזמן המיוחד אל התנועה. והותרה בזה השאלה השביעי. והמקובלים אמרו. שבעבור שהיה השביעי דומה לעולם הנשמות לא נאמר בו ערב ובקר כי הוא כלו אור לא ערב וחסך כלל. עד שבדבריהם ר"ל קראו השכר הרומח בשם שבת וכמו שאמרנו עולם שכלו שבת. ואמר (פ"ג דף ט' ע"א) מי שפרט בערב שבת ויכלל בשבת. ומפני כי אמר ששקולת מלות שבת כנגד כל המלות לפי שהוא רומז לשכר הנפשי שהוא שזר הנשמות כלם. ובב"ר (פרשה י"א) אמרו אמרה שבת לפני הקב"ה לכל נחת בן זוג ולי לא נחת בן זוג אמר לה כנסת ישראל תהיה בת זוגך וכיון שעמדו על הר סיני אמר להם הו' זכורים לאותו דבר שאמרתי לשבת

לשבת שבת ישראל תהיה צה ז' וז' ה' (שמות כ' ח') וזכור את יום השבת לקדשו. וכבר חשבו אנשים מצינו עמו לפרש המאמר הזה על השכל הפועל. ועל השכל אשר בנה. אבל כוונת השלמים ההם רחקה מהפירושים ההם וגם נפשי בחלה בהם. ואחרים פירשו ששאר המצוות שנצטוו בעשרת הדברות יש להם סמך עם השכל אלא השבת שהשכל ימאנה להיות מורה על הדוש העולם שלא הגיע שייעד עליו ויאמיתו ויהייתה התשובה נכסת ישראל תהיה צה ז' וז' לפי שהם ראו המצות הנדולות האותיות והמופתים אשר נעשו בנארים המעשים על אמתת חידוש העולם ומצות השבת מורה עליו. האמנם כפי הדרך שבארתי מהמקובלים יהיה פירוש המאמר הזה אלא יום ויום מימי בראשית היה לו בן זוג והוא הנמצא שבצבא בו כי הוא המנוח אוחס אמנם השבת מפני שלא נברא בו שום דבר היה מצליחם שום זוג נברא מתיאם ומיוחד אליו ולכן השיבו יתברך כנסת ישראל תהיה צה ז' וז' כי הוא הנמצא המיוחד לשבת או בשמירתו בעולם הזה ואם במנוחתו בו לעולם הבא שכלו שבת כי הנה ישראל יש להם חלק לעולם הבא ולכן הם בן זוג לשבת המורה עליו וכמו שתקנו בתפלה השבת ולא נתתו ה' אליהו וכו' שרצו שלא יום בשמירת השבת לזולת כמו שז"ל לבני ישראל: שם לבח נברא העולם ב' ימים ולא בששת ימים

וַיִּשְׂאָר עתה לחקור למה היו ימי בראשית ששה וביים השביעי שבת כי הנה ההוי הראשונה האלהית לא נברכה אל המשכות זמנים מפני הכנות החומר והשתנותו כי בתחלת הבריאה החומר והזורה והמקרים אשר בהם נמצאו בעת צא דברו לא בימים מוגבלים. ואם היה הקב"ה יכול לברוא עולמו בשעה אחת למה זה בראו בששה ימים ומה ראה על ככה ומה הגיעו אליו. כי אם נאמר כדברי הרב המורה ומשך אחריו הרלב"ג שהיה מספר הימים כמספר חלקי העולם שנבראו בהם זה באמת לא יתכן כי אם היה כן היה ראוי שתהיה הבריאה כלה כפי מיני הנבראים במספרם כמשפט והיה ראוי שיהיו ימים רבים לאלפים ולמלאכת אדם במספר השעה בלבד ואם לפי מאמרות בראשית היה ראוי שיהיו עשרה ימים כיון שבעשרה מאמרות נברא העולם ולמה זה בא מאמר אחד ביום אחד וביים שתי מאמרות וביים השלישי שלשה מאמרות ולחזו כמה היו הימים ששה לא פחות ולא יותר באמת הלא דבר הוא ואין לנו אופן להגיע לדעת שבת זה כי אם בדרך רמז כי הרמזות הם תכלית עולמים בפעולות האלהיות. והיותר נאות לזה הוא שהיו ימי בראשית כמספר הזה להעיד ולרמזו שיהיה קיומו של העולם ששת אלפים שנה שיומו של הקב"ה אלף שנים וביים השביעי יהיה הפסק וביניהם ועל זה נאמר (שמות כ' י"א) כי ששת ימים עשה ה' את השמים ולא אמר כי בששת ימים להודיע שנות מלך היה שתעמוד מלכות שמים וארץ ששת ימים וביים השביעי תשבות. ולרמז לו ג"כ בזה מאות השבת והשערה והיכול ואשר השביעיות כלם. ואני כבר ביארתי במאמר השביעי מספר פעולות אלהים אך ראוי שיוכן הדעה היה מספרד העולם אם בהפסד השמטה ואם בהפסד היכול וזהו וישר וישר כפי השינוי והאומות בדברי התורה הנביאים והכתובים ומקובל מדברי חז"ל בכמה מקומות וגם חכמי קדמוני הפלסופים היו מאמינים בו. ולכן יורה שרמזו מה שנברא בכל יום מששת ימי בראשית על מה שעתיד להיות בכל אלף מששת אלפי העולם שכבר כתב זה הרמב"ן בס' התורה. והנה קדמו בו בתחלה רבי אברהם בן חייה שהביא בספרו אבל היו דרכיהם מתחלפים. ומאמר ראיתי בדרך כל אחד מהם ספקות בחרתי אני בזה דרך אחר יותר נאות ומתישב אלאי וכל דרך איש ישר צעיר. כיצד מיום הראשון נברא האור ובא אחריו החשך והיה זה רמז לאדם הראשון שהיה צ"ל והנהגת השם ועבודתו וההוראה עמיה שראו בקיום וביים זה הוא בא החשך במאור וגרשו משם גם היה האור הראשון רומז לאדם בלדקתו וישרו ובא אחריו החשך קין בנו. גם היה האור רומז למעלה שם והחמיתו ובא אחריו חשך אנוס שהתחילו לעבוד עבודת כוכבים בדורו כדבריהם ז"ל שכל זה היה ביום הראשון. וביים השני היה רקיע בתוך המים והבדיל בין מים העליונים למים התחתונים בזהו הארץ כלה חסו. או היה הבדל בין המים העליונים עולמים כפי כל אחד מהפירושים שזכרתי והיה זה רמז לאברהם שגורל באלף השני בזהו כל העולם כלו בזהו האמונות והוא הבדיל בין המים העליונים בין האמונות האמתיות למים התחתונים לאמונות הכוזבות. ביום השלישי נראת היבשה והולידה והנמיחה כן באלף ג' ביום הראשון ללולים בגלותם כעופרת במים אדירים נאלו ממארים וביניהם אמותם נראתה והתפרסמה האומה הקדושה ואמחו בה בקבלת המצוות על הר כפי עין החיים ועין הדעת. ולפי שאלף השלישי הוא קבלו ישראל שתי עובות עולמות הגאולה והתורה לכן נאמר ביום השלישי היה שתי פעמים כי טוב. וביים הרביעי נבראו המאורות השמש והירח והכוכבים וזה רמז לזאת ראשון ולבית שני שהיו שניהם באלף הרביעי כי עם היות שזכה הבית הראשון בסוף האלף השלישי הנה רוב עמידתו היתה באלף הרביעי והוא המאור הגדול המאיר לארץ ולדירים עליה בגבורה ובשכינה וזכות הקדש אורים ותומים ואם מן השמים הארון והכרובים ואשר הקדושות שהיו בו שבעבורם היה לכל בני ישראל אור צמושבותם. והמאור הקטן היה רומז לבית שני. והכוכבים הם רמז למלכים ולנביאים שהיו צבית ראשון ולאנשי כנסת הגדולה שהיו צבית שני והיה כל הטוב אשר הוסיף השם לעמו והמעלה אשר הגיעה אליהם הכל היה בזה האלף הרביעי עד כופו שאז חשבו מאוריהם בחיבת הבית. וביים החמישי אמר ישראל הרביעי עד כופו שאז חשבו מאוריהם היו באלף ה' אחר חורבן הבית שני מושלות בדרך הנבחרת פעם זה ופעם זה מאן דאליס נבר וכענין שאמר (חבקוק א' י"ד) ותעשה אדם כדני הים כרמש לא מושל בו. והנה שרץ הים רומז לאותו ז' האומות אשר לרבוין ונטיפתן בנות ופרים ורבים נמשלו לשרים. ושוף יוסף על הארץ רומז על מלכיהם והנהגותם הגדולים שנבראו בזה היום ה' היו רומז לקיסרים ומלכי הארמה הגדולים והעולמים

שהיו מולכים בכפא וכופשים תחיהם שאר המלכויות ומהם אותם שנבראו בה' וביים הששי נבראו הבהמות והחיות והאדם באחריתם רומז לאלף הששי שבו מלכי האדמה היה כל אחד מהם מושל במחוז לפי שכבר נאלו מתחת המלכות שמשלה בכפא. וזריאת אדם באחרונה הוא רמז למשיח דקינו כיבא באלף הששי ולכן נאמר בבריאתו פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשוה ורדו בדגת הים ובעוף השמים ובבהמה ובכל הרמש הרומש על הארץ. שכן ישראל בזמן גאולתם עם היותם נאחרים מעט מהרבה תהיה צבית ה' עמם להפירות ולהכריות אותם ויבשו את הארץ הקדושה וירדו ומשלו בנתת הים ובעוף השמים ובכל החית הרומשת על הארץ ולפי שאז יתברכו תבואות ארץ ישראל במאמר הנביא (יהושעל ל"ו ח') ואחם הרי ישראל ענפיהם תחנו וגו' לכן נאמר לאדם הנה נתתי לכם את כל עשב זרע זרע אשר על פני כל הארץ ואת כל עץ אשר בו פרי עץ זרע לכם יהיה לאכלה וכבר זכרתי למעלה מה שאמר רבי אליעזר הגדול לרבי עקיבא תלמידו בהיותם הולכים בדרך שנברא אדם בשני לרמז למשיח בן דוד כיבא באלף הששי ולא בסופו:

וְאַחֲרָי מה שביארתי בענין שבת וסענת שבת הימים כמה שביארתי לך ראיתי להעידך על מאמר אחד שאמרו בב"ר כללו בו הקדושים ההם השעמים אשר ביארתי והוא אמרם הם (פרשה יוד) ר' שיליה לרבי ישמעאל ברבי יוחי אמר ליה שמעת מאבין מהו ויכל אלהים ביום השביעי אתמהא והלא ביום השביעי לא נעשה דבר אמר ליה כזה שהוא הכה בקורנם על הסדן הנציה מנעוד יום והורידה ממתחבך. אמר רבי שמעון בן יוחאי כבר ודס שאינו יודע לכוין עתיו ורבינו ולא שעותיו הוא מוסיף מחול על הקדש משום ספק אבל הקב"ה שהוא יודע רעיו עתיו ושעותיו נכנס בו כחוס השערה נניבא ורבוני נניבא אמר משל למלך ששעה לו חופה וזוירה וזוירה ומה היתה החופה חסרה כלה שתכנס לחופה כן מה היה חסר שבת ורבינן אמרו למלך ששעה לו סענת מה היתה חסרה חותם שלו כן מה היה העולם חסר שבת. וזה א' מן הדברים שזנו לחלמי המלך ויכל בששי וסענות ביום השביעי ע"כ. והכוונה בדעות הסלמים האלה היא שר' שאל אך נאמר ויכל אלהים ביום השביעי כי הנה בששי כלתה המלאכה לא בשביעי ורבי ישמעאל בשם אביו הביב על זה שששית הימים נעשתה המלאכה האלהית שקדמה אליה. ולכן טעה משלו כמי שהוא מכה בקורנם על הסדן כי מהידוע כי ההנציה בקורנם הוא פלס המעשה ועקר העמל והסורה כי האדם יצוינו למעלה בזה ורועו כנגד טבעו שהוא כבד וגדול. אבל ההורדה היא נעשית מעשה ופי טבע הנרול היוור למטה לארץ והטענה הטבעית היא אשר בירידה היא היתה תכלית ההנציה ששעשית כנגד הטבע בזה זרוע הפועל. כן היה הענין באמת שמלאכת שבת הימים היתה ההנציה ר"ל מעשה אלהים הגדול והמורל בזה הבב"ח והיא היתה הפעולה אשר כנגד הטבע המורה על כח הפועל הבב"ח. וביים השביעי היתה התנועה הטבעית שאף היתה היות הדברים כפי טבעם ועלמותם והיא היתה תכלית הפעולה העלומה אשר כנגד הטבע ששעשית הראשונה. אם כן רבי ישמעאל נטה בדבריו אלה למה שביארתי כפי הפשט בויכל אלהים ביום ה' שהיתה מלאכת ששת הימים אלהית לא כפי המהגה השביעי ולא כפי טבע הפועל אותה ההנציה הנרול למעלה כנגד טבעו כפי כח הפועל ושביום השביעי התחילה ההוי הטבעית שהיא תכלית הראשונה האלהית אשר דמה לירידת הקורנם כפי טבעו. אמנם רבי שמעון הביב לשאלה בדרכים מדרכי ההכמה מטבע הזמן והעשה ר"ל שהעשה שהוא תכלית הזמן העובר הוא עולמו התחלת הזמן העתיד ולזה אינו מהנכס ביאמר ויכל אלהים ביום השביעי לא שבאותו עתה שהשלים מלאכתו שהיה סוף הששי אותה עתה עולמו היה התחלת השביעי ומאחורה בחינה זקק אמרו ויכל אלהים ביום השביעי כי הוא יח' לא היה צריך להבי' מחול על הקדש משום ספק. ואמנם נניבא הבין בדרך המקובלים שהיה יום השבת רומז לעולם הנשמות ולשכר הרוחני. ולביות שכר העולם ההוא תכלית העולם הזה לכן נאמר ויכל אלהים ביום השביעי כי עם השליש הרוחני שמורה עליו היום השביעי נחן תכלית ותשלום לכל מלאכתו כי כל מה שקודם התכלית הוא בעבור התכלית והוא אמרו מה היתה חופה חסרה כלה כן מה היה העולם חסר אלא שבת בא שבת ובו השלים וכלה הכל ר"ל שהיה השבת המורה על העולם הרוחני ככלה שכל החופה נעשת בשבילה. כן העולם הזה נעשה בשביל קנין העולם הבא. ורבינן לקחו להם הדרך שזכרתי מהרמז והיא שבת ימי בראשית רומזים לאלפי קיום העולם ועמידתו והיום השביעי מורה על שבתו ולכן אמרו שהיה העולם כסענת צענולו ותמונתו ושעממי שאל יחשוב אדם שהיה העולם קדמון בקדמות שבת לכן היה השבת כי הוא מורה על צעול העולם וסביתו והיה א"כ השבת חותמו של הקב"ה כי הוא המורה שלה הארץ ומלואה הוא בראו והוא יפסידהו כדמותו כי הוא כלו כחומר ביד היוצר. הרי לך מבואר שכל מה שכתבתי בפירוש פרשת השבת ורמזותיו שיערו אלה החסידים ראשונים במשליהם וחדותם:

ארה תולדות השמים והארץ וכו'. עד לשמור דרך עין החיים. הנה צפרה הזאת הגדולה בכמותה וסודותיה שיערתי ששנה חלקים. האחד הוא בהקדמת תחלתו אלה תולדות השמים וגו' עד והשקה את כל פני האדמה. והחלק הב' הוא בספור יצירת האדם תחלתו ויור' ה' אלהים את האדם עד ויהי האדם לנפש חיה. והחלק הג' הוא בספור בנין וסודותיו תחלתו ויפ' ה' אלהים עד לעבדה ולשמרה. והחלק הד' הוא בספור מה מזה הכה לאדם תחלתו ויז' ה' אלהים עד מות המות. והחלק ה' הוא ביצירת האשה וזווגה עם אדם תחלתו ויאמר ה' אלהים לא טוב היות האדם עד והיו לבשר אחד. והחלק הששי הוא בחטא אדם תחלתו והנחש היה ערום עד הנחש השיאני ואוכל. והחלק השביעי הוא בעונש אדם ובאשה וקללותיהם תחלתו ויאמר ה' אלהים אל הנחש עד כחנות עיר ולנשים. והחלק ח' הוא מגורש האדם מג' תחלתו מן האדם היה כאחד מבע

השאלה ה' באלמרו ויהי האדם לפני חיה כי כמו שכתב רש"י אף בהמה והיה נקראים נפש חיה ומה היתרון שנתן לו בזה עליהם. אמנם מה שחקן זו רש"י שנשמתו של אדם חיה מכלל מפני שנחשדש בה דעת ודבור אינו מספיק כי אין שלמות הנפשות בנחות ויתר ואין הנפש האנושית יותר חיה מסוג החיות אבל הן נכללות באמת בעולם ובזמן והראש"י פירש שהלך האדם מיד כחיות ולא כחיותות והוא באמת יתרון מעט ומדרגה שפלה לאדם שגדמה למיירות הנזכרת ב"ל". ואנקלות תרגם" לנפש חיה לרוח ממללא וכן פירשו הרמב"ן נפש חיה שהיה חיה חמוד נחית בלתי מיתה לא נפסדת אבל כל זה איננו שווה לי אחר שהכתוב קרא לכל בעלי חיים נפש חיה :

השאלה ה' בענין בן והיא כי לא ימלט הדבר מחלוקה אם שנאמר שהיה מטע הן ולמינותיו בימי בראשית ממלאכת היום ה' כמ"כ ב"ר (פרשה ט"ו) ופרקי ר' אליעזר ג"כ. ויקשה למה לא נזכר עינוי בנולדת יוסף ג' ונזכר כאן אחרי פרשת ויכלו כי אף שנפרש ויטע ה' אלהים וימחזקו כבוד נטע וכבר נזכר כדרך הראש"י עדין תשאר השאלה למה לא נזכר כל דבר במקומו בסדר ראוי והטעם ולא נזכר לפרס הפסוקים או שנאמר שאחרי ששם ימים עשה הן ויקשה למה אמרו ויטע ה' אלהים וימחזקו כי אלהים כי אחרי ששם ימי בראשית שנתה המלאכה האלהית והאריך עשה מעשה והולידה והמחיה ולכן לא היה ראוי ליהם הכתוב הנטיעה והמחיה הזאת אליו יתברך כאלו היתה מכלל הבריאה הראשונה שנתחמה אליו שהיה כפי רצונו :

השאלה ה' באלמרו וימחזקו ה' אלהים מן האדמה כל עץ נחמד למראה ועוב למאכל ועץ החיים בחור הן ועץ הדעת טוב ורע כי הנה אחרי זכרון כל העצים שהמחזק השם ועץ החיים ועץ הדעת בכלם על כלם היה ראוי שיאמר בחור הן כיון שכלם היו שמה לא שיאמר על עץ החיים לבד שהוא בחור הן ועץ הדעת טוב ורע שזכר אחריו לא ידענו אם היה בחור הן אם לא אלא שהאשה הדברה לנחש אמרו ונאמר העץ אשר בחור הן מורה שבתוך הן ג"כ היה עץ הדעת ולכן יקשה למה לא אמר הכתוב בחור הן על שניהם יחד ואמרו בלבד על עץ החיים :

השאלה ה' בענין הנהרות והוא שאתה תראה שניפשו שזכר ראשונה הניד הארץ שהיה כובץ כמ"ס הוא הכובץ את כל ארץ החיילים והדברים שימלאו שמה באלמרו אשר שם הכובץ וכו' אמנם בזהר השני והוא גיחון. והשלישי שהוא חקל זכר הארץ לבד שיכובצו כמ"ס הוא הכובץ את כל ארץ כוש הוא הסולק קדמת אשור אבל לא זכר הדברים שימלאו שם. אמנם בזהר הד' לא זכר הארץ שיכובצו ולא הדברים שימלאו זו אבל אמר בלבד והנהר הרביעי הוא הפרת :

השאלה ה' באלמרו וימחזקו ה' אלהים מן האדמה כל עץ נחמד למראה ועוב למאכל ועץ החיים בחור הן ועץ הדעת טוב ורע כי הנה אחרי זכרון כל העצים שהמחזק השם ועץ החיים ועץ הדעת בכלם על כלם היה ראוי שיאמר בחור הן כיון שכלם היו שמה לא שיאמר על עץ החיים לבד שהוא בחור הן ועץ הדעת טוב ורע שזכר אחריו לא ידענו אם היה בחור הן אם לא אלא שהאשה הדברה לנחש אמרו ונאמר העץ אשר בחור הן מורה שבתוך הן ג"כ היה עץ הדעת ולכן יקשה למה לא אמר הכתוב בחור הן על שניהם יחד ואמרו בלבד על עץ החיים :

השאלה ה' באלמרו וימחזקו ה' אלהים מן האדמה כל עץ נחמד למראה ועוב למאכל ועץ החיים בחור הן ועץ הדעת טוב ורע כי הנה אחרי זכרון כל העצים שהמחזק השם ועץ החיים ועץ הדעת בכלם על כלם היה ראוי שיאמר בחור הן כיון שכלם היו שמה לא שיאמר על עץ החיים לבד שהוא בחור הן ועץ הדעת טוב ורע שזכר אחריו לא ידענו אם היה בחור הן אם לא אלא שהאשה הדברה לנחש אמרו ונאמר העץ אשר בחור הן מורה שבתוך הן ג"כ היה עץ הדעת ולכן יקשה למה לא אמר הכתוב בחור הן על שניהם יחד ואמרו בלבד על עץ החיים :

השאלה ה' באלמרו וימחזקו ה' אלהים מן האדמה כל עץ נחמד למראה ועוב למאכל ועץ החיים בחור הן ועץ הדעת טוב ורע כי הנה אחרי זכרון כל העצים שהמחזק השם ועץ החיים ועץ הדעת בכלם על כלם היה ראוי שיאמר בחור הן כיון שכלם היו שמה לא שיאמר על עץ החיים לבד שהוא בחור הן ועץ הדעת טוב ורע שזכר אחריו לא ידענו אם היה בחור הן אם לא אלא שהאשה הדברה לנחש אמרו ונאמר העץ אשר בחור הן מורה שבתוך הן ג"כ היה עץ הדעת ולכן יקשה למה לא אמר הכתוב בחור הן על שניהם יחד ואמרו בלבד על עץ החיים :

השאלה ה' באלמרו וימחזקו ה' אלהים מן האדמה כל עץ נחמד למראה ועוב למאכל ועץ החיים בחור הן ועץ הדעת טוב ורע כי הנה אחרי זכרון כל העצים שהמחזק השם ועץ החיים ועץ הדעת בכלם על כלם היה ראוי שיאמר בחור הן כיון שכלם היו שמה לא שיאמר על עץ החיים לבד שהוא בחור הן ועץ הדעת טוב ורע שזכר אחריו לא ידענו אם היה בחור הן אם לא אלא שהאשה הדברה לנחש אמרו ונאמר העץ אשר בחור הן מורה שבתוך הן ג"כ היה עץ הדעת ולכן יקשה למה לא אמר הכתוב בחור הן על שניהם יחד ואמרו בלבד על עץ החיים :

עד לשמור את דרך עץ החיים. והנה מעיר הפסוק והשאלות אשר שערתי בכל פסוקי ס' הזאת וחלקיה אח"כ נבקש דרך או דרכים נאותים וראויים לתשובתם עם פירושי הפסוקים :

השאלה הראשונה ב' אלה תולדות השמים והארץ ויקשה הפסוק הזה מה פנים הא' שלא ידענו מה הן התולדות שזכר הכתוב בבאן ואם נפרשם על מלאכת ששת הימים שנזכרו למעלה כדברי רש"י והראש"י וברלב"ג יקשה הענין בעמלו כי לא היה צורך ביריעה הזאת. ויקשה עוד באלמרו בהבראש ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים כי זה על מלאכת היום הא' נאמר לא על מלאכת שאר הימים שהם התולדות עד שמפני זה הוצרך רש"י לומר שהכל נברא ביום הראשון וכבר זכרתי מה שיש בדעת ה' מהכחשת הפסוקים וגם שאם היה הפסוק הזה ביום מה שנזכר נזכר בספור תולדות השמים והארץ הנה ראוי שיכתב למעלה בסוף היום השני קודם פרשת ויכלו לא שיכתב כאן בתחלת זה הספור בפרשה פתוחה ואם מפרש תולדות השמים והארץ על היום המספר והשני שיזכור אחר זה כמו שפי' הרמב"ן ויקשה אמרו וכל שיהי השדה ערס וימחזקו עס וא"י העטף שורה היותו ענין אחר ולא בראש התולדות אשר זכר ויקשה בפסוק הזה שנית מלת בהבראש שאין לה ענין לפי שאם בא הכתוב להורות הזמן היה די באלמרו ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים ומה ענין אמרו עוד בהבראש וחו"ל דרשו (ב"ר פרשה ו') בהבראש בה' בראש ואני לפרש פשוטו של הפסוק בלתי. ויקשה שלישית שבפסוק הזה יקדים ראשונה שמים לארץ באלמרו אלה תולדות השמים והארץ ואחר כך יקדים ארץ לשמים באלמרו ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים. השאלה ה' בפסוק וכל שיהי השדה ערס יהיה צאצא. והוא כי למה זה הוצרך הקב"ה להודיע מה שלא היה בעולם מהשני והעשירי קודם שהמטיר השם והיה די שיאמר שאחר שהמטיר השם על הארץ המיח חזיר לבהמה ועשב לעבודת האדם אבל הודעת מה שלא היה קודם מניחות הדבר אין ספק שאינו כי אם העדר מאותו דבר ולא מינוי שאמר הכתוב כן בהיות דבר אחר להיות לכל דבר בנאותו שמהן נמשך :

השאלה ה' היא אף יאמר הכתוב ה' אלהים מן האדמה כל עץ נחמד למראה ועוב למאכל ועץ החיים בחור הן ועץ הדעת טוב ורע כי הנה אחרי זכרון כל העצים שהמחזק השם ועץ החיים ועץ הדעת בכלם על כלם היה ראוי שיאמר בחור הן כיון שכלם היו שמה לא שיאמר על עץ החיים לבד שהוא בחור הן ועץ הדעת טוב ורע שזכר אחריו לא ידענו אם היה בחור הן אם לא אלא שהאשה הדברה לנחש אמרו ונאמר העץ אשר בחור הן מורה שבתוך הן ג"כ היה עץ הדעת ולכן יקשה למה לא אמר הכתוב בחור הן על שניהם יחד ואמרו בלבד על עץ החיים :

השאלה ה' באלמרו וימחזקו ה' אלהים מן האדמה כל עץ נחמד למראה ועוב למאכל ועץ החיים בחור הן ועץ הדעת טוב ורע כי הנה אחרי זכרון כל העצים שהמחזק השם ועץ החיים ועץ הדעת בכלם על כלם היה ראוי שיאמר בחור הן כיון שכלם היו שמה לא שיאמר על עץ החיים לבד שהוא בחור הן ועץ הדעת טוב ורע שזכר אחריו לא ידענו אם היה בחור הן אם לא אלא שהאשה הדברה לנחש אמרו ונאמר העץ אשר בחור הן מורה שבתוך הן ג"כ היה עץ הדעת ולכן יקשה למה לא אמר הכתוב בחור הן על שניהם יחד ואמרו בלבד על עץ החיים :

השאלה ה' באלמרו וימחזקו ה' אלהים מן האדמה כל עץ נחמד למראה ועוב למאכל ועץ החיים בחור הן ועץ הדעת טוב ורע כי הנה אחרי זכרון כל העצים שהמחזק השם ועץ החיים ועץ הדעת בכלם על כלם היה ראוי שיאמר בחור הן כיון שכלם היו שמה לא שיאמר על עץ החיים לבד שהוא בחור הן ועץ הדעת טוב ורע שזכר אחריו לא ידענו אם היה בחור הן אם לא אלא שהאשה הדברה לנחש אמרו ונאמר העץ אשר בחור הן מורה שבתוך הן ג"כ היה עץ הדעת ולכן יקשה למה לא אמר הכתוב בחור הן על שניהם יחד ואמרו בלבד על עץ החיים :

השאלה ה' באלמרו וימחזקו ה' אלהים מן האדמה כל עץ נחמד למראה ועוב למאכל ועץ החיים בחור הן ועץ הדעת טוב ורע כי הנה אחרי זכרון כל העצים שהמחזק השם ועץ החיים ועץ הדעת בכלם על כלם היה ראוי שיאמר בחור הן כיון שכלם היו שמה לא שיאמר על עץ החיים לבד שהוא בחור הן ועץ הדעת טוב ורע שזכר אחריו לא ידענו אם היה בחור הן אם לא אלא שהאשה הדברה לנחש אמרו ונאמר העץ אשר בחור הן מורה שבתוך הן ג"כ היה עץ הדעת ולכן יקשה למה לא אמר הכתוב בחור הן על שניהם יחד ואמרו בלבד על עץ החיים :

דבר עומד בפני התשובה אף שלא זכר הכתוב דבר מתשובתו. ומאמר מות תמות יורה על הטעם לא שיהיה בן מות כדברי הרמב"ן :

השאלה הי"ו במאמר לא מוזג היות האדם לבדו כי מן זה אמר שיהיה אדם לבדו שהולך ית' לומר שאינו טוב והנה הכתוב מעיד שזכר ונקבה ברא אותם ולא טלה א"כ במחשבו להיות אדם לבדו כ"ש שמיאות האשה היה להכרח המין ולא היה אפשר להיות בלתי ואיך אמר אס כן אפשר לו עוד כאלו האשה לעזר נבראת לא להכרח :

השאלה הי"ז באמרו וייר' ה' אלהים מן האדמה כל חית השדה וגו' והיא כי מה ענין זה לכאן. ואם בא הכתוב לספר יצירת האשה למה זה זכר בחור ספורת קריאת תמות לכל הב"ח שאינו מהדרוש אף שיצירת האשה כבר נזכרה ביום הששי ומה צורך בשטותה פה וכמו שפאלתי ביצירת האדם ויקשה בכלל זה שאם בא הכתוב להגיד שאם הניח תמות הדברים כפי השכלתו מדוע אמר בלבד חית השדה ועוף השמים ולא זכר יסודות ואמחים דוממים ומתכות ושאר הנמצאים עצמים ומקרים שהיה ראוי להניח להם גם כן תמות :

השאלה הי"ח באמרו וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה הוא שמו כי הנה נפש חיה הוא שם כולל לבוט החי ואינו שם מיוחד למין וזאת מין. ויקשה גם כן מאשר בא הפסוק הזה הוץ ממקומו הראוי כי הוא בא קודם ויקרא האדם תמות והיה מהראוי שאחרי זכרון קריאת השמות יאמר שכל אשר יקרא לו אדם הוא שמו גם כי לא יסכים שם זה סופים דקרא שהוא ולאדם לא מלא עזר כנגדו כי איך ימלא בחיה ובבהמה ובחיה נקבה ראוייה לעזרת אדם וחברתו :

השאלה הי"ט באמרו ויפל ה' אלהים הרדמה על האדם וישן כי למה זה יחס התרדמה הזאת לאלהים ולמה אמר תרדמה ולא שינה או תנומה והיה לו לומר ויהי בעת שנת אדם כי ידוע כי האדם ישן בעצמו לתנוחת כחותיו ואם הוא טועל טבעי למה יוחס לאל כי הנה לא נתיחסו בכתבי הקדש לש"י הדברים כי אם להיווצר סבה קרוב' במציאות :

השאלה הכ"א בפסוק זאת הפעם עשם מעצמי ובשר מבשרי לראת יקרא אשה כי מאי' לוקחת זאת. וגם זה המאמר יקשה מפניו. א' שהיה לו לומר זאת האשה עשם מעצמי וגומר ולא זאת הפעם. כאלו היתה לו בראשונה אשה אחת בלתי הנוגה לו ובזאת הפעם מלא אשה כנגדו והב' אמרו לראת יקרא אשה היה לו לומר אדמה כי היא נגזרת מאדם כי בן היה שמו לא איש. ויקשה ג' אמרו בלתי האשה לוקחת מעצמי ובשרי היה ראוי שיגזר שמה משמו כי רבות מנקבות הב"ח יקראו בשם הזכרים שלהם כמו פרה מפר וסופיא מקום וכנשה מכבש. ויולת רבים אס היות שלא נברא הנקבות והמה מלכות הזכרים שלהם. ומה הפעם ששמה בזה א"כ ומה ענין אמרם ו"ל (ב"ר פרעה י"ב) מכאן שנברא העולם בלשון הקדש. ואולי שהשמות והגזרים היו כלם מועתקים מלשון אחרת ללשונו הקדש :

השאלה הכ"ב באמרו על כן יעזוב איש וגו' והיא כי מה הפעם שכתוב שהיה חיה עשם אדם ובשרו לכן יעזוב איש את אביו ואת אמו וידבק באשתו כי הנה הם שזדק באדם לא ידבק בשאר אנשים הרחוקים ממנו כאלף דור וחבור האב עם הבן הוא טבעי בכל זמן ובכל איש כי הם מחוברים אחד ואין בן האשה והאיש הנולדים בעולם בכל יום :

השאלה הכ"ג בלגנו ויהיו שניהם ערומים ולא יתבוששו והוא כי אס ספר הכתוב זה לשבח אדם ואשתו קללה תחשב לו לפי שהיה להם חסרון גדול שלא ידעו לבכות איברי המעטל. ואם נאמר זה לגנוהם יקשה שהם עדין לא חשאו ולמה זה יספר הכתוב בגנוהם :

השאלה הכ"ד בפסוק והנחם היה ערום והוא שלא לבד יראה מהספור שהיה הנחם ערום. מכל חיות השדה אבל גם מאדם ואשתו היה הוא יותר ערום כיון שגלחם טבעותיו. ויקשה גם כן למה התחיל דבריו בלשון אף כאלו קדמה טענה אחרת שאמר כמוסף עליה אף כי אמר אלהים וזה לא נזכר בכתוב אלא אס יספר כדברי בעל ספר העקרים שמתל אף הוא מלשון חרון אף כאלו אמר אף וחימה יש לי על זה והוא רחוק משונות הכתוב עם שתחשב בו המלה הקובעת או הכינוי שהיה לו לומר אף יש לי כי אמר אלהים לא תאכלו : השאלה הכ"ה במה שאמר הכתוב שהנחם דבר והסית והסית לחיה והוא דבר מהמיה מאל כי הנחם לא היה בעל נפש ולא היה מדבר א"כ איך הסית והסית כי ההספה וההדחה אינה אלא נתינת עצה וההמלכה בדבר הניסית עם סברות וראיות ונתינת הסתה לנדה. והנה הפעם וההמלכה נמשכים מהנחם השכלי כמו שביאר הפלסוף בספר המדות. ואין להשיב שהיה הנחם בתחלת בריאתו בעל שכל ושם השכל בו מן ששם אותו באדם כמו שכתב הראב"ע לחלוק כבוד לפרטים כי הנה הכתוב הכניסו תחת סוג הבלתי מדבר באמרו והנחם היה ערום מכל

חית השדה ולמתיחסים סוג אחד. ועוד שאם היה הנחם משכיל ומדבר ובחשאו שוללה ממנו ההשכלה והדבור ונאלץ היה הכתוב מוציקו בחור קללותיו כי היה היתה באמת הנדולה שבהם. גם אין להחזיק במה שכתב האנן רבינו בעדיה ונמשכו אחריו חכמי האומות שהשטן היה מדבר לא הנחם ובכן היה הענין מאחזו של בלעם שהיה לא דברה מעצמה אבל מלאך ה' דבר בפיה כי אלו היה הדבר כן לא היה הנחם חוטא ולא נענש. ומציאות שטן מדבר בפיה נחש הם באמת דברים בלתי מציירים אבל הכל המה מפעם הפעושים. גם אין לומר שהיה דבור הנחם על דרך נס כי לא יעשה ה' נסים ודרך פלא לתכלית רע גם שלא אמר הכתוב בענין הנחם ויפתח אלהים את פי הנחם כמו שאמר באחון בלעם בעבור שהיה על דרך פלא :

השאלה הכ"ו מי טגיד לנחם דבר השם וצמחו לאדם אשר נזרז לבלתי אכול מעץ הדעת ומאין באת להם הנבואה הזאת האם היה מחזה או קולם קממים מענין ענשם ומכסף או איך הגיעה אליו הידיעה הנעלמה הזאת ואיך הבינה האש' דבר הנחם וצפזפוס האש היתה היא מבינה לפטוף נחשים וטקריני' או היה הנחם קורץ בעיניו מולל ברגליו מורה באצבעותיו והבינה האשה מתוך הרמיזות כוונתו כמו שכתב ג"כ הראב"ע באמת כל זה הוא דבר החול לפי שהרמיו' הוא מפועל השכל ומי שאינו משכיל אינו רואה :

השאלה הכ"ז במאמר הנחם ונפקחו עיניו והייתם כאלהי' יודעי טוב ורע שיחס ידיעת הטוב והרע לאלהי' ומה שתרגס אנקלס דברדבא אין מקום לו שאם לא היו בעולם דברדבא לשיאמר עליהם כי אף כי חול' אמרו והייתם כאלהים יוצרי עולמות ואם היתה ידיעת הטוב והרע מהמפורסמות שנאסרו לאדם מפני שלמותו איך תפול באל. יתבאר הידיעה הזאת :

השאלה הכ"ח באמרו ותרא האשה כי טוב העץ למאכל ונחמד העץ להשכיל. והיא כי איך ראתה האשה כל זה אם עדין לא אכלה ממנו ולא נגעה בו ועוד שאם האל יתבאר אמר כי ציוס אכלך ממנו מות תמות והנחם אמר לא מות תמותו למה זה האמירה האשה דברי הנחם ולא האמירה דברי השם. וכבר השם. והנה אנחנו לא נאמין לנביא אשר ידבר בשם ה' לקיים מלותיו כי אס בעשותו נסים ונפלאות לאמת נבואתו ואיך א"כ האמירה האשה דברדבא הנחם אשר דבר כנגד מלות השם וביטול דברו מבלי רחם ולא מופת והוא מתמיה מאל : השאלה הכ"ט באמרו ותפקחה עיני שניהם וידעו כי ערומים הם שהיה ראוי שיאמר ויהבוששו כי ערומים הם וכמ"ס ויהיו שניהם ערומים ולא יתבוששו כי לא נתחדשה להם ראייה ולא ידיעה שהיו ערומים מבלי לבוש כי יודעים היו אותו תמיד אבל נתחדש להם הטעם שלא היתה להם עד כה :

השאלה הל' במה שנתחבא האדם ואשתו א"כ בשמעם את קול ה' אלהים מיד יאס אדם ולא זכר הכתוב שיצאת אשתו והנה כשנתחבאו ביודע היה שיקראוהו האל ואם היה דעתו לזאת לדבר עמו למה נחבא. ואם רצה להסתיר מלפניו ושלא יראה למה מיד שקרא יאס מבלי נקבה ולא חטאם ובכלל הנקבה הוזה למה נתחבא הלא ידע אדם מה שאמר ראש המשרדים (תהלים קל"ט ו') אנה אלך מרוחק ואנה מפניך אבדח. אס אסק שמים שם אחת ואני וגו' : השאלה הל"א בתשובת אדם אל האלהים על מה אמר לו איכה שהשיבו את קולך שמעתי בנן ואיכר כי ערום אנכי ואחב' וזה כי למה לא השיבו הגני כי היא היתה התשובה הננוגה למאמר איכה. ולמה אמר ואיך כי ערום אנכי והיה לו לומר ואחב' כי ערום אנכי ואכלס ועוד כי איך אמר שהיו ערומים והנה כבר עשו להם תנודות ומה היתה מענתו בזה כיון שקדש זה היו ערומים ולא נחבאו גם כי שאר הב"ח היו ג"כ ערומים ואינם מתחבאים דרי לך בזה ה' נדדים מהפעות בתשובה הזאת והנה לא הוכיחו הקב"ה עליהם בהיותם דברים נלווי' ומבוחרים :

השאלה הל"ב במאמר השם מי הניד לך כי ערו' אחי כי הוא יראה מאמר בעל לפי שיוכל אדם להשיב שהוא מעצמו השני וידעו ולא היה צריך לאדם שיודיעהו לו כי זהו מכלל המוחש' שאדם מבלי מני' ישיג בידו אס הוא ערו' או מלובש. גם שהמאמר הזה מי הניד לך וגו' הוא בלתי הנון כאלו יישב בעיני ה' שלא יבא אדם לכלל דעת אס הוא ערו' אס לא :

השאלה הל"ג למה לא שאל יתבאר לנחם מה זאת עשית כמו ששאלו לאדם ולאשתו ובכ"ר (בסדרין דף כ"ט ע"א) אמר רבי יונה מכלן שאין סוענין למסית אבל זה דרך דרש הוא. ואם נאמר על היות הנחם בלתי משכיל לא נכלל בנזרה ולא בגדר החפא ולכן לא שאלו אליו וקשה ולמה אס כן נתקלל ונענש :

השאלה הל"ד בקללות הנחם וענשו שהם כפי הנראה דברים טבעיים נמשכים מטבעו וצורתו המיניית ואינם טעום ולא קללה לפי שהאדמיית שבו אס עליו נאמר ארור אלה הוא כפי טבעו וכן מצינו ב"ח אחרים ואמחים שהם ארסיים ומזיקים לבני אדם ואינם ארורים כי עכ"פ מציאותם טוב מהעדרם כמו שזכר הפלסוף וכן על גחוק תלך אינו טעם כי אס טעם וכמה מהדגים והשרצים יש שאין להם רגלים. ומהם יש הרגלים להם רבים מאלד קחשם להם כרעים וקחשם אין להם כרעים כלל כי התמוגת האלה נמשכות לצורחותם המיניות וכפי הכרח פעולותיהם כמו שזכר בספר ב"ח אס כן על גחוק תלך אינו בגחש קללה ולא עונש כמו שאינו בתולעים הארורים ולדגים שבים שאין להם רגלים ולא בספיר וקשקשת ואין מקום לדרוש סבה בכמו אלו הסגולות כמו שלא ידרוש בשאר ב"ח למה ילך זה בשחי רגליו וזה בארבעה וסבה בזה שאמר בגחש ועפר תאכל אין ראוי ליחסו לעונש לפי שהוא מוזן מיוחד לנחם שבו ייון וכו' יחליף התכחו באופן שישמור

הכפל מצאנו אחריו שחמור וישלחו עד שמפני זה אר"ל מלמד שנתן לו הקב"ה גרושין באשה :

השאלה היא באמרו וישכן מקדש לנ"ע את הכרובים ואת להט החרב המהפכת לשמור את דרך עץ החיים . כי הנה לא ידענו מה המה הכרובים האלו שהשכינ שם ומהו להט החרב מבלי חרב האם הכרובים הם המזויירים בנזקק על ארון העדות שהוא רמו לשכלים הנבדלים . או אולי שהיה יחזקאל במראה השכינה שהוא לפי דעת הרב המור"ר רמז לגלגלים או מה היו אלה . ויקשה ג"כ אם היה עץ החיים בדרך הנה לא אמר לשמור את דרך הנה ואלא לשמור את דרך עץ החיים כאלו הורשה האדם לנזל אל הנה ולאכול מפריה ומפיו זולת מעץ החיים שנשמר ממנו ואין הדבר כן כי מכל הנה היה מגורש ולא לבד מעץ החיים :

השאלה המב למי ככל הפרשה היתה נאמר תמיד בזמירת שם העליון ה' אלהים לא אלהים בלבד כמו שזכר בכל משנה בראשית ולא שם ידו"ד בלבד כמו שזכר תמיד בפרשה והאדם ידע אלא ה' אלהים שני השמות בחבור אם לא בדברי הנחש ודברי האשה עמו שהמיד זכרו שם אלהים ולא השם הנכבד ומה ענין מאמר י"ל (ב"ר פרשה י"ב) נזכר שם מלא על עולם מלא והוא מאמר שזר בדברי הראב"ע ולא בארו בשום מקום :

אלה הם מועדי הספקות אשר ראיתי ושמעתי בפרשת הבהלה והחמורה הזאת כפי פשוטי הכתובי' והם מ"ב שאלות עם היות שרשות מהן השתרגו לשנים או ג' שנים ויותר מהם וסימן השאלות הכוללת הנזכרת פה ה' ב"ס סיני בקדש :

ואחרי ההערות האלה המקוצות נדרמים אקומה לא ואכזבנה בעיוני ואבקה בנה דרך או דרכים כפי הפרשה וישוב פסוקים באופן ויתרו השאלות כלם ולא ישר ערעור ולא ספק בדברי תורה ה' תמימה ויהי' זה באופן לא יחלוק השכל על הדת ולא תסה תורה מהמשולל האמתי כי ישרים דרכי ה' אין בהם נפתל ועקש :

ואומר שהפרשה הזאת כללה חקיקים מהמפרשים פירשוהו כפי פשט הכתובי' ובדרך הזה הלך רש"י והרמב"ן וגם הראב"ע הסביר פנים לדרך הזה באמרו שהיו הדברים כמשמעם אבל בלי ספק הוא לא כן ידמה ולבנו לא כן יחשוב כפי מה שהעיר אח"כ ברמזי ובכ"ר יצו לדרך הזה הפשטי רוב הספקות שזכרתי בשאלות . והלך הב' הוא שאין הספור הזה כפי פשוטו ולא היה ממנו דבר אבל הוא כלו צורה ורמוז המשלי' וזה דרך הרב המורה בפרקים מח"א ופולח"ב והוא ג"כ באמת דרך הראב"ע וזה סודו . והר"ב ג"כ בפירושו להורה וכל האותיות לרשם וסותים מימינם בפינים ירצו סלה . עם היות שיתחלפו צורה והמשל של א' נמשך לשפתו אבל הנה השם שבה שבוות הפרשה כלה או רונה היא כפי הנסתר לא כפי הנגלה . האמנם ישלנו על הדרך הזה הנורוי מספקות גדולות . מהם שאם היה כל מה שזכרנו מהתחלת התורה עד פה מהבריאה הראשונה ספור אמיתי כפי פשוטו וכן אחרי הפרשה הזאת כל דברי הספר הזה הם ספורים אמיתיים כפי פשוטם אך יתכן שג' שבאמיתיות נכנסה פרשה גדולה כזאת שאין בה ספור כלל ואין שמועה אמיתי אבל היא חכמה עיונית מהפצת והאלהות . ומהו הקשור אשר יהיה לה א"כ עם מה שקדם אליה והנמשך אחריו האם נאמר שהיתה הפרשה הזאת במדרגה ספר איוב שאמרו שעשאו מרע"ה כפי הקירית . הנה אם היה הדבר כן לא היה ראוי לכתבה בדרך ספורי התורה כי אם ספר בפני עצמו כספר איוב ומהם שאם נחיר לעשות צורה בחלק הזה ממעשה בראשית ולהוציא הכרובים מפשטם ולהמשך אחר המושלל מי המונע שנעשה ג"כ צורה במלאכת ששת הימים ונאמר ג"כ שאינם כפי פשוטם כי זה היה מעשה בראשית הן והתפלה ג"כ אמונת חדוש העולם שגלמוד מפשטי הכתובים . ומה שצוה הרב המורה בשיתן הדיון לפני רש"י מי הוציר לו לעשות צורה בקצת מעשה בראשית ובקצת לא או אם חשב מהפצת לעשותה בגלה . ומהם שאם נחיר הרעוע לעשות צורה בפסוקים ולהוציאם מידי פשוטם יחייב ממנו קצתהם בנטיעותיהם כי תתפצת הנרעית ותבא ג"כ לעשות צורה וחקיקים במצות התורה חקיקות ומשפטים כי אם היה מותר בקצתה הותר בכלה ואחשוב שהספקי' שהגיעו אל הרב החסיד רבינו נסים הביאורו להמנע מלפרש הפרשה הזאת כי לא עלה כח נגד בני עמו לפרש' על ג' הורה . וכפי פשוטם לא יכול לה . ויאמר בלבו אשמרה לפי מחסום . ולכן בפירושו שהתחיל לעשות בתורה דילג מפרש' אלה תולדות השמים והארץ עד והאדם ידע את חוה אשתו כי פחד פן יבטנו נחש בלי לחש לבן לא פי' בכל פסוקי' הפר' היתה דבר קטן או גדול וקצוב לה עשה הרמב"ן רבו . כי עם היות שלא מנע ביאור השלם מכל הפרשה . הנה הסתיר פניו ברוב הפסוקים ולא ביאר בהם דבר . לא כן אנכי עומד כי לא אוכל המלט מחוות דעי בזה וראשונה אלמד זכות על הרב והאחרים דרכו בזה שפירשו הפרשה בדרך לוריי והמשללי' והוא שהנה במצות התורה חקיקות ומשפטים לא מלאש לבס ולא עלה על רוחם להוציא הכרובים מפשטם חלילה . לפי שכל דבר שיש בו מעשה קיימו וקבלו עליהם ועל זרעם לשמור ולעשות . וכן בספור מעשה בראשית בששת הימים לא עשה הרב פירוש ולא נמיה מפשט הכתובים כפי מה שהעידה עליו התורה להיות אמונת חדוש העולם מקובלת אלל האומה . אבל בספורי עני' הנה ויזירת האשה ומה הוצלע ודברי הנחש מלאו לבו להוציאם מידי פשטם . אם מפאת הסבירה השכלית ואם מפאת הראות מהערתו דברי חז"ל כמו שאבאר . וכבר ביאר הרב זה בסוף פכ"ט ח"ב ובפ"ל שאחריו כי הנה בפ"ט הביא בסופו שתי הקדמות ובראשונה אמר שכל מה שזכר במ"ב בתורה אינו כלו כפי פשוטי' וכו' ואמר עוד ו"ל ובביאור אמרו מתחלת הספר

ששומר מציאתו ומה שזה דרכו הוא מוזן טבעי לא עונש . וכן איבת הנחש והאשה וזרעה הוא דבר מחוייב כפי הצבע להיות הנחש ארסיי וענשו מנגד לסכנת האדם וכל דבר שהוא להפכו ומנגדו יחייב האביה בצבע וכן הוא יסופך ראש ואתה תשופנו עקב הוא דבר מחוייב כפי הצבע לא על ג' העונש לפי שהאדם נזכר הקומה וכאשר יארוז לנחש יכרו על קדקדו וירצן מוחו כי תנועתו היא מלמעלה למטה והנחש מזה שפלותו כאשר יארוז לאדם יאחזו בעקבו הקרוב אליו :

השאלה הל"ה בעניני האשה כפי הנראה הם גם כן דברים טבעיים ולא באו על ג' הטובים ואם הראשון בנזכר תלדי בנים אם היה סג' על מה שיקרא צמת יזירת הולד צבעה לפי שבהעדר דם הנדות צבולד הולד מאיתו העדר יתחדשו צבתם המלאה חבלים ועלופים וכאבים גדולים וכן לער ההריון שזכר באמרו והריון הוא ג"כ טבעי לפי שבעת גדול העובר וצמיחתו משך ט' חדשים יתפשטו ויתנפחו עניי האם גם יתנוטע ויתרחץ הנה בקרבה ותאמר א"כ למה זה אנכי . וכן השלישי שהוא צבע תלדי בנים הוא דבר טבעי בנזכר גשם גדול ממקום צר שיחייב בהכרח שימתחו העצבים אשר בנזכר הרחם ויתחדשו ממנו זריזים וחבלי' לזולתה וכמו כן יתחדשו לנקבו' הב' הבנתי מדברים אשר לא אכלו מעץ הדעת כמ"ס (איוב ל"ט א') הודעת עת לדעת יעלי סלע תכרענה ילדכן תפחנה וגו' חולל אילות חשמו הנה א"כ צבע תלדי בנים הוא דבר טבעי לא ע"כ הטובים וכן הרביעי ואל איך תשוקתך הוא דבר טבעי כחשוקת החומר לצורה כי תשוקת הנקבה לזכר לאיזה מין שיהיה וכן החמשי שאמר והוא ימשול בך הוא דבר טבעי ומוטיל להיות כל איש שורר בביתו לפי שכל ההנהגה תעלה לראש אחד כמו שהוא נגלה אחד מקיץ ומנהיג בכל זלג אחד שומר ומושל בנזק ומלך אחד יהיה לכלם כאנשי העיר ולכן היה הראוי שימשול האדם באשתו כמו שתמשול הצורה בחמרה ואין לנו א"כ בזה טובם ולא קללה לאשה :

השאלה הל"ו בעניני האדם שיראה שם כלם דברים טבעיים ג"כ ומהכרח החומר אף שלא חסא אדם מעולם . אם הא' שאמר ארורה האדמה בעבורך שפירשו בו שהנזק לעבודה לפי שהנה קודם החטא אמה הכחוש ואדם אין לעבוד את האדמה . ואמר ויגיהו ה' אלהים בג"ע לעבודה ולשמרה וכלל שצריכה היתה האדמה להעבד אפי' שלא חטא . והב' שאמר בעצונן חבלתי שפי' העבודה עוד ישרא' העובד בעצונן עד אשר ירד הגשם והשגל מן השמים לריות את הארץ לפי שג"כ אמר הכתוב קודם החטא' וכל שיהי העדה סרס יאמח כי לא המעיר ה' אלהים מכלל שיהי המער הכרחי בהולדת הנזמחים ואין שני הדברים האלה א"כ ע"כ הטובים כי דברים טבעיים הם בארץ . ואם הב' שקצן ורדדך תנחית לו לפי שהוא מהמותרות וידוע שבכל הדברים המורכבי' יאמח בהם חלק מה מותר בלתי מוטיל ואולי שזיק זה מבור . והיה א"כ הקוץ והרדדך הכולל בחור התבואות דבר טבעי בהכרח ומותר החומר ולא עונש ואם הד' ואכלת את עשב השדה אינו עונש לפי שקדם חטא אדם נגזר עליו זה כמ"ס בברייתא הנה נתתי לכם את כל עשב וזרע זרע . ואם ה' שאמר צמח אפך חאכל לחם שפירשו בו לפי ינועת המלאכות הצריכות לאכול לחם אצורים פחיתים ורקוד ואפי' ושאר המלאכות שזלחם אין ספק שאינו עונש כי אם מלאכה נכבדה ותענוג להמציא מזון נכחד מסכים לחיי האדם ולאורך ימיו בטבע כמ"ס (תהלים ק"ד ט') ולחם לבב אנוש יסעד . וידוע שבבריאה האדם לא נאמר שהוציא הארץ גלוסקא' אבל אמר הנה נתתי לכם את כל עשב והמלאכה תעזר אל הסבע והוא אשר המציאה הינועות ההם בעשיית הפח לחבליהם החטוני . ואחות המזון הטוב . לא בדרך עונש הנה א"כ כל הדברים שנאמרו בעונש אדם היו טבעיים אליו ולא בדרך קללה ועונש :

השאלה הל"ז למה זה במ"ס ית' כי משעת לקול אשתך ותאכל מן העץ ולא נאמר כזה אל האשה כי משעת לקול הנחש הנחש אכל מן העץ . וידוע שיותר מנורה היה שהשמע האשה אל הנחש משימעה האדם לקול אשתו ושניהם נצטוו שלא יאכלו מן העץ ולכן היה ראוי שיוכיחם בשום ויקשה עם זה אמרו לאדם צמח אפך תאכל לחם עד שובך אל האדמה כי בידוע כי אחרי מות האדם ושובו אל האדמה לא יאכל לחם צמח אפך ולא בלתי :

השאלה הל"ח באמרו ויקרא האדם שם אשתו חוה כי היא היתה אם כל חי ויקשה זה מג' פנים . הא' למה נזכר זה אחרי הקללות וקודם עשיית הכותנו' . הב' ומה ראה האדם לקרא לאשתו שם חדש צהיית שכנה קראה אשה . וסג' למה קראה חוה כי בנחיתת היותה אם כל חי היה ראוי לקרא חיה אבל לא חוה ועם היות שהוא' וסיו"ד מתחלפים תמיד תשאר השאלה למה לא קראה חיה באותיותיו' כי אם חוה באותיות מתחלפות אף שאמרו כי היא היתה אם כל חי יראה בלתי נזקק כי היא היתה אם כל עין האדם לא אם כל סוג החי הכולל למדבר ולבלתי מדבר :

השאלה הל"ט באמרו הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טוב ורע והיא כי הטוב והרע אינו מן מושגי האל ית' כ"ס שיהיה האדם שיהי לרוחני' בדיעה והשגה שכלית ולא בדיעה' הטוב והרע ולא בזולתו מההשנות . אף שהנה קודם חטאו לא היה אדם יודע טוב ורע ואין היה א"כ כא' מנצח המורס ואלו הנזיק הקב"ה בזה את דברי הנחש שאמר והייתם כאלהים יודעי טוב ורע והנה אנקלום חרנם הפסוק לא כפי פשוטו כי הוא פי' הן האדם היה בלתי נקשר עם מלח ממנו ופשיטנו הן האדם היה כאחד המיוחד בין שאר הנמצאים השפלים . אבל ממנו ומעליו היה לו לדעת טוב ורע . והרב המורה בספר המדע נטה לפירוש הזה ובפירושו הכתובים אודיעו כמה נמו מאמתת כונתו לפי פשוטו :

השאלה המ' בימור והסכל שבא בפסוקים האלו והוא שאמר שאמר הכתוב וישלחו ה' מג' לעבוד את האדמה אמר ויגרש את האדם והוא

ואשר אצמינו אני בדבר הזה הוא הרכב עני הדרכי והאחדות נ"ל שהפרש' הזאת ראוי שתפור' בזה כפי פשוטו והנגלה ממנה ונ"ל לפרש על דרך הנסתר וכפי הרמז והאורה או הסימן. כי רחוק ממני הדבר מאד לשום ספק בשום דבר ממה שנידו פשוטי הכתובים שכן היה יקרה. ואם בסלם יעקב וחיות יחזקאל נעניו מדרכ' הפשט ית מקום לזה לפי שהכתו' לא העיד שהיה הסלם בפועל אלא שראה אותה יעקב בחלומו. וכן חיות יחזקאל ביאר הכתוב שראה אותה במראות אלה' אבל במה שהחזר' העידה על מציאותו לא בחלום ולא במראה כי אם בספור פשוט עדות ה' נאמנה שכן היה או נעשה ואין לנו לומר שלא היה ולא נברא אלא למשל היה כי יהיה זה הנחת הכתובים והכונת' על כן אמרתי דרך המלך נלך לא נטה ימין. ושאל מפשט הכתובים להזדקק ולאמחש אך אמנם באמת שאלמד הפשט ההוא הנה נכתב אותו ספור תורה ללמדנו בו עוד חכמה ודעת ויראת ה'. וזהו היתרון הנפלא הנמלה לתורה האלהים על כל חכורי החכמות והנמוס' כי יש בהם שיכונו לנגלה ואין בהם רמז למדע אחר ומהם שיכונו אל האמת הפנימי והיה הפשט החלוני דבר רק ואין בו ממש. וזאת התורה אשר שם משה אינה כן אבל החלוני ממנה הוא האמת וכמו שהיה והנרמז הוא חכמה עליונה וכבר זכר הרב המורה זה בהקדמת ספרו והביא על זה מאמר שלמה תפוחי זהב במשניות כסף דבר דבור על אפניו. ואין לא יפירו ספרי התורה' נ"ל בדרך נסתר פנימי והנה חז"ל הרבו בהם הוצר' והרמז'. ובעלי הקבלה פירשו כל הדברים התחתונים דוגמא לדברים עליונים. וכתב בספר הזהר ב' בהעלותך ר' שמעון בן יוחאי אמר ווי להם! דבר דבר דהאי אורייתא אחייא לאחיהא ספורים בעלמא ומלי דרדיוני דלי הכי אפי' בוגמא דא אכן יוכלן למעבד אורייתא' כמילי דרדיוני שבחא יתיר מכולהו אי לאחיהא מיני דעלמא אפי' אינון קספרי דעלמא אית ביניהו מילין עילאין יתירי אי הכי נזיל בתרדיהו ונעבי' מנייהו אורייתא אלא כל מלי דאורייתא כי האי גוונא. תא חיי עלמא עילאה ועלמא תתאה בחדא מתקלא יתקלו ישרא' לתתא מלאכי עילאי לעילא מלאכי עילאי כחוד טושה מלאכיו רוחות משרתיו אס ליהם הא באתרא עילאה בשעתה דנחתין לתתא מתלבשי בלבושא דהאי עלמ' ואי לא מתלבשין כעונא דא לא יכלי למיקם ביהאי עלמא ולא סביל להון עלמא ואי במלאכין כך אורייתא דברא להו וברא לעלמין בלבוש וקיימי בגוניה כיון דנחתא להאי עלמא דא לא דמתלבש' בהאי לבושין דהאי עלמ' לא יכלי לעלמא למסביל ועל דא האי ספורא דאורייתא לבושא דאורייתא אינון מאן דחשיב דההו' לבושא דהאי אורייתא' ממש ולא מלה אחרת תיפח רוחיה ולא יבא ליה חולקא לעלמא דהאי בגיני כך אמר דוד גל עיני ואביסא נפלוא' מתורתיך. מה דתחת לבושא דא אורייתא תא חיי אית לבושא דמתחיי לכול' ואילין טפסין כד חמאן לבר גש דמתחיי להון שפיר' לא מסתכלן יתיר חשיב דההו' לבושא נופא וחשיבו דנושא נשמת' כעונ' דא כהאי גוונא אורייתא אית לה נופא ומלין דאורייתא דא איהאריין נופי תורה הא נופא מתלבש' בלבוש' דאינון ספורי' דהאי עלמ' טפסין דהאי עלמא לא מסתכלין אלא בההוא לבושא דהאי ספורי' דאורייתא וידיעי יתיר לא מסתכלי בלבוש' אלא בגופ' דהאי תחת ההוא לבוש' חסימין עבדי דמלך' עילא' אינון דקיימין בעבור' דינוי לא מסתכלין אלא בגשמת' דהאי עיקרא דכולא אורייתא ממש ועלמא לתתא דמין לאסחכלא בגשמתא דגשמתא דאורייתא אינון עיקרא דכולא אחרת דא ברא עבדי' הכה ביאר השלם הזה במשל נכבד ונעים שים בתורה האלהית דוגמת מה שישן באלה כי כמו שהאלה הראשון שנראה בו הוא לבושו ומליתו שמעוף בו ואין זה עליונותו ומתחתיו כי הנה יש תחת הלב' גוף האדם עלמו וצפרו ויש שם עוד נשמה אנושית יקרה הוא מפנינים נשואה ונקשרת באותו גוף ושלשת הדברים אמת באלה הנראה ר"ל הלבוש והגוף והנשמה. ככה בתורה השם יש לומר המלות ומובנם שיתבנו כמו לבוש הוראה תתלה לעיני' ויש שם עניני' עוד שזרז עליהם המלות והם הספורים נופי תורה. ויש שם עוד רמזים הפנימיים שהם במדרגת הגשמה והאורה וכמו שלא נוכל להכחיש באלה מציאות הלבוש ומציאות הגוף העשוי אותו כן לא נוכל להכחיש בורה שלשת הענינים האלה הבנת המלות שהם הלבוש וכונת הספורים והאמת שהם הגוף והרמז הנסתר אשר גם שהוא במדרגת הגשמה. לכן השמר לך מן יהיה דבר על לבך בליעל לשום ספק בדבר שיעידו פשוטי הכתובים ואל תבעש בביאור דעת הנסתר אשר בהם נ"ל כי הוא בלי ספק פרי הלמוד ותכליתו זאת זה לעומת זה עשה האלהים. ואחרי הקדמת כל זה הנני בא אליך לפרש הפרשה הזאת כגני הדרכים האלה הראשונה כפי הפשט הנגלה באופן מחושב ישר שלא יחלוק דבר מפשוטו על ענין המושכל ועל פי דרכו אשיב ואתיר הספקות אשר העירוני כלם ואחר זה אפרש אותה על דרך המדע הנסתר באופן היותר מתישב אל המושכל ומרוחק מן הספקות שאולי

בשורת החוץ לאדם דעת :

ארה תולדות השמים והארץ וגומר עד סוף הפסוק. אין ספק שהיתה התורה האלהית להשלים האומה הנבחרת בשלמות האמית והטהרה והזכות והטהרה והאמונה האמתיות. ולכן למעלה האומה בא האלהים להודיע שרשה והתחלתיה הראשונות כלם והתחלה התורה מפני זה לספר בריאת העולם וראשיתו וקצרה בספרי העליונים והאריכה בספרי יצירת התחתונים לפי שאליהם היתה הכוונה ובאשר השלימה ספור מע"כ אם ממה שנברא אחר האין ואם ממה שיהיה יש מוש כפי הרצון האלהי הפשוט אשר זה כלו בכלל במלאכת ששת הימים ונעתיקה תורת האלהים לספר מה שקרה לאדם הראשון ולאשתו בפרש בפרשה הזאת אח"כ יספר עניני בניו בפרשה הבאה וידע את חוה אשתו אח"כ יספר השתעשפות בניו והשתעשלות הדורות מפרשת זה ספר תולדות אדם עד נואו לספר עניני אבותינו הקדושים

הספר ועד כאן כבוד אלהים הסתר דבר ואמר זה אחר שזכר מה שנברא ביום הששי ט"ב ובפ"ל אמר וז"ל וממה שזכר שחזונונו מאד זכרו בריאת אדם בששת ימי בראשית ואמר זכר ונקבה ברא וחתם הכריאה כלל ואמר ויכלו השמים והארץ וכל נבאם. ופחת פתח אחר לבריאת חוה מאדם וזכר עד החיים ועץ הדעת ודבר הנחש והענין ההוא. וזכר שזה כלו היה אחר שהיוש אדם בג"ע וכל החכמים מסכימים שזה כלו היה ביום הששי ושלא נשתנה ענין בשום פנים אחרי ששת ימי בראשית ולזה לא ירוחק דבר מן הענינים ההם כמו שאמרנו שער עתה לא היה טבע נח לדברים ועם זה כבר זכרו חכמים דברים אשמיים לך מלוקטים ממקומותיהם ואעירך נ"ל על דברים כמו שהעירו הם וז"ל וכו'. סוף דואר בעיניך מהמאמרים שלא היה דעת הרב היות כל מ"ב משל כי אם קצתו ושכל מה שזכר במעשה ששת הימים מבריאת שמים וארץ והנמצאים כלם ובריאת האדם ואשתו עד סוף פרשת ויכלו אין בהם משל כלל כי היה אצלו הכל כפשוטו ולכן תראה שבאותו פ"ל ח"כ בכל מה שביאר הרב במלאכת ששת הימים לא עשה פירוש נוריי ולא רמז כלל אבל עשה בהפך כי הוא השתדל להשתדל נמרץ לקיים אמונת החדוש המוחלט וקבל הפסוקי' כלם כפי פשוטיהם. אמנם ענין הענינים והנחש ויציר' האשה מן הלעל חשב הרב שאינו כפי פשוטו. והנה הביאו לזה הראשונה קושי הדברים בעלמם והמנעות' כמו שהעירוני בשאלה ה"ל וה"ד והט"ו והכ"ה והכ"ו והכ"ז והכ"ח והכ"ט והכ"י והכ"י' שהמה מורות על המנעו' מה שזרז הכתובים כפי פשוט'. והתורה האלהית לא תורישנו דעות כוזבו' ולא אמונת הנמצאות חלילה ולכן היה מן הראוי שיורשו פסוקים אלו באופן מביא אל המושכל ולא אל הבטל והמנעו וגם מזה הרב לזה הוראה גדולה בפסוקי התורה והוא שנינו ה' נוכרה בריאת אדם ואשתו שג' זכר ונקבה ברא אות' ומה שדבר וזה השם להם ומה שמהם למאכלם ונשלת הספור כלו עם פרשת ויכלו ולכן כל מה שזכר אח"כ ביצירה השנית שהוא הכפל מנואר ועם חלוק גדול באופן יצירת האשה היה ראוי מפני היתור וההכפל והשני הזה עם זרות הפשט והמנעו שיורשו הדברים ההם באופן אחר מן החכמה כדי שלא יהא חולק על המושכל ולא מותר על מה שזכר ביום ה'. והנה נסתייע הרב נ"ל מדברי חז"ל אם נמה שאמרנו בג"ר על ויכלו השמי' והארץ הספר ועד כאן כבוד אלהים הסתר דבר ומכאן ואילך כבוד אלהים חקור דבר. שרצוי בזה שכל מה שזכר במלאכת ששת הימים אין ראוי לעשו' בו צורה ורמז אלא ללקוח כפי פשוטו עם היות שלא ידעו אופן הכריאה ועמקה וזהו הסתר דבר ומכאן ואילך ר"ל היותה שזכרה שנית וענין עני' ומה וספור הנחש הם בכלל חקור דבר לפי שיש בהם חוק ואין החקירה בהם ומה שימנו חמא כלל ולכן אמר הרב שפתח הכתו' בזה פתח אחר ביצירה שנית והוא אשר חשב לעשותו משל. וממה שזכר לבד בריאת חוה מאדם וענין העני' והנחש חנין שלא חשב הרב לעשו' משל בגן ולא נברא' כמו שעשה הראש"ע והר"ב נ"ל כי זה כלו יחשוב הרב כי הוא כפי פשוטו אלא שנאר הדברים שזכר עשה הרמז. גם כהעורר מדברי חז"ל שאמרנו שזה כלו היה ביום הששי כי זה מורה שהיה דעתם שלא נעשה בפועל כי לא יתכן שנינו הששי נברא אדם והיוש בג"ע וישן וירדם ונלקחה זלעו ונבנתה והובאה אליו והמאה ונחשברה ונענש וגורש אדם כי זה בלי ספק א"ל שיהיה ביום אחד אלא שהיה כל זה דבר מושכל ומחשבי' ונחוק עוד דעתי אמר שאחר היום הששי לא היה דבר מתחשק ומשגל מזה בלתי אפשר שהיה כשני. ואחר הששי לא היה שם א"כ לא היה ולא נברא אלא למשל היה ולהוכי' עוד שזה היה אצל רבותינו משל ולא כפשוטו אמר הרב. ועם זה כבר כתבו חכמים דברים אשמיים לך מלוקטים וכו' ר"ל עם היות שאמרנו שכל זה היה ביום הששי אל תחשוב שהאמינוהו כן וספירשו הכתוב כפי פשוטו כי הנה אמרו עם זה דברים אחרים מוכיחי' שאין הכתוב כפשוטו. והוא אמרם שאדם וחוה נבראו כאחד מתאחד' גם אל נב ושהנחש היה רכוב ושהיה כשעור גמל ושהיה רוכבו סמאל. ואמרנו נ"ל הוא נחש הוא ששן הוא יצר הרע. ואמרם ששן החיים היה מהלך ת"ק שנה וכן שאר המאמרי' הזרים שזכר שם הרב כולם יעידו יגידון שהיו מבינים הענינים האלה כפי האור' לא כפי פשוטם. ועליהם אמר הרב ואעירך נ"ל דברי' כמו שהעירו הם כלונ' ענין שחז"ל חקרו בדברים האלה ועשו בהם צורות. גם אני לא אחשוף כי לעשותם כי מקום העינוי לי אבותי להתגדל בו. והנה א"כ לא יתחייב לרב מפי' הכתובים האלה ע"ד האורה מוחלת פשוטם שחירה בפנות התורה לא לעשות צורות והוקיים במציאותה ולא גם כן במלאכת ששת הימים במ"כ כי ייתד לפירוש האורי' והמבטלי' בפרשה הזאת בלבד מפני שלשת הסבות שזכרתי ר"ל היות הפשט דבר זר לא יסבילו הסכל וכלו הוא בגבול המנעות והוראות הכתובים בהכפל ספור יצירת אדם ואשתו והערת דברי חכמינו ז"ל. ויאמר הרב שיהיה הספור הזה כספור הסולם שראה יעקב והחיות שראה יחזקאל שידוע הוא שלא היה פלס מוצא ארצה עד לשמים ולא החיות שזכר אלא הכתובי' בספרי הקדש מהם שיעירו' ולא ירמונו דבר כספור המצול וספיר פדום ועמורה. ויש ספורים שם כלם רמז ואין בהם הגדה פשטית כלל כולם וכתובים אשר זכרתי. ויש ספורי' שפשוטיה' היא הגדה אמיתית ורמזיבה הם ג"כ אמיתיים רמזים לעיני' אחרים כבארות יחזק עשק שגנה רחובות כי לפי דרך הרמז'ן פשוטיהם היא הגדה אמיתית ממה שקרה ליחזק בתפירת' ג"כ ירמונו על הג' בחים. עשק בית ראשון שהתעסקו בו שלמה ודודיו ושענה הוא רמז לבית שני שגנה עורה וכתבו עליו שגנה. ורחובות הבית העמיד שאו יחזיב השם את גבולו. ויש מן הספורים שחלק מהם הגדה אמיתית וחלק מהם רמז ומשל כספור הזה כפי דעת חז"ל ואמנם מהו הרמז והאורה שורה עליו הספור הזה ואין יחזק עש מעשה בראשית מה שלפניו ועם הפרשיות שאחריו הנה יתנאר זה כלו כאשר בפרשה הזאת כלם כפי הרמז והמשל ודי בזה מההתחללות לראשונים ;

הקדושים וצניהם אשר כמו אחריהם ואין צאן לגלות מארץ ועולם בזה בראשית. ובא אחריו ספר ואלה שמות בספור יצאחם מאורו גלות וקבלת התורה והמלכות בסיון שהוא התכלית הנכסף והנדרש בכל הספרים האלה אשר קדמו להודיע כי לה' הארץ ומלוואה ושהוא בעולמו בחר באדם אשר יר ומצביו היה שם במדרגת הפרי ושאר בניו בקליפות. ומזרע שם בחר בנח שהוא היה הפרי הנמלט ממי המבול ומצביו נח בחר בשם ומצביו שם חשק באברהם ומצביו אברהם ציחק ומצביו יצחק ציעקב ובניו כלם שבו כלם במדרגת הפרי ולכן הנחילים החורה כאשר הוא סוף האדם הנה אם כן כל הדברים שקרו וארעו בעולם היו התולדות שהוליד השמים והארץ כי גזרת עירין ובמימד קדישין שם הפועלים העליונים שכלל בשם שמים ומהסבות החמרות שכלל בשם ארץ נמשך כל מה שגמך ומה' לא השמים והארץ היו הסבות המולידות את התולדות שולדו לאדם ולאשתו ובניו וזרעו לזרע המבול ולדור כלפניה יותר בספורים שזכרו אחר זה. ועל כלם אמר כאן אלה תולדות השמים והארץ מלשון כי לא הדע מה ילד יום וצ"ל בהבראה גם צ"ל ביום עשות הם אללי מקום מן כמו והנותר בשבר ובלחם לבו לחמו בלחמי וזולתם הרבה בזכרו המדקדקים ואמר הכתוב אלה הקורות והמאורעות שזכור אחר זה הם תולדות השמים והארץ בהבראה כלומר מיום שנבראו ומיום ששם ה' אלהים ארץ ושמים והנה עשה הכתוב שני אלה הנבולים בהבראה ביום עשות לפי שביום הראשון מימי בראשית היתה בריאה גמורה יש מאין ובשאר הימים היתה עשיה שתאמר על החקוק והקשום דברים שכבר היו נבראים ולהיות דברים נבדלי הבריאה שהיתה ביום הראשון והעשייה שהוא הקשום והשכלול שהיה בשאר ימי הבריאה לכן הלה הכתוב התולדות בשמים. ואמר בהבראה ביום עשות ומכ"ל לזאת אמרו צ"ל על אורו מחלוקת שחלקו ביום עשאי ויום כלל את השמים נבראו תחלה ואח"כ הארץ או נבראת הארץ תחלה ואח"כ השמים. אמר רבי יוחנן משום חכמים לבריאה שמים קדמו לשכלול הארץ קדמה. לבריאה שמים קדמו שנאמר בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ. לשכלול הארץ קדמה בג' ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים. ראו בזה שנבראת היום מאין ביום הראשון קדם מציאות השמים כמו שהמרה הורה את השמים ואת הארץ. אבל בקישום מה שכבר נברא שהוא השכלול הארץ קדמה לשמים. כי הנה ביום ה' הוציאה הארץ דשאיה וכננה זרועיה תלמיח. וביום ה' נתקשמו השמים במאורות והכוכבים הנה התבאר מזה למה אמר הכתוב כאן בריאה ועשייה ולמה נבראה קדמו שמים לארץ בלחמו בלחמי תולדות השמים והארץ בהבראה ונעשיה קדמה הארץ לשמים ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים וידעו שהפסוק הזה הוא הקדמה לכל הספורים שציבאו אחריו ואינו ביום מה שכבר זכר. כמו שחשבו המפרשים. והותרה השאלה הא' :

וכל שית השדה וגומר עד ויהי האדם לנפש חיה. הסוגה הכוללת ב'פ' הנדלה הזאת היא להודיע שבא אלהים את האדם באלמו השכלי כדי שיסתכל להשלים את נפשו בהכרת טרואו והשגת מעשיו ולבדמו' אליו ית' בחכמתו כי שלמות השלם הוא שית' מאד אל האורה אשר היא אלה והמציא ג'ל להתקן חייו כל הדברים ההכרחיים לקומו ממאכל ומשתה מפירות עצי הגן אשר נעט וממזימי ברוחתיו וכל זה במציאות עבדי בלתי נאסר ליינעה ועמל ולא למלאכה אנושית אבל שיביו כל זכרים מכונים ומנאחלים חמיד אליו כדי שלא יסריד נפשו בנשקת זכרים גופו אלא להשלמות נפשו אשר בעבורה נברא ושפמי זה אור אותו שיסתפק בדברים ההעביים אשר המציא לזכרו ולא ימנך אחר המותרות המנערות לעסקי המלאכות ולדברים הממורסמים בלופן שלא יסה שכלו אל החיקון הגופני שהוא הפך השלמות הנפשי שהוא החכלית. ושעם כל זה אדם מדעתו ובחירתו הרעה הלך חסכים שכל את ידיו והודיע עם זה שלא הביאו אליו הדברים בהם מביאים לחטא בהם בשה. הא' גאה וגלון מכבוד מפחדו כמו שקרה לבני האלהים בלקחם מבטת האדם. והב' לרוע מקום מושבו כי יש מקומות מוכנים לחטא כמ"ש ולוטו יבצ צערי הככר ויחלה עד קדום כספר בנותו שגחר לדור בלחות מקום. וכן אר"ל ששכם היה מקום מוכן לפרשנות. הג' שפעמים יחטא האדם להכרת חייתו כמאמר שלמה (משלי ז') לא יצונו לנגב כי יגובו למלא נפשו כי ירעב. והד' שיחטא מהמדת הסובה לפי שלא ראה ולא הרגיש בימיו העדרי כמ"ש שמנת עבית כשית וישוש אלוה עשור. והה' שיהיה סבת החטא בכל והעדרי ידיעה שלא ידע האכסור והמותר וכמאמר הנביא (ירמיה י"ד כ"ב) בנים סכלים הנהו. והו' שיחטא מפני מסית ומדיח חכם להרע שמכותיו לחטא וכמ"ס (דברים י"ג י"ד) יאלו אנשים בני בליעל וידחו את יושבי עירם. והנה זכר הכתוב בואת ב'פ' שלא היו לאדם הראשון אחת מכל הסבות האלה להביאו לחטא כי כלם נמצאו בו הפך זה ולכן היה ראוי לעוש יוחר גדול על חטאו זה בללות כוונה הפסדה הזאת. ואבאר עתה לקיים אחת לאחת וארשע על הסבות האלה. הנה זכר הכתוב בראשונה בדרגת אדם בגנין גופו ושה' דל וספל עפר מן האדמה נעלם בני המצר ומעלת ג'ל המוקס אשר הושם בו וכדי להודיעו שני השרשים האלה אשר שעם היות שבוים הג' דבר ה' ובאמרו הוויאה הארץ עשש עץ עושה פרי למיניהם שהנה אותם הדשאים והעצים אחר חולדותם לא הולידו בדומה ולא נאמו בדרך מעמם כל ששת ימי בראשית כמו שביארחי למעלה אבל הוויים הוה והלואה החיילה הוויים הסבעית לפעול כל דבר כפי טבעו ולהוליד דומהו מעממו ועל זה נאמר כאן וכל שית השדה ערס יהיה בדרך וגו' שלא נאמר זה על הדשאים שהוויאה הארץ ביום הג' כי אם על הצמיתה וההולדה שעשו מעמם ומטבעם אשר השגי וכלאו אמר כל עשב השדה פרס יהיה בדרך מעממו ופרס יהיה בדרך מעממו מטבעו שלא היו עדין צומחים מעמם לפי שלא המסיר את אלהים על הארץ והמסר היה הכרת ביותו הצמחים כפי הטבע הנה מפני זה וג"כ בעבור שאדם אין ר"ל שלא נברא אדם עדין בעולם ירעה הדק"ה לעבוד את האדמה כלומר לעשות ממנה חומר ראוי לחולדות הדשאים והצמחים מעמם וג"כ להיות חומר מוכן לנוף האדם ומפני זה העלה אד מן הארץ והשקה

איהקדר בחובתיה ואיהפך הוא נפשא דבעירא דאיתח' עלה תולא הארץ נפש חיה עד כאן. ולפי דעתו זה נ"ל לפרש שהאל יתברך נפח באפיו של אדם שהוא משל להכנסת הנשמה בקרבו נשמת חיים רוחה לומר נשמה מטעם השכלים הנכללים בהם חיים וקיימים באיברים כאלו אמר נשמה מטעם החיים הרוחניים ואעפ"כ הוא נפשטו לא רצה לנסות אחרים ולנסות כמעשה הרוחניים בהם אבל עשה עמו כאחד הצ"ח והנבונים שקראם הכתוב נפש חיה שהוא נמשך אחריהם כפי חמרו והוא אמרו ויהי האדם לנפש חיה והיו הנבונות והיו על דרך (תהלים מ"ט כ"א) אדם ביקר כל ילין נמשל בנבונות נדמו ועל זה אמר שלמה (קהלת ג' ו') אמרתי אני בלבי על דברת בני האדם לזרם האלהים ולראות שהם בנבונה המה להם והותרה בזה השאלה ה'. והנה הרעיה הראב"ע את העולם באמרו בהרבה מקומות מספרו שה"א האדם יב לו כוד וכוונתו ששם העצם הפרטי לא יאמר בה"א הידיעה כי לא יאמר האברהם היצחק ולכן ראוי נפטר האדם המוכר המיד בזה האברהם שהוא שם למין ובטליו דבריו הכתובים לא עלו לאדם הראשון הפרטי ולמי משוב עליו האדם הראשון היה ענין ראשון מפאת עמו והיה עם זה מין למד שלא היה נמשל ממנו כי אם הוא ומהלך שהוא מינו דבר הכתוב כראוי לכנותו בה"א הידיעה האדם כמו ששם שם יאמר על הנפש שהוא הפרטי השמשי והוא שם למינו עם היות שלא ימלא ממנו דמותו הפרטי לכדו ולכן יכונה בה"א הידיעה השמש ויא' על הארץ וזרע השמש וזרע השמש וזרע העיר על זה האפד:

וימי

ה' אלהים נן בעדן וכו' עד כי ביום אכלך ממנו מות המות. עתה יספר הכתוב כי לא היה לאדם גם כן הסבה השנית לחטא שהוא רוע המקור שדר בו אלהים בפקד כי הלא יתברך נעט גן עדן שהוא מחוץ לדעת ונכבד ובמו מור' עליו עדן. ואמנם אמרו מקדס כתב הראב"ע שנטע אותו לזר מורח. ויותר נכון הוא מה שתרם אנקלום מלקדמין כי היה העדן מחוץ בארץ נברא בתחלת הבריאה בשאר חלקי הארץ ועתה ביום הששי נטע בהם שם בראשו הפסוק את הגן. ואין הכוונה בנטיית שהביא האילנות ממקום אחר ונטעם שמה. אלא הכל הגן וטעמו היו גזר מטעמי מעשה ידיו להתפאר לכן נתיחסו לאל יתברך עניני הגן להיותו מכלל הבריאה הראשונה כשאר הדברים שנטעו בששי והותרה השאלה ה'. ודעתם של הראב"ע הוא שהיה הגן תחת הקו השביעי שש שווי הימים והלילות וההנחות העליונות. והנה הר"ן המורה והראב"ע בעלי הסודות והאורה הודו במציאותו ונס חכמי יון אבר לא מבני ישראל המה אומרים בענינו כמו שכתב הרמב"ן ובאמרו וישם שם את האדם אשר יצר וידיענו הכתוב בני דברים האחד שלא נברא אדם בג"ע כי אם חוץ ממנו ואחר שנברא' שמו הקב"ה שם. וכן' שם - היות שהאדם והגן שניהם נוצרו ביום הששי כמו בבריאתי הנה ראשונה נוצר האדם ואח"כ נוצר הגן אבר הובס שם ומפני זה אמר הכתוב ראשונה וייר' ה' אלהים את האדם ואח"כ וישם ה' אלהים נן בעדן מקדס וישם שם את האדם אשר יצר. ולא כדברי המפרשים שאמרו שהגן נוצר בשליש והאדם וכו' והודיע הכתוב שלמות הגן באמרו וינחם ה' אלהים מן האדמה כל עץ נחמד למראה וטוב וטובאכל ועץ החיים בתוך הגן וכו'. ומהו למדנו שלא חטא אדם ברעב ובצמא ובחוסר כל למלא נפשו כי ירעב שהיה הסבה השלישית המביאה לחטא. כי הנה האל יתברך ספק לו כל זרעיו בתוך הגן בהלכות שמה כל מיני העצים המועילים והמהנים לאדם. אם לראיה כשוכנים ובאר הפרטים היפים. ואם לאכילה להיותם מזון נאות. ואם לשמירה הבריאות והכרת החולי בתרופות כפי האכילות והסגולה' אבר בהם שהכל היה בגן. ועל זה אמר וינחם ה' אלהים מן האדמה שהוא פירות הנטייה האמורה למעלה כלומר שלא הביא אותם האילנות ממקום אחר לנטוע אותם שם אבל מן האדמה שהיא הנחית. כל עץ נחמד למראה רוצה לומר כפי יופיו ממנו לכן ממנו אדם ממנו ירוק ושאר המרא' והיה שם ג"כ כל עץ טוב למאכל ר"ל ערב לחך ומוטיל להנה והיה ג"כ שם עץ החיים לענין התרופות לשמור הבריאות ולהחיותה בצורה. ואמרו אחר זה בתוך הגן אינו בלבד אלא לכל עץ נחמד למראה וטוב למאכל ועץ החיים שהיה כלו בתוך הגן לא יסדר אדם לזאת משם וקצת דבר מהדברים אלו חוץ לכן כי הכל היה בתוכו. ואפשר לומר כי בתוך הגן יחזור לעץ החיים בלבד לפי שהוא היה באמצע הגן כמו שתרגמו אנקלום לפי שאין החיים אלא בשווי ובמציאות מהאכילות. ואמנם עץ הדעת טוב ורע לא אמר שהיה בתוך הגן עם היותו שם אם לפי שלא היה באמצעותו כעץ החיים אבל היה בבפיו או קרוב לקרבו כי הוא היה מטעם קצה ההפלה לא מהמנוע. ואם לפי שהכתוב בא לספר מעלת הגן בהיות כל הדברים הטובים והאכילים נמצאים בתוכו. אבל עץ הדעת לא היה שלמו' לכן היותו בתוכו ולכן לא נאמר בו בתוך הגן והותרה השאלה ו'. ולפי שכמו שיתברך האדם למאכל יסדר גם כן במשקל המים להעשרת המזון ספר הכתוב שם בזה ספק הקדוש ברוך הוא נדרש של אדם בגן כי היה נדר ואל מעדן והיה עובר בתוך הגן להשקותו וכו' הנסר הוא ג"כ גדול ועמוס שמשם יסדר והיה לארבע' ראשי'. שם האחד פישון שנקרא כן לרבו מים מלשון ופשו פרשו. וכתב רש"י שהוא נילוס. וחכמי האומות אמרו שאינו כן וקוראין לפישון גאנדי ואמרו שחילוב הוא מחוץ באינדיא' ובגאנדי' סובב את כל ארץ הודו ובתוך החול שלו ימלא הים ואמרו ג"כ שהנהר הזה מהחלק לעשרה נהרות וינגס בים ושהוא רחב מאד ובבבז' היותר חד מהמים הוא שמונה מילין. ועוד אמרו הקדמונים מהם שבורם מלך פרס שלא פרס א' עש ספינה אחת לראות ענין הנהר הזה והיה נחלק לת' נהרות. וניחון אמרו שהוא נילוס הגדול מכל נהרות העולם והוא הסובב את כל ארץ כוש ומצרים. וכאשר ינגס השמש במז'ל סרטן יגדל כ"כ שיעלה וישקף את כל ארץ מצרים. ואמרו שמי הנהר הוא מטעם להסדות הנשים מאוד ושהקדוה ששתתה מהן תלדנה. וחדקל קורין תיגר'. שהוא שם לחיה אחת מהיוצרות

המרוצה מאד כי כן מיוויו רצוה במרוצה עמוסה ולכן נקרא שמו בלשוננו חדקל ר"ל חד קל בנטעתו והוא הסובב את כל ארץ ארמיניא' והסיריאה. ואמנם פרה הוא הולך בתוך צבל וחולק אותה לחצאין לפי שהוא עובר בתוך השיר והולך ונגסם בים סוף. ואומרים אנשים ג"כ כי הוא עולה ומשקף את ארץ צבל כמו שגילום משקף את ארץ מצרים. והודיענו הכתוב משלמות הגן שמלבד היות המאכל והמשקף שם בשלמות גדול הנה גם מפאת פישון שהיה עובר בו היה נמשל שם הים הטוב והכדול ואכן הסוה. והיה אם כן לאדם החפזו העושר והכבוד בגן והנה לא זכר מה היה נמשל בשאר הנהרות לפי שלא נמשל בהם לא וזה ולא אכנים עושר ומרנלות כמו שנמשל בפישון. גם כי ניוחן היה המון לירושלים כמו שנאמר בהמלכת שלמה והורדתה אותו אל ניוחן וכן חידקל נזכר במלכות דניאל וגם פרה היה נבול ארץ ישראל לזר צבל. ולהיותם נהרות ידושים ולא נמשל בהם דבר נשם לכן לא זכרם הכתוב והותרה בזה השאלה ה'. ובעבור שזו עניני הנהרות חלק מיוחד המים ולא נעשו אז בראשון פשוט כאשר נעשה בראשון לכן לא ייחס הכתוב ענינים אל האלהים והותרה בזה השאלה ה"א. והנה חזר הכתוב לאמור וינק' ה' אלהים את האדם ויניחו בג"ע להודיע הכלית הנחתו שם כאלו אמר והנה לקח ה' אלהים את האדם ויניחו בג"ע זה היה כדי לעבדה ולשמרה ואמר לעבדה בלשון נקבה לפי שהגן נאמר בלשון זכר. ולשון נקבה כאשר כתב הראב"ע והיה העבורה שיאכל מהעצים שותרו לאכילתו והשמירה שלא יאכל ממה שהחזר עליו כאלו נכסות אותו בא האלים לדעת היסמור מזויתו אם לא ולכן הניחו שמה. ואולי שאמר לעבדה ולשמרה על נשמת חיים שזכר למעלה בלשון זכר. כי להיות האדם בג"ע נמחר המקומות ובסוף שצאיריו והשמירה שבמאכלות והמשקים היה בלתי פרוץ בדבר מה כי אם בשלמות נפשו וזהו לעבד' ולשמרה. וכן דרשו רבי אליעזר לעבדה ולשמרה על הבור. וי"מ וינק' ה' אלהים את האדם והניחו בג"ע שהוא המון עם ויזו כאלו אמר וכאשר לקח השם אלהים את האדם והניחו בג"ע אז נטע עליו מכל עץ הגן וגו' כפי כל א' מהפירות והותרה בזה השאלה ה"ב. ויזא מזה שנס כן לא היתה לאדם הסבה הד' לחטא שהוא להתמדת השוה וההפלה כי הוא בלדונו נולד רש וחטה לכן נברא והקב"ה לקחו והקיומו מעטר דל והניחו בג"ע לעבדה ולשמרה לא להיות שם אדון ופטרון. ואמנם אם היה ענין עץ חיים ועץ הדעת כבר ידעת דעת חז"ל שאדם הראשון אם לא חטא לא היה עומד שם ולא נחשך ר"ל שם בגני הראב"ע. הנה נבמת אינו נמנע כי כאשר יודע בעץ החיים היה מוסר ימים להחיות אדם שנים רבות ועלמות מאד מי המנוע. שיסוד לחיותו ואכילתו עד שיתמיד בחיים ולא ימות. כי אין הכוונה שהיה אדם נחמי בעצמו כאחד מן האדם המרום שיסוד נמנע בו הספקד והמות. אבל היה נחיתו בחסד אלהי שהגין עניני חייו באופן וכל המלם והגל מכל בנות המות אם מההלכות מהסבה וההרעה ושאר הפגעים בהיות השחתו ויתברך דבקה בו לשמרו בכל דרכיו. ואם מההנחות הנפוצות שהם פעמים רבות בנות החולי והמות בזה שנינו בג"ע כלו שאין ופקע נח לא ילך מפסד ומשם ואם מהסבות האוירות המתהפכות מהקץ והחורף על האדם בשנים אותו במחבר המקומות תחת קו השבס שלא יתפך שם האויר ההפסד מוחם כמו שזכר א"כ ולפי שהמנוחות והמנוחות גם הם כפי איכותם וכמותם ויבטו חללים בגוף האדם לפי שהוא בנכר לעשר אל המזון לחמורת מה שניתך מלחיותו בגופו ע"י האויר והחום הפעמי ושאר הדברים. וידוע שהחמורה בלתי שוב וגלותה למה שיוקף כי אין השבר והלחות שנטעה מהמזון ככשר והלחות שיערר עם האדם בתחלת יצירתו עד שהיה זה סבת הוקנה לפי ששבר האדם וליחותיו יסוב לו נכר"ם נולדים רובם מהמזון ובשיריהם זה חבא המות עבדית כי הוא כמו מי שהיה בחצית יון מים חיים בכל זרע המורה היין שיוצא משם שאין ספק שבהמדת זה ישיב כל היין מים והפסד נזרע היין ולכן כדי להציל הקב"ה את האדם מן הוקנה ומן המות הטבעית נתן לו בתוך הגן את עץ החיים כי היה פרוץ כל כך גלות למצא האטמי שצאכילתו יסוב בשבר והלחות חוץ אותו שיהיה ממנו מבלי חלוק ולכן קרא עץ החיים גם שהיה מועת ההכת הנוף ובוה היה מחרך הימים ומתמיד אותם ואמנם עץ הדעת טוב ורע אינו אומר שהוא רמו לבח המוליד כדברי הראב"ע אלא שהיה אילן מהם שגפי איכותו וסגולתו היה מרבה באכילתו תאות המבשל ונקרא עץ הדעת מלשון וידע אדם את חוב אשמו וידע אלקים את הנה אשמו ואמנם מ"ס הנחש והייתם כאלהים וידעי טוב ורע ואמר ית' הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טוב ורע אינו סותר לזה כמו שכתב הרמב"ן. וכמו שיתבאר בפי' הפסוקים ההם במקומם. אבל מה שכתב הרב שהוא שהיה נכון בענינו שאדם קודם חטאו לא היה בו בחירה ורצון כי עשה הדברים הראויים בשבטו וכל נבאם מבלי אהבה ושנאה ושהאילן הזה היה מוליד הרצון והפך שיבחרו אכילתו בדבר או בספסו לטוב או לרע באמת הוא דעת זר ובלתי מהקבל לפי שהאדם בעצמו הוא בעל בחירה ורצון כי מהיותו מורכב מחלק חמדי ומחלק שגלי היה לו בעברת חפץ רצון ובחירה לשנות דבר או הסכו וכמ"ס חז"ל (ב"ר פרשה ט) והנה טוב זה יצר הטוב מאד זה יצר הרע רוצה לומר שכל סובו ושלמותו של אדם היה במציאות הבחירה והיכולת על הטוב על הרע כפי יצרו ואם לא היה כן לא היה אדם ולא היה מלוא אותו הקב"ה מכל עץ הגן אכול האכל ומעץ הדעת טוב ורע לא האכל ממנו כי לא תסול הלאה אלא למי שיש לו בחירה ורצון אלא שהאמת בזה הוא מה שזכרתי שהיה עץ הדעת הוא העושר ומרבה בתאוות המבשל וידוע שיהי המעט מזה דבר טוב להוליד בדומה. אבל כהתבררו היה רע מאד ומזיק ומרחיק האדם מהשלמות ולכן קראו הכתוב עץ הדעת טוב ורע כי תחלתו ומעטו הוא טוב ורבויו רע ומפני זה לא נקרא בשום מקום עץ הדעת רע וטוב אלא טוב ורע הטוב ראשונה והרע בסוף לפי שבתחלתו ומעטו

שקרי בסוף שנים נבראו אדם וחווה לא אחד. אבל נתחלה עלה במחשבה לברא שנים אדם בשני עצמו וחווה עצמה מחלי חבור זה לזה כיתר הכ"ח שזה היה אפשר להיות והקב"ה לא עשה כן כי לא ברא אלא אחד שהוא אדם ומלאכו ברא את האשה א"ל שניהם אחד. וכתב האפיקורסם הק"ק ש"ק כנגדו הוא כ"ק הדמיון וזה כי נגדו המוכן ממנו הוא לפניו כמו אך נגד ה' ממש ואילו אחר אשה לו עור נגדו יחשב שהיה המוכן מהעור שהיה לפניו ואין זה הצריך מהאשה לבד אבל שתמיד לפניו ולאחריו שהיה לאדם לעור ולכועל בכל צרכיו ולזה אחר שהיה לו עור כנגדו ש"ל באלו היותה לפניו תמיד. וכנה אדם כבר מצא נכ"ח עור נגדו כלומר ששמש אותו בזיווה עליוס ולסניו כסם אשר רכב עליו ונולדו. אבל מוילת זה לא ישיג מהם עור שיעורו תמיד לפניו ולאחריו באלו הם תמיד נגדו והוא סי' נאה אמנם חו"ל כוקשה להם אמרו עור נגדו לכו שהיו מלת כנגד מלשון התנגדות והסכיות וכו' א"ל כסכיים ער וכנגדו ולכן דרשו נגד עור לא זכה כנגדו. ומי יתן ידעתי אוק יתחייב שאם לא זכה היה כנגדו כי אפשר הוא שלא תהיה עור ולא תהיה ג"ל כנגדו שלא תהיה בה תועלת ולא היות ואחין להם שאם לא תהיה עור תהיה כנגדו. אלא שהיה דעם שבע האשה הוא שהיה נגד האדם ומוקח לו כמו שהחומר הוא מקביל לצורה ולכן מי שזכה תהיה לו האשה עור כי בזכותו ויטל הקב"ה טבע האשה התנגדת לו להיותה בעורו וכמ"ש (משלי יו"ו) בראות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אחר אבל אם האדם לא זכה ואחר כל דבר לטובו ותהיה האשה מתנגדת לו כי הוא טבעה ומתיחה. הנה התנאי הספוק הוא והיתרה השאלה הו"ו :

(וי) ויצר ה' אלהים מן האדמה כל חית השדה וגו'. עד לא מצא עור כנגדו ענין קריאת אדם שמות לכל הכ"ח ראוי לעיין בו מאלו כי כבר זכר בעל ספר הכור והוא האמת שהלשון האלכסית הכריזה למדע הקב"ה לאדם ושמה על לשונו ויבדו והוא בלי ספק השלימה מכל כלשניות וכוונות לקריאה יותר מכלם אבל מהפסוקים האלה יראה שאדם הראשון הניח השמית לרצונו ושהוא היה הממלא והסועל ללשון הראשון ומפני זה כתב האפיקורסם שהאדם כבר היה מלומד מבראו ויבדק ולשונות אותו בא האלכסית כפינו ככ"ח הסמה לראות מה יקרא להם ר"ל אם ישמח כנגדת שמותיהם ממה שלמד ממנו יתברך ושהוא אחריו וכל אשר יקרא לו האדם וגו' הוא שמו ר"ל הוא שמו שקרא לו הקב"ה כשלמד הלשון לאדם והבין החכם על זה שתי רחיות האחד מאשר לא אחר הכותב שקרא שמת כ"ל למיני ב"ש וידוע שזה החלק מטעם המעשים ולא קרא שמות לשאר העצמים כלם שם שמותיהם ואם יסודי מחכות ודומותם וצומחותם ולכל המקרים שנתעשרת מהאחרות ומלית כעצמים שכלשון כוללת כל זה וכו' ממה שזכר שלא היה זה הכתוב לשון והשניות ממה שאמר הכתוב נס"ק הענין ולאדם לא מצא עור כנגדו שאין ענין לזה עם קריאת השמות וכדעת כזה עם היותו דבר דבור על אופניו ענין יסלו בו משקוק. מהם שאם היה בדבר כן היכראי להכתב וכל אשר יקרא לו האדם נפש תהי הוא שמו אחרי ויקרא האדם שמות. ולא היה בדבר כן. כי הנה הכתוב קידם אליו. ומהם כי מה היה זה מן הנסיון שיעשה כסם לאדם בקריאת השמות אם היה שכבר למדו בהם כי ידוע הוא שיקרא אותם האדם בשמות ולכן יראה שלא היה אדם מלומד מפרטיות הלשון. אבל היחיד נכון לומר הוא שהקב"ה ברא הלשון והגביל סדורם מסבמים לטבעי הדברים ולידיעה האלכסית בהם וכאשר יברא את האדם צלמו הנה כמו שהשפיע בו הדעות האמתיות האלכסיות מבלי למוד ומקורה ומסוס כלל ככה השפיע והטביע בנפשו שרשי הלשון שהוא הכסמות בטבע לאותן ידיעות האמתיות אלהיות ולנמצאים בעצמם ונתן באלם כח טבעי להורות על כל נמצאות העולם הרשומים בנפשם בקולות ומלות הרשומים בנפשו בטבע כרי שמכל צד מסבים לשון האדם לחכמתו ויבדק והבין יסכיתו לטבע הנמצאים כלם. ומלבד זה דבר עמו הקב"ה בראותו הלשון והשניות לאותו קול נברא מוחש חניע אליו והוא מפני שהיה לו כבר הלשון בטבע מוטבע כנין לשון האל ודבריו ונתלמד מהם לדבר בלשון בלשון שתי הדבורים האלכסיים שדבר אתו מוילגלו אותו מן הכה אל הטבעי כי כמו ששם היות החכמה האמתית טבעית באלם בזה כבר חניע לו בפועל ע"ד הלמוד והכשרה מהתלמד ככה הלשון הוצאת בהיותה מתחלת הכריזה מיטבעת באלם מהש"י הנה הגויס אליו בפועל ע"ד הלמוד בדברו אליו ויתברך ראשונה. כי מליתו בדבור האלכסי ששמה לקח האדם דרכי הלשון וסדריה וסין לאדם אחר כן וברצונו והיה א"ל מציאות זאת הלשון באלם בזה ונפועל מהאל ויתברך וצדקי אמריו שהיה הלשון נברא ממנו ושהוא למדו לאדם בדברו אותו אבל לא יצדק אם נאמר שלמדו ויתברך ע"ד ההסכמה וההכנה לאמר לזה קרא כך ולזה קרא כך בפרטיות וצדק ג"ל אמרנו שאדם הראשון פ"ל הלשון מאליו לפי שהמציאות מבחי העצמים בו צורא לו ויבדק לטעם בהשמישו לו קול האלכסי בדברו וקול מוחש אל לא יצדק אם נאמר שאדם הראשון הניחו כפי רצונו והסגמחו כמו שהמציאות האמתית בלתי צדקת ההסכמות. מבלי שהיה להם סדר האמתיות טבעי עם הדברים הנמצאים וידיעות האמתיות. ולהיות הלשון הזה נברא ממנו ויתברך לכן דבר בו לאדם הראשון לקין ולחווה ולחיות הקדושים ובו כתבה הקריה ושמשו בדברות כבר סיני ונכתבו בלוחות ובה דבר השם עם משה הקדוש כל מה מלה במלה כדי שיכתוב אותה על ספר. ואמרי בדברים והאמת האלה ראוי שפירשו ככתבים בזה הדרך. שאמרי שיר ה' אלהים מן האדמה כל חית השדה וגומר וכו' זה ביום ההמשו והו' ונתן בכל מין צורתו ומחכותו המיוחד הביאם אל האדם לראות מה יקרא להם ר"ל אם יסכים דבריו הסעליו לדבור הנברא אצלו ויתברך כפי מה שהטביעו בו בלשון מתחם ואלות בטבע למחיות בדברים. ואפשר לפרש ויבדק מלשון קצין ואספספ שקצנס

הו' טוב ורצונו אין ספק שמרה תהיה באחרונה והנה לא אפשר הכתוב ממנו לאדם הראיה ולא ג"כ הגניטה והמשגב כי זה היה מועיל לו מאלו להודונו עם אשתו ולהוליד בדומה ויעשה אותו לתכלית טוב ואלות בדרך טבעי לא ע"י טעמו דמיו וטעימה והפלגה בהרפת חוש המשגב ולכן היו שנים האדם ואשתו ורומים ולא יתחשבו לפי שהיו איברי ההולדה אלאם כידים וכרגלים ושאר האיברים האצורים להחיות והרצון כ"ל אדם בדרך טבעי ונא היה גלוי הערוה בלתי מנונה אלאם להעדר הבחירה והרצון כ"ל לפי שלא היו חושבים אותה לערוה אלא לאבר טבעי נעשה לתכלית טוב. אבל אפשר יח' לאדם האכילה מזה הענין לפי שאכילתו הניחה להפלט התאווה ורדיפת הפועל המנונה לשם עונג כהמי ולא לתכלית הנון ואלות שכלי כי האכילה לגמרי וספוק המון ממנו עד שיתהפך המון אליו זה לבדו כאשר על האדם מפני רוב היקף שאין רע יותר גדול ממנו. הנה התבאר ענין כך החיים וענין הדעת והיתרה בזה השאלה הו"ו והתבאר ג"כ למה נברא עין הדעת בן היום דבר רע ולמה אחר אכילתו מהיות הדעת מפועל השכל והוא טוב שהיה זה לפי שראינו גם נניעמו היה טוב ומועיל בהולדה הדומה ומלוחו לז הבחירה נברא בחוץ הנה אכל אכילתו המביאה אל ההשתקפות והתאווה אל המשגל הטוב לא היה שלמות אליו ולכן כאשר עליו אכילתו כי לא היה ענין העין ההוא שחשלי אכילתו את האדם בהשניות וידיעותיו לא עיונו' ולא מעשיות לפי שהאדם שלם נברא בפעולות שכלה ולא היה ג"כ חסר ההכנה לפעל המשגל והאחות כמו שכתב הראב"ע בלא היה חסר רק טוב ורע בדבר אחד לבדו שרצה בזה על המשגל כי הנה גם ממנו היה יודע כל הצריך לבלמותו וקיומו אבל היה הדע' הזה פרטיו בטוב ורע המשגל והיה א"ל ענין המוזה לאדם שלא ירדוף אחרי שמים' תאוותו בימיה והיתרה בזה השאלה הו"ו כי על כן נאמר בראשית מכל עץ הגן אכול תאכל כלומר אכול מהם מה שתל' פעמים רבות אבל מעץ הדע' שהתחלתו ומשעו טוב והרוב ממנו רע לא תאכל ממנו כי האכילה הוא ענין ההשתקפות וטוב על שאר הבחירות הנזכרים. וזה כענין הרופא שיהן ביד החולה תפוח מרקחת מעשה רוקח לפקחו בעצם דוחניותו או להעטישו שיהידינו שלא יאכל ממנו פן ייקחו כי לא נעשה לאכילה ובאלו אמר לו די לך לענין הכרח ההולדה בריאה ובנניע ובכוח. אבל האכילה בהשתקפות' גדול כענין המשגל וההשניות עם המון אליו לא תאכל. ונתן הסבה בזה באמרו כי ביום אכלך ממנו מות המות ר"ל הנה ההמלט מהמות והתמדת החיים א"ל שתק' אותו אלא בהשג' הפעולות והאחר' והמוזנות ולכן כשהוא מדרך השווי והטה להסלג' המשגל באכילת העין הטעל ההשגות המהיית החיים ותבא להתנהגות והמות בהכרח. ומהו הדע' שלא נאמר זה על צד העונג כי על צד הנוספת והודעת מה שהיה ולכן אינו מהקובי אף לא נזכר בחוץ הקללות ואמרו ביום אכלך ממנו לא יורה על היום הפרטי שיאכל הוא ומה מיד. אלא שמו' שיאכל ממנו יהיה בן מות נכון למועדי רגל. ואולי שאמר מות תמות על המות הטבעית ועל המיתה המקרי' שבהשג' יגורם מן המקום ההוא ותסור ממנו השגות השם והיה גרף מהמקרי' כל מוצאו והרגו. וחל' אמרו (ב"ר פרשה ח') שביס אכלך ממנו נאמר על יומו של הקב"ה שהוא אלק בזה. וכן היה שמת אדם מוך אלק בנה שנברא וכמו שאזכור דבריהם אחר זה. והנה יתבאר עוד בפי' הפרשה הוצאת שנים זה היה מהקללות שקללו השם בזה שאמר עד שזכר אל האדמה כי ממנה לוקחת וכמו שאפרש והיתרה בזה שפירשהי בזה השאלה הו"ו משאלות הפרשה. ולמדנו מדברי הוצאה הוצאת שנים אדם מפני סכנות והעדר ידיעה שהיא הסבה הה' כי הנה הקב"ה גלה את אצלו והודיעו את אשר יקרא לו אם יחטא :

(וה) ויאמר ה' אלהים לא טוב היות האדם וגו'. עד סוף הפסוק ספר הכתוב כי הנה חטא אדם בסבת האשה ושעשאה לו הקב"ה לעורר והיתה כנגדו עשה אותה לעונתו וכו' וראה לרעתו כשהסכיות והדורה אותו מעוננו ושלמותו ולכן אחר שנתחלת בריאת אדם בשני אחר ויתברך לא טוב היות האדם לבדו ובמאמרו לו כלל שני ענינים. האחד ששם היות תכלית האדם שישלים נפשו ומהשקלת ובה האשה והכנים מניעים גדולים להשגות השלמות השכלו וכמו שכתב הרב המורה פל"ח"ל הנה ראה הכורא ויתברך שלא היה טוב לאדם להיות האדם הייתי לבדו לפי שיצטרך להיותו גשמי לקח מונותיו וצרכי ציורו. לכן היה האדם יתעסק בזה וטרוד בו ומנו ולא יפנה להשגות שלמות נפשו. לכן היה מהראוי לפשות לו עור כנגדו ויהיה הנקבה שתעבדו ותקח לו צרכי היותו וסמון וכו' האופן תהיה גם הוא הכרחי כענין שלמותו ואמר עור כנגדו לפי שהעור נספס הוא הדומה לדבר כי עור הרופא הוא מרופא אחר ועור החיית מחיית אחר מענינו. אך אמנם אם היה העור לאדם אדם אחר זכר כהיה לא ריותו בזה כלל כי גם הוא יצטרך לעור אחר שיתקן ויכן צרכיו ומוזנותיו כדי שהיה לו פנאי להתעסק בהשקלות ולכן ראוי לפשות לו עור שהיה כנגדו ר"ל מקביל לו בלשון מהם והוא שההיכנה פעולות אותו העור מקבילות לפעולות האדם. כי הנה העור שהיה האדם תתענג ותחשוב למעלה בהתעסקה בתקן מהאלה והאדם יחשוב זה למעל מכאוב וכו' הדרך היתה האשה עור לאדם שהיה פעולותיה נגד פעולותיו ומקבילות אותן. והענין הכ' שכלל זה המאמר הוא ששם היות נקבות הכ"ח אין להם חברה עם זכריהם כ"ל לענין הזוג להשגות מניס ולוילת זה אין לו וחס עם זה כי הם רומים על ידיהם עור עור לבדו הנה ראה ויתברך שלא היה טוב שהיה בן האדם ונקבתו ר"ל שהיה כ"ל מהם לבדו בלתי מתחברים ולא נעורים זה לזה אלא לענין המשגל לבד כי האדם לפי טבעו צריך מאד אל חברה האשה לא לבד להוליד בנים כי אם ג"כ להיות לו עור כמעשהו וזהו לא טיב היות האדם לבדו אשה לו עור כנגדו ר"ל כנגד צרכו או שזה לו. ומסכים לזה א"ל אבהו כתוב זכר ונקבה בראש וכתוב ברא אחר אלא נתחלה עלה במחשבה לברא שנים ולכסוף לא ברא אלא אחד. והמאמר יקשה מאד

שקצצם ואסף אותם לפניו וזאת מלשון השליכו אל הים ויחזיק ימיו ויזכר. וכבר העירו לסורו הזה בבראשית רבה (פרשה י"ד) אמרו בענין קמים רבי יוחנן בן זכאי כבר כתיב ויחזיק ימיו ויזכר ומה ר"ל ויזכר ה' אלוקים כל חיות וגומר. אמר להם להלן לברואה ואלו לכבוש כמה דמיון כי תזכר על עיר ימים רבים. ומה הכוונה שכלל הזכיר על מה שזכרתי בזה והזכיר בזה השאלה כי"ו. וספר הכתוב משלמות אדם שקרא לנ"ח אותם השמות שהיו ראויים אליהם באמת בלשון והוא אמרו וכל אשר יקרא לו האדם בשם חיות הוא שמו ר"ל כל בשם חיות אשר יקרא לו האדם שם הוא שמו כפי טבעו ושרשי בלשון האלוקים וכבר אמרו חז"ל כמה מהכחמה היתה בקריאת השמות האלה עד שלא הגיעו המלאכים אליה כמו שאמר רבי אבהו בבראשית רבה (שם) והוא המאמר ארור מורה שלא היתה קריאת השמות כפי הכחמה והרצון אלא כמו היתה טבעיתם והשמות שהם בזה הדרך הם בגדרים שבו היתה הוראת הכחמה לא בשמות המושגים. והנה בהנחה ובר הכתיב כל חיות בשם וכל ע"ף השמים ולא ובר הכחמה ובקריאת השמות ובר הכחמה ג"כ. לסי שבענין הכחמה הוצרך ותפוך לבניא בחיה וכע"ף לסי שלא היו נמצאים הם עם האדם לא בהכחמה שהיתה נמצאת עמו. אבל בקריאת השמות קרא לבכמה לחיה ולע"ף כלם. באמנם ויקרא האדם שמות בגזר אחרי וכל אשר יקרא לו האדם לא נא לכוניענו שקרא השמות כראוי אלא לכוניענו שכל אשר קרא האדם שמות לכל חיותו ה"ם והכיר טבעיהם לא מלא בהם שום טבע נאות ומתאים לטבע האנושי לשע"ל ל"ו כמור כצריך אליו. והוא אמרו ולאדם לא מאה עור כנגדו. שלא מאה בהם נקצו תהא ראוי להעזר ממנה צד חו כאלו הוא נגדו ולסינו כי היה תכלית חסידות כח"ל לפניו. מפני שלא רצה ית' לתת לו אשה אלא אחרי שירגש אדם בצרכו ויחפש ולא ימצא בכל חיותו נקבה נאותה אליו אז יעשה השם את מה מצדו ומעצמו. ולכן לא ובר בקריאת השמות השמים היוסודות וכחמיהם וכדומותיהם והדגים כי הם חיות כח"ל שביניהם שהיה אפשר להשיג שומאם בהם עור אליו להקוק עמו. ונשלמה בזה תשובת השאלה הי"ח. ובטובור שלא אמר הכתיב מה שם יקרא לו ולא אמר גם כן וכל שם אשר יקרא לו האדם נ"ל לפרש הסמיכות האלה בלשון אחר גם כן והוא שאמר בהם שם אדם יקרא לחברתו ויקרא לטבעו ג"ח בלתי נגדו וירגש שהוא כמורו נוטה אל החמיהם כאיתו אשר קרא וקרב אליו כמאמרם ז"ל (בר' פרשה ס"ב) לא לחנם בלך דוידר אל עורב אלא שהוא מינו וסוף אמרו וכל אשר יקרא לו האדם בשם חיות הוא שמו ר"ל של אדם שזכר בחברתו גדולה לו. והנה אדם קרא שמות לכל כח"ל והכיר טבעיהם אבל לא ראה בהם נקבה נאותה להזדווג אליו והוא אמרו ולאדם לא מאה עור כנגדו כי לסינו נוטה לזדעק לאבחר לו חמיהם כח"ל. ולזה כיונו חז"ל (יבמות דף ס"ג ע"א) באמנם שם אדם על כל חיות וע"ף ולא נתקדש דעתו בהם. כלומר שם אדם נקבעו והבחינוקות על טבעיהם ומחיותיהם ולא נתקדשה דעתו שיהיה זוג ומצורו כמורו וזוג זכרי כח"ל עם נקבותיהם ולא מפני הכרח כדכ"ר יתקדש לכונן את האשה חלצו ובכ"ר:

(כא) ויפל' ה' אלוקים בראשית וכו'. עד זאת הספס עם מעצמו ובשר מצדו. ספר הכתוב שסגל הקדוש ברוך הוא שתקול חרדמה על האדם ויהא כהינה העמוק מאד באופן שלא ירגש בלקיחת הכלל ויהא כדור ללקחה באותה החרדמה אם כדי שלא תחבוש בעיניו בראותו היתה מתחבוסת בדמיה. ואם כדי שלא ירגש בכאב פרוק מצדו ובשרו עליו וכאב וגם כדי שתביאנה שמהם סתומות ויהיה כמולא מליאה טובה שתגל נפשו בצדקה אליו בהסח דעת. והנה יהם החרדמה הזאת לאלוקים לפי שבמו שזכר הטבעי בזה האדם אוכל חזון מיעט לא תהיה שנתו עמוק כי צריך המאכל וגם יתקן ומשתה כיון תעמיק בצדק השניג וישכב וירדם. ולפי שבגן היה אוכל כפי הסטוק לחזון משם מוצר לא היה יכול לשיגה עמוקה וכל שכן חרדמה ולכן והנה הכתוב אל האלוקים כי הוא אשר עשה זה בצדו לא כפי המנהג הטבעי. והזכיר בזה השאלה הי"ח. והנה ראה ית' ברא את האשה מלצל האדם ולא עשה בפני עצמה כנקבות שאר כח"ל ובאדם לפי שנקבותיהם אינם מתחברות לזכרים ולא נכבשות ושמותיהם אליהם אלא לענין המשגל בלבד להיותם נפרדות מהזכרים וזכר אין להם עמהם. אמנם נקבת האדם הוצרך להיות לו עור בעשיית צרכיו ובחזקון חיותו ועניני ביתו ולכן היה ראוי שתהי' נכבשת וגשמה אליו בכל אשר יצו עליה ובטובור זה הוצרך להיותה חלק מגופו כי החלק יתחבר לכל ויאבד אופיו ויגין בצדו ולכן לקח השם אחת מלצעותיו של אדם ויסגור בשר בנוסו של אדם ותחתיה ומה עשה בגין האשה כמו שאמר ויבן ה' אלוקים את הכלל ויב"ר (פרשה י"ח) אמרו ויסגר בשר תחתיה' ה"ם חסור בזה האשה גין טוב ויבן רע. וכן דרשו ויבן מלשון גינה שנתן בזה לאשה יותר מהאיש דמיון בן י"א ויום אחד נדרים נבדקין בת י"ב שנה ויום אחד נדרים נדרים קיימים כל י"ב שנה ויום אחד נדרים נבדקים בן י"ב שנה ויום אחד נדרים נדרים קיימים והנה לא ברא את האשה מן הרגלים שהוא החלק היותר שפל כדי שלא תהא בעיניו כשפחה ולא ברא מן הראש כדי שלא תהא בעיניה כנכרת הנית אבל ברא מן הכלל שבאמצע הגוף לשתי' צדיות. וכבר נתנו טעמים אחרים כפי הדרש בכל אחד מהאברים והיכן הוא בעיניו שנתן שנתן אדם נברא בו אותו צלל כפי על צלעותיו מהכרחיות לבנין גופו ולא היה מפני זה מותר ולא דבר בטל. כי הנה יש דבר שהוא מותר אלא האיש הכרטי והוא הכרחי כפי המין כמו הלחות הורטיו שהוא מותר כפי האיש. ובטבע יאבדו וימחרו לענין הכולד להשארות המין כן היה אותו צלל נוסף כפי האדם והכרחי להולדת האשה והותרה בזה השאלה הי'. ואין ספק שיהיה הכלל הכוא שלקח מהאדם מעורב בשר ומלוחו צלל נעשה באשה העצמות ומהבשר נעשה בשר.

באמנם לפי דרך טבעי לא היה אפשר שיתולדו הראשונים לבן מום וכבר גם הגידים וכפסרניים וכעורקים לא מהבשר ולא מהעצם בלבד לכן ויבן הכתוב יצירת האשה מאותו צלל אל הרצון האלוקי ויבנתו באמרו ויבן ה' אלוקים את הכלל אשר לקח מן האדם לאשה. וזכר בעיניה לשון בנין ולא לשון בריאה לפי שלא היה כהיותה בריאה יש מאין ולא לשון יצירה כי לא היה ציורה ציור מחודש כי כבר נעשה בראיתו אדם וציורו אבל אמר גם לשון בנין כאלו הוא מעשה מלאכותי. להבדיל את הבית ובעצם ובאברים שהיו לו קודם לכן ואמר ויביאה אל האדם כפי מחשבתו כי חשב בראיתו אותה שבוזבה מזה אחר כאלו היא אחת מהבהמות והחיות שהובאו לפניו לקרא שם. אבל מיד הכיר בעיניה ואמר זאת הספס עם מעצמי ובשר מצדו רוצה לומר הספס הזאת היתה הנקבה הזאת עם מעצמי ובשר מצדו אבל תחתן והלאה לא יכיה כן כי לא חזיה האשה עוד נלקחת מלצל האיש. ויב"ר (פרשה י"ז) סידר רבי שמאי בר נחמן מלצעותיו ומסערה כי כמא דמיתא ולצלל המשכן וכן סידרו בראשית ע"י. ומה הוציא הרלב"ג לפרש שבהיות האדם ישן ברא הקנ"ה לצדו מתוך אליו את האשה ויסגר בשר תחתיה' רוצה לומר בגופה של האשה ושארם כשראה אותה כן דומה אליו באבריה ובשרה אמר שהיתה עם מעצמי ובשר מצדו אבל שלא נעשה מחלק גופו. ואינו נכון כי הוא אמר זאת הספס עם מעצמי ולא אמר דומה אלא שהיה היתה עם מעצמי ובשר מצדו משם. ואמר על כן יעזוב איש שזו מיעד אשתה ספס ראשונה היתה האשה סלק גופו של אדם ומפני אותו פלא יעזוב איש את אביו ואמו ודבק באשתו. עד שבאר אמרו (שם) ששאלו את רבי יוחנן בן לוי מפני מה האיש יוצא ומפניו למטה והאשה יוצאת ומפניו למעלה אמר ליה האיש מביט לתקום בראיתו שהוא מאדמה והאשה מבטת לתקום בראיתו שהוא צלל האיש אשר הוא למעלה. ככה ביאר שמלצל האיש בראיתו ולא אמר ר' שמאי בר נחמן מלצעותיו ומסערה כי להכחיש אמתת הכתוב אלא שחשב שלא נעשה האשה מלצל שהוא עם בלבד כי אם מצדו של אדם בשר ופנים וגידים ושאר אבריה אשר בשרו וזכו ס' עם מעצמי כפי פשוטו. אבל בבראשית רבה (פרשה י"ח) דייקו אמרו זאת הספס עם מעצמי ובשר מצדו רוצה לומר שהיה בראיתו אדם וצדקה רצונו וספסו ופניו וזכר ויבנה לו פנים שיהיה ר"ל זאת הספס עם מעצמי וזו היא של אותה ספס ראשונה וזו היא בעתידה לקיים עלי בוגר כד"א פעמין וזכר ורמין זאת היא שהיתה מפעמיה כל הלילה ככה פירשו הענין על פי מלת ספס לשתי היצירות אבל אין הכתוב יוצא מדי פשוטו:

לזאת יקרא אשה כי מאיש לקחה זאת. כבר כתבתי הדברים מחולק טבור קדש רבי יצחק הלוי בספר הכוזב אשר מדר וכדכ"ר בראשית ע"י שמהגור אדם מאדמה ואשה מאיש ויבן מקימיה וכן משת לי אלוקים וכן מיתחמו וכלל כי ביומו נפלג' הארץ וזולתם מהשמות שהם נגזרים מפעולות ושמות שהם בלשון בעברית ואין כן בשאר בלשונות תלך ראה שכלשון הראשון שדברו בו אדם הראשון וסוף שכלו וכו' וזמן ודברותיו עד ספסו היה לשינוי קדוש הנקרא לשון עברית. וכו' בזה גם חמתי כאלומות כמו שפתי אחד מהם בספר קראו עיר אלוקים וכיוצא לאמרו הטענה עצמה שפס ספר הכוזב ובראשית ע"י קדמוס בזה חז"ל שאמרו בבר' (פרשה י"ח) לזאת יקרא אשה כי מאיש לקחה זאת תחתן שגברא העולם בלשון קדש ר' פנחס בן חלקיה בשם ר' סימון אמר בשם שנתנה התורה בלשון קדש כן בברא העולם בלשון קדש שמתח חומך גיני גיניו אנתרופי אנתרופי בברא בברא אלא איש אשה למע שהלשון טפל על הלשון ע"כ. והנה גיני גיניו אנתרופי אנתרופי הם שמות יוונים לאיש ולאשה. אמנם בברא ובגברא הם שמות ארמיים להם. ורצו בזה שכלשון ויבן לא יקראו לאיש שם גבור מהאשה ולא לאשה שם גבור מהאיש כי ככה לאשה קוראים גיניו וגם כיום היוונים קוראים אתה גיניו. אבל לא יקראו לאיש גיני. גם האיש הזכר אצלם אנתרופי והוא הגדורם שקורין כיום ולא בקראת האשה בשם גבור מהאיש אנתרופי. א"כ לא גזור שם האשה משם האיש ולא שמו משמה אבל בקרא האיש אנתרופי והאשה גיניו. וכן בלשון ארמי קירין לאיש גברא ולא יאמרו לאשה גברת אלא איתתא או נוקבא. ומה זה שנתנה הענין בלשון עברית שגור שם האשה משם האיש וכבר זכרתי בשאלה הי' כמה יסול בטענה הזאת מהספק שכבר יאמר אומר שנתנה כתיב' ובברא העולם בלשון אחרת ונפתחו השמות עם הגזרים שגזרו מהם בלשון עברית. והמשל שהביאו מהארמי והיוני אינו מחוייב שיהיה כן בכל שאר בלשונות גם שכבר חזינו שגברא כח"ל שמות נקבות נגזרים משמות הזכרים. ואולי שמענו זה לא מהלשון בראשית ע"י לומר שיהיה זאת הטענה מחוייבת אבל 'אמר שגור קרוב לומר היות בלשון בראשית לשון קדש מפני היות שמות האלה נגזרים מהפעולות. ומה שגברא לי בזה הוא שטענה הזאת היא מופת בלשון ומחוייב לבאר שהלשון העברית אשר בידנו היום הוא בלשון שדברו בה הכורים בראשונים משאלת שמות הפרטיים העצמיים האששים שהם נגזרים מהפעולות והשמות הכלליים לפי שהשמות העצמיים הראשונים שהם שמות פרטיים אשר לאיש ואיש מצינו אדם אינם מופתקים מלשון אל לשון אבל בלשון ארסן ויבנה שקראו בהנחתם בראשונה ויקראו שאר בלשונות המעמיקות מסוריהם מבלי שגיו וחלוק כלל כמו שתרצה שמות הקים ים והפסול סים הקדומים שבו שהיו בלשונות כדומים ככה נקראו בכל בלשונות שהיו שם הקדומים שבו ומחמיותיהם אם יוני ואם מצרי וערבי ואדומי. וגם בלשונות שהיו בלשונות מבלי חלוק. וכן שמות האבות והשנטיים שהיו נגזרים מפעולות בלשונות כשהועתקו מסרינו בלשונות האומות ויעתקו מספולות הנה השמות הפרטיים לא הועתקו ויקראו אותם תמיד ויתקן יעקב ראובן שמעון וזולתם כמו שנתקראם לאחנה

בשם נגזר מפרטיותו וכמו שאמר זאת הפעם עצם מעצמי ובשר חצרי לזאת יקרא אשה ולכן למדו מזה הקדושים שגברא העולם בלשון הקדש לפי שהמאכל בו זה סודות מנין שאר הלשונות מירש שבו השם שקרא אדם לחיה אשתו. הנה התבאר מזה שלשינוי הקדושה היא היתה בלשון הראשונה שדברו בה בני אדם. וכבר ביארתי זה למעלה שהש"י בראש וסדרה לאדם. והותרה בזה השאלה הכ"א בשלמות גדול עם ביאור המאמר הזה המהוה שזכרתי:

(כד) ע"כ כן יעצוב איש וגו' עד ולא יתבונן. חכמי בלומת מירשו על כן יעצוב איש את אביו ואת אמו בענין הנשואין. שפירשנו באשה את אביה מהנשא לו ויעצוב האיש את אמו מהדבק אליה אבל ידבק באשתו ויתאחדו כאלו כוח בשר אחד כי הנה בדרות הראשונים לא נאסרו האחיזה לאחים ולא שאר העריות כי אם האם לבן והבת לאב. ואולי עליו כיון רש"י במה שכתב רוח הקדש אומרת כן לאסר עריות לבני נח. וכן אמרו בפרק ד' מיתות על כן יעצוב איש את אביו ואת אמו אחות אביו ואת אמו רבי עקיבא אומר אביו אשת אביו אמו אמו ממנו וכלו שם פ"ו דעות וכפי פסוק הכתוב כלם רחוקים מענינו שהוא אביו מדבר אלם באבנת האדם ומשקו לאשתו שיהיה כ"כ שיעצוב את המולידים א תו כדי לכתחבר עמה והבנתו א"כ באיש ידבר שיעצוב את אביו ואת אמו לא באשה שתעצוב את אביה מהנשא אלו ולא ג"כ שאר הדעות. ורש"י וכו' לכשר אחד כוולד הנזיר על ידי שיהיה שם נעשה נאמר אחד. וכתב עליו הראש"ע שהוא רחוק ורחוק לו שהוא קרוב וישר לאב. ולפי דרכו יסורם הכתוב כן שאמר אדם זאת הפעם אהבתי עם אשתי היתה לנכח חוקה והיה להיותה עצם מעצמי ובשר חצרי עד עליו תקרא אשה בשמי הפרטי כאלו שנינו בשר אחד. אבל מכאן והלאה תהיה האהבה בין איש לאשתו לנכח אחרת וכאן חסתי הדבקו שיעצוב כוולד אשר וילידו והוא אמרו על כן יעצוב איש שאין מלת על כן חוזר למעלה אלא למע שזכור אחריו וכו' לכשר אחד. כי הכתוב פעמים ויבא בספר קודם המסיבב ופעמים יזכור ראשונה המסיבב ואת"כ יבאר סבתו. ועל דרך זה נאמר כאן על כן יעצוב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו. וביאר הסבה למע יעשה כן בלשון וכו' לכשר אחד כוולד. הנה א"כ אהבת אדם ומהו ההורים הראשונים היתה מסני הדקות שקדמם. ואהבת שאר האנשים עם נשוקיהם הוא מסני הדקות שיהיה אהבה כבן כוילד. ואמנם כפי פסוק הכתוב שפירשנו מובאר שאמר חורה שמפני היות הדבר מלא שפשה בתחלת הברוא' להיות האשה נפשיה מגוף האדם ובשרו. הטבעי הקב"ה לזכרון זה טבע בכל יוצאי חלציו של אדם שגל איש מהם כשישא אשה יעשה כמעשה אביו הראשון כי כמו שהאדם לא נשאר לו אהבה עם האדמה שהיא אמו ולא עם החמר שירד עליו ונתערב בה בענין תולדותו שהוא היה במדרגת האב המוליד ועצב אהבתם ודבק באשתו כן כל יוצאי חלציו יעצוב את אביו ואת אמו וידבק באשתו כאלו היו בשר אחד לזכרון אהבה הראשון ואשתו חוה שהיו מבשר אחד. ובפרקי ר' אליעזר לזאת יקרא אשה ר' יוסף בן קרח אומר על שם בשר ודם נקרא אדם ותשקנה לו עור נקרא איש וכיוצא אשה מה עשה הקב"ה נתן שמו בנייהם אם כוליהם הם בדרגה כרו שמי נתין בנייהם ומצא אותם מכל צד ואם לאו היו אנו נותן את שמי ודם נפשים אש ויבאם אוכלת אש כי אש היא עד אבדון תאכל. רצה בזה שחבור האדם מתחלתו לעור ולבשר וכו' והוא השם שנייהם כלומר היו"ד שזאז וכה' שנאשר. ונפשה האשה לאש שירק לנפלה במה שהבולתו לחטא וזהו סימנה התורה בספור הזה מדרגות האשה שהיה בה להקיות שאם מצא אדם חסית ומדיח באשה שגברת אלו לא היה זה בטבע ולא כראוי כי היא היתה עצם מעצמו והיה ראוי שתהיה נכבשת אלו ולא חסית איתו וכו' גם כן לא ישתא אליה כי החלק ראוי שיהיה נכבש אל הכל ולא בכפך וזהו כנגד הסבה הנפשיה והותרה עם זה השאלה הכ"ב. ואמנם אמרו אחר זה והיה שניהם ערומים ולא יתבוננו. כב"ר פירשנו יתבוננו מלשון שם אחרו ללשון הם שלא המתינו שלותם שש שעות ואילו הן אדם הראשון. וישראל. וסיסרא. אדם הראשון ולא יתבוננו לא באו שש שעות והם בשלית. וישראל (שמות ל"ב א') וירא העם כי בוש משה שכלו שש שעות ולא בא משה. וסיסרא (שופטים כ' כ"ח) מדוע בוש רכבו לבא שכל יום היה למוד לבא בג' או בד' שעות ולא בא היו ולא יתבוננו. ואמנם כפי הסטת אפשר לבאר הכתוב הזה שמנין שלמעלה רוצה לומר שהיתה אהבת אדם ואשתו כ"כ שהיו שניהם בעיניהם לבשר אחד עד שהיו שניהם ערומים ולא יתבוננו כי כמו שהאיש בהיותו יחיד לא יבוס מעצמו אף על פי שהיה ערום ככה להיות שניהם כאיש אחד ובשר אחד לא היו מתבוננים זה מזה לגודל אהבתם ודבקתם. ואסתר למרש עוד שבעבור שזכר הסוד הכבוד ביהוה הראשון שלם בכל הדברים הריגוים אלו אלו יתבוננו אדם שהיה חסר הכבוד ביהוה ערום מצלי לנצח ושמעו זה לחסריו כל כלל חטא לכן אמר הכתוב שאדם הראשון לא היה חסר בזה דבר כי הנה כלבוש בין האנשים הוא לפי שיתבוננו ביהוה ערומים אבל הם לא היו כן כי בהיות שניהם באד' ואשתו ערומים לא היו מתבוננים ולא נכלמום כי הבושה בדברים אשר כאלה אינה אלא לפי הסכמת בני אדם ובמקום שאין התנאי ללבוש לא תפול בושה בערום ולא חסרון. ומה נאמר מאמרם בפרקי ר' אליעזר מה היה לבשו של אדם קודם שחטא עיר צפון ועין כבוד משה עליו וכיון שאכל מפירות האילן נפשט עור צפון מעליו ונסתלק עין כבוד וראה עצמו ערום ע"כ. רצו בזה שיש שמי תכלית בלבוש האדם להגין על הבגד מהפעלות החום והקור החום. וכב' מסני בגדי כי חרפה הוא לנו ללכת האדם ערום וספק ומגולה ערומי עד שחפזו לא לחשוש שנקרא לבוש מלשון בושה לפי שכתב פעמים יתבוננו האדם בתלבושו אם להיחיי ארוך או קצר ויותר מדאי או לצורתו או לגוונו או לפחותותיו. ואמר שאדם הראשון קודם חטאו לא היה צריך ללבוש

אחתו. וזה ענין שפירשנו ומוסרם בכל הלשונות שכל מעותיו ומתרגם ספר יעתיק הספרים והפעולות והשמות הכוללים אבל לא יעתיק שמות האנשים הפרטיים עד שמפני זה לא ימלא יחס והדמות בלשונות המתורגמות בין שם האיש הפרטי ללשון הענין שגזר ממנו. הלא ראית שקראם אנקלוס (שמות ז' ג') ותקרא את שמו משה ותאמר כי מן המים משיחתי וקראת שמי משה ואמר' מן מים שחלתי. שלא תרגם שם משה וקראת משיחתי ולכן אין יחס ללשון משה ללשון שחלתי. ומה לנו לכבדו ראוי מן המעתיקים והמתרגמים וכהנה היתה בזה עדות נאמנה שהוא ספרם העניינים הנכריים וזכרם שמות האנשים הפרטיים מהאמות באשר היו בלשונות ית' ורשאל כלם בלשון בלשון עוב סרעס סרעס אסנת ספנת סרע סרע וולתם הריכה שלא הועתקו שמות האנשים הפרטיים בשום צד והסבה בזה מובאר שהיה לכיוון מציאות האיש הפרטי מיוחד באומתו לא באומה אחרת. ובהיות' תמיד נקרא בשמו כפי הנחתו הראשונה וכיון וידעו כל השומעים כל לשון שהיה מי הוא זה ואיזה הוא אשר ידברו ממנו. ואם היו מתרגמים השמות הכס לא היו מוסיפים דבר לאחריו. ובפרט ומפני זה אם היה בלשון הראשון שבה נברא העולם עד"מ נקרא פלג בשם חלף וסיבה כנזרה שנימוח נחלסה כארץ ויאמר שהשם שהועתק זה המאמר ללשון העברית הנה עם היות שהועתק מלת נחלסה ויושם במקומה כפלגה לפי שהיה שם על כולל לא היה ראוי שיועתיק שם חלף הפרטי בשם פלג כי שמות האנשים הפרטיים לא יועתקו ובה"כ נשאר שם חלף בלשון שבונו בו ולא יהיה השם מלשון כנזרה. ואחרי שאלו רואים בלשון העברית שמות האנשים הפרטיים הם נגזרים מהעניינים בלשון נוסף על הלשון באדם מאדמה ושת מלת לי אלכים וזוהי יתחייב בהכרח ללשוננו זאת העברית שהיא היתה בלשון הראשונה שדברו בה אדם ורעו וסבה נתנה היתה. ולכיוון זאת הטענה הכרחית ומחוייבת ולא קרובה כמו שחשב הראש"ע עשו חו"ל טענתם זאת על לואת יקרא אשה כי מאיש לוקחה זאת לפי ששם אשה כפי הנחתה הראשונה הוא שם העצם פרטי מיוחד לחיה נגזר משם איש שהיא פרטי לרמזו לו אש אדם ואם כ"כ או דבר אחר רמזו. וענין הכתוב לזאת הנקבה ראוי לקרא אשה ולא לנקבה כ"כ אחרת לפי שלואת קרה הדבר בגדול הזה כי מאיש לוקחה ואת ולכן ראוי שתקרא אשה כלומר פרטית ומיוחדת כיון שהיתה חלק מאיש פרטי רמזו ואמר מאבריו כלל או ורע אחד ולזה ראוי שתתקף אליו בשם פרטיותו האמנם נקראה אה"כ כל נקבה מהמין האנושי בשם אשה לא בדרך נגזר כמו שהיתה הנחתו הראשונה כי אם לזכרון חוה שהיתה אם כל מי ולהיותה אם יחס וקראו כל הנשים בשמה. אף שלא קרה להן מה שקרה לה. והיה זה בשם אדם שהיה ראשונה לאדם הראשון לפי שהוא לבדו נפשה מאדמה ונקראה בארץ אדמה בעבור שהעמר הסשעו הטוב הוא אדם ואדם הוא נגזר מן דם. אבל שאר האנשים הבאים ממנו נקראו אדם על שם אדם אהבה הראשון שהיה אב כיהם אפ"ס שהם לא נפש מארץ אדמה כמיהו וכו' עצמו באומה מסני אהבהם הזקן נקרא ישראל כי שרע עם אלכים ועם אנשים ויכול. ויחזק נקרא כן מלשון הפעם אדם את ה' בנייהם שיעלו מחלליהם וקראו ישראל ויהיה. כך היה הענין בשם האשה שנקראה גם כן חיה מסני היתה פרטית חלק מאיש פרטי ותאכל כל הנשים אחרים להקרא בשמה בשם אשה. ואמנם בשאר החיות אשר שם הנקבה נגזרת משם זכר כמו כרה מפר קרה וכו' לפי שאין שמויהם פרטיים לזאתם כב"ה הרמזים אבל הם שמות חיותם כוללים שישתקפו בהם הזכר והנקבה להשתקם בעצמות חיותיו ולכן תמצא שכל הלשונות המיושרות יש שם אחד חיותי לאדם וכו' כולל לזכר והנקבה מצלי שהיה סוף בנייהם. ומלבד זה יש שמות פרטיים לזכר האדם לבדו והנקבה לבדו מחולקים זה מזה. כולל תראה כי בלשון יוני וקראו למין האדם הכולל בשם. ומלבד זה יקראו בפרט לזכר אנדרופוס ולנה ג'יני. וכן בלשון פרס יקראו למין האדם הכולל לזכר והנקבה אנוס"א ולאישה הזכר יקראו בפרט ראב"ל והנקבה יקראו בפרט מר"א או אנט"א וכן בלשון רומי וקראו לאדם המיניי אומ"י וקראו לזכר בפרט בור"י או מש"קולו והנקבה יקראו מול"י או סומ"א. ובלשון ארמי וקראו לשם אדם אינש בכלל ובפרט נגזר. והנקבה איתתא או מוקבא וככלל שכלל הלשונות ומצא שם כולל למין שיה לזכר והנקבה שהוא במדרגת הסיג ושמות מיוחדים לזכר בכני עצמו והנקבה בפני עצמה שהוא במדרגת הכדל. וכן בלשוננו הקדושה יקראו בשם למין האדם בכלל כולל לזכר והנקבה אדם כמ"ש ויקרא את שם אדם ביום הבראש. וזהו הדרך בב"ה נקרא פר פרס סוס סוס כבש כבשה לפי ששם שמות החיות ששחמשו בהם הזכר והנקבה יען אין להם שמות פרטיים כבני אדם ולכן יתחלפו כלבד הזכר מהנקבה בקצת כשנוי באחת מאיתיות השם המיניי יהיה להבדילם ומלבד זה שיש במין האדם שמות פרטיים לאיש ואישה כפי פרטיותו שלא ישתקף בהם הזכר עם הנקבה וולתי בלשון העברית שנקרא איש ואשה לאדם הראשון ולמה' מפני ששמות האשה מכלל האיש ולכן נגזר שמה משמו כאשר נגזר גופה מגופו וכאשר מנין זה תראה סבתה רבי סנהם ורבי סימון שאמרו שמעת מו"ק בניי גיניא אנדרופוס אנדרופוס נגזר נגזרתא שלא עשו משלם מהשמות הכוללים למין האדם בלשונות ההם אלא מהשמות המיוחדים לזכר והנקבה שלא ימצא בשם מקום שם האיש הזכר המיוחד לו כפי זכרותו וכפי פרטיותו דומה לשם הנקבה המיוחד לה אלא בלשון קדש שחלבה שם הכולל לזכר והנקבה שהוא שם אדם נמצא עוד לנקבה האדם שם נגזר משם הנזר אשה מאיש כחיה מאדם הראשון ולא נעשה כפי הסדר הראוי והמנהג הטבעי אלא מפני ענין שקרה במ"ב שגברתא חוה מלגל אדם וכלו היתה חוה אבר מאבריו וחלק מגופו ולכן נקרא

בראשית

הבאילה מחרי העשים הנה פרי עץ הגו לא הותר לכם ולא נכלל במה שאמר לכם יהיה לאכלה והיתה תקובתם על זה שגם פרי הפך הותר לכם וילית פרי הפך הפרטי אשר נתן כגן שה"י אמר לכם שלא ואכלו ממנו לתועלתם כדי שלא ימותו וכבר ביארתי שיהיה כל זה מטענות האשה אשר עשתה בשם הנפש ובשמה כפי מה שהיתה ממנו בעלותו בעץ ואכילתו מפריו. וכותרה עם מה שפורשתי בזה השאלה הנה"ל שלא דבר הנפש ולא היה מסתם ומדוח בדבריו ולא ידע דבר בשם ומצח לאדם אבל האשה עשתה טעניתה ממה שראתה בעליותו ואכילתו. ואמנם למע נענם ונתקלל א"ל הנפש הנה יתנצר טעמו ואלוהי ראה וברכה הוסיפה האשה במאשרה לא תנשו בו שלא נאמר לאדם ולא אחר עליו לפי שהיה חסבה שאלה לא יתקרב ולא ידווג אליה כל הימים וחסבה לסבלות שהק"ל לא חסר עץ קדשת המליך תאזת המסגל לאדם בהחלט לא באכילה המביאה אל המליץ המסגל ולא בנגיעה המביאה אל המעט הכרחי והנאות ממנו לכן אחר ולא תאכלו ממנו ולא תנשו בו. ומאשר ראתה שהנפש טעם אחר טעם היה עליה ואכלה ויהי לעולם עשתה בהחשבתה כאלו הנפש בתחשבה משני אליה לא מית תמותון כי יודע אלהים וגו'. ופירש זה המאמר כך הוא אסור אכילת עץ זה לאדם ולא ימלט אם שנאמר שזוהי השם לתועלת אדם שלא ויזקחו אותו פרי באיכותו הרא וימיתו. ואם שנאמר שאלוהי עליו לפי שלא ראה האל שיטעם אדם במאכל הכבד הכוא. אמנם לתועלת אדם ויזקחו אותו מן המות ואי אושר שיהיה כיון שהנפש אוכל ממנו ואינו מת. ושאר א"ל כד' הכי מן החלוקה והא שהיה הצווי לתועלת האל לפי שהעץ היה יתן כח להוליד בנים ובנות ולהמציא נמצאים שלא היו בעלם והיה מעלה גדולה ומיוחדת אליו ית' שגור והמציא שולם אחר שלא היה ולכן מקנאחו וכדי שגדורו לאחר לא יתן צ"ה לאדם שלא ואכל מזה העץ המביא להוליד ולהמציא ויהיה לפי זה סי' כי יודע אלהים אלא שהוא אחד משמשי כי כלומר לא מות תמותון אלא שזדע אלהים שניום אכלכם ממנו ונפקחו עיניכם והייתם כאלהים ורמוז נפקחו' כענינם שהיה האדם מעיין בדעתו ועיניו הכבד מלהביט בחשבו כי יפה הוא אכל עתה ובאכלכם מהעץ נפקחו עיניכם לבקש דבריהם המאשימים המחמירים ולא יתגדורו תמיד בהשגת בעויותי ובאלו היה אחר לא ואל תחשבו שיהיה זה לכם. מפרק וידועה אכל בהפך שחיוו כאלהים וידעו טוב ורע. רוצה לומר כאלהים המחמיר בידיעתו נמצאים בעולמו טובים ורעים כן אדם תולידו בנים ובנות שהם טוב מצד המליאות המחמיר מהם רע מצד העמל והטרח שיש בגדולם. והנה אחר זה בלשון ידועה לפי שהאלוהי יתברך בהיותו יודע עצמו ממציא כל הנמצאים. וכן האדם בהיותו יודע את אשתו ומציא ויוליד את בניו שלא היו ועל זאת הכוונה ארו"ל כל אומן הני לחבריה מן העץ אכל וברא את העולם. והייתם כאלהים יוצרי עולמות ובפרק ו"ב מפרקי ר' אליעזר אמר הנפש אל האשה אין הצווי בזה אלא פני רעה כי נשעה שאתם אוכלים ממנו כקני כאלהים בנים עולמות. והכוונה רבה מה שביארתי. ואמתי באומות פירשו וייתם כאלהים ודעו טוב ורע בלתי כנענים למצוי מה כי אם שאתם מדעו מה טעמו וטעמיה ומה רעו ותרומקוהו מבלי שתצטרכו לזו כלל כי תדמו לאלוהי העולם שאינו עולל ולא מלווה מאלוהי אחר כי הוא יודע טעמו ורעו בהחלט ושיש כדאמ' ואלא במצוות אחרים אכל לא אחר שיהיו אלהים ממנו וכותרה בזה השאלה הכ"ז. ובעבור שהיה בסוד רוח עם היותי מיוחד לנפש הוא כלו כפי אמתתו מחשבתה האשה וטענותיה לכן ביארו הכתוב באתרו ותרא האשה כי טוב העץ למאכל. כי הנה לא אחר ותשמע האשה לקול הנפש ולא שבאמיהם לדבריה לפי שלא דבר אליה כלל. אבל שהיה ראתה בעצמה ומתשכחה כל זה שוכר והספיק בזה היה בלי הספק עדות ברורה על מה שביארתי רוצה לומר שלא דבר הנפש אל האשה ולא האשה אליו אכל שהיה כל ההשגה ומחן הנה טעמת האשה כפי מה שהתפצרה מהמשה הנחם ואכילתו מהעץ הכוא. ורש"י כתב כי טוב העץ למאכל להיות כאלהים ובי תאווה הוא לעניים ונפקחו עיניהם ונחמד העץ להשכיל יודע טוב ורע. והרמב"ן סי' כי טוב העץ למאכל ואינו סמס המות. ובי תאווה הוא לעניים שבו יתור אחר עינו. ונחמד העץ להשכיל כי בו יוכל לחמוד. וקרב לזה כתב רבינו גסים בדרשק בראשית. שהאשה לא דרה לסוף הענין ולקחה לדברים כפשיטן שהיה טעם העץ מחייב המות להשקות גוף ותשבה שזה אינו כן לפי שכבר כתבו הטבעיים שהוא מן הנמנע שהסמים ממיתו' ויהי רוחם וטעמם נאות לגוף שכל מה שימצא שיהיה טעם בטעמו נאות בדורו או אושר שיהיה בכלל סמי המות. ולכן בראשית כפרי הכוא ודוחו תארו מתחיים אל המין האנושי שטעם דבריהם שאי אושר שיהיה סם ממית לא מקצר החיים ואין ספק שיהיה שטעם צודק כפי טעם כפרי ומנו בגוף ולא היה מחלישו ומחסרו כי אם מחוויק אתו אלא שבפתיק אותו היה מחליש נעם ולפי זה היות האדם בן מית נמשך כפי מעשיו אבל עמנו היה על אשר אחר תאות העניים המפרישמים ובמי שאמר' כרב בוש. וכבר יקשה למפרשים אלה כלם מה שזכרתי בשאלות רוצה לומר מאין ראתה כל אלה האשה. כי אם עדין לא אכלה ממנו ולא נגעה בו מאין ידעה כי טוב העץ להיות כאלהים דבריו רש"י או שאינו סם המות כדברי הרמב"ן ורבינו גסים. האם מפני היה מראשו טוב כמה הם מסמי המות שהם לבנים ויפים ולא אמרו בהכחיים היה שוכר רבינו גסים לענין תארו והמרא' כי אם בפני הטעם והריח וביא אכלה ממנו ולא הריחה בו כי לא נגעה בו אלא שהמית כדבור הוא מה ביארתי שיהיה העץ טוב למאכל כיון שהנפש באכלו ממנו היה שמן חלקו למאכל בריאה ושהיה עם זה תאווה לעניים כלומר יפה אף נעים במה חלקו ויקאוו אותו העניים וראתה עוד שהיה נחמד להשכיל רוצה לומר שהיה ראוה נחמד האדם העץ הכוא כדי שיכא להשכיל ולרעם טוב ורע כי אחרי שנהרג

[illegible]

(ח) וַיִּשְׁמְעוּ אֶת קוֹל ה' אֱלֹהִים וְגו' עַד כִּנְחָה שִׁיחֲלִי וְאוֹכֵל . נִבְרָאֵת רֵכֶב (ט) סִירָו מִתְהַלֵּךְ בֵּן עַל הַקּוֹל שֶׁקוֹל הַאֱלֹהִים הֵיךְ מִתְהַלֵּךְ בֵּן וְכֵן שֶׁהָיָה רֵש"י בְּפִירוּשׁוֹ וְסִירָה לְרוֹחַ הַיּוֹם לְאוֹתוֹ רוֹחַ שֶׁהָיָה בָּא מִמֶּשׁ וְזוֹ הִיךְ רוֹחַ מִתְרַבֵּית שֶׁלִּפְנֵי עֵרֶב חֲמָה בְּמַעֲרָב . וְכֵן סִרָו בְּעִשְׂרִית . הַיְרָמְכִין כֶּכֶד שֶׁמִּתְהַלֵּךְ בֵּן חוּר לֹאֵל יוֹת' שֶׁהֵלֵךְ הַשְּׂמִינָה יִכּוֹנֵה בְּהִלְכָּת הָאֵל כִּכְמוֹ וְהַתְּהַלְכָתוֹ בְּחוּכְכֵם . וְעַל רוֹחַ הַיּוֹם סִירָה הֵכָּה קוֹדֵם הַשְּׂמִינָה כִּכְמוֹ בְּאֵלֵיהֶו רוֹחַ חוֹק מִפְּרָק הָרִים וְשׁוֹכֵר הַכְּתוּב שֶׁלֹּא הֵיךְ הָרוּחַ הִזֵּה חוֹק כִּי אִם בְּצִוּוֹי וּבְגִין כִּפִּי הַיּוֹם . וְכִמְכִּי הֵאֱמִינָה סִירָה לְרוֹחַ הַיּוֹם לֹאֲמַעַץ הַיּוֹם . וּבְפִירוּשֵׁים הָאֵלֶּךְ כֹּלם בְּלִי מִתְּשִׁיבָה' בְּמַלּוֹת הַכְּתוּב וְיוֹת' בֵּן אֲזָלִי שֶׁאִמֵּר מִתְהַלֵּךְ בֵּן עַל אֶדָם כִּכְמוֹ שֶׁכֶּכֶד הָרֵאש"י בְּעֵס'ר' יוֹנֵה הַמִּדְּבָרָק וְעִינֵיו אֲזָלִי שֶׁשֶׁמֶעַ אֶדָם קוֹל ה' אֱלֹהִים מִתְהַלֵּךְ בֵּן לְרַחֵק עֲלָיו וְלִקְרֹא לְרוֹחַ הַיּוֹם כִּי בְּצִוּוֹת מִתְחַמֵּם מֵאֶדָם כִּכְמוֹ הַיּוֹם הֵיךְ מִתְהַלֵּךְ בֵּן לְאוֹת' אֶדָם הָרֵחוּךְ נוֹשֵׁב מִמֶּשׁ וְזוֹ מִמֶּשׁ אֶת קוֹל ה' אֱלֹהִים שֶׁהוּא הֵיךְ קוֹל נִכְרָא מִגִּיעַ לְאוֹנוֹ וְגו' יִדַּע כִּי הַשְּׂמִינָה הַאֲלֹחִית בָּהֶּה לְדַבֵּר אִתּוֹ וְכֵן אִמֵּר עַל אֶדָם מִתְהַלֵּךְ וְלֹא הוֹלֵךְ לְפִי שֶׁהוּא הֵיךְ הוֹלֵךְ

החטא וא"כ כשהיה מודע חטאו היה מפרים והוא אמר ג"כ שקרניו קדומים
 לפרס'תיו והצב לומר שהיה מראש עצמו נקי ותחתיו תעמ'ד הבה' ולפי שהיה
 הסר רמז לתשובה והשלמת החטא היה בו עון סלילי לכן אמר שהיה קרן אחת
 במצחו ויהי השקר שענה בו כחשו. וכנה אמר יתברך לאשה מה זאת עשית
 כאומר הנה נתת סם המות לבשריך וברג' אומר וראוי שתת' כאשה רצחנית
 קטלנית סודנית את אדוניו והוא השיבתי הנחש השיאני ואכל וכלל במאמר
 כזה ב' דברים האחד אם טענת ההכחש שנתן אדם בעדו הוא טובה גם לי
 היות הנחש במה שראיתיו אוכל ואני. ואם הנחש לא השיאני בדברים כי אם
 במעשהו גם אני לא פתיתי את אדם בדברים כי אם במעשה שנתתי לו לאכול
 ואכל. והב' כי איך אקרא אני רצחנית וקטלנית משני שנתתי לאכול לבשרי
 כיון שגם בן אכלתי אני ממנו וידוע שלא רציתי להמית את עצמי והוא אמרו
 ואוכל. והנה לא שאל האל יתברך לנחש מה זאת עשית כי לא היה בטל שכל
 ולא עשה מה שעשה להטעת את חיו כי הוא היה אוכל לחלוא נפשו כי ירעב
 ומה לו בזה מן האשם. האמנם נתקלל לפי שהוא היה סבה לחטא הוזהר
 היותו בלתי בחיירי בו ועל דרך זה צותה תורה ואת הכהנים תכרוגו מפני שגבה
 תקלה על ידו. וגם בעיר הנדחת היו סירגים האן והבקר ומספידים גם
 הדברים הנכלים מדברים עם החיות'י' בעת חטאם משום אלו לרשע
 ואזי לשכנו ככה נתקלל הנחש לפי שגבה לאדם וחוה נתקלל על ידו והתורה
 בזה השאלה ה"ב :

מבשרו ושחטני זה היתה גם היא נכללת במצותו ואזהרתו וזהו ראוי שחטא
 כמעשה בעלש ותלמד ממנו ויאלץ מחננו לא שבו' וילמד ממנה ויאלץ מיר' ותהיה
 היא סבת חטאו והותר' בזה השאל' ה"ב. ואמנם בענין קללת' אחשוב שהיה'
 כפי חטאה מזה כנגד מזה כמו שהיה' קללת' הנחש כי לפי שהאשה אכלה מעץ
 הדע' טוב ורע ונתנה לאדם לאכול ממנו כדי להרבות המהשל אמר ה' יתברך
 אליה אין ספק שבחרת בזה לא' מג' תכלית. אם לבקש ערבות מהשל ומעוננו.
 ואם לענין סולדת' בניס. ואם כדי שילוח אישך אליך ויהאכד. ולכן קללה כנגד
 שלשום. כלומר אם בקשת מעני' וערבותי יביא בך בשר אכרבה ארבה ערבותי.
 ואחר זה לפי שאכני הנשים וחלויים יתברו מן כאני האדם מפני חולשת חיים
 בטבעו וכמו שכתבו הטבעיים ולפי זה לא אמר הרבה ארבה ערבותי על עצנו
 בהריון או העקרית כמו שחשבו אנשים אלא על העצבים והכאבים שהאשה מעמידת
 אליהם ויותר מהאיש. ואם בקשת לרבות המהשל להיות אם בניס שמה לא
 יהיה כן כי הנה יתרבה ערבותי וכוונתו יודע שתמיד בעצב תלדו בנים ורמוז בזה
 על עצמי וכאני בהריון והלדית וגם על אשר גדול בניס שג"כ נכלל בשלשן הולדת
 כמ"ש וילדו על ברכי יוסף. וכן דרשו בנ"ר (פרשת כ') ערבותי זה אשר
 בעצב וכוונתו זה אשר העדו. בעצב זה אשר הנפלים. תלדו זה אשר הלדית.
 בנים זה אשר גדול בניס. ורצו לומר שכל ערבותי בניס הם צער. ואם בקשת זה
 כדי שאיך ידבק אליך ויהאכד הנה לא יהיה כן כי תמיד אל אישך תהיה חשוקת
 והוא ימשול בך ולא הרוחת א"כ דבר. והדברים האלה נתחדשו אחר החטא שהאש'
 למה שנעשת' עשם מהאדם ובשר מבשרו היה מוגה ממנו ולא היה הוא מקצ'ר'
 בחים הטבעי ולא רבת הכאני' ממנו. ואמנם מפני הקללה נשתנה מוגה אל הקור
 ונתחדשו בזה מזה רוב החללים והכאבים ולכן נאמר בקללתה הרבה ארבה
 ערבותי. אמנם אמרו והריון נראה לי כפי הסטט שחזר להרבה ארבה כי הוא
 מישך עצמו ואמר עמו באלו אמר ורבה ארבה הריון וענין זה אלאי שהאש' קידם
 החטא היתה תביעת שכלד עשם אחר פעם. ולא עוד כי בזה היה די לשיבוט של
 שולש בנות האנשים חיים תמיד ובלתי ערבות שאם לא היה כן אלא שולדו בנים
 ובנות בלב יומי' לאין סוף הנה לא תוכל הארץ שאת איתם אבל אחרי החטא
 שנעשה האדם נסד ומת גורם בהכחם האלקית שכלד האשה פעמים רבות כדי
 שאם ימותו קצת' יחיו קצתם וישארו קצת'. ובה דרך היה רבוי בהריון נמשך
 מן החטא והקללה. ומעיות האדם נסד ומת ולזה אמר והריון בעצב תלדי
 בנים ר"ל הרב' ארבה הריון וזהו ימשך שיהיה כאכד נח ומתחך אנוש כיון
 שנעצב תלדו בנים ובחוקים שהיו עתידה לשבול אשר המעבר עשם אחת בלבד
 יתרבה עתה בהרבות הלדות. ומה דע שאינו מכלל קללה בעצב תלדי בנים
 כי הוא דבר טבעי שהאש' תסבול כאבים חזקים בעת הלידה אבל היתה' קללה
 רבוי בהריונות והלדות שאליהם ימשכו רבוי כאבים וכלל ג"כ באמר ואל אישך
 תשוקתך עשם היות חבלי הלידה ערבותי וכו' ראוי שאל' פסח' תסדד מנעלה
 כי איך תסבד בצערה שהי' מקללת' אחרי שגבר' במאכל הוזהר כמציא לתאות המהשל
 שלא תוכל להסר' ממנו אבל עם כל צער כעבו' והבלי הליד' וגידול בניס לא
 תמנע אחר בן מהמהשל כי תמיד תשתיק אליו. ודומה לזה אמר המליך הטוב
 הברדש' בבקשת הממין' תסדד תבכיר' מזהר מתחלחל' מתחלחל מקללת מאנני'
 משכני מודווג מהרתך מתנחתא מעמליה מאכבכב מנשק'. ועל זה נאמר נאמר
 אחר בעצב תלדי בנים ואל אישך תשוקתך והוא ימשול בך וכן כירששו (שם)
 בנ"ר אמרו ואל אישך תשוקתך בעשה שהאשה יושבת על המעבר אומרת אינו
 נוקטת לבשרי ופסח' והבנ' אמר לה חשיבי לתשוקתך של אישך. ולפי שהיה
 אומרת אינו נוקטת לבשרי חייבת קרנ' בעשה שכלל' מקדש. הנה התנבזה
 קללת' האשה והיתרה שהאל' בנ"ר. ורש' כתב ואל אישך תשוקתך לתשמיש
 ואשכ' אין לך רשות לתכנס בפה אלא והוא ימשל בך. ובנרמנ' הקש' עליו
 ואמר שזו מדה יפה בנשים לא קללה. ותחתיה מתעלת תורתו איך הקשה עליו
 כי הנה חז"ל פסוק המוצא תפילין דרש' בן והוא ימשל בך מלמד שהאשה חייבת
 בזה והוא חייב כסד וזו מדה טובה בנשים ולא נעלם מעיניהם ו"ל שהיה זה
 מכלל הקללות ואין לא יהיה זה קללה. כי הנה עם היות ההפך מתענוגו'
 בגשמיים שלמות לאדם אין ספק שזה לא יהיה לו שלום כל עוד שלא יסדד מהם
 בבחירת' אלא להיות מנוקסו תלוי ביד מי שגדל ממנו ושחולשתו לא יוכל להשיגו
 ולכן קללה תחשב לו ולא שלמות. והנה רש' כש"י כי מה שלא תתבע האשה
 סופל מהשגל בפה ויתבענו האיש אינו להפעלות כי מאין לה זה השלמות ולא
 ימלא לאין אכל הוא הריון ימחית' לה שלשמות ערבה לא יתחוק לבנה לאמ'
 לבשר' שגדול ממנה שכנס עמי כי מי יאמר לגדול ממנו שזיך לעצמו כדי להישל
 לו ואין תאמר האשה לבשרה שיתן כמו אליה. ואמנם האיש לא יבקש מהאשה
 רק מה שהי' תשעלת לה ולכן יתחוק לכו בשאלה ואף שהיה נזק לאשה יש לאל
 ידו לומר לה עמי זאת איפה כי המשל יצא לעצמו שיעבדו בראיו סוף דבר
 שהיו האדם תשוקת למה שהוא יכול וימשל עליו אינו רע כלל כיון שיוכל
 להשיגו והסדרון כלו הוא בהשקתו מה שאינו כידו להשיגו וכמ"ש (משלי כא כב)
 תאית עצל תמיתנו :

(יז) וְאִמְרָם אִמְרָנו' עד כתבת עור וילביש. אחרי שקלל את הנחש
 שהיה המניע בראשן בזה ואת האשה שהיתה הסבה להאמצות
 בא לקלל את האדם שהיה המניע בעצם ובאמת ואמר לו כי שמתת לקול אשך
 ותאכל מן העץ וגו' להגיד ששני פסעים גדולים עשה. הא' שמתת לאשך ונכנס
 אליה בחקוס שראוי שהוא ימשל בה כי היא נתנה לו לעור ולחיותו לעבוד
 ולמשל לא להנהיגו ולצויו שואכל מהנוהר והאסיר. ובנ"ר (פרשת כ') אמרו
 לדברי אשך לא נאמר אלא לקול אשך ירצו בזה שנתנה עליו בקול ומסדד
 והרעשקת אכל אדם באלו היא מושלת עליו. והוא אמרו עוד שם שיתק
 מילת

(יד) וְאִמְרָם ה' אלהים אל הנחש וכו'. עד ואתה תשימו עקב כמו שהיו
 הסבות מקדמות ומגישות בחטא כזה הנחש ראשונה במה שעשה
 והאשה אחר כך במהשנותיה וטענותיה והאדם באחרונה באלו מידה. ככה בזה
 הדרך וכבר נללתיך ראשונה לנחש שהיה הפחלה. וענין ויאמר ה' אל הנחש
 אינו שדבר השם עמו אלא שגור עליו כל זה מלשין כי הוא אמר ויהי אחר ויבא
 ערוב ודימיהם שנינים הגורם ומה ט"ב אמרו כי עשית זאת שוב יעיד ויאמת מה
 שניארתו לך שהנחש לא דבר ולא אצט טענות אבל היה סבה לכל הרעה היותר
 בעלותו בען שאלו מפניו. ולכן קללו על המעשה באמר כי עשית זאת ולא
 על הכספה וכדברים כי לא דבר כלל. והנה קללת' הנחש לדמתי היא אחת
 בלבד וימשכו ממנה שאר הדברים הרעים שזכר בחיוב הכרחי. וזה כי הנה
 הנחש תחלת יצירתו היה נזון מעשב כשדה כשאר בהמה והחיות ובהיות מונו
 כן היה טעמו ומונו כמוהו שאר החיות בקרוב כי הנון ידמה טעמו למונו. וידוע
 שהחיות והבהמות האוכלות ירק דשא אינן רעות ולא מויקית עד שמפני זה אמר
 הנביא מיעד לומן בגאולה ברוב השלים (ישעי' י"א ז') ואריה כבקר ואכל תבן
 לא ירעו ולא יפחיתו וגו' יען החיות הטורפות הן נזונות מהבשר לא מעשב הארץ
 ולכן הן מויקות כי ילמדו לערוך טרף אף ויכלו והשור והבקר כבשים ועוים איל
 וצב ויתחור ושאר בהמות שיאכלו עשב הארץ לא אויב מוגם עיב לא רע ולא
 מויק. כן בתחלת הכריתה היה טבע הנחש ומונו בלתי רע ובלתי מויק אמנם
 כאשר בערמתו לא נסתפק באכילת טעמו שנתן למאכלו ועל כן לאכול מפניו
 נתקלל בעשג' הקב"ה טעמו ומונו ופסחו עשריו ועל זה נאמר ארור אתה מכל
 חיות כשדה כי היתה ארירותו שלא יאכל מירק עשב כחיות אכל יהיה מונו
 עפר האדמה וימשך מזה שעל גבינו ילך לפי שער ואכל כלומר ולא תעלה עוד
 על עצי השדה אבל יהיה מונו בלבד העפר ובעבור זה חלק על גבינו סחך לעפר
 הארץ כדי לבקש מונוק שמה ואם האשה הסכלה רצתה להדמות אליו באכילת
 העץ הכול ובהתערב עתה במין אה' כנה כאשר יהיה מונך ארור שחוריו ופסריו
 ימשך כבשרם איכה גינך ובין האשה ובין ערשך ובין זרעה בניות מונך בקצב
 המגדל למוג האנושי שהוא מוג קרוב לשווי מאד ומוג הנחש לעפרייתו ריקן
 ממנו בקצב האחרון עד שמפני זה הכתובות המוגי הוא ישיך ראש ר"ל שהאדם
 תמיד ישתדל להרגך ולכן יכה אומך בראש כי כן ימיתו הנחשים לא בשיכו
 א תם באמצע גופם כי עוד יוסיו סרה אלא בשיכו את' בראש כי אז יתנעל
 החיות מהם בהחלט. ואתה תפסנו עקב ר"ל שנתך האדם בעקבו שהוא מאבירו
 גופו היותר קרוב אליו. הנה כתבאר שמתחיל מוג הנחש שנתחלק וגשתת אחרי
 חטא אדם נמשכה בו קללת ארור אתה מכל בהמה ומכל חיות בבחייתו מוגו
 יותר ארצו ורשוק מהשיו ומסאת מוגו ימשך חיות עפר לחמו ומהו נמשך
 סליבו על גחן סחך לארץ לבקש מונו סם שהוא העפר. וכן יעלה עוד בעץ
 הדעת לאכול מפניו כמו שפשה ומהיות מוגו בקצב המוגד למוג האדם נמשכה
 האיבה והסנאה ביניהם להרוג ולהשחית האחד לאחר. ובעבור שזה כלו נחתש
 בנחש אחרי חטא אדם למה שבה התקלקל על ידו לכן היה ענינו קללה שקללו
 השם והיתרה בזה השאלה ה"ד ובדבר אחרון נמשכת וימלא (סר' ח') ר' אמרו'
 אפי' חד אמר אפילו אוכל כל מעדני עולם טועם טעם עפר. וחד אמר אפילו
 טועם כל מעדני עולם אינו מתישב עד שיאכל עפר. והנה בדברים כלם
 אמתיים כי לקרבתו לטבע העפר אין ראוי שתקיש דעתו כי אם בו להדמותו
 והתחשו אליו. וגם ראוי שאפי' יאכל כל מעדני עולם ויעם טעם עפר כי
 כן ינעלו לבשרו המוג בלתי שום כמו מי שיגבר עליו האדמו' שהמותו הטובים
 ימירו בפיו. ואחר כל זה נתישב העולם על טעמו והנחש על ענינו ומינו
 שנתחדש בו ונעשה כל זה בו מנהג טבעו

(טו) אֵלֶּה האשה אחר. עד והוא ימשל בך אחרי שקלל את הנחש קלל את
 האשה. והנה לא אמר לה כי שמתת לקול הנחש ותאכל מן העץ אשר
 צויתך לבשרי אוכל ממנו כמו שנאמר לאדם לפי שנתנה לא דבר אל האשה
 כלל כמו שיארתיו ולא נתן לה לאכול וגם זה מעיד ומוכיח על אמתת מה
 שסורשתי בזה. גם השם לא דבר אותה דבר כי הנה קידם בריאתה נאמר ויצו
 ה' אלהים על האדם וגו' אכל היתה ראוייה לפגוע להיותה עשם מעצמו וכשר

מילת עליו מה אתה סבור שאני מתה ואמך תושא אחרת. והשע כ' שער על מצות השם באכלו מן העץ אשר צוהו לבלתי אכול ממנו ופסח א"ל מה שצוהו אשתו ולא עשה מה שצוהו בראו ומפני זה הפנינו בחמש קללות אבל אין בהם שנוכרו בשאלה כל"ו כי אם אחרת בלי ספק. הראשונה היא ארורה האדמה בעבורך. כ' בעצבון תאכלנה כל ימי חיך. כג' וקץ ודדך תצמיח לך ואבלת את עשב השדה שכל זה קללה אחת היא. כד' בועת אפק תאכל לחם. כה' עד שונך אל האדמה והכוונה בזה היא אם הראשונה כי הנס האדם הנוחי בשם בן עין ארץ אשר ה' דורש אותה תמיד לא יחסר כל בה ועתה בחטאו יגורש משם והאדמה אשר ישן עליה תהיה ביתו ארורה בעבורו שתחת חטא יצא הח ועתה שערך באשה מפני שלחטאו ויקוללו תבאות הארץ. ואם כ' שהנס אדם ההיותו בן עין כיה תמיד שמח ועלו ולא היה משיגו צער ולא מצבון לסי שלא היה שם דבר מיוק ומעצוב אותו אבל ביעיאתו משם וכדווננו לאשתו וילד בנים ויכרוב האחד את האחד וסבורג יכיה נע ונד בארץ וישאר אביוס שכול וגלמוד ועל זה אמר בעצבון תאכלנה כל ימי חיך כלומר שיכיה כל ימיו ומאכאובים ולחם אונים ואכל כי ירד אל בניו אבל שאלה. וב' כי הנס האדם בכיותו בן הים מאכלו פרו עץ הדר כמ"ש לו תכל עץ בן אכול תאכל. ואמנם אחר שחטא ונרדף אחריו תחתיו כנסמית יכיה עשו שגורש משם ויכיה נחשל כנסמית במותו ובמאכלו ועל זה אמר וקץ ודדך תצמיח לך ואבלת את עשב השדה לא תפרו העץ שותקייז מזה שקץ ודדך תאכל. ואם הד' שאדם בכיותו בן הים מאכלו מבלי עמל בשובה ונחת כי אם היות שנאמר לו לעבדה ולשמרה כבר פירשתי שכל קו' מצוות האל במה שואכל ובמה שלא ואכל ואמר וגם לדעת הראש"ע לא אמר לעבדה אלא שישקה את הנ. ולשמרה שישמרנו מהכנס שם מות מויקות לא שיערה ויעמל בעבודתו אבל אחריו צאחו משם כודיעו שלא יבי כן בארץ אשר ישן בה. כי בועת אפו ובינועה ושמל יקנה מונו. והוא אמר בועת אפק תאכל לחם שש' שם ליתון ככלל כי הנס לא כיון צוב למלאכות אשר יעשה על סת כלחם שש' כי אם שחאכלו ומונו יקנה בעמל וכעם וכוה אמרו עד שונך אל האדמה וגו' אפשר לפרש שהוא גבול זמן קללה עד מתי יכיה אחרית כועם שהוא עד ויס מותו כי הנס אחריו מותו ויתקנו בדברים מאד ולא תהיה האדמה ארורה כאשר היתה בחייו וכמ"ש בנח (בראשית ה') וה ינחמנו מונשנו ומעצבון ידינו מן האדמה' אשר אררה ה' ואחר כמבול אמר לא אוסיף לקלל עוד את האדמה בעבור האדם שהוא כמו שכתב הראש"ע נאמר על הקללה שנתקללס בעבור אדם הראשון. וכן היה שאחריו מיתו אכלו האנשים מפרי העץ ומזה הלייתו אף גברו חיל לפי שרוב הקללות האלה קבל אדם בחייו ויתר ומהאבים אחריו להיותו עמו עמו הכוונת ושוב על כל מצות השם ולכן יראו שהוא יעשה בליתו חטא ויתר מנו וורעו שלא היו בליתו חטא. אבל עם היות הדבר הזה בן נראה לי שהגלגל הותן בצער אדם הראשון ועשו כבר נא באמרו כל ימי חיך. ומפני זה אחשיב שאמרו עד שונך אל האדמה כי ממנה לוקחת היא קללה חמשיה שהיא רמו למות כאלו אמר שהיה הסלגת עמלו ופצבנו כ"כ עד שנמקים שניה מוכן קודם חטאו לחיים ולנצחיות כפי שלמות מקום מושבו בן ושווי בדברים כלס ומנוחתו והשקטו עתה מפני שנטס אל החמריו ימות וישן לעשרו והוא אמר עד שונך אל האדמה כי ממנה לוקחת ואמר כי עמר אתה ולא עמר תשוב לבגיד שבעבור שביקותו מורכב מחלק גשמי וחלק שכלי נטה אל החלק העשירי בגשמי ביותר סחית סוף ראוי שאל עמר ישוב ויכיה נכסד ומת לא נצחי ופי תמיד. ויכיה כפי זה הסירוש מלת עד מורה כסלגת הרעה לא בגלגל כותן והוא כמו עד בלי השאיר לו שריד. עד השמוד. עד לא נותרה בו נשמה. עד בלעי רוקי וזולתם. ובכ"ד (פרשה כ') אמר ר' שמעון בן יוחאי מכאן לתחיית המתים מן התורה ואל עמר תלך אין קצוב כאן אלא ואל עמר תשוב והוא באמת דיוק נאה. הנה התבאר חמשה הקללות שנתקלל בהם אדם ובהם כלס עונשים נחחדשו עליו אחרי חטאו מתחיים לעינו. וכתורכ במה שפירשתי בזה השאלה כל"ו. ואמנם אמרו אח"י ויקרא האדם שם אשתי ח' כתבו חכמי הלימות בענינו שכתב נמנה האשה לאדם חשב אדם שהיתה למכרתו ולעוירתו לא לזוג ולבולדת בנים אבל שנאמר לה בקללס הרבה ארצה מעצבון וברוך ואל ידע אדם שלענין הזוג והסולס נמנה ג'. ומפני זה אמר הקללות קרא אותה חוה להיותה אם כל חי כמבואר שוה היה תכלית ר"ל תוליד ותהיה אם כל בני עולם. ויכיה אם כל חי ע"י יבא כל בשר שהיו והנשר בפסוקים האל' על מין האדם נאמרו לא על שאר חייני ב"ח ומפני זה בתמל' קרא' אשה כלומר חדרתו ומטבשו ועת' אחרי חטא' קראה שם מתחיים לבולדה וכיו חוה כי היא היתה אם כל חי ואינו נכון בעיני כי הנה אדם חכם ויודע גדול היה ולא היה נעלם ממנו שיהיה כח ועצמו לבוליד גדומה בשגם הוא בשר ושנקצתו ב"כ היתה לענין הבוליד כנקבות שאר ה"ח וכלל הוא קרא שמות לכל חי ולכל בשר כפי אמתת טבעיהם ואין יעלם ממנו בדבר הזה עם כל חיוק הראונו. אבל ענין הכתוב היה אלני הוא שכתב ראיה אדם את כל הרעש שנמשכס אליו מדבריו כלשה ולטעמיה נקשרט על מה שקרא שמה אשה כי יראה שהיה כמוהו שהוא איש והוא בחוזה. ולכן אחרי שנתקלל בעצירה קראה חוה ר"ל דברנית תלשון יתוב דעת (איוז לו ב') כתב לי ועיר ואחור. ואמר שכיון שהיו בטבעה רצנה לבדמות לב"ח כמו שפשתה בענין הנחש שרמזה לאכול מן העץ כמוהו שא"כ היתה אם כל חי אוכיבת לב"ח כאלו כס בניה ולכן רצתה להסתכל בפניניהם כאלו אמר כאשר הרגש בחולשת דעתה זו הוא בלח' מטבש ככ"ח אלא שלחיותה מהמין האנושי היא יותר נכבדת מהם וחס ראוי שיעבדוה כאלו היא היתה אם כל חי כוללת כל מיני הקיי'. ואפשר לפרש כי היא היתה אם כל חי לענין הדבור וההחאה כאלו ואמר

שהיתה חוה כל כך דברנית שהיא היתה צוב אם כל חי. והוא ע"ד מה שאמרו ו"ל עשרה קצין של שוה ירדו לשולס תשע' נעלו הנשים ואחת כל כעולם כלי. וזה תרע שלא נמך כסבור בזה מקריאת השמות כמו שחשב רש"י אבל נא קריאת השמות לענין יצירת האשה ולכן לא נקרא שמה חוה בשקרא השמות כי אם במקום הזה אשרי הססיר כלי והותרה השאלה כל"ח. והנה אמר הכתוב אח"י ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם כדמית הקדמה לחם לשכור מדרגה האדם מנ"ש שאלר רצח ותבדך לנרשם מאתיו מקום עור האויר והמוג סוצרך להלבישם כתנות עור ללכת בארץ לארצה ולרחבה כדי שיגינו עליהם הכתנות ההם לחים כיום ולקרה כלולה. ועם היות זה פעל מלאכותי ככה ייחס אתו לש"י להידוע שאדם עד שנטה לדברים הסמריים הנס לא נשקלס בהם כראי כי במעון הסבש לא הניעה דעתו לעשות וולתי הנורות וגם מעלי האנה שאין בהם ממש אבל האל יתבדך גם בדברים המלאכותיים שנחר בהם השלימו ולכן עשה כתנות ולא חגורות ומעור ולא מעלי תאנה. וגם להבישם לפי שאדם ואשתו מצנחם לא היו יודעים ללבוש הכתנות. ולפי שגששו בלבישים האלה מבלי כלי וסיעל גשמי לכן היה דבר אלהי נעשה בראשו המוחלט בשאר הדברים שגששו בתחלת הכרואה וקוחסי אליו יתבדך באמרו ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם כי במאמרו וברצונו נעשה איתם הכתנות מאלהיו וכו' ית' מן איתם דעת ללבושם. והנה ראה יתבדך לעשות כתנותם מעורות בהכמות המתות להיות להם לזכרון שימותו גם הם כאח' הב"ח בעלי חיים העושות שגבר מתו וכו' כלא היו כן ויהי אדם ואשתו ובכ"ר (פרשה ב') אמר ר' יוחנן כלי פשתן הדקים כבאים מביט שכן כתנות עור שהיו דקקים לעור. רצה צוב שגששו להם הקב"ס חלוקים מפשתן לכסית ערוחם ואכריהם לא לבוש אחר. ור' שמאל בר ר' חנן אמר אחר ארנבים ואמר גמלים היו כתנות עור כתנות שהיו באים מעור ר"ל שלא היו תלמים מפשתן כי אם בגדים מאמר חיות שהוא יותר משונם.

ביאר מהו ענין לרעת טוב ורע

(כז) וי'אמר ה' אלהים הן האדם וגו'. עד למחר את דרך מן כחיו הרב הותרה סרק פ"ב מספרו כתב שדקשה לו בענין אדם שהיה נראה משפט הכתובים שקודם שחטא לא היה בו שכל ולא מחשבה ולא יבדיל בין הטוב ובין הרע ובאשר מרה הביא לו מריו השלמות הגדול המיוחד לאדם שהיה ידועת כטיב ורע הנכבדים שבענינים הנמצאים בו ובו נקצת' ולהתור הקישוף עשה הרב הבדל ע"ס בין ידועת הטוב ורע ובין ידועת האמת והשקר. ואמר שידועת האמת והשקר ממוסגי השכל העיוני תלויס בדברים הסמריים וזו היא הסכל' הסכלים הנבדלים שישוים טעמי הנמצאות כפי אמתתן צהשיגם עצמם ויו היתה ידועת אדם הראשון שקדם חטאו ר"ל הא' והס' צדברים העיוניים אבל הטוב והרע אינם כי אם הנאה והכנונה כעלויים צדברים האפשריים הסמריים ממים שבידועה בהם תלקח מתכונתו בני אדם כפי הפרסים לפי שאין להם התחלה קיימת ולא טבע עומד עד שגבר יכיה דבר אחד נאה לקצת ומנוגס אל אחרים וזאת היתה ידועת אדם אחר שחטא בטוב ורע. ובדרך כזה נמשכו שחר הכתמים האחרונים הסולכים צדרכיו לאמר שידועת הטוב והרע היתה חסרון צחק אדם הראשון והוא לא תשוב צחק כנבדלים כי הוא נמנעת בטבעס ובאשר קושקש על זה אמארו יתבדך הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טוב ורע כוכרורו לעו'. כתב' הזה בפירושים מתחלטים כי הנס הרב בספר המשע קבל בפירושו מה שקרס בו אנקלס האדם הוא יחידו עצמלת מייחסי למדע טוב ובוש ר"ל הן האדם היה כאחד סמויח צודיעתו והסכלות ועתה ממנו ומעצמו לדעת טיב ורע. והתימה אם לזו כיון אנקלס למד זה תרגס והיות' באלהים יודעי טוב ורע כדבריו ספי' הרב מנשיגו החדינית. ויותר נכון היה לדעתו כפי זה הדעת לפרש הכתיב באופן אחר והוא שהקב"ס אמר למלאכיו כדוחיים כמלעיו על דברת אדם הן האדם היה כאחד ממנו ר"ל כלא ראייתם שגשש האדם כאחד ממנו בעבור שידע טוב ורע נאבילת' העץ כמו שחשב ושאמרו אחר זה ועתה סן ישלח ידו היה כ"כ צדך כלעג באומר ועתה ירא אני אולי ישלח ידו ולקח גם מעץ החיים ואכל וחי לעולם ואז יכיה נצחי וידמה לאחד ממנו וידועתו ונצחיותו. ולכן יכיה מן הראוי שיסולח מן כגן לעבוד את האדמה כי בחק כזה ראוי שיהיה אליו שיהיה עובד אדמה לא שידמה לעליון. ואמר כי ממנה לוקח לבגיד שלא נולד בתוך הגן כי חץ חתם בילד והוא שמה וכו' טבעו ואשקיריה קאי לא שיהיה כאחד ממנו. ולא יחשיב שילך לעבוד את האדמה וישיב לנן כי מנורה יכיה כהחלק משם וכוא אמרו עוד ויגר' את האדם וישכן מקר' לג"ע את הכרובי'. כלומר שגרשו משם ושם שיערים צדך לבלתי יוכל לשוב בנן וכל זה כדי לשמור את דרך עץ החיים שאחרי שאלס מעץ הדעת לא היה אפשר שיאלס ג"כ מעץ החיים כי הם צדכים בלתי מחסרנים יחד והוא אלני סירוש נאה בפסוקים חלו נמשך לדעת הרב וי תרו בו השאלות כל"ט וכמ' והמ"א ע"ס דרכו. וגם אפשר לפרש בפסוקים האלה פ'י אחר נמשך לדעת הרב והוא שאמר ית' ע"ד התימה הן האדם היה כאחד ממנו. ר"ל האל היה אדם כאחד ממנו כשבראו אותו צללמו כדמותו כדי לכוונת השמות כזה שהוא לדעת טוב ורע בידיה לא היתה הכוונה מתחלה צדברותו לתכלית כזה ועתה כיון שנטה אל שידועת הסמס תה הוצת ראוי שיסולח מנ"ש כדי שלא ישלח ידו ולקח גם מעץ החיים ואכל וחי לעולם כי כיון שאלס האסיר עליו יכיה מעוכשו שומעו ממני המותר לו מדס כנגד מדס. גם אפשר לפרש הפסוק כזה באופן ג' והוא שחלת סן הוא לשון אלו ושהיה רצונו ית' שישוב האדם בתשוב וישוב אבילות עץ הדעת ויאכל מעץ החיים ר"ל שישוב מדרכו הרעש אשר במר להשתקש במפורסמות ויחזור לענין במושכלות העיוניות שהוא נרמו לעץ החיים לדעת הרב

ובזה יחיה האדם כשלאחרות מחמיר לנפשו ושלל כן זוכו שילך לעבוד את האדמה ר"ל שיתן חלק לחמרו וגו' כשם הוא נשר. ויגרש את האדם כלומר שגרשו מהעיון החמירי כששטו אבל זוכו שאלוהים נזק וגם מה אל יתן וידוכי להביאו לשלמות כשיתן מקדש לג"ע שהוא שם תורה על הסעלה את הכרובים והם הכהן המחשני והשכלי שבאדם עם היות הנפש בלתי עומד בהם לסנת לבט דרך המתהפכת והוא הדבקות אשר יש לו עם החומר וזה כלו לשמור את חרץ מן הסוים ששומר אתם האדם בצוין עסקה מעץ החיים וחי ועלם ותהיה מלת לשמור מלשון ואביו שמר את הדבר שהוא ענין כחוקים וכתחילת הנכסף. ואולי לזה אמרו בנ"ר (פרשה כ"א) א"ל אבא בר כהנא ופתה מן ישלח ידו מלמד סתקא לו הקב"ה פתח של תשובה. אין ופתה אלא תשובה כמא דתומא ופתה ישראל מה ה' אלשיך שאל מעמך כי אם ליראה וכבר פסיר הרב המורה לפירוט הזה כהקדמת ספרו באמרו ו"ל ואפי' כלור הכוא כקטן אשר יורח עליו אורו קדיר אבל יצן ועלם כאלו הוא לבט החרב המתהפכת וכתב עליו הנרננו כפירושו לאותו מקום כי במחשבו והשכל יקח מעץ החיים מן ושלח ידו אם יוכה אלא שהכנה אינה עומדת תמיד לסנת להכניו כמתהפך ללבט ע"כ רבם שהמכונים לקנין מן החיים אורו הלכט אלא הכרובים שהם כעונוים אלו כי במחשבו השכל יקח מעץ החיים. ופי' מן ישלח ידו שלא היה כמתירא מזה אלא כלומר אולי יוכה לזה ושלכט הוא החמירי כמנוע. וגם הרלב"ג בפירושו לחורב נמשך לדעת כוס המשך מה. הלא כמנחי לך דרכי הסורשים אשר ראיתי כפסוק הזה לישב דעת הרב המורה כפי שרשו:

האמנים

כשנעוין דעתו זה מבלי הסברה נמאסו בלי ספק בלי מחשבו מפעטות ראשונה ששם היות הנאה והמנונה מיוחד למפורסמות כדברי הרב אין הדבר כן בטוב וברע כי אין טוב ורע שמות נרדפים למנונה ולנאה כמו האמר אבל טוב ורע הם כוונות כוללים לאמת ולשקר ולנאה ולמנונה יען כי הטוב הוא האמת בלי ספק והשקר הוא הרע. וכבר כתב הפלסוף שהטוב והמציאות יתהפכו במשך ולכן היה הטוב בהחלט הוא האמת המצוייר בנפש כמו שהוא במציאות חוץ לנפש. והרע בהחלט הוא השקר. והכונן בנפשו שאין המציאות מסכים עמו. והנה הרב לא הביא ראיה כלל מכתבי הקודש בטוב ורע יאמרו על המפורסמות אבל הניה מבלי ראיה שגאה ומנונה הם שמות נרדפים לטוב ולרע והתעלם להוכיח שלא יאמר נאה ומנונה בדברי העיון אלא במפורסמות ואמנו כמאמר כי אין הנאה והמנונה שמות נרדפים לטוב ולרע ולכן טוב ורע אינם מיוחדים כמפורסמות. ובספר המדות כתב ארוספ"ו שהטוב והרע ממנו בשכל המעשי וממנו בעיוני שהוא האמת והשקר וכן הוא האמת ולכן נקרא הש"י טוב והשכמה טובה והדבקר' האלהי טוב ומאות החורה אל הטוב והרע בעיוני וידיעת הטוב והרע תיחוס למלאכי אלהים כמ"ס (שמואל ב' יד ז') כי כמלאכי אלהים כן אדוני המלך לשמוע הטוב והרע. וכמה מהרואות אוכל להביא על זה אם לא מיראת האריות אלא שהטוב והרע יש ממנו ליורי מדעי בלבד וממנו מעשי שמושי והראשון ייוחס לטוב והשני ייוחס לבני אדם ואחרי הודיע אלהים אותך את כל זאת יקל עליך להחיר מה שהוקשה אל הרב המורה באמר שאלה הראשון קודם חטאו היה יודע הטוב והרע והאמת והשקר כי שלם היה בשכלו העיוני והמעשי אבל היתה ידיעתו בהם בהכרח שכלית ולא בידיעה שמושית חמירית ובה היה מתהמ' לעיונים וידיעתו בידיעה' ובאשר חסא באכילת העץ טוב שמוש שכלו המדעי ובהרע שמוש חושיו החמירי' ודרך אחרי תאות המושגל שבה טוב מלד מה רע מלד מה כמו שביארתיו ולכן אתה חטאו קנה ידיעה חושית חמירית ואבד ידיעה שכלית רוחנית וכדי בזיון וקצף זו היא התשובה הנאותה לקוש' הלא כפי פשוטי הכתובים והאמת בעצמו ועל זה אמר כאן ית' הן האדם היה כאלה ממונו לדעת טוב ורע ר"ל לא היה אדם חסר בתחלת בריאתו ולא בלתי יודע הטוב והרע כי הוא קודם חטאו היה כאלה ממונו הרוחני בידיעת הטוב והרע לפי שהיה יודע אותם בידיעה' מה אלו מקיים הן האדם היה כאלה ממונו אחר לו שנתן לו הקב"ה לפניו שני דרכים דרך החיים ודרך המות ובהרע ידך אחת. הנה רואה שר' פסוק הבין הכתוב הזה כפשוטו שאלה הראשון קודם חטאו היה כאלה ממונו לדעת טוב ורע. ור' עקיבא דחפו שאין ראוי להחליט ההדמות והשווי בין הבורא והנברא בא' מן הדברים לפני ההמון ולכן תקן הדברים שהן האדם היה כאלה ממונו בידיעה' הטוב והרע לפי שהיה יודע אותם במדע שכלי ולא היה בוחר כי אם בטוב בדרך העיונים ושהאל נתן לפניו שני דרכים הא' של חיים וידיעה' שכלית כמו החיים הרוחניים. ואחת של מות שידיעה' חושית חמירית כהממות. והוא בחר דרך אחת ר"ל ממה שהיה לו בראשון' שהיה ההשתמשות החמירי ובה נטה מדרך העיונים לזה אמר המורה אזי אחרתי אלהים אתם ובני עליין כלכם שהיה זה קודם החטא. אכן כאלה תמותון אחרי חטא. ואמנם אנקלום כשעונויו דבריו לא נמאס רחוקים מזה הכוונה. כי כאשר תרגם והיהם כאלהים כדבריה לא כיון על השופטים מנהיגי המדינות כמו שפירש עליו הרב המור' שאם היה כן היה לו לתרגם כדניאל כמו שתרנס אלהים לא תקלל. והנישו אדוניו אל האלהים שחמירי תרגם דייאל לא דבריה' אבל דבריה אלו הוא שם לעיונים הרוחניים כי כן תרגם כראות פני אלהים כחיו אפי' דבריה שאין ספק שאמרו על המלאכים שזכר שראו כמ"ס ויפגעו בו מלאכי אלהים ובאשר בא לתרגם הן האדם היה כאלה ממונו לדעת טוב ורע הוקשה לו שישוה וידמה כהכח ידיעה' האדם

הטוב והרע ידיעתו ית' בהיות מדברותיהם בידיעה' הלא מתחלפות הכלית החלק ולכן תרגם שהיה האדם יחיד בשולמו. מפני שכלו ושמונו ראה לומר מהיותו יחיד בידיעתו והשכלתו היה לו לדעת טוב ורע בלתי אופן שלם שהיה יודע אותו בראשונה לא שהיה כוונתו באמרו מיני' לידע טוב ורע אחר החטא כי אם קודם אליו והוא זה השאלה הל"מ. כי הנה לא אמר הכתוב הן האדם היה כאלה ממונו לאלוהים אלא כאלה ממונו לדעת טוב ורע לפי שלא נדמה לעיונים נאכיל' החושית כי אלא בידיעה' השכלי. ואמר נדמה טוב ורע לפי שלא נדמה לעיונים נאכיל' כי אם באכילת העץ ששמונו החמירי ככר יא מן השווי והשלמות שהיה מחייב לו חיים ארוכים או חמירי' ולכן אין ראוי שיאכל עוד מעץ החיים כי אינו מתחייב למי שירדוף אחרי החטא' ולכן וישלחוהו ה' מג"ע לפי שלא היה עוד צריך לשווי המקום שהוא אחרי אכלו המאכל אשר אכל אבל שילך לעבוד את האדמה ושאלו שוות הדין להוציאו מהבן שבהי לא מלד בחרו אלא חוץ ממנו ומחוץ בא אליו ולכן היה מן הראוי שיגורש ויילך לעבוד את האדמה' שלוקח ממנה. יספר הכתוב שלא אמר הקב"ה לאדם בהיותו בן שהיה מגרש אותו משם אבל שלחו לעבוד את האדמה' ובאשר יא מהבן לעבוד עבודתו נשאר מגורש משם כי הבין השם קודם הן מכל דבריו לא להט החרב המתהפכת בצוין שלא יוכל לשונ שמה ויהי זה כמו שיקרה לאדם שבהיות אים זר בביתו וירצה להוציאו משם ושלחו מזהבית דבר מה ובאלתו יגורר הדלת בעדו. ויאמר לו לך מעמנו. ככה עשה השם ית' לאדם שלחו לעבוד את האדמה' ובהיותו חוץ לכן גרשו מבא עוד שמה והותרה השאלה המ'. ופי' דרך הראשונה' ויגרש את האדם. יהיה דבק עם וישכן רוצה לומר ובאשר גרש את האדם הבין את הכרובים וגו'. ואמנם מה המה הכרובים האל' ומהו להם החרב המתהפכת. כתבו קצת המפרשים שבהיות מקום ג"ע תחת קו השווה היה שם חום מופלג מן השמש עד אשר לא יוכל אדם לשה שמה ולא יעבור בו ואותו חום מופלג ככה כלשה וחרב הוא רומז על היות בלתי מקום חום ממת הנכנסים בו מפני חום ההתהפכות שיש' שם יצוין השמש ואמרו שהכרובים הוא רמז לגרמו' השמימיים אותו חום מופלג בחטושים. אבל לדעת הזה הכתוב אנ"ם ואמר שהי' ראוי תחת קו השו' ישוב יותר טוב משאר המקומות ושאין נכחיות השמש שם שורף כמו שירדוף בהתמדת הנכחיות והקורבה לנו וצדק דבריו באמת כי הנה היום היה הולכים אגיות רבות ממלכות פורענות אשר בקצה המערב לארץ כוש ויבוצרים תחת קו השווה ומלאו שם ישוב בני אדם וארץ ובה חלב ודבש כמו שהוא מנואר אלס. ויש מחכמי האומות שאמרו שהיה נ"ע תחת ראש כרען ושלכט החרב המתהפכת הוא פי הארץ הפתוחה בזה אשר שם יוצא תמיד ממנו אם נראה כלשה ובכרובים הם הגרמים השמימיים כמו שזכרתי. אבל כפי פשט הכתוב נראה' לי שלא אמר הכרובים על הגרמים השמימיים ולא להם ההרע על ההתפכות נילון השמש ואור ולא כל האש היוצא מן ההר. כי כרובים הם כפי המהרגס כרובי. וכבר ביאר הרב המורה שהכרובים הם השמימיים לימים מבני אדם כי כן היו הכרובים שבמקדש כדמות גורים עד שהקבו ח"ל על פסוק פני האחד פני הכרוב ופני הבני פני אדם. ואמרו אדם וכרוב אחד הוא ואמרנו אפי' דבריו ואפי' זוטרי. וכפי זה יאמר הכתוב שבאשר גרש הקב"ה את האדם מג"ע הבין מקדש הן ר"ל במקום מושבו את הכרובים כלומר שגרשו בנים שגולדו לו קין והבל כי הם הכרובים אשר הבין במוטבו קדם הן והכרובים בראש בחיו מהננים והמות והנדוד בנניו והוא אמרו ואת להם החרב המתהפכת כי הנה צער גדול בנניו שקפץ עליו ולהם החרב שבה בנייהם המתהפכת מפנה אל פה. כאן הרנו את הבל וקאן הרנו את קין זה כלו בא עליו לשמור את דרך עץ החיים כלומר להרחיקו מארץ החיים ולהביאו אל המות. והותרה צוה השאלה המ"א. ובנ"ר אמרו שאלה הראשון עשה השווה ויבין גרשם שנקבה עליו מיתה ובה חטויות ק"ל שנה ופירש מן האשה ק"ל שנה והעלה זריון כל תאנה על בשרו ק"ל שנה וראו באלה מיני התשובה שהיה התענית מיוחד אל השכל אשר לא יתנאל בפה בג' הגוף ובין משתיו שבעצ' יא לאשיקו'. והרחק' מהאשה היו יסורין על ששמע לה זריון על בשרו היה לקבל מלקות ממה שמשך בערלתו ונמשך אחרי המעגל והנה נשאר ענה להביא על השאלה המ"ב האחרונה והוא למה בשבת ימי בראשית מוכר תמיד אלהים בלבד ובאין מוכר תמיד ה' אלהים אם לא בדרבי הנחש ודברי האשה שחמירי זכר שם אלהים בלבד ולא בשם הנכבד ומה ענין מאמרם ז"ל מוכר שם מלא על שולם מלא והוא מאמר שגור בפי הראש"ע בנמה מקומות ולא בדרו באחד מהם. וראיתי באחד מהמפרשים' שכתבתי' עד ויכל הזכיר שם אלהים לבד לפי שבנתינת הצורות לא היה צריך לנפרד אלא היה די בפועל הגרמים השמימיים הנקראים אלהים וכן הפעל ומשם אוליך בבריות אדם היה צריך פועל הגרמים השמימיים והשכל נפרד לת נורה אדם ולכן הזכיר שני השמות יחד ה' אלהים. ואחר שהיה לו בן ימינו שמור לא הזכיר אלא השם המיוחד כי כבר היה משם ואילך החומ' מוכן לעולם ואין צריך שם אלא נתינת הצור' ולכן די בזה השם האחד שהוא כנגד השכל הנפרד. והשתכחמו' היום כלו מדעתי שלא לצורך כי לא יורה שם אלהים על הגרמים השמימיים ולא שם המיוחד על השכל הפועל טוהן האורות נש שבהיה הטענית גם היום צריך פועל הגלגל בהכנת החומר ופועל הכדלל בנתינת הצור' אבל הני' צוה הוא שכל פועל ואומן יש לו בהכרח ציור ונימוס כולל בשכלו בעבור אותו ציור ופועל פועלו והנימוס והיו' והוא יתור משוכה מסדור הליון הנשמיים כפועל. הנה השם יתבדך הוא מהיכל ומשיג צורות כל הנמשאות כי הוא נימוס ואורה משוכחת לכלם ומזהה הבחינה שהיה שם בן ד' אותיות שם העלם כי זהו עמומו וידיעתו והוא אמרם נקרא שם מלא על שולם מלא כי שם בן ארבעה אותיות הוא שם מלא להיותו ציור כללי לכל הנמשאים. והנה לא מוכר בשבת ימי בראשית לפי שעדין לא נברא אדם ולא היה בעטר זה השול' מלא שמבלתי אדם לא היו הנבראים עדין בשלמות' אבל הזכיר שם אלהים והוא

רמו למשפיע כמו שביארתי. אמנם בואת הפרשה אחרי בריאת אדם שכבר העולם מלא מכל הנמצאים העתידי להיות עד שולדו הבנים נזכר עם שם אלהים המשפיע שם בן ד' אחיות הדמות לזיור והנימוס הכולל האלהי. אך חוה להיות דעתה קלה וכן הנחש להסרנו ולחסרון פטותיו שעשה האשה בעדו לא הגיעו להניין ענין הזיור והנימוס הכולל שמורה עליו שם בן ארבע וזכרו שם אלהים בלדד המשפיע. האמנם למה זה בפרשת בני אדם נזכר השם המיוחד בלדד הנה יתבאר במה. וזהו החר השאלה המ"ב. והבאר אמר למלך הכוזב מאמר ב' מספרו ששם אלהים ושם ידו"ל יתחלפו מפאת המקבלים כי ידו"ל הוא כמו האור המכה בפנינים שהוא אור נוקב בן שם ידו"ל המיוחד להבהנת ישראל. ושם אלהים הוא אור סהם בלתי מיוחד למקבל שלם זהו מה שגדלה לי בפי' הפרשה החמורה בואת כפי עדות פסוקי הכתובים מבלי הכחשה ולא הכזבת המושכל ואמונת נמנעות עם החר המ"ב שאלות הכוללות שהעירתי בענינים והוא אלני פירוש נאה ואמתי דבר דבור על אפניו והיה התועלת בספור היה כלו להודיע ולדעת כי רע ומר לעבור על מצוות ה' ולהתרחק האדם מן הדברים שהם שלמותו לחור אחרי לב. חורש מהשנות און כי זה הביא מות לעולם וחסא אבינו הראשון אדם. והוא גם כן בכל דור ודור יביא את האדם ההולך בדרכיו למות הנופלים קודם זמנו ולנפשויות אחרי מותו. וראויה באמת היתה ההקדמה בואת היותה בתחלת הוראת אלהים וראשית למצותיו :

אך אמנם מהו הרמו אשר ירמונו עליו הספור הזה. מלבד אמונות פשוטו. כבר התעסקו בו חכמי ישראל וידעו חדשים גם ימים. אם הראשונים שהלכו בו בדרך דרש אמרו בבראשית רבה (פרשה י"ט) ר' יוסי ברבי חנינא דרש באלה הראשונים מה אדם הראשון הכנשתיו לנ"ע שנאמר ויחא ה' אלהים את האדם וצותיו שנאמר ויו"ה א' אלהים על האדם ועבר על צויו שנאמר ותתן נס לאשה עשה ויאלל. ודנתי אותו בשלוחין שנאמר ושלחו ה' מג"ע. ודנתי אותו בגדשין שנאמר ויגרם את האדם. וקוננתי עליו איכה שנאמר ויאמר לו איכה איכה כתיב בן בני הכנסתים לארץ שנאמר (ירמיה ב') ואני אחכם אל ארץ כדמלל. צויתים שנאמר (שמות כ"ו) ואחא תאוו את בני ישראל. שברו כל צויו שנאמר (דניאל ט') וכל ישראל עברו תורתיך. דנתי אותם בשלוחים שנאמר (ירמיה ט"ו) שלח מפני וילכו ודנתי אותם בגדשין שנאמר (דנע ט') מביתי אגרשם. וקוננתי עליהם איכה שנאמר (איכה א') איכה ישבה בדד ע"כ. וענין זה המאמר שכל מה שקרה לאדם אבינו הראשון היה סימן לבנים. ובעבור שר' יוסי ברבי חנינא קצר ברמו היה ומתקן לי דבריו הייתי ראוי להרחיב משלי ולהשלימו. ואומר ששם היות כלל האנשים בני אדם המה הנה האומה בפרט היו עיקר המין והמבחר שבו עד שמשפתי זה נקראת אדם שנאמר (יוחאל ל"א) ואתה לאני לאן מרעיתי כו'. ועתה ראה איך נדמה ענין האומה לענין אדם אביהם. אדם יצרו אלהים טפר מן האדמה ויפת באפיו נשמת חיים כן ביותו ישראל במצרים נשבים ושפלים הקים השם מעפר לל ונתן להם תורה שיהא נשמת חיים. ונשע הקב"ה גן בעדן מקדם. כן בהנחל עליון גוים בספידו בני אדם בחר בארץ הקדושה ובפרט בירושלם הבנויה שהיתה כגן ה' וכנה אשר נטעה ימינו. אדם לקחו האלהים וינחשו בג"ע כן לקח את ישראל מכור הבדל ממזרים וינחם בגבול קדשו הארץ הקדושה והיא ירושלם טיר הקדש שהחיד עיני ה' אליה בזה. בנן המצוי השם כל עץ נחמד למראה וטוב למאכל כן הצמיח בארץ הקדושה חסה ושערה וגפן ותאנה ורמון וזית שמן ודבש כל עץ טוב למאכל. הצמיח בחרן גן עץ החיים המותר לאדם והמביאו לחיים נחמים ועץ הדעת טוב ורע. שנאמר עליו. כן בארץ ישראל ה"ה"ץ החיים והוא בית המקדש התורה והסודא והיה גם כן שמה בקרב הכנעני העבודות ורות שהיו עובדים תחת כל עץ רענן להוריד מהמכות העליונים טובות מדומות ומורה באחרונה. נהר היה יולא מעדן להשקות את הגן. כן נהר השפע היה יולא מהשנחת השם להשקות את הגן שהוא ארץ ישראל בכל הטוב והשלמות. אבל אמרו משם יפרד והיה לארבע ראשים דרשו רז"ל על ארבעה מלכויות. פישון בכל. גיחון מדי. חדקל יון. פרט ארץ רבה. ויהיה רומם שמה שנהר השפע וההשגחה לעוב היה יולא מעדן החכמה האלהית להשקות את גנו ואת אדמתו הקדוש' כן בהשפע ישראל משם יפרד השפע ההשגחה והיה לארבע ראשים הממלכות שאלו עליה לכבשה ולהחריבה. וכמו שלקח ה' אלהים את האדם ויניחוהו בג"ע לעבדה ולשמר'. כן לקח את ישראל ויניחהו בג"ע' להשמר ולשמרה במצות עשה ומצות לא תעשה כפי משפט אלהי הארץ. וכמו שאור ה' אלהים מכל עץ הגן אכלו תאכל וגו' כן צוה הש"י שיאכלו מטוב הארץ אבל שלא יעבדו אלהים אחרים שהוא עץ הדעת טוב ורע כי מות ימותו בגלות הזה בע"ה ובעונש נהינם לעולם הבא. וכמו שנתן לאדם אשה עזר להיות לו לאשה ולעזר ויהי הית' לו לטובה ולמשול. כן נטי בני ישראל שהיו עומם ובשרם מאוחר ורע קדש הם הסיחו את ישראל לעבוד ע"ג וכמ"ס (ירמיה ז') והנשים עושים כוונם למלכה השמים. ונס למלכה בהמנהו נביי המו את לבנו. וכמו שנאמר (שם מ"ד) ויעשו את ירמיהו כל האנשים היודעי' כי מקטרת נשיהם לאלהים אחרים וכל הנשים העומדות וגו'. הדבר אשר דברת אלינו בשם ה' אינינו שומעים אליך וגו'. הנה א"כ היה ענין חוה אכל אדם סימן לבנותיה אכל בעליהן וכמו שהנחם הסית' את האל' והיא הסית' את בעלה כן הכנענים יושבי הארץ אשר לא גרשו בני ישראל הכניסו לעבוד ע"ג. וכמו ששמעו אדם וחווה ה' אלהים מתהלך בגן ונחמכו ודוכים על חטאם ככה ישראל שמעו קול ה' על ידי נביאיו בסיחה בגן בארץ הקדוש' והיו מתחבאים ומכחישים אותם והוכיחם האל על חטאם פעמים רבות. וכמו שהנחם קולל ראשונה על נחוכך חלך ועפר תאכל כל ימי חייך ועל האיצה. כן הכנעני גורש ראשונה מן הארץ והיה ארור ומקולל משאר האומות והלכו על נחום חוץ מארצם ומפני עניותם אכלו

עפר וגשאר הא"י בינים ויין בני ישראל תמיד. וכמו שנתקללה האש' בעצנו כן נתקללו בנות ישראל בעצנו ובדלנה בגלות כמו שנבא עליהם ישעיה ועמוס ושאר הנביאים. וכמו שנתקלל אדם ארור' האדמ' בעבורך כן בקללת ישראל נתקללה ארצם וקוץ ודרדר תנמית. וכמו שבסוף קללת אדם נאמר עד שובך אל האדמ' אשר ממנו לוקחת. כן בסוף הקללות נאמר והשיבך ה' מגרים כי שבו לגלותם אשר לוקחו ממנו. וכמו ששלח השם את האדם מג"ע בחטאו וגרשו מפניו כן שלח וגרש את ישראל מארצם וכמ"ס ר' יוסי בר חנינא. וכמו שהשיבין לנ"ע את הכרובים ואת הטע החרב המתהפכת לשמור את דרך עץ החיים שענינו כמו שפירשתי לשמור ולקוות שישוב אדם ויאלל ממנו כבדראטו'. ככה בזמן חורבן ירושלם נכטה משם סביבה וגמנו הארון והכרובים לשמור את דרך עץ החיים רוצה לומר לקוות שיעזבו בני ישראל ויבקשו את ה' אלהיהם וישובו הכרובים למקומם ולטע השכינה למעמדה בביתחלה. זה דרך הנאות כפי הדרש להיות ספור מה שקרה לאדם סימן לישראל בגיו. ומקם שיחזיק עוד אללי הרמו הזה הוא מה שאומר נך פה. הנה מקום ג"ע אמרו הראשונים שה' תחת קו משו' היום כמו שביארתי. והחוש מבחיש זה מאד לפי שהיום היה הן רבים עתה עם הארץ הולכים לאוהו מחו אשר תחת קו משו' היום ולא מלאו רמו לענין הגן ההוא וכבר ראיתי דעת חכם אחד מהחכמי דורנו זה שחשב שהגן נחרב ויבש וכי לא נברא אלא בשבת אדם בו ובאשר גורש משם נעתק ממקומו והביא עמו זה ראיות מהחכמי' הנכונים. ואני חשב שלא היה הגן תחת קו משו' היום אבל שעדן הית' הארץ אשר נקראת אח"כ ארץ ישראל ושם נעש' הגן ואחרי שחטא אדם וגורש משם שבב הקב"ה לקדושת המקום ההוא ומעלתו שיבנה עליו המקדש וירושלם עיר הקדש. ולכן היו תמיד עיני ה' בזה והיה שם חוק השנחתו והשפעתו ויורה על זה אמרם וז' במקומות רבים אדם ממוקם כפרתו נברא כד"ה (שמות כ') כ"ה מצבת אדמה תעשה לי אמר הקב"ה הריני צורא ממקום המנוח מקום כפרתו הלווי יעמוד בו. ובפרקי רבי אליעזר אמר ויגרם את האדם יאל אדם וישב לו חוץ מג"ע בחר המוריה ששערי ג"ע סמוכים אל הר המוריה משם לקחו ושם החזירו שנאמר לעבוד את האדמ' אשר לוקח משם ע"כ. וידוע כי בחר המורי' נבנה בית המקדש כמו שכתוב בדברי הימים. ויסיכר עם זה קבלתם ז"ל שאלה הראשונים וחוה אכחו נקברו במצבת המכפלה אשר בתחרין אשר זה סוף לירושלם שהוא מקום הגן ולכן השתדל אברהם לקנות' למקום קבורתו והשתדל יעקב להקבר בה לפי שה' מקובל אלם שש נקברו אדם וחווה. וזה באמר ענין גדול הוא לתת לב עליו ולהשגיח בו מאד. כי גם בירושלם מלאנו זכר רוב הנהרות פרת וחדקל וגיהון כמו שזכר למע' הנה הרמו שש' הדרש הוא ראוי וסגון ובריו אולם. ואמנם המקובלים עשו רמזים בספור היה כלו עם אמונת פסם הכתובים כי הם אמרו למסע גן עדן ולמע' גן עדן למסע ד' נהרו' ולמע' ד' נהרות שהם הארבע אילני' מארבע מחנות ואין סוונתי להאריך בדבריהם כי לא למדתי חכמת הקבל' ודעת הקדושים לא אדם :

אבל בדרך חכמה מחקרים הנה **אחרוני** חכמיו רמזו' בספור הזה והראשונים שהתחילו בו היה הרב המור' בספרו והר"ב בע בעיורו לחור אבל בואו דבריהם באופן כל כך מהקצור כאלו התהלכו על הנחלים ביראה ורעד נוגעים ובלתי נוגעים ובא הר"ב לנגד לכל מגלה כוד וביאר הסודות כלם כפי מחשבותיו. האמנם יתחלפו ברמזי הספור חלוק רב כי הנה הרב המורה קבל הגן והנהרות כפי פסוקי הכתובים ולא עשה בהם רמז ואורה כלל אם מפני שהכתוב אומר בעדן גן אלהים היית בגן אלהים ברוכים לא דמו אל כפוטותיו כל עץ בגן אלהים לא דמה אליו כיפיו שכל זה מעיד על אמתת מציאות הגן וגם הנהרות להיותם מפורסמות ידיעות כפי בני אדם נבאו נהרות קולם. אבל ביצירת אדם השנים וביצירת האדם מן הלל ועץ החיים ועץ הדעת והנחש והדבר לאשה ודברי האשה עמו ואבילת העץ ושלוחו מהגן ולפס החרב כל זה יחשוב הדבר שאין הדבר כפי פשוטו אבל נכתב ללמדנו דברים מדעיים מהחכמה. והרבי לוי בן גרשום לקח לו דרך אחרת שהגן ועדן ועליו ונהרותיו ושאר הדברים כלם הם כפי האור' והרמז. אבל יצירת אדם מעפר האדמה ובנין האשה מללו וכן וישמעו את קול ה' הכל היה כפי פשוטו ואין בו רמז כלל. והנה הראש"ע עם היותו פושט טלפו בענין הנה דעתו באמת כפי רמזותיו כולל שני הדברים דרך הרב ודרך הרלב"ג כי הכל צוריו ואין בו דבר כפי פשוטו. ואין ספק שלדעת הרב יחיינו ספקית כי איך יהיה האדם שזכר בואת הפרשה רומם לשכל והאשה לחומר או לכחותיו כדרכו והיה הכל המשל וצור' ונ"ע ונהרות שהונח שם אדם יהיה כפשוטו ואין יהיה כל שם אדם שזכר בפרשה והוא אדם אין ויהי האדם לנפש חיה והשאר נאמרים על המורכב. וגם הוא שם המין לפי דעת הרב בשותף שם אדם. וכן אמר הראש"ע שה"ה האדם יש לו כוד. אמנם האדם שחפא הוא השכל והאשה שהסיתוהו הוא החומר. ואם היה שם האדם הזה מורה על השכל איך יאמר הוא על החומר ע"ס מעלמי ובשר מבשרי ואין החומר מעלמות השכל אף כי יצירת חומר אדם נופשו כבר נזכר בספוק (בראשית ב') ויזר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה ויפת באפיו נשמת חיים שהם שני חלקיו חומר ואורה ומה היה אם כן צורך משל אחר מהאדם והאשה לא יהיה מקום למאמר לא טוב היות האדם לבדו כי איך יאמר שאין טוב היות השכל לבדו מבלי החומר שאם לא יהיה כן לא יהיה שכל אדם כל שכן לדעת הרב המורה שחשב שגשפ האדם היא כח והכנה בגוף ואין תמלא הכנה מבלי נושא' ועוד כי מה יהיה ענין שמות ה'ה"ה האל להודיע שאין חומר וחיותו נאות לצורה האנושית כן הוא ענין כל שאר המינים שכל חומר מחיד לאורו ואינו נאות לצורה אחרת. ומה יהיה ענין המרדמה והללע ומאמר זאת הפשט כי אין ספק שלא יכול דבר מכל זה על השכל עם החומר ולא נ"כ מאמר על כן יעזוב איש. ואולי מפני זה ברח הרלב"ג מלעשות רמז ואורה באדם וחווה עם היות שלא זכר העטות האלה. ועוד שאם היה חטא אדם בדרך צורה

אורה לא כפי פשוטו אף יהיה פי' ויתחבא האדם ואשתו ותוכחת השם עליהם הכל כפי הפשט. כי הנה לא עשה רמז צה הרב כלל כמו שעשה בשאר הדברים ואם היה הגן ונהרותיו וכל עץ נחמד למראה וטוב למאכל כפי הפשט אף יהיה עץ החיים ועץ הדעת אשר בחוץ הגן המטל וזורה לא פשט. והדברים כלם נקשרים מדונקו ואין יתן הרב דבריו לשעורים זה פשט זה אורה דלוג. גם דרך הרלב"ג ילכד בפה הזה כי הוא יאמר כי יצירת חוה הוא כפי פשוטו והנחש הדובר זה אינו כפי פשוטו. ויציאת האדם ואשתו גנן יאמר שהוא פשט אמת ושלוה משם יאמר שהינו כפי פשוטו. ואם היה הנחש המחטא רמז לכח המהפך או הדמוני למע זה לא הכית לאדם כמו שהכית לחוה. גם רמזותיה ה' נהרות לשכל הפועל ולשכל ההולאני ולשאר הכחות הם דברים בלתי מתישבים כי הכתוב קרא לארבעתם ראשית וזוהי הכחות שזכרו כלם ראשית בלתי שוה ואף יסתפק השכל הישר בדרכים האלה. גם כן שפירטי הספור יפלו ספקות כי אינם מענין הרמז שחשבו בזה והולכנו בעליהם להשיב על זה שאינם רומזים כלל אבל שבאו ליפות המבל ובאמת תואנת דברים הם מנקשים כי הנה בדברי חוה משה בלא היו לא במראה ולא בחיות לא יתכן שנאמר שזאו הדברים ללא ענין כ"ס שהפסוקים ההם אינם מופים המבל והם אינם צריכים לענינו. אבל האנשים האלה כאשר לא מלאו מענה ליבבם כפי רמזיהם יאמרו שזאו ליפות המבל. סוף דבר שאני תמה מאד מהאנשים שלמים הם אהנו אף הוקשה עליהם לפרש הפרש' הזאת כפי פשוטה ובחרו ברמזים והאורות האלה שהם בשינוי יותר קשים וזרים כפלי כפלים מהפשט אשר בחרו ממנו:

ורבן היותר נראה לי צה נכון ומתישב בדרך הספור הזה כפי המחקר העיוני אנכי לך פה בקצתו ארוץ אחרי דעת הרב ובקצתו אחרי שאר הדעות ושאריותו כלו כאשר עם לבני מככים לשרשים אשר יקבלו כלם ואשתדל ליבב הפסוקים ההם בפרשיות ברזם הזה כפי מה שאפשר וכל זה אחרי ההודאה שהיו וסקרו הדברים כפי פשט הכתוב וכפי מה שפירשתי כי הוא באמת היותר נכון כפי הסברה המיושרת. ואומר שהספור הזה בכללו ירמז לטבע האדם המולד צה הטוב השפל כי הנה הגן ירמז לעולם השפל שבו מיניס רבים מתהלפים האורות כמו האנשים בגן. ועדן הוא רומז לכדור המולד ואמר שהי' הגן בטען לפי שהטוב המולד הוא בחוץ הכדור האנשים והוא המרכז שעליו הכדור כל המנוחה. ואמר מקדם לרמזו על התנועה היומית שיעשה הכדור העליון עדן שהיא מקדם רוחה לנמר. ממזרח למערב והיא כבת כל התנועות וההיות בעולם השפל. ואמר וישם שם אף האדם אשר יצר לרמזו אל מין האדם ואין הבימה והנחה הזאת מקומות בלבד אלא שנהן בו כח שיתבונן בטבעי הנמצאים ואורך בריאתו ותכליתו וסכל שאר ההווים השפלים ונבראו בעדו ולכן נברא הוא באחרונה ובהם ראוי סיקח מהם די פשוטו ויותר יחידים. ואמר ויצאם ה' אלבים בגן כל עץ נחמד למראה וטוב למאכל להודיע שצדק הקב"ה בעולם השפל כל הדברים הנזכרים להנחתו ולמנון גופו ולהיותם דברים חמריים לצורך העוף אחר שהמציאות אורח מן האדמה ואחרי שזכר אף הספיק ההם לגופו לא מה שהיה צריך לו זכר מה שהיון לבלמות נפשו השכלית ג"כ והוא אמרו ועץ החיים בחוץ הגן כי עץ החיים הוא הכח על קניית המושכלות העיוניות והדעות האלהיות שבהם ידבק האדם עם החיים הרוחניים והנצחיים. וכן אמרו בויקרא רצה לשמור את דרך עץ החיים כ"ו דורות קדם לדרך ארץ לאורה שנאמר לשמור את דרך עץ החיים. דרך זה דרך ארץ ואח"כ עץ החיים שהוא תורה הנה ביארו שעץ החיים רומז לידיעות האלהיות וכמ"ס שלמה (משלי כ') עץ החיים הוא למחיקים צה (שם ה') כי מולאי מלא חיים ובטבור שהשכל יחלק אל עיוני ואל מעשי לכן אמר שהיה כמון לעץ החיים עץ הדעת טוב ורע כי עץ החיים הוא הכח על קנין המושכלות לכן אמר שהיה בחוץ הגן להודיע שהיה הולדת הגן בעליו וטוב וטעמו נברא. ועץ הדעת טוב ורע היה לצורך ההנהגה המדינית ומה טוב חלרו שיהיה בעליו מלשון עשה כמו שפירש הרב המורה (איוז א') איש היה צורך עץ כי העיון הוא עשה שכלית ומהעשה ג"כ ההצדקה בין הטוב ובין הרע גם בזהויות הידיעות הזאת כפי ההכרחי מבלי מותרות הוא עץ הדעת טוב. ובהיותם בהפלגה כפי המותר והגבול הראוי הוא עץ הדעת רע. ולהיות שתי הידיעות האלה עיוניות ומעשיות מפעל השכל לא אמר הכתוב שהמציאות מן האדמה כמ"ס על השאר אף אמר שהיו שני העצים מחוברי יחד בחוץ הגן גם שכן היה ראוי כדי שעץ החיים שהוא השכל העיוני ייטור לעץ הדעת המעשי למע שראוי שיסתמש ממנו כדי להגיע אל החיים הנצחיים שהוא הטוב ולא יסתקע בו ויחשוב שהוא תכליתו שזכו הרע כמו שיתבאר. וכתב הרב המורה שגנין עץ החיים שמה כוונת ח"ל באמרם שעץ החיים מהלך ת"ק שנה וכל מימי בראשית מתפלגין תחתיו וכו' שהוא רמז לכל הנמצאות שבעולם השפל כי כן הוא שגור בדבריהם ז"ל שמן הארץ ועד לגלגל הירח מהלך ת"ק שנה וכן הסכימו בעלי הכמי התוספת כי מן כדור הארץ עד קבוע לגלגל הלכנה מהלך ת"ק שנה. ואמרו שכל מימי בראשית היו עוצרים תחת עץ החיים ר"ל הנמצאות כלם שעץ החיים בהשכלתו ישוב. ואמרו שזה מהלך ת"ק שנה של עץ החיים אינו סוף גופו ר"ל ענינו ולא קורחו ר"ל שלא יוכלל בהשגת עץ החיים שמהלכו ת"ק שנה ענינו היוצאים ממנו שהם רמז לנרמים השמימיים ולשכלים הנבדלים שהם השגות אלהיות ויוצאות מהתחל' הדברים השפלים אבל כלל צה ת"ק שנה השגות קורחו של עץ החיים בלבד ר"ל ידיעות הדברים השפלים והשכלת המציאותם שהוא חכמה הטבע. וכן כתב הרב זה הדעת שזיה כוונת ר"ל באמרם שלא נלכו הקב"ה ואינו עתיד לגלותו לשום אדם. וכפי דרך הרב יוסף המאמר אם שהקב"ה לא נלה לאדם הרע הנמשך מעץ הדעת בנטיה המופלגת אחר המפורסמות כדי שלא יחרב העולם ולא יפרדו בני אדם מהנשמות בהחלט וכמ"ס שלמה (קהלת ג') גם את העולם נתן בלבם. ואם שהשכל העיוני לא יגלה ולא ילמד לשום אדם עץ

הדעת לפי שהיה ידיעה מפורסמת ואינה מעשית. אמנם אמרו ומשם יפרד והיה לארבע' ראשית ירמזו שמנהר השממי יוצא השפע והאצילות להשקות את הגן לפעול הסוויה וההפסד בעולם השפל ומשם יפרד והיה לארבעה ראשית שהם הד' יסודות אף ואחר וזוים וארץ וגם מיני ארבע האורות ההיולאניות דומם וזוהי חי ומדבר וקרא את הדומם פישון לפי שהוא החלק הרב מן המורכבים החמרים מלשון רבו' כמו ופשו פשו. והודיע שצורה הזאת עש כל שפולתה ימלאו דברים נכבדים אשר שם הוצב שהוא הנכבד שבהמות שם הבדולח ואין השוה שבה הנכבדים מהדוממים. והאורה הצומחת קרא נישון מלשון הולאה (מנוהלי' כ"ג) כי אחת גוחי מבטן כי כן המציאות יוצאים מבטן הארץ ומציאותם ענפיהם מגושם. והאורה החיונית קרא חדקל כי התי הוא היותר חד וקל בתנועתו משאר המורכבי' והוא הולך קדמת אשור ר"ל שהוא קודם המיושר במעשיו. והאורה המשכלת האחרונה קרא פרט להיות פרי הרעבה והקלמה שבה. וזכר שהניח השם את האדם בג' ע' לנבד' ולשמר' ר"ל לעבוד את הנשמה שזכר למעל' בקנין המושכל' להשיג החיים הנצחיים ולשמרם מפחיתות המדות שהוא עץ הדעת טוב ואמרו ויז' ה' אלבים על האדם. ירמזו שגור עליו כפי מה שיאות לטבעו ולשלמות נפשו כן והוא מלשון כי הוא צה ונבראו ועל העבים אלה. שבויה בואה שבה בטבעם כל זה וכבר יורה עליו ויז' ה' אלבים על האדם ולא אמר אל האדם. והיתה הנורה והאורה צבריתו מכל עץ הגן אכול תאכל כלומר אינו אומר שכל עלין הדברים ההכרחי' לפרנסתן למנון גופן ונפשן מעני' הגן ומוטף החיים אבל מעץ הדעת טוב ורע שהוא ההתעסקות והידיעות בדברים המפורסמים מהו הטוב לרדוף אחריו ומהו הרע להסתלק ממנו. הנה מזה העץ והעלה הזאת עש היות שתראה אותו ותגע בו שהיה הנאה מועטת כפי ההכרחי לא תאכל ממנו כי האכילה תורה על ההתעסקות והנחת העוף מהמאכל הוא ושישוב אותו המנון לעולם המנון כי הנה ימשך מזה הסוד הנפשיית כי בהיותו ערוד בעץ הדעת התרחק מעץ החיים והוא המנון ועל זה הדרך נאמר (דברים ט"ו) ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע ובחרת בחיים. והמשורר אמר מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב וכו'. נאמר לנשק. סוד מרע ועשה טוב. ואמנם מהו שכתוב צה' מיניס האדם מהשפל ומה היא האשה הנכרת בצרפה אמר אלי שהאדם הנכר הוא האדם המורכב והאשה היא נקבתו באמת כמו שפירשו הרלב"ג אבל מה יהיה האורך והלמוד צה הספור הוא כפי מה שאומר. שאשר הניד הכתוב שהמציאות הקב"ה בג' ע' החיים ועץ הדעת רמז למע שביארתיו האורך לבאר מדוע נברא עץ הדעת ר"ל למע זה שם הטבע שכל האדם נח על השכלת המפורסם בהיותו מכשול להבא והיה מן הראוי שכתו בגוף האדם בכל חלקיו הוא חמרי וניתן לגשמיית בבה נפשו ובכלו ישה כלו למושכלות העיוניות ולא דבר מהמפורסם כלל ולכן ביאר הכתוב שלא יהיה אפשר באדם כפי שלמותו ויהיה יחיד בעולם מבלי חצרה מדינית כי לא יוכל לבדו לבקש מומותיו ולתקנם וכ"ס שהתעסקו במושכלות וזהו לא שיהיה האדם לבדו אפסס לו עור כננו של נאמר אז בלבד על הכרח האשה בענין החולדה אלא גם כן על חייו מדיני בטבע מחבר לוולת. וביאר שלא היה אפשר שיחבר האדם עם הצמחה החיה והעוף המשתחפים עמו כבזו החיות אלא עם פרטי מיני האנושי האשה והבנים והזולת. וכדי לבאר זה זכר שהענין לפניו הצמחה החיה והעוף לראות מה יקרא לו ר"ל מהו מן החיים שיהיה האדם בחברתו ויקראתו אליו להיות אלו בחברה מדינית ואם לא יתפון בשום מין מהם אבל יקראתו נפש חיה בהמית וירש שהוא שמו ושבעו אשר לכן לא יתפון בחברתו ויקרא אדם שמות לב"ה ההם ועיין בטעמיהם וצולס לא מלא עור כננו ר"ל צ"ח שהיו בעורו בהתחברו עמהם במדינה והאורך מפני זה לעשות חברתו מאנשי מינו והוא אמרו בדרך המשל והרמז הזה השפל הכח הרמז על האדם שהוא רומז לימי הולדתו והשחרות בעדיון שכלו ובחיותו נרמזים לו להמשך האדם אל תורת המשל כי אז בלי ספק נרדם הכח השכלי והחמרי. ולקחת העלע הוא רמז להולאת הרע לבנין ההולדה שמתנו נמשך חצרה האשה והבנים שהם הראשונות מההנהגות המדיותיות והוא אמרו זאת הפעם טעם משמתי ובשר מבשרי. עד שישוב איש את אביו ואת אמו ודבק באשרו לצורך ההקרה וכמה מן האנשים בעבור חצרת בני עירם או אנשי ביתם שבו את אביהם בגשמים ואת התורה שהיא אמת וכ"ס בישותו האב והאם הנשמיים להמשך אחר חצרתם ויז' מזה שבהיותם בחברה הולכ' ההנהגה כפי השכל המעשי בנאה ובמנונה במפורסמות וזהו שהביא לעולם עץ הדעת טוב ורע ר"ל מפני חצרת האשה והבנים ואנשי המדינה כלם ועל זה אמר ויהיו שניהם ערומים האדם ואשתו ולא יתבוששו. ר"ל שאלו היה האדם יחיד ונבדל מכל חברה לא היה צריך ביהונן טעם ובדעת שבתורה שאלו הכל בהיותו בחברה היתכן שיהיו שניהם האדם ואשתו וכ"ס אנשים אחרים ערומים ולא יתבוששו בלשון חמיהם. וזה באמת בלתי אפשר כי החברה תביא אל הנושה ולכן יסורו לדעת טוב ורע בדברים המעשיים. ואמרו והנחש היה ערום הוא להודיע אף נמשך לאדם חסאו וחברתו להפסיק השגות השכלית ולהשתמש בדבר' החמריים המפורסמים. ואמר שהיה כבת זה הנחש שהוא רומז אל הכח הדמוני שאלו היה אדם יחיד לא היה צריך לתבונת הדמוניות בנאה ובמנונה. אבל מפני חצרתו עם הזולת והתעסקו בהנהג' הפסק השגות והוא אמרו והנחש היה ערום מכל חיות השדה ר"ל שהכח הדמוני שנאדם היה ערום מכל חכמו' הדמוניות שבהם השד' לפי שהדמיון האנושי ישתמש בעשות הקשים ועשיות דומות לאחיות מה שלא יעשה המדמה ששאר צ"ח ולזה כוונת ח"ל באמרם בצ"ר (פרשה ג') שהיה הנחש מורכב ושעורו כנמל והיה סמאל רוכב עליו כי הנה הנחש היה אצלם הכח המדמה כי הוא המיוחד למחשבים והמביא אל ההשקפה ויהי גדול כגמל ר"ל מרכיב הרעבות גדולות ופחיתות בצורת הגמל וסמאל הרוכב עליו הוא הכח המהפך

המתעורר כי הוא נשוא ורכוש על המדמה מאנושע מדמיוניו להחזקת אל הדבר הגדמה שיות אליו או להשתחית מהגדמ' שהוא נזיק וקראו סמאל לפי שהוא מסמ' את האדם ועשותו מהדרך הנכונה וטני הכחות האלה דמיוני ומתעורר הם הסבו' הגדולות להשתחש האדם במפורסמות. ואמר דרך משל שהיה הקב"ה נזקק על נמל ורכבו לפי שהקב"ה לא יחפץ בדברים הנשמיים המפורסמים באלה אלא בהיותו משלים נפשו. ומשלים לזה אמרו על זד המשל בפרקי רבי אליעזר והאדם ידע את חוה אשתו בא עליה רוכב הנחש ועברה את קין. רצה בזה לסמאל שהיה רוכב הנחש והוא הכח המתעורר והמתאווה שהוא הכח המשגל ולהיותו לחכיות הניאוף ילא משס קין שהרשיע במשכיו. ואמר ויאמר אל האשה ירמוז שבהיות האדם בחברת הזולת הנה האשה שוכנת בחיקו והוא הדין למי שדעתו קלה כמוה יעורר הכח הדמיוני ויאמר אף כי אחר אלהים לא תאכלו מכל עץ הגן כלומר האם אמר אלהים וגזרה חכמתו בזה"ה העצמית שבני אדם לא יאכלו ולא יקבלו הנאה מכל עץ הגן שהם עניני העולם הזה כאלו אמר אם כך נזר יסדר הקשור ולא יחזיקים האדם והיא משיבתו שלא נאסר לאדם השתחשמות הדברים הנזכרים להרעים להחמית חיותו כי הם הכנה לשיטתם השכל במושכליו. אבל מעץ הדעת טוב ורע שהוא המפורסמות לא היתה ראוייה האכילה שהוא ההשתחשקות פן יקרה ממנו המות שהוא ההפסק מעץ החיים ההשכלה האמיתית. עוד יוסף הכח המתעורר הדמיוני לעטון ולומר לא מות תמותון והוא דרך עצה כלומר עניי הדעת אל חמיתו עזמכם אל תקבשו להחזקת אל המות כי הנה האלהים וייר האדם יודע כי ביום אכלכם מאותו עץ הדעת ישתלמו כחותיהם הגשמיים ויפקחו עיניהם כי אחס היום עמוקם עיוונם כמחית בלתי משיגים המוחשים וגם בשכליות חסיו כאלהים שופטים ומנהיגי המדינות יודעי טוב ורע ר"ל הטוב לעשותו ורע להחזיקו ולא חוכלו להניע בזה כי אם בשמש השכל בחלק המעשי וזכר שהש"ו והוא הדין לאנשים חלשי הדעת כמוה יראו במחשבותיהם ההשתחשקות במפורסם ובדברים החמריים הוא נאות לכה הן הזומח וזהו כי טוב העץ למאכל והוא נאות ג"כ לכה המעשי המרגיש וזהו כי תאווה הוא לעינים והוא נאות ג"כ לשכל המעשי ונחמד העץ להשכיל כלומר בהנהגת אדם ביותו ומדינתו בטוב וברע. ולפי שהדעות קופץ בראש הש"ו קלת הדעת אכלה מן העץ ראשונה ונמשך זה לאדם עם כל חכמתו ושלמותו שנהספת הש"ו לרוע חכמת' הביאחו להטא כלומר להפסיק עיוניו ולהתעק בדברים המפורסמים ולכן נפקחו עיני שניהם האדם החכם עם השכיל לעיין בדברים המעשיים הפרטיים וכאשר נשתקצו בו או ידעו כי ערומים המה כלומר שנסתרו משוללים מההשג' העיונית האמיתית כי בהשתחשם צו נפרדו מזה המור השניע ננות גלי הערו' והפסרו עלי תאווה ועשו להם חבורות כלומר שעשו יסוד עניניהם בדברים מדומים חלושי המציאות בעלי התאווה והם גם כן תואנות וכחות לרעתם. וכאשר ירד עליהם השפע העליון שראו להשתקם במושכלות האמיתיות לא יוכלו לעשותו מפני השתקעם במפורסמות והוא אמרו וישמנו את קול ה' אלהים מההלך צנן לרוח היום ויתבצא האדם ואשתו ר"ל שכאשר חזרו לשמוע את קול ה' אלהים מושכליו ואמיתיותו שאזרחו עיון והשכל היה מההלך בגן וענינו העולם השכל הוא ומורשיו לא יכלו עליו ומאלו עזמם נסתרים ומתחבאים בחוף עץ הגן ר"ל בסבת עץ הגן שהוא עץ הדעת טוב ורע. ואפשר לומר ג"כ שמתוך שחזקו עזמם המעיוניות האמיתיות באל כללה שעות כי חסדו ושערו חיותו יתבצר מההלך צנן ר"ל מפניו בעולם השפל. אבל לא שבהנה פרימית כי אם לרוח היום ר"ל באמצעות התנוע' הימית לא באופן אחר והיה זה השעות לפי שהתחבאו האדם ואשתו מפני ה' אלהים בחוף עץ הגן ר"ל שנתחבאו ואללו כשופרת בחוף עזמם המפורסמות וידיעתם ולכן ויקרא אליה ה' ויאמר לו איכה ר"ל שהם ראו ערות' והסרוג' בעיוניות כאלו השם קורא את האדם ואומר לו איכה איך נפלת משמים מהשכלתך ועיוןך ועתה איכה אתה דר ובאיו' מקום אתה מושקע בנאה ובמנוג' המפורסם. והנה לא קרא את האשה לפי שלא עשאה הסבע לשחשכיל כי אם לעזור ולעבוד את בעלה ולכן יחס אליו האשמי' והאוכח' כלה. וזכר עוד מיסיו משלו ע' שהרשיע האדם במה שאבד והשיב את קולך שטעתי בגן וירא כלומר הנה קודם חטאי הייתי שומע קולך בגן במושכלות העולם הזה ועתה אחר שחללתי מעץ הדעת הבני ערום מכל ידיעה עליונה. ואני נסתד והנחל בידעתי הרעה אשר בחרתי בה. וביאר שהרע' אשר מלאכתו הי' מפני החכר' מהדעות החלוק' אשר נחמדו בה. והוא אמרו האש' אשר נתת עמדי וגם היא אמרה שהנחש השיא' יצרו הרע וכחו הדמיוני. וכלל המליצה הי' הזאת היא לנאר שהאדם לא יוכל להחמיר בעיוניו בהיותו בחכר' הזולת כי טבע החכר' ודעות החכרים והמלאך הדובר צם דמיונ' וכחותיהם יסובו מאחרי העם לחשוב מחשבו' בדברים המפורסמים המעשיים מפסיקים החיים השכליים וזוהו חדע טעם היות אמת ברור כמו שכתב הרב המור' שלא נחקר הנחש לאדם ולא דבר עמו אלא עם חוה שלא יתחייב מזה שהיה חוה רוממת לחומר ואדם לשכל. כי הנה הכח הדמיוני כמו שלא יתקרב לשכל הנבדל ככה לא ינאל לחומר מבלי נזר'. אבל הוא בלבד במורכב משיגים. ולכן היותו נכון הוא שהאדם הוא רמו לכל חכם לב מתלמד במושכלות והאש' היא המורכב השכל והדמיון (משלי י"א כ"ב) אשה יפה וברת טעם ולכן דבר עמה הנחש בהיות' מוכנת כפי קלות דעתה להסתחו ולא זכרה המור' לעיניו הרמו הזה שם אשה כי אם להיות' החכר' היותר קרובה לאדם וגם מה שאמרנו בדותו וזכרונם לזכר' מבצא נחש על חוה הפיל בה וזהוהא. ישראל שעמדו על הר סיני פסקה וכול'. רמו לנה שביארתו שהנחש הדמיוני הפיל וזהוהת הדעות המפורסמות בחוה וזרע' קלי הדעת. וישראל שעמדו על הר סיני וקבלו המור' והמנוות בהגבלת הטוב והרע פסקה וזהוהתם וכמו שיתבאר אחר זה. ואמנם קללות הנחש והאש' ואדם כפי הרמו הזה הם ציור הרעות המתחייבות מטבע כל אחד מהם בעסק המפורסמות כי הנה הנחש הדמיוני נתקלל שיהי' ארור מכל הצדד' ומכל הידי

לפי שאחרי שישב דמיון האנושי מאחרי השכל ישאר יותר גרוע מהכחות הדמיוניים שבשאר צ"ח שהם לא יעשו עולה כי לא יבקשו רק ההכרחי ואין כן דמיון האדם בהשתחשן מהשכלי כי הוא ארור ומקולל בשרקיו וכוניו. ואמר על נחמין תלך להניד שכל מה שיתעסק וישתדל עליו יהיה על נחמו למלאכת בטנו כי כל עמל אדם לפי הו גם שלא ישיג מבוקשיו אלא אחרי העמל והטורה והולך על נחמו. ואמר ועפר תאכל להניד שכל השגותיו של כחו המדמ' יהיו חמירות עפ ריות גם שאחריהו יהיה עפר והפסד ואמר ואיבה אשית וגומר להניד שבני אדם חמיר בשכלם יגדלו לדמיון ויכונו ברכותיו. וגם ירמוז בזה שגלות התורה כלם אלל בני אדם להרחיק מהחשבות הדמיוניות ולכחות הסובות המדומות ויטאלו אחס תכלית השנאה והוא אמרו הוא יסופך ראש ואתה תשופנו עקב ר"ל שהאדם יבה את הדמיון בראשו ר"ל בתחלתו והדמיון יסופנו עקב רוצה לומר בכוף כי בסוף ימיו ינבדו עליו הדמיונות עד שמהו הצד היתה נפסקת נבואת הנביאים ימים קודם מותם לתגבורת המדמה בהם. ולפי שהאשה אינה נמשכת בטבעה אחרי המושכל כי אם אחרי המדמה לכן קלל אותה שבהשתחשקות' לתאווה המפורסמות ויחייבו צם חמיר עצונת' הרבה וגם הדבר היותר נאה אלא שהם הבנים תהי' עזבה חמיר אס בהריונ' ואם בלדתה אותם ואם בגדולם ואם טבע האשה להשתקם במנוגה ובנאה גם זה לא יעלה בידה כי היא תהיה נכבשת לבעל' והוא ימשול בה. ובו יהיה הטוב והרע לא בידה. ולאדם אמר שכוין שמשם בקול חכרתו להשתקע במפורסמות שהיה' האדם' ארור' בעבורו כי להיות מורכביה בעבור האדם והיה תכלית האדם להשיג שלמות נפשו הנה כמו שכאשר יוכה האדם שהיה מבורכת ה' ארצו ככה בהחטאו תכלית בריאתו תקולל חלקו בארץ וההנח' שחשב לקנות תהפך לו ליגון ואכז'. והוא אמרו בעצונן תאכל' כל ימי חיך כי זהו טבע מפורסם שיבא האדם למינים רבים מהיעון וביאר זה באמר וקחו ודרדר תאמית לך ואכלת את עשב השד' כלומר שופל בענינים הפחוחים. ואותו מעט ערבות שיגיע אליו יהיה בשמל רב וכפי דרך הרב המור' יפורש וקץ ודרדר תאמית לך שלחיתו פרוד בידעת המפורסמות יעלו דעתו בעיוניות שבזשים וטענות כחצות שהם קוץ ודרדר בעיון ולכן יחדל ממנו העיון בהחלם ויתעסק בדברים הפרטיים הפחוחים והוא אמרו ואכלת את עשב השדה. ואמר בסוף הקללות שאחרי שהדעת האלהי מאוס ימאסו מיהיותו נשאר נחמו יסוב אל האדם' אשר ממנו' לוקח בגין גופו והוא אמרו ואל עפר תשוב וטנה זכר הכתוב שקרא אדם שם אשתו חוה להניד שהסתח' לא הית' מרוב חכמ' אלא להיות' דברניית וגלוויית נמשכת לפרסום כאלו היא הית' כל חו משיגית בטוב ורע אשר אשר ימלא אותם כל הימים. ואמר ויעש ה' אלהים אדם ולאשמה בהיות עור וליצנים לבניו שכאשר נשתקעו בידעית המפורסמות בלו לכלל המלאכות אשר הם חלק המעשי ולעשות מלבושים וכלים מכלים שונים ללבשם. וכפי דעת החכמים בעלי הרמזים האל' נתייחו כל אלה הדברים לשם עם היוחס' דברים נמשכים כפי המנהג העבני להיוחו יתבדך כסם ראשונ' לכל ואמנם מה שכתוב אחר זה הן האדם היה כאחד ממנו וגומר נ"ל לפרש ע"ד הרמו הזה שאינו זכרון הטוב שקבל אדם אלא מה שהשיגם הקב"ה ברוב חסדו לשדר חיי האדם והנהגתו באופן שלא יאבד המפורסמות ולא ישבת שלמותו הנפשי וכאמרם ז"ל על זה צ"ד (פרש' כ"א) מלמד שפחת'לו הקב"ה פחה על תשוב' ושיגיו שאדם עשה הבראו אכל תחל' מעץ החיים ואחר' כך אכל מעץ הדעת אבל הולדותיו וזרעו שבת אישי המין היו נהפך זה כי עיר פרא אדם יולד אין לו מושכל בפועל ותחלת השתחשמותו השולל והיוקד הוא באכילת עץ הדעת ולקחת הערב והמועיל והמנוג' והנח' ואח"כ כאשר יתן אליו השם לב לדעת או ישחשם ויתעסק באכילת עץ החיים השכליים ועל זה אמר כאן הן אדם היה כאחד ממנו ר"ל בראשיתו והסתלתו היה כאחד ממנו משכיל חמיר אבל בשבשו היה לדעת טוב ורע ולכן גם עתה שכן הוא שהתחיל בעץ הדעת אולי ישלח ידו ויאכל גם מעץ החיים בהשכילו כפי שלמות נפשו וחי לעולם באופן שיאחזו בזה וגם מזה אל ינה ידו. ולכן הגביל ובדד לו הקדוש ברוך הוא מה שיעש' לתולדותיו ראשונ' לצורך גופו שהוא עץ הדעת טוב ורע. ובניה ללכרי נפשו לקיין המושכלות וזה בשכלתו אותו מנ"ע לשבד את האדם' אשר לוקח משם רוצ' לומר שנתן לו כח והכנ' לאות' עבוד' שהיא בידעית הטוב והרע כפי האורך והרצון. ויהיה לפי זה וישלחו לא מלשון גרושין כי אם לשון מנוי ויכולת כמו (בראשית מ"ה ה') כי למחי' שלחני אלהים לפניכם. וזכר שכאשר יעבוד את האדם' יהיה מגורש מהיעון כי תרו קלי לא משחמתי והוא אמרו ויגרש את האדם רוצ' לומר שגרשו מהיעין בהיותו עובד אדם'. וזכר עוד מה שהכין לו מקיין המושכלות באמר וישכן מקדש לג"ע את הכרובים ואת להע החכר' המתהפכת לשמור את דרך עץ החיים. כי הכרובים כפי זה הרמו הם הכח המדמ' והמחשבי. ולהם החכר' המתהפכת הוא השפע הנשפע על השכל ההיולאני. והעיון כלו ששם באדם תאו' לזה לשמור את דרך עץ החיים ר"ל להניע לתכליתו שבעבורו נברא לראות באור החיים. וכבר ביאר הרב המור' שזה דעתו בכרובים בסוף פמ"ח וכן ביאר שזה דעתו בלהם האדם המהפכת בהקדמת ספרו כמו שכתב ובעבור שהיה קיין המושכלות מגיע לאדם בקושי גדול מהכרח אמרו שהוא הנר' בלהע החכר' המתהפכת והיה גם כן מוכן אל ההשתחשקות בידעית הטוב והרע עד שמפני זה התחלסו דעות בני אדם קאמם יאמרו שהטוב הוא הערב והרע הפכו. וקאמם יאמרו שהטוב הוא המועיל והרע הפכו. וקאמם ישימו הטוב הכבוד והקלון הפכו. ולכן כשראה הקדוש ברוך הוא לכות את ישראל הנית להם ניוסם תוריי להשלימם באמונת' האוריות ע"ד הקבלה שעץ החיים הוא למחויקים בה ולהגדיל ולשדר ידיעת הטוב והרע כפי הכמות והאיכות הראוי לו שלא ישיק ולא ימנע השלמות הנפשי וזה היא תכלית הספור הנכבד הזה שגא בתחלת התורה כי הנה אחרי שספרה

השלמות

השלמות ונגיעתו ללמדנו צורך החור' האלהית במצות השמיעות והמעשיות באות' הקדושה מפני שצדק לב האדם רע מנעוריו וישתקט במפורסות יותר מן הראוי ויחסר מידעית האמתיות אם לא שהחורה עזרתו והגבילתו בכל זה. וכבר כווננו הקדושים בכל זה באמרם ביעש ה' אלהים לאדם ולאשה כתנות עור רמנו לחורה האלהית הכתובה על גוילתו של עיר ולכן אמרו צב"ד (פרשה ב') שנספרו של רבי מאיר כתוב כתנות אור שרמו בזה לחורה האלהית כי נר מאור וחורה אור וכן תרגם אנקלוס לבושין דיקר כי הלבושים והכתנות ההם היו אור מאיר לחסכתם ולכסות את ערותם בשוב וברע ולפי זה יהיה אמרו וילבישם מלשון ורומ לבשה את עממי דרך לבשתי וילבישני שהרצון בו ההתעלמות והדבקות בחורה. ומסכים לה אמרו ג"כ צב"ד יחזק רביא אומר כנדין של אדם הראשון היו חלקים כספורן ונעים כמרגליות שרמו ג"כ על כתנות האור הקדוש החוריי שיש בהם חלקים כספורן. החלק שיראה שאין בו תועלת כספור וממנה היתה פלגש ודומיהם אין בדבר כן כי אותם הספורים כאשר יובנו על אמתתם הם כלים כמרגליות. ופה נשלם מה שראינו לנארו ברמזי הספור הזה ע"ד המחקר והשלמתי הרמז בכל הספורי וחלקיו בקצור ואין ספק שכבר יפול עלי מזה לזות שפתים שאני כספורן נדר ישכנו נחש כפי מה שאכרו במסכת חגיגה בדרישה במעשה בראשית בשנים ואף כי לכתבו על ספר במקלות ורצבות עש ישראל ואף אם כן אהנל מבייתי שולח פי ולשוני בדברים שבהם אותם עתיק יומין ולהיות רטיל מלה שוד אבל התגלותי מבוחר לשיני כל בעל כנף שאם לא קדמוני חכמים בגלוי רב וביאור רבב בצורת והרמזים בספור הזה לא הייתי פוגע פה ומאפף, אבל אחרי שראיתי הרב המורה והראב"ע גלו פסח והרלב"ג ומופרכי ספר המורה ומפרשי פ' התור' להראב"ע וגם יתר המחברים בגלוי גדול מבלי העלם כלל שהם בשנים פיסה וביאור הסודות הם כנפסם לעין כל ולא מלאו דרך אל הרמזים כי אם בדכחות פשוטי הכתובים וגם ברמזים ההם אשר עשו היו דרכים עקשים וגלויים במעגלותם קנא קנאית לה' אלהי ההצלות ולכבוד חורו וכדי להרים מכשול מדרך עמי אחרי אשר כבר נתפרסמו הרמזים וחדל הכסוי וגללו הסודות בדרכים לא טובים כי מלאתי מלין הניקתי רוח צנני אמרתי עת לעשות לה' ולכבוד חורו אפרש הפסוקים כלם על פי פשוטם מבלי ספק ולא ערער ושאלה. ולמי שירצה להעמיק עוד בהם רמזים וצורות מדשיות נחתתי בהם דרך סלולה משוללת מהספקות והוריות שיתחייבו לאשר קדמוני בזה להוכיח כי ישירים דרכי ה' ולדיקים ילכו בהם ופושעים יכשלו בהם.

ד (ה) והאדם ידע את אשתו וגו'. עד זה ספר תולדות אדם. והשאלה אשר יפלו בפסוקי הפרשה הזאת כפי מה שאפרש הם אלו:

השאלה הא' למה יחס הכתוב לידת קין והכל והמחיתים לחוה ולא לאדם ואחיה רואה שצאצא הראשונים תמיד נתייחסו בזנים לאבותיהם ולא לאמוניהם אבל בקין נאמר וחסר ותלד את קין וכן הופך ללדת את אחיו את הבל שיחס שניהם אליה ולא לאדם אמנם שם יוחסם אליה ראשונה ותלד בן ותקרא את שמו שם וחור הכתוב ויחסו לאדם ויולד בדמותו בצלמו וגו'.

השאלה הב' למה זה ציאר הכתוב שם שם קין באמרו קניתי איש את ה' וכן בשם כי שם לי אלהים ורע אחר אבל בשם ה' בלתי חוה למה קראו כן. וכתב הרלב"ג שאולי קראחו קין להיוות קצון בגויל להיות שניהם תאומים ואינו נכון כי אם היה כן שניהם יסיו קניתי ולא האחד מהם בלבד כ"ש שהסתוריה החורה הלא תגלה שמו מפני זה כי לא היה בקטנותו נגות כלל. וכבר עוד שאולי קראחו כן בעבור שראתה בגנותה ביהוה הכל ימיו וימות מהרה ולא ידעתי מי שם לחוה אשה נביאה. האם מפני רשעתה וזכה לבנותה: השאלה הג' למה זה נעש' הבל רועה צאן כי הנה קין היתה עובד אדמה היה מן הראוי כדי שישעבד להם אבל הבל לא הותרה להם אכילת הצמר מדוע נחר לרעות צאן ולא יאכל ממנה והנה הכתוב עשה מלאכת הבל יותר נבחרת ממלאכת קין עד שמפני זה עש' היות הבל הוא הקצון ספר מלאכתו ראשונה ומלאכת קין בחרונה כמ"ס ויהי הבל רועה צאן וקין היה עובד אדמה: השאלה הד' למה זה הסתוריה קין והבל להביא מנחה לה' והנה אדם כפי פשט הכתוב לא הקריב קרבן וגם שם בנו וחנך ומתושלח ושאר הראשונים הסובים הישרים בלכותם לא הקריבו קרבן ומאין לו לקין והבל לקריבו כי אם נח הקריב הים להודות לשם ה' על הולדתו:

השאלה הו' למה לא עשה השם אל קין ולא מנחתו כמו בשעה אל הבל ולא מנחתו האם היה מפני שהיתה מנחת הבל מבטורות אלו ומחלצהו יותר חשובה מנחת קין שהיה מפרי האדמ' בלבד ואולי שהיה זרע פשתן כבר שנינו אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכיון לבו למעשים וכן הוא בתורה וסדר הקרבנות יוכיח:

השאלה וו' ממה באמר הכתוב למה חרה לך ולמה נפלו פיך כי איך יוכיחו על זה וידוע כי כל מה שיהיה האדם יותר חשוב ונכבד ראוי שיקשה עליו יותר כשלל יקבל מלכו ואלהיו עבודתו כ"ס בקצלו מנחת אחיו הקצון ממנו כי חרפה היא לו. והבוסה על זה מעלה גדולה כל העושה מעשה ומחביא מוחלץ לו על כל עומתיו:

השאלה חו' למה הרג קין את הבל כי הנה הוא לא עשה עמו רעה האם בעבור שהביא מנחה? הנה קין החליט להביאה והבל הביא גם הוא ואם בעבור שלא עשה השם אל מנחתו הנה הבל לא היה לו בזה אשמה כי הוא אולי היה רוצה ויבחר שיקבל השם מנחת קין גם כן והיה לו לקין להתרעם מהשם שלא קבל מנחתו לא להרוג את הבל שלא פשע לו:

השאלה טו' במאמר קין גדול עוני מנשא כי אם אמר כי על גדול עשיו לא

לדק בדבריו כי הוא בהיותו שופך דם אחיו היה ראוי שגם דמו ישפך ואף אם כן היה מתרעם מהסלות והגדול וגם לא משכל מוצאו ויכניסו כי בסיורו רוצח ובמויד היה חייב מיתה ולמה אם כן התרעם מגדול עשיו ולמה שבעתיו ההם ונתן לו אות לבתלי הכות אותו כל מוצאו ומזה האות ההוא:

השאלה טז' באמרו לכן כל הורג קין שבעתים יוקם וכן אמר למך לגשו כי שבעתים יוקם קין והוא למה החמיר הקב"ה בעונם ההורג את קין שיוקם שבעתים ולא החמיר כל כך בעונם קין שהרג את הבל ואם אמרנו שפירוש הכתוב כי לשבעה דורות תלקח הנקמה מקין כדברי רש"י והראב"ע יקשה הדבר אם לדברי רש"י שפירש שימנע למך מבני בניו ויהרגו כי הנה למך לא היה צדיק לקין כי אם שם קין חנוך עירד מחויאל מתושלח ולמך. ואם כדברי הראב"ע שהיה הנקמה שרשו של קין נמחה במבול יקשה גם כן כי הנה שם נולד שנים רבים אחרי קין והיו ממנו ועד המבול פ' דורות בהם שם אטם קין מהללל ירד חנוך משתלח למך נח ואף נחתימה ג"כ הנקמה בדור השביעי: השאלה טז' בדברי למך לגשו שאמר עדה וזלה במען קולי נשי למך האנשים אמרתי כי איש הרגתי לפעמי וילד לחבורתי. והוא כי מה היה האיש והילד הנה שהרג האם היה קין ותולד קין בנו כדברי הראב"ע יקשה אמרו לפעמי לחבורתי שורה בקבל עליו שונם ונולד אחר אמר שיאריך לו השם עד שבעים ושבעה דורות ומזה א"כ פלגו וחבורתו כי כפי אורך היותו אין לזה עונש כלל. ואם לא הרג שום אדם וצדקך תמיהה הנה אמר האם הרגתי איש כמו שיראה שנטם אליו הרמב"ן בפירוש הפסוק הזה מה יהיה אם כן ענין אמרו ולמך שבעים ושבעה כי אם לא הרג לא ירבה בשום זמן. והנה מפרש הפסוקים האלה בצופן יתרו השאלות האלה כלם:

ואקריים בפי' הפסוקים האלה להודיע שבה המורה יפרש ג"כ ענין קין והכל ושת ע"כ הצורה והרמז כי הוא כתב פ"ל ח"ב ו"ל וממה שצריך שתדעוהו ג"כ ותעורר עליו אופני החכמה בקריאת שמות בני אדם קין והכל והיות קין הוא ההורג את הבל בזהם ושהם יחדו אצלו ח"כ ב"האריך לרומח ושלל התקיים מציאות אלא לשת בגאמר כי שם לי אלהים ורע אחר הנה כבר התאמת זה עד כאן אבל הרלב"ג כתב בפירושו לחורו ו"ל וכבר עשו מזה קצת גדולי החכמים המתאחרים ועשו ציורים בענין קין והכל ושת והפסוקים בזה דעת התורה כי ראוי שתדע שאין ראוי שיכסה צורה בדברי תורה אם לא במקומו אשר יחוייב צורה בהמנעו כפי השם ואם היה השטר מכור ביד האנשים הנה הפול החורה בכלל ולא ימנע ממנה ההוטלת המנון בה וזה מבוחר מאד עד שהאריכות בזה מותר עד כאן וימנע מדבריו שחשב שהרג המור' והנמשכים אחריו ברמזי הנה יכחיבו השתלשלות הדורות ולכן אמר שתפסד בזה דעת התורה וכן הוא בלא ספק דעת מפרשי המורה כלם. ועם היות שזה לא עשו כל זה שנטם כלל בעור הרב הנני עושן בזה ה' שנטות להוכיח שטנין קין והכל ושת בלא ע"כ המעל והרמז. ולא היה ולא קרה דבר מזה הספור' ואח"כ אשיב עליהם ואוכיח שפסטי הכתובים אחת ויציג וקיים ושהרג זה דעתו ג"כ שם היות שהוציא מזה הספור למודים ע"ד הרמז והנסיגה. השענה האחת ממה שכתוב אחר תשלום זאת הפרשה זה ספר תולדות אדם וגו' ויהי אדם ק"ל שנה ויולד בדמותו בצלמו ויקרא את שמו שם. וממה ואולי נמשך השתלשלות הדורות ויראה מזה שמה היה בן אדם שבגור וסקין והכל לא היו בשלש שנים אלא כי תפול השבלה למה מורה לידת שם שם פעמים אלא כמ"ס בשלש שנים אדם שזכרה שתי פעמים אחת כפי פשוטה ואחת עד"מ. השענה הב' שאחיה חמאם שבתולדות אדם לקין והכל לא זכר הכתוב לכמה שנים הולידם וכן הולדת קין את חנוך וחנך לעירד ומיירד למחויאל ומחויאל את מתושלח ומתושלח את למך בלא נאמר בשום אחד מאלה כמה שנים הולידו ולא כמה ימים היו ימי חייהם ולא שהולידו בנים ובנות כמו בגאמר כל זה בפרשת זה ספר תולדות אדם באותם הדורות וזה יוכיח שהתולדות שצדקו בפרשה לא היו תולדות ממש. כהנה שזכרו בפרש' זה ספר תולדות אדם אבל שאלו הולידו האלה על דד המעל והרמז. השענה השלישית שאחיה חמאם בפרשת אלה תולדות השמים ואלהן ובפרשה ויהאדם ידע שהמיד מוכר שם אדם צה"א הידיעה וישם שם את האדם אשר יר. ויקח ה' את האדם. ויהי ה' אלהים של אדם עד האדם וכן כלם. אבל מלידת שם והלא' לא מוכר שם אדם צה"א. וידע אדם שד את חוה אשתו זה ספר תולדות אדם. ויהי אדם. ויהיו ימי אדם מבלי ה"א הידיעה. וזה יוכיח שהפרשיות הסן בגמר בן האדם צה"א הידיעה נאמר על האדם המולד צמינו לפי שה"א הידיעה לא הפול על שם הפרטי כמו שזכר הראב"ע. והיו אם כן הספורים ההם משל. אבל בפרשה זה ספר תולדות אדם שדבר הכתוב מאלה הראשון הפרטי כפי פשוטו לא זכרו צה"א הידיעה כלל. השענה הד' ממה ששאלנו בדברי הימים כשעורא ספר השתלשלות הדורות. אמר אדם שם אטם קין מהללל ירד ולא זכר קין והכל והוא המור' בלא היו ולא נבראו אלא למשל היו. כי עש היות שמתו קין והכל בחיי אביהם היה ראוי לזכרם כמו שזכר בני ייחוד' ער ואונן ושלם. וכבני אהרן נדב ואביהו אלעזר ואיתמר עש היות שמתו נדב ואביהו והשענה הו' היא מדברי ר"ל באמרו צב"ד (פרשה כ"ג) שביים השביע שגברא אדם ונצנת האב' בהיות' בן ביום הרצ' חוה וילד' קין והכל ושלם תאומות שולדו עמהם שפלו שנים למס' וירדו בשב'. ואף יתכן שהרצ' וילד' חוה את בניה חמס' בחרם אחד כלו בשעה חדה ואם נעש' זה בדרך הפלג' בבריאת אדם מן האדמ' וחיה מן האלע איך לא זכרנו החור' זה יוכיח שהוא ענין משל כי כמו שדברי חז"ל בעץ החיים וכן הדעת ודברי הנחש הביאו לרב המור' להכחיש הפשט ולעשות צורה באותו הספור כמו שזכר למעל' בן דבריהם אלו הביאוהו לומר כן בענין קין והכל. אלה הן השענות ששערתי לפעון כנגד ספור קין והכל. אבל אין ספק אצלי שהרג המור' לא כן יחסו ולבנו לא כן ידמה כי

אם שפט הספור הזה היה כמו שנתבאר ומלבד אמתת פשוטו עוד ירמוז הספור הזה לענינים מדעיים וזהו שאמר הרב שבאו אופני ההכח בקריאת שמות בני אדם קין והבל וספור הסריג' והנדרו כי לא יחפון הרב מפני זה שלא היו בעולם אבל שהיו ענינים כענין אביהם שזיכרו אמת כמו שזכר' במלאכת היום ה' אבל ספור ענינו היה משל וסיומן לזרעו בני אדם יואלי חליו'. כן יאמר בענין קין והבל שהיו ענינים כספור' כמו שנתבאר ומלבד זה יש בו רמז וסיומן לבעני בני אדם בכלל. וכן אני משיב על הפענוט אשר אני עשיתי. שאחרי הפענוט' המור' האלהיה שהיו וקרו הדברים האלה מחוייב הוא שנאמין שכן היו וכן ארעו במציאות. האמנם מוכר' לידת שתי שותפים לבי שראשונ' כפר' תורה מה שקרה לבני אדם קין והבל מילדותם ועד יום מותם ולידת שתי שגולד' אחריהם. ואחר כך לקח לו לבאר השתלשלות הדורות בפרט' עולם מבלתי ספור אחר והוא פרט' זה ספר תולדות אדם. והתחיל מלידת שתי כי ממנו נסתעפו הדורות וכמוכח ממא' בנה בכחוב אחר זה בסוף זה הסדר וכן בן חמש מאות שנה ויולד נח את שם את חם את יפת שזכר זה בסוף ההשתלשלות ואחר כך כשבא הכתוב לספר מאורעות נח וקורותיו התחיל אלה תולדות נח וגומר ויולד נח שלשה בנים וגומר. וכמו שהבאר במקומו. וכן ביאיר זכר הכתוב לידתו ומילתו ואח"כ כשבא לספר קורותיו חזר ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם וליד את יצחק. וככה בפרשת ויגש כתיב אלה שמות בני ישראל הבאים מצרים וגומר והתחיל ואלה שמות כשר' ללכת גלותם וגאולתם חזר לומר ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרים' וגומר וזו היא חשוכה הפענוט' הראשונ'. ולשנית אומר שבעבור שקין והבל לא נחקיימו ובני קין חרעו היו זרע מרעים בני משפחתם לא האריכו' תורה בספור ימי חייהם ולכמ' שנים הולידו ושאר הענינים בוכר בשאר הדורות בני שתי הסוכים. וכן המא' ביחזק ועשו שספר הכתוב שהיה בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה וכמה שנים חי ומיתתו וקבורתו ולא זכר דבר מזה בעשו לפי שהמור' תרחיב בספורי הנדירים ולא בפרטי הרשעים. ולפענה השלישית אומר שגם במלאכ' היום הששי בבריאת אדם זכר בזה"ל הידיע' שנאמר ויבצר אלהים את האדם בללמו ואינו מהדורות לפי ששם היות אדם שם עמו שפרטי לאותו אדם הראשון שהיה התחלת מינו כזה הוא היה גם כן שם המין כלם שכבר ביארתיו והוא כענין השם אללנו שהוא שם עמו שפרטי לאותו כוכב גדול האור והוא גם כן שם מינו עש היות שאין מאותו המין וזולתו לכן נאמר ויבצר אלהים את האדם והאלים ידע את חוה אשתו והפאר כלם בזה"ל הידיע' בעבור שקדם שהוליד בניו היה שם אדם שם לאותו עמו שפרטי ששם המין גם כן אבל אחרי שגולדו קין והבל לא זכר עוד שמו כי אם אדם בלא כ"א הידיע' לפי שאחרי שהוליד דומה במינו נשאר שם אדם שם עמו שפרטי לא שם המין ולכן לא זכר עוד בזה"ל הידיע' וגם זה מוכיח שלידת קין והבל וקורותיהם היו כפי פשוטו כיון שקדם תולדותם נקרא אביהם ששם מינו האדם והיוצא לזרעו המין. ואחר שהבנים נולדו לו לא נקרא כי אם בשם פרטי אדם. גם נזכר לומר שבעבור שפרשת אלה תולדות הבנים והאדם ונפרשת והאלים ידע את חוה אשתו היה בספורם ההם שפט ורמז מפעם האדם וכללותו ולכן זכר שם שמו תמיד בזה"ל הידיע' האדם להעיר על הרמז הכולל למין כלו. אמנם בפרשה זה ספר תולדות אדם שאין בזה רמז כלל והוא בזה כפי פשוטו על אדם הראשון זכר תמיד ששם אדם ולא בזה"ל הידיע'. ולפענ' הד' מדברי עזרא מדברי הומים אומר שפרשת קין ולחטונו הכל לא רצה לזכרם והתחיל השתלשלות בדרך ישר אדם שם אנוש וכן המא' שלא זכר דבר ממלכי ישראל לרשעתם ולא ענין חמר ואמתו ולא ענין בת שבע ואוריה החתי ולא ענין אבשלום עס אביו ולא שם דברים רעים שלא זכרם עס היות שזכר תולדות יהודה ואחרן למעלה ומעלה האבות. ולפענה הד' מדברי אלה אומר שכוונת לומר שקין והבל ואחיותיהם כלם היו משבע חוה איוס נוסים לאכילת עץ הדעת כמור. ולכן אמרו שגולדו בנן ששם חסא' אבותיהם והלדמותם במדה הפחותה היתה אמרו שגולדו כלם בשרם אחד. גם איוס רחוק אללי שידע את חוה אשתו קודם לאתה מן הגן ושהיה הרעה שם קין והבל האומים ואחיותיהם כי איוס זר אלל הענע שתלד השפה ד' או ה' וולדות נס עד שבעה אמרו חכמי הרפואה שהוא אפשר וכ"ש בתחילת הכריאה שהיתה ברעת השם עליהם והם אדם וחווה נבראו כבן עשרים שנה וקומתם וצבונם ונח גדול ורב כיד המלך שזכרם. ומפני ישונו של עולם רצה יתברך שתלד חוה בנים ובנות רבים בשרם אחד. כי כמו שבאר נולד מאדמה והוא מהללע שלא כמנהג הטבעי כן הבנים אשר הולידו פרו וישרצו שלא כדרך טבעי אבל אין ספק אללי ששם היות הדינוס בנן בלאו יום הנה לא היתה לדעתם ז"ל לידת' שמה ג"כ כי היתה לידת' חוה מהגן בארץ אשר נרו בה כשגורשו משם. הנה התבאר מזה כלו שפירש הפרשה הזאת כפי פשוטה הוא דבר דבור על אפניו. ושאין כנגדו ספק ולא טענה ולכן הנני מפרש לזה כפי פשוטה ואלמוד ג"כ מעניניה הדברים המדעיים אשר יורו עליהם בדרך הרמז והסיומן כמו שעשיתי בפרשה של מעלה:

והאדם ידע את חוה אשתו וגו'. עד ויקס קין אל הבל אחיו ויהרגהו הנה חוה אשת מדינים ובעלה באלם מען הדעת החלוו תאות המסגל ולכן מיד שאלנו ממנו האדם ידע את חוה אשתו ויפס פרש הראב"ע שכאשר ידע אדם שלא היה קיים באלם השתלשול הוליד דמות לקיים מינו כדי שיתרבו בני אדם בעולם כי לא חסו בראש לבנת יצרה ראה הקב"ה שמאותה אשה ראשונה שבה אדם על חוה בנן תהר משני תאומים והדעת נותן שמה שאמרו במדרש שגולדו עמם תאומים הוא האמת ששם לא כן מאין נשאו להם נשים. והנה מנינו תולדות קין ואשה היתה לו בהכרח וכתוב בספרי האומות שתאומות קין שהיתה אשתו היתה שמה קלמ'אנא ותאומות הבל ג'היא אשתו היתה שמה בלמ'אנא ומדברי יוסיפון הקדמוניות ואולי שהתאומות והבנים האלו נכללו בזה שאמר הכתוב בפרשה זה ספר תולדות אדם כספר תולדות אדם שאמר אחרי שתי ויולד בנים ובנות

ומנהיג אותו. אבל קין היה עובד אדמה טעמו וטעם אל החמרי אשר קלל השם מבקש המלאכות ודברים מקריים כאלו נעשה בטעמו טעם לאדמה ולקנינים הכהמים ולא מושל עליהם. גם הקנינים מצלי הכבוד הם כנה כל פחיתות כי הם מבקש ההון ולא יחוש אל הכבוד יבא לידו נגבה והבול ובאר המדות הפחיתות הזה אם כן היתה מעלת קין על הכל מבוארת אם מפאת טעם מלאכותיהם ואם בהתעסק קין בדברים המלאכותיים בכל היום יחרוש החורש לזרוע יפתח וישדד אדמתו והכל היה מושגי הדברים כפי הטעם מצלי מלאכה מעשית. קין היה נבהל להון מבלי הכסף אל הכבוד והכל בורח מכל פחיתות ומבקש כל מעלה זלזל וישע ה' אל הכל שפנה והשניח בתבונה והינבדה שהיה בן חורים מעולה בכל דרכיו ואל מנחתו שהיתה מהיה המרגיש גולד כפי טעמו מבלי מלאכה כלל. ואל קין כפי רוע תבונה מאומתו כאלו היה סר וסופס ומושל לפני השם וקין כעבד נרצע לפניו ונפלו פניו מאשר פרסם הקב"ה רוע תבונה כאלו הוא חמור גרם לעבוד ולמלא והכל חשבו כמלך בנודד. והקב"ה הוכיחו עליו באמרו למה חרה לך ולמה נפלו פניך הלא אם חשיב שאת כלומר למה חרה לך על משפטי ולמה נפלו פניך כמתנבים ומתקנא באחיו כי הנה הרעות והיכולת בידך להתגדל עליו במעלה ושלמות אם חשיב את לבדך בהשלמת נפסך ולא היתה כל היום עובד אדמה והוא אמרו הלא אם חשיב שאת כאלו אמר אם חשבה הטוב והישר בעיני ה' אלהיך יהיה לך יתר שאת ויתר עו על הכל אחיך ובה הודישו שגם הכל לא היה שלם כראוי כי לא היה נמשך להיות השלמים הציניים אלא להיות המידיניים המפורסמים ואם לא היספיק חסיה מדרנהן שפלה לא בלבד אלא הכל אחיך ובערכו כי גם שלא יהיה בטעם אדם אחיך וזולתך יהיה לפתח החטאת רובץ והוא החסרון והדופי שידבק בך שהוא מפעל היצר הרע אשר הוא בקרב האדם ועליו אמר ואלך תשוקתו ואחיה חמסול בו כי החומר יסות את האדם להשא אכל הוא כפי שכלו יוכל למשול עליו אם יראה. הנה הכבד שחוכמת השם לקין היה כדי שיטיב דרכיו וישלים נפשו והותרה בזה השלמה ה'. והרלב"ג פי' נמשך לשטחו הלא אם חשיב שאת שישאו הלאמים פרים והאריך התן יבולה ופי' הראב"ע ואלך תשוקתו למה חרה לך שקבלתי מנחת הכל והוא אחיך סר למשפחה ואלך תשוקתו ואחיה אלא אם חרה אהבתו חמסול בו כמו שמואל האל הנדול באחיו הקטן ממנו. והנה התעורר קין להרגו להכל לפי שטעמו שהיה קטן ממנו היה ראוי שיהיה נכנע אליו לא ימשול בו וכאשר ראה שחבר לו אומנות שררה והינבדה בלבו אמר המלך חמלך עלי אם משול המשול בו גם שחשב שיהיה יסוב הטעם ג"כ ממנו והוא ימשול בו וירעו בזרעו תמיד וכדי להסיר עליו מכל זולתו גם כדי שישאר רעיו יורה כל הארץ ולא אדם מזרע הכל הרעו. והנה חשב קין אם כל דברי השם שאמר לו שכל הימים אשר הכל חי על האדמה יתגבר עליו וימשול בו כי ה' הדפו בשטת אל מנחת הכל. ושכאשר יתגברו יסאך קין לבדו משול בכל הארץ ואם ישא השם פניו אליו יבכרתי כיון שאיש אחד אין בדרך לעבוד עבודה. והסבר ואמר למלך הכבוד שכל אחיך ישרא נפלה בקסמה בין קין והכל מי ירשנה ומי מהם ישאר במקום אביו לבטלה להדבק בענין האלהי והיה זולתו הקליפה וגם זה מסכים בזה מה למה שביארת. וכתב יוספון שהיה הכל בן מאה שנה כשהיה זה פי' הפסוקים האלה לדעתו. ורבינו נסים כתב שקין להיותו הכל מאד דבריו השם כמו שהורס עליו מה שהבינו לא ידעתי השומר אחי אנכי חשב מזד כללותו שמה שלא שעה אל מנחתו לא היה מזד עונו וחסרונו אבל היה בסבת הכל כי הנה ארצו הימים כל ה' באומתו ולא נתעורר הכל להקריב קרבן כי אם אחר שראה את קין מצא מנחתו בלא נתעורר גם הוא להביא ולשפסח או להביא שני השם ולהתנשא עליו עם היותו קטן ממנו והכל הביא ממבחר זלזל ומחלבים לעבוד לא היתה מנחת קין נעדרת כשחוקק אל מנחתו ולזה נאמר ויהי מקץ ימים ויבא קין מפרי שפירשו שנה כדברי הראב"ע. והודיע בזה שלכך שנה הנמימה אחר החטק קין בעבודת האדמה הביא מפרי האדמה מנחה להשם. ולא נתעורר כל השנה היה הכל להביא מנחתו אלא כשראה שהובאה מנחת קין וכאשר ידע כמותה ואיכותה הביא גם הוא מנחתו גדולה וטובה ממנה כדי להקטינה ולהפחית מדרגתה לפני השם. ויורה על זה גם כן אמרו והכל הביא גם הוא מבכורות זלזל כלומר שנתעורר על מה שעשה קין ולא ייחר לקין מאד כי הרה אפו על אחיו שחשבו שכבר היתה מנחתו מקובלת ורצויה אם לא שבה מנחת הכל היותה חשובה כמורה אלה. ולכן הוכיחו השם לכל אשר לך ר"ל בהשגך שכלל הוא הנורם ולמה נפלו פניך ע"ז הקבלה שאין הענין כאשר דמות שהיה אם חשיב מזד עומך תשא פניך ולא הכוב אז התנשא במעלה ולא יוכל אחר לסנוס מעשיך כמו שחשבת על הכל. אבל אם לא חשיב שלא היתה פעולתך טובה מזד עומה לפתח חטאת רובץ ר"ל חסרון לא יסדר ממך ואיך תרץ לאחר שפירסם חסרון כי יתך ישתחך ועל היצר שהוא פועל החטאת אשר ואלך תשוקתו ואחיה חמסול בו. והכוונה כלה שלא היה הכל ומנחתו בבה לשלל קובלה מנחתו של קין אלא שהיה בטעמו לא היתה ראוייה ולא הגונה להתקבל. ועם שהודיעו הש"י כל זה היה לא שכנס חמסול של קין והוא אמרו ויארם קין אל הכל אחיו ויהי בביטחון בזה והאמירה הוא שהשניסו ודבריהם להרחיק מפני אביו ואם שאמר לכה נלא השם. וגם נכון כי לא שאמר לו כל מה שהוכיחו השם כדי שישכח הכל שסרה כבר עברתו ממנו וכן היה כי לא נאמר וכאשר מלאו שדה יחידי מבלי אביו הרגו זהו דרך הרב הזה בפי' הפסוקים האלה והוא יפה אף נעים והותרה בכל ה' מהדרכים האלה השלמה ה'.

(ט) ויארם ה' אל קין אי הכל אחיך. עד ידע קין את אשתו. ספר הכתוב שהוכיח הקב"ה את קין והענישו על דמי הכל אחיך ששפך וכדי ללבדו בדבריו ויהיה פי כסל מוחית לו שאלו ראשונה אי הכל אחיך כאלו יתבדך

לא היה יודע הדבר כלו והוא בסכלותו השיב לא ידעתי השומר אחי אנכי. ובכ"ר שלם העלוף חסר קין באותו יום. אחד שלא האמין דברי השם באמר לו בסוכתו אחר. ושני שאמר את הכל אחי. ושלישית שהעני והכניס לומר לא ידעתי השומר אחי אנכי. וזכר הכתוב שכל זה השיבו יתבדך מה עשית קול דמי אחיך לועקים אלי מן האדמה כלומר ומה קול העקבה הזאת באזני שדמי אחיך אשר הרגת לועקים אלי מן האדמה אשר קברתו שמה ודייקו רז"ל באמרו דמי אחיך בלשון רבים ודרשו דמו ודם זרעיותיו ר"ל שהיה הטוב ראויה להיחשב משניהם כי אדם כבר הסכים שלא להוליד עוד כמו שיחבאר ולכן אמר השם לקין שלא שפך דם אדם אחד בלבד אבל כמעט הגי יסוב הטעם הרג ואבד ורש"י פי' ששעה קין פגעים הרבה בכל אחיו שלא היה יודע מהיכן נפשו ויבא ושלכן אמר קול דמי אחיך בלשון רבים על הדם שהיה יולא מכל מכה ומכה והנה הענישו השם באמרו אחר אתה ופרש"י ויתר מן האדמה שכבר נתקללה על עון אדם. ויותר נכון מה שפירשו בו הראב"ע והרמב"ם שקללו שיבא לו תמיד חסרון מן האדמה אשר בהר ב' כי לא תתן תבואתה ופירותיה כראוי מעצמה ואף שיעבוד אותה לעבודה לא תלית ולא תוסף את כחה לו כאשר היתה נותנת עד שמה. ואמר אשר בלאת את פיה לקחת את דמי אחיך להניד שהוא שפך את דמו וכסבה בעבר ולכן היתה הנזרה שנתקללה האדמה באופן שחללה את דמיה ולא חסבה עוד את הרגיה כי כיון שנענש הכל מהסגר בעפר הארץ היתה מהסרה שכל מה שיטמן בדרך המזרעה והענישה יהיה בקללה כי הדם יתקף הארץ ותפירת הארץ היא מאד צפירותיה וכח"ס הרמב"ם. וטעם אמרו נע ונד היתה בדרך וכתב הרמב"ם שהענישו בזה לפי שעינש הרגומים הוא הגלות. ואינו נכון כי הוא עונש ההורג בנגד ולא בזה כקין. ויותר נכון לפרש אחרות אתה מן האדמה כי תעבוד את האדמה לא תוסף את כחה לך זכר מה שימשך לו מזה והוא שגם נע ונד יהיה בדרך לפי שיגוד וינע ממקום למקום לבקש למלא ארץ טובה לנחות למה ולא ימאץ כי האדם מפני הרעב נהד הוא ללחם איש הנה א"כ היתה סוף קללת קין שאחרי שאדמה עזרתו בגמולו הני אל דומם בלתי מרגיש שתעזרבו עוד לשנות את האמת לדומם. ואמנם מאמר קין גדול עונו מבואר כתב רש"י מדברי אגדה שגדול כ"כ עונו אשר חטאתי שלא תוכל שאתו להיות אותו. וכפי דרכו יהיה מ"ס מבואר מ"ס היתרון ויולא בזה יתור גדול עונו ממה שהוא כח הנשוא והכפרה בלך (במדרש י"ד י"י) וידל נא בזה ה' בסליחה כי גדול הוא מכחי נשוא והראב"ע פירש עונו מלשון טעם כמו בראשית ט"ו י"ז כי לא שלם עון האמרי. אם יקרב עון. ויגדל עון בת עמי וחולס. ויורה לי שאין כדבר כן. שלא ימאץ בכחוב שום עון נאמר על העונם והראיות שהביא הלא הם יודין ויאמרו לך כשיפירשו כפי הראוי שלא נאמר בזה עון על העונם כי אם על החטא. ולכן ידוער ראוי הוא שפירש גדול עונו מנשוא כפי' הרמב"ם שהסודו קין ודוי אחיה והודה על גדול הפסול אשר חפא באמרו גדול ועונם עוני אשר עשיתי כדריית הכל אחי מנשוא ומלכותו לי לדיק אחיה ה' וישר משפך. ובאמרו אין גרשתי אחי היום ונ"י אינו כמותרם של גדול הנורם והענישם אבל ענינו שהיה ראוי לעונם המות שלא נגזר עליהם אלא אמר ה' אלהים הן נרשתי אותי מעל פני האדמה ורצה בזה למקום מושב אביו שהיה האדמה הכבדה שחמסם נבדל נופו ולחיות אותו מקום מיוחד בדבקות ההשגחה כי הוא היה מקום מוצה השם כמו שהנבאר למעלה ולכן אמר ומפניך אבחר והוא עונם שני שלא יהיה מושגח מהשגחתו הפרטית כמו שהיה עד כה אבל יהיה בהכרח פנים. והרמב"ם כתב ומפניך אבחר שלא אוכל לעמוד לפניך להתפלל ולא להקריב קרבן ומנחה כי בושתי וגם נלמתי כי נשאתי חרפת עשורי. ועוד זכר עונם שלישי שהוא גנור עליו באמרו ויהייתי נע ונד כלומר ואין רעה גדולה מזהה ולכן בדרך תפלה אמר והיה מוצאי יצרני כלומר יהי רצון מלפניך שהמואל אחי ירדני ותהי זאת נחמתי וכפרתי עוני כי מלבד זה אחי נענש כראוי. והמפרשים אמרו שהיה מתרשם שניחוחו נע ונד בדרך יהיה כמסרה לחק כל מוצאו יסרבו ומואל נענש ביותר ממה שגנור עליו מהנודד. ולכן היתה תשובת השם לכן כל הורג קין שנעתיים יוקם ויחיה שני מאמרים הא' כל הורג קין והוא מקרא קצר כאלו אמר יהיה ענשו כך וכך שלא פירש ולא פרשו הכתוב. והמאמר הב' הוא אמרו שנעתיים יוקם ראה לומר אין ראוי שימות קין עתה כענשו אבל שיהיה מיתתו נחלת עד שמונה דורות כאלו אמר לשבטה דורות יוקם הדם הזה מקין. או שיהיה כל הורג קין על דרך קריאה כאומר כל הורג ששמו גורתי ודברי והוא שקין לשנעתיים דורות יוקם ממנו ולא בחייו. וזהו כלו ע"ד חז"ל וגבון הוא כמו שיעיד עליו מאמר למך לבשו כאשר יתבאר וכן כתב הראב"ע. קין שנעתיים יוקם שתלקח נקמתי ממנו לשבטה דורות ויהי זה מפני יסובו של טעם כדי שיתעסק בפריה ורביה ויתלתי היסוד בעולם והמלאכות בין בני אדם. ורבינו נסים פירש לכן שזרתי עליך להיות נע ונד בדרך ואי איפשר לך לשמור עומך לכן מפני זה כל הורג קין שנעתיים יוקם דמו מהבורג איש אחר. כי מה שנשכחו לעמוד בחוק מבלי שמירה בוסה בנזרת מלך מי ששלח בו ידו יוקם נקמה רבה לפי ששלח ידו בשלומי חלל בדירתו אבל כפי מה שפרשתי שהיה קין מחכה וכוסף למות ויהיה אומר מי יתן כי כל מוצאי יצרני. אמר השם כל הורג קין שנעתיים יוקם כלומר כיון שקין אותה נפשו למות לכן אני גוזר שלא ימות עתה אבל שיחיה לקבל ענשו ומפני זה כל הורג קין להיחיות בותר ומגד לבטולה האלמית שנעתיים יוקם דם קין ממנו ולכן גם לו אות נלחתי הכות אותו כל מוצאו. והכות הוא שנתן פחדו ומוראו על כל ב"ח שלא יענו אליו לא יזיקוהו. ובכ"ר צאו דעות הרבה על האות הזה לפי שלא נתפרשה בתורה והענישם מהם הוא שהכלב שהיה שומר זלזל של הכל שמו הקב"ה לשמור גופו של קין. והמתי באומות כתבו שהיה האות רעש האדמים שהפיל הקב"ה בגופו של קין שהוא חולי בעצני החנוטה ומפניו היו ב"ה יראים ורחקים ממנו ואין ספק שהיתה הפללה בזה לקין קללה גדולה מקללת אביו לפי ששם היות שנעתיים נתקללה האדמה הנה לאדם לא

9 (אברבנאל בראשיה)

המשפחות מלבד אלה שלמדנו מהספור הזה :

האמנם בדרך הרמז וכל לומר בספור הזה של מה שקרה לאדם הראשון היה סימן לבניו שיאלו מחלוציו כי כמו ששם הקנ"ה צפני האדם ג' מינים מהעצים . הא' כל עץ נחמד למראה ועוב למאכל והוא רמז לדברים הטבעיים שבטבע השכל הצריכים לאדם כאלו תאמר בני חיי ומוציא ושאר ההצלחות המדומות . והב' עץ הדעת טוב ורע הרמז אל המפורסמות בנאה ובמנונה בעסקים האמשיים הנמשכים מהם בצרכי המלאכות . והג' עץ ההיים שהוא רמז אל ההשגה השישית שהיא תכלית האדם והלמות נפשו בנאמה . ככה לרמז לזה היו לאדם ג' צנים כנגדם קין והבל ושת . כי קין היה עובד אדמה משחלל בהוצאת הפירות והדברים הטבעיים כנגד כל עץ נחמד למראה ועוב למאכל . והבל היה רועה לזן מחטשם בהנהגה כפי הנאה והמנונה הסוב והרע כנגד עץ הדעת . ושת היה נושא לידעית האמתיות והשלמות הנפשי והעיוני לקנות החיים הנצחיים כנגד עץ החיים . וכבר זכרנו המדיניים שתי האדם הם בנאמה מנ' חופטים אם חיים בהמיים נעים אל החלשות הנשמיות מהמאכל והמשתה והמשגל כדרך הנבמות והאנשים עובדי אדמה . ואם חיים מדיניים כפי המעלה המתעסקים בהשגת האדם עלמו וזיתו והנשי מדינית - בהשפקות ביושר בלדק ומשפט ומישרים ומה הכת הם המלכים ויועזי ארץ שופטים ושרי הנאב . ואם חיים שכליים אשר הם כפי העיון השכלי והחקירה המדינית והנה קין היה בעל החיים בהמיים עובד אדמתו . והבל היה בעל החיים המדיניים . שר וסופט כרועה עדור ידע . ושת היה חיים שכליים כי נהג עליו אלוהים רוח חכמה וזכר . והנה נלמוד מהספור הזה שעל שלשת דעות קין והבל ושת נמשכו כל כחות בני אדם בטבע . שכת מהם תמשך לכבדת קין עלעבודת האדמה ואכילת פירותיה ועשרה הוא השלמות והעקר . ומהם המין הוא המון כל עם הארץ בעלי אומנות ועובדי אדמה . והכת הזאת תקנה למחיצה המדינית ותחשוב להרגש ומהם פעמים הרגש כאשר עשה קין להבל . וכת אחרת תמשך לכבדת הבל ותחשוב שהנהג' והכבוד הוא העקר ויסבנו עמם על זה כאשר עשה הבל . ומהם הכת היו מחיצה עיר רבה הישישים והיועזים והמלכים שבכל דור ודור והפרנסים העומדים על עמם כשהיו עובדים לשם שמים ומפני המעלה . והיתה בלי ספק מדרגת הכת הזאת השנית עומת ושלמה מהא' לפני ארון כל הארץ כמו שמנחת הבל היתה לפניו יותר ראוייה ומנחת קין . וכת תמשך לכבדת שת ותחשוב שעבודת האלוהים עקר ושלמות החכמה הוא תכלית האדם ותמאם הכת הזאת הקניינים והעושר השרירות והכבודות ותאמר כי המה יאבדו ולא יהיה להם קיום והשפירות כמו שנאבדו קין והבל ודעם מן העולם אמנם השלמות הנפשי הוא הנשאר אחר המות והנפשי כשת שממנו הושחת העולם . הנה א"כ היה ענין אדם בעליו ובניו רמז וסימן לכל בני העולם בחייהם ובמותם בחסרונם ושלמותם ויתגבר ג"כ אחר זה שני בני נח היו סימן לזה כי בכל א' מהם' היה אחד חכם ואחד רשע ואחד הם . ומהם נלמוד תורת האדם וכמה ראוי שישחלל יותר בימי חייו ידע וישיביל שבכשרון המעשים ושלמות החכמה תחזיקם ותשאר נפשו נחיתת מצלי הספד ולא השתחה :

ה (א) זה ספר תולדות אדם ביום ברא ונו' . עד סוף הסדר והשאלות אשר יפלו בפסוקים הם אלו :

השאלה הא' באמרו זה ספר תולדות אדם , כי אין זה הסתלת ספר לשיאמר עליו זה ספר . והיה ראוי שיאמר אלה תולדות אדם כמו אלה תולדות נח אלה תולדות השמים ודומיהם :

השאלה הב' באמרו ביום ברא אלהים אדם , והיא כי אמרו זה ספר תולדות אדם שכתבו יסורש על כל התולדות שנמשכו בדורות ואין יאמר הכתוב א"כ שכלם נולדו ביום ברא אלהים אדם ורש' פירש מלמד שביים שכולם אדם הוליד וכן הוא נב"ד (פרשה כ"ב) אבל זה לא אמרו אלא על קין והבל ותאומותיהם והם לא נולדו כאן בפרשה כי אם שם ולא הולידו ביום שנברא כי אם בהיותו בן ק"ל שנה ואין לזק א"כ ביום ברא אלהים אדם :

השאלה הג' מה ראש הכתוב לומר במקום הזה בדמות אלהים עשה אותו וזכר וקבה בראש ויבדק אותם ויקרא את שמם אדם כי הנה כל זה כבר נזכר בפרשיות של מעל' ולא היה צורך ממנו לענין הכתולות הדורות וגם מה ענין אמרו אחרי כל זה ביום הבראש ויראה שהוא כפול ומיותר אחר שכבר אמר ביום ברא אלהים אדם :

השאלה הד' מהו אמרו בשם וילד בדמותו בללו כי אם אמר זה על דמות הנוף ותואר איבריו הנה לא היה זו מעלה גדולה לשת וגם שאר הנבים יהיו כן . ואם אמר בדמותו בללו על השכל הנה אין האדם מוליד את בנו בשכלו כי השכל לא ישמש כהולד אלא אם נפרש וילד שהוא מענין למד ויכחיש לידת שת ואין כפירה גדולה מזו וכבר נלמד ביום הרננוני בפירושו לספר המורה :

השאלה הו' מה היה הסבה הצריכות ימי הראשונים שנזכרו בתורה ולמה היו הסנים בהם הולכים ותתמעשים אחר המבול בתי הדורות . והנה אכזר אח"ו בנאור הדרות דעת הרב המורה ודעת הרמב"ן בענין הזה :

השאלה הו' בענין הנוף שנאמר בו ויתהלך הנוף את האלהים אחרי הולידו את עתנית שלש מאות שנה כי אם אמר זה על זקדקו ויושרו כלשון את האלהים התהלך נח למה שלש עניני בלידת משתלת ומה ענין אמרו שלש מאות שנה ולמה לא נאמר בו וימת כמו שנאמר בנאור הראשונים ואם נפרש ויתהלך הנוף את האלהים שמת ורוחו שבה אל האלהים אשר נחנה קשה אמרו אח"כ ויתהלך הנוף את האלהים ואינו כי לקח אותו אלהים . ועוד שלמה זה מלא חן חטך שנקראת מיתתו בשם הליכה ולקחה ולא בשם מיתה .

השאלה הו' למה זה בכל א' מהראשונים שנזכרו בנאור הפרשה . נאמרו ד' הדורות . האחת זכרון הכן שהוליד . והשני למה שנים מחייו

הוליד . והג' כמה ימים ושנ' חיה אחר שהוליד . והד' כמה היו כל ימי חייו בין קודם ההולדה בין אחרים כי הנה היה די בשיכור למי הוליד ומה שנים חיה ומה לנו לדעת למה שנים הוליד וכמה שנים אחרי ההולדה . ואחרי שהזכיר כל זה מה צורך להודיע עוד מספר ימיו אשר חי כי מוזכר הוא אף כבר ידענו למה שנים הוליד וכמה שנים חיה אח"כ . והנה בדורות שאחר המבול לא זכר כל זה .

השאלה הח' מה ענין אמרו בסוף זכרון כל א' מהראשונים האלה וימת כי הנה באמרו ויהיו כל ימי פלוני אשר חי כך וכך שנים מוזכר הוא שאחריהם מת ולמה הוצרך עוד לומר וימת אף כי בתולדות אשר יזכור הכתוב מנח עד אברהם זכרם ההולדה שהוליד כל א' מהם ולכמה שנים הוליד וכמה שנים חיה אחר שהוליד אבל לא נאמר בשום א' מהם וימת .

השאלה הט' בקריאת למך את שם בנו נח לאמר זה יחמנו ממשינו ונו' והוא כי מי הניד ללמך שבו זה יחמם ממשיהם ומן האדמה אשר אררה ה' . ורש' כתב שער שלא נולד נח לא היה להם בלי מחרישה והוא הכין להם . אבל עדין יקשה מי הניד ללמך אביו שכן יהיה והרש"ע כתב שידע למך כל זה ע"י אדם הראשון כי נביא הוא אבל זה לא נזכר בכתוב . וכבר עוד לא שידעו בהכמת החכמה . וגם זה לא יתכן שאם היה יודע אותה חכמה למה זה לא ידע שיהיה המבול בימיו וידע שהחם ממנו כי הנה הכוכבים יותר יורו על תנודות היסודות מעל דבר אחר . וקדוה ליה הדעת מהראש"ע כתב הרנ"ו ויקשה אליו דבר זה .

השאלה הו' מה הם בני האלהים ומה הם בנות האדם שנזכרו בפרשה וידע שכלם זכרים ונקבות ה' בני אדם הראשון . ורש"י פ' בני האלהים על הכרים והשופטים ובנות האדם הן בנות האדם וכן בבראשית רבה (פרשה כ"ו) אבל עדין יקשה למה קראו פה בני אלהים . והרש"ע כתב שני האלהים היו ידע' דעות אלהיות יראה מערכות הכוכבים ושראו בהנחמת הנשים הנאותות להוליד צנים חזקים ולקחום . ואלה דברי רוח הם . ובפרקי ר' אליעזר פירשו בני האלהים על המלאכים . ושנאקראו נפילים שפלו ממקום קדושתן מן השמים והזכירו זה נ"כ במסכ' יומא אבל הוא כפי השיון הסוב דבר בלתי מתקבל בפשט הכתוב כי המלאכי הרוחניים שהם נבדלים מכל חומר ואין להם נפיה נשמית ולא אפשר' חמא ואין בהיותם שכלים נבדלים ישנו בעצם ויבדלו אנשים או שרים בדברי קטא אלא שדברי ה"ל ים להם סוד ואינו כפי הש' וכבר היה זה צריך אל פירוש ואינו מזה המקום ואם יפרשו נפילים על הענקים כעבור שבו מפילים לב הרואה אותם מפחדם עדין תשאר השאלה מהיכן באו וילאו הענקים ההם בדור והני משרש הפסיקים באופן יתירו השאלות כלם .

ואומר שאל יתבדק הודיע בתורתו לישאל עם קרובו ג' אבות והסתלות אנטיות שבו להם . אחת והיא הראשונה וכוללת היא אדם הראשון ונאור ספוריו בסדר בראשית . והשנית היא יומא מיוחדת היא נח ובאור פירושו בסדר תולדות נח . והשליש' היא יומא מיוחדת הוא אברהם והתחיל לזכור מפיו וספוריו בסדר לך ונמשכו בנאור הסדרים שאחריו . ואמנם ערך הסתלות האלה ואופן התיחסותם אל האומה ידמה לסתלות הצוריות שיעשו מציאות איש האדם וקיומו שהם ג' ראשיות הצומחת והמרגשת והמשכלת . והיה ערך אדם הראשון אל האומה כיחוס הצומחת אל אישי האדם . וזה היה בערך הסיוולית המרגשת אליו . ואברהם אבינו היה במדרג' האור' האנושי המדרג' לו והיה אדם וגם ואברהם' זה אחר זה בנבול' כמו שבענין יצירה הולד האנושי יקרה כמו שזכר הפלוסוף . והסובר יהיה בתי' הראשון במדרגת הצומח ואין לו שום פעל' נפשית כ"א קבול המזון כי להיותו עדין ענדר הכלים החייוני' אין בו צורה אחרת וזאת הצומחה והיא אז כאחד מהמאמץ ואחרי מ' יום שנברא הפעירו בו כללים הנפשיים החול עליו צורה אחרת וישר שלמה הוא הצורה החיוני' אשר תכלול פעולת השרש והחיית עם פעולת הפרנסה באופן יותר משגשג . ואחרי נמר יצירתה בהיות הכלים כלם על בלמותה תהול בו הצורה האנושית המשכלת שתכלול פעולת המשכל' עם פעולת שאר הצורות כן באופן יותר שלם ודור' שנברא עשה אף יתדמה ענין אדם הראשון אל האומה בענין הצורה הצומחת אל אישי האדם המתהוה . ולומר שנאמר ענין אדם הראשון וספוריו נמצא בהם עשרה דברים מורים על היותו בערך האומה בצורת הסובס אל האיש המתהוה והם מילתו ושמו ויצירת אשתו וזכריתו ומאכלו ומקום מושבו ומלבושו ותשאו ושגבו ובניו אם מולדתו לפי שבו היה האדם עץ השדה כי כמו שהעץ והאומה נולדים מהאדמה ככה אדם הראשון נברא ממנה . ואם מפאת שמו שנקרא אדם עור מהאדמה להיותו נזר ממנה כמאמץ . ואם מפאת יצירת אשתו כי כמו שבהלקח ענף מענפי העץ יומא ממנו עץ אחר וזה ממשויו יפיר ככה מלל אדם נברא אשתו . ואם מפאת זכריתו לפי שני פרו ורבו ומלאו את הארץ כי עשית הפך וההולד בדומה הוא מפעולת הנפש הצומחת באלו הוא תכלית . ואם מפאת מאכלו לפי שנתן לו לאכול כל עשב וכל עץ זורע ורע כאלו המזון היה דומה לנען ולא נתן לו בשר ב"ח לאכול כאשר נתן לנח להיות התאכל מהחיה לאכול אותו . וגם בתחלת בריאתו נתן לו הנשנה במאכל להיותו הפועל היוצר נאות אליו . ואם מפאת מקום מושבו שהיה הן מקום נעימה העש' בעלי פרי כמו שזכר בכתוב . ואם מפאת לבושו כי שני יתפרו עלי תאנה ויעשו להם חצורות כאלו נחבשו בעלים צפ' השדה . ואם מפאת חטאו לפי שיהיו בענין הצומחים ולקחת המאכל מהם שהוא פועל הנפש הצומחת להפנה ולגדול ולהולדה בדומה שהם פעולותיהם ולא נתן לאדם מזה אחרת כ"א על ענין המזון והאדמה האכלה מהצומחים ההם והיה חטאו שאכל מהעץ אשר הוזהר עליו . ואם מפאת שגבו לפי שיהיה בלשון האדמה קין ודברר ויאכל את עשב השדה . ואם מפאת בניו שהיו שלשה קין והבל ושת לפי שידוע הוא שבנשימה יוכלו ג' כחות . הראשון הוא השרש ותחיל

הדרוש הרא' מה היה ענין אורח חיי האנשים הראשונים האלה שהוא נפלא מאד ומרוחק מהמנהג הטבעי אשר עמנו עומד היום כי מן הסקר שנאמר שהיה אז לאדם שבע אחר זולת אשר אנהנו היום היה שאם היה הענין כן היה מהות האנשים ההם מתחלף במין למהות האנשים האלו וזה סקר. וכבר חשבו קצת מהממציא האומות שלא היו השנים באותם הדורות שנות חמה אבל היו חדשי לבנה כמבולא סבבה ב"ב מזלות בכ"ה יום בקרוב ומבולא ג"כ תקרא שנה מלשון מלשון שניות לפי שחזרת שנית למקום שהתחילה ממנו. אבל האדם היה אז כזב מבואר לפי שאם היה הדבר כן יתחייב שיפורש כל השנים המדורשיות כפרשיות אלו על סגנון ח"י וימחק מזה במהללאל שיהיה את ירד כן פ"ב שנה אם היו חדשי לבנה שיהיה א"כ בן חמש שנים שלמים שמשיים כבולידו אותו וכזה בתנך כבולידו את מחולאל בן ס"ה שנה אם היו ירמייס היה הוא בן חמש שנים ומחלה שמשיים וכן נאמר התולידו שפפרס נח שכתו בשלח הוליד בן שלש' אם היו שני' שמש' היה בן' שני' ומחלה כבוליד גנים וכן נאמר הדורות וזה כלו בלתי אפשר שהיו האנשים מולידים גנים וננות בילדום קודם לניחת שניהם בן שתי שנים ומחלה או ה' כדכשים. ולא אדע אם הקצור הזה הוא יותר נגמע או האריכות נגדלה בחייהם כפי פשט הכתובים. ועוד כי הנה החיים נתמעטו והיה אדרסם קצ"ה שנים ואם היו שנים ירמייס היו כי ימיו י"ה שנה ונאמר עליו ויגע ויחפף אל עמו וכן וטבע. ומשה חי שנה האם היה בן עשרה שנים שמשיים כמותו ועוד שאם היה הדבר כן נתוספו השנים בימיו היום הזה שיחיה האדם שבעים שנים שמשיים ואם בגזירות שמונים שנה אלא שכל זה יוצק וסכלות והעדר הבגת האמת כי התורה קראה שנים לשנים השמשיות האמתיים ונשתה ירה למועדים ותקראם חדשים לא שנים. ויהי כמשלש חדשים החדש הזה לכם ראש חדשים ובלילה רבות מספר. והרב המורה כתב בפמ"ו ה"ב כי לא היה אורח השנים האלה רק ליחידים המזכרים בתורה ושאר בני אדם בדורות ההם היו חיים השנים הטבעיים המורגלים אצלנו שהיה אריכות הימים ההם לאותם יחידים אם כפי ההנחה והממנות ואם בדרך הפלא. וכתב עליו הרמב"ן ספר דברי רוח כי למה יהיה הנס הזה והם אינם נביאים אלא לריקים טובים שיעשה להם נס אף כי דור אחר דור יתקון והנהגה והמון אדם תאריך ימים ככל כללים מנאמר בני דורם והוא אפשר שאנשים אחרים יתקנו גם כן בהנהגה ההיא ויתארכו ימיהם ג"כ ואף לא הניעה החכמה בהנהגה הטובה ההיא לאחד מכל בני נח אחר המבול כי תמיד היו ימיהם הולכים ומתמעטים דור אחר דור. והיה מפני זה דעת הרמב"ן בזה שאדם הראשון בהיותו מעשה ידיו של הקב"ה היה בתכלית השלמות בניו ובכח ובקומה ובאף סקנאם עליו מיחה היה מעטנו לחיות זמן רב וכאשר בא המבול על הארץ נתקלל עליהם האר"י והלכו ימוחם הליך והסור כי עד המבול היו ימיהם באורך ההוא ומהם חיו יותר מאדם. ואמ"ל שם שגולד קודם המבול היה שם מאות שנה כי הועיל לו החזק שבו גולד והיו לו האור שנתקלקל ובניו הטלדים אחר המבול נתקצרו ימיהם ושבו לארבע מאות שנה ונראה שיהי זה עד דור הפלגה. וכאשר משל עליהם בניו אוריים שפלגם נתקצרו עוד ימיהם. ואמנם בדורות אברהם יצחק ויעקב היו על הרוג ע' או שמונים שנה כאשר

זה ספר תולדות אדם ונו'. עד ויקרא את שם אדם ביום הכרמס. התחילה הפרשה הזאת בלשון זה ספר תולדות אדם ולא אמר אלה תולדות אדם לכתוב. ראשונה להודיע שכל מה בקדם עד פה ממלאכת ששת הימים ומנוחת יום השביעי ואם מספור אדם ואשתו וקוללותיהם ואם מספור קין והבל וזאת ומדרגותיהם בחיים גם את זה לעשות זה עשה האלוקים. ומכתב בתורתו להיטותו הקדמה והנעה הכרחית לכללות התורה ובהם כלם תולדות השמים והארץ. אבל מכאן ואילך התחילה התורה בענין יותר פרטי והוא לספר תולדות אדם ר"ל אלה העשרה דורות שהיו ממנו עד נח. ואחר כך התפטר נ"ל התולדות שהיו מנה עד אברהם. וכן תפטר אחריו תולדות אברהם ויצחק שם שלשלת התחלות האומה אשר זכרתי ומפני זה התחילה הפרשה הזאת זה ספר תולדות אדם כי ספר מלשון ספור כאלו אמר נעזוב עניני טעם העולם בכללו הרמזו בספורים שזכרו ובספר תולדות אדם הראשון כאלו היה זה ספר אחר כי כל מה שקדם ליה היו תולדות השמים והארץ וגם הוא ספר תולדות אדם. ויש בזה נ"ל כוונה בעיני והיא שבפרשת אלה תולדות השמים והארץ ופרשת ואדם ידע את חוה אשתו בזהוהם הספורים מלבד פשוטיהם שהם אמת כפי מה שקרו הדברים יצ שזר רמזים וענינים למין האנושי כלו ומוזר הרמז והסימן ההוא מזכר תמיד שם אדם בה"א הידיעה האדם כמו שזכרתי להיות מורה על המין נ"ל. אמנם מכאן ואילך ובספר השתלשלות הדורות מאלו ועד נח והם תולדות ממש כפי פשוטיהם כי אין בהם רמז ולא סימן לדבר אחר עד שבפני זה מזכר תמיד בפרשה הזאת שם אדם מבלי ה"א הידיעה להטיר שכל שם אדם הפרטי הרמז אליו נאמרו התולדות האלה לא בדרך רמז על האדם הכולל המיני ומפני זה התחילה הפרשה הזאת זה ספר תולדות אדם ר"ל לומר שזהו ספור פשוט מבלי רמז ולא טורח מתולדות אדם פרטי הראשון שבנהו בחייו ואולי שזהו כוונת כמה שאמרו בנ"ד זה ספר תולדות אדם אלה הם תולדות ואין הראשונים תולדות ומה הם אלוהות. ר"ל בזה שפנינו קין והבל שזכרו למעלה היו רמז לכתוב ועבני בני אדם אשר בנו בשם אלוהות אבל התולדות האלה אשר מזכר בפרשה היו תולדות ממש. גם כיון זה הכתוב כוונה שלישי וכו' להבדיל בין התולדות שזכרו בפרשה של מעלה מאלו והכל ובין התולדות שזכר בפרשה הזאת שהם של מעלה היו תולדות חוה שפנינו למעלה ברדיפת המותרות והמפורסמות ולא היו הם תולדות אדם כפי טעם שלמות אבל התולדות שזכר כאן היו תולדות אדם ולא תולדות חוה לפי שהיו האנשים המכונה בהשתלשלות הזה אנשי היל יראי אלהים אנשי אמת כמו שיזכר וכו' להבדיל בין הקדם ובין החול ובין הפסוק ובין הספור אחר כאן זה ספר תולדות אדם. וכן אמרו בפרק שושן פסוק. אמר רבי אליעזר בן עזריה כל אותם שנים שהיה אדם בגדיו הוליד שדין ורוחין וליין שנאמר ויהי אדם מאה ושלושים שנה ויולד בללמו בדמותו מכלל דעל השתא לאו בדמותיה אולי וכן אמרו בפרקי רבי אליעזר מכאן אחת למד שלא היה קין לא משרו ולא בדמותו ולא נולד בדמותו עד שזולד שת. ולא היה כוונת השלמים האלה בלתי ורוחות דעות כחצות שהיו לאדם בימים ההם כמו שחשב הרב המורה שאם היה כן יחייב שהיה הולדות שת ששחלל אדם בעניו וחשב דעות אמתיות קיימות. ויבא זה להכחיש פשט ההשתלשלות חלילה כי הפרשה הזאת היא כלה כפי פשוטה. אבל אמרו שדין ורוחין וליין על הכניס והבנות שהוליד אדם קודם שת כי היה קין עד כפי רשעתו ומעשיו. והכל היה רודף רוח ברדיפת הכבוד והתאווה וההנהגה והתאומות שזולדו עמם היו הללין להיות כלם בניס ובנות תולדות חוה ולא תולדות אדם כמו שהיו שת וזרעו. והותרה בזה השאלה האמת. ואמנם אמרו ביום בראו אלהים אדם נראה לי שאינו חוזר לספור תולדות אדם אבל כאשר בא לספר השתלשלות הדורות התחיל מאדם עמו שהיה ראשון המין ואב היחס ועל זה אמר (בראשית ה' ג') דמות אלהים עשה אותו ר"ל שלא היה אדם בתולדותיו כי לא נולד מאדם כמוהם אבל בדמות אלהים עשה אותו מבלי מולידים אחרים. והודיע גם כן שבאותו יום שברא אלהים אדם מיד עשה אותו בשלמות החכמה בדמותו כאלו אמר באותו יום שברא אלהים אדם

037 06907 17758 01 17763 7775 7775 17772 75 000076 17772# 17772 17772

כאשר הוציר מע"ה בתפלתו. אבל הצדיקים מהם לפי שירתה ה' חוסף ימים היו חיים יותר מזה כי הנה פרעה המה על יעקב לקנאו והוא הפליג לו כימי אבותיו כמ"ש ולא השינו את ימי שני חיי אבותיו. זהו דתו. ולפי שבמדה שאלה מודדו לו לכן כמו שהרמב"ן התעלם לבטל דברי הרב המורה ככה משום מאן דקפיד קפדין ליה התעורר רביו נסים מתלמידי תלמידיו לבטל דעתו ודבריו ג"כ באמרו שלא היה המבול מקרה טבעי כי הוא בא על ג' העונש וכאשר קבלו בני אדם עונשם והעניזו השם רוח על הארץ היה ראוי שיבטל העולם למצבו הראשון כיון שהיה הכל בלדק ומשפט ולא מקרה קרה ואם יחם דבר מזה לפעם אפשר שראוי שיהיה בהפך כי אחר הנשק המופלג יזדק האויר יותר וגם כי כל הפסד אויר מופלג בסורו יהיה ראוי שישאר האויר יותר ויחזק בריא כאשר נמשך אחרי המגפה אשר ראינו בעינינו זה לסתות טבעיות עכ"ל. וגרסה לי שדעת הרב המורה כפי כוונתו הוא נכון וקיים וישר ובריא אולם והספקות שהשיר עליו הרמב"ן אינם כלום וכן אומר שדעת הרמב"ן בטעם אריכות הימים הוא ג"כ נחמד ונעים ושאין בכל מה שתפשו רביו נסים דבר שיבטלוהו כאשר יובן ויפירש כמו שאומר ויהי' לנו אם כן שתי סבות אמיתיות בדרוש הזה והנהיג מבאר אותן אחת לחת. דעת הרב המורה הוא שהדורות הראשונים התחברו לזה לאריכות ימי חיייהם כנה טבעית וסבה נסית על דרך הכלל והטבעית היא הנהגה הטובה במאכל ובמנהג כפי הספקו במנהגי מותרות כי הנה הם בדורות לא היו אוכלים בשר ולא היו שותים יין כי כל זה היה התחלתו כימי נח אבל היו מסתפקים במאכל האמחים והטבעיים ושתיהם המים. וידוע בספרי הרפואה כי המזונות כל אשר יהיו יותר פשוטים יאריכו יותר ימים וכל אשר יהיו יותר מורכבים יורטו סרה. והתחבר לזה ג"כ ענין המסגל שהוא באמת מקצר ימיו של אדם והם לא היו להוסיף בו הלא תראה כי לא היו מולידים כי אם למאה שנים או יותר או קרוב לזה ומכאן הנהגה הדקה הזאת היו מעותדים לאריכות ימי חיייהם כי קבלו ולמדו מאדם אביהם שפירש ק"ל שנה מן האשה לחם חמודות לא אכל ובשר ויין לא בא אל פיו. אמנם התורה נכללה כן לא היו יכולין לבטל דעה הנהגה שהיו מקצרים בחכמה שהיה תחיה נעלה כן לא היו יכולין לבטל דעה הנהגה שהיה הבורא ונעשו שפופים בזמנה ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו והיה מהכרח בעצור זה שידרשו המאכל והמשתה יותר מדאי להחליף תמורת מה שניתק בזמנה וסיתה רוע הנהגה ההוא שנתחדשה בבני אדם מכלה הלחות השרשי מקצרת החיים ולכן לא היו מאריכין ימים כחידים ההם הלא תראה שגם היום ימנאו בני אדם יבחרו בהנהגה הדקה פת במלח יאכלו ומים במצורה ישתו ולא יגשו אל רעה וכל זה אם מפני טעודת השם ואם להאריך ימים להנצל מהתחלואים. אל אלה בני אדם והמונים לא יבחרו בהנהגה הדקה שהיא כי אם למלאה נפשם כי ירענו ולכן בחרו בדרכיהם ובצרכיהם נפשם חפלה וזה היא הנהגה והמזונות שזכר הרב המורה שם ככה אריכות ימי הראשונים והיא הסבה הטבעית. ואמנם הסבה השנית שזכר שהיא בדרך הפלא אין כוונת הרב שנתעשה הפלא ההוא לזכות אותם האנשים היחידים להגיל ממנו נפשו ולחיותה אלא שרצה הקב"ה להאריך ימי חיייהם ע"ד הפלא והנשק כדי לזכות את המין האנושי כלי. וזה לפני תכלית הא' להרבות אדם המין כדי להתישב מהם העולם מהרה ותמלא הארץ אותם כי לא תהו בראה לבשת יצרה והיא באמת סבה אמיתית עזומה לקוחה מפעם הנבראה הראשונה ופליאותיה. והתכלית הב' הוא להשלים את המין האנושי בידיות והשקמות אשר הם לשלמות האדם ותכליתו האמיתית והיה בלתי אפשר שיעיז לו השלמות בזה כי אם בצניעות ואלו היו שזור האנשים כלם כשור היינו היום הזה היה משיגים המות מרס ההונגס בפעם המלאות שילקחו בתולדותיהם מהמשק בזמן ארוך מאד כמו שנודע מסגולות וטבעי הדברים הסבבים ופסרם מחכמת הכוכבים. ולכן השניח הנורא ית' על המין האנושי כשנתן כח באנשים המיוחדים ההם שיהיו חיים באורך הנפלא כדי שהמה בחקירותיהם ובנסיונם יביאו ויביאו הבאים אחריהם לשלמות החכמה ולא חסיהם ההכ"ה שהמציאה הנורא יתברך בצריאת אדם על זה לבטלה. אמנם אחרי שנשלמו הידיעות בחקירות ובנסיונות הראשונים ההם נתקצרו הימים מפני שהיו בני אדם וכמכים בהכמהם אל מה שהשיגו הראשונים. ולזה נמצא בספרי חכמת הכוכבים שיחשו הרבה מעניניה לנשימות הראשונים וכמ"ס הרלב"ן. וכבר נמצא לחז"ל בצ"ר (פרדס כ"ו) מאמר מורה על זה אמרו ויראו בני האלהים ולמה קורא אותם בני האלהים ר' חנינא ב"ר שמעון בן לקיש תרוייהו אמרו שהאריכו ימים בלי גער ובלי יסורין רבי הוא בשם ר' יוסי אומר כדי לעמוד על התקופות ועל החשבונות ועל המולדות הנה בארו שהיו בני אלהים אותם היחידים שספר הכוזב ונקבו בשמות ובקראו כן להדמות בהמשך מציאותם וארכו לבני אלהים ושעשאו הקב"ה על זה האורך הנפלא מהחיים כדי לעמוד על מהלכי הכוכבים לפי שידוע מענין החכמה ההוא שרצה נלקח מן החוש ושא"ל שהושג ראשונה אלא למי שיהיו ימיו וחיייו מתמידים אורך נפלא והיה א"כ הפלא הזה לא בעבור אותם היחידים אלא בעבור המין האנושי כולו. הנה התבארה הסבה שנתן הרב המורה בדבר הזה ושהיא טובה ורחנה. אמנם הסבה הב' אשר נתן הרמב"ן היא ג"כ אמיתית ונדרשת כשנאמר עליה דברים נדיקים וטובים. והוא שאדם הראשון מעשה ידי יוצר אין ספק שנתע' בשווי מזגו ובחזק הדבקות אינריו וטוב אריגהם ובנינים ביותר שלם שפנים שישכלם הספד עד שבעבור זה בהנהגות כפי שזוהו היה עתיד להקיים ולהמלט מהמות. ואף שנקנס עליו בחפאו שיהיה בן מות הנה היה נשאר בפעמו מוכן לחיות זמן רב אם כפי חזק נופו ושלמות בנינו ואם כפי מונויותו שלא היו כי אם הדברים האומחים ושתיהם המים הפשוטים ולא היה הוא ובני דורו שפופים בזמנה ולא אחד מהם יודע אשה אלא מים' שנה ומשכנים שנה ולמעל'. וכאשר החל האדם לרוב והשתית כל בשר את דרכו התחברו בזה דברים רבים אם

השפיעים והמותר בזמנה ובמאכל ובמשתה הנמשך לזה. ואם לשאר דברים אשר קבלו מרוע הנהגה וכאשר בא המבול נתחללה האויר ונתחללה מאד הארץ יותר מדאי והיו מפני זה המזונות לחם לחות טופף והתחילו לאכול בשר ולשתות יין הבשר טוהו בין שניהם ואף ה' חרה בדם ושתו ולעו מן היין והיו כלל היו והלכו ימייהם מפני זה הלך וחכור לפי שמתחללו הנופים והמזונות נתרבה העפוס ונתקצרו החיים והיתה הרעה מתוספת מדור אל דור לפי שהבא עם רוע מזגו כשהיה מוליד בן ובהן שהוא מלמד החכרון אשר ירש מאביו ואמו כהולד' עוד יוסף שרה בהנהגתו הפריטית הרעה נעלמו אין ספק מפני זה שיהיה יותר חלוש המזג רפוי והרכבה מאביו הנה א"כ ג' סבות נתחברו לקצור החיים לפי דעת הזה. הא' להתרחק מהמקור הראשון כי בהיות אדם הראשון שלם הליכה כחו וחזק רב כיד המלך שבראו היה הוא ובניו והדורות הקרובים אליו. כנודע חדש עממם וחזקם שומר ביניהם אבל כשתרחבו הדורות כמו שנתרחקו מאורו מקור ראשון כך נתרחקו מאורך החיים הנמשך ממנו. והסבה השנית מפני מי המבול שגם היות שגא ע"ה העונש כדברי רביו נסים ובאחר עצרו היה ראוי שיהיה האויר רך הנה לא יוכל להכחיש שנתקלקלה האדמה ושלשה פתחים ממנה נמוחו ונפתחו מזה שנס המזונות והאמחים לא נשאר כחם הראשון ולא היה בזה שוות הרין כלל כי די לו לזה ולבניו שילטו מן המבול. ואולי כן רצה הקדוש ברוך הוא שיקצרו ימי האנשי' ושלם צבול החיים לאמור עד פה הגא ולא חוסף וכמו שאבאר אחר זה הנה אם כן מפאת טבע הארץ אחרי המבול קצרו החיים ג"כ. והסבה הב' היא על זוללות המזונות שנתחדשו בבני אדם כי מלמד חכרון כח האמחים אחר המבול ושלא היו מוסיים כמו קודם לכן בעצור שנתחללחו יותר הנה עוד אכילת הבשר תקצר ימים ותרכה בדם יותר מהראוי ושתיהם היין מביא אל הנוזל' והתחלואים הרבה כי מפני זה אמר שלמה אל התי כסובאי יין בוזללי בשר למו. וטופף על זה שנתוספה זמנה בעולם וקודם היות האדם בן עשרים שנה יוליד בנים ובנות והניאוף מקצר החיים בלי ספק מכלל הלחות והמגפה החוש הפשטי. הלא תראה שדור המבול קצרו בן עשרים שנה כסבור בנדרים ולא יחס לו ולא היה זה באמת מרוב זקנתו כי נמה מהאנשי' יותר זקנים מזה הם חוקים וברירי' ומוליד' בנים אבל היה שגדעך חומו הסבבו ונתקצר כמו בהיותו בבשרותו רודף אחר הנשים ולכן בתחלת זקנתו היה באותו קצה מהקור המופלג. ושלמה בנו שאח במעשה אביו והוסף עליהם כהנה וכמהם נתקצרו עוד ימיו ומת בן כ"ב שנים לפי שבאשר נתפשט רוע הנהגה באדם וישחת ממנו וסבן הנוזל לו מאורו מזג נשחת כשהוסף עוד לשכוע נעלמו הרבה בהשתחו והפסדו. ומפני זה היו החיים הולכים ומתמעטים בדורות ההם עד שהגיע הטבע בגבול החיים וכמו שאמר (תלים ז') כל ימינו פטו בעצרתך כלינו בעינו כמו הנה ימי שנותנו בזה שנים וימינו פטו בעצרתך כלינו בעינו כמו הנה ועל הטבע שנתעב נעול החיים ימי שנותנו בהם שנים שנה וגו' והנה יתבאר עוד אחר זה ויא' לנו מזה כלו שדברי אלו שני הרבנים הרמב"ן והרמב"ם שניהם כאחד טובים ואילו דברי אלהים חיים גם מה שהלצתי בעדם והותרה השאלה הב' :

הדרוש הב' הוא לדעת למה זה בכל אחד מהיחידים הראשונים הא' ובר הכתוב בכמה שנים הוליד בן וכמה שנים חי אחר שהולידו ונזכר אחר זה כמה היו ימי חייו ואומר בסבת זה שהכתוב כיון ראשונה להודיע הפשטות הדורות מאדם הראשון ועד נח ולכן ביאר שהיתה מהשנה האלפית באותם הראשונים כלם שלא היה בהם עקר ונקמה כי כלם הולידו. וגם לגודל ההשגחה היה תחלת הולדת כל אחד מהם בן זכר כל כלי שיהיה שזור השלמות הדורות מאים אל אים ומפני זה ביאר הכתוב בכל אחד מהם שהוליד כי לא היה בו עקרות וגם שהוליד בראשונה בן זכר לא בת. ויוד הודיענו בטעני תולדותיהם כלל גדול מאד והוא בבחיית אדם הראשון אב לבולם שיולידו בדמותו היה מהפלא שכל מי שקדם בהולידו קודם ק"ל שנה שהוליד אדם את שם שצמד פרום מן האשה עד שהולידו הנה כל מי שהוליד בן קדם זה המון שהוליד אדם את שם קצרו ימיו מימי אדם. ומי שנתעבב ושהאריך ימים מההוליד יותר מאדם קודם שהוליד את שם ארכו ימיו ממנו והסבה בזה שמהירות היונה בתהלת ימי האדם מכלל הלחות השרשי ומקצר ימיו. הוא אשר דברתי שהמשגל במהירות בחיי האדם והפלתו מקצר ימי חייו. ומפני זה אדם שצמד ק"ל שנים שלא ידע את אשתו הוליד את שם חכם וזדיק ואח"כ בת' מאות שנה שהיה עוד הוליד בנים ובנות כי לא נפרד עוד מאשתו או שרעו בזה לקין והבל ולתאומותיהן כמו שפירסתי למעלה. ומפני שמשל ברוחו וגפרם ק"ל שנה מהאשה לכן היו כל ימי אדם אשר חי חשב מאות ושלשים שנה כי ארכו ימי חייו לטוב הנהגתו במשגל. ואמנם שם מיהר וזוגו אל האשה יותר מזה כי בהיותו בן ק"ה שנה הוליד את אנוש ומפני שמהר בזה כ"ה שנים מאביו אדם לכן חיה אח"כ שמונה מאות שנה ושבט שנים שהוליד בזה שנים ובנות ולא נפרד עוד מהאשה כי חמיד היה מוליד ובזה היו ימי חייו חשב מאות וי"ב שנים כי כמו שמהר בזוגו קודם לבניו כ"ה שנים כהה קצרו משתותי מימי אביו י"ב שנים. ואמנם אנוש מהר וזוגו אדם להולדת שם מ' שנה בבחיית אנוש י"ב שנים. ואמנם קין מהר קיין. ואח"כ בשמונה מאות שנה וי"ב הוליד חמיד בנים ובנות כי לא נפרד מאשתו. והיו מפני זה כל ימי חייו חשב מאות וחמש שנים כי כמו שמהר קיין מוזהר אדם אביו לשת ארבעים שנה בן קצרו ימיו מימי אדם כ"ה שנים. ואמנם חנוך מהר עוד וזוגו והוליד את מהללאל בהיותו בן ע' שנה ואח"כ בשמונה מאות וארבעים שנה שחי עוד הוליד בנים ובנות כי לא נפרד מהאשה והיו ימי חייו חשב מאות ועשר שנים כי מפני שמהר וזוגו קודם זוגו אדם להוליד שם קצרו ימי חייו עשרי' שנה וכתב יוסף בן גוריון בספר שני מהנדרו אלסנדרוס בא בדרך פרישקיון מאי' הם

וממנו ויוליד לת"ק שנה. ואפילו יפת שהיה גדול מהם בראש המבול לא היה בן מאה שנים לשונש'. הנה העירו עליה ככה באחור הולך נח לבנו אצל לא שער במה שלא הוליד אח"כ גם קודם המבול והכבה בכל אחת היא. האמנם אחר המבול כאשר ראה נח חמלת חס בנו ומה שפסע נגדו ושקללו מאם בנים ולא ראה להוליד עוד כל ימיו. ובעבור שנה כשם את יצרו בתחלת בחרותו ת"ק שנה הצילו האלהים ממנו המבול והאריך ימיו חשע מאות וחמשים שנה שהם יותר מחיי אדם עשרים שנה והיה השכר הזה עמוס מאוד כפי הדור בעבור שהיו רבים מהשנים האלה אחר המבול שנתקללו הדגרים הפצעים כלם וקצרו החיים כמו שביארתי בדרוש הראשון ועכ"ל נח מפני שלמותו ארכו לו הימים. הנה התבאר מכל זה דרך המאמרים כלם שצאו בספור השלשלות הדרות האלה. אם במה שזכר בכל אחד מהם כלמה שנים הוליד שה' כי כדי לצאת חונות כל אחד מהם בסקרים עמלו לזווג האשה או בהמתינו ואחריה לו. ואם במה שזכר שם הנה אשר נולד ראשונה להודיע השגתה השם עליהם להיותם שהיו העולם ושרשו לא היה בהם עקר ועקרה כי כלם הולידו וגם בן זכר בתחלה לא בת מפני שלשלת היחס שהיה נזכרים. וגם שאחד מן הנולדים האלה לא מת או נשבר או נשבה אין רואה כי כלם היו ונחמיימו כי תמיד היה מלאך ה' בצידי להם ויחלם עוד ביאר הכתוב כמה שנים חיו כל אחד מהספרים האלה אחרי הולידו את בכורו היושב על כסאו ושהוליד בהם בנים ובנות להודיע בלא היה א' מהם שאחרי הולידו את בנו נפרד מהשם כי תמיד אחרי החתלה' בוגר וההולד' היו מתמידים בה ומולידים בנים ובנות מלבד נח שמה' הן. ואחרי הולידו שלש בנים נפרד מאשה ולא הוליד עוד. עוד זכר הכתוב בכל אחד מהם כמה שנים חיו בגלות. אם להודיע מעשה ה' כי יורא הוא באריות ימי חיים ואם כדי להודיע שכל מי שקדם להוליד מן הזמן שהוליד אדם את שם קצרו ימיו מן הימים אשר חי אדם הראשון. וכל מי שאחר הולדתו יותר ממנו חיו יותר ממנו ואין להקשות על זה מאשר לא מצינו ההוספה וההסכון הזה קצוב וכו' בכלם כי הנה הדגרים הפצעים לא יפעלו בשום בכל נושאים כי אם כפי הכנת המקבלים ועיניו הרואות אנשים רבים יאכלו דבר אחד ממיניו ויזיקו ולאחר ימית לשעמו ולאחר עד חדש ימים ולאחר יותר או פחות מזה לפי שכל זה נמשך בעצב כפי הכנת המושלים המקבלים. כן היה הדבר ביחודים הראשונים שזכרם ההור' בספרים הא' בכל מי שהקדים זוגו מזוג אדם זקנו בהולדת שם קדמה מיתוהו למיתו אדם. זקנו כפי מספר השנים. ומי שאחר זוגו נהאחר מיתוהו אצל נחתלותו בקדמה והאחור הוא נפחות יותר כפי הכנותיהם והותר' במה שביארתי בזה האלה ה' בשלמות גדול :

והדרוש הג' למען זה נאמר בתוך ספור כל אחד מהראשונים הא' וימת מלבד מה שביאר מספר ימי חייהם שממנו נדע שבכופם מהו ומה בא לאשמועינן ולא נאמר כן בדורות שם ח ועד לדורם ואומר בסנה זה סנה עשר' אנשים הנקוצים בשמות האלה מאדם ועד נח כלם היו זדיקים ופזים אם מאדם מבואר ממה שארז"ל שחארי שבת בכתוב' (עירובין דף י"ח) וקבל עליו יצורין ונפרש מהשם שנים רבות. ואמנם שם הכתוב השיד שה' צלמו וצדמותו הוא ללם אלהים ולכן הוסתח ממנו העולם. ואמנם אדם שמו מביד עליו שהוא מענין למוות שה' איש חיל רב פעלים ונמ"ל ואהא אדם כערכי. כלם אנשים ראשי בני ישראל המה אנשי שם. ובימיו של שם הוחל לקרא בשם ה' שהוא לפי ששם הכתוב לשבח כמו שאמרתי. וגם שיפורש לנפלי כדבריהם ז"ל. הנה לא אמרו שאנוש עמלו התחיל בזה ולא שה' עובד ע"ג חלא שנימו התחילו בני אדם לשבד. וכן קינן שמו מלכות קנין לפי שקנה שם טוב קנה לעמלו דברי תורה. וכן מהללל שמו יורה עליו שהוא מהלל לאל. וכן ירד כמו שפירשתי מענין ממשל' שמכל ברוחו וכשם את יצרו כמו שביארתי. וכן חנוך הכתוב מספר בשבתו שהתהלך את האלהים כמ"ש בנח ובאברהם. וכן מתחלל (מ"י סי' מ"ב) ארז"ל שה' זדיק נמור אמנם למך זדיק היה וכו' כמו שיראה מדבריו שאמר ה' ינחמנו ממפשינו ומעלנו ידיו מן האדם' אשר אברהם ה'. עד שמפני זדקתו הקדים השם מיתוהו לנפלי יצא' בני המבול. (מ"י טס) ואמנם נח הכתוב מעיד על הסדירות וזדקתו ובעבור שהיו כל אלה זדיקים ופזים ראש הקב"ה בהצילו מי המבול לשהת כל הארץ בכל אלה ימיהו קודם בואו באופן שימחו בשלום ינוחו על משכנותם ולא יושבחו שם אנשי רשע. ולזה נאמר בשנת שם מאות שנה לחיי נח והמבול היה. והציג אפילו מתחלל שהאריך ימים יותר מכלם בא יומו וקצו קודם המבול ונמ"ל ח"ל כי לימים עוד שבעה אנשי ממסיר כי היו בשנת ימי אכלו של מתחלל. וכדי להעיר על זה אמר הכתוב בכל אחד מהיחידים האלה בסוף ספורו וימת להודיע שכל א' מהם מת מעמלו בעבורו על מעטו ולא נשפך במי המבול. ואולי שלכן אמר והיו ימיו מאה ושערים שנה והאריך לדור הדבר שהוא כי שנה עד שימחו אנשי השלשלת כלם אשר נקנו בשמות מאדם ועד נח מלבד שהוא קומן האדם שיצוט בשופה כדעת אנקלום כי הנה שם היות שלא היו יחידים השם בעלדנה כ"כ מהשלמות שהיו ראוי' להללל מהמבול כנה מ"מ לא היו ראויין לידון במי המבול כיון שהם לא השחיתו את דרכ' בדור הרעה ההוא. ובעבור שהיתה זאת הכונה במלת וימת שנאמר ביחידים האלה לכן התנא שדורות שזכרו אחרי המבול מנח ועד אברהם לא נאמר בהם וימת כי לא היה בהם זה הזכר והותר' בזה האל' בהמיתות. ואמנם מה שאמר למך בתולדו' נח זה ינחמנו ממפשינו כדבר ראות כמה נחחקו בזה דברי המפרשים והנכון בעיני הוא שהנה קללת אדם הנצילה הקב"ה עד סוף ימיו כמ"ש כל ימי חייך עד שובך אל האדמה ואדם הוליד את שם בן ק"ל שנה ואת הוליד את אנוש בן ק"ה ואנוש הוליד את קינן בן ג' שנה וקינן הוליד את מהללל בן ע' שנה ומהלל אל הוליד את ירד בן ס"ה שנה וירד הוליד את חנוך בן קס"ב שנה וחנוך הוליד את מתחלל בן ס"ה שנה. ומתחלל הוליד את למך בן קס"ה שנה. ולמך הוליד את נח בן קס"ב שנה שהם כלם אלק וחמשים וששה שנים. הנה אדם היה חשע מאות

ושמא שם בני אדם דומים לנשים ואוכלים דגים חיים ומדברים בלשון זינית ושאריו לו שבוך אותו הנה היה קבר אדם מלך קדמון ושמו קינן בן אנוש שהיה קודם המבול מולך על כל העולם בלו והיה חכם מבין בכל החכמות ומבין ומושל ברוחות ובשדיון ושהוא ידע שחכמתו שהיה הקב"ה עתיד להביא מבול על הארץ ויכתוב את העתיד להיות מזה על לוחות אבן. וככה עוד במכתבו שהוא שנימו הניף הקב"ה שליטו של עולם ושכן עשה בימי אנוש בן שם בן אדם הראשון והראו לאלכסנדר את הקבר שהוא ואת יוח' אבן אשר שם והיה הכתב כתב עברי'. ושכתב כל זה אליכסנדר בלגרת ששלח לאריסטוטל' רבו ומלמדו הגדול עד כאן. והיה בלגרת עדות גדול לפנת החדש וגם לאמתה מה שביארתי מהיות הלשון הראשון שדברו בו יהודים הראשונים הוא הלשון העברי והמכתב אשר כתבו בו מכתב אלהים הוא. ואמנם מהללל מבר עוד זוגו שהוליד את ירד בהיותו בן ס"ב שנה אח"כ בשמונה מאות ושלשים שנה הוליד בנים ובנות כל לא נפרד עוד מאשתו ובעבור זה היו כל ימי חייו מהללל שמונה מאות ותשעים וחמשים שנים כי מפני שמהר זוגו לזווג אדם להוליד שם ס"ה שנים קצרו ימיו משנות אדם כ"ה שנה אמנם ירד משל ברוחו ואחר זוגו בן ס"ב שנים יותר מאדם שם היות שכתב שנים אשר חי הוליד בנים ובנות כי לא נפרד עוד מאשתו והיה בכרו כי תחת אשר איחר זוגו יותר מאדם ל"ב שנים נתן אלהים שכרו מדה כנגד מדה שכן חיו יותר ממנו ל"ב שנים. ואולי שלכן נקרא את שם בנו חנוך לחנוך אותו במאות ובמדה הטובה הזאת. האמנם חנוך לא עשה כן ולא הלך בדרכי אביו בזמן זוגו כי הוא הוליד את מתחלל מהרה בהיותו בן ס"ה אצל אחרי זה אמר הכתוב ויתהלך חנוך את האלהים אחרי הולידו את מתחלל. והאמר הנה מורה שקדם הולידו את מתחלל היה דורך מאד אחר מהשלל ולכן מורה זוגו אצל אחרי שהוליד את מתחלל הלך את האלהים ר"ל שדבק בטובות האל ושלמות נפשו יותר ממה שהיה בראשונה קודם לידת מתחלל שלם מאות שנה אצל עכ"ל לא נמנע ולא נפרש מאשה כאדם זקנו כי תמיד כל אותם שלם מאות שנים הוליד בנים ובנות. וכאשר ראה ית' שהיה חנוך הולך אחריו ומתדבק בו והיה עם זה מתחבר לאשתו ומוליד בנים ובנות ראה בחכמתו העליונה שזרכי האשה והבנים היו מויעים אותו מהשלמות אשר היה מבקש ולכן המיתו קודם זמנו. והוא אמרו ויחי כל ימי חנוך חמש וששים שנה ושלם מאות שנה ובהיותו מתהלך את האלהים ומתדבק בו ואינו כי לקח אותו אלהים. והנה נזכר בחנוך המיד שם אלהים ולא שם בן ד' אותיות להעיר שהיה מתבודדותו בברית העולם והתקפה אל האלהים. ולכן היה מתבודדותו ודבקו באלהים בורא העולם. והנה חיו שם"ה שנה כמספר ימות שנות חמה אם לרמוז שהיו חנושיהו ומעשיו לעבודת יצורו כאחד מזבא המרום. ואם להודיע שמהוך תנועת הנללל הכיר חנוך מציאות המניע הראשון. וכן נאמר בנח ובאברהם שהתלבטו את האלהים לפי שהיו משגיגים מציאות האל מוד מהלך הכמשי הנעשה באותו מספר מהימים. ולפי שהיה מיתח חנוך מהוך הדקות בשם כמי שניחא אם קטן אל אם גדול שנתפס' להבית האש הגדולה ותאחוז האש הקפן ולא יוכל להפרידו ממנו לכן נאמר בו ואינו כי לקח אותו אלהים ר"ל שדבקו נשמתו בעליונותו ונפרדה מהנף הנה אם כן זכר הכתוב בזה קצרו ימי חנוך כמו במהר זוגו אצל בואר שלא היה הקצור הלאו שבעי בסבת המשגל כי אם ששגאו הקדום ברוך הוא בן לעובדו שחנוך עמלו בדבקוהו ושלמות נפשו קנה לעמלו חיי העולם הבא. ולכן לא נאמר בו וימת כמו שנאמר בעאר הראשונים להודיע שלא היתה הפרדת נפשו מנפשו מיתח אלא חיים נלחיים לה. וכן אמרו בצ"ר (מ"י סי' מ"ב) תשעה נכנסו בח יום צנ"ה והראשון שזכרו מזה הוא חנוך להשיד על שלמותו. אצל נאמר שם דעות אחרות בזה. אמרו שבו חנוך (ב"ר פרשה כ"ח) פעם זדיק פעם רשע אמר הקב"ה בעוד שהוא בדרך אסלקו. ולא ידעתי מאין להם זה אלא אם חשבו לו לרשעת מיתות זוגו והיותו מוליד בנים ובנות המיד ולא נפרד מן האשה בהיותו מתהלך את האלהים ודבק בו וזהו אולם פעם זדיק פעם רשע. הנה התבאר למען נאמר צ' פעמים ויתהלך חנוך את האלהים והותרה האלה הששית. ואמנם מתחלל הלהיות זדיק נמור כמ"ש חו"ל (מ"י סי' מ"ב) המתין ואחר זוגו עד קס"ה שנים וימיו שהוליד את למך עם היות שאח"כ בשבע מאות ושמונים וששים שנה שהיה עוד הוליד בנים ובנות כי לא נפרד מאשתו אחרי שזדווג אלה אצל עכ"ל בעבור שמשל ברוחו ולא קרב לאשתו מהרה כשאר הראשונים היה שכרו אחר שהיו כל ימי חייו חשע מאות וששים שנה כי כמו שהוא הממין ואחר את זוגו יותר מאדם ג"ל שנים ככה האריך ימים עליו ל"ט שנים. ואמנם למך איחר והמתין זוגו גם כן בהיותו בן קס"ג שנה הוליד את נח וזהו אחרי מבלי הפרדו מאשתו חמש מאות ותשעים וחמשים שנים ותמיד הוליד בהם בנים ובנות. שם היות שהיה כפי הראוי ותחפשו ימי חייו יותר מחיי מספני זה לא היה הדבר כן כי היו כל ימי למך שבע מאות ושבע שנה פחות מיתוהו אדם והיתה הסבה בזה אולי שנתקצרו ימיו לסיבתו כדי שלא יראה בגרות המבול שהקד' ברוך הוא בזכותו ובזכות נח בנו שלקו קודם זמנו כדי שלא יראה ברעה אשר ימנא את עמו. אמנם נח עשירי היה בדורותיו משל ברוחו יותר מכל אבותיו כשני דברים. האחד שכשם יצרו מנשא אל אשה עד היווה בן חמש מאות שנה ואולי הוליד שלשה בנים. והשנית שאחרי שהוליד נפרש מהאשה ולא הוליד עוד ואין ספק שהיה כל זה מפחד המבול שבהולידו בנים ובנות הבנות יתחברו לבעלותן וימיתו עממם כמו שק"ה לבנות לזם שנתו בסדום ובגדום בשון העיר לפי שהיה לזם כמאחך בעיני החניו. ואמנם הבנים ראה שאם ירבו אולי יהיו רשעים כבני הדור ואף שלא יהיו אולי שזכותו לא יפסיק להליל את כלם ולכן כשם יצרו שלא יוליד עוד מאות השלשה בנים. וכן הוא בצ"ר (פרשה כ"ו) מה עשם כל דורו של נח הוליד למאה למאשים וגם הוליד לת"ק שנה אלא אמר הקב"ה אם רשעים הם אין לזוני שיאצדו במים ואם זדיקים הם אעפ"י שיש עמם כמה חיבות כשם הקב"ה

ומאות ושלשים שנה ויאל מזה שאחרי מות אדם ק"ו שנה נולד נח והיה א"כ נח
בהשחלשות הדורות האלה הוא הראשון שנולד אחרי שמת אדם הראשון. ולכן
כשנולד נח אמר למך אביו כיין שבני זה נולד ראשונה אחרי מות אדם ושבו
אל האדמה יחייב שעמו הבא המנוחה אל הארץ והוא לנו משמיע שלום מבשר
פניו סינחמנו השם ממעשיו ומעשיו ידיו מן האדמה אשר אררה ה' בחטא
אדם כיין שכבר אדם מת וזה היה הראשון מן הדורות שטולד אחרי מותו.
ואמר מן האדמה אשר אררה ה' ולא אמר אלהים להניד שהיתה הנחמה ראויה
לפי שלא בזה קללת הארץ מכא הבריאה הראשונה המיוחסת לאלהים. כי אם
אח"כ בחטא אדם ממדת ה' שהיה מדת הרחמים ברחמו על נפש אדם ושלום שכלו
ונאלו אמר מן האדמה אשר אררה ה' כשנולד שם ה' בספורים שהוא אדם בספור
חטא אדם ואם בספור קין וחסדו וקללתו ויחס הנחמה והמנוחה היתה לנח להיותו
כמבשר בה. גם יתכן לומר שלמך ידע בחכמה או בנבואה שנה בנו בנחשיתו ובנדרתו
ימלט עמו וורשו מהמבול ובעבור יחישב השולם מיוצאי חלצו ולכן אמר זה
ינחמני ממעשיו שהוא רמו אל חטאת הדור ופסעיהם ומעשונם ידיו שהוא
רמו למבול. ופירשו באמרו מן האדמה אשר אררה ה' שלא אמר זה על קללת
אדם ולא על קללת קין. כי אם על קללת המבול שהיתה גדולה מכלם. וכבר יורה
על זה שאתה לא חמא' בכל א' מהדורות האלה שאמר ויולד בן אלה שלמך
כי בכל השאר לא נזכר שם בן והיה זה בן שנה נכנס השולם כי בן הוא מנוחה
בנין ונח היה הבנין אשר בן נחקים השולם בבר' (מ"ח י' מ"ב) אמרו עוד ובי
נביא היה למך אמר רבי שמעון בן יהודה מבור היה לאדם כשאמר לו ארורה
האדמה בעבורך אמר לפניו רבש"ע עד מתי אמר לו עד שיוצא אדם מהמבול ממתי
אמו. וכיון שטולד נח כן אמר זה ינחמני העירו בזה אל הדעת הראשון
ששערתי אני שהיתה קללת אדם על לידת נח לפי שבא אחרי מותו אף שהיה
בענין חלית המשגל בקצת המגד לו כי אדם ידע בתחילה את אשתו באותו יום
שנברא ונח לא ידעה עד היותו בן חמש מאות שנה והוא האמר שטולד מהמבול
רואה לומר שהיה כובש את יצרו ולא מושך בעלולו כאדם בתחלת בריאתו. והותרה
עם מה שפירשתי בזה השאלה ה'.

ו' (א) יידי' כי החל האדם לרוב ונומר עד וירא ה' כי רבה רעה האדם בארץ.
כבר ידעת מה שכתבו במדרש ושנו בפרקי רבי אליעזר ומשולם
בגמרא בענין בני האלהים שהיו מלאכים ואם באנו למלות הכתוב אין ספק שיתבאר
ע הדעת היה היסוד אבל לא יתיחס לענין הפרשה בזה שאמר וירא ה' כי רבה
רעה האדם בארץ וינחם ה' כי עשה את האדם ויאמר ה' אחמה את האדם שכל
זה א"א שיתבאר במלאכים גם כי הדעת שהוא מהנמנע שיש להם טבע קיים רואה
לומר שישב טבע הנבדל להיות חמרי ודברי חמיו וזכרונם לברכה באמת יש להם
כוח ואינן כמשמעותו כמו שלקחים האומות. ולכן ראוי שיתבאר הפסוקים האלו
באופן מהבין עם המושג לא באופן אחר. ונראה לי לפרשם באחד מן דרכים הדך
האחד שקרא בני אלהים אותם שהיו מבני שם כי מפני שלמותו ונדרתו והיותו
אלהי במעשיו נקראו בניו בני האלהים. ואמנם בנות האדם היו מבנות קין כי
מפני שהיה אביהם שנולד אדמה נקראו המה בנות האדם. ויאמר הכתוב שכאשר
החל האדם שהוא שם כולל למין האנושי לרוב על פני האדמה ובנות יולדו להם
התחברו שתי הטוב להשחתתם. האחת שמתנו האנשים מאד וכפי רגושים חלק לבם
ופרצו פרץ ולא עמדו בהנהגת האבות ואחדותם. והב' שבנות יולדו להם כלומר
שבתחלה לא היתה נמשאת אלא נקבה אחת לזכר אחד כחור לאדם וקין ותאומתו
וכן השאר ומפני זה לא היתה להם הכנה ככה לחטא. אבל כאשר בנות רבות
יולדו להם שהיה כל אחד יכול לקחת נשים הרבה להוליד בנים רבים או
כחפרטו בזמא וזו היא סבת מפלתם ויורה שהיו בנות רבות אמר וננות
יולדו להם לפי שלא נאמר בלשון הזה על המעשות כי אם על הרבות וכן
הוא בלשון בני אדם שיאמרו שנת גשמים היא זאת או שנת תבואה שחורה
זה המאמר על רבוי הנשמים והתבואות. וספר הכתוב איך נמשך פריעתם והוא
שראו בני האלהים את בנות האדם ר"ל מדרע קין או מאיזה זרע שהיה ולא חששו
בה מי הנה אבל בראותם שהיו טובות כלומר יפות בחוה"מ היו לוקחים אותם
לנשים והיו נשאים אותם מבלי הכנה מאיזה זרע היתה ואם היתה פגומה או
גשומה כי אם בפיץ בחרו להם. וכבר נאמר בכתוב לשון טובות על
היפות שנת פרות הטובות. ולמעלה קראן יפות מראה. וכן נאמר באדוניה והנה
הוא טוב תאר מאוד ואין ספק שהי' חסאם בזה גדול לפי שהכלית האדם הוא
להשלמת נפשו והדברים הנשמיים הם מונעים גדולים לזה כהיותם בננות ובדופי
והם הכנה ועור רב לשלמות כהיותם כפי הראוי. ולזה ראוי שיסתכל האדם תכלית
מה שאפשר שייבחר בזוג האש' שיבסך לעצמו אשה הטובה בת טובים כדי שתוליד
בנים מוכנים לשלמות לפי טבע המולידים נמשא בטללים מהם והמדות הטובות
יעברו מן האבות והאמה' לבנים אם מזה המזג הפגוע שהוא ה'כנ' למדו' והוא
קניו משעת הבריון והא' בדרך הולמו שילמדו האב והאם לבנים ויחנכו'
מקטנותם. ומפני זה הוהירו חז"ל (קדושין דף ע') שלא יזדווג אדם עם אשה
בלתי הטובה לו והפליגו בזה עד שאמרו (פסחים כ"ג) ימכור אדם כל מה שיש
לו וישא בת תלמוד חכם אל מלא בת תלמוד חכם ישא בת גדולי הדור ולא ישא
אדם בת עם הארץ שהם שקין ובנותיהם שרין ועליהם נאמר ארור שוכב עם בהמה
ואמנם מי שחליתו התענוג במשגל יבסך אשה יפה אע"פ שהיה סרת פעם
חשיה בת מי שיהיה נדון או רשע או עם הארץ והאנשים העושים כן אין ספק
שהתענוג הנשמי הוא שלמותם האחרון והיה ראוי מפני זה שימחו מן הארץ כי
לא יולדו לכל דבר. ולכן פרשמה החזקה חסרונם וננותם כמ"ש ויקחו להם
נשים מכל אשר בחרו. כי לא היו צודקים באביה ובאחיה כמו שאנו חז"ל. ואין
ספק שזה היה להם מפני ששכלם נעשה חמרי כי הוא בתחלתו נברא בכת גמור

וגשם עם המוחשות ואפשר שיתפתה אחריהם באופן שלא יוכל להחזק על החומר
ולהתקומ' נגדו ועל זה אמר לא ידון רוחי באדם לעולם בשנה הוא נשר כלומר
אין ספק שהרוח השכלי שהוא רוחי אשר נתתי באדם לא יפסוק בו תמיד ולא
יהיה מושל וסופט כל הימים לפי שהחומר יפסוק ויפסוק גם כן פעמים רבות
לפי שגם הרוח הזה הוא נשר כמו שהנזק הוא נשר בארץ את הרוח נשר לפי
ששלמותו תכלה בבשר. ואין לו שלמות מוחלט בהתחברו בבשר ולכן ראוי
שיאריך ימים בחייו כמו הראשונים כי הנה יאבד השכל עם ההתחדש בחומר
כיון שנאריך הימים אפשר לשכל שיסתנה אל הרוע ואינו אפשר בבשר שיסתנה
אל הטובה ולא השלמות ולכן היה ייתר נאות שיהיו ימיו הנחונים כפי טבע לחיות
ק"כ שנה ר"ל שם לא תשיגו ככה מונעת יהיה זה נבול חייו לא יותר. ואין
ספק כמו שיאמר הפלוסוף שיש לכל מין ומין מהחיים זמן קצוב לחייו אלא
שיעבור מהם. וכבר יראה שהיה חיות האדם המוגבל בין רב למעט ק"כ שנה
ממדת ה' שהיה אותם השנים לפי שלא השיגו ככה מונעת כמ"ש (דברים ל"ד ו')
ומשה בן משה ועשרים שנה במותו לא כהנה עינו ולא גם לחם ועל זה נאמר
לו הן קרבו ימך למות כי היתה הקרובה היא הגזרה שגזרה בכלל על בני
אדם. וכן אדרן חי קב"ג שנים שם בכלל ק"כ שנה. ואין להקשות על זה מה
שהקשה הראש"ע שאחרי זה חיו בני אדם נח והאבות יותר מק"כ. כי לא היתה
הטובה בגזרה הזאת שמיד ולדורות יתחילו האנשים לחיות זה המספר מהשנים.
כי אין יתכן שיעתקו השנים מן הקצה אל הקצה פתאום אלא שיהיו חיות בני
אדם ומספר ימיהם הולך ומתמעט בחסרון צירייה תמידית עד שיגיע אל המבול שהוא
ושם יעמוד הטבע האנושי ולא יוסף וגם הומן שהוא אינו שכל האנשים יגיעו
אליו אלא שהאדם כשלא ימנעו מונע מבנות חזניות ופנימיו' יהיה נבול חייו
הטבעיים כפי לחותו השרשי ק"כ שנה או בקרוב אותו נבול לא יותר מזה. וכבר
יתחייבו סבות מרוע ההנהגה בדברים האחרים לאדם שימנעוהו מהנהגת אלהים
ועל זה נאמר (תהלים כ' י') ימי שנותיו בהם שבטים שנה שדבר בזה הגזרה הנזק
לא במחוייב כי הנה ראיתו אנשים כי יחיו ז' שנה וגם יותר מזה וכמה
אמרו העשנים ששם חיות ימי האדם קצובים כפי הטבע הכולל הנה לא ימלא
אחד מהם שימות מיתה טבעית לכליון הלח' השרשי כי כלם ימותו מרוע ההנהגה
ומיני החלואים ושאר הסבות. וראה ית' שם ית' אדם אדם רודף אחר שלמות נפשו יהיה
די לו ציני החיים האלה ק"כ שנה ואם ירדוף אחרי המותרות הנה מי שיוסיף
חיים יוסף בפשט. גם ששכיות הזמן קצר יזכור האדם יום מותו ויפחד ממנו וישוב
אל ה' וירחמנו כי יתפטר יותר מהמדות הקרובות אליו משיפחד בזהות רחוקה
ממנו שנים רבות. והאמאין בשלמות האנושי יתעורר בתחלת זמנו להשיגו ואלו
חיה אלף שנים הנה יצרו הרע יאמר לו תמיד לו עוד היום גדול ובעבור כל זה
כלו ראה יתברך להגביל בנות חיי האדם בזה האופן ועליו נאמר וחי יום מאה
ועשרים שנה (מ"ו כ') (מ"ד) ובמדרש אמרו מנין שנזכר שם משה קודם שטולד
שנאמר בשם הוא בשר חשבניה דבשגם כחושבניה של משה. בעירו לזה למה
שביארתו שמשא חיה ק"כ שנה במספר הנזכר בפסוק הזה כי כל החיים האנושיים
לחדש בשגם הוא בשר שהם מאה ועשרים שנה חיה משה. ואמנם אמרו הנפילי'
היו בארץ בא להודיע שבני האלהים היו חושבים שהכל הולך בתולדה אחר
האב ואפילו שיהיה האשה גרועה הבן משובה כאביו שהכל הולך אחר האב
והאב נתן אותה והאם חומר מתפעל ומקבל מהאורה מה שיהיה לה. והנה
שכלו בזה כי המקבל יקבל כפי טבעו והאור הנכבדת כשתחול בחומר שחות תפחת
מעלת'. ולכן שיתחבר האדם המושל עם האש' הפחות' לא יהיה' הבן משולה
כאביו אבל יהי' נופל ויפול ממדרגתו בבשר זה ומפני זה צינמו האנשים שכלקח
להם בני האלהים את בנות האדם לנשים הנפילי' היו בארץ שהם צניס' אשר
הולידו שהם נופלים ממדרגת אבותיהם ולא בלבד בזמן שהוא אבל בכל זמן שיבואו
בני האדם הננבדים אל בנות האדם הפחותות בלי ספק יולדו להם רואה לומר
הנפילים שזכר. וזוה האופן יתבאר המשפחות ויפלו ממדרגותיהם. ולפי שקרא
אותם בני האלהים ביאר הכתוב שלא היו בני האלהים ממש אלא שנקראו כן
לחוסם ונבונות' ולפרסום שמש בנזים והוא אמרו המה הנבזרים אשר מעולם אנשי
השם וכל זה מור' שהאנשים הננבדים הם עשו פחיתות גדולה בשפיכתם צינמו'
במלך גדול ורש שישא אשה בת נבל שאין ספק שזכר זה על היותו שפוף צניס'
בהפלת'. הנה תבאר ענין הנפילים שזכר' החור' שהם אשר נולדו לבני אלהים
בני שם מבנות האדם שלקחו להם ממשפחת' מגז' וקלה. וזה הדך הראשון
בפירוש הפרש' הזאת. והדרך השני הוא שקרא בני אלהים מארכי הומים שזכרו
בפרש' כדעת המדרש כי בעבור שהיו חיייהם ארוכים מאוד הושאל להם שהם בני
האלהים להורות על קיומם והתחדשת בעליונים ואין ספק שהיו בגופם ואיבריהם
גדולים חזקים ויפים כי הטבע שהיה לחיות החיים המופלגים ההם ידון אותם
בגופם בנזים ובכרוב' הנזכר' אליו. והנה צניס' שהיו בללם בדמותם לא שבו
כמעשה אבותיהם צדק וכשרון העש' כי בראותם בנות האדם הממונים שהיו
ימיו שנותם שבעים. ואם בגבורות שמונים שנה שהיו טובות ויפות לענין המשגל
היו לוקחים אותם אפילו בחזק' לנשים וחי' והם הפעל לפי שבני האלהים היו
חזקים בגופם חזקים בטבעם כפי טבע אבותיהם כי הם משורש נכבד ונזע גדול
וזמן הנשמים היו קטנות וחלשות רפיות המזג מושחתות הסרבת' שלכן היו חיייהם
קצרים ולא יכלו לעמוד זמן רב והיו אם כן הכחות הפועלים המארכים בלתי
מתיחסים אל הכחות הנפעלות מהנכבדות ולכן אף השם חרה בהם כי היו מתחילים
כבודם ומחלישים את זרעם. ואמר לא ידון רוחי באדם לעולם בשנה הוא נשר
רואה לומר אדם וקין שחטאו לא עשיתי בהם בלייה לפי שדגתי אותם לבק נזות
ואמרתו שחמרתם הניאם לחטא כמו שכתוב כי יצר לב האדם רע מנעורו ואין ראוי
שיהי' כן תמיד כי הנה רוחי וגשמתי רוח אלהי קדישין השופט כל הארץ לא ידון

באדם לעולם בכל דור ודור באמרי בגסם הוא בשר כלומר ששם שמשפחה
שכלו ונשמתו לא היה ראוי שיסולח אל האבותיו לפי שאינו שכל לבד כי גם הוא
בשר ונפש בשרו מחטאיו (תהלים כ"ג י"ד) וכמו שכתוב כי הוא ידע יצרנו לא
היה מפני זה ראוי לכלי' אבל עתה שאדם חטא וקין בנו חטא יותר ממנו ואנשי
הדור הזה עם היוחס בני האלהים הוסיפו לחטא מקין ודור ודור רק רע כל היום
מה אוחיל עוד מהם ולזה נזר שיהי' דינם מאה ועשרים שנה שהוא בדרך המתרגם
בנתן להם זה הזמן אולי יזכרו וישובו ואם לא יעניסם בהפסד כללי הנה נבאר
שמלת ידון היא מגזרת דין ומלת רחמי כפי זה הפי' חורר לש"י שהוא גזרתו
וחכמתו על דרך רוח אל עשאתי ונשמת שדי תביני . ויהי' הענין הכתוב שלא
ידון ולא יספיק הרוח האלהי באדם לעולם בכל דור ודור משפט של זכות לומר
בגסם הוא בשר ושהשאר שבעטה מביאו לחטא לפטרו מן העונם כי הנה הדור
רע הוא אין ראוי לדון אותו ככה ולכן החליט דינו למאה ועשרים שנה . ורבינו
קסם פירש רחמי מענין כעם מלשון ומושל ברוחו מלוכד עיר . וענינו שאמר השם
שלא יתן קצפו בענין האדם משפט עולמו מבלי תנאי זמן מוגבל וזה בגסם הוא
בשר רוצה לומר ששם היות שנתתי בו נשם' שכלית שבחיותה היה ראוי שלא
יחטא הנה אינו שכל פשוט לבד כי גם הוא בשר ונפש נופו ובשרו מביאו לחטא
ולכן יהיו ימי שבתו שלא אענישו בחטאו מאה ועשרים שנה . ואמנם אמרו הנפילים
היו נזקקין ענינו שגם אחרי שגור זה השם ית' עליהם לא נחתו מפניו כי עדן
היו מחסרים ונולדים הנפילים לפי ששם היות שלא היו לוקחים בני האלהים את
בנות האדם לנשים בפרהסיא לבשתם מהחלאת השם הנה עכ"ל לא נמנעו מהדונו
אליהם בזנות ויהי' חסאם מתפרסת לפי שיוולד להם כלומר יולדות בנות האדם
חולדות מחיתונות אליהם והוא אמרו וילדו להם וכן הוא בבראשית רבה ויהיה
מועמדת בחור יולא בו ונמשאת שם שמים מתחלל וזנה נודע לכל שבו את דברו
ועברו על מצותו ואלה הם הנודעים אחר מתן תורה בגסם הנזכרים אשר מעולם
אנשי השם . ויותר נרא' לי לפרש נפילים מלשון או כנפל עמון לא אהיה שנקרא
כן העובר כשיוולד קודם זמנו הנאות כפי הפסע שהוא לתשעה חדשים או יותר לפי
שהפילו אמו והנה כמו שביארתי בני האלהים היו גדולים וחזקים בגופיהם ובנות
האדם היו קטנות דקות וזדופות קדים כיחס אליהם ומפני זה כשהיו באים בני
האלהים הגדולים אל בנות האדם קטנות והיו מחשבות מזה היה העובר המתהו'
מסם בנפלי' גדול וחזק כעצם האב המוליד אל היו הנשים לקטנותן ויולדות לבבול
בגסם הנזכרים הגדולים הם כל המעש' חזשים והיו מפילים אותם קודם לתשע'
ועל זה באמה נאמר כאן הנפילים היו בארץ בימים ההם כי היה אז קורה תמיד
לנשים שיפילו עובריהן מפני גדלם . וגם אחר כך בכל דור ודור כאשר יבואו
בני האלהים הגדולים והחזקים אל בנות האדם הקטנות ויולדו להם שיוולדו נפילים
כמו זכור . ואמר ששם היוחס נפילים שלא השלימו גדולם בבטן אמה לא היו
מפני זה חלטים ורפים כי הנה אלה מפני חוזק האבות אף על פי שילאו נפילים
היו הנזכרים אשר מעולם אנשי השם . וכבר יורה על אמתות הפי' הזה מה שאמרו
המרגלים ושה ראינו את הנפילים בני ענק שהיו נפילים מבטן אמותיהם קודם
וזמן הלידה ליותם בני ענק הגדול והחזק ולכן לא יחסום אל האם כי אם אל האב
וכפי כל אחד מהנזכרים האלה הותר' האל' הי' :

(ה) **וירא ה'** כי רבה וגו' . עד סוף הסדר זכר הכתוב שהאנשים החפאים האל'
בנפשותם לא נחתו אל לבם התראת השם ולא שבו מדרבם הרעה .
וכבר הוסיפו על חטאתם פסע כל הימים וזרעו יתנצר שהיה' רבה רעת האדם
בארץ וכל יצר מחשבותיו לא היה פונה כי אם לרע כל היום . וכבר זכר המדיני
בספר המדות שהעונות במעשה לבד ים לו תקנה וחזקו לרפואתו מאחר שיש
לו החטא' בריאה שהוא השכל . אבל הרשע שלא לבד הוא מקולקל בנפשו' אבל גם
החטא והשכל שהם ההחלות המעשים הם נפסדים בו אין לו עוד תקנה כי בזה
יושע איפה ולזה אמר הכתוב בראש השם שהיה' רבה רעת האדם בארץ המעש'
וגם בחטאו ובשכל היה כל יצר מחשבות לבד רק רע כל היום כי הכח המתעורר
באדם המרשיע כל אשר יוסיף בפסע יתחזק ויורה ברעתו כי בהתמדת הפעולות
יתחזק הקנין והוא אמרו רק רע כל היום שכל היום היה מוסיף ברוע ולכן נחם
ה' כי עשה את האדם בארץ אמנם למען אמר כי עשה את האדם בארץ ולא אמר
כי עשה את האדם בסתם . וגם כן למען זכור השם הנכבד בן ד' אלוהות תמיד
בזאת הפרש' בהיותו מורה על הרחמים . הפסע בזה היה שהדודי הכתוב שהיה'
רבת רעת האדם בארץ רוצה לומר בסבת הארץ כי מפאת חמרו ותאוותו שהוא סבת
המרי והרע נמשך כל פשעו . ולכן במדת הרחמים כדי לרחם על הולם השכלי
שהיה הנשם' השור' אשר שם האדם בראש השם שהיה' רבה רעת האדם בארץ המעש'
עם החומר העבור ואם כן לא עשה זה יתנצר משנאתו את הנוק וחמרו כי אם
מאבתו ומחלתו על הנפש השכלית ולכן נזכר בזאת הפרש' גם הרחמים עם
היות שנראה מספורה רע ועונש . ואמנם בפסוק שזכר את המבול ודינם זכר גם
אלהים המור' על מדת הדין . ומסכים לזה אמרו רז"ל שפורענות הרשעים הופכת
מדת רחמים למדת הדין רז"ל שהרשע שיעשו יהיה כ"כ עד שימית' השם לא משנאתו
ואוהם לבד שזה יהי' במדת הדין אבל מזה רחמי על נפשותיהם שיפרדו מהנפסים
המשישים ההם או להליל מידם האדיקים ולזה נאמר כאן ויחם ה' כי עשה את
האדם בארץ רוצה לומר שגם ממה שהדביק הנשם' השכלית כבוד' בת מלך
פנימ' בארץ חמירת היה כי ראוי היה להתחברה כפי שלמותה לחומר יותר נכבד
מזה . ולזה המסילו רז"ל למי שאר נורה יפה צברול אלו עשה' בכסף ביהיה יותר
טובה ממנה הנה א"כ לא נחם השם ממה שצבר את האדם בהתלס אלה ממה
שצברו בארץ והנה היתר הכתוב לשון נחמה בש"י כדי לברוח מהיות בו חרוד ידעיה
וסכלות דבר קודם היותו כי הנה האדם נחשט' מעשה ולא יאל לו כמו שהשג יתגלל
עם סכלותו כמו שאמרו השבטים הידוע נדע כי יאמר הביאו את אחיכם . ובלעם

פרשת אלה תולדות נח

נח אלה תולדות נח נח וגו' . עד וידבר אלהים אל נח לאמר אל מן החיות.
ואמנם השאלות הנופלות בספור היה כפי פשוטי הכתובים הם אלו :
השאלה הא' אחרי אשר ספרה התורה בנזק סדר בראשית תולדות נח כמ"ט
ויהי נח בן חם מלכות שנה ויולד נח את שם את חם ואת יפת
מה ראחא לזכור שנית בנזק . והרמב"ם כתב שגכה פה ללמדנו שלא היה נח
כלל אבותיו מסולדו בניו ובנות כי הוא לא הוליד רק את שם את חם ואת יפת.
ואינו נכון כי כיון שלא אמר הכתוב בו ויולד בניו ובנות כמו שזכר בכל אבותיו
ידענו

נח וגו' . עד וידבר אלהים אל נח לאמר אל מן החיות.
ואמנם השאלות הנופלות בספור היה כפי פשוטי הכתובים הם אלו :
השאלה הא' אחרי אשר ספרה התורה בנזק סדר בראשית תולדות נח כמ"ט
ויהי נח בן חם מלכות שנה ויולד נח את שם את חם ואת יפת
מה ראחא לזכור שנית בנזק . והרמב"ם כתב שגכה פה ללמדנו שלא היה נח
כלל אבותיו מסולדו בניו ובנות כי הוא לא הוליד רק את שם את חם ואת יפת.
ואינו נכון כי כיון שלא אמר הכתוב בו ויולד בניו ובנות כמו שזכר בכל אבותיו
ידענו

לחצות המים ויבשות הארץ אמרו שהם בערך תחלת השנה. הכך רואה ששבו בחדשים האלה ג' ההחלות מחלפות כי מהם יחסו לירידת גשמים ומהם להפסקתם ומהם לתחלת השנה ומי ישמע לדבר הזה שזכרו בפרשה אחת שני ושישעו ושיצרי ואחד ושני ולא יהיה משפט כלל א' ומיתחיים להתחלה אחת ידועה וכבר התרשט הרמב"ן מזה והתנצל מצינו חולק על דעת חז"ל. וכתב עוד שהטענה שכתב רש"י מהחיות שהיה משוקעת במים שזוהו חסריו שכל יום אינה טענה כי אין כל הימים שזים ביבשת המים אבל מדרכם שיחסרו בתחילה אמה אחת לד' ימים ויחסרו בשוף ד' אמות ליום אחד וכמו שהוכיחם מעין הנחלים וכבר התאמץ הר"ן להשיב על זה באמרו שהים המבול בדרך נס ולכן לא ישהו ענינו לענין הנחלים כבר בטעם אבל חזק מכבודו אין הדבר כן כי אם היות ביאח המבול בדרך נס יבשות המים והפסקתן מי המונע שיהיה בחדרנה כפי המונח הסבבי האמנם במה שהתהלך הרב הנחמני לתקן ולהפסיק כל מניי החדשים בדרך א' לזיירת שולם היטיב לראות באמת אבל עדין יחייבו לו ספקות גדולות כי הוא כתב שבהם התיבה ניוס י"ל לחדש ה' שהוא סוף ימי התגברות נס לדעתו יאריך לומר בבכר שביזי ההוא מהתגברות העביר אלהים רוח על הארץ ובעתה אחת חסרו כל ה' אמות שגברו על הים הרמים והנה התיבה ואח"כ בעשירי באחד לחדש שהם ע"ג ימים נראו ראשי הרים ולא הלך א"כ החסרון בחדרנה וזה כלו הפך מה שהיה ראשונה לדבר ידוע ששמים בתחלה יחסרו משם ולבסוף יחסרו הים וכ"ל למה שכתב שרי אררט הם בשכל הכדור להיות קרובים לכל ויטריך הרב לומר שאזו יום עזמו שהיו סוף תגבורת חסרו לפי שעה כל הנובה המופלא ההוא אשר מפ"י ולמעלה כל הרים הגבוהים אשר תחת כל השמים עד שתחת התיבה על ראשי הרים היותר שפלים ואחר זה יחסרו משם משם וכן אומר שמה שכתב הרב עוד ואלו לאמר שהים חסר כל ה' אמות נ"ל גדול מפי' אמה וקודם לכן נראה ראשי הרים הגבוהים לא הרי אררט ויקר מקרה התיבה שהיה בכרי אררט בחדש החמישי ותנח. לא יתכן לסבול עם מה שכבר פירס בפסוק ויגברו המים על הארץ חמשים ומאת יום כי הוא עשה ראיה חזקה מאשר לא אמר הכתוב ויחסרו המים בחדש פלוגי ויהיו במים הלך ויחסר עד החדש ה' והנה התיבה כמו שהראה דבריו:

השאלה ה' למה לא נזכר בפסוק תכלית שליחות העורב כמו שזכר תנאים שליחות היונה כי הנה ציונה כתיב וישלח את היונה מחאו לראות הקלו המים מעל פני האדמה אבל בעורב לא אמר וישלח את העורב:

השאלה ה"א למה נשתנה ענין היונה אלל נח מענין העורב כי הנה ציונה כתיב ולא מאלה היונה מצינו לכך רגלה ותשב אליו אל התיבה כי מים על פני כל הארץ וישלח ידו ויקחה ויבא אותה אליו אל התיבה בעורב אמר ויבא יצא וכו' עד יבשות המים מעל הארץ. ולמה לא אמר כי מים על פני כל הארץ ולמה נח לא שלח ידו ויקחה ויבא אותו אליו כאשר עשה אל היונה. ואמנם חז"ל גזו ענין העורב שלא עשה שליחותו אבל היה רואה וכו' כמראה הבזק התיבה כי הפך נכס מהרה אל בת זוגו ומהם אמרו שהיו העורב רע מזללים ח"ל (סנהדרין פ' חלק) שלשה שמנו בתיבה עורב וזה וכלל וכלל לקי אף דרך דבר הוא והפסק יתבאר על פסוקו:

השאלה ה"ב מה ראה נח אחרי שחנה התיבה בחדש ה' והיה ידוע מהם שהסרו במים ולאחרונה לא יכלה להיות נפש עליהם ונחשד ה' נראו ראשי הרים מה ראה שלא פתח מיד את חלון התיבה ושלח את העורב והתממה אח"כ מ' יום משגרו ראשי הרים עד שפתח את חלון התיבה ושלח את העורב והתממה עוד ד' ימים משגלה את העורב עד ששלח את היונה וכן בין שליחות היונה המיד היה מחלל ד' ימים ומי יתן ואלעזר מאין לו לשבות הגבולים האלה בלמנום האם נשנה זה בתקרה או בהשערה או עתמה. ואלו הם הספקים שראוי שגשיר על זה בדברי הכפור הזה והכני מפרש הנחמנים בחופן יתרו השאלות כלל:

א תולדות נח ונ'. עד ותפתח הארץ לפני האלמים. אחרי אשר נכבד בראשית כפרה התורה האלמים ענין אדם הראשון בראשית והתחלת מינו בזה לכפר בכדור השני ענין נח וקורותיו להיותו ההחלה ה' למינ האנושי כמו שיתבאר אחר זה בפרשה וכן היות שכבר נזכרו למעלה תולדות נח ובניו הנה נזכרו כאן פעם שנית לשהי כבוד. הא' לפי שבכדור בראשית לא נזכר נח ותולדותיו כמו שזכר כל א' מלכות השלשלת שזכרו שמה. האמנם מפני מעלת נח ושלמותו ראה הכתוב לזהרוב הכפור בעניניו לסבות שיתבאר אחר זה ולכן אחר הכפור ענינו בכלל האחרים בכפור תולדות אדם חזר לכפר אותו בכפור בפני עזמו להיות נח ההחלה יהיה וראשית המין כדמות וערך אדם הראשון ולכן התחילה הפרשה אלל תולדות נח כחומר מראש לכפר ענינו. והכנה ה' היא כי בעבור שאמר למעלה ונח מלא אף בעיני ה' שגל מן המבול ההחלה לבאר איך היתה כבה וספר שלמותו ושלמותו בעיני ה' הלא היו לו כי אם ג' זנים בלבד להודיע שכלל נולדו עמו. והותרה בזה השאלה הא'. והראשית פ' שפירוש תולדות קורות הדברים שקרו לו שזכרו בפרשה. וב"כ על אלה תולדות יעקב ויפך. והקשה עליו הרמב"ן כי אין האדם מוליד קורותיו רק לזמנים מיוחדים שזינודם אבל זו אינה קושיא כלל כי הנה לא נתיחסו הקורות לאדם ביוחס המסובב לבשרו אלא במדרגת יחוס הקנין לבעל הקנין כי תולדות בשרו ילד והואם לא ילד אבל פירוש תולדות שזולד לו ולכן כשישרשו תולדות על הקורות יהיה ענינו הקורות שיקרו לו ואמנם אמרו איש לדיק תמים אחשוב שהם שני תוארים האחד שהיה לדיק מחנך עם הנדיות במשפט ונזקק לא בחמם כלשני

ידענו שלא הולידם ומה שזלמוד ממה שכתוב כאן נלמד ממה שכתוב למעלה ולא יתלט אם כן מהכלל והמותר:

השאלה ה"ב במה שכתוב וזכרו השחתת דור המבול אחר השחתת הארץ לפני האלהים וירא אלהים את הארץ והנה נשחתה כי השחת כל בשר את דרכו שהוא כפל מבוחר. גם אמרו וירא אלהים את הארץ והנה נשחתה יראה שאין ענין לו הלא ידענו שהקדום ברוך הוא ממנו שבתו משנית ורואה את הכל:

השאלה רג' באמרו וביקמותי את בריתי אתך ובאת אל התיבה כי הנה לא נזכר עד הנה שברית השם ברית לנח ואין יאמר עשה שיקיימהו עד כי מפני זה כתב הראש"ל כמתנבא שהם כרת לשבע ברית לנח ואם לא נזכר בפסוק. גם כתב שאולי אמר זה על ברית הקשת ונמשך אחריו הרמב"ן בזה ואינו נכון כי ברית הקשת נחתה אחר נאחם מן התיבה ונאמר לנח ובניו וכן אמר וביקמותי את בריתי אתך ובאת אל התיבה והוא ממה שזכר שקודם ביאתו לתיבה היה הברית הזה שזכר כאן:

השאלה ה' בסתירה שיראה בכתובים במספר ה' הנלקחים בתיבה כי הנה ראשונה אמר מכל החי מכל בשר בשם מכל הביא אל התיבה ואמר מהשוף למינהו שנים מכל יבואו אליך לרחות. אמנם אחר זה אמר מכל הבהמה הטוהרה תקח לך שבעה שבעה איש ואשתו גם משוף השמים שבעה שבעה. ורש"י כתב שנים שנים כלם חסויו בזמין זה שלפחות היו שנים. ואינו נכון כי אין יזכור הכתוב מה שבה לפחות ולא יזכור המנין האמיתי שבה מהם והרמב"ן כתב ששנים שנים בזה מהלכים אל התיבה ולא יאריך נח לזר אותם ושבעה שבעה היו להקריב מהם קרבן ולא נזר השם שיבואו אלה מעמלם להשחית אבל שיזדעק נח ויקחם דייק הרב זה מאמרו שבעה שבעה תקח לך ובזה הר"ן הפי' הנה מאלף מאלף אבל לא ג"ל כן שכבר נאמר בשנים שנים הביא אל התיבה והוא דומה למאמר הק"ל. ועוד כי למה יגזור השם שיזר השבעה שבעה ולא יזר השנים שנים האם לא היה תכלית משונה בהקדמה לגבול משיבאו מעמלם בעדו כמו להחיות זרע כל שכן ה"ל אינם מכירים בתכלית האלה כי אין בהם תבונה. וזכור כי בספור המעשה לא נזכרה לקיחה ולא מספר השבעה אבל אמר שהי פעמים שבהו אל נח שנים שנים מגלי וזכרו ידעו ולא לקיחה כלל:

השאלה ה' במה שזכרה התורה שתי פעמים ביאת המבול ולכמה שנים היה לחיי נח וביאתו בתיבה כי הנה אמר ראשונה ונח בן שש מאות שנה והמבול היה נח על הארץ. ויבא נח ואשתו ונ'. ואחר ואמר מיד בשנת שש מאות שנה לחיי נח ונ'. בשנת היום הזה בא נח ונ'. והראש"ל כתב שבראשונה באר שנה נהקרב אל התיבה לא שזכרם להוכיח ובשנית באר שנה וזכרם זה. וכבר כתב הרמב"ן שאינו נכון כי לבין הביאה שנה בשתיים גם שזכרם ובשניות לא שייך הקריב לתיבה ואמנם מה שפירש הרמב"ן הוא לדעתו יורה רחוק מן הנכון כפי סגנון הפסוקים:

השאלה ה' במה שכתב וזכרו רבוי המים ותגבורתם כי הנה אמר וירבו המים וישאו את התיבה ואמר ויגברו המים וירבו מאד על הארץ ותלך התיבה על פני המים. עוד אמר והמים גברו מאד מאד על הארץ והיה די באלה מהם:

השאלה ה' באמרו ויגברו המים על הארץ חמשים ומאת יום ויזכור אלהים את נח ונ'. ויכסרו מעיינות ההוד וארובות הבני ויכלא הגשם מן השמי' והפסוקים האלו מורים שבכוף כמ' יום פסקו הגשמים וחדל המטר ומה היה א"כ תגבורת הים בק"ל יום אם לא היו בים גשמים ובר"ן כתב שגאלו הק"ל יום היה משתנה האויר והארץ למים מבח הכנסה ששטארה בהם והגשמים שדקדקו אותם והכינום להתהפך למים. והטענה הזאת אינה כלום כי בהשמות האויר למים הוא ענין הגשמים שכבר נפסקו בארבעים היום ואם כל הק"ל ימים היה מתהפך האויר למים תמיד היו א"כ יורדים הגשמים מבלי הפסק כ"כ שהכתוב לא זכר דבר מן האויר אבל אמר ויגברו המים על הארץ ואין זה ענין ההתפחות שזכר:

השאלה ה' במבוכה הנמלאת בחדשים שזכרו בכפור המבול כפי מה שפירשו חז"ל נב"ר (בראשית ח') ונכסר עולם והניחם רש"י בפירושו וגמלך אחריהם הר"ן ג"כ וזה כי בתחילה אמר בחדש השני שבעה עשר יום לחדש ביום הזה נבקעו כל מעיינות תהום רבה והחדש השני הוא מרחשוון שהוא שני לאחר שבו התחילה השנה וכן נבאר העולם לדעת רבי אליעזר ובה החדש השני התחילו לדת הגשמים והתמידו מ' יום נמלא שבע"ה בכסלו פסקו ומאשר אמר הכתוב ויגברו המים ק"ל יום למדו שהיו אחרי ימי הגשם שהיו היום מחנכים בזה כלל יום ושלמו בשוף חמש ואמנם מ"ם הכתוב אחר זה והנה התיבה בחד' ה' אמרו שהיו חסין ושלל נקרא שבעי בלוחו ערך שנקרא השני אלא שבעי לכסלו שבו פסקו הגשמים. ואמרו אח"כ שבהם העשירי באחד לחדש נראו ראשי הרים פירשו שהוא חדש אב ושלל נקרא עשירי בערך תחלת השנה בחדש השני ולא להפסקת גשמים בחדש ה' אלא כשירי למרחשוון שבו התחילו הגשמים לרדת. וכתב רש"י שמכאן נלמד שהיתה התיבה משוקעת במים י"א אמה כי המים היו גוברים על הים שנים שנים אמה וחסרו מאחד בסיון עד א' באב אמה ק"ל אמה לשנים יום הרי אמה א' לארבעה ימים וככה עשה רש"י עד כי כלו טענותיו כמו שכתב בפירוש. ואמנם החדש הא' והחדש ה' שזכרו בפרשה

כאנשי דורו. וזהו שיהיה תמיד בעל חכמה שלמה בלתי נוסה בשכשו אל הדגרי המנונים כבני הדור. וכן אמרו בג"ר ודמא חלום בדרכיו לדיק במעשיו וזכר כל זה להניד שבכל הדורות שהיה בהם שפארץ ימים רבים וקפל דורות הרבה אנשי רשע וחמס לא נפצה לבי ללמוד ממעשיהם והיה זה לפי שאת האלהים התהלך נח ר"ל שם היות שדר בחור רשעים לא הלך בדרך אלהים ולא נחתבר ונדבק אל האלהים לא נספר בחור כל ימיו והוא מלשון אחרי ה' אלהים תלכו ואחור חיראו. ואם באנו לפרש לדיק חמס כדברי המפרשים על תאר אחר כך ראוי לפרשו שהיה לדיק נוחן לכל דבר חק הראוי לו ויכלול בלדק שהיה לדיק עם זולתו ולדיק ג"כ בעצמו בתחו לנפשו חק הראוי לתת לו לנוס הראוי לו מבלי חמס כלל חק אנשי דורו שברדס אחר הזנות ויחר הזאווה היה נוסה בשכשו ונכנס רענה. ועם היות שבלדק לא ימלא רק בין שנים וכן השול בשיות האדם בעל ב' חלקים מתחלקים נפשו וגופו יסול בהם הבלק והשול וע"ד זה נאמר לדיק אוכל לאכיל נפשו. והנה אמר בזה שהיה חס להניד שהיה בעל מעלה בחור עמו כי בכמו אנשי המעלה יהיה מליאות בלדק מעלה וספר הכתוב שהיה לדיקו תמידית זו ולא נשתנה השול לדיק או להשכן כל ימיו והוא אמרו חמס היה בדורותיו ר"ל בין זמן העפרות והבהרות ונס עד זקנה ושיבה. ופי' בדורותיו זמניו כי דור הוא נגזר מדירה והמשכות זמן רב על ענין א' יקרא דור א'. ובשיבתה אל ענין אחר יקרא דור אחר כ"ש בחיי נח שהיו נעורו כפי רוב ימיו היה בכמו ק' שנה וכן שאר זמניו היה סבת הדיק התעורר היה בזה לפי שאת האלהים התהלך נח והוא שהחך אחר רגיו והתהלך מבנין התפעל ויורה על נשמתה על צנין שהוא. ואמנם הלך יורה על תנועה מיוחדת. ולפי שבשלמות היה נתעלה נח ונבדל מכל בני דורו שכלם התפללו אחר הכשר והוא לבדו התהלך את האלהים לכן חזר לזכור שמו ואמר את האלהים התהלך נח. ולדיק אחר לכמו הפי' הזה בדורותיו שאלמלא כן והיה שם דור נאמר על חיי אדם א' כדעת המפרשים והנה נח לא דאח כי אם דורו בחייו לא הדורות שהיו קודם לידתו ואף כי אחרי מותו ואיך נודע שהיה לדיק בדורותיו כי הנה מתחלה הניש לדיקו עד שלא הביא הקב"ה מבול לעולם ולא בינוי אבול. ושם כהן לאל עליון ועבר יסב אוכלים ומדרשו וכ"ש אברהם שהיה בן כ"ח בשנת נח הלא אלה היו לדיקים וכו' ממו וליך יאמר בערכם לדיק היה בדורותיו. וכבר נלחץ הרמב"ן עם הספק הזה. ובזה שלא נאמר זה רק על הדורות שהיו קודם המבול וגם לא בכלם ולא אחריו. אבל הכתוב דבר סתם והוא ממה שיוכיח אחת מה שפירשתי והנה לא אמר הכתוב שהתהלך נח לפני האלהים כמו שכתוב באברהם ואמר אחר ההבלו אחריו לפני לפי שאלו אמר לפני האלהים היה מורה שהיה טובד את השם מאהבה ולא בא הכתוב לשבחיו בזה אלא להניד חיד לא נמשך לבני דורו ולמדותיו המנונות ואמר שהיה זה לפי שלא הלך בדרכס כי היה מתהלך את האלהים ומעשיו היו כפי השכל לא כפי השגוג הכשר. וספר הכתוב שהשפעתה השם על נח היה שלא נהן לו אלא שלשה בנים. כי הבנים הרבים לא יוכל האדם על ההנחתם כמו שיוכל על המעשים שבהיות הדור הפרוץ הזה בהיות הבנים רבים אין ספק שקלם ילמדו ממעשה דורם אבל בהיותם מעטים יסקיף האב על עניני חייתם וינער בהם וזה לא הוליד בנות כי יהיו נקואות לזרים והאשה תלך אחרי בעלה ודעותיה ונמדותיה וכל בנות לום הנשואים מתו בטרם עד מבטי זה דרו"ל וה' ביקר את אברהם בכל שלא היתה לו נח הנה מפני זה שפרה תורה השגחת השם על נח בשלא היו לו אלא ג' בנים. ואמנם למה היו ג' ולא שנים או א' ולמה נקראו בשמות אלו שם חם ויפת ומי הוא הגדול שבהם ומי הוא הקטן שבהם הנה יבא ביאורו בכל זה בפרשת ויהיו בני נח :

(יא) וְתַשְׁחַת הָאָרֶץ לִפְנֵי הָאֱלֹהִים וְנֹחַ עָשָׂה לֵךְ חַיִּית עֵץ נוֹפֵר. רש"י פירש ותשחת הארץ בעריות ועבודת כוכבים ותמלא הארץ חמס בגזל. והיות נראה בפסוק כי להיות סוגי העונות שנים מה שנין אדם להכזרומה שנין אדם למקום. ואמר תורה ותשחת הארץ לפני האלהים כנגד המצוות האלהיות שהיו בינים למקום. ותמלא הארץ חמס כמה שנין אדם להכזרם שהיו נחלים זה את זה ממנו ואשתו מכל אשר בחרו. ולפי שלא פי' המין הא' מן השפחה שהוא לפני האלהים כמה היה חוזר לבארו ויורא אלהים את הארץ והנה נשחתה כי משחית ונו' ר"ל שהשחתה לפני האלהים היתה בשפחתו את דרכם הטבעי. ואפשר עוד לפרש ותשחת הארץ לפני האלהים כי הנה הרשע והוא אשר לו קטן הרשע לא יראה בעיניו שכל הרשע מוטע כי בזה יבדל מהבולו כובש את יארו שהוא מכיר את הרע כמה שהוא רע כי שכלו ישר עם היות שהתאווה התקפסו ולא יוכל השכל להקומם כנגדה. ואמנם הרשע והוא הכללי מתקפס יבחר התענוג מזד שכלו הנבער שחצו שהוא טוב לפי שהקין אשר לו בזה הפעל יביאיו אל הסכנות הנה כמו שהתבאר בספר המדות ולזה אמרה תורה כי הארץ נשחתה לפני האלהים כלומר ולא לפני אנשי הדור כי לא היה בהם מי שיכיר היותה שפחה ופועל הרע ובאר כמה נשחתה באמרו ותמלא הארץ חמס והוא כולל למה שנין אדם להכזרם ולמה שנין נפשה לגופו ולזה אמר ג"כ ותמלא הארץ להניד שאדם אין בארץ שלא יפול בהשחתה כי כלה מלאה מזה זולת נח הצדיק. ולפי שהיתה ההשחתה כלה מזד שנבר חמרם על שכלם תגבורת רב לכן יחס ההשחתה כלה לארץ וכן בסוף סדר בראשית. ויורא ה' כי רבה רעת האדם בארץ. ויחמס ה' כי עשה את האדם בארץ כי שם ארץ במקומות אלו הוא רמו לחמרם הרע הארצי וכמו שביארתי שם וכדי שלא יחסב שהארץ היסודות עומה נשחתה הולך הכתוב לבאר ולומר ויורא אלהים את הארץ והנה נשחתה כי יחסב' כל בשר את דרכו כלומר והנה ויורא שברך הארץ ויחסב אלהים אינו מפשיטות ועומה אלא בהשחית כל בשר את דרכו ומשחתה והוא אמרו על הארץ. ואמנם מ"ס כל בשר הוא רמו במקו' הוא לאדם והוא כמו יבא כל בשר להשתחוח לפני עם היות שאח"י

אמר מכל החי מכל בשר על הב"ח בכלל. וחז"ל דרשו (סנהדרין ק"ח) כי השחית כל בשר אפי' חיה ועוף נזקקין לשחיין מינים. ואם היה הדבר כן יחייבו שנוך עליון מפועל המערכ' הביאם לזה. ותפול השאלה הזאת למה א"כ נענשו. וכבר חזר הר"י להשיב על הספק הזה ואין צמח שאמר נחת רוח ולכן היותה טוב שאמר שהוא דרך דרש. ואמנם אמרו ויאמר אלהים לנח קח לך בשר נא לפני. אפשר לפרש שבה קלם וענשם שהם ראויים להענש מפני החמס המניג לארץ מפניהם ואין ראוי להאריך אפי' עליהם עוד. ולכן הנני משחיתם את הארץ ר"ל משחית' ומסירם מן הארץ. והיות נכון אלאי הוא שאמר הנה הבנתי לאחריהם וידעתי שלא ישובו מדרכס הרעה ולא יליחו לכל דבר כי מלא' הארץ חמס מפניה' ר"ל שמה עומם היה זה כי הם נמלו לגמס' הרעה והגבירו החומ' עליה' ואחרי אשר היה הפשע כולל לא יקוים בהם התקון כי מי יתקנם וכלם רשעים ולכן הנני משחיתם ולפי שהיה האד' מורכב מנוף. ונפש וביאר שהשחת' התי' לגופם לבד והוא החלק החמרי והוא אמרו את הארץ כלומר שיסחי' את הארץ בהם והוא גופם ועם זה לא יספיק הפסוק אל התקן כלל והוא כפשוטו. ואפשר עוד לפרש כי מלאה הארץ חמס מפניהם שהדור יתבדל לנח שיבא קלם וענשם על מה שחטאו בינם לביןם לא על מה שחטאו בינם לבין המקום כי אלו חטאו לנבוא לבד היה יתבדק מאריך אפו עליהם עוד. אבל מפני שמלאה הארץ חמס מפניהם כמה שטעו לזה יבא קלם וענשם וזהו והנני משחיתם את הארץ כלומר שאינן ראויים להיות מדוניים ולשבת בארץ אחרי שאין בהם משפט ויורש ואולי בזה כוונת חז"ל (ב"ר ל"א) בא דרש לא נחתם נזר דינם אלא על הגזל הנה התבאר הפסוקי' והיות' השאלה הב' :

(יד) עֲשֵׂה לָךְ תִּיבָתָעִי וְגֹפֶר וְנו'. עד בא אלה וכל ביקר אל התיבה אחרי שדוריו ית' שגא הקן הגיעה לפניהם להשחית את הדור הרע הוא נוס וסידל להמלט עמו וביחו כי אחרי שנסדרו מתכונות' ראוי הים. שהיה נבדל מענשם ולזה נזהר בבנין התיבה. ובג"ר (פ' כ"ח) אמרו שכל זה נאמר אל נח בהיותו בן ה"פ שנה בשעת הגזירה והיו ימיו מלאה ועשרי' שנה ושה' נח בהם מתעסק בבנין התיבה נוסע אחרים וקוללן כדי שיתנו אנשי הדור אל לבם וישובו אל ה'. והנה זה אורז בבנין תיבה לא ספירה ולא חנייה לפי שלא היתה כדמות ספירה עם תורן ונס ופושין אבל כדמות תיבה ולא היתה מדובעת אבל היתה כדמות משולש וראשו חד כדי שלא תהפך מהמים ולא מהדור ולפי שיש לכל דבר ד' סבות פועלת וחסריות ולריות ותכליות ביאר לו ארבעה בבנין התיבה. ולענין הפועל ארבע עשר כלומר שנה בעצמו יעשה התיבה ולא יזוה לעשות לאחיו. ולענין החומר עשה לך תיבת עץ גופר ולדעתו שהם העצים הקל' הנקראים פי"ו כי הנה זה בהם כדי שבקלות תיף התיבה על פני המים ולא תשקע וגם להיות הנפרי' יולא מהם והר"ב פירש שני גופר הם העצים חוקי הקיים והיו עם זה ארוכים מאד ולענין הקיים אמר קיים תעשה את התיבה והם המדורי' חדרים רבים קטנים ונדולים להוסיב בהם כל מין מהב"ח ולשלמות זרחה בשלמות אמר וכפרת אותה מבית ומחוץ כדובר כדי שלא יכנסו בה המי' ויהיו שיעט' אותה בשעור יאות להחזיק מה שזכרתי להכני' בה ממנוי הב"ח והמנונות לשנה אחת שמשית ויבאר עם זה מקום שכל להכניס בה הזבל בזמן היותה בתיבה. והשעור הוא שלם מאות אורז וחמשים ברוחב ושלישים בגובה כי בזה השעור לא יתכן שתתפסר. ובכתב א' מחכמי האומ' שהאמה המזכרת בתורה היא האמה ההנדסאית קראה אמה גדולה פירסיקא והיא ששה אמות נהונות ממנו והמפרשים לא זכרו זה. וספר הכתוב שזוה עוד שלא תהיה התיבה למעלה ישרת השמח אבל תהיה משופעת מכל הצדדים הד' עד שלא יהיה למעלה משמח הישר כי אם אמה אחת באורך ושתי אמה ברוחב במדרגת מחודד כדי שהמים היורדים אל התיבה מהשמים יורו ויירדו מיד למטה. וכבר הוכיח הרמב"ן שהיה בזה נס גדול שהחזיק מוטע את המרובע כפי רבוי החיות ומיני הרמש והמאכל הצריך להם שנה תמימה אבל הכתוב לא זכר דבר מזה הנה אלא ששה הקב"ה צוולו הראוי אלהי להכיל כל הצרכים שנקבצו בה כי אל דעות' ולו נהכנו עליות ומכלל התקון זוהו לומר תעשה לתיבה שהוא החלון שבו יכנס האור אליה כי חיות הב"ח הוא באור כמו שביארתי בסדר בראשית. וכן יעשה פתח שבה יכנסו לתיבה ויאלו ממנה שהיא זולת האור וזהו שישם אותה בצדה כדי שיכנסו בה ויאלו ממנה ביותר נקל ומי הנשמים לא יכנסו בה וכן זהו שיעשה בתיבה תחתים סגים ושלישים ר"ל ג' עליות זו על זו. העליונה לנח ובניו. והאמצעית לדידת ב"ח ולקצת ממונות. והתחתית ג"כ קצתה לממונות וקצתה לזלזל ולענין החכל' אמר הנני מביא את המבול מים על הארץ והקימותי את בריתי אתך ר"ל ותכלית התיבה וזרחה הוא שאני הנני מביא מבול ואחרי ויבקר תמלטו בתוכם. ובאמרו ואני מביא הודישו שהיה המבול דבר הנחיי לא טעניו לא מפועל המערכה בלבד כי אם ברוח ויבדק. ונמסרת ר"ס רבי אליעזר אומר אורז היום י"ו במדברון היה שמול כימה שולה ביום ומשיינות מתמעטות ולפי ששנו את מעשיהם שנה עליהם סדורי בראשית ונסל ב' כוכבים מכימה והביא מבול לעולם. ר' יוסע אומר איתו היום י"ו באייר היה שמול כימה שוקע ביום ומשיינות מתנבזרות ומזוך ששנו מעשיהם שנה הקב"ה סדרי בראשית וכו'. הנה על דעת שניהם נשתנו להם בענין המבול סדרי בראשית שהוא המנהג הטבעי האסודר. וביאר הכתוב מה שיחייב מהמבול באמרו להשחית כל בשר אשר בו רוח חיים שבה יכלול האדם וכל שאר הב"ח כי אחרי שהכל נברא בשבילו הנה בהפסדו היה ראוי שיפסדו ג"כ שאר הב"ח כמו שביארתי בסוף סדר בראשית מלא הוא כל אשר בשרה ממו. ויהיה שכל השדנים לא יתו מבול ופסוק אמר כל אשר בארץ חמס. ויהיה שכל אשר בארץ ינוע ויבשר שנת ובניו וכל אשר ארו בתיבה שאינם בארץ כי אם על פני המים לא נשאו ולא מתו. והוא אמרו בתוספת ביאור וקימותי את בריתי אתך

אחר וצאת אל התיבה ש"ל שנבואם אל התיבה ואינם על הארץ ימלטו מהגזירה ומאשר
אמר אלה וצניק ואשחך ונשי בניך רמו לו סיחיו אסורים בתשמים המטה כי עת
רעה היא וגם הודישו שזכותו ימלטו כל אנשי ביתו ומיני החיים והוא אמרו
אחר . ואמנם מהו הכרית שעליו אמר והקימותי את בריתי אתך חשב הר"ן שהמלם'
וההלה מהמבול הוא הכרית שברית לו להצילו לא זולת זה, ואינו נכון, והיותר
מתקשר בזה הוא שהאל יתברך בתחלת הבריאה (כמו שפרשתי בספר בראשית) שם
חק נצול לים ששם היות סבב המים כפי תקומת היסודות לכסות הארץ שלא
יהיה כן תמיד אבל יהיה הגלות בחלק מה המיבשה לשוב ה"ח וחיותם שאל"ל
להם מבגלדי זה יכמו שביאר' בפירוט יקו המים . הנה דור אנשי המבול כאשר
עברו את חקם והפכו אתם גבולם ובריתם ראה הקב"ה להפך ג"כ מעמם את
בריתו מהגלות היבשה וכבר ידעת שחוקי הברית הבראשונה נקראו ברית כמ"ס
(ירמיה ל"ג כ"ב) אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי . את
בריתי היום ואת בריתי היללה כי ברית הוא מלשון גבול כמו וברא אתהם . וכלו
אמר השם לנח שהברית והגבול אשר שם למים שלא יכסו את הארץ אין ראוי
לשמרו לאותם הרשעים כי כמו שהם הפכו את בריתי אף אני אסלק את בריתי
ואת אמונתי וחבדי מהם ואסיר את גבול המים וסוף ועבר אבל הברית והחבר
הזה אקים אתך כי אחרי שבריתי היתה אתך הוצק והשלמות גם אני ברית שלומי לא
המוש מאתך וכי תשבור נבדתי לא יספוקו בהמשכות התיבה שבה המלט עד יעבור
זמן ואחר כך תתחיל בדרך לארצה ולחברת כי לך אחננה הנה א"כ והקימותי
את בריתי אתך הוא ברית גלות היבשה ושוב ה"ח בה שם יתקיים לנח ולזרעו
וכל ה"ח הנרימים אל בני אדם ובהם השאר האדמה חמימה ולא תחבר כל בה
והותרה בזה השאלה הנ' ואמנם בזה שאורע עלפים שנים ממיני ה"ח ואח"כ אמר
שבעה שבעה הנכון הוא שאין פי' שנים שנים שהיו שני ב"ח לא יותר אבל הפיר'
שהיו הנאים והנלקחים תמיד זכר ונקבה והם אשר קרא שנים הודישו שאים
ואשחך יבואו אל התיבה באופן שיחיו זרע אח"כ על שני כל הארץ . ולא פירש לו
כאן כמה מן הזונות הם יקח אלא שבגזירה יתברך יבואו אל התיבה ששם
מבלי צידה מכל החי מכל בער ומן הטוף שנים מכל מהם הזכר והנקבה והתזון כמה
כלל זה היסוד כי הנה נקבות ה"ח אינן הולכות תמיד מהזכרות עם זכריהם
אבל יתחברו לבד בשעת הזווג ומיד איש ואשתו כל אחד לדרכו פט ומין האדם
בלבד הוא המתחבר תמיד אל נקבתו וכמו שפירשתי בפסוק לא טוב היות האדם
לכדו ולנודך התיבה גזר ית' שיבואו מחוברים זכר ונקבה לא אחד ולא שנים
בלבד אבל רבים מכל מין כדי שיקח נח מהם כרצונו . ולפי שאמר שהם יבואו
מעמם והוא לא יספיק לבקשם ולזרז אותם וזהו שבלבד ישתדל בבקשת המזון
הצריך אליהם כי שם היות שה"ח דורסים יזנו מהבשר הנה הוא ית' שלא יאכלו
בתיבה ב"ח הזרעים והנאחים כדי שיתבטל זדונם ורשעתם כי הנה כמו שפירשתי
בספר ישעיהו מאכל הבשר מוליד אכזריות חמה וסוף אף ואכילת התבן והעשבים
הבטלהו כמו שגירא מה"ח הבהיתיים שיאכלו מעשב האדמה ושלמים הם אחנו
והארי גם את הדוב והכלבים שני נפש אובלים הבשר ולכן יעד הבניא (ישיה
י' י') ואחרי בבקר יאכל חנו וסומך לים לא ירעו ולא יאחזו ועל זה נאמר כאן
והיה לך ולבם לאכלה . וכלל עוד בזה המאמר שיכניס עמו לתיבה מכל מיני
הזרעים והנאחים לפי שמיני המבול נפסדו האילנות ונאחזם מהם יהיה להם זרע
לזרוע כדי שלא ימותו ברעם . ועל זה ג"כ נאמר והיה לך ולבם לאכלה ר"ל אחרי
נאחזו מן התיבה . ואין ספק שהיה נח יודע וחסד בשפוט ה"ח כמו שהיה ג"כ
כל ה"ח ונאכלם וכן אמרו בב"ר הכנים עמו ומזמות לפולין הזונות לנצח וזכות
לנשימות . אמנם כאשר צוהו ית' לנח אל התיבה אז פירש לו שמאותם הזונות
הנאות אליו מן הטובות יקח שבעה שבעה איש ואשתו . ומאשר לא טעורה היא יקח
שני זונות בלבד . ואין ספק שהיה נח יודע וחסד בשפוט ה"ח כמו שהיה ג"כ
בקי בעבודה האדמה ומתוך חממתו ידע והבדיל טהור מטמא שהוא כפי טבעם
והנה הוא לקחת רבים מהטובים לפי שהיה עתיד להתיר להם אכילתם וגם שמהם
יקריב קרבן ומלבד זה הטובים יהיו שלמים ושקטים בתיבה ואין כן בדורסים
שהם הצלתי טהורים שלא ידע שם הרשעים כיס נגד . הנה התבאר
שאין טעורה במבשר ה"ח והותרה השאלה הר' . ובספר הכרוב ששם נח ככל
אשר צוה אותו אלהים וזה היה בשניית התיבה ואספח המזונות שאסף מהם
כמות רב מכל דבר :

ויאמר ה' לנח בא אתה וכל ביתך אל התיבה וגו' . עד ויהי המבול וגו' . כפי
הנראה מהכתובים הדבר הזה בא לנח ז' ימים קודם המבול כי בן כתיב
כי לימים עוד שבעה אנכי ממסיר . ובמסכת ר"ה חלקו רבי אליעזר אומר שהחדש
השני המזכר כאן הוא מרחשון שני לשארי שבו נברא העולם . ור' יהושע סבר
שהוא אייר שני לניסן שבו נברא העולם ולפי שהחמי ישראל מניין המבול כר' אליעזר
אמק' פי' הפרעה כלל לרעו לפי ש"ע"ר האמת עד יאלת מלרים מלתי חתרי
ראשון לחדי הסנה וכן תרנס ויתן בן עזיאל בירח האיתנים בנח הוא ההדס
השניעי בירחא דעתיקון קראן ליה ירחא קדמאה ונען הוא ירחא שביעאה .
ונמכילתא אמרו החדש הזה לכם ראש חדשים ולא מנה בו אדם הראשון היו
הקדמונים כלל וגם היום רוב האומות מתחילין השנה מתחלת ההרביע עד שיאלו
ממלרים שלכר אותו הכס הוא יתברך שיכיה החדש שהוא ראשון לחדי הסנה .
והנה ספר הכתוב כאן כי כאשר נשלם בנין התיבה ובאו ימי הפקודה שבעה ימים
קודם המבול צוה יתברך לנח שיבא אל התיבה ומאשר אמר כי אחר ראיתי לדיק
לפי דבור היה ולא אמר תמים מורס ששנים אחר אחר כמו שפירשתי למעלה
אבל חז"ל למדו מה שחזקירין קצת שבו של אדם בפניו וכולו שלא בפניו . והנכון בפי'
הפסוקים האלו הוא בל' מב' הופנים . הא' כפי דרך חז"ל שאמרו שבה אתה וכל ביתך
וכן יבא נח וגו' הוא הביאה האחרונה שבה בתיבה ונסגר בה וכפי זה ראוי לפרש

הפסוקים שבראשונה ביארה תורה בדרך כלל שבא נח ובניו ונשיהם אל התיבה
משני מי המבול שסבר התחיל ושהיה זה נהיות נח בן שש מאות שנה ושנ"ב באו
אל התיבה כל מיני ה"ח . ולפי שנאמר זה בכלל ולא ידענו באיזה חדש מהשנה
ולכמה ימים בחדש ואם היה קודם מלאת ה' ימים או אח"כ ואם היה קודם האתנים
וה"ח כלם אל התיבה בימים רבים או מעטים לכך הוצרך הכתוב לנאר כל זה
בפרטיות גדול יען היה פרטיות הספורים ממה שיוסף אמר ואמנה בהם . ולכן
אמר אחרי שספר הענין בכלל ויהי לשבעת הימים ומי המבול היו על הארץ להניד
שנתקיים הדבור האלהי בזה כמו שביאר . עוד ביאר החדש והיום באמרו שבת שש
מאות שנה להיות נח בחדש השני בשבעה עשר יום לחדש ואמנם מ"ס למעלה והמבול
היה מים על הארץ ביאר זה גם כן באמרו ביום הזה נבקעו כל מעיינות תהום
רבה וארצות השמים נפתחו ושם מעיינות וארצות הם המעליים כי אין מעיינות
בתהום ולא ארצות בשמים . והענין הוא שעלו המים מתחת לארץ שהוא נקרא
תהום עליה וכן ירדו נשמים רבים מלמעלה והוא המבול . ובספר הכתוב שהתמיד
זה מ' יום ומ' לילה מבלי הפסק כלל . ואמנם ההכנה לתיבה אם היה ביום
רבים או מעטים הנה ביאר זה באמרו בעצם היום הזה בא נח וכל וחס וחס
הנה וכל החיה והוא פועל מתמיה מאלד שבוים אחד נעשתה כל ההכנה הרבה
היהא מאנשים ונשים ומיני החיה והבהמה והרמם והטוף ומזונותיהם שהם גללי
אפשר שיעשה כל זה ביום א' עם גשם ורחו ולעפות אם לא בעזר האל כי רוחו
הוא קנאם ולפי זה הדרך יהיו הדברים מחוורים ואין הכפל בפרשה וזהו האופן
הראשון . ואמנם האופן השני הוא שאמר יתברך לנח בא אתה וכל ביתך אל
התיבה . אין הכוונה שנסגר בתוכה אלא שיבא שמה פעמים רבות הוא וכל בני
ביתו באותם ז' ימים והוא אצלו כמו עלה אל הר העברים וגו' (במדבר כ"ג)
וראית אותה וגאספת אל עמך וגו' שאל' למרע"ה בפרשת פתחם שאין כוונתו על
עלייתו האחרונה וסרואם אשר ראה בסוף ימיו כי הוא מזכיר בסוף התורה ונאמר
בה ימות בזה מה שלא נאמר כן בפרשת פתחם . ועם היות שאל' שם יושב משה
כאשר צוה אותו אלהים כהונה שאז עלה וראה את הארץ ומת אז שמה כי
כמה דברים נעשו אח"כ . אבל היה ענין הציור ההוא שיעלה שם פעמים רבות
ויראה את הארץ תמיד לפי שהיה עתיד למות שמה וכמו שיתבאר במקומו בע"ה .
כן היה ענין הנאום הזה לנח שיבא אל התיבה הוא ובני ביתו ויבואו שם מזונותיהם
וכל עניניהם עם היות שלא הגיעה עדין שעת המבול כי לימים עוד שבעה ימים .
וכן צוה שיקח מכל הבהמה הטהורה באותם ז' ימי ההכנה וההקדש ז' זונות איש
ואשתו ומבטלי טהורים יקח שנים זונות איש ואשתו כי היו באים רבים לפניו והוא
יקח מהיותר יפים וגאים כרצונו ואמר שהיה זה לחיות זרע על פני כל הארץ כי
זהו התכלית לא לאלול בתיבה . ואחר שכתב על הארץ . וכפי הנראה שם הו'
היה לו לסימן ולאות כי לימים עוד שבעה ימים על הארץ . וכפי הנראה שם הו'
ימים היו נשלמים הק"ך שנה שנתן להם לשיבובו אליו . אבל חז"ל אמרו אלו ז'
ימי אכלו של מהושלח שאחר הקב"ה אה המבול לכדיו עוד ז' ימים אחרי הק"כ
שנה . ואמרו וישע נח ככל אשר צוה ה' ענינו אלא שהיה בא אל התיבה פעמים
רבות כל אותם הימים ובהם מכין בה הדברים הנלכדים לדרכו וכל זה היה קודם
התחלת ירידת מיי הגשמים . אבל בניו ואשתו ונשי בניו לא עשו כן ולא באו אל
התיבה משני מלות השם לכן לא נאמר וישע נח ובניו וביתו ככל אשר צוה השם .
האמנם כאשר התחילו באותם ז' ימים לרדת נשמים עם היות שלא היו רבים פחדו
בני נח ונשותיהם ואז באו אל נח אל התיבה באותם ביאת ערואי שהיה בתוך הו'
ימים ועל הביאה הראשונה היה אמר הכתוב ונח בן שש מאות שנה והמבול היה
מים על הארץ כי הנה לא אמר בזה החדש וימי החדש ולא מעיינות נבקעו
ונפתחו ארצות השמים כאשר אמר באחרונה אבל אמר בשבעת ימי ההכנה
ההוא היה המבול מים על הארץ ר"ל לא מבול החלשי כי אם מים מועטים ממנו
ואז יבא נח ובניו ואשתו ונשי בניו אתו אל התיבה משני מי המבול ר"ל מירחא
המים שהתחילו לרדת . אבל חז"ל אמרו (ב"ר ל"ג) שאף נח מקטני אמנה היה
שלא נכנס לתיבה עד שהגיעו המים לקרסוליו ואם היה הדבר כן לא ידעתי איך
בנה הכתוב בלדיק תמים אלא שפסג הכתובים כפי מה שפירשתי . ובספר הכתוב
שה"ח באו אל התיבה זונות כאשר צוה אלהים לנח והכניסו הו' מים שישב השם
ומי המבול היו על הארץ . והכתוב ששלמה אמר והמבול היה מים על הארץ לפי
שלא היו מים רבים אמנם בכאן בביאש האחרונה אמר ומי המבול היו על הארץ
לפי שאמר הו' ימים כבר היו המים ברצוים ושטפתם מן המבול מה שלא היה
ככה קודם לכן . ולכן שנה הכתוב לומר (בראשית ז') בשנת שש מאות שנה לחיי
נח בחדש השני ביום הזה נבקעו כל מעיינות תהום רבה להניד כי
בתחלת שבעה ימים היו מים על הארץ אבל לא היו מים רבים ולא מי המבול ולא
נבקעו עדן כל מעיינות תהום רבה ואז נח וביתו ביאת ערואי רצא ושוב אל
התיבה אמנם בסוף הו' ימים אז נבקעו כל מעיינות תהום רבה וארצות השמים
שפאו רמו לרבו הגשמים באופן נכא . ובעצם היום הזה בא נח וכל בניו ונשי
התיבה ביאה מוחלסת להכרם נח וכן ב"ח ש"ל לשבעת הימים היו ביום וביום
הנה כלל שבעת אותו היום נכנסו ונסגרו בתיבה לא שולך נח לקחת אלא
שמעמם באו אל נח אל התיבה זונות זונות כמו שגזר השם ולפי שהביאה הזאת
האחרונה החלשית ולא כראשונה אמר הכתוב בה ויטור ה' בעדו כלומר שירדו
כ"כ מהמים שלא יכלו לנאח עוד ממנה כאלו השם סגר בעדם ולא ילא וגם סגר
בעדם פתח התיבה שבתחת ה' לא נפתח מהמים וההרמות שאלו נפתחה היו
מחים לשעתם . הנה התבאר הפסוקים האלה מבלי מותר והכפל כלל וכפי כל א'
המפרשים האלה הותרה השאלה ה' .

ז' (י) וידי המבול ארבעים יום על הארץ וגו' . עד ויזכור אלהים את נח . בספר
הכתוב שאחרי שנסגרו בתיבה התמידו ימי המבול מ' יום מבלי
הפסק

הפסק. וכבר הזכרתי למעלה שצאצאיהם היו נכללים מ' הילול כי היו הוא כ"ד שעות בחשיבה באורה. ואמנם למה אמר כאן ויהי המבול מ' יום בהיות כי אמר למעלה מ' יום ומ' לילה. כתב הרשב"ע שגינו כאשר היה המבול על הארץ היו המים כ"ד רבים מ' יום עד שנשאו את התיבה וזה אורח כי עד מ' יום לא זזה התיבה ממקומה. ואם כן למה אמר עוד שלמעלה כוונה תורה בלבד להסיר את המים הנשמים כל מ' יום וכל מ' יום מבלי הפסק ונחרכו מאלו נדקדוקים על הארץ כי לענין הנשם לבד אמרו אבל כאן אמר ויהי המבול מ' יום על הארץ שהוא הכולל המים העליונים והתחתונים וזה הכתוב א"כ להודיע שכלל הנשם היו מי התהום רוחמים ועלים כל מ' יום והותרה השאלה ה' ואמנם מאין באו כל המימות ההם שהחריבו כל העולם. ראוי שג' בו ענין מהפסק כי פעולת ההשגחה האלוהית חמיר יהיו ע"כ בזה אמצעים והוא שבעבור הקור שג' על הארץ בנסת רוב העננים המונעים מהתפשט חום השמש בה נגמם החום בצפן הארץ ויתחממו המימות ויורחחו כמו שיקרה בימי הבית כי המים שחת הארץ הם חמים ובגורת השם שג' ונשמתו שהם העקר נתדקדקו המים ונחרכו מאלו נדקדוקים עד שנמקו שהיו הם נכבשים תחת הארץ יאלו ונתפשטו עליה וכל זה נאמר (בראשית ז' י"א) ובקעו כל מעיינות הים רבה שהוא רמז לרוב המים היוצאים מתחת הארץ ואחשוב שזה כוונת רש"י (בסדרין פ' חלק) באמרם ברוחמים נדונו שהמים שהיו תחת הארץ נתחממו ונעשו רוחמים וזה נתדקדקו מאלו וזה היה פכת התרומם מלמעלה. ועם זה ההתחברו הסבה השנית והיא שיסוד האויר נתהפך כלו למים ובה נתרכו הנשמים הרבה מאד ועליו אמר וארוכות השמים נפתחו שהיה האויר מתהפך למים כל אותם ארבעים יום והנה התבאר שני סבות האלה בפרשה כי באמרו וירבו המים וישאו את התיבה ותרם מעל הארץ כיון אל המים העליונים היוצאים בשמים והיו כ"כ רבים שהרימו את התיבה מעל הארץ. ואמרו עוד וירבו המים ויגברו מאלו על הארץ כיון אל המים התחתונים שנמקו שהיו נכבשים תחת הארץ אז בגורת השם גברו ועלו עליה מפני רבויים ואז הלכה התיבה מפה ומפה. ומהו חדע מזה הנדבא באמת בתנודת המים על הארץ שאינו כמו שחשב רש"י שנהפכו האויר והארץ למים כי זה יקרא ההפכות לא תנודת. והנה תראה שההתנודת חמיר יותר מ' יום אל המים התחתונים כי בזה נכבשים ונגנעים תחת הארץ כאשר יאלו ועלו עליה ויכסו יאמר שגברו המים על הארץ לכבשה ולא חזר בנשם לשון גבורה. ואחרי שנתן שני גבולים האלה במים נח עוד גבול שלישי והוא אמרו והמים גברו מאלו על הארץ ויכסו כל ההרים הגבוהים רש"י שלא די שגברו המים התחתונים בעולם על הארץ היסרה ויכסו אבל גם ההרים היותר גבוהים שחת השמים כבו אותם. וחכמי האומות כתבו שההרים הגבוהים שזכרה התורה כאן הם ההרים הגבוהים אשר בארמיניא"ה. ונתן עוד גבול רביעי והוא אמרו חמש עשרה אמה מלמעלה גברו המים רש"י שהיו המים גברו מופלא כ"כ שלא די שהיו מכסים כל ההרים הגבוהים אבל גם למעלה מהם עלו וגברו מ"ו אמות. ולהיות זה רבוי מופלא אמר בו הכתוב מאלו מאלו. וזה מה שמאמר מרובי המים היוצאים מלמעלה והעולים למעלה באמרו ויגעו כל בשר וגו'. ולפי שהיה זה מאמר כללי פרט בו כל אשר נשמת רוח חיים באפו וגו'. ואמנם אמרו עוד וימה את כל היקום. וימה מן הארץ. נללו המפרשים לתת טעם בהפסל הזה והמופתר שבהם שלא נשאר רובם מפני ארצי המבול. וכדי לטהר את פהרך נר השם שימחו כלם בתוך המים. ולי נראה שלא אמר וימה את כל היקום על הב"ח בלבד אבל גם על כל שאר העושים שהם בהם קיום והחינוך כאלו האמרים העושים הרמים והנשאים וכן הבהים והממלכים וכן מכללי לאן ובקר וקני העופות כל דבר גדול או קטן שהיה בו קיום והחינוך וזה הכל נהרס ונמחה באופן שלא נשאר ממנו רובם כלל כמ"ס חז"ל (ב"ר כ"ח א') אצטרוצילין של ריחים נמוחו ודרשו עליו אבנים שחקו מים. והנה ע"כ כלו נאמר וימה את כל היקום וימה מן הארץ עד שלא נשאר מכל הדברים שהיו מלאים בארץ חיים וצלתי חיים רק נח ואשר אתו התיבה כי הם והתיבה נשאר בלבד. ואמנם באמרו עוד ויגברו המים על הארץ חמשים ומאת יום. ע"כ בפירושה לפי דעתי המפרשים שני טעיות גדולות. הא' שחשבו שהיו הק"י יום אחרי הארבעים יום מהמבול וירידות הגשמים. ואין הדבר כן כי הנה לא אמר הכתוב ויגברו עוד המים על הארץ חמשים ומאת יום אבל אמר בלבד ויגברו המים לפי שנאמר הק"י יום נכללו המים ימי הנשם. ואין לא כי הנה ביום הא' מהמבול נבקעו כל מעיינות תהום רבה וארוכות השמים נפתחו ומהיום ההוא החל תנודת המים והכתוב מעיד שגברו המים הק"י יום א"כ בהכרח נסג יוכלו מ' ימי הנשם והתנודות. וכבר הסכים בזה הרמב"ן בסוג דעמו ומכבר החידשים שיעד עליו כמו שיתבאר. והטעות הב' הוא שחשבו שהתנודת המים התנודת המים חמיר מבלי הפסק כלל כי לרובי גדול נשאו לשון גבורה וכמו שכתב הרמב"ן. ואין הענין כן לדעתי אלא שכל אותם הק"י יום היו גזרים המים על הארץ בהיותם מכסים אותה כי זהו התנודת באמת בהפך ההק שם הקב"ה בהגלות היבשה כי בגבורה היא ההתקוממות על המגדל ובהיותו הלוותמים איש באחי ידבקו הנה כאשר יבשו את חברו תחזיו וימשלו בו נאמר שגבר עליו. וכן בענין ויגברו המים כי אין ספק שאחרי עובר המ' יום מתחילין לחסור ובסוף המ' יום היו יותר גדולים על הארץ כמות רב מהיום שנשאלו ק"י יום. וכן הוא אמר ויהי המבול מ' יום על הארץ ויגברו המים וירבו מאלו על הארץ ויסמים גברו מאלו וגו' חמש עשרה אמה וגו' שכל זה ארבעים היום נעשה ובהם נדונו וכמ"ס חז"ל (בראשית ז' כ') שהיה דים כחשפט יצירה הולד ולמה א"כ יעמדו המים א"כ ק"י יום אחרים בגבורה בלא טורח בלא אלא שהא"י הוא שהם יום היה תנודת המים בשעלו מ"ו אמה על ההרים הגבוהים לסטוף את כל אשר בחרבה. ומיד התחילו לחסור מעט מעט כפי טבעם עם היות שעד תשלוש הק"י יום תמיד היו מכסים הארץ וגזרים עליה גזרים או צמטום

ולא היה שום דבר לנוח על הארץ בכבת המים שעליה עד עובר היום ההוא. וזה אמתת הענין הזה ובו יתבאר ענין החידשים כמו שיתבאר ועם מה שפירשתי בזה הותרו השאלות ה' והח' :

ח (א) ויזכור אלהים את נח וגו' עד פרשת לא מן התיבה. ספר הכתוב שאחרי ק"י יום זכר אלהים את נח ואח כל אשר אתו ובנותיו יא' לתת להם שם ובארית ויעבר אלהים רוח על הארץ ליבש אותה וישבו המים ר"ל נחמו משפחתם וזחוקם. וכמו שזכר הכתוב גבולי תנודת המים כן זכר גבולי הפרנס מתחלה ועד סוף. כי הנה אמר בראשונה ויסכרו מעיינות תהום ואריכות השמים ויכלא הנשם וגו'. וסיה זה כלו בסוף המ' יום כי כמו שכתבתי נבקעו ונפתחו כך בסוף נסכרו ומשם ואילך וישבו המים מעל הארץ הליך ושוב ר"ל וישבו מהארץ אל התהום כאשר בראשונה. ואמרו ויחברו המים מקף ק"י יום. אין הכוונה שמתו יום התחילו לחסור מנחמ' הרב כמו שחשבו המפרשים כי כבר היה יותר מנחמ' יום שהתחילו לחסור אבל ענין הכתוב הוא שמקף הק"י יום חסרו המים כ"כ עד שנהה התיבה בחדש השביעי ב"ל לחדש על הרי אררט ובזה היה גבול רב מהחסרון לא מהתחלתו. והנה המבול התחיל בחדש השני שהוא מרחשון ב"ל לחדש ותנח התיבה ב"ל לחדש ה' שהוא ניסן הרי ביניהם ה' חדשים שלמים שהם הק"י יום שזכרה התורה. וזה ממה שזכרה התורה מבואר אמתת מה שפירשתי שבו המ' יום נכללים בק"י יום שעתהם נשלמו ה' חדשים מיום שהתחיל המבול עד יום שנהה התיבה שהם בסוף הק"י יום. ויהי' לפי זה החדש ה' לתחלת השנה כמו החדש השני שזכר בתחלת הפרשה. עוד נהנה התורה גבול אחר לחסרון המים באמרו (בראשית ח' ה') והמים היו הלך וחסור עד החדש השביעי שהוא חמון שאז נראו ראשי ההרים ששם היות שנהה התיבה על הרי אררט בחדש ה' ולא יכלה להתנוטע עוד למעוט המים הנה עדין לא נגלו ראשי ההרים כי תמיד היו מכוסים ממים עד החדש השביעי באחד לחדש שאז נראו ראשי ההרים וזה נכון שנפרס אותם על ההרים הגבוהים או על הרי אררט עולם ששם היות שהתיבה נחה על א' מהם לא נראו ראשי ההרים ההם. ונס החדש ההוא נקרא עשירי בערך תחלת השנה כמו השני והנ' שזכר מבלי חלוק כללי א"כ באו שמות החדשים האלה כלם נמנים בסדר ראוי ובסוף. והותרה עם זה השאלה ה'. וזכר הכתוב שכאשר ראה נח ראשי ההרים אז פתח את חלון התיבה והוא האויר ששם לאור ושלח בו את העורב. ואלו חשבו בזה הכתוב היה להודיענו שאז פתח את חלון התיבה ולא קודם לכן כי הוא מאוחר חלון ראשי ההרים. אבל אמר הכתוב שאז פתח נח את החלון ההוא כדי להוציא את הטורב ואולי שהיה באותו חלון אבן מאויר בענין הוכחות ההנהגה אלליו לשום בתלונות שבו די להכנס האור לבית ולראות מהבית לחין והוא סתום אין יוצא ואין בא. וכבר חלקו בב"ר על ענין האויר אם היה חלון או אבן פונה ומאירה וכפי האמת שניהם נכחו נכונה שהיה שם חלון וראה שם נח שהיה מבלי פתיחה אבל הוצרך לפתחו כדי לשלח ולהוציא בו את העורב. והנה לא אמר הכתוב ששלח את העורב לראות חלון המים לפי שלא שלחו לזה התכלית אלא לראות אם נשארו בתים מגדלים וארמונות כי שם יקנן העורב והוא מלא כל הארץ חדישים אין בית ולא קיום שום דבר בעולם לקנן בו חור כנוד התיבה והיה יוצא ובש עד יובשת המים מעל הארץ כי תמיד היה קרוב לתיבה עד שאל נח ממנה. הנה א"כ לא נשאר העורב מחין לפי שלא מלא מנוח אשר יסב לו. וכבר אמרו מטעם הטורב שדירחו אלא בני אדם ולא נכנס לתיבה לפי שהטורב כפי מה שרש"י (בסדרין ק"ח) תחבר לבת זינו בחיבה וכבר כתבו הטבעיים וזכרוהו חז"ל שבי הטורב כשילדו יוצאים לבנים והטורב חושב מפני זה שאינם בניו ויכר מהם ולא יבקש ולא יהן להם מזון ושכל זה נאמר לבני עורב אשר יקראו. ואמר (איוב ל"ט ג') מי הכין לעורב ידיו. הנה מפני זה לא חזר העורב אל התיבה ולא נהאחך נח ללקחו מפני שלא נתקרב אל התיבה אבל היה הלך תמיד בציבה. אמנם היונה שלחה נח לראות חלון המים לפי שהיה תחת על קודם לכן חזר כנוד התיבה והיה יוצא ובש עד יובשת המים ראשי ההרים הגבוהים כיון שאין חילן שם לכן בפעם הראשונה לא מלאה היונה מנוח לכך דגלה ובה אל התיבה כיונה פותה אין לב שמהענין ומרוב לא חוכל לשבת על פני המים ומפני רכותה הוצרך נח ללקחה ויבא אותה אל התיבה. אבל העורב להיותו מקשיי בהכרח חזק ההיים ארוך הימים הניחו ללכת מפה אל פה כראונו. ומאשר אמר הכתוב ויחל עוד שבעת ימים אחרים למדנו שכן שלוחות העורב לשליחות היונה בראשונה עברו שבעה ימים כי לכן נאמר בפעם השנית שבעת ימים אחרים. הנה נתבאר מזה למה שלח נח בראשונה את העורב ולמה נאמר בו לראות חלון המים שהוא לפי שלא שלח אותו אלא לראות אם נשארו הערים מאין יסב ובהם מאין אדם ששם יקנן הטורב ולמה זה לא חזר אל התיבה והותרה השאלה ה'. והנה היונה בפעם הראשונה כאשר לא רצאה לה חילן ולא עזב למנוחותיה ולא בית ופנת נח לשבת בה שהוא המנוח לכך דגלה שנה אל התיבה והנה עלי זית טרף צפיה כאומר שני דברים בקשרי המדור והמזון ומלאחי המזון רע ומר והמדור איננו לכן שנה אל התיבה. ודבריהם ז"ל הלכו בדבר בב"ר (פרשה ל"ז) מהיכן הביאה מהם אמרו מהר המבשה הביאה בלא ירדו נשמים על ארץ ישראל וכמו שכתוב בדברי יחזקאל הנביא בן אדם אמר לה את ארץ לא מעושרה היא ולא גשמה ביום זעם. וכך אמרו בפדקי ר' אליעזר ארץ ישראל לא ירדו עליה מי המבול מן השמים אלא נתגלגלו מן הארצות ונכנסו בתוכם. ר' ברי אמר נפתחו לה שער נן עדן והביאה וב' הדעות האלו בלתי מספיקים. אם הא' לפי שאף שגורם שלא ירדו גשמי המבול בארץ ישראל אין ספק שגורב המימות שנתגלגלו עליה משאר ארצות היו נעקרים ונשברים האילנות. ואמנם מן עדן הוא דרך דרש ולכן הנראה לי מדרך הפסק שמעת שגראו ראשי ההרים נמלאו שמה ענפי זית הרבה שהיו צפים על פני המים ונשיבו ראשי ההרים ביותם שם הארץ להם

בלתי

נאמין לדברי היונים שמלפני השמש באור הלח יחלף הקשת כי ככלי המים כשימינו
 נגד השמש יתחדש כמראה הקשת וכאשר נסתכל עוד בלשון הכתוב נבין שהשני
 כך כי אמר את קשתי נתיני בעני ולא אמר אתן ומלת קשתי חורה שכבר היה לו
 קשת וכו'. והיה דעת הרב בזה שלא נחמד שם דבר אבל שלקח השם לאות ענין
 הקשת שכבר היה מתחלת הכרירה ושהוא כמו עד הנה היה ועתה המלצה וטעם
 הכבדות אשר היו לעדה וכן הוא דעת הנאון רבנו סעדיה וכבר הרחיבו הראב"ה
 וראוי להרחיקו כי הנה הבדית והאות שנתן עליו בכל מקום א"ל שיהיה כי אם
 בהתחדש שם דבר יהיה משם והלאה לאות ומה שהיה כבר היה ואין יהיה אות.
 ואמנם העדים שהביא הרב לנגד זה הם יעמדו נגדו לפי שהנל והמלצה או נעשה
 לשמחה להיותה אות בדבר וכן השבט כבדות שהציב לבדנה להיוות לאות ועד כי
 מבלי חדש דבר מה א"ל שיטול שם אות ואין לא יהיה הקשת כן :

השאלה הטי' כי לפי דרך הכתובים לא היה זה נכון ולא בטוח כי אחרי שפעמו
 הוא לזכור דבר אחת ונשבעה הנה הים מחוייב שיראה הקשת
 בעתו בזמן שיהיה העולם ירא והרד יוכר מהמבול אמנם מהידוע הוא שהקשת
 אין ענינו להראות רק בזמנים שבו חלש בעושים שלא יהיה מבול על הארץ לפי
 שבהיות עין על קצת הארץ ועל קצתה יורה השמש שאז נראה הקשת כמו שביארו
 הפלוסופים א"ל שיהיה גשם שופך ומבול אבל על חלקה אחת ימסיר ועל חלקה
 אחת לא ימסיר אבל כשיחזקו כל השמים עננים א"ל שלא יראה שם קשת כלל
 בהלכות שמים קדרות ועל כל הארץ השכון עננה ואז יראה בהמיר ארץ וליחותיה
 לא ראויה שהיא הקשת כי הנה לא יראה בהיות העננים כוללים על כל הארץ ומה
 יועיל אם כן האות הבלתי נראה ומהו הבדית וההבטחה הזו :

השאלה הי"ו באמרו וראיתם לזכור צרות עולם והוא כי חילול לאל שישפוך אל
 ביומן שזכרנו שם דבר כי אין שבהם לפני כפי כבודו והכתוב הזה
 מורה כאלו לא היה האות הזה אלא תקון מפני הכבדה שלא תפול בדבר המובטח.
 ויקשה עם זה הכפל הנמנע בענין הקשת שאמר את קשתי נתיני בעני ונראה
 הקשת בעני והיתה הקשת בעני ולפי האמת כה שלשום אחד הוא ופסוק והיתה
 הקשת הוא היותר מוכפל ובלתי נרדף :

השאלה הי"ז באמרו בסוף הפרשה ויאמר אליהם אל נח זאת אות הברית כי אם
 אמר זה על אות הקשת כבר נזכר ונאמר למעלה זאת אות הברית
 ומה צורך בהכנות הים ואם אמרו על אות אחד ומה הוא מי יתן לו הכתוב
 לא זכר אחר זה דבר מי שפירש שאל' זה לפי שבראה לו הקב"ה את הקשת
 באצבע אבל נ"כ נובל לדרוש זה ממה שאמר למעלה זאת אות הברית ומה הועיל
 הכפל הזה א"ל. אלה הן השאלות היופלות בספור הזה והנני מפרש הפסוקים
 באופן יותר נכונה :

יידבר אליהם אל נח אל מן ההייד וגו'. עד ויבצר אליהם את נח. ספר
 הכתוב ששם היות שראה נח אחרי שהסיר את מכסה התיבה שהניחו הים
 מעל הארץ ונפארה יבשה כפי טבעה הנה א"ל לא יא' ממנה לא הוא ולא אחר
 מכל אשר אחר תבינה עד שאיוו השם אל מן התיבה כי כמו שקדמו לנו לבא זה
 כך צוהו לאת ממנה. והוא שנה היה ראשון לבאים לתיבה ואחריו כל אשר ימשיך
 והב"ה נ"כ אחריהם. וכמה היה בתיבה הוא ראשון ובניו אחריו ובכ"ה אחריהם
 וח"ל אמרו שהותר להם בתיבה השמיה המפה והוא כמו שכתב הר"ן שאל' בנ"י
 אתה ואשתך ובניך ובניך מעורבים ואח"כ עם הנשים ולא כבוד הכניסה
 לתיבה להסיר להם השמשים אחרי זאת משם האמנם לפי שהיתה מחשבת נח ובניו
 שלא להזדווג עוד עם נשותיהם מיראתם שילדי לבסלה וימותו במבול אחר לכן יאלו
 כמו שכתבו נח ובניו בפני עולם והנשים בפני עולם ולא כמו שזו אים ואשתי
 וספר הכתוב שהב"ה יאלו למשפחותיהם ואין פירושם שפרו ורבו בתיבה ולא שאלו
 אים ואשתי כלם חיים כדברי המפרשים כי אם להודיע שלא נחזקו אלו ואלו
 בתיבהם אבל יאלו למשפחותיהם משפחה ומשפחה ומין ומין בפני עולם. ונח כשיאל
 וראה את העולם חרב וסגמולו השם דרמיו וסגמולו הסדיו בהלכות בנה מנחה והעלה
 עליו עולה מכל הבמה העטורה ומכל העוף הטהור והייתם בזה היותר
 משוחזכים כפי טבעם ונכון הוא שמרע"ה בזהב את החורה קראם כן טהורים אבל
 נח לא נחר בזה כי אם בהיותם יותר מוצהרים בטבעם והיה תכלית הקרבן ההוא
 להודות לה' על כל אשר עשה עמם להפליא. כאומר ממך הכל ומשלך יתנו לך.
 ואמנם אמרו וירח ה' את ריח הנהות ויאמר ה' אל לבו אינו המון ומדובק שאלו
 הריח את ריח הנהות אמר כן ובעצבור הקרבן התעורר לעשות אותו נדר שלא
 יבא מבול עוד לעולם. אבל וירח ה' את ריח הנהות הוא תשלוס בספור ענין
 הקרבן שזכר כלומר שהריח ה' ריח ניחח קרבן נח וקבלו בראון ויעתר לו האללים.
 ואחר זה צוהר ענין אחר בפני עולם שמה שהחיל ויאמר ה' אל לבו כי אוסף
 עוד לקבל וכמ"ל ח"ל כל המתפחה ביינו של חזקו וכו'. הוא דרך צוהר ומליצה
 לא כפי פשט הכתובים כי הנה לא עשה ית' ההפכה שלא יבא מבול לא בזמנו
 של נח ולא בעבור קרבנו וכמו שיבאר והותרה בזה השאלה הא'. וענין הכתוב
 הזה יש לי לפרשו בזה מ' פנים. הא' שבאשר ראה ית' המנחה ההוא שהיה
 מנחה אדמה והב"ה שהעלה עליו נח קרבן רחם השם על האדמה ועל הב"ה בגלל
 ואמר בלבו שהוא רמו לחכמתו העליונה שהנה בענין המבול קבלה הארץ בעממה
 השחתה גדולה וכמ"ל ח"ל (ב"ר כ"ה) שאף הארץ נ' טפחים של מחרישה נימחו
 וקבלו נ"כ השחתה רבה הב"ה שמתו במבול ולכן נח כאשר שפך את רוחו לפני
 ה' ומנחו רחם הקב"ה על הארץ ועל כל הב"ה והסכים בלבו ונעלה העליונה לגבות
 את חובו כשיחשלו לפניו בני אדם בדרך אחרת העושים. וימנע מעש כפי חשאתם
 לא בדרך כלית כלאשר עשה במבול ורואו אמרו ויאמר ה' אל לבו ודברה חורה
 כלשון בני אדם כי כמו שבני אדם גם בני אים במחשבותיהם ועמם יסכימו בלבם
 לעשות דבר וזאת דבר כן הקב"ה נתישן בלבו ונעממו וכמ"ל ח"ל בענין הכרירה

נמי נמלך בלבו נמלך. והיה עממו והסכמתו לא אוסף לקבל עוד את האדמה
 בעבור האדם כמו שהיה בענין המבול שנמחה ונחרבה ונתקלה בפירותיה בעבורו
 לפי שאר לב האדם רע מנעוריו ר"ל מתחלת בריאתו כי הוא הופא מפאת חמרו
 ואם על כל דבר שפע אפקוד טובה במי המבול על הארץ שפקדתי עמה הנה יאמר
 להבין בכל שנה ונס נדי חשך מרששו מבול על הארץ שפחתה ואם יאמר אומר
 שאין בזה פסול לפי שאין הארץ מרששת בהשחתה כי היא נשט מת ומה נאמר בב"ה
 שהם מרגישים באתר סימנותו על לא חמם בכפם ואין ראוי להכות את כל מי
 באשר עשיתי בפעם הזאת ולכן היותר טוב הוא לפקוד טוהותיהם קימעת קימעת
 בדרכים אחרים מהשונם כדי שלא יתחייבו כלית כוללת כדור המבול על כן אפקוד
 עליהם את כל טוהותיהם אם בורע ואם בקציר שיחבטלו ועל חלקה אמצעי ועל
 חלקה לא אמצעי וכן בחום ובקור בהתעוררות יותר מדלי ובקיץ ובחורף
 וביציאת התקופות מנובול העצמי עוד יוספו סרה ויחזקו קדחות ומנפות
 וחללים רעים ונאמנים וכן יום ולילה לא יבטחו שהוא רמו למקרים המתחדשים
 מדבר האפל יחלף מקצת יבד צהרים שהדברים האלה כלם לא יבטחו
 והם שלוחי השחת' להקדם מהמיוזי ה'. הנה התבאר מזה שלא אמר בדרך
 שבעבור היות יר לב האדם רע מנעוריו יפלו לטוב ולא שיכפר לני שיחטא לו.
 אלא שיטעמו באופן אחר מבלי שיביא מבול על הארץ. והוא האופן הא' בפירוש
 הפסוקים האלה והותרו אלהיהם כי לא אמר אל לבו להודיעו שהעליונה והשחתו
 ולא אמר לא אוסף לקבל עוד ושיכפר בעד חטאתם אלא שיטעמו באופן אחר כי
 בראשונה כשראה כי רבה רעת האדם בארץ וכל יר מחשבות לבו רק רע כל היום
 היה ראוי למחותו מעל פני האדמה לפי שלא נעממו מעט מעט ונעשה החוב גדול
 מאד אבל מבין ואין היתה העלה כנונה לגבות את חובם מעט מעט בעבוריו
 ובזקוקיו כיון שיר לב האדם רע מנעוריו וזה לא יתחייבו כלית המבול הכולל וכן
 התבאר שאין כפל באמרו לא אוסף עוד להכות את כל מי שזיון לשתי חרפות
 שנמשכו במבול שם קללת הארץ בעממה ומחיה ומיתת הב"ה. ושפסוק עוד כל
 ימי הארץ בא לזכר להודיע אופני העושים האחרים שיטעמו בזה. והאופן הב'
 מהפ' הוא שהנה קרה לעולם בכללו כמו שיקרה לאדם הפרטי ימן היה העולם כלו
 כאדם אחד עד שנקרא האדם יחיד קמן והעולם עולם גדול ולכן היו ימי שטחית
 בזה שבעים שנה כנגד שבעה ימי בראשית ומה שקבלו ח"ל ביהא אלפי שני היו
 עמלם וחד חרב. והנה האדם הפרטי יודע מעניני השטור בראשון שנימיו וגם
 רוב השני הם שנות הבהלה מבלי ידענה שכלית כי כלם יעברו כשעשועו הנולד
 וסילדות ונשתחו בעבור אשר א"ל להמלט מעם בחתלת ימיו אבל משם ואילך
 הנה השכל הולך ומתחזק ואח"כ משתנה בעממו ונשכך לאיש אחר ויבוס מחרפת
 נעוריו. וכן היה באמת בעולם הכללי כי הנה האלף הראשון ורוב האלף השני
 היה נעור וריק מחוסר השכל וכן קראום ח"ל שני אלפים תהו ולחשורן האנשים
 בהם נתיחיו בהלית המבול והשתחו. אמנם אח"כ בהשכך הזמן נוסח עלומיו
 יסכת וינער בו שכלית בלי ספק באופן שלא יפגע עוד בבראשונה וזה ענין הבדית
 שכתב השם לנלתי הביא עוד מבול על הארץ כי לא היה זה דרך חסד בזכות נח
 אלא בדרך ספור העתירו כי בראשונה כשראה ית' כי רבה רעת האדם בארץ
 וכל יר מחשבות לבו רק רע כל היום אמר אמתה את הארץ ר"ל אשחית ואמחה
 כל הדור ה' הליחות מישחת בכללו ולא יאלה לכל דבר אבל אחרי ענין המבול
 שער הקב"ה בחכמתו ואמר אין צורך לקבל עוד את האדמה בעבור האדם במבול
 אחר לפי שזה טבעה היה בסבת נעורו העולם והשתחו. ובלי ספק לא יסחיתו
 בני אדם עוד השחתה כוללת כיון לכל המין אם מזה העושה הגדול בראו מהמבול
 ויסיחו כל בני העולם אליו לב יאל יבזבו לבסלה ואם לפי שמבאן והלאה יהיו הדורות
 והמשפחות מסתפפות מג' ראשים שם וחס ויפת אשר משפעת שימאל ביניהם
 תמיד התהפחות והערר הסכמה על ענין אחד אם טוב ואם רע ולזה יהיה צלתי
 כאשר שיכנימו כלם על דעת השחתה כוללת ומשפחת כמו שפעו אנשי המבול ולכן
 לא יתחייבו הפסד כללי כמורה. הנה מתאר שדברך בזה היותר נגדה הטהור אמר לא
 אוסף לקבל עוד את האדמה בעבור האדם כי הנה מה שער במבול הים מפני
 שיר לב האדם רע מנעוריו ר"ל מנעוריו בעולם והשתחו ומניו ולכן לא אוסף
 להכות את כל מי באשר עשיתי כי נעורו העולם והשתחו כבר נעורו ולא יהיה
 אחר זה יר לב האדם רע בעולם כאשר היה בראשונה ולפי שהיה הידועה הזאת
 מהעתידי מיוחדת אליו יתברך כמאמר הכביא עקוב הלב מכל ואנוש הוא מי ידענו
 אנו ה' חוקר לב ובוחן כליות לכן יחס הכתוב זה אל לבו ואמר ויאמר ה' אל
 לבו ואפשר עוד אצלי לפרש ויאמר ה' לבו על הדרך שפירשתי ויתעצב אל לבו
 בסדר הראשית שלא אמר אל לבו כנגד. הקדוש ברוך הוא אלא כנגד האדם
 ויאמר הכתוב בזה ויאמר ה' אל לבו ועל לבו של אדם כי עם היות שלא
 נזכר שם אדם בספק הזה הנה הדברים עליו היו יעד שאמר השם על לבו
 של אדם שלא יעריך לקבל עוד את האדמה בעבור שיר אותו לב של אדם היה
 עד עתה רע מפאת נעוריו כמו שפירשתי ולא יהיה כן אחר זה. ואמרו עוד כל
 ימי הארץ וגו' הוא להודיע שנמשכו נשתנו סדרי בראשית ולא היה הרים וקציר
 ולא הבדל חום וקור וקיץ וחורף כי לא נראה השמש על הארץ וגם לא היה שם
 הבדל יום ולילה כי יאכלו חסך ונלמות תשכון עליו עננה. אבל מבין והלאה לא
 יהיה כן כי עוד כל ימי הארץ יהיו עליה זרע וקציר וקור וחום וקיץ וחורף ויום
 ולילה לא יבטחו להיוות דברים כוללים למין ולא יעשו עוד המין כלו בטובם כולל
 וכן דרשו ח"ל ויום ולילה לא יבטחו בכלל שבתו במי המבול שלא שמשו המולות
 הנה התבאר בזה האופן נ' פסוקים אלו והותרו בכל א' מהדברים האלה שיה
 וג' וד' וז' ודוק ותבטח. ובטחכת שבעות (דף ל"ו) דרשו שבכל לא אוסף עוד
 להכות את כל מי הוא לשבועה ושעליו נאמר אשר נשבעתי מעבור מי נח עוד על
 הארץ ולא מלינו בו שבעה אלא זו שכלל דבריו הוא שבעה ומבין לקחו רש"י :

יבדך

אלהים את נח ואת בניו וגו'. עד ויאמר אלהים אל נח ואל בניו. אין ספק שנה ובניו נאלחם מן התיבה היו משתוממים ומתאבלים על העבר יראים ופחדים מהעתידי וזה מהדברים ד'. הא' שהיו מתאבלים על מיתת קרוביהם ואובדניהם כל אנשי סודם שספו תמו מן בלעות המבול והיו נח ובניו יחידים וסוממים בקרב הארץ. והב' שהיו יראים ופחדים מן החיות הטורפות שבהיותם בקבוץ ידעו כנראה כי תבא חיה כמו ארבע יסיו מתקבלים אנשים רבים להרגה אבל עתה בהיותם יחידים היו מעתידים לכל מקרה ופגע. והג' שהיו מתאבלים באמרם מה נאכל כי אין לנו פרי עץ שנתן למאכל לאדם הראשון וגם לא פרי האדמה לאכול ממנו ואם נקוה עד שנתן מיני זמחים ואילנות לאכול מפריהם הלא ירבו הימים והחדשים ואולי שנה קודם שיעשו פרי ובין כך ובין כך מה נאכל הלא נמות ברעב כדומן על פני האדמה וטובים היו חללי המבול מן חללי רעב. והד' שהיו יראים פן יפול קטטה ומדנים בין אחים ויכרנו זה את זה כמו שפשה קין להבל ויחבדו מעל פני האדמה ודמם אין מבקש כי אין איש בארץ וזולתם ולית דין ולית דיין ומפני ד' מחשבות אלו היו קאים בחייהם ובליתי הפנים להדיוג לנשותיהם כדי שלא יולדו לבהלה וכמ"ס חז"ל אמר לו הקב"ה לנח לא מן התיבה ולא קבל עליו אמר אלא ואחיה פרה ורבה למארה ובאשר ראה ית' שהיו משתוממים לעבר נבטלים לעתיד על פי הד' דברים האלה דבר על לבם ובדך אותם בדברים מיוחדים לכל אחד מהמחשבות אשר היו בלבותם וכנגד הא' שהוא מהפחד הקרובים והאובדים שמתו להם במבול אמר להם פרו ורבו ונולאו את הארץ כלומר אתם תעשו קרובים ואחיהם מהיואלים מתלוצצים שהם יהיו יותר נאמנים בזהבם מהאנשים היראים ונאלו אמר אני אתן לכם כח רב צפרים ורבים באופן שהמלא הארץ מזרעכם מהרה. וכנגד המחשבה הב' מפחדם מהחיות הטורפות אמר ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ ועל כל עוף השמים כי הנורה האנושית יש לה פגוע ממנה ושולטנות על כל מיני החיים וכמאמרם וז' חינוך בן יומנו חי אינו נריך לשמרו מן העכברים ומן החולדה עוג מלך הבשן מה צריך לשמרו מן העכברים ומן החולדה כי מעלת הנורה האנושית נכרת וטבעה לכל ואמר נכנס נכנס כעבר קנו מן התיבה קין ההכנעה והכנעם לפניהם והתמידו תמיד עליה. וכנגד המחשבה הב' מהפחד המזומות אמר כל דמש אשר הוא חי לכם יהיה לאכלה כאומר אם אין לכם פרי לאכול קחו מהב"ה למזונותיכם והוא אמרו כירק עשב נתתי לכם את כל ר"ל שהבשר יעמוד לכם במקום הירק עשב שנתן לראשונים. הנה התבאר הסבה למה ברך השם לנח ולבניו בדברים האלה שכבר ברך בהם את אדם הראשון שהיה זה כפי המחשבות שהיו לנח ולבניו נמשכות מענין המבול והותרה בזה השאלה ה'. ולמה הרבה לנח אכילת הבשר (שבת ק"א) מה שלא הרבה לאדם הראשון שהיה זה לפי שאלה היה צנן ערן מקום העצים והפירות היותר נבחרים שהפטר כמו שאמר וימנה ה' אלהים מן האדמה כל עץ נחמד למאכל וטוב למאכל ולאכל לו מכל עץ הנה אכול האכל אבל נח ובניו כשיאכלו לא היה להם לאכול לא עשב הארץ ולא עץ פרי ואם היו מיהלים לאכול עד שירעו שדות ויפגעו כדמים ימותו ברעב היתר להם אכילת הבשר והותרה השאלה ה'. ולפי שבהרבה הב"ה לאכילתם ילמדו מדת אכזריות אשר להם אבר מן החי שהוא אכריות יותר גדול והוא אמרו אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו וכו' בנפשו חמש בנפשו עס כמו ברכו ובפרטיו בחופים ובמחולות ואמר הכתוב ובשר בהיות עס נפשו דמו לא תאכלו מהבשר ההוא והוא באמת פי' ישר אחתי והותרה השאלה הס'. וכנגד המחשבה הד' שהיו יראים מעצמם אם יהרגו אלו לאלו אמר ואף דמכם למשפחותיכם לדוש. כאומר אמנם שחשבתם מעצמכם אם ימית ויהרגו א' מכם את אחיו בלשך עשה קין להבל לביחוס יחידים בארץ אודיעם ואחיה אתכם שיהיה עושה ההורג גדול מאד כי אני את דמכם בעבור נפשתיכם שיהיו נפש יקרה אדרוש לנקום נקמתי כי לא תעבור הירגית האדם מבלי נקמה כהירגת הב"ה ולכן אמר מיר איש אחיו לרמוז אל קין והבל וא"ת ואיש אין בארץ לשיעשה משפט ברוח דעו כי הרבה פתחים למקום לנקום נקמתו. ולכן במקום שאין אדם לנקום דם הורגת מיד כל חיה אדרשנו כלומר שכל יד החיה הטורפת יהיה משפט הרועה ובמקום שיהיה אדם אדרוש על ידו דם הנרצח והוא אמרו שופך דם האדם באדם ר"ל אדם אחר דמו ישפך באופן שכל"פ ההורג יהיה נהרג אם ע"י אדם ואם ע"י פבה ונתן הסבה למה ידרוש דם האדם ולא יעשה כן בדם הב"ה הסגרים לאכילה כי בלא אלהים עשה את האדם רואה לומר ואין ראוי להשחית אלם נכבד נעשו מה שאין כן בב"ה שלא נבראו באלם. ומזה תדע שאמר בפרשה אך בשר בנפשו דמו רומז אל הכסף החיונית המרגשת שהיא הנשואה בדם ונתייחסה אל הבשר כמו שכחב בסדר אחר מות כי נפש הבשר בדם היא. אמנם אמרו בנחן אך את דמכם לנפשתיכם אדרוש הוא רמז לנפש המשתכלת והיא אשר אמר עליה כי בלאם אלהים עשה את האדם כי מפאת נפשו השכלית נברא בלאם. ולהבדיל בין נפש לנפש אמר בענין הב"ה אך בשר בנפשו דמו רואה לומר נפשו המיוחדת לו שהיא המרגשת ובאדם נאמר אך את דמכם לנפשתיכם אדרוש כלומר בסבת נפשתיכם המיוחדות לכם שהיא השכלית כי למ"ד לנפשתיכם חמש בעבור כמו וישאל דוד לשלום יואב. אמר לי אחי הוא. ואמר פרעה לבני ישראל. הנה הזבחרו פסוקים אלו והותרה השאלה ה'. והר"ן כתב מיד כל חיה אדרשנו שהם חית הטורפת חספך דם האדם השם ידרשנו לנקום נקמתו כי לא הותר לחיה בשר האדם כמו שהותר לו בבהמה וענין זה הוא שהשניע הקטן פגע לכל חיה הטורפת אדם שיחלש שבעה באופן שכל מוצאה מן החיות יסרנה לרוע ענינה. אבל אינו יודע מאין זה לרב. אמנם אמרו אחר זה ואחיה פרו ורבו שרצו בארץ ורבו בה. ענין אולי כדמות הולדה מכל הדברים כאמרו וזהה השינוי על כל מחשבותיהם ותקניה כל הענינים אין ראוי שתמנעו כמאמר מן ההולדה אבל שתדונו לנשותיהם. ואפשר עוד לפרש שהוא חזיר לענין קין והבל כלומר ומלבד מה שאמרתי לכם בעניינים מהל עצמכם לא

תהיו סבה בקטשות ומדנים בין אחים בהיותכם תמיד מחוברים במקום אחד ואחם לא תעשו כמעשה קין והבל שלחיותם מחוברים במקום אחד נמשכה בנייהם הקטשה והמריבה אבל אחם פרו ורבו ולא כמו שפשה הכל שלא הוליד שרצו בארץ ר"ל התנועעו בה מפה אל פה כל אחד לדרכו וכל א' ילח במחוזו ולא תהיה ביניהם לא קנאה ולא תחרות ותהיו רבים וגדולים בארץ ולא תהרגו איש את אחיו והותרה בזה שפירשתי בזה השאלה ה"א:

(ח) ויאמר אלהים אל נח וגו'. עד את קשתי נחתי. הנראה לי שבני נח לא נתפסו בדברי האל ובכרתיו כי אמרו עם היות שהנפשות מהב"ה שלא ימיתנו ונתן לנו אשר נאכל והוצרכו שלא יהרגו איש את אחיו מי יבטיחם שלא יבא מבול ומזון לזמן לשחית כל בשר כיון שאין איש בארץ שיעשה סוד ולא יחפא כל זמן ולכן אין ראוי שפשה ונוליד לבהלה וירק. ומפני זה הודיע מהשבות הוצרך לדבר לנח ולבניו כי עם היות הבנים בלתי מוכנים לנבואה הנה באמתות אביהם ונחמלת ה' עליהם הכינס אליה באופן שזכו כלם לשמוע דברו וזה עמם ויאמר אלהים אל נח ואל בניו כי היה זה דבור בפני עצמו מדובר ומפורש עם הקודם. והיה הדבור הקודם שהוא כבר נפסק ובא הדבור הזה מחדש לא לבניו יחד כדי להבטיחם מעבור מי המבול עוד על הארץ והותרה בזה השאלה ה"ב. ואמר אלהים ואני הנני מקים ר"ל אחרי אשר הבטחתי אתכם מהב"ה ומעצמכם הנני מבטיחכם ממני ואודיעם שקיום הצרית עמכם יהיה על ידי עולם ועל כל נפש חיה שלא יפסדו עוד בני המבול ונתן הסבה להם יכלול הב"ה צרית הזה ואמר שהיה זה מב' דברים הא' לפי שהב"ה הם תשמישו של אדם לריבוי אלו מאד ועל זה אמר (בראשית ט') אשר אתכם צפיף ובצמחה ובכל חית הארץ. והב' הוא מפני שילאו אתם מן התיבה ויהיה ראוי מפני זה שיזכו עמכם בצרית ועל זה אמר אתכם מגל יואלי התיבה כלומר מפני שהיו אתכם בתיבה ובינתיכם מנחה והנה הקיום הזה הוא ההבטחה והבטחה שזכר הנבוא אשר נשבעתי מעבור מי נח עוד על הארץ. והנה חזר שנית והקימותי את צרית אתכם להודיע שכם היותו מבטיח לכל אדם ולכן מיני הב"ה המבול הנה הקמת הצרית שהיה עם האדם לבדו כי לא ימות אלא ית' שיכרות צרית עם הב"ה הבלתי מדברים אלא עם האדם שנברא באלמו וימשיך חמנו חוטאת לכל הנליט אלו והוא אמרו והקימותי את צרית אתכם וביאר ענין הצרית באמרו לא יכרת כל בשר עוד ממי המבול. והשכלל שבו ביאר שתי ההשפחות שזכרתי למעלה שפשה המבול בב"ה ובארץ עמם ופירותיה ועל זה אמר כאן ולא יכרת כל בשר עוד ממי המבול ולא יהיה עוד מבול לשחת הארץ הנה התבאר שאין כפל בלשונות הקיום ולא צמלת אתכם והותרה בזה השאלה ה"ג. ואמנם אמר אחר זה ויאמר אלהים זאת אות הצרית ענינו אולי שנה ובניו נתפסו בדבר השם והבטחתו שלא יבא מבול עוד על הארץ ונחה ידעתם ולכן נפסק אחר דבור לא נבטו עלי אות כלל כי יודעים היו שהיה האל יתברך קיים במאמרו. אבל האל ית' חפץ למשן דקדק לתת להם ענין אמת ולכן הוא מעצמו דבר דבור אחר מענין שהוא אמרו ויאמר אלהים זאת אות הצרית כאמרו הנני נתן לכם אות על מה שהבטחתי אתכם והוא הקמת שאלחן בענין והותרה בזה השאלה ה"ד:

(יד) את קשתי נחתי בענין וגו'. עד ויהיו בני נח היולאים מן החבה. כבר ראינו קצור דברי המפרשים וחולסם בעמם אות הקשה וענינו. ולא נכחד שהר"ן הטיב לראות בענינו מכל אשר קדמוהו כי הוא כתב שהקשה פעם יתלד באויר הלח ופעם באויר הדק ושמחתלת הנריאה היה נראה הקשה אבל באויר ולא בענין כי היו אז העננים כל כך חזקים מן הערפיליות שכלו השמש לא היה יכולם להפריד בין הלוקים אלא בקושי גדול להיותם נוטים מאד אל טבע הספריות המסחך מן האד הכולה מן הארץ והיה נרשך בזה שהעננים היו מלווהי ההתכה ומפני זה ימטירו רבוי מאד מהמטר. וכפרתם הקב"ה על הארץ שנה טבע העננים והעננים אל הדקות באופן שיתרשם בהם כמראה הקשת שהוא המונה השמש השומד נגד הענן כדי שיהיו קלי ההתכה ומועטי המטר ופעל זה אמר הכתוב את קשתי נחתי בענין ויראה הקשת בענן לפי שכבר היה הקשת בעולם מתחלת הנריאה והיתה נראית באויר ומה שנתהדש בצרית הזה הוא שהתראה בענין זה דעו. וכבר קדם שנים רבות בדעת הזה אחד מחכמי האומות. האלמס יסוד דבריו הוא רעוע לפי שאם היה הקשת פעם מתחלת באויר הלח ופעם בענין שמתחלת הנריאה היתה הקשת נראית באויר ועתה אחר הנריאה תתראה בענין מי יתן ידעתי שבהראות הקשת היה אף ידע ויובד אם היה בענין זכרון צרית או אם הוא באויר הלח כפי טבעה מקודם ואין תהיה א"כ ראיתי הקשת כחם זכרון הצרית כי אולי היא באויר כמו שהיה נראת קודם המבול והכתוב אומר ויראהה הקשת בענין ר"ל שיראו הכל שהקשת זו וגמה יודע איפה הדבר הזה. וכבר חתר הר"ן להשיב על הספק הזה באמרו שהתראה הקשת באויר אינו שום דומה להתרשמותם בעין. והוא מבדוד חכמתו אין הדבר כן כי יש עין דק מהעין אחר זיתחלפו העננים בזה חלוף רבי' בפחות יותר. והאוייר הלח הוא כמו הענן הדק ואחזקו לא נראה אלא מראה הקשת ואי אפשר שנתחין אם הוא בענין דק או באויר לה כ"ש שכפי האמת האויר כפי עצמו אינו מקבל נורה הקשת אלא בזה שהוא מעורב מורכב מהאדים העולים מן הארץ והוא הוא ענין הקשת עצמו. ולכן החורג זה נתנה בזה כיצד להבדיל בין קשת האויר לקשת הענן אבל אמרה ויראהה הקשת בענין כאלו לא היה בו ספק כלל. ומפני זה נ"ל שאין הדבר כדברי הר"ן אלא שמתחלת הנריאה היו האדים העולים מן הארץ שמים וגמים מאד לחוזק הארץ ודשנותה בצריאה וכמו שאמרו ואד יעלה מן הארץ ובסקה את כל פני האדמה ר"ל שאל אחד בכמות משם היה משקה את כל פני האדמה ולרכו העבים ועבים היו העננים המהוללים מהם כל כך עבות וגסות שלא היו יכולין נאזי השמש לעבור בהם עד שלא היה מהתהרס מראה הקשת לא באויר ולא בענן ולכן

לא היה חוס השמש ונצטוו יבולין לשלם עליהם ולדקדקם ולהחזיק קצת לחוסם והיו מפני זה מעותדים להביא מזון לשלם וכאשר רחם השם על ארצו אחרי התבונה העניינים הקדומים במזון המועים את הארץ ודקדק העניינים כ"כ עד שגלווי השמש יעברו בזה ומתוך כך תהיה הקצת בעת שהאדם המקבל הארץ לאותו התבונה ולא יוכלו עוד להמסיר גשם שופך על הארץ ולא תקשה על זה מאמרם וז"ל שהקשה נבדל בין השמשות כי זהו עומד יורה על מה שפירשתי. לפי שכל הדברים שאמרו שנעשו בין השמשות לא נעשו אז בפעל אבל היו עתידין להעשות בזמניהם כמו אילו של יצחק והבאר ופי הארץ ופי הארון ואלו הדברים שזכרו שאין ספק שלא היו בפועל מתחלת הבריאה אלא בשם הקב"ה אז נח במצותיו שילמדו וימציאו למציאות כל א' בזמנו וכן היה הקשה בי לא היה בפועל בעת כי אם אחר הברית ועל זה נאמר את קשתי נחתי בשן והיתה לאות ברית וגו' להודיעו שידקדק את העניינים כ"כ שחתרם בזה תמונת השמש באמצעות נאליה. והודיעו עוד שאותה מראה הקשה הנרשמת בעת והנה נראה ליכשי הארץ כי עין בעין יראו את הקשה ויבטחו בה' שהוא זכור את בריתו והוא אמרו והיה בענין עין על הארץ וגרסתה הקשה וגו' וזכרתי וגו' והנה מראה הקשה כמו שביארתיו חנה כי אם תמונת הקשה הנרשמת בעת מפאת הנאות והנה נקראה קשה לפי שהתמונה היתה הנראה היא חצי פגולה רוסה השמש שלמעלה מן הארץ כי חלפה האחר היא למטה מן הארץ כמו שהתבאר בפענויות והיא נעשית בעין קשה נבדלים והאשר שהשמש תאר הכתוב בכלן בשם קשה כי הנה הקדמונים כלם היו קוראים לנאות השמש חנים ולשמש קשה האל לפי שהשמש יואלים הנאות ממנו כינאלת החנים הקשה הנבדל ובהם יפעל ההווה וההפסד בכל הארץ וגם בכתבי הקדש נקראו כן (חזקוני ג' י') לאור חזק יתלכו. ועל גזון השמש המזיק נאמר מחזק יתוך יומם משכים למ"ש יומם האם לא יכנה כי בגלות השמש יכנה השם בשלום כנגדו נחתי קשתי. ואפשר שעל השמש עומד אחר הנביא עריר תעור קשתך כי השמש ילה הדברים באורו ומזאת הבהינה יקרא קשה עם היות שבהינה הש"י שהוא אדוני יקרא שמש כלומר משמש ונבדל. והסתכל שגאו בענין הקשה ג' פסוקים הראשון את קשתי נחתי בעת וזו הודיע כמו שביארתיו שדקדק העניינים בפעלים עד שיכלו רוסה תמונת השמש כי זה היה ענין הברית באמת שמשם והאלה גדול והיו מקבלים העניינים הנכחיים לשם התרשמות המונות בזה וזה היה חסדו גדול בברית והוא זה שהאלה ה"י. והפסוק הב' באמרו והיה בענין עין על הארץ וגרסתה הקשה בעת וכמה מהבהמה הנה שהאמר הנה שהודיעם שאותו התרשמות הנעשה בעת יראה לעיניהם ויבטיחו הארץ זה יכנה בענין עין על הארץ ר"ל כשיחשבה הארץ הקדוש אל הארץ ויתענן שאז להיות מטבע העין יתפסע התרשמות הקשה הארץ אשר בעת אלו עד הגיעו אל הארץ ואז לקורבהו יסלם העין כי מראית הקשה הם כ"כ רוחניים ודקים שלא יתפסו בזה הראות בהיותם רחוקים מן הארץ במהח העניינים העליונים אשר בחלק הב' מהאור כי הקשה הנרש' שם לא יראה ליושבי הארץ אלא בענין עין ר"ל כשהארץ יתענן עד הגיעו לארץ שאז יתראה הקשה בכלל וישלם בו עין הדואים וכל זה כלל באמרו והיה בענין עין על הארץ וגרסתה הקשה בעת. וביאיר עוד באמרו והיה בענין עין על הארץ עין שלא יהיו עוד עניינים כוללים על כל הארץ כי אז א"א שיתרא' לנו הקשה אבל יהיה חלק מהארץ מעונן וחלק בלתי מעונן לפי שאז הנאותות בו בנכחיות העין ותתחשם בו תמונת השמש כמו שהתבאר בפענויות והוא אמרו והיה בענין עין על הארץ ר"ל שתמיד יהיה העין קשתי לא כולל וכמה היה האות הנה מתיחס לעניני בני אדם כי כמו שראה הש"י בהכמתו שמשם והלא' לא יתחפף מין האדם כלו בחטא א' כולל עם היות שיחטאו קצתם כפסוד ונבנותי' ככה יהיה נעשם קשתי בארץ וזאת ארץ בענין המער על חלקה אחת תמער ועל חלקה לא ימער עליה לא כולל ומשוחף לכל המין והוא אמרו ולא יהיה עוד המים המים המבול לשחת כל גשם. וכבר ראה' (כתובות ט"ו) שדברו ש' שמשון בן יוחאי ור' יהושע בן לוי לא נראה הקשה. ורעו בזה שיהיו מצינים על דורש ומצינים אורח מהעונם המסודר מפאת העניינים ולכן לא היו מתפסטים העניינים להראות הקשה בימייהם על הארץ לא שיכחשו היותו בעניינים העליונים הבלתי נראה. הפסוק הב' הוא אמרו והיה' הקשה בעת וראיתי' לזכור ברית עולם וענין הפסוק הזה אללי הוא לבאר ענין הקשה בהיותו בלתי נראה מיושבי הארץ והוא כאומר אע"פ שלא הראו הקשה כמו שאמרתי וגרסתה' הקשה בעת לא תחשבו מפני זה שאינו נרשמת בעת ונעדר אות הברית אין הדבר כן כי ידוע תדעו שתמיד יהיה הקשה בעת ר"ל נרשמת אותה תמונה' בעניינים העליונים השוכנים בחלק השני מהאור הנכחתי' לשמש ועם היות שלא הראו אותה כשלא יתענן העין על הארץ לראות' הנה אנכי רואה אותה והיא תמיד לנגד עיני לזכור ברית עולם ר"ל מפני זכירת הברית התמידית שברתי איתכם והוא אמרו וראיתי' לזכור ברית עולם וליחס הראי' והזכיר' לה"י דברה תורה כלשון בני אדם והכו' כלם שתמיד תהיה הקשה בעת נלוי' וגרסתה אל הפסע עם היות' בלתי נראית אללי המיד כדי שמוע ימשך קיום העול' מן המבול לעד ולא יסחור זה מ"ש הכתוב כהר' הקשה אשר יהיה בעת ביום הגשם בלבד ולא המיד כמו שפירש כי הנה הכתוב לא אמר ביום הגשם על מציאות הקשה בעת אלא על מראהו שהוא ראייתו והוא אמר יהיה שהוא חזר למרא' שה' לשון זכר ולא אמר תהיה כמו שהיה ראוי לומר על הקשה שהוא לשון נקב' ומאמרו וראיתי' הוא ביום הגשם נראה שמשית' בעת. בעת הוא תמידית ואם אמר תראה ביום הגשם ובשאר שם לא תתרא' לנו וזה תוכן הענין הזה ואמתה. ואפשר לפרש וראיתי' שהוא מקום יואל כלל אמר והראיתי' וכן פ' הרב המור' עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה עתה הודעתי ובמדרש פירשו כי יודע ה' דרך דליקים שודיע דרך דליקים לעולם כדי שילמדו מעשיהם הטובים ויהיה למ' לזכור ברית עולם במקום בעבור כמו שזכרתי למעל' וענין הפירוש כך הוא שמפני שיעד

נתינתי' הקשה בעת וזהו' נראית ויזכור הברית בא עתה לזכור שמשית' הקשה וראיתי' אינו סתם הזכרון האלהי חליל' אבל בספק שזכרון הברית לפניו המיד הוא הסבה לשתיהם הקשה וזכר' בעת והוא אמרו והיה' הקשה בעת שהוא מ"ש ית קשתי נחתי בעת וראיתי' שהוא מ"ש וגרסתה' הקשה בני הדברים ר"ל היות הקשה בעת והיות' נראית סתמה באמת הוא לזכור ברית עולם כלומר בעבור שאני לזכור ברית עולם אדקדק ואחלש העניינים כל כך באופן שתתחשם בהם תמונת השמש ויראו אותה בני עולם. ואולי שהוא ארז"ל (תנינה פ"י) במהכחל בקשה כל שלא חס על כבוד קונו ראוי הוא שלא בא לעולם כי זהו מפני שחושב כאלו הקב"ה מדבר מהקשה הנה התבאר שאין כפל בפסוקים האל' והוא זה שהאלה ה"י וז"ל. ואמנם אמרו בסוף הדברים ויאמר אלהים אל נח זאת אות הברית נלאו המפרשים לתת בו טעם. ונראה לי לפרש בא' מב' פנים הא' אמר הקב"ה לנח זאת אות הברית אשר הקימותי הוא בני ובניו כל אשר אשר על הארץ ר"ל לכללות המין שלא יבא עליהם עוד להם בכלל אבל אינו לארץ פרטית או מחו פרטי שגבר בחטא ארץ פרטית ימער על רשעים פחים. והאופן הב' הוא שהדבור הראשון אמר השם לנח ולבניו מקיום הברית והבהפחה והם נתפסו בו כמו שפירשתי. ולכן לא בא אלהים הנבואה עוד כי לא היו מוכנים אליה. והאל ית' נתן זאת הקשה בדבור נפרד בפני עמו אל נח בלבד כי הוא היה המוכן לקבל הנבואה פעם אחר פעם לא בניו. ולפי שלמעלה אמר ויאמר אלהים זאת אות הברית ולא פירשה התורה למי נאמר אותו דבור אם לנח ובניו בראשון ואם לנח לבדו כי לא חששה התורה כ"א לספר ענין האות לכן אחרי חתימת הדברים וענין האות הודיע הכתוב הנה שאותו הדבור מאות הקשה נאמר לנח ר"ל לו לבדו ולא לבניו ולזה חזר לומר כאן ויאמר אלהים לנח זאת אות הברית כלומר שהאמר הנאמר מאות הברית לנח לבד היה. הנה התבארה הפרשה הזאת על בוריה מבלי ספק ולא כפל כלל והוא' השאלה ה"י. ובסוף אלה פקודי זכור עוד דעתי בעת הזכור כאן. והנה בא כל ספיר המבול בשם אלהים לא לבד לפיכך מדת הדין כדברי המפרשים כי הנה הכתוב אומר וירא ה' כי רעה רעת האדם בארץ וגומר וינחם ה' וגומר ויאמר ה' אמתה את האדם ובה אם כן יעוד ההפסד והמבול במדת הרחמים אבל היה זה לפי ששם אלהים מורה על היכולת המוחלטת ובעבורו נא ספור הבריות הראשונות בשם אלהים להוראתה על היכולת המוחלטת ובאותו שם עומד בא ספיר הפסד המבול להודיע שאינו שברא את העולם לא מדבר הוא אשר השחית והפסיד את העולם השפל במי המבול ובאמרו אני אמיץ ואחיה מחלתי ואני ארפא' :

(יע) **וירדו** בני נח היוצאים מן התיבה וגו'. עד ויהי כל הארץ שפה אחת. ואמנם השאלות הנפלות בפסוקי הספור הזה כפי פשוטיהם הם אלו שאזכור :

השאלה הא' מי היה הגדול משלשה אלה בני נח שזכרה התורה ומי הוא הקטן שכלם האם היה שם הכבוד ויפת הקטן מהם וחס האמצעי כמו שהכתוב אומר שם חס ויפת. יקשה על זה אמרו אחי יפת הגדול ויקשה ג"כ שזכרו תולדות שם באחרונה וגם יקשה על זה מה שכתוב שנת היה בן חמש מאות שנה כשהתחיל להוליד בנים וששם היה בן מאה שנה כשהוליד את ארפכשד שנתים אחר המבול כמו שכתוב על זה רש"י. אם אמרנו שהיה יפת הגדול וחס אחריו ושם היה הקטן שהם כדברי הרלב"ג. יקשה למה בכל המקומות יקדים הכתוב את שם וחס אחריו ויפת באחרונה והרמב"ן רבה שהיה הגדול ויפת ושם אחריו והקטן שבהם היה חס ובאו אס כן כלם בכתובים מבלי סדר.

השאלה הב' אם היה ששם חסא בכבוד אביו כמו שהעיד הכתוב למה זה נתקבל כענין בנו הקטן והיה ראוי שיקבל חס החסא כי בנים לא יומתו על אבות ומס שאלמו במדרש כי לא קלל את חס בעבור שברית האל עם שאר אחיו אינו מספיק כי הנה עבד עבדים יהיה לאחיו אביו קללה שחיהם שוחתם לברכות שברך השם לנח ובניו. גם מ"ש רבינו נסים שהיה כענין דומה לאביו במדותיו ולכן קללו במקומו אינו נכון כי לא היה ראוי שיקלל את הבן שלא חסא בעבור היסור דומה לאביו החסא ולא יקלל את החסא עמו כי הקללה נמשכת אחר פועל החטא ולא אחר ההדמות :

השאלה הג' כפסל שגא בקללה הזאת כי הנה אמר ראשונה ארור כענין עבד עבדים יהיה לאחיו ושבה ענין העבדות באמרו ברוך ה' אלהי שם ויהי כענין עבד למו ושלם באמרו יפת אלהים יופת וישמון באהלי שם ויהי כענין עבד למו. למה לך שקללו בעבדות ג' פעמים והיה ד' באתה מהם :

השאלה הד' אם בא הכתוב לספר תולדות יפת ואמר שזיו לו' בן גומר ומנוג וגומר למה זה ספר תולדות וגמר ותולדות יון בלבד ואמר עליהם מאלה נפרדו איי הגוים בארצות אים ללשונם למשפחותם בגויהם. ולא ספר דבר מתולדות מנוג ולא מדי ולא חובל ולא משך ולא תירס שהם רוב בני יפת והכניא זכר כל האומות האלה להיותם נמצאות בארצותם לגויהם ולמה אם כן שתקה התורה מלספר תולדותיהם :

השאלה הו' בהיות שכל המשפחות האלה כמו שזכרה תולדותם ככה זכרה הארצות שנתפסו בהם כמו שאמר בבני יפת מאלה נפרדו איי הגוים וכן בבני לום ונמרוד וחסיה ראשית ממלכתו בבל ובכנעני אמר ויהי גביל הכנעני

הפסעני וגומר וצבני כוס אמר ויהי מושבם ממשא וגומר אם כן למה זה צמארים זכר חולדותם ולא זכר דבר ממושבתם ומהאזן סנסלה בחלקם:
השאלה הו' באמרו ולשם יולד גם הוא אבי כל בני עבר אחי יפת הגדול.
והוא כי מה ראה הכתוב לבאר בשם שהיה אבי כל בני עבר והיה אחי יפת הגדול כי הנה הכתוב אומר בשם הוליד את ארפכשד וארפכשד הוליד את שלח ושלח הוליד את עבר ומה צורך אם כן ליתחו כאן שהיה אבי כל בני עבר ולא יחס לו מפסחה אחרת מכל משפחות בניו וכן מה צורך היות לו אבי שהיה אחי יפת ולא אמר שהיה אחי הם וביניהם לא נאמר כזה שהיה אחיו של שם:

השאלה הח' במה שפטר בחולדות שם שהיו לו המסע בניו עילם ואשור וארפכשד ולור וארס. והתחיל לפטר חולדות ארס שהוא החמשי והקטן שבהם ואחריו זכר חולדות ארפכשד שהוא השלישי מהם ולא זכר דבר מחולדות שאר הבנים עילם ואשור ולור והוא זר מאד כי הנה אשור אומה ידועה היא אשר כלנו ואשר דמה לנו. ועילם נזכר בדברי הנביאים פעמים רבות וכן לור נזכר בדברי יחזקאל ולמה אם כן לא נזכרו בתורה חולדותיהם. והנני מבאר הפסוקים בצופן ויתרו כל השאלות כלם:

י' וי' ב' נח היוצאים מן התיבה ונ'. עד ואלה חולדות בני נח. בתחלתו המפרשים בשלשה המה בני נח מי היה הגדול ומי היה הקטן שבהם וכלם הסכימו שהיה יפת הגדול שכלם מנה הכתוב שאמר אחי יפת הגדול ונכסארים חולק' כי רש"י והרמב"ן דבזו טעם שם אחר יפת וחס באחרונה מנה הכתוב שאמר וידע את אשר עשה לו בנו הקטן שנאמר על חס וכן במדרש הנחומא ושם אמרו שהוקדם שם בזכרון הבנים לפי שהי' כשר ושלם לבטלם. והרמב"ן חושב ששם נולד אחר יפת ושם באחרונה וכי הוא הקטן מכלם ואין לדעת טעם שם אחד מהדעות האלה לפי שהתורה בכמה מקומות נזכר בני נח חמית וזכרם בסדר אחד הם בספור מולדתם בסדר בראשית אחר ויהי נח בן חמש מאות שנה ויולד נח את שם את חם ואת יפת ועדין לא נכר בהם שום לפני דל ולא נדק ורשע ובתחלת הסדר הזה ויולד נח שלשה בנים את שם ואת חם ואת יפת. ובהכנסם בתיבה בעצם היום הזה בא נח וסם חם ויפת. ואף כאן ויהיו בני נח היוצאים מן התיבה שם וחס ויפת. ואין טעם להכחיש כ"כ מהפסוקים. ע"כ אמרתי שהי' סדר חולדותם כמו שזכרתם התורה שם תחלה ואחריו חם ואחריו יפת ומה נזכר רש"י שמהבנות שנות נח ושנות שם יתבאר שלא היה שם הבכור בכר השיב עליו הראב"ע שכלאמר נולד שם לא נכנס משנה חמש מאות של נח כי אם ימים מועטים כי יום שבהם חסוב שנה וכסאב המבול היו לנח תקי"ט שנה וימים והנה אין לשם צ"ט שלמות לשנת המבול ויהי' כסעולד ארפכשד בן מאה שנה ויחשבו ואמר הכתוב שח' אחר המבול לפי שנגמם השנה השנים מחשבון ראשית המבול ובאמת נדקו דברי החכם בזה כי כבר אמר' סהחשבון המדוי' בולט המעט והכחו' שאמר ויהי נח בן חמש מאות שנה ויולד אינו מחוייב שהיו לו חמש מאות שנה שלמים מבלי חסרון יום אחד אלא שנגמם בשנת חמש מאות שנה אם מעט ואם מרובה הלא תראה שגמרא בעינן המרגלים וביניהם יהיו רעוים במדבר ארבעים שנה וידוע שלא הלכו אחר המדבר כי אם ל"ט שנה כי ענין המרגלים היה בשנה השני' ללחם מנוצרים אלא שהכתוב זכר המיד מחשבון הגדול. וכן רש"י ענין בנאן ולכן אין לזוז מפסע הכתוב שהיה שם הבכור בבני נח וחס ואחריו יפת הוא הקטן שבהם. ואין להקשות מפסוק אחי יפת הגדול שלא אמר הגדול על יפת כי אם על שם שהוא היום אחי יפת הגדול שנאמר על יפת וכמו שהבאר. וכן אמרו וידע את אשר עשה לו בנו הקטן לא נאמר על חם אלא על כנען שהוא בנו הקטן של חם וכמו שאפרש והתורה בזה השאלה הא'. והנה זכרה התורה חולדות' שם באחרונ' להיוחו הגדול שבהם לפי שראה לספ' ממנו השתלשל' האומה באצבע' וזרעו ולכן זכר ראשונה חולדות יפת וחולדות חם והבאר שם באחרונה כדי שיספר חולדותיו ואין בזה ממנו חשבות הקדושים. הנה א"כ הדוע הכתוב שהיו בני נח היוצאים מן התיבה שם וחס ויפת וזכרם כפי סדר חולדותם אך אמנם מאחרי בספרים הקדומים אשר לאומות שכלם מעידים שהוליד נח עוד בן רביעי אחר המבול ולכן נאמר כאן ויהיו בני נח היוצאים מן התיבה לפי שהרביעי הוליד אחר אחרונה ממנה וקראו יוניק' ואמריו שהיה חסם גדול ושהוא המלא' כלי האמצעיות אשר לאה המבול ואמר עתידות רעות ובפרט מהד' מלכותו שראו הנביאים וגבא דניאל. וסיוניק' זה הלק' הם אנשים לארץ איתן ושהוא יען לנמרוד איה ימלך על כל העולם והרבו על זה הספורים. אבל אחרי שלא זכרה התורה לנח כי אם שלשה בנים אין ראוי שנאמין ברביעי הזה. והנה התורה לא זכר לא חלק וגחלה בארץ בקרב אחיו וגם בספרי האומות לא נזכר לו זרע כלל לא בין ולא נכד בעמו. ומפני זה חשבו שהיה זה מבני בניו של נח המכירים בחורה ואולי שהיה עבר שנחנס מכל אנשי דורו ולפי שנתחכם בדרכיו נח בילדותו וכן זקונים הוא לו נקרא בנו כי בני בנים הנה הם כבנים ונקרא יוניק' מלבין יונק לילדותו ולהיותו בר חכים כי יניק החכמה משם ומנה זקנו והנה אמר הכתוב וחס הוא אבי כנען לפי שעתיד לא נולדו חולדות חם וכדי להודיע ענין החסות והקללה איה נמשכה אל כנען לכן בדרך הנהיה אמר כאן וחס הוא אבי כנען ואמר שלשה אלה בני נח ומאלה נפלה כל הארץ הנהיד שלא נחשבו מחבורים יחד אבל עם היוחס אחים הנה המה נפלו בכל הארץ וחלקו הארץ כלה ביניהם. וכבר ידעת שהחכמים הקדומים חלקו הארץ לג' חלקים. הא' הוא אשיו"ל התחלתה מארץ ישראל והלאה כנגד המזרח והחלק הזה נפל שם ועל שמו נקרא אשיו"ל והחלק הב' נקרא אפריק"א וזה נפל בחלקו של חם. והחלק השלישי הוא האיורופ"ה וזה נפל בחלקו של יפת ועל שמו נקרא שמה הנה על זה נאמר ומאלה נפלה כל הארץ. האמנם לפי שהיה נח אדון כל הארץ ומשל בכל האלקים אמר ויחל נח איש האדמה כי קראו איש האדמה

להיותו מושל עליה בגללה. והר"ן כתב שנקרא איש האדמה לפי שהיה חכם גדול בעבודה האדמה והוא החכם משארם מאד ויסידי רומי שופקים בה נזקת' קראו אנרי' קולטור"א כמו שסופר בספריים. אבל במדרש הנחומא אמר רבי שלום דברי יוסי דרבי נתנאלה איה זדיק ועשיו איש האדמה ר"ל שפח מעלתו ובמקום שהיה בראשונה אלהי בעיות חזר להיות בזקנתו איש האדמה המרי וגדל' בתאוותיו. ובספר הכתוב בשם היות שקדם המבול היו שם גפנים לאכול הענבים הנה לא היה כרם מסודר שורות שורות לעשות יין עד שבא נח שמוצרות הגפנים שהכנים עמו בתיבה נסע כרם מסודר שורות שורות כדי להוציא יין מהענבים אולי כי כאשר קץ בחייו מפני מי המבול בקם לעשות יין לשחות ממנו כדי שלא יסתה עוד מים ולא יראה אותם לעול'. ומ"ש חו"ל בו ביום נשעו בו בני' בתה מן היין ראו בזה שלא נמשכה שתיית היין בהשתלשלות הדברים אבל מתחלת המהפכה כשנפע כרם היה כוף המעשה לשחור יין כי לזה נתכוון שעה ראשונה. וראוי שתעשרור עם מה ששאלתי אם היה שם חסא למה יתקלל כנען יותר משאר אחיו למה זה אמר הכתוב ויגד יפתו אחיו בחון ויחק שם ויפת והיה ראוי שיאמר ויחקו שניהם כי כבר זכר את שם אחיו ואליהם יחזור. ובכ"ר (פרשה ל"ז) אמרו וכן הוא בתנחומא כי הם חשאו וכנען נתקלל רבי יהודה ורבי נחמיה רבי יהודה אומר לפי שכתוב ויבדק אלהים את נח ואת בניו ואין ברכה הווה במקום קללה לפיכך אמר ויאמר אדון כנען רבי נחמיה אומר כנען ראה והניד להם אביו לפיכך חולין את הקללה בעקב. ויש לרבותינו דעות אחרות י' אומרים כסרו י' אומרים רבשו ומכאן לקח הראב"ע מה שכתב שאולי עשה קלון אחר ולא נזכר בחורה. והנראה אלי בזה כלו הוא שכנען היה נער קטן וחמוד היה ביד חם אביו עד שלזה נאמר וחס הוא אבי כנען כי בן זקונים הוא לו. והנה בהכנסם חס באלה אביו נכנס כנען עמו. ואפשר שכנען הוא אשר גלה את נח וסניהם ראו אותו מגולה בתוך אהליו. והנה היה מחשאת חס שלא חשש לכבוד אביו ולא כסאו והיה מחשאת כנען שהוא גלו וילך ויגד בחון כמחשך בעיני אחיו ר"ל בני חם ויהיה א"כ אמרו ויבדק את אביו כנען את ערות אביו מספר גמורו שלא כסאו ויגד לשני אחיו בחון חורד לכנען המזכר ועם היות ששלשה אחים היו לכנען לא נזדמנו ולא נמצאו שם בעת ההנהגה כי אם שני אחיו. ובאשר הניע' השמות' לשם ויפת עבו מה שראוי לעשות לבגוד אביהם לבסית ערותו. ולפי ששם התעורר לזה תחלה ויפת נמשך אחריו לכן אמר ויחק לשון יחיד. הנה התבאר למה קלל נח את כנען שהוא אם לפי שהוא גלה את ערותו ואם לפי שהוא פרסם סחיתותיו וגמורו בחון כמחשך ולכן לא קלל את חם לפי שהיה חסאו בלגד בשב ועל תעשה והתור' השאל' הב' והתבאר גם כן למה אמר ויחק שם ויפת ולא ויחקו שניהם שהוא לפי שניגד לשני אחיו בחון רומן לאחיו של כנען לא לחיו של שם. ואמנם אמרו וידע את אשר עשה לו בנו הקטן ענינו בנו של חם הקטן אי ענינו שיחסו לבני נח לפי שבני בנים הרי הם כבנים. והנה נח ברוח הקדש ראה כל אשר ראוי להיות על כנען מהעבדות וההכנסה והגרוש מארצו ולכן קללו ראשונה בעד אחיו בני חם כמו שאמר אדון כנען עבד עבדים יהיה לאחיו כלומר שיהיה תדיר עבד כנען כאחד העבדים לאחיו בני חם אביו וכן קללו שיעבדו את שם ואת יפת וענין זה אולי שהוא ראה שהיה עתיד הקב"ם לתת את הארץ לזרעו של שם וזרעו של אברם עוד ראה שבזמן אחר ירחיב השם לזרעו של יפת והם הרומיים עד שיגלו יפכצו את ארץ כנען ואחריו הם בני קדר בהם ג"כ מזרעו של יפת ישלכו גם. וראה עוד שבזמן אחר לעתיד לבא יבנה ה' לשם על ישראל שם יזרעו של שם לקצו ויזכו למשול בארץ כנען כבדאשונה והנה חמית היה כנען עדד למו לא יא חפשי ועל זה אמר ברוך ה' אלהי שם ויהי כנען עבד למו כי נתן ברכה לשם הנכבד כשיתן לזרע שם את ארץ כנען לעבדים ולרשת את ארצם. והנה אמר עבד למו בלשון רבים בהיות שם לבין יחיד להניד שיהיה כנען עבד לשם ועבד לאחיו שזכר למעלה כי בנאו לעבדות אחד לא יא מעבדות אחר. ואמנם כנגד המעלה שימשול זרעו של יפת בארץ כנען לאחר שיגלו ישראל ממנה אמר יפת אלהים יפת ר"ל ירחיב השם לזרעו של יפת רומן לממשלת הרומיים שנתפספתה ונתרחב' בכל העולם ומשלנו בארץ כנען. וכנגד הממשלה העתיד' להיות בארץ לבני ישראל שם חמית עבד של שם בזמן גאולתו אמר ויבטון צהאלי שם ואומר שכלל הממשלות האלה של יפת ומזרעו של שם באחרונ' חמית יהיה כנען עבד למו. הנה התבאר שאין כפל בפסוקים האלה והתורה השאלה הב' והניד הכתוב שהיו חיי נח חתק"ל שנה לפי שזוה יתאמת לנו אמונת הדוד העולם כי אברהם אשר יצא את בניו ואת בניו אחריו למזרע דרך ה' הוא ראה את נח לפי זה החשבון נח כבר ראה את למך אביו ולמך כבר ראה את אדם הראשון וגמאל שלא היו בין אדם הראשון לאברהם המפרסם אמונת החדוש כי אם ד' דורות. והנה משה כותב התורה ראה כפי מספר שנותיו את קרת וקרת ראה את יעקב ויעקב ראה את אברהם הרי לך קבלת אמונת הדוד העולם קרובה בדורות ההם ואין לך אדם שלא ידע מאנותיו חמשה וששה דורות וספוריהם באמתות. וכבר כתבו זה המפורשים וזה התוספת העולם מניע אלינו מה הספור ר"ל כדי להיטירט באמונת החדוש. וכנגד עוד זה הספור כלו אם להודיע שדקדק דברי האל שאמר לא אוסיף לקלל עוד את האדמה בעבור האדם כמו שפירשתי שלא יהיו עוד כל אנשי המין מתחשבים בחסא אחד כי הנה שלשה אלה בני נח ומאלה נפלה כל הארץ. ואפילו בענין שבתו של נח לא הסכימו על דעת אחד אבל בשם וכנען בנו חסאו הנה שם ויפת מהם וחלקו עליהם והכריעו לזכות. ואם להודיע שבחשאו היה כנען עבד עולם וזכה אברהם בארט. וגם למדנו מזה למד מיעל כמה ראוי לאדם שיזיר עצמו מן היין כי הנה אביו הראשון אדם בתיחו יזיר כפיו של הקב"ה חסא מפני מאכל ונח אשר בדקדק הניל כל העולם מהמבול חסא במשחבו שהביאו לידי בוזן וקללה זרעו: ואלה

ובאשר כבוד ה' עליהם זרח ובאורו ראו אור החכמות והבנתם והיו כלם זרע קדש למדור ה' וכמו שהעיד עליהם אדון הנביאים באמרו (דברים פ' ז' ב' ר' פ' ל"ח) רק עם חכם ונבון כגון הנדול הזה. וכבר ב'ר בספר הפלג הספלה בסופו עושן על אבן חמד שכתב שהיתה החכמה ליונים גנובה מזני ישראל וכבר ז"ל ואין ספק שהיו החכמות נמנלות מקדש בני ישראל ומהם למדוס הכלדיים כי בעבור שנמנלות בהם הנבואה היתה השלמתם בחכמות נפלאות מאלד וכו' ועיון מבט שמאמרו ארוך. התבאר מזה ששלשה אלה בני נח העירו כפי ענינם ותבונותיהם על שלשת אופני החיים ושורשם אחרים השפסו מעשה אבותיהם ותבונותיהם בידים. והעשירי הוא משאלת הולדותיו והוא כי כמו שבטעני החיים וההרנס ישתתפו עם האדם כל מיני הב'ח. ככה נח להיוור התחלת החיים האנושיים הים התחלה משותפת לכל אומות מין האדם כלם. והנה התבאר מזה כלל למה היו בני נח ג' והוא צוה הדרך הנה יפת ולמה נקראו בשמות אלו שם וחס ויפת שהיה כל זה מהשגחת חמים דעים להיות שלשת הנטיס האלה סימן לזרעם אחרים ואות מורה על ענינם וזה לורך ההקדמה בואת כלה :

(ג) **בני יפת** וגו'. עד ויהי כל הארץ שפה אחת. כתב הר"ן שהסבס למה זכרה ההורה הולדות קצת בני יפת ולא זכרה הולדות קצתם וכן בבני חם ובבני שם זכר קצת הולדות מהם והשמיט קצתם הוא לפי שהיה חזקתם כפי חלוקות הלשונות והענין מוכיח כן לפי שחתם בכל ח' מהם ואמר הים ללשון למשפחותם ללשונותם כי לא יחלק אותם אלא בשחלק הלשונות ועל זה הדין הים מקובל אל חו"ל שהלשונות הם ע"י. והוא צוה הדרך הנה יפת נחלקו בבני ובני בניו ל"ב לשון לפי שהכתוב מורה בני יפת שבעה. ובני גומר שלש ובני יון ארבעה הרי י"ד חסר מהם ב' בעד גומר ויון כי כבר נמנו נכח בבני ובאשרו א"כ י"ב. ועל זה הדרך תמצא בבני חם עשר' כשתחשוב ג"כ נמרוד לאומה ולשון כי כן היה אלא שלשיתמו מאלו בפני עצמם. ותמצא בני מזרים שהם ז' כי שלשהם וכשחורים ואלו מוכסאיו' ובאשרו כסלוחים אומה כמו שהתבאר. וכן תמצא בבני כנען עשרה ומבני שם תמצא כ"א ויהיו כלם ששים וכבר תמצא בספר הכתוב עשרה משפחות בלשון רבים והם כתום ודודנים ולודים והנמשכים ויראם שכל ח' מהם היו שתי משפחות ושתי לשונות אלא כי מפני שהיה חלוק בלשון בנשים מועט מנאם כאחד באשר חסוק עשרה המניעים מלד הפכל על הששים והיו שבעים והם השבעים לשון המזכיר המיד בדברי חו"ל. וראוי שהיה בשרו יוצא מן הפרסיות האלה. אלה הם דברי הרב להכריח קבלת רז"ל מפאת הכחשים וזמן הוא. אבל ע"ד הפסטר ראוי לפרש שזכרו בספר' הוא שיצאו מנח ע"צ אומות ובאר הבנים שזכרו בכתוב ולא זכרו להם הולדות אין ספק בבנים היו להם אבל לא נעשו אומות בפני עצמם ונלמדו ונשכלו לאומה' אחרות ולכן לא קנו הם שמות בפני עצמם והותרו בזה השאל' הד' והה' וסח'. וכן אמר שהזכיר בכל אחת מהאומות האלה ארץ מושבם ולא הזכיר כן במזרים שמפני שהיה מושב מזרים ידוע לישראל שיצאו משם שנקראת הארץ על שם המזרים כן כנען והיו כל בניו בנפשות מזרים ושם ארלם כשם כי כן מצינו לפתרוני' ארץ פתרום שהיא ממזרים כמ"ס (יחזקאל י"ג) ונחתו ירדה בארץ מזרים והשומותי את פתרום וכן במזרים אומר והשיבותי אותם ארץ פתרום על ארץ מכורתיים וכן לוד וכל עריו בנפשות מזרים היו וזמם ושם ארלם סוד וכבר כתב זה הרמב"ן והותרה בו השאל' הו'. והנה ספר הכתוב מבני יפת בני גומר ובני יון ואמר עליהם מאלם נפרדו איי הנוים להניד סקרה לבני גומר ולבני יון מה שלא קרה לבאר אחיהם ולבני חם ובס' והוא בבני גומר ובני יון לא יבשו מאבובי' יחדיו בארץ מושבותם זה אצל זה אבל יבשו נפרדים זה מזה מפני שהיו שוכנים באיי הים. וכבר הר"ן שבעבור זה לא אמר הכתוב בנפך ספור הולדות יפה אלה בני יפת כמו שאמר אלה בני חם אלה בני שם כי היו בני חם אלה בני שם מקובלי' ומחזקתם בארצות אבל בני יפת היו נפרדים זה מזה בנפשות מאלד. והנה בבני חם אחרי שזכר האומות שיצאו משם ללשונותם אמר וזב ילד את נמרוד ולא מנאם בכלל שאר הבנים והיה זה לפי שרצת' ההור' להניד ענינו והוא שעד אותה הזמן היו בני האדם כלם שוים במעלת' להיות' כלם בני אדם אחד ונמרוד זה התחיל להתנב' ולמלוך על אנשי דורו ועל זה נאמר (בראשית י' ח') הוא החל להיות גבור בארץ ר"ל שומר ומושל בזה ואמנם אמרו עוד הוא היה גבור ליד לפני ה' כבר ידעת מה שפירשו בו חו"ל שהיה לודע דעת הנפשות בתבונותיו ואינו חושב שהיה לודע גדול מהפחות ימיד הכתוב שששה שני אופנים מהתחבולה להשתרר על עמו גם השתרר. הא' שששה עצמו גבור ליד לודע החיות וכיבש אותם וכברוה בני אדם שהדוים והאפיות היו נכבשים לפניו שם כל חזוקם היו הם ג"כ יראו' ממנו ונכבשו' לפניו וזהו אמרו הוא היה גבור ליד לפני ה' שר"ל לפני ה' תחת כל השמי' לא היה גבור ליד כמוהו עד ששאר בני אדם למשל ולשנייה עד זמן כתיבת ההורה כינמרוד גבור ליד לפני ה' ואפשר שהיה נמרוד מעלה שלה לה' מלידו כדי להתחמד ולהראות את עצמו עובד אלהים כי בזה ימשיך לב העם יותר אחריהו ועל זה אמר גבור ליד לפני ה'. והלשון הב' מהתחבולה הוא שששה בארץ מגדלים וערים בלירות חזקים מאלד למשול משם על כל הארץ כי בהיותו יושב במגדל עז חסול אימותו ופחדו על כל יושבי המסור ועל זה נאמר (ס' י') ויהי ראשית ממלכתו בכל כי עשה שם במדינות החזקות אשר בנה מושב מלכותו. ואמנם אמרו מן הארץ הדיא ינא' אשר פי' הרמב"ן שהוא כמו מן הארץ הדיא ינא' נמרוד למשול בארץ אשר ושם בנה את בניו ובאר המדינות הגדול' אשר זכר ויהיה אמרו ינא' אשר אמרו ינא' אשר לאשור וכו' למלחמה אדרשי שר"ל למלחמה נאדרשי האמנם המספרים הקדומים כתבו שאשור בן שם מתנחל במלכות הדיא ינא' והיה שם עם בני חם וכדי שלא להיות אשור בבני המגדל הלך אשור משם לארץ אחרת ושעל זה נאמר מן הארץ הדיא ינא' אשר ושהארץ הראשונה נקראת שיר"א מאשור. וכבר הרמב"ן

י (א) **ואלה** הולדות בני נח וגו'. עד בני יפת. כבר כתבתי בסדר בראשית שהורה האלהי כשרצת' לספר הכתוב האומ' ישראל' והשתלשלות' הנפודה בראשית ספורים עניני שלשת ההתחלות שהיו להם אדם הראשון ונח ואברהם שהיו דומים בענינם לענין ההתחלות האוריות והנפשות הנפשות אשר יעשו מליאות האדם וקיומו שהם שלשה ראשיות הנזמחת והחיותיות היא המרגשת והמדברת היא המעכל' ושם ביארתיו איך היה ערך אדם הראשון אל האומה כיחם ההתחלה הנזמחת אל איש האדם וכן אומר עתה שהיה נח כדמות ההתחלה המרגשת וכבר יורה על זה הדמיון ספורי עניניו בעשרה דברים. הראשון מפאת הכונתו שאמר הכתוב כי את האלהים התהלך נח שורה היות ששם בלמותו בהיותו מתנועע המיד לעבודת בוראו כי הפעל' הוא תנוע' החיים. אמנם אדם נאמר בו וייתקו בג' כי היתה המנוחה ראוייה אליו כתנוע' לנח. והוא מפאת המלטו מהסכר המנוח' שג' אדם התאחז בנפשותם מהו באדם תקוה ונח מאל חן בעיני ה' ונמלט וחי לעולם והיה אשתו ובניו ובניו ומאלה נפלה כל הארץ והוא היה ג"כ סבת החיים האנושיים ומקורם. השלישי מפאת היותו מחיה ומושיע ומליא ממות מכל החי מכל בשר שנים מכל איש ואשתו להחיות ורע על בני כל הארץ וכלו היה א"כ התחלת החיים וכבר לא לבד במין האדם אבל גם בבני הב'ח כלם למיניהם. הד' מפאת מקום מקלטו שהוא התיבה כי הנה האדם היה יושב על חוג הארץ כען פרי שיקין בארץ בשרו ונח נמלט על התיבה שששה מפני גוסר כמו שהם החיות יחול על הטומא וינשא עליו והיה נח כחיה בתוך הב'ח כמו שהיה האדם בנן בתוך העצים. הו' מפאת קרבתו כי להיותו שומר ומושל ראש הב'ח ומושיע' כאשר ינא' מן התיבה בנה מושב ויעל עולות מהב'ח לפניו. הו' מפאת מאלכו ושהותר לו מאלכל הב'ח' כמו שהותר לאדם מאלכל השממים להיות המזון שהוא דומ' ומתחם לזון ממנו כמ"ס (בראשית ט' ג') כל רמש אשר הוא חי לכם יתי' לאכלה כירק עשב נחתו לכם את כל. הו' מפאת מזהירו שהזכירו האל על שפיכת דם האדם כמו שהתיר לאדם הראשון לאכול מכל עץ הן והזכירו שלא יאכל מעץ הדעת להיותו כמוהו כי האדם עץ השדה יודע דעת ככה התיר לנח הדינת הב'ח לאכול והזכירו על האדם להיותו חי ממינו. הו' מפאת הנפשות שהשם חו השם על החיים וזכר עמו ביות לכל ינא' עוד מכלל לשחת כל בשר וכומו שכתוב (ס' י"ב) זאת אות הבשר אשר אני נתון בני ובעלי חיים ויון כל נפש חיה ולכן נענין הדברת הוא זכר הכתוב המיד ויון כל נפש חיה להטיר שה' נח התחל' החיים ככה אליהם קונה ושומרת אומה. הו' מפאת בניו הלא תראה שהיו לנח שלשה בנים כמו שהיו לאדם ואין זה לפי שחיי האדם כמו שכתבו החכמים הם ג' אם חיים בהמייס הנוטים אל ההלאות הנשמות ממאלל ומשחה ומשכל כדרך ההנמחה ועובדי אדמה. ואם חיים מדעיים שהם כפי הנלה והמעל' בהנבג' האדם עצמו וזיתו ומדינתו בהסתפקות ויושר המשפט. ואם חיים שכליים אשר הם כפי העיון השכלי והחקירה המדעית. והנה חם הוא היה המור' על החיים הבהמיים ולכן ראה את ערות אביו ולא חם על כבודו כאיש בעד לא ידע מעלות כבוד אב ואם וגלוי ערום. והיה יפת מור' על החיים הנאליים כפי המעלה והמוסר והכבוד ולכן התעורר לכבות ערות אביו הוא ואחיו שם ופניהם אחורנית וערות אביהם לא ראו ואמנם שם היה מורה על החיים המדעיים כי היתה מלאתהו דרישת החכמות וחקירתה כמו שאר"ל מדרשו של שם. ולכן אמר פסוק על שלשתם כפי פי' אחד ממה שזכרתי (ס' כ"ו) יפת אלהים ליפת ויטבון באלם שם ויהי כנען עבד למו. כי הנה יחס ליפת הדין והנטיס והמדות שם בדברי המפורסמו' ויחס לשם שישכון הקב"ה באלו ונמדרשו כי ה' יהן חכמה מפיו דעת וחכמה. וכן חרנס אלקים וישרי שכיניהם במשכנא דשם. ועל חם אמר ויהי כנען עבד למו ר"ל כנען בנו היותה רכוב אל חם יעבוד לשם וליפת. לפי שמה שזכר הפסוק בספר מהבנת המדינה לחמ' תאות השררה והאלדנו' בעבדותו ולעבודתו האדמה תאות הבעדו' והשררות אשר לפי זה נקרא כנען מלשון הנכנע כמו שפירשתי כי החיים הבהמיים עובדי' לחיים הנאליים ונכנעו' לחיים השכליים. ונקרא חם אש לפי שחם לבו בקרנו לרדוף אחר תאוותיו ואם להיותו שחור ומכוסר ככוכי שורו ובחאורו ונמדותיו כי חם הוא מנורת וכל חום כשכבים ר"ל שחור בסקר יפת הדין בלורו ונמנעו. ושם נקרא כן להגדלת שמו כי כבוד חכמים ינחלו וסם הנבזרים אשר משולם אנשי השם בנפיותם ונמנחם. ואתה תראה איך נמאלו סגול' שלשת האבות האלה בלומות הנאות מהם והם כי מחם בא כוב ומזרים ופוס' וכנען שהם כלם עד היום מכוערי המראה ולודותם שחורות כעורם שטופים בומה ונמשכים אחר התאוות הבהמיות חסרי השכל והידיעות ומשוללי המדינות ומעלות המדות והנבזרה. ואמנם בני יפת ששהם בלו היונים והרומיים מה נאליים מעשיהם כל אומה זו ומנהגם ומדינות' ואופני הנהגתם ונבזרותיהם וכלם יפי תאר ויפי מראה וזהו מחלל אדמו עש. מפניו'. ואמנם בני שם עילם ואשור וארפכשד לוד וארם נמאלו בהם החכמות המחקריו' בתמוהם כי הודיו' והנבליים והאשור' הם מומליא החכמות הלימודיות ואשר חקרו ראשונה בתחמה הטבעית והאלהית. וכבר חקרו רז"ל השתלשלות החכמה ממדרשו של שם אל מדרשו של עבר ומשם אל אברהם אביו ומאברהם באו בבני יסמעאל ובני קטורה חכמת הכסוף והעצמים הנסתרים והאלפגניות ואשר החכמות המחקריות והם אשר הביאו אותם למזרים וכמ"ס חו"ל (ב'ר כ"ה) ולבני הפלגשים אשר לאברהם נתן אברהם מתנות שמסר להם שם בשומאם שרצו בשלום העומאם כל חכמה וידיעה אשר לא תבא בדרכי הנבזרה האלהית הנקיים מכל בני עטות. ואמנם בני עש' הם הביאו חכמות החכמות הרומיים וליונים בני יפת כאשר הלך עליהם לפי בן אליפו וחברו אשר חכמו מאלד מאלד בתחמת האלפגניות ובאשר החכמות ומפני זה לא נמאלו החכמות בלומות אחרות מבני יפת וזלתי באלם השתים יונים ורומיים אשר בזמן ההוא היו לעם אחד ושפה אחת היתה לכלם. ועל כלם כנבזר שמים על הארץ נבזה חכמת בני ישראל

המספרים ג' כ' שנמרוד זה עשה עולמו אלוה בבל וזה אלוה כל ועל שמו נקראת המדינה בבל וכמאמר הנביא ופקדתי על כל בבל . ואחר שנמרוד היה ענק ושנתינו עם יוניק' אחרי שמת להמליכו על כל בני חם כי היה חזק הכח מאד והתחיל למלוך על בבל במרמה וזהו נקרא בלשונם עשול וחומץ המין האנושי ומרמה בני אדם ושנמרוד זה היה בצוני המגדל וכאשר בלל השם בלשונם ורעה שלא היו מבינים דבריו הלך משם אל פרס ולמד את הפרסיים לעבוד את האש באמרו אליהם שהשמש הוא אלוה גדול וכמה עינים אחרים ספרו ממנו . והנה בצוני כנען וזכר הכתוב בבל עשרה עממים והם שנחנו לאברהם אבינו אבל נשחנו בימי אברהם כי כאן נכתבו בשם הקראש אביהם ביום הולדם ואחרי שנפרדו בארצות לבויהם נקראו בשמות אחרים אולי לקחום מהארץ אשר גרו בה כמו שהתב הרמב"ן . ואולם אמרו ולשם יולד אבי כל בני עבר אחי יפת הגדול כתב הרמב"ן שבעבור שאחר שסור תולדות שם וזכרו באחרונה אמר אל תחשוב שבעבור שזכרתי תולדות יפת ותולדו חם ולא זכרו עדינה תולדות שם שלא היו לו בנים ובלתיאור אלהי ועיוני תמיד לא נזדווג לאשה אין הדבר כן כי לשם יולד גם הוא ושאריו אבי כל בני עבר אין הרטון על עבר בן שלח בן ארפכש' המזכר בפרשה אלא שהיה אבי כל בני עבר הנהר מקום אברהם ואינו נכון כי מה נזכר באמרו ולשם יולד גם הוא . להודיע שהיו לשם תולדות אחרי שזכר החור' תולדותיו וגם אמרו שהיה אבי כל בני עבר הנהר הוא באמת הודיע שאין בה תועל' ולמה לא זכר חרן ושאר הארצות שהם ג' בניו של שם כ"ש שהכתוב לא אמר אבי כל בני עבר הנהר אלא אבי כל בני עבר והוא עבר בן שלח באמת . והנהג' לי בזה הוא שבעבור שהיו לשם בני' ובני בנים דבי' וכן היו לו אחים יפת וחס ובניהם לכן רצח' התורה להניד מתק' שם ויושר ממנו שלא היה להזכרו תלוי בחד מבניו ולא מבני בניו כ"ל בעבר בן שלח כן ארפכשד וכל זרעו כי אותו ראש לדיק לפניו וזכר חים הוא ליה יושב אזהלים ומדרכות נמורה . ושכמו כן לא היה להזכרו עם חם ולא עם בניו אלא עם יפת גדול המעלה והשלמות וכלאו לא היו לשם בנים אחרים כי אם בני עבר ולא היה לו אח כי אם יפת והוא אמרו ולשם יולד גם הוא אבי כל בני עבר ר"ל לשם גם כן יולדו בנים הרבה כמו שילדו לשאר אחיו אבל עכ"ל לא היה בעיניו כי אם אבי כל בני עבר בלשם היתה אהבתו כרחם אב על בנים כאלו לא היה אביהם של שאר הבנים . וכן בענין האחים כאלו היה אחי יפת בלבד וגם אחיו הגדול יחם על אחיו הקטנים כאלו הם בניו וכן היה עם אחיו הגדול של יפת בלבד כי כן היה ענינו באהבתו אותו וכל זה לאות ששאר בניו ושאר אחיו לא היו נחשבים אללו לכלום ושם זה שפירשתי בפס' זה הותירה השאלה ה' :

וראיתי אני מפני שלמות המלאכה להניד לך פה מה שמצאתי בדברי המספרים הקדומי' מארצות האומות האלה שזכרם התורה בתולדו' בני נח והעמים שיצאו מהם כפי שמו' שקראו להם הלטיני'ם . הנה יפת אמרם תורה שהיו לו ז' בנים הא' גומר הבכור וממנו יצאו הנומריט' שהיו היונים קורין גלאסי' וארץ גלאסי' היא בכוף ארץ ספרד והיא הנקרא' היום גלאלי' כי היה כמו שהתב יוסף בן גוריון בני יפת נחלו כל ארץ ספרד . הבן השני היה מנוג ויצאו ממנו האומ' שקראו היונים שימ' והנוט' שנחשפנו אחר כך באיטלי' וזרפת וספרד ממנו באו . הבן הג' היה מדי והשם יצאו ממנו היו מידאי' ממלכות מדי אשר בין הסירי' והסירי' היא . הבן הד' היה יון וממנו יצאו היונים ובעבור הקרא היה הכוכב שם ים גול' וארץ בכוף האש' הקטנה ובחור קרי' וקיליא' שהיום קורין טורקיי' . והבן ה' הוא הובל וממנו יצאו הספרדי' כלם וכן כתב יוסף בן גוריון שבני הובל מהם ישבו בפיס' המדינה אשר באיטלי' וזרפת על נהר סינ' ובצירטאני' על נהר לירא' שבני הובל נחלו להם ארץ ספרד ובעבור כן היו נקראים אנשי ספרד היטוטאלי' ר"ל אנשי הובל וחיליו . הבן ו' הוא משך ממנו יצאו אנשי קאפדוסי' שקראו בוסארי' והוא מלכות אחד קרוב לארמני' הגדולה וזהו פרת עובר בכותה . והבן ז' הוא הירס ממנו יצאו אנשי טראכיי' אנשים אכזריים והיא בארץ סיטי' וממנו היו מלכות רוסיי' ואינגל' טירא . ואמנם אשכנז בן גומר ממנו יצאו עם המסאטי' שהיונים קורין רינ' והם שוכנים ביותה של מסאט' יוניטי' וביא ארץ ספרד' ומבלי פירות . וממנו היו ים האשכנזים והם בטורקיי' בני אלמאני' ובני הבוס' . הבן ח' לומר היה ריפת מהם יצאו אנשי סאנפלאגניא איטרוויאני' והיא באשיו הקטנה . ובאו מהם הזה באימאלי' ואח"כ בוינצי' לקחו מושבם ונשארו במקומם ומהם נשארו בצרפת היא פראנצי' ובצירטאני' הקטנה וכבר כתב יוסף בן גוריון שעשרה משפחות היו מתגוררם מהם באו הפרינ' והם באשיו' הקט' ומהם היו הסורקיי' אלישע בן יון קראונו היוני' איזואלי' וארצו היא קרובה לארץ איפילי' ק"ה מילין והיא באי סינ' וליה . תרגום אחיו ממנו יצאו התרגושים והיו מקדם קורין וזהו שילי' והיא בין האשיו' הקטנה ובין הסירי' ובני תרגושים באו ונתיישבו בטושקאנ' ולומבארדי' והם הסלורניטי' והמילאטי' והיוניטי' ושאר המדינות שנאמרו מחו . כמים אחיו זהו קנה האי סיטי' שהיום קורין וזהו יופר' וממנו יצאו האיטליאני' והרומאני' . דודגים אחיו נתישב באי רוד' וכתב א' מחמיו האומות שזרע יפת בניו ובני בניו נחלו מן השאר' הבה בשלילי' וירשו קילוג' מנרי' אוקיטוס בחצי האשיו' ובכל האיטורופא ועד ים אוסיאלי' בצירטאני' שהם קק' מחוזות תחת ט' לשונות . כוש יצאו ממנו הכושים השחורי' ובוכי האיטופיי' שהיא בכוף מהאריותאני' ארץ גדול' כנגד המזרח כמו שכתב יוסטון . מזרים ממנו יצאו עם המזריים . פוס כתב יוסטון שממנו יצא עם ליצי' באפריק' ושכראשונה היה נקרא שמו פו'ס ואח"כ לקח השם מאחד מבני בניו ליצי' ולכן נקראת ארצו ליצי' . כנען בן רביעי לחם נתישב בארץ כנען ואח"כ לקחוהו העברים . כנע בן כוש באו ממנו הסבאים שהם אנשי אראבי' :

והיא באשיו' הגדולה שמחלקת בין ארץ מזרים ובין ארץ כנען . חוילה בן כוש ממנו יצאו העמי' הנקראים גיטולי' השוכנים באפריק' . א. כנחה בן כוש ממנו יצאו הכאניטי' שקורין הונים באשכנז' . דעמא ובצנכה בני כוש אמרו שבאים מהם עמי' המסיאופיה השוכנים לזר המזרח . לודים בן מזרים ממנו יצאו עם ליריא' שהיא ארץ אחת באשיו' הקטנה ואחרים אמרו שהם נתישבו בארץ המוריא' : נעמים בן מזרים ולבנים ונפתוחים ופתרוסים לא ידענו מהם כי בא הנחריב ובלבל את העול' . כסלוה' פלשתי' הם מארץ פלשת והיא בציריי' בכוף ארבי' וה' ויש בה מדינה נקראת פלשת ועל שמה נקראו כלם פלשתיים . שילם בן שם ממנו יצאו הפרסי' והנוי' הנקרא אלמיו' . א. אשור בן שם נתישב בציריא' ועל שמו נקראת בן ובני שלא להיות בצוני המגדל הלך משם לארץ אחרת כמו שפירשתי למעלה בפסוק מן הארץ ההיא יצא אשור . לוד בן שם נקראו על שמו עם הלודי' . ארם בן שם ממנו יצאו הארמיים . והמדי' הגדול' היא דמשק . ארם המזכר הוליד ד' בני' א' הוא עוז שה' החלל' השם טראקוני' שה' ארץ בן פלשתי' ובין השירי' ושם היה איוב . הב' חול ממנו יצאו אנשי ארמני' . הג' חול ממנו יצאו הקאראמאני' . הד' מש ממנו יצאו למאנו' וכתב אישד'רו שהאומות האלו נתישבו אחר המבול ובלבול הלשונות בארץ מזרח עד אשיו' א' שהם פ' מחוזות והם תחת כ"ב לשונות . ארפכשד ממנו יצאו הכל' דיים . ובעבור זה נקראת ארצם כלדי' והיא בחלק האש' א' בכוף ארבי' . והיא כלה הן מיבור חסרת המסכות והמדינה הגדולה שבה היא בבל . שלח כתב יוסטון שממנו יצאו עם הרמ' אפי שהיום קורים הודיים אינ' . עבר ממנו יצאו העברים ובעת בלבל הלשונות נבארה הלשון שהיו מקדם מדברים כל השולם בעבר ובניו . פלג בימיו נתישבה ארץ השטים שהיה היא בחלק האיו' ריפא של איטראס' והיה בחלק האשיו' . רעו בימיו התחילו המלכ' לשם' עמי' אלוותו וסחילו' האנשים לעשות בתים לאלהיהם ובאחריו מן נתישבו מזרים ישוב גדול וגם בזמן ההוא התחילו לפלח הנשים הנקראו מאז'י ותאנא מהשטים וכבשו רוב האש' ויש נחשפנו לכבוש את הבוסמ' . ושם אמנו' פירשו בלי שד שכן היה מנהגם לבר' את השד מפני הקט' . שרבו בימיו התחילו לנלוך אנשי סיר' וי' כפי היוסיו' ובימיו מת נמרוד ומלך אחריו כינו בני ולפי שנתישב על מות אביו עשה לבניו זלם בזמנתו וזלמו והיה משתחוה לפניו . ומי שהיה חייב מיחה והיה בורח אצל הצלם היה מכופר . וגמסכו בני אדם לעצור ובאורך הימים קראוהו שמות מתחלפים מהם קראוהו בל ומהם קראוהו בעל ומהם קראוהו בעל פטור ומהם קראוהו בעל זבוב ואף בימי דניאל היה הצלם כוס . נחור בימיו היה מלכות טי' וי' וההמיד עד זמן עליו השופט היו בו כ' מלכים משפרי' בזמן תתע' שנים זהו מה שרציתו לכבוש בדבר הזה וכמה דברים אחר' כתבו על זה והנחתים מפני יראת האריכות וגם שאין זה ריעל' רב :

א (א) **וירי'** כל הארץ שפה אחת עד אלה תולדות שם . ענין דור הפלגה נצטוו בו המפרשים חדשים גם ימים לדעת מה פשעם ומה חשאתם שבעבור נתייבו לעונם ההוא מבלבל הלשונות ופזר הארצות ואין היה מתחתם אותו העונם לאותו המדי . וכבר באו על זה המדרשים אבל בלתי מתאיבי' על פשטו של מקרא . כי הנה לדברי האומר שהיתה פונת' לעלות לרקיע ולחלש בזנכ' שמים וקשר מאלף ארץ וסבימו כל בני עולם בשפות ודבר נמנע מהם . והנה היו בניהם רשע ורע וזכר וזכר אברהם שמילי' עם וזהו המדין מחובמי' ואם היו כלם שופים הנה א"כ לא היו ראוי' לעונם אבל שופים שמים יחזק' אליהם כ"ש שהוא ית' מעיד על אפשרות זאת לפעל מתחבתם במ' (בראשית י"א ו') ועתה לא יבצר מהם כל אשר יזמו לשנות . ולדברי האומר שפסרו בעקר וקצו' בנשיע' קשה מאד ארץ הספיק ענשם בלבלול לשונם ופזרוהם היו חייבין כלים הם ונפרית ורוד' זלעפו' מנת כוסם ואין הפק שיה דברו' חז' כוונת אחרות ורמזים וזאת פשט' . גם מה באמרו קצת המפרשים שהיה כוונתם בגנין ההוא להגדל בו ממי המבול אם יבא עוד על הארץ כבר הפס עליהם הראש' שסל' היו שם נח ובניו אבות המשפחת ההם וכלם היו פרים אל המשמעת ואין לא יודיעום שנקבע ה' בימיו מעבור מי נח עוד על הארץ ושלם זה כרת עמם ברית חק עולם לא יעברוהו . ושיד ואמר אני בצטול הדעת הנה שאלם הית' זאת כוונתם לא היו בונים איתו נבקע' השלם שבמקומות ושבולת מים יספורה . וכבר (אר' שבת ק"ג) למה נקרא שמה שער שכל מימי המבול נעצרו שם ויותר ראוי היה לבנות בנייה בזה נצוה ותלול צהרי אררט שנסכו משם אף כי צהרים יצאו אנשים גדולות אנשים יקרות ליסד בנייה ולא יסרכו ללגון לבנים להיות להם הלבג' לאנן באשר שבו נבקע' להעדר האנשים צה . והרע' צה והרע' צה חסבו שלא חטאו בזי המגדל כנגד השם כלל כי לא הית' מתחבתם אלא להחמיד הצהרה ולבנות יחדו וכמו באמרו פן נפון ושהשם הפיטם לטוב להם אם כדי שימלאו את הארץ כדברי הראש' . או יקרה בהיותם יחד רעש וצקיעת הארץ ואם מתחלקת את שטף מים רבים וזולתם מהמקרים שמהפכים ומפסידים את המנוות ויוסם המין האנושי לגמרי . וגם הדעת הזה רחוק הוא אללי מטונות התור' כי הנה קודם לזה מיום שיצא מים ההי' היו מקובלים בלם צהרי' אחת ולא היו מתפזרים בארץ וגם שם היו משתדלים לאות' הכנ' שזכר' הרע' צה ועכ"ל לא מורם השם ולא בלבל לשונם עד שבט את העיר ואת המגדל כ"ש שגד היסם הזה לא קרה דבר מהכנ' שזכר בצקיעת שער כי עם היות שער בבל נהפכה צעור' כמהפכת כדוס ועמור' הנה שנקע' עוד היום היא מיושבת מבני אדם . ואם היה רצון השם שתתישב כל הארץ וימלאו' כי לא תהו צרה' לשבת יצר' הנה צבנות הימים ובהתברות האנשים יהיה הדבר בהכרח נעש' מאיליו והיו בני אדם מתפזרים ימה וקדם' ופסו' וגננ' מצלי שיעצרו לבלבל לשון ולכלל התהדר' הזאת . הלא תראה שנהיותם צהרי אררט כשהתחילו להתברות נסמו משם כי לא יכלו לשבת יחדו :

יחדו ואין לא יהיה כן בבקש' אף כי פשוטי הכתובים יורו בלמח שה' זה על אד השונם והחשק וכדי שלא יוסיפו לחטוא וכמ"ס (שם) וזה החלם לעשות ועתה לא יבזר מהם כל אשר יזמו לעשות והר"ן פירש בלא היה חפצם בבנין העיר והמגדל לשבת כלם במקום שהוא אלא לשם ראש אחד ומלך אחד שימשול מאותו עיר ומגדל על כל יושבי חבל בארץ מחוץ שיהיה וזהו שפירש ענינו לא היה חפץ כי אלו היו בעלי אמונ' אמיתית היה קבוצם והבורס טוב מאד . אבל בהיותם עובדי ע"ז ובראשם נמרוד שה' רואה למלוק על כלם היה סבה להתפשט עמית-אמונתם בכל העולם . והוא הירא את דבריו ה' לא יוכל להמל' מידו . כמו שנמלט אברהם מיד נמרוד בבחרו אל ארץ כנען להיותו חוץ מממשלתו ובלכן הפיטם השם לא מפני המעשה אשר עשו אלא מפני מה שה' אפשר להמך ממנו . והדעת הנה הוא יותר רחוק אלני מכלם לפי שלא נזכר בפסוק המלכה מלך אחד על כלם . ונס שאין בלבוז הלאמות סבה לחלוק הממלכות כי כמה פעמים מלך מלך א' על אומות רבות מחולפי הלאומות ואחשורס יוכית . ועוד שפא' ביהיו ממולכים מלך א' על כלם אין מחסור ביד השם להוסיף את עבדיו מבלי בלבוז הלאומות כי מי המונע שיפיר השם את רוח אים גבור חיל במחאו ארץ למלוק שם ולמרוך במלך המגדל ויגיל את בחרי השם כמו שהפיר את רוח כורש מלך פרס עם היותו עבד למלך בבל למרוד בבלשצר אדוניו כדי להמלט תחת ממשלתו וירא' ה' וחושבו שמו ומלכד זה הרבה פתחים למקום כי הנה צימי נמרוד היו עם ועבר ואנשים אחרים לדיקים תחת ממשלתו ויגילם ה' כ"ס שכל מלכי ארמם היו עובדי ע"ז ואות' סכנה שהיה' ללדיקים מהיות מלך אחד על כל הארץ ערין עובד ע"ז הוא היות' ג"כ בהיותם מלכים רבים רעים וחשאים לה' מאד . ועוד כי מה העיל הקב"ה בחקנתו בבלבול הלאומות ולפיר האומות לכל ימלוק עליהם מלך ערין עובד ע"ז ותחת ממשלתם היו גלות ישראל ויהודה ויגילם ה' אש"פ שהיה ראש אחד מושל בעולם עובד ע"ז וכל זה ממה שזכר' שנס דעת הר"ן בלתי נכון . לכן צריך אני לבקש דעת אחרת ליטב הענין הזה על מהותנות ולא אחוש עתה להפיר שאלות בפסוקים מיראת הלאומות וגם לפי שפא' הפרש' יתבאר כל דבר במקומו :

ואמר שהיותר נרא' ומתקבץ אלני בחפץ דור הפלג' ופסעם הוא שהם נכשלו וחטאו כמה שאנינו הראשון חפץ ובנו קין וחרשו ג"כ . אם אדם לפי שנראו הקב"ה בלולו בעל נפש משכלת לפי שישלים נפשו בהכרת גורלו וידעת משפיו והכין לפיו כל הדברים ההכרחיים לתקון חייו מהמאכל והמשכ' בפירות עץ הנו וממי נהרותיו וכל צמחאות סביב בלתי מופקר למלאכ' האנושית כלל כדי שלא יעריד ענינו בבקשתם . אלא צדיקות האלהיות שלכן נברא ואדם חפץ כמה שלא נסתפק בדברי הסבני' אשר נתן השם לפניו ונמשך אחר החלואות והמשפס המפורסמים ויהי חפץו שיעורם מג"ס מקדם מקום מנוחתו ויבט בחפץ' שחוקלל האדם בעבורו ויהי יספורו הדברים הסבניים ותחת כי נבחר צמותות ויפטר אל עבודות קשות וכמו שכתב המור' . ואמנם קין בחר גם כן להתעסק בדברים המלאכותיים ולכן נעשה עובד אדמה בכל היום יחדום האורש לרוע יפתח ויסדד אדמתו והיה שכלו נכנס לחלקו הכהמי ועובד אותו ולכן היה עובד אדמ' בחלוק הכל שניש' רוע' אלא נמשך אחר הדברים הסבניים והסתפק מהם כי אין כמרע' האין עובד' ולא מלאכ' כי אם להנהיגם על הענין הסבני ומפני זה היו האבות הקדושים כלם אברהם יצחק ויעקב והסבנים ומשה ודוד אבותינו רועי צאן ולא היו עובדי אדמ' וגם נח עם היות בחפץ בהסבני אחר היין לא קראו הכתוב עובד אדמ' כי אם אים האדמ' ר"ל אדון ומושל עליה אבל קין להכעס שכלו לחלק בהסבני במלאכות קרא עובד אדמ' ולכן היה בור' יצחק ויקרא את שמה הנק' כי היה מחנך ומלמד לבניו בעשיית המלאכות הנתלות בבנין העיר ובקבוצ המדינ' וכן בני קין כלם אחיו מעש' אבותיהם צדיקים להמך אחר המלאכות המותרות והיה יבל אבי כל חופש כנור ועוגב והובל קין היה אבי כל לושש נחשפת וברל וגם יבל להשתדל במקי' האין כבר ערוב ענינו דברים מלאכותיים כמעש' האלהים שלא היו קודם לכן ולכן נאמר עליו אבי כל יושב אהל ומקנ' . ובני קין כלם ברדפס אחרי המותרות חמם וסוד ירבו בחור' עמם עד שפני זה נענשו בימי המבול וימחו מן הארץ . וכן היה חפץ דור' הפלג' דומ' לחפץ אדם וקין ובניו לפי שבהיות להם רבוי הענינים הסבניים ההכרחיים לקיומם חפץ ה' מן השמיים בהיותם פשוים מלאכ' מכל עמל ומוכנים להתעסק בלאומות נפסם לא נח דעתם בזה שהכין להם בוראם עתה לרבות' הענינות ויבאן לשלוח יד ולשים כל מחשבותם למלא המלאכות בבנות עיר שהיא כוללת המלאכו' כלם ומגדל צחוק' כדי להתחבר עם ולעשות עמם מדיניים תחת היותם בני עדה בחשנם שהכלית המיוחד להם היה הקבוצ המדינית להתמשך ביניהם השחוק והחבר' ושמו המשו' בהליתיו' האנושיות עם מה שיומך מזה מהם מהשמות והסמני' והממשלות והכבודות הדמיוניות ותמידת הכיפת הקניגים והחכם והגזל ופסיכות דמים הנמשכים מה שלא היה דבר נמלא מזה בהיותם בשד' כל אחד בפני ענינו וכמאמר שלמה (קבלת י') האלהים עשה את האדם ישר והמ' בקשו חשבונות רבים ולהיות כל זה מותר בלתי סבני מונע ומעיק האדם מהשגת הלאומות האמתי הנפשי לכן נענשו האנשים העשאים האל' בנפשותם בשכלם השם לשום והפיטם על פני כל הארץ כמו שזכר את אדם הראשון מג"ע וגרם את קין מארץ מושבו ואח בניו גרם מהשולם בני המבול כי היה פסעם שזה בשמנו תכליתם האחרון בעך הדעת ועזבו עץ החיים שהא תכלית האמיתי ולכן נענש היה ראוי שיהי' ג"כ מתדמ' . והנה הם ובניו הם היו במורדי אור מכיהים ומדיחים את אנשי דורם לרדוף אחר המלאכות המותרות בבנין העיר והמגדל לבקש להם שרר' ומנוי על שאר בני אדם וכן ארז"ל (מ"י בראשית ס' כ"ב) ויאמרו אים אל רעבו הבה נבנו' לבנים מי אמר למי כוס אמר למארים וכנען אמר לפוס שארבעהם בני הם . כי כמו שבני קין הדיחו כל בני עולם קודם המבול לרדוף אחרי המלאכות המותרות והחלואות האנושיות והגזל ובעבורם נהגל המבול .

ככה הם ובניו הסתיו לכל בני עולם בבנין העיר והמגדל ובעבורם נחתינו בלבוז לשון ופגלה והפסא על פני כל הארץ כי היה הם בבני נח תחת קין בבני אדם הראשון והבלבול תחת המבול . אלא שהיות חפץ המבול קשה מאד שכבר היה ציניהם בפועל החמם והגזל והסתחת הדרכים נחתינו כליה . אמנם דור הכליה לפי שלא הניש ערין חפצם לאותו גבול ולא היה ערין ציניהם בפועל דבר מאותן ההסתחות אלא שהללו לעשות את העיר הדבר שממנו ימשכו בבהרר לכן היה נענש בלבד בשם בלל ה' שפת כל הארץ ומשם הפיטם דומה לעונש אדם שגורם מג"ע והיה עונש מתחם מדה כנגד מדה הם היו קודם לזה גוי אחד בארץ באלהות סבני מלך היות שפה אחד ומנהג אחד סבני לכלם ולא נחה דעתם גם ובקשו לעשות חברה ואלהות מלאכותיי בקבוצ המדינית ודברים מלאכותיים שולל מהם האלהות הסבני שהיה להם מקורס ונעשה זה בבלבול לשונם כי בהסתחות בלשון הוא סבה בהכרה והאבהם והסתחות בלשון הוא סבה ההפסא והפרוד ולא עלה בידם אותו הקבוצ המדיני שחשבו לעשות בלואה העיר להפך אותם משם . ואמנם אין היה בבלבול הלבון ציניהם בהיות לכלם שפה אחת . הנה חשבו אנשים שסכפך להם לשא זה לזה וכל א' חפץ לקון פני ענינו ואינו נכון כי היותם שונאים זה לזה לא יחדש חדות לבון ציניהם . ואחרים אמרו שהקב"ה השכיח מהם לשונם הכולל והאזכר כל א' להמציא לבון לענינו . וזה ג"כ רחוק מאד שהכותב יחס אליו יס' בבלבול הלבון אבל לא השכחה ומ"ס בנמ' (סנהדרין ק"ח) אומר מגדלמשכת את הלאומ יס' כי ענין אחר כמו שיכתבאר . והר"א בע כתב שראשונה נפולו משם ואח"כ מלך נמרוד בבבל וקמו מלכים רבים אחריו ובאורך הזמן נשתכחה הלבון הראשונה . ואין הדבר כן כי תמיד יזכיר הכתוב בבלבול הלבון קודם נפולים על הארץ והוא המורס שהיה בבלבול הלבון בהיותם עם בבנין העיר והמגדל קודם שפולו משם לא באורך הזמנים . והר"ן כתב שהאל ית' חדש בהם רצון שיבחרו בלבוזות חלוקות רחוקות זו מזו כדי שיהיה זה כבת פזורה כמו שפסא אחת שהיה להם מקורס היותם סבת קבוצם וחבורם יחד וגם יס' אלו נכון כי אם היה בבלבול הלבון כדי לפורס למה יבחר השם בחדש ראשם לבחור מלבוזות מחולפות כדי שיתפזרו . ויותר קרוב היה שיחדש בהם רצון שיפזרו וילכו משם בלי בלבוז לשון הלא ילכו האנשים מארץ אחת לדור בארץ אחרת מראשם בלא בלבוז לשון והנה קבוצם קודם לכן לא היה בסבת אלהות השפה בלבד כ"א שילאו מן היותם ונפארו שמה ומפני קורבתם וההנהגה לא נפרדו . אבל אמרת זה הענין הוא שכל עוד שהיו האנשים בהם משתמשים בדברים הסבניים שהיו אלהים אלא הכל היו שמותיהם ודבוריהם בלשונם הכוללת . אמנם אחרי אשר רצו לשנות מנהגם הסבני ולעשות מחדש דברים אחרים מלאכותיים להשתתם מהם הוצרכו לבדא מלכס שמות ופעלים לאלה הענינים אשר נבחרו חדשים מקרוב בלא ל' שטורס אבותיהם . כי הנה קין ובניו עם היות שהענינים במלאכות ויהי בונה עיר כלם בסו חמו מן הלאה שמתו עמי המבול ולא נשאר בידו של נח ובניו דבר מהם לפי שבצדקת' החזיקו בדברים הסבניים לא זולת זה והיהם לבינס המיד לשון אדם הראשון השלומה . עוד שבוני המגדל נבחרו בדרכיהם המלאכותיים ובסקנאותם נפסם הפסא באז מראשם עשו בבלבול לשונם . האמנם סבב השם שלא יסמינו כלם בלשון אחד בהנהגת הלבון לדברים המלאכותיים ההם אשר חדשו ולכן כל א' מבני משפחתו היה מניח לכל דבר אשר יעשה גם לראשו מחולף למי שיזיהוהו בני משפחה אחרת ובהתערב אלו השמות המוכתמים המיוחדים המתחלפים בכל משפחה ומשפחה עם הלבון הראשונה שהיה להם הנתבלו הלאומות ונחפרו ונתחלפו כפי הלופי הסמכותיהם וזה הבלבול והחלוק בלבוזות היה סבת פרוודם על פני כל הארץ . ואין לך שתאמר אלא היו אלה המלאכות המותרות וגם הקבוצ במדינית ובפיר רש ציניהם ה' אין לא אשר אותם לישראל אח"כ כי הנה התשובה בזה מבוחרת שכל אשר ראה יתברך שאדם וכל יולאי חליו כבר נשקפו בחלואות המלאכות המותרות ונפסשו בהם לא אסרם על עמו כי אפס והביט שלא יסורם מעליו בשם הוא כבר אצל ורו את בני ישראל שיתנהגו בלואות הדברים המלאכותיים בקך היוצר ובדרך בלאת לא מעונה וסיה זה נענין המלך שהיה נמאס ענינו ציניהם השם אבל באשר ראה שט"ס יבחרו בו לזה שהיה בהיותו ע"ז נביאו ושהיה מקרב אחיהם וכמה מהמנוות התלויות בענין המלך ובמו שיכתבאר במקומו . אמנם כל הימים אשר הלכו בני ישראל במדבר על פי ההנהגה האלהית הראש שלם ספק ספק ה' צרכם אלא בדברים הסבניים האלהים מהמן והסלו ונבחרו עד פני כל המלבוז והמנועלים ויבנו כבוד ולא דבר מלאכותיים וכמ"ס במלך לא בלחה מעליך ורגליך לא נקא ובנואם אל ארץ נובבת הניחם לטבעם בכל משפטי מלאכותיהם המפורסמות . הנה התבאר מזה מה היה חפץ דור הפלגה ופסעם ושהיה עונש מהיהם מדה כנגד מדה על עונם :

ובאשר הסתכל בדברי המדרשות מרז"ל על זה המלאכ כפי חממתם מכימים לדעת הזה שיבחרתי כי בהם נחמילתא אמרו הנה נבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים אמר ר' רמיה בן אלעזר נחלקו בלשם כחות אחת אומרת נעלה ונבט שמה ואחת אומרת נעלה ונעבוד ע"ז . ואחת אומרת נעלה ונעשה מלחמה . זאת שאומרת נעלה ונבט שם משם הפיטם ה' . ואחת שאומרת נעלה נעשים מלחמה נעשו קופין ורוחין וסדין וליליון . ואחת שאומרת נעלה ונעבוד ע"ז כל בלל ה' שפת כל הארץ ע"ז . העירו בזה שהמלאכות האנושיות הן נערכות אל הטבע בנ' אופנים כי יש מהם עזירות אל הטבע לעשות מעשהו כעבודת האדמה ומלאכת הרפואה ודומיהם וכל אלו אמרו שהיו אומרים נעלה ונבט בשמים ר"ל שיסתתפו עם הגרמים השמימיים שהם הפועלים הסבניים וישירו אותם וידנו אליהם במלאכותיהם וטעל אלה נאמר ומשם הפיטם ה' . כי הנה בצלות השם הדברים הסבניים המספיקים אל עמם לא יפסדו אל עזר המלאכה כמו שהיה בתחלת הבריאה . ויש מלאכות שהן מחלפות וזרות לטבע לפי שישעו דברים שאין לטבע מבא בהם כרוב המלאכות המעשיות מהלבוז ובנין הבתים ועשיית האניות וזולתם .

וכנגד הכת הזאת מצעלי החכמות הזרות לטבע אמר החכם שהיו אומרים נעלה לשמים ונעבוד ע"ג שמו שהשמים פועלים בזה החומר פעלות טבעיות ככה המה יעשו פעלות זרות מהם ובלתי נמשכות אחריהם ופעל אלו נאמר כי שם בלל ה' שפת כל הארץ לפי שפכת המלאכות האלה הזרות הוצרכו לשמות זרים ומלימות זרות וזה היה צלול לשונם כמו שבארתי. והאופן הג' מהמלאכות הם ההכניות והמנגדות לטבע בהשגת האבן למטלה והורדת האש למטה וכזה גם כן באגסים בקשת הסדרות אלו עם אלו והשתעבד אלו לאלו לפי שהטבע עשה את בני אדם חורין ושוים בחולדות. וכנגד הכת הג' הזאת היו אומרים נעלה ונעשה מלחמה בשמים ר"ל שמלאכותיהם ינגדו וילחמו על המנהג הטבעי. ועל אלו אמר החכם שיעשו קופין וסדין ורוחין וליילין כלומר האגסים אשר כאלה הם מלאכי חבלה הורסים המנהג הטבעי ומשחיתים אותו. אבל ר' נתן אמר אחרי אותו המאמר המוזכר כלם לשם ע"ג נהניו ר"ל שכל שלשת מיני המלאכות הנזכרות כן עשירות זרות אל המנהג הטבעי ומתחלפות ממנו. ועל זאת הכוונה גם כן אמרו שם והוא נגמרא (פסכדרין ק"ח) אמר רבי יוחנן מגדל שלים נשרף שלים נבלע שלים קיים. כי השלים הנשרף היה כנגד הכת המרשעת האומרת נעלה ונעשה מלחמה והם בעלי המלאכות המנגדות לטבע. והשלים הנבלע הוא כנגד הכת האומר נעבוד ע"ג שהם בעלי המלאכות הזרות שנגזשו בצלול הלשון כדברי רבי ירמיה על זה הכת נאמר (תהלים נ"ה) בלע ה' פלג לשונם כי ראיתי חמם וריב בעיר. ואמנם השלים הקיים הוא כת האומרת נעלה ונעשה שם שהם בעלי המלאכות העוזרות לטבע ונמשכות אחריהם כי לקורבתם עם הענין הטבעי יתקיימו זו. ועל זה הדרך אמרו שם גם כן וראשו בשמים לשם ע"ג נחמונו שיהיה ראשם בשמים וחרב חדה בידה להלכה בם הנכבד כגיבול. כוונתו בזה שהיה עושה זאת וזה מהענין הטבעי האלילי אשר הכין להם די מחסורם. ולפי שרדיפת המלאכות המותרות מחרצ' הכפוק ההכרחי והמנהג הטבעי האלילי לכן אמרו שהיה חרב ביד אורח ע"ג כי הרוב הוא כלי מלאכותי נעשה להחרים הדברים הטבעיים. וגם לזה עלמו רמזו באמנם שם גם כן דבי רבי שילא מאי טעם אמרו נכנס למו מגדל ונעלה לרקיע ובקיעתה בקרדומות כדי שיוצו מימיו ר"ל שהיה מחפצם לעשות מלאכות ופליכאות כדי להוריד שפע הגרמים השמימיים על מלאכותיהם וכליהם. והנה לא פירש הכתוב החטא הזה כדור הפלגה כמו שפירש חסא דור המבול לפי שפסגתו היה כבר צפועל החמם והנזל והשתחת הדרכים אשר עמלו ודור הפלגה היה צמחצת לבד מה שחברו לנשות העיר ומגדל שימשו ממנה הדעות כלם וזה נאמר וידע ה' לראות את העיר ואת המגדל כי ירד לבוק עינים וראה מראשית אחרית. גם שחטא ד"ר המבול נמצא ממנו אם מעט ואם הרבה ככל דור ודור. ולכן הוצרך הכתוב לפרשו להיוות חוכמת מגולה לדורות הבאים לרשעים שבהם כדי שלא יחטאו בזה עוד. אבל חסא דור הפלגה שהיה צמחצת המלאכות המותרות וביסודת העיר נמשך בכל הדורות כמו באמרו וזה החלם לעשות. ולפי שפסגת לכל בני אדם כהתחל לכן לא היה חוטאת להורות על זה ומפני זה לא פירש הכתוב חטאם וזהו שדרש רבי אלעזר על ודברים אחרים אל הקרי אחרים אלא אחרים מעשה דור המבול נחפרם ומעשה דור הפלגה לא נחפרם ופירוש אחרים שגורים ומכוסים כי כן תרגם והכונן הדלת אחריו ודא אחד בתרבי. הנה הנבחר מזה שהיה שון אנכי המגדל המעבד את המלאכות המותרות ובקשתם ליבד בקצו מדני ומעשה מלאכות העיר ולא להמסכס אחרים הדברים הטבעיים שבהם זהו סבה לרעות רעות ומפני זה נפלו ונהלצלו לשונם ואחריו הודיע אלהים ארוך את כל הדעת והכוונה הזאת בכללות הענין הנה אנכי בא אליך לפרש סבוקי הפרשה כפי הדרך והכוונה הזאת:

ענין בבלול האשון

וידר' כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים. המפרשים אמרו שאמר שפה אחת על כללות לשון הקדש שהיו מדברים כלם בו ושומר טוד ודברים אחדים לפי שגם אנשי שפה אחת כבר יתחלפו באופן דבוריהם והשונותיהם אבל אלו כמו שהיו מסכימים בשפה אחד כן היו מסכימים באופני דבורם והשונות אלו כמו שהיו אופני הדבור דברים כי הנה דברים האמר על הדברים המדוברים והמלאכים חוץ לנפש לא על השפה. המליץ להדבור גם שופני הדבור והשונותיהם הם מחולקים בכל אדם ואדם כפי טבעו וידיעתו. ואף ידיו א"כ אחרים בכל אנשי העולם. והכונן אולי שהאומות בלשונותיהם יתחלפו אם באופן צפופים כי יש אומה שהשונות יוחר מהגרון בקולותיהם ואומה שתשחמש יוחר מהחך ואחרים יוחר מהשנים והשפתים ועל זה נאמר ויהי כל הארץ שפה אחת שאופן צפופים ושמושם כלי הדבור והקולות היה אחת לכלם. ואם שיחלפו בקריאת השמות לדברים ולפעולות באופן שלא יצונו אלו לאלו כמו שהוא בלשון היוונית עם הרומיים ועם הספרדיים שלא ישמעו איש שפת רעהו והם משתמשים במזל ובצפוף ועל זה אמר ודברים אחדים והיותה אחת אולי בזה הוא שבזמן ההוא היה שפה אחת ר"ל לשון אחד בכל בני אדם הנבראת במעשה הראשית כוללת לכלם ושכן היו הדברים הנמצאים אצלם אחרים לכלם בשום כי לא היה לאדם פרטי נחלה ולא דבר אחר שישמשו בו הכל היה אחד כולל וטוב לכולם כמו הבלשון. ואמנם כשענו לחסות המלאכות בבנין העיר והמגדל הכירו עמון מן האחרים ונעשו הקיינים והנחלות פרטיות ונאלו לירי חלוק ויחוד מהוך המדחם לקחת וליחם כל אחד לעצמו דברים מיוחדים ולומר שלי ושליך שך עד שמפני זה נפרדו איש מאחיו. ואמר ויהי נבקעם מקדם לפי שהרי אררם שחנה שם התייבס היו מורחיים לצבל כדברי הראש"ע יגיד הכתוב שלא נשנו מזד מזרח כפי הראוי להם להקרב לנ"ע ולמקם מושב האבות הראשונים אשר היו נוטים לגד מערב הסך הראוי. וחז"ל (מ"ג בראשית סימן ט"ג) דרשו ויהי נבקעם מקדם מקדמונו של עולם. רצו בזה שנקטו מהמנהג הטבעי הקדום להשתמש ולהסתפק בדברים הטבעיים ההכרחיים וילכו אחרי ההגל ויהללו צנקהת הדברים המלאכותיים למלאכת האויותיהם

וזהו נכמו מאה שנה הפלגה אחר המבול ואינו נכון אלא שהיה הפלגה בטרם ימי פלג שהיו נכמו שלש מאות שנה אחר המבול ונקרא פלג אם שראה שם צהנתו העתיד להיות ובימיו הפלג הארץ ולכן נקרא כן או שקראוהו כן לשנה אחרת. וכאשר ראו צבימיו נפלגה הארץ אמרו בשמו הורה על זה וכו' שטו (בראשית כ"ו מ"ה) הכי קרא שמו יעקב ויעקבני לא נקרא כן מפני זה אלא ככאשר היה המעשה יחסוהו אל שמו שטולו חייב שמו. לו שכאשר נפלגה הארץ אז קראו שמו פלג לזכרון המאורע וכבר יורה על זה אמרו שם פלג כי בימיו נפלגה הארץ ר"ל כי כאשר נפלגה קראו שמו כן ושמן השמים היתה קריאתו באותו שם להורות על זה:

(בז) **וְאֵלֶּה הַתּוֹלְדוֹת תָּרַח וְנוֹחַ**. עד סוף הסדר. והנה ראיתי לשאול בפרשה הזאת שאלות:

השאלה הא' כמה שראה מהספור הזה שחרת וצניו היו דרים באור כשדים וכמ"ס וימת הרן על פני תרח אצלו בארץ מולדתו באור כשדים ואמר ויקח תרח את אברהם בנו ויאלף אהם מאור כשדים ללכת ארצה כנען וכן הוא דעת רש"י שכתב בפרשה חיי שרה מבית אבי ומארח מולדתי מבית אבי מחרן מארח מולדתי מאור כשדים והוא קשה מאד כי הנה הכתוב אומר בעבר הנגר יסבו אבותיכם משעלם תרח אבי אברהם ואקח את אביכם את אברהם מעבר הנגר יורה שם היתה לעולם יציאתם לא באור כשדים כי ארץ כשדים ושענר היו לבני חם ותרח וצניו היו מבני שם ואף נחשבו בארץ ולכן נקרא אברהם העברי ולא כשדי. וכאשר שלח את אליעזר לקחת אשה לבנו ליזחק אמר לו כי אל ארצי ואל מולדתי תלך ושהוא לא הלך לאור כשדים כי אש לארץ נהרם שהוא חרן וכבר חפס הרמב"ן הדעת הזה בכמה ראיות ואין ספק שבדרך כלל אמר עיו. ואמנם דעוהו הוא שחרת היה מחרן ושהוא בא עם אברהם בני קודם לידת הרן לגור בארץ כשדים ושם נולד הרן ומת שם וזה טעם בארץ מולדתו שחזר להרן לא לתרח. ושאחרי כן לאו תרח ואברהם בני מאיר כשדים ללכת ארצה כנען וחזרו לחרן ארץ מולדתם והתעבנו שם ובהיותם שמה בא הדבור אל אברהם לך לך וגומר ושלא הזכיר הכתוב דבר מחזור לפי שהוא היה המיד בהרן ולא בא עם אצלו ואחיו לאור כשדים וכו' כללות דעת הרב וכמה החזיק בו בזה הפרשה ובפרשת לך לך ובפרשת חיי שרה. ואינו נכון ציטו מפניה הא' שהוא יצא הכותה ברגומו שאין להם זכר בכתוב כלל ר"ל שגא תרח לבדו אחר אברהם לחרן לגור בארץ כשדים ושם נולד הרן ונקבר שם ואין רמז בדבר מזה בכתוב. הב' שהיה ראוי לשמוע שיאמר הכתוב ששן תרח ואברהם לחרן כי ראו שיאמר בני ששן לארץ ארץ חיי שם מעולם. הב' כי הנה הכתוב אומר ויקח אברהם ונחור להם נשים וזה יורה שהיו יחד במקום אחד וגם אלו נשים באחד ואף יתכן זה אם היה נחור בחרן ואברהם באור כשדים. הד' שט"ס יספר הרב הנחמני לטורות כי תרח עמד זמן רב באור כשדים עד שהוליד את הרן ועד שהרן הוליד את לוט כי הנה באאת היתח משם הוליד את לוט עמו וזה יהיה אם כן יוחר משלשים או מ' שנה ואף ידק אם כן אמרו בעבר הנגר יסבו אביתיכם מטולם כי באור כשדים היו זמן רב. והב' כי הכתוב אומר אבי' אשך הולדתך מאור כשדים. וכתוב אחר אומר ואקח את אביכם את אברהם מעבר הנגר וכתוב אחר כי הולדתך אצלו כמי לקחתך מהאשך מאור כשדים היות על האלת אברהם מכבדן האש כשעליו בו נמדרו כמו שזכרנו ח"ל אבל אם היה זה כן לא יקשר עם זה אמרו לתת לך את הארץ היות כי לא היה גם האלה בעבור זה כי אם מפני שלמותו ולדתו ולמנן אשר יצא את בניו ושמרו דרך ה' וכל זה ממה שזכר שם דעת הרב הנחמני בלתי נכון ולא מתיישב בדבר הזה:

השאלה הב' למה זה זכר הכתוב כאן שחרן הוליד את לוט ביות הרן הקטן שבאחים ואם לא זכר הכתוב כאן בפרשה תולדות אבר האחים ובפרט נחור שהיו לו בנים רבים למה זה זכרו להרן הקטן בכלם והנה זכר שנשא להם נשים אברהם ונחור היתכן שיזכרו ראשונים תולדות הרן הבן הקטן קודם שיזכרו נשואי אחיו הגדולים גם כי ספור תולדות הרן אין צורך לזכרם במקום הזה:

השאלה הג' מה ראית התורה לספר שמת הרן בארץ מולדתו והנה בכל שלשלת דורות הכתיב זכר הכתוב בכל אחד מהם וימת אבל לא זכר הכתוב היכן מת אש בארץ מולדתו ואם בארץ נכריה כי אין ההודעה הדיא ממה שיצטרך אליה: השאלה הד' באמרו (בראשית י"א ל') ויהי שרי עקרה אין לה ולד כי עם היות שנצטרך להודיע היות במה שיבא מספורי אברהם ושרה הנה במקום זה שגא הכתוב הזה לספר תולדות תרח לא היה מקום להביד דבר מזה כמו שלא זכר תולדות נחור: השאלה הו' למה לא זכר הכתוב שבת יצאם מאור כשדים ללכת ארצה כנען ועם שהשאלה הזאת קלה אין ספק שסנה מה היתה שם כי איש זקן עם רוב בנים לא יעזב מאחוריו רק לבנה ידועה. ורמב"ן כתב כי יאלו משם כשכל אברהם מכבדן האש לבנות מן המקל הערץ שהוא. וזה באמת מספיק ע"ד המדרש אבל מ"מ יקשה למה לא פרשה התורה הנה העולם הזה ותשובת הרב על זה לפי דעתי הם בלתי מספיקות וראוי לתת בו טעם כפי פשט הכתובים מבלעדי דרך הדרש: השאלה הו' אם היו נ' בנים לתרח אברהם ונחור והרן וזא הכתוב לספר עניניהם וזכר מהרן שמת והיכן מת וזכר מאברהם שהוליד אצלו מאור כשדים והולידו לחרן ומשם צוה השם ללכת ארצה כנען למה לא זכר דבר מחזור היכן נשאר או היכן הלך. אלה הן השאלות הנופלות בפרשה והגני מפרש הפסוקים באופן יותרו השאלות כלם:

ענין אור כשדים ועבר הנגר

תלדות תרח ונו' עד סוף הסדר. היותה מתיישב ציטו אור כשדים שאינו ארץ כשדים אלא שם מקום בעבר הנגר וממלות ארם וממחו עבר הנגר הוא. והנה נקרא כן אור כשדים אם מפני שבהיותו מולך בבבל משם יצא לאזור שהיה מבני שם כמ"ס מן הארץ ההיא ילא אשר כפי פ' המפרשים וכן מקומות בארץ

לכ והוא שופע כל הארץ לתת לאיש כדרכיו אך בצלזל השמות נחצברו צ' דרבי הא' עזיבת השפה שהיתה אחת לכולם. והב' בחירת לשונות מחולפות לכל אומה ולכן נחצברו שרי מעלה עם השם כדי שיהיה יסורים מלכותו ומאחרות הסגנון המקראות ושירי מעלה יחזיקו בהם להנציח אותם ולהשפיע עליהם משם והלאה כל א' מהם על אומה מיוחדת בלשונותיהם לארצותם. וביאור זה שהטולם השכל הוא מושפע ומונח מהטולם העליון שכל א' מהשפלים יספיע עליו א' מהעליונים אם טוב או מזל או שר משרי מעלה וכלם מושפעים ממנו ית' ראשונה וכו' (דברים ד' י"ט) אשר חלק ה' אליהם אותם לכל העמים וזו מאמרם ו"ל שרו כל אש שרו כל רוח ואמנם אין לך עשב מלמטה שאין לו מול דברקיע מזה אותו ואומר גדל, אך אמנם מין האדם לביתו כלם אלהים היה ראוי להיותו מיוחד להנהיגו ית' מבלי אמצעי כלל וכן היה בלי ספק ביות האדם מנקב הכליות השכלי אשר צעברו נבדל אל בבורו מהדרך האלהי יסיר ממנו הש"ה הסגנון והנהיגו ויחזקו ביד א' משירי מעלה ואו א"ל אלהים שביעי ללוהה הנללה עליונה שהיתה מיוחדת לו בהיותו התח והנהיגה האלהית אבל יגיע להכליות אחרות נופלים ממנה כפי מדרגת ומעלת מנהיגו. והנה ציטו הראשונים עד דור הפלגה כל המין האנושי היו מושפעים ומוסגנים ממנו ית' בדרך כלל עניניהם מבלי אמצעי אש לטוב אש לרע ולכן היו חמיר נמצאים בהם אנשים חכמים וידועים בחכמה האלהית האמתית כאדם וסם ועבר ומהושלח למך נח ודומיהם והיה נמצא בהם המנהג העצמי העדור מבלי נקשת הסותרות והמלאכות המדומות ועם זה היה להם שפה אחת אותה שלמה הקב"ה לאדם הראשון אמנם בנכנס מקדמו של עולם וכורס מהמנהג העצמי לרדפם אחרי המלאכות מונגות השלמות צנני העיר והמגדל יד' ה' לראות את מעשיהם לפי שהוא היה עד הנה המשיג באמת בהם, ואמר כיון שאלו לא נכספוק להיותם עם אחד ושפה אחת וזה החלט לעשות מטעם מלאכות דמויות אסתירה פני מהם ומהנהג' ואפקידם ביד שרי מעלה והוא אמרו כנגד השרים האלה הנה נדרה כלומר צווא עמי להשגיח באומות המין האנושי שכל אחד ממנו יבנית באומה אחת וכמו שהעלה מעליהם השגחתו האלהית ככה תשולל מהם השגון המקודש האלהית באופן שיהחלקו ללבויות חלוקות מובכמות מאהם מיוחדות להנהיג השרים העליונים וכמו שהלשון הקדש הוא מיוחד להנהיגו ית'. ואמנם אמר ו"ל במסכת סנהדרין אמר רב מנדל משכח את הלמוד עיניו התעסקות בני אדם צנני המגדל ועיני' המלאכות' ושרת שכלם בהם היא היתה הסבה שנתחברו מהם לשונם והכמתם אשר למדו ושאר המקום ההוא מקום מוכן לפרטותם עד שגלו יודעה שמה בזמן חמשים שנה שיצאו בבבל עד שהרשה אותם כורס לשון ולבנות ירושלם נשתכח מהם רוב תורם ולשונם כמו שנאמר בספר תורא (נחמיה י"ג כ"ד) וצנייהם הני מדבר אשדודית ואינם מכירים לדבר יהודית וזה בלא ספק טעמה של בבל כצו כי הנה בנלותינו זה שנאמר קרוב לאלפים שנה בקצוות המערב לא קרה לנו כן כי לא נהיה בה ממונו לשון הקדש והוא ממה שזכר שהמקום נרס עד שאמר רב יוסף בבל צורסיף סימן רע לתורה כי שם בלא ה' שפת כל הארץ ר"ל שזכו שבבבל נהגלו השונות ונשתכחה החכמה והידיעה האלהית כדור הפלגה כי נבאר אותו טעם באותו מקום להכניח השגון המקודש והתורה האלהית מנעלים בכל דור ודור. ולפי שהיו שם כדור הפלגה אנשים נדיקים וסורים נח שם ועבר ואברהם בלא הלכו בעלת רשעים ובדרך חפאים לא עמדו ונשארו על מהגס הסעור וספוק' העצמי מהעסק' בחכמה האלהית ומשמים בלשון המקודשת מצלתי שפיסודים בצלזלם וערובם איהם כאנשי דורס לכן לא נכתב מהם הסגנון ית' והפלא ה' הויד לו אברהם וזרעו אחריו להיות לו לשם כנולם מכל העמים ולזה אמר הנה נדרה ונעלה שם שפה כי שפך הקב"ה עצמו בזה עמדם לפי שהוא לקח לו להנהיגו והנהיגו אומה אחת וזרע אברהם איהם עם הלשון הקדש' שנבאר בידם כמו שכל אחד מהשרים לקח אומה לשון מיוחדת להשפעתו והנהיגו. וזה שאמר בפרקי רבי אליעזר אמר רבי שמעון הקב"ה אש שבעים שרים הסוגנים כסא הכבוד ואמר להם צוהו ונבגלל לבוים בטולם ונבגללם לבעים אמות לבעים לשונות שנאמר הנה נדרה ארצה אין כתוב אלא נדרה והפילו גורלות צנייהם שנאמר בנהל עליון גוים ונפל גורלו של הקב"ה על אברהם ועל זרעו שנאמר כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו. הנה הכנים השלם האלהי רש"י לכל מה שפירשתי בפסוק הזה ובאו דבריו על דרך דבר' תורה בלשון בני אדם והנבאר מזה שערוב השמות והמליצות וההפכות ע"ד הרצון עם הלשון המקודשת ובלבד היה בסגת המלאכות המותרות אשר נחצרו להם. האמנם יחס הכתוב בצלזל השלמות לש' לפי שבהיותם יחדו וצוהו הבנין היה אפשר קרוב שיסכימו כלם יהד בשמות המלאכות ההם וצנייהם שצנייהם באופן שאותה לשון המעורבת היתה אחת וסם לכלם. ולכן בהנהיגם הסגנוניהם עד אשר לא יבטו אש שפת רעשו מאת ה' היתה זאת המבינה כדי שיפדו אש מעל רעשו ויבטו על פני האדמה ולכן נתיחס הכל לש' כמ"ס כי שם בלא ה' שפת כל הארץ ומשם הפיוס ה' ונבארה הלשון המקודשת לשם בן נח ובחשוב מצניו עבר שבעבורו נקרא לשון עברי ובאברהם שהיה בן שמו של עבר והלמידו כי כמו שאדם הראשון היו לו ג' בנים ונתון עשרה דורות חמו מן בליות המבול ולא נשאר מהם כי נח שהיה עשירי לו מורע שם בנו השלם. ככה נח היו לו ג' בנים ונתון עשרה דורות שוללו ונעדרו כלם מהשלמות האנושי והידיעה האמתית והלשון המקודשת. ובאשר כל זה בלבד באברהם שהיה לו עשירי מורע שם בנו האלהי והיה אברהם לבדו אש כן צנני השלמות פרי המין האנושי בלו ושאר בני אדם כלם היו נקליפה כמו שזכר הכתוב למלך הכנזרי ולכן זכרה התורה כאן תולדות שם שהיו עשרה דורות מנח עד אברהם ובאמנם דבור המשיכי דורו של פלג היה ענין הפלגה כמ"ס בימיו נפלגה הארץ. והראש"ע שהם שהיה זה בתחלת ימיו של פלג, ובלבד נקרא כן

ימי תרח חמש שנים ומאתים שנה וימת בחרן ולא נכתב כן בכל הולדות שם להניד ששם היות תרח נדבן לבן ללכת ארצה כנען הנה לא נמנע מזה מפני שהפסיקו המות ולכן לא יכול להניע אל מבוסקו כי הנה תרח חיה חמש שנים ומאתים שנה והוא היה בן ע' כשהוליד אברם ואברהם בן חמש שנים וששים שנה באלתו מחרן ויחתייב מזה שהיה בחרן ששים שנה לאחר שיוצא משם אברהם וזה יוכיח שהוא מעטמו התרשל מן ההליכה אל ארץ כנען ועל כן בא הוציא לאברהם לך מארץ ונשאר תרח עש נחור בנו בחרן והוא פירוש הפרשה הזאת על נורים . והר"ן כתב שנכתב כאן ויחתי שרה עקרה להודיע מדוע לקח תרח את אברהם ואשתו ולוט בן הרן ולא יצא עמם נחור . בנו שהיה זה מפני שלום היותו היה סמוך על שלהם ואברהם ג"כ מצד שלא הוליד לא חלק רשות לעצמו אבל נחור עזר אצלו ואמו ודבק באשתו . ואמנם זאת מאור כשדים ללכת ארצה כנען עש היות בזה מן הקושי לעזוב ארצו ומולדתו הנה היה שבת זה מה שאירע לאברהם באור כשדים עש נחורד כמו שקבלו רז"ל . ואמר ויצאו אדם . מלת ויצאו שב אל לום ואל שרי ואדם שב אל תרח ואל אברהם כי לום נלוה אל תרח וקמו ושרי אל אברהם . ודרך הרב בפירוש הפרשה הוא דרך אחר ורוב השאלות שהעירוני לא יותרו זו ונשאר במקומם וענין הנם אדבר עליו בפרשת לך לך . וכל דרך אם ישר בעיניו ותוכן לכות ה' :

פרשת לך לך

בבר זכרתי בסדר בראשית ובסדר נח נ"ב שזכרה התורה האלמית שלם התחלת באומה הישראלית הראשונה והיא היותר גוללת היה אדם הראשון וגא ספור ענינו בסדר בראשית כי הוא היה לאומה עקב האומה לחי . וההתחלה ה' היא מיוחדת היה נח וסופר ענינו בסדר נח והוא היה בערך האומה באור המרגש לחי וכן אומר עתה שההתחלה השלישית היותר מיוחדת היה אברהם וצא שטרי ענינו בסדר היה ובסדרים הבאים אחריו . והיה ערכו אלל האומה בערך האור האנושית המשכלת לחי מדבר . וכבר יורו על זה עשרה דברים אחרים מספורי . הא' מפאת המטה שזוהי בה לך לך מארץ וממולדת ומצ' אביך כי בן הנפש המשכלת תעזוב הדברים שהמר"י מהארץ והקדושים כדי להתעסק בשלמות 'היוצא' משקיוס אליה ומשרידיה אותה . הא' אברהם השל 'מלכו' שאל אברהם כי כמו שה' מלכים נלחו את ה' לא אברהם השל כולם בן ד' אנויות הראשונים מושלים בחושים החמשה והאורה המשכלת החכול בחושים ואנויות כלם . השלישי מפני צוות והקנינים והממונות כמ"ס הרימוותי ידי אל ה' וגו' אם מחוט ועד שרוך נעל ואם אחר מכל אשר לך כי בן דרך הנפש המשכלת שחצוה הממונות והקנינים המדומים והרים ידיה אל ה' להדבק בו . הד' מפאת קריאת אברהם בשם ה' כמ"ס (בראשית י"א ל"ט) ויבן שם מזבח לה' ה' בראה אליו ויקרא בשם ה' . ויקרא שם אברהם בשם ה' . כי בן דרך הנפש המשכלת להנהיג באלהים ולהדבק בו כל מה שאפשר . ה' מפאת בניו שהיו לו שני בנים ה' מהגר השפח' וא' מהעבד' שרה ובן האורה האנושית תחלוק לשכל מעשי ולשכל שינוי והיה השכל המעשי נולד מהשפחה כי הנהגות הדברים החמריים המסורסמים הוא הגורם והעבודות . אמנם השכל השינוי היה שן שרה עבדית מעיינת באל ית' ובמעשי שיהא השפחה האנושית וצוה השכל המעשי קודם בזמן לשכל השינוי ובאמר רז"ל י"ג שנה קדם יצא הרע ליצא הטוב שנאמר לפתח חמאת רובץ . בן ישמעאל קדם י"ג שנים ליתחב בן שרה . ה' מפאת המילה שזוהי השם לאברהם 'ביברו' את בשר ערלתו להתרחק מההאוו' המהריו' כי בן ראוי לנפש המשכלת להרחיק הערלה והמחורות הנמאס' אלה . ה' מה שגורא השם אל אברהם באלו מראו והודיעו הדברים העתיד' להיות אש ממד' מלכיות ואם מענין פדום ועמורה כי בן הנפש המשכלת תראה את האלהים יחגי אח אלהותו ואופני מעשיו ותחבה לדעה העתידות בדרך גמאוי ולכן תמא' שלא נאמר לאדם ולא לבן וירא אליו ה' אלא לאברהם כמו שלא תיחסם ההשגה האלמית אל הנפש האנושית ולא לחיותות אלא לנפש המשכלת . ה' מפאת מה שאמר שרה לאברהם (בראשית י"א ה') כי לא יירש בן האמה הוצאת עש בני עמך ואמר לו השם כי ביתחב יקרא לך זרע כי בן השכל השינוי הוא לבד יורש הנהגות' והחיים המהריו' המאשרי' . אמנם השכל המעשי בן האמה לא יירש נאחיות כלל כי יפסד בהפסד האים ולכן ביתחב יקרא לך זרע אשר יירש את ארץ חיים לא בנן האמה . ה' מפאת העקידה שעקד אברהם את יתחב בנו ורצה לשחטו לקיים דבר השם וכן השכל השינוי כאשר במחשבותיו והקשו יפה מדרך התורה ואמונות' יקוד אותו אדם על גבי מזבח השם ויבטיחו לקבל תורתו ואמונתו . היה מפאת כשוא יתחב שזוהי אברהם לאליעזר שלא יקח אשה ליחב כי אם ממשפחתו ומבית אביו וכן ראוי שהשכל השינוי לא יסיר תכלית עיונו בחכמות תלונות ששם האמת מורת רוח לתור' האלמית ככנות הכנעני' אבל תהי' תורת ה' חטו כי ביה היה אשר הוסי' השם להשיג אל השלמו' האנושי והמחיות' היותר אלמית כבר תחיתם אל הנשמה השכל' והיא ממשפחת' ומבית אביו . הנה התב' מעשרת הדמויי' האלה שהיה אביו אברהם ביחס זרעו ואומתו בערך הנשמה השכלית באדם . וכבר ידעת שיש בנפש המשכלת שלם מדרגות זו למעל' מזו האחת נקראת אלל החכמים שכל היוצאני והב' שכל נקדק . והב' שכל נאכל . ובאורם הוא כי הנפש המשכלת בראשונה ביותה נבדל לקנות הידיעות והמחשבות ומוכנת להשגת האמתיות הקרא שכל היוצאני ר"ל כחני ששבנו לקבל המושכלות כדמות טבע ההיולי שהוא החומר הראשון לקבל האורות הפכעיות . והבני ישתלם השכל ויצא מן הכח אל הפועל בקנין הידיעות והאמתיות ואז יקרא שכל נקדק או שכל ידיעתי וחכם . ואחרי שהשכל הזה יעיד למעלה יותר עלייתה השכל' ופלא הוא מדרגת הדבקות האלהי ויבס כל האמתיות יחד בהביתו אל עמו כי הוא יתעטש בידעית

בארץ ארם ומכללם היה זה שנקרא אור כשדים בעבור שכנשוהו כשדים כמו שכתב הר"ן וכבר כתב הרמב"ם שפי' אור כשדים וכמוהו על בן באורים בדדו ה' ויהיה ענין השם בקעת הכשדים שחשפטו עדיו לשלול שכל ולכן צו . ואם לסבת האם שזוהי זו אברהם במות מלך כשדים . והיותר נכון הוא מה שכתבו חכמי האומות שהיו הכשדים במקום שהוא עובדים את האם ואח השמש המולך עליו ולכן קראוהו אור כשדים . סוף דבר יהיה מה שיהיה היה אור כשדים ממחוז עבר הנהר ולזה אמר הכתוב בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם שהוא שם המחוז ויורה על זה אמרו ויבאו עד הרן . ואלו היה הרן במחוז אחר היה הכתוב אומר ויבאו עד הרן אשר בעבר הנהר אבל לא הזכיר שם הארץ והמחוז . לפי ששני המקומות אור כשדים וחרן היו בארץ אחת ובמחוז ה' ועם זה יסתלקו הספקות כלם והותרה השאלה הא' והנה כונת כל הכסור הזה אינו להניד קורות תרח ומאורעותיו כמו שכתב הרמב"ן אלא להודיע איך שבב' הקב"ה שילא אברהם אל ארץ כנען כי היא הארץ אשר בחר ה' בה לנחלת לעבדיו וחושני עמו וזהו אמרו אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים ר"ל שסנכתי ויחאך משם לא שצוה לנחלת מאור כשדים בדבור לך לך מארץ כמו שכתב הרמב"ם כי אם היה הדבר כן היה הכתוב מפרש שיוצא משם במות השם לא במות אצלו ובכנענו . והנה הניד הכתוב איך נתגלגלו הדברים שיוצא מאור כשדים והוא עש היות שכל בני שם היו מולידים ביותם בן ל' שנה או קרוב לזה הנה תרח לא הוליד עד ע' שנה והיה זה רע בעיניו . עוד ראה שאבותיו הרבו החולדות כמו שנאמר בכל אחת מהם יולד בנים ובנות אבל תרח עזרבו ה' מלדת ולא הוליד כ"א בלשה בנים את אברהם ואת נחור ואת הרן ולכן לא נאמר בו ויולד בנים ובנות כמ"ס בכל אבותיו . ונחמקש על כל זה שסבך בנחורות אחר שסוליד את לוט מת על פני תרח אביו ר"ל בפניו כי נעבד אל בנו עזבון רב לפי שמת בחייו ולא הניח רק לוט ילד קטן ואמר שמת בארץ מולדתו לפי שלפיו דבר זה וכנגד הטבע מות האדם בנחורותו וצוואם כמו היה אפשר שיחשב כי אולי מת הרן להעתיקו מארצו אל ארץ אחרת כי הנעתק מארץ אחת אל ארץ אחרת מנגדח אליה בטבעה יחלה או ימות כמו שזכר אב"ם לכן אמר שמת בארץ מולדתו והוא יורח מתמיה ופירש ואמר באור כשדים לפי שמתח חשב שהמקום ההוא גרם לו כל הרעות האלה ושהיה מזלו של אור כשדים רע ומנגד אליו . הנה התבאר למה זכר כאן הכתוב שהרן הוליד את לוט שהיה זה להניד שמת הרן בנחורותו כשהוליד בן אחד לא יצא ויחיה ויחיה בארץ מולדתו והוא כנגד הטבע ששם היה האדם יותר בריא והוא שמה שאלה הב' והנ' . ועוד זכרה התורה העתירות אחר שכל לתרח והוא שהיו שאלה אברהם ונחור לקחו להם נשים שם אשת אברהם שרי ושם אשת נחור מלכה בת הרן וביאר הכתוב מיד שלא היה אותו הרן בן תרח ואחרי אברהם כי הוא לא הוליד רק לוט אבל היה הרן אחר אביו מלכה ואני יסבה הנה היה שרי עקרה אין לה ולד ונח יז רעה רבה היה בעיני תרח שמלכה בנים שהיו לו האחד אינו שמת בחייו בחור וטוב והנן הבני אברהם אין לו ולד ובה היתה משפחתו קרובה להכרת ואין רעה גדולה ממנה אלל הגנורים אשר מעולם אנשי השם ואין ספק שאברהם לא נשא אשה בנחורותו כי תמיד הלך בה מרעה אל רעה עם מלך הארץ וגם השם שיהא אומרים נגדו שהים אפיקורם לאלהים אבל כמעט אומר שלקח את שרה בפיוותו בן ארבעים שנה והא היה בן שבעים וחמשה כשיוצא מחרן בדרון אמה ולכן חרה לחרת כי ארכו הימים לאברהם שהיה נשוי ולא הוליד וחשב תרח במקום מושבו אור כשדים היה גורם לו כל אלו הרעות על כן החשורר לנחלת משם ולעשות שני מקום וללכת אל ארץ כנען שאיירם טוב להיותה ארץ הרים וגבעות עד בלסוז מוגה היו שם בני הענק . ולכן כשראה הרן מת ושרי עקרה לקח תרח את אברהם בנו ואת שרי כלתו לא מאהבתו אוחה אלא להיותה אשת אברהם בנו נס שלא היה יודע אם היה אברהם העקר או אשתו היחה עקרה וכדי לנסות מולד הוציאם מהמקום הרע ההוא אור כשדים והוציא גם בן את לוט בן בנו נחמלתו עליו פן ימות גם הוא כאביו כי רוב הבני' ידמו לאבותם כמות' והיתה מחשבתו שמוג אור כשדים ומזלומיתתו ג"כ . הנה התבאר למ' זכר הכתוב כאן עקרו' שרה שהוא להודיע שם זה השיד את תרח מלשם והותר' הכתוב שה' אלהים ה' וג"כ הותר' השאלה הא' בנהגה שזכרתי שהכתוב מבאר שבת יציאת תרח מאור כשדים . ועל דעת הר"ל שרי היחה בת הרן אחי אברהם ואמר יסבה זו שרה והיה לוט א"כ אחיה של שרה ושניהם בני אחיו של אברהם . ואולי שלום לא זכר הכתוב בת מי היה כמו שפי' באשת נחור ואם הדבר כן ראוי לומר שפי' הכתוב שהרן הוליד את לוט לפי שהיה זכר נשאר במקומו ולא חשב לזכר הולדות הבנות . ואין ספק שכאשר יצא תרח ואברהם ושרה ולוט מאור כשדים הלכו עמו כל בני ביתו וגם בנו נחור אבל מפני שלא נתכוונה הוציאם בעבור לא זכרו הכתוב וזכרו האחרים שבעבור יצא אבל ידענו שגם הוא הלך לחרן וכמ"ס אל ארם נהרים אל עיר נחור שהוא חרן . והותרה צוה השאלה הא' . והניד הכתוב שכאשר באו לחרן ראו שהים מושב הארץ ההיא טוב ונחמקשו שמה וזהו אמרו ויבאו עד הרן וישבו עש ובאשר ראה ית' שחרת לא היה הולך לארץ כנען ונחמקש בחרן ואברהם היה מתעל' ג"כ בעבורו הוצרך לנחלת את אברהם לך לך מארץ וממולדת ומצ' אביך כמו שיבאר . הנה התבאר כמו שאמרתי שאין הכוונה בספור הזה להניד קורות תרח ובניו אבל להניד שבת יציאתה מאור כשדים ולכן לא נזכרו העניני' כפי הסדר והזמן שקרו כי הנה הקדים להניד מיתת הרן לנכח אי אברהם ועקרות שרה לפי שהיתה מיתתו רעה גדולה לאביו מבלי תקון וזכר הדברים כפי מה שהעירו את לב תרח לנחלת משם וכל זה היתה מוכנה האלהים המביא עזות מרחוק לעשות גורמו ורצונו כי אם לא היה יוצא תרח מאור כשדים אולי היה קשה בעיני אברהם לעזוב ארצו ומולדתו . אבל אחרי שיוצא משם עש אביו וכל בני ביתו ובהיותם גרים בחרן והיה קל בעיניו ללכת משם אל ארץ כנען וגם זה היה מכלל הכוונות . ואח"כ אמר ויהיו

שמה. ורש"י [בראשית י"ב] כתב מדברי המדרש שהיה זה כדי לחנכנו צענינו והוא טעם הלשון ובלתי מספיק: השאלה הר' באמרו ואעשך לנו גדול וגו' והוא למה זה יעדו בכל העובות האלה ומה זכות נמצא בו שנתעוררו נתן לו כל השכר הזה כי הנה הכתוב לא ספר קודם לזה דבר מזדקק אברהם כמו שספר מנה שהיה אדם צדיק תמים גם לא צאר לו השם שהיה כל זה חלק העבודה שהיה עתיד לעשות ויח"ל אמרו שהיה זה מכלל הכבודות ולא ידעתי מה הנסיון היה אם עליו נתנו לו כל הנדלות האלה: השאלה הר' למה זה לא הודיעו האל יתברך ההכלית המכוון להליכה הזאת ואם היה התכלית בה גוי שצדקה יפרסם אלהותו בעולם ויזוה את בני אדם וימרו דרך ה' יי אף ספק שהיה ראוי שיאמר לו השם צדיק או צדקו דבר מזה כשהיה צדיקה יי כי בכל המקום אשר יזכיר את שמו יוכל אברהם לקרא בשם ה' מבלי שיאמר מאלו: השאלה הר' מה ענין אמרו והיה ברכה כי אם היתה הכוונה שתחול הברכה בו או שהיו יוצאות נחמות בידו הרי כתוב ואברכך ואגדלה שמך ואברכך מברכך וגו' וגברנו כך ומה נורך בכל כך יעדים מהברכה כ"ש שלשון והיה ברכה הוא לשון זיו ואינו כמו נורך תהיה מכל העמים: השאלה הר' באמרו וגברנו כך כל משפחות האדמה לפי שאין ראוי לפרשו שיתברכו בו לאמר יסירך אלהים כאברהם שאם כן היה ראוי לומר והתברכו לא וגברנו ואם פירושו שהיו כל מבורכים צענינו יתחייב שכל בני עולם יהיו מבורכים והוא שקר כי הכתוב אומר כי לא יחדל אציון מקרב הארץ:

השאלה הר' באמרו ויך אברהם כאשר דבר אליו ה' ויך אהו לוס. והוא כי מיד אחר זה באמר ויך אברהם שרי אשתו ואת לוס בן אחיו וגו' ומבואר הוא שאחד משני המאמרים האלה הוא כפל ומיותר. גם שמד אחר יראו כוהרים זה את זה באמרו ויך אהו לוס מורה שהוא מעצמו הלך עם אברהם. ואמרו ויך אברהם מורה שהוא לקחו והביאו עמו: השאלה הר' באמרו ואברהם בן חמש שנים ואשעים שנה בנאחו מתקן. והוא כי מה נורך להודיע כמה שנים היו לאברהם בנאחו מתקן. ואם היה להגיד כמה שנים יש. בארץ כנען עס שאין בזה ג"כ נורך כבר נודע ממ"ש אחר זה מקץ עשר שנים נסבת אברהם בארץ כנען וגאמר אחר זה כי בן ס"ו שנה היה כשהוליד את יצחק: השאלה הר' אם הקדוש ברוך הוא אמר לאברהם אל הארץ אשר ארצך איך יתקן: השאלה הר' אם אמרו ללכת ארצה כנען קודם שיוצאיו אלא שאלו מקום הסבה מנוחתו. ויקשה עס זה אמרו והכנעני או בארץ שיראה שאין לו נורך בספור הזה. גם כי להלן אומר והכנעני והפדיון אז יושב בארץ והם היו מבני חם וסוחר לוס נאמר ומלכי דק מלך שלם שהיה מלכי דק מזרעו של שם מלך בירושלם מיטב ארץ כנען: השאלה הר' באמרו ויבן שם מנחה לה' הבראה אליו. והוא כי מה ז"ל הבראה אליו האם יש ה' אחר וזאת הבראה אליו שהנורך לפרש כן. ולמה לא נתן לו הודאה על יעוד הזרע ועל ירושת הארץ שאמר לו יתברך לזרעך אתן את הארץ הזאת ולמה לא נאמר בבנין המנחה הראשון הזה ויקרא בשם ה' כמו שאמרו בבנין המנחה השני: השאלה הר' מה ראה אברהם אחרי שהלך אל ארץ כנען כאשר דבר אהו אלהים וס נראה לו השם הנגבד להודיעו שהיה הארץ אשר הובית לשכנו עליה ויעדו בו יעודים טובים. למה זה יאמר משה ללכת מזרים מפני זלעפות רעב. והיה לו לנסות בה' אשר זכו לו לזאת מארץ שרעב יפדו ממות וכמ"ש הנה עין ה' אל יראיו למיחלים לחסדו להציל ממות נפסם ולחיותם ברעב. וכבר כתב הרמב"ן שאברהם העא בזה ושלע זה הספא נגזר גלות מזרים והוא דעת רחוק מן הקצק השכלי כמו שיתבאר אחר זה: השאלה הר' במאמר אברהם לשרה ויהיו אותי ואוהד יחיו אמרי נא אחותי את לעטן יושב לי בצבור ומי שאיש המעלה שיבחר בחיים עס קלון נמרץ מזה וינקש תועלת והפסד צהיות אשתו מזה עס אחרים. ויותר ראוי היה שיבחר צהיות בלתי עשות נבלה גם באמרו ואוהד יחיו הוא מאמר קשה לפי שראונו לא היתה אלא שמה יסורנו על דבר אשתו לא שמה יחיו אותה ולכן היה לו לומר בלבד וסרנו אותי: השאלה הר' צהיות פועל לאברהם והוא כי הנה יראה ששם בדבריו ב' תרשומות הא' מה זאת עשית לי למה לא הגדת לי כי אשתך היא וזה מורה שאברהם לא אמר לו כלום ולכן אין מקום לתרשומת השני שאמר למה אמרת אחותי היא וס כדמות כוהרים זה לוס. ג"כ צדאשונה אמר מלת לי לא כן בשני ויקשה עס זה למה לא הסיבו אברהם כי אמרתי רק אין יראת אלהים במקום הזה כמו שאמרו לאבימלך בסיוויו הוא ואנשי ביתו יראו שמים כמ"ש הגוי גם צדיק תהרוג והשם הודא לו בצדקתו כמ"ש גם אנכי ידעתי כי צחם לבבך עשית זאת: השאלה הר' צמה שדבר השם לאברהם אחרי הפרד לוס מעצמו שא לא שנינו וגו' כי את כל הארץ וגו' ובמתי את זרעך וגו'. והוא כי אם כה הדבר הזה בלו להבטיחו על רבוי זרעו ועל ירושת הארץ ועל זה כלו כבר הבטיחו למעלה כשהראה אליו אברהם ואמר לו לזרעך אהן את הארץ הזאת ולמה א"כ הבטיחו כאן על מה שכבר הבטיחו למעלה ומדוע ההבטחה הראשונה בא צמלות קצרות לזרעך אתן את הארץ הזאת ובהבטחה הזאת האריך הרבה אס צענין הזרע ואם בירושת הארץ: השאלה הר' בספור מלחמת המנכים כי לא ידענו מה הניע אליו מהספור הזה ומעבודת המלכים אלו לללו ומהצדקה ומלחמתו. ואם היה להודיענו ענין לוס ומלך כדום היה לו להזכיר לבד שדברלומר והמלכים אשר אתו באו למלחמה עס מלך כדום וחזיריו וינאחם ויקחו את לוס ושהגיד לאברהם כי נשבה אחיו ומה ששעה על זה: השאלה הר' בספור מלכי דק וצרכותיו ואין נכנס צחוק בספור המלכים כי הנה הכתוב אומר ויאל מלך כדום לקראתו וגו' וקודם שהזכיר הכתוב מה שדבר מלך כדום לאברהם ומה שהסיבו הכנים ענין מלכי דק ואחריו ספר מ"ש מלך כדום אל אברהם ויותר ראוי היה שיספר ענין מלך כדום שאלו ובקשתו ושאלתו בפני עצמו וענין מלכי דק וצרכותיו אחר זה בפני עצמו גם בדברי אברהם למלך כדום ולא חאמר אני העברתי את אברהם יראה שהוא נסות הרוח גאה ונאון ודך רע כי הוא קנה הכל במשפט ודק ולמה

בידיעת כללות הנמצא וזה יגיע להכרת הרוחניות בעצם הראשון ית' וזה נקרא שכל נאלץ ומאוס' ואוליגו יקרא שכל נבואי. וראוי שתדע עס זה שהנפש השכלית בכלל תתחלק לעיונית ומעשית בכל אחת מהדרגותיה ובכל א' המעשי הוא כדמות נוצלת העיוני וכלל הנוטה ממנו כי החלק השכלי הוא נפרד מן הנשמות והספסד בכל חלקיו ואינו נתלה בפעולתו צענינו הנוף כפי סבע האספר והנה אין כן השכל המעשי ממנו שהוא נתלה בדברים האספריים מזרכי הנוף וטבעו אלא שהם מוהבים ומיוסרים על פי השכל ולכן יפסד צהספד הנוף. אם צמדרגה הראשונה שהוא השכל ההיוני יש הרצון שהוא החלק המעשי ממנו שכמו שהכח המעשי מיוסר על האמתיות בכת כך הרצון מיוסר אל קנין הפעולות הסובות בכת. ובשנים שהוא השכל הנקנה יש המיומה הנקראת פרודינסיא' שהוא המעשי ממנו שכמו שהשכל הנקנה הוא קנין הידיעות האמתיות ככה מיומה הוא קנין הפעולות הנאותות ולכן נזכרו יחד ככתוב דעת ומיומה. וצמדרגה השלישי הנבואי' יש נבואות העתידות והישרת העס צמוסרים והמעשים הסובים שהוא החלק המעשי ממנה כמו שהשכל הנאלץ הנבואי הוא שלמות ההשגה הרוחנית המתחדת בנמצא בכלל ובהתחלותיו הרוחניות ככה המעשי ממנו הוא הודעת העתידות בדברים פרעיים ומטבע האפשרות והישרת ההשגה השלימה ועבודה אלהית. והנה צדמות שלשה מיני שכל הנמצאים באדם השלם היו צהומה שלם התחלות שכליות ממשלשות זו מזו והם אברהם יצחק ויעקב כי אברהם היה דוגמת ההתחלה הראשונה צדמות השכל הכחני המוכן מהשגת הדברים המדעיים והשגת האמתיות גם אל הדבקות האלהי והנבואי השלם והיה נחלק לחלקים חלק נבאי שכלי והוא ציחק בן הנבירה שרה וחלק מעשי נפסד והוא בן האמה ישמעאל כי המעשי נתלה בנוף שהוא שכת השכלי. ואמנם יצחק היה דוגמת השכל הנקנה ולכן היה עולה המימה וגאמר לו אל תרד מזרימה והוא קנה השלמות בכת העקדה וגם הוא נחלק לשנים לחלק הקנין המדעי אשר השתלשל ציעקב ולקנין המעשי אשר השתלשל בטעו ושמו יוכיח עשו מלשון מעשה. ויעקב הוא דוגמת השכל הנאלץ שהוא תכלית השלמות וכן שם יעקב מלשון עקב שהוא נאמר אל התכלית. ולפיכך צזה מדרגת הנבואה והדבקות האמתית בהתחדות לכל המציאות עס ההתחלה הראשונה ית' ראה יעקב כלל המציאות צמרחת הכלם. ובהתחלות פרשת מקץ אמרו ז"ל אתה מואל שלם נצב הקדוש ברוך הוא על אברהם ולא על יצחק אלא כל יעקב צמאמר וסכה ה' נצב עליו אמר ר' כימון אין המלך נצב על שדיו לא כשנוצרת ולא כשנחרשת ולא כשנעצדת אלא אימה נצב עליה כשהיא עומדת בכרי כן אברהם עבר אדמה שנאמר קום התהלך בארץ יצחק וזע שנאמר ויזרע יצחק בארץ הריא ולא נצב עליהם בא יעקב שהיה כרי של הוצאה שנאמר קדש ישראל לה' ראשית הוצאחו ועמד עליו שנאמר והנה ה' נצב עליו הוי אשרי שאל יעקב צעורו. הנה בארו צדמות נפלא מה שאמרתי לך כי יחבו עבודת הארץ לאברהם שהוא הכנת הסיפסר וההשגה האלהית. ויחבו הזריעה ליצחק כי הארץ תקבל הזרע ותקניו צעומה כמו שהנפש המשכלת תקבל המושכלות ויחבו ליעקב כרי התצואה שהוא התכלית ובו כל הידיעות והאמתיות יחד אשר נזכרו צקניות המושכלות ע"ד החקירה ודמות כרי התצואה הוא נכסד מאד אל מדרגת הדבקות שכמו שנכרי התצואה יתאחדו ויתקצצו כל נרטיני ההטע עס כל רבויים ככה בהשגה אחת מהדבקות יושנו כלל המושכלות האמתיות יחד באופן אלהי נפלא מאד. וביארו היות כל זה צענין השכלי צמאמר שהקב"ה לא נצב אלא על הכרי שהוא יעקב כי הוא ציחוד ההתלה מדרגת הדבקות לאומה. ומראת הסלם היתה כדי שזה יתחדו ידיעות הנמצא כלו וייתחדו יחד בשכל הנאלץ ולהיות גם צואת המדרגה החלק השכלי המדעי והחלק המעשי היו מבניו כל יעקב קאהם מן הנבירות וקאהם מן השכחות. וכבר ידעת שהספורים האלה כלם היו וקרו כלם כפשוטם לאנשים הרבוצים הסם ורשעי בני ישראל הסם. האמנם למדנו מעניניהם למודים מועילים צחממת המציאות וצעניני האומה וידענו שהטות הקדושים הסם נצברו צצורת המציאות השכלי וכמ"ש חז"ל האבות הס הם המהרבה. ומה האד צדדוש כחרי אמותיו היה עס חכם וגבון הגוי הגדול הזה והיו חכמי הקבלה מעמיקים עזה צדמוהם ההתחיות לעיונים וכלם דצרי אלהים חיים. ואחרי ההשגה הזאת אשזב לפרש הספוקים על פי אמתתם ופשוטם ואשר ראשונה עליהם שאלות כדרכי:

יב (א) ויאמר ה' אל אברהם לך לך. עד אחר הדברים האלה היה דבר ה' אל אברהם צמחם וכבר יכלו ספקות ושאלות צפסוקים וצכסורים האלו כפי פשיטתם:

השאלה הראשונה באמרו לך לך מארצך וממולדך ומצית אבין כי הנה ארצו אבר נולד בה היא אור כשדים והוא כבר יאל משה כמו שזכר למעלה וכבר הודעתך שאין מקום למה שכתב הרבצ"ע שהדבר הזה נאמר לו באור כשדים שהוא סקר מוצר. אבל רש"י פירש על זה שעיניו ההרחק עוד אכל צבית אביו שדעין לא יאל צממה לא יכול עליו לפרש הרצ ההרחק עוד ולכן אמר ולא מצית אבין. ואינו נכון כי ככהו השוה הסליכה מהארץ וההולדת ומצית אביו ועל כן יחייב שכל כלם יכרס בשום ההרחק עוד או על כלם יאמר שיאל משה. גם שלשון לך לך לא יכול על ההרחק עוד אלא שיאל משה וחסאר א"כ הקושיא שכבר יאל משה:

השאלה הב' למה אמר מארצך וממולדך ומצית אבין וידוע שכלם היו צהרן והיה ראוי שיאמר לו לך לך ומחרן או מארצך אשר אתה יושב בה כי צינאחו ממנה נבואר הוא שיאל ממולדתו ומצית אביו אשר שם כי כשיאל מהכולל יאל מהפרטי צכהרה: השאלה הב' למה לו לא ביאר הקב"ה לאברהם שילך מיד אל ארץ כנען והעלימו ממנו ולא הגיד לו אנה ילך אבל אמר אל הארץ אשר ארצך. והנה כשיאל עס הרח אביו היה ללכת ארצה כנען ולכן לא חסיה הסליכה שמה דבר זר וקשה אלא אברהם וגמו שיראה מהמעשה שהוא מעצמו הלך

ולמה יניחוהו אלהים השאלות שהעירתי בספורים אלו והנני מפרש הפסוקים האלו באופן יותרו כל השאלות :

ויאמר

ה' אל אברהם לך לך וגומר. עד ואשך לגוי גדול. כבר ביארתי למעלה בזה ילידת תרח ובניו מאור כשדים כפי פשוטי הכתובים אבל חז"ל כבר שילא משם מפני ענין אברהם שהושלך לכבשן האש והולל משם ומיראת המלך פן ישוב עוד עליו חרון אפו וילא משם והוא ג"כ דעת רש"י והרמב"ם ור"ן. אמנם הראב"ע מלך ימאן להאמינו באמרו שאם היה הדבר כן היה הכתוב מכפר אותו אם להניד נדקת אברהם שמסר עצמו להרג על קדושת השם והוא יותר מזהיל ממעשה העקדה. ואם להודיע מעשה ה' כי נורא הוא שהזיל את אברהם אהבנו מחור האש ובגדיו לא תשרפנו ואנחנו לא נוכל להכחיש הדבר הזה בכללו אם מפני קבלת ח"ל שקיימו וקבלו אותו בכמה מקומות יודוע שאלת יסנה חסד. וטובה לא נמלא בשבת ואם מפני שהתורה מטיהר עליו בלד מה במאמר אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים עם היותו מאמר כובל הפירוש וכמו שביארתי למעלה ונס יעיד על זה מה שכתוב בספרי האומות הקדומות כמו שהשיד הרב המורה פכ"ט ח"ג שמלא בספר עבודת הנפש צוה לטון. ואמנם אברהם נבדל בזהא כשהחל עם ההמון ואמר שיש עשה בלתי השמש עטני עליו כך וכך וזכור. בטענותיהם מה שהוא מבוחר נגלה מפעלות השמש ואמר להם אברהם נדקתם אבל הוא הגרן ביד החוצב בו אח"כ זכרו מעטותיו ע"ה ובסוף הענין זכרו שהמלך עם אורחו בנית הכלא ושהוא התמיד לפעול עליהם ימים רבים והוא בנית כלאו ושאח"כ פחד המלך שיפסוד עליו מלכותו וישיב בני אדם לאמונתו וגרשו מקאות המורה אחר בלקה את כל אשר לו וכו'. וכבר נמלא חסדים לזה כמו שכתב הרמב"ן שאברהם נחבא בכותל. ובדיות הדבר כ"כ מפורסם אך נוכל להכחישו בכללו כי כמו שכתב הפלוסוף המפורסם אצל הכל א"א שיבזו כלו ולכן מה שלבי אומר בענין הזה שכל ארץ ארם שכללה אור כשדים ועבר הנסר היו מכת ה"ל אלא שזו מאמינים כמו שזכר הרב המורה שלא היה אלה אחר צטולם אלא הכוכבים ושהשמש היה האלה הגדול מכל האלהים וכו' מאמינים עם זה שהיה העולם קדמון מבלי התחלה וזמנית. וכאשר התחכם אברהם אבינו וזרח עליו אור האמת הגוי מדרך התפלספותו ואיננוניטו לקיים ולאמת שנאב השמים והכוכב"י היו סבות האמיתיות למה שיפעלו לא סבות ראשונות ושהיה עליהם בהכרח כשה ראשונה הוא הפועל והמשפיע הראשון בהם. כי הגה אחרי שהגרמים השמימיים כלם הם נשמים מתנועעים המיד יתחייב להם שיהיה להם מניע מהוץ וגדל והיה אברהם עושה על זה מוחכים וטענות חזקות וכמ"ס במדבר (ב"ר דרש"י ל"ט) מכל לאחד טראה בירם דולקת אמר למי שהולך עמו תאמר שאין מנהיג לבירה זו וכו'. ולזה כוונת ח"ל (בבא בתרא ע"ו) שהיה מרגלית הלוי בנאורו של אברהם שכל חולה שהיה רואה אותה מיד נתרפא וכו'ן שמת תלמה בגלגל חמה ר"ל שהיה עושה נופתים וטענות למציאות האל והוא המרגלית שהיה תלוי בנאורו ובפיו ובכל חולה מאומנות כוונת שהיה רואה אותה ומעיין בה מיד הוא מתרפא כי ידיעת האל והאמנתו היא הרפואה האמתית לכפס. וכאשר מת אברהם שהיה מלמד להועיל נשאר למד מליאות האל מתנוע' הגלגל שחורר על המניע הגדול כמו שאמר הכתוב (תהלים י"ט ב') השמים מספרים כבוד אל ואת היא התלה בגלגל חמה. וכן היה אברהם מקיים שהיה העולם מחודש ופעול מאוחו ית' בהדרגות צטולים והרחקות עצמות על דעת קדמותו. ולכן היה מרגליתא בשומיה אל ענין רוחה לומר כשה עליונה לשמים קינה שמים וארץ ומחדשם. ולהיותו חולק בדרסו על אמונת דורו האם בנית הכלא וגם שם היה טוען טענותיו לקיים אמתת א ונתו כי היה בלבו כאש בוערת ואין ספק שהיה דינו בשריפה כי היה יבד ה ש ממעלת השמש אבל המלך מפקדו שיפסוד אמונתו שלחו לכפסו. ולא היה זה באמת למלך כי אם מאת אלהים שהעיר את רוחו לעשות כן כי לב מלך ביד ה' לכל אשר יתפוז יטנו וטעל זה באמר אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים כלומר ממני היתה ילידתך לא מאת המלך. ומאכס לזה הוא מה שכתוב בספר עבודת הנבטיים ומה שכתוב שאברהם נחבש בכותל. ואינו רחיק אלני מה שאמר בנאורו ספר שטל המלך כל אשר לו וגדורו מארץ כי הגם הכתוב מורה עליו כמה שלא אמר צדיקתם מאור כשדים שהזיאו כל רכושם ועבדיהם כמו שכתב בנאורו מתחן גראה שהלכו ריקם וחרח הלך עמו מפני הסנות שזכרו בפרשה וגם מ"ס ח"ל שנעשה לו גם להזילו מכשן האש ר"ל להיותו גדון להשרף והיה זה גם נסתר בהערת לב המלך לשלחו. וכבר נחן הרמב"ן מקום לזה הדעת כמה שכתב שאין הנולד אם בהיות בזה גם נסתר בהערת לב המלך. ואם גם נגלה שהושלך בכבשן וילא משם. האמנם למה לא נתרפא זה בחורה שהיה קשיית הראב"ע סברו אלני שאברהם לא התעורר בראשונה לפרסם ולקיים דעתו בדבר השם. ולא מפאת מעלה נבואית אלא מכה התפלספותו ואיננוניטו וכמה מקדמוני הפלוסופים היו מקיימים דעותיהם וטוענים טענות לקיימן ובעולים לדעת הסותר ולא נחשב להם לזדקת ולא נכתבו עניניהם בחורה אלה דברי נבואה השם וחסדיו הדברים בו ממה שפשו בנבונה האל ובמאמרו לא מעיונס ובכלם. ואחשוב שזה כוונת חז"ל באמנם שאברהם בן שלש שנים הכיר את בוראו שג' עקב אשר שמע אברהם בקולי ומנין עקב כשהסירה מן קע"ה שהיה נשאר שלם. ובמקום אחר אמרו שהיה בן מ"ח שנה כשהכיר את בוראו וראוי להתזיר וטעם לשני המאמרים האלה. וכבר נוכל לומר שכן שלשה שנים יעקב הנער מהמניקת ויכיר בקרוביו ואוהביו בזה כאלו אמרו ע"ד המליצה שכל אשר החיילה לו ההכרה השכלית נחשבר דעתו והוכן להכיר את בוראו אבל היוצר גראה הוא שהם ראו לומר שאברהם בהיותו ערל קודם המולו הכיר את בוראו והוא מהמיה מאד וכו' הערלה בהם שלש שנים מפני שהכתוב אומר שלש שנים יהיה לכם עליהם כי להיות שלש שנים זמן הערלה כאלו אמרו בדרך מליצה ולחות שלש שנים יהיה על הערלה כאלו אמר בזהויתו ערל הכיר את בוראו. האמנם כפי דיוק השנים אמרו שכן מ"ח שנים הכיר בוראו שכן

היו שנותיו בפלגה וכאלו אמר שמנה טראה אברהם שקרה שם הכיר שיש אלהים שופטים בארץ אבל היה זה כלו משכח ודעתו לא מכה הנבואה. הן אמת שליושר שכלו של אברהם וכלמותו הכמותו נעשה מוכן לחול ע"פ פשט האל הנבואי ואחרי שקבלו זכרה התורה המעשים המשיבים שפשה דוהא לומר אחר שגראה אליו האלהים ודבר אחר לא מה שהיה קודם לזה. וכן לא זכרה התורה הגם שנעשה לו בהללות לפי שלא היה גם נגלה כי אם גם נסתר שהעיר השם את רוח המלך לפסוקו משוגם השפירס והנה אנשי דורו כי היו אומרים שלא היה בזה גם כלל אלא המלך מפקדו שיפסוד אמונתו שלחו לכפסו. לכן לא נכתב זה בחורה כי אין דרכה לכתוב הנסים הנסתרים כי אם הנפורסמים והנתינים כי אין הכחשה בהם. הנה התבאר מזה כלו שאין ראוי להכחיש קבלת חז"ל בזה שאין טענה עליה מפאת קשיית הראב"ע ושאינו רחוק שהיתה ילידת תרח מאור כשדים גם כן בעבור זה עם שחר הסנות שזכרתי בפירוט הפרשה ואחרי הקדמי הפירוש יאה אנא לפרש הפרשה :

הנה ראה יתבדך שחרת עם היות שילא ללכת ארצה כנען התעכב והזינב בחרן ימים רבים ובספרו היה אברהם יושב שנה ושלהיותו מוכן לשלמות גדול בעבודה האלוית ומדרגת הנבואה היו לו גם ג' מונעים גדולים מלהניע אליו. הא' הארץ שהיה יושב בה לפי שכל ארץ קדם היתה מלאה בשמים ועננים והיו כופרים במציאות האלהים ית' וכמ"ס כי מלאו מקדם ועננים כשלא תמים ולכן אל מעננים והל קוסמים ישמרו וקסאים בידם ובלעם משם היה ולכן מפאת שבע הארץ היה מונע גדול לשלמות אברהם ולהדבק אל האלהים בהיותו שמה. והמונע הב' היו אביו ובניו ובניו ומוכריו שהיו כלם עובדי ח"ל ראו כאלו שיקרל אברהם באור כשדים מהסכנה על טענותיו וזיכותיו היו מונעים אותו לדבר עוד בענין האלילות והאדם בהכרח יפיק רעון אהביו העומדים סנינו. המונע הג' היה אביו תרח ובחור אחיו כי היה תרח כמ"ס חז"ל (ב"ר פל"ח) טושה ללמים ושיוד אוחס וכן היה בחור וכמ"ס בעבר הנסר ישנו אבותיהם משולח תרח אבי אברהם ואבי נחור ויעברו אלהים אחרים ואברהם היה צב וכלם מלגטור בהם ומלהוכיחם על שגויו אמונתם וסיהם ח"ל חבדתם מוקת אליו מאד ומונעת ממנו כל דבקות אלני ומפני זה כלו עזר ית' לך מארץ וממולדתך ומבית אביך. ואין פי' כפל לך להצאך ולסובוהך בדברי רש"י וכמו שדרשו על פסל לך הפסולת יהיה שכן כי שם ראו לדבר כן בעבור שלא יצא ככתוב הוטלת בפועל הלוחות כלל בלן בנאור' מבאר התעלות האדלות שימשו מעליהם כמו שאמרנו ואשך לגוי גדול וגומר מה ח"ל לו ברעיונות לך לך ביהיה ההליכה להנאחו ולסובתו גם מה שכתב הרמב"ן שכן דרך שלשון אלהים לי אל הנדולים וכן לך אל ארץ המוריה אינו נסון לפי שמנאנו בכתוב לשון הליכה לאלפים ולמאות מבלי כפל לך ולא לי. לך נא ראה את שלום אחיך. קום לך ארם. לך מעמנו. לך אל פרעה וכה הדבר. ובאלה רבו מספר מבלי כפל. ולכן ראוי שג' כשמינו ככרוב כפל שהוא לענין מה כי היה וכן לך אל ארץ המוריה ענינו שילך שם לבדו מבלי נעדרו וכן עשה. ואולם לי אל הנדולים. ענינו אלך אני חש"ס שלא ילכו אחרים וכן ענינו בכאן שאמר השם לאברהם לך לך ר"ל איני חשך בשליכה בהלכת מאור כשדים לפי שהיה עם אביך ואחיו ולא שחשב בארץ שהיה עבר הנסר וכל ארץ קדם שאלה לנאור חלך ומשום ארץ עם היותה נאית למדך ומולדתך שם אהבתיך בטולת ונחלת בנייהם והוא מלגטון גדול כמו יולדו על ברכי יוסף. ומבית אביך עם היותו קדם בענין לעזוב את אביך בנקמתו כי כלם לרץ שתעזוב כיון שהם לא ידעו דרך ה'. הנה התבאר שלא אמר מארץ על אור כשדים שכבר ילא משם אלא על עבר הנסר שהיה ארצו ככלל והתורה בזה השאלה הא'. וסובר מארץ וממולדת ומבית אביך להעירו על המונעים שהיו לו צדיקתו שמה והתורה בזה השאלה הב'. ולפי שהפלא ה' חסיד לו והספידו מאוהביו ומאביו ומאחיו וראה שלא ידעו הם לאמה מקום היה הולך כדי שלא ילכו עם אחריו לכן לא ביאר לו שם המקום אשר ילך אליו ואמר לו אל הארץ אשר ארץך ר"ל כי בהשאלתו ינחה אותו אל המקום אשר יבחר בו. ואולי רמז לו במלת ארץך שם יראה אליו האלהים כי הוא הארץ הראויה למראות אלהים לא הארץ אשר הוא יושב עליה והתורה בזה השאלה הג'. וכבר זכר החבר לכור שהנבואה היתה מעלה מיוחדת בארץ הקדושה וכל מי שנחנא לא נחנא אלא בה או בעצמה. הלא תראה כי הועתק אברהם מארצו כאשר הלליה והיה ראוי להדבק בענין האלהי והיה לב הסגולה הדיא אל המקום אשר תגמר השלמתו והיה זה כמו שימלא עובד אדמה אילן בפריו טוב במדבר ומעתיקו אל אדמה נעבדת כדי שיליח בה בשרם שהוא ומגדלו שם באופן ששוב פרדסי אחר היווה מדברי וירבה אחר שהיה מועט וכן שרפה הנבואה בזרשו של אברהם בארץ כנען רבו אלהים הנביאים כל ימי עמדם בארץ כנען עם הענינים העומרים מהספרות והטענות וכו' ראה איך העיר הככם האלהי הזה על העקרים שבזאת דבר הזה :

(ב) **ויאישך**

לגוי גדול וכו' עד וילא ללכת ארצה כנען. בעבור שזהו השם שילך וישנו את ארצו ואת מולדתו ואת בית אביו ראה יתבדך שכבר יקשה בענינו זה מפני התעלות הנמשכות אליו מהארץ והחולדות ובית האב ולכן השיבו יתבדך כנגדם אם כנגד בית אביו שהוא מאן דסמך ליה אמר ואשך לגוי גדול ובניך יהיו יקרים אצלך מהאב והלא ובנגד מולדתך שיקשה בענין עוינת האוהבים אשר נהדלת עמדם בעבור שהם יכירך ויכרסך וישורוך להשתער אמר ואבךך ואגדלה שמך כלומר אל תחוש לבדכחם ולכבודם כי מכבדי אבדך וברכת ה' היא תעשיר ומלכד זה מעשך יקרונך ותתבדך ותתעשר מעמך ועל זה אמר והיה ברכת רוצה לומר היה אהב בכל מקום שתבש שמה איש ברכה ומשתדל להועילך. ובנגד ארץך שיקשה בענין עוינת הארץ הסבנית לך אמר ואברכה מזכריך ר"ל אל תחוש לארץך זו שכל אנשיה מקללים אותך להיוותך מרוחק מאמונתם

השנית שאמרו זה כלל הפך הנחתם. ולכן ראוי שנאמר שפעם אחת יאל ולא חזר עוד. ואמנם מה שהוקשה אלם מומין שנות נלות מנרים אינו קושיא לפי שמנו שביארתו בסדר נח החשבון הרב בולע את המועט וכשאמר שכתוב ועבדו וענו אבותי ארבע מאות שנה אולי שהיו על דיוק סל"ה וקראם ד' מאות לפי שכבר יהיו בגבול סד' מאות. או שמה שכתוב בסדר כל אל פרעה שלשים שנה וארבע מאות שנה היו כפי האמת על הדיוק סל"ה והכתוב לא חשב כי אם לחשבון הגדול ת"ל שנה והוא מה שראוי שיאמר בזה ולא נעטרך לומר שהלך אברהם אל ארץ כנען ושם נחנך ונחנך ללכת מאם שנית שהוא באמת דעת זר מאל :

(ה) ויציא ללכת ארצה כנען וכו' עד ויהי רעב בארץ. הנה ההעורר אברהם משאמו ללכת ארצה כנען מבלי מאמר השם לכבוד. ראשונה מפני שהיה אביו ונס הוא כמו כבר הסכימו בלחם מאור כעדים ללכת שמה ולכן נמנך אברהם בעלם הדין. ושנית שידע שהיה לוירא דלרעא דירשאל מחכים והוא היה חסך בחכמה ובדעה ולכן בחר בארץ היותר מוכנת אליה. ושלשית שהיה הארץ הדין בחלקו כל שם. והיה שם מלכי דק חסך אלהי בעל אמונות אמהות מחכים לאמונתו כמ"ס ברוך אברהם לאל עליון קונה שמים וארץ כהם שני הערשים והפכות שהיה אברהם מערסם ומקיים בעולם ר"ל מציאות האל כנה ראשונה וחדוש העולם. וד' שידע אברהם באשטנימותו שאור כעדים וחרן ושאר הארצות כלם היו מהנהגות המעשרות ושרי מעלה ושארן כנען לא היה מממשלת שר ולא כובע עליה כי היה מיוחדת להשגחה השם. והנה להיות מעמד אדם הראשון וקונטרסו בארץ ירשאל ואם היה ירושלם בנויה במקום נן עדן כמו שזכרתי למעלה היה יותר ראוי שנפס אברהם הכבוד לשבת שמה ומפני כמות אלו כלם נכספה וגם כלתם נפשו לשבת בה ומן העת שהתעורר ללכת מחרן מיד נתחנן ללכת ארצה כנען וכן עשה בכל שמה והוא אמרו ויבואו ארצה כנען ר"ל שלא נתעכבו בשום מקום בדרך כאשר עשה מרח אביו כנענישכ ונתעכב בעין ר"ל אבל אברהם הלך לדרשו מבלי עיכוב עד בואו שמה והותרה בזה השאלה ה'. והנה אמר ויעבור אברהם בארץ כי היה הולך בדרך ההעברה מבלי ישוב וזכר הכתוב שהנעני היה אז בארץ ר"ל שאו החסיל לכבוש מקומות מהארץ הדין כמו שכתב רש"י שהיה הולך וכובש הארץ מורשו של שם. אבל אחר זה אמר והנעני והספרני אז יושב בארץ לפי שכבר נתישב בה הנעני הכובש והספרני שהיה אנונה אחרת שנתהבד' ליו כי הנה כמו שכתב רש"י הארץ הדין בחלקו של שם נפלה והתגבר הנעני אז לכבוש חלק ממנה. וזכר' שלא נפלה ירושלם בידו כי ביד מלכי דק היה והוא היה מבני שם בן נח אז הוא עמנו כדברים ש'ל. והנה הודיע הכתוב לו אם להביד ששכ"ו לא מנע הדיוק ללכת בדרשו מבלי חסך ונפשו בזה ועבר בארץ בנחות רבם לוחמים בה וליואל ולבא אין שלום כמו שיעשו אנשי המלחמה. ועם היות הנעני גוי אכזרי מבני חם אויב לאנשי עבר הנהר להיותם מבני שם עד שלום נראה האללים לאברהם ואמר לו לזרעך נתיי את הארץ הזאת ר"ל הלא תראה הנעני כובש הארץ מיד בני שם ומתגבר בה התחשוב כי בן יהיה תמיד דע לך שלא תשאר הארץ ביד אלו כי כלם יאלו ממנה וזרעך יירשנה וגם זה שהנעני עושה הוא התחלת ירושת בניך כי יבזולת זה איך הלא הארץ מיד בעליה כל בני שם והנחן להשפחה אחת לבדה מהם. אמנם כשיקרה הנעני מהם בחוקה יהיה משאם אלהי להוסיף מידו ולתתה לבניך וינעורו רשעים ממנה. וזכר הכתוב ששם היות שכברו הכם בגזואה הלאה צורע בארץ שהוא לא נזהרם אולי דרך הולאה ושכח לשם הכבוד על בצורת הארץ ויכרע שאלמו לו אלא מפני שגראה מבלי להליכוס וזה למדרגת מראה הנפלה כי היא היתה הלוואה ויותר חשובה מן הורע והארץ כאומר יותר שמהאני בראות מראות אלהים מנשורת הבנים והארץ והיו אמרו ויבן שם מוצב לה' הנראה אליו ואין ספק שהוא נשלם לו לאברהם מ"ס לו השם אל הארץ אשר ארץך כי אז נראה אליו והראהו מראות אלהים. וכבר יוכל המעיין להקבות על זה ממה שמינו שכבר קודם זה באתהו הנפלה כשאמר לו לך דע ויגמר ולמה זה לא בנה את מוצב ה' הנראה אליו צהיותה הנפלה הראשונה אשר יבא. והר"ן כתב ששם היות שכבר נראה לו השם בחרן כשאמר לו לך הנה אברהם היה נכסף מאד לראות פני שכינה לדעת אם הסכימה דעהו לדעת המקום שמה שהלך לארץ כנען כי הוא היה חסך בחכמה ופניו נראה פני השם ודע אם יסב בעיניו ואם לאו הארץ אשר בחר בה ללכת שם אברהם ובאשר נראה לו השם שמת לבו ויגל גודלו לפי שגראה אליו השם להודיעו מה שהיה מסופק בעיניו. והנכון בעיניי שהדבור הראשון אשר באתהו בחרן היה ההעוררות אלהים שהיא מדרגה מרובה הקדש כמו שכתב הרב המורה ואינה נפלה גמורה. או שהגיע אליו קול אלהי מניע לאזניו בחלום הלילה שאמר לו הדברים האלה כדמות הקול ששמע שגשאל בתחלת גבואתו כי מפני היות חרן הולך לארץ לא היה אפשר שתבא לאברהם שמה נפלה גמורה וכו"ס במדרגת מראה האל כשבא לארץ הקדושה המוכנת לקבלת הנפלה או ראה מראות אלהים ר"ל שהגיע למדרגת הנפלה במראה שהיה המעלה היותר רוחנית. ולכן בנה שם מוצב לה' כאומר אכן יש ה' במקום הזה והוא אמרו הנראה אליו והנה לא קרא שם אברהם בשם ה' כמו ששם ממוצב השני אם מפני הנעני שהיה הולך וכוונתו פן יהושלל עליו שלילות ברשע. ואם חסך שלא נתעכב שם כי על זה לא נאמר ששם שם אלהי כמו שנאמר אחר זה אבל כשנחקק משם ההרה מקדם לבית אל בראותו השם שוקט ונעטח נטה שם אלהי כי נתישב בארץ הדין לדעתו כי היה הארץ אשר הוכיח ה'. ויקרא שם בשם ה' להודיע שפרסם לכל בני עולם קול גדול אמונה השם לא מפאת המופתים והפענוות כמו שהיה עושה באור כעדים אלא בשם ה' ומפאת מה שהגיע מנפואתו ולא אמר בפעם הב' לאל הנראה אליו ולפי באותו מאמר מתחר למראה הראשונה כמו שביארתו. וזכר' (פרעה ל"ט) אמרו מלמד שהקרא שמו של הקד"ה בפי כל בריה רצו שלמד אברהם לבני אדם כלם השם הנכבד בכינוי לקרא כלם בשם ה' ולעבדו ששם אחד. ואמנם למה היה זה בין בית אל ובין העי כחכו המעשרים

ומפני ששם בארצותם לנוייהם מהנהגה שרי מעלה לא הדבק בהם וכך השגחתו לאיי את אויביו ולזור את זורדיך אבל כשתלך משם אל הארץ אשר תדבק בה השגחתך כך ובעבורך אברהם מבדכך באופן שפרכתם הדין נמשכת מבדכתי אלק ואם איש אחד יקללך אני אאור אותו שהוא יכר מקללה ואמר מבדכך בשלון רבים ומקללך בשלון יחיד להדיד שהיו מבדכיו רבים ומקלליו יהיה אחד מעיר על דרך הפלג והענין כלו שבארצו יהיו כלם מקללי אותו ובארץ אשר ילך שמה יהיה בהפך. הנה ההבאר שגאמרו לאברהם היעודי' האלה להסיר מלבו הספקות שיסופקו לו בהליכתו והותרה בזה השאלה ה'. וחז"ל אמרו שזכרו הטובות האלו כנגד הדברים שהדרך ממשעת כי הוא ממשעת פרים ורבים והממון והשם וכנגדם בלו היעודים האלה וגם נכון הוא. אמנם אמרו וזכרו כך כל משפחות האדמה וזרעך. אחשוב שבה ביאר לו השם תכלית ההליכה שהוא עליה והוא שבעבורו יהיו מבדכים ומושפעים ולמודי ה' עמים רבים כי צהיותו קורא בשם ה' ויכיר האמת באשטניו. ואפשר לפרש שהטובה שיעוד באלו הוא כנגד ואשטך לנוי גדול ואכבדך ואגדלך שכן. אבל תכלית ההליכה נרמז לו במאמר והיה בררם שזה אורו שכאשר ילך יהיה בררם בין העמים בלמדם ובדודיותו אותם האמונה האמתית באופן שישלם השולם באשטניו והודיעו יתברך שהדבק השגחתו באנשים שיקחו תורתו וילמדו אמונתו ועל זה אמר ואברהם מבדכך ר"ל שהמבדכין והמשפחות אותך והם הסרים אל משמעתך ומקבלי אמונתך אני אברכם ואישיב עמכם. ואמנם המבדכ היותר שאינו מקבל למודך אלא אורו וזכר ידעת שהקללה היא בזיון מלשון קל והסד והוא קללני נמרצת ומרצת והברכה היא השגחה לטובה כמו שאמר והברכה אשר תשמעו. וזכר שימשך מזה תועלת גדול לבני אדם והוא שהיו מצורכים מושפחים ומושפעים בצדו כל משפחות האדמה כי יתפרסם האלוות בעולם באמונתו ובאמונתו וזרעו ועל זה אמר וזכרו כך כל משפחות האדמה וזרעך ואין הכוונה שכל אנשי העולם יהיו זכריהם אלא שכל משפחה אינו משפחה שכלם בהתקרב למשמעתו ואמונתו הדבק בה הברכה והשגחה. ומה לאו דברי הרב המורה שזכר בפס"ט ח"ג שזכרתי וז"ל ואין ספק אולי שאברהם כאשר חלק על דעת בני אדם כלם שהיו מנגים ומקללים ומבזים אותו הטועים בהם וכאשר בכל הכל בעיני השם וכן ראוי לפשטו לכבודו ולכן נאמר ואברהם מבדכך ומקללך אאור והיה אחרית ענינו מה שגראהו היום מהסכים רוב אנשי העולם להגדיל ולהתגבר בו עד שיתחם אליו מי שאינו מורשו ואין חולק עליו וכמו שאמר וזכרו כך כל משפחות האדמה וזרעך הנה התבאר הפסוקים האלו והתורו השאלות ה'. וה' וספר הכתוב שקיים אברהם מאמר השם באמרו וילך אברהם כאשר דבר אליו ה' ר"ל שהלך באותו אופן שהוא ודבר אתו השם כי הוא אמר לו לך דע שילך לו ויעזוב את ארצו ואת מולדתו ואת בית אביו וכן עשה כי עזב אותם לדרשו אבל לא עזבם כלם לגמרי כי הלך עמו לוע ר"ל שנתחבר לו שלא לרצונו ולפי שלא יתקוב חושב שהלך אברהם מחרן בעצור שכבר היה מת תרח אביו ובאם היה חי לא היה עוזב אותם לכן אמר ואברהם בן חמש שנים ושבעים שנה בלאתו מחרן וידוע שהיה תרח כשהולידו בן שבעים שנה וזכרתי ח' ר"ס שנה הנה א"כ ב' שנה קודם מותו יאל אברהם משם ועזבו מפני נווי האלים. ואמנם אמרו אחר זה (בראשית י"ב ה') ויקח אברהם את שרי אשתו ואת לוע בן אחיו כתב הר"ן שם להודיע מעלת אברהם ואיך היה נשכן באלהיו ולפי שידוע שכל הנעחק מארץ אל ארץ אחרת הוא כמסופק בהליכתו ולכן לא יתחיק כל קניינו ורכושו עד שיראה את הארץ אשר ילך שמה וכו"ס שיעשה זה הנעחק ממקום ואינו יודע אי זה מקום מנוחתו כמו שהיה אברהם הנה מפני זה אמר הכתוב כי לא עשה כן אברהם כי לבטחו באלהים מאם בארץ מולדתו ומיד הוסיף משם כל קנינו ורכושו מבלי השא' לו שם דבר שם היותו בלתי יודע עדין אנה ילך ונאם בזה דברי הרב אבל לפי דרכו לא היה ראוי שיזכור הכתוב שרי אשתו ולוע בן אחיו כי לא היו אלה מכלל הקנינים והרכוש ויותר נכון אולי לפרש שזא הכתוב להודיע ששם היות שולם הלך אתה והנה אברהם לגדול לבנו לא ראה שייתפרנס לוע ואנשיו משלו אבל אברהם כמו שלקח לברה אשתו להוסיף ככה לקח את לוע בן אחיו ואת כל רכושם אשר רכשו ר"ל אברהם ולוע ואת הנפש אשר עבו בחרן שצדיו ואנשי צהיו ותלמידיו כי הכל לקח אברהם בעל עמלו לשמות להם ההולאה הצריכה אלהים כי זהו הנדרש במלת ויקח. והותרו בזה השאלות ה' והס'. ואמנם בסדר עולם תראה בזה דעת אחרת והוא אמנם שם אברהם אביו היה בשעה שנדבר לו בין הבתרים בן ע' שנה שג' ויהי מקל ל' שנה וד' מאות שנה וחזר לחרן ועשה שם חמש שנים שנאמר ואברהם בן חמש שנים וע' שנה בלאתו מחרן ע"כ. ושנינו כי הקשה להם מה שנאמר בנעמד בין הבתרים ועבדום וענו אותם ד' מאות שנה ובתיב בסדר בא אל פרעה ויהי מקל ל' שנה וארבע מאות שנה ולפי' פירשו ז"ל כי הארבע מאות נמנים משמולד יתקן ד' מאות ושלושים נמנים מנעמד בין הבתרים שהיו לפי זה קודם שמולד יתקן שלשים שנה. ולפי שהוקשה להם שאברהם כבר היה בן ע"ס שנה בלאתו מחרן ולא היו לו כי אם מאה שנה בהולד לו את יתקן בנו ולפי זה אי אפשר שיהיה מעמד בין הבתרים קודם לידת יתקן ויותר מוכ"ה שנה. תירצו שאברהם היה בן שבעים שנה לבד כשיא מחרן ואף היתה מעמד בין הבתרים ושחזר עוד לחרן ועמד שם חמש שנים ויהי לפי זה הדרך פירוש וילך אבר' כאשר דבר אליו ה' על היותה הראשונה שילא מש'. ועל היותה השנית כשחזר אמר ויקח אברהם כי בראשונה לא הולך רכוש עד שראה את הארץ הדין וכמו שהלך הר"ן על הדעת הזו. אבל אינו יכול להולמו כי איך יתכן שיתחם לאברהם ראש המאמינים ספק ביעודי השם עד שמפני זה יעטרך ללכת ולחזור. ואיך יעבור על המורה האלוית שזכרו בחרן חמש שנים בחרתו כל שכן שכל פסוק וילך אברהם כאשר דבר אליו ה' שהיה היותה הראשונה לדעתם אמר הכתוב ואברהם בן חמש שנים ושבעים שנה בלאתו מחרן ואחר זה אמר ויקח אברהם שהיה היותה

י יוהי דעב בארץ עד ו'אברהם הימים בעטורה. ספר הכתוב בזה דעב
 בארץ המזרחית שיבב אברהם בה והוא ארץ כנען
 וסהלך אברהם למצרים להחיות את נפשות ביתו. וכבר ראוה דברי הרמב"ן שכתב
 שאברהם אבינו הוא חסאם גדולה באלוהו מהאשר שגמלוהו עליו ובסביאו את אשתו
 הצדקה באותו מכולו כפחדו פן יסרנוהו ושה' לו לבטוח באנשיו שיעלו אותו ואת
 אשתו כי אין משעור בידו להושיע ושלל זה נגזר הגלות על זרעו בארץ מצרים מקום
 החסא שמה המפס. וכבר תפשו על הדעת הוסיף כי הנה יליאנוהו ובידו כנען
 לארץ מצרים מפני הרעב חו"ל מנוחו מכלל הנסיונות ובידו שה' דיק יבטן
 ומי שימנוד פסיונו ראויו שיקרא חוסי וחלילה שנסבב השם את אברהם
 להכשילו. ואם היה אברהם חוסי בדבר אשתו לא היה סובב באלוהו לחסא החסא
 שהוא בעלמו בנבואו אל אבימלך מלך פלשתים. וכן עשה גם כן יצחק בנו ומי הוא
 זה ואי זה הוא שימנוד בנסיונות הגדולים האלה ויוסף לחסא בעונם שכתב
 נענש עליו. ואמנם גלות מצרים והבחר בכתו אחר זה במרחק בין הבהרים ודי
 שנאמר עתה ששתי הכפות הנישו לאברהם לרדת למצרים. והאמת היא שכתב
 שהמנוס האלהית היחה לבטח בארץ כנען ושלל נאחר עלי מפני לו ללכת למצרים
 אם להחזרה או לאורך דירה כי לא היה עובר בזה על המצוה כיון שלא היה דעתו
 בהליכתו להתישב שמה אלא רקע אלא דירת זמנית וימים אחדים עד עבור הרעב
 ומיד ישוב לארץ כנען וכמו שהיו עושים בני ישראל בהיותם בארץ שהיו הולכים
 למצרים לעשות חמורה וצבים ובזה האופן היו מעשיו של אברהם לשם שמים ורחמנה
 לבא בעי וכבר זכרה החזקה הסבה הזאת באמרה וירד אברהם מצרים לגור שם
 כי היה הרעב בארץ רוצה לומר בדרך גרות לא להתישב שם. והסבה הז' היא
 שהמנוס האלהיות הם על ההלי אשר יעשה אותם האדם וחי בבטח ולא סימנ
 בהם. והנה הרעב הוא סבה עמומה ואין ראוי לסבלה וכאמרו ח"ל (נפלא קמא)
 רעב בעיר פור רגליך ומפני זה חשב אברהם לספדות נפשו ומפני ולעשות קמא
 היה טוב בעיני ה' לרדת מצרים ע"מ לחזור כשיעבור הרעב והסבה הזאת זכרה
 הכתוב גם כן באמרו כי בבר הרעב בארץ רוצה לומר שהכרח גדול הביאו לזה
 ואמנם רחמנה פטריה. המצוה לזה שהאל יתברך העיר את רוחו שירד למצרים
 כדי שיהיה סימן לבניו וכן אמרו בב"ר (פרשה ל"ט) רבי פנחס ורבי הושעיה רבה
 אמר הב' לא אברהם לא וכנסו הדרך לפני בניך והאיה מואל של מה שכתוב באברהם
 כתוב בבניו באברהם כתוב ויהי רעב בארץ בישראל כתוב כי זה שנתים הרעב.
 ראו בזה שלל הפרשה סימן לבנים כי כמו שהוא ירד מצרים לחיות את נפשו ברעב
 ופרעה באפס עסקו לקח לו אשתו והאל יתברך נגשו נגשים גדולים והואילא מהם
 במקרה בכסף ובזהב כן ירדו בניו מצרים גדולים ע"ה שהחזיק בהם לבטח מן הארץ בכסף וזהב
 והשם נקם נקמתם בנגשים גדולים ע"ה. ואמנם צמה שנתות אברהם לאשתו לומר
 אחי הוא כתב הר"ן שלא חשב להספק אשתו בארץ כנען לפי שבה שם במצות
 השם ומה יעשה אדם לו אבל בארץ מצרים שהלך מדעתו והיה ראוי שירא לגפשו
 מן המקרים הזמניים אבל דעתו בזה חדשה אחר שחדש מהו אמרו ויהי כאשר
 הקריב לבא מצרים ולמה זה לא נחפרם לו הספק שהוא כבונע מארץ כנען
 ללכת מצרים עד אשר הקריב לבא בארץ מצרים ויהי עין חזקה ויהי עין חזקה
 כלל לא יתנו בו שום מספיק והענין כי זה הוא אברהם וזה הוא יצחק וזה
 חזק כי לא ירד עם השני וזהו שכתב כי אשתו בארץ כנען לא היה לו ספק
 לפי שמה שכתב ויהי עין חזקה ויהי עין חזקה ויהי עין חזקה ויהי עין חזקה
 ויהי עין חזקה ויהי עין חזקה ויהי עין חזקה ויהי עין חזקה ויהי עין חזקה
 לא נחשדש לו אותו ספק בארץ כנען כמנהג מהם כי אם היה יודע ענין המצרים
 אמת לא היה יורד שמה והיה נחמד כמנהג מהם ויהי עין חזקה ויהי עין חזקה
 ויהי עין חזקה ויהי עין חזקה ויהי עין חזקה ויהי עין חזקה ויהי עין חזקה
 והמציאות בעולם שחורים בעורם ואין יורד לשרה אשתו הנה נא ידעתי כי אשה
 יפת מראה' את ר"ל הנה בסימנים בעור. והנה ונס בארץ כנען ששם כל הנשים
 מראהן טוב לא הייתי יודע שאת נפרט היית אשה יפת מראה לפי שכל שאר
 הנשים היו כן ולא היחא לך מעלה נכרת עליהן. אבל עתה בסימנים
 בארץ מצרים שהנשים והנשים כלם שחורות וממזערות ככוכים הנה נא ר"ל עתה
 ידעתי והרשעתי כי אשה יפת מראה את ולא אמר יפת תאר לפי שהמראה הוא
 הפני ולא אמר כי אשה יפת מראה את וזהו דרך הוסיף אל המאמר השני הזה
 הולדן בזה אל המצרים ושם היחא שחורות לא ימנעו מהיותן יפות תאר שהוא
 בלבד אברהם ולכן אמר אין ספק שכלאשר יראו אותך המצרים שמה הולכת עמי
 אמרו אשתי את ולא יעשו דרישה וחקירה אחרת עליך כי משה' יאמינו כי את
 אשתי ומיד יסרנו אותי לקחת אותך ואם ימיתוך היה לי למשיב נפש אבל לא יהיה
 כן כי אותך יסיו כלומר יתשללו כך ויהי לך רעה גדולה מהמות ולכן אישך נא
 שם אמרי נא אחותי את ר"ל שמתענין בכל סכורך ודרכך מבלי שיתאולך דבר
 האמרי משאך שאחתי את וכאמרו ח"ל על ויהי גם היא אמה אשה היא אפי'
 חזק"א ומליא וכל בני הבית אמורים כי למען ייטב לי בעבורך ואין הסבה
 ביותנו לא מתנו' כמו שכתב רש"י כי זהו דרך הוסיף אל המאמר השני הזה
 הוא פירושו של ראשון ר"ל שחיה נפשי בגלגל ולא יתנוני. ואין ספק שראוי
 למעלה שיבחר המות ויחר מעשיתו הנבלה אבל אם לא חמנע הנבלה עם המות
 אין ראוי שיבחר במות כי החיים הם הכרחיים למעלה להשגת שלמותו ולכן ראוי
 שיסתדל להגלל מן המות. ולואת הסבה הסבה האחרת לעשות העלל בחשבו שאף

(עו) **וְלֹא־אָבְדָם ה' יוֹם** בעבורה וגו' עד וגם ללוֹם. דעת המפרשים בלשון
שבעבור שהגידו לפרעה ששרה היתה אחורו של אברהם
היטיב לו בעבורה לא לבד בשלל הרנו כמו שהוא אמר לשרה אבל שהתן לו זמן
ובקר והחמור' ועבדים וגו' כי כאשר ידע שהוא רועה זמן נתן לו מכל מרעה רב
כבוד המלך. ולפי שהוכח מלאך ה' שהיו ליריאי ויחללים היה מקודש שפרעה נגד אלה
נגע אלהים נגעים גדולים את שרעה ואת ביתו והיו באופן כך שהסירו וידמו
שהיו באים על דבר שרי אשת אברהם והסירו דבר הבטח' לא עשני ולא מקרי
לפי שאם היה עשני אל פרעה לא היה כולל כל אנשי ביתו. וזה היה מפאת
הפחד האזיר או מכבוד שמומיות לא היה מיוחד אל פרעה ואל ביתו והיו כולל
האחר אבוס מזריים גם שבע הנגעים היה מוכיח אמת' הדבר כמ"ס חז"ל (נ"ד
פ"ו) במעט רחמן לקח שהחמיש קשה לו אבל הוקשה לי על הפירוש הזה אמרו
וילאברהם היטיב בעבורה לפי שהיה לו לומר ויתן פרעה לאברהם זמן ובקר וגו' כמ"ס
בבביתמלך ועוד כי לשון ויחי לו מורה שהיה לו כן בזמן שעבר לא שניתן לו עתה
אף כי לא היה כבודו של אברהם נכר שיתנו לו מחמט על דבר הבטח ולא עבר
לכ"ס זמן מהלקחה שרה עד שנגע פרעה לתת המתנות ההם יחד גם כי אברהם
לא רצה לקחת רכוש כדום שהיה שלו כפי הדין קניו בכבוד גדול ואף יקח
מתנות פרעה שהן לו על קלנו וחפצו. ולכן אחשוב שגם הכתוב היה לספר
לדעת שרה ומה שעשה הקב"ה בעבורה והודיענו שהקב"ה פוטל ב' הפכים באנשי
אחד ומה נדע וכיר שהיה פוטל בהם כפי הרצון ושאנו מושל המל
היו הוא לא יפטר רק דבר אחד ודבר אחד לא היה הפכים ועל זה אמר ולאברהם
היטיב בעבורה ומלת היטיב אינו שב אל פרעה אבל שב אל ה"י המוכר בספק
בלאחריו ואמר שהוא יתברך שהגדלתו בעבור שרה עשה טוב ודע שגם
מתחלטים כי הוא היטיב לאברהם בעבורה ויחי לו זמן ובקר וגו'. ר"ל קודם זה
יחס זה למרע ע"ל מ"ב בספק הוזה (דף נ"ט) אין הכרח מאזה בביתו של
אדם אלא בשביל אשה של ולאברהם היטיב בעבורה. וכמו שבעבורה היטיב לאברהם
הן בעבורה ויגע ה' את פרעה נגעים גדולים על דבר שרי וגו' ר"ל בעבור.
היה א"כ כך את אברהם לרגלה ונגע וקלל את פרעה לרגלה וכזה את שרי כן
לאשת אברהם להגיד שפעה עמו כל המה כזה בעבור שרי אשת אברהם. וספר
הכתוב שפרעה הוכיח לאברהם באמר מה זאת עשית לי למע לא הגדת לי וגו'
הנרא' שפרעה נחרט על אברהם שהי התרשמות על הנגעים שהגם הם והיו
גידו של אברהם למעט מהם ועל זה אמר מה זאת עשית לי ר"ל אתה היית כזה
נגעים בשלל הגדת לי כי אשתך היא ויחיתי משיבה לך תפק הלקחה ולא היו
באים נגעים וזהו טעם לי באמר שהי שפעים מה זאת עשית לי למע לא הגדת
לי. ועוד רמז לו באמר למע לא הגדת לי אם פחדת מלומר שהיא אשתך לשלולי
אחר פן יערטק הנס. היה רצון שהגיד לי בסתר שהיא אשתך כי אני מלך ולא
רצח ולא יאמר למלך בליעל ולא יהיה תפארתו לקחת אשת איש אחר לאשה וזהו
התרשמות הראשון. והב' הוא אמרו למע אמרת אחותי היא ר"ל אם תשיגי
של התרשמות הראשון שהיה לי לשלול מאתך באמת כן הייתי עושה אלא שאת
אמרת אחותי היא לכל אדם ונשמכתי לו אותו קול עד שחשכתי ללוקח לאשה לא
אמר שלקחה אלא שהיה בלבו ללוקח לאשה ואין דרך המלך להעלם לעלם אלא
בגלות בעל. ואמר זה להודיע שהיו עליו קלון תחמדי וחרפ' רבם שפאם'
שנכנס' בביתו וארמנו לשם אישות ושיבה ויחנה לאיש אחר ותבעל לאיש אחר
נמ"ס (שמואל ב' ג' ז') איש ציית לאבנר מדוע באת אל פלגם אבי כי לקחה
אחרת כדיות אביו מת כ"ס אם היה בחייו. וכן שלמה המיה את אדוניו אחיו
על אשר שאל את הציג לאשה אט"ס שהמלך לא ידע' ובכר היה מה כי הייתה
האשה שגחיתה כשם גד למלך אכורה להשתמש ממנה כשם אדם. ולכן אמר
ידעה למע אמרת אחותי היא ואף אשה לי לאשה. ואחרי שפעה שהי התרשמות
שאלה אמר בסוף דבריו הנה אשתך קח וך ר"ל ועשה שבחת האשה כזאת אל
ייתי ושזרך אני להשיג בעבור הנגעים מאי תקחתי על קלקל הנוגע אלי מזה
אין לנו תקנה אחרת אלא שאתך אשה וך מכלל ולא תעמוד עוד בארץ מזרים
אין תלך חרפתי בכל יום שיאמרו זאת הייתה אשת המלך ועשה היא אשת הדיוס.
הנה שפעתה שפעתו של אברהם ולא אמר כי אמרתי רק אין יראה אלהים במקום
הזה כמ"ס בבביתמלך לפי שם היות זה התנלות על אמרו אחותי היא אין ספק
לא היה בו התנלות על התרשומ' הראשון ממה שלא אמר למלך בינו לבינו כי

הנבואה לנבואה ולדבר על לבו ולבשרו בדברי זרעו וציוו וציווהו הארץ כי הנה עס
היות שבמראה הראשונה ישרו על זה כמ"ל לורכך אחן את הארץ הזאת הנה להיות
או לטוב חבירתו באתהו הנבואה ההיא בדברים קצרים ומלות מועטות אמנם אחרי
הפחד לטעמנו או באתהו הנבואה מנאורה ורחבה מני יס . גם בזה לו הנבואה
הזאת לפי שלטו בחר בערי הכנר שהיו ארץ טובה ורחבה ולכן הוצרך יחי' לנחם את
אברהם ולהודיעו שחכמים נפלו לו בנטינים אך נחלה שפרם עליו במה שנבאר לו
ועל זה אמר שא לא ענין וראה מן המקום אשר אתה שם לפנים וגבה קדמה וימה .
כי כל הארץ אשר אתה רואה לך אתגה ולרשך עד עולם . ולפי זה הוא יבס
בארנו והתלך ולום יבס בכל ארצו ולפי שלא היה עדין לאברהם ידע אמר לו
ובמה את זרעך כעמר הארץ להורות על רבנים ומפני זה קום התהלך בארץ לארצה
ולרחבה רוצה לומר רעה בכל מקום שתראה מהארץ הזאת כי לך אתגה לטתיד או
שיהיה אתגה מורה על הדבר שמייד היה נותן אותה אליו וצוה בפניהו שהכניס
ובכריו לא ימנעו . וזכר הכתוב ששם היות שאמר יתברך לאברהם קום התהלך
בארץ לארצה ולרחבה הנה הוא בעתהו נותן לא עשה כן ולא נשמך על הים אבל
נעה חשלו ונחישב בחלמי ממנה אשר בחברון וכן שם מובח לה' להודיע לשמו על
מה שיצדו בנבואה הזאת . הנה התנבא לזרך הנבואה הזאת ולאיו סבה בזה
לאברהם והותרה השאלה כמ"ל :

יד (א) ויהי ציוי אמרל ונמר עד אשר הבדלים האלה היה דבר ה' אל אברהם
במחזה לאמר . הטיב הר"ן לרמות בפירש הפרשה הזאת . ואני
אתהלה לאמי ואברה דרכי קצתו על פי דעתו ורובו כפי הנראה חלי בענינה .
ואומר שהכתוב יספר שבמי אמרל מלך שבע ארצות מלך אלסר כדר לעומר מלך
טילס ודח"ל מלך גורס הרבעה מלכים אלה בחברה אחת שהיו מולכים כלם במחוזות
מאסיר עשו מלחמה את מלך סדום ואת מלך עמורה ומלך אדמה ומלך לבויים ומלך
בלט היא נוער שלא זכר הכתוב שמו שהוא נוער ולפיכך מלכותו דבר מועט לא השם
לזכור שמו והיו חמשת המלכים ההם מולכים בחמש ערי הכנר וכלם היו בהצרה
אחת כנגד ארבעת המלכים האשוריים הנלחמים בהם . ואמנם אמרו כל אלה חזרו
אל עמק הבדדים אין כוונה ששם שם מלחמה אלא שבדיוחם לוחמים אלו עם אלו
הסכימו כדי לעשות שלום ביניהם להתחבר כלם בעמק הסדים לעשות שם שלום
ויראה ששם השלימו על הנאים ידועים ומכלל שיעבדו החמשה מלכים מסדום ובמות
את דדר לעומר כי הוא היה הגדול מארבעת המלכים הלוחמים בהם ועל זה נאמר
שחש עשרה שנה כבדו את דדר לעומר כי זה לא מהתחברותם והסכמתם וזכר
בליהות חמשת המלכים ההם מסדום ובמותיה אנשי רשע הפורז בריהם ומרדו בדרך
לעומר ולא עבדוהו והוא אמרו ושלש עשרה שנה מרדו כרואה לומר ובשלש עשרה
שנה מרדו ויחסר הבית כמו כי שש ימים עשה ה' , הגמול בית ה' . או יסיה
פירושו שמרדו כי י"ג שנים כלם וכן הוא בדרך טעם ועומקם שבת ויוםי המרד
שלא שלחו לו את הקו מדי שנה שבעה שנה עשורים המלכים המשובדים למלך אחר
וכפר הכתוב שהפליגו כ"ב במרדם שלא די שלא עבדוהו אבל הרעו לעשות נזר
והוא שבארבע עשרה שנה בא דדר לעומר והמלכים אשר אחו להלחם עם מלכים
אחרים ולא עט מלכי סדום ובמותיה ההם אלא להכות את הרפאים שהיו יושבים
בעשתרות קרנים ואת הזונים שהיו בארץ הם ואת האמים שהיו בשאר קריתים ואת
החורבי בהרם שציר רואה לומר שהם בזה בלש שציר ומכאן שבו ובאו אל עין
משפט היא קרב ויכו הם את כל שדה העמלקי ואת האמורי ועם היות שלא היה
דעתם להלחם במלך סדום וחבריו כי היו יושבים לבטח אחם הנה אז מלך סדום מרד
ועמורה ושאר המלכים מחברתם בראותם שהיו ארבעה מלכים עזי פנים וגנבים מרוב
הנלחמות ששבו יצאו אליהם ויערכו אתם מלחמה בעמק הסדים וזה היה תכלית
המרד שילאו להלחם בארבעתם ביהותם בלתי לוחמים עמם ובחרו לערוך אתם
מלחמה בעמק הסדים אותו המקום עלמנו כדרכו כס צריח מקום השנועה והשלום
שמה המרד והמלחמה . ולפי שהאל יתברך בוספ כל הארץ לתת לאיש כדרכו וכפרי
מעלליו וכמו שאמר בעניני המלכים שפלט ומאזני מבסס בידו לבפוסס כמו שאמר
הנביא (עמוס ב' ח) על שלשה פסטי מואב ועל ארבעה לא אשיבו על שרפו מלך
אדום לסיר . לכן נזן שברס לאותם חמשת המלכים המורדים והוא שנקלו בידו
אויביהם ויען כי היה עמק הסדים בארצות בארצות המד מאליה דרש ועיס לכן בנוסס
מלך סדום ומלך עמורה הסילו עצמם שמה בלונס להמלט והוא אמרו ויטסו מן
סדום ועמורה וסילו במה שהיה כמו פסל על פניו כדברי הרב"ש . והשאריתם
מאותם מלכים הרה נסו ורואה לומר שברחו לזר הדר . ובאשר נלסס הנחלץ לארבעת
המלכים פססו על ארץ סדום ועמורה ויקחו את כל רכושם ואת כל אכלם כי לא
רצו לשלול סל עוד בערי הכנר . ולפי שלטו היה בסדום ובכר היה נכלל כמו שאמר
ויקחו את רכוש סדום הנה הוצרך הכתוב לכתוב ויקחו את לט ואת רכושם בן אחי
אברהם להגיד שבאמרל שהוא נמרוד כדברי חכמינו ז"ל כי בן היה מלך שנער להיותו
שנא את אברהם מאד כיון לקחת את לט ואת כל אבר לו כי שמע כי היה יושב
בסדום ולכן אחרי שילאו עם כל רכוש סדום בשמנו שהיה שם לט חזר שמה בעבירו
כי היה שקול בעיניו כנגד כל השבי והסנה אמרו והוא יושב בסדום בא להודיעם
למה לא חלו מלך סדום לקחת אברהם ולא יא נס כן מלך עמורה כי היה
זה בעבור שלט היה יושב בסדום ובעמורה חב המלך שיהיה לו עשר ידות באברהם .
והנה הפליט מן המלחמה בא וינד לאברהם השביר שהיה שוכן באלוני ממרא האמורי
ואילון הוא מישור ממרא ומומרא איש אמורי נכבד שהיה שכנו ואוהבו אחי אשכול
וענר שכבר נקשרו עמו בקשר הבית נס כי הוא היה אמורי ואמרל ובאר המלכים
אשר אתו הכו את האמורי היושב בהלון חמר ולכן היה לממרא שאלה עמיה . ואמר
יושבע אברהם כי נכבד אחיו צידוע שלט לא היה אחיו כי בן אחיו היה אלא
שבעת רצוהו כדי להליו מיד אויבו ושפחה אליו קורבנו יותר גדולה ממה שהיתה
עד שחשבו כאלו הוא אחיו . או יסיה אחרי שקרה לו מה שקרה בעבורו ומולדו
ולכן

היהם אשתו והותרה צוה השאל' הי"ד . וכדי שילך ממזרים ולא יתמהמה שם טוה
עליו פרעה אנשים ביבולו אותו ואת אשתו ואת כל אשר לו שלא יקחו מאומה
ולא יכרעוהו ולא יקחו את אשתו בהיותו מנורס ולא בעבור הגנשים שנגנו בעבילו .
ויאל לנו מזה הספור כי רבות מחשבות בלב איש ועט' ה' היא תקום כי הנה
אברהם חשב להמלט ממזרים בימי רעבון וחשב להליו את אשתו בעצמו ונמסכו
לו העניני' באופן אחר ממה שחשב שבמזרים לא נח ולא סלו ולא שס אכל כמו
שנכנס כן ולא משה בימים מועטים וסב אל ארץ כנען בעל כרחו וסב וסכלו האל
יתברך להם להצו כי הנה עין ה' אל יראיו למיחלים לחשבו . ואמנם בענין אשתו
ראה שלא הועילה עצמו ומוקח האשה בית פרעה עכ"ל מלאכיו יצוה לה ועל שחל
ופתח תדרוך באמצעות הנגנים שנגע את פרעה ואת ביתו על דבר שרי . והנה
לא העיד הכתוב ופרעה לא קרב אליה כמו שהעידו בענין אבימלך לפי שהכתוב
מפרס שלא לקחה פרעה ולא שכב עמם ותכלי' מה שהיה הוא שנקלחה שרה
ונכנסה בארמונו כמ"ל והוקח האשה בית פרעה אכל לא בקרב אליה כי לא בזה
עדיו עד שנגני השם אכל אבימלך שכתוב בו (בראשית י' ב') ויסלח אבימלך מלך
גדר ויקח את שרה הוצרך הכתוב לומר שאע"פ שנקלחה לא קרב אליה . והנה אמר
ויעל אברהם ממזרים הוא ואשתו ולוט עמו הנגבה להגיד שכתב על לט כי כאשר סב
אברהם בדרך אשר הלך בה מפני חמת המלך בעבור אשתו ובהיות לט פטוי ומבלי
אשה והרעב על פני כל הארץ הנה לט לא רצה להשאר במזרים אכל . בראותו
אברהם הולך הלך גם הוא בחברתו כי בחר להסחופף עליו ברעב ובמלא מלשכת
בלתו בארץ שגעה . ובפר הכתוב שבאברהם כבד מאד במקנה כנסך ובזבא ובכל
הקנינים המדומים כי בדרתו מזרים מקנהו פרץ בארץ אכל בנפסיים לא הדוית
כלל די לו כשהו למסעיו מנגד ועד בית אל עד המקום שהיה שם אהלו בחבל .
והנה כל עוד שיש במזרים לא בנה מונח ולא קרא בשם ה' כי היתה הארץ
מלאה גלולי' אכל בנאו אל הארץ בנה המונח שגנה בראשונה וקרא בשם אלהיו
במשפט אלהי הארץ :

סיפור חפירתו לט ממזרה ובמחיה סבה 1

יג (ה) וגם לטו ההולך את אברהם ונמר עד ויהי ציוי אמרל . עתה יספר הכתוב
איך נכבד לט מאברהם ובאיו סבה היתה הפרדתם והוא שבאשר
ראה בבת הסבות ית' שהוא לא רצה להפרד ממנו כבס בעוצים אחרים להפרידם
לפי שהיה לט באמת בהיותו בחברת אברהם מונע דיוקן באלהים ומטיק להפגת
באיתו וזה ספר שנס לטו היה אף ובקר ואהלים וצבורה רבה והוצרך לפרט
ולומר לטו ההולך את אברהם וידוע שאין לט אח' אכל היה להודיע שהצרה בזה
ללו במקנהו ורכוהו לא היה מפאת עצמו אלא בעבור שהיה הולך את אברהם ומן
בכרתו יבורך גם הוא ושלחיות רכושם רב של אברהם ושל לט לא נא אהיה הארץ
כי היו שניהם יריבים כר נרבה ומקום גדול למקיהם ולא היה הכרח להראי סובל
כ"כ מלבד מה שחוקקו הארץ למקניהם וסיה זה סבה שלא יכלו שניהם לבטל
יחדיו וסיה רוב בין רועי מקנה אברהם ובין רועי מקנה לט בעבור אלו לאלו נר
לי המקום גשה לי ואשנה ובהיות מקנה אברהם במרעה טוב היו רועים רועי לט
להכניס מקניהם שמה וזה היה סבת הריב ביניהם וחז"ל אמרו (רש"י בראשית י"ג)
שהיו רועי לט מרעים במהם בצדות אחרים ורועי אברהם מוכיחים אות' על כך והיה
סמך לט והכנעני והפדיוני אז יושב בארץ להגיד שהיתה המריבה ההיא כב' לשהם
משפחת הכנעני והפדיוני שכבר נתיסבו בארץ ההיא . ואלי בענין באזניהם רוב עשרם
ומקניהם של אברהם ולוט ומריבם על מרעה הארץ אשר לא להם יכוס לפי הרצ
ויגלו כל אשר להם ומפני זה הוצרך אברהם לומר אל נא יהי מריבה בי ובניך ,
כי הנה אברהם לא רצה לבלו מעל פניו ולנעור בו , אבל אמר לו בלון רבה
ותמנוני' הנה מריבת הרועים , בהכרח הכבס מריבה בי ובניך , כיון שאהנו אדוני
המקנה ואף שלא תעבור המריבה מהרועים עצמם הנה הוא ג"כ בלתי ראוי כיון שאנשים
אחים אהנו ועלי סלך וסלך שלי ובמריבה על מקנה המרעה הורה ונלחיות ומטעם
אברהם נתינו וסיה זה סבה להכניסו בעיני יושב הארץ בכנעני ובפדיוני האלה כ"ס
שאין הכרח במריבה הזאת נמשכת מרצות המקום והסחיתו שנינו יחד במרעה אחד
הלא כל הארץ לפיכך הפחד נא מעלי ובחר לך כרונך אם לזר ימין ואשחאליה ר"ל
אלך אני לזר שאל ואם תקח לזר שאל ואינינה ר"ל אקח לזר ימין וזהו הכוון
נס לי כך יהיה מקום רחל למקנה ובצורה נחת איש על מקומו יא בבלס .
והנה לט היה לו להשיבו לא אהיה מחפזתך ואשה אדוני עש בענין המקנה
והמרעה כרונך או שיבחר אברהם ראשונה כי לו משפט הבכורה . אבל לט לא
עשה כן כי מיד הודה בפרידה ובנאוחו ככר הירדן שהיה בלה מקנה קודם ההפדה
כנ' ה' שהוא ג"ע שהיו סהירות משקים אותו ובארץ מזרים שגילום מקנה אותה
בכל שנה ולא יחסר עשכ בה לקח לט את הארץ ההיא ויסע לט מקדס ר"ל מחצרה
הקדומ' שהיה לו עם אברהם ומקדמונו של טלס כדבריהם ז"ל וישב בערי הכנר
פסס בכו ופסס בכו ובזה הדרך נפרדו איש מעל אחיו ר"ל אברהם ולוט בהיותם אהבהם
אדוקה כאלו היו אחים ונשאר אברהם יושב בארץ כנען כי נפל סס הלך הארץ
אשר נתן לו האלהים ולוט ישב בערי הכנר ויהל על סדום כי חש'ס שהיו אנשי
סדום רעים ומסאיים ולא נמנע לט מלהתחבר אליהם . ובעבור שנס אנשי כנען היו
בצדוניות רעים ומסאיים לא נמנע לט מלהתחבר אליהם . וזהו שיהיו רעים
מאנשי כנען מאד . וכבר ביאר הניבא יחזקאל רעתם באמרו (י"ז מ"ס) הנה זה עון
סדום אחוזך נאון שבעת לחם ושלות השקט היה לה ולבנותיה ויד עני ואביון לא
החזיקה ותגנהה ותעטנה הוענה לפני . הנה ביאר שהיו רעים לבדיות ומסאיים
לשמים וזה באמת הורה על רשעת לט שבהר במוטל למקנהו ולקניניו המדומים
ולא חשס אל העוב ואל השמות מחברת הצדיק אשר עזב מקיס אשר דבר המלך
ודתו מניע ומתחברו לרשעים שספסדו . ולפי שאברהם בהפרדות לט הרעס אשר
ועצנון מפני הקורבה שהיתה ביניהם ושלא נשאר לו וזלמו מכל בית אביו לכן באתהו

ענין אשכול וממרחם הם יקחו חלקם וידי א"כ למד דוד מזה לנתח חלק לאנשים שלא הלכו עמו למלחמה אבל יצאו על הכלים. אבל האמת הוא כי ענין אשכול וממרח לא הלכו עס אברהם למלחמה כי הכתוב מציד ויחלק עליהם לילה הוא ועבדיו ויכס וזה יורה שלא היו עמו במלחמה כי אם עבדיו לא ענין אשכול וממרח שהם בעלי דבריהם ולא עבדיו וכמ"ס בתחלת הספור ויבא הפליג וינח לאברהם עבדיו והוא שכן באלו ממרח האמורי א"י אשכול ואחי ענין וזה בעלי דברת אברהם לא להודיע שהיה שכן אלא ונשאר ביותו ומקצתו אלא בשמירתה לא שהלכו עמו למלחמה ולזה אמר הכתוב אחריו וישמע אברהם כי נשבע אחיו וירק את הנכיו. והנה ילידי ביות הם בני אמהותיו ועבדיו והנכיו הם האנשים השבירים שהיו בביתו לעשות מלאכתו ולקח אברהם אותם ילידי ביותו והנכיו שהיו כלם עבדיו והלכו עמו להלחם במלכים ועל זה אמר אברהם למלך סדום בלעדי רק אשר אכלו הנערים וגו' ר"ל שבהלוקה השני שהוא היה ראוי שיבי' ד' חלקים. החלק ה' לאברהם שר האצא. והחלק ה' לנערי' ילידי ביותו וזה ג"כ לאברהם לפי שהם שקנה עבד קנה רבו. והחלק ה' לנכיו וזה השבירים אשר היו במלאכתו אשר הלכו עמו למלחמה. והחלק ה' לענין אשכול וממרח אשר לא הלכו שמה אבל יצאו על הכלים. ואברהם אמר למלך סדום שלא יקח לעצמו כלום וזה אמר בלעדי כלומר לא יעש עדי דבר מזה וגם מחלק ילידי ביותו אמר שלא יקח כלום כי אם מה שאכלו הם וזהו אמרו רק אשר אכלו הנערים לפי שהיו עבדיו. אמנם חלק הנכיו לא מנעו מהם לפי שאברהם לא היה ראוי כפי הדין לקחת מהם חלק. וכן חלק ענין אשכול וממרח היושבים על הכלים וזהו שאמר וחלק האנשים אשר הלכו אחי ר"ל הנכיו שזכר וגו' ענין אשכול וממרח שלא הלכו שמה אלא ואלו יקחו חלקם. ויהיה לפי זה וחלק מובך עלמו ואחר עמו כלומר חלק האנשים הנכיו אשר הלכו אחי וחלק ענין אשכול וממרח כלם יקחו חלקם. הנה ה"כ פסר שני החלקים הראשונים מהחלקים ולא פסר שני החלקים האחרים. והנה מזה שלדעת רבי יודן ענין אשכול וממרח שבהארו על כלים לקחו חלקים בשם מהבוא ולכן אמר בדרך מניי למדו מהאברהם וקמו סביב ענינו בזה דומה לענין דוד ובגר כח רש"י דבר מה מזה פס' הפסוק אבל לא הרגש באתחת ענינו בזה כראוי. הנה בהבא מן ספיר המלכים האלה דברים מופלים. א' שאברהם אשר עמו מלך סדום והבניו הוא היה בזה להשתחשט ורעתה כי יש אלהים שופטים בדרך ולכן ראוי שהרגש תבא בלשם וקשחותם תשכרנה. והב' למדנו שלמות אברהם במדות שהם כלם בזה כמו בדעות. הם צנועה שהחלמך במהי מעט להלחם בארבעה מלכים בבת נחיתים. ואם צנועתו בתהבולות המלחמה כמו שביארתו בפסוק ויחלק עליהם לילה. ואם באהבת הקרובים שהיא מדה נכבדת כמו שזכר הרב המורה שלכן הכתוב עזמו להציל את לוט ביותו אדם לפניו בסנת פרידתו. וכתבו המספרים הקדומים שהיה לוט כשנשבע והצילו אברהם והביא את הרכוש למלך סדום בן חמשים שנה וששנים יא ענין היוצא שבו אל אחיו. והוא כוללת נמור פניהם כי המצוא לעבר אחר כינוי כמו שיתבאר במקומו. ואם בדת המדינות ועוד הלב שהיה לו כמו שיראה מהספור הזה ששעה עם אבימלך ומה שעשה עם מלך סדום. ה' שלמדנו מכאן הוא מ"ש ב"ר (ש' מ"ב) אמר רבי אבן כנס שפתח בארבעה מלכיות כך אינן חותם אלא בארבעה מלכיות. ועוד שהם ויהי בימי אמרם מלך נענע זה צבל. אריק מלך אלבר זה מדי. כדר לעומר מלך עילם זה יון. וחדל מלך נים זו שהיא מכתבת פרוציה בכל העולם ע"כ. רע בזה שיראה כל המעשה הזה לאברהם להודיעו כי ד' מלכיות תעמודנה למלך בעולם צבל מדי יון והנעיות שהומלכה על נים רבים וזמנו שאברהם התנבר על ד' המלכים האלה והביא את הרכוש בן באחרית הימים יתנברו בני זרעו על המלכיות האלה וישיבו כל הרכוש נמשך לעתה האמיתית כל מה שאירע לאותו כימן לבנים ועם מה שביארתו בפסוקי הפרשה הלאה ונענע ויורו הבטלות י"ו וי"ז:

מז (א) אחר הרברים האלה וגו' עד ויבא אשת אברהם לא ילדה. הפירוש הוצא הוא גדולת הערך והמעלה. ואני בטינו נה ימים רבים ראיתי לשאול בה שאלות כ"א ואלו הם:

השאלה הא' בלמנו היה דבר ה' אל אברהם במחזה והוא שפעמים רבות הניד הכתוב שבאם נבואה לאברהם אבל לא ביאר בליו ממדרגת הנבואה היתה כי היו מיני הנבואה או כוונים שהם הלוט ומרחא וכמו שזכר הרב המורה ופסוק מלא הוא במרחא אליו אחרות בחלום אברהם בו. ומרחא ומחזה הכל אחד ומה ראיה התורה להודיע כאן שהנבואה הוצא שהיתה לאברהם היתה במחזה כי דיעת זה בלתי נריכה לענין זה, שמה איפס לכו שהנבואה הנבואה הוצא בחלום או במחזה אחי אשר היה דבר ה': השאלה הב' בתחלת הפס' לאברהם אל תירא אברהם אנכי מנין לך שדרך הרבה מאד כי למה יירא וממי יש לו לירא שהוצרך להבטיחו עליו. והח' אמרו שהיה דואג שאל קבל סכר נדקויתו בעולם הזה בנחמן המלכים ושהיה נס בן ירא על הנפשות שהרג. ולזה נס הר"ן ופעל זה הבעיתן האל אל תירא שדרך הרבה מאד. אבל לא יכול בזה לשון יראה כי הוא לא נהנה מכל אשר עשה ולעבודת אלהיו היו מעשיו. ויותר היה ראוי להמתין לקבל סכר עליו ממה שיירא מהפסו: השאלה הג' בתשובת אברהם שאמר ה' אלהים מה תתן לי כלום לא היה ביד הנה מה לתת לו דבר יותר גדול משכר פרי הבטן והוא שגר כי הנה העצ הנכסיו והשכר הרוחני הענין בפס' הוא יותר גדול ויותר נבחר לאין שעור מאשר וירובת הארץ. ויותר עליו שכן העקידה שהלך אברהם לעקוד את יצחק בנו יחידו לתקות השכר הרוחני. ויקשה ג"כ סדר פתחו שזכר. ויאמר אברהם שני פעמים בהיות הדבר אחד ומדובר ולכן היה ראוי שיאמר ויאמר אברהם ה' אלהים מה תתן לי הן לי לא נתת זרע וגו' והר"ן הרגיש בפס' הזה ובחב שבתאמר הראשון השיב לענין השכר שלא היה דרך לו יותר רכוש כיון שהיה פריי בלא בנים. ובתאמר השני התלון שבתאמר האלהי הנזכר בתאמר לו לא באה הנפשות סודת ביותו יותר דרך אליו מהרבות

ולכן התאמן אברהם להלחם עם אנשים מועטים עם אלו הד' מלכים ונחיה כמה מלחמות וכמה מלכים וזה כמה שהריק את חניכיו ילידי ביותו ומלת וירק פירוש ויון מלשון וירק חנית. ולפי שהיו אנשים מועטים החתכם בשני דברים האחד שלא בא עליהם ביום כדי שלא יראו מעוט אנשיו. והב' שהלק את אנשיו באופן שיכנס מהם מבני אדמים או בשלשם כדי שידעו ויחשבו המלכים שהם שהיו עמו רבים ובטוח הנאים עליהם מפני ומפני וזה יום לבנם וזהו אמרו ויחלק עליהם לילה הוא ועבדיו ויכס. וזכר מנבחרתו שלא חל מלך דודו. אותם מרחק רב עד חובה שהוא משמאל לדמשק והפלא מהר"ן אשר כתב כי בני אלוגי ממרח אשר בחרן ובין דמשק מרחק רב א"ל לעברו צליל אחד וחשב מפני זה שהיה הרדיפה ימים רבים או שפסל לו הארץ בדרך נס. ואין צורך כי לא אמר הכתוב שרדפם עד דמשק אלא עד חובה אשר היא משמאל לדמשק וכבר יהיה חובה רחוק מאד מדמשק ועם זה יהיה לך שמשאלו מנעו כי אין פסל שבליה אחת נעשית המלחמה ובקאת היום שהיה דרך ושב עם הרכוש והוא אמרו וישב את כל הרכוש וגם את לוט אחיו ורכבו השיב וגם את הנשים ואת העם. והכתוב שכל בפסוק הזה שני פעמים וגם האחד וגם את לוט אחיו ורכבו וזה לפי שהיה לוט ורכבו נשמר מאד מן האויבים כי אליו היה עקר הכוונה ועכ"ל השיבו. והב' וגם את הנשים להגיד שב"כ הפילס לפניו שהיה לו פנאי גדול להשיב גם הנשים שהיו האחרונות והנשיות שבמחנה. וזכר הכתוב שאל מלך סדום לקרחתו אחרי שבו מהבוא המלכים ויהיה זה כדי לבדלו ולשמוח באתו הנחמן על אשר הכה את אויביו. האמת לא שאל מאתו דבר אם לפי שקרא לשלוח האחר אכלו ואחרי שהיה כי לא היה ראוי לדבר עמו בעסקים בבואו עיף ויגע במלחמה קודם שיאכל. ואם שלא היה דברו של מלך סדום לשלוח מנעו דבר מהשני כיון שפס' הדין וזה בו כראוי. האמת לפי שראה שמלכי דק מלך שלם יא נס בן לקראת אברהם והוציא לחם ויון לאנשיו עיפי המלחמה ושאברהם נתן לו מעשר מכל מה אף יסיר מלך סדום צנניות אברהם ומעלת נפשו ולכן התעורר לשלוח מנעו תן לי הנפש כמו שכתב הרמב"ן. והנה קרא מלכי דק כסן ומשרת לאל עליון על כל אלהים יתברך וכבר אמרו רבותינו זכרונם לברכה שהיה שם בן נח אדם נכבד בציוי האמת לפי שלא נשלה בדרך נבואה כי הזכיר השם המיוחד ואמר נבדל אל עליון בברכותו שאמר בדרך אברהם לאל עליון קוגה שמים וארץ כי בעבור שידע שאברהם היה מקיים מצוות הכנה הראשונה שלם בעליונים וחדים העולם ובראיתו לכן ברכו באתם הפנות ענין באמרו בדרך אברהם לאל עליון רוצה לומר עליון על השמים ושמי השמים וקוגה שמים וארץ הוא פנת החדות שעשה קנין ומציאות מהשמים והארץ כי הוציאם והקים מהעדר נמור וכן בך את האל יתברך באמרו וברוך אל עליון אשר מן דרך בידך ואמנם הקדים את אברהם קודם ברכת השם למה שנתעורר אברהם ראשונה למלחמה הזאת ואחר כך את השם שטור והכלים כוונתו. אבל חמנו ו"ל צנניות אמרו שחשט שם בזה. והנה אברהם נתן למלכי דק מעשר מכל הלויתו כסן לאל עליון וחלק נמנחו אשר הוציא לחם ויון והוא ע"כ מ"ש יעקב וכל אשר נתן לי עשר לעשרתי לו ובאשר ראה מלך סדום שאברהם נתן למלכי דק מעשר מכל רוצה לומר מהנפשות והרכוש חלה פניו תן לי הנפש והרכוש קח לך רוצה לומר הנפשות הם בלתי נריכות לך הנה אותם על ידי ואשיבה אל בתיכם והאדמה לא תהיה. אמנם הרכוש אינו ראוי בחתו איתו לא למלכי דק ולא ללוט אדם כי הוא ראוי לך אחרי אשר קנית אותו בקשה. ואין פסל שלא שאל מלך סדום הנפש והרכוש קח לך על נפשות סדום ורכבו בלבד כי אם גם כן על נפשות עמורה כי הכל נחשב לו כאחד וכן אברהם הכל השיב לו. ואמנם השבות אברהם הדימותי ידי אל ה' ונמור הכבו המפרשים שהוא דרך שבוטה שהוא כמו וירא ימינו ושמשאלו השמים וישבע בתי העולמים וכן הוא דעת הר"ן נמשך אחר דעת אריקלס. ואינו נכון בעיני כי הנה בוירא ימינו ושמשאלו השמים פירש הכתוב שהוא שבוטה וישבע בתי העולם. וכן כי אש אל שמים ידי סמך ואמרתי חי אנכי לעולם שהוא לשון שבוטה אבל בהדימותי ידי אל ה' לא מצינו לשון שבוטה. ועוד שאין בפסוק הזה גזרה אלא אם יאמרו שו"י ואם אקח מכל אשר לך שהיה נוספת באלו אמר אם אקח מכל אשר לך ומלכד שבתת את נוספת בתורה הוא זרות גדול הנה מלת אם מיותרת והיה ראוי שיאמר אם מחוט ועד שרוך נעל אקח מכל אשר לך ועל כן אמרתי שאין כאן דבר ואין כאן שבוטה אבל היתה כוונת אברהם לומר שהגדיר האמת הוא. מי שיקבל ממי שראוי ויתן למי שראוי ולא יקבל ממי שאינו ראוי ולא יתן למי שאינו ראוי לתת לו. וכמו שכתב ההכח בד' המדות והוא אמרו כאן הדימותי ידי אל ה' אל עליון כלומר לענין קבול החסד והמחנה אפרוח כפי אל ה' ואקבל כל מה שיתן לי כי הוא אל עליון קוגה שמים וארץ ולכן עם ה' החסד והמחנה לתת לי ונמנו אקח לא ממך מלך סדום מחוט ועד שרוך נעל ואם אקח מכל אשר לך דבר קטון או גדול האם לא תאמר היום או מחר אני העשרתי את אברהם אין פסל שתאמר כן ואינו צנדי שתאמר שנתעשרתי משלך כי אם ממה שיתן לי האלהים ויהיה אמרו ולא תאמר אני העשרתי את אברהם בהמים ולכן דעת שלכן לא לקח אברהם הרכוש ההוא לפי שהיה דעתו שלא ליפנות משום אדם כי אם מאל האלהים גם שלא יאמרו בני אדם שתמדת אותי רכוש מסר עצמו לנסנה ולא להציל את לוט (ב"ר פ' מ"ג) ואמנם אמרו עוד בלעדי רק אשר אכלו הנערים וגו' אמרו בב"ר על פסוק שזכר בספר שמשאלו שאל דוד לאנשיו כי חלק היורה לנחלתו וחלק הישוב על הכלים יחד ויחלוקו ויהי מהיום שהוא ומעלה ושימיה דוד לקח ולמשפט בישראל עד היום הזה. אמר רבי יודן ויהי מהיום ההוא ומעלה והלאה אין כתיב כאן אלא ומעלה מניי למדו מאברהם וקמו. שאלמר בלעדי רק אשר אכלו הנערים וחלק האנשים אשר הלכו אחי ענין אשכול וממרח הם יקחו חלקם. והוקשה לי המאמר הזה לפי שאברהם לא נתן חלק מהבוא ליושבים על הכלים שלא הלכו כס להלחם אלא לאנשים שהלכו עמו וכמ"ס וחלק האנשים אשר הלכו אחי

מהרש"ם וליהוה שני ענינים באו עליהם שתי אמירות אבל זה בלתי מספיק כי בהיות
הזבחון כוללת שני ענינים יוכל לומר על שניהם פעם אחת ויאמר כ"ס בהיותם מתיחסים
וענינם אחד כפי האמת : השאלה הר' באמרו הן לי לא נחת זרעו. כאלו היה אברהם
מוכן בשבוע להוליד ושהשם מעט ממנו לכן היה מתלונן עליו ואין הדבר כן. כי אברהם
עקר היה בשבועו וע"י הספק יעדו השם בזה ולא הגביל לו זמן מתי יוליד לשיאמר
שעבר זמן הבטחתו ולכן יקשה למה נתרעם אברהם הן לי לא נחת זרעו כאלו היה
בלתי מאמין בו. וסר"ן כהן שהיה תלמידו וזאת שאלו נחן לו ביעוד הזה ברכת הורע
ולא בפיסוקו עליו. ואינו נכון כי נתינת הברכה האמר על הולדת הברכה הולדת לא
על היעוד והבטחה כ"ס שבאמרו שכר הברכה מאלד כבר יוכלל בו יעוד הורע כי הוא
מין נומיני השכר ויקשה עס זה למה המתיין הקב"ה ממת זרע לאברהם עד היותו
בן מאה שנה ושרה בת ג' שנה ולמה לא נתנו אליהם בנחירות :

השאלה הר' באמרו וכן משק ביתי וגומר והנה בן ביתי וגו'. והוא כי למה זה קרא
אליעזר בשם בן היה לו לומר ומשק ביתי הוא דמשק אליעזר וכן והנה משק ביתי או
מנהיג ביתי יורש אחי. אבל שם בן אינו מתיחס לבית ולא נאמר באליעזר שם בן
כי אם במקום הזה כי כאשר שלחו אברהם לקחת אשה לבנו לא קראו כי אם זקן ביתו
ולא קראו בן ביתו : השאלה הר' באמרו והאמין כ"ס. כי זה מורה שבאשר נאמר לו
שאר היעודים שעברו לא האמין בה' כמו שהאמין ביעוד הזה וכי מה ענין ויחשבה לו
זרקה כי גם שנוה להרמב"ן בפירוט שאברהם האמין שבזרקה ה' יעשה זה ולא בזכותו
עדין יקשה למה אמרו בזה היעוד בלבד ולא אמר כן בשאר היעודים שנאמרו לו על זה :
השאלה הר' אמרו ויולא אותו הסוף. ואם היה כל זה במראה הנבואה נדעת המפרשים
מה היה העורך לומר שנראה לו שהוליתו מהאכל לחון לאמר לו הבט נא השמים
אף כי לא זכר הכתוב שהיה צהאל ולא היה מענין המראה להודיע שיאל נמקום אחד
אל מקום אחר והיה די שיאמר ויאמר לו הבט נא השמימה כי אולי בשדה צהאל לו
הנבואה ולא צהאל. ואולי שמפני זה ארז"ל (שבת קנ"ו) הוליתו מאנעניות שלו. ואם
אמרנו שהיה זה בפקדון מי יתן וידעתי אם היה ציוס או בליה כי א"ל שהיה ציוס
כמ"ס וספור הכובדים כי אינם נראים ביום אף היה בליה יקשה אמרו ויהי השמש לבא :
השאלה הר' באמרו אני ה' אשר הולאתיך מאיר כשדים. כי אם לא להודיעו שהמדבר
איתו היה האל ית' היה ראוי לומר זה בתחלת הנבואה כמו שכתוב במשה וידבר אלללים
אל משה ויאמר אליו אני ה' וארחא ומה היה לו לזכרו כאן אחר דברי האל וקטובות
אברהם אליו בהיותו יודע שהאל ית' היה מדבר עמו וכמו שהשינו ה' אללים מה חתן
לי. וקשה עוד עס זה למה אמר אשר הולאתיך מאיר כשדים ולא זכר אות אחר. וכבר
הרגיש הר"ן בספק הזה וכתב שכל הכתוב להודיעו שהשכר אשר יעדו עליו היה ירושת
הארץ לא עושר וגכסים אחרים וזהו לתת לך את הארץ הזאת לרשתה אבל זה בלתי
מספיק כי עס היות סוף הפסוק מכון למ"ס הנה נחלתו אני ה' אשר הולאתיך מאיר
כשדים יקשה עכ"פ כמו שאמרתי ואין לדברי הרב דבר בתשובתו : השאלה הר' באמרו
שאל אברהם במה אדע כי אירשנה והוא הספק אשר העירו המפרשים למה לא שאל
על הורע ושאל על ירושת הארץ. והרמב"ן והרלב"ג והר"ן שלבשם הסכימו שיעוד
הורע הזה היה להטיב לאברהם בלבד ולכן לא שאל עליו כי ידע שנאמר שלא ימנעוהו
חסדו. ועוד שהיעוד העוב לא יחזור ובארז"ל (ברכות ז') כל יעוד שיאל מפי הקב"ה
לסובא אפילו על תנאי לא חור בו. אבל בירושת הארץ עס היותו טוב לישראל היה
רע לכנעניים ואולי ישובו בתשובה כחשבי ימיה ולכן שאל עליו אות בריית שיחזקיים הדבר
עכ"פ ולא תמנע ירושת הארץ בזכות הכנענים ולא לחטאת בני ישראל. ואפלא מהאנשים
האלה שלמים הם אחת בהסכימם על הדעת הזה כי היעוד עס הברית ובלתו לא
ימנע החורב מן הרע בזכות והתשובה המקבילים והמקובל בירשתה האל בעבור הברית
הזה אשר עשה אללים לאברהם ונבטלו דלתי הפסוק מאלני הארץ או לא יקבלה
השם מאתם חלילה לאל מרשע ופדי מעול כי כל דרכיו משפט : השאלה הר' למה שאל
אברהם אות על ירושת הארץ עשה במראה הזאת ולא קודם לזה בשאר היעודים
שהנעניו האל ית' עליהם. וכבר התחכם הר"ן בן גיקטיליה בפירוט הגדות של פסח
שעשה להשיב על זה ולומר שקודם זה היעוד לא יעד הקב"ה לאברהם כי אם לבד על
נתינת הארץ אבל כאן הצמיחו על ירושתה ושהירשנה היא שיתמידו בניו בה לנצח נצחים
ולא יסחו ממנה מפני עבירות שיעשו ושלמה שאל במה אדע כי אירשנה ר"ל באיזה
זכות יתמידו ושהשיבו יתברך בזכות הקרבתו יתכפרו עוונותיהם ויירשנו את
הארץ. ויחשוב שמדברי רש"י דייקו שכתב במה אדע כי אירשנה הודיעני צלילה זכות
יתקיימו בני בדרך. ואמר לו הקב"ה בזכות הקרבתו והדעת היה אולי הוא הכל ורעות
רוח מד' פעמים הא' ששם ירושה לא יורה נצחיות והתמדה כי אם שירשנה היורש
מאחר בלי התבוננות אם יתמיד בה אם לא. וגמורו וחודשיני עונות נעורי אשר
יירשך כעוים אלהיך אותו תירש. ויותר הורה הנתינה על נצחיות כאלו הדבר ניתן
במתנה גמורה ולא ישאר עליה לנזון כלל. השענה הר' מאשר קודם זה צבואה שבאה
לאברהם אחרי הפרד לוס מעמו יעדו יתברך בארץ ונצחיות הנתינה באמרו לך להננה
ולזרעך עד עולם. ומאחר עד עולם יורה הנצחיות והוא כמו ועד עולם אחת אל וכן
פירוט הרמב"ן. השענה השלישית שאם היה היעוד כאן על ירושת הארץ ר"ל
נצחיותה ולא לזמן על נתינתה ועליו היה הברית אך אמר בסוף הדברים ביום
ההוא כרה ה' את אברהם בריית לאמר לזרעך נתינתו היה ראוי לומר לזרעך הורשתה
בלשון ירושה ולא בלשון נתינה. והנה הר' שאם אברהם שאל על נצחיות הארץ
ועליו בא הברית אך א"כ לא נתקיים אח"כ ששם כל הקרבתו בא זר ואיני בטערי
ירושלים ויגל יהודה מעל אדממהו. ועד היום לא אמר אדם שנלחה יהודה על בטול
הקרבתו אלא על העבירות שהיו בדיהם ע"ג וגו' וס"ד ונטול שמיטות וכל זה תמה
שורה שהדעת הוא אינו כלום והשאר השאלה במקומה : השאלה הר"א באמרו במה
אדע כי אירשנה והוא כי אם כיוון לשלול לו אות היה לו לומר כמו שאמר חזקיו
מה אית. גם שלא מנינו שנהן לו האל יתברך כאן על זה גם ופלא אם לא בקש אות
עלחזק וקיום שירשנה לא יצרוס חטא וזרעו או תשובת יושבי הארץ כדברי המפרשים
הנה צוה לא חפול שם ידיעה והיה ראוי שיאמר השענה לי כיום או כרתה נא לי

על זה ברית כי מלת במה אדע לא חובן על קיום הברית כיון שלא נחוסף שמה
ידיעה שלא היה לו : השאלה הר"ב באמרו עגלה מבושלת ועו מבושלת ואיל משולש
ותור וגול ויקשה למה לא היו התור והגול משולשים כמו הבהמות. בין שהיה פירוש
משולש כדברי רש"י והרלב"ג והרמב"ן שהיו שלשם מכל מין מהם או שהיה משולש
בן ג' שנים וכדברי הרלב"ג והר"ן היה ראוי שיבוא מהתור והגול שהוא אפרוחי
היונים שלשם שלשה כפי הדעת האחד או שהיו בני שלשה הדשים או שלשם שבועות
כפי הדעת האחר : השאלה הר"ג כמו שאמר ויבחר אותם בחור ואת הנפטר לא
בחר. ואם הברית היא הבהמה כמו שאמר העגל אשר כרתו ויבחרו בניו
בתורו והיה בכל הבהמות והעופות האלה באו להחליט הברית למה לא בחר כלם
באופן אחד. וראוי שתדע שבענין הזה באו שני דעות ועל שניהם העיר רש"י האחד
שבזה רמז לקרבתו שיעשו ישראל מהמינים האלה שבזכותם ירשו ארץ ויחללוה וזה
נמשכו שאר המפרשים כלם. וכפי זה הדעת אמרו בצ"ח הראהו הקב"ה שמדליין
בעולת הבהמה ואין מדליין בעוף. ואין הדעת הזה כפי פסח הכהנים אלא לפי
שלא זכו ישראל לירש את הארץ בזכות הקרבתו ולא נזכר זה בפסוק כלל כי אם
מפני שבועת האבות ובזכות התורה שקבלו בזה סיני. והקרבתו היו על הכוונה השנית
כמאמר הנביא כי לא דברתי את אבותיכם וגומר ואסף אמר לא על זבחך אוביחך
וגו' וכמו שזכר הרב המורה בפל"ג בזה"ל ונבחרו וס כן אף נאמר שבמעמד הזה
יודיעהו ית' שבזכות הקרבתו ירשו את הארץ וכו' שיבאר לו פרטי הדנין ושאלין
הבדלה בעוף. והדעת הר' זכרו רש"י והוא מדברי המדרש גם כן ולא נמשך אחריו
אדם שהעגלה רמז לאמונת כמ"ס כי כצבני פרים רבים והאיל רמז למלך פרים באמרו
האיל אשר ראית בעל הקרנים. והעגל רמז לאנשיכוכס והוא הנפטר השעיר שזכר דניאל
והישראל נמשלו ליונה שנאמר יונתי בנחתי הסלע ולפיכך דבר הבהמות רמז שהיו
רשעים כלים והולכים והפסוק לא בחר שהיו לדיקים קיימים לעד. וגם הדעת הזה כפי
מה שהניחו בלתי מחויב בפסוקים לפי שאם נרמזו האמונות כלם בעגלה לא היה אם
כן צורך לא באיל ולא צנו לרמזו ליון ולפרש כיון שהם מכלל האמונות. ואם בא
לרמזו על אלה ביעוד מפני שהרעו לישראל הנאמר השאלה וזה עשה כן רמז
לבכל ולוילה שהחריבו בית ראשון ובית שני וסו ד' חיות כמו שראה אותם דניאל
וכמו שה"ל עומם דרשו באימה השכה גדולה נופלת עליו שירמזו להם ויקשה עוד
על הדעת הזה למה בא בכתוב העו קודם לאיל בזהו שכתב נרמז לאיל קדם בזמן
לעו הנרמז כיון. וגם יקשה מה ענין התור ומה יורה אחרי שהגול הוא בן היונה
רמזו לדיקים. ועוד כי אם אברהם היתה התור והגול מה לנו שיבחר אותם או לא כי
הנה בחרנו אותם יור"שיכלו הרשעים" וכלם מודים שהרב ובאמרו הראה לו הקב"ה שמדליין
בעולת הבהמה ואין מדליין בעולת העוף ולא יאמר זה אם לא שהמיתם כי החיות
והעופות מבוחר הוא שלא חתקו בהם ההבדל. סוף דבר שהיה בדרשות האלה לא
והטעם כפי הארץ הפסוקים והוראהם : השאלה הר"ד באמרו וישב אותם אברהם
ואם זה רורר לשים אשר זכר והוא לשון זכר היה לו לומר וישב אותו אברהם ואף
שהיה עיט עס המין היה ראוי לו לזכרו בלשון יחיד. ויקשה ג"כ מה היה התועלת
בשהשיב אותם לשלל יאכל העיט את הכנרים אחרי שנאמרו שם המיד בשרם ועוד
מעט הלך אברהם אל ביתו ונשאלו הפגרים מאכל לטוף השמים ולנחמת הארץ :
השאלה הר"ה בסבת גלות מזרים שאמר ידוע הדע כי גר יהיה זרעך וגומר ובהם
במסכת נדרים באו על זה שלש דעות. האחד לר' אבהו אמר מפני מה נענש אברהם
בצינו ונשענעו בניו ר"י שנה מפני ששם אנגריא בתלמידי חכמים שנאמר וירק
את חיכיו ילדו ביתו. והב' לר' שמואל מפני שהפריז על מדותיו של הקב"ה שנאמר
במה אדע כי אירשנה. והג' לר' יוחנן שאמר מפני שהפריז על מדותיו של הקב"ה
מלמד החת כפי הסכינה שנאמר חן לי כינשם והרכות קח לך. והנה הדעת האלה
כלם מלבד מה שיש בהם מהחולשה כבר יכללם הפק עומם והוא שבאברהם שחטא לא
נענש כלל כמ"ס ואחם הבא אל אבותיך בשלום הקבר בשיבה טובה ונענש עליו הדור
השלישי והד' מיוצאי חליו על לא חמם בכפיו ועל כיוצא בזה נאמר אבות יאכלו
בוסר ושיני בנים הקקיהם. ואמנם מה שאמרה חורב פוקד עון אבות על בנים הוא
לבד בהכא ע"ג ובכאזהוים מעשה אבותיהם בדיהם לא ע"ג העונם שיענשו בנים
בעון אביהם שלא נכסלו הם בו. ויקשה עוד למה היה הגלות הזה במזרים יותר
במשאר ארצות. וכבר נחמו בזה עומים וסם חלוצים מאלד. והנה הרמב"ם הביא
בזה דעת רבינו כמו שזכרתי למעשה שבאברהם חטא בירידתו למזרים ונצאמו מהארץ
הנבחרת אשר צוה לבא אליה ובכאזהו אשתו הלקחת למזרים בנאותו כיוון משהו
שיכרתוהו ועל החטא הזה נגזר על זרעו הגלות במזרים וכמו שזכרתי למעלה והנה
ישיגהו הספק הקודם שהיו בני אברהם שלא חטאו נענשים בחטא אביהם ולא נענש
החוטא עצמו ומלבד זה כבר תפש עליו הר"ן באמרו שהיה כל זה לאברהם מכלל
הנסיונות שנחנסה ועמד בכלם ואין יחשוב לו לשון גם כי אם היה חוטא בזה לא
היה שונה באולוה באמרו בארץ אבימלך אחותי היא. ואחריו החכמים מהמחברים
הביאו בזה דעת חמשי וסם הר"ן והר' הסדלי תלמידו בפספואור ה' שכתב הר"ן
שלא היה גלות מזרים על חטא כלל כי אם להכניע לבושה של ישראל כדי שיהיו
ראוים לקבלת החורה ושהיה זה מכלל יסורין של אברהם. וס"ד חסדאי כהן שהביא
הקב"ה למזרים כדי להרבות שם מופתיו באופן שיבחר להם יסודת השם ולא ישאר
בלבם שום ספק כי היתה ארץ מזרים מלאה כסופים וגמבר שמה כי פעולות השם
לא היה ע"י כבוד כי אם בנח היכולת הבב"ת וכמ"ס ולמען חספסר וגאמר וידעת
כי אני ה'. הלא השוה של בני הרבנים האלה הוא שהיה גלות מזרים חסד והעצה
לישראל ולא עונש על חטא כלל. וגם זה אינו שוב לי כי היה יסוד הדעת הזה
שזכר הר"ן מסופק מאלד וכבר ארז"ל אין מיתה בלא חטא ואין יסורים בלא עון.
וכבר הרב המורה בפכ"ד ח"ג שהיה דעת האמיתית א"ל חלופו. וגם הרמב"ן בשער
הנמול אשר לו מרחיק מאלד שינאו יסורין בלא עון והנסיכון בשעון הרב שהוא מענין
היסורין בנזרו מקומו מונח אינו כן כי מה שימנה בכלל הנסיכון הוא מה בלא יאל
לכעל

לפעל הרע והיסורין אבל שיהיו מעותדים ללאת ולא יאלו כענין העקדה ואפילו שזודה זה ביטוריה האים הפרטי שיבולו להסביב לו באחריותו באמת אין ראוי להאמינו באומה אחת שחזק ליד גלות וענוי גדול בלא עון קודם. ושוד יקשה לפני הרבנים יחד כי אם היה גלות מזרים גורת הפס לטובתם של ישראל מבלי חטא ועון לא היה נחשב לחסד אלא שהוציאה מהגלות הוא כי אם הוא ית' ברצונו הגם למזרים על לא חטאם בכפם היה עול גדול שלא יוציאה משם ואז"ל שגאמר בהגלות כדי להסכים באחריותם הגם אין ראוי שיהאב החסד שהוציאה משם כי אם בהסכים איתם אחרי שהוציאה והנה התורה הפלאהה החסד הזה שטעה ית' עם ישראל שהוציאה ממזרים ויחסתו אל זכות האבות כמ"ס כי שאל כל לימים ראשונים אשר היו לפניך וגו' או הגם אלהים וגו' ותחת כי אהב וגו'. ושוד כי היה התורה זכרה שהולכים במדבר למען עונתם לנסותם להסכים באחריותם אבל לא זכרה בשום מקום שהגם במזרים לעונתם ולנסותם להסכים באחריותם כ"ס מה שאמר שהגלות הוא היה להם הכנה טובה לקבלת התורה ולקנין האמונה האמתית אינו כן כ"א בספר שלחיהם מלומדים בחומר ובלבנים נעשו רכי הלכנו כמו שיראה מאמרם מי יאכילנו בשר וזכרנו את הדגה. ואמנם נחמה ראש ונשובה מזרים והם במזרים היו עובדים ע"ז כמו שזכר יחזקאל הנביא. וחמיד במדבר היו מסופקים בה' ובמשה שבדו עד שפני זה הוצרכו למוח כלם במדבר וכמ"ס עד חס כל הדור אנשי המלחמה היוצאים ממזרים אשר נכבדו ה' להם לבגלי הראיות את הארץ וכבר היה אפשר שיתאמתו אליהם הנשים האלהיים בהיותם במזרים בזולת גלות וענוי ושמה יכירו וידעו כי ה' הוא האלהים אין עוד מלבדו הנה ח"כ הגלות היה בהיותו על עין או בזולת עין שיסגורו שפקות עמונות: והשאלה הי"ו באמרו ויהי השמש לבא ותדרמה נפלה וגו' והנה לא מצינו בכל נבואות אברהם שיוכר בהכות הזמן וספת מהיום אשר לא עליו הפסע ולא היה בהגלה הזאת צורך כלל. וכבר החטור הר"ן על זה וכתב שהגלה הכתוב הפת מהיום מזה שראה הקב"ה שיעצור לפי אש בין המזרים אחרי שיחזיק לגמרי להם שאור האש יורגם יותר בחסך הלילה משיורגם ביום וכאז"ל בשרא בסיחרא אבל מה שאמר הרב יצחק בפסוק שאמר ויהי השמש באה ועלסה היה והנה תגור עין ולפיד אש אשר עבר בין המזרים האלה. לפי שזכר שם שהיה העצרת לפיך האש כלילה להיוותו יותר נרגש ולא יצדק דבר מזה בזה הפסוק ויהי השמש לבא ותדרמה נפלה על אברהם לפי שלא נזכר בפסוק הזה העצרת לפיך האש אלא מה שאמר לאברהם ידוע שדע וגו' ולענין ההודעה הזאת לא היה צורך הגבלה הזאת:

השאלה הי"ו באמרו ועבדו וענו אותם ארבע מאות שנה. והנה לא נחשבנו במזרים כי אם ר"ל כמנין רד"ו שמה. והענין היה לנכר פ"ו שנה וארץ אמר א"ל ית' ועבדו וענו אותם ארבע מאות שנה. ועוד שהכתוב אומר ומושב בני ישראל אשר ישבו במזרים שלשים שנה וארבע מאות שנה ונחוספו א"ל בעבודתם ל' שנה. ועוד האם היה הגלות קצוב ונגזר ת' שנה אין לאחר פשרתה ואלה שמות ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויבטחו ועל שעותם אל האלהים מן העבודה ויורה בעל לעקבה נגאלו לא להיות זמן הקץ נגלה. ורש"י כתב ששנות העבודת החילו משנול יצחק שהוא היה התחלת בורע וה' שנה היו מעת גורת בין הבתרים עד שנולד יצחק והוא מדברי בעל סדר עולם. וכבר זכרתי למעלה שם הדעת בניו על שאחרי שילד אברהם מחזק חזר לבס וישב עם המשה שנים ועל הפסע השנים שילד אברהם ואברהם בן חמש שנים ונעשים שנה באלו מחזק, וכבר כתבתי מה שיחזיק מה מחספס. והרלב"ג כתב שארבע מאות שנה מעת שנולד יעקב והקב"ה מברך את הקץ והביאו קודם זמנו שיעד והוא באמת דעת זר: והשאלה הי"ו באמרו וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי. ויקשה מלת וגם לפי שלא נזכר בואת הנבואה דין כי אם לענין המזרים. ורש"י כתב לרבות ד' גלויות לפי ששעבדו את ישראל. ואינו נכון לפי שלא נזכר אותם בפסוק הזה. והרמב"ן כתב ששעמו אע"פ שעל ורש"י נזכרתי שיהיו נרים בארץ לא להם ועבדו וענו אותם עכ"ל אפסות את הגוי ולא יספרו בעבור ששם גורתי וגם אין בלתי נכון כי רצוי וגם יחזיר לגדושים לא לענין הגלות והגזרה כדברי הרב: והשאלה הי"ו באמרו ואתם תבא אל אבותיך בשלום כי הנה אבות אברהם היו עובדים ע"ז ואין יאמר ת' שוב אליהם כי הנה נוסף לא נקבר עם נופם ונפשו חלילה לאל שחיהו במחיתם. וכבר רש"י לתקן זה למדך שטעה חרה חסונה אבל זה לא נזכר בפסוק כ"ס שלא אמר אל אנכי כי אם אל אבותיך ואם חרה טעם חסונה הנה אבותיו לא עשאוה והנה יעקב אמר ושכנתי עם אבותי שיהיו לדיקים ואין כן אברהם עם אבותיו: השאלה הי"ו באמרו ודור רביעי ישבו הנה ואם היה שכל בן יקרא דור הנה לא באו לירש הארץ בדור רביעי לא וחשוב יצחק יעקב ויהודה פרץ והאזינו וכלב שבא לארץ והוא דור ששי לא דור רביעי. ורש"י כתב לאחר שגלו המזרים יהיו שם ג' דורות והדור הרביעי ישבו לארץ הזאת שהרי בארץ כענין היה מדבר עמו וכבר בראת דעת לתת לך את הארץ הזאת לרשתה וכן היה טענין יעקב בלא לגמורם ואתם חשבו דורותיו יהודה פרץ חזקו כלם מבני הארץ וגו' וכתב הרמב"ן שאינו נכון ולא ציאר למה זה לא היה נכון אלא ואחשוב לפי שלא נזכר בפסוק גלות מזרים לשימונה הדורות ממנו כי אם מגזרת הזרע ועוד האם ימנו הדורות מיורדי מזרים היה ראוי שיהיה הראשון יעקב אחרי שהוא ירד שמה ויהיה אם כן דור חמישי הבא אל הארץ לא רביעי. ודעת הרמב"ן הוא שהדור הרביעי היה לאמורי וישב הארץ. והכל הביא גם הוא כי לא נזכר בכתוב הכענין לסימאמר עליו ודור רביעי גם אמרו ישבו הנה לא יסבול פירושו בשום דל:

השאלה הי"ו באמרו כי לא שלם עון. האמורי עד הנה המאמר הזה מורה שלא נזכר על ישראל גלות הארבע מאות שנה להיותם ראויים באותו עונם כל אותו זמן גם לא להיות צריך כל אותו זמן לטובתם אלא מפני שדעין לא נשלם עון האמורי לשיעורו מן הארץ ויתחממהו ישראל במזרים עד חס הזמן הוא לאמורי והוא זר מאד בחק היסוד האלהי שיעשו ישראל בגלות ארוך ללא כבה עד אשר יהיו הכענינים ראויים לעונם ויותר שוב היה שיעמרו ישראל בארץ כענין בשבועה ונחת באבותיהם עד

אותו זמן וכ"ס שאמר כי לא שלם עון האמורי וידוע שלא היו עדין חסאים ואם היה כן איך נגזרה עליהם הנזרה קודם שהסא ויהיה גורת ישראל ונזרה הכענינים שיהיה בלא קדימה חסא אשר לא כדת והמשפט הראוי. אלו כן השאלות שהראיתי ובעדתי בפרשה הזאת ומה שהראיתי מדברי המפרשים בהם נוסף כפי כדדתי מהדדך היסוד. והנה מפרש הפסוקים באופן יתורו השאלות כלם כפי אמתתן:

אחר הרברים האלה היה דבר ה' אל אברהם בעתה לאמר אל תירא אברהם אנכי מנן לך בדרך הרבה מאד. יראה שאברהם אחרי שגם המלכים והחזיר את הרבם למלך כדום היה ירא ממה שטעה נגד המלכים פניו ואלו עליו ויכחו כי הנקמה ראוייה לגדלו הנפס וחשב אברהם שהיה עד שיהי הולך בתום ילך בשה שובד אדמתו אין שטן ואין כעס רע ומתוקם שנת העובד ובעתה יצחק להיות בפחד תמיד כל היום וכל הלילה ששים נגזרים סביב לו כלם אחיו חרב מפחד איוס זה בלא ספק עמל מכאב אף כי לאים אשר לא נוסף ללכת בבלו ויהיו תמיד חיוו תלויים ממנו. וגם נסחפך אם הימים בהחזירו את הרבם למלך כדום כדום הוא ואנשו רשים וחסאים לה' מאד. ואולי היה יותר טוב להשיא את הרבם אל בנותיו ולתתן לאכול את השומרים את ראשו. הנה בעבור היות שתי השתכנות האלה בלבו של אברהם אמר לו ית' אם להאבות אל תירא אברהם אנכי מנן לך ר"ל שלא יירא מהמלכים ולא מהאנשים כי הוא ית' יהיה לו מנן להושיע ולא יצטרך לגבורים שיממרוהו כי מלאכיו יוזה לו והוא יהיה תמיד מנן אברהם. ואמנם לענין הפסוק שהחזיר אמר שדרך הרבה מאד כלומר הסיבות כמה שהסיבות את הרבם אל מלך כדום כי הנה בדרך הרבה מאד בלא הוא כדום עמדי חסום באורחותי והמקבל פסע ממלך גדול אין ראוי שיקבל דבר מועט מאדם אשר כי הרבם היה לו זכר הכתוב שהיה הדבור והמחזה כפי מה שהחשוב בהחזירו לאחת משני סבות. האחד כפי דרך הרב המורה להשיג על ענין גדול מעניני הנביאה והוא שפעמים רבות היה מדובקת ואחת ולא תהיה מדדמה ובהי בנאקיה אבל תהיה התחלתה ממדדמה וזה ובהייה שהוא המחזה והמראה שהכל אחד ואח"כ ירבה הרשת והתפלות החק הנמכך לחוק סעל המדמה ותבא הנבואה באופן אחד יותר גם ועם ממה שהחלה ואמר הרב המורה שכן היתה מראת בין הבתרים שבתחלתה היה מחזק והוא המן השלם שבמניי נבואה ואח"כ נשחקט ובס כלום ועל ההתחלה הדיא אמר הכתוב היה דבר ה' צמחה ועל ההשתקפות ובס כלום אמר ותדרמה נפלה על אברהם. תראה זה מדברי הרב רמון ראשונה בפס"ח ח"ו ובאזכור ח"ח"כ בפס"ח המספור עוד שפני זה בנאותו פמ"ה במדדמה הנביאה שזכר שמה היתה התחלת ההרהר עוד מהמדדמה ה' וסופה היתה מהמדדמה ה' כי לא היה המראה הזאת כלל לעשות ממדדמה אחת. האמנם איך יהיה זה שלמעלה וזה יבא הנביא אל מעלה שנה וזה ואח"כ יצדק ויבא להנבא במדדמה מחזק הנה אין ביאורו ראוי ליה המקום יצחק אל ביאור דק. וזה האופן הראשון של פי דרעי הרב המורה ושרשו. וה' הוא שפני דעת הרב המורה היתה הפרשה הזאת כלל במראה הנבואה ר"ל הדגים שדבר לו ית' והנבואה אחיו לחוק ובכפת השמים וספירת הכוכבים ולקיות הגלה האיל והעו והחזיר והגול והתמיה וההפחד והעצרת הנזר עין ולפיד אש אשר עבר בין המזרים והדברים שנאמרו בנתיים שכל זה נדמה לו שהיה כן אבל לא נעשה דבר מזה בשלם ובחקיק במציאות וכמו שכתב הרלב"ג וגם לא היה המדדמה יראה מדבריהם שהם נוספים לזה. אבל מפסם הכתובים יראה לו שאין הדבר כן אלא שבתחלה היה דבר ה' אל אברהם במחזק ואמר לו והוא השיב דבריו והנבואה הדיא החמידה עד אמרו ויקח לו את כל אלה לפי שאחרי שזכו קרה לו עולה משולח נפסקה אותה נבואה ויהק אברהם ובפועל ובחקיק לקח את כל אלה ויבחר אותם בתוך וישב אותם. ובכפת מנחת ערב באתה נבואה שנית בתלום והוא אחיו ויהי השמש לבא ותדרמה נפלה על אברהם ואח"כ זו תדרמה של נבואה ובאחיה נראה שנית הודיעו ית' אחרית הועם והגלות והדורות ואח"כ הקץ אברהם מהנבואה הננית ההיא ובפסל ובחקיק ראה חזק עין ולפיד אש עובר בין המזרים שהוא הנזרה הנכרת עמו וגעשה הפלא ההוא לשינוי זה דשתי בכללות הפרשה הזאת וספקתה ויותר בזה כלל שאלות הראשונות שלקן זכר הכתוב שהיה דבר ה' אל אברהם במחזה לפי ששאר הדברים לא היו במחזה כי אם בבקור ושהיה ירא מהמלכים:

אמר אברהם ה' אליהם עד ויבא אותו החזקה פעמים רבות יקרה לאדם העני שיבוס ויגלם מלשאל שאלה מאדניו בפירוש וישאלה ברמזות ואם האזון לא יצין רמזותיו או לא ישיב עליהם או יצטרך השואל לשאול בדבור שני אותה שאלה בפירוש תראה זה בסדר ראשי המסות בבני גד ובבני ראובן כשראו לשאול ממר"ס ארץ סיחון ועונו כשאמרו עשרות ודיבן וגו' הארץ אשר הכה ה' לפני עיניך וישראל ארץ מקנה היא ולעבדך מקנה. ואח"כ בא בפסוק אחר עם פרשה פתוחה צנחם ויאמרו אם מלאנו חס בעיניך יותן את הארץ הזאת לעבדך לחחזה אל תפנינו את הירדן. ויקשה אם היה הפסוק הזה גורת הקודם למה אמר בזה הפסוק השני ויאמרו ולמה בא בין שניהם פרשה פתוחה. והיתה תשובתי שהם כראשונה אמרו שאלתם ברמז באמרו ארץ מקנה היא ולעבדך מקנה. באומר ראוי ה' לו ושתק כי בוסו וגם נכלמו מלשאל זה פירושם בהשכס שמה יצין כוונתם וימנע להם. ומשה אדונו עם היות שהצין כוונתם עשה עמנו כללו לא הכינה כדי שיפטרבו לשאל שאלתם כפי' כדי להוכיחם עליה וכן היה כשראו שמה לא השיבם הוצרכו לשאל פעם שנית כפי' וזהו ויאמרו ויתן נא את הארץ הזאת לעבדך. ולכן באה שם שתי פעמים מלת ויאמרו והוכדלו בפרשה בייניהם ולא הוכיחם ארון הנביאים האחרים יבואו למלחמה ואחם תשובה פה. וכן ראוי שיפטרשו מאמרי אברהם אלו והוא שראה להשיב ברמז לשני הדברים אשר כלל המאמר האלהי כי במ"ס לו שדרך הרבה מאד השיב מה חתן לו כלומר מה השגר שיהיה לי לעמי כי העובד והרבוט אשר חתן לי יהיה לאליעזר היורש אותי ולא יועיל לי דבר וזהו מלת לי כלומר מה הדבר שתתן שיהיה שלי. ולמה שאמר לו אל תירא אברהם השיבו ואנכי הולך עריצי רועה למר הדישה

הבטחה ורעה ה' אלהי שהירא מאויביו ראוי שישב בבית בגור ומסוגר ולא יאמס
אנא ואנא ואס יאמס יאמסו נבוכי כח טוסי דברו ואני איני כן כי אלספר חמיד
ללכת מן אל ין פעם בחוק לראות את שלום האלן ואל הבקר ירוך אברהם ופעם
לעבוד עבודה ואל לפעלו ולעבודתו עלי ערב. ובהכרח אלך יחיד כי אין מי שילך
עמי לשמירה וזכר ואלה כיון באמרו ואנכי הולך עירי רמו להלכתו חמיד בשדה ועירי
שהוא בלי צנים כדברי רש"י ולפי שלא אמר יתברך ולמה לא ילך אליעזר עמך שהוא
במדרגת הבן השיבו וכן משק ביתי הוא למשק אליעזר רואה לומר והבן אשר לי
אל עוד שהוא מדמשק ואינו ממספחתי ומכתי אבי הוא מנהיג הבית ולכן לא ימוש מחיך
האכל ולא יוכל ללכת עמי כי הוא מכבד כל טעמי הבית ויהיה משק עונות על פני
ישק כל עמי. וזוה רמז אברהם שאלו היה לו צנים סביבו לא היה הולך עירי כי
(השלים הק"ד) כחלים ביד נגור כן בני הנשורים אשרי הנגור אשר מלא את אספסוף מהם
לא יבסו כי ידברי את חושים בשטר. אבל היו דברי אברהם ברמזה לפני אדוניו.
ואין ספק שאחרי דבריו אלה שהק לראות מה ידבר בו ומה ישיב על תוכחתו.
והש"י ראה מחשבות לבו ולא השיבו דבר עד אשר ידבר דבריו צניאור מפורס כי
כמ"ס חו"ל הקדוש ברור ה' א מתחילה לתפלתו של דניקס וכאשר ראה אברהם בלא
השיבו יתברך חור לדבר פעם שנית צניאור ולא ברמזות באמרו הן לו לא נתת זרע
כי להיות זה דבור שני בפני עצמו שהתקין הולך לומר שנית ויאמר אברהם
וענינו אם אלה אלהי רואה שאבאר עוד דבריו לו שמעתי שאל לי לא נתת זרע וזהו
פ"י ואנכי הולך עירי שאמרו. ואל היתה כוונת אברהם להדגיש על שלא נתן
לו צנים כפי טעמו אלא שאחרי שכבר יעדה לתת לו על דרך חסד שהיה ראוי שיתן
לו בנחרותו באופן שיבינו לו לעזר ולהועיל כי כחלים ביד נגור כן בני הנשורים וצבואם
לו באחרית ימיו מה כשרון לו מהם. ובאר גם כן מ"ס ברמו מה תתן לי באמרו
והנה בן ביתי יורש אותי רואה לומר כי לא יחסר ברכות ושכר אחרי שלייעזר עהוד
לירשו ולא לאברהם יהיה העושר והבן אמרו יורש אותי בלשון הוזה שרשם בו שלייעזר
מעתה הוא יורש כל נכסיו וכאשר ימות אברהם ישאר הורש אשר יתן לו האלהים
נער ורך ולא יעזור כח צניאור וישאר כל עשרו אם כן ביד אליעזר ולא אמר והנה
בן ביתי יורש אותי להשיר על שיהיה שלייעזר כל הבית שורש אחרו כבן הירש ואם
אני ולא היה בן אברהם כי אם בן ביהו וכן משק ביתו שהיה זה כלו מפני שלא
נאו הבנים בנחרותו הנה אם כן שני הפסוקים האלה ענינם אחד אם לא שדבר
אברהם בראשונה ברמו ובשני צניאור ולפי שכל השב הרכוש בא דבור שכך הרכה
מאד הבין אברהם שבסדר הטעמי דבר אליו האלהים שהוא ממין הרכוש אשר החזיר
למלך קדום וזהו השיב עליו ולא דבר מהסכר הנפשי כדעתו שלא נאמר עליו שכך
הרכה מאד וזכר הכתוב ששם היות בלא השיבו ית' מיד על הדבור הראשון הנה
על הדבור השני שבו דבר בוונתו היה דבר ה' בחוק בלי עיבוד כלל והוא אמרו והנה
דבר ה' אליו שאל האלו ההשגות בחסות ה' יירשן זה ר"ל הנה הקוטב אשר עליו
ישיבו בן דבריהם הוא שאלן בנים ושיבואו באחרית הימים סתם למיתחך
נענין שיהיה אליעזר יורש הבית אל תירא ואל תחת מזה כי לא יקום ולא יהיה
כן וזהו לא יירשן זה ר"ל אליעזר כי אם בן עצמי אשר יאמ ממך הוא יירשן וזוה
הנטיחו שילד לו הבן בזמן שיהיה וישאר אדם שלם בעת מותו של אברהם ולא
ייערך לאפסטרופוס וזוה הדרך יהיה הוא הירשן ולא אחר והנה לא ראה הקב"ה
את לאברהם ורע כי אם בזקנתו וזקנתו כרה אחרו לפי שאם היה מולידים בנחרותם
אולי היו חושבים שהיה בטבע כדרך כל הארץ אבל בראותם שהיו זקנים באים בימים
ולא יולידו והתפללו עליו כל היום הנה בסיוות אברהם בן מאה שנה ואחרי שקבל
ברית מילה בנהלמו בלי ההולדה וכזה שאל היה הדבר מכל הנדדים מגד טעם
זוהר זה השנים שנה אז נתן לו הבן כדי שיכירו וידעו שהיה ברכה השם והטענתו
ולא כפי המנהג העברי ויאמרו מאת ה' היתה זאת היא נפלאה בעינינו. הנה
הצנאור הכבוקים האלו וזהו השלמה הג' וזהו והה'.

הצנאור הכבוקים האלו וזהו השלמה הג' וזהו והה'.
ענין בספר ישראל ברות השמים
ויצא אותו החוצה ויאמר הבן נא השמיעה וכספור הכוכבים את הכול לכסור
איתם ויאמר לו כה יהיה זרעך והאמין בה' ויחשבה לו נדקה. חסנו
המפרשים כלם שהוציא הקב"ה את אברהם מאלו וזוהו בהנחת השמים לכסור
הכוכבים אשר מהספר קשה ומנע לזרם להשינו והכניחו שכן יתרבה זרעו. ואני
אחשוב זוהי הנאמר מ' מג' פס' ה' באמרו ויצא אותו החוצה הם מדברי השם
ית' ויחזר לבן שילד לאברהם שהוא יוצא את אליעזר מירושת הבית לחולה וזוהו על
דרך לא הדיה אשת המת החולה לאיש זר ואמר אשרי ממעך הוא יירשן והוא
יוצא אותו החוצה ר"ל את אליעזר מהירושת ויהיה לבי זה ויצא אותו בפס"ח כמו
ויצא בשב"א כי עש היות שכל הרוצ בשב"א התח הו"ו ע"פ העתידים יורה על
העתיד והפס"ח הורה על העבר ועם העוברים בהפך כבר מלא חלוק זה ככתוב
כמו והבית את הכמרים שהוא שב"א עם העבר ואינו מהפכו לעתיד אבל יאמר
עתיד כמות שהוא כאלו אמר ויצא אותו החוצה. ואחר שאמר לו ית' זה אמר לו
מאמר אחר והוא הבן נא השמיעה וגו'. וכבר יורה על היותו ענין אחר מחולף
מהראשון ממה שזכר לו מלת ויאמר באמירה בפני עצמה. והבן הב' מהפירוש
הוא שהוציא האל ית' את אברהם החולה ממחבתו שהיה חושב שיהיה בן ביתו יורש
אותו כי כאשר השיבה האל שלא יירשנו זה כי אם הבן שיאמ מעצמו הוועת לבו
של אברהם בדבר השם והבעתו וזוהו הוציא השם מאותה מחשבה שהיתה לו.
ואין לך שתאמר כי לשון ויצא גורר ההפך ממקום למקום נשמי ע"פ כי כבר
פירשו חו"ל ויצא אותו החוצה לא מאלפנינותו שלך. והבן הג' מהפירוש הוא שיוצא
אותו החוצה הוא כסור החומר יעד הכתוב כי בראשונה היה דבר ה' אל אברהם
במחיה והשיבו א"כ לא יירשן זה ואחר כך נפסקה נבואתו והקין אברהם וזהו
ביקוהו הוציא משם חוק לאהלו אשר היה שם המחיה בראשונה ואלו באחרו נבואה
אחרת והיא ויאמר בצע נא השמים ולהיה נבואה אחרת אל בה מלת ויאמר

אִינוּ מֵהַבֶּטֶל שֶׁיֵּשֶׁה נָחִי וּבִלְתִּי הַכְּלִיתוֹ וְכֵן שֶׁזָכַר הַרֵב הַמְּאֹרֶה פֶּסֶח" ח"ג כִּכֵּה הָאֹמֶה הַיִּסְרָאֵלִית עִם הַיּוֹדֵה נִשְׁתַּחֲוֶה מִסּוּב לְרֵעַ מִחֲדָתוֹ לִשְׂעֻבָּד כִּכֵּה לֹא תִכְסֶּה וְלֹא תִכְלֶה בַּחֲקֹק הַגִּלּוֹת שֶׁאִמָּר לֹא מֵאֲחִסָּה וְלֹא נִשְׁלֵחַם לְגִלּוֹתָם וְעוֹמֵר . וַיִּשְׁמֶה אֱמֶר י' כִּי אֲשֶׁר הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים וְהָאָרֶץ הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר אֲנִי עוֹשֶׂה עוֹמְדִים לִפְנֵי זֶה ה' כֵּן יַעֲמֹד זֶרַעְכֶם וּבְמֶכֶס . וְאָמַר אֵלֵי ה' לֹא שִׁטִּיתִי וְאֵתָּה בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא כִלִּיתֶם . וְהִנֵּה עַל שְׂחֵי הַבְּחִיטוֹת הַחֲדָרוֹת הַאֵלֶּה מֵהַ שִׁקְרָא לְאוֹמֵר לְתַחֲדִי שִׁיחֲתֶה הַגִּלּוֹל בְּמַעֲלֶה וּבְסַלְמוֹת וְלֹא תִכְסֶּה וְתִכְלֶה בָּזֶה פֶּסֶס אֱמֶר ית' לְהַזְכֵּרָם וַיִּחְשְׁבֶה לּוֹ זָדָקָה . וְעַם הַיּוֹד וְאִי' וַיִּחְשְׁבֶה פֶּתוּחַ יִשְׁמֵשׁ פַּעֲמִים בְּשֹׁטֵן עֲתִיד כֵּן וְאִשְׁכַּרֵּם בַּחֲמִיתִי ר"ל שֶׁלְרֵעֵי בַּעֲתִיד הַהִים הַסֵּנְחָה בְּמַפְסָם וּבִזְדָּקָה וְעַל פִּי מַעֲשִׂיהֶם אֵם לִבְכֹּר וְאֵם לְטוֹעַ וְהוֹתֵרָה הַשָּׁאֵלָה הו' :

וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֵלֵי ה' אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ עַד וַיֹּאמֶר אֵלָיו קָחֶל עֵשֶׂה לְמַשְׁלַח כִּכְרֵי אֲמֵרָתִי שֶׁהִחַלְטוֹת הַדְּרוֹטִים בְּעֵמֶם יֵצֵא הַמִּירֹת מִחֲדוֹשׁוֹת וְלֹכֵן עִם בֵּיתוֹ יֵת' מִדְּבַר לֵאבֹהֶם הַמִּיד אֲמַר אֵלָיו אֵלֵי ה' אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאוֹר כְּשֶׁדִּים וְלִפִּי שֶׁעַד עַתָּה כְּשִׁינֵי יֵת' לַעֲנִין הַעֲהִיד שָׁלֵל יֵהִיִּם אֲלֵיעִיד יוֹרֵם הָיוֹת כִּ"א בְּנֵי הַיּוֹאֵל מִחֲלָיו. יֵעֲתֵר רֹאֵה יֵת' לְהַסִּיבֵן עַל מֵה בְּהִים מִפְּהַד מִכְּלוּיִים וְאִם הָיָה מִיּוֹאֵל עֲלֵיו יִכּוּהוּ מִכֵּה רַבָּה אֲעִ"ם. בְּלֹא אֵימֹת מֵה וַיַּעֲלִיבוּהוּ הַבְּנִים שִׁיּוֹאֵל בְּדוֹק יִמְיוֹ. הֵכֵה לְהַסִּיב עַל אֵי הַלִּיּוֹת עֲנִין מִתְחַלֵּף וְדוֹרֹשׁ אַחֵר בָּנָם עֲלֵיו הַמִּירֹת אַחֲרֵת בְּאֵמְרוֹ וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֵלֵי ה' אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאוֹר כְּשֶׁדִּים רֹוֹם לֹמֵד אֵל תִּירָם בֵּל כִּךְ מִכְּלוּיִים שֶׁחֲבָקֵם עֲלֵיהֶם בְּנִים לַעֲזוֹרִךְ בְּמַלְחָמָה וּלְשִׁמּוֹר לְאַחִיךָ וּבֹאֵךְ הֵלֵךְ אֲנִי ה' אֲלֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאוֹר כְּשֶׁדִּים וְשֶׁהֵייתָ כֵּס בְּסִכְנָה יוֹתֵר עֲנוּמָה מִזֵּו וְאִם אֵלֵי הוּא אֲשֶׁר הִלְחִיד מִמֶּנּוּ וּמוֹאֲתוֹ מִלֵּךְ הַלֵּךְ הַטּוֹרֵר הָיוֹת וְהָ מְבִלֵּי בָּיִת וּבְנִיּוֹתָי מִי הֵם נֵב שֶׁנִּ"ל פֶּתַח אֲהִיִּם מִן לֵךְ וְלֹא תִסְרֵךְ לַעֲזוֹר הַבְּנִים וּלְמַלְחָמָתָ וְאִם יִפְרֹסֶהוּ בְּדֶרֶךְ הַמִּפְרֹסִים אֲמַר אֵלֵי ה' אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאוֹר כְּשֶׁלִּים לֵתֵת לֵךְ חֵת אֶרֶץ הַיֹּאֵל לְרַשְׁתָּהּ אִם יֵאֲחַז עַל פִּי דְבָרִי לְאֲחִלִּית הַכֶּפֶסֶה אֵין אֶפֶס שֶׁאֵין אֲשֶׁמְרִיךְ מְבֵל רַע אֲשִׁמּוֹר אֵל נִסְכֵּךְ בִּי עַל כֵּן בָּאתָ בְּלֹא קוֹדֶשִׁי וְיֵהֵא אֶפֶס לֵךְ. נִם אֲשֶׁפֶר לִפְרֵם שְׂכִינֵי הָאֵל יֵת' בָּזֶה לְהַסִּיבֵן עַל הַדְּרוֹט אֲשֶׁר אֲמַר רִ"ל הַשֶּׁכֶר אֲשֶׁר הוֹדַעְתִּיךָ בְּאֵמְרוֹ שֶׁבָּרַךְ הַרְבֵּה מֵאֵד אֵלָיו שֶׁכֵּן הִכְזִּיבֵן לֵךְ עַתָּה בִּי נִם בִּפְרֵם הַנְּעֻחְתִּיךָ בְּדֶרֶךְ כֻּלָּה הַסִּכְמָתִי לֵתֵת

לך את הארץ הזאת לרשתה ולכן יורש עמר וארץ נבחרת כענין אשר נחתי לך למטה לא היה לך לקחת מרכוש מלך כדום וזוה חמשה החשובה האלמית לאברהם והותרה עם זה השאלה הז' . ואמנם מאמר אברהם ה' אלמים כמה הדע כי אירשנה ויהא לי כי אברהם לא שאל אות ולא ברית וחזק על ירשת הארץ כי כבר יעדו עליה פעמים ולא עשה אז ספק בדביר האלמי ואין יעשרו עתה הכל ענינו שאברהם ראה שאל ית' ביעודים הקדומים פעמים אמר לו שיתן את הארץ הזאת לורשו כמו שאמר ביעוד הראשון לורשך אהן את הארץ שאלה ולא פרט לו מה היזהר אשר יורש הארץ האם יהיה בנו או בן בנו או אם אמרו על שלמים ועל רענים או יהיה עושה הסד נחלפים לדורות שאז יתקיים לו היעוד ואחרי הפדד לזם מעמו אמר לו יתבצר כי את כל הארץ אשר אהר רואה לך אתגנה ולורשך והמאמר הזה מורה שנינו של אברהם היום ירשת הארץ ומידו השאר לורשו אחרייו וגם נאמר לו כס קום הסתכל בארץ לארצה ולרחבה כי לך אתגנה וגם זה ענינו יורש שאברהם יהיה יורש הארץ . וכאשר אמר לו ית' כהן אני ה' אשר הוואתך מאור כשרים לתת לך את הארץ הזאת לרשתה נתחזק הספק בלי אברהם ואם יהיה הוא יורש את הארץ וכ"ש הארץ נתחזק המלכים שגדלה לו שעת לעשות לה' את אברהם יורש עמר הארצות או אירשנה ? או כפרה מלת כי במקום אם ויאמר כמה הדע אם אירשנה אני בעמי או יירשנה זרעי אחריי ואלו זה מפני שמא ביעודיו שפעם יורו היות אברהם היורש ופעם יורו היות זרעו היורש ולא הוא והאות המורה על היות זאת כוונת אברהם בשאלתו ובקשתי הוא מה שהשיבו ית' מגלות רבים והיה תכלית דבריו דבור רביעי שובו הנה שהודיעו שהדור הרביעי מורשו יורש את הארץ . ואם היה שלא שאל אברהם כ"א ברית לחזק על הירשנה היה ראוי ששאל ישיבנו והש' לא במהרה השנים והדורות שיעברו על נחלת הארץ אם היה שלא בקש עליו אלץ שהחמיר מה שפרשתי ששאל אברהם מתי תהיה ירשת הארץ אם בימי וואם בימי בנו או נכדו או בנאיו זמן ולכן אמר כמה הדע כי אירשנה כי ראה לדעת מה שלא ידע עדין והוא זמן וגבול הירשנה והנחלה לא מה שכבר הודיעו שירשנה ועם מה שפרשתי כמה שהוא האמת בלא ספק והותרו השאלות הפ' וז' וה"א וכדי לה דעו ששוב שאלתו לזהו קרה לי עולה משולשת וגו' והותר נכון אללי במשל הזה הוא ה' מפני פנים . ה' שהיו העגלה והעז והחיל ומשל לשלש האבות ושרשי היחס אברהם יצחק ויעקב שמסלו בשלש הדבקות לפי שרצו בהנחמה והסודות והעונות והביטויים לא מן העז ומן הכקר ומן האנן להיותם שרש הרבוי ומסלו אליהם האבות הקדושים מפני שבאו מהם זרע רב ועמים רבים וראוי היה שיומשל אברהם לעגלה בקר לפי שנאמר בו ואל הכקר רץ אברהם ויקח בן בקר וילחם היה ראוי שיומשל לאלי לפי שנעקר במקומו בבר המורים שנאמר ויקח את האלי ויעלבו לעגלה תחת בנו . ועז היה משל ליעקב לפי ששם על ידיו עורות גדיי הכזים בעת שכרחה כמו שאמר לו דבקא אמו וקח לי משם שני גדיי עזים . ואין להפלא מאשר לא בחר על הכרס שהאלי הרומז לילחם בא באחרונה שפעמים ככתבו וזכרו לו כסדר הולדותם אמר וזכרתי את בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם ואמר אויבר שורשם בהנףם וחולדותם . והענין אמר (שערי ס"ג ע"ו) כי אברהם לא ידענו וישראל לא יצירתו ושםמך יעקב לאברהם וכן נאמר כאן שזכר יעקב אלל אברהם לענין מן הענינים ושלשמה עגלה ועז ואלי היו משל לשלש האבות ולכן אמר בהם משולשת משולם לא להיותם שלמה מכל מין ולא סיהיו בן ג' פנים

הארץ לא וולת זה. וכדומה לזה כתב רש"י. על פסוק הנה אנכי שולח מלאך לפניך שבפרשת משפטים כאלו נחשברו שעתידין לחטא ושיכירה אומרת להם כי לא אעלה בקרבך כפי דעת הרב בשרם בעונם שהוא שליחות המלאך ולא כהב שם התעלה שהוא מעשה העגל לדעתו וכן היה כאלו הענין באברהם לבצע מזכרתו. ואמנם אמרו (בראשית ע"ו י"ב) ויהי השמש לבא והרדמה נפלה על אברהם בא להודיע באברהם נחבול מאד ממה שזכרנו השם מלקחת העגלה השנויה להלוי ומה שזכרנו שיתר אבות בחור ושיפוח החור והנול. כי אין ספק כי על כל זה נאמר ויהי ששאו אברהם ולכן אחרי אשר הקין מנביאתו עמד מחבורד ומחשב כל היום ההוא מה המה אלה הבהמות שראש נבואתו ועל מה יורו והניחו השם להתעסק ולהחבורד ולענין בדבר עד שת ערבו ויהי השמש לבא קרוב ללילה ואברהם לא ידע ולא הבין במראה כלל מעצמו עד שנפלה עליו הרדמה ה' והשכח גדולה כאלו לבו אמר לו שעת רעה היא ושורה גדולה בזה עליו ואז בשופעו במחשבתו בזה בא לו הדבור האלהי ידוע תדע כי גר יהיה זרעך כאלו אמר לו החשכה והאימה אשר הרגשת בלנך חרמוך בגלות קשה שיבא לזרעך בארץ לא להם ר"ל בארץ כנען אשר ייעד לתתה לו ויהיה זה משיבס לך זרע עד סוף חרבע מאות שנה ושימיתו ראשונה האבות או המנהיגים אשר המשיב כלותם הבהמות וזה הודיעו שיעבדו אותם חרבע מאות שנה משיבס לו זרע עד שיירש זרעו את הארץ. ובעבור שהיה הגלות הזה בדרך דין ומשפט על חטא השנשים כמו שזכרנו לכן אמר וגם את הנני אשר יעבדו דן אנכי ר"ל כמו שהיה דן את השנשים על מה שעשו וחטאו במכירת אחיהם ואשניבם עליו גלות כבה גם כן דן אנכי את הנני אשר יעבדום מפני אכזריותם וכוננם הרעה ויהיה א"כ מרבה טעם למשפטים יותר מדאי וכמו שזכר הרמב"ן. ואחרי הדין יאלו מהגלות ברכוש גדול. וזהו האופן הראשון מן הכנה בגלות מזרים והותרו כפי מה שפירשנו בפסוקים האלו השאלה הס"ו וי"ו וי"ח. ואמנם בדרישם ז"ל שאמרו לו ויאלו מהגלות מעמך בחרון וראוי היה יעקב אבינו לדעת במזרים בשלשלאות של ברזל אפשר לפרש כדי שיהאמת ישוער האלהי שנאמר לאברהם נתגללו הדברים כמו שנתגללו וזהו היה העם עמוקם כל אותו זמין הנקבר בחרון ר"ל ההודעה שהודיע אותו במראה ושלקן היה ראוי שירד יעקב למזרים בשלשלאות של ברזל כדי שירדו בניו שמה כמו שנגזר עליהם בחטאם. ואמנם ענין הארבע מאות שנה הוא כולל לגרות ולעבודות ולטנוי. ויאמר ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם וזהו זה בניו יאחק ויעקב שהיו גרים בארץ כנען בהיותם בידי אדונים אחרים. וגם יבא זמן אחר שזרעך יהיה בעבדות. וזהו זה בהיות השנשים במזרים שהיו גם עבדים לפרעה וגם יבא זמן שזמן שזמן אותם ויהיה זה אחרי מות השנשים משגולתם מרים עד שאלו המזרים שהיו עמו ס"ו שנה וכל זמ"ל. הגרות והעבודות והטנוי יבאו יבאו מאות שנה והנה לא פירש לו כמה יהיו שנות הגרות וכמה יהיו ימי הטנוי וכמה ימי העבדות ולא ככתב לפי שלא היה מענין המאמר כי אם להודיע שלא הגיע עדין זמן ירושת הארץ כי אותה היה מקבץ אברהם אצל השלשים שנה שנתוספו בגלות הזה כמו שזכר בפרשת בא אל פרעה ענינש שהגזרם האלהית היתה חרבע מאות שנה בדבר השם וכשנשלמו היה מושיבם ממזרים אם לא שישאלו הדין לחטא שם בחטא ע"ג ועבדותם אחרים ולכן נאמר גלותם שלשים שנה לא מבח הגזר כי אם בשבת חטאם המיוחד וכבר ביאר הנביא יחזקאל באמרו ביום חצרי ישראל ואשא יד לזרע יעקב ואדוע להם בארץ מזרים ואשא יד להם לאמר אני ה' אלהים. ביום ההוא נשאתי יד להם להושיבם מארץ מזרים אל הארץ אשר תרחי להם וגו'. וימרו זו בית ישראל ואומר לשון חמתי עליהם לכלות אפי בהם בחור ארץ מזרים. ואע"פ למען שמי וגו'. וזה כלו מורה שהם חטאו בגלותי מזרים ופסיליהם ולכן נמשך גלותם יותר מהגזרם ויהיה נמשך יותר ויותר אם לא ששעקו אל השם והרצו בתפלה ובתחנון והעל שועתם אל האלהים ואז זכר את צריהו וגזרהו שגבר בשלמה ומלמד זה וירא אלהים את בני ישראל ר"ל שראה ששבו בתשובה וידע אלהים. וכתב הרמב"ן שלמה יקשה לדעת הוצ בטיני אים חכם אחרי שראינו שנתעבדו ישראל במדבר ג"כ מ' שנה ולא היו אלה בכלל הגזרם כי אם צעון המרגלים והותרה עט זה השאלה הי"א :

ואם נאמר שהיה גזרם מזרים גזרם לפניו ית' לא על זד השונם ובעבור חטא אלהי לתכלית גלותם שראתה החכמה העליונה וז"ל ההפך והחסד יהיה ענינו כפי מה שפירשנו והוא שהאומה הזאת הנצחית והעוהדת להנהיגה והשפעת האל זרע אברהם שהיו עתידים להיות יושבי הארץ הקדושה היה ראוי שיהיו אנשים ראשונה גולים ומשועבדי בענין רב קודם שיוחדו להנהיגם האלהית ושיקבלו תורתו ויוזבו בירושל הארץ דוגמת מה שקרה לאברהם אביהם בלאחר מזרימה וכמו שזכרנו למעלה ולפי שכלל הדברים ההפך קודם למציאות והפסד קודם להויה. וראה ית' שלא היה מהראוי שצני עמו בהיותם בארץ כנען בשבוע ונחת שלום ונקמים על שמריהם כיורו וידעו אמתת אלהיהם ויקבלו הודתו גם כי לא יהיה ענין שמה לשיחדשו ביניהם המכות הגדולות האותות והמופתים הנריכים להקדים לקבל האמונה ההיא. ולכן הסכימה חכמתו להביאם להבין אותו זרע קדם בגלות מזרים. וזה אם מלך ישראל וזכרם ואם מלך כנען הס"ו. אם מלך ישראל כדי לרשע כלרוב הכסף כי הנה השם המושג לקבול הדבור האלהי שערך בבהרת להסיר מחובו כל עומאה ולכלול ולזכך נפשו מכל דעה ואמונה נפסדת וכמו שיכניסו באש את הכסף והוא הוצק לזרעם ולבשל מהם כל תערובות רע אשר בהם כן יסרך השם והאומה להביאם בעבדו ויפירין כדי להסיר מחובם כל מוסה לזררה וללכנה כראוי הלא תראה מאמרי הנביא זכריה בהיותו מיעד בגאולה עתידה וכוז האומה למעלה דבקוהת אמר (מלאכי ג' י') והבאתי את השלישית באש ורפאים כלרוב את הכסף ובחנתו ככחון את הכסף הזה יקרא בבמי ואני אענה אותו אמרתי עמי הוא והוא יאמר ה' אלהים. ואמר עוד מלאכי ומי מכלל את

בלבני עשית לבית אחאז צנים רבעים ישבו לך על כסא ישראל. אבל המזרים שלרשעת לבנם ובחירתם הרעה עמו מה שעשו ראויים היו באמת לעונש כפי מעשיהם וכבר כתב זה הרמב"ן ופסוק מלא הוא בסגנון (ישעיה י' ה') היו אשור שטט אפי ומטה הוא וגו' בני חנק אשלתו. וספר דוע לבנו באמרו והוא לא כן ידמה ולבנו לא כן יחשוב כי להשמיד וגו' לכן בסוף הנבואה זכר ענשו של' והיה כי יבטע ה' את כל מעטתו אפק' לא פרי גדול לבנו מלך אשור ועל תפאר' רום שיניו וגו'. וכן מזה צענין נבוכדנצר שג' שפורס ישראל אריות הדתו הראשון אכלו מלך אשור וזה האחרון עצמו נבוכדנצר מלך בבל לכן כה אמר ה' וגו' הנני פוקד אל מלך בבל ועל ארצו כאשר פקדתי אל מלך אשור. וכאשר יחבוננו דברי הרב המיימוני בספר המדע נמצא שזו היתה כוונתו. כ"ס כי הנה פרעה ועמו לא נענשו במכות מזרים על אשר נהשעבדו בישראל אלא על אשר לא שמעו בקול ה' לשלח את השם ולכן התרה בו משה בדבר השם פעמים רבות שלה עמי. ואם שולח אותם לא היו המכות באות עליו והמכות אשר באו לא היו כ"ל בהיותו מחסולל צעמי לבנותי שלהם הנה החבאר מזה כלו שגלות מזרים היה צנורת השם. ואמנם לא אמר השם לאברהם הנני מביא את זרעך בארץ לא להם לפי שבמראה בין הבתרים הולח לא כיון הקדום ברוך הוא אלא להודיע לאברהם מה שיהיה קודם זה גזרם לפניו. ולכן אמר כלופה ומניש עד סוף כל הדורות מה שהיה עמיד בגזרם לבא על זרעו קודם שיבואו לרשת את הארץ :

ואחרי ההודאה שגלות מזרים היה בהשגחה ובגזרם אלהית לא ימלט משנאמר אם שהיה עונש על חטא שעשה אברהם או זרעו. ואם שיהיה הגלות גזרם לא על זד השונם ולא מסני חטא כ"ל בסנה אחרת שראתה החכמה האלהית והנני מבאר פה מה שערתי נוסח בכל אחד מדרכי הדעות האלה מההלך מהפסקות אשר קדמו בשאלה ואומר שעם נודה שהיה גלות מזרים על חטא ועון קודם אין ראוי שנחשבוו בחק אברהם אבינו הלילה לו מעון ושיתר ראוי שניחססו לשבטי בני יעקב כי הנה התורה העידה שהם חטאו חטא גדולה בשנאחם חטא את יוסף אחיהם וצמם שהתנכלו אותו להכיתו כשהלך לדורש שלומם וטובתם ובהשליכם אותו אל הבור וגמם שמכרו אותו למזרים. ועם היות שראובן לא היה במכירה הנה הוא היה בשנאח והוא היה יועץ בדבר וכמ"ס (בראשית מ"ב י"א) אבל אשמים אנוחנו על אחינו אשר ראינו זרע נפשו בהתחננו אלינו ולא שמענו על כן בזה אלנו הנה הזאת. ולפי שהם חטאו היה משרת הדין שיקבלו ענשם ולפי שבמזרים חטאו שמכרוהו להיות עבד שם היה ראוי שילקו במזרים ויהיו עבדים שמה הם וצניסם וזרעם שנים רבות כמו שגלה שם יוסף אחיהם ובניו וזרעו. ולפי שהשליכו את יוסף אל הבור היה מענשם שכל הבן היולד היאורה יסליכוהו. ולפי שעל ידיהם ירד יוסף למזרים היה ראוי ג"כ שעל ידו ירדו הם לגלות מזרים ולפי שהיה המעשה המנוגד ההוא שעשו בהיותם בלאו ובלכות יוסף לדעת אל כלום ולפי היה מהמשפט האלהי שכל ידי האל יבואו למזרים כמ"ס (שם מ"ד) גזר בארץ באנו כי אין מרעה ללאן אשר לעבדיך. ויען ובישן גם יוסף חטא ואשם בשונג במה שהתנאה על חלומותיו על אחיו וגם יעקב אביו חטא בלד מה בכהות הפסים ששה ליוסף שבו היה משלח מדנים בין אחים ועל שלחו את יוסף לדעת שלום האלן בדעתו שהיו אחיו שונאים אותו לכן נענשו יעקב ויוסף שנתחייבו גם הם גלות אבל מאשר היה חטאם בשונג ובקלות היה ג"כ גלותם בקלות ולהיות מן הנעלבים ולא מן העולבים היה מיושר הדין האלהי שיעקב לא נקבר במזרים ולא נקבר ג"כ יוסף כי את יעקב העלו בניו ונקבר במערה המכילה ועלמות יוסף העלו ישראל עמם כשיאלו ממזרים וקברו אותם בשם. ואמנם שר השנשים נשאר במזרים כי נדמו בגלות בהיותם ובמותם לא נפדו ומנו וכו' חז"ל שאף עמנות של כל השנשים העלו עמם דרש הוא כי הכחוב מעיד (שמות י"ג) ויקח משה את עמנות יוסף עמו וגו' ובסוף ספר יהושע (כד) ואת עמנות יוסף אשר העלו בני ישראל ממזרים קברו בשם ואם עמנות שאר השנשים העלו ג"כ אך לא זכרו לא בטלים ולא בקבורה אך הולח הוא שיעקב ירד למזרים בעבור יוסף בנו ואלין אמר יתבדך (בראשית מ"ג) אל חירא מרדה מזרימה וגו' אנכי ארד עמך מזרי' ואנכי אעלך גם עלה ולא זכר לו כלל מבניו ומזרעו לפי שהוא לבד באמת היה נקי מעון הבנים היו נדונים על החטא. ואמנם בגימין לפי שנטעם שם בלי עון חר"ל שמת בעשיו של חשך ראו שנטעם נפסל עם אחיהם עם היות שלא חטא עמהם כי הטולם נדון אחר דוח ועל כיוצא בזה אמרו משנתמה רשות למשחית לחבל אינו מבחין בין טוב לרע. ואמנם בני השבטים ורעם נשאר בגלות בשבת אבותיהם וכמאמר הנביא אבותינו חטאו ואינם ואנחנו עונוהיהם סבלנו (איכה ה' ז') כי הנה השבטים נכנסו בעמם וצראשונה בגלות ההוא והבנים נשאר אחריהם. וכבר כתב הרלב"ג בכיוצא בזה היה עונם האבות בעמם ועונם הבנים במקרה להם שנמלאו בשנשים בגלות האבות ונשארם שמה עד חום זמן הגזרם ולפי שהיה משפט האלהי השונם על בני ועל בנים על שלשים ועל רבעים לכן אמר יתבדך בשונם הזה ודור רביעי ישובו הנה שהוא מהחופאי' והגולים כמו שאבאר. הנה נחתו בזה שבת גלות מזרים יותר ישרה מכל הסבות ששערו קדמונינו ז"ל שהיה על עון בני יעקב במכירת יוסף אחיהם בגלות לראות את שלום האלן ובהיותם רשעים בלאו ומכרו לעבדי האלן ושחטו שפיר עוים מן האלן ועשו מה שעשו בו והקב"ה המליך את יוסף על עובדי האלן וכאשר נראה עונם למדס יתבדך לעשות הכפרה דוגמת החטא ולשחוט את הפסח שהוא מן האלן. והנה א"כ בלאן חטאו בעובדי האלן לקו ובלאן נחשפרו. ואין להפלא שיהיה הש"י מועד בעונם קודם מעשה החטא כי הנה היה זה להודיע לאברהם הומון אשר בו יירשו בניו את הארץ ולמה יתעבבו בירושלם. ודוגמת זה תראה בפרשה כי תוליד צנים שיעד בחטא ובעונם ובגאולה השחיתה לבא אחרינו וזה הדרך הודיע כאלו לאברהם שזרעו יהיו בעבדות על חטאם ההוא ולא הודיע' כאלו החטא כ"ל העונם לפי שכוונתו לבד היתה להודיע זמן ירושת

את יום בואו ומוי השומד בהרואותו כי הוא כאש מנרף וכבורות מכבסו'. וישב מנרף ומספר כסף וספר את בני לוי וזקק אותם כדבר וכסף והיו לה' מגישי מנחה בנדקה. וכן אומר שבויו' השפטים בניהם וזרעם בתוך הכנעני' והעובדו' ראתה חכמתו העליונה שקודם שיתדבק בהם הדבקות הקדוש האלסי יבואו בגלות ועניו כדי שיתפרסו ויתבררו ויתלכטו בו ובהיותם זכים וטהורי' יוציאה משם ויהיו ראוים לקבל התורה והאמת והרשת התורה הקדושה ולהתדבק בהם ההנהגה האלהית בלי אמצעי ובהיותם גלותם במצרים לפי שהיו המצרים עובדים כל אלה השמים וכל אחד מהם היה מעוני וממנהג ומכסף. ואם יעמדו בני יעקב בנפשוהם ויתקיימו באמונתם בקרב העדה הרעה הזאת המצרית יוכו לכל הסובות המטותדות אליהם. אבל אם ימשכו אחרי גלולי מצרים ואמונתם וישבו אליה אבותיהם ישאלו שמה בעבודת נחשו וכל יראו גלותם ה' ודבקוהו וזה באמת היה סבת גלות מצרים מפאת ישראל כפי זה הדעת. ואמנם כפי האל ית' וכדורו לפי שהיו רוב העולם כופרים במציאותו ואומרים שלא היה אלה אחר אלה הסוככים ומי שהיה מהם מודה במציאותו היה מכחיש השגחתו ומהם היו מכחישים יכולתו הבצ'ת וכדי שידע בעולם אמתות הפנות האלה ראה ית' להביא את עמו בחירו בגלות מצרים להחיותם הארץ היותר נשבעת בכל הכפירו' והאמונו' הכוזבות מלאה כבושים ותחבולו' מכל הארצות כדי שיתעבדו בהם המצרים ויעזבו והקב' על יד נציאו היה מתרה שלח עמי ויעבדוני והמצרים לא ישמעו בקולו ולא ירבה בקרבם את מופתיו ואת אומותיו וזהו תהפוכם בעולם אמתות מציאותו והשגחתו ויכלתו ולכן תמלא שבמכות מצרים נאמר תחלה בואת הדע כי אני ה' שהוא פנת מציאות האל ואח' נאמר למטן הדע כי אני ה' בקרב הארץ שהוא פנת ההשגחה. ואח' נאמר בעבור הדע כי אני כמותי בקרב הארץ שהוא פנת היכולת והיה תכלית החסד האלהי שצחר יתברך בעם הזה כדי שיתאמתו באמונתם הפנות האלהיות האלה. וידעת היום והשבות אל לבנך ממה שדברתי עד הנה בתשובת השאלה בואת כפי זה הדבר. בגלות מצרים היה בצורה מלת הש' לא בדרך שישג ולא על חמא קדם ובהיות לשתי תכליות הא' כדי לזרוף את בני ישראל ולהבחינם בקופים מצרים החושים לראות היעמדו באמונתם כמו שהיה ראוי לזרוף ולזקק העם שהיה עתיד לקבל התורה ולרשת את הארץ ולהדבק בו ית' וכיון כפי מה שהעיד הנביא יחזקאל הם חטאו במצרים וילכו וישבדו אליהם אחרים אשר לא ידעו לא בערוב אבותיהם היה מהמשפט שלא ילאו מאותו גלות עוד ומוה הזד היה בגלות הזה בדרך וחכמה. והיתה הגאולה משם כפי תשאלם בחסד וברחמים ועל זה נאמר אנכי ה' אליהם אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים. לא יהיה לך אלהים אחרים על פני ר"ל אחרי אשר הוצאתיך מארץ מצרים אשר צאה שם לזרוף ולהבחין אמונתך והשכחת הסיר וחוטא ואני בדרך חסד הוצאתיך משם הבמר לך שלא תשוב לבסלותך עוד ולא יהיה לך אלהים אחרים על פני ר"ל אחרי שיתחיה אותך להנחיתו כי אם תעשה לא לא אלהא לעוין. ואמנם התכלית השני הוא כדי שיתפרסמו בעולם האמתיות האלהיות באמצעות ישראל ולפי שהיה לבישראל ישראל אומה נבחרת לה' ועם הגלותו ושייכו לקבל תורהו ולרשת את ארצו הקדוש' לכן מזה הזד היה ג"כ בגלות הזה והגאולה ממנו חסד עליון לפי שצפנתו לקחם השם לו לעם וז'ס' אדוניו משם (דברים ד') או הנסה אלהים לבא לקחת לו נוי מקרב נוי במכות באותות ובמופתים ואמר והעת כי אהב את אבותיך ויבחר בזרעו אחרייו ויוציאך בפניו בכחו הגדול ממצרים להוריש גוים גדולים ונו'. וידעת היום והשבות אל לבנך ונו' שהעיד בפסוקים האלה לכל מה שביארתיו וזאת היתה הענה עמוקה שהודיע השם ללדיק הנקבר בחברון ולשתי התכליות הנכבדים האלה ראו לרדת יעקב אבינו בשלשלות של ברוח והותירו בדרך הזה מהשדות כל הספקות שהעירוני בזה הדעות :

(טו) **ואתה תבא** אל אבותיך בשלום ונו' עד ושרי אשת אברהם. הודיע הקב' לאברהם שצוינו לא יירש את הארץ וג"כ בימיו לא יהיה הגנות והשכדות כי הוא יהיה בימיו חמיר בר וגדול ולפי שאדם וחיה הם האבות הראשונים לכל נוצר ונקברו במערה בחברון ועדו הקב' לאברהם ובשרו שיקבר עמם שמה ועליהם אמר ואתה תבא אל אבותיך כי יקבר עמם שם. ולפי שאדם וחיה מהו ביוגן ואנחה מפני גרושם מג"ע ועל הכל כי הרנו קין אמ' ית' שהוא יבא אליהם ויקבר עמם בשלום ובטיבה טובה עם היות שהם לא מהו בשלום ובטיבה טובה. ואמרו דודר רביעי ושובו הנה הנה כפי הדעת הראשון שהיה גלות מצרים בחטא השפטים הבצעים יוסף יהיה ענינו כי יפקוד האלהים עליהם טובם ועל בניהם על שלמים ועל רבנים כמו שאמרתי ואח' כפי ית' עושה חסד לאלפים בהיותם אורביו ושומרי מצותיו והיה הדור הראשון ע"ד משל יודעה שהיה במכירה וספרן וחלונן וכלב שהוא הדור הרביעי והיה מציא הארץ. ואמנם כפי הדעת השני שהיה סבת גלות מצרים לזרף ולברר הקהל הנבחר מהשפטים להתדבק באל ית' ימנו הדורות באותו האופן עמנו מן השפטים שהם היו הקהל הנבחר עד הדור הרביעי כאלו תאמר יהודה ופרץ חלונן וכלב. ואמנם אמרו כי לא שלם עון האמורי עד הנה בא להחיר לאברהם ספק אפשר שיספק על זה והוא כי אם היה שאברהם לא חטא ולא יחזק בנו ולא יעקב בן בנו והאנרף ג"כ לא נעשה כי אם לקח השפטים וזרעם למה זה לא ירשו אברהם ויחזק יעקב את הארץ ואחרים יעשו בניהם אם חטאו או ירשו בכו גלות כפי גזרת השמים האלהית. הנה להשיב על זה אמר ית' דודר רביעי וישונו הנה ר"ל הסבה אשר בעבורה לא תהיה מיד עתה הוא לפי שלא שלם עון האמורי עד הנה ולא הגיע עדין הזמן לשיחיו הכנעניים ממנה הנה א"כ אברהם יחזק ויעקב לא ירשו את הארץ לפי שלא שלם עון האמורי ובניהם לא ירשוה אחריהם עד דור הרביעי בבסת החטא או הנורה. וכבר ידעת שהודיעה האלהית בעתיד לא תכריח טעם האפשר ולא תסור הכחירה האנושית. והותירו עם מה שפרשתי בזה השאלות

הי"ס ד' וי"א. וספר הכתוב כפי מה שביארתיו שאחרי כל זה הקין אברהם מהנשואה השנית הוצאת ואלו בפועל ובתקין ראה תסור עשן ולפיד אש כלומר עמוד עשן גדול כאלו הוא יוצא מהתנור ובתוכו לפיד אש מתלקחת באותו אש עשן שבתוכו היה עובר בין הנורים שהם בין הבתרים מהעגלה והטו והטיל בבתר בתוך והוא הבתיר שנכרת עמו. והנה אברהם לא עבר בין הבתרים בדרך בורחי הבתיר ובענין מה שנאמר העגל אשר כרתו לשנים ויעברו בין בתריו לפי שאברהם לא נחתיב בבתיר הזה כבוס דבר אבל הקב' הוא בלבד יעדו ולכן עבר העשן והאש האלהי בין הנורים. והאש והעשן שזכר הכתוב פה היא השכינה המוחשת שנראתה בהר סיני כמ"ס (שמות ד' י"ו) ומראה כבוד ה' כאש אוכלת בשר השר לשינו בני ישראל והעשן הוא העשן וזה עמנו היה האש היורד על השולה ועל השלמים בימי משה ובימי שלמה כי הוא מורה על הבתיר ועל הדני והדבקות האלהי וזהו אמרו (בראשית פ"ו י"ז) ביום ההוא כרת ה' את אברהם ברית ונו' כי עס היות שאברהם באל לבד מתי תהיה ירושת הארץ באתיו ההשגחה והנחת כולל הזמן וגם בן כמות הארץ אשר תכלול המתנה האלהית מנחה מצרים עד נהר פרת ונהר מצרים אינו נילוס כי הוא נהרא יאור לא נהר אבל הוא שומור כי משם עד נהר פרת היה גבול ארץ ישראל. ואמרו ביום ההוא כרת ה' את אברהם ברית. ענינו אינו כשהודיעו הזמן הודיעו גם בן כמות הארץ וגדלה. ועם היות שביעודים הראשונים אמר לזרעך אתן ואתנני בלשון עתיד הנה עתה אמ' נחתי בלשון עבר שמפני הבתיר היתה כל הארץ נחונה לו ועל שני הדברים נכרת הבתיר :

בז' (א) וישרי אשת אברהם וגומר עד ויהי אברהם בן הששים שנה. וכבר יפלו בפרשיו פסוקי הספור הזה בשלום :

השאלה הא' במאמר שרה הנה נא עזרני ה' מלדת כי מי הגיד היתה עקרה בטבעה אלא מלת השם ואיך תפול על זה מלה נא שהורה על הזמן ההוא ה' השאלה הב' באמרה ובהנה ממנה וכתב רש"י בזכות שאנינו נחתי לביתי ואינו נכון כי מה זכות יהיה לה בזה ולמה אחרי כן שלחה מביתה וגם הנער עמה : השאלה הג' במה שאמר הכתוב (שם פ"ו ה') מקץ עשר שנים לשבת אברהם בדרך כנען ומה שהנביל הוצאת. והמפרשים אמרו שהוא המוכר הקבוע שאם לא ילדה האשה חייב לישא אשה אחרת אבל זה דרך אסמכתא הוא ואברהם לא התעורר אליו מעמנו כי אם ברה : השאלה הד' במאמר שרה (שם פ"ו ה') חמיו עליך יספוס ה' ביני וביניך כי הנה אברהם לא הרג עמה לא בלקוחי הנר כי היא נתנה אליו ולא במה שהקלם בכבודו : השאלה הה' איך זכתה הנר המצרית למדרגת הנבואה בדבור המלאך והרע המורה **בפ"ו ח"ג** וז"ל ממה שהקדמנו מלך הקדמנו הנבואה בשם מלאך הדע שהנר המצרית אינה נביאה ולא מנחם אחריו כי זה הדבור אשר שמועו או עלו בדעתם הוא כדמות נח קול אשר זכרבו החכמים חמיר והוא ענין שילווה לאם שאינו מוזמן וכו' וכוונת דבר מבוארת שהיה זה מכוול הדמיון ואם היה הענין כן יקשה מאד איך נאמרו לה כל העתידות שזכרו וכל שכן למנוח ואשהו שהעיד הכתוב בהם ראיה : השאלה וו' למה נכפל בכל דבור ודבור ויאמר לה מלאך ה' ולא נמשך דבור המלאך כלו יחד באמירה וכבר נתעוררו על זה ח"ל בדרשות : השאלה חו' במאמר המלאך (שם) אי מזה באת ואנה תלכי כאלו לא היה המלאך יודע זה והמפרשים אמרו שהוא כדי להכנס עמה בדברים והוא פסם חל מבלי מלח : השאלה חט' במה שאמר לה המלאך ראשונה הרבה ארנה את ורעך ואחריו אמר לה הן הרה וילדת בן ויהי ראוי שהקדם הודיעה בלית הבן ואח"כ יסברה אמר ורעך ממנו : השאלה חט' במאמר וקראת את שמו ישמעאל כי שמה ה' את עתך וידיע שהש' לא נחל לה הבן למה ששמה נעשה כי אם בעבור אברהם כי עתה לא היה אלא אחרי שהרעה ממנו כל שכן הנר לא קראתו ישמעאל אבל אברהם קראו בן : השאלה חט' במאמר הנר (שם) אנה חל רואי הגם כלום ראיתי אחרי רואי כי אם היה פ' מלת רואי רואה אותו יקשה אמרו אנה רואה אותו ונחן הסבה וגם כלום ראיתי ואם יהיה פ' רואי שראיתי אני יקשה גם כן אמרו עליו הגם כלום ראיתי. והנני מפרש הפסוקים באופן יותרו השאלות כלם :

וישרי אשת אברהם וגומר עד ויהי אברהם בן הששים שנה. וזכר הכתוב שרי אשת אברהם היתה עזובה רוח על אשר לא ילדה והתנחנן אמרו לא ילדה לו כי היה עזובה להעדר הבנים לזרעה ולהיות אם הבנים שמהם אלא משם שכל האותות היתה להוליד בן מאברהם כדי שישאר בעולם ורע קדש ממנו ואין ספק שהיתה יודעת ביטודים האלהיים שיעד השם לאברהם לחת את ארץ כנען לזרעו ולכן היתה כושפת להוליד בן לאברהם יתקיימו בו היטודים והוא אמרו לא ילדה לו והיה מאמרם לאברהם הנה נא עזרני ה' מלדת לפי שהיא ידעה מה שיעדו השם לך מלאתך וגומר. ואעשה לנני גדול ובהכנסו לארץ אמר לו לזרעך אתן את הארץ הזאת וכן בבאר הפסטים בכלם בלוי יעודי הורש מכובדים לאברהם ולא נזכרה היא בהם ובדורות כי כבר יסבו בארץ כנען עשר שנים ותחתיבו בענע הארץ ועכ"ל לא הולידה שפחה בעממה שהמניעה היתה מזה לא מזה אברהם כי אליו היו היעודים ובאלו יודג אברהם לאשה אחרת חלד לו כי הנה הקב' ממנה היה מונע ההולדה לא מאברהם והוא אמרו עזרני ה' מלדת ופ' נא עתה ר"ל עתה שישבנו כ"כ שנים בארץ כנען בדבר השם ולא נתקיים שריה ואעשה לנני גדול אין ספק כי בשלי האמר הגדול הזה שעזרני ה' מלדת ואין ראוי שהיה הדור ממני ולכן בא נא אל שפחתי ואולי אכנס ממנה ר"ל שהבן אשר חלד הנר על ברכי אני אנדלבו ויהיה לי לבן לזרע ואולי מפני הגדול יהיה לי נאמן כאלו יאמר ממני וזה ענין אולי אכנס גם אנכי ממנה. והותירו עם מה שפרשתי השאלה הא' וסב'. והנה שרה התחכמה בחשבה שלא איש אל ויכזב ביעודיו ושעכ"ל פ' יקח אברהם אשה

אחרת להוליד בנים. ואם תהיה אשה נכריה תשתחרר עליה גם השחרר וכשתהיה נרחה גם כעם. ולכן הקדימה לבקש מצעלה שלא יקח אשה אחרת עליה. אבל שיקח את הנגר שפחתה כי ממנה יוליד ולא יהיה לה מזה עלבון והוא אמרו קח נא את שפחתי ואין נא במקום הזה אלא לשון עתה וד"ל קח מיד עתה ואל תאחר ולהיות שפחתי הנגר אשר תלד אצלו גם אנכי נמנע להיות בן אמתו וכבר אר"ל הנגר שפחת שרי בהיותה שלה מונכסי ואן ברזל גנחן לה פרתה וידמה שלא היה אצרה רוצה לעשות ושרי הפצירה עמו ונתנה עליו בקולו ויעקבה עד שנתרמה וישמע אצרה לקול שרי לדברי שרי לא נאמר אלא לקול כלומר לקולת וליוכוהם שעשה עמו על זה. והואוהו ה' שאלות ראשונות ואמר וישמע אצרה לקול שרי ולא אמר וישע כן להגיד שלא עשה אצרהס כן מחמתו לבנים ולא כדי שיתקיימו היעודים האלהים כי הנה כל כוונתו בזה לא היתה אלא לעשות רצון שרה ולשמוע בקולה ולכן לא נאמר אצרהס לעשות הדבר עד אשר שרי לקחה את הנגר המזנית ונתנה לאצרהס לא לפלגש כי אם בדרך אישיות והוא אמרו ולאשה. ואמנם אמרו ותקח שרי אשת אצרהס וידועה היתה שרה ולמה כינה הכתוב אותה עתה כך אלא להודיע שם שנתנה את הנגר לאצרהס בהנה שרה לא נתיאשה ממנו ולא הרחיקה שרה מאנלו כי תמיד היתה אהו כשעתו לכל דבר כאשר היתה באמנה אהו. ולמד הכתוב התנאלות על אצרהס למה עשה את הדבר הזה באמרו מקץ עשר שנים לבטח אצרהס בלונן ר"ל שבראותו פיעדו השם שיתן לו דעת בארץ כנען ושעמד שם עשר שנים ולא הוליד חשב בלבו כמהשבת שרה שלא היה הרצון האלוי להח לו זרע ממנה ולכן לקח את הנגר שם היותה מזנית כדוסיית טורח הנה להיותה שפחת שרי נתפיים להוליד ממנה כדבר שרה. והואתה בזה השאלה ה'. והנה הנגר בראותה עממה אשת אצרהס ושהרתה ממנו מה שלא הרתה שרה הקלה בכבוד גברתה ולא היתה רוצה לעבדה כאלו נחר השם בה יותר ממנה עד ששרה אמרה לאצרהס חתמי עליך ולא היתה כונתה שאצרהס היה חומס אותה אלא שכל החמס והרעה הנעשה לגרם מפאת הנגר היה מוטל עליו ליסרה ולהשיגה כראוי לפי שאני נתתי שפחתי בחיקך וכבר היה במדרגת אשה כמוני לזה לא אוכל ליסרה וחמתי עליך לשחיתר אשה אותה ואם כה לא תעשה יספוט ה' ביני וביןך באנכי עשיתי טובה עמך ואתה מונע מהשפט הראוי לפי כבודי. ואצרהס השיב אלו הייתי אני מונע את הנגר מלעבדך והייתי מכבדה כאשר בעולת בעל היה לך לומר חמתי עליך אבל אין הדבר כן שהנה שפחתך בידך ולכן אין חמסך מוטל עלי להשיגה אבל הוא מוטל עליך. ועשי לה כעוב בעיניך שלא אמתנה ממך והותרה בזה השאלה ה'. והנה שרה עתה את הנגר עד שברחה מפניה. וכעת הרמז"ן ששרה חטאה בזה וגם אצרהס שהניחה לעשות. ואין הדבר כן כי כבר כתב המדיני שתקון המועדע במדה פחותה הוא בהעוהו והכרחו לזד המנגד כמו שיקרה למאשרי המקלות המעוהוהו שישו אותם לזד המנגד באופן שכאשר יאשרו בטעם יעמדו צמוע. וכן שרה כאשר ראתה את הנגר גנאו' וגנאו ודבר רע עתה אותה ושהעבדה בה בקושי יותר ממה שהיתה ברילה וכל זה לתכלית טוב כדי להשיבה אל המצוט והיא כפורע' מוסר ברהס מפניה דרך המדבר. ואמנם המלאך הגרסה לה והדבור אשר שמעה אין ראוי שנאמר שהיה המלאך ההוא נביא כי איך אפשר שיאמר הנביא הדבה אצרהס את זרעך ושהכתוב קראו ה' אל כמ' ותקרא שם ה' הדובר אליה אהה אל רואי. וכן אין ראוי שנחשב שהיה כל זה מוטל הדמיון כי אי אפשר שיהיה ההשקפות בזה כ"כ עזום שתשמע דברים מבודרים והגדת העתידות רבות הן. וענין הבת קול שזכור חכמינו ז"ל לא היה דבר דמיוני ולא השתנעות- חלילה להם מזה אבל היה קול מונעם מגיע לאזניהם ברצון הכורא ית' והוא בדמות שאר הנפלאות וכמו הקול המניע לשמולת בתחלת גנאוהו כך היה. והנה ראהס הנגר את המלאך בצורת איש מונעם וראוי מדרגה מהנבואה המוחשת ולכן לא חרדה ממנו. והנה לא זכרה ליה הנגר לא מפאת עממה כי אם בזכות אצרהס כדי להשיבה אל ביתו ושלא תפיל העובר אשר בקרבה ולכן היו דברי המלאך אליה קצרים דבר אחר דבר כי אם היתה ענה בדבור הראשון לא היה מוסף לדבר אליה עוד. אמנם כשארה המלאך שלא הספיק הדבור הראשון הוסיף גם את השני גם את השלישי גם את הרביעי. וזה טעם מה שנאמר בכל דבור ודבור ויאמר לה מלאך ה' מפני שהיה נפסק הדבור בכל פעם ופעם גם שהמלאך עשה טענות מחלפות ולכן באה אמירה בכל אחת מהן וכמו שנאמר והותרו בזה השאלות ה'. וה' ויהנה אמר הכתוב וינאח מלאך ה' על עין המים במדבר להגיד שנראה אליה מלאך ה' בדמות איש ולא הרגישה באלהותו אלא מפאת דבריו ויעודיו והיותו משיב על מחשבותיה כאשר הם בלבה ולזה לא חרדה ממראיתו כמנוח ואשחז כי היתה חרדהס מפני שראו המלאך עולה בלבה הסמים אבל הנגר שלא ראתה דבר משהיל לא חרדה. והנה המלאך אמר לה ראשונה הנגר שפחת שרי אי מזה באת ואנה תלכי ר"ל איך לא יעלה על לבך מאין יאח שיהא בית אצרהס עשיר ונדיב לבב אובס אותך ואנה הלכי במדבר השמש היה החמאלי בו בית נכבד בבית אצרהס הניסיו וראי גבול מה שממנו נסוגות וגבול מה שאניו תלכי. והיא השיבוה מפני שרי גברתי אנכי בורחת ר"ל אמת אמרת משהלמות הבית אשר ממנו יאחתי כי הוא בית נדיב ומשלמות אצרהס בכל עניניו ואניו בורחת מהבית ולא מהפסדון ולא מאכזי הבית אבל מפני שרי גברתי כי עם היותה גברתי כמו שאמרת לא אוכל לפגוע עניוה ומפניה אנכי בורחת לא מפני דבר אחר והותרה השאלה ה'. ואי הווצך המלאך וסביבה שובי אל גברתך והעניתי חתת ידיו כלומר אחרי שאת מודה שהיא גברתך אין ראוי שתתגאלי עמה ותשתוי אליה אבל שתתעני תחת ידיה ואי יעב לך. והנה הנגר לא נתפייסה בזה ועמדה ולא עתה עוד אבל חשבה בלבה ששרה היתה מקנאה בא להריונה ושתמיד תענה כדי שתפיל הולד ולא יהיה לאצרהס ממנה ולד והמלאך כדי להסיר המחשבה הזאת מלבה אמר לה הרבה

אצרהס את זרעך אשר לא יספר מרוב ר"ל אל תיראשי שתפילי זרעך ותמותי כי עתידה את להיות ממך עמים רבים והנה גם בזה לא נתפייסה ולא רתה לשונ כי אמרה אולי שיהיה רצון זרע אחר כך מהריון אחר אבל עכ"פ מהריון הזה יפול מעניו שרה אם אשוב שמה. והמלאך ראה מה שבלבה ומחשבתה ולכן השיבה עליו הנך הרה ויולדת בן וקראת שמו ישמעאל כי שמע ה' את ענין ר"ל אל תיראשי משימות הולד אשר בקרנך ואל תיראשי מהחמדת העניו כי את תלדי בן ותקראי את שמו ישמעאל בלדה לפי שכבר שמע אלהים את ענין וצנה הנפיוהס שלא תחמדי בעניוה ושלא ימות ולדה אבל שילד חי ושמו יורה שכבר שמע אלהים בעניו והיותה בשבוע ונחת ועם היות שאצרהס קרא לו ישמעאל אין ספק שבראשו כן לפי שהנה ספרה לו מה שאמר לה המלאך ושלא קראו ישמעאל אלא מפני הרחמס מעמים והותרו בזה השאלות ה' והט'. ואמנם אמרו (סס) והוא יהיה פרא אדם ידו בכל וגומר כפי דעת המפרשים היה זה בשורה רעה אליה מחסרון ישמעאל והיותו לסעים משחית ומשחית ואינו נכון ואיך יגיד העתידות האלה המלאך להנהר וצנה אין בשורה מנאח ואיך יהיהס זה לענין תשובתה לבית אצרהס ולכן נראה לי כי המלאך הוכיחה מפאת הנריך לולדה למה זה יאח מבית אצרהס ובחרה להיות במדבר השמש כאמרו והוא יהיה פרא אדם שהוא דרך שאלה ותמיהה כלומר להבין אשר תוליד האם יהיה פרא אדם ר"ל איה מדברי כמו הפרא שאינו נכנס בשבוע בני אדם וכמו שאמר (וירמיהו ב' ד"ף) פרא למד מדבר בלחן נכסה שאפה רוח האס יהיה צנך פרא אדם באמת לא יהיה כן כי ידו יהיה בכל ויד כל בוועל פני כל אחיו ישכון כלומר שיהיה מדיני ובעל חברה נוסא ונותן עם כל אדם ולפני כל אחיו בני קמורה ישכון אבל לא יהיה פרא אדם מדברי ואיך א"כ את הנגר תאלי מבית אצרהס אביו ותחיתו במדבר שמש האס שם תלדי האס שם תגדלי בך האס שם יאח בך לבדו ולתועלת ומפני העענה הזאת החוקק נתפייסה הנגר וצנה אל גברתה. והנה הנגר לא עתה דבר על הדברים אשר הגיד המלאך אליה אבל אמר הכתוב ותקרא שם ה' הדובר אליה אהה אל רואי כי אמרה הנס הלום ראיתי אחרי רואי והפסוק הזה הוקשה מאד על המפרשים ובאמת יש בו מהקושי אם צוה שאמר ותקרא שם ה' הדובר אליה בשם המיוחד ואיך יתכן שהסבס הראשונה ית' דבר אל הנגר גם שהותרה העידה ותקרא וירא אליה מלאך ה' לא ה' בעצמו. ויקשה עוד מי הגיד להנהר שהדובר אליה היה אלוה כי אין ספק שראתה אותו בדמות איש ואם לא היה כן לא היתה משיגה בחושיה ואם כמ' הנס הלום ראיתי אחרי רואי ופירשוהו המפרשים באופנים רבים בלתי מתישנים במלות הכתוב. ומה שראוי שנאמר בזה כלו הוא שהנבואה כלה בין שתהיה באמצעי או בלי אמצעי תמיד תיוחס לאל ית' לפי שהיא מאתו וצדונו וגם מפני זה יקרא השליח בשם שולחו לפעמים. ומה הנד אמר כאן ותקרא שם ה' הדובר אליה. ואולם מלת רואי אפשר לפרשה לשון פועל כאלו אמר רואה אותי. או שפירש מלשון פועל בראיתי אני. ואלו פירש מלשון פועל יהיה ענינו שהנהר התנהלה מאד לא מנורת המלאך ומראהו כי לא זכר הכתוב שהיה נורא מאד כמ' שגמנת אבל נבהלה מאשר כל מה שהיה בלבה היה המלאך משיב עליו כאלו היה המלאך רואה מחשבותיה ולזה וכו' אמרו אהה אל רואי ר"ל אהה אל הרואה אותי. וכבר ידעת כי על מחשבות הלב תפול לשון ראיה וס' יראה ללבב. וכן ראיתי אני דקהלת. ונתנה טעם למה קראו אל רואי באמרה הנס הלום ראיתי אחרי רואי כלומר האס גם הלום ראיתי אני דבר בלבי אחרי שהוא ראה ממני באמת לא ראיתי דבר אחר ממה שהוא ראה כי כ"כ היה צוחן לבי וגליותי. ואפשר לפרש זה גם כן באופן אחר ממה שתבאר בחכמה ששכלנו א"א שישג דבר מהנבדל מבלי שיזרח עליו אור הנבדל והשפעתו כחאמר המסורר באוירך נראה אור כי באור הנמשך ממנו ית' על שכלנו נשיג אורו ושלמותו ולפי שהנהר לא ראתה את המלאך עד שהוא ראה אותה תחלה וקראה בשמה לכן קראו אל רואי ר"ל הנה את האלול אשר ראית אותי תחלה ונתנה טעם בדברים באמרה הנס הלום ראיתי אחרי רואי ר"ל ואמנם קראתיו כן לפי שאם אני ראיתי זה הדבר האלהי לא היתה ראיתי כי אם אחרי רואי שהוא ראה אותי וכיון שראותו אותי היתה הסבה לשאני ראיתי אותו ראוי שהוא יקרא הרואה האמיתי כי הוא הרואה אותי באמת לא אני אותו עד שמפני זה קרא אצרהס או הקורא לנאד שהוא בשם היותה המראה באר לחי רואי ר"ל הנבדל הנניח שראה אותי והוא באר מפורסם בין קדש ובין בדר. ואם נפרש מלת רואי מלשון פועל בראיתי אני לא יהיה ענינו שהנהר כבר בבית אצרהס אהה לראות מראות אחרות כדברי המפרשים כי רחוק הוא אללי מאד אבל יהיה ענינו שהיא השחוממה וגבהלה הממראה היה בוכה לראות את מלאך אלהים בדמות אדם מגיד לה כל אשר בלבה על כן אמרה אהה אל רואי שראיתי אני עם היותי שפחה בלתי ראוייה לכך ולפי שאמר רואי בלשון הווה נחנה טעם לזה באמרה הנס הלום ראיתי אחרי רואי. כלומר שראתה המראה ההוא פעם אחר פעם רומות אל הדברים המתחלפים ששמעה מפי המלאך שכנה אותם בלשון ראיות על דרך וכל העם רואים את הקולות. הנה התגאלו הפסוקים האלה והותרה השאלה ה' :

יז (א) ויהי אברהם בין תשעים וחשע שנים וגומר עד ויאמר אלהים אל אברהם. והנה י"ט בפסוקי הפרשה שאלות :

השאלה הא' למה התחילה הנבואה הזאת ויהי אברהם בין תשעים שנה וחשע שנים ולא מנינו שאר הנבואה שזכור הכתוב לכמה שנים מיומיו נתנבא אצרהס ואם נכתב זה להודיענו כמההשנים נמול הרי בסוף הפרשה נאמר בפירוש ויהי אברהם בין תשעים שנה וחשע שנים בהמולו בשר ערלחו ומה לר"י אם כן לזכור כאן : השאלה הב' מה עשה המראה הזאת כי הנה הקב"ה כבר יעד לאצרהס בורע ובורחת הארץ וכרת ברית עמו על כל זה במעמד בין הבתרים ומה צורך אם כן במראה אחרת. והרמב"ן נדחק לומר שנתוסף בצרית הזה מה שאמר לאחות

ועקב טפל כפי מעלת יצחק שהניחו ושם ישראל עיקר כפי מעלת המלאך שהניחו . ועוד יתבאר זה בענין יעקב ויחזקיהו השאלה ה' . ולפי שיעדו ברכיו ורעו באר לו שהיה מעלתו ויחזקיהו בזה בנ' דברים . ה' בממות ורעו והפלת רביו ועל זה אמר והפלתו אחר במלך מלך , והב' שילאו ממנו גוים מתחלפים ושונים זה מזה ירמו ל ישראל ואדום וישמעאל והאומות שילאו מבני קטורה כי עם היות שלא קבלו המילה אדום ובני קטורה הנה רבויים והתחלפותם מכה ברכת אברהם היה ולא אמר ונתחין לגוים . והג' יעדו לא לבד ברביו קטורה כי גם במעלתו ובכבודו שיהיו ממנו שרים ומלכים ועל זה אמר ומלכים ממך יילאו . ואמנם אמר והקימותי את בריתי וגומר ענינו אללי הודיעו יתברך שחברק שכינתו והשגחתו באברהם ובצדק הנמשכים אחריו ולא אמר והקימותי את בריתי על המילה אלא על הדבוק והשגחה ליחדם להשגחתו ולא יחסרם לכובד ומול יאמר והקימותי את בריתי ראשונה ביני וביניך ובין זרעך ר"ל בזכותך ובצדקך לדורותם באיזה דור שיהיה לברית עולם ר"ל נצחי ומתמיד והברית הוא להיות לך לאלהים ולזרעך אחרך ר"ל שחברק ההשגחה באברהם כל ימיו וגם כן חברק בזרעו בסבתו וזכותו וזה טעם אחרך . והודיע עוד שיהיו לו ולזרעו את ארץ כנען כי עם היות שלא נתנה לאברהם בימיו הנה התמחה אליו נעשתה ראשונה ואברהם וזה בה כחה המתנה ורעו שהיוק בה מכת הירושה ממנו ולא אמר ונתתי לך ולזרעך אחרך כי הם מכה ירושתו יוכו ויחזיקו בה ואמר לאחוזת עולם שהיה דין הירושה הדין מתמיד וגמלי ואף שרעו יסיה גולה פעמים מן הארץ עוד יסבו אליה כי תהיה נחלתם תמיד לאחוזת עולם . ובצדק שראשונה יעדו בורע ואחר כך בדבקות ההשגחה האלסית והח"ב בירושת הארץ והיה אפשר שיחשב שדבקות ההשגחה הנפלאה יהיה עם זרעו קודם ירושת הארץ כפי סדר הפסוקים לכן הודיעו כי לא יהיה כן כי ראשונה ירשו בניו את הארץ ואחר כך חברק בהם ההשגחה לא להיותם חוצה לארץ כי השוכן בח"ל דומה וכו' כהוצאת (דף ק"י) ולזה חזר לומר ויחזיק להם לאלהים בלאו אחר שיעדו בדבקות ההשגחה באמרם להיות לך לאלהים ולזרעך אחרך והנה הדע לך מתי יהיה זה אחרי שזרעך אחרך יירשו את ארץ מנורך או אהיה להם לאלהים לא קודם ואמנם מכר ביעד הזה האלהות קודם ירושת הארץ לפי שזכר ראשונה הודיע כי כן קדם צומן ואחר כך להיות להם לאלהים וזה היה צמחן תורה בסני ואחר כך ירושת הארץ אבל הדבוק האמתי היה משפט אלפי הארץ ואחרי היותם עליה . הנה נתבאר שאין הפסוקים הברית שנאמרו עד כה . ויחזקיהו השאלה ה' . ושאלין ככל גם כן בפסוקי דבקות האלהות לפי שראשונה הודיעו שכן יהיה . ובפסוק השני הודיעו מתי יהיה ויחזקיהו השאלה ה' :

(ט) **ויאמר אלהים** אל אברהם ואתה את בריתי תשמור וגו' . עד ויאמר אלהים לאברהם אבל שרי אשחק . אחרי שהודיע ית'

לאברהם מה שיהיה מוטל עליו לעשות מכה הנבית שבת עמו בין בתורים . וזכר טעם מה שיהיה מוטל על אברהם ורעו לעשות לשתיקתיו בהם שיעודים המה כי הנה היעודים האלהיים הם על תנאי ולא יקוימו כי אם בהכנת המקבלים ולא באה בכאן אמירה מהודעת ויאמר אלהים לאברהם ואתה את בריתי תשמור והותרה בזה השאלה ה"א כי עם היות הנבואה בלה מדובקת בא התחלפות האמירות כפי חלוף הדורות כי כאשר הודיעו מה שנתחייב ית' לעשות מכה הנבית אמר וידבר אלו אלהים לאמר אני הנה בריתי אחר . וכאשר ראה להודיע מה שיהיה מוטל על אברהם ופל זרעו לעשות אמר ויאמר אלהים אל אברהם ואתה את בריתי תשמור וזה לומר אחרי שנתחייבתי לך מן הדין הוא שאתה גם כן תתחייב לי ותשמור בריתי אתה וזרעך אחרך לדורות ר"ל שזרעך יעשו זה כמך בכל הדורות שיהיו ויבאר מהו הברית אשר יעשו אברהם וזרעו וזה המילה וזה ואת בריתי אשר תשמור כלם וביניהם ובין זרעך אחרך וגו' וענין אמר ביני וביניהם וכן אמר למעלה ואתה בריתי ביני וביניך לפי שעד עתה במה שנתחייב האל לאברהם לא אמר ביני וביניך לפי שלא היה שם דבר מוטל על אברהם אבל עתה על המילה שהיה אברהם כבר מחויב במוטל עליו היה הברית מאסרף ומתחפק בשויו בין שניהם הקב"ה חייב כביכול לדבק השגחתו ושכינתו באברהם וזרעו ואברהם וזרעו חייבים להיות ברית השם בבשרם וזהו ביני וביניך . וכבר חקרו החכמים איך ידע אברהם מליזה מקום נמול ור' תנחומא אמר מסבא נאמר ערל זכר וכי יש ערל נקבה אלא ממקום שניכר אם הוא זכר או נקבה ובנמול שבת מנין למילה שהיא מאותו מקום נאמר כאן ונמולו ונאמר להלן ועלתם ערלתו את פרוי מה להלן מקום שטושה פרי אף כאן מקום שטושה פרי והראש"ט והראש"ן ע"ד הפסוק כתבו זו טעמים ודבריהם כלם טובים ונכוחים אבל תשובת השאלה הזאת היא אללי ממה שיקל לפי שהדברים שהיו הנביאים רואים במראה הנבואה ממה שהיה מאד אוחס הש"י שיעשו היו כ"כ מבוארים ומפורשים להם לפי שלא נאמר להם ספק כלל וכן כאשר הקב"ה הראה לאברהם בנבואתו את המעשה אשר יעשוין אין ספק שראה מפורש המקום אשר ימול ממנו גם כי כבר ביאר לו שהיה המזה הזאת באר ההולדה כדי שהבנים אשר יולדו וזכרים ונקבות כלם יהיו כולדים בקדושה ובטהרה כאלו נולדו לעבודת השם אחרי אשר האבר אשר הולידם הוא מקודש לשמו ולכן הונח החותם ההוא על הפתח כמו שזכר חותם המלך על פתח הבית להורות שכל מה שהוא בבית הוא מהמלך ושלל יא משם דבר אלא במצותו מצורף שהסרת הערלה היא תחלים כח האבר ויתמטע הפעל הבהמי ומה יתבאר שהבנים יהיו נשטות בחיוב דברית זכרים לפי שגולדו באותה קדושה כי קדושת אותו האבר אינו להושיע לגמול כ"א שיתקדש להוליד בנים לעבודת האל וזה יכול לזכרים ולנקבות שכלם נולדו באותה קדושה הנה א"כ הברית הזה נכרת עם אברהם ועם כל זרעו ועם היות שהיונק הנולד אינו בר דעת ולא בחייו באותו מעשה הנה אביו והוריו מחויבים להכניסו בברית ואם לא הכניסוהו הוא בנפשו ברשותו חייב להמול ומה הנה היה הברית נכרת עם כל זרע אברהם ככלל וצפרט . והותרה גזה השאלה ה"ב ובאמר ונמלת את צפר

עמו צדקת ולחכמה עמהם בדבוק האלהי והנהגתו אין ראוי שלטון הבא יכנס עמהם במחלוקת ולא שיקבל משכרה. וכן אמרו במשנה (פרקי אבות פרק ג') והמפר בריתו של אברהם אבינו אין לו חלק לעולם הבא ואמרו ג"כ שאין נמול יורש גדיהם ולכן הקנו לומר בדברת המילה על כן נשכר זו אל חי חלקנו נורנו וזה להציל ידידות זרע קדם משחזר למען בריתו אשר שם בצברנו וכו' ועל זה אמר הכתוב את בריתי הפך והותרה בזה השאלה היו' :

(פו) ויאמר אלהים לאברהם שרי וגו' עד סוף הפרשה. ויש לי בה שאלות :

השאלה הרא' את הנבואה הזאת אחרת וזאת הקדומה מברית המילה ומתחלת ממנה או היא אחת ומדובקת עם הראשונה מבלי הפסק ביניהם. ואם היו מתחלפות ונפסקות זו מזו מדברי המפרשים איך לא אמר הכתוב על הראשונה ויכל אלהים לדבר אחר ויעל אלהים מעל אברהם כמו שנאמר בסוף הנבואה השנית. ואם הכל נבואה אחת מדובקת מבלי הפסק למה באה בכלל בראשית פרשה פתיחה ולמה אמר בתחלתה ויאמר אלהים לאברהם אם היה כל הדבור אחד : השאלה הב' באמרו כי שרה שמה. ומאין היה שמה שרה אם לא שיקראנה עתה ככה והנה באברהם לא אמר כן אלא ויהי שמך אברהם. ועוד כי הנה באברהם הוסף בשמו אות אחת ולא חסר מאותיות שמו כלל אבל בשרה לא עשה כן כי אם הוסיף בה הא' שרה והסיר משמה וי"ד שרי : השאלה הג' באמרו וגברתי אותה וגם נתתי נכסין עבד ויהי ראוי שיאמר אתן ויקשה עוד אמרו ובדבריה אחריו שכבר אמר וגברתי אותה שהוא כפל : השאלה הד' למה נפל אברהם על פניו כי הכה דברי השם שאמר לו פה לא היו כ"כ בחומים וחומים שיצטרך להחזיר ולטעון בהם מאד גם אין ראוי לומר שנפל על פניו להעלים את החוק כי לא יפלא מה' דבר והוא ידע מה נחשבה : השאלה הו' איך ספק אברהם ביעוד האלהי ויצחק כמלעג ממנו ומה שתקן חקולו לתקן נחדי והשתדל הרמב"ן להוכיח שהיה לחוק של שמחה לא של לעג לא יספיק כיון שכמסקת אמר הלבן מאה שנה יולד ואם שרה וגומר : השאלה וז' באמרו הלבן מאה שנה יולד כי לא היה כלא שיוולד מן מאה שנה בעדן לא הניע לפני שנים ומיו ואחריו מלא אשתו מבני קטורה : השאלה ח' באמרו לו ישמעאל יהיה לפניך כי למה ימות מן עשה לשיטתו עליו שיהיה גם מאמר לפניך הוא זר כי אם היה פירוש ביראה כמו שפי' רש"י הכה אין ראוי להתפלל עליו כי הוא מיוחס לבחירת אדם גם פירוש הרמב"ן שיהיה זרעו לעולם אינו מתקבץ ביחיה לפניך : השאלה ט' מה ענין אמרו אבל שרה אשתך כי אם נפרש מלת אבל על אמת לקיים הדבר יקשה מאד שיראה שהיה אברהם מספק בדברי השם והוסיף לומר לו שיהיה אמת הדבר ואם היה מספק בדברו מהו החוק אשר עשה לו באמרו אמת יהיה כי הנה לא יאמין בשנית יורח ממה שהאמין בראשונה. ומאמר אבל אשמים אונתו אי אפשר לפרשו בלבן אמת כי לא היה גם מי שיספק באשמה : השאלה יב' למה נכנס כאן זכרון הנלחם שימעהל וזרעו והנה הפרשה כלה בלידת יצחק תספר ומה לו בענין שימעהל באינו מענינו : השאלה יג' מה"ש על יצחק בראשית (י"ז יט) ויקומו יחד את בריתי אתו לבדית עולם ולרצו אחריו וחרו ואמר שנית ואת בריתי אקים את יצחק וגו' והוא כפול ומיותר מבואר לעין כל : השאלה יד' באמרו ויכל לדבר אחר ויעל אלהים מעל אברהם כי אם היה ויכל לדבר אחר שנפסקה הנבואה ממנו למה זה אמר עוד ויעל אלהי' מעל אברהם כי אין ענינו וזאת זה ר"ל שנפסקה הנבואה ושני המאמרי' ביום אחד : השאלה יו' למה זה בתחלת פרשה ויאמר ה' אל אברהם לך לך מזכר חמיד השם המיוחד בכל הספורים ובמעמד בין הבתרים מבלי שיוכר שמה שם אלהים חמדם בפרשת המילה מן ויפול אברהם על פניו וידבר אחר אלהים ובפרשת חולדות יצחק מזכר המיד בשם אלהים ולא מזכר שם המיוחד שם פעם. ואחריו זה שם הכתוב חמיד בשם המיוחד מן וירא אליו ה' בלילי מראת וראוי להבחין בזה מאד : השאלה יז' ממה שנזכר בפועל המילה שני פעמים בעצם היום הזה כי הנה אמר כל זכר בלבוש בית אברהם וימל את בשר ערלתו בעצם היום הזה. ואח"כ חזר לומר בסוף הפרשה בעצם היום הזה נמול אברהם וישמעאל בנו וכל אנשי ביתו וגומר :

ויאמר אלהים לאברהם שרי אשתך וגו' עד אבל שרה אשתך. התבאר לי

שאין זו נבואה אחרת נבדלת מן הראשונה אבל בשתייהן אחת והתחלתו ויפול אברהם על פניו וידבר אחר אלהים אינו הכה בריתו אחר וגו' והיא מקושרת ומתדבקת עד ויכל לדבר אחר ויעל אלהים מעל אברהם כי על כל הנבואה בכלל אמר ויכל לדבר אחר לפי שאין נשלמה הנבואה כלה ומיד אחר השלמתה נמול אברהם וכל בני ביתו כמו שבאר באמנם כפי דרושי הנבואה הזאת היא מתחלקת לג' חלקים ולכן מפני חלוק הדרכים באה אמירה כפי חלוק משה כי הנה בחלק הא' מספר בו מה שהיה עם הבק"ה מכת ברית אמר וידבר אחר אלהים לאמר אני הנה בריתי איתך. וכן בחלק הב' שהודיע בו מה שהיה מוטל על אברהם לעשות ממנו המילה אמר בתחלתו ויאמר אלהים לאברהם ואתה את בריתי תשמור. וכן בחלק הג' שהיה בענין שרה ובשורת הבן אשר תלד ומתי תלד בא בתחלתו ויאמר אלהים לאברהם שרי אשתך ומפני מעלת הדרוש שהוא התחלת המעשה וסוף המעשה בלידת יצחק באה בו פרשה פתוחה ואמירה בפני עצמה והותרה בזה השאלה הא'. ויהיה מאמרו ית' שרי אשתך לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה ר"ל שרי כיון שהיא אשתך ראוי שתהיה משותפת עמך בכל הטוב אשר ייעז לך כי היא מעמך ובשר מבשרך ולכן כמו שנשתנה שמך למעלה וכבוד בן בנותה עתה נשתנה שמה ג"כ לכבוד והוא אמרו כי שרה שמה והנה גם שרי הונח לה בבית אביה ויגזור שהיא נצבת לאלו מיוחד כללית ואמר לכלל שרה הוא שם כולל ר"ל נצבת כוללת להמון גוים רבים. והנה אמר כי שרה שמה לפי שהיא נכללת ברוב שיער האל ית' לאברהם מרבני דורו ושאר הטובות ובהיותם חלים עליו כבר חלו עליה כי הנה כאשר האדם עולה לגדולה מיד אשור עולה עמו. ואפשר לומר עוד שם

שרי וכל שם שהוא על משקלו שלא יהיה בו היו"ד כמו הוא שם זכר כמו אכסניא סיני פנאי חגיגתי כלי וכן כלל היה כפי זה שם שרי מורה על עקרותה ושכניו כולל אינה נקבה כיון שאין לה ולד וגם ר"ל אמרו שלא היה לה אבר ההריון ר"ל האם שנשנים ולמה שנה הבק"ה שמה וקראה שרה לפי שהיא"ל בסוף התיבה מורה על הנקבה. והר"ן כתב כי שרה שמה לאברהם היה מחוסר מעשה בנורו ולא היה ראוי שיקרא אברהם עד שיקבל הבתית ושלם אמר בו לא יקרא שמך אברהם והיה שמך אברהם כיון שנשלים עניןך אבל שרה לא היה חסרם דבר כי כבר היה שלימותה עמה והש"י לא שנה את שמה עד שישנה את שם אברהם בעלה כי היא לא היה לריבית אל תוספת שלמות כחיה והוא אמרו כי שרה שמה כי מיד שקבל אברהם את הבתית היתה שרה וגם נכון הוא. והותרה עם מה שפירשתי השאלה הב'. ואמר ית' אל אברהם שכמו שנשתתפה עמו שרה לכבוד ולשדרה הנה השתתף ג"כ ברבני דורו זהו אמרו ובדברתי אותה. וזכר שהזכרה היתה תחיה בזה שיתן לו ממנה בן ר"ל שכלבד שנתתי לך בן מהגר אתן ג"כ לך ממנה בן שפרשו הזכרה שזכרתי שברכתיה היא נגתי ממנה לך בן עם היותך זקן ממנה ויהי' מלת נב מרבה על ישמעאל ואין ספק שהיה זה לשרה ברכה רבה כי כבוד המלכה היא שתלד בן למלך וען תתקשר ותתרב' ביניהם האהבה. והנה אמר נחתי בלבן עבד ברוית הדבר עתיד וכן בישמעאל אמר הנה ברכתי אותו עבד להגיד שהיה הדבר כבר נזכר לפניו ית' והדבר יאמר מפי המלך ומי יאמר לו מה תעשה. ואמנם אמרו עוד ובדברתי והיתה לגוים מלכי עמים ממנה יהיו לפי המלכה או אשת חיל עשירה כשתלד לבתה תתקשר בבתי ברכות אחת מפאת בעלה שיאצנה וכמאמר למה כי עתה יאבדני אישי. והב' מאשר הבן אשר תלד יהיה מולך על ארצה או מושל בכל עשרה ונכסיה שהוא תועלת ושמחה גדולה אליה ולכן אמר כאן שתי ברכות בענין שרה ובדברתי אותה וגו'. ובדברתי וגו'. והותרה השאלה השלישית. וזוה הודיע הקב"ה לאברהם שכל מה שיעוד מרביו וזעו והיותו לגוים ומלכים הכל יתקיים בשרה ובשרה כי אליה היתה הסנה ולכן זכר בה גוים ומלכים כמו שאמר לאברהם. והנה נפל אברהם על פניו כדי לעיין ולהשתדד בדבר הזה היאך יהיה אפשר שתלד זכר בזקנותה בן ממנו בזקנותו ובשתדודותו חזק כי לא חרה אפו בשרה הבן בעצור שימעהל בנו בדעתו שהבן אשר ילד יולאו מחוקת ירושתו ובטורו אבל עכ"ל יצחק וסמך אברהם בשרה האמנם אמר בלבו בשתדודותו מי יתן שיהיה בן אבל הוא באמת כנגד הטבע והוא אמרו הלבן מאה שנה יולד וכל זה שפירשתי הוא ע"ד המתרג' ופי' הרמב"ן שהיה סחוק שחוק של שמחה ואף שלא יהיה בן אינו מהכשל שאברהם בשתדודותו בזה הענין חזק כאלו הדבר אינו אפשרי בדרך טבע ולכן עשה טעמו על זה הלבן מאה שנה יולד ואם שרה וגומר. והבחין כי הוא עשה בעצמו תמימה אחת הלבן מאה שנה יולד אבל בשרה עשה שתי תמימות האחת ואם שרה. והשנית הבת תשעים שנה תלד. וענין זה שהנה חזק יהיה תולדתו בקיום ועל המעט ואמנם יהיה כשהיה מאשה בחורה מוכנת לכבד וכן הוקם אף חוליד יהיה על המעט והזרות ולא יהיה אלא מבחור חזק קבץ והחוס אבל כהיו' שניהם זקנים בלוי' צימ' איך תתקן בזה הסודות בזהו הכח הפועל חלום והמתפעל יתר חלום ממנו ויהיה לפי זה שטור הכתוב בן הלבן מאה שנה יולד כלומר מזד' הדבר קשה בהיות בן מאה שנה שיוולד אבל כבר יעבור זה מעשרה אחת אבל לא מעשרה שני' בה שתי המנעיות האחד מאד עממה ר"ל שהיא עקרה והוא אמרו ואם שרה הידועה בעקרות. והשנית שהיא זקנה בת תשעים שנה והיה אם כן הדבר בלתי אפשרי כפי המנהג הטבעי מאד השובל שהוא אברהם בהשפעת לשרה ומשרה בהשפעת לאברהם ולא היה אברהם בזה מספק ביעוד האלהי שנאמר לו מפורש שתלד לו בן ובכל היעודים יתקיימו בו אלא בשחקירתו ובשתדודתו נזר אומר שהוא בלתי אפשר כפי המנהג הטבעי ויטאר אם כן שיהיה פוסל אלהי ע"ד הפלא והגם ומפני זה נחשדו לו ספק בישמעאל לפי שכן היה מחשבתו שיקומו היעודים ובלשון שיעור עתה יתברך בן אחר ואלא יהיה בדרך טבעי כי אם בפליאה רבה וידע עם זה שהקדוש ברוך הוא לא יעשה גם כי אם לצורך ולהכרח רב השב' בזה וזרע אחד מב' דברים אם שהיה יודע הקדוש ברוך הוא שימעהל עתיד למות מהרה ולכן היה מכין בן אחר לעמוד תחתיו או אם לא ימות שלא היה צלמו יתברך שיתקיים בו הצדק והיעודים מירשת הארץ והדבוק האלהי. ובאר הטובות שיעדו בהם ולכן יתן לו בן אחר לקבל ומפני זה התחין אברהם ודיבר אל האלהים לו ישמעאל יהיה לפניך והוא דרך שאלה ובקשה רחוק לומר מי יתן וידעתי אם ישמעאל יהיה או עתיד למות מהרה כמו שחורר עליו לידה בן שרה ואם יחיה לפניך דווקא לומר אם יהיה צדיקך הנה שידעתי על זרעו כי זהו המורה מלת לפניך כמו שפירשתי על השחקל לפני. והנה התבאר למה נפל אברהם על פניו שהיה להתבודד בדבר הזה אם יהיה אפשרי כפי הטבע או ע"ד נכ והותרה השאלה הד'. ושאלה לא ספק ביעוד האלהי ולא חזק בו אם מהיותו ע"ד הטבע ואם לא היה מאמין בו לא היה מתפלל על ישמעאל ולכן לא הוכיחו השם עליו. אבל בהפך שזוה שיקרא את שם בנו הנולד לו יצחק מפני אותו לחוק כי הוא מורה שחיה חולדתו כנגד הטבע וכמ"ש כל השומע יצחק לי שידוע שלא אמר אותה שמחה שיצחק על מעוט אמונה כי כבר היה נולד אלא שהיה לחוק מורה על לידתו כנגד הטבע. ואמנם יסחוק שרה ותוכחה ויתבאר במקומו. והותרה בזה השאלה הו'. ויתבאר גם כן התר השאלה וז' מענין התמימה שפשה אברהם הלבן מאה שנה יולד שהיתה כראוי ביחס ועקר כמו הפועל לכח המתפעל אשר בשרה בהיותה עקרה ובה' שמה וכן הותרה השאלה הז' מאמרו לו ישמעאל שנתחדש לו ספק בענינו מפני יעדו לידת יצחק מפאת הבחינות אשר זכרתי :

אבר שרה אשתך וגו' עד סוף הפרשה. השיב הקב"ה לשאלת לו ישמעאל יהיה לפניך

אחד כי בהיותם כלם חולים איך ישמרו חלו את חלו ואולי יביא זה אל המוות ולכן היה יותר טוב שימתונו אברהם ובנו יום או יומים לראות איך יפול דבר מהמולים נאמשי הבית וינסה אברהם הענין בהם ואחר כך ימול בשר ערלתו. הנה הוא בזהקתו לא עשה כן כי היה צמחוני באל כל כך גדול וחסקו למלאה מותו כל כך עמוס וגם כל בני ביתו היו מלומדים ממנו באופן כך וחפזים במלואה שכלם נמולו בעצם היום ההוא כעבד כאדניו כלם נמולו ביום אחד וזה טעם אמרו שנית בעצם היום הזה נמול אברהם כי בפסוק שלמעלה זכר שכל בני הבית נמולו בעצם היום הזה אבל כאן הניד שבעצם היום הזה שבו נמולו ילידי בית ומקנת כסף נמול אברהם גם כן עם היות שימשאל בנו וכל אנשי ביתו ילידי בית ומקנת כסף כלם נמולו אחר ולא היה אחד מהם חי ובריא לשמש לאברהם בחלו הנה לא חשב הנדיק בדבר מהצריך לו בערך קיום דבר השם ושמירת מצוה וסותרה בזה השאלה ה"ג ופה נשלם ביאור הפרשה הזאת :

פרשת וירא

וירא אליהו ה' וגו' עד ויסע משם אברהם אברהם הנגד. ובספור הזה ראיתי כפי פשוטי הכתובים שאלות :

השאלה הא' מה טעם המראה הזאת שגראה האלהים לאברהם כי הנה לא מצינו בה לא דבור ולא מזה כלל וחז"ל אמרו שגם לבהר את החולה אבל לדעתה יקשה הפסוק הפרשה כי היה ראוי שיכתב זה למעלה בספור מעשה המילס. והרמב"ן כתב ואל תחוש לפסוק הפרשה כי הענין מחובר אבל למה לא נחוש והנה עורא הבין והסביל באמתה הפסוק בעצמו הפסוק. ויקשה עוד איך לא יבאר הכתוב שגאה המראה הזאת לבקרו ולכבדו והוא עקר הדבר כלו : השאלה הב' מה טעם אמרו באלוני ממרא והוא יושב פתח האהל כחום היום כי מה צורך לדעת באינו מדינה או עיר או ישוב. היה כשצאתו הנבואה ואם היה פתח האהל או בתוכו או בשדה ואם היה יושב או עומד או שוכב ואם היה כחום היום או באינו שעה אחרת מהיום כי כל זה היה בלתי הכרחי לענין הנבואה. והרמב"ן כתב שהודיע הכתוב שהיה באלוני ממרא כדי שגדע המקום שבו נמול. ואינו נכון כי גם זה ר"ל לדעת באיזה מקום נמול לא היה צורך הכתוב להודיעו כ"ס שלא יתחייב מהיות המראה באלוני ממרא שגמול שם והיה ראוי שלמעלה בספור פעל המראה וזכר באיזה מקום עשה השאלה הג' באמרו וישא עיניו וירא וגו' ויקשה הפסוק הזה אם באמרו שני פעמים וירא וירא ואם ממ"ס נלבים עליו וירא לקראתם כי נלבים עליו מורה שבין נחום וספקים ואמרו וירא לקראתם מורה שהיו הולכים לדרכם. וכבר תעשרו לזה בבבא מציעא וכמו שהביאו רש"י : השאלה הד' באמרו אם נא מלאכי חן בעיניך אל נא תעבור מעל שבדך וגו' כי אם הוא לשון חול למה זה בתחלת הדברים וזכרם בלשון רבים נלבים עליו וירא לקראתם וכן אר"ל ורחמי רגליים ובעדו לבכם והשענו ובמאמר הזה בלבד דבר בלשון יחיד אל נא תעבור ומה שאר"ל לגדול שבהם אמר יקשה כי מי הניד לו שזה הגדול ולמה שאר הדבורים לא אמרם גם כן בלשון יחיד לגדול שבהם או לכל אחד מהם כדברי הרמב"ן. ואם הוא דבר קדש כנגד הנבואה שימתין לו יקשה המאמר כי אם נא לבקרו למה זה ימתין עוד וכבר נתבאר :

השאלה הו' באמרו כי על כן עברה על עבדכם כי למה אמר להם כי על כן עברו עליו לאכול וכדי בניין וקף. והפסוק שפרו כי על כן מאחר שעברתם ואינו נכון כי לשון כי על ישמש חמיד בנהיית הסבה כמו על כן לא יאכלו בני ישראל על כן באה אליהם הזרה הזאת. על כן תפוג תורה. וגם אותם שהביא רש"י זה פירושם באמת : השאלה וי' באמרו ויקח נא מעט מים כי הנה מלת נא לשון בקשה לא יפול בזה. גם אמרו מעט מים הוא זר כי כיון שלא אמר מעט בלחם לא היה ראוי לומר מים. גם והשענו וראה שאין ענין לו כי למה זה ישענו תחת העץ ולא יכנסו באלה או בבית : השאלה הו' מה ראה אברהם להודו את כל החרדה הזאת על שלשה אנשים עובדי דרכים ואם בעבדו אותם בעצמו כמו שאמר ואקחה פת לחם. ואל הבקר רך אברהם והוא עומד עליהם כלול לא היו בביתו משרתים עושי רצונו והצורך לשכוחו הוא בעצמו והלא בביתו ע"ח איש סוף חרב מלמד הנשים והספק והנערים ולמה ישמע הוא בעצמו בדיותו זקן וחולה נמול לעובדים ולנשים. ואם מגדל ההוצאה היה בלם סאים קמח סולת וכן בקר רך ושוב לשלשה אנשים וב"ס אלו היו שלשה בני בקר להאכילם שלם לבנות בחדל כדבריהם ז"ל ואם כה יעשה לעובדים ושבים פזור וסבלות יחשב לו ולא מעלת הנדיבות ואין ספק כי לא חפץ ה' באלה : השאלה חו' בנשורת המלאך על לידת שרה והיא שכבר הודיע הקב"ה לאברהם זה ושתלד למועד הזה בשנה האחרת ומה צורך עתה בנשורה הזאת שנית. וא"ת שהיתה זאת הנשורה לשרה הנה המלאך לאברהם אמר כי עם היות ששאל איש שרה אשה אליו חור הדברים באמרו שוב אשוב אליך ולא אמר אליה ואין ספק שאברהם הגיד לשרה הנבואה שגאמר לו על זה כשצוה על המילס. ואין לקבל דברי הרמב"ן שכתב שלמדת המלה לא אמר אליה כי הנה לצורך שני שמה משרי לשרה היה הכרח שיגיד אליה סבתו ולידתה כ"ס בהיותה בשורה עבה : השאלה טו' למה הוכיח השם את שרה על אשר נחקה ולא הוכיח אברהם כשנחקה והסביל שהבדיל הרמב"ן בין שחוק לשחוק הוא שחוק והכל כי באמת שניהם אחד והדברים שדברו שניהם אחדים הם. ויוד למה הוכיח על זה לאברהם על ענין אשתו ולא הוכיח לשרה עצמה עליו ואיך כחשה שרה לאמר לא נחקתי האם לא ידעה כי כל לבנות דורש ה' וכל יצר מחשבות מבין : השאלה וי' באמרו המכסה אני מאברהם והיא כי הנה לנח הודיע הקב"ה ענין המול ולא נמלך בפמליה שלו עליו עשה פעמות על שראוי להודיעו

לפניך באמרו אבל שרה אשה כאומר אברהם אתה חשבת שכל העונה אשר יעשה לך לעשות לך יהיה בעבורך ולכן צהית לך ישמעאל בך חשבת שתהיה הולדת יצחק ללא צורך עד שמפני זה שאלת אם יחיה ישמעאל ואם ייהיה לפני צברית. דע כי אין הדבר כן כי שרה ראויה שאלה לך בן וכמו שאמר בזהלמה היה ובהנה ישמעאל איתו בנס ולכן מפאת שרה היתה הולדת יצחק הכרחי אע"פ שלא ימות ישמעאל ואחריו ימות אברהם ויהיה יצחק לפי שתהיה הולדתו נחוק לכל אדם מזרע ומצדך ובה שבה לו הנחוק שחשק להיותו כמו שפירשתי ממה שצטבע ושליכרון אותו נחוק יקרא כן וזהו אבל שרי אשה וילדת לך בן אמת אמרת מצדך אבל מצד שרה הכרחי הוא הבן והודיעו שבו יחזיקו הצרית לפי שהתחברו בו זכות האב והאם וזהו אמרו והקדמותי את צריתי אותו לצרית עולם ולרצוני אחריו והותרה בזה השאלה ה' האמנם להסיר מלב אברהם ספק חיי ישמעאל ולהביא לשאלתו ששאל שיוכלל גם הוא בצרית הסיני ית' ולישמעאל שמעתיך וצויתך ובעבורך הנה צריתי אותו ר"ל ית' דבר מלכות מלפני הסיני בעבורך והודיעו שנקטת הנבואה שיעדו בזה יצחק ג"כ ישמעאל כי כמו שגאמר לאברהם והפירתי אותך במאד מאד כן אמר ביבשמעאל והפירתי אותו במאד מאד והנה אמר לאברהם ומלכתי ממך ואלו ואמר על ישמעאל בנח"ו זה שנים עשר נשיאים יוליד כלומר שלא יתן עליו הוד מלכות ולא יסו ממנו מלכים משוחים בשנן כמ"כ ייחודה וישאל אבל יסו נשיאים לאומות בארצותם כל אחד נשיא לארצו ואם אמר לאברהם ונתתיך לגוים הנה ג"כ אמר על ישמעאל ונתתי לגוי גדול וראה לומר שלא יאיו ממנו גוים מתחלפים בכמו ישראל ואדום אבל יהיה בלבד לגוי אחד גדול מאד ובה הודיעו שצויתו ומפני אהבתו יתן לישמעאל החלק הזה מצדו ואינו שאל הדברים מירושת הארץ והתחלות ההשקנה וההנהגה האלקית הנה זה יעשה ליצחק כי עמו יקום אתה הצרית אשר כלת את אברהם ולרצוני אחריו לא עם ישמעאל לפי שאומה אחת תהיה בלבד חלק ה' ובעלת צריתו לא שחיה וזאת תהיה האומה שתאמיניו וכן חור לומר ואת צריתי אקים את יצחק ר"ל הנה רצוני הורע והנשיא והגוי הגדול אשר ישמעאל בעבורך אבל קיום הצרית לא יהיה כי אם ליצחק לפי שחלד לך אותו שרה ויתחברו בו זכות האב והאם מה שאינו כן בישמעאל שאין לו זכות האב והנה אמר למועד הזה בשנה האחרת לתת לו אות שליחתי וזהו בנס כי למועד הזה אשר יעדיני בו לבנה האחרת תהיה לידתו והוא המורה שהכל הוא כפי רצוני. הנה ח"כ הפסוק הראשון והקדמותי את צריתי אותו לצרית עולם בא להודיע שביצחק יתקיים הצרית אבל לא היה מתחייב ממנו שילתו מישמעאל האמנם באמרו עוד אחרי יסוד ישמעאל ואת צריתי אקים את יצחק שמעט שישמעאל לא יכנס בו אלא יצחק לבדו והותרה בזה השאלה ה' וי'. והנה אמרו ויכל לדבר אתו ויעל אליהם מעל אברהם. כתב הר"ן שגאמר הוראת זה הפסוק נראה לו שהיה נהוג בנבואו שגם אחרי שהיה נשלם דבור השם לנביא לא היה נפרד ממנו חפץ אשר כלה לדבר אחר עליו מעליו כדי שיוכל אברהם להשלים את המילה. והדעת הזו אינו מוכרח אליו וגם טעם הנבואה לא יתחד ואין ענין הכתוב כן. אבל ענין שבעבור שהיה אברהם מתחוק לבקש על ישמעאל לכן מיד שהקדוש ברוך הוא כלה לדבר את הדברים שזכרו למעלה עליו מעליו והפסוק נבואתו ממנו באופן שלא נשאר מקום לאברהם להשיב עוד על דברי השם ולהפסיד בעד ישמעאל כמו שהחליט לעשותו וזה טעם אמרו אחרי יסוד לו לדבר אתו מ"ש עוד ויעל אליהם מעל אברהם. והותרה בזה השאלה ח"כ. ואמנם למה נזכרה בנבואה הזאת כלם שם אלהים ולא השם המיוחד. הנה הסבה היא שגאמר את אברהם וספריו וכן במעמד בין הצדדים מזכר חמיד השם המיוחד לצדו מורה על הרחמים כי כן היו כל הדברים ההמה בחדם וצדדים אצל פרשת מילה ופרשת לידת שרה מזכר חמיד שם אלהים לצדו מורה על הדין ועל המשפט האלהי שהדין נותן כפי כוונתו צדק שיעשה כל אחד מהם המוטל עליו ולכן אמר וידבר אתו אלהים לאמר אני הנה צריתי אתך שזה היה מן הדיון כיון שנגזר צברית. וכן (בראשית י"ז ע') ויאמר אלהים לאברהם ואתה את צריתי תשמו' כן היה הדיון והמשפט שצדדים יעשה המוטל עליו במה שהוא בעל צריתו וכן מפני שלמות שרה וחסידותה היה מן הדיון שצדדים השם וספקו לעונה בזה קדם ולכן אמר בענינה מאמר ויאמר אלהים לאברהם שרי אשה. וגם אמנם מפני שגאמר לו מהדין שישמעאל לצדו בן ויתקיימו בו היעודים שיעדו השם על זרעו אמר הכתוב ויאמר אברהם אל האלהים לו ישמעאל יחיה לפניך ובדרך דין ומשפט לתת לשרה חוקה ומשפטה נאמי בתשובתה ויאמר אלהים לאברהם אבל שרי אשה וגומר ובסוף הדברים לואת הסבה בעצמה אמר ויעל אלהים מעל אברהם. הנה התבאר שלכן מזכר שם אלהים בכל הנבואה הזאת ובכל חלקיה לפי שהיו הדברים על דם המשפט והדין. ומכאן והלאה שהיו הדברים על דם החסד והרחמים מזכר השם המיוחד המורה עליו והותרה בזה השאלה ה"ב. ובספר הכתוב מנצחות אברהם והשתדלותו לקיום מצות השם שמיד כשנפסקה נבואתו עשה כאשר צוה מבלי עיכוב כלל והנה התחיל המילה בישמעאל בנו כמו שאמר ויקח אברהם את ישמעאל בנו ויחידו בנו ויחידו כד ששאר אנשי הבית יקחו ממנו מכל ודונמא לעשות כמעשהו ואחריו מל כל ילדיו ביתו וזה בני שפתותיו שגולדו בביתו מפני שהיו קרובים אליו והוא היה להם לאב. ואחרי כן מקנת כספו שהם העצדים אשר קנה שלא היו כ"כ אדוקים עמו כמו ילידי ביתו וכל זכר מהם מל את צברם ועם היותם רבים מלו בעצם היום הזה הוא היום שבו נאמרו אברהם על המילה והנה זכר מספר שנות אברהם ושנות ישמעאל כשנמולו להניד ששם היות אברהם זקן כן מזה שמה וישמעאל בנו עם היותו רך ויחיד לפני אמו מפונק מנוער פורע מוסר פרא אדם בן י"ג שנה שמפני זה האב לוקחנה והבן לנחלתו היה מהראוי שיפחדו מפעל המילה מגדול הכבוד וליציאת הדם המתלשש הכח והיה מפני זה דבר הגון שלא יהיו גם הם מולים עם כל אנשי הבית יחד ביום

להודיעו אותו כאשר עשה בזה על אברהם ומה ענין כי ידעתי אשר הוקשה על כל המפרשים לישנן: השאלה הי"א בדברי השם נעקת סדום ועמורה כי רבה ארדה נא ואראה כי הנה יראה סתירה בדבור לפי שאמר נעקת סדום ועמורה כי רבה יראה סודע נאמת שנתחלל סאתם ואמר ארדה נא ואראה מורה שהדבר בספק אם עשו או לא. ואך היה הדבר מסופק לפניו ית' ויפטר לחקירה ויראה והנה כל דבר לא יחד מן המלך ידע מה בהשוכה והנורה עמיה שרא: השאלה הי"ב באמר ארדה נא ואראה נא מה ענין הירידה והרואה היות המנוחת אליו ית' ולמה בענין המבול לא נאמר כזה. אלא וירא ה' כי רבה רעת האדם גם שאין בכמות הזה גזרה כי אם גזרה הוא מלת כלה היה ראוי שיאמר כלה אעשה לא כלה בלבד גם אמרו ואם לא אעשה יראה שאין ענין לו כי בין עשו או לא עשו תחלה בעיניו הירידה:

השאלה הי"ג: למה זה באו המלאכים סדומה האם לשחתה והנה הם לא עשו כשהתחלה דבר שהחוב מעיד שה' המעיר על סדום ועל עמורה אש ונפירות וכמו שבמבול ובפלגה לא הוצרכו לבוא מלאכים והקב"ה הענישם כפי רשעתם כן היה ראוי להיות בסדום. ואם נאמר שבאו המלאכים להגיד את לוס גם זה לא יתכן כי מבליעדיהם היה יכול השם להגידו להעביר את לבבו לנאת משם והנה את נח ובניו הגיד מן המבול ע"י גבולה וזווי ולמה לא עשה כן ללוס ללוס ע"י אברהם לאמר לא מן המקום הזה כי הנה מצייתים את הארץ: השאלה הי"ד בפסוק ויפנו משם האנשים וילכו סדומה וגו' כי הנה נכנס זה הפסוק בין דברי השם ותשובת אברהם ומפרשים פירשו עולמו עומד שהיה מתפלל תמיד וקשה להם כי אחר זה כתוב ויגש אברהם ויאמר מורה שאו התחיל להתפלל. והרמב"ן כתב שהודיעו הכתוב הזה שהארץ אברהם כ"כ בתפלתו אל השם שיתן לו רשות לדבר לפניו שבאו המלאכים סדומה ואח"כ נתן לו רשות לדבר ויגש אברהם ויאמר האף תספה והוא פירוש זר מאד לפי שממלת עומד הנוצק לפרש שהיה מתפלל זמן רב שיתן לו רשות להתפלל וכן לא יעשה כי אין הקב"ה מונע שום אדם מלהתפלל לפניו אף כי אמרו ויגש אברהם ויאמר מורה שאו התחיל להתפלל. ועוד שמנין להם שעתידה הוא לשון תפלה והנה תפון סופרים יכתיבו שאמרו שהיה ראוי שיאמר וה' עומד לפני אברהם וזה יורה שאין עמידה תפילה: השאלה הי"ה: מה היתה חטאת סדום ובנותיה שנתחייבו כעונם מופלג כזה אם מפני שחללו את האנשים לדעת אותם ככה עשו בני הנבעה משבט בנימין ולא הפך השם את ארצם גם שהכחו' אינו מעיד שהיה מנהגם לעשות הנבלה הזאת ביניהם. וגם הגבול יחוקאל סובר חטאתם לא אמר אלא שהיה גאה וגאון ויד עני ואביון לא החזיקו ולא זכר דבר אחר והנה הרמב"ן השתדל לתת הבדל בין ענין אנשי סדום לענין אנשי הנבעה באמרו שהיתה אשה פלגה אשר עני צננב" וסגהפייסו זה. ואני כבר כתבתי בפירושי לבשר שופטים שאין לדבר כן כ"א אנשי סדום שאלו את האנשים לנבלם ולא עלה בידם כי לא עשו פועל כלל גם אנשי הנבעה שאלו ובפועל סבבו את האשה עד שהמיתוה נבגלוה ולמה הגדיל הכתוב עונם סדום. וירמיה אמר ויגדל עון בת עמי מחטאת סדום. ויקשה עוד מה ראה הקב"ה לשחת ולהשמיד סדום ובנותיה על עונם ולא עשה כן לגל גוי בארצות צננייהם להיותם רשעים כאלה ויותר מזה לא יד השם לראות מעשיהם ולא הפך את ארצם כמחטת סדום ועמורה: השאלה י"ו באמרו ויגש אברהם ויאמר האף תספה לדוק עם רשע. והוא שמאין ידע אברהם שהיה רגון השם להמית דיוק עם רשע והנה הוא ית' אמר לו ארדה נא ואראה וידוע שלא היה זה כי אם להדיוק דיוק ולהרשיע את הרשע ולמה אם כן אמר אברהם חלילה לך הסוכה כל הארץ לא יעשה משפט:

השאלה הי"ז באמרו האף תספה ולא תאסר למקום למען חמשים הדיוקים והיא כי הנה ית' שאלה אחרת היא כי הוא נתחלל שאל האף תספה לדוק עם רשע וידוע כדי דבור העמוק שאלו לדבר אחר רוצה לומר שיאסר לכל העיר בעבור החמשים דיוקים ויקשה על זה אמרו חלילה לך השופט כל הארץ לא יעשה משפט כי זה לא היה מחק המשפט שיאסר עון כל העיר בעד חמשים דיוקים אלא חסד גמור: השאלה הי"ח מה ראה אברהם לעשות שאלו ובקשתו בדרך משפט ודיון בדעתו שהיו אנשי סדום רעים וחמאים לה' מאד ויותר טוב היה שיסאל על דל המסד והרחמים סלה נא לשון השם הזה כגודל הסדר. ומה חשב להרויח בדרך משפט ולמה לא התפלל ביחוד על לוס כן אחיו והתפלל על אנשי סדום ומה לו ולמה: השאלה הי"ט ולמה אמר חלילה לך שתי פעמים והרמב"ן כתב שהראשון היה למדת הדיון והשני למדת הרחמים ושם שם השופט כל הארץ שהוא ה' והרואה ויגבה ה' נאמות במשפט ודבריו דחוקים מדעתי כי הנה גם ה' הוא על הרחמים ולא יוחס אליו המשפט והעונש כי אם בנחיתת חסד ורחמים. אבל זה אם הוא קבלה כפי הרב בדרך חכמתו המקובלת נקבל ממנו: השאלה הי"י בשאלות שאל אברהם והיא למה זה החזיק בחמשים וסבים בעשרה ולא עלה ולא ירד מהמספרים האלה. ורש"י כתב שאל חמשים לחמשה כרכים שהיו באותו כתר הירדן עשרה לכל כרך וארבעים ארבעה כרכים וכן ל' לשלם כרכים ועשרים לשנים ועשרה לכרך אחד ועשק מה' ע"י צדק וכו' ויקשה לדעתו אמרו אליו יש חמשים דיוקים בדרך העיר ולא תאסר למקום ובשאלתי לכל המקום סורה שאל מקום ועיר אחת היה מחפלה לא על חמשה ושוד הקשה עליו הרמב"ן שהיה אם כן השאלות האחרונות ללא צורך כי בידוע שימור היחס אליו כעבד הודה ית' להגיד כל כך בעד עשרה. ויקשה עוד לרש"י אמרו באחרונה אל נא יתר לאדני ואחרת אף הפעם אולי ימאן שם עשרה ולמה יתרה אפו והנה עשרה לכרך אחד הוא כמו חמשים לכל הכרכים. ודעת הרמב"ן הוא שתמיד בקש בעד כל החמשה כרכים בכל המספר' שזכר אבל קשה הוא בעיני מאד שישאל בעד חמשים ויחסר וימנע עד עשרה לכל הכרכים והוא עזות גדול ואך לא כסתה פניו בלימה לשאל מאת אדוניו שיעלו שני אנשים כרך אחד שתחיל חמשת אלפים

או עשרת אלפים איש ואם כשר בעיניו הסדר למה לא שאל נ"כ על ה' דיוקים בעד כל ה' כרכים ויהיה דיוק אחד לכל כרך וכך: השאלה הי"א בפניו לשונות דברי אברהם בשאלותיו אשר שאל כי הנה לשון מהם לקח רשות לדבר באמרו הנה נא הולאתי לדבר וגו' והיא השאלה הי"ב ובשאלות האחרות אמר אל נא יתר לאדני ואדברה ויהי הד' ובשאלות האחרות לא אמר כלום לא הנה נא הולאתי ולא אל נא יתר לאדני והם הא' והג' ולמה לא בא לשון כל השאלות כשזה ולפחות היה ראוי שנתחלל דבריו כשגשג לדבר ואמר הנה נא הולאתי לדבר אל אדוני ולמה אם כן נשתנו דבריו בכמה מן השאלות: השאלה הי"ג בשניו לבנות תשובות השם לאברהם כי הנה על הראשונה מהחמשים דיוקים שבניו ובשאלתי לכל המקום בעצורם ועל הי"ד השיבו לא אשחית את חמאם שם מ"ה. ועל הי"ה השיבו לא אשחית בעבור הארבעים. וכן על הרביעית לא אעשה את חמאם שם לי אמנם על החמישית ועל השישית השיבו לא אשחית בעבור העשרים ולא אשחית בעבור הי' הנה אם כן נ"כ מהם אמר לא אשחית ובשאלתי אמר לא אעשה ובאחת ויהי הראשונה לא אמר לא אשחית ולא גם כן לא אעשה אבל אמר ובשאלתי לכל המקום: השאלה הי"ז מה הועילתו התורה האלסית להודיענו את כל התפלה ואת כל התחנה היותה שהתפלל אברהם על סדום ובנותיה כיון שלפוף סוף לא הועיל כלום והנה במשפט דברים שאל המלך את פני לוס לבדתי הפכו עיר אחת ולמה לא עשה כן הש"י לאברהם לבוא פניו גם לדבר הזה:

השאלה הי"ח באמרו ויך ה' כאשר כלה לדבר אל אברהם ואברהם שב למקומו כי הנה לא מלאנו באר נבואותיו בהפסקתם שיאמר ויך ה'. ואמנם בפדשת המילה אמר ויכל לדבר אף ויעל אלהים מעל אברהם אבל היה זה לפניה שביארחי גם ולכן יקשה כאן אמרו ויך ה' כאשר כלה לדבר: השאלה הי"ח באמרו ויבואו שני המלאכים סדומה בערב והוא כי אחת חמאם בספור אברהם כי קראם תמיד אנשים אבל בספור לוס פעמים יקראם בשם אנשים ופעמים בשם מלאכים. ורש"י כתב שבהשכינה עמהם קראם מלאכים אבל הפסוקים לא יורו עליו כי באמרו (בראשית י"ט י"ד) וישלחו האנשים את ידם ויאמר ויאלו האנשים וכן ויחזיקו האנשים בידו כלו פעל אחד וא"ל שגאמר שהיתה שכינה עמהם כשקראם מלאכים ושלא היתה שכינה עמהם כשקראם אנשים: השאלה הי"י ב' כשאתר לוס הנה נא לי שתי בנות כי אם היתה כוונתה לנכות רגל עובדי דרכים מארצם מה יתראו עם בנותיו כי לא אותה היו מנקשים וכבר האשימוהו חז"ל שגראה שלא היה הזנות מנוגה אללו אמרו בצ"ר כעונם ששולס אדם מוסר עולמו על בנותיו ושל אשתו וסובר או כרגע וזה מוסר את בנותיו אמר לו הקב"ה לעונם אהה משמרן:

השאלה הי"ב באמרו אנשי סדום ללוס האחד בא לגור וישפוט שטופ כי הנה דברי לוס לא היו בדרך משפט כשר וסופט עליהם אבל בלשון רכה ותחנונים אמר אל נא אחי תרעו וגומר ואך אמרו וישפוט שטופ: השאלה הי"ג בשאלת לוס למלך הנה נא העיר הוזה קרובה ותשובת המלך לו הנה נשאתי פניך וגומר מהר המלס וגומר. וזה כי אף נא פניו המלך לבדתי הפכו את העיר ויותר נכון היה שימתין מעט עד שילט יתגלה לאסו להמלס הורה להחיות את נפשו משיא פניו לבדתי הפכו את העיר אשר ציה ה' להסוך באסו ובחמתו ועוד כי למה לא יסוך את סדום עד בוא לוס אברהם והיה די שיאסר לוס מהסדום ויך לדרכו ובשאלתי השם יסוך את העיר: השאלה הי"ט מה עשה וימור אלהים את אברהם וישלח את לוס מתוך ההפכה כי כבר הגיד הכתוב שהכל נעשה ע"י המלך שהוציא מן העיר ונשא פניו לבדתי הפכו את העיר אברהם ומהו א"כ ענין הכתוב הזה:

השאלה הי"ז מה ראו בנות לוס לעשות הנבלה והיא לשכב את אביהן ואך אמרו ואיש אין בארץ לבא עלינו. הלא ידעו שיוסר לא נפכה בעבור אביהן ואין הפק שימאלו גם אנשים להדקק אליהן ומה ראו על ככה ומה הניע אליהן שלא בקשו בעלים ראויים אליהן והשכנה את אביהן:

והגנ' מפרש פסוקי הפרשה היות באופן יוחזר השאלות האלה כלם. וראשונה אפרש המראה כפי דרך המדרש ואחרי הספקות שיפלו עליו ואח"כ אפרשנה כפי הפשט כאשר עש לבני ולא אתעסק פה בפירוש המראה הוזה בדרך הרב המורה ולא נהיגי על הקבוצות שהקשה עליו הרמב"ן לפי שאינו ממה שזיות למקום הזה ואם יגזור השם נתיים בפירוש המורה שהתחלתי לעשות שם אנאר הטנין על אחתהו:

ואומר ע"ד המדרש שיהיה ענין המראה הוזה שגראה השם לאברהם כדי לבקרו בחליו ולרפאחו שנתחלל ויהיה לפי זה הכתוב מקשר פס מה שלמעלה בפרשת מילה פסם שיהיה בשלם היום הזה וגומר. להודיע שבאנו יוס וירא אליו ה' באלונו ממרא ר"ל שבאנו ביום גם כן שגמול נראה אליו האלסית ולזה לא אמר הכתוב כאן וירא ה' אל אברהם כמו שהיה ראוי לומר בנתחלת נבואה אלא וירא אליו ה' להיחיו מקשר עם הספור הקודם ויהיה תכלית המראה להודיעו כי ראה האלסית את מעשיו כמו שנאמר במשכן ויאלו ויברכו את השם וירא כבוד ה' אל כל השם כי מפני שהתדלותם במזנות המשכן וכן לראות שכינת השם. וכן אברהם מפני מזות המילה אשר עשה נראה השם אליו כדי שיאנגנו מיו השכינה וכמו שאמרו (בבראשית רבה פרשה מ"ח) רבי לוי פתח וסור ואל לשלמים ומה אם זה שהקריב סור ואלו הריתי נגלה עליו ומברכו אברהם שאל עולו לשמי עאכ"ו. שהנה בראריו שזאת המראה לא היתה לו לדבר בדבור כלל אלא לבדוד מילתו. ולי נראה כפי דרכם שהיתה תכלית המראה לרפאחו ולחוקו מחל"ה המילה ולזה אמר הכתוב הנרא' אליו באלונו ממרא והוא יושב פתח האהל כחוס היום ר"ל שלחיותו חולה וחלום הכחות משועל המילה והיה כשנתקרה כעניו מפני דם שיא ממנו בהיותו באלונו ממרא מקום בלתי מיושב ומנוול' לנגד השמש היה אברהם יושב פתח האהל צעת חוס היום כדי שיכונו גלוי השמש כהחמסם. וכן אמרו בצ"ר כחוס היום שהחמין יפה למכות וספר הכתוב שכאשר נראה אליו

אליו האלהים מיד ורחם עליו שמש נדקה ומרפא בגופו והכין לו הקב"ה שרוא
 אליו ג' מלאכים בדמות אנשים שבאו אליו א' לרפאותו ומיד כשראה אותו נחרפה
 וא' לבשר את שרה ועליו אמר בלשון יחיד שוב אשוב ואחד להפוך את סדום כי
 אותו שרפה את אברהם הניח את לוט והמה בראותה את אברהם חולה וחלש
 ואין אים מכל בני ביתו אצלו היו נוסים מעליו עד שאברהם עם כל חליו וחולשתו
 הרגיש בעצמו כ"כ מהאומץ והכח שרץ לקראתם והומים לפעודה ואל הנקר רץ
 אברהם ובחפזו ובמרוא כאים נצור בריא אולם עשה כל העבודות ההמה וכן
 התאמץ ישמעאל בנו כמ"ס ויתן אל הנער וימחר לעשות אותו. ולסיות כל בני
 הבית חולים נמלים והאהל מלא מהם הוצרך לומר למלאכים יוקח נא מעט מים
 ר"ל ע"י אחת מהאמהות ורחצו רגליכם כי אין אים בבית לרחוץ. והשעת תחת
 העץ כי אין מקום בזהל לשבת שם מפני חוליו ולכן הוצרך שאברהם בעצמו יעשה
 כל העבודה הזאת מפני חסרונם שרפתו בעבור חליו וכ"כ היתה רפואתו פתאומי
 וסלימה שהיה עומד עליהם תחת העץ והלך עמם לשלחם שכל זה יורה שגראותו
 פני סכינה נחרפה ויחי מחליו. וספר הכתוב שכבדו השם עוד בהודיעו אותו ענין
 סדום כאלו עשאו אים סודו ובעל בריתו ושהליל את לוט בזכותו ושפך את שרה
 והגדילו בעיני אבימלך ושריו ושאר הדברים כלם שסופרו בפרשה להודיעו שבגדקת
 אברהם היה סודו ופועלו לפניו. הנה התבאר ענין המראה הזאת כפי
 המדרש שהיתה לבקר את החולה ולרפאותו מחליו האמנם ראש מסדר הפרש"ו לעשות
 החל' הסדר הזה מכאן כדי להפסיק בין מה שקרה לאברהם בבריתו ערל שהוא עד
 סוף סדר לך וכן מה שקרה לו אחרי היותו בעל ברית לאלהים והוא מחלתה
 הסדר הזה והללה. זהו מה שראוי שיאמר בזה כפי דעת המדרש ונשוב לפרש
 עתה הפרשה ע"ד הפסק :

וירא אליו ה' באלוני ממרא וגומר. ענין המראה הזאת ותכליתה ע"ד הפסק הוא
 להודיע לאברהם רשעת אנשי סדום וחסאתם והכליה המעוררת לבא עליהם
 ועל כל ערי הכנען כדי שילמד אברהם סגוריהם עליהם לסיותו אב הנכרים חומל
 וחונן כל אדם. וגם כדי שילמד ויחיר את בניו ואנשי בריתו ושמרו דרך ה'
 כדי שלא יבא עליהם כהפכת סדום ועמורה וזה החליל הכתוב וירא אליו ה'
 באלוני ממרא שגראה אליו להודיעו זה והכתוב הזה מקישר עם ויאמר ה' נשקת סדום
 ועמורה כי רבה שגראה אליו ואמר לו כן. והותרה עם זה השאלה הא' ואמנם
 פרש הכתוב שגראה אליו באלוני ממרא ושהיה יושב פתח האהל ושהיה כחוס
 היום להודיעו ענין נכבד מאד במעלת אברהם ודבקתו באלהים והוא שכבר
 כתב המורה בפ"ח ח"ג שהאבות היו דבקים תמיד באל ית' לא תתפרד מחשבתם
 ממנו אפי' בעת התעסקם בעניני העולם והיה זה לחזק שכלם להתבונן בשלי
 ובנשתי יחד ובהיות התעסקם בדברים הנמשכים היה מפרד תמיד כפי השכל כי
 לא היו אוכלים רק לקיום הגוף להיותו הכרחי לשכל בהשגת שלמותו וכן שאר
 הדברים הנמשכים על ההקשר הזה וכבר כתב השלוסוף שכל מה שיתעלו השכלים
 הנגדלים יכלנו יותר רבים באחדות יותר נכבד עד הפנה הראשונה שתכלול הכל
 באחדות שלם בתכלית. ואם חינו הנמשכים שימצא אים שלם בשכלו כל כך שישפיק
 בעתה אחת להשיג דברים מתחלפים ומבדילים ומשקף על הענינים האלהיים ינהיג
 ג"כ הגוף ועניניו בעת אחת. ואיך לא והנה נמצא דומה לזה בכחות הנפש שימצא
 אדם שיראה וישמע ביחד אלא שזה בשני חושים וכן אינו רחוק ששכל אדם שלם
 יפעל שתי פעולות לסיותו יותר מעולה מהכחות והנשמי" כ"ס בהיות שתי הפעולות
 בלתי מנגדות זו לזו עם היותן מתחלפות וזה היה ענין אברהם ומדרגת שלמותו אחרי
 שנמול שברוסם שהוא אשר שם נבשרו העיני לדבקו בשם הנכבד ולזה נאמר כאן וירא
 אליו ה' באלוני ממרא כי הנה קודם זה בהיותו ערל בשר לא היה מניע אליו רוח
 נבואה אלא במקו' מיוחד ומוכן ובהכנות ודעות ובגטול החושים במראות או בחדות
 אמנם אחר שנמול היה כ"כ דבק באלהים בהיותו באלוני ממרא מקום עסקיו
 ומשגבו ובהיותו יושב פתח האהל שיעברו אצלו אנשי העיר ויראוהו ויראה אותם וכ"כ
 שהיה כחוס היום בבקר כשהתחיל היום להתחמם שזו עת המיית אדם שיצא כל אים
 לפעלו ולעבודתו ויוסבנו עיר לעיני עסקיה'. או באתה הנבואה יען ובעין הסבות הדין
 שיעיקו כל אדם מהדבקות לא היו מפסיקים דבקות פרטי וזה ענין כל פרטי
 הפסוק הזה ומה שספר אחריו ששם עיניו וראה והנה ג' אנשים נגבים עליו וירך
 לקראתם ולא המתין שילך השם מעליו כמו שהיה עושה עד הנה כי הנה עשה
 אברהם כל הנעשים שהמה מצלי הפסק ובהיותו עם אותם מעשי' בפעל ובהקין ולכן
 באמצע המעשים ההם תמצא שנאו לו דבורים מהש"י כמו שנאמר ויאמר ה' אל
 אברהם למה זה נחקה שרה. ויאמר ה' נשקת סדום ועמורה וגו' הנה המעיר על
 כל זה בסוף המעשה הזה הוא אמרו ויפסו משם האנשים וילכו סדומה ואברהם עודנו
 עומד לפני ה'. ר"ל עשה היות שנעשו כל המעשים האלה בפעל ובהקין עדין היה
 אברהם עומד בהתבודדותו ולא סר ממנו ולגודל הענין הזה ונמלתו אמר עודנו
 עומד לפני ה'. ולא נעטר עם זה לפירוש אנקלום עד כאן משמש בללו ולא יהיה
 פירוש הפסוק שהוא בזולת מקומו וכמו שכתבתי בשאלות ויתבאר עוד אחר זה.
 וכבר נזכר ח"ל לענין הזה באמנם שגראו אברהם ערל היה נוסל על פניו ולא יכול
 להביט פני סכינה וכמו שג' בבלעם נוסל וגלוי עינים ואחר שנמול היה מקבל
 פני סכינה והוא יושב פתח האהל והותרה כפי מה שפירשתי בזה השאלה הב' :

וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים. ראוי שתדע שקאת מהמפרשים קיימו
 וקבלו שהשכל הנגדל מהומר לא יושב בחושים כי הפה לא יקוץ וישיג
 רק הגשם בעל המרחקים והמראים ומאד אחר הוקפה עליהם לספר ספור האנשים
 האלה שנראו לאברהם וללוט שהיה במראה הנבואה אים מפני עדות הכתובים שהעידו
 שאלו והלכו ועשו מעשים בפועל ובהקין אצל אברהם ובפרט בסופי סדום שלא
 היו לוט ואנשי סדום נביאים והכתוב מעיד שכבר נפסקה נבואת אברהם קידם באת
 המלאכים לסדום כמו שאמר בראשית (י"ח ל"ג) וילך ה' כאשר בלה לדבר אל
 ארם

אברהם ואברהם כב למקומו שהוא ממה שזכר ספור מעשה סדום היה בפועל
 ובהקין לא במראה הנבואה לכן מפני זה כלו נטו המפרשים ההם לא' משתי כחות
 מהדעות בענין האנשים האלה כי מהם אמרו שהיו אנשים נמש שבאו לבשר את שרה
 ולהליל את לוט מתוך הספקה וזהו דעת הראש"ו והשל"ג גם כן. ומהם אמרו
 שהיה מלאכי שליון ר"ל שכלים נגדלים שבדרך פלא התלכסו גוף ובשר ולכן נראו אצל
 אברהם ושרה ולוט וכן היה לרשעת המלאך שגראה להם. ואשר נראה ליעקב
 בהאבק אים עמו וכן נראה למנוח וכן יסיר אים ורכני אים שגראו לנער אלישע שבכלם
 היתה השנה חושית לדבר מוגשם והוא אשר יקרא אצל המקובלים גלוי עינים וזהו
 דעת הרמב"ן. והנה הדעת הראשון שהיו אנשים נביאים הוא שקר מובחר לפי שלא
 היה בזמן אברהם אלא הוא כ"כ שיהיה גדול ממנו ושלוח אליו לבשרו ואם היה נביא
 אחר בלתי אים מצוה על המילה כאברהם והיתה התורה מנפלתו. ועוד שדברי
 האנשים ההם מורים שהיה בם דם מלאכות ולאחות אים ממה שאמר אחד מהם
 לאברהם שוב אשוב אליך ואם היה המבשר הזה נביא היה ראוי שיאמר כה אמר ה'
 שוב ישוב אליך או כמ"ס אלישע למיעד הוה כעת חיה את חובקת בן לא שיאמר בן
 אדם שוב אשוב אליך כעת חיה ואולי ימות ולא ישוב עוד לביתו גם יורה שלא היו
 אנשים נמש ממה שהכו בספורים את אנשי סדום ומי הנביא אשר יעשה כום מעצמו
 והנה בלשונם כתוב שהתפלל אל השם ה' הך נא את הגוי הזה בספורים לא שהוא
 מעצמו יכה אותם. גם יורה עליו אמנם כי משתייתם איננה את המקום הנה נשאתי
 פתך גם לדבר הזה לבלתי הפכי שם דברים שלא יפלו על הנביא כי הסמכת' אליו
 יתבאר תיחום כמ"ס א' המעיר על סדום. ומה שכתב הראש"ו לחקן לו שכבר
 מלאנו ומשה ואהרן עשו את כל המופתים אין לו מזה ענינה כי משה ואהרן עשו
 מעשים בדיהם במופתים ולכן נתיחסו אליהם. ואין הענין כן נגדון שלנו וכל זה
 יעיר שם היו מלאכים רוחניים ולא נביאים ולכן הנדיל הכתוב לומר באברהם והוא
 עומד עליהם תחת העץ ויאלו ובלוט ומנות אים ויאללו להיות פלא האכילה בחקם.
 ואמנם הדעת השני מהתלבשות דעתי נוטה לקבל אותו אצל הן חיו שהחכם המקובל
 יעניי איך יאמין ויבין מהתלבשות הזה האם יאמר שהשכלים הנגדלים יתלבשו בגופות
 בעלי בשר וטמאות וגידים ליתום ויפדות כשאר בני אדם ושלל ויבדלו מהם אלא
 שבבני אדם תהיה לזה אנושיות ופחותה מהתלבשים לזה נגדלים מלאכיות אלא אם
 כוונתם יתחייב שיהיה ההתלבשות היותו אותו גוף והשפעת התלבשותו שהוא יהיה
 הכסוד ומיתה וזה א"ל שיהיה כי כונה תחתיב השלל והטף שהוא שנתלבש בו המלאך
 מאיזה חומר תחתיו מי אצלו ומי אצלו שהולידוהו. או אם נדברו מהיפדות הראשונים
 בגוף אדם הראשון או לא מדבר בבריאה הראשונה. וכן בהפסע ההתלבשות שהוא
 אין לא נמצאו אותם בגופות פגרים מחים על פני הארץ זה באמת דבר שלא יכלהו
 הרעיון כל שכן שהכתוב מעיד שהמלאך שגראה למנוח ואשרו עלה בלבוש המנוח
 השמים האם העלה שמה הלבוש אשר לבש בדרך. ויש מי שחשב שהמלאכים יתלבשו
 בגופים חוריי וסיתענו בקרבנם לבני אדם ואי יראו ובהפסעתם יתדקדקו וישארו
 בגופות ההם חור. וכבר יקשה לכל הדעות האלה שפק חזק בין שיאמרו שיהיו
 גופות ההלבוש מנשר ועמות או אוריים מתעבים למה זה לא יראה אותם כל אדם
 ויראו אותם אנשים ידועים הלא תראה שאלישע התפלל על נערו ה' פקח נא את
 עיני ויראה ויפקח ה' את עיני הנער וירא והנה הנה מלא סוסים ורכב סביבות
 אלישע. ואין שפק שהיה לו להתפלל שיהיוו בגופות ההם לא שיראה אותם נערות
 כי בהיותם גופים נמש לא היה סגם בראייתם כ"ל בהיותם. וכן נאמר בדניאל
 והאנשים אשר היו עמי לא ראו את המלאך. ואם הם גופים נמש עומדים בשמים
 או אוריים מתעבים כמו שיראה אותם הנביא כן יראה אותם כל אדם כי בהיות
 המוחש נגד הפנים כל חוש ישיגהו ומה שגראה לי בזה נכון ואמתי כפי עדות
 הכתובים ויושר הפכרה הוא באברהם ולוט וכן השאר כלם באמת ראו אנשים או
 סוכי אש ורכיבי אש והם לא היו במציאות אצל לא היה זה הפעל הדמיון כמקדחים
 וכוכבים כי מוחשתם היו באמת אותן הצורות לעיניהם אלא שהקב"ה הראה אותם
 לעיניהם בהיותם מתעסקים בעניניהם בדרך כל אדם ולכן התפלל אלישע ה' פקח
 נא את עיני כי היה הנם האלהי ששגיגו יראה דברים שאינם במציאות כאלו הם
 נמצאים בפועל נגד עיניו. וזה ג"כ ענין ויה' השמימי את מהיה אדם קול רכב קול
 כום לא שהיה שם כום ורכב אלא ששמעו באזניהם בעצם אותם הקולות מוחשית
 כאלו היה שם רכב וסוס. וגם אחון בעצם ראתה את המלאך מפני זה עצמו ולכן
 לא היו רואים אותן הצורות או שומעים אותם הקולות אלא אותם הניבאים או
 אנשים שרואים השם להראותם או להשמיעם אותם אליהם לטובה מהסבות. ולכן
 קראוהו גלוי עינים כי לא היה הפלא כ"ל בראות מה שאינו במציאות. וכבר כתבתי
 מיני הנבואה ומדרגותיה כפי העיון התורני האמתי וביש מהנה מין שליון וסוף
 שיחול השפע על השכל בלבד מצלי השתחפות כח נשמי בו וזאת היתה מדרגת ארון
 הנביאים מרע"ה וביארתיה כמה יצלה השפע שהוא מהשפע המניע לחכמים בחכמתם
 וביש מהנבואה מין אחר והוא שיחול השפע על הכח הדברי ושל הכח המדמה שיהיה
 יחד ומהם המין היו נבואות הנביאים כלם והיה הנבואה ששער בה הרב המורה בלכר
 וביש בה מין מהנבואה הנ' והוא שיחול השפע על החושים הנמשכים וישיגו דברים
 שאינם מחוץ במציאות והיא הנקראת אצלו נבואה מוחשית ולכן לא ישיג המוחש ההוא
 אלא מי שחל עליו אותו השפע ומהם המין הוא מה שאמר במעמד הר סיני ומראה
 כבוד ה' כאם אוכלת בראש ההר לעיני בני ישראל ר"ל שלשטיניהם בלבד היה נראה
 כן. אך אמנם השפע הוא לשיקרא שפע נבואי שלא יתחייב שיחל על נפש הנביא
 תחלה ויתפשט ממנו אלא הכח המדמה ומשם נבואי אל החושים החושניים ואי ישיג
 הנביא ההוא בלבד באותה השנה חושית לא להתגברות דמיונם וחולשת שכלם כמו
 שיקרה לנפשים ולמוקדחים ובעלי הלימה שחורה אלא בהשתחפות חושיהם בשלמות
 ובריאות. ופעמים לא יחול השפע ההוא על השכל ולא על הדמיון אלא על החוש
 בלבד וזאת היתה מדרגת נער אלישע שראה סוכי אש ורכני אש סביבו ומחנה מלך

אדם ששמו קול רכב קול סוס כי הם לא היו נביאים כיון שהשפע לא חל על שכלם אבל הקב"ה ע"י הכלל מפני הצורך להבליט נביאו או תשובת עמו הראה והסמיך אותם הדברים ההם כאלו הם נביאות בפועל עם היות כלל היה הדבר כן. והנה אברהם אבינו ראה מלאכים בדמות הנכנס ויהי ענינו נבואה מוחזת יען הניע השפע לשכלו וכחו הדמיוני יחד וגרסה לחושי החיננויים ולכן נאמר בו וירא אליו ה' וגומר וירא והנה ג' אנשים וירא וירק לקראתם כי הניע' לו ראייה שלילת וראיה דמיונית וראיה חושית ולכן נזכרו כאן ג' ראיות והנבואה המוחזת הזאת לא הפא בפועל החושים כי הם נבשטתמושחם. אמנם לט' ואנשי סדום ראו הדברים היופולאים ההם בעיניהם ולא היו נביאים לפי שלא חל השפע על שכלם אבל היו כעור אליושע ומתנה אדם. ואמנם מ"ג חו"ל אברהם שה' כמו יפה נדמו לו כדמות אנשים לוג שהיה כמו רע נדמו לו כדמות מלאכים. הרב המורה יחשוב צו שמפני שהיה אברהם רגיל בנבואתו לראות מלאכים לא התפעל מראייתם ונדמו לו כאנשים כי היה כמו טוב אבל לוג שלא היה רגיל כ"כ נדמו לו כדמות מלאכים לפי שהתפעל מראייתם מאד. ואין דבריו נכונים אלל לפי שכלום פעמים רבות יקראם אנשים ופעמים מועטים יקראם מלאכים ויחשיב א"כ יחד טוב ורע והוא שגר. והרלב"ג כתב שהיו האנשים האלה נביאים כאלו תאמר שם ועבר שהיו בזמנו ופלא כאלו לאברהם אלא לבשר את שרה וסלקן לא יתוארו אלא אברהם בשם מלאכים כי לא היו שלוחים אליו כי הוא היה גדול מהם נבואה אמנם אלא לוג נקראו מלאכים לפי שהיו גדולים ממנו ואלו ארו"ל [מדבר רבה פרשה נ"ו] אברהם שהיה כמו יפה נדמו לו כדמות אנשים וגו' וכבר ביארתי הספקות המתחייבים לתאמרו שבו אנשים נביאים. ואחשוב אני נפ' המאמר הזה שלא אמרו ו"ל כמו טוב או רע על הכח המדמה כדברי הרב המורה וכ"ס שלא כוונו לדעת הרלב"ג אבל ראו לתת שם למה נראו המלאכים הרוחניים לאברהם כדמות אנשים כי הנה בראית השפע חל על שכלו היה ראוי שיכיר היותם מלאכי עליון וישיע עינים ומה לו להסבך חושית והם ראה אותם איך לא הכירם וחסב היותם אנשים לשום לפניהם לאכול ועל כן אול' שהיה מפני היות כחו של אברהם טוב ר"ל כח נדקדקו למולו הדרך הקב"ה להראותם לו כדמות אנשים כדי לנכדו ושיהיה קרואים על שלחנו ביום המולד ושיעזרוו שיצונו אליו ביום שמחת לבו במשחה אחר יעשה ביום מילת יוחק וכדי שתתבאר שרה מפיסה כי לא הניעו מדרגתם בנבואה כי אם לחשיית ומפני שכלו הולך שיהיו כדמות אנשים ולפי שזה כלו היה לנכדו אברהם וטיבתו אמרו שהיה כמו טוב אמנם כבודם הולך שיהיו כדמות אנשים לעשרת הנסיון שעשו מרשעת אנשי העיר כמו שיבאר לסיחיוקן ביד לוג ובנותיו ויוניאם מן העיר להילול ולכן בסעודת עמו קראם חמיד אנשים אמנם בעת זאת ההפכה קראם מלאכים כי אז נראו לו כפי רוע חלקו ומולו שהיו מלאכים משחיתים את המקום ויודו שאמרו לוג שהיה כמו רע נדמו לו כמלאכים כי מוכרה מלאכותם בענין הפיכת סדום שבו היה כמו של לוג ומולו רע. ואין לאומר שיאמר שהיה מראת אברהם חסרה כראותו מה שלא היה במציאות כי הנה אם היה כזה היה החזקות דמיונו היה חסרון בלי ספק לפי שא"ל שיחזקו דמיון לעשות כזה כהלים שכל שאלה מלכיוטו אבל בראותו הדברים האלה שיהיה הש"י לנגד עיניו לנסה מהסבות היה הדבר הזה באמת מעלה ובלמות גדול לא חסרון. ואחרי שכבר ביארתי הדרוש הזה מן הנולאים והתבטוחים במראת אברהם וטעם אבא לפרש פסוקי הפרשה על בוריים :

וישא יצני וירא וגו' עד ויאמרו אליו איש שרה אשתך. ספר הכתוב שאברהם טעם היות שראה אותם אנשים לנגד עיניו כבר הדינש בהם צד אלהות או מלאכות ובכלל שלא היו כבאר בני אדם וזה לפי שראה אותם כמלא עיניו רחוקים ממנו כדמות אנשים ומיד בפסע פתאום ראה אותם נגשים עליו ונעמדים אליו וכו' אמרו וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים. ואמרו וישא עיניו וירא מורה היותם רחוקים ממנו ושמד ראה אותם נגשים עליו כלומר אליו ולכן בא בנבואה הנה מלא וירא שם עיניו כאלו אמר וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים וירא אותם נגשים עליו שם בתי רחוקות ומזה ידע שלא באו שם כפי המנהג הסעבי והתורה בזה השאלה הבלשית. ובאשר הדינש אברהם שהיו אנשים גדולים ואשר כה בהם לא קראם ממקומם למר נשו נא אלי אבל הוא טעם כל חולאשו מהמילה רץ לקראתם מפני שהיה יושב במה ורק לקראתם במדבר והשתחוה לפניהם הפים הרבה וקראם אלוים לרעו שהיו שלוחי האלה ואמנם אמרו אם נא מלאכי חן בענין אל נא תעבור מעל עבדך היה לכל אחד וא' מהם כדברי הרמב"ן ואמנם למה דבר ביותו ליל א' מהם מה שלא עשה בבאר המאמרים שאמר כלם בלשון רבים הנה הוא לפי שה' מדבר עמהם כשלה ולכן הולך לדבר בלשון יחיד עס כל אחד מהם יין השלול לא תשול רק הפחות שאפשר וזה כשתחזק עס הרבים תשול מרבויים לא מכל א' מהם מה שאין כן ההיוב שייחב לכלם וזה ידוע בענין ומפני זה בענין החיוב דבר תמיד בלשון רבים ורחשו והשענו וסעדו. אבל בשלש דבר בלשון יחיד. אל נא תעבור לפי שאם אמר אל נא תעבורו יובן שלילת העעבר לכלם ר"ל שלא יעברו כלם וכבר תחקים שאלוה אם יסארו שנים או א' מהם לכן אמר בלשון יחיד לכל א' מהם אל נא תעבור כלומר שלא יעבור שום א' מהם. אמנם החיוב לא ידק אלא לכלם אחד שם כלם היה מדבר כי הכללות לא יקויים רק בקיום החלקים והשליל' ברבים השלול הכללות בלגד. ולפי דעת חו"ל שפרשו המאמר הזה דרך קדש הדני הוא תואר לשם הנכבד מפני שהוא קמץ ויהיה ענינו שאברהם לא הספיק דבקוחו מהש"י בל לא היה מתעשים אשר היה עושה כי היה יז' לא יוכל דבקוחו והשפעתו אלא מכל המעקלים והוא אשר דברתי למעלה ממעלה דנקות אברהם בש"י אמר המילה עד כשהיו מחסוק בעינים הנשמיים לא היה מפריד דבקוחו ובאלו היה מתפלל לאלוהי שלא יעבור מעליו והתורה עס מה שפרשתי בזה השאלה הד'. והתבונן אמרו אל נא תעבור מעל עבדך כי אין מלת נא במקום לבין תחינה אלא הוא לבין שמה וענינו שבעבור שהיה זה בנבך בתחלת היום כמ"ס

כחוס היום והם יראו ללכת לדרכם כי אין ראוי שיטעו בנבך סמוך לתחלת הליכתם על נא אמר אל נא תעבור ר"ל עתה עס היותו בנבך אל תעבור מעל עבדך אבל יוקד נא מעט מים כי עדין בנך וכליתם מעט ולא תאשרנו לרחיפה רבה ולכן אמר מעט במים לא להיחזק בלי בהם כי אם בהיותם בלתי צריכים מאד לרחיפה כפי שעת ומעט הדרך שאליו. ואמר והשענו תחת השן אם להחמם כי היה זה בנבך השכם ועדין קור הלילה נוכד. או שמפני היות כל בני ביתו של אברהם חולים מהמילה היו מסירים כל האכל ולכן אין ראוי להכניס אורחים שמה מזוהר שלא יתעכבו בנאות בנית אלא שבדרך ערלי והעעבר ישיענו תחת השן ויאכלו מעט וילכו לדרכם וזהו ואקראם פת לחם וסעדו לבנם להניד שלא יעשה משחה כראוי לעשות בעת האוכל לאנשים נכבדים כמורה אבל יתן לפנייהם פת לחם לבד לסעד לבנם לדרך כמנהג השוליים שבתחלת היום כדי לחזק הכח לנודק ההליכה ויאלו מעט בנבך ולכן תקרא אילה בנבך סעודה הלב לפי שאיהם לתענוט הנוק רק לחזק הכח לשום לדרך פעמיו וכמו שתמא בנבול הפלגם שמתה שאמר לו חמיו סעד לנך פת לחם והיה בנבך כמו סעודה הספיר שם. ואמר אחר תעבורו להניד שלא יתעכבו בזה זמן רב אבל יאכלו במהירות מעט ומיד יעברו וילכו לדרכם. וזהו פ' הספוק בזה באמת. ואם יהיה נא לבין בקשה יחשיב שבאמרו אל נא תעבור היה מבקש שלא יעברו מעליו כלל ואין יאמר אחר כך אחר תעבורו מזוהר שהיה מותר מלת נא כיון שכבר אמר אם נא מלאכי חן בענין אלל שהענין הוא כמו שאמרתי שבעבור שלא היה עדין עז האוכל חלה פניהם שבתה עתה זמן עס היותו ראוי להליכה ולא לאכילה לא יעברו מעליו כי על כן עברתם שם עמו ויאכלו דבר מה לבדו והתורה בזה השאלה ה'. ואמרו כי על כן עברתם על עבדכם אפסר שחזר למ"ס אם נא מלאכי חן בענין כלומר כי על כן עברתם על עבדכם לפי שמהאחי חן בענין ואמר שהוא כן ביקרתי בעיניכם לעבור עלי לנקרתי אל נא תעבור. והיותו נכון בטיי הוא שכל לתת מעט למ"ס אחר תעבורו כלומר והנה אמרתי לכם אחר תעבורו ולא שתבנו פה לא בדרך הכולי שמתה עם האורח שיק מיד לרבו אחר האוכל אלא לפי שאי ידוע כי על כן עברתם על עבדכם להלך לדרככם ולא לסבת פה. ויהיה כי על כן מורה על הסבה ולא נאסרך לדחקי המפרשים והתורה בזה השאלה ה'. והנה המלאכים השניונו כי תעשה כאשר דברתי וכתב הרשב"ע בפס' ד' לוג והוא פירש נכון וזהו והרמב"ן פ' ששענו תחת השן ולא יבואו בזהל כפי שלא יתעכבו. ואפשר עוד לפרש כן תעשה כאשר דברתי שאמרו דרך לחזק וזהו הכח בזה ששענו כדברך כי ידענו גבורתך ותכריחנו עליו וכו"פ כן תעשה אחרי שאלה הדבר מפך ודברך לא יבוא ריק. וכ"פ כאשר אינה לדמיון אלא לסבת המעשה כמו ומלזם את ערלת לבכם כאשר דיבר אותו אלהים ורבים ככה. ולפי שראה אברהם בנאשים ההם מהגדול והמעלה והענין האלטי מהר הוא בענינו אל האכל אל שרה וטעם אותה לוג לחם מספיק לנמה אנשים כי הנה עס היותה זקנה רגש הדיוק שהיא בדיה תעשה זה אם מפני כבוד האוכלים וגדולתם ואם כדי שיהיה ישיה יתד עמוד ונקי ונעשה במהירות ולכן לזה אותה תעשה עונות מלות ואם חמך וכן עשה לוג ג"כ מפני המהירות ואשר לדע כי השלם האים הוא איפה אחת והתרגום ויכח שתרנס עשרית האיהם זה מן עשרה בתלת כאין כי היה מהנהם בענין הקמת האיהם שלם כאיה ואין ספק שהיה קמח רב לשלשה אנשים אבל לזה הדיוק כן כדי להוסיף ממנו הסות שהם המונחר והנקי מהקמה כדי שיהיה מאכלם יותר נכבד ועדן וכן השתל לרוך בענינו אל הבקר ולקחת ממש בידיו כן בנך רך וטוב לא שיחשוב שיהיו אותו כלל אלא מפני כבודם שיניאו לפניהם תבשילים הרבה אלי אש ובשל מבוסל יאכלו מה שיאכלו כי כן ראוי לפני מלכים ואנשים גדולים כמות מהמון יותר רב ממה שיאכלו ואינו רחוק אלל שלקח ג' בני בנך כדי לאכילם ג' לבנות בחרל כדבריהם וזה להיבוע מאכל מכל מצד וכדי שלא להשלל קיאה בספידה יושב לטין אחד לפני כל אחד מהם כי לא היה ידוע אברהם שרנס ערלת וזה הפירוש הגדול עס תעשה מהמון הניא לפניהם המאכל ויכן קודם דחמזהוהחלב לפי שהדברים המבורכים ראוי שיאכל אדם בתחלה להנחת הדבריות והא"ל נתן לפניכם הכסר והנמר סיה משדת ומניא המעצמים ומסלק הקערות מעל השון ואברהם היה עומד תחת השן. בעת שהיו אוכלים כמו שפוסים הדרים על רגליהם בזמן שמתל אוכל על שלחנו ולפי שהם קבלו את כל הכבוד הזה והניחו את אברהם שיעבור לפניהם ויזין מדברים אליו כדבר האדון אל עבדו היה נס זה מהעער על אברהם על מעלתו וקדושתו כנה תבאר מזה שחבר אברהם את כל ההדרה הזאת לאנשים האלה מפני שהרעם בהם שני אנשים גדולים בלויי סל משרתיו עיני רגשו והתורה בזה השאלה ה' :

(פ) ויאמרו אלהים איש שרה אשתך וגומר עד ויקומו מהם האנשים. ספר הכתוב שאלו המלאכים לאברהם איש שרה אשת כי לפי שלא ידע שם לעמוד על סעודתם הראו עולם כמתפקים שמה היה לומר או חולי שיוכלו הם לתקנו ואברהם שהיכם היה בזהל ר"ל הנה הוא מסתתרת בזהל כי אין לה כן ללכת ולבא שמה בדרך הנסירות היונאות מבתיים לחזק ועל זה הביט הגדול שבהם טוב אסוב אלך בעת חיה והנה כן לשרה אשתך ר"ל אחרי שלא רצית שאראה ואבאר את שרה אשתך הני טוין בבורתה אלך במקומה והיא ששיי אשיי חייך בעת חיה ר"ל בעת שתהיה יולדת כי מלת חיה תאמר על היולדת וכמו שאמרו המילדות אף פרעה [שמות א' י"ט] כי לא נגשים המלירות העבריות כי היות הנה בשרם תבא אליהם המילת וילדו כלומר שיהיו נכבשים יולדת בנקלה עד שמפני זה קראו חו"ל חיה אמרו במשבת ויחל פרק י"ט הכאורים (דף ע"ג) והיה חשול את הסדול. אמנם הר"ן כתב שבעבר שאלו היו אברהם ואלו בניו חולים מהמילה אמר בעת חיה ר"ל שאו יהיו כלם חיים ובריאים ואינו נכון כי נס אלשה אחר לשונות בעת חיה ולא היו לה חולים בנית. והנה לא מלאנו בכתוב שיסוב המלאך לאברהם כמו שיעדו. אולי נכלל בזה ספק את שרה כאשר כתב: כהנא במעשים כי אז טב חסדו ואמחו ויכן לה כח לידה. וכו"ר דרשו הפסוק על הסעודה ששה אברהם

אברהם בלחם יחזק שאל שבו המלאכים בדמות האנשים ומדמנו בסעודת אברהם עם היות שאל נזכר בפסוק דבר לא מאותה סעודה ולא מתשובת המלאך בה ועל זה דרשו כן העשה כאשר דברת כאשר דברת לעשות עתה והביאם לדרוש כן ממ"ש כן תעשה ולא אמר כן עשה ספק דרשו בפסיקתא חג הסוכות תעשה אם עשית כן עשיו יחי רצון שתעשה כן לשנה האחרת וכמו שכתב הר"ן. וזכר הכתוב ושרה שומעת דברי המלאך כי היא היתה אל פתח האהל והוא אחריו ר"ל ופתח האהל היה אחר המלאך. הנה התבאר מזה שהנשיה הוזהר להיות כדי שתתבשר שרה מפי המלאך כמו שנתבאר אברהם על זה מפי הקב"ה ושהיה דעת המלאך לבשרה בפניה אבל מאשר ראה שהיא נסתרה ושהויה אברהם שהיא באהל כהיה סמוך אליהם כמ"ס והוא אחריו ובין שאל היה רוצה אברהם שיהיה ידבר עם אשתו ולכן הולך להתבשרה לאברהם עם היותה מכוונת אליה והותרו בזה השאלה הכ' והגם הקדים הכתוב לסודיע שהיו אברהם ושרה וקנים באים בימים בדרך הקדמה ידיעה לדברי שרה ואחריה שהיו עתה וקנים באים בימים ואמר לו לפי ששם קנים יאמר על התחלת הישיבות והיוקן וכאשר יתחבר אליו באים בימים מורה שכבר נכנסו הרבה בניו הוקנה אל שבע שנים לא יאמר כי עם על הישיבות המוסל ששם כ"ג שבטים מהימים שכבר יקולו בחייהם ולכן אמר כאן שהיו אברהם ושרה וקנים ובאים בימים ושםפי זה חלל להיות לשרה אורח כנשים שהוא דם הנדות והיא חשבה שאם היה רוצה הקב"ה לתת לה ולד לא היה נפסק דם נדותה כי ממנו יתולד העובר ולכן נחקה מדברי המלאך לא בפניה נחוק מפורסם כי אם היה כן לא היתה יכולה להכניחו אבל נחקה בקרבה באמרה במהשתבה לעמך אחרי ב'ימי היתה לי עדנה. וכחצ הראב"ע כי הוא כמו תהיה לי עדנה אבל הוקשה לי מלת היתה שהוא לשון עבר וגם יקשה איך קראה לדם הנדות עדנה כי הוא באמת נזר וגויו גדול לשם לא עדן. ועדנה אינו משלון זמן. וגם אמרו ואדוני זקן איך לו ענין עם הוזהר ודם הנדות כי מובאר הוא שלא היתה ההולדה נמנעת כיון שארבעים או המשים שנה אח"כ הוליד בניו מקטורה ומכני זה כלו נראה לי שהיתה הוא לשון עבר כפשוטו ובעדנה אמרה על הזוג הנקרא כן מפני שיתענגו בו הזכר והנקבה ולכן אמרה שרה בהמיהה וכי אחרי בלויה היתה לי עדנה כיוון באמתלה כי כבר חדלתי להיות אלמם מפאת זקנתי בראשית (י"ב) וגם אדוני אברהם הוא זקן ואולי שלא יחבצו לנשת אל אשה ואם אין כאן זיווג איך תהיה כאן הולדה זה בלתי אפשר. ואין ספק שהיא לא חשבה שהיו אלה מלאכי עליון או שאמרו זה באמתלות ה' אבל חשבה שאמרו ענין בדרך צרכה לאברהם להיותם אובלים על שאלו ולכן נחקה מדבריהם כי לא האמינו להם. והבי' המלאך הדבור לאברהם אמר לו מיד ששרה צעקה והיא היתה נחקה מבשרתו והוא אמר ויאמר ה' אל אברהם למה זה נחקה שרה היה מאמר המלאך ונקרא כן בשם שולחן. והענין שהאשמים על הנחוק ההוא. והבי' לא האשים הש"י לאברהם כנחקה על היסוד הזה והאשים לשר' מפני שאברהם כמו שפירשתי שמה נחקה מהדבר בלבו ר"ל מהיותו בדרך עצה אל האמין שהיה בדרך נס וזהו בקש שם מיד על ידעמאל ולכן לא האשימו עליו יתגבר גם כי הוא הית' הפעם הראשונה מהנחוק והש"י מעביר ראשון דמיון ואין ספק שהיה אברהם אם זה שנתאר לו לשרה להודיע ענין מזוז המלי' ולחיו הכלית נעשוה בה שהוא כדי שיליד את יצחק בקדוש ובעתה וכן הודיע שני שמו ובני שמה שכל זה היה ממני לידת יחזק ולכן עתה כאשר שרה שמע' דברי המלאך לא היה ראוי לה שנתקן כי כבר שמע' זה מנביאת אברהם ואם הית' זאת הפעם הראשונה ששמעה זה לא היה ראוי לתפסה כמו שלא הפס את אברהם אך בעבור שכבר שמעה זה בדבר השם פסם אחרת מפי אברהם היתה אשמתה גדולה שגרא' שלא התמיהה לראשונה ולא לשניה הוזהר. ובין מדברי המלאך היו מסכימים עם דברי השם לאברהם היה לה לכתוב כי דבר ה' הוא כ"ג שאברהם והוא נ"ב כבר ראו באנשים שהם גדולה וזל אלהות ולכן עשו להם כל מה שעשו ולמה אם כן חשב' שהיו דוריהם ברכת הדין והוא הדבר אשר דברו ה'. ולכן הוכיחם למה זה נחקה שרה לאמר האף אמנם אל ואני זקנתי. ואין יצחק בקדוש' לאמר כמו שפירש' לאמר לאחרים אבל פירשו ומוזנו האמתי בכל מקום לאמר באמרו כאלו אמר למה זה נחקה שרה בקרבה ומחשבת' באמרה האף אמנם אל ואני זקנתי וחלל להיות לי אורח כנשים והזיווג שכלו ככלל בשם אורח. ואמר' האף אמנם ששם שהי מלות כמוכות זו לזו להיות על השנות היסוד היה אליה. והנה לא אמר ואדני זקן כמו שהיא אמרה להורות שכל ההמנושות שה' בדבר הזה מזל' היה לא מזל אברהם כי הוא מזל עמנו אפסרי היה שיליד מאש' אחרת. ואין ספק שהעשה בזה שרה עם כל חסידות' וגבוהתה מפני שלסוף סוף דעתן של נשים קלה ולכן הוכיח' ית' כי להיותה נכשר' באהל אמר המלאך במשך ששם שולחו לאברהם למה זה נחקה ואני זקנתי היפלא מה' דבר ומלת היפלא אפשר לפרשה משלון בעלם וכדור והעדר ידיעה או משלון פלא וגם. ואם יפורם משלון הבלט ואמר היפלא ויעלם מה' דבר ממה שכתב' שרה ר"ל שחלל להיות לה אורח כנשים ושלא היתה' לה עדנה באמת לא נעלם ממנו דבר מכל סעודתה ועכ"ל הבשור' תתקיים כי עכ"ל למועד אשוב אליך והנה כן. ואם יפורם היפלא משלון פלא וגם יאמר הים דבר ממה מה' שלא יוכל לעשותו כראשו לא באמת ולכן אע"פ שחלל להיות לשרה אורח כנשים עוד תתעבר ותלד למועד שאמרתי ואע"פ שעשה ממנו מהדורו אליה הפני וקתה עוד תנוון בסיבה. לא הרחיק הפי' הזה מפני מ"ס מה' כמו שכתב הראב"ע שהיה לו לומר היפלא אל ה' כי הנה המ"ס הזה ענינו כאלו אמר היפלא מזל' ה' דבר הלא כל הדברים אפשריים בחקו ואין ספק בלא כי אם צורך האנשים הרואים אותו שטושה בזולת המנהג הטבעי. ואין ספק אברהם הוכיח את שרה על זה עם היות שלא ספרהה חתורה. להיווה דבר ידוע ומובאר מעמנו אבל ספר הכתוב שכחשה ברה לאמר לא חקתי כי יראה ומאמר כי יראה הוא בפור החורה בעבור כי יראה שרה מאברהם כחשה ואמרה לא נחקה והיא השיבה לא כי נחקה לא היה כן אבל נחקה ותיחה מלת כי

הראשונה משמוש דהא ומלת כי השני משלון אלה. ובא הספור הזה לסגור עטפותה של שרה שלא היתה' פניה לחזק עטפתה בפני אברהם שחלל להיות לה אורח כנשים ושנמנע' מהדורו אליה כי חרפ' הוא לה לאמרו אבל כחשה ואמרה לא נחקתי בעבור שיראה ונכלמה מהנדר לפני אברהם מה שהביא אותה לחזק ובכ"ל ראו' שהמחברים שמוטותיו מוחלים לו. והנביא ישיבוה הים מוכיח אנשי דורו שלא היו מכחישים מעשים הרעים כמ"ס ישיב' (ג' ט') ותחלתם כדודם בנידו לא כדור. הנה התבאר הכנה למה נחקה שרה ולמה נתפשה עליו ולא נתפס אברהם כאשר נחק ולמה זה נאמרה תפשה לאברהם והותרה השאלה הט'.

(ט) ויקראו משם

לפרש שכאשר קמו האנשים משלחם הבקיו על פני מדום ר"ל שחזו עיניהם צו ודברו ביניהם כדת מה לעשות כפי שליחותם ואברהם לא ידע שהיה מערית אליהם ומונע אותם מלדבר לפניו כי היה מוחלך בתומו לדיק ולא אמר הקב"ה למלאכים הסם המכסה את מאברהם וגומר כאומר אין ראוי להדלו מלדבר בענין מדום בפני אברהם כי ראוי הוא שידע כדור מפני הסבות שזכור ואלו בפני אברהם אמר למלאכים הסם זעקת מדום ועמורה כי רבה. אדרה נא ואראה כמו שיתבאר. ואם אמר' היה הדבר כעקב הבאה אלי הנה אז אתם המלאכים עשו כלה ר"ל עשו אתם כלים והספר ה' לבי כסודם ועמורה אשר שולחתם שמה. ואם לא כלומר שאין הדבר באמת כמו העקב אתי אדרה מה אעשה להם להענישם כפי רשעתם אבל לא יהיה כלליה מוחלת ויהיה לפי זה הסירות מלת עשו לזו לדיקם לזכות שיעשו כלה עם היות שהנקוד יגדלו שיהיה ראוי להיות כהעף פח"ה וכפי זה כאשר היה השם זה למלאכים פני משם והלכו למדום לעשות שליחותם לאברהם עורנו עומד לפני ה' שומע דבריו שאמר למלאכים עם היות שאל היה הסם מדבר עמו אלא עם המלאכים גם אברהם לדבר בזה שלא הרבה שאלו האף חכמה זכו קצור הפסוקים האלו כפי הדרך הא' מהפסוקים. והותר נא הוא שהמלאכים אחרי שעשו השליחות הראשון לכשר את שרה קמו משם ר"ל השנים כי האחד המבשר אינו לפי שחלף הלק לו כעקב השליחות בדברי רש"י ולכן נאמר וינאו בני המלאכים סדומה וסם אשר הבקיו עליה לרעה כי היו טמאים ונחשים איך יעשו מלות נוראם ואברהם לא היה יודע מזה דבר ולא שאלם אלה ילכו ואנה פניהם מועדות אבל היה הולך עמם לשלחם וללוותם בדרך ובראות הסם שאברהם צרוב ענותנותו לא שאל מהם דבר ראה ית' להודיע אליו והוא אמר המכסה אתי מאברהם כי אמר כי אל לבו או לפמלתו בלוי. והנה לא אמר כהצוב וילך עמם אברהם אלא הולך בלשון הווה לפי שהכתוב הוזהר הוא קצור עם מה שאחריו ושעורו ואברהם בהיותו הולך עמם לשלחם וה' אמר המכסה אתי מאברהם ר"ל שלא המתין שיחזור אברהם לביתו ושם ידבר עמו בזה אבל בהיותו הולך עמם בדרך צאתהו הנבואה והים זה מפני שהמלאכים כבר הבקיו לרעה על פני מדום ולכן קודם שיפחיתו דבר הגיעה הנבואה לאברהם עליו כדי שיהיה לו זמן להתפלל בצאתו יום. והיה מאמרו ית' שומע שלם כבוד היה ראוי ללית זה הסוד לאברהם ראשונה להיותו אהובו ומוזק האהוב הנאמן שגלה סודו לאהובו. וגם שכתב המדני ב"ח מספר המדות ולכן אמר' דבר על אחתותם בדעות אהבו אשר יחדו נמתין סוד ואינו בדעות מתרשע על אהוביו ואמר תעבדו כה מתי ס' וזה אכזבו וספדו לי. אבל כבר יקשה על זה מאמר האף שמה (משלי י"א) הולך רכיל מלה סוד. ואמר מלה סוד הולך רכיל שמוזה שמה שמה המלה סודו לאדם אחר הוא רכיל ואם חכמים אלא שהאמת בזה הוא גדול לאדם שגלה לאהובו סודותיו וענינו ופלא יעלים ממנו דבר מהם כי האהבה סותרת להשלימות אבל שלא יגלה לו הסודות של אחרים אם הופקדו אליו כי בזה יהיה רכיל ומגלה סוד של אחרים ופסוק מלא הוא (משלי כ"ח) וסוד אחר אל תגל. ולו"א יתגבר המכסה אתי מאברהם אשר אתי עושה והתבונן מלת אתי בני פסמים בפסוק הזה שנינו המכסה אתי מאברהם שהוא אהובי מזה שאני עושה לא שאגלה לו סוד אחר אלא מה שאני עושה אין ראוי לכסות ממנו וזה היה הענין הראשונה. וזה ויהי אמרו ואברהם היה יסיה ור"ל ועוד שסוד אברהם עתיד להיות לזיו גדול ועליו ועברו בו כל גויי הארץ כי יהיה זרעו מבורך ועתה בראותו ענין מדום ועמורה הוא לא כן יחסוב ולכן לא כן ידמה כי יסחד פן יהיה זרעו כן שאגלה אותה כרע כאשי מדום ויחשוב שכן הוא דרתי להיות מציא לגוים ולאברהם כמאמר לזיו תם ורע הוא מכלה. הנה מפני זה ראוי להודיע לאברהם זמן הענין כדי שידע שלא היה ענין מדום כ"ל לספה חזקה לפי שכלו כן יחדו נאלצו כי אם היו בסדום עשרה נדיקים הייתי נושא לכל המקום בעבורם וזו היא טעמה בזה. והענין השלישי: כי ידעתיו ומלת ידעתיו ענינו דבקות השגחה שהוא אשר יכונה בשם ידיעה כמו ואחם אמרת ידעתך בשם (שמות י"ג) רק אתהם ידעתיו מכל משמותו על האדמה כי יודע ה' דרך נדיקים. יאמר הנה אודיעו דבקות ההשגחה ששמתי על אברהם לא היה בעבור ענינו לבד אלא כדי שיהיה התחלה נכבדה אל האומה אשר תא מחלצו וזה כי ידעתיו אשר יזיה רוצה לומר כי ידעתיו איתו ודבקתי בו בהגחתי כדי שיהיה את בניו ואת ביתו ויבדד אותם באופן שיממרו דרך ה' לשיעשו נדקה ומשפט ועתה בראותו ענין מדום אין ספק שיחזירם מאד נעשות נדקה ומשפט כדי שלא יבא עליהם מה שזל על מדום בעבור שלא היה ביניהם נדקה ומשפט ומפני שלשם הסבות האלה גלה הקב"ה סודו לאברהם באמרו זעקת מדום ועמורה וגומר והנה לזה הודיע הקב"ה גזרת המבול לפי שהוא היה בחוכם של אנשי דורו ונכלל עמם וכדי להצילו מאותה כליה הודיע אליו כמ"ס קן כל בשר כז לפני. עשה לך חיות וגומר אבל אברהם לא היה מכלל אנשי מדום ולא מהמוסם ולכן לא היה ראוי שידוע אליו גזרת מדום אם לא מפני הסבות האלה שזכרתי ומפני זה נאמר בו המכסה אתי מאברהם בלא נאמר כזה לזה בענין המבול והותרה בזה השאלה ה'.

וַיֹּאמֶר ה' זַעֲקֵת סָדוֹם וְעִמּוֹרָה וְגו' ויפנו משם האנשים. למדנו הרב המורה
בפנת ידיו' האלהים כפי המור' האלהים ה' בשר'. הא' שהמדת
האלהים לא יתבר' עם הדיעות הרבות והמחלפות כי המה מתאחדות ב'ו' לפי
שידיעתו הוא הוא עצמו והוא ה' מכל נד. והבשר הבני שידיעתו ית' מקפת
בפרטים במה שהם פרטים וכמו שירא' מספורי האבות ואמר הנביא (ירמ' ל"ב י"ט)
אשר עיני פקוחות על כל דרכי בני אדם לתת להם דרכיו ובשרי מעלליו. והנ'
שהוא יתברך יודע הדברים העתידים קודם היותם לפי שידיעתו אינה נקנית
מהמחלפות אבל המחלפות נקנה מידיעתו וכמו שירא' המישידי' שבאו בחוריה
וצנזריות מהנדה העתידות לבנים רבות. והבשר הד' שהמדת האלהים לא ישתנה
בשגותו הדברים המתחדשים וביציאתם מן הכה אל הפועל כי אם היה משתנה היה
מתפעל ובעל חומר והמורה אמרה ה' ה' לא שנית. והבשר הד' שידיעתו מקפת
בחלקי האפשר וידע איזה מהם יא' לפועל ובהנה טעם האפשרי ולא שיכירה
הנושבה ומה שאמר הכל ר' וקצא' (פירק' אבות פרק ג') הכל נאפי והרבות
נחוגה. ובעבור שהפלוסופי' בחשו קצת מהבשרים האלה והחשו שהדברים הפרטיים
לא יובנו כי אם בכלים נשמים שהם הדוש והדמיון והשידיעה התלה בנפלא ושאם
ידע ית' אחד מחלקי האפשר יהיה מהוייב הגעולות לכן הוכיח' הרב המור' תוכחה
מגולה בפ"ג ח"ג באמרו בסבת מה שנכסלו בזה הוא יחסם ידיעתו ית' לידיעתו
והבשר שמה שומע אל ידיעתו ימנע בידיעתו ית' ושהיה זה להם טעות מובאר
לפי שהם עצמו ביארו שידיעתו ית' הוא עצמו ושחין דביו צו ושכלנו יקאר מלהשיג
אמתה עצמו וכן אמתה ידיעתו כיון שהיה דבר חוץ מעצמו ואם אין ערך ולא יחס
בין ידיעתו לידיעתו כמו שאנו בין עצמותנו לעצמותנו אך נעם הקס מידיעתו
לידיעתו וכאמר הנביא (שעי' ביון ג"ה ח') כי לא מהשכחתי מהשכחתי וגומר
ולכן כמו שלא נגיע אמתה עצמותו ומציאותו ועכ"ל נגיע מציאותו שלם בתכלית
השלמות. כן עם היותו בזה יודעים אמתה ידיעתו נדע שהוא יתברך יודע כל
הדברים ולא יוכל דבר לא כללי ולא פרטי לפי שהכללות אחת זכירה הוא הכרון
גדול והכרה הכלים הנשמיים בזה' להשגתו הוא מפני הכרון המשיג להיותו הנמרי
וכמו שהאריך הרב בזה דביו שלום ואמת האמנם הפסוקים האלו שבאו בענין
סדום ועמורה ארדה נא וארצה וגומר יראה שהם כוהרים שהבשרים האלהיים האלה
בי הם יורו שיש הדוש ידיעה זו ית' ולא ידע הדברים העתידים קודם היותם וזה
לא הוויים מבלי דרישה והקדמה. ולכן בקטו המפרשים דרכים בזה הכתוב
כי היה רש"י נמשך לדעת האקלים כזה ארדה נא לכוף מעשיהם הם הם עומדים
במרדס כלם אעשה להם ואם לא יעמדו במרדס אעשה מה אעשה להם והענינים
ביסורין אצל לא אכלה אחם וכו'. הנה תלה הרב ענינים בתשבות ובמפני היות בחירת
האלים הפסית אמר ארדה נא וארצה כפי השרש הד' שזכרתי. אצל הראב"ע
והרלב"ג כשהוכרחו לקבל פסוקי המורה ויולד אחר לחסום טעמות הפלוסופים חשבו
להעמיד על זה חזון ונכסלו בשיעורו שהאל יתברך ידע הפרטים לא במה שהם פרטים
אצל במה שהם חלקי כללים והכללים מהלך שהם שלימות קצתם בקצתם מתאחדים
כפי הסדר הכולל זו יתברך ולכן כתב הראב"ע ארדה נא וארצה אם עשו כלם
הרשע והאם כי האמת ידע כל חלק ע"ד כל ולא ע"ד חלק. ולפי שכתבה כלמה
פניו לצאר דעתי עצמו עוד ובא רעהו וחקרו והרלב"ג שביאר לכל אדם במ"ג
מומלחמותיו ובפרשנו לתורה בזה המקום שמה שידע ית' מפעלות בני אדם הוא
המסודר להם מהגרמים השממיים ומהלך שהם דברים מסודרים מוגבלים ידעם ואולם
מה שהוא אפשרי ובחירות האדם או מקרי' לא תתכן בו הידיעה האלהית וכזה
שזה הדעת הוא מהוייב מזה המורה ומזה הענין והתבאר בו מאלד ופסוק פיו ולבנו
כנגד הרב המורה במה שחשב וזאת זה אצל רבי הסדאי הביט עליו דברים נכוחים
וביאר שהדעת בזה הוא כפירה מנהלית כפי המורה וכפי העיון לא יא' מרוב
הספקות אצל יפלו בספקות יותר חזקות מהם יעיון שם. האמנם גם הוא חשב
לרפאת המחלה וזאת עם מה שכתב אבנמ"ד בספרו באלהים שהיו הדברים
אפשריים מזה עצמם ומהוייבים בבחינת סבותיהם ובהל' ית' ידע הדברים מזה
חזון הסבות לא מזה האפשריים בעצמם. ונשתלתי מראות הרב החסיד היה בורה
בהסרך בלש כפירת המפרשים ונפול בה באתרוגה. לפי שהדבר המחוייב בבחינת
במותיו ומהו האפשרות שיאמר לו והלא באמת הוא מוכרח ומהוייב. האם נאמר
שכללות הסבות יקרא בחירה ואפשרות ומהו חיצו הסבות שבהם הד' חסדלי אלא
הסדור הכולל השממי כדברי הראב"ע והרלב"ג כי בין הא' ובין לא' יאמר האדם
בלי בחירי' או יחלק מאפשרותו ידיעה אלהית. ומי יתן ידיעתו איך יפירש על
זה ארדה נא וארצה כי אם כבר ידע האם מה שיחייבו המערכות השממיות על
סדום מה הדבר אשר ירד לראות ומה יוכל להתחדש בהם וזאת שהיה נזר מלמעלה.
וטוד כי אם יתברך הדברים מזה המערכה מה טעם למעשת זעקת סדום
ועמורה כי הנה המערכה לא תתכן בין אדם לרשע ובין עובד אלהים לאשר לא
עבד. ולדברי החכמים האלה כלם מה יהיה ענין אולי יאמרו שם חמשים או ארבעים
או שאר המספרים כי הנה בחיות הנזרה אמת לא יגלו בעבור הדיוקים אלא שכל
דבריהם בזה הכל המה מעשה תעושים. והאמת הנזר הוא מה שכתב הרב המורה
בהספקות ההם כלם יתחייבו בהעריכו ידיעתו לידיעתו יתברך שאין להם שתוף
ולא הדמות כלל אלא בשם ולכן ראוי שגאמין באמת ובחמשים השרש החמשי אשר
הניח הרב בפנת ידיו' אלהים כמו שזכרתי אצל מה נעשה והנה מאמרו ראוי
דברים לרב המורה אשר אמרו בללו נחיש בפנה הזאת והם בפ"ח ח"א בשתוף ירד
ועלה שיראה בהם וזאת הכונה שיש בהם נטיה לדעת הראב"ע והרלב"ג כי
הוא כתב שמה וכן נשתרש מזה באומה או באיקלים כפי רצונו הקדוש אשר יקדמו
פרי הנבואה קודם ירידת המכה היא לאסר שפקד מעט מעשיהם ואחר כך
הוריד בהם העונם ויבנה הענין הזה בידיעתו ירד ה' לראות את העיר ואת המגדל
ארדה נא וארצה והענין כלו בא העונם לאנשי השכל עד כאן. ופירשו מפרשי

ספרו שירידת המכה שחייבה הראון הקדוש והוא הטעם המוטבע שהוא קדמון כמו
שכתב בספריו דור המבול והפלה והפס' סדום שאותן המכות היו טבעיות כפי
המערכת השממיים לבא בזמנים מוגבלים שהם פרי הנבואה יבנו אותה ירידת המכה
בידיעת האל ויקראוהו פקידת המעשים ואיזה אלא ירידת המכה הטבעית ושבלי
זה נאמר ארדה נא וארצה אבל אני בענין בפרק שהוא אמרתי אל החברים המקשיבים
לקולי שהפירוש שהוא שפירשו על דברי הרב הוא שגר דביו כי ימשך ממנו הכהנה
כל מה שביאר בידיעה אלהית בפ"ט ובפ"כ ובפ"ל מח"ל כמו שזכרתי. ומקום
טעות המפרשים ההמה היה שהם חשבו שטעם הרב ה' שתופים והשאלות בירד
ועלה ואין הדבר כן כי הרב לא עשה בהם כי אם שלש שאלות האחד מהמקום
הנשמי כי כשיעקב האדם ממוקם שכל אל מקום נבוא יקרא עולה וכשיעקב למקום
שכל יקרא ירד. והב' בדרך השאל' לגדול ולטוה. והג' בענין העיון. כי כשיעין
בדרוש אלהי עיון יקרא עולה וכשיעין בדרוש פחות יקרא ירד. וקדושה מזה
השתוף ועליו אמר וזכר ידעת רוב השתמחות' מענין בקדש ולא מורידין ומאומה
השאלה עצמה ג"כ עשה ענין הנבואה והשכינה. וממנה ג"כ עשה ירידת המכה
באומה או באיקלים בעבור שיקדם אליה שיקדו השם מעשיהם ויענישם כפי רשעתם
ואין דעת הרב שיוכנס זה בידיעה בבחינת ירידת המכה כמו שחשבו האנשים המפרשים
האלה אלא בבחינת פקידת המעשים שהפקידה ההיא שזכר האל ית' בבחינתו בענין
בני אדם לפי שפלות' הכונה בידיעה ובה דרך ביאר הרב ארדה נא וארצה
היורדים המורה לראיה ואם היתה היורדים מיוחסת לירידת המכה לא יאמר וארצה
אלא ארדה נא ואעשה כלם. אצל אמתה הענין הוא שנאמרה היורד' על פקידת
המעשים האלהיים לפניו ית'. ואמנם אמרו כי רצונו הקדוש הוא להוריד שחזות
הידיעה אינו שנוי בחקו ית' כי האלת הדיוק והפסית הרשעים הכל הוא כפי רצונו
אבל אינו רצון מתחדש ולא משתנה אלא רצון קדוש בעצמו. הנה התבאר שאין
בדברי הרב דבר נפחל וטקש בדרוש הזה ובדבריו מסכימים מכאן ומכאן. ובאשר
עיינו בספרי הקדש ראיתי הלא ייחס לבין ירד' אליו ית' כי אם לא' מד' כוונתו.
האחד כשיירד האור הנבואה במקום מיוחד אמר אשר ירד עליו ה' בלש. ירד ה'
לפניו כל העם. ירד ה' בענין. לוא קרעת שמים ירדה ודומים. והב' תיוחס
היורדים אליו ית' מפני הדבק השגחתו בארץ בלתי מוכנת אליה ומום הבין אנשי
ארד עמך מארים וארד להללו מיד מארים. ולא אמר כזה בארץ להוריד לסיחה
ארד קדושה. ה' להשקות שביעתו בגניו כי כפי שפלות האדם ה' ירדה לדור
האלה לדבקות נבואתו וכמוהו וירדתי וצדתי אחר שם וירד אל הערבים. והב'
להפקד על המעשים ולהענישם ההשגות וכאמר המסורר מה אדם והדעבו
ומזה הבין ירד ה' לראות את העיר ואת המגדל. הנה נראה ונבנה שם שפחת.
ארדה נא וארצה. ויש שמים וירד. הטעם שמוך ותרד. כן ירד ה' נבואתו לנבא
על הר ציון. הנה ה' יאלד ממקומו. וירד ודרך על במתי ארץ. וגמורו הסרים.
ואין בכל כתבי הקדש לבין ירדה מיוחסת אליו ית' כי אם בפסוקים האלה אשר זכרתי
לך פה. וכשתצונו חננאל מאל' מד' הכוונות אשר זכרתי ר"ל מהנלות השכינה או
הדבק השגחתו בארץ בלתי קדושה. או שרות הנבואה על הנביא או פקידת
המעשים והמשפט לבני אדם וכו' הכולל הכלל היא ההשאלה השלישית שזכר הרב
המורה מידידת העיון וההשקפה בדברי פחות וגמור. והנה בפקידת המעשים
אמר ארדה נא וארצה עם היות ידיעתו בלתי צריכה אל דרישה והקדמה אם לפי
שדברה הורה כלשון בני אדם כאמרם ו'ל' או שרצה האלהית לתת מקום לאברהם
אזינו לשיהפיל עליהם כדי שידע חסדי השם כי לא חמנו בחיות גשרים ההם
חמשים דיוקים או לפחות עשרה ולכן לא אמר לו שהיתה הנזרה כבר נזורה עליהם
וגם לא הידישו שהיו כלם רשעים אין עושה טוב אין גם אחד כדי שלא יתרא
אברהם משהפלה והתחנה אצל יתפלה עליהם כל מה שאפשר. והורה לו יתברך
על שאלתו ובקשתו פסח אחר פסח ומפני זה אמר זעקת סדום ועמורה כי רבה
ואין ספק' שפס' סדר הלבון היה ראוי שיאמר הכתוב זעקת סדום ועמורה רבה
והפסחם בענין מאלד. לא כי רבה כי בקדה כי הנה מלת כי לא הפועל בזה המלחמה
היטב. הכל ענין הכתוב הוא זעקת סדום ועמורה ר"ל דמעת הפסוקים הענינים
והאביונים שזעקו מהם בעבור שרצה והשגת' בעבור שכתבה מאלד לכן ארדה נא
וארצה הכעקת' הנאה אליו ר"ל האם בפועל הם עושים כמו הפעקה הנאה אלי
מהם ואם הדבר כן עשו כלם כלומר הם עשו כלם לנפסם ואם לא ר"ל שאין הדבר
כמו הפעקה אעשה מה אעשה להם מהעונם כפי חטאתם אצל לא כלים. ואפשר
לפרש אעשה מלשון יסורין כמו וידע בהם אנשי סכות. ומעקש דרכיו ידע.
והרלב"ג כתב ואם לא אעשה שתדבק בהם ידיעתי והשגחתי להגילם. והיותר נכון
בענין דבר זה הוא שלא אמר הכתוב ארדה נא וארצה על הסבה הראשונה ית'
אלא על המלאכים הרוחניים שירדו מן השמים ובאו לכדוש ונקראו בהם שולחם כמו
ויאמר ה' למע זה חקקה שיה' שרם דברי המלאך ואמר על ביאת המלאכים בדומה
לראות ולדעת בעצמם את שר העיר וארדה נא וארצה והיה זה לפי שאלו בזה
כמו שיהבאר אח"כ תקנו ביניהם שלא יאמרו אדם בארצם ולא יבנו אכסני' בבתי'
כדי למנוע מהם מלעשות זדקה לעני' ולכלות רגל עובדי דרכים מארצם ועל זה
אמר יתברך זעקת סדום ועמורה כי רבה שהיו זועקים עובדי דרכים והענינים
מתקנתם ולכן שלח הקב"ה את מלאכיו שמה לעשות נסיון ובחינה אם עשו כפסל
אנשי סדום את אשר תקנו לעשות ומה שהסכימו עליו אם לא כי היה הדבר תלוי
בבחינתם והיה זה צורך ביאת המלאכים שמה באמרם לא כי ברחוב נלון ומאמר
כי משחיתים אנחנו לפי שהיה כל זה כדי שיבחנו מעשיהם אם יוציאו לפועל אותה
תקנה והסכמת רעה ששם אם לא ועל זה אמר ארדה נא וארצה הכעקתה ר"ל
שילכו המלאכים לראות את אנשי סדום שיתדלו בפועל על מה שהסכימו ותקנו וכפי
הצדקה ובמלאכים אלו מהכשל הדוש הידיעה כפי השפעת המניע עליהם וכמו שאבאר
בפסוק כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אחם. והנה לא נאמר בענין דור המבול
ארדה

לפניהם לחרב כנר ביארתי ענינו בפי' ספר שופטים במקומו ואינו מזה המקום . ומ"ם הנביא ויגדל עון בת עמי מחשבת כדום ענינו דבר אחר כי כזה אמר שם עון על העונם כמו ואנחנו עוונותיהם ככלנו . יאמר שגדל עון ועונם ישראל ממה שחייב חטאת כדום או שגדל עון ופשת ישראל שהוא הע"ז מחשבת כדום ולכן זכר כדום שהיה הסוכה כמו רגע ולא חלו צה ידים ולא היה ישראל כן שהתמידו רעותיהם ורעותיהם זמנים רבים וחלו בהם ירי האויבים . היה התגברות כבת עונם כדום ולמה לא נעשה כן כנבטה והותרה צום השאלה הע"ז :

(כג) **ויגש אברם** ויאמר וגו' עד ויבאו שני המלאכים בדומה בערב . כזה אברם כשעמד מהם ענין כדום נש . ואין הכנסה היאח מקומית אלא שנגש להלכה בעדל הרבנות רנה ואמר עליהם והוא מלשון ויגש אליו יצחק . ויגש בני גד ובני ראובן ולפי ספק"ה אלה חמשה ביעשה כלם בהם מלאו לבו לדבר בזה ראשונה ולומר לפניו אין ספק שיש כדום לדיק או לדיקום כי הנה ליש ואשתו ובנותיו לדיקום הם ואין א"כ חשבה כלם בהם האם באפק וחרוק הכלל והספק לדיק עם רשע יהדיו כלם יכליון וכמה ירם זה אל האף באמרם האף חספה להודיע שאין זה ממעטפ הישר והמשפט אם לא יהיה בדעת וחרון אף שאחור חרון ימשול גם וירלג"ג כתב שאמר זה לפי שהרעות אינן מוסדרות מהש"י אם לא על הכוונה השנית ובמקרה ולכן יחס הכליון אל האף לא אל השם . והרעב"ן כתב שאפו של הקב"ה הוא מדת הדין . ולדבריו יהיה מאמר אברם כמחמיה הכפי הדין והמשפט חספה לדיק עם רשע . ואחרי שטעה הטענה הוצא עוד טענה שנית בלשון אחר באמרם אולי הם חמשים לדיקם בחוק שטע"ר וגו' . כלומר ועוד אני אומר שלא די שאינו ראוי שחספה לדיק עם רשע אבל בהפק ששמיאל"ו שם חמשים לדיקום לא חספה לא לדיק ולא לרשע כי הלדיקום ראוי שיעניו על כל העיר והוא אמרו ולא חסא למקום למען חמשים הלדיקום שהוא בחמיהם וכי בהיות שם חמשים לדיקום לא חסא למקום כי אין ראוי שתדון את העיר אחר רובה אלא שהוצא אותה בעבור מעוטם בהיותם חמשים לדיקום וזה לפי שאם הלדיקום בהם אינם חייבים מיתה הנה צמות קרוביה ושגניהם בהכרח יקבלו נזק רב או חגורם מיתהם בידים וסוף סוף ידועו אחר"כ כרשעים כי בהיות האדם הלדיק יושב בנדיניה הרעה מחספס לרבריו בכל ימינו העיר והוא יצא אף לספק שאם ימותו כלם ויפאר הוא לבדו ימות גם הוא ליומו . וכבר עשה ח"ו זאת הטענה ליונה באמרם ואני לא אחוס על גוה העיר הנדולה אשר יש בה הרבה משתים עשרה רבוא אדם אשר לא ידע בין ימינו לשמאלו ובהמה רבה . כי שם נבאו האבות החסאים בנפשותם בעבור הקשים ויונקי שדים ואין לא יעשה כך לדיקום . ובעבור שהיה אברם שתי טענות חזר לדבר על שחיה . ובגד הראשונה אמר חלילה לך מעשות כדבר הזה להמית לדיק עם רשע כי הנה יחייב מזה שיאמרו בעולם הם ורשע הוא מכלל ויאמרו בני אדם שוא עבוד אלה"ו ומה בנע שמרנו משמחנו ובי הלכנו קדורנית מפני ה' נבואות . ועל זה אמר והיה לדיק כרשע כי בנא הכליה הכללית יהיה מעשה הלדיק לבעול . ובגד הטענה השנית שעשה מהחמשים הלדיקום אמר טוב חלילה לך השופט כל הארץ לא יעשה משפט . כי בהיות חמשים לדיקום בחוק העיר אעפ"י שלא הכלל אותם וימלצו אינו משפט שיפלו עליהם וינזיחם וכל קרוביהם נכסיהם מטעלי אב מקדקע"י וכל אשר להם . והר"ן פירש בזה שהיה טענת אברם אחת לומר כי כמו שאין מחקו ית' להמית לדיק עם רשע כן ראוי שיפא לכל המקום בשביל חמשים לדיקום שאם לא כן כד יעשו הלדיקום אף כי בלדיקום יצילו את נפשם שם אצות הרשעים כי איכרה ויכלו ויראו באצת מולדתם ומקומם ואח"כ נקיים מנכסיהם ואלה כוונת חכמיו ז"ל באמרם (בראשית רבה פרשה מ"ט) אמר רב בהנא מעשות דבר הזה אין כהיה כאן אלא כדבר לא הוא ולא כוונתה ולא דפחיתא מיניה ובא א"כ מאמר האף חספה לדיק עם רשע לענין הדמות לעשה השנית שהיא העקרים לפניו . והנה דעתי הוא באברם לא התפלל בתהלת דבריו בנאמר החמשים לדיקום על החמשה כרבים כמו שהכריזו עליו המפרשים כלם עשרה לכל כך כי כל יטו וחפלו היה להליל את כדום בעבור שהיה שם לוש ובניו ובנותיו וחתניו ולכן אמר בחוק העיר ולא חסא למקום רומי לסדום כי הוא לא יחוס לשאר הכרכים עם היות שהב"ה בתשובתו כוונת אלהים כמו שיחבאר ובה זכר אברם חמשים לדיקום להיות מספר נכבד וקדוש מאד . וכבר ידעת דעת הראשונים שהכללים הנבדלים היו חמשים כמו שהביא הרלב"ג ושנת סיובל היהם בשנת החמשים . ובא הלוי בהיותו כן חמשים שנה ישוב מאנא העבודה ולא יעבוד עוד כי היה מספר שהוא קדוש לאלהיו ולכן בחר אברם צו ראשונה באמרם אולי ים חמשים לדיקום ובעבור שהקשה הוצא אשר עשה בתחלה היהם כפי הדין והמשפט שהוא לכן לא אמר בתחלה הנה נא הולאתי ולא אל נא יחר לאדוני וכמ"ם אה"כ בשאר השאלות שהיו כפי הרמיהם כמו שיבא . הנה התבאר מזה שאין לקח אברם האף חספה שהוא ממאמר ית' עשו כלם והותרה בזה השאלה ה"ו ושאלמו אולי ים חמשים לדיקום היא שאלה אחרת ולמה עשה שאלוה ובקשחו דרך משפט והיה זה לפי שכאשר יורה לו בדרך זה משפט יהיה נקל להרוות עוד בדרך הרחמים והותרו בזה השאלות ה"ו וה"ח . ולמה אמר שתי כעמים חלילה לך שהוא כנגד שתי השאלות והותרה בזה השאלה ה"ט . וידענו עם זה למה התחיל אברם בחמשים הלדיקום ושלא היו שאלותיו על כל חמשת הכרכים כי אם על כדום בלבד בעבור לוש ושגגותו אמר האף חספה לדיק עם רשע והותרה בזה השאלה ה"ו . והנה הטיב הקב"ה לאברם אם אמא כדום חמשים לדיקום בחוק העיר ושאחיה לכל המקום בעבור כמורה על שטתו והכתוב הזה יוכיח שעל כדום בלבד היה מהכלל אברם והיהם השמות בשם לא די שלא אכלה הלדיק עם כרשע כי רשעים יאצדו וידיקו ככבד יצנח אבל גם הפעם שטעיה החמשים לדיקום אני מודה בזה ולא בלבד להליל את העיר כדום כאשר שאלת אבל גם אשא לכל המקום ברומי צו כדום ובנותיהם כל המשת הכרכים כי כלם היו במקום הכבד

אברה נא ואראה לפי שהיה השתתתם כפעל צנול וחמם ונכשחתת הדרכים גלי ומפורסם ולכן אמר בזה וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ . אמנם נענין ס דוס לפי שהוצרך לעדות נסיון בעינים אם יעשו כפעל הנבזה כמו שהכריזו לעשות' לכן נאמר בהם אברה נא ואראה . והותרו בזה שפירשתי בזה השאלה ה"א וה"ב וה"ג וה"ד :

(כד) **ויפנו משם** האנשים וגו' עד ויגש אברם ויאמר . הנה המלאכים כשראו את אברם מתבודד בגנותו שומע אמרי אל פנו משם והלכו לדרכם לסדום ולא דברו לו ולא לקחו ממנו רשות כנהוג לדעתם שאם ידברו לו יערידוהו וימנעוהו מנבואתו כי לא יוכל אברם להתבודד בה ולכוין בתפללו בהיותם שם עמו כי גם מלאכי רחמים היו וחפצים בהלאת המקום כדבריהם ז"ל ואע"פ שאברם חמיה לדיק עם רשע גם בהשתקן בעינים הנכמיהם אין ספק שלא יהיה משני בנאות דבקות מה ששיעורו בהשתלקן ונחמורג"ג למרי וזה מחוייב צבע כי בהיות השכל בכללו פונה ללד אחר יסוג יותר ומה ששיג לפני לדיקין ולכן הניחוהו המלאכים והלכו להם והוא כשראה וידע ענין כדום מהשם וכבר פנו האנשים ממנו ולא היה לו עסק גשמי נש ויאמר האף חספה . ומה שהבאר שאמרו ואברם עודנו עומד לפני ה' ענין שם פניית ופרידת האנשים ממנו לא הסריד דנקותו ולא נפסקה נבואתו אבל עדין היה לפני ה' שומע אמרו שהיה אומר לו מענין כדום ועמורה וכאשר הבין הדבר והאנשים הלכו להם אז נגש ויאמר האף חספה . והותרה בזה השאלה ה"ה"ו . וראוי שנגבאר עתה מה היה חטאת כדום שעליו נחייבו כלים . ומה היה חטאת אכסי הנכמה שלא נחייבו בה כי הנה מה שכתב בו הרמב"ן לא ישר בעיני וכבר דברתי בפ' אברם שופטים ואומר שזרע הדבר הוא מה שזכרו ז"ל (בב"ר פרשה נו"ו) האחד בא לגור אמרו ללוט דין שדנו ראשונים ואח"כ בא לאבד . ר' מנחם בר ר' אומר כך תקנו אנשי כדום ביניהם כל אכסנאי שיבא לבאן כה' שוכבים אתו ונשפין ממנו ממנו ר"ל שמפני שהיה ארלס טובה ורעה שמה כן ה' לא יחסר כל בה והיו באים שמה עניים רבים והם היו מואם ס הלדק' לכן תקנו לנלות הרגל מבניהם ושלא יבא אדם לארס וכמו שכתב הרמב"ן ועל זה אמר הנביא (יחזקאל ע"ז מ"ט) הנה זה היה עון כדום אחוזק גאון שבעת לחם ושלות הסקט היה לה ולבנותיו יד עני ואביון אל החזיק . וכן אמרו בנאות ארבע מדות בארס עלי שני וסוף סוף זה מלת כדום כי היו מודרים הנאה מכל אדם וזלתי ולפי ששם זה היו להם מדות אחרות רעות מאד אמר ותנבחי ותעשה הנשעה לפני ואסיר אחיך כאשר ראתי . ואפשר שרמז והעשנה הוצ"י לפני על מה שחקנו שישכרו עם האכסנאי שיבא נאראס כי היה התועבה הרבה שהכריזו לעשות וכן אר"ל שהיו בהם כל מדות רעות אבל נגמר דינם על אותו עון שיד עני ואביון לא החזיקו כי עם היות שאר הנוים בארסות עושים לדיקם והסד לעניים אנשי כדום היו רעים וחפאים לה' מאד למעט כל דבר לדיקם מהעני' והאביונים . וכבר כתב הרמב"ן שהי' משפט כדום למעלת ארץ ישראל לפי שהיה היתה מנחתה ה' ובכלל הארץ שנתחיה להסגתו ושנאן לאברם ולירשו ולכן לא יכלה הארץ הריא לסבול רשעה העוים היושבים עליה ותועבותם וכמו שקאסתי כל שאר הכוים אשר בארץ כנען מפני תועבותם כן הקדימה וקאה אלו שהיו רעים והטאים לשונם ולבריו' ובעבור שהמה התגאו בעונות ארסם ודשנותה היה מעונשם שחשחת ארסם בנפרית ומלא לא יעלה בה כל עשב עוד כל ימי הארץ עד שתחאר עיניה למלך ולמנינה לאות לבני מרי כהשפעת כדום ועמורה . ומזה הדע שאנשי הנכמה שמו עם הפלגט לא היו חייבים כלם לאנשי כדום עם היות ששאלו את האים לרעת אותו כמו ששאלו את האנשים אנשי כדום לרעת אותו וזה מד' בחינות . האחת מפני שאנשי כדום היתה תקנתם וכוונתם לנלות את הרגל נזרם ושלא ילך איש עני ואביון לשאול אוכל לנפשו ועני רלו להפסיד הקבוצ המדיני' ומעשה הלדיקם נחייבו כלם אלא אנשי הנכמה לא כונו לדבר מזה . והכונה הכי' שגם בענין הנבזה הנה אנשי כדום בקשור כפי תקנתם הקבוצה ודעת אשר חקמו ועשו צדיקה . ואנשי הנכמה בקשו כן לא שיהי' זה ד"ה הנחיי ולא שהיה כן מנחם אלא למלאת תאותם עשו זה אותה עשה בלבד . והוא ההפך שיש בין הרשע והחוטא שהחוטא יבקש הדבר מזה תאותו לא בהסכמ' שכלו לפי שהתאווה צו נפסדת אמנם שכלו אינו נפסד והוא הנקרא' אלא הפלסופים בלתי כובש את יצרו . הכל הרשע הוא שהתאווה והשכל שניהם צו נפסדים ולכן הרשע בלתי מתהרע לעולם כי אין לו שכל שיעוררכו על זה והנה לא יוכל צדום לז להתרפא . אמנם החוטא כאשר יעבור הפועל שהוא יתחרע ממה שעשה ויחל להרפא להיות שכלו בלתי נפסד . ככה אנשי כדום היו רשעים ועם מה שעשו לא היה מתגבר' התאווה כי אם להיווה תקנת העיר ודעת בהסכמת שכלם הנפסד . אמנם אנשי הנכמה היו חוטאים שגבר בהם התאווה אותה עשה ועשו מה שעשו לא שהיה זה חק ומשפט צדיקה חלילה . בהחינה השלישי היא שמה שעשו אנשי כדום נכללו בו כל אנשי העיר וכמו שאמר ואנשי העיר אנשי כדום נכבו על הכית מנער ועד זקן כל העם מקא' כי באמרו מנער ועד זקן כל העם מקא' יורה שאם לא נעדר . אמנם נבטה לא היה כן כי לא עשו אותו מעשה רק אנשים מיוחדים מהם לא כלם וכמ"ס והנה אנשי העיר אנשי בלעיל נכבו על הבית כלומר קאת מאנשי העיר אותם שהיו בני בלעיל מכלל שלא היו כלם שוים בדבר ולכן נזכר בהקדמה סחמיתו ובעבור זה שאלו שאר השבעי' שיתנו להם אותם האנשי' החטאים להענינם . והכונה הד' שאנשי הנכמה לפי שהיה העאם לבד מתגברות התאווה נחפיוסו בשמחתו להם הפלגט והשתללו בה כי אותה היו מבקשי' בעצם וראשונה ולא שאלו את האים אלא כדי שיתן את האמה אבל אנשי כדום לא נחפיוסו בשתי צמות לוש שהיה נוחן להם לפי שלא היו חפצים דק לעשות הנבזה לאנשים כדי לנלות את הרגל מבניהם . ומפני ארבעת בחינות אלו היו אנשי כדום חייבים כלם ולא כן אנשי הנכמה כי אם להענים האנשים החטאים בנפשותם כפי רשעתם . ואמנם למה נענשו אנשי הנכמה אחרי אשר נכלו ישראל ראשונה

הכבר. והר"ן כתב שבאברהם שאל בלשון סתמי ולא תשא למקום כמתני' משאלנו לשאל בעד כל הכרכים עם היות כוונתו אליהם והאל ית' השיבו כוונתו צנין יפה וביאר ונשאלתי לכל המקום כי גם שיהיו כלם בחור הוציר מדום בעבורם ימלטו כל המקומות. ואמנם מאמר אברהם על זה הנה נא הואלתי לדבר אל ה' ואנכי עפר ואפר. כבר ראינו מה בכתב רש"י שהיו חשפה לכל בדרך וכך ויעטרף ית' זדיון של עולם עמדם. ואני אחשוב שבאברהם שאל שיעטרף הוא עמדם ולכן אמר בתהוונים הנה נא הואלתי לדבר אל אדוני ואנכי ר"ל אנכי זרפתי עמה אע"פ שאני עפר ואפר ר"ל חמרי וחומה לא זדיק והיתה תהנתו שאלו ית' והכרח מן ההמשים לדיקים שזכר חמשה לדיקים שידועו אם ישחית בחמשה ר"ל אם יעשה הכשהתה והכליה אשר זכר בעבור אהם החמשה שיחשקו. והנהגות אמרו את כל העיר כי הנה הוסיף בזה מלת כל שלא אמרה למעלה לזיון לסדום ולגנותיה שהם כלם נכללות בחור העיר כי כאשר ראה אברהם שהש"י בתשובתו כלל כל החמשה כרכים כמו שפירשתי נעתק הוא ג"כ לבקש עליהם כלם ולכן אמר החשית בחמשה את כל העיר שהוא כמו את כל המקום ולכן אמר בשאלה השנית הוצאת הנה נא הואלתי שעיניו היתה עם היות שלא ירששו בן הרב"ט וכמוהו הואיל משה בחר את התורה. ואף שיהיה הואלתי רציתי כפירובו יהיה מונח בשאלה הב' והד' לפי שבהם שנה דרך בקשותיו. ואפשר לפרש ההשחית בחמשה שרמו לחמשה הכרכים כלומר התעשה השחית וכליה בחמשה כרכים שהוא כל העיר והש"י השיבו לא אשחית את אלהא ארבעים וחמשה ר"ל לא אעשה השחית וכליה כלל לא בסדום ולא בשאר הערים את אלהא שם ארבעים וחמשה כי לא קבל צדק אברהם עמדם אלא שהמה לבדם יספיקו להנין על כל הערים ואמנם אמרו ויוסף עוד לדבר ונו' נראה לי שהוא נכלל בשאלה הב' הקודמת' כי כאשר אמר הנה נא הואלתי לדבר אל ה' ואנכי עפר ואפר טעה שאלהו אולי שאל יסור אלא מ"ה ואנכי זה לא אמר בבקשת אהם הנה נא הואלתי ולא אל נא ית' לאדוני לפי שזכרנו על הנה נא הואלתי שאלה בשאלה הב' ומפני זה אמר בבקש' המ' ויוסף עוד לדבר אליו ולא תמא עוד כדבר הזה בשאר הבקשות לפי שהיה התוספת ההוא בשאלה השנית כמו שזכרתי כי היה תמיד מבקש ריוח והללה על כל הערים והיה ממעט חמשה מעט מעט מהמנין הראשון את מ"ה שם חמשה פחות מהחמשים ואם מ' שם ה' פחות ממ"ה. והנה השיבו השם לא אעשה בעבור הארבעים ופירשו לא אעשה כלם בעבור הארבעים בכל הכרכים כי מפני שאמר למעלה עשו כלה כשאל לשלול הכליה אמר לא אעשה אבל לא יתחייב מזה שלא יסחית כי אם עש היות שלא ילה אותם כרנו יסחית בהם שאר עושין. וכאשר ראה אברהם שנעתק מאלו אשחית אל לא אעשה התחנן לבניו אל נא ית' לאדוני ואברהם אולי ימאחו שם ל' כשאל האם יסורו סדום וגומותיה כי תמיד בזה היה מבקש עליהם בעושים או אם יכלו למעוט' והנה אמר בזה לשון אל נא ית' לאדוני מה שלא אמר קודם לזה לפי שקודם היה ממעט דבר מועט חמשה מחמשים שהוא לפקל העשירי או מן מ"ה שהיה התשיעי אבל בסיומו ממעט עשרה ממה שהוא הרביעי היה מבזבז גדול ולכן פחד פן יחרה אפו עליו ואמר אל נא ית' לאדוני ר"ל מפני שאני בזה ממעט הרבה. והש"י השיבו ג"כ לא אעשה את אלהא שם שלשים שלא יעשה בהם כליה אבל יענישם בזמן אחר מהשההות וכאשר ראה אברהם זה התפלל בעד סדום בלבד ואולי אמר הנה נא הואלתי לדבר אל אדוני כלומר מתחנן ומבקש מאלו חסד ורחמים אולי ימאחו שם ר"ל בחור העיר סדום עשירים כי כל בן אהרן בבקשה הוצאת הנה נא הואלתי כמו שאמר בבקשה השנית לפי ששם התחיל לבקש על כל הכרכי' כמו שפירשתי וכלן התחיל לבקש חסד ורחמים על העיר סדום בלבד. והשם השיבו לא אשחית בעבור העשירים ר"ל לא די שלא אעשה כליה בהם אבל אפילו השחית אחרת לא אשחית אבל היתה כוונתו יתברך בלבד לסדום שעיניו עליו עשירים הדיקים ואברהם הפציר עוד בזה לפי שהיה זה חור מהגבול ומוטו נמרץ אמר אל נא ית' לאדוני ואברהם אף הפעם אולי ימאחו שם עשרה ר"ל בחור סדום ואמר זה כנגד לוט ואשתו ובניו ובנותיו וחתניו שנין על העיר שהוא בלבד בעבורם. והנה אמר בבקשה הוצאת אל נא ית' לאדוני לפי שהי' ממעט חמשי' מעשר' שהיה לו שבתחת' המעוט הור היה אומ' בלשוןיה אולי שאלהי למעול. ועלזה השיבו לא אשחית בעבור העשירי ר"ל לא כליה ולא השחית כלל אעשה לסדום בלבד בזכות העשרה ששמרתי. ומפני שאברהם לא יבקש עוד במספר קטון מזה נפקדה מיד נבואתו. והוא אמרו וילך ה' כאשר כלה לדבר אל אברהם כי לא נתן לו מקום לבקש עוד. וכן אמרו בב"ר (בראשית פרשה מ"ט) הסניגור הזה כל זמן שהדיין מבטיר לו פנים מלמד זכות עומד הדיין נשתתק מיד הסניגור כך ואברהם שב למקומו השירי על מה שפירשתי. וענין למקומו ר"ל ששב למדרגתו ודבקתו שהיה בו תמיד והוא מלשון מקומו אל תתן. ואין ספק שהמספרים האלה אשר בקש אברהם עליהם היו נכבדים וקדושים בעיניו לסנה מהסבות ולכן זכרם ולא זכר מספרים אחרים כי הנה התחיל בחמשים להיותו מספר קדוש כמו שביארתי ולכן לא זכר מספר ארבעים וחמשה כי אם כדי להזהיר החסדן בדבר מועט לראות אם יודה לו כי אל זכר אחריו מספר הארבעים להיותו מספר קדוש אליו ואולי שם בן בחר בו לפי שזירת הולד למ' יום והיה המספר ההוא קדוש מאד כי לכן עמד משה בזה בכל אחת מהפעמים שיצא שמה מ' יום וגם המבול אחר מ' יום הדל המטר וזהם השם על הארץ כמו שביארתי שם ואמנם מספר ה' מלמד שהוא המספר הקרוב אליו בהדרגה בעשירות הנה נוכל לומר עוד שבהר בו גם כן שהוא כנגד ג' עולמות הרוחני והשמימי והשכל. והרבותיים עשרה מדרגות שכלים נבדלים. ונשמתי עשרה גלגלים עם גלגל השכל ועולמו השכל עשרה טבעים גם כן הדינא והעורה והנשמות הד' יסודות הדומים העומה התי המדבר המורכבים מהם והיו אם כן ג' עולמות ל' מדרגות מהמלאים. ואמנם הולד העשירים מלבד שהוא המספר הקרוב במדרגת העשירות כבר נוכל לומר ג"כ שנין אל ה' דורות שהיו מלדס ועד נח ו' דורות

וי' ויבואו שני המלאכים בדומה ונו' עד השמש יא על הארץ. כאשר כלה השם לדבר אל אברהם מיד באו שני המלאכים בדומה ואהה הראית שהכתוב אנשים תמיד אף לא בשני המקומות הא' באמרו כלן ויבאו שני המלאכים בדומה. והשני באמרו ויאלו המלאכים בלום. ואין ספק שבמקומות ששמו מעשה אנשים נקראו אנשים ובמקומות ששמו מעשה אלהים נקראו מלאכים ולכן כתב הר"ן שכל אשר באו לסדום נקראו במראה נוראה. כמו שזכרנו במנחת ומהראש נורא מאד. ואני חושב שהמלאכים האלה שלחם השם לסדום לשתי תכליות הא' לעשות הנסיון מהבשרת אנשי סדום כמו שזכרתי והב' להליל את לוט ולהוציאו מהסדום בחזקת הדין בהמלח ה' עליו ולכן נקראו בשני המקומות מלאכים הא' ויבאו שני המלאכים בדומה בערב לפי שהיה לענין הנסיון. והב' ויאלו המלאכים בלום מפני שהיה לענין ההללה. ואפשר ג"כ שאמר ויבאו שני המלאכים מפני שהלכו מהלך רב בזמן מועט ולכן תאמר בשם מלאכים ולא בשם אנשים כי הם אכלו בנתי אברהם כחם היום ושל האמלל האריות הדברים וקמו והלכו לדרכם ועב"י באו אל סדום בערב שהוא קרוב להלך שני ימים וזה מוכיח שבאו הדרך ההוא ממלאכים לא כאנשים הולכי דרכים והותרה בזה השאלה הב' ולא אשחר דרך הר"ן שהיו מראיהם בנזאם שמה מראה אנשים גדולים ושהיה בהם לך מלאכות וקרה שהיה לוט יושב בשער העיר וכאמרו ז"ל שמתו שופע עליהם ולכן היה יושב בשער העיר. ומאשר ראה הדרת פניהם קם לקראתם וישתחו אפים ארצה מפני מעלתם. וזה הכתוב שהיו שנים לפי שהשלישי נשא לבשר את שרה הלך כשעש' שליחוהו כמו שזכרתי והנה אמר לוט אליהם הנה נא אדני סורו נא להודיעם שהי' סכנה להם בנזאם בעיר ההיא ויותר אם יעברו חשם ללכת לדרכים בכלם בחזקת סכנה הן ושלכן ראוי שיצוהו אל ביתו ללון כי בטח לזכר ששם מפני כבודו ויהיו שופע העיר לא יבואו אנשי העיר להתעולל עלילות ברשע והוא אמרו הנה נא אדני. וזה הוא לשון עתה ר"ל הנה עתה אדני ראוי שלא תלכו בדרך עוד וגם שחכרו מכאן כדי שלא יראה אחסא אדם ותצוהו אל ביתו שבדכס בית בנות ושם תלינו ותרחצו רגליכם והשכמתם כבא הבקר והלכתם לדרככם כדי שלא ישינו בכם אנשי העיר לרשתתם כי אין ראוי לשבת פה באור היום וכן אמרו (בב"ר שם פרשה נ"ו) עקמו עלי את הדרך כדי שלא יהיו נראים צאין אללי כי גם הוא ירא ממה שהיה אבל הם השיבו לו לא כי ברחוב נלין ר"ל לא נבא בביהר אבל ברחוב נלין והיה זה כדי להבחין לנסות רשעת'. ולפי שהם לא הפצירו בלכניהם כמו שפירשו בלום אחו"ל מכאן שמכריזין לקמן ואין מכריזין לגדול. אמנם לוט שלא היה יודע מכוונתם כנס פלך בם מאד

מאד עד שצאו לביטוי ואז עשה להם לום משה ומאז אפי' ויאכלו כי לא השקיע בנקם להחמיק וזה באו בערב. וא"ל (רש"י בראשית י"ט ג') שפסח היה והנה לא ספר הכתוב ענין משה ואהרן שם לפי שלא היה נערך למשה שעה להם אברהם אצל הודיע שם טרם יסבנו ואנשי העיר אנשי סדום כלם מקננים ועד גדולם נסבנו על היות ר"ל שהקפידו מכל המדדן כדי שלא יאלו משה בזהבא ואמרו אל לום אתם האנשים אשר באו אליך הלילה כי ידעו כי היו שמה ולא המחזיק להרע עמם עד אור הבקר כאשר חשב לום אבל טרם יסבנו באו לתבעם לאותו פועל מגונה כי היתה כוונתם לבנותם ולנבלם כדי שימנע מעשה פסגם הרעה אשר יעשו ולא יטעו עוד זרים אל ארצם ואם לא היה כן לא היו מוכירים הוזהרה היות קודם עשותם לום עמו ואחר הוא אחד מהם והוא אשר הפך הנימוס בנות ר"ל שאין דנים אלא עמו ואחר הוא אחד מהם והוא אשר הפך הנימוס לא האנשים שלא ידעו ממנו דבר לכן חייב עמו לתת להם שתי בנותיו ולא יא' חרפה ובוני וולתו. וז"ל כי מאחר היו בתוך אנשי העיר חתני לום לוקחי בנותיו אמר להם זה לפי שידע שהם לא ירצו בדבר זה וינילו את נשותיהם מהומה היתה ואמר אנשי העיר לא יעשו אליהם בעבור כעליהן קלון כזה בעיניהם ופניהם יתאדק הענין ובין זה ינילו האנשים. ואמרו כי על כן באו האנשים האלו בל קורתי לדעת' סירטו סהר הרמיו לעשותו כי על כן באו האנשים האלו בל קורתי לדעת' שהוא היה איש נכבד ופופ כל הארץ ושחתם לא תחללו את ביתו אבל יקו' שיהיה נשואו ונשותיהם וכללו אמר בעבור כעליהם כי ע"כ בעבור שלא תעשו להם דבר רע באו בל קורתי כי אין בנותי בעור אכסניא לקבל האורחים אבל חשבו האנשים האלו שבנואם אל ביתי יהיו נאליים כמי שנכנס בביתו ער וגדול להשגב שמה וזאת היתה ללום טענה חזקה לתת שתי בנותיו כי היה מושל עליו מחק הכבוד שיסתדלו כל זה ההשקלות להליל ולמלם האנשים שצאו לחסות תחת כנפיו והוא מזהג השדים ואנשי המעלה ולכן לא היה מאמר מגונה בדברי חז"ל כ"ל הכרחי לאדם נכבד כמזהב והנה הרשעים ההם לא קבלו דבריו לום ואמרו לו גם הלאה ר"ל סוד ממנו אל תגע בנו ואמרו עוד כנגדו האחד בא לגור וישפוט שפוט עתה נרע לך מהם שהמאמר הראשון נא הלא' היה לדחות דבריו והמאמר השני היה לתת הסנה דבריו' כלומר הא' כלומר הא' לא יקום ולא יהיה ולא יסביל לום של אנשים האלה שפוט ויגור כשר ופופ עליו בדבר הזה לא היה כן אבל בהפך שעה נרע לך מהם ונעשה לך יותר רע ממה שנעשה להם. ואמנם מהו המשפט אשר יחשו להם בדבריו הוא ממה שאמר רק לאנשי' האל אל תעשו דבר שחשבו שהיה זה ממנו גור דין שפוט נד לא יקום ולא יהיה ולא יסביל לום של אנשים האלה יעשו דבר ולכן האשמושה שפוט. ואפשר לומר שם אמרו שפוט היה האחד שפוט לגור בחובם עוד שנמנה שפוט עליהם והוא אמרו האחד בא לגור וישפוט שפוט. ואם הד' כן האם ראוי שעה נרע לך מהם בלקחתי את בנותי באמת אינו ראוי שהיה ולפי זה פ' עתה נרע לך מהם נאמר בתנאי'. וכפי כל אחד מהפירושים האלה הותרה השאל' הכול'. והנה המלאכים בזהבם נצטרו אנשים שלחו את ידם והביאו את לום אל היות כדי שלא יתעללו בו הרשעים ההם כמ"ם עתה נרע לך מהם והם בסגורים את הרשעים באופן שלא יוכלו למצא הפתח וכאשר השלימו נסיונם מרשעת אנשי העיר אמרו אל לום מי לך פה חזן וכבר ראית דברי רש"י בפירושו ומה שתפשו הרמב"ן. ולי נראה שהם מאמרים ללום יאחזיקו שאל' אתה מה פרא' יד מי לך פה ר"ל מהחק' פה עיד לבשת בעיר הרשעוהוא אבל חתן ובנותיו וכל אשר לך בעיר הוזהר לך בעיר הוזהר מן המקום הזה כי אשהיושאלה היה ללום גנים זכרים הנה אמרו לו גניך ובנותיך לדבר בשליח באומר בנים ובנות וכל אשר לך בעיר הוזהר מן המקום כי יקוע חדע כי משחיתים אנחנו את המקום הזה ר"ל שיהיו שלוחי השם לעשות הפחית והסיון והוא שם סבות השחיתות ואמנם לדעת חז"ל שאמרו שהאחד היה משחית והסוף את סדום והאחד היה מליל יקשה אמרו כי משחיתים אנחנו וכבר חשב להשיג מזה עליהם הראשון. ואין לדבריו כלום כי יש להם ז"ל שיאמרו שהמליל היה ג"כ משחית לפי שבהיות לום בסדום היתה מעשכת ההשחיתות ומנעת כעבורו עד שצא משה וכאשר הלך המלאך אותו יסור מונע ההשחית' והיו הוא משחית ולכן נמנה גם הוא מכלל המשחיתים כי כבר יאמר על מסור המונע כלל האמר העמוד שחתחת הקורה שזה הפיל את היות עם היות שהיו נפל מפני כבודו השבני ועל זה הדרך נעשו נאמר ויאילו המלאכים בלום כי למה שחית' הלא לום מעכבה ההשחיתות היה המלאך המשחית גם הוא עור בהלל לום לפי ששלוחי זה לא היה יכול לשדך ולהשחית את סדום ולכן הוציאו אותו שיהיה השולח אבל אחר כן אמר האחד ללום המלם על נפשו כי היה זה למלאך שהוא וכמ"ם הר"ן. ואמר כי גדלה נקמתם לומר שגדלה נקמת העני' ושדרי דרכים שזעקים מהם כי הסגנו' בנקמתם כבר יסוב אל הסופל ופסם אל הנפסל כמו ושחיתים בנות חלסו ונאמר שמעתי את תלתיך והנה לום האמין לדבריהם וידבר אל חתניו לוקחי בנותיו ללאות מן המקום אבל הם לא האמינו ויהי כמחוק בעיניהם ומפני זה גם כן השחיתו כלים מזורק לרשעת' ולכן בעלות עמוד השחר האילו המלאכים בלום לאמר קום קח את אשתך והנה קראם הם מלאכים לפי שגלו לו העיר והודיעו אמתה הענין מלאכי אלהים ושעשו ענין שליחותם בללוח ובהיותו באופן לילם ואפלה לא האילו כי לאצ' כי לא יראה ללכת בדרך אבל כמנו השחר עליהם או האילו כי לאמר קום קח את אשתך ואת שתי בנותיך הנמשאות ר"ל שהיו נמשאות עמו בביתו ושלא יחוש לנשאות כיון שבעליהן חקקו ממנו. ואמרו פן תסעה בשון העיר עיניו שלא יסעה בעבור פשעי העיר ותסתאף לפי שאתה אחר והעיר גדולה אחר רובה ומשנתן רבות למשחית לחבל אינו מנחין בין טוב לרע. או יהיה בשון העיר בשנים העיר כי בעבור שהיה העונם מתחייב מהשון נקרא פעמים רבות העונם בשם עון. ולפי שלום היה מתעכב וגם מפני שחזרו לא היה יכול ללם וארכותיה דא' ללא נקשן

לכן החזיקו בו האנשים וביד אשתו ושתי בנותיו ויוציאוהו מחוץ לעיר. והנה האילו המלאכים בלום כדי להצריכו לבקש על פליעת זוער כדי שימנע שמה בתפלת אברהם כי ידע ששם לום ובנותיו יתקבצו שמה העשרה זדוקים שוכר אברהם בסוף בקשותיו. והניד הכתוב שלא לזקת אשת לום ובנותיה החזיקו בהם ויוציאוהו אלא בחמלת ה' עליו עבו ההללה ג"כ לאשתו ובנותיו. וכבר אמרו (בראשית דנה פרשה טו') שאשמו של לום סכנה ביאת אנשי העיר לבסוד על בית לום וזה לשונם. ויהי נאצי מלח ר' יחזק אמר על שחשק' במלח שאחיו לילם שצאו המלאכים אל לום מה היתה עושה הולכת אל כל שכנותיה ואומרת תנו לי מלח שים לנו אורחים והיא מכוננת שכינור בהם אנשי העיר ע"כ ותהי נאצי מלח. וכבר יורה של דקדק לומר ממה שאמר בהוציאם אותם החולה המלט על נפשך אל תביט אחריו ואל תעמוד בכל הכבוד כי העירו לו שלא תהיה הפכה בסדום בלכד כי אם ג"כ בכל ערי הכבוד ולא דברו דבר מזה לאשתו ולא לבנותיו לפי שלא היו ראויים אליו ואין צורך לדברי הראשון שכתב אל הביט אחריו אהה וכל אשר לך ע"ד לא תאכל ממנו (בראשית י"ט י"ז) והנה באוה' המלאך אל תביט אחריו כתב רש"י אתה הרשעת עמכם איך כדאי לראות בפסוקהם. והרמב"ן כתב כי הראות באורי הדבריו וכלל החלשים הנדבקים מזהב מאד ומדביקים והמחשבה בהם ולכן היתה אשתו של לום נאצי מלח כי ראהה המכה במחשבתה ואשר ראתה נפרית ומלח היוור נם סדום ודקדק בה. ואין דבריו נשני נכונים כי הנה אנשי זוער ראו כי לא נעשו ונמנה המלט על נפשך כי הוא תהיה לו לשלל ולא תביט לשחדק. ובפרקי ר' אליעזר אמרו שירדה שכינתו של הקד"ה לסדום להשחיתם ושחשבו של לום הביטה מאחריה לראות אם בנותיה הנשואות הולכות אחריה וראתה אחרי שהבינה ונעשה נאצי מלח ומלאך לקח הרמב"ן וכתב ג"כ שאולי היה המלאך המשחית עומד בין השמים ובין הארץ בלבת אם כמו שראה אותו דוד בעת המגפה ולכן אשר ללום ההנפה. והנה הסכנה שזכרו בפרקי ר' אליעזר היא אללי האם העליון שנראה לעיני בני ישראל אבל לא אמרו שם שלכן אשר ההנפה בו. ולי נראה ע"ד הפשט שהמלאכים הודיעו ללום המלט על נפשך אל תביט אחריו לפי שהיה לו אן ובקר ועובדה רבה כי היה רשעו רב והודיעו שלא ימלט מכל אשר לו דבר לכן אמרו לו בדרך עזה ונמנה המלט על נפשך כי הוא תהיה לו לשלל ולא תביט אחריו לנכסים ולרבות כי כלו נאכד בלי חקור ואל תעמוד בכל הכבוד שחשך שמה או מפס תליל דבר מכל אשר לך כי אין עוד תקוה בדבר הזה. ויהיה א"כ אל תביט אחריו שלא יחוש לבנות בנותיו וללאן אצט ונאמר נכסיו אשר נשאר שם לא שואביר עליו ההנפה בעיניו כי למה יאסיר לו זה ויחזר סוב היה שכיניו יביט ובסכרת רשעים יראה ולכן לום לא בקש על נכסיו ורבותו ולא על בנותיו וחזניו הנשואים בסדום אבל בקש בלבד המלט את נפשו באמרו שלא יוכל להמלט הסרה כ"כ במהירות כי ירחק ממנו הדרך והוא נפחדו לא יוכל ללכת לרגלו כי לא נסם ללכת בלחל ושלוה לא יהיה לו מקום להמלט אלא בזוער הקרוב' שהיתה עיר קטנה ויחיה שמה. וחז"ל אמרו שזה ירח בהם היתה הרעבה והשולל זה אמר פן תדבקני הרעה וכן הביאו בזה לשונות וסבות אחרות אבל כפי הפשט מה שפירשתי הוא הנכון. ואמר הלא מזהר היה להניד שהיו בה אנשים מעטים ולכן לא היתה רשעתם רבה כל שכן שהוא (לא) יסדק עמם ויהיה זכורם עמו מספיק להלחמה ובהיותה קרובה יוכל ללכת שמה והמלאך השיבו הנה נשאתי פניך גם לדבר הזה לבחתי הסכי את העיר אשר דברת מזה המלט שמה והדברים האלו כלם היו דבר המליל כי למה שנתמנה להליל את לום כפי דעת חז"ל והיה בו כח לעכב המלאך המשחית לבחתי הסוף דבר עד שניצל לום וזה אמר שנשא פניו לבחתי הסוף את העיר שנקם לפי שלא נתן רשות שחשך העיר הלא ואם לא היה עושה כן כבר היה הופך אותה. ואמרו כי לא אוכל לעשות דבר אין הבושה שלא יוכל להסור את הארץ כי הוא לא היה הופך והמשחית אבל עיניו שלא יוכל לתת רשות למשחית שהסוף וישחית עד בא לום לזוער במקום המשחית כי יולת זה לא כלתה שליחותו ולכן נזהר למלט ולהמלט שמה אמנם כפי דרכי בני המלאכים באו להסוף את סדום ולהליל את לום ולכן היה מאמר כל א' מהם ממאמר שיהיה כי לא אוכל לעשות דבר כי המה לא היו כוחם שיעשו כח מוגבל ומיוחד אבל היו מלאכי עליון יעשו שליחותם אם נעש ואם הרבה ומה תדע שלא אמר המלאך אל לום הנה נשאתי פניך לבחתי הס' את העיר אשר דברת בדרך חשך אלא לפי שהיתה עיר מועד ואנשים בה מועשי' ועם לום צבואו שמה יהיו בה כ"כ זדוקים שיכלינו את מנין עשרה ויספיקו להליל את העיר ולא יאל המלאך א"כ מהסור' האלסיות והוא אמרו הנה נשאתי פניך גם לדבר הזה כלו' העיר כול' שמה שוספיק לבשת פניך להללך יספיק ג"כ להליל את העיר והוא ע"י צדוק כמו שהפלה אברהם אל הוזהר בתמלט שמה מהרה כי לא אוכל לעשות ההפכה עד בואך שמה לפי שהשחית על כל ערי הכבוד חבא יחד לזו העיר אחריו ולכן אמר לא אוכל לעשות דבר עד בואך שמה שדע את הנלל זוער ותבא ההשחית על שאר הערים לבדנה או אם חבא עליה ג"כ יחד. והותרה עם מה שפירשתי בזה השללה הכול' :

(כנ) **השמש** יאל על הארץ וגו' עד ויסע משה אברהם. הנה הנבילה החורה הזמן אשר בא לום בזוער באמרה שהיה כשהשמש יאל על הארץ לסנות. ראשונה להודיע שהיתה זוער קרובה לסדום וכמ"ם לום הנה נא העיר הולח קרובה ולכן ביות שלא מסדום כמנו השחר עלה הנה כשהשמש יאל על הארץ כבר היה בזוער. ושנית להודיע ששם היות שאת הכתוב וה' המעיר על סדום וגו' הנה לא היה כענין המער ולכן לא נחקדו השמים בעיניהם ולכן בלאת השמש בנפוחו והיוס נח הוריד השם נפרית ואם כי נזהרו בחלק העליון מהאור כדמות הכרד כמ"ם ואם מתלקחת בתוך הכרד ולכן ירד כמו שירד המטר נפרית ואם וכדי שלא נחשוב כמו שחשב הרלב"ג שהנפרית והאם נזהרו בשון הארץ אמר הכתוב מאת ה' מן השמים שחלמעה ירד האם והנפרית מכלי סכה עכשית כי היה

היתה ג"כ בקריאה שם בנה כמו שביארתי וכמו שכתב רש"י בפירושו. ונכתב הספור הזה להודיע קורבת שתי האמות האלה עמו ומאז ע"י ישראל ובעל כן נזהר ית' לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' על דבר אשר לא קדמו אהבה בלחם ובמים וגומר וגם לשנע שרש שתי נשים יקרות שבאו מהם והותרה בזה השאלה ה' :

כ (א) וישע בשם אברהם וגו' עד וה' פקד את שרה. ויש לשאול בפסוק הזאת שאלות :

השאלה הא' למה יצא אברהם ממקום מושבו בדיורו כמון למילתו וישב שמה שלו ובקש אלל ענר אשכול וממרח בעלי בדיורו וארבעו והרחיק דוד ללכת אל ארץ פלשתים גדרה מקום אשר לא ידעוהו ולא שמעו את שמו כמו שגירא מלכות אשתו : השאלה הב' מה ראה אבימלך לקחת את שרה בדיורו זקנה בת ז' שנה כי אפילו שהיתה יפה בנחורות כבר עורר רגע ויחלם ואינה ראויה עוד לזנוג כמ"ס אחר בלתי היתה לי עדנה : השאלה הג' למה לא נגע הקב"ה את אבימלך בנגעים על דבר שרה כמו שנעז את פרעה והוצרך לדבר אליו דברי שלום ואמת : השאלה הד' איך אבימלך בדיורו מושל מקיבו על שפת שקר כמו שיראה ממה שעשה זכר למעלת הנבואה כנבואה ה' הקדושים והנה הרב המורה כתב שלא היה זה טבא לו נבואה כי אם התערבות בליון השם או חלום נזקק אבל הכתובים מורים חלוק זה : השאלה הה' למה זה לא הזכיר הקב"ה לאבימלך בחלום הלילה השמר לך מדבר עם שרה מטוב עד רע כמו שעשה לנבון והיתה שרה נאלת מאותה הסכנה ואברהם מאותה בושם : השאלה וי' במאמר השם הקדמתי על האשה אשר לקחת והיא צעלה בעל כי איך היה חייב מיתה אם לא נגע אלוהים כמו שהעיד הכתוב אם לא בעבור הלקיחה ענמה היה ראוי שימות אך אמר לו אחי' ועתה השב את אשת האיש כי נביא הוא וגו' ואם איך משיב דע כי מות תמות : השאלה יא' בתשובת אבימלך הנוי גם נזיק תהיה כי השם לא דבר לו אלא על ענמו ואיך השיבו על עמו. וחז"ל אמרו (בבראשית רבה פרשה כ"ב) שלמד אדם נזק כי כן עשית לדור המבול והר"ן כתב ששמו וארזי אריה לו מאד ולכן היו חייבים תלויים בחייו ואין בכתוב דבר מזה כי הנה מאמר כי הבאת עלי ועל ממלכתי תפארת גדולה עניו אם היו מנשים בה וכמו שזכרנו דע כי מות תמות אהה וכל אשר לך הוא על בני ביתו לא על בני עמו : השאלה יב' באמר ה' השב אשת האיש כי נביא הוא ותפלה בעדך כי מה איכפת ליה לאבימלך שיהיה אברהם נביא או לא לענין השבת אשתו ואם אבימלך לא חטא לו כי לא נגע אליה למה יתפלל אליו : השאלה יג' למה אמר אברהם לאבימלך כי אמרתי רק אין יראה אלזים במקום הזה ומאין היה לו זה והנה לפרעה לא אמר ככה בדיור כי המצריים רעים ומשאים לה' מאד ומה ראה בארץ פלשתים לומר כן : השאלה יד' למה זה אמר אבימלך לאברהם הנה ארצי לפניך וגו' והיה לו לזונו שילך משם כמו שעשה פרעה כדי להרים מכשול מדרך עמו פן יקח איש אחר את אשתו ויביא עליה ועל ארצו תפארת גדולה : השאלה טו' במאמר הנה נתתי אלך כסף לאחייך הנה הוא לך כמות עניים לכל אשר אהך ואם כל וזכותה שנאלו המפרשים כלל לישנו ולא תזכור פס דעוהיה לבחירת הקדור : השאלה טז' במאמר כי עזר עזר ה' בעד כל רחם לבית אבימלך והוא מה שהקשה הרמב"ם כי אם לווקח שרה בזה אחר ובלילה ההוא בא אליהם אל אבימלך בחלום הלילה ובנזקק הסיב את שרה לבעלה באיזה אופן עזר ה' בעד כל רחם ורש"י נסמך עם מה שפירשו חז"ל שהיו פתומים כל נקביהם אבל הרמב"ם כבר תפס עליה ממלת וילדו וכן באמרו בעד כל רחם שלא נאצר באתם כי אם על לידת הנשים ומה שפירש הרמב"ם ששיבה אבימלך הוא רחוק מהאמיתו מאד. והגני מפרש הכתובים בלשון יותרו השאלות כלם :

י"ב (א) וישע בשם אברהם וגו' עד וישע אברהם עם ביתו וכל קנינו מאלוני ממרחא סדום ועמורה נכס אברהם עם ביתו וכל קנינו מאלוני ממרחא אשר היה יושב שמה ואלך לו בארץ כנען ונחשד בנרר. והנה היתה כשיעו לדעתו מפני שהיה המקום קרוב לסדום מאלוני ממרחא היה רואה את כל ארץ הכנען וכמ"ס וישעם אברהם בנזק וגו' וישקף על פני סדום ועמורה וגו' לכן כאשר נהפכה כל הארץ לא רעה אברהם לשבת במקומו כי היה רואה שם הכנען כנעני מלח ודאג לו עליו גם שנענז אל לוס שאבר רכבוהו וכל אשר לו מזורף לזה שלחית סדום ועמורה ארץ רעננה ודעה היו מביאים משם מזונות לכל סביבותיה וכאשר נשחתה ונהפכה היו אברהם והיושבים במקומו חסרים מהמזונות ולכן נקט משם. ואולי שאברהם כיון ג"כ לזה סבה שלישית והיא שהיה נזיר שלא יקרא עוד את שמו אברהם כי אם אברהם וידע שבמקומו לא יכול אברהם לשנות את שמו כי כל בני אדם יקראוהו בשמו הסדום ולכן כשעברו עליו ימי המילה נעקק משם ויחלם דיק דרכו ללכת דרך רחוקה אשר לא ידעוהו אדם שם כדי ששמה יפירם שמו אשר יקראו לו וחז"ל אמרו שברה משם מפני שאברהם הסיח השם את סדום ואת עמורה חזלו ארצות ונתפלה אכסניא מביטו. ומהם אמרו שעשו להרחק מלפני שיהא עליו שם רע שאל על בנותיו וכמו שביארתי רש"י והותרה בזה השאלה הא'. והנה אמר אברהם על שרה אשתו שהיא אחותו כי ירא פן ידעוהו עליה כמ"ס בשהלך למצרים. ולפי שלא היה מזכיר תוכנה אנשי הארץ התחכם לומר כן. אבל אבימלך שהיה מולך בארץ הסיח נזהר לקחת אותה ואין ספק שבהיותה בת ז' שנה כפי השנע לא יתאוה אותה אנשים. אבל הס"י כשנרר בלידתה סיבה גופא בלשון שחדש נעורים עד שכל רואיה יחשבוהו לבחורה ביפיה ונערותה וכמו שכתב הרמב"ם. וכבר כתב הסבה הראשונה וזה כי סיקרה זה לשרה עם אבימלך להודיעה שלא יפלה מה' דבר כמ"ס המלך על זה כי הנה בראותה שראוה גרים חסידים מלכים כאלו היה יפה לא זקנה כאשר היא אמרה חסיד שהיה זה נפלאות תמים דעים והר"ן כתב שלקח אבימלך את שרה לא מפני יפיה אלא מפני שהיתה אחות אברהם להחתן בו מפני מעלתו. וגם נכון הוא. והותרה בזה השאלה הב'. והנה לא נגע הס"י את אבימלך

זה מכלל הנפלאות העצומים. ואמר ויהפך את הערים להניד שבמקום שהיה הכנען הוא דשן ורענן כנן ה' בארץ מצרים נעתק מהפך אל הפך והיה כלו שרוף ונגזב כנעני מלח ולזה יזכירו הכתובים תמיד בענין סדום ועמורה הפכה. כמאפכת סדום ועמורה ההפכה כמו רגע. ואמנם אמרו ותבם אשתו מאחריה ותהי נאיב מלח נשחש הרלב"ג ופירש שאינו חוזר ותהי נאיב מלח לאשתו של לוס כי אם אל סדום שנשחתה נאיב מלח אבל אשתו של לוס מהה מעמדה כי ענין הכנות יורה עליו והנה הביאו לדעת הזה באמרו שלמה ישעיה השם הכס הזה לאשתו של לוס. והוא באמת דעת טוב כי הנה לא היה הנס הוא לוס כ"א מכה שאם ירד עליו אם וגפרית כפי המנהג הפכתי תמנת. ואם לא נאמר כן מה תהא נזרת הכתוב ותבם אשתו מאחריה כי היה לו לומר ומתה ויהיה ענין אחר ותהי נאיב מלח אלא שאין הענין כמ"ס כי אם שאשתו של לוס הביטה מאחריה ר"ל מאחרי לוס בעלה כי אחרי שהוא יצא מסדום וזהו לו המלאך המלט על נפשו אל חבטו אחריך שענינו כמו שפירשתי שלא יחוש לנכסיו ולרכושו הנה היה לך עבתה כן אבל הביטה מאחריה כלומר שהתעסק לסליל האלן והבקר ושאר הנכסים הפך מה טעמו לוס ולכן בדיוריה משתדלת על זה לא הלכה עם צעלה והדביקה הרעה ותהי נאיב מלח כשאר העיר. ואמנם אמרו וישעם אברהם בנזק אל המקום אשר עמד שם וגומר וישקף על פני סדום וגו'. כתב הר"ן שאברהם חשב שנבא המלאכים סדומה יחתו אנשי העיר מפניהם וישבו אל ה' כי לזה לבשו צורה מלאכית בנאותם שם. ולהיות אברהם מסופק איך נפל משפט סדום השכים בנזק ללכת אל המקום אשר עמד שם וידע וראה כי כבר ירד רע מן השמים על הערים ההם וכבר נאמר בדברי הרמב"ם קרוב לזה וכתב עוד במירוץ ויהי נשחת אלהים את ערי הכנען שענינו שם היות שלא הועילה תפלת אברהם למלט סדום ועמורה כי כבר הסקיף וראה הכל נשחת עכ"ל הועילה תפלתו וזכותו כי נמלט לוס בעדו לא שחד ענמו היה ראוי לך אבל ענין הסכוקים הוקשה לי עכ"ל לפי שהיה לו לומר ויך אל המקום אשר עמד שם את פני ה' לא שיאמר וישעם אל המקום כ"ס כי למה הלך אל המקום ההוא ואולי לא היה נבואה לראות משם את ארץ הכנען. ויותר קרוב היה שיאמר אברהם לנזיר ית' איך נפל דבר ולכן יותר ראוי לפרש שאמרו וישעם אברהם בנזק אל המקום ענינו ששם בנזק כשהקים משנתו אל מדרגתו ודנקוהו בהתבודדות אל המקום אשר עמד שם את פני ה' כי המקום יאמר על המדרגה כמו שפירשתי למעלה ובדיורו בלשון דנקוהו והתבודדות הסקיף וטעמה מחשבו על סדום ועמורה ועל כל פני הארץ הכנען וראה בנבואתו והנה עלה קשור הארץ כקשור הכנען כי הנה הנביא יראה כל התמונות בו ית' כמו המראה בדיורו נכחה. ואז ראה ג"כ בהתבודדותו ונבואתו שנשחת אלהים את ערי הכנען וזכר את לוס ובזכותו שלח את לוס מתוך ההפכה בהפך את הערים אשר ישב בהם לוס. ומהו הדע שהפסוק הזה ויהי נשחת אלהים וגו' אינו פסוק כ"א היה כן יקשה מאד ענינו לפי שכבר נזכרה הלל לוס אבל הוא נקשר עם הפסוק הקודם וישקף על פני סדום ועמורה ובכוננה שבאשר השכים בנזק אל מדרגתו התבודדותו השיג וראה שפסוק ונבואתו נשחתו ונשחתה ונשחתה הויל את לוס בזכותו ואז שקל לבו כי לולי זה הים מנעמד מאד על אכדת אחיו בראותו הפכה סדום והיה מתפלל עליו אל האלהים או היה שולה מלאכים לדעת שלומם או מקומו על אכדתו אלא שהענין כלו כמו שפירשתי ואלי יקשה עליך אמרו ויזכור אלהים את אברהם והוא היה הרוצה כי כן כתוב נשי למך האונה אמרתי והתנוון אמרו בהפך את הערים אשר ישב בהן לוס שהוא להודיע שהיה ראוי לוס להיות נעם עמהם אחרי שנפרד מאברהם ונתחבר עם הרשעים אלא שזכר השם את אברהם ובזכותו נצל והותרה עם מה שפירשתי בזה השאלה הכ"ס. וזכר הכתוב שעלה לוס מנזר וישב בדר הוא וסחי בנותיו עמו להניד שהיה מפחד כ"כ ששם שם נזר תחשף להיותה מערי הכנען שנגזרה עליה הגזירה וכן היות שהמלאך בא פניו בענינה ששם שהיה זה לשעור עד שימלט הסדר ולכן ירא לבנת צווער וישב בדר. וגם ירא לבנת זהר ההוא נגד השמש שן ירד עליו נפירות ואם יושב במצרה להסג בזה. והנה לא הלך לוס אל אברהם בדעתו ששם נפשו בכפו למלטו מיד ארבעת המלאכים לפי שזו מאברהם שמוז חברתו והלך לבנת צערי הכנען ולכן כאשר קן בחייו נתבייש ללכת אל אברהם עני ודל וזכר לבנת במערה ופשה את בנותיו לאמר שזוער שילאו מומה נהפכה שמה לא נמלטה אלא בעדו כדי שיחשב בה אל בלאתו משם נהפכה ג"כ וגם שכל העולם נפסד עם סדום ונבואתה כי היה ההפך כללי כמבול והפחידן שלא יכירו לארץ פן תמותון כאמן. והמה היו ביונות פחות אין לב והאמינו לדבריו לחולשת דעתן ולזה אמרה הבטירה אל הנעירה אבינו זקן ואיש אין בארץ לבא עלינו כדרך כל הארץ כי חשב כי לזער גם היא נהפכה וסכן נהפך העולם כלו ולא עזר אם כן מה שעשו מפני לניעותן כמו שכתב הרמב"ם אלא שחשבו שהיה העולם חסד. וכאשר לפרש ואיש אין בארץ לבא עלינו כדרך כל הארץ שמפני שראו נבלת הסדומיים חשבו שכל העולם כלו כן והוא אמר לבא עלינו כדרך כל הארץ לך הסבימו להשקות את אבינו יין ולשכב עמו לחיות ממנו זרע. וכבר שבו הסועל היה במבכת נזיר ובמבכת הוריות עם היוות מנוגה. ואמרו (נזיר דף כ"ג) לשלם יקדים אדם לדבר מאוס שבסדר לילה אחת שהקדימה בכירה לנעירה זכרה וקדמתה ד' דורות למכות : ואין ספק שמעת הריזים עד עת לידהם ידעו האמת מאנשי העולם לכן כל אחת קראה בנה מורה על אמת' הענין להנצל מלפני הונות כי הכביר' מואב כלומר מאביה והעיר' העלימה יותר הענין וקראתו בן עמי וכבר יורה הכתוב שלום אש"י' שלא הרגיש צטיבות הכבירה הרגש שלם כבר הרגיש את הרגש מה ולכן נקוד על וקדמה. אבל הנעירה שאלהו כ"כ בנענע בלתי לא ידע שבנענה ובקומה וקדמה לא חשבה אל גנות אביה וקראה בנה מואב כדי שנדע שלא התעלה רוח זנונים אלא מה שהשנה מהפסד אנשי העולם אבל הנעירה להיותה יותר נענע בענין

אבימלך על דבר שרה כאשר עשה לפרעה שאלהה לפי שלא יסתר בלבו של אבימלך
מאסמה עם אנדרה ושרה על נגעיו כיון שהיו עתידין לשבת בארצו אבל במאמרם
שהיו ראוי השם שיהא משם נגע את פרעה נגעים גדולים באופן שיאמר לאנדרה
הנה אשהך קח ולך והותרה בזה השאלה ה'. האמנם כל הדבור אל אבימלך עם
היותו בלתי ראוי והגון לכך לבדוד אנדרה ולדבריו והוא כדי שידע אבימלך מעלת
אנדרה ונבואתו ויגידהו לכל אנשי ארצו ויגדל בעיניהם וידעו כי הוא ואשתו וכל
בני ביתו מחנ' אלהים. ובעבור זה גם כן לא הזכיר הקב"ה לאבימלך קודם לקחת
שרה הסמך לך מדבר עם שרה מבוא עד רע כי רצה ית' שיהא הדבר הזה לנשון
לחועלת אנדרה ולשמירתו בזה. וכן נס' לומר בזה סמך אחרת והיא שנאמר הלא
אנדרה למאמר לא היה עדין במדרגה קדמ' מהדבקות לשיגא אלהים את פרעה בעבור
ולכן הוצי' את שרה ע"י נגעים שנגע את פרעה אבל אחרי מעמד בין הבתרים
המילה גדלה כ"כ מעלת אנדרה לפני השם שבזכותו ובעבורו רחמה הנה את מלאך
ה' ובא מלאך השם אל אבימלך בחלום הלילי על עינו והזכיר' בזה השאלה ה'
והה'. והל' אמר הנה מת על האש' אשר לקחת והיא בעולת בעל להודישו שהי'
חייב מיתה משני נדדים הא' מפני שלקחה בחזקה ומבלי ראוי' ובין שהיו פגומה
ובין שהיה אשת איש לא היה לו ללקח' שלא כראוי' ועל זה אמר על האשה אשר
לקחת. והל' השני להיות' אשת איש והוא אמרו והיא בעולת בעל כי היו בני נח
מאויס ומזוהרים על הגזל ועל אשת איש ואזהרתם זו ה'. והל' הסיק הכתוב שאבימלך
לא קרב אלי' ושם כל זה לא הסיק אבימלך אהה לפניו אלהים למה אמות מה עשיתי
כי אני לא נגעתי אליה אבל כיון לומר בתשובתו האף שהי' שוכב עמה לא היה
ראוי לעונש כיון שהוא אמר אחותי היא והיא גם היא אמר' אחי הוא ולי' אמר
בתחל' הגוי גם לדיק תסרוג ופירושו אולי אם אתה עושה' לי בתמימתי על זה באמת
גם תעשה דבר שהוא יותר זר ממנו והוא שהגוי שהוא לדיק תסרוג אותו על לא
חכם ככפיו. והירושלמי תרגם הגוי ככר עממין עשאו ע"ד מעשה גוי אחד ולפי'
זה על עמו אמר הגוי גם לדיק וחליל' לך מעשות כדבר הו' כי הנה אנדרה עמו
אמר לי אחותי היא ואין לומר שעשאו כעם או בצחוק כי היא גם היא אמר' אחי
הוא ואם שניהם יספרו זה וזה וכאשר האישות שבעיהם הרי היא פגומה' כפי' אף כי בזה
לבדין ובכיון כפי עשיתי אלא כלומר לא שאלכב עמה ואיני מחוייב להחזירה לו.
וראה שהי' האישות שהיה נוגע בבני נח כל זמן שיראו לעמוד יחד איש ואשתו אבל
כאשר הוכיחו מעשים שהיו רוצים להסדר הותר האישות לגמרי כי אין להם גרושין
בכתב וכמ"ס (כתובות פרק המדיד ובפרק ד' מיתות) מאמימי הותרה מפרעה ראשה
בסוק ומו' הוכיח שהיה לבני ישראל והמעש' שעשה היה נראה בעינינו. אבל השם הסיב
גם אנו ידענו כי בזה לבדך עשית זאת ר"ל שלא היה' כונתך לחטא ולכן גם אני
שיעיתי מעשיך בזה שחשכתי אותך מחטא לי כי על כל לא נתתיך לנגוע אליה והיה
זה לפי שנגע ממנו כח תאות המשגל והלכ' אותו באבר העונג אבל לא הורה לו
שהיתה המעש' נראה כיון שלקח אותה בחזקה ולא בראוי' וכן אמרו בתנאומא וזית
באמת ופקרת באמת ולכן אלו ועתה הב אשת האיש. והל' שלא יקרה או שרע
עמה מפני חשד שכתבת עמה אין הענין כן כי נביא הוא וידע אמתה הענין כפי מה
שהיה ואם תעש' זה עם היות שפעתך בשנין הלכות' שהיתה בחזקה הוא יתפלל
בעדך וחי' שהוא גם נאמר על החיים והענין שלא ימות כמ"ס לו אחרי שהוא שב
בתשובה וגם שיהי' מחלין שלקח במניעת כח המשגל ובטולו ואם איך משיב ועודך
מסתולל בה לבלתי שאל' דע כי מות תמות אהה וכל אשר לך כלומר בניך ובנותיך
לפי שהיה' מוריד בדבר לא שוגג. והר"ן פירש שאמר כי נביא הוא להודישו שעם
היות שיזכה בדין עם איש אחר באמרו שבדבריהם מורים על הסריד' והגרשוין לא
תא' לריב עם אנדרה כי נביא הוא וראוי שתאמיני בזה שגידך מה הסב' שאמרו
שהם אחים ומה שכתבתי נראה יותר נכון והותר' שהשאלה הו' והה'.
(ח) **וישב אבימלך** בפרק ו' ע' ד' סק' את שרה. ספר הכתוב שהספיק
אבימלך מחלומה מאד עד שבהשכמת הנקב קרא לכל
עבדיו והודיע להם החלום ההוא אשר ראה ובייירוהו האנשים מאד ואין ספק שהיה
ספק יראתם מה שראו מהפכת סדום ועמורה באותו פרק שלה רגזו וחלו מאד.
וכן אמרו (בב"ל פרשה כ"ב) אמר ר' חנין לפי שהיו רואים עשניה של סדום עולה
ככנשן האש אמרו תאמר אותם המלאכים שהלכו לסדום' באו לכאן לפיכך וייראו האנשים
מאד לפי שאבימלך נסתפק בחלומה אם היה דאיונו הוא ידבר ע"ם היותו בתכלית
הסדור או אם הי' ענין אלהי ולכן קרא לאנדרה לדעתו מלאכתו ענין אשתו כי בזה
יעמוד על אמתה החלום. ואמר לו מה עשית לנו ומה חשאתי לך אסתר לזה אמר
בתאמר הני והוא ויאמר אבימלך אל אנדרה אם יראתי כי עשית את הדבר הזה
וראוי שנעטורר למה היו שני מאמרים ומשתי אמירות ולא הי' הדבור ההוא כלו
מדובק במאמר אחד. אבל אמתה הענין הוא שאבימלך התחיל להוכיח את אנדרה
בדברים קשים באמרו שגדל' ממה שעשה באמרו על אשתו שהיה אחותו שהיה
מכוין להכשילו כדי להנקם ממנו ועל זה אמר מה עשית לנו ומה חשאתי לך ר"ל
מה המכשול והרע' אשר עשית לנו ומהו החטא שחשאתי לך שבעבורי הסכמת
להביא עלי ועל ממלכתי חטאה גדול' באיסור אשת איש ואם שאמר זה על עמו
כי להיות המלך נפס כללית לכל עמו כמו שזכר הפלוסוף היתה הרע' הנא' מנעה
לכל מלכותו. ואם מפני שהשב שבעטו זה תהפך כל מלכותו כמהפכת סדום
ועמורה. ואמר לו עם זה מעשים אשר לא יעשו עשית עמדי. להודיע שאנדרה
ג"כ חסא כנגד כבודו ויחש סבה שתלקח אשתו כי הוא בעצמו מלאך המעשה
אשר לא יעשו לאנשי עם ארצה הכבוד. והרלב"ג פירש חטאה גדולה. עונש
גדול למה לעונש סדום ועמור' שהיה בקרב. והנה אנדרה בראותו חמת מלך
מלאכי מות נסתחמו טענותיו נסתק ולא השיב לו דבר ואבימלך הבין שהי' אנדרה
15 (אברבנאל בראשית)

את יצחק ואת שרה משתלד אותו כמו שיעדם האלפים ולכן לקח שלא יוליד אבימלך ואשתו ואמהותיו שלא תלדו' עוד ואולי שלו' רמז לו באמרו ויתפלל בעדך ויהיה כי הסולד והחולד' הם החיים והנחיות והספק הוא המית' לו. והותרה בזה השאלה ה"ה :

בא וראה פקד

את שרה עד ויהי אחר הדברים האלה' והאלפים נסה וגומר סנה ראינו לשאל בספור הזה שאלות :

השאלה ה' פקד את שרה כאשר אמר ויעש' ה' לשרה כאשר דבר ורש' מיד פקד את שרה על ההריון ויעש' ה' לשרה על הליד' ואינו נכון כי אחר שיעד' בידוע שחלד' והרמז' כתב בפקד ענינו זכר שהוא לבן נקוב בעקרות כמ' ויזכר אלהים את רחל. ולמה ויזכרה ה'. וגם זה אינו נכון כי שרה לא הית' נשכחת לשיטתך לומר בה שזכר' כי הנה המלאך יעד' שחלד והנביל צה המועד שחלד בה ולא היה אם כן בה שזכר'. גם כי לבן פקד אין ענינו זכר והעד פקד פקדתי אתכם ואת העשוי לכם במצרים ולא היו נשכחים שמה וכל שכן העשוי להם בכל יום שלא תפול בו השכחה :

השאלה ה' באמרו ותלד שרה לאברהם בן לוקויו והלא היינו יודעים שילד' אותו לוקויו כמו שיאמר אחר זה ואברהם בן מאת שג' בהולד לו את יצחק. ויהיה אם כן אמרו כן לוקויו דבור מיותר ואין לו צורך כלל : השאלה ה' מה שהקשה הר"ן למה לא קרא אברהם שם בנו יצחק ביום מלתו וקראו כן ביום הולדו והנה השם הוא המושב והמוסכס עם הבריות וזאת לפנים בישראל תמיד ולמה זה מיער לקרא שמו ביום הולדו :

השאלה ה' באמרו ואברהם בן ק' שנה בהולד לו את יצחק בנו ויקשה זה למה שידענו וקנחנו כי הוא נמול בן ז'ט שנה וגאמר לו אז שלמועד הוזה בשנה האחרת חלד שרה כ"ט שנה הפסוק הזה בזולת מקומו אחרי זכרון השם והמילה ויהי ראוי לזכרו סמוך ללידה :

השאלה ה' במאמר נחוק עשה לי אלהים כל השומע יצחק לי ולא זכרה דבר מאברהם ביות הזרות והנחוק בחקו ג"כ כמ"ס הלבן מאה שנה יולד ואם שרה הנה תשעים שנה חלד ששם המניעה מאד נכונה :

השאלה ה' במה שאמרה מי מלל לאברהם וזה אם מפני שבה המאמר ההוא בזולת מקומו וגם לפי שלא היה לה לתמוה מי מלל לאברהם כי הקב"ה והמלאך ג"כ כל אחד מהם מלל זה לאברהם ורש"י כתב שמי מלל הוא לשנה רומנו להב"ה והרמז' השני עליו שלא מצא מלת מי כי אם לבזיון מי אבימלך מי שם מי דוד מי בן ישי. ותמהתי מדבריו שגילה ששכת שמו מרוס עיניכם וראו מי ברא אלה. מי ילד לי את אלה. ואלה מי גדל. מי זה בא מאדום. מי זאת הנשקפה כמו שחר ורבים כאלה :

השאלה ה' למה עשה אברהם משתה גדול ביום הגמל את יצחק ולא ביום הלידה או ביום המילה כמנהגנו היום. והר"ן כתב שזו נדמה לו שהנער היה בריא וחזק ויולא מסכמת החינוקות ואינו נכון כי אברהם ידע היה שיתק יבריא ויחזק והאמין בזה' כי בראת יקרא לו זרע :

השאלה ה' למה זה בקשה הנדקת שרה לגרש את ישמעאל מבית אבי בסיחיה יודעת שאברהם היה אוהב אותו כאב את בן יראה :

השאלה ה' למה זה בקשה שרה שיגרש אברהם ג"כ את האמה עם בנה כי אם ישמעאל חסא בסיחיה מאחך בגר מה חסאה והעם שנתנה שרה מענין הירושא לישמעאל נחיתם לא להגר אמו כל שכן שהכנים הקב"ה בזה באמרו לאברהם כל אשר חאמר אליך שרה שמע בקולה :

השאלה ה' למה זה קרא מלאך אלהים אל הגר ודבר עמה והוא לא היה ראוי לנבואה והנה הפסע הראשונה שדבר לה המלאך היה לזרך

אברהם להשיבה אל ביתו שגררה משם אבל כתי' היה כי שיפיק אלהים את עיניה כמו עשהו ותרם הבאר ותקן ממנו את הגר ואם הדבור כל אודות הגר שהיה בן אברהם למה לא דבר המלאך לגר עמו שגבר היה בן י"ז שנה או יותר ודבר להגר המזרית. והגני מפרש פסוקי הפרשה בגופן ויהיו השאלות האלו כלם :

וה' פקד

את שרה וגומר עד ותרם שרה את בן הגר המזרית. בעבור שאמר למעלה כי עזר עזר ה' בעד כל רחס לבית אבימלך על דבר שרה אשר אברהם. כמד אליו וה' פקד את שרה ר"ל לאויביה עזר ה' ולא שהיתה עקרה פקד אותה לשחלד. ואולי' שהתפלל בעד חברו נענה ראשונה לעמו וכן היה אברהם בעבור שהתפלל על אבימלך פקד ה' את שרה אשרו. ולשון פקידה הוא בלחמ ביקור והשגחה כמו פקד פקדתי אתכם ואת העשוי לכם במצרים. כי מפני שהיו חוששים שהוא ית' לא היה משגיח בזה אמר להם כן. וכמוהו ויפקד שמעון את אשתו בגדי עים. ה' בצר פקדון. עד במפני זה יקראו הנמנים פקידים והנמנים אותם יקראו פוקדים. ופי' הפסוק הזה שהמלאך אמר בשם האל שוב אשוב אליך כעת חיה וענין השיבה והביאה היא ההשגה שיהן לו משרה בן כי הפעל מורה על מציאות הפועל ובהיות הפעל כן היה הפועל כן ולזה נאמר ויהי ה' את ירושע. ויהי ה' את יוסף להיות טובחו והשגחתו עמו וזה ו' כקד את שרה שהשגיח בעיניה ומה שיעד לה ולפי שיש פקידה למוסד ופקידה לרעה כמו שאמר וזיום פקדי ופקדתי הוצרך לפרש כן שפקידת שרה היתה כשעשה ה' לה כאשר דבר כשנחן לה הבן אשר יעדה בו ולזה לא זכר שפקד את אברהם לפי שהקבול וההריון הוא נאשה גם שהיה הדבר הזה יותר זר וקשה בבחינת שרה ממה שהיה בבחינת אברהם ואפשר לפרש וה' פקד את שרה כאשר אמר בתת לה זרע ויעש' ה' לשרה כאשר דבר אברהם בן זכר ולא בת וקרא שמו יצחק כי זהו מה שדבר אלה. ואמנם בבחינת אברהם

אמר ותרם ותלד שרה לאברהם בן לוקויו ר"ל שילדה לו עם כל זקנתו הבן הנזכר וזה טעם אמרו לוקויו שלא אמר זה לרשום הזמן אשר בו ילדה כי אם להגיד שג"כ נעשה לו החמד הזה והפקידה הזאת בבחינת זקנתו. ואפשר זה ג"כ להגיד שהיה לו יצחק בן זקונים והוא הבן המועיל לאביו הטובד אחר. והצריך לו לוקויו ויורה עם הפירוש הזה אמרו למועד אשר דבר אחר אלפים. כי זהו רשם הזמן שבו נולד לא מה שאמר לוקויו וזאתו בזה שתי השאלות הא' והב' : וספר הכתוב שעשה אברהם בזה ג' דברים הא' שקרא שם בנו הטולד לו יצחק והבחנן אמרו הטולד לו אשר ילדה לו שרה כי הנה באו שתי ההודעות ההנה להודיע שמעתי בחיות קרא שמו יצחק אם בבחינת זקנתו ויפיק שיפיק ושמח עמו ועל זה אמר הטולד לו. ואם בבחינת שרה לזקנותה וכל זה אמר אשר ילדה לו שרה. אם לא נפרסבו כן יהיה בפסוק הזה מיותר רצ כי אין פסוק שהיה ראוי שיאמר בלבד ויקרא שמו יצחק והדבר הב' שעשה הוא ששל אברהם את יצחק בנו. ואמרו בן שמונה ימים נרש' לי שחזר לשני הדברים יתק לקריאת השם ולהכנסתו בבית ששני הדברים עשה בהיות הילד בן שמונה ימים ונתן הסכם על זה כלו באמרו כאשר צוה אותו אלהים כי הנה באה כ"ף הדמון בזולת כאשר לא להודיע איך עשה זה אלא שעבאו בעבור שזוה אותו אלהים ואמר זה להגיד ששם היות יצחק חביב מאד אל אביו מפני שבה לו שלא כמנהג הטבעי שבעבור זה היה ראוי שיפחד מלמכרו בסכנת המילה בסיחיהו רך ויחיד לפני אמו הנה אברהם לא חשב על כלום בערך קיום מצות האל שצוה בקריאת שמו ובמלכות המילה והוא אמרו כאשר צוה אותו אלהים. והרמז' כתב שכיום שולד קרא שמו יצחק לפי שהטעם עליו ובלידתו הגיע זמן המול' הסיא אל המול' היה זמנה לשמונה ימים ועשהא כן. ומה שכתבתי הוא היותר נכון. והותר' בזה השאל' ה' והנה סמך לזה ואברהם בן מאת שנה בהולד לו את יצחק בנו אם לקשרו במה שלמעל' ממנו שאף על פי שה' בן מאה מל את בן זקונים זה לשמונ' ימים כדי לקיים מצות בוראו. ואמר תמיד בפסוקים האלו מלת בנו כמוב' עם יצחק להורות כי הוא בטינו היה הבן ה'. לא ישמעאל כמו שיספר ואפשר לפרש עוד שבה הפסוק הזה הקדמ' לבשר שבתה של שרה ודעת' כי עש היות שאברהם קרא שם בנו יצחק בבחינת טעמו ובבחינת אשתו כמו שציארתי ושה' אברהם בן מאת שנה בהולד לו את יצחק שה' וזאת רצ בחקו בהולדה הנכ הוא לא יחסר הזרות והוא אל אברהם כלל כי אם לעמו' באמרה נחוק עשה לי אלהים כל השומע יצחק לי כלומר שלא היה נחוק בבחינתו כי אם בבחינת' ואפשר שכל כל השומע יצחק לי לומר שילענו ממנו' ממה שחק' עם בבורה המלאך והותרה בזה השאל' הד' והה'. ואמנם אמרו מי מלל לאברהם ענינו אולי שגאמר ראתה שרה ששלד הליד' עוד הנדיל השם לעשות עמה חסד במה שנהן לה הלז בשירה להניק את בנה כי זה כל המעש ימלא בנשים הזקנות שיפיק הטעם לית בהם דם חומר לעבור ובעוד שיבא לשדים מאותו דם שיתלד ממנו מאן לנולד לכן בראותם שלא היו לה שדים לומקים אבל שדים נכחו להניקו אמרה מאמר אחר מי מלל לאברהם הניק' בנים שרה ר"ל הנה הליד' הקב"ה יעד עליה לאברהם אבל ההניק' לא אמרה ולא הודיעה וזהו מי מלל לאברהם שלא אמר השם ולא המלאך ולא אדם בעולם לאברהם שהיה אפשר שתניק בנים שרה עתה שילדה בן לוקויו. ואין פסוק שהחסד הזה עשה ה' לבנו יצחק לשלא יניק משדי נשים נכריות כנות כנען. או יהי' סי' כי ידעתי מי מלל לאברהם הניק' בנים שרה עם היות ששל לו שילדתי בן לוקויו ולרשום הנכ ה' אמר הכתוב ויגדל הילד ויגמל כלומר ששם היות חלב שרה דק ומעט בדרך הזקנות הנכ גדל הנער ויגמל כי לא נפסק חלבה עד גמלה אותו ובעבור אותו נכ העלם עשה אברהם משתה גדול ביום הגמל את יצחק כדי לתת סוד' לאלהיו על הנכ הזה ולכן לא עשה משת' על הליד' ולא על המיל' לפי שכבר יעדו עליו אלא על הגמל וההולד' וההניק' שלא נאמר' לו. והותרו בזה השאלות ה' וה'. והר"ן כתב שבעבור שהחיות הוא מיוחד לבסכות גטוד שהוא יונק שדי אמו לא עשה אברהם המשת' אלא ביום הגמל אותו. ומה שכתבתי הני הוא היותר נכון :

(ט) ותרם שרה וג' עד ויהי בשר הדיא. זכר הכתוב שראת' שרה את ישמעאל מאחך ויודיע בעיני' אולי שהי' מאחך מהממשת' שהיו עושים ביום הגמל את יצחק וזה קשור הפסוקים ולכן לא באה בניהם פס' וששרה אמרה שבוין שלא יירש בן האמ' עם בנה מה הצורך שיבב בניהם להלעיג על מעשים מושב שיגרש אותו אברהם מביתו ויוליך להגדל בדרך אחרת ולסיחו נער אמר' שתלך אמו עמו לא לגרש אות' בבחינתה ולא על הפא שהשתא' כי אם שהלך עם ג' להדריכו במה שיעש'. והפי' הזה הוא בפי המפרשים. אמנם הנכון בעיני הוא שבהיות יצחק יונק שדי אמו בגמול סגנת החינוקות לא בקש' שרה שיגרש את האמ' ואת בנה לפי שאין פסוק שיפק' אברהם לעזוב את בנו הודא' ישמעאל איש גדול ושלם בקומתו בעבור הספק שהוא בראת' ביקורתו בלבו נקפא אבל אחרי שגדל יצחק צביו וקומתו והיה כשאר כל אדם הי' ראוי שיחזיק בו אברהם כבן יורש ויעזוב את הקליט' וידבק בפרי ומפני זה כשראת' שרה את בן הגר כלומר בן השפח' כי לכך לא קראו בן אברהם כי אם בן הגר לנשותו שהי' משהעשע בבית כבן יחיד בבית ירושתו כאשר היה קודם לידת יצחק ושהי' אהוב מאד בטינו אביו וכל בני הבית היו משרתים ומשמחי' אותו כאשר היה' באמנה אחר חשב' על זה וחשב' שהיה ראוי שייהי' יצחק המלחך וישמעאל יעבוד אותו ולפי שישמעאל היה כבר מוחזק בבית משנים רבות והוא לא חוכל להוילאו מחזקתו לא ישר צעיוה שיבב עוד בבית והנה הקסיד' על זה למה שילדה אותו בגר לאברהם והי' אפשר שיאמר ישמעאל באחרית הימים שגם הוא היה בן אברהם ושהי' ראוי שיהי' שניהם ביום בירוש' כי הנכסים של אברהם היו ובבחינתו שניהם היו בנים ושוים וזה טעם אמרו אשר ילד' לאברהם מאחך כי מאותה בחי' שילדה אותו

לכית אביו או יאסר אברהם לשים לבצו עליו כי לא יניחו משולח ונעזב במדבר לכן בא המלאך לחבב את ישמעאל בטיני הגר ולזווחה ולזה אמר קומי שאי את הנער והחיוקי את ירך בו כי לנוי גדול אבינו וכל זה כדי לקיים מה ש' לאברהם על ישמעאל בנו שהוא שיניו בעניויו. הנה א"כ נזכרת אברהם ובעצורו ראהה הנה את המלאך בפעם הראשון' כדי להשיבה אל ביהו ובעצורו בזה הנגזרה לאבימלך ובעצורו ג"כ בזה עתה להכיר להלל את ביהו ויחזק' עם זה השאלה ה' . ואמנם אמרו ויפקח אלהים את עיניה וחרה בשר מים אין ראוי שנחשוב שנברא שם אותו בשר לשעשו כי לא הכפיק זכותה של הגר ולא של ישמעאל לשיעשה להם גם כנס שנעשה לישראל במדבר אבל היה בארץ ההיא הבאר ההוא ולא הייתה הגר רואה אותו והאל ית' העיירה והדריכה לבקשו ולמנוח אותו וזהו ויפקח אלהים את עיניה וחרה בשר מים כי ראהה הבאר ההיא שביניה שם והנה חראה שהרב המורה בפ"ח ה' הביא שלשון פקח נאמר בפסוק הוה על הנלות ידיעה לא על ראות עין . וכוננו הורה מה שזכרנו שהעיר הכס את הגר עד שחקר' בלבה ודרשה ומלאה הבאר . ובספר הכתוב שהיה שם אדם שר זכא אבימלך שטיסה זכא אל אברהם לאברהם ושישב במדבר ההוא ויהי רועה קשת כי מהליל' היה מתפרנס אחרי שיצא מבית אביו בלא כלום ולכן היו בניו בני קדר עד היום יושבים במדברות אנשים מדבריים ובלקחה לו אמו אשה ממזרים כי נפש לפעטיהם ולא למצב אביו הנכבד . והנה בא הספור הוה כלו בשם אלהים בענין ישמעאל עם היות שבפקודת ברה נאמר ו' פקד את שרה כאשר וגו' לפי שדרוש ישמעאל וענינו היה כלו במדת הדין :

(כב) **וירא** ב'ה' הוא וגו' עד ויהי אחר הדברים האלה . ספר הכתוב מהליל' אברהם ובעצורו שבימלך שר העיר ואולי שלכן נקרא אבימלך לפי שלדקדקו ויזכרו היה אבי עמו וכפי ממשלתו היה מלך עתיים . ואמנם פסל שר זכא חשבו המפרשים שהיה שם אדם שר זכא אבימלך שטיסה זכא אל אברהם ר"ל אבימלך ופסל לאמר לו מה שזכור . ולדעהי שהלך אבימלך והלכו עמו כל שרי זכאותיו שהיו רבים או מורשיהם ולרמוז לכללותם אמר ופסל שר זכא שאינו שם אדם אלא שפי' כל שרי זכאותיו ומורשיהם הלכו עמו אל אברהם . ואין כפך שהיה אברהם עם מקנהו חוץ מן העיר וכמ"ש בסוף זה הספור ויקם אבימלך ופסל שר זכא וישובו אל ארץ פלשתים מכלל זכא מן העיר . אלא אברהם לדבר עמו כל ההשקפה הזאת . והנה אמר' לו אלהים עמך בכל אשר אתה עושה אמר דכל אשר אתה עושה לרמוז אל ג' הללוות עזמות שראו בעניויו . ה' נאחז המלכים וכו' הלל אתה עמך משני מלכים לכבוד . וה' הלל את אלהים ורע קשת בעת זקנהם להשפך שם וחרש . ועל כל זה שיבא המלך המושל בכל הארץ אל בית אדם גר בשרו לשלול ממנו שיכרות לו בריית ועל כל זה אמר' לו אלהים עמך בכל אשר אתה עושה . ולפי שחשבו מזה שבו יירש את הארץ שאלו ממנו השבעה לי באלהים הנה אם חשקור לי ולניני ולנכדי כלומר בלא יקח את ארצו מידו ולא מיד בניו ולא מיד בן בנו והוא אמרו כחשד אשר עשיתי עמך תעשה עמדי ועם הארץ אשר גרת בה ר"ל שכאשר לא נגנעו ולא עשיתי עמך רק עוב כן אתה לא תעשה עמו רק טוב . ומה טוב אמר השבעה לי באלהים הנה שרמי אל המקום אשר היה בו אברהם שאמר זה כדי לכבדו לפי שהבית אין ראוי שיכרת כי אם שילך הקטון אלל הגדול לכרות אותו שם ואבימלך כדי לכבד את אברהם רצה שיהיה בפקד שיבא הוא מאלו אל המקום אשר היה בו אברהם שם מקנהו לכרות עמו שם את הברית . ואמר אם חשקור לי לפי שבהיותם ארזים בלשון זכא שרמי אל המקום אשר היה בו אברהם ויהי משקד ומורד באהבתו . והנה אברהם השיבו אבני אשעו וחשבו המפרשים שפירשו אבני אשעו כדבריו ואשעו על כל מה שאמרת . אבל פירשו אבני אשעו לא רצה ליכבד אלא על עמנו לא על בניו ונכדו כי היה יודע כי זרעו יירש את הארץ ואין יתנה על מ"ש לו השם לכן אמר אבני אשעו כלומר אבני צעד עמנו אשעו לא צעד יוצאי חלוי . ובעצורו שבימלך שאל זה ממנו כארבע נאמנו הוכיחו אברהם על באר המים אשר גזלו ממנו . ענדיו שלא היה זה מדרך הארבע אבימלך השיבו לא ידעתי מי עשה את הדבר הזה וגם אתה לא הגדת לי וגם אבני לא שמעתי בלתי היום . שרמי בזה שהוא לא זכר לשמות כן למי ששאלו ועל זה אמר לא ידעתי מי עשה את הדבר הזה וגם אתה לא הגדת לי כאשר קרה הענין ליסר את החוטא וגם אבני לא שמעתי בלתי היום מפי אנשים אחרים ולכן אין עלי אשם בדבר הזה . והנה אברהם רצה לתת לאבימלך חליפין בעד הבאר ההוא כדי שלא ישאר לו עליו זכות כלל . וזה בשבט כבשות אשר היו לו ובעצורו שהיה ביוון וקאף לאבימלך ביקח מאברהם דבר מועט כזה ולכן לקח אברהם זאן ובקר ויתן לאבימלך ויכרתו שיהיה ברית אחים . ומלבד זה הביא אברהם את שבע כבשות האלן לבדן ובאשר שאלו אבימלך מה הנה שהיציב לבדנה השיבו כי את שבע כבשות תקח מידי בעצור חתי' לי לעדה כי חפרתי את הבאר הזאת . כלומר הנה האלן והבקר שנחתי לך מנחה שלוח' לאדוני אבל שבע כבשות האלה לבדן' תקח מידי' בדרך חליפין בעד הבאר בעצור חתי' לי לעדה כי חפרתי את הבאר הזאת ושהוא שלי והר"ן כזה שבעדי אבימלך היו מתחללים עלילות בדשע נגד אברהם בארם שחפר את הבאר ההוא מבלי רשות המלך ולכן נחן לו אברהם שבעה כבשות כדי שיסת'ק מעליו כל ערעור שאפשר להיות לו על זה עד שמפני זה קרא למקום באר שבע לפי ששם נשבעו שיהיה וגם ששם כרתו שיהיה ברית בבאר שבע . והר"ב"ע כתב ששבעה עקרו שבעה וראוי לדעת למה נקרא שבעה מלבן שבעה וכן למה הביא אברהם שבע כבשות האלה ולא מספר אחר ואולי שה' זה מפני שהאומות הן בזמן ההוא היתה' אמותם שבעה כוכבי לכת והשפעותיהם עליהם ולכן היו נשבעים עליהם ונקראה מפני זה שבעה מלבן שבעה ואברהם מפני זה לדבר אל אבימלך

אחר הגר לאברהם ה' הספק בירוש'. והרמב"ן כתב שדרוש הגר לא היה מכיון אל עמנו אלא בעצור הכן והעד כי לא יירש בן האמ' אבל זכר בגרוש את הגר גם כן כי לא יוכל הנער לנעוץ את אמו ושיב את אמו ומת . ונראה שאין הדבר כן כי שרה ג"כ כוונ' לנרש את הגר מן הבית כמו שכו' ל' לנרש את ישמעאל וכו' זה לפי שאם היה הגר פלוג לאברהם לא היה ראוי שתשכב בביתו עם אשתו הנבירה' אבל שתשכב לבד' בבית אחר וילך האיש אליו בהנחה ולכן אם היה תשכב המיד בבית ומתה שם או מת אברהם בחי' הרי היא בחזקת אשה נמור' ויירשו בני' שנכסיו ומפני זה אמר' שרה גרם את האמ' הזאת ואת בנה כי לא יירש בן האמ' הזאת עם בני עם יצחק ר"ל שאין ראוי שירש בן השפח' הפלגש כגון האש' הגביר' בשוה . ואם היה כדברי הרמב"ן ה' ראוי שתאמר גרם את בן יצחק' הזאת ואת אמו אלא באמת שהגרוש היותר מכון בעת ההיא הוא גרוש האמ' . ואמרו כי לא יירש בן האמ' הזאת הוא עמם לגרוש האמ' והוא הספקם שזכרתי שהאש' היוולדת לאים והיא אתו בבית אשר הוא קיבץ בו לירות היה בחזקת אשתו נמור' ויירשו בניו גם הם מנכסיו הפעל ביהו . אבל השפח' שהיא פלגש לא תשכב בביתו ולא יירשו בני' רק מה שירש' לנרש את אברהם ממנו מחיים וכן עשה אברהם שנאמר ולבני הפלגשים שנ"כ נחן לו מנחות בחייו ולכן אמר פלגשים בלשון רבים שהם הגר וקטורה שאותה נשים היו וישמעאל שז' אל ביתו והיה בקבורתו . הנה א"כ גרוש האמ' יותר הכרחי ואם היה מגרם הכן ותשאר האש בבית למה לאגד חוקת הכן שעב"פ יאמרו שאמו אשה נמור' היתה לאביו והרא' דירתה תמיד בבית ויזאת הכן משם אינ' ראהי כי גם בני הגבירות יוצאים מבית אביהם פעמים רבות וילכו למרחקי ארץ . וה' עד הנה לא הקפיד' שרה בזה כי חשב' שלא תלך והיה ראוי' והפלה שירש ישמעאל כל הבית ולכן רת' שתשכב הגר וישמעאל בנה בביתו . אבל אחרי לידת יצחק חששה למה שאפשר להיות אחרי מות אברהם בענין ירושת נכסיו ולכן ברוב דעתה אמרה גרם את האמה הזאת ואת בנה כי לא יירש בן האמ' הזאת עם בני עם יצחק ר"ל עם בני שאני הנבירה והיא שפחה . ועם יצחק מפני שלמותו ומעלתו בעמנו ויפיו בחלוק ישמעאל . וזכר הכתוב שירש הדבר בענין אברהם מאד על אודות בנו וזהו בלה שנ"כ היה בענין רע גרוש האמה עם היות שלא היה בענינו רע מאד אלא על אודות בנו מהלך שיהיה בנו כרחם אב על בניו אבל הש' בוחן כליות ולב שראה שאלת שרה ובקשת' שהיתה הנוגה וראויה אמר לאברהם אל' ירע בעיניך על הנער ועל אמהך כי בעצור שהוא על שניהם תהפך על הגר ראשונה ובעל האמה שביניהם הוצרך לנחמו על שניהם וזכר הנער הראשונה כי הוא העקר ובעל האמה אמר לו כל אשר תעשה אליך שרה שמע בקולה ר"ל הגר שפחה שרה היא ולכן אם הוא חפצה לנרש שמע בקולה ולענין הנער אמר לו כי ביוצק יקרא לך זרע וזכר הבן האמתי לא ישמעאל . וכתב הרלב"ג שהיה' הסבה מהש' לנרש את ישמעאל כדי להפרידו מעל יצחק בעצור שלא ילמד יצחק ממשעיו הרעים . והודיעו כי גם את בן האמה ישים לנוי גדול כלומר שם היווה בן האמה המזכרת הנה עיני השנחחו והיו עליו בעצורו וזכרו ויגדלו וירש' במאד מאד ואמר לו זה כדי שלא ירע לו הליכותו כי כאשר הוא הולך ה' עמו . הנה התבארנו הפסוקים האלה והותרה השאלה ה' והס' . ובספר הכתוב מלכות אברהם שלא ערער על מאמר קונו אבל השכים בנבך לסלחם גם לא נחן להם כסף וזהו שהשכ שיהיה זה בחזקת ירושה כי אם לא ומים כאשר יתנו לעבדים ואמרו את הילד אין ענינו ששם את הילד ג"כ על שמה עם הלחם והמים כי הוא היה בן י"ו או י"ז שנה ואין ישימוהו על שכמה עם הלחם והמים אבל פירשו שנתן להם לחם ומים ושם הלחם והמים על שכמה של הגר ועל הילד ג"כ ששניהם נושאי' על שכניהם הלחם והמים . והר"ן כתב שלבית ישמעאל פרא אדם לא ישמע לקול אביו הוצרכו להכירו כבכלים ולתחו על שם הגר וזהו לה שילכיתו המדבר כי הנה להיותו פרא למוד מדבר שם יתח לו ולא ישוב לביתו ולכן נחן לו מים . ואם לא היה להוליכו המדבר לא היה צריך אל מים כי הם נמצאים בכל דרך סלולה . ובספר הכתוב שעתה הגר במדבר ומפני שעתה כלו המים מן החמת קודם בזאת למדבר שהיו הולכים שמה . ושכלות המים מן החמת הוא הכלי אשר בו המים תעסוף הנער בזאת כי כמו שזכר הפלוסוף האמא' יותר קשה לבטול מהרעב . ובראות הגר מזוקת הנער בנאח חשבה שימות מזה ולכן הליכה את הילד תחת אחד השיחים וזהו האילנות שהיו שם כדי שלא יכרה חום השמש והנה נחמק' ממנו כמסחוי קשת כי אמר' אל ארצה בנחמ' הילד ויהיה בוכה עליו אבל להיותה מזכרת לא שמע אלהים בקולה ר"ל שלא התעורר לרחם עליה כי אם על הנער ועם היות שהנער לא היה קורא ולא זועק הנה אמר וישמע אלהים את קול הנער ע"ד קול דמי אחיך זועקים אליו מן האדמה כי מיתחו של הבן הית' הזועקת . בן הדוחק והאנער שהיה לישמעאל כי היה הקול ששמע אלהים ולכן שמעה הדבור האלהי מן קול הגר אל חירא כי שמע אלהים את קול הנער באשר הוא שם כלומר מה היה הגר שנתן האש השבעה שימות הנער בזאת אין הדבר כן כי עם היות שלא ישמע אלהים בקולה ר"ל שמוע עליו בזה שמוע אלהים את קול הנער באשר הוא שם מהנער והדוחק . ואפשר לפרש באשר הוא שם שלא שמע קולו להשיבו אל בית אביו אלא להגן ולרחם עליו באשר הוא שם שהוא באותו מדבר והרמב"ן כתב שהודיע אותם שלא תמחק' ללכת משם לבקש מים כי במקום ההוא ירוה זמא . והנ' בזה הנגזרה הזאת להגר בעצור אברהם כדי שלא תחיהם מהנער ותעזבוה כי בראות הגר שגורש בנה מבית אברהם בבני ובקלון כמעט שנחמק' עליו ונחיה' ואולי שבנחיהם שפכו' השליכותו תחת אחד השיחים באמרה שאם עזבו אביו למה תחוש עליו היא יותר ממנו ופעל בן היתה בוכה וזועקת על רוע מזלה וכמתרעמת על אברהם וחשש' ית' שמה תעזוב את ישמעאל וגם שתנשא לאדם אחר וישוב ישמעאל

ועוד שאם היה זה תכלית העקידה איך אמר בתחלה וסאלהים נסה את אברהם ואיך לא אמר הכתוב שהוכיחו אברהם על זה לומר שהיה ראוי להשחט אם לא בתחלה ה' עליו. ועוד שלא ימנע או אברהם ידע שבת זה הפועל שהוא ליכר את יצחק או לא ידע ואם ידע איך אמר וסאלהים נסה את אברהם כי הוא לא נתנסה בזה בהיותו יודע שהיה בלו חסדוהו ליכר את יצחק לא להמיתו ואם לא ידע אברהם זה א"כ לא הגיע ממנו תועלת כי מי הגיד ליצחק כי זה נעשה לו כדי ליכרו ואולי היה הוא מיהם זה הפועל לאביו לסבלות גדול ובעשאו מעשמו. ועוד כי אם היה תכלית תועלת יצחק מה ענין אל תשלח ידך אל הנער כי ידעתי כי ירא אלהים אתה כי אף שיהי' ירא אלהים ראו ליכר את יצחק אם יספיק למוכר. הנה א"כ לתכלית המוכר היה הפועל הזה עשה נערה ואלו היה יצחק חייב מיהם אין מעטור ביד השם להמיתו או להביאו לשערי מות בחלשים ויכריחו עד שישוב מחטאתו וישוב אל ה' ויראנו לא שינוי לאב באכזריות כזה לחשוד את בנו. ואמנם שלא יהיה תכלית העקדה צבחיית הירוא' והטומאת כדעת הרב המורה מביאר מפניו אם מפני שלא נשלמה כוונתו בזה ר"ל שידע האומות זה הפועל הנכבד ביון שזכו לשעורו במקום נסתר לא ידע איש ולא יבא אדם שם ואף לנעריו לא רצה להראותו ולנלותו כ"ש לאחרים. ומהם שאדבר יחשבו חסרון בחק אברהם מאחר שלא עשה זה הפועל אבל יאמרו הרואים הנה אברהם עס היותו קורא בשם ה' כשזכו לשחוט את בנו לא רצה לשחוט ושהם במקומו איל אחד וימשיך מזה גזלול בפני האומות' והוא הפך הכוונה ומהם במאחר שהתכלית היה למען ידעו הרואים מעלת אברהם איך אמר כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה כי הנה אע"פ שהוא ית' ידעו הנה האומות שבעצמם נעשה זה הפועל עדין לא ידעוהו ביון שדקין לא יבא לטעול. ומהם שאם ית' כבר ידע זה ר"ל מעלת אברהם ולא עשה נפועל הזה אלא מפני הרואים כדי שיהיה פועל אברהם מדריך כל בני אדם לשלמות האמונה ויראת האלהים כי בזה הפועל לא די שלא יחייב לרואים להמשיך אחר מעלת אברהם בעבודת אלהיו אבל בספק שיאמינו בזה שהיה אברהם מכסף ומטונן ושהיה משובדי השמש ושהיה רוצה לברוך בעבודת המולך כי איך ייחשו הרואים הפועל הזה למצוה ולמצוה אלא מצד אחד לסבלות ומצד אחר לאכזריות. ויבא לנו מכל זה שאין פועל העקדה לאחת מן התכליות האלה. ואם אינה לצורך האל להבחין לנסות ולידע מה שלא היה יודע ולא לצורך אברהם לתועלת שלימותו ולא לצורך יצחק ומוכרו ולא לצורך הרואים להשלמת' א"כ לא מצינו תכלית הפועל הזה הנפלא והיא השאלה הב':

השאלה הב' למה נאמר בתחלה הספור הזה והאלהים נסה את אברהם והיה כי הנה זכרו חז"ל עשר נסיונות נתנסה אברהם אבינו ובאחד מהם לא נאמר בתחלה ונסה את אברהם אלא בזה בהיות כלם נסיונות: השאלה הר' באמרו קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק ואין נא אלא לשון בקשה ואיך בא השו' האלהי הזה בלשון תחנה ומה ענין את בנך את יחידך ומה אשר אהבת את יצחק והיה די שיאמר את יצחק כי ידע היה גם כי יצחק לא היה יחידי לאברהם אלא לאמו. והישמעאלי מכאן פתחו פיהם בסבלות לומר שישמעאל היה הנקדקד שהוא היה יחיד לאביו ולאמו קודם לידת יצחק:

השאלה הר"ב באמרו אל אחד ההרים אשר אומר אליך כי למה לא פירס לו הסר כמו שפירס לו הארץ באמרו לך לך אל ארץ המורים וחז"ל אמרו ליתן לו סכר על כל דבור ודבור אבל זה דרך דרש הוא:

השאלה הר"ג אם היה שהשם נזה לאברהם בביאור קח נא את בנך את יחידך את יצחק והעלהו שם לעולה איך חז"ל מלאים לבס לדרוש במבטת תענית על אשר לא נזכר ולא עלתה על לבי אמרו ולא עלתה על לבי זה יצחק בן אברהם:

השאלה הר"ד למה נזהר יצחק שיטעם הפועל הזה בזה המורה כמ"ש אל ארץ המורים ולא בצינו ולא בציור האם מפני שלא יאמרו הממו ערבנו כבר היה אפשר לנוותו שיטעמו למנוח ימים או יותר כדי לתת לו מקום להתייען עליו וגם מה ענין ולך לך כי לא מכל לפרשו להנאתך ולמנוחתך:

השאלה הר"ה למה האריך התורה בספור דברים שאין בהם תועלת' כמו ויחבש את חמורו ומה לנו שחבש הוא בעצמו או לא ושהולך עמו נערים אם לא ומאמריו לנערים ומאמר יצחק והשובת אביו ומכלל זה אמרו שתי פטמים וילכו שניהם יחדיו:

השאלה הר"ו ביחסו החמור והנערים אליו ויחבשו את חמורו ויקח את שני נערי עמו וחז"ל אמרו שזה החמור הוא שרכב עליו מרע"ס ושעמיד לרכוב עליו מלך המשיח והוא מאמר נרדף אל ביאור כי רחוק וקרוב הוא לנמנע לביאור כפי פשוטו:

השאלה הר"ז למה הולך אברהם מצינו עני עולה עולה שיהיה הולך להר המוריה אשר שם עמים הרבה וכתב הרמב"ן שאין כל העמים נערים לקרבן ולכן לקח אברהם מצינו הראוי אליו. ואינו נכון שאף שהוא שאלהם שמר כל התורה הנה דיני. והיה לקרבן לא נחפרשו בה ואינו מכלל חר"ג ממות לשימורם כל שכן שבהר המוריה עמים נערים יהיו בהכרח:

השאלה הר"ח מה היא טעמת הנה האם והעלים ואיזה הנה לעולה כי הנה אף שלא היה מביא אש ועצ' אם היה שהולך הוא להקריב קרבן ישאלו ואיזה הנה לעולה כי בכל מקום ימצאו עמים והאש יששה במלאכה בהכרח אכן באבן ואולי שהאש והעלים היו לצורך אחר לא לקרבן גם אפשר שיעברו במקום נאן ונקר ויקחוהו משם:

השאלה

אל לנו וכפי דרך אמונתו הניב שבע הכנסות לבד' וגשעו שניהם ששבע' האלה ר"ל כ"ש שכל מי שיעבור עליה יפסעו עליו הכוכבים ממסילתם רעות ואינו רחוק שנקרא' השנוה והקיום שניהם בלשון היה שבע מפני שבע כנסות שהניב אברהם לבדנה ושמעם ואלך נקרא כל קיום שבע' לזכר אותם שבעה. שברו ברית עממה. האמנם אחרי שטעו כל זה שבו אבימלך ושריו אל ארץ פלשתיים לשמות באמונתם ואברהם נטע אשל בבאר שבע ויקרא שם בשם ה' אל עולם ר"ל שהיה הכנה הראשונה נמלאת הוא אשר ברא את העולם וחדשו אחר שלא היה והי' הפרסום והקריאה הזאת עם היות שגר אברהם בארץ פלשתיים ימים רבים ועכ"ל לא נמנע לקרא בשם אלהיו והיה האשל כמו שכתב הרלב"ג אין גדול אלא הבאר להיות ממנו זל על הבאר כי כן היה לו באלויו ממרא כמ"ס (בב"ר פרשה כ"ד) והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו לפי שבימות הקיץ היו אוכלים תחת העץ להתלונן בצלו ולביות המים אשר החתו מים קרים. ובמדרש אמרו מהו אשל רב ושמואל חד אמר פרדס להביא פירות לאורחים וחד אמר פונדק לאכסניא ר' ושרא בשם ר' יהודה אומר אשל זה סנהדרין כד"ל ושאלו יושב בגבע' חתה האשל. ראו בזה כפי דעה רב שבעבור הברית שבר' אברהם עם אבימלך עשה אשל קרוב לבאר הבאר והוא ארמון וגינת בית מקדש מלך עם פרדס רמונים וכל מיני מנדים להשתעך העוזרים והשנים ואורחים צביו. וחד אמר שלא היה פרדס אלא פונדק לאכסניא והוא מ"ס חז"ל שפתח היה צביו של אברהם שכל העניים נופות אליו כלומר באים אליו. ור' עזריה אמר שלא היה זה לטעון המאכל והמשת' הנפונים אלא ג"כ בלמוד ההכמה והעבודה האלוית שהיו באים שם ללמוד מאברהם ושהתמידה הישיבה בארץ פלשתיים על זה האופן מהעבודת האלהים ימים רבים ולפחות תהיה עד עקדת יצחק שהיו ל"ח שנים:

כב (א) ויהי אחר הדברים האלה עד ויהיו חיי שרה וינה שערתי בספור הזה שאלות:

השאלה הא' למה התחילה הספור בספור הזה ויהי אחרי הדברים האלה כי ביון שכתב הספור הזה אחרי הספורים הקודמים בידוע הוא שהיה אחר הדברים שזכרו גם שאינו נאמר כן בשאר הספורים: השאלה הב' מה היה תכלית הפועל הזה מהעקדה כי הנה לא ימנע הדבר מתלווקה אם לשייח' לצורך האל לשידע ויכיר לב אברהם ונכתרו ואם שיהיה לצורך אברהם והוא המנוסה והוא דעת הרמב"ן וגמטו אחריו הר"ן והר' חסדאי שכתבו שלא היה זה נסיון בחק הש"י אלא בחק אברהם שהוא המנוסה ושהיה מצוה גדולה לתועלת אברהם כדי שיוציא מה שבת אל הפועל מהירא' והאכנה אל השם כדי שיקבל שכר יותר גדול ממה שיטעם בפועל ממה שהי' ראוי אליו אל מה שיהיה בכח. ואם שיהיה לצורך יצחק לפי שהיה מושג כבן וקונים וטעה לתאוות ופחיתות המדות מתרשל מהשיג האמתיות ומהשתדל בעבודת הש"י והיה מפני זה חייב מיתה וכדי שיובר וישוב אל הדרך הנכון וזה השם שיעקב ע"ג המצח ויראה אביו כאלו רוצה לשחטו כדי שצוה יכנע לבנו הערל. עד שאמרו אנשים שהיה יצחק מחלק מאדים והיה ראוי מפני זה לשחטו וכדי לנאת מהכורא' היה זה הש"י בפועל ההוא ואם שיהיה תכלית העקידה צבחיית הרואים והטומאת כדי שילמדו כל בני אדם שראוי לירא את השם הנכבד ממה שעשה אברהם אבינו עם בנו יחידו והוא התכלית ששער הרב המורה בפועל העקדה והנה יאמר שא"כ שהיה העקד' לצורך הש"י להבחין ולגלות לבן אברהם וכוונתו ולא ג"כ לצורך אברהם עצמו ולא לצורך יצחק ולא לצורך הרואים וישאר אם כן צורך העקד' מבלי תכלית כפועל הכפל ח"י. ואמנם שאינו לצורך הש"י הוא מביא לפי שהוא יודע כל הנסתרות בזהו כליו' ולב וכל דבר לא נכחד ממנו טרם היותו והיה הנסיון והבחין' א"כ בלתי מופלס בחקו. ועוד שאם היה הוא ית' נרדף לנסיון יתחייב שתתחד' לו ידיעה אחריו ויהיה זה מביא לשנוי בו ית' חליש. ועוד שיחייב שיהי' אחר ידיעתו אחר ממה שהיה קודם שידעם וכל זה הוא שגר כי הוא מסולק מכל החסרונות ואינו משתל' בדבר מה ואמנם שלא היה העקיד' מוצרך אברהם מביאר ג"כ לפי שאין לידיעתו ית' התלות כלל בפעולות הנמלאת חוץ לשכל אבל הן תולדות ידיעתו לפי שהם קנו מלאותו ממנו והיו נמלאים מפני שהוא ידעם לא שידעם בעצמו שהיו נמלאים וכמו שהבאר בחכמת האלוהות וביאור הרב המורה בפ"א ח"ג. ועוד שאם היה פועל העקדה נסיון בחק השם כי היא מלאה נמור' לבלמות אברהם לא היה הכתוב מייחס הנסיון ההוא לש"י והאלהים נסה את אברהם והיה לו לומר שאברהם נתנסה שיוכן היות אברהם מנוסה אבל שאין הקב"ה מנסה מה שאין כן באמרו נסה את אברהם שורה היותו ית' מנסה אותו. ועוד שאין יאמרו שהיה המצוה הזאת כדי שיראה האלהים שהיה בכח שתא' לפועל כי הוא לא שחש בפועל את יצחק בנו ומי יודע אם היה מתחיל לשחוט בראותו שפת דם אם היה מתחרט וימארו רחמיו ולא יבא דבר לפועל ומה צורך לפעול היה כיון שהירא' שקודם לכן היה בכח ונשאר ג"כ בכח מבלי פעל נמור ואין הכדל מן היותה בכח קרוב או היותה בכח יותר רחוק לענין השכר והגמול. ועוד שאם היה תכלית העקידה מצוה נמורה לתועלת אברהם ושלמותו איך אמר אל תשלח ידך אל הנער וגו' כי עתה ידעתי וגו' שזה המאמר יורה שלא נזהר בפועל הזה כי אם לדע' מאלוה לבו לא בעבור הפועל שאל"כ למה לא יסלח ידו אל הנער מפני שידע כי ירא אלהים הוא. הנה מכל זה יראה שלא היה העקד' מצו' להכלי' אברהם ושלמותו. ואולם שלא היה צבחיית יצחק להדריכו ולהשלימו ראש ג"כ מפני שיצחק היה שלם בטבע המולידים אותו ולא היה נוטה לתאו' פחותו' מצד החומ' כדברי הדעת הזה ואיך יתכן שכן יחיד שג' לאברהם עליו כי ביצחק יקרא לך זרע יהיה גלו ומשוות דרכים ואם היה כן איך לא נזהר לאברהם שייסרהו וילמדוהו באורח משפט ומה צורך שיעלהו לעולה ולא שישחורו.

השאלה הי"ב למה לא שאל יצחק זה ר"ל הנה האש והעצים ואיה השם לעולה כאשר יאלו מניחם כ"א ביום השלישי אחר שעזרו הנערים ולמה זכר האש והעצים ולא זכר המאכלת:

השאלה הי"ג למה לא באר אברהם ליצחק כששאל ואיה השם לעולה אמרת הענין כאשר הוא כי הוא היה בעל שכל ושלמות וירא שמים ולא ימרה אח פה אציו ומלות אלהיו כ"ס לדעת חז"ל שאמרו שהיה בן ל"ז שנה. כמו שזכרנו עליו כמנינות הפרשיות שהיה יכול להשמש מהפועל והוא ואף שלא יהיה כי אם בן י"ח או כ' שנה כמו שהיה ראוי לשאת כל עצי עולה כמו שפי' הראש"ע בידוע הוא שאם הוא לא היה רוצה בפועל ההוא לא היה נעקד ובדין היה יכול להשמש ממנו לפי שהאל ית' לא דבר אלו ולא צוה לאציו שיאמר לו דבר מזה במלות השם ובהיותו יודע אמרת הדבר ורוצה בו היה הפועל הקדוש הזה מיוחס לשניהם לא לאברהם בלבד בזהו יצחק נושא על שכמו כל עצי עולה ומוכר נפשו על קדושת אלהיו: השאלה הי"ד באמרו אל תשלח ידך אל הנער ויהי כי לא ימלט אם שנת' שהיה כוונת השם כשאמר לאברהם ובעלבו שם לעולה שיחשבו את בנו כדון העולה וישרפו ויקשה על זה איך חזר בו וטעם שלא יעשה לו מאומה לא היה אל ויכזב והטעם נמנע בחקו למה זה אם כן שיהיה את הדבר ואם היתה כוונתו כמו פירש"י והעלבו שם לעולה להעלותו ולא לבחשו א"כ איך עשה אברהם ולא הניח דבר השם ויקח את המאכלת לשחוט את בנו ואם היו הנביאים טועים בהבנת נבואותיהם יהיה זה הפסוק טעם בחק הדת ודרכי הנבואה והרב המורה כתב בפס"א ח"ג שהעקדה תורה על המחת הנבואה בלב הנביא:

השאלה הי"ה באמרו אל תשלח ידך אל הנער ואל תעש לו מאומה כי אם לא ישלח ידו בו בודאי לא יעשה לו מאומה ומה צריך בכפל הזה: השאלה הי"ו באמרו כי עתה ידעתי כי איך יתכן חדוש ידיעה זו ית' ובכך ביארתי שימשך ממנו שני בחקו יתברך בחסרון נמה שלא ידע והשתלמו בידעו נס"ך כי להיות ידיעתו הוא עצמותו יתחייב שיסתנה עצמותו חלילה. והרב המורה כתב בהתיר זה כי מלת ידעתי כמו הודעתי וזה יספיק אלו היה מסדר ההורה וכתבה בלתי יודע דרכי הלשון אבל איך יכחזו משה רבינו ע"ה נביא האל במקום הודעתי שהוא פועל יוצא בלתי שני מבין הפעיל ידעתי שהוא פועל עומד מבין הקל וכאז דוחק גדול. אמנם הרמב"ן והגממשים אחריו אמרו שהיה אברהם עד עתה ר"ל בזה ועתה ע"ה התעשה יצחק בפועל וכבר כתבתי הפסוק המתייבס לדעת הזה:

השאלה הי"ז באמרו המלאך עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה והיה למה היה צווי העקדה מהשם הנכבד והמאמ' היה בא מהמלאך ולמה לא בא כשאר הצווי' כלם בשם ה' ועוד שעתה מורה על ההווה וידעתי מורה על העבר והי"ך יסביו שתי הלשונות יחד ועוד שהפועל היה לא יורה על מעלת היראה אלא על מעלת האהבה לכן היה ראוי שיאמר כי אהבתי אלהים אתה ולא יאמר כי ירא אלהים אתה:

השאלה הי"ח מה עשה עתה אברהם שידע ממנו כי ירא אלהים הוא. ואם בנין המוצא ועריכת הענין ושאר ההשתדלויות האל קודם זה עשה אברהם עבודות יותר מורות על יראתו אם צייתו מארצו וספלתו לבטח האש ושאר הדברים. ואם ידיעת שהיה ירא אלהים לא היתה מפני מה עשה אלא מפני מה שהיה בלבו לעשות הנה קודם לזה היה השם יודע יראתו בלבבו ולא נתחדש לו עתה דבר גם לא עשה עתה מעשה שתחלה בו היראה:

השאלה הי"ט למה בפרשה קודם שהגיע פעל העקדה זכר המיד שם אלהים והאלהים נסה את אברהם. אל המקום אשר אמר לו האלהים אלהים יראה לו השם. ואחר הפעל הזה נזכר שם ה' ויקרא לו מלאך ה'. ה' יראה. בהר ה' יראה. מלאך ה' בי נשבעתי נאם ה'. ואין להקשות מן ירא אלהים אתה לפי שהיראה תיחס אל מדת הדין שיירא אדם מדינו: השאלה הי"ך מהיכן ידע אברהם שהיה יראה שם היה להעלותו עולה תחת בנו ובהנה לאוהו עליו. ואולי שהיה מאלם אחד שאל מלאכו ובה שמה או שהניחוהו שמה בעתים לבסוף מהסנות והיה אם כן מעלה עולה מן הנולד: השאלה הי"ג באמרו ויקרא אברהם שם המקום ה' יראה כי הנה ה' יראה אינו מאמ' פוסק שהיה לו לומר ה' רוצה לפי שירא מורה על העתיד ואין לפרשו שירא' מה שיאמר היום לשתי סבות הא' שאלת יראה היא בא"ת נח שזורה על ההסתקו ו"כ שהיה בהר ה' יראה מותר. ואנקלות פירשו מענין תפלה כמו ויקרא בשם ה'. ואינו נכון כי איך אמר ויקרא אברהם על המקום ההוא ולא די לנו זה הנער אלא שתרנס מלת שם שהוא צר"ל כאלו היא בקמ"ץ שתרנס חתן בארעא דא ואם יפורש שהתפלל אברהם שה' ישיגה בניו שיזכרו זה היום בזה הפעל הנה יקשה מאד קריאת השם למקום ההוא שאין ענין לו גם כי היה ראוי שיקראהו בהר ה' יראה לא השם יראה כי יראה הוא פעל ויראה הוא נפעל כ"ס שלא מצינו שנקרא המקום ההוא לא ה' יראה ולא בהר ה' יראה ובדברי הימים באמר שנבנה שם בית המקדש אבל לא קראו שם אלא הר המוריה לא ה' יראה:

השאלה הי"ד למה לא לאברהם הדבור שני מהמלאך בי נשבעתי וגו' ולא השלים דבריו כלם בפעם אחת והולך לקראו שנית מן השמים והנה היעודים האלה היה ראוי לומר אותם בראשונה כבאר אברהם אל תשלח ידך אל הנער:

השאלה הי"ה באמרו יען כי עשית את הדבר הזה וגו' כי בך אברכ וגו' כאלו זכר אברהם צרכות מפני הפועל היה אשר עשה ואין הדבר כן כי כבר יעד השם לאברהם בכל הדבריו האלה עומם במעמד בין הבתרים ונשנו ונתחזקו לו יותר בפרשת המילה ומה הדבר שנתחדש עתה בהם ממה שנראה בפעל העקדה.

והרמב"ן כתב בהתיר זה שנתחדש כאן על היעודים ההם השבועה שזכרה כאן על העקדה ולא נזכרה במקומות האחרים אבל אין זה מקום לו משני דברים. הא' שביעודים הראשונים נכרת עליהם ברית והברית הוא יותר חמור משבועה כי השבועה אין בה כי אם דברים והברית יש בו דברים ומעשה רשום. והנה הכתוב אומר למען הקים איתך היום לו לעם וגומר כאשר נשבע לאבותיך ולא נמצא בעיני האבות שבועה אלא שהיה הדבר' כולל השבועה ולכן נקרא ברית מלה מפני קיומו כמו שהם ח יקיים הדבר הנמלה בו. גם בדברי הנביא חמאל כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי וגו' ולא חמאל לשון שבועה במי נח אלא ברית ואמר נשבעתי מפני שהברית כח השבועה והב' שלשון הפסוק מורה שלא בא שבועה על קיום היעוד אלא על כבת היעוד שנאמר (בראשית י"ב ע"ו) בי נשבעתי נאם ה' כי יען אשר עשית את הדבר הזה כי בך אברכך. ואם היתה השבועה על הברית היה ראוי שיאמר יען אשר עשית וגומר. בי נשבעתי נאם ה' כי בך אברכך ואו היתה השבועה על הברית גם כי מלת כי לא תפול בה: השאלה הי"ז מה ענין אמרו יען אשר עשית את הדבר הזה ושנה ואמר ולא השכח ושני המאמרים האלה בהם אחד כי הדבר אשר עשה אינו אלא שלא חשך את בנו ויהיה א"כ אחד מהם ככל ומותר ולמה בא הראשון בלשון מחייב והשני בלשון שולל. וקשה מזה עוד אמרו עקב אשר שמעת בקולי שהוא עצמו יען אשר עשית:

השאלה הי"ח באמרו וישב אברהם אל נערו ויקומו וילכו יחדו אל באר שבע וישב אברהם בבאר שבע. והיה כי היה די באמרו ויקומו וילכו אל באר שבע שר"ל הוא ונערו אבל מלת יחדו מה ענינו בכאן כי הוא ונערו אינם במדרגה אחת שיאמר וילכו יחדיו. ויקשה ג"כ אמרו וישב אברהם אל נערו ולא זכר יצחק והיה לו לומר וישב אברהם ויצחק אל נערו כמ"ס ואינו והנער נלכד עד כה ונשתחווה ונשבע אליהם ואמר וילכו שניהם יחדו עד שם מוז לקחו אנשים לפרש שהיה הספור כלו במראה הנבואה ואין הדבר כן כמו שיתבאר. וחז"ל אמרו שנתבאר אברהם באמרו ונשתחווה ונשבע אליהם ואם לא שבו שניהם לא נתבאר אבל האמת הוא ששניהם שבו ויקשה אם כן למה לא זכר הכתוב שש יצחק והנני מפרש הפסוקים בלשון יתרו השאלות האלו כלם:

י"ד יצחק ויצחק הדברים האלה עד וישב אברהם בבאר. הפרשה הזאת היא כל קרבן ישראלי וזוהו לפני אביהם שבשמים ולכן היא שגורה צפונה בהשלכות כל היום ומפני זה ראוי להפלות בה העיון והחקירה יותר מבשאר הפרשות. וראה ראיתי דברי המחברים' בענינים. וגם אחד מהחכמי הדור הזה כתב עליה ובלבד אמירה משוועת מעולם' ספירים. ואני אלך אחרי הקוראים ואלקטם בשבילים ואת הסובב אקבל מדעותיהם ואת הרע הבלתי נכון בעיני לא אקבל ועליו תתקן מלתי כיד אלהי הטיבה עלי וראוי לבאר ראשונה תכל' העקדה. ואומ' שאדם הראשון כמו שזכר בספרו ונעה לתאו' הגמיו' והמפורסמות בחליתו נעץ הדעת טוב ורע ובטבורו שולל מאכילת עץ החיים ומה שקרה לו בזה קורה כל היום לזרעו שיכורו מדרך עץ החיים שהוא הדבקות בו יתברך ויאללו וישבחו מאד מעץ הדעת טוב ורע בעיני העולם הזה ובהיותו עד שמפני זה נזרם חמתו האלהית למחות דור המבול מן העולם וספו חמו מן בלחות וגשאר נח ובניו בלדקרו וזה נמשכו הדורות בסבלותם ונתרחקו מהדבקות האלהי עד שרצה ה' לזכות את עולמו וזרח אורח בארץ חשכה אברהם אבינו אשר צפוינו דק והחשוב עמד על מציאות אלוה מנהיג ומניע העולם בכללו מלד פועלותיו והוא היה הראשון שעמד על מציאותו יתברך במופת סכלי ופרסם מציאותו בעולם כמ"ס ויקרא שם אברהם בשם ה' וכמ"ס חכמינו ו"ל עד שבא אברהם אבינו לא היה איש שקרא להקב"ה אדון שנאמר אדני אלהים מה חתן לי רצו בזה שלא בא אדם בעולם שיפרסם היותו יתברך אדון כל העולם ממציאו ומניעו שומרו ומנהיגו אלא אברהם כי הוא עמד על זה מלד עיונו ומפני זה נזרם חמתו שהיה זרעו הנבחר מיוחד לעבודתו מכל שאר העמים כמו שהיה האב הנבחר מכל ילוד אשה ולזה היה ראוי שהתחילת המכוון בזמן האנושי והיה העבודה אליו יתברך יסלם בזה אברהם אשר יקרא היה ראוי אליו ובהיה זרעו שלם אחר שהוא ידריכם בדרך הנכון וממנו אחר שראו הבנים שטעם המקור ראוי שימלא נמה שחוצב ממנו ולכן ראה השם שהבן שיוצא אברהם להיות ראש היתם והתחלת האומ' להיות נולד בדרך גם לא בדרך כשני כי אם בפועל אלהי. ומפני שזון אדם הראשון וזרעו היה יותר בתחלת המסלל ושאר התאווה שירדוף האדם בשבת זה מהמאכל והמשחה מריבות וקטנות לכן נזרם החכמה האלהית שימול אברהם קודם לידת יצחק בלשון שילד יצחק בקדושה ובטהרה והוא זרעו יקוי בלתי שטופים בזימה בהיותם נחתמים בחותמו של מלך וכן כתב הראש"ע. ובדרך השם אשר לו נחנכו עלילות שזוהי שימול אברהם קודם שתהיה שרה להיות זרע קדש ע"כ. ולזה יחוייב בהכרח שהיה יצחק הנולד מוטעם בלשונות ראש היסוד ואם האומה הנבחרת לעבודת הש"י לא אברהם אלא היה בשת הלידה מוטעם בלשונות ההוא כי היה צדיק בן רשע. ולזה יצחק יתברך אלו היות היה ראוי שזו יפדה אלהים את זרעו מן יצר לב אדם רע מנצוריו כדי שמוחוה העת והלילה ויחדו לנ"י ולא יעש אחר שרירות לבם הרע וזה אמנם יסלם כשיעשה את יצחק אב היחס קרבן לש"י שבו חסיד הוראה חזקה על היותו הוא זרעו בלתי נשמע לחמרו שאלו הוא נמשל כבהמות והוא הווה נפסד אבל ימשול עליו האדון שומר ומושל שהוא השכל כי בהטעות ממנו קרבן יתשוב שנוסו בלה ואינו נחשב לבדלם כיון שבעתה יספד אבל אמנם השלמות האמתית הוא לו מלד שגלו אשר הוא לו נאחי בלתי מקבל הספקד וזהו ראוי שהיה נשמע לשכלו שהוא הנכבד לא לגוף שהוא הפסחות וימשך מזה שהיה מושגת מהש"י בהנהגתו כפי שכלו להיות ההשגחה כפי שכלו לא שהיה מונגה מלד העצב ומלד כחות הנרמזים השממיים כי הקשר והדבקות

והדנקות אשר באדם עם השם הוא בהתנהגות כפי שכלו ולזה יתחייב שבהיות יצחק עולה תמימה כבר נתחלה להם וחוברת ממלכת הכחות השממיות מעליו ומטל זרעו כאלו נקדו כלם שמה אחרי שכלם היו צו בכה צעת הקרבן. וכבר העיר רב הסדלי ו"ל במאמרו שעשה בויתוח הזה היה באמת חכמית העקדה וזכרם מפני זה היה ראוי שיזכר לנו הש"י צעת זרועותיו עקדת יצחק כיון שבהקדחתו נקדו כלו במצואו חכמי וראוי שזכ"ר גם אנחנו בשכר אותו הפועל הנכבד אף שלא נזכר הבעל ולא נשחט יצחק שאין ספק שלא היה כוונתו ית' כשאלו להטלות עולה שיטתה שא"כ לא היה לו זרע שיהיה הזכות שהוא שבעורו כיון זה פועל. אבל כבר נשלים החוטאת מכון באותו קרבן אשר שבעו יצחק להכלית האחרון מן החיות ושכבר הפסיע כל כחות גופו מעליו ויחששם לחבו ונהגבר שכלו אשר הכיר ביותו נחלי בלא ספק כי בזה השיג מהחוטאת לשלמות נפשו יותר משנשחט כיון שאלו נשחט לא היה מרגיש בשלמות שהשיג כלל ולא היה מבחין היאך ראוי לימשך אחרי הסכל אבל בשלא נשחט כבר הרגיש בדבר וכמו לזכרון בין עיניו כדי להתנהג אח"כ בזאת ההנהגה והשיג שלמות רבים להיותו נמשך אחר זאת ההנהגה. הנה התגבר מזה שחכמית העקדה אמנם הוא למה שהבי"ת בחר באברהם מפני שלימותו בעלמו שיהיה זרעו נבחר לעבודתו. וזה לא היה אפשרי אלא כשהוכר ממנו זיהומת הנפש שהטיל על חור ר"ל כשיזכר זה החפץ מאב היחס שהוא יצחק ויהיה א"כ חוטאת העקדה לזכרה לא בצחינת האל ית' ולא בצחינת אברהם אלא בעבור חוטאת כלל אומנתו אשר בעבורה יהיו זרע קדש ויאלו מתחת ממשלת הכחות השממיות ויהיו מושגחים ומונחגים מהש"י לבדו וכו' יתכן שיקיים השם היעודים שיעד לאברהם שיהיה זרעו מושגח ודבק בש"י לא בזולתו וזהו והייתי להם לאלהים ויהיה יהיו לי לעם כי אין ספק שכאשר יעד הקב"ה בכל זה היה בלבו שעשה אברהם פעל העקדה אשר בו ישלם קיום היעודים לבניו ונאחיות זרעו לעולם וזכרנו וקיום הבית ביניהם וזה כשיזכרו לעבודת הש"י ביחוד וכבר נמצא לה"ל מאמר מורה על כללות הדעת הזה. אמרו בפרשה זאת אחר הדברים האלה אחר דבריו של שטן. אמר שכן לפני הקב"ה מכל שטות שעשה אברהם לא הקריב לפניך לא שר ולא איל אמר הב"ה (כנהדרין פ"ט) כל אותה שטות שעשה לבניו אלו הייתי אומר לו לשחטו הוא עושה מיד והאלהים נסה את אברהם. וכבר נחפרס מאמר רבי שמעון בן לקיש שאמר הוא שטן הוא יצר כרע היא מלאך המות. וידוע שהשטן הוא הנפש הנזכר בחטא אדם הראשון והוא בכלל הכח המתאווה אשר בנו אשר הוא מביא אותנו אל ההפסד מלך ההסתלקות הנמצא לחומר אל הנורה והוא ההטד הדבק בזה ההומר מלך מה שהוא מסס אותנו מהנהגת הסכל אל השחוקקות החאיות ולכן נקרא שטן שהוא משפס אורנו מהדרך הישר בהיותו פועל הרעות וממנו כל המדות המנונות ומהם הדי יקרא יצר הרע. ומהלך שמיא אותנו אל ההפסד יקרא מלאך המות. ולכן אמרו באותו מאמר שהיה פועל העקדה לבטל דבריו של שטן. ואמנם אמרו שדבר השטן מכל שטות שעשה אברהם. הכוונה בו משחית אברהם היה מהדברים החמריים לא מהשכליים ולכן השינוי השם יתברך עם העקדה שהיא מורה ממשלת הסכל והנהגתו מהאל ית' והספרו מהשחטב אל החומר. ואחרי הקדמת הכללות הזה אבא לפרש פסוקי הפרשה הולכים כלם אל היסוד הזה :

ואומר שמפני שקדם לספור הזה שז"ל 'האל ית' לאברהם על מצות המילה ושטן שמו ושם אשחז שם כלם הכנות אל הנן אשר יולד לו ושיגלה שרה בהיות אברהם בן ק' שנה והוא בת חששים שנה ושאתרי שגולד יצחק בדבר השם גרש את ישמעאל ונאמר לאברהם עליו כי ביצחק יקרא לך זרע ושאת"כ שאל אבימלך מאברהם שיסבע לו שלא יקח את ארצו. ביראתו ממנו שמה הוא או בניו יקחו את ארצו לכן צדק העקדמו' האלה אמר ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם שהיה הנסיון בצחינת הדברים האלה שקדמו ובהפסד אלהים היה מצות העקדה דבר זר וקשה מאד והותרה בזה השאלה הא'. והנה הנסיון הזה אין ענינו הצחינה כדי שידע האל מה שלא היה יודע כי כל הדברים גלויים לפניו המיד אבל והאלהים נסה הוא מנוחת נם וכמו נסה עליו אור פניק ה'. כי הנה הפועל הנפלא הזה שעשה אברהם בדבר השם עומד לנס עמים כדוגל רס ונשא אליו גוים ידרשו ויביטו אחרי. וכן אמרו במדרש חביב נחל ייראין נם להתנוסס. מפני קושש סלה. נסיון אחר נסיון דגלון אחר דגלון בשביל נסוחם בשביל גדלם כנס הזה של ספינה וכ"כ למה מפני קושש סלה וכבר זכר הרב המורה הלמודים המועילי' שלמדנו ממעשה העקדה. הא' כמה היה גודל אהבת אברהם לשם ית' שלא די שגזר את אביו וארץ מולדתו ומשפחתו במצותו ושחטו נפשו לחולי המילה וסכנת' צוקתו לקיים דבר. וגרש את ישמעאל אשר אהב במאמרו אלא שם יצחק שניתן לו בזכותו הוליו להמירו ממני מצוה ומה נדע עד היכן הגיעה אהבת השם ויראתו כי הנה ענין זה שעשה אברהם לא נגרמו לו לא נחיתת ממון ולא נחיתת נפש כי הוא מיסלג מכל מה שאפשר שיהיה במציאות. והלמוד הבני הוא אף האמינו הנביאים כמה שיבואם מהש"י בנבוא' שלא יחסבו אדם שהיו מסופקים כלל בדבר אשר יראו אבל היה דיוי אלאס כדין הענינים המושגים לחוש' ובראיה על זה היות אברהם מכבים לשחוט את בנו יחידו אשר אהבת נפשו אהבו כאשר צוה עליו ואע"פ שגלה המצוה הדיא בחלום או במראה הנבואה אלו היו הנביאים מסופקים בדבר שישיגורו במראה הנבואה לא היו מסכימים לעשות מה שימאנהו הטבע כמראה הגדול הזה מספק וכמו שהאריך הרב בזה דברי סי חכם חן באותו פכ"ג ח"ג המזכר. וראוי להוסיף עליהם שדל למוד שלישי יורה עליו ענין עקיד' והוא אמונ' השארו' הנפש ושכרם פרוחני שאלו לא היה אברהם מאמין אמונה בשר רוחני לא היה מכבי' לשחוט את בנו

עונש

שגשג עליו והכלתי מזוה לא יקבל עונש אם לא יעשה הדבר. וזהו אברהם מזוה
 היה ראוי שיהיה שכרו הרבה מאד וזה כל דעת האחרונים האלה בדבר הזה. ואינו נכון
 בעיני כי אם יחזק היה יודע מאד כי הוא יהיה העולה היה הכתוב משבחו ומגדלו ענינו
 כי עש היות שהיה עשר אברהם מממיר המסך הזמן יותר מאשרו של יחזק הנה היה
 כפי איכות הנער יותר גדול לאין שיעור עשר יחזק המוסר עזמו למות מאשר אביו
 המביאו אליה ולכן אליו היה ראוי ליחס הפועל הזה להיותו אדם שלם לא לאביו
 ולפחות כיון ששניהם קבלו עשר בין רב למעט לשניהם היה ראוי ליחס פועל
 העקדה אלא שהאמת הנדור שיחזק לא ידע דבר מכוונת אברהם כי הוא לא
 גלה לו מפחדו שיחזק צהיותו בחור ועוב לא ימסור נפשו למות ויבחר אברהם
 הצנאים ולא יוכל הזדיק להשלים כוונתו ואולי שמפני זה העמיסו בעיני עולם
 ויתכן שקשר עליו המשא בקשר אמין. הנה יחזק בראותו שאביו עזב את החמור
 ושם על שכמו עזי העולה. נסתר לשאול ואיה השם כאומר התחבוב אבי שגש על
 שכמי תשים את השם מהמקום אשר תקחנו משם מאחר שאין אהנו חמור לסוע
 עליו ומפני זה לא באל יחזק את השאלה הוזה כשיצאו מביהם לפי שהיה החמור
 והנערים עמם אלא אחר שעזב את הנערים והחמור ואז הציגו אביו אלהים
 יראה לו השם לעולה בני כלומר אין ענין השם מוטל עלינו כי אלהים יראה לו
 שם השם ואין לנו לבקשו והנה נכתב זה כאן להודיע כאברהם לא התפעל
 מדברי בנו בהיותם דברים נכחיהם להעיר אהבת האב לכן אכל הוא מרוב אונים
 ואמין כח לא נרתע לאחור ויכלו שניהם יחדו. וגם בזה הכתוב להגיד שכל
 דבריו אשר דבר בדרך דחיה מפני שלום בשיחתו הקלה כלם נתיימו כדברי אש
 האלהים. שלא נפל מכל דבריו ארצה. וזכר שבחשפו וגבורתו בנה את המזבח
 וכתב המזבח ב"א הידיעה אר"ל שהוא היה המזבח שהקריב בו נח
 את עולותיו שלביתו מקדש לנבואה רזה השם שבו יעשה אברהם הפעל הנפלא
 הזה ולביתו היום מכמה שנים הוצרך לנבואה וזהו ויבן שם אברהם את המזבח
 ואמר ויערוך את העצים שלא היתה פעולתו בזה אלא בישב הדעת בנה
 את המזבח וערך את העצים באופן נאות וראוי כאלו היה לבו מיושב עליו.
 ואמר ויעקוד את יחזק בנו וישם אותו על המזבח ממעל לעצים זה מורה ביאור
 אמרת דעתי שיחזק לא היה יודע שהיה כוננת אביו לשחטו כי לא לעשותו סימן
 ודוגמה עולה בעקוד אותו ושמונו על המזבח כאלו הוא נקרב שמה אכל לא
 עלה על לבו שיחשבו כי-אך ייזיר בנפשו שיזוה האל ית' על זה ושאברהם
 יעשהו בזריות כ"כ גדול ויורה על זה שלא זכר הכתוב ששם אברהם אש על המזבח
 כחורת העולה כמו שנאמר בפרשת העולה ונתנו בני אהרן הכהנים אש על המזבח
 וערכו עצים על האש. אמנם אברהם לא עשה כן כי לא נתן אש על
 המזבח כדי שיחזק לא יחשוב בשיחתו אכל בנה את המזבח וערך את העצים
 ועקד את יחזק בנו וכל זה מבלי אש והיה דעתו לשום האש אחר שיחשפו
 אע"פ שלא היה כן מן הדיון אכל היה מפני שגזר היה חושב יחזק שהיה פועל
 דמיוני לפעולת אותו דוגמת עולה לשישאר ענד מוחלט אל האלהים אכל כאשר
 שלא אברהם אה ידו אל המאכלת לשחוט את בנו ר"ל ששם ידו השמאלית כשאר
 נואר יחזק להבין הסמיים להחיות כדרך שוחטו שהיה מות וישלח ידו הימנית
 לקחת את המאכלת לשחטו אז הרגיש יחזק כוונת אביו באמת ומפני זה נתיחס
 פעל העקדה כלו לאברהם לא ליחזק ולבית זה דעת חז"ל תקנו בתפלת דעני
 לעניי לומר דעני ליחזק על נבי מדבחה לפי שבהיותו שמה ע"ג המזבח הרגיש
 בסבלתו ובצרתו ואז קרא אל אלוה ויענהו כי להיותו נעקד לא יוכל לברוח ולא
 להשגח ולכן קרא לאלהיו שיצילוה והואו בזה השאלות ה"א וה"ב וה"ג:
ויקרא אר"ל מלאך ה' וגומר עד ויבא אברהם את עיניו וירא. כתב הרב המורה
 בפ"מ ח"ב שכל מקום שנזכרה ראיית מלאך או דבור שהוא
 במראה הנבואה או בחלום אלא נבואה יבאר בזה או לא יבאר הכל שיה וכו'.
 ואנשים מבני עמנו כתבו על זה שראוי הרב בו לענין עקדת יחזק שזכר
 שם שמיעת דברי מלאך הכל היה המעשה הזה מחלתו ועד סופו במראה הנבואה
 ואלו עבר דבר ממנו בהקין. נעויתי משמוע נבולתי מראות אנשים מבני ישראל
 וכתבו על ספר האפיקורוס' הזה ויחזק לרב הדעת המנונה שהוא כ"כ רחוק מכוונתו
 כי אם היה המעשה הוא כלו במראה הנבואה מהו והאלהים נבה את אברהם
 כי הנה יראה האדם בחלום דברים רחוקים וגם נמנעים ואין ידקו א"כ דברי
 הרב שכתב בפ"ד ח"ג שזכרתי למעלה מהלמודים שלמדנו ממעשה העקדה כי אם
 לא היה דבר מזה בהקין לא נלמד ממנו דבר ויהיו א"כ דברי הרב כותרים זה את
 זה אכל קרה זה למעיני' המרשיעים האלה לקושר דעתם ומעט הבנת דבריו
 הרב כי הוא לא אמר שכל דבר שנזכר ראיית מלאך או שמיעת דבריו יהיה הספור
 ההוא עלו במראה הנבואה. אכל אמר שראיית המלאך או שמיעת דבריו או
 המעשים שיעשה המלאך עזמו הוא במראה הנבואה לא בהקין לפי שהעושים
 הנשמים לא יראו את המלאך ולא ישמעו את דבריו אכל פעולות בני אדם ומעשים
 מי המונע שיהיו בהקין הלא תראה שספר הכתוב מה שקרה לאברהם עם לוט
 ונאמר אחריו ו' אמר אל אברהם אחרי הפרד לוט מעמו וגומר. וכן אחרי מלחמת
 המלכים בל לו דבור אל תירא אברהם ושאר המאמרים וכן אחרי שנאמר לו
 מות המילה נאמר ויקח אברהם את ישמעאל בנו ואח כל ילדיו ביום וגומר וגם
 אחריו נאמר וירא אליו וגומר ומצינו ביעקב בפחדו מעשו אחיו וכוונתו את המנח'
 לשלוח אליו ראה את המלאך ויאבק אים עמו שהיה לדעת הרב בנבואה כדי
 להבטיחו מיראת עשו וחזר הספור להודיע לגדול ביאת עשו האם אמר שיחשוב
 הרב בכל אלה שכל הפעולות הן היו במראה הנבואה ואלו קרה לאברהם שם
 לוט מה שקרה ועם המלכים מה שקופר ואלו מל אברהם ואנשי ביתו ואלו שלא
 בשאלה

יעקב מלאכים לעשו ואלו ירא ממנו לפי שמאנו בסוף דבור השם אז המלאך על
 אותו ענין. הדעת נותן שדבר לא כן יחשוב ולבנו לא כן ידמה אכל שדעתו
 באמת הוא שראיית המלאך או שמיעתו והמעשים שמכרו שעשה המלאך בעזמו הם
 במראה הנבואה אכל הספורים והמעשים שלא נתיחסו אל המלאך כי אם לאש
 מן האנשים לא יאמר הרב חלילה לו שהיו במראה הנבואה עם היות שזכו בחור
 הספור נבואות ודברי מלאך כיון שהפעולות הן שנזכרו בספור אינן מהמלאך כי
 אם מבני אדם וכן הענין בעקדה ששם אמר לאברהם בחלום חלילה קח
 נא את בנך את יחידך וגומר וישכם אברהם בבקר ובעבור אותה נבואה עשה כל
 המעשים שנזכרו בספור בפעל ובהקין ובאשר שלח ידו ויקח את המאכלת לשחוט
 את בנו אז בל אליו דבור המלאך שהיה נבואה לדעתו לאמר אל תשלח ידך אל
 הנער וכשהקין מאותה נבואה ראה את האיל ויעלו לעולה תחת בנו ואח"כ אמר
 נבואה אחרת שנית לאמר כי נשבעתי וגומר והיו אם כן הספורים והפעולות מעשה
 אברהם בהקין ודבורי המלאך בנבואה לדעת הרב וזו האופן יסכימו דבריו
 באותם שני פרקים אשר זכרתי אין בהם נפחל וקשקש. וגם יורה על שזה דעתו
 מה שכתב פמ"ה ח"ב במדרשו' הנבואה וז"ל המדרש הא' שיראה המלאך מדבר
 במראה כאברהם בשעת העקדה ע"כ. מה נמרזו דברי הרב באמרו בשעת העקדה
 גלה דעתו בזה שנאותה עתה שעקד את בנו ושעת דברי המלאך אותה הדברים
 היו בנבואה לא מה שעשה קודם זה ולא מה שבעה אח"כ. ולדעתי היתה הנבואה
 הוזה לאברהם בשמעו את דברי המלאך נבואה מוחשת שהוא מן ממני נבואה כמו
 שזכרתי למעלה ר"ל שהגיע לאזניו קול מוחש מאת ה' מן השמים ולא היתה זו
 נבואה דמיונית ולכן לא נאסרה אל בעול החושים כי בהשתמשות חושי שמע
 והבין אותה קול ועשה מעשיו. והנה היו דברי המלאך אברהם אברהם בפעל
 השם לפי שהיה כפשת בין יחזק ובין המות ולנחץ הדבר ולמחרו ממניעת השחיסה
 אמר אברהם אברהם אל תשלח ידך והנה הוסיף לומר ואל תעש לו מאומה לפי
 שבראשונה נזר אל תשלח ידך אל הנער לשחטו ולפי שאולי יראה אברהם לעשות
 שום רועם בנזק יחזק לסיון הדבר כדברי חז"ל לכן הוצרך לנאווה עוד ואל תעש
 לו מאומה כי להיות יחזק עולה תמימה לא רצה ית' שיעשה בו מום כלל ולא פגע
 וחבורה ומכה פרים. ואמנם למה היה השני במות האל ודברו שבראשונה עזמו
 והעלה שם לעולה וכאן אמר לו ואל תעש לו מאומה הנה אין ספק שמתחלה לא
 היה ראון השם שאברהם יחטא את בנו אכל היה אותו והעלה שם לעולה כיון בו
 דבר אחר. וכתב הרב יונה המדקדק בם' הרקמה שהתחכם הש"י לנבות את
 אברהם מבלי שישנה את מאמרו בשני התחכמות האחד מלד האין שלפעמים
 יבא לשינוול עליו העשים לא שיעשהו עכ"פ והוא כמו והשקית את בית הרעבים
 וכן ויהיה לפי זה אמרו והעלה שם לעולה השינוול והתעסק בהפעולתו לעולה לא
 שיעשהו בפועל כי זה היה הנסיון שרצה השם לעשות לא מה שהבין ממנו אברהם.
 והב' אמרו לעולה לפי שהלמ"ד תשמש מקום תחת כמו והשלישם הלגנה לאבן
 והחמור היה להם לחומר ויהיה כוונתו ית' שיעלה אל אחד ההרים תחת העולה
 כי יהיה חסוד לפניו כקרבן עולה. וזהו הש"י שיבין אברהם והעלה שם לעולה
 שהיה למ"ד מורה על הפעול והיה לא היתה כן אלא במקום תחת. והלכ"ל כזה
 שלמ"ד לעולה תשמש במקום בעבור ושהיתה הכוונה האלפית שיקח את בנו
 ויוליכיה עמו עמה להסתכן בעבודת האלהות ולראות העלאת העולה ועל זה אמר
 והעלה שם לעולה ר"ל שיעלה באותו הר בעבור העולה שיעשה שם כדי שילמד
 לעשות' כן. ואברהם הבין שהמלאך שיעשה ממנו העולה וזה היה הנסיון אם
 יענהו כפשוטו הראשון או אם יבקש עליו פירוש ובאשר אברהם לקח את המאכלת
 לשחוט את בנו הודיעו המלאך שלא הבין כוונתו האלפית כי לא היתה לעשות עולה
 מיחזק כי אם לחטו בעבודת הש"י ולא נפא אברהם ויקח את האיל ויעלה
 לעולה תחת בנו. ואין דבריו נכונים בעיני וקצרו לדברי הרב יונה הוא מה
 שראוי לו וענינו שהכוונה האלפית היתה שאברהם יחטא לבנו שהיה
 ראון השם שהוא יעשה את יחזק עולה כליל לפניו כדי שאברהם יסכים על זה בכל
 לבנו ובכל נפשו מיראתו מלעבור על מצות אלהיו וזוה יעקוד את יחזק ע"ג המזבח
 וישלח את ידו לשחטו בראיו מוסלג וזוה אע"פ שפסל לא תעבור השחיסה בעבור
 הפועל ההוא יראה לפניו ית' כאלו נקרב עולה ונוסף כליל לה' ובעבור זה ישאר
 יחזק מיוחד לגזוה והוא וזרעו מיוחדים להשגחתו ית' בלתי מסורים להנהגה
 הנרמים השממיים ושאר הכחות וכדי שאברהם לא ידע כונתו האמתית דבר לו
 דברים סבילים שני פרושים ואברהם יבין האחד והקב"ה יבין באחר. והנה מאמר
 והעלה שם לעולה אפשר שיונן למ"ד לעולה שהיה מורה על הפעול כדברי הר'
 יונה וכן ביטוי אברהם. אכל הקב"ה שלא היתה כונתו אלא שהלמ"ד היא תשמש
 במקום כ"ף כמו להעלו' עולה' על מזבח ה' תמיד לבקר ולעבד ולכלל הכחות בחזקת ה'.
 ויהיה כח המאמר שיעלה יחזק כעולה לא ישמעו ויהרגו כלל. או יהיה פירוש
 שאמר לו ראשונה והעלה שם לעולה על אחד ההרים ויבאר למי יעלה לעולה
 באמרו אשר אומר אליך כלומר ותעלה שם לעולה הדבר אשר אומר אליך רומז
 אל האיל. וכוא כנו ותפתח ותראה את הילד ולפי זה לא יחזור אשר אומר אליך
 למה שאמר אל אחד ההרים אלא על כנו והעלהו וכבר יורה שהש"י לא הודיע
 לאברהם באיזה הר יעלה עולתו לבי שהיה בידו לפעולת עולתו באחד ההרים
 שנאמר המורה כראו. הנה אם כן לא נזר השם את אברהם שיחטא את
 בנו ולכן לא שינה את דברו באמרו ואל תעש לו מאומה כי נזה ישראל לא ישקר
 ולא ינחם ולכן נדקו חז"ל באמרו ולא עלתה על לבי זה יחזק בן אברהם ושאר
 המאמרים אשר זכרתי ואין לבקושת אין עשה אברהם ולא הבין דבר השם כי
 מאת ה' היתה זאת וכמאמר הקב"ה ו' העלים ממני ולא הניד לי והואו בזה
 בשאלה

השם והכלית עבודתו ויראתו לא היו נחשבים לכולם בערך פעל העקד' אשר עשה להסכים בלב לשחוט בידיו את בנו יחידו מבלי הרעור על מות השם ולא חפזה אליו להשיבו מדבריו כי צוה נתגבר שכלו על חמרו ונשלם בדעתו שהחומר הוא נסמך והשכל הוא נלחי ונשאר לעד ולזה עזמו הזכיר קודם שנעשה פועל העקד' תמיד שם אלהים אשר פירשה בעל הכחות ובכללו צוה המלאכים והגרמיים שיש להם כח והנהג' בשפלים כמו שאמר אשר חלק ה' אלהיך אותם לכל העמים. ויחזק קודם שנעשה עולה היה תחת ממשלת הכחות ההם ולכן נזכר בספור קודם העקדה מלת אלהים אבל אחר שנעשה הפעל כבר היה תחת ממשלת הש"י ביחוד ולזה נזכר מאו והלאה שם יהוה המורה על השם המיוחד מחייב המציאות והוא זה שם השל' הי"ט :

י"ט אברהם את עיניו וגו' עד סוף הפרש'. בראות אברהם שלא היה כונת השם שיעשה את בנו עולה היה קשה שחיי' ביאחו

אל המקום ההוא לבעול ובנין המזבח ועריכת העצים ללא חכלית וכאשר עיניו לראות מה יעשה וראה שהיה שם איל אחר נאחו בסך בקרניו. וכבר רש"י שאחר' שאמר לו המלאך אל תחלה ידך ראה את האיל שהיה נאחו וזכו שחרגם אונקטוס וזקף אברהם ית עיניו בחר אילין והוא. ולפי מדרש הגדה אחר כל דברי השכינה והמלאך ופענוט אברהם אבל זה היה אינו מחשיב על הלשון והנכון הוא ששם עיניו והנה אל ר"ל שראה אותו הולך ורועה שמה ואחר כן ראה אותו נאחו בסך בקרניו והיו אם כן שני נסים מאד שם האיל מבלי היות זאן בכל הארץ ההיא. והנה האחר שבהיות שראהו רועה בראשו מיד בפחת ראהו אחר כך נאחו בסך בקרניו ולכן התבטן בעיניו והבט שמת' ה' היה זאת ומפני זה לקח את האיל ויעלהו לעולה וזכו אמרו אחר נאחו שפירשו אחר כך ראהו נאחו. ואפשר לפרש אחר נאחו שהיה נאחו אחר המזבח כאלו השם אחזו שם לזה ואמר תחת צנו להניד שלא עשאו קרבן תורה להודות לש"י על שהציל בו אלא שעשאו עולה תמורת יחזק צנו כי היה בדעתו לגמור הפעל וכאשר לא נגמר השב שהיה מחייב לתת במקומו כופר ותמורת זה במקום זה זה תמורת זה כי התמורה לא תנתן אלא על הדבר שהיה אדם מחייב לעשותו ולא עשאו. הנה הותרה השל' הכ' שידע אברהם שהאיל שראה שם היה להעלות עולה לפי שראהו שחלה בלחי נאחו ומיד אחר זה פתחו ראהו נאחו בסך בקרניו או נאחו אחר המזבח ולזה בא מלת אחר בזקף גדול שלא יאמר שם' הפסוק אחרי שנאחו בסך בקרניו אבל פירשו שראשו' ראה את האיל ואח' ראהו נאחו בסך בקרניו ואחר נאחו אחר המזבח ולכן האמין אברהם שלא בא שם האיל במקרה ולא שנפרד מן העדר שאם כן איך ראהו בלחי נאחו ונאחו בשעת חדא והאיל היה לא נאמר אנהנו קהל האממיים שנבאר לשעור לא מדבר אלא בדרך נס וראו אלהי בל לשם מהעדר שהיה בו או שהיה איל מדברי שאין לו בעלים והומינו הקב"ה שמה להעלותו עולה תחת יחזק וזהו מ"ש ו"ל במשנה דאבות שיהיה א' מן הדברים שנבראו ע"ש בין השמשות ר"ל שעתה אז במחשבת' לעשות אותו הנס צעת העורר וכבר ביארחי אותו מאמר לפירוש במשכת אבות. ואמנם אמרו ויקרא אברהם שם המקום וגו' כתבו המפרשים שלפי מלא גמר אברהם המעש' ההוא כאשר עש לבנו קרא שם המקום ההוא על שם מה שהיה בלבו לעשות כי היה מנהג בנביאים ועובדי האל לקרא למקומות שנעשו בהם דברים רשומים נביים שמות מורים עליהם וכמו שקרא משה שם המזבח ה' כפי מפני הכס שנעש' לו שם במלחמת עמלק. ויעקב קרא למזבח אל אלהי ישראל להורות שהש"י הוא אלהיו וקרא למקום בית אל כי שם נגלו אליו האלהים, וכן אברהם קרא שם המקום ההוא ה' יראה והכוונ' בו שהוא רואה מה שהייתי אומ' היום בלבי לעשות לולי שמעני המלאך. ואולם מחשבתי בזה ה' יראה לעולם כי שם צניתי את המזבח ועשייתי כל המעשים הראויים על כן דבר לו המלאך שנית כי נשבעתי ר"ל שיתפרסם בשולם גדול דקדוהו והפלטת הנאחו בשולם עד שהכל יכירו וידעו כי יען אשר עשית את הדבר הזה באת לגדול' ולמעל' אתה וזרעך. ומזה אמרו שקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה לפרסם הועלתו למניע הפועל ההוא שמכאן והלא' הש"י ביחוד יהיה המשיג והמנהיג ביחזק ובזרעו. ונראה לי לסייע לפי' היה לפרש אשר יאמר היום בזה ה' ירא' שהרצו בו שיאמר היום מכאן והלא' שזרעו ויחזק בזה ה' יראה שהוא רמו לשבר הנפשי שזוכים אליו כל זרעו כמו שאמר במשנ' כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא והשכר ההוא נקרא בזה ה' כמו שאמר מי יעלה בזה ה' וכמו שזכר הרב המור' בספר המדע. ואפשר לפרש שמלת יראה ויאמר היום שבה אלהים ירא' הם כלם עתיד' במקום עבר כמו ככה ועש' חיוז כל הימים כי כאשר אברהם ראה את האיל אמר את הדברי' שאמרתי היום בדרך לעג ודחי' ליחזק בני אלהים ירא' לו השם לעולם נרא' שהשם הגביר ראה זה המאמר שאמרתי אני וקיימו ביאיל הזה שנתן לפניו וזכו ה' יראה אשר יאמר היום ר"ל ראה מה שנאמר היום שאמרתי אני ליחזק בזה ה' ירא' השם לעולם וקיים דבר עזרו וזכו בזה ה' יראה. שברא' אותו לי עתה. והרלב"ג פירש שקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה להורות על מעלת המקום ושהוא מוכן לשידוך בו השפע האלהי וזכו הר המורי' אשר שם בית המקדש ושמש' אמר על זה בזה ה' יראה ר"ל שעתה מתן תור' היו קורין האנשים אותו הנה בזה ה' יראה לא ה' יראה וכמו שקראו אברהם אבל כל זה איננו שום לי כי הנה לא מצינו שקרא המקום ההוא בשום זמן לא ה' יראה ולא בזה ה' יראה ומפני זה י"ל לפרש ויקרא אברהם שם המקום ההוא

השאלה הי"ד והט"ו. ויש מי שפירש שהשם צוה לאברהם לעשות את יחזק בנו עולה לא להיות הכונה אלהית כן אלא כדי שיתחלל הדיוק במעשה הנור' ההוא וזכו יגיע הועלת גדול ליחזק בהגיעו עד שערי מות והכניע חמרו והתיחדו הוא וזרעו להתיחדו ית' וזכו יחזק הפועל הזה לזדקק לאברהם ואם היה יודע אברהם ויחזק אמתת הכוונה האלהית לא היתה נחשבת לאברהם הטקדה לשלמות ולא ליחזק לקרבן עולה ולא יושב התכלית במכוון להוציא את יחזק וזרעו מממשלת הכחות השמימיים והטבעי הכולל וכאלו ראה הקב"ה להעשות את אברהם במחשבתו ולהעלים ממנו אמתת כוונתו מפני הוועלת שהיה נמשך מזה אבל הכונה האלהית לא נשתנתה בשום דבר כי קודם הטקדה ובעת הטקדה תמיד היה רצון האל שלא ישחט אברהם את יחזק וגם זה דרך נאות ונכון הוא. וכאשר ראה ית' כי לא יסקוט האיש כי אם כלל מעשיו ושלא היה הדבר תלוי אלא בהולכת הסכין שחלו מלאכו וקראו מן השמים בקול גדול ומוחש ואמר לו אברהם אברהם והוא משיבו הגני כי חשב שהיה הדבור על עיני העולה לזרוע צבעת המעשה ולזה השיבו הגני כלומר הגני עושה מנאחן עומד בנקודה האחרונה של אותו פועל ולזה ענהו המלאך אל תחשוב שבאחי לזרוע על תשלום המעשה אבל באתי למנוח ממנו וזהו ואל העש לו מאומה. ואמנם אמרו כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה צריך אל ביאור ומה שנראה לי הוא בל' מנ' אופנים. האחד שאברהם לא היה יודע תכלית זה הפועל ולמה יסכים השם שהאב הרחמן יהרגו את בנו בידו אחרי שצוה מהבחינות ששורב משי' נדדים מזל היות האדם נברא בלם אלהים וכ"ס הטולד בדרך נס שישחט ויסקף דמו כמים. ואם מנ' ההורג שיהיה אביו אשר הולידו למאה שנה ואמו בת' שנה. והנה אברהם הסכים לעשות זה הפועל המאוס אליו עס כל זרעו ואלה הבהר אחר מות הש' לחקור ולידע למה זה ועל מה זה לפי שמדר' העובד האמיתי שלא יבקש טעם למות ארצו וזלל רצונו שהוא רוצה בכך ואמנם היה מחייב זה שם"י להיותו נורא על כל בתכלית מה שאפשר ולהיות יראת הדבר ראויה שיהיה כפי מעלת הדבר אשר ממנו חסיה היראה הנה ראוי שהיה מות הש"י בתכלית מה שאפשר וכשהוא כן אין כח בשום דבר בעולם למנוע מעשות מה שתגזור לעשות אותה כי אלו היה דבר יכול לגדל ולמנוע אותה לא חסיה אותה היראה בתכלית מה שאפשר אחר שיש דבר בעולם יותר חזק מן היראה מנגד לה ולכן היה מן ההכרח שהיראה אלהים האמיתי לא יבהר אחר מדותיו כלל ואם יאמר לו הש"י לעשות דבר שהוא זר לשכל מאד יעשהו עכ"ס מנ' היראה שיש לו מלת הש"י שאין ראוי לעבור על מצותיו ומה הלא הלא שיהיה פעל העקד' זר אל השכל שישמחו האב יזקן את הבן היחיד אשר לו הסכים אברהם עכ"ס לשחוט מאין פנות את הדבר ראוי או בלתי ראוי ולכן נכתב מזה הפעל היותו ירא אלהים. והנה להיות מעלת היראה אמתית תכלית כל התורה וחכלית מה שאפשר לאדם להשיגו מן השלמות כאמרו ועתה ישראל מה ה' אלהיך שאל מעמך כי אם ליראה היה אברהם משתוקק להשלים הפועל הנפלא מעלת יחזק כדי להגיע אל זאת המדרגה ממעלת היראה האמתית ולזה אמר לו המלאך אל תחלה ידך אל הנער כי עתה ידעתי כלומר אחר חושב שתכלית זה הפעל הוא לנסותך אם אהה ירא אלהים יראה אמתית ר"ל שתעשה דבר זר לשכל מנ' יראה ולכן אהה רוצה להשלים הפועל לשיחברר היתך ירא אלהים לא חששה כן ולא הנמור הפועל כי אין הכוונה בו הנסיון ההוא כי כבר ידעתי ועתה אני יודע בכל הזמנים שזה כי ירא אלהים אהה ולא אמר מלת עתה שמורה על הוזה וידעתי שמורה על העבר כלומר בכל עת אני יודע וידעתי כי ירא אלהים אתה ולכן אין צורך שתעשה דבר זר לשכל מנ' יראתי וזכו ולא חשכת את בנך את יחידך ר"ל ידעתי שלא מנעת בלנך בנך עס היווה יחידך ממני מנ' שאני המנוה. וזכו בדרך הראשון והאופן הכ' הוא שהדברים האלה היו מהמלאך שדבר אל אברהם בשם האל ית' אל תחלה ידך אל הנער ואל תעש לו מאומה ואמנם אמרו עוד כי עתה ידעתי וגו' הם דברי המלאך שהוא מעצמו אמרם לא בשם האל ולכן לא אמר נאם ה' כמו שאמרנו בדבור השני. ולפי שיש במלאכ' חדוש ידיעה כמו שיקבלו מהשפעה מסתת בפתח לכן דקדק באמרו עתה ידעתי כי נאחדשה אז הידיעה ההיא ויהיה פירוש הכתוב כי אני המלאך עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה בהפגל' עזומה היות כי עד עתה היית כן בזה ולכן לא חשכת את בנך את יחידך מלשעלוהו עולה ואמרו ממני חזר ליראה. יאמר כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה ממני, כלומר יותר ממני אחרי אשר לא חשכת את בנך את יחידך ואמר זה לפי שהמלאכים יקראו יראי אלהים כמו שאמר אל נערץ בסוד קדושים רבה ונורא על כל סביבו. והראי' על פי' מלת ממני ושאינה חוזר' ללא חשכת כי הנה למטה אמר במאמר השני יען אשר עשית את הדבר הזה ולא חשכת את בנך את יחידך ולא אמר שם ממני לפי שפירשוהו הוא כמו שפירשתי וסיה נאות לאמרו כן אלא היראה ולא בדבור השני. והנה אמר כי ירא אלהים אתה לפי שהיראה' השלימ' שהיא לשמ' ענין' האהב' אחד הוא. ואברהם מיראתו מאלהיו לא הבהר אחר מדותיו ועל כל א' מהדרכים האלו הותרה השל' הי"ז ועס היות שהספור הזה כלו בא בשם אלהים ליחס הדברים כלם אל השם הנכבד הנה צנבוא' הוצאת היו הדברים בשם המלאך לפי שהיתה זאת נבואה מוחשת והיה ענין' בהקין והנבואה המוחשת היתה לאדון הנביאים מרע"ה מהסכה הראשון ית' אמנם לכל שאר הנביאים ולאברהם לא היתה אלא ע"ה מלאך ואמנם שקרא הכתוב מלאך אל הקול ששמע שבה אליו במלאכות ה' והוא זה השאלה הי"ז וכן הותרה השאלה הי"ח לפי שכל המעשים אשר עשה אברהם במנ' (אברנא בראשית) 16

שהוא שאינו קריאת שם אבל הוא כתרומתו תפלה ונעקב שקרא ונעקב אברהם אל אלהיו כי הוא השם הנכבד המשיג והמשיפיע במקום ההוא והיה תפלתו ונעקבו אחרי שהעל' את שהיה עתיד לתת שכינתו במקום ההוא והיה תפלתו ונעקבו אחרי שהעל' את האל' ה' יראה אשר יאמר היום בחר ה' יראה רוצה לומר ה' אלהים יהי נא חסדך להורות מה שיאמרו היום הזה מכל בני אדם והוא שלא עקדתי את בני ושלל כוונתי הית' שוא ודבר כוזב ויביאו על זה רמזים באמרו בחר ה' יראה כי לא נמצא שם נעקב כי אם חיל אחד לא יחזק והיה תכלית תפלתו ותחנתו שלא ימנעו מהעלות את יחזק נס אחר האל' כי לולי זה לא תאמן בכונו וראונו בעבודתו. ומפני זה בא לו דבור שני מהמלאך ואמר לו יען אשר עשית את הדבר הזה ולא חשכת את נכך את יחידך שאתה סוחר ומנקה תמיד להעלותו לעול' לכן בשכר זה נשבע ה' כי בך אברכך וגו' והותרה בזה השאל' הכ"ל והכ"נ שבעבור זה בא הדבור השני מהמלאך ולא אמרו יחד עם הדבור הראשון. והנה אמר ויקרא אלי מלאך מן השמים להגיד שהיה נבואת אברהם מהשכל הנגדל המיוחס אל השמי' לא מהכחו ורוחות הטומא' שנתחשו לארץ שאומרים החכמים שיש מלאכים שוכנים ביסודות. ולפי שהיה המדבר מלאך להיו' הנבוא' הוצאת מוחשפת בקול מוגשם מגיע לאוזניו לכן אמר כי נשבעתי נאם ה' כלומר שבעם שולחו היה אומר השבוע' הריא ואין הכוונ' ביעודים האל' שנאמרו מחדש עתה לאברהם אלא להודיעו תכלית נאמרו ית' לעשות זה הפועל שאין ספק שהיה אברהם נכבד לדעת מה זה ועל מה זה לכן הודיעו שהיה נזכר רב לזרעו במעש' הזה כדי שיתקיימו היעודים שכבר נאמרו לאברהם בין הבריתים וכאשר נאספו על המיל' כי אחם היעודים אשר ייעדו בזה היו לפניו יתברך על תנאי שיש' הפעל הזה שלא יתקוף את בנו להעלותו ע"ג המזבח כי בשיעור אותו עד שערי מות במזות האלהים וזה בכל התועלות העולמיות ההם וכאלו אמר לו דע לך אברהם שאין התכלית' בזה הפעל הנסיון אלא שיתחד זרעך להשגחתו כי בי נשבעתי שבעם שאני קיים כך הדבר הזה קיים כי לפי שעשית זה הפעל תזכה לכל היעודים שאמרתי לך כי בך אברכך כי כאשר יעד בזה לאברהם אין ספק שהיה בלבו ית' ללוות לאברהם לעשות זה הפעל אשר באמנעו ויטלמו היעודים ואין זה אלא כרופא שגשבע לרפאות חולה אחד ולא פירש לו בעת השבועה כמה ירפא ויחיה ואחר שזוהי לקחת משלש או תחבוצה מה שזה נודאי היה בלב הרופא לעשותו כשגשבע לרפאותו ואם לא לא היה נשבע לרפאותו ואם כן אין בכאן חידוש יסוד כלל ולא שבוע' אלא הודיע' שהתכלית בעקד' היה קיום היעודים ואין לספק איך תלה קיום היעודים בעשיית זה הפועל אחר שקודם לכן נשבע וזאת צבירת לקיימם לפי שמאז היה בלבו ללוות על זה הפועל וידע שכן יעשה אברהם והוא כמשל הרופא שזכרתי והותרו בזה השאל' הכ"ל והכ"ד. והתבונן היעודים האלו שזכר כאן כי הנה באו מחוברים כנגד הרעות והחסרונות שהיו מתחייבו' לאברהם בשחיטת בנו. האחד כי הנה אל היה שחט את בנו היה מתחייב כליון הורע שהי' תלוי בנאחך והב' שאבד ירושת הארץ כי אם לא יהיה לו זרע לא יוכל לירש והג' שהיה אברהם קלל' בין העמים אשר ישמעו שהרג את בנו יחידו ועתה כשרחם השם עליו יהיה הכל בספק וזהו כי בך אברכך והוא כללות הברכות וביאר ופרט מה הן הברכות באמרו כנגד כליון הורע והרעה ארצה את זרעך ר"ל לא פעם אחת אלא פעמים הרבה והנה עשה שני דמיונים בזה ככוכבי השמים וכחול אשר על שפת הים להגיד שהמלכים והנביאים והחסידים שבהם יהיו ככוכבי השמים בזהרם ומעלתם והמונ' העם יהיה ברבויים כחול אשר על שפת הים. וכנגד הרעה הב' שהיתה מעשית לבא עליו בשחיטת בנו והיא שאבד ירושת הארץ שהיה מקומו אמר עליו וירש זרעך את שער אויביו ר"ל שאויביו והם העממים לא יזרעו כח להלחם בזרעם אלא יכנסו בשערים להשגב שם וזרעו יהיה כ"ל מנולח ונולח שיבא על הערים ויירשם וזהו וירש זרעך את שער אויביו. וכנגד השלישי מהקללה שהיו מקלל' אותו העמים אם היה שוחט את בנו אמר והתגברו זרעך כל גויי הארץ הודיעו שלא היה השכר הזה בעבור מזות המילה עם היות שזכרה במזות אלא עקב אשר שמת בקול' בענין העקדה שהפני אותה שמיטה והכנסה אשר ראיתי בך קודם המעש' הייתי ראוי לכל השכר הזה כאשר יעדיתי אותך. ובכ"ל אמרו שאברהם לא נסתפק בדבריו המלאך שאמר אל תשלח ידך אל הניער ואמר יע' עבד שמוחה בדבריו רבו רבך אמר והעלהו שם לעולה ואחרי אומר ואל תעש לו מאומ' אני אי אפסי בך ה' ירא' ולא המלאך לכן אמר שנית כי נשבעתי נאם ה' יאמרו הדברים שמתם הם. ואמנם ספר הכתוב ששב אברהם אחר שגשעה זה הסופר אל יערי ואל ספר ששב יחזק עמו אחר שהזכיר אותו גם כן בהליכה כמו שאמר וילכו שניהם יחדו ויבאו אל המקום ההוא לפי שהסכר' נותנת שורה שמש' באותם ג' ימים שהלכו בחר המזורה ובאברהם הולך עמו אש ועלי עולה ומאכלת וטעמו את הערים והחמור והלך הוא ויחזק בנו עם האש והמאכלת והעצים ואין ספק שתלפטר על זה מהלך וישעבור בלבה חלוי היה דגה אברהם לעשות עולה מזהב ולכן אברהם כשראה תכלית הענין הזה והתועלת ה נמשך לו ממנו שמה שמה גדולה יותר מהיום שגולד בו יחזק אחר שהיה עתה יותר שלט ויעודיו יותר קיימים וכדי לשמח את שרה ולהסיר לערה מעליה שלח את יחזק ממקום המזבח שילך להברון בדרך אחר כדי להגיד לאמו את מעשה ה' כי גורא הוא ולשמחה בכל הטוב שהיטיב ויחזק הלק ממש להברון בדרך ישר ואברהם שב למקומו שהלכו בחר המזורה מהר אל הר ונתאחד מפני זה הדרך ולכן הלק אברהם עם יערי אל באר שבע המקום הנכבד אשר הנין לחיות שם חיים אלהיים

חיי שרה

ויהיו חיי שרה עד ואברהם זקן בא צימים ויש בספור הזה שאלות :
השאלה הא' היא מה ששאל רש"י לתת נכתב שנה בכל כלל וכלל כי הנה מלאנו בעיקב שנאמר ויהיו ימי יעקב שני חייו שבע שנים וארבעים ומאת שנה. ובמשה בן מאה ועשרים שנה אהי היום ולמה בשרה אם כן לא נאמר כן אלא שנה בכל כלל וכלל והסוף לומר שני חיי שרה. ובאברהם נאמר שני חיי אברהם אשר חי. ומה שהשיב עליו רש"י דרך דעת הוא :
השאלה הב' באמרו ותמת שרה צבירת ארבע היא הברון ויבא אברהם כי הנה אברהם היה צבאר שבע. כמו שנאמר בפרשה שלמעלה ושב אברהם צבאר שבע ואין אם כן היתה שרה בחברון והיה אברהם בארץ פלשתיים ושרה בארץ כנען ולמה בחייהם ובמות' נפרדו עד שהולך אברהם לבא מצבאר שבע כמו שכתב רש"י לספור לשרה :

השאלה הג' איך ספר הכתוב שבה אברהם לספור לשרה ולנכותה ולא זכר מן יחזק דבר אם בא עם אביו שמה או אנה נשאר לבדו וראוי היה שיבא לספור לאמו ולנכותה כמו שבה אביו :

השאלה הד' בדברי אברהם אל בני תת תנו לי אחות קבר ואם היה דעתו על מערת המכפלה אשר שבה עפרון מה לו עם בני חת ויהי ראוי שידבר עם עפרון לבדו ויתפטר עמו ובכסף יענה את הכל וקבל בני חת מה להם ולזרע הזאת :

השאלה הה' באמרו ועפרון יושב בתוך בני חת וישן עפרון החתי את אברהם באצו בני חת כי אם היה עפרון בתוך בני חת בידוע שדבר באצויהם ולמה אם כן אמר הכתוב באצו בני חת לכל באי שער עירו שהוא כפל ומותר :
השאלה הו' למה אברהם בשאלה הראשונה ששאל אל בני חת לא פירש שהיה שואל הקבר בכסף מלא ולא פירש זה כי אם לענין עפרון ואולי שאם היה מפרש ראשונה היה יותר קל להעשות :

השאלה הו' מה ראה אברהם לשאל קבורה מיוחדת לאשתו והנה אחרי שאדם מת מה איכפת לו שיקבר פה או פה לא יקבר והנה בכל מקום ישנו העפר אל הארץ שבהים ומרע"ה לא בקב קבורה מיוחדת. וכאן אחד מחכמי האומות שאין לבקש לגוף המת קבורה לפי שלא ימלץ מהיותו מרגיש

מרגיש או בלתי מרגיש. ואם היה מרגיש אין צורך גדול מזה ומוטב אם כן שלא יקבר. ואם אינו מרגיש מה לו שיקבר פה או פה או יאכלוהו החיות:

חשאלה הח' מה ראה אברהם לשאול המערה אשר בשדה עפרון ויתר ממקום אחר מכל הארץ הלא לקבורת אשתו והנה כל הארץ היא ארץ כנען ובכל מקום מוקטר מונג לשמה:

חשאלה הח' מה ראה עפרון אם אברהם היה שואל ממנו מערת המכפלה אשר בקצה שדהו בלנד לתת לו השדה והמערה אשר בו ומה הועיל בזה לו יותר ממה ששאל ממנו:

חשאלה הח' בהכפל שנה בפסוקי הקיום כי הנה אמר ויקם שדה עפרון אשר במכפלה אשר לפני ממרא השדה והמערה אשר בו וגו' וחזר לומר שנית בסוף הפרשה ויקם השדה והמערה אשר בו וגו'. והנה מפרש הפסוקים באופן יותר השאלות כלל:

וַיִּדְרֹךְ חיי שרה עד ואברהם וקח בא בימים רש"י נתן טעם למה נכתב שנה בכל כלל וכלל ע"ד הדרש שהיתה בת מאה כבת עשרים לחטא ובת עשרים כבת שבע ליזפי וכן כבת בשני חיי אברהם. והקשה עליו הרמב"ן שהרי בשני חיי ישמעאל נאמר בשני חיי אברהם ולא היו שנים בחסידות. ועל דעתו מה שהיו דורשים חז"ל בשדה לא דרשו אלא מפני שחזר שני חיי שרה שכללם והשנה אותם. והר"ן כתב עליו שישבור רש"י שגם באברהם לשון מיותר שלא נאמר כמוהו ביסמאל כמו שאמר ואלה שני חיי אברהם והוסף לומר אשר חי. ולי נראה שגם היות ששנים רבות בזה מלת שנה בכל כלל וכלל תמיד היה החלוק ההוא לשנה מה. ומה שנאמר בשדה כן הוא להודיע שהיו לשנה מאה שנה בצמחתה כי הנה לחשיש שנה ילדה והיעיקה את יצחק וגדלתו והרי היא עד מאה שנה כאלו היתה בחורב בעששים ועשרים שנה שהיו לה אחר כך היו שנות הזקנה עם השאריות הכה ובעש שנים האחרונות היו ימי הישיבות ואלו הם גבולי חיי האדם אשר זכר אב"ם. ולפי שכללם מהבחינות והזקנה והישיבות היו שנים בסוכה לכן כלל אותם באמרו שני חיי שרה כי ימי הטובה הם אשר יקראו ביחוד חיים לא ימי הרעה והלעז. ויש מפרשים שאמר זה בשדה להגיד שלא נתקלרו ימיה אלא כלם היו שני חיי שרה כפי טבעה ואמנם באברהם נאמר אלה שני חיי אברהם אשר חי וארז"ל שק"פ שנה היה לו לחיות ולא היה כי אם קט"ה לפי שהתקלרו ימיו ה' שנים כדי שלא יראה לעשו ויאל לתרבות רעה ח"ס חז"ל שהקב"ה יושב וסופר שנות הצדיקים והותרה עם מה שאמרתי בזה השאלה הא'. והנה אמר וחתם שרה בקרית ארבע להגיד שגם היות אברהם בנאר שבע באתה שרה לחברון לבקש ממנו אשר ייסב לה שמה כדי שיבא אברהם אחרים עם רבושו כי היא היתה ראשונה להשתקב בית ונחלה לאנן אברהם וקפלה עליה שם המיתה והיתה ביאתה מבאר שבע לפי שרה אברהם לשבת בצרן כענין הקדושה ולא בצרן פלשתיים ולכן שלח שם אשתו ראשונה. וגם אחשוב שכאשר ראה אברהם שהוא ושרה היו זקנים באים בימים חשש שמה ימותו מהרה ולא היה להם אחות קבר בצרן כענין ולא רצה להקבר חוץ ממנה ולפי שהיה מקובל אללו שהיו אדם וחיה נקברים במערה שלה את שרה שמה לקנות את המערה כדי שלא יתנאה עפרון בראותו אברהם שואל אותה למכירה והיא צבואה לחברון מתה והוצרך הוא לבא מבאר שבע לספור לשדה ולבכוחה וקרית ארבע היא שם מקום כמו שכתב רש"י. ובעלי הזוהר שאמרו שמהה הצדקה מיתה טבעית מהספרות צנין היסודות בה וגילון לחותה השרשי ושם נרמז באמרו וחתם שרה בקרית ארבע ר"ל שמהה בהספרות הארבע חלקי היסודות שהרכבה היא קרית ארבע ועיר קפנה כמו שקראם החכם. ולפי שהיה יצחק עם אמו צעת מותה כי לא נפרדה ממנו לכן נאמר ויבא אברהם כי הוא לבדו בא מבאר שבע. וכתב הרמב"ן דעות אחרים ולא ישרו בעיני וסותרו בזה השאלה הב' והנ'. ואמרו ויקם אברהם מעל פני מתו וידבר אל בני חת לאמר. אחשוב שכאשר מתה הצדקה ובא אברהם לבכוחה נתקצו אנשי העיר ללוותו צעת הקבורה ולמנוע מההפסד והבני המופלג כדי לבדו ולא קם אברהם מעל פני מתו שהוא מוטל על פני הצדקה עניו על עיניה ופיו על פיה וזכרה וצאק על פרידתה כי היתה מיחה האשה הראשונה על האדם בכריתת עולם מעלמיו ובאר מבשרו וכח"ס חז"ל (סנהדרין כ"ג) כל שמהה אשתו ראשונה בימיו כאלו חרב בית המקדש בימיו. ר' אלכסנדר אומר עולם חשוד בעדו. רבי יוסף אומר פסיעותיו מתקשרות. רבי אבהו אומר עלתו נופלת. וזכר הכתוב מאברהם שער ברוחו וידבר אל בני חת נר ותושב אנכי עמכם ר"ל עם ביתי נר מארץ אחרת תושב אני עמכם כי דעתי ליבש פה ולכן אם תעשו עמי נחת רוח אעשה אני עמכם חסד פעמים אחרות כי שכינים אנחנו. ונתחכם בשאלתו בשאלו דבר מועט הראה עצמו שהיה שואל אותו מפני דוחק השעה והוא אמרו ותנו לי אחות קבר עמכם כי היה מנהגם להיות להם קבורות איש לבית אבותיו. ובקש מהם שיתנו לו מקום קבר לאחות עולם כאחד מהם. ואמר שלא היה שואל זה אלא כדי לקבור את מתו מלפניו. והם השיבוהו אל תאמר שאתה נר ותושב כי נשיא אלהים אתה בתוכנו יען נשאך האלהים והוא עמך בכל אשר אתה עושה לכן צמחת קברינו קבור את מתך בחר לך מערת קבורת היחור נבחרת שלנו וסם קבור מתך עם מהיו כי איש ממנו לא יכלה ולא ימנע את קברו משתקבור את מתך שמה. ואין ספק שאברהם היה חפץ במערת המכפלה מפני הקבלה שהיתה בידו שנקברו אדם וחיה וראה שכמו שאותה האבות הראשונים נקברו שמה כן היה ראוי שהוא ויצחק ויעקב ונשיהם אבות האומה שנבחר בכללה המין כלו שהיו נקברים שמה יחד. שעפרון לא היה יודע דבר מזה

הוצרך לבקש את מערת המכפלה בדרך תחבולה בשאלו ראשונה מאת בני חת אחות קבר ובאשר השיבוהו בסיות עפרון בתוכם כמו שהעיר הכתוב שאמרו לו איש ממנו את קברו לא יכלה ממך אחרי שקם אברהם וישתחו לשם הארץ על דבריהם הסובים לפי שהיו פולרים בו שיקבור את שרה כדי שלא ירבה בנבי ובהפסד אמר עליו אם יש את נפסכם לקבור את מתו מלפני ר"ל כמו שאתה אומרים שאעשה כענין לו בעפרון בן נחור ר"ל חלו פניו שיהיו לי את מערת המכפלה אשר בקצה שדהו כי להיות עפרון עשיר ונכבד התנאי אללי שלא ירצה למכור נחלתו לשום אדם ולכן צריך שתתן פניו על זה ואיני שואל אותה בזה כי אם בכסף מלא אחסון שיחנה לי וכל זה כדי שיהיה לי בתוכם לאחות קבר כלומר ולא אצטרך להוליך את המת לבאר שבע. שיש לי גם קרקעות והודיעם בזה שלא יחסון לקבור מתו בקבר אדם אחר כי לא היה תפארתו בזה גם שלא היה טוב בעיניו לקבור אשתו הצדקה סמוך לאנשי ארץ כנען המתועבים במעשיהם. ואין ספק שאם היה יודע עפרון סוד המערה והנקברים בה לא היה מוסיף אותה מרשותו בשום דבר ואם היה אברהם שואל אותה ממנו פנים בפנים בראשונה היה עפרון אומר בלבו מדוע שואל זה את המערה הזאת בפרט היה אומר הלא דבר הוא ולא היה נותן אותה. ולכן התחכם הצדיק לשאלו ראשונה מאת בני חת ולדבר לעפרון אחרי התגללות הדברים ובפני כל עם הארץ כדי שיתגייש ולא יחזור ויגדור הכללי אשר אמר לו איש ממנו את קברו לא יכלה ממך. וכן היה שעפרון יושב בחוץ בני חת אמר לא אדוני שמעתי ר"ל איני רוצה שיפגשו בי אנשי העיר כי אחסון לטשטשו בעצור לא בעבורם וזה לא אדוני ר"ל לא יפגשו בי אדני אבל שמעתי השדה נתיי לך והמערה אשר בו לך נתתה כלומר הנה המערה מבילתי השדה אין ראוי לתתה לבית הקברות כי יהיה נזק לשדה ויהיה השדה כהפקר בהיות המערה שלך אבל השדה והמערה איני רוצה לתת לך ואמר נתתה לך לשון עבר לומר שמעט שראוה שואל מבני חת אחות קבר נמר בלבו לתת לו ולכן שואל ממנו שיקבר מתו מיד כי הכל שלו. ואמר זה באני בני חת לכל בלי שער עיור לרמוז שהיו כלם עדים בדבר כי לא יחזור ומאמרו ולא יחל את דברו והותרו בזה השאלות הד' והה' והו'. כי הנה השאלה הראשונה את בני חת לא אמר בכסף מלא לפי שלא היה דעתו לקחת מהם דבר כי אם מעפרון ואלו אמרו. ואם התחיל את בני חת היה כדי להביא את עפרון לדבר ושאל מערת המכפלה מפני שהיה מקובל אללו שהיו אדם וחיה נקברים שמה. והנה נקראת כן מפני שהיה בית ובליה על גביו דבריו רש"י או שהיו שתי מערות זו על זו כדברי הראב"ע. ואמר הכתוב היה שגעה עפרון החתי את אברהם באני בני חת להגיד שלא חשש להם ולא להמונם כי אם לנשוא פני אברהם: והנה אמרו וישתחו אברהם לפני עם הארץ אין פירושו שהשתחוה אליהם כי אם שהשתחוה לעפרון לפניהם כי הוא אדם שעה עמו החסד לא לבני חת. ובאשר ראה אברהם שעפרון נדר לתת לו השדה והמערה השיבו באני עם הארץ כלומר בכני כל העם כדי שיתגייש ולא יחזור אחור אך אם אתה לו שמעתי וגו' ר"ל אם אתה עושה עמי החסד הוא ולא בני חת לו שמעתי כי אם אתה אמרת. שכבר נתת לי השדה והמערה גם אני נתתי כסף השדה ר"ל נמרתי בלבי לתת את כסף השדה ולכן קדשו ממנו ואז אקברה את מתו שמה כי לא רצה לקברה אלא עד שיהיה השדה שלי בפרעון שלם. ולפי שראה עפרון שאברהם היה רוצה לתת את הכסף קודם הקבורה ועדין לא נחברר כמה יהיה עניו ארבע מאות שקל כסף בני יביך מה היא ואת מתך קבור כלומר למה המדר לתת לי את הכסף כי אין הסכום כ"כ גדול שכל זמן לא תוכל לתתו ואני לא אקבלה שהוא ארבע מאות שקל כסף גולי שקלה אותה בכך או כפי מנהג הארץ כך היה שוויו או שהרבה את ערכו בראותו את דוחקו. והיה תכלית דבריו ואת מתך קבור ר"ל אל תתעב בעבור הכסף כי אחר כך תתנוהו אבל אברהם לא עשה כן שמע אל עפרון והבין כונתו בענין סכום הכסף ונתנו לו מיד כמו בדבר באני בני חת שמעתי זה לא חזר מדבריו בסיותו בראותו פומי ופני שעפרון לא יתגייש ללקחו בלאו פרסום וגם שלא יתעבדו לבדוק את הכסף ולשקול אותו וכן אברהם את הכסף לחנוני העיר ולא הוצרך לתתו לעפרון והוא אמרו עובר לסוחר כי הסוחר הוא החנוני ואין נחקים שדה עפרון אשר במכפלה בגזרנו השדה והמערה וכל העץ אשר בשדה לאברהם בדרך קניה לעיני בני חת שהם היו כלם עדים בה. ואחר זה שכבר היתה המערה של אברהם קבר אברהם את שרה באותה המערה הנקראת חכר שתי תכליות בקבורתה שמה האחת באמרו היא חברון בצרן כענין ששם נקברו אדם וחיה. והשני שהיתה בצרן כענין הקדוש. ואמנם אמרו אח"כ שנית ויקם השד' וגו' יש לפרש בענינו שראשונה נחקים השדה והמערה מעפרון מפאת הקניה והכסף שנתן בעדו ואח"כ נחקים שנית מפאת החוקה שלקח אברהם בקבורת שרה ולכן זכר הכתוב סמוך לו אחרי כן קבר אברהם את שרה כי זה היה הקיום השני מפאת החוקה. וגם נזכר לומר שהיה המנהג בצרן הלא שאל יוכל אדם לעשות מכרמו ומשדהו בית הקברות אם לא ברשות אנשי העיר מפני החוקה ולכן נזכר כאן ויקם השדה והמערה אשר בו לאברהם לאחות קבר מאת בני חת ולא אמר מאת בני עפרון כי היתה הכוונה שנתקיים ברשות אנשי העיר לאחות קבר והוא הנהגה שהאלהים ה' והי' למה עפרון נתן המערה עם השדה וכן השאלה הי' מהכפל פסוקי ויקם השדה. ואמנם בזה השאלה היה ראוי לדבר בצורך הקבורה בכלל ובצרכה בקבר מיוחד בפרט. ואומר שהיתה הקבורה הכרחית וצריכה לאדם אם מפאת נפשו ואם מפאת גופו ואם מפאת הוורכב מנוק ונפש. אם מפאת גופו לפי שגוף האדם יתעפש מהרה כי כמו שהוא יותר שוה המנו מכל שאר המורכב' ככה ביניאח

עצמו כ"ש שאף שירצה העבד להשיג את יצחק שמה לא יאבה ולא ישמע אליו אברהם וימחה בזה כי הוא היה עקר הבית לא אליעזר ואף תלה הדבר בלו בו ולא בעצמו ולא בבנו :

השאלה ה' באמרו שים נא ידך תחת ירכי ואליעזר וגומר ונאמר בפסוק וישם העבד את ידו תחת ירך אברהם אדוניו וישבע לו . ומה ענין הירך עם השבעה . ורש"י כתב שהשבעה היא בנקישה חפץ כאלו תאמר ספר תורה או תפלין והמילה היתה אלנו מזה ראשונה וחביבה והשבעה . והוא דעת רחוק מאד כי לא ישבע אדם על אמת מכל מלת ה' כאלו תאמר על המעקה או על הסכה או על הלול כ"ש על המילה שהוא נגזר כ"ש להיות הנושא מנוחה . והראב"ש כתב שהיה זה מנהג בארץ הודו שישם העבד את ידו תחת ירך האדון כאלו הוא ברשותו והוא מכבודו אין הדבר כן כי מנהגם הוא שהאדון ירכב על כוס והעבד אשר יקח לו מחמד ישים ידו תחת רגלו וירק האדון בכוסו והעבד רץ לפניו והוא סימן עבדותו ואינו לא נכדו דבר ביד :

השאלה ה' למה נזהר אברהם שלא יקח אשה מבנות הכנעני האם מפני שהיו עובדי עבודה כוכבים גם בעבד הנזהר היו בן ומה הוסיף בתקנתו והנה אם יצחק צוה לישקב בן היה מפני הנסיון שראה שהיו מורת רוח לו ולרצקה ולא נסה בזה אברהם ומדוע הרחיק ולא הרחיק את בנות כנען כאלו נאמר ונחור רעים וחשאים מלך התנוותיהם כלמדי כנען וכ"ש שאמר אשר אנכי יושב בקרבם ובנ"ר (טז) דרשוהו על ענין אשכול וממלא והם היו אנשים טובים ובעלי בריתו ולמה אברהם השאלה ה' במאמר העבד אולי לא תאבה האשה ללכת אחרי והוא שהיה לו לומר אולי לא תאבה האשה ללכת מארסה או לומר לבא אל הארץ היתה לא לומר אולי לא תאבה ללכת אחרי :

השאלה ה' בלשון ההשיב אשיב את בך . פן תשוב את בני שמה . רק את בני לא תשוב שמה . כי הנה לא יאמר לשון סיבה בזה שלא הלך עם לעולם . ושראב"ש כתב שאמר לשון סיבה שהיה משם שהוא העקר . ואינו נכון כי מהלך הבן לא יעקב אל האב כמי שלא יעקב לעשר דורות אבל השיבה תאמר . תמיד בבחינת אדם שהלך עם פנים אחרת :

השאלה ה' באמרו ה' אשר לקחתי מבית אבי וזה כי למעלה אמר ה' אלהי השמים ואלהי הארץ וכאן אמר אלהי השמים בלבד . ורש"י כתב שבהיות אברהם בחרן היה אלהי השמים ולא היה אלהי הארץ לפי שלא היה עדין שמו מורגל בפי הכרית אבל בשעת הולאה הוזהר כבר היה אלהי השמים ואלהי הארץ שהרגיל אברהם שמו בפי הכרית . ואינו נכון כי לענין יסלח מלאכו לפסד אמר בלבד אלהי השמים ובזמן שלחות המלאך כבר היה שמו מורגל ולא נאמר כן לענין לקחתי מבית אבי . והרמב"ן כתב שבבחינת אשר לקחו מהרן לא קראו אלהי הארץ כי לא היה אלהי הארץ היתה אבל בערך ארץ ישראל אמר אלהי הארץ ע"י כי לא ידעו משפט אלהי הארץ וכתוב וידברו על אלהי השמים ואולי (כתובות פ' ב' ד"י גירוי) ישראל הדר בחוהה לארץ כו' וכבר ישיגוהו הספק אשר כתבתי לדש"י :

השאלה ה' באמרו ואשר נשבע לי לאמר לירקב אפן וגומר והוא על מה זה הודיע אברהם לעבדו עתה מה שיעשו האל ויחברך בירושת הארץ ומה שיחם אשר לו עם הוויג והם חשב שיהיה יצחק בנו מעבדיו יורש את הארץ ולכן לא יאמר ממנו הרי כבר נאמר לו במעמד בין הכתבים ודור רביעי ישובו הנה ומה לו כאן אלל ירושת הארץ :

השאלה ה' באמרו ונקית משבועתי זאת כי מה היא השבעה שיהיה נקי ממנה האם היא לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני וכן הבני רש"י שכתב וקח לי מבנות עניר אשכול וממלא . הנה יקשה אם כן מאד איך היתר יצחק לזווג עם בנות כנען האדור ויותר טוב היה שיתחתן עם בנות שמעאל או לוט וכמו שכתב הרמב"ן . ואם היתה השבעה לקחת אשה לבנו ממולדתו כמו שאמר ולקחת אשה לבני משם מצינו הוא שאם לא תאבה האשה יהיה העבד נקי כי מה יוכל לעשות ואין אחר השתדלות אשה :

השאלה ה' בתפלה אליעזר אלהי אדני אברהם הקרה נא לפני היום כי אם סמך זה הענין להפנתה השם ולכן התפלל לפניו איך הלך לפניו בקרי ויחסו להודמן ולמקרה והם דרכים מתחלפים מה שהוא בדרך השגחה אינו מקרה ולא הודמן וכבר יורה שהלך בזה לקראת נחשים וארז"ל (חולין פרק כל הבשר) כל נחש שאינו בלתישור עבד אברהם ויונתן בן שאול אינו נחש :

השאלה ה' באמרו הנה אנכי נא על עין המים כי מה הבחינה הוזהר ורוב הנשים עובדות כן שותפות מים לכל עובר ושב כי המים כמו שכתב הרב המורה נחנם הסבב חנם כאשר באור ועוד כי מה צורך לומר הנה אנכי נא על עין המים והלא כתוב ויבדך הנמלים מחוץ לעיר אל באר המים ולמה חזר אה כן לומר הנה אנכי נא על עין המים והוא כפל מבואר : השאלה ה' באמרו אותה הוכחת לעבדך ליצחק ובה אדע כי בשית חסד עם אדוני כי מה הבחינה הוזהר האם לשפס מאות קטן כזאת שהיתה אשה נבחרת ליצחק ושפסה חסד לאברהם ורש"י כתב ראוי היה שהיה גומלת חסדים וראויה היא להכנס בביתו של אברהם וכבר כתב עליו הרמב"ן שאינו נקשר יפה גם שהמיד תשאר השאלה איך עשה יסיד מוסד ליה מיוקח נא מעט מים :

השאלה ה' בספור החורס בימים רבקה נאמר אשר ילדה לבחואל בן מלכה

בזיאתו הויה מהשווי יתרחק יותר מהשווי מכל שאר החיים והוא כענין המאנו' שהיותו שוים באיון כשישמו דבר מוטע בקך האחת ימו ויאיו מהשווי יותר מהמאנו' סגלתי שוים ולכן היה שנוף האדם צמת מוחו יתפס יותר מהרה ויבא ריחו יותר משאר ב"ח במוחם ובטבור והספירו יפסיד האויר וייוק לבני אדם אותה החורה בתלוי לא תלוי נבלתו על הפך . ואמר ולא תעמל את אדמתך הנה אם כן מלך הנוף וההירות עפשו במוח האדם הוזהרה הקבורה כדי שלא ייוק לבני אדם . ואמנם מלך הנפש לפי שהמיתה אינה רק השבת חלק המורכב למקורות אשר חולבו מהם כמ"ש וישבו העפר אל הארץ כשהיה והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה שרמו בזה שא"ל תשוב הנפש למקום מנוחה' כי אם בהשבת הנוף אל חמרו לגמרי ולכן (שבת קכ"ב) ארז"ל כל י"ב חדש גופו של אדם קיים ונשמתו של אדם עולה ויורדת לאחר י"ב חדשים הנוף בעל והנשמה עולה ואינה יורדת ומפני זה היתה הקבורה נכירה כדי להתיך את הנוף ולהשיבו אל עפרו באופן שהרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה . ואמנם מלך המורכב הוא בבחינת כבודו וענינו שבהיות האדם במחנה אלהיית מתאחר והוא מעון לשכיה כמו שזכר החנני למלך הכוזר בעבור הסכמה והדבוק האלהי וסאר המעלו' אשר לו בחיים הנה אחרי מותו יקבל קלון מתמיד וחרפה רחופה בהיותו מושלך ארצה כפגור מוצם סחוב והשלך טוב ממנו הכלב הרי וכדי בזיון וקף ללם אלהי אשר נבדל בו ואיך חכמתו ואיך כבודו ואיך ממלתו וסולטנותו עד שמפני זה לא רצה ית' שיראה איש מבני ישראל את אהרן במוחו אלא משה אחיו ואלעזר בנו . ונתקדש זה יותר מזה שלא ראה אותו אדם במוחו ולא ידע איש את קבורתו לזאת הסבה בעמדה כדי שלא יתבזה בעיני רואיו במוחו הנה מפני זה הוזהרה הקבורה למח בבחינת כבודו כדי שלא יראה אותו אדם בסרחונו ובאשו ועפשו . הרי לך בזה סבות כוללות לצורך הקבורה בכלל לכל אדם כי ימות באל . ואמנם לקבורה פרטית שיהיה לכל אדם אין ספק שיש בו מהכבוד והמעלה שיוכר ויודע קבר הנכבד והמעלה ויאמרו מה הציון הלו . וכבר נכתב ששאלו עם היותו מלך ישראל נקבר עם אבותיו לפי שירד ממלכותו וחזר להיות ככל אבותיו . אבל דוד שנמשך מליכותו לא נקבר עם אבותיו והוא שנאמר וישב דוד עם אבותיו ויקבר בעיר דוד כי לא נקבר עם אבותיו לפי שנפטר מלכותו ולכן נקבר בציון עיר דוד כי שם יסבו בקבריהם כסאות לבית דוד . וזה מורה על מעלת הקבורה המיוחדת . ומלבד זה הנה הסבה האמתית בזה היא שכמו שהנשמה בעולם הרוחני לכל אחת עושי' לה מדור בפני עצמה כפי שלמות' כן ראוי שהנוף לכל אחד לעשות לו מדור בפני עצמו . ואין ראוי שיהיה נוף הנדק סמוך לגוף הרשע כמו שלא יתחברו נפשותיהם במעלה אחת מהשכר או מהטוב בעולם השמות גם כי יש בארץ מקומות יותר נאותים לקבורה ממקומות אחרים אם לפסע הארץ שיותר בזה הנוף יותר מהרה מארץ אחרת שהוא הדרך לשלמות הנפש ולכפרתה יותר מהרה וכמ"ש וכפר אדמתו עמו ואם לקדושת אנשים שנקברו בה ונשארה הארץ היא כתיק של ספר תורה בקדושה ובעתה . הלא הראה מה שסופר (במלכים ב' י"ג י"א) שקברו איש במהירות מפני גדודי ארם בקבר אלישע וילך ויגע בעצמות אלישע ויחי ויקם על רגליו כי לא רצה הש"י שיגע עצמות איש האלהים באדם הדיוט . ולכן השתל אברהם לתת קבורה לשרה אשתו ולא רצה לקברה בקבר אחד מאנשי העיר פן יתערבו עצמות הקדושה עם עצמות הכנעניות המתועבות' במעשרהם כמ"ש כמעשה ארץ מגרים אשר ישבת בה לא תעשו ומהעשה ארץ כנען אשר אלי מבית אהבם שמה לא תעשו . אבל בקך קבורה מיוחדת ללדת בארץ ישראל הקדושה ובמערה ההיא שיחיה האל ית' לקבורת אבות והכולם ואמסותיהם וכן עשה יעקב בצוואתו את יוסף אל נא תקבריני במגרים וכדי שנלמוד מעלת ארץ ישראל ובפרט מערת המכפלה וכמה ראוי לאדם שישתל בקבורת המת וליחד ליקבר במקום קדוש נכתב הספור הזה בחורה וזו היא תשובת ה' והח' :

ואברהם וכן עד יוסף אברהם ויקח אשה . וראיתי ג"כ בפרישה הזאת שאלות :

השאלה ה' באמרו ואברהם נא בימים כי הנה היה זה בהיותו בן ק"מ כי הוא הוליד את יצחק בן מאה שנה ויהי יצחק בן ארבעים שנה נקחתו את רבקה ואין יאמר עליו הכתוב בהיותו בן ק"מ שנה ואברהם זקן נא בימים באותו אשן עמנו שנאמר עליו בהיותו בן ז"ט שנה קודם שנה שנאמר ואברהם וסרה זקנים באים בימים והיה ראוי שיאמר כאן שהיה זקן ושבע ימים או נא בימים מאד להבדילו מהנבול שהיה בזקנה ובזאתו בימים בן ז"ט שנה שהיה בן ק"מ ויקשה ג"כ מה שאמר וי' בך את אברהם בכל שהיה לו לומר בעושר וכבוד ורע לא בכל בלבד עד שמוה בלו לדרוש חכמיו וכרונם לברכה (בראשית רבה פרשה כ"ט) ומהם אמרו שלא היתה לו בת וי"א שבת היתה לו ובכל בזה :

השאלה ה' איך נתיחס' הסקדמה הזאת לזווי יצחק האם מפני שהיה אברהם זקן נא בימים עשיר ונכבד ומבורך לקח אשה לבנו בהיותו בן מ' שנה הנה באמת גם בהיותו בן ע' עני וחסר לחם היה בנו מושא אשה בהיותו בן מ' שנה והיה אם כן ראוי שיאמר ואברהם זקן נא בימים ויצחק בן מ' שנה כי הוא הסבב לזווג הנה לא זולתה :

השאלה ה' מה ראה אברהם שלא לזה את יצחק בנו לא תקח אשה מבנות

כנען כמו שזוה יצחק ליעקב וזהו אותו לאליעזר עבדו שהשבעו לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני האם היה יצחק קטן בשנים או חסר דעת

והרי בן מ' שנה היה חכם וירא שמים היה ולמה הוזהר לעבד השמר לך פן תשיג את בני שמה רק את בני לא תשוב שמה ולא הוזהר על זה ליתקח

בימים . ואזני זקן . ויהי כי זקן יצחק . והמלך דוד זקן . ורבים כן והענין הוא
 שהזקנה יש לה התחלה וסוף ואמצע וההתחלה תקרא בגלל זקנה והסוף אותה
 זקן והסוף נקרא ימים או שבע ימים או זקן ושבע ימים . אמנם האמצעי שבין
 אלו הקצוות והוא רחב מאד יאמר זקן בא בימים ר"ל נכנס בימי הזקנה ויש מי
 שנכנס בזהו אמצעי שהוא רחב מאד ויש מי שנכנס הרבה ולכן בהיות הזקנה
 בן ק' שנה וסרה בת ל' נאמר עליהם וזכרה זקנים באים בימים ובהיותו
 בן ק"מ נאמר בל' וזכרה זקן בל' בימים כי תמיד היו בזהו אמצעי מהזקנה
 אבל בהיותו בן מאה שנה היה יותר קרוב להתחלה מהיותו בן ק"מ כי היה קרוב
 לסופה וזה וזה נקרא בא בימים בן יומי הנעורים נאמר שם נער על העובר במעי
 אמו כי נזיר אליהם יהיה הנער ונאמר ג"כ על הילד בן ג' חדשים ותפתח ותראהו
 את הילד ונאמר עוד בהיותו בן י"ד שנה כמו שנאמר בישמעאל וישמע אליהם את
 קול הנער . קומי שאי את הנער . ונאמר נער על בנימין בהיותו בן ל' שנה שנא'
 והנער יעל עם אחיו . ועל יהושע בהיותו קרוב לששים שנה ויהושע בן נון נער .
 והיה וזה כלו לפי שהכחוב לא שער צה"י האדם כי אם זמן הנעירות והבחרות
 שכלו נחשב כזהו כפי טוד השבוע מחליף והסמולן לתמורה מעט מההבנה . וכמו
 שהבחרות יש בהן מדרגות מהטפות והילדות והנעירות בגדול והבחרות בעמידה
 בזקנה יש מדרגות כמו שאמרתי . הנה אם כן אין קושי במ"ס כאן ואזכרה זקן בא
 בימים כמו שנאמר בהיותו בן ק' שנה כי בכל השנים ההם היה בגדול האמצעי
 בין ההתחלה הזקנה וסופה ויש ברחבה מדרגות ובכלל יקרא זקן בא בימים .
 ויהיה פ"י הכחוב הזה שאזכרה היה במה שעבר זקן ואח"כ בא בימים ובכל אלהם
 השנים מהזקנה וביאת הימים צרכו כי עם היות שבנעירותו ובבחרותו בהיותו צאור
 כסדים מלאוהו זרות רבות ורעות הנה אחרי שנכנס בזקנה והוא צהייתו בן ע"ה
 שנים שאי ילא מחזן והלאה היחה ברכת ה' בכל אשר לו והיה העושר והכבוד
 והעזוק האלהי לפניו ועל זה נאמר וכו' בך את אזכרה בכל ר"ל בכל ימי הזקנה
 ביאת הימים אשר זכר והזכרה השאלה האמת . והנה הקדים הכחוב לזכור זה בגנין
 וזוג יצחק לזדעיר הסבה אשר צעורה בשנים אשר עבדו עליו כי ראה עצמו זקן
 מאד ולא ידע יום מותו לכן ראה לנשות צואה מהמים ועשה אליעזר אפערופוס
 לפי שהיה זקן ביתו ומושל ומנהיג בכל אשר לו בדעתו שיצחק ילך אחר עצמו . וג"כ
 לזכור שאזכרה זקן בא בימים והיותו פרוד מאד בהנהגת נכסיו ורכושו שהיו
 הרבה כזכרת השם לא היה יכול ללכת בעצמו אל ארם הנכדים לחתון זה מפני
 חולשתו ומפני טרדתו ולכן נצטרך לשלוח שם את אליעזר לעשותו ולהשגיחו עליו
 כמו שאזכר ולכן לא היה צואה זו ליצחק כי לא היה רצונו שהוא ילך שמה
 להשיב את אליעזר שילך . גם כיון הכחוב לומר שאזכרה בגשואי בנ לא נחקשני
 גמטון ובגמתי האשה והוא אל ביתו כי הוא היה זקן בא בימים ולא היה חושש
 כלל להרוחת הממונות וכו' בך אחרו בכל ימי זקנתו ולא היה חסר דבר ולכן זה
 לאליעזר שלא יקח מנחתו כעש אע"פ שיתן לו מנחתו אלא שילך לארצו ולמולדתו

באופן שיקח אשה משם לבנו כאשר עם לבנו והנה אמר בתפלתו זאת ה' אלהי השמים ולא אמר אלהי הארץ כמו שאמרנו למעלה לפי שהיתה חפלתו זאת לענין שליחות המלאך ומן השמים ישלח מלאכו לא מן הארץ לכן מזה שליחות המלאך אמר בלבד ה' אלהי השמים והוא זהו בזה השאלות ה' והס'. ואמנם לעשותו אליעזר הסיב אם לא תאבה האשה ללכת אחריו כמו שאמרתי ונקית משנותי זאת והשבעה היא מה שאמר לו כי אם אל ארצי ולא מולדתי תלך ולקחת אשה לבני ליהק כי אחרי שילך העבד בשליחותו ויעשה כל השתדלותו אם האשה לא תאבה ללכת עם אליעזר הרי הוא נקי מהשבעה כיון שכבר הלך שמה רק בין שהאבה או לא תאבה את בני לא חשב שמה והוא ה' השאלה ה'. והנה ספר הכתוב ששעה העבד שבעה שנים כמו שזכרנו אדוניו, וכדי להסיר חשש מלבו השתדל מיד לעשות שליחותו בחייו ולא יקום עד מותו. ולכן לקח לשעתו עשרה גמלים ומכל סוג אדוניו תכשיטין וכלים מכלים שונים ומגדלות טען עליהם וילך אל ארם נהרים הארץ שהיו בה קרובי אברהם. והוצרך עוד לומר אל עיר נחור להגיד שהלך שמה בעבור שהיה נחור דר בלחיתו מקום כי תמיד היה ראוי אברהם להתחתן בורעו ושהצריך הגמלים מחוץ לעיר סמוך לבאר המים ושהיה זה לעת ערב שהוא עת זאת השואבו' ואמר זה לפי שהגשים השואבות מים לא יאכלום כאשר השמש זרחה על המים כי הם אז מתחממים מאוד נכ שהיה לנשים סורח גדול ללכת עם משא המים בהיות השמש גבוהה ולכן יאכלו המים אם צורך קודם שהשמש יא' על הארץ או לעת ערב אחרי שקיעתו. והנה הצריך שמה הגמלים לפי שראש שהגד שפחת אברהם נענתה על צאד המים ואברהם נסע אלם בבאר שבע ולכן נחשב אליעזר סמוך לבאר המים לעשות שם בחינתו:

ויאמר ה' אלהי אדוני אברהם ונומר עד ותרץ הנערה ותגד. טעה הרלב"ג טעות גדול צמה שכתב בספרו במלחמות שהדברים המקריים לא תקין בהם הידיעה האלחית ולא תפול בהם הידיעה לנביא לפי שאין להם סבות מוגבלות מסודרות והנה כתבי הקדש מעידים הרבה על שקרות דעתו. ולכן ראוי שנאמר שכבר יקרה דבר אחד מקרי בערך האדם אשר יקרה ויודמן אליו לפי שלא ידע ממנו ולא מהבחינו ולא יתקנה לו ושהוא באמת מפועל ההשגחה טפ היות שהאדם לא ידעוהו אבל יחשוב מקרה הוא. והכתוב מעיד על אמתת זה כי הנה העבד התפלל ה' אלהי אדוניו אברהם שישגיח בענינו ויאלץ דרכו ואמנם בערכו להיותו בלתי יודע המצב הדבר וסבוחיו אמר הקרה נא לפני היום כי לפניו ובערכו היה מקרה ובערכו יתקרה היה השגחה ופעל רצוני מסודר. וכמוהו בדברי גשו כי הקרה ה' אלהיך לפני' כי לפניו היה מקרה ולחיותו מפעל האל היה השגחה ומאותו דבר תפול בו הידיעה האלחית והגדה לנביא טרם היוותו. וכבר ביארתי הדרוש הזה במקום אחר. והנה העבד לא מלאו לבו לזכור את השם המיוחד ולומר ה' אלהי השמים ואלהי הארץ ובמ"ש אדוניו לפי שהרגיש בעצמו שאינו ראוי לזכור אבל אמר אלהי אדוני אברהם כי הוא היודע כניו והיתה תפלתו שיומין לו ויודעוהו ביום ההוא וזה טוב כלומר שלא יסתר לחפש בפחתי סתרים בעיר מי ומי שיש לו בנות להנשא ומה הנה אלם אלה שהיום הוא יומין לו ויקרה לפניו מה שראוי לו ויהיה דבר שבו יספק חסד עם אדוניו אברהם בהיותה אשה יראת ה' היא תתהלל ויעשה חסד בלי עשק עמו והנה עשה בחינתו באחריו הנה אנכי נצב על עין המים ונומר וענין הבחינה הוא שבהיותו נצב על עין המים היה נקל אללו לכסף קומתו ולשחוח לשבעה צמטין והיו אנשים רבים עמו ובמ"ש ורגלי האנשים אשר אתו שויכלו להשקות את הגמלים וממנהם היה להביא עממה בלי להשקותם צו כי אין ספק שלא יקו למלא תמיד נערה שהשקה אותם ולכן אמר הנה אנכי נצב על עין המים ואני צריך למי שישקני מים ובנות אנשי העיר יוצאות לשאוב מים שמה ואניי מכיר אחת מהנה והיה הנערה אשר אומר אליה ר"ל שאנחר בה בדרך הולמן הפי נא כךד ואשמה והיא לא תשיבני הק נצב על עין המים שמה משם ולמה תאמר לברי אבל חאמר שמה וגם גמליך אשקך בהיות לי אנשים וכלים להשקותם באמת זה מוכיח על רוב ויראותו ותרצותו וגם כן על פונ שכלה שהשגחה והשגחה. שלאיו ככה שאלתי לה אם לאם להיוותו אנשים נכבדים ולא נסיונו ללכת באלה לשחות מי נאר ולהשקות את הגמלים או שיש לנו חולי או סבה אחרת לשנמנענו ממנו וגם יורה על נדיבות לבה ופוב תכונתה כי מי שיהיה נדיב בדבר מועט שיש בידו יורה על תכונת הנדיבות אשר בו כמו שזורה לעשיר מתנה רבה שיהיו ולזה אמר אותה הוכחה לעבדך ליתחק ר"ל להיות' וזירה ותרפה בענינה ולתת לכל דבר חקו. ולפי שערין לא היה יודע מאיזו משפחה תהיה ואם היא נעוה וכעירה או אשה מדעים או זונה לכן אמר עוד ובה אדע כי עשית חסד עם אדוני ר"ל אחרי שאשמה הבחינה והוא אדבר עמה ובה אדע כי עשית חסד עם אדני ואם היא ראויה לבנו אם לא. גם אמר זה לפי שאברהם כל ימיו היה מכנים אורחים ומאכילם ומשקה אורח ולכן בהיות כלזה אשת בנו נדיבת רוח כמוהו יהיה חסד גדול לאברהם שלא תהיה לו מריבה בביתו עם כללו בעבור האורחים שיבואו שמה. ורש"י פי' ובה אדע שהוא תפלה. שיחאכרו בה עם זה שאר התנאים שחפך אברהם בהם שהם היותם ממשפחתו נעוה יראת ה' היא תתהלל והוא זהו השאלות ה' והי"א והי"ב. ובספר הכתוב שהיה מהשגחת הש"י שערס כלה העבד לדבר הבחינה והוא אמר והנה רבקה יוצאת כי לא ילאו נשים אחרות שחשב בהם הבחינה והנה אמר הכתוב אשר ילדה לבתואל בן מלכה אשת נחור אחי אברהם בעבור שהיו צרים לבחור מפלגשו ושמה ראויה לכן יחס בתואל למלכה אבל העבד אמר ותאמר בת בתואל בן נחור כי תקן העבור בדרך מוכר ואמר ג"כ אשר ילדה לו מלכה להגיד

והנערה ותגד וגו' עד וישן לבן ובתואל. וזה שרצקה רצה והגדה לבית אמה כמו שהבנתם הדברה האמונית יותר מבחינתו ובאמרה בדברים האלה אחשוב שהעידם כל מה שקרה לה עם אליעזר וגם כן מה ששמעה שאלעזר שהיה מתפלל לפני בדרך נתי ה' בית אחי אדוני שמו' ידעה שהי' מבית אברהם אם בנו ואם משרתו ולכן לבן אחיה רץ לקראת האיש אל העין ספר הכתוב הסבות אשר הניעוהו לרוץ אליו שהם שנים אחת חמדת המתנות שראה לאקחנה והשנית בשמטתו את דברי רבקה אחותו לאמר כה דבר אלי האיש שהדברים היו מ"ש אני בדרך נתי ה' בית אחי אדוני שהבין לבן מזה שהי' האיש הזה מבית אברהם כמו שאמרתי אם בנו ואם משרתו ולכן בא אליו במרוצה ואמר בא ברוך ה' למה תעמוד בחוץ והדברים האל' מוכיחים שהיה כבר יודע שהוא היה איש מבית אברהם ולכן הוכיחו למה תעמוד בחוץ כלומר ראוי היה שתלך אל ביתנו מפני הקרובה וכן היה שכל

וייען רבן ובחואל עד ויוסף אברהם ויקה אשה וגו' ספר הכתוב שלכן ובחואל אביו עכו לאליעזר ויכר ראשונה לבן אולי שה' יוחר חכם מאביו או

מלשון הטיה. אבל פי' הכתוב שהיתה עממה לצד אחד מעל הנמל אשר היא רוכבת עליו להסחיר פניה מנכחו בדרך נעמה וכמוהו ויראהו נעמן רץ אחריה ויפול מעל המרכבה לקראתו ויאמר שלום רך שאין עיניו אלא שבשפיל עממו במרכבה לשלול לו לשלום. וכן אמר אלישע לחייו כאשר הפך איש מעל מרכבתו לקראתו. או יהיה דעת אונקלוס מעל הנמל כמו על הנמל שגפ' על פניה להסחירם וכבר רצו זה הרמנ"ן ולכן שאלה את העבד מי האיש הלוה הלוהך בשדה לקראתו. והראב"ע כתב שהפסוק הוא האחרון מוקדם וכבר אמרה ואין צורך. וכאשר פסר העבד ליחזק את כל אשר קרהו וראה שהככים שהתולדות אליעזר עם טוב ההודמן וגם כן עם טובם שהנחה מורף שהביר בה ממעלותיה הביאה אל אהל שרה אמו ויראה שמסת שמתה לא נטו עוד אהלה כי אמרו לא תבא אשה אחרת בזהל הגנידה וכאשר באהה רבקה הביאה יחזק לאותו אהל של שרה מפני נדקתה וכשרון מעשיה נדמה בעיניו שהיא שרה אמו ולכן אהבה והתנחם בה והכניסה לאכולה ומפני זה הוצרך הכתוב לומר ויראהה :

ויוסף אברהם ויחזק אשה וגו' עד סוף הסדר. ראיתי לחקור על הפרשה הזאת דברים זרים שראיתי בה. ה' הוא שכבר יראה בתחלת הדעת דבר זר מאד בהיות אברהם ישיש ושבע ימים לקח אשה והוליד ממנה ששה בנים האם נאמר מפני שראה יחזק מנחם את רבקה אשתו כשלקחה עבר עליו רוח קנאה ולכן גם הוא אשה כבדו והוליד ממנה ויחזק לא הוליד מעשרים שנה אחר שלקחה הנה זה באמת יהיה לאברהם קדוש ה' פועל מנוגה ובלתי מסכים אל שלמותו וצדין נאמר עליו ויוסף אברהם כי היה זה תוספת ומותר וחז"ל אמרו שחזר לקחת את הנר ושהיא עממה קטורה מפני שהיתה מקופרת צממיה וכמו שכתב רש"י ואחשוב שהביאם לה להמעיט צורות הפועל הזה שלא לקח אשה מחדש אבל חזר לקחת את הנר שכבר הוליד ממנה את ישמעאל. אבל מה נעשה ובהם הכתוב אומר בפי' ולכני הפלגשים אשר לאברהם נתן אברהם מתנות וזה מורה שפלגשים רבות היו הנר וקטור'עם היות שחז"ל אמרו פלגשם כתיב שהיה פלגשם אחת אין פסק שגורא בסופר הבין אמת הדבר בנקוד'. אבל אחשוב אני בדבר הזה שה"ש העיר את רוח אברהם לעשות כן לסבות. ראשונה לקיים דברו אשר אמר ונתת לנשים כי אב המון נשים נתתן וזה יוכיח שהיו עתידין ללדת ממנו נשים שונות ואומן מתחלפות זו מזו ולכן הוצרך לקחת את רבקה כדי להוליד ממנה את האומות אשר זכר לקיים היעוד האלהי אע"פ שהיו זקן משום שנאמר צבקר זרע זרעך ולערב אל חנה ידיך. וסבה שנית להודיע שעם היות שאברהם קודם שנימול אמר הלכן מאה בנה יולד כי היה דבר זר בחקו מאלו. בנה אחרי מנות המלה החליף כח הטלם אבר כעשרים ובזקנתו וישישותו לקח אשה והוליד בנים רבים להודיע שקויו ה' יחליפו כח. וסלישית מפני שישמעאל היה מתנשא לאמר שנים הוא היה בן אברהם והנר אמו היתה אשתו כשרה ולכן יהיה יורש כנכסיו כיחזק ולכן ראה השם שאחרי מות שרה יקח אשה אחרת קטורה ויוליד ממנה ששה בנים כי בזה יבנר פניו של ישמעאל להיותם כלם בן אברהם כמוהו. ואמנם היה יותר ראוי שתחשב לאשת אברהם אחרי שלקחה אחרי מות שרה והנר שהיתה צחייה ושפחהה ולכן בראות ישמעאל שנתן אברהם לבני קטורה מתנות ר"ל בחורית מתנה לא בחורית ירושה וישלחם מעל יחזק בנו יקבל הוא עממו את הדין להיותו כאחד מהם. וסבה רביעית לסודיע כמה מהספרש יש מהוונג הראשון אל הזוג השני כי הנה אברהם בבחירתו לקח אשה ממשפחתו בת אחו. וכן צונו יחזק בנו להיווה זוג ראשון לא לקח אשה מבנות הכנעני אבל שלח אל משפחתו ואל בית אביו לקחת אשה לבנו. אמנם צונו השני שעשה אברהם לעממו לא חשב לדבר מזה כי הנה לקח אשה ושמה קטורה ואין פסק שהיתה מבנות הכנעני או פלגשים או היתה מזרית ולא היתה ממשפחתו ולא מאלו לפי שלא חשב בזה כי אם היות הראשון שלו ושל יחזק בנו שעליו כרת הברית לא צונו ה' שיעשה לעממו. וסבה חמישית כי הנה ראה אברהם להוליד בנים בזקנתו כדי להרבות את יחזק בנו שאהבת עולם אהבו ושהאמין בה' שבו יקרא לו זרע לא בבן אחר כי הנה עם היות שני הזקנים יאהבם אדם יותר משאר הבנים הראשונים כל שכן צהיות אמה מתה הנה לאברהם לא היה בן מבני הזקנים שנתן לו כל אשר לו אלא ליחזק להיותו עקר ביתו ועקר זרעו ויורש הבטחתיו ולבני הפלגשים נתן אברהם מתנות וישלחם מעל יחזק בנו בעודנו חי באופן שלשעת מותו לא נשאר לגדל עיניו ולוירש ביתו כי אם יחזק. והסבה הששית והיא שצריך לאדם שיתהלל מאלו שלא תהיה קטטה בין בניו אבל ישמחו בעניניהם באופן שלא תפול ביניהם לא קנאה ולא תחרות ואין פסק שישמעאל היתה לו שגאה רבה עם יחזק מפני שבעבור גורם מביטו גם להיווה בן שרה אשר נרשה אותו מהסתפה בנחלת אביו ומפני זה ראה אברהם להוליד בנים אחרים כדי שיערסם מביטו מאסו כאשר ישמעאל כי בזה תסתלק חמת ישמעאל ויחשוב שגורשו לא היה מלכד מפאת שרה אלא שמתה ה' היתה זאת שישאר יחזק עקר הבית וירש אוחה הוא ולא אחר ולזה נאמר ולבני הפלגשים אשר לאברהם נתן אברהם מתנות וישלחם מעל יחזק בנו בעודנו חי קדמה אל ארץ קדם ואין פסק אלא שגם לישמעאל נתן מתנות כי הוא מכלל בני הפלגשים

יש ואילה תולדות יצחק וגו' עד ויהי רעב . וכבר יתלו בספור הפרשה הולדת שאלות :

השאלה הא' צאמרו אברהם הוליד את יצחק אחר שאמר ואלה תולדות יצחק והוא כפל מבורר . ורש"י כתב מהמדרש בפסוק ההפך הזה שהיה זיו איקונין של יצחק דומה לאברהם אביו . וי"א שלאחר שנקרא אברהם הוליד את יצחק . לא בהיותו נקרא אברהם . ועם היות כל זה אמת לא היה ראוי לכתבו במקום הזה אלא כאשר נולד . והרא"ב כעב שאברהם נדל את יצחק כמו ילדו על ברכי יוסף והוא באמת הודעה מיוחדת כי בידוע שהוא גדלו ולא תרח אביו והר"מכן כתב שחור הכתוב להחמיל מראש היתום וכפי דרכו היה ראוי שיאמר הכתוב אלה תולדות אברהם אברהם הוליד את יצחק :

השאלה הב' ויהי יצחק בן ארבעים שנה בקחה והיא למה זה נחתב יצחק מלקחת אשה עד היותו בן ארבעים שנה וכבר אמרו חכמינו ז"ל בן י"ח לחופה כל שכן בהיות אברהם זקן ותאב לראות את זרעו שהיה לו לווננו בנערותו באופן שיראה את בניו קודם מותו . אף שכבר נודע כי תנאים ביד נבחר בן בני הנעורים (רש"י בראשית כ"ה) וחכמינו ז"ל אמרו שנתעבב עד שחיהו רבקה בת שלש שנים שהיא נולדה אחר העקדה ויצחק היה אז בן ל"ו שנים אבל זה דרך דרש הוא כי איך יתכן שבת ג' שנים תלך אל העין ותשקה את כל הנמלים ועשתה את כל המעשים שספר הכתוב אבל העין אלא לכוונה אחרת : **השאלה הג'** צאמרו ויעתר יצחק ל"י לנכוח אשתו כי עקרה היא וזה כי מי הגיד לו שהיתה אשתו עקרה ואולי שהוא העקרה והיה לו להסתכל על עמו ואם היה שניסה התפלל זה על זה כדעת חכמינו ז"ל למה לא אמר ויעתר להם . כי עם היות זכותו של יצחק עדיף לפי שהיה זדיק בן זדיק אין ספק שגם לרבקה מפני זדקתה אפילו שהיתה בת רשע היה ראוי שיעתר אליה השם : **השאלה הד'** בדברי רבקה א"כ למה זה אבני כי הכה מאמר א"כ היא תולדה מהקדמה קודמת ואין בכתוב הזה דבר יסול עליו לשון א"כ ורש"י כתב אכ כן צער העיבור למה זה אבני מתפללת על הריון . והרא"ב כתב ששאלה לנשים אם יארע להם ככה ואמרו לא ועל זה אמרה א"כ למה זה אבני ורש"י כתב למה זה אבני צולס מושב שמוות אבל לכל הפירושים האלו העקר חסר מן הספר : **השאלה הו'** צאמרו ויהי רעב שנים שנים וגו' כי הנה עם היות בנפשה שני עובדי עתידין לבא מהם שני נשים מתחלפים לא יתחייב שבעבור זה יתרוצצו כיון שבהיותם במעי אמה אין להם בחירה ודעת ואין בהם החלוק ההוא וידעת העתידות ההם לא היתה זריכה לענין השאלה וכמה מהנשים ההרבה תאוותם ולא יתרוצצו : **השאלה הו'** מה ראה החכמה האלדית שחייבה שתלך רבקה התאוות האלה נשיאים לאמות . והנה יצחק וישמעאל היו ראשי נשיאים אבל לא היו תאוותם בצנן המלאה כי האלה יצחק בן שרה והאחד בן הגר ולמה לא היה כן עשו ויעקב ויצחק לא להתעורר יתר צנן רבקה ואם היה הכרח היתה תאוותם מדוע היו ברבקה ולא בשאר האמהות : **השאלה הז'** למה ספר הכתוב תכונת גוף עשומארהו צאמרו שהיה אלמוני כלו כאדרת שער ולא זכר תכונת גוף יעקב והיה ראוי שיאמר ויעקב איש חלק או לבן . או כדומה לזה : **השאלה הח'** צאמרו ידו אוחזת בעקב עשו כ יראה זה רחוק מאד קרוב לנמשך לפי שאם היו התאוות שניהם בשליח אחת היה זה אפשר וגם רחוק כי הילך הדרך איך יחזיק בעקב והנביא הוכיחו על זה בצנן עקב את אחיו אבל כפי הנתוח האמתי התאוותם הם בשני שליות כל אחד בשליח בפני עצמה נפרדת ונבדלת מהאחרת ואין א"כ אחי יעקב בעקב עשו והם לא היו במחיצה אחת : **השאלה טו'** א"כ יצחק אובד את עשו להיותו צנו כצבור ולפי שהיה עובד אורו ומאכילו מידו למה זה לא היתה רבקה אובדת גם כן אוחזת כי הסבות שהיו ליצחק היו ג"כ לרבקה : **השאלה יו'** צאמרו על כן קרא שמו אדום והוא כי הנה עשו לא נקרא אדום מפני מה שאמר הליעטי נא מן האדום האדום ערש האדום בהיותו מראה אמתת לניד ערש קראו כן והדבר שבו סבה עזמית לא יבוקש לו סבה מקרית : **השאלה יז'** א"כ היה יעקב חס וישר איך מלאו לבו לומר לאחיו הגדול ממנו שימכור את צבורתו במיד ערש ואין ראוי לאיש ירא אלהים וסר מרש שיתן מינו במה שאינו שלו כ"ש שיונה איתו בדברי לקנות ממנו את צבורתו במחיר צווי כמו שהוא נזיד ערש . ואם היה עובד אורו ומאכילו מידו למה זה לא היה איש אובד משפט ולא יונה אורו כי עם היות שגורם שבזון ההוא לא היה הצבור נוסל פי שנים בנכסי אביו כי הוא דבר חדש והתורה האלדית בדברי הרמ"ב אין ספק שלצבור היה מעלת כבוד שהצער יבדדוהו ולמה שאל מאחיו שימיר כבודו בלא הועיל וגם ש"ל שלא היה המחיר נזיד ערש אלא כסף והוא עדין יקשה הסדר והנלול שנתגלגל בו הדבר שהיה כבד עשו מן השדה והוא עיף ושאל ממנו לאכול ואז צאמרו שהיה עיף ויעב צרע ובזמא ושאל ממנו מורה כיום את צבורת לי וכבר העיר הר"ן על הספק הזה : **השאלה ח"ב'** מה הועיל ליעקב קנין הצבור והוא כי הנה אם היה קנין הצבור יורש פי שנים בנכסיו אביהם צאמרו לא נעשה עמו כי הוא ברח מפני אחיו ונתגרש מביתו ולא נזכר שרש מנכסי יצחק לא חלק צבור ולא חלק פשוט . ואם היתה הצבורה לענין העוונות הנפשיות אין חסן לז"י במרמז האלה ואין מעורר בידו להיטיב למי שיראה צבור או פשוט הלא צריך אפרים והוא הצער על מנשה הצבור ואת דוד על אחיו הגדולים ממנו ומה צורך בצבורת עשו והנביא אמר (מלאכי א' ב') אהבתי אתכם אמר י"י וגומר הלא אחשבו ליעקב ואובד את יעקב הלא אלה הדבר באהבה למי שצארה לא בצבורה :

ואלה תולדות יצחק כפרה אחרת ימיה ללדת . אחרי שזכר הכתוב

א

[בדאשית]

[אברבנאל]

תולדות בני קטורה אשר ילדה לאברהם ותולדות ישמעאל בנו נס כן בא לספר תולדות יצחק . והנכון שמלת תולדות כולל להולדת הבנים ולמא ירעות שאירעו לו ולכן אמר אברהם הוליד את יצחק להניד שבמאורעות שקרו וארשו ליצחק נחמה לאברהם באופן שזה הוכיחו כי אברהם הוליד את יצחק בהדמות עיני האב וקורותיו לעיני הבן . כי הנה אם אברהם לקח אשה ממשפחתו יצחק גם כן לקח אשה ממשפחתו . אם אברהם לקחה בנחרותו בן מ' שנה כמו שבאירתי שם גם יצחק לקחה בן מ' שנה . אם אברהם ואשתו שניהם היה עקרים גם יצחק ואשתו היו עקרים . אם אברהם הוליד ראשונה ישמעאל הרשע ואח"כ יצחק החשוב כן יצחק הוליד תחלה עשו הרשע ואח"כ הוליד יעקב איש תם . אם אברהם הוליד ישמעאל פרא למוד מדבר ואודה תמיד ויצחק יושב אהלים כן יצחק הוליד עשו יודע ליד איש שדה ואחר כך ויעקב איש תם יושב אהלים . אם אברהם אב את ישמעאל עם כל חסרונו כן יצחק אב את עשו . אם אברהם גרש מביתו את ישמעאל לא מרצונו אלא מרצון השם כן יצחק גרש את עשו מברכתו ומירושתו ברצון השם . אם אברהם בנו הקטון ירש את ברכתו ויערדי ירושת אביו ככה יצחק יעקב בנו הקטון וזכר לזה עמו . אם ציוני אברהם היה רעב ג"כ ציוני יצחק היה רעב . אם אברהם הלך אל גר לגור שם כן יצחק . אם אברהם הלך אליו אבימלך ופילג שר זבאו לבקש הצפחתו . כן יצחק הלך אליו אבימלך ופילג שר זבאו לבקש צפחתו על בריתו ושלמו . אם אברהם אמר על אשתו אחותי היא והוכיחו אבימלך על כך כן יצחק . אם אברהם כתב בקר במקדש ואן ובקר כן היה יצחק גם כן אם אברהם חפר בארות כן יצחק . הרי לך דמיונים האלה ויולדת שהיו ביניהם שבעבורם אמר אברהם הוליד את יצחק שנתדמה אליו בקורותיו . והרמב"ן כתב שהוא בדברי הר"ב שפי' אברהם הוליד את יצחק שהיא היה עקר תולדותיו ומה שכתבתי הוא היותר נכון והיותר עש מה שבאירתי השאלה הא' . וספר הכתוב ששם היות שאברהם הוליד את יצחק והיה האב לראות בנים לבנו הנה יצחק לא לקח אשה עד היותו בן ארבעים שנה והיה זה לפי שכיוון ראשונה להשלים את עמו ששלמות האנושי קודם שילד דומ' לו כי הנה עם היות שארז"ל בן י"ח לחופה לא אמרו זה אלא להודיע כי בהיותו בן י"ח שנה כבר הוא בעל כח ראוי להוליד בנים אבל לא אמרו שאז יקח אשה אלא כי הנה האשה בשיקחה אדם בנחרותו תפס את לבבו ותכניסו יתור מדאי לא ולמד משמרון עם נשיו שהנה היו בעורביו ומשלמה כי נשיו הסו את לבבו ולמה נבקש עוד והנה אביו הראשון אמר האשה אשר נתת עמדי היא נתנה לי מן העץ ואכל ולכן אמר ראש החכמי' בחכמתו (קבלה ל"ז כ"ה) ומוציא אני מר ממות את את האשה אשר היא מורדים וחרמי' לבם אסורים ידיה טוב לפני האלדים ימלם ממנה וחוסר ילכד בה ולביות לקיחת אשה סכנה עזומה לדרך היות אלדי והתשיבות השכל ותבונה רבה להמלט ממקומיה וכבר אר"י שכן אמר הכתוב מי האיש אשר בנה בית ומוי האיש אשר נטע כרם ומוי האיש אשר ארש אשה לפי שראוי לאדם שראשונה יתעסק בבית הבית ובנינו ואחר כך בנשייתו הכרם והאחרונה בלקיחת האשה הנה מפני זה נחתב יצחק מלקחת אשה עד ארבעים שנה כדי שיעבור תגבורת הנחרות ותכבד רחיצת דם הנערות ותאזר העשנל ויהיה אז החומר היוצא להולדה יותר מוכן לקבל צורה שלמה וכבר אמרו חז"ל שעשו עשה כזה לקחת אשה בן ארבעים שנה להרחות עמו כשר והותרה בזה השאלה הב' ואמר שלקח לו את בת בתואל הארמי להניד שלא נחתב מל קחת אשה עד אותו זמן מפני שלא מלא אשה בדרך בנין אלא כדי לקחת בת בתואל לא מפני שלמותו אלא להיותו מארצו והוא אומרו מפני אדם וגם כן היה זה מהשגחת הש"י לפי שהיה היתה אחות לבן הארמי והוא הוכיח השם להנלל עמו יעקב צברו מפני עשו אחיו כמו שיתבאר ולכן יצא שבת הסבות שיקח יצחק את אחותו כדי שיקח יעקב את בנותיו כמו שיזכר אחר זה וזכר הכתוב שרבקה אחרת שנשאת לא נתעבר' שנים רבות ויצחק חשש שהיתה עקרה והציאו לחשוב זה מפני שהש"י אמר לאברהם אביו כי באתה יקרא לך זרע וגם צאמר לו בפיר' ש אכל שרה אשתך וילדת לך בן וקראת את שמו יצחק ויקומותיו את ברתו אתו לבדית עולם ולרעו אחריו מכלל שהיה עתיד להיות לו זרע ומפני היעודים והמאמרים האלה גם שהיה יצחק עולה תמימה ואין יהיה בו מום העקר' גור אומר בלבו שאשתו היתה העקרה שאולי רוצה השם שהוא יוליד בנים מאשת אחרת לא מרבקה ולכן ויעתר יצחק ל"י לנכוח אשתו רוצה לומר שיהפלו ועשה ראוי לפני השם לנכוח אשתו שיהיו בניו ממנה ולא מאשה אחרת והידי הכתוב שה"כ נחלה ליצחק ולרבקה לשניהם יחד כי היו שניהם עקרים אם ליצחק שתייה לו העקרות בפעם הכבות אביו ואמו שהיו כן ולכן אליו נחלה השם שיליד ואם לרבקה כי הוא עקרה גם כן ולכן אחרי תשלחו נאמר וזהו רבקה אשתו כי מכת התפלה נפקדו שניהם הוא להוליד והוא להריון והיה א"כ עקרות יצחק בעצמו והולידו בנים היה מפעל ההשגחה הפסוקית שגליה היו היעודים לאברהם ולשון ויעתר הוא לשון תפלה ורצו והותרה השאלה הג' . והר"ן כתב שענין ויעתר לו י"י ששניהם עשנו והחליף מוצא והנחת כליה ותכונתם ואחר כך קבלה הריון בטובל כי ההנחת רצונות בהכרח באופן מה במעשה הנשים נמשך הרב לדעתו שרבקה היתה העקרה לא יצחק ומה שכתבתי הוא היותר נכון . וזכר הכתוב שהתרוצצו הבנים בקרבה והיתה הסבה בזה לפי שהיו עשו ויעקב ממזג כל אחד מנגד לחברו לנמרי כי עשו היה אלמוני כלו כאדרת שער מורה על רחיצת דמו ורובו שגמיותו והיה אם כן נזכר בו האדומה והשחורה . ויעקב היה הפך זה בצמור וטובו כי הוא היה איש לבן לא אלמוני והיה גם כן איש חלק קרוב לשווי בשליחותיו בלתי מכלה עין והדברים המתנגדים

ונכון מלכו אותם המלכים באדום כמו שראינו שמיך דוד למלך חרנא מלכות אדום וזה דוד עליהם נציבים ונמשך זה עד ימי יורם אשר נחטאו ולבנו דרכי אלהם כהונו בו (שם ח' ק') זימיו פטע אדום מתחת יד יהודה ומילכו עליהם מלך ארנאם בבית בני הורקנום שם אותם שומרים צירופים והכניסם בבית מילה וזימי הגריסים כאשר נלכדה ירושלים באו גדודי אדום לעזור את יהודה וכל זה מוכיח כי כל הימים אשר הזמיה השם קרן ישראל נתן אדום תחתיו לקיים מה שגא' לנצקת ורב יעבוד לעיר וגם זה היה כח הדגון והנער שלה. האמנם בא הכתוב הזה בלשון בלתי מוכרח שפעמים יראה ממנו שהרב יעבוד לעיר ופעמים יובן ממנו בלרצ' יעבוד לעיר להודיע שכן יהיה כי נבי' ישראל רד עם אל ועם קדושים נאמן עשו הרצ' יעבוד לעיר יעקב ובארש' ישראל יפסע מקרית עז בחטאו חרנוו הארץ תחת עבד כי ימלוך. הנה התבארה התשובה הנדולה הזאת ושהיתה מתחשבת לשאלה ה': **בר יימלאו ימים ללדת וכו'** עד ויזד יעקב נזיד. וזכר הכתוב שם היות רצון הבנים בקרבה גדול והיותם שנים בבטן אחד מההריון הראשון שהיה לה הנה בהשגחת השם לא הפילה רבקה את בניה ולא ילדה אותם לשבעה חדשים אבל נמלאו ימים ללדת והמלוי הוא תשעה חדשים הוון שהיו הפעם לתשלוש היות העובר. ולא בלדתה נתאמתה הנבואה שנאמרה לה כי הנה היו תאומים בבטנה והנה כתב תומים. והרצ' עבד כתב שאלה כמו תאומים ויחסר אל"ף הבורש כמו אם לא שריקת לשון. אבל ראוי להאמר שם למה נכתבו תומים ולא תאומים ויראה שהיה זה להודיע שהיו שני העוברים ההם תומים ותמימים במעשיהם זה ללדקן וזה לרשעו כי כל ה' היה בקצה ההפלה ולזה קראם תומים מלשון המימות והשלמה שניעניסם וח"ל אמרו שבהמר נאמר תאומים שהיו שניהם נדקוים אבל שנה כאן מפני שהאחד נדקו והאחר רשע וספר הכתוב שיגא הראשון וגראו בו סימנים שנים הא' שהיה חלמוני וזה מורה על תגבורת האדומה בו. והב' שהיה רב השער נלדת וזה מורה על האדים העשנים המתרבים בו והיה אס' בן אדומי שחורי שם היותר רעים שבמנוים כלם בבני אדם עד שאל"רול שהחלמוני מורה על היותו שופך דמים חולי היה מחלקו של האדים. אבל יעקב לא נראה בו סימן תגבורת ליחה ואיכות מהאיכות ולכן לא זכר בו אות ולא סימן כלל והיה זה להעיר ולהגיד שעשו היה פגעו ומנו נוסה לרתיחת הדם ורצו האדים אשר זה כלו ממה שזינאה בפעולותיו אל הכעס והאכזריות וסאר המדות המנוגות ולכן נקרא עשו מלשון מפעל כאלו הוא עשוי כי נהיומו נולד עם רוב השער נראה כללו עשאו והשלימו הפעם עניני גופו בבטן כזן שנים ולכן אמר אחר זה ויחנק בן שנים שנה בלדת אותם להודיע שלא היה עשו אדומי' נצטעו מפאת רוע אביו שהיה חס אדומי מאלד כי הוא בן שנים שנה היה בלדת אותם וכבר עברו עליו ימי נעוריו ורתיחת דמו ולכן נזכר כאן הפסוק הזה להתנאלות יחנק בהולדת עשו כפי רוע פגעו. אמנם יעקב היה שזה המצב בלתי נוסה לאיכות זר ומובלג יכריחו למעשה מהמעשים שלא לעשות מה שיגור עליו שכלו וכמו שארז"ל הרשעים מבורים ביד יצאם והלדקוים ירס מסור בידם אבל זכר הכתוב שידו אוחזת בעקב עשו והיה עם היות שנים בשתי שליות יראה שנפתחו שהיהם ברגע אחד ויאלו שני העוברים יחד אל פי הרחם לזאת והנה הקדים עשו ללדת ואז אחו יעקב בעקבו במה נבעת הילדה היה זה אללי לרמוז על סודות דברים חמשה. האחד להודיע שהיה יעקב ראוי לזאת ראשונה כי הוא נחשה מטפה ראשונה כדברים ולפי בקדס עשו ללדת היה יעקב אחוה בעקבו לעכבו שלא יאל לפניו כי הוא הבכור כפי האמת והיה רוצה ללדת ראשונה וזוה רמז מה שהיה אחר כך שיעקב יקח את בכורתו וכבר העירו במדרש על הרמז הזה וכמו שהביאו רש"י בפירושו. והב' להגיד שכן יהיה תמיד אדום וישראל קשורים זה בזה כשהם קם זה נזל וכמו שזכרתי ושבעתן אדם היו שונאים ונלחמים זה בזה והב' להודיע שיהיה יעקב אחוה בדברים שהיה עשו דם בעקבו כי הוא היה צוחר בדברים הנפשיים ומבזה ומואס הדברים הנפשיים ויעקב היה אחוה בדברים הנפשיים אותם שהיה עשו מבזה אחוה וזה שמפני עד שמפני זה נקרא יעקב לא עקב בלבד כמו עבו כי הנה נחוסק בו אות היותו כהא מלכותי הקב"ה ולפי שהיה דבק בו תמיד. ואולי שלא כווננו ר"ל באמרם ויקרא שמו יעקב הקדוש ברוך הוא קראו בן. והל' לרמוז שכבר יהיו ימים רבים שהיו יעקב וזרעו תחת רגלי עשו גולים ומשועבדים אליו ולרמוז לזה גם כן היתה ידו אוחזת בעקב עשו כאלו הוא תחת רגליו. והכ' לרמוז שמשלת יעקב האמתית ואחיזתו ההימדית מבלי הפסק תהיה באחרית עשו וכמו שיעד הנביא (עובדיה א' ח') והיה בית יעקב אס' ובית יוסף להבד ובית עשו לקם ודלקו בדם ואכלו גנו'. ואמר ועלו מושעים בזה ליון לשפוט את את עשו ולכן המשיג ממשלת יעקב באחיזתו ונפישו עשו בעקבו שהוא אחרית גופו וכופו לרמוז שיהיה יעקב מושל בזהו עשו בעקבו וכופו וממשלתו וזה כווננו ח"ל באמרם בעקב פשו סימן שאין זה מספיק לגמור מלכותו עד שזה עומד ונפול ממנו. והותרו סם מה שפירשתי בשאלות הו' והז'. והנה רחש החכמה האלהית שהיה רבקה שני תאומים התחלפו הסבעים בזה האופן כפי מה שהחשוב לנ' בכת. האחד שפעמים יהיה שרוב הבנים יתלמו במצויהם והבנותיהם למולידים אותם או להורים הראשונים שבהם וכמו שכתב הכפר למלך הכוזר שיש מבני אדם שלא יתלמו לאביו כלל אך הוא דומה לאביו כי הטבע והדמיון ההוא יהיה אס' פסון וכמו שגראה להרשעה כאשר היה נאמן שבע עבר כדמיון שלא נהדמו לו עד שגראה בלברעה בן בנו שנחלמה לו ע"כ. והנה כהדמיון יתקן ורבקה היו בדם בני פבשים מההורים רחוקים זה מזה חלתי האורח עטב אברהם יבול המאמינים ראש היושר והכוזב ופגע לבן ונחלל פובדי ע"א רמאים אנשי דמים ומרמה והנה לא רלס ית' שיתערבו ויורכבו שני הסבעים

התננים בסבסם כל אחד יקומם כנגד חברו ולכן היו מתרוננים כי השקט יוכלו להתנגדות טבעיהם והיה צוה זרות גדול לפי שהתאומים תמיד יתלמו בחולרים ובתכונות ובמדות לפי השתוות בריאתם ברחם ובזמן ובזרע האב והאם וגם לפי המערכה ואף שגורה שלא נולדו שניהם ברגע אחד אין ספק שלא יהיה מרחק הזמן ביניהם רב עד שיגד מערכת האחד למערכת האחר וכלם ליהיה שניהם כאלה שגורה על היות הריון שניהם כאחד. ועשו ויעקב שהיוהם תאומים אך יהיו מתנגדים במצויהם וטבעיהם ומערכותיהם וכן זה מורה שלא היתה לידתם כפי הטבע בהחלט אבל שהידש שם רצון אלדי עשותה באופן ההוא המתנגד להיות אות ומופת למה שיהיה באחרית וכמו שכתב הר"ן. והנה רבקה למה שידעה מפי יחאק כי נביא הוא מה שבענה בתפלחו ושהסס נעתר לו כי הוא היה עקב ג"כ כמוה אמרה א"כ למה זה אנכי ר"ל אם הייתי אני לבדי עקרה לא יהיה מזהירות התרוננות הבנים בקרבי מפני שני מוצאי והתחלפות טבעי בהריון אבל אם האמת הוא שיחאק גם כן הוא עקב ויעתר לו וטבעו שנים ומונו החליף כמו ששינה מוצי ופגע אס' בן למה היה הרצון. כי בלבד כי היה ראוי שיחאק ירגיש הכתר בגופו המשתנה והנחלק לא בגופי בלבד וזהו אמרה הם כן למה זה אנכי שהיה למה שאמר למעלה ויעתר לו והותרה צוה השאלה הד'. ואמר ותלך לדרוש את י"י לפי שידעה שהיה כל זה מפאת ההשגחה לכן דרשה מאת המשיגה עליו. ורש"י כתב שהדרשה הזו היא לדעת מה תהיה בכופה וכן הוא האמת. והפסו הרמב"ן באמרו שלא מגא דרישה מאת השם רק לתפלה. וגראה שבעה (מלכים ב' ח') ויאמר המלך אל עזאל קח בידך מגפה ולך לקראת אים האללים ודרשת את י"י מאחר האמיה מחולי זה. וכתב גם כן דרשו בצעל וזכר אלדי עקרון שהדרשות האלה אינם להתפלל כ"א לדעת העתיד. ואמנם למי דרשה רבקה ההודאה הזאת אחרי שהיא לא היתה נביאה וח"ל אמרו שהלכה לדרוש בבית מדרשו של שם ועבר ושם אמר לה בשם י"י שני גוים בבטןך ויותר נכון לומר שהלכה אל אברהם שעדין היה חי לדרוש את י"י מאחר וסאר שהיה בדרך השם שני גוים בבטןך רוצה לומר שהיו שני עוברים תאומים בבטנה וגראה לי שהודיעה עד' סבות היו לה בהריונה. הא' לפי שהיו שני גוים בבטנה רוצה לומר שם היותם בני אב אחד ואם אחת נדקוים וסוים הנה לא היו הבנים כי הם היו מתחלפים בטבעיהם ודתיים ואמנותיהם כשני גוים מאומות שונות וכאלו האחד מהם היה יהודי בקצה המזרח והאחר אשכנזי בקצה המערב ועל זה כפי התחלפות טבעיהם ועניניהם אמר שני גוים בבטןך כי לפי שמלידה ומנפן ומהריון נבדלו אמר ששם בבטן היו כשני גוים ובעבור זה היו מתרוננים כי לא יוכלו להתחבר במקום אחד. והסבה הב' היא ושני לאומים ממעין יפרדו רוצה לומר ולא תחשוב שיהיה אחד מהבנים האלה עקר כאביו וכאבי אביו כי הם יהיו רבי הדרע והבנים ומהם יתעצפו לאומים רבים. כי הנה גוים אמר כפי האיכות בחלוק טבעיהם ולאומים אמר כפי הכמות מרביו ורשע. והוא מלשון ובאפס לאום מתחת ריון ולפי שהיה הכב' הראשון שגבר מחלוק טבעיה' אמ' שני גוים בבטןך כי בבטנה היו כן. אמנם בסנה הב' שהיא מגד רצוים אמר ממעין יפרדו כי אחר שיפרדו ממונה ויהיו לאנשי יתרבה ורעם לא בבטן וכאלו אמר להיותם התחלות לשמים רבים ועצומים בבטן יתרוצצו כי קצר המעט מהבתרע והיו קטון המקום הסוף להכיל לאומים עצומים כמותם. וח"ל אמרו שהכוונה בלאומים מלכותיות ואין לאום אלא מלכות. והסבה הג' היא ולאום מלאום יאמך ר"ל כי שניהם מלבד שהיו מתחלפי הטבעי והדחות ושהם עמים ואוכלוים רבים הנה עוד יהיו מרבים זה עם זה תמיד כי לא יסכימו זה עם זה באהבה ואהבה כקרוים אלל תמיד המריבה פטע יגבר זה על זה ופעם יהיה המנצח מנוצח והגבוה יספל וזהו יהיה תמיד ביניהם ריב וקפסה. ולכן הם מתרוננים. ענה רמז למה שיעשו אח"כ בצרלות' לגוייהם. והסבה הד' היא ורב יעבוד לעיר ר"ל שמלבד שאר הסבה עוד תהגברה שמה שנה אחרת לקטטה והריב בין שני הגוים האלה והיא שהרב יהיה משועבד לעיר והוא ספר הראוי ולכן יתע' הרב לזאת ההשעבוד ההוא ולהתגבר על העיר כפי הדרך הפעמי והעיר תחל למשול בו ככפי ההשגחה העליונה כי הרב ימשול בזה הנפשי לפי החומר והעיר ימשול בזה הנפשי כפי השכל ולכן אס' המריבה הוקד בם תמיד לא תכנה. וכבר כתב הר"ן שלכן היה עשו וזרעו ראשית דרינו. וח"ל אמר אמללה החרנה לא נתמללה לור אלא מחורבנה של ירושלים. ואמרו כשהם קם זה נזל שחוייב זה בלדום ולא בלדום אחרת לפי שהיה אח עשו ליעקב בן בכורה כמורה ולכן חרע עינו באחיזתו ובבן אחו יתן דופי. ושבראותו שיעקב בחר לו יה והבנה עולם אהבו ובכך את ארצו ואת עשו שנאמר וישם את ארצו שממה כחאמר הגביא בהכרח תפול הקנאה בטעו ובזרעו יען וביען הקנאה לא תמלא כי אס' בין השוים וכל שכן בין האחים ששם שוים מכל גז. ואמנם שאר העמים וגם בני ישמעאל ובני קטורה שהיו מבני אברהם כבר ידעו כי ביהק נקרא לו ירע כי הוא היה בן הנבירה והם בני הפלגשים ואברהם חתיו שלחם מעל יחאק בנו ולכן לא חרע עינם בממשלת ישראל ולא ירע ולא יסחיתו קדם י"י אשר אהב וזה שאין לא חרע עינם בממשלת ישראל ולא ירע ולא יסחיתו קדם י"י וכל עשר שנים ידו על עשו ויחנא על אחיו כי הוא הבכור ונחלתו יתגבר באמרו גם אנכי יורש עזר כמון והלא אב אח' לכלנו ב"ש שאני הבכור ולי משפט היחרון והנכורה וכאשר ירם יעקב יגבר על עשו וזרעו כפי הפכה ההשגחה ופסע הברכה העליונה ומיה יחסיב שמוט עשו נמשך מההנשאות יעקב משאם ורב יעבוד לעיר אבל מוט יעקב לא ימשך בעינם מהתנשאות עשו כי הא' יהיה בשונו ועל גז העונש וזהו אמר הכתוב ואלה המלכים אשר מלכו בארס לפני מלך מלך לפני ישראל כי מלך שנימים ההם לא היה מלך על ישראל

ההם כי יהיה היוצא מהרכבתם אם לדיק ורשע בלבד הוא בינוני לא לדיק ולא רשע ולא בחר י"י באלה ולכן ראה שיהיה שם שני עובדים בבטן רבקה זרופים בלחץ הכסף בכור הברזל. כדי שיפרידו ביניהם חלק אחד מהרוע אל עבר אחד והחלק אחר יהיה נקי מפסול ויולד למלאך ונפרד האחד יעקב לתומנו שהיה מתחמך בבטנו לאביו ואבי וטעו לרשעו שנתדמה לאחי אמו ולאביה מטעם לכן ובתחלה. אבל ביעקב בלחץ את בת לכן לא היה כן לפי שכבר נודע טעמו בבטן רבקה שהיה מאוהבו ורע ארמי ולא הולך להזדקק עוד. ואולי שלשה עשר על זה אמר הכתוב אברהם הוליד את יצחק. ויהי יצחק בן ארבעים שנה נקחתו את רבקה בת בתואל הארמי מפדן ארם אחות לכן הארמי לו לאשה. שזכר אביה ואחיה שהיו סבת מזג עשו כמו שיזכור בפרשה. והסבה השנית היא השנתיים מפאת האחד ושנייה הוא שהנה בנוף האדם יותר הצ"ח החכים העצב בגזירת בוראו כדי לזכר המזון המגיע לאיברים לפיכך ג' עבולים אחד באספות שם נתחשל בנחמה הטבעי מה שיאכל לכל נפש ויוציא המין ממנו וישליך את הפסולת מדרך המעים שהוא הפרש. והעבול הצ"ח הוא בכבד שיעכל עוד אותו המין שהוא האכסניו ויבטלוו בשול שלם ויבדיל שם הליחה הסוכה הראויה להיות מזון האברים מבטלי עביות שאינה ראויה להונה וישלחה למשפטים ולתולדות שיחד להם הטבע כחול לשחורה וכמרה לאדומה וזולתם. והעבול הצ"ח הוא בפיות העורקי ונאיברי עמם לכל א' כפי טבעו. והוא עבול יותר משונה מבלי מותר רב כמו שהתבאר בחכמת הטבע. וככה השניה האל יתברך לזכר האומה הנבחרת המיוחדת לדקות שכינתו בג' מקומות ראשיים. והיה אברהם בערך האלפות בעלת העבול הראשון שבו נתחשל וזדקק ראשון והבדיל החלק הטוב שהוא יצחק הראוי להונה ושאר בני הפלגים היו במדרגת הפסולת ושלחם מעל יצחק בנו. והיה יצחק במדרגת הכבד שבו נודע עוד הורע זיוך יותר שלם וגדלו בו ונרצקה אשתו החלק' חלק ליחה טבעית טובה וראויה והוא יעקב וליחה רעה בלתי טבעית מחליה הוא עשו. והיה יעקב בערך העבול השלישי שזקק עוד את זרעו וטערו בשלמות גדול ונתן לכל אחד מהאברים שם בניו הי"ב הורע והטבע הטוב כי כמו שיצא מן העבול הצ"ח מוזן לכל האברים אם לאברים הראשונים כפי מפתחם ולבשר כפי עמלם ולעצב כפי הראוי לו ולעלם ולשחוסים לכל דבר כפי הנאות אליו. ככה הפסיע השם על בני יעקב בזכותו לכל א' כפי הראוי לו כפי מפתחו וכבר זכר החבר למלך הכוזב שבראשונה היה חל השפע האללי על יחיד אחד מיחיד הדור הוא היה הפרי ושאר בני אדם היו בערכו בקליפות עד שצאו בני יעקב שחל על כלם השפע והוא היה הקהל שזכה לראשונה לדקות האללי להיות כלם נבחרים בשלמות האנושי וראויה אליו וזו היא הסבה השנית. ואמנם הסבה הג' היא השנתיים מפאת המשפט וענינו שרצה הקב"ה לתת ליעקב ביצירתו זר ואויב כרוך בעקבו וקשור עמו כדי שיהיה הזר הצורך ההוא עשו שצט אפו וכלי זעמו על ישראל ולכן הסביעו בעצב מנגד אליו כדי שבעצב ישראל וענותו יהיה עשו נכון למועדי רגלו ונולד עמו בבטן אחד כי זה יהיה בבה של אביה ולשפנה המחמדת ביניהם כמו שביארתי ולכן לא היה דבר מזה צעיר האמהות לפי שהיה די בשוגא אחד וסבס נוגס אחד כנגד יעקב וכבר הבינו דברי הנביאים על הסבה הזאת מלורף שהיה גלוי לפניו ית' שעשו וזרעו יהיו רעים וטעמים ולכן הסביעם באופן ישנאו איש את אחיו למען הרחק את עשו מעל לגבול ישראל ומחשבות השם עמקו לאין חקר ואנחנו לא נבין אחריתן. והסבה הג' הזאת כבר שער זה הר"ן. הנה התבאר מה שאמרתי למה היו עשו ויעקב תאומים בבטן רבקה. והותרה בזה השאלה הח'. וזכר הכתוב שבאשר גדלו הכערים כל א' ממשך למעיו ולטעמו כי הנה עשו להיותו אדמוני רב השער יחס מזון כמו שזכרתי לתגבורת האדומה והאדום השחוריים כן היה איש יודע ליד כי מפצע בעלי האדומה להיותה דקי המחשבות והתחבולות וכן היה הוא יודע ליד כניסלים ובמרות. ואמנם היה שחוריים היה איש שם שוגא חזרת האנשים ונכרד מקבוצם כחשפם האנשים השחוריים ההררים. אמנם יעקב היה איש חס לא מחולד ביותו ולא בעל ערמימות ולא היה איש שדה אבל יושב אוהלים מתבודד בחכמה והשלמות הנפשית ועמ"ס חו"ל שהיה לומד בבית מדרשו של שם ועבר והיה תמיד בבית אברהם זקנו לשמוע בלמודים. ואפשר לפרש יושב אוהלים כמו שפי' הרא"ש צע על אהלי המקנה שהיה חפץ יעקב להתעסק באברהם ויצחק אבותיו במרעה לאדם ובקדש ועל זה אמר יושב אוהלים. והנה יצחק אבא את עשו לפי שהיה בנו בכורו והוא לא היה יודע מה שג' לרבקה ורע יעבוד לעיר ולכן חשב שעשו יהיה יורש כל ברכותיו וירושת הארץ גם שנראה לו שעשו היה אמן לבו בגבורה' כפי מה שהיה מספר לו מעיניו לידו ונבירותיו עם החיות ואחשבוט של זה נאמר ויאבד יצחק את עשו כי ליד בפיו. שפניו חזר לעשו שהיה תמיד מספר גבורת לידו. והמפרשים פירשו שהיה עשו מביא ליד לפיו של יצחק וא"ל שהיה מרמה אותו בדברים. ואולי שכל הדברים היו אמת וכולם איתנה בזה. אבל רבקה אוהבת את יעקב מפני שנאמר לה מפי השם שהוא יהיה עקר הבית ושכרם יעבוד לעייר ולכן הסכימה דעה עם דעת המקום ברוך הוא להיותה אוהבת את יעקב לא שישנא יצחק את יעקב ולא שתשנא רבקה את עשו אלא שיצחק היה דעתו שעשו יהיה עקר ביתו ויעקב ספל לו. ורבקה חשבה בהפך שיהיה יעקב יורש הבית ויורש מעלתו ועשו עבד לו כמו שנאמר לה והתירה בשאלה הס':

כמו ויזך יעקב ניד וגו' עד ויהי רעב בארץ. עתה יספר הכתוב ענין הבכורה שמכר עשו ליעקב כי בהיות שיעקב עשה ניד אחד אם לעצמו ואם להאכיל אביו ואמו וקרה מקרה שצא עשו מן השדה עיף ויגע ונראה שלא הביא בידו לידה ולכן לא היה לו לאכול ושאל מיעקב הלעיטני נא מן האדום האדום הזה כלומר אני אין בי כח ללעום ולאכול מפני שפתי

בית ואני פרה למד מדבר על מעונות אריות חמיד בסכנה ואם הנחתי מעשה
 אבותי ואמונתם מה בנע כי אקרא צבור להם כי הנכורה הזאת לא תהיה
 לירושלם הנכסים כי הנה אנכי הולך למות וקודם שימות אבי תמימי חיה מן
 סחיו' וגם אם היא לעני' הסובו' הנפשו' אינו מאמין בהם ולא ביעורי אברהם
 א"כ למה זה לי בכורה ר"ל באמת ליעקב שמאמין בהם וקורבת אלדים לו מוב
 לו תלפזר לא לי שהם הבנו כזבים בעיני ולכן אח"ל שעשו כפר בחתיית המהים
 באותו היום לפי שחשבו זאת היתה צויה על העדר אמו' בדברי האל
 ויעודיו . ולכן כדי שלא יתקרב כי הרשעים מלאים חרפות כמו שזכר החכם
 השיבו יעקב השבעה לי ר"ל השבעה לי שתמיד תאמר כיום הזה שאמרת
 בעיני' הכנורה לי וזה נשבע לו . והיה' שבעתו אם בחייו ואם בחייו אביו
 וימכו' את צבורתו ליעקב . והמכירה אולי שהיתה שפוז יעקב כל נפשו אביו
 אשר נשאר שלא יהיה מהם לא בחייו ולא אחרי מותו כמ"ש כי במקלי עברתי
 את הירדן על שורה שלא קבל מנכסי אביו כלל והיה זה לפי שנתן אותם
 לעשו בקנין הכנורה או שקבל יעקב על עצמו הנכנת היתה כלה ובקשת
 נרכיו והכנתם ולכן היה שמד נתן לעשו להם וניד עדשים כאשר יתן הכבור
 לעשיר לאכול . והעידה החד' שלא נתחבר אותו רשע ממה שעשה כי הנה אכל
 ושחם ויבז את הכבור ועכ"ל בזה בלבו הכנורה ולא חזר לומר מקח טעות
 הוא ואין ספק שהיה עשו נכח המכירה הזאת בן ט"ו שנים ולא נתחבר ממנה
 עד שברך יצחק ליעקב שאמר את בכורתי לקח שהיה אז בן ששים שנה ויותר .
 הנה התבאר מזה שלא בקש יעקב את הכנורה כי אם לענין היעודי' האלדיים
 לפי שראה שעשו אינו מאמין בהם ולכן הוזהר לו ללקח' ממנו בראיותו שלא
 חפץ בברכה ותרחק ממנו והועילה לו הכנורה . היתה כי בעבור' וזה לברכה
 אביו כמו שכתב אחר זה ובעבור' היה שיעקב וזרעו זכו בירושלם הארץ
 ובדבקות ההשגחה האלנית והותרו בזה השאלות הי"א והי"ב . והר"ן כתב שכתב
 זה היה שאותו יום מת אברהם כדבריה' ז"ל ושיעקב בשל את הנזיד להברה
 את אביו באבלו ותשמו לא היה שם בשעת הפקירה ולא דמעה עינו ולא
 נשבר לבו בקרבו על מות הדין הקדוש אבל בא כחשך לב ומלא את אחריו
 מתעסק בהבראת אביו האבל ולא חשב לכל זה דבר ובקש מיעקב טילעימיה
 מהנזיד ההוא . ובראות יעקב שהוא היה צוה אביו ומשפחתו קנה קנאה גדולה
 שהיה כל כבוד בית אברהם ויצחק תלוי בעשו וזלל וסוכא ולכן אמר לו אחר
 שאנכי מעלה עול ראש תפארתו כבוד אבי ובורי בחייו האעיר ואחש הכבוד
 איך חושש כל זה לכלים מכר כיום את בכורתך לי ואסבול אני עמל הכבוד
 בכבוד המשפחה ואחכבד עליו ואחש כמו שלא תשא כבודם כך לא תחבד עליהם
 ושואת היתה סבת מכירת הכנורה וגם נכון הוא :

ב ו ייהי רעב בארץ עד ויהי כי זקן יצחק . והנה י"ב בפרשה
 הזאת גם כן שאלות : השאלה הא' באמרו

מלבד הרעב הראשון אשר היה בימי אברהם כי מה נזרך לומר כן האם אפשר
 שנחשוב שהיה רעב הזה אותו שהיה בחייו בהיות בן זה גזה כמו מלה
 שנים . והר"ן מנן כתב כמתנבא אולי שלא היה רעב בעולם עד שבה אברהם
 ולא ידעתי מאין היה לו זה : השאלה הב' האם היה שיצחק מפני הרעב
 הלך אל ארץ פלשתיים להתגורר שם למה הוצרך יצחק להסיריו אל חדר מזרימ'
 כי הוא לא היה הולך שמה ולמה אמר לו שכן בארץ אשר אומר אליך בלשון
 סתום ומיד ביאר מה היה באמרו גור בארץ הזאת : השאלה הג' באמרו כי
 לך ולזרעך אתן את כל הארצות וחזר לומר שנית ונתי לזרעך את כל הארצות
 האל וסוף כפל מבואר : השאלה הד' למה זה אמר יצחק על רבקה אחותי היא
 והלא ידע מה שקרה לאברהם במקום ההוא על קדומה לזרע ומדוע שנה
 בצולות גם כי אחרי זאת לוקחה ולא נעשה על זה נס לא היה ראו להסיריו :
 השאלה הו' למה זה אמר אברהם ואל יצחק בנאור שבע ואמר לו שם
 האל ית' אל תירא כי אף אכני ונרחיק ולא נאמר לו כי פסע אחרת ועוד
 כי ממי ירא שהוצרך להבטיחו אל חירא : השאלה הו' בתשובת אבימלך שאמר
 לו יצחק מדוע באתם אלי ואחש שנאתם אותי ותשלחוני מאתכם . שהוא
 הסינו ראה ראיוני כי היה י"י עמך ונאמ' התי נא אלה וגו' והיא הנותנת
 שבעבור זה לא היה ראוי לשלחו מאתם ואם שלחוהו מדוע שבו אליו :
 השאלה הז' באמרו ויקרא אותה שבעה על כן שם העיר באר שבע עד היום
 הזה . כי הנה מימי אברהם נקרא כן על שם השבעה שגשגו שם אברהם
 ואבימלך ואף יאמר שנקרא כן מפני המעשה הזה . והנה מפרש הפסוקים
 באופן יתורו כל השאלות האלו כלם :

ידידי רעב בארץ וגו' עד ויהי כי זקן יצחק . ספר הכתוב שהיה רעב בארץ
 ואמרו מלבד הרעב הראשון ענינו שחלו ועד עתה לא היה רעב בארץ
 כנען והוא אמרו מלבד כאלו אמר אחרי הרעב הראשון ואמר זה להביד שמיו
 שהיה רעב בימי אברהם עוד לא היה רעב אחר כל ימיו בארץ כנען כי ברך
 השם את כל הארץ בעבורו וכדי שלא יסתר לרדות מזרים מפני זלעות רעב
 כמו שעשה בראשונה וכדי שיכירו וידעו כל יושבי תבל ושוכני ארץ שבכותו
 היה שובע שמחוצ בארץ קרא השם לרעב מיד אחרי מות אברהם וזה ענין
 סמיכות הספור והפסוקי האל' והותרה בזה השאלה הא' . והנה יצחק לבקש
 להם לפי הפך הלך אל אבימלך מלך פלשתיים אל גרר אולי שהיה אוהבו מקודם
 או שהיה אבימלך אף שהיה בימי אברהם ולכן הלך להטלותו בללו . ולפי שהיה
 בעצמו אף יציקוהו הרעב לרדת מזרים כאשר ירד אברהם אביו כי
 היה קרוב משם וקלה לרדת שמה דרך ארץ פלשתיים כי קרוב הוא הוצרך
 הוא יצטרך להסיריו אל חדר מזרימה כלומר אף על פי שאביך ירד שם לך
 אין ראוי סתר' שמה כי את' עול' תמימ' ואין ראוי שתלא חוץ אבל שתשכון

הפסוק ספור נבואי עשו להגיד מרשעתו ורשעת נפשו עשה היות שאבימלך ואחות מרשעו ופסל שר נבואו בואו ליחזק לנצקם אהבתו וכבודו בדבריהם ביראתם מעמו הנה נפשו עשו לא עשו כן כי להיותם מזנות אחתי היו מורת רוח ר"ל כל א' מהן היתה מרת רוח ליחזק ולרנקה ולא היו מתביישו ממנו ולא מרנקה כאנשי נדר ומלכה . גם היה מרשעתו עשו שלא היה מוחה בידיון ומיכר אותן לנכדו אבי ואמו . ושיחזק על חשש לכל זה בזהבנות את עשו אבל חשבה לו רנקה . ואולי גם זה סייע לנשותו עשה עשה בברכות כמו שיחבאר . ונכתב זה גם כן להודיע החלוק הכפלי שהיה בין זרע יעקב לזרע עשו כי הם מלד אבותיהם היו כמו שזכר מצעעים שונים ומזנים מחלפים תכלית החלוק ומלד אבותיהם היו בני עשו פושעים ומורדים כמו שהיו אבותיהם מורת רוח יהיו בני יעקב בתכלית השלמות כאמותיהן :

ב ו **א** ויהי כי זקן יחזק בד סוף הסדר . והנה שערתי בספור הזה ועניניו שאלות : השאלה הא' מה ראש יחזק לברך את עשו והלא אברהם אביו לא ברך אותו בעת מותו ולא ברך אדם את שם ולא נח את שם וימי הכנים יחזק אם כן בזה הדוחק לברך את זה וכל שכן בהיותו רשע : השאלה הב' אם היתה כוונת יחזק ורצונו להשאיר ברכה קודם מותו למה יברך עשו בלבד ויניח את יעקב בלא ברכה והלא שניהם היו בניו והיה לו לברך שניהם כי הנה יעקב לשנים עשר שבטים שהיו לו לכלם ברך וכאשר רצה לברך את בני יוסף לשניהם ברך ומשה ברך לכל השבטים גם כן ולמה לא ישעה כן יחזק והטיל קנאה ואיבה בשעודת ברכתו בין שני בניו :

השאלה הג' למה חלה ענין הברכה במותו כמ"ס הנה נא זקנתי לא ידעתי יום מותי כאלו היה אסור ודבר מנוול לזכרו קודם אחריו הזמן והלא בכל זמן היה ראוי שיברך את בנו וכל יום הכהן גדול ה' מברך את ישראל בן אמה שיעקב בעת מותו ברך את בניו ומשה גם כן ברך את ישראל לפני מותו אבל ראוי לתת בזה טע' וכפ' מספקת : השאלה הד' כמה שחלש ברכתו באכילת המעט' כאשר הרכה על זה האווי לעשו שא נא כללך הליך ויבטחך ולא השדה וזרע לי יד ועשה לי מעטמים והביאה לי והולכה בעבור חנךך נפשי בטרת אמות ויבנה יעקב ברך את בני יוסף וברך גם כן את כל בניו אבל לא חלה ברכתו במאכל אשר יאכל ולא גם כן משה רבינו בברכו את ישראל : השאלה הו' מה ראית רנקה להסיר את הברכה מעשו בסיועו בנה הגדול ולא משפט בברכות ולמה השתדלה לו להשתדלו' היה להסיר מעשו את הברכה שהיה אביו חפץ לברכו ומשלח מדני' לא לעזר ולא להטיל בין אחי' כי אם בשקר וכזב והנאה רב' ולכפלה : השאלה הו' איך חשבה רנקה בהברכות שיתן יחזק ליעקב בחשבו שהוא עשו ויעלו ליעקב בהיות כוונתו לברך את עשו ולא ליעקב והנה הכל הולך אח' הכונה ויח' אחרו לענין גדרה אחרו וסבור שגדרה בתי גדרה בתי וכבוד שגדרה אחרו הרי זה יחזור ויחיד כי הדברים שנאמרו לאיש אחד בחזקת איש אחר לא יועילו כלום ואיך א"כ חשבה הגדרה ויעקב ג"כ בהברכות המכוננות עשו ויעלו ליעקב שלא עלה על לבו של יחזק לתת לו : השאלה הו' למה רצה הס"י שיתן יחזק ליעקב הברכו' בעשו' ובניא' כחשבו שהוא עשו ויותר טוב היה שילזה ליחזק שיגדש את עשו ושיעקב יקרא לו זרע כמו שאמר לאברהם ושיחזק במזונו' יברך את יעקב מדעתו ובכוונה שלימה : השאלה הו' הוא הספק שהעיר עליו ראשונה הרא"ש בע' ובר"ל צנז' וזכרו הר"ן ג"כ וענינו אם הברכות בכלל הם נבוא' פשוטה והגדת העתידות או אם חפלה ובקשת רחמים על המבורך להביא עליו מההצלחה והטוב מה בירצה הנביא . ויש לכל אחד מהדד'ן ספקות עולמות כי אם היו נבואה פשוטה והגדת מה שיהיה יקשה למה חרה לרנקה ולמה עשה כל ההתעלה ההיא והנה מה שזכר הס"י יקום ומי יפר למה נעק עשו ומרד יחזק חרדה כי אם היו הגדת עתידות בניו לנו שיאמר אותם ליעקב או לעשו ומה ענין אחי' במרמה ויחזק בברכה : ואחרו הן נביר שמחין לך . ואחרו את כבודתי לקח . כי הנה יחזק לא עשה דבר מעצמו אבל הגיד העתיד להיותה ויעקב לא עשה בו דבר יחייב הענין ההוא . ואם אחרתו שהברכה היא בקשת רחמים על המבורך יקשה מאד כי מי מונע יחזק מהחפלה כנגד עשו ולברך אותו בברכה אשר ברך ליעקב וכל שכן שלדעת עשו נתן ומה חרד חרדה גדולה ותפלתו אל הקו חשוב . וכן דבר שנינו אלו הברכות משובץ וקשה מאוד :

השאלה הו' סוף ימוסני אבי והיא כי איך לא חשש להסיר הקול שא"א להגלל ממנו והשם למשגשג שאולי לא ימושה ומה תשובת רנקה עלי קללתך בני האם יקח אדם קללת חניו כשירצה : השאלה הו' בכלל דברי יחזק כי הוא כחפזק ראשונה אם היה עשו או לא ובקיותו משמר כספק אומר הקול קול יעקב והידיים ידי עשו ברך אותו כמ"ס ויברכו ואחר כך חזר לומר ולבאול לו אתה זה בני עשו בהיות שזכר אחר לו אנכי עשו בכורך ואחר שהריח ריח גנדי אומר שנית ויברכו : השאלה הו' למה זה היו כל הברכות האלו מעובות גשמייות ולא זכר בזה דבר נפשי ולא מירושת הארץ ולא ממה שנשבע לאברהם אביו . ובכלל השאלה הו' למה התחיל הברכות ב"א העסק ויתן לך ארליים ויח' אחרו יתן ויחזור ויתן שנתנו טעם לוא"ו והנה כשם הכתוב לא יסבלו : השאלה הו' חרדה שחזר יחזק כאלו חרה אפו על ברכו יעקב ומיד אחר גס. ברוך יהיה זה יורה שברצונו ברך אותו . ומה ענין אחרו מי איפה הוא . מי מורה ששואל מי הוא זה ואי זה הוא ומאמר איפה יורה ששואל באי זה מקום הוא : השאלה הו' ג' בדברי עשו ובקיותו כי הוא שאל ראשונה ברכני גם אני אבי וא"כ אמר הלא אלה לי ברכה וא"כ אמר הברכה אח' ה' לך אבי ואם ברך את יעקב כחשבו שהי' עזי איך יאילו לו ברכה : השאלה הו' למה לא אמר לו יחזק בראשונה כשאמר

היה נא לידו הנה יחזק הלך משם הכל לא נחרחך מן העיר כי הנה יבך בנחל גרר כמוך לעיר ולא כמו שכתב רש"י שהיה הנחל רחוק מן העיר כי לאחר שלגור נתיחד נראה שהיה קרוב אליה' אבל יבך שם על כרסה ולא עוד אלא ששכר וחסר הבארות אשר חפרו בימי אברהם כי אלה הם שסחמום וכדי להשתמר עליהם יותר קרא להם השמות שקרא להם אביו להודיע שלא היו חדשים אבל היה פותח הבארות אשר כבר שהיו' בשמות שזכר ידו היה עושה זה וגם חפרו ומלאו באר מים חיים ומה מורה באחרים לא היו מים חיים כי אם גומות כמו שפירשתי ואף על פי שרועי גרר רבו על אותו באר מים חיים באמנם לנו המים באמנם שמי הבאר היו באים שם מן הנחל ולכן היה מי באר מן העיר כמו עם הנחל הנה עכ"ל נאמר הבאר הכוא עם רועי יחזק עם היות שהתעסקו עמו עליו . וכן חפרו באר אחרת ועם שם כן רבו עליו נאמר עמו וקראו בשם לשנאתם אותו עד שכאשר חפרו הבאר השלישי' לא רבו עליו ולכן קרא שמה רחובות כי אמר יחזק הרחיב י"י לנו ופרינו בארץ כלומר אף על פי ששלחנו מאתם כול כרחם ירחיב לנו השם בארץ הזאת ויהי טעם כל הספור הזה שכתב כאן שלא מלא בו הרמז"ן תושלת ולא כבוד ליעקב . ונכנס לבאר על דרך האור' למה קדשנו ותפארתנו ולדעת יס' כבוד גדול ליחזק ולכן נכתב פה . ולפי שכל הדברים עשה יחזק בגדול לבד כאלו הוא היה אדון הארץ ולכן נבואו בבאר שבע נראה אליו השם והצטוו אנכי אלהי אברהם אביך אל תירא . רוצה לומר אני שנתתי לאברהם' אביך כח לגמל את המלכים ואני כוונת לך כח לעשות חיל ולכן לא תירא מאנשי גרר ולא משנין הבארות שפסית כי אתך אנכי בכל אשר תעשה . והנה באה אליו הנבואה והוא חלה בבאר שבע לפי שם זה י"י לאברהם על הקדה וסם שבו נבואה מהר המוריה ומכני זה בנחש מקום מקודש נראה לו האלהים . ומה עולמו בזה שם יחזק מוצח ויקרא שם י"י זכר למוצח שיעקב עליו ולמה שאמר אברהם אביו י"י יראה אשר יאמר היום וגו' . והותרה השאלה הב' . והר"ל צנז' כתב שבה המוצח כדי שתתמיד לו הנבואה שם . ולקיים מה שנאמר ליחזק בנבואה הזאת קרה שנמקם שיתק היה ירא מאבימלך ואנשי ארצו פן יבואו עליו ויבואו על הקנאה והבאר' סבב הכל שהם מעצמם בואו אליו מגדר אל באר שבע שהיה יושב שם רוצה לומר אבימלך ואחותו זרעו שהיא כלל השרים רשע ופסל שר נבואו כי לא בואו אליו בחיל כבוד כי המלך אלא במתי מעט כי כן ראוי למי שיעקב שלום מחניו שלא ילך בלוי בחיל וחסר מפאחיו . והנה יחזק כאשר רצה אחר אליהם מדוע באתם אלי וגו' ומה שנא' אותי ר"ל אם באתם לבקרוני כאוהבים זה בלתי אפשר כי אתם שנאתם אותי ואם באתם לפי שאתם לריבים אלי בדבר מה יקשה למה שלחנו מאתך' ומוצח שהיה שם למלאת לריבים . והם הביעו ראה ראינו כי היה י"י עמך . כפי דרך המפרשים היה מאמנם אחרתו חסדך שהיית מתעשר מטוב הארץ ומאשר לנו ולזה שלחוך אבל עתה כבר ראה ראינו כי היה י"י עמך ומברכתו זה שלך ולא משלנו ולכן היה נא אלה בינותינו ונברכה בריח עמך אם תעשה עמנו רשע וגו' . ויח' אחרו ראה ראינו ראה בברכה ראינו בך . ראה בברכה שיהיה בונה מוצח ומקריב קרבן וראינו בך שאתה בונה מוצחות ואותו מעשיו שלא הלך אבימלך אלל יחזק עד שבה מוצח וכן דרשו תהי נא אלה בינותינו . האלה אשר היתה בינותינו בימי אביך הנה נא גם עתה בינותינו וביניך ודרש נכון הוא . אבל בדרך הפשט מאשר אחרו בינותינו בינותינו וביניך שהוא לשון כפל נראה שם אחרו ליחזק שלא שלחונו מפני שנא' כמו שאמר אבל מפני שראו שהיה השם עמו וראוי שהיה אלה ושושעה ביניהם וחששו שאם יעשו הדבר הזה שציר יתפרסם הדבר מאד וכדי בזמן וקפץ אליהם שיבטחו באלה עם איש נכדי בזה אל ארצם מהפחדם ממנו ולזה אחרו לו שילך לו מן העיר כדי שיאלו אליו ותהיה אלה בברכה בינו וביניהם ואם לא ידע מזה דבר חזו אמנם וגאמר תהי נא אלה בינותינו אבל ההיה בסחר בינותינו וביניך לא בתוך העיר לעיני הכל . והותרה בזה השאלה הו' . והיתה הסכומה אם תעשה עמנו רשע כי היה כל כך עולמו וגדולתו צניניותו שהיו ירא' ממנו פן יקום על הארץ וימולך בזה . ולפי שיתק היה מהרעם מהם כאשר שלחונו מאתם לכן אחרו לו כאשר לא נגענוך ונשלחך בשלום רוצה לומר שלא לקחנו דבר מכל אשר לך אבל שלחוך בשלום וגם עשינו עמך טוב כי איך ספק שאתה עתה ברוך י"י יותר ממה שהי' כנצא' לארצנו וזהו מוכיח שקבל' הנאה והסנה בארץ הזאת עם היותה מאת האלהים ולכן איך ראוי שתעשה רשע עם הארץ אשר נתתה בה ונתברכה בתוכה יברמז"ן פירוש לא נגענוך בענין האשם שנאמר כל הטוב באיש הזה ובאשתי . ועשינו עמך רק טוב לשנוור כל אשר לך ונשלחך בשלום גם בקנאתנו שלא לקחנו מן השושר אשר עשית עמנו ושלחך עם כל אשר לך לשלום אלה עתה ברוך י"י . ואין לאל ידיו לעשות עמך רע אבל השתנה האת וחשוב לארצנו וטוב לך נבול ומה שפירשתי הוא היותר נכון . והנה יחזק קבל מאתם ענותם ויעב להם משעה ונשבעו איש לרעהו וזכר הכתוב שפחות יום בפניסם בואו עבדי יחזק ויחזרו לו מלאני מים ולפי שהיו בבאר שבע בשם' השבועה קרא שם העיר באר שבע עד היום הזה . וכתב הרמז"ן שהקרבן אלו הוא היות לו הבאר שברה אברהם ונהן לאבימלך שבע כשנחש האין לברכה לו כחמיו כלשחים עם האחרים וישב יחזק ויחזור אותו ויקרא לו השם אשר קרא לו אבי ועל כן שם העיר באר שבע על שם הבאר שקראוהו כן האב והבן כי שם נשבעו שניהם . ולפי דעתי בכחזב הוא שאין ענינו שעתה מחדש קראו יחזק כן אבל יאמר על כן לדבר דומה לזה והוא משבועת אבימלך ואברהם נקרא שם העיר ההיא באר שבע ר"ל בינו אברהם כי יומן הקב"ה שפחותו מקום שנשבעו אברהם ואבימלך נשבעו ג"כ יחזק ואבימלך עשה והותרה בזה השאלה הו' ואמנם סמך לזה

שחמור ברכני גם אני אני מה שהשיבו על השניות הן נביר שמתיו לך כי הוא המ נע באמת שלא יברך אותו גם כן ואמרנו בשנית. ומה ענין אמרו ואת כל אחיו נחתי לו לעבדים אחרי הן נביר שמתיו: השאלה ה"ו באמרו וישפוט עמי את יעקב על הכרעה אשר דרכו אביו כי היה לו לומר על אשר לקח דברתו במרמ' לא על מה שדרכו אביו ומה ענין ויגד לרבקה את דברי בנה הגדול ותשלח ותקרא את יעקב בנה הקטן הלא ידענו שהיה עשו בנה הגדול ויעקב בנה הקטן ולמה זכרו כאן: השאלה ה"ז בדברי רבקה עד אשר תשוב חמת אחיך ויזר לומר עוד עד שוב אף אחיך ממך שהוא כפל מובא' ומה ענין ושכח את אשר עשית לו והלא היא הייתה שנת המעשה ואין יחסה האבם אליו. ויקשה ע"ז מה אמרה למה אשכל גם שניכם יוש אחד כי אם יסרו עשו ליעקב מי יסרו עשו ואין תשכל משניהם:

השאלה ה"ח אם ה' הפחד כלו מנשו במה יסרו את יעקב אף לא אמר' רבקה אמתת הדב' ליחזק והשיאתו לדבר אחר באמרה אם לוקח יעקב אשה מבנות חת וגו' למה לי חיים ויחזק בעבור זה שלחו לא בעבור משפחת אחיו והנה יעקב נפחד המות היה לא נכסיו: השאלה ה"ח אם רבקה זכתה קודם ברה לך אל לבן אחי חרנה למה טינה יחזק קודם לך פדנה ארם ביתה בתואל אחי אמן ובפועל נאמר וילך פדנה ארם אל לבן בן בתואל הארמי כדברי אמו ומה ענין אמרו אחי רבקה אם יעקב ועשו הלא ידענו כל זה: השאלה ה"ח ב' ביתור הפסוקים והיותם בלתי גזרה שאמר הכתוב וירא עשו כי ברח יחזק את יעקב וחזר לומר' נברכו אורו וחזר לומר וישמע יעקב אל אביו ואל אמו וילך פדנה ארם וכבר אמר כל זה:

השאלה ה"ח באמרו וירא עשו כי רעות בנות כנען בטיני יחזק אביו כי זה כבר נכלל במ"ט למעלה וירא עשו כי ברח וגו' עוד כי למה לא אמר בעיני אמו ביותה היותה מקדש בזה כמ"ט בעיני אביו והגני מפרש הפסוקים באופן ויתרו השאלות האלה כלם:

וידבר כי זקן יחזק עד ויאמר יעקב אל רבקה אמו. ברכה שם משחק יאמר כפי המצרך והמבורך כי הנה יש ברכ' מהבור' ית' לברואיו ויש ברכ' מהברוא' אליו יתברך ויש ברכה מהברוא' קצת לקצת. ובברכה שהיא מהבור' לברואיו אין ספק שה' השפיע והוסף טובה בהם ובעינים לא חפלה ולא הודאה אמר וי"ו בך את אברהם בכל שהשפיע עליו טובות הרבה. יברךך וי"ו מניין. ברכת וי"ו היא תעשיר ודומיהם. והברכה שהיא מהברואים אל הש"י אינה השפעה ולא הסבה כי הם מקבלים ממנו לא משפיעים ונותנים אליו אבל היא הודאה והלול ודרך שבה ויברך דוד את וי"ו. ואהבת את וי"ו. תמיד תהלתו בפי. ואנחנו נברך ית' מעתה ועד עולם הללויה כלם לבין הלול והודאה וטובה. והברכה שהיא מהברואים קצת לקצת אינה השפעה ולא הטובה וגם אינה הלול וטובה אבל באמת היא הסבה למבורך בתפלה ובקשת רחמים אליו ית' ויעזרו והשפיע עליו בברכתו ולזה נאמר בברכת כנעני' כה בברכו את בני ישראל אמור להם. יברךך וי"ו. ב"ל שברכת כנעני' ישראל היא אמירה ותפלה לש' שיברכם וישמרו'. יאר פניו אליהם ויחסם וי"ו פניו להם וישם להם של' ובסופם אמ' ושמור את שמי על בני ישראל ואני אברכם. ר"ל שם יתפללו עליהם כי זכו שמת השם עליהם אבל הלא יתברך הוא אשר יברך אותם בהשפעתו לא הוא ואחרי שידענו זה נאמר עוד שביין שיעד הקב"ה לאברהם להתיחדו זרעו להשגחתו ולירשת הארץ הנבחרת היה ראוי שכל א' מהאבות בנותיו ימנה תחתיו הבן היורש אותם בהשגחתו והיעודים והיושב במקומו בהם כי בזה תשתלשל האומה בסדר א' לדי' ודעומונוגל אלה וכו' לא תחשב. ולכן בך יחזק לבניו ויעקב לבניו להגיד שאותו המבורך או המהברך' הם מקבלי' היעודים האלהיים וגו' אלים מולת'. ויאם אברה' לא בך יחזק היה אם מפני שהקב"ה כן' גילה וברך ש'חזק יהיה היורש את יעודיו וברכותיו וכמ"ס כי ב'חזק יקרא לו זרע. ואת ברכתי' אק' את יחזק. ואלו לאברהם שיגרש את ישמעאל בנו ולכן לא הולך אברהם לברך את יחזק ולהניחו במקומו בברכותיו ויעודיו יען כבר נחברר זה בדבר האלים יתברך אבל יחזק שהיו לו שני בנים עשו ויעקב ולא פורש מפי השם מי מהם יבצ' על כהא אברהם וראה אותם בתכלית החלוק ששמו היה לו יתרון טעמי להיותו בבור ספר רחם וראשית אורו ויעקב היה לו יתרון שכלי במדותיו ובדעותיו הנה כאשר ראה הצדיק שהקב"ה לא פירש מי יורש יעודיו וברכותיו הולך הזקן לפרשו בברכותיו ולכן התעורר אל הברכה מזה ההכרח והלה אותו באמרו הנה בא וקצתי לא ידעתי יוס מוחי לפי שהיה מהברואי שקוד' מותו יבאר ויגיד מי ישב על כסאו אחרי ובחיו לא היה ההכרח הזה כי אם אחרי מותו ולכן חשב שמה ימות היום או למחר פתאום ותצא קטטה בין בניו. עשו יאמר שהוא הבכור לו משפט הנחלה האלוהית הזאת ויעקב יאמר שכמו ש'חזק ע"ש היותו קטן מישמעאל ירש את הבית כן הוא יירשנו ולא עשו. הנה כדי לסלק הספק הזה העירורו רעיונו לברר זה בברכותיו. ובמדר' נתנו סע' אחר הביאו משלי' הפרדס והארים ושארברה פחד לברך את יחזק מפני ששמעאל וגל על וי"ו דרכו והוא בך את יחזק אחרי מותו. ואני ליבב הדבר על פשוטו בלתי והותרה בזה השאלה הא'. והנה לא ראה יחזק לברך את שני בניו יחד עשו ויעקב לשירשם שניהם יעודי אברהם וברכותיו בדקות ההשגחה וירשת הארץ לפי שראה אותם מתחלפים תכלית החלוק בעצמם במדות ובאמונות ולכן היה מחויב שיהיה בהם בן א' והבן ב' יספ' לראשון ויוכלל בנחלתו כי הנה יעקב בך את שני בני יוסף לפי ששם שניהם שמים והיו שניהם צדיקים ומוזכים. ואמנם על שאר הבנים אמר לו ומולדתך אשר הולדת אחריהם לך יהיו על שם אחיהם יקראו בנחלתם. הנה לא בך ולא פירש כי אם הראשיים לא הנפלים אלים וכן בך את וי"ו בניו לפי שסיו כלם ראשים

באומה וכלם היו יראי אלים אנשי אמת ולא בך בניהם שהיו לפניו אנשים גדולים לפי שלא היה כ"כ ראשיים והיו נפלים וגברים בחזק אהיה. וכן מרע"ה לפני מוחו ולא בך אלא השכמים בשמותם להיות' ראשים ולא נקבו בשמות בניהם ככה יחזק רוצה לעשות בבניו כאשר עשה אברהם בבניו לשיהיה הראש הוא עשו בנו הגדול כי אחרי שהעבד הקדומו לו משפט הבכורה והיה דעתו לברכו שזכה הוא בברכת אברהם לנחול את הארץ ולסיות הוא בעל ברית לאלהים וכלכל עשו וברכתו ביותו הוא שרש הבית יספ' יעקב אחיו הצעיר ממנו ולזה לא ברכו בפני עצמו והותרה בזה השאלה ה'. אף אמנם מפני שראה עשו במורדי אור בלתי הולך בדרכי השם רצה לסייעו ולהכנס לקבל הברכה בתפלתו והיו כשישתדל בדבר מאות בבור אביו בסביו לו מגידו ומאכילו מטעמים כאשר אהב ופרש לו הדברי' ההם שזכר כדי שבלתו זכות ימננה רבה יהיה ראוי לברכה. והר"ן כתב שזוה על זה כדי לשמח לבו ונפשו ויתבודל לפניו ולהשפיע עליו וזהו היה ענין ולורך המתנות שהיו נותנים לבניאם לא שיקחו שכר על נבואותיהם וגם נכון הוא. יהיה מה שיהיה אין ספק שתמור לזכ תפלה הצדיק ובקשתו לפת מלא כי תפלות הצדיקים מקובל' יותר בשעת המות להיות' יותר מהצדיק' ביורם וכמ"ס אבך לזה לפני מוחו וחז"ל אמרו מלוא לקיים דברי הנה ולכן היו האבות כלם מברכים בשעת מותם כדי שתקובל יותר ברכתם ויתורו ע"ז זה השאלות ה' וסד' ואין ספק שהיה לו ליחזק להתבונן במעשה עשו ורשעתו ורשעת נפשו ושהבנים אשר תלדוה ידמו להם לרוע. והיה לו להסתכל אל האלמים ודיעבור למי יברך אם לגדול כפי לידתו או לגדול בשלמותו אבל האהב' מקלקלת הסורה להבנתו את עשו הסקו נפשו בו ולא ראה חובה בעצמו. ואולי שזוה נאמר ויהי כי זקן יחזק ותכסין עיניו מראותו בטיני שכלו וכוננו כהו בענין עשו ולא ראה את הנהגתו במעשיו כדא"י. ובמדרש אמרו (בראשית דבר פירש"ט) דרש ר' הלנה בר פפא רבות עשית אחת וי"ו אלהי נפלאותיו ומחשבותיו אלינו כל הנפלאות והמהצבות שעשית לא עשית אלא לטובתנו ולמה כהו עיניו של יחזק אביו אלא כדי שיבא יעקב ויסול את הברכה. פי' שסכו עיניו הנשמיים ואמי חומר כי גם עיני בחינתו כהו בזה. והנה רבקה ששמעה בדבר יחזק את עשו ע"ש היות ש'חזק העלים ממנה ולא הגיד לה. ומפני שהיא ידעה בדבר וי"ו שרב יעבוד זכיר והיא בדעתה מפני זה שיעקב יהיה עיקר הבית וראשו לא עשו חששה שמה עשו יתברך מפי יחזק ומכח ברכתו יתאמן כח כנגד יעקב ויארנה צניעה הקטנה ולכן לא חששה לראון יחזק כי אם להכניס ע"ש האמה והיעור שנאמר לה. גם ראתה בנשי עשו היו רשות וחשאות והוא לא היה מוחה בדיקין ואין יהיו צניעה יורשים הדקות האלדי והארץ הקדושה לכן השתדלה בדבר הזה בתקוהה ככאשר תחול רוח וי"ו על יחזק לברך השימד בין ידיו וישים דבר בפיו ויגידהו את אשר ישמה כפי הנזר לפניו. ואין ספק שאל הנידה רבקה ליחזק לשלום הנביאה אשר נאמרה לה ורב יעבוד זעיר באם לא כן אף היה עובר יחזק את פי וי"ו והוא לא תללה. אולי שמאנישמה שהלכה לדורש את וי"ו בלי רשותו העלימה אותו או באמרה אין צריך להגיד נבואה לבניא כי הוא גדול ממני וגם עתה לא ראתה לומר לו כך הונד לי מאח הבס קודם לידתה מפחדה אולי מהאבת יחזק את עשו לא יברך את יעקב ויכית הכל בידי שמים והיא ראתה שיחברך יעקב עכ"פ מפי אביו בנסס ובלב שוב אז הם סבות מאת השם ולא נתכני ענינות וכמו שכתב הרמב"ן. והיה בזה דעתה כמו שהוא האמת שאין הנביא פועל נבואתו אבל הוא כלי לגד אליה כמראה הזכויות שהאיר כפי השעור שגב בה מן השמי' כמאמר הנביא רוח וי"ו דבר בי מלתו על לבניו ר"ל שגם המל' יונחו על לשוני בנבואה ואין לו בחירה בהם כלל ולכן יחזק בברכותיו לא יהיו הדברים מאמח אלא מהש"י והוא יסדר וישי' את הדברים בפיו לברך את יעקב והיה השני בזה דומה לברכי' בעצמי' שאל הורש היתה כוננו לזרוע חס' ונכשו' לקח זרוע שגור' אין ספק כי הארץ תושי' שגור' ולא חס'. כך אין הדבר הלוי בנכותו כי אם בזרע הנזרע והאדם הו' כלי זרוע ואין כן הענין בהת' הנדרי' שזכרתי בשאלה לפי שהאדם בו פועל פועלתו לא כלי באוחס פועלו ושכן יהיה יחזק בברכות הבן כלי להנע' הראון האלדי ונותרו ולכן החכימה הצדקת בתחבולה הזאת אשר עשה לקיים דבר השם ונותרו אשר נודע אלה וסותרו בזה השאלות ה' וכו'. והנה לא רצה הקב"ה שיברך יחזק את יעקב על כרחו ולגרש את עשו אשר אהב מברכתו פן יתעצב הזקן ימים רבים ולא יוכל להנחם ולא תחול בו הנבואה ב' הברכות ויתכלכל יחזק וינן אין נבואה שורה מתוך עזבו' ולכן הניחו להשגוב שהיה מברך את עשו כדי שיברך יעקב בשמחה ובטוב לבב. והשנית שכב זה המביא עצות מרחוק לתת איבה בין שני האחים האלה כדי שיהיה עשו שגב אפו ומסר זמנו של הקב"ה ליסר בו את ישראל כשישפוטו וכבר זכר זה הר"ן בדרשותיו וסותרה בזה השאלה ה'. אמנם בהנהגה השאלה ה' כבר חשב הרמב"ם שהיו בברכות תפלה ושינוי ספקות השאלה. והנה המובחר ממה שנאמר בזה הוא מה שאמר בהברכות הם דבר מורכב מהתפלה ומשגות העתידות שגנבי יראה העתיד להיות ויתפלל אל השם שיברך הטובים ויחיה הנזק מהמחברך הקורא וזה באמת בלתי מספיק לפי שיתברך לחלק בין ברכות הצדיקים שאינם יודעים העתידות לברכות הנביא' היודעים אותם. והנה ברכת הצדיקים לא היתה ע"ש ידעת העתיד וגם ביחזק יקשה למה לא תסתכל על עשו שילית יותר מיעקב ולמה לא אמר לעשו שהיו דבריו הגדת הפתירות ושהוא לא עשה דבר בברכתו ליעקב ועל כן אין לו לשפוט אותו ולא להתרעם נגדו כי כאשר דבר מלך שלפון. אבל אמתת הענין הזה הוא כפי מה שביארתי למעלה שברכות האנשים אלו נאלץ בין שיהיו נביאים או חסידים ואנשי מעשה ואין אלא נחית הכנס למבורך ותפלה

הלק ללוד' צדקם והוא השיבו כי הקרה י"י אלדק' שיהיה חוננו שיהקרה לו את אמו שהישיבתו צוה ויחזק לקח הדברים כששנים לענין הליד' שוד ביאר לו הספק יותר מנולד בלמרו גשה נא ואמושך בני האת' זה בני עשו אם לא . וכאשר הרגיש בחוש המשותף שהיו ידיו שפירות ידיו עשו אמר הקול קול יעקב והידים ידי עשו ולפי שהיה נכוד את יאמין לאות הקול או לאות המשותף לכן אמר הכתוב ולא הכירו כי היו ידיו שפירות עם היות הרגיש שהיה הקול קול יעקב הנה לא נתאמת שהיה יעקב ולא הכירו בלמחות . ואמרו עוד ויברכוהו אין ענינו שברך אותו כפועל אלא כמור בלבו לברכו וכדי לחזק עוד בחינתו שאלו פסם אחרת אתה זה בני עשו כדי שירצה בלדרי תשובתו ויכירנה עוד בקולו . אבל יעקב התחכם והשיבו מלה אחת בלבו ולא האריך בדברים אבל אמר בלבו לאני . ולא יזקן האמין יותר במוחם חוש המשותף ולהיות מוחם ראשון ממוחם הקול שהיה מוחם שני כמו שביארתי ולכן שאל את המאכל ויאכל וישת . גם אחרי המאכל מפני הספק שהי' בלבו אמר לו גשה נא וספק לי בני והיה זה כדי להרי' את בנריו בו וישפוט גם בזה חוש הריח יכמ"ס ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו י"י כאומר את און זה עשו באמ' הו' דומה לו בעניניו ראה כי ריח בני זה כריח השדה זה יורה שברכו י"י ר"ל לבנו זה ושמחת האלדים לברכו ולכן ויברכוהו כפועל והתבאר מזה כלו שיתקן היה מסתפק אם המתבקר היה עשו או יעקב ושאל הספק בדרך והוא המוכיח שלא היו הברכות הן נהנות בשטות ושלא מדעת כי כבר היה יתקן מספק אם היה יעקב אבל שהשם שם בפיו והטיר רצונו לברכו ובמפני אותו ספק הרבה הדרישות ההם ועם זה הותרה השאלה הי' . ואמנם מה היו הברכות האלה און ראוי שהיו בלבו לאותם סוכר הכתוב ויתן לך האלדים וגו' אלא ישיר הברכות היה שהיה המתבקר בעל כריח לאלדים מיוחד להנחת השנחתו ושהיה הוא יורש את הארץ נחלה י"י וזה כלו נכלל בת"ש ויברכוהו שברכה בכתם היא ברכת אברהם וכמ"ס והיה אחרי מות אברהם ויברך אלדים את יתק בנן ולא פירש בזה ברכו לפי שנסתק על מה שחוריה שם הברכה הנאמרת בזרעו של אברהם . וכך אמר יתק ליעקב ויתן לך את ברכת אברהם וכן אמרו כאן ויברכוהו כולל הברכות הנפשיות הנכבדות אשר נתן אלדים לאברהם כאלו אמר ויברכוהו והברכה היא הידוע שבידך השם לאברהם ובערך השם ליתק אחרי מות אביו . אבל כעבור שהסבין הנשמות הן זריכו' קנין הסלחה האמתית אם להיותם עוזרים בהנעת או להסרת המונע' והמורידים חוזה כמו שכתב הרב הגדול בפ' משנת פרק חלק . לכן אחרי שיתק בך את בנו כעובות האמתיות שהן ברכת אברהם' הוסיף לברכו עוד כעובות האמתיות שזכר ולכן אמר בזה ב"א'ו העסף ויתן לך האלדים וגו' . ר"ל ועוד יתן לך האלדים קצבות האלה שזכור . ואפשר לומר עוד בזה שיתק החייל בברכות כולל השמים לרמוז על השנחתו האלדית והדבק' העליון והוא אשר קרא על השמים ע"ד און' על בעתיד הקב"ה להחיות את המתים ובאמרו ומשמני הארץ דומה לארץ ישראל על שמני היותה ארץ זבת חלב ודבש קראה משמני הארץ וברכו גם כן בברכת אברהם שהוא שיתק לברכותו והשנחתו וירושו את - הארץ הנבחרת ויהיה ברכתו ב"א'ו ויתן לך לפי שחזר לומר שאמר ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו י"י דומה לומר אשר ברכו י"י לבני זה כמו שפרשתי ולכן יתן לך האלדים המתנות ההן האלהיות אשר נתן אלדים לאברהם בזה על השמים ומשמני הארץ כי להיותם ההנחה שפע עליון יורד מאת י"י מן השמים קראה על השמים . אמנם לעשו אמר משמני הארץ ומשל השמים לבנה אחת כמו שיתבאר וכפי כל אחד מהדברים האלה נתישב זה הענין והותרה השאלה הי"א . ואם נפרש השמים וכן הארץ כפשוטן הנה בך אותו בברכות האלה אשר יזכור על ומשמני הארץ ורוב דגן ותירוש ושא' הדברי' אשר זכר ולפי שהיה הזקן לברכו בזה מזה כנגד מדה על מה שעשה לו שם בביתו וזה כי הוא שער הדברי' שהקריב לפניו וראה שהיה בזה מים לרחוץ את ידיו קודם המאכל וגם לתבשילו לתבשיל המטעמים וכבר דסן וזמן וגדי' עוים והלחן אשר שם לפניו וסיין שהקריב אותו והעבדות והשירות אשר עשה לו . וכנגד ברכו כי בעבור המים אמר ויתן לך האלדים משל השמים עשה לומר כל עוד שהטירך בארץך הממר יתן לך האלדים אותו וזכר הסל לפי שהם מים של ברכה כדבריהם ז"ל . וכנגד הכשר אמר ומשמני הארץ דומה לומר שיתן לו האל ארץ שמנה ודשנה וזבת חלב ודבש . ועל הלחם שהביא לפניו אמר ורוב דגן . ותירוש אמר על היין . ואמנם כעבור העבודה אשר עבד לפניו . אמר יעבדוך עמים וישתחוו לך לאומים . ולא די הזרים אבל גם בערך קרובין יהיה תמיד ער ואדון והאמאר הוא מורה שהיה יתק חושש שהיה יעקב ולכן אמר לו הוה נביר לאחריך ר"ל אם אתה יעקב עם אתה שאתה העיר ההם אב נביר לאחריך הגדול ממנו וישתחוו לך בני אמת וסל לכן וכל בית בואלו או אמר בני אמת על כל בני האחים שגני הבנים הרי הם כבנים . ואם היו עשו המתבקר מה צורך שיאמר לו הוה נביר לאחריך כי בידוע שהיה כבוד כשיהיה נביר אלא שהיה בדעתו ובלבו ואמר איני יודע את אתה עשו או יעקב אבל תהי' מי שיהי' הוה נביר לאחריך הקרובים אליך מזה האב וישתחוו לך הקרובים מזה אמת ומי שיעשר בברכתו ארור יהיה לעד ומי שיקיימנה יהיה ברוך חס' שם הברכות האלה בזה האופן . והנה נתן יתק ברכותיו בשם אלדים כמו שאמר ויתן לך האלדים ולא בשם המיוחד וכן אמר אחר כך ליעקב ואל שדי יברך אותך וגומר ויתן לך את ברכת אברהם אשר נתן אלדים לאברהם להגיד שהיו ברכותיו הנאות כפי הכנת המתבכרים ובהיותם טובים וישרים בלבותם יזכו לסל ואם לא יהיו כן לא יחולו עליהם וגם מזה הנד לא היה אפשר שחזול ברכת אברהם ויתק על עשו לפי שניתנה בשם אלדים המורה על מדת הדין ואם

ותפלה לש"י שישפיע עליו מקומו וזה לפי שהשפיע העליון נשפט על המקבל בהדרגות ואמנעיים ובתנאי שהיה המקבל מוכן אליו וכבר לא יהיה המקבל מוכן מזה ענינו ויכניסו המבקר בתפלתו ויהיה המבקר הוא אמנע' בהודת השפע שהוא ולא היו המתבכרים טובים ידעם על המבצרים כדי להכניס לקבל השפע והעוב הוא וכאלו הנביא או הנדיק שהוא צורך להמשיך השפע על ידו וכמ"ס (במדבר ד') קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו וסמל' את ידך עליו והנה יתק לפי שהכיר וידע שהוא עשו בלתי מוכן לקבל השפע האלדי כפי מעשיו ואם שיתחל בעבודתו ומאכלו כדי שיהיה ממנו ותהרצה נפשו אליו וקודם מותו יברכהו כלומר יתפלל עליו אל השם ויכניסו באופן שיקבל את הטוב מאת האלדים כאשר נשבע לאברהם וכאשר נא יעקב ועמד על רגליו והנדיק שפך את ידו עליו והכניס והתפלל עליו בדברות עולם ידע שכבר חל עליו השפע האלדי ושלא נשאר בו כח להסיר מעליו השפע שכבר נשפט . כי המבקר אינו אלא כלי . ובהשתלק הכלי הישתלק המעשה שכבר נעשה והוא כמו מי שטוה חלון להכניס האור בבית האפל שאף שישתלק משם הא מן לא יכור השמש שכבר נכנס ולזה חדר יתק חדרה גדולה ואמר מי איפה היא וגו' באומר און בידו להפסיק ולהסיר השפע שהוא שכבר נשפט על ידו . וזהו אמרו ולך איפה מה אעשה בני ר"ל כבר הגיע לו על ידי כפי הכנתו כל השפע הזה ואין כח בידו להפסיק ולהסירו מעליו . ובעבור שידע הנדיק כל זה מענין הברכות השתדלה שיתבך יעקב ויאותה אותו שיעשה גם כן מעשה עבודה לאביו ושיעשה שני שערי עוים ויתן לפניו לאכול באופן שהוא יתפלל עליו על אותה עבודה ויכניסו מתוך תפלתו והנה הוסיפה בדבריה יברךך לפני י"י שלא אמר יתק להודיעו שלא תהיה הברכה ההיא קלה בעיניו כי להיותה הטובה למיתתו תהיה לפני ה' ולדברותיו ולכן יהיה כחה רב ביד המלך . ואם יתבקר עתה מלפני השם החקיים בו ויזרעו לעולם ואין לעשו עמידה לפניו . כי בהיותו מוכן מעצמו התוכף הכנתו בזה ברכת אביו ויפול בו השפע ומי ישיבו וכבר הסכים בזה כל מה הר"ן והנמשכים אחריו ואם לא הסלימוהו בזה האופן והותרה השאלה הי"ב :

יא ויאמר יעקב אל רבקה וגו' עד ויהי כאשר כלה יתק . הנה יעקב בדקתו חשש מאוד מלעבור השורה הראויה בכבוד אביו ולכן אמר לאמו הלא ידעת שעשו אחי איש שער ואנכי איש חלק ואף על פי שאביו אינו רואה אולי ימונני בדרך מוקרה שיקרב אחי אל עמי נשקו לי או לבוש ידיו על פני בדרך חבה כאשר יעשה האב לבנו וימנעני חלק ויכירני ויאמר כי אני מוכז בו ומלעב כמתחת עמלותו ויהיה זה סבה שיקללו ולא שירכנו דומה לומר לי הנה עתה אפ"ס שיתק ואל עשו אהוב שגם כן יברך אחי ברכה מה אבל אם אעשה זה יקללני ולא יברכני כלל . והנה לא חשש יעקב לענין הקול כי אם למשום השפירות והתלקות לאחת מג' סבות . אם שחשבו שלא ימנעך לדבר אל אביו כלל כי אמו לא אותה לו שידבר דברים לאביו אלא שיקים לפניו לאכול ואם שחשבו שיוכל לשנות את קולו ולהדמותו לקול עשו כי יש אנשים ישו זה במלאכה . או שהיו עשו ויעקב דומים לקול ומה שאמר הקול קול יעקב אינו אלא שיהיה בלשון רכה כמו שחשבו רש"י . או שחשבו כמו שכתב הפוסק בספר יטב שיש לחשו' מוחשי ראשונים כמו השחור והלבן ומה שביניהם לראות והקול אחד קל ואחד כבד לשמע והחוש והקור או הפעילות והתקלקל' למשום וכן האחרים . ובאלה המוחשים הראשונים לא יכול העשות בשום פנים . ויש בזה מוחשים שניים כאלו תאמר מזה הנדאה או המדבר הוא פלוגי והמספר והתנועה ובהם כבר יפול העשות כמו שהסו'ק בפסיקה יראה את הארץ מתנועעת . ולכן לא היה הקול אלא אות ענינו אלא המושג לפי שהיה מוחש ראשון והכרת האדם בקולו הוא מוחש בני ורבקה השיבוהו עלי קללתך בני ולי בפירותו שני פנים . הא' שאמרה אם אבך יקלל הנה לא תהיה קללתו אלא למי שעשה זה ממנו ששבע מדבריו לעשות . ואם לא עשית דבר ולא שמעת דבר אני שועתי ואני שיעתי הכל ולכן עלי תהיה קללתך וכדי שתגל מקללת עתה שמה בקולי ולך קח לי רוצה לומר עשה זאת חושה בני לעמי לא לבדך ובה' תחשך בקללתו וזה טעם ולך קח לי . והפן השני הוא שרבקה ידעה שט' יתק והכנתו לא היה לקלל שום דבר בדרך תפלה להביא עליו זרות רבות ורעות אבל מה שיעשה צעת הכעס ההוא שיתריך וינגד בדברים למי שיכעסו ונס הגדופים נקראים קללה כמו שאמר והוא קללני קללה נמרצת (שמואל ב') הכתוב מעיד שאמר לו לא לא איש הדמים ואיש הבליעל . ולכן אמרה רבקה כאבין יקלל אותך לא תהיה קללתו כי אם עלי שיאמר לי בן נעו המרדות הלא ידעתי שאמך האספה יעלף בזה ואם כן עלי תהיה הקללה שיתן לך בחרפו ובגדפו אותי ולכן לא תחוש ממני ושבע בקולי והותרה מזה השאלה הי"ג . וכבר הכתוב ששם יעקב כדבר אמו ושהלביטו אמו בגדי עשו שהיו עמה בבית והנה אמר הכתוב עשו בנה הגדול יעקב בנה הקטן להגיד ששם היות עשו בנה הגדול ורוב המוליד' יתפלו בכבוד בנם הגדול הוא לא עשה כן כי בדעתה רצון השם ונזרתו עשה כדי שיתבקר בנה הקטן לא הגדול ויבא את המאכל לאביו ולפי ששאלו מי אחת בני הוצרך יעקב לדבר ולהשיבו אביו עשו בכורך עשיתי כאשר דברת אלי וגו' ונדחק רש"י לפרש המלות האלה כדי שלא יאמר ששקר וכונן יעקב לאביו כמ"ס לו ואני אחשוב שאחרי שקנה יעקב הבכורה מעשו והוא מכרה לו בראונו בזה בירו לומר לאביו אנכי עשו בכורך כי הוא היה כזה הבכור ונקרא בשם ואם יתק צוה מה שזה לעשו כדי לברכו מאשר היה הבכור היה ראוי להקיים הכל ליעקב ולזה לא נסתק לומר אנכי עשו בכורך כי לו משפט הבכורה ואין ספק אלא שיתק נתבבל בדבר אם היה הוא עשו או יעקב ולכן הקשה לו ראשונה מה זה מהרת למא בני כאלו היה חושב שלא

ואם היה זכאי היה מן הדין שיקבלה ואם לא לא החול עליו כי פלס ומאזני משפט ל"י בדבר הזה ולא לפני חק יבא :

ל ירד כאשר כלה יתקן וגו' עד ויטעם עשו את יעקב. ספר הכתוב מסוב הדומן יעקב שלל בא עשו בהיות יתקן אכול סטודתו ולא בהיותו מברך אותו כי אלו בא אז היה מערער ומערבב הדבר כלו אבל במאמרו גדול כאשר כלה יתקן ויטקן יעקב נופני אביו ועשו בא עם מטעמיו כאשר נהו וי"ל אמרו שנסתרו ונחבא יעקב אחר הסתח וכאשר פתח עשו את הדלת להכנס שם היה זה נכנס וזה יוצא ח"ש אך יא יא ובה יתקן שאלו מי אתה חולי שחשט שהיה עשו הראשון שכבר נהבדך ושבא יעקב אחריו לביכך אותו גם כן וכאשר אמר לו אני בנך בכורך עשו נחמח ליתקן שבאמת אשר בך היה יעקב כמו שנסתפק בו אבל מירחמו את עשו בנו שהיה רשע ובלעיל ודוגי הראה עשמו כאלו לא יסתפק בו מעולם ולכן חרד חרדה גדולה ולא ספר לעשו דבר מהבחינות אשר עשה ואמר במחמיה מי חיפה הוא סלד יד רוצה לומר מי לנו פה חיש יודע יד שדע והביא אלי כי חין לנו בנים יודע יד בלתי. ואולי אמר מי חיפה הוא כלומר מי הוא ואיפה הוא כי עתה היה באל ועמי הוא בדרך. ואם תאמר שהיה חיש יד מחוק אך הביא אלי את ידו לאכול כי זה לא יוחם כי אם לאחד מבני. ועוד אני רואה פליאה שלישית והוא אמרו ואוכל מכל ר"ל שאני זקן נפסד התחלה ועושים לי מטעמים כדי שאם לא אוכל מזה אוכל מה אבל עתה אכלתי מכל המטעמים יותר מן המורגל לאכול. ועוד בחנתי בזה פליאה רביעית והיא שנטעה כל זה במהירות כהרף עין הלידה וחיזוקו המטעמים והאכילה והוא אמרו בערם הבא רוצה לומר מהבית ומאשר כל הדברים האלה נדמנו ואזכרם כאשר היה עם לבני ידעתי בני ידעתי שיתקיימו בו נרעויות הכרח כי לא לתם נחמנו כל הענינים האלה חלף שהיה דבר גזר מאת האלדים. וזהו אמרו גם כן בדרך יהיה שאינו תפלה כי אם היה מתפלל שיבדך יעקב היה עשו מתרעם ממנו אבל אמר זה כשפט על הדברים אשר זכר. והנה עשו למה שראה חרדה אביו האמין שהיה מחזקת מהסכרם אשר בך אבל לא הבין דבריו והשב שהיה כוננו באמרו גם כן בדרך יהיה שכיון שהסתבר הראשון הביא גם כן יד ועשה ג"כ מטעמים כמותו והיה דינו גם כן שיתברך שהיה החרדה לפי שהיתה כוננת יתקן בתחלה לברך את עשו בלעד ועכשיו בהכרח יתברכו בניהם ולכן אמר לאביו ברכני גם אני אבי כלומר כיון שאנחנו בנינו עשינו את העבודה הזאת נהיה שנינו מצורכים א"ע"פ שמפני כבודתי ראוי להיות יחד בברכה. ויתקן השיב בא אחי בברכה ויתקן בברכה רוצה לומר בני לא הבנת דברי כי אין כוונתי להכריח שחביו שניכם מצורכים אלא לאמת שזה הסל יד היה אחי יעקב שבא במרמה לפני ויתקן את הברכה שהייתי רוצה לתת לך והוא ירושת הארץ ודבקות ההשגחה והברכה אשר נתן אלדים לאברהם ואם הוא כבר לקח את חובו שניכם זה ועל זה אמר עשו שני מאמרים אחד בהתערעמו מיעקב הכי קרא שמו יעקב ויעקבני זה פעמים כלומר שמו מורה עליו שהוא לבן עקיבה ומרמה שבדבר הזה עקבני ורמה אותי פעמים שם שני פעמים שגורתי לקח בעצרותי ועכשיו הנה לטעקני לקח הבטורה אלא לזכות בברכה וזה שאמר ויעקבני זה פעמים כלומר בדבר הזה שני פעמים. והאמר השני אמר כנגד אביו וזהו ויאמר הלא הללתי לך ברכי והוא כמשיב את אביו שידע יעקב כי אי אפשר שלא יכירו בקול או במשפט וכיון שראה לברכו ברכת הבכור אי אפשר שלא אכל לו שום ברכה לתת לו בבואו ועל כן אמר לו יתקן הן נביר שמתיו לך רוצה לומר היעלה על לב אדם שנס שיהיה רצוני לברך את יעקב ושהייתי גזר שיהיה לך לגביר ואדון אם הייתי מכירו זה בלתי אפשר אלא חשבתי שאחיה היית ולכן הייתי נותן לך האדנות אבל גם זה יורה שמתא' הית' זאת מפני שנתתי לו בכורתי כי זה לא היה ידע יתקן עתה אוחה עשה כאלו אמר אם אחי נתת לו את הבטורה מן השמים הוכיחו שיהיה לך נביר וכל שאר קרוביו בהם בני עשו היו לו לעבדים ומלבד אותה ברכה שתומה ברכת אברהם שנתתי לו גם כמכתינו כלומר נתתי לו לעוררים וסומכים את ברכתו שיהיה לו רוב דגן וחידוש. ולך חיפה מה אעשה בני כלומר חכם אתה ודע נא וראה מה אוכל עשוכו ואטעה לך. ואמנם השוכח עשו על זה הברכה אחת הוא לך אבי וגו'. חשבו המפרשים שהוא תהיה כלומר וכי הברכה היא לך שלא תוכל לברך כי אם ברכה אחת לאיש אחד. ברכני גם אני בברכה אחרת זולת אותה שברכת אותו. ולדעתי הוא מוא' בניחותא מודה אני לפניך שהברכה העקריה שהיא ברכת אברהם אחת היא לך אבי ושא"ל לחלקה ליעקב וכי היא היתה בלשן וכו' וכן שנתת אותה בכתב ליעקב חתי לו אבל משאר דברים שפסקת אותו ברכני כי אני אבי כי הם יקבלו הפחות והיותר ותוכל לתת לי מכלי הסר ממנו מה שנתת לו. ואז יזקן אמר לו הנה משמני הארץ יהיה מושכך. וכפי המפרשים ברכו שחיהם ארצו שגנה ודשנה ושיהיה גבור חיל בחרבו אבל לא כנגד אחיו כי אותו יעבוד וכאשר יתפא זרע יעקב יברוק עלו מעל נארו וזהו כאשר תרד כפי' אונקלוס ואני חושב שהזקן הדועה בזה ד' עתידות גדולות האחד הוא הנה משמני הארץ יהיה מושכך. והסתבון שלא אמר יהיה ארץ אלא יהיה מושכך יעדו ששם היות ארצו הר שער הר שם כמ"ס הנביא הנה יהיה שרשו יתיבב בארץ שגנה וטובה שתמיד ירד עליהם על ומרר לשוכע. ונתקיים היסוד הזה בדרשו לוי' הבא' וכבר ביארתי זה ביאור רחב בביאורי לספר ישיביו בפרשה קרבו גיוס לשמוע והוכחתי ענינו מדברי חז"ל בכמה מקומות ומדברי המספרים בכתבו דברי ימים לעמי' הסוד' השנית היא באמרו ועל חרנך תחיה יעדו שיהיה להחיש בארץ הסוד' בכחו ובגבורת חרבו ונכלל שאחרי שייכלו בני אדם שמה ימשלו בכל העולם באופן שכל חרנס

ימשלו מאותה הארץ שהיטבו זה. וגם זה נחקים כמו שגדע מספור. והסוד' הנ' היא באמרו ואת אחיך תעבד רוצה לומר שזרע עשו יהיה משופע ונכנס לזרע יעקב כי בהיות באלם הסגפית יעבדו לזרע יעקב ונתקיי' זה כל ימי דוד' ובלמה ורהבנס ואביה ואבא מלכי יהודה שלא היה מלך באדם אלא נציגים מהחל יד מלכי יהודה. עד שיכורס מפני' השאחיו שפט אדם מתחת ידו וימליכו עליהם מלך. וגם בימי בית שני נשתעבדו הדומים לישראל כמו שזכרתי למעלה. והסוד' הנ' היא אמרו והיה כאשר תרד ופרק' עלו מעל נארך ותרד הוא כמו תמשול והוא כאשר תרד ותמשול באל' משמני הארץ אז תפרוק עול יעקב מעל נארך כי לא תהיה שמה משופע אלו כמו שחיהם בבר שער היא ארץ אדם עשמה וגם זה נחקים. האמנם באחרית הימים יחזרו בני אדם לעבודם ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו ולכן המלא גאולותינו דבק עם חרנך כמאל וכו' והוא השאלות ה"ו והי"ד : **מא י'שמום** עשו את יעקב עד כוף הדבר. ספר הכתוב שנטעה נגל עשו חיפה גדולה ורצה מבטמה על יעקב ואמרו על הכר' אשר ברכו אביו אחריו שחזר לשמו ויראם על הכר' אשר בך אביו לשמו כי מפני שיתקן ברכו על חרנך תחיה והיה כאשר תרד ופרק' עלו מעל נארך חשב עשו כי בחרבו יקום ממנו ויפרוק עלו מעל נארו ולכן עשורו בבר' אשר ברכו אביו ממנה נתיצ' וחשב מחשבו' להרוג את יעקב ואמר יקרט ימי אבל אבי ואהרנה את יעקב אחי אבל ענינו שעשו לא היה רוצה להפגין את אביו במות יעקב אחריו ולא גם כן עד אחרי מותו. כי אולי במות יתקן יברח יעקב ולא יוכל להרגו ולכן חשב שיקרבו ימי אבל אביו ומיתתו ובעתה המות בהיותו גוסס שלא יפרד יעקב ממש ויהיו כלם רבולגים במיתתו או יהיה לו זמן מוכן להרגו וזהו יקרבני ימי אבל אביו ולא אמר יבואו כי היה דעתו לעשותו בלחה שעה שאדם לא יתן את לבו. ויש אומרים יקרבני ימי אבל אביו שלא אמרו על מיתת אביו אלא שנטע' ראוי שיקרבו ימי אבלו שיחלבל על בני יעקב כי הוא יברנה ואז יתחבל עליו אביו. וזה היה שהוא היה נוקם ונותר בלבו אין ספק שגלה לבו לאחד מהאביו כדברי הראש' על ויגד לרבקה ואמר הכתוב בזה בזה הגדול ויעקב בנה הקצן לגלי ענין שבו שם היותו בנה הגדול היה חפץ שיקרבו ימי אבל אביו כדי להרגו את יעקב עם היותו אחיו הקצן שהיה לו לנחמו ולרחם עליו במיתת אביו והתורה בזה השלל הט'. וזהו אמר רבקה ליעקב עשו אחיך מתנחם לך להרגו רוצה לומר להתנחמן ובהכרח ששבו אחיך מכין לך על מיתת אחיך היה להרגו זה מתנחם לך. או יהיה פירוש דה עשו אחיך מחבול לך פנים כאלו נגד התנחם מהבכרות אבל אין זה אלא כדי להרגו ובלא תשחר ממנו והנפח נגד שלכן יברח משם וילך בית לבן אחיה שלכן היה בחור וגבור חיל ויהיה לו למחסה ולמסחור ויילכו מעשו אף שילך שמה אחריו. ולפי ששבו בעצור שיע' חיד נעשה הענין כלו היה לו חיה שפוכה עם אחיו וסם יעקב אחיו ולכן אמרה הצדקת עד אשר חשבו חמה אחיך דמות לחמה שהיה לו עמה על ענינה. ולא זו בלבד חמתין אלא גם כן עד שוב אף אחיך ממך. או אמרה עד אשר חשב חמה אחיך על הברכות ויד שוב אף אחיך ממך ושבת את אשר עשית לו בענין הברכות. ולפי שיעקב היה אחר לבו בגבורים כמו שראה מגלות האבן שהיו מתקננים כל הברכות לגלגל והיה אומ' אם יבא עשו אחריו אחריו הוצרכה אמו לומר לו למה אשכול גם שניכם יוס אחד. ר"ל שם תמיתו ישרונך בני והתורה השללה ה"ו. והנה רבקה לא רצתה לגלות ליתקן אמתם הדבר ממשמשת עשו והייתה מתנחם להרגו את יעקב מפחדה שיתקן נגדו ויחרס ממנה שהיא סכנה כל הרעה הזאת ובשלה הנער הגדול היה בשלה מדנים בין אחים אבל שניה מפני העולם ואמרה לו ענין הנשואין בלא יקח יעקב מבנות כנען ויתקן נחשנו שהיה הדבר כן קרא ליעקב וזהו בלא יקח אשה מבנות כנעני' ויילך ביהם בתחלה אבי אמו והנה הדריכו ללכת אל בתחלה לפי שהיה זקן ובעתה יקח אשה הראויה לפי כבודו אמתם רבקה שהיה כוננה בלכות יעקב כדי לברוח ממשמשת עשו וזהו שילך אל לבן שהיה בחור וגבור לא אל בתחלה ואל אביה שהיה זקן וכן עשה בפועל ולפי שיעקב לא היה בידו נכסים וממון ולא חרצת הנשים ללוחו בדרך ולכן ברכו אביו ברכות מתיחסות לפניו באמרו ואל בדי יברך אותך וזה בענין הנכס' ויברך ויברך זה בענין הבנים נחור לקיים לו אז בלחה ששם הברכה אשר נתן לו באמרו ויתן לך את ברכה הברכה וגו' לרשתך את ארץ מגוריו אשר נתן לך אביוס לאברהם. וכדי שלא יחשוב שברח יעקב מפני עשו שדה ארס אמר הכתוב שהלך מפנה ארס אל לבן בן בתחלה הארמי כי לסיחה בחור הלך אליו במש' אמו וגם מפני שהוא ישים בלוח בניהם להיוות אחיו אמו אם יעקב ושמו כי מפני זה היה לבן שזה הקורב' לנביאם ואם היה הולך בבורה היה הולך למק' אחר שלא היה לעשו צו יד וסם. והתורה בזה השללה ה"ו והי"ד וזה הכתוב שלא הרגים עשו בלכות יעקב שהיה כבורה ממנו אבל חשב שהלך לקחת אשה וזהו וירא עשו וגו' והנה ענין הפסוקים ולמה זכר הכר' בתי פעמים. הוא ששבו ראה כי בך יתקן את יעקב רוצה לומר כשהביא לו המטעמים כמו שזכר למעלה ובעת' בהיותו מבדך כן לפניו שלח אותו מדבר ארס לקחת לו אשה ומשם ושהיה זה בברכתו אותו עתה בעת הליכתו שפט אחרת בלוחו אותו לא חקת אשה מבנות כנען. וראה גם כן ששמע עקב אל אביו ואל אמו והלך עם לקיים מלוחם כי גם זה מכלל וירא עשו ואינו סבור המאורע כי אם מה שראה עשו. וראה עוד עם זה שעשו כפי הדין לפי שראה שהיו רמות בנות כנען בעיני יתקן אביו אלו זכר אמו לפי שאינו חושב לאמו בעבור מה שעשה נגדו לברך יתקן את יעקב. ובמלות עשו כל הדברים האלה חשב בלבו שבעבור שיש הפסיד בברכות ואמו ביה' בעבוריו וגם אביו ולכן הלך אל

ישמעאל לפי שהיה בן אברהם ולקח את מחלת כחו לאשה וגם בזה שכל ידיו לפי שהם חיו רעות בנות כנען ועבדוהו הפסיד את ברכותיו הי' לו לעבוד אותם והוא לא עשה כן אבל לקח את מחלת בן ישמעאל לאשה על נסיו והוסף בנש' ולא גרע בדוע. והוארו עס מה שפירשתי ביה השאלות הי"ט וכו' האחרונות. ובו נשלם פירוש הסדר הזה והתהלה לאל אמן:

פרשת ויצא

בעבור שמסדר הפרשיות לא עשה בסדר הזה הבדל פרשה להקשרות הספור והתאחדותו ראיתי אני להקל מלאכת הפי' הזה לתקן זה כפי ענינו לשלש 'חלקים' הא' בספור הליכת יעקב אל בית לבן עד שיבוא עמו לעבוד עבדותו וזה יתחיל מתחלת הסדר ויאל יעקב מבאר שבע עד ויעבור יעקב ברחל. והחלק הב' נביט יעקב בחרן בעבדו את לבן בעד נסיו ולאנו חמלתו מן ויעבור יעקב ברחל עד וישמע את דברי בני לבן. והחלק הג' בספור חזרת יעקב לארצו וסובו מבית לבן תחלתו וישמע יעקב את דברי בני לבן עד סוף הדבר. והסוגה הכוללת בו להודיע שיעקב בהליכתו אל בית לבן וביציאתו שמה ובחזרתו משם אל ארץ מגורי אביו תמיד לותה ההשגחה האלגית והיה י"י עמו לא עזבו ולא הרפהו ואחר התלוזה הזאת אבא בנצורת י"י אלדים למטה החלק הראשון ואשר בו על הפסקות והשאלות כדרכי. השאלה הא' למה זה נזכר שם מקום ג' פעמים בפסוק אחד ויפגע במקום ויקח מאבני המקום וישכב במקום ההוא. והיה ראוי ויפגע במקום ויקח אבנים וישם אבנים וישכב שם לא שיקבל שם מקום. השאלה הב' מה היה תכלית מראת הסלם כי אם להאמינו וללמדו דברים עיוניים מדעיים בא אלדים ולמה לא הראה כזה לאברהם וליזק כל שגבולות שגבולו ולמה הראהו בכל החכמות שהם בהיותו נדבק עיף ויגע ויותר ראוי היה להראות לו בנית אביו או נמדדו של שם ועבר כשישם שם צבובה ונחה ומה הקשור אחר בזה עס סגבולו וסגבולו לו שם. השאלה הג' באמרו ופרחת ימה וקדמה ופסונה ונגבה והיא שאלה נאמר הייטב הזה על יעקב באישו ופרשיותו יקשה אמרו ופרחת כי הוא לא סר לכל ד' רוחות העולם ואם על זרעו נאמר זה איך אמר ופרחת ויהי לו לומר ויהי ורעך כעפר הארץ ופרח וגו'. השאלה הד' באמרו והיה יסיה אלהים עמדי כי איך היה מספק יעקב בזה שנאמר לו בנצותו והיה נאמר לו בנצותה שעה והנה אביו עמך והוא אומר אם יסיה אלדים עמדי ונאמר לו ושמרתיו והוא מספק ואומר ושמרתי ונאמר לו וסמיכותך והוא מתנה במספק ופסחיו בשלום אל בית אביו. השאלה הו' איך נעשה יעקב בדרך הזה עובד על מנת לקבל פרס באמרו אם יסיה אלדים עמדי ושמרתי ונתן לי כך וכך או יסיה לי לאלדים מכלל שאלם על יעשה לו כל זה לא יסיה לו לאלדי' ולא יעבדוהו ולא עשה אברהם וקנו כן אבל נחמס כמה פעמים ועמד ואל. השאלה הו' באמרו והאבן הזאת אשר שמתו מנצה יסיה בית אלדים וכל אשר חתן לי עשר אעשרנו לך כי הנה לא קיים זה ולא מלאנו שעה שם בית אלדים ולא שנתן מלאנו ויקרו מעשר לי"י כל ימיו. השאלה הז' בספור הבאר והרועים והאבן שעל פי הבאר ונאספו שמה כל העדרים וגללו את האבן מעל פי הבאר והשיבו את האבן על פי הבאר למקומה כי מה התועלת שלמדנו מהספור הזה במדות או בדעות ולמה נכתב בחזרה כל הפעריות האלה והיה די שיאמר שראה שם רחל וזנקה ודבר לה. השאלה הח' בזה שאמר לבן יעקב אחר שפסר לו כל סקירות אותו שהשיבו בלדד ידך עממי ובשרי אתה והיא שחזרה קצרה ומלני ענין כפי הנראה וכבר היה יודע יעקב שהוא היה עממו ובשרו בן אחותו רבקה ומה כוונתו במאמר הזה מחדש. השאלה הט' למה זה נזכר יעקב ברחל בסיומה הקטנה ולא בלילה שהיתה הבת הגדולה ואין ספק שביה מנונה לתת הפעירה לפני הבכירה האם מפני שהיתה רחל ישת תאר וישת מראה שרן וסבל היופי ואם מפני שעיני לאה רבות האדם יראה לעינים וכו' יראה ללבן ולא היה ראוי ליעקב שהיה חושש לדברים האלו. השאלה יד' בתשובת לבן ליעקב טוב תתי אותה לך מתתי אותה לאיש אחר כי הנה בתשובה הזאת לא אמר לתתם לו וגם לא שלא לתת לו ולמה לא אמר לו איני ראוי אבל קח לך את לאה שהיא יותר טובה לך. והנה מפרש הפסוקים באופן יותרו השאלות האלה כלם:

ויצא יעקב וגו' עד ויחלוס והנה כלם מוצא ארצה. עס היה שלמעלה בסוף סדר תולדות יצחק כתוב וישלח יצחק את יעקב ויך פדנה ארס וגו' שנה בעבור שספר אחריו מה שעשה עשו בנשיו לבן כשרגה לספר עניני יעקב וקורותיו בבית לבן ואין לקח שם נשים והוליד שם בנים ונתעשר חור עראש ואמר ויאל יעקב מבאר שבע ויך חרנה. וכבר רש"י יאל ללכת לחרן וכן פירשו הגאון רב סעדיה כמו שזכרו הרא"ב"ע והוא כתב שאינו רק כמשמעו ושם לבאר מה שקרהו בדרך. ונראה שהאנשים האלה שלמים הם אתנו חשבו שבאמרו ויך חרנה הגיע לחרן ואינו כן כי ההליכה תאר לתנועה וכל עוד שיהיה' מתנועע יקרא הולך לתקום וכשיגיע שם יקרא בא כי הבית היה תאר להגיע וההליכה לתנועה. ואם כן הפסוק כפשוטו והתנועע יעקב לחרן ובהיותו הולך שמה ויפגע במקום והזכיר יציאתו מבאר שבע להורות על שנת הנבואה הזאת וההנחמה שהנחיתו השם וזה שהיה קשה על יעקב לאתו מהלך הנבחרת ומבית אביו המוכן לדבקות והשלמות הנפשית ולכן היה מתפלל ושבתי בשלום אל בית אביו והיה י"י לי לאלדים ר"ל מה שלא יהיה כן בהיותו חוצה לארץ לבן וזכר הכתוב פתח שיאל יעקב מבאר שבע שהיה שם בית אביו מקום מוכן להשגחה ויך חרנה חוצה לארץ מקום לבן וחולתו אנשים רשעים כן היה בלבו ספק. על יציאתו זאת ולפיכך ראה הקב"ה להנחיתו במעירה

וההשגחה אל בית אביו. והנה יעקב להיותו מתעורר ביציאתו לא היה רצונו לבא בעיר מושב ללון ולא לשכב במטה אלא ללון בדרך בהצטרף היום. וספר הכתוב שקרה ליעקב הזמן שבו והוא שבעה בדרך להיותו שועה ויפגע במקום ר"ל באותו מקום ידוע. וזו המורה שנעקד שם יצחק אביו. כמ"ס עליו וירא את המקום מרחוק ויקרא אברהם שם המקום ההוא י"י יראה שעליו אמר כאן ויפגע במקום כדברי רש"י ולשון פגיעה תבא פגמים רבות על מה שיבא לאדם בזה שלא כיון אליו כמ"ס כי חפגע שור אוביך. הנה להודיע שבה במקרה באותו מקום הנבחר נאמר ויפגע במקום. עוד אמר ויך שם כי בא השמש להגיד שהיה ראוי לו שילך עוד כי גם בלילה ילך האדם בזמן הקצו גם בסתיו לא ימות כבא השמש אלא בלילה ועכ"ל לן יעקב מיד כשבא השמש והוא המורה שכן האמים הביאורו שמה יום מאת י"י היתה זאת שנעצב ללון שמה עס היותו קרוב אל הזמן הראוי ללילה. עוד להודיע ענין שלטי שם היות המקום והעיר לזכר סמוכה לשם כמ"ס ואלם לזכר שם העיר לראשונה. הנה יעקב לא רצה ללון בעיר ולא לשכב בבית ובדמסק ערס אבל בשרה לקח מאבני המקום וישם ר"ל את מהם מראשיתו וישכב במקום ההוא והוא המורה שגם בזה מהשמים הניעוהו והעירוהו אליו וידמה ששכב במקום ההוא ר"ל הפירוש אחר בו היה המנוח שנעקד יצחק עליו ומאזאת אביו שנכנס המנוח שם מראשיתו ולכן אמר ויקח מאבני המקום וישם מראשיתו וישכב במקום ההוא ר"ל המיוחד סודרתי. ולהעיר על שלש הסודמיות הסובים האלו שקרו לו בדרךנו ובהלכתו לראות המראה או החלוס שראה נאמר בפסוק הנה שם מקום ג' פעמים. ויפגע במקום ויקח מאבני המקום וישכב במקום. והוא זה שהשאלה הא' או אפשר עוד לומר שכוון הכתוב הזה לרמוז ולהודיע שיעקב היה הראשון שהתחיל להגביל בית המקדש וכמ"ס המבורר אשר נשבע לי"י נדר לאביר יעקב אם אבא באל ביתי וגו' עד אמלא מקום לי"י וגו'. כי יחסו ליעקב לפי שהוא הגביל המקום ההוא ויחדו לגבולו ועליו נאמר ויפגע במקום ר"ל במקום שהיה עתיד להיות בית עולמים כמ"ס כי אם אל המקום אשר יבחר י"י ולפי שהיו עתידין להיות ג' בתים באותו מקום והם הבית אשר בנה בלמה ובית אביר בנו עולי בבל ובית העתיד להיות יבנה ויבנו לבן אברהם המורה עלן שלשה פעמים שם מקום כי על הראשון אמר ויפגע במקום ויך שם כי בא השמש שגרמו בזה שבאותו המקום יבא השמש נר ואור חך בערפיו בחרבן בית מקדשו ותפארתו. וכנגד הבית השני אמר ויקח מאבני המקום וישם מראשיתו לרמוז שבית השני לא ימלאו המתנו' האלהיות כלן בשלמות כי יהיו שם מאבני המקד' ולא כל אבני המקום. וכנגד הבית השלישי העתיד להיות אמר וישכב במקד' ההוא כי בו חסיה המנוחה והנחלה האמתית אשר כינה בשם שכינה. הנה ח"כ זכר כל מה שקרה ליעקב באותה לילה להגיד שהיה סימן מה שקרה לו שם בפועל למה שקרה לזרעו ח"כ בענין מקום בית המקדש כי היה כמ"ס ח"ל כל מה שאירע לאבות סימן לבנים. והענין כלו כאל יעקב מבאר שבע מקום אביו שהיה לו שם בכה רבה לעבוד את י"י אם להיותו בארץ הנבחרת ואם להיותו אל אביו נבוא ונדיק מושל ביראת אלדים. והלך לחרן המנגד לו בנשי הפנים האלה וכדי להודיע כי אין מעצור ביד השם להראות את כבודו ואת גדלו בכל מקום אשר יזכיר את שמו פגע באותו מקום ויראה לו כל הפעריות הנפלאות האלה:

ובית וזהו כלם עד ויקח יעקב מאבניו. המראה הזאת שהגיעה ליעקב ראוי שנדע מה ענינה והוראתה והנה ראוי בה דעות חלוק'. הא' הוא לח"ל הביאו רש"י בפירושו שעיניו שהיו ראו' הנובאה הוא' מעלת ארץ ישראל על כל שאר הארצות כי בעבור שהיה יעקב יואל ממנש כדי שיכנסו תמיד לשוב ולהתנורר בזה' הראהו מעלתה שהמלאכים המלוים לאדם בארץ הקדושה היתה אינם המלאכים המלוים אותו חוצה לארץ ולכן ראה אותו כלם ומלאכי אלדים עולים ויורדים בו להודיע כי באותו מקום יעלו לשמים מלאכים שלו אותו בארץ וירדו בארץ אחרים למטה מהם במדרגה ללוחו בחוצה לארץ. ובמה מדרשות דרשו במראה הזאת, אמרו רבנן פתחין קראו בסני' והנה סלם זה סיני בגימטרי', מוצא ארצה דכתיב ויחילו בתחתית ההר וכו'. וכן דרשות אחרות דרשו עליהם. והדעת הב' הוא לר' אליעזר הגדול בספריו שהראהו הקב"ה בזה ממעלת ארצנו מלכות ומעלת' ויורדת' ולזה ראה הסלם מוצא ארצה ורואה מניע השמים להודיע שכן שמים ויפגעו ומלכותיהם והמלאכים שראה עולים ויורדים הם שריהם כמו שנאמר בדניאל שר מלכות יון ושר מלכות פרס שיעלו במעלת ממלכתם וא"כ ירד ממנו, והנביא ליעקב שהוא יהיה עס זרעו בכל אשר ילך ביניהם ויחילו מידם ושמרתיו וגו' וכמו שהביאו הרמב"ם בפירושו. והדעת הג' הוא שהביא הרא"ב"ע בשם רב שלמה ספרדי שפסלס רמו לנשמה העליונה ומלאכי אלדי' מתאבדות החכמה. והדעת הד' הוא להרמב"ן עממו שכתב שהראהו בנצותו שכל אשר נעשה בארץ נעשה פני יד המלאכים והכל בנזרת עליון כי המלאכים אשר ישלח בארץ לא יעשו קטנה או גדולה עס שובם להתייב על אדון כל הארץ לאחר לפניו התבלטו בארץ והנה היה יושבת עליהם ושקט' או מלאכה חרב ודם ואז יבוא אותם לעשות בה כרונות והודיעו עוד כי הוא לא יסיה ביד המלאכי' אבל יהיה חלק י"י והיה עמו תמיד ינהיגוהו ולא יעזבוהו להנהיג ע"י המלאכים להיות מעלתו גדולה משאר המדיקים ש' בהם כי מלאכיו יבוא לך לשמך בכל דרכיך. והדעת הו' קצתו כדברי הרא"ב"ע. ואין ספק שיש בו כמה מהפסקות אינם מזה המקום. וכפי דרכו היה ראוי שיאמר יורדים ועולים כי מלאכיו עליון ראשונה ירדו לדעת מה נעשה בארץ ואח"כ יעלו להודיעו לאלוה יחברך ואח"כ ירדו שנית לעשות כאשר דבר מלך. והודעת הב' הוא לרב המורה הביאו בהקדמת ספרו באמרו שהנה סלם יורה על ענין אחד. ועלכך ארצה יורה על ענין אחר. וראשו

זרעו והם אשר נכללו בצרכות יצחק לכן נזכרה המראה נתקיים כל זה יעקב
 מהלך ית' כי הוא הרבהו רבצוהו כלם מוצב ארבע רוחותיו מגיע השמיים
 להודיעו שנתקום הבוא ויבנה היקדש וכן יהיה השכט ודבקות ההשגחה
 העליונה אשר יעד להצרכם על זרעו כאלו היה גם כלם מוצב ארבע קצו
 בקדש הקדשים וקצוהו מגיע השמיים בשם ירד זו השכט האלדי והשגחתו על
 אותו מקום מיוחד וקדוש ומפני אותו קדש ויהם עטוס שהיה מאותו מקום שכל
 מקום מקדשו לשמי י"י יהיו מלאכי אלהים עולים ויורדים זו שהם מלאכי
 עליון שלוחי השגחתו שהם עולים עם רית הקרבנות ותפלות המתפללים במקום
 ההוא ויורדים להושיעם ולהצילם ולהשפיע עליהם מנחת כיד המלך ולהורות
 על עולם הדבקות וזוהי ההשגחה אשר והנה י"י נצב עליו על יעקב שהדבק
 השגחתו זו כמו שאמר לאברהם והייתי להם לאלהים והמשיך מאמרו אני י"י
 אלדי אברהם אביך ואלדי יצחק רחוק לומר' הנה המקום הוא אשר הכינותי הוא
 להדבק שכונתי והשגחתי בהשגחתך כמו שיעדתי לאברהם וליצחק. והנה אמר
 באברהם מלח אביך להביד שהוא יירש כל יעדיו כאלו היה אברהם אביו והוא
 היה בנו בלבד לא ישתמש ולא עבד ולא בני קטורה כי זו לבדו יקרא לו
 זרע לא בהם ובצחק לא הולך לומר כן לפי שהוא כבר נתן לו הברכה
 וירשת היעודים ההם כמו שזכר רבי שביאר לו בזה שהיה מקיים בידו כל
 יעדיו אברהם והברכה אשר ברכו יצחק ויהיה אם כן המראה הזאת מתחברת
 לענין יעקב ולמקום ההוא והזאתה בזה השאלה ה'. וכנגד הסוג ה' מהיעודים
 שהוא מירשת הארץ אמר לו הארץ אשר אהה שוכב עליה לך אהננה ולירשך
 כאלו אמר אל תתעצב יעקב שאתה מושכב על הארץ מבלי לבוש ואין כסות
 בקרה כי הארץ אשר אהה שוכב עליה לך אהננה וזוהי תהגחה על ידי כל
 אדם יתנהג בהיותו ועל שלחנו ומעט במעט מסובב בלבד שלא ימך משל
 אחרים והנה אמר לך אהננה להביד שאלו נתנה כבר בבר' כל מעלה ומעלה
 זכותו וירשתו יוכה בך בניו וזרעו. וכנגד הכוב השלישי מהיעודים שהוא ברצו
 ארע אמר לו והיה זרעך כעפר הארץ גם בזה נחמו שלא יתעצב בדיוחו יחיד
 חדלו קרוביו ביעוד מעט יתברר זרעו והיה רב כעפר הארץ והודיעו עם זה
 שלא יטער על הליכותו דברים כי לא היה אפשר לבנות בזה אביו כל ימי
 אבל היה עתיד לברוך הוא יעקב עמו וגם בניו אהה ואהה בלכתו לחור ולשכס
 וגם למצרים עם בניו ולזה נלה לו שבי' עתיד להיות גולה בית חוזה לארץ ויהיו
 שם זרעו בשפלות במצרים ועל זה אמר לו והיה זרעך כעפר הארץ וזהו לומר
 רבים ובשפלות ופרטת מבין ומכאן אהה בזקתך עם זרעך בלכתך ממצרי' אל
 באחרית הגל' ההוא ונברכו כל משפחות האדמה ובזרעך שיאמרו ישימך אלהים
 כיעקב שינא ממנו עם רב. והיות נכון אללי שאמר ופרטת ימה וקדמה
 ונפוט' ונגבה כדי להודיעו שהיו לו י"ב בנים נחלקים לד' דגלי' לד' רוחות
 הסולם ואמר על זה ופרטת להביד ששם היותם כ"ב רבים תמיד יקראו שם
 יעקב ובשם ישראל יבנו אותם כאלו הוא יעקב יהיה הפורץ לבין ולבין מזה
 יעד יעקב שהיה עתיד לקחת ד' נשים ולהוליד י"ב בנים ששם ג' ג' לכל נד
 שהם ימה וקדמה ופסונה ונגבה שכל זה ככלל בפרטת והזאתה השאלה ה'.
 ואחר' כן שפיים זו הקדוש ברוך הוא כל צרכות אברהם יעודיו וברכות יצחק
 אשר ה' ברכו הבטיחו שלא יירא משעו ולכן ולזה אמר אביו עמך כלומר ולזה
 אל תירא משעו. וכנגד לכן ורשעי ארצו אמר לו ושמרתך בכל אשר תלך
 כלומר אע"פ שתלך מהארץ הקדושה המושפעת אל תחשוב שתהיה נעזב מהשגחתי
 כי אני אשמרך בהשגחתי בכל מקום אשר תשב שמה וגם תחזור ותשוב לארץ
 הנבחרת הזאת ח"ס והשיבותיך אל האדמה הזאת כי שם תהיה השמירה וההשגחה
 השלימה וכלאו אמר שהיה עמו ושימרה כדי להשיבו אל הארץ הקדושה
 והנה נתן הסבה בזה מלד ההשגחה הקדומה כי לא אעזבך עד אשר את
 עשיתי וגם כלומר כי לא איכל לעזוב אותך עד אשר אעשה ואקיים את
 אשר דברתי לך והפסוקים הים מסורים כי לא אעזבך עד אשר עשיתי לך
 את אשר דברתי והוא אשר דבר ויעד לאברהם מרצו יזכור וירשת הארץ
 ודבקות ההשגחה וכלאו אמר שהוא מוטל עליו יתברך מלד זכות האבות שגמו
 בזכות קיים כך יסרך בזהה שחקיים ההשגחה ואם יעזוב אותו אולי ימות
 באשר ילך ולא יוכל אחר כך לקיים בהשגחתו ולכן יסרך בהכרח להיות עמו
 בכל אשר ילך ולשמרו ולהשיבו אל ארצתו:

עו ויקץ יעקב משכחו וגו' עד ויעבוד יעקב ברחל וגו'. ספר הכוזב
 שהקין יעקב משכחו משכחו כשעה חדא ושער בנפשו שדבר גדול
 נראה לו בתלמו ולכן אמר אכן יש י"י במקום הזה ואנכי לא ידעתי רחוק
 לומר אני הייתי חושב שלא תמצא קדושה ודבקות השגחה אלא במקום שהיו
 אנשים אנשי חיל ירא אלהים כאלו תאמר בזה ששם מלד אני שייבש שמה
 ועתה אומר שיש י"י במקו' הזה מקדש ומושפט מפאת עמו עם היות שאין כל
 אנשים והיה אומר זה לענותו שאין ספק שלא קנה המקום הקדושה אלא
 מפאת האנשים אם אברהם ויצחק ששם נעקד על גבי המזבח ואם יעקב עמו
 בזכות המראה שראה שם ואם מפאת ישראל שהיו עתידין לננות שם בית
 המקדש לעבוד את י"י אבל יעקב חלה הכל בקדושת המקום ולכן ירא מאשר
 עמד שם בקלות ראש וישן שמה והוא אמרו מה נורא המקום הזה. ואמנם
 אמרו אין זה כי אם בית אלהים בלשון סולל ענינו מאשר אין שם אנשים
 מרמז יקדש המקום הזה אין כאן אלא כן סבה אחרת לקדושתו אלא שהוא
 עתיד להיות בית אלהים והיה זה המקום מיוחד לבית אלהים לפי שזה שער
 השמים כלומר מוכן להורדת השפע ממעלה ע"ד מ"ש שח"ל בית המקדש של
 מפלה מבין כנגד בית המקדש של מטה. ואמנם אמרו בנדרו אם יהיה אלהים
 עמדי אפשר לומר שיעקב להיות זאת התחדות נבואה נסתפק אם היה ענינו
 חלוס נבואי או אם היה חלוס דמיוני מבלי נבואה. ועם היות שהרג המורה
 בשמ"ה

מגיע השמים יורה על ענין ג'. והנה מלאכי אלהי יורה על ענין ד' עולים יורה על
 ענין ה'. ויורדים יורה על ענין ו' והנה י"י נצב עליו יורה על ענין ז'. וכוננת
 הרב בזה שהסולם הורה על אחדות הנואלות והתקשרם זה בזה והיותם כלם
 כאיש אחד ושאלמו מוצב ארבע יורה על ענין ההיות והפסד שמתנו התהלה
 הודיעה והענין ואמרו וראשו מגיע השמימה מורה שהשפלים מושפטים מהעליונים
 ומגיעים אותם בזה וההפסד כפי התנועות השגחיות ומפאת ההיות וההפסד
 נודעו הכהונה עליונות ההם. ושאלמו והנה מלאכי אלהים מורה על מלאכות השכלים
 הנבדלים המגיעים לנדרים השמימיים כי כל מתנועע יש לו מניע ואמרו עולים
 מורה שיש למלאכים ההם עלות. ואמרו ויורדים מורה שיש בהם עלויות. כי
 כל זה נכלל בכלם. וז"ל בו ז"ל ואמרו והנה י"י נצב עליו מורה על מלאכות
 הסבה הראשונה המושגת באחרונה אחר כל ההקדמות והידיעות האלה. ולדעת
 הזה נטה הרלב"ג בפירושו לזה המקום. והדעת ה' מלאנו גם כן לרב המורה
 בפ"ז ח"ג מכפרו וכפי מה שזכר דבריו שמה יראה שהיתה הכוונה הזאת
 להודיע השם יעקב שהסבה הראשונה ית' הוא מגיע הנלגל העליון ולזה הראהו
 הסלם המורה על התקשרות הנמאלות כלם שפלים ועליונים ושהיה י"י נצב עליו
 ר"ל על הסלם ההוא הנלגל השמיים ומה שבתוכם מגיע אותו ומנהיגו ושהמשילו
 בכלם לפי שבו יעלה כל מי שיעלה לדעת ולהכיר באמת מלאכות האל ית'
 מסבות תנועות הנלגל כמו שביאר בפ"ח ח"א. ופירש הרב והנה מלאכי אלהים
 עולים ויורדים זו על הנביאים שכבר נקראו מלאכי אלהים כמו שביאר בפ"ו
 ח"ג שם בהשגחתם עולים ואח"כ ירדו בהפסקות השגחיות להביא את
 העם עם שיהי יוכנה ירידה כמו שביאר בשתופו. והדעת ה' הוא גם כן לרב
 המורה והביאו בפ"ז ח"ג כי שם פירש הסלם הזה על העולם השפל בלבד.
 וכבר בייע דעתו בזה אמרו וראשו מגיע השמימה כי מאשר אמר מגיע מורה
 שגיע עד השמים ולא שייכנס בהם וכי' מלאכי אלהים על היסודות ה' ששני'
 מהם עולים אם בשלוח ואם בערך והם האש והאוויר ושנים מהם יורדים והם
 המים והעפר הנבדלים. או שהיו מלאכים ד' כחות המתהווים הדומים והלומה
 החי והמדבר נכתיב הרב שמה ממ"ש בתחומא כמה מעלות היו בשלם ארבעה.
 הנה אם כן נמצאו לרב המורה בזה ג' דעות מהפירושים ואינו מזה המקום
 להבחין מהו הדעת היותר ישר ואמתי מהם אבל יקשה לי מאוד שיראה מדבריו
 שלא היתה ההשגחה שהגיע בזה יעקב נבואית כי אם מחקרית עיונית כי הנה
 המושג ההוא כפי כל ח' מהפירושים שפירש הרב ושיגורו חכמי יון בהתפלספותם
 מבלי שהיו נביאים. ואם דעתו שכן היתה מדרגת יעקב בזה מחקרית עיונית
 לא נבואית הנה מתחברת מפרשי ספרו שנלמדו בפה דור יקשה מה ששיערה הזורה
 ויעלום וידוע הוא בחלוס לא יענו החכמות כפי הענין והמחקר וכמו שבה
 בפסר חוש ומוחם כי החלוס הוא מיוחד אל פעלת הדמיון והרכבותיו לא
 למחקר השכלי ומושגיו. וגם ראיתי לאחד מחכמי הדור האחרונים דעת שמיני
 בזה והוא שהראהו הס' במראה הזאת שהטובות הנשמיות בהיותם בפסד או
 במול לא יהיה בהם קיום ולא העמדה כי פסד הדברים ההם הוא שישתנו
 בנקלה ולזה הראהו הסלם הרומי אל מדרגות הטובות הזמניות והיה מוצב ארבע
 כי שמה מקור הטובות האלה והיה ראשו מגיע השמי' כלל עולם ההיות והפסד
 אבל לא יענו לשמים אלא שישנו עדיהם והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים
 הם האנשים המולידים במעשים שהם עולים במדרגות העושר והעבוד. וקראם
 מלאכי אלהים לפי שהדברים המושפלים נגודל ומעלה יורשו לאל כמו שלזהבית
 מאפילה כהררי אל וזולתם. שלהיות האל גדול על כל גדולים יתארו בו כל
 הדברים הגדולים אבל זכר שאותם שהיו עולים היה רואה אותם יורדים כי לא
 יתקיימו זמן רב הם ורעם בלחות הטובות שהם משתנות בפעושים ושיגם
 התמורה וההפסד. ולפי שיעקב אולי יספק שכן יהיה ענינו וענין זרעו הראהו
 שלא יהיה ענינו כן כי הנה י"י נצב עליו ר"ל על יעקב ובזכותו ובזכות אברהם ויצחק
 אבותיו יהיו זרעו קיימים ומתמידים כהחלוצותיהם אשר יעדם. אלה הם דברי
 החכמי' בפ' מראות כלם. וכבר יחזיקי' אליהם ספק שלא ימלט ממנו
 אדם והוא שחשיב המראה הזאת בלתי מתחברת לענין יעקב שהיה בורה ממני
 עמו אחיו מפחדו שיהרגוהו על הברכה אשר ברכו אביו והמראה אשר ראה
 לא תתיחס לזה כלל אלא להראות שהמלאכים אשר לוהו בארץ לא ילוהו חזקה לארץ
 או מעמד הר סיני או ממשלת ד' מלכויות שהיה אח"כ יותר מאלף שנה או
 מהשגחה ומחשבות החכמה והנהגה העולם ע"י המלאכים ושאר החכמות מקשור
 הנמצאו' והמנוע הראשו' וד' היסודות שזכר הרב בפירושו או מהיו' הדברים
 הזמניים משתנים כי הנה כל הדברים האלה עם היותם השג' אמתיו' לא היו
 מתחברים ליעקב ולא מצינו שהראה אותה הק"נה לאברהם ולא יצחק ולמה זה
 ראה להראותם ליעקב. כ"ס שלא היתה המראה הזאת מתחברת למה ולמה
 למקו' שהגיע לו שם ר"ל בדרך בנדרו ובגילה בדיוחו לן על אות' אבנים ששם
 מרששותיו ויותר ראוי להראותם אליו בהיותו יושב אלהים בבית אביו או במדרשו
 של שם ועבר לא באישון לילה ואפלה ובדיוחו כאורה נטה ללון ומפני זה כ"ל
 לפרש המראה בדרך אחרת מתחברת ליעקב ולמה ולמקום ההוא ואתה המעיין
 תן חלק לבדעה וגם לשמונה פירושי החכמי' והמפרשי' אשר זכרתי ולכך חשתי
 לדעתו ואתה הנבר היותר ישר ומחקרב לשכל. ואומר שיעקב מפחדו מן עשו
 שיהרגוהו ובדיוחו בורה מפניו עני ודל יחיד ומתנכר אולי שכבר היה מתחרט
 ממה שבין עמו בלקיחת הברכות באמרו שמה לא ישר עניני האלהים מה ששעה
 לאחיו ויבאיו עליו קלה ולא ברכה ולכן סבב יתברך ביאחו ללוחו מקום בחר
 המוריה ושיכון שמה והראהו בלחמו בנבואה אלדית קיום הברכה אשר ברכו
 אביו זו וזרעו ושרה אלהים את מעשיו והבטיחו שלא יפחד מעשו כי הוא
 יצילו ממנו ולפי שהיו היעודים האלהים שיעד הקדוש ברוך הוא לאברהם
 שלשה סוגי' דבקות ההשגחה והשפע זו וזרעו וירשת הארץ הקדושה ורצו

שכל האבות נתפלותיהם וזכויותיהם הסירו ובעלו העקרות ההוא אבל עם היות שבוטל בשרה עדין נשאר ברבקה ועם היות שבוטל ברבקה בזכות אברהם ויצחק עדין תשאר בלאה ורחל כי תמיד היתה שבה האבן על פי הבאר למקומה. ומפני זה כאשר הרועים ספרו הענין לייעקב והוא הוציא משם סימן לעניניו בראותו את רחל נתן בלבו ללקחה לאשה ויגל את האבן רוצה לומר שגם הוא יסיר ממנה את העקרות ויסק את האבן רוצה לומר שיוצא ממנה בנים. הרי לך מבורך הדבר הזה שהיה כפסומו וייעקב לקח ממנו סימן הם לענין דבקתו באלדים כמו שיעדו או לענין נשואיו והותרה בזה השאלה ה'. והנה שאל יעקב אל הרועים הידעתם את לבן בן נחור לפי שכונתו היתה לשבת עמו כאשר צותו אמו לא עם בתואל מפני זקנתו ויחסו לנחור באמרו הידעתם את לבן בן נחור לפי שלבית נחור גדול הבית ואחיו של אברהם היה לבן מתיאם אליו עם היותו אבי אביו ולא לבתואל אביו. ושאל יעקב אם היה לו שלום כי פחד יעקב שמה חתה לו מרובת בעיר ואין יבא אל ביתו כי יהיה כמו הנס מן העקב ויפול אל הפח. וכאשר ידע ששלוס לו וראה את רחל בתו שבאה שמה גמר בלבו שהיא האשה הוכיח וי' לו כי שם על באר המים הוכיח את רבקה אמו ליצחק אביו וכן שם על המים הוכיח את רחל לו. ולכן בהראותו את נכדו גלל את האבן מעל פי הבאר והשקה את זאן לבן לביתו אחי אמו ולא זכר הכתוב שהשיב את האבן למקומה. כי נשארו שמה שאר הרועים להשקות את זאן והם הסיבבו או ששאלו יעקב לדעת מפני הרמז השני שזכרתי שהסיר העקרות ולא שבה עוד להמלא בנותיה ולכן תמלא שאל היתה אשה מנשיהם עקרה שאין ספק שלקחו לבסוטים משם לפי שיעקב אביהם גלל האבן ולא הסיבה למקומה על פי הבאר. והנה נשק יעקב לרחל והודיעה שלא נשקה מפני תאוה ולא תקחנה לננאי כי אחי אביה הוא כלומר קרוב אליו מאד כי הנה הקרובים מאד יקרא אחים כמו כי אנשים אחים אהבו וכו' שפירש כי הנה היה בן רבקה. האמנם בזה לפי שלא היה בידו נזמים ונמידים לתת לה כמו שנתן אליעזר לרבקה כי לא בא הוא שמה כאשר בא אליעזר עבד אברהם בשלוס ובמיסור והוא היה בורח ולכן לא נדבק בידו מאומה (רש"י בראשית ק"ט יד) וחז"ל אמרו שדרך אליה בן עשו אחר יעקב במנות ארבע ורש"י ומפני שנתגדל בידו ברכי יצחק לא רצה להרזו את יעקב אבל נטל ממנו כל אשר היה מוליד בידו שנתנה לו אמו. והעברה רחל רצה ותגד לאביה ולפי דעת רש"י אמה כבר מתה. ואפשר שנתגדל בהיתה הקורבנה והאחזה עם אביה ולא עם אמה הגידה לו ולא לאמה. אבל רבקה הלכה לאמה כדי להראותה הנוס והנמידים אשר נתן לה. האמנם לבן לא חשש למתות כי אם לקורבנה ולכן הלך לו במרובה רבנה ויחבן לו ויעקב לו ויעקב ספר לו כל הדברים רוצה לומר מה שקרבו בעלת אמו עם עשו ועם אביו בברכות וטעמו היה מתנחם לו להרגו. ולכן אמר לו לבן אך עמלי ובשרי אתה רוצה לומר עם היות אחי ועשו שניכם בני רבקה אחרי שידעתי אמתת הדבר דע לך שעמלי ובשרי אחי ולא הוא בני שיען כך יהיה כנוגע בעמלי ובשרי וזאת היתה יעקב בעתון גדול למה שבא שמה והותרה בזה השאלה ה' (שם). ורש"י כתב שמפני שלבן לא ראה ביד יעקב כלום אמר לו ליעקב אם אין בידך כוס דבר לא היה ראוי לי ללקח בביתי אבל אך עמלי ובשרי אחי ולכן שבה עמדי חדשים ימים. ואחר עבור חדש ימים ויעקב בבית לבן ואין ספק שהיה מתעפל בענין זאנו אמר לו לבן יבני אחי אחת ועבדתי חנם באמת אין זה ראוי לכן הוידה לי מה משכורתך אשר תרצה מעמדי לא המשכורת אשר אמר לו שהיה רגיל בשכירות אלא שיודיעו שזכר הסדר אשר יראה שיתן לו חלק עבודתו. ויעקב הסיבו לא אקח מביטך שכן כי איני מכיר יום אלא אעבדך שבע שנים חנם בעבור רחל בתך הקסנה כי לאחבתי אותה אעבד את העבודה הזאת לך. והוסיף ההודעה ברחל בתך הקסנה כדי שלא יתן לו את לאה כמו שעשה. והנה נחר יעקב את רחל לאשה לא לבד מפני יפיה כי אם מפני שהיה היתה הנעירה בננותיה כמו שהוא היה הנעיר בבני אביו. ובעבור שאותה הוכיח השם לז בביאותו על באר המים כמו שהוכיח רבקה ליצחק בהזדמן בזה באותו מקום ולכן שאל את רחל נס שעיני לאה רכות וחשש שהייתה עיניה כיוצא אביו ובעבור זה כלו כחר נקחת את רחל לאשה לא את לאה והותרה השאלה ה'. ואלו לבן חשד בלבו שזאן יפיר עמו שיקח את לאה לא יספיק בידו לעשותו. ואולי שמפני שזכר יעקב משם לא יקח לאו לבן הוזהר אותו בדברים באמרו טוב תתי אותה לך מתתי אותה אעבדך לאיש אחר כלומר מה השכר היה אשר שאלת על עבודתך שאתן לך את רחל לאשה בידוע הוא שעתידה היא להנשא לאיש מצלי עבודה ומי הוא זה ואיפה הוא שהיה טוב ממך לתת לו ולא אבחר יותר לתת אותה לך אם כן אין זה שכר כי אם עבודת חנם שבה עמדי ואני אתן לך את שכרך ובדברים האלה הלא הורה לו בפירוש שיתן לו את רחל וגם לא כחד ממנו כי חשד לתת שתיבת וזאת יתן לו שאלתו ויעשה לבן מבוקשו. והותרה עם זה השאלה ה'.

כח כ ויעבוד ברחל עד וישמע את דברי בני לבן לאמר. והו החלק ה' מזה הספור ויש בו גם כן שאלות:

השאלה א' באמרו ויבא גם אל רחל ויאבד גם את רחל מלאה. והיא מה ראה יעקב שלקח שתי אחיות בחיים. ולא עוד אלא שלקח גם כן שתי שפחותיו והן ארבעה ואין לומר שמהורה בני נח לא היה אסור ללקחם ולא שהיה זה נבואה לארץ כי הנה זה הענין נעלמו וראה שהוא מנוגה וראוי להרחיקו הלא תראה שאדם אבינו הראשון לא לקח לו אלא אשה אחת וכן בניו כלם ונה לא לקח לו כי אם אשה אחת וכן שם ועבר ואברהם לא לקח לאשה כי אם שרה ואם לקח את הנר היה במזומן וברשות הנגידה לפי שלא היו לה בנים ויצחק אביו לא לקח לו אלא רבקה ולמה לקח אם כן יעקב שתי אחיות

בכמ"א ח"כ כתב שיעקב הרגיש בעלמו שהיה החלוס נבואה ממש ולכן אמר אכן יש יי' במקום הזה שהחלים המאמר שהיתה הנבואה ויחזק מכבוד תורתו. כי הוא לא אמר על חלומו שהיה נבואה אלא אל המקום שהוא שיהיה מושגת ומושפעת ולא יתחייב מזה שיהיה חלוס החלוס שמה נבואה. ולכן נרחיק זה והנה בשמאל נאמר שסרס ידע יי' וסרס יגלה אליו דבר יי' היה קורא אותו יי' והוא חושב שכלי קראו ולכן אין להרחיק שיהיה יעקב מתפק בחלומו אם היה נבואה אם לא בהיותו בתחלת נבואתו ומפני זה נדר את נדרו ואמר אם יהיה אלדים עמדי. והרמב"ן כתב שלא אמר אם יהיה אלדים עמדי כמתפק אלא שכן הוא דרך הלשון כמו עד אשר אם עשיה. אם יהיה היוכל לבני ישראל. והיותר נכון אללי כי מפני שאמרו לו בחלומו יעודים לענין זרעו ויעודים לענין עמלו רצה לעשות בחינה בקרובים אליו בזמן ואמר אם יהיה אלדים עמדי ובמירני וגו' ויהן לי ההכרחי בלבד והוא לחם לאכול ובגד ללבוש לחם זר ומים לחץ וכסות איהם שיהיה ושבתי בשלוס אל בית אבי והם הדברים אשר הכפיתו במרה לעמלו כי הנה להם לאכול ובגד ללבוש ככלל במאמר והנה אנכי עמך. הנה אם יתקיים זה ולא יגרום החסא למעו הנה אז אדע ששאר היעודים שנאמרו על זרעי יתקיימו בהכרח והם והיה יי' לי לאלדים רוצה לומר שהכרזה הנשחיתו בזרעי כאשר דבר לי. וגם שהאבן הזאת אשר שמת מלכה יהיה בית אלדים לעתיד לבא ושם יבואו מעשרותיהם בניו וזרעו וזהו וכל אשר התן לי עשר אעשרנו לך שזה על זרעו נאמר. ורש"י פירש והאבן הזאת שזה נתקיים בבוטו מפני ארם שנאמר קום עליה בית אל וגו' ויבא יעקב מלכה וגו' ואינו נכון כי לו עשה בעבור זה המלכה אף לא נתן המעשרות אם בניו הנדר נתקיים כי כלו היה כאחד. הנה נחבאר שלא היה יעקב מספק ביעוד הש"י אלא מפני שהיה בחלוס ולביתו בתחלת נבואתו חשש אם היתה נבואה אם לא או שמה יגרום החסא. וכן אמרו בבראשית רבה (שם) רבי הונא בשם רבי אחא והנה אנכי עמך אם יהיה אלדים אלא מכאן שאין הענינה לצדיקים בעולם הזה. ושלא אמר יעקב זה בגדרו כמבקש פרס על עבודתו אלא לעשות סימן ביעודיו ושלא אמר וכל אשר נתן לי עשר אעשרנו על עמלו אלא על זרעו והותרו השאלות ה' וזה"ו. והנה אמר וישא יעקב רגליו לפי שהיה כ"כ חשקו לשבת במקום ההוא בעבור התראה אשר ראה שמה ומה שחשד שיהיה בית אלדים ושער השמים שלא יכול לזו עמלו משם והולך להכריח עמלו ללכת משם לדרכו וזהו וישא רגליו שהכריח איבריו להלך מהמקום ההוא ורש"י פירש משנתבאר בבשורה טובה והבטח בשמירה נשא לבו את רגליו ונטשה קל ללכת מנ"ר ונכון הוא. ואמנם באמרו וירא ובהם באר בשדה וכל הספור כתב הרמב"ן שנכתב הספור ההוא להגיד שקויו יי' יהליפו כח ויראתו תתן עז ותעזומה כי הנה יעקב אבינו בא מן הדרך והוא שיק וינע ויגל את האבן לבדו שהיו ירכיבים לנגלה כל הרועים שבכל העדרי' ובשר היה שלשה עדרי רובאים עליהם ולא יוכלו לנגלה. וידמה שהיה חסרון מים צאק בהיה והיה על פי הבאר והיה ההיה לשמור המים ובהשקוהם את האבן היו משיבים את האבן על פי הבאר למקומה. האמנם למה נכתב בחזרה כל הספור ההוא כבר התעורר ר"ל על זה ואמרו שהבאר ירמו לבית המקדש ושלשה עדרי זאן רומזים לעולים לרגל שלשה פעמים בשנה כי מן הבאר ההוא יסקו העדרים. שמשם היו שואבים רוח הקדש. ונאספו שמה כל העדרים באים מלכא חמת עד נחל מנרים ונגללו את האבן שמשם היו שואבים רוח הקודש והסיבו את האבן מונה לרגל הבא. ואחרים דרשו וירא ובהם באר בשדה זה סיני. והנה שם שלשה עדרי זאן כהנים לויס ישראלים. כי מן הבאר ההוא יסקו העדרים שמשם נשמו עשרת דברות. והאבן גדולה על פי הבאר זו סנינה. וכן עשו רמזים אחרים. וכפי הדרך היה מן הרמזים ל"ל לדרוש הדבר הזה ב' אופנים אחרים. ה' אחד הוא שיעקב הנגיש שמה ראה את הבאר בשדה עם אותם עדרי זאן כמו שזכר הכתוב ולקח סימן טוב לעמלו בזה שהבאר רומז ל"ל שהוא הנקרא בשר מים חיים כאלו היה דבק בו וקרוב אליו בהכנסו לעיר כמו שיעדו הש"י והנה אנכי עמך וראה שלשה עדרי זאן רובאים עליה לרמוז אל שלשת האבות אברהם יצחק ויעקב עמלו שהיו נאמכים אליו ויתבאר כי מן הבאר ההוא יסקו העדרים שמהשפעתו יסקו ויתברכו כל אשר להם וחסד השבן הגדולה אשר היא על פי הבאר תרמוז אל האבן אשר שם מלכה ושומר תהיה בית אלדים כי היא האבן אשר מאכו הבונים היתה לראש פנה והיא היתה על פי הבאר שבהשפעתו ועל דבר פיו תתקיים בית יי' ומה שזכר לו שנאספו שמה כל העדרים הבין שאומות העולם עתידין להתאסף על ישראל לשחתם וזה יגללו את האבן מעל פי הבאר כלומר שיחריבו בית המקדש והאבן שיתעשרו אכלוסיהם משם וראה עם זה שיעיבו את האבן רומז למלכי פרס שיבנו הבית. וכאשר ראה יעקב הדבר הזה עשאו בלבו סימן למען שגמלא לו שיתקיים עכ"פ מביא יי' העתיד להבנות למקום שיבן שמה ושאר העדרים שזכר הכתוב בדבר הזה הם מענין הספור אבל מזה שראה בראשונה עשאו סימן לבניו. זה סימן הראשון מהרמוז והדרך השני הוא שכאשר ראה יעקב הבאר בשדה לקח ממנו סימן טוב לנשואיו מפני שכן עשה אליעזר עבד אברהם על הבאר הנחיתה והנסין לנשואיו יצחק והיה דעתו שאותו באר היה סימן לאשה וכמאמר שלמה שמה מים מזורז ומזוללים מתוך צארב שאמר זה על האשה. ושלשה עדרי זאן רובאים עליה רומז לאברהם ויצחק ויעקב עמלו ששלשתם לקחו אשה מאותה באר שהיה בחרן כל מר מאותה משפחה ידועה כי מן הבאר ההוא יסקו העדרים ומהאשה הוציאו חולדותיהם והאבן גדולה שראה על פי הבאר חשב שהיה רמז לעקרות שהיה בכל האמות שהיו נאחות משפחה נכבדת שרה ורבקה וכן היו רחל ולאה כמו שיזכר כי העקרות היה האבן שעל פי הבאר הסתומת אותו שלא יוציאו משם מים אבל הוגד לו שנאספו שמה כל העדרים ונגללו את האבן ולקח זה לסימן

לח כשנים שבעה שזו זמן רב אבל כיומים אחדים כי היתה להם רעה ב"כ רעה וחוקה שלא הרגיש בעמל ויגיעה כל הימים באלו היו השנים ימים והשבעה היו א' או שני ימים כי מרוב חשקו בה נראה לו שלקחה בזול והקונה בזול יפרע בעין יפה ובחשלוש השבע שנים אמר אל לכן הבנה את אשתי כי מלאו ימי ואבואה אליה ר"ל מלאו ימי עבודתי, והם שבעת השנים שנתחייבתי לעבוד בעבודה. והרלב"ג כתב שקודם השבע שנים שאל יעקב הבנה את אשתי והגרוח זה משני' יהודה ויוסף וכי מלאו ימי על ימי האדם שראו להוליד בהם. ושאלמו ויאמר יעקב אל לכן הבנה את אשתי וכל ספור חובת לאה וגם רחל הוא קודם ויעבוד יעקב כרחל שבע שנים והנה הוא בזה משק הפסוקים ומבגלל אותם. ואמרו ואבואה אליה אין פירושו שיבגלה כי יהיה זה לקל שבקלים לומר כן אלא שיהיה לו עמה דירה שיבא אליה בבוא מן השדה ולא יהיה כאורח נטה ללון בבית חצירו. ורש"י כתב שאמר ואבואה אליה כדי להוליד בנ' אמר הריוי היום בן פ"ד שני' ואימתי אוליד י"ב שבנים ויסע ס' הרמ"ב ואבואה אליה כלומר אשאנה ואשבע פה עמה לא שתתן אותה אלאכה. ולכן חשף את כל אנשי העיר ויש משתה לכבוד החופה ובטרג בלשון לילה הביא את לאה בחו והכניסה עמו לחופה והסתכל בלמאות ללון שלחפת לאה אסף את כל אנשי המקום וישעיה לאה משתה ולא עשה כן בחופת רחל לפי שאם יעקב יראה לנגד את לאה צהרניתו בה יגונה עניו בעיני כל העם שגאספו בחופתו ואכלו עמו ואולי שמפני זה ימנע לנגד את כל ברחל מפני שבהבנתו אותה לא היה ספק בזה לא התחכם לעשות לה משתה ולא לחשף לחופה את כל אנשי העיר. וידימה שכלשר הכנים עמו בבית את לאה ועל פנים מלפניה בדרך גניעות. ובשבעל יעקב בשלח מלווה סירס ממנה ויאל האלה ובשאר עמו ולפיה שפחה שנתן לה לכן וגם זה מדרך רמאות כדבריה וז' כי הנה בלילה היתה יותר גדולה מולפת והיה ראוי שיהן לכן השפחה היוצר גדולה ללאה שהיה בחו הגדולה והוא עשה בהפק שנתן את זלפה שפחה הקטנה ללאה כדי שישב יעקב שבה עם רחל שהיתה קטנה כמו שכתב רש"י. ובעבור זה כלו עם רוב גניעותו לא הכירה יעקב עד הבקר ואז החרטם עם לכן לאמר מה זאת עשית לי. הלא ברחל עבדתי עמך ולמה רמיתני והוא השיבו לא ישעה כן במקומו ר"ל הנה אני לא חייבתי עמך לאה לך את רחל אבל אמרתי טוב התי אות' לך מהתי אותה לאיש אחר. ואם אתה לך לא יהיה אלא כפי הנהוג והיה בתת הבגירה ראשונה כאשר עשיתי והעירה אחריה כי כמו שגדלו כן ראוי שתשאנה. ואם עכ"ל חסדון ברחל גם כן חתנה לך בעבודה שבע שנים עמדי עוד שבע שנים אחרות וכבר היסד אפי' שכתב בתת אות' לך קודם העבודה אשר העבוד עבודה וזהו אמרו מלא שבוב שכתב ר"ל מלא עם לאה שבעה ימי חופתה וניד אני ואשתי או אני ואנשי המקום נתנה לך גם את רחל ואתה תעבוד עמי בעדה כאשר עבדת בעד לאה והנה נהרעה יעקב בזה לפי שראה מאת י"י הית' זאת לקחה את שתי האחיות הלזקניות הסמה והנה אמר הכתוב ויבא גם אל רחל ויאסב גם את רחל מלאה לפי שידוע מדרך העבד שמי שיהיה את אשה ויבא אל אחרת שתחלל אהבתו אשר אהב ראשונה וזה כי הפק האשה במה שהיא אשה לא תהיה אלא לתאמת המשגל והנה תתפסל התאמה האיש בטול מה בפעל המשגל ולכן תחלל תשוקתו לאשר חק. ומפני זה לזו הרפואה שהחלל מחולי החשק ישכח נשים אחרות כדי שתשכח מלבו הכוב' לו. ולכן ספר הכתוב כאן שאל היה כן ענין יעקב ששם היות שבה אל לאה לא בכח את רחל ולא נלחם' אהבתו אות' מזד בזוא אל לאה אבל בהפק שבע שנים בואו אל לאה נתחזקת אהבתו אל רחל לפי שהדבר הטוב יהיה נאהב מלדו ויהיה נאהב יותר כשילדוף אל דבר אחר כי כשילדוף אליו יהיה הדבר ההוא יותר נאהב. וכן קרה ליעקב כי כאשר בא אל לאה חתלה ואח"כ בא אל רחל הנה בלדוף לאה נראה לפניו רחל יותר שליטה בתכלית ואח"כ היו לו אש עם רחל שתי אהבות אחת מזד שלמות עמלה מעלי זורף לדבר אחר וזה היא האהבה הקדומה שאהבה והשנית מזד נדונה אל לאה וזאת האהבה תנוע עמה שבה אליה אחרי לאה. ויהיה לפי זה מ"ם מלאה אינה מ"ם יתרון כמו מאלפי יבב וכסף אלא מ"ם הכבד כמו מ"י יא הדבר מחסאח גביאים. יאמר שבה אל רחל אחר לאה ואהב את רחל גם מזד לאה כמו שאהב אותה מזד פנמה ויהיה הרבוי ממין מה שחזר אליו ר"ל שם היה אהבה היה הפעל המתרבה אהבה לא אהב כי אינה ממנה והנה להתחזקות האהבה אחר שבעד אחר זה עוד שבע שנים אחרות כי פרשן השכר אחר קבלה התועל' והעבודה לעולם יהיה בקושי לא עשה כן יעקב כי מזד האהבה היה בכבר בא אל רחל והיה שבע רוגו בעבודת שבע שנים הראשונים היה עבד בעבור רחל כבמחה וצטוב עוד שבע שנים אחרות ובהורה גמם שפירשתי בזה האהבה הא' וכן'. ואמנם למען נאם שתי נשים גם אחיות אחשוב אני בן ג' בנות. הא' היא שיעקב מלדעו ויזינו לא היה אלא לקחת אשה אחת רחל בת לכן ואותה שאל מאביה לאשה ואמנם מסג הסבות ראש שרחל עקרה בטבעה ואף שברך פלא חלד אחד או שנים לא יתרם בזה מאד זרם יעקב וגם יראה כימיו את זרעו כעפר הארץ ופר' יפה וקדמה וגו' כי כמו שאברהם ויחזק כמו בנים מעטים כן יהיה יעקב לא ירד אם כן במצרים בשבעים נפש מלבד הנש' וכסף כמו שירד ולא יהיו צעת מותו יותר מארבע מאות נפש אנשים ונשים וסף כמו שהיו בהשגח' השם והשפעתו ומפני זה ראש הקב"ה שיקח נשים יותר מאחת כמו שהיו עושים הראשונים קודם המבול וגם מיואל' החיבב שלוני זה ר"ל לקחת נשים הרבה כמ"ם (בראשית ב') ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו לא היה כעולם מלא מבני אדם כמו שהיו וגם אחיותיהם היו לוקחים כמו שהכתוב בנבי אדם שחיותיהם נולדו

אחיות ושתי שפחות : השאלה ב' באמרו ויאסב גם את רחל מלאה וזה מורה שאסב גם את לאה וספר זה פיעדה התורה באמרה כי שנואה לאה והיא אמרה כי שנואה אנכי ויש מי שהשיב שלא לאהבה היתה אלא שבער רחל היתה שנואה. ואין הדבר כן כי לא יקרא האדם שניו בזהות חברו נאהב ממנו כי הנה גם בבנים יאהב האדם את זה יותר מזה אבל לא ישא לאחד מהם. ועוד שר"ל אמרו כיון שנהנה מנהג רמאות נתן דעתו לנגדש (בראשית רבה פר' ע"א) כיון שילדה אמר לאמן של אלו אני מנגד והוא ממה שיוכיח שהיה שונה אותה מבקש לנגדש באמת ואין אמר אס כן ויאסב גם את רחל מלאה כי לא מנינו שאהב את לאה אבל שנואה. והרמב"ן תירץ שפעמו וגם אהב את רחל דוה לומר שבה אל רחל וגם אהב אותה ויהיה אס כן מרבה פעל לא אהב ואינו נכון כי הרבוי תמיד יהיה ממין הקודם אהבה עכ אהבה לא אהבה עכ ביהא. ועוד שערין יקשה איזה זורף היה צדויו הזה כי אין הנה רק תוספת פועל האהבה אבל פועל הביאה וא"ו ויאסב הביא זה. וחסד הרמב"ן כי טעם נס להורות ששם היות לאה הראשונה מדרך האיש לשום אהבתו באשתי הראשונה הנה יעקב היה אהב את רחל מלאה ואין מקום לזה כלל כי דרך האיש לאהוב את אשתי הראשונה המכוננת אליו ולאה לא היה מכוננת אליו כי הוא חשב שבה אל רחל ואדרבה שהאהב הראשונה היא מתקיימת יותר והיא את רחל שבה ראשונה כ"ם אחרי שנהנה לאה מנהג רמאות וישאר מזה הספק במקומו : השאלה ג' בכמה הנחת שמות השבטים כי הנה שם ראובן היה לו סבה באמור לאה כי ראה י"י בעיניו אבל בשמעון למד אמרה כי שמע י"י כי שנואה אנכי כי זה כבר נכלל בראה י"י בעיני. גם כי הראיה היא יותר מהשמיטה עד שאנו נמלא שששמם לכן ראיה על כל פעולות חושים כמ"ם וכל העם דוראים את שקולות ראש ריח בני ואין כן השמיטה ואם השיג זה בשלמות בראשונה כשנולד ראובן לא ידק דבר ואמר עליו שמע י"י כי שנואה אנכי ואין השגחה דבר ששמע. והשאלה ד' למע הזכירה שילה אישה עליה בנן השלישי. ולא בראשון ולא בשני כי אס לא היה לו בן אין ספק שבנן הראשון יליה אל אשתי לפי שהנן הראשון לעולם יותר משמח כי בו ישנה האדם מעקר אל מוליד ומלא אב אל אב ובו ידע התמדת משפחתו וזרעו. ואמנם בשאר הבנים לא ישנה הדבר כי אס בפחות וזה : השאלה ה' במה באמרה בנן ה' הפעם אודה את י"י ולא על השני גם לא על השלישי אלא צדויו וחי ב אדם להודות על כל טובה שיקבל מאת השם וחכמים זכרונם לברכה אמרו שהיו הממכות יודעות שהיו עתידות ללדת י"ב שבטים והן היו ד' והשבה לאה שחלד שלשה וכן כל אחד מהאחרות ולכן כאשר ילדה הנה ה' אמרה הפעם אודה את י"י נתן לי יותר מחלקי. ואם היו הממכות נביאות יודעות כמה היו עתידות להיות בשני בני ישראל היה הדרך הזה נכון ועכ"ל זורף לבקש בזה יבב כפי הפס' : השאלה ו' במה באמרה רחל דגני אלדים ותקרא שמו דן וכן אמרה נפתלי אלדים נפתלי עם אחוהי גם יכולתי כי לא פירשה הדין ההוא אס היה לזכות או לחובה שעליו קראו דן : גם מאמר נפתלי אלדים נפתלי עם אחוהי הוא קשה הביאור ועל מה יורה ומה ענינו אלא שפחתה שבעתו קראה שמו נפתלי : השאלה ז' למע לאה נתנה את שפחתה לאישה האם השוכת בנים היתה כרתל אחותה או כשרה אמנו שהורכבה לעשות כן כמו שעשו הן נפתל הכהן ואלן דרך הנשים להרבות נשים לבעליהן ולמה קראה על שפחתה נד ואמרה בא נד ובמסורת נד בלא אלה ולמה יאשרה ננות על שפחתה שפחתה לאשה אדרבה ראוי שיגנו אותה על זה כי מה התגלות לה ולבניה להרבות בני השפחות. ומה המזל ששפחה והעבודה שבעד את האלדים בזה שבה נתן שוכה עד שקראה את בנה שילדה אחר כן ישכר לאמר נתן אלדים שכרי : השאלה ח' באמרה לאה עמה יזבני אישי כי מה הוביל הזה וכבר אמרה בנן השלישי עמה יולד אישי אלי ואמרה יאהבני אישי ומה הוביל מלבד האהבה והשלמות שכבר זכרה ולמה לא אמרה כי ילדתי לו בן וכך בנים אלא בלוי ובזבולון כי בלוי אמרה כי ילדתי לו שלשה בנים ובזבולון אמרה כי ילדתי לו ששה בנים ובשאר הבני' לא נאמר כן. גם לבדו שישכר אחר כן חמישי ובזבולון אחר כן שני ולמה באחרים לא נאמר כן שני בן ג' בן ד' אלא באלה : השאלה ט' באמרה יעקב ללון תנה את נשי ואח ילדי אשר עבדתי אותך בהם כי הנשים כבר נתנם לו והיו צביתו והבנים בניו יהיו מה לו לשאול מאת לכן שיתנם אליו ואם אמר זה לשאול ממנו רשות ללכת הדי כבר אמר בדרך מוסר בלתי ואלכה אל מקומי ולאיתי אבל שאל' הנשים והבנים יראה דבר מבלי זורף ועוב' ומתעבר על ריב לא לו : השאלה י' באמרה לכן אס נא מלאתי חן בעיניך נחשתי ויברכני י"י בגללך כי הנה מאמר אס נא מלאתי חן בעיניך מורה שהיה שואל ממני איזה דבר ואמרתי נחשתי וכו' הוא ספור מה שכבר היה ולא יכול עליו מלאתי חן. גם אמרו עוד נקבה שכר יקשה מאד כי הוא לא היה שואל אלא נשיו ובניו לאי שכר אחר ואין השיבו לכן עליו ולמה הוסיף מלת ואמר נקבה שכר כי הוא היה תמיד המדבר : השאלה י"א באמרה אחי ידעת את עבודתי וגומר ועתה מתי אעשה גם אנכי לביתי כי הנה לכן כבר הודה שהיתה הבר' בגללו ושאל ממנו נקבה שכר ומה פועלת לשנות עוד אחי ידעת את עבודתי וגומר ומה ענין מתי לענין זה אחרי שהוא רוצה לפרשו מהשעבוד. גם שאלשך הוסיף לומר לו מה אתן לך השיבו לא תתן לי מאומה : השאלה י"ב צענין תחבולות המקלות אשר פלל ושם שפחתו המים והוא דרך רמאות אין ראוי לעשותו לזר שבאנשים כ"ם לאתי אמו וחמיו. ומה ענין והכבדים הפריד יעקב שנתקשו המפרשים בביאורו כמו שהראה בדברי רש"י והרמב"ם שם שכתב הרמב"ם עליו. והנני מפרש הפסוקים האלה באופן יותר השאלות האלו כלם :

וייבד יעקב ברחל עד וירא י"י כי שנואה לאה. ספר הכתוב שבעד יעקב אח לכן בלאו שבע שני' שדלר לעבוד בעד רחל ושהיו בעיניו

נולדו עמם שלקחו לנשים. ולפי שרבות נזות נבית אחת עשו חיל וזער רב לבעליהן וההינה מורת רוח להם ראה הקב"ה לזכות את יעקב שהי"י שתי נשי אחיות כי בזה תחייב האהב' והקורבן ביניהן וזין הבנים אשר תלדנה. וההינה שתי האמהות האחרות שפחותיהם כדי שהי"י תמיד נכנעות אליהן לזניהן ותהי' דרך זה האהבה וההתאחד' ביניהם וזין בניהם ודרך זה יתברכו בני יעקב בתיו ויהיו כלם בלבה ובחנה כי הנה גם אותה שנאה שולדה ביניהם מפני גערות יוסף עוד נכנעו אליו והיו יומי יעקב כלם לאחדים בידו הנה אם כן רבוי הנשים אשר ליעקב לא היו מדעתו ורצונו אלא מחמת האלדים כדי שיתרבה וזעזע בימיו ותקיי' מ"ש לו והיה ירעך כעפר הארץ ופרלת ונו'. וכנה הב' היא שאל ית' להיותו שופט כל הארץ כעפר ביעקב שני עננים האחד כעבד מופתי הבכורה שקנה מעשו אחיו כאלו עשה הוא בעשו עמנו בזה והשני כעבד יעקב עמנו שהיה הכן הפעיר לאביו. והנה מן השמים הוכיחו בשני בני רבקה יודונו לסתי נזות לכן אחיה לאה לנדול והעשיר' ליעקב ובעבור שהיו שהי הנזות האלה לדקנו' שלמות וטובות ראה ה"ש בשתייהן יבנו את בית ישראל ולכן יחדם ליעקב בשתי בחינותיו ר"ל לאה מזד הבכורה אשר קנה מעשו ורחל מזד עממה ולכן ילדה לאה ששה בנים ליעקב כי כן היו בחלקה למה שהיא אשת הבכור ורחל והשפחות ילדו ששה הנותרים. והביטה וראה חמלת מ"ש על יעקב כי הנה אברהם שהוליד את ישמעאל ואת יצחק משרה ומכור לא יכלו בניו לשבת יחדו וגרם את ישמעאל מעל יצחק וכן בני הפלגשים שלחם מעל יצחק בנו ואף יצחק שהוליד שני בנים מאשתו רבקה תאומים בזמן אחד שנים בהתהוותם ותולדותם לא יכלו לשבת יחדו ונפרדו זה לרשעו וזה לתומו זה נדחה להר שער וזה לארץ כנען. אבל יעקב הוליד י"ב בנים ומד' נשים וכלם אבות כלם ברורים כלם גבורים וכלם חלק י"י בלי כבולת כלל וזה הודיעו ית' שהיה עמו כמ"ש והנה אחיו עמך יען בכל אשר הוא עושה י"י מלית הנה אם כן רבוי הנשים היה אם כן השנאה עמומה בעיניו לכודיע שכל מעשיו היו מושגחים ובאים מחמתו ית'. והכנה ה' היא שהי"י עשה ביעקב דוגמת הטובס בכללו כי כמו שבעולם המלאכים נמלאו בצינו ית' ד' מחלות מהשכלים הנבדלים ששם ד' היות המרכבה ובגלגל יסוערו ד' רביעי בגלגל אשר ממנו ימשכו ד' תקופות השנה וארבע היסודות וארבע כחות וזורות המורכבים דומם וזומה וחי ומדבר וגם מזה באו ד' המלכיות כמו שפירשתי בספר מעיני היסועה על ספר דניאל ככה זמן ליעקב שיקח ד' נשים לרמוז לאותה הרביעיות וכמ"ש בלשם מי מנס עשר יעקב ומספר את רובע ישראל ואח"ל האבות הם המורכבה וסילא מחרבה נשים י"ב שבתי י"א כמספר י"ב מזלות וסיסיו כלם בד' דגלים אשר על זה נאמ' ופרלת ימה וקדמה וספונה וגנבה. ומה כלו יראה שהיות כפי יעקב ד' והיות בנים י"ב נחלק' במדבר לארבעה דגלים לא היו במקרה ועל ד' ההודמן כי אם בהשגחה עליונה מהאל אשר לו נתקנו עלילות. ועם מה שביארתי בזה הותרה השאלה הב' עם ביאור הדומם הזה:

נאחז לכן אמרה שולד הכן השלישי המחדש האהבה בינה וזין בעלה וזהו אמר' הפעם ילדה אחי' אלי כי בפעמים הראשונים סרה שנאחו ממני בלידת ראובן ושמשון לא יותר מזה אבל עתה ילדה ויחזקני אלי בדרך חבה כי ילדתי לו שלשה בנים רוצה לומר כי הנה אברהם לא הוליד רק ב' בנים וגם מב' נשים סרה והגר ויצחק הוליד גם כן ב' בנים אבל אני ילדתי לו שלשה בנים ששם יוחר ממה שדמה להוליד כי הוא היה בדעתו להוליד בני' כאלו ואבי אביו ואני עשיתי יותר מזה ובעבור שהיו שלשת הבנים האלה ראובן ושמשון ולוי מתחבטים לאהבה עם בעלה אם להסיר את השנאה מבניהם ואם לתת התקשר' אהבה וחשק ביניהם לכן כללה שלשתם במספר אחד באמרה כי ילדתי לו שלשה בנים שהללוה שוכרה לא היה נכבד לו בלדו כי אם בכבת שלשתם ולכן אמרה כי ילדתי לו שלשה בנים והנה אמר על כן קרא שמו לוי להניד שראובן שמעון לאה קראה שםם אבל לוי קרא שמו יעקב כי הוא בשמחתו הכנים עמה שילוח אליה. ואפשר לומר עוד שראובן בא להסיר השנאה מהמעשים ושמשון כדי להסיר השנאה מהדברים ולוי בא כדי להסיר השנאה מהלב והמחשבה ולכן אמר' ילדה אחי' אלי שילוח אליה לדבר עמה מעניניו כאיש עם אשתו האהובה אליו. ולהיות שלשתם להסיר השנאה מהמעשים והמדברים והמחשבה אמרה כי ילדתי לו שלשה בנים שזרפם כלם כפי הכוונה בתולדתם ועם מה שפירשתי בזה הותרה השאלה השלישית והד'. ולפי דעת חכמינו זכרונם לברכה היה יעקב יודע ונבין גם כן מפיו שהיו עתידין ללדת ממנו י"ב שבטים נחלקים לד' דגלים וסיסיו מד' נשים לכן אמרה לאה עתה ילדה אחי' אלי כי ילדתי לו שלשה בנים ר"ל לומר מעתה אין לו פתחון פה עלי שהרי נעלתי חלקי בזנים ויתכן שידע זה ממה שאמר לו במראת הסלס ופרלת ימה וקדמה וספונה וגנבה שהוא רמוז לד' דגלים ב"ב בנים כמו שאמרתי למעלה. האמנם אמרה בזה הרביעי הפעם ילדה אחי' י"א אפשר לפרש שהיתה כונת' ששכני' הראשונים ידעה סבת לידתם שהיה ממספיו ה"ש ורחמיו על כל מעשיו כי כן דרכו לרמז על הענומי' אבל עתה שנאל' המכונן שאני אהובה לודה את י"י ואחן נחת ויודעה לשמו על עשו' הטוב הזה ומלי סבה וחי' מתנתתו ע"ל כן אורה בזה י"י לכן לא הזכירה עמם כלל בזה הכן ולא זכרו בו מנין הבנים. והיותר נכון לפרש שלא בראותה זכר העבור וזער גדול בנים והיו לה כבר שלשה. כאשר בא הכן הד' קנה בו כי היתה כבר אהובה ואין חפזה בזנים יותר ולכן אמרה הפעם ילדה אחי' י"א כאומר זה יספיק לי וכמו שכתב הראב"ע ולכן עמדה מלדת וכי היתה בזה כפיות טובה. והנה זכרה לאה תמיד בדבריה שם י"י ולא שם אלהים לפי שהיו כל המעשים אשר עשה עמה דרך רחמים לפנים משורת הדין ותחת תראה שאחרי שילדה לאה ארבעה הבנים האלה מפני שהיתה שואה. מן הוא והלאה תלדנה כל האמהות שני בנים לכל אחד מהם שנים בלבה וז' חלופה לגביהם באחריות שנים בנים גם כן והולידה רחל באהבה לביטחה יותר אהובה. והנה זכרה הכתוב שרחל לא התפללה מתחלה אל האלדים על ענינה אבל כאשר קנאה באחותה אמרה ליעקב הבנה לי בנים ואם אין מת' אחי' וענין זה המאמר שהיה לו להתפלל אל אלהים על ענינה כמו שהתפלל אביו על רבקה ואם הוא יעשה כן שאין ספק שגם כן תוליד הוא בנים כמו שילדה רבקה שהיתה גם כן עקרה ואם לא יעשו כן הרי היא כמתה כיון שלא יסאך ממנה זרע אשר יירש ארץ או שהמות עממה בזער וכאלו לב יעקב הוכיחה על זה באמרו התחת אלדים אחי אשר מגע ממך כלומר מה חרבי עמדי היה לך להתפלל אל י"י ובכזה תבנה והוא יבט בשניין ויתן את שאלתך אבל מה מה חלול עשוי? כי אזי היה גם כן עקר והזדקך להתפלל בעדו ובעד אשתו אבל עתה ממך חזע ולא ממני ולכן אם את תשחרי אל אל יעזר אחיך ואמר בזה שם אלדים ולא שם י"י לפי שהיה כן מן הדין ראוי להיות וכמו שהיא גם כן אמרה דגני אלדים וכמו שאבאר והנה רחל למדה ממה שעשתה שרה בכדומה לזה שנתנה הנר שפחה לאישה ובסדר המעשה שהוא ילדה ולכן גם היא נתנה את בלבה שפחה ליעקב והוא קבלה ממנה להפיק רצונה לא להיותו שטוף אחר בזלמום של עריות וכאשר ילדה בלבה כן קראתו רחל דן ואמרה דגני אלדים וגם שמע שקולי ולבן השני אשר ילדה קראו נפתלי באמרה נפתלי אלדים נפתלי עם אחותי גם יוכלתי. והיה זה לפי שהיא ראתה בלבה שמפני חפזתה נמנעה מהוליד ויחסה עקריות אל ההשגחה החלית. ולא לשכנע ולא לזלזל. ומאשר היתה שלא קדמה פניו יתברך בתפלה כמשפט העקריות. ולכן אמרה דגני אלדים בזה שלא נתן לי בנים כי דין ומשפט הוא. ולכן זכרה שם אלדים בדבריה לא שם י"י כמו שזכרה לאה אבל עכ"ל חסד עשה עמי והוא שגם כן שמע שקולי ותפלתו למלאות קת משאלותי ונתן לי את הבן הזה וכן אמרה בזה האחר נפתלי אלדים וגומר הפסוק הזה אללי הוא מסורם כאלו אמרה אלדים נפתליים נפתלי עם אחותי כלומר עקשיו גדולים נתקבתי ונפתלתי עם אחותי לאה גם יוכלתי להכניסה ולהענינה והיתה עלובה ממני ולכן נמנעה גם כן ממני הלידה הרי שבה הנדיקה הצדקת הוזהר הדין על עממה והודהה שפחה ויחסה ל"י ועם זה עממה תשובה והתפללה על עממה. ומפני זה זכר הכתוב שזכר אלדים את רחל וישמע אליה כשנתן לה בנים ורש"י פירש דגני אלדים ונפתלי בדרכים אחרים ומה שכתבתי הוא היותר נכון. והנה הזכיר הכתוב בכל אחד מבני השפחות בן ליעקב להניד כי הוא חסד ומודה בזה ואינו נקרא לו בן האמה רק כן יעקב כבני הנזירות המתייחסות אליו וכמו שכתב הרמב"ן. אבל לאה שבראתה כי עמדה מלדת ושאלותה נתנה את בלבה שפחה וילדה בנים ליעקב היה מוכנס ביניהם שהבנים ההם כלם יהיו נחלת י"י ואף מרעיתו נתנה את זלפה שפחה ליעקב להוליד ממנה בנים לפי שהיו האמהות יודעות מפני יעקב כדבריהם ז"ל שעתיד הקדוש ברוך הוא להעמיד לו י"ב בנים שבטי יי' וסיסיו מארבעה

מארכבש נשים ובראיהם שכבר היו לה שלשה נשים היא לאה ורחל וזלפה
שפתח רחל חשבה לאה כי אולי הרביעית תהיה אשה נכריה ומפני זה בחרה
לחת לו את זלפה שפתח כדי שיהיו רוב בני יעקב ממנה ומשפחה שהיא
ברשותה ולא תתנער עליה אחותה ובעבור זה עלמו שמע אליה יעקב כי היו
עיניו ולבו תמיד על מה שאמר לו במחשבתו והיה זרעו כעפר הארץ ופרלה
וגו' כמו שביארינו ולכן קראה לאה שם הראשון גד ואחריה בלז נד ר"ל
עם היות שעמלתי מלדת זה ימים רבים הנה עתה בא וחרר המול כי נד ענינו
המול ששכ לחת לה בנים כבראשונה ולשני קראה שמו אשר ואחריה באשרי כי
אשרוני בנות רוצה לומר באשרי אני את זלפה בעבורי אשרוני בנות לפי
שעשיתי זה לשם שמים ולא חששתי לקנאת הנשים ואפשר עוד לומר בזה שלאה
בראיהם עממה בחור' בריאה וטובה מזדווגת לבעלה ולא הרתה כפעם בפעם
נחנה אל לבנה שהיה זה בחפזה והוא שבהיות זלפה שפתח קטנה השנים מבלהה
שפתח רחל והיתה בלהה כבר נחנה אשה ליעקב וילדה לו שני בנים יצאה
מזה מכלל השפחות ונמנית מעיקר נשי הבית וזלפה שהיתה יותר ראויה לה
היתה עומדת בשפחותה וקלונה יושבת ומחלונות על זה ויש בידה לחקק ולכן
נחנה לאה את זלפה שפתח ליעקב לאשה. ובעבור שזלפה נחנה ללאה בעת
חופתה כדי להעלים מיעקב הרמאות שהיה לכן עושה לו נחתו. לו את לאה
במקום רחל ולכן נחנה לה את השפחה הקטנה כדי שיחשו' יעקב שהיתה
באה עם רחל וכמ"ס חז"ל והביאו רש"י בפירושו לכן לאה לרמוז לה קראה
את בן זלפה הראשון גד ואחריה בא נד ונכתב מבלי אלף לרמוז שבגדיה לכן
ורמאותו נחתו את לאה במקום רחל באה עמה זלפה כי בזה הגידה הבגידה
וסוד המעשה כלו שהוא הכריזה לחת אותו ליעקב וכדי להסתיר הענין קראו
נד לא בנד אבל נכתב בגד כפי רמיוחו וקראה הבן השני אשר ואחריה כי
אשריה בנ' לפי שראויה היתה שבה והולד על השקפתה בזה להסירה עליו
משפחה ולא תרע עיניה מלהעמידה ברה. ויכל אחד מהדברים האלה
הותרה השאלה הזו:

ל יד וילך ראובן ביומי קציר חטים וגו'. עד וישמע יעקב. ספר הכתוב' אף
שבה לאה ללד' בנ' והוא שראובן בנה מלא בשדה דודאים וסם
היבירותים שלהם צורת ראש ויד' כצורת אדם וכביא אותם אל לאה אמו
אולי שמע ראובן שהיו טובות להריון נשים ובעבור שלאה היתה משתוקקת
אליו הביאם אליו ורחל שאלה ממנה שיתן לה מהם והשיב המעט קחתך את
אישי ולקחת גם את דודאי בני. ואחריה זה לפי שהיה יעקב בראיותו שלאה
עמדה מלדת כעבור שפסקה לנמרי ממעט בואו אל' והיה מידה שכינהו אל
רחל שהיה' צדורה ממנ' וידעין לא ילד' והיתה מנפה שחיה לכן אמרה לה לאה
המע' קחתך את אישי לשחיה שהוא מתמיד להיות בעבור יה עמה ולא עמי
כאשר היה בראשונה ותרתי גם כן לקח' גם את דודאי בני כדי שחיה יותר
במהרה. ורחל השיבה לכן ישכב עמך הלילה אחת דודאי בנך כי בשכר הדודאים
הסכימה עמה שישכב עמה בלילה ההוא. ולפי שכל אחת מהבנות ההן
היתה בבית בפני עמנו והיה מנהגן שיעקב בבית אשר ישכב הלילה שמה היה
עושה שטודתו לכן יצאה ואמרה לו אלי תבא כלומר אל ביתי תבא להתלונן
הלילה הזה כי כי הסכמתי עם אחותי דודאי בני. וזכרה החורה
כמה הועילו הדודאי' לשני האחים' ולכל אחת מהם אם בסולתם שאם היות'
קרים כדברי הראב"ע אולי כעבורה ויעלו בהריון הנשים כי לכן היתה רחל
שואלת אותם ולא מהעטבת מלנחם לה לבשם את המטה כמו שחשב הרמב"ן
כי הנה עם היות הריונם בדרך השנחה לא ימנע מפני זה שלא יסתייעו
נדברים הרפואיים ולולי זה לא היה נכתב הספור הזה בחור' שלא לזרז
ולכן אמר שצוהה הליל' הרחה לאה אבל הגידה החורה שמכת תפלתה ששמע
אלדים אליה הרחה גם ילד' בן חמישי ליעקב ויחכה זה לשכר אלקים שכפי
דיונו נתן לה תחת נחנה שפתח יעקב ולכן קראתו יששכר והבן האחר אשר
ילדה עוד קראו וזלון באמרה וזדני אלדים אחתי וזד סוב הפעם ויבלי
אישי כי ילדתי לו ששה בנים ותקרא את שמו וזלון וכל זה הפעם ומאמת
מ"ס חז"ל שביאמה' היו ידעות שהיה יעקב עתיד להעמיד י"ב בנים ויהיו
לד' דגלים כל דגל ודגל שלשה בנים. וכבר הודעתך שחשוב שידע יעקב
זה כמה שאמר לו והיה זרעו כעפר הארץ ופרלת ימה וקדמה וזפונה וננבה
שהם ד' רוחות הדגלים ולכן כשילדה לאה את לוי אמרה מזה ילד אישי אני
כי ילדתי לו שלשה בנים ר"ל שהיה דגל שלם. ולדעת חז"ל כשילדה את יהודה
אמרה הפעם אודה את ה' לפי שהחילה ללדת קצת דגל אחר ובאשר ילדה
את יששכר שמחה עמו ויהיה שכרה כי קרובה מלאכתה להשתלם בעשותה דגל
שני לכן היה מניין זו ואחרי בן חמישי ובאחרונה אמרה בן ששי ואמרה שזבדה
השם וזד סוב ר"ל חלק טוב עמתי והיה וזבדה שלם עם בניהם והוצול השלם
הוא הבית והעליונה וכן בניו כי הבית והוצול הנאה בניו תלפיתו וכן היו לה
שני דגלים זה על זה והוא וזלון נאם ונכבד מאל'. והוא מה שאמר עתה
יובלי אישי ר"ל יעשה כל וזלון ודירת ביתו עמי כי זד וזלון הכל אחד כיון
שילדתי לו ששה בנים שהם שני דגלים ואתה תראה שעל בן לא עשתה מנין
הבנים רק בלוי שאמרה כי ילדתי לו שלשה בנים שהוא דגל שלם וזלון
כי ילדתי לו ששה בנים שהם שני דגלים והותרה כמה שפירשתי בזה השאלה
הזו. אבל מפני שנכתבה בזה עם בניה נאות הרוח להיותם בנים וגם חשבה
ששם נותן לה בני רחל עם בניה ושלכן ילדה ששה כנגדה וכנגד אחותה
לכן נאמר אחריו ואחר ילדה בן ותקרא את שמה דינה כי הנה כל ארבעת
האמהות חלדנה תמיד וזכרים לא נקבה כלל אם לא לאה בפעם הוזה שילדה
בת ומפני שבה לה על השונע קראה שמה דינה ואולי שפחה ברוח הקדש
שהיא היתה לה שונע תחת אשר רמחה את יעקב בנשואים ונענשה הצדקה

הואת בענין דינה בתה עם שכם ולכן קראה שמה דינה וכן היתה. ואמנם
לפנין מה שחשבה שהיו בניה אוחס שהליל השם מרחל אחתה וזכר הכתוב מיד
זכר אלמים את רחל וישמע אליה שכבר התעוררה להחפול לפניו ויפחה את
רחמה וילדה בן. ולפי שכחתה כלומה פניה על עקרותה אמרה אסף אלדים את
חפתי ר"ל שלא תחפור עוד חפתי בפי הבנות' אחרי שילדתי. האמנם
לא קראה שם בנה כי אם יוסף מעטם שיוסף י" לה בן אחר וגם זה מורה
שהיו האמהות יודעות כמה בנים היה יעקב עתיד להוליד כי בעבור שחל
ראתה שכבר ילדה לאה ששה בנים' ובלהה זלפה ארבעה לא היו נשארים לרחל
לשחוליד אלא שנים ולזה אמרה על-יוסף יוסף י" לי בן אחר ר"ל לשלום
מנין הו"ב העתידין להיות כלם. ובעבור שיעקב עשה עקר נשיו רחל לסיחה
הבת הקטנה מתחת אליו שהיה הצעיר בבני אביו חשב בלבו שהבן אשר ילא
ממנה הוא יהיה יורש ברכות אביו אשר נתן לו במקום עשו ולזה כענין יוסף
אמר ללבו שליחי ואלכה אל מקומי ולארי' או"ל שראה שגולד שטנו של עשו
שנאמר והיה בית יעקב אש ובי' יוסף להבה וביט עשו לקח וגו' ולפי שלא
יאמר לכן שלח נתן לו בנותיו להוליד אוחן לאחר אחת כי אם לשבת בתוך
חמיו לכן הולך יעקב לבקש ממנו רשות באמרו תנה את נשי ואחתי ילדי אשר
עבדתי אותך ר"ל בעד הנשים כלומר שלא עבדתי אותך במחנה לשבת פה כי
אם כמקנה דבר לעמלו להולידו עמו כאשר ילך וזהו שאמר עוד כי אהם
ידעת את עבודתי אשר עבדתך ר"ל שהיתה עבודה מזדרכת בעבורן מבלי
שום תנאי אחר ולכן אין לך לערער עליהם כיון שהרוחת בממכר הזה כל כך.
ואין ספק שהיתה כוונת יעקב לא בלגד על הנשים אלא על הנשים
שהריות שמה שלא יסלחני מהם בידים ריקניות כי מי הוא אשר יא
את בנותיו ולא יתן להם נדוניא' מתן כתובתן כמוהו הבחולות והותרה בזה
השאלה הזו. ולכן מאשר הבין בכוונה שהיה ללכת השיבו אם נא מלחני חן
בעיניך נחשתי ר"ל אם עתה אמאל חן בעיניך שחשבה מה שחנקה מתן
אדע שנחשתי כמה שחשכתי כמה שברכתי י" בגלילך אבל אם לא אמאל חן
בעיניך לעשותו אחשוב שמולי גרם להתברך ואלא הית' הברכ' בסבתך שאם
היתה בסבתך היית ששה שליחי ובקשתי ואחר הקדמ' הוזהת אמר לו נקבה
שכרך עלי ואחנה כלומר פירש כמה צריך להיות שכרך מכאן ולהבן מדי חודש
בחדשו ומדי שנה בשנה ואחנה ועכ"פ אל תעוזה אותנו. אבל יעקב ראה
בדבריו שהיה פוסר עמנו מלחת לו כלום בעבור מה שעבד כמו י"ד שהיה
שעברו שהיה מנקה הסכמת השכר לעתיד ולא בעבור העבר כלו. והוא השיבו
את עובדתי אשר עבדתך ר"ל כמה חן עבדתך שהיו י"ד שנה וידעת נ"ב את
העבודה והברכה שהיתה זו וו"ש ואת אשר היה מקנך אתי כמה היה מקנך
כשבא לידי כי מעט אשר היה לך לפני ויפרדך לרוב ומה יתבאר שכרך י"י
אוחך לרגלי רוצה לומר בסכמי ובכחי והיה הוצא מכל זה שהיה ראוי שיתן לו
מתנה טובה בעין יפה על מה שעבר. ואמנם למה שאמר לו נקבה שכרך
שהוא לעתיד השיבו ומתי אעשה גם אנכי כלומר אם שנים רבות אעבוד באלאך
ואני כבר זקן מתי אח"כ אעשה גם אנכי לביתי כאשר עשיתי לביתך עד היום
הזה. ולכן נכבש טעמות יעקב והיה ולא בוס לפני כללי מאמריו ר"ל שראוי
לפרשו לו כל מה שבעד כי צדיק היה שלא לצד הכספים היה שכרו כ"ש בנות
הברכה שהיה צאלו ולזה אמר לו מה אהן לך ר"ל בעד העבר ולא הוסיף
לפאר בו שיכב עוד עמו כי ראה כי הדין עמו באמרו ומתי אעשה גם אנכי
לביתי. ובאשר ראה יעקב שהוא כבר היה מזדמנה מכת טענותיו שהיה ראוי
לפרשו על מה שעבר ובראוי שיחפרד מהכרתו לעשות לביתו אמר לו אבל
עתה שאחרי מודה כמה שראוי אימר לך שלא חתן לי מאומה ר"ל על העבר
ועוד שלענין העתיד אשובה ארעה לאנך אשמור וברי אני מוחל לך על העבר
ורוצה לעבוד עמך בעתיד אם תעשה לי הדבר הזה שאומר לך כי איני סויר
יום לשחתן לי שכר שכר זה הדבר אש' תעשה לי אעבור בכל לאנך היום
הסכר מעט כל מה נקוד וסלוא וכל מה חוס בכבשי' וכן אסיר כל נקוד וסלוא
ביום והיה שכרי ר"ל מה שילדו מאותם המרה' המוכרות מכאן והלאה אם
מעט ואם הרבה הוא שכרי בנכד וענתה צי צדקתי ביום מחר כלומר אם היום
או למחר תבא לראות שכרי אשר קניתי לי לערער ולדקדק להכיר מה עמדי
כל אשר תמלא שאינו נקוד וסלוא בעוים וכן אותן המרה' וג"כ חוס בכבשים
שהיו בעוים שתי מרה' וכבשים ג' וכדברי הרמב"ן או שהיה שכרו בלגד
הכבשים החוס שכו' השמור או האדום כשימלא זה בן איני מודה שנטות הוא
אתי אבל אם לא ימלא שם וזלתי זה תענה צו צדקתי ששיתי כהוגן ולא לקחת
מאשר לך דבר ולכן לא תהיה לך עלי שום טענה צו בן רב למעט. והנה לכן
חשב להס' מאלו אותן המרה' ולא יתן מתן לפי שהשאר' דבר יעקב
והשאלה הלבו' על המעט וילדו נקוד וסלוא וחס לפי שצדעי הולדים מתחייבים
על הרוב לצדעי מולידים וכאשר לא ה' צמולידים ויולידים נקוד וסלוא היה מחוייב
שלא חלדנה האנן נקוד וסלוא באופן שזא יעקב מעט בכבד כבש' מועט ולכן קפן ואמ'
הן לו יהי כדכרך הלואי שכבר יהיה נעשה זה וגם אמר הן לו יהי כדכרך לפי'ט
יהי ראון שזא הדבר כראון נפשו ויהי' לך שכר הרבה כי אני אשמח בזה כיון
שהוא ברכת י"י עליך. וידמה שחטנו צדיק' שיוכל יעקב להעזר בזה בכל מיני
השתדלו' שירצה כמו שכתב הרמב"ן ועט מה שפירשתי הותרו השאלות ה'
והי"א. וזכר הכתוב' שכן נעשה הדבר ביום ההוא שהסירו כל נקוד וסלוא
בתישים ובעו' וכן כל חור' מהכבשי' ויתן לכן ביד בניו. ובפירד אותם
לכן דרך שלש ימים מאן הנותרות שהיו נאחרות ביד יעקב. והנה
הרמב"ם כ"כ לכן כדי שהאנן הנותרות ביד יעקב לא יראו את העקוד והנקוד
והסלוא שהיו צאלו ולא החוס שהיו בכבשי' ולא יהיו נזקקי' אלו לאלו באופן
שלא

שלא ילדו בנאן יעקב שו' נקוד ופלו' וילא יעקב מזה בידים ריקניות. ובאשר ראה זה יעקב כוונת לבן הרעה בזה בהרחיקו את זאנו הנקודי' והסלואים וכשנשאו החומי' מהאנן כששארם בידו כדי שלא תהנה מהם השתדל לתקנו מזד המקלות שפגל בהם פללות ומקום הפללות היה לבן והקליפה היתה שחורה והיו המקלות א"כ נקודים ופלואים וישם אותם בשקתו' המים שדרך האנן שיחממום הם והיו הזכעים ההם סועלים במזגיהם כאלו היו האנן עקודי' נקודים ופלואים כי הזכעים סועלים בליחות וכמ"ס הרופאים שהכנה בהדברים האדומים תשורר הדם. ובשחורים תשורר השחורה. וידמה שלא שם המקלות האלה בנאן לבן רק בהחלה כדי שיהיו בהם דבר מהמראות הכן המוכרים משם. וגם זה כעבור מה שפגל לבן מהרחק האנן המוסרות משם כי היה יכול לתת בהם סימנים כדי שלא יאמר יעקב ממני הם ולא שירחיק אותם עד שלא יראו האנן הנותרות אותם אבל ילדו להם כי לולי זה לא היה עושה יעקב דבר מהמקלות. אבל כשילדו האנן מעט מזער עקודים נקודים ופלואים עשה השתדלות אחר והוא שהבדיל העקודים נקודים ופלואים ועשה מהם עדר לבדו ומשם והלא' לא היה משים המקלות בנאן לבן אבל היה משים אותם לפני העדר שלו כדי שלא ילדו לבנים אבל ילדו כדומה להם והיו אמרו והכנשים הפריד יעקב שהוא דבק עם מה שלמלה שאמר ותלדנה האנן עקודים נקודים ופלואים יאמר שאותם שגולדו עקודים נקודים ופלואים הפריד יעקב הכנשים שגולדו והיה הולך העדר שעשה מהם לפני האנן. וז"ל ויתן פני האנן אל עקוד ואל כל חום שהיה נולד בנאן לבן כי שם אותם עדרים לבדם ולא שם על זאנו לבן משורבי' עמם פן יכעס לבן באמרו שלחיות העקודים והנקודים בחיק זאנו היו האנן מולידות בזה האחד. ואמר והכנשים סחם לפי שבכמך על מה שכבר באמר והתבאר מהמראות וכל חום בכנשים. ועם היות התנאי החלטי בזה הנה היה יעקב נוכח ונכח חסידות לפי שבהעסיף האנן לא ישים המקלות כמו שהיה משים המקורות וכבר זכר הרמב"ן שהאנן המקורות הם האנן אשר הזכרים מהם הולכים תמיד אחר האנן לא יתפרדו מהם לרוב חלואם מלשון ונפשו קשורה בנפשו. או החוקים שהיו בהם קשורים זה בזה והעשופים הם החלשים העשופים ברעב. וזכר זה שאם היה יעקב נוחן המקלות לעשופות יתפעלו מאד מפני חולשתם והיה לבן האנן עקודים נקודים אבל יעקב לא שם המקלות כי אם לתקופות לבד ממני קשים ולכן היו העשופים ללבן והקשורים ליעקב שאלמלא כן כלם היו ליעקב עד שזוה הדרך שעשה ששה שנים גדל יעקב בנאן וענדים ושפחות. והרמב"ם כתב שהאנן המקורות הם אותם שתחמנה בניסן ותלדנה ולדות חזקים ובריאים וקשורים באצבעיהם בחווק ובאלה בלבד שם את המקלות. אמנם בהעסיף האנן שהוא בתשרי לא ישים המקלות וקראה עמיפה לפי שהולדות ההם הם חלשים מלשון נפשו בהם שתעסוף וזוה האופן היו העשופים שההנה האנן בתשרי ללבן כי לא היו שם מקלות והקשורים וההנה האנן בניסן והם בריאים וחזקים היו ליעקב מפני המקלות. והם אם כי ספר הכוזב בזה שעשה שני מיני השתדלויות אחד מהמקלות ואחד מנהיג עדר הנקודים לפני האנן כדי שיהיו מהם ושלא היה ענין המקלות תמיד אלא בתחלת חדש ניסן בלבד לאותם שתחמנה או לא בתשרי ולכן לא הרגיש לבן בדבר מזה וגם הרועים לא היו מרגישים בו כי איך יתנו לב למקלות שיהיו באחד בניסן ולא בשום זמן אחר. הנה התבאר הפסוקים האלו ולמה עשה יעקב ענין המקלות שהנה היה זה לכבוד. ראשונה כדי שיפרע לבן העבודה אשר עבד לו ב"ד שנים הראשונים. ושנית כדי שמשלו תקינה בנותיו המוהר והנדוניאה הראויה לתת להן. ושלישית לפי שהתנו בניניהם שהיה זה שפרו על עבודת שנים האחרונים. ורביעיית כי מפני ההערמה שעשה לבן בהרחיקו דרך שלש מים מהאנן הנהירו' ביד יעקב כותר ליעקב לעשות במקומה תחבולת המקלות והותרה עם זה השאלה הי"ב:

רא א וישמע יעקב את דברי בני לבן וגו' עד סוף הסדר. ויש בספוקי' האלו ג"כ שאלות:

השאלה הא' למה שלח יעקב לקרוא לרחל ולללא שהם לדבר אליהן על עניני אביהן ולא בא לדבר אליהן בעיר לבתיהן ולמה לא אמר אליהן מה ששמע מדברי בני לבן אלא בלבד מה שהיה רואה בפני אביהן בזהות שני הדברים ההם הנישו את לבנו לללא מן הארץ ההיא: השאלה הב' במה שאמר לבן שאביהן החליף את משכורתו עשרת מונים וכן אמרו יעקב ללבן בהחזקתו עמו ויראה שאין להדבק בו כי משפטו הוא חרץ לא לעבוד ז' שנים בעד כל אחת מנשיו ואם אח"כ בענין האנן ולכן השיבו הן לו יהי כדבריו: השאלה הג' ממה שאמר לנשיו בראה בחלומם שהעודים העולים על האנן עקודים נקודים וברודים ושכן אמר לו המלאך כי ראיתי את כל אשר לבן עושה לך והנה לא זכר דבר ממה שהמקלות אשר עשה ויראה שלא ראה דבר מהמראה ההוא אשר זכר אלא שגיה אותה מפני הטלות: השאלה הד' בתשוב' רחל ולמה העוד לנו חלק ונתלה בבית אבינו וגו' כי איך נתיחבבה התשובה ההיא לדבר אשר דבר אליהן יעקב והוא התרעם בפני לבן שהיו כנגדו רעים ומתנגל שלא פגע כנגדו בענין האנן והשיבו שלא יתן אליהן עוד אביהן ממלחו: השאלה הו' באמרו ויגנוב יעקב את לבן הארמי על בלי הגיד לו כי בורח הוא כי איך נכח את לבנו בעבור שלא הגיד לו את אשר הוא עושה האם הגיד לבן ליעקב ג"כ את כל מעשיו ואם היה מגיד לו בידוע שלא יקרא בורח לשיאמר כי בורח הוא אלא הולך: השאלה וו' במה שהזכיר יתברך ללבן השמר לך מדבר עם יעקב משום עד רע וזה כי את הסוב לא היה ראוי להזכירו ממנו אלא הרע בלבד ועוד שאיך עבר לבן על דבר השם בדברו עמו טוב או רע כל שכן שהדברים רעים וקשים היו לא טובים: השאלה חו' בדברי לבן מה עשית וגו' למה נחבאת וגו' ולא נסתתני וגו' וזה

כי למה שאלו מה עשה והוא כבר היה ידוע כל הסתעפה ואם אמר מה עשית וחננו את לבני ותנהג את בנותי למה חזר לומר ותננו אותי ולא הנדה לי וחזר לדבר בבנותיו ולא נפשתני לנשק לבני ולבנותי והוא כפל מבוחר וכ"ס עתה הסכלת עשו שאם בסכלות עשו כבר הי' לו ההנלות: השאלה חז' באמרו יש לאל ידי לעשות עמכם רע וגו' כי למה הודיעו לבן לאהרת השם וזוה יגבה לבו של יעקב ויחזקו עליו ומוסב היה שיחשוב שלחידתו לא הרע עמו מאומה: השאלה חט' במאמ' עשה הלוך הלכת כי נכסוף נכספת לבית אביך למה נגבת את אלדי כי כבר אמר שסבל במעשיו ואיך נתן עתה סבה נכונה בליחתי ומה ענין זה לנגבת החרפים והיה לו לומר ועתה למה נגבת את אלדי, לא הלוך הלכת כי נכסוף נכספת וגו': השאלה הי' במאמר יעקב ותשובתו כי אמרתי פן תגזול את בנותיך משמי ולא דבר לו בנינים ולא בנאן בזהות עליו עקר הסתלקות ולמה היתה תשובת יעקב אז כ"כ בקולר ואח"כ האריך בדברים וספור מעשיו והוא אמרו ויחר ליעקב ויבך בלבן כאלו בראשונה לא חרה לו ויותר טוב היה לו לומר כל זה בתשובה הראשונה הוזה: השאלה הי"א איך נחפחה רחל לנגזב את החרפים אשר לאביה האם חשבה להרחיקו מע"כוס בדבריהם וז"ל באמת סכלות גדול יהיה זה לה נחשבה כי לעת זקנתו בחו חפס את לבו ועם היות שנגנבו ממנו החרפים יעשה לו אלהים אחרים תחתיהם או אם חשקה בהם רחל לעבדם כאביה זה לא יתכן חלילה וחס: השאלה הי"ב בדברי יעקב מה פשעי ומה חטאתי כי דלקת אחרי. כי הנה החשא והפשע כבר אמרו לו באמרו למה נחבאת לבנותי הנדה לי ולא נסתתני לנשק לבני ולבנותי ויעקב הודה לו בו אבל אמר כי ירחלי כי אמרתי פן תגזול וגו' ואיך שאל עתה מה פשעי ומה חטאתי: השאלה הי"ג באריכות דברי יעקב בריבות ואמרו חתי פעמים שיסב עמו עשרים שנים כי הוא אמר זה עשרים שנה אנכי עמך וחזר לומר שנית זה לי עשרים שנה בביתך והוא כפל מבוחר גם כי זכר דברים איך בהם נורד: השאלה הי"ד במאמר יעקב ופחד יצחק היה לו ולמה לא אמר אלדי יצחק ואף כי איך קב"ה מיהד שמו על הנדיקים בחייהם כבר אמר במראת הסלם ואלדי יצחק אם להיותו סומא או לסבה אחרת אבל סעד יצחק מהו שנשבע עליו באמרו וישבע יעקב בפחד אביו יצחק: השאלה הי"ה במה שהשיבו לבן הכנות בנותי והכניס בני והאנן לאני כי היה אמרו הכנות בנותי ידוע היה ומה בא לאשמועינן. ואמנם באמרו והכניס בני אינו נודק כי הם בני יעקב וכן האנן שלו היה אחר שקנאו בשבחו ולא היה אם כן ללבן ומה ענין אמרו ולבנותי מה אעשה לאלה היום וגו': השאלה הי"ו אם עשו בלבד לענין הדברית כל אחד שקראו לבן יגר שהדמות ויעקב קראו גלעד למה זה יעקב עשה מלבד זה מלכה והזכרו לומר עד הנה הזה ועד המלכה והיה די בנל בלבד. ומה ענין המלכה שאמר לבן והמלכה אשר אשר יק' י"ל האם היה דבר שלישי מלבד הכל והמלכה או למה שיהיה אותה בלשון אחר מלכה. ולמה אמר אם אני לא אעבור אליך ואם אהיה לא תעבור אלא את הנל הזה לרעה שבני דרך המפשים היה לו לומר אם אני אעבור ואם אחת תעבור בלשון מחייב לא בלשון שולל אם היה הדברית שלא ידעו ולא יתחיתו זה את זה: והנה מפרש הפסוקי' האלו באופן יוחרו כל השאלות כלם:

וישמע יעקב את דברי בני לבן עד וישע יעקב ויאמר ללבן. וזכר הכוזב שג' סבות העירו ועוררו את לבן יעקב ללאת מחרן ולשוב אל ארץ מולדתו הא' ששמע את דברי בני לבן ואמרום לקח יעקב את כל אשר לאבינו ר"ל כי בראותם שנתרבו אלא יעקב לרוב שגם הוא קנה עבדים ושפחות וגמלים וחמורים בחלוף זאנו כדי להמעיט פני יהיו רבות בלשון לבן היו אמרו' הנה רבו זאנו מאבינו וזהו וזהו לקח את כל אשר לאבינו אמנם שאר הדברים' אשר קנה מאשר לאבינו עשה את כל הכבוד הזה כעבדים ושפחות וגמלים וחמורים שזה הוא לכבוד ולתפארת ועם היות דבריהם דברי נערות כבר (סוכה סוף פירק ה') אז"ל מילי דינוקא בשוקא או דאזנה או דאזמיה. והסבה השנית היא שראה את פני לבן והיה אינינו עמו כתחול שלשו'. וכבר זכרו חכמי הסעף שהאות היותר עזמי באהבה או בשנאה הוא הפנים לפי שהשונה בקושי גדול וכבדות רב יסביר פנים לשונאו והואהוה בפניו יורה אהבתו לאוהבו. והסבה הג' שראה הנכואה ליעקב ואמר לו טוב אל מורח אבותיך ולמולדתך אלהי עמך כי כמה באמר לו עתה ולא קודם לזה אמר שהיה צריך לו ללאת משם ובלא יש עוד בהצרת לבן ולפי שפחד יעקב ויאמר איך אלק ושמע לבן והרגני לבן אמר לו ואהיה עמך ר"ל בליתכך אהיה עמך ואליך מידו. גם אמר לו זה להצטיחו שלא יירא מעשו אחיו. ואין ספק שהיה זה אחר תשלום ששת השנים שהתנו ביניהם שיעבוד בלשון ושכבר לקח לבן את זאנו מיד יעקב והוא היה רועה את זאנו אשר קנה בלבד. ומפני הסכנות האלה התעורר יעקב ללכת משם. אבל בעבור שלא היה לו כח ללכת אם לא ברוח נשיו וחפזתו ודעתו הולך לדבר על לבן ופחד מלדבר כזה בעיר פן ישמעו בני אשר בבית או בני לבן שהיו זכרים ונכנסים תמיד אל אחיותיהם ובהתפרס' הענין שבהם לבן בערשור' לבן מלה אליהן שיבואו לדבר עמו בבהר. והנה קרא ראשון רחל ואחריה לאה לפי שהיתה עקר הבית והיה היותה הקטנה. והנה לא ספר להם יעקב דברי בני לבן פן יאמרו אל תחוש לדבריהם שהם דברי נערים שאין בהם ממש. אבל אמר רואה אני את פני אביך כי אינינו אלי כתחול שלשום וזה מורה שעד עתה היתה לו אהבה עמי ועתה הוא שונא אותי וחושב עלי רעה ואם עד כה לא עשה עמי רעה הוא מפני שאלהי אני היה עמדי ובזכותו הוא מויל אותי מידו אבל על כל פנים כונתו רעה כדברי. ואמנם ידעתה כי זהו על לא חשם בכפי כי אני בכל כחי עבדתי את אביך כל השנים שעברו. ואביך התל בי והחליף את משכורת עשרת מונים. והיה זה

בערכי שנכתב את לבני והם בענין בנותי שנהגת אותן כשנאות חרב שמולכות אותן מבלי כבוד ומבלי לציט קרוביהן וחזר לזכר שני הדברים ההם ועל נגנח לבנו אמר למה נחבאת לברוח כלומר למה הלכת בהחבא ולא הנדת לי דבר מן הליכתך כי אני לא הייתי משכב אותך אבל אשלחך בשמחה ובשירים בתוך ובכנור כמו שמלחמים את הבנות עם בעליהן ובכנר ענין בנותיו אמר ולא נפשתי לנשק ר"ל אני אומר שנהגת את בנותי כשנאות חרב בעבור שהנהגתם הולכות בעל כרחן אלא במה שלא נפשתי לנשק לבני ולבנותי כי קרא את בניו בני לפי שגדלו על ברכיו והיה תכלית מאמרו כשאל ממנו מה הדבר אשר עשה נגדו שבעבורו הוצרך לברוח וללכת שלא מדעתו ולהעלים ממנו בנותיו כלומר אין ספק שלא עשית כל זה מבלי שיהיה אחר לו עוד פתח הסכלת ולפי שלא אמר יעקב ששעה בסכלות ומעו' המבלי אמר לו עוד פתח הסכלת עשה. והוא אללי נאמ' בחמיהה ר"ל האם אתה הסכלת עשה ותאמר שסכלתי עשית כל זה באמת אינו אפשר כי חכם אתה מדניאל ועמוק עמוק אתה במחשבותיך ואין עשה א"כ בדבר הזה לך הסכלת עשה. הנה א"כ עשה לבן הצריחה טענה חזקה על חסאו ופשעו של יעקב נגדו. עוד טענה על זה ג"כ טענה שנית והוא אמרו יש לאל ידי לעשות וגו' ור"ל יש יכולת ומשפט בידי שכל זה נאמ' שם אל ואלדי' כמו והנישו אדוניו אל האלדים לעשות עמכם רע ואלדי אביכם אמש אמר אלי לאמ' השמר לך מדבר עם יעקב מטוב עד רע. זה מורה שהאלדים יודע שששית שום פשיעה נגדי ושהיה ראוי לי לעשות עמך שום רע בעבורה ולכן הוצרך להזהירני שלא אעשה כן וזה לא הייתי חייב בדבר לא היה צריך לזוהר. עוד טענה על זה טענה ג' והוא אמרו ועתה הליך הלכת כי נכסוף נכספת לבית אביך למה נגבת את אלדי ר"ל ועתה ידעתי אחי ידעתי שהיה תשובתך שנכסוף נכספת לבית אביך כמנהג הנערים וכדרך הנשים אבל אע"פ שיהיה הדבר כן ונחבאת לברוח כדי שלא יענשך ולמה נגבת את אלדי והם התרפים שהיה מנהג בהם אין זה אלא שיראת ופחדת שמה יגידו לי מה שפשיית לי ולכן הוצרכת לנגוב אותם כי אין ספק שאין אתה קוסם ולא תבחר בהם לדעת השתדלות כזו כי אתה נביא וכעת יאמר ליעקב מה פעל אל. הנה אם הן כל השעושה האלה עשה לבן להכריח מהם שיעקב עשה פשיעה רבה נגדו בענין האלן עם היות שהוא אל. הנה יודע אותה ויחזרו בזה שהאלות ה' ה' וכו' וכו' :

לארבעה יעקב ויאמר לבן וגו' עד סוף הסדר. הנה יעקב השיב לבן דברים קצרי' מבלי כעס ומריבה מפרדו שימאלו התרפים ביד אחת מן הנשים ויתפש כנושה גנב כי ימאל חמר לו בלשון רכה כי ידאחי כי אמרתי פן תגזול את בנותי וגו' ר"ל לא תבאחי אתי לברוח מפני פשע ומחלאת שששית כי כל יגיעי לא ימאלו לי עון אשר חבא אמנם הלכתי בהת' מיראחי במחשבתך את בנותיך יקשה עליך לפתן מאתך והגזול את בנותיך מאחי והנה תלה הענין בבנות לפי שהיה לו בעצם טענה עליהן כאב את בן ירמיה ולא בננים כי הם היו בני יעקב ומה לו ולכם ועם לא זכר גזל בנאן משום לא יסתח אדם פיו לנשק ולכן לגזול את האלן היה מתכוין לא לבנותיו. ולענין התרפ' בסיון עם אשר חמאל את אלדיך לא יהיה ר"ל אני לא נגבתי אות' ואיני יודע אם נגבם אחד מהם אלא אני חפץ שאותם שימאלו בידו לא יחיה עוד ושמע' אותו כאן כדון גונב נפש. ור"ל שירשו מלבן קללה ותפלה ר"ל שימיתוהו האל כיון שפנה אל אלהים אחרים. ולא ידע יעקב כי רחל גבתה כי אלו ידע לו היה מקלל כי ידע כי לשם שמים נהגוהו ושבאותה קללה מתה רחל בדרך ולכן נזדור לבקש התרפים ולחפש כל האוהלים למאן אותם כי חשב שהם יגידו לא אחתה הדבר על מה היה יעקב בורח. וכאשר חפס ולא מלא אז מאן יעקב מקום לריב עמו ולזה אמר ויחר ליעקב וירב בלשן כי בחבלה כאשר שמה דבריו מיראחו פן ימאלו התרפים ותכסה כלמה פניו לא תכנס ולא עשה מריבה אבל כסחש ולא מאן חשב יעקב שלא נגנבו לו התרפים אלא שהוא שם לו עלילות דברים לדחוק אחריה ולכן אמר לו אז במריבה וכעס מה פשעי ומה חסאתי כי דלקת אחרי כי מפני שגזנן היה שואל אותו מה עשית כמו שביאחי מה הפשע ששעה שבעבורי היה בורח. לכן השיב יעקב מה פשעי ומה חסאתי כלומר ומהו הפשע והחפאת אשר אתה מחפש עלי כי אינם מחקי ומנהגי לעשות ולמה דלקת אחרי כי הנה הדלקה והדריפה אשר בזה לא היה ראוי לעשותה אלא לאהה משלב סבות האחד אם הייתי אני נגב והייתי בורח עם כסף או זה שנגבתי מביחך לכן תדרוך אחרי לקחת אותו אצלנו אינו כי הנה מששת את כל כלי האם מנאח מכל כלי ביתך אל העלם מפני כבוד שם כה נא נגד אחי ואחייך שפרבוס. והב' אם דלקת אחרי מפני שאני חייב לפרוע לך דבר מכל הזמן אשר עבדתי בנאך גם כי אין זה אחת כי זה עשרים שנה אנכי עמך. ואמנם אמרו רחלך ועויר לא סכלו הוא אללי בהמיהא והוא אמרו האם אפשר שרחלך ועויר לא סכלו בכל עשרים שנה ולא מת הוולד לאחד מהם בכל זה הזמן זה א"כ כי בהכרח ימותו קצתם האם אפשר שאלי לאק לא אכלתי גם כן זה בלתי אפשר כי בהיות לי נשים ובנים בהכרח פעמים נאכל הכשר מן האילים כי הקטני' לחים ואינם נאותים למזון טוב. גם כן טרפה שהיה בא הארי והדוב והזאב אל בעדר והיה טורף בהמה זה בהכרח הוא שיקרה פעמים בזמן הרב הזה ועם היות כל זה דרכו של עולם הנה הולך המת מהסכולה לא הבאחי אליך הוא או עודו כדרך הרועים להודיע לבשל ארבע שמת. ואמנם כבהמה שכלתי אנכי אחסנה כלומר הייתי פורע אותה ולי היה הסכרון לא לך. ואם היה הסכרפה מירי תפסקנה האפסרענה בין שתיים גנופתי יום שהוא מופל עלי לשמרה ביום או גנופתי לילה שלא היה ראוי שאפסרענה מה שטורף בלשון לילה ואפלה. הנה א"כ זכר יעקב המהה והבאכלת והטריפה וכנגד שלשם אמר אנכי אחסנה מירי תפסקנה

כי כאשר היה רואה לכן שהיו יולדות נקודים והיה שגרו כפי חגאי יעקב היה מחליף שגרו ואומר שלא יהיו לו בעתיד כי אם העקודים נחשבו שלא תלדנה האין עקודים וכאשר רואה שילדות עקודים היה מחליף חגאי בטלואים או היה חוזר לנקודים וכן היה מחליף אותו מאנש לנשק ואם קלר הכתוב בספור המאורע אין ספק שכן היה כיון שיעקב אמר כן ללכן בפניו ולא כהם והוא כי אם כן בזה שהיו האללות הראשונות. ואמר ששם כל החמם שהיה לבן עושה לו הנה האללה יתבדך שופט כל הארץ השניה בענינו והיזיל מאן אביהן ונתן לו והיה זה במה שראה בתלמונו בכת יחס האן כללו היו העתודים השולים עליהם כלם עקודים כדי שיתלדו האן האותן המרלות וגם המלאך הדובר בו הודיעו ואמר לו כן. והנה המרלה הזאת זכר יעקב כאן אין ספק שכן ראה בחלום גבואי והיציב לראות הר"ל נג במה שכבת שגרו חלום הראה מלאך האלדים ענין המקלות והודיעו שיעשה כן ובזה זכר שראה שאמר לו המלאך כי הנה נחצרך בהלכתו מפלאות ההולדת והשגחת השם בו וענינו. ואמר עוד שגם אמר לו המלאך שיוכור הנדר אשר נדר ושיילך לבית אביי לקיימו והותרה בזה הסאלה ה'. ורחל ולאה הבינו ליעקב את תכלית דברך הוא שנתרפה ללכת מהארץ הזאת ולמה לא נתרפה בו האם לתקוף התועלת מהירושלם אשר נקוה לירש בבית אבינו זה אינו העוד לנו חלק ונחלה בבית אבינו גם זאת לא. או אם תקשה ההלכה עלינו כדי שלא נצטרו מפני אבחנו ואינו גם זה אינו כי הלא נכריות נחשבו גם כי מברנו. והם תכלית דברך הוא לעשות ההתנלות על האן אשר הרוחת גם בזה אין ראוי לך שתתנולל כי בידוע הוא כי מלבד שכירותך כל העושר אשר הניל אלדים השופט האמיתי מאנינו בדין ומשפט היה לנו ולבנינו כיון שמכרנו ואכל את כספנו ולכן כל אשר אמר אלדים אליך עשה ר"ל בענין הליכתך. הנה א"כ היתה תשובתן נכונה ומתחשבת למאמרו והותרה השאלה ה'. וכאשר ראה יעקב כוונת נסיו דאיה נשא אותן ואת בניו על הנמלים ונהג את כל מקומו אשר רכש בדרך ארס לבוא אל ארץ כנען. ואמר זה להניד שלא הך כבורח מניח נכסיו מפה ומפה בזמן הליכותו אבל כל אשר לו הולך עמו והיה מתהלך לאפו לרגל המלאכה כאלו לא היה לו משיק ומונע מהליכתו. ובחר ללכת כשהלך לבן לבנו לאנו כדי שלא ירעו לבן בהליכתה אלא אחרי שהיו רחוקים משם מרחק רב וזהו עזמו לקחה רחל את התרפים שהיו כלי הקסם אשר לו כי קוסם היה והם על צורת אדם כמו שגראה במיכל בה שאלו והיו הצורות ההם נעשות בשעות ידיעות ויתעורר בהם הכח הדמיוני אשר לקוסם וישמע בדמיונו כאלו קול עמוך מדבר ומידע הדברים הנסתרים אשר תסופט בהם מחשבתו לא שהצורה ההיא משלמה הדבר כי הטור באמת לא יהיה כי אם בכלים השעשיים ששם השם בטבע המדבר. והנה נגבה רחל אותם התרפים מפחדה שיקבוס אביי וידע אנה פנה יעקב ולכן השתדל לבן למאן אותם ולקוסם לשידועו מה יעשה יעקב בנסיי והתבאר מה ענין התרפים והותרה השאלה ה'. ואמנם אמרו יענינו יעקב את לבן על בלי הגיד לו אפשר לו לפרוע על אחת מנ' פנים. ה' שאמר שגב יעקב את לבן מבלי הגיד לו דבר ממה שזכר למעלה ר"ל דברי בניו ובפניו איך עמו כתמול שלשום כי הנה במה שלא הגיד לו יעקב דבר מזה בו נסת לבו ולא הבין אם היה ראוי לברוח וזהו כי בורח הוא. והב' כי הספיקה חכמת יעקב ועדמיונותו לעשות מעשיו באופן שנגב את לבן עד שאפילו לבן לא היה ידעו ולא הגיד לו כי בורח הוא ר"ל שהיה רואה לברוח כי להיות כי לבן האדם לפעמי' יגיד לו מה שיהיה מכת הדברי' שיראה. הנה יעקב נסתהר במעשיו באופן שגבו של לבן לא הגיד לו כי בורח הוא. והג' שהודיע הכתוב הזה שהכנה לשנגב יעקב את לבן בזה הוא מפני שלא הגיד לו כשגב מביח אביי כי בורח הוא מפני ששם שלא הגיד לו דבר מזה אלא שגב מפני הקסם שהיה צריכה ובעבור שלא הגיד לו כי בורח הוא מפני ששם לבן שלא יכיר ג"כ מלפניו והותרה בכל א' מהפירושים האלה השאלה ה'. והנה הוגד לבן ביום הג' מנביעתו שגבר יעקב ולקח אחיו וקרוביו עמו וירדוף אחריו דרך שבעת ימים לפי שכאשר ידע הליכתו היה ביום הג' וחזר לחרן לקחת את אחיו והלך אחריו באופן שכאשר מלאו כבר היה ביום השביעי ודרך הדרש הוא דרך א' ולפי שהיה כוונת לבן להרע עם יעקב הוצרך לו לזוהרו ולהזהירו בתלום הלילה ששם היותו בלתי ראוי אליו הניעתו ההעוררות האלדי לבדוד יעקב באמרו אליו השמר לך מדבר עם יעקב מטוב עד רע. ופ' זה הוא אולי שהאדם כשיוכיח את חבירו ויוכיחו באחד מנ' דרכים אם בהתחיל בדברים טובים ויבהו ויבטיים בדברים רעים כאלו תאמר האלדים יודע שהבנת עולם אבהתיך אבל בעבור מה שששיתי לי סריני לך איני אכזרי. ואם שיתחיל בדברים רעים ויבטיים בטובי' כאלו תאמר אהה עשית עמדי דברים רעים כאדם נבזה ונקלה אבל עכ"ל לא אשעו אבהתיך. ולכן הזהירו השם ללבן את תרפה להוכיחו מרע אל טוב שתתחיל בדברים רעים והפיים בטובים הנה מה טוב ומה נעים. אבל השמר לך מדבר עם יעקב באופן האחר שהוא מטוב עד רע שהתחיל בטוב ותסיים ברע כי הכל הולך אחר החתימה וכן עשה לבן שהתחיל עמו בהוכחת מנולה וסיים בהבנה מסותרת ולא עבר א"כ על אזהרת השם והותרה השאלה ה'. והיתה חוכמת ליעקב מה עשית וגו' ידעתי בפסוקים האלה הוא שגבן מאשר ראה שנתרפה לאן יעקב בהכנה רבה היה חושב אולי עשה שום החנולה כי מבלי נראה לו ש"א שילדו כל האן עקודים נקודים יבדודים אבל לא ידע דבר מזה בבירור ולא נתלה לו אמתת הענין אלא מדרך כברה שהיה חושב שאינו החנולה הייה וכאשר ראה שגבר נראמת אללו עוד היה הדבר והסתכחדו סן יודע מה טענה היה בורח ולכן בהוכחתו אמר מה עשית ר"ל מהו ההסא והפשע שעשית שבעבורו הוצרכת לברוח ועשית בזה שני דברים מנוגים האחד

עדים על רשתו. ויהיה כפי זה הפי' האמתי אמרו לרעה כמו עושר שמור
לבעליו לרעתו. שפירשו בו שהוא שמור לו כדי שבו ינצל מרעתו וזוהי הוזהר
השאלה הי"י האחרונה. ואמנם אמרו אח"כ אלדי אברהם ואלדי יצחק
ביניהם אלדי אביהם ר"ל שעשו ביניהם דיינים אלדי אברהם מאד יעקב אלדי
נחור מאד לבן. אבל יעקב לא רצה להשבע בהם יחד כי איך ישבע באלדי נחור
אבל נשבע בפחד אביו יצחק בעקדם וכאלו נשבע בעקדו. ואחרי הצרית זבח
יעקב זבח גדול בהר במקום מושבו ויקרא לאחיו לאכול להם ויהי הסעודה
אשר עשה להם ולא קרא ללבן חמיו מפני כבודו כאלו אכל בראשו והכל
שלו כמו שכתב הרמב"ן אבל קרא לאחיו של לבן והם האנשי' שבאו עמו ואכלו
ולנו שם הלילה הריא דרך חנה ואברהם רבה צדק נחפרדו איש מרעהו.
ולבן נשק לבניו ולנשותיו וישב לתקומו. ויעקב הלך לדרכו ויפגעו בו מלאכי
אלדים. וענין זה שאחרי שנפרד ממנו לבן ונפחלם ממנו סדרת הפגא' וערעור
לבן שם לאחיו הראשון ונראו לו בנבואתו מלאכי אלדים כמו בראה אותם
במראת הסולם ויכירם. ויאמר מחנה אלדים זה. ואפשר לומר שנראו אליו
בדרכו בנבואה מוחשת כמו שביארתו בתחלת פסוק וירא אליו י"י. מלאכי
אלדים. והכיר מיד שמחנה אלדים היה זה כלומר שלוחי השגהתי ובעלי מלחמתו
ולכן קרא שם המקום ההוא מחנים ר"ל שנחנכו ממנה אלדים למחנהו של
יעקב וצורך המראה הזה יתבאר בתחלת פרשת וישלח. וזוהי נשלים מה שראיתי
לפרש בזה הסדר :

פרשת וישלח

דב ד וישראל יעקב מלאכים יגומר עד ויצא יעקב שלם. ויש לי לשאול
בפרשה זאת גם כן שאלות ואלו הם :

השאלה הא' כמה שנוכר למעלה מהפרשה ויפגעו בו מלאכי אלדים והיא כי
מה היו המלאכים ההם האם היו מלאכי עליון שנראו לו בנבואתו
הנה לא מלאכי שאלו לו דבר ויקשה ג"כ לשון ויפגעו בו שהיה ראוי לומר
ונראו לו ואם ראה אותם מוחשים להבטיחו מעשיו איך היה מפחד ממנו ורבים
אשר ראו ולמה לא נראו לו להבטיחו מלבן. ואם היו נביאים כדברי הרלב"ג
למה בואו ומה אמרו לו כ"ש שבנימין ההם לא היו נודעים נביאים אחרים רק
יצחק ויעקב : השאלה הב' לאיזה חכמית שלח יעקב המלאכים האלה כי הנה
הסבה שזכר הכתוב ואשלחה להגיד לאדוני למאן חן בעיניך עליה תפול השאלה
ג"כ כי איך יכיר מלאך חן בעיניו בהגידו שגר פה לבן ושהיה לו שור וחמור
ורש"י כתב ואשלחה להגיד לאדוני להודיע שאני בא אליך למאן חן בעיניך
שאני בשלום עמך ומבקש אהבתך. ולא ידעתי טעם בשליחות הזו ולמה
יאתר לומר לו זה ע"י שליח אלא פנים בפנים ומה הפיוס אשר בזה לעשות
שיעקב אשר חסא לו מבקש אהבתו. אבל הרא"ב בע וירמב"ן כתבו ואשלחה
להגיד לאדוני שיש לי עושר ונכסים לעשות כל מה שחפץ בזה וזה למאן חן
בעיניך. וגם זה אינו טעם נאות לשליחות כי יאמר עשו ולמה לא בא הוא
בעצמו לומר לי זה וכבר תפשונו (שם ע"ה) חז"ל על השליחות הזו ודרשו עליה
מחזיק באוני כלב עובר ומתעבר על ריב לא לו. ואם היה יעקב מוכרח
לעבור דרך ארצו של עשו כמו שכתב הרא"ב בע יוחר טוב היה לשלוח
שם שני אנשים מרגלים חרש לאמר ולדעת את אשר הוא עושה לא בדרך
שליחות ודברים בפנים כי הנה זה מציא אל החשד. גם מה שכתב רש"י
ששלח להחמל לו מהבטחות שלא נתקיימו בו אין ענין לו כי אם לא
נתקיימו עד כה כן עוד ימים רבים להקיים ואמרו ששור וחמור אינם מן
השמים ולא מן הארץ דברי לעג הם כי הם משמני הארץ ומשל השמים.
השאלה הג' בדברי השליחות שאמר כה תאמרו לאדוני לעשו כה אמר עבדך
יעקב עם לבן נרתי ואחר עד עתה כי מה תועלת בהכנסה היתירה הריא שלא
בפניו כ"ש שכבר יתן מוקש רכות הלב אשר בזה פעמים רבות ומה לו לעשו
אשר גר עם לבן אז עם אדם אחר ומה החדוש כי אחר עד אהה כי בידוע
הוא כיון שעתה בא. השאלה הד' איך לא כפר הכתוב אם אמרו המלאכים
דברי יעקב אל עשו ומה ענה איתם. והרמב"ן חשב שלא קבלם עשו והיה ראוי
להיזכר זה הכתוב כי בזה גלוי הדעת ליעקב. ומה ענין תשובתם באנו אל אחיך
אל עשו וגם הולך לקראתך וארבע מאות איש עמו כי מי הגיד להם שהיה הולך
לקראתו ומלת וגם על מה היא מורה במקום הזה. השאלה הו' ביראת יעקב
ופחדו כמ"ס וירא יעקב מאד ויירא לו. והנה הס"י במראת הסולם הבטיחו
והנה אנכי עמך ושמתוך כל אשר חלך וגם עתה מקריב צבית לבן אמר לו
שוב אל ארץ אבותיך ומולדתך ואהיה עמך. ואיך היה מספק יעקב בנבואתו
והמפרשים אמרו שהיה ירא שמה יגרום החסא ויעודי הס"י הם כלם על תנאי
כמו שאמר רנע אדבר וגו' וזהו דרך רש"י. או שהיה אפשר שימותו אלה ויתקיימו
יעודיו בנבים אחרים שהיו לו אח"כ וזה דרך הרא"ב. וההתר הזה בכללו
וחלקיו אינו נכון מפנים. מהם כי הנה לא יעלה על הדעת שבמעט ימים עד
הנה שנאמר לו צבית לבן שוב אל ארץ אבותיך ומולדתך חסא יעקב שחלה
נדולה שגרה לבטל יעודו. ומהם שאחרי בואו משם פגעו בו מלאכי אלדים
ובעלי הדעת פשוט שבאו ללוותו בדרך ולא היה אם כי נעזב מהס"י. ומהם
שלא פחד שמה יגרום החסא היה ראוי שיזכור זה בתפלתו ויתחרט מחסאו
והוא לא זכר דבר מזה אלא שלא היה ראוי לכל הפעם אשר יעדו לא שחסא
כלל. ומהם שאסביה ירא שמה יגרום החסא איך אמר בתפלתו ואהיה אמת
היפך אישיו עמך כי הנה תשובתו בדרו שחסא וגרס לבטל היעוד ההוא ומה
כלו יראה שהתר רש"י אינו מספיק. ואמנם התר הרא"ב בע הוא גם כן בלתי
נכון לפי שאם היה אפשר שיתקיים היעוד ההוא אף שימותו מה התועלת
בזכירת

הבקשה. ומפני זה היה לי הכרח שאכלני חורב וקרה צלילה לפי שלא
אזוז רגע ולא שעה מן הזמן וחדד שתי מעיני לשמור את העדר וזוהי השליש
להשיב על מה שלקח אחריו בנפשו בלתי חייב לו דבר מכל הזמן שהיה לאנו
בירו כי היה פורע תמיד ויהר ממה שהיה חייב לפרוע. אמנם אנוקלס תרנס
אנכי אחסנה מידי תבקשנה דרוה שניא מן מנינא מן ידי את בעית ר"ל שאם
עשה בחשבון היה גובה ממנו כפי החשבון המוטעה לא כפי האמת והוא לא
כדת. והפליגי' אם תאמר שלקח אחריו עבדו שלא עשיו אני ואהיה
חשבון מבורר ולכן רדפת אחרי לבוין חשבונותיו. אין בינינו גם כן בזה כי
מה החשבון שיש לי עמך. זה לי עשרים שנה צביתך עבדתיך י"ד שנה צבתי
בנותיך וסע שנים בצאנך ומה החשבון שנאמר בינינו לדקדקו אם לא כמה
שהחלפת את משכונתי עשרת מים כמו שנוכר למעלה א"כ לא דלקת אחרי
אלא לנול לאשר לי ובאמת לא היית עושה לולי אלדי אבי אברהם ופחד
יצחק היה לי שפחד צעת העקדה כשראה מהאכלת ביד אביו ולחשוט שאותה
זכות עמדה לי כי הנה אהיה כפי כוונתך ריקם שלחתי היום הזה אבל את
עניי ואת יניע כפי שכל כחי עבדתיך ראה אלדים ויוכח אמש כמה שברכני
בשכר עבודתי כמה שהוביחך השמר לך מדבר עם יעקב מטוב עד רע שכל זה
אמר ג"כ ויוכח אמש כחשיב לו על מה שאמר לו ואלדי אביים אמש אמר
אלי ר"ל על זה הוזהירך האלהים לא לסיותי חוסא לך כמו שאמרת הנה הבחארו
הפסוקי' האלו והותרו השאלות י"ב וי"ג וי"ד. ולכן השיבו למה שאמר לו
קודם החפסו כי יראתי כי אמרתי פן תגזול את בנותיך מעמי ועל מה שהיה
אומר שלא דלק אחריי והיוותי חייב לו בשום דבר באמרו בצנות צנותי והבנים
בני והאלן זאני ר"ל אם יראתי מהאנשים יוחר היה לי לירא מהבנים ויוחר
מהאלן שהלנת מלאכי כי הכל בנים ובנות ואין היו שלי והיה לי לנקה' אבל
אם אעשה כן מה אעשה לבנותי היום ולבנותי אשר ילדו אשר נפחתי ורבותי
וגדלתי ואהבתי אותם בבנותי וכבני. ואיכסר אוכל וראיתי שישארו בחוסר כל
רעבים גם נאמאם ולכן נכרתה ברית. ואפשר לפרש שהיתה תשובת לבן ליעקב
לא דרשתי אחריו לאחת מאותן הסבות אשר זכרת אלא לקיים בינינו תנאים
כדי שתזכנה בנותי ובניהן אשר ילדו בעישר אשר עשית בביתי ולא יסוב אל
נשים נכרות וילדו נכרים והו שאמר בצנות בנותי והבנים בני והאלן זאני
ר"ל כ"י מביתי יאם הכל ולבנותי מה אעשה לאלה היום או לבנותי אשר ילדו
כלומר מה התנאים והחוקים אשר אעשה לאלה היום כדי שישארו הנכסים להם
ולכן נכרתה ברית ומה שפירשתי ראשונ' הוא היותר נכון לפי סגנון הפרשה
והותרה השאלה הס"ו. ולפי שלא יוכל לבן לעשות על זה דבר יותר קיים
כ"א ברית ובטועה ליעקב בדעתו שהיה איש חסיד ירא את י"י לא יאם לשוא
נפשו לכן אמר שברית יהיה עד בינו ובינו ולקח יעקב אבן וירימה מצבה
כדי שיסעב עליה ועשה זכרון למצבה אשר עשה כשהקיץ ממראת הסולם
ומאד אח' זה לאחיו כלומר בניו ורעיו של יעקב הקולכים אתו שיעשו גל
באנשים ולאות וסימן אהבה ביניהם אכלו שם על הגל לא על המצבה שהיתה
לבניה כי היה מנהג ביניהם שהקולכים להם על שלחן אחי ויחשו לאח' נאמנים
ואולי שעל זה נאמר מרגלים נהנו יד אשר לשבע להם. והנה אמר לבן
שהגל הוא עד לפי שאכלו שם שכן יסיו תמיד איהבים זה לזה ולזה קראו
לבן בלשון ארמי יגר שהדווא יעקב קרא לו בלשון הקדש גל עד ומפני זה
יקרא המקום אחר שגחשש שם נלעד כמו שכתב רש"י. ולפי שגל האבנים
ההוא והמצבה שניהם היו שם כשני עדים צברית הוצא לכן אמר לבן באותו
לשון וגם יעקב קראו עד הגל הזה. ואמנם אמרו עוד והמצבה אשר אמר
י"ף י"י ביני וביניך יראה שהמצבה היא המצבה שזכר וכלאו אמ' הגל יהיה
עד והמצבה שהיה המצבה ההיא ג"כ אות ועד שהק"ב י"ב ויראה ביניו
כאשר נפתח איש מאת רעו שחמיד נהיה ונחמיד בזהבנתו ואחיותו. ורש"י
כתב שהמצבה היא אשר צבר הגלעד כמ"ס ויעבור את מצבה גלעד.
והיותר נכון אולי שהמצבה הוא הגל כי מפני שעשאו גל של אבנים
גדול וי"י הגל ההוא אם לאכול עליו להם ואם שיהיה מצבה שיעשה
הנפשה משם לבן נתן טעם לטניהם אם להיות עד באכילתם שמה אמר הגל
הזה יהיה עד ביני וביניך וגו'. ואם היה בדרך מצבה אמר והמצבה אשר אמר
י"ף י"י ר"ל ואם הוא מצבה י"ף י"י ביני וביניך כאשר נכתב איש מרעהו.
וזכר שהיה ענין הצברית את תנאים את צבית ואם חתך נשים עליהן כי לפי
שראה שלקח יעקב את שתי השפחות על הגל ועל רחל חשש לבן שמה יקח נשים
אחרות עליהן ולכן סבביו עליהן. ואמנם אמרו עוד ויאה' לבן ליעקב הנה
הגל הזה והנה המצבה וגו' השבו המפרשי' (ב"ר פרשה ע"ד) שהיה הצברית אם
לבן יעבור את הגל ללכת להרע ליעקב ואם יעקב יעבור ללכת להרע ללבן.
ויקשה לפירוש' אמרו אם אני לא אעבד' אליך ואם אתה לא תעבור אלי בלשון
שולל כי היה לו לומר אם אני אעבור אליך ואם אתה תעבור אלי בלשון מחייב.
והרלב"ג פי' אם אני שאני לא אעבור אליך ואתה לא תעבור אלי את הגל
הזה לפחות רעה. ויקשה לו מאד מלח אם יקשה לו עוד אמרו ויאה' לבן
ליעקב כי הנה לבן צמח היה המדבר ולמה אמר ויאה' לבן ליעקב בהיות
הדבור בלו מדברין. גם בהיות' המפרשים איש מאחיו רחוק מאד היה שיל
הא' להרע לאחר. ולכן נראה לי לפרש שלא היה צברית שלא יבא להרע
את תבירו אלא שלא יתחייבו צבא רעה לזה וזקוק לאחר מהם שהאחד יבא
לעזרו ולהצילו המנה בדרך האחים הגאמני' שאם ללך יולד. ושלכן אחרי
שלכן הסביו צענין צנותיו כמו שנו' עשה עוד עמו תנאי אחר ולכן אמר
מחדש ויאה' לבן ליעקב עד הגל הזה ועדה המצבה אם אני לבן לא אעבור
אליך את הגל הזה לעזרתיך ואם אתה יעקב לא תעבור אלי את הגל הזה לרעה
ר"ל להיות רעה לאחר ממנו שהאחד יבא לעזור ולהציל לתבירו ולכן אמ' אם
אני לא אעבור ואם אתה לא תעבור בלשון שולל כי יהיה אז הגל והמצבה

[בראשית]

[אברבנאל]

זו תשאל לשמו כי הנה יעקב לא היה צריך לדעת את שם המלאך והמלאך לא היה לו להעלים ממנו שמו וכאשר השיבו למה זה תשאל לשמי מדוע לא אמר לו יעקב לפי שאלת נס כן שאלת על שמי ואם אני לא כחדתי שמי ממך למה אתה מחדש שמי ממני. והרלב"ג כתב שמהות המלאך אינו מושג ואינו מענין הדברים: השאלה הי"ז למה זה נתבאר יעקב מאוחר המראה וקרא שם המקום שהוא פניאל והלא כבר ראה מראה הסלם ומראות אחרות בנות לכן ולא נתבאר ולא אמר כי ראיתי אֱלֹהִים פנים אל פנים ותנצל נפשי כמו שאמר במראה הזאת: השאלה הי"ח אם היה האבקות הזה שנצחק האש שהוא ליעקב במראה הנבואה או בהקין אם היה במראה כדעת הרב המורה יקשה למה קרא שם המקום פניאל כי ראיתי אֱלֹהִים והוא לא ראה דבר בפועל ובהקין ולמה אמר ותנצל נפשי האם מפני הדברים שיראה האדם בחלומי יפחד מהמות. ולמה כאשר זרח השמש היה נולע על ירכו אם לא קרא לו דבר בהקין ובכך הקשה הרמב"ם על הרב על זה בפרשת וירא אליו. ואם נאמר שהיה בהקין כל זה יקשה מי הגיד ליעקב שהיה מלאך שאמר ראיתי אֱלֹהִים פנים אל פנים אולי היה אדם נמוח: השאלה הי"ח נמאמר יעקב לעשו קח נא את ברכתי אשר הובאת לך וגו'. וזה כי אם אמרו על המנחה אשר שלח לו ביד עבדיו כבר אמר לו ולקחת מנחתי מידי כי על כן ראיתי פניך ומה צ"ל לו שנית על זה עליו קח נא את ברכתי אשר הובאת לך: השאלה הי"ח בתשובת יעקב לעשו כשאמר לו אליה נא עמך מן העם אשר אחי ויאמר למה זה אמא חן בעיני אדוני כי זה המאמר יראה שאין ענין לו לא שיטלם וליגנס עמו ולא בפקד זה. ועוד למה זה אמא חן כי ראוי היה שימא חן בעיני אחיו ועבור המנחה שנתן לו:

וישלה יעקב מלאכים וגו'. עד ויירא יעקב מלאך ויירא לו. הנהגה אלו שיעקב כאשר נפרד מלגן לא היה יודע שהיה בדרכו כי אלו ידע זה היה נוסח מעליו וכאשר הלך לדרכו וישעו בו מלאכי אֱלֹהִים שנבואתו נראו לו כאלו היו מלאכי אֱלֹהִים באים ופוגעים אותו בדרך וביענים אותו ויאה יעקב שלא באה אליו בנבואה הריא לא דבור ולא הבנה אחרת אמר בלבו מחנה אֱלֹהִים זה כלומר שגברא לו שהיו באים להצילו מארה מוכנת לפניו ולכן קרא שם המקום הריא מחנים כי שם באו מלאכי אֱלֹהִים להניח ולהציל את מחנה יעקב ומה ידע יעקב ששחל בדרך ארץ ברחובות ושהיה עמך קרוב אליו כיון שהיה מלאכי לנכור שרי שלא יתבלו ושלמה העורך נראו לו אותם המלאכים להודיעו כי רבים אשר אחי ויאמר עש עשו ואפשר עוד לפרש שהיו המלאכים אשר פגשו בו עוצרי דרכים אנשים מדינים כוחרים או זולתם אחרים אחת או שנים שעצרו עליו והמה גלו את אונם וספרו לו שהיה עשו בדרך ששיר באותו דרך שהיה הוא הולך ויפגשו בו בבכח לכן קראם הכתוב מלאכי אֱלֹהִים כי היו בעיניו כמלאכי אֱלֹהִים מודיעים הדבר. הצריכי לו בשמירתו וכן אר"ל על וימארהו איש והנה תועה בדרך שהיה מלאך לפי שהדריכו והבידו בדרכו וככה קרא יעקב לאנשים ההם מלאכי אֱלֹהִים כללו שלום האֱלֹהִים להיבחרו ויעצורו שנתחברו אחי מחנה ואחרת אנשים עס מחנה קרא שם המקום. הוא מחנים וזה טעם ויפגשו בו שהוא הלגון הנכונ למה שפגע האדם בדרכו בחיותו בלתי מכין אליו והתורה השאלה הא' וכאשר ידע יעקב שהיה עשו בדרכו וקרוב אליו הסכים בדעתו לשלוח לו מלאכים והם אנשים שילכו לו מאדו בדרך שליחות לבקרו ולחת לו שלום. והיתה כוונתו בשליחות הזה א' מב' מחשבות הא' כי כאשר ידע שהיה עשו שר וגדול בשעיר אדון כל הבשר אדום חשש שכאשר ידע בואו מארץ רחוקה ורועה להראות לפניו ולומר לכל שהוא אחי שיהיה לו בזה כדאי בזיון וקאף לפני כל עמו בראותם אחי בזה משום בארץ ומתהלך בה נע וגד כחורח נטע ללון עני ורש חוזר על הפתחים ויבואו בעיניו להסיות הולך נר כחורח שמיר אל שיר באחד הדקים הנה מפני זה שלח יעקב להודיעו קודם שייראה לפניו שלא יחשוב שלמי שהלך בדרך מחשבות היה לעבד נקלה כי הוא יסב חמיד עם לכן אחי אמו שמעני הקורבה היה לו לכבוד ולתפארת בעבודתו אותו. וגם לא יחשוב שיבא לפניו כעני ודל ערוב ופריה לשלוח מחנה מאתו כי הנה היה לו שור וחמור ואף ועבד ושפחה ובהיה מודיעו לו כל זה על ידי שלחיו למאח חן בעיניו כאשר ילך לראותו וסיקבלו בסבר פנים יפות כי כדאי הוא להיות אחי כפי כבודו וכפי עשרו. וז"ש וישלח יעקב מלאכים לפניו שהיה עקר השליחות להיביר דרכו ולכבדו כשיבא הוא בעצמו עם כל עשרו ובכבודו להראות את פני האדון אחיו. ובהעדר לזה השליחות לפי שהיה עשו בארץ ששיר שדה אדום שהיה שם מושל הארץ והיה ראוי שנמקומו ויבארו יחניף לו בדברי שלום ואמת. ואין ספק אולי טעם זה נס כן כיוון בשליחות השלוח. ההם לרגל מה הוא עשה כי אם הוא חמיד שוקע ונעבה בארץ ששיר מקום מושבו וירא שאין לו למרע אבל אם יראה שהוא יולא משם ובא לנכח בדרך שהיה יעקב הולך בו יגלו את אונם להכין עצמו כי להלחם בו בא וזה טעם ארצה ששיר שדה אדום שנה אותם ששם ילכו וסם ידברו כל זה אבל אם לא ימארהו בארץ ששיר שדה אדום לא ידברו אליו כלל כי אין ראוי להחניף את האויב להסיותו מפניו כפי ראותו ונאחזו סן ויחשבו למורד לב. ובהיותו בא כנגדו כבר פרסם שהוא שונא לו ומבקש המיתו ולכן אין ראוי לדבר לו כלל. והנה מזה את שליחותו כה תאמרו לאדוני לעשו כה אמר עבדך יעקב כדי להכניס בלבים שלח אליו השליחות הזה מפני מורק לבדו ופחדו ממנו אלא מפני שמה אדוני כי הוא אחי הנדול ממנו ויחשש לו לאדון ולכן הסוים שיאמרו לו כה אמר עבדך כלומר אין הדברים האלה מלגנו אבל הוא בעצמו שולח לומר לך כן. ואמר עש לכן נתיי רועה לומר

בזכירת הישוד שהוא ועוד כי אין יחסיים מה שאמר לו בנות לבן ואהיה עמך אם ימותו כל בניו כ"ש שהכתוב אומר והכני אס על בנים מורה שהוא ימות שם עם בניו בהכרח. והתורה מהרא"ב שהוא עצמו פירשו כן. ורב חסדאי כתב בדבריו בנבואה שיעקב לא פחד כי היה לבו נכון בטוח ב"י" שלא יפול ביד עשו אבל השתדל באופני ההלכה בהתקינו עצמו לתפלה למלחמה ולדורון כי שם היות שיעדו הקב"ה בהלכה היה ראוי שיסתדל בהלכה משום יכול יוסב ובטל ת"ל אשר תעשה. ואין מקום לדעתו זה לפי שהתורה העידה ויירא יעקב מלאך ויירא לו והוא גם כן אמר לו כי ירא אנכי אותו והנה הכוונה בהס"י ומבקש אופני ההלכה כדי שבהנצחות יחסיים יעידו אין ראוי שיפחד אבל בשמח' ובטוב לבב ישתדל בו אף כי המלחמה והדורון הם אופני ההלכה. ואמנם התפלה אינה רק להשיג רצון השם ואם נפח ביעודו כבר ידע רצונו ולא יעדר אל תפלה ובכלל בהספק היה עמו מלאך אין פחד יעקב שגברא מפחדו שהיה משיס ספק בדברי הנבואה ומה שנאמר לו כה. השאלה הי"ז אם היה יעקב מתירא מעשו איך לא החזיקו הקב"ה באמרו לו אל תירא עבדי יעקב כי אתה אני כמ"ס לנדרים אל תירא אברהם אנכי מן לך וליחזק אל חרד מזרימה וליעקב עצמו בדרכו מזרימה אמר אל תירא מדרה מזרימה אנכי ארץ עמך וגו'. ולא די שלא החזיקו על זה אבל גם כשהתפלל יעקב עליו הילגני נא מיד אחי לא השיבו דבר. השאלה הי"ח במה שחזה האלן והבקר והנפשות לשתי מחנות כי מה הועיל בזה שפעה ואיך אמ' אם יבא עשו אל המחנה האחת והכבו והיה המחנה הנשח' לפליטה כי אם היה מכין עצמו להלחם מוטב שהיה המחנה הנשח' לפליטה כי ילחמו יותר בחזקה בהיותם רבים מבחינת משפטים כ"ס שהנה כמו שזכור הכתוב כאשר בא עשו כלם היו במחנה אחד כל בניו ולכן באה ללחם ולעזרה והפחיתו וילדיהן ורמל ובנה באחרונה שהיו שם כלם יחד וגם בהעברת יצוק לא היו שני מחנות כי אם אחד וכמ"ס הכתוב ויקח את שתי נשיו ואת שתי שפחתיו ואת אחד עשר ילדיו ויטבירם ויעבר את אשר לו שהיו כלם יחד: השאלה הי"ח בתפלתו ויאמר יעקב אלדי אני אברהם ויקשה בום דברים ראשונים ויאמר והיה ראוי לומר ויהפול יעקב או ויעקב יעקב וגו' ובעית באמרו אלדי אני אברהם ואלדי אני יחזק י"י האומר וגו' כי למה יחס שם אֱלֹהִים לאבותיו וסם י"י לעצמו ורש"י כתב שהם שתי הנפשות ואין הדבר כן כי כאן לא זכר דבר מהנפשה הריא ומזכיר אחריו כן. וטעמיה למה זכר ראשונה הישוד המאוחר שאמר לו כשיאמר מתוך לבבו לארצו ובאחרונה זכר הישוד הראשון באמרו ואתה אמרת היסב איסיב עמך והיה לו לזכרם ראשון ראשון. ורביעיית למה לא זכר מה שנאמר לו במראה הסלם והנה אנכי עמך ושמרתך בכל אשר תלך והשיבותיך אל הארצה הזאת כי באמת זה הישוד היה היותר חזק מכל הישודים האחרים: השאלה הי"ח באמרו קטונתי מכל החסדים וגו' הילגני נא מיד אחי וגו'. ואתה אמרת היסב איסיב עמך כי הנה יקשה זה מפניו. ראשונה שאחרי אותו יעוד שזכר טוב לארצו ולמולדתו ואיסיב עמך לא נתמעטו זכויותיו ולא עבר במקלו את הירדן שהוא פי' קטונתי לדעת רש"י. ואם יפרש כפי הרמב"ם קטון אני מהיות לכל החסדים ולא יהיה מתחיה לחלתו כי אין יאמר אדם לאלדיו אחר שפגש עמי מה שלח הייתי ראוי אליו חן לי עמה מה שאני ראוי אליו אלו נ"ב כי לאו כל שפגש ושתחא מתרחש ניכא. ואם לא כן ימשך שמי שיעשה הפכה אחת יתחייב לעשות אלה אלפים הטבות. ושנית באמרו הילגני נא יגו' שאין הוציא התולדה הזאת מקטונתי מכל החסדים שחמיד כפי כל השירותים לא תתיחס אליו. ושלשית באמרו אחר הילגני נא ואתה אמרת היסב איסיב עמך כי הנה ראוי שיסמוך ההנפשה הזאת לקודמת ועל שהיה יאמר הילגני נא שהיה התפלה שהתפלל: השאלה הי"ח באמרו וילן שם בלינה שהוא ויקח מן הבא בידו מנחה. והוא כי מה ענין הלינה אלל הדורון ולמה לא עשאו קודם הלינה ולמה סדר הכרית לעומת הנקבות לכל מין ומין האם להסיות ורע על פני כל הארץ היה צריך עשו הדורון הזה או למה סדרו יעקב בזה האופן: השאלה הי"ח במה שנה יעקב לעבדיו כי יפגש עשו אחי ואלך בזה האופן למי אתה וגו' והוא כי אולי לא ישאלו דבר מזה האם יחדלו מלחמת את המנחה בעבור שלא שאל כל השאלות הן. והנה המוליד מנחה אל פני האדון לא יקוב שיטלוהו למי אתה מביא זה אבל שהוא משעמו יגש לפניו מנחה ויאמר מנחה זו שלמה מאה כלוגי אלך השר ולפי דברי יעקב אם עשו לא ישאל לא פירש מה יעשו הם: השאלה הי"ח באמרו וילן-גם את השני גם את השלישי גם את כל ההולכים ובכלל היה לו לומר יעקב אחריו שזו ככל ומותר אחרי שכבר אמר לכל אחד מהם שיאמר והנה גם הוא אחריו: השאלה הי"ח באמרו כי אמר אברהם פניו במנחה וגו' וזה כי אם נאמר שזה ספור התורה מהנפשה יעקב בדורון ולמה עשאו יקשה מאד אמרו במקום היה והיה לו לחזור למעלה על ויקח מן הבא בידו מנחה לעשו אחיו כי אמר אברהם פניו וגו' לא אחרי שנה את עבדיו מה שיאמרו לעשו ובכך הקשה זה הרמב"ם ואם היו דברים אלו שנה יעקב שיאמרו עבדיו גם כן לעשו יהיה דבר זר ומנוגה מאד: השאלה הי"ח במה שזכר בהעברת הכהן שלם העבדות ויעבור את מעבור יצוק ויקחם ויעבירם את הנחל ויעבר את אשר לו והראשונה מהם יחס לעצמו בלבד והשנית לו ולבם יחד. והשלישית ויעבר את אשר לו יחסה לבם ולא לו: השאלה הי"ח באמרו שלחני כי עלה הסחר ויאמר לא אשלך כי אם ברכתני והוא משח"ל וכי נגב היה שלא היה יכול להפגש אחר עליה השחר ואם הוא רוצה להרוג את יעקב והכהו בכף ירכו אין היה שואל ממנו שינכרסו ומה היה הכרעה אשר יצרך האדם לאויבו: השאלה הי"ח בשאלת יעקב למלאך מה שמך ובתשובת המלאך למה

לומר לא תחשוב שזה לו עשרים שנה שנפרד ממך הלך מדחי אל דחי ומעיר אל עיר ועבד אנשים נקלים ונבזים אין הדבר כן כי תמיד נר ונתישב בבית לבן לא נתישב עם אדם אחר בעולם הזה ודאי אינו קלון גם לך כי לבן אחי אמנו הוא ואדם גדול ונכבד בארצו הוא והישיב' בביתו כמו הישיבה בבית יצחק. ובה הסיר מלכו הגות הראשון שמלך הכבוד שלא יצא ממנו נגאי למעלתו בהיותו אחיו. וכנגד הנאות השני שאפשר שיחשוב אחר ויהי לי שור וחמור כלומר אל תחשוב שאני בא אליך עני ואביון וחסר לחם לשתתבזה בלחתי כי הנה יש לי קנינים נשמיים הרבה עבדים ושפחות עושר וכבוד אחי שהם שלמות האדם בחיים ומגיים האלה ויהי לי שור וחמור וגו' הם המין כדברי הרא"ש. והנה שלחתי להגיד כל זה לאדני ע"י שליחות כדי שאמלא חן בעיניך כשאלך לראותך ולא אקל בעיניך כי ממה שתשמע מהשליחים האלה תדע מעטני עד שאמלא חן בעיניך בצואי לפניך ותראה שהשליחים הלכו ולא הגיעו לארצה שער אדום לדבר לו כי כבר מלאו את עשו בדבר וכפי זאת יעקב אליהם לא היה ראוי לדבר לו דבר ולכן שבו אל יעקב ואמרו לו באנו אל אחיך אל עשו ר"ל לא באנו אל ארצה שער אדום אבל באנו אל עשו לפי שהוא בדרך כבר בא לפניו כמו שאתה הולך לקראתו וארבע מאות איש כאדם נכבד וגדול ולכן לא דברנו לו דבר מן השליחות כדי שלא לעבור על מצותיך ועם מה שפירשתי בזה הדרך ויתרו השאלות הנ"ל והנ"ל. והדרך השני בנאור זה הוא שיעקב רצה להסיר מלכו עשו שגאון על עניו הבכורה והברכות ולכן שלח אליו מלאכיו להשתעבד לפניו כמו שראוי שיעשה הבן השעיר לאחיו הגדול ממנו שיכבדהו ויעבדהו כאביו. והנה שלח שליחים שילכו לו אל ארצו כי עם היות בלתי נרץ ללכת הם היה שולח מלאכיו ושלוחיו לארץ שער מקום מושבו לבקרו בביתו בארצו. והנה לא הלך יעקב בעצמו כי לא יוכל לעמוד הנשים והסף ולכן ללכת לארץ שער היה ראוי לשלוח שליחים בהכרח. וזה אותם לאמר כה האמרנו לאדוני לעשו ר"ל שאם יעשו בדרך אנשי עשו יאמרו שהם לעשו אדונייהם עבדיו משרתיו עושי רצונו או שהיו שליחים הולכים אליו כי בזה יעברו בשוטים ולא יתרגום אנשי דמים ומרמה אשר עמו. וזה אותם שאמרו כה אמר עבדך יעקב עם לבן נרתי ר"ל כי אמר יעקב שהוא עבדך לא גבור וגדול כמו שחשבת עם לבן נרתי ודורישו בזה שלא היה כל הזמן הזה גורם מלכיו על ברכותיו כי אם היה בורח לא היה הולך אל לבן שהיה קרוב אליו גם כן ויוכל עשו ללכת שמה כרצונו אבל הלך שמה לקחת אשה בנאות אביו וזהו עם לבן נרתי. גם דורישו זה להכליל את כאומר אם מלאכיו און לי דע לך שלא היה מכה הברכות שברכנו אבי אלא שעם לבן נרתי לא יום אחד ולא יומים אלא עשרים שנה וזהו ואחר עד עתה. ועכ"ל דבר מעט הרוחני שור וחמור כאן ועבד ושפחה מכל דבר חלק מעט ואשאלה כל זה להגיד לאדני למלא חן בעיניך כאשר תדע שלא הועילו לי הברכות ולא הרוחני דבר מחסא אלא מכחי ומניע כפי. וכבר נסה רש"י לרדת הזה בכללות ענין עם היות שלא פירש הפסוקים כן. ובספר הכתוב ששבו המלאכים אל יעקב ואמרו לו באנו אל אחיך אל עשו וגם הולך לקראתך. והנראה מהשליחים שלא היו יודעים משמעת עשו מיעקב ולכן כאשר הלכו לו ודברו אליו שליחותם הוא השיבם הנה הוא הולך לקראתו. וחשבו שהיה הולך לבדו ומפני זה שבו אל יעקב ואמרו לו באנו אל אחיך אל עשו כלומר למה תקראתו אדוני והוא אינו אלא כאח אהב נאמן כי הנה גם הוא הולך לקראתך ר"ל לא די שיקבל שליחותיך אבל גם הוא בעצמו הולך ובא לקראתך לקבל אותך וארבע מאות איש עמו לכבדך. אבל יעקב שהיה יודע אמתת הדבר ורשעתו לבדו לא נתפתה בזה וירא יעקב מאד מציאותו וירא לו מד' מאות איש שהיה מגיע עמו כי ידע כי למלחמה הוא בא והבורח בכל א' מהדרכים האלה שאלת ב' וגו' וד' :

ח ויירא יעקב מאד וירא לו וגו' עד וירא את הראשון כי ישגד וגו'. פחד יעקב ויראחו מעשו לא היה מחולשת אמונתו ובטחונו ביעודיו כי באמת לבו בטוח ב"י אבל היה פחדו בדרך הנכור האמתי שבהכרח למלחמה יסחר מנחמת וירגיש בסכנה אבל מפני המעלה יצא החיים ויבחר המות היפה וכמו שזכר הפלוסוף בספר המדות ומי שיכנס למלחמה לחטוב שלא ימות לא יקרא נדיב כי לא עשה זה לפי בחירתו אלא מפני היותו מוכן את הממון ולכן ראוי לנבון שיתעבד מן המות ועכ"ל יבחר בזה מלך המעלה ולגדיב שיאבה הממון אבל יחטוב מלך המעלה. וכן היה ענין יעקב כי אם היה בלתי ירא ולא מפחד מעשו שיהרגו ויהרוג את נשיו ובניו הנכבד כלכלו אליו לא היה מורה על בטחונו בשם ית' וביעודיו כי יהיה הולך אליו לחטוב שיתנהג עמו כחא. אבל עתה ששער בטלחו אותו וידע זה בציור עד שהכה החייתי אשר ליעקב החפץ מה כי ראה ופחד ועכ"ל שכלו המנהיג את הכח המתעורר אשר לו כמו שראוי לבעל המעלה גער בו על פחדו והתאמת ואלך לקראת אחיו זה באמת הראוי להקרא מאמין בנבואתו ובטוח ביעוד אלהיו ואין זה אלא כמו מי שיראה אשה יפה אסורה לו מן התורה והתאווה אליה בכתו החמרי אבל בחשק תורתו לא יעזוב את הכח החמרי לרדוף אחריה אבל יעז ממה שאין ספק שאם לא רץ אחרי התאווה ההיא לא היה לו זכות בנטיה ממנה ובמ"ש לא יראה אדם אלא אפסי לאכול חזיר וכו' הנה א"כ פחד יעקב היה בהכרח החומר ובטחונו היה מפאת שכלו להכנתו ביעודיו כי אלו לא היה בוחס היה מקבץ אופנים אחרים להגלותו מהבחינה או האפסיה לעיר דלתים וברית ובין זה וזה ישלח אל יצחק אביו שיטעם אליו עשו. והוא לא השג לדבר מזה אבל לן בליה הכוא במחנה כי לא ירא מעשו והלך כנגדו כי היה ביטח ב"י וביעודיו וזה הדרך האמתי בהתר הספק הזה וכבר נמצא אצלנו דומה לו כל היום שבהיות חולה חכם אחד ידע בפועל יבחר לקחת סם משלל

אמרת היסוד אישי עמך שכלל במה שנאמר לו שם כי עש היות שלא נאמר לו שם בזה הלשון הנה נכלל במה שנאמר לו והיה זרעך כעפר הארץ וגו' והנה אנכי עמך והבאר ג' מאמר קטנתי מכל החסדים וגו' והותרו גלויות ח' ו'. והנה אמר אחי' וילן שם בלילה ההוא לשתי הכליות הא' להודיע בשמונו כל יעקב שלא ושלף נאסף אל עיר סוגרת ומסוגרת כי בהיותו בוסח באלהיו לן שם בלילה ההוא בהיות עשו קרוב אליו ולא ירא ממנו. והב' להגיד שכאשר כלו תפלותיו חשב בלבו שיענהו השם אז בעת צרתו במראה או בחזיון לילה ויחזקו בהבטחתו ויודיעהו את אשר יעשה ולכן לן שם בלילה ההוא והבין עמו לנבואה אבל לא נגלה עליו אז האללים. אולי סביב זה בעבור שגלה מלאכים לעשו ונשתעבד אליו באמרו כה אמר עבדך יעקב. ודרשו עליו עובר ומתעבד על ריב לא לו. גם אפשר שנתחכם לו אשם במה שחזה את אנשיו וקנינו לשני מחנות כאלו היה מפגור ביד השם להושיע שניהם יחד וכמו שהיה ומפני זה וכן מפני שיעקב שידל בענין הדורון שהיה נכון בעיני האללים לתת לו וכן לא הבטיחו עוד. ומפני זה לא נאחזה הנבואה בלילה ההוא האמנם באה לו בלילה אחריו וכמו שיחזאר וסותרה בזה השאלה. והנה ראה יעקב לשלוח מנחה גדולה לעשו כדי לשמחו במתנתו וכדי להראות לו את כבוד עשרו כי בהיותו שולח מנחה כזאת מורה שהיה רכושו רב ואוהבי עשיר רבים. גם נחזונו שהיה ראוי לתת לעשו מתנה בעין יפה על הבכורה אשר נתן לו כי בשעת המעשה לא נתן לו אלא לחם וגידו עדשים ולכן לקח מן הבא בידו מנחה לעשו אחיו ר"ל אם כפי מעלתו שהיה עשו שר וגדול ואם להיותו אחיו ולהתנאותו ממנו שלא שחל לו דברים אחרים יותר יקרים מזה אמר מן הבא בידו כי כך דרך שולחי מנחה שיאמר שלא ישלחוהו כפי כבוד השר שהנבואה לו כי אם מהבא בידו והנבואה אללו. והנה שלא הזכירם עם הנקבות במספרם כמספרם כדי שיראה עשו ויראה שהיה הדורון תמיד קיים לכבוד ולתפארת ולא יערב גם מקצת אחר וככה יהיה לרצון תמיד לפניו ואולי ישלח השם ברכה בנשמות הן וילגו לרוב ובה תתמיד האהבה בין אחים וכדי שששו יסער תכונת המנחה מסודרת בחכמה ודעת זה יעקב את עבדיו וריות חביבו בין עבד ובין עבד כדי שהיה שהיה להיות לעיני בנאונים ההם עם שביעת עיניו של רשע:

יח ויצו את הראשון וגו' עד ויותר יעקב לבדו וגו'. לפי שהענין בטעמו היה מורה שמנחה היא שלוחה לכן הוהיר יעקב את הראשון כי ימנך עשו אחי ושלך לאמר למי אהה ואין בכוונה שיטאלוהו השאלות האלו כלם יחד למי אהה ואהה תלך ולמי אהה לפניך ויהיה הווי"ן האלה במקום או ויקראו ואלו הממלוקות כמו ומחלל אחי ואמו כי חשב יעקב שאלו היו שאלות ראויות לשאלו כפי הנהוג והוהירם שבהיותו שאל אחת מהשאלות האלה ישיבוהו כלמה שאמר לעבדך ליעקב מנחה היא שלוחה לאדוני לעשו ואז את הראשון שיאמר והנה גם הוא אחריו כדי להגדיל את הדורון כאומר ולא זו בלבד היא המנחה. וכן צוה את השני גם את השלישי שיאמרו כלם וזהו בדבר הזה. תדברון אל עשו במזלכם אותו רוצה לומר כאשר ישאל לכם השאלות שזכר. והיה מחמת יעקב בנבואה הזאת מה שאומר שמפני שהוא היה ירא את ה' היה כוונת עשו להרגו ולהלחם בו אם לא עשה זה הנסיון והמנחה ולא צוה את עבדיו שילביחו אליו ויתנוה לו אבל שילכו לדרגם לפניו ואם הוא ישאלם השאלות הן שזכר מורה שחשדו ללקחה וכיונהו להשלים עמו ואז יאמרו לו מנחה היא שלוחה וגו' ויתנוה לו. אמנם אם הוא ברשעתו וזדונו לא ישאלם דבר בראותו שהיה כסדר מנחה אות הוא שכוונתו רעה ולהלחם הוא בא כנגדו ולכן צוה שלא יתנו לו דבר אבל יעבדו לפניו וילכו לדרגם ואין מעצור ביד השם מהושיע וכן היה שלא שאלם דבר ולא נתנו לו את המנחה כלל עד שאחר כך שאל ליעקב מי לך כל המנחה הזאת אשר פגשתי והותרה בזה השאלה הי"א. ואמנם אמרו עוד ואמרתם גם הנה עבדך יעקב אחריו ענינו כפי המפרשים שהוא את הראשון והשני וכל ההולכים אחרי העדרים כדברים האלה תדברון אל עשו במזלכם אותו ואל מה שזכר מפניו לו כשישאלם רוצה לומר שאין להקפיד על סגנון הדברים אלא שיהיה זאת הכוונה וזהו כדברים האלה ולדעתו כפי דרך שזכרתי יהיה ענינו שאת הראשון צוה כשיטאלוהו מנחה היא שלוחה וגומר. אבל אם לא ישאלוהו דבר יעבור ולא ידבר כי הנה הראשון שהיה עם המנחה יאות לומר הוא מנחה היא שלוחה לא ההולכים אחריו. אבל אם לא יתנו את המנחה צוה את השני גם את הנ' ולשאר ההולכים אחר העדרים שהם מעמם ידברו אל עשו במזלכם אותו כדברים אלה שזכר והם גם הנה עבדך יעקב אחריו ר"ל לא תחשוב שיעקב בורה מפניך פחד וחרד כי כמו שאנו באנו לפניך עם המקנה הזה ככה גם הוא אחריו ולא ידברו לו כלל מהמנחה אבל וידיעוהו שאינו ירא ממנו. וזה טעם ואמרתם ר"ל אל תפחדו ואל תיראו מלומר לו כן. והנה לא צוה בזה את הראשון לפי שעליו היה מוטל ענין המנחה ועל השאר הדברים המפורסמים בפי המון. ואפשר לפרש עוד בלילה הפסוקים כי יעקב חשב שלא היה ראוי וגאות להחזיק את עשו במנחה ודברתו רכוש כהיותו אויב מפורסם לו כי זה מורה על פחדו וחרדתו ממנו וחרדתו אדם יתן מוקש. והנה אם היה עשו שקט בארץ שעיר מקום מושבו בדעתו שיעקב הלך לדרכו לא היה מורה בזה חזקה ונאמה עליו. אמנם ביציאתו משם לקראתו כשעמ את שמו וארבע מאות איש עמו כבר היה מתפרסם לו לאויב ומגלה שהיה רצונו להלחם בו. ולכן החתם לשלוח את הנהגה לשכך חמתו אבל להורות שהוא לא היה יודע שיאל לקראתו לשסן לו אלא שהיתה מחשבת יעקב שעדין עשו היה בעצור מחכה ביאתו שמה כלאוב ואח. ומפני זה צוה את עבדיו ההולכים עם המנחה שיאמרו שהיו מוליכין המנחה לשעיר אל עשו כאלו לא היה דעתו של יעקב כשאלה שהוא היה בדרך ושיעשו עמם

שאינם מכירים את עשו כשיפגשו אותו ויחושבים שעדין הוא בשעיר. והבן יעקב כי הוא בראותו את המנחה שאל את הרועים למי הם ואנה ילכו ויביטו אותו מנחה היא שלוחה לאדוני לעשו ר"ל כאשר הוא שם כי יראו עמם כאלו אינם יודעים שהוא עשו וזה טעם לאדוני לעשו בלשון נסתר. ואמר לעבדך ליעקב כי בראותו אותו שר וגדול אמרו בדרך מוסר לעבדך ליעקב כי לכל אדם גדול ראוי לומר כן. ומפני שחשב אולי בזדונו ונצנו' לבי לא ישאלם דבר הולך לזווח' עוד כדבר הזה תדברון אל עשו במזלכם אותו ר"ל שאלם שלא ישאלם עשו דבר הם מעמם יאמרו אליו כדברים האלו והוא מה שכבר אמר מנחה היא וגו'. כי רצה כי עכ"פ ינכוו כדברים ההם בנאיו. והנה אמר עוד ואמרתם גם הנה וגומר להוהירם שאתרי שידברו משני המנחה מה שהוא אותם יאמרו לו עוד מעמם באמירה בנית גם הנה עבדך יעקב אחריו. והיה זה כדי שיעשו בו ויראו אם יתאדמו פניו ויתפגל בשמתי שהוא בא אללו. וכדי שירגישו היסב בדבר צוה אותם שגם פגש בנית יאמרו זה אחרי חשלו המנחה וזה פניו ואמרתם למי שהיא אמירה בנית שיאמרו. ואמנם אמרו כי אמר אכפרה פניו במנחה וגו'. כבר ראינו דברי המפרשים בו שהנקלם חשב שהם דברי החורה התנוללות בעד יעקב למח שלה לעשו המנחה ופירש אכפרה פניו מלשון פני י"ב בעושי רע. ופניה לא היו לה עוד שהוא לשון כעס. אבל ואחרי כן אראה פניו אולי ישא פני פירש אותה מלשון פני' ממש. והרא"ע כן דעתו שהם דברי החורה. אמנם הרמב"ן חשב שהם דברי יעקב ומעט השליחות וכמה מהפסקות יחייבו לדעתו וגרף לי לפרש כפי כל אחד מהדרכים באופנים אחרים כפי מה שפירשו הם אם כפי הדק האחד שהם דברי החורה שאלה החורה לתת פעם מלדע שלה יעקב את המנחה ועם התנאים ההם שאל ישאל יתנוה לו. ואם לא ישאל שיאמרו לו עזות שגם הוא הולך לקראתו ולא ירא ממנו ולכן אמר החורה בזה יעקב שלה את המנחה והנהגה לשלוחו שיתנו לו אם ישאל למי אהה וגו' לפי שאמר בלבו ויחשב אכפרה פניו ואפסל רצונו במנחה ההולכת לפניו ואם ישאל בעדה מורה שיחסוך בה ואם יקבלה לא יכוין להרגני. ואמנם צוה שאם לא ישאל כן שלא יתנו לו את המנחה ושיאמרו לו תמיד שיבא אליו לפי שיעקב היה אמיץ לבו נגבורים. ואמר אין ספק באחרי כן בדברת אראה פניו ר"ל נאראה פנים אל פנים במלחמה והוא חושב שאני אשא ואסבול פני כעסו שיארגני ואולי יהיה בהפך שהוא ישא פני וכעסו ויקבל הדעה ממני כי ל"י המלחמה ובידו להושיע לאשר ירצה ויהיה לפני זה כל לשון פנים שצד בפסוקים את האכפרה פניו אראה פניו ישא פני כלם יעקב כעס. אמנם כפי הדק השני יהיה פירשו שגם אלה דברים שאזע שיאמרו שלוחו לעשו מדרך המוסר שאין ספק שהיה עליו חסאת וסעע בשלא בא לשחר פני אדוניו זה עשרים שנה ושלכן שלח את המנחה הזאת כחוטא המביא קרבן על חטאו כי אמר אכפרה פניו אחר לו שחרתי במנחה ההולכת לפני ואחרי כן אראה פניו ואולי ישא פני שאולי שירצה לראות את פני עתה כי מולת המנחה איני ראוי לראות פני מעלתו ולא שמעלתו ישא פני אחרי שנתאחרתי כל כך בראייתם ויפגשו לבי זה הפנים המזכרים בפסוק הזה כלם פנים ממש לא לשון כעס. ויהיה אם כן כללות המאמר דרך מוסר ופיוס עם מנחה מה שפירשתי בכל ח' המדרשים האלה בפסוקים החורו השאלות י"ב וי"ג. ובפרט הכוונה שבעברה המנחה על פניו לפי שהוא צוה אליהם שילכו לאפס ולא ירחיקו אותו ילך פסוק אליהם לא דרך יום כמו שפירש"ל על עבדו לפני אלא כמעט אחריהם כי חשב יעקב ללכת הוא לבדו לראות את עשו פסוק לקבול המנחה כדי שימלאוהו במנחה ולא יעבור עליו זמן באופן שלא ישכח כל השעע ולא יעבור עת הרצון האמנם לן בלילה ההוא במחנה היותר עקרי ואהוב אללו ששם נשיו וילדיו כי המחנה האחר כבר הרחיקו משם בלילה ההוא ולהסתיר הענין לקח את נשיו וילדיו ויעבירם את הנחל האמנם היה כל כך נפשו קשורה בנפסם כי לבדו הוא עבר את מעבר יבוק לראות הנבנה המים כי יותר רצה לנסן עמו מלסן אותם באותה העברה ועל זאת ההעברה הראשונה אמר בלשון יחיד וישעיר את מעבר יבוק ואחרי כן שהיה המעבר בשוח לקח אותם אחד אל אחד אחרים ועל זה אומר שנית ויקחם ויעבירם את הנחל כי לקחם על זרועותיו והעבירם הם. ואמנם הרבט והמקנה אשר לו במחנה ההוא לא העבירו יעקב בטעמו כמו שהעביר את הנשים ואת הילדים אבל העביר הכל במחשבו על ידי עבדיו ועל זה אמר ויעבר את אשר לו שהעבירו על ידי צווי ביד עבדיו והותרה השאלה הי"ד:

כה ויותר יעקב לבדו עד וישא ענינו וירא. נריך לנאר ראשונה הענין הזה על פי הפשט והמשל הנגלה ואחר כך אחקיר במה שירה וירמוז עליו. זכר הכתוב שיעקב נשאר יחיד שמה כי הוא אחרי שהעביר את נשיו ואת ילדיו חזר לזווח על העברה כי לא אשר לו והיה שם עד שהעבירו העבירו הכל ומפני זה נאמר לבדו מעבר הנהר וזה ענין שם שאמרו ז"ל שחזר על פנים קטנים כי היה בנפשו כל הרבוע כפכים קטני' ביחס הנשים והנשים ובהיותו יחיד שם ראה איש אחד שנאבק עמו והחמיד בעמל ההוא עמו כל הלילה עד עלות השחר והיה ההתאבקות הנה שדרך האנשים החזקים ומתאבקים זה בזה בידים וזרועותיהם לראות איזה ינצר כי ויאבק הוא כמו ויתעפר לשון אבק שמעלים אבק ברגליהם או ענינו ויתקשר או ויתחבק כדברי המפרשים. ולפי שהנבזרים כהתאבקות ידיים ינצרו או ינצולת ועלמה שיקחו את המנגד בזרועותיהם ויפילוהו ארצה או ינצרו עליו שצרימה שינו ברגליהם כרגלי המנגדים או בשוקיהם באופן שיכשלו ויפולו ויקראו לו בלשון עב לונו סאק"קילי"א לכן זכר שראה האיש ההוא שנאבק עמו שלא יכול לו ר"ל שלא יכול עם יעקב להסילו ארצה בטעמה וברוב כח כי היה יעקב אמיץ ממנו ואז בקש לזה ערמה ותחבולה לנעת

נרץ ירכו של יעקב באופן שיכשל יעקב ויסול לפניו וזהו אמרו וינע נרץ
ירכו ותקע כף ירך יעקב בהצקו עמי שענינו כמו שפירש הראב"ע בסרה כף
ירך יעקב ממקומה ושהיה מכה יעקב כל כך שעם היית שהקע כף ירכו לא
נפל ולא נפרד האים ממנו אבל חקע ירכו בהצקו כמו כלומר בזה על כל
פנים יעקב מתאחד ומהצק עמו כי לא יכול המלאך לא להפיל יעקב ארצה
ולא להפריד מנין ורועותיו מידי אצור יעקב . וכאשר התאחד הזמן כל כך
שכבר עלה עמוד השחר אמר ליעקב שלחני כי עלה השחר רוצה לומר ואתה
צריך ללכת לדרכך כי עשו יצא במהרה על כן להנאתך ולטובתך אישך שהשלחני
ותקן לדרכך . אבל יעקב השיבו לא אשלחך כי אם ברכתני וענין הברכה הזאת
הוא שיודה שהוא הים מנוח ממנו ויעקב היה מנחה כי זאת היא הברכה
בין המתאבקים או שיפיל האחד את חברו ארצה ואז הוא הנוצר עליו או
שהחזיר וינצוה ויודה שהוא גבור ממנו שאז אין צריך התאבקות עוד וילך
לו . וכן עשה זה האים המתאבק עם יעקב כס שאמר לו מה שמו ואמר לו לא
יעקב יאמר עוד שמך מלבן עקב כי עשה התחזקת עלי בנצרותך אבל תקרא
ישראל כי שרית עם אלהים ועם אנשים והכול רוצה לומר ביכולת ובה גדול שרית
ומשלט עלי להחזיקני בעל כרחי ולא בערמה כמוני נצרת עלי ואזר עם אלהים
ועם אנשים לפי שהוא הים מכלל האלדים ר"ל מלאך עליון כפי האמת ומכלל
האנשים כפי הנראה ובה גלה לו שלא היה אים בהלש כ"א מכלל הנבדלים .
או שאמר כי שרית עם אלהים במה נצרת עלי ועם אנשים עם אהך עשו
בלקח את ברכתו ויכולת לעשות כל זה . והנה רצה יעקב ג"כ לשלוח מזה שמו
גם כן לפי שבאשר ידע שהוא מלאך אלהים נכבד וגם כלחה נפשו לדעת אם
נפקד עליו מלאך של רממים או מלאך אצורי יפולנו בו האמנם לא אמר למלאך
מה שמך כמו שהוא אמר אליו אלא בלבן מוסר וכבוד אמר לו הנידה גא
שמך ר"ל בנבקה ממך אדני שהניד לי שמך והמלאך השיבו למה זה תשל
לשמי . והנה אמר זה לפי בדרך הלוואים כשינאנו ויהפשו זה את זה שיהיה
המנוח משתעבד ונכנע למנח אותו וכאשר יתן לו המנח רשות ללכת לדרכו
הנה המנח יודיעו שמו כדי שיוכל המנח לקראו בכל עת שירצה ויהי
המנוח חייב לנא לפניו כשיקראו וזהו חשש המלאך שמה יעקב היה שאל שמו
לזה החבליה שיוכל לקראו כשירצה והוא יצא לפניו כעבד לפני אדוניו וישן
לא יאות לו במלחמי עליון כי אין יתחבדו לא בני אדם לכן אמר לו למה זה
השאל לשמי האם תשבת שאלה כהתקדוהי זה בנתי אפסר ולכן בך אותו שם
לומר כי לא יבא עוד אליו לנכרו פסם אחרת . או שאמר לו זה כאומר
החשבים שאני אשנה את שמי כאשר אני שניתי שמך אין זה . והרמב"ן פירש
למה זה השאל לשמי כי אין לך בידיעת שמי חושלת יטן כי אין היכולת בלתי
ל"י לבדו אם הקראני לא אענה ומצדדך לא אובישך אבל עתה אברך אותך
כי כן איתי גם נכון הוא . ובהנה שפירשתי בזה הותרו השאלות הפ"ו וה"ו .
ואמנם אם היה הענין הזה במראה הנבואה או בהקין כבר ידעת דעת הרב
המורה בפ"מ ח"א שהיה זה כלו במראה הנבואה ושהיתה הנבואה הזאת
כלל ופרט כי בתחלה ספר בכלל שיעקב הלך לדרכו ויפגשו בו מלאכי אלהים
ואחר כך ספר איך קרה זה בפרט ואמר ששאל יעקב מלאכים לשמו וענין
השליחות הראשון והנבואה והנבואה יחידית בלילה וההצבא אים עמו וזו היא
ענין הנבואה . והנה הרמב"ן הקשה עליו ואמר אם היה זה במראה הנבואה
אין צורך היה צולע על ירכו ואני כבר כתבתי כי אותו ספק אין התיירו ממה
שיקשה לפי שכבר נראה התפעל בלי הנפש מהדמיונים שהם ינישו בלי הנפש
להנעה מה הלא תראה שיחלום החולם שבוכב עם אשה ומאותו חלום יראה
קרי באלו היה עושה אותו פועל בהקין ואחר שהוא נופל ממקום גבוה
ויחושעו איבריו כלם הנוטה חזקה בשינה עד שיקץ מאותה הנוטה וכל זה
נראה מן החוש לכן לא ירוחק בזהויות יעקב בחלום נבואתו רוצה להתאבקות
הוא וינע נרץ ירכו והכפל כל כך עשו ומכני הרושם בשעה שזו דמיונו
באותו חלום שהכלים הנפשיים נפגשו בזה ונשאר צולע על ירכו וכמו שכתבתי
שם וכן זכרו הר"ל לבנ במקום הזה גם כן . והנה חין בזה כפך על הרב המורה .
אבל אני מאלתי על דעתי כפך אחר יותר עזמי וחקי והתימה מהרמב"ן אין
לא הרגיש בו . והוא שאין יאמר הרב שהמראה הזה כלל ופרט והנה מה
שאמר ויעקב הלך לדרכו ויפגשו בו מלאכי אלהים ואמר מחנה
אלהים זה היה במקום שנקרא מהגיים . ואמנם ההתאבקות שהוא הפרט
היה בפנאל והם שתי מקומות נבדלים זה מזה ויחייב ממנו שלא היו המעשים
שנעשו בזה אחד אלא מהגלפים ואין הברכה א"כ כלל ופרט כמ"ש . ואמנם
הרלב"ג בזה ש"היה זה בנראה הנבואה הכל ערצ בזה דברים אחרים שהם
בלתי הכימיים בזהו הדבר נבואי"ו הוא שהוא כהן שהיה להתאבקות הנראה
בעת השינה ג' כמות הפ' חוקי הדבקות בזהו יעקב עם זה המלאך והשנית
מה ששטתה בו מהשכחו בהקין להמלא החבולות להפיל עשו אים יבא עליו
להכותו . והג' האבז שנתחדש לו בשינה בנך הירך וביאר הכבה השלישית
באמרו שכבר יתעורר הדמיון מהדברים כ"כ שיתפעל מהם הפעל לזה יקחו
הרופאים ראיה חזקה מחלומות החולם על הליחה הנוצרת והמשל ינע החולה
גדבר קר יחלוס שהוא נכבד במים קרים או שירד עליו הקרה והכבוד . ואם
ינע בדבר חם יחלוס שהוא באש או שהשמש מכה עליו ומה שידמה לזה ילזה
כשיגבר המותר הורעי בלדס ויתעורר ללאת יחלוס שהוא טובב עם אשה וזה
מוצאם בחוש . וככה כשיחחדש ללדס כאב בעת השינה בבה סענית או מקריח
איו שהיה יחלוס שהוא ילחם עם אים אחד ויכסו במקום אותו הכאב . ובהיות
הענין כן כבר אפשר בקרה יעקב מהמעל אשר יעמול בהעברת כל אשר לו
בנחל ומקום המים הם שנתחדש לו כאב מזה בנך הירך בעת השינה ולכן
נדמה לו בחלומה שהתאבק עם אים ותקע כף ירכו בהצקו עמו זהו וזהו
במלותיו . ואחרי רואה שברעתי קריא רישא אסיפה כ"א היתה המראה נבואית

[בראשית]

[אברבנאל]

לא נחחדשה לו מהקור והטעם בלקח בהעברת הנחל והכאב שצדך סנע
נחחדש משם ואם הוא חדש כפי הפעל לא יכול דמיון הנבואה אלא שכוונתו
היא באמת הכבה האחרונה שזכר ושאר הסבות היו הסברה פנים לפרשום
ולא מלכו . ואשר לחשבהו אני בזה הוא שזה קרה ליעקב בהקין ולא בחלום
וסלכן אמר הכתוב ויותר יעקב לבדו ואם היה בחלום מה לו שיהיה יחיד
או נחברה אלא שהוא בזהויות שם יחיד נראה לו בנבואה מוחשת מושגת
לחושיו על הדרך אשר זכרתי בפרשת וירא אליו ו"י שהיה אים מתאבק או
מתקשר עמו משהלל להעביר עליו ולהפילו ארצה להרנו ולא יכול לו וכמו
שזכר במראה וחי' אמרו שהיה זה שרו של עשו . ואין ראוי שיוצן מדבריהם
שהיה לשמו בפרעיותו ואישו שר בשמים כי הנה יחייב שיהיה כן לכל אים
ואים ויהיה אם כן השמים העליונים בל"ח כמספר האפים אשר עברו וישעברו
עוד כל ימי הארץ . אבל דעתם כדברי הראב"ע שם לכל שם ועם שר ומלא
בשמים ולחומות אדום אשר עשו התחלת היה שר ג"כ כמו שזכר בדניאל שר
מלכות יון שר מלכות פרס . ואותו שר המיוחד לזרע עשו ואומתו אמר בגרסה
הלילה הוא ליעקב והיה זה בהקין בנבואה מוחשת וחבליה הנבואה היתה
היה להבטיח את יעקב שלא יירא מעשו אחיו ולכן הראוהו מתאבק עמו כאדם
רוצה להעביר עליו וגם להמיתו ושלא יכול לו לפי שהקדוש ברוך הוא לא
יספיק בידו ולא יניחו להרע עמו . והראוהו עוד סנע בנך ירך יעקב שהוא
רמו לזרעו שכבר יוכל להרע לזרעו כי הירך יאמר על הזרע כמ"ש וילאי ירך
יעקב והדיו שיהי וגם בורשו של יעקב ובצניו בהצקו עמו ר"ל כל עוד
שהיה וזרעו של יעקב ברוך בני עשו אבל שכבר יבואו ימים שיסאל זרע עשו
רשות והלה מורע יעקב ויאמר שלחני כעבד השואל רשות מאת רבו וזה יהיה
כי עלה השחר וזה יהיה לזמן הנאולה העתידה שיעלו מושעים בזה לזמן לשפוט
את הר עשו וכבר תראה הנבואה הנאולה בשחר וזריחת השמש כמו שאמר ועליך
יזרח ו"י וכבודו עליך יראה . ושישראל יכבד עליו עליו ויאמר לא אשלחך כי אם
ברכתני . והברכה היא מ"ש תכמיו ו"ל ההודאה בברכות יתק בעל כרחו .
הנה התבאר צורך הנבואה הזאת ליעקב שהיה כלל להבטיחו שלא יירא מעשו
כי הוא לא ירע עמו הן אמת בירע עם זרעו עד עלות השחר רוצה לומר
עד יסור השחריות והנלות והוא בזמן הנאולה העתידה . וכבר יורה על
אמתת מה שביארתי רוצה לומר מהיות המראה הזאת בהקין דברים . ראשון
שקרא יעקב שם המקום פניאל ולא היה אלא קריאת שם למקום אלא מפני
פועל זר ומנהיג שנעשה שם לא מפני שהלך חלום וזה לו למקום אלא חלום .
ובעבור שבמראה היתה מספרת שני דברים מצהילים והם המראה שראה
המלאך בהקין והסכנה שהיה בה בהצקו עמו לכן נתן שעם לקריאת שם
לאותו המקום משתי הבחינות והוא אמרו כי ראיתי אלהים פנים אל פנים
רוצה לומר בהקין לגדל פני זהו כנגד המראה . ותנצל נפשי זהו כנגד
הסכנה שגלל ממנה . וענין שני מורה על היות ההשגה היתה בהקין מה שאמר
ויזרח לו השמש והוא צולע על ירכו ר"ל שחיותו מושגת נשאר יעקב כל כך
מאסר שלא יכול להתנועע כלל וגם זה מורה שלא היה בחלום כי הנה בחלום
עם היות שכבר יתפעל האדם התפעלות מושג מהדמיון כליאת הזרע וברעם
האיברים הנה לא יעשה מזה התפעלות חזק בצבול התנועה אלא שהיה זה
בהקין . והנה יעקב לא היה יכול להתנועע ולזוז ממקומו דמי שנתקעקעה ירכו
אבל בשורחה השמש מפאת חומנו נחחמם יעקב וזרחה עליו שמש זדקס ומרפה
והלך עם היותו צולע על ירכו וי"ש (ב"ר ש' ע"ח) חז"ל וזרחה לו השמש לזרעו
כד"ל וזרחה לם יראי שמי שמש זדקס ומרפא בנגפיה . ואמר של כן לא
יאלכו בני ישראל את גיד הנשה להניד שלפרסם ולזכור תמיד ענין המראה
הוא שראה יעקב אצניו בעיניו נאשו ישראל בהר סיני שלא יאלכו בני ישראל
החלק מגיד הנשה והוא אשר על כף הירך כי הוסיפה הסיני בסיני נתחל
הוא חז"ל בפרק גיד הנשה . והנה נתחבל יעקב כ"כ המראה הזאת לפי
שהיה בהקין ורואה עצמו כמו שכתבתי בסכנה רבה עם האים המתאבק עמו
וקם עליו להרנו . אבל שאר המראות שראה היו בחלום ואין האדם
מתפעל מאד מחלומותיו וגם התחבל ממה שראה מהנלות העתיד לנא על זרעו
גיד בני עשו וארכו . וגם בראותו תכליתו שהוא עד עלות השחר וכי כל מה
שקרה לו היה סימן לבניו עד הנלשות וכמאמר הנביא ע"ה (מזכר ד' ו')
ביום ההוא נאום ה' אופסה הכולעה והגדחה אקבצה ואשר
הרעותי ובמתי את הכולעה לשאריות והנחלחה לבני עזום ומלך ו"י עליהם כבר
זיון מעת' ועד עולם וזאתו במה שפירשתי בזה השאלה הי"ו והי"ח :

דב א וישא

יעקב עיניו עד ויבא יעקב שלם . ובר הכתוב שבאשר ורחה
השמש והוא צולע על ירכו והמראות שראה ומה שנעשה בו
מיד סמוך לזה ראה והנה עשו בא ועמו ארבע מאות אים וראה שלקח לו
הדרך באופן שבא אלל המחנה אשר שם יעקב מעבר הנהר עם נשיו וילדיו
והוא עמם ובאשר ראה יעקב שאין המלס מלצא לפני עשו בטח ביעודיו
הטובים ובטח גם כן במראה אשר ראה שלא יוקדעו עשו ולכן לא התקין עצמו
למלחמה כי ידע שלא יכול לו עוד ולא יתנוה השם להרע עמו אבל הבין
נשיו וילדיו ללכת להשתחוות לפניו במוסר וסדר נאות והגון . ויחין את הילדים
על לאה ועל רחל ועל שתי השפוחות רוצה לומר ששם עם כל אחת את ילדיה
כדי שלא ילכו כל הילדים יחד מן יסלום בהם פני הרע . ושם השפוחות עם
ילדיהן בתחלה ואחרי לאה וילדיה אחר כך כי היה אחרון אחרון חניצ ולכן היה
רחל ויוסף אחרונים . האמנם יעקב עבר לפני כלם כי הוא היה העקר גם כדי
שהיה עמו השתחוות נשיו וילדיו ויכול לעבד לו מי הוא לא אחד מהם . והנה
השתחוות יעקב שבע פעמים עד נשאו אליו כעבד לפני אדוניו וכאשר ראה
עשו רוב הכנעתו וטוב מוסרו רץ לקראתו ונכמרו רחמיו עליו ויפול על צואריו
וישקרו

על אשר יבא לאסו אל יחזק שהוא האדון שלו באמת. ואין להרחיק שיאמר אדוני על עשו ועל יחזק אביו נ"כ בשופר אחד כי הנה החס הנדול הוא המהפך כנבו' אל האב כמו שדרשו חז"ל כמד את אביך את לבו' אביך הגדול. וכפי זה לא אמר יעקב שילך אל עשו ולא שילך אל אביו כאשר הלך. והנה עשו כשיעקב לא חשך בחברתו אמר לו איננו נא עמך מן העם אשר אחי ר"ל שחלק מאביו שילכו עם יעקב שמירתו אמר לו איננו נא עמך למה זה אמאל חן בעיני אדוני. ורש"י פי' למה תעשה לי טובה שאני צריך לה אמאל חן בעיניך ולא תשלם לי פהם סוס גמול ע"כ. ואחיה רואה שהעקר חסר מן הכספר. והנכון אלולי שהיתה כוונת יעקב שלא היה צריך לשמור כי בהיותו מולא חן בעיניו לא יסאר לו בעולם איוב וסוגא לשימור אבנים להשמר ממנו ועל זה אמר למה זה רוצה לומר למה זה תשלם אכסך עמי למהר אותי כיון שאלמלא חן בעיני אדוני כי בהיותו בשלום עמו לא אירא מפח יקום והוארה בזה השאלה הכ'. ובספר הכתוב ששז ביום ההוא עשו אל ארץ שעיר שגא משם כי מיד שדבר עם יעקב שז לדרשו. ויעקב נכח פחותה והיה מרוש פשרו וקניניו ששם בנה לו בית לעשמו כאלו היה ראוי לדור שם המיד ולמחנסי עשה כמות כי היה כ"ב שנים צריך לסמות הרבה ונכה כל זה בתורה כדי להודיע נדיבות יעקב ונכס לבו שלא רצה להחלשן בציאת אדם כלל ועם היות שלא היה דעה לעמוד שם כי אם זמן מועט עשה לו בית וכמות למקומו ולפי שהיה זה דבר רשום בעיני בני אדם קראו שם המקום כמות וזה הסוד ענין היה מענין יעקב ועשו. וכבר אז"ל בעולם מאמריהם שכל מה שקרה ליעקב עם עשו היה סימן עם בני עשו ורשו. כי כמו שגדלה אלל יעקב היראה מעשו כן גדלה אלל בניו יראת בני עשו ורשעה וכמו שהתקין יעקב לעשו לתפלה לדורון ולמלחמה כן יקרה לנו בכל דור ודור שיהיה השתדלותנו להגלל מיד עשו וזרעו ראשונה בתפלה ותחנונים לפני מלדו יעקב ובדורון סודת ומתנה אליו. ובמלחמה לבניה ולהגלל מתחת ידו. וכמו שיעקב מדעתו ולא בדרגון נבזה שלח מלאכים והשלים עם עשו כן מלכי בית שני באו בנרית כס אדומים והיו היתה כרת נפילת בידם כמזכיר חכמים וזכרונם לברכה. וכמו שאמר אש יבא עשו אל המחנה האחת והכהו והי' המחנה הנבאר כלכסה. כן היה בננות שלא עשו בני עשו כלים עמנו לתחות שמנו אבל עשו רעות עם קהנתו בקצת ארצות שהיה שם מלך אכזרי ומלך אחר מרחש בצרלו ומליל את הפלטים וכמו שפרו של עשו לא יכול ליעקב להסילו ולהכניו אבל נגע בכף ירכו. כן מלכות אדום לא יכול להכותו מעל פני האדמה אבל נגע בכף ירכו ששם כמו שאמר בנ"ד הדיקים הפתחים ללאת ממנו זה דורו של מקדשי י"י. וכמו שיעקב אמר לעשו יעבור נא אדוני לפני עבדו ואני אתנהלה לאסי ועומר עד אשר אבא אל אדוני שיערה כן היה שער זרעו של עשו לפני זרע של יעקב בקדמות העובות הזמניות ימים רבים כמו שאמר ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום לפני מלך מלך לפני ישראל וזרע יעקב התנהל לאסו בארץ ובננות עד אחרית הימים שיבא שטירה וכמאמר הנביא ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו ויביהו ל"י המלוכה. ובמה ים מההערות וזאת אלה שהעירו בספור הזכ על העתיד :

ויבא יחזקאל בלם וגו'. עד ואלה תולדות עשו הוא אדום. וראיתי בפרשיות האלה גם כן שאלות :

השאלה הא' כמה שאמר הכתוב ויבא בלם עיר ששם כי אם היה שלם תאר כדברי המפרשים שגא בלם ותמים בממונו ובנופו וכמו שפרש"י וששם העיר היה ששם יקבה מהד כי מדוע אמר שגא בלם במקום ההוא ולא נאמר כזה במקום אחר ומה הוצרך בפרשיות האלה. ועוד כי מלאנו אחריו זה שהיו בני יעקב רועים את צאנם בששם ובשם שלח את יוסף לראות את שלום אחיו ואח שלום האלן שנאמר ויבאנו מעמק חברון ויבא בכמה. ואם הוא היתה עיר דמית אף היה יעקב שולח שם את בניו ואת לאני ויוסף גנו ומורו ולא ירא את הכנענים אשר בנינויותיהם והוא אמרו שבהם אותי להבאני ביום הארץ ובניאור הפסיקים ארחיב הדבור שבלה סואת : השאלה הב' כמה שספר הכתוב ויחן את פני העיר ויקן את חלקת השדה אשר קנה מיד חמור אביו ששם במאה קשישה. ומה בא הכתוב ללמדנו שחנה את פני העיר וידוע במקום מה היה לו להנות ומה ההודעה בקנין חלקת השדה וממי קנאה ובכמה קנה ומה אף לנו כי הועלת לא במדות ולא בדשות גם שיחם הקנין ההוא לבני חמור ולא לחמור עצמו והוא היה חי נשיא הארץ לא בניו : השאלה הג' שקרה למנחם אל אלהי ישראל כי אף קרא למנחם אנשים דוממים נפסדים ופחותים מהמורכבי' כלם בשם האל הגדול הגבור והנורא. ורש"י כתב לא שהמנחם קרוי אל אלהי ישראל אלא על שם שהיה הקב"ה עליו והלילו קרא המנחם על שם הכס ובפי' דרשו היה ראוי שיאמר יקרא שם בשם אל אלהי ישראל כמו שאמר בנאברהם יקרא בשם י"י לא שיקרא המנחם שם : השאלה הד' שחמור ותאל דינה בת לאה אשר ילדה ליעקב והיא כי מה צורך בכל הכנעיים וההודעות האלה היחס שם דינה אחרת לשימור לבאר שזאת היחס בת לאה ואם אמר זה לדרוש יאניית בת יאניית כמו שכתב רש"י למה אמר עוד אשר ילדה ליעקב : השאלה הו' כמה שזכר הכתוב ויבא חמור אביו ששם אל יעקב לבקר עמו וקודם שזיכור דבריו הכנים לספר בני יעקב באו מן השדה בשמחה ויחפצו וגו' וחזר הכתוב לספר דברי חמור וידבר חמור אתם לאמר ויש בזה מהקשים שהיה ראוי שיספר ראשונה שבאו מן השדה ושמעו הדבר ויחפצו ואחר כך יבא חמור לבקר ומה דבר. ועוד כי אם חמור יא לא לבד אל יעקב אף לא דבר אליו ודבר אל בניו וס' הסיבות. ויעקב לא דבר כלל ולא דבר לו חמור כאלו לא היה שם : השאלה וז' כמה שאמר הכתוב ויעט בני יעקב את ששם ואת חמור אביו במרמה וידבר אש

וישקרו ויבכו כי זהו יעקב משתחוה לפניו נפל עשו על זוארי יעקב וישקרו ויבכו שניהם מחוך חבה וזכרון אחוותם והשנים שנפרדו שלא ראו איש את אחיו. והנה שאל עשו על הכנים ועל הילדים מי אלה לך כי חשב כי היו מהם נשיו ובניו ומהם קרובי' נשיו וזולתם מהמחזקנים אללו אבל יעקב לא דבר מהכנים שבהם אלא מהילדים בלבד כמו שאמר הילדים אשר חנן אלהים את עבדיך והיה זה לפי שכנסת כליות פניו של יעקב לומר שהיו לו ד' נשים כן ילטיג עליו עשו ויאמר האתה הוא הזדיק המושל ביראת אלהים ולא נכתפיקת מאשה אחת או שמים והלא אט עשו הרשע לא לקחתי כי אם שלשה נשים ואחיה כוספת עליהם ומפני זה לא השיבו כי אם מהילדים בלבד ויחשוב עשו שהיו קצת הנשים נשיו וקצתם מניקות בניו. ואחרי שגאו כל הנשים עם ילדיהן להשתחוות לו שאלו מי לך כל המחנה הזה אשר פנשתי כי הוא לא ראה מכל קניני יעקב ורבוש רק המחנה וחשב שלא היה לו יותר מזה ולכן הפסו למה יתבחו לשם אדם ויהיה מי שהיה. והיו דברי עשו בזה הכנסה דברים כאלו אמר מי לא מה ענין כל המחנה הזה אשר פנשתי מחנה גדול כי הוא לא שמע עדין כי מנחה הוא שלוחה כי הוא לא שאל עליה כשראה אותה. ויעקב השיבו למנחם חן בעיני אדוני ועשו השיבו ים לי רב אחי יהי לך אשר לך רוצה לומר אף חשבת כי אני חסר מקנה ובאת לתת לי לתועלת דע לך אחי כי ים לי רב אף לי צורך למחנותי לכן יהי לך אשר לך. ויעקב ענהו כל מנחה ודורון אף ספק שהוא אם לצורך המקבל אותו כמו מי שנתן פרוטה לעני שהוא נותנה לו כפי צרכו או שהיה לתועלת הנותן עצמו כמו שהביא קרבן או מנחה לשם יחצרך. ואני לא שלחתי אליך המחנה מפני צורך ותועלתך כי אם מפני צרכי וזהו הלא נא אם נא מנחתי חן בעיניך ר"ל אל יאמר אדוני כן שהכוונה מנחתי בנחמה היא לצורך ותועלתך אמנם אם נא מנחתי חן בעיניך ולקחת מנחתי מידו רוצה לומר אף שלא קבלת אותה מידי השלוחים קח אותה עתה מידי כי על כן ראיתי פניך כראות פני אלהים כלומר שאין מנחתי אלא כערך האדם המקריב קרבן לנבזה שהלא לתועלתו לא לצורך האל כן היה המחנה שהנחתי אליך מכוונת לתועלתו לא לתועלתך כי על כן ראיתי פניך כראות פני אלקים כי על כן ונעבור המחנה הזאת ראיתי פניך כראות פני אלהים שיביאו לפניו מנחה משום ולא יראו פני ריקס ונעבור שיעשו אמר לו אחי יהי לך אשר לך רוצה לומר שלא היה צורך לעשו במנחה והיה צורך וחסרון כים ליעקב והיה שכבר השיבו למניעות אשר מלד עשו בא להשיבו גם כן למניעות שהיה מלד יעקב ועליו חמור קח נא את צרכתי אשר הובאת לך רוצה לומר כי מן היום שנכשתי מחנן הנחתי אותה באתו סדר והגבול לך וקראה ברכה כדי להמשיט ענינה שאין ראוי להקרא מתנה אלא ברכה והולל ושגח שהוא שם יאות מהקנים אל הגדולים. ואמר קח עתה אותה כיון שהובאת לך כי יהיה לך להרפה וקלון אם לא חקבל אותה כיון שהובאת לך משם ולא תחוש לחסרון כיסי. כי חנני אלהים ובי ים לי מקנה אחר רב מכל מין ומין ולא רשע עשו לקחה אלא שהספיר בו ויקח מפני ההפסד. והנה אם כן יהיו בני הפסוקים האלה תשובה לשני חלקי מאמר עשו שאמר שהוא לא היה צריך אליה ועל זה השיבו על הא' שאין התכלית בה מה שחשבו. ועל הב' אמר כי חנני אלהים וגו'. ואפס' עוד חנני לפרש שבאשר חמור יעקב לעשו שהיה למנחם חן בעיניו אמר לו כמלעני בדרך שחנה בנריו הדברים שקרו בינינו ים לי רב אחי יהי לך אשר לך רוצה לומר ים לי רב וגבור שהוא אחי ואף אם כן אקח מידו מנחה אינו ראוי כי הקסון יקריב מנחה לגדול לא בהפך ומפני זה אחי יהי לך אשר לך ועל זה השיבו יעקב אם לענין המחנה אל יעשה לי אדוני עתה קלון בזה אבל אם נא מנחתי חן בעיניך ולקחת מנחתי מידי אף על פי שלא רצית לקחת אותה מיד שלוחי כי על כן ראיתי פניך כראות פני אלהים ומראי ר"ל התראה לפני בזה. ואמנם לענין הברכה שגליהן אמר לו ים לי רב אחי השיב יעקב קח נא את צרכתי אשר הובאת לך רוצה לומר הברכה אשר ברכני אבני במרמה קח אותה כי מודה אני שהובאת לך ולא לי כי מנחתי חנני אלהים ובי ים לי כל הצריך לבדורי ומה לי בברכות. ובכל א' מדרכי הפירושים האלה הוצרכה השאלה הי"ט. והנה אמר עשו ליעקב נכסתי ונלכתי ואלכתי לנגדך כאלו רצו שילכו בחדרה ויחשלו באלהים. ולפי שראה עשו שהיה צריך יעקב ללכת לאס מפני מקומו הוצרך לומר אלכתי לנגדך רוצה לומר אלך לאסי כמו שתלך אחי. אבל יעקב חשש שמא ישתנה ראשו ויהפך לו לחויב ולכן משום אל חלך בדרך אתם השיבו אדוני וידע כי הילדים רבים כי היה מהם בן ו' שנים ומהם בן ו' ומהם בן י"ב וגם כן האין והבקר שלוח עלי ר"ל האין והבקר ההרות שנקראו עלות מפני שטלו עליהם העתודים כדברי הראב"ע וכפי רש"י עלות הם המנדלות שוליהם מלשון עולל ויונק ואמר שהם עליו לפי שעליו מוטלת ההגנה ודפוסים יום אחד ר"ל אם ידפוסו הרועים יום אחד ללכת יתור מהרחמי ימותו כלם ולכן יעבור נא אדוני לפני עבדו כלומר שישב למקומו ואני אתנהלה לאסי לרגל המלאכה שהם האין ובקר כי הם מלאכתו ולרגל הילדים. ואמרו עד אשר אבא אל אדוני שעירה יראתי זה כי לא מלאנו שהלך יעקב אל שעיר ולמה כוז ושקר בדבריו. וכזה הרמב"ן שהיה ליעקב צבאו אל ארצו דרך בארץ שעיר ואלכן אמר לו עשו ואלכתי לנגדך ר"ל שילך עמו עד שיעיר לעשות לו עמו כבוד בעירו ויעקב השיבו אלך לאסי עד אשר אבא אל אדוני שעירה ושם תכדני כרונך ועכ"ז החרחק ממנו ולא נא שם כי לא היה זה ממנו נדר ועשו לא היה צריך אליו. וכדי להרחיק את יעקב מן שוא ודבר כוז נראה לי לפרש הפסוק באופן אחר שהוא מסורס ואמר יעבור נא אדוני לפני עבדו שעירה ואני אתנהלה לאסי לרגל המלאכה אשר אחי עד אשר אבא אל אדוני. ותהיה הסיבה עד אשר אבא אל אדוני על יחזק אביו שילך לאסו

אשר שמא את דינה אחת. ויקשה זה אם ממה שאמר במדמה והוא מהגנות הרב לאנשים נכבדים כאלה ויהי ראוי שינקמו ביד רמה לא במדמה ותוך בדרך הפחותים ואם מפאת התוספות שאמר ויענו ואחר כך וידברו ואם ממה שאמר אשר שמא את דינה אחת שאלם זה נתינת הכנה למה עשו זה שהיה משני שמא את דינה כדברי הראב"ע הוא באמת מאמר שאין בו צורך הלא ידענו שעל זה נעשה הכל : השאלה הו' מה ראו אנשי העיר לקבל עליהם לער המילה וכאשר צעצור שיתפייסו יעקב ובניו מנשות דינה ולא צעצור ששכס יקח אשה כדלנו והיה ראוי שיאמרו לחמור ולשכס בנו אם יש את נספך לקחת את דינה קחה אותה לך והרי היא לך בניך ומה יעשה לך יעקב ובניו כ"ש אחרי שכבר שכבת עמה שנים עשר שנים כנער כזה ללא העול : השאלה הו' למה עשו בני יעקב נקמתם ביום השלישי ולמה יסיו בני העיר באותו יום יותר כראבים והנה ביום השלישי למילת אברהם שהיה זקן היה יושב שפת האהל והכניס האורחים ואל הנער רץ אברהם ועשה כל שאר המעשים והוא יושב עליהם תחת העץ והלך עמם לשלחן וזה יורה שאין הכאף מתחזק ביום השלישי אבל הוא כבר צבר צריחות בענין המילה : השאלה הו' למה נאלו בני יעקב על החללים ושללו את העיר והגש' והספך בזו והנה הנקמ' כשתהיה על תקנה אין ראוי שיתערב בה דבר מתמדת הממונות הלא תראה מה שז"ל הס' לשאל בנולמת עמלק והמתה מאים ועד אשה מעולל ועד יונק משור וגו' וכן צימי מרדכי ואסתר כאבן ובניה לא שלחו את ידם כי היה כל זה כדי שלא יתעב שמעני המלכה היו עושים כן לא לתכלית הנקמה וכנה היה ראוי לבני יעקב לעשות באיביהם לא לטלול עלי ולא לבזו בו : השאלה הו' בתשובת בני יעקב שהשיבו לאביהם באמר להם עכרתם אותי להכאישי יושב הארץ שר"ל שלא היה להם להרוג את כל אנשי העיר כי אם שש החושף בלבד שהשיבו הכוונה יעשה את אחותיו ופרשו בו המפרשים הכוונה ראוי שיעשה שש את אחותיו כי זאת הענינה מחייבת להרוג את שש והנפש החוטאת היא תמות אבל לא נאנשי העיר : השאלה הו' למה איחד יעקב מלשם את נדרו עד שהוצרך הלא להודיע לו קום עליה בית אל ולמה אמר לו ושב שש ויעקב לא יסב שש כי אם זמן מועט ולא יאמר עליו ושב שש. ולמה יעקב בספרו הנזכר אל ביתו ולא אנשי ביתו כינה הדברים שנאמרו לו כי במקום שאמר לו הלא יחברך לאל הנדרה חליך בנדרך מפני שיש אחיך אמר הוא לאל השונה אותו ביום נדרתו : השאלה הו' מה ענין וחתמת דבורה מינקת רבקה ותקבר וגו' במקום הזה שנגזר בסוף הו' בין ויקרא למקום אל בית אל ובין וירא אלרס אל יעקב כי אין ספק שבבואו לזה גנה המונח ונראה אליו הסם ולמה כ"כ בנה על דבורה ואין ספק שהיתה זקנה עד מאד ולמה אם כן הגדילו עליה הנבי והספד עד שקראו מקום קבורתה אלון בנות אף כי לא מלאנו זכרון המינקת היות לא בנית רבקה ולא עם רחל ולא : השאלה הו' באמרו וירא אלרס אל יעקב עוד בבואו מפרד ארס וגו' כי הנה בבואה הו' יפלו שאלות אם כבר היה יעקב בבית אל למה לא אמר הכתוב אל יעקב בבית אל ואמר בפסד ארס ולא אמר אנה הראה לו זה. ב' למה ברכו לא יקרא שמך יעקב כי אם יברא יסיה במך וכבר ברכו הנדרה היות המלאך במשך יבוק. ג' שנים באמרו גוי וקהל גויים יהיה ממך וגו' והנה אחר זה לא הוליד כי אם בנימין לבד ואיך נתקיים כל זה. ד' באמרו לו אתננה וירצני אחריו אתן את הארץ והנה הארץ לא נתנה לו : השאלה הו' באמרו ויעל מעליו אלדים במקום אשר דבר אחי כי הנה לא מלאנו כזה בכל שאר הנבואות שניבא יעקב לא במרחק הסלם ולא בבית לכן ולא במקום אחד כי כאשר נספקה הנבואה ידוע ומבואר הוא שנסתלק מעליו השפע. ג' אמרו במקום אשר דבר אחי יראה שאין בו צורך לכך כח רש"י לא ידעתי מה בא ללמדנו : השאלה הו' כמה זכר הכתוב ויזב יעקב מצבה במקום אשר דבר אחי מצינו אכן יוסף עליה נכח וגו' ויקרא יעקב שם המקום וגו' כי הנה כאשר יא יעקב מבאר שש כחלם מראה הסלם הציב את האבן מצבה ונסך עליה שמן וקרא את שם המקום ההוא בית אל ולמה א"ל קרא אותה עתה פעם אחרת בית אל עד שמפני זה כתב הראב"ע שזה הפור מה ששערי יעקב בשש הראשונים לא עשה. ולא ידעתי לדבריו למה נכתב כאן כל זה וכבר נכתב במקומו. והנה מפרש הפסוקים באופן יתורו השאלות האלה כלם :

ויבא יעקב שלם עיר שש וגו'. עד ויבא חמור אבי שש. שש הידוע מהנראה הוא שהיה קרוב לממרא קרית הארבע כי הנה בבית יעקב יושב בצדון היא קרית ארבע היו בניו רועים את צאן אביהן בששם והדעת נותן שלא היה צויהם הלא דרך יום או פחות ולכן שלח יעקב לראות את שלם אחיו ואת שלם האלן להיוות קרוב למקום אבי. אמנם המקום אשר ענו את דינה היה רחוק ימאד מחצרון שהיה שם ינחם ויקשה על זה מזה שאח"ל שהיה שם מקום מוכן לפורענות שש ענו את דינה שם קלקלו השפטים ומפני זה נראה לי שהיה שם המקום כלו ושהיה חמור נביא כל הארץ ההוא ובחלחלת המחוז פגע יעקב בבואו בפסד ארס ושם קרה ענין דינה בשלם שהיה עיר ממחוז שש ומשם הלך יעקב לבית אל ומשם לחצרון שהיה שם ינחם אביו והיה קרוב משם מקום אחד שנקרא ביחוד שש מאותו מחוז עלמו ושמה היה רועים בני יעקב את צאן אביהם כי ענין דינה קרה בעיר נקרא שמה שלם בתחלה וקרא מקום שש ובני יעקב היו רועים בקצה האחר היותר רחוק מאותו מחוז ומפני השתתפות מקומות המחוז שש שם אר"ל שהיה מקום מוכן לפורענות ולזה אמר עיר שש אשר בארץ כנען בבואו מפרד ארס כי היה המחוז ההוא נאחץ כנען ובקצהו שהיה שם מלך פסד ארס קרה ענין דינה נקצבו המנגד שהיה סמוך לחצרון היו רועים בני יעקב והוא היה השאלה הו' אמר ויחן את פני העיר להגיד שהחצרון סמוך לענין דינה הראשונה שיעקב

הוא סבת גדול האהבה כי לא תחפרד לזרע הדבר הנאהב מגשם האויב ולמיונו. ולפי שדינה הייתה מלשערת על אנסה וחולו בתוליה והדרה היה שם מדבר על לזה דברי שמחה נדרים ונדנות למלאת ראוה כדי שתהנהבו ותחסון בו. ומפאת זה אמר שם לאביו קח לי את הילדה הזאת לאשה ר"ל שיעקבנה מאביה ומלחיה:

ו יצא חמור אבי שם וגו'. עד ויאמר אלדוס אל יעקב. ספר הכתוב שיעקב שמע ענין דינה ועם היות שנגע עד נפשו הנה החריש לפי שגניו היו צדקה עם האנן ולכן החריש עד בואם קדי להיעזר עמם כדת מה לעשות כי לא שלח יעקב לקראם ולא הודיעם עד בואם פן יתפעלו יותר מדאי אבל החריש עד בואם לימן הנהוג אללם לבא וחמור אבי שם למד שראש שלל התפעל יעקב מהדבר ששם או שלא היה יודע אותו או שלא חשש אליו כי דרך נשים לו ולכן יצא לדבר אתו אל הנשואין כי הנה להיות חמור זקן ונכבד לא יצא מביתו כי אם לכבוד חוקה וזהו ויאל חמור וגו' ובהיות חמור עם יעקב מדבר אליו על זה קרה שבאו בני יעקב אז מן הצדה ולזה הוכרח חמור נדבר לכלל ר"ל לאכל ולבנים יחד. והנה זכר הכתוב שבני יעקב צבואם שמעו את הדבר או שבאו מהאלן כשעמם את הדבר היה כי זהו אחד מהפסוקים שאין להם הכרת כמו שאלו צדקת חיות אם כלו מן הצדה כשעם ויתעצבו או שבאו משם כששמעו את הדבר שמה ואמר שהתעצבו ויחר להם מאל מפאת שללם הסבות בזכרתי בפי' ויחן אותה ויענה. כי הנה כנגד הלכיהוה שלקח שם את דינה בחוקה והצויה אל ביתו חמור כי נבלה עשה בישראל ר"ל כי לבת ישראל לא היה לו ללקחה צבואם כי היה לה נואל ונאילים אביה ואחיה והאלום היה נבלה בחק ישראל אביהם וכבודו. ואמנם כנגד מה שאמר וישב אותה חמור לשכב את בת יעקב ר"ל שלא היה ראוי לשכב עם בת אדם גדול כיעקב ולחלל נשואים כנגד שואין. ואמנם כנגד יענה חמור וכן לא יעשה כלומר ששכיבה לא היה ראוי לעשותה צבואם ואלו שאלו כנגד ששכחה כי היה חסיר לבני נח לשכב עם אשה בחולה אם לא בדרך נשואין ולכן חמור וכן לא יעשה. ואפשר עוד לומר בזה שהעצבו והחרון אף הם שתי תנועות מתחלקין לרוח. כי העצבו הוא עם כניסת הרוח לפנים והחרון הוא עם יציאתו לחוץ לבקש הדיקה ולכן נתן הכהן שתי צבות אחת לעצבן ואחת לחרון אף. כי הנה העצבו אינו אלא שיתעצב אדם לרוע מזלו או למה שיקרה למד שלא יבוקש עליו נקמה ועל זה אמר כי נבלה עשה בישראל לשכב את בת יעקב רואה לומר שהתעצבו מהקטן הנמשך למשפחות לבית אבותה צבואת דינה או רואה נבלה לערל לכן חמור לשכב את בת יעקב כי אילו שכיבה שמהיה לה עם הערל נבלה להם חרפה. ואמנם בחרון אף היה להם עם שם לפי שטמא אותה צבואם וחוקה בהיות זה דבר בלתי נהוג אללם ועשה גם כן עם אחותה מה שלא היה ראוי ביניהם כפי מנהגם לעשות ועל זה אמר וכן לא יעשה רואה לומר שלא היה מנהגם לשכב עם אשה כי אם בדרך נשואין לא בעילת זנות ויהיה אם כן וכן לא יעשה כמו לא יעשה כן במקומו. והרמב"ן חשש על רש"י שהכעננים היו ססופי זמה ואין צוה סענה כלל כי הנה עם היוהם כן בעצמם מי המונע שיהיה הדבר אכזר כפי דתיהם ומנהגיהם. הלא תראה שרבים הם זוגים צעירים עם היוהו דבר אכזר בדתם אם כן העצבו היה כפי מפתחת צוה. ולכבוד שם ערל אחותם. והחרון היה כנגד שם על האונס אשר עשה זה. ובהיותם באותו עצבון וכעס הנה חמור ששם שם לא היו יודעים אחת הדבר אמר אליהם שם בני חסקה נפשו כנחכם וגומר ר"ל עם היוהו נשיא הארץ ואין כבודי להתחנן עם אנשים נדרים רועי לאן הנה שם בני חסקה נפשו כנחכם ומים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה ולכן אני חפץ שיקח אותה לאשה ואתם חנו נא אותה לו לאשה ר"ל שישישו ההחון מיד קודם שיתחרם וכלו יהיה יועץ אותם בזה לכבודם. ואמר שומעך מזה שלא לבד יעשו ההחון הזה כי גם חתונים אחרים יעשו וזהו והתחתנו אותנו צנוהים תחתנו לנו ואת צנותינו תקחו לכם. והנה אמר זה הלשון תקחו לכם מיראתו שיגיע ענין שם צבואתם שלקחה מעצמו בחוקה ולכן אמר ואת צנותינו תקחו לכם שכאשר תרצו תקחו צנות הארץ בחוקה כמו שלקח שם את דינה כי לא נקפיד על זה ואין לכם להחון עמנו לומר שאם תלכו ומאלן ואין יאכרו כאל צנותים כי אתנו השנו והארץ הנה לצניטם ר"ל אם תרצו להיות מסובי העיר ומנהיגיה אתנו השנו בנושכ העיר ואם לעשות כחורה שבו וסחריה ואם להיותכם טובדי אדמה ורועי לאן האחוז זה קנו קרקעות ואחוזת שדה וכרם כי זה כל האדם היושב בארץ הזאת. והנה שם לא נסתפק עם דברי אביו שאמר שם בני חסקה נפשו כנחכם לפי שגראש שמד החק היה לוקח אותה לא להיות הדבר טוב לעצמו נס פחד אולי חמור אביו יסאל שיתן יעקב מוהר גדול לבתו כי היה מנהג אללם בימים ההם להביא האשה מוהר לבתה כמו שאמרו צנות לכן העוד לנו חלק ונחלה צבית אבינו הלא נבריות נחשבונו לו כי מכלנו ומפני זה דבר שם אל יעקב וכל בני ואמר אמאל חן צניינים וצוה די מהכניד לכם. ואמנם בענין הנוהרה והם הסבולות מלגשים והכשיון הראויים לתת לה כמותר בהחלות אשר האמרו אלי אתן. ואם אני יסאל מכם נדויה רבה מפני כבודו להיותו נשיא הארץ אחלה פניכם שאתם תרצו מוהר ומחן לאחותכם ואני אפרענו כבוד כמו שתאמרו אלי ר"ל אם תרצה שאפרע הכל או חצי או השליש הכל אפרע כרונכם כי אני רואה שתחתו לי את הנערה כי אני מקפיד במוהר כי כנערה אני חפץ לא במוהר וזהו אמרו הכנו עלי מאל מוהר ומחן ואתנה כאשר תאמרו אלי וגו' ויהיה אומרו עלי כמו ועלי לתת לך עשרה כסף שגמר באבולוס כלומר הכנו מוהר ומחן לאחרייתי ועלי לפרוע אותו כל אשר - אמרו ממנו. וזה הפירוש מתייבב בפסוק הזה יותר מכל מה שפירשו

בו המפרשים. והותרה צוה השאלה הה'. ואמנם אמרו ויענו בני יעקב את חמור ואת שם וידברו אשר שמא את דינה אחותם. חשבו המפרשים שמרמה היתה שיטלו כלם ויתנו לו את דינה כי לא היה דעתם לעשות כן אלא כדי שבהיותם נואדים יבואו עליהם להרגם כמו שעשו ושאמרו אשר שמא את דינה אחותם הוא אמר התורה לתת הסבה למה עשו הרמאות והרשע היה שהנה היה זה על אשר שמא את דינה אחותם וליתו נכון כי אם ישמעו אליהם להמול כל זכר למה לא יתנו את דינה אשר חולל הדירה לכן נשיא הארץ ועם מי יוכלו להשיאה שיהיה יותר ראוי ויהיה נכנס בצרית ישראל וזהו. ויעקב ששמע דבריהם ושהק אף היה במרמה היה ומה לזרך שחודיע החורה ששם זה מפני ששמא שם את דינה אחותם כי ידוע הוא והספור מבוחר בזה אבל היתה המרמה שהם ראו לענות אל שם ואל חמור נמטה אחד עם היות דבריהם של חמור ובכס דבריו' שונים והקדימו זכרון שם אל חמור כי הוא היה העקר ואליו רלו לחק ולנרץ בעלם צאופן שלא יורגם מאל כי נשיא הארץ היה. ואמנם ויענו וידברו לפי שכוננו לפני דברים האחד לענות לשאלת הנשואין. והב' לחק אותם עם שאינו מענין החשבה. והוא החרופין באמרו וידברו אשר שמא את דינה אחותם ר"ל שהודיעוהו דבריהם ששם את דינה אחותם שמה אותה כי היתה שכיבתו אללם צומאם והנה נלוי זה באמרם לא נוכל לתת את אחותנו לאיש אשר לו ערלה כי חרפה היא לנו שגראה מזה שהיה חרפה אללם ששם שם עם אחותם. וכן אם הוא בדרך אישות הוא חרפה כ"ש בדרך זנות. והנה אמרו אשר שמא בשהם לרמוז על שם ולכן הקדימו זכרונם בתשובה ויהיה דעתם שלא ישמע איש איש להמול וכדי ששם יבין דברי החרפה והסומאחה שיחבו אליו וצוה יכנס הרוב צנייהם וינקמו נקמתם וזהו ויענו במרמה כי הכנית עינים היה להרמוז. והיות נכון צנייה צוה הוא שם ענו במרמה בזה שלא אמרו לו להחלל שיתנו לו את דינה בהמול לאשה אבל דברו דבריהם צאופן שיוכלו לעשות כל מה שעשו מבלי חולל דבריהם וספרות באמונה וכמו שאבאר ולפי שחמור אמר שם בני חסקה נפשו כנחכם כאלו לא היה צנייהם כי אם אהבה והשק בלבד. לכן קודם המענה זכרו אשר שמא את דינה אחותם ר"ל אל האמר חסקה נפשו חמור האמת שטמא אותה כי כבר ידענו אחת הדבר. ואחר שהכירו מעליהם הוצאת הדברים ששם חמור לעשות להם אמרו בתשובה שהאלה לא נוכל לעשות הדבר הזה לתת את אחותנו וגו' ר"ל לא נוכל בעצמנו לתת את דינה אחותנו לאיש אשר לו ערלה כי הוא לנו חרפה וקולן גדול אף צוהת נאות להם וגומר והסכל דבריהם שהשיבו ויערמם כי הם לא אמרו אף צוהת נאותו לנו אם יהיו כמנו להמול וגו' את דינה נתן לשם כי לא יצא מפיהם שיתנו את דינה אלא שיהיה שמה נמול' לפי שכבר שמא אותה בהיותו ערל אבל אמרו בדרך כלל ובאופן עשה אף צוהת נאות לשם ר"ל שהיה' חושלת והנאה להם אם יהיו כמנוי נמול' המילה כי חזיו שלמים כמנוי ומרוחקים משפוק הומה וזכו נאות להם. ומלמד התועלת שימחק אליהם מפאת הדבר בעצמו הנה עוד ימחק אליהם מזה חושלת שני שאת צנותינו נתן להם ואת צנותיכם נקח לנו. ועוד ימחק מזה חושלת שלישי והוא ששם אהבה ויהיו לעם אחד. הרי שנהנו להם עזה שימולו ויהיו שלמים צבואם וישעו חתונים צנייהם וישבו צארכם שהם חושליות כוללים אבל זה לא אמרו שיתנו לשם ככרם את דינה אחותם לאשה אבל בספק שהמור תחתלת דבריהם לא נוכל לעשות הדבר הזה לתת את אחותנו וגו'. הן האמת ששליה אמרו ואם לא תשמעו אלינו להמול ולקחת את בתנו והלכנו כי לא נכס פה פן יאמרו עליה כל הרואה אותה נבעלה לשם. הנה אם כן בשליית הנשואין דברו זה ככרם אבל לא בעשייה כי היה דעתם בזה שאם ימולו יכירו אותם כמו שעשו ואם לא ימולו יהיה התעללות להם מחמור ומשכס בשלל יתנו לו את דינה להיותו ערל כי חרפה היא להם יען היה חמור נשיא הארץ וראוי להעניל ממנו צנייה אמנם חמור ושם טפס כחלל להם לא ידעו ולא צנינו דבריהם ודבריהם וחשבו ששם המילה לא יסחר עוד ספק בדבר דינה ולכן הכנימו להמול והבהדלות גדול לא אחר הנער לעשות הדבר ר"ל להכניס הענין עם אנשי העיר כי חפץ צבת יעקב ר"ל מפני בלמוחו וזה לא היה להיות שם פחות צנייה נמאם כי הוא הנכבד מכל בית אביו שהיה נשיא הארץ אלא שהיה יעקב כל כך חשוב צנייהו שלא נמנע מעשות צנינו כל דבר. ואכשר לפרש ולא אחר הנער לעשות הדבר על המילה שהוא צמחידות מל ראשונה את עצמו צהצבו שבו יותן לו את דינה לאשה לפי שהפך צבת יעקב ובעשה זה ראשונה עם היותו נכבד מכל בית אביו. והוא היותר נכון והותרה השאלה הו'. ואחר שאל את עצמו צה לדבר עם אביו אל שער עירם ואמרו להם האנשים האלו שלמים הם אחנו. והתבונן צמרמת דבריהם עם אנשי עירם כי לא הנידו להם שהיו פושים זה כדי שנתן את דינה לשם לאשה וגם לא הודיעו אותם המחלוקת שהיה מעותל מפני ששם שם עם דינה אבל בספק במפני שלא יאמרו אנשי העיר שאיש אחר ישמע שם צמה שעשה ועל כל העדה יהיה קוף להכריחם להכנס בצרית מילה אשר לא ידעו. ואמרו חמור ושם האנשים האלה שלמים הם אחנו ר"ל לא תחשבו שאנו דורשים זה מפני מה ששם שם כי כבר אנו חנו עמם בשלל ואמרו זה לפי שחשבו שכיון שגמול שם לא היה ספק בנשואיו ושלומו. אבל יהיו חמור ושם בנו דורשים זה להועלת הארץ וטובו. לפי שיעקב ובניו ועמו יצנו בארץ ויסחרו אותה ויגיע לכל א' מהם חושלת רב ושואין להם שילמדו שיעקב ובניו יאכלו את טוב הארץ ולא הוכל הארץ לשאת אותם כי הם הארץ רחבת ידי' ויש בה ולחשבים ולגרים עליה די והותר ובמלמד זה יחחמם צהם כי ים אחם צנים וצנות אף צוהת יאותו לט האנשים לשאת אתנו היותכם לעם א' להמול להם זכר נאשר הם נמולים ר"ל שאחרי שיעקב ובניו הם נמולים אף

בציר הזאת הסיור אותם מנס כ"י הן תשמישי עכו"ם ואינם ראויים למקום קדוש וכן הסירו ורחצו נופסם והחליפו שמלותיהם בטהרה ונקיון ונקמה ועלה בית אל והנה זריכה כל הסברה הזאת לפי אשמה שם מזה לאל העונה אותי בעת זרתי ויהי עמדי בדרך אשר הלכתי ורמז בעת זרתי אותו יום שהרגו בניו כל אנשי העיר ואמר ויהי עמדי בדרך אשר הלכתי על שהנילו מלכנו ומעטו שהיה ירא מהם בדרך אשר הלך חוצה לארץ. ואפשר לפרש לאל העונה אותי ביום זרתי על המלאך שבראה לו במעבר יצוק שהוא היה יום זרתי מירא' עשו ועל עניני לבן ומעשה שם אמר ויהי עמדי בדרך אשר הלכתי. והנה לא חמר לגנאי ביותו צפי' ענין עשו כמו שאמר לו ית' בברכה מפני עשו אחיך לפי שכבר היה בשלום עמו ולא היה לבן כבודו על יעקב לומר בפני שום אדם שהיה בורה מפניו אלא שהלך בבית אבן לקחת לו נמר אשף כמו שאביו אביו. והנה יעקב לא אחר מלשלם את נדרו כי הוא נדר לאביו יעקב ושבתי בשלום אל בית אבי והיה י"י לי לאלהים והאבן הזאת וגו' שהחריב בואו אל בית אביו היה מחוייב בנדרו לא קודם זה ולכן הוצרך יתברך עתה לעשותו קום עלה בית אל ר"ל אל תחשב עד בואך אל בית אביו קום עלה מזה ושב שם כי שם יאות לך לשבת לא במקום הזה והותרה בזה השאלה הי"א. וחז"ל אמרו שרמז לו השם יתברך בזה שבעבור שאחר את נדרו נהפך פקדו. וזכר הכתוב מלדקת כל בית יעקב שכלם נתנו בידו את כל אלרי הנכר אשר בידם ואת הנזמים אשר באזניהם שהיו תשמישי עכו"ם וכדי שלא יהיו עוד מהם עמן אותם יעקב בכתד תחת האלה אשר עם שם ומשם יצאו ושב נשארם ולא נדבק בידם מאומה מן החרם והסקוק והוא וצביונם נקיים מזה נכעו משם ונשאו ממשותת השם עליהם שנתן תחתם על הערים אשר סביבותיהם באופן שלא רדפו אחריהם. ויבא יעקב לזוה אשר בארץ כנען ואמריו היו בית אל הם דברי תורה וזוה המקום שקרא יעקב בית אל ויבן שם מזבח ויקרא למקום בית אל כי שם נגלו אליו האלדים. ורש"י כתב ששנינו אל בבית אל ויחבר אות ב"ל בתחלת התיבה כמו כי שש ימים וכוון הוא. אבל יותר נכון אללי מה שכתבתי למעלה שקרא ופרסם לכל בני אדם שמקום השגחה השם והשפעתו הוא בית אל ולכן לא חמר הכתוב שקרא זה השם לאותו מזבח שגנה שם אלא למקום ההוא שפרסם וקרא שם בקול גדול שמקום האל היה בית אל כי בעבור שהוא היה מחזיק במראה הסלם אל היתה נבואית כמו בביאתו ועבשו בתאמת אללו מוסס יתברך בנבואית היתה המראה שהיא לבן בזה שם המזבח וקרא ופרסם שמקום השם ומושבו באמת היה בית אל כיון ששם נפסע הראשונה שהיא במראה הכלל נראו אליו האלדים. ואמר נגלו לבן רבים לרמזו על מלאכי אלהים שראה באותם מראה עולים ויורדים בכלם. וזה אמרו ויקרא למקום אל בית אל וזוה לומר ויקרא בקול גדול ופרסם שמקום האל הוא בית אל כיון ששם נגלו אליו המלאכים האלדיים השם. ואמנם אמרו וחמת דבורה מינתת רבקה הוא להודיע שמהם שמה הזקן י"י יתא' כי אם היה גזר מלפניו ית' מינתת וספד בני' יעקב וצניו כלם נשלמה במינת דבורה וצניו זריבים אמתו לדברי קבלה שאמרו שמפני שרבקה אמה יעקב ושלחתו ולקחתיה ממש שלחה דבורה אללו לפדן ארס להוציאו משם ולחוס על ילדיו כי היא היתה אשה חכמה או אחרי שגאה לדברה עם רבקה שבה אל ביתה ואל ארצה ועתה באה עם יעקב לרא' את נברתה כדברי הרמב"ן וצנאיה עם יעקב מתה בבית אל כאשר בנו המזבח וקברה שם בשליו הכר שהיה מקום אלדי וקדוש. ובעבור שהיתה אללם במדרגה אחרת בכו עליה גם דברי ההגדה נמונים הם שמה ידע יעקב שמהם אמו ולפי שלא היו במותה אחד מבניה ולא מבני בניה לא זכר הכתוב ענין מותה וקבורתה כמו שזכרנו ביצחק ולכן בכו יעקב ובניו על אלה ועל מניחתה יחד וקראו שמו אלון בכות וכן אר"ל באלה הדברים רבה פרשת כי תלא אתה מואל כשהיה רבקה אהרין מאן יפוק קמא אברהם מת יצחק ושב בביתו ויעניו כמות יעקב בלך לו לפדן ארס יפוק עשו רשע ימרון לייסין ביזיאה דהא דדין יבקין מה עשו הוציאו מטתה בלילה ולכן לא פירש הכתוב מיתתה אלא מן הזד הה"ד ויקרא שמו אלון בכות שתי בנות הה"ד וירא אלדי' אל יעקב ויברך אותו מה ברכה זרבו ברכת אללים ע"כ. ודלוי היה ליעקב שיבכה עליה כי אהבה גדולה אהבנו ולא זכתה לראות פניו בביאתו וכמו שכתב הרמב"ן ועם זה הותרה השאלה הי"ב. וזכר הכתוב שמיד אחר שגנה המזבח בבית אל והעלה שם את עולותיו באחתה הנבואה כי בבית אל מיד נראו אליו האלדים. ולפי שראה שתי מראות באותו מקום אחת כשהלך בסדן ארס ואחת כשהא משם כי מאחר שלא הגיע עדן יעקב לבית יצחק עדן היה בא לבן אמ' הכתוב כאן עוד צבואו מפדן ארס כי באמרו עוד הודיע שהיו שם שתי מראות ובאמרו צבואו מפדן ארס היה להבדיל המראה האחרת שראה שם בפליכתו אל פדן ארס והנה היתה המראה הזאת להודיע דברים א' לקיי' מה שאמר לו המלאך במעבר יצוק לא יעקב יאמר עוד שמך ב"א ישראל כי בעבור שראה המראה שמה בהקין ובזרות אים כמו שפירשתי הוצרך ית' להודיעו בנבוא' שיאמין שכן יהיה וא"כ בפעם הראשון כשראה הסלם קיי' לו הקב"ה הברכה שברכו יצחק אביו. ועתה קיים לו בנבואה הזאת הברכה שברכו המלאך והוא אמרו ויאמר לו אלדי' שמך יעקב לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל. האמנ' לא הוצרך לתת בזה העשם שנתן המלאך באמרו כי שרית עם אלדים וגו' כי אליו היתה מיוחס המאמר ההוא לפי שהחזק עמו ולא יכול לו לאל ית' כי הנה המלאך קראו ישראל משום כי שרית. והקב"ה קראו בן לפי שהיה ישר בעצמו והיה דבק באל תמיד. וכבר ביארתי בסדר לך לך אלא ולא יקר' עוד שמך אברהם למה שהי' הקורא אברהם עובר בלאו לפי שנקר שם אברהם בהחלט וכן שם שרי ולא נעקר נ"כ שם יעקב ממקומו אלא היה זה לפי ששם אברהם ושם שרי היו שמות הומו להם ראשונה

אין יהיו לעם אחד עם אנשי הארץ אלא צמיחולו כמוהם כי צהיותם מתחלפים במנהגיהם אלה נמולים ואלה ערלים לא תחלל הקטטה והגדולים ביניהם וכוון שא"ל לנמולים שיחזרו להיות ערלים לא יאמר האחיה אלא להמול לכם כאשר הם נמולים ועם כן הכניסום גם כן בחמדת הממונות באמרת מקניהם וקרינם וכל בהמתם הלא לנו הם ר"ל הלא ידעתם שאלה הם עשירים מאד והם מתי מעט ואנחנו רבים בהכרח כל אשר לכם יאמר בידיו זה בשבירות בית ושדה וזה בהנאה וזה בגניבות או בגזל ואם ירצו לזאת נקח כל אשר לכם באופן שלכוף סוף כל עשרם לנו הוא ובלבד שנאות כלנו אלה לאלה כדי שיחמירו לשבת בארץ. והנה נתפתו כל אנשי הארץ לעשות זה אם להפיק רצון אדוני הארץ ואם בחמדתם להיות להם כל קניי יעקב וצניו ולכן נמולו כלם זה נכון כמו שכתב הרלב"ג שני יעקב מלו אותם והיו באים אללם לרפאיהם. ואמנם אמרו ויהי ביום השלישי אחשבו שאינו שלישי למילתם כי לא אחרו בני יעקב כ"כ לנקום נקמתם אבל היה יום נ' למעשה דינה כי מיד ששם שם אותה דבר לאביו לתת לו לאשה וישיבנהו בני יעקב בענין המילה וציום הב' גימול שם ויא' ודבר אל שער עירו וציום הב' נמולו כלם ובו ביום צהיותם בואבים מהמילה שאז נמולו באו שמעון ולוי בבתיהם ויחכן כמו שכתב הרלב"ג שהיו באים לרפאיהם וכבנו שלא תאחר בחדר אחד מהנשים והטף והיו הורגים אותם בחרצות מנלי שידוע הדבר והיו סוגרים הדלת אחריהם ומזוים את הנשים ואת הטף שלא יכנסו שמה כדי שיטחו החולים בשינתם מן מחץ מכתה וצוה הדרך עשו עד שהרגו כל זכר קודם שיגישו בדרך. ואין ספק שהיתה עיר קסמה ואנשי' בה משען ולכן יכלו לשנות את הטעם וכן הרנו את חמור ואת שם בנו אבל דינה לקחו אותה מבתי' כי מפני שהיתה אנוסה ודמעת' על לחיה הוציאוה משם ולא המייתה והנה הותר להם לעשות זה לפי שבני נח היו מזהירים על העריות ועל הגזל ושם בגזל שם עם דינה ויענה ואנשי העיר לא מיהו בידו ומפני זה היו נתפסי' באורח מעשה ולכן היו כלם חייבי מיתה ולפי שכאשר נמולו היתה דעתם וחמדת' על קניי יעק' לקח' את כל אשר לו לכן ראו בני יעקב לפשום את החללים ויבנו את העיר ואת כל אשר להם ועשו להם כאשר יזמו לעשו' ולקחו נשים וספס כדי שלא יאמר להם שם וטארת להגיד צברים אשר סביבותיהם והותרו בזה שפירשתי בזה השאלה ה' ויהי ויהי יעקב ידע דבר מזה לא מערמת בניו והסכמת בבריהם ובשכל קוד' היווה ולכן חפץ את בניו על ההסתרכו' הנפלא ההוא ששמו נפסם בכפס והיתה הסכנה בזה מפאת הסביבות ר"ל סביבות העיר שהם הכנעני והפריזי שהיו עם רב והוא אמרו עכרת' אותי להכנישני ביום הארץ ר"ל אתם תשבתם שעכרת' אותם ואינו כן אבל עכרת' אותי לא עם אלו שכבר מתו אלא ביוצא הארץ שהם רבים ואני מחי מוסר ר"ל אנשי' מעשים שבקלות יוכל אדם לספור אותם וגאספו עלי מפני זה שעיניהם והכוני וגשמתה אני וייתי וגיהה נשמידם כלנו ומה החוטא' בנקמה את ינקם אדם מעצמו. אבל בניו השיבוהו בכוונה יעשה את אחותו' ופירשו בו המפרשי' הכמו וזה יעשה שם לאחותו ואין זו תשובה מספק' לדברי הזקן אבל הרלב"ג כתב בשם אביו פי' נאה והוא שבני נח כמו שאמר חז"ל לא היו מזהירים על העריות מופקרות כי הורוהו אללם אבל היו מזהירים על העריות שלא יעבד אדם אלא עם אשתו המיוחדת לו או עם זונה מופקרת ואם לא היו מענישים אנשי העיר שהיה והורגים אותם יאמר שהיתה דינה זו מופקרת ושלכן שכב בשם עמה ואים אין בארץ שימחה בידו ולכן היה מהפכת אחד מעני דברים אים שישימו יד להם ויפסלו קלונם או שיהרגו כל זכר ב"א יהרגו את חמור ואת שם בגזל יעמדו עליהם כל אנשי העיר ולכן הוצרך להיות הדבר כולל אים הסבל ואם הנקמה כדי שלא תאחר דינה בונה מופקרת שאין הורגים עליה וכלל דבריהם שכל הקלון הזה היו מחויבים להמחר עולם בכנסה כי המוח צבדוד טובה מחי החרפה והצו וכבר הסכים דעת המקום ב"ה ששם כי היה תחת אלהים בכל הערים אשר סביבותיהם ולא רדפו אחרי בני יעקב והותרה בזה השאלה ה'. והנה נכתב הספור הזה ללמדנו כמה היה גדולה זרת הבת שיעקב נולדו לו י"ב בנים ולא קבל מהם החרפה והקלון והסכנה שקבל בעד בת אחת שגולדה צעירים. ולהודיע גם כן כמה יגיע לאנשי המעלה והכבוד שום חרפה וקלון שיעשה להם שישימו כפסם להסתכן הם וגשיהם וצניהם וכל אשר להם כדי להנא' מאויביהם. ולחודיע עוד כמה ראוי לנשים הנכבדות שתהיינה מזירות מואת מדלתי ביתם החוצה ולכן אמרו ילמדנו דביו מהו שהאל האשה צעדי של זכר בשבת כך שנו בראותו לא תלא רבנן אמרי לא תלא ברה"ר מפני שמסתכלי' בה שלא נתנו חכמינו לאשה אלא כדי שתהא מתקשטת בהם בחוק ביתה שאין נותנים פירה מפני הכשר כ"ש מפני הנגב כמ"ש כל כבודה בת מלך פנימה :

רה א ויאמר אלהים אל יעקב קום עלה בית אל עד ואלה תולדות עשו הוא אדום. וזה י"י ליעקב בעבור שהיו סביביו זריז ושיקום ויא' משם כי הוא היה מקום סכנה ואין סומכים על הנס ושיעלה בית אל הוא לזוה. ואמרו ושם שם ענינו שם תשב לבקח. ובאן לא תשב כי המקום הזה מוכן לפורענות. והנה אמר ועשה שם מנחה להודיעו ששם היה ראוי לעשות מנחה לאל מפני שבראה לו בצרחו מפני עשו אחיו לא בשלם עיר שם שעשאה שם מנלי מנחמו ואלו אמר ושב שם ולא תשב כאן ועשה שם מנחה ושם תעלה עולותיך לא בבאן עוד ית' צבוי הזה כי מפני שיעקב נתפסה בבראה מלחא הסלם אים היה החלו' ההוא נבואי' את חלום טעמי נהג מפני פעלת הדמיון והרעבותיו עד שמפני זה עשה נדרו אים יהיה אלדים עמדי בספק כמו שפירשתי שם לכן אודיעו ית' בזה המאמר שבנבואה היה ולכן ילך שמה לקיים ולהשלי' את נדרו ויעקב מיד התנער לו זה אמר לכל אשר עמו הסירו את אלדי הנכר כלומר אני ידעתי כי ים בידכם כלי עכו"ם הרבה ממה שלקחתם

ראשונה ונשתנו כאשר נכנסו בבית אלהים במזבח המילה ולכן היה ראוי שיעזבו שמות הסומא ויקחו שמות הקדש ולא תזכרנה ראשונות אבל יעקב לא היה כן שיחך אביו בהכניסו בביתו של אברהם אביו קרא לו ליעקב ושם קדוש וטהור היה ולכן לא היה ראוי שיחך שם יעקב ממקומו מפני שם ישראל שקראו המלאך לאותה הסבה אלא שיקרא בשני השמות ויהיה השם יעקב עפל כי הוא כפי הטבע וכפי מעלת יחך שהניחו ושם ישראל יהיה עקר שהוא כפי הכנס וכפי מעל המלאך שהניחו ואולי שלא אח"ל יעקב אביו לא מת וזהו אמר כי אם ישראל יהיה שם ר"ל נוסף על יעקב ועוד הודיעו בגמרא הזאת הודעה שנית ועם היות כן רבו בניו בפדן ארם עדין לא נשלם מנינם כי עוד יוליד לו בן אחר ויתוספו בבניו אחרים. וע"ז אמר בלשון אמירה מחודשת ויאמר לו אלהים אני אל שדי פרה ורבה כלומר אני אל שדי שבי כח לכל אשר לחסוף חין מעור עוד בידי להרבו את זרעך ולגדלם במעל וכבוד ולכן פרה ורבה בי עדין גוי וקבל גוים יהיה ממך ורמז בזה אל בנימין שנולד אח"כ וע"כ אמר גוי ולשני בני יוסף שנולדו אח"כ שבראובן ושמעון יהיו לו ועליהם אמר וקבל גוים כמו שביארו חזקן בעת מותו. ואמנם בענין המעלה אמר ומלכים מחלצין יאלו ר"ל ביהיו מלכים מהבנים שעדין לא נולדו כי הנה עם היות שהיו מלכים כוללים דוד ושלמה ומלכי יהודה בפרט רבים משבט יהודה הנה ג"כ מבנימין שעדין לא נולד היו שאלו ואים נובת ומאפרי שעדין לא נולד היו רוב מלכי ישראל אשר בשומרון. ועוד הודיעו הודעה שליטת בענין ירושת הארץ שלא תהיה לקצת בניו מוזלת קצת כמו שהיה בבני אברהם ובני יחך שכלם לא ירשו ארץ שלא יהיה כן בני יעקב ועל זה אמר ואת הארץ אשר נתתי לאברהם ליחך וליעקב לך אחינה ולזרעך אחריו חתן את הארץ ורנ"ל כב"ד של מעלה יא' דבר מלכות מלפני שלך אחינה כלומר ולא לעשו ולישמעאל אמנם בפועל ובחזקת נשלמת לזרעך חתן את הארץ וכבר השוו כל בניו ביהו"ט ורעו והותרה השאלה הי"ט. ובזה נחקקים ונחלמה ליעקב כל מה שנאמר לו במראת הסלם כי הנה אבני עמך נחקקים בקריאת שמו ישראל שהיה שם עמו ובשמו. ומה שנאמר לו שם ויהי זרעך כעפר הארץ נחקקים בבניו שהוליד ובגוים וקבל גוים העתידין להיות לו ומה שנאמר לו שם הארץ אשר אתה בוכה עליה לך אחינה ולזרעך נחקקי' לו כאן באמרו לך אחינה ולזרעך וכל זה להודיעו שמראת הסלם היחה בלי ספק נבואית מאת יי'. ואמנם אמרו ויעל מעליו אלהים במקום אשר דבר אלו אחשו' שיעקב כאשר שמע יעוד הורע וירושת הארץ השתוקק לדעת מאד מה שנרמז לו במראת יובן בוחקת כף יד יעקב ר"ל ממה שיעשה ורעו ויהי עמו לזרעו של יעקב האם יהיה על ירושת הארץ או באיזה אופן יהיה ויהי דעמו לשאלו עליו מהש"ט ע"ד כמה אדע כי אירשנה ששאל אברהם אל שם"ל לא רצה לגלות עוד מזה ולכן פתחו כשהשלים ליעוד נעלה מעליו השפע הנבואי ולא ראה עוד וכבר פירשתי על זה הדרך ויכל לדבר אלו ויעל אלהים מעל אברהם. אמנם בשאר המראו' שראה יעקב לפי שלא כיון לראות צופלא ממנו לא נאמר בהם ויעל מעליו אלהים אבל אמרו עוד במקום אשר דבר אלו איו חזר לדעתי אל ויעל מעליו אלהים אלא לכל המראה הזאת שמפני שאמר בתחלה וירא אלהים אל יעקב עוד בבואו מפדן ארם וזכר מה שנאמר ולא בירא אלהים מקום היתה המראה הזאת לכן בסופה אמר במקום אשר דבר אלו ר"ל שראה יעקב ונאמר לו כל זה במקום אשר דבר אלו השם כלומר בפעם הראשונה שצחקו שראה את המראה הראשונה ראה עתה את המראה הזאת והותרה השאלה הי"ד. והנה נזכר שם אלהים בכל זה הספור והנבואה להכיר שכי המשפט והדין האלדי וזה השם כל זה. ובעבור שראה המראה הזאת באותו מקום דוגמת מה שגעשה בראשונה כמו שפיעם הראשונה הציב מזהב ויזק שמן עליה כן עתה הציב מזהב באותו מקום עשמי שדבר לו האל פעמים ויסך עליה נסך רוצה לומר מים או יין כדי לרחצה ולטהרם ואח"כ ויזק עליה שמן רמז לשמן המשחה שבו ימשחו כל כלי בית יי'. וזמנו שפיעם הראשונה מפני החלו' הנבואי שראה שם קרא למקום ההוא בית אל כן עתה בעבור זה קרא שם המקום בית אל והוזהר לעשות זה שתי פעמים לפי שפיעם הראשונה היה יעקב מחוסר אס היה החלום ההוא נבואי אס לא לא עתה שנחלמה לו היותו נבואי עשה המעשים ההם צוואה אחת אשר בראשונה עשה אותם מספק וזוה השלים יעקב וקיים את נדרו שדבר שם כי הנה קבל חלומות ש"ס אס בשם שיקרא אל המזבח אל אלהי ישראל ואס בלח ג"כ במזבח בבנה לעבודתו. וכן מה שדבר שהאנן יהיה בית אלהים וקיימו כמה שקרא למקום ההוא בית אל ויזק שם שמן לסימן ששם יהיה בית אלהים ואין ספק שכן השלים מה שדבר מהמעשר שנתן למי שהי' לרץ אליו כדברי הראב"ע והוא ג"כ דעת שאר המפרשים והותרה בזה השאלה הי"ט. וזכר הכתוב שאין טיבה שלימה בעולם הזה כי הנה נבוכדע יעקב שמת מבית אל ביעודיו וברכותיו והלחותיו מלפן ומעטו ומאנשי שם קפץ עליו רוגזה של רחל שמתה בדרך בלדתה את בנימין. ובספר הכתוב למה נקרא שמו כן ואמר שמפני שהמילה אמרה לה אל הירא' כי גם יך בן לך ידעה רחל שהיה כן זכר. ובגמרא נפסח קראחו בן איוני כלומר בן זערי ואבלי אבל יעקב לא רצה שיקראו לו שם רע לפי שזה בלבד נולד לו בדרך הקדושה ופירש בן איוני שהוא מלשון כח כמו רשאי' איוני ולאין אונים עזמה ירבה ולכן קראו בנימין כי יד הימין הוא היות' חזק וכמו שכתב הרמב"ן ולפי שלא יכול יעקב להולידה לחננון פן יגיעה הפסד ועפ"י גדול באורך הדרך קבר אותה בדרך אפרתי ולבגוד' הציב מזהב גדולה על קבורת' ר"ל על קברה כדי שידע לכל שנקבר' שמה אשה גדולה. והנה קבר אותה יעקב בדרך ולא בבית לחם שהיה קרוב לשם פחות ממיל כמ"ס הרמב"ן מירושלים שהיה בזה עד ראייה לפי שגפה יעקב שעתיד בית נחם אפרת להיות בחלק יהודה ולכן לא רצה לקברה שמה רק בדרך בגבול

הוא מבנימין בית אל וכן אמרו בספרי רחל בחלקו של בנימין מזהב וכמו שזכרו הרב. ובספר הכתוב שכתב לרדיוהו ליעקב בדרך היה כי כמו שכתבנו הללית דרכו עם לכן ועם עשו ויש אנשי שלם עיר שם כן באו עליו אח"כ לדמות רבות ראשונה בשמעו מיתה אמו כי נע' עד נפשו ושנית מיתה רחל אשר אהבת נפשו אהבה. ושלישית שראובן שכב את בלהה פלגש אביו ויש לחז"ל דעות בזה יש מי שאומר ששכב עמה ממש ויש מי שאומר שבלגל יעזבו כדי שלא יוליד עוד כי להיווה כבוד עשה ויש מי שחלקים אשר חשב לקחת בנכסי אביו. גם אמרו שלא עשה ראובן כן אלא לכבוד אמו בעבור שאביו אחרי שמתה רחל היה מיוחד מסתו עם בלהה להיווה שפחת רחל. יהיה ח"ך שיהיה הנה חזקן כששמע הדבר היה וידמה שבלהה ובניה גלבו אליו הנה הוא לא צוה שיוציאו את ראובן מביהו ולא הוציאו מכלל בניו שלא ימחול עמכם אבל החרים ועבר על פסו וזה מורה שלא היה כ"כ מגונה כמו שזכר עליו פסח הכתוב האמנם עברתו שזמר חזקן וצדוק נסל ממנו הבכורה מדה כנגד מדה אבל הודיע הכתוב בזה שכבר היו בני יעקב שנים עשר כי לא נולד לו אחרי כן בן ולכן הדבר ההוא לא עשה פנס במשפחה המקודשת ואח"כ שהיו שנים בלם בקדושה ולפי שראה הכתוב להשלים בספרי יחך ואחריו ספור עשו כדי שיתחיל אחריו ספורי יעקב לכן אמר כאן שבה יעקב אל יחך אביו וראוהו ושמה בלבו ושמת יחך ונקבר ע"י בניו בשנים טובה כי עם היות שלא מת אלא י"ב שנה אחר מכירת יוסף הנה הזכיר הכתוב כאן מיתתו כדי להשלים בספרי ולהתחיל ספורי חולדת בניו וזמנו שכתב הרמב"ן:

לו יאזכרה חולדות עשו וגו'. עד סוף הסדר. לפי שהשלים הכתוב ספור יחך נשתק לבאר ספורי בניו וחולדותיהם וזכר ראשונה עניי עשו וחולדותיו בבנים ובקורות אותם מן המעלה והכבוד. ולכן הודיע ראשונה שלקח שלשה נשים את עדה בת אלון וביא נשמת בת אלון שזכרה למעלה ושנית אהליצמה בת ענה והיא יהודית שזכרה ג"כ למעלה והשלישית נשמת בת ישמעאל וביא נזכרת שם מחלת כי היה להם בני שמות כדברי הראב"ע. ויש"י נתן בזה בשני שמותיהן כדברי המדרש. וזכר הכתוב מן הבנים שנולדו לו מהם בדרך כנען ושםפני יעקב אחיו לפי שלא יכלה ארץ מגוריה' לשאת אותם מפני מקניהם יא' מארץ כנען ובתשובה בזה שער וזה מור' שכל עשו אל הר שער אחרי שבה יעקב אל אביו. ואמנם מה שזכר משליחות יעקב אליו ללרנה שער שדה אלוה ואמרו עד אשר אבא אל אדוני שיעיר מורה שקודם כל יעקב אל אביו כבר היה עשו בשעיר ולכן ראוהו שנאמר ליטב שני הפסוקים שקודם בא יעקב היה עשו שזר ללכת בשעיר חמלי עשו ומקנהו כי תמיד היה בדרך כנען ואולי היה שער ארץ ציד ולכן היה הוא ואנשיו בלבד יושב שמה להשתעשע בצידו וכאשר בא יעקב אל אביו היו שניהם עם כל רכושם ומקניהם בדרך כנען עד שמת יחך וקברוהו בניו. ולפי שהיה מקניהם רב ולא יכלה הארץ לשאת אותם עשו באהבתו את יעקב הניחו בדרך כנען בדעתו שהיה יעקב הפך זה ועתיד ליורשה והלך הוא ובניו ומקנהו לבשת דירת קבע בשעיר וזהו מה שזכר בכאן מהליכתו עם נשיו ובניו ומקנהו ולכן חזר הכתוב לומר ואלה חולדות עשו אבי אלוה בזה שער שנולדו לו שם וזה בני בניו כי בניו כלם נולדו בדרך כנען האמנם כבדוהו לזכרם התחיל מן אליפו בנו בכורו ורשולא משהיו עם היות שלא נולדו בשעיר כדי לזכור אחריהם בניהם אשר הולידו שם אמנם בני אהליצמה נזכרו כאן הם לבד' שנולדו בדרך כנען וזכרו פה להגיד שפלו לנדול' להמנות באליפי כמו שזכר. ולא נזכרו בניהם אולי שלא הולידו אז או שהולידו נקבות. והנה זכרה החזרה החולדות ההם להודיע מי הם שנקללו במזבח אשר זיה השם לא חתעב אדומי כי אחיו הוא. אבל עמלק שהיה גם כן בן אליפו מפלגשו חמנע עם היותו בכלל לא חתעב אדומי להיותו בן אליפו מפני שבה להרע לישראל מבלי בנה וזה השם למחות שמו כמו שיתבאר. וכאונה החזרה כוונה שנית בספור חולדות עשו להודיע שהיו בני יעקב י"ב כלם קדושים ובתוכם י"א אמנם בני עשו רובם היו ממזרים כי הנה אהליצמה בת ענה שבה לבשן היתה ממזרת שבה בצנען על כלתו ענה וינאת אהליצמה. וגם קרח ממזר היה והתנע גם כן היתה ממזרת כמו שהזכיר כל זה חז"ל מהפסוקים. עוד בא הספור הזה להודיענו כמה מהגדולה והכבוד קנו בני עשו להיותם מורש יחך ומנוצח אברהם ועל זה ספר הכתוב האלופים שהיו מבני בניו בדרך אדום ושם אלון הוא מלשון גדולה ומעלה אדנות ומפני שקודם בא עשו אל אדום היו שמה אנשים גדולים בני שעיר החורי שהיה אבי אומה קדמונית ומשל עליהם עשו לקיים מה שנאמר לו ועל חרבך החיה לכן זכרם הכתוב גם כן כאן וכתב ג"כ הממזרת שהיה בהם כמו שכתב רש"י עד שמהם היו מרביעים בהמזרת בזולת ימינו וזה ג"כ מאלו אלה הימים שכתב בדברך וזכרתו את החמורים כי הכיר בנימיהם שהיו קרובים בפעם החמורים לפסוקים יוהרצי"ם והולידו עם היות שכתב בשלי חיים חין מין מוליד בזול' מינו והענין שהיו הממזרות כל כך מסתתך בהם כי גם בהמזות היו בזהרים בו. ואמנם אמרו ואלה המלכים אשר מלכו בדרך אדום הוא להגיד שלא די שהיו מבני עשו אלופים בדרך אדום אבל גם מלכים מלכו מהם שמה אבל לא היתה מלכותם משתלשלת מאב לכן כמלי יהודה ומלכי האומות היום בצללותם לגויים כי הם היו ממלכים שמה אנשים ספורים מפה ומפה כפי מה שיראו וחז"ל אמרו שהמלכים המה הם שמונה ובגמרא עטלו בני יעקב מלכים מאדום כל ימי שמונה מלכים וזה שאלו ואים נובת דוד שמה רחבעם אביה אסא יחושפט ובימי יהורם פשע אדום מתחת יד יהודה וימלכו עליהם מלך ובימי שאלו גם כן כחיו חין מלך באדום נצב מלך. ודעת הרמב"ן שכל העירות שזכר הכתוב במלכי

במלכי הארץ הם מארץ אדום דנהבא בלחם ארץ התימני והשאר . ואין כן דעה רש"י שהוא כתב שבגרה הוא מערי מואב שנאמר על קריות ועל בגרה ולפי שהעמיד מלך לאדום עתידה ללקות עמם ומדברי המדרש הוא . ואני אחשוב שהם היו ממליכים אנשים טובים בעיניהם הם מארצם ואם נכרים מארץ אחרת ולכן נאמר במלך הראשון ושם עירו דנהבא לפי שהיה אדומי אבל במלך השני לא נאמר בו ושם עירו אבל נאמר בו שהיה מבגרה לפי שהיה נכרי מבגרה וכן השלישי היה נכרי מארץ התימני ולזה לא נאמר בו ושם עירו וכן השאר מי שנאמר ושם עירו היה אדומי ומי שלא נאמר בו כן היה נכרי . האמנם נאמר במלך האחרון שם אשחז ולא נאמר כן בשאר המלכים לפי שהיה חמיו עשיר גדול עד שבגבור זה נקרא מי זה שהיה סהב בגבורתו כמים . ומפני שבמה בו המלך ההוא נפסק מלכותו ולא היה בהם עוד מלך . ואמנם מה שכתוב אחר זה והוא שמואל אלופי עשו למשפחות כבד פירשו ענינו שלאחר שמת הדר נפסקה המלכות מבני אדום ושבו להיות אלופים . וכן מפורש בדברי הימים וימת הדד ויהיו אלופי אדום . וכתב הרמב"ן שלכן כתב למעלה אלה אלופי עשו וגו' כאן אמר אלופי בני עשו למשפחות למקומות לפי שהראשונים כלם היו אלופים אחים יושבים בעיר אחת וכלם היו מושלים יחד עליה כנשיאם אחר רשמי בתי אבות אבל אלה האחרונים היו אלופים למשפחות במקומותיהם שהיה אלוף אחד בכל המשפחות ובכל המקומות כל ימי חייו ואחרי מותו היה קם אלוף אחר כולל גם כן בדרך המלכים אם לא שלא ישבו על כסא מלכות ויותר נראה לי לפרש שהיה האלופים האחרונים האלה למשפחות במקומותיהם רוצה לומר אלוף אחד על משפחה אחת ועיר אחת ואלוף אחד על עיר ומשפחה אחרת וכל אלו היה לפני התורה קודם מרע"ס . והכלל העולה מזה הספור הוא שעשו מפני ברכות אביו וזה לגדולה ולהיות מבניו אלופים ומלכים בביתם ובגבורתם לקיים מה שנאמר לו ועל חרבך תחיה ושהיו צבניו ממוזרים רבים וכמו שאר"ל והלוימה ילדה את יעקב ואת יעלס ואת קרח וה"ל כי אני חשתי את עשו ר' סימון אמר קליפת בלגיה וכל כך להם גלותי ומסחריו לגלות את הממוזרים שבו וכו' אמנם צבני יעקב מה כחיו בהם ואני נטעתי שורק כלו זרע אחת . ונשלים עם זה פירוש זה הסדר . והנהלה לאל אמן אשר על כל יכול . או"ר :

פרשת וישב

ויבא יעקב בארץ מגורי אביו וגו' עד ויהי בעת ההיא וירד יהודה . והנה רמזי' בפרשה הזאת ספקות הרבה אזכור מהם היו' ע"מיי' : השאלה הא' בלמרו יבא יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען והוא כי הנה יבא יעקב ויבא יעקב אל יצחק ואל יצחק אל אביו נומרא קרית הארבע הוא חבדון אשר נר שם אברהם ויצחק ולא נזכר עוד ויאלץ או נסע משם ובידוע אם כן שיצא שם ומה בא ללמדנו וישב יעקב וגומר . ועוד למה אחרי שאמר בארץ מגורי אביו חזר לומר בארץ כנען . הלא ידענו שיצחק לא יבא מארץ כנען כל ימיו . והרמב"ן כתב לתקן זה כי לפי שזכר למעלה שעשו סלך לו אל ארץ אחרת ולקח לו אחוזת עולם הנה יעקב לא עשה כן אבל ישב נר בארץ מגורי אביו כי רצה שיתקיים בו כי נר יהיה זרעך ולדבריו היה ראוי שיאמר הכתוב ויבא יעקב כי יצחק לא נקרא נר כיון ששם נולד ושם ישב כל ימיו והנה הוא הכא מארץ אחרת כמו נר ותוסף אנכי עמכם לגור בארץ כנען : השאלה הב' בלמרו אלה תולדות יעקב יוסף כי אם נפרש תולדות על הקורות כדברי הרמב"ם כבר הקדמה עליו הרמב"ן כי אין האדם מוליד קורותיו רק לימים מיוחדים שילידו גם כי אין לזרע בזה המאמר והיה ראוי שיאמר וישב יעקב וגומר ויהי יוסף בן י"ז שנה . ועוד כי כל מה שזכר בספור היה אינם תולדות וקורות יעקב כי הם קורות בניו כספור יהודה ותמר ובניו ועניני' אשת פוספר והמשקה והאופה ולכן אמר ששם קורות ראוי שיוחסו לבניו לא ליעקב ומה שפר"ס אלה של תולדות יעקב אין ראוי לקבלו כי יחסר הכתוב ואין לפרש תולדות כהרמב"ן על יוסף ואחיו כי כבר נזכרו למעלה תולדות יעקב רוצה לומר בניו בשמותם כלם אחד לאחד ובפרשת וישב הזכיר פעם אחרת יחס בניו אלהים מזרימם ולמה יזכרנו עוד פעם אחרת . ועוד שאם בא לבאר היחס למה אמר אלה תולדות יעקב יוסף ויהי לו להחיל מראובן ולזכרם כלם : השאלה הג' בלמרו יוסף בן שבע עשרה שנה היה רועה את אחיו בללן והוא נער וגומר כי אם בא הכתוב להודיע בניו בעבור שהם קטן ושהיה עכ"ל רועה את אחיו בללן הרי ישכר וחובלון היו כמוהו בשנים והיו רועים ועוד שאחרי שזכר בניו בדקדוק למה אמר והוא נער ורש"י פי' שהיה עושה מעשה נערות ומשמש בעניניו וגומר ואם היה כן לא היה אוהבו אביו ולא היה מכנהו בבן זקונים והתרגום אומר בר חכים גם על דברי הרב היה ראוי שיאמר והוא נער והוא היה את בני בללם וגומר . ופירוש אונקלוס אין לו ענין כי לא מלאנו בכתוב בללן נער על הגדול . והרמב"ן פי' והוא נער את בני בללם כי להיותו נכר היה עם בני משפחתו כי להם זה אביהם ששירתוהו ושמדוהו וגם זה אינו נכון כי יחסר בכתוב מלת והוא גם כי יהיה מותר אמרו והוא נער כיון שכבר ביאר שהיה בן י"ז שנה : השאלה הד' אין אמר הכתוב שיוסף היה רועה את אחיו בללן . והלא הכתוב אמר אחר זה הלא אחיך רועים בשכם לך ואשתך אליהם ואז שלחו והוא ממה שיוסר שאותם הליכה היה בפעם הראשונה שהלך אל אחיו בללן ולמה תשיב בלכתו כי לא נסה ללכת בללם ואז היה נמנע ואין היה אם כן רועה את אחיו בללן : השאלה הו' בלמרו ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם והיא כי לא ימלט מתינת הדבר והשמועה ההיא שהביא אמתית או בלתי אמתית ואם

גברים שיספק כיוון כספם היו רחמים ואין אמר באזני אחיו הילד איננו ואני אנה אני בא שמה היה מנחה שהיה דעתו בראשונה להצילו ולהביאו אל אביו: השאלה ה"ז בדברי יעקב ובלוחו כי הוא אמר כחונת בני והוא מאמר קצר שהיה לו לומר כחונת בני זאת כיון שהיה משיב על מה ששאלוהו הכר נא הכחונת בנך היא אם לא. ועוד למה אמר חיה רעה אכלתהו ערוף עורף יוסף ויקשה כפל ערוף עורף אחרי אומרו חיה רעה אכלתהו: השאלה ה"ח באמרו ויקומו כל בניו וכל בנותיו לנחמו ונומר ויקשה זה ראשונה לפי שאין דרך המתנחמים שהיו בניו ובנות כי הם מכלל האנשים והמתנחמים אבל ראוי שהיו אלהים ורעים מחוץ. ושנית כי למה קמו כלם לנחמו הקסנים עם הגדולים ויבואו האנשים והיה די שיבואו בניו הגדולים לנחמו לא הקסנים ולא הבנות כלותיו ושלשית מה ענין אמרו כי ארד אל בני אבלי שאלה ולמה אמר יעקב גדול ועולם כל היוםים אשר נדה ממנו נדחו יוסף ולמה היה אביו גדול ג"כ והוא יותר מדלי מחקשה בו כמ"ס וימאן להתנחם וכי דבר נפלא הוא להפקד אחד מבני אדם וכל שכן להיות אב י"ב בניו להם יספיק הפלגה עמומה כואת על אחד מהם בנותו ומי האיש אשר לא ידע סליחו מלכות שמים על הרעה צוואה. ולא עוד אלא נסבב יעקב הסתלק מנגנו רוח הקדש כל הזמן שהוא עד ששמע שיוסף עורטו חי כדבריהם ו"ל על זה אמר כפי המתרגם ותחי רוח יעקב אביהם. וקשה עוד מזה מה שהסכים בזה דעת עליון ולא דבר ולא הוכיח ליעקב עליו ולא הודיעו אמתת הענין. וגם ח"ל הפליגו לומר שכלו אחי יוסף את הקדוש ברוך הוא עמם כביכול וכסם עליהם ודעת המדרש שהוא זר מאוד כשיזכר בפסוקי שבמות אחד מבניו בחייו לא יהיה מבני העולם הבא. ורביעית מה ענין ויבך אותו אביו כי אחרי שאמר וימאן להתנחם בידוע שבהם אביו הלך ידענו שהוא היה בעלתי מתנחם: השאלה ה"ח אחרי שפרשה החזרה האכזריות והפסע הגדול הזה שעשו בני יעקב איך לא פרסמה העונש שקבלו עליו ולא עוד אלא שאר"ל שהוא יתברך סייע על ידם וישלח מלאך להכין לו הדרך ללכת עם כדי שיגיע לידם. והנני מפרש הפסוקים באופן יותר השאלות האלו כלם:

וישב יעקב בדרך מגורי אביו וגומר עד יעקב אבא את יוסף. הפסוקים הראשונים האלה נראה לי לפרשם על אחד משני פנים. הראשון ראוי שיקדם לו ביאור שתי מלות שם בחלתהו הפסוק והם יושב ומגורו והנה ביאור הרב המורה שלשון ישיבה יאמר כפי הנחתו הראשונה על ההתמדה והמנוחה בענין מה כמו שהביא וראמה וישבה תחתיה. מושיבי עקרת הבית וחולתה. ואמנם מגורי מלבד מה שיורה על לשון גרות והוא הביאה מארץ אחרת. הנה יורה גם כן על לשון פחד ומגור. כמו לא תגורו מפני איש. ואשר יגורתי יבא לי. מכל מגורותי הילגתי מגור מכניב. ומגורתי אביא להם. ורבים ככה. וג"כ הוא לשון חגר וקססה. אל חגרה צם. למה תחגרה צרעה. ומתגרת ידך אני כליתי. ומזה מי נר אהרן עליך יסול כל יום יגורו מלחנות יגורוהו בחרמו. והיה לפי זה כי הפסוק היה שנתחשב יעקב ונשתקע בהתמדה בדרך מגורי אביו ר"ל פחד ליחא אביו בן יעקב ועשו וקסמטה וכלו יעקב נחמדה באלו המגורות לאביו יחא כי כמו שאביו יחא בוצקתו בכל עמל עשו ויעקב ומשפחתה. כן יעקב בכל קסמטה ומשפחת בניו. וכמו שיחא היה בבת קסמטה בניו באהבתו את האחד יותר מן האחר. ככה יעקב היה סבה במריבת בניו כמה שאבא את יוסף. וכמו שיחא בכל פרידת יעקב ממנו עשרים שנה בבית לבן ושמים שנים בדרכים כמו שביארתי. כן יעקב בכל פרידת יוסף ממנו כ"ב שנה. וכמו שיעקב עם היות שהלך מבית אביו עני ודל וכמ"ס כי במקלי עברתי את הירדן הזה ועבד שם את לבן הנה במקום שהלך שם בורח ומגורש ועבד נחשער ונחגלל ככה יוסף במצרים שורש שם ונמכר לעבד נחגלל ונחשער. וכמו שיחא קודם מותו ראה את עשו ולא יעקב באהבה והסכמה כן יעקב קודם מותו ראה את יוסף ולא אחי בהסכמה ובאהבה רבה. וכמו שיחא מת בשיבה טובה וקבורו בניו יחד. כן יעקב מת בשיבה טובה וקבורו בניו יחד. וכבר אר"ל בבראשית רבה קצת מהדמויות האלה זה נשפט וזה נשפט זה אחי מנצקם להרנו וזה אחי מנצקם להרנו אבל אין דבריהם דברי כי הם ראו לעשות דמיון מיעקב ליוסף ואני דמיתי יעקב ליחא אביו גם הוכחתי זה מפסוק יושב בדרך מגורי אביו ואין זה ענינם. ולכן אומר שבעבור שנתמדה לאביו ליחא בכל הדברים האלה ושלחהו אמר הכתוב וישב יעקב בדרך מגורי אביו כי נתישב ונשתקע בכל הפחד והקסמות שראה יעקב בבניו עם היות בדרך טובה חזר בדרך כענין ועל זה אמר מיד אלה חולדות יעקב יוסף ר"ל המגורות שהיו לאביו שמה אלא עמלם היו חולדות יעקב ר"ל קורותיו הבאות עליו כי נתמדה לאביו בכל המאורעות ההם ואחרי שאמר זה בכלל ספר איך היה כל זה צפרט והוא אמרו יוסף בן שבע עשרה שנה וגו'. ויחא מזה שלא אמר חולדות יעקב על כל מה שזכר בפסוק אלא על הקורות אותו שנתמדה למגורות אביו ולכן נתיחשו אל יעקב. ומה שהקשה הרמב"ן שאין האדם מוליד קורותיו אינה קטיוא כי הנה הדבר ייחשק אם אל הפועל אותו כאמרנו זה הבית לפלוגי ר"ל שהוא פעל אותה או אל מי שהיה לו קנין אע"פ שלא נבנה והנה המקרים נתיחשו אל יעקב לא מפני שהולידם אלא למה שהוא האיש שהשיגורו וקרו לו. והוא הפן הראשון מהפסוק לאלו הפסוקים. והפן השני הוא שכל הכתוב הזה להביד שיעקב בהיותו חולץ לארץ ובדרכים עד בא אל בית אביו משתדל תמיד בקנין הסובות המונות והנפשות ולהרבות במקנהו כמ"ס הייתי ביום אכלני חורב וקרח בלילה אבל מיד שבא אל בית אביו בדרך כענין להיותו מקום מוכן לעבוד את י"י משני דרכים אם מצד שם נר אביו אברהם ואביו יחא ואם מצד הארץ עמלם שהיה ארץ כענין הארץ

הקדושה אשר בחר י"י בה ולא רצה להשתדל עוד בקניני העולם ולהרבות מקנהו רק להתישב שמה ולהתבודד בחמתו כמעשה אביו. ובניו שהיו בחורים להוסיף אחרי הקנינים לרתיחת עבדם אותם מנה לרעות האלן כאשר היה הוא עושה קודם לזה ועל זה אמר הכתוב וישב יעקב רצו לומר שנתחשב ולא רצה לזאת עוד מעירו לרעות את האלן כאשר בראשונה ובעשה זה שמה להיותו מגורי אביו כי שם גר ודר דירתו בחובו. וכן אברהם שבוצקתם נתפרטו מעסק הממונות והקנינים ובדלו לעבוד את אלדיהם ולהכין עמלם לנבואה ולשפע האלדים וגם כן להיות זה בדרך כענין ארץ אשר י"י דורש אות' ופעל זה היה נדרו ובצתי בשלו' אל בית אביו והיה י"י לי לאלדים כלומר שכאשר ישוב לבית אביו לא יתפסק עוד בעניני העולם כי אם צפודות אלהיו ועל זה יאמר למעלה ויבא יעקב אל יחא אביו ממרא קרית הארבע היה חבורו אשר גר שם אברהם ויחא כי לא אמר זה להודיע שהיה המקום שהוא חבורו כי ידוע היה אביו להודיענו שכל שם לזאת הסבה ר"ל להתבודד שמה ולשמוע עניני העולם כאשר עשו אבותיו בוצקתם ואין ספק שהיה חבורו בלתי ראוי לדירתו כפי מה שיאמרו למרעה לאנו כי היא ארץ סלעים ואין מרעה לאנו אשר להם ולזה הוכרחו בניו ללכת לרעות את האלן בשכם הרחק מחבורו אבל יעקב בחר במקום שהוא כפי הנאות להתבודדותו וישובו ולא חשש לאביו ולכן בחר בכלל בדרך כענין לא בחרן ולא בדרכים ובחר בפרט בחבורו להיותו ארץ מגורי אביו כמו שביארתי ובא הם כן הכתוב הזה לספר במעלת יעקב ששם היות שבע בני אדם כל עוד יגדל עשרים ילכו אחריו כמ"ס אברהם כקף לא ישבע כקף הנה יעקב לא היה כן כי עזר הסבה קנינו והכלי העולם והתחשב בדרך מגורי אביו בדרך כענין ששם ב' הסבות אשר זכרתי לדעת את י"י. ולפי ששעבט השלם שישתדל להשלים זולתו כפי האפשר וכ"ס יוצאני חלוצי אלא שלא יפעל הפועל אלא בהכנת המתפעל לזה אמר אלה חולדות יעקב יוסף וחולדות נאמר על הגדול והלמוד בדעוה ובהכמה וכמו שביאר הרב המורה שביאף שם ילד שכל מי שלמד אדם וסכינו נאמר שילדו ולכן נקראו תלמידי הנביאים בני הנביאים כי אחרי שהבן יקרא חולדות האב להיותו מורה גופו יותר ראו שיקרא התלמיד בן להיותו מהו' גופו ר"ל מוציא' מן הכה אל הפועל ועל זה אמר"ל אלה חולדות' אחריו ומזה שלא הזכיר רק חולדות אחריו אלא שיקרא חולדות מזה לפי שלמד' חורש ולפי זה יאמר ששם היות ליעקב בניו רבים לבד יוסף היה חולדות אלויו בשלמות שכלו ודעתו. וזה לבד היה מלמדו ומולידו ב' דעות והכמה ומוסר מבין שאר בניו כי הוא היה עמו תמיד וכמ"ס ח"ל שכל מה שקבל משם ועבר מסר לו ולכן נמצא בו השפעה הנבואית ורוח אלהים קדישין והיה א"כ יוסף בלבד חולדות יעקב כי בו בלבד היו גדוליו ולמדו. כי שם היות בניו כלם שלמים וכן רבים הנה ביוסף נראה עוד גדולו וחכמתו ושלמותו. והואו בכל מה שפירשתי בכל אחד מהפנים האלה ב' השאלות הראשונות הא' והב'. ובספר הכתוב משלמות יוסף בשכלו ומדותיו באמרנו יוסף שבע עשרה שנה היה רועה את אחיו בלשון ר"ל שהוא היה כ"ב שנה ומשכיל בכל דבר שנה בהנהגת האלן ואחריו אליהם היה הוא רועה מדריך ומנהיג ומלמד את אחיו כי לא יאמר כאן היה רועה להיותו רועה לאו כי גם שאר אחיו לא היו רועי לאן בעמלם אבל היו מנהיגים את הרועים אשר חת ידיהם ויוסף עם היותו קטון השני' בן י"ו שנה היה מסוב שכלו ובזכות הכנהו שהוא היה רועה כלומר מנהיג ומלמד את אחיו בעניני האלן כי אע"פ שהוא לא היה כולך עם האלן היה מבין ויודע בדברים הארבעים אלוים יותר מכל אחיו והיה רועה מלשון מנהיג ומלמד ומדריך כמו רועה ישראל האויגה אני ארעה את לאני גם ספר משלמות מדותיו שלא היה מתנאה בשכלו בדעתו כי הוא היה נער ר"ל משרת את בני בלשם ואת בני זלפם שהם הפחותים מעל אחיו כי לא די שהיה משרת את הגדולים בני אלה הגברת אבל גם אלל בני הפחותים היה משתדל ומשרת ולא היה מוזלל בכבודם ולא היו בעיניו כבני שפחות אלא כאלו היו נשי אביו כן היה מכבדם ומשרת אותם והיה אם כן בדעתו מנהיג את הגדולים מדריכם ומיעטם כמה שיעשו ובהשתדלותו משרת גם את הפחותים שבהם והתבאר אם כן מזה כמה מעלות טובות היו ביוסף ההנהגה וההשתדל' והענו' והשפלות וכלם באמת נמשכות משלמות השכל ולכן היתה הנאות משני עמלי לחסדי הדעת כי הנה היודע מהות האדם ותכליתו וערכו במציאות' ותכונותיו במעשיו לא יתנאה והואו במה שפירשתי בזה השאלה הג' והד'. ואמנם אמרו ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם בא להביד גם כן משלמות מדותיו של יוסף שהיה חפץ שהיו אחיו שלמים' במדותיהם ולכן לא היה מספר לאביו ולא היה מונה בראש בזה כי לא יקרא דבר רעה ולא ג"כ היה משקר בזה חלילה ולזה אמר ויחא יוסף דבר ראה אבל אמר ויב' להביד כי בעבור שהו' היה עם אביו צעיר כשהו' שומע מפי אנשי העיר בשוקים וברחובות שהיו אומרים נגות ממעשיהם אותה דבר כמו ששמע היה הוא מביא אל אביו ולא היה מאמת שכן היה אלא שכן שמע מפי אנשי העיר והתענו אמרו אל אביהם כי אלו היה מספר אותה בשוק היה בכלל מספר לבן הרע אמנם יוסף לא היה מביאם כי אם אל אביהם מהנהג שהוא אביהם כדי שייסרו וידריכם וירחיקם מהפסע לזה אמר אל אביהם וימחה הגנות מהם ולא יהיה פוצה פה ומלפץ נגדם בכל הארץ ולא לתכלית אחר לפרא'ו עמלם בפני אביו דיק לאחיו רעים ותחלים אבל ח"ל יתכן בזה לומר שמה לפי שהיה מביא לאביו חזרה והוא ואלויו שלא היתה אמת ולכן אמרו שלקם עליה. וכינוי דבת חזר אל כל האחים כי מה שהיה שומע היה מבני אלו או מבני השפחות היה מגיד ויחא מזה שהיתה ליוסף אהבה עם אחיו ולזה היה משתדל בתקנתם ע"י אביו ולא כמנהג הפחותים המקנא' ברע חזריהם למען ישובו הם ולמדנו עוד שהיה אברהם השלמות ונאות החסרון מהמעשים. וכבר כתב הרב

כרם המורה כמה יס' בזה מהמעלה כמו שמלינו במשה שאמר למה תסר רעך . וכן יוסף משה וישיען יס' היה שונא' החכם והרשע בעצמו . ולהיות יוסף שלם בשכלו ובמדעותיו ובטובותו בשכלותו באהבתו לאחיו בהכניעתו אלל אחיו היה חולדו' יעקב יוסף כי נתדמה אל אחיו בשלמותו וגדלו בו גדולי אחיו ותולדותיו ולמודו בו והותרה השאלה הז' :

ויעקב אהב את יוסף וגו' עד וילכו אחיו לרעות . בא הכתוב הז' להודיע שהיה אהבת יעקב ליוסף מפני חכמתו ושלמותו לא מפני שהוא בנו . לפי שהבנה אשר היא מהאב נבנים היא מפאת הדמיון ולכן תמו' ב"ח שאין להם בכל . ואם היה אהבת יעקב אל יוסף מזהב שהוא בנו היה ראוי שיאהב את שאר בניו יותר ממנו כי האהבה היא כפי הדבר האהוב' ולכן בהכרח האהוב יס' בני' מלאכות בן אחד לבדו . אבל הוא יס' אהב את יוסף מעל בניו וזה מורה שהיה' האהבה אחרת אהבה אמתית אהבה שהיא תלויה בדבר שלמו' חכמה ושלם והיא אהבת הטוב בזה שהוא טוב . ואמרו כי בן זקונים הוא לו ענינו שבעבור שלמעלה בזה הכתוב את יוסף שהיה משתדל זריז ומהיר במלאכתו משרת את בני בלשה ואת בני זלפה כדרך הער' והיה אפשר שיחשב לו זה בספק יצירתו ומנו' ולא מפאת שכלו לבחירת המעלה אשר היא כפי הבחירה והשלם לכן העיד הכתוב שלא היה כן כי לא היה יוסף בכל המקומות' ובכל הזמנים בעד מהיר זריז במעשיו כי הוא היה פועל הפכים כפי המקומות ר"ל בהיותו עם אחיו הבחורים היה נער ובהיותו אלל אחיו הוקן היה בן זקונים הוא לו בבושה ונחת ומתינות כמנהג הזקנים וזה טעם כי בן זקונים הוא לו ר"ל עם בני בלשה ובני זלפה היה נער ובערכו ושיבתו אלל אחיו היה בן זקונים ולפי שהיו פעולותיו משוערות כפי הזמן והמקומות נראה שהיה חכם בכל מעשיו ולכן אהב אותו אחיו מכל בניו . ואם לזה כיון אונקלוס בזה שתרגם ארי צר חבים הוא ליה שמהל בו אחיו טעם זקנים לא טעם נערים שבנים סתירה לרתיחת טעם ומשום התבוננות בדרכי השכל היס' לראות בפי' הפסוק הזה בלמה . והכלל שלא היה יוסף לבניו עול כדל' הפסוק נס לא היה אדומי מהיר במעשים בלתי מיושב כי השקם כי יוכל אלל היה שלם השכל פועל בבחירה כפי התבונ' טעם המהירות ופסם ההתישבות וכן באשר המדות ולכן אהבו אחיו אהבת המעלה והטוב ועשה לו כחונת פסים כי למה שהכיר בו היותו גדול הערך מאחיו ראה שיהיה בן מלכותו בערך אל מלכותי אחיו בגדי קדש לבדור ולתפארת ובכר הוסיפו ח"ל על מלכותי החכמים שהיו נקיים ונזקים . ואמרו תלמיד חכם שנמאל רבב בבגדו חייב מיתה . ואמרו אסור לתלמיד חכם לילך במגעליה מעולאיה וזולת זה הרבה . ולזה ראה יעקב אחיו שהיה נקימן ואות לבוש מעלתו בגדי משי לא זולתו מהאחים כי היו המלכותיים ביומיה ההם בערכים כפי מעלת האדם וכמו שהיה במצרים שאין עבד לנפש בגדי שרים ולכן הלביש פרעה ליוסף בגדי שם והנה א"כ כחונת פסים היא לאות שלמותו והותרו בזה השאלה ה' וזו' וזה' . ואמנם אמרו ויראו אחיו כי אותו אהב אביהם וגו' ראוי לתת טעם בשנאתם את יוסף בעבור שהיה אהבה אהבה . והנראה לי כי הוא אהב מב' טעמים הא' הוא טעם בראותו שהיה אהבה אהבה ליוסף מל"א בניו אחרים שהיו לו נתנו לב לחשוב למה מלא יוסף תן בעיני אחיו יותר מכלם והם לא היו משכרים מעלתו וחשיבותו כי לא יסער הפחות מעלת החבוב לעולם ולכן חשבו שהיה מכבד את יוסף בעבור שהיה מלשין אותם ומביא דבריה אליו אין ספק שהיה יעקב מוכר לבניו על דברם רעה ושלא יאמר אליהם מי המניד אותו כל זה כי לא נכון לאל להעיל שאלה בין האחים אבל הם בראותם שאוהו אהב אביהם מכל בני חסבו מהשנות שבעבור היותו מניד לאכזו את כל מעשיהם בבית ובשדה היה עושה לו את כל הכבוד הזה וזה ממנהג הזקנים הכלואים בבית ואינם רואים מה נעשה בעיר ואהבו מאלד לשמוע חדשות ויכבדו מאלד את המנידים אותם אליהם כ"ס בעיניו לו ענינו ביחוד ובניו כי לזה נעצמו היו המלכותיים המניד אהבים לשרים ולגדולים . וכן בני יעקב לזה נעצמו שחבבו על יוסף שגאוה לא שהיתה שנת' אותו בעבור שהיה אחיו אלא בעבור הסבה אשר בגללה אהבו אחיו . והנה הכתוב גלה אמתת הדבר באמרו ויעקב אהב את יוסף כי בן זקונים הוא לו אמנם אחיו שלא שער בשלמותו והיותו בן זקונים כאשר ראו כי אותו אהב אביהם חשבו שהיה מפני המלכותיות ולכן וישגאו אותו והיה משנאתם אותו כ"ס עד שכאשר היה יוסף נתן להם שלום לא יכלו לשמוע דבריו ולהשיב על שלומם וזהו ונא יכלו דברו לשלום כאלו אמר להשיב לו על שלומם שהיה מקדים להם המיד וזהו הטעם הא' . אמנם הטעם הב' בזה הוא שבני יעקב חשבו בראותם שאת יוסף אהב אביהם מכל בניו עלה בלשם כי הוא היה עקר הבית ויורש עזר ולו משפט הבכורה כי הוא הבן הבכור לאהבה . וזהו כלם בערכו כבני הפלגשים ואסדו כי כמו שאברהם עשה עקר כל בניו מילתו וילקח טעם יעקב עקר הבית ויורש הבכורות ונחלת הארץ ושעו נדחה אל הר שער . ככה בבית יעקב אהב אחד יהיה היורש הבכורות ונחלת הארץ הקדושה והוא יהיה יוסף והמה ידעו מעלי ושלמה אהבו אביהם מכל בניו ונס לזה עשה לו כחונת פסים כשר וגדול הבית ומסר לו כל מה שלמד משם ועבר ולכן וישגאו אותו וישמחוהו בעלי הים כמו שהשמים עשו ליעקב על כדומה לזה והותרה בזה השאלה הס' . האמנם יניד הכתוב שלא היתה השנאה כלה פעם הראשונה כי הנה בתחלה שגאו אותו בלבד שלא יכלו דברו לשלום כמו שפירשתי אבל כאשר ספר להם התלומות המורים על הממשלה והמלכות עליהם אז נחזקו אלל הממשלה שהיו ויוסיפו עוד שגאו אותו . ולזה כפר שיוסף עם היותו רואה שהיו אחיו שונאים אותו לא היה שונא אותם והיו מקדים נחת להם שלום ואף על פי שהם לא היו משיבים לו על שלומם הוא היה מתחבר

אליהם ומספר להם תלומותיו וזהו אמרו ויחלום יוסף חלום ויגד לאחיו ואין פירושו שהגיד אמתת החלום להם אלא שהגיד שחלם חלום והיה רוצה שיפתרוהו לו וזה כמנהג האוהבים שיספרו תלומותיהם לאוהביהם ולכן אמר נסא אח"י ויאמר להם שמעו נא החלום הזה אשר חלמתי כי בתחלה הגיד להם שחלם ועתה יספר להם ענין החלום שראה . ובעבור שהם היו שונאים אותו ולא יכלו דברו לשלום וראו טעם"ס היה פועל לדבר עמם וזהו להגיד להם חלומם לכן היו שונאים אותו עוד על השנאה שהיו שונאים אותו וזהו אמרו קודם כבוד החלום ויוסיפו עוד שגאו אותו כי כאשר אמר להם שחלם נראה להם שהוא היה פועל לדבר עמם בדרך תמוה וסקר' ולכן הוסיפו בנפשותיו כי היה בדרך הנאות לחפ"י המסקרים . להפתחק מהם מב' קטנים או גדולה וכמ"ס שלם בפס חקף יחזי' רעבו וזדעת זדוקים יחללו האמנם יוסף שהיה נקי הממשלה ופסור ממה שחשבו עליו לא היה חושש לדבר מזה ולכן חלם פניהם שמעו נא החלום הזה אשר חלמתי והנה אנחנו מאלמים אלומים וגו' הראונו בחלומם שצ"י אלומות תבואה ישתעבדו לו ויבואו להשתחוות לו . וכמה מהענינים כלל זה החלום . ראשונה באמרו והנה אנחנו מאלמים אלומים וגו' שהיה מעלתו ע"י אלומות . ושנית שלא היתה מעלתו מאלהם בבקימותו עליהם שער ומוסל אלא שהוא מעצמו מובלתי מעלה יעלה לגדולה כמ"ס והנה קמה אלומותי . ושלישית שיחזיקו במלכותו ומן רב כי שמונים שנה מלך במצרים מה שלא נשמע באלים שהתחבר בו הממשלה כ"ס בסימנים . ועל זה אמר ונס נלכח שקמה מעלתו ולא נכלה אבל נלכח בעמדה זמן רב . ורביעית שהם ישתדלו ויכבדו ודרכי' רבות להסיר ממנו מעלתו או לשכנע שלא יעלה אלה ולא יעלה בידים וזהו והנה הכובד' אלומותיהם והשתחויהם לאלומותי ר"ל אחס תשבו כבובי' והשתדלתי למוט מעלתי כדי שלא תשתחוו אלי ולא תללוני בזה כי לסוף סוף ותשתחויה . והס' גלה בזה שהם בפעם הראשונים וגם בשנית לא השתחוו לו כי לא הכירוהו אבל השתחוו לאלומותי ר"ל לנזק החבובה שהיתה בידו כי בעבורה בלא לפניו והשתחוו לא בזה שהוא יוסף אלא בבחינת שלמותו וזהו והשתחויהם לאלומותי . כי החלום הא' הזה נתיחד בלבד למה שקרה לו עם אחיו קודם ההכרה והנה אחיו הבינו בכללות פתרון החלום ולכן השיבוהו הנזק תמלך עלינו ר"ל בזה שלמות והנה קמה אלומותי וגם נלכח מורה שמלך תמלך שלטנו כי לבין קומה יאמר על המלכות כמו יוסף מלך חדש על מצרים הקים בני עבדו . וכמה שאמרת והנה תבוננה וגו' מורה שמשול תמשול בו בחזקת התחשוב שהיה' זה אמת אם משול תמשול בו . אחרי שאמרת והנה תבוננה אלומותיהם וירא שבהיקה ובעל כרחינו תמשול בו וכן כתב רש"י המשול תמשול בו בחזקת . והמשפטים שירבו שמלך תמלך עלינו ברטנונו שמלך אחר עלינו . לא משול תמשול בו על כרחנו . האמנם ראוי שהחלום יהיה מורה על גדולה ונחזק' אז מחשבתם שהיה רצון אחיו להזיקו בביתו ובידושת הארץ ולכן שגאו אותו על תלומותיו כמו ששגא האדם למלאך המות לפי שייראו מלפניו שימותוהו . ועל דבריו שהם הדב' שהיה' שבה בהתהל' השגא' ואפשר לומר שחשדוהו שהוא מעצמו היה ממליך החלום ההוא כדי להכשירם ולזה אמר ועל דבריו . הו שהיה מוסף בו דברים ומפני זה היו קוראים לו בעל התלומות שהוא היה עושה אותם ברטנונו והוא היותר נכון בעיני . וספר הכתוב שחלם יוסף חלום אחר שהשמש וירח ואחד עשר כוכבים משתחוים לו והנה זה היה רומז השמש ליעקב וירח לבנים וכוונתם לאחיו . ואמר משתחוים לי לפי שהחלום הראשון בורר שילכו אחיו קודם שיבירוהו להשתעבד אליו על ענין התבואה וכמ"ס והשתחוין לאלומותי . והחלום השני הנה גלה שמור ילכו אחרי שיכירו אותו להשתחוות לו לא לאלומותו כי אם לו בזה שהוא יוסף אהבה והיה זה כשהלכו עם אחיו וביתו וזה הכתוב בראשונה ספר זה החלום השני לאחיו בלבד והם לא עזבו דבר ראוי בלא הבינו ענינו או שחששו שהתלומות הנוכחי' אחר הפס ונתחדשו ממה שפתרו לו החלום הראשון אם מלך המלך עלינו אם משול תמשול' בנן ולכן לא ראו לפתור החלום השני היה אמנם החלום השני ספר אותו לאחיו מה שלא עשה בראשון לפי שראו בו דברים נוגעים לאביו כמו שכתב והנה השמש וירח וגו' שהם השמש רומז לאביו ולזה ספר אותו ואביו הבין לענינו ונער בו כי שגאוהו אחיו באמרו הבא נכא אני ידבר ואחיק להשתחוות לך ארצה כלומר ואלה דמיון כחב והתלומות שוא ידברו ואם לא הויסה היה אמך שהיה כבר מתה . וא"כ מה החלום הזה שתיגרנו אין זה אלא נזכר לב ונעזרות שהיות חובב בנאות בהקד' ולכן רעיוק על משכבך סליקו פנינים . ואפשר עוד לפרש הבא נכא וגו' ששם יעקב ג' מונעים בזה שזורה חלומם . הא' מלדו שאין יכנע הוא לבנו וזה אמר הבא נכא אני . והמנייה השנית מלד אמר שאין תבא להשתחוות לו והיא כבר מתה . והס' מל' אחיו שהם שונאים אותו ואין יבואו להשתחו' לו וזהו אני אמך ואחיד להשתחוות לך ארצה וכמ"ס אחיו שמר את הדבר בלבו כי חשב בלבו כי האלדים הרא' לו את אשר הוא עושה אבל אחיו בשנאתם החלום פעמים כבר יאלו מגדר השנא' שלא חשדוהו בהיותו חושב' בלבד ולא בדבר אחר ועל חשם בלשם שאולי מאת האלדים היא ולכן ויקראו בו אחיו כי הקל' וזולת השנאה כמו שביארת' . והנה כיון יוסף בפשרי התלומות ההם לאחיו אם להורות להם אהבתו שהיה מדבר עמם כל אשר בלבו . וגם להודיע שאם היה אחיו מכבדו לא היה להיותו מלשין ומוסר ומזיג דבר אלא שמתת אלדים היא ומן השמים הכדיליו למעלה ובגוד וחכב שבו יכדוהו הם גם כן ויהאבהו ולא היה בדבר כן אלא בהפך שמהוה חשם כנלו אותו להמיתו וכמו שיכתבאר . הנה הותרו עם מה שפירשתי בשאלה ה' ה"א והי"ב :

וַיֵּלֶכְוּ אחיו לרעות את לאן אביהם בשכם וכו'. עד ויקרב יעקב שמלותיו . ספר הכתוב שחיו יוסף בשגהתם אותו הלכו לרעות את לאן אביהם בשכם בחשנם שבהתרחקם לא ילך רכיל ביומם להביא לאביהם דבהם ולא יראו בזה ישיבו אביהם אליו מהיתרון והכבוד גם שאלו הוא ילך שמה יום אחד ולא ישיבו לו עמלו בראשו וכמה שעשו ואולי שמפני זה הלכו לרעות בשכם עיר הדמים כדי שיחשבו אביו אליו יוסף ילך שם ויהרגוהו שמא יביא אחריו בביבותיהם הרגוהו ולכן ספר שישראל נבחרו את יוסף אחר לו בדרך שמה והחול הלא אחיו רועים בשכם ואחיה יושב בבית ארזים איני רוצה בזה לך ואשלחך אליהם והרעה שם את האנן כמוהם כי כלכם בני ולמה יהיה לך זה היתרון עליהם והוא בענותוהו השיבו הגני ר"ל אביו אעשה כלדריך ואז כשראה אביו את תשובתו בעניו ומוסר אמר איני חפץ שאתה בני תשג שמה שם האנן אלא שעת' תלך שמה לראות את שלו' אחיו ואת שלו' האנן אולי שמפני היותם בשכם יבואו מהסכנות עליהם ויזיקום אבל מיד השיבו דבר יתשוב לעמוד לפני ולא תשאר עמכם וגם לאהבתו אותו לווחו מחברו עד עמק העיר וישלחוהו מעמק חברון ללכת לשכם ובעבור שהיה יוסף נכון וחסם מבין דבר מהוך דבר וסימנה מילתא היה זכר הכוח' מה סקר' לו בדרך שמה' אותו חס אחד ויוסף היה חושב בשכם כמבקש אותם וישלחוהו האיש לאחר מה תבקש כי נראה לו כמבקש דבר מה האמנם הנה תחת שאלתו עומק כי הוא שאל ממנו מה תבקש ר"ל תהיה שבתקש טובה לעמך או אולי תבקש רעה ויוסף לקח הדברים כפשוטים כדי שלא יאנוע ממה שזוהו אביו ואמר את אחי אביו מבקש כי חשב בו מהוך שאלתו שהיה מכיר בו ומק' יכיר את אחיו הגידה נא לי איפה הם רועים כי א"ל שלא ראית את עדריהם בדרך אשר באת בו אבל האיש השיבו נסעו מזה כי אני שמעתי רועים אומרים ללכת דותימה ודאי הם אחיו אשר תבקש וגם כמאמר הזה רמז לו האיש בעבור שהוא אמר את אחי אביו מבקש שנסעו מהיותם אחיו והיה לנצם למרעה ומה הוא אם כן מבקש ולפי שהיה כ"כ מהסומן בדבריו ארז"ל שהיה גבריאל שומר לו מה שהיה עתיד לבא עליו ברמיזות ויוסף חכם היה ואין ספק שראה את הרמזו בדבריו אבל עכ"ל לא שב אחר דרכו פן יעניו על מלות אביו גם שהקב"ה היה מדרוך אותו להגיע לתכלית הנזרה מהכמתו ולכן לא חשב מן הסומנים ההם. הנה א"כ שלא יעקב את יוסף לראות את כלום האנן ומפני שהלכו לשכם ויזא משכם שמה ולא נתן אל לבו שיעשו רעה ליוסף כי ידע שהוא לא הרע עמם והואשם ולמה יזיקוהו ויוסף לא נמנע מלהלך כדי לקיים מלות אביו והוא היה השאלה ה"ל. וזכר הכתוב שנאמר ראו אחי יוסף אותו מרחוק ויחללו אותו להעניו רוצה לומר שבקשו בנייהם נבלים וערמוניות להסיר מן הכולם ולכלק דעתו מעליהם כי כלם הכניחו להסיר מעליהם אדמות וממשלת העיר ההוא. אמנם היו מחולפים באיזה אופן יסורוהו מעליהם כי מהם אמרו שיהרגוהו בהחל ועל זה אמר ויאמרו איש אל אחיו הנה בעל החלומות הלזה בא רוצה לומר הטובים החלומות מעמנו כחפזו הנה הוא בא ועתה לכו ונהרגוהו ונמור ולא נראה איך יתקיימו חלומותיו כי היה דעתם של אלו שהחלומות שהיה מספר יוסף לא חלם אותם מעולם אבל שהוא מזדוני וגובה לבנו ממציא אותם החלומות וארז"ל שהיו אלו האומרים ועתה לכו ונהרגוהו במעון ולוי ויש להם טענה כי הנה ראובן ויהודה לא היתה שגהתם עליהם וזני השפחות היו קפנים ופחותים הללו והוא היה שגור אללם לא יעזרו כח לומר דבר בזה . כאשר אם כן שהיו משתן ולוי ויש מפני שגאחו שם הדנו החללים רצו להרגו שם גם את זה. ואמנם לענין אביהם אמרו שישליכוהו באתם הבורות ויאמרו היה רעה אכלתהו ואביו יאמין לזה וצפרט בראותו את כתובת הפסים כי יאמר אלו הרגוהו לפסים היו נופלים הכותות ועוזבים את נבלת נופו אבל מאחר שגמלאה הכותות ולא הנוף היה רעה אכלתהו . אמנם ראובן היה מדעת אחר כי הוא אמר אליהם אולי שהחלומות מאת האלדים ואיך תבעלו ראונו וגמורו למה אתם עוזבים את פי י"י והוא לא חללה ולכן לא נכחו נפש ולפי שחיו לא היו מקבלים עתה לשיפער בלא כלום הוצרך לדבר אליהם בניית והוא אמר ויאמר אליהם ראובן אל תשפטו דם רואה לומר אל תשפטו אותו בדיים כי דבר רע הוא לטפור אל נקי . ואם אמר נקי מזה אשר השבתם עליו מהחלומות אבל השליכו אותו אל הבור הנה אשר בתנודת יד אל תשלחו בו רעה לומר בלא תשליכו עליו אבנים להרגו והיה דעתו אללם בזה שבוה תראה תחת הדבר כי אם בדרך גם היו חלומותיו הו' יסורוהו משם בדרך גם בכוח הגדול ואם לא שם ימות בנפש מרה והיה אם כן כפי זה הדרך נסיון גדול בזה האמנם השידה התורה עליו שהיתה כונתו להזילו מידם להשיבו אל אביו כי מאשר חסא לאביו בהללו את יצויה אביו חשב שבו יתקן את אשר עויתו . והנה אחיו קבלו ממנה הטעם הישועה הזאת להיזהר כפי הנסיון ולכן ברא יוסף אליהם הפשיטו ממנו את כתנתו והוא כתונת הפסים שהיה עליו. והמפרשים פירשו את כתנתו את החלוק הכמוך לעור. ובכתונת הפסים היה אשר עליו והשליכו אותו צבור ערום ואינו נכון שאם כן היה ראוי שיאמר ויפשיטו את יוסף את כתונת הפסים אשר עליו ואת כתנתו כי אין ספק שראשונה יפשיטוהו כתונת הפסים שהיה למעלה קודם שפשיטו ממנו החלוק אלא שלא הפשיטוהו לבד כתנתו המיוחדת למעלה והיא כתונת הפסים אשר עליו וישליכו אותו הצורה שהיה רק ואין בו מים כי אם היו שם מים היה נעצב ומת ומה הנסיון אשר ישאר. וספר מאכזריותם שישבו לאכול לחם ההשעה אחים לא ראובן כי הוא לא היה שם במכירתו ובכיותם אובלים ראו ארחה ישמעאלים בזה מנלעד כי מלך משאם הכירו שהם ישמעאלים ומלך הדרך שבאים בו ידעו שבאים מנלעד כי כן היה מנהגם להביא בואותו דרך נבאח וארי ונזע משם למזרים וכן חשבו יהודה ואחיו שאמרו לכו וגמכרנו לישמעאלים אבל כאשר נקשרו אללם הוסיפו עוד ידיעה והכרה בזה כי מלכד שהיו כבר יודעים שהם בכלל ישמעאלים הכירו צבואם שהיו נפרס מדנים שהם ממלל

הישמעאלים ומאז מדיו ולכן נקראו כאל ישמעאלים ונקראו גם כן מדנים כי שני שמות היו להם בכלל ישמעאלים ונפרס מדנים וכן כתב הראב"ע בסמדרים נקראים ישמעאלים וזה יותר נכון ממה שפירש הרמב"ן שהיו הסוחרים מדנים והנמלים היו של ישמעאלים . והיו דברי יהודה לאחיו מה בנע כי נהרגו את אחינו וכבינו את דמו . רצה לומר הנה אחרי שהשלכנו את יוסף צבור דבר הרי הוא כמה כי הנה י"י עושה ארובות פסוים איך יזלזלוהו משם ואין שם הכנה להחברר הנסיון כדברי ראובן וידוע שהלדס הסורג את האדם לא יהיה כי אם לאחד מנ' בנות אם לקחת ממנו כסף או וזה או דבר שבידו . ואם לשגהתו אותו אם הוא חיויב . או להחפאר עליו שגבר עליו וסרגו . והנה בבריית יוסף אין לנו אחד משלם אלה . אם לממון מה בנע מה ממון כפרש"י נרזים בברייתו ואם לאביה ונקמה ממנו הוא אחינו כי אחינו בשרנו הוא וברי הוא כאלו נקח הנקמה מעמיתנו ומבשרנו . ואם להחפאר בברייתו גם זה לא יחול כאלו כי אנהו בהכרח נכסה את דמו רוצה לומר מפני אביו וא"כ מה תועלת בברייתו הזאת מוטב שנמכרנו לישמעאלים ולא להרגו בידיו ולא צבור אשר השלכנוהו כי אחינו בשרנו הוא והיתה כונת מאמרו שאם מ"י ילא הדבר כאשר חלם שם ינוח לו ריות והלל יעמוד לו בלשר ילך ואם החלומות הכוא הכוא ויוסף הפך ממשלתו ומלכותו לשפלות ועבדות עולם שהוא תכלית ההרחקה באלו אמר וי"י הסוב בעיניו יעשה ואנחנו לא נעבור על דברו ולא נחפא לאביו בבריית בנז וישמעו אחיו וקבלו עתה וימכרוהו מן הבור ומכרוהו לאוריד מזרימה. ולפי שלא היתה כונתם כמכירה כי אם להרחיקו מבית אביו לא להמדת הכסף שגמלו ממנו לכן מכרו אותו בעשרים כסף שהיה דבר מועט כמו שכתב רש"י . וכאשר חזר ראובן מן המקום אשר הלך גם ולא מצא את יוסף צבור חרד חרקה גדולה כי חשב אם שאלתוהו שם חיות רשות תנין וצונת יענה לו שחשדם שהם עומם העלוהו בשרנו ולכן קרע את בגדיו ואמר שילד איננו ואני אנה אני בא . ופירש זה הוא כך אללי הילד הזה שם . היותו נקי משון איננו שהרנת אותו ואני אנה אני בא . שגם כן היום או מחר אם אשב בחברתכם יעלה בדעתכם ותהרגו אותי ולמה אני בא לשבת עם אנשים רחוקים . ואין ספק שהזדעזבו חמתה הדבר שמכרוהו לישמעאלים להורידו מזרימה אבל לא נהקרה דעתו של ראובן שהיה צדעתי להשיבו אל אביו והוא שם מה שפירש' בזה בשאלות ה"ד והט"ו האמנם כאשר ראו שגמלוהו הדבר נתישעו לענין אביהם ולכן שחפו שער עינים ויטבלו את הכתונת בדמו וישלחו את הכתונת ר"ל שצהרנותם עשו בזה תשובות כדמות בני חיות מלבן שכלן יעניו והניחוהו בל אביו כי הנה בלא כלם עמם כמתאבלים על מציאותם ולכן שאלו ממנו הכתונת כך היה אם לא . והזקן הכירה ואמר כתונת בני זו בלי ספק ואחרי שגמלאה את כתנתו ולא מצא את גופו אין ספק שהיה רעה אכלתהו והיה אכלה בשרו ועצמותיו ושגהת כתנתו . ואמנם התפלא הזקן איך לא מצא ממנו עצם ולא דבר מכל גופו כלל ועל זה היה אומר עם היות שהיה רעה אכלתהו איך אפשר שערף עורף יוסף . באלו כלו בבת אחת נפרץ ראשו על בשריו ועל קרבו שלא נשאר ממנו דבר . ומאשר לא אמר הכתוב כתונת בני זו אלא כתונת בני בלבד נראה לי לפרש הכתוב הזה שיעקב היה מדבר כנגד הכתונת ואומר כתונת אין ספק שהיו בנרלם הזה שתי בחינות בחינה מזל שהוא בני ובחינה מזל שהוא יוסף כפי חלומותו וחבמותיו ומדיותיו. ולכן עם היות שבבני היה רעה אכלתהו כי לא הספיק זכותו לשמרו ולכן מזל שזות בני אכלתהו חיה רעה הנה הוא כלו רצו' יוסף ר"ל יוסף בשלמו' השכל והמעלה. אך יתכן שערף עורף יוסף ושלא נדבק בזה ההשגח' האלדית זה בלי ספק שאין ראוי להאמינו והוא רעה בזה השאלה ה"י : **לד יוֹסֵף** יעקב שמלותיו ונמר . עד ויהי צעת ההיו וירד יהודה מאת אחיו . עם היות שיעקב שתי בחינות היו לעצמו ואכלו זה מזל שהוא בני שהאב בעצמו יפטר על מות בנו . ואם מזל שלמותו בעצמו זכר הכתוב שלא קרע שמלותיו וזה שק ואמר בכתנתו והתאבל ימים רבים אלא מאשר הוא בני להיות כנגד הטבע שימות הבן הקטן בחיי אביו הזקן ולא התאבל על בנו במה שהוא בני ימים רבים . וחז"ל אמרו שהיו כ"ב שנים שבצור משגבר ממנו עד שראה אותו וכבר א"ל שסוקר בניו בחייו ומוחלים לו על כל עונותיו וזה לפי שגמלהו עליו המנהג השפעים ודי בזה עונש לכל עון ולכן התאבל יעקב על בני ימים רבים כי מזל שהיה בני עשה זה לא במה שהוא יוסף כי לא התאבל הקטן על הגדול כי זהו האופן מן התאבל הגדול ולפי שהוא היה מתאבל עליו אומר אוי לי בני חיה בני בדרך המתאבלים והמתרעמים . לכן קמו כל בניו וכל בנותיו לנחמו כי לקחו בזה סימן רע לעצמם מהלוי והאביו שהיה לזעק על בניו ופחדו פן יגיע אליהם גם כן הרעה בראותם שהיה הוא מתאבל ומתערט על בניו כאלו לא היה לו בן אחר ומי שיש לו בנים רבים אין ראוי שיתאבל על אחד מהם בהשגלה שכבר ארז"ל כל המתקשה על המת וולותו מדאי על מת אחד הוא צוכה . אך זה קמו כל בניו וכל בנותיו שהם בתי וכלותיהם נקשרלו בנות כמות שאמרו בנ"ר (ב"ר פ"ד) לנחמו בפחד' פן תגיש אליהם הרעה מהיותו מהקשה יותר מדאי על זה וימאן להחנכם רוצה לומר שלא נתן אל לבו לשמוע טענות הנחמה ונתן פטם ליה להיות דעתו כנגד המנהג הטבעי שדרכו של עולם שירד הבן על אביו אבל על קברו אבל לא שירד האב על בנו אבל לקברו וי"ש ויאמר כי ארד אל בני אבל שאולה רוצה לומר האם ראוי כי ארד אני הזקן אבל על בני הנער שאולה שהוא רמו לקברו זה בלמח מכת אלד' וכנגד הטבע הוא שהאב יתאבל על הבן. ואחר שהשלי' להתאבל עליו במה שהוא בני התאבל עוד כפי הבחינה השנית והיא מפאת שלמותו ומעלתו על זה אמר ויבן אחיו אביו רוצה לומר מזל שהיה בני קרע שמלותיו וזה שק ואשר במהני ואל מצל שהוא בשרו עצמו מי שהיה בכה אותו אביו . וחז"ל דרשו הפסוק הזה שכל אביו של יעקב שבה עליו רוצה לומר על יעקב מפני דעתו כי

התבאר מזה בחר השאלה ה"ו. והנה כמך הכתוב לזה והמדרש מכרו אותו אל מצרים להכניד ביעקב. היה צורך עליו כאלו יוסף היה נשאל מן העולם ויחל לא היה כן כי המדרש מכרו אותו אל מצרים לשפוטם כרים פרעה שר העצבים רצה לומר גדול על כל ההורגים האנשים במלכות המלך שהיה פרעה גדול וכמו שכתב הרמב"ן ויהי יוסף יושב בנתינו ושאנן וספק ומשם נמשך לו שבתו בבית הסוהר עם שר המשקים ושר האופים שמהם באה מעלתו אלל פרעה כמו שכתב. והנה נשאר עתה לבאר בחר השאלה ה"ח האחרונה ויחל אס היה שפרסמה התורה פסע בני יעקב בזה איך לא פרסמה גם כן השנש שקבלו עליו. וכבר חשבו אנשים חכמים שהיה כל המעשה הכרחי גור מלפניו יתברך שידר יעקב ובניו מלפניו ולכן לא חשאו בני יעקב בזה שעשו ולא היו אס כן ראויים לעונש עליו ויסתיישו בדעתם הוה ממה שא"ל וישלחו (בראשית ל"ה) וממך הכרונ ויחל הכרונ בחרן שכתב שכתב ויחל ויחל ויחל אלל מעלה טמורה של אותו דבר הקצור בחרונ לקיים מה שכתב כי גר יהיה זרעך. ואמנם גם כן ז"ל ראו היה יעקב אבינו לירד במצרים בשלשלאות של ברזל וכו' ומאמרים אחרים מורים על זאת הכוונה אלל שכתב יצן הדעת היה בזה האופן מבלי התנוונה אח' יהיה בלי ספק כותר פנת הבחירה אמונית לגמרי. ולכן מה שראוי שיתאר בזה כפי פסוק הסוד הוה שהתכלית הכולל כפי הגור' האלדית הוה הכרחי אמנם בדברים החלקיים המביאים אליו הם אפשריים בחריים בלחמה כי היה אפשר שימנע אותו תכלית הגור לפניו יתברך באופנים רבים מתחלפים ולא ישיג הכרחי לחסר מהם כאלו חלמה בירידת יעקב ובניו מצרים לגור שם היה אפשר שימנע באופנים מתחלפים כלם אפשריים בחק הפועלים חוהם ולכן היה מה שעשו אחי יוסף נגדו דברים אפשריים לא מוכרחים בעצם ומה שא"ל בלחמה המאמרים אשר זכרתי הוה בנחיתת התכלית ולכן זכרו בו וישלחו ממך בחרונ גורת בין בחרים בלנד וכן זכרו אלל ראו היה יעקב לרדת למצרים בשלשלאות של ברזל הרעב שהביאם שמה בלנד לא שאר המעשים שהיו באחי יוסף. ומה שכתבין אהנו באפסרות והבחירה הוה במעשים הפרטיים ובני הדברים אחת ולכן חומר אני שבני יעקב בזה שעשו כנגד יוסף אחיהם חסאו ופשוטו ונדונו עליו ואפשר לומר שכתבו בלחמה מצרים בחוהם חסא כמו שביארתי במעמד בין הבחורים אלל ידוע הדע כי גר יהיה זרעך וזרעך ויגמר. אלל בפסח מקן חוסר בזה התר שני מפיק מאד ואזכיר שם פרסמה עגשם כמו שכתבן פרסמה חסאם והותירה השאלה ה"ח:

דח א ירהי נשת יהוה וירד יהודה מלח אחיו וגומר עד ויוסף בורד מלרימה. ורחמי לשאל בפסדה היתה גם כן שאלות: השאלה הא' באמרו וירד יהודה מלח אחיו ויחל שמה ירד והנה הכתוב לא פירש אנה ירד לגור שם ויבירידה חגור תמיד נבול מה שאליו אשר ירד שמה כמו ויוסף בורד מצרים אל גור מצרים וכן כלם וכן נזכר בירד יהודה מלח אחיו ולא ביאר אנה ירד וגם אמר וירא שם יהודה בת אים כעני ולא ידענו אנה ראה אותה ואנה לקחה ובאיו זה מקום קרה כל הסיפור הזה: השאלה הב' למה לא זכר שם אשת יהודה כמו שזכר שם אביה שהיה שוע ושם רעהו שה' הירה וגם שם בלח נזכר בכתוב ושם תמר אמנם אשת יהודה לא נזכר' שמה לא נבשרה ולא נמיתתה אלל בת שוע: השאלה הג' למה זה בנן השלשי הכולל ליהודה שלם נזכר שם המקום אשר נולד בו כמו שכתב ויהי בכיז בלדתה אותו ונשאר הבנים ער ואונן לא זכר הכתוב שם המקום שנולדו שם: השאלה הד' מה היה חסאם ער ורשעתו שלא זכר הכתוב שנעצרו נחשיו מיתה ואמר בלנד יהי ער בכור יהודה רע בעיני י"י ומיתוהו י"י מבלי שביאר באזה דבר היה רע בעיני ה'. אמנם בלחונ בירא הכתוב חסאו ושחא ארצה לבלתי נתן זרע לאחיו ורש"י (בראשית ל"ח) פירש רע בעיני י"י כרעתו של אונן ונשאר אס כן השאלה ולמה לא פרשו הכתוב בער כמו שפרשו בלחונ: השאלה הו' למה אמר יהודה לאונן וקם זרע לאחיו והוה גם הוא בו אונן הכתוב וידע אונן כי לא לו יהיה הזרע ומידין ידע זה אונן ואס שחא ארצה לבלתי נתון זרע לאחיו איך לא יקימכו לעמוד ורש"י כתב הכן יקרא על שם המת ואס לא היה בזה מניעה אחרת לא היה משחית ארצה כי הרבה אנשים יקראו לבניהם על שם אחיהם: השאלה וז' כמה שכתב יהודה לחסר בלחונ שני חלמנה בית אביו ער על שם בני כי אמר פן ימות גם הוא כלאחיו כי למד שלח מנחיה אס היתה עתידה להשא לשלם ומשם שחש בביתו וחקוה היה שנגלד ועוד איך היה הגדול תקנה לשלם ימות כלאחיו והנה ער ואונן גדולים היו ועם כל זה מתו ומי המונע שיהיה כן שלם אחרי שנגלד ולכן היה לו לפסמה ולדחות לגמרי ולא יתן לה את שלם שנגלד פן ימות: השאלה חו' למה עשתה תמר דבר' היה להפעל לחמיה האס מפני שראתה כי נדל שלם והיא לא נתנה לו לאשה היה לה להשא לאדם אחר ומי הכריח את יהודה שיתן לה ג' בנים זה אחר זה: השאלה חו' במאמר יהודה הוציאוהו וכתב כי מי שמו שר ופוט בדבר הזה שוה במהירות מבלי שמוע טענתה הוציאוהו וכתב ואף שכתב שהיה אז שופט כל הארץ לא היה לו לשפוט בזה כי אין קרוב נעשה דין כ"ס לעמו: השאלה טו' במאמר יהודה דקק ממני כי היה הוא לא דבר כלל וגם היה לא עשתה שום טענה ואיך דקק היה אס כן יותר ממנו בדבריה כמו שפי' רש"י אס היה שלא דברה כלל גם שכתב חלק הכתוב בהיותו מחובר מאמר דקק בדבריה ממני היא מעוברת. ואולי עס היות שיהוד' שכת עמה היתה הוה מעוברת קודם לכן מאדם אחר ואיך דקק א"כ בערבון או שלא היה ראוי לה להפעל לנעל הערבון ולא דקק אס כן במעשים. ומה שכתב הרמב"ן שהיתה תמר דקק ויהודה חופא בשלם נתן לה את שלם בני הנה זה אינו

כי ננעה עד נפשו ואפשר לפרש עוד וימאן להסתחם ויחמר כי חרד אל בני אלל שאלה בלחונ חרד והוה כי מלח כי במקום היה משמש בלחונ דלחא שוה אחד מד' לשונות שחפורם מלח כי בלחונ כמו שזכרו ח"ל (שם) והביאם רש"י. ולפי שכל בניו וכל בנותיו היו מנחמים את יעקב על זה היה הוא משיבם אלל חתחם מאבלי האס חרד על בני אלל שאלה בלחונ הנה האס מתחנש על בנו כשירד על קברו אלל ויבכה שמה וימלא נפשו ויחנחם אלל אני שלא אדע קבורת בני ולא אוכל ללכת אלל על קברו שהוא השאל איך אפשר שחנחם. וי"א שחמד ירחא שמים לא קבל ההתנחמות מהם יען ראה שבטנו מת. ואס יחאפק מנערו ויסיר אותו מלבו יוסף השס להכותו מכה רבה ולכן מאן להסתחם לפי ערצה לרדת בלחונ כמו זה שאלה ולא ינערך לחסר עליו אלל אחר כפרס ימות זה אינו קריאח חנר אלל היה כוונה רצויה ומדה חשובה והשעם בפרק זה פורט מוסר והוה כפרס שפרו ואינו קורשו ועליו אמר (לוי ט') הו' א"כ אס אמרי אסכהה שיחי אענזה פני ובלבנה. יגורתי כל עצבותי ידעתי כי לא חנקני ופירשו מבורר. וחר הכתוב שלענין נחמה היו לו רבים מנחמים אלל לענין הכביה אביו בלנד בכה אחיו כי אחיו ונפיהם לא היו עומרים בבכייה חוה ויין אחיו אביו. ואמנם בהפלגת אללות יעקב הוה מקום חמיה רב אלל אמתה הענין הוה הוה כי הנה הקדוש ברוך הוה התקין בנין האבות והשנפים דוגמת העולם העליון השמימי והיה אברהם בעולם השפל בערך הגלגל העליון המקיף והראשון לכל הגלגלים כי כמו שהוא מתניעט חנוטה חזקה מנוחה למערב ומניעו הסבה הראשונה יתברך כפי הדעת האמתי. כן אברהם הניעו האל יתברך במה שזוה לך חן וממולדת ומבית אביו ונאמר לו להסכל לפני חמיה. ועל זה אמר הנביא על אברהם (ישעי' מ"א) מי העיר ממזרה זקק יקראוהו לרגלו וכמו שהגלגל העליון מוליך כל שאר הגלגלים בתנועתו עם היותם מתנועעים מעמם אל נד אחר. כן אברהם העיר והניע כל בני עולם והוליכה בתנועתו הקדושה עם היותם מתנועעים מעמם ומעבודותיהם ואמונותיהם בתנועות האחרות משוכות וכמו שכתב למעלה שכל נבדל בבהו נמא גלגל אחר אשר בו אפודת ה"ב מזלות הסובבים כל העולם כן מיחאק אביו נולד יעקב שבו היו י"ב שבטים שמהם נבנה בית ישראל וכן ראה יוסף השמש והירה וי"א כוכבים משתחווים לו לפי שהיו ה"ב שבטים כנגד ה"ב מזלות שבטים וכמו שכתב הכתוב השמש"י עם גלגלי שאר כוכבי לכת ששמה מהם למעלה מגלגל חמה שלשה למעלה ממנו ש"ס חנ"ל כן נשלמה האומה הזאת ע"י שבעה אנשים מזויינים אחרי יעקב אביו והס לוי וקתה עמרם ומשה ואהרן דוד ושלמה. והיה משה השמש באמצעיתם כשם בין שאר הכוכבים. והיו נביאיהם וחכמיהם ככוכבים אשר בנגלגל המזלות שזוהרים יאורם הוה כפי שלמותם וכמו שכתב (דניאל י"ב) והמשכילים יסידו כוזהר הרקיע ומלדיקו הרבים ככוכבים לעולם ועד. ומרע"ה גם כן תאמר והמשכילים כן באמרו (דברים א') והסנכס היום ככוכבי השמים לרוב. ולמעלה מלכות בית דוד וכוהדו וכוהדו אמר המזכיר וסכאם ששם נגדו. ובעבור שהיו ה"ב שבטים יה נערכים ל"ב מזלות שדר המלך שלמה להסיל פרנסת בית מלכותו חודש אחד לשבט בלחונ שכל השבטים יתפרנסו בשנה אחת כמו שהשמש כובד כל המזלות בשנה אחת ועל זה אמר ושלמה שנים פשר נזיבים על כל ישראל וכלכלו את המלך ואת ביתו חדש בשנה וכבר ביארתי שעל זאת הכוונה נאמר הכס נא הממיהה וספיר הכוכבים וגומר ויחמר לו כה יהיה זרעך. והנביא ישעיה אמר מסכים לזה כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עושה עומדים לפני נאם ה' כן יעמוד זרעכם ושמכם. וירמיה אמר נתן שמש נאור יומם חקות ירח וכוכבים לאור לילה וגומר אס ימושו החקים האלה מלפני נאם י"י וגם זרע ישראל ישובו מהיות נוי לפני כל הימים. וכל זה מורה שהיתה מהחכמה האלדית לבנות את בית י"י על צורת העולם השמימי עד שיהיה ענין קריאתו יתברך בשם אלדי ישראל כקריאתו בשם אלדי השמים ולכן חר"ל האבות הן הן המרגב' ויחא מזה כי כמו שלא יצויר שלמות המציאות בכלל רק במציאות וקיים הנמצאים העליונים שהם עקרי העולם והתחלותיהם ככה לא היה אפשר שימאץ הסוב והשלמות באומה הזאת אס לא בהיות ההתחלות הכולל' הראשונות זה על תלם ועל קיום מציאותם ובהמאץ בהם כהנים עצודתם לויים בדוכנסם וישראל במעמדם כנגד שלשת חלקי הנמצא הנמצא שם הנבדל הסכלי והמתנועע השמימי והספל ההוה נפסד ובעתדר אחת מההתחלות הכוללות היה אי אפשר שישלם ישמור הכנין. הנה הכתוב מזה שהיו בני יעקב י"ב דבר הכרחי כדי שיהיו נערכים ל"ב מזלות ושלמות מספרם היה דברי עקרה במציאות האומה וכנגדם היו י"ב אנשים בחושן ונאמר (שמות כ"ח) ונשא אהרן את שמות בני ישראל בשמן המשפט על לבו בבחוח אל הקדש לזכרון לפני י"י תמיד. ובאליהו נאמר (מלכים י"א) ויקח אליהו י"ב אבנים כמספר שבטי בני יעקב אשר היה דבר י"י אליו ישראל יהיה שמך שגלה בזה שלא היה נופל בו שם ישראל כי אס בהיות בניו י"ב וזה טעם החדדה הגדולה שחדדו כל ישראל בפלגם בנגעם ויבכו בני גדול ויחמר להם י"י אלדי ישראל היתה כזאת בישראל להפקד היות מישראל שכן אחד. ומפני זה היה זרע יעקב כל כך גדול בהפקד יוסף מאן מאנה בהם נפשו לפי שכתב אלל אחד מבניו יתקטע כל הבנין ותפסד צורת המספר הנערך ההוה כאלו חלמה בהפקד החלד מהעשרה ופסד העשרה מעקרו לפי שהצורה העשירית אי אפשר שתפול בנשארית ולזה כוונה הכמים וזכרונם לזכרה באמנם סימן זה היה מכור בידו של יעקב שאס לא ימות אחד מבניו בחייו שלא ירש גיהנם ורצה לומר שחיה מציאותו באומה שלם ונכבד ומפני זה כשתלקח ממנו הנפואה כל אותם שנים ושערים שנה שלא ידע מיוסף וכאשר חגורו לו עוד יוסף בני חי נאמר והחי רוח יעקב אביהם.

לדק לתמר כי עם היות שיסודם עשה לה עול היא לא זקקה בשכרה עמו ושלא מדעתו גם שלא היה יסודם מחייב לתת לה את שלה אבל היה ראוי שיחוס כן ימות גם הוא כחאיו : השאלת דו' באמרו כי על כן לא נתתם לשלם בני שהולכים המפרשים לפרשו כמו על אשר לא נתתם : רש"י יקשה מלת כי באחרי שפרש זקקה בדבריה אף יהיה כי על כן לא נתתם וגו' והגני מפרש פסוקי הפרשה באופן יחדיו השאלות כלם :

יִירָדִי נעתה ההיא וירד יהודה וגו' עד ויוסף הורד מזרים . כתב הרמב"ם שהספור הזה היה קודם מכיר' יוסף וגכתב פה להפדים צ"ן משנה יוסף בדבר אשת אדוניו למעשה אחיו ולזה נמשך הרלב"ג ויש להם שניה על זה מאשר מאלו כשירד יעקב למזרים היו ב' בנים לפרץ והנה און ח"ל שישא אשה וכתב הרמב"ם אס לא שהיה לפחות בן י"ב שנה וירדו ימים ונדל היה כאשר חתמה תתרו וקולידה פרץ וסוף לא יהיה בהולידו את בניו כמות מו"ב ואין ימים כל זה ב"ב שנה שבעה ומכיר' יוסף עד דעת יעקב מזרימה . אין כן דעת שאר המפרשים שחברי מכירת' יוסף קרה כל הספור הזה אולי יאמרו בירד יהודה מאת אחיו אחרי המכירה ורחה שם בת איש כנעני וזקקה וסוליד בניו . ונראה הדברים לפי שלא נפרד יהודה מחברת אחיו כי אם חס גימכירה יוסף שנעשה בעלתו ולחילו מהמות ואין פסק שהיה ראוי להצר אחרי מכירת' יוסף ויוסף הורד מזרימה אלא שרחתה התורה להבסיק עם כבוד יהודה לסבות . ראשונה להניד שב' התחלות היו למלכי ישראל ומלכי יהודה כי יוסף היה התחלה למלכי ישראל שבני בניו אפרים ומנשה בולדו לו המזרח ולכן היה מלכותם בלתי אמתית וישר . ויהודה היה התחלה למלכי יהודה שהיו ושיהיו ביותם מלך המשיח משני בניו אפרים לו תמר כי הוא היתה הנגדה ללאת ממנה מלכי ישראל מפאת שלמותה ולא מפאת היותה בתו של שם כדבריהם ו"ל לכן היה מלכות מאת י"י קודם ומחמיר לעד . ושנית להודיע זקקה יהודה שגפרד מאת אחיו בעבור מה שראה מאכזריותם על יוסף להרגו עד ששם כמה מחזוק הסתדלו' ביטלו מיד' במכירתו למר' ונ"ל שלא יוכל לראות ברעה אשר מלא את אביו ואביו ואשרו ועם היות שגפרד מהם היה לא עזב את אביו מלעצמו כי תמי' היה יהודה בן עובד את אביו עד שהיה צימי סרעב הולך עם אחיו לבבור שבר במזרים לבית הזקן כמו שיראה מן הספורים שיצאו בפרשה וי"י מקן כי עם היותו נבדל מאחיו סנה תמיד את חורו על בית אביו לעשות זכריו ולעצמו בכל לבו . וכמה שלישית רחמה התורה לפרש ענין יהודה מפני סיכורו וירשו כל בני אדם שהיתה השנאת הר"ל על בני יעקב וחרשו עד שלא מת אחד מכל בני גימיה עם היות דבר טעני שימותו רבים מהילד' בינקות' ומהנעדים והנחמרים בנערות' ובחזרות ג"כ אבל אלה היה חונה מלך י"י סביבותיהם ויחלסם באופן שלא נעדר מהם איש ואלתם שני בני יהודה אשר מהו לא היתה מיהתם בעונם טון מה ששבו נגד יוסף אלא להיותם ער ואיון בעונם רע' והפאוס לי"י . ובסננתה הר"ל על יהודה במקום שני בניו שמתו נתן לו שני בנים תלומדים יחד צדיקים ולכן נכרה מית' ער ואיון בהרבה מקומות העיר עד זה . וכבר יורה על היות ירדית יהודה מאחיו קרוב לזמן מכירת' יוסף אמרו אחרי . והמדנים מברו אחרו וגו' . ויהי בעת ההוא וירד יהודה מאת אחיו ולא היתה הירידה הלא מקומית ממקום עליון למקום תחתון אלא שצו חברתם בעניני האין ונתחבר עם איש עדולמי ושמו חירם מפני שחברתו עמו היתה ירדית מעלה בערך החברה שהיה לו עם אחיו לכן אמר וירד יהודה מאת אחיו ר"ל ירד מהתחבר עם אחיו ויט עד איש עדולמי להתחבר עמו . והותרה צוה השאלה הא' . וזכר הכתוב הח"ו כפולי יהודה שראה שם בת איש כנעני ופירשו מורע הכנענים ולכן היו בנים רעים וחפאים . או שהיה כנעני כוחר כדברי המתרגם האומם הילד הכתוב שהיה שוע ר"ל נדיב לב ואולי שיהי בחר יהודה להסתפק עמו שנתן לו נכסים הרבה ואחשוב ששם השאם היתה בת שוע ע"ד בת שבע בת נדיב ולכן לא ביאר הכתוב שמה לפי שכבר נודע אל מאמרו היתה בת שוע . וש"כ אמר ח"כ והמת בת שוע אשת יהודה כי כן שמה והותרה השאלה הב' . והנה ילדה בת שוע שלמה בנים ליחודה והיה התספור' אלהים לשקראו שמת על עני' ויכנס עם היות שלא כיוונו כן בעת שקראו כן . ולפי שהיה המנהג אולם כאשר ג"כ הוא בנו היום שהבן הטולד לו ראשונה אביו יצא לו השם והשני אמו חנית לו שמו והשלישי האב יקראוהו בשם לכן אמר והיה בכויב בלדתה אותו ואמר על הראשון ויקרא את שמו עד שיהודה קראו והיתה כוונתו שיהיה ער ומחיר ומשגל בנעשו לא כד נזכרם מלפון עוררה גבורתך אבל רוח הקדש הביאו לקראו כן לפי שהיה ערירי גבר לא ילדו בניו ושל כן בשני אמר ויקרא את שמו און ר"ל שאלו קראתו מלבן און ורוח הקדש אומר' כי אמר שמו און כי נפשו עליו התאון ותחלל . ואמנם הבן הב' היה ראוי כפי זה הדק שחבי יקרא את שמו ולא היה כן כי קראה היא שמו שלה וזה היה מפני כי יהודה היה בכויב בלדתה ולכן להעדרו משם קראה אמו את שמו ואין פסק שקראתו שלה מלכו' שום או שהיה אביו בכויב כי שלו וכזב הכל אחד בעני' אבל רוח הקדש אומרת שלה וכזב יהיה ענינו שפלו יכזב יהודה את תמי' באמרו שני אלמנה בית אבין עד יעדל שלה ולזה נזכר צוה הבן שם המקום והותרה צוה השאלה הב' . וחז"ל דרשו שמונתם בענין אחר ער שהוער מן העולם . און : שהני' חגיגות לטוב . שלה פסיקה . וזכר הכתוב שהיה ער עד בעיני י"י כאלו החליפו שמו מער אל רע והנה היה חפאו שלא רצה שתמר אשתו תהר ותלד אולי כדי שלא יסחית יפה ויחבר הדירה השני מונע ממנה פרי בטן וכמ"ס חז"ל ולחיות המעשה הים סותר ומנגד לכונה האלחית שהיא להרבות זרע יעקב על פני האדמה כדי שבזמן מועם יזכו לירש את הארץ לכן הניחו השם . וכבר זכרו חז"ל שגדלין

בני נח המבטל פרים ורעים חייב שהיה הם מנאווים על פניה ורבים כו' וזהו אמ' ויהי ער רע בעיני י"י וימיתוהו י"י כי מתאמר הוא י"י בעל הרחמים כל זרע אברהם היה חפץ להרצו' זרעו ולכן המית את ער המנגד רצונו בו והותרה הבטלה הד' . והנה צימים הקדמונים היתה מנח' יצום מונע שבני נח לבוונה מבוחרת בדברי רז"ל ולכן צוה יהודה לאונן בל אל אשת אחיו ויבט אותה והקם זרע לאחיו שמוותו ויתתם אליו שהיה אחיו לא בנו על דרך האמת וכן חסנו און באמרו כי לא לו יהיה הזרע לפי שהיה הנוול אחיו לא בנו ועם זה נכתב און שלא חלה מלות פרים ורעים על היבם כיון שהזרע אינו לעמו כי לא יקר' על שמו אלא ה' להקים זרע לאחיו ואלא היה מזה לפרות ולרבות לזולת ומספרו שלא ימות גם הוא כחאיו אם לא יבט אותה היה טובב אותה וכתב הרמב"ם בחסנו שזרעו היה משחית ולא יח' לו לעין ולפי שגם זה כות' ומנגד לכונה האלחית היה ג"כ עכשו שהמיתו השם כאלהו והותר' השאלה הב' . והנה כתב יהודה שבניו אלו מהו בעיניו ושהיה עונם מכובב מעשרותם וקורר דעת' לכן אמר לתמר כלתו שבי אלמנה בית אבין עד יעדל שלה בני ר"ל אם השני נבית לא אוכל לשמור את הנער בל משמר וישבב אותך בנערותו ואולי יבא למוות גם הוא כחאיו שהיו נערים כשלקחו פחות מו"ב בנים על כן שבי אלמנה בית אבין ותספרי ממנו בעוד שהוא נער עד יעדל שלה בני לא שיהיה בן י"ב בנים ויוס אחד רק שיגדל ויבא בימים ויקנה דעת ויראה שמים לבלתי יתאם וזכו כי אמר כן ימות גם הוא ר"ל אם יזדווג לה בנערותו כאשר עשו אחיו והותר' השאלה הב' . וספר הכתוב כמה מהמדות מודמו בנביאם יהודה עם חומר כלתו כאלו השמים כבנו הדבר היותו ראשונה שרבו הימים ר"ל גדל שלה ולא יתן לתמר כאשר אמר וכפי מ"ס הרמב"ם לא היה אז שלה בן עשרה שנה אבל בעיניה היה גדול ולכן מהרה לשבות בדבר הזה לפי שחשבה שלא היה רצונו בהחלס לחתו לה לפי שהיה במחשבתו שהיו בניו מתים מפאת רוע טבעה ומזהל ושהיתה קטלנית בטבעה כי בתרי זמני הוצא חוקה וכלכן לא היתה ראוי להנשא לאיש אחר . שנית ותחת בת שוע אשת יהודה ונעדר יהודה מאתם ימים רבים ובסננת זה הרבה בו הזרע ונפרס ההלוא בו מה שלא היה שוע' בחיי אשתו . שלישית וינחם יהודה ויטל על גופו ואלו לכן ציוס טובה ושמחה ציוס הנזה התעורר לו ותאוה לו מה שאל היה טובה צימי אביו ולכן כאשר הונד לתמר שהמיה עולה התנחה לנח אלתו רצה לומר שמת ועוב לב כמו ששנים למעשה ההוא התנחה כשהכירה צדי אלמנותה מעליה ותכס בציף ותתעלף ר"ל ותתכסה מלבן מעולתה ספורים והיה זה כדי שלא יכירה . ותכס בפתח שינים מקום קרוב לשיר כדי להראות לפניו שם ציוס שמחה לבו אולי חשב הן וחסד לפניו ויזיה אותה ללכת עמהם לאין . ושם מהוך השמחה יתאוה אותה להשאם אבל הענין נמשך באופן אחר שראה אותה יהודה ויחשבה לזונה והיה זה לפי שכתבה פניה ולכן לא הכירה וחז"ל דרשו לפי שבהיותה צימי טל יהודה נכתב תמיד פניה ולכן לא הכירה עתה ושאלם לבא אליה והיא בשמחה את דבריו שכתבה הענין למה שלא עשה על לבב בראשונה שהציגו מה חתן לו כדי לקרוב בלבו מה שחשבה לזונה ולא יתן לב להכיר וכדי שידור לה דבר כי לכל הנוצח יתנו גדר ויהי לא תפסיק לדבר שיתן לה מיד באופן שתקח ממנו ערובן על מה שידור לתת לה כל זה כדי לעשות מה שכתבה אחר כך ולכן שאלה ממנו החותם והמסכה והפתיולים שהחותם הוא הפענע בבזיו ששם יתחבס והכתיבים הוא הכושר בצידי לנקות את פיו שיש בקבלו כתיבים . והמטה הוא ששם המלו' . ואין ספק שהיתה מלות היבום צימיהם מופלת על הקרוב מהשפחה ובראות חמר ששם לא נתנה לו לאשה חשבה מהשפה לקיים זרע ע"כ מואוהו אדם גבר וגכדד ואם הבן לא רצה לקיימו שיקיימו אביו כי הוא הקרוב במשפחה וב"ב ביות אשתו כבר מתה ויכל להנשא למי שירצה הנה אם כן לכלית היבום ולשם שמים נכתבה בפועל היה והדברים שיצאו ששנים לעשות לשם שמים אף שהיו נענוים כפי הכרסום יקראו משפחים ויש עליהם סדר רב ומנוי ויתברך לכן בוצע משנה חמר זה ומעשה רות עם בועז כפי הכוונה הסונה שנטעו והותרה צוה השאלה הב' . ואמנם יהודה לא נאמר עליו המעשה ההוא לפי שבני נח הותרה להם המופקרת ולמות אשתו היה צריך מכלת טעמו לעשות כן ובגר זכר הרב המורה ב"מ"ג ח"ס כמה היה מעש' יהודה כפי מנהג בני נח הנון ואלות כפי המעשה . וזכר הכתוב כי כמשלס הדסים שהעובר היה בעיני אמו שלם הירידה נודע הדבר ליהודה שאמרו לו ונתה חמר כלהך וגם הנה הרע וגו' . רוצה לומר הלא ידעת שזנחת חמר כלהך כי להיותה שוחרת יבם נשכח איש אותה ואמר בזנחה ולא די בזנחה אלא שגם היא מתברכת ונעויה כאלו אינה מתבשרת מזה וזהו וגם הנה הרע לזוני' כלומר ויהי מתברכת בהריונה ויהודה אמר הוציאה ושתרף והיה הענין צוה שגבולס בימים הסם כאשר מנהגם אלא קלת העני' שהאדם שחזרה תחת בעלה יהיה טובה בה כרצונו ומכירה צידו אם ירצה להמיתה המות ואם לכותרה הפער . ולכן ביות חמר זקוקה ליבם היתה כאשת איש לכל דבר ועל יהודה היה לו לתת לה השגשג כרצונו ועל זה אמר הוציאה ושתרף כי אף שלא היה נגיד ומטה לאומים מהיוחו יבם היה יכול על זה . וחז"ל אמרו שלחיות חמר בת מלכי זקק שהיה כהן לאל עליון דן אותה לשרפה כהן כתיב ובת איש כהן כי חתל לזונה בלשם חתרף והותר השאלה הב' . והנה חמר לא אמרה טעמו' לפסור עממה אבל שלחם לומר לו לאיש אשר אלה לו אנכי הרע ר"ל אני חייבת מיתה ג"כ הנוף חייב בה כי דין אדם הנוף ולנואפת ולכן אודיעך מן הוא הנוף כדי שחמיתו ג"כ . ואמנם מאמר זקקה ממני נראה לפרשו באחד משני דרכים . הא' שיהודה אמר כבר יתשוב שאני חפאית כמה

צמח שבעתה את כלתי ושתמר חסאה במה שנבעלה לחמימה וצדק הונא ואין הדבר כן כי אני צדקתי במה שעשיתי כיון שלא הכרתי אותה והיא נ"כ צדקה לפי שנתכוונה לשם יבוס ולקיים דעת ממיני אצל בלי ספק היא צדקה ממני כי היא עשתה מה שעשתה בדעת ויראת שמי ואני עשיתי מה שאני עשיתי מוכרח מחאיתי וכלי דעת שהיא כלתי . וראוי היה שתעשה זה בצדק ובתבונה ככה כי על כן להיותה יותר צדקה וחכמה ממני לא נחתיה לשלה בני כי הוא נער ונער והיא אשה חכמה שידע' להלמד ממני . וזה הדרך הראשון . והשני שיהיה חשב כי בחסאה של חמר או ברוע מזהל מתו עד ואזן ולכן לא נתן לה את שלה . ועתה כשראה שהיה נתעברה מיהודה עזמו החבר לו שגניו בחסאה מתו ושהיא למה שידעה זה רצתה בצדקה להתעבר מורע ההוא הנכבד ולזה אמר יהודה הנח חסאה צדקה במחשבתה יותר ממני שהיא חכמה שגני מתו בעונם ואני חשכתי שהיו מתים בגלל' כי ע"כ לא נחתו ר"ל כי חפני מה שהיה מחשכתי בזה לא נחתיה לשלה בני כי חשכתי שהיא היתה כנומרת שלא תהר ושימתו אנשים בשכנה עמה וכן אני היום חי והיא מעובר' ממני א"כ צדקה במחשבת' ודעתה ממני ר"ל במחשכתי ע"כ שחשכתי אני מה שחשכתי לא נחתיה לשלה בני ויחזור לפי זה מאמר כי ע"כ למה שנכלל במלת ממני כמו שביארתי והותרו בזה השאלה הפ' ופי' . והנה אמרו חז"ל ולא יסף עוד לדעתה לא שבה את יהודה בזה כי צדוק הוא שאחרי דעתו שהיא כלתו לא יוסף עוד לדעתה אצל בן הכתוב להודיע כי גם בזה היתה מהשגחת הש"י שעתה היות שהתאומי' נולדו משתי בנות ולא מביאה אחת הנה אז עם היות שלא יסף עוד לדעתה בעת לדתה נמלאו תאומים בבטנה כי שניהם נהוו מאותה ביאה לבדה שבה יהודה אליה וסיה זה מפאת ההשגחה לבקום שם לשני אנשים המתים אע"פ שזיקת יבם אחד אמרה חורא ולא זיקת שני יבמים הנה להיות יבם אב שניהם היה בן . וספרה התורה כמה נדבקה ההשגחה בלידת פרץ להיות כבוד פטר רחם אמו שממנו יא' מלכות דוד וממנו יא' מלך המשיח שנפתחו שתי הכליות יחד ששם היו התאומים והוא פלא כמ"ס הראב"ם . ועוד שבהיות שזרח נתן יד לנאת ראשונה והמילדת קשרה על ידו שני לאמר זה יא' ראשונה הנה חור לאחור ויהי כמשיב ידו לפנים והנה יא' אחיו כפורץ גדר לנאת ראשונה ולכן נקרא פרץ ובזה נשלם ספור תולדות יהודה ראשית המלכים מלכי יהודה . ואחר זה יחזור הכתוב לספור יוסף :

למ איוסף הורד מארס וגו' עד סוף הסדר . ויש צפרסיות האלו גם כן שאלות והם אלו :

השאלה הא' ויהי י"י את יוסף ויהי איש מללית ויהי בנית אדוניו המארי וזכר צפוק מלת ויהי ג' פעמי' והוא כפל מבוחר והיה לו לומר ויהי י"י את יוסף ויללח בנית אדוניו המארי : **השאלה הב'** במה שזכר שהפקיד אדוניו כל אשר לו בידו כי ראשונה אמר ויפקדו על ביתו וכל יש לו נתן בידו ואח"כ חזר לומר וישכנו כל אשר לו ביד יוסף ולא ידע אחר מאומה והוא כפל מבוחר : **השאלה הג'** למה אשת אדוניו פרסמה הדבר והוא ובה בזה פנמה את עמ' ועוב היה לה לשחק מפני כבודה גם כי לכל זמן ואולי כי בפעם אחרת תפתחו תוכל לו ללכל אשר תחפון תסנו האם פנלה עשות : **השאלה הד'** באמרו חסאו משקה מלך מארס והאופה לאדוניהם למלך מארס ואח"כ אמר ויקוף פרעה על שני סריסיו על שר המשקים ועל שר האופ' כי למה לא קראם בראשונ' סריסיו ולא שר המשק' ולא שר האופ' כשספר חסאם ולענין הקוף קראם סריסיו ושרים : **השאלה הו'** באמרו ויחלמו חלום שניהם איש חלומו בלילה אחד והוא שאתה שחראה שפעמי' יקרא הכתוב חלומותיהם חלום אחד כמ"ס ויחלמו חלום שניהם ואמר חלום חלומות ופותר אין אותו ונחלמה חלום בלילה אחד אני והוא ופעם יאמר שהיו חלומות מתחלפים איש חלום חלומה ונכסור חלומותיהם היו מתחלפים : **השאלה וז'** באמרו כי כפתרון חלומה האם נאמר שכל אחד מהם חלם חלומה וחלם ג"כ פתרון חלומה של חבירו כדברי רש"י והנה אם היה הדב' כן למה היו מטערין ופות' אין אותו כי כל א' יספר לחבירו : **השאלה חז'** למה חזר לומר המשקה והאופה אשר למלך מארס' אשר אסורים בנית הסור' . וצדוק שבהם יד' . וכבר זכרו הכתוב ששם היו האסורי' שם והם היו החולמי' ואליה' יאמר הכתוב מדוע פנינם רעים : **השאלה חו'** למה אמר וישאל את סריס פרעה אשר אתו במשמר בית אדוניו וכבר זכר הכתוב שטעיה' היה הספור ולמה זה חזר להזכירם ראוי שיאמר בלמד וישאל אותם . והרמב"ן השיב על זה כי בא להודיע חזק לבו ובפחיתו בחכמתו כי לא פחד מלשאל פני סריס גדולים ולפתור להם חלומותיהם בין לשוב בין לרע ואינו נכון כי הוא היה שואל בזה לבד מדוע פנינם רעים ועדין לא ידע שחלמו ולא היה בשאלה הזאת כניסה : **השאלה חט'** מי הגיד ליוסף ששש' השריגים שלש' ימים הם וכן שלש' הסלים ומה ראה לפתור האח' לחיים והכבוד והאח' לתלו' על העץ בהיו' חלומותיהם שוים ומתדמי' מאד זה לזה כמו שיתבאר כי א"ל שידע זה כי אם בדרכים מתחשבים ונאותים לפתרון : **השאלה הי'** ככפל הדברים שאמר יוסף כי אם זכרתי אחך וחזר ואמר והזכרתי אל פרעה וגו' ומה ענין וגם פה לא עשיתי מאומה ומה יורה מלת וגם כפי פשט הכתובים . והכני מפרש הפסוקים באופן יותרו שאלות כולם :

ויוסף הורד מארס וגו' עד ויהי אחר הדברים האלה . ספר הכתוב שהיה מהשגחת השם אל יוסף שהיה מעשלים אשר קנאוהו לא הביאו בארחתו ולא הוליכוהו בארץ מרחקים גם לא מכרוהו לעמון אחרי הריחי' או באומות סחות ונכזה רב הטמל והיגיעה אצל מכרוהו במארים עיר ואם לבני אדם לפוטטר שהיה ברים פרעה שר מגדולי סריסיו ובענין הסריסיו' יש דעות

לחז"ל מהם אמרו שהיו סריסים ממש נפדרי המשגל ומהם אמרו שהם שרי' והוא היוהר נראה בעיני . וזכר שהיה שר העבדים ממונה על הריגת בני אדם ועל מאסרם ולכן היה בית הכבוד מתחת ידו ובניתו ושר בית הכבוד ממונה תחתיו . והנה יוסף עם היוותו עבד מושלים תמיד היתה יראת אלהים לגד עניו ובכל מעשיו שור י"י לגדו תמיד ועל זה אמר ויהי י"י את יוסף שהיה תמיד לגד עניו ובשכר זה היה איש מללית בכל אשר יעשה . והיותר נכון בעיני שזכר הכתוב שלשה חסדים גדולים שעשה הקדוש ברוך הוא עם יוסף שמה . הראשון כי עם היוותו עבד ורוחו עליו היה השפע האללי תמיד עמו באופן ששמשו חלוס היה פותר אותו כפי מה שעתיד להיות ולא היה אפשר שיהיה זה בתבונה ודעת שפוסה ובזה משער בלבד כי מה שיהיה זה פעמים גיד האמת ופעמים לא יגידוהו אלא שרוח אלהים מדבר בו ומלתו על לשונו ומפי' כן לא היה נופל דבר מדבריו ארצה . גם היה רואה תמיד חלומות נזקים להישחרו ועל זה אמר ויהי י"י את יוסף . והשני הוא שהיה מללית בכל עניויו המעשיים ועל זה נאמר ויהי איש מללית שכל אשר יפנה יללתי . והג' שעם היות דרך השרים כשיקנו עבד להניחו בעבודתם בשדה וכל שכן המאריים את העבדיים שהם שוואים להם להיותם אובלי בשר הנה השם יוסב עמו בבית אדוניו להניחו בביתו במארים אשר שם ינוה לו ולא שלחו בשדה לעמול שמה . ועל זה אמר ויהי בבית אדוניו המארי . ולהיותם חסדים כבדלים אמר בכל אחד מהם ויהי והותרה בזה השאלה הא' . וכאשר ראה אדוניו כי י"י אתו ר"ל שהיה בו דעת עליון ויראת שמים ובאלו יועלו בעניויו ויראה כל כך החסד הגדול שכל מה שהוא עושה י"י מללית בידו מלא יוסף חן בעניו . ואפשר עוד לפרש ויראה אדוניו כי י"י אתו וכל אשר הוא עושה י"י מללית בידו שפעמים הסוחרים ירוחו ויללחו בסוחרתם אצל יהיה זה מתוך המרמז שיעשו כמו שאמרו כענין בידו מאזני מרמז לעשוק אהב אצל יוסף לא היה כן כי היה י"י אתו ולנגד עיניו תמיד לא יעשה שולה ולא ימלא בפיו לשון תרמית ועכ"ל י"י מללית בידו . וע"כ העלהו אדוניו למדרגה כי עד עתה היה משרת בבית אדוניו לא ביחיה כי לא בא החברה לפני אדוניו לשדרו ועתה הגדיל עבודתו בשלש דברים . הא' שהיה משרת את פני אדוניו ר"ל מלבישו ומאכילו וזהו ישרת אותו ובכ' שהפקידו על כל הבית שהוא הפקיד ומאזן לבני עבדי הבית לעשות כל אחד הטובות הראויה לו לעבד . והשלישי שכל אשר לו נתן בידו כי עשאו אומר אצורתי ועשרו והיה מהשגחת השם שחלם הפקיד אותו בביתו ועל כל אשר יש לו ויברך י"י את בית המארי בגלל יוסף ולא די שברך עניו הבית שהיו ביד יוסף אצל גם היתה צרכת י"י בכל אשר יש לו בבית ובשדה אע"פ שלא היה ביד יוסף להיות פקיד כולל . וכן זכר שעשה את פוטטר דבר אחר והוא ששנן כל אשר לו ביד יוסף רואה לומר מבלי כתיבה ומבלי שום חשכון וזהו ולא ידע אחר מאומה כי הנה למעלה אמר ויפקדו על ביתו וכל יש לו נתן בידו בדרך האצורות אמנם היה יודע אדוניו מה בבית והיה נותן לו חשבון מימים ימימה אצל אחרי שראה הלחחו וישרו לא ידע אחר מאומה שלא היה שואל ממנו חשבון כמנהג המפקידים וזה טעם וישעור . ואמרו כי אם הלחם אשר הוא אוכל עניו . שכל עשרו ונכסו עוב בידו מבלי חשבון וזאת הלחם אשר אדוניו אוכל כי זה לא היה ביד יוסף בהיותו עבדי ולא יוכלו המארים לאכול את העבדים לחם וכמו שכתב הראב"ע ואין כפל א"כ בפסוקים והותרה השאלה הב' . ואחרי שזכר הכתוב ליוסף באשר י"י אתו והיותו מללית שעל כן נשא חן בעיניו אדוניו בא לבצחו עוד בהיותו יפה תאר ויפה מראה שבעבורו מלא חן בעיני אשתו . ולפי שפעמי' רבות מעלת האיש והיות הכל מצויים אליו מביא אהבת הנשים אותו לכן אמר כאן ויהי אחר הדברים האלה כי מאשר נעשה שר הפקיד על בית אדוניו והוא יפה תאר ויפה מראה חשבה נבחרו בו ואמר ותשא אשת אדוניו את עיניה אל יוסף להנדיד שהיא כמותהנת אליו מהנכחה אותו ונשא' אליו עיניה ע"ד אליך נשאתי את עיני ואמרה לו שכתב עמי כאלו אמרה לו אחרי שאתה מושל בכל הבית משול ג"כ בי . וימאן יוסף ויאמר אל אשת אדוניו וגומר ראשונה אמר שמאן בלבו בלבו להיותו עון פלילי להזדונ במרד ובמעל לאשת אדוניו ובכ"ס להוליד בנים לע"א ומלבד זה שמאן בלבו אמר אליה שפנותיו להחלל ממנה הן אדוני וגומר רצה בזה שהאדם אשר יתא לא יהיה אלא למלא נפשו אם בדבר המועיל ואם בכבוד ואם בערב ואני אין לי בטועל הזה דבר מאל' אם במועיל כי הנה אדוני לא ידע אתי מה בבית וכל אשר יש לו נתן בידו . ואם בכבוד אולינו גדול בבית היה ממני ר"ל בבית המלך אפשר שהיה הוא גדול ממני אצל בני' הזה איננו גדול ממני . ואם בערב ולא חך ממני מאומה כי אם אותך וגם זה באשר את אשתו באותה חגיגה מהאישות ולא בדבר אחר ואם לא נשאר לו כי אם אותך לענין האישות איך אפשר הרעה הגדולה הזאת לעשוק ממנו כי אהיה צונד וגנב ממה שהופקד אליו ואף שהוא לא ידע דבר זה ולא אקרא חוסא נגדו אין ספק שהחטא לאדלים יודע הנסתרות וזהו וחשכתי לאדלי' . ואמנם אמרו ויהי בדבריה יוסף יוס יוס ולא שמע אליה עניו אולי ששעם הראשונה שמע יוסף דבריה וענה אותה להיותה אשת אדוניו אצל אחר כך פחד אולי ההתחמה תסיתו כי התמידות יש לו רושם גדול בשניו והתפעלות ולכן משם והלאה שהיתה מדברת אליו יוס יוס כזה אח"ל ע"כ חשש' היו לא היה שמע דבריה פן יתפתה והיא הגבירה וישגת כמנהג הנבירות במשע שם ומשי על הארץ והשרים כשיפחה לדבר עמהם ישכבו עליהן על אותה המעשיות ומשי ידברו עמהם והנה היא היתה אומר ליוסף שיסב על המצא הריא אלהה לשתדבר עמה והוא לא רצה להתקרב אלהה וזהו אמרו ולא שמע אליה לשכב אלהה להיות עמה ובאשר ראה שהיא לא היתה מקבלת התנאלותו בחר לאמסו אנו ולא ישמע עוד אל דבריה

במשמר ההוא והיה שמה ימים וא"ל (רש"י בראשית מ"ד) שהיו שם י"ח חדש וחמדיה היה יוסף ממרת אהרן כאשר יאות לכבודם כי כרים גדולים היו והותרה צוה השאלה שם'. והנה אמר ויחלמו הלום עניינם שפעמים יקראם חלום אחד ולפעמים יקראם שני חלומות מתחלפים לפי שהם חשבו שהיה ענין אחד שזה בחלומותיהם וזוהיה הפתרון אחד בשניהם אם לקוב ואם לרע כיון שנתדמו שניהם בזיות האחד שלשה שרינים והאחר שלשה כלי חורין וגם שני החלומות היו משופטים בענין פרעה אם האחד שאמר וכוס פרעה בידו ובאחר אמר ובסל העליון מכל מאכל פרעה ופסני זה כפי מחשבתו אמרו ויחלמו חלו' עניינם ר"ל ששניהם חלמו חלום אחד בענינו ופתרון עם היות המשלם באותם החלומות משווים והנה אמר איש בפתרון חלומיו המשק' והאופה להגיד שהיה החלום מתיחס לענין החולם כי הנה המשק' חלם בענין היין וכוס פרעה בידו. והאופה חלם בפעשה האופה מאכל פרעה הנה א"כ היה החלו' פתרון חלומו ר"ל כמשל המכון בו ומהו תבין שלא אמר המשק' והאופ' אשר למלך מצרי' אשר אכורים בבית הסוהר להודיע שמוחיה' ועניניהם אלא להגיד שהיה החלום מתיחס לפתרונו ולענין הנמשל בו. וזכר הנמשל ופתרון אשר בא באותו חלום באמרו המשק' והאופ' כלומר שהיה חלום המשק' מתיחס למשק' וחלום האופה מתיחס לאופה וגם היה מורה החלום שהיה משק' וכן האופה למלך מצרי' וג"כ היה נורה אותו חלום על מה היו עניניה' אכורים בבית הסוהר לפי שבתלום היה נזכר אומנות המשק' וכן אומנות האופה והיה נזכר בכל אח' מהם ענין פרעה שהוא המורה שהיה שופט עניניה' כאשר הם אכורים'. הנה א"כ בא הנה מאמר המשק' והאופה אשר למלך מצרי' אשר אכורים וגו' לא לתאר עניניהם אלא להודיע שכל זה נרמז בחלומותיהם וכל זה יהיה בזכרון פתרון והתורה בזה השאלות הו' וכו'. וספר בהבוא שבא אליה' יוסף בבקר לפי שיוסף היה משרת אהרן וענין שרות את האכורים בביתם שרים ידוע שלא יהיה רק בצידין מכללם ויזיע מתחת וילבישם ויעל' ולכן בא אליהם יוסף בבקר במנהג העבדים הנאמני' שיבואו בבקר בבקר לאדניהם במטה להכין להם המלבושים ולתת מים לרחוץ ידיהם וזמניה' והנה ראה אהרן זועפים וחשב בלבו אולי שהיה זה בביתו משה בלתי מונעת בראיו כי אלו היו האנשים האלה הדיוטים לא היה מתפעל מזה אבל בהיותם סריסי פרעה היה מן הראוי להסגית בשירותם על כן שאל מאתם מדוע פניכם רעים כיום ר"ל שהליתם סריסי פרעה והוא היה ממונה לשרתם במשמר הסוהר הוצרך לשאול להם כן והתורה בשאלה הו' ואמר מלת היום כלומר שם היוותו מן הדין שלשיתכס אכורים יהיה לכם לב רע ופניכם נזעמים הנה לפי שראיתם שני ליום הזה על אשר ימיכם שהייתם אכורים לכן אשאל מדוע פניכם רעים היום ר"ל הנה צדקם וזה צדקם יותר מאשר ימיכם'. והם השיבו חלום חלמנו ופתר את חלום ר"ל אין פנינו רע' בשביל ולא בשביל ברחוק כי מוב הוא אלא מפני שחלום חלמנו שהיה דעתם שהיה חלום אחד ושלשיתכו במשמר ופתר אין אותו שאם היינו חוץ מכאן היינו מבקשים פתרון מתדשומי מנרים ופותריהם. ויוסף השיבם הלא לאלהים פתרונים רואה לומר שעות היא בידכם לחשוב ששלם פתרון החלומות במלאכה וחכמה ואין הדבר כן. כי יוכל משל אחד לרמוז על גמלים רבי' ולכן רמז הוא שהפותר יפתור אמת תמיד ומבלי ערוב דברים כוזבים דעו כי הלא לאלהים פתרונים ר"ל לא יוכל אדם לפתור חלומות בשלמות אם לא בבית רוח אלהים נוססה בו כי בזה רוח הקדש יגידו הנעלים לא מזה כמו המעשר בלבד ולכן בספר נח' אולי יקרה י"י לקראתי ודבר מה יראמי וסבדתי לכם כיון ברוח היא בלגטם וגשתם שדי תבינם והנה ספר שר המשקים הראשון חלמו כי הוא היה ביתור נכבד וגדול מהם ולכן נזכר הוא בכתוב ראשונה. והנה יוסף שער בחלומו ראשונה דברים האחד אמרו והנה גפן לפני כאלו הוא היה נשפט וגדון על היין שפעע עליו. וסגני וגפן שלם שרינים ואין ספק שעל הפרס הזה היו פניו זועפים לפי שחשב שזה מורה שיעבור משפטו באחד מג' פנים מהעונש. אם שיהרגו פרעה ואם כאשר לא יכהנו שיענשו מביטו ומכל אשר לו ויטליכוהו אל ארץ אחרת עני ודל לעולם. ואם כאשר נחמל' השם עליו יציל מכל זה שלפחו' יסירנהו מכבודו ומאומנותו ולא יעבוד עוד לפני המלך. ובעל שלשה מיני העונשים האלה היו מורים שלשת הסרינים. והנ' שראש שהיא כפורחת עליה נכח וגו' ונלמה לו שזה מורה על מהירות הגדול שהיה בדין הזה כיון שנלמה לו שהיה כפורחת שפדע עליה נכח הבטיחו אשכולותיה ענבים. וד' שראש הוא שהיה כוס פרעה בידו ואשחם אח הענבים וגומר ולא ידע אם היה מורה זה על העבר שהיה עושה כן או על העתיד. אמנם יוסף אמר על שלשת הסרינים אינם מורים על שלשת מיני העונשים כמו שחשב אלא על שלשת ימים שבהם יגמור דינו שהיו מור' על מהירות נמר הדין ולכן לא פתר דבר בזה שאמר והיא כפורחת לפי שזה היה מורה על המהירות כיון שכבר ביאר בעוד שלשת ימים לא היה צריך לדבר עוד במהירות ואם תשאל כמו ששאל הראש"ע מ' הגיד ליוסף שהיו שלשת ימים ולא שלם חדשים או שנים. אני אשיבך מילין שרות הקודש היה משרת את יוסף בזה שפתר לא כמו המעשר בלבד כמו שזכרתי והודיעו שכבר יציל מכל שלשת מיני העונשים שחשב וכנגד הראשון שהיה ירא שמה יכרות פרעה את ראשו אמר לו ישא פרעה את ראשך וישא הוא מלשון ישא י"י פניו אליך ר"ל יכפר וישא העונש מראשך שלא תמות. או יהיה ישא פרעה את ראשך שיכבד אותו וישא את ראשו למעלה וכבוד ולפי שזה לא היה מורה על המיתה לא אמר את ראשך מעליך כאשר אמר לשר האופים. וכנגד הב' אמר ושיבך על כנך רואה לומר לא היתה מנורש מביתך ומארץ אבל בהפך ששיבך על כנך והוא ביתך ונכסף וכנגד השלישית אמר ונחת כוס פרעה בידו כמשפט הראשון אשר היית משקהו. וזוה ביאר לו שזה נרמז בזה שאמר והנה נקן לפני וכו' ואשחם את הענבים וזה

מ א ויהי אחר הדברים האלה חסאו וגו' עד סוף הסדר . עיינתי בפסוק הראשון מהפרשה הזאת שאמר חסאו משקה מלך מזרי' והאופה לאדוניסס ולא אמר כאן שר המשקים ולא שר האופים אלא משקה ואופה . אמנם בפסוק הב' אמר ויקאף פרעה על שני כרסיו על שר המשקים ועל שר האופים הנה שקרא' כאן כרסיו ושנים ולא בפסוק הראשון ולכן חשבתי שהיו בנית פרעה ובחצר מלכותו כמו שהוא גם היום בנתי שרי מלכו' שהמלך עשה א' מזריו שר המשקים ואחד שר האופים וכל אחד מהם הוא ממונה על יאותו ואומנות והוא עצמו ביימים ידועים מהתנים יעבדו את אדוניסס כידים לכבוד ולתפארת . אמר' בשאר ימות השנה כלל לא יעבדו אותו השדים כידים אבל לא להם אנשים יעבדו במקומם ואותם האנשים הם מניחים אותו מתחת ידיהם ויסתדלו לנקשם שיהיו אנשי חיל יראי אלדים לפי שאם הם יחטאו באומנותיהם יחייבו את ראש השר שהניחו שמה למלך כי המלך נתן האומנו' עליו בסח לבו ואם הוא מניח במקומו איש בליעל ויבקש לשנות יד במלך לה יענש המלך אל החוטא בלבד כי אם אל השר אשר הניחו במקומו וזה ספר הכתוב שחטאו משקה מלך מזרים והאופה ר"ל שהמשקה הקמון שהיה נותן אותו יום הסם בידו והאופה הקמון שהיה נותן אותו יום חטאו למלך אם נחשבם לתת לו סם המות או בזלות זה ממה שיקרא חסא למלכות והנה פרעה לא קאף עליהם כי הם מאפס ותחו נחשבו לו אצל קאף על השר שהניחו אותם במקומם לעבוד וזהו ויקאף פרעה על שני כרסיו על שר המשקים שהיו משקים רבים תחת ידו ועל שר האופים שהיו האופים תחת ידו ומפני שהיו שרים וכבודים לא נתנו אותם בנתי האסורים הפחותים אלא שמום במשמר ר"ל במקום שיהיו נשמרים שמה שלא יברחו וזה בנית שר הענבים ובחדר מבית הסוהר שהוא היה אדון בית הסוהר וקרה ששמו אותם באותו חדר שהיה יוסף אסור שם ולכן הפסוק שר הענבים אותו וזה שיטת

רואה לומר שישוב להיות משקל למלך ומתעסק בינינו הנה אם כן במה שראה
שהיה נוח הכוס ביד פרעה בא יוסף לפתור לו פתרון טוב שישוב לאומנתו
כשהיה ומתחמק עוד יוסף בפתורו אמר כי אם זכרתי אתך והזכרתי את
פרעה וגו'. וז"ל שאמרתי לך שני יעודים. הא' שתשוב לביתך ונכסך והב'
שתשוב לאומנתך לפני פרעה ותשא חן והסד לפניו אתן לך ראה על שניהם.
אם לראשון כי אם זכרתי אתך כאשר ייטב לך רואה לומר לא לפני המלך. אלא כי
אם ייטב לך מביחך וממונך יהיה לך כל כך מהטוב שתוכל לעשות עמי חסד
כלומר מביחך ומאשר לך ואם כנגד השני אמר הראיה שתשוב בן המלך
בפתחונו כי אם זכרתי אל פרעה ויחל להויליני מן הבית הזה ואין לך
שתאמר שלא יוכל המלך להויליני מבאן להויליני עבד פוסיפר או מפני הכח
שחשתי לו כי נוגד גונבתי מארץ העברים ולא הייתי עבד נחשט במלחמה בין
האויבים והארץ העברים ומזרים אוהבים הם ואיני א"כ עבד מלחמה כי אם
גנוב ולזה איני משועבד כפי הדין וגם פס ר"ל בבית פוסיפר לא עשיתי מאומה
מהרע לשמו אוני בצור כי כל מה שאמרתי אשמו כוזב הוא ומפני זה יוכל המלך
כפי הדין להויליני מכאן אם אתה תזכירני לרוממותו וזכר הכתוב ששר האופים
כאשר ראה ששוב פתר יוסף את חלום שר המשקים הגיד גם הוא חלומה והכתוב
הזה יורה ששר האופים היה כואב בקרבו והיה ירא לפשר חלומה בפתחו שיהיה
פתורו רע וזה עליו אם לא שראש יוסף טוב פתר לשר המשקים והיתה מתשכחו
שחלום שניהם אחד היה ולכן אמר לו אף אני בחלומי שראש לשכוח חלומי לשר
המשקים אבל יוסף להם שראש חלומי שפרעה לא היה אוכל מהמאכל אשר על
ראשו ולא היה נוחן אותו המאכל בידו כשר המשק' ושוף השמים היה אוכל
אותו מעל ראשו נזר אומר בפתורו ששכחות מספר החל' עם השריגים היה
להורו ג"כ על שלש ימים שבהם יומר דינו ע"פ פרע' ולכן נז' בחלומי ג"כ
פרעה אבל יהי' לרעתו כי יבא פרעה את ראשו מעליו ויחלה אותו על העץ והל'
ראה ענין החל' בעץ צמ' שפאל העוף את בשרו מעליו כי זהו מה שיפול בחליו
והעיד הכתוב שכאשר פתר להם בן היה כי הנה ביום הג' לחלום שהיה יום
הולדת את פרעה עשה משכח לכל עבדיו ומנה פרעה את שרים שיהיו לו על
שלוש כבוד בסעודה והורו לו עבדיו ביום ההוא שר המשקים ושר האופים בעתם
מפני כבוד המשתה והשתמה ותולדת המלך ויבוקש הדבר וימלא שיהיה שר
המשקים נקי מעון כי המשק שיהיה במקומו לא מלאו לו עון אשר חטא ולכן
החזיר אותו לאומנתו על משקו ונתן את הכוס באתו משתה על קף פרעה.
ואת שר האופים לפי שנמלא בו וזיכר במקומו פשע המרדה והבגידה וזה
להליתו כאשר פתר להם יוסף ושם שר האופים אחר במקומו כי היה המשתה
ביום חקופת שנת המלך ולכן היה עושה אז סעודה לכל אוהביו ונותן להם
מתנות כדברי הראש"ל. ואין ספק שיהיה יסול לפתור החלומות ההם כפי
הכח המשער והסודות באופן אחר ואין לדקדק בדבריו ואין פה כ"כ מתחמק
בדעתו שכן יהיה בבית הענין מתחמק להפטר אם לא שיהיה היות אותה כפי
השפע האלי הנשפע עליו ובכה רוח הקדש שיהיה חל עליו היה מדרך פיו
ולשונו להגיד עתידות ההם בפרטיותם וכבר יתבאר זה עוד היטב אלל חלומות
פרעה. ואמנם אמרו ולא זכר שר המשקים את יוסף וישכחוהו כתב רש"י שלא
זכר אותו באותו יום שראש וישכחוהו אחר כך ולכן הורף להיות עוד אסור שתי
שנים וכמו שנאמר אשרי הנצר אשר שם י"י מבטחו ולא פנה אל רהבים ושטי
כוזב רהבים אלו הם המזריים הנקראים רבם שנאמר אזכיר רבם ובכל ליודעי.
והרמב"ן פירש כי אם זכרתי אתך אם זכרתי באשר ייטב לך שהויליני מכאן
במוקד או אם זכרתי להיות אתך באשר ייטב לך והזכרתי אל פרעה שהשאל
ממנו שיתן אותי לך לעבדו וראוי נכון במלות הכתוב ויותר נכון לפרש כי אם
זכרתי אתך בעשות סימן ורושם באחד הדברים באשר ייטב לך לעשותו ולשמו
אות זכרו כחותמך ובלשונך או תוכל לעשות עמדי חסד שתזכרני אל פרעה
והואלתי מן הבית הזה ואמר זה לפי שהזכרון הוא נשכחות השכחות אשר
אין אדם שליט עליו. ואם ישכחמה יש לו לעשות ולזה יש לו להסור בתחבולה
להיות לו לאכזר ואמר הכתוב שלא זכר שר המשקים את יוסף וישכחוהו להגיד
שלא שם לו הסימן כמו שבקש ממנו ולכן שכח אותו ולא דבר עליו אל פרעה
וכתב הראש"ל לא זכר בפה וישכחוהו בלל. ואם כותהו שלא זכרו בפיו אל
פרעה היה ראוי שיאמר ולא הזכיר כמו שאמר והזכרתי אל פרעה אבל פירושו
היותר מתיבב אלל שהוא חזר לשתי החלומות שאמר לו יוסף כי אם זכרתי
וזכרתי אל פרעה לכן אמר שלא זכרו לעשות עמו חסד ולחל לו כלום מביחו.
וישכחוהו מלדבר עליו אל פרעה. והזכור א"כ השאלה ה' והי'. ופה נשלם
פירוש הסדר הזה והשתלה לאל על כל יכול אמן סלה :

פרשת ויהי מקץ

בעבד שמהדר הפרשיות לא עשה הנדל בסדר הזה לתקשרו הספור
אמרתי להקל פירוש הזה לתקל זה הסדר לנ' חלקים. האחד בספור
חלום פרעה ומה שפטר לו יוסף ואין העלה אותו לגדולה ומה שפשה בשבע
שנות השבע במזרים חלוליו ויהי מקץ עד ותחלה שבע שני הרעב לבא. ואחר
כך בספור שני הרעב וביאח אחי יוסף לפניו לצבור אוכל ומה שקר' לו עמם
תחלתו ותחלת שבע שני הרעב עד ויקחו האנשים את המנחה. וחלק השלישי במה
שקרה לאחי יוסף עמו כשהביאו את בנימן תחלתו ויקחו האנשים את המנחה וגו'
עד סוף הסדר. והכני מתחיל בחלק הראשון ואעיר על הספקות והשאלות אשר
יפלו בו כדרכי. ומפני שקר הספור היה הוא בחלומות ופתורו' ראיתי להעיר
בזה הדיוט ראשונה שאלות כוללות ואחר כך בפסקים שאלות פרטיות :

השאלה הא' אם החלומות כלם הם משפע העליון והודעתו אם לא. ואם תאמר

שהחלומות כלם שיחלמו בני אדם הפועל בהם הוא השכל הפועל או הנרמים
השמימי' המשפיעים על הכח המדמה בלבד כמו שביארו החוקרים הנה יפלו
על זה ספקות. מהם מה שורה עליו הנסיון בכל יום שיחלום אדם פעמים
רבות חלומות שאין להם ענין כלל והם מהרצונות הדמיון מהיותו מתהפך
בתחבולותיו פשע מפני המוג כי בהתגבר האדומה יחלום כאלו שילכוהו בנו אתון
נורא יקידתא ובהתגבר עליו הלבנה יחלום שפול במים אדירים וכדומה לזה עד
שבעצורו יקחו הרופאים פעמים אותות בחללים מפאת החלומות. ופעמים שממה
שיחשקם האדם ביום יחלום בלילה וכמו שאמ"ל בפרק הירואה (ברכות כה) אין מראין
לאדם אלא מהרהורי לבו. אמר רבא תדע לך לא מחזי לאיניס לא דקלא דדבבא
ולא פילא דעילי בקופא דמחטא. אמר ליה קר לרבי יהושע אמריתו דחמיתו
סובא אמור לי מה דחזינא בחילמאי. אמר ליה חזית דתמו פרסאי ושבו לך
ורשו כך שקלי בחסורא דדבבא דהרר כוליה יומא ולאורחא חזא. וכן אמר
(בס נו) שמואל לנבור מלכא מה יחלום והרר בו כל היום וחלם בן בלילה
וכל זה מורה שהחלומות אינם משפע עליון כי אם מהרצונות הדמיון עליו כפי
הליחות והמחשבות עד שמפני זה אמר שלמה כי בא החלום ברוב ענין וקול כסיל
ברוב דברי' ששם החלום שם נדרף לכסיל. ואמר כי ברוב חלומות והגלים ודברי'
הרבה. וישעיה אמר כי כאשר יחלום הרעב והנה אוכל והקין וריקה נספו
וכאשר יחלום היגא והנה שותה וריקן והנה עוף ונפשו שוקקת. וזהו המון
כל בנינו. (ירמ' ג) וירמיה אמר הכינא אתו חלום יספר חלום ואמר
דברי אתו ידבר דברי אמת מה לתבן את הכר וגו' ואמר אל תשמעו אל
חלומות כס וזכריה אמר (זכריה י' ד') כי התרפי' דברו אין וחלומות השוא ידברו
הכל ינאמון. והפסוקים האלו כלם מורים כי החלומות הכל המה ודבר שאין בו
ממש וכן בדברי חז"ל דברי חלומות אינן מעלין ואינן מורידין ובפרק הירואה
אמרו שכל החלומות כוללים אחר הפס. ואם היו משפע עליון איך יהפך אותם
פה הפותר כדלנו אלא שהחלומות עצמם אין בהם דבר אמת ואם אמרנו הגל
המגיד ר"ל שהחלומות השוא ידברו ושקק המה ודברים דמיוני' כוזבי' ג"כ
יפלו על זה ספקות. מהם הכסיון שעניניו הרואות בכל יום אנשים יחלמו
דברי' עשידין ויאלו כלם הפועל ויחזיקו ומפני זה כתב הפלוסוף בזהו והמיהש
שהיה דעת הקדמונים שהנבואה תבא מהאל והחלומות מהמלאכים והקסם
מהשד' והנה התורה העידה שבאה הודעה אלדית לאבימלך בחלום הלילה על
דבר שרם וכן ללן על דבר ישקב. והשוא הכתוב ענין החלומות לנבואה
באמרה (דברים י"ז א') כי יקום בקרבך נביא או חולם חלום. וגדעון עשה
לנאחן מלחמתו אות בחלום אשר שמע שבו' מהפך אדם לחברו במחנה האויבים
וכן נתקיים החלום ההוא. וענין שאלו שאמר שלא ענהו השם בחלומות גם
באורים גם בנביאים ואליהוא שאמר כי באחת ידבר אל ובעתים לא יאמנה
בחלום בחזיון לילה וגו' ויאלו אמר מיעד טוב וקנינים חלומותיו יתנוון וזה מורה
שורה שהחלומות הם המשפע העליון וההודעה האלדית וכמו שראש החלומות
שר המשקים ושר האופים ומחלום פרעה ומחלומות נבוכדנצר שכלם נתקיימו
להיותם הודעות אלדיות וכמאמר יוסף את אשר האלדים עושה הראה את
פרעה. ודניאל אמר לנבוכדנצר (דניאל ב') ברם אית אלהא כשמיא גלי ריון
והודע למלכא מה די להוי באתרית יומיא. ומפני זה אח"ל שהחלום אחד
משנים בנבואה. ובבראשית רבא אמרו שכולת הנבואה חלום שהורו בזה
שהיו החלומות השפע ממין הנבואה עם היות שיתחלפו בפחות ויתר וכמו שכתב
הרב המורה בפ"ל ח"ב. ולזהו דעת זה הרב החכם בפתורו ומה
שורה וכמו שבא באותו פרק הירואה (ברכות י"ז). אמרו הרואה בלל בחלום
יפשה שלום הרואה קנה בחלום יפשה לחמה אין מראין דלועין אלא למי שהוא
ירא שמים בכל כחו. וכן דרשו על מה שזכרו דברים אחרים הרבה. ומה
ישי' ויאמר החולם אותם והוא ביאור ארון מאד אבל יורה בכלל היות
החלומות הודעה אלדית על העמיד הנה א"כ יש לנו בדרוש הזה מערכה מול
מערכה מהספקות מהכסיון כפי דברי הפלוסוף ודברי חז"ל :

השאלה הב' כשנודע שיש בחלומות הודעה אלדית מי הוא הפועל אותה באמת
האם הוא השכל הפועל שיספע על הכח המדמה וכמו שהוא
דעת אצחמ"ד ונמשך אחריו הרב המורה באותו פרק הנזכר למעלה או אם
יודע זה בחלומות הנרמים השמימי' ששם השועלים הקרובים בואת ההודעה
והוא דעת הרמב"ם פמ"ב מנחלתיו. ואם אמרנו שהשכל הפועל להיותו מקרה
המושכלות באדם ומשנית בשמירתו הה משפיע בחלומות ההודעה שבהם מלד
הסודר הכולל אשר בו נשמה חדל הנבואה מהחלום ר"ל שהנבואה יחול שפע
הנגדל עם השכל ההיולאני והכח המדמה יחד אבל בחלום יחול על הכח
הדמיוני בלבד וכדברי הרב בפ"ח ח"ב. הנה כשנניח זה יחזיקו עליו ספקות
עומים. מהם שאין יודיע השכל הנגדל הדבר הפרטי במה שהוא פרטי עם
היות שאין אלו כי אם הסיודר הכולל. ומהם שאין יודיע הנגדל מתי יהיה
הדבר לכמה ימים או חדשים או שנים כמו שנראה בחלומות כהיות שהנגדל
אינו נופל תחת זמן ואין בסדר הכולל הנמלא אלל הנבלה זמנית ואין יתן
אותה אם כן. ומהם שאין יודיע השכל הנגדל הדברי' המקריים שיראה
האלם בחלומי כי הנה מהלך ששם מקריים אין להם סדור ולא הנבלה ואמרו
שהיה הודעה מוגבלת בדברים המקריים הוא מאמר שותר נפשו לפי שמה
שבו' בקרי' ובהזמן אין לו סבות יסודר מהם יודע שרוב מה שיד' בחלומי'
הם הדברי' הפרטיים והדברים המחדשים על ל' הקרי' וההזמן בהנבל'
זמנית. והנה א"כ להחיר הספקות האלה כתב אם לפנין הפרטיים שכתו
שהשכל הנגדל יתן הצורות כוללות ויקבלם החומר קבול פרטי כן הענין בזה
רואה לומר שהוא יתן בחלומות הסודר הכולל אבל הדמיון יקבלו פרטי.
ולענין הדברים המקריים החלים המאמר שלא יתכן שיהיה זאת ההודעה שחלום
ונבואה

ובנבואה בדברים שהם בקרי ובהודמן ומשם לקח רבי משה הנרגוני מה שכתב שבכה המשער וע"ז האומד אמר שמואל לשאלו שגמלאו האתונות לאביו כי בדברים ההם להיוסם מקריים לא יודעו דבנבואה אבל הדברים האלה אין להם מקום ולא טענה לפי שהמציאות הפרטית יושפט מהסדור הכולל מזד סבב החומר אשר ימצא לו מקרי' נתיחד בזה א"כ א"כ כפי המצב הפרטי ובהיות הענין כן הנה יהיה מציאות אלו המקרים אשר היה בזה האיש פרטי מהמנו המיוחד ואולי' בזאת הסודעה שבתלו' מי יתן ואלעז ממי נתחדשו בזה הדמיוני אלו המשיגים והמקרי' הפרטיים האם תהיה למדמה השנה לא יקנה אותה לא מהחוש ולא מהשכל. ועוד שאלו הדברים אשר תהיה בזה זאת ההודעה הם בעינים משגי' לזה האיש וכמוהו זה האיש ואם היה הניזור בזה בזה הדמיוני מעצמותיה היתה ההודעה הזאת מנעת מוולת כבה פועלת וזה שיקר. ואמנם מה שאמר בענין המקרים שלא תתכן בזה זאת ההודעה הנה החוש מעיד על הפך זה וכל א' ממנו עד בדבר ואין ראוי שנכחיש המוחש בהחלט מספקותיו. ולמה שהעיון פניו הנרגוני לומר שבכה המשער הניד שמואל לשאלו נמצאו האתונות מי יתן איפה ואשאלו ומה יאמר בזה שזכר שם בנכתך היום מעמדי ומצאת שני אנשים עם קבורת רחל בגבול בנימן בללח ואמרו אליך נמצאו האתונות וגו' וחלפת משם והלאה ובאת עד אילון תבור ומלאך שם נ' אנשים עולים אל האלדים בית אל א' נובא נ' נדיים ואחד נושא שלשת ככרות לחם ואחד נושא נבל יין ובאלו לך לשלום ונתנו לך שתי לחם ולקחת מידם. אחר כך תבא אל גבעת האלדים אשר שם נביאי' שלשתים ויהי כבואך שם העיר ופגעת חבל נביאים יורדים מהצמה ולפניהם נבל ותוף וחליל וכנור והמה מתנבא' וללחש עליך רוח יי' ומהנבית עמם ובהפכת לאיש אחר והיה כי תבאנה האתונות האלה ל' וגו' ואמר שם ויצאו כל האתונות האלה ביום ההוא. האם אפשר שבכה המשער היה מניד כל הפרטים האלה שמואל הנביא זה מכת הנמנע בלי ספק אלא שהניעוהו דבנבואה וכן יגיעו דברים ממין זה בחלום. הנה אם כן מזד הפרטיו' והיומן והקרי וההודמן אין ראוי שנאמר שהשכל הפועל הוא פועל ההודעה הזאת בחלומות כפי הסדור הכולל אשר בו. ואין ג' כנאמר שהפועל הקריב בהודעה הזאת הם הגרמי' השמימיים' שעם היות שידעו הדברי' הפרטיים העתיד' להיות לאיש כפי המצב שגולד בו שמפני זה ידעו פעולותיו ומחשבותיו מסודרות מהם שד"ן יקשה איך יודעו הדברים הנפלים במקרה גמור ובדרך הודמן וכבר הסתכל הרלב"ג לבאר איך ידעו הגרמים השמימיים הדברים המקריים שהוא מזד שם כלים משתפס' בשמירת האדם והנהגתו עד שמתחבטו ופעולותיו מסודרות מהם והם יורו שיהיה האיש הוא מוגלח וטוב המול ויתחדשו לו מקרים טובים ולאיש אחר יהיה בהפך זה כפי המצב שהיו הגרמים השמימיים כשגולד זה הפרטי. אבל מאמרו בזה בלתי מספיק לפי שעם היות שהמערבה השמימיית תורה על זה האיש שיקר לו מקרי' טובי' ומצליחי' או בהפך אין ספק שלה תורה על פרטיות המקרי' ההם כאלו האמר שישתדל האיש ההוא לחפור חפירה למצא מי' וימצא זהב וכסף ונחשת כי פרטיות המקרים א"ל שתקוף ולא תורה עליה' המערבה שז' ד' ואלה הם רוב דברי' שידעו בחלומות. ואלו היו הדברי' המקריי' בפרטיות' מהודרי' ומוגבלי' מהמערבה לא ימצא אם כן דבר אפשרי מזד עלמו אבל יהיה כל הדברים אשר אצלינו מחוייבים לגמרי. ואיך נכחיש טבע האפשר או טבע החלומות והנה כל אדם עד לעצמו שיחלום דברים פרטיים בשמותם וזמניהם וגם שפני דעת הפלוסוף כמו שנכתב לא יחלום אדם חלומות כוללים לעמים ומלכיות וארצות אחרות כי אם פרטיים מנישים לחולם או לקרוביו אוהביו ועמו. וכן יאמר שלא יחלום אדם דבר לזמן רחוק וזנים רבות כי אם לזמן קרוב. וכבר כתב הרלב"ג עצמו שהסגלה העצמית בחלומי' היא שיהיו כלם בדברי' העתיד' להיות חקף וכל זה ממה שזכר שאלו המודיע בזה הגרמים השמימיים' ולא ג' כהשכל הפועל בכלל ובהחלט: השאלה הג' בפיתרון החלומות בכלל והוא אם ייתכן פתרון החלומות' אל הכח המשער והאומד בלבד כמו שכתבו הפלוסופי' אם הוא מודרי' הנבואה ומין ממוינה או אם ע"ד הקרי וההודמן בלבד. ואם אמרנו שהוא בכה המשער בלב' שהפותר יחשוב מה שהיה אפשר שתהיה נפש החולם משערת אותו כאשר נעתק הדמיון ממנו ושיהי' זה כמו שיחשוב בדב' אחר ויעתק בדמיונו אל זולתו עוד ממנו אל זולתו עד שיפכת מה שהיה חושב בראשונה שהנה יהיה דרכו בזכירתו אל ההתנה כשיעין בדמיון אחרון ויזכור הסבה שחיבבהו וכן מזה לזה עד שיגיע אל הדמיון הראשון ושכן הוא ענין הפות' הנה כשנתייחסו כן יקשה על זה מואד קיו' דברי' הפותר כי הנה בהיותו על זה הדרך יתחייב שכל המעט יתקיימו בדבריו ובכך הודע זה הפלוסוף. וכעת אנו' חמדה בסבביות ו"ל ובעבור שהיו העתקתו' בדמיוניו' בלתי תלוי' במין מיוחד נרחשו אופני הבחינה והפתרון והיתה מתחלפת בעיניהם והאישים והמלכיות ופרקי' השנה ובריאות הישן וחליו ולא יודע זה אלא במין מהסכרה ולכן יגבר קו' השבש עכ"ל ואיך לא כי הנה הרבנו' המדמה כמעט שם בנ"ל ואיך יוכל הפות' לשער הדמיון כשנעתק לדמיון אחר בתוך השינה אם ע"ז הקרי וככ' כתב ב"ר צמ"צ מחוש ומוחש שמתנאי הפותר שיהיה יודע בחקיים אשר יכללו האומות והחקים שיחדו לכל אומה כי האומות ותחלתו בזה כפי טבעם והרגל ואמונתם ואם הדבר כן איך ידע דניאל לפתור חלום הנלם אשר חלם בנבוכדנצר ממלכיו' האדמי' האם היה יודע כל חקיה' ומנהגיה' ועצביהם' ופרס ושל יון ושל רומי ושל המלכות החמישי' שנכלל כל זה בחלום הנלם. וכן ר' ישמעאל שזכר בפרק הוראה (נ"ו) ברכות וכו' כי דמה שנכסר לו שני לחיו ופחד לו שני גדולי רומי יעזו עליך רעם ומחו' זה הוא שאל' שהיה משקה שמן זית לחיו ופחד לו אמו בטל אה"ל דחטוף ליה כוכבא אמ' ליה בר ישראל נגבת וכאלה

רבים מהפתרונות' שזכרו שם שפתר ר' ישמעאל שאל' שיגיע הכח המשער עליהם. וכן רבינו הקדוש (ברכות נ"ו) שהניד לו בר קפרא שהחלום שנשר חושמו ואמר לו חרון אף נסתלק ממך אמר ראיתי שני ידי שנחתנו ופחד לו לא תסרך למעשה ידיך. אמר ראיתי שני רגלי נקטקו ופחד לו כל כום אלה רובם. אמר ליה חזית דלמדין' לי בלדך מיתת וניסב לא חזית ופחד לו בלדך דרעה מיתת ולא אתית לידי נסיון. האם יעלה על לב שבהשערה ואומד ע"ד ההתנה היו כופלים אותם השלמים בדברים הנפלאים האלה מן הפתרונות והיו כלם מתקיימים. והנה הנדרות והמשלים ההם היה אפשר שיוצא נ"ל על ענינים אחרים ומי הביאם להחיות בפיתרון אשר עשו מוולתו. וחס היו הפתרונות מהכח המשער איך אמר יוסף בלא ללאהי' פתרוני' אלדים יענה את שלו' פרעה ודניאל יחס פתרונו גם כן אל האלדים. ואיך יאמרו חז"ל הוראה זה יורה על זה ואולי שנעתק מענין אחר ולא יורה עליו. וקשה מזה מה שהעיד רבי בראה שהיו בירושלים כ"ד פותרי חלומות (ברכות נ"ב) והכל אלא כלם על חלום אחד ומה שאמר לא זה לא אמר לו זה וכלם נתקיימו. ואם היו כלם פותרי' כפי הכח המשער' והתחלטה השערת' זה מזה איך נתקיימו כלם. ויותר זר מזה מה שאמרו שם שבר הדיא היה מפשד חלמי ומאן דיהב ליה אנרא מפשד ליה לעב ולמאן דלא יהב ליה מפשד לגריעותא. ושאלנו וברא חלמו שניהם חלמי' אחד ואביו נתן לו שבר ופחד לו לעב ונתקיי' וברא שלא נתן לו כלל פחד לו לרעה אותו חלום עצמו ונתקיי' עד שמפני זה אמרו שהחלומות הולכים אחר הפה והיה ראוי שיהיה בהפך שפתרון ילך אחר החלום' כיון שרוח יי' נוספה בו. הנה מכל הסדורים האלה יראה שאין פתרון החלומות נחלה בכה המשער. ואם לאמר שרוח האל בלגוס ושמעת שדי תבינם ושהפתרון הוא בין ממויני הנבואה הנה נעטק להודו' שיוסף ודניאל ורבי ישמעאל ורבינו הקדוש ובר הדיא וכל הכ"ד פותרי חלומות שהיו בירושלים היו כל עם יי' נביאים והוא בהפך שרשי חז"ל ודבריהם. ועוד שאם בדרך נבואה ידעו הפותרים אותם העמידות מה להם עם החלומות והיה להם להגיד נבואותיהם כנביאים לא כפותרים וכאמר ירמיה הנביא אשר אהו חלום יספר חלום ואשר דברי אהו ידבר דברי אהת כ"כ שהפותרים לא יתבטלו חוביהם בעת שיפתרו החלומות כנביאים בעת נבואותיהם' ואלו היה הפתרון כפי הנבוא' המנע' אל הפותר לא היה חז"ל מחליטין מאמריהם' מי שיחלום כך מורה על כך כי הנה ידעוהו תהיה בנבואה לא לזולת. ואם אמרנו שהפתרון הוא כפי הרצון והפן הפותר לומ' מה שיר' למי' יאמר כבר הדיא שיצאחו לפעל הוא במקרה וע"ז ההודמן יקשה מאד היאך יסיו מתקיימי' הפתרוני' ההם כלם כי הנה מה שנמקרה לא יתמיד וידוע שיוסף ודניאל וכן אותם חכמי משנה בפירוניהם לא נפל מכל דבריהם ארצה הוא המוכיח שאין זה במקרה ובהודמן. השאלה הר' בפתרונות שפתר יוסף בפרם שעליהם נכתב לחכ' ונכון וכי רוח אלחין קדישין ביה והוא כי הנה ירא' שקל שבקלי' וריק שבקיקים היה פותר אותם חלומות כמו שפתר אותם יוסף וביאור זה כי הנה שר המשקים ושר האופים ידע יוסף מאסרם על מה היה וראה שהם חלמו חלומות מתיחסים לענינם הם אם שר המשקים' בענין היין שהיה נותן לפרעה ושר האופים מהמאכל שאכל פרעה והאמר ראה ששר המשקים חלם ויתן את הכוס על קף פרעה שעד שישוב לאומנותו ונתת כוס פרעה בידו כמשפט הראשון אשר היית משקרו והיה א"כ הפתרון הוא עצמו החלום ומה החכמי' אשר בזה. ואמנם שר האופים' שלא ראה שהיה לוקח פרעה מאכנו מסליו אבל בהפך שהיה רואה שהיה אוכל אותם העוף מהסל מעל ראשו פתר לו שיהי' תלוי ויחלל עוף השמי' בדבר כי כן יקרה לנתלים לא לנקבים תחת הארץ. הרי לך שהחלומות האלה לא היה בזה לא השער ולא פתרון כי הם היו מובארי' בעצמם. ואמנ' ענין שלש' ימים שהנביל כבר הורה על המסירות בחלום שר המשקים אמרו והוא כפורתת עלתה נלה השבילו אשכלותיה שנעשה כל זה בפתח ולכן שפט שלש השריני' שלש ימים הם. ומשם התחייב שיהיו כן בשר האופים' שלש הדינים מורים עליו וקורבן הוא שיהי' יודע יוסף שלשלת ימים יעשה פרעה משתה יום הולדת אותו שהיה זה דבר מפורסם ושהבכרה אז ידיו אותם אם לשוב ואם לרע. ומה א"כ החכמה שבאה בפיתרון החלומות האלה שהנזקך לומר הלא לאלדים פתרונים. ואמנם חלום פרעה מובאר מענינו שלא היה לרדך אל פתרון. לפי שבדוע שפכרו' היפות והבריאות מורה על שיש עשב הרבה בלדך ויאלכו ויתעדנו בו והוא השבע. והרעות מורות בהפך על הרעב. וכן השבילים העוצות מורות על רבוי המים בלדך ועדן הפרות ושנותם והוא השבע. והרעות מורות בהפך על הרעב. ועפניי שבתורה ילמדך החריב יתקשר ויתקשר היה הכל חלום א' מהפירות לתריסה ומהשבילים לקצירה. ומפני שהיה מספר הפירות והשבילים' שבעה שבעה מורה בהכרח שיהיו שני שבע שבעה ושיני הרעב שבעה גם כן ומה שהתמה רוח הקודש שנמצא בפיתרון זה והנה כל טובד אדהה יפתור אותו כן. ומי לא ידע בכל אלה שהפרות הטובות והשבילים הטובות מורים על השבע והרעות מורים על הרעב. ואיך נואלו שרי' זוען חכמי ויעלי' פרעה מהבין הדבר הפשוט ומה ראה פרעה מפני הפתרון המבואר הזה בעצמו לעשות ליוסף יקר וגדולה ולקראו נגון וחס וכי רוח אלחין קדישין ביה: השאלה הר' בדברי שר המשקים לפרעה. אם באמרו את חטאי אני מזכיר היום והוא לא נאסר כי אם על חטא אחד לא על רבים ואם ויתן אותי במשמר אותי ואת שר האופים זכר מלת אותי שתי פעמים. ואם באמרו ונחלמה חלום בלילה אחד אני והוא וחס וכן ב' חלומות לא חלום אחד. ואם באמרו איש כפתרון חלומי חלמו. וכן איש כחלום פתר. ואם אמר זה להגיד שלדך בפיתרון הרי נחוב אחר זה ויהי כאשר פתר לנו כן יהיה ומה ענין אמרו אם כן איש כפתרון חלומי איש כחלום פתר: השאלה הר' אם היה חלום פרעה אחד כאשר אמר

אחת בהסתלק המוסר מבין שתיין. שכל מה שחיה באתח משהי מראות יגיע באתח בזה והחלומות אשר כאלה שם מופעל הרמ"י השמימיים והודעתם אינם מהדברי המקריים כי הם מהדברי העתידין לבא כפי מה שסודרו מהגרמ"י השמימיים על האדם כפי מזגם צעת מולדתו וגם על עם ועם כפי מזגם. והחלומות כאלה ימלא האדם בהם כפי מה שתגור המערכ' העליונה. ולכיות החלומות נזדקקים נזכרו בתורה ובדברי הנביאי' ובשנן גדעון על מה ששמע מהחלום שהיה מספר האיש לרעהו במחנה אויביו אם היה מזה המין החלום ההוא. והתרגם שאלו במה שלא ענהו השם בחלומות וגם אפשר שעל זה אמר אליהוא כי באתח ידבר אל בחלום חזיון לילה וגו' כי הנה הגרמ"י השמימיים לשמירת האדם והנחתו שפיעו הפודעות האלה בחלומות. ואחשוב שעל זה המין ארז"ל שהחלום אחד משנים לבואה ושהיה נובלת הנבואה חלום לפי שהפודעה המנעת מהגרמ"י השמימיים בחלום יש לה ערך מעט עם הנבואה כאלו היא בעילה בשש' ולהיותה הודעה בלתי נשלמת בערך הנבואה האלדית קראוה נובלת הנבואה. ויש הנה מין שלישי מהחלומות והם המניעים לאדם מפאת ההשגחה האלדית ע"י שכל נבדל יהיה השכל הפועל אם מליאוה כאשר אמרו הפלסופים או שכל אחר ולכן יודעו במין הזה מן החלומות והדברים המקריים מקרה גמור והדברים הפרטיים ובהנבלת זמן לפי שהידעה האלדית מקפת פרטיים וההשגחה תהיה כפי הידיעה והדברים שהם מקריים אלגיו כפי עצמם כן לטוב כן לרע הם נמשכים מהשגחתו יתברך כי שברנו מהמקבלים הם דברים מקריים מפני שבאו אלינו בלי כוונה אבל בערך הפועל אותם הם דברים מושגים ע"ד שכל לעבדיו או עונם לשוברי רצונו ומה המין מהחלומות הנזדקקים אמרה החורה ויבא אלדים אל אבימלך בחלום הלילה וכן ללבן על השגחתו יתברך על אברהם ושרה ועל יעקב השפיע אל אבימלך ועל לבן בחלומותיהם מה שהשפיע. ואחשוב שהחלום ששמע גדעון מזה המין היה שהשפיע השם יתברך על האיש הזה שיתחלם כך וגם על הפותח שיפתח לו כך כדי להיטיב את גדעון בהנחת מלחמתו. וגם מה שאמר שאלו שלא ענהו השם בחלומות לא באורים ולא בנבואים הים מזה המין שכל היו השפיעו נבואות אלהיות ובפרט אמרו שפרק הרואה (ברנ"ד) רבה רמי כתיב בחלום אדבר ויכתיב בחלומות השוא' ידברו לא קשיא כאן על ידי מלאך כאן על ידי שד. רוצה לומר שמה שכתוב בחלום אדבר בו הוא החלום המושגת שהוא ע"י מלאך ושחלומות השוא' הם מפועל הכח המדמה הרבנותו וכזכור והוא אשר כינה רש"י בשם שד. ולא תחשוב שהחלומות הנזדקקים האלה הם המושפעים מהגרמ"י השמימיים ואם המושפעים מההשגחה האלדית יהיו כלם קב ונקי שלא יתערב בהם דבר ממותר הדמיון כי עכ"פ כשהמדמה יגשים השפע הנשפע עליו אין המלם משיחיתו בו דברים דמיוניים שאינם מכלל השפע דבר וזכור (שם) חז"ל זה מתקום הנזכר אמרו לא חלמא טבא מתקיים כולה ולא חלמא טבא מתקוי' כולה אמר ר' שמעון בן יוחאי כשם שאי אפשר לבד בלא טבא כן אי אפשר לחלום בלי דברים בטלים אמר ר' ברכיה חלום אע"פ שמתקו מתקיים כלו אינו מתקיים. הנה התבאר מזה שאין החלומות כלם ממין אחד ולא מפועל א' אבל שיש מהם חלומות השוא' שקורא הפלסוף חלומות מושגים שהפועל בהם הוא הכח המדמ' בלבד ולא יחול בהם שפע כלל מחוץ. ויש מהחלומות הנזדקקים מין אחד שהפועל בהם הם הגרמ"י השמימיים לפי שהמערבה השמימיית אשר תחייב באיש אחד טוב או רע כפי מזג מולדתו היא אשר תשפיע בחולם החולם הודעה מדמה ומיישרת לבהתקיים הגורם השמימי' והוא הפועל הזה לא יודיע דברים מקריים כי הם המכודרים ומונבלים מפאת המערכה. ויש גם כן מין שלישי מהחלומות שהפועל והמודיע בהם הוא ההשגחה האלהית כי בהיותו יתברך יודע דרכי בני אדם בפרטיותם ומשגיח בהם לתת לאיש דרכיו וכפרי מעלליו יהיה מהשגחתו להודיע מה שיעשה אם לעבדיו הנבואים בנבואה ואם למטה מזה בחלומות נזדקקים ובמין הזה מהחלומות יודעו הדברים הפרטיים והדברים המקריים מקרה גמור בהנבלת זמנית בימים ובשנים כפי ידיעתו המקפת על כל זאת והיה תכלית ההודעה זאת ההשגחית לישר בני אדם לשיקלול מהת אלדים ויכירו וידעו מה הם הדברים המושגים ממנו יתברך על ד' השכר או השונם על המין הזה אמר באתח אליהוא כי באתח ידבר אל וגו' בחלום בחזיון לילה או ילול או אנשים וגו' להסיר אדם מעשה וגו' יחזק נפשו מני שחת וגו' והנה נמצאו החלומות הנזדקקים אשר מפאת המערכה שמימיית או ההשגחה האלדית ננערים ובפתאים יותר מבחכמים לפי שהדמיון ננערים ובפתאים בלתי סרוד ולכן יקבל השפע ההוא מבלי ערבות והרכבת הנורות אשר ישעה הכח המדמה באנשים המושגים להסיר המניע כל היום בדברים שיתעסקו בהם. ואם יקשה בענין ליהם השפע המניע בחלומות הנזדקקים לגרמ"י השמימי' מפני פרטיותם אמור מעתה שהחלומות הם שני מינים בלבד מין החלומות השוא' המושגים שהפועל בהם הוא מזה המדמה בלבד. ומין החלומות הנזדקקים שהפועל בהם הוא ההשגחה האלדית וזה דעת ארס"פ נמ"כ מחוץ ומתוך שהחלומות הנזדקקים הם מהשכל והכוחים הם משגשג הכח המדמה והרכבות ולכן נתיחסו חלומ' יוסף וחלומות פרעה הנזדקקי' לאל ית' באמרו אשר האלדים עושה הראה את פרעה. וכן דניאל יחס חלומ' נבוכדנצר לאלה ית' כמ"ש בראשית אלהא בשמיא גלי ריין והודע למלכא נבוכדנצר מה די ליהיו וחלומות הסריס' וחלום פרעה מורי' על הוי' ההודעה ההוא כלה השגח' מהו יתברך מבחוני' לעניני יוסף והנחתו ורדת אבותיו מזרים. ומפני זה יחסו חז"ל כל דברי החלומות להשגחת השם יתברך (שם) ואמר רב הונא לאדם טוב אין מראין לו חלום טוב ולאדם רע אין מראין לו חלום רע. ופר"ש שאין מראין לאדם טוב חלו' טוב כדי שידעו ולא יחסו ושיכפר לו עצמו. ולאדם רע אין מראין לו חלו' רע כדי שיאכל שלמו בחייו ע"כ

לו יוסף מדוע נחלק לשני חלקים בפרות ובשנים עם יקיה בנחיים כמו שאמרה חורם ויישן ויחלום ויישן ויחלום. וכן הקפיד הוא עמו על זה בספור חלומות כמו שאמר ומראיהו רע כאשר בתחילה ואיקץ. השאלה הו' למה התחיל יוסף לומר חלום פרעה אחד הוא את אשר האלדים עושה הגיד לפרעה והיה ראוי שיתחיל בעקר החלום הנה שבע שנים באות וגומר וקמו וגומר ואחר כך ואמר חלום פרעה אחד הוא ועל השנות החלום וגומר. ומה ענין את אשר האלדים עושה וגומר כי זהו ענין כל החלומות הנזדקקים שהנבדל יודיע לאדם לתכלית השגחתו ושמירתו בדברים שיהיו ולמה כפל זה המאמר את אשר האלדים עושה הגיד את אשר האלדים עושה הראה וסנייהם כח אחד:

השאלה דה' צנאת יוסף ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם וישיחיו כי הוא בעל האות נדרש ללשן שאלו וקמו שכתב הרמב"ן הלויץ למלך נהנוסו ודעתו הוא שהיה זה מכלל הפתרון אבל זה לא יתכן שאם כן היה אומר זה בתוך דברי הפתרון כשהיה אומר ונשכח כל השבע בידוע שכבר השלים הפתרון בנותנו טעם על השנות החלום. ועוד שאם היה זה מכלל הפתרון לא היה אומר בלשון בקשה או ענה אלא בלשון ספור כשא' הפתרון. ועוד שאם היה מכלל הפתרון איך אמר וייעב הדבר בעיני פרע' והנה לא יאמר זה אלא על ענה ולא על הפתרון: **השאלה ה'** בדברי הנענה שאמר ירא פרעה איש נבון וחכם וגו' יעשה פרעה ויפקד פקידים כי המאמר הזה כותר נפשו לפי שאם יעשה כל זה פרעה כעצמו הוא יפקד פקידים והכרי יתחת ידו מה נזדק' אולי האיש הנבון וחכם והאיש הנבון וחכם יעשה לא זה מהו שיעשה פרעה. ועוד כי איך אמר וחכם היה לו לומר וחכם שחזר אל הפקידים שזכר ויותר קשה מזה כלו שלא נזכר בכל זה ספור שהפקיד פקידים לא פרעה ולא יוסף: **השאלה ו'** מה ראה פרעה שאמר לעבדיו הנמצא כזה איש אשר רוח אלדים בו. ושאמר לו אין נבון וחכם כמון ושעבאו ארון לכל ביתו ומושל בכל ארץ מצרים ערס ידע אם ידקו דבריו ויאלו הדבר לפועל כאשר פאר אם לא כי הנה שר המשקים לא עשה דבר כאשר פתר לו חלומותו לפסוק ואולי לא יהיה הדבר כמו שפתר אותו לפרעה ולמה א"כ גדלו קודם שנים' הדבר ונחן לו אדם מסוגי הארץ: **השאלה ז'** בדברי פרעה הנמצא כזה איש אשר רוח אלדים בו והיה כי מה טעם ומה נזדק' שיהיה רוח אלדים בו והם לא היו זריכים אלא לאיש נבון וחכם. ועוד כי הנה האלדים מודיע אותו את כל זאת היה ראיה שיש בו רוח אלדים אבל לא שהוא נבון וחכם כיון שלא ידע זה מעצמו בדרך חכמה ותבונה אלא בדרך נבואה ומה ענין אמרו אחר כך אחרי הודיע אלדים אותו את כל זאת אין נבון וחכם כמון ואם היה יודע זה בדרך חכמה היה לו לומר אחרי שידעת את על זה אין נבון וחכם כמון לא אחרי הודיע אלדים: **השאלה ח'** בדברים שדבר פרעה אל יוסף וזה שאלה תמאל לו בזה שלש' מאמרי' האחד יואמר פרעה אל יוסף אחרי הודיע אלדים והב' ויאמר פרעה אל יוסף ראה נתתי אותך על כל ארץ מצרי'. והשלישית ויאמר פרעה אל יוסף אני פרעה ובגלדיך וגו' ויקשה למה באו בזה שלש אמירות ולא נאמר באמירה אחת. ומה ענין ראה נתתי אותך האם היה זה דבר נעלם שיצטרך אל העיון שבעבורי אמר לו ראה. השאלה דה"נ כמה שאמר ועתה הארץ כשבע שני השבע לקמטים כי מהו הנר' בזה המאמר האם הוא בדברי המתרגם וכנשו דידי' ארעא זה בלתי נכון לפי שהיה ראוי שיאמר תחלה שצאו שני השבע ואחר זה יאמר שצאו אנשי הארץ לקמטים כי בלתי הגו שיכזר כעצם התבואה קודם שיכזר מליאוה' ועוד כי אין אמר אחר זה ויקבל את כל אולל שבע שנים והלא כבר קובץ והיה לו לומר ויקצור את כל האוכל הזה: **השאלה הי'** באמרו וליוסף יולד שני בנים בערם תבא שנת הרעב כי למה יחס חולדות בני יוסף לקודם בא שנת הרעב ודרך הדבר ידוע. אבל לבאר הדבר על פשוטו באנו גם שהי' ראוי שיכת' הפסוק הזה למעלה כמון לאמרו ויתן לו את אסנת בת פוטיפרע לא אחרי שזכר יוסף את בר שני השבע ושםם אותו בערים. והנני מבאר ענין החלומות והפתרונות בכלל ובפרט ביוסף כאשר ישים האלדים בפי'. ואפרש הפסוקים באופן יותירו הפסקות האלו כלם:

ואומר שהחלומות אין ראוי שגחשבו שם ממין אחד ומפועל אחד אבל נאמר שהם ממין או מסוג נבדלים ומתחלפים בצממם כי הנה יש מין מהחלומות שהם כלם דמיוניים ומפועל הכח המדמה שהוא מעצמו מרכיב הרכבות ומדמה דמיונים ובמין הזה אין בו שפע מחוץ כלל ומאלה הם החלומות הנבואים מהמונז' והיינות ופרקי הסנה ומוצי החלומים ובריאותם או חליים כמו שזכרתי הם כלם חלומ' שאין בהם ממש בחלומות שחלומ' הב"ה צעת שיכתה ומה המין מהחלומות (קבלת ס"ב) אמר שלמה כי בא החלום ברוב ענין וקול כבול ברוב דברים כי ברוב חלומות והבליים וכן ישעיהו אמר כי כאש' יחלו' החול'. וירמיה אל תשמעו אל חלומותי וגו' כי כלם ודומים. על החלומות הדמיוניים שאין בהם שפע כלל ידברו ולכן זכריה כי ההרפיה דברו און וחלומות השוא' ידברו והתבונן כי לא אמר והחלומ' שוא' ידברו כמון על החלומות בכלל שהם שער וכזו אלא שחלומות השוא' והם הדמיונים היו מדברי' ומספרים אותם ובאמרו וחלומ' שוא' בדדי' מחלומות האדם ועל החלומות הדמיוניים הרקים בהם אחז"ל (בראשית רבה פ"ט) שדברי חלומ' לא מעלין ולא מורידין. וראוי שיאמרו גם כן שהולכים אחר הכס עם היות בזה המאמר כוונה אחרת באמת תתבאר אחר זה. ויש מין אחר שונים מהחלומות שהם נזדקקים והפועל בהם הם הגרמ"י השמימיים כי בהיות הנפש בגיהה פנוי מעסקי החושים בהסתלק ממנה המונע שהוא המחס' מה שהביאו החושים אליה הוכנה להתדבק בעצמים העליונים ויטובנו בנפש מה שבהותם העלמים השמימיים מנורות הדברים כ"ש מה שנתיהם לתשוקת הנפש וטופעות מחשבתם והפי' הטבעת אותה הנור' מהם בנפש האדם בלמותו דנקי' בטבעת נורה ממראה אחת למראה אחרת חקבל

ע"כ. וכן אמרו בזהו פרק חס יהלום חלום דע ישיבם יאמר פסוק כך וכדורו
הפלה הטבת החלום הכל מיוסד על הדעת האמתית הנה שהחלומות הנזכרים הם
משנחת השם יתברך וכמה מאמרים ז"ל נמלא מכימים לזה. וכי האמר
בלבד כמה ידלו חלומות השוא המבוססים מהחלומות הנזכרים המושפעים אל
החלום אותם אני אשיב. מלין שכבר ימלאו על זה שני אותות עשויים האחד
הוא שהחלום הנזכר יבא מבורר ונכון כי להיותו מושפע עם היות שהבא
המדמה יגשים השפע ההוא ויחקרו בנשלים ודמיונים אחרים אין ספק שיבא
חמיר בסדר נכון ומוכן יורה על מה שזורה אמנם חלומות השוא יבואו מבלי
כדור מובלגים עם ערוב דברי זרים ממנו וכמאמר שלמה כי בא החלום
ברוב ענין והאות הב' הוא שהחלום החלומות הנזכרים יגשים בעצמו השפעות
גדול מה שלא יתפעל מהדמיונים הכוזבים כי כמו שהחלום הנבואי יעשה רושם
כ"כ רושם החלום הנזכר הנבואי נבואי וכמו שביאר הרב המורה כמה שבה
פמ"ה ח"ג שהנבואה תודיע לנביא שהיא נבואה. ככה בחלומות הנבואיים נבואי
יעשה החלום הנזכר מהם רושם והשפעות נכספ החלום אותו מה שלא יעשה
בו החלום הדמיוני הנבואי כי שוא תהיה תמורתו וכבר זכר זה ג"כ הפלוסוף
בחוב ומוחש. ולכן התפעלו אנחנו לכן ממה שחלמו מעניני אברהם ויעקב
והכירו בעצמם שהיה דבר מושפע מאת האלדים וממנו זה האמר בחלומות פרעה
כשחלם ענין הפירות ויין קודם ענין השבלים להודיע שהתפעל כל כך מאותו
חלום של הפירות להוראותו על חזק השפע המגיע בו שהקץ ונפסק סיגתי
מאותו התפעלות והרגש גדול שהרגיש וכן נבוכדנאצר האמר יתהפסד רוחי כי
ההתפעלות הוא הוראה גדולה באמת החלום וזהו אמרו שם ג"כ ושתה
נהייתה עליו כלומר נשברה ונפסקה ממנו נמשון נהייתה ונחלתי ואין כן
בחלומות השוא כי הנה החלום בשכרותו רוב מאכליו לא יחן לב לדבר כמה
שיחלו. הנה הותרו בזה לדעתי שתי השאלות הראשונות מענין החלומות בעצמם
ומי הוא המשפיע ההודיע בזה:

ואמנם

הפתרונים האחרים כי כמו שהרופא ירפא אותם בהיותם נעלמים ממנו בנזק
האדם באמצעות האותו אשר יראה מהדפדף והשקן יאמר הדברי' כן הפותר
יפחור ויניד מה שראתה נפש החלום שפע השופע עליה שור' דבר נעלם ממנו
באמצעות האותות אשר יראה וישמע ומספור חלומיו. והנה הרופא א"כ כח
בספרו בנחלי' גירפא בשתי קדמות אחת מושכלת כוללת כאלו האמר משפט
היסודי' והליחות והמצי' ומיני החללים ואחת מוחשת פרטית ממונ החולה ועצמו
ושני ומלאכתו ארצו וזיתו ומספרן שבו חלה. וכפי רוב ההכמה שיקנה הרופא
בהתלמדות וכן בהשגחתו בעניני החולה פרטיים שהוא האומד הרפואי' בהקדמה
המוחשת הפרטית היתה הכללת הרופא בפרטותו. אך אמר' לבי' יסוד המלאכה
היה ידעת החללים ואמתתם מפתח האותות והיו האותות משתפי' כמו
שהתבאר מהפרי' היה מהנעוטה והשגית הרבה עד שרבים חללים הפילה
והרופא הסכל חצירו של מלאך המות כמו שאמר' הראשונים. וכן לאמר
אנחנו בענין הפתרון שבהם יושלם דבר' דברי' ג"כ. הנה החכמה שידע
הפותר המשלים הנראים בחלומות ועל מי יורו בכלל והרכבות הדמיון ואופני
העתיקותיו. והחכמה הזאת היתה מקובלת ביד החכמה הראשונים הלא תראה
כאשר ספר יוסף לאחיו החלום אשר חלם מהחלומות השיצוהו המלך תמלך עלינו
להיות מפורסם אליהם שקימת אלומתו חורה על המלכות והממשלה וכאנו נזרו
שם אלומה מלבן כל מאן דאליס נבר. ולכן אמרו ההשגב להיות אלס ונזכר
עלינו. וכאשר ספר אל אביו ולאחיו חלם השמש והירח וי"א כוכבי' נער בו
אביו ואמר לו מה החלו' הנה אשר חלמת הבא נבא אחי ואמר ואחך להשתחוות
לך אלהים כי מיד שפט זקן שהכמה היה רמו לאביו להיות השמש אב
ומוליד בנות ומאמר הפלוסוף האדם יולדותו האדם והבשר. ובהם היתה
רמו לאמו כי היא לקבלת האור מהבשר והאור' נכחו הדמה לקבלה אל נעלה
ולכן עובדי ע"א היו קורין לשמש בטל וזיכר אברהם. הנה כל הפתרונים
האלה היו כפי החכמה הכוללת וע"ד זה אמרו צפרק הרואה מי שיחלם כך
מורה על כך וכמה מההכמה זכרו שם בזה. והתנאי' הב' ההכרחי בפתרון
הוא אומד וההשגחה בענין החלום דומה להקדמה הפרטית המוחשת שצדקה
כי לא כל החלומות ראוי שיפתרו בשום אלא כל אגשים כי להכנס מוזין בחלם
שנתלה על הדקל לא יהיה פתרונו כצדקה מרבנן שחלם כן כי כל אחד פתרונו
עמו כפי מעשיו ומאמרתו זה פתרונו ללציא זה למעלה וזה וזה וזה וזה וזה וזה
יומא ומפני זה פתר דבירו הקדוש לבר קביר כל חלומותיו לטוב ומעט
חוטמו ומאמרתו ידע וקבעו רגליו ושימותו בצדק. וזה כי בעבור שהיה ירא
אלדים ובר ירע שער שהקב"ה לא יעשה עמו רק טוב וביאור אמרו שם כל
המשקים יפס לחלום חזק מן היין יש שותה וסוב לו ויש שותה ורע לו
תלמיד חכם שותה וסוב לו עם הארץ שותה ורע לו. שר"ל שהיין אין ראוי
שיפתרו אותו כפי עצמו אלא צריך אל הכושר החלום אותו. והנה ההשגחה
הזאת התחלק באגשים בפתוח וזה חלק רב כבר זכר זה הרב המורה בפמ"ה
ח"ג באמרו דע כי לכל בני אדם כח גבורה בהכרח וגלוי זה לא יתנועע האדם
במחשבתו לדחות מה שיזיקוהו ויתחלק הכח הזה בחזק וחולשה כאשר הכחות
הטבעיות עד שאתה חמא מן האגשים מי שיתגבר על האריות ומהם מי שיצרת
מקבעו ותמא מי שיתגבר על המהם ויחלם עמו ותמא אחר שחלשק אשה
עליו וירעד ויחשד וא"א מהיות שם לזה הכנה מצי' בעקר היצירה וכו'.
וכן תמא הכח המשער בכל האגשים ויתחלק במשע וברוב וכל שכן בעניני
אשר לאדם בזה השגחה גדולה ומחשבתו משוטפת בזה וכו' שיאמר הרב בזה
שהשגחה היתה היא כח ואכנה באדם מתחלת יצירתו נצורה עד שימא

איש יציר עתידות גדולות בכהו המשער ואיש אחר פחות ממנו וכן בחלומים
רבים. וזה באמת מה שאמר רבי בנאה שהיו ארבעה ועשרים פותרים חלומות
בירושלים ושהלך אל כל לשאור חלום אחד ושמה שפתר לו זה לא פתר לו זה ונחמיו
כלם כי הנה כבר היה אפשר זה לפי שכבר היו בחלום הוראות רבות וישני
הפותר האחד הוראה אחת מהנה ויחשוב שהיה הכשר מאותו החלום עצמו כלו
לבעל ממותרי הדמיון והפותר האחר יערר בו הוראה אחרת ויחשוב שהאמר
כלו לבעלה וזהו הדרך היו כל הכ"ד פותרים מתחלפים בהוראותיהם וכלם
מתקיימו' וכפי מה שהתחלפו בהשערותיהן. ואולם מה שאמרו שם שכל החלומות
הולכים אחר הפה אין הכוונה שכפי מה שידבר הפותר לרגליו יתקיים במציאותו
אלא שכאשר הפותר יפתור החלום החלום כפי אמתתו והלדק שבו אז החלום
יהן אל לבו אותו פתרון וידע ויכיר צדקתו אמנם שאר ההוראות שבתו
חלום שלא נפתרו עם היות שהתקיימו בהכרח הנה לא ירגש ולא יכיר שם
החלום לפי שלא קדמה לו ידיעה בפירוט ומהו הד' ר"ל מהכרח הקיום והיציאה
לפועל הולכים החלומות אחר הפה לא שהפה יספיק אותם כפי הדמיון.
ולכן אמרו שם אמר ר' אליעזר מנין שכל החלומות הולכים אחר הפה של
ויהי כאשר פתר לנו כן היה אמר רבא והוא למפטר ליה מבין חלמא שחמא
איש בחלומיו פתר ואמנם בר הדיו דהוה מפטר חלמא ומאן דייבי ליה אנא
היה פותר אותו לטוב ולרע שלא היה נכון לו שכר היה פותר אותו לרע הנה
ענינו של רוב בקיאותו בחכמה היתה היא מכיר בחלומות השוא ענינים מתחלפי'
וכאשר היו נוחים לו שגר היה מבשר לו הטובה בביראותיו ויהי מסתיר
ושותק מההוראה הרעה שהיה בחלום השוא. ולמי שלא היה נכון לו שגר טעם
בשקך והיה זו תחבולה להבדיל שכרו ועל זה היה מעשהו זר עם אביו ורבא
מנזק שהכיר מרבא שהיה רע המול וכמו שהוא אמר בני חיי ומזוי לא
בזכותא תליא מלתא אלא במולא תליא מלתא. ולהיותו קשה יום היה פותר
חלומותיו כפי ענינו. וגם זה מכח ההשגחה הוא ומה שכעס רבא על בר
הדיו כשמאסו ספרו שכתב בו כל החלומות הולכים אחר הפה היה לפי שכבר
היה יכול לפתור לו מלדדים אחרים בלתי מזהילים ולזרעו על הדעות העתידות
לבר כאדם שהיה לבו דואג עליו והוא לא היה עושה כן כי היה מניד כל
הדעות שהנה באויו ומתנבא מפני שלא יביד ליה אגרא. והיה דעת בר הדיו
שקללת חכם אפי' בנכס היא בזה וכו' שמהלך שחלם שחלם כוונתו אלא ללער בלבד
לרבא וכמו שכבר שם. הנה התבאר שחלומות הפתרון שחלמאם הרפואה שחלם
בחכמה כוללת ובהשגחה פרטית. האמנם ראוי שגדע שחכמת הפתרון וזה
ההשגחה בו לא יספיקו לפתור החלום כלו על פי אמתתו וזה מפני ד'
הא' כפי מה שיאמרת למעלה אין המלש משיבואו בחלום הנזכר דברים רבים
ממותרי הכח המדמה ושמושו כי כמו שא"ל לבר בלא חנן כך אי אפשר
בחלום בלא דברים נעלים ויצא משובח האמת עם השקר והנה הפותר לו
בחכמה דלית ביה ולא בהשגחתו יוכל להבדיל התנן מן הבר. ומה הוא חלק
החלום שמורה על השפעה נכספת בו ומהו שאין הוראה בו כלל. ומפני זה
פעמים יחשוב הכותב בדברים מהחלום שאין להם ענין ולא הוראה כלל בהודעת
וזהו מכלל התנן ואין הדבר כן ויקצר בעבור זה פתרונו מאמתת ההודעה
שנשפעה בחלום היתה. ופעמים הפותר יבקש ענין לכל פרטי החלום גם למה
שאין לו ענין והוראה ע"ד האמת כי הוא ממותרי הדמיון ויצא עם זה
לנפות מן הענין המכוון בהוראת החלום שהוא בכלל ולפרט הדברים הדמיוניים
שאין בהם שפע ממין הדברים המושפעים וכבר זכר הרב המורה מילא בזה
בהקדמת ספרו אלא לזאתו נקמה מהמשלים הענין הכולל ולא נחוש לפרטים שבהם
ובכ' שגם בדברי החלום שבהם כפי האמת משלים מורים על ענינים מושפעים
יקשה מאד על הפותר הבנתם לפי שכמו שכתב הרב המורה במקום הנזכר
פעמים יבואו משלים מההלפים במין וגם בנבון והואם הענין המכוון בראש
המשל או באמצעיתו או בסופו. ופעמים יהיה ענין לקר מפורר במשלי' מרוחק'
ויותר עמוק מזה היות המשל הא' בעצמו משל לענינים רבים וזהו ראש
המשל ענין אחד וישוה אחרות ענין אחר. ופעם יהיה כלם משל לשני ענינים.
ובהיות הענין כן כמה ישיג איפה הכותב ואיך יספיק כחו המשער לדעת ענין
המשל ההוא ועל מה יורה. הב' שכבר יבואו בחלומות דברי' כפי השפע
הנכספת בזה שימרה המדמה כמו שקבלה מבלי העתקה ולא משל כלל ודברים
אחרים שבהם משל ואיך יוכל הפותר להבדיל בין המשל והמשל המזויז הוא
שיחשה בזה בעמים רבות מפני שאת המשל במקו' הנמשל או שאת המשל
במקו' המשל. והד' שהנה השגחת הפותר לא תפול אלא בעניני החלום קרוביו
ואלוהיו שבהם השועש מחשבתו וגם זה למען קרוב או חתן דברי' הרלב"ג
ומפני זה חשב הפלוסוף שלא יודעו בחלומות רק מה שהוא מיוחד לחלום
בגופו וקרוביו צדמו ותקומות ועמו בחלומות הסרסום לא שאר
הדברים החזקים ממנו במקום ובמדרגה או מן והכחיות מעידים
שאין הדבר כן שכבר יבואו בחלומות ענינים כוללי' לארצות רבות ולשנים רחוקות
כמו שראינו בחלום פרעה וכמו שיבאר וכן בחלום האלם שהיה נבוכדנאצר
בו ענין הד' מלכיות שימליכו כלל הכפה תחת יסובי הארץ וכן המלכות
החמישית העתיד' להיות והיה זה לשנים רחוקות יותר מנ' אלפי' שנה ואין
יוכל הפותר בחכמתו והשגחתו לפתור מה ד' ליהיו אחרי אלפי' שנים בכל
העולם. הנה ח"כ פתרון החלומות' כפי המנהג העצב עם היות שישלם בדיעת
חכמת הפתרונים והרכבות הדמיונות ובכח המשער יציר הפותר ועניני החלום
בפרטים כמו שביארתיו. ועם היות שפעמים בקצת החלומות יציר הפותר בדרך
הטבעית קצת מהוראותיהם אין ספק שרחוק וקרוב לנמנע היא שיספיק בחכמת
והשגחתו להשיג מהחלו' אמתת השפע כלו כפי מה שנשפט עליו מאת י"י מן
השמים. ולכן כשמאלנו בעדות י"י כאמנה שחלמא פותרים חלומות יצירו ענינים
אמתיים

אמתים בשלמות רב בפתרונים כאלו תאמר יוסף הזדיק ודניאל ורבי ישמעאל ורבי הקדוש ודומיה' כפי מה שהעידו ר"ל צענים אין ראוי שנחשב שהיה פתרון' כפי השער' ותחבולות הרמאין כי הנה הנדושים מור' על כחם אבל היה ענינם באמת רוח הקדש שהיה מלווה אותם ומאיר עיני שכלם לראות ולהשיג אמתיות הפן כי הרוח הבוא כאשר ילום אל פתח ישימהו להבין בחלומות מהו הדבר המושפע שבהם הצריך לפתרון ומה הם הדמויות שבו שאין להם ענין בדיקתם ובאמתות רוח ישיג הפותר נאחזה נגן מהמשלים החלום הבוא ועל מה יורה ואם הענין המובין הוא בראשו או בחלומותיו או בכופו והרוח הבוא ביין הפותר מהו מדברי החלום משל ומכו נמשל וגם כן אם החלום הבוא ענין סרטי מניע לעז' החולם קרוביו וארלו לעולם לזמן קרוב או חקף או אם הוא כולל למלכיות ולארצות אחרות ולזמנים רחוקים. כי כמו שהודיעה הנזקקת המנפת בחלום היא ממה י"י כפי ידיעתו המקפ' בן פתרונו כשהניע ממנו יהיה בשלמות גדול ותמיד פעם אחר פעם מבלי טעות ושיגאה כלל. ומפני זה אמר יוסף להרמ'י' הלא לאלהים פתרונים ולפרעה אלהים ישנה את שלום פרעה לפי שהיו הפתרונים כמו החלומות רוצה לומר שהיו כלם כפי השפע האלדי שהניע לזה להלם חלומות ולזה לפותר אותם פתרון לא שהיה בזה המשער' ובתחבולות הפותרים ולפי שהביר זה פרעה בפתרוניו יוסף אמר הנמצא בזה איש אשר רוח אלהים בו. וכן דניאל יחס פתרונו לאל יתברך שהי' מננה רוחם לפי שהיה פתרונו בפרט הקדש. וגם נבוכדנצר הודה לו בזה ולכיות ירושלם מקום הנבואה וספרה האלדים ורחוק ברית י"י או מקום מושבו בחוכם לכן היו נמשא' שמה פותריו חלומ' רבים ולזדקים בפתרונם ולכיות פתרון שני הקדושים האלה בפרט יוסף ודניאל במדרגה עליונה מרוח הקדש לא בזה המשער ורוח טבעי דרשו חז"ל יבז חמתא לחימין זה יוסף הזדיק שנאמר אחרי הדוע אלהים אוסף את כל זאת אין נכון וחסם כמון. ומלעזא לידעי בינה זה דניאל שנאמר באדין לדניאל בחזיון ליליא רוא גלא והרוח הקדש אשר חל עליה' בילדותם אינה נבואה גמורה שתתערך בטוול החושים בהנעתה לכן לא נמנו הם בכלל הנביאים אלא הוא שפע אלדי יחול כמו כן על הראוי אליו ישימהו לדבר דברי חכמה ולהשיג אמתיות הדברים מפי ספרים ומפי חולמים וכמ"ס הרב המורה בפ' מ"ח ח"ב ועל כיו"ז בזה אמר דוד ע"ה רוח י"י דבר בי ומלחו על לשוני ובדניאל בתיב והילדים האלה ארבעתם נחן להם האלדים מדע והשכל בכל ספר וחכמה ודניאל הבין בכל חזון וחלומות כי יחס בכל לאל יתברך לסיורו ממנו למעלה מהמנהג הטבעי. וכמו שבהכנס האדם בבית אפל בחשך ילך לא יוכל לראות ולהשיג מה בבית כי אם מעט מזהר בהנצנא ומשומם ידיו אבל בזרח עליו השמש יראה את כל אשר בבית וכל דבר לא יכחד ממנו כן פותר החלומות כשיטתן בהם כפי כחו המשער לא יראה וישיג מהם כי אם מעט בהשערות ויראה בדבריו הפשו' והשגיא' אבל כשעליו יורח י"י ורוחו אז יראה אמתת הדברים מבלי טמל ומבלי טעות כלל. הלא כתבתי לך דעתי באמתת הפתרונים כפי המנהג הטבעי ושמאלתא מתחיתת למלאת הרפואה ומכמה דדי' יפול בזה הפשות והשגיאה וההפותר אשר רוח אלהים דבר בו ידבר דברי אמת כאשר עומד בסוד י"י וזהו אללי התר השאלה בטלית' :

ואנחנו

פתרוניו יוסף הנה תדע מטלחם בשלמות ההשגה ומדרגתם ברוח הקדש ממה שאמר בפר' ביצרתם שהחלום הנזקק הוא שפע מניע מנפש הגלגל או מהשכל הנבדל כשהשער האלדי על נפש האדם בעת השינה שלא יעכבו המוחשים והעסק' הנפשיים מדבקתה והנה הנפש באותו שפע חקבל הדברים כפי אמתתם מבלי ערוב כוז ולא המשל כלל אבל הכח המדמה בונה עולמו' ומחריבן בדמיונותיו וכ"ס צפת השינה. לא ישמור הדבר' המושפעים הבה על טבעם וזכותם אבל ימחר לחקוהם ולהבטיל' לדברים אחר' דומים להם כמו אם ראש שהאויב יבא עליו יחקה הדמיון נחש או אריות רודף אותו הדומה לזה וישאר החלום הבוא בתום ובתום ויפתך אל הפותר ובחכמתו והשערות כמו שיצאתיו הוא בידע טבע החקוי' ההם ר"ל מלכיות דבר יעקב המדמה עם שיחקה איהו לכן וינער' מפני זה בידע הפותר עניני האדם החולם חלום קרוביו ואובדיו וארלו זה עד שיוכל לעמוד ממנו על הרמוז בחלום. והנה כאשר במע' חלום שר המשקים מהנפן והכנס והיין הבין ברוח הקדש אשר בו שלא היו הדברים ההם חקוי' והמשל' דמיוני' אבל היה החלום עצמו השפע שהניע לנפשו באותו חלום ר"ל שיושב להיות משקה המלך כראשונ' לכן כמו ששר המשקי' חלם והאן את הכוס על כף פרעה כן פתר לו יוסף ונתח את הכוס על כף פרעה לטודיע שלא היה החלום דבר מחוקק בדמיון אלא מהות השפע עצמו שנשפע על נפשו בשינה ובלא היה בו דבר מן המשל הדמיוני' אלא בשלם הסריגים שהיו מורדים על שלשתי יונים והיו הפלא הנדול שידע יוסף שהיה ענין החלום ההוא כשפוטו ויאלה ימים מחוקי המדמה טבע שר החלוקות כלם וכן בחלום שר האופים היה אפשר קרוב שיפתור ואכל העוף וגו' על פרעה שאכל ממאלל כליו כי הנה הכיבא ראה את נבוכדנצר בצורת נשר הגדול גדול הכנפי'. ובאויב על האנשים הנדולים ובני רשף יצביהו שוף. ואם היה מפרש יוסף ואכל העוף על פרעה היה חלום שר האופים שזה בשום חלום שר המשקים זה נותן את הכוס על כף פרעה כפי עבודתו ואומנותו וזה נותן לו מכל מאלל פרעה ואוכל מכליו וכבר יורה על היות חלומותיהם שוים ובנאסרו יחדו במשמר אחד ובלילה אחד ועל משה אחת חלמו אבל יוסף הבדיל ביניהם הבדל רב בפרשם חלומותיהם כשפוטם ולכן והאן את הכוס על כף פרעה פתר אותו כפשוטו ויאל מזה שישוב לכבודו ופי' ג"כ והעוף אוכל אות' וגו' כפשוטו על שוף השמי' ויאל לו מזה שיהיה גדול ללגינא שאו שוף השמים יאכל את בשר ראשו ואלו היה יוסף

נוהג מנהג הפותרים שיפתרו כל החלומות על זולת הדבר' ההם להיותם חקוים דמיוניים היה מנבק חקוי לכוס פרעה ולענינים ולאשר הדברים ולא היה א"כ פותר האמת באותם החלומות כפי מה שהיה הדבר ויאל לפועל. ומפני זה כאשר שנה שר המשקים ענין יוסף לפרעה אמר ויפתר לנו את חלומותינו איש בחלומו פתר ר"ל שלא עשה המשל דמיוני כלל בחלומותינו כמנהג שר הפותר' אבל לכל איש ממנו פתר בחלומו ר"ל כפי פשוטו הדבר' שהלם כן פתר ופרש אותו מבלי שיפרש דבר על דרך המשל. וכן עשה בחלו' פרעה כי הנה הפתרונ' שהם היו אלא' חכמי הטבע יודעי' ומשיגי' בטבעי הדבר' קיימו וקבלו עליהם בחלומות פרעה ג' קדמות. האחת שהיו החלומות שנים והיחס טענת' לפי שהל' אותם בשתי עתות מוזדלית זו מזו עם יקילה כתיב' ובחקוי' מתחלפי' זה מזה. והב' שהיו החלומות מניעי' לפרעה לעצמו ופרעיותו ולזמן קרוב לא לכללות ארצות ולא לשני' רבות לפי שהיה דעת' כדעת הפלוסופי' שהדברים שיוצגו בחלומות הם דברים פרטי' מתחסיים תמיד לחולם לקרוביו או עמו. והג' שהיו הפרות והשגלי' שראה פרעה משל וחקוי לדברים אחרים כי להיותם מופעל המדמה חשבו היותם חקוי' והמשלים לדבר' אחר' בהכרח ומפני זה היו פותר' שבע בנות אחת מוליד שבע בנות אחת קונן בענין הפרו' ובענין השגלי' שבע אפרכיות אחת כובש' אפריות ימדדו כך כדל' ובפתרון זה היו עושים מהם שני חלומות' ושכיו הדבר' מניעי' לפרעה בפרט ובספרות והשגלי' היו חקוי' ומבלי' לדברים אחרים. אבל יוסף ברוח הקדש הבין שהיה האמת בהם כל זה שהנה חלו' פרעה אחד הוא ע"ה היות שהקץ בנתי'. מפני שנפסע רוחו מחוקק השפע המניע אליו ממנו נפסק חלומו וכן הבין שהי' החלו' הבוא הודע' אלדי' לא לפרע' בעצמו בפרט כי אם להשגה' על כל ארץ מזרי' וגם על כל הארצות אשר סביבותיהם שלא יכרתו ברעש ובלא היה החלום הבוא לזמן קרוב והקף אלא עד סוף י"ד שנה וכן ראה שלא היו הפרו' והשגלי' משל וחקוי לדבר אחר כדברי החרסומי' אבל שהיו כפשוט' שהפרות הטובות והשגלים הטובות מור' על השעב כי בדיו הנשמי' יעלה כל טעם ויהיו הפרו' בריאו' וטוב' וברכות התבואה יהיו השגלים טובים. והפרות הרע' והשגלים הרעים היו מורים על הרעב ועל חסרון המים בארץ וחסרון העשבי' והעדר התבואות והיו הדבר' האלה כפשוט' ולא היו המשל' וחקוי' לדברים אחר' וזה היה באמת תכלית החכמ' מורה על שלמות הרוח האלדי' וכבר הורה עליו ג"כ מה שהבין ופי' שהיו שנות השעב בלבד בארץ מזרים וכמ"ס הנה שבע שנים באות שבע גדול בכל ארץ מזרים. אמנם הרעב בלבד אמר לא יהיה באר' מזרים כי אם בשאר ארצות הסמוכות אליה וכמ"ס וכלה הרעב את האר' ואמר ויהי רעב בכל הארצות ולא ידע זה מנח החלום אלא מרוח הקדש אשר בו וכמו שיצאתה אחר זה ובמ"ב מחסו ומחשם כתב ארבע' החלומות שחלם מלך מזרים ועשאל מהם יוסף ויודיעו מהרעב וישלם שפוטו החטה שבני השעב בשבילים' כדי שלא תפסק ותשאר עד שנת הרעב וגם זהו היה מפתרון השגלים הנה התנא' מזה כלו שנמנות יוסף בפתרוניו ושהיו ברו' הקדש באמת לא כפי הכח המשער וכוונת צמה שיצאתה ביה השאלה הד' :

יבא א יודי' מקץ וגו' עד ויאל' כרעה אל יוסף חלום חלמתי. ספר הכתוב שמקץ יוסף שנתים ימים בהם שתי שנים אחר' שיאל שר המשקים מנית הסוד ולא זכר את יוסף וישכחו קרה מקרה שפרעה והוא עס התואר לכל מלכי מזרים היו נקראים כן חלם פרעה שראה לו שהיה טומד על היאיר כי בעצור שארן מזרים תהיה מן היאיר וממנו יבא השעב או הרעב כפי עלות נילוס להשקות את הארץ או העדר עליהו לכן ראה בחלומות הפרות טולות מן היאיר והנה ראה אותם יפות מראה ובריאות בשר כי יפיו הנהגה ומראה הנוף שהוא המוחש המושג דהשגה להוש' הראות מורה על הכריות ופי' המזג והעדרן ולכן סמך ליפות מראה בריאות בשר וראה אות' שהרטינה בחרו שהוא שם השעב הנדול כמון למים כמ"ס היצאה נמא בלא בליה יבוא אחו בלי מים. וראה ג"כ שבע פרו' אחרות טולות אחריות מבלי הפסק מן היאיר שנה לשב' היאיר להיותי בלתי עולה להשקות את הארץ היו בהקף הרפסנות רעו' המרא' והבנה שזה מורה על העדר הלחות ודקית הבשר והשחממיה הלא הפרו' הראשונות על שפת היאיר לכבד שימטו רעש' אחרי הכו' מבלי הבקק וכל זה נכסח היאיר וההפרות הרעות האכלנה את הפרות הטובות והשעב פרעה כ"כ מאותו מראה עד שבסב' שהגשמותו הקץ משנתו אבל חור ויין מיד ויחלום שנית כי כפי החקויים קראו חלום שני. וראה שבע שגלי' שולות בקנה אחת בריאות וטובות ר"ל שהיו רלוכות כל אות' השבעה בריאותם וטובתם בלי הפסק וכן שבע שגלים רקות מבלי נלוי שדושות קדים רוח קדים בנקר' כן מפני שפא ממזרח ויכסיד התבואה היו לזמחות אחריות ותבלענה אותם השגלים הדקות שבע השגלים הנר אות' והשגלות שראה ראשונה ואלו יקץ פרעה שלא ראה מאלות חלום עוד. האמנו אמר והנה חלום לאגיד שהיה החלום כ"כ מוכרר שהיה נראה לו בחלומ' האמנו היה הדבר בהקץ אבל כאשר הקץ פרעה אז הכיר והרגיש בטעמו שהיה חלום מה שראה. והנה אמר ויהי בבקר ותפסס רוחו לא להביד שחשב בחלומו כל הליה עד בבקר חלוי יתחלם חלומו כאשר נשנה וכאשר לא חלם עוד בבקר אז ותתפסס רוחו כי הנה התפעמות הרוח הוא קרוב שיהיה סמוך ליקיפה אבל פי' ויהי בבקר אצלו הוא כמון ליוקץ פרעה ר"ל ויוקץ פרעה והנה חלום ויהי זה בבקר ואז ותפסס רוחו כי נתבסל מהחלום מאל והסתברו א"כ בחלום ג' תנאים מורים על אמתות. הא' כדורו הנפלא. והב' שהיה בבקר אחרי התבא האידים העולים מהאנטומכא אל המוח שאו החלום יותר לזדק גמ"ס הפלוסוף בחזו' והטומח. וכן אמרו בפרק הרואה שלם חלומות מתקיימים חלום של שחרית וכו'. והג' התפעלות החולם ותפסס רוחו כאלו הרגיש בחזק השפע הנשפע עליו נחלם

שנשא את אשתו בת פוטפרע לאשה. ה' שם כתיב שלא זכר שר המשקים את יוסף וישכמו. וכן שוכרו וסגחו אל פרעה. הנה אם כן עשרת הדברים האלה הנזכרים בדרך הזה היו תנחומות לזכות יוסף ותנחומיו והוא המנוח שמי עליון חלא ברעות והסוב שברע ההוא שקרה ליוסף היה הכנה ואמשי לכל הכוז והמעלה שקרה במצרים:

ויאמר פרעה אל יוסף חלום חלמתי וגו' על ועתה ירא פרעה. אמר פרעה אל יוסף חלום חלמתי לפי שהיה דעתו תמיד שכל מה שראה היה הלוט אחד ואמר וכו' אין אותו אם לדעתו ואם בהחלט שלא נתנו לו לפתור כלל. ואמר ואני שמעתי עליך לאמר תשמע חלום לפתור אותו ענינו אללי תשמע חלום לפתור אותו כפשוטו מבלי שבות בו משל ובמשל שהוא היה הדבר המבטל שבכפר ממנו שר המשקים ולזה לא אמר תשמע לפתור חלום אלא תשמע חלום לפתור אותו כלומר לפתור אותו כמות שהוא על פשוטו. ויוסף השיב בלעדי אלדים ישנה את שלום פרעה ר"ל שאין ראוי שיקרא הוא הפותר כי אם ה' וכמ"ל לסרסוסים הלא לאלדים פתרונים ועשה כל זה פענה מאשר הוא נעשה על ידי פוטלים רבים ואפשר שיעשה מבלי קהתם הנה הקצת ההוא כלל לא פועל כי מכלל שהוא אחד מד' כחות ראוי שיהיה יתכן אל המכונן יתכן הכרחי ואם לא יהיה כן לא יהיה סבה באמתו' וזהו שאמר בלעדי ר"ל ה' מבטלי יוכל לשנות את שלום פרעה ולכן הוא השומע החלום לפתור אותו לא אני כי אני צוה בלי וזה ענין הכלי שאפשר שיפעל הפועל בלתי וא"ל שיתחם הפועל אל הכלי הלא למיני הכלי שלא יאמר החרב הרג את האדם. כי אם שמיני החרב הרגו ובמאמר הנביא היחפאז הגרזן על החלוב בו והשמים החולדה להייתה מצוחרת בעצמה עם זכרון ההקדמ' וזה טעם ויען יוסף כי היה זה ממנו טענה על מה שח"ל תשמע חלום לפתור אותו. והנה כשר פרעה חלמו ליוסף וטובה דברים מועשים אם בבוסיו מלת דלות ואם בבטויה ממא' לתאר ואם מה שהוסיף לבאר ובאזהרה אל קרבינה ולא נודע כי בלי אל קרבינה כי הענין קרוב. וקצת הכתוב במקום א' והאריך במקו' א' כפי נורף הענין. והנה יוסף כששמע החלום הבין ברוח הקדש אשר בו הדברים אשר בהם נשתכחו החרטומים בהם שלבת ההקדמות שזכרתי למעלה והודיע לפרעה שבענין בכלל הוא בהפך מה שחשבו כי הם חשבו שהיו בני חלומות א' מהפירות וא' מהשכלים ויוסף אמר שאין הדבר כן אלא שהחלום פרעה א' הוא מהפירות ומהשכלים יחד שהיו הפרות סימן לחרושה והשכלים סימן לקצרה כמו שכתב הרמב"ם. ואמנם היקוצה שהיה בנתים היתה פתחה התפעמות רוח מחחק השפע הכספני עליו ומאחזה רדעה היקוצה ומכיוון א' יכוד פתח החרטומים ופרפרה היה מקפיד בענין היקוצה לכן החליט יוסף פתורו בצבול ההקדמה הזאת באמרו חלום פרעה אחד הוא. וההקדמה הב' שקבלו החרטומים הוא שהיו הפרות והשכלים משל לדברי' אחרי' וכי היו מחקויי הדמיון ומחשכל בחלום וגם זאת הודיע יוסף שהיה פטות בידם שלא ראה פרעה בחלומות דמיונים ולא חקויים אלא השפע שהפיע הקב"ה בחלמו והוא מה שראה מבלי משל וחדידה ועל זה אמר את אשר האלדים עושה הניד לפרעה ר"ל הניד לו הדבר כפשוטו כאשר הוא עושה אותו מהשבע והרעב אשר יזכור לא השכלו. וההקדמה הנ' שקבלו החרטומים הוא שהיה חלום פרעה מיוחד ומתחם ונוגע אליו צפרע ושהיה לזמן קרוב או חק ויוסף הודיעו שאין הדבר כן כי הוא מורה על השבע והרעב הכולל את כל ארץ מצרים ולשאר ארצות ואינו דבר מיוחד לפרעה וגם הוא דבר לבני' רבות י"ד שני' שבע שנים מהשבע ושבע שנים מהרעב וזה אמרו שבע פרות שבע שנים הסובות שבע שנים הנה ושבע השכלים הסובות שבע שנים הנה וביאר שאין שני השבע שבעה ושבעה כי חלום אחד הוא וידעו אם כן הפרות הסובות והשכלים הסובות על שבע שנים מהשבע בלבד. וכן שבע הפרות ושבע השכלים הרקות כאלו אין בהם גרעינים מורים על שבע שני רעב. ואמנם אמרו אחר זה הוא הדבר אשר דברתי אל פרעה את אשר האלדים עושה הראה את פרעה ענינו שלא היה חלום מניע מיוחד ומתחם לעצמו בפרט מכת התודדותו לחלומות של נבוכדנצר שמופסד מחשבתו בהם שהיה לרוע מהמלכות והממשל' אשר הוא קנה בימיו רעיוניו על משכבו בליקו וראה הכלל ולא היה כן חלום פרעה אבל מבלי התבדלותו ולא שופטות מחשבתו הניד אליו האלדים מה שראה לעשות בעולמו והיה זה א"כ ענין כולל למלכויות ולא רצות ולא פרסי' לך. והנה ראה הקב"ה להראותו ולהנידו לך להיותך מלך תוכל לחקן הרע הגרמנו נוחו הוא הדבר אשר דברתי אל פרעה אשר האלדים עושה הראה את פרעה וביאר מהו אשר הראה אותו והוא שבע שנים בצאת שבע גדול בכל ארץ מצרים וגו' כי השם הודיע לו הרעב העתיד לבא כדי שיתקנה והראה לו שני השבע הודיעו שבה יקח הרעב וכבר דברתי שיוסף ביאר לפרעה שהשבע יהיה בלבד בארץ מצרים לא בצלח הארצות ובעבור שהתמיד מצרים היה שבע שנים מפני גילום שהיה עולה ומשקה את הארץ הודיעו ששבע ימים שני חודשי' הא' שהיה שבע גדול רואה לומר יות' מהנהוג. והב' שהיה בכל ארץ מצרים לא בלבד במקומות הכמוכים לגילום שהוא עולה ומשקה אותם ואמר וקמו שבע שני רעב אחריהם להניד שיקומו שבע שנים אחרים ראוים אחריהם מבלי הפסק שכלם יהיה רעב בכל הארצות ולכן לא אמר ברעב בארץ מצרים כמו שאמר בשבע לפי ששבע יהיה פרסי' שם אבל הרעב יהיה כולל כל הארצות. וכבר חשב הרמב"ם שראה יוסף זה מספריי החלום שאמר שהפרות הסובות עמדו בלחול ולא הלכו משם אל הארצות אחרי הסובות לא אמר שעתיד שם כי הלוט הלכו ולא ידע פרעה אנה הלכו. ואינו נכון בעיני כי אם כי יאמר הרב בפרות מה יאמר בשכלים אשר הם מורי' בעצם על השבע ועל הרעב להיות' מורי' על הקציר גם לדעת הרב. ושם שכתב שם על שפת הי' אכלו אור הפרות הרשות

בחלום ולכן שלא כרעה ויקרא את כל חרפתי מצרים והם היועדי' בדברים השבעיים ואת כל חמתי ר"ל היועדי' בלונגניות השמים ובפתרון חלומות ויוספר פרעה עצמו להם את חלמו ואין פותר אולם לפרעה והפסוק הזה מורה שלא היו כותרים אותם לבניו כלל. אבל ח"ל דרשו שלא היה דעתו מהיכב על כהרונם. והדבר הזה קבה כי למה לא יתיכב על לבו פתרונו ונתיכב עליו בחרון יוסף ופרעה לא היה יודע חמתי הפתרון ובמה יודע אופי שלא היו פותרים אותו נראוי ובהפך יוסף היה אומי' אבל זה מקום צאורו הוא אחר זה במאמר הנמצא בזה וגו' ואתה תראה שכתוב פסם קורא החלומות האלה בלשון רבים כמ"ס ויחלום שנית ואומר ואין פותר אותם לפרעה ופסם קורא בניהם חלום אחד כמ"ס ויקץ פרעה והנה חלום ויוספר פרעה להם את חלמו ויאמר פרעה אל יוסף חלום חלמתי. בחלומי הגני טומד וגו' וארא בחלומי וגו' לכן הכוז שפרעה הרגיש בעצמו שה' הכל חלום אחד ולכן היה מוכנה אותו הניד בלשון יחיד אמנם הפותרים חשבו שהיו שני חלומות כמו שחלם אותו צדתי שעות ובצתי חקויים ויקוצה בנתים ובהוא היה פוטת במחשבתו שהם האד. וכאשר ראה שר המשקים שהיה קרוב למלך מה שקרה לו ולשר האופים עמו בפתרון החלומותיהם ראה להזכיר את יוסף לפרעה כדי שיסלח בעדו לפתור את חלמו ולכן אמר לו את חשאי אני מזכיר היום ואמר חטאו בלשון רבי' לפי שהיו שנים ההוא שחפא שבעבור קץ המלך עליו וישם אותו במשמר והא' שחפא כנגד יוסף בשלא זכרו וישכחו. ומפני שה' היה רואה לבטח את יוסף בפתרון החלומות שהם לו ולשר האופים' הסיר בדבריו הספקות שהיה אפשר שיפלו על זה ואמר אם החשוב אדוני המלך שהנער הוא פתר את חלומי לטובה וחלום שר האופים לרעה בתחבולת מפני שידע שלא היה כי עון אשר חפא ולשר האופים חייב ראשו למלך אין הדבר כן כי כרעה קץ על עבדיו כלומר קץ על שניו ציח ולא ידע הנער מי משלנו הבקי ומי הפוטע. גם אין ראוי שתחשוב שחלוק מקומות במשמר שהיינו בהם מביא את הנער ההוא לפתור חלומי לטובה ולשר האופים לרעה בלאו האמר שהייתי אני בחדר אחד למעלה ולשר האופים בתוך הב' אין הדבר כן כי שנינו נחמנו היינו במקום אחד במשמר וזה אומרו ויתן אותי במשמר בית שר הפתחים ר"ל שהורג ושוחט האנשים במצות המלך אותי ואת שר האופים באופן כזה ובמקום אחד ולזה אמר אותי שני פעמים. גם אין ראוי שתחשוב שידע הנער דרכי הפתרון מאל הכוכבים שידע שמי שחלום צהית הלננה עם צדתי יראה כן וכך ומי שחלום צהית בלדק יהיה כך עד שמוס יאמרו הפותרים מאל הכוכבים' החלום שיראה בך ימים מהחדש יהיה כך. כי הנה אחרנו חלמו בלילה אחד אני והוא ר"ל שנינו נחמנו חלמו חלום שהיה נראה בעינינו לפי התדמיות וקורבתם שהיו חלום אחד ועם כל זה הגיע מחמתו להבדיל ביניהם זה לחיי' וזה למוה גם אין ראוי שתחשוב שהביאו לאותם הפתרונים כח השערתו ותחבולותיו שהלך לשלול ולדע' מן עניניו ולא פתר לנו אין הדבר כן כי הוא היה גם אחרו אינו יואל חוזה והוא נער אינו יודע בהשערות גם הוא עברי מעבר הנער ואינו יודע מעניני הארץ הזאת גם הוא עבד לשר הפתחים ואין ידע העבד עניני הסרים אשר בנער המלך ועכ"ל ונאספר לו לא לחכילת הפתרון כי לא חשבתו לך אלא שבעבור שאל היה אחרו אדם אחר בפרטו לו כמו שיוספר האדם לעבדו ומשוי בשלל יהיה לו איש אחר לדבר עמו ועכ"ל פתר לנו את חלומותינו לא בדרך המלך ונמשל כמנהג הפותרים אבל איש בחלמו פתר שהיה הפתרון כפסע החלום כי אני הייתי חולם שאתן את הכוס על כף פרעה והוא פתר כן ונתת את הכוס על כף פרעה וכן לשר האופים שחלם והשיף אוכל אותם מהסל מעל ראשו פתר לו הדברים כפספסם ואכל העוף את כשרך מעליך והוא איש בחלמו פתר שהיה פלא גדול כפי טבע החלומות וחקויי המדונה בהם וכבר חשבו שהיו דבריו הכל מעשה חתומים ולא הי' כן כי כאשר פתר לנו כן היה. ויוסף הנזכר. אותי השיב על בני בפתרונו שאמר שכתוב על בני. ואותו שר האופים חלה בפתרונו אשר פתר לו שהיה תלוי על עץ. ומאשר שר המשקים לא שחל לפרעה שבעל שלבת הימים ששעה יוסף בפתרונו נראה שחשש אולי יאמר המלך אין זה מן הפלא. כי אולי היה יודע שבעלבת הימים אעשה משה יום מולדתי ואף היה מחוייב שאדון עניניכם ולכן לא זכר לו דבר מזה שר המשקים. והנה פרעה התפעל מכבוד שר המשקים ומכס היה לכנה להביא את יוסף לגדולה ולכן שלח מיד לקרא את יוסף ויריעו מן הבזר שהיה אכזר שמה וינחל מפני כבוד החלומות וחתף בחלומותיו אולי שנתנם לו שר המשקים או שנתנו לו מצית המלך והותרה עם מה שפירשתי בזה השאלה החמישית:

ועתה

ראה מפעלות אלדים וכי הוא עושה גדולות עד אין חקר פועל הרעות וסבוב כמו שאמר אל אלהים וגו' כי הנה המלא שנסדר יוסב שער הכס הכתוב שער דברים מועלער שאלו על יוסף ובכפר הנה ספר עשרה דברים שאלו ממהלחה כנגדם. הראשון ששם כתוב שיוסף היה בניו ונתפז מחמיו וכלן כתוב שהיה אורב מן הזרים פרעה וכל מצרים. הב' שם כתוב ששאלוהו על עניני החלומות וכלן כתיב ששאלוהו על עניני החלומות. הב' שם כתיב ויכשירו את יוסף את כתנתו את כתנת הפסים אשר עליו וכלן וילבש אותו צנדי שם וישם רביד וזב על זאורו. בד' שם כתיב שהסליכוהו לבור ערום וכלן ויבטל פרעה ויריעוהו מן הבזר וינחל ויחלף שמלותיו. ה' שם כתוב שיוסף היה נמכר וכלן כתיב שהיה מוכר שג' וכל העם בזה מצרים לבצור אל יוסף. ה' שם כתיב שכלך יוסף אל אחיו ובערם יקרב אליהם ויתנכלו אותו להמיתו וכלן כתיב שכלכו אליו אחיו ובערם יקרבו אליו ויתנכלו אליהם. ה' שם כתיב שנתפרד מאחיו וכלן כתיב שנתחברו אחיו עמו. ה' שם כתיב ויוסף הורג מוצריה בירידה ובשפלות. וכלן ונתן אותו על כל ארץ מצרים. ה' שם כתיב ששאלוהו אשת אדוניו שכתב שמי ולא ראה. וכלן

ואכן החניף למלך ואמר ליה הן אמת שאם תעשה זה מעטון צריך שפיקדון פקידים בכל ארץ מלכים ויהיו אז בהכרח נגבים רבי' בדבר . ויפטרך שועלךך יחמש ר"ל לקחת חומש בארץ מלכים כלה לפי שערך האומות הוא בחומש שיוכל לומר הפקיד בך קבלתי מחומש פלוני או כך אבל בקניית החטה מלך המעית שיקבל לקנותה לא יוכל לגנוב ולזה אמר וחמש כנגד פרעה ולענין קניית התבואה אמר שפיקדונים יצברו הכר אבל יצברו אוצרו ושימורו בצבורי' תחת יד פרעה כי אין ראוי שייהיה תחת יד הפקידים וכאשר יהיה תחת ידך או יהיה בנאמנו' לארץ ולא תכרת הארץ ברעב . וכפי זה לא היו צריכים הפקידים' אלא כשיעשה פרעה הדבר הזה בעצמו שלדולתו לא יוכל ללכת פה ופה אבל בסיוע על המלחמה הוציא את נפון וחכם. לא היה צריך לפקידים וכן כשפיר המעשה הכל מיוחס ליוסף לא לפקידים ויקצין את כל אוכל וגו' . ויפטרך יוסף בך ויתן אוכל בערים וזהו הפירוש היותר נכון אולי . הנה התבאר שהעשה הזאת כלה היתה לנחמך הקודם מהפקדון ומכח רוח הקדש שבו אמר יוסף כל זה כי הנה הניח לא יוכל לבקש נבואתו ויתאמץ לומר מה שראוי והמתחייב ממנו וכמו שאמר ירמיה בלבי כלה בוערת טורף בעמותי וכלכל לא אוכל ובכלל שהתחברו לו בזה שלם בנות האחת להיות מטבח רוח הקדש כאשר יחול בלב האדם שיעידו ולא יוכל לבקש וכמו שכתב הרב העורר פסוק המוכר ופסרת סחיות לחובלת הכללות . והשני שבו היה מהאמת מה שאמר את אשר האלילים עשה האלה את פרעה . והנ' שבו היה מאמת ענין הפתרון והדבור במה שפירשתי בזה השאלות ה' והס' . והנה זכר הכתוב שיוסף בטיני פרעה . וכבר שאלתי מאין ידע פרעה שהיה פתרון יוסף אמיתי ובא לידי אמתיות פתרוני החרטומים וכמו שאמר אין פתח איהם לפרעה שלא היו מתחזקים על לבו . אבל אמרת זה הוא כי הילום הלוך לורק יראה הענין כמו שהוא מוספע עליו מההשגחה האלוהית או מנפש הגלגל אלא שהיה המלמה יגוס אותו השפע ויחקה אותו בחקויים והמשלים ולכן כשהפותר אומר לחולם הנכון והאמת מיד יזכור החולם וירגיש בגופו שזכו מה שראה כי זה בעצמו שפע האמת אינו דבר וכל שכן כאלו יעבור עליו זמן רב שכאשר יזכור לו אדם אחר אותו הדבר מיד יזכור בעצמו שהוא מה ששכן וזה לא נתישב בלב פרעה פתרון החרטומים וייעץ הדבר שפירך יוסף בטיני . ומפני זה אמר פרעה לעצמו הנמצא היה אים אשר רוח אלדים בו כי הניד להם פרעה כי זהו מה שראה באמת כמו שפירשתי שפירשתי כאשר הגיד לו דניאל את החלום הם היה כבר נשכח ממנו . ולכן לא יעשם האדם על חלום שחלם וזלזלו אף על פי שיתאוו לדעת פתרונו אמנם על חלום עצמו כבר יפעה האדם וענין ההתפעמות שיטעור מחשבו ויגלה לא יוכל לדבר מלשון נפשתי ולא חרבר . כי כן הוא דרך מי שיראה לעצמו דבר מה שחשב שיטעור בהסודד עליו ולא אמר בנפשו ויחפשי רוחו לדעת את החלום כי החלום כבר ידעו ושכחו ונשכחו נפשו ומחשבו כדי שיבא לזכרו וכן הוא הענין באלן . ולמה בראה פרעה שיוסף הבין יודע אמתה השפע כמו שפירשתי עליו ונשכח עליו לא בדרך הפותרים ידע בודאי כי רוח אלדים בו וכאשר עלה בדעתו בהשגחת הכס לעשות ליוסף שר וגדול על כל ארץ מלכים חשב שמה יסיל קבלה בזה בין עבדיו ויבואו את פרעה עליו ולכן התהלך להחזיק עמם כדי שיורו בפניהם מכלת יוסף מנורף שהיה מדרך המוסר שהיה נמלך עמם בדבר הגדול הזה וכמ"ס ר"ל אין ממנין פרנס על הציר אלא ח"ס מלכים בצבור שנאמר ראה קרא י"י בשם בלאל ולכן אמר לעצמו הנמצא בזה אים ר"ל האם נמצא בשנשקם אותו בכל מלכים עיר מלאה כבוסים ובכל השול אים שהיה זו רוח אלדים בזה ואין ספק שעבדיו חשבו שיעשה הדבר בעצמו ויפקד פקידים ושיהיו המם הפקידים ויקבלו בזה חובלת רב . ולכן הודו בסיוע רוח אלדים בו כי זה מה שחל פרעה מהם לא אם היה יוסף חכם ונפון כי לא סיל מהם דבר מזה ולא טלה על דעתו שיעשה פרעה את יוסף ממונה על כל זה כי היה עברי שני אלהים והיותו נפון וחכם ועדין לא נתגלה וזהו במלכים כמה חכמים ונבונים ומסיות זו רוח אלדים לפתור חלומות לה יתחייב שיתן לו הנגיף המלכות . וכאשר עבדיו הודו שהיה זו רוח אלדים מיד הוציא מדבריהם הסודות ואמר כנגד יוסף אחרי הדוע אלדים איתך את כל זאת אין נפון וחכם כמון ר"ל כיון שכל מידים שבהמות הוא נבליה מרות הקדש שבודיע אלדים איתך את כל זה אם כן מובחר הא' שאין נפון וחכם כמון שאין הכוונה בורה אלא על חכם בשכליות ועל נפון בשגלות המדות כי השגמות הם באים בהדרגה ולא יגיע האדם אל השלמות היותר גדול אלא אחר השלמות שאינם כ"כ גדולים והוא המדרגה הנבואית היא היותר גדול מן המדרגה המדעית המגשת בדרך חקירה ומפני זה אתה תהיה על צדו וימנע רוחו לומר הנה ההשגות כמו במדבר המדעי הם ג' הנהיה האדם עצמו כפי התבונה וההשגת הבית וההנהגה המדעית או המלכות ולכן כיון שאתה חכם ונפון וכלם וההנהגה עצמן אתה היות על בית' שאתה הדע להשיג הבית כדאין ועל פיר' יסך ויתבאר כל עמי שהשגת המדעית והמלכותית יתקבלו כי א"כ כל השגת ההנהגות יתדיו . ולעולם בית המלך אמר אתה תהיה על צדו וימנע רוחו להשיג הבית כדאין ועל פיר' יסך ויתבאר ביתו ולא תהיה לוועלת לעשות אדם בענין המלכות בלה מוכל לעשות הכל בפאון על פיר' יסך כל עמי שבמאמך ובפאון יתנגה המלכות כלו ולא יאמר לי עליך רק שם מלך בלבד וזהו רק הכסף הגדול מן שיהיה הרמז לבס המלך שזה בלבד לא יהיה לך . והיותו עם מה שפירשתי בשאלות ה' והי"א :

ויעתה ירא פרעה הים נפון וחכם וישיהו וגו' עד ויאמר פרעה אל יוסף ראה . בעבור שאמר יוסף לפרעה את אשר האלילים עשה הראה זה פרעה שהיה תכלית מה שהודיעו בחלומם מהרעב כדי שיתקשרו ולא תכלה ארצו ועמו מפני זלעפות רעב וודיעו עוד שמהרר אלדים לעשות לכן הודיעו ועתה ירא פרעה ר"ל עתה שידעת כל זה עתה מבלי טכוב עוד בזה העתה ראוי שתקיים עתה אלדים בתקון הדבר הגדול ולא תשליכוהו אחרי גוון ולכן ראה ובחר לך אים נפון וחכם ר"ל נפון במעלה המדותיות וחכם בשכליות כי היו שני התאלי' הסם לריבון בנפון היה אם התבוא' להיותו החק היה מהחומש ויקצין התבואה שיוכר דבר חדש במלכים וירבו עליו הקקשות ויפטרך עליו מפני זה אדם נפון לדעת פסר דבר ולנהל את עם המלכים הדבר הזה בחכמה ויכול טוב ויפטרך ג"כ התבונה בקנות התבואה בשני השפע בזה שלא יתיקך השער ובמדידתה גם כן בשני הרעב ובהת' למלכים באופן ראוי להם לפי הטף והסחר למכור לשא' הארצות ויאסוף הון עתק למלך . והיה ג"כ שיהיה חכם יודע בעצמי הדברים כדי שתקיים התבואה במלכים שהיה ארץ להר כ"כ מהשני' בערכו עמה דברים הנקיימים איהם כמו שזכרו בצ"ר . ואמר לו שהאם החכם הנפון שהוא וישיהו על ארץ מלכים ר"ל לשר כי לא יתכן שיתן האומות הזה כי אם להדם גדול שיהיה ממונה על כל הארץ ויהיה ידו כיד המלך . ואמנם אמרו עוד יעשה פרעה ויפקד פקידים וימנע הפסר לפרנסו בא' מנ' פנים . הפן הא' שהם' יוסף וא"ת חק העשה לתקן את הרעב הזה כיון שאין למלך חטה בארצותיו הנה זה הוכל לעשותו בזה האופן שיעשה המון מה שזכרתי שיטת האים נפון וחכם נגד כל ארץ מלכים והוא יפקד פקידים וחמש ר"ל שהאם ההכם ונפון יגוס מה על כל הארץ שיתנו טובדי אדמה בשני השפע מכל התבואה הקניימית לפרעה וזהו וחמש את ארץ מלכ' ר"ל שיחמש האים הכס ונפון את כל התבואה ומלמד החומש שהוא עוד שיקצו אותם הפקידים את כל אוכל הבנים הטובות הכחות האלה והנה זה שיקטו אותו ממונות המלך כדברי הרמב"ן כי להיות שפע גדול בארץ מלכים תהיה התבואה בול מאד ופרנס כנפונתו' שגולה הם . ואמרו ויקצו את כל אוכל ענינו כל הנמכר בשער שיקטו הכל לא שיקצו כל התבואה מבעליה ולא יאמר להם מה לאכול ואחר שדבר מהחומש ושיקטו למלך אדם שלא ישאור כלה מעשר אל שיר כי תהיה בזה הולאה רבה בעמל' והשגחה וגו' א"כ הנה עליו שיתאוו מבלי בר' אבל יצברו הפקידים הכס קצת אותה תבואה שהיה שיקטו אותה שמה ותהיה תחת יד פרעה רואה לומר בארצותיו ורשותו בלת הנע בו יד אדם מהעיר וזהו והפנים הכס לפי שהיה אוכל בערים למכור שם בעת האורך לזרעם והשאר כלו יהיה בשמור' והוא אמרו אוכל בערי' ושמור' רואה לומר מקצת האוכל ההוא יהיה בערים והשאר יהיה בשמורים והשמירה תהיה בעיר מלכים כמו שיתבאר וביד אותם הפקידים בשם המלך . האמנם צריך חזרה דבר בפקידים שלא יכנסו ידם בתבואה כי מי ומוי יהיה נאמן בזהו הכר צידו בשני הרעב ועליוהם נאמר ויהיה האוכל לפקדון לארץ . והנה אמרו לפקדון שיעניו שיהיה הכר המקוצר שהוא בתור' כקדון כי כמו מהפקדון אין ציד הנפקד לשלוח יד בו כן יהיה אחר לפקידים הכס לשלוח יד בתבואה האלה שהיא אלא בתורת פקדון וזה עשם הלא"ה לפקדון שלא אמר שיהיה האוכל פקדון בארץ ציד אגשים אלא ציד הפקידים שהוא יהיה צידם לפקדון לצורך הארץ בשפע שני הרעב אשר תשיינה בארץ מלכים כי לחובלתה בעשם וראשונה ראוי לעשות זה ובשניות לכל שגר הארצות ועליו אמר עוד ולא תכרת הארץ ברעב הארץ בכלל שכולל לבאר הארצות וזה הפן הא' בפירוש הפסוקים האלה . והפן השני הוא שאמר יוסף לפרעה הדבר הזה הוא כ"כ גדול השעור והאורך שאין ראוי למנו' עליו אלא או אים חכם ונפון שיהיה ממונה על כל הארץ שיתחברו לו התבונה והגולה או שיעשה זה פרעה בעצמו וזהו יעשה פרעה כלומר יעשה זה פרעה בעצמו כי הוא נפון וחכם ומלך ולך נאה הדבר הזה

את הטובות וזה רמז ששנות הרעב יאכלו שם את שנות השפע אלא שהאמת בזה הוא מה שכתבתי למעלה שיוסף ידע זה מנח רוח הקד' אשר בו כמו שידע דניאל את חלום הנלם ופתרונו . ואמר ונשכח כל השפע בארץ מלכים וכלה הרעב את הארץ להניד שלא יאמר בארץ מלכים רועם מהשפע ר"ל נגופה ועלמותה כי תשאר הארץ עופה מבלי מים ולכן יחייב שיוכלה הרעב את הארץ . ואמנם אמרו אחר זה ולא יודע השפע באר' מפני הרעב הוא אחרי כן יראה שהוא כפל ויותר אבל ענינו אולי שגם אחרי עבור הרעב תשאר האר' חסרה כל כך שלא תשוב צנקה לאיתנה הראשון באופן שגם שורדו גשמים לא תראה בזה הכרסה שהיתה נראית בזמן השפע ובכתי' זה כי ככל הרעב מאד יעשה שני' באר' לה יסור בקלות וגם אחרי ביאת המים וזה טעם אמרו אחרי כן כי הוא שג אל אמרו מפני הרעב שהוא ולא יתכן שישוב אל השפע כי יהיה כפל אחרי שאמר ונשכח כל השפע כמו שביארתה שמה יודע שאין השכחה שזכר הכתוב כאן מיוחסת אל בני אדם כי למה יהיה נשכח הדבר הזה מפניהם אבל השכחה היא בעצמות הארץ בנפשה שהיה נשכח כל כך שהשכחה ממנו' כל לחות ויהיה לפי זה אמרו ולא יודע השפע באר' כפשוטו ר"ל שלא יהיה השפע נכר בעצמות הארץ . ונפשה אחרי עבור זמן הרעב וזהו באמת הדקדוק אמתי בפסוקי' האלה . ולפי שיוכל פרעה להקשות אם היה החלו' אחד למה בלילה אחד ולא ראה יחד הפרות והשכלים מבלי יקיים בניניהם לכן אמר יוסף שהיה זה לאודיע כי היה הדבר ממונן ונפון וממחר האלדים לעשותו וכן פי' הרמב"ן שפירש ועל השנות החלום אל פרעה פעמים בלילה אחד שנמסר האלדים לעשותו ולפי דעתו זה ראוי שיהאמר שהיה די בשכלם כי הם מודיעים הרעב באמת וכפי מה שפירשתי בפסוקים האלה סתורו השאלה ה' והי' :

ויעתה ירא פרעה הים נפון וחכם וישיהו וגו' עד ויאמר פרעה אל יוסף ראה . בעבור שאמר יוסף לפרעה את אשר האלילים עשה הראה זה פרעה שהיה תכלית מה שהודיעו בחלומם מהרעב כדי שיתקשרו ולא תכלה ארצו ועמו מפני זלעפות רעב וודיעו עוד שמהרר אלדים לעשות לכן הודיעו ועתה ירא פרעה ר"ל עתה שידעת כל זה עתה מבלי טכוב עוד בזה העתה ראוי שתקיים עתה אלדים בתקון הדבר הגדול ולא תשליכוהו אחרי גוון ולכן ראה ובחר לך אים נפון וחכם ר"ל נפון במעלה המדותיות וחכם בשכליות כי היו שני התאלי' הסם לריבון בנפון היה אם התבוא' להיותו החק היה מהחומש ויקצין התבואה שיוכר דבר חדש במלכים וירבו עליו הקקשות ויפטרך עליו מפני זה אדם נפון לדעת פסר דבר ולנהל את עם המלכים הדבר הזה בחכמה ויכול טוב ויפטרך ג"כ התבונה בקנות התבואה בשני השפע בזה שלא יתיקך השער ובמדידתה גם כן בשני הרעב ובהת' למלכים באופן ראוי להם לפי הטף והסחר למכור לשא' הארצות ויאסוף הון עתק למלך . והיה ג"כ שיהיה חכם יודע בעצמי הדברים כדי שתקיים התבואה במלכים שהיה ארץ להר כ"כ מהשני' בערכו עמה דברים הנקיימים איהם כמו שזכרו בצ"ר . ואמר לו שהאם החכם הנפון שהוא וישיהו על ארץ מלכים ר"ל לשר כי לא יתכן שיתן האומות הזה כי אם להדם גדול שיהיה ממונה על כל הארץ ויהיה ידו כיד המלך . ואמנם אמרו עוד יעשה פרעה ויפקד פקידים וימנע הפסר לפרנסו בא' מנ' פנים . הפן הא' שהם' יוסף וא"ת חק העשה לתקן את הרעב הזה כיון שאין למלך חטה בארצותיו הנה זה הוכל לעשותו בזה האופן שיעשה המון מה שזכרתי שיטת האים נפון וחכם נגד כל ארץ מלכים והוא יפקד פקידים וחמש ר"ל שהאם ההכם ונפון יגוס מה על כל הארץ שיתנו טובדי אדמה בשני השפע מכל התבואה הקניימית לפרעה וזהו וחמש את ארץ מלכ' ר"ל שיחמש האים הכס ונפון את כל התבואה ומלמד החומש שהוא עוד שיקצו אותם הפקידים את כל אוכל הבנים הטובות הכחות האלה והנה זה שיקטו אותו ממונות המלך כדברי הרמב"ן כי להיות שפע גדול בארץ מלכים תהיה התבואה בול מאד ופרנס כנפונתו' שגולה הם . ואמרו ויקצו את כל אוכל ענינו כל הנמכר בשער שיקטו הכל לא שיקצו כל התבואה מבעליה ולא יאמר להם מה לאכול ואחר שדבר מהחומש ושיקטו למלך אדם שלא ישאור כלה מעשר אל שיר כי תהיה בזה הולאה רבה בעמל' והשגחה וגו' א"כ הנה עליו שיתאוו מבלי בר' אבל יצברו הפקידים הכס קצת אותה תבואה שהיה שיקטו אותה שמה ותהיה תחת יד פרעה רואה לומר בארצותיו ורשותו בלת הנע בו יד אדם מהעיר וזהו והפנים הכס לפי שהיה אוכל בערים למכור שם בעת האורך לזרעם והשאר כלו יהיה בשמור' והוא אמרו אוכל בערי' ושמור' רואה לומר מקצת האוכל ההוא יהיה בערים והשאר יהיה בשמורים והשמירה תהיה בעיר מלכים כמו שיתבאר וביד אותם הפקידים בשם המלך . האמנם צריך חזרה דבר בפקידים שלא יכנסו ידם בתבואה כי מי ומוי יהיה נאמן בזהו הכר צידו בשני הרעב ועליוהם נאמר ויהיה האוכל לפקדון לארץ . והנה אמרו לפקדון שיעניו שיהיה הכר המקוצר שהוא בתור' כקדון כי כמו מהפקדון אין ציד הנפקד לשלוח יד בו כן יהיה אחר לפקידים הכס לשלוח יד בתבואה האלה שהיא אלא בתורת פקדון וזה עשם הלא"ה לפקדון שלא אמר שיהיה האוכל פקדון בארץ ציד אגשים אלא ציד הפקידים שהוא יהיה צידם לפקדון לצורך הארץ בשפע שני הרעב אשר תשיינה בארץ מלכים כי לחובלתה בעשם וראשונה ראוי לעשות זה ובשניות לכל שגר הארצות ועליו אמר עוד ולא תכרת הארץ ברעב הארץ בכלל שכולל לבאר הארצות וזה הפן הא' בפירוש הפסוקים האלה . והפן השני הוא שאמר יוסף לפרעה הדבר הזה הוא כ"כ גדול השעור והאורך שאין ראוי למנו' עליו אלא או אים חכם ונפון שיהיה ממונה על כל הארץ שיתחברו לו התבונה והגולה או שיעשה זה פרעה בעצמו וזהו יעשה פרעה כלומר יעשה זה פרעה בעצמו כי הוא נפון וחכם ומלך ולך נאה הדבר הזה

בזמננו ובעליו יעשה ועל זה אמר ויאמר פרעה אל יוסף ראה נתתי אותך על כל ארץ מצרים שהרצון בו צענין התבואה לחמש ולקצץ ולמכור בעת הראוי ולעשות כל מה שצריך אליו וזהו על כל ארץ מצרים שפנין השבע הרעב היה כולל לכל הארץ לאסוף התבואה ולבצור אותה כאלו אמר לפי שיעלה לי שאבחר אים כגון והכס נעשות זה שאעשה אותו בעמלי ראה מה שאמור על זה והוא שאני רוצה נעשות זה כגמלי כמו שאמרת ולא להפקד פקידים אבל אחה סחב' והגבון ככה אלדים נתתי אותך על כל ארץ מצרים לעשותו ולזה ענין הוצרך לתת לו את טבעתו אשר בה יתהמו כל הכתבי' שנכתבו בשם המלך כדי שהוא יא' לכתוב כרצונו ויחזק' בה' וזהו להלכישו בנדי שש אשר הם צגדים מיוחדים לשמים וישם רביד הזכב על זוארו ר"ל בפרעה בעצמו נתן צידיו רביד הזכב על זוארו של יוסף שהיה זה מורה על גדולתו כמנהג היום בפרשים אשר יקום המלך וירכב אותו במלכותו במרכבת הממנה ר"ל במרכבת המיוחדת לאיש אשר הוא שני למלך כי היה למלך מרכבה מיוחדת לו למשכ' שהוא שני למלך בגדולה ומעלה ובה לזה שירכבו את יוסף והמרכב' ענינה ידוע שהיה מושב עשוי על ד' סוסים . ומאשר אמר הכתוב במרכב' הממנה אשר לו ולא אמר במרכבת מושבו נראה לפרש שהיו למלך שתי מרכבות מיוחדות לעצמו והוא ירכב בזה' מהם והממנה ירכב בשנית . ולזה אמר במרכבת הממנה אשר לו . ואמנם אמרו ויקראו לפניו אברך בניו כי להיות ההשתחוא' בהכרע' הברך מיוחדת למלך מורה על מעלה אדנותו על כל הארץ היה מפני זה אסור להשתחוות בהשפלת הברך רק למלך אם לא בגנותו וכן היה המנהג' בזמן האשוריים כמ"ס כי כן היה לו המלך והיתה הקריאה והכרוז אברך ונתן אותו רוצה לומר שכל אדם ישתחוה לו בהכרעת הברך ושהמלך היה נותן אותו למנהיג נגיד ומנהיג על כל ארץ מצרים . ואברך הוא מקור מבנין מולתו וכן נתן אותו גם כן מקור . שהוא רשות לכל אדם להשתחוות לו בברך וכן שהיה נותן לו ממעלה על כל ארץ מצרים ולכן לא ישרע אדם בענינו . והנה עשה פרעה כל זה הסתמלות כדי שיתקיים ממשלת יוסף בידו ולא ישרעו עליו להיותו עבדי שני אולם ולפי שאולי יוסף ירא ויפחד מהמצרים שיקנאו בו על ממשלתו ומנויו בבית ובקדשה כמו ויקנאו בו אחיו על דבר פחות מזה אלא אלפי הארץ הוצרך פרעה לדבר בו אמירה שלישית . וביא' ויאמר פרעה אל יוסף אני פרעה ובנדיך רוצה לומר אל חירא' ואל תחת משרי המלכות ומעט הארץ כי אני פרעה ויא' דבר מלכות מלפני שבעדוק לא ירים איש את ידו ואת רגלו כלומר לא לעשות שום דבר ולא ללכת בשום מקום בגללו מולתו רשותו ומולתו בכל ארץ מצרים . הנה התבאר למה באו שלשת האמירות האלו מפרעה ליוסף והותרה השאלה הי"ב . ולפי שהיה קשה על המצרים שהיה עבדי מושל עליהם הערים פרעה בשנות שמו ולקראו לפני פטנח שר"ל מנהל התעלומות בלשון מצרי . ולא הספיק לו זה אלא שתן לו לאשה את אכנת בה סוטיפרע שהיה שר וגדול במצרים כדי שיהיו לו קרובים מזה אשתו שיפדוהו כי זה בלי הפך יהיה חזק למעלתו וזהו בסמך לזה ויא' יוסף על ארץ מצרים כי מזה הקשר שנקשר עם השר שהוא יא' על ארץ מצרים מפרסם גדולתו והנהגתו כי קרוביו וקרובי קרוביו קרבו אליו וישאו אותו . והנה ספר הכתוב הקושי שהי' בממשלת יוסף שהי' בן ראוי שיהיה שנה בעמדו לפני פרעה מלך מצרים כי להיותו מלך מצרים לא היה ראוי שיהיה' לפני נער עבדי כי נער היה כפי שנות הדור ההוא ועכ"ל עזרו אלדים ויתן חנו לפניו . ועוד שהיו מקנאים שרי מצרים ובהיותו לפני פרעה לא היה אדם יכול לדבר כנגדו אבל בזהו מלפניו ללכת בכל הארץ היתה לו סכנה עצומה אבל בחמלת י"י עליו יא' מלפני פרעה ויעזיר בכל ארץ מצרים רחוק ממושב המלך כדי להתגבר ולהתחזק בממשלתו וגדולתו שניתנה לו גם שלא בפני פרעה ולא ערער אדם עליו כי מה' היתה לו זה עשם ויא' מלפני פרעה . ואמנם אמרו ותעם הארץ בשבע שני השבע שני המצרים ענינו אללי כמו ועשת את התבואה לשלש השנים שטעה ארץ מצרים תבוא' מופלגת בשבע שני השבע שהיתה התבואה יוצאת לקמטים לא לשל' וזה נאמר בהשפלה וזהו ראו כל עמי הארץ כי נתקיימו דברי יוסף שאמר לאפרעה שבע גדול כי האר' תעשה תבואה רבה בהשפלה כאלו היתה לקמטים שלא על המנהג העצמי ואף קצץ יוסף את כל האוכל רוצה לומר כל האוכל שהיה נמכר בשער וזה מלמד החימש כי בסמך הכתוב על מה שזכר . וזכר מחכמתו שלא הניח אותו בבעד בחסירות כפי המנהג צרוז הארצות כדי שלא יגנזוהו מבס' אבל הניחו בערים ועם זה התנגד ביושר ולא עוות דין עיר ועיר כי אוכל כל עיר נתן בתוכה ולא בעיר אחרת והבן אמרו אוכל שדה העיר אשר סביבותיה נתן בתוכ' שהכוונה בו שאוכל שדה העיר אשר סביבותיה רוצה לומר הקרוב לעיר הוא אשר נתן בתוכ' להיות נשמר שמה לאוכל העיר בזמן הרעב אבל האוכל שהי' רחוק מן העיר לא היה נותן בתוכה כי היה מוליך אותו למצרים לאוצרות המלך כי שם לבד היה מוכר ויבש' הבר לארצות הסביות שלא היו ממוצאים וכוונתו שגרה המספר שם היה מוכר הבר לגברים וס' באו אחיו לשבו' אוכל וזכר הכתוב שהיה הבר והאוכל אשר קצץ יוסף אס' מהחומש ואם מהקניה כל שכן שבתחלה התחילו לכתוב כדי שיהיה הכל במספר אבל בהתרבותו חלד לספור לפי שלא היה נקבץ במספר ובשאר א"כ כלו לאמונתו מבלי חשבון כלל והותרה בזה השאלה הי"ג . והנה זכר הכתוב לית בני יוסף ושמותם ועם אותם השמות להביד שהם משלמותו כ"כ ששם היותו שר ואדון בכל מצרים והיותו עסוק בקצון התבואה ועניניה הנה ביום שמחת לבו בלדתם היה מעלה את זכרון בית אביו אלאות ארצו על ראש שמחתו ולכן קרא לבן הראשון מנשה ואמר כי נשני ושכתי אלאות את כל עמלי שהיה בעדתי' אבל גם מנשה אף כשנפרדתי ממנו והרי אני נשכח ממס' וכאלו נתן הודאה על סובנה שנשכח אלדים את כל עמלו ועל כל הרעה באמרו ואת כל בני אבי . וסבן השני קרא אפרים כי הפרני אלדים בארץ עניי

שהיה קורא מצרים עם כל מעלתו שמה ארץ עניו להיותו נפרד מאביו ומאחיו הקדושה ולזה נזכר כאן הספור הזה אחרי ספור התבואה להביד שלא נשכח מבית אביו ומאחיו מולדתו עם כל הגדולה והנצורה וההשתחא' שהיה לו ועוד התבואה אשר בידו . והותרה בזה השאלה הי"ד : **נר נתת לי בידך** שבע שני הרעב ונ' עד ויקחו האנשי' את המנחה . ויש בפסוקים אלו נ"ב שאלות : השאלה הא' באמרו והחלינה שבע שני הרעב ונ' ויתרעב כל ארץ מצרים וינעק העם אל פרעה ללחם וגומר כי הנה היה זה בשנה הראשונה או בתחלת השנ' השנית לרעב ואין היו כבר המצרים נועקים אל פרעה ללחם ואמר להם לבו אל יוסף וגומר ואין לא הספיקו שבע שני השנ' יותר מזה : השאלה הב' באמרו וירא יעקב כי יש סכר במצרים והוא אחיו הנה שמעתי כי יש סכר במצרים ומה החדוש הזה והנה מצרים היתה גדולה ורבת התבואה מאד תמיד כ"ס בזהו השנים השנים שהם שש שבע גדול וציונו שיהיה שם סכר מאד מעט ואם הרבה ומה היא השמועה אשר שבע יעקב אביו ומה ענין למה תתראו שסבן המצרים צפירושו : השאלה הג' למה ירדו אחי יוסף עשרה לשכור בר במצרים ונתן הכתוב טענה למה לא הלך בנימין עמם והיה די טילכו שנים או שלש' מהם לשכור אוכל לכל בני ביתו ומדוע הלכו כלם יחד כי הנה מה שיעשו כל העשרה בקניי' הבר יעשו שנים מהם : השאלה הד' למה התגבר יוסף לאחיו ודבר אחס' קשות והלא היה לו שון טילוי בצינתו נוקם וגומר כנחש והס' הם חשבו עליו רעה אלדים חשבה למנוה ומה לו להנקם אחרי עשרים שנה . והמפרשים חשבו שהיה עשה זה כדי שיתקיימו תלומותיו ויבאו עוד להשתחוות לפניו כל אחיו הי"א כמו שלש' י"א כוכבים משתחווים לי . ואינו נכון כי לא היתה הכונה בתלומותו שיתחוו לו בכדיעה והשתחוויה נמורה אבל שיגבר עליהם מאד והראיה בהנה לו השתחוו לו אביו . ועוד כי בצינת יוסף הוא השלים על הארץ היו משתחווים לו אף שיכירוהו ואין אס' כן העטופים ברעב וחזן מחרשם בדרך רחוקה ובניהם ונשיהם ועם מוחלים להם כל שכן אביו הוקן שבע רוגזו ומלא דמנות ח"ך לא חמל עליו והרבה צער על צערו במאשר שפעון : השאלה הו' באמרו ויכירם ויתגבר עליהם וחזר שנית לומר ויב' יוסף את אחיו והם לא הכירוהו . והנה הרמז"ן כי בתחילת הכירם לא בשלמותו וכששלם מאין באתם והביצו מארץ כנען לא נתגבר להם שם אחיו ואינו נכון כי אם בתחילה היה מסופק מה אחיו למה התגבר עליהם מבס' כל שכן שאמנם שני מארץ כנען ולא היה האות גדול כי אפשר שהיו אנשים אחרים דומים להם מארץ כנען ולא אמרו מחזרון היה זה אות יותר גדול לענין ההכרה לא מארץ כנען בכלל : השאלה ו' באמרו ויזכור יוסף את החלומות וגומר ויאמר אליהם מרגלים אתם כי מה ענין החלומות אלא מאמר מרגלים אתם שיראה שבסבת מה שזכר מהחלומות אמר להם כן ומה ענין אמרו אשר חלם להם כי החלומות לא היו בטעם וראשונה להם כי הם לו . והרמז"ן כתב שזכר את החלומות וראה שלא נתקיימו עדן והשתדל בקיומם כי ידע כי עכ"פ יתקיימו וכבר כתבתי שלא היה קיומם בהשתחואה הנשנית לא שכן שאף שיכירוהו ויתקיימו בהכנסם והשתחווים לו מפני גדולתו . ועוד שקיום החלומות היה מושל על הקב"ה לא על יוסף החולם : השאלה ז' אף אמר אליהם מרגלים אתם מרגלים שנה כלל שיהיה בה הראות כי הנה השלים בכל הארץ לא יעשה עול מפורסם פן ישאורו אנשי הארץ עליו ויחשבוהו למעול וחומץ . ואם עשאו בדרך עליהם ובתואנה היה מבקש לערס מה ראה שבהר בעליהם הוצא מולתם . והרמז"ן כתב כי אמר להם לא באו אלי אנשים מארץ כנען לשכור אוכל . וזה לא יתכן שהרי הכתוב אומר וילקחו יוסף את כל הכסף הנמא' בארץ מצרים ובארץ כנען . ואין לומר שהם היו הראשונים שבאו שהכתוב אומר ויבאו בני ישראל לשכור בחור הבאים ואין הכוונה אלא בחרו הבאים מארץ כנען והנה כפי דרך חל' (בראשית רבה פרשת ו' ס' סנכנסו ב' פתחים יהיה הכל מיושב אבל הכתוב לא זכר בהיותו עקר ענינו בהכנת הספור הזה : השאלה ח' כי ירא' חלוק גדול בדברי יוסף ובדברי אחיו בזה לפי שהוא אמר בראשונה מרגלים אתם לראות את ערות הארץ באתם שם שני ענינים נגדלים והם השיבו בזה אחד בלבד לא היו עבדיך מרגלים ומערות הארץ לא דברו כלל . והוא חזר וטען עליהם לא כי ערות הארץ באתם לראות ולא אמר מרגלים אתם אחר כך חזר ואמר הוא אשר דברתי אליכם לאמר מרגלים אתם ולא הזכיר ערות הארץ ואם מרגלים וראות ערות הארץ הם דבר אחד יהיה א"כ כפל מיותר בדברי יוסף מרגלים אתם את ערות הארץ וגומר : השאלה ט' אף ביראו שלא היו מרגלים מהייתה בני אים אחד אדרבה כי האחים נטעו יותר בעקלה לנשות רע כי יבשמו זה בזה שלא יגלה את אביו ומה ענין אמרו עול כנים לנשות לא היו עבדיך מרגלים אחרי שזכר אמרו לא אדוני ועבדיך באו לשכור אוכל וגומר : השאלה י' כמה שחזר יוסף על דבריהם לא כי ערות הארץ באתם לראות כי הוא לא עשה בזה טענה גם לא השיב על טענתם שהיו בני אים אחד ובנים אבל אמר כמעט לא כי ערות הארץ באתם לראות והם מה חשבו כמה שחזר לומר שני' שנים עבר עבדיך אחים אחתו כי הנה לא חדשו בזה אלא אמרם והנה הקטון את אביו ומה האמות אשר בזה לשאנים מרגלים יותר ממה שהיה להם כמה שאמרו ראשונה כלנו בני אים אחד נהנו : השאלה י"א צורות מאמר יוסף על כל זה הוא אשר דברתי אליכם מרגלים אתם שזה המאמר מורה שמכח מאמרים היה מוסיף זה ואינו כן כי הם לא הוכיחו בזה על מה שאמרו בתחלה ולמה לא אמר זה על מאמרים הראשון : השאלה י"ב באמרו בזהו פתחנו חי פרעה אס' תלאו מזה כי אס' בזה אחיכם הקטון הנה ומה בכחיהם לאמת ממנה אס' היו מרגלים אס' לא

שאלו כל עשרת בני יעקב לשבור אוכל נראה לי שמעת שמכרו את יוסף הסיסו
עצמם מן האחוה ולא היו נכמכים כלם על שלחן אביהם כראשונה חבל כמו
שיבדה ירד מאת אחיו וכן עשה כל אחד מהנשארים שהיה לכל א' בית בפני
עצמו והיה מתפרנס משלו ולכן הלכו כלם להבי' כל א' שבר לביתו . ואמרו
אחי' יובואו בני ישראל לשבור בתוך הבאים יראה שהוא מותר לפי שכבר אמרו
וירדו אחי יוסף וגו' . אבל להכיר שלא ירדו הם בראשונה אלא במנות אביהם
ומפני זלזול רעב והכרחיותו ולהיות הרעב בארץ כנען וכו' היו מחבואים
עצמם מהיות נכרים וז"ל לשבור בתוך הבאים והותרה בזה השאלה הנ'
וספר' ההורה מחכמה יוסף וגדול השתדלותו באמרו ויוסף הוא השליט על הארץ
הוא המשביר לכל עם הארץ ר"ל שעם היות יוסף הוא לבד השליט על הארץ
הנה הוא בעצמו לא הפקידים היה משביר ומוכר הבד לכל עם הארץ בקטון
נגדול והיה זה לשבות ראשונה כי היה הבד נחשב מאד כי היו חיי האנשים
תלוים בו ופרעה עז כל בידו ולכן אין ראוי שיטענו יוסף ביד בני להזם
אחרים . ופניתי כי כנוו שאחיו השפילו עצמם לכא לשבור בתוך הבאים להיות
הרעב ככה הוא השפיל עצמו להשביר ליוקר הלחם והכרחיותו . והנ' אשר
בין חליה ראשונה היא לדעת היוצא והבא כי את אחיו
היה מבקש לראות את יבואו אחיו לשבור אוכל שלוח היה
ראוי שיביא הוא המשביר כי הוא יכירם לא אחר שפיקוד בדבר וגם זה מורה
אמתת מה שאמרתיו למעלה שהבד אשר שם יוסף בערים היה הצריך למכור
ליושבי העיר למאכלם והנשארים היה מביא למנרים ושם היו אוצרות המלך ושם
היה המשביר יוסף לשם הבאים מכל הארצות שהיו באים לשבור אוכל וכן
היה שאלו אחי יוסף לפניו ושתחו לו אפיס ארצה וכו' נחקים חלום האלומות
הרמוזים לתבואה :

מב ו יראה יוסף את אחיו ויכירם עד בואת תבואתו ח' פרעה . ספר
הכתוב שראה יוסף את אחיו והכירם ולפי שהאדם יכיר
את חבירו בא' מנ' פנים אם במראהו ואם בקולו ודבורו לכן אמר יוסף
בהיות שבערו עליו ארבע ועשרים שנה ולא ראה את אחיו הנה כאשר באו
לפניו הכירם כפי הראשונה מההכרה והיא בראיית פניהם כי מזכר מתמונתם
ומפחדו בנם הם ויכירוהו במראה פניו ההגבר אליהם ואולי כסה פניו בגזיזת
כמו שכתב הרמב"ם . וגם השתנס קולו בדבריו אחר קשות מהרעם ודבר
בחוקה כדי שלא ישימו לבם להכירו אבל ישתדלו להשיב לדבריו . ואפשר שלא
היה התנכרותו דבר אחר אלא שדבר אחר קשות להביטם כדי שלא יהיה
להם שהות ולא מנוחה להכיר בו . והנה אמר להם מאין באתם שכלל בזה
ב' שאלות האחת מאין הם והאחרת למה באו ולזה לא אמר מאין אתם אלא
מאין באתם כלומר מאין אתם שבאתם הנה ולכן השיבוהו מוארץ כנען לשבור
אוכל כלומר מארץ כנען אנתו וא"ל מי הביאתו עד הלום דרך כ"כ רחוק
הנה ההכרה הביאתו לשבור אוכל . ואחרי שדברו לו אחיו זה אז הכיר אותם
בשלמות מלד קולם ודבורם והוא אמרו עוד יוכר יוסף את אחיו כי אינשלמה
לו ההכרה כלל לא במראה פניו ולא בקולו ודבריו . והשתגחוהו ודברו
הקשות שפשה יוסף לאחיו נראה לי בעיניו שתי כוונות . הא' כי יוסף היה
הכם ושר מרע וידע כי לנחיה שלחוהו ארצים לפניו ואחיו כי מניי היתה
מוסב' שימכרוהו אחיו להביא עליהם ועליו הסוב האור ולזה אחיו לא היו ראוי
לעונש על מכירתו ר"ל עונש מיתה כעונש איש ומכרוהו אצל עכ"פ היו ראוי
לעונש מה מזל מחשבכם הרעה כי מי שחשב להרע לחבירו במעשה נוס והועילו
בו הנה עם היות שלא יענש כפי מחשבתו הרעה כיון שלא יאסר לפועל כנר
יענש על מה שזיון להרע לו כי מזלו כבר נעשה הרע המכונן אצלו . ואם לא
יאל לפועל לא בדרך וישר לבנו היה ומה הזל היו אחי יוסף ראויים לעונש
כפי מחשבתם לא כפי מה שנמשך עמם ולזה התנגד יוסף עמדם מזה כנגד
מדה . כי לא הרע עמדם בפועל אבל בצער מחשבתם כסם שהם לא עשו לו
דע אבל צערו אותו בחשבם להרע לו ואלדיהם חשבה לעונה . והנה אחי יוסף
חשאו נגדו בזה שחשדוהו לרכיל ומניא את דבתם דעה אל אביהם ומה
שנאוהו ולא יכלו דברו לשלום בחשבם שהיה מודבר אליהם לשלום כדי לרגל
עניניהם . ואם שהשליכו אותו אל הבד שהיה שם אסור ולא יוכל ללכת
וללכת אנה ואנה ואם בזה שנתנוהו לעבד למדיניות ההולכים מנרים . ולכן
הפסיק השם בידו . שהענינים בדומה לדרשים השם בעצמם כי הוא העליל
עליהם שהיו מרגלים תחת נוח שאמרו כנגדו שהיה רכיל ומניא לבד ונ"ל
באברהם את שמעון לעניניהם תחת מה שהשליכוהו אל הבד ואם בלקחו מהם
לעבד האם שעיני כלם תלוים היו בבנימין וזו היא הכוונה הא' . והכוונה
השנית היא שיוסף ראה עצמו נבון ומסופק מאד בזה שיטעה עם אחיו .
וחשב בזה הענין א' מנ' כוונות הא' שלא יגלה עצמו אליהם ויתכנס עמם
כמו שהם התכנסו עמו ר"ל באכזריות חמה וספק אף לנקום נקמתו מהם אבל
הדרך הזה לא ישר בעיניו מפחדו מהערים ושבים שעתה לצורך השבר יבואו
רבים אצלו מארץ כנען . ואולי יכירוהו וגם אחיו עצמם אולי בהתבוננ' בו
יכירו אותו ויהיה לו חרפה בין העומדים בבית הדב' נידע מפני אחריו לא
מפיו . ועוד כי יוכיב' יוכל לדעת את נער אביו ולא ישתדל להסיר שק
מעליו בזהות לא ידו גם כי היה ירא ארלים ואין ירע לאחיו . והדרך
הב' הוא אם יגלה עצמו אליהם ויטיב עמדם בשבתם בארץ כנען ולא יביאם
לארץ מנרים' וגם זה הדרך לא היה ישר לפי שהיה נכון להלשין עליו כל איש
רע וזליטל לאמר שהיה מארץ כנען והיו לו שם אב ואחים ושהיה שולח שם
מומן המלך ושדברו . והיה כי תקראנה מלחמה בין מנרים וכנען יהיה יוסף
בכפכם עומה פן יאמרו שהוא מגלה את און קרוביו שם ומשייטם כנגד
המנרים ולזה לא ישר בעיניו גם הדרך הזה ולזה חשב דרך שלישי והוא להביא
אצלו

האם צהיה להם את קצו לא יוכלו להיו' מרגלים . ועוד שאין הותר ליוסף
לשבע בחיי המלך אשר גדלו בשוא ודבר כזו : השאלה ה"ג למה ראה
לעכב אחד מאחיו עמו האם חשב שלא ישובו אליו עוד והנה הרעב בקרב
הארץ שבעתו יבואו צהכרה וכמו שהיה מהמכרת הרעב באו עם בנימין כל
גבר ר שמעון . והנה אם לא ישובו ישלח יוסף להודיע לאביו כי הוא חי וכי
הוא מושל בכל ארץ מנרים ושיבא אליו כמו שפשה : השאלה ה"ד למה
בכל שלשת הימים שהיו כלם במאסר לא ספר הכתוב שהאשימו את עצמם כלל
וביום הנ' כאשר הוציאתם יוסף וריהם עליהם באמרו זאת עשו פענו את
נעירכם ואז החדרו עונם ואמרו אבל אשמי' אנתו . ומה ענין אבל אצל
אשמים אנתו וי"מ אשמים מלבון שממה ויקשה אמרו על כן באה אלינו הצרה
הזאת : השאלה ה"ו שבו באמרו ויען ראובן הלא אמרתיו אליכם וגו' כי הנה
מלת ויען לא תפול יפה באמרו אחרי היותו מסכים עם דעתם . ומה טעם
בדברי ראובן אלא ומה ההועלת בזכרון מה שכבר עבר ומה ענין וגם דמו
הנה נדרש דמו וגם דם האון אביו אבל יקשה איך לא זכרו והוא
היה העקר . והרמב"ן הרבה בזה פירושים לפי שמלות הכתוב הוקשה לו
לישכם על אחד מהם :

והנני מפרש הפסוקים האלו באופן יותרו כל השאלות כלם :
ותחלנה שבע שני הרעב לבא וגו' עד וירא יוסף את אחיו וגו' . מיד שנשלמו
שבע שני השבע התחילו שבע שני הרעב כי לא היו ביניהם שנים
מומונים בתבואה אלא אחרי שבע שני השבע שהיה גילום עולה ומשקה את
הארץ כשפע רב ויתבררו ההבואות שבע שמחות מיד בשנה האחרת לא עלה
יאר מנרים' ולא השקה השם הארץ ונעדרה תבואת הארץ והיא בשנה הלא וכן
שאר השנים שלא היה בהם חריש וקציר והוא אמרו ותחלנה שבע שני הרעב
לבא כאשר אמר יוסף כי הוא היה הענין שבו יתאמתו דבריו וזכר שהרעב
היה כולל לכל הארצות לא לארץ מנרים לבד כמו שהיה השבע ולכן עם היות
שהיה רעב בכל הארצות הנה בארץ מנרים' היה לחם מאשר אצלו המנרים' בשני השבע
ונמשך מזה שאלו מכל הארצות לארץ מנרים לשבו' אוכל והמנרים' היו מוכרים
אוחו לנכרי' לחמדת הממון וגם לחשבם שיעלה גילום בשנה האחרת והרבה את
הארץ ובה האופן מרוב השיירות שהיו מוניא' את הלח' מכל מיר ועיר ותרגע
כל ארץ מנרים' מהרה והוא אמרו ויתרעב כל ארץ מנרים' . ואמרו ואלעק השם
אל פרעה ללחם ענינו שיתן להם לחם כי עדין לא היו צריכים אליו
אלא שכאש' הרנישו עתק ערבון המשוהד לבא אליהם נעקו אל פרעה ללחם
ר"ל לתקון הלחם כאלו תאמר לכרוהו זלא יוציא אדם לחם מן הארץ' כמו
שהוא מנהג הארצות בזמן הרעב ופרעה דחה אותם בדברים באמרו לכו אל
יוסף אשר יאמר לכם העשו כי הוא היה ממונה על דבר התבואה בכלל
ובפרט . ולא ספר הכתוב מה עשה על זה יוסף לפי שלא כשה צו כלום כי
היה דעתו שימנה יחוס מעשה הרעב לבא הכל תחת ידו ושיבואו מכל הארצות
לשבור כי למלך אין טוב בזולת זה לשבור את האוכל שלו ולאסוף ממון הרבה
וגם ליוסף ירוח הדבר בחקתו שיבואו לפניו אחיו כנו שיהיה ויהי ליוסף
בזה התנוללות גדול ביוקר ערך האכל לפי שכבר מכרו המנרים' החטה שלהם
ביוקר לנכריים והוא הלך בעקבותיהם לענין היוקר . והוא אמרו והרעב היה
על כל פני הארץ' וגם במנרים' וכבר לא היה למנרים' בר למכור לנכרים ואז
פתח יוסף את אוצרות המלך ובחללה וישבור ר"ל ומכור למנרים' ובאשר
נחזק הרעב ומכל הארצות באו לשבור מיוסף כי כבר לא היה כ"א מוכר אחד
אז היה משביר בכלל לכל יוצא וצא . וכבר כתב הרמב"ם שהכתוב הזה מבורם
וכל הארץ באו אל מנרים' אל יוסף לשבור והותרה עם מה שפירשתי בפסוקים
האלה השאלה הא' . ואמנם אמרו וירא יעקב כי יש שבר במנרים' אין ענינו שהי'
שם לחם אלא שהיו שם מוכרי תבואת המלך כי שבר הוא שם באמר על
התבואה הנמכרת וכמ"ל לשבור אל יוסף . וישבור למנרים' יאמר שמעת
יעקב כי במנרים' פתחו אוצרות המלך והיו מוכרים החטה לכל הסוף שמה לשבור
וזה כי יש שבר במנרים' ר"ל שמוכרים שם הבד לנכרי' הבאים לקנות
אוחו ואמר לבניו הנה שמעתי כי יש שבר במנרים' למה תתראו שראה יעקב
שהיה מכירה הבד במנרים' וראה שהמוכרים הולכים שמה ומביאים משם התבואה
ובניו למעלה לא היו רוצים ללכת שמה והיו קונים מהאחרים התבואה שמביאים
משם ביוקר רב ואמר להם למה תתראו שתראו עצמכם עשירי' שאינכם חוששים
ליוקר החטה ונכבדים מאד שלא חרצו ליגע להביא מאכל לבתיכם אל תעשו
כן רדו שמה ויבדו לנו משה ולא מביאים לארץ הארץ אבוא נחים ולא נמות
ברעב כי צריך האדם להספיל עצמו להכרה החיים ואינו קלון אליו . ותתראו
הוא על לשון מתעשר ואין כל מתעשר והון רב ר"ל מראה עצמו עשיר ואינו
כן מראה עצמו עני ואינו כן וכן תתראו מראה עצמכם עשירים ובעלי כבוד
כפי סומן והותרה השאלה הב' . והנה הלכו אחי יוסף שלא מדעתם אבל
בעלי כרחם מפני מלוא הון לשבור בר במנרים' וקראם הם אחי יוסף להעיר
שמהשמים היה כל זה שירדו שמה להשתחו' ולהכניע ליוסף כמו שחלם והנה
תשובתו אלומותיהם והשתחוין לאלומותי כי עם היות כפי הכוונתם ללכת לשבור
בר בדרך חריהם הולכי השיירות הנה הקב"ה הביאם לזה-המיוהם אחי יוסף
וגם בנימין אחי הולך עמם לקיים מה שנאמר וי"א כוכבים משתחו' לו אם לא
שלא ראה הוקן לשלחו פן יקראוהו אסון כי להיותו אחיו של יוסף פן אמו חש
יעקב פן יקראוהו אסון כי היה מזהב צהיים ובבנים רע . ואמר עם אחיו
להכיר שלא ננוע יעקב משלוח בנימין עמדם להיותם שונאים אוחו כי באמת
לא היה כן כי אחי באמת ובאמונה היו אבל מפני שאמר פן יקראוהו אסון .
והנה הרע' הבא ת כבדות ידועה ובהתמה יועילו בהם האחים כי הם יבואו
רופאים ורפואות לרפאת אצל המו' הפחאומית מה יועילו בה האחים . וממה

אציו ואחיו וכל ביתם למזרים וגבלכלם שמה אצל נסתפק לו בזה חולי יקראו
 זו אחיו פעם שנית ויחשבו להרנו כחבר עשו בראשונה או יתעללו זה לזה
 כאשר שוגאים אלו לאלו וכדי ציון וקף אליו לראות אותם בקלקולם לנגד
 עיניו ואולי שלא ינהנו בו הכבוד כראוי למעלתו. ומפני הספקות אשר ראם
 בדרך הזה ראם להצביא בגמיון לדעת אם בכ"ב שנה שלא ראם אותם בני
 את חנוכותיה ואם נחתרמו ומה שעשו כנגדו ובאחיו חנוכה קיימת היו
 ולכן הכניסם באמור אליה מרגלים אחם עד אשר ראם שעשו חטובה שלימה
 כמו שאמרו אצל אשמים אהנו וגומר. הנה שתי הכוונות האלו כיון יוסף
 נחמכרו לאחיו ובדבר אחם קבות ובציאיו אותם בצער ההוא והותרו בזה
 השאלה הד' והה' . והנה אמר ויחזור יוסף את החלומות אשר חלם להם
 להניד כאשר ראם יוסף את אחיו משתחווים לו וזכר את החלומות שחלם מהחלומות
 שהיו משתחווים לחלומותו ופי"א כוכבים משתחווים לו וראם אותם מתקיימים .
 גם זכר את החלומות ובאשר ראם שהראשון נתקיים בהם רצה לדעת אם הם
 עתין אציו ובנימן אחיו חיים כדי שהשני יתקיים גם כן ולאם בא אליהם
 בראותם עליהם כדי שיתוך דבריהם ידע מאציו ומאחיו אם הם חיים הם לא
 וזה כלו לדעת אם הימים השני היה אפשר ג"כ שיתקיים וציא אציו ואחיו
 כלם ילמדי' כי בזה היה מנחם מבוסף יוסף . ואמר את החלומות אשר חלם
 להם . לפי שהיה עתין החלומות והם ויראם לא להודיע הדב' ליוסף אלא
 להודיע לאחיו שלא יבטאוהו כי הוא עתיד למבול עליהם והם יבטאוהו לו ולכן
 היה מספ' להם את חלומותיו כדי שיתנו לבם אליהם כי חלומות' נבואיים היו
 וזה טעם אשר חלם להם להסירם משעות' להודיעם האמת ולפי שהם לא
 חששו להם אצל הוסיפו עוד שנה אחת עד שבעבור' מכדורו לעד לכן גם
 זכר את החלומות אשר חלם כדי להודיע' האמת ולא קבלוהו כדי להעניב'
 עליו ולכן העליל עליה ר"ל אני יודע כי אומנותיכם להיות מרגלים כי כמו
 שהם חשדוהו בדביל ומרגל דבריו' כך חשד הוא אותם בדומה אלו והותרה
 בזה השאלות הו' והז' . ואמרו מרגלי' אחם כי את ערו' השרץ באתם לראות
 אינו כפל לשון אלא ענינו שם היו רגילין כיו' מרגלים כי היו בקיאים ונהגים
 באומנות הבוא וגם עתה באתם הפעם בפרט את ערות השרץ באתם לראות .
 והיו אם כן אומנים במלאכה ההיא וגם באתם שעה היה מעשה אומנותם בידם
 כי מרגלים הוא תואר מורה על הקנין . והם הסיבו ראשונה על העלילה
 האחרונה כי היא היתה יותר עקרית באשר הוא הם כי גם שהיה אומנותם
 מרגלים כמו שאמר הנה אם אחיה שעה לא באו בזה אינם חייבים בטעם כלל
 וזכר אמרם לא אדוני ועבדיך באו לבצור אירל ר"ל אין הדבר אדוני כמו
 שעתה אומר טעמות הארץ באנו לראות כי הנה עבדיך באו לבצור חוכל
 והחמור' והאמהות וכל כלי משאיתו יעידו עלינו . ואמנם למע האמת באנו
 מאומנותם להיות מרגלים אין הדבר כן כי כלנו בני איש אחד נחנו ולכן כל א'
 יוכל להעיד על כלם כעני' ר"ל אנכי אחת וכבוד אהנו לא היינו עבדיך
 מעולם מרגלים ולא נמנח אומנות נבזה מבוסך בזה באנשי' המפחתנו ואפשר
 עוד לפרש שעשו בזה המאמר ב' טעמות להחללותם ה' באמרם כלנו בני
 איש אחד נחנו ואין יעלה על הדעת שגבא כלנו להכנס בסכנה עומה ברגול
 הארץ ומי האיש אשר ישלח לבנו כלם בדבר סכנה ויאלץ אין אדם מוילך את
 בניו כלם לסעודה מפני מראות העין כל שכן שיכלה כלם בסכנה אשר כפפע
 בינם ובין המות . והב' כי האומנות הזה לא ימנח בי אם בהנשים רקים
 ופוחזים : אשר בההכלבם ברחוקות העיר ובצינותיהם לא ישימו להם לב . אצל
 אהנו אין עניינינו כן כי כנים אהנו ואנשים חכובים ומהם הדע שלא היו
 עבדיך מרגלי' מעולם . ויוסף הבינם לא כי ערות השרץ באתם לראות . ר"ל איני
 חושש שעה אם הייתם מרגלים פעמים אחרים אם לא כי היה לראות לשעתה
 אצל אומ' שהפ' הוצאת לבני אומר עלי שלא נזדמנת כלכם יחד דק לראות
 את ערות הארץ ומהם שאמר לא כי את ערות הארץ יש לפרש מלת לא ור"ל
 אין הדבור כמו שאמרם שהייתם כלכם בני איש אחד ובאתם בלבד לשבר
 אוכל כי רחוק הוא שיבין לאדם עשרה בנים כלם אנשים ובכזה הזה אשר
 אמרתם מורה כי את ערות הארץ באתם לראות וכדי לכסות תכלית בראותם
 באתם פה לבצור מעט אוכל הזה להיות זה לכם כסא' שנים . ואז הוסיפו
 להתחקי עוד בעשנתם ולומר אל יפלא אדוני מהיותם כלנו בני איש אחד כי
 באמת תדע ששנים שער עבדיך אהנו ששם יתח' מעשה' בני איש אחד בארץ
 כנען לא בני אדם אחת אצל בני אדם שחולד' נגבים מהחלפות ובהאר
 האחד ממנו והוא היותר קטן עם אציו כי אין בו כח עדין לזאת ולבא
 בדרכים הוא נדוך שמה אצל אציו לשמחו כי הוא היותר נדוך הליו והאחד
 אינו במציאות ואמרו כל זה לאמת דבריהם כי זה דרך המדברים כשישימו
 ספק בדבריה' וזכרו הפרטים כדי להוכיח כי האמת אחם ולא ימנח פניהם
 לשון חרמית והכלל שהם היו כלם בני איש אחד ואין יכניסם איביסם בסכנת
 סרגול והנה יוסף השיבם הוא אשר דברתי אליכם לאמר מרגלים כאומר לפי שטע
 עתה לא היה יודע היותם כלם אחים לא היה קשה אצלו שיבואו כלם לבצור
 אוכל כל א' לפעמו אצל עתה אהנו לו ששיו י"א ובצחו עשרה מהם לבצר
 אוכל היתברר לו שכן ידברו כי איך מביא א' שהיו וי"א אחים לא יבואו
 שנים חכם או שלשה לכלם ויטערו לנח העשרה זה מורה באמת להיותם
 נתפסים בפחיתות היו מנוציאים אותם המנוציאות . גם אמרם שהאחד אינו
 מור' שהלך ג"כ לרגל ולא שז עוד לביטו ולכן מחוך דבריהם אמת מה
 שחשב עליהם ראשונה שהיו מרגלי' וכן היה ענין האל האחר שאינו ולכן
 היו באים מבית אחד אשר בו וי"א אחים הו' מהם כי א"א לומר כי בעבור
 האכל באו זה אמרו הוא אשר דברתי אליכם לאמר מרגלים אחם ועם מה שפירשתי
 בפסוקים האלו הותרו השאלות ה' והט' וי"א :

והנה ראם כי יוסף יוסף וימלאו את כליהם בר . הגרסה מפשט
 הכתוב שאמר להם יוסף באתם תחננו כאומר יבא אחיכם הקטן
 הקוא שאמר' ובו אדע אם כלכם בני איש אחד ומה מעשיכם ועל מה
 באתם פה כי להיותו נער קטון אחקור ואדרוב אותו היטב וראוי להאמין בו
 כמביח לפי תומו כי לא ידע להכין שקרים כנוכס . ומפני זה בארם ראם את
 בנימן שהיה אדם גדול ולא ילד אמר יוסף אליהם הנה אחיכם הקטון אשר
 אמרתם אליהם יתכן בני . כי גם אתה תוכל לנייף דברים כאחד מאחיו . גם
 אפשר שלא אמר באתם תחננו על ברא' בנייניו כי לא היה בזה בחינה כלל והיה
 לו לומר בזה תחננו . אבל פירשו כאומר באמת מרגלים אחם ותמיד היתה
 רגילים באומנות הזה ולפי שלא באה בשום פנים מהפעמים לידו בחינה ובכיון
 חשבתם שכן יהיה תמיד ולא יהיה כן כי באתם תחננו ר"ל באתם הסכם תחננו
 ואני אחקור ואדרוב בעניינים כי הי פרעה כי מרגלים אחם ולא תלאו מזה כי
 אם צבא אחיכם הקטון . ולא אשלח אני בעדו וגם לא ילך אחד מהם להביאו
 קן יסוריהו לדבר דברי מזים אצל בלחו מכם ומלככם היום אחד שיקח את
 אחיכם ההוא ואתה האסרו ר"ל אינו עומכם במאסר ויבחנו דבריהם כשהחקור
 ואדרוב עליהם ועל מעשיכם האמת אהכם ר"ל במה שאמרם שכלל' בני איש
 אחד בארץ כנען ובכנים אחם הנבי' אמת ונכבדים ואם לא ר"ל אם לא נמנח
 הדבר כמו באומנות הזה . ופרעה כי מרגלים אחם ספק אם באתם בדברים
 שהלא דבר הוא מה שנחשדתם בו מהיותכם מרגלים . יכפי' הפ' הו' אין
 ענין בלחו מכם אחד שילך א' מהם להביא את בנייניו שאם היה כן היה ראוי
 שיאמר בלחו אחד מכם : ועוד בלמה יפטור אחד מהם ואולי שהיה יהיה חיו
 מיתה אלא בפירושו בלחו מכם מלככם איש אחד שילך לראותם ויקח את אחיכם
 וזה לא אמר ויקח את אחיו לפי שהלקח לא יהיה אחיו ומה הכין שלא
 נשבע יוסף חי פרעה לשקר כי הוא נשבע ב' פעמים האחד בתחמו באתם
 תחננו חי פרעה אם תלאו מזה כי אם צבא אחיכם הקטן הנה ואתה תראה
 שלא אמר אם תלאו מזה עד בא אחיכם הנה . אלא כי אם צבא ר"ל חי
 פרעה אם תלאו מזה כ"א בשחרורו והסבירו להביא אחיכם הקטון הנה גם שכל
 כלם אמר אם תלאו מזה כאומר שלא ילאו כלם עד בא אחיכם וכן היה ששאר
 שמעון עד בואו . והבנועה השנית היא אמרו חי פרעה כי מרגלים אחם שפירשו
 וימנעו דבריהם שאמרם שכלכם בני איש אחד ובכנים אחם ואם לא שאין
 הדבר כן חי פרעה כי מרגלים אחם אצל ודאי יאמרו א"כ אינם מרגלים
 והותרה השאלה ה"ב . ובאמרם אמרו שעה שהיה מנהגם לישבע על שקר היה
 אומר חי פרעה והוא דרך דרש וכן על דרך האמ' אין ראוי ליהם פחיתות כזה
 ליוסף גדול השלמו' בכל מה שיאמר בלמות בזה פרעה כנעו ואחיו . והנה
 אחי יוסף לא ענו אחור דבר כי נבטלו מפניו . ויוסף לא לשים אותם במשעור
 בלשם ימים אולי מנהגם במזרים כמו שהוא היום הארצות מוכשרות לזכור
 החכמים אף שלא יתברר חכמים בלשם ימים כי בהם ילא הקול ויבואו עדים
 אם לזכות ואם לחובה ואחר עמוד היותם בלשם ימים וחקירת העין יפסדו
 או יחייבום ולכן יוסף לא התמין בהלשם ימים אצל בניו השלשי מבלי שהם
 יאמרו דבר מעטין מהפעם אמר להם יוסף שהאלדים הנבי' ילא אינו רואה
 שתמותו כהן אצל אישכם שנה ורציו ולא תמותו ויהי שמדעתכם ודמנכם אם
 כנים אחם אחד מאחיכם כה יאמר צבית מעמדתם ר"ל יבחר פה צבית היה
 אשר אחם נשמוד' בה אצל יאמר כי אחם לא הייתם נאכדים ימן היה רחוק
 שתברחו כלכם חמנם איש אחד בנקלה ויכל לנדרח . ולכן יאמר שם ואתם לא
 תחשבו פה אצל חקף לבו הציאו שבר רעיון בתיכם וצלי כוכב הציאו אלי את
 אחיכם הקטן וימנעו דבריהם ר"ל לא אחם עוד להקריב דבריהם אחת כי אני
 אתן אהנה לדבריהם שאמרם בתיכם בלשם ימים ולא תמותו כי עתה חולי אם
 הייתי חוקר בדבר הזה ודורש אותו הייתם חייבים מיתה כי בקלות ילגוד האדם
 המפסיד את האכור באמרו כיו ויתחייב מיתה והנה הנהם לומר אם כנים אחם
 לומ' שהם אם אינם אמתיו' בדבריהם יצידו לו והיה ירחם עליהם ולא ינכסו
 בסכנת הסכין אולי אחיכם הקטן יתביס דבריהם כי לא ידע לקיים הכוונ' . ואמר
 וישבו כן להניד שנתרנו בזה . ואמרו שכן ישבו להציא כי הם לא דברו טולה .
 והנה השתלל יוסף כל ההשתללות הזה שיציאו את בנייניו לנצות . האמת לראותו
 כי הוא היה אחיו בן אמו ונפשו קשור' בנגדו והיה חכם בלבו אם המיוהבו
 אחיו או מכדורו כאשר עשו לו ולכן היה לראותו . ובכ' כדי להעליל עליו עלילת
 הנביע ולראות אם אחיו 'הדליל להבלי' באתם בלשם ימים או ישיבואו בנצחיתם
 אותו לה וכן בן אשה אחרת . והבנה השלישית היא פרעה יוסף צבית בנייניו כדי
 שיקחוהו לעניניהם לשבד ובה יתקיי' ענשם מוד' במד' כמו שיתבאר' בפני' הנביע
 ובין כך ובין כך יאמר אציו' אחד מהם על עלילה הזאת הכוזבת כמו שהם שמו
 אותו בצור ומכדורו על העלילה הכוזב' שהיה מרגל ומלשין לאציו כי היו כל מעשיו
 של יוסף להענינם על חשאת כפי הראוי מזה כננה מדה לשוב להם לשבר על
 חטאיהם לא להנקם מהם כי גם הוא הפטור אחר כך בצערים ובה . ובפרט כששמע
 דברי תשובתם ובפרט באמרם אצל אשמים אהנו וגו' כמו שהם אחרי שגמרוהו
 נחתשוו ונאשרו בצערו ובהם השם ענינם לענינו . ואמנם מואמרם אצל אשמים
 אהנו נראה לי לפרש בא' מנ' מנ' . האחד כששמעו דברי יוסף ואחר לבו
 הביאו שבר רעיון בתיכם האמינו שבדאי היה ירא אלהים להיותו מרחם על
 נשותיהם ובניהם שלא היה לא עמיהם קורבם וגם להיהו מרחם עליהם ביותם
 מארץ אחרת כי לא ירחם האדם על מי שלא ראהו אלא על מי שיראה בעיניו
 נערו וגם להיותם עושה עמיהם הסד ורחמים מכלי דרישהם ולא בקשה ממני'
 ולכן נתנו אל לבם להאשים את עמיהם שלא רחמו הם על אחיהם כמו שזה היה
 מרחם על הזרים ולא רחמו הם עליו בראותם לרת נפשו לעניניהם כמו שזה
 מרח' על מה שאינו רואה ולא רחמו הם עליו כשהחננו אליהם כמו שזה

אשר בהם יבאו את השבד ואמתחות הם השקים הקטנים שמניסין בהם
החמרים החבלי' והיחרי' וכל כלי עבודת מאכל וגם משמרי' בהם את כספם
וממונם ומניסין אותם לתוך השק הגדול יותר שמירה ומפני זה יאמר פעם
הכתוב שהיה הכסף באמתחות שהוא המקום המיוחד ופעם שהיה בשק שהוא
המקום הכללי אליו. ובני יעקב שצרו אל אביהם שדבר האיש אתם קשות ויתן
אותם כמרגלים את הארץ אבל הקלו בספור הענין כי לא הגידו לו ששם
אוחס במשמר שלש ימים ולא שאסר את שמעון לעיניהם אבל אמרו במקומו
אחיכם הגיחו אתי. וכל זה להקל בעיניו הענין כדי שלא יתקשה בשלוח את
בנימין עמהם ולכן לא חשב הזקן לדבר אבל כאשר הריקו שקיהם ומלא כל
אחד מהם כסף או האב והבני' אחד קראם ורעדה בחשבם שכמו שאדני
הארץ התעולל עליהם עלילות ברשע באמרו מרגלים אתם ובניסוהם הכסף
באמתחותיהם ככה יתעולל על בנימין בהלבו שם ולכן נתרעם נגד בניו בכלל
באמרו אותי שכלתם יוסף איננו ושמעון איננו ואת בנימין תקחו עלי וכל
כלנה כלומר למה לא יקרו במקרים האלה לכם ועל בניכם כי אם לי ועל
בני כי עלי היו כללם הנר'. והנה ראובן השיבו אל תירא אבי מאדון הארץ
כי באמת ירא אלדים הוא ולא יעשה רעה כלל לבנימין ואם לא יהיה כן את
שני בני תמות אם לא אביאנו אליך לכן תזה אותו על ידי ואין ספק
שפענה של שפות הית' של ראובן לומר את שני בני תמות כי איך יתכן שיעקב
ימות את שני בניו אשר גדל על ברכיו אבל אמר כל זה כמתחזק על
הבטחתו. ויעקב לא ר'. להצות עם ראובן לומר יעשה האיש או לא יעשה
ולכן הגיח ונעש יראת אלוני הארץ ודאג לבטת הדרך ואמר לא ירד בני
עמכם כי אחיו מת והוא לבדו נשאר מבני אמו והם רעי המול ויודע אני
שיקראנו אבון בדרך ואין תוכלו להצילו מהמו' הפתאומי' וזהו אתם מורידים
את סיבתי בינון שאלה ומה תרויחו בזה. ואין ספק שהיה זה ממנו תואנה
כדי שלא ילך הנער כי הוא לא ירא מן הדרך אלא מהאיש אלוני הארץ.
אמנם כשהכבד הרעג וכלו לאכול את הלחם אמר להם אביהם שובו שברו
לנו מעט אוכל ר"ל שישיטו לתארים ויעברו מעט אוכל ליעקב מלמד מה שיסברו
כל אחד לעצמו אז אמר לו יהודה העד העיד בנו האיש ר"ל אלוני הארץ לא
תראו פני בלתי אחים אתכם לכן אם ישך משלת את בנימין אחינו הנר' נרד'
ונסבירה לך ולביתך אוכל וזולת זה לא נרד'. והנה יעקב ראה שפענה ר"ב
עבדיך אחים אכתנו לא היתה הכרחית ולא נריכה להתנוללות כי מה ענין זה
לעילת המרגלים וחשב מפני זה שהם באנשים דברנים אמרו לו מה שלא היה
שואל מאתם וזהו אמרו למה הרעותם לי להגיד לאיש העוד לכם את כי חשב
שאת נפש הילד היו מבקש בשאלו אותו וסם לא ידעו להתנולל מקשות דבריו כ"א
בשנות את טעמ' מאמתת הדבר וזהו אמרו שאלו שאל האיש לנו ולמולדתנו
לאמר העוד אביכם חי הים לכם את ר"ל לא אמרנו לו שיהיה לנו את לענין
המרגלים אבל קדם לכן מפני שהוא שאל לנו עליך ועל אחינו הנר' נרד' לו
על פי הדברים האלה הודיע נדע כי יאמר הורידוהו אלי כלומר האש עילה
על הלב של ענין העילה יאמר הורידוהו אלי ואין אדם נכפש על מה שלא
עלה על לבו ואולי שכוננו למה שהוכרחו לומר ולהשיב על שאלותיו. ואז אמר
יהודה אל ישראל אביו. שלח' הנער אתי וגו'. אבי אבי בריא ונמצא בריא
עדיף הנה אכתנו אם נשכ פה ולא נלך בודאי' נמות כלנו ברעב אזה ויסגור
וכל אנשי ביתנו. ואם ילך הנער עמנו אין האשון בריא ויודע כמי שהוא
אם לא נלך ולכן מועט הוא שילך משלל ילך ונ"ש שלח הנער אתי ונקומ'
וכלכה ונחיה ולא נמו' גם אכתנו גם אזה גם שישנו כלומר אבל אם לא ילך
עמנו אם יצטו פס ומתנו. ואיש מומת אזה שאלה עני' הנה ח"כ בשבתי
כאן בריא שימות ואם ילך שמה לא ימו'. ואין אבי גותן בני בערבון דבריו
ראובן אתי אבל אנכי אעריבו ומידי תבקשו אם לא הביאתיו אליך ותחאחי
לך כל הימים ר"ל יהיה פשעי ותחאחי קיי' תמיד מבלי כפר' כל הימו'. כי
לולי התמהמהנו בסבתך כבר היינו שבי' זה פעמי' בשלום ובמישור אין שטן ואין
פגע רע. והנה יעקב קבל דברי יהודה ולא קבל דברי ראובן שהיתה טענה
הכרחית טענת יהודה מפני סכנת הרעב. אבל התקין עמו לדורון ולתפלה
כמנהגו וזוה אותם שיליכו מנחה לאיש ההוא וכסף מהנה יקחו בידם רוצה
לומר הכסף הראשון שאולי בא בשגנה ועתה ידרוש אותו מכס וכסף שני
לשבור עתה את האוכל ויוליכו עמהם בנימין כמאות האיש והתפלל אל האלדים
באמרו ואל שדי יתן לכם רחמים לפני האיש והורס הזקן בתפלתו שהוא לא
יתפלל רק על יתן המגיע אליהם ברוח אחיהם הולכים ומתמעטים כי בבחינתו
כבר אין לו נחמה כלל וזהו ואל שדי יתן לכם רחמים רוצה לומר היכול על
הכל המספיק לכל דבר יעשה עמכם חסד שיתן לכם רחמים לפני האיש שהוא
ירחם עליכם כי איש הוא ויתפלל מנחתכם ולא אמר כי הוא יתבדק ירחמם
כי חשב אולי לא היו ראויים אליו ולא אמר ג"כ יתן לי רחמים כי איך ירחם
האיש השליט עלי וזהו איתו רוצה אותו אבל אמר יתן לכם רחמים לפני
האיש שימלאו בו חסד ורחמים בחובן שיכלה עמהם אחיה' שהוא שמעון ואת
בנימין. ואמרו ואני כאשר שכולתי שכלתי ענינו כל זה התפלל בבחינתכם ולתובתכם
כי בבחינתו איני רוצה להתפלל לפי שאני כאשר שכולתי רוצה לומר מיספך שכלתי
מכלכל. וזה טעם ואני כי לא אמר וכאשר שכולתי שכלתי כמו שאמרה אכתה
וכאשר אבדתי אבדתי. אבל נא כנגד מ"ש יתן לכם רחמים וישלח אתכם: **בג**
בו ויקחו האנשים את המנחה וגו' עד סוף הסדר ויש בספר הזה גם
כן שאלות:

השאלה הא' בברכת יוסף לבנימין אלד' יתן בני כי מה טעם בברכ' הואת
והוא היה בן ל"א שנה וכבר היו לו עשרה בנים ומעט מהשנים
היו ליוסף עליו בכמו חמש או שש שנים ולמה קראו ג"כ אחים הקטן וגו'
וברכו

מה היה מרחם על מי שלא היה מבקש ממנו דבר. ושלשת הבחינות האלו
מנוו הם באמר' אבל אנשים אכתנו על אחינו והיא הראשונה. אשר ראינו
זאת נפשו והיא השנית בהתחננו אליו ולא שמענו ולכן באה אלינו השרה הזאת
לאכזריותנו והנדיקו עליהם את הדין. וזהו הפן האחד מהפידוש. והב' שהם
בתולה כשראו העול המפורסם שהיה יוסף עושה עליהם חסדו שברשעתו
וסכלותו היה עושה כן אמנם כאשר במצו את דברי אמרו את האלדים לנו
אני ירא ולדקה עלתו וסוב דבריו פשטו במעשים' מה זאת עשה אלדים לנו
והיו מהם אומרי' שהוא דרך מקרה ומענינו בני אדם ולכן אמרו איש אל
אחיו אבל אנשים אכתנו ר"ל לא המקרה נגע בנו אבל הוא עונש על נד
השגחה ליוחננו אנשים על אחינו יוסף כי כמו שאז אכתנו בידיו מלכנו
אוחו ונתננוהו לאויבים ככה מפני אוחו חזא אביהם עליו השרה הזאת שנתערך
לחת בתיארתו א' ממנו ולשונם במאמר ביד אבי כי זה האכזרי' ענישה
עתה דומה לאכזריות אשר עשינו ולפי שהענישה ההוא לא היה כמעשה אנשי'
חכמים ובכונים אלא כמעשה השכורים השוגגים עזאזל שיעשו ולכן קראו
עזאזל אנשים מלשון אשם והוגג הנעשה בבלי דעת. והפן השלישי מהפ'
הוא שהם היו מתחייבים זה עם זה איך לקבל העלפון הזה על דבר שלא היה
בעולם מהיוחננו מרגלים לכן ענו אלו לאלו אין השרה הזאת על ענין המרגלים
אבל הוא על ענין אחר והוא שהיינו אנשים על אחינו וכאנשי' נעדרו השכל
ראינו זאת נפשו בהתחננו אליו ולא שמענו על כן באה אלינו השרה הזאת שזה
המושל איננו שומע בקולנו עם היותו ירא אלדים. ולפי שהם היו קוראים
את עזאזל אנשים ושוגגים במכירת יוסף לכן ענה ראובן על דבריהם ואמר
למה תקראו עזאזל אנשים ושוגגים כי מורדים היותם הלא אמרתי אליכם אל
תחאחי בילד ר"ל מלבד האתחם עיר מאשר הוא ילד במעשו ודבריו החרתי
בכם שלא תחאחי בו ולא אביכם. ולכן לא לבד יבקש האלדים מכס טון האחיה
אבל גם דמו ששפכתם במכירתו הנה הוא היום נדרש ר"ל גם דמו מלד
שהוא בעלמו לא מלד שהוא את הוא נדרש. או יהיה פירשו שחאחי ביה
שראו צרתו ונערו בהתחננו אליהם ולא שמעו ושמלכד הנער שזערוהו בידים
גם כמו שיתכן שהמיתוהו שם הנה נדרש הדם מלבד הארץ וענין נדרש הוא
כי אינו עדין פרוש ולכן הוא נדרש מהמשפט האלעי להפטר ואין ספק כמו
שכתב הרמב"ן שכל הדברים האלה דבר אליהם ראובן בעת הסעשה וקראה
החורס במה שאין בו צורך. ואמנם אמרו והם לא ידעו כי שומע יוסף כי
המליץ בינותם אפשר לומר שם היות שאל המליץ עם יוסף נדבר אתם הנה
אחרי שדבר אליהם הלך לשם ולכן בזהותם מדברים בינם לבין עזאזל לא ידעו
כי שומע יוסף לפי שתמיד היה היל לסיח המליץ בינותם ולכן לא נחמו אל
לכם שהיה הוא שומע ר"ל מבין דבריהם. וי"מ שכאשר כלה יוסף לדבר אל
אחיו באמתות המליץ קם המליץ מאולס ויקרב אליהם לדבר על לבם מלכו
דברים טובים דברים נחומים על נצרותם והיו צעירים נשאי' ונאות' צעירים
וכאשר דברו כדברים האלה לא ידעו כי שומע יוסף לפי שהמליץ לא היה אז
עמו להלילו כי הוא היה בחוסר מדבר עמהם ולא היה בין יוסף ובינם כפסם
כפסם וכאשר דאג יוסף תשובתם ואיך היו מתחרטי' ממה שעשו כנגדו חזר
מניו מהם ויבך מלשון יוסף חזקיהו פניו אל הקיר וישב אליהם וידבר אליהם
ר"ל דברי חן ותחנוני'. ובעבור שראה אותם מתעשרים איך יתנו בידים אחד
מהם להאסר ואולי לא יסכימו מי מהם יהיה לכן הוא עלתו לקחו מאתם
לפלג אות' מהמחלוק' והאכזריות שיעשו בתתו אותו בידו והנה אסרו לעיניהם
שיראו אותו צעירים ולא יוכלו להושיבו כי כן עשו הם כאשר ראו המרגלי'
אסרו את יוסף לעיניהם ולא המלו עליו. והנה לקח את שמעון כי הוא היה
גדול החושבים כי ראובן אמר אל תחאחי בילד גם ששמעון היה אשר אמר לנו
והסגרנו כמו שביארתו שם ואין ספק שמדבריה' בזה שמעון יוסף ידע שראובן
לא חסא במכירתו. הנה התבאר למה רצה יוסף שיסא ששמעון במאסר ולאסרו
לעיניהם שהיה הכל להענישם על חאחי ולא תהיה להם זאת לפוקה ומאח' וי'
היה לחת לאיש דבריו וכפרי מעליו והיחרו במה שפירשתי השאלות הי"ג
והי"ד והפ"ו:

בה ויצו יוסף וימלאו את כלים וכו' עד ויקחו האנשים את המנחה. בעבור
שהיתה כוונת יוסף לנצרותם לא להרע להם כמו שאמרת' ולהראות
זה להם באחרונה כשהתודע אליהם רצה שיתנו להם צרה לדרך ועוד וימלאו
את כלים בר לוהליך לבתיה' ומפני שלא יתכבדו שמה למחזור לחוסר הכסף
הצריך להביא לקחת בר אחר טוה גם כן להשיב כספיהם איש אל שכן
אבל לא הודיע להם זה כדי שיחיו בנער ובפחד ממנו וכל זה כמו שאמרת'
מדה כנגד מדה כי כמו שהם חסדו להרע לו הטיבו לו ואח"כ לא חסא רק
במחשבה כן יעשו לא בפעל כ"א במחשבת' והנה הלכו האנשים עם שדרם
ויפתח האחד את שקו במלון לחת מוסאף לתמורו וירא את כספו שהיה בפי
אמתחתו וחרדו מאלד כלם ואמרו מה זאת עשה אלדים לנו ר"ל מה זאת עש'
אלדים לנו האם הוא טוב שזדרך שכתה שכה האיש ולא לקח את הכסף או
אם רע שעזזו להתעולל עליו ולפי שלא ידעו אם היה המקרה הזה להם טוב
או רע אמרו מה זאת עשה אלדים לנו ואין ספק ששאר אחיהם יפתחו שקיהם
לראות אם היה שם כספיהם אלא שהאיש שכל בית יוסף בשמו הכסף באחד
מהם במקרה שמו קרוב לפי השק ולכן מלאו שכתה כי היה בפי אמתחתו
ובאחר' העמיק לשים את הכסף יותר למס' בתוך החסה ולכן לא מלאו כלם
את כספ' במלון בפי אמתחתיהם אמנם בביהם כאשר היו מריקים שקיהם נמלא
הכסף כלו לכל איש נרדו כספו בשקו. ואין להפלה מאשר הכתוב יאמר פעם
שקיהם ופעם יאמר אמתחותיהם כי שקיהם הוא שם להם לעזאזל ואמתחת
שם להם מפאת הכר אשר ישאו בהם והכל דבר אחד. וי"מ שהשקים הגדולים

זכרו אלהים ימנך והיה לו לומר שלום אחך: השאלה הב' מה פעם ותועלת כספור ושימונו לו לבדו ולהם לבדם ולמאור' ונו' כי לגבי ענין אחיו לא היה צריך להודיע מנהגם וגם מאין היה העונה ההיא באמרו חוטבה היא למאור: השאלה הג' אחרי שכבר העניש יוסף את אחיו ובאצרו אותם לקח נקמתו מהם ושהביאו לפניו את בנימין שהיה חפץ לראותו ושחקיה' חלו' י"א כוכבים משתחווים לו ומלא תאותו בשלמות ואחיו אכלו עמו והשלים עמם למח זה עוד הביאם בנסיון אחר מהנביע כל שכן לבנימין שלא הרע עמו והיה אחיו בן אמו: השאלה הד' למה זה יוסף לשים כסף איש בפי אמחתחו ואת גביע הכסף באמתחת בנימין כי הנה הנב' היה צריך לענין התחבולה אבל הכסף לא היה צורך בו כי עוד מעט היו עתידין לחזור ולהודיע אליהם ולא יתן להם כסף ויבדו כדעונו אבל עתה אין ספק שהיה שימה הכסף מזויף ומשקר התחבולה הנביע כי יהיה מקום לאחיו לומר אם בנימין לקח את הנביע בגניבה. הכסף מי כמו בפי אמחתחו כמנך ויחד עם הנביע אלא שהכל היה תחבולה. והרמז' כתב שהשם הכסף לעניניהם ושאמר אליהם שהאדון היה עושה עמם חסד על עמלם אבל זה לא נזכר ככתוב אבל בהפך שאומר ואח גביעי הכסף תשים בפי אמחתח הקטן ואת כסף שברו מורה שהנביע והכסף הושמו כאחד ושניהם בסתר: השאלה הו' באמרו קום רדוף אחרי האנשים והשגתם לאמרת אליהם ונו' והוא כי מה ענין והשגתם הלא ידענו שאם לא ישיגם לא יאמר אליהם דבר ומה צא להודיענו אם כן השגתם: השאלה הו' באמרו והוא נחש ינחש בו וכן אמר יוסף הלא ידעתם כי נחש ינחש איש אשר כמוני ומתו הניחוש הזה. ורז"ל אמרו שהיה מנהג הנביע מכה בו ואומר והוא הבכור והיה הבני לו וסם היו חושבים שהיה מניע לו בדרך נחוש. אבל כפי הספוט יקשה מאד על הדעת הזה הלא ידעת' כי נחש ינחש איש אשר כמוני כי למה ינחש ואין הניחוש מעל' לשרים ולא אמר שינחש הנביע גם כי אין זה פעל הניחוש כי אם הקסם לפי שענין הניחוש הוא כפי דבריהם וז"ל פתו נכלם מפיו צני הפסיון בדרך דומיותם בלוקח האדם לסימן שלא יעלה בדרך ההוא והם אמרו אש"פ שאין נחש יס פיון והראש"ב פירש נחש ינחש נסח אחכם בו אם אהם נבי' ולזה העלים עינו מהנביע כאשר לקחתם אותו ואינו נכון. כי נחש אינו נסיון ועוד שהיה לו לומר נחש ינחש אחכם בו. וגם לפירושו יקשה הלא ידעת' כי נחש ינחש איש אשר כמוני. וספ' היותר מחויב הוא מ"ש בו הראש"ב בשם הר' יונה והוא נחש ינחש בו שישאל למחשבים עליו ובזה הדרך ידע שנבנתם אותו אבל עכ"פ יקשה גם לזה הפירוש אמרו הלא ידעת' כי נחש ינחש איש אשר כמוני. ועוד כי מנחש אינו יודע הנסתרו' כי הוא מלאך' הקס' לא הניחוש כמו שמתרתי ואף יבדל רוע המעשה מפני זה באמרו הרעותם אשר עשייתם: השאלה הו' בדבריו העבד גם עתה כדבריהם כן הוא וגומר כי הנה לא היה גורמו כדבריהם כי הם אמרו אשר ימלא אתו מעדך ומת וגם אנתנו נהיה לאדוני לעבדים והעבד כשאמר כדבריהם כן הוא שזו מן הדין אמת לא היה ראוי שיאמר עליו אשר ימלא אתו הנביע. והיה לו עבד ואתם תהיו נקיים. כי זה לא היה כדבריהם. וכבר ראית דברי המפרשים וספיקותיהם בזה: השאלה הו' למה אחרי שהעבד אמר ואתם תהיו נקיים חזר יהודה לומר הנה עבדים לאדוני גם אנתנו גם אשר נמלא אתו הנביע עש מי שתקף ממני. ומה ענין אמרו גם אשר נמלא כי הוא היה העקר והיה לו לומר הנה עבדים לאדוני גם אנתנו עם אשר נמלא הנביע צידו או עם אשר נגב הנביע. והנני מפרש הפסוקים באופן יותרו השאלות האלו כלם:

ויקחו האנשים את הנוגחה ונו' עד ויגש אליו יהודה. ספ' הכתוב שבאו אחי יוסף עם בנימין למאור' ושואר יוסף לאשר על ביתו שיביאם הביתה לאכול עמו בסעודת הצהר' שהיא סעודת הבקר אבל להיותו שר ושם' מלאכת המלך היה אוכל בצהרים לא בבקר ושהם כאשר ראו שהובאו בית יוסף יצאו לנפשם בחשבם שעל דבר הכסף השב באמתחות' בתחלה היו נקראים לבא שמה להתעולל פניהם עלילות ברשע כאלו תאמר שהם נגנו אותו הכסף או שהכלו ולא פדונו בהגנה והנה אמרו לקחת אותנו לעבדים ואת חמורינו לא קדברי הרב המורה שהשוו עמ' לחמוריהם אלא להניד כשחשו שאלו האיש או יוסף נחמו עיניהם לאח' ואת הכת של בחוריהם עם חמוריהם והיו טובים לנו לעבד' ולמלא כי דרך עבודת עם החמור' היה ולכן יעלילו עליה' דבר הכסף ומפני זה ראה שמוז להודות לו ענין הכסף קודם שיזכר בו כי יורה זה על ה'נדך' וכאשר ספרו לו ענין הכסף אשר מלאו אמרו כספיונו במשקלו כלומר זה פלא שגראה שזה עמנו היה הכסף שלנו לא נשתבש בכסף אחר. אבל שנו מפני השלום שלא אמר שאחד מהם בלבד מנא כספו בשקו במלון מפתחם שיאמר האים למה לא שב הוא בלבד עם כספו משם לכן אמרו שכלם מלאו כספיהם גם ולא היה ראוי שיסובו כלם מפני רעבון צתיאם ולכן הלכו לדרסם מידעתם שיביאו כשיסובו לשבור אוכל והראיה לזה כי הביאו בידם כסף אחר ואמרו לא ידענו מי שם כספיונו באמתחותינו להעיר שמה היה תחבולה. אבל האדם שהיבם שלום לכל תירא ר"ל לא קראתי אחכם להתעולל עליכם על זה אלא לבלום ולאכול עם האדון. אם כסף מנאמם הודו לי"י חסדו כי גראה שצדקך גם נתנו לכם כי אני לא ידעתי מזה דבר לפי שכספכם בא אלי. ולפי שהם היו רוצים לראות את שמעון אחיהם בלא ראוהו זה ימים והוא היה במאסר כמו שזכר למעלה חשב האיש שמה יפחדו בהנבים אותם לבית המאסר לראות את שמעון מחשב שמה יסארו גם ולזה כדי להסיר ספק מלבושם הוציא אליהם את שמעון ר"ל מהמאסר הורה. וזה פעם פמיכות הוצאה שמעון באמרו שלום לכם אל תיראו ולזה זכר שדבריו אליו פתח הבית

כי חשבו שיאסור אותם שמה ולא יראה לשמוע אליהם וזה דברו אליו קודם הכנסם שם. וזכר הכתוב שבא יוסף הביתה ושהביאו לו את המנחה ושהוא שאל אותם השלום אביכם הוקן ר"ל איני יודע מענינו וחקנתו אלא מה שמתר' אלי והם השיבו שלום עודנו חי ויקדו וישתחוו כי עם היות שכבר זכר שבבוא' לפניו השתחוו לו הוצרכו להשתחוות עוד שנית באמרו הן הן למשתלח על שאלתך על שלום שלום אבינו כי אין אנתנו ראויים לכל כבוד הזה. וכאשר ראה את בנימין שאל עליו הזה אחיכם הקטין אשר אמרת' וברכו באמרו אלהים יחקך בני וענין זה אולי כך הוא שיוסף הראה את עמלו אליהם שכאשר אמרו לו בתחלה שהיה להם אח אחד ילד וקונים קטן שחשב בלבו שהיה בכמו י' שנים או פחות ולכן זה להביאו כדי שידע ממנו משיח לפי הומו אמת ענינם ופסני זה עתה כשראה אותו אדם גדול בחור וטוב ושלם בגופו. ובשנית תמה עליהם על מה שקראוהו ילד וקטן ולזה אמר כמלעי זה אחיכם הקטין אשר אמרתם שהייתם קוראים אותו קטן באמת גדול הוא ואינו קטן ולפי שלא ייקחו עין הרע במה שהתפלל על גדלו אמר אלהים ימנך בני ר"ל אלהים יברכך וישמך ולא יגיעך נזק מעיני ודבורי ועם זה הותרה שאלה הא'. והמנס דבר' יוסף את בנימין שהי' ביד' ופחד עז' לא פשעו ולא חטאו כ"א בפשע שאר אחי' כממרו רחמיו עליו ויבקש לבכות ר"ל שבקש מקום לבכות לשבע נפשו ויבא החלטה ויבך שמה. כי הנה כשבקש לבכו' על מאסר שמעון לא בקש מקום מיוחד לבכו' אבל גם בהיותו עמם השיב פניו מהם ובכה מעט שירדו מעיניו בהסבו פניו לזר אחד אבל כאן ראה לבכות הרבה ולזה בקש מקום מיוחד ולא יראוהו אדם בו ויאל מיד ויושם לפניו לאכול לו לבדו כי אין ראוי לאדם שיבך לתלום את מושל יחד עמו בקערה כי חרפה היא לו האמנם אכלו בני יעקב לבדם והמאור' האוכלים על השלחן יוסף לבדם לפי שהמאור' לא היו אוכלים בשב ובעי יעקב היו אוכלין אותו ולכן זה יוסף לאשר על ביתו ופנח סבב והכן כי אחי' יאכלו האנשי' בצהרים וזהו אמרו כי לא יוכלו המאור' לאכול את העבדים לחם כי חוטבה היא למאור' ר"ל שהיתה החוטבה מפני שהעבדים אוכלי' בשב ולמאור' היה חוטבה אכילתו והנה גם לחם הנזכר הנה הוא כולל למאכל כמו שימו לחם וזכר הכתוב שואר יוסף להשיבם לפניו הנזכר כבודתו והעיר כעצירתו ויתמחו האנשים איש אל רעשו מאין ידע יוסף את שנותם כי האנשים אחרי שילאו מנבול הנערות לא יזכר בהם מי הוא גדול מחבירו שנה או שנתים ולזה המה א"כ אל רעשו והותרה השאלה הב'. וראוי עתה שנה' בזהר השאלה הג' למה ראה יוסף להכניס את בנימין אחיו צלח הנביע. וכבר ביארתי למעלה לבתי סבות האחד שראה לשלם אל אחיו מדה כנגד מדה ממה שעשו כנגדו כי פוג שיקבלו עמ' מידו ויחכרו טוהיהם משקבלו בדי שמים והנה הם עשו נגדו שלשה דברים אחד שחשדוהו רכיל מרגל ומבוא דבהם לתל' רע אל אחיהם. והב' שהשליכו אותו הנורה. והג' שנתנוהו למדינים לעבד עול' ועדוהו הרבה אך לא הרעו לו כי הם במה שעשו לו הסיבו עמו כמו שאמ' ואתם תבנתם עלי רעה אלהים חסדם לטובה. וכן עשה יוסף אליהם כי הוא חסדם ראשונה מרגלים אתם כנגד מה שחשדוהו הם שהיה רכיל ומרגל ואשר את שמעון לעיניהם ושמו למאס' הנזכר כנגד מה ששמוהו בבור. וכנגד מה שנתנוהו לעבד זה לקחת את בנימין לעבד בעליל' הנביע. והנה הכוכים שיושם הנביע באמתחת בנימין ג"כ להדמות אליו כי הוא היה בן רחל כמזהר ואותו בשלח יעקב לראות את שלום אחיהם ואת שלום האלן. וכמו שהם לא חשבו לזה ונתנוהו למדינים לעבד עולם כן יוסף לא חשב למה ששלח אביו את בנימין לבלום אחיהם ונתן אותו כמחשבת לעבד. וכמו שלא נתקיים מה שהם שבו נגדו אבל נהפך לטובה ככה לא נתקיים מה שעשה יוסף נגד בנימין ובהפך הכל לטובה. הנה היה כל זה מדה כנגד מדה וזו היא הסבה האחת. ואמנם השנית כי הנה עם כל הנסיון שעשה יוסף לאחיו בעלילת המרגלים עוד נשאר ספק בלבו האם היה להם אהבה עם בנימין או אם היו עדין שונאים את בני רחל אמו ולכן ראה להביא את בנימין בפרט בנסיון הנביע לראות אם ישתדלו להצילו. אבל חשב עם זה אולי יתשבו אחיו שהיה אמת שבנימין נגב את הנביע כמו שרהל אמו נגבה את החרפים לאחיה. ואולי מפני זה יאמרו הנפש החופאת היא תמות ולא ידרכו בעדו בכל כחם לא לשנאתם אותו כי אם לנשאתם מרוע המעשה. הנה מפני זה היה יוסף לשום עם הנביע כסף שברו וכן כספיהם של כלם שבו יכירו את שלא היה האשמת בנימין וישעמו כי אם שבו בעלילת האדון ובידיעתם זה אם יחמלו ענין וישתדלו להוציאו מעבודתו יודע שהם אוהבים אותו ויהיו בעיני יוסף בעלי תשובה נמורים ויחודע אליהם וישיב עמם כמו שעשה אבל אם הנה יעזובו לעבד יודע שעדין המה שימדים במרדס ויתהפך להם יוסף לאויב והוא ילחם גם. הנה התבאר לורך נסיון ענין הנביע ולמה היה בפרט בנימין ולמה הובם כספם באמתחותם והותרו בזה השאלה הג' וסד'. וז"ל מלא את אמחתחות האנשים אוכל כאשר יוכלון שאת ר"ל שלא יתן בשקיהם הצד במידה במשקל ובמזורה אלא שימלאו אותם בר בלי מדה כל מה שיכולון שאת ושישמו כסף איש לפי אמתחתו רוצה לומר כל הכסף שהביאו אם כסף המנחה ואם כסף שברו שבו. כפי שיתם באמתחותיהם. וכפי דרך הרמז' ראוי לפרש שהיה הצד נתון אליהם דרך חסד על עמלם ועקב המנחה אשר הביאו לאדון הארץ. ולכן הושב כספם מדעתם ואת גביע האדון המיוחד לו שהיה שותה בו תמיד ישים באמתחת בנימין עם כסף שברו המונח שמה מדעתו. אבל כפי מה שביארתי למעלה הכסף גם כן היה מבלי ידיעתם לאותה סבה שזכרתי. וזכר הכתוב שהקרא אור והאנשים שלחו משם. ואמר המה וחמוריהם להביד שלא היה הדבר כאשר חשבו שנתן האדון או אשר על ביתו עיניהם בדם ובחמוריהם לקחת אותם לעבדים לטעוד ולמלא כי הנה מבלי עיבוד בהשכחת

בנימין לא נבד הגביע חלילה לו עם שנמאץ בידו ולכן עשו המשפט בכלם שזה לו ולהם כי כמו שהיו הם נקיים כך היה הוא נקי ונפסי זה לא אמרו אלא נבד הגביע אלא אשר נמאץ הגביע בידו כי כפי האמת כלנו נקיים ממנו אבל נמאץ בידו בדרך עונש אלדי' ולזה לא קבלו היותם נקיים מכלתו אלא שיהיו כלם חייבים או כלם פטורי'. ויוסף השיבם חלילה לי מעשות זאת ופירשו אצלי כי למה שהם בדבריה' רמזו שבי' כל זה תחבולה ממנו ותחבולה גמורה וכמ"ס מה נאמר לאדוני כמו שפירשתי אמר יוסף חלילה לי מעשות זאת ר"ל זאת התחבולה שהשבתם עלי'. ולכן גזר אומר הוי"ו אשר נמאץ הגביע בידו יהיה לי עבד כלומר איני יודע אם נבדו אם לא נבדו די לי שנמאץ בידו ולכן יהיה לי עבד תשלומי מיתתו שהיה חייב בה כיון שנמאץ הנגנב בידו ואם עלו לשלום אל אביכם כי איני מאשים אתכם ולא מבקש עליכם חובתם. הנה התבאר מזה כלו שאמרי' יוסף העירו בדבריהם שהיה ענין הגביע החבול ממנו ובלא היו רוצים לעשות כפי הדין היותם פטורים ובעבור זה לא פטרו מענין הכסף והותרו השאלות הו' והה' :

פרשת ויגש

יה ויגש אליו יהודה וגו' עד ואת יהודה שלח לפניו אל יוסף. וראיתי להעיר בפסוקי פרשה זאת גם כן שאלות :
השאלה הא' בפסוק הראשון ויגש אליו יהודה וגומר כי מה ענין בלד הכנשה והלא יהודה היה מדבר עמו קודם זה ולפניו היה עומד ומאין נגש ואנה נגש גם כן ומה ענין אמרו באיני אדוני כי בפיו יתו מדבר עמו היה מדבר באיני ופירש רש"י יכנסו דברי באיניך ולא מלינו זאת הכונה בלשון אחר בזה. באיני בני את דבר לא באיני העם. גם כי מלת לא מחוברת לדבור לא לשמיטה והנכחת דבריו באיני ומה ענין כי אדוני : השאלה הב' באמרו ואל יחר אפך בעבדך וגומר כי למה יחר אפך על בקשתו וחמתו והכמיתו זכרונם לברכה אמרו (רש"י בראשית מ"ד ח"י) בדבר אליו קשות שהיה כל זה התחבולה ממנו ולזה אמר אדוני שאל וגו' כמו שפירש"י וכן ואשימה עיני עליו וכו' וזו היא שימת עין וכו' אצל פסם הכתובים הוא כמו שכתב הרמב"ן לבורר רחמי יוסף ולמה אם כן יאמר ואל יחר אפך בעבדך והנה קודם זה כבר דבר עמו בדברים אחרים ורמז לו על התחבולה באמרו מה נאמר לאדוני כמו שפירשתי למעלה ולא אמר באחד מהם ויגש אליו ואל יחר אפך וכל שאר הדברים : השאלה הג' באמרו כי כמון בפרעה כי מה זורק במאמר הזה ולא נאמר כן בשאר הפסמים בדבר אליו והמפרשים כתבו שמלת כי תשמש בלשון אף על פי כמו כי אם קשה טורף הוא רפאה נפשי כי חסתי לך. והשמש הזה אינו אמיתי כי המיד מלת כי תבא לתת טעם והראיות שהביאו על זה המה עדים בדבר בכלם תחית טעם כפי הפירש האמיתי בזה : השאלה הד' באמרו אדוני מלך את עבדך לאמר כי אין הספור הזה אמיתי והיה לו לומר שאל' למה מלך אתם וטעם מעומם להתנאות אמרו ענין אביהם ואחיהם הקטן כי הוא אם שאל מהם דבר מזה והיאך העיז פניו יהודה לפני אדוני הארץ לאמר מה שאל היה : השאלה הה' לאימה תועלת הביא והארץ יהודה בכל הספור הזה והנה אם היה דעחו להכיר את רחמי יוסף ולומר שהם מוכרחי' בהצאת בנימין לאביו כמ"ס הרמב"ן היה די שיזכור שלא יוכל אביו לעזוב את בנו ועוז את בנו ומת וערבותו עליו לא כל שאר הדברים שעברו שלא היה בהם זורק לענין זה : השאלה ו' באמרו ואומ' אף שרוף טורף כי אם היה מספר הענין כמו שקרה היה ראוי שיאמר ואמרתי אף שרוף טורף ר"ל שאלו כשיאל יוסף מאתו אמר אפך כי לא שעתה היה אומר זה : השאלה ז' באמרו ועתה כבואי אל עבדך אבי וגו' כי יראה שאין בפסוק הזה גזרה באמרו ועתה כבואי וגו' והיה כדאחיו ולא זכר מה יהיה לו והיה לו לומר והיה כבואי אל עבדך אבי והנער אינו אחי ומת : השאלה ח' באמרו ועוז את אביו ומת והוא כי למה תחזור מלת ומת האם לנער שימות כשיעזוב את אביו או לאביו שימות כשיפירד הנער ממנו. ואם חוזר לאביו היה ראוי שיאמר לא יוכל אביו לעזוב את בנו ועוז את בנו ומת. ואם חוזר לנער הנה היו דבריו שקר מבואר כי בנימין היה בן לא"ה שנה ולמה ימות בטובו אביו כיוצא שדי אמו כ"ס שתכלית הספור כלו הוא להנער על אביו לא על הנער : השאלה ט' באמרו כי עבדך ערצ את הנער ומה ענין זה כי המאמר הזה אינו נקשר היסוד עם אמרו והורידו עבדך וגו' ומה ענין כי איך אעלה אל אבי והנער אינו אחי כי הנה יתחייב מזה שילבו שניהם יחד יהודה ובנימין והוא כותר ליטב נח' עבדך תחת הנער עבד לאדוני ורש"י כתב שהוא נקשר עם ידבר נח' עבדך שהוא התנלות על היותו מדבר יתר מולחו מהאחים ואינו נכון כי האחים המדברים לבר אחד פעמים ידבר האחד ופעמים ידבר האחר ויהודה עלמו אמ' מעמלו ליוסף מכלי התנלות מה נאמר לאדוני וגו'. והרמב"ן כתב שהוא קשור עם והורידו עבדך כי אמר מנחנו הנורמים מיתת הזקן וגו' ולדבריו היה ראוי שיזכיר והורידו עבדך אחרי זכרון הערצות כי בסבתו של הנער וימות נעמו : השאלה י' באמרו כי איך אעלה אל אבי וגו' כי הנה הוסיף סבה חלושה לתמור' אחרי דברו סבה חזקה מלך והוא הערצות כי הוא סבה חזקה מנרעת אותו על זה אצל פן יראה כעל אביו ימאץ את אביו הוא נזכר אביו הכרח לתמורה : השאלה יא' ולא יכול יוסף להתאפק לכל הנזכרים עליו כי אם היה ענינו בדברי רש"י שלא יכול לסבול שיהיו המאמרים נזכרים עליו ורואים אחיו מחזיימים בהודעו להם היה ראוי שיאמר ולא רצה יוסף לא ולא יכול. ואם ענינו בדברי הרמב"ן שלא יכול להתאפק לכל הנזכרים עליו שהיו מחלים פניו למחול לבנימין הנה ראוי שיאמר

הנזכר שולח המה והמוריס. והנה היתה יליאתם בבקר השכם למונה כי חשב יוסף לעשות ענין הגביע והתבונתם והתודעו להם בבקר כדי שלא ירגישו המאמרים באותו עובדא. ולכן ספר כי מיד כשיאלו משם קודם שירחיקו מן העיר יוסף וזה לאשר על ביתו קום רוצה לומר ממרה רדוף אחרי האנשים האלה והשנאתם ואמרת וגו'. ואמר והשנאתם לפי שמנגה האנשים הרודפים אחרי הנגב שהם ילכו לזעקים בדרך אשר ילכו בה הראיתם נגב אחד שנגב לפלוגי כך וכך רדפו ותפסוהו. לכן הזכיר יוסף לאשר על ביתו שלא ירדוף אחריהם בצעקה וקולות להביאם שם אבל שירדוף אחריהם וכאשר ישנים אז יאמר אליהם לא לאדם אחר אלא להם בלבד למה שלמחם רעה תחת טובה כי היתה כוונת יוסף שידבר אליהם בנחת ולא בפרסום ויתורה בזה השאלה הה'. והנה האשימם בגניבות הזה מנ' בחינות. הא' כנגדו בנית השר האובד אותם כי הנה האדם אפ"פ שיהיה בשבטו נגב אין ראוי לנגב בנית האובד אותו שאינו בשמר ממנו ועל זה אמר למה שלמחם רעה תחת טובה. ר"ל יוסף הטיב אהכם וכבר אהבם בשמו אהבם על שלחם ואהם שלמחם לו רעה כי אחד מהם נגב את נגיעו. הבחינה הב' מהאדם היא שנגב' דבר מורגל שמיר שנגב היה בהכר' שירגישו בהעדרו והנה סכלות גדול לנגב הוא לנגב דבר כזה ועליו אמר הלא זה אשר יבחה אדוני. והבחינה הג' מהחשד במה טעמו לפי שנגב דבר שהאדון מנחם בו ומפני זה ישחל' בעבורו יותר מכדי טויו והוא אמרו כי נחש ינחש בו ולכן תחת הדברים הרעושים אשר עשיתם ר"ל בנגבה זאת אשר עשיתם לא עשיתם אותה כראוי אבל בהפך כי בעשותה הרעושים ר"ל שלא ידעתם לעשו' אותה כחקנה וענין נחש ינחש בו הוא אצלי כפשוטו שיוסף נחש ינחש יוסף סימן בו כמו שהוא ענין הנחש. וכמו שאמרו חז"ל (חולין דף ז"ה) בין אשה ותנוק מותר לעשות סימן ובלבד שלא יכיוון מעשיו. ואמרו אם אין נחש יש סימן. ועל זה הדבר היה נחוש יוסף הלא היה דעחו שמיים שעתה בגביע ההוא גדלה מעלתו וסדרתו. ואמר זה להגדיל הפאס ולהתנצל על פשעו כל זה שהשתדלו' על גביע אח' של כסף שאין זה לשונו אלא לפי שהיה שותה בו ויחשב לנחש שבהיותו שותה בו תגדל מעלתו הנה בליקחת אדם הגביע הזה ידמה לו בנחשו שיקח לו מעלתו וגדולתו הלא תראה שכל כיוצא בזה נעשו בלשון אשר שחש בכלי בית האלדים לפי שלא היה ראוי לאדם לשנות בכלי בית האלדים כי זה מורה שהיה מהגאס נגדו ורואה לקחת גדולתו ומעלתו וזהו הנחוש והותרה בזה בנכרתי בזה השאלה הו'. והנה לא הזכיר בנאמר הגביע אבל דבר עממם כאלו בידוע שהם לקחו הגביע ולכן אמר הלא זה אשר יבחה אדוני בו ר"ל הלא זה אשר לקחתם הוא אשר יבחה אדוני בו והם השיבו כאנשים אשר לא היו יודעים על מהו מדבר ואין נגוב מביא אדוניך כסף או זהב. והיתה התבונתם למען ידבר אדוני בדברים האלה וגו' הן כסף ר"ל למה הצקס בעלילות האלה עלינו הבעיה וראה כי הן כסף וגו'. והוא ק"ו מנ' לדדים הא' שהמנאץ דבר צדוק ברשות הרבים אינו נגב בלוקח אותו כמו שהוא כליקחתו מביא אדם אחד. והב' שמה שימאץ האדם בכליו כלי קונים לו. והג' שהשנא האדם לבעתה ובלוחו מקום יותר נקלה מהשנא' אחרי ימים וממקו' אחר. ולזה אמרו הן כסף אשר מנאצו ר"ל שהיה מליאה ולא גניבה ובפי אמתחתיו ככליו קונים לנו השיבונו אליך מארץ כנען שהיה ארץ אחרת ואחרי ימים רבים ואין א"כ נגוב שהיה יותר קשה ממליאה ומביא אדוניך שהוא יותר קשה מאמתחתיו כסף או זהב שהיה יותר קשה מליקחת המליאה. וכדי לאמת זדקתם קבוס עממם ואמרו אשר ימאץ אחר מעבדך ומת וגם אהבתו שלא ימאץ בידיו נהיה לאדוני לעבדים והעבד השיבם גם אחר דבריהם כן הוא וגו' ופירשו אצלי אינו מוסב למעלה מאשר קבוס עממם כמו שחשבו המפרשי'. אבל לפי שהם דקרו נפשם מהנגבה ועשו ק"ו מהן כסף וגו' לכן השיבם העבד כמו שבאותה פסם ראשונה זדקתם במעשיכם גם עתה בפעם הזאת כדבריהם כן הוא ר"ל שכללוחם נקים מכלי אשמה בדבר הזה אבל אולי שאיש אחד רמז בזה הנאמרו ואחם לא ידעת' ממנו דבר ולכן האיש אשר ימאץ אחר ייבי' יי' לי עבד כי אחרי שהוא נגב הגביע כבונס שיקח ממנאלו וגדולתו של אדוני ראוי שיהיה מדה כנגד מדה עבד עולמי לו בהפך מה שחשב להיות לו לאדון. ואחם כדבריהם כן הוא שלא ידעתם מזה דבר תהיו נקיים כי בלי כסף הכללות מכס נקיים אתם בעיני. ולפי שהלם הענין בנסיון מה שימאץ עשה החפוש וכדי שלא תראה המרמה בגדול החל ובקטן כלל ימאץ הגביע באמתחת בנימין ואין כסף בכני' יעקב הכירו וידעו שהיה כל זה תאוה ולכן שבו למאריך לביט יוסף והוא אמר להם מה המעשה אשר עשיתם הלא ידעתם ר"ל מה הפעל המנוגה אשר עשיתם הלא ידעתם כי נחש ינחש חיש אשר כמנוי כי ישים נחוש גדולתו בדבר מה והמה כאשר ראו שכלל כלב באשמה באמרו אשר עשיתם הוצרך לדבר בעד כלם. ואמר מה נאמר לאדוני מה נדבר ומה נטדק ר"ל בדבר הזה אפשר לתלות האשמה בך שאתה נוית לעשות כל זה אבל מה נאמר לאדוני בזה ומי יוכל לדון עם מי שחקף ממנו. או אפשר להורות שאהבתו זדקתם כפי מעשיו מכלי שניהם אשמה לשום אדם לא לך ולא לעבדך ולכן אמרו ומה נטדק אבל נאמ' שאין אהבתו פושעים בדבר הזה מכלי תת על אדוני אשמה ולא לאשר על ביתו כי אין דבר ימאץ מאתו ולא מאתו אבל האלדים מלא את עון עבדך ר"ל אלדיו שבסממם בך בפסוקו ובספר חזונו ונאמ' אותה חייבים לפני ועל כן בזה אלדיו הורה היות ובלא אמר' האלדים מלא את עון עבדך רמז על מברם אל אחיהם יוסף לעבד ומכלי חמלה ובעבור אותו עון הגנוב שפענו האל מדה כנגד מדה ולכן הגנו עבדים לאדוני תחת אשר מכרנוהו לעבד ולפי שהם היו החייבים באותו עון לא בנימין לכן אמרו גם אהבתו שהעמנו בעמם גם אשר נמאץ בגביע בידו להפסדו עמנו עם היותו נקי מאותו עון ורמז ג"כ במאמרים זה

שלא החודש יוסף אל אחיו רק מפני שסברו בו המזכרים וזה לא יעלה על הדעת כי כמו שביארתי כבר השלים להענינם מדה כנגד מדה וה' דעו לשיתודע אליהם : השאלה ה"ב בדברי יוסף לאחיו אם באמרו העוד אבי חי וכבר ידע מן דבריהם פעמים שלם שהוא חי , ואם ממה שאמר נסו נא אלי וזה היו מדברי עמו ומה צורך בהנחה , והו"ל אמרו (שם מ"ה ד') שהראה להם שהוא מול , ואם ממה שאמר שנית אני יוסף אחיכם אשר מכרתם אותי מזרימה הנה שבוסיף כי מלת אחיכם ומה לומר אני יוסף , ואם באמרו ועתה אל תענו ואל יחר בעיניכם שהיה ראוי שיאמר ועתה אל תבשו ואל תכלמו גם כי מתחלה אמר כי מכרתם אותי הנה ועתה יאמר כותר לזה לא אתם שלחתם אותי הנה כל שכן שכל אלה הנחותים של הכל היו כי הם מדעתם מנדונו להרע לו . ואם קרה מקרה שהגיע סוב מהמכירה הנה חטאם במקומו עומד ואין אדם נדון על המתחייב מתעשיו במקרה כי אם על המתחייב בעצם ובכוונה כי מה שבמקרה לא יעלה ולא יוריד : השאלה ה"ג למה חזר לומר וישלחי אלדים לפניכם אחר שאמר כי לחיכם שלחי אלדים לפניכם ומה ענין לשום לכם שארית בדרך להחיות לכם לפליטה גדולה כי אין צוה ענין השארית והפליטה הוא מותר אחרי שאמר לשום לכם שארית בדרך ולמה אמר לא אהם שלחתם אותי הנה כי האלדים כי הוא מותר כיון שזכר כבר פעמים : השאלה ה"ד באמרו והנה עיניכם רואות ועיני אחי בנימין כי פי המדבר אליכם . והיא כי למה הבדיל בנימין מהם צוה המאמר ולכנס היו עינים בשום ומה ענין כי פי המדבר אליכם כי לפי פשוטו וגם כפי תרגומו יקשה מאד ענין זאת הראיה ואיך יקשר זה עם מאמר וכלכלתי אותך : השאלה ה"ו למה יוסף בכה על זוארי בנימין והוא בכה על זואריו אתנם שאר האח' הוא בכה על זואריהם אבל לא בכו על זואריו וראוי לשאול הכנה צוה : השאלה ה"ז בדברי פרעה אמר אל אחיך זאת עשו וגו' ואחיה זאת עשו קחו לכם וגו' כי למה הוצרך על פי פרעה לענין העגלות ולא לדבר אחר וכמו שאמר ויתן לכם יוסף עגלות על פי פרעה . ואמרו וירא את העגלות אשר שלח יוסף ולמה היה הכבוד הגדול הזה בענין העגלות והיותם על פי פרעה ולא בדבר אחר : השאלה ה"ח למה הוצרך הקב"ה לדבר עם יעקב אל חירא מרדה מזכרים כי הנה הוא לא היה ירא מזה וקודם זה הדבור אמר אלכה ואראנו בערם אמות וכבר נסע לדרכו כמ"ס ויבט ישראל וכל אשר לו : השאלה ה"ח במספר בני יעקב שצא בואת הפרעה כי בנימין לאה אמר הכתוב כל נפש בני ובנותיו שלשים ושלש שוב ומנה ולא חמלא ששה כי אם ל"ב . עוד מנה כל הנפש הכאה ליעקב לזרימה ויבא ידך יעקב ששים ושם והם באמת כפי המספרים ששה שבעים וכפי המספר האמיתי מאותם הפרטים הם ס"ו ועם שני בני יוסף הם ס"ח לא שבעים . והנה מפרש הפסוקים באופן יותר השאלות האלו כלם : **ויגש** אליו יהודה עד ולא יכול יוסף . כפי דרך חכמינו זכרונם לברכה ראה יהודה להוכיח במשפט את יוסף מהעליזות שהעיל נגדם . ואמנם כפי הפשט אחשוב אני שהיתה כוונת יהודה לעורר רחמי יוסף שיקח אותו לעבד עולם וישלח את בנימין מפני שאל ערב להשיב אל אביו כדי שלא ימות הזקן מהלכת מדבר בנימין בנו . ולפי שלא יאמר יוסף שהיה אל החכילה מיהודה כדי להוציא את בנימין מתחת ידו ושלא היה אמת אשר אביו ויהיה את בנימין לך זכר לפני העינים אשר יקדמו להוכיח מהם שמתחלה ידע יוסף אהבה הזקן את בנימין ומעשה ידע שלא היה יהודה מחלם מלכו הסענה הזאת מאשר אביו ומפני שהיה יוסף שליט על הארץ לא יעשה עול מפורסם וכמ"ס חלילה לי כי האלדים אני ירא חשב יהודה שאין ראוי לדבר אליו בפרסום בפני הכל שיקח אותו לעבד תמורת בנימין כי היה זה עול גלוי שיפסוד את החופא ויעניש תחתיו את הבני והוא כבר אמר האם אשר נמלא הגביע בידו הוא יהיה לי עבד ר"ל הוא ולא אחר . ומפני זה הוצרך יהודה לדבר אליו בקשת התמור' והחלופי' בסתר ובלאם שיפגעו הוא בלבו ולא ידעו ולא ישמעו ממנו הורים שיזכרים צויה כי היה זה כמי שנוצר שוחד אל הסופס שרץ שידור אותו בלאם ויחשאו ויזקו ענין יגש אליו יהודה כי הוא היה בני יוסף ואחסי' רבים שמה והוא היה מדבר על ענינו . וכאשר ראה לדבר מענין החליפין נסח אליו לדבר עמו בלאם וזכו ידבר נא עבדך באוני אדוני אדוני ר"ל עתה ידבר נא עבדך בסתר באוני אדוני ולא באוני כל העם אשר צויה ולפי שהיה לו לדבר בענין ערבותו שהיה מיוחד אליו מבין שאר אחיו לכן אמר כי אדוני ר"ל כי אדוני הער והעני הזה בעצם ועל כן ידבר נא עבדך דבר באוני אדוני לבדו שלא ישמע ממנו אדם אחר . ועל הדרך הזה פירשתי ויגשו אליו בני גד ובני ראובן כי ראו לדבר אליו בסתר ומשה פרסם מה שאמרו לו בנאותה הנחה . ולפי שאין מדבר המוסר שיגם אדם הדיוס לדבר לאדון הארץ קרוב לאדון פניו בפניו כאלו פיו על פיו לכן אמר אל יחר אפק בעבדך כי כמוך כפרעה ר"ל אל יחר אפק בהנחה וגם בבקשה הזאת מהתמורה ב' איני עשה זאת לבוחר כי בעיני כמוך כפרעה . או יאמר שאתה חשוב כמלך וכל מה שתראה תעשה ומי יאמר לך מה תעשה כי שופטי המדינות לא יכולו לטות את דבר המשפט . אבל המלך עמו ישעיה כדאנו ויליח והואו צמה שפירשתי צוה ה' שאלות הראשונות . ואמנם אמרו אדוני שאל את עבדו וגו' אפשר לפרש שהיה דעתו לומר שמתוך תואנותיו ועלייתו הוצרכו לומר כן כאלו שאלם כן . והיותם נכון אללי שהוא בתמיהה כלומר האם אדוני שאל את עבדיו לאמר ה'ם לכם אב ואם באתם לא שאל ואחור מעלמנו מבלי שאלו אמרנו י' לנו אב זקן וילד זקונים קטן וגו' וזה 'וביח' שאין צאנו מחלשים המאמר הזה כי הנה אז מעלמנו אמרנו זה להיו' דבר אמתי ומבלי כזב ומזה יראה שהיה הנער הזה אהוב מאד אלל אביו כיון שמתחלה מבלי הכרח מעלמנו לדברנו זה עד שמפני מה שאמרנו אמרת אתה הורידוהו אלי

ואשמה עיני עליו ומה צורך ואשמה עיני עליו אלא בעבור מה שאמרנו שהיה אהוב אלל אביו מאד לא יפחד ממנו ששם אחת ומיד באותו משפט אמרנו אל אדוני לא יוכל הנער לעזוב את אביו וזכו את אביו ומת ר"ל שהנער עצמו לא יוכל לעזוב אביו לפי שידע הוא כי אם יעזוב את אביו מיד ימות אביו . והנה בנאותה ששם גליו לך אמתת הדבר מהקשר נפש הזקן צוה הנער וא"ל אם כן איפה למה הבאתם אותו הנה אדוני יודע שאתם הסבות את לבנו לחורנית שאמרתם לא לא ירד אחיכם הקטן אתכם לא יוסיפון לראות פני . והנה לא זכרו לו תואנת המרגלים כדי שלא יפחח פיו לשמן לא ישוב לדבר זה עוד . הנה התבאר שהיה הספור הזה לעורר רחמי יוסף על אביהם הזקן ושלדק יהודה במאמר אדוני שאל כפי כינתו והואו השאלות ה' והס' . עוד הביא יסודם ראיה מדברי אביו שבהיותו צעיר הרעב באחריו שזכו צברו לנו מעט אולם כשאמרו לו לא נוכל לרדת אם יש אחינו הקטן וגו' לא נהרזה לתת להולין עמנו אלא אמר אתם ידעתם כי שנים ילדה לי אחתי רותה לומר אחתי המיוחדת לי שנים בלדד ילדה לי כאלו היו כל הארץ מהבנים כבני פלגשים . ויאל האחד מאחי כלומר ולא ידעתי מה היה לו . ואמנם אחרי ואומר אך ערוף טורף אחשוב שתמיד היה יעקב חושש שמה הרגוהו אחיו ולפי שהם מתרעמים מזה והיו אומרים שהיה צוה חושד כשרים ובהיה יוסף נערק מהיותו לזה אמר כאן ואומר אך ערוף טורף . רותה לומר איני רותה עתה להכותך בדבר הזה אבל אומר כדברכם שערף טורף כלל הדברי' שלא ראיתו עד הנה והיה מה שהיה זה עשה ואומר . ואם תקחו גם את זה מעט פני בריא לי בשבועה שיקראוהו אבון כי היה חושש הזקן שימיתוהו אחיו ויאמרו שיקרהו אבון בדרך והורדתם את יצחי' ברעה שאלה כי אתם תהיו המיתות לא האסון וגם זו היתה טענה הזקן להוכיח שימות הזקן אם לא ישוב הנער אליו ויחשוב שחיו המיתות בדרך והורדתם השאלה ה' . ואחרי השקדמות האלה הוציא יהודה התולדה באמרו ועתה כבואי והסתכל שאלה כבואי הוא מקור ישמע לכל הזמנים והוא כח ק"ו וענינו ועתה מה נאמר אם כבואי אל עבדך אבי ר"ל כאשר באתי אל עבדך אבי עם היות שאז הנער אינו אחי ועם כל זה היה אז נפשו קשורה בפשוטו כאלו היו שני נפשים בשמה אחת כל שכן וכל שכן שהיה עתה כדאורו כי אין הנער באמת ימות הזקן כי אין ספק שלא ירגיש אדם אהבתו אל בנו בהיותו עמו בין ידיו כאשר ירגיש בהיותו אל עבד ממנו כי אז תחזוק עליו תחזקתו ולכן עשה יהודה הק"ו היה כבואי אל עבדך אבי ר"ל אם כאשר באתי אמה שעדין היה הנער עמו ולא היה אחיו היתה כל כך קשרת אהבתו אליו כאלו נפשו קשורה בפשוטו ומה יעשה עתה כשנשוב שבראותו שאין הנער אחיו בלי ספק ימות הזקן באהבתו ויהיה אחינו הורגים אותו בידיו בזה שלקצו הנער מאתו וזהו והורידו עבדך את שיבת עבדך אני בנין שאלה . והואו צוה השאלות ה' וזה' . ולפי שבעצות האלה שעשה יהודה היה הוא ואחיו שזים בדבר ראה עוד לעשות טענה אחרת מיוחדת אליו מפאת הערבות שערב את בנימין שעליה אמר כי אדוני ועל זה אמר כי עבדך ערב את הנער וגו' כלומר בעבור שעבדך ערב את הנער מעט אלא לאמר אם לא אהבנו אלך ותפאתי לאני כל הימים שהיה עשנו שתמיד ונחלי כל הימים גם אחרי מותו לכן עתה יחי נא חסדך שיגב עבדך תחת הנער עבד לאדוני כי לכל דבר ערבות אני יחר הנון חסדך ממנו . ואל יחמה אדוני איך אבחר אני להשאר פה עבד עולם כי סוב לי כי עניתי בעצדתי משאלה אל אחי והנער אינו אחי כאשר נתייבתי בדבר פן אראה ברע אשר ימלא את אבי ויהיה לפי זה מאמר כי עבדך ערב את הנער סבה ועתה ישב נא עבדך מכובד ולכן זכר הכנה הראשונה והמסובב אחרי כן והואו עם מה שפירשתי צוה השאלות ה' וה' . וצוה השלים הכתוב לספר ששלו הקב"ה אל חק אחי יוסף מדה כנגד מדה כל מה שעשו . ואם בתואנת המרגלים ובמאמר שמענו ועצלות בנימין כמו שביארתי ולא נאמר להסער רק מיהודה ביהיה היועץ שביכירוהו לעבד ולכן הוכרח הוא לשעבד עצמו לעבד עולם תחת בנימין בן אמו וצוה נאם הפרסון כל . וכבר ביארתי שנגעם יהודה בזה נא למי החותמת תחת מהם שאמרו לאביהם הכר נא הכחותה בנך הוא אלא אין העונש הזה שזה כי אם הפך כי הנה ליעקב אמרו הכר נא בבשורה רעה על מות בנו וליהודה אמרו הכר נא למי בבשורה טובה שיהיה לו בן או בנים מתמר . גם שמתמר הכחותה בנך לא היה יהודה לבדו האומר כי כל אחיו היו צוה אבל בענין הזה היה העבדות עונש ליהודה כי הוא היה היועץ שביכרתי יוסף לעבד ולכן הוא מכר עצמו לעבד למי שנמכר בעליו :

וה' א ור'א יכול יוסף להשאפק וגו' עד מהרו ועלו אל אחי . כפי מה שזכר הכתוב למעלה בפעם הראשונה כששמע את אחיו אומרים אל אשמים אנחנו על אחינו נכמרו רחמינו ויטוב מעליהם ויבך ויבט אליהם . ובפעם השנית ששכחלו את המנחה באמרו ויטוב מעליהם ויבך כי נכמרו רחמינו אל אחיו ויבטם לבכות ויבא החדרם ויבך שמה וירדת פניו ויאל להשאפק ויאמר שימו לחם . אמנם בפעם הזאת ה' שגתמלא עליהם רחמים מזהראבות . כבר היה צריך להכב מעליהם . או להסתר בחדרו ולבכות שמה . ולהשאפק ולסוב אליהם ולפי שלא יכול יוסף להשאפק ולעלור הבכי לצאת משם להכנס החדרם לבכות בסבת כל הנפשים עליו אנשי ביתו ומבית פרעה שהיו עוסקין אותו פנים ואחור הוצרך לקרא הוציאו כל אדם שם באופן שיצאו כלם ולא עמד איש אתו בהודע יוסף אל אחיו והורדת השלל ה"א . והנה נתן יוסף את קולו בבכי ואמר הכתוב וישמעו מזרים וישמע בית פרעה להניד שאל היה הבכי הזה בכי אכזבה והנה כמו שיכבה אדם בראותו את אחיו שנפטר מזה ימים רבים ולא היה יודע מהם דבר כי הבכי הזה הוא אשר עשה אחיו אחר כן כשנשק אחיו . אבל היה הבכי הזה להראות למזכרים כי לו מעלה ויבך באחיו

כי לא היה ענינו עמהם כדרך האים הפחות שיעלה במעלה שיתבטל אחיו או קרוביו וכמעט שהוא קלון לו לפי שאינם במדרגתו והוא לא היה כן כי אחיו נכבדים ומעולים עד שבדבריהם אותו בזה בהשגחתו ופחותו להם כמתלונן על זמן הפרדה שגפיר מהם ולזה הרים קולו צבדי כדי שיטעמו מזרים העומדים מחוץ וישמע בבית פרעה וידעו בודאי כי אנכי מעלה ושלמות הם ושהיה יוסף מלשער על הפרדה מהם עם היותו מושל בארץ ושהיה מתכבד בזה ולחלף הכנה ספרה התורה הכפורה הזה והשמיטה היום להודיע מעלת יוסף וחכמתו בכל מעשיו ולולו זה יסיה הכפורה מבלי צורך . ולזה אמר להם אני יוסף העבד אבי חי לא פהיה שואל אם הוא עדין בחיים כי כבר אמרו לו שהיה חי והוא אמר השלום אביכם היותן אבל אמר להם זה כדי להכנס עמם בדברים כי חשב ראשונה בלבו כדי שלא יתביישו ממנו שטעו שלא לזכור להם ענין המכירה אבל שידבר אליהם בענינים אחרים ולזה התחיל מאביו העבדו חי ואמר אבי ולא אבינו כלומר אבי האלוקים אותו העבדו חי לא היה מת בלעזר בנימין הגדול ולי האמת והיה דעתו לשאול להם אחר"כ כל מה שהם וילדיהם ומקניהם וכל עניני הבית אבל לפי מהם נבדלו ולא ענו אותו ואולי יהיו מפחדיו בדבר ויחשבו שמתי אנשים שמת זה השם לכן הוצרך לפרש להם הענין כלו ולהסיר מטוס הכונה מעל פניהם והוא אמרו אני יוסף אחיכם אשר מכרתם אותי מזרמיה וזכור נתן להם אות מספיק בשהוא יוסף בזכרון המכירה כי בידוע שהם לא גלו בודם לאים כלל . ולפי שלא יחשבו שמשפחת המכירה היא היה שוגא אותם לכן אמר אני יוסף אחיכם כי היה עמכם בהשגחתו אותם כמו האח האהוב טרם לב מה שלא נאמר מלת אחיכם במאמר הראשון ומפני שהמאמרים העומדים חוץ לבית שאלו משם לא ידעו ענין המכירה כי היו מקשיבים לקולו צבדי לכן נאמר נא אלי כי הוצרך אל הכנה כדי לומר להם מעשה המכירה בתשאי כי חרפה היא להם . ולפי שבעבור מה שמכרו אותו היה ראוי שיחשבו שיהיה להם לאויב על הרעה אשר גמלוהו הוצרך לומר אליהם ועתה אל תחשבו ולא יחר בעיניכם כי מכרתם אותי הנס . ואין הכוונה באמרו כי מכרתם אותי הנס שלא יעצבו על זה אבל היה טעם להם לא יעצבו ואמר אל תחשבו ולא תתחרטו ולא יחר בעיניכם כי מכרתם אותי הנס כי למחיה שלחתי אלדים לפניהם וגו' והיו ראוי נאדם שיתעצב אלא מדרש שיעשה לא מהטוב וזה הפעל כפי תכליתו הוא פועל טוב אם כן אין ראוי שיתעצבו ויחר אפסם עליו . ובארך אף היום אל להם למחיה באמרו כי זה שמתים הרעב בקרב הארץ ר"ל כל זה הוצרך והרעה אשר נכלתה עד עתה בדעה היה בשתי שנים הראשונות שהיה בזה חריב וקציר אבל מועט . האמנם יש עוד לבא חמש שנים אשר אין חריב וקציר כלל ומה תעשו בזה ולכן ההשגחה האלדית סבבה כל זה לשלוח אותי לפניהם לבוס לבס שארית בארץ וגו' . ואמנם כח טענת יוסף וחכמתו כפי אלה המאמרים ראוי לבארו והוא שאין ספק שיש הנס קצת דבריו נתייחס אל הקרי וההזדמן והם הדברים הקורין לאדם אשר לא פיון אליהם וגמשהו לפעולותיו במקרה כמו שהלך בשוק לבקש אוסבו ומלא מליאה בדרך שהמליאה היא תיוחס אל האליהם במקרה . אבל מה שאפשר שיוחס אל כזה מה אין ראוי שיוחס אל הקרי וההזדמן כי בדברים המקריים הם בנתי מוגבלים כפי הכוונתם ולזה לא תפול בהם ידיעה קודם היותם כמו שתפול בדברים שיש להם כחות מוגבלות . וכבר התבארנו שתי הקדמות האלה במ"ב מהשע . אמנם מהידוע ג"כ שהבטת הכלית גדול בדבר מהדברים אם גדול באיכותו וענינו או גדול כפי השם וכללות בני אדם המקבילים אותו יתחייב אלא הפלוסופי היות הדבר שהוא נפעל בהשכל לא בקרי והזדמן כי א"ל שניט תועלת הכרחי גדול במקרה ולזה היותו פועל שכלי בהיותו כי בהכרח יוצא אחר הפועל כמותן אלא שהיה האשומכא על זה האופן והעין על זה האופן וכן שאר האברים שהם אברים נעים כן תכלית פשוטהיהם כדי שההינה בצופן נאות וזה יצור שהפועל בו הוא בעל שכל יפעל לאותו הכלית וימשך מזה שאם יוצא הנס תועלת גדול הכרחי בהיותו עם רב אין ראוי שיוחס אל הקרי וההזדמן אלא להשגחת הפועל השכלי . כי מה שזכר הפלוסוף מהדברים המיוחדים אל הקרי הוא צירוף אל הצורות החלקיות במציאות הדינר בצופן צירוף אל הליכות האדם מציאות ולא יכול זה בדברים הגדולים השכליים לעם רב כי הם תמיד מפועל ההשגחה לא מהמקרה כי תמיד יחשוב האדם שהם במקרה לפעולתו בזה ההמיהיה אשר חייבו בעצם לא ימנע מהיותו ע"ד האמת בהשגחה לא במקרה לפי שכבר יסיה דבר אחד מקרה והזדמן בערך האדם אשר יקרה לו ויהיה דבר מוטעה ומסודר בערך הכנה אשר חייבו אותו והוא כאלו תאמר שישלח אדם חת בנו לרחוב העיר לקנות משם פירות וזה להשליך לפניו דינר אחד של זהב והלך הבן והולא אין ספק שכלי כחות מציאותו היה בקרי והזדמן בצירוף אל הכן אשר מלאו והיה בעצמו בכוונה אל האז אשר השליכו . וכן הוא פעמים רבות ענין האנשים במקרהים כי בצירוף אליהם כבר ייוחסו אל המקרה כאשר לא כוונו אליהם ובאו אליהם מוולת דעתם כי זהו ענין ההזדמן ואמנם צירוף אל הש"י הם מושגחים ומכוונים בעצם והם להם או לזולתם ע"י השקר והטעם וז"ל הכתוב (תהלים ל"ב) מתי מלטידי גבר כינונו ודרכו יספך ר"ל סיכבד השם שילך האים בחפזו בדרך כך כדי שיעלם שם מה שגור הש"י אה לפון ואם לרע . ואמר ג"כ (משלי כ"א) פלגי מים לב מלך ביד י"י לכל אשר ילפון יענו . כי יש היות המלך בעל בחירה כבר לפעמים יענו השם להפיק או לרע כפי רצונו הנס אם כן יש לנו דברים מקריים מקרה גמור והם פרטיים . ויש גם כן דברים בחיריים והם גם כן בפרטיים . ויש דברים אחרים שהם מושגחים בפרטים ובכוללים כפי בחינותיהם . ואחרי ההקדמות האלה כלם חומר שבהם חשבו אנשים שפעלת יוסף במאמרים תיוחס אל מכירת אחיו אותו במקרה והזדמן טוב . ויראה שזכר דעה הרב המורה פמ"ח וכו' כפי זה אחי יוסף ראוי לעונש גדול כי מה שגממך מסטוב

ממעשים במקרה לא ילם משון ויש להפלא אם כן אין לא הודיענו הכתוב שהאנשים אביהם על זה אם הם עידעו כפי דעת חז"ל וכפי הנראה מדרשת שראוי היה שיסאל יעקב את כל התלמה אשר מלאהו ושהוא יגיד לו האמת כלו ויכ"ס היה להם לשנות נפשם בזה בדי על פשעם ועל חטאתם והם היו אנשים רשומים ראשי צבתי ישראל ואין בזה הכפורה הזה המנוגה שבע בתורה היותם שהוכחו עליו הש"י ואלו אביהם וזכר הכתוב אנשים שרחוק שגממין מה שראיתי בפרשה היום היה דבר י"י על אברם שאל היותו האז באו לגלות מזרים כי אין יסנאי הבנים בעון אביהם ויותר רחוק מה שאז"ל ששעיר ר"ח היה נקרב על זה . והגדיל הרב המורה הטעם הזה בפ"ח ח"ג . ולכן מה שראוי שיהאמר בזה הוא שמכירת יוסף היתה מסובבת מה"ס בהשגחתו עליו שיעלה לגדולה הנאת ויותר בהשגחתו על בני ישראל כמ"ס להחיות עם רב לפעולה גדולה ואם לענין הגלות וההחלוא ולכן אחיו לא היו ראויים לעונש כלל כי הם היות האדם בחיורו במעשיו הנס לפעמים ישם האל יתברך בחירתו כמ"ס (סס) לכל אשר יחפון יסנו אמנם היה ראוי לעונש מה מלה מחשבתם בעצמם כי היו שוגאים אותו ומקנאין בו וימנללי חובה ע"י חייב ובאשר נמנל בהם סכנה בשגחת אותו הגיש הקצ"ס רעונם אל שימכרוהו להשלי' עתה במ"ס להסלים ע"ה עמוקה וכו' ולזה לא הוכיחם עליו ית' ולא האביהם יעקב אביהם ולא יוסף ג"כ כי ראוי שהכל היה מפעלות אלדים ולכן זכר הפועל ההוא בתורה מבלי הוכחה עליו וזהו מ"ס יוסף לאחיו ועדה אל תחשבו כי הנס ציאר אליהם שלא היה המעשה אשר עשו ומה שגממך ממנו דבר נמשך ע"י הקרי ומשפחת ההזדמן כי בהיות שגממך בזה סבה עצמית והוא האל ששלחו לפניהם את ראוי לחשו למקרה כי אם לאותה סבה אלדית והיה ראוי שאין ראוי שתעצבו עליו באמרו כי מכרתם אותי הנס כלומר כיון שמכרתם אותי הנס אין ראוי שתחשבו ואל תחשבו שהיה זה במקרה כי למחיה שלחתי אלדים לפניהם והוא היה הסבה ולא המקרה . ובאלו הודיעם שהכרת היה משני הרעב שכלם ידעו למאמרים ושאלת הקצ"ס את יוסף להיות להם שם למחיה כדי שימלאו בסבתו הנס להיות בארץ וזה טעם לפניהם . כלומר האל ראיתם כמה מהעמל והוצרך הגיע לכם באלו שנים מהרעב שבערו ומה יהיה בעוד חמש שנים אשר אין חריב וקציר שלא יהיה טעם לבטלות לחוץ היובש הנס א"ל השערו הנס השעיר מן העבר ואמנם בהשגחת השם ששלחתי לפניהם יוסף הכוח הזה הנס שג' בחינות האמת בבחינת הקנינים ועל זה אמר וישלחתי אלדים לפניהם לבוס לבס שארית בארץ ר"ל כי אם לא הייתי כאן היה מת כל מקמיכם ולא נאמר שארית ממונו להעדר העצבים אבל בשליחות אשר שלחתי אלדים לפניהם יסיה לבס שארית ממונוכם ומקמיכם בארץ ר"ל בארץ הולדת בני בנות הארץ הולדת לא יסאך לבס כלום . או אמר שארית בארץ לפי מהם הוצאו צבתי שנים ראשונות מומן ומקנה רב ולכן אמר שגממך שאין יסאך להם שארית מהקנינים הארציים ההם . והבטת בבחינת עצמכם שאין ספק שתמונת אחם ברעב אם לא שלחתי השם הזה וזהו וליהיות לבס כי בהתעטע העבר בנאמרים אין ספק שיהיה המלך שלא יתאוו לזרם ולא יתאוו מן הארץ . ואם האמרו שלא תחשוב על חייכם ומה תעשו לבניכם וטפסם וכל אנשי ביתכם שהם עתה רבים . ועוד מנע יסיה עם רב עלי ספק יהיו מהים כלם אם לא הייתי הנס ולפי' אין זו הולדת קטנה כי אם גדולה וזהו ולהיות לבס לפעולה גדולה . הנס אם כן בהיותו פליטה גדולה אין ראוי שיתיוחס כי אם לה"י היכול על כל דבר כי הפועל הגדול מירה על הפועל השכלי וכמו שראיתי והתבאר מזה טעם היות שבהם אמר ולהיות לבס הנס אמרו לפעולה גדולה אינו כפל דברים כי הוא בערך טעם ונשיהם שהיו עתה ועתידין להיות כל ימי יעקב רבים מאוד שיהיוהם עם רב היה פליטה גדולה והראשון היה בערך אל עצמם בלבד ויהא גם כן מזה שמאמרו וישלחתי אלדים לפניהם אינה טענה בפני עצמה כי היא ביאור מה שגממך כי למחיה שלחתי אלדים ואין בזה אם כן מותר ולא הכפל כלל . והותרה כפי מה שפירשתי השאלה הי"ג הי"ג . ולפי שגממך להם לומר הן אחם שהקצ"ס השנה לעונם והוא שלחך סה אבל אין ספק שגממך פשענו ומריונו במכירתך להם לפניהם ולדבר של לבס שגמא ביראתם ממנו ימנעו ביאת אחיו אמר להם ועתה לא אתם בלחתם אותי הנס ר"ל עתה שראינו כל זה החכלית הגדול שהגיע מביאתי והיה החכלית הגדול לא יגיע במקרה גמור חומר שגממך לא אתם בלחתם אותי הנס כי האלדים כי הוא היה הפועל באמת במעשה הזה לא אתם והם הדבר ייוחסו אליהם בדרך קרי להשגחתם בבהם שמיים שסיה מתייבחו הנס הוא כפי האמת היה בעצם ובכוונה מה"ס ואמנם הייחס כמו כלים בדבר למלאת רצונו וזהו אמרו בבליה טס היות שגמא עתה דבר בדרך חיוב ועתה לא אתם בלחתם אותי הנס כי האלדים רוצה לומר הוא אשר שלחתי לא אתם והיה תכלית השליחות כדי שיהיה לאב לפרעה ולחזק לכל ביותו ולנוסל בכל ארץ מזרים . והנה אמר שלשת האחרים האלה לאב ולחזק ומושל לפי שהם כוונו במכירתו שלא יסיה עוד לכן קצוים ליעקב אביהם ובגמך זה שמחו השם לא לכן אבל לאב לפרעה כי כמו שהאז מנהיג את הבן כן יוסף היה מנהיג את פרעה כי גונו הם במכירתו שלא יב צבית אביו בלדון והם רועים בשדה כעצבים ובגמך זה שמהו השם אדון על כל בית פרעה ר"ל הם הסמיריהו מציורו והשם שמו אדון על בית פרעה . גם כיוונו על שלא ימלו עליהם כמ"ס אם משל תחשוב בנו ובגמך זה שמהו השם מושל על כל ארץ מזרים וכל זה מוכיח הפלגת ההשגחה האלדית ושלה היה כל זה במקרה כי אם מפלאות המים דעים . והנה אמר לאב ולחזק ולמושל עס למ"ד ולא אמר וישימי אב ואדון ומושל לפי שהלמ"ד שמשל לדמיון כמו ויהי לה לכן ותהי לו לאומנת כי לא היתה נעמי אימנת בעצם כי לא היה לה חלב בדדיה כי שמהו לדמיון אב בהכנינו אותו ולדמיון אדון בכל ביותו כמ"ס אהה היום על ביתו ולדמיון מושל על

כל ארץ מזרים כמ"ס ראה נתתי אותך על כל ארץ מזרים כי נתן לו יכולת מוחלט :

ט בודרו ועלו אל אבי וגו'. עד ועלו ממזרים ויבואו וגו'. אחרי שהשלים יוסף טענותיו ודבריו הפונים והנחומים לאחיו השתדל צהגעת התכלית אשר כיון הסם בשליחותו למזרים . והוא אמרו מהדור ועלו אל אבי אחרי אשר בולחתי לפניכם לנחמיה . והרעב כבד בארץ . אין ראוי להתאחר עוד אבל מהדור ועלו אל אבי ואמרתם אליו בשמי שמי אלדים לאדון לכל מזרים לא שאני אדון אלא לדמיון אדון מושל על כל הארץ שאני עושה חפצי בה כאלו אני אדון עליה ומכני זה איני יכול לזוז מכהן וללכת לראות פניך כגון יכבד אב על כן רדס אלי אל תעמוד כי הנה יגיעך תועלת צירידה לא יגיע לך מנלחה כי להיוותי מושל בכל ארץ מזרים לא אוכל לעזוב ממלכתי וללכת האלך ויחור נקל תבא חמה אלני על כן רדס אלי אל תעמוד . ואם יקשה האלך לטבה במזרים לפי שהועבת מזרים כל רועי זאן וגם כי מזרים בית מקדש מלך הוא ומי שיחפץ במנוחה והיות בניו ובנותיו במוסר ודרך ארץ ימלא לבטח נמקום מושב הנלך מלך עבדיו שלא יחדל מהם הנול והזנות והכבילות הנה לחקן זה אני אעשה שתבט בארץ נוסף בשוה ונחת אין שטן ואין פגע רע והנה ימכו לך מזה תועלות . האחד שהיה קרוב אלי ואוכל אני ללכת לראות פניך פעם אחת בשבוע . והב' שתבט בארץ נוסף אתה וכל אשר לך בניך ובנותיך ובקרך ולאךך ואמר זה לפי צרכיהם יעקב צהגורן להיות ארץ כנען בלתי רחבת ידים היו הולכים בניו לרעות את זאן אביהם בשבט רחוק משם אשר החרחקם ממנו היה בבה לכל מה שקרה מענין יוסף אמנם בהיותם שם צהגך נוסף יהיו בניו וכל מקניהם עמו בה מתהבאים עמו כי היא ארץ גדולה ורחבה לרעות בה את מקניהם וזהו אמרו (בראש' מ"ה) ויבט בארץ נוסף והיה קרוב אלי אתה ובני בניך ובקרך וכל אשר לך שאני חוזר אתה ובניך להיות קרוב אלי כי מה טעם שיהיו קרובים אליו האלך והבקר אבל הוא חוזר לוישב בארץ נוסף שיבט שם הוא ובניו וכל אשר לו יחד לא מפזורים מפה ומפה כאשר הם בארץ כנען . וגם ימשך לך מביאתך פה תועלת שלישי והוא וכלכלתי אותך שם ולא אוכל עשויך כן בהיותך בארץ כנען כי אולי לא יחפץ המלך בהחזק עוד הרעב שיוציאו בר ולחם ומוון ממלכותו . וגם בשלחי אותו שמה ילך בכהנה צדכיים כי לחווק הרעב יוצאו לבטים לגזול צדכיים . אמנם בהיותך בארץ נוסף אלכלך אותך וירך אתה מלך לכלכלה הזאת כי עוד חמש שנים רעב ואמרו כן תורם אתה ויביתך וכל אשר לך כנעניו אלני שאני ליעקב אבינו שיחזק לקלון שיכלכלו בנו כי להכרח הרעב מביא לו זה ואין בו קלון כלל חלילה כי אם לא יעשה כן יורש הוא וביתו . והמפרשים פירשו תורם תחמכנו ולא יתיבץ לפירושם אתה ובייתך וכל אשר לך אבל הוא מלשון להוריש נוי גדולים והוא כולל למה שאמר לשם לבס שארית בארץ פן תורם מן העולם ברעב אתה ובייתך וכל אשר לך ר"ל הצנים ובני צנים שכלם יוציאו כל מה שלכם ברעב . ואחר זה אמר יוסף אל אחיו שכל דבריו היו ללא צורך אחרי שכן צענייהם ראו הדבר כמו שהוא ולכן ראוי שהם מעמדם יעוררו לאביהם צביל אחיהם בדבר אם שהוא עמנו יוסף כיון שהם צענייהם ראו פניו את עתה שיהיו שער עתה לא נתנו לב להביט בפניו ולהכירי הנה עתה אחרי שהודיעם שהוא יוסף יכירו בפניו וידעו שהוא הוא וכ"כ אחיו צנימן שלחיתו אחיו בן אמו שהיה תמונתו יותר חקוקה צעניינו וגם אביו מהסבה ההיא יאמין יותר לדבריו . וגם כלל באמרו והנה עיניכם רואות ועיני אחי צנימן את כל כבודי ואת עשירי ושהוא צפוי דבר אליהם כל זה כי לא יהיו צדכר הזה עדי שמישה אלא עדי ראיה ואמר שהוא לא רצה לספר להם את כל כבודו וגדולתו אלא בדרך קצרה ולפי שפיו המדבר אליהם ומשום יסלך זר ולא פיד אין ראוי שירחי' צענחיו . ואנקלוס חרנס כי פי המדבר אליהם בלשון הקדש בלא מלין יאמר גם זה לבס לאות שאני יוסף צדכרי עמכם בלשונכם כי המלין שהיה צענינו עתה שיהיה עתה כדי שלא הכירו בפני שאני יוסף ולפי שראית זכרון המכיר' היתה מיוחדת אליהם ולא לצנימן כי לא ידע ממנה דבר לכן בראיה הזאת מהלשון שתף את כלם והוא אמרו והנה עיניכם רואות ועיני אחי צנימן כי פי המדבר אליהם כי באות זה כלכם שוים ואיני צריך ה"כ לטעמי' אחר' לכן תגידו לאבני את כל כבודי ואת אשר ראית' באופן שהורידו והציאו את אבי הנה ואחרי כפיים יוסף דבריו החטור לחבק ונשק ולהודיעם שלבו שלם עמכם צהכנה וחבה רבה ולפי שהבהור היתה חזקה לצנימן להיותם בן אמו צהכנה נפל על זאריה ויך לזכור העצבן שסבלו זה על זה כל אותה ה"כ שנה שהיו נפרש' כי כן דרך האהובי' בהיותם נפרדים זה מזה בראות זה את זה הנה יעורר אכר ההעלמה וההפרדה עם מציאות ההדאות לפי שכל הפך יוכר בהפכו ואחרי כן נשק לכל אחיו ובהם עליהם מהבכ' שבה על צנימן . והם לא בכו עליו לפי שהאדם יבכה מהרשה שהגיע לו מוולחו ולא יבכה על הרע שעשה הוא עצמו ולכן היו אז הם נכלמים לא צובים ואחרי שגבר כל הענין הם ונתשבו בלבבות דברי יוסף וראו כי מאת י"י היתה זאת דברו אחיו אהו ולא נכשלו מפניו כמו שעשו קודם זה . וזה טעם אמרו ואחרי כן דברו אחיו אתו שהיה ראוי שיאמר ואחרי כן דברי אהו אלא שכינה כאן הכותב בנס אחיו להגיד שלא דברו עמו כבשים ולא כנכלמים מהענין אלא כאחיו הנאהבים ועם מה שפירשתי גז' ויתור השאלות ה"ד והט"ו . וספר הכתוב שהקול נשמע בית פרעה איך בוא אחי יוסף ושיצט צענינו וצעיני עבדיו . וגם זה מהשנחה הש"י שלא אמר אדם בלא אלה יאכלו את כל סוב הארץ ויירשו את עושר המלך אבל מאשר יקר

צענינו יוסף שהיה אהוב למלך ולשריו שחמו בגא אחיו וידעו ממעלה בית אביו ומשפחתו . ואין ספק שגיד יוסף לפרעה ולשריו כי גונב מארץ העברים ושהיה אביו ואחיו חושבי' כ"כ שנה שהיה מת אבל לא יגיד לבוס אדם דבר מהמכיר' פן יבאיו אותם עליה ולכן היה ששמה פרעה צבאם ורצה שירגישו אחיו ואביו באהבתו את יוסף ולכן אמר לו אמור אל אחיך זאת עשו ששנו את בעירכם וגו' ר"ל אתה מעמלך ומהכר המכור לו ממני אמרו לאחיהם שאתה מצוה אותם שיטעמו את צעירים וילכו ארצה כנען וישאלו את אביך ואת בתיכם והודע להם שאני אתן להם את סוב ארץ מזרים . והנה צומו על העגלות צפרס לפי שבזמן ההוא היו העגלות מיוחדות למלך ולעניני המלחמה ולא היה אדם רשאי להשתמש מהם בלי רשותו . וכבר יורה אל זה מאמר המשורר (תהלים מ"ו י"ד) משבית מלחמות עד קצה הארץ קצת יסבר וקנץ חניית עגלות ישראל באש . שמה העגלות מכלי המלחמה ולכן אמר ואתה צוית זאת עשו קחו לכם מארץ מזרים עגלות לשפנס ואמר ויתן להם יוסף עגלות על פי פרעה לפי שהיו העגלות משכסכי המלך ולא יצאו מן המלכות רק בדבר המלך עצמו עד שיה לקח יעקב לאות ולמופה על מעלת יוסף במזרים כמ"ס וירא את העגלות אשר שלח יוסף . ואמר פרעה וגשאתם את אביכם ובחשם אחרי שגבר אמר וקחו את אביכם ואת בתיכם ובואו אלי לפי צהכנה אמר שיבואו כלם כלומר לא אל יוסף כי אם אל פרעה עצמו כי הוא יתן להם את סוב ארץ מזרים ויאכלו את חלב הארץ וישנה אמנם לענין העגל' עצמם אמר שהיה שולה אותם לצבד אביו צפרס כי להיוותו זקן יעטרך לבא צהם הוא ומונותיו הנשים והטף וכן אמר וישאתם את אביכם ובחשם כי הוא העיקר אשר אני חפץ לראות כיון שיה ממונותיו נכבד כיוסף . ולפי שלא יחשבו שהיה חפץ שיבאיתם מפני גודל אמר ועיניכם אל תחוס על כליכם כי ים לאל ידי להעביר אתכם עושר גדול וזהו אמרו שנית כי עוב כל ארץ מזרים לבס הוא . ובחירה עם מה שפירשתי בזה השאלה ה"ו . ואמר ויעשו כן בני ישראל להגיד צהמירות הלכו להביא אביהם ואת בתיהם שמה וסלא חסו על כליהם כמו שיה פרעה ובכלל ויעשו כן ששענו את צעירים בר ולחם ומוון מלבד הצידה אשר נתן להם עם העגלות . והנה ראה יוסף שיבאו מלבושים לבס כדי שכל רואיהם יכירום שהם אביהם נכבדים ולכן נתן לאבי חליפות שמלות גם כדי שיסמח אביהם בדראותו כן . ולצנימן ששאר שם עמו נתן שלם מלחם כסף כדי שיהיה מעות בידו לקנות הדברים שירצה לאשתו ולבניו וחמם חליפות שמלות כדי שכל יום יחליף לבשו צניונו עומד לפניו לכבודו ולהפארת . ולאביו בלא בואת פי' בואת אלני אביו מה שיזכור אחר זה אלא מה שזכר בדר שנתן לצנימן שנס כן שלח לאביו כסף וחמם חליפות שמלות ומלבד זה שלח לו עשרה חמורים נישאים מנות יפות מכל סוב מזרים ועשר חתונות נוספות צידה לדרך לצורך ביאתו שמה כדי שלא יתענב בשד דבר . ואמרו וישלח את אחיו וילכו להגיד סביו אחי יוסף משערים כל כך על פרייהם ממנו שלא היו יכולין ללכת לדרכם עד שהוא בלהם ואמר להם אל תעמדו פה עוד וזהו וישלח את אחיו . או יראה שהוא חושב ויאל עמכם מחוץ לעיר ע"ד הולך עמם בלחם וזכר הכתוב להודיע ענהנותו של יוסף ששם היותו השלים על הארץ היה מלוה את אחיו . ואמרו לתנו צדכר ענינו אלני צדכס שבדכס בלא יקבלו רוגז ולא נוק בדרך שלוחי מזה אינם נוקים : **ה וייערו** ממזרים וגו' עד ואת יבודה שלח לפניו . כפר הכתוב שכל בני יעקב ובאו אליו לארץ כנען כי עם היות קשה עליהם לעלות ממזרים להסדר מיוסף אחיהם הנה בעל כרחם עלו משם ובאו ארץ כנען לא מתאונתם ללכת לבהיהם כי אם ללכת אל יעקב אביהם ולשמוע בשמוע' עונה חלק שמרו ועצבו רוחו בצבורת סרוף סורף יוסף זה ימים וזה טעם אביהם . ואמנם אמרו ויפג לבו כי לא האמין להם . כתב רש"י נחלק לבו מלהאמין לא היה פונה אל דבריהם ואיך יהיה נחמית טעם לזה כי לא האמין להם כי הוא עצמו ויפג לבו כפי פירושם כ"ס שאם לא האמין לא נחלק ולא נחמית ממש שהיה בדעתו עד עתה והרמז"ל כתב שמת לבו מרוב הבהמה שפחאומות כי זה דבר טבעי לחלושי הכטע כתב אליהם דבר פחאומי שאל לחון הרוח החיוני ויתקדר הלב . והפלא מהדכ כי איך יהיה סבה לזה כי לא האמין להם ואם לא האמין לא התעורר הרוח לתהנועע לזד חוץ אבל סירוב הכתוב הוא כפשוטו שכלל רוחו לפי שלא האמין להם . וזה כי צדכס ענין יוסף בנו חמודו שגבר נואש ממנו זה כ"כ שנה ואמרם עתה שהיה חי והוא לא האמין נהתוררה אנהו נכפך לבו צקרכו כי נחשש לו לער מיהתו ויפג ומחלש לבו על העדרו ומותו באלו אז מת כי לא האמין להם שהיה חי וצהכנהם בלא היה מאמין לדבריהם הגידו לו אם כל דברי יוסף וסמיניו אשר אמר אליהם צפוי בראי' וסם זה ראה את העגלות שהיה אות חזק על מעלתו לפי שידע שלא יצאו כי אם צדכר המלך ולא האמין שהוא חי וזהו ויתור יעקב אביהם שחיה רוחו החת היותו מעולך כי מצד האכר והדאגה שנתחדשו בו בשמטו זכרון יוסף ושהוא חי צהכנו שלא היה כן קריתו עלוק בהכנס הרוח לפניו ועתה מפני שמתח השמועה בהאמינו אותם חיה רוחו והתעורר ללכת לחון וזו פטל השמחה שהיוציא הדם והרוח לחון . והסתכל אמרו ויתור רוח יעקב אביהם ולא אמר ויפג לב יעקב אביהם כי היה זה להגיד שזאת היתה כוננתם להחיות את רוחו להיוות אביהם שהם חייבים בכבודו לא להפג לבו ולפי שהם אמרו אל אביהם שני צדכיים האחד שהיה יוסף חי והשני שהוא מושל בכל ארץ מזרי' ואין ספק שהיו מאריכים בספור ממשלתו ועניניו כמו שאמר להם יוסף והגדתם לאבי את כל כבודי במזרים אמר יעקב רב עוד יוסף בני חי כל'י מס לי שיהיה אדון ומושל או שלא יהיה רב לי דעת שהוא חי אלאה ואראנו ר"ל לא אלך שמה לראות את כבודו ואת גדלו ולא כדי שילכלל אותי בשני הרעב כאשר אמרתם אבל אלאה ואראנו בלבד כי זהו השקי וחפני לא הכלכלה ולא דבר

דבר אחר אלה לראותו בלבד ויהי דעתו לשוב מיד לארץ כנען וזהו אלה ואמרנו שהוא ע"ד אברהם נא ואברהם שהיה דעתו של מרעה"ה לראות את הארץ ולמות מיד כן אלה ואמרנו אלך לראותו ואשוב מיד . ומאבהו אותו כעת במהירות הוא וכל אשר לו ר"ל הבנים והבנות שכלם ראו לבא עמו לראות את יוסף והנה בא אל באר שבע להיותו מקום תפלת אבותיו וגם מפני שאל משם ללכת לארץ כנענה מראת הבולס והובעה ממנו יתבדק על השמירה . ואמנם אמרו ויזבח זבחים לאלהי אביו יצחק ולמה לא זכר ג"כ אברהם כתב רש"י שחייב אדם בכבוד אביו יותר מכבוד זקנו ואינו נכון כי היה ראוי שיוכר אביו וזקנו ויאמר לאלהי אבותיו והרמב"ן כתב שרמו כאלן שהזכרים היו למדת הדין והוא אלדי יצחק כי מדת הרחמים היה לאברהם ומדת הדין ליצחק וזה טעם ופחד יצחק היה לי והנה עשה הזבח"ה למה שידע שמעשה יתחיל הנלות . וגם זה אינו נכון כי אין לו רמז בכתוב לא מהיות הזבחים מיוחדים למדת הדין . ולא מהיות עתה התחלת הנלות וגם לא מהיות יצחק ממדת הדין והנה מעת שבעקד על גבי הכונה נדבקה בו ההשגחה האלדית ונחיתו למדת הרחמים כמ"ש י"י וראה אשר יאמר היום . ואמרו ופחד יצחק היה לי כבר פירשתי במקומו על זולת זאת הכונה . אבל כונת הכתוב היא שיעקב חפץ מאד לרדת לראות את יוסף אבל מלך אחר היה ירא מללאת מארץ הקדושה המושגחת וידע ששם היות שאברהם ירד למצרים הנה אחר העקדה אמר הש"י ליצחק אל תירד מצרים כי הנה היתה ארץ מצרים מלאה כסופים ודמיונות כוזבים מנגידים לנלות השכלי והנה אברהם לא נהר מזה למה שעדין לא נדבקה בו ההשגחה אלדית אבל אחרי שנמול ובעקד יצחק נחלחלה בדרשו ההשגחה העליונה להיות השם לאלהים והסיון לו לעם ולעבדו על הארץ הנבחרת אשר תמיד עיני י"י בה ולא נאסרה ליצחק הירידה למצרים ומפני זה היה ירא יעקב מלאת מהארץ הקדושה ללכת חרנה עד שהורד ית' להבטיחו והנה אנכי עמך ושמרתך בכל אשר תלך והשיטותיך אל האדמה . והנה קבל על עצמו כסודו לעבוד את השם הנבדק שמה . ולכן עשה שהביאו ההכרח לרדת מצרים נא לבאר שבע שמש יא לא נאסרה ירא ללאת מן הארץ כשהשגחה בשמירה ובא להתפלל שמה ולזבח זבחים לאלדי אביו יצחק האומר אליו אל תירד מצרים וגו' גור בחרך הוזהר ואהיה עמך כנראה שלא יהיה עמו בחרך אחרת והיה כונתו לשאול רשות ממנו ית' לירד מצרים עמו היות שמשו מילת אביו אז אל השם אנכי אלדי אביו כלומר עם היות שאנכי אלדי אביו שזוהי לו אל תירד מצרים אני אומר לך עתה אל תירא מרדת מצרים כי הנה שני האוויים ההפכים הם מאתי . ולפי שהיה יעקב ירא בירידה זאת שמה המצרים ימותו בניו ובני בניו ומעשים ונ"כ היה ירא שמה להיות מצרים מלאה גלולים לא תדבק שמה השגחה השם ובגופו כאשר היתה נדבק עמו בארץ כנען על כן היה ירא אולי שימות שם ויקבר במצרים ולא במערת המכפלה כאבותיו והיה ג"כ ירא שמה ימות יוסף בחייו וישבע ברעות נפשו ותהפך לטון שמחתו לכן הוצרך הש"י להבטיחו מארבעת דברים האלה כנגד הפחד אשר אל תירא מרדת מצרים כי לגוי גדול אשימך שם וזהו גלה לו שלא יסוב מיד אחרי ראיתו את יוסף כמו שחשב אבל שם יתעבדו ויפדו וירבו מאד . והחזקן שלא זיה אותו שירד שמה אבל בהעניו שלא יירא בדרתו שמה . וכנגד הב' אמר אנכי ארד עמך מצרים ר"ל שלא אפריד דבקתי והשגחתי ממך . ולא אמר אנכי אורידך מצרים כמ"ס ואנכי אעלך גם עלי לפי שהירידה היא מיעקב שחבר בה לא מהאל ית' אבל אמר שירד שם עמו כי תרד והשגל השגחתו בהיותו במצרים וכאלו אמר אנכי שאמרת לי לאבדך אל תירד מצרים אנכי ארד עמך שמה . וכנגד היראה הג' מענין קבורתו אמר ואני אעלך גם עלי שיעלה אותו משם להיותו נקבר במקום אבותיו המקדשים . וכנגד היראה הד' מחיי יוסף אמר ויוסף יסית ידו על עיניך כלומר הוא יסתם עיניך בשעת המיתה בהפך מה שאמרת כי ארד אל בני אבל שאלה כי לא יהיה כן . ואפשר לפרש ויוסף יסית ידו על עיניך שהוא ילכלכהו ולא יספק לזולתו ויהיה זה מלשון כסות עינים וזהו פירוש הפסוקים האלה כפי פשוטם . ואפשר לפרש עוד בהם שלא היו כל ההשגחות האלה לענין יעקב בפרטיותו בלבד כי אם לזרעו כי יעודי האומה פעמים רבות יבואו בשם אביהם כמו ואהרן אל תירא עבדי יעקב ויהיה הרבה זה דבר ראוי כי השם נכלל בהם האב הראשון ולכן אמר עתה ליעקב אל תירא מרדת מצרים כי לגוי גדול אשימך שם ולא תחשוב שישארו בניך וזרעך ולא יבוא עוד אל הארץ והנה לא יהיה כן כי אנכי ארד עמך מצרים רומז לזרעו ששם יהיו מושגחים ונשמרים ממנו ית' והוא על דרך שמו אנכי בשרה וכן (ויקרא דב' פרשה ל"ג) ארז"ל גלו למצרים שכינה עמוס . ואל יקשה עליך זה המאמר בחקן ית' שענין מאמרם הוא שהאל ית' הוא נכר ונודע מלך מעשיו המורששים והמושכלים ובהיות האומה בכבוד והצלחה תעלה מעלה מעלה הכרת מליאותו ויכלתו בעולם כי זה ראיה על שאלים הוא אלדים חיים ומלך עולם והספק בהפך וזהו כשיגלו ישראל הנה החמט הכרת ויריפת מליאות האל ויכלתו בפני הרואים כי יאמרו איך אלדים בישראל וכמאמר דוד בענין ספלתו וידעו כי יש אלדים עמרם ואלה אמר כאלן הש"י ליעקב על גלות מצרים הנה באמת אנכי ארד עמך מצרים ית' בירידתך ית' לי ירידה לא בהחלט וכפי עמתי חלילה אבל בהשגחה אנשי השולס וכן אנכי אעלך גם עלי כי אעלה את זרעך משם וזהו הודיעו שיעקב לא יעלה ממצרים את בניו ולא יחזירם אל ארץ כנען כמו שהיה במחשבתו לעשות . אבל האל ית' יעלה אותם אחר כך משם וזהו ואנכי אעלך ובאמרו גם עלי ר"ל גם אעלה אני כי יתפרסם מליאותו בעולם כהנאלי אותם מארץ מצרים וכמאמר יתרו עתה ידעתי כי גדול

י"י מכל האלדים וזהו גם עלי כי הוא פעל עומד ואעלך הוא פעל יוצא ופאלו אמר גם אעלה ואל תחמה על זה כי המקור ישמש על העבר ועל העתיד ועל הביטוי ועל הנזון כי כמו שבבא כל ישראל ענינו כאשר יבא ככה גם עלי הוא גם אעלה . ולפי שיוסף היה הכנה המביא הנלות הזה אמר לו ויוסף יסית ידו על עיניך . ר"ל הוא יסתר עיני בחינתו שלא תשיין בזה אל האל ממזרים בחיך בעצורו כי בחשקך לראותו חבית את בניך שמה ולאכתבך אהו ששם כל ימי חיך וימשך מזה הנלות וזהו מה שזכרנו ויוסף יסית ידו על עיניך כלומר שהוא ימנע ממך זאת הבחינה והראיה צעיד . הנה ההבארו גם כפי זה הדרך אלו הפסוקים והותרה השאלה הי"י . וזכר הכתוב ששם הסבחות האלה שאמר הש"י ליעקב במראה שאל קם יעקב ובניו נשאוהו מצרים עס כל אשר להם . והנה כפרה התורה מספר בני יעקב ובניהם אשר ירדו מצרים כדי שגדל הסדי י"י עמכם כי שבעים נפש ירדו מצרים ויאלו ששם ברד"ו שנים שש מלוא אלף רגלי הגברים לבד מגשים וסף והנה מה שזכר בני לאה ל"ג והמה ל"ב כבר כתב הראש"ע על דרך הפשט שזמנה עממה יעקב וכמו שאמר בתחלה יעקב ובניו כי הוא גם כן נכנס באותו מגין . ואמנם מספר בני רחל היו י"ד עס שני בני יוסף כי עס היותם במצרים ואינם מכלל הנאים היו בכלל בני רחל ולמעלת יוסף כינה אותה בלבד הכתוב כאלן אשאת יעקב וזהו האופן היו כלם ע' ר"ל יעקב ובני לאה ל"ג ובני זלפה י"י ובני רחל י"ד ובני זלפה שבעה ואם כן ע' נפש הם יוצאי ירך יעקב . ואמנם אמרו כל הנפש הנאה ליעקב מצרים יוצאי ידו וגו' ששים ושש הוא בלבד מספר יוצאי ירך יעקב כשכחו עמו מצרים . שלא נמנה עממה יעקב עצמו אחרי שאמר יוצאי ידו ולא ג"כ יוסף ובניו כי לא באו עמו ולכן היו הנשאים ע"ו בני לאה ל"ב בני זלפה י"ו בני רחל שנים בניו ובניו י"א בני זלפה שבעה הרי הם ששים ושש ומאשר התחברו אליהם יוסף ובניו שהיו במצרים ויעקב עצמו שהיה עקר הבית היו כל הנפש הנאה מצרים אס עתה ואם ביאת יוסף שבה הוא כפעל ובניו באו עמו בכה היו ע' באמת ובדיוק וכמו שאמרה התורה שבעים נפש ירדו אבותיך מצרים והותרה גזה השאלה הי"י : **בן בח זאת** יהודה שלח לפניו וגו' עד כוף הכדר ותחלת כדר ויחי יעקב וראיתי ג"כ בפ' הוזהר הפקות ושאלות :

השאלה הא' באמרו זאת יהודה שלח לפני אל יוסף להודות לפניו שזמנה כי הנה הם עדין לא היו יודעים דבר משיבתם בארץ כי היו צריכים לשאול זה מן המלך כמו ששבו ואיך יקראו מיוסף שורה לפניו שזמנה . ומה ענין ויבואו ארצה גושן כי אם יעקב היה שולח את יהודה לפניו אל יוסף שירדו ארץ גושן איך קודם שהשיבו יוסף דבר באו שמה מעמם . השאלה הב' אם היה שיוסף אמר אעלה ואנייה לפרעה וגו' למה הוצרך לשאולו יאמרו גם כן הדברים ההם מעמם אנשי מקנה היו עבדיך וגו' אם היה שיוסף עצמו כבר אמר לפרעה כל זה ומה ענין כי תועבת מצרים כל רועה לכן האם צעבור זה יתנו לו מיעב הארץ : השאלה הג' מה היה שיוסף לא אמר לפרעה מה שאמר שהיה ר"ל לו כי הוא אמר אעלה ואנייה לפרעה ואומרה אליו אחי וביאת אבי חסר בארץ כנען באו אלי . והאנשים רועי לכן והוא לא אמר אלא אבי יאחי ואלאם וזקרים וכל אשר להם באו מארץ כנען והנם בארץ גושן ולא אמר והאנשים רועי לכן וגו' : השאלה הד' בדברי אחי יוסף שאמרו לפרעה שזכר הכתוב שתי פעמים בהם ויאמרו ויאמרו אל פרעה רועי לכן עבדיך גם אנחנו גם אבותינו ויאמרו אל פרעה לגור בארץ באנו וגו' כי הנה אמרו שנית ויאמרו הוא כפל ומוחר : השאלה הה' למה אמרו מה שלח זזה יוסף אליהם כי הוא לא זיה אותם שישאלו מפרעה שיוסיבם בארץ גושן אבל שיאמרו אנשי מקנה היו עבדיך ונתן הכנה למה יאמרו כי שהוא צעבור תשני בארץ גושן שיהיה מחמתו יוסף שפרעה יתן עליהם מעמלו אהו מושב משוכה לא שישאלוהו ממנו בפרט : השאלה וו' מה ענין מאמר פרעה אל יוסף אביו ואחיו באו אליך כי זה לא היה חדוש אלא יוסף עצמו הניד זה אליו ואיך יחזיר פרעה להודיעו ליוסף ומה הוא הוצרך באותו מאמר : השאלה ז' במאמר יעקב לפרעה ימי שני מגורי מעט ודעים וגו' ולא השיבו וגו' אולי שיחיה הוא יותר מלכותו וזו הניד לו שלא ישיבו ימי לימים . ועוד למד אמר מלת מגורי והיה לו לומר ימי שני חיי כי מה ששם לימים עס הנדות : השאלה ח' במה שאמרו המצריים ליוסף בשנה השנית לא נכחד מאדוני כי אם תם הכסף ומקנה הבמה וגו' . כי באמת לא יכול בזה חסד כשם כי אם לא נשאר להם כלום איך יחדו זכרם ורעובת צהיבם . ומה היה ענין מצרים שהיו לשמה כרעה ובשנה אחת נשכה כל השבע עד ששנה השנית כבר חס הכסף והתקנה ולא נשאר להם כלום ולמה נזכר בתורה כל הספור הזה המיוחד למצרים וחק החומש והעשרת השם כערים וחק הכספים כי זה יאות בספרי דברי הימים למצרים לא בחזרת האל . והנה מפרש הפסוקים באופן יותרו השאלות האלו כלם :

זאת יהודה שלח לפניו וגו' עד כדר ויחי יעקב . צעבור שאמר יוסף לאחיו שיאמרו אל אביו שזמנה וישבת בארץ גושן ויבית קרוב אלי לכן כאשר בא יעקב מצרים כונו לבא בארץ גושן ולחנות שם ולראות את יוסף במקום שהוא וזהו אמרו כאלן ויבואו ארצה גושן . ולפי שיוסף לא ילך לבקשו מן אלן שלח לפניו את יהודה כאלן ויבואו לו להודיע לו אנס הוא ולבדורו לו את המקום אשר מונח אביו . וזה פי' הפסוק ואת יהודה שלח יעקב לפניו אל יוסף לבדורו ליוסף שזמנה שיהיה יושב שם אביו לבא אליו לראותו כי הוא כבר היה בארץ גושן הנה א"כ בא שמה לפניו שלח לו לומר ליוסף וזה יהודה יוסף

יוסף לא לשויה אליו נוסה לשיחיה שם אלא להורות יסודם את יוסף את המקום שהיה בו אביו נוסה כי כבר בא ארצה נוסה והותרה השאלה הא' . וכאשר סודו יהודה כי כבר היה אביו נוסה אחר יוסף מרכבתו כי לחירותו לראות את אביו לא נזהר את עפדיו שיאסרוהו לו אלא הוא בעצמו אחר את המרכבה וייעל לקראת אביו נוסה . ולפי שכן על המרכבה ועל פניו המנומנת כדרך מלך מזר' לא היה יוצא לבדו וגם לאחיו וכאשר הסיר המנומנת וירא אליו ר"ל שנתגלה אל אביו אז ויפול על זואריו ר"ל יעקב כפל על זואריו יוסף ויבך על זואריו עוד ר"ל שבה עליו עיד ממה שבה קודם לזה בימי אביו חס טעם עוד . ואז אמר יבוא ליוסף אמונת הפעם אחרי ראותו את פניו כי עוד חי ר"ל עתה אמות שמח וטוב לב כיון שראיתי פניו לא נעביר המנומנת אשר לך כי אם להיותו חי כי זהו ראש שמהי לא דבר אחר . ואחרי שיוסף ראה לאביו ולכל ביתו אמר אליהם אעלה ואניגיד לפרעה ר"ל איני רואה להטעם עמכם פה לפי שצריך אני להודיע לפרעה שיאמרו כי מושב שודויעמו אני משידעמו מפני אדם אחר . והנה לא אמר זה יוסף לאביו אלא לאחיו ולכל בית אביו כי לא רצה שיחשבו אביו שהיה מושביו בדרך גושן בספק אלא להודיע לאחיו והבטיחם שהוא ידבר אל פרעה באופן שפרעה מעצמו יתן להם ארץ גושן להחיותם שם כי רצה יוסף שלא יחודעו לראות ויבואו את הרענות שאין ספק שאם היה יוסף חפץ היה ממנה את אחיו שרי אלפים וברי מאות על ארץ מנרים אבל רצה שלא ייזון מאומנות אבותיהם שהיא מלאכה קדושה ולכן יאמר הוא והם גם כן שהיו רועי זאן הם ואבותיהם כדי שיסבו הם ואבותיהם בדרך גושן . ועם היות שאמר יוסף לאחיו כדי להבטיחם שידבר כל זה לפרעה הנה הוא בחכמתו ראה שהיה יותר טוב שיתגללו הדברים באופן שפרעה עצמו יתן להם את ארץ גושן מבלי שיבקשם הוא ממנו ולכן נזהר אותם והיה כי יקרא אליהם פרעה ואמר מה מעשיכם ר"ל אני אדבר עליכם ואם לא ישיב עני דברי כרצוני אני אעשה סיקרא אהבם כאשר ישאלכם מה מעשיכם כי זה דרכו לשאול לאנשים הורים ואמרתם אנשי מקנה וגו' ר"ל אנשים שהיה להם מקנה לא אמר רועים אלא אנשי מקנה כדי שיוציא אהבם באנשים נכבדים ולא יתן להם אומנות אחר כיון שמעשיותיכם אהם ואבותיהם לא תתעסקו בדבר אחר . ואמר שהיה בזה צורך שיסבו בדרך גושן כי להיותם אנשי מקנה ירחיקו מלשכת מנרים כי הועבת מנרים כל רועי זאן ומזה ימנעו שיסבו בגושן ואולי אמר כי הועבת מנרים מלשון הן נזהר את הועבת מנרים וכן הועבת בני עמון ודומיהם והיה הועבת מנרים כמו אלוה מנרים שהורה קראה לאלוהים הועבת וכאלו אמר שכל רועי זאן למנרים בחקת אלות ולכן יחלקו להם כבוד ויושיבו במצב ארץ . והנה יוסף אמר לפרעה דרך כלל אני ואחיו ואנשי ובקרבם וכל אשר להם באו מארץ כנען והנם בדרך גושן ואמר זה לראות אם יאמר פרעה מקום נאות הוא להם ויבנו שמה . והסתכל כי עם היות שאמר יוסף לאחיו שיסבו ויגיד לפרעה אחי וית אבי אשר בדרך כנען באו אלי . הנה כשדבר לא אמר מלת אלי פן יעלה חשש בלב פרעה שהיו באים כדי שיכללו יוסף מאומנות המלך אבל אמר באו מארץ כנען . ואמר ואנשי ובקרבם וכל אשר להם להגיד שם היו עשירים וכלתי לריכוש אליו לפרנסתם הנה אף כן שנה יוסף הדברים כפי הצורך ממה שאמר לאחיו שהיה ר"ל לפרעה להם שאמר בשועל בשעה המעשה והותרו בזה השאלות הב' והג' . וכאשר ראה יוסף שפרעה לא התעורר לדבריו לתת להם מושב בדרך גושן לקח מקנה אחיו חמשה אנשים מהקנינים שבהם והנינם לפני פרעה לבא להשתחוות לו וכאשר שאל פרעה מה מעשיכם השיבו רועי זאן עבדיך גם אנחנו גם אבותינו כי כאשר ראוי עתה יוסף לשגא את חצר המלכות ויבלעו והכרחיותם לשבת בדרך גושן לא לבד אמרו שם אנשי מקנה אלא שם רועי זאן ושגין להם האומנות שהיא מחדש כי גם אבותיהם היו כן ושתקו ולא אמרו עוד בזהו מאמר בחשבם שפרעה ישיבם שיסבו בדרך גושן להיות ארץ הנוגע למדעם שאלו יבדקו . וכאשר ראו שפרעה לא השיב דבר על רמיותם אז הוצרכו לדבר דבור שני ולשאלו הדבר צבאו' והוא אמרו שנתו ויאמרו אל פרעה לגור בדרך צבאו' ר"ל לא באנו לשבת פה זמן רב כי אם להיות גרים שנה או שנתיים לפי שאין מרעה לזאן אשר לעבדיך בדרך כנען כי כד הרעב שם ולכן ימי גא חסדך שיסבו עבדיך ר"ל בזה הזמן המועט בדרך גושן . הנה התבאר למה שני דבריהם ממנו יוסף שהוא לפי שלא השיב פרעה על רמיותם והוצרכו לשאול צבאו' ולמה באו על זה שתי אמירות ויאמרו אל פרעה ויאמרו אל פרעה והותרו בזה השאלות הד' והה' . והנה פרעה הבין כוונת יוסף וכונת אחיו אם צבאו' שלא באו מפני מרעה הזאן כי אם להסחוף צבית יוסף ולהתלונן בזה ואם צביתם שהיו רוצים להחיות בדרך גושן ולכן לא נתן התשובה לאחי יוסף כי אם לאחי אמר אבדי ואחדי צבאו' אלקי רואה לומר אל תאמר שצבאו' צבאו' מרעה אלא כי לא באו כי אם אלקי תחפצם ותעזרם ברעב ולכן איני רואה לתת להם אומנות המושב ששאלים אבל שאלתם תתן אותם אליהם כי אתה תראה להם את גדלך ואת ידך החזקה כי ארץ מנרים לפניך היא ובמישב הארץ הושב את אבדי ואת אחדי . ולפי שיוסף לא היה רוצה לעשות זה כי אם בדבר המלך הוצרך פרעה לומר צבאו' יסבו בדרך גושן כי אותה הם מבקשים ואם ידעת ויש גם אנשי חיל ושמחם שרי מקנה על אשר לא לי . וזה מוכיח כי לא היה דבר נתעב למנרים כל רועי זאן אבל היו להם מקנים אותם שאלו כן אף היה מקנה לפרעה . והותרה צוה השאלה הו' . ואחרי שפרעה הוסיף לשנות עם אחי יוסף כל זה הביא יוסף את אביו ויעמידו לפני פרעה להשתחוות לו ולברכו . ואמנם אמרו כמה ימי בני חייך אינו אצלי שאלת כמה היה זמן משפחתי א'

פרשת ויחי

הוא כמתמים נהפלת זקנתו ויש סיהו וזהו כמה ימי בני חייך כלומר כמה הם רבים ושלומים והוא מלשון כמה לא תשעם ממני . ולזה השיבו יעקב ימי בני מנרי כלומר אין הוראת הזקנה לזמן השיעור כפי רוב השנים אבל הוא כפי המאורעות והארות שצברו עליו כי ימי מנרי וזרתי והיותו נט וגד בדרך מן אל זן אינם אלא ק"ל כנה אבל היו מעט ורעים ועם שאבותיו היו גרים גם כן הנה שנותיו לא הניעו צבובה ממה שהניעו שנותיהם והותרה צוה השאלה הו' . והנה בדרך יעקב את פרעה בתחלה צבאו' לפניו ולבסוף כאשר נפטר ממנו . ויוסף כאשר שמע דברי פרעה בענין אביו ואחיו הסלים סוגרו כשהיו שנים במישב הארץ ובהיותו מכלכל אותם לחם לפי הסף . והורחתם ארוחת חמיו היה להם עם היות שחם אין בכל הארץ כי כד הרעב מהר ותלה אף מנרים וארץ כנען מפני הרעב . והנה לא הביא יוסף את אחיו במלאכת המן ואומנותו כמו שעשה דניאל לחביריו שנאמר (דניאל ב' מ"ט) ודניאל בא מן מלכא ומני דניאל על עבדות מלכות בכל לשדורו קשר ועבד ננו ודניאל בחרת מלכא . אם מפני שריות מלאכת מרעה האין יקרה צביתםם וראיה לשבתי ישראל ומנהיגיהם ויהי היתה צדיקים נחלת הצדיקים וראה שאין לזה ממנה . ואם שחשם שמה אחיו בסיותם במלאכת המלך יקנאו בו וישתדלו להשתרר יותר מהראוי והם על כוונת הפס' ששם לו אביו נעמדותו קמו עליו להרוגו כ"ס שיקנאו מהכבוד והמעלה ולזה הרחיקם מהמלכות והסתפק בלגלו אותם בשני הרעב ההם . והיותו מתישב בספור הזה הוא שאמרו וילקח יוסף את כל הכסף הנמצא בדרך מנרים ובדרך כנען הוא בשני השנים הראשונים מהרעב וזה היה ענין יוסף עם אחיו . וכאשר הם הכסף מהארות הסביות למנרים כלי השיור' ותרעב כל ארץ מנרים ובאו אל יוסף בתחלה חמשה שנים אשר אין חרש וקציר לאחר הבה לנו לחם ולמה נמות לעבדיך כי אדם כסף . ואז אמר להם יוסף הבו מקניכם וינהלם בלחם בכל מקניהם בשנה ההיא שהיא הראשונה' מהחמש שנים שלא היה בהם חרש וקציר וצביתם הסני' שהיא הרביע' לשש שני הרעב אמרו המנרי' ליוסף לא נבזה מאדוני ופירשו עם היות שחם הכסף והמקנה הנה לא נכחד מאדוני ששדון נשאר אהנו לפרוט הנה' אשר התן לנו והוא כשתקנה אותנו ואת אדמתנו וזהו אהנו ואדמתנו עבדים לפרעה ולמה נמות גם אנחנו גם אדמתנו מושב שהיה לכל לפרעה ונחיה ולא נמות והאדמה לא תהיה אלא חטב . והנה יוסף בתחנתו ובקשתו קנה את אדמת מנרים לפרעה ולפי שלא נשאר לעבדו חזקה בשדותיהם ונעבד את האדמה בערים מקנה גבול מנרים ועד קצו' באופן שלא נשאר אדם על שדה ואז אמר להם הן קביתי אהבם רואה לומר אחרי שקביתי אהבם ואת אדמתכם לפרעה אין ספק שכפי צורת הדין אין לכם במלאכת אדוניהם כ"א הלהם אשר אהם אונלים כעבדים לו אבל אני אעשה זאת לכם לפנים מן השורה הא' לכם זרע וזרעהם את האדמה והיה בחטאות ונתתם חמשת ר"ל החלק החמישי מכל החטואה והרעב יהיה ר"ל ארבע חמישיות הנשארות יהיו לכם לזרע השדה שנה ששנה ולאנשים ולאשר צביתם ר"ל מהנערים השחורים שצביתם האדמה וכן לאמלך לשכל וכלי אמר יעם וזה כעמם שהיו כעבלי צבית אדמת השדות ולא חתנו רק בשל המש' שנותן כל עובד אדמה לאוצר אליהם וידמה שחלק יוסף ענין החומם הזה ממה שהוא עצמו המציא בשני השבע וחמש את ארץ מנרים ואין ספק שכלל בפרעה הזאת שכל עוד שלא יהיה חרש וקציר יתפרנסו מאוצר המלך וזהו השיבוהו החייתו נמצא חן בשני אדוני והיו עבדים לפרעה ר"ל החייתו בפשרה הזו כי היא טובה לנו מאד ואהה עושה אותנו בזה אנשים חפשים אבל אנחנו נהיה עבדים לפרעה על החסד והרחמים אשר אתה עושה עמנו הנה ננמרו התנאים האלו בתחלת השנה השנית אל חמש השנים היא השנה הרביעית לרעב בכלל . ומשם והלאה יתכן שפך ר"ל את הארץ וצברת יעקב כי עלם נילוס והשקף את האדמה באופן שהוציאו כדי מחייתם והנה נראה כל הספור הזה בחזרה לכבוד . האמת להודיעו שעיני י"י אל יראוי למיחלים לחסדו לחיותו צדקו כי הנה צדיק בכל הארץ רעב מופלג יעקב וצבאו לשוד ולכפון נחקו וצביות המנרים מוכרים כספם ומקניהם נובותיהם וצדוניהם לכל בני ישראל היה להם צבובותם בלא כסף ובלא מחיר מקנה . והשנית שהשגח' השם היה שצביות רעב בכל הארץ ויוסף מכלכל את כל בית אביו לא הושיעו עליו אנשי דמים ומרמה ולכל בני ישראל לא יתיר כלב לשון . והג' להודיע שגני יעקב היו רואים צביתםם גרום המנרים ועלונם בהפצרתם בערים מקנה הארץ ועד קצו' שהיה זה להם נחמה על נמות . והד' שמה שראו את המנרים מקבלים על עצמם עול החמישית ממה שיוציאו מאדמתם ושהם חק הכספים שמוזר וחס חפשים מעול מלכות ואוכלים מנת המלך דבר יוסם ציונום לא הרע צביתםם כפולה השם לתת המעשר ללוי ומעשר בני לעניים והיות כהני י"י אוכלים את פת בנו ומתנותיו תמיד וזה טעם כל הספור הזה . והותרה צוה השאלה הב' : הם כדר וינש אליו :

בזו כח זיחי יעקב בדרך מנרים ונמרו עד ויקרא יעקב אל בניו . ויש צביתם האמת גם כן שאלת :
השאלה הא' באמרו יוחי יעקב בדרך מנרים שבע עשרה שנה . כי אחרי שזכר הכתוב שהיה יעקב צבאו' למנרים בן ק"ל שנה ועתה יזכיר שהיה בכלל שבע וארבעים ומאת שנה מה צורך היה להודיע שחם במנרים שבע עשרה שנה כי הוא דבר מבוזר ממה שזכר : השאלה הב' למה צוה יעקב את

את יוסף בפרם על קבורתו באמרו אל נא תקברני במצרים וכשאתני ממזרים וקברתני בקבורתם. והיה ראוי שיזעזע זה לכל בניו בכלל כי כלם הלכו לקברו לא יוסף לבדו וכן מצינו שאחרי שברך את בניו אמר להם בכלל אני נאסף אל עמי קברו אותו אל אבותיו וגו'. השאלה ה' ונ' : האם שואל ליוסף ענין קבורתו פעם בלשון שאל אל נא הקברני במצרים וחר לומר לו שנית בלשון מחייב וכשאתני ממזרים וקברתני בקבורתם והיה ראוי אם כן נכפל ונזכרים זרים ומה ענין אל נא תקברני ואם נא לשון בקשה כבר אמר אם נא מנא חן וגו' : השאלה ה' : כמה שאמר יעקב ליוסף אל שדי נראה אלי בלח צלחך כענן ויברך אותי והיה כי למח זכר לו המראה הזאת מזולתה ומה שעם שהיה בלח שהיה בלח צלחך כענן ובכל מקום עיני י"י ומה ענין ויברך אותי והיה די שיאמר אל שדי נראה אלי בלח צלחך כענן ויאמר אלי ולמה תארו כן בלח שדי : השאלה ה' : באמרו ועתה שני בידך כי מאין היה ליעקב שאותו יעוד שנאמר לו בלח היה על שני בני יוסף ואולי היתה הכוונה האלדית על בני אחד משאר בניו שנולדו אחר ולא היה ביד יעקב להגביל היעוד האלדי בזה ולא בזה כי הנה הכל הולך אחר כוונת השם לא אחר כוונתו : השאלה ה' : באמרו ומולדתך אשר הולדת אתה הריס לך יהיו כי אולי היה האלדים חפץ בבנים אשר נולדו ליוסף אחרי נא יוסף למזרים כי בהיותם נולדים בין זרבים היה ראוי שיחזיקו בהם היעוד יותר מאותם שנולדו קודם בלח שמה ואם היה בלח היו ליוסף בנים אחרים מה היה זה המאמר ואין לקבל דברי הרמב"ן שהיו ליוסף בנים אחרים ולא זכרם הכתוב כי יותר היה ראוי שיזכרם ממה שלא זכרם וזכר בלח אחר סרח או ער ואונן בבני יסדה : השאלה ה' : באמרו ואני בנאוי מפקד כי אם היתה הכוונה בו כדברי רש"י לתת התגלות למה לא קבר את רחל אמו במערת המכפלה והיה מצוה שיקברו אותה ומה היה ראוי שיאמר לו למעלה בלח שמה שזכר על הקבורה לא עתה בזכרו את הסבות שיחייבו לברך את בני יוסף : השאלה ה' : מה היתה המהנה הזאת שנתן יעקב ליוסף בלח להקרא שני בניו שבנים כראובן ושמעון אם לענין הנחלה. ואם לענין הכבוד להקרא אותם שבנים. ואם לאמרנו ששם שיהיה שבנים כדי שינחלו שני חלקים בנחלת הארץ הרי כהיה לרב הרבו נחלתו ולמעט חמשים נחלתו ומה היתרון אם כן אשר לו בזה ואם אמרנו שהיה היתרון היה להקרא שני בניו שבנים לכבוד ולתפארת כדברי רש"י הנה הכתוב חומר יקראו בנחלתם מורה שלענין הנחלה ששם כן. ובנחלת אמרו לנחלה הקשתי לראובן ושמעון ובניאור הפסוקים אומר דעת הרמב"ן בזה שאינו עליו : השאלה ה' : באמרו יוסף לאביו בני הם אשר נתן לי אלדים בזה כי מה נורא שיאמר יוסף לאביו שאותם הבנים נתן לי אלדים במצרי' הלא ידע יעקב כי בלח יוסף. מזרים לא היה לו אשה ובנים והוא עמלו אמר ועתה שני בנך הנולד' לך בלח מצרי' ומה נורא לומר בזה : השאלה ה' : באמרו ויואל יוסף אותם מעט זרבים וישתחו לאפיו ארצה כי אם היה שיעקב זה קחם נא חלי ואזכרם ויגם אותם אליו למה זה יוסף הוליד מעט זרבים קודם שיזכרם ואחר כך להשיגם אליו ויותר טוב היה אחרי שנגשו בראשונה שיהיו שם עד זרבו אותם ומה ענין ההשתחוויה הזאת :

השאלה ה' : באמרו ויברך את יוסף כי הנה הזכירה היתה לזכרם לזכרם אל יוסף וכמ"ס ויברך את הנערים ויקרא בהם שמי וגומר אמנם אחר כך אמר ויזכרם ביום ההוא וכן היה ראוי שיאמר בראשונה לא ויברך את יוסף :

השאלה ה' : באמרו האלדים אשר התהלכו אבותי לפני וגומר האלהים הרועה אותי וגומר המלאך הנזיל אותי וגומר. כי למה זה זכר כל התארים האלה מההלכו אבותי לפני וגומר הרועה אותי וכולו הוא דבר אחד. ועוד כי מה ענין המלאך הנזיל כן האם היתה הנסגות על יד מלאך ולמה אמר ויברך את הנערים בלשון יחיד והיה לו לומר יזכרו האלדים והמלאך : השאלה ה' : באמרו ויקרא בהם שמי ומה אבותי כי הנה מנשה ואפרים לא נקראו בשם יעקב ולא בשם יחזקאל ולא בשם אברהם ואין נחתימה אם כן זכרת הנביא. והרמב"ן כתב שנקרא ישראל בשם אפרים ונקראו זרע אברהם ויחזקאל ונזכר הפס. הרמב"ן בזה שהכתוב אמ' בהם והנה לא נקראו על שם מנשה ודעתו הוא שיעמוד זרעם ושמה ויהיה שם אברהם יחזקאל ויעקב נזכר בהם לעולם אבל כל השבטים היו כן ומה היתרון היה :

השאלה ה' : למה ירע עיני יוסף ויתחנן יד אביו וגו' אחרי אשר בירך את הנערים כי הנה קודם הזכירה היה ראוי שיעשה זה אבל הוא שחק ולא מיהא בדבר עד ששמע זכרת אביו ואח"כ עשה והוא תימה כי לא היה טעות בשימה בידים אלא בצרכה :

השאלה ה' : אם כבר בירך יעקב את אפרים ומנשה למה חזר וברך אותם שנית לאמור כך יברך ישראל ואם היתה הזכירה ההיא זריכה אליהם למה זה לא ברכם בה בתחלה :

השאלה ה' : באמרו ואני נחתי לך שכם אחד על אחיך וגו' כי מהו השכם הזה האם הוא עיר שכם שנקברו בה עמנו יוסף כדברי רש"י הנה בספר יהושע כתיב ששכם נפל בחלק בני יוסף בגורלו ומה היתרון שעשה לו יעקב אם כן בזה. ואם כיון ששכם חלק הזכורה שנתן לו מלשון ולעבדו שכם אחד חזק יאמר עליו אשר נחתי מיד האמורי בחרבני ובקשתי וזה חזק שפורש על כבוד הארץ. והנה מפרש הפסוקים באופן יותר : השאלה ה' : האלו כלם :

ויחי יעקב בארץ מצרים וגו' עד וירא יעקב את בני יוסף. לפי שהיתה מחשבת יעקב ובכונתו זכרתו מזרים לראות את יוסף ולשוב מיד לארץ כענן והש"י הודיעו בבאר שבע שלא יהיה הדבר כן כי הוא יתעכב

הם עם כל ביתו יסע ימות ויפטר בניו שמה ולא יעלו משם עד שיטלה אחס הקב"ה לכן הודיעו הכתוב שעתה י"י נחתימה לכן אמר למעלה מזה וישב ישראל בארץ גושן ויחזקו בה ויפטר בניו ויחזקו בה. ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשר שנה כלומר שלא שב יעקב אחרי ראיתו את יוסף אבל ישב בארץ מצרים הוא ובניו ויחזקו בה לא כמ"ס לגור בארץ בלח כי בה נאחזו ולא היה זה לפי שקפלה על יעקב המיתה כי הוא ישב במצרי' י"י שנה ועב"ז לא שב לארץ כענן עד יום מותו ולזה ספר הכתוב כאן ביחוד כמה מהשנים היה במצרים והותרה בזה השאלה ה'. וספר הכתוב ששאר קרבו ימי ישראל למות והוא כמ"ס הרמב"ן שהרניש בפלוגתא אסיבת הכחות וראה שקרב יומו לזה אפי"פ שלא היה מולד קרא לבנו ליוסף וראה לזוהו על ענין קבורתו וזוהי מהלמוד לנו ולבנינו עד עולם שלא יתאחר אדם לעשות צוהו מחמת חליו עד היותו קרוב למות כי אז בשרו עליו יאכל ונפשו עליו תאכל ולא יהיה בו כח ולא משפט כלי מחמת חליו לזוהו מה שאמר יוסף לזוהו על קבורתו. והנה בזה כמו שפירש יעקב שקדם חליו קרא את יוסף לזוהו על קבורתו. והנה בזה זה ליוסף ביחוד כפי דעת רש"י ומפני שהיה היכולת בידו שלא היה לשאר אחיו. אבל במדרש נחמו טעם בזה יפה מאד והוא שבעבור יוסף שלח לבניו את אביו ומצרימה והוא הביאו שם מדעתו על כן זוהי שיחזקוהו למקום שהזכירו משם כאלו אמר כיון שאתה הבאת אותי מלחך כענן ראוי הוא שאתה תביאני אחרי מותי. ולי אנו בזה טעם אחר והוא שיעקב נפח ברוח הקדש שעמדות יוסף אחרי מותו ויחזקו במצרים עד שינחלו ישראל משם וחשש שמה יוסף ג"כ יסכים שיאשרו עמדות אביו ג"כ שם כדי שיעלו עמדות שניהם ושיהיו עמדות הזקן כבה לשיעלו עמדות יוסף עמדם. לכן נאמר על קבורתו שהיה מיד אחרי מותו ושלא תתאחר עד זמן הנאול ולזה אמר לו אם נא מנא חן שיענין שים נא ידך תחת ירכי ועשית עמדי חסד ואמת אל נא תקברני במצרים. כי הנה שמת היד תחת ירכי הוא להשיגו בבית המילה הסמוך לאחיו מקום כמו שביארתי בהשפעת אברהם לאליעזר עבדו. או שכיון יעקב בזה לרמוז בידיו ויוליכוהו משם כי כן יעשו מוליכי המתים שישימו ידיהם תחתיהם להוליכם. ואמר ועשית עמדי חסד ואמת לפי שהי' ליעקב עם יוסף שתי בחינות אם כמה שהוא בנו ואם כמה שהוא שר וסופס על הארץ. ובנחיתת נדולתו אמר ועשית עמדי חסד. אמנם בבחינת היותו בנו אמר ואמת כי היה מחייב כפי האמת השכלי לעשותו ובהיותו שאלוהו לאו תקברני במצרים ומלה נא במקום היה הוא בלשון עתה יאמר ידעתי בני ידעתי שזמן הנאול יעלו עמדותי בני ישראל מכאן אבל איני רוצה שעתה אקבר במצרים ושאו יתאו עמדותי מזה. אבל שאלתי ונקשתי שאל עתה תקברני במצרים אלא שמי ששכנע עם אבותי והוא רמו למיתה מיד אתה תשאני ממצרים וקברתני בקבורתם באופן שבסוף נד לא זמן רב ולא מעט אקבר במצרים. ויוסף השיב אבני אטש כדברך וראה לומר מה שמוטל עלי ויהיה נכחי ורשותי אבני בלח שסך אטשה כדברך יהי רצון מלפני הש"י שיזעזע פרטת לתת לי רשות ללכת אבל מלדי לא תתעכב ולא תמנע' וזהו אטשה כדברך. ובגמדרש דרשו יפה הפסוק הזה אמרו אנו מאחר שאתה משתדל כ"כ להקבר בארץ ישראל גם כן אבני אטשה כדברך שאלוהו בשעת מותי שיאשרני מלח ללח ואטשה גם אבני אטשה כמו שאתה דברה לעמך וזכר חכמתו ענין הקבורה ותועלתה אל קבורת אברהם ושרה. ואמנם למה השתדל כל כך יעקב ויוסף גם כן שיהיו נקברים בארץ ישראל יתבאר בסוף זה הסדר אלל השפעת יוסף לאחיו על קבורתו. ונפ"י שהמלך לא יעכב זה בירי יוסף שהשיגו הזקן עליו וכבר הוזכר אח"כ לזה ששלה לומר לפרעה אבי שהשיגני לאמר והיתה תשובתו עלה וקבור את אביך באשר השיגך והותרו השאלות ה' ונ'. וכבר הכתוב שאחר הדברים האלה כלומר שמוך אליהם כי לא נתארכו עליהם ימים רבים הונד ליוסף שאביו חולה. ומפני שהיה זקן וחלום מאד חשש אולי ימות פתאום או אם בימים ההם לא היה אדם יגלו מחליו וכמו שאמרו חז"ל בעד חזקיהו אל חלה אדם שיחיה מחליו וכן מיד ששמע בחליו אולי יאמר את שדי עמו כדי שיזכרם יעקב לפני מחליו. וכן היה שצבאו התחזק וישב על המטה ודבר עם יוסף וברך את בניו ואחר כך קרא לכל בניו וזכרם וזהו השלמתו ברכותיו אמר ויכל יעקב לזאת את בניו ויאסוף רגליו אל המטה ויגו' וגו' והוא המורה שמה יעקב בנשיקה בזה חן מדריך את בניו ובהשלימו דבריו. והנה היו דבריו ליוסף אל שדי נראה אלי בלח וגו' לפי שהיה דעתו להסיר הכבודה מראובן ולתתה ליוסף כמו שהתבאר ואולי יראה זה חממו עזות הדין ומשפט משוקל. לכן הודיע חזק משמים שמו הדבר הזה בלבו לעשותו וזהו אל שדי נראה אלי בלח וגו' ר"ל ידוע הדבר שצבאני מבית לכן נראה אלי אל שדי המורה על קיום ההבטחה והיה זה בלח מקום מוכן לנבואה וכל זה יוכיח על אמתת המראה ההוא והנבואה ההיא אל תחשוב שגמאר לי על רבוי ורשי אחרי חזק הדבר כן אבל ויברך אותי. כי אחרי שפירש היתה הזכירה ההיא. והנה היה ענינה שאמר לי הגני מפרך והרציתך ונתתיך לקבל עמים ושלשת הלוטות האלו מורים שהיו עוד שלשת בנים להיות נוספים בבני ובגד הא' אמר הגני מפרך. ובגד הב' אמר וסרציתך. ובגד הג' אמר ונתתיך לקבל עמים. ואין לומר שנאמר זה על רבוי ורשי כי מיד אח"כ אמר לי ונתתי את הארץ הזאת לזרעך אחריו אחתה עולם. ומאשר בירושת הארץ ביארה המראה שהיה לזרעו אחרי מורה שמה שאמר משלש הבנים היה זכרה. לי לא לזרעי שם לא כן היה לו לומר ונתתי את הארץ הזאת אחתה עולם. אבל כיון שברך ביארה שהיה לזרעו הנה ח"כ זכרת הבנים היה לי לא לזרעי. והנה אחר המראה ההוא לא נולד אלא בנימין ודבר אלדיו יקום לעולם. ומה ח"כ בהכרת יאמר שני בנך הנולדים לך בארץ מצרים עד בואי אליך מצרימה אל הס יליהם אמר השם היעוד היה. והרמב"ן כתב שנתן יעקב הזכורה ליוסף לפי שלא תאות רק לבכור פטר רחם וכיון שראובן לא היה ראוי אליה היתה ראוי ליוסף שהוא פטר רחם לרחל כי דן וגד היו בני השפחה ומאשר אמר הגני

הכני מפרק בתחלה ידעתי שנאמר על אפרים כי כמו אפרים מלשון מפרק . וכן אמר לו גם אני אל שדי פרע ורבה ספרה רמז לאפרים כמו מפרק ורבה על מנשה וזהו יעוד והרצותיך שני א"כ על מנשה שהוא אחיו וזהו נראה לו ענין אפרים בשמו לא ענין מנשה לפי שמנשה להיותו בכור ליוסף כבר היה ראש לשבט ולא נחלש בו דבר אבל באפרים בליטותו העליון מצנינו לא היה ראוי שיסוה ראש שבט הושרה הנבואה להודיעו שהוא יסיה שבט בפני עצמו וגדול בפני אחיו ואמר הכני מפרק על אפרים ועל מנשה הסתפק לומר והרצותיך . וכן שהוא ונחתך לקבל עמים נאמר על בנימין . והנה ראה יעקב שהיה המראה ההוא על שני בני יוסף הנולדים לו קודם בואו למצרים ולא לבאר בניו וגם לא על שאר בני יוסף אם יוליד אח"כ לפי ש' לו הכני מפרק ויוסף קרא לבני אפרים כאלו מן השמים הורוהו להם כדי שתתקיים בו המראה ההוא ולא קרא בן אחד מבאר בני בניו ולכן גור אומר ואמר אפרים ומנשה כראובן ושמשון יהיו לי ר"ל שיקראו שנים שנים בדגלים ובחזקת המזבח ובנחלת הארץ וביתר הדברים כלם נחשבו אפרים ומנשה כראובן ושמשון גם כיון באמרו אפרים ומנשה כראובן ושמשון יהיו לי ר"ל שיהיו כ"כ רבי האוכלוסים אפרים ומנשה כראובן ושמשון וכן אחת מונח שהיו פקודי אפרים ומנשה יותר מראובן ושמשון והותרו השאלה הד' וס' . ואמנם ותולדתך אשר הולדת אחריהם . ר"ל אשר תולדת אחריהם כדברי רש"י י"י יהיו רואים לומר לא יהיו במדרגת בני אלה במדרגת בני בני בני אלה אפרים ומנשה יהיו כראובן ושמשון אבל באר אחיהם יהיו במדרגת בני בנים וזהו לך יהיו כבניך ולפי שלא יחשוב יוסף ששאר הבנים יהיו נחשבים על שמו יהיו אם כן מניתי ג' שבטים אפרים ומנשה ויוסף לך הולדת לבד על שם אחיהם יקראו בנחלתם וכל ביתך אם כן הובלל בבני שבטים אלו ושאר בני יוסף יהיו ראשי משפחות בישראל כהנהגה ופולחן חזקו וברמי בני ראובן . גם היה הועיל ברכה יעקב ליוסף ר"ל שאפילו בני שבטים אפרים היו ראשי משפחות ומנה זה המאמר כמו שאמר למכיר משפחת המכירי ומכיר כוליד את נלעד לנלעד משפחת הגלעדי אלה בני נלעד איעזר משפחת האיזורי וגומר ראה שלא נמצא ככה בשאר השבטים רק בבני הבנים בלבד והם הם מורכבי מצרים חזו טעם ומוולדתך אשר הולדת אחריהם שלא בלבד נאמר על שאר בני יוסף כי אם על כל תולדותיהם עם היות שלא ישר זה צעיתי מה"כ . בע"ה ויהיו בלתי נאמר וירא יוסף לאפרים בני שלשים כדי להודיע שמנה ברכת אביו וזהו לזה כי אלה הן התולדות שכולי אחריהם והותרה בזה השאלה ה' . ואמנם אמרו ואני צבואי מפרק אפשר לפרש שאמר יעקב ליוסף וראוי לי לשאת לו ביתרון הזה על אחיך לפי שקבלת עלבון ממני בקבורת אחיך שלא קברתה במערת המכילה כאשר קברתי את אלה וקברתה בדרך אפרת והיה זה לפי שמנה עלי בדרך ולא יכולתי להולידה שמה לקבר . ובעבור זה לבניך ביתרון הזה . והיותר נכון אצלי בשמאמר הזה היה נחן יעקב ראה אפרת על עשרתו אפרים שבט בפני עצמו מלבד מנשה שהיה שבט במקום יוסף אביו וענינו שאני צבואי מפרק מה על רחל בדרך והמקום שמה בו הוא כפרת רחל אפרת וקברת אפרת שם בדרך אפרת והיה זה לו סימן גדול שנקברה וגשורה זכירת רחל באפרים . בן יוסף בנה כי אפרתה ואפרת מורים על שם אפרים כמו שאמר מפרק . הנה אם כן עשה הזקן שתי ראיות . או אמור עשוה על עשרתו את אפרים שבט בפני עצמו מה"כ מלשון מפרק . והב' מקטרת רחל בדרך אפרת . ואמנם מה המתנה שנתן יעקב ליוסף בעשות את בניו שבטים הנה הוא אצלי ג' דברים . האחד כי לפי שהיה ישראל בניו על י"ב עמודים ערכם במציאות כערך הי"ב מלות שבטים ממשל ואפי' הזקן ברוח הקדש שטחיד שבט לוי ליבדל מאשר השבטים לעבוד מקדש ה' היה מחייב שיתקיים עוד שבט אחר מאלה מקומות שבטים וכל שאר הדברים להשלים מספר י"ב שבטי וזה לא היה אפשר אלא בחלוק שבט אחד לשנים והוא משפט הבכורה הנה אם כן לכבוד ולתפארת ולקדושה רבה היה ליוסף הדבר הזה . והב' לענין רבוי האוכלוסים כי הנה מברכה יעקב וכו' בני יוסף שהיו פקודים הרבה כראובן ושמשון . והב' והוא נמשך מזהה הנה היה צענין נחלת הארץ כי עם היות שנתחלקה לגוללות הנה היו שמה גורלות בארץ מחוץ ירש כל שבט נחלתו וזה היה יוסף שבט אחד לא היה לו רק גורל אחד ובסיומו שני שבטים יהיו לו שני גורלות שהוא יתרון גדול ואם בסיומו אוכלוסין יהיה לו חלק רב . וכבר ביארתי בפירושי לפרש יוסף איך נתחלקה הארץ ושם ביארתי בשלמות דב' הדורות הזה שהוא רב הספקות וסותרו בזה השאלה ה' וזה' .

מח' ת' יר'א ויראל את בני יוסף וכו' עד ויקרא יעקב בניו . וזהו הכתוב שראה יעקב בדבריו הדברים האלה אנשים נאים עליו ולא הכיר כי קמו עיניו משיבו . ולכן שאל את יוסף מי אלה העומדים אצלו ובשמיים כדורתינו ויוסף כאשר שמע הדברים אשר גלה לו אמר בני הם אשר נתן לי אלהים בזה ואין פה צוה במצרים כי בידוע ששם נולדו לא בארץ כנען אבל כיוון לומר בני הם אשר נתן לי אלהים בעבור זה האמרת שהשננה אשר הודיעה לך כל הסודות והעצודות האלה היא עממה שבט כדי שתתקיים ההבטחה שולדו לי הבנים ההמה כפי מה שנתעצת במדרגת לוח אשר זכרת . והיה פה' מלת בזה כמו וזהו הענין שאלה אל המלך שאין שם מלת בזה רומז למקום רק לענין ואומן ביאתה וכמו שרמז הרמ"ב ואז אמר יעקב קחם נא אלי אפרים ר"ל שיוסף יקחם וישם אותם על צדדי אביו לברכה ולפי שעיני ישראל כבדו מזוקן לא יוכל לראות כאשר השב לכן הניח אותם יוסף לחכם ולנאקם והיה משמחת הזקן עד שאמר ליוסף ראה פניך לא פלתי וגו' . ר"ל ראות פניך לא הייתי מתפלל עליו להיותו צעירי חסלת הוא והגדול י"י עמי שהראה לי גם את זרעך . ופני שהיו אפרים ומנשה על צדדי יעקב חשב יוסף שיהיו לו למשא כבד ולפי שלא יוסף ולא יגיע אביו הוליאם מעט צדדי וישתחו לאפיו ארצה כאומר לאביו חן חן לך על כל מה שאמרת ועשית לבני ואז חזר להניחם אליו ולשום כל א' מהם במקומו

הראוי לקבל את הברכה את אפרים כי אפרים בלשון מפרק . וכן אמר לו גם אני אל שדי פרע ורבה ספרה רמז לאפרים כמו מפרק ורבה על מנשה וזהו יעוד והרצותיך שני א"כ על מנשה שהוא אחיו וזהו נראה לו ענין אפרים בשמו לא ענין מנשה לפי שמנשה להיותו בכור ליוסף כבר היה ראש לשבט ולא נחלש בו דבר אבל באפרים בליטותו העליון מצנינו לא היה ראוי שיסוה ראש שבט הושרה הנבואה להודיעו שהוא יסיה שבט בפני עצמו וגדול בפני אחיו ואמר הכני מפרק על אפרים ועל מנשה הסתפק לומר והרצותיך . וכן שהוא ונחתך לקבל עמים נאמר על בנימין . והנה ראה יעקב שהיה המראה ההוא על שני בני יוסף הנולדים לו קודם בואו למצרים ולא לבאר בניו וגם לא על שאר בני יוסף אם יוליד אח"כ לפי ש' לו הכני מפרק ויוסף קרא לבני אפרים כאלו מן השמים הורוהו להם כדי שתתקיים בו המראה ההוא ולא קרא בן אחד מבאר בני בניו ולכן גור אומר ואמר אפרים ומנשה כראובן ושמשון יהיו לי ר"ל שיקראו שנים שנים בדגלים ובחזקת המזבח ובנחלת הארץ וביתר הדברים כלם נחשבו אפרים ומנשה כראובן ושמשון גם כיון באמרו אפרים ומנשה כראובן ושמשון יהיו לי ר"ל שיהיו כ"כ רבי האוכלוסים אפרים ומנשה כראובן ושמשון וכן אחת מונח שהיו פקודי אפרים ומנשה יותר מראובן ושמשון והותרו השאלה הד' וס' . ואמנם ותולדתך אשר הולדת אחריהם . ר"ל אשר תולדת אחריהם כדברי רש"י י"י יהיו רואים לומר לא יהיו במדרגת בני אלה במדרגת בני בני בני אלה אפרים ומנשה יהיו כראובן ושמשון אבל באר אחיהם יהיו במדרגת בני בנים וזהו לך יהיו כבניך ולפי שלא יחשוב יוסף ששאר הבנים יהיו נחשבים על שמו יהיו אם כן מניתי ג' שבטים אפרים ומנשה ויוסף לך הולדת לבד על שם אחיהם יקראו בנחלתם וכל ביתך אם כן הובלל בבני שבטים אלו ושאר בני יוסף יהיו ראשי משפחות בישראל כהנהגה ופולחן חזקו וברמי בני ראובן . גם היה הועיל ברכה יעקב ליוסף ר"ל שאפילו בני שבטים אפרים היו ראשי משפחות ומנה זה המאמר כמו שאמר למכיר משפחת המכירי ומכיר כוליד את נלעד לנלעד משפחת הגלעדי אלה בני נלעד איעזר משפחת האיזורי וגומר ראה שלא נמצא ככה בשאר השבטים רק בבני הבנים בלבד והם הם מורכבי מצרים חזו טעם ומוולדתך אשר הולדת אחריהם שלא בלבד נאמר על שאר בני יוסף כי אם על כל תולדותיהם עם היות שלא ישר זה צעיתי מה"כ . בע"ה ויהיו בלתי נאמר וירא יוסף לאפרים בני שלשים כדי להודיע שמנה ברכת אביו וזהו לזה כי אלה הן התולדות שכולי אחריהם והותרה בזה השאלה ה' . ואמנם אמרו ואני צבואי מפרק אפשר לפרש שאמר יעקב ליוסף וראוי לי לשאת לו ביתרון הזה על אחיך לפי שקבלת עלבון ממני בקבורת אחיך שלא קברתה במערת המכילה כאשר קברתי את אלה וקברתה בדרך אפרת והיה זה לפי שמנה עלי בדרך ולא יכולתי להולידה שמה לקבר . ובעבור זה לבניך ביתרון הזה . והיותר נכון אצלי בשמאמר הזה היה נחן יעקב ראה אפרת על עשרתו אפרים שבט בפני עצמו מלבד מנשה שהיה שבט במקום יוסף אביו וענינו שאני צבואי מפרק מה על רחל בדרך והמקום שמה בו הוא כפרת רחל אפרת וקברת אפרת שם בדרך אפרת והיה זה לו סימן גדול שנקברה וגשורה זכירת רחל באפרים . בן יוסף בנה כי אפרתה ואפרת מורים על שם אפרים כמו שאמר מפרק . הנה אם כן עשה הזקן שתי ראיות . או אמור עשוה על עשרתו את אפרים שבט בפני עצמו מה"כ מלשון מפרק . והב' מקטרת רחל בדרך אפרת . ואמנם מה המתנה שנתן יעקב ליוסף בעשות את בניו שבטים הנה הוא אצלי ג' דברים . האחד כי לפי שהיה ישראל בניו על י"ב עמודים ערכם במציאות כערך הי"ב מלות שבטים ממשל ואפי' הזקן ברוח הקדש שטחיד שבט לוי ליבדל מאשר השבטים לעבוד מקדש ה' היה מחייב שיתקיים עוד שבט אחר מאלה מקומות שבטים וכל שאר הדברים להשלים מספר י"ב שבטי וזה לא היה אפשר אלא בחלוק שבט אחד לשנים והוא משפט הבכורה הנה אם כן לכבוד ולתפארת ולקדושה רבה היה ליוסף הדבר הזה . והב' לענין רבוי האוכלוסים כי הנה מברכה יעקב וכו' בני יוסף שהיו פקודים הרבה כראובן ושמשון . והב' והוא נמשך מזהה הנה היה צענין נחלת הארץ כי עם היות שנתחלקה לגוללות הנה היו שמה גורלות בארץ מחוץ ירש כל שבט נחלתו וזה היה יוסף שבט אחד לא היה לו רק גורל אחד ובסיומו שני שבטים יהיו לו שני גורלות שהוא יתרון גדול ואם בסיומו אוכלוסין יהיה לו חלק רב . וכבר ביארתי בפירושי לפרש יוסף איך נתחלקה הארץ ושם ביארתי בשלמות דב' הדורות הזה שהוא רב הספקות וסותרו בזה השאלה ה' וזה' .

מח' ת' יר'א ויראל את בני יוסף וכו' עד ויקרא יעקב בניו . וזהו הכתוב שראה יעקב בדבריו הדברים האלה אנשים נאים עליו ולא הכיר כי קמו עיניו משיבו . ולכן שאל את יוסף מי אלה העומדים אצלו ובשמיים כדורתינו ויוסף כאשר שמע הדברים אשר גלה לו אמר בני הם אשר נתן לי אלהים בזה ואין פה צוה במצרים כי בידוע ששם נולדו לא בארץ כנען אבל כיוון לומר בני הם אשר נתן לי אלהים בעבור זה האמרת שהשננה אשר הודיעה לך כל הסודות והעצודות האלה היא עממה שבט כדי שתתקיים ההבטחה שולדו לי הבנים ההמה כפי מה שנתעצת במדרגת לוח אשר זכרת . והיה פה' מלת בזה כמו וזהו הענין שאלה אל המלך שאין שם מלת בזה רומז למקום רק לענין ואומן ביאתה וכמו שרמז הרמ"ב ואז אמר יעקב קחם נא אלי אפרים ר"ל שיוסף יקחם וישם אותם על צדדי אביו לברכה ולפי שעיני ישראל כבדו מזוקן לא יוכל לראות כאשר השב לכן הניח אותם יוסף לחכם ולנאקם והיה משמחת הזקן עד שאמר ליוסף ראה פניך לא פלתי וגו' . ר"ל ראות פניך לא הייתי מתפלל עליו להיותו צעירי חסלת הוא והגדול י"י עמי שהראה לי גם את זרעך . ופני שהיו אפרים ומנשה על צדדי יעקב חשב יוסף שיהיו לו למשא כבד ולפי שלא יוסף ולא יגיע אביו הוליאם מעט צדדי וישתחו לאפיו ארצה כאומר לאביו חן חן לך על כל מה שאמרת ועשית לבני ואז חזר להניחם אליו ולשום כל א' מהם במקומו

ולזה אמר כנגד אפרים בפרט ושימך אליהם כאפרים וצירף אליהם ושמנשך להדיח
שלא תהיה צניעות קנאה ולא קטטה כמו שחשב יוסף כי שנים יהיו תמיד
מתחבירים ומסכימים הן לטוב הן לרע . ואמרו וישם את אפרים לפני מנשה
אין ענינו שהקדמתי בלשון הכרעה כמו שפירש רש"י כי מבורר הוא נכחוב
ולמה יצטרך לאמר אלא כוונת הכתוב שבהנהגה ושימה נשמית שם את אפרים
לפני מנשה כי הניח וסם את אפרים בראש ואת מנשה אחיו . וכבר נהני
הנביא לנשות המעשים המורגשים סומן למה שיהיה כמו שבחש הרמב"ן
והוכיחו מענין אלישע והיחזרו עס מה שפירשתי בזה השאלות ה"ד וה"ט . ולפי
שכל מה שעשה הזקן היה כבוד וחסד לבני יוסף ראה לתת מתנה מה ליוסף
עמו מנולת בניו ועל זה אמר ויאמר ישיראל אל יוסף הנה אנכי מת והיום
אליהם עמכם והסיד אתכם אל ארץ אבותיכם . ואני הנה נפתי לך שם
אחד על אחיך והשכס הנה אלו ענין הכבוד כי כבר עבר זה ולמה יחזור
לזכור עתה . גם אנו עיר שם כי הוא לא קנה אותה בזהריו ובקשתו אבל
שמעון ולוי הרנו כל אנשי העיר וקללם עליו כמו ביבא . אבל ענין זה אולי הוא
שהדיחו הזקן ליוסף שיהיה קבורתו בשם כי כמו שהוא קברו במערת
המכפלה בקנה אברהם מאת עפרון החתי ככה יקבר יוסף בחלקת השדה אשר
קנה יעקב מאת חמור בני שם במאה קשיסה ויהיו לבני ישראל לנחלה . והוא
המורה שעליו אמר הזקן אשר קימתי מיד האמורי ולפי זה לא יהיה קימתי
עבר במקום עתיד אבל עבר ממס . ולא היה הקנין ההוא במלחמה כי אם
במאה קשיסה כנהן יעקב בפרו ורודיעו שהיה החלקה היא . היתה הנהגה
הראשונה שהיה לו בעולם לכן נחם כבר שקנה והיתה שלו לא העיר אלא
החלק האמנם אמר כאן חצוני ובקשתי שירות שאמר במה במאה קשיסה
לפי שיעקב היה איש חס וישר ולא לקח רומח וחנית בידו וכאשר בא אל שם
קנה את חלקת השדה בנכסיו במאה קשיסה שם היו הרנו וקשתו כי הנה
לא עשה כשמעון ולוי שנחרב' ובקשתם ירשו ארץ אבל יעקב לא נסה ללכת
באלה וחרבו וקשתו היה האלן והנקר אשר עמל בו וגדלם ובחזותו חרב וקשת
שסיו לו שם המאה קשיסה קנה אותה חלקה . הנה התבאר כנהן ליוסף
אותה חלקה בשם לקבורתו אשר קנה מיד האמורי דומה לקנין אברהם את
המערה וזה בפרט אנו שישארו עמויותו במצרים עד גאולה ישראל וזה
אמר הנה אנכי מת והיה אליהם עמכם והסיד אתכם אל ארץ אבותיכם .
ואני הנה נפתי לך שם אחד על אחיך ר"ל חלקת השדה אשר בשם שהקבר
וכמ"ש חו"ל על יוסף משם נגבשו אל שם השיעור . ובתורה עס מה
שפירשתי בזה השאלה ה"ו :

המעמק המלכותי ודקות הדברים ומה שיחבאר גם והמלכותיות הדרים כפי מה
 שהגיעהו הנבואה בשעת מותו . גם כיוון בלאמו הקצף שכלל יוכן בנדרה
 מה שלא זכו . כפי אברהם ויחזק כלם והותרה בזה השאלה הא' . גם אפשר
 לפרש כי מפני שהיה עתיד להביא בברכותיו דברים עתידים לבא עליהם וכן
 דברי תוכחה על מעשיהם לכן אמר שני המאמרים האלה האספו ואנייה לבס
 את אשר יקרא אתכם באתרי' הימי' רמו לעתידות שיגיד בברכותיו ועל עניני
 התועהים שיזכור ג"כ את' הקצו ושמעו בני יעקב ושמואל אל ישראל אביכם .
 חו' לא אמרו שנקם יעקב אבינו לנל' את הקץ ונשתלקה ממנו שכניה והנה
 ביטלה לזה אמרו את אשר יקרא אתכם באתרי' הימים כי כמ' הרמב"ם
 לדברי הכל אחרית הימי' הם ימות המשיח אשר קיימו . ואף לא . והוא אמר
 עד כי יבא שילה שאין המלט מלפניהם על המלך המשיח . ועוד אמרו
 במדרש שאמרו האספו ואנייה לבס את אשר יקרא אתכם רמו על
 פקידת בית שני אשר נאספו שמה ושאלמו הקצו ושמואל בני יעקב רמו
 הנאולה העתידה שאו יתקבלו הנלוות כלם וישמעו אל ישראל אביהם וילכו
 באורחותיו ועל דרך הפסח באתרי' הימים רמו
 לאיזה זמן ארוך שהוא באתרי' הימי' בערך אל ימי המדבר . ואמנ' בכוננת
 אלה המאמרים והברכות דשתי נועה שישקב בשעת מותו ראה לבאר מאיזה
 מבני יצא שבת המלכו' והממשל' בדרשו כי ראה וילך בכת נבואותיו שיתקדש
 זרעו מאד ויהי ראוי שיוגש עליהם מנהיג או מלך בשר ומושל ולפי
 שלא יכול בימים' קטנה על מנוי המלך ראה הזקן בשעת מותו לבאר מאיזה
 שבת משה חתיה הנהיגה והמלכות ובו מליכים ימלוכו ובעבור זה עשה חפזו
 וחקירה בכל אחד מבניו כפי טעמו ותכונתו מי הוא הראוי לנלוות כי
 שבע הבנים אשר יולדו להם ראה שיהיה נועם לעצם האבות ויהיה חמוד
 המורה מהם כיוצא בהם כי שבע המוקד ראוי שיוצא בזה שיחבב ממנו
 ולכן מפני הבחירה הזאת זכר בכל א' מבניו פסח תכונותיה' בעצמם ופסח
 העתיד לבא על זרעם לא לתכלית הברכה ולא לתכלית התוכחה ולא
 להגיד עתידות ולא לספר מעלתו בארץ כי אם להודיע אם הם ראוי
 למלוכה ולשררה לא לא והותרה השאלה הב' . והשאלה מראובין כי הוא
 הבכור ואמר בכורי אחי ר"ל אחת שאתה הוא הבכור כפי ראייתו כחי
 וראשיתו אנוי לפי שטולדת בברכותיו ביהוה במבחר כחי ומפני זה יתר
 שאת ויתר עז ר"ל שהיה ראוי להיות לך יתרון במעלה ובאת כי שאת הוא
 לשון מעלה כמו הלא באתו חבשת אהבם . וגם היה ראוי שיהיה אותו
 השאת עז כלומר שאת ויתרון עזות מאד במלכות והוא מלשון ויתן עז
 למלכו האמנם מפני שהיית פחו כמים קל הדעת בלתי מיושב הסכל לכן
 אל תוותר שאיך ראוי ליהרון ומעלה על אחיך . ויהיה פחו מלשון עמל
 פחיתו דקדמו פומא לאדנא והענין מהירות וקלות הדעת ומעוט תבונה .
 ואמר שהיה פחיתו בזה שעלה מעבדי אביו ומאז הללית אותו יצונו עליה
 ונשתלק ואמר זה לפי שכמו שכתב הרמב"ן מתכוון ראובן לפסול את בלהה
 מאביו כדי שלא תלד עוד בנים ותחמטם בכורתו על כן אמר לו שהיה
 זה פחיתו וקלות הדעת שחבב להריות ולא ימנע לו ממנו יתרון .

ובזה נלה לו הנביא שראובן לא יהיה צבור לענין המעשה והמלכות וכן כתוב בדברי הימים ובחללו יצונו אביו נתנה צבורו לבני יוסף בן ישראל ולו להתייחס לצבורה כי יהודה נבחר באביו ולנגיד ממנו והצבורה ליוסף הנה ביאר בזה הצבורה והמלכו' שאינו ראוי לראובן. ואפשר שרמז ג"כ בזה למה שחשלו בני ראובן אח"כ לקחת בפחיתותם למלכה הארץ אשר מעבר לירדן. ולא הבינו לאחריהם. וכן דרשו רז"ל (מדרש רבה דברי' פרשה ד"ג) עליה נחלה מצובלת בראשונה ואחריה לא תבירך ואמר ג"כ לבסוף למלאו אלו בני ראובן הנה יאל מנה שלא היה ראובן ראוי למלכות לא מפאת הכוחות בעצמו ולא מפאת שבע בניו והכוחות והכח רמז מר"ע גם כן בצרכותיו לדבר מזה שאמ' יחי ראובן ואל ימות ויהי מספר כי הנה הפלל עליו שלא ימות לפי שלקח נחלתו מעבר לירדן במקום שכנה וגם מפני מה שחפא לאביו ומפני מעשיו אכלוסיו אמר ויהי מתיו מספר ואחר זה עשה חקירה בשמעון שגולד אחרי ראובן ובלוי שגולד אחרי שמעון ושהף בניהם יחד לפי שהסבה אשר זכר בשניה' והיא אחת שזה ומתדמ' והוא אמרו שמעון ולוי אחים כלי חמם מכירותיה' ובאמרו אחים הורה שהיו תכונותיה' בזה כי הם אחים בפנים. ואפשר לפרש אחי' בערך דינה. ואמ' ששמעון ולוי הראו ענין באחיהם רבה לדינה אחות' לנקום נקמתה כי יחס לבנם על כבודו אבל כלי חמם מכירותיה' ומלת מכירותיה' היא זרה אך לפי הענין ראוי לפרש אם מענין מקח וממכר או מענין מהשפעה ר"ל כל סחורת' וכל מכירת' וקנינם או כל מחשבותיה' אינם כי אם לשפות חמם וגזל כאלו מחשבותם כלי חמם. ואמ' אל תשכחו אות' צמתיקי כוד מפני שלא גלו לאדם המרמה שעשו לאנשי שכס להביא' צברית מילה כדי להרגם ואל תפארו אות' להיות' חסידים על כבודם במ"ש הכונה יעשה את אחותו כי כבוד' שעשו בזה אל תבא נפשי ובקלם שנקלעו על אנשי שכס להרגם מפני כבוד אל תחד כבודי ואמר אל תבא אל תחד כאלו דבר נגד נפשו וכבודו אל תחד נפשי אל תחד כבודי לפי שזאפס הרגו איש ר"ל אם עשו אחותו מעשה בנף ובחיהם על חלול כבוד היה להם להרג את שכס בלבד ויהיה אז מודה כי באפס הרגו איש שהוא אבל שאר העם אשר בעיר צביות' נכנסו' צברית האלדים למה הרגו אותם אין ספק שלא באפס עשו זה כי אנשי העיר לא חשאו בדבר ההוא אלא עקרו שור ר"ל את העיר כלה כדי לגזול קנינה כי היו כלי חמם מכירותיה' ושור הוא לשון חומה ר"ל חומת העיר וענינו שהפחיתו העיר ההוא מעיקר' ערו ערו עד החומ' ויטודות' לגזול כל אשר בה וחז"ל אמרו שהוכיחם בזה על ענין יוסף ששמעון ולוי הם היו אשר אמרו ועתה לכו ונהרגנו ושארו אמרו ובראונם עקרו שור שזו יוסף ש"י רב צבוא' מלשון ורב הצבוא' בזה ערו. ומפני זה אמר מרכ"ה עליו צבור שורו הדר לו. ולכן קלל עברתם וכעסם כי הנה לא קלל את בניו חלילה אבל על כעסם אמר ארור אפס כי עו ועברתם כי קשתה גם אחשוב שהאשמי' לא לבד על מעשה שכס כי אם ג"כ על ענין ששים שהיו העוברים שמונים וכמ"ס הראב"ע מספרם לעד גם נשיאם וכן האשים את לוי בענין קרח ועדתו שהיו בני לוי הנקבלים על משה אמר ובקלם אל תחד כבודי כי ב"כ הרגו איש וזהו בשכס שגרנו כל אנשי העיר. ואמ' שם המין כמו איש יהודה שלא הצחינו בין דליק לרשע אלא להרגו כל איש ובראונם עקרו שור אמר על ענין השמים ועל מעשה קרח ומלת שור הוא מלשון אשורנו ולא קרוב ולפי שבלעם נפס ברוח הקדש מעלת ישראל וברכס ואלה העוברים' השמעוני' עקרו הנצואה ההיא וצרכה וכן קרח ועדתו היה צריכים ודעהם לעקור נצואת משה לכן אמר הזקן במליצתו ובראונם עקרו שור ר"ל בראונם וכוונתם עקרו שור שהוא כבוי לבניא הרואה את כל עם ואם משה בנצבאותיהם ולכן אמר ארור אפס שבו הסריבו את שכס ועברתם ר"ל והעברתם על מנחת י"י על השעי' כי קשתה שכ"כ היתה או קשה. ולכן אחרים ציבק ר"ל שלא יהיו שמעון ולוי מחבורי' במחלתם זה לזה גם לשמעון בפרס אחרים שלא יהיה לזרע נחלה בפני עממה אבל תהיה בחור נחלת שאר השבטי' כדכתיב ויהי נחלת שמעון בחור נחלת בני יהודה והיו עריה' מחולקו' זו מזו. ועל בני לוי אמר ואפיהם בישראל שהיו מ"ח עיר ומנרסיהם בין גבול ישראל והם ערי מקלט אשר ללוים שהיו מפורדות בחור ארצות כל השבטים. ומזה הוליד הזקן שלא היו שבטי' שמעון ולוי ראויים למלכות כיון שהיו כלי חמם מכירותיה' ומלך במשפט יעמיד ארץ וכן צדק ימלוך מלך ולא בחמם. גם שהיה זרעם עתיד להיות מפורד ומפורד בין שאר השבטי' ואין זה ראוי למלוך. וכבר יבאר שאלו למה נעשו כאן דוד עבירי לראובן ושמעון ולוי על שון אבותיהם צביות הצבים דליקים ועושים וכ"ס בני לוי שגבדלו מבין שאר השבטים לעבוד את עבודת המקדש ולא זכרו כאן יעקב בצרכותו אבל התשובה בזה היא שצרכות יעקב אלו לא היו ממנו כפי ראונו כי אם היה כן היה נותן הממלכה ליוסף כי אותו אהב יותר מיהודה וגם היה נותן אותה לבנימין כי בן זקונים הוא לו יותר מיהודה והוא קצר בצרכותו ודמיו לאב יעקב ובירך יותר לזן שהיה בן השפחה לפי שלא היה בידו אלא לברך כפי רצון הים. והאל ית' ראה שיודיע הזקן ויחלה רוע חלק ראובן ושמעון ולוי ברוע מעלליהם ובחמם אשר צכפיהם כדי להשקיע בנפשותם יראה גמול הרע

ובזה נורה הענין. גם שלא היו מכל בני השבטים צבים מכעיס' כאלשי שלש השבטים האלה כמו שתמצא בקרח ועדתו שהיו בני לוי ודן ואשרים ורוב מלכיהם וחמשים היו מראובן. ובמשפט השבטים כמו שאמרתי היו רובם שמונים ומתו שם מהם כ"ד אנף. והנה לא זכר הזקן דבר משפט לוי שהיה עתיד לשרת במקדש כי זה נמשך אחרי עון העגל והותרה השאלה הז' :

ח יהודה אתה יודך אחיך עד זבולון לחוף ימים יסכון. אחרי אשר עשה חקירתו לענין המלכו' והנהגה' בראובן ושמעון ולוי זכר בזה הרביעי יהודה ואמר שבאמת כפי ענינו ותכונותיו לו נאה האדנות וראש בצניו לו מלך. ומזה יהודה אתה יודך אחיך. ר"ל הנה ראיתי כך בני יהודה ד' שבו' במפאת' לך תאות המלכו' על אחיך. הא' שידו צמשתך אחיך כי הנה עם החת שהאבטי' יותר מקנאים במעלה אחיהם מהשם מקנאי' צרי' וצנכרי' לפי שמפני האחרים יראה להם שבים ראוי שיביו ביום ובהוא מהעול שהא' ימשול על האחר צביות אחים. הנה אחי יהודה כלם היו נכנעי' אליו ומודים בממשלתו וזהו אתה יודך אחיך כי לא היו מקנאי' בו כמו שקנאו ביוסף. והב' שאתה חיה' מלחית במלחמו' ולכן לך יאות ללחום מלחמו' י"י וכל זה אמר ידך בעורף אויבך ובמחמור דוד ואויביו נתת לך עורף ר"ל שכל אויבך יוטו מפניך ויפנו לך עורף ואתה תרדוף אחריהם והשיגם וזהו ידך בעורף אויבך. ובצבור זה ישתחו לך בני אבך. לא לבד בני אבך. אבל גם בני אבך מכל נביו ישתחו לך כי רוב בני אדם משתחוים לבני הנבא בציורה לוחמים מלחמותיהם וכמ"ס ישראל לנדעון משול בזה גם אתה גם בן בן בן כי הושפעתו מיד מדין. והב' שאין אחיך משול וחומך כשמעון ולוי ולא פחו כמ"ל בראובן וכל שתי הסבות האלה אמ' גור אריה יהודה מעורף בני עליה ר"ל יהודה אתה הוא כמו הגור הקטן שהיו שורף אכל הוא שורף בבת וזהו מעורף בני עליה כלומ' מכל שרף חמם אחי בני עליה' וכלקה בעמך כי אין כלל כלי חמם כשמעון ולוי וזו היא הסבה הג' שאתה דליק וישר מרוחק מכל חמם ושרף ואפשר שרמז בזה ג"כ לענין יוסף שלא היה בעצמו להרגו אבל אמר מה בנע כי נהרגו את אחינו וגו' לכן אמר מעורף בני עליה ר"ל מעורף בני יוסף עליה וכלקה בעמך ממנו. והסבה הד' היא שגמלת בך מדה הקיום וההעמדה בצבורה רבה באריה הגדול ואך פחו כמים בראובן וזהו כרע רבן באריה וכלביו מי יקימו ר"ל באריה הגדול והלביאה אמו ומי יקימו ברכשו עד שירא יוסףד ממנו. הנה א"כ משתי המדות הנמצאות לאריה אחת רעה ואחת טובה נמצאה בך הטובה ולא הרעה. ומפני ד' הסבות האלו אני מבחר וגזיר שלא יסור שבט מיהודה והוא שבט מיסור שבע מלכות. ואמרו ומחוקק מבין רגליו אפשר לפרשו על המושל שהוא מחוקק ומסדר חקיק נגיד ומאוס לעומים. או יהיה לא יסור מחוקק הכופר כי הנה המחוקק והכופר הוא תמיד בין רגלי המושל לכתוב מה שזוה. ואמרו עד כי יבא שילה. יס מפרשי' אותו על דוד כי שילה כמו בני ע"ד ובשילת' היואלת וגו' וממנו כפי הראב"ע לא תשלה אותו לא הוליד. ומלת יקשת היא לשון קבון כמו תבון ליק' את ר"ל לאס הוקנה שחקצנו בה רבים מהשבי' כלומר שבבא בנו של יהודה והוא דוד אליו יאספון רבים מהשבטים. או יהיה שילה שם עיר וכן נאמר משכן שילה ויפרשו עד כי יבא כמו כי בא השמש. ואמר כי יהיה תמיד מעלה ובררה ליהודה על אחיו עד כי יבא שילה ויכלה משכן שילה כי אז יאספו ויחקצנו עמים שהם שבטי' ישראל לו ר"ל ליהודה שימלוך ממנו עליהם וכן הוא אומר וישוש משכן שילה ויבחר גדוד עבדו. וכן לפרש ולו יקשת עמים על יהודה שלו יאספם שם רב ר"ל שיהיו בני יהודה רבי' באבולוסין כמו ליקשת את. וי"מ פסוק זה על משיח בן דוד שבבאו לו יחקצנו ויכניעו העמים. והנה מפני הספק אשר בשאלה הד' בזכרתי באו חז"ל בשני דרכים להתרתו הא' בפ"ק דסנהדרין במאמר (סנהדרין דף ה') לא יסור שבט מיהודה אלו ראשי גלויות שבבגל וסורוים את העם. ומחוקק מבין רגליו אלו בני בניו של הלל במלמדיו הורף צבדי'. והדרכ' הב' שפירסן הנצואה היה כלה על הפחול לביאת המשיח בלבד. אמרו בב"ד ובילמדנו ג"כ לא יסור שבט מיהודה זה כסא מלכות שגא' כסאך אלהים עולם ועד. לא יסור שבט מיהודה זה משיח בן דוד שהוא עתיד לרדות שג' תרובתם בשבט ברוך ומחוקק מבין רגליו כשיבא מי שכתוב בו ברגלים תרמסנה וגו' עד כי יבא שילה כשיבא מי שהמלכות שלו ולו יקשת עמי' מי שמקשה שניהם שג' ישימו יד על פה. וכפי זה הדעה כהז' הר"ן בדרשותיו שיהיה אמרו עד כי יבא שילה כשיבא שילה. ואמנם הרמב"ן הלך דרך אחרת בהספק הזה באמרו שהיתה כוונת הזקן בצרכה היא שצביות מלכות בישראל נא תסור מיהודה ולא תעקף אל שבט אחר כי כל עוד שתהיה ממלכה בישראל יהיה יהודה המושל והמלכים שחלבו אחרי דוד משפט אחר היו עוברים על דעת הזקן ובצרכותו כאלו האמר מלכי ישראל והשמונים ג"כ ובעליהם נאמר הם המלכים ולא ממני ואז"ל כל מאן דאמ' מציית חמונאי קא אחינא עבדה הוא מפני שמרדו בנצואת יעקב במלך מפני שלא היו מבבט יהודה. ואמנם שאל בחר בו הש"י והמליכו ע"י נביאו מפני שראה שלא יתמיד מלכותו ולכן המליכו משפט אחר ולא מיהודה שיהיה קיים במלכותו וכמ"ס אהן לך מלך באפי ואקח בעבדתי אבל מהשת שבהל להיות צבירה שבט מלכות לא יסור ממנו אל שבט אחר וז"ל דוד ויבחר י"י אלהי ישראל

ישראל כי מכל בית אבי להיות למלך על ישראל לעולם. כי ביחודה בחר לנגיד וצבית יהודה בית אבי וצבתי אבי. כי רצה להמליך על כל ישראל וזה היה חסות בני החשמונאים צבית שני שעליו נחתינו כלם לנפול בחרצ אויביו עם היותם חסידיו עליון וכמו שהארץ הרב בזה ויש ספק בזה נגדו כי הנה לא יסור שבע מיהודה אינו מזה ואזהרה לשאר האחים שלא יקחו ממשלתו אבל הוא הכתוב ויעוד עתיד. ועם היות שהמלוכה בישראל עובדים על זה עכ"פ נתבטלה הכתוב הזקן ולא נחקיימה א"כ אלא צימי דוד ושלמה. ואין ראוי לומר שעל אותו זמן מיטע ניבא הזקן. והר"ן במקום הנה' דרך צבא דרך אחרת והוא שניבא הזקן בזה על מה שיהיה בזמן שלמה כחשתינו יחלקו המלכו' ויסורו השננים מאחרי רחבעם בנו ולכן הצמיחו שפ"ס ישאר לו חלק במלכות וכמו שפ' סס רק את כל הממלכה לא אקדש שבע אחד אתן לבנך למשן דוד עבדי ולמשן ירושלים אשר בחרתי. וכנה כל זמן בית ראשון היו מלכו' משנן יהודה כי לא ברה הממשלה מהם אע"פ שהיו בישראל מלכים משאר השבטים והמלוכה באלו אמר הרב שיהיה קושיא כי ברכת יעקב. ביהא שאחרי שיתחיל שבע יהודה למלוך לא תפסק ממנו וכן אמר שעיני החשמונאים על היה מלוכות כי אם שררה יהיו פקידים למלך פרס ורומי חולתם. ובהיות ישראל בגלות אין מלך ואין שר לא הובעה שבע יהודה שתשאר לו המלוכה. וכפי הדרך הזה נראה לי יותר נכון לפרש שילה מגורה וידבר אתו בשלי. ויכזה שם על השל שהוא לשון פשיעה ועון. ואמר שלא יסור שבע מיהודה וגו' עד שיבא חטאו שהוא פשע שלמה שאחר זה יסור ממנו שבע המלוכה שהיה לו על כל ישראל אבל עכ"פ לו יקרה עמים ר"ל שיסארו עמו שני השבטים והוא יהודה ובנימן אשר כנה בשם עמים. והפירוש הזה עם כל מה שהלכתי בעדו אינו נכון לפי שאין יתכן שיבא הנביא בהסרת המלוכה מביט דוד בהסאת שלמה ולא יסור ראשונה שיהיה המלוכה משבט יהודה או צדוד והנה אם הוא לא ניבא שיהיה יוסף למלכו' אך יבא בהסרתו ממנו. וענין החשמונאי שזכו הרב אינו כמו שאמר כי מלכים היו לא פקידים לפרס ולרומי כי הם פרקו מעליהם עול היונים ולא היו נכנעים לפרסים. ואמנם עם הדומיים עשו שלום וצבית אחים אבל לא נשתעבדו להם. וכאשר חשבתי בדרכים האלו כלם אביהם רגלי לעת כולל לכל הדברים. ואומר ששני דרכי חז"ל זה הרמב"ן והר"ן הכל אחד אלפי והוא היותר אחתי ומתישב באמת. וזה כי הנה יעקב אבינו לא זכר מלוכה בניהור כמו שפירשו עליו המפרשים ולכן החזיקו אלם הכסף הנזכר אבל אמר בשל"ל כל מנוי משלה והנהגה ושררה על יתר אחיו וזאת המעלה אמר שלא פסור מיהודה ובצר מהאנוהו בו לפני מלך בישראל. הנה יהודה היה גדול על אחיו גם צימי יוסף ולכן היו הולכים אחר עליו והעד יהודה מה צנע וגו' וישמעו אחיו ויאמר אליו יהודה לאחר העד העד וגו'. ויאמר יהודה אל ישראל אביו בלחה הנער אחי וגו' וישמע ישראל לעצמו ולא במוע לעצמו ראונו. וכן ויאמר יהודה לאחיו ויבא אליו יהודה. וזאת יהודה שלח לפניו א"כ תמיד היה יהודה ראש לכל אחיו. גם לרגלים היה דגל מחנה יהודה החונים קדמה. וכן במסע הדגלים אמר שדגל יהודה היה כוסע בראשונה. ובחטות המזבח הקריב נחשון בן עמינדב למטה יהודה ביום הראשון. וכשזכר שמות האנשים אשר ינחלו הארץ לישראל עם אלעזר הכהן ויחזקע בן נון זכר ראשונה ליהודה כלב בן יסנה. ובכבוד המלחמות לזה השם תמיד יהודה יעלה בתחלה. וכן בחלוקת הארץ ונחלת ראשונה הנחיל לבני יהודה. וגם צימי שאלו כשפקד העם ללכת להלוי את יבש גלעד ויפקדם בצוק ואמר ויהיו בני ישראל שלם מאות אלף ואם יהודה שלשים אלף כי הנה לא נמנה שבע יהודה בין שאר השבטים מפני מעלתו. וכן עשה כשפקד את העם לעלות על עמלק בלחמה את יהודה בכלל השבטים' אלא הוא צנאמו וסאר השבטים כלם יחד וכל זה מורה על היות לאותו שבע המעלה על אחיו וכל זה ג"כ נאמר לא יסור שבע מיהודה מבין רגליו שהוא הסופר אשר ישב לרגלי השר. או סקרא מחוקק כלל החכמים אשר היו משבטו. וגם עם היות ששאלו נחמיה מלך תמיד היה השבט והשררה ביהודה בענין השררה והכבוד על שאר השבטים. וכאשר נתן המלוכה לדוד ולורשו נחקייס יותר לא יסור שבע מיהודה. וכאשר כחשתינו שלמה נחלקו המלוכות עכ"פ נחקייס לא יסור שבע מיהודה כי תמיד נשאר מלוכה ליהודה אם מעט ואם הרבה. וגם אחרי שילה יהודה מעל אדמתו לכלל נחקייס לא יסור שבע מיהודה והוא שהר"ל אלו הם ראשי גלות שבטבא כי לא היה דעתם שעליהם בלבד היתה הכנואה הוא' אלא שגם הם בכלל לא יסור שבע מיהודה וענ"כ נחקיימה הכתוב בגלות ההוא. וגם בזמן בית שני עם היות החשמונאים מולכים ללחום מלחמות י"י תמיד היה בירושלים נגיד מיהודה והוא היה ראש לסנהדרין לקייס מה שנא' לא יסור שבע מיהודה וכמו שכתב יוסף בן גוריון. ולזה ג"כ נאמר בדברי רבי משה דהרשן לא יסור שבע מיהודה זו לשכת הגזית שנתח' בחלקו של יהודה. ומחוקק מבין רגליו שגמורים הוראות בישראל כנסהדרי גדולה הישבת לשכת הגזית בחלק יהודה וס"ל ומשפחות סופרים וישיב יענן ונזכר שבהם כיון שגם אלה יוכלו צלל יסור שבע מיהודה וזהו הכונה הריא שאל יסור שבע ההנהגה מלשכת הגזית והנה זה צהייתם יבארן. ומחוקק מבין רגליו שנאמר על החכמים שגלותם שלא יסור זה או זה עד כי יבא שילה וכן היה הדבר גם היום בגלות הארץ היה עד צרפת וגלות ירושלים אשר צמסרד אין ספק שהבטיחים ובענינים

אשר היו המלכים והקבלות ממנים על בני ישראל היו כלם מורה בית דוד לקייס לא יסור שבע מיהודה ומחוקק מבין רגליו כי היה רוב גלותו אשר במלכו' ההם משבט יהודה הנה אם כן נחקיימה הכתוב היה בזמן ההלכה ובזמן הגלות עד היום הזה. וכבר זכרו במסכת יומא אמר רבא לא משתנה גורבא מרבנן דמורי' או משבט לוי או משבט יששכר מלוי דכתיב יורו משפטיך ליעקב ותורדת לישראל. מיששכר דכתיב ומני יששכר ירעי' בינה לעמים ואימא מיהודה נמי שנאמר ויהודה מחוקק. ועל זה הדרך יפורש ומחוקק מבין רגליו שלא יסור מהיות חכמים מבני בניו של יהודה ואמנם. אמרו עד כי יבא שילה אחשוב שגלת עד עם היות שפעמים תבא על הגולה זמנית כמו ומעולם ועד עולם. עד אשר אבא אל אדוני שיערה. עד שיפוח היום. ודומיהם הנה יבא פעמים אחרות לא להגביל זמן אלא להפליג הענין כמו עד כי חזל לספור. עד לב השמים. כי נגע עד השמים משפס. עד צדור השבי חולתם הרבה. ולפי שאמר הזקן לא יסור שבע מיהודה שהוא יסוד כולל לזמן ההלכה ולזמן הגלות כמו שפירשתי אמר עד כי יבא שילה ר"ל וכ"כ יתמיד השבט הזה עד שכבר יבא שילה שהוא בנו של יהודה והוא מלך המשיח ולו יקרה עמים ר"ל שיתקבצו העמי' והאומות לעבדו וכמ"ס כי אז אספור אל עמים שפה בדורה לקרא כלם בשם י"י ולעבדו שכם אחד. ויהיה ההפלה הזאת שיהמיר היעוד הזה מימי יעקב עד מלך המשיח שהוא צאצאית הימים ולזה עלמו כוונת צד"ר לדרוש הפסוק הזה על משיח בן דוד לא שיתבטו שעליו בלבד נאמר אלא שגם כן הוא כולל ביעוד הזה. והנה א"כ הדרשה כלל אחת מה שדרשו בסנהדרין ומה שדרשו צד"ר ואינו שני דרכים כמו שחשב הר"ן. גם לא יפרשו מלת עד כי יבא שילה. מאי שיהא שילה אלא כמו שביארתי וזו גם כן כוונת אונקלוס שתרבו עד דלתי משיחא וליה יתבטו עממיא והותרה השאלה הד'. ואמנם אמרו אברהם לנפן עירא וגו'. נתבאר על ארץ יהודה שחיהו רבם הכרמים ומושבת היין כמעין ורבת מרעה האין והבקר העושי' חלב וגבינה עד שכבר יאסור העיר שלו שהוא בן האחון לנפן אחד ויאכל משם כדי לשבעה ויסאר צנפן האחד ענבים לטעון אתון אחר וכן ולשורקה שהיא נפן נעושה מחדש בני אתונם וכבר כתבו המפרשים ש"יוד אורסי מיוותרת וכן יו"ד בני אתונם וה"א פירה במקום וז"ל והענין שיהיה כ"כ רבוי יין עד שנמקום מים יכבסו ביין לנבוסים וזכר ענבים שהוא היין יכבסו אדם סוטה ר"ל כסותו וז"ל יהיה רבוי היין שיהי' חלילי עינים וכן לבן השינים מרוב החלב שיהיה צארנו. ורז"ל פירשו הפסוקים האלה מהנפן על ישראל ופירה על ירושלים ואין מקרא יואל מדי פסומו וכבר הכסים מרע"ה גם כן עם יעקב אבינו בברכת יהודה שאמר ידיו רב לו ועזר מזריו חסיה וכן אמר ואל עמו תביאנו וכל זה להיותו ראש וק"ן ומלך בתוך אחיו ולחום מלחמותיהם :

יג זבולון לחוף ימים יסכון וגו' עד ויולו אותם גיאמר אליהם. אחר שביאר שיהיה יהודה היה ראוי לזכור ולממשלה ושלם היו כן שלשם אחיו הגדולים ממנו זכר עוד שגם אחיו הקטנים ממנו לא היה א' מהם הנון לממשלה ולמלוכה כמוהו וזכר זבולון ויששכר קידם שאר הננים שגולדו ראשונה מהם להיותם בני לאה הבצירה ולזה אמ' שזבולון כפי חלקו העתידי לידם בנחלת הארץ לחוף ימים יסכון וסאר עלמו יתעסק בבחורה ובפרקמיתא וזהו לחוף ימים וירכתו של ארנו יגיע עד לידון כי שם יתעסק תמיד בסחורה עם הגידוני'. ויודע שהמלך והמושל אין ראוי שיהי' סוחר כי חרפה היא לו וכן אמר מרע"ה בצרכותיו שמה זבולון צלחתך ויששכר צלחתך להניד שילה בזה ויהיה אך שמה. בנאות אמר עליו שמה זבולון צלחתך להניד שילה בזה ויהיה אך שמה. ולפי שישכר יהיה ארזה המנוחה כמ"ס יעקב אמר שמה עליו ויששכר צלחתך וסאר הפסוקי' שאמר משה כלם מסבמים למ"ס יעקב פה והיה חלילי מאמר הזקן שזבולון יהיה טבעו ניהא לסחורה ולכן לא האות לו המלוכה ואמנם יששכר היה גם כן בלתי ראוי למלוכה לפי שאנשיו רובם יהיו עובדי אדמה ולכן קראו חמור גרם רובן בין המשפתי' כי צביתו לא יסכו רגליו אבל הוא כחמור נושא ככל רובן עין המשפתי' שהם מערכות האדמה לעבדה ולשמרה. כי משפתיים הוא לשון מערכה כמו י"י יפוח שלום לנו. ואמר וירא מנוחה כי טוב ר"ל שהיה יששכר ארזה המנוחה לא עמל המלחמות וזאת הארץ כי נעמה ויש שכמו לסבול כחמור נושא הסבל ויהי למם עובד ר"ל שהיו אנשי יששכר נוחתי' מס למלך ישראל כדי שלא יאלו למלחמה וכמ"ס הראב"ע וכמה דחוק זה ממה שיאות למלך ואפשר לפרש וירא מנוחה כי טוב וזאת הארץ כי נעמה שהיו מבני יששכר חכמי' כדבריה' ז"ל ולכן אמר עליהם וירא מנוחה כי טוב כי המנוחה האמתית היא הנפשית והיא הטוב האמתי וכן יהיו מהם עובדי אדמה רבים לכן אמר וזאת הארץ כי נעמה ויש שכמו לסבול ולא היה דבר זה ראוי למלך. וי"מ שרצה הזקן לשים כדל עין זבולון שהיה יואל למלחמה ובין יששכר שלא ירצה להלחם עם האויבים אבל ירצה לתת להם מס כדי שלא יבואו עליו למלחמה וזהו להיותו רובן בין המשפתי' שהם תחומי הארצי'. ואחרי שהלכתי בבני לאה נעתק לדבר בבני השפחות ולהוכיח איך לא היה א' מהם ראוי למלוכה ביהודה וע"ז אמר דן ידיו עמו כה' שבטי ישראל כי לפי שהמלך צריך שיהי' ישר במשפטו וגבור במלחמותיו ביאר שגם

ר"ל בני זה הוא כעץ שחול על פלגי מים שיתן פרי הרבה כן יוסף בכויתו על השכר היה כשהול על עין המים ועל הראשון יהיה חזר לומר כי בנות זעדה עלי שור ר"ל בנו העיר כל אחת מהם זעדה לראותו ביופיו והיה שור מלשון שאורנו ולא קרוב. ועל הכ' מגדיבותו אמר וימרו רובו ורבו וישטמוהו בעלי חיים ר"ל אחיו ששנאו אותו וישטמוהו כבעלי חיים המורים בקשת להרוג את האויב ועכ"ל שבעות זערה עלי שור. ותשג באיתן קשתי ר"ל כשם את ידיו מלכב עם אדונתו ועם כל השנאה ששנאוהו וישטמוהו אחיו היסיד עמהם ויפוזו זרועי ידיו מגדיבותו והיה זה מידי אביר יעקב ר"ל שהיו ידיו של יוסף כלם זכב מופז בעשרו יותר מידיו של יעקב. האביר והחזק בזהבחו אותו שהיה אז משם היה רועה ומכלכל אבן ישראל ר"ל בית ישראל שהיה אז כאבן דומם ולא היה בהם אף מלאכה שהיה יודע לברות כלל או שהיה אבן הסתיה לכל עמו כי לפי שהיה התחלת הבנין אבן אחת נקרא עקר הבית אבן כח"ס אבן מאסו הבוני' היתה לראש פנה. גם אפשר לפרש מידי אביר יעקב על הש"י שפוזו זרועי ידיו מגדיבותו מידי האל כי הוא אביר יעקב כי הוא צוכותו בלחו לפניהם. ואחר ששבו בשמי השלמות ההם ר"ל היותו כובש את יצרו ונדיב ברכו עליהם ברכות מתיחסו אליהם כלומר הם אחת כלכלת ועזרת את אביו הנה יהיה שדך מאל אביו וישור. ואם אתה ליראת שמים כשאת את יצרך ואת שדך ויברך עוד בלחות בברכו' בחרו כנגד הפרנסה ברכות שמים משל ברכות תבואת רבוצת תחת ר"ל בחרו בהם חמיר מבורכת בשמים יתנו זה את טלם והארץ תתן יבולה וכן אמר מרע"ה על יוסף ממנו שמים מפל ומתבוס רבוצת תחת וכנגד מה שכשאת יצרך יהיו לך ברכות שמים ודמם יתן לך השם בנים ובני בנים לרוב מדה כנגד מדה. ואמרו עוד ברכות אביו נברו על ברכות הורי ענינו כאומר אל תבי ברכתי זאת קלם בעיניך כי הנה ברכות אביו אלה אשר ברכתי אותך נברו עלי ברכו' הורי אצדקם ויחזק שברכו לנביאם לפי שברכותיהם עד תולדות נבטות עולם ר"ל ברצו התבוא' כח"ס ויתן לך האלדים מפל השמים ומשמני הארץ ורוב דגן ויתרום שכל זה הוא תולדות נבטות עולם וקבעם אצל הורי לא ברכו את בניהם ברצו ורעו ולכן היו ברכות אביו אלה שברכתי אותך נברו' על ברכות הורי לפי שברכותיו זכרתי העושר והבנים והם זכרו לבד עושר התבואות ולא הבנים. ואותם ברכה שאני מברך אותך יתירה על ברכות הורי תבא לראש יוסף ולקדקד נזיר והנפרד מאחיו שהוא יוסף. וראיתי מי שפ' מלת פורת על רחל ואמר בן המסואר' הוא יוסף בן האשה המפורת על עיני רואים ועל כל הנאות זעדה ציפיה ע"ד ראיה בנות ויאשרוהו ומפני שהבתי את יוסף בשבת אמו שהיה בן פורת ר"ל המפורת לכן שאר בני וימרו רובו ורבו בו חצי נגלה' עד ששמו מרתחו כמו המטרה ועכ"ל ותשג באיתן קשתי שהוא התחזק ונבר עליהם באחרונה ויפוזו זרועי ידיו ר"ל ותפסוהו זרועותיו לירות בקשתו עד שגבר ענ כל בעלי חיים והיה לו זה מידי אביר יעקב שהוא האל ית' כי ממנו נתגלגל הדבר כי משם רועה אבן ישראל ר"ל מפאת ההשגח' ינהנו כל עיני ישראל כי כבר היה כאבן דומם מת לולי זה ולכן צוכות כל זה ברכות שמים מפל וגו' כלם תהיינה לראש יוסף. והנה ביאר הזקן כל זה להניד שהיה יוסף בטבעו שגוי מאחיו והם מקנאים בו ומפני זה לא היה נאות למלכו' כמו יהודה שיודעו אחיו וישתחוו לו בני אביו כי אהבת המלך תלויה באהבת עמו ואביו אלו עם השגחת השם. האמנם גם היות שלא ראה השם שיעזב אלו כבר יוסף לעשות אחרות כמו שזכר וכן אמר דוד (תהלים ע"ח ס"א) וימאס באהל יוסף ובשבת אפרים לא בחר ויבחר את שגם יהודה את בר ליון אשר אהב וגו'. ויבחר גדוד עבדו. והנה ברך יעקב את יוסף בשם שגם אחד עם היות שגבר עשאו שני שבטים לפי שגאשר ימנה שגם לוי בתוכם לא ימנה את יוסף רק לשבט א' כי הם כלם לא יהיו ולא יזכרו בשום מקום כי הם י"ב שבטי יה וכן עשה מרע"ה בצברותיו כי מאשר פאריך לזכור שגם לוי מפני זכרון הבהונה הנה זכר את יוסף לשבט א' אמר וקרני ראש קרניו והם רבבות אפרים והם אלפי מנשה. אהמם דגלים ובתוכות השמים ובחלוקת הארץ שלא נזכר לוי בכלל השבטים מנשה יוסף שני ראוי למלכות לפי שהוא כוזב ישרוף ואינו בעל משפט כמו שראוי למלך כי בצדק יאכל עד שהוא השלל וכן בערב באופן שערב ובקר יחלק שלל ועם היות השלל הזה מהאויבים הנה לא שבו בזה לפי שאין ראוי לנבור ששים תכלית גבורתו בשלל כי הוא מכלל החמדה ואינו מתחם לנבור ומפני זה אינו ראוי למלוכה ועל שאלו כיון הזקן במאמר הזה שבמלחמות עמלק נאמר בו ותעט אל השלל ותעט הרע בעיני ה'. אמנם מרע"ה לפי שצריך את השבטים כפי חלקם בצדק הנבחרת בבנימין לפי שהיה בית המקדש בחלקו אמר ידיו ה' יסבון לבטח וגו'. ואחרי שהבטיח הכוזב למסר דברי הזקן בעיני בניו אמר כל אלה שבטי ישראל שנים עשר ר"ל עם היות שקצתם בנה וקצתם נה את מעשיהם הנה כלם היו שבטי ישראל שבטים יוצאים מאותו גזע הנכבד וכלם היו שלמים במעשיהם ולכן קראם שבטים כי המסיל יעקב ובניו כאילו שרשו א' וענפי רבי' מהחטפי' ממנו וקרא הענף הגדול שגם וכל ענף יסתעף לפארו' והם המספחות וכל פארו' תסתעף לרוב עליהם בני המספח' וכמו שמדריך האילן ופגשו שגשגושר הוא טוב כל הפירות והשבטים והעלי' היוצאים ממנו הם טובי' כן היה יעקב

היות שהיה בן לא היו בו באופן הראוי למלך כי דן ידיו עמו אבל יהיה כאלו שבטי ישראל לא שהיה הנון לדון את השבטים כלם כי לא יגיע ענינו לכך גם בענין הנבירה אין ספק שהיה דן כנחש על דרך שפיסון עלי אורח לא כאריה כי לא יעשה נטורותיו צרוב עם הדלת מלך כיסודת אצל דן יעשה גבורותיו באים רגלי ולכסם מזויין שיארוז את ארצו בדרך וימחהו ופ"ל אמר הנשך עקני כום ויפול רוכבו אחר כי לא יעזוב דן כח כמו יהודה ללחום עם ארצו פנים פנים אלא בדרך רמאות כנשך עקני כום לאחוריו. ורמז בזה לשמרון שהיה עתיד להיות משבט דן וכאלו אמר הזקן ואני איני חפץ בהשועה אשר כזאת רק לישועת קויתי י"י שהוא בגבורה וכבוד נגד השמש ולא כמעט' שמסון לא במשפטו ולא בגבורותיו והותרה בזה השאלה ה'. ואפשר לפרש הפסוקי' האלה בפרש' שהיה ראש דגל כחמד מן המיוחד' שבשבטי ישראל הן אחת שלא יגיע למדרגת יהודה כי הוא יהיה למדרגת הארי ודן במדרגת הנחש הנשך עקני כום ולזה היה יהודה נוסע בראשונה ודן באחרונה להגין על העם מן הגיבוים הבאים אחריהם לזג את הנחשלים ולכן המסילו לנחש. עלי דרך ולשפיסון עלי אורח שהנחש מכניס וגבו באמצע נוסו בדרך פן יזכורו עונותי דרכים ומנבים ראשו לראות אם יבא מי שיוקרו. כן היה דן בביתו מאבק לכל המחנות מגין על ישראל מגין מן האויבים שלא יזכורו וכנחש יש עקני כום הארי באופן שיפול רוכבו אחר ולפי שהוא נוסע באחרונה ושאר השבטי' צבא עליהם האריב לא יוכלו לעורר ולהסילו אמר במלחמותיו תמיד לישועת קויתי י"י כלום' אנו מקום לחסועת שבטי ישראל שיושיענו כי כבר נסעו הם ראשונה ונשארתי אני לבדי באחרונה רק לישועת קויתי י"י שחוששני. ומכנים לזה אמר עליו מרע"ה בצברותיו דן גור אריה יזנק מן הכסן כי המסילו כגור אריה כיסודה אצל מ"ט הבדיל ציניהם הזקן הבדיל גדול באמרו יזנק מן הכסן שבמקום מיוחד שהיה לו גבורה לא במקום אחר. ולענין גל אמר גל גדוד יגדונו ר"ל פתחין גדודי האויבים לבא עליהם פעמים עד שהיה שגם גל גדול לאשור קודם אשר השבטים ועל זה אמר גדוד יגדונו. ואמרו יגדו עקב ענינו ואמנם כשיגדו הוא לאויביו יהיה בעקבם וסופם לא בנביאם וזה מורה על חולשתו שהוא בלתי ראוי למלך. והנה הזקן המתק מליתו כל מה שאפשר כי הוא אמר יהודה אתה ידוך אחיך דן ידיו עמו. גל גדוד יגדונו. הכל לשון נופל על הלשון. ואפשר לפרש עוד בזה שהמתק הזקן מליתו וזמם שמיאל הכוזב היה גנדניות ואין הא' כמו האחר כי באמרו גל גדוד ר"ל שהיה בעל גדוד ורב המשפחות כאמרו הים מספר לגדודיו כי הנה לא מצינו שבט שהיו בו ז' משפחות כמו בנר ואמרו יגדונו ירמחו שיתכדו כלם משבר הירדן ולא כמנשה שחלקה נתלחו ומלת יגדונו משלשון אגודה אחת והוא יגד עקב שימשך באחרונה. בהם מזה גלות. ואמנם אשר אין ענינו ושלמותו אלא משלמו' ארצו כעובד אדמה לא בשדרה ומלכו' כי אינו ראוי אליה והוא אמרו מאשר שמה לחמו ר"ל כל מזותותיו ופירותיו הם כ"ב משבטים שהוא יתן מעדני מלך והנה הוא אהב כן הנון לעבוד את המלך לא להיות' עצמו מלך ופעם מ"ס מאשר הוא שארץ אשר אינה ארץ חסה אצל שמה חלקו של גד הנזכר מאשר ר"ל מארץ אשר והוא ר"ל גל יתן לאשר מעדני מלך. ואמנם נפתלי הוא טוב כי מן כי הוא ישתדל תמיד נמנות אדוניו כאליה שלוחה שאלים עם הבשריות מארץ אל ארץ ומכנים לזה אמר מרע"ה נפתלי שבע ראון. גם נפתלי יהיו ממנו צפלי לשון ונחות ומליה ועל זה אמר הנותן אמרי שפר. והמדות האלו ראויים לעובדי המלכים לא למלכים עצמם והותרה בזה השאלה ה'. וי"מ שארץ נפתלי ממחרת לבשל פירותיה ולזה יצא מראשית כל פרי האדמה ויקראו עליהם מקרא בבירים וזכו אמרי שפר. והנה הקדים וזולתן לישכר מפני שכמו שזכר במדיני הנה הסוחרים הם יותר נכבדים מעובדי האדמה לפי שהם דקי השכל מכל בעלי המלאכות במדינה. אמנם עובדי אדמה הם היותר חמריים מכלם וגם כי אנשי מלאמות הם יותר נכבדים מעובדי האדמה ולזה יצא מקראם הקדמיו לישכר שיהיה רובם עובדי אדמה וכפי חז"ל לפי שזולתן היה תומך ידי למדי תורה שבישכר. והקדים בבני השפחות דן מפני מעלתו שהיה ראשון מכללה כי הוא נולד ראשונה ואח"כ להשנות עניינם זכר גד שהוא היה בן הראשון לזלפה שפחת לאה. ואחרי כן זכר אשר שזולד אחרי גל ונפתלי בן זלפה זכר באחרונה לדברך עם בני רחל נבחרתה שהיו הולדי' באחרונה והותרה השאלה ה'. ואחר שהשלים בני לאה ובני השפחות בא לעשות חקירתו גם בבני רחל והתחיל מיוסף כי הוא הבכור אליה והפסוקי' הם קשי' ההבנה מאד והמפרשים נלאו למצא הפתח בפירוט' והגני אודיעך דעתי בהם ואומר שהנה כלל הלשון בן פורת יוסף בן פורת עלי עין לרמוז על שני השבטים הבאים ממנו אפרים ומנשה וגם לרמוז על שתי שלמיו' עזומי' שנמצאו ליוסף. הא' שכבש את יצרו כששאלה אשת אדוניו ממנו שכבש עמי ועל זה אמר בן פורת יוסף ר"ל לא נמנע יוסף ממנה מסיחו סרים ובלתי מוליד כי הוא היה בן פרה ורבה ובניו יוכיחו. והשלמות הב' הוא מגדיבותו המופלג שכלל את אביו ואת ביתו ועל זה אמר בן פורת עלי עין

יצי אותם ויאמר אליהם אזנאסף אל עמי וגו' עד סוף הס' ע"ה
 היות שכבר היה יוסף על קבורתו בינו לביתו ראש
 עתה אחרי ברכתיו ללוות עליה את בניו כלם מפתחו אולי פרשה לא יתן
 רשות ליוסף לענות לקבורתו ובעצ'ו שהיה זה י"ו שנה שירדו למצרים
 ועזבו את ארצם זאת נחלתם פחד יעקב שמא בניו לא ידעו מענין
 המערה והמשפט והדין שהי' לו בה וגם פחדו ותשע את החיות בה בעליהם
 הראשונים אל ארם אחר בניות יעקב פחדו נסתרים משם ולכן הוצרך
 לטודיע לבניו עתה כל הזכות שהיה לו במערה ההיא כדי שלא יפול עליה
 שום ערעור וז"ל אני נאסף אל עמי קברו אותי ר"ל שגפסו חסיה במחצית
 אבותיו בעולם' ולכן קברו אותי אל אבותי ר"ל עם אבותי או אלל אבותי
 מלשון לכה נא אחיך אל מקום אחר והענין שכמו שגפסו היתה עם אבותיו
 ין גופו יקבר עם גופותיהם' והקבורה שהי' אל המער' אשר נבדס עפרו אשר
 במכפל' אשר על פני מומ' בארץ כענן ר"ל בתוך המער' כי מלת אל תשמע
 בלשון תוך כמו מים חיים אל כלי וזוהו ביאר הסדה והמער' במצריהם ואם
 אולי יערערו בעליהם הראשונים או בניהם אשר ילדו לומר לא אביה' היתה
 תאמרו לו אשר עליהם אברהם את הסדה מאת עפרון וחסיה ואם ילדו
 קנאו לא לקבור' הרי לכם השטר שהל' להחות קבר' וכן בפסל שמה קברו
 את אברהם ואת שרה אשתו שמה קברו את יוסף ואת רבקה ושמה קברתי
 את לאה הרי לכם ח"כ חזקה וטענ' עמה' ואם יערערו בני ישמעאל לומר
 כי נאם להם הנחלת מאברהם אביהם תאמרו כי שמה קברו את יוסף ואת
 רבקה אשתו והרי ח"כ החוק ליוסף ולורעו לא לישמעאל. ואם יערערו בני
 עשו כמדות' לזה' תאמרו שמה קברתי את לאה וזוהו החוקתי במער' גם
 שיעקב חזב בימיו שם את קברו כדי להחיות בה וכמ"ס בקברי אשר כריתי
 לי ועם זה נפסק הדין כנגד כל היחידים שיוכלו לערער. חמנם אם יערערו
 עם הארץ ויאמרו שאינם רואים שהיה בית הקברות לשם נכרי בנייהם אע"פ
 שרצה היחיד למכור שדו לכך תאמרו' אליהם מקנה הסדה והמערה אשר זו
 מאת בני חת ר"ל שהם שודו בדבר וקיימו בנייהם וזוהו יסתלק כל ערעור
 והאחר' זוהו השאלה הע' וספ' הכתוב שמיד כשהשלי' יעקב לדבר ולזות את
 בניו אסף רגליו אל המפה כי הוא בדברו היה יושב במטה ורגליו חלויים
 על הארץ כמ"ס הרא"ב'ע ולכן אסף עתה רגליו והכניסה למטה וישב
 וירדם נפשו יצאה בדברו מבלי נער ולא התעששות אצרו' וזוהו האופן
 מת ויוסף את עמוי כאדם שבא לדבר עם חבירו ובהשלימו לדבר ילך
 לדרכו' ואמר ואלו יוסף את עבדיו הרופאים שהיו עבדיו לפי שהיה נזהר
 במסכתיו המלכים עד שהיו לו רופאים במלכות החטטה המיוחדת למלכים
 והם חננו את ישר' והחטטה היה הולאת המוח והלב והכבד וכן המעים
 והממרו' מחוך הנוף וימשחו הנוף מב' ומחוך בשמן אפרסמון וימלא הקרבי'
 מבית ומחוך ממניי בשמים המישיים לחלוחית הנוף וארץ בכל יום להחליף
 בשמים ובחוך ימים ישר הנוף יבש וקשה על מחכונו מבלי שנוי אבר
 מאיבריו ונראה המה כאלו ישן ולא יתעפעף ולא יסרח ולא יתרחק ממנו
 בני אדם ועם זה הבשר והעור יותכו מעט מעט עד שישררו העצמות לבד
 והעד שיוסף נחנע ג"כ שנאמר ויחך משה את עצמות יוסף עמו כי כבר בלה
 הבשר ואמר הכתוב כאן שהנפס' פאטוה' היה לו' יום אמנם השלימי' היא
 השלימאלו עוד מ' יום עד שיהיו כל הימים שבעים. וכללם היה הבכי והוא
 אחריו וימלא לו מ' יום ר"ל אחר השלשים הנשואים ולכן ויבכו אותו מצרים
 ע' יום שכלל יום ויום מהם היו מחליפים בשמים בנוף יעקב והיו עושים עליו
 בכי צביתו. ואפשר לפרש ויבכו אותו מצרים ע' יום שחרר ב"ח' כאלו אמ'
 שצבכו אותו אנשי ביתו במצרים ע' יום כי שם נחנע ושם היה הבכי ושם היו
 רופאי המלך ויהי ח"כ הבכי הכוא לכל בית יעקב לא לכל מצרים כי רחוק הוא
 שיבכו אותו כל מצרים הנה הוצרך הכתוב לומר כפי זה הפי' שצבכו אותו
 כל אנשי ביתו במצרים ע' יום מפני שעוד צבכו עליו בכיות אחרות בדרך
 בגרון האסד' האמנם ר' יוחנן אמר יעקב לא מת אמרו ליה בכדי חננו
 והענית דקס' ה' חננו וספדו כפדיא אמר להם מקרא אני דורש ואחא אל
 מירא עבדי יעקב ואל' תחת ישראל כי הנני מושיע מרוחק דורש ורענ' מארץ
 צבים' מקיש הוא לנרעו מה זרעו צביים הף הוא צביים. וראויו לעיין בדברי
 המקשה למה הקשה לר' יוחנן מאי חננו חננו וספדו כפדיא והיה לו להקשות
 מהפסוק האומרים ויראו אחי יוסף כי מת אביהם וגם יוסף אמר אבי השביעי
 אמר הנה אנכי מת ועוד כי מה תשובה השיב ר' יוחנן מקרא אני דורש
 כי אין ראיה מהמקרא הכוא שלא מת יעקב ורש"י פי' שהוא עדיין חי בנוף
 נפש וענין החננה הוא כפי דמיונם לא כפי האמת וכך' חשבו הנשים שהיה
 חנונת ר' יוחנן שיעקב לא מת מיתה הנפש כי הוא נרורה בלרור החיים'
 אינו מחורר כי זה לא נחיה ביעקב כי גם על הגדיקים צמיתתם נקראים
 ימים ולא נלמד לרדוס המקרא עליו אל תבין לו הענין הוא שכאשר שמע
 שומע מאמר רבי יוחנן יעקב אפילו לא חזק שהיה לדחו שלא תתפרדה
 תחבילה מגופו וע"כ הקשה אם כי מאי הוא אשר שפדו כפדיא ותענו

היו שנים' בן לא היו בו באופן הראוי למלך כי דן ידיו עמו
 אבל יהיה כאלו' שבטי ישראל לא שיהיו' הנון לדון את העצמים
 כלם כי לא יגיע ענינו לכך גם בענין הנבירה אין ספק שיהיו'
 דן כנחש על דרך שפיסוף עליו אורח לא כחריה כי לא יעשה
 נבירותיו ברוב עט הדירה מלך כי יהודה אבל דן יעשה נבירותיו כאלו'
 רגלי ולספס מזיוין שארוב את אויבו בדרך וימיהו ופ"ו אמר
 הנזק עקבי סוס ויפול רוכבו אחור כי לא יעזור דן כח כמו יהודה
 ללחום עם אויבו פנים בפנים אלא בדרך רמאות בנוסף עקבי סוס
 לאחוריו. ורמז בזה לשמשון שהיה עתיד להיות מבצע דן וכאלו'
 אמר הזקן ואני איני' חפץ בתשועה אשר כזאת רק לישועת קייתי
 י"י שהוא בגבורה וכבוד גדל המעט ולא כמעט' משמון לא במשפטו
 ולא בגבורותיו והותרה בזה השאלה ה'. ואפשר לפרש הפסוקי'
 האלה בשבט דן שיהיה ראש דגל באחד מן המיוחדים שבשבטי
 ישראל הן אחת שלא יגיע למדרגת יהודה כי הוא יהיה למדרגת
 הארי ודן במדרגת הנחש בנוסף עקבי סוס ולזה היה יהודה
 נוסע בראשונה ודן באחרונה להנין על העם מן הניכות הבאים
 אחריהם לונק את הנחשלים ולכן המסילו לנחש. עלי דרך ולשפיוסון
 עלי אורח שהנחש מכניס ונבו באמצע נוסו בדרך פן יונבוו עוזרי
 דרכים ומנבים ראשו לראות אם יבא מי שיזיקו. כן היה דן
 בביתו מאסף לכל המחנות מנין על ישראל מנין מן האויבים שלא
 יונבוו וכנחש יסך עקבי סוס האויב באופן שיפול רוכבו אחור ולפי שהוא
 נוסע באחרונה ואשר השבט' צבא עליהם האויב לא יוכלו לעזור
 ולהסילו אמר במלחמותיו תמיד לישועת קייתי י"י בלתי' איני מקוה
 לתשועת שבטי ישראל שישועתי כי כבר נסעו הם ראשונה ושאר
 אני לבדי באחרונה רק לישועת קייתי י"י שתשיעני. ומכאן לזה
 אמר עליו מר"ש צרכותיו דן גור אריה יונק מן הבטן כי המסילו
 כנור אריה כי יהודה אבל מ"ס הבדיל ביניהם הזקן הבדיל גדול
 באמרו יונק מן הבטן שבמקום מיוחד תהיה לו גבורה לא במקום
 אחר. ולענין גד אומר גד גדוד יגודו ר"ל עתידיו גדודי האויבים לבא
 עליו פעמים עד שיהיה שבט גד גדול לאשור קודם שאר השבטים
 ועל זה אמר גדוד יגודו. ואמרו יגוד עקב ענינו ואמנם כשיגוד
 הוא לאויבו יהיה בעקבם יוספס לא בפניהם וזה מורה על חולשתו
 שהוא בלתי ראוי למלך. והנה הזקן המתק מליצתו כל מה שאפשר
 כי הוא אמר יהודה אתה יודוך אחיך דן ידיו עמו. גד גדוד
 יגודו. הכל לשון נופל על הלסון. ואפשר לפרש עוד בזה בהמתק
 הזקן מליצתו ובמה שמילא הכתוב היה גדגדניות ואין הא' כמו
 האחר כי באמרו גד גדוד ר"ל שיהיה בעל גדוד ורב המשפחות
 באמרו היה מספר לגדודיו כי הנה לא מצינו שבט שיהיו בו ז'
 משפחות כמו בגד ואמרו יגודו ירמזו שיתחברו כלם מעבר הירדן
 ולא מעשה שחלקו ונחלו ומלת יגודו מלשון אגודה אחת והוא
 יגוד עקב שימך באחרונה. בזה מזה נלוח. ואמנם אשר אין
 ענינו ושלמותו אלא משלמו' ארצו כעובד אדמה לא בשכרה ומלכו' כי
 אינו ראוי אליה והוא אמרו מאשר שמה לחמו ר"ל כל מונותיו
 ופירותיו הם כ"ב משוברים שהוא יקן מעדני מלך והנה הוא אם כן
 הנון לעבוד את המלך לא להיו' עצמו מלך ועם מ"ס מאשר הוא
 שאר אשר אינה ארץ יחסה אבל שמה חלקו של גד הנזכר מאשר
 ר"ל מארץ אשר והוא ר"ל גד יתן לאשר מעדני מלך. ואמנם
 נפתלי הוא עובד גימין כי הוא יסתדל תמיד בגנות אדוניו כאילה
 שלמה שולחם עם הבשורות מארץ אל ארץ ומסכים לזה אמר מר"ש
 נפתלי שבע רצון. גם נפתלי יהיו ממנו בעלי לבון ונחות ומליה ועל
 זה אמר הנותן אמרי שפר. והמדות האלו ראויים לעובדי המלכים לא
 למלכים עצמם והותרה בזה השאלה ה'. וי"מ שארץ נפתלי ממנה
 לבשל פירותיה ולזה יציא מראשית כל פרי האדמה ויקראו עליהם מקרא
 בכורים וזהו אמרי שפר. והנה הקדים זבולון לישכר מפני
 שכמו שזכר המדיני הנה הסוחרים הם יותר נכבדים מעובדי האדמה
 לפי שהם דקי השכל מכל בעלי המלאכות במדינה. אמנם עובדי
 אדמה הם היוצא חמריים מכלם וגם כי אנשי מלחמות הם יותר נכבדים
 מעובדי אדמה ולהיות זבולון מכת הסוחרים הקדימו לישכר שהיו רובם
 עובדי אדמה וכפי חז"ל לפי שזבולון היה חומך ידי לומדי תורה
 שבישכר. והקדים צבני השפחות דן מפני מעלתו שהיה ראשון
 מבניה כי הוא נולד ראשונה ואח"כ להשנות עניינם וזכר אשר
 שהוא היה הבן הראשון לזלפה שפחת לאה. ואחרי כן זכר אשר
 שנולד אחרי גד ונפתלי בן זלפה וזכר באחרונה לדבוק עם צבני
 רחל נצרתה שהיו הנולד' באחרונה והותרה השאלה ה'. ואחר
 שהשלים צבני לאה וצבני השפחות בא לעשות חקירתו גם צבני רחל
 והתחיל מיוסף כי הוא הבכור אליה והפסוקי' ה-ה קשי ההבנה
 מאד והמפרשים נלאו למלא הפתח צפירות' והגני אודיעך דעתי בזה
 ואומר שמה כלל הלשון בן פורת יוסף בן פורת עלי עין לרמז
 על שני השבטים הבאים ממנו אפרים ומנשה וגם לרמז
 על שתי שלמיו' עזומי' שנמלאו ליוסף. הא' שכבש את יצרו
 כששאלה אשת אדוניו ממנו שכבה עמי ועל זה אמר בן פורת יוסף
 ר"ל לא נמנע יוסף ממנה מהיוצא סרים ובלתי מוליד כי הוא היה בן
 פרה ורבה ובניו יוכיחו. ובשלמות ה' הוא מגדירותו המופלג
 שכלכל את אביו ואת ביתו ועל זה אמר בן פורת עלי עין

ר"ל צני זה הוא כעץ שחול על פלגי מים שיתן פרי הרבה
 כן יוסף צניותו על השכר היה כשחול על עין המים ועל
 הראשון שהוא חזר לומר כי צנות נעדה עלי שור ר"ל צנו' העיר
 כל אחת מהם נעדי' לראותו ביופיו ויהיה שור מלשון אשורנו ולא
 קרוב. ועל הכ' מגדירותו אמר' וימדרו וירבו וישמחו ובעלי
 חלום ר"ל אחיו שגלו איתו וישמחו ובעלי חלום המורים בקשת
 להרוג את האויב ועב"י שצנות נערה עלי שור. והשב צאיתן
 קשתי ר"ל כשם את יצרו מלשכב עם אדוניהו ועם כל השנאה
 שגאורו וישמחו אחיו הישיע עמם ויפוזו ורועי ידיו בגדירותו
 והיה זה מידי אביר יעקב ר"ל שהיו ידיו של יוסף כלם זכב
 מופז בשירו וזהו מידיו של יעקב. האביר והחזק באהבה
 אותו שהנה אז משם היה רועה ומכלכל אבן ישראל ר"ל בית
 ישראל שהיה אז כאבן דומם ולא היה בהם אף מלאכה שהיה
 יודע להיות כלל אז שהיה אבן השחיה לכל עמו כי לפי
 שהיה' התחלת הבנין אבן אחת נקרא עקר הבית אבן כ"ס אבן
 מאסו הבוני' היתה לראש פנה. גם אפשר לפרש מידי אביר
 יעקב על הס"י סיפוזו ורועי ידיו בגדירותו מידי האל כי הוא אביר
 יעקב כי הוא צווחו שלחו לפניכם. ואחר שצנחו בשני השלמות ההם ר"ל
 היותו כובש את יצרו וגדיב ברבו עליהם ברכות מתחברו' אליהם כלומר אם
 אחת כלכלת ועזרת את אביר הנה יהיה שכר מלא אביר וישור. ואם אחת
 ליראת שמים כבשת את יצרו ואת שלי ויברךך יברך עוד בלוחן הברכו' בחמו
 כנגד הפרנסה ברכות שמים משל ברכות תהום רובצת תחת ר"ל אלהי תהום
 תמיד מבורכת בשהמים יתנו בזה את שלם ויבארו חתן יסלם וכן אמר מר"ש
 על יוסף ממנו שמים משל ומתחברו רובצת תחת ונגד מה שצנחה יצרו
 יהיו לך ברכות שמים ורחם יתן לך השם בנים ובני בנים לרוב מדה כנגד
 מדה. ואמרו עוד ברכות אביר גברו על ברכות הורי ענינו כאומר אל תסי
 ברכתי זאת קלה בעיניך כי הנה ברכות אביר אלה אשר ברכתי אותך גברו
 עלי ברכו' הורי אברהם ויחזק שברטו לבניהם לפי שברכותיהם עד תחת
 גבעות עולם ר"ל ברבו התבואה כמ"ס ויתן לך האלדים משל השמים
 ומשמי הארץ ורוב דגן ויתרום שכל זה הוא תחת גבעות עולם ובעתם אבל
 הורי לא ברכו את צניהם ברבו הרע ולכן היו ברכות אביר אלה שברכות
 אותן גוברות על ברכות הורי לפי שברכותיו זכרתי השומר והצדיק וזה זכרו
 לבד עושר התבואות ולא הצניע. ואותה ברכה באני מברך אותך יתירה על
 ברכות הורי הנא לראש יוסף ולקדקד נזיר והנפרד מאחיו שהוא יוסף.
 וראיתי מי שפי' מלת פורת על רחל ואמר בן המפואר' הוא יוסף בן
 האשה המפוארת על עיני רואיה ועל כל הבנות נעדה ביניהם ע"ד
 ראה בנות ויאשרוה ומפני שהבתי את יוסף בבתת אמו שהיה בן פורת
 ר"ל המפוארת לכן שאר צני וימדרו וירבו בו חזי קנאה' עד
 שמו מדרתו כמו המטרה וכן"י והשב צאיתן קהו שהוא ההחזק
 וגבר עליהם באחרונה ויפוזו ורועי ידיו ר"ל ותפסו ורועותיו ליות
 בקשתו עד שנבר ענ כל בעלי חלום והיה לו זה מידי אביר יעקב
 שהוא האל ית' כי ממנו נתגלגל הדבר כי משם רועה אבן ישראל ר"ל
 מפאת ההשגח' יבחנו כל עיני ישראל כי כבר היה כאבן דומם מה לולי
 זה ולכן צנחו כל זה ברכות שמים משל ונו' כלם חסיינה לראש יוסף.
 והנה ביאר הזקן כל זה להגיד שהיה יוסף צנצנו שנוי מאחיו והם
 מקנאים בו ומפני זה לא היה נאות למלכו' כמו יהודה שיוזבו אחיו
 וישאחו לו צני אביו כי אהבת המלך תלויה באהבת עמו ואנשי אלו
 עם השגחת השם. האמנם עם היות שלא ראה השם שיהיה מלכותו
 כבר יוסף לעשות אחרות כמו שזכר וכן אמר דוד (תהלים ע"ח ס"ו)
 וימאס באהל יוסף ובשכס אפרים לא בחר ויבחר את שבט יהודה את הר
 לציון אשר אהב וגו'. ויבחר גדוד עבדו. והנה בך יעקב את יוסף בשם
 שבט אחד עם היות שכבר עשאו שני שבטים לפי שכלשאר ימנע שבט לוי
 בחובם לא ימנה את יוסף רק לשבט א' כי הם כלם לא יהיו ולא יעזרו
 בשום מקום כי אם י"ב שבטי יה וכן עשה מר"ש בגדירותיו כי מאשר פוטר
 לזכור שבט לוי מפני וזרון הבכונה הנה זכר את יוסף לשבט א' אמר וקרני
 ראש קרניו והם רבנות אפרים והם אלפי מנשה. אמנם גדולים ונחמדות
 המנשה ונחלוקת הארץ שלא נזכר לוי בכלל השבטים מנזר ציוסף שני
 שבטים' ואחרי שזכר יוסף זכר את צנימן להודיע שגם הוא לא היה
 ראוי למלכות לפי שהוא כואב יסרוף ואינו בעל משפט כמו שראוי למלך
 כי בנקר יאכל עד שהוא השלל וכן צערב באופן שערב ובקר יחלק שלל
 ועם היות השלל הזה מהאויבים הנה לא שבו בזה לפי שאין ראוי לגבור
 שישים תכלית גבורתו בשלל כי הוא מכלל החמדה ואינו מתחם לכבוד
 ומפני זה אינו ראוי למלוכה ועל שאלו כיון הזקן במאמר הזה שבמלחמות
 עמלק נאמר בו ותעש אל השלל ותעש ברע בעיני ה'. אמנם מר"ש
 לפי שזכר את השבטים כפי חלקם בארץ הנצחת צנימן לפי שהיה
 בית המקדש בחלקו אמר ידיו ה' יסכון ונעש וגו'. ואחרי שהשלים הכתוב
 לעסר דברי הזקן צנימי אמר לא אלה שבטי ישראל שנים עשר ר"ל
 שם היות שקצתם שבו וקצתם גבה את מעשיהם הנה כלם היו שבטי ישראל
 שבטים היואים מאותו נזע הנכבד וכלם היו שלמים במעשיהם ולכן קראם
 שבטים כי המסיל יעקב ובניו כאילן ששרשו א' וענפי' רבי' מסתעפי' ממנו
 ונקרא הענף הגדול שבט וכל ענף יסתעף לפארו' והם המספחות וכל שאר'
 תסתעף לרוב עליהם והם בני המספח' וכמו שמדריך האילן ופצתו ששספורם
 הוא טוב כל הפירות והשבטים והעלי' היואים ממנו סובי' כן היה
 יעקב

תנאים - והמקשה ההוא לא הבין כונת רבי יוחנן כי הנה בשלם ר' יוחנן ראה שבאברהם ויחזק וכן במשה ובאשר ובשאר הנביאים והקדושים אמר הכתוב וימת אלה ביעקב כשאר ספר הכתוב פסירתו אמר בו וינעם ויחזק ולא אמר וימת וחסד שלם שהיה הסבה בזה לפי שהאומה בכללה עם היות שנקראה זרע אברהם ויחזק לא נקראה האומה עממה כשם אברהם ולא כשם יחזק ולא כשם משה אבל נקראה האומה כשם יעקב וישראל ומה הנה ובחזקיהו נדק השלם באמרו יעקב לא מת כי עדין לא מת והיה האומה בכללה וכאשר המקשה הקשה עליו מבלי הבנת כוונתו השיב רבי יוחנן לענין כדורש לא לדברי המקשה כי כידוע היה כחשיו נוסו ופסדו על הפרד נפשו ממנו אבל אמר מקרא אני דורש ואתה אל תירא עבדי יעקב ואל תחת ועדין הקשה הזאת וכחה היא שאם היו דברי הנביא הגני מושיעך מרחוק ומאד שניך אז היה ראוי שיון שכל זרע יעקב כל הכתוב מדבר שיתמידו לעד אבל עתה שאמר הגני מושיעך מרחוק ואת זרעך מאדן שבים מורה שעל יעקב עצמו אמר הגני מושיעך מרחוק ועל בניו אמר ואת זרעך מאדן שבים ואלמלא כן לא היה תלה היעוד הראשון ביעקב והיה' הבני בזרעו אלא שהראשון על יעקב אבינו נאמר ומאשר אמ' ואתה אל תירא עבדי יעקב ואל תחת ישראל כי הגני מושיעך מרחוק מורה שהנפשו ששם יעקב וכן שם ישראל יהיו חיים וקיימים לעד כמו שהוא חי וקיים זרעו מכסים למ"ש ישיעיהו כן יעמוד זרעכם ושמכם כי יקראו חמיד בשם יעקב לפי שיעקב לא מת ושם יעקב וישראל שניהם יושיע מהפסד' כי לא יסתנו מלחם ושם בשם זמן והוא מ"ש הגני מושיעך מרחוק שהוא רחוק זמני לא מקומי ומה טוב סוף הפסוק שאמר ושב יעקב ושקט ושאלן ואין מתחיד שתקרא האומה בשם יעקב תמיד בגלות ובגאולה אמנם מה שאמר יוסף וגם אחיו ישיעיהו מיתה ליעקב היה כפי פסוקיו עצמו שנפרדו חלקיו הנפשיים והגופניים וזה דרך חכום ר' יוחנן ולכן לא הוכיח שיעקב לא מת ממה שלא זכר בו הכתוב וימת לפי שאותה הוא היה מקב' ר"ל לכת כבה למה שלא נזכר בו וימת וממ' שהיתה הסבה בזה לפי שלא מת כי תמיד חי וקיים שם יעקב ושם ישראל באומר ולא מת ולא נפסד ולא נשתנה מהאומה כי כמו שזרעו היה קיים כן היוהו מכונה בשמו היה קיים ומה' הנה יעקב לא מת והוא מאמר אחיו ונכון מאד והותרה בזה השאלה הי'. וספר הכתוב שיוסף כל ימי אביו לא התייר עצמו לדבר דבר אפילו לאכשי בית פרעה אבל אחיהם אמרו אל אנשי בית פרעה לדברו נא בזאת פרעה כי לא רצה יוסף ללכת לדבר בעמלו לפי שאין לבא אל שער המלך בלבד שם אל שם ללכת לעשותו ויאלו רשות מפרעה ללכת לקבור את אביו אמר ואקברה את אביו ואשובה להגיד שלא יבאר בארץ כנען ונתן טעם בהליכתו לפי שהשיבו אביו עליו וגם פרעה השיבו עליו וקצור את אביו כאשר השביעך כי מפני השבועה נתן לו רשות וכדי לפסדו עליו עמו כל עבדי פרעה זקני ביתו ושריו וכן כל זקני ארץ מצרים וכל אחיו ובית אביו ואולי שכלכו עמו זקני פרעה ושריו כדי שישוב יוסף עמם ולא ישארו שמה כי היה פרעה מפחד שמה ישארו בני יעקב בארץ כנען מפני מה שחלה שהחוקקת הזקן בחייו ובמותו אליה ואחשוב שכן היו רוצים בני יעקב לעשות כמו שעשה אביהם אלא שפרעה ומצרים לא הניחוהם בכך נתנו מניסיהם בהם להחיותם בהם ולכן כדי לישב דעת המצריים שלא יאמרו בורחים הם הניחו נשיהם וטפם ומקניהם בארץ גושן ערבון עד שובם והותרה בזה השאלה הי"א ויירא יוסף שמה יעשרו בני עשו על המערה ומפני זה עלו עמו גם רכב גם פרשים חיל כבד וכן היה כי לפי בן אליפז בן עשו בא להלחם בהם ויוסף וחילו חפשו אותו ואת כל גבוריו ויבא אותם מצרים וישב שם בחפזם כל ימי יוסף וכמו שכתב יוסף בן גוריון בתחלת ספר מלחמות בית שני וזכר הכתוב בספרו יעקב עם היותו זקן ושבע ימים כהמר על הכבוד עד שבזאתם לא נזרן האחד אשר נעדר הירדן עשו שמה מפסד גדול ועושה וישם שם יוסף לאביו אבל שבעת ימים וישיב הארץ המה ראו כן תהיה וחשבו שהיו מביאים שם את מלך מצרים מת כי לא שיער שיעשו הפסד כמוהו כ"א על המלך וז"ש אבל כבד זה למצרים ואפשר לפרש שיושבי הארץ חששו פן יהיה המפסד ההוא סימן רע לארצם לכן אמרו אבל כבד זה למצרים ר"ל למצרים תהיה ובהם תתקיים ולא כמו ומפני זה קראו המקום אבל מצרים ובכח הספור הזה להודיע מעלת יעקב והכבוד ששבו לו במותו במצרים ובדרך והותרה השאלה הי"ב והנה אמר וישאו אותו בניו ארצם כנען להודיע שבני יעקב עשו כאשר צוה להם יעקב אביהם בקבורתו במערה ושמגורן האל והלאה שהיה ארצה כנען נגאלו בניו את ארץ אביהם על שכמם ואולי שגשאו אותו במותו בשנים ע"ד מסע העגלים ו' מבניו לכל רוח ויהי נושא אפרים במקום יוסף ומשה במקום לוי ועם היות שערערו בני עשו על הקבורה הנה בני יעקב ניד רמה קברו את אביהם במערת עדה המכפלה כאשר צוה להם והסבגון אמרו וישב יוסף מצרים הוא ואחיו וכל השוליים אחר כי הנה בהליכה עם המת זכר יוסף באחרונה כמו שגא' ויעלו אחרו כל עבדי פרעה זקני ביתו וכל זקני ארץ מצרים וכל בית יוסף ואחיו לפי שהאכלים בני יעקב היו הולכים באחרית המחנה אבל בחזרתם זכר יוסף בראשונה שנאמר וישב יוסף ומצרים הוא ואחיו וכל השוליים וגו' שהיו באים אצלם בתחלה ושאר השוליים היו באים אחרים וכן הוא מנהגנו היום הנה שאלו יולדו המת לקבור ולכן העם בראשונה והאכלים באחרונה אמנם בחזרתם מהקבורה ושוב האכלים בתחלה ושאר העם אחרים וספר הכתוב שראו אחיו יוסף כי מת אביהם אשר בללו יחיו ופחדו אולי יפסדו אותם יוסף ויחזק להם בעבור כל הרעה אשר גמלוהו ואמרו לו יסעמנו והשב ישיב לנו הם אכלו שני מאמרים - הא' לו יסעמנו יוסף כאומר הלא ישיסמנו כי נתתן לפניו אבל

יעקב שהוא השורש שלם ועוב ובניו שבעים ישרים ועובים וזאת אשר דבר להם אביהם ויברך אותם להגיד שהנבואה והמאמרים האלה הם אשר דבר להם אביהם אבל מלבד זה בדרך אותם והיתה הברכה לכל אחד מהם מיוחדת לענינו כאלו תאמר שאחר שזכר ענין ראובן ויברכתו ברכו שיכפר הקב"ה חטאו וישמור בניו וכן לכל אחד מהנשואים ברכה מיוחדת למה שדבר לו והוא אמרו איש אשר בברכתו בך אותו שקרא בברכתו היה שזכר כאן שדבר לו אביו ובברכה היתה אחר זה מתיחסת אליו והרא"ע פירש איש אשר בברכתו בך אותו כמו שהיה ראוי השם לברך אותו ככה ברכם אביו כי דברי השם וברכותיו היו בפיו והותרה בזה השאלה הי' :

כט ויצו אותם ויאמר אליהם אני נאסף אל עמי וגו' עד סוף הסדר' . עם היות שדבר צוה יעקב ליוסף על קבורתו בניו לפניו ראה עתה אחרי ברכותיו ללוות עליה את בניו כלם משהו חולו פרעה לא יתן רשות ליוסף לעלות לקבורתו ובעצ' שהיה זה י"ו שנה שירדו למצרים ועזבו את ארצם ואת נחלתם פחד יעקב שמה בניו לא ידעו ענין המערה והמסע והדין שה' לו בה וגם פחד וחשש אם החיות בה בעליה הראשונים או אדם אחר בזיות יעקב ובניו נסתרים משם ולכן הוצרך להודיע לבניו עתה כל הזכות שהיה לו במערה ההיא כדי שלא יפול עליה שום ערעור וז"ל אני נאסף אל עמי קברו אותי ר"ל שנפשו תהיה במחיצ' אבותיו בעולם ולכן קברו אותי אל אבותי ר"ל עם אבותי או אלל אבותי מלבדן להם נא אהך אל מקום אחר והענין שכמו שנפשו תהיה עם אבותיו כן נפשו יקבר עם נפשותיה' והקבורה חו' אל המער' אשר בשרה עפרון אשר במכפלה אשר על פני ממר' בארץ כנען ר"ל בתוך המער' כי מלת אל שחמש בלשון תוך כמו מים חיים אל כלי וזוהו ביאר הסדה והמער' במצריים ואם אולי יערערו הבעלים הראשונים או בנים אשר ילדו למר' אביה' היתה תאמרו לו אשר קנה אברהם את המערה מאת עפרון החתי ואם יאמרו לזרוע קנאו לא לקבור' הרי לכם השמר שאומ' להחיות קבר' וכן בפעל שמה קברו את אברהם ואת שרה אשתו שמה קברו את יחזק ואת רבקה ושמה קברתי את לאה הרי לכם ה"כ חוקה וטעם' עמה' ואם יערערו בני יסעמאל לומר כי באה להם הנחלה מאברהם אביהם תאמרו כי שמה קברו את יחזק ואת רבקה אשתו והרי ה"כ החוק ליוסף ולזרעו לא ליוסעמאל' ואם יערערו בני עשו כמדות' לזה' תאמרו שמה קברתי את לאה וזוהו החוקי במער' גם שיעקב חנן בימים שם את קברו כדי להחיות בה וכמ"ש בקברי אשר כריתי לי ועם לו נפסק הדין כנגד כל היחידים שיוכלו לערער' אמנם אם יערערו עם הארץ ויאמרו שאינם רוצים שהיה בית הקבורה לעם נכרי ביניהם אפ"ס שרצה היחיד למכור שדמו לכן תאמרו אליהם מקנה הסדה והמערה אשר בו מאת בני חת ר"ל שם שורו בדבר וקיימו ביניהם וזוהו יסתלק כל ערשור והותר' בזה השאלה הי' . וספ' הכתוב תמיד כשהשלי' יעקב לדבר וללות את בניו אסף רגליו אל המטה כי הוא בדברו היה יושב במטה ורגליו תלויות על הארץ כמ"ש הרא"ע וכן אסף עתה רגליו והכניסה למטה וישב וירדם נפשו ואלה דבריו מבלי לער ולא התעשות אבריו וזוהו האופן מה ויאסף אל עמיו כאדם שבא לדבר עם חבירו ובהשלימו לדבר ילך לדרכו ואמר ויזו יוסף את עבדיו הרופאים שהיו עבדיו לפי שהיה נוהג בעבדים המלכים עד שהיו לו רופאים במלכות החנניה המיוחדת למלכים והם חששו את יס' והחנניה היה הולך המוח והלבד ובכבד וכן המעשים והמרר' מתוך הגוף וימשחו הגוף מב' ומחוך בשמן אפרסמון וימלא הקרבי' מבית ומחוך ממנו בשמים המביאים לחלואות הגוף וזריר בכל יום להחליף הצמחים ובחור ימים ישר הגוף יבן וקשה על מתכוונו מבלי שנוי אבר מאבריו ונראה המת כאלו שם ולא יתפסע ולא יסרה ולא יתרחק ממנו בני אדם ועם לו הנשר והעור ויחמו מעט מעט עד שישראו השעמות לבד והעד שיוסף נחנן ג"כ שנאמר ויקח משה את עצמות יוסף עמו כי כבר כלה הכפר ואמר הכתוב כאן שהחנן' פשוטה היתה לו יוסף אמנם השלימה' היא כשימלא עוד מ' יוסף עד שיהיו כל הימים שבעים . ובכלם היה הבני והוא אמרו וימלאו לו מ' יוסף ר"ל אחר השלשים השבועים ולכן ויבכו אותו מצרים ע' יוסף שכלל יוסף ויוסם מהם היו מחליפים הצמחים בגוף יעקב והיו עושים עליו בני בניהו . ואפשר לפרש ויבכו אותו מצרים ע' יוסף שחצר בוי"א כאלו אמ' שבו אותו אנשי ביתו במצרים ע' יוסף כי שם נחנן וסם היה הבני וסם היו רופאי המלך ויהי א"כ הבני ההוא לכל בית יעקב לא לכל מצרים כי רחוק הוא שיבכו אותו כל מצרים הנה הוצרך הכתוב לומר כפי זה הס' שבו אותו כל אנשי ביתו במצרים ע' יוסף מפני שעוד בכו עליו בזכות אחרות בדרך ובגורן האחד האמנם ר' יוחנן אמר יעקב לא מת אמרו ליה בכדי חטאו (הענין דף ה) חנניא וספרו בספרו אמר להם מקרא אני דורש ואתה אל תירא עבדי יעקב ואל תחת ישראל כי הגני מושיעך מרחוק ואת זרעך מאדן שבים מקום הוא לזרעו מה זרעו בחיים אף הוא בחיים . וראוי לענין בדברי המקשה למה הקשה לר' יוחנן מאי חטאו חנניא וספרו בספרו והיה לו להקשות מהפסוק האומרים ויראו אחי יוסף כי מת אביהם וגם יוסף אמר אלהי השביעי לאמר הנה אחי מת ועוד לו יוסף מה תשובה השיבו ר' יוחנן מקרא אני דורש כי אין ראיה מהמקרא ההוא שלא מת יעקב ורש"י פי' שהוא עדיין חי בגוף ונפש וענין החפנה הוא כפי דמיונו לא כפי האמת וכך' חשבו אנשים שהיה כוונת ר' יוחנן שיעקב לא מת מיתת הנפש כי היא נצורה בצרור החיים ואינו מחורר כי זה לא נתיחד ביעקב כי גם על הצדיקים במיתתם נקראים חיים ולא נאסר לדרוש המקרא עליו אבל חזקן זה הענין הוא שכאשר שמע השומע מאמר רבי יוחנן יעקב אבינו לא מת חשב שהיה דעתו שלא תתפרדה התבילה מגופו וע"כ הקשה אם כן מאי הוא אשר ספרו בספרו וחסנו

בשיות השגחה נכחית בלבו הוא יותר רע והב' הוא והשכ ישיב לנו את כל הרעה אשר נהלנו אותו ר"ל והלואי שישב לנו את כל הרעה אשר נמלנו אותו והיה שבינו כזה לגדולתו ומעלתו וככה יהיה הוא כזה לגדולתו ומעלתו. ויהיה לפי זה מלת לו מושכה עממה ואחרת עמה לו יבאגו יוכף ולו השכ ישיב לנו ונ' ולפי שהם פחדו מהיות שגלה בגנו עניהם לכן צוו לאחד מן האוהבים שיאמר אביך לזה לבני מוחו ר"ל הלא ידעת שמצוה לקיים דברי המת והנה אביך לזה לפני מוחו כה תאמר לו יוכף אלא שג נא פשט אחיד ותפארת כי בני פקק רעה נמלך ולכן אהלה שתשא הטאחם. והבניה היא ועתה שא נא לפשט עבדי אלהי אביך ר"ל ואם לא תשא תפארת מכבת האהבה הגופית כיון שהם הכסידים לא נהנו עמך כאחים שא נא לפשט מפני האהבה הנפשית שהם עבדי אלהי יעקב אביך כ"ש שבחי הכבוד יב בדבר קורבת האהבה וקורבת הדת וע"ד זה אמר הנביא מלאכי הלא אז אחד לכלנו הלא אז אחד בראנו שהם שתי הקורבות. ואפשר לדרש עוד שהם כשם אביהם שאלו לומר ליוכף אלא שג נא פשט אחיד ותפארת שגלי פקק הם כפי מונחם רעה נמלך והשלח הוכיף לומר לו מעלמו ועתה שא נא לפשט עבדי אלהי אביך ר"ל ועתה כפי מה שראינו שנתגללו הדברים ושהכל היה מאלה האלדים ראוי הוא שהא' תפארת לפי שהם צמה בעשו היו עבדי אלהי אביך כי הוא ית' לקיים גורמו עשה כלים ושלח השנחתו לעשות זה כדי להעלות אותך במעלה ובמדרגה הזאת לכן הו' ראוי שתשגחם. ונראה שגלחו לומר זה ליוכף אחרי קבורת יעקב בהיותם כלם בארץ כנען כדי לדעת כוונתו ואם היא רעה ישארו כמה בארץ כנען ולא יבזו עוד מזרימה וזכר הכבוד שבהם יוכף בדברים אלו זה כי נכמרו רחמיו עליהם וגם הם נפלו לפניו ארצה והוא הסיבה התחת אלהים אני ר"ל כל הדברים האלה מובנים הם ונס אני בני פקק הייתי פה לזנות הבש לענין כלכלת' ולכן אל היראיו כי אף באחפז אני להרע לכם אין היכולת בידי כי איני החת אלהים ובמקומו להרע או להטיב כי לא לאדם דרכו והראיה על זה כי אהם השבחה עלי רעב אלהים חשבה לעונה ר"ל אוהה מחשבה שהם חשבה עלי למכור אוהי לעבד אלהים חשבה לטובה למען עשה כיום הזה להחיות עם רב אשר תהיה ולפי שידעתי שהכוונה האלהית היא להחיות אתכם ושלכן שלחתי לפניכם לכן אנכי אכלכל אתכם ואת עמכם כי גם אני שלוח בהשגחה כמו שהייתם אהם ונחמם ודבר על לבם להסיר יגונם ופחדם ואז שבו עמו מזרימה כי לולי דבריו והנחמיו לא היו חוזרים שמה ולזה אמר הכבוד שנית וישב יוכף במזרים הוא וצית אביו. ואחרי שהשלי' הכבוד סבורי יעקב נשתק לכפר עיני יוכף צמה שקרה לו אחרי מות אביו. ואמר שחיי יוכף מאה ועשר שנים ונמלא שטמו ישראל במזרים ע"א שנה בהשקט ועוד כ"ב שנה עד מות לוי בחי קל"ז שנה שנאמר וימת יוכף וכל אחיו וגם כל ימי קבת בן לוי נמזו בלי שטמו שנאמר וכל הדור ההוא שם קל"ג שנה אחרי מות לוי והיו א"כ כל השנים שטמו בכבוד ובהשקט בארץ לא להם מאתים ועשרים שנה. ושטמו בשטמו במזרים כל ימי שטמם בן קבת קל"ג שנה ושמונים שנה של משה הרי ר"י וכפר הכבוד הראה יוכף לאחרים בני שלמים ולמנושה בני שנים ולזה נהקיים מ"ש לו אביו ומולדת אשר הולדת אהריהם כי הוא עמנו לא בוליד אלא מנשה ואפרים ולמי שהיה יודע יוכף מקבלת אביו ומחמתו נ"כ שגנו וזרעו ישארו עבדים למזרים נחם אוהה ודבר על לבם באמרו אנכי מת ר"ל לא אוכל להועיל לכם עוד אבל עכ"ל אל תתיאשו כי פקוד יפקוד אתכם והעלה אתכם מן הארץ והוא אל הארץ אשר נשבע וגו' שהנתיחם על גאולהם ושחיה במכות באותם ובמנפחים ככה אלדי ולא בראון המזרים והשניעם שכאשר פקוד יפקוד אלדי אוהם לנאלם יעלו עממותיו ממזרים. ואמנם למה השתדלו יעקב ויוכף להקבר בארץ כנען כבר התעוררו חז"ל ואמרו למה האבות חוננים קבורת הארץ א"ר אלעזר דברים בגו מאי דברים בגו א"ר יבוע בן לוי ההשק לפני ה' בארצות החיים וגו' ר"ל שהשתדלו האבות בזה עם היות צו מן הסורה והעמל מה שלא יעלם כדי לשמור גופם שהוא השמים קדושה יען היתה

קבלה בידם שארץ ישראל היא ארץ החיים שבה תחיות מהים וכל בני ישראל המתים חוצה לארץ יהיו מתגלגלים לזמן ההחיה עד היותם בה. ולכן היה טרחם להיות נקברים שמה. וכבר יקשה על זה מה שא"ל ששני הכמים ראוי ארון של מת שהיה בא מן חוצה לארץ להקבר בארץ א"ר אלעזר מה הועיל זה שיאמר נשמתו חוצה לארץ ובא להקבר בארץ קורא אני עליו והוצאו ותטמאו את ארצי הנראה מזה שהמת בחוצה לארץ לא די שלא הועיל לו להיותו נקבר בארץ אבל הוא חטא גדול שמטמא את הארץ וא"כ א"כ יעקב ויוכף השיעו באחר מיתתם וילכו עממותם להקבר בארץ. אבל החשובה על זה היא כי יש רבים מצני אדם שיבנו ימיהם בטוב צהורם ובמאורות ותמיד ילכו לפני ה' בארצות החיים ומפני דנקותם ושלמותם בחייהם הם ראויים להולכים צמותם לא"י ולקברם שמה והאנשים ההמה אינם מבינים את הארץ כי היו גופותיהם הנשימיו קדושה פהורים ונקיים והם המעוררים לתחיית המתים ולזה ראוי שיקברו בארץ החיים ויקומו מבלי נגול ומבלי נער. ויש אנשים אחרים רבים מאל שיעלו בהכל ימיהם ורבים אחר ההאיות שבגמיו' והם אשר בחייהם קרואים מהים וכאשר ימותו ילכו את עניהם לפשות נדקה ומתנות לאצוניים מה שלא עשו בימיהם ומהם ילכו ויקברו אותם משוטפים בנציות והפולין בהיותם לובשים בחייהם צמר ופשתים יחדו. וכן יש מהם שיטו שילכו את עממותיהם להקבר בא"י בהיותם בחייהם מרחיקים ומואכסין אותה כאלו בחייהם היו רשעים וצמותם נעשו נדקים ומקומי המנוחות. וידוע שזה דעת נכסד והוא לפי שהמנוחות יעשו אותם החיים לא המתים וכא"ל מאי דנתיב ועד חפשי מאלדניו כיון שמת אדם נעשה חפשי מהמנוחות ועל כיוצא בזה א"ר אלעזר בחייהם לא עליהם במיתתם ותבואו והטמאו את ארצי כי הנה על רשעי דורי אמר הנביא אוהו פסוק שהיו מתהבדים במיתתם ולא בחייהם. וכבר א"ל בלא יוכל אדם לעשות משפטו מרדעה לחמורו אבל יוכל לעשות ממנו הכריזין למת. שהורו בזה שהמת הוא פסור מן המנוחות והחמור החי הוא יותר ראוי אליהם מהאיש המת ולכן לא יועיל לאדם הטוב אשר יעשה צמותו אם בחייו לא היה מזהר בזה. הנה התבאר שהאבות הקדושים להיותם בחייהם פהורים וקדושים דברים באל היה משתוקקים להקבר בארץ הקדושה היה נכון אליהם לזנות שאחרי מותם וילכו להקבר שמה ושלא נאמר עליהם בחייהם לא עליהם במיתתם והבואו והטמאו את ארצי כי הם בחייהם במחשבתם והשוקקם היו עולים שמה חמיד ולכן במיתתם גופיהם שהיו תשימי' קדושה לא היו משמאים את הארץ. והנה לא אום יוכף שיקברו במערת המכפלה כמו שגוה אביו לפי שהיה יודע שלא יקברו שמה כי אם שלשת האצות ונשותיהם בלבד. וכן אמרו במכילתא שאמר יוכף אל אחיו וכשאחת מעלים אחי קברו איהו בכל מקום שחצו מקובל אני שאני נכנס בקבורה אצותי שלא ינכס בקבורותיה' אלא שלשה האצות ונשותיהם. ואחשוב אני עוד בזה שבעבור שכל השבטים ונשותיהם לא יוכלו להקבר במערה כי קצר המזג לכלם לכן יוכף לא בקש עליו שלא להנאות על אחיו. וכן לא צוה יוכף את אחיו שחיד אחרי מוחו ויליכוהו לארץ כנען לפי שידע, שלא יתן כרעה מקוב ולא רבות לזה אלא שיקבר במזרים לזכרון גדולתו ומעשיו וזהו מה שאמר וימת יוכף בן מאה ועשר שנים ויחטפו אותו ויבסם בארון במזרים. וכבר נזכר בכבוד כי בן שלשים שנה היה שטמו לפני פרעה. ויאל מזה שהתמיד הוא בממשלחו ומעלתו שמונים שנה מבלי ירידה ולא השפלה כלל והוא דבר גדול ומביל מאד לא ראיתי כמוהו בכל ספורי דברי הימים אשר למלכי רומי שריו וכנעני ולשאר העמים. ופה נשלם פי' ספר בראשית הנקרא ספר הבריאה. כי בו כפרה הכוונה הבריאה הראשונה והשפלות הדורות ועיני האבות עד היות ישראל משועבדים במזרים. והשנה לאל המשובח ברוב השפלות. והשלמתי אותו צביר נאפ"ו רבתי בגוים שרתי במדינו' יפה נוק משום וצני היא לכל הארצות. שנת חמשה אלפים ומאתים ושמונים וששים שנה סימנו וצית תפארת אפ"ר תל"ח אמן:

ישתבח העוזר האמתי אשר עד הנה עזרנו להשלים פירוש ספר בראשית הוא יעזרנו חיל להתחיל ולהשלים פירוש כל יתר ספרי תורתו ונגילה בישועתו. אמן. וכן יהי רצון:

פירוש התורה

ספר שמות

מחבר הבולד

דון יצחק

אברבנאל

יורד כמשר על גו לחצמח ציצים ופזחים בחמשה
חומשי תורה, ויצא ונלחם עם כל אשר לא יעלה
על שמים שיאז גם פרוי יתן בעתו לחבין ולהשכיל
בה דבר אמת לאמיתו :

ווארשא

בדפוס הרבני מה' יואל נ"י בחמנות מה' אביגדור ז"ל לעבענזאן

בשנת תברך לפ"ק

אהרן

משה

ПИРУШЪ ГАТОРА
т. е. Комментарій на пять книгъ
Моисеевыхъ Абарбаналъ. Часть 2.

ВАРШАВА

Въ Типографіи И. ЛЕБЕНЗОНА 1862.

Печатать дозволяется съ тѣмъ, чтобы
по напечатаніи представлено было въ
Ценсурный Комитетъ законенное число
экземпляровъ.

Вильно, 26 Апрѣля 1860 года.

Ценсоръ Статскій Совѣтникъ и Кавалеръ

А. МУХИНЪ

הקדמה

הנה ראתה החכמה האלהית להגדיל ספרים האלה ולהניח בתחלה ספר בראשית ואחריו ספר ואלה שמות ל' סבות הא' לפי שספר בראשית נתיחד לספר המעשים והתולדות שקרו לאנשים יחידים המה הנבזרים אשר מעולם אנשי השם כחדש ונח ונחש ועצב אברהם יצחק ויעקב ובניו ואשר יחיד סגולה. ואחרי שהשלים ספורי עניני אוחס היחידים בספר הראשון הסוף התחיל הספר הב' הזה לבאר ולהגיד עניני האומה הקדושה הישראלית בכללותה אם במה שנשקפה בגלות מצרים ושעבודם הקשה ואם שנגאלה משם במסות בלחות ובמנפתיים וביד חזקה ופקדנה חזרת אמת חקים ומשפטים אלהיים בזה קיני ושעשהה בית וטול ומשכן קדש לאלהים ושרתה בנימס סמינה וזה כללות הספר הזה. הנה אם כן הספר הראשון בא בספורי אנשים יחידים קדושים אשר בארץ המה. והספר הזה הב' הוא בספורי מעלות האומה בכללותה וכפי זאת הנחייה היה ראוי שיקרא הספר הראשון ספר היחידים והספר הב' הזה ספר האומה וזו היא הסנה הראשונה. והסנה הב' היא שבזנות התורה האלהית היתה בעלם וראשונה להשלים עדת ה' ועם מרשיהו בתורתו ובמלותיו ולהשלימה בשלמות כלם גופני ונפשי. וכאשר ראתה תורת האלהים לבאר מעלת האומה וקדושהה התחיל לבאר מעלתה מנד אבותיה להודיע שהיא זרע קדש בך ה' ובאין עם בני ישראל עמים מפורי' ומפורדים מקובצ' יחד על דעת ודת אחת כי הם לא היו כן אבל המה כלם קדושים ומורע אחד קדוש ומבטעפים מאנשים רשומים. ולכן התחילה ספור היחס ההוא מאביו אדם הראשון וסגידה מבניו אוחס שהיו בלתי שלמים להודיע שלא נכתפה האומה מהם לסיבות כקליפות אלא משת שהיא הים הפרי המובחר להיותו בגלם אלהים ובדמותו ושגם מבני שת היו רבים כקליפה ולא נמשכה מהם האומה רק מנה שהיה הפרי לדיק המים היה בדורותיו ומלא חן בעיני ה' וממנו נמשכה האומה. וגם לא מבני בני נח נכתפה כי היו הם ויפת כקליפות רק משם שהם הפרי הנבחר ומבני שם עבר ומבני עבר אברהם שהוא היה פרי לדיק עץ חיים ומבני אברהם יצחק שהשאר היו כקליפות ומבני יצחק נחם ציטק ואח עשו שנא. כי היה יעקב לבדו הפרי הטוב למאלל ונחמד לשיכל ובניו י"צ שכלם היו במדרגת הפרי ולא א' מהם כקליפה והם היו הקהל והקוץ אנשים רבים כלם שלמי' שחל בהם השפע האלהי ראשונה בעול. וכמו שביאר החבר למלך אלכזרי. הנה א"כ הספ' הא' היה מספר היחס וההתעפ' האומה' והספ' הב' הזה הוא מספר מעלות האומה ושלמותי' בעלמה וזו היא סנה יוחד הסנה הא' לספ' מעלות האבות וקדושה' ונבזות' ולכן נתיחד ספר בראשית לספורי אדם ונח ובניו וכל דורו כדי להגיע לספורי אברהם שהיה יותר שלם מהם ולכן נכתבו בתור' שלשה סדרים מספורי ולמעלה יצחק נתיחד סדר א' ולמעלה יעקב ובניו נתיחדו שלשה סדרים. ולספורי יוסף עם אחיו באו שלשה סדרים הרי לך כל הספר הראשון ההוא הכולל י"צ סדרים בספורי מעלות האבות ובעבור שהיה מרע"ה שקול כנגד כלם ועלה על גביהם במעלת הנבואה בא בספורי כל הספר הב' הזה שכללו בו י"צ סדרים גם כן כאשר נכללו בספר הא' ספר בראשית להודיע שהקול הוא ספר מרע"ה בסדריו ופסכיותיו הקדושים ההם כלם יחד. והיה אם כן הספר הא' ספר האבות והספר הזה הב' ספר מרע"ה וזו היא הסנה הב'. והסנה הב' היא שער הכוונה כמו שזכרתי היתה בספר תורת האלהים להגיד איך לקח אלהים לעם מרשיהו כל זרע בית יעקב ומפני זה הולך כותב התורה לספר מעלת אברהם שהיה אב היחס לאומה האמת ובגללו ספר ענין אדם ונח שם ועבר שמהם נמשך הדיק ההוא וביאר מעמד בין הבתרים ומה שנאמר לו שם כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם והבית שבת השם עמו שמה וברביו הורע וירושת הארץ והשגחתו ודבוקו ית' בזרעו. ומשם והלאה ספר איך נמשכו כל הדברים להחקים הייחודיים ההם וזה היה ענין יעקב ועשו שנתקופטו מן הכנען וענין יוסף ואחיו וירידת יעקב מצרים שכל אלה היו סבות מקדימות לגלות האומה ונאולתה. ואחרי שהשלים ספורי כל הסבות המקדימות ההם בספר בראשית נשלם הספר ההוא. ובא אחריו ספר ואלה שמות לבאר החולי המסובב מאותן הסבות והוא גלות מצרים והתעוררה והתעוררה שגאו אחריו בגלות העם ופדיונם ושלמותם בסיון ודבוק ההשגחה בהם בגלותות מלאכת המשכן הנה אם כן היה ספר בראשית ספר הסבות וספר ואלה שמות הוא ספר הגלות והנאולה המסובבת מהן. ומפני זה קראוהו החכמים ו"ל ספר הנאולה ומהם כלו יתבאר לך שחלק חמשה חומשי התורה והפסוקים הסדרים והתחלתם וסופם הכל מרע"ה עשאו מפי הנבזרים והכל מכלל פי' התורה אשר קבל ואחרי הקדמתו זאת במה שיקף הספר הזה וערכו אל הספר הראשון כפי ארבעת הסבות האלה הנה אנכי בא אליך בפיסוקי בעו"ה :

פרשת שמות

רמו ענינו מתחלתו שהיה רועה לאן עד סופו שהיה נגיד ומנהל לאומים. וגם זה דרך דרש הוא כי למה זה ישתחוהו הכהוב במקום הזה ולא בסדר ויחי מקץ וסדר ויגם בספורי עניני ממשלתו ולא גם כן בספור מיתחו בסדר ויחי. והראש"ע כתב שנין הכהוב הוא שהיו שבעים נפש עם יוסף ובניו בניו שהיו במצרים ואינו נכון כי הנה לא אמר ויוסף ובניו היו במצרים ושלכאן היו מן המנין ולמה יזכור יוסף בלבד מבלי בניו למספר השבעים נפש גם שהיה לו לומר עם יוסף שהיה במצרים לא ויוסף. או יאמר ויוסף היה במצרים קודם ויהי כל נפש אלה שמות בני ישראל ראובן שמעון לוי וגו' ויוסף שהיה במצרים ויהי כל נפש יואלי ירך ענין שבעים נפש כי הנה בסדר ויגם כזכר הע' נפש וזכר יוסף בכלל ואמר בני רחל אשת יעקב יוסף ובנימין ויולד ליוסף בארץ מצרים וגו' אבל כאן אחר זכרונם וזכרון מספרם שאמר ויהי כל נפש וגו' אמר מבלי ענין ויוסף היה במצרים. השאלה הב' באמרו וימת יוסף וכל אחיו וכל הדור ההוא. ובני ישראל פרו וגו' והיה כי אם בא הכהוב להודיע שמת יוסף ואחיו ולכן המלך סקס על מצרים לא ידע את יוסף והתנער אליהם היה ראוי שיכיר ויקס מלך חדש על מצרים אשר לא ידע את יוסף סמוך אל וימת יוסף וכל אחיו ולמה אם כן הפסוק ביניהם פסוק ובני ישראל פרו וישראו כל שכן שכתב פרעה ויגם כבר נאמר וישב ישראל בארץ מצרים בארץ גושן ויאהבו בה ויפרו ויגדו מאד ולמה א"כ נפלה כאן ההודעה הזאת שפרו וישראו ויגדו מאד וגו' : השאלה הר' באמרו הנה עם בני ישראל רב ועלום ממנו כ"א היו כבר רבים ונבזרי' וימת מן המצרים' איך היה ירא' פן ירבה והלא כבר רבו כמו רבו ועוד שאיך לא פחדו מהם שיקומו עליהם וינבזו את ארץ מצרים וימשלו בה אם היו רבים ונבזרים מהם. ומה להם לזכור והיה כי הקראנים מלחמה כי גם מבלתה בהיותם בשלות היה ראוי שיפחדו מהם. גם יקרה אמרם ועלה מן הארץ כי אם היו יראים מהם שיהרגום היה מה טוב ומה נעים שיעלו וילכו מן הארץ וכבר ידעת דברי המפרשים בפירוש ועלה מן הארץ והספקות המתחייבות אליהם : השאלה הב' באמרו וכאשר יענו אחוז כן ירבה וכן יפרוץ ויקומו מפני בני ישראל כי הנה האדם יקוץ בלבד המצער אחוז בכוהל לא במה שיחשוב בלבו שאפשר שירע לו ואולי שלא יהיה כן כי בזה יכול ענין הפחד והיראה לא העיר והמנוקל. והנה נאמר ויגדו מאד מפני הכס מלך כי רב הוא ויזק מואב מפני בני ישראל לפי שכבר החרים ישראל את סיוון ועוג וכבשו את ארצם ולפי שהיו ישראל בארץ מואב קצו ממנייהם ואין כן מצרים כי הם היו חוששין אל העמיד שאפשר להיות ולא יכול בזה מלות ויקומו. השאלה הו' במה שזרע פרעה למילדות אם כן הוא והמתן אותו. ואם בת היא וחיה. כי הספק ברביו הורע יותר היה נכס' מבאגשים ולכן היה יותר טוב שימיתו כל גולד בין זכר בין נקבה או יעמיתו הנקבות ולא הזכרים. וחז"ל אמרו שפרעה

א א ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה וגו' עד וילך איש מבית לוי וגו'. ויש להעיר בכבוקים האלה ח' שאלות : השאלה הא' מה לורך בזכרון שמות בני ישראל במקום הזה כיון שלמעלה בסדר ויגם נאמר ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה וזכורו הבאים למשפחותם לבית אבותם במספר שמות. ורע"ה כתב שאף על פי שמנאס בחייהם בשמות חזר ומנאס אחר מיתחתם להודיע חכמה שנמשלו לכבדים שמואלין במספר ומכניסין במספר. ואלה דברי אנדה הם והפסוק אומר כאן הבאים מצרימה כמ"ל למעלה. ושנייהם אם כן היו בחייהם לא במותם ואח"כ נאמר וימת יוסף וכל אחיו ולכן המקרא הזה אומר דורשני. והראש"ע כתב בעבור שזכר בסוף הספר שלמעלה שראה יוסף לבניו בני שלמים הזכיר כאן הכהוב שגם אחיו ברדתם היו מעטים ופרו ורבו וכחב עליו הרמ"ן שאינו נכון ולא פי' למה. והסנה היא שכבר זכר למעלה כל א' מהשבעי' ובניו ובני בניו היורדים מצרימה ושם א"כ נכתב זה יותר ממה שזכר במקום הזה שמות השבעים בלבד וגם שהיה די שיאמר ובני ישראל פרו וישראו להגיד רבויים לא שיוזכר שמות השבעים בלבד. ועוד שלדעתו לא היה ראוי להכניס את יוסף בהוכס אחרי שבו היה ראשית הדבור למעלה וגם הפסק הפרשה מכאן דעתו. ודעת הרמ"ן הוא שמפני שגם הכהוב כאן למנות ענין הגלות מעת רדתם למצרים לכן חזר אל חלת הענין שהוא מספוק וכל זרעו הביא אתו מצרימה ושם כהוב ואלה שמות וגו' ואחריו הפסוק בעלמו הוא שהחזיר בכאן להודיע שכל ע"פ שהם שני ספרים הספור מחובר ומדובק וכזה הוא בספר דברי הימים ובספר עזרא שבאותם השני פסוקים שהשלים ספר דברי הימים ובסנה אתה לזכר וגו' התחיל ספר עזרא להודיע דבוקותם בספר ההוא. וגם הדעת הזה אינו נכון לפי שלא נדבוקו שתי הפרשיות הן שבעד ויגם וכאן אבל הדגיל ביניהן כל בדר ויחי. ועוד שאין הסבול שיש בין שתי פרשיות הסמוכות בחזרה כמו הסבול שיש בין ספר דברי הימים ובספר עזרא כי הם ספרים נבזלים ונפרדים זה מזה והתורה כלל ספר אחד מדובק ואין לורך לבסול כאן מה שכבר נזכר למעלה אבל עזרא הסופר ראה להגיע בתחלת ספרו מה שהיה נריך לספורו עם היות שכבר נזכר המאמ' ההוא בסוף ספר דברי הימים וזה שהנה לא בא הפסוק הזה כאן כמו שבא למעלה כי גם אמר אלה שמות בני ישראל וזכר שמות בניהם ובני בניהם וכאן זכר משמות הבנים ואלה דבר כי אם שמות השבעים בני יעקב בלבד. ואין לרצ שיאמר שקצר הכהוב בבנים ובני בנים כי אם בא להגיד הבאים מצרימה איך יזכר קתם מבילתי קתם. השאלה הב' באמרו ויהי כל נפש יואלי ירך שבעים נפש ויוסף היה במצרים והיה מה שהקשה רש"י והלא ידענו שיוסף היה במצרים ומה בא ללמדנו. ופי' שגם הכהוב להודיע דקת יוסף שלא נבא לבו ולא

שפרטם היה מקפיד על הזכרים לפי שאמר לו אשננינו באתה מנבי ישראל היה עתידה ללדת בן משיח. אבל אם היו המזרים יראים מזה אף לקרה בה פרטם ה' מילדי העברים וגדלו בצי המלך נכסבים המלוכה ואף לא מירי בידם המזרים ולא חשבו שגא יהיה זה המשיח את ישראל. רשעיה ה' בהבנות המולדות אל פרטם כי לא נבטים המזרים העברות כי חיות הזה בעתם הלא אליהן המולדות וילדו כי היום חצובין זאת מסוכסכת הסקין' לפי שאם היה הדבר כן לא יהיו לכן מולדות כלל כיון שלא היו ארזים אליהן. ויקרה היה כפל הפסוקים שהכתוב אומר ויוראיהן המולדות את האלוקים וגו' ויבטם אלוקים למולדות וגו' ואחר זה אמר וידע העם ויעלמו מאד ואח' זה חזר לומר בטי ויבי כי יראו המולדות את האלוקים ויעם להם בדים גם שהיו ראוי לומר ויעם לכן כיון שהן נקבות לא להם בלבוש זכרים ומה הבדים האלה טעמה לכן וחז' אחרי זה כהונה וליהם ומלכות ודרך דרש הוא. רשעיה ה' בזה בזה פרטם לכל טעם כל הכן הילוד הילדית המולדות כי אף לא פי' כל הכן הילוד לעצמם אם עליהם היה הנוה. ורש' בזה מדברי אנדה שהזכיר היתה מולדת לעצמם ולמזרי' שכל הכן הילוד ביום ה' בלבד מאמר אשננינו פרטם שיעיד להיות מולד מזה ישראל. בזהו יום בלבד מאמר ויבטו להיות נלקה במים ולפי שלא ידעו אם היה עברי או מזרי לכן נזהר בכלל כל הכן הילוד באורו יום והם לא ידעו שהיה עתיד מר'ם משיח ישראל ללקות במי מרינה. אבל כל זה רחוק הוא ממשטי הכחושים גם שאם היה הדבר כן היה הכחוש מפרט שזה על יום אחד בלבד. והגני מפרט הפסוקים באופן שיתחיל האלה בלן :

וַיִּשְׁמְעוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּזְכְּרוּ עד ויז' אים מביא לוי. הנהא אללי שאין כוונת הכחוש במקום הזה בזהא שמות מה שכוין למעלה נס' וינס בפרשת ואלם שמות בני ישראל ויזכר על זה כי הם לא נאמר הבאים מזרמים עם יעקב כמו שג' כאן. אבל נאמר ואלם שמות בני ישראל הבאים מזרמים יעקב ובניו וגו' כי היה יעקב מכלל הבאים-אממין בשנים נס' אמנם בכלל לא נזכר יעקב בכלל הבאים אבל אמר ואלם שמות בני ישראל הבאים מזרמים את יעקב ומלת את כפי המונח האמתי הוא כיון הפעול כמו אשר מחדת אתי מזרמים. והזכרתם את אבי הנס. כי המיד מלת את מורה על הסתכל בדבר שהוא. ויש היות שבה' הראש' שם שמת את הוא במקום עם כמו בדת ה'. את אשרה ברות חוץ מכוונתו אף הדבר כן אבל מפני שבנרות הוא נחתיב בזה' לאברהם ואברהם' לא נחתיב לו לכן אמר בדת ה' את אברהם ברות כי היה אברהם הפעול צברית שהוא. וגם יורה על מה שזכרתי שהנס. כאן לא נזכרו בני הסבבים כמו שזכרו למעלה בסדר וינס וגם זה מוכיח שלא בא הכחוש הזה למדנו מו. הם הבאים למזרים כי אף ויזכר וי' מהם ויבטו וישאוי ג' מהם בזה בני בניו של יעקב וב' כל' לפרט הבאים מזרמים ויבטו ויבטו טעם טעם ויבטו ויבטו ויבטו ויבטו למזרים את יעקב כי הנה בניו הסבבים הביאורו ובכחו ביאורו למזרים בזה שהעירו את לבנו וסביאורו אשר שהעיר יעקב אל אחיו שירד למזרי' לכלכל את שיבתו פן יורם הוא ובינו וכל אשר לו. והנהא הסדוק הזה עם וי' במלת ואלם לפי שהכחוש היה קצור ומדובר עם הסבבים הקדומים. ויבטו ויבטו הלא הכחוש שאמר וב' וי' אלריק את שותף כי הנה וב' הוא פסל טעם ואמר את שותף מזה שהוא ויאל ואלו אמר ויבטו וי' את שותף כן אמר הכחוש כן ואלם שמות בני ישראל הבאים ר'ל המביאים את יעקב אביהם מזרמים לפי שאם שמה יעקב ובניו כי הם היו צריכים אחד וכל זה נאמר אים יביתו בזה' ר'ל אים שהוא יעקב ובניו שם ויאל ירבו פלם בלי יחד ולפי שכוונתו היה גם כן אחד מן המביאים את אביו לרדת למזרים לכן נזכר שמו כן בכלל המביאים איהו ולפי שאמר אים יביתו בזה' כי הכחוש כהם היו נכסות ביהו של יעקב הבאים שמה והוא אמרו ויהי כל נס' ויאל יר' יעקב בשנים נס'. ואמנם אמרו ויזכר היה במזרים שנית אללי שם כן היה אחד והיה ר'ל המביאים את יעקב מזרמים יעקב שם שם שם כי לפי שיעקב היה במזרים הילד אביו לרד' שמה לראוהו. והיותו בזה שפירשהו בזה שתי האלות הראשונות. והנה זכר למעלה בסדר וינס בסופו וינס ישראל בארץ מזרים בארץ גזן ויאלו בה ויפצו וירבו מאוד. וכוונת לוי וי' יעקב בארץ מזרים שנת עשרה שנה והוא' שנים הם בסכום' הוא שמינו ויבטו שנים במזרים פרו ורבו בניו אבל בכלל ודושינו באתה בזה יעקב וכל אחיו וכל הדור ההוא היה לא פסל' הכרעה מרעם כי הנה בני ישראל גם אחרי מות הירן ובניו כלם וכל הבאים מזרמים' פרו וירבו הבאים אחריהם. וכן א"ל בילמדי וימת יעקב וכל אחיו ואעפ"כ ובני ישראל פרו וישרצו ה' יגדלו אומה כל אחת וא' וילדת שש בדרם ה'. והנה זכר בזה' לכוונת פרו וישרצו וירבו ויעלמו להניד במלת כרי שלא היה נס' עקר ועקרה כי כלם פרו כעך העולם פרו מדי שנה בשנה וגם היה נולדים רבים בדרם ה' בדברי ר' יגדלו ויה אמרו וישרצו שהיו כשרים שילדו מהם רבים ביחד. האמנם לפי שהאומים לחולשתם בסבת מיעוט החומר רבים מהם מתיב צניקות והנשארם ההם הם חילשי המיני רפויי והדרכים לכן אמר שלא היו אלה כן כי הם רבו ר'ל שלא מתיב צניקות אבל בא למוך גדולם ולא היו הליכים כי הם עלאו במלך מלך ומפני רבדים נחמלה הארץ מהם והיהנה בזה האלה ה'. וזכר הכחוש שם מלך חזק על מזרים אשר לא ידע את יעקב ואין צורך לדברי הראש' שאמר שאוחו מלך לא היה מרע המלוך בעצ' שג' יעקב מלך חזק אשר לא ידע יעקב כי בכל מלך חזק יאמר קם ואפס' היה שגברו אחרי מות יעקב ג' או ד' מלכים אחרים או יותר ועם היות' כלם מירע המלוכה ויין הכרתמו' הנה לא ידעו את יעקב לפי שלא היה צימיהם ואין זכרון לראשונים עם מה שהיו באחרונה. וראוי שחזק שאין הכחוש היה מקושר עם מה שזכר למעלה ויית יעקב וכל אחיו וכל הדור ההוא כי הנה דבר בזה ויבטו פרטם פתחה אבל הוא בא להניד המחשבות הרעות אשר יע' מלך

מזרים על היותם לאחדים שהיו כל זה בסבת שהמלך שהוא לא ידע את יעקב כי אלו ידעו לא היה שולל בלבו שרשיו יכלו צמוד הקשר הזה. ובמסכת סוטה ובתנאים דרשו מלך חזק הנה הנהם עליהם נזירות של כוונתם. ויאל לא' בדרם אוקונין של דוכים אמר המלך עלו אחרותי ואתי את הארץ הנהם שם לא ידעו שמה לי כך אמר הק"ם טעמו אשר לא ידע את יעקב למחר לא ידעתי את ה'. ולכן אמר לעמי הנס עם בני ישראל הם ועלם נמנו ואין הכוונה שהיו בני ישראל רבים עם המזרמים אלא שהם רבים שהיו רב כמותו ויאלו ויבטו ויזכר באיבריהם יותר מהמזרמים הנה אם כן מלת נמנו איהו חזק למלת רב אלא למלת עולם בלבד כי הם היו עם רב כמותם אבל לא כל כך כמו המזרים והאמנם היו הקיסים והקיסים באיבריהם יותר מהמזרמים. ואברהם לפרט רב ועלם נמנו שהיו עם בני ישראל צמחם רב ועלם וזה היו נמנו ר'ל מהמזרים כי היו עבדים ולכן היה ראוי שישמשו בשמירת אלו יבנה יותר. ובתנאים דרשו ויבטו מיון פרוס ורבים נמנו כל' כי מקור ישראל. ואברהם הקראנה מלרמה למלחמות יחוסכו על האומים הנלחמים בארץ ויחמנו במזרים או לפחות יעזרו נח לעלות מן הארץ ללכת אל אשר יהיה שם היות ללכת והוא אמרו ועלם מן הארץ ובמקום שהיה עם רב ועלם ויהי נמנו כמו קנין כספיתו יעקב הדבר כי יקנו עלינו ויעלו להם מן הארץ כפי הירון. הנה התנאי שכל בזה פרטם ויראיהו היתה מישאל שיעלו מן הארץ וי' הסתכל בזה לבתי שלהם. ויחזקאל שלא היו יראים המזרמים שיהיה כי הם היו רבים מהם. והזכרתם בזה האלה ה' ויספר הכחוש שהיו החכמותם למעט' בספלות. צימיהם כוונתם עמיים הרבה לא יענו לפחות ולרבות אבל לא כמו להם עמיים. בזה ידע אלא זה אה"ל כי בראשונה נאמר וישימו עליו שרי מים למיין עמורו בספלות ר'ל שיקטו להם מים וארמונות שיפרטו להם מדי חזק צדקו ומדי שנת צדקו ויבטו שריים על האומים שהמה שהיו עמיים איהם שם וגזר היו עמיים איהם בספלות. ובמדרש דרשו למיין עמורו בספלות למיין עמורו בדרם בספלות של ישראל. אחרי כן הכוונה את עולם כמו שזכר יען מדי מסבבות לפרטם את ביהם ואת העומם והמפסחים בזהו שגרו מסבבות כן היו אחרות מלך. והדעת טעם שכן העת אשר יע' יעקב לפרטם לקרן האילן ולביאורו לפני הרעם נשאר הקשר במזרים שהמלך יסמור חמדי בכל שנה חזק הרבה. לפרקוין ארץ ויבטו שיעקב החזיל בעלם היות מדי על זרעו שיע' העולם ההנה להיות אחרות למלך לשמירת החכם. אחת היתה עבודה בגוף שהוא דבר יותר טעם איהו מן האדם והנהא הקורה כי להיות עמיים מובנה חמדי ית' היתה גרלות ההנחה בשנים שאלם יענו איהו כן ירבו ויבטוהם רבים היו שיהיו נדר ונמנו צדקו' ויבטוהם ויאל' מה שזכרו וכן פורשים ממקומם הדינים ויאלים מהם הדנה נמל' שיהיו את הדנה אשר לא ידעו במזרים חנם את הכחיה' וי' בזה הוא בגלל ויבטוהם ויבטו שהיו פורשים נדר ולא היו המזרים ויאלים למחר מהם מרע' לכן ויקחו מפני בני ישראל כי קנו מסתם ממיס העולות שהיו טוב' בדרך ולא אמר א"ל ויקחו מפני הסד שהיה להם על העקיד אלא מפני שהיו מקבלים סדר מהם כסמל והזכרת בזה האלה ה'. מדי נזר שיהיו להם עמי איהם בכל מזרי שהיו לו עבודה בשדה בנחלת שדה יכרה או בית היה לוקח ויהיה ויבטוהם שיהיו נמנו עמורו כאלו הם עבדי וזו קשה מכל הראשונות שהיו בני ישראל כדבר הספק עבדים לכל אדם ועל זה נאמר וישיגורו מזרים את וי' וימחרו את היותם עבדים קשה צימיהם ויבטוהם וי' ומלת פרו הוא עמור. קשה המסכת את היות שמה' רש' ויבטוהם אמרו ובכל עבודה בזהו שיהיו עבדים לא פטור אלא שיהיו עבדים איהם ליהם ילדו בשדה והנשים בניה כדי למיין מהם ורבים יכו' ובאברהם ראה פרטם של העמיים האלה לא היו מונעים מישאל הכהים חזק דרך אשר להם אבל צמחם ובסדר כי חרפה היה לו שיהיו לריון בדרם' בזה שגא' להעמור בזה' גם שגא' נח היו מלויים על שביעות דמים ולכן דבר עם המולדות ויהי איהן בילדק את העברות ויאלוין על האנשים שהוא המסכת אשר חזק בזה האלה בשבת הילדה. וי'ל שהוא כלי עמי מאבנים על צורת בני חלקים והאדם עומדת צימיהם. ואחרים אומרים שהאל' מוסכת ישרא' בנים בלמה אים הנשים. וזה איהן שפסח ויבטוהם בגלל אים כן הוא וימחרו איהו ר'ל שיהיו איהו כי זה ספק מכלל לנשיה המולדת נקיים ובמדרש אחריו כיון דלא היה להם פטירה אף כן הוא כפי למס' ואם כן היה איהם למעלה. ויבטוהם כמות שהוא ידעו אמרו ויהי ויבטו הראש' שיהי איהם זרע ואין הדבר כן כי הנה איהו זכר והיו כמו ואברהם חז' וי' ויבטו כי לא יראו האדם והיו ואלם לא יהיה כן נקבה ויהי. ויבטוהם פרטם שיהיו הזכרים ויבטוהם הנקבות לפי שהנקבות תעלום למזרים. והמסכת אחרים ואלם האנשים הזכרים העבריים הם מלכים בשנים ובקשים בהמולדות כ"ס שחשש כלו היה בזכרים כי הם אם ירבו יחמנו בארץ ויעלו ממנו ואין כן הנקבות כי אינן בעלות מלחמה. וזה העם האיו היה. והזכרתם בזה האלה ה'. והנה המולדות א"ל שנאמר שהיו שהיו בלבד כי אף יספיקו שהיו נשים לזה בזה ויבטו כפי ישראל ואין לומר שהיו שהיו אלא שהם המולדות כן כדברי המזרמים כי היה ראוי שיהיה הכהים שיהיו המולדות כמו שר המשקוף וזה האיום וזכר המבנים גם כי מה שהיו פרטם בהקדוה לרד' ולשמות ההנה אם לא יע' כן למסכתות שלהן וגם שלא ע' לכן שהיה זה למילד' אשר תחתיהן אלא שהענין כך היה שהיה מנהג במזרים שהיו בזה שתיים מולדות לעמוד עם כל אשה שהיה יולדת והאחת מהן היה עסקה בהולדת הילד ובשכלולו ולכן נקראת בדרם ש"ש ששספיר' את הולד. והשנית היה עסקה להחיות ביולדת ולמנוחה בדרם וקולות והלכות ולכן נקראת ששס' ביולדת אשה ואמר שדבר פרטם למולדות העבריות ר'ל לכולם כי לא אמר לשתי המולדות' אלא לפי שכלל המולדות' הרגיות ההנה דבר וזהו זה וכלן היו נחלקות לשתי אומות ההנה וזה אמרו שש האחת בדרם וזה

ולו בני אדם ויחזק קדם מנחת פרעה כפרה לא נזר אלא על הזכרים ואחד
על הנקבות וזהו הנקבה כפרה לא נזר אלא בעז"ז ואחד מזה בעז"ז ובעז"ז
כפרה רשע הוא נזכרו כפן מתקיימת ואחד לזין עונדק עז"ז מתקיימת שאמר
הענין אומר וקם לך עמד ויחזיר את אשתו עמו כלם והחזירו נשותיהם וכו'
וכן נתייחס ח"ל וזה טעם למה וילך במאמר על המשנה רשע רשע וזהו ע"ד
מה של כהנא וילך ויקח את עמה בת דבוס בלא מאמר וילך בלבד על התנועה
המתקיימת אלא להעיר על משנה רשע ומצוין שהענין לעשותו , וביאור התורה
עם כן שהיו מבינים איש ואשתו מצוין לוי מהבטחתו ומצוין לבניו להודיע שהיו מבינים
הענין ויובדד ממונ אחד ומצוין אחד שיהיו ודומים שהוא הכלית הכללות בנבואה ,
הדומים עוד שלא יתעצבם ויבדד מלכת ימים רבים בכל האמרות הקדושות ולא
הולך עמם ולא יובדד להתפלל אל השם על הציונה אבל מיד בשלמה הרהר
וילדה בנים כי הם מאמנו בילדה את משה ואהרן ומרים היא היתה גדולה
ממם , ונקראת מרים לפי שבאשר נולדו החלו המלכים לזכר חיי בני ישראל
ואהרן נולד אחריהם יהוא היה גדול ממשה ג' שנים , ונקרא אהרן לפי שאחרי
בנוהל תחילתו להסליך את ילדי העשרים ללמוד , האמנם לא זכר הכתוב במקום
הזה

והשאלה הא' מה ראיה את מרע"ה לזרז את בנה בחיבת נומא ולהסליכו לניאור
האם מפני שלא יכלה עוד הצפינו ומה הועילה בחקיקתה זו כי הנה
כל הרע שבחבד פרעה לעשות לישראל הוא להסליך את הילדים לניאור וזהו אם
כן צדקה בהחלט לעשות בידים כל מה שנוצר עליה מהרע כיון שהיא בנפשה
הסליכה לניאור התחנמה בזה שמתחבד בחיבת נומא אין כפך בהתחנמות של הכל
היו כי אם יספיק הניאור את התיבה וימנע הילד בנורא ואז יקרה אם
יסליכו לניאור כמלות המלך ויהי לא ידעם שבת פרעה חלץ שמה ויחבדו כמו
סדרה בזה אפשר שהוק מזה היה ואין נכמסה עליו: והשאלה רב' איך חסדה
בת פרעה לגדל את מרע"ה בב' המלכות ואין לא נהנו עליו לב יועזי מזרים
וחמשים וכ"ל אם היתה התחנמותו לדעתה בנולד מוכיב ורב ממני וישראל בימים
ההם אין ואיכנה נולדו שרי עונן חסמה וענני פרעה וכן אמרו מה לו לנער
העברי הזה להסתגל בעממיהם ומה מלכים יועזי ואין: והשאלה רג' אם
מרע"ה גדל בת מלך בנות המלכות וזהו לא לדן אותו ואמר ויגדל משה ויאל אם

00 00 00 00 00 00 00 00 00 00 00 00 00 00 00 00 00 00 00 00

היה לידת מרים ולא לידת אהרן אלא לידת משה בלבד מפני שכונת הספור היה לנבחר לידת משה וחיויו ומעשיו ונפלאותיו. ולכן יוחס הספור היה אליו ובא זכרון אחיו נעלם לענינו ונזכר אחריו אבנ גררד וספר הכתו' שאם מרע"ה אחרי שילדה אותו ראחה כי טוב הוא ותפנהו כי הנה מפני מלות המלך יראה מהמלכיים שיכנסו בביתה ויקחו ממנה את הילד וישליכוהו ליאור וכבר היה מתאשת ממנו אלא שראחה אותו כי טוב הוא כלומר שהיה יפה תואר ויפה מראה יותר מחק הילדים. ויחכן שראחה מראשו כמראה מלאך האלפים נורא, מאד ונחן אלהים בלבו שהוא יהיה מושע ורע וגניד ונאמן לעמו. ולכן השתלה בסגולתו וחז"ל אמרו בסוטה ר' מאיר אומר טוב שמו ר' יהודה אומר לנביאות ר' נחמיה או' טובים שמו אחרים אומרים נולד כשהוא מהול וחכמים אומרים בשם שנוול משה נחמלא כל הבית כלו אורה כתיב הכא כי טוב הוא ויהי התה וירא אלהים את האור כי טוב. ויש לעיין במה חלקו השלמים האלה ור' מאיר מנין לו ששם נקרא שמו טוב ורבי נחמיה שאמר טובים מה חדש על רבי מאיר שאמר טוב כי הנה ענין שניהם אחד הוא אבל אחשוב שהם זכרו בזה חמש דעות הא' היא לרבי מאיר שהבין הכתוב שאמר ותרא אותו כי טוב הוא כמו וירא אלהים כי טוב שהביט נאמר על הנמצא ויהיה לדעתו ענין הכתוב שיוכד ראחה אותו כי טוב הוא ותפנהו ר"ל שהיה נמצא חיו והיה טוב מציאותו וקיו מהעדו ומותו ולכן הנפישוהו כדי להפילו ממות. אבל ר' יהודה שהוא הדעת הב' לא נחה לדעת בזה לפי שאין ראוי לומר שלא ראחה יוכד בשם שלמות אחר אלא היהו נמצא בלבד ולמה ח"כ הנפישוהו יותר משאר הנשים לנביאן בהיות כלם נמצאים וחיים ולכן אמר שראחה אותו ראוי לנביאות ומפני אותה המעלה הנוספת שראחה בו על כל שאר הילדים שהשתלה יותר על שמירתו. אמנם ר' נחמיה לא הספק ג"כ בפעם הזה לפי שאין יחשב שראחה יוכד שהיה בנה ראוי לנביאות והנה להכנות לנבואה אם הם מוניות לא היה אפשר שחשיב ותעש יוכד כי מי הגיד לה מזג מוח הילד ועצבו ואם היו הכנות הנבואה שלמות המדות ושלמות המעלות גם זה היה בלתי אפשר שדע יוכד אם בנה אשר ילדה יהיה חכם ובעל מדות אם לא לכן בחר רבי נחמיה בדעת ג' והוא אמרו טובים שמו כלומר שעמם אביו כשעול הנער קראו טובים כאומר טוב ה' שהוא רמו לגאולה כמו שאמר ופדו אל ה' ואל טובו באחרית הימים והנה הביאו לזה מ"ס כי טוב הוא ודרש שם הוא ע"ש הב"ה כמו שאמרו אנו והוא ובהיות טוב הוא מלה חדא יהיה שמו טובים רוצה לומר טוב ה' הנכבד. ומפני סימן השם היה אשר קראו אביו הנפישוהו אמו שהשתלח רב להפילו אמנם אחרים שהוא הדעת הד' לא קבל גם הדעת הוה לפי שהשמות הם כפי ההשקפה ורצון בני אדם ואין תעשה האדקת שם ובה מוכרעת להשתלחות על בנה מפני השם שקראו אביו ולכן בחר בדעת ג' והוא שראת' אותו שנוול מהול שהיה זה סימן שהיה קדוש לאלהים נבדל מההאיות הנשמיות ונפרש מאשה ולכן בראות זה התעצמה להפילו בכל מיני השתלחות אבל חכמים שהוא הדעת החמישי חשבו שלא לבד השיגה האדקת ממה שראחה בעיניה שלמות הילד לעתיד בדברים הנשמיים החמריים אלא שכאשר נולד נחמלא כל הבית אורה וכאלו הודיע האלהים בזה שהוא יהיה אורו של עולם בנבואה ונבואתו ותורתו תורחנה על פני חבל ושל זה נאמר ותרא אותו כי טוב הוא שראחה בעיניה מפאת האור המוחש שהוא שהיה הילד טוב העולם ותכליתו המשפחה. הנה התבאר ענין כל אחד מהשמות הדעות האלה עם היות שרש"י צמירוס לא זכר מהם כי הם שנים וסם שהנמלא כל הבית אורה ושנוול מהול כי הנשאלים לא ישרו בעיניו וזכר הכתוב שכן שהשתלה להפילו ג' ירחים אולי שבהרה בענין הזה לרמוז אל שלשת העולמות שהאל ית' מהרצות קדש מלאכיו ומשמי מעלתו יופיע על בנה בעולם השפל ברכות שמים מעל ברכות תהום רובצת החת ובאשר לא יכלה עוד הנפישו והיה זה לפי שג' החדשים הראשונים הנפישוהו ולא נשמעה נקדוהו כי היה ברוך ומבורך בכה לא יכסה. אבל ח"כ שנתגל אולי שהיה שוחק בילדים בשמחתם ונשמע קולו בחוץ או שהמרים היו שואלים על הריגתו ולכן לא יכלה עוד הנפישו וחז"ל אמרו ששם נולד לשם חדשים ויום אחד שהיולת לו יולדת למקוטעים ואולי שעל זה נאמר ותרא אותו כי טוב הוא לפי שהנולדים למקוטעים הם חלופים ובלתי שלמי היצירה ולכן ראחה יוכד בילד דבר מתמיה שהוא שם היותו קצר ימים ושבע רונג נולד בן ששה חדשים ויום אחד היה טוב בנפשו ויפיו ואבריו משאר הילדים ומארים בדקו אחריו לחקו תעשה אחרים של הריגה ואותם ג' חדשים מתחלת הו' עד סוף הס' אפישוהו באופן שלא ידעו שהיה נולד ואח"כ לא יכלה עוד הנפישו כי הריגו המאריים בה שכבר ילדה. ואין ספק שגם באותם ג' ירחים היו בודקין אותה וכ"ש בשלומם שיאמרו לה איה הנולד אשר הרית ממנו ותען להם כי מת או נטבע ולפי שלא יאמינו לדברים וחקרו עליו לא יכלה עוד הנפישו. והנה לא קרא דבר מזה לאהרן והוא לא הופלג ליידי לפי כשנוול עדן לא נגזר גזרת כל הבן הילוד. והנה יוכד כדי להפילו את משה בנה חפזה להפילו בביתה אחת כמו שניפול נח ממי המבול אבל לא בחרה לעשו' התיבה מעני גפר כי אם בתיבה עשויה מגומא שהוא עשב קל ורך וכל אדם להביאו בנפשה חחת כפני כסותו. ותחמרה בחמר ובזפת ר"ל שבפנים סח אותה תיבה בחמר שהוא מין עפר לח כמו טיט אדום ומנחוץ היה ופת ועשתה זה כדי שישכב הילד רך ולא ינוק בקרית הגומא. גם שלא ייקחו שרץ ושחם ולא יתקלקל אבריו או יספך פיו. וראויה כתוב שבהרה מקומות מהדורומים והחמים טוהים לגדל החינקות כן ר"ל שישימוש עד צאריהם בנמות עפר כדי שלא ייקם חום האויר וכשינספו תחתיהם העפר יוציאם משם ויחליפו העפר בעפר אחר ויניחום שמה ופחים אותם כדי לחזק עורם וסעם הופת מבחוץ הוא כדי שלא יכנסו המים גם תלוף התיבה. ואין ספק כי במכסה התיבה היו נקבים לזרץ האויר כדי שלא יחנק הילד. וממה שאמר ותשם בה את הילד למדתו ששמה אותו שם ערוס כי היה זמן קיץ חם ולזה נאמר ותפתח

ותראוהו את הילד ואמרה בת פרעה מילדי העברים זה שראתה בו שהיה מהול ואילו היה מחולל לא היתה נוכרתו מיד כשפתחה התיבה. ואמר הכתוב ותשם בסוף על שפת היאור ר"ל ששמה התיבה בסוף וכו' מקום קנה וסוף הגדל על שפת היאור כי שם נשפת היאור בעמרים מקום גדול קנים מתוקים אשר השוף הנפת מהן והוא הנקרא סוכר ועל שפת היאור הן גדלות לא בחוף היאור והנה בחרה האדקת לעשות הפועל הזה לנכות האחת לפי שראתה כי בהיות הילד בביתה היה המות בוארה בודלי ואין עוד מר ממות וגם אלה ולכל ביתה היתה סכנה ממה שהנפישוהו לפי שבהרה מלות המלך. אמנם בנפישוהו אותו מניחת היה הנפיל מן המות אפשר כי לא ידע בן מי הוא העלם אם הוא עברי או מזרי ועל הספק לא ימיהוהו ואם מן המות יכל הזמן יספיק בנפולת האמת והנער ידע את אחיו ולזה עזבה המות ההכרחית ולקחה האפשרית. והסנה הב' ששמה התיבה סוף לשפת היאור כדי שיקל לעוברים לתופשה אולי יחכה יי לחנו וימלאו אים חונן ויהמול עליו כמו שקרה ואין ספק שגם בחרה האדקת לשמו במקום שהוא לסנה שלישית והיה באם עכ"פ ימות בנה לא חיה מיתחו לעיניה וכמו שאמרה הנר על בנה ותלך ותשם לה מגדל הרחק כמעטוי קסת כי אמרה אל אראה בנות הילד וגו' האמנם כוונה להניחו במקום שיהיה מרוחק ממעבר בני אדם וחיות וזק' ומדגים שביאור ג"כ וגם נובל לשער בזה סנה ד' והיא שהאדקת ראחה בחכמתה שאולי נגזרה גזרה על בנה שיבא מושלך ליאור ולכן שהשתלה להשליטו שמה בזה האופן כדי שהעבור עליו נגזרו והאלהים יסוב מחרון אפו ומפני זה ותחבב אחרות מרחוק לדעה מה יעשה לו. ובמדרש אמרו (שמות דבס פ' א') למה השליכו למשה ביאור כדי שיהיו חושבים האשכנזיגין שכבר הושלך מושיעם של ישראל למים ולא יחפשו אחריו עוד עד שמהיום שהוא וסלהא אמרו שהשתלה הגזרה מפני שראו אשכנזיגני פרעה שכבר לקה מושיעם במים. והיותה עם מה שפירשתי בזה שהשתלה האחת. והנה כל המעשים האלה ייתם הכתוב לא משה ולא זכר בהן דבר מאביו אולי שכבר היה מת לו שלא היה שמה או שגתיאש מהדבר ולא רצה להשתדל בענינו כי אמר אל אראה בנות הילד וגו' והוא הכוון. ואמנם אמרו והתנב אחרות מרחוק הקרוב אליו הוא שנאמר על מרים ושהיא היתה אז כמו בת ט"ו שנים כי לא מצינו מנין שנותיה כחובים. והנה בת פרעה יאלה לרחוק בנמי היאור כי היה הזמן חם ולהיותה כבודה בת מלך פנימה בקשה מקום נעוץ שלא תראה פרומה ולא מלאה מקום הנון בעניות קרוב למדינה במקום הזה ואמר שנערותיה היו הולכות על יד היאור אם לפייל ואם לשמור שלא יבא אים לראותה כשהיא פרומה וישן היתה התיבה בחוף הסוף ובה פרעה לא יכלה ליכנס שמה לכן שלחה את שפחתה שגארה עמה לשמור ברחייתה שחקק את התיבה ולפי שנערותיה לא היו בעממדה כי היו הולכות על יד היאור ושגארה בת פרעה לבדה עם אחתה לכן לא ראו נערותיה דבר מזה ובה האופן היה הדבר כוד בינה ובין אחתה ולא נידע למלך מה היה משפט הנער ומעשהו. והותרה בזה שהשתלה הב'. וזכר הכתיב שגאשר פתחה בת פרעה את התיבה ראחה שהיה ילד ר"ל קטון צוורו ואיבריו והוא אמרו ותראוהו את הילד בעני כנייים ומאד אחר ראחה בו דבר מתמיה שבביתו היה כנער והוא אמרו והנה נער בוכה ומב' הבחינות האלה קראתהו פסע ילד ופעם נער וגזרה מפני זה שחילדי העברים זה שלפי שהיו בני ישראל עזומים יותר ממה שהיה ראוי למנייהם כמ"ס ויעלמו במאד מאד לכן היה ילד ואבריו כנער ואין בזה משה בעל מוס כדברי רבי נחמיה בזמרה כי עולם הבדים היה משוה הכח שהוא שלמות לא מרוחש באברים יותר מדאי שהוא מים. ואחרות מרים שראחה לקחת התיבה ותקברה שמה לכת פרעה לראות מה תעשה בנער ובששעמ' ממנה דברי חמלה לעולם כחו שראחה בו יותר ממה שראוי לזמנו דברה לפי כוונתה ואמרה האלן וקראתי לך אשה מינקת מן העבריות להניק לך את הילד לא שתניקוהו לה אלא שתניקוהו באופן נאם כפי מה שראוי לילד שלך כי בזה יגדל הילד ויתעלם יותר שלהיותו מילדי העברים יותר ויעלמהו חלב העברית מחלב מזרית או אשה אחרת כי כמ"ס הפצעי מין ההווה ראוי שידמה למה שנתהווה ממנו וישר הדבר בעניי בת פרעה כדי שיגדל הילד ויתעלם כל מה שאפשר ויהיה ביופיו ראוי לקחת אותו לכן ולכן אמרה לני ותלך העלמה ותקרא את אה הילד מבלי שגזיר שמה אמה כי בת פרעה אולי לא היתה נותנת אותו לאמו בגביל שלא תחזקו ולכן (שם) אחז"ל שנקראה מרים עלמה מלשון העלם שהעלימ' שהיא אמו ואמר הכתוב ותקרא את אה הילד ולא את אמה להודיע ששפחה רצין בת פרעה בשלמות שלא בלבד קראה מינקת עבריה לאחותה המוצא אבל לאה הילד עזמה שהיא כפלי כפלים נאותה להניק אותו משאר העבריו' וזה הנ"ל בפסוקים האלה. אמנם חז"ל פירשו על והנה נער בוכה פ' נח באמרם שהוא אהרן שהיה כבר נער וזוכה על לקחת הילד ואומר אני שלדעתם יהיה זה סנה למה שאמרה בת פרעה מילדי העברים זה כי בראותה שהיה אלו נער עברי בוכה על לקחתו שפסע היות הילד עברי. ותאמר לה בת פרעה הליכי את הילד הזה והיה ראוי שיאמר קחי וחז"ל תרצו זה (שם) על דרך שדרשו שהוא כמו הי ליכי הוא שלך ואחרים אמרו שהוא כמו הא ליכי שהראחה לה הילד עם כל אבריו בריאים וטובים שככה תחזירנה אל אב על דרך הפשע יראה שזאתה לה שחליכה לנפוחה ולא תפחד מבוש אדם. ותניקוהו שנה בביתה ואמרה ותניקוהו לי ר"ל שלא לחלב בנמאם ובכילות כמו שראוי בחוקר אלא ברחבה כמו שראוי לכן שלי וכן אמרה ואני אתן את שדך שלא אמרה ואחן לרמוז לה שכאשר היא תניקוהו יותר מדאי כפי מה שראוי לכן שלם ככה היא בת פרעה תתן שגרה רב כיד המלך :

(י) וַיִּבְרָךְ ה' הילד ותביאהו לבת פרעה וגומר עד ויהי בימים ההם. ספר הכתוב שאחרי שגדל הנער הביאהוהו יוכד האדקת לבת פרעה לאמר הא לך נערתו הנער אשר נתת עמדי. ואמנם אמרו ותקרא שמו משה ואמרה כי מן

באמצעות לשון אחרת כמו שהיה מועתק שם משה העברי אל לשון קדר באמצעות לשון מצרי ואולי שהיה גם כן באמצעות הוינית או הפרסית או לשון אחרת בכל אחד מהם שני מה שמות העלם כפי דרך המצא שאלו הלא תראה שהרומיים קורין שם משה מושיע והיהודים קורין לפלאול האלקי אפלטון וקורין לאלאגנדי אלכסנדרוס לפי שרוב שמות העלם עם היונים אחד בכל הלשונות מצאם משונה מלשון לשון אש מעט ואם הרבה לא שיעתיקו השמות כי המיד יקראום כפי הנחתם הראשונה אבל שישמחו מדרך המצא שני מה בכל אומה ואומה וכן הוא הענין במונים שהוא עלמם שם משה אלא שבהם משבט חלוק המבטאות בלשונות אשר עבר בהם. והפן השני הוא שאנשי לבב יאמרו לי ששם מוניס בלשון מצרים הקדומה פירושו מפליא ונקרא כפי זה אדון הנביאים אלא המצריים בזמן שליחותו מפליא מפני הפלאות שעשה לעיניהם יהיה אש כן מוניס לו שם תחלה נוסף על שמו העלמי שהוא משה. ואולי שמונים ענינו מאמיו שפירושו בלשון יון גדול ואם מפליא לעשות והוא מה כלו ששם משה היה שמו העלמי שעברה לו אמו ואם מוניס שקראוהו המצרים הוא שם התאר למעלה ונודל הכמות מונס מהמצרים ואחרי היותו בן פ' שנה בעמדו לפני פרעה והתפרסם משפיו וחכמתיו הנפלאים כי כן קראוהו אנחנו גם כן בלשוננו מחוקק ואיש האלהים ועבד יי' ודומיהם: (יא) וְיִרְדְּ בְיָמֵי הָהֵם וַיִּגְדַּל מֶשֶׁה וַיֵּאֵל אֶל אֶחָיו וַיֹּאמֶר עַד וַיְהִי בְיָמֵי הָרַבִּים הָהֵם וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיֹּמַר יְדֵמָה שְׂהִים מֶשֶׁה בֶּן כ' שָׁנָה כַּשֶּׁהָרַב אֶת הַמִּצְרִי וְרַב־מִלְכִּי פָרַעַה וְכָל מֶה שֶׁכָּתוּב בְּדַבְרֵי הַיָּמִים שֶׁל מֶשֶׁה אֲפֶסֶר שִׁיבִי אֲמַת וְשִׁקּוּדָה שֶׁהֵיטָל לֶאֱרֹךְ מִדִּין מֶלֶךְ בְּאֶרֶץ כּוֹשׁ אֲרֻבַּעִים שָׁנָה וְלִקַּח בָּהֶם אִשָּׁה כּוֹשִׁית וְאֶחָד יֵרֵד לַמִּדְיָן וְשָׂא אֶת צִפּוֹרָה וְהוּא כְּמוֹ בֶּן שְׁנַיִם שָׁנָה וְהוּא נִוְלַד לוֹ גֵּרָשִׁים וְכַשִּׁיכָה בֶּן פ' שָׁנָה נִוְלַד לוֹ אֲלִישֵׁזֶר בְּדִרְהוֹ לְמִצְרַיִם וְאוֹלִי הָיָה הָעֵיטָן כְּפִי מֶה שֶׁנֶּרְאָה מִפְּשָׁעֵי הַכְּתוּבִים שֶׁמִּיד כְּשֶׁנִּגְדַּל מֶשֶׁה וַיֵּאֵל אֶל אֶחָיו וְהָרַב אֶת הַמִּצְרִי בְּרַח לַמִּדְיָן וְלִקַּח אֶת צִפּוֹרָה בְּתֻרְתּוֹ וַיֵּלֶד לוֹ אֶת גֵּרְשֹׁם אֵשׁ כֵּן אֵיךְ הַמִּתִּינָה לְלֵדָתָהּ בְּכַמוֹס' שָׁנָה עַד שֶׁנִּוְלַד אֲלִישֵׁזֶר. וְעוֹד שֶׁכָּתוּב אֲמַר וַיִּקַּח מֶשֶׁה אֶת אֲשֵׁרָהּ וְאֶת בָּנָיו וַיִּרְכִּיבֵם עַל הַחֲמֹר וְאֵשׁ הָיָה אִי גֵרָשִׁים אֵיךְ גִּדּוּל אֵיךְ הִרְכִּיזוּ אֶת כָּלָם עַל חֲמֹר אֶחָד אֵךְ כְּפִי הַנֶּרְאָה מִן הָאֲמַת שֶׁנִּתְּנָה הָיוּ אִי קִטְנִים וְרוֹכְבִּים עִם הָאֵם עַל הַחֲמֹר כִּי גֵרָשִׁים יוֹשֵׁב מֵאֲחֹרֵי אֲמֹ וְאֲלִישֵׁזֶר בְּחֹךְ חִיקָה. הַאֲמַת קָרָה הַחֲמֹר בְּסִפּוֹר מֶה שֶׁקָּרָה לוֹ בְּאֶרֶץ כּוֹשׁ לְפִי שֶׁכָּל מֶה שֶׁעָשָׂה מֶשֶׁה בְּזֵה הָיָה אֲנֹד זֶמַן וְלֹא הָיָה אוֹתוֹ מַלְכוּת אֲשֶׁר בָּחַר בּוֹ הַשֵּׁם וְלֹא הָאֶרֶץ אֲשֶׁר הֵשֵׁם דּוֹרֵשׁ אוֹתָהּ וְהֵשֵׁם הַיּוֹשֵׁב בָּהּ הוּא עִם בָּנָיו וְשָׂאִי וְשָׂאִי מִשָּׁל בְּכַסְמוֹת נִדְמוֹת עַל כֵּן לֹא נִזְכַּר דָּבָר מִזֶּה בְּכַתּוּב בֶּן אֵשׁ מִמֶּה שֶׁקָּרָה בְּמִדְיָן וְהָיָה הָאֲלֵהִים כִּי שֶׁ זֶה ה' אֶת הַבְּרָכָה חוּס עַד הַעוֹלָם וְהוּא הֵיחָה הַכּוֹנֵנֶה הָאֲלֵהִים לֹא בִּדְרֹתָ כּוֹשׁ. וְאֲמַר וַיֵּאֵל אֶל אֶחָיו וַיֵּרָא בְּכַסְמוֹתָם לְפִי שֶׁמֶשֶׁה תָּמִיד דְּבָקָה נִפְשׁוֹ בְּיוֹכֵד אֲשֶׁר גִּדְּלָהּ וּבְצִנָּה וְאַחֲרֵי שֶׁנִּתְּנָל יָדַע מִהֶם אֲמַתָּה עֲנִינוֹ וְשָׂאִי מִיֵּלִיד הַעֲבָרִים שֶׁ הָיָה שָׂנֵאת פָּרַעַה גִּדְּלָהּ בֶּן וְלִכֵּן הָיָה יוֹאֵל אֶל אֶחָיו הַעֲבָרִים שֶׁהָיוּ חוֹךְ לַעֲרִיב בְּצִנָּה הַמֶּלֶךְ וְהִמָּה יֵאֵל מֵאֲרַמֵּן הַמְּלֻכּוֹת וַיֵּךְ אֶל אֶחָיו הַעֲבָרִים אִי אֶל אֶחָיו הַלְוִיִּים אִי הָיוּ אֶחָיו מִמֶּשׁ מִקְרֹבֵי עַמָּם וַיּוֹכֵד כִּי הַעֲבָרִים בְּכָל יְקָרָאִים אֲחִים שֶׁאֲמַר וְלֹאֲחִיד לֹא תִשָּׁךְ. לֹא יִגֹּשׁ אֶת רַעְיוֹ וְאֶת אֶחָיו. וְהִנֵּה מֶשֶׁה כְּשֶׁנִּתְּקִים בְּכַסְמוֹ וַיָּדַע עַל כֵּיכֹן אֶת אֶבְיוֹ וְאֶת אֲמֹ וְכִיכֵר אֶת אֶחָיו חָס לְבֹ בְּקִרְבֹּו לְרֵאוֹת עֲנִיָּם וְלִכֵּן יֵאֵל מִבֵּית הַמְּלָכוֹת וַיֵּךְ אֶל מַעֲמָדָה וַיֵּרָא בְּכַסְמוֹתָם. וְהוֹתֵרָה בֹּהַ שְׂבָלָה הַשְּׂלִישִׁת. וְהִתְקַר נִפְשׁוֹ בְּעַמָּם וְנִתְחַבֵּר לֵיהֶם שֶׁרָאָה אֵיךְ מִצְרִי מִכֶּה אֵיךְ עֲבָדֵי מֵאֲחִיו עַל לֹא חֲמַם בְּכַסְמוֹ וְלִכֵּן הַחֲעוֹרֶר לְהַסְתּוֹ. וְהִרְאָב־עַ פִּירַשׁ וַיֵּאֵל אֶל אֶחָיו הַמִּצְרִים וְהִנֵּה פִירְשׁוֹ כֵּן מִפְּנֵי שֶׁאֲמַר וַיֵּרָא בְּכַסְמוֹתָם כִּי לְפִי דַעְתּוֹ הַכְּסָנוֹת שֶׁב־אֶל הַמִּצְרִי הַפּוֹעֵל אוֹתוֹ וְאִינוֹ דַּעַת הַכְּרָחִי כִּי הוּא לַעֲשִׂים שֶׁב־אֶל הַפּוֹעֵל וְלַעֲשִׂים אֶל הַפּוֹעֵל וְרוֹחוֹ הוּא שֶׁכָּתוּב יִקְרָא אֶת אֶל הַמִּצְרִי וְלֹא לְשׁוֹם אוֹמֶה אַחֶרֶת רַק לְאֲדוֹמִי שֶׁאֲמַר כִּי אֲחִיד הוּא וְהִנֵּה מֶשֶׁה חָשַׁשׁ שִׂידַע כִּי הוּא הִכָּה אֶת הַמִּצְרִי וְלִכֵּן וַיִּפֹּן כֹּה וְכֵן לַדַּעַת אֵשׁ יֵשׁ אֲדָם שְׂרוּתָה אוֹתוֹ וְכַאֲשֶׁר רָאָה כִּי אֵין אֵיךְ לִפְנֵי מַצִּים מֶה שִׁיעָשָׂה כִּי אֵל הַמּוֹכֵחַ הִכָּה אֶת הַמִּצְרִי וַיִּמְנַחֵהוּ בְּחוֹל כְּדִי שֶׁלֹּא יִרְגִּישׁ בּוֹ שֶׁנֶּהָרַג אִשָּׁה הִיָּה נִרְאָה הַרֹג עַל פִּי הַשֶּׁדֶה הָיוּ מִנְּבָקִים וְאוֹלִי דַעַת וְחֻקְרִין אַחֲרֵי הַרֹחוֹת וְגַם זֶה מוֹרֵה עַל שְׁלֹמוֹת הַמִּתּוֹנֶה דְּרוֹן הַנְּבִיאִים וְעוֹמֵן לְבָבוֹ שֶׁשֶׁ הָיָה חֲסוֹן הַשִּׁנִּים מִהַעֲרֹב עִם הַמִּצְרִיִּים לֹא נִשָּׂא לְבוֹ עֲלִיָּן אֶחָיו וְשֶׁמֶלֶךְ וְכֵן נִפְשׁוֹ בְּחִירָתָהּ הַמִּצְרִי לְנִקּוֹס נִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וַיִּמָּן וַיִּפֹּן כֹּה וְכֵה וַיֵּרָא כִּי אֵין אֵיךְ שֶׁחָשַׁב מֶשֶׁה מִחֲשַׁבּוֹת מִלֵּךְ אֶחָד רָאָה שֶׁאֵין רָאוּי לַעֲשׂוֹתוֹ כִּי מֶה לוֹ וְלִזְרָה הָיָה וְאוֹלִי שֶׁהַמִּצְרִי יִהְיֶה אוֹתוֹ. וְאֲמַר אַחֶר רָאָה שֶׁהָאֲדָם הַמְּעוֹלָה הַבֵּס אֶל עַמָּל לֹא יוֹכֵל וְשֶׁמֶקוֹס שֶׁאֵין אֲנָשִׁים רָאוּי שִׁישְׁחֵל לְהִיָּת אֵיךְ זֶה אֲמַר וַיִּפֹּן כֹּה וְכֵה שֶׁהָיוּ שְׂתֵי הַבְּחִינֹת שֶׁזָּכַרְתִּי וַיֵּרָא כִּי אֵין אֵיךְ רֹאֵה לֹמַר שֶׁלֹּא יִקְרָא מֶשֶׁה אֵיךְ וְאִינוֹ לְבוֹ נִבְּנִיָּים אֵשׁ לֹא שִׁנְקוֹס דְּמִי אֶחָיו וְלִכֵּן וַיֵּךְ אֶת הַמִּצְרִי וְהִנֵּה לֹא חָשַׁב מֶשֶׁה שֶׁהַעֲבָרִי יִגְלֶה דְּבָרָה אַחֲרֵי אֲשֶׁר הִזְלִיז מִיד מִכֶּהוּ. וַיֵּאֵל בְּיוֹם הַשֵּׁנִי לְהַרְיֵגֶת הַמִּצְרִי וְהִנֵּה מוֹרֵה שֶׁלֹּא יֵאֵל לְרֵאוֹת בְּכַסְמוֹת אֶחָיו רַק בְּשֵׁי הַיָּמִים הָאֵלֶּה וְכַאֲשֶׁר מִסָּה רָאָה אֶת הַמִּצְרִי וְכַשִּׁיכָה בְּכָל הַיָּמִים הָאֵלֶּה שֶׁהָיָה אֵיךְ שֶׁנֶּרְאָה מִן הָאֲמַת שֶׁנִּתְּנָה לְפִי שֶׁהָיָה רַשֵּׁעַ בְּדִינוֹ וְשֶׁאֵלָּה לְמֶה הִכָּה רַעַךְ וְאֲמַר אֲמַר חֲכָה וְלֹא אֲמַר רַשֵּׁעַ לְמַדוֹ חֲכָמִים וְזִכְרוֹנָם לְבִרְכָּה שֶׁאֵפְסִילוֹ בְּהִרְמַת יָד נִקְרָא רַשֵּׁעַ וְחֲכָמִינוֹ זִכְרוֹנָם לְבִרְכָּה אֲמַרְוֹ שֶׁהָיוּ אֵלֶּה דָּחַן וְאַצִּירִים וַיִּקָּשֶׁר עֲלֵיהֶם מֶה שֶׁאֲמַר יִתְבָּרַךְ לְמַעַל לְךָ שׁוֹב מִצְרִימָה כִּי מִחוּ כָל הָאֲנָשִׁים הַמִּבְּנִיָּים אֶת נִפְשָׁךְ וְנִתְּנָה מִפְּנֵי זֶה לֹמַר כִּי נִעֲשֶׂה וְהִנֵּה חֲשׁוֹב כִּמֵּת גַּם כֵּיכֹן לֹמַר שֶׁהָיוּ וְאִכְרִים עִם הָיוּ שֶׁאֲמַרְוֹ לְמַעַל מֶה שֶׁאֲמַרְוֹ וְלֹא הִלְשִׁינוֹהוּ לְמַלְךְ וְלֹא בִקְשׁוּ אֶת נִפְשׁוֹ וְלִכֵּן לֹא נִכְלָלוּ בְּמִאֲמַר כִּי מִחוּ כָל הָאֲנָשִׁים הַמִּבְּנִיָּים אֶת נִפְשָׁךְ. וְהִנֵּה אֲמַר זֶה הִרְשַׁע לְמַעַל מִי שֶׁמֶךְ לֹאִים שָׂר וְשׁוֹפֵט עֲלֵינוּ. וְעוֹמֵר לְפִי שֶׁרָאָה לְחַרְפוֹ וְלִגְדָפוֹ אֵשׁ רָאשׁוֹנָה בְּאֲמַרְוֹ מִי שֶׁמֶךְ לֹאִים כְּלוֹמַר הִלָּא אֲחָה נָעַר וְנִעֲשֶׂה וְהִנֵּה שֶׁמֶךְ לֹאִים אֲמִין לְבוֹ בְּנִיבִירִים לְעוֹרֵר כֹּחַ בָּהֶם. וְעוֹד מִי שֶׁמֶךְ לֹאִים שָׂר הָאֵם חֲשַׁנָּה שֶׁאֲחָה

מִן הַיָּמִים מִשִּׁיתוֹ וְלִפִּי שֶׁהָשֵׁם וְהַגְּזֵרָה הָיָה הֵם כְּפִי הַלְשׁוֹן הַעֲבָרִית וְהִיא לֹא הִיחָה מִדְּבָרָה בְּלִשׁוֹן יְהוּדִית כִּי מִצִּדָּה הִיחָה לְבוֹהֶה נֵם לֹא יִתֵּן שֶׁשֶׁאֵלָּה לְנִסִּים הַעֲבָרִית עַל שְׁמוֹ וְנִזְכָּרוֹ כִּי מֶה לֵּה לְעַר כֹּהֵל לִכֵּן הַשֶּׁבֶל נִתַּן שֶׁהָיָה קִרְאָתוֹ בְּשֵׁם מִצְרִי נִגְזַר מִמֶּלֶךְ הַסָּרָה בְּאוֹתוֹ הַלְשׁוֹן וְשִׁיתוֹ עִם הַעֲבָרִית כֹּתֵב הַחֲזָרָה וְתִרְנֵם בְּלִשׁוֹן הַקִּדְשׁ בְּשֵׁם מֶשֶׁה וְכֵן כָּתוּב הִרְאָב־עַ שֶׁמֶשֶׁה שֶׁם מִתּוֹרָנָה וְשֶׁבְּלִשׁוֹן מִצְרִי הִיָּה נִקְרָא מוֹנִיָּים כְּמוֹ שֶׁהֵיטָד שֶׁהוּא רָאָה בְּסִפְרֵי הָאֲלָפָה שֶׁהוֹעֲתִיקוּ מִלְשׁוֹן מִצְרִי לְלִשׁוֹן קָדֶה. וְאֵשׁ הִיָּה הַדְּבָר כֵּן בְּשֵׁם מֶשֶׁה מִי הַמוֹנֵעַ לֹמַר כֹּה בְּשֵׁם אֲדָם וְחוּה אֵיךְ וְאִשָּׁה וְקִין וְשֵׁת וְנָח וְפִלֵּג וְשָׂאֵר שְׁמוֹת הָעֵלֶם מִהַאֲנָשִׁים הִרְאָשׁוּיָם שֶׁעִם הָיוּתָם נִגְזְרִים מִשְׁמוֹ הַעֲנִינִים יִתֵּן שֶׁהָיוּ מוֹשִׁתִּיקִים וְהוֹתִירָגִים לְלִשׁוֹן הַעֲבָרִית מִהַלְשׁוֹן אֲשֶׁר דְּבָרוֹ בּוֹ רָאשׁוֹנָה וְלֹא תִלְקַח אֵשׁ כֵּן מִהֶם רָאִים עַל הָיָה הַלְשׁוֹן הַעֲבָרִית רָאשׁוֹנָה לְלִשׁוֹנוֹת כֵּן וְשֶׁנָּה נִקְרָא הַעוֹלָם וְיִתֵּנָה הַחֲזָרָה כְּדַבְרֵי חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לְבִרְכָּה הַקְּדוּשִׁים וְכִמוֹ שֶׁפָּרַשְׁתִּי בְּסִדֵּר בְּרָשִׁית:

אבל

זֶה אִי"א לְצִירָה בְּשׁוֹם לְשׁוֹן רֹאֵה לֹמַר שִׁיעֲתִיקוּ וְיִתּוֹרְגִמוֹ שְׁמוֹת הָעֵלֶם הַפְּרָשִׁים הַנִּגְזְרִים מִהַעֲנִינִים מִלְשׁוֹן לְלִשׁוֹן עִם הָיוּתָם שִׁיעֲתִיקוּ הַעֲנִינִים אֲשֶׁר מִהֶם יוֹגֵדוּ לְפִי שֶׁהִיָּה זֶה חֲסִרוֹן גְּדוֹל וְכַסְמוֹת עוֹשׁ לֹא יִעֲשֶׂהוּ שׁוֹם בְּכָל הַלָּא תִרָּא' שְׁמִי שִׁקְרָא ד' מ' שְׁמֵעוֹן בְּלִשׁוֹן עֲבָרִי נִגְזַר מִלְשׁוֹן שְׁמִיעָה יִקְרָא שְׁמֵעוֹן גַּם כֵּן בְּכָל לְשׁוֹן מִהַלְשׁוֹת עֲבָרִי אוֹ עֲרָבִי רוּמִי אוֹ פְּרָסִי יוֹנִי אוֹ הוּדִי וְזוֹלָהוּ לְפִי שֶׁשֶׁם הָעֵלֶם הַפְּרָסִי לֹא יִתּוֹרְגֵם וְלֹא יִשְׁתַּחֲ מִלְשׁוֹן לְלִשׁוֹן בְּשׁוֹם דָּ אֲבָל שֶׁם הַעֲנִין שְׁמֵעוֹן נִגְזַר עִם שְׁמֵעוֹן שֶׁהוּא מִלֵּת שְׁמִיעָה תִּתְחַלֵּף אֲלָל כָּל אֶחָד מִבְּעֵלִי אֵלֶּה הַלְשׁוֹנוֹת וְזֶה הַעֲנִין שְׁמֵעוֹן וְמוֹסַכֵּם בְּכָל הַלְשׁוֹנוֹת וְלִכֵּן כָּל מַשְׁתִּיק סִפֵּר וּמִתְרַנֵּס אוֹתוֹ יִשְׁתִּיק כָּל מִלָּה וְמִלָּה מִהַעֲנִינִים וְהַסְפּוֹרִים וְהַשְׁמוֹת הַכּוֹלֵלִים וְזוֹלָתִי שְׁמוֹת בְּנֵי אֲדָם הַפְּרָשִׁים שֶׁלֹּא יִתְרַנְּנֵם בְּשׁוֹם דָּ אֲבָל יוֹסֵר אוֹת' בְּשְׁמוֹת שֶׁהוֹנִחוּ לֵהֶם בְּרָאשׁוֹנָה וְכֵן עָשָׂה אֲוִיגִלּוֹם וְשָׂאֵר מִתְרַנְּנִים וְלִכֵּן תִּרְנֵם וְתִקְרָא שְׁמוֹ מֶשֶׁה וְקִרְיָאֵת שְׁמִיָּה מִסָּה וְאִמְרַת אֲרִי מִמִּיא שְׁחִלְחִי שְׂוֹא לֹא תִרְנֵם שֶׁם מֶשֶׁה אֲבָל תִּרְנֵם מִלֵּת מִשִּׁיתוֹהוּ וְלִכֵּן לֹא נִשָּׂאֵר שׁוֹם יִתֵּן בְּלִשׁוֹן אֲרָמִית לְלִשׁוֹן מֶשֶׁה עִם לְשׁוֹן שְׁחִלְחִי כְּמוֹ שֶׁהִיָּה בְּשֵׁם הַיָּחַם וְהַסְדָּמוֹת בְּלִשׁוֹן הַעֲבָרִית וּמִפְּנֵי זֶה זָכַרְהֵם הַחֲזָרָה שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים הַפְּרָשִׁים כְּפִי מֶה שֶׁנִּקְרָאוּ בְּלִשׁוֹנוֹתֵיהֶם בְּרָאשׁוֹנָה לִכֵּן יִתְרוֹ וְרַעְשָׁל בָּלָק וְכִלְעַם כִּיחָן וְעוֹג פּוֹטִיפַר אֲסַנַת בַּת פּוֹטִיפֶרֶע שֶׁהֵם שְׁמוֹת מִלְשׁוֹנוֹת הָעַמִּים וְאֵין סִפֵּר שֶׁהָיוּ נִגְזְרִים בְּלִשׁוֹנוֹתָם מִשְׁמוֹת עֲנִינִים שִׁקְרוּ וְכֵן כָּתוּב הִרְאָב־עַ שֶׁנִּפְתָּה פִּעֻנָּה שִׁקְרָא פָּרַעַה שֶׁם יוֹסֵף הִיָּה שֶׁם מִצְרִי שִׁפְרוֹשׁוֹ מִגְּלָה עֲמוּקוֹת וְעַם הָיָהוּ שֶׁם לְיוֹסֵף הַעֲבָרִי לֹא הִעֲתִיקָהוּ הַחֲזָרָה לְאֲמַר וַיִּקְרָא פָּרַעַה שֶׁם יוֹסֵף מִגְּלָה עֲמוּקוֹת לְפִי שְׁמוֹת הָעֵלֶם הַפְּרָשִׁים לֹא יִשְׁתַּחֲ מִלְשׁוֹן לְלִשׁוֹן וְאַחֶר שֶׁדָּבַר כֵּן אֵיךְ נִאֲמַר אֲנִינִי בְּשֵׁם אֲדוֹנִי מִרְעָ' שֶׁהַעֲתִיקָה הַחֲזָרָה שְׁמוֹ הַפְּרָשִׁים שֶׁנִּקְרָא בּוֹ מִלִּידָתוֹ אֲשֶׁר לֹא כָּדָה אֵשׁ הִיָּה שְׁמוֹ מוֹנִיָּים כְּדַבְרֵי רַב־עַ וְלִמָּה לֹא עָשָׂה הַחֲזָרָה בּוֹ כְּמוֹ שֶׁהוּא אֲמַר וְעוֹד עָשָׂה בְּכָל לְשׁוֹן קָדֶה כְּשֶׁהִעֲתִיקוּ הַפְּרִי הִרְאָב־עַ מִלְשׁוֹן מִצְרִית שִׁזְכַּר שֶׁם מוֹנִיָּים תָּמִיד כְּאֲשֶׁר הוּא בְּלִשׁוֹן הַמִּצְרִית וְלִמָּה הַחֲזָרָה לֹא תַעֲשֶׂה כֵּן אֲבָל בְּלִי סִפֵּר כָּל זֶה הוּא עוֹתוֹ מִבּוֹאֵר הִרְאָב־עַ וְשָׂאֵר הַמִּפְרָשִׁים כִּי הִנֵּה אֲדוֹן הַנְּבִיאִים נִקְרָא מֶשֶׁה מִתְחַלֵּל עַד יוֹם מוֹתוֹ וְלֹא הוֹכַח שְׁמוֹ וְלֹא נִשְׁתַּחֲהוּ וְהַסְפּוֹת הוּא קָרָה לֵהֶם בְּחִשְׁבָּם שֶׁמֶה שֶׁאֲמַרְהֵם הוֹרָה וְתִקְרָא שְׁמוֹ מֶשֶׁה יִחְזוֹר לְבֵת פָּרַעַה וְשֶׁהִיא אֲמַרְהֵם מִדְּבָרָה בְּעַדָּה כִּי מִן הַיָּמִים מִשִּׁיתוֹהוּ לֹמַר כִּי מִן הַיָּמִים מִשִּׁיתוֹ אוֹתוֹ וְאֵין הַדְּבָר כֵּן כִּל תִּי' הַקִּנְיָה הַנִּזְכָּר בּוֹה הַפְּסוּקָה הִיא כְּפִי לְזַדְקָה לֹא מֶשֶׁה לֹא לָבַת פָּרַעַה כְּמוֹ שֶׁאֲמַר וְתִקַּח הָאִשָּׁה אֶת הַיֵּלֶד וְהַיִּתְּנָהוּ וְהַיִּתְּנָהוּ לְבֵת פָּרַעַה. וְעוֹלָה נִאֲמַר גַּם כֵּן וְהַקִּרְאָה שְׁמוֹ מֶשֶׁה וְהַאֲמַר כִּי מִן הַיָּמִים מִשִּׁיתוֹהוּ וְפִירוֹשׁ הַכְּתוּב כֵּךְ הוּא שֶׁאֲמַר עַל מֶשֶׁה לְקַח הַיֵּלֶד וְהַיִּתְּנָהוּ וְאַחֲרֵי אֲשֶׁר נִמְלָחוּ הַנְּבִיאִים לְבֵת פָּרַעַה שֶׁלִּקְחָה אוֹתוֹ לֵה לִכֵּן וְכַשִּׁיכָה לְפָנֵיהֶם קִרְאָה שְׁמוֹ מֶשֶׁה רֹאֵה לֹמַר יוֹכֵד הַנִּזְכָּר קִרְאָתוֹ כֵּן כִּי הִיא אֲמַרְהֵם לְבֵת כִּרְעָה שֶׁהָיוּ וְכֵן בִּיתָה הַיְּהוּדִים קִרְאוּ שְׁמוֹ מֶשֶׁה וְהַאֲמַר רֹאֵה לֹמַר אֲמֹ שֶׁל מֶשֶׁה אֲמַרְהֵם לְבֵת פָּרַעַה כִּי מִן הַיָּמִים מִשִּׁיתוֹהוּ כְּלוֹמַר נִבְרַחְתִּי הִלָּא קִרְאָתִי אוֹתוֹ מֶשֶׁה ע"ס הַמִּאֲרֻעַ שֶׁהִיָּה לְך

שאלה בן צד פרעה מורש המלוכה ומן הפרעונים מי שמך לשר כי אתה מכלל
היהודים האמללים ואלך בעזרה שאלה חיים ואזה שר עדן יקשה מי שגל לבוש
צנינו ח"כ יך בזה ג' הכללות הא' שהשבת עומק חיים ואזה שר עדן יקשה מי שגל לבוש
שחצות עומק שר ואזה עבד נקלה ופחית. והנ' שחצות עומק שר עדן יקשה מי שגל לבוש
לאומים ואזה ריק שברקס. הלהרנגי אתה אומר. ר"ל האם הדבר חלי כדברים
האלה למה הכה רעך כדי להקשות עמי כשצוה להרנגי כאשר הרגת את המצרי.
או יאמר הלהרנגי אתה אומר שאלה אומר ומזה לבעל ריבי הלהרנגי כמו שאלה
הרגת את המצרי. ויירא משה ויאמר לכן נודע הדבר ר"ל שהעברי המוסר אשר
נקמתי את נקמתי הוא הניד הדבר ובהשבו שברקס הוא ילך ויפטר' הדבר
לפני פרעה ויבדח משה מלפני פרעה ר"ל מכל מקומות ממשלתו ובמדרש אמרו
לכן נודע הדבר מלמד שהיה משה מוסרר מה ואלה הקדוש ברוך הוא לבטל
את ישראל ויהר מכל האומות וכו' רוצה לומר שאלו ידע שבת נלוות שהיה משה
רשעים כיון שגם העברי המוסר שנקם משה נקמתי נגלה כודו וכו' או לכמה
ומדרש אחר אמרו והלא אלה בן עמרם ומי שמך לאיש בר וסופט עלינו אמי אלך
ואלכן זה הל פרעה ועל זה ויירא משה ויאמר לכן נודע הדבר רוצה לומר
נודע הדבר שהיה בן עמרם ולכן ברח מפני פרעה כי שמה פרעה ענינו ואלך
הושלך ליחור ומשחה אותו בזה משה ועל זה נקם להרוג את משה לא על היות
המצרי. והותרה בזה השאלה הד' והנה אמר ויבן בחרץ מדין ויבן על הבאר ב'
פעמים ויבן להניד שלא קרה הספור הזה במנות מדין מיד כשברח מארץ
המצרים ונכנס בחרץ מדין אבל הוא יבן בחרץ מדין ימים רבים ואולי אחריו שאל
מאריך כוש כמו שכתוב בדברי הימים אשר לו ואחר כך קרה שם אלה דמין לו
שיב על הבאר ואלו קרה מה שקרה במנות יתרו. והנה נסמכו בלשון הספורים
האלה רוצה לומר מהרנגי המצרי ומן השני האשים עכרים נעים ומבנות מדין אחרי
כסור גדול משה צבים פרעה לא מפני שהיו רצופים בזמן אחד אלא להודיע מעטות
משה ושלמותו כי הוא נתגדל ראשונה בנות המלוכה אשר לפרעה כדי שילמד כספסיו
המלוכה ודרכי ההנהגה והמלוכה אשר הוא ממה שילחץ לבנו ויגדל את רוחו
שנמך לו מזה היות לבו אמיץ בנצורים לא יסוב מפני כל והבט אל עמל לא יוכל
לא במצרים וכן לא במדין שהיה נר ונורה ומלדנו מזה שמה היה שצבנו ותגותנו
לדיק ישר וגדול הלכ וכן המדות הראויות אל הנביא ומכונות אל הנבואה באלה.
והנה אמר שבי לבן מדין רוצה לומר אלו המחזי הכוח או המסרה האלמות
בארץ היום שבי בנות בחולות והגדלות והכנעת שכן היתה צורה. והנראה
מלבן הכתוב שלא היו בנותיו רבות הלאן רק היו בנות גדלות ולמלאות את
ההרעם עד שישהו האלן ואחר כך שולחות הלאן ביד הרועים שכן והנה שבות
אל אביהן ולמה נאמר ותבאנה ותדלנה ותמלאנה את הרועים כי זה היה מעשיהן
לא לרעות הלאן ולמה לא נאמר בן מי רועות הנה כמו שנאמר ברחל כי רועה
היא. וידמה שהנערות האלה מפני צניעותן היו מקדמות לבא וממלאות את
הרועים כולן ומסקית לכן אביהן בנות אלה לפי שאל לא ימלאו רק שוקת אלה
הרועים ימלאו. וכן השקיות האחרות כן ויסקי חיים את אלה נמלאו הנערות
בין הרועים ומן רכ עד אשר יקנו כל השדדים ואין דרך הנערות שכן ולכן הנה
היו בנות הנחלה וממלאות את השקיות כיון מים כדי שבת אלהת יקנו כל האנן
והנערות הלכנה לכן כי היה חסרון מים בכל הארץ היום. אמנם הרועים דנו
אותן לכך חובה והשבו כי מפני גלה וגאון להיות בנות הכסן היו עושות כן כאלו
כל הארץ לפניהן לטעה כיושר צניעותן ולכן הרועים אחר גדלו הנערות את המים
כמהנה ותמלאנה את הרועים להשקות את האנן בזה הם ויגרשו רוצה לומר
שגרשו את אן הנערות מאהל הרועים כדי להשקות הרועים את האנן במים אשר
הנערות דלו לכן ואין לפרש ויגרשו לבנות עד שלא תדלנה שאל כן היו לדיק
לכחם ויגרשו בל' סיון לנקבות ועוד שכבר דלו ומלאו את הרועים האל אמר
ויגרשו שהרועים נדבו את אן הכסן מהרועים שלא יקשו המים אשר הנה
דלו ללאנן ומרע"ם הראות העול המוסרס הם שהיו עושים הרועים לאוהן הנחת
קם מעל הבאר שהיה יושב בו ויטעון מיד הרועים שלא יכו אלהת ויסק את האנן
של רשאל ובנותיו והיה זה במה שהוכיח לרועים שהדין עם הכסן ושראיו הלאנן
ישמו המים אשר הנה דלו. ואמר ותבאנה אל רשאל אביהן אל לוי שהיו לו שנות
הרבה או לפי שהוא היה אבי אביהן והנה שאל אותן מדוע משרתן בל היום כי
באשר הימים היו בלות באחרונה מפני הרועים המכרים וכן הסתורו אים מצרי
הנילו מיד הרועים כי קראוהו מצרי לפי שהיה מדבר בלשון מצרים. ויהאן שהיו
המצרים יראים מהמצרים כי מושלים היו בארצם ולכן אמרו שהוא הניל אותן
באופן שלא יכלו הרועים לגרש את הלאן ולהכות אותן וגם דלה לנו רוצה
לומר שלא די שהיוש את המים אשר דלנו שלא יקשו הרועים להשקות את האנן
אלג גם דלה לנו מים אחרים כי לא הספיקו המים אשר דלנו אהנו מאשר
המל עלינו לא יצחמו הרועים לדלות. ויתרו היתה את בנותיו ואמר למה היו
כפוי טובה עמו בשעבודו ולא קראו אותו לחלול להם עמו. ויהאן שאלה אחריו
לבקבו והוא הפניר ובה עכ"פ והוא אמרו ויאמר אל בנותיו ואין למה עתה את
האיש קראן לו ונומר וכתוב ויאל משה לשבת את האיש כי מפני שהפניר בו רצה
לאכול מפתו. והנכון שבאשר דבר משה עם יתרו ומזה בו טוב עש ודעת רצה
להתברר עמו מפני חמתו והוא אמרו ויאל משה לשבת את האיש כי לא נתישב
שמה מפני צפורה שלקחה לו לאשה אבל הואיל משה לשבת עם יתרו מפני חמתו
ולמה כיוונו חמתו וזכרונם לברכה במה שאמרו במדרש שמה האלשים היה נעו
בפרדם ש' יתרו ולא היה יכול שום אדם לחזו מקומו רק משה ועל זה נכון לו
את צורה בזה למה. ר"ל בזה לטען החיים אשר בחרך הן שהוא מליט לחכמה
משה שמהיה וזה לבואה ומשה הדיק היה היה נעו בפרדם יתרו ולבו ולא
יכול אדם ללוקחו ממש כי אם משה ובו עשה האותות והמופתים הנה

אם בן הוואל משה לבנת עם יתרו בהכמתו ויתרו נתן לו את צורה בזה לאשה
מפני חמתו של משה ולכן נקראו רעים כמו שנאמר ויבאנו היום לרעות לבשר.
והנה קרא משה ח' שם בן הראשון אשר ילדה לו צורה גרבוס ויהי מלה
מו כבת אם שיהי פירושו נר משומם רוצה לאמר שלא יע אהי ילך ומה יפשה
או שם נר רומם שהיה נר במקום הכוא. ואולי שרמו אל ארץ כוש אשר נר שם
בראשונה וסר'אלי לדבר באמרו נר הייתי בחרץ נכרים ולא אמר נר הנבי. יאמר
שהיה הן הראשון הנה זכרון לגדלו אשר היה בחרץ כוש. ולכן לא שם מ
הלכות שם גרבוס כמו שם בלויסור לפי שחרץ כוש לא היה בו דבקות אלהי
כמו שהרנים בעלמו בחרץ מדין. האמנם לא קרא הן הנולד לו ראשון אליסור
לאמר כי אלהי אבי בערי וי' לני מחרב פרעה לפי שהדין היה צורח מהמת מלך
מלכתי מות פרעה והנודך מפחדו ללכת מבני אל נוי ומלכה אל עם אחר וגם
שם לא היה צווח ולמה קרא לכן הראשון גרבוס לרמוז אל היותו מנוגד מארצו
ותעמו המנס כשסופת ממנו יתבקר ואמר לו לך טוב מצרימה כי מתוך כל האנשים
המבקשים את נפשו או קרא לכן הנולד לו בזמן שהוא אליסור כי אלהי אביו פירו
ויאילו מחרב פרעה כי אחרי שמתו המבקשים את נפשו כבר ניל מחרב פרעה
ולא קודם לכן. והותרה בזה השאלה ה'.

(בג) י"ך" בימים הרבים ההם וימת וגומר עד ומשה היה רועה. כתב הרמב"ן
כי מפני שהיה נר' מהבכורים אשר קדמו שהיו תכופים זה לזה בזמן
אמר הכתוב ויהי בימים הרבים ההם להניד שכל זה קרה בזמן שגם
שעברו מצינא משה מלפני פרעה עד שאלו אליו הדבור שיבס למצרים. וכל זה
כבר גלה אותה הכתוב באמרו ומשה בן שמונים שנה ואחריו בן שלש ושמנים שנה
נדרסה אל פרעה. ואמרו במדרש ומפני שהיו אותם שמונים שנה קרא אותם
הכתוב ויהי בימים הרבים ההם וכן ואזה כי חזר וזכר משה ימים רבים ולפי זה
כל הימים שמת בשם מלך מצרים ויאלחו בני ישראל מן העבודה דבר הכתוב הנה
ואף על פי שהיו ימים מועטים קרא אותם ימים רבים כמו שמי השמחה והשתנוג
בסיומה רבים נרא' כאלו הם מועטים וכמו שאמר ויהיו צעירי ימים אחרים.
ואפשר לפרש לפי דרכם ו"ל שבימים הרבים ההם שמת מלך מצרים ועברו ימי
בניהו ימים רבים כי כן ימלאו ימי החיטים או על היהודים לספור למלך
לגדלותו כמשפט העצדים לאמר הוי הדין והיו סודו והנה הם הסיוה את דעתם
מהסדר הנולך ובניהו ויאלחו בני ישראל מן העבודה ויסקו זעקה גדולה. ונראה
של עולם לא כל המלך ויאלחו בזה אל האלשים לא מנמית בזה אלא מן
העצ דהויה נכון כי לפי ששם הכתוב הספור שיעוד ישראל בנצרים ויעניס
כדי לספר בלדתו של משה ותולדותיו ובדחתו אל מדין רוצה עכשו לחזור לספר
ענין העניו והעבוד והודיע ענין גאולה כחור אל הענין הראשון וכו' אמר
ויהי בימים הרבים ההם רוצה לומר אותם ששגרו לנעול שמהו שם יוסף ואחיו
וכל הדור הבא ובני ישראל פרו ויבאו ובמת מלך מצרים הראשון האובי אותם
ויקם מלך חדש על מצרים אשר לא ידע את יוסף וחדש ענינם נזרות קשות כי
בכל זה היו ימים רבים. וסותר ישר בעיני הוא שמלך מצרים אותו אשר חדש
עליהם אותם הנזרות קשות מזה של המלך לישראל נעשה רחם מלך ימים רבים
ושנים הרבים וע"ל ויהי בימים הרבים ההם וימת מלך מצרים כי אחרי ימים
רבים שונך מת ואו ויאלחו בני ישראל מן העבודה כי בראשם שכל מלך חדש
ציקמו היה מחדש עליהם נזרות קשות יותר מן הראשון לכן כשמת מלך מצרים
נעקו בני ישראל מן העבודה אם ליראתם מהמלך החדש שיוסף עליה ואם
להתחנן לו שיקל עולם כי לא יוכלו לשבול. וזה היות נקרא למלך הנה עליה
שועה אל הא הים מרובד עבודתם ובעת נאקתם שהיו הו נחת מן הלג מתוך העזר
והנחלקה ועם זה זכר אלהים את בניהו אשר ברת את אברהם את יצחק ואת יעקב וראה
שבעי קן וזמן גאולתם וזה היות בני ישראל מלך עולם היו רשע והשלים ל'י
מלך כי היו עובדים ע"ל במצרים כמו שזכר הנביא הנזיל הנס ההם ברחמיו
וברוב חסדיו רחם עליהם ועבר על פשעם אל פירוש ויר' אלהים את בני ישראל
וידע אלהים ר"ל שמהל אחד שמה נאקתם וזכר את בר הו ומלך אחר ראה את
בני ישראל שהיו עושים כמעשה ארץ מצרים בע"י שלהם ועכ"ל הענין כף הזכות
וידע השם איהם ורחם עליהם לנאם כי לבן ידיעם תפל על הרשעים להיות
החסד והרחמים נמשכין לידיעה ובמורה וידע חסיו בו. וידע לדיק נפש בזה.
והותרה בזה השאלה האחרונה ו' וז'.

(ה) ויב' היה רועה וגומר עד וילך משה ויבן אל יתר חותנו. וראיתי
בדברי הספור הזה שאלות:
השאלה הא' אם היה מרע"ם ראה המלאך בלבת אש ולדעת חמתו וזכרונם
לברכה הים זה מיעבל ויהרמ"ן רכב שהוא שר הפנים ומשה היה
או מתחיל בנבואתו איך לא הנה מראית המלאך ולמה לא כר לראות מהו כמו
שהמה וסר לראות מדוע לא יבער הים כי צורת המלאך הנראה בלבת אש היה
דבר יותר מחמה מהאש שאינו אוכל את הסנה והנה מנוח כשראה המלאך עולה
בלבת אש נחבטל מאד ואמר (בפס' י"ב) מות נמות כי אלהים ראינו וישקב
גם כן נכהל מראית המלאך כמו שאמר כי ראיתי אלהים פנים אל פנים ותגלל
נפסי ויקשה הענין אם כן במשה איך לא נכהל מראית המלאך הנראה אליו
בלבת אש ולמה לא כר לראות שבתו ואין ראוי להשיב על זה שהיה כל זה במראה
הנבואה כי הנה אפ"ס שהיה הדבר כן היה ראוי שיספר הכתוב שגדל משה
מראית המלאך שהוא והספדל להשיב ענינו כמו שיספרו אל היה הדבר בסקין
כי הנה מראה האש והסנה היה גם כן במראה הנבואה לדעת המפרשים ואפשר
הנהו שסר לראות מדוע לא יבער הסנה וכן היה ראוי שיאמר בנצרים ראיתי
המלאך הוא: השאלה רב' איך אמר מרע"ם אסורה נא ותרעה את המראה
הגדול הנה מדוע לא יבער הסנה כיון שהכתוב מעיד הפך זה שנאמר והנה הסנה

נוער באש ואין אס כן בקש הסנה לדבר שאליו נמא. והמפרשים משיבים על זה שנוער באש ענינו דולק כדברי המחננים. ומדוע לא יבער הסנה ענינו ההפסד והסרפה או הוא מלשון ובערת הרע מקרבך ובה אס כן לשון נוער בדרך משחק בשני הפסוקים האלה ועם היות שכתב הרמב"ן שדרך נחות לשון הקדש לדבר כן כמו רוכבים (ס' י') על שלטים עיירים ושלטים עיירים להם אין ספק שהוא זר מאד בפשט הכתובים כי אין נחות הלשון אלא בשמות שהם מנותפים שחוק נמור בעיירים אשר זכר לא במה שאין בהם שחוק כי הם קרובים בעינים כשם נוער : השאלה הב' באמרו וירא ה' כי כר לראות וגומר אל חקרב הלום והיא שבמאמר הזה כופו בלתי נוכחים עם תחלתו כי הנה באמרו וירא ה' כי כר לראות מורה שאם לא היה כר לראות אל הים מזהירו אל חקרב הלום ואמרו כי המקום אשר לאה עומד עליו אדמת קדש הוא מורה שאע"פ שלא היה משה כר לראות היה הקב"ה מזהירו על זה לפי שחובת המקום חייבתו וכמו שהוכיח במעמד הר סיני (שמות י"ב) השמרו לכם עלות בהר ובהכנים והעם אל יסרכו לעלות אל ה' וגומר. ואמרו בואלה שמות רבה כל מקום שהכונה נגלית אסור נעלית הסגל וכן ביהושע (ה' י"ג) אמר של נעלך ובמקדש לא היו הכהנים משמשים אלא יחסיים : השאלה הר' אה היה שמרע"ה ראה המלאך ודבר אהו איך לא השתחוה לפניו והנה באברהם נאמר כשראה המלאכים וירא וירץ לקראתם מפתח האהל וישתחו ויפחד. וביהושע (ה' י"ז) ויסול יהושע על פניו ארצה וישתחו ויפחד לו מנה אדוני מדבר אל עבדו. ובמנות ואשתו נאמר (שופטים י"ג כ') וישל מלאך ה' בלבו המנוחה ומנוח ואשתו רואים ויפלו על פניהם ארצה לפי ששם היות כפי הדין ההשתחווה הנדולה שהיא פשיעת ידים ורגלים אסורה למלאך אין המלע מהשתחווה לו הנביאים בהשתחווה הראויה להם אס מזה מעלתם ואם לכבוד שולחם יתברך : השאלה הר"ה אס היה שאם המלאך למרע"ה אל חקרב הלום של נעלך וגומר. למה לא הגיד הכתוב ששם משה כמו שאנו רואים שאלו שאלו יושם משה כן כמו שנמצא ביהושע שאלו המלאך של נעלך מעל רגליך הגיד שכתוב וישם יהושע כן : השאלה הר"ו באמרו אנכי אלהי אביך אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב והוא למה אמר אלהי אביך בלשון יחיד והיה לו לומר אלהי אבותיך בלשון רבים שהם אברהם יצחק ויעקב שיזכור ויק' עוד למה בכל אחד מהאבות אמר אלהי אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב ובאו ג"כ בפסוק הזה ד' פעמים מלת אלהי והיה די בשיאמר אלהי אברהם יצחק ויעקב כמו שאמר משה לוקני ישראל. והמפרשים פירשו אלהי אביך על עמרם כדברי חכמינו וזכרונם לברכה בואלה שמות רבה (פ"ג) ומהם אמרו שאמר אלהי אביך על אברהם שהוא נקרא אב בעצם ובראשונה אבל לא העירו על הייחוד שבה בשם אלהי : השאלה הר"ז באמרו אל ארץ טובה ורחבה אל ארץ זבת חלב ודבש אל מקום הכנעני. והיה די בשיאמר אל ארץ טובה ורחבה וזאת חלב ודבש מקום הכנעני ולמה אמר מקום הכנעני ולא ארץ הכנעני כי הכפל והשנוי בדברים האלהים אין ספק שאלו כי אם לכמה הכרחיות : השאלה הר"ח באמרו ועתה הנה נעקת בני ישראל באה אלי כי הנה יראה הפסוק הזה בלו מיותר אחרי שכבר אמר ראה ראיתי את עני עמי אשר במצרים ואת נעקתם שמעתי מפני נונשי כי הנה אמרו הנה נעקת בני ישראל באה אלי הוא עצמו מה שאמר ואת נעקתם שמעתי. ואמרו גם ראיתי את הלחץ אשר מוריס לוחצים אותה הוא עצמו ענין אמרו מפני נונשי. וכבר הרגיש הרמב"ן בספק הזה וכתב שחזר לומר ועתה הנה נעקת בני ישראל באה אלי. להגיד כי הניעה נעקתם אל כשא כבוד כענין מ"ש עד לשמים הניע ואתה רואה שאין בדבריו השנוה הכפל הוא ולא ישוב הפסוק ופירושו על בוריו : השאלה הר"ט באמרו וזה לך האות כי אנכי שלחתיך בהולך וגו'. ויקשה במאמר הזה מוב' פנים אחד שמרע"ה לא שאל אות ולא היה צורך אליו לאמת נבואתו אחרי אשר היה רואה בעיני המראה הגדול והוא ולמה אס כן הוצרך יתברך לתת לו אות. והשני כי אין תלה האות על ענין אמות שליוחו במעמד הר סיני שהיה עתיד להיות אחר זה ימים רבים כמו שאמר בהולך את העם ממזרים שתבדוק את האלהים על הדרך הזה. והנה האות ראוי שיהיה בהווה לא על מה שעודו להיות. וכבר העירונו המפרשים לפרש הפסוק הזה בפנים מהתחלפים. ולפי שלא ישרו בעיני כל אסא את שמותם על שפתי :

השאלה הר"י באמרו ועתה נלכס כא דרך שלשת ימים איך לא יתברך למרע"ה שיאמר בשמו דבר כזה וספק ויותר טוב היה שיאמר בביאור שלח את העם מתחת סבלות מצרים ומה הועלת היה בכבוד הזה אחרי שפרעם בעל כרחו ימלחם מאדו ולא מפאת דבריהם. וכבר העיר הר"ן על זה הספק בדרשותיו והשיב ששם הב"ה זה כדי שירדוק פרעה אחרי בני ישראל באמרו כי ברה העם ודבריו בלתי מספיקים כי הנה לא קראה יד ה' מהקשות לב פרעה לשירדוק הארץ מנלי שיעקב לבונואת דברים שהוא דבר בלתי ראוי בזה כיסור הארץ והספק הזה יכול גם כן במאמר ובאלה אסם משכנתה וגו' ועליו השיב הר"ן גם כן התשנה המכרת וראו מוצא שיתחייב לו הכיטול אשר זכרתי. ועוד שאין עתה עת המעשה עד כוף המכות במקום אשר נאמר דבר נא בלתי הכס וישאלו אס כן תחילת השליחות מנלי צורך למדו דבר סקר העוה : השאלה הר"י באמרו ולא ביד חזקה. ויורה שלא ישלח אותם פרעה גם בזה ביד חזקה שהיא מכת בעורות וזה באמת הפך מה שקרה שאלו עוד נגע אחד אביא על פרעה ועל מצרים ואח"כ ישלח אתכם מזה.

ודברי המפרשים בהיות זה רחוקים מפשט הכתוב. והרלב"ג פירש ולא ביד חזקה אס לא ביד חזקה והוא בזה מהפך השליחה אל החיוב אשר לא כדת שלא היה עדין עת צבירה זו לפי שזו היתה עת ראשונה לשליחותו. והיה די בזה שיאמר אחר כך בלכתך לשבוע מצרים ראה כל המופתים וגו' ואני לחוק את לב פרעה ומה שעם לומר עתה ולא ביד חזקה : השאלה הר"י באמרו והן לא יאמינו לי ולא יאמינו לקולי כי הוא כפי היראה מאמר מתמיה מואד אחר שכבר יעדו הכס ושמשו לקולך ואין יכחיש מרע"ה הדבור האלהי ויאמר והן לא יאמינו לי ולא יאמינו לקלי. והרב המורה בפ' המזכר העיר גם כן על הספק הזה והשיב שאמרו ושמשו לקולך כיון צו שיאמינו למה שיאמת אללס מציאות האל. ומאמר והלא יאמינו לי הוא באומר הנה הם יקבלו שיש אלוה נמוא באלו המופתים הסבליים ומה שהיה ראיתי שזה האלוה הנמוא שלחני ואז נתן לו האות. אבל השוכח הרב בלתי מהשיב בפסוקים לפי שאמרו ושמשו לקולך לא נאמר בלבד על שיאמינו במה שיאמת אללס מציאות האל כי אס שיאמינו בנבואתו ומה שיאמר אליהם בשם ה' ולכן אמר ושמשו לקולך ובאת אתה וקני ישראל אל מלך מצרים ואמרת אליו ה' אלהי העברים נקרא עלינו וגו' וזה על הנבואה אמרו לא על המופת שיביא על מציאות האל : השאלה הר"י למה עשה יתברך ככה למרע"ה אית הנשם ואות ביד ואות מביאור ולא נתן לו אותות אחרים ואין ספק שלא נפלו במקרה. ועוד כי למה עשה שני האותות הראשונים האלה שם למרע"ה במראת הכנה כי משה מאמין היה בנבואתו בהיות השם מדבר עמו ולא היה צורך לאות ולמופת על זה וצורך האותות היה כדי שיאמן העם שלא ראה את מעשה ה' כי מורא הוא אשר ראה מרע"ה הכנה ולכן היה ראוי שיאמר לעשות הנסים האלה כלם במצרים לעיני העם כמו שזה באות המים שיעשה במצרים והיו לזה ציבצת אבל למרע"ה במראת הכנה לא היה צורך לעשות המופתים האלה והרמב"ן העיר הספק הזה ובסתפק בתשובה עס מה שדרשו ז"ל שהיה זה רמז אליו שספר לשון הרע על ישראל באמרו והן לא יאמינו לי ושהענישו עליו בצרעת הית אבל זה דרך דרש הוא וצריך אנו עכ"ס לתת טעם בו על דרך הפשט : השאלה הר"ב מה היה שנסם הנחש אמר יתברך למען יאמינו כי נראה אליו ה' אלהי אבותם אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב

נוער באש ואין אס כן בקש הסנה לדבר שאליו נמא. והמפרשים משיבים על זה שנוער באש ענינו דולק כדברי המחננים. ומדוע לא יבער הסנה ענינו ההפסד והסרפה או הוא מלשון ובערת הרע מקרבך ובה אס כן לשון נוער בדרך משחק בשני הפסוקים האלה ועם היות שכתב הרמב"ן שדרך נחות לשון הקדש לדבר כן כמו רוכבים (ס' י') על שלטים עיירים ושלטים עיירים להם אין ספק שהוא זר מאד בפשט הכתובים כי אין נחות הלשון אלא בשמות שהם מנותפים שחוק נמור בעיירים אשר זכר לא במה שאין בהם שחוק כי הם קרובים בעינים כשם נוער : השאלה הב' באמרו וירא ה' כי כר לראות וגומר אל חקרב הלום והיא שבמאמר הזה כופו בלתי נוכחים עם תחלתו כי הנה באמרו וירא ה' כי כר לראות מורה שאם לא היה כר לראות אל הים מזהירו אל חקרב הלום ואמרו כי המקום אשר לאה עומד עליו אדמת קדש הוא מורה שאע"פ שלא היה משה כר לראות היה הקב"ה מזהירו על זה לפי שחובת המקום חייבתו וכמו שהוכיח במעמד הר סיני (שמות י"ב) השמרו לכם עלות בהר ובהכנים והעם אל יסרכו לעלות אל ה' וגומר. ואמרו בואלה שמות רבה כל מקום שהכונה נגלית אסור נעלית הסגל וכן ביהושע (ה' י"ג) אמר של נעלך ובמקדש לא היו הכהנים משמשים אלא יחסיים : השאלה הר' אה היה שמרע"ה ראה המלאך ודבר אהו איך לא השתחוה לפניו והנה באברהם נאמר כשראה המלאכים וירא וירץ לקראתם מפתח האהל וישתחו ויפחד. וביהושע (ה' י"ז) ויסול יהושע על פניו ארצה וישתחו ויפחד לו מנה אדוני מדבר אל עבדו. ובמנות ואשתו נאמר (שופטים י"ג כ') וישל מלאך ה' בלבו המנוחה ומנוח ואשתו רואים ויפלו על פניהם ארצה לפי ששם היות כפי הדין ההשתחווה הנדולה שהיא פשיעת ידים ורגלים אסורה למלאך אין המלע מהשתחווה לו הנביאים בהשתחווה הראויה להם אס מזה מעלתם ואם לכבוד שולחם יתברך : השאלה הר"ה אס היה שאם המלאך למרע"ה אל חקרב הלום של נעלך וגומר. למה לא הגיד הכתוב ששם משה כמו שאנו רואים שאלו שאלו יושם משה כן כמו שנמצא ביהושע שאלו המלאך של נעלך מעל רגליך הגיד שכתוב וישם יהושע כן : השאלה הר"ו באמרו אנכי אלהי אביך אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב והוא למה אמר אלהי אביך בלשון יחיד והיה לו לומר אלהי אבותיך בלשון רבים שהם אברהם יצחק ויעקב שיזכור ויק' עוד למה בכל אחד מהאבות אמר אלהי אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב ובאו ג"כ בפסוק הזה ד' פעמים מלת אלהי והיה די בשיאמר אלהי אברהם יצחק ויעקב כמו שאמר משה לוקני ישראל. והמפרשים פירשו אלהי אביך על עמרם כדברי חכמינו וזכרונם לברכה בואלה שמות רבה (פ"ג) ומהם אמרו שאמר אלהי אביך על אברהם שהוא נקרא אב בעצם ובראשונה אבל לא העירו על הייחוד שבה בשם אלהי : השאלה הר"ז באמרו אל ארץ טובה ורחבה אל ארץ זבת חלב ודבש אל מקום הכנעני. והיה די בשיאמר אל ארץ טובה ורחבה וזאת חלב ודבש מקום הכנעני ולמה אמר מקום הכנעני ולא ארץ הכנעני כי הכפל והשנוי בדברים האלהים אין ספק שאלו כי אם לכמה הכרחיות : השאלה הר"ח באמרו ועתה הנה נעקת בני ישראל באה אלי כי הנה יראה הפסוק הזה בלו מיותר אחרי שכבר אמר ראה ראיתי את עני עמי אשר במצרים ואת נעקתם שמעתי מפני נונשי כי הנה אמרו הנה נעקת בני ישראל באה אלי הוא עצמו מה שאמר ואת נעקתם שמעתי. ואמרו גם ראיתי את הלחץ אשר מוריס לוחצים אותה הוא עצמו ענין אמרו מפני נונשי. וכבר הרגיש הרמב"ן בספק הזה וכתב שחזר לומר ועתה הנה נעקת בני ישראל באה אלי. להגיד כי הניעה נעקתם אל כשא כבוד כענין מ"ש עד לשמים הניע ואתה רואה שאין בדבריו השנוה הכפל הוא ולא ישוב הפסוק ופירושו על בוריו : השאלה הר"ט באמרו וזה לך האות כי אנכי שלחתיך בהולך וגו'. ויקשה במאמר הזה מוב' פנים אחד שמרע"ה לא שאל אות ולא היה צורך אליו לאמת נבואתו אחרי אשר היה רואה בעיני המראה הגדול והוא ולמה אס כן הוצרך יתברך לתת לו אות. והשני כי אין תלה האות על ענין אמות שליוחו במעמד הר סיני שהיה עתיד להיות אחר זה ימים רבים כמו שאמר בהולך את העם ממזרים שתבדוק את האלהים על הדרך הזה. והנה האות ראוי שיהיה בהווה לא על מה שעודו להיות. וכבר העירונו המפרשים לפרש הפסוק הזה בפנים מהתחלפים. ולפי שלא ישרו בעיני כל אסא את שמותם על שפתי :

השאלה הר"י באמרו ועתה נלכס כא דרך שלשת ימים איך לא יתברך למרע"ה שיאמר בשמו דבר כזה וספק ויותר טוב היה שיאמר בביאור שלח את העם מתחת סבלות מצרים ומה הועלת היה בכבוד הזה אחרי שפרעם בעל כרחו ימלחם מאדו ולא מפאת דבריהם. וכבר העיר הר"ן על זה הספק בדרשותיו והשיב ששם הב"ה זה כדי שירדוק פרעה אחרי בני ישראל באמרו כי ברה העם ודבריו בלתי מספיקים כי הנה לא קראה יד ה' מהקשות לב פרעה לשירדוק הארץ מנלי שיעקב לבונואת דברים שהוא דבר בלתי ראוי בזה כיסור הארץ והספק הזה יכול גם כן במאמר ובאלה אסם משכנתה וגו' ועליו השיב הר"ן גם כן התשנה המכרת וראו מוצא שיתחייב לו הכיטול אשר זכרתי. ועוד שאין עתה עת המעשה עד כוף המכות במקום אשר נאמר דבר נא בלתי הכס וישאלו אס כן תחילת השליחות מנלי צורך למדו דבר סקר העוה : השאלה הר"י באמרו ולא ביד חזקה. ויורה שלא ישלח אותם פרעה גם בזה ביד חזקה שהיא מכת בעורות וזה באמת הפך מה שקרה שאלו עוד נגע אחד אביא על פרעה ועל מצרים ואח"כ ישלח אתכם מזה.

995 54 26 34 42

השאלה הב"ר באמרו והיה אם לא לאמינו גם לשני החמחות האלה והיה אם לא לאמינו המשך בהכרח מפעל הנסים מצלי בחירה ורצון אם לא ואם אמרו שהנסים יחדשו דעת ולאמונה בהכרח מצלי בחירה ורצון יהיה אם כן המאמין מוכרח על האמונה הבטוחה וצלי בחירי עליה ולא יגמול ולא ישמש אדם על האמונות אחרי שאין לרצון מוצא צדק ובטחול והעונש נמשך אחרי הבחירה והרצון. ועוד שנית ימשך מזה שהיה האמונה בלתי מקבלת השגיו והחמורה ויקשה לפי זה איך אחרי שהעידה התורה ויאמינו בה' ובמשה עבדו טוב משם פסקו בנבואתו עד שהוצרכו לומר במשמד הנבחר בעצור ישמע העם בדברי עמך וגם כך לאמינו לעולם וגם אחרי אותו משמד ברו מר מן הדרך וימירו את כבודו בתבנית שור ואם קרה ועדה ספקו על נבואתו של מרע"ה ועוד שלישית שהנה כתוב צפרש' ראה אנכי כי יקום בקרבך נביא וגו'. ונתן אליך הוה או מופת ונא הוה והמופת וגו'. לא תשמע אל דברי הנביא ההוא כי מנסה ה' אליכם אתכם וזה מורה שהם אינו מקוה אמונה בהכרח ולכן תפול הוואה שלא לשמוע אל דברי הנביא ולא לאמין בנאותיו. ועוד ד' כי איך המשך האמונה מניסם בהכרח בהיות הנס דבר מחוסר צענינו אם הוא גם אם לא לפי שהכופרים הסגניי"ם מ"ם פועלים באיכוותיהם ומהם פועלים בכלל עצמותם וראה לומר בדבר נמשך לזרחה ובה הנקדחים בגולות וסבותיהם נעלמות ולכן איפשר שיכופר בצורה הנכסית אם היא מזה החי' אם לא וזה דעת הרב בס"ח המלכות יבואי התורה כס' המדע שכהוה שהתאמין על פי האותות יס' זו דופי שאינם שנעשה הנס הוא בלשם ובכסוף וכו' וכן ביאר הרב שאין הנס מקנה אמונה בהכרח לפי שאם הנס הוא מחוסר צענינו איך יהיה מקנה אמונה בהכרח. ועוד המשיכה שהתורה אמרה (דברים ל' ט"ז) ראה נחתי לפניך היום את החיים ואת הסוב ואת המות ואת כרע ונחרת בחיים. וחיים ומות הם נאמרים על הדעות והסוב והרע על המדות ואם היה אדם בלתי בחירי על האמונה איך יטוה ונחרת בחיים. ועוד ו' שהנה בקב"ה אמר כאן למרע"ה והיה אם לא ישמעו גם לב' באוהות האלה שיראה מהדברים האלה שהיה צידם בחירה האמונה מפאת הנסים ואינה מחוייבת מהם בהכרח. הנה העיריות צוה על ו' שפעות יורו עמול דעת האומר שהאמונה חיה קניית מפאת הנסים מצלי בחירה ורצון. ואם נאמר הדי המגיד לב' שיש לרצון ולבחירה מוצא בנאותו לא תהיה אם כן מדרגת האמונה בנק' האמת וזה שהרצון על שיראה ולו שלא יראה והיה א"כ יכול האדם להאמין שני סוחרים בנא זה אחר זה וכן חמיד כשיראה ואם היה גדר האמונה לדעת הרב המורה הוא האמת הדבר שהוא חוץ לנפש כמו שפיייר

מן השמים. והאורה הד' הוא שגילה הכתוב היות הנבואה שהוא נחל' או במראה ולא יגלה היותה ע"י מלאך כמו היה דבר ה' אל אנשים במחזה וזהו דעת הרב ושרשו בנבואה. ורש"י שדע עתה המראה הוצא משה מהסנה מאין צורה היא מאותן הצורות שזכר הרב. וכבר יחסב שהיא מהצורה הראשונה אחרת שזכר בס' המלאך ובהיתה במראה כמו שאמר וירא מלאך ה' אליו כי מלת וירא מורה היות המדרגה ההיא מראה וכן קראה מרע"ה עמו אבורה נא ואראה את המראה הגדול הזה. אבל ע"י ההסתכלות הנראה בדברי הרב והספח פרקיו בשלמות יראה שהוא לא כן ידמה לנבואה לא כן יחשוב רוצה לומר שאין המלאך הנ' בפסוק הזה הוא השכל הנבדל משפיע הנבואה כי הנה לפי דעת הרב ושרשו מרע"ה לא ראה מלאך במראה הוצא ולא ד"א בלתי האם המסבך בנסה ואותו האם כנה הכתוב בשם מלאך תמצא זה ממנו בפ"ו ח"ב בשופר ואלו דבריו שמה ולשוננו. אהה חמלא נביאים יראו המלאכים כאלו הוא איש מן האנשים והנה ג' אנשים ונו'. ומזה שיראהו כאלו הוא איש נראה מביחור אהר ומראהו במראה איש האלהים נראה מאל. ומזה שיראהו איש וירא מלאך ה' אליו בלבת אש עכ"ל. הנה נ"ה הרב בזה שהמלאך שזכר הכתוב בבאן אינו רומז לשכל הפועל המשפיע כי הוא נאמר על האש. והוא לדעתו ע"ד שיש מלאכיו רוחות משרתיו אש לזה. וכמו שכתב באותו פ' עמו שהיחודות יתוארו בשם מלאכים בדברי הנביאים לפי ששם המלאך נאמר על השליח עד שהכח המדמה יתואר גם כן בשם מלאך כמו שהוכיח בדבריו שמה וירא מזה שאומרו וירא מלאך ה' אליו בלבת אש אין הכוונה שראה מרע"ה שמה צורה מלאך כי אש לבד טרחה האש דולקת בחוק הסנה וכבר יורה עליו אומרו וירא מלאך ה' אליו בלבת אש מחוק הסנה. ואמר כמבאר מהו אשר ראה וירא והנה הסנה בוער באש והסנה אינו אובל כי זהו מה שראה משה וזהו המלאך שזכר הכתוב לא דבר אחר. ועם זה הוהרהר לדעת הרב בשאלה הא' שהעירתי בפד' לפי שמה לא ראה שמה צורה מלאך כלל. ולכן לא חמה ממנו ולא שהחל לראותו ולדעת ענינו כמו שזכר לראות ענין הסנה. ואין להקשות על זה ממה שכתב הרב במקומות רבים שנבואת מרע"ה לא היתה ע"י מלאך ולא היה לבחור המדמה מבואר בה ולכן לא היה מנגב במשל ויחדר לפי שמה צורה הסנה היתה בתחלת נבואתו קודם הבחלתו בנבואה. ואמנם מה שכתב נאמר המקומות שמה לא היה מנגב ע"י הכח המדמה היה אחרית השתלמותו בנבואה ובזהו דבר מ' יוס' ומ' לילה שאז בלא ספק קנה מעלה נפלאה במדרגת הנבואה למעלה מהענין הנבוע. וזהו מה שראוי שיאמר בדבר הזה על דעת הרב המורה והוא בפסוק הכתוב בלתי מתקבץ אליו משפיע. א'. לפי שהכתוב אומר וירא מלאך ה' אליו בלבת אש ויורה שהמלאך הוא בלתי האש כי אחרת שאמר הכתוב שנגלה בו מבואר הוא שהוא זולתו. וב' שלא נמצא בכתוב שיאמר וירא אליו כי אש על הנבדל כמו וירא אליו ה' באלוהי ממרחק אבל האש לא צורה אחרת דמיונית לא נאמר עליה וירא אליו כי אש וירא והנה כך וכן וירא והנה בלתי שדס והאומרו בבאן וירא והנה הסנה בוער באש. וב' שהנה הכתוב אומר ויקרא אליו אלהים מחוק הסנה אלהים בבאן הוא המלאך שזכר למעלה ולכן אמר בו מחוק הסנה כמו שאמר במלאך בים הלשון עמו. האש נאמר גם כן ששם אלהים נאמר על האש ובהאש קרא אותו ואל' אנכי אלהי אניך זה באמת בלתי סובל השכל הישר והוא המורה שהמלאך שזכר הכתוב בראה בראהו בלבת אש מחוק הסנה הוא אשר דבר עמו וד' האש מרע"ה לא ראה כי אש אש איך נאמר עליו ויסתר משה פניו כי ירא מהבים אל האלהים והוא לא ראה אלהים ולא מלאך שיסתר להסכיר פנים ממנו וכל זה ממה שזכר שהמלאך שזכר הכתוב כאן היה שכל נבדל לא אש ולכן אולי"ל (ע"ד יצ"ן) שהיה זה מיכאל. ושענין הפסוק הזה הוא כמו שמה' במנוח ויביל מלאך ה' בלבת המנוח. ואמנם מ"ש עוד וירא והנה הסנה בוער באש והסנה אינו אובל הוא ענין אחר כי ראשונה זכר שראה המלאך הנורה ועוד זכר שראה עם זה גם הסנה שהיה בלתי נאכל וחסב שהמלאך היה בבת זה ולכן אמר אבורה נא ואראה את המראה הגדול הזה ולא אמר זה על האש הנראה אליו כי אש על המלאך אשר ראה והוא אשר קרא המראה הגדול הזה. ואמנם אמרו מדוע לא יבאר הסנה אינו פ' המראה הגדול שזכר אבל הוא ד"א נמשך ממנו. וכאלו אחר מדוע לא יבאר הסנה כי היה מר"ה חושב באותה הצורה הנורה אשר ראה מהמלאך היתה מסב' שלא יבאר הסנה ולכן על צורת המלאך שהוא הסנה אמר אבורה נא ואראה את המראה הגדול הזה ועל פליאת הסנה שהיה בלתי נאכל אמר אבורה נא ואראה את המראה מלת ואראה מושך עמו ואחר עמו רוצה לומר אבורה נא ואראה את המראה הגדול הזה מהמלאך ואראה עם זה מדוע לא יבאר הסנה. ועם מה שפירשתי בזה הותרה השאלה הא'. ואמרו מדוע לא יבאר הסנה אין ראוי שיפרש על שאלת סבה כי מלת מדוע אינו נמשך ודבק עם לא יבאר הסנה והמורה עליו הוא שבעל הטעמי' שם במלת מדוע טרחה להורות שאינו נמשך עם לא יבאר הסנה ויהיה אש כן ענין המאמר וכוננו בפעמי' רבות יגזור החוש דבר א' ויבחישהו השכל כי האדם ההולך בלילה בים יראה ענינו כאלו חתונת הארץ ובזהו יתנועעו ממקום סביב סביב והשכל יבחישהו ויאמר לו בהארץ לעולם עומדת והחוש שומע במחזה זה ולא אשר יראה האדם הוא האמת כי השכל יגזור שאי אפשר שתתנועע הארץ. ובזה יבאר הפסוק שפחות עם היות שלא יבז במחשבים האנשים הנה במחשבים האנשים כבר יעשה ויבז כי פעמים רבות יראה אדם דבר א' כאלו הם ב' דברים לחלוף נפל בעיניו ופעמים יחשוב הדבר הא' ויגיש כאלו הם ב' דברים מתחלפים בהרכיבו אלצנעו זה על זה ויגזור פעמים הרבה בשומעו איש מדבר שהוא פל' ואינו כן לפי שהדברים האלה כלם הם מוחשיים שניים שיסיל הבז והטעות בשם ולכן מרע"ה בראותו ענין הסנה אמר מדוע רוצה לומר מדוע הדבר הזה אשר ראיתי רוצה לומר שלא אובל הסנה וגור אומר שהיה החוש כוזב והוא אומרו לא יבאר הסנה רוצה לומר באמת ראוי להאמין שלא יבאר

כמשמעו אבל אחשוב שהחכם הזה כיון למה שכתב הרב המורה בפ' (ל"א חלק ב' ש'א) אפשר מבטלי היות בנביאים ב' כחות חזקות מאד וכן כח הנבואה וכח המשער ובשפיע השכל עליהם יתחזקו בכחות האלה מאד עד שהגיע זה למה שזכרתי והוא ההגבר איש אחד במקלו על מלך גדול להליל אומה מתחת עבדותו ולא יפחד ולא יירא כמו שנאמר לו כי אהיה עמך. ואומר אני שלענין זאת הנבואה כמו רבי יהונתן (ס' ב' המאמר גבור ולכח המשער רמז במאמר חסד והס' הנאים הכרחיים במציאות הנבואה לדעת הרב. אבל אמרו עשיר באמת אין ענין לו רוצה לומר שהיה חנאי הכרחי העושר לשיחול הכוח הנבואי על הנביא ולא תהיה כוונת רבי יהונתן שלא תחול השפעת מבטלי הנאים אשר זכר כי אין מעורר לה' מלכת רוחו בלתי אבל רצה במאמרו זה ששם העושר והנבואה וההנמה תהיה הנבואה יותר נרשמת מעלה וכבוד יען ויבין כבוד חכמים ינחלו וכל מאן דאליה גבר וחכמת המסכן בשיה ודבריו אינם נשמעים. וכאשר המלא הנבואה עם הנאים האלה יהיה הנביא מכונן ומחזקלים דבריו אלא העם ולזה היה שהוכיחו העושר והנבואה ממרע"ה לא מאשר היה בתחלת נבואתו כי אש במה שהיה אחר כך בעת שהקים את המשכן ופסל את הלווייתן. ולפי שהיו הנאים האלה לריבים לנביא אלא העם לא במציאות הנבואה בעצמה לכן הוכיפו ח"ו במקום אחר שיביא הנביא גם כן בעל קימה כי אלה ואלה תאמין לריבים להבדל הנבואה בשתי הרוואים לא למציאותה בנביא. והנה הורה הכתוב הזה במרע"ה שלא ביעה למעלה הנבואה מפני עשרו כי הוא היה עני רעם והרפיה על זה שהיה רועה את צאן יתרו כי מפני שלא היו לו צאן משלו היה רועה צאן של אחרים ובה שזכרו עם יתרו כשכיר יוס לעובדו ובהיותו באותה מדרגה גדלו' רוח השם נוססה בו והוא הלמוד ס'. והלמוד ג'. הוא שבהיות האדם יורד מנכסיו ומכבודו באופן שיסתר לבדויות יותר טוב הוא שיסתעבד לקרוביו ויקבל מהם מהנה משישתעבד לנכסיו ויקבל מהם ויותר טוב הוא שיסתעבד לאדם גדול ויהנה ממנוחיו משישתעבד לאדם פחות וזויה משפחות לקבל ממנו מתנה. והנה התבאר ענין הקרובים מלאך אבינו ורבהו אשתו שכאשר שלחו ליעקב מפני עשו אחיו לא שלחו אותו כי אש לבית לכן אחי אמו לפי שהשתעבד לקרובים אינו חרפה ולכן אמר לכן ליעקב הכי אחי אחת ונו' ואמנם ההשתעבד לאדם הגדול למדנו אותו מדוד הע' שהביאנו נרדף משאול לא הלק כי אש אל אכיש מלך גם לפי שלא רצה להשתעבד כי אח למלך גדול ובמ"ש על עמו כיוצא בזה (האלים ל"ס ה') חרפת ככל אל תשימי והנה למדנו זה ממרע"ה שאמר הכתוב שהיה רועה את צאן יתרו חותנו כהן מדין כי בהיותו משתעבד לרעות צאן של אחרים לא עשאו כי אש לחותנו הקרוב אליו שהיה במקום אבינו ובהיותו שר וגדול אדוני הארץ בזה פ' כהן מדין. והלמוד הד' הוא ששם היות משה רועה צאן של אחרים היה חס עליו ומבקש מרעה טוב לרעותו כמו שיעשה אדם לעמו זה כיון במאמר ויהנה את האלף אחר המדבר רוצה לומר כי להיות המדבר ארץ ערבה ובהה לא יעלה בה כל עשב היתה המדבר משתדל ומבקש להנהיג את האלף אחר המדבר כדי שנגאוף דבא ירביץ על מי מנוחות ינהל וחי' אמרו סכדי להרחיק עמו מהגזל היה מוליך את האלף במדבר שהיה ארץ הפקר. והמפרשים כתבו שמה ליראחו מפרשה הסכים להיות רועה צאן כדי שלא יראוהו העובדים והשבים ושהיה הולך במדבר להסתתר מבני אדם שלא יראוהו ויגיע הדבר לאוני פרעה. ולדבריהם כלם היה ראוי שיאמר הכתוב וינה את האלף במדבר ומאשר אמר אחר המדבר מורה שהיה עוזב המדבר להיותו ארץ שמה והיה נראה את האלף אחר המדבר בארץ טובה ורעננה לבקש מנוח אשר ייטב לו ולזה נא אל הר האלהים כי עליה בזה לראות אש ימלא שם מרעה טוב. וזה האלהים נקרא כן בדברי משה אש מפני שדבק בו השפע ליעקב כמ"ש ה' כי אש בית אלהים וזה שער השמים או שנקרא כן לגדלו כעם הררי אל שלבנה יס והיותו נכון הוא שמרע"ה קראו כן. לפי שנגלה עליו האלהים ומנינו בנבואים הר אלהים וזה ה' וכפי אמתת הפשט הר אלהים הוא הר מני אשר ניתנה בו המורה בשם אלהים כמו שאמר וידבר אלהים את הדברים האלה לאמר. וכן שנמראות הסנה נגלה בפ' עליו בשם אלהים כמו שאמר שם פעמים רבות אלהי אניך אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב ומהבחינות האלה נקרא ההר שהוא הר האלהים. ונקרא גם כן הר חורב גם המדבר נקרא מדבר חורב מפני היותו קרוב למצרים ולא ימסר שמה גם היחור לא יגיע שם להשקות את הארץ ולזה היה מקום יבש ובעבור שלא היה בזהו מחורר כי אש זה נקרא הר חורב. ואין ספק שהיה ההר ההוא מקום רעקן לח ושמן ולכן עלה שם משה עם האלף. ומכאן לזה הוא מה שנא' גם האלף והבקר אל יערו אל מול ההר ההוא. וימנע הר ה' הוא הר המורה אשר נקרא שם יצחק וכמו שאמר בזה ה' יראה שם נבנה בית המקדש ועליו אמר דע"ה (שם כ"ד) מי יעלה בזה ה' ומי יקום במקום קדשו. הנה אלה הד' למודים למדנו מהפסוק הראשון היה :

(ב) וירא מלאך ה' אליו בלבת אש וגומר עד וירא ה' כי סר לראות הרב המורה בפ' מ"א ח"ב כתב שהיו הנביאות כולן מיוסדות על ב' שרשים האחד הוא שהפועל והמנוחין כהן תמיד היו השכל הפועל ולכן אין המלט משיהיו הנבואות כלן ע"י מלאך. והשרש הב' הוא בצורת הנבואה שהיה חמיר אש במראה ואש בתלום. ועל השרשים האלה כתב הרב שיספר הכתוב בנבואו' א' מד' צורות האור האחת שגילה הכתוב בשם שני השרשים ר"ל היות הנבואה מהמלאך ושהיה במראה או בתלום כמו ויאמר אליו מלאך האלהים בתלים וגו' והאורה הב' הוא בהפך זה רוצה לומר שלא יגלה הכתוב דבר מהשרשים ההמה לא היות הנבואה ההיא מהמלאך ולא שהיתה במראה או בתלום כמו ויאמר ה' אל אברהם ויאמר ה' אל יעקב והאורה הג' שגילה הכתוב א' מאלה השרשים באותה הנבואה והוא היות מהמלאך אבל לא יפרט השרש הב' שהוא היותה בתלום או במראה כמו ויקרא מלאך ה' אל אברהם שנית

יצטר הסנה כמו שהיה נראה בעיני כי טעו' הוא ואיפשר עוד' לפ' הספוק באופן אחר והוא שמה שראה משה בראשונה שהיה הסנה בוער באש דולק בו וחשב שיסתכן ויחשפט האש כיצד כי באוכלו את הסנה תפסע האש בכל הארץ ותשרוף ולזה היה החימה מדוע לא יצטר הסנה רוצה לימר עם היותו בוער באותו מקום מוגבל מדוע לא יצטר עוד כביצו וימשך ויך חמדי הולך ובושר כל אשר ידבק בו ומפני זה המלא שומר בראשונה בוער בלשון הוזה והנה הסנה בוער באש ואח"כ אמר יצטר בלשון עתיד מדוע לא יצטר הסנה כאלו אמר מדוע אינו נמשך האש הזו והוא עומד המיד במקום מוגבל ולא יזוז משם ובכל א' מצ' הדרכים האלה הותרה השאלה השנית :

(ד) וירא ה' כי כר לראות וגו' עד וימחר ה' ראה ראייתו וגו' הנה באו בספור הנה ג' שמות מלאך ואלהים ושם כ' ד' אותיות ובכר השבו אנשים שהם שמות נרדפים יאמרו כלם על השכל הפועל ואין הדבר כן כי עם היות ששם אלהים יאמר על המלאך פעמים רבות הנה שם כ' ד' אותיות לא יאמר בשום דל כי אם על הסנה הראשונה ית' ויש אמר פעמים בדברי המלאך הוא להיותו מדבר בשם שולחו אבל השם ההוא המיד יורה עליו ית' ולא יסתחק בו אחר וכן הוא דעת הרב המורה באותו כמ"א ח"ב שזכרתי כי ביזכרו הראיות שהביא על אורות הנבואות שם אלהים נרדף למלאך אמנם שם כ' ד' אותיות לא זכרו אלא על הסנה הראשונה ית' ולכן ראוי שנאמר בכלן שאלהים הוא שם המלאך שזכר ואומרו וירא ה' ענינו שראתה הסנה הראשונה ית' משעה כר לראות הדבר הנפל' שהוא וזה למלאך שיקראכו ויאמר לו מה שזכור והוא אמרו אל תקרר הלום כי לפי שמרע"ס היה כר לראות שני הדברים הנוראים ההם שהם המלאך ואש הסנה הנלתי אוכל כמו שפירשתי הזכירו על שניהם אם על ראיית המלאך אמר אל תקרר הלום כי השגת הנכדל קשה על הכפל הומר ולענין אם הסנה אשר אחת משתדל לדעת סבה של נעליך כי המקום אשר אחת עומד עליו אדמת קדש הוא הנה אם כן באה האזהרה על כ' הענינים שהיה משה כר לראות . ואין להסלי' מאשר יחסרו הווי"ס במקום הרבוי שהיה ראוי לומר ושל נעליך כי דרך הלשון לומר כן כמו ראונו שמטון לוי ויהודה ששם ירח עמד וזלה וכמס"כ הרא"בע ואמנם בענין של נעליך פי' הרלב"ג על נעליך כדי שהרבים במה שהדורו בו והטען שיחזקו במראה הזאת ויבט ולפ"ד אין ראוי שיפורש במאמר הזה כי אם כפי המושג בו כי הנה נכד כבהו ההכמים במדרשיהם רמזים רבים במראה הזאת מהם אמרו שראה השכינה בלגת כמ"א מחוץ הסנה משום עמו אנכי בורה ומהם אמרו שאל להנטיח למרע"ס של יצחק בשליחותו ההוא כמו שהסנה אינו אוכל בלגת אש הנאחז בו . ומהם אמרו והוא היותר נכון שהראה הב"ה למרע"ס ענין הסנה רמז ומשל על שפלות ישראל במצרים שהיה כסנה שהוא מין קק כי להפלותו והיותו עץ יבש צעזע היער לא חחר לו ולא דבר היה דומה לענין ישראל במצרים ושהיה בוער באש להעיר על הגלות והעזרות שהיה טובל ושראה הסנה אינו אוכל להודיעו שלא יהיה בלגת בין האוינים עם כל חוקף לרעותיהם והנה מרע"ס בראותו זה היה כר לראות סבתו והיה מבקש בדבר סבות טבעיות ומסודר' ועל זה אל"ל ית' של נעליך מעל רגליך כי הכתלים הם רמז למחשבות האנושיות הנשמיות שהיה משה יושב ודורש לדני' סבות הגלות וסבות הגאולה כפי הסברה השכלית והודיעו ית' כי אותן המחשבות היו בלתי מועילות ובלתי נאות' כפי חומר הנושא כי הנה הדבר ההוא השגיתי אלהים וחס' יסיו' ניצולי' מאויביהם ע"ד פלא . ולא נכסה טבעיות וגם גלותם היה מפאת ההשגחה ולא במקרה ועל זה אל"ל כי המקום אשר אחת עומד עליו אדמת קדש הוא רוצה לומר שהדבר ההוא' כללו לא היה טבעי כי אם אלהי השגיתי' וכלשון הזה חמ"ג שאמר המלאך ליבושע של נעליך לפי שיהושע צהניעו עם עמו על יריחו והיה חובב מחשבות לכבוש את העיר וללכדה והיה מבקש כל התנולות המלחמה על זה ובסודותיו אז במחשבת יריחו נראה אלהי המלאך כאלו היה אש . עומד לנגדו וחרבו שלוש נידו וכאשר יבושע נראה אלהי הללו אתה אם לארתי שנינו לא כי אש שר צבא ה' עתה באתי ר"ל אין הדבר כמו שחשבת שאתה שר צבא במח"ג הזאת ובמלחמת העיר הזאת עד שתשאלני הללו אתה אם לארתי אינו כן כי אש שר צבא ה' ולא אתה וזה רמז לו שהעיר תלכד בדרך גם ולא נכחו ונודעו ידו ויהושע נפל על פניו ארצה ויודע לו שגמלתו והיותו הוא שר הצבא באתה . ולכן שאלו מה ארזי מדבר אל עבדו רוצה לומר אתה תהיה ניד ומזהו שר הצבא ואני אהיה כאחד העבדים ואז אל"ל המלאך של נעליך מעל רגליך לומר שאתן המחשבות שהיה חושב בלבו לכבוש יריחו בדרך מלחמה אנושית יסורם מלבו ונחן הסנה באמרו כי המקום אשר אחת עומד עליו קדש הוא ר"ל שיהיה לנידחת דרך פלא ולא במלחמה אנושית ולפי שהיתה מחשבת יהושע פרעית לענין יריחו אמר בו נעליך בלשון יחיד אבל משה שהיו מחשבותיו רבות בסבות כגלות ואופני טבעו והגאולה הוצרך לומר לו בלשון רבים של נעליך מעל רגליך ומפני כללות מחשבות מרע"ס נאמר לו כי המקום אשר אחת עומד עליו אדמת קדש הוא אמנם ליבושע נאמר כי המקום אשר אחת עומד עליו קדש הוא רומז אל יריחו בפרט . ונקרא העין והמחשבה מקום ע"ד הנה מקום אחי שהוא מקום עיון והסקפת בכל כמו שזכר הרב המורה ומפני שקר' וכנה לשון הדק מקום במכל הזה גמר המשל באמרו אדמת קדש הוא כאלו אמר ענין אלהי ומובנה הוא ואמנם אמרו ויעש יהושע כן לא נאמר על הכרת המנעלי' כי אם של השתדל עוד בדבר המלחמה צהניעו העיר כמו שזוהו המלאך וי"ש מיד וירחו סוגרת ומסוגרת מפני בני ישראל ר"ל שלא שם דרך ללכדה ככת אנוש' עד שנאמר הדבור האלהי ויאמר ה' אל יהושע וגו' וסגותם וי"ש העיר וגו' . הנה החתור ששל נעליך נאמר על הכרת המחשבות הנשמיות ולהם מה שנאמר לו אחריו אנכי אלהי אנכי אלהי אברהם וגו' . ר"ל אני בהשגחתי סבת גלותם וסבת קיומם וגאולת' ואינו מפאת הקרי וההזדמן ולא גם כן מסבה טבעית וידענו עם זה שנאמרו וירא ה' כי כר לראות וגומר . אל תקרר הלום סופו מסכים עם

חלתו כפי הכוונה במחשבו' וגאולתו ההנה . והותרה בזה השאלה הנ' . וידענו גם כן שמרע"ס לא השתחוו למלאך לפי שאין ראוי להשתחוו לו כי אם אחר שמינת דבריו כמו שפסע יהושע . ואכלר המלאך דבר למשה בשם שולחו אנכי אלהי אנכי וגו' . ואמר ויפתח משה פניו כי ירא מהביט אל האלהים והוא עצמו ענין ההשתחווה ושלא נאמר במרע"ס ויעש כן על של נעליך כמו שנאמר ביהושע לפי שיהושע היה משתדל להל' בירחו ויזכירו המלאך ממנו ולכן הוצרך לומר ויעש יהושע כן . אמנם משה שניכר בגאולתו ולא חדל מעבודת מעשהו כי לא לוה בדבר נשמי לא נאמר בו ויעש משה כן והותרו בזה השאלות ד' וז' . והנה אמר אנכי אלהי אנכי אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב שם אלהי בכל אחד מהאבות להעיר על ענין נכדו והוא שנגלית מצרים נתחברו שלם סבות מבייטו בדבר הא' הנורה הנעמד במשמד בין הצתרים לאברהם ידוע חדע כי נר יהיה זרעך וגו' וזכ' לידת יצחק שמתאווה שעה התחילו שנות הגלות וכאלו הוא התחיל בו . וזכ' ירידת יעקב למצרים עם ביתו ובניו וכל יוצאי יריכו כי הוא הולכים שמה והסניס ציד המצריים והיה הוא אם כן כנה מנעת והתלתיית' בגלות והנה הודיע הקדוש ברוך הוא למשה שג' הסבות האלה כלן מאתו היו מסודרות וכל אחת וא' מהן הייתה אלהית ומושגחת ולזה אמר אנכי אלהי אנכי וביחוד על כל אחד מהאבות ופירש מי הוא יצאך אחר כיון דנבדיו ואמר אלהי אברהם שנגזרה לו הנזירה כי מהאל יחברך היתה שאלתו במה חדע כי אירשנה כדי שיזכירו ידוע חדע כי נר יהיה זרעך וזכ"כ ראה באמרו אלהי אנכי על יצחק שהתחיל בגלות מן השעה שטול כי גם על מאתו יחברך היה ועל זה אמר אלהי יצחק וגם כן פירש מה שאמר אלהי אלהי על יעקב שהוא אחר חסם והשלים בגלות בירידתו למצרים ועליו אמר ואלהי יעקב רוצה לומר גם זה מאתו היה הנה אם כן באמרו ואלהי אנכי בלשון יחיד כיון על כל אחד מהם ולחיות כ"א מהם הההלה לגלות שזה באופן מהחלק מאחר אמר בכל אחד מהם אלהי אברהם אלהי יצחק אלהי יעקב והותרה בזה השאלה הו' :

ובאברהם שמות רבה אמרו (פ' י"ז) אמר ר' יהושע הכהן בר' נחמיה בשעה שנגלה הקב"ה למשה סירוק היה צנבואה אמר הקב"ה אם אני נגלה למשה בקול גדול אני מצטחו בקול נמוך בוכר צנבואה מה תעשה אני נגלה עליו בקולו של אביו אמר משה הנני מה אבא מבקש אמר לו הקב"ה איני אריך אלא אנכי אלהי אנכי צפתיו באתי בלא תחירא ע"כ . ראו בזה שמרע"ס לא הביט בתהלת נבואתו לשלמות הנבואה ולמשלה העליונה שהגיע אלא צנבואתו אחר כך לפי שלא קים עדין ההנהגה הראויה אל אותו השלמות ולזה אמר שהיה סירוק צנבואה רוצה לומר ילד קטן ומתחזק בה ובמפני זה אמר הקב"ה אם אני נגלה עליו בקול גדול אני מצטחו רוצה לומר שאם יבטע עליו השפע בשלימות גדול ובמדרג' עליונה שתכלול השגתו ויהיה נצטח וכתב'ל אמרם אם אני נגלה למשה בקול גדול אני מצטחו שאמרו ב' פעמים אני כי הנה כיוונו בזה שהיה הספק במשה מפאת המשפיע ומפאת השפע עצמו . אם מפאת המשפיע לפי שטען לא היה ראוי להנבא מאתו יחברך בלי למוטות מלאך כמו שזכה אלו אחר כך ולכן אמרו אם אני נגלה למשה רוצה לומר אני הכבד הראשונה בלי למעני אני מצטחו כי להיות השפע ממני יהיה נצטח ולא יוכל לבלו . וגם יהיה נצטח מפאת השפע עצמו בהיותו במדרגה עליונה מאל ועו"ל בקול גדול אני מצטחו שהיה צהניעו שנית ואמנם אמרם בקול נמוך בוכר צנבואה הכוונה בו שאם יבטע עליו מדרגה ממדרגו' ההלום הנוצק יהיה זה בוכר צנבואה ומלת בוכר הוא מלשון אבות כאלו בוכר כלומר שיהיה השפע ההוא בלתי נכלל ובאמנם במקום אחר נוגלת הנבואה הלום ושיקוף משה בשפע ההוא ולא יערב לפיו אבל יהיה כבוכר ובניו תקדימו ויבטע בו ולא יך בשליחות ובמפני זה ראה יחברך לחת לו הנבואה הראשונה הזאת במדרגה אמצעית לא עליונה מאל כמו שזכה אלהי אחר כך ולא שפלה ופחותה במדרגה ההלום . אבל צאה לו הנבואה במדרגת המדא' והמחזה על ידי מלאך ובמשלים ויחידות כשאר הנביאים שהיו לפניו והוא אמרם אלהי עליו בקולו של אביו כלומר שיהיה נבואתו במדרגה שהיה רגיל להנב' בה אביו ואבותיו אברהם ויצחק ויעקב והיה תכלית המאמר בכתיו באתי עליך שלא תחיר' רוצה לומר שמיד בראשונה היה סרין האלהי להשפיע על משה נבואה עליונה למעלה מהשפע ומאחז ית' בלי למעני אלא שלל הספיקה הנכונה לכן ולכן הוצרך להדרינו בהדרגה צנבואה שלמות אחר שלמות . וכבר נמצא בכתובים רמז ועדות על זה כי אחת תראה שבתחלה אמר הכתוב וירא מלאך ה' אליו בלגת אש . אחר כך אמר ויקרא אליו אלהים מתוך הסנה כי עם היות השם ההוא רמז למלאך הנה בלגת מדרגתו במעלת השם אחר כך אמר ויאמר ה' ראה ראייתו לפי שבתחלה ראה המלאך אחר כך עלתה מדרגתו ונאמר אלהים אחר כך כשחלם יצחק ודבר ערו השם המיוחד . וזכר הכתוב שמה שמשו דבר האלהים הסתיר פניו כי ירא מהביט . ובמאמר הזה יוכיה ששם היות שראה שני הדברים אורת המלאך והאש הגלתי אוכל הנה לא פחד מענין האש אשר ראה כי אם מהמלאך ולכן הסתיר פניו כי ירא מהביט אל האלהים אבל לא מהביט אל האש ובה הודיענו הכתוב שלא בקם משה עוד טענה וכנה שכלית על גלות ישראל וקיומם בין האוינים וזכר אמר כי המשפט לאלהים הוא ושכחל מאתו וצידו חס ענין הסתרת פנים שזכר כאן . ונאכל שמות רבה אמרו (שס) ויפתח משה פניו אמר משה אלהי אביו עומד בכלן ואינו מסתיר פני רבי יהושע כן קראה ורבי הושעא חד אמר לא יפה עשה משה כשהסתיר פניו שאלו לא מסתיר פניו היה מגלה לו הקב"ה מה למעלה ומה למטה מה שהיה ומה שחיד לסיור ובכסף בקם לראות אינו רוצה שנאמר כי לא יראתי האדם וחי' . ורבי הושעא אמר יפה עשה משה שהסתיר פניו אמר הקב"ה אני באתי להראות לך פנים וחלקת לי כבוד והסתרת פניך היך שצויות זה חשב בזה ארנשים יום וארנשים לילה והנה מויו השטייה שנאמר

הגרים זה אמר ולהעלותו מן הארץ הכי לא ארץ וגו'. והנה אמר אל ארץ סוֹכָה ורחבה אל ארץ זבת חלב ודבש להגיד שארץ אשר יליכס שמה לא בארץ מזרים היא כי מזרים הייתה ארץ זרה וקצרת יד. אבל ארץ הכנעני שהיה ארץ טובה ורחבה גם במזרים נחמטמו הצבא והלוא נחמטמו האילנות ופרי העץ כמו שזכרנו עוד היום מעטין הארץ היא עד שמפני זה כתב רש"י כן ה' בארץ מזרים. כן ה' לאילנות בארץ מזרים לירקות לפי שבמזרים יש רבוי גדול מפרי האדמה ומיהדים ומיעוס צמר ומיעוס פירות האילן ולכ"א שיליכס לארץ זבת חלב ודבש שמרוב המקום יתרבה החלב וברוב האילנות ופריה יתרבה הדבש וכן אולי רש"י דברים כ"ו ב' דבש של תמרים ופירש מה הארץ אשר ימצאו בה השלמיות האלה ואמר אל מקום הכנעני רוצה לומר והוא המקום אשר יושב עליו הכנעני ושאר האומות שזכר בהם החבאר למה אמר אל המקום הזה להעיר לנו שני השלמיות האלה אל לא בפני עצמן ולמה אמר עוד אל מקום הכנעני. והותרה בזה השאלה הזו. ואמנם אמרו אחר זה ועתה הנה נעקת בני ישראל בזה אליו הוא כנותן טעם למה לא נאלץ עד עתה אחרי שכבר עבר קץ הנלות וזמן הנאולה וזמנו ד' מאות שנה ואמר שהיה זה לפי שער עתה לא היו ישראל צועקים אליו והצדק ולא שבו עדין אבל היו צועקים אל גוֹשֵׁיָם ואל קדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל לא דרשו אמנם עתה נעקתם בזה אליו ומפני שקראו ושובו עדי מזרח לענין המשפט שראיתי להלן אשר מזרים לוחמים אחרים וסירת הדין ניתנת להלילם לכן הגני עתה שולח אותך לבואיכם מגלותם וזהו ועתה אל ואשלחך אל פרעה כלומר עתה שבנו אלי אני מןך שחלך לפרעה והוצי' את בני ישראל מגֵּרֵם. והותרה בזה השאלה הזו והנה יקרא חכם אותם עמי ואף שהיו עובדי ע"כ ומלוככים בחובות המלכים כמו שאמר ויחזקאל הנביא מפני זכות אבותם וע"כ סופם שיהיו לו לעם כנולה והנה אמר ולהעלותו לפי שכל העולה מארץ מזרים לארץ ישראל יקרא עולה לך פון העולם כ"כ בסיחם במזרים בחבליהם השלמיות והבן שצ"ל חכם מהם היה ראוי שתק' עליה :

יא' ויאמר משה אל האלהים מי אנכי וגו'. עד ויאמר משה אל האלהים הנה אנכי בא. דברי מרע"ה אלה אפשר לפרשם באחד מן' דרכים האחד שאמר לפני השם הלא אני איש רש ונקלה ואם כן מי אני לשאלך לפרעה בשליחות ה' ואע"פ שני להוצי' את בני ישראל משעבודו בעל כרחו כי אלהים נבזי בעיניו נמאס ואולי יכשים עלי יסודני כענין שאמר שואל ושם שאלו ורגנו כי הוקשה אצלו שיהיה הוא המוציא את בני ישראל מארץ מזרים כי הנה עם חכם ובזון אנו הגדול הזה ולא יתנונו ללכת אחרי אל ארץ העמים והענין מה יכולת יש בידי להשיג עם גדול כזה ויציאו ויוליכו אחר במדברות או הענין אך אולי עם כד. עון ועובדי ע"כ באלה והם אינם ראויים להיות מושגת' ומגוהנים בדרך גם ועל שני אלה הסינו השם אל לענין פרעה כי אלהים עמך ר"ל להציל מיד פרעה ומיד צבדיו כי מלך גדול אני כל כל האלהים ולכן הוא יבנה לך ויפחד ממך ואתה לא תפחד ממנו וזמן שכת' רש"י לא שך הוא השליחו' כי אם שלי ואמרו זה לך הא' כי אנכי שלחתיך פירשו על מראת הסנה כלומר כדאי אני להצילך מפרעה באשר אחרי רואה שאלו רצו את הכנה מן האל ואמנם לענין ישראל שאמר לא תפחד מהלכותם עמך במדבר כי הנה בזהו"ל את השם ממזרים חשדון את האלהים על הסדר הם ויקבלו החורם על ידך וילך לפניהם יי מאכסם אלהי ישראל. או שאמר זה להגיד שאמ"פ שהיו במזרים רעים והוא' הנה צייתתם משה לסוף ג' חדשים יקבלו את הכורס על הכר הזה ויהיו ראויים לנאולה ולירדות הארץ זהו המובחר מדברי המפרשים והוא הדרך הא' בפי' הפסוקים האלה. והדרך הב' הוא שגור"ה ה' ששם מליך בשליחות ה' הוא באמרו מי אנכי כי אף אל פרעה באומר הלא אני יאחזי בורח מלפניו והוא צק לפרעני ואני מוכבז למלכות וסיה כל מוצאי יסודני מפני הדינת המלך וזהו מי אנכי כי אף אל פרעה וכן אמרו במדרש אמר לפני רבון העולמים הלא אני יכול ליכנס לפני נואלי הדם מי יכנס למקום לבטים למקום הורגי נפשות הוי מי אנכי כי אף אל פרעה ועוד אמרו קוסי אחרת על דברי השם שאלו והוא את עמי בני ישראל ממזרים באמרו וכו' אולי את בני ישראל מארץ מזרים כלומר ולמה אולי את בני ישראל ממזרים והלא היא ארץ שבטה ארץ מולדתם הורגו בה שנים רבות את החפוף לרחם עליהם אנה ה' הושיעם נא אנה ה' הרויחם נא לב מלך בידך לכל אשר תחפוף תטנו הסה את לב פרעה לרחם עליהם ולהסיר את שפזדם הקשה וזה תפעה עמכם חסד ואמת באשר הם שם במזרים כי אין צורך להוציאם משם והס"י הסינו על שהיה אם ליראתו מפרעה ונאלו דם המלך אמר כי אלהים עמך רוצה לומר אל תירא ואל תפחד כי אני אהיה עמך להצילך ורמו לו באמרו כי אהיה עמך באהיה והוא המחוייב המציאות יהיה עמו ומה ישעיה אדם לו. ואמר זה לך האות שהיה יגול ובטוח כי אנכי שלחתיך רוצה לומר נבואתי זאת ורואי אשר שמת בפניך הוא לך אות אמת באהיה עמך כי אחרי ששלחתיך כלומר ולימה לא יבנה לך פרעה הרי שהיה האות על הצטווה והשלחות שהיה שולח אותו ואמנם למה ששאלת מה תועלת יש צייתתם ממזרים ולמה לא אריות להם שמה. אבינך. שצביו"לך את השם ממזרים העבדון את האלהים על הכר הזה. כלומר הועלת גדול יס צייתתם ממזרים שצבואכם אל המקום הזה הר סיני תכבדו את החורג כי הוא המקום הנאות אליו וא"ל שיהיה זה במזרים ארץ מלאה גלולים ומונעת הדבוק האלהי זהו הדרך הב' ואמנם הדרך הג' הוא שמרע"ה דייק בדברי הש"י שאלו שהיה עתיד להציל את השם מיד מזרים ונס כן להעלותו אל ארץ טובה ורחבה וגו' והודיעו עם זה שהייתה ממזרים חסיה על ידו כמו שאמר ועתה לך ואשלחך אל פרעה והוא את עמי בני ישראל ממזרים אבל לא אל' שילכס אל הארץ ומוז' נפל חשב בלב משה אולי הוא יוצא אותם ממזרים אבל לא יכנס להכניסם לארץ ויהיה הוא מתחיל במנוה ואף אחר ימרה ועל כן היה משה נשטע מהשלחות ואלו הדרך בצלמו שהיה צלתי ראוי אליו אם מלך פרעה כמ"ס מי אנכי כי אף אל פרעה ואם מלך השליחות

שאמר ומשה לא ידע כי קרן עור פניו ע"כ. וראוי שנגזן בזה היו חולקים החכמים האלה ומה הייתה כוונת כל אחד מהם ואף אמר רבי יהושע לא יבש עשה משה שהסתייר פניו בהיות שזכר לו יתברך אל תקרוב אליו. והנראה בזה הוא כי המחלוקת בין שני השלמים האלה היה אם תלמדך לנבואה הכנה קודמת טבעית ולמדויה או לא תלמדך בה כי אם הרצון האלהי בלבד כאותן הדעות שזכר הרב המורה בפרק ל"ב ה"ג יהיה דעת ר' יהושע בן קרחה שאין הסכנה תנאי הכרחי בנבואה כי בראות ה' ינבא המנב' אע"פ שלא יהיו לו תנאי הסכנה שזכרו החכמים. וחשב רבי יהושע עם זה שלא היה תלמדך למשה שיתחיר פניו כי אם שלא יקרב אליו ושהיה כוונת השם יתברך במשה לא יבקש כבוד שלמות מסודרות גבוהות בדבר כי היה תלוי הענין בלו ברצון האלהי וגמגמ"ל פלא ושמשה יקבל ממנו יתברך מה שילמד לו מהחכמה וההשגה האלהית ושמה ל' יפה עשה כשהסתייר פניו וגמגמ עמו מההשגה האלהית ולא הכין עמו לקבל ממנו יתברך מה שיהיו לו וישים צפוי כי לו לא היה מחסיר פניו היה מגלה לו הקב"ה סודות נפלאות מהדברים החסודים והמסתוריים והוא אמרו מה למעלה ומה למטה ומה שימך באורך הזמנים לפי שהיה הכל תלוי ברצונו יתברך ולכיות זה בשעת הנאולה היה השם חפץ למשן דקון ללנות למשה אמתה הנמאית כלם לבדור ישראל גם שלא היה מוכן אליו. אמנם אחרי מעשה העגל לא רצה הקב"ה לנשות למשה החסד האלהי ההוא רוצה לומר להשפיע עליו מבלי הסכנה קודמת ולכן כשבקש הראוי נא את כבודך לא השפיע עליו כי אם מה שהספיקה אליו הכנתו האנושית ומה שיסבול טבע האדם בשנס הוא צבר וזהו אומרו עכשיו שאתה רוצה איני רוצה שנאמר כי לא יראתי האדם וחי כלומר שהיה הדבר ההוא שבקש עליו תלוי ברצון האלהי. אמנם רבי יהושע' שכן מה ששעשע משה לפי שהיה דעתו שהנבואה תעבר אל הכנה קודמת במחשבו ושיקרה בהשגות השכליות מפני היותן נחלות בזהו דבר ידמה למה שיקרה בהשגות החושיות כי כמו שהחוש כשיכיריכחו האדם בזה שכו' בלתי מהיחם אליו לקבל יותר ממה שזכרו יפסד ולא די בלא ישיג מה שבקש אבל גם מה שהיה בזהו ראשונה להשיג לא יוכל עוד להשיגו בזה בהשכיל האדם מה שאין לו הכנה והקדמות להשיגו תפגעם בהשגתו או ימות כמו שזכר הרב המורה ולכן משה בהיותו מתחיל בנבואה הסתייר פניו כי לא היה מוכן לו לשלימות הגדול שזכה אליו אחרי כי זהו אמרו אני באתי להראות לך פנים וחלקי לי כבוד כלומר שהיה הרצון האלהי להשלימו בלב מה שאפשר כי אין כילות בנותן יתברך והוא חלק לו כבוד כי הסתייר פניו להיותו בלתי מוכן ושמה ששעשע בזה היותו להשכיל אחר כך במעלה השלימות כי בהשגה האלהית נשקפה אותה האדם בהדרגה ועלה מעלה מעלה בשלמיות גדול וכוונתו זה משיבתו בזה חרצנים יום וארצנים לילה כי שם היה השלימות הגדול אשר לא השוער אמתו למה שקדמוהו הכונות הראויות אל המעמד הה' ושם קיה קרון הפנים הנשמיים והנשמיים ששיעור גדול. ואלה הן הדעות שני הרבנים האלה :

ו' ויאמר ה' ראה ראיתי וגו' עד ויאמר משה אל האלהים מי אנכי דעתי במראה היותה הוא שלא ראה משה הסנה והמלאך במראה הנבואה אבל ששקף בטועל ובמציאות ראה הסנה בצור באש והסנה אינו אוכל ונכפועל ובהשחממות חושיו כר לראות ואף הניע לאוניו הקול האלהי משה משה אל תקרוב אליו ולפי שראה משה שהיה זה דבר פלא וזהו נבדך בעיניו לדעת מה זה ועלמה זה או באהיה הנבואה והודיעו יס' בה פחרון בעיניו אשר ראה ח"ל ויאמר ה' ראה ראיתי וגו' שהודיעו השם שהסנה הצור באש אשר ראה היה משל אל עמי עם בני ישראל אשר במזרים כי הם לשפלותם נמשלים לבנה והאש אשר ראה היה משל אל עמים ולחנם וצעקתם אשר הם צועקים וגושיהם ושמה שראה שהסנה אינו אוכל הוא משל לנאולה שה' ית' ירד להצילם ולהעלותם מהנלות. וזה כלל הנבואה הזאת ויא' לו מזה שמרע"ה לא נבא על ידו מלאך ולא נבא במשלים וחדיות וכי המלאך והאש והסנה הכל היו דברים שהשיג בחושיו לא לירות דמיונות. והנה אמר ראה ראיתי וגו' ואת צעקתם שמעתי לפי שחושית הכונות הנה היותה דקים מהם והיותה מתחכמים להשנות השכליות הם חוש הראות וחוש השמיעה וכמו שזכר' בספור המעמד הנכבד אתה הראית לדעת וגו' מן השמים השמיעך את קולו ושלך הארץ הראך את אסו הגדולה כי צב' החושים האלה צא השלמות באותו מעמד וכן אמר שפ"ה בהכמתו עין רואה ואין שומעת ה' עשה גם שניהם. והודיע השם למושה שראה בעיניו השם ב' דברים הא' שהיו בארץ מזרים בלחץ גדול כי היתה הארץ קצרת יד ולא תוכל לבאת אותה לפי שנתכבדו בארץ גושן בזהויהם מעטים וירבו ויעצמו במאד מאד ולכן קלר המצט מהשתרע ועו"ל ראה ראיתי את עמי אשר במזרים ר"ל מלך הארץ. וכן הוא שהיו המזרים לוחמים אותם ועו"ל ואת צעקתם שמעתי ואמר מפני גושיהם הודיע שלא שמע צעקתם להיות צועקים אליו וקוראים אל ה' אלהיהם אבל שהיו צועקים מפני שגיהם מפני הממונים עליהם היו צועקים בעת צרתם לא לאל ית' וכבר אמר הנביא והשם לא בצ צד המכה וגו'. ואמנם אמרו כי ידעתי את מלאכיו פי' בו הרלב"ג שהוא דבק עם מה באחריו לפי שידעתי את מלאכיו ארד להצילו וגו' ויהיה א"כ ההחלפת המלאך כי ידעתי את מלאכיו בלי ו"ו וגורחו וארד להצילו עם ו"ו והוא דוחק ולכן יוהר נכון לפ' כי ידעתי את מלאכיו נתינת הסכנה למה שמע ית' צעקתם שהיו צועקים מפני גושיהם אחרי שהיו צועקים פועמים רבות וקבצו בקול גדול ויצעקו צעקת גדילה ומרה על דבר מוטט ולכן אמר כי ידעתי את מלאכיו כלומר ראוי לי לשמוע צעקתם לפי שידעתי שהיה צעקת אמתית ושכמלאכיו גדול מהצעקה וי"מ שמפני שאמר בו ית' לשון ראייה ולשון שמיעה שלא יפולו בו יתברך להיותם השונות חושיות נשמיות הושרך לומר כי ידעתי את מלאכיו ר"ל הנה אחרתי שראיתי ושמעתי לפי שידעתי את מלאכיו הכידיעה האלהית הושאלה בשם ראייה ושם שמיעה בשם צד. ואמר וארד להצילו מיד מזרים להשיב לב' המאורות שזכר שראה בנס אם לצעקתם שהיו צועקים מפני גושיהם אמר וארד להצילו מיד מזרים ואם לירות ומאוקת הארץ

עצמו באמרו וכי אולי את בני ישראל ממזרים רוצה לומר ולמה אולי משם
אנכי אם את אחר יעלם ויכניסם לארץ וע"י הסיבה יתבאר כי איהם עמך אין ראוי
שחשש חללים להלחם וסכר כנתינת הארץ אלם איהם עמך צמלת הנבואה
והניב למדרגה שסוף נבירה לא יגיע אליה עוד כל ימי הארץ וזה כי איהם עמך
רוצה לומר שיהיה השם המיוחד . יהיה עמך ותדבק בו מבלי אמצעי . ואמנם מה
שאמרת מהיותך נצוה והלל אישים כן ראוי לשלימות שליחותך כי צדקות פרעה וכל
מזרים וכן אחד ומקלו בידו מתגבר עליו ומיישד עליו מאותו ומביא אותם על
פי דברו יכירו וידעו שאנכי שליחותך ושליך הדבר ממך אלם ממני שאיהם עמך וגם
לעני ישראל יהיה זה אות גדול עד במפני זה נבואיך את השם ממזרים לא תהיה
אחיה להם לאלהים ולא יעבדוך לשם אלהים אבל אחיה והם תעבדוך את האלהים על
ההר הזה כי יהי גלוי ומפורסם אלהים שכל מה שעשית עמה היה בנתי וברוחי
ולא צדקה ותבטחך הנה אם כן היות משה בנתי וכו' וכו' ראוי לשליחות גדול
כזה זה יהיה אות עמך כי מלת ה' היתה זאת וברוח ה' דבר בו ומלחו על לשוני
הנה התבאר מזה שלא היה האות שזכר לו השם מראת הסנה ולא גם כן מעמד
הר סיני ולא גם כן הנבואה והדבור שנאמר שם אלם שהיה האות האמתי מ"ש מי
אנכי וצוה א"כ הסיבה יתבאר על כי דרכו ודבריו ולא רצה לגלות לו ענין הכנסת
הארץ עוד . והנה בכל א' מג' הדרכים האלה שהי האלות ע' וי' . כי הנה לא
נשמע משה מליך בשליחותו להיחזק בנתי חסך צדקה וצפולת שמו אלם הקבין
עצמו כראוי לפני רבון העולמים בעצמותיו לראות מה ידבר בו ומה ישוב על
תוכחתו כי כן היה צדקה מוקפה על דבר השם הלבן מאה שנה יולד ובמעמד בין
הצדקים נתרשם מה תתן לי ואנכי הולך עירי וירמיכו צדקתך נבואתו סרב
בשליחות השם שכל צדקותם נבואותיהם דברים נפלאים היו נשאים ונאותים
בדברי חיונים אך יוכל להיות ועל אי זה דרך יהיה עד שירשם השם אמתת הענין
ודרכו באופן שלא ישאר אלם שום ספק ואז מכניסים עצמם בסכנות עצומות מבלי
ספק ויראה בהשגשג על אמתת חיונים ונפשות באלהים וכן עשה מרע"ה בדבר
הזה עד שהשיבו כי איהם עמך וזה לך האות וגו' :

(יג) ויאמר

משה אל האלהים הנה אנכי בא אל בני ישראל וגו' עד לך ואספת את
זקני וגו' . אחרי שהגדתי השם את משה ביה' עמו להלכו מיד פרעה
לא רצה להפציר עוד בדבר מלך פרעה ומלך מזרים אבל הקשה בענין ישראל באמרו
הנה אנכי בא אל בני ישראל ואמרת לי אלם אלהים אבותיהם שליחי אלהים ר"ל אחרי
שאתה השם אלהים שליחי אלהי הנה אני בא אלם אלהים ואומר מה שמעמתי מפיך
שליחי אבותם שליחי אלהים לחקים ולנצרים נבואה והנה הם בלא ספק יאמרו לי
מה שמו בניה נא לי מה אומר אלהים כי אחיה לא אמרת לי אלם אנכי אלהי אביך
אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב ולא הזכרת השם המיוחד שכן והשם השיבו
אלהים אשר איהם וכבר ידעת דעת הרב המורה שאל מרע"ה שיאמת להם ראשונה
מציאות האל ואח"כ יאמת נבואתו ושהודיעו השם אמתת מציאותו במאמר הקדמ
הזה איהם אשר איהם שהוא כולל הוואר והמחזר במלה אחד בעצמה עם אות
הקשר והבונה בו הנמצא אשר הוא נמצא כלומר שהוא נמצא לא במציאות נוסף על
מחשבו . וכמו שכתב הרמב"ן דחוק הוא מאד שג' שיהיו זקני ישראל וחכמיו שואלים
עצמות ומפוסתים על מציאות האל או לא מציאותו אינו זולת מהוהו כי הנה כאשר
יקום צדק"ה נבא כיו שואלים ממנו אמתות ומפוסתים אמתת נבואתו אבל לא היו
מבקשים ממנו מופתים פילוסופיים על מציאות האל ואחדותו . וכתב הרמב"ע שאל
על השם הראוי לעשות בו את האותות . והרמב"ן פירש מה שמו אם היה שולחו
צדקת סדין או צדקת רחמים ואני רוצה בתשובה שהשיבו דבר מזה . ובמדרש דרשו
רבי יצחק אומר א"ל הקדוש ב"ה למשה אמור להם אני שהייתי ועשיתי אני הוא
ואני הוא לעתיד לבוא לכן כהוב כאל איהם שלשה פעמים . ר"ל שהיה זמן העבר
והעתיד כלו כנורא יתבאר כוונה כי אין חליפות ונבא עמו ולא עצמו נסה הנאון
רב סעדיה שכתב שיהיה אשר איהם הוא אשר לא עבר ולא יעבור כי הוא ראשון
והוא אחרון וכמ"ס הרמב"ן . ולכלל יקשה אמרו אחר זה מה שאמר אל בני ישראל
אלהים שליחי אלהים שלא אמר איהם כי אם פעם אחת . ולכן היותו ר"ל בדבר הזה
נכון ומחשיב הוא מרע"ה השם למען שיהיו יחששו ישראל והוא מאי זו מדרגה
היה נבואה כי הנה צדקים הם היו אנשים מנבאים מכת הכדים ומלאכי הבלה
ומהם היו מהפארים שינבאו מכת הכובים כמו שמינו נביאי הנעל שהוא השמש
ונביאי האשפה שהיה הלכנה . ומהם היו מהפארים שישיעו עליה השכל הנבדל וגם
זה היו מדרגות כפי מדרגות השכל הדובר בהם ומפני זה נבוא משה עם דברי
שליחותו היה ראוי שיסאלו בני ישראל מי הוא זה ואי זה הוא המשיע עליו
אותו נבואה כי אם היה מנבא מהשמים או מהכוכבים לא יאבו לו ולא ישמעו אליו
ולכן היה ראוי לשאול לו מה שמו שאין הכוונה על השם בלבד כי אם לדעת מי
הוא זה ואי זה הדובר בו לדעת אם יתחייבו לשמוע בקולו ולהשמע מפניו אם
לא ועל דרך זה אמר שג' מי עלה שמים . מה שמו ומה שם בני כי תדע רוצה
לומר מי הוא זה ואין ספק שהיה מרע"ה שאל שאל הדבר הזה לדעת מדרגת נבואתו
ומי הוא השכל והמשיע זה מכלל השכלים הנבדלים או מלאכי השרת המדרגים
בשם האל ומפני ענותנותו לא בקש הדבר מעצמו אבל חלה הדבר בשם שישאלוהו
כן . וכבר כתב הרמב"ם בפתיחת פי' המשנה שלו שנבוא נביא לנבואת לישראל היו
שואלים ממנו מי הוא אשר דבר עמו ואם היה אומר שדבר אליו כוכב או א'
מהאליהם אחרים מיד היו סוקלים אותו כי אין לשמוע נבואה כי אם בדבר השם
ולכן היה שאלת השם הכוונה באמר מה שמו לדעת מי הוא המנבא והמשיע
נמצא והוא יתבאר השיבו איהם אשר איהם להודיעו שהמדבר אתו לא היה שר ומול
וכוכב בשמים ולא אחד ממלאכי עליון כי כלם הם אישי המציאות ומציאות והיותם
תלוי בנולדת אלם הוא היה המחוייב המציאות יתבאר שמיציאות תלוי בעצמו ואינו
תלוי בד"ל והוא אמרו איהם אשר איהם כי האלף מהאיתן כאומר אני איהם בעבור

שהיה כי אין מציאות תלוי בזולתי אלם בעצמי . אמנם כל מה שזכרתי אי אפשר
שיאמר איהם אשר איהם לפי שמיציאות תלוי בנולדת אלם יאמר כל אחד מהם
איהם אשר הוא כהני כי הוא אישכרי מלך עצמו ומחוייב מלך כהני ואני איני כן
כי להיותי מחוייב המציאות מלך עצמי ידעך אמרי איהם אשר איהם וצוה יבאר
להם שהשולח אותם הוא הסבה הראשונה יתבאר לא נברא מנבראו ואחרי שהודיע
השם הזה למשה לפי שהבין כוונתו שהיה רוצה לדעתו וזהו מה שאמר אל בני
ישראל איהם שליחי אלהים ר"ל מי שהוא נמצא מפאת עצמו ואינו מקבל מציאותו
מד"ל הוא אשר שליחי אלהים וכו' לא הוצרך לומר איהם אשר איהם שליחי
אלהים לפי ששם המחוייב המציאות הוא בפני עצמו איהם רוצה לומר מציאותו
והיותו הוא מעצמי ולא מסבה אחרת ובתחלה פי' לו הענין באמרו איהם
אשר איהם ואחר כך נסחפק בשם שהוא הפשוט איהם הכולל אותו מדע הנה
התבאר מזה שהיה זאת השאלה ראויה לאותו ענין ושאל היה מותר כלל ושהיה
משה צריך לדעת זה בעצמו רוצה לומר מי הוא הדובר בו והשם גם כן היה
ראוי שיסאלו עליו ולכן השיבו יתבאר אלם לעצמו באמרו איהם אשר איהם ואם ללמד
את השם באמרו מה שאמר אל בני ישראל איהם שליחי אלהים ולפי שאולי רבים
מבני ישראל לא ידעו הענין הדק שהוא בא אחרינו וזו אחר ויאמר עוד אלהים אל
משה מה אמרת אל בני ישראל ה' אלהי אבותיהם אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי
יעקב שליחי אלהים זה שמי לעולם זה זכרי לדור דור רוצה לומר אם לא ידעו
ענין חיוב המציאות מלך עצמי די בשידעו שהאלוה אשר בחר באברהם ובצדק
על דרכו והאלוה אשר בחר ביצחק ובתחילת הנולד מיום הולדו והאלוה אשר בחר
ביעקב וזהו לרדת מזרים עם ביתו ובניו הוא אשר שלחתי אלהים . והוא אשר ינאם
ויאמר מנולדת וצוה ידעו ויאמרו מי הוא המדבר איתך והנה אמר זה שמי לעולם
זה זכרי לדור דור להודיעו ששם איהם הוא שמו בעצמו כלומר שהוא מחוייב
המציאות מלך עצמו ושאר הנמצאים כלם הם אישכריים בעצמם וז"ל זה שמי לעולם
על שם איהם . ואמנם השם האחד שהוא אלהי אבותיהם הוא זכרי לדר דר שכל
אותם הדורות יזכרו שהאלהי האדירים בחר באברהם ביצחק ויעקב ולא יסבה צדקת
האבות בכל הדורות . והותרו בזה השאלות ה"א והי"ב והי"ג והי"ד . ואפשר עוד
לפרש שאיהם אשר איהם שמי שאל משה מה שמו השיבו יתבאר מה להם לשאול
על שמי יהיה השם מה שיהיה אין להם עסק בנסתרות אבל מה שאמר להם מי
אמר על עצמו איהם שהוא הנמצא העולם שלא יושג מהותו הוא שליחי אלהים ולמד
מה שראוי שידעו הוא שליחי אלהי אבותיהם אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב .
ויתכן לפרש איהם אשר איהם שהוא מלאך כי איהם עמד שאמר לו צדקת הדברים
יאמר למען זה תשאל לשמי הלא אמרתי אליך איהם רוצה לומר אשר איהם עמך
וכן צוה שיאמר אלהים איהם שליחי אלהים כלומר מי שאמר לי איהם כי איהם עמך
הוא אשר שליחי אלהים . וחז"ל (פסחים דף כ') דרשו זה שמי לעולם כלם כתיב אמר
הקדוש ב"ה לא שאני נכתב אני נקרא נכתב ביו"ד ונקרא בא"ף ל"ת ביום
ההוא יהיה ה' אחד האדני' לאו שמו אחד . רבא סבר למדרגיה בפרקא אמר לי'
הכו' סבא לעולם כתיב יהיה ה' אחד בעולם הזה על שמותות טובות ואומר ברוך
הטוב והמטיב ועל שמותות רעות ואומר ברוך דין האמת אבל לע"ה כלי הטוב והמטיב
וכן אמרו בפ' י' וחסין (דף ע"א) אמר רבא רב בר חנה א"ר יוחנן שם בן ד'
אחיות חכמים מוסרין אותו להלמידים פסח אחד בבבא . ואמרי לא פעם אחד
בשבע ומסתברא כמ"ד פעם א' בשבע דכתיב זה שמי לעולם כלם כתיב נראה
מדבריהם שהשם שלמד הכ"ה למרע"ה במראת הסנה היה יחיד השם המפורסם :
(טז) ואספת את זקני ישראל וגו' עד יוען משה ויאמר וכן לא יאמינו לי וגומר
מפני שאמר השם למשה מה אמרת אל בני ישראל אולי יחשבו משה לדבר
עם כללואם אנשים וגו' וסך לכן הוצרך לנאורו לך ואספת את זקני ישראל כי
אין ראוי ללמד הסודות האלהיות כי אם למי ששכלו רחב חכם חרשים וגבון לשם
וכן היו זקני ישראל ואז יאמר אלהים כי זה האלוה המחוייב המציאות אשר לקח את
אבותיהם לעם סגולה נראה אליו במראה הנבואה והודיעו שרצו להנחית עליהם
בהשגחה פרטית צדקות אבותיהם אשר ידעו שהוא אמר ה' אלהי אבותיהם נראה
אליו אלהי אברהם וגומר ובה לא אמר כל שם אלוה בכל א' מהאבות כמו שאמר
למעלה לפי שלא היה הכוונה במאמר הזה להודיעם צדקות הנולד כמו שכוון למעלה
באמרו אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב כמו שפירשתי שם כי אם לנצחם כי
בא עת פקודתם לנאלם מנולדת וז"ל פקוד פקדתי אחכם ואת העשוי לכם במזרים
רוצה לומר פקוד פקדתי אחכם שאתם זרע אברהם אברהם יצחק ויעקב וגם כן
פקדתי הלחן והעול העשוי לכם במזרים ואומר אעלה אתכם ר"ל ולכן נגמר רצוני
לסלק אתכם מהנולד והעשבור הזה ולהעלות אתכם ממזרים אל ארץ כנען שהיא
גבוהה מכל הארצות ויעד השם למשה שימנעו לקולו אלו הזקנים והשמיים הלא
שיבינו דבריו אשר ילמדם בענין חיוב המציאות כי כל שמיעת קול שהאזניה למ"ד
היא מורה על הכנת השכל וכל שמיעת קול שהאזניה בנ"ת הוא לשון שמיעת און
ממש כמו שזכר הרמב"ע . וא"ת למה תאמר אל הזקנים בענין הזה הנה הוא כדי
שחזקו אתה וזקני ישראל בהם הסרים אל משמעתך אל מולך המזרים והנה לא מנינו
שנאו הזקנים אל פרעה רק משה ואהרן בלבד אולי שיראו וסחדו מלבוש לפני כרעה
עם השליחות שהוא או שתמיד היו באים עמו ואם לא זכרו הכחוש והנה אם כן
בא הפסוק לך ואספת את זקני ישראל לנאורך ויתורה בזה השאלה הע"י . ואחרי
שלמד הכ"ה למרע"ה ידעת שמו וצוה על אופן הדבור שידבר לזקני ישראל ראש
לנאורו עוד על סדר הדבור שידברו אל פרעה ושיאמרו לו ה' אלהי העבריים נקרא
עלינו כלומר השם המחוייב המציאות בכת הסבות והוא אלהי העברים אברהם יצחק
ויעקב הוא בעצמו נקרא עלינו למה השנינו בניו והקרינו לעבודתו ועתה מפני
זה נלכס נא דרך ג' ימים במדבר ונצא ל' אלהינו כמו שאתם וזכרים במזרים
לאלהים . והשעם בנביאה הזו הוא שיחזקו כל המון העם ויחזו במאכל ובמשקה

כי בראותם שמהו בא אל פרעה לדבר בגאולה הרע לעם והלל לא הילל אין ספק שיאמרו משה בדלי הוא וע"ז נאמר כאן ג"כ וכן לא יאמינו לי וגו' שנבא מה סקרה להם עמו אחר הדבור הראשון ומה שנמשך עליו ויהי פירוש וכן לא יאמינו לי שאמרו משה כנגד עם בני ישר' כלו' הן אחת שהקונים ישמעו לקולו אבל שאר העם לא ישמעו ולא יאמינו לי תו' ובכל א' הדבורים האלה הוזהרה השאלה הי"א. וע"כ השיבו ית' מה זה בידך כלומר הנה השאל' הא' אשר שאלת מהסלח' השוכחה מושכלת ובצר הודעתהך קושט דברי אמת אבל השאל' הב' הזאת מבחינה הנביא ואמרתו אין דרך אחר להצדיקה כי אם במסות באתות ובמופתים מוחשיים כי לא יבין הנביא ביעודים רעים או טובים כמו שחשב הרמב"ם בפתיחת פי המשה כי ביעודים אפשר שהיו חזורים כפי הכנת המקבילים אבל חסיה בחינת הנביא באמת במעשים אשר יעשה בזאת המנוגה הטבעי והיה זאת הבחינה אמיתית לפי שפעל הנביא והנפלאות ה' מיוחדת לה' כי הוא אשר נראה הדברים הסבבים ויכול לטעות וכמ"ס המסורה (תהלים קלו ד') לעולם נפלאות גדולות נבדו. ואמר (שם פ"ו ט') כי גדול אלה ועו' נפלאות אלהים לנבך ולכן היו המופתים מורים על אלוה' בורא העולם ומחדשו והו' המשיג' בפעו כדלמו ובאין הדבר הה' מסודר מהנרממים הסמימיים וכפי המנהג הטבעי כי לאי זה דבר שיודמן יתחבש מאי זה דבר שיודמן כמו שה' בפלאים. אלא שהו' מעשה ה' כי נראה ה' ולפי שהנביא המיעד עליהם מורה טעם בבור ה' ושהוא איש טעמו ידע מה שברצונו לעשות ולכן היו הנביאים והנפלאות אותות חזקים על נבואת הנביא ושהו' קרוב אל האלהי' וידע דעת עיון אל נבבור שבכר היו מהחלטותיו והמכשפים שטעמו דברים זרים חוץ מן הדיקא במרמה ובתחבולות ואחית עינים לכן מפני תחבולות הרמאים אשר למשה מה זה בידך כי לא זרבו שיבקש דבר מחוץ לעשות מופתיו אבל במשה אשר נודמן בידו עשה ב' המופתים. והעני' שהיה משה אז בן פ' שנה ומפני זקנתו ה' המשה בידו להשגן עליו גם היה רושע והרועים לרעם להנהיג במקלות אשר בידו וגם דברו הסלוחים ועובדי דרכים בלולץ בידים מסות ומפני שלא היה נמא' דבר יותר מומן בידו מן המשה הה' לכן נעשו בו האותות. והנה זרבו על המשה השליככו ארצה כדי שיבא מונח לארצו על הארץ גזורת משה ויהי לנחם שבדרך פלא הזמח שבנ"ח יהי' לפעויו מהמים המזיק עד שגם משה מפניו זרבו וזרבו בנבואתו ויהי' למשה בנפשו והודישו שלא ה' הנהג' לעצמו של משה כי הוא מאמין היה בנבואתו אלא לעשותו לעיני העם. והו' למען יאמינו כי נראה וגו' ואחר שזרבו על גם המשה זרבו על גם הוד. וכמו שהמשה כל עוד שהיה ביד משה תמיד היה מסה ולא ה' נחם כי אם בזהויה על הארץ ככה בענין הוד כל עוד שהיה בחייו היה צריא וסוב' אל כל אשר הוליה מחיקו אז היתה תלוצתה כשגל ובשבו' אל חיקו שנה כנשרו כי ביה' ביד הקדושה לנחם והחיה מעבור ליד מקומות חיים ובראים. ודליו שנעין ראשו' למען נתיחיה ג' האותות האלה לנחיה הזאת. והנראה בזה הו' א' מנ' דברים הא' שמרע"ה וגם ישר' היו מסופקין מאלו בגאולה מנ' בחינת הא' מפאת פרעה שהי' מלך ערין נוקם ונוטר לישראל כנחש וכו' משאף ישראל שנלשרעו במעשיהם הרעים ובע"א שהיו טובים במצרים כמו שזכר הנביא יחזקאל והג' מפאת העם המצרי שהיו להוסיף להשמד להרוג ולאבד את כל היהודים ומשליכים את בניהם ליאור. ובנגד ג' הבחינות האלה' זרבו בנ' מופתים כי גם הנחם נחן לו לרמוז לפרעה שהיה נחם שקלתן נחם ברוח כמו שקראו הנביא ולכן זרבו ית' למשה שיעלף המ' אשר בידו ארץ ויהי לנחם לרמוז לפרעה שלא ה' מזהר המלונה כדברי הראשון אל כל ה' עץ יבש ובהיותו על פני האדמה נעשה נחם שקלתן ויגם משה מפניו כי יחד ממנו שהיה וגם הוא נקם להרוג משה וזרבו על משה וזרבו על משה ולא יחד ממנו ומשה עם רוב פחדו לא היה בזנבו כמו שזרבו פן ישכנו כפיו אל אחי בו ר"ל באמצעות גופו להשמר מפיו ויהי למשה כפסו לרמוז שמשה יורידהו מנדולתו ויכניעהו הכנעה רבה ויפה אלהים ליפת שיעור בפעם הזה כפי מה שכבר ממנו הראש"ע. הנה אם כן היה גם ההפך המע' נחם לרמוז אל פרעה שהי' עץ יבש ונשפך להם לנחם במלכותו ושוד ישוב להיות כא' העינים ביד משה מכת מופתיו. והנה נאמר בנס הזה למען יאמינו וגו' לא על נס הנחם בלבד אבל הוא חזר על כל הנסים שזכר לו כנאל להודיע שלא היו לרעים למשה לאמת לו נבואתו אל שבו לזורר בעם כדי שיאמינו שמשה עזר נאמן לאלהים. ואמנם הנס הב' מזהר הוד ה' כנגד ישראל להודיע שכמו שידו נקם גופו של משה ה' שם המזג ובר' אולם כן היו בני ישראל מפאת אבותיהם כלם זרע אחת קדושים לאלהיהם וכמו שבהיות האבות בארץ הקדושה תמיד היו בגריאות אמונותיהם ככה יד משה בהיותה בחיקו הית' צריא וסוב' האמנם כשהוליה מחיקו וילא העם מהארץ הקדושה ומהשכנים שבטי יה אבותיהם נלשרעו במעשיהם והוא אמרו והנה ידו מזהרע בשלל ואין הכוונה והדמיו לשלל לענין הזרעת כי השלל לא יתפוס בו זרעת אבל ענינו שהמזרע מפני רבוי הלגנה הגנרית אשר בו יהלגן בשרו יותר מדלי ולכן היו הצהרות לגנות סימן לזרעת ועל זה היה הדמיו בשלל לענין המראה. והנה זרע"ה למשה שיעלה אל חיקו רמו שיקרב את בני ישראל אליו וילמדם דעת עליון ודברי קדושה ומיד ישובו לאיתנם וקדושתם ככל אבותיהם הקדושים ולזה כיון באמר השב ידך אל חיקי ושב ידו אל חיקי והנה שנה כבשרו. ובעבור שהיה הנס הא' רומז לענין פרעה והיו ישראל בלתי ראוים לשיעשה עמם אתו גם מפני דשעתם לכן אמר והיה אם לא יאמינו נך ולא ישמעו לקול האות הראשון ר"ל לדבר הנרמו אשר יורה עליו האות הראשון מהמס' הנה יאמינו לקול האות האחרון ששוד ישובו ישראל ובקשו את ה' אלהיהם והו' ירפא משונתם ויחזיר עטרתם ליושבה. ואם אמנם יאמרו שרשעם לא ישובו אל ה' ומפני זה לא יכנע לנב פרעה הערל הנה אז זרבו באו' ה' והו' ולקחת מומיו היאור ושפכת היבש' וזיו המים אשר תקח מן היאור והיו לדם ביבשת כי זה הנס ה' לרמוז שרשעת המצרים לא תחוס ולא תפסל עד קריעת ים סוף כי אז יעצבו צים וישליכם הים ליבשה כמ"ס וירא ישראל

בשמה ויזהרו בקר ולאן לרוב ובאותו קבוץ בשמחה ובשוב לבב יקבלו עליהם בריה התורה וידוע היה שהבחינה ההיא אין ראוי לעשותה במצרים כמו שאמר הן נזכה אח הועתה מצרים לעיניהם ולא יסקלונו. ואמנם למען זרע הב"ה שיאמרו לפרעה דרך שלשת ימים כצר כחנתי דעת הר"ן בו בדרשותיו שהוא כדי שיתפעל אחר כך לב פרעה כאשר לא ישובו אחרי ג' ימים מהמדבר באמרו כי בירח הוא כי אם היה מחללה שאלה אותם בהחלט מבלי תנאי שיחזרו אחר אותו זמן מובנל לא היה רודף אחריהם ולא היה נסבע צים סוף הוא וכל חילו. ויותר נכון אולי לפ' שפעה הב"ה כן כדי לרמזות לבני אדם הוזהר כן פרעה וקושי ערפו ופעלו ידקו משפסיו ודינו ומדותיו על פרעה ועל מצרים יען ויבטן לא בקשו ממני ללכת כי אם דרך ג' ימים לזכות לאלוהיהם ומסחמא יובן מדבריהם שאחר כך ישובו ולא שמע אל תפלתם ולא תחזיתם וכ"ס אם יאמרו לו ללכת כלם שגלי ספק לא יאבה להם ולא ישמע להם הנה מפני זה זרע למרע"ה שהיה בראשונה שאלתו ובקשתו דבר מועט דרך ג' ימים להבחין בו ערפו ומחשו הקשה ח"ס מיד ואני ידעתי כי לא יתן אחכם מלך מצרים להלך ולא ביד חוקה כלומר ועם היות השאלה הזאת דבר מועט אולי ידעתי רוע לבבו שלא יכנע גם לדבר המועט ההוא ועכ"ל לא אמר שאלתי ג' ימים ישובו אלא שילכו במדבר דרך ג' ימים וכן היה שהלכו שם כל אותו זמן וזמנים אחר' הנה אם כן לא שגר משה בדבריו אבל העלים הכוונה מפני אותה כבה שזכרתי והוא אמרו מיד ולא יתן אחכם מלך מצרים להלך וגו' ופי' הפסוק הזה כך הוא אולי ואני ידעתי שלא יתן אחכם מלך מצרים להלך ברגונו וגם ידעתי שלא תלכו ביד חוקה ר"ל של ישראל שלא יעזרו כח עם היותם אלוכלוסים רבים להלכת במצרים ולעלות מן הארץ ביד חוקה ובזרוע נטויה שלכם הנה א"כ לא ילאו ברגון פרעה וזרועם של ישראל ג"כ לא יושיע לנו האמנם ילאו באופן אחר והוא שאלתו יד' והייתי את מצרים בכל נפלאותי אשר אעשה בקרבן ואח"כ ישלח אחכם את תחשוב שמפני זה ישובו ישראל שטוים מהמצרים כי אנכי אתן את חן העם הזה בעיני מצרים באופן שאלהם תלכו משם לא תלכו ריקה כי תשאל כל אשה יהודית משכנתה ומנרת ביתה כלי כסף וכלי זהב ושמות וכו' ויהי ליש' שכר חלק כל כלי בחייהם הכבדות אשר יעצבו בנתיבם לשכניהם ח"א ונללם את מצרים שיהיה להם התנלות גדולה לפני כל מי שיגנוט פועל זה מפני שכבר עונתם אללם כל נכסיהם וגם מפני שהעבוד שנתעבדו בנס ואין התנלות גדולה מזו וגם על הדבר הזה כתב הר"ן שגור הב"ה בו כדי שבעבור ירדפו המצרים אחרי בני ישראל ויהיו נפצעים צים סוף וכבה נכונה היא. האמנם במעמד בין הבתרים כצר נאמר וגם את הנו אשר יעצודו דן אנכי ואח"כ ילאו ברכיש גדול ולכן אין המלג מהיות הדבר הזה להם חלק עבודה והנה נזכר כל זה עליו ע"ס שלא היה ענין זמן המעשה לפי שהולך ית' להודיע למשה כדי לגלות את חפיו שלא יירא ולא יפחד מפרעה וממצרים כי לא ישאלו אותם אבל יאבהם ולכן בשעת המעשה נאמר דבר נא באני העם כי אז הניעה השעה. והותרו בזה השאלות היו"ו והי"ו והנה אמר ואלה אשה משכנתה ומנרת ביתה והוא הדין לאנשים וכן הוא הדין ששאלה ג"כ אשה מאשה רחוקה מביתה אלא שדבר הכתיב בהויה מאשר מנהג הסכנות לעשות ככה והנשים יותר מן הכנשים. ובמכילת' אמרו ושאלה אשה משכנתה רבי אלעזר הקפר אומר ד' מנחות היו ביד' של ישראל באין כל העולם כלו כדלי להם שלא נחסדו על העריות שנאמר וילא בן אשה ראלית להודיע שבחן של ישראל שלא היה צניעות אלא זו בלבד ופרמסה הכסוב ולא נחסדו על לשון הרע שנאמר ושאלה אשה משכנתה בידים בידים י"ב חדש ואין אלה מנחא כד' מהם שהלכו אל הברד. ולא שנו את שם שבשם שייחסו בירידתן לרובן ושמעון כך הוא מיהבן בטלייתן שנאמר ויתלילו על משפחותם. ולא היה בהן זנות שנאמר ששם עלו בשפים שבטי יה. אמר הב"ה שמי מעיד צים' שלא נעמאו במצרים בזנות. ולא ההליפו את לשונם שנאמר מי שמך לאיש שר ושופט עלינו :

ד' (א) ויגזן משה ויאמר וכן לא יאמינו לי וגו' עד ויאמר משה אל ה' כי ה' אחרי נאמר הב"ה למרע"ה ענין שמו וענין שליחותו ענה הוא לפניו יתברך ואמר הן אחת שהקנים ובני ישראל ישמעו לקולו ויבינו דברי משה שאומר אלהים בענין חיוב המציאו' אל ענין יראו שאלתם להם שאלהי הכנה הראשון' המחוייבת המציאות שליחותי ושלחתי הנה כי אולי יאמרו שאלהי בעיני ידעתי שיש ספק ראשון לכל והו' מחוייב המציאות וידעתי שהאלהים דבר לאצרכם ליאחז קדושה וזרע צרית עם אצרכם להוליא זרעו מזה הגלות או שנשפך עלי שפע דוכב או מזל מן השמים אבל צמה יודע איפה שאלהי הוא הנביא והשליח לנאלם ובפרט שנראה אלי ה' שהוא המחוייב המציאות ושאלו אני מהפחד צמחה סקר ובנבואה שלא חלה עלי כי הנה אנשי הדוד כמו שזכר הראש"ע היו מאמינים במציאות הכנה הראשונה וחיוו המציאות והיו כופרים במציאות הנבוא' בבני אדם וכ"ס שהיה מהבכ' הראשון' ועו"א וכן לא יאמינו לי ולא ישמעו לקולו כי יאמרו לא נר' אליך ה' כלומר לא יאמינו לי שאלהי נביא ולא ישמעו בקולי צמה שאומר שדברת לפי ביקש' אללם שהבכ' הראשון' יתברך דברה עמי כי הנה בזהויות נבואתי' מא' מהשכלים הנכדלים והי' אישיר אללם אבל היתה מהבכ' הראשון' יתברך והי' קש' להאמינו מפני העדר היתם אשר בין הפועל ההו' והמקבל את הפעל והוא אמרו כי יאמרו לא נר' אליך ה' ספ' שהו' הסבה הראשון' השפיע בי מבלי אמצעי. והמאמר הזה אינו כותר ולא הורם מ"ס לו ית' ובמעו לקולך לבבות. הא' כי שם נאמר על שאלת ואמרו לי מה שמו כמו שזכר הרב המורה. והשנית ששם משה ברוח הקדש העתיד להיות והוא שמפני שהנבואה הטובה הערב לשומעיה ישמעו בקולו וילכו לפני פרעה לדבר שליחותם בתחלה כ"ס בזהויות דבר נקל דרך ג' ימים בלבד. האמנם אחרי שפרעה יערר צהם וישנים קשות כמו שהי' ויכביר את עולם מפני השליחות כמו שקרה אין ספק שנאמר יאמרו זקני ישר' ושוטריה אל משה ואל אהרן יר' ה' עליכם וישפוט וגו' שאז יספקו בשליחותו ויאמרו לא נר' אליך ה' ואחת דרית מאלך כל זה

אחר כך ויעש האותות לעיני העם ויאמן העם וישמעו כי פקד ה' את ישראל וכו' ראה את ענין ויקדו וישתחוו :

ואמנם היתר השאלה הכ"ד אינו ממה שיקרה לפי שאנחנו נאמר שהאמת תמשך מפועל הנסים האמתיים שאין בהם דחייה ולא נד מזדרי הרמאות והתחבולות בהכרח ומבלי בחירה ורצון יאמין האדם בראותם כי כמו שבעיני השכלי ההקדמות המופתיות יחייבו התולדה בהכרח ויזייר בנפש הדעת ההוא שהוליד המופת שהוא אמת אין עוד מלבדו ואין לרצון ולבחירה מנוא בידע' האמתית הנקנית מפאת המופת לשייח' אמת או לא יסיה כי בידעיה האמתיות היא המסכמת בנפש עם מה שהוא חוץ לנפש כך הוא בעיני הנסים שזורה ויזיאתם מהדיקט השכלי יכריח נפשו להאמין בהכח הכנ"ת הפועל אותם ואין לך שתאמר שיחייב מזה שלא יאמין ולא יענה האדם על האמונות כי הנה שלמות הנפש אינו כי אם בהשגות האמתיות המושגות בידיעה ובקבלה והם השכר עצמו גם כי הנה האדם יאמין ויקבל שכר באמונות להיחזק שומע אל הניבוי ומשיין במעשיו ומבין אותם כראוי בהשקפות גדול לדעת האמת ועל ההשכלות הזה יקבל השכר ועל העדרו יקבל העונש עם היות שהמדע אשר יקבל משם תקבלו נפשו מכת הנם והמופת מבלי בחירה ורצון לפי שהידע' וההשגה לא תפול בה הכרח שהוא התנגדות הרצון וגם לא תכריע לרצון ולבחירה' לפי שהוא למעלה מהם . והשכל הוא מנהיג הדיון בדברים המעשיים האפשריים אך הרצון לא יפול בפעולה השכל העיוני והשכל שהוא אל הדברים המדעיים שהם בעלי הנחיות והכרחיים בעצמם . ואמנה למה שפענו שיחייב שיהיה האמונה בלתי מקבלת השנוי והחמורה נשיב שכן הוא האמת שבהיות הנם בחזקו האמונה הנקנית ממנו ח"א שחשבתה אבל כנר איפשר שיטעה הנביא גם ויראו אותו ויאמינו לדבריו ואחר כך ימצאו חולשה בעיני הנם ההוא או יחשבו שטעה ברמאות ובהתחבול או ראו דבר מנגד אליו ולכן יחשדו מאמונתם ויחשבו שאין הדבר כמו שחשבו בראשונה . וכן היה עיני ישראל עם מרע"ה שבתחלה כשעשה הנסים לעיניה' נאמר ויאמן העם שהאמינו היות הדבר אלתי האמנם כשראו ששאל מפרשה דרך ג' ימים ואז את השם ושאלה אשה משכנתה וגומר קנו בלבם מחשבה רעה שמרע"ה מעצמו ה' עושה זה ולא ה' פעל כל זאת ולכן פסקו נגדו בידיעתם ממזרים באמרם מה זאת עשית לנו להוציאנו ממזרים עד שהוצרך לומר כשראו גם קריעת ים סוף ויאמינו בה' ובמשה עבדו . ואמר יתברך במעמד הר סיני וגם כך יאמינו לשולם . ואמנם עיני העגל לא ה' לחולשתם באמונתם שה' לא לחשכם שה' משה מת כמו שיחבול . וכן קרה ועדו לא פסקו באמונ' . ואמנם מה שפענו מפרשת כי יקום בקרבך נביא השוכח מבוחר בכוונת שחבר לא תשמע אל דברי הנביא ההוא ר"ל שלא תשמע לדבריו ולא תראה אותותיו כדי שלא נבוא להאמין בדבריו הנה ח"כ לא זזה על האמונה כי אם על ההשכלות הקודם אליה . ואמנם למה שפענו מהיות הנם דבר מופת נשיב כי בהיותו מופת לא יקום אמונ' קיימ' למה האמאין ע"פ האותות יש בו דופי שאיפשר שנעשה הנם ההוא בלבם ובכסוף כמו שזכר הרב אבל בהיות הנם בעיני הרואים דבר מוחש אמתי מאין ספק בו למה לא תקנה נפש הרוא' אותו אמונה קיימ' הכרחית כפי מה שראה . ואמנם מה שפענו ממה שאמרה תורה ובחרת בחיים שהוא נאמר על הדעות האמתיות תשובתו מבוחרת ממה שזכרתי שהבחירה היא לשמוע בלמודים ולבקש את דבר ה' וללוצדו כראוי . ואמנם הנעת האמונה או הדעת בנפש מפאת העצנה השכלית או הנם המוחש על פי חזקו ואמתתו הוא דבר נמשך מאליו ומגיע לנפש מבלי בחירה ורצון . ואמנם למה שפענו ממ"ס הכ"ה כאן למשה והיה אם לא יאמינו כי ולא ישמעו לקול האות הראשון והיה אם לא יאמינו גם לב' האותות האלה אין בזה טענה כי הכוונה בזה אם שלא יצאו לשמוע דבר משה ולראות מופתיו ואם שיעלילו עליהם עלילות בדעת להוציא לנו על נפלאותיו ולא דבר הכונן שלא יאמינו בהיות הנסים הכרחיים ומבלי דחייה לעיניהם זהו מהשגל' בתיבת השאלה הזאת הכ"ד :

(י) ויאמר משה אל ה' כי אדני לא חיש דברים אנכי וגו' עד וילך משה ויסב אל יהר חותמו . לפי שראה מרע"ה שהיה הכנ"ת מפליא

לעשות עמו אותות ומופתים למעלה מהטבע התחתן לפניו שכמו שרפא את ידו ירפא את פיו ולשונו וזוהא אמרו כי ה' והמפרשים כתבו שהוא לשון תחנון ולי נראה שהמלה היא כפשוטה כאומר לא תעשה הנם והפלא במשה אשר בידו אצל עשה אותו זי לפי שלא חיש דברים אנכי ואני תשנית שכלשון שרפה הנבואה עלי כן אחת מבלי שהבקש עליו תעשה פלא זי לחיזקן פי ולשוני כמו שזכר הנביא ההולך בשליחות אשר כזה שראוי שיהיה לו לשון מדברת גדולות לדבר אל פרעה ולדבר אל העם ולהנהיגם במעגלי נדק ואנכי רואה שלא הרוחתו דבר עם הנבואה השורה עליו וה"א נא חיש דברים אנכי גם מחמול גם משלשום גם מאלו דברך אל עבדך כלומר זה לי ג' ימים שדברת אל עבדך בכל יום ויום מהם ועכ"ל כנר פה וכנר לשון אנכי כאשר הייתי חורפני שלא תקנת חסרוני ומוס פי ושפתי ואמר כי כנר פה וכנר לשון אנכי לפי שה' לו ערלה ויתרון בשר בשפתים וכמ"ס הן אחי ערל שפתים ולכן היה כנר הדבור כי לא יוכל לבטא באותיות צומ"ף והיתה שאלתו ובקשתו כאומר עם הנפלאות האלה תעשה זי ג' פלאיך ומעשיך הנוראים לא במהם ולא במימי היאור בלבד . והנה הוצרך מרע"ה לבקש על פי ושפתי לפי שהיה עתיד כמו שזכר לדבר לזקני ישראל ולדבר אל פרעה פעמים רבות וראה שנגא' הוא לו להיות עלנ' כנר פה וכנר לשון . וכנר שאל הר"ן בדרשותיו למה היה מרע"ה חסר הדבור וערל שפתים בהיותו שלם בכל השלמות הנופניים והנפשיים כמ"ס אין בקב"ה משרה שכינתו אלא על חכם גבור ועשיר וכלל ממשה גם כי שם נביא גבור מלשון נבי שפתיים . והסב' לזה כי מהיות החורב וקבולה דבר היותר גדול שאיפשר במין האדם היה ראוי לעם המקבל אותה שיהיה בדרך

ישראל את מצרים מת על שפת הים . הנה התבאר מזה למה היו ג' הנסים האלו להצדיק נבואת משה שה' זה מפני שהיו מתיחסים לעיניהם של ישראל ושלא נעשו כלן אות הנחת אותה כדי לזרז משה כי לזרז ישראל נעשה בזה . אבל עשה אותה הכנ"ת בזה שראה לפני משה כדי ללמדנו הנרמז בהם והיותם מתיחסים לעיניהם . והותר' בזה השאל' הי"ע . והתבאר ג"כ שאומרו בים הנחת למען יאמינו כי נראה ויגמר לא נאמר על אות הנחת בלבד כי אם על כל הנסים שזכרו כאן שנעשו על ידי המטה כי מפני שפעל' המעשיות המע'סות האלה שניתן למשה והוא היה גם גדול כמו שיחבול שכל ידו נודע כי נאמן היה מרע"ה לב' לה' לפי נעשו האותות כלן עם אותו מטה וכמ"ס והמטה אשר נחשף קח בידך והלכת ואומר ואת המטה הזה תקח בידך וגו' . והנה אמר למען יאמינו כי נר' אלתי ה' אלהי אבותם והוכיף לומר עוד אלתי הברכה אלתי ויחזק ואלתי יקבל לגידי שהאלה שטעה נביא ונפלאות לאבותיהם ה' יעמוד להליל את זרעם ויכבה מופתיו כנגד אויביהם והותרה בזה השאלה הכ' . וכן התבאר שחבר וה' אם לא יאמינו לך ולא יאמינו לקול האות הראשון והאמינו לקול האות האחרון להודיעו שכנר יפקדו נמה שידמו האות הא' מענין פרעה נחש בריה כי אולי יאמרו שאין בני ישראל ראויהם לשיעור הכנ"ת בעבורם הנם הה' להכניע את פרעה ראש אויביהם לכן יאמינו יותר בזה הכנ"ת מלרעת ה' ורשאותם שחש יסובו בני ישראל אל ה' ירפא משבחתם יחיים ויקומו ויחיו לפניו הנה ח"כ כשיאמינו בזה הכנ"ת יאמינו בזה' ולא יתפקד ומה טוב אומרו לקול האות הראשון כי הקול הוא הדבר הנרמז והמבוקש וכנר יקרא קול הגורם האלהית כמו שכתב בקול שדי קול ה' על המים . והותרה בזה השאלה הכ"א . ומפני שגלות ישראל ושעבודם היה כנרעת מחרת מהם הרפא ונחלתם היתה רפוא' אלהי' ומרע"ה אמר ה' אני הוא ואין אלהי' עמדי אני אמת ואחיה מחיתי ואני ארפא לכן נרמז גלוסם בנרע' יד מרע"ה וגלולתם בנריותה וטובם כנרעת ואמר בזה הכנ"ת נא ידך בחיזק לפי שהחזק הוא שולי הלכנס העליון וגו' יא האומן את היותך והרועה בחיזק יא העלאתו וכן מי בידו לוקח יביאנה בחיזק ורמז בזה שלא היו כל ישראל אשר במצרים עובדי עבודה חלילים חלילים כי אם אנשים מופתים השוכים בגלגלה ולכן לא היה לוקח בנרעת כל גוף משה אלא ידו העוסקת במלאכה שהיא לבד נעשרעה והגוף כלו היה בריא והיה נרעתה שגרה בזה בהירות לבנות מיתרון הליהה הלכנה שכלת בזה פתאום וגם זה היה לאות וראיה כי לא עשה זה משה מרצונו רק מרצון האל כי לא ירצה האדם להנערע מדעתו ושה' מפרסם בפליחותיו ובלתי שמת בו ולא מתפאר עמונוס זה היה כנר שיאמינו העם בזה האות האחרון כי מה' יא הדבר גם שהיו בזה שתי פלאות הא' שגלגלם פתאום והב' שנתרפאת פתאום כי אין יכולת בשום חכם לב לרפאת המורע פתאום רק הנביא הלא תראה בשחן החרטומים שלא יכלו לעמוד לפני משה מפני שהיו חללים וספדו וכ"ס הנרעת הכנרית והותרה בזה השאלה הכ"ב . ואין ספק שמרע"ה עשה לפני פרעה הנם הכנ"ת מלאה שהוא גם הנחת והאחרון מהם שהיו גם כן אצל לא עשה המלצני שהוא גם סיד . והסב' בזה היה לפי שגם הנחת היה רומז לפרעה כמו שביארתו וגם הדם מהימי היאור היה רומז לקריעת ים סוף ושניעת המלצני בו מפני היות שניהם ניגשים לפרעה ולעמו עשאים לעיניו השומע ישמע והמבטיל יבין . אמנם גם סיד שה' בערך ישראל וזרעת כוונתיהם ורמאות תשובתם לא עשהו לפני פרעה כי לא היה נועם בו והיה נצי' לישראל ולא עבר משה בזה ממה שזכרנו ראה כל המופתים אשר בעתי בידך ועשייתם לפני פרעה כי הנה מלבד אותו הצוי הכולל כנר כל ג' צוי פסטי על כל ה' וא' מהנפלאות אשר עשה במצרים ולא לבד ח"ל הס"י ראה כל המופתים אשר שמת בידך על בני הנמצרים כי אם על כל הנפלאות שה' יא להחיות ידו והכיתו את מצרים בכל נפלאותיו אשר תעשה בקרבנו ואחרי כן יצא אחתם כי שם הודיעו כל המכות שהיה עתיד להביא על מצרים והותרה בזה השאלה הכ"ג . לפי זה הדרך לפי שהיו הנסים האלה לאמנה נבואתו אל העם וה"א שיראו כלם את האותות בזה עשייתם אבל ילמדו מפי השמועה שקנת מהם ראו אותם כשנעשו ול"א לקול האות הראשון לקול האות האחרון שהוא הקול אשר יא בכוונת מעשיית הנסים ההם אבל על גם הדם לא אמר והאמינו לקול האות האחרון לפי שהנעשו הוא המודיע והמאמת שיאמינו בו . ואולי שמרע"ה מיהר בהשוכחו ולא נתן מקום להסב' יסלים דבריו כשאמר והיו לדם ביצבת כי היה דעתו לומר עוד ואלו יאמן העם אלא שמשם הפסוק הדיבור באמרו כי ה' לא חיש דברים אנכי וגו' וזה הדרך הא' צביאור האותות האלה . והדרך הב' הוא שהיה הקב"ה צוה למרע"ה שיאמר לוקח ישראל ג' דברים . הא' הוא אומר ה' אלהי אבותיהם נראה אלי . והב' לאמר פקדתי אתכם . ר"ל שהשנייה בעיניהם לגלגל . והג' אומרו ואת העשוי לכם במצרים שהוא לנקום נקממה . וכנגד ג' הדבורים האלה לאמנה נתן לו יתברך ג' הנסים כי בנם הנחת אמת להם שהש"י הוא נראה אליו לפי שמעשה הנחת יהיה ראיה שהוא נביא השם הנראה אליו כי מי אלוה מבלעדי ה' בורא נפשות ופגרים מהים בכמו רגלים וכמאמר הנביא כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי . אמנם האות הכנ"ת מהיד בזה על הייטוד הכנ"ת כי פקד ה' את עמו (ישעיה ל') ומהך מכתו ירפא כמו שרפא ה'יד המורעטת וכמ"ס ראו עתה כי אני אני הוא אני אמת ואחיה מחיתי ואני ארפא . אמנם האות הכנ"ת בזה לאמנה הענין ה' ספקוד הש"י על מצרים ולכל אלהיהם אשר הם שוחטים בו להשחית מיימיהם ומהיה יאמינו הדין על העשוי ושלם במצרים בלי ספק וזהו הכוונה באמרו והיה אם לא יאמינו אלתי לקול האות הראשון בכל עסקי השליחות יאמינו לקול האות הכנ"ת לאמנה פקדתי אתכם לפי שהוא מה שנגשעתי לאברהם בין הנצחיים והוא מקובל בידיעה והיה אם לא יאמרו והאמנה גם כנ' האותות האלה שיפקדו בשליחות ובקיום השנוטה הנם כאשר יראו האות הכנ"ת שגלגל יאור מצרים לעיניהם ידעו ויבינו כי יד ה' עשה זאת ושכל ג' הייטודים המה אמתיים וכמו שגאמר

בדור אללם שהיה אלהיה ואלא יוכל נה שום ספק וחשש וע"ז נעשו ציואי' מזרים המסו' הנדולות האלוות והמופתים כדי שידעו ישראל שהנמשות אלל העצב היו אפשריות בחק היכולת האלהי. ולפי שהיה מזרים מלאה חרשומים ומשכפ' בחר הס"י לעשות שמה הבחינה הזאת כדי שיחברר לעיניהם שלא היו אותן המופתים בנשקף ובכלם וכמ"ס במס' מנחות (דף פ"ה) שאמרו יוחי וממלא חרשומי מזרים למרע"ה חנן אתה מכניס לעפריי' עיר שכולה חנן ושמרע"ה השבים למחל יקרא יקרא שקול כלומר שכן בחר הס"י לעשות שמה מופתיו בעבור היות מזרים מלאה כשנפ' כדי שיוכר ויובל הדבר האמתי המופתיו ולואת הסבה עצמה בסיוט מרע"ה נשלם בכל השלמות הוסר ממנו בהשגחה נמורה לחות הלשון וקלות הדבור למען לא יחשב שהמשיך לבית בני ישראל אחרי חורחו בכת דבריו ושנלח את המזריים ברוח שפתיו ובתב הרמזין שמשל לא רצה להסתכל על תפקין פיו ושפתיו לפי שלא היה חפץ בשליחות ושאל היה מתפלל עליו היה הקב"ה עונה אליו ועשה בקשתו. האמנם דברי הר"ן נדקו בעטם הענין ולה כיון ית' במה שהשיבו בראון מי שם פה לאדם ר"ל כי האלמות והעצרת הדבור בו לא היה בלעד מפועל השבע אבל היה דבר מושגח מהס"י מכוון ממנו להכלית משוגח כי הוא הסם פה לאדם והוא אשר שם האלם בכוננה והסגנה כי שם היות שהעדר אינו מפעולת פועל הנה האלמות' במרע"ה היה דבר מושגח ומכוון מאתו ית' וכבר העירו ע"ז (מנחות פ"ה) בב"ר מי שם פה לאדם ר"ל אין אתה איש דברי' אל תחוש הלא אנכי בראתי כל פיות שבעולם ואני אלמתי מה שחפתי. והרמב"ן פ"י מי יבוס אלם נמשך למלת אדם שזכר מי שם פה לאדם או מי יבוס אדם אלם והענין שכיון שלא רצה להסתכל עליו לא ירפסחו וילך בשליחות על כרחו והנה זכר השם עב זה חרש ופקח ועור לפי שג' קנינים או פעולות יש באדם שהן יתר נכבדות מוכל פעולותיו. הא' הוא הדבור כי בזה ידמה לבד אלהין ועליו אמר מי שם פה לאדם ואמר על העדרו או מי יבוס אלם. והב' הוא בחוש השמע שהוא מכין ומתן גדול להסגנה החכמות והג' הוא פועל חוש הראות ולכן אמר על העדר חוש השמע או חרש. ועל העדר חוש הראות או עור. ועל קנין חוש השמע וקנין חוש הראות אמר או פקח כי שם פקח אמר על השמיעה כמו לפקוח אזנים ועל הראות כמ"ס פקח עיניך וראה הרי שזכרו בפסוק הזה ג' קנינים דבור ושמיעה וראייה וג' העדרים מהם שהם אלם וחרש ועור והנה אמר מי שם פה לאדם כנגד אלהין שהיה לו לפי ואמר או מי יבוס אלם על משה. ואמר או חרש על פרעה כמ"ס ולא ישמע אליכם פרעה. ואמר או עור כנגד חרשומי מזרים שלא ראו אור האמת ולכן אמר על כלם הלא אנכי ה' שהכל מאתו ית' כי הוא יודע פשר דבר והכל ממנו בחכמה. ולכן השלים דברו באמרו ועתה לי ואנכי אהיה עם פוך ואורתיך אשר תדבר וג' שאלוהי הדברים בפוך באופן שלא תוערך לבטא באותיות הכבד' על פיך ועל ציגת לשונך אבל תדבר באותיות קלות אללך ובזה חושלם הכוננה העליונה ולא תהיה השליחות עליך למשא והותרה בזה השאלה הכ"ה. אבל מרע"ה לא נחפיים בזה והשיבו כי ה' שלא נא ביד תשלח ר"ל נקל היה בעיניך להפוך המטה נחם והמים דם וכי יחדל הכוץ והיכולת לחקן את אשר עות הפעם בפי ובשפתיו וז"ל כי ה' בחמיה כלומר כי בעמלי תעשה טעונוך לבלתי רפאני לכן שלא נא ביד תשלח מי שהיה נח הלשון ונקל הדבור כי כן ראוי לשליחותך כי אתה צריך לשלוח עמי אדם שידבר מלין טוב יותר טוב הוא שהשלח בידו השליחות כלו ומה לי שמה ולמה אהיה עליו למשא ויש במשמע דבריו ג"כ שישלח שליחותו ביד אורח השליח שעתיד להעלותם אל ארץ כנעניי אחרי שגבר רמז לו שהוא יוציאם ממזרים כמ"ס והוא את עמי בני ישראל ממזרים ולא אמר שיעלם ויכניסם לארץ. ולזה רמז ג"כ באמרו שלא נא ביד תשלח כלומר שלח השליחות הזה ביד אורח השליח שעתיד לשלוח להכנסת הארץ וכבר העיר לה רש"י בפירושו. ומאשר אמר ביד תשלח ג"ל יותר נכון לש' שהיה כוונתו לומר לפניו ית' כי אם היה מוחקן פי ולשונו הייתי ראוי לשליחות והייתי ליר נאמן לשלוחי דורש טוב לעמי ודובר שלום לכל זרעי אבל אם אני כבד פה וכבד לשון ולא אדבר דבר לא לפרע' ולא לישראל איני ליר בגוי' שולח אלם איש עמי וירד כשילו כשליח הולכים שיתנו בידו כשב אחד להוליכו ממקום למקום שאין עליו לדבר כלל אלא ללכת שמה ולתת מה שניתן בידו ולכן אמר ואם ככה את עושה לי שליח הולכה ולא שליח דבור שולח נא ביד תשלח איש עמי שתשלח בידו מה שתראה כאלם לא יפתח פיו כי איני רוצה להיות שליח יד אלא שליח פה. והותרה בזה השאלה הכ"ו. ושזכר הכתוב שחרה אף ה' במשה. והרב המורה כתב בפ' ל"ז ח"א כשתחפש בכל הכחוב לא תמצא חרון אף וכעס בצורה ית' רק בענין ע"כ והפסוק היה חולק עליו. וכבר אמרו אנשים שהיה חרון אף ה' במשה על שסרב בשליחותו למנוע למדו את העם בידע' האלוה והלילים ממה שנתקעו בצלילי המזרים ושלכן נחשב למשה זה כאלו עקב ע"כ יפך מנע את עמו מללמד את העם דרך ה'. והראב"ד כתב כי לא מצינו חרון אף ה' שלא חדש נוק. וכבר ש"א שם אדם חדש נוק שג' ויפגשוהו ה' ויבקש המיחו האמנם הויה למרע"ה וא"ל הלא אהרן אחיך הלוי ידעתי כי דבר ידבר הוא ר"ל הישגת לראות שכונותי לשלוח עמך איש יודע דבר ונכון לחש ואולי לקנאך ממנו שגדל עליך דבר שפתיו אמרת שלא נא ביד תשלח והנה פעת בחושך שאקל בכבודך בדבר השליחות כי באמת אין עיני ולבי בזה רק על אהרן הלוי אחיך כי היה נודע בישראל על יחס הלוי וידעתי כי דבר ידבר הוא ולא יהיה סרבן כמון בשליחות ואל תחשוב שיקרא כנגדאך כי הנה הוא יולא לקראתך וראך ושמה בלבו והוא עם היותו גדול ממך והיותו חכם חרשים ונכון לחש לא יסוה אליך בשליחות אבל יהיה חחת ידך שאתה חשים את הדברים בפיו לא כפי כהרתך הפשוטה כי אם כפי חכמתי העליונה והוא אמרו ואנכי אהיה עם פוך ועם פיבו והוריתי אתכם את אשר תעשון והכל יהיה אם כן מאתו אבל השפע יבא ממני עליך בלי אמצעי

ומה ראה רבי יוחי באמו וכל שנהפסק במלון חלה שהרי לא יתכן שיזיל אחוה במלון ויאל לדרך : והשאלה הה' מה ענין ממאמר לפורה כי חתן דמים אחה לי ונאמר עוד אז אמר חתן דמים למולות וזני המאמר האלה ענינם אחד והרי אם כן אמר מהם ככל ומוחר בלי ספק : והשאלה הה' למה במאמר השני נאמר למולות ולא נכתב לומר חתן דמים אחה לי כמו שאמרה לפורה בעצמה ולמה נאמר למולות בלבד רבים ויהי ראוי שיאמר למילה . והרלב"ג השתדל לכאור שהרבו בניווא מהמאמרים האלה כמו כח יחיד ואינו נכון : והשאלה הה' אם מוכר נכסו מפורשת הליכה לפורה עם משה למה לא נפרשה גם כן חזרתה לני' אביה אם חזרה מהדרך מאחור מלון שזכר נכסיה הילך כדבריהם ו"ל או חזרה ממזרים כי נכסיה נכספה לבית אביה כדברי הרלב"ג ולמה לא זכר אם הלכה מעצמה או שלחה משה כי הכונה לא פי' בזה כי אם מה שאמר אחר זה נס' יתרו אחר שלוחיה : והשאלה הה' מה ראה פרעה באמר לא ידעתי את ה' וגם את ישראל לא אלה אחר שאמר מי ה' אשר אשמע בקולו ואיך חזרו לומר אלהי העצרים נקרא עלינו והרי אמר שלא ידעו ולא ישמע בקולו ולא עוד אלא שאמר פן יפגענו בדבר או בחרב מאי איכפת ליה : והשאלה הה' למה לא הרבה עליהם פרעה את מתנות הלכניה ובא עליהם בחולות התנן עד שאמר נגשיו עתה קחו לכם חבן מאשר תמצאו כי לא נגרע מעבודתכם דבר והיא העונות שלא יוכלו ללכת לקוש : והשאלה הה' על מה היה צעק משה ומאי באחי אל פרעה לדב' בשמך והלא נאמר לו מהתלה ואני ידעתי כי לא יתן אהבם מלך מצרים להלך וגו' ושלחתי את ידי והכניתי את מצרים בכל נפלאותי וגו' ומה הדבר שנתחדש לו עתה שעליו צעק לבו אל ה' . והנה מפרש הפסוקים באופן שיתירו השאלות כלן :

ידבר משה ויבא אל יתרו חותנו וגומר עד ויאמר ה' אל אהרן לך לקראת וגומר אחרי שנמר משה בלבו ללכת בשליחותו במאמר השם הלך מהר סיני אל מדין ויבא עם יתרו חותנו ליטול ממנו רשות לבוא למצרים ואין ספק שלא אמר לו דבר מענין שליחותו ומה שדבר אחר האלהים אבל אמר לו בלבד אלהים נא ואשובה אל אחי אשר במצרים כלומר אלהים נא אל אחי אשר במצרים ואשובה מיד כי לא אחישב שמה ימים רבים אלא כדי לראו' בלבד העושה חיים כי נכסוף נכספתי לבית אבי ואני ולכן ארדס נא שמה ואראה אותם ואשובה ארעה לאנך אבמר והנה יתרו היה גדול העלם יועץ וחכם רש"י וגוון להם ולא ראה למחות בידו ההלכה כי חשב שלא יאמינו משה ולא ישמע בקולו אבל אמר לו בלבד לך לשלוח ואין זה נתינת רשות ללכת אבל הוא כמתרה בו ואומר יהי רצון מלפני ה' שתלך לשלוח כי בכל עת שיצאה במצרים לראות את אחיך קפאו עליך סכנות פשע אחת הרגת את המצרי פשע ב' הלשונות העצרים הנה אם כן כבר אחת מוחזק שכל עת שתלך לראות את אחיך במצרים חביב איש ריב ואיש מדון לכל הארץ ומי יודע אם לעת כזאת יעלילו עליך עלילות ברשע גם על הדם אשר שפכת שמה ועל זה כלו א"ל לך לשלוח בדרך התראה כלומר הנס שחביב הליכתך שמה לשלוח ובאשר ראה ית' שיתרו היה מפקיד לבו על משה בענין ההלכה הנבטיחו בהסך מה שדבר לו יתרו ו"ל לך טוב מצרים כי מוח כי האנשים המבקשים את נפשך רואה לומר עד עתה אחרת ליתרו שהיה רצון ללכת למצרים ולשוב מיד אל מדין ושהיה לא תעשה כן אבל לך טוב מצרימה בדרך חשונה מוחלטת לשבת שם בחמדות ולא חוש לדברי יתרו כי הנה כבר מתו כל האנשים המבקשים את נפשך ואי כשראה משה זה לקח את אשהו ואת בניו וירכיבם על החמור . ואיפשר שאומרו החמור הוא שם המין שהולך חמורים הרבה או שהפסוק חמור אחד לשאת אשתו ובניו מחמורי הארץ הריא כי הנה זכורה אז ילדה את אליעזר והיתה מוליכה אותו בחיקה . ונראה היה רובב אחרים בחמו' ההוא ובה האופן שב למצרים . כי הנה בראשונה היה דעתו ללכת יחיד מנבלי ארצו ובניה ועתה שהנבטיחו ה' לקח אשתו ובניו להוליכם שמה . והיתה זאת באה עשה נכונה לחזק לבב ישראל כי ידע חולשת אמונהם בגאולה עד שכאשר חרה אף פרעה משט כפרו לגמרי במרע"ה ודמו שכל ימורו החת יד פרעה לכן משה הביא שמה אשתו ובניו הקטינט להראות לישראל כי הוא בטוח מאד בגאולה ואין לו פחד כלל מנזק המלך ועמו כי מי שהוא מסתד מהסכנה לא ינעם בה אשתו ובניו הקטינט וגם לחכמיה שיאלו כלם יחד בשעת הגאולה . וזכר שלקח את משה האלהים בידו כי הנה קראו משה האלהים לפי שבאמנותו יעשה מופתיו והוא יהיה שגם מיסור ומסה הנכונה לעמו וחשב משה שבהיות המשה בידו מה יעשה אדם לו והנה השם כדי לאמץ עוד את לבבו אמר לו בלכתך לבוא מצרימה וגו' רואה לומר אל הנסח במסה לענין הולדת כי איך צריך אליו כיון שאני אהיה עמך וגם לא תחשוב שבעני' שאתה חסוד מצרימה להחישב שכל המצריך להחיות פני פרעה ועבדיו למולות הן בעיניה' להיותך יושב בארץ ארץ הדב' כן אמר בהפך שכלכת לבוא מצרימה לשבת שם בהחמדה ראה כל המופת' אשר שמה בידך והוא רמז לכל המכות העתידו' לעשו' במצרים כמו שאל' והכניתי את מצרים בכל נפלאותי אשר אעשה בקרבן ועשיתי לפני פרעה אל חירא ואל תחת מפניו כי אתך אני להצילך . ואמר אשר שמה בידך להביד שאין הדבר חלוי במסה אלא ביד משה שהוא הטובל אותם בזה השם ואמר לא תחשוב מפני זה שתמצא את פרעה ירא ורך בלבב מפניך כי אני אחזק את לבו לבגלי שנת את העם לא לדבר כנגדך ולהקל כנגדך הילול . אבל יהיה הדבר בהפך שאתה תאמץ כח ואמרת אל פרעה כה אמר ה' בני צבוי ישראל ואמר אליך שלא את בני יעבדני וכיון שאתה ממאן לשלוח הנה אני הורג את בך בבורך ופס כל קושי העצרים האלה שאמר אליו וחרותם הנה לא יעזר כח לדבר אליך מוטב עד רע . ובפרשת ואלא אבאר למה קרא את אהרן בני נכורי . הנה ההנאר שהדברים האלה כלם נאמרו למרע"ה

במקום הזה מפני הדברים שהשיח כנגדו יתרו חותנו והחזרו במה שפרשתי בפסוקים האלה ג' השאלות הראשונות הא' ובה' והג' שהעירתי בפרשה . ואמנם מה ענין אמרו ויהי בדרך במלון ויפגשוהו ה' ויבקש המיתו ראיתי מי שסי' שהס' י

חשב לעון למרע"ה הליכה אשתו ובניו למצרים כי יהיה זה אליו טרדת מחשבתו והמנע ההצטרפותו נכונה ואין הדבר כן כי כוונתו בזה היתה ראויה ומעשיו לשם שמים לאמץ לבבם של ישראל ולהנביחם בגאולה ושלא יפחדו מפרעה וממצרים כמו שזכר . אבל חזקו בענין הוא שהנבואה היתה יורדת אל משה המיד והיה צריך לעמוד תמיד בהצטרפותו ומחשבתו בשליחותו . ולכן נאמר במלון ונתעסק בעסקי לינה כל אותו הילול ולא ההצטרף בעניני שליחותו ונבואתו חלה הנה כשחל עליו שמה השפע מצאו בלתי מוכן לבואה ו"ל ויפגשוהו ה' רואה לומר שבא' הנבואה עליו ולבו ומחשבותיו היו פרוצים בעסקי לינה ואשתו ובניו ומפני שנמצא בלתי מוכן לקבול השפע ההוא היה עליו הנער והסכנה הריא ותפעם רוחו . וה"ל ויבקש המיתו לא שהיה רואה הש"י להמיתו כי חפץ חסד הוא אלא שפגע אותו השפע העליון בהיותו בלתי מוכן ולכן נסתכן והגיע לעצרי מות וזו מ"ש רבי יוחי (לדריס ל"ב) על שנהפסק במלון תחלה ר"ל שהיה לו להצטרף ראשון' נבואתו שיום ליום יגיע ואמר וילול ללילה יחיה דעת באמנותה . ואין ספק שזמורה ילדה את אליעזר כשנכסו ממדון ובאשר אל' הש"י מהו כל האנשים המבקשים את נפשך כי מפני זה קראו אליעזר ואמר כי אלהי אני בעצרי ויזילני מחרב פרעה כמו שביטרי ית' וכדי לקיים משה דבר הש"י ומצאו בשליחותו שם לדרך פעמיו ולא מל את בנו מפני סכנת הדרך והנה לפורה בלדקה ובחכמה חשבה כי אולי צעון שלא מל את בנו קראוהו הרעות האלה או שהיה מיתת משה לפי שהיה מוליך אשתו למצרים והיתה מסופקת איזו מאלה היתה סכנת מות משה והנה לקחה יור שבהא שן שלט חותך שגודלם ליד' מפני שלא היה לה מאכלה ולא אכר הסכירה ותכרות את ערלת בנו ותאמר לילמא ששהה היית בעצורי חתן דמים ר"ל חתן מל ובסל את העולם ושאלו המילה סבה בזה כי עם היות שפרעה את ערלת בנו תמיד היתה מסופקת אם הסבה היתה אחרת מזדה ולא מזד הילד ו"ש חתן דמים אחה לי ר"ל בעצורי והענין שהיה מת בעצורה אבל כשראתה ששם המילה נתרפא ננע לרגליו של משה והיתה אוחזת בזה להמשיך החומר המחליא לזד משה ואמרה חתן דמים אחה לי . וירק ממנו ר"ל המות ועבר העלוק ההוא ממשה או אמרה באמת אחת חתן דמים למולות כלומר היית חתן דמים מסתכן ומת מפני מילת הנער שמנעת מעצמותה עד כה לא בעצורי כמו שאתה בראשונה ואמר למולות בלבד רבים לפי שלא ידעה משה נחתיב מיתה בעצור שלא מל את הילד במדון קודם בואו או מפני שלא מל אחוה עם במלון . ולפי שזמורה לא ידעה האם היה הצער אשר בא למשה צעון מילת הילד או מפני שהיה מוליך אותה למצרים לכן רצתה להזילו משניהם אם הילד בשכרת' את ערלתו ואם לעצמה בשכרה אל בית אביה כדי שיהיו מחשבותיו של משה פנויים להצטרפות הנבואה ולא יפגשוהו הש"י להסיריו בצרכי האשה והבנים וגם מפני חולי הנער בנייתו וזה מה שנאמר בפ' יתרו אחר שלוחיה . וח"ל אמרו (רש"י שמות יח ב') ששלח אותה בעצת אהרן ולפי שהיתה הסבה בזה נעלמה אם חזרה מפני זה או מפני זה לכן לא נפרש בכתוב וסותרו במה שפירשתי בפסוקים האלה בשאלות ד' וס' ו' ו' :

(כו) **ויאמר** ה' אל אהרן לך לקראת משה וגו' עד סוף הפרק . ספר הכחוש שכאשר זכר הש"י למשה ללכת למצרים באה הנבואה לאהרן להודיע שמרע"ה היה רועה במדבר וזהו הש"י שילך שמה ויתראו פני' ובאשר יאל משה ממדון ללכת למצרים יאל אהרן ממדון' ולכן פגע אותו בחצי הדרך בין מצרים ומדון בהר האלהים כי כמו שנבואת הש"י ורוחו העיר את שניהם כן נפגשו באותו מקום אלהי אשר דבר המלך ודבר הנביא . והנה משה הגיד לאהרן את כל דבר ה' אשר שלח רואה לומר אשר דבר אליו בענין שליחותו אם מהשמות הקדושים שלמדו ואם מכל מה שהפציר משה מלכת בשליחו' ההוא מפני ועונותיו ואם כל האותות אשר זכו ר"ל לעשות לקנים לפרעה כי הכל הודיע הש"י למשה בזמן שליחותו וילכו משה ואהרן ויאבשו את כל זקני ישראל אנשים חכמים וידועים ויידבר אהרן אליהם את כל הדברים אשר דבר ה' אל משה כי הנה אהרן היה המליך והמגיד אותם מפי משה . ואמרו וישם האותות לעיני העם חזר למשה שזכר לא לאהרן כי אהרן דבר את הדברי' ומשה עשה את האותות וס' בהפך המטה נחש וזרעו היר ורפואתה וגם ההפך המים דם ויאמן העם וישמעו כי פקד ה' את בני ישראל ר"ל האמינו שהאל יתברך הוא המחוייב המציאות כמו שלמד ממאמר אהיה אשר אהיה וישמעו כי פקד ה' את בני ישראל וכי ראה את ענינם ולא אמר בזה ויאמן אלא וישמעו כי שמעו דבריו ויקדו וישתחו לפניו ית' אבל עדין היו מסופקים בו ולכן אמר וישמעו ואחשוב שהקנים לא ראו ללכת עם משה ואהרן לפני פרעה כמו שאמר השם למשה ובאת אהרן ומקני ישראל אל מלך מצרים כי הם יראו מפניו ולכן באו בלבד משה ואהרן ואמרו אל פרעה דברים קצרים כה אמר ה' אלהי ישראל כלומר המחוייב המציאות שהוא המשיג בעם ישראל שלא אח עמי המיוחד לי ויחוננו לי במדבר ר"ל שזכרו לשם שמה כי החב הוא מלשון וניחיה כמ"ש וחנוות אותו חנ לה' ואמר זה לפי שלא יצין פרעה עבודת האלהים כי אם בזבח ותניגה ולא הוצרך לתת פסח למע יחוננו במדבר לפי שידוע היה לכל כי אין ראוי שיטעו חנם ומועדם בצדק מצרים והנה פרעה הסיכס מי ה' אשר אשמע בקולו לשלח את ישראל ר"ל מי ה' השם ההוא אשר זכרתם לשאביה אני מחוייב לשמוע בקולו אם הוא אלהים איני אלוה שלי ומה לי בגאליהם ו"ש לא ידעתי את ה' וגם את ישראל לא אלה כלומר לא משה ואלהם ולא מפאת המוהי בעצמו אשמע אליו . וכאשר ראו משה ואהרן שפרעה לא ידע את ה' ולא שמע את שמו ולכן לא היה נכנע אליו כוספו עוד לומר לו אלהי העברי' נקרא עלינו ר"ל אם לא ידעת את ה' דע שהוא אלהי העצרים כלומר אלהי שם ועבר ואנדרס העברי' שהזילו מכנען האם ונתן לפניו גוים ומלכים ויהא אלהי יחזק אשר נכנע אליו אצמלך מלך פלשתי' והוא אלהי יעקב שניכנע עשו לפניו ולכן לא יכול לו וישר

וישר אל מלךך ויזלג האלוה הוזה שהיה משנית באותם העברים המפורסמים הוא אשר נקרא עלינו בנבואתו וזכו בזה היה ולכן דבר מועט נקש ממך המלך והוא שכלכה כל דרך ג' ימים במדבר ונזכרה לה' אליהו וגם זה לתועלתך הוא כי אם לא נעשה כן יספגנו בדבר או בחרב ותאבד את כל עבדיך יחד ויניחך בזה יוחר נזק והפסד במיתת העבדים ממה שחפסיד בעבודת ימים מעטים שיחבטלו והותרה בזה השאלה ה'. והנה פרעה לא רצה להשיב לענין האלוה וגם לא צמין השליחות כי חשב שהיה כל זה תחבולה ומשה וישראל להניח את העם מרגז ומעמלם ושהיו שאלים דרך ג' ימים ומחר יסאלו חרש ואח"כ יסאלו לגמרי ולכן שגר עליהם לבגלי האמין בדבריהם ולא שיפגסו שום פגע כמ"ש. ולכן הוכיחם למה משה ואהרן נכרישו את העם ממעשיו ר"ל חבטלו ותמנשו כל בעם כי בזה אתם מבטלים אותם ממלאכתם ברדפם אחרים לשמוע לדבריהם אלה לפי שצטט לוי היה פנוי מעבוד' פך אמר פרעה להם לא די לכם שאתם פנויים אלא שאתם מבטלים את ישראל ממלאכתם לנו אתה לסבוליהם כשאר העם ולא תחטטקו בדברים האלה מפני הרעה אשר תעשו בנפול העם ממלאכתם. ולא חשבו שהיא אנדה קטנה והשחתה מועטת אשר תעשו בזה כי באמת הן רבים עתה עם הארץ גדולה ואבדו עמו. ואיפשר לפרש הן רבים עתה עם הארץ הרי שהיא השחתה גדולה ואבדו עמו. ואיפשר לפרש הן רבים עתה עם הארץ שאמר פרעה משה ואהרן ידוע הדבר כי כאשר במתי חוכן להלגים על העם דבר קצוב היו אנשים מושעים ועשה נהרתי הרבה וזהו הן רבים עתה עם הארץ והיה ראוי להוסיף למלאכתם ואחם לא די לכם שאינו מוכיף להם עבודה אלא שהשבתם אותם מסבלותם ולכן כנגד בני ישראל שהיו שם אמר לנו לסבלותים. והנה לא רצה פרעה להוסיף עליהם מחכונות הלכני' בניאור כי ידע שלא יקבלו ויכרישו ויפולו תחת משאם אבל תעוול עליהם עלילות ברשע כדי שיקבלו עליהם באין מבין ואחר עתה זמן מה יבקשו מהם נמקל ורצועה מה שיקבלו על עמם ולכן זזה את הנוגשים בעם ואת שוטריו כולם לא חוכספון אתה תנן לעם וגו' ואת מחכונות הלכני' וגו' וזהו האופן הכבד העבודה על האנשים מבלי שיעזבו אותה לא כלם ולא מקצתם והוא אמרו וישעו בזה ולא ישעו ולא יפנו אל דברי השקר רומז לדברי אהרן ומשה אבל עשה בזה רמזות גדולה שזיה לאמר לעם איני נותן לכם תנן אתם לבן קחו לכם תנן מאש' תמלאו וגו' שממשמעות דבריו לכאורה נראה שהמלך יכוין להמציא להם מרגז בזה שילכו לשוטט לקושש ק' מאשר ימצאו וכבר יתיר זה להם ג' סויל והרעה בשלא יעמדו תמיד על המלאכה האמנם היה מקום הרמזות והרע כמ"ש כי אין נגרש מעבודתכם דבר ויהי אם כן מרגזו מהם באחרונה והנה בני ישראל הלכו לקושש בזה קש ר"ל ללכות להם תנן כי החומר יפה תן העפר ההוא על שיערם כי זהו וזהו צלה במלאכתם וידמה שנוגשים פרעה ברשעותם העליונים עושים יום אחד ובשני שאלו מהם כל מחכונות הלכנים של אות' שני הימי' כדי שלא יוכלו שאתו והוא אמרם מדוע לא כליתם חקכם ללכון כחמול שלבם גם תמול גם היום. והנה זכר הכתוב בכלן מוגשים ושוטרים וידמה שהיו הנוגשים אנשי' מזריים שמהם פרעה על המלאכה והשוטרים היו מבני ישראל שהיו מחלקי' את המלאכה לכל איש הראוייה אליו ולכן נקראו שוטרי בני ישראל והם שוטרים סתם כי בזה הכתוב מדבר וז"ל ויחכו שוטרי בני ישראל אשר שמו עליהם נוגשי' פרעה לאמר וגו'. והותרו בזה השאלות ב' וי'. והנה שוטרי בני ישראל חשבו שהיה זה מרגזם הנוגשים שבהם היו מרגשים יותר ושלא היה הדבר מאת פרעה ולכן באו שוטרי בני ישראל וישקרו אל פרעה לאמר למה תעשה כה לעבדיך רוצה לומר מה הרעה והעמל המכאוב הזה כי הנה תנן לא כהן לעבדיך ועכ"ל לבנים אומרי' לנו עשו והנה עבדיך שהם שוטרי בני ישראל הם ע"ז מוכים מהנוגשי' והרעם והעול הזה ידענו שלא בא מתוך אבל הוא חטאת עמך והם הנוגשי' שמאחם ובידם הרעם הגדול הזה. ואם נפרש וחסאת עמך על ישראל ראוי לפרשו בתמיה האם החטא הזה הוא של עמך בני ישראל באמת אינו שלהם כי הם לא יוכלו לעבוד עוד אבל הוא חטאת הנוגשים. והנה פרעה השיבם נרפים אתם נרפים ר"ל אין מחכונות הלכנים ומספרם קשה עליכם כי נרפים ופנויים אתם במלאכתכם ועל אתם עתה רבים יותר ממה שהייתם נחלתו כשדושים עליכם זה חקן והמחכונ' הוא עתה מעט לעם רבים שכמותם היום הזה על כן אתם צועקים נלכה נזכרה לאלהינו כי מי שהוא פנוי מהעבודה מחבב בדברים העיוניים והאלהיים אשר כאלה לכן עבדו ותנן לא ינחן לכם אבל אתם נתקשבו ועכ"ל חוכן לבנים וסדרם ומספרם תתנו כי לפי דברי העם יש בזה אנשים לשוטט לבקש תנן ואנשים לעשות המלאכה. ובאשר שמעו השוטרים זה מפי פרעה נחמת אלם כי הוא היה מחבב להרע ושאין הדבר במוגשים והוא אמרו ויראו שוטרי בני ישראל אותם ברע לאמר לא תנרשו מלכניכם דבר יום ביומו ר"ל שפרעה והנוגשי' כלם היו בדעת הזה להכביד את עולם ולהרע עממם כל מה שאיפשר ולכן בזהו שפגעו את משה ואת אהרן שהיו נזכרי' לקראתם באלה השוטרים מאת פרעה התקוטטו עממם ואמרו אליהם אתה ה' עליהם וישפוט אשר הצאשם את ריחנו צעירי פרעה וצעירי עבדיו כי הנה קודם לזה אם היו עבדי פרעה הנוגשים רעים והעלויים בזהותנו צועקים לפני פרעה היה משיב אותנו דברים טובים דברים ניהומי' אבל עתה אחרי שבאחם צליחחכם הנאשחת את ריחנו צעירי פרעה וצעירי עבדיו עד שכמעט יקחו חרב בידם על דבריהם להרגנו וזה דבור המשליי דות' למי שדעתו להרגו לשונלו ולא ימצא חרב בידו ולא יוכל להרגנו מפני חרב ויבוא אדם אחר שאינו שונא לו מתמול שלבם ויתן חרב בידו כי פרעה היה שונא מתחלה לישראל וכן בחייו מפניהם ולא יכול להנהיגם ולהפיל עליה' ועשה על ידי צליחחכם מאלו עלילה להכביד עבודתם ולהרגנו. ובאלה שמות רבה אמרו ויאלו טגשי' העם ושוטריו כיון שגזר כי הלך משה למדין ועשה שם ששה חדשים ואהרן היה יושב במזרים ואחזה שעה בחיור

השאלה הא' בלמרו וידבר אלהים אל משה ויאמר אליו אני ה' כי מה עשיתי לך
הדבור הזה וכבר נאמר לו בנסה אנכי אלתי אביך וגו' ונודע"ה
כבר ידע את אלתי ומה הנורך שידעוהו עתה בדבר הזה אני ה' ולא ד"ה .
ועוד אם וידבר אלתי נאמר על מלאך שראה בנסה בדברי המפורסם שהוא
היה המדבר עמו איך אם כן אמר על עצמו אני ה' והוא השם המפורסם שיאמר
לבד על הסכה הראשונה יחברך ולא ישהקף זו אחר ואיך יאמר המלאך על
עצמו אני ה' גם אמרו וידבר אלתי אל משה ויאמר אליו הוא זה כי בראו שהי
לשונות על ענין א' דבור ואמירה עד שמפני זה הו"ל שהדבור הוא שדבר אלו
קשות על שהקשה לדבר ולומר למי הרעותה לכם היום ויבואמר אליו אני ה' הוא
ענין אחר שנאמר לשלם שכר למשהלמים לפניו בלמרו והנה וידבר אלתי אל משה
לפי זה הסי' הוא מאמר קצר כי אין כל דבור לבין קושי . וכל בראות מרע"ה
ברא בלשון וידבר ולא היו דבריו קושי והוכחה גם אמרו אני ה' וראה שאין ענין
לו כי מי לא ידע בכל אלה שהוא יחברך נאמן לתת לאיש דבריו וכפרי מעליו :
השאלה הב' בלמרו וראה אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי ה' לא
נודעתי להם כי הנה הכתובים משוים שדבר השם עם האבות פעמים
רבות בשם ה' אם במעמד בין הכתרים לאברהם אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים .
ואם בפרשת המילה וירא ה' אל אברהם ואם כן איך אמר בנאן ושמי ה' לא
נודעתי להם . וכבר שהחדל רש"י לתקן זה בלמרו לא הודעתי איך תביי כאל אלא
לא נודעתי לא ייבדתי להם במדת המחית שלי בעליה נקרא שמי ה' שהרי הבטחותי
וגם קיימתי עשם לא נודעתי לענין הנביא והנפלאות ולקיום הבטחותיו
ונבואות חלוצו כספורים כי הנה כל מה שהנביא לאברהם וליצחק וליעקב מספר
ובטחון האוויבים הכל נתקיים ואמנם ירושת ארץ כבר נאמר לאברהם דבור רביעי
ישוט הנה ואין להם ע"ז א"כ תרעומת שלא קיים הבטחתו . וכבר נרא' מדברי
רש"י חולסת פי' המדרש נפי' הפסוקהזה : השאלה ג' בלמרו וגם הקיימתי את
בריתי אהם וגו' וגם אני שמעתי וגו' . כי הנה מלת וגם מוסיף על ענין הראשון
ומה ענין קימת הבית לשם ה' שלא נודע לאבות גם מה ענין שמיעת נאקת בני ישראל
לברית אשר כרת עם אבותיהם : השאלה הד' בלמרו לכן אמור לבני ישראל אני
ה' והוצאתי אהכם מחמת סבלות מצרים והצלתי אהכם מעבודתם וגו' כי הנה
ההוצא' אהם מחמת סבלות מצרים הוא עצמו הצלה מעבודתם והוא עצמו גאולתם
מס' ולמה אתן עשם ג' דבורים בענין א' גם כי אמר וידעתי כי אני ה' אלהיכם
המוציא אהכם מחמת סבלות מצרים ולא אמר המציא אהכם מעבודתם ולא הנואל
אהכם . ויחקה גם כן איך נמשכו כל הענינים האלה מזה שיעד בראשונה כמו שזכר

על ירושת הארץ וקרא אותה ארץ כנען לפי ששם ביות כוללת ז' עממים כלם היו מורע כנען. והוסיף לומר את ארץ מגוריהם אשר גרו בה להודיע שלא נתקיים בהם ייחוד ירושת הארץ כי הם אע"פ שישבו בה הנה כנרים וע"ד גרות היו בחובה ולא נתקיים הייחוד אם כן צימיהם וזהו ארץ מגוריהם אשר גרו בה. והיה אם כן הקצ"ה מחוייב להוציא את בנייהם ממזרים כדי להורישם את הארץ לקיים שבועתו. וזכר הכהן הנ' באמרנו וגם אני שמעתי וגו' רוצה לומר גם יש כהן נ' מחייבת הנאולה והיא שאני בופס כל הארץ ושמעתי את נאקת בני ישראל אשר מלכים משבדים אותם וראוי לעשות משפט ונדקא יאמר על זלזול הכהן ואזכור את בריתי ואין פירושו הכרת שכרת לאבות על ירושת הארץ כי זה כבר זכרו אבל הוא הכרת שכרת עמו בין הכתרים ששם נדר על זה כמו שאמר וגם את הנז' אשר יעבודו דן אנכי ואחרי שזכר נ' הכבות האלה הוליד מהן מה שרצה והתחיל לומר והאחרונה דמחך ליה לפי שהיא הראשונה שהתקיים בזמן והוא אמרו לכן אמר לגבי ישראל אני ה' שבת הכבות כלן ונצ"ה ה' יכולתי והוצאתי אתכם מחמת כבולות מזרי' והוצאתי אתכם מעבדות וגאלתי אתכם בזרוע נפווה ובשפטים גדולים כלומר שמפני ששמע נאקתם ונעקתם יושבים ויוצאים מגלותם. ולפי שבמזרים היה להם הנער והגרה נ' מיניהם הא' בכבולות המסים כמו שאמר וישיתו עליו שרי מסיס לממן עוונותם בסבלותם לכן אמר על זה והוצאתי אתכם מחמת סבלות מזרים שם המסים. והב' העבדות פרך שנתו ערי מסכנות לפרעה והיו כל ימיהם בהמר ובלבנים ובכל עבודה צדקה גם לכל עם מזרים היו עובדים וכנגד זה אמר והוצאתי אתכם מעבדות. והג' היה הריגת בנייהם שהיו מבלימים אותם לילוך שהיה הקשה שכולם ועו"ה וגאלתי אתכם בזרוע נפווה ובשפטים גדולים רומז למחל כבודות ולקריעת ים סוף שהיו במשפט ע"ז כמו שאמר יתרו כי בדבר אשר זדו עליהם הרי שהשיב בזה על הנאקת ונעקת העם והנה זכרה ראשונה לפי שהיא קדמה בזמן רוצה לומר היוצאים מעבדות מזרים. ואמנם כנגד מ"ש אני ה' וארא שהיה הראשונה שזכר אמר ולקחתי אתכם לי לעם וצויתיה לכם לאלהים וידעתם כי אני ה' אלהיכם המוציא וגו' רוצה לומר אחרי אלהיכם ממזרים הוצאו להם סיני ותקבלו את ההורה פנים בפנים וזהו הכיור ותדעו את השם הנכבד כי הנצלו ממנו בלי אמצעי כמו שיתב' מה שלא זכו אליו האבות וזהו וידעתם כי אני ה' ואמר המוציא אתכם וגו' לפי שאלהם ממזרים ונתינת ההורה שניהם היו בלי אמצעי. ואמנם כנגד הכהן האחרונה שכתובת האמת על ירושת הארץ אמר וצויתיה לכם לאלהים אשר נשאתי את ידי לתת אותה לאברהם ליצחק וליעקב וגו' וזהו היות שלא נתתי ירושה לאבות עומם אתן איתה לכם מורשה כלומר לא בדרך גרות כמו הם אלא בדרך ירושה וממשלה הכללית וזכרו את כן נ' הכהנים האלה כפי זמניהם היוצאים ממזרים בראשונה ומעמד הר סיני אחריהם וירושת הארץ אח"כ ועם מה שפירשתי בספוקים האלה היותר ד' השאלות הראשונות. ובאשר לפר' מה ענין שם אל שדי שזכר בספוקים האלה. וכבר ראיתי דברי הראב"ע שזכר מפ' הנאון שפי' שדי שאמר לגולם די ולא נחה דעת הראב"ע בזה ופי' הוא עליו בשדי ענינו שודד המערכות ומפסלם כדאנו מפני הדבק בו. או הוא כדברי הגניד רב שמואל שפירשו מנחם וחקוץ וטעמים קרובים ענין. האמנם עם ההשכלות אין האמת אהם לפי ששם היות האל יחברך מנטל המערכות העליונות הנה אין ראוי שיקרא שודד או משדד כי ענין שודד הוא גולן משול וחומץ כמו בשלום שודד יבואנו. ישליו אלהים לשודדים. (שפירא א') אם נגזים בלא לך אם שודדי לילה. ואין יכנה הכתוב את השם הנכבד בתואר מגויה אשר כזה. גם מנחם אין ראוי שיאמר עליו יחברך כי אינו לוחם עם שום בריה ולא אחד מעבדותיו עושה עמו מלחמה לשיאמר עליו מנחם אבל יכול ושלום מנהיג ומושל הם האחרים שראוי שיזכרו אליו בערך השמים לא שודד ולא מנחם אבל אמתת הענין הוא מה שפי' בו הנאון רבינו סעדיה שפי' שדי הוא מי שאמר לעולם די ואין ראוי להקשות מפאת השו"ן שהיה במקום אשר ואין שמואל שכתב בזה כי הנה מינו אהיה אשר אהיה שנין שני השמות הקדושים הם זהה מלת אשר כהונה לאהיה הראשון כבר אל שדי נשמך לשם האל ש"ן שדי וענינו כאלו אמר האל אשר אמר די וענין זה הנה מה שורה היות העולם נברא בראון רוצה וכוונת מבין ושאינו ע"ה החיוב הוא שיעור העולם ושיעורו השמים וכוונתיהם ומספרי השכלים הנבדלים ומלאכי השרת שלא היתה הנצלה שיעורם ומספרם אלא דבר רצוני ממנו יתברך ועו"ה השלם רבי אליעזר הגדול שהיו השמים נמתחים והולכים עד שאמר להם די ר"ל שלא היו השמים באותו שיעור שהן מסכת החומר שנטעו ממנו שלא בספיק ליותר מזה אין הדבר כן כי הם לא נבראו מדבר ולכן היה אפשר להיותן נמתחים והולכים ויותר גדולים ממה שהן אלא שהאל יתברך ראה בחכמתו כזה היה שיעור הנאות אליהם והוא אמר שדי שאלהם להם די. הנה התנא ששם אל שדי ענינו האל שאמר לבריותיו די. גם נכון מה שפירשו בו אחרים אל שדי האל שדי לו במציאותו כי הוא המחוייב לעצמו ואינו מקבל מציאותו מכזה אחרת כי הוא די לעצמו וכפי הדרכים האלה ראוי שיפורש השם הזה ולא כדברי הראב"ע ובספר הכתוב שהגיד משה הדברים האלה לגבי ישראל ושהם לא שמואל משה מקורר רוח ומעבדות קשה וכן שתי כבות הא' קורר רוח רוצה לומר שקורה נפשו בעמלם. והב' בעבדות קשה שהיו עושים שלא היה להם פנאי אפי' לשמוע בשורות טובות והיה אם כן הקורר רוח בגופם והעבדות קשה בנפח. והנה לא אמר הכתוב שלא האמינו כי שפקדו היו שפקדו ה' את עמו אבל לערדת נפש' ועמל גופם לא היה להם פנאי לשמוע אל משה. והנה אמר אחר זה וידבר ה' אל משה לאמר בא דבר אל פרעה וגו' להודיע שבמקום הזה עלב מרע"ה לדבר עמו השם פנים בפנים והוא אשר יאמר עליו וידבר ה' אל משה ולזה לא תתב' בלשון הזה בדבורי השם למשה עד עתה וגם בשאר הנביאים לא המציא וידבר ה' כמו שגא' במשה אלא ויהי דבר ה' אלי לאמר או ויאמר ה' אלי לא וידבר ה' ולפי שהיתה זו אליו מעלה רמה לזה רשם אותה הכתוב כאן וצוה שיבא אל פרעה רוצה לומר

עליו מלח לכן: השאלה הה' באמרנו ולא שמואל משה מקורר רוח ומעבדות קשה ומשה עשה כל זה ק"ו הן בני ישראל לא שמואל אלי ואין יסמני פרעה והוא שמואל הוא שיש על זה פרעה רבה שני מה לישראל שלא שמואל מפני קורר רוח ומעבדות קשה תאמר בפרעה שאין לו קורר רוח ולא עבדות קשה לא ראי זה בדאי רוח השאלה הה' באמרנו וידבר ה' אל משה ולא אהרן ויוצא אל בני ישראל ולא פרעה מלך מזרים להוציא את בני ישראל וגו'. ומזה הוציא הזה שנתחדש פחה כי זה עלמו כבר לזה בו מרע"ה ממרחק הסנה פעמים רבות וכן אהרן אין ספק שנשטפו עליו ומה חדש הכתוב בזה המאמר: השאלה הו' למה זכר הכתוב כאן יחס ג' שנקים ראובן שמואל לוי בנייהם ובני בנייהם ולא זכר דבר משאר השבטים ואם אמרנו שעשה זה לכבוד מרע"ה היה ראוי שיזכור יחס לוי בלבד וראובן ושמואל למה לו לזכור צהלים במקום הזה: השאלה הה' למה זכר הכתוב בראון שני חיי ושיני חיי קרת ושיני חיי עמרם ולא זולתם. ובאשר אמרו (ע"ר פ"א) למה נמנו שנותיו של לוי להודיע כמה היו ימי השעבוד בכל ימיו שאחר מן השבטים היה קיים לא היה שעבוד שגא' וימנו יוסף וכל אחיו וגו' ואח"כ ויקם מלך חדש ולוי האריך ימים על כלם ושיני חיי קרת קל"ג ושיני חיי עמרם קל"ו מחשבון זה אנו למדי' על מושב בני ישראל ח' שנה שאמר הכתוב שלאוצר מזרים לצדה היו אלא מיום שנולד יצחק שברי קרת מיורדי מזרים היה חשוב כל שנותיו ושנות עמרם ופ' שנים של משה ולא חמאלה ח' שנה והרבה שנים נכללים לגבי' בשני האבות וכמו שהביא רש"י בפירושו וידוע שאין המספר הזה מלוי קרת ועמרם למד אותנו הדבר הזה באמת ומה לזכר היה אם כן להודיענו זה: השאלה הב' למה בא דבור אחר למרע"ה דבר אל פרעה מלך מזרים את כל אשר אני דובר אליך כי הנה זה נכלל במ"ש למעלה לו ולא אהרן ויוצא אל בני ישראל ולא פרעה מלך מזרים וידוע שזה היה עמם השליחות לדבר אליו את כל דברי השם ומה לזכר היה אם כן באוצרה הסכספת הזאת: השאלה הו' באמר משה לפני ה' הן אני ערל שפתיים ואין ישמע אלי פרעה. כי הנה זה עלמו כבר אמרו בעת שנשטף בשליחות שגא' לא אשך דברים אנכי וגו' וגם למעלה בתחלת הסדר נאמר הן בני ישראל לא שמואל אלי ואין יסמני פרעה ואני ערל שפתיים ולמה אם כן זכרו כאן פעם ג' ומה החדש אשר חדשנו: השאלה הו"א כמה שהשיב השם ראה נתתך אלהים לפרעה ואהרן ואחיה יבי' נביאך כי הנה זה עלמו כבר הציבו בעת שנשטפו על השליחות שגא' והיה הוא יבי' לזה ואהיה תהיה לו לאלהים ואין לא כוונתו יתברך ע"ז לומר הלא כבר דברת לי לפני והשיבוך חשונה נחת והודית בדבר וקבלת ללכת בשליחותי ואך עתה תחזור לקחת דברים: השאלה הו"ב כמה שאמר ואני אקשה את לב פרעה והיה האלה שהראשונים כלם נחקשו בה מאד באמרם אם ה' הפקד לכו מה פשעו. ובפ' הפסוקים באשר בזה דעת הרב המורה ושאר המחברים ואניד לך הספיקות המחייבים אליהם ועליו הטוף מלתי. ובכלל הספק הזה שבאו בכלל ב' פסוקים וענין שניהם א' ולא ימלם מהיות א' מהם מותר ובכלל המוצא והס' הא' ואני אקשה את לב פרעה והרבינו את אותותי ואח מופתי בארץ מזרי'. והב' ולא ישמע אליהם פרעה ונתתי את ידי במזרים וגו' שהמכוון באחד מהם הוא המכוון באשר בלי ספק. והנה מפרש הפסוקים באופן ויהיו השאלות האלה כלן. וידבר אלהים אל משה וגו' עד אלה ראשי בית אבותה. אין הכוונה באמרנו ושמי ה' לא נודעתי להם שלא נגלה לאבות צדק. כמו שנגלה למרע"ה באותו שם ומדה כי הנה מאלנו באברהם אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים ואמר ויקרא שם אברהם צדק וגו'. וביעקב נאמר אני ה' אלהי אברהם אביך ואין גם כן הענין כמו שכתב רש"י שברי הבטחתי ולא קיימתי כי הנה ירושת הארץ לא הבטיחה עליה בתייהם כי אם שדור רביעי ישובו הנה ולא היה להם אם כן מקום להתרעם עליו והנה ייעד לאברהם בזרעו קיים העצמות וכן לשאר האבות הבטיחה צדקתם וקיימם גם אין לפר' ושמי ה' לא נודעתי להם עד ענין הנסים שלא נעשו לאבות ונעשו למרע"ה מהפך המטה נחש ולעצת ביד כדברי קת המפרשים שברי כבר נעשו נסים רבים לאבות ואם לאברהם צדק כשדים ועם פרעה על דבר שרי ואם בענין כדורם ועמורה והוצאת לזרעו ענין אשתו שהיתה נציב מלח ואין נאמר אם כן שלא נעשו לאבות וציימיהם נסים רבים וגדולים מאשר נעשו למרע"ה קודם הדבור הזה אבל פ' הפסוקים האלה לדעתי כן הוא שנעבור שמרע"ה היה מחיאת מהנאולה וכן ישראל כולם וכמו שאמר מלא באתי לדבר בשמך וגו' הודיעו יתברך שהנאולה היתה מחוייבת והכרחית שהיה וזה מג' כבות הא' מפאת האל ית' עלמו לפי שלא נגלה לאבות באופן שידעו ויכירו אותו והיה זה לפי שהיתה נבואתם ע"י אמצעי ועם היות הדברים יוצאים מהמקור הראשון יתברך הנה לא היה נודע ויכיר אלאם שפט הכהן הראשונה רק ע"י אמצעים וז"ה אני ה' וארא אל אברהם אל יצחק אל יעקב באל שדי ושמי ה' רוצה לומר אני ה' בבת הסנות מחוייב האלימות האמנם נראיתי לאבות בשם אל שדי וגם כן נראיתי אליהם בשם ה' כי פעמים נראיתי אליהם באותו שם גם כן ויהיה לפי זה אמרו ושמי ה' כמו וצמתי ה' כי יהיה צי"ת באל שדי מושך עלמו ואחר עמו וצמתי ה' וכמוהו מאל אביך ויעורך ואת שדי ויצרך שעיניו ומאת שדי כמו שכתב הראב"ע וכן צוה יבא אהרן אל הקדש בפר בן בקר ואיל וגו' שהוא כמו ובאיל ורבים ככה כן הענין בכלל אני ה' וארא אל האבות בשם אל שדי ובשמי ה' אבל עכ"ל לא נודעתי להם ר"ל לא הייתי נודע ויכיר אליהם לפי שלא נבאו פנים בפנים כי אם ע"י אמצעים ואת היה הסנה הראשונה. וענינה שהיה הנאולה הכרחית כדי שיער' ומשה כל א' במחיתו ומדרגתו יבא פנים בפנים באופן שיכירו וידעו כבוד ה' וגדלו שם נודע לאבות עד הנה לפי שלא היתה נבואתם פנים בפנים. וזכר הכהן הב' באמרנו וגם הקימותי את בריתי אהם לתת להם את ארץ כנען רוצה לומר וגם יש כהן אחרת מחייבת הנאולה והיא מה שנשבעתי וכתתי ברית לאבות

לומר שיכנס בהכלו מבלי קריאה. ומפני זה עשה מרע"ק ק"ו מזה לענין בזה
 כן בני ישראל לא שמעו אלי ואף ישמעני פרעה רוצה לומר הן בני ישראל עש
 מהמניין לא שמעו אלי מפני ערדת נפשם ועמלם ואף אם ין ישמעני פרעה שאינו
 מאמין בדבר מזה ויחזקו א"כ שתי סבות מונעות השמיעה הא' מפאת השומע
 פרעה שאינו מאמין לדברי ולכן לא ירצה לשומע. והב' מזה המדבר המשמיע אני
 אני הוא כשהיוני ערל שפתיים יקח משמוע דברי זהו הב' שא"ל והוא ק"ו אמתי
 שאם בני ישראל לא שמעו כהיותם מאמינים איך ישמע פרעה עם היותו בלתי מאמין
 ולכן לא תלה מרע"ה ענינם באמונה כי אם בשמיעה. והנה בזה אמרו וידבר משה
 לפני ה' לאמר מגלה לנו כל גדול כחך בזה שאתה שואף המיד במלת לאמר שיאמר
 אותו לאחרים וכמו שהוכיח המצ"ן בראשית שירות אבל ענינו זכרון אופן הדבור
 כאלו אמר כאן וידבר משה לפני ה' בזה אמרו הן בני ישראל וגו'. והותרה בזה
 השאלה הה'. ואמנם אמרו וידבר ה' אל משה ואל אהרן ויוסם אל בני ישראל
 וגו' אפשר לפרש שמרע"ה כשא"ל השם בא דבר אל פרעה וגו' חשב שלענין ישראל
 נעשה אהרן שותפו לא לענין פרעה שהכל היה תלוי בו וע"כ אמר הן בני ישראל
 וגו' ואף ישמעני פרעה ואני ערל שפתיים ולכן הוזהר הש"י לחקן ענינו בזה אופנים
 הא' בזה שזרף אהרן עמו בשליחותו כלו אם אל בני ישראל נאם אל פרעה כמו
 שכבר א"ל בתחלה וזהו בא הדבור הזה אל משה ואל אהרן שניהם יחד. לא שינבאו
 שניהם במדרגה אחת אלא משה במדרגת מעלתו ואהרן במדרגתו אבל ביאר שגם
 לענין פרעה יהיה אהרן שותף בשליחותו כמו בענין ישראל. והב' שאם אל בני ישראל
 ואל פרעה מלך מצרים ר"ל שגם ישראל ימו אף לדבריהם ויחזקו עליהם ויכבדו
 כראוי וכן אל פרעה מלך מצרים שיכבדו ולא יקל במוראם וזהו ישמעני אליהם בני
 ישראל וישמע אליהם פרעה ויקבלו כלם את דבריהם בכל מה שיצטרך להושיא את
 בני ישראל ממצרי' ויהיה אמרו ויוסם כמו כי הוא זהו ונבראו הוא זהו ויעמוד אני
 צויתי למקדשי ואת העורבים צויתי ללכלך הנה צויתי אשה אלמנה וגו' כי כל
 מה שיבקע הש"י בלבב כל בריה מדבר ובלי מדבר לעשות מסכים לרצונו האלהי
 ואמר עליו לשון צווי וע"ז נאמר כאן ויוסם אל בני ישראל ואל פרעה מלך מצרים
 כלומר שגם הם וכבודם ומוראם עליהם. והכוון אליו עוד בפסוק הוא הש"י הוא
 למרע"ה בלבד ענין השליחות וידבר לאהרן בלבד גם כן עליו ועתה במקום הזה
 דבר לשניהם יחד ויוסם בעצם השליחות אם לבני ישראל ולפרעה וכן הוא גם היום
 מנהג המלכים כשיצאו לשלוח שני שליחים בשליחות מה גדול הערך ידברו לכל א' ואחד
 בפני עמו תוכן הדבר וענינו ואחר כך ידברו לשניהם יחד ועוד אפשר זה באופן
 אחר. והותרה בזה השאלה ה'.

(יד) אלה ראשי בית אבותם וגו' עד ואני אקשה את לב פרעה כמו שלכבוד
 אברהם זכר הכתוב בכרך נח הדורות הראשונים שקדמוהו
 כן לכבוד משה ואהרן זכר הכתוב בבאן יחסו ויחסו אבותיהם וזה"ל אלה ראשי בית
 אבותם שאינו חוזר לעם ישראל כמו שחשב הראב"ע שאם כן היה לו לזכור כל
 השבטים אלא שרצה הכתוב לזכור ראשי בית אבות משה ואהרן כדי להודיע שהבית
 כולם היו קדושים יראי השם וחושבי שמו מאברהם יצחק ויעקב לוי קהת עמרם משה
 ואהרן והנה לא התחיל כסוד היחס הזה מוזכרון לוי בלבד והתחיל מראובן
 להודיע שלא היה שם משוא פנים בדבר ובאל נבחרו משה ואהרן לשליחות הזה
 מכל שאר בני ישראל רק מפני שנאמא אתם שלמות וזכות מזהלת ולכן בחר הש"י
 בכם ומפני זה עשה הכתוב החפץ מתחלת השבטים והתחיל מראובן כי הוא
 הבכור וזכר ראשי בית אבותם חנוך ופלטא חזרון וכרמי. ועבר מהם כי לא
 נמלא בכם אים וראוי והגון לשליחות ולסדר זו גם כן לא מנה שני כי לא
 שום אחד מהם כמו שחשב בסבורי החזרה בשלמים כלם על דרך מ"ש
 שעה יודע ה' ימי תמימים ואח"כ הזכיר שמעון וראשי בית אבותיו יומאל וימין
 וגו'. ועבר מהם גם כן וכשנא לנ' ואמר ואלה שמ' בני לוי לחולדותם גרשון וקהת
 ומררי ראש את לוי ראש היחס דריק לפניו לענין המבוקש ולכן דקדק לספר
 שני חייו כמו שאמר ושני חיי לוי כאלו אמר השם כבר מלאתי אים בלבדי
 ראוי שיאלו ממנו מלך ונביא. ואמר בני גרשון לבני שמעון למשפחותם וגו' ולא
 הזכיר מנין שני חייהם כי לא היו ראויים אליו. אמנם אמר ובני קהת עמרם
 ויגורו ויגורו ועוה"ל ושני חיי קהת כלומר זהו הנמשך אחרי אביו והדומה לו
 ובני הוא סימן שישאל בבניו בשר ה' רצח נפש וזכר ובני מררי מחלי ומושי
 להורות שגם בדם לא מלא אים לענין הזה ולכן אמר ויקח עמרם את אשת יוכבד
 דודתו ותלד לו את אהרן ואת משה כי הם היו השלמים אשר בחר ה' בכם
 ולחשיבותם גם הוא לבנותיו אמר בו ושני חיי עמרם וגו'. ואמר ובני יגור קהת
 וגפ וגו'. ובני עוה"ל מישאל וגו'. ולא חשב שמתם לאותה סבה שזכרתי ר"ל
 שלא מלא בכם אים ראוי והגון לשליחות הגדול הזה. ואחר כך אמר ויקח אהרן
 את אלישבע וגו' מפני כבוד הכהונה להודיע שגם בניו מזה האב ומזה האם
 זרע ברכ ה' וכן זכר באלעזר בן אהרן לקוחי אשתו לכבוד פניהם כי פטוהאל
 היה אדם רשום בדור ההוא אם מורע יוסף כדברי חז"ל. ואם מצנות יתרו
 הצדיק ועם זה הבלים ראשי הלויים מפני כבוד השבט ההוא. סוף דבר כי
 מבני יעקב כבודו ההל ולא נבחר לכבוד אים עד לוי ומבני לוי לא נבחר
 רק קהת וגם לא מבני קהת רק עמרם שהם כל בני עמרם שרצה בכם
 רוח הקודש וכולם זכו לנבוא' למלכות ולכהונה ובהשגותיו לספר היחס הזה אמר
 הוא אהרן ומשה אשר אמר ה' להם הושיא את בני ישראל מארץ מצרי' כלומר
 באופן הזה נבחרו שני האחים האלהיים הדימה וזכרם כפי חולדותם אהרן ראשונה
 שהוא הגדול ומשה אחריו כפי כדר חולדות' גם כפי זמני נבואותיהם כי הנה
 אהרן נביא ראשונה במצרים קודם שתבא הנבואה למשה ולפי שזיחם הזה בא
 אחר הדבור שדבר הש"י אל משה ואל אהרן ויוסם אל בני ישראל ואל פרעה
 וגו' לכן נאמר כאן אשר אמר ה' להם הושיא את בני ישראל ממצרים

רומן לאותו דבור שא"ל לשניהם יחד האמנם עם היות שאמר הכתוב הוא אהרן ומשה
 והקדים אהרן כסדר חולדותם וזמני נבואותיהם הנה בערך מעלתם בעצמם
 ומדרגתם בנבואה אמר הוא משה ואהרן כי משה היה קודם בקדימת המעלה
 בנבואה ורשם אם כן הכתוב בזה שני האחים האלהיים האלה של מעלות האחת
 בשניהם זכו לנבואה ועל זה הוא אהרן ומשה אשר אמר ה' להם. והב' אומץ לנבוא
 וע"ז הם המדברים אל פרעה מלך מצרים. וב' הלחחם בשליחותם וע"ז להושיא
 את בני ישראל ממצרים הוא משה ואהרן רוצה לומר לענין ההושיא היה העיקר
 משה ואהרן היה נשפל עמו ונמשך אחריו. והותרו בזה השאלות ז' וח'. ואמנם
 אמרו אחר זה ויהי ביום דבר ה' אל משה בארץ מצרים יראה שאין לו ענין כי
 אין לו נזירה בכחוז הזה ואם אמרו שזיכרוהו הוא מה שכתוב אחריו וידבר ה'
 אל משה לאמר אני ה' דבר אל פרעה מלך מצרים הנה לזה יקשה הפרשה שגם
 בנחיים וטוד שלא יהיה ענין לאמר ביום דבר ה' וידבר גם שכבר נזכר למעלה
 דבור בזה ולמה נזכר הנה פניו עליו ואיפשר לומר בזה שבעבור שאמר למעלה
 הוא אהרן ומשה שהקדים אהרן למשה מפני מולדתו ומפני שהתנבא ראשונה במצרי'
 ואחר כך אמר הוא משה ואהרן רוצה לומר שהיה משה קודם לאהרן במעלת הנבוא'
 הוזהר הכתוב לומר שקדימת משה לאהרן היה ביום דבר ה' אל משה בארץ מצרי'
 כי אז נחשד משה במשה הקדימה הזאת ומפני המעלה שנתחדשה לו אז כפועל כי
 אז התחיל משה לנבואות פני' בפנים כמו שזכרתי למעלה ולכן משם החלה החזרה
 לזכור תמיד משה קודם לאהרן א"כ מה הוא אהרן ומשה היה קודם שגם הדבור
 למשה במצרים אבל מעת החדוש ההוא היה משה קודם אהרן ועל זה נאמר
 כאן ויהי ביום דבר ה' רוצה לומר ויהי זה היסוד והקדימה למשה ביום דבר
 ה' אל משה בארץ מצרים כי משה והלואה נחשלה ענינו של משה על אהרן וקדם
 אליו ולכן יש בזה הפסוק פרשה כי מפסיק הפרשיות היה בלי פסק מרע"ה מפי
 הנבואה. גם איפשר לפרש בזה שגם הכתוב הזה להודיע שכל הדברים לא היו
 אלא על ידו ומשה היה מדבר אותם לאהרן ויהיה לפי זה שיעור הכתוב כן ויהי
 ביום דבר ה' רוצה לומר כאשר דבר ה' הנה אל משה היה הדבור בארץ מצרי'
 כלומר לא לאהרן כי למרע"ה היה הדבור בלבד והוא היה המגיד אותו לאהרן
 ולכן הביא אחר זה הלכס למעשה להודיע שכן קרה כפועל שדבר הש"י אל משה
 בלבד אני ה' דבר אל פרעה מלך מצרים את כל אשר אני דובר אליך כלומר
 אני ה' אשר דברתי עמך בבונה ובאמרתיו לך כי אהיה עמך ומפני זה
 דבר אל פרעה מלך מצרים את כל אשר אני דובר אליך אל תירא ואל
 תחמד ממנו עד שמפני שהדבור היה למשה בלבד ולא"ל לזכור היחיה האואה
 לדבר אל פרעה חשב משה חולי שהקב"ה היה מצווה שהוא בלבד יעשה
 השליחות ולא יספך לו אהרן ושהיה כל מ"ש לו במראת הסנה מהתחננות אהרן
 עמו לבד לענין הדבור אל ישראל כמו שאמר ודבר הוא לך אל העם וגו' אבל
 הדבור לפרעה היה בלבד למשה הנה מפני זה הוזהר משה לחזור לאהרן
 כשעמדו כאן באמרו הן אני ערל שפתיים ואף ישמע אלי פרעה כאומר איך אלך
 לדבר לפרעה לבדי בהיותי ערל שפתיים עלג כד הדבור שינער בי פרעה ולא
 ישמעני. ואז הוזהר יתברך להודיעו שלא היה כן דעתו כי עכ"ס אהרן אחיו
 גם לפני פרעה יהיה נביאו. וגם זה הדרך נכון ביישוב הפסוקים האלה. אבל
 היחס אמתי וכוון בפסוק הכתובים אליו הוא שמרע"ה כשנא לו הדבור במצרים
 ואמר אל אברהם וגו' הלך בזריות לכשר את בני ישראל בהנחשה הגדולה שהיה
 והם לא רצו לשמוע אל דבריו מחוץ לרצתם ומשה לא התרעם ולא התלונן מזה
 אבל כאשר אמר לו השם שיתחיל בענין המכות ויבא לדבר אל פרעה בהיכלו
 ששלח את בני ישראל מארצו כדי שגאשר יבא להם אות ישעה גם בהנחש אמר
 משה לא כמבקש על תיקון פיו ושפתייו אלא כאומר לנפשו בריא לי שלא ישמעני
 פרעה כיון שישראל לא שמעו אלי כ"ש שאני ערל שפתיים וזה"ל וידבר משה
 לפני ה' כי לא נאמר ויאמר משה אל ה' אלא שאמר לפניו כי בהיותו מחשב בזה
 היה כאלו דבר לפניו יתברך. ואמנם אמרו אחר זה וידבר ה' אל משה ואל
 אהרן ויוסם וגו' יהיה כפי מה שפירשתי שזהו לשניהם יחד ענין השליחות לישראל
 ולפרעה ולהיות המאמר הזה כולל זכר אחריו יחושם בפר' אלה ראשי בית אבותם
 ולפי שהדבור שאמר הש"י למשה שזכר למעלה בא דבר אל פרעה מלך מצרים
 וגו' ומשם אמר משה עליו כמו שזכר למעלה בא שמה בקצור גדול וגם לא
 נזכר שמה מה שהבינו יתברך למשה על תוכחתו שאמר הן בני ישראל לא שמעו
 אלי ואף ישמעני פרעה ואני ערל שפתיים לכן חזרה התורה לבאר איך היה
 הדבור האלהי ההוא ומאמר משה עליו ותשובת הש"י למשה שלא נזכר שמה וזה"ל
 כאן ויהי ביום דבר ה' אל משה בארץ מצרים שא"ל אני ה' דבר אל פרעה
 מלך מצרים את כל אשר אני דובר אליך שזהו ענין הדבור של מעלה ושא"ל אמר
 משה לפני ה' הן אני ערל שפתיים וגו' ואף ישמע אלי פרעה רוצה לומר ה'
 אלהים אתה שולח אותי ואת אהרן יחד ואהרן דבר ידבר כי יש לו כח ע"ז אבל
 אני ערל שפתיים ואף ישמע אלי פרעה אל אהרן ישמע אבל לא ישמע אלי והלא
 גנאי גדול זה לי שהיה באים אשר לא שומע ואין צפוי תוכחות וזה המאמר הוא
 עמו מה שאמר למעלה הן בני ישראל לא שמעו אלי. הנה כאשר קרה כל זה
 שדבר הש"י אל משה ושאמר משה לפני הש"י כל זה הנה היה השיבוה הש"י ראה
 נתחייב אלהים לפרעה ואהרן אחיך יהיה נביאך. רוצה לומר אין הדבר כמו
 שחשבת שיהיה לך בזה גנאי אבל בזהך שיהיה לך לכבוד ולתפארת שלא תהיו אתה
 ואהרן שנים בדבר כי אתה תהיה במקום אלהים בערך פרעה. כי כמו שהאליהם
 מכה אותו ומצווה ואינו מדבר עמו כך תהיה אתה בערכו ואמנם אהרן
 אחיך לא יהיה בזה הערך אבל יהיה אלוך נגבוי המקבל השפע מאת האלהים
 ומגיד אותו לפני אדם כן אהרן יקבל הדבור ממך וידבר ויגיד אותו לפרעה
 ועכ"ז אתה תדבר את כל אשר אלוך כי איני מונע ממך הדבור כהחלט כי כל

חתשובה הב' היא שהנה המשפט הישר והדין הכרוך הוא שהנפש החוששת פיה
 חמות ושכל אדם יקבל גמול מעשיו אם לפזר אם לרע ואמנם
 המרפא ההשונה הוא חסד עליון מהאל יתברך מיוחד לעמו ונחלתו ישראל שבהיותם
 אחת העדה הפרישית בכל עת שישובו אליו ויקראו לו בכל לבבם ובכל נפשם ישמע
 אל ויענם. ועז"א מרע"ה כי מי נזיל אשר לו אלהים קרובים אליו כה' אלהינו
 בכל קראנו אליו. ואמר בנר לך ומנאוך כל הדברים האלה באחרית הימים ושנת
 ז' אלהיך והנביא הושע אמר טובה ישראל עד ה' אלהיך וגו' ארפא משוכתם
 ואובסם נדבה וגו'. אלהים כסל לישראל וגו' אמנם שאר האומות לא בקלה
 יזועלו להם השוכה התפלה והתחנה לפניו יתברך מאחר שהם טובי ע"כ והם
 החשובים יצו כמו שסובל וסרן צידו על אשר אינם צבים אלה ה' בכל נפשם
 בכל מאדם ואין להקשות ע"ז מענין ניונה שקרא יונה בדבר הש"י עוד מ' יום וניווה
 והפכת ושבו אנשי ניווה מרעתם וינחם ה' כי הנה כבר כהנתי צפי' הנוטא ההיא
 שלא רצה ה"ה על ניווה לשלוח את יונה ליסרם ולחזקיהם ולקבל חסובתם אלא
 מפני שהיה רצונו שיהיה אשור בשם אשו ומטה ועמו ומפני זה חס ה"ה עליהם
 שלא יכלו כדי שהיו מעוררים למעדי דגל של ישראל ולזה ברה יונה ושאל את
 נפשו למות על הכלת ניווה בדעתו שהוא יהיה הגר הזריר לנלוות צבפי ישראל
 כן מה שנא' רגע אדבר על גוי ועל ממלכה ושב הגוי ההוא מרעתו הכל הוא כחנאי'
 שיעזבו ע"כ צדיקים וישעו אל קדוש ישראל כי אז חזקת בהם ההשגחה ויזכו לחסד
 והמחילה ורחמי החסוה. אמנם פרעה שהיה עובד ע"כ הוא וכל עמו לא היה ראוי
 שיקבלוהו הש"י בחסוה ושיהיה בכלל ומודה ועוזו ירוחם מאחר שלא היה עובד
 בעבודת אלהיו וזו היא החסוה הב' : ההשגחה רג' והיא היסור שאלהים צעני'
 מאין ענין קושי הלב הנ' בפרעה ובסיוחן שהש"י הפה את לבו שלא ישמע לדברי
 משה כי הוא קושי לבבו בעצם אבל היה קושי לבבו נמשך מהמכות במקרה כי
 בראותו מכת הדם ושסרה מיד ולא התמידה חש בלבבו שלא יהיה המכה ההיא
 דבר אלהים אלא דבר טעני או מפאת המערכה. וכאשר ראה אח"כ מכת ה"פרדעי'
 שסרה מיד ולא התמידה חש ככה וז"א וירא פרעה כי היתה הרוחה והכבד את לבו.
 וגם במכת הכנים שאלמו לו החרטומים אונע אלהים היא כחוב ויחזק לב פרעה
 ולא שמע לפי שהסרת המכות והיוחן בלתי מתמידות היתה סבה להיווהו מפקפק ובלתי
 זמאין בהן עד שבמכת הערוב מפני שהוסיף בה לומר מר"ע והפלתו ביום ההוא את
 ארץ גושן אשר עומד עליה וגו' ושתת פות בין עמי ובין עמך אמר פרעה
 לבו זכחו אלהיכם ואמר אנכי אהבתי וגו' והנה פרעה ברוע לבבו לכבד את לבו.
 שסר הערוב הכבד את לבו מהסבה אשר קדמה וכן במכת הדבר והנה היא אשר
 לא היתה בפת קושי לב פרעה כי לא רצו המכות והסרתן אחר היוחן וכמו
 שפאת המכות ההן הוכבד לב פרעה ונתקשה כן אמרו בשאר המכות האחרונות
 ויחזק ה' את לב פרעה כי אני הכבדתי את לבו אין ענינו שה"כ הקשה את

וְיָאָמְרָהּ אֵלֶּה לִב פֶּרֶשָׁה וְגו' עַד וַיֹּאמֶר ה' אֵל מֶשֶׁה וְאֵל אֶחָד
לֵאמֹר כִּי יִדְבַר אֲלֵיכֶם פֶּרֶשָׁה . הַסֶּפֶק בְּמֵאמְרֵי הַזֶּה מְנוּחָר וְהוּא
לִמֵּה הַקֶּשֶׁה הַשֵּׁנִי אֵת לִב פֶּרֶשָׁה וְרָאָה לִכְרֻתוֹ מוֹפְתֵי וּמִכּוּחֵי בְּמִזְרִים וּמוֹטָב
הֵיכָּה שִׁמְעָה קוֹלוֹ כְּשִׁיבָא מֶשֶׁה אֵלָיו בְּשִׁלְחוֹתוֹ וַיִּשְׁלַח אֵת יִשְׂרָאֵל מִמִּזְרִים וְאֵל
בֶּרֶכּוֹ וְאֵל יִבְחָלֵל לְבָנָתִי שִׁלְחָה . וְאֵם הִיא בַּהֲסֵי לִכְנֵה מִן הַסְנוֹת הַקֶּשֶׁה אֵת
לִבָּהּ לִמֵּה אֵם כֵּן נִתְחַיֵּב פֶּרֶשָׁה לְקַל הַמְכוּת הָאֵלֶּה כִּמוֹ שֶׁאִמְרָהּ וְאֵין אֶקְשֶׁה אֵת
לִב פֶּרֶשָׁה וְהַדְבָּתִי אֵת אֲרוּחוֹתֶיהָ וְכֵן מוֹפְתֵי בִּזְרָךְ מִזְרִים וְאִמְרָהּ בָּא אֵל פֶּרֶשָׁה
לִב הַכְדָּתִי אֵת לִבָּהּ וְאֵת לִב עֲבָדָיו לִמְעַן שִׁמְחֵי אֲרוּחוֹתֵי אֵלֶּה בְּקִרְבָּהּ . וְהַדָּבָר
גָּדוֹל הַמִּיּוּמִי בְּהַקְדַּמַּת פִּירוּשׁוֹ לַמִּסְכָּה אֲבוֹת וּבִסְפָר הַמַּדְעַ כַּחַם בְּתַשְׁבוּת זֶה
אֲפָסֶר שִׁיחַא הַבְּאֵר הַחַם גָּדוֹל אוֹ חֲסָאִים הַרְבֵּה עַד שֶׁיִּנְחַן הַדִּין לִפְנֵי דִין
הַבְּאֵר שִׁיבִי נִפְרָעִים מִזֶּה הַחֲטָא עַל הַחֲסָאִים שֶׁשֶׁה מַרְלֻטוֹ וְדַעְתּוֹ וּמוֹנָשִׁים
וְנִמְנוּ הַחֲשׁוֹבֶה וְאֵין מִיחֻס לֹא רְשׁוֹת לְשׁוֹב מִרְשָׁטוֹ כִּדִּי שִׁמּוֹת וַיֵּאבֵד בְּחֲטָאִים
וְשֶׁשֶׁה הוּא שֶׁהִקְבָּה אִמְרָה ע"י יִסְעִירוֹ ע"ה (יִשְׁעִי ו') הַשָּׁמַן לִב הַעַם הַזֶּה וְגו' עַד
וְרָפָא לוֹ וְכֵ"ל וַיְהִי מַלְעִיבִים בְּמַלְאֲכֵי אֱלֹהִים וְגו' (ד"ה ב' מ"ט) עַד לֵאמֹר
שֶׁבֶר לִפ' כְּבוֹד בְּחֹרֶה וְאֵין אֲחֻק אֵת לִב פֶּרֶשָׁה לִפ' שֶׁחֲסָא מַעֲלָמוֹ תַּחֲלֵה וְהַרְעֵה
וַיִּשְׂרָאֵל הַגֵּרִים בִּצְרָה וְכֵן הוּא בְּסִיחֻה וְשׁוֹ וְכָל מִקּוֹם שֶׁזָּכַר בַּהֲקֶשֶׁה הַשֵּׁנִי רֹחַ
לִב בְּשֶׁר אִישׁ וְאִמְרָה אֵת לִכְנֹס לְכָלִּית שִׁמְעָה קוֹלוֹ וְלַדְעַת הַזֶּה כֵּן נִסְמַךְ הַרְבֵּה מִן
וְנִתְחַיֵּב עִם מֵה שֶׁאִמְרָה בְּמַדְרַשׁ גִּלָּה לֹא שֶׁהוּא עֲתִיד לַחֲקֹק אֵת לִבָּהּ עֲבָדָה לְעִשׂוֹת
וְגו' הַדִּין תַּחַת שֶׁהַעֲבָדוֹת עֲבָדוֹת קֶשֶׁה וְגַם כֵּן אִמְרָה שֶׁ כִּי אֵין הַכְדָּתִי אֵת לִבָּהּ
וְגו' וַיִּנְחַן מִכָּאן פִּתְחוֹן פֶּה לְרַשְׁעִים לֹא הִיחָה מִמֶּנּוּ שֶׁנִּשְׁעָה תַּשְׁבוּת אִמְרָה רַשָּׁע ג'
שֶׁחֲסָא פִּיהֶם עַל רַשְׁעִים אֲלֵא אֵם לְלֹאִים הוּא יִלֵּךְ (שְׁמוֹת רַבֵּה פֶּרֶשָׁה ה' י"ג) מִתַּחַת
וְגו' פֶּסֶם רֵאשׁוֹנָה זב' וְגו' וְאֵם אֵינוֹ חוֹזֵר נוֹי הוּא נוֹעַל לִפְנֵינוּ דְּלִיתִי תַּשְׁבוּת כִּדִּי
וּפְרוּעַ מִמֶּנּוּ מֵה שֶׁחֲסָא כִּךְ פֶּרֶשָׁה הַרְבֵּעַ כִּיוֵּן שֶׁגִּבֵּר הַשֵּׁנִי אֲלֵנוּ ה' פִּעֻמִּים וְלֹא הַשְׁנִי
לִב דְּרִירוֹ ע"ל ה' ה' אֵתֶּה הַקָּשִׁי אֵת עֲרַפֵּךְ וְהַכְדָּתִי אֵת לִבָּהּ הַרִינִי מוֹסִיף לָךְ
וְנִמְאָה עַל סוּמְאָתְךָ ו' הֵא לָךְ מְנוּחָר שְׁלֵמִי דַעַת מֵה רַבֵּינִים הָאֵלֶּה הֵיכָּה קוֹשִׁי
לִב פֶּרֶשָׁה מִינֵיחַ הַתַּשְׁבוּת מִמֶּנּוּ כִּדִּי לְהַפְרֵעַ מִמֶּנּוּ עַל שִׁטְטוֹ . וְהַדְעַת הַזֶּה הַמַּהֲמַדְרַשׁ
מִמַּחֲכִמִּי מַחֲבָרֵינוּ וְהוּא אֲלֵנוּ זֶר וְקֶשֶׁה מֵאֵד כִּפִּי מֵה שֶׁלְּמַדּוֹת הַגִּבְיָאִים מִדְּרָכֵינוּ
לִב ה' כִּי כֹלֵם נִבְאֹה פֶּה אֶחָד שֶׁלֹּא יִסְחָף בְּמוֹת רַשָּׁע כִּי אֵם נִשְׁבּוֹ מִדְּרָכֵינוּ וְחִי'
לֵאמֹר שׁוֹבֵי בָנִים שׁוֹבִים אֲרַפֵּא מִשׁוֹבוֹתֵיכֶם (יִרְמִיָּה ג') וְהַמְשׁוֹרֵר (תְּהִלִּים ק"ה)
(י') אִמְרָה טוֹב וַיִּסְרֵה' עַל כֵּן יוֹרֵה חֲסָאִים בְּדֶרֶךְ עַד שֶׁהִנֵּחַ אֲוִנְקָלוֹם וְקֶשֶׁה
אֵין יוֹקֵה סֵלַח לְדַחֲבִינָא לְאוֹרִיתָא וְלִדְלָא חֲבִיבִין לֹא מוֹכֵה וְמִי לֹנוּ גְדוֹלִים בְּפִשְׁעֵים
אֲחֻזָּב וּמִנְשָׁה וּבִאֲשֶׁר כִּנְכֵּה אֲחֻזָּב אִמְרָה יִתְבָּרַךְ ה' אֲבִיָּא הַרַע' בְּנִימִי (דְּבָרִי הַיּוֹמִים
ל' ל"ג י"ב) וְנִמְשָׁה לֵאמֹר וּבִהֲרָה לוֹ חֵלֶם אֵת פִּי ה' אֲלֵהִי וְגו' וַיִּשְׁתַּחֲוֶה לוֹ וַיִּשְׁכַּח
וְהִשָּׁחֲוֶה לְמַלְכוּתוֹ וְהִיחָמָה הַרְבֵּה גִּדּוֹל עֲלָמוֹ בְּשִׁבְסֵב הַמֵּד' כַּכְּתוּב אֲרוּחַ שְׁאִין לִבָּהּ
לִמֵּה לֵע"ה אִמְרָה בְּסוֹף דְּרִירוֹ בִּדְל' שֶׁנִּמְשָׁה בָּלֵא תַּשְׁבוּת הָאֵל אֵם שֶׁב מַפְשְׁעוֹ
וְאֵת הַרִי זֶה מִנִּי הַע"ה שְׁאִין לָךְ דִּב' שְׁעוּמֵד בְּפִנֵּי הַתַּשְׁבוּת אִפִּי' כּוֹסֵר עֲבִיקָר כֹּל
מִי וּבִתְחִיבָהּ שֶׁ יֵשׁ לוֹ חֵלֶם עַל הַשְּׁא

ואומר בזה תדע או למען תדע: השאלה הו' אם היה פעל הנסים ענין אלהי מיוחד אליו יתברך כמאמר המשורר כי גדול אלה ועשה נפלאות אלה נבדך נאמר לעושה נפלאות גדולות לבדו איך אם כן חרטומו מזרי' יכלו לעשו' כמעשה ה' כי נורא הוא בלתיים וכסופיהם והנני מפרש הפסוקים באופן שיתרו השאלו' האלה כלם: **וַיֹּאמֶר ה'** אל משה ואל אהרן וכו' עד ויאמר ה' אל משה כבד לב פרעה. הנם משה רבינו אמר לפרעה בחלת שליחו כה אמר ה' אלהי ישראל שלח את עמי ויעבדוני וכו' כלל אליו שלשה בודעות. האחת שיהיה אלוה מלא מחייו המלאות מעשמו כי על זה מורה שם ה'. והשנית שהאלוה יהיה הוא משיג בנני אדם עד שירצה בעבודתם. והשלישית שהאלוה המשיג הוא הוא אלהי ישראל בעל הכחות והיכולת הב' שבעבור זה יעקב נקרא ישראל כי על מלך אויביו וישר אל מלך אויביו ויכל וכבר הורה גם כן ענין היכולת האלהי באמרו פן יפגענו בדבר או בחרב כלומר ואין מלך אחר מידו. והנה פרעה כחש שלשם. כי לענין מלאותיו אמר לא ידעתי את ה' ולענין הפנתו ויכלתו אמר מי ה' אשר אשמע בקולו. ואמר וגם את ישראל לא אשלח. והנה זה לפי שלא היה טובר עיונם מהמורגש כי הם מעשירים בגרמי' השמימיים שהיו מנהיגים העולם השפל אבל לא היו מאמינים במלאות שכל נבדל והיה אמונתם שהעולם קדמון ושהוא מכונן נובע ושא"ל שיסתהב הטבע ממנו לא כלו ולא חלק ממנו ואפילו לקצר כנף הנמלה או להאריך בכנף החגב ממה שנוצר בטבע שאלם היה אפשר החדש היה בחלק מחלקי העולם היה איפשהו בעולם בכלל שיתחד' ומה היו נורחים תכלית הבריה נראותם שדבר הנבדל לא יסתהב והכל תלוי במול ושמיני הכוונת והפסוקים קיימים נחיים בהנהגת פגשם ואישיהם נעזבים למקרה ולכן כיחשו בה' המחוייב המלאות מעשמו וכו' ה' היה משיג בזה שכלל. וכיחשו הסכר והעושה ולא שיערו שיהיה דבר מהמנהג הפשוט כי היה אלוה האלוה הוא הטבע הקדום. וכאשר בא משה רבינו ע"ה ואמר לפרעה שלש הפנות כוונות לאמונתו נפל טולד ביניהם רוצה לומר בין פרעה ומשה הויכוח בשלש הפנות האלה רוצה לומר במלאות השם הנכבד והשנחתו ויכלתו ונחלתו ביניהם הויכוח והמחלוקת בשלש השרשי' הם כמו שיתבאר. ולפי שהמלאות מחזירו עליו הראיה היה מוסל על משה לעשות ראיותיו על שלשם. ועשה הקדוש ברוך הוא ראיותיו על כל זה בדברים הנסיים אשר יעשה מולת המנהג הטבעי להודיע שיש למעלה מן הטבע ארון מהני את הטבע כראונו ומחדשו ומשנה אותו כחפצו כי כמו שחדש וברא את העולם בכלל לא מדבר. ככה ישנה ויחדש חלקיו ככל אשר יחפון ועל זה היסוד באו המכות כלם. וכמו שיתבאר. האמנם פרעה ראה להקדי' לשלש המחלוקת האלה מחלוקת רבינית והוא שמשה ואהרן נביאים הם המדברים בשם ה' ראשונים יאמרו שאלם נביאים ושרות הם דבר גם. ושלישם מכשפים חרטומי' אשפים ומשאר המלאכו'. ומפני שהיה זה בלב פרעה לנסותם בשרש הד' היה ראשונה לכן אמר הש"ל למשה ולאהרן להיות שניהם הולכים בשליחות ה' כי ידבר אליכם פרעה תגלכם מופת וכו' רוצה לומר אני ידעתי את האיש ואת שמו שירצה קודם לימות הפנות האלהיות שהאמתו אלה לפניו שאלם נביאים ועל זה אמר למשה ולאהרן להיות הספק הזה נוגע לשניהם כי ידבר אליכם פרעה חנו לכם מופת רוצה לומר כאשר ידבר לשניהם ויאמר חנו לכם מופת רוצה לומר אני ירד עתה מופת כל מלאות השם ולא על השנחתו ולא על יכלתו אבל אתם חנו לכם רוצה לומר על ענין נבואתם מופת כדי שגדע ונכיר שאלם נביאי' האלהי אשר אמרם והנה הכתוב שאלם הדבור הוא אל משה ואל אהרן לפי שהיה על ענין השליחות שניהם. אמנם דבורי המכות שהיו מיוחדים לפנות האלהיות נא עליהם הדבור למשה בלבד ולא לאהרן כי לא היה הדבר מגיע אליו בפרש. ולכן אמר כי ידבר אליכם פרעה כי הוא יספק זה והוא יאמר כנגדכם ככה חנו לכם מופת על ענינכם' מהיוחס נביאים ושליחים לנסותם הים השם בקרבם אם אין. והוא חנו זה שתי שאלות הראשונות. והנה מלאנו בכתוב שם אות ושם מופת ושם גם או מסה שהכל אחד וכמ"ס המכות הגדולות אשר ראו עיניך האותות והמופתים וכו'. ושם פלא כמו שאמר קן הפלאות ויבא פעמים בסמיכות נו"ן כמו נפלאים מעשיך. ופעם בסמיכות מ"ם כמו מפלאות תמיים דעים. וכבר חשבו אנשים שזה שמות נדרשים ואמרו כלם על הדבר אשר יעשה השם בנות המנהג הטבעי. ואין הדבר כן כי כבר יאמר שם האות על הסיון אי זה שיהיה בדרך טבע או בדרך הנחה ורצון ולכן נאמר במאורות והיו לאותות ולמועדי' ועל הקשת ועל המילה והיה לאות. ועל התפלין והיו לאות על ידך וכו' ועל סימני הדגלים איש על דגלו באותות עד שמפני זה נקראו אותיות המכתב אותות ונאמר אות אל"ף אות ב"ת. והנביא ישעיה (ישעיה ה) אמר הנה אנכי והילדים אשר נתן ה' לי לאותות ומופתים בישראל ולא היה לידתם כנגד הטבע. ואמנם המופת מנואר גם כן שענינו הראיה החזקה שיבא אדם בדבר ומהו ה' נקראו בחכמות הראיות השוניות החזקות מופתים לפי שיש מופי' האמות וחזקו. ומופת הבחירה היו בני ישעיה מופתים בישראל ויחזקאל אמר אני מופתכם והיה יחזקאל לכל לאות. לפי שהיו ראיה חזקה וקיימת ונורמה על מה שיהיה. ואולם הנם כבר יאמר על הסיון והבחירה כמו שאמר בחנני ה' וגמני. לא תגבו את ה' אליהם. ויאמר על ההרגל לא נסיחי ללכת באלה ויאמר על הדבר הנדרש שיצטוו הכל בו שהוא הנם וגשאל גם לגוים שיש ישי אשר שומד לנם עמים. ואמנם הפלא נאמר על הדבר שיפלאו ממנו בני אדם ומה נאמר פלא יועץ וחרד פלאים וגם על כל דבר נסתר יאמר כן כי יפלא ממך דבר לא נפלאה הוא ממך נפלאהה אהבתך לי לפלא נדר כי יפליא לנדר נדר שהם כלם לשון פלא. ואין בזה דבר יוצא מהמנהג הטבעי. וזה כלו ממה שורה שהשמות האלה אות ומופת גם ופלא כבר יאמרו על דברים טבעיים כשהיו בהפלגה ולכן בלשון רומי נקרא האות שניאל והמופת נקרא דיומוטראסיון. אמנם הפלא הוא הנקרא מראיו"ל אבל כבר יאמרו השמות האלה על הנפלאו' אשר יעשו הנביאי' בנות המנהג הטבעי אך בצחיות שונות

לבו ומשעו מעשות מזה חליה אלא שנתן בו אותן המכות שמפניהן בא לבו לירי קושי וכבודות ומה הלך יוחס אליו יתברך קושי לב פרעה לפי שנתן הוא יתברך המכות בהן באלוה עד שמפניהן הקשה פרעה את לבו. וע"ז נאמר במכת הדבר כי עתה שלחתי את ידי ואך אהרן ואת עמך בדבר וגו'. ואולם בעבור זאת העמדתך בעבור הראיות את כחי וגו' ר"ל שהיה צידו יתברך להתמיד עליו מכה ה' שהיה מכה בלתי כרה עד שישלח את עמו ובסדר המכה אחרי נואה וכו' אחרת התחיה בעבור הראיות לא את כחו הגדול ולמען הפך שמו בצל הארץ וכן כשאלו על הים כאשר הונג לפרעה נבוכים הם בארץ אמר הכחוב וחזקתי את לב פרעה שאותה השמעה ששמע נבוכים הם בארץ היא חזקה את לבו. וכבר יוחסו הדברים לאל יתברך בזה האופן כי הנה צמרננים נאמר וישלח אותם משה על פי ה' וישראל שאלו אותם כמו שאמר צמרננים חזרה וחקרנו אל כלם ותאמרו נשלח אנשים לפנינו וכן ה' אמר לקלל את דוד ורבים אלה. וכן נענין סיוחן מנואר כי נפית ישראל מעל מלך אדום ומעל מלכי מואב ועמון אשר לא נתנום עבד בנבולם היתה הסחה ופתי נפלא אל סיוחן לעשות ק"ל לעמנו ולמענם מעבור בנבולו והיה היתה הסבה שערך עמכם מלחמה וניתן בידם וזה כשזכר מרע"ה במשנה תורה אלה עוברים בנבול אחיהם בני פשו וגו' וכן ונעבור וגו' וקרב מול בני עמון וגו' אמר ע"ו קומו סעו ועברו את נחל ארטון ראה נחתי בידך את סיוחן וגו' רוצה לומר שם הנפיות הללו שזייתך לעשות מאדום עמון ומואב נחתי בידך את סיוחן שיתחזק בלבו להלחם עמך ויחפחך ללכת לקראתך ויפול בידך. הנה התבאר שהב"ה לא מע לפרעה מלשלות את ישראל ולא את סיוחן מלחמה את ישראל עבד בנבולם בטעם אבל היתה הסבה במכות שהביא על פרעה ועל עמו ובסדרתן אחרי בואן נחקה לבו וכן אותן הנפיות שאלה לישראל לעשות מאדום עמון ומואב במלחמתו יתברך היו סבה להקשות לב סיוחן ולאמך את לבו להלחם עם ישראל והיה אם כן שה"י פועל בכל אלו הפעולות אבל לא פועל קרוב בטעם ובראשונה כי אם פועל רחוק או פועל במקרה לפי שה"י היה פועל קרוב בטעם למכות שירדו על פרעה ולאותן הנפיות שנטה ישראל מאדום ועמון ומואב ואותן המכות היו הסבות קרובות עזמיות לקושי לב פרעה וכן הנפיות לסיוחן והיה אם כן שה"י פועל רחוק או פועל במקרה לקושי לב פרעה ולקושי לב סיוחן ומפני זה אמר הכחוב במקום הזה ואני אקשה את לב פרעה והרבתי את אותו ואת מופתי בארץ מצרים כי מרבתי האותות והמופתים נמשך קושי לבו לפי שלא ישמע אליהם פרעה מפני רבוי האותות והמופתים והסרתם ולזה בא פסוק ולא ישמע אליהם פרעה וגו' שהוא ביאור כח קושי לב פרעה האמנם הודיע שגלחורני יתן את ידו למצרים ושהוא רצו למכת בנורח ואו יוציא את נבואותיו שהוא עם בני ישראל מארץ מצרים בשפטים גדולים ר"ל שיתחזרו בזה יציאת העם ממש והנקמה מאויביהם בשפטים גדולים והנה קרא לישראל נבואות להניד שהם חזינים לפניו בנבואות השמים ואמנם אמרו וידעו מצרים כי אני ה' הוא להם הסבה למה הרבה באתות הן ואמר שיהיה זה כדי שידעו מצרים כי אני ה' ולא כמו שאמר פרעה מי ה' אשר אשמע בקולו. וזהו גלה שהיו במצרים הרבה מאשפים כופרים במלאות האל ובהשנחתו ויכלתו כמו שיתבאר אח"כ ולזה באו המכות מכוונות לאמת ולפרסם האמונות האמתיות והכמה. וזכר הכתוב שמשה ואהרן עשו כאשר צוה אותם יתברך כלומר שאמר זה אל פתן עוד משה מערלת שפתי ולא נעמם מליך בשליחותו ולא אהרן גם כן כי שניהם עשו כל מה שצוה השם אותם וזה המאמר סולל לכל עניני האות והמופתים שזכור. והואתה עם מה שפירשתי בזה השאלה הד'. והספר הכתוב שהיו משה ואהרן וקנים באים בימים כשהלכו בזה השליחות כי אין ראוי לנא לפני שער המלך בדבר חמור וגדול אשר מזה לבחוריו אשר דמש רוחם כי אם לזקנים שקט חכמה והם היו הראויים לשליחות האלהי הזה:

(ח) **וַיֹּאמֶר ה'** אל משה ואל אהרן וגו' עד ויאמר ה' אל משה כבד לב פרעה. ויש בפסוקים האלה שאלות: השאלה הא' למה בא הדבור הזה מכם התנין ולמה יחד לשניהם והנה כל שאר הנסים והמכות שזכר הש"י על המצרי' נאמרו למשה לבד ולמה את כן גם זה בא הדבור לשניהם יחד: השאלה הב' באמרו כי ידבר אליכם פרעה חנו לכם מופת כי למה זה ישאל אליה' זה פרעה והנה לא היה חפץ לשמוע דבריהם ולא לראו' את מופתיהם וכמ"ס להם לבו לסבוליהם ואין אמר אם כן שפרעה ישאל מאתם חנו לכם מופת כאלו היה חפץ בדבר: השאלה הג' באמרו חנו לכם מופת כי הנה גם הנחש קראו הכתוב למעלה אות ולמה יקראו כן מופת. ורש"י אמר שהמופת הוא האות ואני אבאר שאין הדבר כן גם אמרו חנו לכם הוא דבור בלתי מיושר כי הם לא היו יריבים אל המופת והל"ל חנו לנו מופת: השאלה הד' באמרו ואמרת אל אהרן קח את מסך וגו' והיה כי הנה במלחמה הסנה צוה הש"י למשה הנם הזה ואמר לו שיהיה מופת אשר צידו ולמה אם כן שנה הדבר בנאן וזהו ושאנו במשה אהרן ומה לורך שיאמר משה כן לאהרן ולא שיעשהו הוא במסך והראב"כ כתב דאף על פי שהוא אומר מסך הוא משה שנתנו לו והעד אומר אל אהרן קח את מסך ונסה ידך וכחיו וירם במשה ויך את המים רוצה לומר שאמרו במשה בפחות הב"ה מורה שהוא המשה הידוע של משה. ואינו נכון. כי למה ישת הכתוב האומר אומר אל אהרן קח את מסך ולהיות משה אהרן ידוע של גם התנין והדס אמר בו בפחות הב"ה וירם במשה: השאלה הו' באמרו יהי לפניך כי הנה למעלה במלחמה הסנה נאמר שיהיה לנחש ולא פירש יפה שכתב שיהיה הנחש תנין כי אין הנחש תנין ולא התנין נחש. והנה הרמב"ן כתב מפני זה שזה היה גם אחר זולת גם הנחש שזכר שם וכבר כתבתי שאין הכתוב סובל זה שאמר ראה כל המופתים וכו': השאלה וו' למה זה לא היה התראה לפרעה בנם הזה כמו שהיה בשאר הנסים שקודם ששייתם ה' מתרה משה בפרעה ומודיע על ציאתם

כלל. ואמנם במכת הדם היתה תחבולת החרטומים שכל מימי מזרים מיד בשהיו נראים על פני הדרך נעשו דם מזה הנם האלהי עשה משה. וכאשר ידעו זה החרטומים היו אומרים לפני פרעה חף אלהינו נחפור כאן ונמצא מים ונעשה אותם דם והיו חופרים ומוצאים מים ואותם המים מיד היו יספכים לדם מכת נסו של משה ונס היו מוחסין הדבר ההוא לפעמי' וגם זה מכת תחבולותיהם היה וז"ל הכתוב והיו הדם בכל ארץ מזרים וישבו בן חרטומי מזרים בלטיס. וככה במכת האפרדעים שהם היו עולים מכת נס משה והחרטומים היו מדברים בלחש הפולותיהם כדי לרמות בני אדם ואומרים עתה יעלו אפרדעים ונס היו עולים מכת הנם האלהי והיו הם תחבולותיהם מיהקים עליהם בלטיס. והרואים על זה שלא יכלו החרטומים לבטל פועל משה לא דם ולא בהסרת האפרדעים אלא לעשות כמותו לפי שלא היה ניכר ולא נודע אם היו הם פועלים אותו אם לא הרי לך היתר השאלה הז' וגם כפי דעת הרב המורה ויאמר הרב שהנה נקראו האנשים הכס חרטומים להיות לשון מזרים ששם היו המלאכות ההם זהו הדרך הראשון בזה. ואמנם הדרך הב' הוא לחזמי האמת המקובל' כי הם אמרו שיש שלש מדרגות מהמלאים הרוחניים האחת היא מדרגת השכלים הנבדלים מכל חומר שהם מניעי הגרמים השמימיים והשכל הפועל מכללם שהוא מניע העולם השפל והיוותו. ואותם המניעים כמספר הגלגלים המתנועעים מהם כי כל המתנועע מהם יש לו מניע מיוחד. ונראה מדבריהם ז"ל שהם חלוקים בצרע רבדים וקראם בשמות מיכאל וגבריאל רפאל ואוריאל ובהם סובבים לבקש הכבוד כמו שבא בדברי רבי אליעזר. והמדרגה השנייה מהשכלים הרוחניים הם הנקראים בצרע רבדים וזכרונם לצרע מלאכי השרת והם מלאכי רחמים בראש הקדוש ברוך הוא להנחיל בהם את עולמו להסבה ולרחמים ועליהם אמ' המפורר (תהלים ז"א י') כי מלאכיו יאום לך לשמך בכל דרכיך ואומר (איוב ל"ג כ"ב) אם יש עליו מלאך מליך אחד מני אלף להניד לאדם ישר וגו' ומהם המין היה המלאך שדחתה הגר והמלאכים שנראו לצרעה באלוהי ממרחב בלבם בשר ואשר נראה אל גבעון ואל מנוח. ועליו נאמר וריוותי דרביעא דמי לבר אלהין ואלהי שכן מלאכו וסגר פוס אריותא ואלהם הרבה בזה הקדוש כלם הם מלאכי השרת שלוחי הב"ה ואלה אינם מניעי הגלגלים כי הם שכלים אחרים רוחניים יקראם חז"ל פסם מלאכי השרת ופעמי' פרקליטים והם כלם מלאכי רחמים שלוחי' להצלה וחסוד' ליראיו והם הנקראים בזה השמים לפי שמטמדם הוא למעלה מן הגלגלים. והמדרגה השלישית היא ממלאים רוחניים אחרים אשר הם תחת גלגל הירח בראש הקדוש ברוך הוא להעניש בהם את בריותיו כשיחטאו לפניהם ולכן נקראים מלאכי חבלה ומלאכי מות ובשמים שדים ומוזיקים כי להיותם ממונים על הפרעות בדרך השגשום הם מלאכי חבלה ולהיותם בערך האדם לשמאלו ולשמאלו לו יקראו שפנים ולהיותם שודדים טובות ושלוחי יקראו שדים ומוזיקים ועליהם אמר חזקיהו יצאנו לשדים לא אלה והמעשה ההוא נקרא בשוף אסורה ההורה אותו ועל הנמצאים האלה ועל מלאכי השרת אחז' העושה מזה אתה קונה לו פרקליט אח' רואה לומר מליך טוב והעושה עבירה אחת קונה לו קטיגור אחד ובפ' צמה מדליקין (ד' ל"ג) אמרו אם יש עליו מלאך מליך אחד מני אלף אחד מאלף לא נאמר אלא אחד מני אלף כלומר שהמלאך המליך יצילוהו מאלף מקטרגים. ובענין אחר נאמר (מלכים א' כ"ב כ') ראינו את ה' וכל צאן השמים עומדים עליו מימיו ומשמאלו ואז' אלו מימינים לימות ואלו משמאלים לחובם ומהם הכה הוא מלאך שהכה במחנה מלך אשור וכן המלאך שראה דוד וחרצו שלוש בידו להשחית את ירושלים הוא מזה המין רואה לומר שהוא מלאך המות. וכבר אחז' דברים רבים על השדים ורואו שפורשו כפי זה הדרך מדעם סוף דבר שמציאות השדים הוא דבר שהפרישוהו החזקה והאמונה חכמינו וזכרונם לברכה בקבלתם וזה באמת היה ענין החרטומים שזכרו כאן בפרעה ולכן אמרו בסנהדרין (ד' ס"ו) בלטיס אלו מעשה שדים בלטיס' אלו מעשה כשפים ופרש"י שמעשה כשפים ע"י מלאכי חבלה הם נעש' אבל יקשה לי איך יהיה מעשה שדים מבלי כשפי' ואיך יהיו הכשפים מבלי שדים ואם שנים כאלה איך בדילו בנייהם בשמות לטיס ולהסיהם כי הנה לפי דעתם המכשפים בזה השדים יפעלו הפעולות היותר עד שבגמרא אמרו (שם) הריא איתחא דמהדר' למשקל עפר' מחזיתו כרעיה דר' חנינא אמר לה זילי שקולי איך עוד מלבדו כתב והקשו עליו מדאמר רבי יוחנן למה נקרא שמן כשפים שמכחשין פמליא של מעלה. ויתרעו שאני רבי חנינא דנפש זוטא. והנה אמנם אסרה התורה מלאכת הכשף עם היות נס כה לפעול לפי שהמלאכים חבלה נבראו להיות כלי זעמו של הקדוש ברוך הוא הוא אומר שמכחשין פמליא של מעלה כי השם ברא בעולמו המשפיעים הטובים שיפיעו חמדי. ואמנם המשפיעים רעות וחבלות לא יפיעו אלא ברצונו יתגבר לעת האורך. והנה המכשפים בעיני הכשוף יבינו את הגופים החיצוניים לקבל רשמי המשפיעים המהכלים ההם והוא בהפך מה שזכר בפמליא של מעלה וכבר כתב זה הרב רבינו נפיש בדברותיו והיו אם כן חרטומי מזרים מכשפים יודעים בחכמת השדים ולזה אמרו שעשו חתימים בלטיס' שהוא רמז לשדים שהם לוחשים מלאכי אש. ולפי שהיו המכשפים ההם עושים כשפיהם בחלומות עולמות המהים נקראו הם חרטומים שהוא שם מורכב כמו שכתב רש"י חר טומי רואה לומר הנחשים בעלמות. והנה בזה השדים יכלו החרטומים להראות לעיני הרואים דברים שלא היו במציאות כחתימים והם והאפרדעים לא שיבדלו אותם בעצם אלא שעשו אחיות עינים להראות הדברים ההם כאלו הם במציאות ואינם כן ולפי שהיה כל זה בזה השדים והכשוף יכלו להעלות את האפרדעים ולא יכלו להסיר' לפי שבהם של מלאכי חבלה הוא להיוק ולחבל לא להציל ולהציע אבל הבדל להסירם על דרך חכמינו וזכרונם לברכה הוא כפי מה שאומר שלהטויים הוא מנגרת כסוי והעלם ולכן אמרו שהוא מעשה שדים כי הם נעלמים מעיני בני אדם לקותם ואייריותם וידעם

כי הנה על הנסים שיש בהם זרות מועט כפי שרשי הטבע יאמר שם אות להיות סימן בלתי חזק האמו' על הדבר הנראה בנבואה ההיא והסבה אות מה והטעמים הם הנסים החזקים יותר וזים אלא הטבע כמו שאמר (יואל ב') ונתתי מופתים בשמי' ובארץ. ולזה נאמר (דברי' י' א') בניבא שקר ונתן אליך אות או מופת. רואה לומר ראייה חלושה או ראייה חזקה על נבואתו ואמר וצא האות והמופת. אמנם הנסים הם היותר חזקים וגרשמים מהם ולכן נקראו נסים לפי שהם כנס העומד למעלה שאליו גוים ידרשו. ולכן אמר (דברים כט) המסות הנדולות אשר ראו עיניך שקראם גדולות כפי איכותם ואמנם הפלאים הם המעשים היותר זרים וחזקים מכלל שיפלאו מהם בני אדם מאד והיו סבותם וענינם נעלמים ונסתרים ולכן נמצא בכתובים שם אחר והוא מורא וכמו שאמר (שם לר) ולכל המורא הגדול שהמורא שם נדרף לפלא וענין שניהם אחד וכמו שהעיר על זה אבן כספי בשרש אות כסף אשר עשה. ואני כבר כתבתי זה צפירוש לספר ישיעיהו בנבואה הששית. ואחרי הודיע אלהים אותך את כל זאת הדע ותשביל שכלת הנסים שעשה הקדוש ברוך הוא למשה רבינו בזה כי קראם שם אותות כמו שאמר והיה אם לא יאמינו גם לפני האותות האלה ואמר ויעש האותות לפני העם לפי שהיו באיכותם ראויות קטנות וחלושות בערך שאר הנסים שנעשו במזרים ועל הים. אבל פרעה אמר אל משה ואל אהרן חנו לכם מופת לפי שהיה מבקש מהם שיעשו לו נסים חזקים ופלאות מופלגות בשמי הטבע וכל אשר לא יאמינו רואה באות חלוש אלא במופ' חזק אבל הקדוש ברוך הוא צוה אותם שלא יעשו לו כי אם האות החלוש ההוא להיותו אות וסי' למשה בפני פרעה וגם לפרעה עצמו וכל זה כדי שיכשל בו פרעה להקשות את לבנו והותרה בזה השאלה השלישית. גם לא רצה האל יתגבר שיעשה הנם הזה לפני פרעה במעשה של משה כדי שלא יסתוו במעשהו של משה חרטומי מזרים כי חרפה היא לו אבל צוה למשה שיאמר לאהרן שיסלף את מעשהו אשר בידו כי בזה היה מחליש עוד כח הנם ההוא וסומר כבוד משה וכבוד מסכו. והותר' השאלה הד'. ואחת תראה שבאשר הש' בסיני צוה למשה על אות הנסים לעשות אותו לזקני ישראל היה לרמוז להם שכן יהיה ענין פרעה נחש בריח כמו שפירשתי למעלה במקומו. אבל בשאר השם לעשותו במזרים לפני פרעה היה לרמוז דבר אחר והוא שכן יהיה משה שליח השם לפניו כי הוא אשר יאמ יאמיאור מזרים בחנין ההוא והוא יעשה לפניו כרצונו ועם היות שחרטומיו וחכמינו ישתדלו לעשות במעשהו יכלו החנין ההוא את תניניהם רמו שיצוהו ויכלמו ולא יעמודו לפני משה מפני ההוראה וברמו הזה צוה יתגבר שיהיה המטה ההוא לחנין שהוא היוצא מן היאור והותרה בזה השאלה הה'. ומהם שציאוריה בזה הדע למה לא צאה ההתראה עם כנס הים ולא מאמר בזה הדע או למען הדע וכו' לפי שלא היה ענין החנין מכלל המכו' ולא נעשה לאמת הפנות האלהיות במכות מזרים אלא לאמת נבואת משה ואהרן והותרה בזה השאלה הו'. ואמר יבוא משה ואהרן אל פרעה ולא אמר יבואו להיות ששניהם צאו שמה להניד שמשה נכנס בהצר המלך לראשונה כי היה מפחד אהרן מהכנס באותה צבונה ונסיון ולכן הלך משה לראשונה ואהרן נכנס אחריו. והשליך המטה לפני פרעה בצרך כדי שיראה שהוא באמת מטה ונס כהפך לחנין לפניו והנה פרעה צראותו נס החנין חשב שהיה זה אם מתחבולות ידידי שגשגים בני אדם בחכמה לשנות הנצעים והמראים על דרך שגמרא הדבר בחלוק מה שהוא או שהיו משה ואהרן חכמים בחכמת הטבע וידעו לברוא בריאה בצרך ולכן קרא גם הוא רוצה לומר כמו שמשה צוה לאהרן שיעשה הנם ההוא כן פרעה צוה גם הוא לחכמינו והם היודעים חכמת החולדות והפעולות העצמיות וכן למכשפים וספר הכתוב שעשו גם הם וצאיר שלא אמר גם הם על החכמה' כי הם כפי דרכי החכמה לא יכלו לעשו' דבר מזה אלא העושי' היו חרטומי' שעשו כן בלטיס' וז"ל ראי' בלצר במקום הים מה הם המכשפים ומה ענין להסירם או לטיס' שנאמר כאן בכתוב וגם אחר זה במכת הדם ובמכת האפרדעים ויש בזה לחכמינו שני דרכים ואני אנא ענינם ואמשיך היתר השאלה הב' כפי כל אחד מהדרכים האלה. הדרך הא' הוא דרך הרב המורה שכתב בפרק ל"ו חלק שלישי וכן בספר המדע ובפ' המשנה החזיק בו גם כן בהכשוף מעשה השדים הוא כלו דבר בטל כי הוא מפעל דמיון האדם ואין לשד' מציאות חזק לנפש ושלם הם דברים דמיוניים. ודעתו הוא שהנמצאים בכלל שלשה חלקים אם שכלים נבדלים מחומר והם מניעי הגלגלים ומספרם כמספר הגלגלים המתנועעים מהם ואם נשמים נלחשים והם הגרמים השמימיים המתנועעים חמדי בני המרכי. ואם נשמים היום ונספדים שהם ארבעה היסודות והמורכבים מהם. ושאלו בנמצא דבר זולת אלה לא שכל נבדל אלא שכל נבדל ולא שדים ולא מלאכי חבלה ושהם שמות יאמרו על הדמיון והיור הרע לא זולת זה. ומי יתן ידעתי כפי דעתו זה מה יאמר הרב חרטומי מזרים ואיך עשו המעות תנינים והמים דם והעלו את האפרדעים כי הנה העידה התורה שעשו אותם הדברים בפועל ובמציאות נמור כמו שעשאם משה ומה שראוי שיאמר בזה כפי דרך הרב הוא שהיו חרטומים יודעים במלאכת התחבולות שעושים האנשים בפני ההמון שבחטויותיהם ומעשה ידיהם ישנו הנצעים והמראים עד שיראה הדבר בחלוק מה שהוא כאלו להט החרב המתהפכת ואין הדבר עומד רגע אחד באותו מצב והרואים אבל מתנועע במהירות כדי שיעיני בני אדם לא ישתלו להסיג אמתו ויאמר הרב שזה הנקרא אחיות עיני' ושעל זה אמרה התורה וישבו גם הם חרטומי מזרים בלטיס' רואה לומר בהתפעלות החרטומים תחבולותיהם שהם בלעט החרב המתהפכת וזהו ושלוחי אים משהו ויהיו להנייה כי עשו במעיהם תנועות כאלו היו המעות בעלי חיים כחתינים. האמנם מפני שהיה ענין גם משה פעל אלהי עמד שעות הרבה בהיותו חנין ולא היו כן מעות חרטומים כי לא עמדה התחבולה ההוא בדרך עין ושעל זה נאמר ויכלע מטה אהרן את מושתם כלומר שבאותו נסיון בלט אותם והשחיתם ולא נאשר שמה לפני פרעה מכל המעות כי אם מטה אהרן

ככלל ובפרט כדלנו ביכולת צ"ח כמו שאמר (שמות ה' נ') פן יפגענו בדבר או בפרט ויכחישו כמו שאמר מי ה' אשר אשמע בקולו רואה לומר מה יכולת יש בו שאכנע לפניו לשמוע בקולו הנה מפני זה בלא המכות מכוונות לאמת שלשת הפרשים האלה כי הנה לאמת מזלזלות האל בלא נ' מכות שהם דם אפרדעים וכנים. ולכן בראשונה מהם אמר כאן בואת תדע כי אני ה' ובמכת האפרדעים והכנים לא אמר דבר מזה לפי שלשת המכות ההמה היו לאמת השורש הראשון ההוא וכשמינו בטעמ' על הראשונה מהם אמנם הנ' מכות השניות בלא לאמת השורש השני והם ערוב דבר שחין ולזה בראשונה מהן שהוא ערוב אמר למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ רואה לומר משגיח ומנהיג אותה ובדבר ובשחין לא אמר דבר לפי שנסמך על מה שאמר בראשונה מהן. ואמנם הנ' המכות האחרונות שהם כרד ארבה חושך בלא לאמת השורש השלישי שהוא היוצא יחדך יכול לשנות הדברים שבטעמי כדלנו ולכן אמר בראשונה מהן שהוא הכרד בטבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ רואה לומר יכול לפעול בה כחצא והשמים האחרות ארבה חושך נתמחו לראשונה מהן ובאה אחרית מכת בכורות להנקם מילדי העבריים שהמיתו ולהיות המכות כלם מכוונות לרמות שלשת הפרשים האלה היה רבי יהודה נותן בהם סימנים דל"ך עד"ס בלח"כ כי היו הסימנים ההם כפי שלשת הכוונות שריון בהם הקב"ה כמו שבארתי בראשון ובה פסק וכתרה בזה האלה הנ'. והכוונות אמרו בואת תדע כי אני ה' הנה אנכי מכה במטה אשר בידי ביאור וגו' כי הנה אמרו בואת תדע כי אני ה' הם דברי השם שזו שיאמר כן בשמו. האמנם הנה אנכי מכה הם דברי משה והוא כוונתו שמה יכה במטה אשר בידי ביאור מזרים הוא ילוס ומיד כל מימי היאור יתפסו לדם בזה האמת דם גמור באופן שהדגה אשר ביאור והוא שם המין תמות כי כאשר לא תשאף המים הגלולים מיד תמות והסכאם הואת בוא ר יעשה משה עמנו במטהו לא אחרון ומפני זה תלה השם הכאת היאור במטה ובמטהו. האמנם זכ השם למטה עוד שיאמר לאהרן שגם הוא יכה במטהו בכרות מזרים ובכל מקום מימימים. והנה בכרות מזרים הם לשונות היאור הנדול הנמשכים מאת הילוסם להשקות השדות ואנשיהם הם מקומות יגדלו גם עשבים וקנים בחור המים ומקלה מימימים הם בכורות שמכניסים בהם המים השאובין שחין ומערות בכל מקום ששם מים בכלל ביאוריהם והכרותם ואנשיהם לא ילוס שהוא יאור מזרים כי הוא ייוחד להכאת משה אלא בכל שאר המקומות שיקו בהם המים במזרים ההם אהרן במטהו ולהיות זה מנעם מיוחד לאהרן בפני עמנו בזה עליו אמירה בפני עמנו למטה ויכו אמור אל אהרן קח מתך נעשה ידך וגו' ולכן לא תמצא שזה לאהרן שיהיה ביאור מזרים שהוא ילוס אלא על הכרותם ועל אנשיהם וגו' והכניסו שגם הכאת אהרן תעשה הנה ההוא והיה דם בכל ארץ מזרים ובעלים ובאנשים כל' שגם בעלים ובאנשים בכל מקום אשר יכה אהרן במטהו יהיה דם. ולפי שהיו ההכחות שהם הכאת משה במטהו על ילוס והכאת אהרן במטהו על שאר המקומות שהיו שם המים וכל אהרן הכותו יעשו כן משה ואהרן כאשר ראו ה' כי שניהם עשו כן ששמו בו וכן א' בפני עמנו. ואלו היתה ההכאה כלה אחת לאהרן במטהו בלבד כדברי המפרשים לא היה מקום לפסוק ויעשו כן משה ואהרן אשר צוה ה' וביאר הכותב מיד מה שעשה משה בהכחתו והוא אמרו וירם במטה ויך את המים אשר ביאור לעיני פרעה ולעיני עבדיו ויפני עמנו על שפת היאור שהוא אשר הכה את היאור ילוס ושם זה בפני פרעה ועבדיו ומיד אחרי הכחתו נהפכו כל המים אשר ביאור ההוא לדם ומתה הדגה ובאש היאור בספת הבבלות מהדגים אשר שם ולא יכלו מזרים לשחות מים מן היאור שאף שירצו המזריים לשחות ממימי היאור במרוצתם בטרם שיפסו לחור שד"ן לא היו דם הנה לא יכלו לשחות ממימי היאור מחמת באשם וזה פי' וגללו מזרים שהסיריחו עמנם לשחות ממימי היאור במרוצתם קודם שנהפכו לדם ובאש הדגה תמנעם מהשתהי' יודע שכל זה נאמר בספור ההכאה שהנה משה. ואמנם על ההכאה שהנה אהרן כל מקוה המים שהיו במזרים שלא היתה ההכאה ההיא לפני פרעה ולפני עבדיו אשר אתו בהכאת משה אלא שהיה אהרן הולך במזרים יבכל מקום שהיה מוצא מים היה מכה אותם במטהו אמר הכותב עוד ויהי דם בכל ארץ מזרים שהיה זה בספת הכאת אהרן הנה התבאר שאין כפל ולא יחור ולא קיש כלל בפסוקים האלה והוא זה השאלות הד' שה' והו'. וספר הכותב ויעשו כן חרשומי מזרים בלמיהם וכבר שאלו אנשים ואם כל מימי מזרים נהפכו לדם ולא נשארו מים לשחות במה עשו חרשומי מזרים כן בלמיהם וראיתי מי שכתב שבפעל ההכאה לא נעשו המים מיד דם מפועל אלא שנהפכו עכשם לנפח דם והיו דם ככת קרוב וכשיפסו לחור היו דם גמור בפועל ובשתייתו דעתה הנה המפסוק שנאמר למעלה ולקחת ממימי היאור וגו' והיו לדם ביצבת. ואמרו שאם לא היה הדבר כן מאין היה להם לחרשומים מים להפוך אותם לדם. ואין כן דעת אלא שבהכאת משה את היאור בפני פרעה וכל עבדיו מיד נהפכו כל מימי היאור לדם בפעל גמור ולכן מתה הדגה ובאש היאור בספת הבבלות אמנם שאר המימות שהיו במזרים באנשים ומקוה המים להשקות הגנות והפרדסים אותם שהנה אהרן במטהו נהפכו לדם ואינו מהנפול שישארו מים במקומות שלא ראה אותם אהרן ולא הכה במטהו ולא נהפכו לדם ובהם עשו חרשומים מעשיהם. ויש מי שפירש שהמים המגילים נהפכו לדם אלא היו אנשים רבים חופפים בקרקע ומוצאים מים וסחים מהם ובהם עשו חרשומים מעשיהם וסעו' ולאמר וגללו מזרים לשחות מים מן היאור כי היו לזלם בחפור בורות למצוא מים לפי שלא היו יכולים לשחות מהמים השאובים אלא ממימי היאור. וכבר פירשתי מה הוא שגרה צמלת למייהם שהוא מלשון כסוי והעלם ר"ל שלא עשו הפיכת המים לדם בפרסום גדול לעיני פרעה ולעיני כל עבדיו כמו שעשה משה ולא בפני המזרים בלתי כאשר עשה אהרן אלא חרשומים עשו מהמים דם בלמיהם והתעלמוותיהם כדבר המזיף והשקר שיכסו בעליו ולא יגלו כדי שלא

יודמה שבמעשה התנינים עשו הפעולות הנאותות והתנועות הראויות לכספים ולכן קראם הכתוב להסיהם שהיו בפעולותיהם ותנועותיהם כלהם החרב המתהפכת וזה היה כספים גדם ובפועליותם לא עשו מהפעולות ההמה אבל בלחשיהם ודבריהם עשו כלהם בלגלג שעשו נחרתו פעולותיהם לעיני הרואים ומפני זה אמרו בלמיהם מעשה שדים שהיו בכח השדים אבל לא במעשיהם. הנה התבאר מזה כלו שחכמת החרשומים היא הכפז ושמה ששם לא היה בריאה נמורה בפועל אלא אחיית העינים להראות מה שאינו וזה היה בכח השדים וההגבל שהיה בין עיני התנין לעיני הדם והאפרדעים כפי דרך חכמיו וזכרונם לברכה והותרה במה שביארתי בזה האלה הבניית אשר העירותי בפרשה :

(יד) ויאמר ה' אל משה כד לב פרעה וגו' עד פרשת האפרדעים וכבר יפלו בפסוקים האלה שאלות :

השאלה הא' באמרו כד לב פרעה מאן לשלח העם והוא כי מה שהודעה הוצאת שהודיע הקדוש ברוך הוא למשה הלא היה יודע כל זה וכבר אמר אליו פרעה לא ידעתי את ה' וגם את ישראל לא אשלח ולמה את כן הוצרך יתברך לאמר זה למשה : השאלה הב' מה עיני הדברים האלה ששלח השם לאמר לפרעה והנה לא שמעת עד כה כי עדין לא קבל שום מכה מהמכות ולא ראה מופת מוכרח כי הנה גם התנין עשו החרשומים כמורו ולמה את כן ישמע עד כה : השאלה הג' למה בואת המכה הראשונה אמר בואת תדע כי אני ה' וב' מהאפרדעים לא אמר כלל מזה ולא גם כן בשלישית מהכנים וב' מהערוב אמר למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ אמנם בה' מהדבר וב' מהשחין לא אמר דבר מזה אלא ב' מהכרד אמר בטבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ ובאשר המכות לא אמר דבר מהשלמות האלה והיה ראוי שיאמר דבור בזה ודומה בכולן :

השאלה הד' בסתירה הנראית בפסוקים והיא שאלה אחת יראה שגם הדם נעשה במטה של משה כמו שאמר והמטה אשר נהסך לנחש תקח בידך ומשה עמנו אמר הנה אנכי מכה במטה אשר בידי ומיד אחר יראה שבמטה אהרן נעשה הסם ההוא וכמו שאמר אמור אל אהרן נסה את ידך על מימי מזרים וגו' : השאלה הה' באמרו ויאמר ה' אל משה אמור אל אהרן וגו' והוא בהיות הקדוש ברוך הוא מדבר עם משה כל הדברים שזכרו למעלה שיאמר לפרעה ושיעשה במזרים למען זה הוצרך הכותב לומר שנית ויאמר ה' אל משה בהיות הדבור כלו מדובק שאמר השם למשה מה שידבר אל פרעה ומה שיעשה ומה שיורה אל אהרן לעשות : השאלה הו' באמרו ויהי דם בכל ארץ מזרים כי הנה מאחר שכבר אמר ויהפכו כל המים אשר ביאור לדם מה צורך לומר שנית ויהי דם בכל ארץ מזרים : השאלה הז' באמרו וימלא שבעת ימים אחרי הכות ה' את היאור כי הנה לא תמצא שנאמר כזה בשום מכה מהמכות רואה לומר כמה זמן התמידה המכה ההיא. ואין לומר שהיה זה בזמן אב כללנה כי הנה מלאנו בפרדעים שאמר משה לפרעה למתי אשתור לך והשיבו למחר ולא התמידו אלא כן שבעת ימים ומכת החשך העירה התורה שלא התמידה במזרים כי אם שלשת ימים. ואמני מפרש הפסוקים באופן יתורם השאלות האלה כלם :

ויאמר ה' אל משה כד לב פרעה וגו' עד ויאמר ה' אל משה בל אל פרעה בעבור שעשה משה גם התנין לפני פרעה ורצה הקדוש ברוך הוא לצוותו על המכות הודיעו שהיה צורך והכרח לב בהכאת המכות ההן על פרעה ועל מזרים לפי שהיה כד לבו כלבו בלתי שלח את העם רוצה לומר אין לבנו קל ומתנועע ממה שהיה ובאלו אמר אל יעלה בלבך שמפני גם התנין ישמע פרעה לדברך ולא יסרכו שאר המכות כי אני היודע מחשבות ולב יודע שלבנו כד קשה ושהוא ממאן לשלח את העם ומפני זה לך אל פרעה בבקר רוצה לומר לא תלך אל היכלו ככתחלה אבל תלך אליו בבקר שהוא יוצא המימה בדרך השולל להצגת הנביות להגילי התנועה בבקר קודם האכלה כדי לתמם את היום וכל על שפת היאור שראויה המים שחיויל לראות העינים ולזכנם. והאבן כספי כתב שהיה מנהג מלך מזרים ועוד היום הוא כן ששתי פעמים בכל שבוע יצא המלך מארמונו יום שלישי ויום ז' וילך הוא ועבדיו אל מקום ידוע על שפת היאור לשחוק שם בכדור הקטן ומשיל שם מן הבקר עד שת המאכל ועל זה צוה השם למשה שיביא ליאור לדבר שם אל פרעה ואמר ונצבת לקראתו על שפת היאור ר"ל הזדמן שיהיה לקראתו באופן שלא יוכל להמלט מפניך אנה ואנה והמטה אשר נהסך לנחש תקח בידך ר"ל אותו מטה שהיה בידך כבר כיני ושהנפך שם לנחש אותו תקח בידך ואמר ויהי להודיעו שבמטהו יהיה עיקר הנס ולא במטה אהרן כמו שאבאר. ולזה שיאמר לפרעה כה אמר ה' אלהי העבריים ר"ל עשה לפני פרעה והתעללות המים שחיויל לראות העינים ולזכנם. לפני העם ההולך אחרי בעת הקיץ ויהיה ענין זה המאמר כאומר פרעה אין ראוי שיחרה אפך בי על המכות אשר אניא עליך כי הדבר מאת האלהים הוא ומה אוכל עשוהו כאשר דבר מלך שלחון כ"ס שז"ק הוא ה' בדיו ומשפסו כי הוא לא שאל ממך דבר שיהיה שלך אבל שאל את שואו טעו כי הוא אלהי העבריים אבותיהם של אלו. והוא שלח אליך לאמר שלח את עמי ויעבדוני כי ראוי הוא שעה' יעבוד את אלהיו והנה לא שמעת עד כה וכיון שלא רצית לשמוע דברו ולחת לו את אשר לו מימי קדם קדמתה בדין ומשפט שולח עליך את מכותיו לנכות את חובו. והותרה במה שפרשתי בזה שתי שאלות הראשונות והנה אמר בואת תדע כי אני ה' לפי שפרעה הוא חולק על משה כמו שיבארתי בג' שרשים האחד שמה הניח מציאות סנה ראשונה מחוייב המציאות מעמלו. ופרעה כחם לו מפני שהיה חושב שאלוה העולם הוא הסבע ושהגורם השמימיים הוא היה מנהיג הסבע השפל ולכן כשאמר משה כה אמר ה' השיב פרעה לא ידעתי את ה' כל' איני מודה במציאותו. והשרש השני הוא שמה הניח שהאלוה משניע על כל דרכי בני האדם לחת לאיש כדרכיו ופרעה כחם זה באמרו מי ה'. והשורש השלישי שמה הניח שהיה האלוה יכול לשנות עניני הדברים ומחדשם

הנלה שקריות נקבל ועם היות מעשה החרטומים כלו שקר וזיוף הנה פרעה החזיק את לבו ולא שמע לדברי משה ואהרן כאשר דבר ה' שאמר להם שלא ישמע אליהם פרעה וגו'. ואמנם אמרו אחרי זה ויפן פרעה ויבא אל ביתו ולא שת לבו גם לזאת ויראה שאין ענין לו כי כבר נכלל זה במ"ס ויחזק לב פרעה ולא שמע אליהם. אבל ענין שמי הפסוקים האלה ר"ל ויחזק לב פרעה וגו' ויפן פרעה וגו' הוא מה שביארתי שהיו הם שתי הכחות ושי נביים במכה הזאת. האחד מה שעשה משה בפני פרעה על שפת היראור והשני אשר עשה אהרן במימי מזרים שלא בפני פרעה ויכיר הכחוש ההתפעלות שעשו כל אחד מן הדברים ההם בפרעה ולכן אחרי ספור הכחא אהרן את מימי מזרים ושעשו כן החרטומים בלטיהם ר"ל שהכו במימי מזרים לא ביאור זכר אחריו שכאשר הנידו זה לפרעה ממנה שעשה אהרן במימי מזרים ומה שעשו החרטומים כן ההחזק לב פרעה ולא שמע לדבריהם כי חשב שהיה מעשה אהרן ממין מעשה החרטומים. אמנם ממנה שעשה משה בפניו על שפת היראור אמר ויפן פרעה ויבא אל ביתו רואה לומר כאשר ראה מה שעשה משה נשתחק והלך אל ביתו אבל וחסוי ראש נבאל ומחנהל ממה שראו ועב"ל לא שת לבו לפעולה הנסיית הזאת הנה אם כן בלא שני הפסוקים האלה כנגד שתי ההכחות שעשו משה ואהרן ממנה שהרגיש פרעה על כל אחת מהן ולפי שפסוק ויפן פרעה נאמר על מה שעשה כשראה גם הדם שעשה משה בפניו לכן נאמר אחריו ויחסרו כל מזרים סביבות היראור מים לשחות וגו' רואה לומר ולא שת לבו פרעה גם לזאת המכה כמו שלא שת לגם התנין אע"פ שחפרו כל מזרים סביבות היראור מים לשחות ולא יכלו לשחות במימי היראור ועב"ל לא שת לבו גם לזאת ואמנם אמרו וימלא בנעת ימים הוא אללי לבנות. האחת כאלו אמר ואל תחשבו שקורר הזמן שעה או שעות יום או יומים עשו לו לפרעה שלא שת לבו גם לזאת כי הנה היו שבעה ימים שלמים אחרי הכאת השם את היראור ולא היה מים למזריים לשחות כל שבעת הימים ואע"פ"כ לא שת לבו לזאת. והב' הוא לומר לך שבעה ימים אחרי הכות ה' את היראור בלא הפחדים ויהיה הפסוק כמון עם מה שאמר וימלא שבעת ימים וגו' ויארר ה' אל משה וגו' והשלישי להודיע שעמדו המזריים בנחת שבעה ימים אחרי מכת הדם קודם בוא הפחדים :

ורגה נשאר עלי לזאת הסנה עוד בשלשה דברים נזכרו במכה הזאת האחד הוא למע שאל השם בהתפעלות מי יאור מזרים לדם ומה ענין הגם ההוא כי אין ספק שלא נשאר הנסים ההם כפי מה שזכרנו. למע זה נעשה הגם ההוא קצתו ע"י משה ביאור מזרים וקצתו ע"י אהרן ככאשר מימות ואלה לא עשה הכל אם משה בלבד ואם אהרן בלבד כאשר המכות. השלישי למע זה התמיד גם הדם ו' ימים שלמים ולא יוצר ולא פחות מזה המנין כי גם זה אין לומר שהיה בקרי והזמן ורלויו שיצוק הסנה למספר ההוא :

ואמר שעשרת המכות אשר הכה הקדוש ב"ה בהם את המזרים היה בהם סדר טבעי וכדר השנתיים הם סדר טבעי בנ' ביעות. האחד לפי שנאלו כפי היסודות הכנדים הקרובים אלינו חמם מכות הראשונות ואחרי כך חמם מכות האחרות ביסודות הקלים ולזה היתה המכה הראשונה הכסף המים לדם וגוה היה למזריים לער גדול כי הנה סחית המים הכרת ת נשקט ת תנודות החום אשר מבפנים ובדי לקדם בנזון ולהעביר בנזון במעשרים הכרים ובהתפעלות המזריים לשחות מים המים לא יורו וגם הכעלי חיים הנולדים נמים שהיו מזון הכרתי בשלמים כמו שאמר (במדבר יא) וזכר את הדגה אשר נאכל במזרים וגו' מתו ולא די מתו הכעלי חיים המועילים במונים אכל עהקו גם נברו חיל הפחדים וירבו ויעלמו במלך מלך שהיו מוזיקים ומזערים את המזריים כרי שתי המכות האלה רואה לומר דם ופחד היו ביסוד המים ואחריהם בלא ביסוד הארץ שלם מכות ובה הכנים שכל עפר הארץ היה נמים והערוב שם כלל הכרמים המוזיקים שהביא הקב"ה בחוק מזרים. והדבר שהוא בהפך רצוני שהכעלי חיים המועילים הבייתים הכריב מהם הראשונות היו ביסודות הכנדי. וזהו האחרים הכני ביסודות הקלים אורר ואם חמם מכות אחרות והס' המזון בנ' ביעות בנ' ביעות (שמות י') ויזרוק אותם מבה השמיים ויהי שחין וגו' והבדר שביה גם כן ביסוד האש כ"ס ויט משה את מטתו על השמים וה' נתן קולות ונדר ותהלך אף ארצה. והארכה שהיה מהכעלי חיים המועילים באור כמו ש'הבאר. והשחק, שהיתה ג"כ מכה באור שהיהוה ון וספירי בשעו נחחדם בו עוזי כפול ומכופל באופן שלא יוכל לזוז השמש לעבור על הארץ וכן הביא מכת בכורות באור מעופש מכלה רוחם וכחם פתח פתחם וגוה האופן היו המשת המכות האחרונות שני היסודות הקלים ונשאר א"כ הכדר הטבעי בעשרה המכות האלה באופן האחד והאופן השני מהבדר הטבעי שנא בנ', הוא, שהנה קדמה מכת הדם והיתה ראשונה לכל המכות לפי שהיה הכנה מכת הפחדים כי מעט ממי היראור מנגלות הדגה ונאשמה שרץ האור לפחדים לר דם ובה לזרות משם ילאו אל היבשה ויכנסו בבתיים במזרים ובכבת עפוש הדם ועפוש הפחדים שמתו בארץ ויצרו אותם חמרים חמרים נחשפם העפר והיה לכנים ובהיות העפוש כללי בכל עפר הארץ נתעספה הארץ עממה והוציאה מיני שקצים ורמשים ותולעים וחיות רעות הנקראים ערוב ובכבת כל העפושים ההמה נכסד עש השקט ונמח האדמה ונחחדם הדבר במקום בדרך ובאין וכוסוסים ונמלטים כי נבלות הכעלי חיים הנלתי מדברים לפחדים וכן וכוים וגם הערוב שכלי ספק בני אדם המיחו הרבה מהם היו מכבדים הכדר בייחוד לבעלי חיים הבייתים הכמוסים למקומות העפוש כמו שנבלות האדם מכבדות הכדר בני אדם אבל גם בנאות העפוש הלו האנשים שחין כורר אבעעויות כי אם היות העפוש נבלות הכעלי חיים הנלתי מדברים לא הספיק להביא דבר ומנפה באדם הגם בבני השחין כעלי חיים שהוא חזיר ופזר אחרי שיבא והוא ככל השחין הכולל שהחיל צאמו קוראים אותו חולי אבעעויות אשר הוא הפסד כללי בליחות מגלי הפסד הרוחות ולכן בבז השחין ולא הכדר. ומהם היתה מסנה שלא יתחדש

הדבר אז בני אדם כדי שפרעה יוכל לסבול המכות כולן עד העשירית האחרונה שהיא מכת הכדר בכורות. וכדר ביאר לו יחזקך זה באמרו מיד אחרי מכת השחין כי עתה שלחתי את ידי ואך אוחך ואת עמך כדבר ותכחד מן הארץ ואולם בעבור זאת העמדהין בעבור הראותך את כחי וגומר רואה לומר שעתה כמו שאלו בו השחין היה שולל בו הכדר אלא שלא ראה לעשות זו כדי שיזל פרעה להמתין ולקבל כל המכות. והנה בנחת האידים והעשנים העולים מעפוש הארץ לעליוני האויר נחמה הכדר ולזה היה בו מעט מפני האדים המעופשים ואם מתלקחת מפני עשנים הנאשפים. והקולות היו מפני ההתנבות העשנים היעשים בחוק האידים הלחים והתנועעם ללאת מהם ולעלות בקלות למעלה במעט שיה הוא בנחת הרעמים והלפידים בחוק המטר והבדר כפי מה שהתבאר בחממה הטבעית וגם בבכבת רדת הכדר והאנשים עושים הבדרים המלכיים. ואחרי המטר והבדר הכר טענות הרוחות יזכות אשר בהם יאצו המים האויר מעבירותו וכן היה במבול כמו שכתוב ויעבר אלהים רוח על הארץ ויכו המים. וברוחות האלה הכחות והזכות בלות ממוחז ולזה בא אחרי הכדר מכת הארבה בנח הרוח ההוא והסור גם כן בנח הרוח ההפכי שהוא רוח ים שנשא את הארבה ממזרים והלאה ללד מזרחי דרומי דרך נשיבתו שהוא פאת ים סוף כי אז חשק רוח הקדים ונחלם חזקין מפני תופפת חום המחזי ההוא על מקום מקורו. ויתכן שברוח ים החחיל לגבז בערב בכל הלילה וככא בכדר והגיעו לים סוף נחלם הם מפני חום ים סוף ואם מפני רוח מזרחי שנשב בכדר ובבוא שתי הרוחות יחד זה כנגד זה לא יכול הארבה ללכת אנה אנה. וכאשר רוח קדים לא יכול להוליד הארבה להלאה ורוח ים היה חזק חקעו בים סוף כאשר הוא שם. ומפני שרוח ים הוא לח מאל ללחות מקורו גם למעבירותו כי הרוח המערבי לח במזרים מכל הרוחות לכן בביות חזק מאל העלה אידים עבים על כל גבול מזרים ולא נהסכו למסר כי טבע מחזי מזרים וחזמו מונע העננים מהמטיר ונשאר עליו בעזי גדול ומכופל והיה השך במזרים שלם ימים רזופים ולא עברו משם להלאה לפי שאותו רוח ים החזק לא עבר מים סוף לשבות שאמרו הרי לך גם כן איד נחחדם החשך במזרים שלם ימים עש אפלה ענה שטעפה בנחת רבוי העננים הימיים המחשכים את האויר שהביא רוח הים שנשא את הארבה. ואמנם מכת בכורות הנה היה המכין אליו החשך כי האויר, כעבור העג הוא הסנה היוהר חזק בדר כמו שכתוב הרופאים. הנה ההבאר גם זה החסון הב' שאלו המכות בכדר טבעי כפי הסבות והמסובות האלה :

ואמנם סדר ההשגחה האלהית שרצונו במכות מזרים הוא שנאלו מזה כנגד מדה על המזריים כפי מה שעשו לישראל מהרעות והזרות שהיו עברה מינים מהרעות. האחת מיהת נביהם בני היראור כמו שאמר (שמות א' כ"ב) כל הבן הילוד היראור תשליכוהו וכאלו היה יאור מזרים מלא דם נביהם. וכנגד הכרם הזאת בלא מכת היראור בדם והדגה אשר ביאור מתה לרמוז בדם יחשב ליראור ההוא דם שפך וכמו שהלדים היו מתים בתוכו כך הדגה אשר ביאור מתה. המכה הב' היתה הפחדים כנגד לעקת בנות ישראל ודמעתן על לחיין על הריגת בניין ביאור בהפסדן על שהיה היראור מכלה את פרי בעניין וגננה על בלא הפחדים שם הלאה לקדים ולדעת המפרשים נשקת וילת בנות ישראל ויאו מן היראור כי משם יאור לעקת וילת. המכה השלישית היו הכנים בערב הארץ לבי שהמזריים מדרו את חיי בני ישראל בחומר ובלגנים ובכל עבודה צדקה ובעבור שנחמו עמלם וטונו' בעפר האדמה לום השם להכות את עפר הארץ שהוא היה עמל וכעם לישראל ולזה נהפך לכנים שהיו למזרים כלניים בלדם. המכה הד' הערוב שהיה נכנס בבתי המזריים ונזכר ונזכר וחומם את בניהם והיה זה לפי שכל אחד מהמזריים היה משעבד לישראל כדענו ונכנס בבתיים ולוקח בניהם ובנותיהם לעבדותו כמו שכתב הרמב"ן וכנגד הרעה הזאת בל הערוב אל בתיים ועושה כדענו כאשר היו עושים המזריים בבתי בני ישראל. המכה ה' היתה הכדר אשר בא במקנה והיה זה לפי שהמזריים היו נזלים בקרם ונאכלם ומקניסם של ישראל ואין אומר השב גם כי מפני שורח עבודתם עניים ולחלם לא יוכלו בני ישראל לרעות את מקניהם ולכן בחגנום זה מתו מקנה המזריים כדבר וממקנה בני ישראל לא מת אחד. המכה ו' שהחין והיה זה לפי שהמזריים היו מחפרים ומנדפים את בני ישראל כורו שמה קראו למו וכמו שאמר (בראשית מ"ג ל"א) כי לא יוכלו המזרים ללכול את העברים להם לכן היה טעם שיהיו כלם מוכי שחין ושמה שמה יקרא כל אחד מהם גם כי הם בכבודתם היו מערדים ומונעים את ישראל מלהזדווג לנשים ולכן נעשו שהיו מוכי שחין שהאשה נפרשת מבעלה בשבוא כן והיו להם אבעעויות המזרעיים. המכה ז' היתה הכדר לפי שהיו המזריים מכים את ישראל באבן או באגרוף והיו עושים עליהם בקולס קול ענות בחרופים וגדופים לכן הביא עליהם הכדר אבנים מן השמים קולות וברקים מנבלים ומזערים אותם להומם ולאכזרם. המכה ח' היא הארבה לפי שישאל כל אחד מהם עונדי אדמה למנוח אוכל לנפשו והמזריים היו נזלים תנודותיהם אשר בשדה לכן הביא עליהם הארבה שאכל את כל עשב הארץ ואת כל פרי העץ. המכה ט' היה החשך לפי שבהיות ישראל בנאות מזרים היו בחשך אפלה כי בגלות נמשל לחשך כמו שאמר (איכה ג' ו') במחשכים הושיבני כמחי עולם ובספק הנאולה שנקראת אור כמו שאמר (ישעיה ע') העם ההולכים בחשך ראו אור גדול ולחגנום בגלות שעשו להם נידוהם הם בחשך (שמות י' כ"ג) ולכן בני ישראל היה אור במחשבותם. המכה י' היתה מכת בכורות לפי שישאל נקראו בני ארץ ואמר בני בכורי ישראל ולפי שהמזריים הרעו להם ככלל בלא מכת בכורות שהיא כוללת בערך הרעה הכוללת שעשו להם שבעודם. הרי לך סדר השנתי במכות האלה ע"פ הרעות שרעו לישראל מזה כנגד מדה. ויש גם כן בזה דרך אחר השנתי והוא שהקב"ה בראותו להעניש את המזריים על מה שעשו לישראל הענישם בדברים הנזכרים לחיותם ומזונותיהם. וראשונה במים שהוא המשקה ביותר בכרתי. ושנית במיתת הדגה שיהיו

התכליות כאשר ציאתי למעלה והיו השלש המכות הראשונות אותות ומופתים לבאר ולהוכיח מציאות האל כמו שאמר בתחלתו (שמות ח' ו') למען תדע כי אני ה' והראשונה מהן באה מכוונת כנגד פרעה ועבדיו כל בית המלך ולזה היה מופת הדם מותרה באותו פומזי ו"ש שם לך אל פרעה בנקד הנה יוצא המימה ונצבת לקראתו וגו'. אמנם המכה השנית ייחד התראה לפרעה בלבד ולא נאמר כאן בצפרדעים באל פרעה ואמרת אליו בפרסום גדול לא שילך לראומן המלך וידבר אליו לבדו. הנה ר"ל בסתר. אמנם במכת הכנים לא התרה אל פרעה אבל עשה לפני המון עם הארץ ולזה לא נאמר בה התיצב לפני פרעה ולא בא אל פרעה. והיתה הסבה בזה לפי שהמכה הראשונה הוציאה ראויה שהיה מותרת לפני המלך ועבדיו וכל אנשי עמלו שעליהם הכה דבר מוטל לישן אל המלך. ובשנית יאמר אתה למלך לבדו כמנהל את אותו לאהבה אותו ולכן ילך לביתו ובחר משכנו וידיעהו מה דבר ה' כי יש אנשים לא יראו לשמוע את דברי חוכמתם בפרסום מפני הבושה והכלימה אלא בסתר. והג' חכים בפני עם הארץ ולכן לא חתה בה התראה למלך לא עם עבדיו ולא בהיותו לבדו. אבל אחרי אשר התרה בו בגלוי ובסתר ולא שמע יסא משה עליו נעקה ומודעה ברחוב העיר ויכס הארץ במטרו כאמרו או לך ארץ שמלךך פורע מוסר ועובר את ארצו ועובר על דברו אשר אמר לשלח את העם וכן תמצא בשלש המכות השניות שגאלו להוכיח מציאות אלוה משגיח כמו שאמר למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ שבראשונה מהן והיא מכת הערוב אמר השכם בנקד והתיצב לפני פרעה הנה יוצא המימה כאשר אמר בדם להחרות בזה בגלוי ובשנית מהן שהיא הכה דבר אמר בא אל פרעה ובעשית מהן שהוא השחין לא אמר בא אל פרעה ולא התיצב כי באה מבלי התראה במכת הכנים ברחוב העיר שזקק פיה הכנסן כעוקף אל ה' על השול והחכם הנעשה בארץ כהיא. וככה בשלש האחרות שגאלו להוכיח וכלתו יתבאר כמו שאמר למען תדע כי אין כמותי בכל הארץ. כי הנה בראשונה מהן שהיא הכה דבר אמר השכם בנקד והתיצב לפני פרעה להחרות בו בגלוי כאשר אמר בדם ובערוב ובשנית מהן שהיא הארבה אמר בא אל פרעה כי אני הנבדתי את לבו להחרות בו בסתר כאשר אמר בצפרדעים ובדבר. ובשלישית מהן שהיא החשך לא חזרה התראה לפרעה כלל אלא נעה את ידך על השמים ויהי חשך כי עשה זה ברחוב העיר כאמרו אין ראוי שיזרח אור השמש בארץ עיפתה ויצאת ללמות ולא סדרים. הרי לך מבוחר ששמר הקב"ה הסדר הזה בכל המכות משלם את שלם כפי תכליותיו. והותרה בזה השאלה הראשונה שהעירות בפרש' ואמנם מה הכה הכה הכה ב"ה קרא הכהו בגלוי בפרש' כלל המפרשים אמרו שהם הדגים הקטנים היועקים חמדי בגמנים. ורבי חנניאל פיר' שהם הב"ח הנדול' שגילו הנקראים בשלש ערב אל תמכא ומפרשי חסידה לא הודו לו. ובאמת נראים דבריו מדגריהם ויש לנו מהכתוב על זה ראיות מהם אמרו הנה אנכי נזקק את כל נבול בצפרדעים ולא יאמר לשון נגיפה אלא ברכת שם שכן מיתה ולא נזקק דברי רש"י שכתב שאינו לשון מיתה והעדים שהביא עליו לא יספיקו כי הנה ונפסו אשה הרה נגיפה הרה מלד היוחה הרה היא מיתה ילידה כמו שפ' ויצאו ילדים. וכן הגוף נזקק נזקק ונפסו יתפסו דגלים אינם נגיפת אים אלא נגיפת דגל ולכן אינם מיתה חלשית אלא נגיפה בשם היא מיתה באמת כמו ועבר ה' לנגף את מצרים. והדגים הקטנים היועקים אינם מיתים בני אדם ולא יונקים אותם ולכן הוא מחוייב שהיה הצפרדע שגרה חסודה מי שדרכו לנגוף ולהמית וכמו שביאר המסורר (חב"ט ע"ח) ואמר לצדע ורשחיתם שהשחיתה היא מיתה כאמרו (בראשית ו' י"ג) ובני משיחם את הארץ. וזוהי עוד על זה אמרו רק ביאור חסידים ולא אמר כזה לא בערוב ולא בארבה עם היות ששאריו במקומות. ועוד שאין יאמר רק ביאור חסידים שמונה ששאריו בלבד בגילום והנה הדגים הקטנים היועקים נשאר בל שר יאורי מזרים וגם בכל היאורי' והאנשים שבעולם וכל זה מוכיח שאין הצפרדעים האלה הדגים הקטנים היועקים אלא התנין הנדול המי הנקרא אל תמכא שהיא בתדמות תנין ומעט הלחי הכליו והיא אכל נדול ואל עולה אחת או נער אחד כולו ואלה הצפרדעים יוצאים מגילום או לבקש אוכל לנפסם שיימי באשת היאור לא היו יכולים להתפריט מהדגים המחים הננאפים ויצאו ליבשה לאכול ועוד היום הזה יוצאים לפעמים מיאור גילום אל הספה לפרוק טרף בלדס ובבהמה מהם ובזמן המכה נחרבו מלד ויצאו בגזירת השם וכנסו בכל גבול והיו עורפים מהב"ח הבייתיים הננאפים בגבול ועו"ל הנה אנכי נזקק את כל נבול בצפרדעים והיו מזרחים מהיאור עד ביאם בהך הבחיים ובחדרים ועל המשכנים לבקש ילדים שלא היו יכולים לגרום מהם ולערכם ולזה רמזו חז"ל (ש"פ פ' ו') באמרים שהיו משרצים המזריים ר"ל שהיו אוכלים ילדיהם וגשאו בלי זרע כאלו כרסום ואולי שהיו אוכלים איברי ההולד שלהם וגם זה מוכיח שלא היו מהקטנים היועקים כי הם מהקטנים הנדולים הים והם היו עולים גם כן בתנורים ובמשארות לאכול את לחםם וגם מהאנשים הנדולים שהיו בחוק העיר ימיתו כשישגסם ואולי שעל זה נאמר ובעמך ובכל עבדך יעלו הצפרדעים ונשאר אם כן לחקיר אם היו הצפרדעים המה קודם לכן בגילום יאור מזרים או אם באו שמה על דרך גם ממקום אחר. ואומר שאין ראוי שגדה היות התמכא בגילום קודם לכן לפי שזה הב"ח אינו נמצא בשום אחד מהנהרות הנדולים ומים המתוקים שבעולם וזוהי בגילום. וגם בשום ים המימים המלוחים אינו נמצא כמו שכתב פליניא"ו הסבעי' וזוהי בים אוקיאנוס של כוש משני חוק החום מהענולה הצרופה אשר שם מעורב עם המליחות של ים אוקיאנוס ובזה נכונה היא כי אין טעם שום מים מתוקים להויד ב"ח עו קשה כזה הלא תראה שאין צהרות המתוקים מהדגים העלומים הננאפים הננאפים בים המלוחים. והנראה באמת שהקב"ה הביא מים אוקיאנוס של כוש שהם נמאפים שם והיום נודע אי מיושבת מאנשי ספרד ממלכות פורטוגאל ושהם נקראת אי התמסאחים לפי שהם יוצאים

שהיו אוכלים ממנה ושריית הצפרדעים במקום הדגים שהיו מאטרים וגופים אותם ולפי שגם מלבושים לא יעלו להם באה מכת הכנים שהיו מאטרים את צפרם ומקלים את כבודם. ולפי שהיו להם צבצבים ממות מה לאכול בא הערוב שהיה מספיד הכל ולפי שהיו אוכלים מבשר לחסרון הדגה בא הדבר צמקה על שלהעד המזונות הטובים היו כלם מוכי שחין ולפי שלא היו יונקים מפרי העלים בא הכה דבר וקדי שלא יזנו מההפה ומעב הארץ בא הארבה שאלל את כל עשב השדה וכדי שלא ילכו משה ומשה לנפש לאכול בא החשך שלא קם איש ממקומו וכדי שיראו רעתם מופלת באה מכת כבודות שמתו בניהם הזכרים הנדולים לטיניהם פתח פתחם ובהם הדרך כללו המכות מהרעות והחרות כל מה שיוכל. ואחרי אשר ציאתי לך כל זה אבוא לבאר הדרושים השלשה אשר זכרתי. ואומר כי הנה המכה הראשונה מהעשרה מכות. הספק מי היאור לדם אם כפי הכהר הטבעי מהנחת היסודות וסדרם. ואם לפי שממכת הדם נמשכו שר המכות כמו שביארתי. והיותה עמומה שבהיות היא מפני שהיא היתה רמו ועונש על הרגת בני ישראל כנגד הרעה הכיח באה המכה הראשונה מהדם והמכה האחרונה מקריעת ים סוף וטביעת המזריים בו וזמן שאמר יתרו (שמות י"ח א') כי נדבר אשר ידע עליהם וכמו שפירשו השלם לונקלס כי להיות הרגת הכנים הנדולה שבעשות שקבלו צפרדעים נרמזה במכה הראשונה ושלמה באחרונה והיתה היא אם כן תחלת המחשבה וסוף המעשה. וזאת היא תשובת הדורש הראשון. האמנם לפי שהדעה והזרה הכיח היה הפיטל הנדול בזה הוא פרעה מלך מזרים שזה לעשותו שאמר (שמות א' כ"ג) ויז פרעה לכל עמו לאמר כל הבן הילוד היאורה תשליכו וכלתם העובים במלחמה הכיח היו המזריים ויאור מזרים היה מורה על המלך כמו שאמר (יחזקאל כ"ט ג') לי יאורי ואני עשייתי לכן נעשה המכה הכיח קצתה ע"י משה רבינו לפני פרעה על שפת היאור כנגד הרעה אשר עשה הוא בגאחו. וקצתה ע"י אהרן במימי מזרים לרמוז אל המזריים שעשו גם כן כמעשה הכיח. וכללו לכבוד המלכות עשה משה הראוי לעשו של פרעה כי לא היה ראוי שילקח המלך כי אם ע"י בחיר ה' משה ואהרן עשה ענין המזריים לסבה שאבאר במכת הצפרדעים בע"ה ויש עוד לי בזה סבה שנית והיא שגם הרעה והזרה הכיח רצא הקב"ה שיהיה תחלתו ביאור מזרים וכופו בים סוף ולזה היה ראוי ששנים יהיו על ידי משה כי כמו שקריעת ים סוף וסוד המים על פרעה ועל פרשיו נעשה ע"י משה ובמקומו ככה לקות יאור מזרים להיות לזה הרמו וההערה בעמלה היה ראוי שיהיה ע"י משה. וזו היא תשובת הדורש השני. ומפני שלקות היאור היה ממין קריעת ים סוף וטביעת המזריים כי לקות היאור ומיתת הדגה הורה על יציאת מזרים ומכת כבודות וקריעת ים סוף הורה על גמר הנקמה לכן היה מהבטחה הלאהות שימלאו שבעת ימים אחרי הכות ה' את היאור פשנאו בצפרדעים לזמון על קריעת ים סוף שחיה שבעה ימים אחרי יציאת מזרים וכמו שאחרי שבעת ימים שהכה השם את היאור באה נעקת הצפרדעים ככה אחרי שבעת ימים שגאלו ישראל ממזרים שגרמו בלקות יאורם ומיתת הדגים באה נעקת הכנים המלריות על מות בעליהן בים סוף. ולרמוז על הכהר הזה נכחו שבעת ימים בגם היאור ולא במכה אחרת. וזאת היא תשובת הדורש השלישי.

(כו) **ויאמר ה'** אל משה בא אל פרעה וכו' עד ויאמר ה' אל משה אמור אל אהרן אחר נעה את מן וכו' את עפר הארץ. ויש בפסוקים האלה

שאלות:

השאלה הא' למה זה התחיל זה הכהר בנאו אל פרעה ולא התיצב לפני פרעה כגם הדם ואתה תמצא במכות האלה פעמים יתחילו הדבורים כגם בשלשן התיצב לפני פרעה ופעם בנאו אל פרעה ופעם בנאו זה ולא זה הלשון וראוי לעת הסבה בזה כי לא נפלו הדבורים האלה צהודמן כ"ש בנאות חמדי כסדר הכיח: השאלה הב' למה מכת הדם נעשה קצתה ע"י משה וקצתה ע"י אהרן וכמו שביארתי למעלה אבל גם הצפרדעים שהיה גם כן ביאור כגם הדם נעשה כלו ע"י אהרן ולא נעשה דבר ממנו ע"י משה רבינו ובכלל למה לא היו כל העשרה מכות באופן אחד אם כולם ע"י משה ואם כולם ע"י אהרן: השאלה הג' ביאור הפסוק שגאלו הצפרדעים שאחרי שאמר ועלו ובאו בניתך ובחרד משכנך ועל מערך ובנית עבדך ובעמך ובתנורך ובמשארותיך חזר ואמר שנית ובה ועמך ובכל עבדך יעלו הצפרדעים והוא כפל ויתור מבוחר: השאלה הד' למה החעורר פרעה לתלות פי משה ואהרן להסיר את הצפרדעים ולא עשה כן במכת היאור בהיות שלא היה למזרי' מים לשחות. ובכלל זה למה לא נאמר אחרי ויעשו כן החרטומים ויחוק לב פרעה כאשר אמר בדם ובתנין כי הנה מה שאמר אחר זה וירא פרעה כי היתה הרוחה ויכבד את לבו לא יראה ממנו שנתחוק לבנו בעבור מה שעשו החרטומים כאשר היה בשאר הכנים: השאלה הו' למה כאשר אמר משה לפרעה החכאך עלי למתי אעתיך לך לא העשכו פרעה עמה לו לבקש שוסירם מיד בשעה ההיא לא היו הצפרדעים מאטרים אותו הרבה היה לו לבקש שוסירם מיד בשעה ההיא לא נאמר: השאלה הו' באמרו ויעק משה אל ה' על דבר הצפרדעים אשר שם לפרעה שהנה יראה מזה שהיה משה לזעק והתרעם מהצפרדעים ולכן היה לזעק מדוע חששה כה לפרעה. והוא באמת דבור בלתי נאות כפי אמתת הענין: השאלה הו' למה זה היה משה מתרה חמדי נדבריו רק ביאור חסידים ואמרו לפרעה שתי פעמים האחת למתי אעתיך לך וגו' ביאור חסידים. והנה מפרש הפסוקים באופן יותרו השאלות האלה כלם:

ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה וגו' עד ויאמר ה' למשה אמור אל אהרן. כלל גדול אינו נותן במכות האלה והוא שבראשונה משלש המכות הראשונות נאמר התיצב לפני פרעה ובג' בא אל פרעה ובג' לא זה הלשון ולא אותו אבל מבלי התראה לפרעה נעשה הנס. וכן בשלשה שאחריהן וכן בג' שאחריהן בכלן נשמר זה הסדר חמדי. והיתה הסבה בזה שרצה הקב"ה לעשות המכות כפי

שמה מן הים ונכנסים צאי לטרון ערף לאכול ואנשי האי לוחמים עמהם צהר
וחנית ובמקבות והנרין והם היו אוכלים רוב הילדים של אנשי האי ועתה כאשר
ארכו שם הימים נרשום בכתובותיהם וכלי יום מבוז בתוך האי אבל יולדים מן
הים אל השפה הסמוכה בלבד ורבים מילדי העברים מנורסי בפרד האגנים מלך
פורטוגאל צבור אל דתו שלח אותם שמה זה י"ד שנים כולם ילדים אשר אין בהם
כל מום וזכרים ונקבות יותר מאלפים נפשות וכבר פרו ורבו שם ורוב האי
מיושנת ממש והאי הזאת היא נקויה מהקי פשוט מעט. ורואי שחש שחבתי
יישוב העולם מעידים שמואל נילוס הוא תחת הרי הלבנה שחתת קו המים
והתחלקו שם ממנו אנשים גדולים ומאותם האנשים ילאו שתי זרועות ללך
אחד שהולך לנפוטו של עולם עד ארץ מזרים ונכנסים אל אלכסנדריא ואחד שהולך
למעברו תמיד בדרך קו המים עד ים אוקיאנוס של כוש שבמערב והאנשים
הפורטוגאליים הולכים היום אל כוש ומגיעים למקום שיכנס אותו הירוע של נילוס
ביום כוש קורין אותו הנהר התקף ונזרו אומר שהוא זרוע מנהר נילוס באמת
והוא מעט החוק מאותו האי של התמסאחים. ונראה באמת שבנורת השם בזמן המכה
העולם מלאו והתמסאחי' או לפרדע' צורע נדר ההוא בהפך מרואתו ולכן
נקרא עליה שהנהר ירוך ממקו' נבזה אל מקום נמוך והדני' הנאים אל הים יורדי'
והצאי' מן הים אל הנהר עולים ואלו עלו צורע ההוא עד יאור נילוס ומש' נכנסו והגיעו
עד ארץ מזרים וצבואם ביאור שרצו לרוב מאד יותר ממה שהיה דרכם לשרון בים מפני
עריבות המים וכל זה בזמן מועט בהפלי' ע"ד נס. ומפני זה אמר הכתוב ראשון' הנה
אנכי נושא את כל גבולך בצפרדעים. ואמר אח"כ ושרך היאור לפרדעים. ואמר
צבואה נשאת את ירך במסך על הנהרות וגו' והעל את הצפרדעים על ארץ מזרים
שהוא להעלותם מן הים של אוקיאנוס ואל כל הנהרות והיאורים והאנשים היוצאים
מנילוס בארץ מזר' ואמר במש' ותעל הצפרד' ותכס את ארץ מזר' שפלתה מן הים
ואמר בשון יחיד צפרדע ומיעושים צבואם ביאור שרצו לרוב ואולי שפלתה אחת
בלבד כדברי ר' עקיבא. הנה התבאר שהצפרדעים הם התמסאחים ולכן אמר משה
רבינו רק ביאור תשארנה לפי שלא היו שם קודם לכן ונשארו שמה למופת. והנה
נעשה המכה הזאת ע"י אהרן ולא ע"י משה לא בלה ולא מקצתה כדס לפי שבצ"ה
הם מאד על כבוד משה נביאו ומפני שהיה עתיד לתת מקום להרשומים מזרים כדי
לחזק לב פרעה שיחשבו לעשות בזהות הדם והצפרדעים וגם כניסם לכן ראיה
חכמתו יתברך לזנות ששלם המכות האלה שעשו הרשומים מזרים תהיה בעשותו ע"י
אהרן לא ע"י משה כי נכסי משה לא יוכלו להרשומים לעשות דבר אבל הודו ולא
בזוהי מן הים מכות האלהים. ומפני זה נכס הדם אותו נעשה משה והוא ביאור
מזרים לא עשו הרשומים כמוהו כי משה היה ביאור ולא אחר. אבל בשאר מקומות
המים שהכה אהרן עשו הרשומים כמוהו. ולכן גם הדם עשה משה קצתו ואהרן קצתו
אמנם הצפרדעים שהעלו הרשומים גם הם בלתיים לפרדעים לא ראה השם שהגם
הוא לא כלו ולא מקצתו ישעיה משה רבינו מפני כבודו אלא אהרן והותרה בזה
השאלה הנ'. ואמר ושרך היאור לפרדעים כי עס היות שבמכת הדם הדנה אשר
ביאור מכה הנה הצפרדעים מפני מה שהיה בהם מיסוד העפר והטיט לא מתו
אבל ברחו מן המים מפני הסרחון וצאו לבקש היבשה ואמר ושרך להגיד שיולידו
פחאום הרבה מאד למעלה מהמנהג הפשוט ועלו מן הים ויצאו ליבשה כי להיות
נילוס שפל מהארץ אמר ועלו וגו' וגם היות הצפרדעים נולדים במים הקרים
והיה ראוי שלא יטוהו ולא יטבחו כי אם מקומם הפשוט הדיע שלמנה הזאת
לא יהיה הדבר כן כי הצפרדעים נביותם חיים כדגים יבואו בנתיים ובחדרי משכנם
שם מקומות חמים ובתורים אשר שם האם ובמשארות אשר שם ע שים הלחש
ומפני שביטו שם השאור קראם משארותך ואמנם אמרו אח"כ ונכס ונעמך וכל
עצדיק יעלו הצפרדעים דרבו ח"ל (ב"ר פ' ל"ו) בתוך מעיין נכנסו ופקקו קרמיו והוא
דרך דרש. וע"ד הפסג יפת אלהים ליפת שפירש בו כמו שזכר הראב"ע שהדיע
משה בזה לפרעה שמכת הצפרדעים חזרו עליו ועל עמו ועבדיו ולא יבואו על בני
ישר' כי הפלה ה' הכיד לו ועס היות שלא ישר בעיני הראב"ע הוא אללי פירוש
נאה ומתקבל כי בכל המכות קבלו ח"ל שהיתה הפלה בין ישראל ויהו' המזריים.
ולכן אמר הנה אנכי נושא את כל גבולך. והותרה בזה השאלה הנ' והנה עשה אהרן
העלאת הצפרדעים והחרשומים עשו גם הם כן שהיו מדברים בלחשים ומיד היו
עולים הצפרדעים מן היאור אולי שהיו עולים בזה מכת אהרן והם היו מיחסים
אותם ללהיטם האמנם פרעה לא חש למעשה הרשומים כי ראה אם שהיה
בהחבול' ורמאות ואם שהי' צידם להרע ולהיטיט שהוא הכרת המכ' אין אחס ולכן קרא
למשה ולאמר אלהים' שהעירו אל ה' ויבר הצפרדע' ממני ומעמי כי אז נדע שמלת
ה' היתה זאת כלומר בעיני הנחש והדם והצפרדע' אין בחינה כיון שהרשומים גם הם
עשו כמוהם אבל נעשה הבחינה בהפרכת המכה שאין הרשומים יוכלו להסירה מעתה
אל ה' ואז נדע שמלת ה' היתה זאת ושמעשה הרשומים הכל המה מעשה
תעויותי ומפני זה לא אמר ויעשו כן הרשומים ויחזק לב פרעה כי לא נתחזק
ובכבד לבו מפני מעשה הרשומים כי כבר נודע היה שלא היה בהם ממש אלא מפני
שהיתה הרוחה והותרה בזה השאלה הנ'. והנה פרעה אמר זה למשה ולאמרן עס
היות שהמכה אהרן לבדו עשה לפי שידע שמשם היה העיקר בדבר וכן היה כי
משה השיבו התפאר עלי למתי אעתיך לך כלומר כיון שאתה נא לנכות הדבר
התפאר עלי לאיזה זמן תהיה שאתחיר שיסורו הצפרדעים ותראה שפני כן יהיה
ואמנם למע לא אמר פרעה מיד בשעה הזאת והארץ הדבר עד למחר כבר
נחן הכבה בו ר' שמואל בן חפני שפרעה חש שמכת הצפרדעים היתה מחוייבת
בפלת המערכת השמימית ושמשך רבינו ידע מחזק אלפניו ונתן שפעה ההיא
ישלם חיוב המכה ההיא וכדי להצנינו בזה הארץ ואמר למחר ומשה השיבו בדברך
למטן הדע כי איך כה' אלהיו רוצה לומר שאין המערכת מחייבת אלא ההשגחה
האלהית כי הדבר המחוייב מהמל לא ישתנה ולא ימחר או יתאחר מפני תפלת

סיס אדם אבל הדברים המושגחים הם ביד השם לשיטתם מסוב לרע או מרע אל
עוז ולמחר צואם או לאחרים בתפלת עבדיו. ואיפשר שאמר למחר להזכירו על מידות
ההפדה שא"ל שיהיה לזמן פחות מיום אחד שיעדר וזמן שכתב הרמב"ן והותרה
בזה השאלה הנ'. והנה אמר משה רק ביאור תשארנה לפי שראה את פרעה
מנעמר מאד עס הצפרדעים ולכן כדי להפחידו אמר רק ביאור תשארנה רוצה
לומר כדי שיעלו פעמים אחרות בליל הבוא יתברך גם כדי שיהיה למזכרת
שנלו הצפרדעים הגדולים והם נקראים תמסאח בנדר נילוס בנחירת הב' להענין את
המזריים ולזה ראה שתפאר למזכרת האלתמסאח ביאור מזרים כדי שידעו דור אחרון
בנים יולדו שזו היא הצפרדע אשר הביא השם יתברך לנילוס להשחית את המזריים
ולכן אמר משה שנית רק ביאור תשארנה שהיה חדות גדול שתפאר האלתמסאח תמיד
ביאור מזרים ע"ד זכר עשה לנפלאותיו וממה שביארתיו בזה תדע למע לא חשש פרעה
לכם התנין ולא לנח הדם וחשש לנח הצפרדע' שהוא מפני שעיני התנין לא היה משער
אותו וראה מעשה החרשומים דומה למעשה אהרן ועס היות שכל משה אהרן את מכות
חשש שכלה היתה מלכסה אחת ושתחלפו בפחות יותר שיו אהרן ומשה יותר בקאים
בה ואמנם גם הדם לא נעשה לו לפי שהמזריים היו חופרים בבינות שאמר
ומזריים מים לשחות ולא היה בזה אלהים נזק אלא לאות ועלם החפירה כמו שאמר
וגלאו מזרים וידע שהלכות לא יהיה מניע למלך ולא לשריו כי עבדיהם יחפרו
וימלאו מים אבל הצפרדעים מפני שהיו ממימים מבני אדם במנהג והיה המכה ההיא
נוגעת אל פרעה בנפשו וראשונה כמ"ס ובך ונעמך יעלו הצפרדעים שזכר אותו
בהחלם לכן נעמך עליה וביקש חולתו ודברו בחינות כדי שמשם ואהרן יתפללו אל
השם להסיר את הצפרדעים רוצה לומר להמית אותם שהיו בנתיים. ואלא יעלו
עוד. ואמנם אמר ויעש משה אל ה' על דבר הצפרדעים אשר שם לפרעה פירשו
המפרשים שעתה וספיר בתפלה אל השם שיראה לו דרך איך ימותו הצפרדעים
אשר שם לפרעה וגו'. ואין לבין הפסוק הזה מתיישב הישג על זאת הכוונה גם
שמשם לא ימותם כי הש"י נבחו ישעיה ההפדה כאשר עשה השימה. וראיתי מי
שפירש שאחרי שהתפלל משה אל ה' כמתרעס על ענין הצפרדעים אשר שם לפרעה,
רוצה לומר אחרי שהתפלל להנחיתם וזה כלו חסר מ' הספר. אבל הנינו בעיני בזה הוא
שמשם רבינו מעטמו ומבלי כיוו אלהים אמר לפרעה התפאר עלי למתי אעתיך לך וגו'
ופרעה השיבו למחר. ולכן פירש משה אלו היה רצון השם יתברך שתחזיק מכה הצפרדע'
שבעה ימים כמו שהתמידה מכת הדם ושהוא מחר את הקן שלא ברשות נבזה
ומפני זה הוצרך לנעק אל ה' שיקיים דבר עבדו בזה כמו שהוא ע"ה שם דברו ונדרו
לעשות לפרעה והוא אמרו על דבר הצפרדעים אשר שם לפרעה רוצה לומר על
הדבר שם משה לפרעה בענין הצפרדעים והוא שסורו למחר ויהיה על דבר אשר על
הדבור והמאמר אשר שם משה לפרעה בענין הפרת הצפרדעים ובכבר יאמר לזון
שימה על הדיבור והאמירה כמו שימה בפיס. ואלה המספטים אשר תשים
לפניהם ורבים אחרים ויהיה אם כן נעקת משה כעקת אלהים בזה הכרמל
על ירדת האש על קרננו שמפני שנכנס ביאותו נסיון מבלי מאמר השם הוצרך
להתפלל הרבה שיסיים השם בדבר ההוא. וכבר הכתוב כאן שעשה השם
דבר משה אשר דבר לפרעה כי עתה מלאכו נאמן ביחיו השלים ומתו כל
הצפרדעים' אשר היו בארץ מזרים צבאים ויצרו המזרים אותם חמרים
חמרים להסיר מבחינים ארות הנבלות והפליכות שגרות צבאים לצבאים ותבאש
הארץ ונפסד עוד מוצ עפר הארץ מפני שנינו מוצ האויר משרחון הנבלות ולכן
בזה אחרי המכה הזאת מכת הכנים בעפר הארץ וכפי מה שפירשתי בזה ויתרו שתי
שאלות האחרות הו' והז'. ואמנם אמרו וירא פרעה כי היתה הרוחה ויכבד את לבו
אין הכוונה שמפני שהיתה הרוחה לו מהמכה לכן הכבד את לבו כי לא היתה
הרוחה כבה נאווה לבדו לבו אבל ענינו ששם היות שראה פרעה כי היתה לו
הרוחה ממכת הצפרדעים בתפלתו של משה ושהוא הסירה ממנו וכמו שאמר לו
לעשות לא כהנה כלמה פניו שלא לקיים דברו שאמר לו ואשלחה את העם ויבחו
לה' אבל בהפך שהכבד את לבו להצנינו בזה כדראשונה באמרו שהים הכל בתחבולה
כיון שגם הרשומים עשו כן ולא שמו אל משה ולא אהרן כאשר דבר ה' אל משה
שאמר לו בתחלת הליחות ולא ישמע אלהים פרעה. ובכבוד הלב הוא שלא יתנועע
בקלות מכותיו הראשונה כי תמיד היה מחזיק בדבר:

**ח (יא) ויאמר ה' אל משה אמור אל אהרן נסה את מעך ודך את עפר הארץ והיה
לכנים עד ויאמר ה' אל משה השכם בבקר וגומר ויש בפסוקים
האלה שאלות:**

השאלה הא' למה זה בזה מכת הכנים מעלי התראה לא לפרעה ולא לעמו כיון
שגם אחרי זאת צפאר המכות בזה התראה וכבר דנחתיו בזה ואשלים
ענין זה עתה: השאלה הב' באמרו ויעשו כן ויש אהרן את ידו במשכו ויך וגו'
ואם היה שאהרן בלבד עשה המכה הזאת ומשה לא עשה. איך אמר על שיהיה
ויעשו כן בשון רבים: השאלה הג' כי הנה מאמרו ויהי הכנס באלם ובכמה
מורה שהמכה היתה התולדות הכנים באלם ובכמה ובאמרו כל עפר הארץ היה
כנים מורה שהעפר נהפך לכנים בעצמה אבל נולדו הכנים באלם ובכמה והם
אם כן מאמרים סותרים זה את זה: השאלה הד' למה זה לא יכלו הרשומים
בלתיים להוציא את הכנים. והרי הם הפכו המים לדם והעלו את הצפרדעים הקצור
קצרים ידם לעשות כן בכנים וח"ל (סנהדרין ד' ס') אמרו שאין הסד שולש על
צרים פחותה מבעדשה אבל סיפת המים היא פחותה מבעדשה: השאלה הו' מה
ענין אמרו ויעשו כן הרשומים להוציא את הכנים ולא יכלו והיה די שיאמר וישתדלו
להוציא את הכנים כן ולא יכלו כן שיאמר ויעשו כן אל משה כן ולא יאמר
השאלה הו' במה שאמר שנית ויהי הכנס באלם ובכמה וכבר נזכר זה למעלה
וצא הפסוק הזה כפול ומותר בלי צורך גם שזכר אחרי ענין
הרשומים

הנה לא שח פרעה לבו לה ויחזק לבו כי חשש שהיו משה ואהרן כחרטומים ושלח יתחלפו אלף צפחות ויחר ואמנם צמחת הדם נאמר ויעשו כן חרטומי מזרים בלתיים ויחזק לב פרעה וגו' שביאר שמפני שראה שעשו כן חרטומים וחזק לבו בחשבו שלא היה הדבר אלא וביאר הכתוב בזה התגלות לפרעה . ואמנם בצפרדעים אמר ויחר פרעה כי היתה הרעה ויכבד רואה לומר ראה כמה היתה רשעתו של פרעה ששם היות שראה הנסיון בעשה למשה בצפרדע האפרדעים היתה לה הרעה שהיה ראוי מפני ששילח את העם כמו שאמר לעשות לא עשה כן אלא ויכבד את לבו הנה ה"כ בא הפסוק שהוא לספר רשעת פרעה . אבל בכני' זכר ששם היות שהודו לו החרטומים אלבע אלהי' היא הנה הוא לא הכניע לבו ולא שב . וגם זה הוא ספור רשעתו . ובפרט גם כן ספר רשעתו ששם היות שקיים משה כל מה ששם עמו הנה הוא לא קיים דבריו והוא שאמר ויכבד פרעה את לבו גם בפעם הזאת רואה לומר שהיה לו לשב אל הכס . וכן דבר לספר ברשעת פרעה אמר וכה לא מת ממקרה ישראל עד אחד ויכבד לב פרעה כלומר אע"פ שראה ההפלה ההיא שהיתה הוראה עמיתית הנה עב כל זה כבד לב פרעה ובשחן גם כן אמר שהחזיק לבו מבלי שבה כי אם ברשעתו . וכן כבד זכר רשעתו וכבודו לבו ושלל נחמתי לבו אלא מפני שחלל המער וכו' . ואמנם בארצה עני מרשעתו שכלי שום שבה הכבד את לבו . ובסוף לפי שלא היה כבר שום שבה לכבוד לבו נאמר ויחזק ה' את לב פרעה . הנה הכבד שחזק לבו או כבודו לבו שזכר בפרעה בספור המכות בא חמיר אס להגיד רשעתו או לספר בהתגלותו וחותה בזה השאלה ה' וזה נשלמו מכות סימן דל"ך שצאו לנתיבות השורש הראשון ממציאות הכנה הראשונה :

(י) **וַיֹּאמֶר ה'** אל משה בצוק וגו' עד ויאמר ה' משה בא אל פרע' ודברת אליו ויש לשאול בפסוקים האלו שאלות : השאלה רא' למה המכה הזאת מהערוך לא נעשתה באמצעות המטה לה' משה ולא על ידי אהרן כשאר המכות והנה הכל אמר למשה זאת המטה הזו חזק נידח אשר תעשה בו את האותות מורה שכל האותות יהיו נעשים במטה וכן כל מכות המז' נעשו באמצעות המטה אס ביד משה ואס ביד אהרן וזאת הערוך והדבר ומכת כבודו שלא נזכר בהם לא אמצעות מטה ולא פעל ידי משה ולא אהרן : השאלה הב' באמרו ויעש ה' כן ויבוא ערוב וגו' כי מה צורך לומר ויעש ה' כן ההוא אמר ולא יעשה דבר ולא יקימם והיה ראוי שיאמר ויבוא הערוב לא ויעש ה' כן כי לא נאמר בזה המאמר בשום מכה אחרת מהמכות שעברו : השאלה הג' באמרו והפליתי ביום ההוא את ארץ גושן וגו' למען הדע כי אני ה' בקרב הארץ כי למד לא הסוך למען הדע אל עטם המכה ובמכו לענין ההפלה והיה ראוי לומר ומלאו צתי מזרים את הערוב וגו' האדמה וגו' למען הדע וגו' ואח"כ והפליתי ביום ההוא : השאלה הד' באמרו ושמתי פרות בין עמי ובין עמך כי אס אמר זה להגיד שהמכה לא תבוא על היהודים הוא מאמר כפול כי אמר עליו (שם) והפליתי ביום ההוא את ארץ גושן אשר עמי עומד עליה לנלתי היות שם ערוב ולמה אס כן אמר שנית ושמתי פדות :

השאלה הו' באמרו למחר יהיה האות הזה כי הנה לא מלאנו בדם ולא בצפרדע ולא בכנים שיודיע משה בהיותו מיעד עליהם מכה ממי ובא"ה יום תבוא אותה מכה ולמה אמרו בזה : השאלה ו' בזה שאמר פרעה לבו זכור אללהים בארץ כי מה ראה באמרו הו' והוא מתחלה אמר לו שילכו לחוג במדבר ולשובה שם אל אלהים ולמה אמר שיזכרו בארץ כי אין ספק שנסאך פרעה וזה אל דבור מדברי משה אל אהרן ומה הוא הו' : השאלה ז' אס היה שמונה אמר לפרעה שבהכרח יהיה העבודה במדבר . וקצב לו ממרחק דרך ג' ימים איך אמר פרעה עוד איך תרחיק לא תרחיק לבית הלא כבר אמר לו שילכו דרך ג' ימים ולעס ולמחנה גדול כמו ישראל לא היה אפשר שילכו בנ' ימים מרחק רחוק ומה היה אס כן מאמרו . והנה מפרש' הכתובים באופן יותרו השאלות האלה כלם :

וַיֹּאמֶר ה' אל משה השכם בבוקר וגו' עד ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה ודברת אליו ראוי שידע שמכל המכות נעשו במזרים שלם מהן עשה אהרן במטה והם הדם והצפרדעים והכנים ושם מהן עשה הקדוש ב"ה לא על ידי משה ולא על ידי אהרן והם הערוב והדבר ויבנת כבודות ולכן לא חזר בזה לא עני המטה ולא פעולת משה ולא פעולת אהרן לפי שעשה בלשמה הכס יתבאר בעצמו ולא היה בשלשון הריגת בני אדם ובעלי חיים בערוב ונדבר ומכת כבודות . ושלום אחרות ששה משה רבינו עליו השלום והם הכבד וארצה והחשך ומכה אחת עשו בשיתפות משה ואהרן שניהם יחד והוא השחין ומפני זה אותה המכה נאמרה לשניהם שנא' ויאמר ה' אל משה ואל אהרן קחו לכם מלא חפציהם פית כבשן ועם היות שזרקו משה השמימה הנה שניהם לקחו פית הכבשן ולשניהם נתיחסה המכה ההיא . וכן תמצא מכה אחרת והיא קריעת ים סוף ששפאה הקצ"ה ומשה מוכר בה גם כן כמו שיתבאר בזה עני' לך בזה שהעשם שלא נזכר במכת הערוב ולא במכת הדבר ולא במכת כבודות עני' המטה ולא ייחס אותה לא למשה ולא לאהרן לפי שאלה כבודו היו מעשה ידי יוצר ולזאת הכנה גם כן נאמר במכת הערוב ויעש ה' כן לא להגיד שנתקיים היעוד אלא שהמכה הזאת עשאה השם בעצמו לא משה ולא אהרן ועל זה הדרך נאמר במכת הדבר (שם) ויעש ה' את הדבר הזה ממחרת ובמכת כבודות נאמר (שם י"ג) ועברתי בארץ מזרים וגו' ונאמר ויה' הכה כל כבוד וגו' ועם מה שביארתיו בזה יותרו שתי שאלות הראשונות שהעירותי בזה הפרשה . וזכר הכתוב שזוהי הכה למשה השכם בבוקר ולא אמר כן במכת הדם אלא לך אל פרעה בבקר הנה יוצא המימה אולי שפרעה יוכל לדבר לו ביציאתו מאמרו ולכן נלה השם זה למשה וזהו שישכים בבקר באופן שיחייב לפני פרעה תבוא לבפת היאור ויורה שאמר לו כה אמר השם שלח את עמי ויבדני רואה לומר כי הם עמי ויחזק ראוי הוא שיעבדו אותי מעשברו אחר כך ואס שיתחלל את עמי הנה עמי משלתי בך ובעצמך את הערוב והם חיות שרצים וגחשים וכלעלים מזיקים נושכים וממיתים הנערים וגם בני אדם הגדולים והם באים בערבוביא על כן קראם ערוב

החרטומים : השאלה הו' באמרו ויאמרו החרטומים אל פרעה אלבע אלהים היא ויחזק לב פרעה כי הנה לא נמך חזק לבו מאמרם אליו אלבע אלהים אבל היה ראוי שלכן יחרד לבו וזא אס כן חזק לבו בסבות הפכיות . פעמים כראוי לננין ופעמים כדבר . והנה מפרש הפסוקים באופן יותרו השאלות האלה כלם :

וַיֹּאמֶר ה' אל משה אמור אל אהרן וגו' עד ויאמר ה' אל משה והשכם בבקר . חשבו המפרשים שלא היתה מכה מבלי התראה וזהו הדבור נאמר למשה להיותו לפני פרעה ושם נעשתה התראה מכת הכנים לפרעה וקצרה התורה מלספר . וכבר ביארתיו למעלה שאין הדעת הו' נכון כי הנה תמצא בסדר המכות חמיר שתיים בהתראה ואחת מבלי התראה אחרתין ואיך יהיה זה חמיר מבלי שבה אבל האמת הוא מה שהודעתין שהקדוש ברוך הוא הביא שלם מכות לאותות ולמופת' על מציאות הסבה הראשונה מחייב המציאות יתבאר וזהו שבראשונה מהם יתרה משה לפרעה בגלוי צפני כל שריו ועבדיו ואחר כך ית' גם כן אליו לכדו בסתר וכן עשה משה רבינו במכת הדם והצפרדעים ולפי שפרעה נדר לו ששם יסורו הצפרדעים יסלה את העם לזכור לאלהים וכאשר ראה כי היתה הרעה הכבד את לבו ולא ראה לשלם לכן היה השם למשה שיצא לאהרן שילך לרחוב העיר מבלי שילך אל פרעה ולא שיתרה בו אלא שיפרסם להמון עמי הארץ שפרעה מלך מזרים שאין העביר את דברו ושקר באמנותו וזה ענין וזה עבר הארץ שיהיה את הארץ ויחזק את האדמה אשר פרעה מולך בתוכה כיון שאין אמונה לדבריו ולא קיום במאמרו ולפי שזה היה תרומת משקרות פרעה וקללת ארצו באומר אי לך ארץ שפרעה מלך בה לכן במקום שדרך מזרים היתה מקדש מלאה כל טוב ועפרות וזהו לה עתה מפני זאת הקללה חזק כלל לכנים והותרה בזה השאלה הא' . והודיעו השם שלא יהיה הענין בכנים כמו שהיה במכת הדם שצמקומות שהכה אהרן היה דם ובצמקומות שלא הכה לא היה דם אבל הכנים לא יהיו כן כי בפעם אחת שיהיה אהרן בעפר הארץ הפך כל אבק ארץ מזרים בכל מקום שהוא לכנים והוא אמרו ויהיו לכנים בכל ארץ מזרים כלומר שבהכרח אחת שיהיה יכה צמקוה את אבק הארץ יהיו הכנים בכל מקומות הארץ . ואמנם אמרו ויעשו כן ענינו ששמה ואהרן עשו כדבר השם כל אחד מה שזוהו בו כי הנה משה צוה שידבר אל אהרן שיעשה ואהרן צוה לעשותו בפועל וסנייה עשו מה שזוהו כי משה דבר אל אהרן מצות השם ואהרן הכה הארץ במטהו ויך וגו' והנה המטה בידו היה לרמוז אל ארבעת הכוחות שהיו מולין ומביא מעלה ומוריד כדי שכלל מקום תהיה המכה הזאת ובסוף ויך את עפר הארץ שהוא התכלית והותרה בזה השאלה הב' . ולבאר מה שאמרתי אמר הכתוב ויהי הכנס באלים ובצמקוה כל עפר הארץ היה כנים רואה לומר ששני דברים זרים נעשו באותה שעה נכמה הו' האחד שהיה הכנים באלים ובצמקוה והשני שצמקוה ובצמקוה לא אמר מלת כל כמו שאמר בעפר הארץ כל עפר הארץ היה כנים לפי שזאת האלהים והבכמות שהיו לפני אהרן בשע' המכה נתמלאו כנים אבל לא כל שר בני אדם ובכמות שהיו בכל ארץ מזרים אבל העפר לא היה כן כי כל עפר הארץ היה כנים בכל מקום שיתאם עפר קרוב או רחוק מההכאה . הנה הכבד ששני דברים היו בכמה הזאת התהפכות הארץ לכנים והיות הכנס באלים ובצמקוה והותרה בזה השאלה הו' . ואמנם אמרו ויעשו כן החרטומים בלתיים להוציא את הכנים ולא יכלו חשבו המפרשים שהתדלו לעשות הכנים כמו שעשה אהרן ולא יכלו וזהו ענין להוציא את הכנים כלומר להוציאם ולהולידם מהאבק שעל פני האדמה . ובזה הרמז"ה שמה שלא יכלו היתה כבה מלת השם שכלל עולם כחפלו שכלל שו וכלל בידו ואיך רואה שום חועלת בנס הזה מסבול עולמם וגם כן כתב שלשיות הכנים יצירה לא יכלו החרטומים לעשותה אמנם הדם והצפרדע לא היו יצירה חדשה לכן יכלו לעשותה וחזן מכבוד תורתו אין הדבר כן כי הפך המים לדם היתה יצירה חדשה וכן שרץ היאור צפרדעים שילכו חזן מן המנהג העצמי ומפני זה כלו אמר אני שהחרטומים עשו מעפר הארץ כנים כמו שעשה אהרן ועל זה נאמר ויעשו כן החרטומים בלתיים שעשאו בפועל באמנם פרעה היה מתרה בהם שלא היה חפץ שעוד יוסיפו לרה על המכות אלו שישירו אותם כמו שסר משה מכת הצפרדעים וכאשר יעשו המכה לאחרן ויכירו אותה גם כן כמשה יודע שם חכמים מחוכמים והנה החרטומים מפני כבודם השתדלו לעשות המכה ולהסירה אחר כך בתאות פרעה והנה בענין העשיה עשו כאהרן וזהו שאמר ויעשו כן החרטומים בלתיים אבל מיד אחרי זה השתדלו להוציא הכנים מן הארץ ולא יכלו שלא היו יכולים להסירה כי היתה הכנים באלים ובצמקוה והמה עולם רואה לומר החרטומים וכוסייהם היו מלאים מהם וזוהי כסתה כלמה פניהם והותרו בזה השאלות ארבעה חמשה ששה וכבר כתב הראב"ע שעל כן נאמר שנית ויהי הכנים באלים ובצמקוה להגיד שגם כן בחרטומים היו ומאשר החרטומים לא מלאו מענה למה לא יסירו המכה אשר שם אהרן והיה פרעה גוער בהם עליו הוצרכו לומר לו אלבע אלהים היא ולא כיוונו בזה שהיתה המכה מחוייבת מפאת המערכה השמיתית כמו שפרשו הראב"ע וכבר השיב עליו בדבר' ככונים הרמב"ן ועוד אני מוכיח עליהם שאם היתה המכות מחוייבות מהמערכה ולכן לא יכלו החרטומים להסיר אותם איך היה משה בתפלתו מסיר אותם ומבטלם והדב' המחוייב בהכרח יהיה אלא שהם כיוונו לומר לפרעה שאם היה ענין משה ואהרן מלך השדים ומלאכת הכסף היה בידם לבטלו כפי חכמתם אבל היה ענינם בלי פסק אלבע אלהים רואה לומר דבר שהנחיה כפי היכולת אלהי ולכן מה יעשה אדם לו לבטלו ואז ידע פרעה כי כל מה שעשו החרטומים צחיץ וזדם וצפרדעים ובכנים היה בתחבולה ואחיה העינים אז מכה נסי משה . ובטבור זה בשאר המכות שנעשו אחרי זה לא קרא עוד פרעה לחרטומים ולא הכניסו הם עולם לעשות כמעשה משה ואהרן כי כבר האמינו שיד' ה' עשה זאת ואמנם אמרו סמך לה ויחזק לב פרעה ולא שמע אלהי' אין הכוונה שבעבור שידע שהיה אלבע אלהים נתחזק לבו כי חמיר היה החזק מפני טענה מהטענות . הלא תראה שגם התנין נאמר שעשו חרטומי מזרים כמעשה ההוא ועם היות שהגדיל אהרן במעשהו שכלל מטהו את מפותם

מ' (א) יראמר ה' אל משה בא אל פרעה ודברת אליו. עד ויאמר ה' אל משה
השכם בצוקר וגו' ויש פסוקים אלו שאלות: השאלה הא'
באמרו ויש ה' מועד לאמר מחר יעשה ה' הדבר הזה בצרף ויש ה' וגו' כי מה לזר
היה שיגדיל השם זמן יחול המכה הזאת והנה לא עשה כזה בשאר המכות ואף שגמרו
נאמר למחר יהיה הזאת הנה לא נאמר אלא בעבור הפדות כמו שפרשתי שם ועכ"פ
לא נאמר שם כמו שנא' כאן ויש ה' מועד לאמר מחר יעשה ה' הדבר הזה
בצרף כי הנה לא זכר הכחוש שנאמר ה' לא לפרעה ולכן ראוי לדעת מה ענינו ומה
ענין ויש ה'; השאלה הב' שיעשה לא חדר מהמכה הזאת ולא אמר ה'
משה ולא אהרן לחלות פניהם שיצטוו אל ה' להסיר ממקניהו אף בדבר הזה
כאשר עשה בשאר המכות. והנה הדבר ומנסה מקנה מזרים דבר גדול הנה
ולמה אם כן לא עת לבו נס לזאת המכה כאשר שם בערוב ובפטרדעים:
השאלה הג' למה בא דבור מכת השחין אל משה ולא אהרן ושאר המכות כולם
באמרו למשה בלבד ולמה אם כן בזה לשניהם קחו חפניהם פיה כבשן ובעינו
הזריק' אמר וזרקו משה השמימה שמש לבד ה' זרק לא אהרן ומה לו אם כן בזה:
השאלה הד' מה ענין פיה כבשן במכה הזאת ולא נאמר ששחין נעשה ממנו
אם לא דבר ענין המכה אל ה' נכיו ולא ה' הזאת בנס אות
המטה מה זורק ה' בפה הכבשן ויותר טוב ה' שנייה את מטהו כנגד השמים
כאשר עשה בחושך: השאלה ה' באמרו בשחין ויה' על האדם ועל הבהמ' לשחין
פורח כי מאין היו להם בהמות והלא כל מקנה מזרים מת בדבר ולא נשאר להם
בהמות לקבל השחין ורש"י פירש שלא מת ממק' מזרים אלא אותם שהיו בשד'.
אלה הכחוש אומר וימת כל מקנה מזרים: השאלה ו' היא באמרו ולא יגלו
החרטומים לעמוד לפני משה מפני השחין כי לא יתכן שנאמר שלא לקו החרטומים
בפטרדעים ובערוב ובכנים ולמה אם כן לא נאמר במכת הדם שלא יגלו החרטומים
לעמוד לפני משה מפני המכות והנה ה' הראש' שצבאות המכות השחולט
בהמטה והיו עומדים לפניו. אמנם בזה נזכר הכחוש ולא עמדו להשחולט
להרוג דבר ואינו נכון כי הנה במכת הכנים כבר הודו אצבע אלהים היא והעורב
והדבר ה' דבר יותר מבוחר בהם מפני ההפלא' שהם מכות אלהית ואין נאמר
א"כ שהשחולט בהם ושנענע' עתה בשחין שלא היה זר באחרות הן:
השאלה ו' באמרו ויחוק ה' את לב פרעה הנה בכל שאר המכות נעמדו נאמר
ויכבד לב פרעה ויחוק לב פרעה ולמה אם כן במכה הזאת יחם
וחוק לב פרעה אל האלונים: והגני מפרש הפסוקים באופן יוצרו השאלות כל:
יראמר ה' אל משה בא אל פרעה ודברת אליו וגו' עד ויאמר ה' אל משה
השכם בצוקר בעבור שהיה פרעה מלה פנים במכת הערוב שלא הכלת'
הפסוק בשלל הפלא ה' ארץ נטן בהשגחתו אלא שחולט חלי' מילתא שיש אחרות
יבכיתו כפי מול הארץ לפגע אחד ויש ארצות שאינם כן ושלכן נתחוק לבו. הנה
הקב"ה עליו מכת הדבר שה' בה הפלאה יותר עזמו' ומוסלנת שבויות שכל
מקנה הארץ רועות על ידיהן בשדה ומקנה ישראל מעורבים במקנה מזרים ימות
מקנה מזרי' בדבר וממקנה ישראל לא מת עד אחד וזוהו כיור וידעו כי הפלא
השם חסיד לו וכבר ביארתי למעלה שמכת הארם שהיה מניח הערוב בעשב השדה
וכפסד מוג העשבים ומתו המקנה וזה הפלא ששומר ישראל היה גם שומר מקניו
בהמכה מדבר בזהל הילוך. ומפני זה היה למשה שיבא אל ארצו פרעה
ויזכר אליו בזה כיורו כמו שפרשתי למעלה כל אמר ה' אלהי העברים שלא את
עמי כי אם מאן אתה לשלח כמו שעשית בפטרדעים שלא שמת דברך אשר אמת
לשלחם ועודך מחויק בהם כמו שעשית בערוב שמואל שפתיך לא שמת דע לך כי
הנה יד ה' היתה במקנך אשר בשדה וגו' וזה הודיעו שבמכה הזאת יעשה השם
בעצמו כאלו אמר לה יד תגע בה אבל יד ה' היא אשר תעשה המכה הזאת ולמען
חרטה עוד אמתה השגחתו מבלי כפק ידוע חדע שיפלא בין מקנה ישראל ובין
מקנה מזרים שמקנה מזרים ימות וממקנה ישראל לא ימות דבר ר"ל לא צאן ובקר
וגל וסוים וחרטומים ונמלי' והיתה המכה ישראל מתחשפת לרשעו כי הוא החויק
המקנה וימחהו ואמנם אמרו אחד זה ויש ה' מועד וגו' אינו מכלל דברי משה
שנאמר כן לפרעה אבל הוא הודיע שהודיעתו החורג בהם זכר שפרט' לא ימשה
פני משה שיעתר אל השם להסיל את מקנהו מהדבר מיהר את המכה ולא רצה
שתאחר ימים או עשרה אבל מיד שם מועד וביאר למשה שלמחרת היום יהיה
יעשה הב' שתאוס הדבר יהיה מהמכה בצרף וכאלו הודיע זה בכוך למשה
כאומר ואחיה אל החפלה בעד השם היה ואל תשא צעדו רנה ותפלה כי איני
שומע ובשעה חלה ימות בנקר כל מקנה מזרים וכבר פירשתי למעלה מה היא
העצה באמרו ויש ה' את הדבר הזה ממחרת רוצה לומר שהב' בעצמו לא על
יד משה ולא על ידי אהרן ולא באמצע' המטה עשה הפעל הגדול הזה בנחו
הגדול במחרת היום יהיה ויש זה חלקי פרעה לא חדר על המכה הזאת
ולא קרא אל משה ולאחיה אל חלה פניהם שיצטוו אל ה' לפי שחשבו מת
המקנה ולא היה מקום לא לדבר ולא להחפלה וגם לא היה דבר שיקבל הגולה כי
כל המקנה מת ויחזרו בזה שפרשתי בזה שתי שאלות הראשונות. ולבית הדבר
ההוא כל כך חוק שבהרף עין מת כל מקנה המופלג אשר היה במזרים. ועם כל
חוקו לא מת אפי' אחד מכל מקנה ישראל בבית המקנה מעורב והחולי מתדבק
שלא פרעה לדעת אמתו בצרף גיבו ויבוקש הדבר וימלא שלא מת ממקנה ישראל
עד אחד ועכ"ל ויכבד לב פרעה ולא שלח את השם ברשעתו אם שחש שמולות
הבעלים גרמו זה רוצה לומר שיש מקנה פלוגי ולא ימות מקנה פלוגי ואם מפני
שנאמר שהיה היום היום ושואל יקח אף ישראל במקנהו ויבדלוהו ואין
ספק שישראל הריחו במכת הדבר כי בבית שמת כל מקנ' מזרי' הוצרכו המזרי'
לקנות ממקנ' ישר' ונתנו להם כסף וזהו בעד המקנה והבהמו' שלהם וגם זאת
הפטרות ההשגחה אלהית ובעבור שפרעה היה אומר מה לי במקנה דבר שצמח

הוא וסוף. הרי למות. עוד צדד עוד וכל אשר לאיש יתן צדד נוסף לכן הביא הקב"ה עליו אחרי המכה הזאת מכת השחין שנוגעת למזרים בעצמם ובשרם והם עניינם שאר הערוב בעשר הארץ והם לעשות דבר במקרה אבל לא צדדי אדם. וענין פיה הכבשן שזרק משה באויר אין ענינו שהוא נפל על האדם והנבנה ושרף ועש' השחין והאנעושות ההם כי הם היות פיה הכבשן חד והם מאל אס נזרק אותו באויר אין ספק שלא יפשה זה אבל היה זה הנראה ממה שהיה שמה צדדי יפסיד מוג האויר המקיף אשר במזרים ובמקום שהיו הם כפצצו בשווי נאות יחממנו ויחדלנו ביותר עד שהוא יסרוף העור והבשר של אדם ושל הנ"ל וזה היה השחין מתנזרת החמ' וזהו שזרק פיה הכבשן והוא האס' הקל היות' מהכבשן בהחממו שהוא חד מאל וסורף וסורף משה אותו השמימה רוצה לומר באויר שהוא כנגד השמים ויהיה זה לאות שכל אויר מזרים יפסד ויהיה זר וסורף מפיה הכבשן שהוא ולכן האויר המקיף באדם ובהמה נגמם בשחין ובאנעושות וסוף אמרו והיה לאצק על כל ארץ מזרים רוצה לומר שהפיה הוא היה מעשה האויר ומפסידו באופן שלא היה נראה אויר זך כפי עצמו אלא כאלו היה אצק וכשהיו נוגע באדם ובהמה' אותו אויר שנתחמם והיה לאצק היה עושה שחין אנעושות וכן ירד פעמים בשנת בצורת כדמות אצק ברדת הטל וכמו שכתוב (דברים כ"ח) יתן ה' את מפר ארצך אצק ועפר סוף דבר שלא היה עושה השחין אותו פיה הכבשן שזרק משה אלא שהוא הלקה האויר והכסידו לעשות זה. ואמנם למה לזה השם המכה הזאת למשה ולאחר שנים' יחד ולמה לא זרקו שניהם כמו ששניהם מלאו את חפניהם מאותו פיה ואל' שאלך שם אחרן כדי שהוא ידבר אל פרעה ויודיעו ענין המכה ומשה ויחזק ואלו כיון עניני כי לא נזכר בכתו' ההרעה ולא דבור במכה הזאת גם שאל אחרן לא הלך שמה כדי לדבר אל פרעה למה לזה שילא חפניו מאותו פיה הכבשן והרי בחפני משה היה די אבל הכוון אללי בזה הוא שמה היה צריך לזרז לך רוחות העולם מרח ומערב לפון ודרום לפי שמד' רוחו' יבא הרוח וזהו הדרך תכלול המכה לכל ארץ מזרים כמ"ס והיה לאצק בכל ארץ מזרים ולפי שמה לא היו לו אלא שתי ידיים הוצרך שילך עמו אחרן והיו לשניהם ד' חפנים למלאו' מהפיה ומשה היה זרק אחד מהם לכל רוח ומזה תדע שחברן לא פעל דבר במכה הזאת אלא בהנחת הפיה ולפי שלבית משה רבינו רוחני כלו היו המכות שנגעו על ידו כלם באויר הרוחני שבהם השחין הוא והכבד והאברהם והחשך אמנם אחרן שהיה יורגם וחומרי היו מבוטלי וחומריהו צמי היאור' והפרעים שהיו גם כן במי היאור וצננים. האמנם כמו שבמכות אשר עשה אחרן בראשונה עוד משה רבינו בהנחת האויר כמו שפרשתי כן במכו' שעשה משה חזר אחרן בראשונה מהן בהנחת פיה הכבשן לעשות מכת השחין והותרו גם כן השאלות הנ' והל'. ואמנם אם היה שכבר מה כל מקרה מזרים מאין היו להם בהמות שהכו בשחין הסיב' רש"י לפרש שלא מת לא המקנה שהיה בשדה ופרש הרב הפוסק וימת כל מקנה מזרים על אותו מקנה שנזכר באמרו מקנה אשר בשדה ומלבד זה אין ספק שהיו מזרים מקנה רב ובהמה רבה מאנשים נכריים כוהדים הבאים שמה לעשות מעשים ולא מה לפי שנגמם השם אמת ולא ירשיע מי שלא חטא ואלהם שבהן כי לא מהו גם נאמר שאלשר מת כל מקנה מזרים קנו המזריים ממקנה ישראל וגם הלכו לארץ כנען ולשאר הארצות לקנות מקנה זו היתה מכת השחין וגם מכת הכבד שנאמר שם (שמות ט') ה' ה' אלה דבר ה' ה' היום את עבדיו ואת מקנה אל הבתים. והותרה בזה השאלה ה'. והנה קרא הכותב המכה הזאת שחין פורה להיותו חד מאל ולהיותו ולחמו יגדל פחאום כאלו פורה ונמח. ואנעושות הן מורסות הנוגדות בצדדי העור והן נועות ולהיותן רבות ומקובצות זו עם זו נכפלת המלה ונקראו אנעושות ובהם עשה זה לפני פרעה כדי שיראה שהנחת השם והנהגתו היתה ביסודות הקלים כאשר ה' (ביסודו' הכבד'). ואמנ' אמרו ולא יכלו להחממו' לעמוד לפני משה כת הרמב"ן שבוש והכלמו וחפר ראשם בהיות' מלאים שחין ושאלך חכמת' לא עמד להם להושיע עומם על כן לא באו אל היכל המלך והיו נסגרים בנתיבם. והנה לא ילא מהספק שזכרתי ואכן כפי כתב שאלשר הרנינו החרטומים שהיה מעשה משה רבינו אלהי לא היו מדברים עמו בהיותם יושבים כי אם עומדי' על רגליהם מפני כבדו ושאלשר זרק משה את פיה הכבשן ירד השחין פחאום על כל הובבים שמה צדדיים ובשוקים והחרטומים העומדים על רגליהם נפלו לארץ ולא היה להם כח לקום ולעמוד על רגליהם לפני משה מפני השחין ושלחודיע זה שקרה להם אמרם תורה ולא יכלו החרטומים לעמוד לפני משה וגומר והיותו נכון אללי הוא שחמדי החרטומים היו באים לפני פרעה בשעה שהיה בא משה לעשות מופת אם המכות הראשונ' לעשות גם הם כמוהו עד הכנים. ומשם ואילך היו באים לא לעשות כמעשה משה ואחרן אלא לעורר הספקות וגמנומים על השם כדי לחזק את לב פרעה כי בצוא הערוב היו אומרים שמול התקופה היה מחייב כן ושההפלאה אשר בארץ גושן באה גם כן במול הארץ כי יש לכל עם ועם וכל עיר ועיר מול מיוחד בשמים ובצוא הכבד היו אומרים כן ובגם בצוא המגפה צדדי אדם יקרה שיהיו אנשים צבית אחד ויחלו קאחם ויהי בריא' קאחם והכל במול ובחולאות ובצביות אשר כאלה היו הם מהיוקים את לב פרעה. אמנם נבוא מכת השחין לא יכלו החרטומים לעמוד לפני משה מפני השחין ולא נקשו עליהם חולאת ולא גמנום עד שפניו זה לא היה שם מי שיחזק את לב פרעה והוצרך הקב"ה לחזקו והוא אמרו מיד ויחזק ה' את לב פרעה והחזק ה' את לב פרעה בזה שלא הוכה פרעה בגופו באחת מהמכות האלה ולא שריו ועבדיו ובהם נחזקו לבבו ולא הרנינו בהם. ואיפשר לפרש ולא יכלו החרטומים לעמוד לפני משה מפני השחין ולא נאמר זה מפני דוחק חולי השחין שהיה בהם אלא שלא מלאו מענה לענין פיה הכבשן שיעשה הפעל הזה ולא ידעו פעם אחת ולא כוזב לחת בדבר הזה והוא אמרו שלא יכלו החרטומים לעמוד לפני משה רוצה לומר להתנזר ולטעון עמו מפני השחין

שלא שמר דרך המול כשאר המכות שהיו הם מיתחם אליו ובהם הודו בשורש השני אשר הוא מההשנחה והותרו בזה השאלות ה' והי' וס' היות שהם שמו בענין השחין יד לפה הנה חזק השם' אלא לב פרעה ולא שמע אל משה ולא אחרן כמו שאמר להם בהחלה ולא ישמע אליהם פרעה ונשלים בזה סימן עד"ס. והו"ל אמרו שבחמש מכות הראשונות פרעה מרשעו הכבד את לבבו ובחמש אחרות' שהחילו מהשחין חזק השם את לבבו כדי להענישו במדותיו ויהיה בנן אב לכן מה שנאמר כאן בשחין:

(יג) ויאמר ה' אל משה השכם צנקר וגומר עד סוף הפרק ויש בפסוקים האלה שאלות:

השאלה הא' באמרו במכת הכבד כי בפעם הזאת אני שולח את כל חנפתי אל לבך והיא כי הנה לא מלאנו מגפה בכבד כל שכן מגפות רבות שאמר את כל מגפותי ופרש"י למדנו מכאן שמכת בצורת שקולה כנגד כל שמכות ואינו נכון כי לא היה בצורת במכת הכבד והנה בארבה (שם י' ה') נאמ' ואכל את יתר הפלטה וגו' אבל בכבד אין שם בצורת וי"מ שצנור שהיו במכת הכבד הרבה ענינים קולות וברד וגשם ואש אמר מגפותי וגם זה אינו נכון כי הגשם אינו מגפה וגם לא הקולות והכבד והיה רצונו לומר את כל מופתיו לא מגפותי: השאלה הב' באמרו ועתה שלח העז את מקנה ואת כל אשר לך בשדה וגומר כי למה היה הרחמנות הזה מהשם על המזרים ועל מקניהם ואכסיהם אשר בשדה ואם חפץ ה' להענישם איך היה מיעזם להנלל מהעונם ואם היו המזרים כלם שומעים לעצמו ויטעו את מקניהם וימלאו מהמהם וינללו כלם ומה יהיה ענין המכה הזאת ובה: השאלה הג' נכפלת הפסוקים שכתבה תורה להפליג ענין הכבד הזה כי הנה אמר ראשונה כבד כבד מאל אשר לא היה כמוהו במזרים למן היום הוסדה ועד עתה וחזר ואמר פעם אחרת ויהי כבד ואש מתלקחת בחוך הכבד כבד מאל אשר לא היה כמוהו בכל ארץ מזרים מאז היתה לגוי ומבואר הוא ששני המאמרים האלה כהם אחד והיותו בהם מבואר: השאלה הד' באמרו פרעה חפאתי הפעם ה' הצדיק כאלו שאר הפעמים לא חטא ולא היה ה' הצדיק והוא ועמו הרשעים וידוע שמתחלה מרה והפליג בעול ואמר חפאתי הפעם והרמב"ן פירש הפעם אודם שחפתי והוא הצדיק ואין בפסוק מלת אודם לשיאמר הפעם אודם שחפתי ותשאר השאלה ולמה אודם הפעם הזאת ולא אודם בשאר המכות: השאלה הו' באמרו למען תדע כי לה' הארץ כי הנה למעלה ביעוד המכה אמר צנור תדע כי אין כמוני בכל הארץ שהיא שורש היבולת הנצ"ל ואין אש כן חזר לומר כאן למען תדע כי לה' הארץ שיראה שהכונו בו שהוא משנית כחזור לדבר מהשורש השני ולא מהשלישי הו': השאלה הו' באמרו והפסחה והשעורה נכחה וגומר החסה והכסמה לא נכו וגו' כי מה צורך היה בספור והודעה הזאת בזה המקום טרם השלים דברי משה אל פרעה שאמר לו קודם שתיראון ואמרתם ה' הצדיק כבר הכחה הפסחה והשעורה וזה לא אוכל לחקו' בחפתי אל כל החסה והכסומים לא נכו ובהם חושיל פחלתי וכבר הקשה עליו הרמב"ן כפי פשט הכתובים מה שיש בו די: השאלה הו' באמרו בצוף הפרעה ויוסף לחשוף ויכבד את לבו הוא ועבדיו ואמר עוד ויחזק לב פרעה ולא שלח את בני ישראל כי הנה הם מאמרי' כפולים לפי שבשאר המכות נאמר או ויכבד או ויחזק ולמה בזה אמר ויוסף לחשוף ויכבד ויחזק שהם שלש לשונות: והגני מפרש הפסוקים באופן יותרו השאלות האלה כלם:

ו'אמר ה' אל משה השכם צנקר וגומר עד סוף הפרק. אחרי שהשלים הקדוש צורך הוא לעשות אותם ומופתים להוכיח ולאמת השורש מההשנחה בסימן עד"ס רצה לאמת ולהוכיח בשורש הנ' מסיבות המוחלט על כל אלהים באותם במכות ובמופתים בסימן באח"כ שהם כבד ארבה חזק מכת צנורות ולזה צוה למשה שיעשה צנר הספר הרגיל בשאר המכות והוא שכתבה הראשונה מהם שהיא הכבד בא לפרעה בגלוי. והשנית ההרה בה בסתר אליו כמו שהבאר בארבה ואחר כך יבוא החשך מבלי התראה. האמנם אמרו כי בפעם הזאת אנכי שולח את כל מגפותי אין ראוי שיפורש הפעם הזאת על מכת הכבד בלבד אבל אמר זה על כל הסימן מהכבד מכות שיעשה לאמת בשורש הנ' הוה והיה זה הקדמה לכל מדות הסימן הזה שפסעם הזאת ממכות זה הסימן ישלח את כל מגפותיו אל לבו כי הנה בכבד מת המקנה והבהמות והאנשים אשר בשדה והרי מגפה אחת ובארבה בא שנת בצורת והיא מגפה אחרת שאלל הארבה כל עשב הארץ וכל פרי העץ והיו בני אדם חסידים בשרע. ובמכת החשך שמתחילים הושיטם כמתי עולם והיא כדמות מגפה אחרת ובמכת צנורות מת כל בכור מזרים ואף בכור פרעה היושב על כסאו ועל זו בפרט אמר כי בפעם הזאת אני שולח את כל מגפותי אל לבך ומה היא המגפה הנוגעת בלבו אלא מיתת בנו בכורו והתבארה עם זה תשובת השאלה הא' ונתן הסבה התכליתית בכל מכות הפעם הזאת באמרו צנור תדע כי אין כמוני בכל הארץ רוצה לומר גדול מכל האלהים ושעה נפלאות גדולות לבדו ואמרו כי עתה שלחתי את ידי עניני לא תחשוב שלא נעשה בגופך מכה מהמכות שנגעו עד עתה להעדר היכולת כי אלו הייתי רוצה עתה שלחתי את ידי והייתי מכה אותך פרעה ואת עמך בדבר רוצה לומר בדבר אשר בא במקנה מזרים שאלו הייתי רוצה היה הדבר שהוא כולל גם לבד אדם ותכחד מן הארץ. ותמות ויתכחד ממלכותך ואולם צנור זאת העמדהך והלחצך ממות בדבר ההוא לא בלדקתך ויבואר לבנך כי עודך מסתולל ממחיק צעמי לבתי שלחם אלא צנור הראותך את כחי ולאמת במופתים חזקים שחתי גדול על כל אלהים ולמען ספר שמי בכל הארץ שיכירו וידעו כל יושבי תבל כי גדול ה' ורב כחו ואחרי אשר הקדים הסקדמה הזאת לכל מכות הסימן הזה החליל בראשונה מהן **שחין** כבד מאל אשר הגני ממעיר כעת מחר כבד מאל ואפשר

ואשרן העתירו אל ה' ורב מהיות וגו' כל הקולות והבשר הנה מה תועלת יש בהחמדתו כי איפשר שיהיה לה' בזה אלא אחד משני תכליות או שניהם יחד האחד להראות כחו וגבורתו והשני להכניע לבני באופן שאשלה אחת. ואם חפץ להראות יכולתו הן הראו את כבודו ואת גדלו וזהו ורב מהיות קולות אלהים וברב שהקולות היה דבר מורה על אלהותו ואם הוא מכונן על יצירתם אלהים אלהים ולא חוספין עמוד. ומזה השני בלתי את העיר אפרוש כפי אל ה' וא"ל (ע"ר פ' י"ב) שהיה מלכים גלולים ונכון הוא והאמת נ"כ שהיה למשה רבינו חוץ למזרים בית אחד מוכן לתפלתו והתבודדותו ובה היום הבית הוא קיים ועומד במזרים והוא בית קדוש ב"ה וחוגגים שם היסודים אשר בכל הארצות ההם. ועל זה היה אומר משה בלתי את העיר אפרוש כפי אל ה' והקולות והבשר אשר אתה ירא מפניהם יחללון ולא יהיו עוד למכין תדע כי אתה פרעה אינך מלך מזרים כי לה' הארץ והוא יוריד עליה ברד ואש כחפלו בתנועו' הפניות לסבסם הנה אם כן לא אמר זה לענין ההשגחה אלא לענין היכולת שלו הארץ לעשות זה כרצונו והוא מסכים למע שגאמר כי אין כמוני בכל הארץ והותרה בזה השאלה ה' והוכיח משה לפרעה על כונו והחליבו באמרו ואני ידעתי כי אתה ועבדיך טרם תיראונו וכמו שכתב הראב"ע אין מלת טרם דבק לתיראון אבל ענינו שאתה ועבדיך טרם שאפרוש כפי אל ה' ושהקולות ההם יחללון טרם כל זה תיראון מפני ה' אלהים שם' אשר אמרת הוא גדול על כל אלהים שזה הדרוש בבאן לא כמו שאמרת ורב מהיות קולות אלהים אין כך שמו אלהים כשאר האלהות אלא ה' אלהים ונמשך מזה שאחרי כן תיראון ממנו רואה לומר אחריו שאתלל ויחללו הקולות והבשר כי זהו כח זה המאמר ומפני כבוד המלכות דבר משה תוכחתו ואת בקולו וכבר יעזר למחשבותיו בזה שהשפחה והשעורה כבר נוכחה ונפסדה לפי שהיתה השעורה אפי' רואה לומר עשויים רכס והפסחה נעשה רואה לומר קיים קיים ששברם הבשר ואולי מפני זה תאמרו מה יעניב ומה ירע ה' לו אבל אין הדבר כן שהערה והכוסמת לא נכו ולא נפסדו עדין כי אפילו הנה ר"ל מאוחדות בתולדות כי הם עדין תחת הארץ באפלה כי לא יצאו למציאות עד הנה ולכן עדין יש צמח יענישם הקב"ה אם לא תיראון מלפניו הנה התנאיר אורך הפסוקים האלה והותרה השאלה ה' ובפר הכתוב שמה התפלל אל השם על הקולות ועל הבשר והב"ה עשה כדברו וטור הסופר על בקשתו שמשר לא נחך כי עם היות שפרעה היה חפץ שיסאר המסר לא ראה הקב"ה שיהיה חוסר נשבר וכאשר ראה פרעה כי חדל המסר שהוא לא בקש שיחדל עם היות שחדלו הקול' והבשר חשב שהיה הדבר מחוייב מהמערכת השמימית ולכן באו שלשה יחד מוסר בדר וקולות ושלשה חוסר בזה חלם לא נבקש ותפלת משה ומפני זה יוסף לחטוא והחוספת בזה היה אחרי שבשאר המכות פעם היה לו כבודות לבו פעם חזק לב והכניח לבו היתה בהיותו מוסר בענין המכה והחזק היה בענין ישר' להרע להם ועתה במכה הזאת יחוספו שני העינים הא' שהכניד את לבו הוא ועבדיו ובפסקם בענין המכה הזאת והרעו כלבם שהיה הבשר דבר טבעי והשני שהחזק לבו לבתי שלוח את השם הנה התבאר שהכניח והחזק הם פי' ויוסף לחטוא והותרה בזה השאלה השנייה. וזהו נשלו פירוש הסדר הזה :

בא

י (יא) **וַיֹּאמֶר** ה' אל משה בא אל פרעה עד ויאמר ה' אל משה נסה את ידך על השמים וראוי לשאול בפסוקים האלה שאלות :

השאלה הא' מה ראה מסדר הפרשיות לעשות התחלת הסדר הזה במכת הארצה הוזהר כי הנה המקום הזה אינו התחלת המכות וגם כפי הסימני' שנתן בזה רבי יהודה כמו שזכר בהגדה סימן בא"ב התחלתו במכת הבשר ומה אם כן הניין הלו במכת הארצה. השאלה רב' באמרו בא אל פרעה כי אני הכנתי את לבו וגומר כי הנה פעמים אחרות זכור ית' בא אל פרעה לענין המכות ולא הוצרך לתת לו עשם כי אני הכנתי את לבו וגו' למען שתי' למען חספם וגו' כמו שתרצה במכת הפרשיות ובמכת הבשר שאלו שחיהן בלשון בא אל פרעה ולא זכר באחת מהן מה שגאמר כאן : השאלה גב' באמרו למען שתי' אותותי אלה בקרבנו וגו' וידעתם כי אני ה' כי הנה תכלית המכות כבר ביארו הקב"ה למשה למעלה בקצתם למען תדע כי אני ה' וקצתם למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ. ובקצתם בעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ והיו אם כן כלם בערך פרעה והמזרים לא בערך ישראל וידעתם כמו שזכר כאן :

השאלה הד' למה נאמר בזה המכה אחר התרצת משה ויפן ויאמר משה פרעה כי הנה לא תמאץ בזה המאמר בא' משאר המכות כלל ולמה אם כן במכת הארצה בפרט נאמר כן : השאלה הו' השאלה הו' אל משה שאלו פרעה למשה מי ומה יהיו ויהיה עם לבב להשיבו שילכו כלם למה לא השיבו משה סולנו נלך והוצרך לומר לו בנערנו ובנערנו בנערנו ובנערנו בנערנו ובנערנו ומה לו עם הלאן והבקר. גם מה ענין אומרם לבו נא הנכדים כי אותה אחם מבקשים ויהי' ומתי בקשו זה כי הנה לא נמצא במשה ואשרן שיאמרו כדבר הזה :

השאלה הו' באמרו וי' נהג רוח קדים בארץ וגומר ורוח הקדים נשא את הארצה וכן בהסרת המכה ויהפוך ה' רוח ים חזק מאד וישא את הארצה ויתקעו ימה סוף וגו' ולמה זה הוצרך הכתוב לכתב באי זה אופן בא הארצה עם רוח קדים שואף ובר ע"י רוח ים חזק שגאף כי הנה לא תמאץ בזה בשום מכה מן המכות שזכר הכתוב הסבות האמנותיות אשר על ידיהן נעשה הגם והמכה ויהי' די שיאמר ויעל הארצה. ובהסרה ויסר הארצה כמו שגאמר בפרשנים ובערוב. ולמה זה נשתנה הסדר הזה בארצה :

השאלה

ואפשר לפרש הפסוקים האלה באופן אחר והוא שלא אמר ששלח את מגפותיו אל לבו אלא שהודיעו שהיה רצונו מן הדין כפי ההפסד אשר נעשה במזג האויר מהמכות שזכר נעשו דם נפרדע כנים ערוב ודבר המקנה והכניעות שהיו בכל הארץ מטופשות מהאויר לשלוח בפעם הזאת רוחה לומר במכה הזאת כל מגפותיו כלומר כל המגפות שהם אפשריות בחוק הטבע שילכו אל הלב והוא אל לבך ובשבדיך ובעמך שימושו וילכל אותם כרעב באופן שיכירו וידעו שאין כמוהו בכל הארץ להחריב את אויביו ויבאר זה עוד מאמר כי עתה שלחתי את ידי רוחה לומר כי הנה בעתה אחד הייתי שולח את ידי והיא המגפה שזכר ואך אותך ואת עמך בדבר באופן שתכחד ותכרת מן הארץ במגפה כוללת. אבל איני רואה לעשות כך ובעמך כניה עתה לפי שאם יהיה כן לא יסאר מי שיקבל המכות הנשאלות והוא אמרו ואולם בעבור זאת העמדה רוחה לומר שאל תמות במגפה פחאומית הפעם הזאת בעבור הראותך את כחי בנה שאכריע הטבע כפי רצוני ולמען ספר שמי בכל הארץ שידעו אלהותי שאני מנהיג הטבע בראיני והנה חפצתי להראותך זה עוד במכות אחרות לפי שראיתי את רשעתך כי עודך מחולל בעמי לבתי שלחם ואיפשר לפרש מהחולל מלשון מחולל מנורת סלה כל אכירי ה' ואחרי שהודיע שלא ישלח בזה מגפה עם היותה כפי הדין ביאר לו המכה באשר ישלח עתה שהיא הבשר והאשכוש שהיה זה ממחרת אחרי מכת השחין ולפי שאין המסיר השם עליהם אבק ועפר מן השמים אמר כאן הבני ממסיר כעת מחר רואה לומר באותו עת שהמסרתי האבק ממסיר מחר ברד כנד מאד אשר לא היה כמו הבשר והוא במזרים בשום זמן מן היום שהוכדה מזרים ועל עתה. ואמרו אחר זה ועתה שלח העז את מקנך וגו' אמר אני שאיני דברי השם אבל הם דברי משה רבינו כדי להחזיק את הרשעים אמר לפרעה בדרך עלה כלכם אובסב אותו. ועתה שלח העז רואה לומר אבוק את מקנך וכל אשר לך בשדה כי ידוע תדע שכל מה שלא תאסוף ירד עליו הבשר ומחו. והותרה בזה השאלה ה' . ובפר הכתוב שבדר גדול דבר הנציח ולא נפל מכל דבריו ארצה כי הנה היה שם מי שהיה ירא את דבר ה' מאותם עבדי פרעה שהיו יראים מפני הנסיון שראו בשאר המכות עשה כדבר משה והניס ואסף את כל אשר לו הניחה והיו שם גם כן אנשים שלא שמו לבם אל דבר ה' להאמינו וליראה מלפניו ומפני זה יעשוב את עבדיו ואת מקניה בשדה ומיד אחרי זאת אמר השם למשה נסה את ידך על השמים ויהי ברד בכל ארץ מזרים ר"ל לא על ארץ גושן והענין שיהיה את ידו במטהו למעלה כנגד אויר השמים אמר לסיפורי ספירי' עובר בו בראותו אובסב אותו. והנה האלו הם השמים ולמה בעבור האויר אמר נסה את ידך על השמים ומיד וי' נתן קולות וברד וכבר ידעת שאין בארץ מזרים יורד המטר כי היא ארץ חמה ויבשה ולמה א"ל לנמוח שם צמח רק ממימי האויר העולה בתקופת חמנו וממלא החפירות ומהם משקים המזרים שדוהים וכל שכן שלא היה במזרים בדרים ורעמים מעולם לפי שהדרים האלה יצאו ממוזג האויר הקר והאוירים הלחים העבים העולה מן הארץ ומגושים באידים היבשים והחמים ומשם יתולדו כל הדרים האלה כמו שזכר בספר אותות עליונות וכאשר נפסד מזג האויר מהמכות אשר עברו כמו שביארת נפסד כל מזג הארץ עד שיצאו משם אידים רעים ומשונים והולידו ברד ורעמים וברקים והבשילו מאד את יושבי הארץ והתנוונו אמרו למן היום הוכרם ועל עתה שזור רוח בזה למה שכתב הפסוקים במקום הנזכר כי ארץ מזרים בתחלה מוזק קדמון היה לו ולכן כל הארץ היתה מיסור וימאץ בקרקעות הארץ ממיני הדגים הנמצאים בים ועל כן לא ימסיר שמה ואח"כ בזמן אחר יבשה הארץ ונבשה וגם באו המלכים הקדמונים וסחמו מקום מחילותיהם עד שלא יכלו המים להכניס בארץ וחרבו המים ומאז הוסדה מזרים והתחבשו בה בני חם ויהיה לנו. ולהיות המטר והברד והקולות דבר זר במזרים שלא בטבע הארץ ייחס הכתוב כל זה לפועל השם להגיד שמבלי סבה טבעית כלל היה כל זה מאת השם וזכר מזרות זה הנס שהיה אם מתלקחת בחוק הבשר ועם היות האש קל בטבע ותנועתו היא למעלה כח הנס היה שם האש יורד למטה מתלקחת בחוק הבשר והיה האש הכתוב כד מאל בסקן טבעו שהוא קל וזה היה דבר זר שלא היה במהו בארץ מזרים מאז היתה לנו ואין בפסוק הזה כפל על מה שגאמר למעלה כי שם דבר הכתוב בבשר שהיה עזאז וכבר אשר לא היה כמוהו במזרים. אבל כאן דבר על אבני אלגבים שירדו שמה ועל האש שהוא נאמר ואם מתלקחת בחוק הבשר אשר לא היה כמוהו בכל ארץ מזרים מיום וגו' ואמנם איך נעשה זה הנס מירידת האש לארץ הנה הסבה בו כמו שזכר הפסוקים בבשר שגלד האש בכובד הבשר ולא יוכל לעלות אל מקומו הטבעי מפני הקרח המונע אותו ומתלקח עמו וירד ארצה בהכרח עם הבשר והוא ועם מה שפרשתי בזה הותרה השאלה ה' . ובפר הכתוב כמה מהנזקים עשה הבשר במזרים ושבארץ נטן לכבוד ישראל העומד עליה לא היה ברד כלל. והנה פרעה צוה לקרוא למשה ולאהרן ואמר אלהים חטאתי הפעם וגו' ושיאמר מאמר אצלי כן הוא שגמר הנה הפעם הראשון' שהוא סימן דל"ז בשלו לאמת הפסוק הראשון היתה לי טענה והתנאלות לפי שלא ידעתי את ה' וגם בפעם השנית מהמכות שגאו בסימן ע"ש לאמת שורש ההשגחה לא ימצא לי עון אשר חסא לפי שאף שגדה במציאות האל היה קשה להאמין היותו משגיח בפרטים אבל עתה אחר אשר כבר נתאמתו שני הפרשים הא' מציאות האל והשני מהשגחתו בפרטי העולם הספל מה לי להכחיש ביכולתו ועוזו באמת חטאתי הפעם כלומר בנה שהכחשתי עתה היכולת באלהי על כל אלהים אחרים מה שנתאמתו השני הפרשים הראשונים אין ספק שגדו חטאתי וישר העוה הקדוש ברוך הוא במכות שיצאו עלי הפעם בסימן הזה הוא הדין ואני ועמי שהיינו בבת ביאתם אמתנו הרשעים הנה התנאיר שלא אמר חטאתי הפעם על מכת הבשר לכתב כ"ל על הסימן כלו ובאיהן אופן נדקו דבריו והותרה בזה השאלה הד' ולכן חלה פני משה

ומלאו בתך וגומר. ואמנם אומר ויפן ויאלץ מעט פרעה (סס י"ז) כחוב הראש"ע
 בשם רבי ישועה שפנינו שפנה מפניו דרך כבוד כמו שגפרים האנשים מאת
 המלכים העלולים עד לאתם מן הבית לאחוריהם ויהיה הענין שלא הביט להם
 פרעה דבר ויותר נכון יהיה לפרשו בהפך שבאשר השלים ולדבר פרעה חזר פניו
 ופנה לו עורף ולא פנים ואלא אבל היותר נכון שפניו הוא שפנה בדבורו מדבר
 לפרעה פנה ענין וענין וענין היוצאים לפניו ורצה בזה רמזות זה לזה כאלו יסרו
 דבריו באונייהם ושיהיו חפצים לדבר בענין ומפני זה יאלץ מיד כשהם משם לתת
 להם מקום שידברו כראונם וכן (שמות רבה פרשה י"ג) אח"ל ראה אהרן שפניו
 זה לזה ומאמינים לדבריו ואלא משם כדי שיעלו ענין נעשות חשונם והורה בזה
 השאלה ה'. והנה עבדי פרעה מיד שילא משם אמרו לפרעה עד מתי יהיה זה
 לנו למקש ומלת זה אמרו על משה שפניו שפנתם אותו לא הזכירו שמו ואולי
 אמר זה על עס בני ישראל שעד מתי יהיה להם למקש לקבל יסורין בעבורם
 שלא את האנשים ויעבדו את ה' אלהיהם ר"ל לא ילכו כולם יחד אבל שלא את
 האנשים וסם הנגרים לבד כי ראוי הוא שיעבדו את ה' אלהיהם כי הם קראוהו
 בזה השם וכל עס אל אלהיו ידרוש הערס חדע כי אנדה מזרים ר"ל אתה בהכרח
 תשלח אותם אבל נראה שרצונך שקודם שתשלחם תרצה לדעת שכבר אנדה מזרים
 בהחלט יותר טוב הוא שתשלחם קודם שתאבד מזרים משתלחם אחר שתדע
 שכבר אנדה מזרים ופרעה שמע לדבריהם וזוהי להשיב את משה ואת אהרן
 וידמה שלא היו רוצים לשון כי לא נטעו מאת האנשים שיסבנו ועס כל זה
 אמר וישוב את משה ואת אהרן בשלושי פרעה הפליגו עמהם עד שבו ואמר להם
 פרעה לכו עבדו את ה' אלהיהם מי ומי ההלכים ואין ספק שהיה דעוהו של פרעה
 כמו שגלה לתת להם רשות שילכו הנגרים כלם לעבוד את ה' אבל מפני שמהם
 לא יתאבה ולא יפאל ויפסק יותר מזה אמר לו מי ומי ההלכים כאלו לא היה
 דעוהו ש לכו הנגרים כלם אלא אנשים רשומים משם ומשה השיבו בעריו ובוקריו
 וגו' כאומר אתה אמרת מי ומי ההלכים והוא מאתר פהם וסבול הפרושים שא"פס'
 שהשאל זה לדעת אם ילכו וקני ישראל בלבד או בחוריהם ג"כ ואיפשר שהיה
 כוונת שאלתך לדעת אם טולק בניס וכוונת וטף או בלבד חפזות שהם הראויים
 לעבוד או תהיה כוונת שלישיית בשאלת מי ומי ההלכים והיא לדעת אם ילך העם
 לבדו או יוליכו עמהם מקציהם כי בכל אחת מ' כוונות האלו איפשר שיפורס
 מאמר מי ומי ההלכים ולכן משה הביט על שלשהו כלומר אם שאלת מי ומי
 ההלכים על הנגרים אם ילכו הזקנים או הצעירים בלבד דע לך שבעריו
 ובוקריו נלך ואם שאלת לבניו הנשים והטף דע לך שגם כן נלך בעריו ובצננותיו
 ואם שאלת אם מקניו ילך עמו או לא תדע שאלננו ונצברנו נלך והסבה בכל
 זה כי את ה' לו ונאמר אלן ובקר לזכו ונשים ונשים לבטוח צמ וגער וזקן
 לעמוד ולקבל האלהית גם כי בנת ה' יעוהו הזקנים והנקבות הקטנים עם הנדולים
 ועל זה השיב פרעה יהי כן ה' עמכם כאשר אשלה אתכם ואת שפכם ר"ל
 לא כמו שאמר המקרא שיהי החלוקה ה' ש ברת כי זה לא יעלה על הדעת אבל
 גם שתי מחלוקות הראשונות שהם מהנגרים ומאסף לא אשלה וזוהי ביאר להם
 שהיתה כוונתו בשאלת מי ומי ההלכים אם ילכו הנדולים או הקטנים עמהם
 ומפני שאל משה הרבה כללו פרעה בשם ה' לאומר יהי כן ה' עמכם
 האלוה שאתם עמכם כאשר אשלה אתכם ואת שפכם כאומר לא אשלה הזקנים
 ולא הצעירים והטף וכ"ש שאר הדברים שלא אשלה ואמנם אומר ראו כי רעה נגד
 פניהם וכבר ראית מה שפרשו עליו ח"ל (רס"י שמוח י"ד) בוכב אחד ים שמו
 רעה ואני רואה שאלנניו עלי שפול לקראתם נמדד וזוהי כימין דהורי'
 ובשפתא ישראל בעגל ובקש הקב"ה להורג' אמר משה בתפלתו למה יאמרו מזרי'
 לאמר ברעה הולאם מיד וינחם ה' על הרעה והפך להם את הדם לדם מילה
 שכל אותם על יד יהושע ועל זה נאמר (יהושע ה'ט') היום גלות את חרפת
 מזרים מעליכם. ורלו באמרם כוכב שמו רעה מאדים שמורה על הסדינה ועל
 שפיות דמים ומדרש נכון הוא כי פרעה היה יודע בחכמת האלגנניות וכן
 אח"ל (שמות יו"ד) שאמר מי ומי ההלכים לפי שגשג באלגנניותו שמכל יולא
 מזרים יכנסו לארץ אלא שנים בלבד והם יהושע וכלב שעליהם אמר מי ומי
 ההלכים והרלב"ג כתב שראה בספר א' שחכם א' אמר לפרעה שהיו שם שני
 אליהות האחד הוא פועל הטובות והא' פועל הרעות לפי שהתחלות הדברים הם
 המתחלפים ראוי שהיית מתחלפות וסאלא ישראל היה פועל הרעות כמו שראה
 מהמבוא אשר שם במזרים ובלזה אמר פרעה ראו כי רעה נגד פניהם כי אלהיהם
 שאתם פונים אליו הוא פועל הרעה ולא יעשה לכם כי אם רע וסעל זה אמר משה
 בתפלתו על העגל (שמות ל"ב י"ג) למה יאמרו מזרים ברעה הולאם וספי' הזה
 הוא עלמו ענין המדרש אשר זכרתי. האמנם כפי פסוקו של כתו' איפשר לפרש
 (סס יו"ד) ראו כי רעה נגד פניהם באל' פניה הא' שחכם פרעה כששמע
 דברי משה שהיו הם רוצים לבדו ולזה אמר ראו כי רעה נגד פניהם והיא
 כוונת הכריחה נגד פניהם כלומר שבפניהם אני מכיר אותה על דרך הכרת
 פניהם עתה נגד והפירוש הב' שאמר פרעה להם ראו כי רעה והרעיה דנה נגד
 פניהם ומוכנת לבא עליכם כי אתה אפי' אהרונ אתכם לפי חרב לפי שגראה
 שאתם חורשים מחשבות רעות לבדוה בשלתי אתכם ואלא לשון עוד למזרים ואיפשר
 שאמר זה כנגד משה ואהרן בלבד ולכן גרשם מעם פניו וספי' ה' הוא שפני
 שבעדי פרעה היו מפזרים בו שיעשה בקשת משה וישיב עמהם בדבר הזה
 ופרעה בעצורם שלא להשיבם לכן עשה שמהם בפני השרים דבר לפרעה נגאוה
 ובגודל לבב בעריו ובוקריו וגו' השיב פרעה למשה יהי כן ה' עמכם. וכנגד
 עבדיו וסריו שהיו מאשימים אותו על שלא היה מכבדים הענין עם משה אמר
 פרעה ראו כי רעה נגד פניהם כלומר ראו נא עבדי וספי' הרעה והרעיה הוזה
 שאמר נגד פניהם כאלו אמר אל תאשימוני עוד כזה מאחר שכבר ראיתם הרעה

השאלה הו' באמרו לפני לא היה כן ארנה כמוהו ואחריו לא היה כן כי הנה
 ציואל כתוב על הארנה שכל צימוי שמוסו לא נהיה מן העולם.
 וכתב רש"י ואותו שהיה צימוי ואל סג' בו כמוהו לא נהיה מן העולם למדנו
 שהיה גדול משל משה אותו של יואל היה ע"י מינין הרבה שהיו יחד ארנה
 וסול וילק וזם אבל של משה שלא היה אלא מין אחד כמוהו לא היה ולא היה
 אבל כבר הקדמנו עליו הרמב"ן שהיה כתוב ויתן לחסיל יבולס ויניעם לארנ' וכתוב
 אחר אומר (תהלים ע"ב מ"ו) אמר ויבא ארנה וילק ואין מספר הרי שבאותו של
 משה היו מינין הרבה : והנה מפרש הפסוקים האלה באופן יותר הספקות
 האלה כלם :

ויאמר ה' אל משה בל אל פרעה וגו' עד ויאמר ה' אל משה נעם את ידך על
 השמים. הנראה אלי שמסדר הפסוקים עשה התחלת הסדר במכס
 הזאת לשתי סבות הא' לפי שמן המכה הזאת והלחה התחילו פרעה ועבדיו ליראה
 מהסם הנכבד וממכותיו בערם תנוונה מה שלא היה בשאר המכות שעברו כי לא
 היה מרגיש במכה אלא אחרי בואו. אמנם במכה הזאת פשוט פרעה ועבדיו
 התראת משה על הארנה שחזו ויראו מאד קודם בואו ומאן ואין תמיד היה
 פרעה משתל להפיק רצון משה ולתת פשרה עמו על דבר העניוהו. ולפי שבידי
 הזאת התחילו הפסוקים על ענין יוארם ממזרים עד שנגמרה הליאה לכן נעשה
 כאן התחלת זה הסדר מהתחלת הליאה והגאולה. והסבה הב' מפני שמכת הארנה
 ומכת החפך ומכת כבורות שלשתן היו ביסוד האיר וכלשתם היו מחשיבין את
 ההרץ כי הנה בארנה כתוב ותחפך הארץ ובחפך כתוב ויהי חפך על ארץ מזרים
 ואמנם מכת כבורות היתה בחפץ הלילה ובמחשבים הוסיבם כמתי שולס ומפני
 החיף הזה אשר היה בגלשה המכות הנשארות הבדיל מסדר הפרשיות בין
 שלשת המכות הנשארות ובין המכות הראשונות שזכרו בסדר של מעלה והותרה
 צוה השאלה הראשונה. והנה אמר הסם למשה בל אל פרעה כי אני הכבדתי
 את לכו כפי' המפסד' וומר לו אמר ויעזרו למבוא לפני פרעה להיות בלתי שמה
 דבריו ולא נכנע לפניו כי מאת ה' גיתה זאת בהכבדת לבו ואת לב עבדיו וזכר
 כאן עבדיו לפי שמכה שלמעלה נזכר שהכבדו להם פרעה ועבדיו ואמר ית'
 שעה זה כדי שישית רצוני האוהות האלה בקרבו כדי להקנו' לבני ישראל אמונה
 שלימה כי הם בראותם היותות האלה ידעו כי אני ה' זהו דרכם. ויותר
 נכון אולי הוא לפי שמה הסם למשה בל אל פרעה לפי שמה רביו מפני
 מה שאמר לו פרעה ואשימה אתכם ולא חוסיון לעמוד היה מחשב בלבו שיקום
 פרעה את דבריו ולא יפטר הקב"ה עוד למכות אתרות ומפני זה הודיעו ית'
 שפרעה מואה שפיו יקנה ולא יקיים ולכן היה נרץ שיבא אל פרעה
 להתרות לו כפסכ בפסג יסרר היה לזה עדין מפני שלא היה לב פרעה מן מין
 בהנחה כמו שדבר אליו כי היה אחרי הדבור ההוא היה הכבדתי את לבו
 בשפיות שנתחדשו לו בזה שחזל המסר ואמר לו שיהיו תכליות במכות שיבאו
 למזרים אחר זה הא' למען שתי אורוהי הלה בקרבו. ואותוהי הוא שם נאמר על המכות
 כמו וסמתי בזה אית ואמר שהמכות האלה שזכר היו רחוקות לביא על המזרים
 מפני שהענין שרשו לישראל הוא אמרו למען שתי אורוהי אלה בקרבו והתכלית הב'
 הוא כנגד ישראל שישפירו לניגס וכוניהם לדור אחרון את אשר התעללתי במזרי'
 כלומר מה שפניתי ביוכס ומפן אליהם מזה שלימות האמונה וזוהי וידעתם כי
 אני ה' וענין זה כי הנה הנסים והנפלאות הם ראיות חזקות על אמונת הדום
 העולם לפי שהם מעשה הנסים פועל אלהי כפי הרצון המוחלט ולכן אמר וידעת'
 כי אני ה' ר"ל מזה העולם וסם היות שבערך פרעה ומזרים היו המכות מכוונות
 לאתת ג' השרים שזכרתי בסדר של מעלה הסם בערך ישראל כולם היו מכוונות
 לדעת את ה' שהם המחוייב המלאות שברא את העולם והותרו עם מה שפרסתי
 צוה השאלות הב' וסג'. ואמר ויבא משה ואהרן אל פרעה ולא אמר ויבאו לפי
 שמהם היה השיקור ואמרו לפרעה בשם האל יתברך עד מתי תאנף נעוה מפני
 והנה מלת עד מתי מורה על השיקור וראוי שיסמך אליו תמיד כמו שאמר עד
 מתי יהיה זה לנו למקש. (תהלים מ"ב) מתי ימות ואבד שמו (סס ע"ו) מתי
 אבוא וארצה פני אלהים ולכן היה ראוי שיאמר כאן עד מתי תאנף לא מאנת
 בלשון עבר ולכן נראה לפרש שבאשר פרעה אמר למשה ואשלה אתכם ולא
 חוסיון לעמוד היה משה מבקש ממנו בכל יום שיתן רשות להשיב ופרעה היה
 דוחה אותו מזה אל יום לאמר לך ושוב ומקד ארץ הרעות ומפני שהיה כל זה
 ממנו הוא ודבר כזב לכן לזה הסם למשה שיאמר לו עד מתי תנזר אומר ולא
 יקום לך תדור ולא תשלם למה לך הדחית האלה ידעתי כי מאנת לענות ולהכנע
 מפני לכן איני רוצה להאריך עוד זמן אבל היה שלא את עמי ויעבדוני כי אם
 מאן אזה לשלח את עמי ר"ל ביום הזה הבני מבני מחר ארנה בגבולך ויהיה
 הטום שותך לחשא ואמרו וכסה את עין הארץ פירש"י עין הארץ מראה הארץ
 ולא יוכל הרואה לראות ואינו נכון שהיה ראוי ליחס הכסוי לעם לא למראית
 אבל הכסוי בעיני שיקרא עין הארץ אל השמש כי הוא מאיר הארץ בהשליכו
 נגלוהו כעין דבר הנראה וזה אמר ולא יוכל לראות את הארץ שאין הרואה חסר
 בכחוב אבל חסר חסר לשמש שהוא עין הארץ שזכר והענין שהיה ענין הארנה
 ענה כל כך בין השמים ובין הארץ עד שלא יוכל עין הארץ שהוא השמש לראות
 ולהשליך עליה נגלוהו ובאר הזקנים אשר יעשה הארנה ההוא וסם ב' האחד
 שיאכל את יתר הפלטה הנשארת מהדבר כאלו האמר החטה והכוסמה שלא נכו
 וזמורו אחרי כן וכן יאכל את כל העץ הזומח מן הדנה דוזה לומר שהדבר הפסיד
 הפירות והארנה יהיה מפסיד את העצים שפרחו אחרי הכרד כאלו האמר הנפן
 ושאר האילנות שבזמן הכרד עדין לא פרחו ואחרי כן הנליים כראו בארץ והנפנים
 שמדר נתנו ריח וזוהי הארנה והשחית הכל. והסוק הב' הוא שמלבד מה שיעשו
 בשדם עוד יכנסו בנחית וישחיתו כל אשר בשם וגם עיני האנשים ינקרו ועס זה אמר

י (יב) **וַיִּאָמְרוּ** ה' אֵל מֹשֶׁה נֹעַם אֶת יָדְךָ עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם בְּאַרְבַּע בָּרָכִים וְנוֹמַר עַד וְאָמַר
ה' אֵל מֹשֶׁה נֹעַם אֶת יָדְךָ עַל הַשָּׁמַיִם וַיְחִי חוֹשֶׁךְ . כִּיפֹר הַכְּתוּב שֶׁנִּכְרַח
מֹשֶׁה לִפְנֵי פֶרַע קֹדֶם שֶׁנָּתַן אֹתוֹם בָּא לֹו הַדְּבָר הָאֱלֹהִי שָׁא יַחֲוֹם לִפְסֻחֹת
שֶׁחֲבַד פֶּרַע לַעֲשׂוֹת אֲבָל שִׁטָּה אֶת יָדוֹ עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם בְּאַרְבַּע רֹאשׁ לֹאמֹר בְּעֶבֶר
לְסִיבָא הָאֲרָבָה עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם וּמֵאֲחֶר אָמַר ב' פַּעֲמִים עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם נִרְאֶה שָׁא
לִמְדֵנוּ בְּבִאָרָךְ גִּזְוִן לֹא עָלֵה הָאֲרָבָה וְאִין לֹאמֹר שִׁיבִיהִ זֶה לִמְחַרֵת הַיּוֹם שֶׁדָּבַר
עִם פֶּרַע כִּי הִנֵּה אַחֲרֵי שִׁנְטָה מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ וַיִּנְגֹּד ה' רוּחַ קָדִים כָּל הַיּוֹם
הַהוּא וְכָל הַלַּיְלָה הַהֵכָר הָיָה וְרוּחַ הַקָּדִים נִשָּׂא אֶת הָאֲרָבָה אֲלֵהָ בְּאוֹתוֹ יוֹם
שֶׁדָּבַר מֹשֶׁה עִם פֶּרַע בְּנִקֵּר בְּשִׁנְטָהוֹ מִעַם פֶּרַע מִיַּד נִפְסָה בְּמַסְכּוֹ לִרְמוֹעַ עַל
אֶרֶץ מִצְרַיִם וְכָל הַיּוֹם הַהוּא וְכָל הַלַּיְלָה נִבְּגָה ה' רוּחַ קָדִים וְהָיָה הַרוּחַ הַמְּזוּרָה
וְהַנִּקֵּר הָיָה מִמְחַרֵת וְרוּחַ הַקָּדִים נִשָּׂא הָאֲרָבָה וַיִּנְחַ בְּכָל גְּבוּל מִצְרַיִם אֲבָל לֹא
בְּאוֹתוֹ גִּזְוִן כִּי בְּשִׁנְטָתָה הִנֵּקֵר בָּא הָאֲרָבָה בְּכָל אוֹתוֹ הַגְּבוּל וַיִּדְוֹשׁ שֶׁהָרוּחוֹת הָאֵלֶּה
בְּאוֹת מְזוּרָה אֲבָל הֵשֶׁךְ נִבְּגָה אוֹתוֹ בְּאַרְבָּע אֲשֶׁר הָאֲרָבָה רַב בָּהֶם וְהָיָה בְּאַרְבָּע
בְּכָל וַיִּעִלֵם וְאֲשׁוּר הֵשֶׁךְ מִזְרָחִית וּפְגִיזִית לְמִצְרַיִם שֶׁכֶּכ יֵשׁ אֲרָבָה לְרֹב מֵהַד
עַד שֶׁהָיָה שָׁמָּה מֵאֲכָל רֹב בְּנֵי אָדָם הַדִּיר וְהָיָה הָאֲרָבָה בָּא נִבְּגָה רוּחַ הַקָּדִים
הַעֲוֵבֵר עָלָיו וְעַל זֶה אָמַר וְה' נִבְּגָה רוּחַ קָדִים כָּל הַיּוֹם הַהוּא וְכָל הַלַּיְלָה
ר"ל נִבְּגָה אוֹתוֹ בְּזוֹלָת הַכֹּהֵן מַעֲשֵׂית בְּאַרְבָּע הָאֲרָבָה הַמְּזוּרָחִית לְמִצְרַיִם וּלְפִי שֶׁהָרוּחַ
הַמְּזוּרָה כַּמ"ש הַעֲוֵבֵים עוֹשֶׂה חֲמִיד כְּאֵת הַשָּׁמַשׁ בְּנִיבְרָהוֹ וּמִתְחִיל לְנִסֵּיב בְּאַשְׁמֹרֶת
הַבֶּקֶר לִכֵּן אָמַר הַנִּקֵּר הָיָה וְרוּחַ הַקָּדִים נִשָּׂא אֶת הָאֲרָבָה שֶׁנִּבְּגָהוּ מִמְּזוּרָה
וַיִּכָּל מֹשֶׁה עַל כָּל אֶרֶץ מִצְרַיִם וְאָמַר וַיִּנְחַ בְּכָל גְּבוּל מִצְרַיִם לְהוֹדִיעַ שְׂרוּחַ הַקָּדִים
לֹא הוֹלִיכּוֹ יוֹתֵר לְהֵלֵאֵה כִּי מֵאֵת הֵשֶׁךְ הָיָה הַכֹּהֵן שֶׁכֶּכ יֵשׁוּר וְלֹא יַעֲבֹר מִשֶּׁם
בְּחוּק הַרוּחַ הַקָּדִים וְאֲכָלוּ הַרוּחַ הַהוּא בְּהִישָׁבוֹ מִצְרַיִם מִמְּזוּרָה הֵשֶׁךְ כְּחוֹ וְנִחֹם
הַמִּקְוֶה וְחוֹם הַנִּקֵּר לֹא זֶה הָאֲרָבָה מִמְּזוּרָה מִצְרַיִם כִּי נִחַ מֵאֲלִיו כֶּסֶם בְּמִקְוֶה שֶׁנִּבְּגָהוּ
בֹּו הַרוּחַ אֲמָנָה בְּהַסְרָה הָאֲרָבָה הָיָה הַדָּבָר בְּאוֹכֵן מִתְחַלֵּף וְהַפְכִי רָעוּם שֶׁהִפְּרַד
הַקָּדֵם רוּחַ מַעֲרָבִי לְפָגִזִי מֵאֵד הָיָה הַגְּדוֹל שֶׁהוּא מַעֲרָבִי לְפָגִזִי לְמִצְרַיִם וְהָיָה יֵם
סִפְרָד וְהָיָה חוֹק כָּל כֵּךְ שֶׁנִּבְּגָה אֶת כָּל הָאֲרָבָה שֶׁנִּחַ בְּמִחֹמוֹ מִצְרַיִם וְהוֹלִיכּוֹ אֵל הָיָה
וְהָיָה שְׁאֲמַר וַיִּסְפֹּךְ ה' רוּחַ יֵם חוֹק מֵאֵד וַיִּשָּׂא אֶת הָאֲרָבָה וַיִּתְקַעְהוּ יֵמֶה סוֹף
וְאָמַר בֹּו לִשְׁוֹן הַכּוֹךְ לְפִי הָיָה סִפְרָד הַרוּחַ הַרְאָשׁוֹן וּמִמֶּה שְׁאֵל' וַיִּתְקַעְהוּ יֵמֶה סוֹף לִמְדֵנוּ
שִׁים סוֹף הָיָה לְמִזְרַח מִצְרַיִם וְאִין זֶה הָיָה הַתְּחִלָּה שֶׁהוּא לְמַעַרְבֵי א"י סִפְרָדָה יֵם
פִּלְשְׁתִּים וְכֵן כְּתוּב וְאִין סִפְרָד שֶׁבְּהִישָׁבוֹ לִים סוֹף נִחֵלֵם אוֹתוֹ הַרוּחַ אֶם מִפְּנֵי חוֹם יֵם
סוֹף וְאֵם מִפְּנֵי רוּחַ מְזוּרָה שֶׁנִּבְּגָה בְּנִקֵּר וּבְנִיבָה שְׁחֵי הַרוּחוֹת יַחַד זֶה כִּנְגֵד זֶה לֹא
יִכּוֹל הָאֲרָבָה לִלְכַּת אֲנֵה וְאֲנֵה וּלְפִי שְׂרוּחַ יֵם הָיָה חוֹק מֵאֵד לֹא הָיָה יִכּוֹל רוּחַ קָדִי
לְהוֹלִיךְ הָאֲרָבָה לְהֵלֵאֵה וְלִכֵּן הִקְטַן גִּים וּמִפְּנֵי שִׁנְי' רוּחַ יֵם הָיָה לֹא מֵאֵד
לְחִית מִקְרָיו גַּם לְמַעֲרָבִית וְלִכֵּן הָיָה הַמַּעֲרָבִי לִי בְּמִצְרַיִם מִגְּבֹל הַרוּחוֹת וְלִכֵּן
הַעֲלָה אִידִים וְעַנְיִים מִזְּפֻלִּים עַל גְּבוּל מִצְרַיִם וְהָיָה זֶה הַכֹּהֵן רָבָה לִמְחַת הַחוּץ
שֶׁהָיָה אַחֲרֵי זֶה כְּמוֹ שִׁיבֹא הִנֵּה הַהִנְבָּר מִזֶּה כִּסֵּם הָאֲרָבָה לֹא הָיָה בְּנִיבָה הָאֲרָב'
עַל גְּבוּל מִצְרַיִם כִּי אֵם נִבְּגָה רוּחַ מֵאוֹתוֹ לֹד וְהִבְיָאוּ שָׁמָּה רֵאשִׁי הָיָה שִׁיבֹא וַיִּנְחַ
בְּמִצְרַיִ

והגני מפרש הספוקים באופן יותרו השאלות האלה כלס :
ויאמר ה' אל משה נסה ידך על הבמים ויהי חשך וגו' עד פרשת חקת הוה
לכס כבר זכרתי למעלה שמפני רוח יס חוק מאד שחשך בק"ה להכרת
האזנה העלם אדם מכללים עד כל גזול מזרים ולא נהפך' למער כי שבע
מזרים היה מונע את העניים מהצטיר ולכן נאסרו העניים הסם על מזרים בשני
גזול ומכסל ששטת ימים רזפים ולא עברו משם ובלאס לשי שאותו הרוח החזק
לא עבר משם לספות שזכרתי ולכן נהחדשה מכת החשך אחרי מכת הארבה וזה
הסם למשה נסה את ידך רוצה לומר במסך או מבלתו על השמים כלומר כנגד
האוויר שיראו בו השמים וביאר לו שאותה נסית יד שיעשה ירמוז ויסיין' לשני
דברים הפכיים הא' שיהיה מונע נזילות השמש משיכרו על הארץ כאלו באותה
הנסיה יהיה אומר לחסר ולא יוצר כובדו יתחוס כי תהיה נסית יד משה
שונעת ונכרת אור השמש על הארץ ועל יד אמר ויהי חשך על ארץ מזרים והדבר
נב' שחיובו עברת נסית ידו היה שגובי העניים והאידים הסם כל ימים על ארץ
ושן וכלו משה רבינו בידו ירמוז ויאמר לעניים שלא יינקו ולא יחשיבו בדרך

בשנים שישלחו מן הפגעים בעבורם וזה היה כזה שהשאלו אותם כל מה ששאלו מהם ועור לזה גם כן שאל היו מכופקים אם יהודים לא ישיבו הכלים לבעליהם בשמו בשמה רביו עליו שלום שהיה גדול מאד בעיני עבדי פרעה ובעיני מזרים אך לא בעיני פרעה שביקש להמיתו והיו אומרים אם לא ישיבו ישראל מה שיקבלו נדבר למשה והוא יסיר החמם ויעשה בהם משפט ודק. הנה בחזקת שאלו הכפוקים החלה במקום הזה קודם כבוד ענין המכה בפרטיותה להודיע למשה מהירות יציאתם אחרי בוא המכה ולכן צריך קודם בואה לדבר אל העם על הכפוקים והוא זה שהאלה ה' והיה משה רביו נשכודיעו השם ענין הנגש שיביא ממכת בכורות שמה בהיותו לפני פרעה ראה להודיעו את פרעה ושבדיו ולכן לא נאמר לו במכה הזאת בל אלא פרעה ולא השכם בבוקר והחליצו לפני פרעה לפי שהיהו לפניו נאמרה לו והוצרך מיד לדבר אל פרעה לפי שכבר נגזר עליו שלא יוסיף עוד ראות פניו והיה מפני זה מחוייב שיגידה ויזכרה קודם שיבא משה גם לא ראה משה במכה הזאת להחיות לפרעה ולומר כה אמר ה' שלא את עמי ויעבדני כמאבניו בשאר המכות לפי שכבר אמר פרעה לבו עבדו את ה' גם ספקם ילך עמכם וידוע היה משה מהחילת שליחותו ששם מכת בכורות יאלו ולזה לא נאסר להזכרה כ"ל להגיד לו את רעמו והזכרה בזה השאלה ה'. והוא אמרו כה אמר ה' כחלות הלילה ונ' כי הנה הכפוקים בכבוד המכות האלה בקצותם ויפטר פרעה הודעת אותם השם למשה ויקצר בכבוד הנדחת אל פרעה ובקצותם בהקד שיקצר הירוש בכבוד הודעתה השם למשה ויארר בהגדת משה אותם לפרעה וכן היה במכה בכורות כי בדברי השם לנשוא קצר הכתוב באמרו נגש אחד ונ' ואין כפוק שאלו הודיעו ענין המכה וקצר הכתוב מוכרנה שם אל כפר חוץ הנדחת משה לפרעה בל פרסיה והבגלות זמנה וזה הוא כחלות הליל' שהוא כמו בחלות הליל' וכן כאלהי את העיר ודק הדש ידוע והענין כלו שבאותה שעה שאלו היה רגע כניסת השמש בראש מול טלה והוא רגע תקופת ניסן היום המכה ואמרו אני יוצא בחוץ מזרים ענינו גזרתו וכו' ולא יגלה בחוץ מזרים. והוא על דרך (מיכ"א) הנה ה' יוצא ממקומו רוצה לומר כ עשה ידע בניו כי אני משגיח בפרטי בני אדם וכמו שדרכו חז"ל (נ"מ דף ס"א) אני שהנחתני בין עמך של בכור ובין סבה שאינה בכור והנה לא פירש משה לפרעה איזו יולד תהיה אבל לישראל פירש הלילה כמו באמר ועבדתי בארץ מזרים שיללם הוה ובפרסיה ה' אמר ויהי בחגי הלילה רוצה לומר המכה כי חלתי שילד כלן הוא אמרו ונחת של בכור בארץ מזרים שימירו מיתה שהאומות בלי חולי כמנהג המיתה הדברת שיהיה היום הסנעי אשר בלב מפני שאיפת הרוח הנפסד בזמנו והוא קרא בכור כל גדול הבית והנכבד שבו והוא אמרו מנכור פרעה וזהו עתיד ליבש על כסאו למלך אחרי מותו עד בכור השפחה המעוחד לשון אחרי הריחים וגם כל בכור בהמה כי בעבור שהיהו המזרים לבהמות ישר נכללו עמם במכה הזאת ולהיות המכה הזאת שהאומות וכלל כל בני מזרים חסידים נקרא גדולה בכל ארץ מזרים וספר הכתוב ש.ס. במכה הזאת היתה הפללה עומת' שלא די שקרובי המהים במגפה לא קמו להרוג את היהודים בשלשם האער הגדול הזה אבל גם הכלבים עמי נפש לא היה אחד מהם משנן לשיט לנשוך נגדם ולנשנם ואיפס' שרמו בזה המזרים שלא עזרו כח להתרשם ולשוק לישראל והוא אמרו לתאב וכד בהמה. וכל זה להודיע אשר יפלא ויבדיל ה' בין מזרים להרנס ובין ישראל לגאלם ואמר משה לפרעה שכל אשר יהיה האות הזה ירדו כל עבדיו אליו להלות פניו שלא הוא וכל עמו. והנה לא אמר וירדת אחת כמו שהיה הדבר בעת המעשה כדי לחלוק בכבוד למלכות' ואמנם אמרו ויארר ה' אל משה לא ישמע אליכם פרעה וגו' ומשה ואהרן עשו וגו' הוא להודיע שלא יחשוב אדם שכל הכרונות שנאמרו בפרעה עד כה היה דבר שנהחדש לידועיה האלהות שלא ידע מקודם או דברת ההרשלות משה ואהרן בענין המופתים כי הנה השם אמר למשה הכל והיום זה בתהלת שליחות שלא ישמע אליכם פרעה והכל היה גלוי לפניו כדי שירבו מופתיו בהקד מזרים ומפני זה היה שמשה ואהרן עשו את כל המופתים האלה לפני פרעה שהרשלות ופרסיה עולם ולא שמוטו אלו כי מאת השם היה הכבד לחזק את לבו בתתו לו בכל חוק ואצירות לב כנבזרים לא שמוטו ממנו דרכי התשובה אלא שנתן לו בעצמו מוג חוק וצריא אולם שמוטו זה היה לבו אחיץ בנבזרים והוא רוצה לומר פרעה ברגשתי לא רצה לשלח את ישראל מארצו בהמדת העבודה שהיו עובדים אותו וזאת היתה הסבה בכל מכות מזרים והוא זה שהאלה ה' :

יב (א) ויארר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מזרים. לאמר החדש הזה לכם וגומר עד ויארר ה' אל משה ואל אהרן זאת חקת הפסח ויש לשאול בכפוקים האלה שאלות :

השאלה הא' מאחר שמונת החדש והפסח והמזה היו מולידים לישראל כלו למע וה ייחד מלות החדש למע ולאחר בללל בנו באמר ויארר ה' אל משה ואל אהרן החדש הזה לכם חדשים. ומלות הפסח והמזה ייחד לישראל כמו שאמר דברו אל כל עדת בני ישראל וגומר היום ראוי שיאמר הכתוב ויארר ה' אל משה ואל אהרן לאמר דברו אל כל עדת בני ישראל החדש הזה לכם ראש חדשים וגו' ובעבור לחדש וגו' ויהיה המאמר בכלל לישראל נאמר. וכל המלות מיוחסות אליהם: השאלה הב' באמרו ראשון הוא לכם לחדשי השנה והוא שלא יתכן לתת התחלת וראשית בשנה כלל לפי שהזמן מתחדש מכל זד ואין הבדל בין חלקיו ואין השנה דבר אלא מדת זמן תנועת השמש בגלגלו המיוחד לא מחלק רשום פרטי לחלק אחד בייחוד בו אלא תנועתו מלפני נקודה שתרשום או הדמה בגלגל עד חזרתו לאותה נקודה עומה במהלכו המיוחד לזאת יקרא שנה מפני אותו ההשנות. והנה התחלת היום היא פשוט מוחלטת משת זריחת השמש יאל על הארץ והתחלת החדש היא עשית בהתחדשות הלגנה ולזה יקרא חדש. אבל תחלת

שישראל יושב זה ועל זה באמת נאמר וימש חשך והוא מלשון הסרה ומגזרת לא ימים עמוד הענין יומם לא ימים מחוץ האהל רוצה לומר שגם כן נעייית יד משה תסיר החשך ממקום אחר כי הוא יעשה החשך במזרים והוא יסירהו מארץ נושן וכן נאמר בספור המעשה ויע משה את ידו על השמים ויהי חשך אפלה בכל ארץ מזרים ג' ימים והיה החשך כל כך עב ומכוסל עד שהנרות שהיו מדליקין היה החשך מגפה אותם כמו שיקרה בטמרות העמוקות אשר תחת הארץ ובמחילות העפר. וכן העומדים בהררי חשך לא יעמוד להם שם אור נר ולא אש כי לא היה חושך מזרים אפיקת אור השמש בלבד כמו הלילה ולכן לא ראו אש את אחיו הקרוב אליו ולא קמו אים מתחתיו ג' ימים כי היה החושך מכסה את הנר ורשעים בחושך ידמו. אמנם לכל בני ישראל היה אור במשכנותם שהוא ארץ נושן כי שם לא היה נכנס אור העב הקסורי שהוא אשר היה במזרים. והוא מה שאמר עוד וימש חושך כי משה בידו הביא החושך במזרים ובידו הסירו מארץ נושן והותירו בזה שתי השאלות הראשונות הא' והב'. והנה בכל ג' ימי החושך לא יכול פרעה לדבר אל משה. אבל אחרי שטברו קרא אל משה והנה לא חלה פניו שיעתיר בעדו לפי שכבר עברה המכה אבל מבלי זכר המכה וזאתה אמר אל משה מעטמו לבו עבדו את ה' רק זאננס ובקרכם יוצג ר"ל ימנוד במקומו ערכון עד שובכם. ועפכם ילך עמכם. כמו שאמרנו נבזרנו ובזקנינו בבנינו ובבנותינו. אבל משה רביו לא נחפיים בזה. ואמר גם אהה חתן בידיו זנחים ועולות וגו' וגם מקננו ילך עמנו ופי' המאמר אלא כך הוא שאמר משה רביו לפרעה. אך תאמר גם זאננס ובקרכם יוצג ויבאר בארץ בערכין עד שובנו וממה נעשה אם כן הזנחים והעולות האם אחת כרעה מלבד שתתן לנו רשות ללכת גם חתן בידיו זנחים ועולות. באמת לא תתן אותם כי היה תושבת מזרים ולו הונח שתתן אותם היה שהוא בלתי אוסר להאנן נעשה אותם ל' אלהיו באמת לא נעשה כי הנה זכר רשעים הוטפה והאנן זונה ומחיר כלב לא נביא לה' אלהיו והוא אמרו בהמיהא ופשינו לה' אלהינו כלומר הזנחים והעולות שתתן בידנו ואנחנו לא נעשה קרבן משלך הנה הוא מחוייב אם כן שאל נלך לא לבד הבנים והעף אבל גם מקננו ילך עמנו כדי שממנו נקח לנצח לה' ואם האמר הוליכו קלחו לנצח ויבאר כהן רבנו זה אי אוסר לפי שהאננו לא נדע מה נעבוד אם יהיה הונח רב או מעט ולכן צריך שלא השאר פרכה כי אולי יעמד לנצח כלו ויהי לפי זה הפירוש וגם מקננו ילך עמנו במקום אבל וכבר הביא רביו יונס השימוש הזה לוא"ו הביא מזה הסוד (בראש' מז) לא לדוני ועבדך בלא לשכר אולם לומר אל דלונן שאנחנו מרגלי' אבל עבדך בלא לשכר אולם. וכן (תהי"ז) אם נמלתי שולמי רע ואחלה צוררי ריקם אבל אחלה. וכן (דברי' יא) הארץ אשר אתם עובדים שמה לרשתה רוצ' לומר אבל הארץ וככה וגם מקננו. אבל גם מקננו ילך עמנו כי אחרי אשר ירחיק שיתן פרעה צדיקה שולח או וזה חייב להוליך מקניהם עמם וזה הוא פירוש נכון ומתיישב והוא זה שהאלה ה'. והנה פרעה חשב במכה היה גודה מלג הדברים האלה והוא היה מתחדש עכשיו בלא צויה השם בזה כי לא יעלה על הדעת שיטה השם שבהיותם הולכים דרך ג' ימים לחוג את הג' ה' וכן מקניהם עמם עד בלתי השאיר פרעה כל שכן שמש המיד אמר בזה ה' שלא את עמי ויעבדני ואין המקנה עם ה' ולזה נחקק לב פרעה שמשם עבדי הוא אמר לו בחרי אף לך מעלי אל הוסיף ראות פני רוצה לומר אחרי שאני עבית כל מצות ה' אלהי ישראל ואהה מוסר דברים אשר לא ציה ולא עלו על לבו נחתייבב בגפך ואהה בן מוח ועל כן גזרתי עליך שלא תוסיף לראות את פני כיון שכבר עשיתי ככל אשר צויתני בשם אלהיך כי אין לך דבר עמי עוד ואם תעבור על דברי הו' כיון שהיה עובר את מצות המלך ואהה כמורד במלכו ובאלהיו. הנה אם כן לא אמר פרעה מזה למשה בכל הפעמים שאלו אליו לפי שהיה בא בשם ה' אבל עשה שהשם בלבו שהיה מוסר דברים מלכו נזר עליו כן והוא זה שהאלה ה'. ומשה השיבו כן דברת לא אוסיף עוד ראות פניך כי מוצא במשה רוח הקודש בהיותו לפני פרעה ממכת בכורות שיביא עליו וידע משה שהיה האחרונה במכות מזרים ושאלו יאל הסט ויגאלו משה ולא השיב לכרעה כן נכון וקיים הוא אי פירוש אחר דברת מגזרת כניס אהנו ויהיה כוננו לומר אמת דברת שלא אוסיף עוד ראות פניך כי לא אוסרך אליו ולא אנכדך עוד אבל אתה תראה פני וכומו שאמר וירדו כל עבדך אלה אלי ואיפסר לפרש שמש מעטמו באך ובחיתם השיב זה לפרעה ושהקב"ה להצדיק דבר נביאו ושאל מלאכיו ישלם אחרי שהשיב כן היה דבר ה' אליו במקום שהוא עוד נגש אחד אביא על פרעה ועל מזרים שהוא מכה בכורות אשר יזכור והודיע השם למשה שבבוא המכה אחרי כן ישלח אותם מזה רוצה לומר ממזרים ושלא יחשוב שיתן להם זמן לנצח וללכת כי הנה במהירות נמרץ ובריהם גדולה ישלחם והוא אמרו כשלחו כלם גרש יגרש אחכם מזה רוצה לומר כשלחו אתכם יהיה עת כלים ולכן גרש יגרש אחכם מזה וכומו שאמר קומו לאו מהוך עמי ואיפסר לפרש כשלו כל אשר יבא לפרש אחכם בלה הנגש ואח"כ יגרש שלא תחשוב שישלח אחכם בערם בילה הנגש ויגאל ממנו אבל זה וזה יהיה מנוגע בתכלית הנגש ואחר כך ישלח אחכם. גם נוכל לפרש כשלו שחזור לנגש כשלו הנגש בלה במזרים שימננו בכוריהם. או גרש יגרש אותו נגש או פרעה המכר אחכם מזה וכל הענין שהודיעו שהיה בלה גדולה ומהירות נמרץ ולא יוכלו להתמהמה ומפני זה צויה מיד דבר נא באוני העם רוצה לומר עתה קודם בוא מכת בכורות ואהה בלה שלא יראה אים את אחיו. דבר נא באוני העם וישאלו אים מאת רעיו סמזרים ואשה מאת רעותה כלי כסף וכלי זהב ומלכות וזה התכשיטין באמרם שיפטרנו אליהם לענין החג וספר הכתוב ששם היות מהרלוו שהמזריים ישאלו ליהודים בסבת המכות שגאלה גדולה ואין ישאלו אליהם תכשיטים הנה לא היה כן כי ה' נתן את חן העם בעיני מזרים שהיו חסובים מאד בעיניהם. ומפני שראו בהם שהשגחה הפרטית רצו להתאכזב בהם

תחלת השנה וראשיתה אינה עניינה כי הנה הנגלל הוא בעגול כדורי מתנועת כסות
תנועת אחת סבובית מדויקת וחוזרת חלילה וכבר התבאר נכונה שאין נגשם
הכדורי ולא בהנועה הסבובית לא ראשית ולא תכלה אחר שאין בנגלל חלקי מיוחד
וידוע שממנו התחיל השמש להתנועע וחלק מובל שבו יסיים תנועתו ויגמר כי
תנועת הנגלל מתדמה בצבובם וכל חלקים המהדמים ואין אחד מהם ראוי להיות
התחלה או סוף מן האחר ואף אמר אם כן ראשון הוא לכם לחדשי השנה :

השאלה ה' אם היום דבר המלך וגורמו שניסן יהיה ראש לחדשים והתחלת
השנה אף בכימו חכמי ישראל למנות השנה מחדש חשיר ועשו

אורו ראשית השנה ועברו צוה אם כן על מנת החדש הזה לכם ראש חדשים
ראשון הוא לכם לחדשי השנה כי הנה אמרו שנים הוא ראשון לחדשי השנה
ושחברי הוא ראשית השנה והתחלה הם צלי הפסח מאמרים כותרים זה לזה .
ובהם פס' ק' דמסכת ר"ה (ד' יא) ולקו והיה דעת רבי אליעזר שבחשברי נגדא
העולם ורבי יוחנן כדן שניסן נגדא העולם והכינוי חכמים כרבי יוחנן שניסן
נגדא העולם ובהיות הדבר כן אף בכימו כלם וגם רבי יוחנן למנות השנה
מהברי והיה להם למנוחה מניסן כיון שבו נגדא העולם כל שכן שזו הקב"ה
צביאור החדש הזה לכם ראש חדשים ויש אם כן בחירה ממנה החדש למנות
יוס תרועה ומדבריהם לדבריהם ז"ל ובדן השחל הר"ן להחיר הספק הזה בדברותיו
ולא טלה צידו : השאלה ה' מה טעם צמנות הפסח כי הנה המצוה ביאורה
החורה טעמה שיהיה לזכרון שלא הספיק צאקם להמנין עד שנאלו כמו שזכר
בהנה אכל הכבד ראוי לדעת טעמו וחלקו . ראשון למה היה שם כשנים וזה
עזים גדל אור וקבר ובאר המינים הספורים . ופני למה למה שיקחוהו בעשור לחודש
וישהו אורו ביום י"ד בין הערבים ולמה בגבול זמנו כן . וה' למה למה שאלו
הכבד למניין ר"ל מה לבית או הוא ובכנו צמכות נפשות וד' למה למה שיקחו
מן הדם ויחמו על שתי המזוזות ועל המשקוף על הבתים אשר יאכלו את הבשר
בהם ויבאר אחר זה שיעשה זה באגודת אור . וה' למה למה שאלו יאכלו את
הכבד נא ולא מנוסל במים אלא לז' אש . וכו' למה למה שילו אורו ראשו על
כרעיו ועל קרנו ולא שילקוהו לחלקים וילוו כל חלק קטני עזמו . וכו' למה למה
שיאכלו אורו על מנות ומרורים גם כי הם י' נבלו את צאקם פסח יחמך
יורה שלא אכלו המזה צמנים וסכסכ כבד נאלו שמה קרם שילאו לא היה אם
כן אכסר שכל מ' א' יאכלו . וה' למה למה שאלו יחירו ממנו עד בקר והטורם
דמנו עד בקר בלשם הכרפס . וכו' למה למה שאלו אורו מהניגס חגורים
ומנועליהם צמליהם ומקליהם צידם ומה זה לענין הכבד . ה' למה למה שאלו
אורו צמכיון וסוב היה לאכלו מצטוד יוס צמחיות וסוב לב : השאלה ה' באמרו
וטברתי צאקם מארים וגו' והיה הדם לכם לאור וגו' וראיתי את הדם וכסחתי וגו'
כי אם היה צמכה צמורות כיועל השם צממו לא על ידי מלאך ולא על ידי שליח
אף היה צריך יחצרך לאות כדי שיוכר להלילה ואין צמכה לפני ככה כבדו .
ומאמר וראיתי את הדם וכסחתי מורה שאל לא יראהו יהיה גבס נגן ואף
יהבן זה כי הנה המצרים היו ראויים לנגן הוא מפני מה שהרעו לישראל אכל
ישראל למה יומת מה עשה וטעם היתה הכנה הכיאה כששנה אף יבולו נה
כצדיק כרעם והלא צמאר צמיו על ידי המצרים הפלס השם בין ישראל בין
מצרים ולא נענשו עממם ולא צמו אור צמתיכם ולמה אם כן צמכה הוצא היתה
ההכללה צמנתי אור הדם על הצמים צמיות הכופל בה הוא הידוע ועד ית' :
השאלה ה' באמרו ובמרחם את המנות כי הנה למה על אכילת המזה צמיו
ההמך ומה צורך צמור להחיר עליו ולומר ובמרחם את המנות וגם
אחר זה באמרו ובמרחם את היום הזה וכן חזר להחיר על איכור החמך צמארו
צמעת ימים שאור לא ימלא צמתיכם וחזר ואמר כל מהמנה לא תאכלו וגם צעונם
נכבול המאמרים שא' כי כל אוכל חמך ונכרחה הנפש שהיא מים' ובצוק הפרשה
אמר צמעת ימים שאור לא ימלא צמתיכם כי כל אוכל מהמנה ונכרחה וגו' . בוך
דבר שיש כפל הרבה צמלו כמכוסים : השאלה ה' צמרת ויקרא מזה לכל
זקני ישראל וביא למה משה לא אחר המזה הוצא לישראל כמו שצוה הקב"ה .
כי הנה הרעה שחלקי ושהנה בה כמה מהחלופים . ה' שהם צוה למשך ולאחר
לשניהם יחד שידברו המזה הוצא ולא עשו כן כי משה לבדו אמרה לוקנים .
ה' שהם צוה דברו אל כל עדת בני ישראל ומשה לא הניד המזה אלא
לוקנים בלבד . ה' שהם צוה כפכה באור ומן יקחוהו ומתי יטעוהו בימים
ונשטו' ומשה לא דבר לוקנים דבר מזה . ה' שהם צוה שיהיה הכבד למניין
צמכות נפשות ומשה לא אמר דבר מזה לוקנים . ה' שהם' אמר לו על מנות
ומרורים יאכלוהו ומשה לא אמר דבר מזה לוקנים . ה' שהם' אמר לא
יאכלו ממנו נא וצאל מנוסל במים כי אם לז' אש ומשה לא אחר דבר מזה
לוקנים . ה' שהם' אמר שלא יחירו ממנו עד בקר ומשה לא אמר דבר מזה
לוקנים . ה' למה למה שאלו האכלו אורו מהניגס חגורים וגו' ומשה לא אמר
דבר מזה לוקנים . ה' שהם צוה צמנ ואכילת המזה וצמיר ההמך ואיסור
מלאכה ומשה לא אמר דבר מזה לוקנים . ה' שמהם הוכיך ולקחהם אגודת
אור וזה לא אמר השם למשה . בוך דבר שלא הניד מזה הכבד והמנות
כמו שקבלם מהם יחצרך בכל החלקים האלה : השאלה ה' באמרו ולא יחן
המסחית לגוא אל צמתיכם לנגוף והוא שהנה מזה שיהיה מכת צמורות על
ידי מלאך המסחית והוא צמך שאל ובכל אלהי מארים אפי' שפטים אני ולא שליח
וגו' : השאלה ה' באמרו צמך הפרשה וילכו יעשו בני ישראל כאשר צוה
ה' את משה ואמר צמך ויהי כי אם היה שמה לא אמר המזה אלא
לזמנים צמך יאמר הכתוב צמיו וקלו אורו בני ישראל היה ראוי ליחד זה
לוקנים שמהם מפיו לא לישראל כל : השאלה ה' באמרו ומושג בני ישראל

אשר ישנו צמנים שלשים שנה וארבע מאות שנה כי הנה נזרת בין הצמרים
היתה ח' שנה ולמה זה יחוספו עליה שלשים שנה צמיות ממדותיו של הקדוש
היה הוא צמרה להביא אלו לא שיוסף . וטור כי אם לא יבנו צמרים כי אם
כ"י שנים צמין רדו שמה כמנו שהוכיחו חכמינו וצמרים לברכה משנות קתה
ועמרים ומשה ואף אמר אם כן שישנו צמרים ת"ל שנה :

והגני מפרש הפסוקים ומחיר השאלות האלה כלם :
ויאמר ה' אל משה ואל אהרן צאקם מארים לאמר החדש הזה לכם ראש
חדשים וגו' כשנתבין בפסוק הזה עם כל קאורו נלמוד ממנו שלשה
למודים :

הלמוד הראשון הוא ששם היות שמפאת כדוריות הנגלל וסבוב תנועת השמש
שחכעל השנה לא ישוער בה התחלה וסוף הנה מצדדים אחרים כדן
ישוער בשנה התחלה והכלית וזה אם נסידור טעמי ואם בהנה הסבבות וציאור
זה שהנה צמעת ראוי להיות השנה תנועה מוגבלת ומכודרת ששער בה התחלה
וסוף ואמצע ולפי שהיו מצדדי השמש על אור המזלות והיה האור היה נחלק
אל י"ב חלקים שנים שהם י"ב המזלות שנגלל השמיני לכן היה יוחר ראוי שהנה
תחיל בהכנס השמש צמחת אחד מאלה הי"ב מזלות משתחיל צמיון באמצע או
בסוף אחד מהם הרי לך צוה אם כן ראשית והתחלה מה לתנועת השמש בהנה
צמחת אחד מי"ב המזלות האלה . אחר זה נחקור אם יש לקצת התחלה המזלות
יחרון ראשית על זולתה וגמלא שנה בהתחלות אלה המזלות יש צמך יחרון
ראשית והתחלה על השאר והוא כפי טרך חלקי העולם של אור המזלות לעגול
מכור היום כי להיות אלה השתי עגולות מקיפות את הנגלל ומכור שחירן
אחד שהוא מכור הארץ וקוטנו כל אחד מהם מתחלים כי קוטבי עגולת המזה
היום הם קוטבי התנועה היומית ממזרח למערב אמנם קוטבי אור המזלות הם
קוטבי תנועת הנגלל השמיני ממערב למזרח ואלו מהרחקות מאלו ככ' מזלות
וחי בקירוב לכן הוא מחוייב שחחוקך האחת את האחרת צמתי נקודות מתנגדות
ושחחוקך ותפס האחת מהאחרת צמכלית צחוקם כפי צחוק קוטביהם צמתי
נקודות אחרות מתנגדות ובכנסם השמש צאלו הארבע נקודות ההחדשנה ד'
הקופות השנה וזה שצמיתו צמתי הנקודות החותכות הנקראות חיתוכין שהם ראש
עלה וראש מאזנים יהי' שתי הקופות השוות הנקראות שני השוויים האמצעיים
והחריטי כי הקופות שכל אחד מהם צמיתו תנועת היום ויחזו זה על
אחר עגולה צמלת קוטבי התנועה היומית שהיא צמכה היום ויחזו זה היום
והלילה ואלו הן חקופת ניסן וחקופת חשיר ובהיות השמש צמתי הנקודות ביותר
מהרחקות שהם כרטן וראש גדי יהיו שני הכסובים מפני צמיות השמש צראש
כרטן הוא צמוני בהכלית והוא אז היותר קרוב אלינו ממה שאיפשר ויתאריך היום
בהכלית האור ויהמם בהכלית הכוב להיות השמש קרוב לנוכה ראשו וזה נקרא
הפוך קיצי והוא חקופת תמוז אמנם צמיות השמש צראש גדי יהיה הענין הפוך כי
הוא דרומי צמכלית ואז חרקה השמש ממנו כל מה שאיפשר ויקר היום ויגבר
הקור בהכלית לפי שאו השמש נוסה מאד מנוכה ראשו ויקר זה הפוך החי
והוא חקופת טת . הנה התבאר מכל זה היות בין י"ב ההתחלות המזלות אשר
צמור ארבעה מהם שכלם מכסס ארבעה וההתחלות שבינן בשאר ויחוייב הנה
שהנה תחיל באחת מאלה הארבע הקופות וזה לומר צמיות השמש בהתחלת
המזלות האלה או כלם או מאזנים או כרטן או גדי לא בשאר המזלות .
וכבר שטרו חכמי המחקר צמיו ארבעה דבישים מכימים לארבע הקופות
האלה משהנה לפי שהיום כלו שהוא כ"ד שעות מהחלק לשני האורן חזיו מאיר
והוא היום וחזיו מחשיך והוא הלילה כמו שהנה חזיה צמדנת היום המאיר
בהכנס השמש צראש עלה עד הכנסו צראש מאזנים והוא צמל הנדלת הימים
וקוטן הלילות והנזורה ההם וקדחת השמש לטוכ ראשו מההמדת צמיתו
ממלא לארץ וחזיה צמדנת הלילה ההכונה בהכנס השמש צראש מאזנים עד טמו
לראש טלה שהיא צמל גולל הלילות וקוטן הימים והנזורה הקור ונטיית השמש
מניכח ראשו וההמדתו למטה מארץ . ובערו עם זה שכל אחד מהאלה היום האלה
יתחלק לשני חלקים אם היום המאיר מטה וזיחה השמש עד חזי היום ומחזי היום
עד הערב ואם הלילה מטה שאל השמש עד חזי הלילה ומחזות הלילה עד וזיחה השמש
וכנגדם יתחלקו שני האלי השנה אם החזי המאיר מהכנס השמש צראש טלה עד
הכנסו צראש כרטן שהוא הקופה האמצעית ומהכנסו צראש כרטן עד צמור לראש
מאזנים שהוא הקופות הקיץ ואם חזי השנה ההשך בקר מהכנס השמש צראש
מאזנים עד הכנסו צראש גדי שהוא הקופות החורף . ומהכנסו צראש גדי עד
הכנסו צראש טלה שהוא הקופות הכתיו הרי לך מנואר גם מטעם היום יערכו
אל השנה ענין הארבעה דבישי' והקופות שיהיו היות ההתחלה בשנה צמחת
מכן . אחר זה נחקור עוד בין אלה ארבעת הקופות השנה מה היא היותר ראויה
מכן להיות ההתחלה השנה יותר מהשאר . וגמלא שיש לשתיים מכן וזה לומר
חקופת ניסן מהאמצע חשיר מהאורף משכס הראשיות צמחת על השמים
האחרות לפי שאלה הן הקופות שני השוויים אכל שתי ההקופות האחרות הם לשני
ההפוכים ולפי שהיו השוויים צמדנת הקיץ והשלמות היום ראוי בשוויים יקדמו
אל ההפוכים שכן צמדנת הכער וההכריון כי הכער אינו כי אם הכער הכווי
בהכלית הנטייה לאחד מהקצוות והשווי הוא המצוה אשר בין שני ההפכים והנטיית
המופלטות וידוע שהשלמות נמלא המיד באמצע אשר בין שתי הקצוות ויתבאר זה
גם כן מפאת ערכם אליו כי בהפוכים ההחדש האחריות העצומה שיואלתו מן
השורה העצמית קור והם לחוח ונושג מופלגים מוקים אלינו ונשוויים יחדשו
איות ממנו בין בהפלטות והקצוות האלה ומפני זה כלו ראוי שהיה ההתחלה
השנה אם בהקופת הכר' וזה צמכות ניסן בהן צמיות השמש באחד משני
השוויים האמצעיים או בהרכיני צראש טלה או צראש מאזנים לא צמתי הקופות
ההפוכים

כי הוא חדש חשתי אצל שדרך הנחה והסכמה יהיה להם ונערכם החדש הזה ראשי חדשים וראשית השנה והיו אלול אם כן בשנה שתי התחלות אחת טענית מתשרי ואחת הנחיות מופכמת מניסן וענין זה שדרי שזכרו תמיד חסדי ה' אשר עשה עמם להפילא בציאת מזרים יהיה אלול החדש היה אשר יאלו בו ראשון לחדשי השנה כי בו יתחילו למונה ראשון ושני ושלישי כמו שנאמר בחדש השני בחדש הג' גם שממנו ימנו התאריכים והשנים כלמרו בשנה השנית ללאת בני ישראל מארץ מצרים וכתב הרמב"ן שזמנו שהיה הצורה ניום השנה צמנותו ימי שבעה מיוחסים אליו צא' בשנה צב' שנה וכן השאר כזה ויציאת מצרים צמנות החדשים ראשון ושני ושלישי לזמן גאולתו ונערכו היה ניסן חדש ראשון וחסרי יהיה החדש השביעי. ואמנם שנות החדשים אשר אחנו העולים מבבל העלוש משם כי שנות פרסיים הם וקראום כן לזכרון גאולתם מבבל להודיע כי שם עמדו ומשם העלוש השם יתברך ונראה לי בלא עברו בזה על מלות החדש לפי שגם הם לא נמנו מלקרוא את החדשים ראשון ושני כמספרם כמו שזוהר חזקא אצל מלמד זה כנו את החדש באותו כנוי שהיו מכנים אותו בצבל וכן נאמר במגלת אסתר בחדש הראשון הוא רדס ניסן שהוא ביאור החדש על דרך הפיל' פור הוא הגורל הנה התבאר שנין מלות החדש היא התחלת הנחיות ושינה סוהר' להתחלת הטעניות והזוהר בזה השלל הב' :

והלימוד הג' הוא שקצויות החדשים ועיבור השנים היה מבור לבית דין הגדול שבידועים לפי שהמלאכה הקדושה היא יש בה חכמות רמות כי השנה הישראלית היא שנת הירח אשר תעשה החדשים שלמים כמו שאמר (שמות י"ב) ראשון הוא לכל לחדשי השנה ואח"ל מכאן אתה למד בשנה אחת מונה מחדשים ואין אתה מונה שנה מחדשים וימים ולפי שהקפידה התורה שיהיה זה החדש ראשון בהיות השמש צראם מזל סלה כמו שאמר (דברים ט"ז א') שמוך את חדש האביב והאביב תלוי בשמש הוא מבור שחדשי השנ' פעם יהיו י"ב ופעם יהיו י"ג חדשי' לפי שהשנה השמשית היא יותר מ"ב חדשי' הלכנה קרוב לאחד עשר יום ולכן הוצרכו להוסיף על השנה חדש אחד כדי שיהיה המיד ניסן בחדש האביב שהוא ארץ ישראל אלא שהשנה השמשית צמול עליה וזאת השנה חקרה מעוברת ויזכרו מפני זה לשבר מהשנים בשנה לכל י"ט שנה והם הג' והו' והח' והי"א והי"ד והי"ו והי"ט כי הנה י"ט שנה יקופו בחדשים שנים שלמים בקירוב נפלא ומספרם ר"ל חדשים שלמים כי זה הוא הנקרא חדש רוצה לומר השלם צימו וכן אמר עד חדש ימים ואח"ל מכאן אתה למד שמים אחת מונה לחדש ולא שעות ולכן היה החדש מלא בן שלשים יום וחדש הכסר מכ"ט יום . הנה א"כ נמסר קצויות החדשי' ועיבור השני' לכנהדרי גדולה מפני שהם היו חכמי' נבואי' בחכמת החכמה ויחשבו המהלך האמתי והאמיתי לגלגלי הירח ולשני גלגלי השמש והמלכס האמתי ואופי שיהיה מן המרכז ולפי מרחק הארץ מארבעה הקו שהוא וזכי האורך ולמערב ולמזרח לחיובים רבים שלשה הקו' לרוחב על החלי וארבעה חקונים לאורך שביניהם גם החלי בעצמו וכפי צדו המקומות השתנה הנשים מג' דדים ולזה היו החכמים צומן הראים עושים שבע חקירות לעדים אם ראו הירח לפני או לדרום ואם פני הירח בנוב' או שפלה למזרח או למערב עד שמפני עולם החכמה שהיתה בחכמי ישראל בדבר הזה הפלוג בעלמיי' היוני לבחן ולפאר מי סכמתי' זה המחזור של י"ט שנה במלאכ' העיבור אשר לבני ישראל וכתב זה יוכיה שהיתה צניהם נבואה וחז"ל אמרו שנהקשה משה בקדוש החדש עד שהראהו הקדוש צורך הוא להלנה בחדשה בראש השם ניסן בזה שהחכמה הנפלאה היא לא הציגה משה ואהרן מדעיהם והקיראת אלא שהיה עוד העיבור ופרשי חכמתו הלכה מכיון ודבר נטאיי : ודבכי הקראים הרחיבו פה האריכו לשון כנגד חכמי ישראל בהיותם מקדשים את החדשים על פי חשבון וכוד העיבור נאמר שהזוהר צוה שיקדשו את החדש על פי הראיה ושלל זה אמרה החדש הזה לכל ראש החדשים כי חדש לא נקרא אלא מפני ההחדשות הלכנה ונראייתה בחדשה כמו שאמר (תהלים פ"א ד') הקטו בחדש שופר (שמות ה) מחי יעבור החדש וזה הסם שבראיית הלכנה בחדשה יקדשו את החדש וכן נאמר על זה שמוך את חדש האביב שישמרו בראייתם ההחדשות אור הלכנה לקבוע חדש ניסן . ואם צוה השם שיקדשו את החדש על פי ראיית הלכנה וזאת לפנים בישראל בהיותם ארץ אדמת ארץ עלה על רוח הכמיהם להמיר את המעוה לבטל מה שזוהר חזקא מנלות הראייה ולקבוע החדשים על פי החשבון כחפס עד שיאמרו שבהדר צ"ד הגדול התבטל הראייה והמה בקשו חשבונות רבים כראונו כי לא אלמן ישראל ויהודה מאלהיו דור דור ופרנסיו והלא כל ישראל עד רבן גמליאל היו קובעין בראיית הלכנה ואין לחשוב שהראייה לא העשה אלא בארץ ישראל בלבד כי הנה ר' עקיבא עבר שנים וקבע חדשים הוצה לארץ לא בחשבונם ולא כמו שקבעו הם וכלם דרשו (ר"ה כ"ה) אשר הקראו אתה צמיתם אפילו בוגין אפילו מוטעין אין לי מועדות אלא אלו שיקדשו ואם היה חשבונם מפי הנבזרה כמו שקבעו ארץ יהיו בוגין ומוטעין והנה הוקשה לראשונים ממקרא מגלה ממה שכתוב אלה המצות אשר צוה ה' ציד משה ואין נצא אחר רשאי לחדש דבר עוד ואין מרדכי ואסתר הוכיחו מקרא מגלה ולא הוקשה להם דבר מהשכונות העיבור ונפול קדוש החדש על פי ראיה הירח וכמו שהענינו האלה וזוהר דברים מפרשים על פריהם כלל יכתבו ועל כן ראוי להשיב עליהם דברי שלום ואמת משום ענה כפיל כאלוהו :

ואומר שטעם המצוה הזאת החדש הזה לכל ראש חדשים אינו לבאר אליהם ארץ יקדשו את החדש וצאי זה שיעור הראה הלכנה ולא נקרא במקום הזה חדש על ראיה הלכנה והזוהר אצל אזה יתברך שלזכרון גאולתם יעשו מדי שנה בשנה החדש הוא אשר יאלו בו ראש לכל חדשי השנה וימנו החדשים ממנו ראשון וצ' ונו' וכן כולם כדי שיהיה תמיד נזכר צפיהם החדש הוא ויזכרו בזה

ההסברים המופלגים כי כמו שאין ראוי שיהיה התחלת היום לא בעת חצי היום ולא בחצות הלילה שהם שני חלקי היום המסכמים לשתי תקופות ההסוכים אשר בשנה כי אם לזריחת השמש או לעת גאול כך אין ראוי שיהיה התחלת השנה כי אם מתקופת האביב בהכנס השמש במזל טלה או בתקופת הסורף בהכנסו במזל מאזניים לא בשתי שאר התקופות . אחר זה נחקור מאלה שתי תקופות ניסן וחסרי איזו מהן יותר ראוייה להיות התחלת וראשית השנה . והנה חכמי החכמה אשר לא מבני ישראל המה עשו התחלת השנה בהכנס השמש צראם עלה בתקופת ניסן וכן עשו תחלת היום בזריחת השמש בבקר ולחשך שם במדרגת ההעדר אצל חכמי הוא במדרגת הקנין שראוי שיקדש לקור ולחשך שם במדרגת ההעדר אצל חכמי היום מן הערב הקודם אליו שהוא מתחלת הלילה כחשכה כחורה והם ישיבו לטעות חכמי האומות שהנה הקדימה אשר לקנין על ההעדר ולפעל על הכח היא קדימה בעצם ומעלה אך אינה קדימה ונחית רוצה לומר קדימת מציאות והיה כי מבור הוא שהנה יקדים צומן לפעל וההעדר לקנין ולהיות ולא הוא הקדימה הראויה להתחלת היום וראשית השנה רוצה לומר צומנית לא קדימת המעלה כי היום והשנה הם מדות זמניות והזמנים קצובים ולכן יתחייב שיתחיל היום מן הערב שלפניו כצו השמש והשנה תתחיל מן הסורף בהכנס השמש במזל מאזניים כי בזה יתקנו הזמנים האלה לזמן היות ההלך והצ"ח והכומים לפי שיש שם עיבור . ואחר כך זמן הלידה ויציאה לאור העולם וזמן העיבור צום ההוא הוא הלילה שלפניו כי אז השמש צנטן הארץ ובהוכה וכן בענין השנה היה העיבור הזמן ההשך שהוא מתקופת חסרי עד ניסן כי אז הוא זמן הזריעה והעולם כלו מעובר בהיותו וכה האמתי' נכנס צנטן הארץ צורך השרשים כל אותה השנה חדים מהחורף עד האביב בעצמים צנטן המלאה כל ימי ההריון אמנם זמן הלידה צום הוא בזריחת השמש על הארץ כאלו יוצא מצטן האדמה כמו שיוצא העובר מצטן אמו בלידה וכן בשנה הלידה היא מתקופת ניסן שיוצאים האמתיים עד תקופת חסרי ולביות זמן ההריון קודם טענע לזמן הלידה ראוי שהיה התחלת ההריון הוא בלאת התחלת ההיום לגמרי ומפני זה עשה התורה האלחית התחלת היום מן העי' כמו שאמר במעשה בראשית ויהי ערב ויהי בקר יום אחד וכהיו (ויקרא כ"ג) מערב עד ערב חשבוו שבתם ודברי רבי יוחנן ורש' לקים בפ"ק דר"ה ועשהה התחלת השנה בתקופת חסרי להיות הזמן שהוא התחלת הריון הכולל זריעת ההיות ולכן נאמר וזה האסוף נצאת הבזרה לפי שזו הלא שנה אחת וחכמים שנה אחרת . ולזה הקני לומר אז היום הרה עולם . הנה ההבזר מכל זה שכפי הכידור הפעמי התחלת השנה וראשיה עתך העולם והיוותיו וענינו צבלל הוא בחדש חסרי בהכנס השמש צראם מאזניים ובכר הכנינו צום חכמי ההודים והכסדים עד שמפני זה קרא לחדש שהוא חסרי שגשום ברוצה לומר התחלת וראשיה וכן קוראים אותו כיונים נכ היום בלשונם חסרי וכבר ביארהו בדרוש הנכנס הזה בשלימות גדול כספר צדק עולמים אשר הברתי ח"א שער שלישי וזה הוא הלימוד הראשון שלמדנו בכסוף נלמרו ראש חדשים וגו' כי יש ראש והתחלה בשנה והזוהר השלל האמת :

ור"ל ר' הג' הוא שמלכד הראשיות אשר יש לשנה עתך בעולם והיוותיו שהוא בתקופת חסרי כמו שצדדתי כבר הכנינו בני אדם בצדדיותם לזויותם לעשות בשנה ההחלה על דרך ההנהגה וההכנה וזה נכנס מן הכסות ומקרה מן המקרה בקרה צניה' ציום מיוחד ישימיהו ראשי' והכנה כרטיית לבנה צניהם כאלו האמר ללידת שריהם ומליכהם או ליום המלכנה כמו שהיו מונים הכסדים למלכות נבוכדנצר והיוני' מנו זמן רב למלכות אלכסנדרוס מוקדון והרומיים מנו למלכות בקיסר אוגוסטוס וזוהר וכן היו מאמות שמו ללידת נביא באמרו צניה' צניהם כמו הימפעלים ללידת מהמד נביאם והמאומות יש גם כן שמו השנים לכלל עולם נעשה צניהם כמו שהיו בני אדם מקדש מונים למבול והיונים מונים זמן רב לתרנן סרויה אשר חסרינו הם צנצורה והרומיים היו מונים לבנין רומי והמניניים האלה הם כלם ע"ז ההנהגה והכסכה מבלי שיהיו ההחלה הטענית המשוערת בשנה כפי תנועת השמש באזור המולות . ובפ"ק (ד' יא) ד"ה חלקו כמו שזכרתי רבי אליעזר ורבי יהושע שרבי אליעזר אומר בשנה נבדל העולם ורבי יהושע סבר צנין נבדל העולם ורש' שחלת הדעת שניהם היו רוצים לעשות בהנהגה ובכסכהם ראשית והתחלה לשנה ושניהם בכסכה לבדראת העולם שצדדו חדש שנבדל העולם והזמן שהוא מכלל ההצדדים ולכן החדשים והשנים אחריו והוא יהיה ראשית השנה ויקבה א"כ ארץ חכמי הנמרא צהיות דעמם שהלכה כרבי יהושע שנבדל העולם צנין לא טעו משם התחלת השנה וראשיה וטעו אותה וגם רבי יהושע עזמו בהשרי אצל אמיתה הענין כן הוא כי עם היות שישבור רבי יהושע שנינים נבדל העולם הנה הוא יודה שחלת השנה אצל כל בני אדם הוא בהשרי לפי שאין אלו ראשיות השנה מפני שבו נבדל העולם אלא מפני טבע ההיות שבעולם שראוי שיתחיל מהריונם שהוא מתקופת חסרי כמו שביארהו וישבור רבי יהושע והסכמי' טעו שלא היתה צדראת העולם צומן הריון ההיות אלא צומן לידתם לפי שכל הדברים צנציונם צדראת צקומחן נבדלו ולא קדמה צדראת הכח על הפעל והיתה הם כן הצדראת צנין והיתה אחר כך שנה חדשים ההחלה השנה הראשונה בעולם מתשרי הוא חסרי ראשון וכן כל שאר השנים שנמשכו כפי המנהג הפעמי ההחילו מתשרי ואין אם כן התחלת השנה וראשיה בהשרי כוחר לדעתו צדראת הראשונה כי היא היתה על דרך הפליאה העושה והתחלת השנה וראשיה היא כפי המנהג הפעמי והטעם השמים וכבר נדמו כל הדברים והאמת האלה בכסוף הזה החדש היה לכל ראש חדשים ראשון הוא לכל וגו' כי הנה אמר החדש הזה לכל ראשון הוא לכל להודיעם שהחדש הראשון צטנע כפי תנועת השמש באזור המולות אינו החדש הזה

שאלו היה עיקר ובראיה היו מקדשים אך אחרי ראותה היו מעבדיו
החדש. ועוד גדולה מזו (בש) בלא שנים ואמרו ראיונו בזמנו והוא אור שלשים
ובליל עיבורו שהוא מוצאי יום שלשים לא נראה וקבלו רבן גמליאל ואלו היה הוא
סומך על ראיית הלכנה ולא על החשבון בודאי כיון שלא נראה בליל עיבורו ששם
עדי שקר אלא בלי ספק שרבן גמליאל סמך על החשבון ולא על העדות העדים
ומה שתמא לח"ל (שם כ"ד) שאמרו דמות אורות לבנות היו לו לרבן גמליאל
בעליו על הסבכלל במחל שבין היה מראה את ההדיוטות הכונה כי ר"ל עשה
הטור' הללו לצד לתלמודי דיוק וזיהום ידעוהו במהך הלכנה בכל חדש וחדש
וכי הוא יודע באי זו צורה חולד הלכנה באותו חדש אם ארוכה ואם קצרה וכמה
חסייה נבונה בגלגל ולאיוס גד תהיה נוסה והיה בכל חדש וחדש מבאר לתלמידים
הלכנה בזה החדש אורתה חסיה כך וכך וגטייתה ללד כך וכך יבאוהו צורה שיהיה
מראה לתלמידיו בה היו משידיים העדים בכל חדש וחדש ובוז תבאר להם שאין
העיקר בראיה אלא החשבון ובעלו דברי החולקים ואמ"ס שהיו מקבלים העדים וזה
לדבר לא היה כמיוכת ב"ד כי אם על החשבון ולכן אמרו שדה הק השיבור היה
הלכה למשה מסיני שהרשות ביד ב"ד הגדול לקצוה הבנים ולעצב כפי מה שיראה
לו מחקיו בוד השיבור וכבר יורה על היות המועדים תלויים בב"ד מה שכתב
(ד"ס ל"א) ויוטע המלך חוקיו לעשות כפח בחדש השני ולא עבר המלך הקדוש
היה על שמור את חדש הלכנה שהיה בחד' הראשון ולא גם כן מהקריב את הפסח
במועדו ולא האכיל את ישראל חמץ בפסח בחדש הראשון ח"ו ולא בדה חג מלכו
בעצמות הפסח בחדש השני כי לא הרשה הכהוב לעשות בחדש השני אלא מזות
הפסח באכילתו לפמליה אכל המזות והחג גם העמלים היו אובלים ועושים אותם
בחדש הראשון והאנשים הפושטים והחפאים האלה נכפוחים חלו בזה פשע
רב לחוקים ואמרו שעבר על המצות להיות מלומד בכך מאחז אביו והוא דבור פרה
כי חקיהו היה דיוק וישר ירא אלהים נא' ולא סר מכל מצות ה' ימין ושמאל וגם
הוא אמר תפלתו (מלכים ב' כ"ג) זכור נא אשר ההלכה לביך והסוב
בעיני עשיתי אכל האמת הוא כמו סכר' הראש' שהפסח נעשה בחדש בחדש
הראשון וזמנו נעשה. אכל מה שכתב בזה שהיה לו לעבר השנה בזה חדש
אחר והוא עיבר ניסן מפני שישראל לא יכלו להקפיד כלם והבנים לא
הספיקו ולא התקדשו למדי ועמ"ס יא' לנו מזה שהדברים אשר כאלה בט צור הבנים
וקביעות החדשים היו תלויים בב"ד הגדול ומה שכתב טובים על פי ההורה ומה
שאמרה ההורה (דברים י') לא הוסיף עליו ולא הגרע ממנו לא נאמר אלא בגוד
הסיון שלא יחדשו מכלל ולא יתחבטו מקדשם במזות כמו שטענו' הקרא' אלא שכתב
לנביאים ולבנים' ולסוכפי' לפי שהם נעורים צעירים וזמנו שכתב ההורר למלך הכהור ולא
יעבר' שיטתו כל הכהנים ביד דבר ההורה ולכן הלה כהוב אמתה דין' כן המקום
אשר יבחר ה' ונחשיבנו במקרה מגלה ובר' הלה טובים עליו ולא ימיוס והלכ' אחרי
עליו' אשר קדשו במזותיו לפי שהקד' הלה כל זה במדרי ההורה ובהדר' ימין'
הקראים כדי להתרחק מדרכי הכמי ישראל בזה חכמהם וזניהם בחכמה העבור
והכונת מהלכו' השמים שעלו נאמר כי היא חכמהם וזניהםם לטיני העמים
ובחרו להם דרך ראיית הלכנה להורות שם מתרחקים מהקבלה האמיתית ולא עלה
בידם כי על כל פנים צריכין הם לקבלה לדעת ענין החדש ויבנהו כמו שכתבנו
למעלה וכיזד מקדשים ומהי מקדשים ואם יתיו עדים ג' חדשים או ד' כתבו
שיעשו קידוש החדשים ג' חדשים מלאים וא' חסר ואמרו שצריך לעבר את השנים
מסוס שמור את חדש הלכנה זכבש שאין עיבורי החדש אלא מסימי' כן לא יעברו
את השנה אלא להדשי' ובדברי חז"ל חדשים אלה מונס לשנים ולא ימיוס והלכ' אחרי
הקוני הרבני' שהקנו 'מהור של לבנה י"מ שנים והקנו לעבר שנה ב' ה' ה' ה'
ה"א ה"ד ה"ה ה"ו ה"ז ה"ח ה"ט ה"י ה"כ ה"ל ה"מ ה"נ ה"ס ה"פ ה"צ ה"כ ה"כ
החדשים ועיבור השנים והתימה מהכתיבה אך לא כיתה כלימה פניהם בקדשם
את החדש בכל מקום מבלי הכבמת מקום אחד ממקום אחר ויהיו הקראים אשר
בארץ ישראל מקדשים ליום אחד ואשר בזמנך ליום אחר ואשר בקדשם אגטינה
שהוא רחוק מבס הרבה לזמן רחוק ממנו ויהיו אלה במקום אחד אובלים חמץ
נפכה ועושים מלאכה ציור הכסודים לדעת אנשי מקום אחר אלו ימכמו על עד
אחד ואלו על עדי' אחר' וצמקוס שהיו ישראל נוי אחד צאק' והסודי כב"ה
שהסיה להם הורה אחת ומשפט ה' תעשה ההורה ציניהם הורות רעות ומתהללות
וכל היום יתהדרו ציניהם דעו' ויהרבו הם בהכניסו עליו ואין להם באמרו
אלא כך היה דעת ה' מהם וצבו א"כ להלמין בקבלה. וצמקוס שלא עמדו על
קבלת הרבים שקצלו מהנביאים עומדים על קבלת יהוד או יחידים ממפרשים
בעלי כנרא נרידים עכ רוב החולקים גליו הנה תבאר שהכלית המורה הזאת
הוא שיהיה חדש ניסן ראש ובהתלה לחדשי השנה לזכרון הגאולה ושלל לזה הקדוש
ברוך הוא שיקדשו את החדש גל פי בראיה אלא בלחון היותר אמיתי
ומדויק שאיפשר וברשי הנמת השיבור ניהנו למשה רבינו בפי' המקובל על פה
לבוית קדוש החדש' ועיבור השנים מבוס לבית דין הגדול ומפני זה אמר הכהוב
במורה הזאת וידבר ה' אל משה ואל אהרן כי לפניהם ניתנה המורה הזאת צמקוס
צית דין הגדול וההורה צוה הבאלה הג' והאמר צאק' מלרים לבניד בקביעות
החדש שהוא הראשון היה כפי ארץ מלרים ואמר החדש הזה לכם לפי שישראל
במלרים היו נובחי' בחדשי המלרים וזה עשה שליכרון הגאולה לא יעשו עוד כן:
(ג) **דברו אל ב' דת ישראל וגו'** עד שבע' ימים מזות האכלו. וזה הבס ית'
למשה ולאחרן שידברו לכל עדת בני ישראל להיות המורה
מוטלת על כלם ובכלם יתעסקו גם והיא שיקחו צעברה ימים לחדש הראשון
ההוא איש שב לבית אבותו ר"ל כל משכחה ומשכחה שהיא בית אבות שה אחד
זכר המוס רואה לומר שלא יהיה נקבה לא שומעו ולא אנדרוניוס כי אין אחד
מהם זכר ושהיה נן שנהו רואה לומר שיהיה מולד בשנה ההיא כי הוא הנקרא
שלה

גאולתם ממלרים ועל זה נאמר החדש הזה לכם ראש חדשים רואה לומר
שהחדש הוא כלו בתוך חדשי השנה יהיה לראש וכבר ביארתי ששם חדש פעם
יאמר על החחלת החדש כמו (שמואל כ) מחר חדש. הנה אם כן עקר המורה
הזאת הוא שיהיה חדש ניסן ראש לכל חדשי השנה. האמנם אין יתקדש החדש
ההוא אם על פי בראיה או על פי החשבון לא ביארו הכהוב כאן כי אם בא
הכחוב לחייב שהיו מקדשים ע"פ הראיה היה לו לפרש על אי זה מקום מהארץ
היה הראיה כי תשתנה קשת המראה בכל מקום כפי רוחץ הארץ וכמו שכתב
הראב"ע ואם ע"פ החשבון יקדשו היה לו לפרש ענינו ומי רוחץ החכם שלא יבין
ולא ידע שקודם לזה היו המלרים מונים חדשים ושנים וכל בני אדם בארצות
לגוייהם ימנו ימות עולם שנת דור ודור וידוע שלא היה זה להם בקביעות החדש'
על פי ראיית הלכנה אלא על פי חשבוניהם כל עם על פי דרכו לכך לא הוצרך
הכתוב לצדד אין יקבעו ויעשו החחלת החדש או השנה אצל אין ספק שנאמר
למשה במוחה טעה דרך קידוש החדש על פי בראיה ודרך קידוש על פי החשבון
ושרשים להוציא מהם כי תורתנו קשורה בהלכה למשה מסיני וכמו שהביט הכהוב
למלך כוור כשנאמר החדש הזה לכם ראש חדשים האם לא נסתפק אם ראה
לומר חדשי המלרים שהיו ציניהם או חדשי הכשדיים שהיו עם אנדרה באור
כשדים או אם ראה בחדשי השמש או בחדשי הירח או שנות הירח והתהוות
להכסימם עם שני השמש כאשר בחכמת השיבור ואם יהיה קידוש החדש על פי
ראיה מה יעשו אם ימלאו העבים נכס ולא תראה הלכנה בהכרה יודו הקראים
שמלכד המאמר הזה שאמר יתבדך החדש הזה לכם ראש חדשים קבל משה פרושו
וענינו על פה ומשם היו באומותינו שרשי בוד השיבור וחכמתו ואין יעלה על
רוחם שבשנת ישראל על אדמתם לא היה ציניהם בזה כי אם עדות העדים
מראית הלכנה והיו חכמים מחשבון המולד ומכלכי השמש והירח הידוע לכל
אומה ולסון וכבר כתב רבי' חננאל ז"ל שקביעות החדשים בקרב ישראל לא היה
בלבד על פי בראיה כי אם על פי החשבון גם כן ובראיהם על זה שכל הארצות
שנה שכלבו במדבר היה טען מכסה אוחס ציוס ועמוד האש בלילה ולא ראו א"כ
בכלם שמש ציוס ולא ירח בליל' וכמו שאמר (נחמ' ט') ואח. בזהחמך לא
עזבהם במדבר עמוד הענן לא סר מעליהם וימס לנחותם בדרך וית' עמוד
האש בלילה להאיר להם ומהיכן אם כן יהיו קובעי' החדש' על פי ראיית הלכנה
אלא בודאי עקר המורה היה על פי החשבון והנה מכורת צידיט לעולם כי י"ב
חדשי השנה חמשה מהם שלמים בכל אחד שלשים יום וחמשה מהם חכרים בכל
אחד כ"ט יום ושנים מהם פעמים ששם שלמים צני שלשים יום ופעמי' שניהם חכרי'
צני כ"ט יום ופעמים שאחד מהם שלשים יום והשני כ"ט יום ושני החדשים הללו
מרחשון וכלו ומסור צידיט שראש חדש תשרי ההחלס וראש השנה ובי כלל החדש
וחדש הלכנה למשה מסיני כ"ט יום ומחנה והשנ' חלקים. כנה אם כן נאמר
המורה הזאת אינו שיקדשו את החדש על פי בראיה כדברי האנשים האלה אלא
שיהיה חדש ניסן ראש לחדשי השנה ומה לו להקב"ה שיקדשו על פי שנים עדים
שפעמים רבות הוא יעברו לסנה מן הכנות ולא יקדשו על פי החשבון כהיות
המופת המספרי ממה שאין ספק בו וטעות הוא ציד האנשים האלה בכל הכמהם
שאמרו שנאמר ישראל לא היו מקדשים אלא על פי בראיה כי הנה תמא שאמר
דוד ליהונתן (שמואל כ) הנה מחר חדש ואנכי אבש עם המלך ומהיכן היה יודע
דוד שמחר חדש לולי שעל פי החשבון היו קובעים ואולי לא תראה הלכנה ולא
יקבעו מחר חדש ולא עוד אלא שהדבר מוכיח שהיו קובעים בני ימים ראש חדש
שנאמר (שם) וימחר דוד צברה ויהי החדש ויבש המלך על הלכנה ועומר וכתב
ויהי ממחרת החדש השני ויפקד מקום דוד ולא יתכן לומר שהוא ראש חדש אחר
כי הכהוב קראו החדש השני ושאלו אמר מדוע לא בא בן ימי גם המול גם היום
אל הלחם ונאמר ויקם יהונתן מעל השולחן צברי אף ולא אכל ציוס החדש השני
להם. הלא הדבר מוכיח שהיוהו חדש שני ימים של ראש חדש כמנהגנו וכך היו
טובים כל ישראל לקבוע החדשים על פי החשבון ולהכניסו עם בראיה אצל
החשבון היה העיקר וזהו המא' מפורס בכהוב שאמר (ד"ה ח' י"ב ל"ב) ומבני
יששכר יודעי צינה לעמים לדעת מה יעשה ישראל ראשיהם מאתים וכל אחיהם
על פיהם וגו' ואין לך דבר שצריך חכמה וצינה לקבוע עתי' או מועדי' כי אם
החשבון שהוא בוד השיבור אצל ראיית הלכנה הוא דבר ידוע ומוצב בחוש כי
כאשר הלכנה נראית הכל יודעים שהוא ראש חדש וזה המצות בט' זו וראש
השנה בא' בחדשי יום הכסודים נעברה זו וס כות בט' זו. אמנם החשבון אינו
אלא לחכמים שמחשבין ומודיעין לישראל קביעות החדשים ומוכדי השב וזה טעם
על כיהם זה הוא שכהוב (שם) לדעת מה יעשה ישראל ראשיהם מאתים על פיהם
יאצו ועל פיהם יבואו וכן נהגו ישראל אלה ומאה שנים מימות משה רבי' ועד
אנטיגוס ראש גולה וראש כהנדרים שהיו בכלל הלמידיו שנים וס דיוק וביהוס
ובפדרש להם אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס ונכנס ככך
בלבנם וחשבו שאין שבר ולא שונס ויאצו להרבות רעס ולפי שהיו חכמי ישר'
שלמים בחכמת השיבור והיהם חכמה המפורסם היתה מקובלת אצלם והחילו
לתלמידים 'החכרי' הסס לפרוק מעליהם חכמת הקבלה ופי' המצות וטעמו
בקביעות החדשים באמרו שלא היה עיקר המורה לקבוע חדשים על פי החשבון
לשיעורו אל חכמו' רמות כי אם בראיה הלכנה על פי שנים עדים כחכם כסכל'
והוצרכו חכמי הדור להכחיש דבריהם בראיות גמורות ואמר רבן גמליאל אל החשו
לראות הירח כי החשבון הוא העיקר כך מקובלני מצית אני אלא שאין הדשה של
לבנה פחותה מכ"ט יום ומחנה והשנ' חלקים וזה מורה שלא היה רבן גמליאל
סומך על ראיית הלכנה אלא על פי החשבון. ובמשנה (ר"ה ד' כ"ה) אמרו
ראובן ב"ד וכל ישראל נהקו העדים ולא הכסיקו לומר מקדוש עד שכתבה הרי
זה חדש מעבור וזו ראיה גמורה שלא היה צידם עיקר הדבר בראיה הלכנה

לומר קודם י"ד לערב ואלא יאכלו אותו בשל מנוסל במים ואמר במים לפי שנים
הלוי נקרא מנוסל כמו שאמר בפסח יאבישו ויבשלו את הפסח בלש כמפסס. הד'
זה שיללו אותו בתמימות ראשו על כרעיו ועל קרצו כלומר שלא יחלקוהו קודם
הלילה לחלקים ולנהיגים אבל בתמימותו יללו אותו ולא היו מהירים קרצו לטוב
אחרי שהיה אורו כי החורה אמרה ללי אש והקדשים אז יסיו בתמימות מנוסל
אכל היה קרצו מנחון בעת שיללו אותו כדי שישלם בו האש בעצמו. ה' זה
שלא יחירו ממנו עד צוקר ואם יותר ישרפוהו באש וזהו החמירה החורה
בפסח יותר ממנו שהחמירה בפסח הקדשים שהיה החמור מהם נאכל ביום ובלילה
אחד והפסח היה נאכל בלד לילה אחד. והנה יתבאר שעמו ח' זה והנה
אמרה חורה היותר לבקר לפי שהכלית אכילת הפסח היה שיהיה נאכל קודם עת
מכת בצורו ואם היה להם מותר להחזיר ממנו היה זה סבה שבני הצבור קשה לא
יאכלו ממנו כלל לפי שהיו כבר שבעים ויחיו מלגיון ממנו לאכול בצוקר ביציאת'
לדרך ויאמרו שונים אגתו. ה' זה שכהן יאכלו את הפסח מהניח חנוני' ונומר
כי מנהג המזריים וגם הוא בכל ארץ ישמעאל כל כיום הוא שכלשך יראו לאכול
יהיו את חזריהם אשר צמחיהם ולהסיר המעלים מעל רגליהם לאכול מסוב'
במטותיהם ובסתותיהם וכדי שלא יענוש ממעליהם כי אינם נוהגים לאכול על
שולחנות ונבזים כדרך רבים מגדולי עמי. ולכן זה יתבאר שהפני חסון היציאה
לא יאכלו כן אלא מתנייהם חנונים ומעליהם ברנליהם ומקליהם בדיהם כאלהים
המובנים ללכת לדרבם באופן שיאכלו את הפסח בחסון ולא יהיה אכילתו מפני
התענוג אלא לשם מלוא לפי שפסח הוא לה' וגם שהיו ישראל כל כך תאבדים
וכופים ליציאת מזרים שלא רצו להתמנהג והנה מכל הדברים האלה שזאת
חורה בפסח מזרים מהם היו לדורות גם כן ומהם היו לבד בפסח מזרים ולא
תחייבו בפסח דורות כי הנה מלוא הפסח היה בפסח מזרים וכן לדורות וככה
מנין הפסח וענינו שהיה זכר תמים כי שגרו היה גם כן מלוא בפסח דורות וכן
זמן שחיסתו בין הערבים היה לדורות וכמ"ס לא חזנה על חמץ דם זבחי וכן ללי
אם ומלוא על מרורים יאכלוהו ועלם לא הסברו בו היה מלוא בפסח דורות
ואינו כזה לזה מה שנאמר במסכת הירש בענין הפסח (דברים ט"ו ז') וזאת פסח
לה' אליהן נאן וזכר ואמר ובשלה ואכלת כי הנה לא היה האלף והבקר לפסח
אלא האלף לפסח והבקר לשלמים ולחגיגה ועליהם אמר ובשלה ואכלת כמו שיחבאר
במקומו. וכן ראשו על כרעיו ועל קרצו ואסור היותר ממנו עד צוקר הכל היה
לדורו' אבל לקוח' הפסח בעשור לדורש קודם ד' ימים לשחיטתו ונתינת הדם על המספק
ועל שתי המזוזות ומלוא מתנייהם חנונים ומעליהם ברנליהם ומקליהם בדיהם שגש
הדברים האלה היו מוכס בפסח מזרים ולא בפסח דורות כי הנה כל דבר שהוא מקוץ
הפסח הוא לדורו' אמר' הדברי' התלוי' באוכלי' לא היו לדורו' והענין בהם יתבאר אחרי
זה והודיע השם עמו המלוא הזאת בכללות באמרו ועבדתו בארץ מזרים בלילה הזה ר"ל
אחרי אכילת הפסח בלילה הזה אשר יאכלו העבור נגורתי ומנחי בארץ
מזרים דרך העברה כמו הקוס הרץ במרוצה חוקה וטובד צבוק וזכרם כל מי
שעומד בדרך לפניו וכל מי שנוטה מן הדרך ינלל ויפאר הנמשל בהעברה הזאת
ואמר והיה כל בבור בארץ מזרים שהיו' ההכאה לצבורות וגדולי הבית מאדם
ועד בהמה שבבורות שלהם ימותו פתאום ותרל"ג פירש עבדתו מלשון עברה
וכעס כמו טבד ומתעבר ואמרו וכלל אליה מזרים אשכס פסחים חל' הכונה על
השרים אלוהים ודייניהם כמו שכתב אשכס מזרי עמו וגם אינו על הפסחים
אשר בארץ המה כדברי רש"י אבל הכונה בו שיבטל כחות המערכות השמימיות
המורות טובה על המזריים שהם האלוה' שהיו עובדים כי אין הקד"ס נפרע מאומ' עד
שיפרע מאלהים וכמו שיחבאר והודיע א"כ הכס למסכת בטרות בטרות בטרות
והוא אמרו חזי ה' רוצה לומר היכול על התהוהים ועל העליונים ומשגיח בפרטים
ומבחין בין עשה לפסח ואין להקשות על זה מאשר נפסל כהמכרה המכה נאמר
וה' הנה כל בבור ולא נאמר שם ששעה שפטים באלוהים כי שם ספר ההכאה
ומה שנמשך ממנה שהוא היציאה ממזרים אך בשל הכחות העליונות לא היה
נזיק לבורי שמה אחרי שכבר נזכר כאן ולפי שלא יאמר מהם ומה ענין הדם
לענין מכת בטרות אמר עד והיה הדם לבט לאות על בטרות אשר אהם סם
רוצה לומר שסם יעשו בדם שהוא אשר יהיה נגד עיניהם בבתים שיתקצו לאכול
סם את הפסח ויהי להם לאות ורמייה על אמינה ודעה קיס חמיני וכאשר אחס
תאמינו לי באמנעות האות שהוא ותבינו אמתה דעתה הדין הנה אנכי בראיתי
את הדם ומה שתאמיני באמנעותו ופסחתו עליכם רוצה לומר לחמול עליכם
והוא מלשון פסח והמלשן או יהיה מענין דילוג שבמכת בטרות אזהר בבית
המזרי ותרל"ג מבית ישראל באופן שלא ימותו בצורו ישראל כבצורי המזריים.
זה הוא ולא יהיה בכס נגף למשחית בטרות בארץ מזרים וגם זה מורה שלא
היתה הזאת הדם אלא בפסח מזרים בלד ולבדוק הגם היה תחונן חג לה'
לדורותיהם ביום הזה ויהיה לו לכס חקת עולם שכל שנה בחודש והיום הזה
תחונן ותשעו תגינה משה ויום טוב להורות לה' על כל אשר הדלי לעשות עמכם
ביציאת מזרים וע"ז נאמר במשנ' חור' (שם) שמור את חודש המזריים ועשית
פסח. והנה אמר הכתוב לדורותיכם חקת עולם ולא אמ' בכל מושבותיכם כמו
שאמר במלוא לפי שמלוא המז' ואיסור חמץ נובח בארץ ובחול' לארץ ולזה נאמר
בה בכל מושבותיכם תאכלו מלוא בלי זה מקום שהשגשמה אכל הפסח שחיבו
בארץ ואין מלואו בחול' לארץ לא נאמר בעבור זה בכל מושבותיכם ואחרי ביאור
המלוא' הזאת כפי פשט הכתובים ראוי לבאר שטמה בכללה וחלקיה :

ואומר שכבר אמרו חכמים שהנפס' התחונני' שבעולם השפל קשורים עם הגופים
העליונים השמימיים ומוספעים מהם וכ"כ בעניני החבול' וההויה והפס'
וכמ"ס (שם ל"ג) וממגד חבול' שמש וממגד גרם ירחים ועליו נאמר כמו שדרשו
חז"ל הדישת חקת שמים אס תשים משערו בארץ עד שמשי זה ה' לכל אומה
קריאמיני

טלה והוא בן שנה וכבר ביאר שיהיה מן הכנשים או מן העזים כלומר שזאם
מן המוכר היה שיהיה שם טלה ואם לא ימצא להם כן יקחו במקומו מן העזים
והוא הגרי הקטן. והנה זה שיהיה שם לבית כדי שלא יקחו שם אחד לטני
בתים והענין שלא יוציאו מן הבשר חוצה מבית אל בית האמנם אם ימנע הבית
מהיות משה רוצה לומר שאם ימנעו אנשי הבית ולא יספיקו לאכול שם אחד
עד שלא יותירו ממנו. או יקח האדם ובכט הקרוב אל ביתו שהרי אזהרים כאלו
הם שיהיה ממספחה אחת במכת נפשות רוצה לומר בחלק מנין הנפשות האוכלות
איש לפי אכלו כלומר כפי מה שיחשוב כל איש לאכול ממנו כפי זה תכנסו
ותחלקו על השם ומאשר אמר הכתוב על השם למדנו שאינם נמנים אחרי שיהיה
השם אלא בעוד שהוא חי שאז נקרא שם לא אחרי שמת שאז כבר אינו שם
ולמדנו גם כן שאין אדם נמנה בשני כסחים שנאמר תכנסו על השם על אחד
ולא על שני ככשים. והנה זה שיהיו האוכלים השם ממספחה או שכונה אחת
לפי שיותר נאות הוא לאדם שיתחבר ליום משה ושמה' בבית אחד מקרוביו
או שכנו הקרוב אל ביתו כי אין לו מחלקו אס ילך לאכול בביתו ועל
שולחנו משהיה אס ילך לאכול בבית איש זר רחוק ממנו והנה כונה החורה
האלהית שהמנין על השם יאכלוהו בבית אחד ולא יא' מן הבית חוצה לסבה שאזכור
אחר זה. וגם שהמנינים יסיו ראויים לאכול השם כלו בלילה שהוא כדי שלא
יבואו קדשים לדי פסול. וזהו שיהיה להם למשמרת עד י"ד יום לחדש שהוא
להגיד שישימוהו אסור בעבודים בכרעי הנפשות. ואמנם אמרו ושחטו אותו כל קל
עדת ישראל אין הכונה שכולם ישחטו את השם כי השחט אחד הוא והמפרשים
פרשו כל מי שירצה לשחוט מכל עדת בני ישראל ויותר נכון לפרש שכל קל
עדת ישראל וקצון אנשים שבארץ ישחטוהו כי עש היות שחטת איש א' הנה
יתקבלו שם צמת השחיטה מקבלות עש' שם' לפרסום הדבר ויגלוהו ביהם והיותר
נכון בעיני שזוה צמח שכל קל עדת ישראל ישחטו כל אחד מהם את פסחו היום
ההוא בין הערבים כי אז יהיה זמן שחיתת הפסח לכל ישראל כלומר כל אחד
לפסחו והוא כמו (במדבר ט' ז') ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו שאין
הכונה שכלם יעשו פסח אחד אלא שכל אחד עשה את פסחו וכן הענין
בכאן שכל אחד מישראל שחט את פסחו באותו זמן שהוא בין הערבים ובה
הראש"ל בפרק בין הערבים שם שני ערבים לשמש הא' שקיעתו תחת הארץ
ובשני הסתלקות אורו המאיר אחרי צוהו בהחלם ובהזמן אשר ביניהם קרא בין
הערבים והרמב"ן כתב שמש שחט שחט ולמעלה קרוי בין הערבים וענינו בין
ערביה היום לערביה הלילה כי הלילה חקרא ערב שנאמר ערב תאכלו מלוא
והוא בלילה שנאמר ואלו את הבשר בלילה הזה וכן ויהי ערב ויהי בקר הערב
הוא תחלת הלילה וכן (משלי ז' ח') בנשך בערב יום באיבון לילה ואפלה וג"ל
שפי' הזה הוא מלוא מה שפירש הראש"ל בשיבון על פי דרכו והרלב"ג כתב שבין
הערבים הוא חזי היום שהוא בין שני הערבים אשר קודם זריחת השמש והערב
שהוא אחרי שקיעת השמש באותו יום ואינו נכון. ובכונן בעיני שבין הערבים הוא
כמו בערב כמ"ס (דברי' ט"ו) חזנה את הפסח בערב ואינו מההכרה שהשמש
הבאים בדרך הרבוי שהי' עומן שנים בדקדוק כי הנה מלואו עלולתם וזהרים
שאינו רבים ולא שנים וכמו שהזכירם הוא חזי היום להפלתו הזוהר בזמן שהוא
עם היות שקודם זה כבר היה מאיר ככה נקרא תחלת הערב ערביה להפלתו
בערב שהשם' צמת אחר וזהו שיקחו מלוא השם הנשחט ויתנו ממנו על שתי
המזוזות וזה אשר על פתח הבית משני הצדדים ועל המספק הוא העומד על
המזוזות והוא עליון הפתח שעליו טוקס הדלת לדעת רש"י ונדעת הראש"ל הוא
החלק אשר על פתח הבית בדרך המזריים והשחטתם ושיעשו זה בביתם אשר
יאכלו את השם בזה רוצה לומר מבפנים לבית כי לא יהיה ענין הדם כדי שיראו
אורו המזריים אלא כדי שיראוהו ישראל וכמ"ס ויהי הדם לבט לאות רוצה לומר
לכס ולא לנכרים ולכן לא היתה מלוא הדם בשחתי החצונות רק על
הבתים אשר יתקצו באישים לאכול את השם בעת מכת בטרות והנה בענין הדם
קל הכתוב בכ"ן ופירש בו אחר זה דברים. האחד שיקחו דם השם הנשחט בלילה
כמו שאמר מן הדם אשר בפק כי לא ישפכוהו על הארץ במים ויקחוהו מלבדך
בעפר אכל יקחוהו בכלי המהטת ומשם יקחו לעבול. והב' שיעבול אותו עם חגודות
אזוב כי לא יקחו הדם שהוא בידים ויתנו אותו על שתי המזוזות ועל המספק
וכמ"ס ולקחתם חגודות אזוב וטבלתם בדם וגו' ואחרי שזוה על שחיטתו וטבילת
הדם זהו על אכילתו והזהיר בדברים האחד (שמות י"ב ח') ואכלו את הבשר
בלילה הזה רוצה לומר שלא יותירו ממנו אחר האות ושלא ישכרו העצמות אבל
יאכלו את הבשר לבד וכמ"ס אחר זה ועלם לא תשכרו בו. והב' שיאכלו את השם
זלי אש. הג' זה שיאכלו עם השם מלוא ומרורים והוא לחם מלוא לא חמץ וירקות
מבור ככרפס וכחצית המדברי ויהיה לדעת הרמב"ן אמר זלי אש ומלוא על מרורים
יאכלו זלי אש ומלוא על מרורים יאכלוהו ויהיה מלוא על כמו שם כמו ויבאו
האזבים על הנשים או יהיה ומלוא נמשך למעלה ואכלו את הבשר זלי אש ומלוא
יאכל גם כן ועם מרורים יאכלוהו הפסח המוכר ויותר נכון לפרש על מרורים
כשפשוו שבתחלה יאכלו מרורים זכר לשעבוד וימרתו את חייהם ואח"כ את השם
זלי אש כי היה הפסח נאכל על השבע כמו שזכר חז"ל ומלוא גם כן שיהיו זלי אש
כי לא יאפו אותם בחטור אבל יעשו שונות ויטבחו על גחלי האש וככה יאכלו אותם
שונות רגפים וגם זה לרמזו היה כמו שיחבאר וביאר ענין הללי שזכר אל
תאכלו ממנו גל ובשל מנוסל במים ופרשו המפרשים נא כמו חי שלא יאכלו את
בשר השם מבלי תקון וגם לא יהיה תקונו בשול במים כ"א זלי אש והנה הולך
לפרש אן בשל מנוסל במים אחר שכבר אמר זלי אש לדעת הרמב"ן מפני שיש
בשול מבלי מים ולדעתו מלוא נא בכאן יורה על הזמן ההוא כמו (שופטים י"ג
ח') יבוא נא איש האלהים אלינו יאמר שני דברים בזה שלא יאכלו מהשם עתה רוצה

מהאומות ולכל ארץ מהאשרות מול מיוחד צמחים ישיש עני' כמאמר דניאל שר מלכות יון שר מלכות פרס וכמו שכתב הראב"ע על פסוק אשר חלק ה' אליהם אותם לכל העמים תחת כל השמים והי' המול השולט במזרים הוא מול טלה ולכן היו המזריים עובדים אותו ומבדילים את צורתו וכמו שאמר כי תועבת מזרים כל רועה לאן ואמר (שמות ח' כ"ב) הן מנח את תועבת מזרים לעיניהם ולא יסקלונו לפי שהיו חושבים שמול טלה ישיש ברכות וטובה באמנעות הכבוד והעליו שיעשו למקנה שנקראה שמו עליו והוא בללמו כדמותו וידוע בהקמת הכבונה שמול טלה הוא בכור והגדול שבי' מזלות האפורים בכחו ובגבורתו ובחדש ניסן הוא בכחו הגדול כי הוא מול הזמנה ותכלית גבורתו הוא ביום י"ד עשר יום ט"ו ועל ידי השמש העומד אז עמו במחציתו ולכן מנאזהו החוכים ראשון לכל המזלות וכבר זכר זה הרמב"ן על פסוק מה לבית וידעת עם זה מה שביאר הנביא יחזקאל שישראל בהיות' במזרי' רובם היו עובדי' למול טלה כמו המזרי' עמם וי"ש (יחזקאל כ"ה ה') ביום בחרי בישראל ואשא ידי לרע בית יעקב ואודע להם בארץ מזרים וגו' ואומר אליהם איש שקול עיניו השליכו ובגלולי מזרים אל תשמאלו אני ה' אליהם וימרו כי ולא אבו לשמע אלי את שקולי עיני לא השליכו ואת גלולי מזרים לא עזבו ואומר לשפך חמתי עליהם לכלות אפי בהם בחוך ארץ מזרים וכבר זכר הנביא מתועבותיהם שהיו עובדי' ע"א מניחים זכרונה אחר הדלת והמזוזה וכ"ש שלא היו שומרים דרך ה' באברהם אליהם והסרו את בריתו ולא נישלו מפני שהיו נשקפים באמנות הכוזבות אשר היו למזריים עד ששלח הקב"ה את נאמן ביום משה רבינו לסיור רופא לשבור לב וחסרי הדעת האמיתי שהוא הדריכס בדרך אמת במעגלי נדק כמו שזה (שמות ג') לך ואספת את זקני ישראל ואמרת אליהם אלהי אבותיכם שלחני אליכם ועם ראיותיו אותותיו ומופתיו השרים באמונות האמיתיות וכמו שאמר ויאמן הטם וישמעו כי פקד ה' וגו' ויקדו וישתחוו ולהיותם כבר בשלימות האמונה האלהית לכן לא התפשטו עליהם רעות המכות שהוכו בהם המזריים כי הפלה בהם חסיד לו כי היו המכות הפך נעשות על יד שלוחי ההשגה והדגרים המגיעים מאחו יחברך על ידי אמצעים הם מונגלים לפי הסדר והטבע אשר הם בהם בודאש. אמנם לא כן הרעות המגיעות מהשגתה בהם הפרטיות בלא אמצעי' כפי המספס הישר והדין והחקר ולכן אמר הנביא (איוב י"א ד') ומה תעשה כי יקום אל ואמר (תבדוק ג) לפניו ילך דבר ויאמר רשף לרגליו ועל זה אמר ראש החכמים (משלי כ) מלך יושב על כסא דין מורה בעיניו כל רע רוע' לומ' שבהיותו משגיח בהשגחתו הפרטית יעבור הכל על שורת הדין מאין השב הנה מפני זה במכות מזרים היתה הפלאה להיותם ע"י אמצעים שפעולתם מיוחדת כפי הכח הניתן להם מהשם להזיק לזה ולא לזה כפי הכוונה האמנם בעבור שזו המעצמות העליונות מסבבות העבודות לישראל במזרי' הנזק הקדוש צ"ה בכבודו ובצדו לפקוד על נאם המזרים במרום לבשל כח מול טלה בליל' שהוא ועל זה אמר ובכל אלהי מזרים אעשה פסטים והליות המול שהוא שולט בבטרי מזרים כמו שהוא בכור וגדול מכל מזלות האפורים משכס אחר משפטו מכת בכורות שהא תליא ולכן נלקו כל הבכורות כלם מכבוד פרעה עד בכור הבני ועד בכור צמח שכלם לקו לא להיות בכור הבני ובכור צמח חטאים בעבודת ישראל אלא להיותם בכורות ובחלקות בכור המזלות הם מחוייב שכל הבכורות מאי זה מין ועם סיסי בהיותם במזרים מקום שולטות המול הוא ילקו עמו הנה אם כן נלקה מהכח הנב"ח כדי שיאלץ ישראל ממזרים ומחו הבכורות בחלקות המול הבכור המורה עליהם והנה היו בכורי ישראל גם הם ככללים במכה הזאת אם כפי הסדר הטבעי כיון שהיו בכורות ונלקה מולם והם היו במזרים ואם כפי שורת הדין ומשפטו לפי שנים הם היו עובדים למול טלה במזרים ולכן היו ראוי שילקו עמם והנה זה כדי להליל את ישראל מהמכה והיה זה אחר במזלות הפסח והבינה ורשע היו פסיונו כל פסיו ישראל' הוצת עם הרמז הזה. ראשונה שיקחו זה בן שנתו שהיה ארץ טלה יין היה בללמו וכדמותו של מול טלה שהמזריים היו עובדים. הב' שהיו' זכר תמים כי כן שורת המול זכר ולהיותו ראש המזלות קראו תמים רוע' לומר שלם ונכבד. הג' זה שיקחו הנה בעבור לחודם ושיחיתו ביו"ד יום והיתה הכוונה בלקיחתו בעבור לחודם לפי שאם השמש באותו מול בשלים גבורתו וכדי שיראהו המזרים כרוך בכרעי מתווכים אשר הוא להם תועבה והכעסה רבה ושיחיתו ביום י"ד לפי שהוא אז הם בגבורתו ומעלתו ועב"ל או ישפכו את דם הטלה לדעת שלא ידרסו' לזון ממעל ולא ילילו המול מרעו ובה יכירו וידעו כי לה' המלוך' ושואו מבטל המעצמות בחפצו. וד' זה שהיו' הם לבית לפי שמול טלה הוא בית בכורו של שמש לרמוז להם יחשו שה ואלו ימנעו היותו ואלו בבית ארז יאכל ושלל יליוהו מן הבית הבודיע שהיו השמש במול טלה שהוא בית בכורו לא ילילו מרעו. וה' זה שימנו עליו כל בני הבית כדי שכלם יושרו באמונה האמיתית ולא ישאר ביניהם איש חושש מחשבות און. והו' זה שישחשו אותו כל קהל עדת ישראל כדי שהיו' מפורסם ביניהם האמונה האמיתית ושקרות עבודת מול טלה ולכן ישחשו הטלה כפומי לראות אם יש מוחה בשיחיתו ומחוייב ברשעת אמונתו הראשונה. וי' זה שיקחו מן דם השם ושימנו ממנו על המסרק ועל שתי המזוזות לפי שצאחם המקומות אחר הדלת והמזוזה היו הם שמים וזכרון ה"א היותו עובדים אותה לכן עתה ישימו שמה דמו אשר שפכו בצורתו ולהכתיבו וזה שיעשו היות' היה מהרסם באגודת ארץ שהוא הספל והכבד שבעתם לרמוז לישראל הספל בעבודת מזרים שידו יעשו זה הפועל שההואה מאלהי מזרים. וי"ז זה שימנו אחר שבתים אשר יאכלו בהם להניח שאין הרמז הזה מהאמונה הנקינה שמה מכוננת לנכרים אלא לישראל שהם בני זדיק שומר אמונה וכמ"ס והיה דם זה להם כי להם יהי' לאות ולעדות בעצמם שלא יהיו עוד עובדים את מול טלה כימים הראשונים ושהם יאלץ ממזרים כי יד אליהם המצו'

היא שמכתם בצמול כח מול טלה ובגבורתו גם כזה בזה האות שהיו' אליהם ביחוד כדי שהמזריים לא יעשו אות גם כן להנלל מהמנפה. והיו מקבלים דם השם בכלי כסף כדי שלא ישפך על הארץ ולא יאכלו על הדם גם לרמוז שצאחם דם אשר בסף יהי' סוף גלוהם כי סף הוא מלשון סוף. וט' זה שיאכלו את הכבד בליל' שהוא עד האות והחמיר' החור' בנותר ממנו כמו שזכרתי לזכרון שבליל' שהוא עשה הקב"ה פסטים באלהי מזרים וזהו יאכל הפסח בליל' שהוא בהכרח. ה"י זה שיאכל הפסח על מזות ומזורים לפי שהפסח היה מורה על הגאולה והמזות והמזורים היו מזורים על העצמות והעניו שקבלו במזרים ולפי שהעצמות והעניו קדם הגאולה לכן זה שיאכלו את הפסח המורה על הגאולה על מזות ומזורים שכבר אכלו בראשונה. ה"א זה שיאכלו הפסח עלי אש ולא היה זה מפני החפון כמו שפירשו המפרשים אבל היה כדי שהיו' ריחו נודף וסיריתו אותו המזריים וידעו כי תועבת מזרים היו אכילים שמה. ועם כל זה לא יוכלו להרע עמם וכמ"ס על זה ליל שמורים הוא לה'. וי"ב זה שיטלו הפסח על כרשיו ועל קרנו ולא היה זה גם כן מפני החפון כמו שפירשו אלא כדי שלא הבטל ולא חסד תמונתו כי בהיותו חי ובהיותו מת ובהיותו עלי אש תמיד יהיה בתמונת טלה מפני הגרמו צו. וי"ג זה שיאכלו את הפסח מתנייהם חמורים ועליותם ברגליהם כדי להצטייחם שבזכות מזות הפסח יאלץ בלילה שהוא מגלות מזרים וכבר אחו"ל (ש"ר פ' י"ז) שעל שתי מזות נאסו בלילה הזה דם מילה שנימולו כלם כדי לאכול בפסח שכל ערל לא יאכל בו וזה הפסח שנאמר ואומר לך בדמך חיי ובמחלתך אמרו ואעבור עליך ואראך והנה עתה עת זודים היה ד' מתוך כך חרם אחר מפני מה זה הקב"ה לקחתו של פסח קודם שיחיתו ד' ימים כדי הוא אומר ואעבור עליך הניעה השבועה ששבעתי לאברהם לגאול את בניו ולא היו בידם מזות שייעשקו בהם כדי שינאלו שנאמר שדים נכחו ושערך למח ואת ברום ועריה ערום מן המזות לכן נתן להם שתי מזות מזות פסח ומזות מילה שנאמר ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמך ונאמר גם את בדם בריהך שלחני אכירך מכור לך הקדים לקחתו של פסח ד' ימים לשחיטתו כדי שהיו נופלים שגר על המשעם הנה ביארם שגאם מזות הפסח כדי שהיו ראויים לגאולה. וכבר יורה על מזות מילה שקבלו אז מה שג' בהם (וישע ה) כי מולת היו כל הטם היותם בלילה וגו'. ובאלה שמות רבה אמרו שם' המסרק צמות אברהם שפי' מסרק צמות והשתי מזוזות היו רמו ליתקן וליעקב ושלכן אמר ופסח ה' על הפסח. וענין כלו שבזכות מזות הפסח והדנקות אשר בלילה הוא יחדקו בנוראם ויאמנו ע ויניחלחו על השלמות יהיו ניעלים מפעלי הלכות הכולל הנעשה בארץ המהיית מתפשט האלויות. וזהו אמרו ולא יהיה בהם נזק למשחית בהיותו בארץ מזרי' ובמקום שבגדי מול טלה היו חושבים שכבדם כללמו ודמיונו יללנו מהפגעים יחישו בגופותם של ישראל ויראו בנשיון שהדבר בספק שהעובדים אותו מהו והמצי' ומקללי' אותו וסופרים באלהיה ילל מדרב באפ"ל י לך. ואמנם מה הוא המשחית אשר זכר וזכור אחר זה ולא יתן המשחית בליל' צמח צמח לנזק הנה הוא לדתי אריר מעשם שורף שחידם הקב"ה על דרך הפלא והיה נכנס בבטורות מדרג השם והנחידים והולך אל לבם שפאום והוא היה המשחית שאינו מנחין בין זדיק לרשע כי אינו בעל דעת ובחירה. והיה מהנם הארזי שבזכות הפסח והמילה לא נכנס האריר המעשם שהוא בזהותם של ישראל. הנה הצאמר שלא תלה הפ"ה הלהט בהליות דםם להיותו לאות ולזכרון אלא שבהיותם מאמינים בהנחת הפ"ה וידיעתו וכוונתו לאלהי השמים יחשם בלתי לה' לבדו יהיו בעבר זה נאולים מהמנפה היותו והצאמר שלא היתה מכת בכורות מהשם פרטי צהם שישלח ביד פשעם. אבל הפס ביעל כח מול טלה כדי שיאלץ ישראל ממזרים כי מול טלה היה שרם של המזריים ומה שהשם מכת בכורות כולם לפי שהיתה המכה נמשכת למלמלה בכל בכור אי זה שהיה ארץ טלה הוא שחלול המכה גם כל בכורי ישראל היושבים במזרים וכ"ס בליותם עובדים המול הוא מקדם כמו המזריים שהיו בעבור זה חי כי מיתה כפי המשפט האל"ה ובעבור זה זה שהיו' שיעשו את הפסח ויפנו שורף לעבודת המול הוא וידבקו באלהיהם והוא יהיה להם למשיע מהמית' המאודרת הכוללת היותו וזה ענין בעבור זה עשה ה' לי צאחז ממזרים כי בעבור מזות הפסח והמלה עשה עמם החסד הגדול הזה ולכן היה החסד שהוא בכורות בלעד ונחקקו מפני זה כל בכור לנבזה לפי שהיה הלקו' והמכה ראיה לנא עליהם ולהם נעשה הנם הוא. והנה במכות מזרים היתה הפלאה לישראל ולא נאסרו לאות מפני שהיו באות על נד העונש לראויים אליהם ולכן נתיחדו לשיעשים. גם שהיו על ידי אמצעים שלא יעברו החוק והרשות הנתן אליהם. אבל מכת בכורות עשאה הקב"ה בעצמו מבלי אמצעי ולפניו ילך דבר והיה בזה סבה עזמה לחטאים כי נקום למשפט אלהים לא לפניו חק יבא וישראל היו מלוכלכים בגלולי מזרים והיה מאורת הדין בחלקות את השרים העליונים שכל עובדיהם ימחו מספר חיים. ומפני הסכנה העזמה שהיה בזה לחסאים בנפשותם הגדיל ה' לעשות עם ישראל' לנחות שיעשו מעשה מיוחד וינלל מחוך הפסח. ואמנם בקריעת ים סוף היה העונש על המזריים בעון כל הכן הילוד היאורה תשליכיהו כמי שאמר יתרו ולכן לא היה ראוי שיענסו בזה בני ישראל כי לא היתה הפסחת המזריים דבר נמשך מהלקות העליון כי אם משפט השנתי כפי החפצו. הנה הצאמר הדעות הנכבד הזה ואתרם כמה שדברתי ע"ד הנה השאלות קד' ובה':

(עו) **שבעת** ימים מזות תאכלו וגו' עד יקרא משה לכל זקני ישראל' בעבור שהתחברו במועד הזה שלם מזות ובהם פסח מזה ומינה והנה שכבר ביאר הכתוב מזות הפסח בא לבאר עתה ענין המזה וההנהגה בפסוקים האלה. ואמנם טעם המזה ואיסור החמך כבר ביארנו רבן נמליאל בהנהגה באמרו מזה זו שאנו אכילים על שום מה על שום שלא הספיק צמקם של אבותינו להחמין

הלחם כשיעבור עליו היום ואם ימלא השאור צבתיים אולי יתנו טעיהם בו להחזיר ביעותם להחמיצה ויבואו לאכול חמץ על כן צוה יתברך שאור לא ימלא בנתיבות שהיא שמירה מעליה. ואמרו מיום הראשון וגו' שיעורו כי כל אוכל חמץ מיום הראשון עד יום השביעי ונכרתה וכדי שלא נחשוב שיהיה כל שנעת ימי החג שוים בקדושה ומעלה ביאר שהיום הראשון מהם יהיה מקרא קדש רוצה לומר שיקראוהו יום קדוש וכן כיום השביעי יהיה במדרגה רבה מהקדושה שכל מלאכה לא יעשה בהם זולת מה שיאכל לכל נפש שהוא אוכל האדם שמוחר לעשותו בחג והנה לא אמר אחר יאכל לכל אדם אלא לכל נפש להגיד שאפי' בהנחות שלהם הם בכלל אשר יאכל לכל נפש בחג ויהיה היום האחד מקרא קדש לפי שבו ילאו ממזרים והיום האחרון גם כן מפני שביום השביעי נעבדו המזריים בים סוף וגיבשה עבר ישראל ואמנם אמרו עוד ושמרתם את המזות פירשו המפרשים שיהיו המזות שמורים מימי הקצור. וכפי מה שפירשתי בא הכתיב הזה לנאר למה יצוה במזה צוה החג כי הנה טעם הפסח כבר ביאר אותו למעלה שהיה מפני שפסח השם והליל חגי בני ישראל מהמנפה במכת בכורות אבל אכילת המזל ואיסור החמץ לא ביאר שעמו עד הנה ולכן הוצרך הכתוב לנארו מאמרו ושמרתם את המזות כי בעצם היום הזה הוצאתי וגו' רוצה לומר והנה ליתא אהבם שתשמרו את המזות לפי שבעצם היום הזה הוצאתי את צבאותיכם עם כל רבויים מארץ מצרים ולכר הנאולה והיציאה היא ליתא שתשמרו את היום הזה לדורותיכם. והנה השמירה ב' דברים. ה' באכילת מזל בחיוב בליל היום הראשון ועל זה אמר בראשון ב' יום בערב תאכלו מזל מזה רוצה לומר בחדש הראשון ביום ה' י' בערב שהוא ליל ט"ו תאכלו מזל אכילת חובב. וכו' הוא איסור החמץ שיתמיד מן היום הראשון מהחג אשר זכר עד היום השביעי ובסוף ועל זה אמר עד יום ה' י' לחדש בערב שנעת ימים בכלל שאור לא ימלא בנתיבות כדי שלא תבואו לאכול חמץ ותבואו לירי כרת כי כל אוכל מהמזל והוא הדבר שנתערב בו השאור או הדבר המהמץ יהיה נכרת ממנו בין שיהיה אורח מישראל או נר נדק שהיה תאכלו מהמזל כבר בטיק והכרת נפשו. הנה התבאר שנשנה כאן המאמר הזה ושמרתם את המזות לנאר שטעם המזל בליל ראשון ואיסור החמץ כל שנעת הימים הוא זכר ליציאה ולנאולה וזכרתם למעלה זאת המזל שטעמה ואחר פסח המזל הזה לנאר זה הפסח והרמז שבעבורי נעשוהו. ואמנם כוונתו לומר פסח אחרת כל מהמזל לא תאכלו בכל מושבותיכם תאכלו מזל לפי שמזל הפסח לא חייבה הכוונה אלא בהיותם בארץ לא בחוזה לארץ אבל אכילת מזל ואיסור חמץ לא היה כן כי בחיוב היה בהיותם בארץ ובהיותם חוזה לארץ ואין מזל המזל חלויה במזל הפסח וכדי לנאר זה אמר הכתוב כאן כל מהמזל לא תאכלו בכל מושבותיכם תאכלו מזל רוצה לומר אע"פ שמזל הפסח חלויה בארץ אין כן מזל המזל ואיסור החמץ כי הנה בכל מושבותיכם שחשבו בארץ או בחוזה לארץ כל מהמזל לא תאכלו ותאכלו מזל בימים הנזכרים. הנה התבאר שאין יתור בפסוקים האלה והותרה האלה בארץ ה'.

והנה התייחסות המזל לנאולת מצרים כבר התבאר ענין. חוב איסור החמץ מי יתן ואדע מה ענינו אלא הנאולת מצרים ולמה היה חוב אכילת הפסח והמזל לילה אחד בלבד ואיסור החמץ שנעת ימים ובענין איסור מלאכה למה היו היום הראשון והאחרון אסורים בה ולא השאר ואני כבר נחתי במזל האלה עטם על ג' דברים בכוף מאמר ובה פסח ראיתי כלליתו דבריו חכם אחד מחכמי האומות ומאשר מחקרו לי רבני מהלי ארמיו החוקתי בהם והוספתי עליהם טוב טעם ודעת וכללות הענין איסור במקום הזה ואומר שגורם הדברים האלה הוא שראוי לאנשים יראי ה' וחושבי שמו שיכלו ימיהם בשבוע ויקפידו על ימי חיייהם שלא יוציאו לבטלה ולא דבר רע ולבקוח שנינו בראש השם עולמו במספר ששת ימים אשר עשה את השמים ואת הארץ וצוים השביעי שבת וינפץ כל האדם ידע וישיביל שמי שנותני הם שבעים שנה ושלא יוציאו לריוק ולבטלה כי אם במעשי נבחרו כמעשה בוראם וששים שנה הנרמזי' בשם הימים במעשי' בראשית יעמול בעולמו וצוים השביעי הרומו לעשרה שנים הארבעים מחיו לא ישיביל דברים גשמיים אלא בדרבך באלהיו וזהו וצוים השביעי שבת שביום השביעי בסופו יצא וישבות בעולם הכבוד ומפני זה כשלקח את ישראל לעם סנולתו עשה להם יציאתם ממצרים דוגמת מה שיהיה ביצירת הולד כי הם היו במצרים באופל סנולות וזרחתו כמו שגמול העובר במעי אמו וכמו שהולד לא ילא לאור העולם אם לא יתחדשו ביציאתו כאנים וחלני יולדה באם המחקרת בו ככה צוה במצרים קודם יציאתם משם מכות רבות וגדולות מאלו וכבר נבחרו הפסעים שארבע תקופות השנה הם כעד חיי האדם כי האביב דומה לילדות ולעצרות כל ימי העליה והגדול. והקיץ הוא דומה לימי הצהרות והעמידה. והחורף הוא דומה לימי חזקת עם הבחירות הכח. והסתיו דומה לימי השישיות והפסד הכח ולכן היתה היציאה ממצרים בחדש האביב והיה החדש שהוא ראש חדשים לרמזו על ראשית ימיו ושנותיו כאלו אז ילאנו לאור העולם להבין ולהשכיל. והנה איסור החמץ מורה על הרהקת ההאווה החמוסות כי החמץ והשאור הוא יצר הרע והוא אשר קראו חז"ל שאור שבעיה ולזה צוה חזקתו שלא יקריבו בקרבן כל שאור וכל דבש. לפי שהיה השאור רמז ליצר הרע והדבש רמז למחשבות החיים וההענינים המותרים הנמשכי' אחריו ולזה אמר כי כל אוכל חמץ ונכרתה הנה הוא שיהיה הרע שמחיות ומכירת הכנס מהמזל. והנה שניתנו ביום ה' י' להטיר שיהיה שנים הראשונים משנות האדם אינו בהם דבר טובים לא צב"ד של מעלה ולא צב"ד של מטה האמנם משם ואילך יקבל עליו עול המזל וישיביל היצר הרע. ולהטיר על זה גם כן אמרו במשנה אור ל"ד בודקין את החמץ לאור הכר שהיה כנפס שנאמר נר אלהים נשמת אדם וגאווה נר בודקין את החמץ והיצר הרע להבדילו מהאדם והיצר הרע שלא יהיה האור שהוא כל כך חזק שישרוף את הצית ויחריב את הגוף בשרחוקת הדברים הנשמיים בהחלש וגם לא יהיה אור כל כך חזק שלא יפסיק לגלות סתרי השמאים ולביות החמץ רומז ומעיד ליצר הרע לזה יתבאר להרחיקו מנתינו

עד שנגלה עליהם הקב"ה ואלהם שנאמר ויאפו את הבצק אשר הוצילו ממצרים עונות מלות כי לא חמץ כי גורמו ממזרים ולא יכלו להתחממה וגם נדק לא עשו להם. וכבר הערתי במאמר ובה טעם אשר חזרתי ספק גדול על זה הוא הספק אשר בשער ל"ו וענינו כי הנה קודם היציאה ממצרים לזה הקב"ה צפרשת החדש על המזל שנאמר על מזל ומוררים יאכלוהו ואמר והיה היום הזה לכם לזכרון ותנוותם אותו חג לה' וגומר שנעת ימים מזל תאכלו. ואם קודם שיאלו ממזרים לזה ית' על מזל המזל ואיסור החמץ איך אמר רבן גמליאל שהיה טעמה על שלא הספיק צבאם להחמץ עד שנגאלו. והנה הר"ן בחדשו' על הרב האלפסי בפר' ערבי פסחים (דף קע"ו) כתב על זה וז"ל מזה וז על שום שנגאלו שנאמר ויאפו את הבצק ולא יכלו להתחממה שאלו יכלו היו מחממים אותו בפסח מצרים לא עשו אלא לילה ויום אחד בפסח שני ולאחר היו מותרין החמץ ונמלאכה לפיכך אלו יכלו להתחממה היו מחממים עסותיהם לזכר מהר שלא הוצרכו בכל יראה אבל מתוך שלא היה להם פנאי אפריזו מזה וזכר לאותה נאולה נעשו באכילת המזל עד כאן. יראה שהרב הבין שמזל המזל במצרים היתה בלבד בפסוק על מזל ומוררים יאכלוהו וכי זה בלבד ידבר בפסח מצרים ושאר מור' אה"כ והיה היום הזה לכם לזכרון ותנוותם אותו וגו' שנעת ימים מזל תאכלו הוא בפסח דורות אחרי בואם אל הארץ ששם יהיה איסור החמץ כל שנעת כי לדעתו לא היה איסור החמץ וחיוצ המזל במצרים כי אם בלילה הראשון עם היות שנאחריו לא היה כן כמו שזוהר חזק בפסח שני. ואם כן בחדר לא היה להם הטעם ושעורה לעשות מזל ולכן לא נאסרו בה כי חזק בזה שהיה שני' ע"פ הדיבור וכן כתב בן כספי לא תחשוב ששם ישראל במצרים חג שנעת ימים כי הם במצרים לא אכלו מזל כי אם פעם אחת עם הפסח אבל הכוונה נותה לחוג לדורות שנעת ימים כי המספר ההוא מהימים היה נהוג אצלם חמץ במשנה היין ובחופה גם באכלות ולכן נותה גם כן לחוג את חג הסוכה שנעת ימים אע"פ שהיו הסוכות בהם זמן הרבה מאלו ומלבד שהדעת היה הוא רחוק מאלו ממשם הכתובים שצפרשת החדש עדיין הקושיא במקומה עומדת רוצה לומר איך יאמר רבן גמליאל שהסבה שאנו איכילם המזל בליל פסח היה שלא הספיק צבאם של אבותינו להחמץ כי היה קודם היציאה צוה לאכול המזל עם הפסח ומפני אחרת המזל שטעמה אלו אכילם את המזל בליל פסח לא מפני שלא הספיק צבאם של אבותינו להחמץ. אבל אחיית הענין הזה הוא שהמזל שטעמה בה ישראל במצרים מהמזל ואיסור החמץ לכל שנעת הימים היתה כמו שנעשו לדורות ושעל פסח מצרים נאמר והיה היום הזה לכם לזכרון ותנוותם אותו חג לה' שנעת ימים תאכלו מזל רוצה לומר שיעשו את חג לדורות כמו שעשו אותו במצרים פעם ראשונה וכמו שכתב הראב"ע שאכלו המזל מיום שיאלו ממזרים עד שנכנסו בים שהם שנעת ימים וכן כתב הרמב"ם שטעם ויאפו את הבצק מפני המזל שנאסרו שאור לא ימלא בנתיבות כי כל אוכל מהמזל וגו' והיות נכון בעיני בזה הוא שבמצרים לזה השם לנאולת מצרים הפסח והמזל שאלו אותם בליל הראשון ושבעה ימים אחריו ושכן יעשו את חג לדורות בענין הפסח בלילה ההוא ובענין המזל כל שנעת הימים והיה הפסח להורות ולזכור הנם שהיה עתיד לעשות שיפסח ה' על הפסח ויעלם ממכת בכורות ויהי המזל לזכרון הנאולה והיציאה מהגלות צחשון ומסירות רב וגמרן שהיה עתיד להוציאם בליל הפסח. האמנם אלו נתנה המזל הזאת לישראל אחרי זאת ממזרים אולי שלא היו מרעבים במסירות הנאולה ולא יעמדו על טעם המזל ההיא ואמתתה. לכן הערים הקב"ה לצווח אליהם המזל הזאת במצרים קודם יציאתם משם ולהיותה המזל הראשונה שנעשו בה היו זריזין עליה מאלו ולשו עיבותיהם כחשם שיהיה להם פנאי לאפות אותם במצרים מזל כמו שנאסרו וקודם הראיה בה פרעה ועבדיו לילה לאמר קומו יאלו מתוך עמי ואלו צחשון גדול וישאלו את צבאם צהרות בשמלותם על שמם כי לא יכלו להתחממה לאפות אותם במצרים כאשר חשבו וכיו בני ישראל ונסותיהם חרדים ומצטערים על עיסותיהם שמה יחמלו ויחשלו לאליהם במזל הראשונה אשר צוה אותם וכאשר הגיעו לבכות או למקום אחר נאות לאפות את צבאם בדקו אחרים ומלאו עונות מלות כי לא היו חמץ ואו הכירו וידעו שצחשון גדול ילאו ושהגדיל השם לעשות עמכם גם והכרתה הזאת הגיעה להם בעבור שנאסרו קודם היציאה בשמירת המזל ולכן אמר רבן גמליאל שהיה טעם המזל באמת מפני שלא הספיק שהוא מסירות היציאה עם היות שנאסרו ראשונה עליה לאותה סבה שזכרתי ועל זה אמר הכתוב והיה היום הזה לכם לזכרון ותנוותם אותו חג לה' שהיה הוא יום חמשה עשר בנתיבות בליל חמשה עשר אכלו את הפסח ולבקר ילאו שנאמר זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים. ואלו היתה המזל ההיא ליום אחד בלבד לא היה הדבר נרגש כי כמה מהאנשים יעברו יום אחד או יומים שלא יאכלו לחם כלל או שיאכלוהו מזה במקרה שקרה לכן צוה יתברך שהם המזל יהיה שנעת ימים כי הוא הקף שלם וכשיחמירו צוה באיסור החמץ ובענין המזל יודע שהוא חג ה' וגם צוה במספר הזה מהימים להזכירם שלא יאכלו חמץ מליל יציאתם ממצרים עד שיפגעו המזריים בים סוף. ואין הכוונה שכל שנעת ימי החג יאכלו מזל בחיוב כי המזל אינו חובב אלא בלילה הראשון אלא שכל שנעת הימים ההם כל הלחם אשר יאכלו יהיה מזל בל חמץ והוא אמרו איך ביום הראשון המזל שאור המצרים. ואין היום הראשון שזכר כאן הוא יום י"ד כמו שפרש"י כי כמו שכתב הרמב"ם אין בכל הפרשה רמז ליום י"ד אלא אמר ביום ראשון על יום ט"ו שהוא ראשון לשנעת ימי החג ולפי שחלת היום הוא מן הערב שלפניו לכן אמר איך ביום הראשון שניתנו שאור ביום הראשון מימי החג יהיה שנעת החמץ מן הבית וכן כתב הראב"ע שבהכנס היום הראשון כבר יהיה נשבת החמץ מן הבית. ובהם אמר חשבותו ולא אמר חזיתו לפי שמדאורייתא בניטול בעלמא סני כלומר שדי שינפל אותו בלבו ויהיה נחשב אלו לעפרא דלערא. וענין תשבותו שאור הוא לפי שהיה המנהג בארץ מצרים וגם היום כן בכל ארצות הישמעאלים שבכל יום ויום לשום להם לאכול כי מפני חום הארץ יפסק (יברבנאל שחיה) 6

מביתו כלומר מנפשו כל שבעת ימי החג רוצה לומר כל ימי שבתיו שהם שבעים שנה כי זה המספר המיוחד שבעה מורה ומעיד על ימי שנות האדם שהם שבעה עשרים מהשנים ולכן היו ימי החופה שבעה כדי שבויה חתונה וזיווג שמת לבו יחשוב כמה טובים מאלה יעברו עליו וכן היתה שמירת הנדה ומנחת המילה גם כן וסדרת המלוכה וטומאת המת ושבעת ימי המלוכה לפני ה' ושבעת ימי אכלות שמטות ויובלות ושאר השבועות כולם להזכיר לאדם מהפך ימי חלדו כדי שיסתכל ללכת למשפטו בחכמה צביונה ובעדו. הנה אם כן אסור החמץ והשאר שבעת הימים הוא לא לעיר אל ישראל שבימי שנותיהם הנבונים שהם שבעים שנה יבצורו ויבטלו מהם היצר הרע והחטאות המנוגות. והנה לזה היתה יום הראשון מקרא קרב וכן היום האחרון אסורים במלאכה. לפי שהאדם נולדו בתחלת בואו לעולם אין לו מעשה ולא מלאכה וגם בשיטתו וסוף ימיו אין ראוי שתהיה במלאכה נשמת כי הוא כבר מת אבל בימים ההם יעשה בלבד אחר יאכל לכל נפש כי הנה לא יאיר לנערים ביולדתם עמל ומלאכה אחרת כי אם לחנכם בתורה ובמדות וכן הוקן בסוף שנותיו לא תאות לו מלאכה אחרת אלא להבין לנפשו דרך ושלמות נפשו כי הוא אשר יאכל לכל נפש. איננו הימים האחרונים הם ימי המשעשע ומלאכת העולם יאכל גם כן בשנית השאור והחמץ התאוו. ואמנם המנה לזה שהיה בהימנות וסדר מנלי יצר הרע והאור שבעים ולכן הזהירו חכמינו וזכרנו לנרדס שימור האדם המנה משעת הטחינה שהוא הזמן שבו יתחיל האדם לכבד ולטעון אחרי עניי העולם כי מלא נרדס שמור וגם כן הוזהרו על שאור הטעיה שימור האדם עיבתו רוצה לומר הנדחתו בשמטות גיבו במדה במשקל ובמשורה. וזאת הורה שאלו עם המנה מרור שהוא רמז אל כבישת היצר והכנעת הכחות החומריות כי בזה ירגיש האדם מריבות ולעז נשמי והוא יתקן לנפשו. ואמנם הפסח היה רמז להפסד הגוף וספרו הנפש ממנו ולכן היה נאכל על מצות ומורדות והיה קרבן פסח לה' לפי שבאשר חננו המות על ההנהגה הטובה ומורדות נכנסת היצר יהיה הפסח קרבן לה' ותהיה שחיטתו אצל מזבח השם ואכילתו במקום קדוש ולכן היתה אכילתו בלילה שרומז לעת המות ועד חלות שהוא חצי המורכב שאף יפסד כי ההי האחר הנפשי הוא כאשר וקיים והיה ראשו על כרעיו ועל קרבו דוגמת האדם בעת מותו שהוא עם כל איבריו. ואינו נאכל אלא למנוחו רמז לחברת קרוביו ואזהרו בחייו שמעפירים עליו במותו ואינו נאכל אלא לזי' שהיה ריחו נודף כי טוב שם משמן טוב ויום המות מיום הולדו. ולפי שהיה הפסח מורה על ההפסד המות והיו חיי האדם נכללים בארבעה זמנים נעלות ובחירות זקנה ויטנה לכן הקנו הקדושים לשמות אלו ארבע כוחות כי ארבעה הם יתה האדם בחייו. הנה ההבדל מכל זה שהם המלות ירמון אל בריאת האדם וחיו ומספר שטותו וסדרתו ונקיות הנדחתו ובכישת יצרו ולעז נופו ושלמות נפשו וסופי המשונה לפני השם ולכן היה זה חג ה' לדור ודור ואמרו הקדושים חייב אדם לראות את עצמו כאלו הוא יא' ממזרים לפי שמה שירד וירמון ענין הילאם והנה כלל הוקותיו ומשפטיו וכלל לכל אדם בכל דור ודור ולזה היתה יא' את מזרים שורש לכל מועדי ה' ולכל המע' לפי שהוא למוד והוראה על כל ימי חלדו ולכן אותה הורה שאחר הפסח נמנה שבעה שבועות שהם כרך האדם וגבולו זמנו כמו שאמר (ויקרא כ"ג ט"ו) וספרתם לכם ממחרת השבת שבע שבועות חמיות חסינה כי המספר הוא מורה על ימי חייכם שיהיו כלל ימיו חמיות להביא לשלמות הרוחני שקבלו במתן תורה וראוי היה המור הז' לישראל ויחלשם ממזרים כי להיותם שמה עם פירע מוכר הדרכים הקדוש ברוך הוא בלמוד והמור האמתי הזה בלשון כדי שיסתלמו בו ויהיו מוכנים לקבל את החורה בזה סיני וזהו ענין הרמז הנכבד הזה. וזו אזהרה בסדר אומר אל הכהנים:

(כא) ויקרא משה לכל וקני ישראל וגו' עד ויאמר ה' אל משה ואהרן זאת חקת הפסח, כזר זכרתי בשאלות שיקשה מאד למה לא זכר משה המנה והזאת בכל חלקיה כמו שקבלה מהשם וזכר ממנה חלקים והשמיט חלקים ונעזב הרמז כי כדי להזכיר זה שקצר הכתוב כי בידוע שיאמר להם משה הכל בפרט אבל לא יתן הרב טעם למה קצר הכתוב בזה ולא קצר בזה והיה ראוי שיאמר הכתוב ויאמר משה את כל דברי ה' ואלה זיה לוקני ישראל בלבד ומה ענין מבט וקחו לכם וכתב הרב שקרא משה לוקנים והם אכסו אליו וכל העם ואלו דבר לכלם והיה דעת רבי יאשיהו במכילתא ור' יונה אמר שהיה הדבור הוא לוקנים בלבד ושהם ידברו לכל העדה ויקשה לשניהם שהטיקו הכר מן הספר והנראה בישב כל זה הוא בהם יתב' ביום ראש חדש ניבן זיה למשה ולאחר על חג הפסח שיעשו ממזרים ולדורות כמו שמפורש בפס' ואין פסח שמרע"ה אמר מיד לכל עדת ישראל המנה היתה, כמו שזכר השם ולא השמיט ממנה דבר ואין להפלא מאד לא ספר הכתוב שהניד משה את המנה לכל ישראל כי הנה נכל המנות ואמר וידבר ה' אל משה לאמר דבר אל בני ישראל ולא יספר הכתוב שמה העדה להם כי בידוע שלא יעבור משה על דבר השם ואם ה' אליהם דבר מן לא ינא. ואמנם הפרשה הזאת מבט וקחו לכם וגו' לא באה להניד שדבר משה המנה אשר לזה השם כי כבר שמעו אותה כל העדה מפיו ולכן לא נאמר בזה זה הדבר אשר לזה השם. אבל ראש משה לזנות מעליו לוקנים שהם ירצו במנה האת מהפסח והם יתחילו ראשונה בלקיחתו ובשחיטתו ובנתינת הדם על המשקוף ועל המזוזות שהם היו הדברים היותר מסוכני ולכן השם משה אולי יהיה בעיני העם קשה לעשות הדברים האלה מזהו הן נזנח את חובבת מזרים לעיניהם ולא יפקדו מפני שכבר נאמרם במזרים שמול מלה היה שופע עליהם יקר וגדולה באמנות הכבוד והעלי שזו נובנים במקום הנקרא בשמו ושהוא בללמו וכדמותו והיו חושבי' שהנוגש בזה אחד כנוגש צננת עינו של מול טלח ואחת דתו להמית ועתה בראותם שהיהודים האומללי יטלחו ידיהם במקום הנכבד והנעבד מקבל שפע העליון ועם ביו וספיו כזה ירמיו יד בעדר אשר בחרו מזרים להם לאלהים

האריך. אבל האמת הוא נדרשים ז"ל שהחשבונות נמכר כלן הוא נר חובב שקבל עליו שלא לעבוד מ"א ובה להשיג עם ישראל כי בציול זה לא היו מניחים אפילו להשבת החובות משום לא ישנו בצורך פן יהיו צורך להם לי ופסיד הוא העבד שאין גופו קטן אבל עובד עבודה מה בשכרו וביארה תורה בזה שא"פ סיכוו החושב והפסיד יימולים לא יאכלו צפסכה כי הם כשרניים או נבעזים הנימולים כמו שכתב רש"י או כגר שכל ולא שכל כמו שאמרו בגמרא כי הנה אש"פ שאינם ערלים כיון שהם בלתי מאמינים במצוה ובעצמה ובנותן אותה אין ראוי שיאכלו בו והם ללוי נמולו לשם מצוה אלהית והיום וזאת ולכן לדרבנן לארצותם ולגוייהם ואינם מהמניין באל ובהשחתו. ואמנם העבד הנקנה מין שהוא כסף הבטל ונימול למצות האלהים ועוד כל ימי הארץ לא יאז חפשי נמית רבו החרוטה החרוה לכלל צפסכה לא יאכלו ויהיו כעבדים. וגם הדין היה זכר לפסח מזרים שלא אכלו בו המזריים שהם מתיסבים בצורך גושן עם הסיודים כהצריס. עוד אזה דין רבועי והוא בבית ארץ יאכל לא תוליא מן הבית מן הבשר חיה. וגם זה פירשו חז"ל שאין הכוונה שבבית אחד יאכל הפסח כמשמנו כי הנה כרוב על הבתים אשר יאכלו אותי בזה אבל פירש בבית אחד הוא בחבורה אחת והוא כמו וספחת אחת יבואך ב"ר המחבטים עמך והשגן שלא ישבו עליו המזמים שהי חצרות ויהלכו אותו וגם זכר דמנו בפרשת חודש באמרו שה לבית כי בית נאמר על המסכה ולכן המנהג שכתב הגיד משה המצוה הזאת לזקנים אמר להם במקום איהם שה לבית הבית ש לבית מבכו וקחו לכם זאן למספחותיהם הרי שהמסכה היא הבית. ומפני שהם כאן חושב ופסיד לא יאכל בו סתך אלוו בבית א' יאכל כלומר למספכה או יאכל הפסח ולא יזילאו ממנו מן הבית ר"ל מן המסכה' היא החרוה לבית או חש

השאלה הא' למה נאמרה הפרשה הזאת אחת חקת הפסח למשה ולאהרן ויהיה ראוי שחיה' למשה בלבד כפרס' קדש לי כל בכור ושאר המצות כלם. והנה מצות החדש נאמרה לאהרן עם משה בעבור שהיה לו חנומול מה טעמה במצרים עם משה שלכן. וזה לקבל עמו המצות הראשונה ה'יא. אבל אחרי כן כל המצות נאמרו למשה בלבד ומע לו לאהרן אם כן במצות הזאת : השאלה הב' למה לא נזכר ית' הדינים האלה בזכר בואת הפרשה למעלה בפרשת החדש על מצות הפסח שהוא היום המקום הראוי אליו כ"ש דין בבית אחד יאכל ודין עמם לא חשברו בו שהיו דינים עממיים בפסח מצרים ולא נזכרו שמה בפרשור המצות הכוללת ונזכרו כאן אחר פרשת ויהי בחגי הלילה ופרשת ויסעו בני ישראל מרעמסס : השאלה הג' בזה שמה בחקת הפסח בבית אחד יאכל לא חזיקו מן הבית מן הבשר חולה ועלם לא חשברו בו כי הנהגה האכילה בבית אחד כצרי'מכרה בפרשת החדש מה לבית אבות מה לבית ולמה נשנה כאן. ולמה אכר שלא יבשרו בו העלמות כי יותר ציון וקצף יהיה לנעמד בזה : השאלה הד' מה ענין אמרו כי עדת ישראל ישעו אחותו הלא ידענו שכל ישראל חייבים במצות הפסח ולמעלה נאמר במצותו דלרו אל כל עדת בני ישראל ויקחו להם איש מה לבית אבות וגו' ומע היא החדש אשר חדש בזה בפרשה אמרו ויהי בחגי השאלה הה' נאמרו ויסעו כל בני ישראל כאשר נזכר ה' את משה ואת אהרן כן עשו כי זה כבר נאמר למעלה בזוף פרש' ויקרא משה לכל וקצף ישראל שנאמר וילכו ויעשו בני ישראל כאשר נזכר ה' את משה ואהרן כן עשו.

ושכיר מן הכורים. וזה עוד דין חמשי והוא ועשו לא תשברו בו וזהו זה צפסח דורות שלא יחלו בו חסני כבוד הקרבן הקדוש. ואמר זה ג"כ כנגד החושב והשכיר שאולי יחלו בקרבן הפסח בדרך נדבנות וישברו עמדותיו בניין. והנה בזה הדין היה צדק בית בלמרו בבית אחד יאכל לרמוז לפסח דורות שיעשו בבית הבחירה ולא בשערי' וכמ"ל וזכתה פסח לה' אלהיך וגו' במקום אשר יבחר ופי' שלא נחשב ממה שאמר בזה אלא שיהיו בו על המשפח' שלא יאכלו בפסח גם מבני ישראל אלא כל אחד בפסחו וזהו הוצרך לומר עוד כל עדה ישראל ישנו אותו כי כלם כמשפחה אחת יחשבו וכן לא נחשב שנגד דק עם היותו כישראל לכל המצות לא יאכל בו כי אינו המשפחה על כן אמר אח"י וכי יגור אדם נד והוא הגר דק שחגיג' וקבל עליו עול מצות החורג המול לו כל זכר ר"ל ישעה כאשר עשיתם במצרים קודם אכילת הפסח והוא שמלתם את כל אשר לכם כן הגר המול לו כל זכר אשר בביתו כבנים וכעבדים שקנה בכספו ואף יקרב לעשותו והיה באזרח הארץ כלומר ככל אחד ממשפחות בית ישראל. ואמרו עוד כל עד לא יאכל בו פירשנו ה"ל על ישראל שמת אחיו מחמת מילה כי הוא אינו מומר לערלות. ומאשר בא הפסוק דהו בתוך עניי הגר נראה לי לפרשו עליו שאם היה שום עד לא יאכל בו ר"ל הגר בעל הבית כי כיון שהעמיד ערל בביתו ולא קיים המצוה שנתנה לאברהם אבינו אין ראוי שיאכל בפסח כשאר בני ישראל והתלל הכתוב מהגר שלא ירעם על זה כי אין בזה אלא עול יותר מבני ישראל כי גם הם כמו שפרשתי לעת רבי יהושע אם ימירו בניהם עבד ערל לא יאכלו בפסח כן הענין נגד ועל זה אמר חזקיהו אלהי יסוד ונגד הגר בתוככם ר"ל בענין המצוה בכללם כי אין ראוי לגר לקיים קצתם וזאת קצתם ודיו לגר שיהיה כישראל בענין זה. הנה התבאר ממה שפירשתי הנה השאלה הא' והוא שיהיה יתבאר חקת הפסח למשה ולאחריו לגמרי יחד לפי שלשונים נמשכות מצות הפסח בפרשת החודש ובה הכתוב עת' להוכיח ולבאר דבר דברים ונאמרו לבניהם לפי ששניהם שמשו עיקר המצוה. וכן הותרה השאלה הב' למה לא נאמרו הדינים האלה במצות הפסח בפרשת החודש קודם פרשת ויהי בחצי הלילה ופרשת וישעו בני ישראל ונאמרו עשה אחרתה' כי היה זה מפי שנתחדשו הדינים האלה לנורך הערב רב שעלו עם ישראל ממצרים מהם כעבדים ומהם כחושבים ושכירים ומהם כנרי דק. ונאמרה הפרשה הזאת ביום ש"ו לענין פסח דורות לא לפסח מצרים כי כבר היה נאכל וכבר יאזו משם. האמנם היו כל אלה הדינים מתיחסים ויטעמו בזכרון פסח מצרים. וכן התבאר הנה השאלה הב' שפסוק בבית א' יאכל לא תוציא וגו' אינו מותר במקום הזה כי אין הכוונה בבית א' הבית שמשמשו אלא הכוונה או המשפחה כמו שפרשתי וכן הותרה השאלה הד' שאמרו כל עדה ישראל ישעו אותו נאמר כדי להודיע שם היות שבעה פסח מצרים למשפחות ולבתי אבות הנה לדורות לא יהיה כן כי לכל העם צהר לעשות הפסח אף עם אלה גם אפשר לאמור שזה הכתוב להודיע שאם היה עבד עברי או שכיר עברי או חושב מאלה מן השבטים שחישב עם שבט אחד מארצו לא יוכלו בזה שגאמר כאן חושב ושכיר לא יאכל בו כי בידוע שהעבד עברי הוא נימול והוא משעבד ישראל וכל עדה ישראל ישעו אותו וכן הותרה השאלה ה' שאמרו וישעו בני ישראל כאשר צוה ה' את משה בא להודיע שכל בני ישראל כאין מערער קבלו על עצמם הדינים האלה לעשותם לדורותיהם כמו שקבלו מצות הפסח במצרים ואפשר לפרש וישעו בני ישראל כאשר צוה ה' וגו' בא להודיע שם היות ששהיה זה יתבאר על הדינים האלה הנה צפסח מצרים כבר עשו ישראל מעצמם כל הדברים האלה אם במילתם ומילת עבדיהם ואלא אכל באותו פסח בן נגר ולא חושב ושכיר מן האומות. ואמנם אמרו אחר זה ויהי בעצם היום הזה הוציא ה' את בני ישראל ממצרים כחזק הרצ"ל שהוא דבק עם מה שפירשתי שבוים שהוציא ה' את בני ישראל מארץ מצרים על אבותם בו ביום אמר למשה מצות קדש לי כל בבור ובו ביום אמר משה לישראל כל הדברים הנזכרים אחריו עד ויהי בשלח פרעה. ויותר נכון לפרש שזה הכתוב הזה להודיע מתי נאמרה פרשת חקת הפסח אם היה ביום י"ד קודם הוצאת מצרים או אחריו ואמר זה אמר ויהי רוצה לומר ויהי האמירה הזאת הנזכרת בעצם היום הזה כשהוציא ה' את בני ישראל ממצרים על אבותם שהיה ביום ט"ו לאחר הראשון אז כשהוציא ויאל הערב רב עמם נאמרה זאת הפרשה כי הסכים הקדוש ב"ה עם מעשיהם אשר עשו במצות הפסח וזהו אותם שכן ישעו בפסח דורות:

הנזולים ומפני זה לא זכר כאן המצוות העמלות אלא החמור וחז"ל אמרו שהיה זה לפי שהמצרים כו' שגאמר אשר בשר כו'. ועוד שאין לך כל אחד ואחד מישראל שלא הביא עמו חספים חמורים טבועים כסף והבן ומלכות ולכן בזה מצוה שגאמר פסח חמור ולא שגר המצוות העמלות. ואין ענין קדש לי שיקדים מיד ותנכח המצוה הזאת במדבר כי משם ע"ה ביאר שהיה חלויים בדרך צדקה ויהי כי יביאך אלא שיהיה לישראל עתה מצוה קדש לי כל בבור. והנה משה רבינו חשב בזה יחשבו ישראל שהקדוש ב"ה בחר ליזכרון גלות מצרים וגאולתו ענין הנזירות ושפתי זה יבשל ענין הפסח והמלה ואסור החמץ כי היה די בזכרון אחד לגם אחד וכיון שעתה היה הקדוש ב"ה מצוה קדש לי כל בבור כי בזה יהיה הזכרון ולא במצוה אחרת. הנה מפני זה אמר משה אל העם כעצמה לזכותם על קדוש הבכורות שזכרו לקיים מצוה המלה ואסור החמץ ועל הפסח שיהיו אותם המצוה בכבר נאמרו בהם למצות קדוש הבכורות כדי שידעו ויבינו שגאמר וזכרונות יהיו להם האחד אכילת המלה ואסור החמץ וזכרון ליציאת מצרים שהיה כ"ה בחשוון שלא הספיק בלוקם להחיות והזכרון הב' הוא קרבן הפסח בלילה הראשון וזכרון לשפטים שבלילה הוא עשה בנסיכול כח מול עליה שיהי מול המצרים ומשפיע בהם. והזכרון הג' הוא קדוש הבכורים לנבואה וזכר למצות בבור' מצרים והלאת בכורי ישראל מהמנחה הנה להודיע שגאמר המצוה היו הבכורות בזכרונות האלה נזכרו כאן שלשהם והותרה בזה השאלה הו'. וז"ל ויאמר משה אל העם וזכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים מצות עבדים וחמור כי בחמץ יד כלומר בחמץ המכות שנקראו יד העם וצפרט צמכת בכורות שעליה אמר ושלחתי את ידי שצמכה ויצא מצות עבדים שהיו ארץ מצרים יען היו שמה סגורים תכלית ההסגר כמו שיהיה מסגר הבור אשר יאסרו שם העבדים בעבור שלא יצאו ולכן קראה הותרה במקום אחר כוד הצדל. ואמר הוציא ה' אתכם מזה לפי שהיה זה הדבור מיום הוצאתו ועדיו וכן נגבול מצרים ולכן לא יאכל חמץ בו אם מזה שהיה זכר ליציאתו כמו שגאמר מיד ולפי שאמר זכור את היום הזה נתן בו המעט כדי שלא ישכח מפי זרעם והוא אמרו היום אחת יוצאים בחדש האביב שהוא בכניסת השמש במול עליה ונקרא אביב שאז התנבואה עומדת באביב ולפי שגאמר התנבואות חליו בתנועת השמש וכמו שגאמר (דברים ל"ג י"ד) ומנמד תנבואות שמש. ויש אומרים שקרא הכתוב לחודש ניסן חודש האביב לפי שהיה ראשון לחדש השנה ואז לכללם וכלו אביב הוא שתי תיבות אב י"ב ר"ל אב ל"ב חדשי השנה או הוא רמז למול עליה שהוא אב וראשון למולות הפסח. ואחריו שזכר המאמר אשר בו ישים ההג וזכר הזכרון הראשון והוא אמרו ויהי כי יביאך וגו' ושעבד את העבד' הוצאת. והעצמה שזכר היא קרבן הפסח כי אחריו קרא עבדות וכו' למעלה והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת. ואמנם אמרו אחריו שבעת ימים תאכל מצות אינו העבודה שזכר אבל הוא הזכרון השני שיעשה מאכלים המלה ואסור החמץ. ואין הכוונה שבעת ימים יאכל מצות בזה כי אין אכילת המלה חובה אלא הילול הראשון אבל ענינו כמו שפרשתי שאם ירצה לאכול לחם בימים ההם יהיה לחם מזה ולא חמץ והותרה בזה השאלה הו'. ואמר ביום השביעי הנ' לה' להודיע שיעשה ביום האחרון מההג משתה ומההג ובהם בשרם שאז חסיה חשועתם שלמה כי אז ישעו המצרים גם כן ליענייהם ולכן לדורות ישעו בו שלמי חגיגה. וכבר הרמזנו ששעם ובוים השביעי חג לה' שיהיו חסיהם ביום השביעי ולא יאחריו אותם עוד שאין להם חשולות אחר כן. אבל היום הראשון י' לו חשולות כל שבעת לענין הכהן ושניהם שיהיו לענין הקדש. ואמנם מה שחזר לומר מצות יאכל את שבעת הימים ולא ירצה לך חמץ הוא לנבאר שאין מה שאמר שבעת ימים תאכל מצות חובה כי אין אכילת המלה חובה כי אם בלילה הראשון כמו שפרשתי ושאר הימים הוא רשות ולזה אמר מצות יאכל שהוא לשון נאמר על הרשות והחובה בזה בימים ההם הוא באסור החמץ. ואם יאמרו איך היה אכילת המלה ואסור החמץ וזכרון לגאולת וליציאת מצרים הדינים שהיה הזכרון נב' דברים הא' שצנאו הכהן יעידו לבניהם בעבור זה עשה השם וגומר ר"ל בעבור זה עשה ה' לנו שגאמנו ממצרים נעשו כל הדברים האלה ובה חמץ ותתפשט הקבלה מדור אל דור ולא תשחך נאולת מצרים מפי זרעם עד עולם וכבר אנו החכמים על ההנהגה הזאת שהיה בליל ט"ו ציון אכילת הפסח. ואפשר לפרש בעבור זה עשה ה' לי צנאיתי שבעבור שיעיד כל זה עשה ה' הדינים והנפלאות שעשה ביציאת מצרים וכמו שאמר למען חספסר באני בך וכן בך את אשר התעללתי במצרים וגו' וכבר הרמזנו פ' בעבור זה שחזר אל העבודה שזכר בעבור זה עשה ה' לי צנאיתי ממצרים אנוי עובד את העבודה הזאת וחז"ל דרשו בעבור זה על המלה ומרור המיניחים לפניו. והנה הוא והיה לאות על ידך ולזכרון צין עיניך. ר"ל שישימו פרשה קדש לי כל בבור בתפילין של יד וגם כן בשל ראש כי בזה נזכר תמיד יציאת מצרים שהיה ביד חזקה ומשפט אלהי וזהו מפני זה הותרה ה' אשר לונו בפרשה הזאת שגורה צפיו וגזכור יציאת מצרים שהיו צם מהנפלאות מה שביצאונו לבאמין בשגשגות ה' ויכילתו. ותוספת בה"א צנלת ידכם כבר אמרו שרומנו אל חמשה בתיים בתפילין והם ד' בתיים של ראש וצית ה' של יד והתפילין של יד נקראו בכתוב אות שגאמר ויהי לאות על ידך והתפילין של ראש נקראים זכרון שגאמר ולזכרון צין עיניך ויהיה לאות הוא כפת הזכרון וקודם אליו ועל כן אחז"ל (מנחות ל"ו) כשהוא מניח מניח של יד ראשונה ואחר כך של ראש שגאמר והיה לאות על ידכם הקדים תחלה תפילין של יד ואחר כך ולטעמות צין עיניך וכשהוא חולץ תפילין חולץ של ראש תחלה ואחר כך חולץ של יד לפי שאם יחולץ תפילין של יד תחלה כמו שהניחם תחלה איך יאמרו תפילין של ראש שם הזכרון ואין זכרון מבלי אות ומפני כן ראוי שיהיה תפילין של יד ראשון ואחריו כי כן האות הוא קודם לזכרון ואחריו ואין הזכרון כפת האות וארבעת הפרשיות הם קדש לי כל בבור ויהי כי יביאך שמש ויהיה אם שמוע לך שגאמר כלם

יג (א) יידבר ה' אל משה לאמר קדש לי כל בבור וגומר עד סוף הכדר הזה. אחרי אשר צוה ית' על אכילת המלה ואסור החמץ וכן על קרבן הפסח לדורות לזכרון גאולת מצרים והשפטים שעשה בלילה ההם. וזה עוד למשה שיקדש לו את כל בכורות ישראל שכלם יהיו קדש לה' אם הבכמה סבורה להקריב אותם על המזבח ואם הסמאה לעבודת הבית ואם נפש אדם לזכר ולשירת את אלהיו. וביאר מי היא אשר יקרב בכור האם הוא בגדול בעבית או הכן הראשון הגדול לאדם מהפסח הראשון בכור או אם הבכור הוא צדק האם הוציא ראשונה מבטן האשה וביאר שהבכור הוא בגדול בערך האם שיהיה פער כל רחם שמפני שהאשה קודם שתלד כאלו רחמה סגור וקרא הלידה הראשונה ממנה פתיחת רחם ופער הוא מלשון (משלי י"ו י"ד) פוער מים ראשית מדון והיה הבכור מתיחס לאם ולא לאב לפי שיש ספק בבכור האב אם הוא מהפסח הראשונה אם לא מה שאין כן בבכור האם שהוא יודע שזה יאב ראשונה גם מפני שהאם תרחם יותר על הולד מהאב וכמו שאמר הנביא (ישעיה מ"ט) התשכח אשה עולה מרחם בן בטנה. והנה לקח הש"ת הבכור' מבני ישראל לפי שהוא צדק צדקו וברכו הסדיו הלי מהמנחה את בכורות ישראל ביום הכוונה כל בכור בדרך מצרים כי ראוי היה שגם הם ימותו כמו שצוה ית' למעלה וזה אמר לי הוא וידמה שלא היו כל ישראל מהבכורות העמלות אלא החמורים כי לא היו מגדלים סוסים לפי שצמחים לא ירכבו על הסוסים אלא השר'.

נאמר שיקשר על היד וכן העינים והיחס פרשת שמע לקבל עול מלכות אל אחד ופרשת ויהי אם שמוע לקבל עול מלכות וצחי פרישיות האחרות לזכרון יציאת מצרים שכל זה יהיה נגד עיניהם וכן ידיהם חמיר וזהו הנוחו שמה האמנם לא לזכר להניח חפילין של יד על יד עומה ושל ראש בין העינים כמשמעות הכתוב לפי שאלו היו על היד היו מונעים פעולות היד על עד שמפני זה אזה להניחה ביד השמאלית ולא בימנית לפי צביעות יוכל להיות על ביד השמאלית אבל בשמאלית לא חוכל להניחה על הימנית וכן אלו היו מניחים החפילין בין שתי העינים יהיו כסגורין בין עיניהם לכן הנוחו חפילין של יד על גובה היד והוא בפרק האמצעי בין הכתף לזרוע וחפילין של ראש הנוחו בראש במקום שהוא מכוון כנגד בין העינים מקום שמוחו של נער דופק וכבר יורה שזאת היחס כינות הכתוב ממה שאמר והיה לך לאות מגיד שחיהם הנחתם במקום שיהא אות לנו ולא לאחרים וכמו שביארו זה במכילתא . וכמה מהחכמה הפנימית ההורה האלמית בהנחת החפילין במקומות האלה לפי שהחפילין של יד הם קרובים אל הלז ולזה היו צורע השמאלי שהוא יותר קרוב אל הלז בנחת . וחפילין של ראש הנוחו סמוכים למוח כדי שגשם לבדנו ומחשבותינו צפונות הנפרשות בצפריות האלה ויורד לדעת כי חפילין של יד ושל ראש הן שתי מוצות ושריות מענין אחד והראיה שהן שתי מוצות היא שאין מעבדות זו את זו כלולב ומיינו עם האחרון וכן אמרו חז"ל חפילין של ראש אינה מעבדת כל יד ושל יד אינן מעבדות של ראש ולפי שחייבין רימויות על ענין אחד או"ל כשהוא מניח שחייבין ביחד שאין לשות נעיהם והוא אמר שח בין תפלה לתפלה עיניהם היו בידו וחזירין עליה מעורכי המלחמה וזכר הכתוב שביאשר העשה עדה בני ישראל כל זה תשמור החוקה הזאת מנימים ימימה והוא מדי שנה בשנה כי הנה השנה חקרא ימימה לפי שביא כיום ארוך וצמח שזום אותם שימרו את החוקה הזאת למוטעה רמז לשינוי השנה שלא יעשו פסח רק בחדש האביב . ואחריו שזכר משח רבנו הזכרון הראשון שהוא בעבודת הפסח והזכרון השני מהמלות ואסור החמץ זכר הזכרון השלישי מקדוש הבכורות ולפי שהוא היה תלוי בארץ כמו קרבן הפסח לכן אמר ויהי כי יביאך ה' אליהך והעבדת כל פסח רחם לה' רוצה לומר תפרישו ותעבדו מן העדר כל פסח רחם בהולדו שיהיה לה' ואמר זה על צבור הבהמה הטבורה שיחקרב על גבי המזבח ולפי שבהולד לארץ אין מקריבין קרבנות תלה הכתוב זה בארץ . אמנם אמרו עוד וכל פסח חמור וכל צבור אדם קבלו חז"ל שהוא נוהג גם בהולד לארץ כי הוא מהדברים הנפדים וזהו לא זכר בכור אדם בראשונה אלא בהולד עמו כצור החמור לפי ששניהם פדויים והם נהנים גם בהולד לארץ וזכר ראשונה אותם שחיו תלויים בארץ לפי שיש בהם קדושת הניף והדברים הפדויים אין בהם קדושת הניף אבל הם ממון הבהן וזוהם הכורה שהחמור לפי שאינו ראוי לאכול ממנו יפדה אותו צבא כי השה בעל חי יצוה לכהן לאכול ואם לא יפדה אותו אחר וערפתו רוצה לומר שיהרגוהו בטובתו אותו מלך ערכו בקופין או צמח שידמה לו . והנה צבא צבא כדי שבעל החמור יפדה אותו בעבור שלא יפאך לעשות לו זה הפועל כזר וחז"ל אמרו שהיה זה לרמוז למצריים סובלי המכות והענשים עם כל ואין לב ישראל נמשלו לשה פוירה וזהו צבא שפער חמור הפדה צבא ואם לא יפדה וערפתו רמז למכת בכורות שמתו ונולדו ישראל . וענין הפדיון שפדה אדם מיד הכסן אל היד בכורו כללו קנאו וכבר ביארה חזקיה במה יהיו דמי הפדיון חמשת כספים של כסף או דבר שיקחוהו הכסן במקומם כמו שכתבנו בפרשת קרח ולפי שלא ישבת עמם המזוה הזאת וענינה אחר והיה כי ישאלך בןך לאמור מה זאת רוצה לומר מה הכנה עריפת החמור והקרבנות השם לכהן תהיה התשובה אליו שבהחוק יד הוציאו ה' ממצרים שהיה היחס לנו בית עבדים וראשם פרעה הקשה לשלחנו כי לא האמין בהשגחת ה' וגמולו ויכרוע ה' את כל צבור מצרים מלפניו ועד בהמה ע"כ אינו זוכה לה' כל פסח רחם הזכרים ולא די הב"ח אבל גם צבור בני אפרה כאלו הוא מחויב להקריבו לנצח וגם לתכלית זכרון זה חשם הפרשה הזאת לאות על ידכם ולשפעת בין עיניך וחז"ל (רש"י שמות י"ג) שה"א ידעה רחמנו אל היד הכהה שהיא כנגד הלז ולעושות בין עיניך וטפסת כתב הרמב"ן שאין לו משפחה ידועה בכתוב ויש אמורים שהוא גם מצריים שנקראו המוח בן וכבר אח"ל (שבת נ"ח) שקשר חפילין ורצועותיהן ועבודתם לשמה וזכרתי בשערן וכל שאר תנאי החפילין הנכתבים במסכת סופרים הם כלם הלכה למשה מסיני . והנה זכרה החורה חפילין של יד קודם חפילין של ראש לפי שהאות של היד הוא מכוון כנגד כי בחזוק יד הוציאו ה' ממצרים ועוד שחפילין של יד הם כנגד הלז ושל ראש הם כנגד המוח . והנה הלז יותר נכבד מהמוח והחחלה לו גם לפי שדרך בני אדם הוא להניח אות לדבר שירצו לזכרו בידו ואצטנו או בראשו על המצנפת ולכן דברה תורה כלשון בני אדם צוה והותרה ממה שביארתה השאלה הח' הנה אחר למוד הבנים בכל אחד משלש המצוות האלה כי במצות הפסח נאמר בפרש' משבו והיה כי יאמרו אליהם בנים מה העבודה וזכר וכן לא זכר בציאות חוקת הפסח ונענין המלה אחר בפרשת קדש לי כל צבור והנחת לבקן ונענין הבכורות נאמר כאן והיה כי ישאלך בןך מחר ונימיר הרי שגבל שלשת המצוות שנתן בקדושת צדק הוא על שניני מצרים צוה על הלימוד לבנים כדי להמשיך הקבלה מיציאת מצרים ונפלאותיה אשר הם משרשים בלבבנו אמונת הידיעה וההשגחה האלמית נמולו ועוגשו ויבולחו הבנ"ח וכן נאמר בשתי הפרשיות האלה והיה לאות לפי ששתיהן חונלן הזכירה כלם מציאות מצרים וזכו מה שראינו לבארם בקדר הוה :

פרשת בשרה

(י"י) ויהי בשרה פרעה את השם וגו' עד אז ישיר משה ויש לקבול צוה שאלו . השאלה הא' באמרו ויהי בשלח פרעה את השם ולא נחם אלהים וגומר והוא כי למה אמר ויהי בשלח פרעה את השם והיה ראוי

שיאמר בנאח ישראל ממצרים ולא נחם אלהים וגומר ומה לו עתה להודיע ששלח פרעה כי זה כבר נאמר למעלה שיצאו בשרותו וגורשו ממצרים : השאלה הב' למה לא נתן הכתוב הסבה האמתית למה לא נחם אלהים דרך פלגתים שהיה כדי לקרוע את היס והלשונות המצריים כי הלא הביאם דרך המדבר כי הלא הוציאו דרך ארץ פלגתים שלא היה שם ים סוף ולא זכר הסנה האמיתית שהיו מהים וזכר סנה אחרת חלושה באמרו פן ינחם העם וגומר והוא תימה רב יען קריעת ים סוף כיון יתבדק צה מתחלת המצות : השאלה הג' באמרו וחמושים עלו בני ישראל מארץ מצרים ויקח משה את עצמות יוסף וגומר כי הנה הדברים האלה אינם נכתבים במקום הראוי להם והיה ראוי לכתובם בפרשת ויסעו בני ישראל מרעמסס סכנה וגומר ובם היה לו לשפר שעלו אותו הסעון הרב חמושים וסביא משה את עצמות יוסף עמו לא עשה בתוך סכור נבי היס : השאלה הד' באמרו וה' הולך לפניכם יומם בשמור עמך וימיר כי הנה מלת הולך או מתנועע לא יפול בו ית' כיון שאינו נגש ואינו כה בגשם והיה ראוי לומר וה' מוליך לפניכם יומם עמוד ענן וגומר ומה ענין אמרו ללכת יומם ולילה האם היו ישראל הולכים ביום ובלילה כנודחים : השאלה הה' מה ראש יתבדק לעשות נכלים וערמומיות לפרעה לרדוף אחרי בני ישראל כמו שנאמר ויסעו ויחנו לפני פי החירות ואמר פרעה לבני ישראל נבוכים הם בארץ והחזקתי את לב פרעה ודרך אחרים ואצבדה וגו' כיון שפרעה ועבדיו וכל עמו כבר שלחו את ישראל במצותו וישאלו להם ממונם ואמרו לכו עבדו את ה' כדברכם וברככם גם אחרי . ומדוע יקללוהו המה צוה הפועל כי גם הם לא ישראל והמיתו צניהם ביאיר מצרים הלא כבר קבלו עונשם במכת צבירות זמה לורך לשיניהם כיס סוף : השאלה הו' באמרו ויגדל למלך מצרים כי צרת העם ויהפך לבג פרעה ועבדיו וגו' כי איך אמר שנהפך לבגס כיון שהם לא פגעו אחרים לגמרי אבל אמרו לנו עבדו את ה' כדברכם שר"ל דרך שלשת ימים ולשוב מיד כי על מנת כך שלחם כמו שכתב הראב"ע וכ"ש שהולכו ממנויהם ובידוע היה שבהיותם בורחים ירדפו אחרים להשיגם ולקחת כל אשר להם ואין צוה אם כן ויהפך : השאלה חו' וייראו מלך ויעקו בני ישראל אל ה' ויאמרו אל משה וגומר והוא שאחריו שזוהו אותם השם שישעו ויחנו לפני פי החירות ושהוא יחזק את לב פרעה לרדוף אחרים ויכבד את לנו איך פחדו בני ישראל ויעקו הלא ידעו שדבר תלמינו יקום לעולם . ואם היו נועקים ומתפללים אליו איך היו אומרים למשה המבלי אין קבר' ואיך יסכים התרעומ' עם הנשקע והתפלי' : השאלה חט' באמרו המבלי אין קברים במצרים וגומר כי היה ראוי שיאמרו המבלי קברים במצרים לקחתנו' למות במדבר לא שיאמרו שחי שלילות המבלי אין . ומה ענין אמרם מה זאת עשית לנו להוציאנו ממצרים האם שכתו אל מוציאים ביחסם הנאולס למשה גם אומרם הלא זה הדבר אשר דברנו אליך במצרים כי לא מלאנו שיאמרו אליו שם כן : השאלה טו' בדברי משה אל העם הציצו וראו את יסועת ה' וגומר כי אשר ראיתם את מצרים היום וגו' כי מה הכעסון הזה שלא יוסיפו לראותם עוד עד עולם כי הנה ישיבו ישראל מזה עצמו אחריו יראים שאם ימיתו כאן לא נראה המצריים עוד עד עולם ולא כנעניים ולא אומה אחרת : השאלה יו' באמרו השם מה תעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו כי הנה משה לא נעק אל ה' כי הוא הוה יודע סוד ה' ואיך יעק ולמה אם כן הוכיחו מה תעק אלי . גם לא היה להאשימו למה לא היה אומר לבני ישראל שיבשו כי הוא צוה אותם ויסעו ויחנו לפני פי החירות ועל דברו היו הונים שמה גם אומרם היום את מלך ונשה את ידך הלא הוא מאמר בלתי מסודר כי היה לו לומר היום את מלך ונשה את מלך על היס : השאלה יז' באמרו יתבדק וידעו מצרים כי אלו ה' כי הנה הידיעה הנכספת אללו היא לישראל שידעו אותו וישלחמו באמונתו לא במצרים כל שכן שאם המצריים ימיתו שם ידעו את ה' אחר כך :

בשלה

יד (ה) וידבר ה' אל משה וגו' וישבו ויחטו עד ויאמר ה' אל משה מה תעש עלי
זוה ה' למשה שיזהר לבני ישראל שישובו מאיתם שכבר היו שמה ויחטו
לפני פי החירות שהוא המחזו אשר משה ישפך ים סוף אל תוך לשון ים ארזן ורחב
הנקרא חירות ומקום השפיכה הוא מקום לר ולכן נקרא פי החירות והראה להם
מקום החנותם שיהיה בין מגדול איהם ובין הים ובפרט לפני בטל זמון והוא בית
הע"א העומד לזר זמן של מגדול מזרים ואמר נכחו תחטו שישימו מנמחתם ללכת
נכחו בעל זמון ולחנותם הם עליהם וזהו זה כדי שיחשובו פרעה שבמקום ההוא
ייהרגם כלם כאים אחד כי ממגדול שהיה מגדל גבוה למזרים ילחמו בה וכן מבעל
זמון ולא יהיה להם פליטה כי אם בהכנסם בים וסניעתם בו כי הוא דוהא לומר פי
החירות היה מקום ומעבר קצר ובוה יתחזק לב פרעה לדרוך אחריהם כי אם
היו הולכים תמיד לדרכס קצר פרעה מתחילם מהם לחושבו כי לא ישיגם ואם
ישיגם יהיה רחוק ממזריהם ואולי יעזרום אולי אומה אחרת מאורף שכבר נפלה אימת
ה' עליה וכשיחזקו כל הסבות האלה יהיה יותר החרשות לפרעה מלדרוך
אחריהם וזהו צוה יתברך שיחזו לפני פי החירות כי יבטח פרעה שלא יהיה להם
לנשות ימין ושמאל וזהו אמרו ואמר פרעה לבני ישראל נבוכים הם בצרך כי גודלי
אחרי שהם שבים לאחוריהם אינם יודעים דרך המדבר לזאת ממנו ואם כן נשיג
אותם ולא ימלטו מידיו וזהו כבר עליהם המדבר כי הם בו כאלו הם במסגר
אסור וזה הוא ענין וחקתי את לב פרעה כי הם יתברך לא יסיר הנחירה מבין
אדם אבל יכבד סבות בצלופן יתחזק לבו , ולא יתכן לפרש כדברי המפרשים שהחזק
לאחוריהם היא לשיבן פרעה שהם צורחים כי הנורה לא יחזור להלך בדרך
שעבר בה , אבל האמת הוא מה שפרשתי שיאמר פרעה לבני ישראל להלך על דרך
ישראל כשישמע להם בזהם המקומות נבוכים הם בצרך שלא ידעו אנה ילכו כי
הנה משה שאל דרך שלש ימים במדבר לצפות לה' והיה ראוי שידע הדרך והמקום
אשר ילכו הם לצפות ועתה ששבו אחורית בדרך אשר הלכו בה מורה שמהם בערמה
דבר כל מה שדבר וכלא היתה כוונתו לזכות כי אם לגרום ושלכן שאלו מהמזרים
כלי כסף וכלי זהב ובמלות לגרום עמהם ולכן לא ידעו אי זה דרך ילכו ונקט
דרכים ילכו , ועם היות שבמכות אשר קבל פרעה במזרים היה ראוי שיחשוב וזמון
והרפנה ידיו ויפחד מנשאת להלכה עם ישראל אמר ה' הנה עשה אני אחזק את לב
פרעה לא שאכריח את בחירתו לעשות כן , אלא שאתן לו חזק ואומץ לב והוא
מעצמו ורשעתו ידרוך אחר בני ישראל כאלו שח כל המכות אשר ראו עיניו ובפניהם
הזאת אכזבה בפרעה ובכל חילוי כי בשאר המכות לא נעשם פרעה צנוכו אבל בזהם
הזאת אכזבה בפרעה המלך עצמו ובכל חילוי שלא יעצר בחי' מהם אף זה היה
כי כבוד גדול בטולם שיכירו וידעו כל יושבי הגל ובוכי ארץ שיש אליהם שופטים
בארץ ושישראל (ישעיה מ"ה י"ו) מושע בה' תשועת שלומים , ובמקום שאמר פרעה
ועשדון

נצלה פרעה וגו' עד וידבר ה' אל משה נאמר ונומר וי'דבר ויחמו. לפי שיטת ישראל ממזרים היחה להעלותה אל ארץ הכנעני כמו שאמר למשה בתחלת נבואתו וסיה מי שיכיון ללכת אל מקום אחד שיבחר לו הדרך היוהר קצר שאפשר להגיע מהרם אל מחוז החפץ. לכן הוזהר הכתוב לבאר הבנה שנעבורה כאשר יאלו ממזרים לא הלכו דרך כלשתים כי הוא היה הדרך היוחר קרוב ללכת ארצה כנען וכן כתוב בספר חלוקת הארץ שממזרים עד ירושלים דרך אשקלון י' בלבד מהלך שמונה ימים והיה מפני זה קרוב הדרך הוא מאל. ותשם הכתוב שמה יחשוב שחש שלבו ישראל דרך המדבר כמנהג הבורחים שילכו בדרך עקומה וארוכה כדי שילפחו רוחו' דרכם ולא ימלאו הרודפים אחריהם. ולכן ביאר הכתוב שלא היחה זאת סבת הליכת ישראל במדבר דרך עקומה ועל זה נאמר ויהי בשלח פרעה את העם רוצה לומר עם היות שלח פרעה את העם והם יאלו ברשותו ולא צורח'. הגם לא נחם אותם אלהים בעמוד עשנו שיבחר ללכת לדרכם בדרך ארץ פלשתים בעבור שהיה הדרך הבוא קרוב אל מזרים מאל. והנה בעבור דרך ארץ פלשתים תעורר עליהם מלחמת אנשי הארץ שלא יתנו אותם לעבור בארצם כי זה ממנהג הארצות שלא יתנו לעבור בם עם רב כי יללנו הכפשים והמקומות הקפנים וקמו עשנו אדום וסיון. והנה אם יראו ישראל מלחמה חפץ בצאתם ממזרים ב' ימים לבחון גלתי מלומדי מלחמה יפטרו ממנה וישנו מלומדי כי יבחרו דרך ג' ימים המעט והוא להשתעבד למזרים יותר מהרע הגדול שהוא היוםם נהרגו' במלחמה ויחמרו הנה לא נמלט ממלחמות רבות גם בארץ אשר הלך שמה ולכן הסב אלהים את העם דרך המדבר רוצה לומר בדרך העובר במדבר כדי שיתאחרו זמן מה ויקנו חוזק לב וגבורה להלחם באויביהם והיוהר נכון נעניי שזכר הכתוב כאן ג' סבות גדולות שנעבורם לא נחם אלהים לישראל בעמוד עשנו ללכת לארץ כנען בדרך ארץ פלשתים הא' היא לפי שישראל יאלו ממזרים בשליחות פרעה ורשותו וידוע שהוא שלחם לעבוד את אלהים במדבר כי כן אמר לו משה ויחוננו לי במדבר ללכה דרך שלשת ימים במדבר שהמדי אמרו לו בתהיה הליכתם במדבר. הגם מפני זה לא הולכים ה' בדרך ארץ פלשתים כי יאמר פרעה משה בדלי הוא וישראל אל ארץ פלשתים הולכים לא לחוג במדבר ועל זה אמר ויהי בשלח פרעה את הכס ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים רוצה לומר בעבור שישראל יאלו בשליחות פרעה וברשותו ומיידוע שהיה לחוג במדבר לכן לא נחם אלהים ללכת אל ארץ כנען בדרך ארץ פלשתים שהיה קרוב למזרים בעבור פרעה שיחשוב שילכו להתגורר בארץ פלשתים. ויהי וא"ו ולא נחם אלהים נוספת כמו ואם נקבה חלד וסמאה (רמיה ד' א') אם תסיר שקוץ מפני ולא תודר זו היא הבנה הראשונה רוצה לומר מפני שהיה יראתם בשליחות פרעה. והב' שחש הקדוש ברוך הוא שאם ילכו בדרך ארץ פלשתים הקרוב אליהם לא יתנום הפלשתים לעבור בארצם ויערכו אתם מלחמה וישראל לא היו מלומדים בדרך ולא יעזרו כח להלחם עם הפלשתים ולהיותם בדרך קרוב למזרים ישוב שמה ויחמרו לעגדים וספחות וזאת היא הבנה הב'. ורבותינו דרשו כי קרוב הוא כפנים אחרים רבים ובפרקי רבי אליעזר דרשו כי קרוב הוא קרובה היחה מלחמה ראשונה של בני אפרים שמהרו את הקץ ויאלו ממזרים והרגום הפלשתים מאתם אלק ועל זה נאמר (תלים ע"ה) בני אפרים נושקי דומי קשת הפכו ציץ קרב הכ"ד כן ינחם העם בראויה מלחמה זאת מלחמת בני אפרים כסיראו עצמות אחיהם מושלכים בפלשת יחורו להם והפענן כלו שלא הולכים מפני זה בדרך ההוא ובחר להולכים דרך המדבר כדי שלא יאלו מלחמה עד היוהר בארץ כיוון וענו מלכי האזערי שיהיו אז רחוקים מאל ממזרים ולא ישובו שמה והסבה הזאת היא באמרו כי אמר אלהים ובאה בחסרון וא"ו כמו (חבקוק ג') שם יבך עמד זבולה. והסבה הג' היא היותם עצמית והכרחית להן מפני שלא היה ים בדרך ארץ פלשתים והוא יתבאר היה חפץ לקרוע את הים לישראל ולהעביט המזרים בו ולכן הוזהר להולך כי ישראל דרך המדבר לעשות מעשהו בים סוף שהיה בדרך ההוא ועל זה אמר ויסב אלהים את העם דרך המדבר ים סוף. ואחרי דע לך שוא"ו ויסב הוא בכאן במקום למ"ד שהוא אחד משמושי' כמו שזכר רבי יהודה ז"ל והביא מזה המין מהיום ההוא ומעלה מקיר העיר וחוצה כלוא אמר ולהסב אלהים את העם דרך המדבר ים סוף כי זאת היחה הסבה החכליתית להסבם דרך המדבר בעבור ים סוף והיחה הסבה בעמוד הענן ההולך לפנייהם בדרך מדבר והותרו כמה שפרשתי השאלות הא' והב'. ובפר' הכתוב שחש הם לחולשת לבנם של ישראל שישובו מזרימ' להסלל מלחמתם הפלשתים והוזהר בעבורו להכניסם בים ולהולכים במדבר עם היות חמושי' עלו בני ישראל ממזרים רוצה לומר שבאו משם מוויינין בכל כלי זין לא שהיו באים בכדי טוב ביד ראשי חמושיים מנהיגים האצב בשם קרבות ויפלו שהוא ממה שיאות לטוב התיקון בכל לבא וכמו שזוהר מדע"ה ואחם תעברו חמושים כי הנה עם היוחס בוסחים בה' היו מוויינים על דרך כוס מוכן ליום מלחמה ולה' השיטה והנה עם כל זה שעלו חמושים ממזרים ידע יתבאר שלא יהיה להם לב להלחם ולא יליחו וזה אע"פ שהיה זכות גדול בנייהם שלחם משה את עצמותו ויוסף עמו מפני שהשבע השיב יוסף את בני ישראל לאמר וגו' הנה עם כל זה לא סמכם על הנם והזכות ההוא להולכים דרך ארץ פלשתים אבל הסבם דרך המדבר לז' ים סוף ומכונות שחגו בראשונה באו ויחמו באיהם שהוא קאה המדבר והותרה כמה שפרשתי בזה השאלה הג'. ואמנם אמרו וה' הולך לפנייהם יומם בעמוד ענן וגו' ראיתי לאנשים חכמים געויהם שאמרו דברים אשר לא יום מהם אמרו ש' נאמר כאן הוא כנוי לשכל הסועל שהיה משקיע הנגוזה במשה ולא יתכן שיתואר

ועבדיו לא ידעתי את ה' עתה ידעו הנשאים במצרים כלם כי אני ה' בורא השמים
ועושה נפלאות גדולות לבדו משיגה על אוהביו ומשנאיו יצמיחם. ועשו כן בני
ישראל ששבו אחריהם ואח"ל שהגיד הכתוב בזה שנתן של ישראל שמעו לקול
משה ולא אמרו איך נחזקב אלל רודפינו ואנו זריכין לבדוח אלל אמרו אין לנו
אלל דברי בן עמרם. והנה בחר הקב"ה להחריב ולהמית הנשאר ממצרים באופן
הנפלא הזה לפי שהוא יחנך לקיים שבועתו אשר נשבע לאבות יצא דבר מלכות
מלפניו להרבות את זרעו ולהוציא ממצרים ולהעלות אל ארץ טובה ורחבה וראה
שהם העם היוצא ממצרים ציוו וסביו חלש ואין לצוא אל גוים היושבים בארץ
המה ועריהם היו חזקים מאד וכמאמר משה לדונו (דברים ט) שמע ישראל
אחיה עובר היום את הירדן לבא לרשת גוים גדולים ועממים ממך ערים גדולות
ובטורות צבמים וגו' ומפני זה היה הדבר קשה מאד כפי טבעם ולכן היה החסד
האלהי לעשות בפרעה ובמצרים מזה בלתי סרה מפורסמת לכל האומות באופן
שלמעשה הגלגל הזניח ורגזו וחלו מפניו. כי הנה בנס קריעת ים סוף נכנסה
כל ארץ כנען לפני ישראל וכמו שגא' בפרשת הים נחית בחסדך עם זו גאלת שמי
עמים ויגזון חיל אחי יושבי פשט אז נכסלו אלופי אדום וגו' נמוז כל יושבי כנען
וגו' עד יעבור עמך וי' וכן אמרה רחב הוזה (יהושע ט) ידעתי כי נתן
ה' לכם את הארץ וכן נפלא אימהם עלינו וכי נמוז כל יושבי הארץ מפניכם
כי שמענו את אשר הוביש ה' את מי ים סוף מפניכם בנאחכם ממצרים וגשמת וימם
לצבנו וללך קמה עוד רוח בלש מפניכם. הנה אם כן מלבד שהיה פביעת
המצריים כפי שורת הדין מפני השלכת ילדי בני ישראל ביאורי מצרים היתה חכמה
גדולה מה"ל להפחיד ולח"י כל יושבי כנען כדי שיכנסו לישראל בנקלה והוצרה
בזה השאלה ה'. ואמנם אמרו ויגד למלך מצרים כי ברה העם אפשר לומר
שקצת הטוב רב שעלה אחס נפשם קנה במדבר באותן המעשיות מועפות וישיבו
מזרימה וכן הגידו לפרעה כי ברה העם רוצה לומר שלא זכו לאלהיהם כאשר
אמרו אלל שמחלה היתה מחשבתם לבדוח ולכן אמר כי ברה העם ולא כי
בורא והרמז"ן כתב שהגד לו שסבו לאחוריהם ומשם הבין שהיו בורחים ואין בזה
ראיה כלל כי אולי בזה ה' לשון ולחוג שם וכבר פרשתי כי נכזבים הם בארץ אינו
לראיה שהם בורחים אלל לנעוץן שישיגו ויעשו ויהפך לבד פרעה ועבדיו אל
העם כי היתה עדיין יראת אלהים ופחד המכות על פניהם ועתה כשראה כי
ברה העם ושהוליו עמם ממנו אז נהפך לבס בקרנם לערער על הליכסם
באמרם מה זאת עשית כי שלחנו את ישראל מעבדנו הנה כי הדברים האלה
היו מפרעה ועבדיו וידוע שהם לא השאילו לישראל כלים ושלחות אלל המון העם
ממצרים השאילו אותם ולכן פרעה ועבדיו לא היו מהרעמים מהכלים והשלחות
אלל מלכות העם שהיו לבס לעבדים ולכן הכינום לרדוף אחריהם ולהחזיקם בס
כעבדים ועל זה נאמר ויהפך לבד פרעה ועבדיו אל העם והיו כלם כעבד על קיו
ומפני זה היו ראויים להטבצ בים צפון הנה והוצרה השאלה ה'. וזכר שהיתה
כל כך חמת פרעה ותחלו בנקמה שהוא נעמו אחר את המרבה ולפי שהיו
נעמו אנשים יראים את דבר ה' הכריחם פרעה בחזקה ללכת עמו אחריהם
והוא אמרו ואת עמו לקח עמו והיה פרעה כל כך מזה את ישראל שהלך אחריהם
באנשים מועמים שם מאות רכב בחור רוצה לומר נכחיהם וכל רכב מצרים כי
אלל הם מה שאמר ואת עמו לקח עמו ושישים על כלו שהיו שרי צבא אחד על
שליש איש כדי להטריחם כרצונו. והנה אמר אחר זה ויחזק ה' את לב פרעה
וירדוף להביד ששם היות שרבים מעבדי פרעה היו מאמינים אותו במהרם שהמר
לך מלחחר ריב עם בני ישראל כי גואלם חזק ויקבע את קיבציהם נפש. הנה
העם נתן בלב פרעה חוזק ואומץ לב לשלל נחשד בעיניו דבר ולא נתן לב לכל
מנות מצרים אשר ראה ומה שגרס אל פרעה לרדוף אחריהם היה שבני ישראל
היו יוצאים ביד רמה ונחבטם מזה פרעה ויאמר להשמידם. וכבר הכתוב שרדפו
המצריים אחרי בני ישראל ואחריהם חזקים על הים ואמר שצב פרעה בא כולו
מסודר ומתחבר כחצר והוא אמרו כל סוס רכב פרעה ונפסריו וחילו כי כלם נאוו
שם יחד והנה יראו בני ישראל מאד כאשר ראו את המצרים באים עליהם לפי
שירשו שהיו רבים מהם מרי נפש על מות צבוריהם ועל הנול אשר עשו בצניהם
בשאלם מהם את כליהם. ואמנם אמרו וינעקו בני ישראל. אל ה' ויאמרו אל
משה וגו' מאשר הוקפה להרמז"ן אין יחזקן שהיו צועקים אל ה' ומבטיחים
בישועתו פירש שהיו צבתי כחות את החסידים אשר קרא בשם בני ישראל שהיו
צועקים אל ה' ובוטחים בו. וכן הפחותים המכונים בשם העם שהוא המיד
חומר לגנאי יעשו בש"ל ובישועתו ולכן נאמר וייראו העם את ה' ויאמינו
בה' רוצה לומר שאפילו הכס שהם הפחותים האמינו זה הפירוש בלתי
מתפש כי הוא מחלק המחזר לפי שהכתוב אומר וינעקו בני ישראל אל ה'
ויאמרו אל משה מורה שהצועקים הם עמם אמרו זה אל משה ואיך יפריד
הרב לב' כחות ועוד כי אם היו האומרים המבלי אין קברים צועקים בה'
ובישועתו לב' נחפיהם צבם שאמר להם החינו וראו את יצועת ה' כי אין
זו נחמה לבלתי מאמינים בה אלל אמינת הענין הוא שאמרו וינעקו בני ישראל
אל ה' אינו ענין תפלה כי אם ענין הרעמות ותלונה מלשון וינעקו אל פרעה לאמר
למה תעש' בה לענדיך וכמוהו (נחמיה ה') והנה נעקת העם ושיהם גדולה אל
אחיהם היסודים רוצה לומר שהיו מהרעמים עליהם בקול גדול ונעקת ולכן תרגם
אונקלוס כלן וינעקו ונעקו מענין הרעמות ויהיה ענין הכתוב שהם חשבו כאשר
אמר יחנך וחקתי את לב פרעה ורדף אחריהם ואכבדה שבזב המצריים עליהם
יערם אל בקולו נפלאות אתם ונפריח ורור ולעשות מנת כוסם באופן שלא יקבלו
ישראל מהמצריים חק ולא צער וכאשר ראו שפרעה הקריב אז אמרו ישר' בלבבם לא
ימלט הדבר הזה מהחלוק או חזק ה' להמיתו להיותו פועל כדברי פרעה שאמ'
ראו כי רעה נגד פניכם ועו' נעקו אל ה' וכתרעמו ממנו אם מידו היתה זאת.

והנה משה הסבה בדבר ולא ה' פעל כל זאת כי אולי היתה הכונה האלהית
בפקידה להקל את עוליו ומצרים ולחזקתו שם באוצה ונחת במינס הארץ
בארץ רעמםם שהיה כנן ה' ופעל זה באו כל מכות מצרים כדי להרויח להם
מעבודתם ושמה מדעו הויתא משם אולי פעל זה נעקו אל ה' שם אויביהם
ישלם עמם וישובו עמםם בשלום למצרים כי לא שיערו אופן אחר מהישועה וגם
ה' לא ביאר להם ענין הים. ולכן לתרעמו על משה ואמרו לו המבלי אין קברי'
וגו' והמפרשים פירשו שענינו המבלי אין קברים במצרים לקחתנו למות במדב' שם
שם קרקע הרבה לקברים ואינו נכון לכשות מהשלילה חיוב לכן נראה לפרש
שבמדינות הגדולות ורבות העם לא ימצא מת שאין לו קברים לפי שאנשי הארץ
כדי למר אותם ישיבו כי ימצאו קבר לכל מת. אמנם במדבר שלא עבר בו איש
ימצאו המתים כדומן על פני האדמה ואין קבור ולכן אמרו בני ישראל אל משה
האם חשבת שבדיוחתינו מתים או נהרגים במצרים לא נהיה שם באין קברים כי
המצריים יקברונו לסהר את הארץ ומפני זה לקחתנו למות במדבר כדי שלא יחנו
אותנו שם לקבורה ולמה חספין במיתתנו ושם קבורה לא תהיה לנו. ולפי שהיה
הדבור הזה השללי חזרו לבאר באומרם כי זאת עשית לנו להוצילנו ממצרים
מדעך. ולפי שלא יאמר משה עד עתה הייתם עשית ביציהם ממצרים ועתה
תחזרנו ממנה מפחד האויבים לכן אמרו עוד הלא זה הדבר אשר דברנו אליך
במצרים לאמר חדל ממנו ונעבדה את מצרים והמאמר הזה הוא מה שאמרו
לו ולאמרן יראה ה' עליכם וישפוט אתם הבאשה כי בה מאמרם היה שבערם
היה מעט מניין העבדים במצרים ואמרם כי טוב לנו עבוד את מצרים ממוותנו
במדבר הוא פירוש והוספת שטתה הוסיפו על מאמרם כי הם במצרים אמרו בלבד
חדל ממנו ונעבדה את מצרים ועתה הוסיפו שהיה מאמרם נודק לפי שבלי ספק
טוב היה להם לשב ולעבוד את מצרים משלכו במדבר השמים הארץ אע"פ
שיצילם ה' מהמצריים לפי שבלי ספק ימותו זו ברעב ובצמא ובחוסר לו והורו
בזה שלא היו ראויים להלחם עם המצריים כי אם להכניע לפניהם ולחזור עמםם
למצרים לעובדם. והנה משה רבינו השיב לדבריהם כל מה שדברתם הוא מיראה
המצריים אל חיראיו מהם ואל תלכו להכניע לפניהם החינוצו במעמדכם וראו את
ישועת ה' אשר יעשה לכם היום כי לא יהיה כמו שחשבתם לשב ולעבוד את
מצרים כי בני מודיעכם כי אשר ראותם את מצרים היום רוצה לומר כל המצריים
האלה שאתם רואים אותם היום לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם כי כלן ימותו
כולם ולא תראו אותם עוד ואין צורך שתלחמו אתם עמםם כי הנה ה' ילחם
לכם רוצה לומר שבעורכם ועיניכם תראוהו ואו תחרישו ממצרים האלה אשר
אמרתם והוא מלשון (איוב י"ג ה') מי אתה החרש תחרישו והבי' לבס לחכמה.
הנה התנבחו הפסוקים האלה והוצרה בזה השאלה ה' וכן ועת' ובמדרש
אמר ד' כחות נעשו ישראל על הים אתה אומרת נפול לים ואחת אומרת נחזור
למצרים ואחת אומרת נעשה מלחמה כנגדן ואחת אומרת נאוו ונעק כנגדן.
לזו שאומרת נפול לים אמר משה החינוצו וראו. לזו שאומרת נחזור למצרים אמר
לכם כי אשר ראתם וגו' ולזו שאומרת נעשה מלחמה אמר ה' ילכם לבס. ולזו
שאומרת נאוו כנגדן אמר ואחת תחרישו. וראוהו מו שפירש בזה שהיה התלונ'
הזאת ראוי ותלונה המאמינים בה' ובישועתו והיתה צדק ענות המתלוננים והכירים
מעוט זכרה. וביאור זה שמחוק המספט האלהי הוא להזיל עשוק מיד עשק
וליה חשבו ישראל שהוציאתם ממצרים אלל אחר זה אין עליו מזל המספט להפלים
עוד אלל ראוי שיחללוהו בכל עור להמלט על פניו כי השר שיוצי' את האסור
מבית האסורים צדק ורעו כנר בשלים מה שעליו לעשות ואם נהרסל האסור
אח"כ באופן שישיגו אויביו דמו בראשו ואין על השר חשם ולזה חשבו ישראל
שלא יצילם ה' עתה כי אין מוטל עליו זה מזל ההוצאה כי כבר הוציאתם ואלו היה
זה מוטל על הקדוש צדק הוא מכח ההוצאה לא היה פרעה רודף אחריהם כי
לא הניד להם משה נבואה וחקתי את לב פרעה ורדף אחריהם ואכבדה אמנם
עתה שראו שמצרים נוסע אחריהם ר"ל סמוך להם ולזה אמר ופרעה הקריב כי
הקריב עמו אליהם להתחבר עמם ולהכותם כשראו את מצרים קרובים להם שחשבו
שאין הצלחה מוטלת על העם יחנך מזל ההוצאה נעקו אל ה' השונים צבת צרם
שיצילם על דה הכחד ואלו היו חזקים שהצלתם מטלת עלי יחנך מזל מה
שבבטיחם ההוצאה למה יצא אלל ראוי שיבטחו בזה ויבטחו בו שיצילם כמו
שבבטיחם מיד מצרים וכן אמר וייראו מאד וינעקו ויבידעו שלא היו צועקים
אם לא היו יראים ואם היו מאמינים בלי ספק שהשם יחנך יצילם לא היו יראי'
כלל ואמרו מה זאת עשית לנו להוציאנו ממצרים ענינו מה תועלת עשית לנו ביציה'
ממצרים כי הנה ההוצאה לבדם לא תועלת כלל אחרי שאין לנו כח להמלט ואין זה
אלל כמי שהוציא את הסבי מבית הסבי והוא נכח רגלים שאין כפק שלא הצילו
ההוצאה לבדם אחרי שלא יוכל לבדוח ומשה השיבם לכל זה אל חיראיו החינוצו וראו
את ישועת ה' אשר יעשה לכם היום כי היום יעשה השפועם ולא נעשית ביציהם
מצרים. ומה שפירשתי ראשונה הוא יותר נכון בעיני:

(טו) וינעקו אל ה' אל משה מה תעק אליו וגו' עד יאמר משה. הכו המפרש'
שהיה משה צועק לשם ית' שיטע את עמו מיד המצריים ואם
לא מוכרם בכחוב צעקתו ואינו נכון בעיני כי כבר אמר לו השם וחקתי את
לב פרעה ורדף ואכבדה ולמה זה אם כן ינעק אלל ענין הכתוב הוא שאמר לו
העם משה אין לנו עתה פנאי לשמוע תלונות בני ישראל ולא להסיב עליהם בעבור
כבודי ולהוכיחם כי נדיק הוא ה' אל אמונה ואין עול כמו שהיה משה משיבם
על תרעמוניהם וזהו מה תנעק אלל רוצה לומר למה אתם צועק ומרים קולות
בעבורי בהוכיחך עמםם ובאמרך החינוצו וראו שבעבור זה אינם נוסעים דבר אל
בני ישראל וישעו ולא יתיצבו עוד שמה כי עת האסף המקיב ולא עת דברים או
יאמר מה תנעק אלל על הצלתם כי יש בידי כח וגבורה לעשות אותם ומופתים

דבר אל בני ישראל ויסעו ואתה הרס את מסך ונפה את ידך וגו' כי הנה יס
לנביא השלם חננאל ושררה על חומר הכולל והדברים נעשים ממנו לפועל כהם
ולשונם כראינו כמו שהפירשם אלל זעלי ההורס ולוה אמר ואתה הרס את מסך
וגו' כי כח נפשו יעטר בים ויבשרו כדי שיצאו בני ישראל המונתנים מתוך בחרך
הים ביבשה. ואני הנני מחזק כלומר הנה אין עליך לעשות רק להנהיג עמך
ולהליל ולל יתפסס כחך על המצריים אבל אני אחזק לבס ויבואו אחריהם
ואכבדה בפרעה ובכל חילו הנה אם כן אזה העשה הלאה העם בידך ואני אעשה
עבית המצריים ביד ואל אכבד בפרעה ובכל חילו במכת המות כמכת בכורות
שהיו שוכנים על מפותיה ומתים בלתי מווינים כי הנחון לאלה חינו דבר גדול
אבל עתה בבית פרעה נרכזו ופרצו אכבד כהם באופן הרותם. הנה אם כן
יהיה ענין מה תעשה עלי שלא היה צריך לזקוק אל ה' על הלאה העם כי משה
צעמו ובידו יליל כמו שזכר. והותרה בזה השאלה הי'. ואמנם אמר ואתה
הרס את מסך ונפה את ידך לפי שהם הם הוצרך לשני דברים. האחד נביצת
הרוח קדים עזה כל הלילה לשם את הים להרבה. והב' שהמים מנחמים יבקשו
ויצמדו כמו נד ולא יצירו והים הנה גם כן ברוח הפועל ובמים המקננים ולכן
זכרו שני דברים. הא' ואתה הרס את מסך ר"ל שירמיהו כנגד האויר להניע
את הרוח ולהציאו בחזקת רבה ובכ' ונפה את ידך על הים ובקשתו כי במטה
יעלם באויר וביד יפטר במים ובמדר' אמרו (ש"ר פ' כ"א) ואתה הרס את מסך
אמר ר' משעו משל לבעל הזמורה שהיה מבקש בחרך והמורה בידו אמרו לולי
הזמורה לא היה מתכבד שם ע המלך ואמר לו העבר הזמורה ממך ולא לחזק וכל
מי שאינו שואל בשלומך מושלין את ראשו כך אמרו מזרים משה לא היה יכול
לעשות דבר ללא במשה בו הכה את האויר בו הביא את כל המכות וכיון שצאו לים
אמר הקב"ה ואתה הרס את מסך שלא יאמרו לולי המשה לא היה יכול לקרוע
את הים ויהם בזה לפרש הכתוב ואתה הרס את מסך השלך את מסך מידך ולא
תעשה עמו דבר ונפה את ידך על הים ובקשתו כי אין זה מהנכים שראוי לעשות'
באמצעות המטה וגם נכון הוא. וזהו שיצאו בני ישראל בחרך הים ביבשה כי
יקרע להם הים ויחצו המים ויבשו ועם היות כהם הוא עלום ומופלא שהיה
ראוי למצריים בראותה אותו ויאמרו אנוהם מפני ישראל הנה אני אחזק את לב
פרעה ועמו באופן שיצאו אחריהם ולא אכבדה ואחכבד כהם והנה לא אמר הנני
מקשה את לב מזרים ללא מחזק להניד ביהן בלכס אומך וחזק לעשות מה שירצו והם
מראים יצאו אחריהם והיה הם בחייריים בדבר לא מוכרחים בו ואז וידעו מזרים
כי אני ה' רואה לומר שהמצריים בארץ מזרים יכירו וידעו כי יד ה' עשה זאת
ולא היה הידיעה להם לבעליהם באמונות האמיתיות אלא כדי שלא ירדשו עוד
מזרים אחרי בני ישראל ולא יבלחו יד לבקש מאתה ממונה וכליהם אשר השאלו'
וזה הוועלת בידיתם באני ה' עושה כל אלה והיתרם בזה השאלה הי"א. ואמנם
אמרו ויסע מלאך האלהים אין ראוי לפרש על שכל נדל שהיה שומר ישראל
ולא על השכל הפועל כי השכל הנדל לא ייוחד במקום מוגבל ולא בנפישת
ממקום אל מקום. ואף יאמר עליו שנכח מלפניהם והלך לאחריהם וזומר ישראל
באמת היה ההשגחה העליונה כי הנה לא נמסרו בידו שליח. גם אין ראוי לפרשו
על הענין כמו שכתב הראב"ע כי לא מלאנו בשם מקום שיקרא הענין מלאך
האלהים אף כי הכתוב אומר אחר זה ויסע עמוד הענן הרי שאין הענין
מלאך ולא המלאך ענין גם אין ראוי לפרשו על משה דבירו לומר שהיה המיד
הולך לפני העם ובאחותה שעה בהקצת המצריים אל מחנה ישראל בא משה מלפני
ישראל ועמד מאחוריהם בינם ובין המצריים כדי שיצטחו ישראל ולא יפחדו
מאויביהם. כי למע זה יקרא הכתוב למשה כאן מלאך האלהים ולא נמלא בזה
האומר שהוא במקום אחר כ"ש בהכתוב אומר ויס משה את ידו על הים ולא
נכנסו ישראל לעדיון לים והחייבו מזה שמשם היה לפני מחנה ישראל כשהיה
ביום לא מאחור ים אבל מלאך האלהים הנזכר כאן הוא עמוד האש שהוא נקרא
מלאך ע"ד (תהלים ק"ד) עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לובם והוא מדת
הדין כדברי חז"ל כי הוא כאש מזרק ובו נשרפו נדב ואביהוא וסאר האלילי' סג'
(במדב' י"א) ותגבר כס אש ה' ותאכל בקרם המחנה. ואמר שנכח מלאך
האלהים אותו שהיה הולך לפני מחנה ישראל שהוא עמוד האש בלילה כי בתחלת
הלילה נסעו אבל שלך כפעם בפעם עמוד האש לפני ישראל ולא נסתלק עמוד
הענין בלילה לפי שאם היו רואים המצריים עמוד האש הולך לפני מחנה ישראל
וירגזו וחלו מפניהם ויאמרו אלהים משיעם יורא נא את אלתי ישראל ולכן כדי
שאימתו אל יבשת' מלרדוף אחריהם הוצרך יתברך להסיע עמוד האש ביום הולך
לפניהם ולהוליכו מאחוריהם כדי שתהיה האורה כוללת לישראל ולמזרים ועם זה
ילך עמוד הענין שהיה הולך ביום לפני מחנה ישראל ומסתלק בלילה ילך גם
בלילה שהוא מאחוריהם כלומר מאחורי מחנה ישראל ומאחורי עמוד האש אשר
זכר ויצא בין מחנה מצריים ובין מחנה ישראל והנישו מזה ביושם לרדיפת
המצריים אחרי ישראל. האחד שהיה למצריים נמחיהם הענין והסתך הנמשך
ממנו באופן שלא יראו דבר מהארץ אשר הם הולכים עליה וע"ז אמר ויהי הענין
והסתך. ובכ' הוא אומר ויאר את הלילה ר"ל שנראה להם אור עמוד האש
שהיה אור הלילה מהירח ושאותו אור היה עז להם ולישראל ואלו לא להם
מפני שהעמודים אשר ביניהם וזוה האופן לא קרבה אל זה כל הילול ר"ל מחנה
מצריים לא קרב למחנה ישראל כל הלילה כי עמוד הענין והסתך היה מונע
מהם להלכה והאור שצנן שהוא אור הלילה והיה בלתי מועיל למצריים מפני
הענין ההולך לפנייהם ומאיר לישראל לפי שלא היה לפנייהם ענין מונע. ואפשר
עוד לפרש בזה הענין הקב"ה ערמות כדי שיהיה דרך רשע' באפלה לא ידעו
במה יבטלו ולא ירגישו בהכנסם בים ולזה נכח מלאך האלהים שהוא עמוד האש
ההולך לפני מחנה ישראל וילך מאחוריהם והיה א"כ האור נגד פני המצריים

ובסוג אותם ועשה עם זה דבר אחר והוא שנכח עמוד הענין מפניהם ויעמוד
מאחוריהם ר"ל אחרי עמוד האש בערך המצריים שהיה אחורי ישראל וסמוך
אליהם וכאשר היה עמוד האש קרוב למצריים ועל פניהם ואחוריו עמוד הענין
העב היו המצריים בלתי רואי' דבר כי כן יקר' לאדם בלילה בבית נר דלוק
סמוך אליו ולנני עיניו שלא יראה דבר ממה שאחרי הכר וזהו שאמר על ציח
האש לפני המצריים ויסע מלאך וגו' ועל ציח עומדת הענין אחוריו אמר ויסע
עמוד הענין וביאר הכתוב הוועלת שהיה בדבר צאמרו שהיה הענין והסתך למצריים
בשבת האור שהיה סובב אותם והענין המסתך שאחוריו ובערך ישראל היה האש
מאיר את הלילה ולכל בני ישראל היה אור ולכן אמר ויאר את הלילה לפי
שהמצריים היו חוששים שהיה האור שהוא אור הלילה ונסבת חשך המצריים לא
קרב זה אל זה כל הלילה ולא נסה משה את ידו על הים לפועל במים הקריעים
והפיו"ת הביא רוח קדים עזה באופן ששניהם עשו פועל כהם שהוא כי הרוח שם
את הים להרבה וזה היה באמצעות הרמת המטה כמו שזכר למשלה ויבקעו
המים שהם משתמם נבקעו באמצעות נטיית יד משה בים וזוה האופן בלו בני
ישראל בחרך הים ביבשה לפי שראו באור הלילה ולא מנעם עמוד הענין וראו
המים שהיו להם משני העברים כדמות חומה לא שהיו המים גבוהים מימין
ומשמאל אלא שהיו העתיקים שם והיה הכם מונע אותם מהיותם נגרים כמו
שנראה בבלי הים הנאספ' על שפתו צפת וצפו ונעשו אז הדרך אשר עברו
בו בים בים החירות כמו גשר הכולך מאל אל נד ומפני שהלדדים עומד המים
ולא יכלו לעבור המים ולשפוך הנחיה בעמות ההם מפני רוח הקדים עזה שהיה
מחריבם. והותרו בזה השאלות הי"ב הי"ג והי"ד. אמנם המצריים בביתם
באופן לילה ואפלה לא ראו את הדרך אשר היו דורכים בה ולא הרגישו שהיו
נכנסים בים. אבל כיוונו בלכת ללכת אחרי בני ישראל בכל מהששם ואחרי
פשיעוניהם וזהו שאמר וירדפו מזרים ויבואו אחריהם כי לא ראו דבר אלא מה
שהרגישו שהיו הולכי' ישראל לפנייהם וזוה האופן מבלי כוונה וידיעה בלו אל
הוך הים. האמנם באשמות הנבקר שהוא בעלות השחר שכבר עברו ישראל את
הים ויחז הרוח ועמוד הים משפכו כהם לא ידעו מפני שנכח רוח הפני לרוח
קדים ולא השקף השם אל מחנה המרים צעמד אש וענין כי בביתם נכנסים בים
שיעור גדול הוציא הקדוש ברוך הוא 'עמוד' האש מנרחקו ולהם אותה וכן עמוד
הענין ויחזק שהמלאי השי"ת או במהרה מזרים כען עם אד קמורי הים יורד עמם
מסר וברקים להנהיגם וכמו שאמר דוד (תהלים י"ח פ"ו) אישלח חציו ויפלטם
וברקי' רב ויהומם וזוה ערבכם ויהומם כי אז ראו וידעו שהיו בחרך הים וראו
המים נערכים עליהם וראו את ישראל עוברים צפה ולא עמד עוד כהם רוח
והוא אמרו ויהם את מחנה מזרים והגיעו לערם לשיעור כך שסרו אופני מרכבותם
מפני עיט קרקע הים וינהגו רואה לומר הים הנזכר את מזרים בכבדות שלא
יוכלו ללכת אנה ואנה כי הפום' שפרו ללכת במק' הפיט וזין האושות מים
רבים והלכו לו כך בכבדות שנתעכבו עם עד שנעשנו והרגישו בנסנה העלומה
שנכנסו בו לאמרו אנוהם מפני ישראל כי עתה נחנדר ליו שם' אלהים הים
נלחם צענורם במזרים ומכה אותם בכל נפלאותיו. והנה אמרו זה לפי שנדרכם
אחרי בני ישראל תמיד היו חוששים שבערמה ורמאות היו כל מכות מזרים אבל
עתה שראו קריעת הים לפנייהם שפשו למפרע כי כל מכות מזרים היה שם'
נלחם להם רואה לומר צענור ישראל במזרים. ובביתם מכוונים ורואים לנוס
וללאת מן הים אל שפתו זוה ית' למשה נפה את ידך על הים וישבו המים על
מזרים כי כל מי היה אשר עברו בחוכם שני שלישי הלילה בדרפס אחריהם חזרו
ליחינכם ולמקומם ונמלא שהמים והמצרים בלו אלו לקראת אלו וזהו שאמר ומזרים
נוס למקראתו ויעבר ה' את מזרים בחזק המים השבים שצפף וכאשר
שבו המים אז כבו את הרבב ואת הפרצב מפני ישראל כל חיל פרעה שהיו באים אחרי
ישראל בים לא נבאר מהמצריים עד אחד. ובמכילתא אמרו רבי יהודה אומר צמדה
שאלם מודד צה מודדין לו פרעה אמר הכבד העצום על האנשים ובאותה מנה
מדדו לו שגא' וינהגו בכבדות ואמרו ויעבר הוא דבור המשלי' והלני' כמו
שנזכר כל מה שבידו לים שלא יאמר דבר בידו וזכר הכתוב שכלותו עת שהמצריים
היו נסבפים עדין היו בני ישראל הולכים ביבשה בחרך הים והמים להם חומה
מימינם ומשמאלם כי כמו שהרוח קדים התחיל ליכב הים מחלחלו ושפתו אשר
נכנסו בו צפי החירות ככה התחיל באור הנבקר הרוח לנות מאוהו זד ענמו ושנו
המים מהלך שהוא על המצריים ועדיין בשפם האחר' מהים לא היה נח הרוח והיו
ישראל עדין הולכים ביבשה ועמדו אש כן שתי הכחות בחרך הים והיו ישראל רואים
את שונאיהם מהים אפים על פני המים וזה היה יוצאים חיים ונושפים כי היה כל
זה מפלאות תמים דשים. הנה התנאר שהמצריים לא נכנסו בים מדעתם ולא
עלה על לבם שהיו בחרך הים עד אשמות הנבקר שצפו מים על ראשם אמרו
נעזבו לנו. והותרה בזה השאלה הי"א. ואמר ויושע ה' ביום שהוא את ישראל
מיד מזרים להניד באותה שעה לא היה ישראל נוסע מיד מזרים כי אם היות שילאו
משם עדין היו פוחדים מהם שמה ירדפו אחריהם להחיותם כי אז לקחת מה ששאלו
מאתם. אבל ביום שהוא שראה את ישראל את מזרים מת על שפת הים רואה לומר
שראה ישראל בביתו כהם על שפת הים יצאו ממנו ראו את מזרים מת את שראה
המצריים אתם שהסליך הים את פניהם על שפת הים אז היה לישראל להשוע'
השלמה כי היא חקרא יסוע' באמת אלא במות האויב וכן מרע"ה לא קרא את
בנו הראשון אליעזר משום כי אלהי אבי צעורי ויילני מחבר פרעה לפי שהיו
אויביו עדיין חיים אבל כשאמר לו מהו כל האנשים המבקשים את נפשך אז קרא
הבן הנולד לו אליעזר ואמר כי אלהי אבי צעורי ויילני מחבר פרעה לפי שכבר
מהו אויביו. וספר הכתוב שכאשר ראה ישראל הפלא העלום היה אשר עשה ה'
במצרים אז האמינו בה' ובמשה עבדו כי הנה כיון יתברך בפליאם הוזהר שתי
כוונות

אמנם המין הכ' מסביר הוא מהדברים שינגנו אותם בני אדם אפ"ס שלא יסיו דבורים בקוליהם ולא ימלא להם חרוץ לפי שאלה מסאת הזמר והנגון בלבד נקראו שירים וכבר אמרו מהחכמים שהשירים אשר באלו יתחלפו משאר הסורי הכתובים בשני דברים בעצם ובהנחה ור"ל בעצם שהם עשוי האלהיים שכליים מורים על דוממות ושבחים ותהלות המושגים משפלות השי"ת מלומדים ושגורים בפיות הדדיקום והמסכילים אמר (תהלי' ק"ח ט') קול רנה וישועה באלהי נדיקים . רננו נדיקים בה' לישראל נאום תהלה דוממות אל בגרוטם וכלה דבים וכדי שיהיו מלומדים בפיהם להתעורר תמיד אל ההשגות האלהות השכליות ימרו בהם חמיר בניגונים וקולות ערבים או בכלי זמר ערב וקולות והנגונים הם

7 ויזכרנאל עומד

מפסי' למ' כס' יו"ד נאדרי ווא"ל תאכלמו ווא"ל תורישמו ווא"ל כסמו ווא"ל תגלשמו ווא"ל יאחזמו. תי"ו אימחה. ווא"ל תביאמו. ווא"ל תעממו. ואמנם החסרים הם יו"ד ומרתי יס. וכן תמללמו במקום תמלל מהם ווא"ל נהלת בעד שיהיה לו לומר נהלתו. וכן מלת לבד בסבוק נמוגו כל יוסבי כענין. ההחשוב ששעה ארון הנביאים בדקדוק האותיות וסדר הכתיבה אלא ששני השיר ולויר הגנון והומר הצריכו לכן הכה הכתוב מזה שהיה השירה הזאת מהמין הנ' מהשירה שזכרתי. ואמנם שהיה גם כן מהמין הנ' הממשלי הוא גם כן מבואר כי ה' איש מלחמה הוא דבור הממשלי כי לא איש אל ואינו בעל מלחמה וכן ימינך ה' נאדרי בכה ימינך ה' תרעץ אויב כי אין לאל ימין ולא שמאל וכן וברוח אהב נשפת ברוחך נסוח ימינך מכון לשפתך כוננו ידך הם כלם בש"ל דבורים שריים על נד ההמשל והדמיון לא כפי האמות המוחלט וכמו שיתבאר בציאור פסוקי השירה אחר זה וכבר ישאל שאל ויאמר אם היו הדברים הנאמרים בדרך המשל ומליצה שירה יתחייב שכל מראות הנביאים שהיו משלים וחידות יהיו שירה. והנה ישעיהו חקן משלים הרבה על ישראל ועל האומות כמו שאמר ויהי ביום ההוא ישרוק ה' לזנוב אשר בקצה יאזרי מזרים ולדבורה אשר בארץ אשור שהיה משל לפרעה ולסנחריב וכן המשיל חזקיהו צמי השילוח הסולכים לאס והמשיל מלך אשור צמי הנשרים העלומים ומלך המשיח הממשל בחומר מנוט ישו ונלך משרשו וכאלה רבים עמו בדבריו וגם כן בדברי שאר הנביאים ולא נקראו מפניה הנאמרים בהמשלים ההמה שירה. אבל אני אשיב לזה כפי דרכי הרב המורה שיש הנהל רב בין הנבואה המנעת לנביאים מהסיו"ת בין רוח הקודש שהיו מדברים בו שלומי אומני ישראל כי הנה הנבואה היא שפע שופע על כלל הנביאים וכחו המדמה והנביא מעת נבואתו כחותיו נרדמים ומחשבתים החושים ונפשו מתעסקת בהשגחה והוא גיור אלם מה שאלה או שמע מבלי שיהיה לראונו ובחירו מבוך במה שיראה וינבא וכמאמר ישעיהו אשר שמעתי מאת ה' נבואת הנדתי לכם ועומם (עומם ח') אמר פעמים כה הראני ה'. אמנם רוח הקודש אינו כן כי אין בו ראיות נורות ומסלים ואין בהגעתו תרדמה וביטול החושים אבל הנביא רוצה ובוחר לדבר מה שירצה בחכמות או בחושבות ודברי ההרהר ויתר הענינים ומפני שיהיה לו רוח וזר אלהי לדבר דברו נקראת מדרגתו רוח הקודש והוא הכנסה לנבואה הנמורה וכבר כתב הרב המורה בפ' מ"ה ח"ב כשספר מדרגות הנבואה שכבר תבאר הנבואה במדרגה אחת ממדרגותיה ופעם אחרת תבארה הנבואה במדרגה אחרת למטה ממנו כי כמו שהנביא לא ינבא כל ימיו בהדבקות אבל ינבא עת הרוח הנבואה ממנו עומים כן ינבא עת אחת בנבואת מדרגה העליונה מהנבואה וינבא עת אחרת במדרגה למטה ממנה או ברוח הקודש בלבד. ומה דעת ותשכיל שכל שירה שתמלא בדבר הנביאים הוא דבר שהם מעלים היו מסדרים אותה ברוח הקודש לא שראו אותה בנבואה לא כן בשאר המראות כי המראות כלם הם נביאות גמורות ואינם ממדרגת רוח הקודש כפי דרך הרב המורה. אבל השירה אי זו שחבים היא ברוח הקודש מפועל הנביא ראונו ובחירונו ססדר אותה כי אינו מהבטל כמו שזכרתי שהנביאים עם היותם פעמים משיגים מראות נבואיות אמיתיות צעת יקראם בהיותם צלתי מנביאים ידברו דברים ברוח הקודש ביופי המליצה וזאת הלשון הלא תראה שמואל הנביא שכבד ספרו וספר שופטים בנבואתו ולכן הושמו ספריו מכלל ספרי הנביאים ועם כל זה לא נמנע מלכתוב מגילת רות ברוח הקודש מפני נבואה. ולכן הושמה מכלל הכתובים. וכן ידברנו כעת בנבואה ספרו וספרי אגל כיה וכעת ברוח הקודש מגילת קינות ולכן היו ספריו מכלל ספרי הנביאים. והיה מגילת קינות מכלל ספרי הכתובים ולכיות ענין השירה מפועל הנביא וסדורו כפי רוח הקודש אשר בו ואינה מראה נראת לו בנבואה לכן ייחסה הכתוב המיד לנביא אשר עשהו כמו שאמר בשירה הבאר (במדבר כ"א) או שיר ישראל ותשר דבורה וברך כן אבינו שיר השירים אשר לשלמה וישיבו אמר (ישעיה ה') אשירה נא לידי שירי שירי השירה אלא להיותו מסדר אותה וכן בשירה הים נאמר אז יסיר משה ובני ישראל את השירה הזאת ויאמרו לאמר אשירה לה' שהם מעלים סדרה ושוררו אותה ולכן בסופה התפללו על הנהלתם הפול עליהם אימחה וגו' הביאמו ותעממו וגו' ואל יקשה עליך שירת האינו שהש"י נהנה אל משה ואל יהישה כי הנה הוא ית' אזה למשה שיאמר אותה כאלו הוא מעלמו סדרה ושחמיו היו הדברים לא מפי השם. והוא אמרו ועתה כתבו לכם את השירה וסגנון הדברים מורה עליו (דברים ל"א י"ט) האינו השמים ואדברה כי שם ה' אקרא וגומר ושאר הדברים שהם כלם בלשון משה רבינו המדבר ובסוף אמר סימו לבכם לכל הדברים אשר אנכי מעיד בכם היום כי לא דבר רק הוא מכס שכל זה מורה שמה דבר השיר' ההיא כאלו סדרה מעלמו. והנה אם כן המשלים שגאו בנבואתו הנמורה לא נקראו שירה לפי שלא היו מפועל הנביא וראונו לא ברוח הקודש אלא שראו כן בנבואה נמורה. אבל המשלים שהיו עושים הנביאים והסדרים מעלמם ויכתבו אותם ברוח הקודש אלא נקראו שירה וכן היה שירה ויהי סדרה משה רבינו לשם וללהל לאל העונה ואחר בעת צרתו ולכן מרים אחותו גם היא עשה שירה בחופים ובמחולות כמו שיתבאר. האמנם נכתבו השירות ההמה בחבור ובדברי הנביאים לפי שהם קבלו ורצה בהם וזוהי שיכתבו שמה. הנה אם כן סדור השירה הזאת היה ממשה רבינו וכתיבתה בחורה היה מפי הנבורה. ואחרי שביארת ענין השירה הזאת בליכוחה אפרש הפסוקים אשר בה :

אז יסיר ישראל אז יסיר משה אז יסיר יהושע אז אמר דוד (מלכים ח' ב') אז אמר שלמה הרי אלו לשעבר. ויש אז לעתיד לבוא אז חירא וזכרת אז יבקע כשחר אורח אז ידלג כאל פסח אז תפקחנה עיני עורים. אז תשמח בחולה אז ימלא שחוק פיו אז יאמר בניו הרי אלה לעתיד. הנה א"כ אז יסיר משה הוא לשעבר. ואין סכונת באמרו אז יסיר משה ובני ישראל שכלם סדרו את השירה כי הנה משה לבדו בדר אותה אבל מפני שבני ישראל היו משיישים בשיר והומר ההוא לכן אמר אז יסיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה' שכלם שוררו אותה אבל לא היה הוא והם משוררים בשוה כי הנה משה היה מדבר פסוק אחד הוא בלבד. והם היו משיישים עליו אשירה לה' כי נאה נאה סוף ורובנו רמה בוס וע"ז אמר ויאמרו לומר אשיר' וגו' ר"ל שאמרו והסכימו כלם שבה"ו משה לבדו שורר כל פסוק ופסוק מהשירה ועני כל העם אחריו אשירה לה' כי נאה נאה בוס ורובנו רמה בוס כי זה בלבד היה משררים בני ישראל' אנשים וגו' לא וזאת זה וכן דרשו רבי עקיבא (בבבא ד' כ"ו) ויאמרו לאמר מה תלמוד לומר לאמר שהיו עושים אחרי משה שירה על כל דבר ודבור בקורא את ההלל והנה יורה היות דברי השירה ממה שאמרו עד יעבור עמך ה' וגו' וכוונת זה הפסוק הראשון אשירה לה' בדרך שיר וזמר ובדרך שיר המשלי לנו להורות לפנינו. והנה אסדר תושבחות בדרך שיר והמשל לפי שגאה נאה כלומר מעלתו על כל השירות והתושבחות והוא מרומם על כל ברכה ותהלה. ולהיותו נורא תהילות לא אוכל לדבר בו כפי מדרגת מעלתו אלא בדרך שירה והמשל. והרמב"ן פירש בפ' אונקלוס שהקב"ה נאה נאה על הסוס שמתנאה במלחמה וכל רובנו וסוף מלשון גאות ממנו. ואמר בוס ורובנו רמה בוס בגיד שחי מלכות שגשגו בזה הא' אמר הלא ראינום ענין פרעה וכל המזרים שניכנסו בים בבוש ורכב מי שמע כזאת ומי ראה כאלה לבוא ללהם בוס עם סוסים ומרכבות כי הנה אמות וספיות וזי אדיר היה ראוי להביא ללהם בוס לא בוס ורובנו אין זה אלא שארם מכרם וה' הסגירם וסוף ורובנו רמה בוס כאלו השליש שמה בקלות גדול. והפליאה הכ' הלא שמענו שהסוס נפצו הוא מבוטל לשוע ולשח על פני המים יוחר מכל הב"ח ולכן אנשים רבים כי יעברו במים ירכבו על סוסים והמה יוציאו אל היבשה ואם כן איפה איך היה שכל סוס פרעה והרובכים עליהם כלם נפלו ונפצו בים אין זה אלא שהוא ית' רמה בוס בים ולכן לא יוכלו קום ובמילתא אמרו כתוב אחד אומר רמה בים וסבבו אחת אחרת היה יחזיק יתקיימו שני הכתובים הללו אלא רמה אחרת שהיו עושים למעלה וירי אותה שחיו יורדים למטה. ומפני זה עני וזאת יס ר"ל עני במלחמו' וזמרת' בשירה הזאת היא ביה צור שלמים כי להיות פלא קריעת ים סוף מורה על הבריאה הראשונה הכוללת יחסה לשם יס צור שלמים ובורא אותה. ואמר שלא היה זמרתו ושמחתו בנחיתת פניעת המצריים כי לא יחסין נמות המת אלא לפי שהיה לו לישועה ולכן אשנה וארומם שמו וראוי הוא מלבד ההפך הנה שאומר לו לפי שהוא אלהי ומבחי' אותו ולוחם את מלחמותיו במצרים ולכן אנוהו בשירות וחיבתחות או אשנה לו נוח וצית המקדש להללו שמה וכן דרשונו במילתא וגם כן מלך שהוא אלהי אבי שהשניו אבותיו והוא השני עממה כמה מהבשות ארוממנה בקהל עם. וכבר נודע ממלכת השיר הסגלים בו השונים במלות שונות פעמים שלם. ואמנם אמר ה' אים מלחמה ה' שמו הרסו בו אונקלוס ה' מארי נאמן ק' בייא ולענין הזה נמשכו כל הפסוקים ולהיות מאמר מנוגה בעיני לאחר את הש"י בשם אים נראה לי לפרש הפסוק הזה באחד משני פנים אחרים. ה' אים אהיה נאמר בהמיו כאומר האם ה' אים מלחמה נאמת הוא אינו אים שיעשה מלחמה עם אים אחר אבל כהפך כי ה' שמו שוב ומשיב ומלא רחמי' ואינו אים מלחמה אבל כל הרעה שגאה על המצריים בנפשותם בוס הם סבבו ועשו אותה לשלום והוא אמרו מרכבות פרעה וחילו ירה בים ומלת ירה אינו חוזר אל הקב"ה אלא לפרעה עצמו שהוא ירה מרכבותיו וחילו בים בהנבואה אותם שמה וכן מבהר שלישי ה' בנפשות טובעו בים סוף וכאשר שובנו שמה חסומות יסכיומו וירדו במלכות כמו אכן כי הים עמם כפי שטבו כל מה ששהה וס' היו אכן כן סבת רשתה כי אין רעה יורד מלמעלה. זה הוא האופן הא' מהפירוש הזה. והוא שבעבור שפרעה אמר במצרים (שמות ה') מי ה' אשר אשמע בקולו לא ידעתי את ה' אמר משה כאן כמהתל ממנו ה' אים מלחמה ה' שמו ואים מלחמה הוא חוזר לפרעה אומר כנגדו אתה אים מלחמה וחפץ ברע שבאת לרדוף אחר בני ישראל להלהם בם זהו ה' אשר לא ידעתי ה' שמו. עתה הדעוהו מפאת פשולותיו ויהיה הפסוק מקורב עם מה שאחריו אים מלחמה פרעה ה' אותו השם אשר ביות הוא מרכבות פרעה וחילו ירה בקלות נחץ בים כאלו השליך ה' משמים אל תוך הים כל רכב מצרים עד שמבחר השלישים שרי הנצח שהיו ממונים על חיל פרעה כלם שובעו בים סוף בתוך הים שהם שרקי קק' הים. ואלו הסומות שהם גלי הים הרבים והשלמים יכסיומו ר"ל כו' אותם כאלו לא היה בים אים וידע לשוע ולא בוס שיפוש על פני המים וזה ה' ובו שמו ולכן ככל דברון השם לגדל ענינו ע"ד נשאו נהרות ה' נשאו נהרות קולם כי הנה אויבך ה' כי הנה אויבך יאבדו ורבים ככה בשיר. ובעבור שנתחברו בפליאה הזאת שחי פשולו' הלאה ישראל וסביעת המצריים אמר ימינך ה' נאדרי בכה ר"ל ימין זה השם הנכבד בערך ישראל שהגלם מהים הים בערכם ימין נאדרי בכה גדול הפועל משנה הפעל וממה ששפית למצריים ימינך ה' תרעץ אויב כי אתה ברוב גאוןך ורוממךך השגחת בפשולותיו ולחץ המצריים אותנו ויטן הים פרעה בזדונו קמך שקם על עבדיך אתה הרשעת אותו תשלח חורונו בו עד שאכל חרונך אותו קק' ויאכלוהו האם במהרה וקלות. ובאשר איך נעשו שחי הפשולות האלה הם הא' מקריעת הים ועברת ישראל ביבשה אמר וברות אפיך נערמו מים ורשע בוס ג' ורשע

אז יסיר משה וגומר עד ויקט משה את ישראל. ספר הכתוב שששה היה שגפצו המצריים בים סוף וראו ישראל את הים הגדולה ההיא אז נחן משה רבינו שבת והולו גדול לאלהים ושר שירה חדשה לפניו. ואמר יסיר לפי שמהל אז שלפני היו"ד של יסיר משיבו לשעבר כמו אז יסיר ישראל אז ידבר (יהושע י"ג) ובמילתא אמרו יס אז לשעבר ויש אז לעתיד לבוא. (בראשית ד' כ"ו) אז הוהל לקרוא בשם ה'. אז אמרה חתן דמים למולות. (שמות ד' כ"ו)

נשים הא' שהביא רוח קדים עזה בים ומפניו נפולו המים ומסה ומסרה פנימיות הים חרבה וגעשתה עם נתיניה והוא משל האדם הנופל ברוח פיו בחזק במים אשר בסף שברו המים מרוח פיו ויערמו והוא מלשון ערמות חטים שנקראו ערמות לפי שהם מקובצים בחכמה ובבינה מלשון כל ערום יעשה בדעת. והגם הב' שאף אותם המים שגערמו מפאת הרוח היה ראוי לכבדותם במיד יסובו ולא יעמדו כנד ולא היה כן כי הגם נלבו כמו נד אותם המים שהיו בטבעם נוולים. והגם הג' שאף קרקע הים מפני המים שהיו עליו חמיר היה ראוי שיפאר כך מאד כפיס הלח ויפסדו בו בני ישראל בשגרת עליו ולא היה כן כי הגם קפלו הסומות בלב ים וקרקעיות והיה נקפא אותו הסים וקשה באופן שהלכו ישראל עליו כאלו הלכו ביבשה. ואמר בלב כי על אמצע הים שהיה בין הברמ' במשל לב האדם שהוא באמצע הנוף ולכן כל דבר שבאמצע יקרא לב כמו לב האל. הגם בזה ביאר התשועה שיעשה ה' לישראל שכלל בימיו ה' נאדרי בזה. אחר זה ביאר הפשלה הסנית והיא ימיו ה' הרעץ אויב וע"ז זכר אחר אויב כלומר אל תחשוב שעשה הקדוש ברוך הוא המכה העצומה הזאת בפרעה ובמיר' מבלי סבה אחרי שכבר שלחו את בני ישראל מארצם במצות ה' כי הגם בלדק ומפסס ומיטרים נעשתה לפי שאמר אויב שהוא פרעה ועבדיו כשרדפו אחרי בני ישראל ארדוף אשוי רוצה לומר שהוא לא היה רודף אחריהם להחזירם למצרים לעבדו אל היה כוונתו לרדוף ולהשיגם כדי לשלול שללם ועם היות לישראל דברים מושגלים מאנשי מצרים ולכן היה כוונתו להשיגם לבעליהם אבל היה אומר כנר נתיאשו מהם הבעלים ולכן הוא כשישיג את ישראל יקח כל אשר להם ויתלקו עם עבדיו ההולכים אחרו לתלמיתו וכל אחד אחלק שלל. ואמנם שאלהיו ישיגם למצרים אל יבדלו בחרבו כלם ויחזקו וימלא נפשו מהם ומדמם להנקם מהם כרצונו ושניה הדרך יורישם מהעולם בכבודו לא כמו שיאלו ממזרים על אסו ועל חמתו והוא אמרו תורישמו ידי רוצה לומר כחי ועוצם ידי. וכעבור שכיין האויב הזה כללות את כל זרע יעקב לכן ימיו ה' הרעץ אויב שאתה אלהינו נשפת ברוחך כסומים והוא הרוח אשר נשף באשמות הבקר שאז נשפת והסכמת עליהם באותו רוח באופן ששבו המים מאלהים וכסמו ים עד שגללו במים אדירים כעופרת כבד שירד למטה ולא יזיק ולא יעלה למעלה וע"ז ראוי לשבח ולומר מי כמוך באלים ה' מי כמוך נאדר בקדם רוצה לומר מי בכל החוקים והנביות שיתקו לך ויעשה כמעשיך וכנביותיך לא נגלג ולא שכל נגלג כי כל שרי מעלה יקראו אלים שנאמר (תהלים כ"א) הבו לה' בני אלים וה' ית' נקרא אל עליון ואלהי האלים וכאלו אמר לא ידמה אחד מהם אליך לא בקדושה ובפרישות וזהו שפירש מי כמוך נאדר בקדם רוצה לומר שקדושתך ופרישתך הוא תכלית הדיבור והשלמות וגם לא ידמה אחד מהם אליך בהיותו נורא כמוך וזהו נורא תהלות רוצה לומר שאתה נורא בתהלותך והם אתם כן שמי שלמות קדושה ומורא וע"ז אמר המזמור (שם נ"ט ב') יודו שמך גדול ונורא קדוש הוא. עוד זכר שלמות אחר שלא ידמה לו צו נמלא אחר והוא אמרו עושה פלא ר"ל שאתה משנה הטבעים בראונך מה שלא יעשה שום נמלא אחר שכל פעולתיהם מסודרות מונבלו' ולא על דל הפלא. הגם אתם כן אמרו מי כמוך באלים ה' הוא כלל ופרט אותו שאין כמוהו לא בקדושה ולא בהיות נורא במאמר המזמור (תהלים פ"ט) אל נערך בסוד קדושים רבם וגורא על כל סביביו ולא בהיותו עושה פלא כי הוא עושה נפלאות גדולות לנדו והמפסדים פירשו נורא תהלות שירא האדם מלהגיד תהלותיו פן יעשנו כי מי ישימע כל תהלתו וגם נכון הוא. ואחרי ששנה והבדיל גם הים ספר התועלות שנמשכו ממנו לישראל. הא' נסית ימיו תבלעמו ארץ ר"ל הראיות גודלך ויכולתך החזקה כי במה שנסית ימיוך בלעה הארץ את המצריים במכות שהכית אותם. ואפשר שאמר זה לפי שהים השליך הפגרים המתים אל היבשה ופתח הארץ את פיה ובלעם ונתנו לקבורה ואמר נסית ימיוך בדרך המשל כנבור הלחם עם חנבים ויחושם שבגמות ימינו יאכדם מן העולם. והדועל' הב' הוא שיאלו בני ישראל מנולתם וע"ז אמר נחית בחסדך עם זו נאלה. ונחית אויב עבר במקום עתיד אבל הוא עבר כפשוטו והוא מלשון לך נחה את העם כלומר הבאת נחית בעמוד הענן יומם ובעמוד האש לילה העם הישראלי אשר גאלת. והדועל' הג' הוא ש"ז הקרבס לחר סיני ותתן להם תורה ומצות וע"ז אמר נהלת בעד אל נור קדשך שהוא הר סיני כמו שפירש הראב"ע. והנה זכר משה בשרו ענין תורה לפי שכבר ייעד עליו. עוד זכר הועלת ד' שנמשך מזה הפלא והוא ששמעו עמים מקריעת ים סוף ועצירת המצריים בו וירגזו מהלחם בישראל כי יאמרו גואלם חזק וברז יושבי פלשת ששם יעברו בארצם ויפחדו מהלחם גם ולא יאמינו מעבור באלהם או נבהלו כששמעו זה אלופי אדום ואילי מואב והם שאות לשרים אשר ביניהם כי באדום הם אלופים ובמואב אילים שרואו לומר חזקים ושרים והראב"ע כתב שקרא כאן לשני אדום אלופי מלשון אלופיט משובלי' וקרא לשני מואב אילים שהוא לשון כבשים וכל זה להגיד גומתם שכ"כ פחדו ורגזו מזה שלא נשארם בזה גבורת אנשים וכן נמונו לנכות כל יושבי כנען כדברי רחב היונה וע"כ התפלל משה תפול עליהם אומתה ופחד כנגד העמים והפלטתם ואלופי אדום ואילי מואב שהיו ישראל עתידים לעבור בארצם ולכן אמר עד יעבור עמך ה' וכפל בדרך שסיר עד יעבור עם זו קניא. וכנגד יושבי כנען אמר תביאמו ותשטמו בזה נחלתך שהוא ארץ ישראל שנתת אותם נחלה לנבותיו ומפני שאמר לשון תשטמו והנטייה לעצים הנוטים היא בזה קרא כל ארץ ישראל הר נחלתך. ואמר ששם ימים ארון לשבתך רוצה לומר שתשבת שכינתך שמה על עמך שכבר פעלת אותו ויחדת אותו מקום וארץ נבחרת לעבודתך באהבות בית מקדש ה' שכווננו ודיך כי הכינו בית המקדש של משה כנגד בית המקדש של מעלה ובמקום שהוא ה' ימלך לעולם ועד שתמיד תהיה מלכותו על עמו במקום הקדוש ההוא. ואמנם אמרו אחר כל זה כי בא סוס פרעה וגומר

יבא ה' שאלו כמו שהיו. והנה הכתוב בסדר מסעי אחר ויסעו ממרם ויבואו אליהם וגומר ויסעו מאלים ויחיו על ים סוף ויסעו מים סוף ויחיו במדבר סין. ויסעו ממדבר סין ויחיו בדפקה ויסעו מדפקה ויחיו באלוה ולמה לא נזכרו כאן כל המעשים האלה: השאלה הב' מדוע התחיל הקב"ה במסע הזה במדבר להביא את ישראל לחסרון מים בהיות המים דבר הכרחי מאד כל שכן לעם רב כמוהו ואף יוכלו ללכת שבעת ימים מבלי מים ומרם תהיה באחרונה שהביא מרמה ושם מלאו מים אבל מדיה הם. ואם רצה לעשות עמם גם יתר טוב היה שיספיק לזכרם במדבר שהוא מתחלתו עד סופו לא שהייתה ההתחלות קצות ורעות שלא יוכלו לסבול אותן כמו שהיה בענין המים:

השאלה הג' באמרו שם שם לו חוק ומשפט וסע נסיו. כי מה היה הנסיון הזה ולמי נסה אתם לעם וסע היו מנסים מים לזכרם ראוי היה להם להתלונן. ואם היה הנסיון שנסה החוק והמשפט ראוי לזכר ענינם בזה: השאלה הד' בפסוק והים את שמוע חשמע וגו' כי איך יאמר שאת ישימו בקולו וישמרו מצותיו והיה שרם שלא תחול עליהם המחלה שחלם על מצרים כי מצרים היה אויב חרף ה' ואף יהיה שרם שבוטל שלא יענוש בעונם המורדים. ומה ענין כי אני ה' רופאך כי במקום שאין מחלה אין גרף רופא ולמה אמר את שמוע חשמע וישימו חשמע וגו' והאזנת למצותיו וד' ושמרת כל חוקיו וסע ד' מאלו. כלם נכללים כאחד ולמה לא זכר מנסים:

השאלה הה' למה התלוננו בני ישראל על משה ועל אהרן במדבר. כי הנה שם במדבר סין לא היה להם חסרון מים ואם על חסרון הלחם היה ראוי שיפרשו הכתוב כמו שביאר חסרון המים ומה ענין אמרו במדבר הלא ידענו שבמדבר היה זה וכבר נאמר ויבואו כל עדת בני ישראל מדבר סין ולמה א"כ נאמר כאן במדבר: השאלה הו' אתם הים שישאל דברו שלא כהונן באלהים ובמשה באמנם מי יתן מותנו ביד ה' כארץ מצרים שבתנו על סיר הכשר כי הוצאת אותנו אל המדבר הזה להמית את כל הקהל הזה ברעב. למה לא נעשו עליו כמו שנעשו בקבר' התחלה שאמרו כדומה למאמרים האלה. והיו תהלות שוות והתרגומות שוות: השאלה הו' באמרו הנינו ממסיר לכם לחם מן השמים כי הנה המן היה מילד בלחם השני מהאוויר האנשי ולמה אתם כן יחסו לשמים האם כל הדברים יורדו מהאוויר על הארץ נאמר שירדו מן השמים ובפירוש הפסוק אשרש ערים גדולות וצאור' בשמים (דברים כ"ח) ויפתח ה' לך את אוזניו הטוב את השמים לתת מטר ארצך ודומיהם לפי אמתתם גם שהפסוק הזה היה ראוי שיכתב אחרי שמעתי את תלונות בני ישראל: השאלה הה' באמרו למען אנחנו הילך בתורתי אתם לא כי מה הנסיון שיבנה אות' באת אליהם לחם לאכול דבר יום ביומו והיה ביום השני והביאו את אשר יביאו והיה משנה וגו' וזה היה חסד גדול לא נסיון: השאלה הה' במאמר משה ואהרן אל כל בני ישראל ערב וידעתם וגו' ובקר וראיתם את כבוד ה' כי אתם הים הדבור האלהי הגוי ממסיר לכם וגו' נאמר למשה בלבד למה שתתקף אהרן עמו בדבורו אותו אל העם וכאשר הוצרך לפרש תרצה שמהם בלבד. פירש שנאמר ויאמר משה באת ה' לכם וגו': השאלה הו' מה ראו משה ואהרן ליחס לבשר הסוכה כי השם הוויאם ממזרים וללחם לראות הכבוד ולמה לא היו שנייה הכשר והלחם מורים שהם הוויאם ממזרים ומשניה בזה ויראו באהבות שנייה כבוד ה' עד שפסני זה כתב הראב"ע שבפסוק ובקר קשור עם מה שלמעלה ששני אותות נתנו על זה הא' בבקר ובב' בערב ואין הכתוב סובלו כי לא אמ' ערב ובקר וידעת' כמ"ש הרמב"ן: השאלה הו"א דבריו משה באת ה' לכם בערב בשר לאכול וגו' כי הנה יראה שאין בפסוק הזה מורה כי לא בשר באת ה' לכם בשר ולחם

בשמעו את תלונותיכם מה יהיה אז כי אמרו ונתנו אתם היום בשר הפסוק: השאלה הו"ב אתם הים שהקב"ה אמר למשה מהלחם בלבד. הגוי ממסיר לכם לחם איך הוויאם מלכו ליעד בבשר אשר לא נאמר לו ממנו דבר האם נאמר בלחם כולל לבשר ולפת כדברי הראב"ע אין ראוי לקבלו כי הם בתלונותם הפרידו זה מזה באמנם שבתנו על סיר הכשר באלוה לחם לשווע ואין ישיגם השם בלחם בלבד אף כי הבדיל הכשר מהלחם בזמן נתינתו ובמציאתו

ואם היה הכל נכלל בלחם היה הדין בשניהם אחד : השאלה הי"ג אם השם כבר אמר למשה בנינו ממסיר לכם לחם וגו' ומשם ואהרן כבר הנידו הישועה הוא לכל העדה ומשה ביארו והנבילו בזמנים בשר בערב ולחם בצוקר מה צורך היה אחרי כל זה לזווח שיקרצו לפני ה' וללא זה צורך ביחוד אותה הקריב' ומאמ' השם למשה שמעתי את חלונ' בני ישראל דבר אליהם בין הערבים האכלו בשר ובצוקר חשבנו לחם וידעתם כי אני ה' אליהם ולא אמר הולאתי אתכם ממזרים כמו שאמרו משה ואהרן : השאלה רי"ד אם יעדס שיאכלו בשר איך לא נזהר אולם איכס ואכלוהם האם בשחיתות או בנחירה כמו שאחז"ל שנרמז בשלו המהאויס נאמרו וישעמו להם טעמו ואם יצאו להם הכשר בשבת או ביום הששי בשר יומים : השאלה ה"ה אם צמקו' הזה נתן להם בשר ומן לאכול איך אחז"ל צבדקו' : שהאדם אמרו ישראל מן יאכלנו בשר ועתה נפשו יבשה אין כל בלתי אל המן עינינו . ומ"ס הרמב"ן שלא היה להם הכשר לאשבע והיו גדולי העם לוקטו' אותו או שהיה מזומן לחסידים' ונעזריהם היו האכס לזרעיהם ממו . חלילם לאל מוס כי אין בילות לפניו ית' והכחוש אומר ותעל בשלו ותכס את המחנה שזירה על הרציו וההפלגה : השאלה ה"ו באמרו ותעל שכבת הסל וזה כי הסל והמן היה יורד מלמעלה כמו שאמר וברדת הסל על המחנה ואמר א"כ כו לשון עליה . גם שכן נאמר ותעל שכבת הסל והנה על פני המדבר דק וגומר מורה שהיה הסל למעלה והמן תחתיו ולכן בהעלות הסל נראה המן שהיה תחתיו . אמנם בצדק העליון נאמר בזה חזק' לה (במדבר י"א ט') וברדת הסל על המחנה לילה ירד המן עליו וזה מוכיח שהיה המן על הסל ובפירוש הפסוק אודינך בזה דעות המפרשים : השאלה ה"ז באמרו ויאמרו איש אל אחיו מן הוא כי לא ידעו מה הוא והיא שאלם היו הדברים האלה בדרך באלה היה ראוי שיאמר וישאלו איש אל אחיו מן הוא ואם היו בודעה שאמרו זה לוח שהיה מן איך אמרו עוד כי לא ידעו מה הוא : השאלה ה"ח במאוב טעם השם כמן אם ראשונה להם נזהר ואלה העם ולקטו דבר יום ביומו . ואמר זה הדבר אשר זכר ה' לקטו ממנו איש לפי אכלו עומר לגלגלות מהפך יפשוטיכס . ומה טעם בזה ולמה לא הניח הדבר לרנוס לקחת ממנו אם מעט ואם הרבה כבשר . ואם שנית למה לא יחירו ממנו עד צוקר והותרה וירס תולעים ויבש : השאלה ה"ט כיון שהעיד הכתוב וישעו כן בני ישראל וילקטו המרבה והממשיט וגו' . והוא מה שאזר אותם צומר לגלגלות למה אמר וימורו צעומר ולא העדיף המרבה והממשיט וגו' ואם היה לפרס' הנס שלקחוהו צאומד או צעומדן וכאשר מדדו אותו מלאוהו מלומס עומר לגלגלות ישראל לשאל טעם הנס הנדול ההוא : השאלה ה"כ באמרו וילקטו אותו בצוקר בצק' אים כפי אכלו וזה השמש וממם שיראו שמה שלקטם בצוקר היה נמס כחוס השמש ואין יתפרסם א"כ ממנו ואם העיין בדברי אונקלוס שהמן הנשאר בשדה שלא לקטו היה נמס יקשה למה לא התפרנסו ממנו למחרתו וישאר ויעמוד בעצמו וגם יקשה למה אותו שנשאר בשדה לא הרים תולעים ויבש כמו הנלקט שנשאר למחרתו והיה ראוי שהיה הדין שזה נותר בשדה ויבש : ובהל' השאלה ה"ב באמרו על היום ה' היום זה היום תמלאוהו בשדה כי לא היה יורד המן בשבת לישראל כי מבלי יגיעה היו לוקטין אותו והיה נאכל כמות שהוא . ואם לכבוד השבת האם יהיה ראוי שנשבת לא ילא השמש על הארץ כשאר הימים ולמה אמר שנית שש ימים תלקטוהו וביום השביעי שבת לא יהיה זו :

היה י"ב מיל ומשם וכלחם היו נוסעו' בהעלות הענן ועל פי ה' יחנו וע"פ ה' יסעו . אומנם במשע הראשון הזה לא נכסו ע"פ הענן כי אם צמות משה שטה אותו לנכסו ללכת אל הר האלהים וזה טעם וישע משה את ישראל מים סוף ויאלו אל מדבר סור . וקרוז לזה הוא דעת הראצ"ע ומדבר סור הוא איתס שקדם זכרו . ובפר הכתוב שהלכו דרך שלשת ימים ולא מאלו מים וזה היה אשר גדול לעם כדכר בזה סף ונשים ומקום רב לעמוד שלשת ימים מבלי מים וכו"ל בהיותם עוזרי דרכים ולכן אחשוב שמה רבי' הגיד להם שלא היה מים בדרך ההוא ולכן הם הוליו עמסם מפי החירות מים ויין נחמתיס וגאדות ושאר המשקים שמהם שחו בצמאות הימים ההם . ואין ספק בטעם המדבר ההוא חייב חסרון המים והם לא היו ראויים להעש' להם נס . ויש מהמפרשים שאמרו שממני מה שנברו כנגד משה על הים מבלי אין קברים וגו' הביאם הקב"ה במאוק ההוא על המים שחאו על המים נעשו . והיותר נכון בעיני הוא שממני שהיה הקב"ה עמד לתת להם בסיני הורה ומצות הוצרך במסעות הראשונות האלה להביאם בנרות ומאוקים בלחם שיחשנו לפניו והוא ימלא את צורכס וידע כי יש אלהים בישראל שהוא המוציא מולים משלע וגם להם יוכל לתת כי הכל בידו כהומר ביד היוצר וזהו יקטו למוד מועיל שנבר להם יסחרגוהו וימלא להם . הנס א"כ להדריכס בשלמות האמונות והדנקות עמו ית' צריכים לקבול התורה וסביאם בנסיונות אלה וממני זה לא קבלו עונש כלל על דבריהם אשר דברו בזה לפי שמדוג שיחס ובעסם דבר . והנה לא זכרה התורה שם מוסק' פרכיות כמו דפקה ואלוה שנין מדבר סין ורפידים לפי שלא בא הכתוב לזכור כאן אלא המשב' שנעשה בהם שוב חדות ודבר ראש ושאר המסעות שלא נעשה בהם דבר מחודש לא נזכרו אלא בזכרון מסעות בני ישראל . והותרה בזה שתי שאלות הראשונות ה"א וה"ב . ואמר וילוו העם על משה לאמר מה נשתה להגיד שלא הכעסוהו בדבריו' רבי' ולא אמרו לו הנה לנו מים לשחות לפי שהיו עדין שנייה מלאים מיכות השם וחסדיו אשר עשה עמם להסליא בים ולכן לא דברו בזה דבור שלא כהוגן בפעם ההוא ולא היתה תלונתם על גז התרעמות אלא כאומר אדוננו הניעה וראה במים האלו מה נשתה מהם כי הם מרים ועבים וצפים ואינם ראויים לשחות . ולכן לא נעשו על ההלוגה וזאת גם מרע"ה כזכור להם שמוחיהם במעשה תורה אמר (דברים ט' כ"ב) ובתצטרה ובחמה ונקברו' התחלו מקאיים וגו' לא זכר מרה לפי שבמרה כהוגן שאלו כיון שבעלו זמאון שלשת ימים' בימי הקיץ ואח"כ מלאו מים מרים ולגד אמרו מה נשתה ר"ל עיין כמה אשר יש לנו כי אין המים האלו ראויים לשחות ומשה נעק אל ה' לפי שראה זרת העם ומאוקים כי דבר היה ויורכו ה' עך וישלך אל המים וימתקו המים וחז"ל אמרו שהיו המים קודם לכן מחוקים ועמדו או והיה כל זה לנסיון ולקטוע בנפסם מדת הבטחון וע"ז אחז"ל (שמות רבה) ויורכו ה' עך רבי יבואע בן קרח אומר הרדופני היה רבי אליעזר המודעי אומר עך וית היה ומכל מקום בין למד ובין למר דבר מר היה רשע"ג אומר (אחר המגיה נ"ל חסר) בא וראה כמה מופרשין דרכיו בל מקום מדברי צ"ו . צ"ל מחוק מרפא את המר אצל הקדוש ברוך הוא אינו כן אלא צמר מרפא את המר וכו' ע"כ וכתב רבינו חננאל כי מה שאמר וילכו שלשת ימים במדבר היה בדרך מהלך שלשת ימים וזה הלכו אותו ביום אחד וחסרונם מים יום אחד היה וביאר השעם שאין טעמו של בשר ודם להתקיים ג' ימים בלא מים ר"כ כי הסף והנשי' משונות ותעוקת שהיו שם . והיה הנס כסול שהמחוק המי' המרי' גם דבר מר . וכל זה לבודים שהוא ית' עושה נפלאו' ב"ל עת אע"פ שנדרך כעס לא איזה דבר שיוזמן יתפעל וישתל' ויתספק ממנו מאי זה דבר שיוזמן כהנה צמא' השם המים ההם שהיו מרים מפאת הארץ שהיו עוזרים בה נמתקו בעץ ההוא שנגמס בהם צהיות העץ דבר מר וזה לא לפנייהם חוק ומשפט וכן נסכו . ואמנם מה הוא החוק והמשפט ההוא ולמי נסה שמה הנכון הוא שם שם הב"ה לישראל חוק ומשפט כי יתחבנו חמיר אחתי שהיה חוק בערכם לפי שלא היו משיגים את טעמו והוא שהנחת בה' יסוגג ושכל קראם אליו ישמע אל ויענם ויעשה עמם נס' ונפלאות כי זה הוא החוק והדבר הנעלם ששם להם שמה כמו שראו בעיני המים המרים שהמחוקים בתפלת מרע"ה . והוא היה משפט לאלהי' יעקב לשנות הפסעים בתפלת חסידיו להליל נמות נפסם ולהיותם ברעש וכן נסכו וראה לומר ששם התחיל הקדוש ברוך הוא לעשות נסים עם ישראל במדבר כי הנה שאר הנסים שנעשו עד הנה היו להעניש את המזריים . אמנם להספיק צורכס של ישראל צמדמר מהמקום הזה החליל לעש' עמהם נסים ונפלאות לצריכיהם ויהיה נסכו מלשון המכות הגדולות ואפשר לפרש שם נסכו מלשון נסיון והחוק הוא רמו להנהיגו והמבול אמו השם יתנצח ואמר הכתוב כי שם שם הב"ה לישראל חוק ומשפט כי יתחבנו חמיר והוא מה שזכר מיד והיה אם שמוע השמע וגו' כי היה אזכרה כוללת לכל המצות ושם נסה אותו החוק כי בציניהם רלו שאלא שנעשה צמי' בתפלת מרע"ה וחז"ל אמרו (סנהדרין ד' כ"ו) שבת ודינין צמרה איפקוד ויהיה החוק רמו לשבת מלשון בחוקי חוג והמשפט רמו לשיקרי הדינין שלמדם שם בקצור ורלו בזה שבאשר ראו ישראל בעיניהם שנינו פגע המים הכירו וידעו שיקב"ה חידש את טולמו ובראו אחר בלא היה ולכן נזהר שם להם על השבת המורה על החדוש וגם הורה להם הטועל ההוא הנסיי שפלט ורמזני משפט לה' להיות עורה בנרות לעגדיו והנבוכים צו וזו היא פינת הידיעה ופי' ההשגה' הבלתי' לתת לאיש דרכיו וכפרי מעללי וזוהו עיקר הדינין כלם . ובר"ן דדרשותיו פירש וכן נסה על החוק והמשפט שזכר יאמר כי שם צמרה שם לו חוק ומשפט וכן נסה אותו החוק והכונה בנסיונו כי כח החוק ומשפטו יספיק בהסרת המחלס כמו שרפא את המי' המרים בעץ מר הסך שנעו לפי שספסם האלהות פעלה שם לא השנעית ומה שכחתי אני הוא היוצר נכון . ואמנם אומרו והיה אם שמוע חבנ' וגו' פירש

השאלה ה"ב למה אמר הקב"ה על יציאת העם בשבת ללקט ולא מלאו עד אנה מאנהם לשומר מצויו והורתי כאלו עברו בפועל על התורה כלם ועל הרי"ג מצויה . ולמה אמר ראו כי ה' נהן לכם השבת ולא אמר דעו : השאלה ה"ב באמרו והמן כורע עד לכן ופעמו נפישיות בדגש כי הנה בצדק בהעלוקה נאמר על המן (שם) והיה טעמו כעסם לבד השמן ולא כעסם נפישיות בדגש ומאין בא החלוק הזה בפעם המן : השאלה ה"ד למה זה נזהר בהנחת המן למשמרת מלא העומר ממנו כמ"ס משה לישראל זה הדבר אשר נזהר ה' מלא העומר ממנו וכן ויאמר משה אל אהרן קח נצנצת אחת ותן שמה מלא העומר מן ולא הנבילו צעומר : השאלה ה"ה באמרו ובני ישראל אכלו את המן מ' שנה עד בואם אל ארץ נופעת וחור לומר שנית את המן אכלו עד בואם אל קצה ארץ כנען והוא כפל ומוחר וחז"ל אמרו (קדושין ל"ח) ספק המן באדר יוס ז' בו שבו מת משה ונחשורכו ישראל מהמן שלקטו בו עד י"ז בניין שהקריבו העומר והוא א"כ גם אחר שלא הבאים ושיספיק כמות קטן ומן הרבה לעם גדול והנינו מפרס' בסבוק' באופן שיותר השאלות האלה כלם :

וישע משה את ישראל וגו' עד ויבואו אליהם . אמרו חז"ל שסביעס משה בעל כרחס כדי למחר ביאיהם אל הר האלהים ולפי שקצת העם היו מהעבני'

שם על הים יפני הציזה בכל היום היה יוצא מים מהנפסע צו ותכשיתו בוסיה' ואפשר שהיה ישראל יראים מהכנס במדבר הגדול והגורל וזה משמעשעים שם על שפת הים . ולכן הוצרך משה להכניסם משם בעל כרחס . והיוהר נכון הוא שנכנסה היה משה עמו זה הוזה לנכס מאשר לא הכין עדין דגליהם ושיאיה' וכדר הקיעותיהם ובדר מבעיהם עד בואם אל הר סיני אמנם עמוד הענן שהי' נוכח לפנייהם עס היות שהי' הולך לפנייה' עד שיטברו את הים לאורך ההעברה ועציות המזריים כמו שזכר . הנס אחרי שנגמר אורה הענין על הים הולך הטמוד לפנייה' כי היה משה רבי' מנהיגם והולך לפנייה' אבל כשראו שלא מלאו מים צמר' חבנו שבעבו' שסבי' משה נאוחו מוכס קרה זה שלא ידע המק' הראוי לחנו' בו שהיה מקום מים ולכן לא נכסו ממרה אלא בנכסע הענן שהוא הנקרא פי ה' וכמו שיתב' אחר זה איך באשר לקח משה את האלה ונכסע לו מחוץ למחנה הרחק מן המחנה והיה כל מבקס' יבא אללו נח קר משה מאד בעיניהם ובצואו אל אהלו קס העם והשתחוו איש כחה אהלו וענן ה' היה על אהל משה לא יבור משם ומתה ישראל

ក្រុង

(כו) וַיִּבְרָא אֱלֹהִים וְגו' עַד וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הִנֵּי מִמִּירְכָה סָפַר הַכְּתוּב שְׁמֵי הָאֱלֹהִים וְהֵיכָל רָאִיו שִׁמְרָם וַיִּסְעוּ מִמֶּרְה כְּמוֹ שֶׁנֶּא' בְּשֵׁר הַמִּסְכָּת וּבִגְדֵי הַמִּכְשֵׁי נִסְ כֵּן וַיִּסְעוּ מִמֶּרְה וַיִּחַטּוּ בְּזִלְזוּם וּלְכָן נִרְאָה שֶׁהֵיכָל זֶה מִסַּע קָמִין וְעַם זֶה חָדַע לָךְ לִמָּה כִּשְׁהִלְכּוּ שְׁלֹשָׁת יָמִים בְּמִדְבָּר וְלֹא מֵאֲלוּ מִיִּם חָטוּ בְּמִדְבָּר שֶׁהָיוּ שֶׁסֵּה הַיָּמִים רַעִים וְהֵיכָל לֵהֵם לִלְכֹת עוֹד מִפֶּנֶּה עַד אֲלֵים אֶרֶץ הַנָּהָל מִיִּם אֵלֶּה שֶׁהִקְדִּי"ה הַיָּבֵשׁ שֶׁמָּה לִנְסוּחָם וּלְהַרְגִילָם בְּשִׁלְמוֹת אֲמוֹנוֹתָיו כִּי כָל הַמִּסְכָּת הָאֵלֶּה עַד צוּרָם לִסְנִי הָיוּ לִזֶּה הַתְּכֵלִית כְּמוֹ שֶׁבִּיחְרָתִי וְכִכֶּר הַכְּתוּב שֶׁמֵּאֲלוּ בְּזִלְזוּם י"ב עִיטוֹת מִיִּם וּמִצְעִים חֲמִירִים לְהוֹדִיעַנו כִּי בְּחִרְעִים שֶׁנָּה שֶׁהָיוּ בְּמִדְבָּר לֹא מֵאֲלוּ מִיִּם בְּשֵׁם מִקּוֹם תִּלְחַנֶּה וַנִּפְן וְעַן פֶּרִי רֵק בְּזִלְזוּם לְכַדּוֹ לְכָךְ נִזְכָּר בָּאֵן זֶה הַפְּחָדֹם וְרָמּוּ לֵהֵם זֶה שֶׁהֵיכָל עוֹמֵד וְעוֹמֵד לִזְכוֹת הִי"ב שְׁמֵים שֶׁהָיוּ י"ב עִיטוֹת מִיִּם פְּחָדִים וְשִׁנְעִים חֲמִירִים כִּנְגֵד שְׁנַעִים זָקִים . וְאִמָּר וַיִּחַטּוּ שֶׁסֵּה עַל הַיָּמִים לִהְיוֹד שֶׁלֹּא חָטוּ שֶׁסֵּה בְּעִצּוֹר הַחֲמִירִים כִּי בְּהִיָּעַם שֶׁמָּה שִׁלְחוּ יְדֵיהֶם וּשְׁאֵלָתָם כֹּלֵם אֲכָל חָטוּ שֶׁסֵּה בְּעִצּוֹר הַיָּמִים הַסּוּבִים שֶׁמֵּאֲלוּ . וְכִפֶּר הַכְּתוּב עוֹד שֶׁבָּאֵן אֶל מִדְבָּר סִין אֲשֶׁר צִין אֲלֵים וְנִין סִינִי צִי"ו יוֹם לְחֹדֶשׁ הַשָּׁנִי לִלְחָם מִמִּצְרַיִם הוּא חֹדֶשׁ חֲדָשׁ חֲדָשׁ לִהְיוֹד שֶׁלֹּא כֹּהֵל לֵהֵם הַלָּחֶם אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם שֶׁלֹּא יִכְלוּ לְשִׁלְמוֹתָם מִן הַעִיטוֹת יוֹתֵר מֵאֲחֵם שֶׁלִּים יוֹם לְפִי שֶׁלֹּא עָשׂוּ נִקְדוּשִׁים וְגַם יָדוּה לֹא עָשׂוּ לֵהֵם וְכֵן אֲחֻל" (קִידוּשִׁין ל"ח) שֶׁאֲכָלוּ מִיִּירֵי הַבִּצָּק שִׁשִּׁים וְאַחַת כְּסֻדּוֹת . וְכִלְלָה הַעִיטִין שֶׁאֲחֻל"ה חֹדֶשׁ יָמִים אֲכָלוּ צִנִי יִשְׂרָאֵל אֶת לֶחֶם־וַיִּכְלוּ מִקִּיָּהֶם וְגַם הַחֲמִירִים אֲשֶׁר בְּזִלְזוּתָם . וְחִסְתִּי זֶה הַתְּלֹגוֹת עַל מֹשֶׁה וְעַל הָאֶרֶץ בְּמִדְבָּר וְאִין פִּי בְּמִדְבָּר שֶׁהֵיכָל תְּלֹגוֹתָם בְּהִיָּעַם בְּמִדְבָּר כִּי כִכֶּר נִאֲמָר שֶׁבָּאֵן אֶל מִדְבָּר סִין . אֲכָל הַעִיטוֹת שֶׁעִיטּוֹ בְּעִינֵי הַמִּדְבָּר שֶׁהָיוּ עוֹדִידִים לִלְכֹת בּוֹ וְרָאוּ שֶׁלֹּא הֵיכָל שֶׁסֵּה לֹא חָטוּ וְכִכֶּר וְכִכֶּר הַעִס הַרְבֵּה וְהַכֶּזֶה הַהוּא . וְלִזֶּה הֵיכָל תְּלֹגוֹתָם בְּמִדְבָּר וְרוֹשׁ לִזְמֹר בְּעִינֵי הַמִּדְבָּר לִמָּה מֹשֶׁה וְהָאֶרֶץ הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם כִּי מוֹעֵד הֵיכָל שֶׁסֵּה יִשְׂרָאֵל בְּאֲמוֹנוֹתָם הֵסֵם ית' וְשֶׁסֵּה יִשְׂרָאֵל וְגַם הַתְּלֹגוֹת בְּעִינֵי הַמִּדְבָּר לִמָּה בְּזִלְזוּם מִמִּצְרַיִם לֹא נִחַם אֲחֵם דֶּרֶךְ אֶרֶץ פִּלְשְׁתִּים וְכִיבִישׁ הַדֶּרֶךְ הַהוּא דֶּרֶךְ הַמִּדְבָּר בְּהִיָּעַם אֶרֶץ עַרְבָה וְשׁוּחָה כִּי מִנְחָלָה הָיוּ כְּסוּדִים שִׁיבִיאוּ אֶל הָעִירִים אֲשֶׁר כִּיבִיבוּהֶם בְּיָמֵם מִצְרַיִם וְעַהֵר אַחֲרֵי חוֹדֶשׁ יָמִים שִׁיבִיאוּ מִמִּצְרַיִם בְּרִאיוֹתָם שֶׁעִיר מוֹעֵד לֹא מֵאֲלוּ אֲמָרוּ בְּזִלְזוּם כִּלְנוּ מֵהֵיכָל הַמִּדְבָּר הַגָּדוֹל הַזֶּה וְאִמָּרָם מִי יָחַן מוֹחֲטוֹ בְּיַד הֵסֵם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם כְּאֹמֶר אִין אֲנוּ בְּעוֹשִׂים בְּמִלְכוּת שְׁמִים וְלֹא הָרִים מִחֲלֵהֶם חֲלִילָה . אֲכָל מִי יָחַן מוֹחֲטוֹ נִיד ה' בְּאֲמוֹנָתוֹ וּבְעִצּוֹתָיו שֶׁמֵּאֲלוּ מִצְרַיִם שֶׁבִּטְחוּ

בשלה

שכני

עלמא ומחיתא לאכול ביום שבת. והראש"ע יספור שנים הו' היום יורד לחם משנה מן השמים ויבנו הוא כי כן נחמר על כן הוא נוחן לכס ביום הו' לחם יומים וקצר הכחוב כאן בספור הזה לפי שחל"כ יאריך זו. והנה משם ואחרן נאסעו מאל תלונות העם ובדבריהם המנונים אשר שמעו ולכן שניהם השיבו על דבריהם כי עש היות משה הוא הטיק והדבור האלהי אליו היה והוא ביאר אותו לישראל. הנה בהיותם בהתעצמות תלונות מהדברים נכנס אחרן עם משה בעצב התשובה אל משה החלי בה ואחרן פיישו וזהו שאמר ויאמר משה ואחרן אל בני ישראל כי לא אמר ויאמרו אליו ויאמר לפי שמה החלי בזהוה האמירה ואחרן נגדר אחרי ולכן פירו' הענין לא אמרו אלא שמה כמו שיתבאר והותרה בזה השאלה בס'. והיו דבריהם ערב וידעה כי ה' הוציא אתכם מארץ מצרים ובקר וראיתם את כבוד ה' ר"ל אתם אמרתם שאתם מעלמא הוציאנו אתכם מארץ מצרים ולא ה' פעל כל זאת בערב זה היום תראו אותי אחתי והאמינו בנינו כי ה' בשנחתו הוציא אתכם מארץ מצרים ולא אנו וזהו זה צילות השלנו על המחנה דבריו מופלג פהאום כי מזה התבאר שהעם הוציא אתכם והוא ין ומפרנס אתכם ובקר וראיתם את כבוד ה' שהוא המן אשר ירד צבקר צבקר ואלוהי האותות ויורו על חוק ההשגחה בכל יום שמע את תלונותיכם וממלא בזהוה צבקר ובלחם שם היום אחת המוציאים אתכם ממרים מן היום כי יכולתם היום צדיקו ללכת למצרים בערב ולחם צבקר ומה חדש בתלונתכם הוא על ה' ולא עלינו כי אנו מה ענינו לתלות מעשה גדול אשר היה בנו לו ואמר ונחמו מה כי תלינו עלינו רוצה לומר אנו מה טובים כי תלינו עלינו ה' הכוב בעיניו יעשה לא אנו. ואין ספק ששני האותות הכבד ובלחם היו מורים שה' הוציאם ממרים. האמנם עשו החלוק והסבדל ציניהם בזה האופן לא' מב' בחיות. הא' כי בזה ה' להם בשר לאכול שלא היה דבר הכרחי רק מלאה תאוה והפקת רצון הוא אות וראיה כי ה' הוציאם ממרים והנהיגם לכאן בן יראה שמתלא מחליו ובלחם יראו את כבוד ה' שהתמיד לחם להם המן ארבעים שנה ויחולל כבוד ה' לרדו מן השמים כאלו היום יתבדר היום מחלק להם מלחמתו וכבוד שאלמו. והעם הב' הוא שמה רצה לעשות להם הבחינה בעון הצבד כדי שיראו שפיהם שאלת וזללות ותאוה רעה מה שלא היה בן שאלת הלחם כמו שאמרו חז"ל (יומא ע"ה) בנתן להם את הכבד צמים חסוכות שאל' בערב האכלנו בשר ונתן להם הלחם צמים מאירות שאל' ובצקר חשבנו לחם ולכן אמר ערב וידעה כי ה' הוציא אתכם ממרים והיה זה אות מהיחם ליציאה כי השלנו היה כמות גדול מעופות רעות המוג שאלו מן הים כמו שאמר ויהי בערב ותעל השלנו ובקורות התאוה נאמר ירוח נסעם מאת יי' ויגו שלים מן הים כן היו ישראל עם כבד מאל כשלימים שאלו הבחיות בלתי ראוי לבוא וללחם הם במקום שהיו כס ומן הים והוא על המחנה וכאשר זכר ראש זכר הלחם ידעו כי שיהיה כמו שכתב הראש"ע היו אות כי ה' הוציא אותם ממרים וכמו שאמר בזה ה' לכם בערב בשר לאכול לחם צבקר לשבוע. ואמנם אמרו ובקר וראיתם את כבוד ה' אין ראוי לפרשו על הלחם ולא על הכבד. אלא שיראו כבוד ה' והוא האש הנראה לכל העם להוכיחם ולהענישם על תלונותיהם והוא על דרך מה שאל' בענין המרגלים ויאמרו כל נעדם לרעום אותם באנשים וכבוד ה' נראה בזהל מועד אל כל בני ישראל וכן בענין קרח נאמר ויקל עליהם קרח את כל העדה פחה אבל מועד וירא כבוד ה' אל כל העדה וגו' הבדלו מחוק העדה הזאת וכן כשהתלונות כל עדת בני ישראל על משה ואלו אחרן נאמר וישנו אל אבל מועד ויהם כסחו בענין וירא כבוד ה' וגו' וידבר ה' אל משה ללמד רעותו מחוק העדה הזאת ואכלה אותם כרגע. וירא שבהראות כבוד ה' לעם רגזו וחלו מפניו כי הוא כאש מרפר וע"ז נאמר יאן ערב וידעתם כי ה' הוציא אתכם מארץ מצרים והוא בנס הכבד ובלחם ובקר וראיתם את כבוד ה' בשמעו את תלונותיכם כי יראה אליהם הכבוד להוכיחם ולהענישם בעבור מה שמעו מתלונותיכם לפי שאותן התלונות היו כנגד הנהגה אל כנגד משה ואחרן וזה הוא אמרו ונחמו מה כי תלינו עלינו. ובעבור שהם אמרו ערב וידעתם ובקר וראיתם מאיזר כחמי הוסיף משה לפרשו אליהם בזה דעו זה וזמה עלי מה יראה אליהם הכבוד ואלו ויאמר משה בזה ה' לכם בערב בשר לאכול ולחם צבקר לשבוע חדש כי ה' הוציא אתכם ממצרים כיון שהוא מספיק וריכם וממלא שאלתם. ואמנם ראיית הכבד שאמרו הוא בשבוע ה' את תלונותיכם רוצה לומר בשביל שמעו תלונותיכם אשר אתם מליים עליו כי נחנו מה לא עלינו תלונותיכם כי על ה' ולפי זה יש בפיסוק הזה גזרה לפי שהוא קשור עם מה שלמעלה כאלו אמר ערב וידעתם כי ה' הוציא אתכם בזה ה' לכם בערב בשר לאכול ולחם צבקר לשבוע. ואמרו ובקר וראיתם את כבוד ה' בשמעו את תלונותיכם כמו שפירשתי. והותרו בזה השאלות ה' והי"א. ואמר בערב בשר לאכול ולחם צבקר כנגד תלונותיכם שאלו כאלו אמרו וזה דבר ה' אלו ה' הדבר שאמר זה ה' לאמר לכם לפי שהם מעלמא בזהוה תלונות העם שיהיה צבקר בלחם ושהקב"ה בעצמו אמר שהיה רצונו להמסיר להם לחם מן השמים ה' מעלמא יעדו בכבד ובלחם כפי תלונתם וכמו ששעה אליהם בזה הכרמל ששעה בסיון האש מצלי מות ה' ולכן אמר משה אל אחרן אמור אל כל עדת בני ישראל בקרבנו לפני ה' כי שמע את תלונותיכם ולא היה על הקריאה הזאת לפי שמעו דבר העם כי בדברים כלם היו למשה ומפיו היו הם שומעים. אבל זה לקרנם שישונו בהשגחה מדבר תלונותם ויתקרבו אל האלהים ולא יאזרו מתחת כנפיו כי שמע את תלונותיהם ובלאו אמר צדק ענה קרבנו לפני ה' והתחננו לפניו כי מני גדול אשר לו אלהים קרובים אליו כה' אלהים לאו כאלו קראנו אליו. ויהי כדבר אחרן אל כל בני ישראל וישנו אל המדבר רוצה לומר שלא פנו לאכילת הכבד הלחם וחדלו מדבר במצרים וסרו מתאוהם אבל פנו אל המדבר ורעו ללכת בו

שני ישראל בראותם את המן חשבו שהיה מהמן הרפואי שגופל בקצת חרצות על פני השדה להיות דומה אליו במראהו ותבניתו ושלכן נזרזו אומר מן הוא ר"ל הלא זה הוא המן הרפואי אשר יתנו הרופאים לשלשל האדומה ושגפלו בטעות הוה לפי שלא ידעו מה הוא כפי האמור ולזה הוצרך משה רבינו להודיעם אמתת הדבר באמרו הוא הלחם אשר נתן ה' לכם לאכלה ר"ל אין זה המן הרפואי אבל הוא דבר אחר מזוני שנתן ה' לכם לאכלה לא לשלשל כי אין זה טבעו. והפי' הזה לא יכון בעיני כי המן הרפואי נקרא על צד ההשאלה להדמותו למן האלבי אשר ירד לישראל במדבר וקודם זה לא היה אצל בני אדם נקרא בזה השם הלא חרצתם שלא נקרא מן אלא בלשון ערב שהוא לשון קדש שנשתמש אז בלשון רומי שלקחוהו מן החוזה אבל בלשון פרס לא נקרא אלא תרגומי"ו ומי נתן לערב יעקב וישראל לשון רומי שעדין לא היו אותם הלשונות טעונות והוא המורה ששם מן הנחתו הראשונה היא ללחם שנתן ה' לישראל במדבר ולכן היותר נכון בעיני כי מלת מן שמכרה בפסוק הזה היא לשון מנה מלשין וימן להם המלך (דניאל א' ה') ולילות עמל מנו לי ולכל בניו ולבנותיהם מנות. ונתינו כי בני ישראל חקף שראו זה עמיהו לפיהם ומאזוהו ערב וגזרו שהוא כוב למאכל ולכן אמרו מן הוא ר"ל מתנת ה' היא שנתן לנו אבל לא ידעו אם היה זה הלחם אשר יעד בו משה אם לא כי לא ידעו מה הוא ולכן אמר להם נבשה הוא הלחם אשר נתן ר"ל הטיבותם אשר אמרתם שהיה זה מהנה אלהית כי באמת זה הוא הלחם אשר נתן לנו השם לאכלה והוא זה צמה שפירשתי בזה השאלות הי"ו והי"ז: והנה ראיתי לחקור במקום הזה מה היה ענין זה המן והראש"ל כתב בזה דבר קראי אחד אמר שם יעקב שם חזי שאמר כי המן הוא הנקרא בלשון פרס תרגומי"ו בלשון ערבי מן ובלשון רומי מאל"ה כי קושיות רבות יעמדו עליו הא' כי אינו יורד היום במדבר סיני כי ההר ידוע ואני ראיתי זה הדומה למן במלכות אלגזיר והוא יורד בזימן ובא"י לא בחדשים אחרים ועוד שאם ישימו אותו לשמש לא ימם ועוד כי בלילה לא יבאש ועוד כי ענינו חזק ואין צורך שידכנו אדם במדוכה לעשות ממנו עונות ועוד כי כאשר יושם על הלשון ימם ועוד כי איננו משיבם ולא יוליד דם טוב רק הוא נכנס ברכויות ועוד כי ביום הששי היה יורד משנה ועוד כי לא היה יורד בשבת ועוד שהיה יורד בכל מקום שיחזו ועוד שעבר עמיהם הירדן ולא שבת עד הצי ניסן ע"ד הפסח. הנה ביאר בטענות נודקות האלו שהמן שאלו אבותינו במדבר לא היה אותו הנקרא היום מאל"ה ממש. ולכן כתב בפסוק ובני ישראל אכלו את המן זה היה הנס גדול מכל הנסים שנעשו על ידי משה כי ניסם רבים היו בזמן ועמד מ' שנה ולא כן הנסים אחרים עד כאן. עם היות שהראש"ל מלא אחרי ה' בדבר הזה הנה קמו אנשי' בני צלעל וגלו פנים בחורה שלא כהלכה ואני ראיתי בספר אחד מהאחרונים שהתעטס לבאר שהיה המן דבר טבעי ושכל סגולותיו היה בטבע ובכחותו זמן היה זה המן הרפואי היורד אללנו היום והנה נשמך על דבר הרב המורה שכתב בספר' ס' ח"ב שהמופתים והנפלאות לא יתמידו אבל הם לשעתם שמי הטבע ולא ימשך השני הוא תמיד. וכיון שנס המן התמיד מ' שנה מורה שהיה המן דבר טבעי הוא המאל"ה היורדת גם היום בקצת זמני' ובקצת מקומות מארצות העמים ועשו ראיה על דעתם הנפסד הזה האותות והנסים והסמנים שזכרה המורה בזמן ר"ל דק מחוספס דק כפסור והיותו יורד עם הסל והיותו לבן כזרע גד ופעמו מתוך כנפיתות בדגש שכלם אותות והסמנים נמאל"ה למאל"ה הטבעית היורדת גם היום: והגני משיב על הטענות האלה אשר עשו מדברי הרב המורה וממקרי הדבר ואותותיו אח"כ לזכור טענות הראש"ל ואחזק אותם ואוכפם לך עליהם ואזכור מה שהשיבו האנשים האלה על דברי הראש"ל ועליהם חסוף מלתי לבטל מהשנותיהם. ואומר שהרב המורה לא כיון בדברו להכחיש גם המן חלילה ולא באמר לאנחנו שהמן שהיה יורד בכל יום היה מתמיד מ' שנה כי באותו יום שהיה יורד היה מתבטל ונפסק כנס הווא. אבל נאמר שכל יום ממותו שנה היה הקב"ה עושה עמיהם נסים ונפלאות מהם בזמן שהיה יורד בדרך גם בכל יום ומתבטל ביום ההוא. ובעמוד הענן שהיה הולך לפניו יומם ובמים מהבאר שהיה הולך עמיהם וכמה פעמים הכה צור ויוצו מים. ולא יתחייב מזה שנשתנה הדבר הטבעי לטבע אחר מתמיד אלא שכל יום ויום הגדיל ה' לעשות טמיהם בדרך גם והרב לא אמר באותה הקדמה אלא שהדברים הנמשכים ע"ד הפלא לא ימשכו ולא יתמידו בשנים לנחם ולא הנביל ימי הסנה לא יום א' ולא חדש ימים אלא יאמר היום מתמי' והסך בטבע אחר ואין לא כי הנה האש מן השמי' ירד בפלא על המזבח ביום ה' למולאים ומן העת הראשון שירד שמה חוקך על המזבח לא הכזה עד שנחרב בית המקדש הידועים היו ואל"ה שיכחישם הרב. האמנם נפקסו בחרבן ולא החמידו אח"כ ולא נעשו טבע אחר כי הרב לא היתה בוחנה אלא לבאר שהדברים הנסיו' לא יתמידו לנחם כטבעיים וזקקה א"כ הקדמתו מבלי הכחשה כנס. ואמנם השענה אשר עשו האנשים האלה מהמקרים שזכרה המורה בזמן שהם נמאל"ה כלם בזמן הרפואי הטבעי הנסוג אינה טענה כי לא כל דבר שידמה לדבר אחר במקרו' יהיה הוא עמו. והנה על הר סיני נראה כבוד ה' כאש אוכלת לעיני בני ישראל ולא נאמר מפני זה שהיה אש יסודי ממש ונהפך הנחש למטה בתבניתו אבל היה נחש נסיו' דומה לטבעי ואינו טבעי מעצמו ומי היאור כהפכו לדם על דרך גם במראהו ואיכותו אבל לא היה דם בעלי חיים עזמי האש נאמר שהאדם המאזיר צוהל לפי שמראהו ותבניתו וגדלו דומה לאדם התי שהיה הוא עמו הי כמותו זה סקר מוצא כי הדומה והבדלי דומה הם איכות ומקרים ואינם עמומה הדבר כ"ש וכ"ש שהיו בזמן האלה סגולות עזמיות שלא נמאלו בזמן הרפואי והם כמו שזכר הראש"ל עם אשר הוספתי אני בזה י"ב. הא' שאינו יורד במדבר סיני בזמן הזה ומדבר ההוא ידוע ולא נראה שם מן מעולם ואלו היה דבר טבעי היה נהג נהג מנהגו תמיד. ושורי

לכ יאמרו שבאורך הזמנים נשתנה טבע הארץ וזה סכלות לא טענה כי ירדת המטר והשל לא נשתנה בכל המקומות שירד בהם בזמן מהזמנים. הב' כי המן הרפואי אינו יורד כל השנה כי אם בזמן האביב בחדש ניסן ובחדש אייר. ואני ראיתי צפוני"א מחזו ממלכות נאפול"ש כן אמנם המן האלבי היה יורד בכל חדשי השנה מבלי הבדל וזה מוכיח שאינו עמו והסעם בזה כי המן הרפואי הוא שווי בחום ולכן ירד באביב שהוא זמן שוה בחום ואל"ה שירד בסתיו ולא בקיץ ובחורף ואין כן המן האלבי שהיה יורד בכל השנה בשוה בכל חדש וחדש. הג' שהמן הרפואי אם יושם לשמש לא ימם כמו שהיה נמם המן האלבי. הד' שהמן הרפואי בלילה לא יבאש ולא ירש חולשים כמן האלבי וכבר השיבו על שתי אלה הסגולות האנשי' החפאים האלה בנפשותם ואמרו שהיו מפני הבדל חומר האחד מחומר האחר כי היה חומר המן האלבי מהרכבה דקה מאד ולכן נמם ונבאש בקלות והמן הרפואי הרכבתו שפופה נוטה אל הלחות והקור ולזה יתנווה הרפואי' כנגד חמרה אדומה שהוא חמה ויבשה ובעבור זה לא ימם. וחשובתי על זה היה שאם חומר זה המן והרכבתו אינו מחומר המן ההוא האלבי והרכבתו אינם אם כן שניהם מעשה אחד ולא יתחייב אם כן מהיות האחד טבעי שיהיה האחר טבעי גם כן. הה' שהמן הרפואי כשישם על הלשון המם ימם ולא היה כן המן האלבי וגם על זה השיבו שלחיות המן הרפואי כשקורו יקרה לו כמו שיקרה לנליד ולכפור בארצות הקרות שיעמדו ימים רבים ולא ימכו מהשמש אבל בהיותם בלשון ימכו כמו מים אמנם המן האלבי היה כמו הפירות והמזון לקבל השפוש כמו קצת החפאים לדקות הרכבתם ולכן היה נבאש מהרס היממה עלתה בו וגם על זה אשיב שהוא המוכיח שלא היה המן ההוא מעצמות המן היום ולכן לא יתחייב טבעיות המן הזה טבעי יהיה כן המן ההוא כי האנשים האלה הוכיחו היות המן הזה האלבי טבעי באמנם שהוא דומה אל המן הרפואי הזה שהוא טבעי ואם הם עומים יודו ולא יבשו שאין חומר המן הזה והרכבתו מחומר אותו המן האלבי והרכבתו לא חיינו אם כן מפאת הדמיון שהוא טבעי. וז' שהמן הרפואי אינו חזק לשידוכה ויעשו ממנו עונות כדגן כמו שהיה בזמן האלבי. וכבר השיבו על זה שהיו אלה הדברים נמשכים באותו מן מאד וזה סגולה צו והביאו ראיה מהדברים הדומים אל חכונות העצים היבשים ומומים מהם בני אדם ונשחיתים בקצתם בחום הטבעי כמו הקנה בנשם והגרופולי והערמוני'. ה"ח דברים רכי המזג שאלו יקבלו השני והטעיה בנוף האדם אבל יאלו מן העננים שזכרנו בו וסך קליפות העננים ודומיהם. ויש ענינים אחרים נשחיתים עד אשר דק לעפר אמנם השעורה והפשתה והדברים הספוגיים לא יתחנו לעולם וכל אלה הן סגולות נמשכות אחרי הענינים הטבעיים. וגם על זה אשיב כן באחרי שיש הבדלים רבים ועלומים בין המן האלבי ובין המן הרפואי מפאת החומר והרכבה ונפלאות הזורה גם כן מוצאך הוא שאינם אחד כמו שהשנו. ובדבר' הטבעיים לא נכחיש שיש מקרים כפי האיכות וסגולות נמשכות מפאת הנורות. אבל המן האלבי מי יחייבונו לומר שהיה טבעי בעבור שמינו אחר שאינו דומה אליו בשום דבר והוא טבעי אף כי לא היה ענינם מתחללים באיור ומחומר האדים ושיניהם בטבע למה תחייב סגולותיהם הפכיות אלו לאלו כי אין בצורותיהם הפכיות יחייב הפכיות הסגולות הן אלא שזה היה פעל טבעי וזה היה פעל הכנס ומה לתנן את הדבר. ה"ז כי המן האלבי היה מוזן משוכה קרוב לשווי יותר מכל המזונות מוליד דם משוכה וזך כלו נהפך למזון מבלי מותר ולא פרש יורד ממנו למעט וכמו שאח"ל שהיה נבלע באברים רוצה לומר שנעשה כלו מוזן לאברים עובר בטבע מעט מעט ולא היה מכביד בנוף כאשר המזונות ולכן קראוהו הלחם הקלוקל שהיה קל על הנוף. אמנם המן הרפואי אינו מוזן ולא התילד ממנו דם כלל והוא משלשל בלדד. וגם על זה השיבו שהיה כן סגולה המן האלבי נמשכת כי מהצורה ועשרות הטעמים אשר בו היו כפי החקוקים כי כן יתחנו הטעמים בקמה ובנשר כפי החקוקים שיעשו בהם. והשערה על זה מנארת כי היות הדבר מוזן או תרופה הוא הבדל עזמי ואין לא שמו לב ההכמים האלה בעיניהם שבאור א"ל שיתילד דבר בטבע מורכב מארבע היסודות ולא נכון להזהר כי אין המסר ולא הסל ולא הכפור והשלג ובכדד ובאחר הדברים המתחללים באיור וזים לב"ח ואין יהיה אם כן המן מוזן ולכן בהיותו דבר זן ומוזן משוכה מאד מורה בהכרח שהיה דבר נסיו' לא טבעי וכבר כתב הרלב"ג בפירושו לתורה ראוי שתדע שזה המופת מהמן היה נפלא מאד כי לא יתכן שהתהווה על דרך הטבע דבר מזה בעת מן הכתים כי לא יתהווה מאלו הדברים הטולים באיור דבר יתכן שהיה מוזן וזה מוצא בטעם מהשני לזי שעיין בטבעיות לפי ששכ"פ יתכן שהיה מערוב היסודות והמומים מה שהיה טבעי בטבע זה המן ואם לא יהיה כן יהיה מלאות המן נמנע מאד עזמותו ולא יתחדש על דרך המופת כמלאות מרובע שהיה קוטר שוה ללעט. הה' כי הנה המן האלבי ביום הו' היה יורד משנה וזיום השבת לא היה יורד כלל ואין דבר מזה בזמן הרפואי והוא המוכיח שהרפואי הוא טבעי ולכן יורד תמיד בסדר אחד. אבל האחר שהיה נסיו' היה יורד כפי הסדר האלבי והשגחתו וכבר השיבו ע"ז השורי לב כי זה הענין לא נהג כי אם בפע' הראשונה בתחלת המן עד שנחתמה אולם אות השבת נמשכת ואחר כך היה באופן אחר ושלכן בסדר בהעלאת לא נזכר שהיה נמם בחום השמש ושגליות הים מרי' חולעי' ויבאש ולא אמר שלקטוהו דבר יום ביומו ולא שביסו הו' לקטו לחם משה ולא שנשבת לא ירד לפי ששחטו הסעינים הכס כפי טבעי המקומות כמו שיקרה בפירות שצמקום אחד מתעפשים וצמקום אחר לא יתעפשו ומיני הכפור והגלדים בצמקומות ימכו בנקל ובמקומות לא יהיה כן. וחשובתי על הכפירות האלה מנארת לכל בעל שכל. כי הנה משה קפץ על אוחס שהוחירו מהמן עד בקר והסעם

והסם אמר על אשר יאלו בשבת ללקוט ולא מלאו עד אנה מאנחם לשמור מצותי וגו' ואם זה לא יתמיד למה יקלפו משה ועל מה תהיה כל החרדה הזאת. והנה השבת הכירו קדושתה מפאת המן ואם עוד מעט נוטל בסדר הלא יאמרו בני ישראל שנתבטלה קדושת השבת והנה בסדר בהעלותך לא הוזכרה תורה לסודיע כמן מה שכבר ספרה ולא הודיעה במקום הזה ממנו אלא מה שלא נודע עד הנה לך נאמר שם מענין המן מה שהיה צריך להודיע משלמותו ואשמת העם שחזרעו ממנו לא באר הכבד' שלא היו מחיחסים לזה וכבר נכתבו כאן גם כי הנה אמרה תורה כאן אחרי ספור המן ובני ישראל אכלו את המן מ' שנה וגו' (שמות ע"ו ל"ה) את המן אכלו עד בואם אל ארץ נשבעת כלומר את המן אכלו בזה הדרך באופן שטכר כאן תמיד כל המ' שנה עד בואם אל ארץ נשבעת ומזה יראה שכל מה שזכר כאן מהמן התמיד כל המ' שנה שאכלו אותו. הכ' שהמן היה יורד בכל מקום שיחכו וכבר הסגנו על זה הענין לב שזול האומר לומר שחגיגתו ומכסו נמשכו אחרי מקומות ירידת המן שכל זמן שהיה מתמיד המן במקום חגיגתו לא זו הענין מעל המסכן וכאשר החלי המן להפסיק נעלה הענין וארון ברית ה' לחור להם מנוחה והמונחה הייתה לנבט לחטות אל מקום שירד שם מן וימלאו מים ואני משיב על זה כי הנה המדבר כלו היה מטעם אחד ולמה זה ירד מן בעצם במקום זולת מקום ויפסק במקום זולת מקום בכל חדשי השנה. העורים הביטו לראות. הנה התורה העידה שיש אשר יהיה הענין מערב עד בקר ונעלה הענין בבקר ונכסו או יומ' ולילה ונעלה הענין ונכסו. והנה בקדם יצאו י"ט שנה שנאמר והטבו בקדם ימים רבים וגו' וכמו שכתוב בסדר טולס ואין יתכן ששם יתמיד הענין בטבע טבע עשרה שנה מבלי הפסק וכמאלך יום אחריו ירד המן יום אחד או שנים בלבד זה לא יתכן בדרך הטבע אלא שכל זה הם בדידות הכופרים כי המן היה יורד ברצון אלפי מל דרך גם במקומות אשר חנו בהם והיה המן נמשך אחר חנייתם לא חנייתם אחרי המן. ה' שהמן האלפי עבר עמם הירדן ולא נפסק עד חם ניסן כפי הפסג וכח הטענה הזאת מהרצ"ע הוא שלדעתם המן עבר עמה' עד הגלגל שנאמר חבואה חדשה ויאכלו מעבור הארץ ולא שבת המן וידוע שהמן הרפואי זמן ירידתו הוא בניסן ובאיר באניו מאשר לא שבת עד שכלו מעבור הארץ מה שלזכרה היה יורד על דרך גם כל עוד שהיו צריכים אליו ונפסק כאשר היה להם לחם החגיגה וכל שכן לדעת חכמי' וזכרונם לברכה שאמרו שפסק המן מאיתו יום שמת משה רבינו והפסיק להם המן שלקטו לאכול באותו יום מ' באדר שמת בו עד ס"ו בניסן שאכלו מעבור הארץ ונחזקו אס כן בזה ניסים הרבה. והיה באמת טענה מחשיבת על כל בעל דעת ולא מנאחי בדברי הכופרים דבר עליו. הלא אלה הן עשרת הטענות שהעיר עליהן הרצ"ע בקור רב והגני מוסף עליהן שהיו אחרות. ה' א' מה שזכר יתבאר מלא העומר ממנו למשמרת לדורותיה לממן יראו את הלחם אשר האכלתי אחסם. ואם היה המן שהוא דבר ששמי משאמו המן הרפואי אשר אהנו למה אזה יתבר' לקחת אותו למשמרת מה הגם אשר נעשה בזה שזכר לכל דור ודור עוד כל ימי הארץ ונחזק כל כך המן שהוא עד שזכר שישמו אותו לפני ולפני' סמוך לארון ברית ה' והוא המוכיח שהיה המן שהוא דבר נפלא ויוצא מהמנהג הטבעי. ה' ב' מה שאמר משה לישראל במשנה תורה (דברים ח') ויענן וירעיבך ויאכילך את המן אשר לא ידעת ולא ידעון אנוחך למען כודיעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם ואמר המאכילך מן במדבר. ואם היה המן שהוא יורד בטבע כמן הרפואי אשר אהנו מה הייתה ההמיה בזה ואין יאמר עליו אשר לא ידעת ולא ידעון אנוחך כי הדברים הפנעיים ידועים הם לבני אדם ולמה יקראו מוצא פי ה' אלא שהיה זה מהנפלאות היותר גדולות שנעשו ע"י מרע"ה כדברי הרצ"ע. כל הטענות האלה הן כפי הפסג בפסוקים ומה גם עתה כפי דברי חכמינו וזכרונם לברכה שאמרו במן דברים נפלאים ואם באתי לזכרם פה תכבד המלאכה על המעיינים כי רנו מארצה ואין להם מספר :

(עו) זקן הדבר אשר אזה ה' לקטו ממנו וגו' עד ויטעו כל עדת בני ישראל ממדבר סין לפי שהיה המון האלפי הזה ניתן מן השמים רזה הקדוש ברוך הוא שלא יתגבר בו כדרכם בדברים החומריים שיצרו אותם חמרים חמרים ויעשו מהם סחורה וירושם לבנים עד שהיו בני אדם זה עשיר נותן מלחמו לזל זה עני מהפסג מן הזדקק כי הנה כל זה יחייב טעם המהירות ורשעתם והיתרון בדברי' הנשמיים הוא מונע ומעריד גדול מהשלמות הנפסי וכן כשהנביל יתבאר מונסם של ישראל במדבר הדין להם פסוקם באופן שלא יתברר להם כלום אכל יתריפם לחם חוקק וגם הן שלא יותירו דבר לאזור. אותו ולעשות ממנו סחורה בדרך אורזי התנאיות השמן והיין להחשש בהם כי בזה תבטל המרדה והעיבוד הנמשך מהדברים המותרים ומפני זה אזה לקטו ממנו איש לפי אכלו רוצה לומר לא לאזור ולא לשפות סחורה אלא איש לפי אכלו. ואמ' עומר לגלגולת כי היה היתה המדה שהפסיק לכל אדם ואם אחד יאכל יותר מזה איש אחר מבני הבית יאכל מעט מזה באופן שכל יתפסקו בעומר לגלגולת אחד המרבה ואחד הממעיט לכל בני הבית וכבר ביארו חכמינו וזכרונם לברכה (פסחים מ"ח) שהעומ' היה משלשה ציזים ממונעים מתרגולת וחומש ציזיה כי הוא השיעור הבינוני לאכילת שתי עשרות לפי שהיה צריך יותר כמות ממנו מן הלחם לקלוטו. ואמר איש לאשר באכלו חקונו לרמוז לאשוחו ששפתי נגישה תהיה באהל ולא תאז חוזה ללקוט. ויעשו כן בני ישראל וילקטו כל אחד לאשר באהלו אכל באומד או איך שמדמן ועם היות שאמר ויעשו כן איך הדינה שלקטו עומר לגלגולת כמדה ובמסירה אלא שה' התעסקו בלקיט' איש כפי אכלו ולאש' באהלו מהשמים והספ. אכל לקטוהו באומד ועל דעת למדוד אח"כ באכילת' ואם

8 (אברבנאל שמות)

ורגו. וספר הכתוב שעברו יום או יומים אחר המריבה ההיא שעדן לא היה להם חסרון מים כי היו שותים מהמים שהביאו מאלוהים כי בן דרך הולכי המדבר/ להוליך תמיד מים ממקום למקום מספק אם לא ימצאם בחינתם. ומפני זה כאשר עברו הימים וימצאם שם העם למים כי כבר לא היה להם מים לשחות. אז הגדילו חלונתם על משה במדבר למה זה העליחנו ממצרים להמית אותי ואת מקני בגמא גלו דעתם שמשם מעצמו הוציאו מומרים ולא במלות ה' ובהשגחתו וזהו יהיה שבה שימותו כלם ואם הנגרים יתחזקו ולא ימותו הנגה העץ שהילדים רכים ולא יוכלו לשבול הגמא הם ימותו בהכרח וכל שכן המקנה שהיה צריך מאד אליהם מים אם בהשגחת הגמא לעבור ולמשא הנאון והבקר להסקותם חלב במקום מים. נג אמרו ואת מקני להגיד שהיו צריכים מים הרבה וחכמינו זכרונם לברכה אמרו (ש"ס פ' כ"ו) השוו בהמתן לגופן אמרו בהמה של אדם היא חייו והמהלך בדרך אם אין בהמתו עמו מסתגף הוא. הנה התבאר שאין כאן יתור וכפל כלל כי בראשונה רבו עם משה לא לחסרון מים כי עדן היו להם מים בכליהם אבל מאשר חנו במקום שאין מים וחששו למה ישיב' אחר כך שיכלו המים מן החמת ורצו לנסות אם יוכל משה לתת מים אליהם בעת הצורך כשיביאו אליו ולכן אמר משה אליהם מה חסכון אתם ה' כי היה זה נסיון כי הוא יתברך יספיק צורכם בעת ההכרח. וכאשר נעדר המים אשר הביאו וימצא שם העם למים אז היתה הלונה אחרת יתור גדולה. והותרו צוה שתי האלות השליש' וד'. והנה משה מצריבה הראשונה לא נעק אל ה' כי בעת זו שיספיק צורכם כאשר עשה צמן. אמנם בתלונה זאת לפי שהיה בה הכרח מבורר נעק אל ה' מה אעשה לעם הזה רוצה לומר העם הזה הם צנבול ההכרח ומה אעשה להם לתת את האלות כי הנה יחזיקו אותי כנביא שקר מתפאר בנבואה בטוא ודבר כוזב הלא הם אומרים שאני הוצאתי אותם ממצרים ולכן עוד מועט מההכרחי שיבוא אליהם וסקלוני כמשפט נביא השקר הנה אם כן לא היה משה מתערעם מהם אבל מניד צורכם והותרה צוה השאלה הה'. ולפי שמשא אמר מניד בננותם עוד מעט וסקלוני השיבו יתברך עבור לפני העם כלומר/ אין הדבר כמו שחשבת שישקלון כי עם היותם מתלוננים חלילה שאחד מהם ימלאהו לבו לנעת בך ולא בנגף מעילך ולכן קודם שחתן להם המים עשה שם בחוקר האמא ועושה התלונה עבור לפני משה בכל המהנה ויתראה בנסינו שלא יגע בך רע ולא תאמר אחרת לי אנשי חיל נבדרי כה שומרים לנפשי שילכו עמי להבליתי מידי העם לא חששה כן אבל קה אתך מקני העם אנשים חלשים שחששה הנם בפניהם ולא יהיה בהם כח ללחום מלחמתך. וגם אתה לא תקח רומה בידך והלכת כלומר/ והלכת צוה באופן בפניהם ולא תירא מהם והממונם כי הנינו עומד לפניך שם על הצור בחורב ומה יעשה אדם לך. והיה הצורך צוקנים שמה בעשות הנם כדי שיראו בפניהם את מעשה ה' כי גורא הוא ולא ייחסו הפעולות האלהיות אל משה כי אם אל ההשגחה העליונה. והנה צוה שיקח בידו המטה אשר הכה בו את היאור במצרים בזמנת להם לפי שבו הכה משה את היאור והבדק במשפט הכה את כל הכרות ממצרים והנמיה כמו שפירשתי שם. ואמר זה להודיע שזוהו משה שהכה המים אשר ביאור ובטל אותם מהיות מים הוא עצמו יכה את הצור שהיה אבן קשה ויספוק אותם למים ומסכים לזה אמרו במדרש (במדבר רבה פ' ב') שלם דברים הם שכל אחד מהם דוחה את הפורענות והביא את הפורענות אליו הם הקטורות הארון והמטה. הקטורת דחה הפורענות שנאמר ויתן את הקטורת ויכפר על העם והביאה הפורענות על גבד ואביהו. הארון דחה את הפורענות ובידך את בית עובד אדום הנתי ויך באנשי בית שמש וברג את עווה. המטה של סמפריטון הוא אשר שם הים להחרבה ויבשו המים והוא הוציא מים מן הצור כי בעשה דבר והפכו עד כאן. ומפני שהיה המטה כלי האלהי יתברך לפעול הפלאות ממכר לארון הנביאים ואף יהושע תלמידו שקבל ממנו לא נשתמש במטה אלא בידיון שגא' (יהושע ח') וימרה ה' אל יהושע נטה בידיון אשר בידך אל העי וענין זה שהמטה היה מורה כל אדנות ויכולת ובענין שכתוב תקח בידך אשר העשם בו את האותות. אבל הכידון הוא מנהג כל יואל למלחמה וע"י חנין ענין אמהי אומר אותו לך פה. והוא שהנה מטה אהרן הונח לפני ארון העדות למשמרת כמו שזכרה תורה ונגזר עם הארון ונלגנת המן ולחיות שמן המשחה שהכל נגזר יאשיהו המלך כאשר מלא חלקיהו הכהן הגדול את ספר התורה בהיכל ה' אבל משה משה לא ידענו מה היה לו ולא נזכר בשום מקום לא בכתובים ולא בדברי חכמינו זכרונם לברכה מה נעשה ממנו ומפני זה יחוייב שנאמר שכל אשר עלה מקר רביו אל הר העצרים למות שם הולך משה האלהים בידו ונקמה המטה עמו כי לא רצה יתברך שיתחמם עוד בו בן אדם. כי כמו שצמחלת הנבואה ובכל האותות והמופתים לא קם נביא עוד בישראל כמשה בן נבלי המיוחד לו לא נשתמש בו עוד אדם. וזה האופן האחד מפירות הפסוקים האלה. ואפשר לפרשם באופן אחר והוא בישראל חנו ברפידים שהיה קרוב אל הר סיני כדי שישאל משה יכינו עמם לבוא אל הר האלהים כענין מה שנאמר (שמות ד' י"ב) שבו לקראת אליהן ישראל וכו' ית' ידע צורכם אל המים כי מחנה גדול ועושה כמותו היה בלתי אפשר שיעמדו מבלי מים תמיד ובמדבר לא ימצאו נחלי מים והיה אם כן מההכרח להספיק צורכם במים על ידי נם כמו שעשה צמן כל ימי לבתם במדבר. אבל היה דעתו ורצונו יתברך לתת להם המים בגופי כי להיות המים רמו לתורה כמו שאמר (ישעיה נ') הוי כל נאמ לבו למים מפני הדמיון שיש לתורה עם המים היה מהראוי שכמו שנספיק יקבלו את התורה ככה משה יאלו המים לכל העדה. הלא תראה שלעתיד לבוא לפי שיער כי מליון תלא חורה ודבר ה' מירושלים יעד גם כן שאז יאלו מים חיים מירושלים ומשני מבתי ה' יאלו כי מן המקום שתלא חורה יאלו המים ואלו לא נתן יתברך להם ברפידים המים שהיו צריכים אליהם. אבל הודיע למשה שיבינם מן הצור בחורב הוא סיני כמו שאמר ויביאו אל הר האלהים חורבה כי לכן נקרא חורב לפי שהיה המדבר ההוא ים גם חום ולא היה מים כי אם

(ה) **ויבא עמלק** ונומר עד סוף הסדר. וראיתי לשאל בספרי הזה שלמות:

השאלה הא' מה ראה עמלק לבוא להלחם עם ישראל בגמא ממצרים והם לא עברו בארצו גם הוא לא היה מקרובי פרעה לנקים נקמתו ולמה אם כן בא להתעבר על ריב לא לו. ולא פחד מנפלאות השם: השאלה הב' למה צוה משה יהושע בחר לנו אנשים ולא הלחם עם עמלק והשם לא צוה לו ככה.

ולמה לא יאלו ה' להלחם בעדם כמו שעשה על ים סוף בגמא ה' ילחם להם. וזה למשה שיעשה המלחמה ומשה למד לא עשהה בעצמו וזהו יהושע לישלוח את מפני זקנתו הלא אחרי כן משה הלחם בסיוון ועוג: השאלה הג' מה ענין בחר לנו אנשים ואמרו חכמינו זכרונם לברכה כל מקום שנאמר אנשים הם צדיקים. וסנה לא צוה כזה במלחמת סיוון ועוג. ולמה אם כן הוצרך אליו עתה במלחמת עמלק: השאלה הד' למה הוצרך משה לעלות אל ראש הנגבה להסתכל על נחלון ישראל ומשה האלהים בידו וכאשר ירים משה ידו ויברך ישראל עד שהעורכו אהרן וחור לתמוך בידו ולא מלאנו שעשה משה בן בשום מלחמה אחרת ולא בעשותו

שום גם : השאלה הה' מדוע נחר משה לעשות תפלתו בראש הנגבה ובפרשו כפיו בתפלה . כי אם עשה זה להיות המקום נבחר לדנקות הלא משה היה דבק תמיד עם אלהיו ועל הים נאמר לו מה הזנק אלי והמסורר אמר (תהלים קל"א) ממעמקים קראתיך ה' ומה לו אם כן על ראש הנגבה : השאלה הה' בטעם וידי משה כנדים ויקחו אבן וגומר ואם לכבודו ידיו הולך לאבן היה ראוי שיאמר ויקחו אבנים וישימום החת וזרועותיו ומה ענין ויהי ידיו אמונה עד בוא השמש : השאלה הה' מה ענין ויחלוש ידיו ויחוש את עמלק ואת עמו לפי חרב ולא אמר ויחרג או ויחרש ומה צורך אמרו לפי חרב כי בידוע כי נחרב ובחנית תהיה המלחמה : השאלה הה' מה ענין אמרו כתוב זאת וזכרו בספר ושים באזני ידוע כי הנה יבטל לא מה המלחמה אחרת בעמלק ויזכרו ראוי היה שישמחו באזני ישראל כמו שאמר וזכור את אשר עשה לך עמלק : השאלה הה' שהנה כאלו אמר הכתוב שיחד הקדוש ברוך הוא זאת המלחמה לעצמו כמו שאמר כי מזה אמרה את זכר עמלק כי יד על כם יהי מלחמה לה' בעמלק אמנם במשנה חזרה חובת המלחמה על ישראל כמו שאמר ויהי בניהם ה' לך וגומר אמרה את זכר עמלק מתחת השמים לא השבח והעניש את שאלו עליה : השאלה הה' בהלוק שיראה בהורה בספור היה ממה שזכר במשנה חזרה כי כאלו נאמר ויחלוש ידיו ויחוש את עמלק ואת עמו לפי חרב מורה שהיה עמלק מנוגח וישראל עושה חיל . אבל אם נאמר וזכור את אשר לך עמלק בדרך וגו' אשר קרן בדרך ויזנב בך וגו' וזה מורה שהיו ישראל מנוגחים ונבג עמלק . והנה מפרש הפסוקים באופן ויזכרו השאלות האלה כלם :

ויבא עמלק וגו' עד כוף הסדר . במדרש נחטו טעם אמתו בסמיכות הפרשיות האלה והוא שבענין מה שרבו ישראל עם משה רבינו ועל נסוחם את ה' לאמר הים ה' בקרבנו אם אין נבטו במלחמת עמלק שאל עליהם פתע פתאום והש"ס הסתיר פניו מהם ועזבם ללחום על נפשם וכן אמרו הים ה' בקרבנו אם אין (ש"ר פ' כ"ו) משל לחינוק שהיה רכוב על כספו של אביו והיה שאלו עליו אנה אבי אמר לו אהר רכוב על כתפי ואחיה שאל בעדי הריני משליך מכתפי ויבא השואל וישלש נך . כך אמר הקדוש ברוך הוא לישראל אבי נשאתי אהבם ועליכם עבני כבוד ואחם אומרים הים ה' בקרבנו אם אין לפיך יבוא השואל וישלש בכב הוי ויבוא עמלק . הנה בארו בזה שישיה עמלק שואל ואויב לישראל והיה זה לפי שעמלק היה בן אליזב בן עשו והיה יודע ענין הברכות שצריך יתקן ליעקב ושתתן את עשו לעבד בזה ישראל נכה ממשה והשם שאל בויאתם ממזרים בהלחם ונלחמו חתקיים הברכה שהיה וחסד עם זה שאמר היקן לשו (בראשית כ"ז) והיה כאשר תרדו ופרקת עולו מעל זוארך . ואמר לו גם כן ועל חרבך חתיה ומפני זה כלו הסתעור עמלק לבא מארצו בזדון ורוע לב להלחם בישראל בחשבו שהיה עיף ויגע בלחי מלחמה כי לא נסה להצטרב במזרים ולא בדרכים מציא משה וחסד גם כן שלא היה לישראל להם לאכול ולא מים לשחות בסבת המדבר ושעת לעשות נבורה בהם ופלאו מזרים והים חשב שהיו כלם נחמיה ומלאכה ולזה לא חשב להם גם כיוון להפחיד ולבזות בהם פרעה וכל מזרים שלא עזרו בה על היהודים לאבדם ויאלו מארצם נחמיהם על כרהם ושהוא עמלק יחרימו יתנם לעבד וזה יבדל שמו על מזרים . הנה מפני זה כלו בא עמלק להלחם בישראל ואפשר שהחכם עמלק גם כן נבחרת הסתערת שהיתה מנגדת לישראל כדברי החכמים וזכרונם לברכה (רש"י שמות י"ז י"ז) ולכן בא להלחם בהם . והותרה בזה השאלה האחת .

וספר הכתוב מפחיתות עמלק ורשעו של עשה בדרך המלכים אנשי שם שבבואם להלחם באויביהם ישלחו אליהם בלחי מלחמה שאלוהים לאמר הליצן וכן לך כי הנה אנכי בא אליך להלחם בך . והוא לא עשה כן אבל בא בפעם פתאום למלחמה כנגדים שודדי לילה וע"ז אמר הכתוב כאלו ויבוא עמלק וילחם עם ישראל . ואמר במשנה תורה אשר קרן בדרך כי בא נענש וילחם בהם כנגדו אוחם . וי"ל שעמלק לא יאז מארצו לבוא להלחם בישראל אבל היה הולך אל ארץ אחרת ובמקרה בא בדרכים וראה את ישראל באליהם רעבים גם מאדים ובמקום שהיה לו לדרוש שלום ועונתם הוא נלחם בהם ולכן לא אמר הכתוב ויבא עמלק להלחם בישראל אלא ויבא וילחם וזה היה אשר קרן בדרך בהיותו עיף ויגע . והנה משה רבינו ראה כי עת צרה ליעקב היתה בעת הלאה לפי שהיו ישראל חסידים לפניו ויחבר על ריבם וגסוהם . את ה' בהיותם בלחי מאמינים בעתותיו ונפלאותיו ושקטן באה עליהם הצרה הזאת להענישם ואולי שה' לא יאן עליהם ולא ילחם מלהמותם והולך להלחם בחרב ובחנית וראה עם זה שהיה צריך לחפ' ולמלחמה ושאלם הוא ילך נבא להלחם חתול תפלתו ומפני זה אמר ליהושע בחר לנו אנשים ואלו הלחם בעמלק רוצה לומר ואלו מדר חורב מסביב היום שהיה שם עם הזקנים לענין המים ולך לך להלחם בעמלק ויהיה זה למחר ואני אהיה עומד על ראש הנגבה להסתכל בעצורם . ולפי שהיה צריך זכות למלחמה הזאת שהיו חסידים ונאמרים כאלו אנשים נדיקים וטובים כדי עמך מאותם המלחמותים ובלתי מאמינים בה' אלא אנשים ששם רצונו לא רצה שלא יבטלו במלחמה בטון מפשיהם . ואפשר עוד לומר שמה שרבינו לא רצה להלחם בעצמו במלחמה הזאת היה שלא יבא עמלק ויחברד שנלחם עם משה וזה כל ישראל . אבל כדי לבטל שאלו את ידועה משרתו להלחם בו ושאלו ילכו כל בן חיל מישראל אלא אנשים מועטים וכל זה מפני כבודו של משה וכבודו של ישראל וכפי כל אחד מהדרכים האלה הותרו שתי השאלות הב' והשלישית . ואמנם למה נחר משה לעמוד בראש הנגבה ולהסתכל כל כך כחב הרלב"ג עשה זה כדי שיראוהו ישראל עומד בחפלה באותו מקום מגולה ונראה לעין כל כי הורה להם שבזכותו ובכח תפלתו יהיו מנצחים כי עיקר הנבירה בלוחמים יהיה עם הנבחה הסובב והם רואים שצבירים משה את ידיו בחפלה היה גובר ישראל ובהניחו את ידיו והספקו והסתכלם היה גובר עמלק וזהו יאמינו באלהים ובמשה מבדו ויכעו לקבל תורתו ולשמוע מנצחיו . וטעם נכון הוא . גם נזכר לומר שעשה משה כן לשתי

סבות אחרות . האחת כדי שיפרסם לישראל חזקת תפלתו ונזכר אשמהם בעת ההיא ממה שרבו עם משה ונשנו את ה' כי הנה מפני זה הולך לעמוד בתפלה כי יגור מפני האף והחמה ולכיון את לבו עלה ראש הנגבה והוא ראש הר סיני שירד עליו השכינה כדי שיעתר לה' לנכחם וע"ז תפלתו בהיות ידיו פרושות השמימה יגבר ישראל ובהיות את ידיו כי לא יוכל להרימו חמיד מפני כבודו בהספק תפלתו יגבר עמלק מפני עונו של ישראל שהיה מכשילם בעת הסכנה וזהו יכירו וידעו גודל חטאם וצדקת משה רבינו שרבו עמו והוא היה מתפלל בעדם וכן אמרו במכילתא (ר"ה כ"ט) וזו ידיו של משה היו מנבירות את ישראל אלא כל זמן שהיה מנבירה ידיו כלפי מעלה היו ישראל מסתכלין בו ומאמינים בהי' שפקד לעשות כן והקב"ה עושה להם נסים . והנה היה שבעבור היות המלחמה ההיא באנשים נבחרים ומעטים כדי לחזק את לבם וחיליהם יגברו עלה משה אל ראש הנגבה ומטה האלהים בידו כמלק שמתה האדנות בידו וכאשר היה מרים את ידו במטהו ומנענעו לזר מעלה באומר חזקו ויאמץ לבבכם היו אנשי ידועה מתנבירים וגבר ישראל ובהניח את ידו שלא יוכל להרימו חמיד ולנענעו לא יגברו ישראל וגבר עמלק וידוע שכן מנהג המלכים במלחמותיהם שירימו ידם בשבט המלכות וינענעו להסיר ולהסיר את הלוחמים שיחזקו ויהיו לבני חיל . ובכל אחד מהדרכים האלה הותרו השאלות הרביעית והה' . וספר הכתוב שבעבור שהיו ידי משה כבדים לזקתו וכזכר נופו ולא יוכל לעמוד ידיו בזקיה חמיד פרושות השמים גם רגליו היו נחלשים ולא יוכל לעמוד נכב הקומה בזקתו הולכו אחרו אחרו ברגליו וזכר בן מרים אחותו לקחת אבן לשיט משה עליה כי בהיותו יושב לא ילאה כהנבחה בידו כמו בהיותו עומד גם שיראוהו אנשי המלחמה ויתר בהנעת ידיו ומלכד זה עוד תמכו בידיו של משה אהרן וחור מזה אחד ומזה אחד וזהו האופן היו ידיו של משה באמונה וחזק קיים עד בוא השמש כי בדבר הקיים יקרא בשם אמונה כמו ותקעו יחד במקום נאמן רוצה לומר חזק . והנה אמר ויהי ידיו ולא אמר ויהיו ידיו לפי שחזר למשה . יאמר הכתוב ויהי משה פורש ידיו באמונה וחזק עד בא השמש . וחכמים וזכרונם לברכה אמרו אסור לאדם לעמוד שלש שעות בכפיו פרושות לכמים . ויש מפרשים ויהי ידיו אמונה שום הענין מדי משה שהיו אחרים רואים שיהיה שכאשר ירומם גבר ישראל היה להם אמונה גדולה בדקות משה רבינו בש"ת וקדושתו . והותרה בזה השאלה הו' . ואמנם אמרו ויחלוש ידיו ויחוש את עמלק ואת עמו לפי חרב אפשר גם כן לפרשו בשני פנים האחד להודיע שהיה עון ישראל גדיל כל כך שלא הספיקה נבירה ידועה והאנשים הנבחרים אשר אתו וחפלת משה ובפיו פרושות השמים רק להחליש את עמלק ואת עמו לא להורגם ולא יפי ים חללים על פני השדה וגם החולשה ההיא שהחלישו ידועה לא היה מפאת ההשגחה האלחית כי היה יתברך בעת ההיא מחסיר פניו מבית יעקב אבל החלישם לפי חרב רוצה לומר בחרבם ובזרועם . והעולה א"כ חפלת משה ללא נפלו ישראל לפני עמלק לחרב ושכפור להם עונם . אבל לא הספיקה להלחמה שואליהם . והואו השני הוא שבגד ידועה ושמו ויחלש את עמלק ואת עמו . ואחר שהחלישם נהגם לפי חרב כי הדגש כלם כי לא יחלש לפי חרב אלא בענין הדם וההרגה והותרה בזה השאלה הו' . ולפי שמהם התעורר למלחמה הזאת מעצמו מבלי צווי אלהי . ויהושע במצוה הדגבר על האויב והחלישו במקום שאל בחזק רב ובזדון גדול אמר ה' למשה כתוב זאת וזכרו בספר וזהו ספר התורה שכתב יתבוא משה אותה יכתוב בה העיף היה שעשה עמלק כמו שאמר וזכור את אשר עשה לך עמלק וגו' ואשר עשה משה לישראל ה' בנגזרים כי ראוי הוא שישוב ויזכר עליו . וכן ישים באזני ידועה להודיע שרצה אלהים אז מעשו ושם היות שהוא לא חסרים את עמלק בהחלם הקב"ה יחרימוהו ויגמור תפלתו . וזה הוא כי מההאמנה את זכר עמלק . והיה צד במה שצוה לשלוח עליו ולמה שקרה בזמן מרדכי ואסתר ולעיתיד לבוא . וכאלו הודיע שגם שאלו לא יחרימו לגמרי את עמלק כמו שלא חסרמו ידועה אבל הוא יתברך ימחה את זכר עמלק לחלוטין . ומפני אותה נשורה בנה משה מצוה לה' ויקרא שמו ה' נסו רוצה לומר שקרא את שמו של הקב"ה ה' נסו כלומר עושה פלא וגם והוא חוזר כמו ענר מזרי וזענין כי הוא יהיה לו לנס במלחמה שיעשה בעמלק כי הוא יהיה שם חים מלחמה ובעל הנצחון והוא יאז את גם ישראל וירם את דגלו כי לכן לא היה ששים זה באזני ישראל לפי שהם לא חסרמו את עמלק לגמרי לא צימו שאלו ולא צימו מרדכי ואסתר . ולה' המלחמה לעתיד לבוא . והותרה בזה השאלה הח' . ואמרו עוד ויאמר כי יד על כם ים מלחמה לה' בעמלק מדור דור פירש בן הרלב"ג בשם אביו שהם המזכר כאלו הם השמים כעם השמים ככאף וזהו שהוא על השמים היא ההשגחה העליונה שחבטל את המערכה מפני הדברים בו . יאמר שהיה שהיה על כסא ה' חלום בעמלק מדור דור ויהיה זה ע"י ישראל שילחמו עמו במצותו . והחמינו וזכרונם לברכה פירשו שיד על כם יהי הוא המלק בבאשר יהיה מלק לישראל שהיה לו יד וסע על כסא השם יהיה מלחמה לה' בעמלק וכן היה כי כאשר מלק שאלו מיד נאסוהו על מלחמת עמלק . ונראה לפרשו עוד בחדד משני פנים אחרים כפי הפסע . האחד הוא שבעבור שצנה המזבח עליו יקרא עליו שמו של הקב"ה נסו ביד ואמר שהטעם אשר קראו ה' נסו הוא כי יאז עולמים נא יד ובשעה על כסא לאמר מלחמה לה' בעמלק לה' אע"פ שצוה לישראל על מלחמתו הוא שילם מה שיחסרו הם וכמו שאמר (נמדרש כ"ה י"ט) ראשית גוים עמלק ואחריו עדי אובד . והפ' הב' הוא שאמר זה על עמלק כי הוא חשב וכיון להמעיט שמו וחפלתו של הקב"ה מאשר עשה במזרים ועל הים . יאמר שבעבור שעמלק שלח יד על כם ים לבחור ולהמעיטו ולא יאז אלהים מנשח לבסל שמו ולשלוט ידו על כסא לכן תהיה מלחמה לה' בעמלק מדור דור כי כיון שעמלק כיון להלל כסא כבודו יהיה מוטל עליו יתברך לנקום נקמתו ויתחברו אם כן בזה עלבון הקב"ה מהרשע הזה שאל להלל את שמו ועלבון ישראל שזנב בו את הנחשלים ולכן יהיה מוטל על שניהם נקמתו אם בש"ת שימחה את שמו מדור דור ואם ישראל שיזכרו את כל אשר עשה

שום גם : השאלה הה' מדוע נחר משה לעשות תפלתו בראש הנגבה ובפרשו כפיו בתפלה . כי אם עשה זה להיות המקום נבחר לדנקות הלא משה היה דבק תמיד עם אלהיו ועל הים נאמר לו מה הזנק אלי והמסורר אמר (תהלים קל"א) ממעמקים קראתיך ה' ומה לו אם כן על ראש הנגבה : השאלה הה' בטעם וידי משה כנדים ויקחו אבן וגומר ואם לכבודו ידיו הולך לאבן היה ראוי שיאמר ויקחו אבנים וישימום החת וזרועותיו ומה ענין ויהי ידיו אמונה עד בוא השמש : השאלה הה' מה ענין ויחלוש ידיו ויחוש את עמלק ואת עמו לפי חרב ולא אמר ויחרג או ויחרש ומה צורך אמרו לפי חרב כי בידוע כי נחרב ובחנית תהיה המלחמה : השאלה הה' מה ענין אמרו כתוב זאת וזכרו בספר ושים באזני ידוע כי הנה יבטל לא מה המלחמה אחרת בעמלק ויזכרו ראוי היה שישמחו באזני ישראל כמו שאמר וזכור את אשר עשה לך עמלק : השאלה הה' שהנה כאלו אמר הכתוב שיחד הקדוש ברוך הוא זאת המלחמה לעצמו כמו שאמר כי מזה אמרה את זכר עמלק כי יד על כם יהי מלחמה לה' בעמלק אמנם במשנה חזרה חובת המלחמה על ישראל כמו שאמר ויהי בניהם ה' לך וגומר אמרה את זכר עמלק מתחת השמים לא השבח והעניש את שאלו עליה : השאלה הה' בהלוק שיראה בהורה בספור היה ממה שזכר במשנה חזרה כי כאלו נאמר ויחלוש ידיו ויחוש את עמלק ואת עמו לפי חרב מורה שהיה עמלק מנוגח וישראל עושה חיל . אבל אם נאמר וזכור את אשר לך עמלק בדרך וגו' אשר קרן בדרך ויזנב בך וגו' וזה מורה שהיו ישראל מנוגחים ונבג עמלק . והנה מפרש הפסוקים באופן ויזכרו השאלות האלה כלם :

ויבא עמלק וגו' עד כוף הסדר . במדרש נחטו טעם אמתו בסמיכות הפרשיות האלה והוא שבענין מה שרבו ישראל עם משה רבינו ועל נסוחם את ה' לאמר הים ה' בקרבנו אם אין נבטו במלחמת עמלק שאל עליהם פתע פתאום והש"ס הסתיר פניו מהם ועזבם ללחום על נפשם וכן אמרו הים ה' בקרבנו אם אין (ש"ר פ' כ"ו) משל לחינוק שהיה רכוב על כספו של אביו והיה שאלו עליו אנה אבי אמר לו אהר רכוב על כתפי ואחיה שאל בעדי הריני משליך מכתפי ויבא השואל וישלש נך . כך אמר הקדוש ברוך הוא לישראל אבי נשאתי אהבם ועליכם עבני כבוד ואחם אומרים הים ה' בקרבנו אם אין לפיך יבוא השואל וישלש בכב הוי ויבוא עמלק . הנה בארו בזה שישיה עמלק שואל ואויב לישראל והיה זה לפי שעמלק היה בן אליזב בן עשו והיה יודע ענין הברכות שצריך יתקן ליעקב ושתתן את עשו לעבד בזה ישראל נכה ממשה והשם שאל בויאתם ממזרים בהלחם ונלחמו חתקיים הברכה שהיה וחסד עם זה שאמר היקן לשו (בראשית כ"ז) והיה כאשר תרדו ופרקת עולו מעל זוארך . ואמר לו גם כן ועל חרבך חתיה ומפני זה כלו הסתעור עמלק לבא מארצו בזדון ורוע לב להלחם בישראל בחשבו שהיה עיף ויגע בלחי מלחמה כי לא נסה להצטרב במזרים ולא בדרכים מציא משה וחסד גם כן שלא היה לישראל להם לאכול ולא מים לשחות בסבת המדבר ושעת לעשות נבורה בהם ופלאו מזרים והים חשב שהיו כלם נחמיה ומלאכה ולזה לא חשב להם גם כיוון להפחיד ולבזות בהם פרעה וכל מזרים שלא עזרו בה על היהודים לאבדם ויאלו מארצם נחמיהם על כרהם ושהוא עמלק יחרימו יתנם לעבד וזה יבדל שמו על מזרים . הנה מפני זה כלו בא עמלק להלחם בישראל ואפשר שהחכם עמלק גם כן נבחרת הסתערת שהיתה מנגדת לישראל כדברי החכמים וזכרונם לברכה (רש"י שמות י"ז י"ז) ולכן בא להלחם בהם . והותרה בזה השאלה האחת .

וספר הכתוב מפחיתות עמלק ורשעו של עשה בדרך המלכים אנשי שם שבבואם להלחם באויביהם ישלחו אליהם בלחי מלחמה שאלוהים לאמר הליצן וכן לך כי הנה אנכי בא אליך להלחם בך . והוא לא עשה כן אבל בא בפעם פתאום למלחמה כנגדים שודדי לילה וע"ז אמר הכתוב כאלו ויבוא עמלק וילחם עם ישראל . ואמר במשנה תורה אשר קרן בדרך כי בא נענש וילחם בהם כנגדו אוחם . וי"ל שעמלק לא יאז מארצו לבוא להלחם בישראל אבל היה הולך אל ארץ אחרת ובמקרה בא בדרכים וראה את ישראל באליהם רעבים גם מאדים ובמקום שהיה לו לדרוש שלום ועונתם הוא נלחם בהם ולכן לא אמר הכתוב ויבא עמלק להלחם בישראל אלא ויבא וילחם וזה היה אשר קרן בדרך בהיותו עיף ויגע . והנה משה רבינו ראה כי עת צרה ליעקב היתה בעת הלאה לפי שהיו ישראל חסידים לפניו ויחבר על ריבם וגסוהם . את ה' בהיותם בלחי מאמינים בעתותיו ונפלאותיו ושקטן באה עליהם הצרה הזאת להענישם ואולי שה' לא יאן עליהם ולא ילחם מלהמותם והולך להלחם בחרב ובחנית וראה עם זה שהיה צריך לחפ' ולמלחמה ושאלם הוא ילך נבא להלחם חתול תפלתו ומפני זה אמר ליהושע בחר לנו אנשים ואלו הלחם בעמלק רוצה לומר ואלו מדר חורב מסביב היום שהיה שם עם הזקנים לענין המים ולך לך להלחם בעמלק ויהיה זה למחר ואני אהיה עומד על ראש הנגבה להסתכל בעצורם . ולפי שהיה צריך זכות למלחמה הזאת שהיו חסידים ונאמרים כאלו אנשים נדיקים וטובים כדי עמך מאותם המלחמותים ובלתי מאמינים בה' אלא אנשים ששם רצונו לא רצה שלא יבטלו במלחמה בטון מפשיהם . ואפשר עוד לומר שמה שרבינו לא רצה להלחם בעצמו במלחמה הזאת היה שלא יבא עמלק ויחברד שנלחם עם משה וזה כל ישראל . אבל כדי לבטל שאלו את ידועה משרתו להלחם בו ושאלו ילכו כל בן חיל מישראל אלא אנשים מועטים וכל זה מפני כבודו של משה וכבודו של ישראל וכפי כל אחד מהדרכים האלה הותרו שתי השאלות הב' והשלישית . ואמנם למה נחר משה לעמוד בראש הנגבה ולהסתכל כל כך כחב הרלב"ג עשה זה כדי שיראוהו ישראל עומד בחפלה באותו מקום מגולה ונראה לעין כל כי הורה להם שבזכותו ובכח תפלתו יהיו מנצחים כי עיקר הנבירה בלוחמים יהיה עם הנבחה הסובב והם רואים שצבירים משה את ידיו בחפלה היה גובר ישראל ובהניחו את ידיו והספקו והסתכלם היה גובר עמלק וזהו יאמינו באלהים ובמשה מבדו ויכעו לקבל תורתו ולשמוע מנצחיו . וטעם נכון הוא . גם נזכר לומר שעשה משה כן לשתי

עשה להם עמלק. ולכן בטיח ה' להם ימחו את שמו וימיתו מאים ועד אשה ואף הצבאות כדי שלא יזכר שם עמלק עליהם. והותרה צוה השאלה ה'. האמנם למה זה העניש הקב"ה בעונם גדול כל עמלק למחות זרעו ולא עשה כן לכל בני מגווי הארץ וגם לא לאדום שהיה מזרע עמלק אבל נהפך שזה לא תחשב אדומי כי אחיך הוא וזהו שלא יתגבר צו מלחמה הנה משה אדוניו ביארו במשנת תורה באמרו (דברים כ"ט י"ט) וזכור את אשר עשה לך עמלק בדרך וגו' כי הנה ביאר שם שעשה עמלק כנגד ישראל ארבע דברים מגונים. האחד שהאשים ילחמו באויביהם אם להזיל את ארצם מהם או לכבוש את עריהם אבל עמלק בא להלחם מבלי סבה כי הם לא היו עוברים בדרך לשיירא מהם שיכבשו וגם לא היה לישראל ארץ שיחמוד אותה עמלק ויבוא לכיבושה אבל היתה מלחמתו לבד ברוע לב להחריס לעבדות ולחלל כבוד ה' אשר גאלם. ועל זה אמר וזכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בלא תכנס ממלכים. ה' שם היות ממונה המלכים הבאים להלחם באויביהם שישלחו להודיע להם ביאתם למלחמה לאמר הכינו ונחלצם פנים הנה עמלק לא עשה כן אבל בא פתאום להלחם בישראל והיתה זו צניעה רבה וזה הוא שאמר אשר קרך בדרך רואה לומר פתאום בלי התראה. השלישי שהיה מפחיתות עמלק שלא עלר כח להלחם בישראל פנים בפנים. אבל בלחם עם הנחלשים שבהם הבאים באחרית המלחמה וירא מנחת אל הפס מפניו עם היות ישראל עיף ויגע ויחגך כך כל הנחשלים אחריו ואחרי עיף ויגע. ה' ששמע ירא מישראל ולכן בא להלחם בזה בזוג המלחמה והחלשים שבהם עם היות ישראל עיף ויגע ולא ירא עמלק מאלהים שהוא מהקס מלכין ומתעורר מלכין שירא אם לא מהחלום שירא ולא ירא מהבטור שהוא הקב"ה. ומפני ארבעת הכחות האלה היה ראוי להמחות את שמו. אבל אדום לא עשה דבר מזה ולא שאר הגוים ולכן היה ענישו של עמלק קשה מעונשו. ואמנם מי היה המנצח במלחמה הזאת אם עמלק או יהושע. הכתוב מבאר אותו והוא שבהלחם בא עמלק פתאום ויאלץ בקצה המלחמה ובעת החלשים שהיו שם ונפרד מהם עמלק כי ירא מנחת אליהם עוד ומרע"ה בראותו פחיתות לבו גם צניעין המלחמה אמר יהושע איני רואה להלחם בעמלק בעצמו ולא בישראל כלם ילחמו בו פן יהיה לעמלק שכ הפארת שולח עמי ועם כל ישראל. אבל אהרן וכל אנשיים ואף הלהם בעמלק רואה לומר לא נא לבקשו ולהלחם בו פנים בפנים בחר באחרית מחנהו הוא עשה וזכה וידע בגוים שמשרחים ונערים עם אנשיים מוטעים נלחמו בו וישמחו לפי חרב. הנה הם שתי מלחמות היה שמה האחד מלחמת עמלק עם נחלשי ישראל. וה' מלחמת יהושע עם עמלק ועמו ונחמו אותו לפי חרב. ולפי שכבר היה עמלק נפרד ממחנה ישראל היה כבוד גדול ליהושע שהלך לבקשו במקום חסותו ובס החרים אותו ואת עמו ר"ל לא להלשים בלבד אלא לכל גבוריו יחד ובאנשים מוטעים וכבר טרע מדרכי הלהמים שמי שילך על אויבו לבקשו ולהלחם בו ציתו או בבראו או במקום חסותו נחבד עליו מאד וע"ז אמר ולא הלהם בעמלק ר"ל לא אחריו ולהלחם בו במחנהו. והנה בספור המעשה כאן זכר הכתוב מה שעשה עמלק ר"ל כדי לחריו לחרם ולאבדון בעבור מה שחשב לחלל כבוד אלהי ישראל. אבל במשנת תורה זכר בלבד מה שפכה כנגד ישראל כדי לעורר לבנם שגם הם ישתוקקו להחרימו בעבור מה שעשה נגדם ואין סתירה אם כן בשהי הפרשיות. והותרה השאלה ה' ופה נשלם מה שראיתי לנארו בסדר הזה :

פרשת יתרו

יח (א) וישמע יתרו כהן מדין וגו' עד בחדש השלישי ויש לשאלו בספור הזה שאלות :

השאלה הא' למה אחרי הכתוב וישמע יתרו וגומר את כל אשר עשה אלהים למשה ולישראל עמו שהוא דבור כללי לכל מובחי מלכים ועל הים. חזר לומר כי הוא ה' את ישראל ממלכים וברי היציה היתה בכלל כל אשר עשה אלהים למשה ולישראל עמו. ולמה לא זכר שמע את מכות הארץ היתה ואת תחלואים שהיו נכים עלומים כי אם בלבד היליאה ממלכים ולמה לא זכר גם כן שמע מה שעשה למשה : השאלה הב' למה זכר כאן שמות בני משה נרשום ואליעזר בספור השבת אשתו אליו. והנה בס נרשום כבר מזכר בפרשת ואלה שמות וגם שם האחד אליעזר לא היה זה מקום נאות לזכרו : השאלה הג' באמרו ויאמר אל משה אני חותק יתרו בא אלך ואחר זה אמר ויאל משה לקראת חותנו וידוע שקודם יאל משה לקראתו וישתחו ויסק לו ואחר כך דבר יתרו עמו. ואמר לו אני חותק יתרו וגומר. וגם שבהיותם מדברים איש אל רעהו היה יורד לומר אני חותק יתרו האם לא היה משה מכירו קודם לכן. גם ואשקף ופני צניה עמה. במקום שהיתה השנת חוש לא היה לרץ להודעה היתה : השאלה הד' ויספר משה לחותנו את כל אשר עשה ה' לפרעה ולמלכים כי הנה כל זה כבר ידע אותו יתרו לשמע אחין וכו' וכלל וישמע יתרו. גם השנות יתרו ברוך ה' אשר היל אתכם מיד מלכים והוכיף לומר אשר היל אתכם מלכים הנה מבוחר הוא שהוא כפל ומיותר מבוחר : השאלה הו' בעצם יתרו למשה בצניו השופטים כי הנה דברי יתרו היו טובים וגדולים אבל קל שנקיים ינין וידע שהיתה ענה נעורה לעמוד אדם אחד מן הבקר עד הערב לשפוט כי צוה נבול יבול וילאה השופט והנשפטים ואין משה רציו וכל יקני ישראל לא נחוו לא ליה לדעת שאל ימנה שופטים על הטם שיקל מעליו ומי לא ידע בכל אלה שראוי שהיו השופטים אנשי חיל יראי אלהים אנשי אמת שונאי בנע שהתורן יתרו ללמדו לאדון הנביאים וגדול החכמים משה רציו עד שגאמר וישמע משה לקול חותנו וישע כל אשר אמר. וכבר רבים דברו על זה מאד כנגד אדון הנביאים שהיה הסר בהנהגה המדינית ומהם אמרו שפני החבורהוהו בנבואה היה בלתי מרגיש בחכמת המדות והוא סקר כי שלמות מדותיו יורו על חכמהו בזה והש"י איך לא למדו דעת ותבונה קלה כזאת :

השאלה הו' דבריו השופטים שיען יתרו לעשות וכן עשה משה שרי אלפים ושרי מלכים שרי חמשים ושרי עשרות כי הנה לענין המשפט היה ד' צברי האלפים ומה צורף לשרי מלכות וכל שכן לשרי עשרות כי צידוע משה שיעשו שרי החמשים הוא מזה שיעשו שרי המלכות אף כי שרי עשרות שהיה דבר כפל ומיותר גומר. ואם עד אותו זמן היה מספיק משה לבדו לשפוט את כל העם איך אחר כך לא נסתפקו בעשרה או בעשרים מנהיגים וסופטים ונחשו לעשות כל כך מהשופטים שהיה עולה מנינם אל מ"ח אלף ות"ר שופטים כמו שהובחנו (ד' י"ח) בפרק קמח דסנהדרין והביאו רש"י בפירושו : השאלה הו' בתנאי השופטים שיען יתרו שהוא אמר יראי אלהים אנשי אמת שונאי בנע ולא זכר חכמים וגבורים שהוא היה היחיד לרץ לענין המשפט וגם במשה נאמר שגמר אנשי חיל וכל ישראל ולא אמר יראי אלהים אנשי אמת שונאי בנע :

והגני מפרש הפסוקים באלו יתרו והאלות כלם : וישמע יתרו כהן מדין וגומר עד ויהי מנחתו וישע משה וגומר קודם שנתעסק בציאור דברי הפרשה ראוי לחקור אם ביאת יתרו ועליו למשה היה קודם מתן תורה כבוד הפרשיות או היה אחר מתן תורה וכבר נחלקו בזה ח"ל הראשונים ומפרשי התורה כשו ראיות כל אחד למה שטעם צו דעתו. כי הנה הראשונים פסקו הדין שלא בא יתרו אלא אחר מתן תורה באלו זמן שטעמו ישראל צניעין בשנה השנית אחרי שהוקם המשכן ומכאן דברו נראה שרשם צוה שיעשו. הא' ממנו שהעידה התורה שצא יתרו אל משה אל המקום אשר הוא חונה שם הר האלהים ונורה שכבר היה צניעין כשצא. הב' ממנו שאמרה תורה שהקריב יתרו עולה וזבחים לאלהים ולא מזכר בכתוב שרשם מנחה חדש להעלותו עליו מורה שצא אחר מתן תורה והעלה עולותיו במנחה שבה שם משה לזכות הצדק שהי' אחר מתן תורה. הג' ממנו שאמר משה לחותנו ויודעתי את חוקי האלהים ואת הוראותיו וקודם מתן תורה לא היו עדיין חוקים ותורות ללמד כי הנה מה שחז"ל (שם נ"ו) שכתב ודיעין במרה איפקיד לא יקרא אותו הראשונים לפי שאמר שנתנה התורה נאמר למשה ואלה המשפטים אשר תשים לפניכם מורה שאי נהנו דיועין. הד' ממנו שאמר משה לחותנו ויכשים אנחנו אל המקום אשר אמר ה' ואמר כי על כן ידעת הנחתו במדבר וזה היה בשנה השנית כשנכנסו יריסי. הו' ממנו שאמר משה שנתנה תורה (דברים א' י"ז) ה' אללהינו דבר אליו בחורב לאמר דע לכם שבת בבר הנה וזהו זה קרוב למכשם מסיני ושם כתוב ואומר אליכם בעת ההיא וגו' דבר לכם וגו'. מורה שנתעסק מהר בימי שהיה שנה אחת אחרי מתן תורה או נעשה מני' השופטים לא קודם מתן תורה. אלא הם חוקין טענותיו של הראשונים להוכיח שצא יתרו אחר מתן תורה. אבל הרמב"ן כבר שיתרו בא קודם מתן תורה בסדר הפרשיות בהיותם ברפידים כמו שאמרו במילתא (נחמיה קפ"ו) וישמע יתרו מלחמו עמלק שמע ובא שהיה בתורה בלדו. אבל לא השיב הרב על טענותיו כי אם על הראשונים מהן בלבד וגם שהצננו עליה דרך עקלרון ועוד ראיות בלעזו וזאת אחר והוא שכבר כדי לישע הפסוקים שהיה פעמים בא יתרו אל משה. הא' קודם מתן תורה ושב לארצו כמ"ס וילח משה את חותנו ויאל לו אל ארצו. והב' שחזר לבוא עם קרוביו ודעו ושא אמר לו משה אל נא תעזוב אותנו וזה איך ראוי לקבלו כי התורה זכרה ציתו ביאה אחת לא שתי ביאות ואין זה אלא תואנית לבדו מהפסוקים. ולכן הגני מישב הטען כאשר עם לפני ואשיב על טענות הראשונים דברי שלום ואמת. ואומר שיהיו קודם מתן תורה בא כי הנה מדין היה קרוב לסיני האל תראה שמשנה בהיותו רועה את אֵלָן יתרו חותנו היה מנהיג את האֵלָן אחר המדבר. ולכן מיד שיאלו ישראל ממלכים נשמע ענין יראתם צמדיו וכ"ס ענין קריע' ים סוף ששמעו עמים ירגון ובבוא ישראל אל רפידים בא עמלק וילחם גם ונשמע גם כן ענינו צמדיו ואי יאל יתרו מארצו והציא את אֵלָן וזוהי צוה ופני צניה אל משה וזהו שם בחדש השני מהשנה הראשונה לאלהם ממלכים. והחורב מנחה לישראל בחדש השלישי מאותה שנה בצני. ונעמד שם כל השנה ההיא ואי עשו הסכות שאמרה תורה (ויקרא כ"ג מ"ב) כי בכתוב הושנתי וגו' ושם עשו הפסח בצנה השנית בניסן עד שכל מה שכתוב בתורה מוצא הפרשה עד פרשת בהעלותך באמרו שם ויהי בשנה השנית הכל היה צניעין חדשים הראשונים שאלו ממלכים. והנה אמר הכתוב כאן שצא יתרו אל המקום אשר הוא חונה שם הר האלהים. לפי ששם היות מנחה ישראל ברפידים. הנה משה הלך אל הר האלהים שהוא סיני להוציא מים מן הצור כי שם היה הצור כמו שנאמר ובהיות שמה משה ובזקנים ורבים מהעם עמו שבאו לענין המים בא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים ר"ל מאותה שנה ברפידים ומשה מחר האלהים שהיה יושע שם שלח את יהושע להלח' בעמלק ונאמר משה בבר כי ע"כ אמר מחר אנכי נלכ על ראש הגבעה כי בחר באותו מקום לטותו מעון לשכניה ומקום קדוש ויתרו בא ממדין ומאל את משה שם בחר של מדבר סיני ומפני זה אמר שצא אל המדבר אשר הוא חונה שם הר האלהים שהוא מדבר סיני הוא המקום הכולל ושכא למקום המיוחד שהיה משה עומד בו והוא הר האלהי כי משה מן העת שהיה לור ויוצו מים היה עומד שם להיותו מקום קדוש ולכן אמר עומד בלשון הווה. ואין לתמוה מאשר קודם מתן תורה נקרא הר האלהים כי הנה במרחק הסנה נאמר (שמות ג' ח') ויבוא אל הר האלהים חורבם ובאברן כשצא אל משה כחצי ויפגשו בבר האלהים לפי שנקרא כן על שם סופו ומשה כשכתב את התורה הוסיף קראו כן. הנה החצור מזה שאין הראשונים טענה בלא מספוק אחר הוא חונה שם הר האלהים. ואמנם בטעם ה' שעשה משה שאמר שהלה יתרו עולה וזבחים לאלהים ולא זכר הכתוב שנעשה שם מנחה חדש. איה טענה כי הנה במנחה שבה משה על מלחמת עמלק כשקרא שמו ה' נבי בו הקריב יתרו עולה כולה כליל לנצח וזבחים רואה לומר זבחי תורה וזבחי שלמים ואמנם הסענה ה' שעשה מכסוק ויודעתי את חוקי האלהים ואת תורותיו גם היא אינה כלום כי שבת ודיעין במרה איפקיד ואין לעשות על זה מפרשה ואלה המשפטים כי לא אח"ל

עמו

עמו וידבר אליו בכל עת וזה הוא ויהי אלהים עמו. והעלה היא שהם נענו הראשון מהסוד העתידי אמת הוא שלא יוכל לעשוהו איש בלתי זה הוא היה אמת לעם מול האלהים ר"ל לנקם ולגאול ממנו עניניהם והבאת אהה את הדברים אל האלהים מהאלהים ובקשת' כי זה באמת לך הם המצות והחובות שהם האמונות. וגם כן הענין הנ' מהנהגות הציבור וארכיבם לך יאשה ואח' תודיעם את הדרך ילכו בה בהנהגותיהם ואח' המעשה אשר יעשו בצדור כללואם כי שלשה המעשים הקלה בבכור הוא שאתה בעצמך תעשה אותו אבל המעשה הרביעי מענין המעשה זה באמת אין ראוי שתעשה אותו אהה לבדך כי לא תוכל שאתה אך אהה החיה מכל העם רוצה לומר תחזה בכל העם הזה לפי ראות עיניך וצדור הקדש שכן והבנה אנשי חיל רוצה לומר צדור ואנשי לבב שלא יעורו מפני איש צדור המעשה ולפי שאיש זרוע לו הארץ וכל מאן דלמיס נצר. והנצורים הם המיד שוללי שלל ובזוי צו צריך שיהיו האנשים אשר תבחר יראי אלהים בנים למקום אנשי אמת במדינות רוצה לומר אוהבים האמת במה שהוא אמת כמו שאמר מדבר סקר תרחק וסוגלי צעט שלא יקחו שוחד. ושמת עליהם רוצה לומר אותם שיהיו בחזקת' האלה חמנה ואשים אותם על ישראל ויהיו שרי אלפים ושרי מאות שרי חמשים ושרי עשרות והשרי' ההנה יספסו את העם בכל עת ואח' חממה בלא הכפיק חממהם וידעתם לענינים עמוק' שאפשר שיפסקו צדור המעשה. הנה ליה הזוהי אותם שכל הדבר בגדול קשה ועמוק להם יצאו אלף ואתה תודיע אותם את אשר יעשו. ואמנם הדבר הקטן יספסו הם ולא תעירי עמך במשפט המעשים הקטנים והשירים האלה יקלו ענין המשפט מעלך ונאמן אתך במשפט העם והנהגות וזהם יתרו עמך צדורו אם את הדבר הזה תעשה וצוך אלהים וגו' ואין הכוונה שאם יסכים צדור יעשה אותו כי ידוע הוא שלא יעבור משה את כי כ'. אבל רוצה לומר שאם יעשה הדבר הזה יהיה לו זמן פנוי לדבר השם עמו ולווחו מצותיו ולהודיעו מה יעשה כמו שאמר בראשונה ויהי אלהים עמו. וגם אהה הכול לעמוד ולכבול העמל. וגם כל העם הזה על מקומו כל איש יבוא בשלוה ולא יפסק לעמוד עליך כל היום על דינו. ויהיה אם כן בזה נחת רוח לבוא שיוכל לזוות אותך מצותיו ונחת רוח לך שחובל לעמוד. ונחת רוח לישראל שלא יכלו זמנם צדור ריבות. וראוי שנשיב לענין השאלות אשר העירתי על זאת העלה העולה. ואומר כי בבית שיתרבו צא קודם מתן חורה היה יושב משפחה לשפוט את העם מן הבקר עד הערב ולא היה ממנה אנשים אחרים לשפוט לפי שערין לא נתן להם תורה ונמנום שיספסו צו כי מה שניתן במרה מעיקרי הדברים למטה איפקוד ועדין לא זכור השם שיתן הדנין בהם לישראל עד פרשת ואלה המשפטים כמו שביארת. ומפני זה הולך משה רבינו בתחלת ענינו לשפוט את העם בעמלו לפי שאדם אין שידע עיקרי דנין האלהים לדון בהם עדין וגם לא רצה שיספסו את העם שופטים בלחוד הדעת ובצדור לפי שידע שירבו עמקו' שיספסו ותמיד יעריעו ויפקקו דניניהם ויאעזו בהתחליתם דין הבורי מביקן דנהיין וכן שפטי איבה ושאלי או לסכות אחרות חייבו והכדיקו דין בעלי דינם. ואם יצאו לפני שופטים אחרים דעתו בני אדם וקצרותיהם הלוין' זה יחייב וזה יוכיח וירבו החבורות והמחלוקות ביניהם וצוה יצאו כלם למשה כי יראה כל אחד ללכת אחרי צד' יפה ולשמוע הדין מפיו והדורה קושיא לדוכתה מהבורח והעמל למרע' במשפט העם. ומפני זה נראה רבינו לדעתו שצדור ימי' מעט' יקבלו את התורה כמו שיעדו והצדור כהנא' את העם ממערים תעבדון את האלהים על הבר הזה וצוהו יתבדר המשפטים אשר ישים לפניכם הנה דעתו בלא אחרי קבלו התורה והמשפטים בהיות לפניהם בדר וימוסם המשפטים כשולחן ערוך ימנה את המשפטים לשפוט אותם לא באומד ובצדור אלא ע"פ ההוק והמשפטים ששים לפניכם מה את' א'. אבל יתרו לא היה יודע מה דבר וחשב שמה שהיה עושה משה לצורך עשה כי יהיה תמיד ולכן תפסו צוה ואמר לו נבול תבול ויעלו שימנה שופטים שיספסו כפי האומד כאשר היו טהנים צדור וגם היום נהני' כן בכל ארצות הישראלים וזהו צדור שיתר אנשי חיל יראי אלהים אנשי אמת שונאי צדע ולא אמר שיהיו חכמים כי לא חשב שיהיה להם תורה שידעו בה ומרע' כדי לבד את חותנו ולהיות סוד ה' ליראיו לא הגיד לו ענין התורה שהיו עתידים לקבל ולא התוכח עמו על מהסו בשופטים אם מוצו ואם רע. אבל שמע דבריו והשיבו שכן יעשה. האמנם לא עשה הדבר מכני עמלו לפי שכל אשר יעלו היה צלב משה לעשותו אבל בזמן ובאופן הראוי ויתרו אכלה כנה העלה הזאת. הנה אם כן צדור דברי יתרו כפי ההנהגות המדינית וצדק מעשה משה כפי הכוונה האלוהית ולצורך השעה. ומפני זה בספור משנה תורה יחס משה מנוי השופטים לפעמיו ולא לעמל יתרו ואמר שעשהו אחרי מתן תורה כי כן היה האמת עם היות העלה קודם אליה וזה הוא שנאמר הם ה' אלהינו דבר אלינו בצדור לאמר רב לכם שנת צדור הזה וגו' ואומר אליהם בעת ההוא לאמר לא אוכל וגו' לפי שאז מנה השופטים לא קודם מתן תורה ולכן נאמר כאן וישמע משה לקול חותנו ויעש ככל אשר אמר רוצה לומר ששמע דבריו ועשה הדבר מכריז לעמו. אבל לא בזמן ההוא. וגם צדוריו בינה משה מה שעשה מענת יתרו כמו שאבאר. ובצר זכרתי שם היות שנאמר כן ויעש ככל אשר אמר וכן וישלח משה את חותנו ויך לו אל ארצו שנתכבד' כאן להשלים ספורו עם היות שהיה זה בעת השנית. והזאתה צוה השאלה הה':

ואמנם צדוריו השופטים שיעץ יתרו ובעת משה שרי אלפים ושרי מאות שרי חמשים ושרי עשרות שיעץ יתרו וזהם שפסו צדורו ונאמן אתך במשפט העם והנהגות וזהם יתרו עמך צדורו אם את הדבר הזה תעשה וצוך אלהים וגו' ואין הכוונה שאם יסכים צדור יעשה אותו כי ידוע הוא שלא יעבור משה את כי כ'. אבל רוצה לומר שאם יעשה הדבר הזה יהיה לו זמן פנוי לדבר השם עמו ולווחו מצותיו ולהודיעו מה יעשה כמו שאמר בראשונה ויהי אלהים עמו. וגם אהה הכול לעמוד ולכבול העמל. וגם כל העם הזה על מקומו כל איש יבוא בשלוה ולא יפסק לעמוד עליך כל היום על דינו. ויהיה אם כן בזה נחת רוח לבוא שיוכל לזוות אותך מצותיו ונחת רוח לך שחובל לעמוד. ונחת רוח לישראל שלא יכלו זמנם צדור ריבות. וראוי שנשיב לענין השאלות אשר העירתי על זאת העלה העולה. ואומר כי בבית שיתרבו צא קודם מתן חורה היה יושב משפחה לשפוט את העם מן הבקר עד הערב ולא היה ממנה אנשים אחרים לשפוט לפי שערין לא נתן להם תורה ונמנום שיספסו צו כי מה שניתן במרה מעיקרי הדברים למטה איפקוד ועדין לא זכור השם שיתן הדנין בהם לישראל עד פרשת ואלה המשפטים כמו שביארת. ומפני זה הולך משה רבינו בתחלת ענינו לשפוט את העם בעמלו לפי שאדם אין שידע עיקרי דנין האלהים לדון בהם עדין וגם לא רצה שיספסו את העם שופטים בלחוד הדעת ובצדור לפי שידע שירבו עמקו' שיספסו ותמיד יעריעו ויפקקו דניניהם ויאעזו בהתחליתם דין הבורי מביקן דנהיין וכן שפטי איבה ושאלי או לסכות אחרות חייבו והכדיקו דין בעלי דינם. ואם יצאו לפני שופטים אחרים דעתו בני אדם וקצרותיהם הלוין' זה יחייב וזה יוכיח וירבו החבורות והמחלוקות ביניהם וצוה יצאו כלם למשה כי יראה כל אחד ללכת אחרי צד' יפה ולשמוע הדין מפיו והדורה קושיא לדוכתה מהבורח והעמל למרע' במשפט העם. ומפני זה נראה רבינו לדעתו שצדור ימי' מעט' יקבלו את התורה כמו שיעדו והצדור כהנא' את העם ממערים תעבדון את האלהים על הבר הזה וצוהו יתבדר המשפטים אשר ישים לפניכם הנה דעתו בלא אחרי קבלו התורה והמשפטים בהיות לפניהם בדר וימוסם המשפטים כשולחן ערוך ימנה את המשפטים לשפוט אותם לא באומד ובצדור אלא ע"פ ההוק והמשפטים ששים לפניכם מה את' א'. אבל יתרו לא היה יודע מה דבר וחשב שמה שהיה עושה משה לצורך עשה כי יהיה תמיד ולכן תפסו צוה ואמר לו נבול תבול ויעלו שימנה שופטים שיספסו כפי האומד כאשר היו טהנים צדור וגם היום נהני' כן בכל ארצות הישראלים וזהו צדור שיתר אנשי חיל יראי אלהים אנשי אמת שונאי צדע ולא אמר שיהיו חכמים כי לא חשב שיהיה להם תורה שידעו בה ומרע' כדי לבד את חותנו ולהיות סוד ה' ליראיו לא הגיד לו ענין התורה שהיו עתידים לקבל ולא התוכח עמו על מהסו בשופטים אם מוצו ואם רע. אבל שמע דבריו והשיבו שכן יעשה. האמנם לא עשה הדבר מכני עמלו לפי שכל אשר יעלו היה צלב משה לעשותו אבל בזמן ובאופן הראוי ויתרו אכלה כנה העלה הזאת. הנה אם כן צדור דברי יתרו כפי ההנהגות המדינית וצדק מעשה משה כפי הכוונה האלוהית ולצורך השעה. ומפני זה בספור משנה תורה יחס משה מנוי השופטים לפעמיו ולא לעמל יתרו ואמר שעשהו אחרי מתן תורה כי כן היה האמת עם היות העלה קודם אליה וזה הוא שנאמר הם ה' אלהינו דבר אלינו בצדור לאמר רב לכם שנת צדור הזה וגו' ואומר אליהם בעת ההוא לאמר לא אוכל וגו' לפי שאז מנה השופטים לא קודם מתן תורה ולכן נאמר כאן וישמע משה לקול חותנו ויעש ככל אשר אמר רוצה לומר ששמע דבריו ועשה הדבר מכריז לעמו. אבל לא בזמן ההוא. וגם צדוריו בינה משה מה שעשה מענת יתרו כמו שאבאר. ובצר זכרתי שם היות שנאמר כן ויעש ככל אשר אמר וכן וישלח משה את חותנו ויך לו אל ארצו שנתכבד' כאן להשלים ספורו עם היות שהיה זה בעת השנית. והזאתה צוה השאלה הה':

ואמנם צדוריו השופטים שיעץ יתרו ובעת משה שרי אלפים ושרי מאות שרי חמשים ושרי עשרות שיעץ יתרו וזהם שפסו צדורו ונאמן אתך במשפט העם והנהגות וזהם יתרו עמך צדורו אם את הדבר הזה תעשה וצוך אלהים וגו' ואין הכוונה שאם יסכים צדור יעשה אותו כי ידוע הוא שלא יעבור משה את כי כ'. אבל רוצה לומר שאם יעשה הדבר הזה יהיה לו זמן פנוי לדבר השם עמו ולווחו מצותיו ולהודיעו מה יעשה כמו שאמר בראשונה ויהי אלהים עמו. וגם אהה הכול לעמוד ולכבול העמל. וגם כל העם הזה על מקומו כל איש יבוא בשלוה ולא יפסק לעמוד עליך כל היום על דינו. ויהיה אם כן בזה נחת רוח לבוא שיוכל לזוות אותך מצותיו ונחת רוח לך שחובל לעמוד. ונחת רוח לישראל שלא יכלו זמנם צדור ריבות. וראוי שנשיב לענין השאלות אשר העירתי על זאת העלה העולה. ואומר כי בבית שיתרבו צא קודם מתן חורה היה יושב משפחה לשפוט את העם מן הבקר עד הערב ולא היה ממנה אנשים אחרים לשפוט לפי שערין לא נתן להם תורה ונמנום שיספסו צו כי מה שניתן במרה מעיקרי הדברים למטה איפקוד ועדין לא זכור השם שיתן הדנין בהם לישראל עד פרשת ואלה המשפטים כמו שביארת. ומפני זה הולך משה רבינו בתחלת ענינו לשפוט את העם בעמלו לפי שאדם אין שידע עיקרי דנין האלהים לדון בהם עדין וגם לא רצה שיספסו את העם שופטים בלחוד הדעת ובצדור לפי שידע שירבו עמקו' שיספסו ותמיד יעריעו ויפקקו דניניהם ויאעזו בהתחליתם דין הבורי מביקן דנהיין וכן שפטי איבה ושאלי או לסכות אחרות חייבו והכדיקו דין בעלי דינם. ואם יצאו לפני שופטים אחרים דעתו בני אדם וקצרותיהם הלוין' זה יחייב וזה יוכיח וירבו החבורות והמחלוקות ביניהם וצוה יצאו כלם למשה כי יראה כל אחד ללכת אחרי צד' יפה ולשמוע הדין מפיו והדורה קושיא לדוכתה מהבורח והעמל למרע' במשפט העם. ומפני זה נראה רבינו לדעתו שצדור ימי' מעט' יקבלו את התורה כמו שיעדו והצדור כהנא' את העם ממערים תעבדון את האלהים על הבר הזה וצוהו יתבדר המשפטים אשר ישים לפניכם הנה דעתו בלא אחרי קבלו התורה והמשפטים בהיות לפניהם בדר וימוסם המשפטים כשולחן ערוך ימנה את המשפטים לשפוט אותם לא באומד ובצדור אלא ע"פ ההוק והמשפטים ששים לפניכם מה את' א'. אבל יתרו לא היה יודע מה דבר וחשב שמה שהיה עושה משה לצורך עשה כי יהיה תמיד ולכן תפסו צוה ואמר לו נבול תבול ויעלו שימנה שופטים שיספסו כפי האומד כאשר היו טהנים צדור וגם היום נהני' כן בכל ארצות הישראלים וזהו צדור שיתר אנשי חיל יראי אלהים אנשי אמת שונאי צדע ולא אמר שיהיו חכמים כי לא חשב שיהיה להם תורה שידעו בה ומרע' כדי לבד את חותנו ולהיות סוד ה' ליראיו לא הגיד לו ענין התורה שהיו עתידים לקבל ולא התוכח עמו על מהסו בשופטים אם מוצו ואם רע. אבל שמע דבריו והשיבו שכן יעשה. האמנם לא עשה הדבר מכני עמלו לפי שכל אשר יעלו היה צלב משה לעשותו אבל בזמן ובאופן הראוי ויתרו אכלה כנה העלה הזאת. הנה אם כן צדור דברי יתרו כפי ההנהגות המדינית וצדק מעשה משה כפי הכוונה האלוהית ולצורך השעה. ומפני זה בספור משנה תורה יחס משה מנוי השופטים לפעמיו ולא לעמל יתרו ואמר שעשהו אחרי מתן תורה כי כן היה האמת עם היות העלה קודם אליה וזה הוא שנאמר הם ה' אלהינו דבר אלינו בצדור לאמר רב לכם שנת צדור הזה וגו' ואומר אליהם בעת ההוא לאמר לא אוכל וגו' לפי שאז מנה השופטים לא קודם מתן תורה ולכן נאמר כאן וישמע משה לקול חותנו ויעש ככל אשר אמר רוצה לומר ששמע דבריו ועשה הדבר מכריז לעמו. אבל לא בזמן ההוא. וגם צדוריו בינה משה מה שעשה מענת יתרו כמו שאבאר. ובצר זכרתי שם היות שנאמר כן ויעש ככל אשר אמר וכן וישלח משה את חותנו ויך לו אל ארצו שנתכבד' כאן להשלים ספורו עם היות שהיה זה בעת השנית. והזאתה צוה השאלה הה':

לא עשה משה כל אשר דבר יתרו כי אם הישר בעיניו ולפי שכלו יכול היה
והתורה בזה השאלה ה' :

יב (א) בחרש השלישי וגומר עד וידבר אליהם את הדברים האלה לאמר
ויש לשאול בפסוקים האלה שאלות :

השאלה הא' למה נחמה התורה בזמן הזה רוצה לומר בחדש השלישי לנאחש
ממצרים ולא נחמה לאדם הראשון כשנברא או לנח כשברת אהו

ברית על המין כלו' ולא לאברהם אבינו שהיה התחלת האומה . ולא ליעקב
שהיה ממטו שלמה אלא לעם ישראל כלו' בחדש השלישי בנאחש ממצרים :

השאלה הב' מזה המקום האם נחמה התורה במדבר סין ובהר סיני ולמה לא
ניחמה במצרים כשלקח העם לעבודתו והתחיל לתת להם תורה

ומצות . מזה החדש והפסוק ומ' ואסור החמך וגם לא במדבר כשנתן אליהם' שבת ודינין
ולא באלוה כשנתן להם את המן וטוב מכלל היה לתת את התורה בדרך ישראל

אשר ה' דורש אותה תמיד עיני ה' בה ובירושלים שאוכז ה' שערי ציון ובהר
המוריה מקום המקדש . ולמה נחרר אס כן במדבר סיני : השאלה הג' בזה

הפסוקים כמו שהעיר רש"י והרמב"ן גם כן שאמר ביום הזה באו מדבר סיני
וידענו שברפידים היו חוזר לומר שנית ויסעו מרפידים ויבואו מדבר סיני . ואמר

שלישית ויחנו במדבר ואמר רביעית ויחן שם ישראל שהוא כלו' כלל מצאור . ודבר
המפרשים בישוב הפסוקים האלה לא יתכן : השאלה הד' באמרו ומשה עלה

אל האלהים ואחר כך ויקרא אליו ה' מן ההר והיה ראוי שיזכור תחלה שקרא
אליו ה' ויעל משה לא שיזכור השליש תחלה

כע תאמר לביט יעקב ותגיד לבני ישראל כי הנה ברוב הדבורים נאמר אל בני
ישראל לא אל בית יעקב . ומה עמם כשכלל השמות בית יעקב ובני ישראל ובסוף

אמר אלה הדברים אשר חנבר אל בני ישראל ולא זכר עוד בכל הפרשה בית
יעקב ואח"כ (ש"ר פ' כ"ו) בית יעקב אלו הנשים ומה ענין לנשים בזה :

השאלה הה' אם משה דבר שליחותו לזקנים כמו שזכר בכתוב איך לא ענו אותו
הזקנים וענה אותו כל העם יחדיו ושוב לא נזכרו הזקנים בזה

מעמד כי אם העם ולמה אמרו כל אשר דבר ה' נעשה דבר כלשון עבר והיה
ראוי לומר כל אשר ידבר ה' נעשה כדברי ה' שכן לא דבר להם דבור ולא מזה :

השאלה הו' במאמר הנה אנכי בא אליך בעב הענן כי הנה להשגת הקול לא
היה צורך בעב הענן לפי שהקול יוצא מהענן הקל כמו מהענן

העב והיה לו לומר הנה אנכי בא אליך בקול מוחש בעבור ישמע העם בדברי .
ומה ענין אמרו וגם כך יאמינו לעולם . ומלת וגם על מה ירבה :

השאלה הו' באמרו ויגד משה את דברי העם אל ה' כי הנה נברא אמר למעלה
וישג משה את דברי העם אל ה' ומה צורך לאמרו פעם אחרת .

ועממי המפרשים בזה לא ישרו בעיני : השאלה הח' למה לא נזכר הקדוש ברוך
הוא למשה שיקדש את העם אלא אחרי אומרו ויגד משה כי הנה משאמר וישג

משה והעם ית' בעבור שאמרו ראונו לראות את מלכנו הכוכים לדבר מוחך עב
הענן בעבור ישמע העם היה ראוי שיזכר פסוק לך אל העם וקדשתם שמוך אל

הנה אנכי בא אליך בעב הענן מבלי הפסק : השאלה הט' למה נחרר הקדוש ברוך
הוא לתת את התורה בקולות וברקים וענן כבד וקול השופר ולא בדממה דקה כמו

שראה אליהו הנביא את הכבוד ואמר (מלכים י"ט י"א) לא ברעש ה' ולמה בקול
השופר נזכר בפסוק שתי פעמים לשון החק ולא נאמר חוק בקולות וברקים

ובענן ואיך יאמרו הדברים האלה לשמוע את דבר ה' :

השאלה הו' באמרו ית' למשה רד העד צעם פן יתרוסו אל ה' לראות . כי
הנה האזהרה הזאת לא יועיל אם שחכים שלא יעלו בהר ואם שחכים

על הראיה והסתכלות הבטת מהמקום שהיו יושבים בו בחתח' ההר רוצה לומר
שלא יצטוו כבדו אלהים הנראה על ההר . ואם היה האזהרה על השליש בזה

כמו שפרש"י החרה צעם שלא יעלו בהר ואחריו נמשכו כלל המפרשים יקשה מאד
לפי שכבר הזכיר עליו ולא היה צורך באזהרה השנית וכמו שהשינו מרע"ה לא

יוכל העם לעלות אל הר סיני כי אחת העדות בנו וגו' ומה שהקו רש"י מזהירין
את האדם קודם המשפט ונשעת המשפט דרך דרש הוא בזה כי הנה בשאר הדברים

שהזכיר שמה לא חזר להזכיר בשעת המשפט כל שכן שלא אמר יתברך רד
העד צעם אל יתרוסו לעלות בהר או לגעת בו אלא לראות . והוא המוכיח שלא

הזכיר צעם על העליה כי כבר היו מזהירים בה אלא על הראיה והבטת בכבוד
שהיה בהר שלא יסתכלו בו לראותו מן המקום שהיו יושבים שמה וראיה היא

קרא הריסה . ואם נאמר שכל הראיה ועל הסתכלות הנה באה האזהרה יקשה
הדבר מאד שאם לא חפץ ה' שיראו את כבודו ואת גדלו למה זה הוציאם משה

מאלהיהם והביאם לתחתית ההר לקראת האלהים . ואין ספק שלא עשה זה אלא
מפי הנבונה הייטב בעיני ה' שיצא למשה (ישעיה ו') השמן לב העם הזה ועיניו

השע פן יראה בעיניו . והנה כאשר אמר אליהם אחר זה אחת ראיהם כי מן
השמים דברתי עמכם וכן (דברים ד') ושמרתם מאד לנפשותיכם כי לא ראיתם

כל חמונה הלא ישיבו ישראל לא ראיו דבר כי אחת העדות בנו לעצם עיניו
ולא נראה ואחת הסיבות את לבנו אחורנית . ובכלל שאם הייתה כונת המעמד

הנבחר להראותם הקדוש ברוך הוא את כבודו ואת גדלו יקשה מאד שיזכר שגאותו
לא יצאו ומשע ידיו לא יראו . ועוד שאם הייתה הכוונה האלקית באזהרתו שלא

יראו איך השיבו משה עם העליה : וכל העם לעלות והוא יתברך לא הזכיר
מהעליה כי אם מהראיה :

השאלה הו' באמרו יתברך ופסל ממנו רב ומה העונש הזה שיעד עליו והנה
רש"י פי' כל מה שיפסל מהם אפילו יחיד חסוד וקרוי רב לפני .

ולפי זה יהי העונש הזה שזכר כאן צעם נפילה היא הסקילה שזכרה למעלה
וכן שירשו הרלב"ג . אלא יקשה על זה למה לא אמר מות יומת כמו שאמר למעלה

ודבר כלשון נפילה כאלו יפול הנפול מעצמו ואחר זה אמר צדקנים פן יפרוץ צעם
ה' והוא המורה שאין העונש הזה היא הסקילה שזכרה למעלה . אלא שהיא

מיתה בידי שמים :

השאלה הי"ב בתשובת מרע"ה אל האלהים לא יוכל העם לעלות אל הר סיני
כי הנה היה לו לומר לא יעלה העם אל הר סיני כי אחת העדות

וגומר לא שיאמר לא יוכל העם לעלות אבל לא היו רשאים . ואם הייתה העליה
נמנעת מעצמה לא היה מזהירם השמר לכם עלות בהר . וכיוצא בזה אמרו יכול

אתה אצל איך רשאי : השאלה הי"ג בזה שאמר לו ית' לך רד ועליה אחת
ואחרן עמך והכניסם והעם אל יתרוסו לעלות אל ה' כי הנה אינו רוצה לזכר

בעליית אהרן בהר צעם שמיעת הדברות . ורש"י כתב ועליה אחת ואחרן
עמך אחת מחיזה לעצמך ואחרן מחיזה לעצמו והכניסם מחיזה לעצמם

והעם כל שיקר אל יתרוסו את מונכס לעלות אל ה' משה נגש יותר מאהרן ואחרן
יותר מהכניסם . ומדברי חז"ל הם באלה שמות רבה שאמרו משה מחיזה בפני

עצמו אבל זכרו עתויות אחרות שם . והרב המורה בפל"ב ח"ב כתב שבמעמד הר
סיני לא הגיע למדרגת הנבואה אלא הראוי ועל מדרגתו גם כן שנאמר עלה אל

ה' אחת ואחרן נדב ואניו ושנעים מוקני ישראל הוא ע"ה במדרגה עליונה כמו
שאמר וגשגש משה לנדר אל ה' והס לא ינסו ואחרן למשה ממנו ונדב ואביהוא

למשה מאחרן וע' הזקנים למשה מנדב ואביהוא ושאר העם למשה מהס לפי שלמות
ומשפחה ואח' ורואה אני בין שני הרבנים האלה הבדל וחלוק שרש"י לא עשה לעם

מחיזה כלל כמו שהודעתך מדבריו אבל הרב המורה עשה גם לעם מחיזה ומחיזות
כפי השגותיהם . ומי יתן ידעתי מה הכבוד הזה אשר הוא עשה לעם כי הנה

בפסוק עלה אלי לא נזכרה כלל וגם במדרש לא זכרו מחיזה לעם וזדקו אס כן
דבר רש"י שכתב והעם כל שיקר ומה ראה הרב המורה להדברות במחיזות

הלא דבר הוא . אבל ביאור דעת הרב המורה בזה והזדקתו או הכונתו אינו מזה
המקום . ולכד לומר לך שהמחיזות האלה שזכר הכתוב בפסוק עלה אל ה' ואשר

זכרו חז"ל נמשא ואחרן לא היו בשעת שנתנו עשרת הדברות כי אז לא היו שם
מחיזות ולא השגות מתחלפות ומדברים שונות לפי שכלל השינוי בחוש השמע שלם

כמו שיתבאר קול ה' מדבר מוחך האש עשרת הדברות בקול מוחש מגיע לאזניהם
ושמים היו בשמיית אותו קול אחרן קדוש ה' לקטון שכלל מחנה ישראל . ואמנם

פסוק ואל משה אמר עלה אל ה' אחת ואחרן הוא נאמר אחר כך לפי שישאל
כאשר שמעו עשרת הדברות אמרו למשה (שמות כ' י"ז) דבר אחת שמענו ונשמעה

ואל ידבר עמנו אלהים פן נמות . והורה בזה הקדוש ברוך הוא בדבר שנאמר
לך אמור להם שובו לכם לאלהיכם ואחיה פה עמוד עמדי . וסלכו ישראל לאזניהם

ומשה נגש אל הערפל ונאמר לו פרשת אחת ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם
וסדר ואלה המשפטים ופרשת הנה אנכי שולח מלאך לפניך . ואז נאמר ה' שיעלה

בהר לקבל הלוואות וזה הוא (שמות כד) עלה אל ה' אחת ואחרן נדב ואניו
וגו' ובאחריהם השנה היו המחיזות וחלופי השקטות לא בשמיית עשרת הדברות .

ויהיו הפרשיות כלם כסדרן מבני דוחק אין מוקדם ומאוחר . ולכן שכלל השאלה
באמת למה נאמר כאן בשמיית הדברות ועליה אחת ואחרן . ואזכיר אחר זה

שגם משה רבינו לא היה בהר צעם שמיית עשרת הדברות אלא עם העם תחתית
ההר ואיך יעלה אס כן אהרן להר ומה לו שם : השאלה הי"ד באמרו וידבר

אלהים את כל הדברים האלה והיא באי זה אופן השינוי ישראל עשרת הדברות
האש השינוי אותם נבואה שביניהם באותו עת על דרך הפלא או שמעו

אותם מפי משה ומשה השיגם נבואתו מפי הנבורה או אס שמעו אותם בקול מוחש
נברא לשמחו על דרך גם והקול הוא ששמעו אס היו מצבים אותו אז היה בלתי

מונח אלאם ומשה מבאר אליהם . ובקר שנאמר שכל ישראל השינו במדרגת הנבואה
כי מי נתן כל עש ה' נביאים ולא מוכנים לנבואה . ומה ברח הרב המורה

הכלית הנביאה . ובקר גם כן שנאמר שלא השינו אותם הדברות ולא שמעו אלא
מפי משה כי הנה הכתוב אומר אחת ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם ונאמר

וידבר ה' אליהם מוחך האש קול דברים אחת שומעים וגו' ויגד להם את בריתו .
ונאמר (דברים ה' י"ב) את הדברים האלה דבר ה' את כל קהלכם הנה אס כן

לא נשאר אלא ששמעו קול מוחש אלהי . האמנם הרב המורה גור אומר בפל"ג
ח"ב שם שזעו את הקול ולא הבינו אותו ומשה היה מפרשו אליהם ושע"ל נאמר

אנני עומד בין ה' וביניכם והוא גם כן מה שאמר בעבור ישמע העם בדברי
עמך ושעל הקול הוא נאמר קול דברים אחת שומעים ולא אמר דברים לפי שהיה

הקול מבלי חוץ אוחיות . והרמב"ן כתב ששתי הדברות הראשונות שמעו ישראל
מפי הנבורה בקול נברא והבינו אותו בשלמות אבל השמונה דברות האחרוני' שמעו

מהם הקול ולא היו מצבים' אותו ומשה היה מפרשו אליהם ושע"ל אמר' בסוף
גמ' מכות אנכי ולא יהיה לך מפי הנבורה שמעו . ויורה עליו בכתובים ששתי

הדברות הראשונות באו כלשון מדבר בעדו לא יהיה לך אלהים אחרים על פני כי
אנכי ה' אלהיך אל קנא לאובי' ולשומרי מצותי . אמנם בשאר הדברות דבר

כלשון נכחד כשליש המדבר לא השא אס שם ה' אלהיך וכן השאר . ודעה שני
הרבנים האלה לא ישרו בעיני לסבות . האחת שאחרי שהרב המורה מודה ומקבל

שהיה הקול הואו ששמעו נברא מגיע לאזניהם לא נבואה מוחלפת למע זה ברח
מלומר שאלו אותם כי הנה הקול הנבואי שכל צנפס ואינו מושג בחושים הוא

אשר ימנע הבניו מלשניו בלתי מוכן לנבואה . אבל כל סנברא מוחש מהמונע
ששינו מן שאינו נכחי ובהחזק אוחיות אחר שהיה מציאותו על דרך הפלא כי

כן יורה הרב שהיו ישראל רואים שם הכבוד הנברא אף על פי שלא היו נביאים
ועוד כי אס הם לא הבינו הקול הנשמע ההוא מה תועלת היה מגיע אליהם
בשמייתו בזהיוח קול פשוט מבלי הבנה בקולות האלמים ומה יוסיף ומה יתן להם
ידיעה ואמונה שמייתו יותר ממה שסינו בשכלם מבלי שישמחו ועם היות שמה

יתרו

[illegible]

ברד"ש השלים וגו'. עד ומשה עלה אל האלהים. שלם סבות היו להנחם החורב האלהי בזמן שנחנה לעם בני ישראל היוצאים ממצרים ולא לאדם הראשון או לנח או לכל אחד מהאבות. הסבה הא' היתה מפאת המקבל שאין ראוי שהנחן החורב האלהי אלא לכללות עם רב בכמות ואיכות ידוע. וכבר (יבמות ד' ס"ג) אחו"ל אין שכייה שורה בפחות משתי רבבות ואלפים מישראל שנאמר שוב ה' רבבות אלפי ישראל משום גבר עם הדרת מלך. והנה החורב לא היה ראוי שהנחן לאדם אחד ולא לשנים ופירה כי אם בפרסום גדול וכמות אנשים מופלג. ואל תחשב על זה ממה שחזו"ג צ"ח' בנזדרין (ד' י"ו) וביאור הרב הגדול עמוס בסוף חטורו בספר שופטים שאלף הראשון נשפך בשם מלכות שאל' ויז' ה' אלהים על האדם וגו' ובני נח נאשו בשבעה מלכות וכן אמרו שאברהם שמר את החורב כולה שנאמר עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרת מלכות חוקותי וחזרותי ואם האבות הראשונים קבלו מהשם מלכות יתחייב שקבלו החורב ולמה נתיחס אם כן למשם רבינו בלבד שקבלה. וכבר חשבו אנשים אחרים מהמחזירים שהיה דעת הרב שהמלכות ההם שניתנו לאדם ולנח היו עשירות גור בהם כפי טבעם או ניומוסיות ועשו מהם בהסכמה להחמדת קבוצה ואין הדבר כן. כי אמרם וז' שנאספה בהם אדם ונח מורה שבאו מהי"ת שזה אותם אליהם וכן מצינו הדבורים מסורבמים מהי"ת במלות ההם וכן באברהם פסוק מלא הוא וישמור משמרת מלכותי וחזרותי. ואין ליתוסם להסכמות אנוניות מצלי גבוהה חלילה לרב המורה מדבר דבריו הנה. אבל כוונתו מבוארת בדבריו שכתב שלם מי שקדם למשה רבינו והנבואים כמו שם ועבר ונח לא אמר אחד מהם אלא כח מצני אדם האלו שלחני אליכם וצוני שאומר לכם כך וכך זה מה שלא העידו בו כתובי החורב אבל היחה בזה אליהם הגבוה להשלים עמם ומי שהרבה עליו השפיע באברהם קצת אנשים וקראם על ג' הלמוד וההישרה ל' האמת שכבר השיג עד שזה כאשר נאספה למול עמו ובני ביתו מל אותם אבל לא קרא בני אדם לזה דרך קריאת הנבואה. הלא תראה מאמר ית' (בראשית י"ח) כי ידעתיו למשן אשר יצא את בניו רוצה לומר שע"ז המצוה יעשה זה הלמוד כאז לבנים ולזה נאמר בית דינו של עבר בית דינו של משה שלם לפי שהם היו נבואים אבל לא היו מלמדין את אדם אלא על כונת דרשנים ומישרים לאם שיאמר אחד מהם ויאמר ה' אלי דבר אל פלוגי. ומה שנאמר וישמור וישמור משמרת מלכותי וחזרותי ראוי לפרשו שהוא מעצמו ויזכר שכלו שמר כל הדברים שאח"כ נאספו בהם ישראל לא שתבואה חורב כוללת לבני אדם בנבואתו. הנה מפני זה המלות שניתנו לאבות הראשונים אלהיות היו אבל לא נקראו חורב לפי שלא ניתנה לכללות עם רב כמו שיתייב טבע החורב ומעלתה אלא ליחידים להבהיג עמם ולכן ניתנה חורב לישראל שהיו ששים רבוא אלקי הגברים לצד מקף וגשים שכפי דעת המקובלים זה היה המספר הכולל הפראופין כולם וכניכול שהמספר ההוא הוא המין האדם בכללו. ולכן נאמר בשליחות בגלת החורב (שמות י"ג) בה חאמר לבית עקב וחדג לבני ישראל שזה לציר הנהנן שיקבל את כל ישראל כי לכלל היתה נתינת החורב וזו היא הסבה הא' מפאת המקבל. והסבה ב' מפאת השליה והאמנטי שהיה ראוי שיהיה מוכרח בכל כתר המעלות והשלמיות כלם על כל ילוד אדם וזה לא היה בזמן האנושי במשה רבינו וזה לפי שכבר נמצאו במשה אדונינו עשר מעלות ושלמיות שלא נמצאו

לפי ששם תורה מיוחד לאמונות כי היא תורה מה שראוי שיאמין האדם בשלמותו ושם דת ייוחד להכנה המעשים הנשמיים ולאמר על התורה (דברי' ל"ב ח') אש דת למו לפי שיש בה שני חלקים הא' מדעי באמונות אמתיות ודמה אותו באש מפני דקויות ונשייתו לזר מעלה וסגני הוא במעשים אשר כינה בשם דת וזה חלק השני האלמית משאר הדתות שהן אנושיות אבל התורה היא אש דת רחוקה לומר דת אשית לא אנושית. הכה התבאר מזה בלשון שמשפחת המקבלים שהיה עם ישראל ומפאת האמנאי והשלתי שהיה משה אדוניו. ומפאת הנסים והנפלאות שנעשו במצרים ועל הים ובמדבר היה ראוי שתהיה התורה בזמן ההוא כמון ליציאת מצרים והתורה בזה שאלה הא' :

והנה נחנה התורה במדבר סיני ולא במקום אחר לכבוד ד'. הא' היא מה שזכרתי מפאת הנסים והנפלאות שנעשו הכנה לקבל התורה ולכן לא נחנה קודם שנעשו המכות הגדולות ההמה במצרים ועל הים ובמדבר : ולא היה ראוי גם כן שתהיה זמן רב אחריהם פן ישכחו מה שראו וזכרו ויהיה אצל שהיה כמון מקרב מתן תורה לנשים הכהם ולזה היה בחדש השלישי ללאת בני ישראל מארץ מצרים בהגיעם למדבר סיני. הסבה הב' מפני הכנה המקום ההוא כי כבר התבאר שיש יתרון השנה במקום וזאת מקום כמו שאמר יעקב מה גורא המקום הזה אין זה כי אש בית אלהים וזה שער השמים ומשה רבינו אמר על א"י ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה תמיד עיני ה' אלהיך בה. והוא יתברך נלה למשה שהיה הר סיני מקום יוצר מוכן ומוספע מכל שאר המקומות במה שאמר לו בתחלת גבואתו בהויתך את העם ממזרים תעבדון את האלהים על ההר הזה ולכן ראש שם מראת הסנה ותמיד נקרא ההר ההוא הר האלהים להיותו מקום קדוש ואלהי ואמר כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא ולכן אמר המעורר עליו (תהלים ס"ח ע"ו) ההר חמד אלהים לשבתו ואמ' ה' גם סיני בקודש ולהיותו מקום מוכן וקדוש לאלהים נחנה בו התורה ושם זכו ישראל מעלות הנבואה שם זכה לקבל הלוואות הראשונות והאחרונות הכתובים באצבע אלהים שם זכה לנחת מבלי מאכל ומשתה הזמן הרב ההוא שם קרן עור פניו כי היה המקום נורם בקדושתו. הסבה הג' היא מכאן הזמן לפי שהתורה היה בהכרח שתהיה בלתי פומית גדול ועצום מאד. האמנם בהיותם במצרים לא היה ראוי לתת שמה להיותה מלאה גלולים עד שמשם היה יוצא מהעיר להשתלל כמ"ש בלתי את העיר אפרים כפי אל ה' ואחר שלא היה ראוי לתת התורה במצרים לא ישרא אלא שתהיה להם אש במדבר ואם אחרי גואם אל הארץ הנבחרת וראשית יתברך שלא היה ראוי לתת אחרי גואם אל הארץ מפני שהיה גלוי לפניו שיתעבבו במדבר ארבעים שנה ושבהיותם בארץ יהיו ערודים בכבוד וחלוק ונבדלתהם ויפנו דרך רמזים אים על נחלתם לכן בחר להם את התורה במדבר כמון לנאדם ממזרים בהיותם פנוים מהמשתטות ורצתי בהיותם והנחלות כמו שאמר חז"ל (למדת חיות ד' י') לא נחנה חורה אלא לאוכלי המן ויקבלו אותה בשמחה ובעונ לבב עד נאחון אויביהם אשר ראו. ואמנם למה לא נחנה אלהים מיד אחרי גואם ממזרים כבר התעוררו עליו חז"ל במדרש תנחומ' אמרו למה לא נחנה התורה מיד כשיצאו ממזרים אמר רבי יהודה בר שלום משל לכן מלך ששמד מחליו אמר אביו המתין לו ג' חדשים עד שתשוב נפשו מן החולי ואחר כך כוליוכו לבית הרב ללמוד כך כשיצאו ממזרים היו בהם מומין מרוב השטות אמר הקדוש ב"ה המתין להם ג' חדשים עד שיתרפאו ואחר כך חן להם את התורה ע"כ. ורלו באמרם שיתרפאו מהמומין סיפורו מלבם באמונות הסחכות שהיו להם במצרים ונחשלו מהם בנימי הים ובמדבר. והסבה הרביעית היא מפאת כוונתן והמתנה שהש"ת לא רצה לתת התורה לעמו במקום מושב אלא במדבר מקום הפקר להודיע שהו' אלהים השמים ואלהי הארץ אשר בידו נפש כל חי והתורה האלמית תכלית לכל בני אדם הבאים לחסות תחת כנפיה ולכן נחנה במדבר מקום הפקר לכלל האמונות יש יחס אחר עם המקום ההוא וכבר למדנו זה במכילת' אמרו ויהיו במדבר נחנה חורה בדיומם בפרס' במקום הפקר שאלו נחנה בארץ ישראל היו אומרים להם לאמונות העולם אין להם חלק בה אלא נחנה במדבר בדימום ובפרס' במקום הפקר כל הרואה לקבל יצאו ויקבל ויכול נחנה בלילה ת"ל ביום השלישי בהיות הבוקר יכול נחנה בשתיקה ת"ל ויהי קולות וברקים ה"ל ד' אלא בפתח דברתי ע"כ. ועוד אמרו שם מפני מה לא נחנה חורה בא"י כדי שלא לתת פתחון פה לאמונות העולם שיאמרו לפי שלא נחנה בארצנו לכן לא קבלנוה עליו. ובר אחר שלא להפיל מחלוקת בין השצטים שלא יהיה זה אומר בארץ נחנה התורה וזה אומר בארץ נחנה לפיכך נחנה במדבר בפרס' במקום הפקר. בג' דברים נמשלה תורה במדבר ובאש ובמים לומר לך מה אלו נחנה לכל בלי שולש אף התורה נחנה לכל בלי שולש. והתורה בזה השאלה הב'. והנה שתי הסודות האלה הודיעה התורה במקום הזה ר"ל הזמן שבו נחנה התורה והמקום שנחנה בו כי בפסוק הראשון ביארה שנחנה השלישי ללאת בני ישראל מארץ מצרים בל' ביום הא' מהחדש ההוא בל' מדבר סיני והעידה התורה על היום פ' ונחנה השלישי ביום ראש החדש הוא מה שאמר משה ביום הזה בל' מדבר סיני וכבר פירשתי כי שם מדע אומר בלשוננו פסם על החדש כלו ופסם על היום האחד מהחדש וכן הוא זה. והנה ישראל יצאו ממזרים בל' יום לחדש הראשון הוא ניסן וגמאל שצאו אל מדבר סיני אחרי היציאה מ"ה ימים והוא ביום ר"ח ניסן ומשה עלה אל ההר באותו יום וירד ביום הב' לדבר אל העם ושם אל העם ביום השלישי וזהו השם שיקדש ויבין אותם ליום הג' והיה זה היום הג' א"כ בשעה לבין שבו נחנה התורה שהיה יום החמישים ללאתם ממזרים. הנה אש כן בזה הפסוק ביאר זמן נתינת התורה. ובפסוק הב' ביאר המקום שבו נחנה באמר ויסטו מרפידים ויבואו מדבר סיני ויהיו במדבר וגו'. וביאר הכתוב בזה שני דברים הא' ששם היות שנשכו מרפידים אשר קרה להם שם מה שקרה עם פמלק שצא

מוספיקים והם פשוטי המשלים כאלו תאמר המורה וזה כולה והסיר נפשו ודומיהם מהמשלים נפשוהם וגלליהם היו דברים מדומים ולא היו כן במציאות כסועל חוץ לנפש והסתרו והנמשל במראה ההוא הוא האמת הברור. האמנם מרע"ה לא היו דבריו נמשל וחדיה וכמ"ס ומראה ולא בחידות ולזה יהיו כל דבריו אמתיו ולא היה צורך קליפה ודבר נמשל לפי שהפסוק הנגלה והמכונן הנסתר כלם היו אמת ברור וכבר פירש הר"ן על זה בכל בתי נאמן הוא ר"ל וכבר העיר הוא ע"ה זה על עצמו בעולמו נאמן הוא כי אין בדבריו משל כוזב. וכבר העיר הוא ע"ה זה על עצמו באמר (דברים ל"ב מ"ה) שישו לבבכם לכל הדברים אשר אנכי מעיד בכם היום כי לא דבר רק הוא מכס רוח לומר שלא יחשבו שיש בדבריו משל וקליפה ראוי לשונו ולקחת הנמשל בלבד. אבל ישונו לב לכל הדברים כי אין בהם שום דבר רק ולא כוזב ובעל מעטמו כי כל מלה ומלה שבאה בדבריו יש בה ענין אלהי נדרש לעצמו ואמתיו כפי פשוטו. המעלה והשלמות הב' היא נבואתו של משה שלא היה משתמש בנבואתו בכוח הדמיוני וזה לא מעט ולא הרבה כי היה הרוח והשפע הנבואי המגיע אליו חל על שכלו בלבד במדרגה עליונה מבלי שהוף המדמה כמו שהיה נשאר הנביאים ולכן לא בלו בדבריו משלים וחדיות כמו שבאו בדברי שאר הנביאים בהשתמשם בזה המדמה וזה הוא מה שאלח"ל (רש"י במדבר י"ב) שכל הנביאים נבאו באספקלרי' שאינה מאירה ומרע"ה ניבא באספקלרי' המאירה שהלכו מאירה הוא הדמיון שיקבל השפע אצל חשוך. והמאירה הוא השכל שיקבלוהו וז' ובהיר ואתה חדע שבמעלה הזאת יוכלו כל ארבעת ההבדלים שזכר הרב המורה להבדל נבואת משה משאר הנביאים כי כאשר תשיין בזה תמצאם כלם על זה היסוד. והמעלה הזאת הב' היא כבה לבביות בזכרתי קודם אלה. המעלה והשלמות הב' שמה רבינו היה כבה מקור ומצוה שממנו נמשכה הנבואה אל כל שאר הנביאים כי כמו שהעול הראשון בשכלים הנגדלים הוא מקבל השפע מהסבה הראשונה יתברך מבלי אמצעי והשכל העול הב' נמשך מהעול הראשון וכן כלם באותו השתלשלות מקבלים השפע מהעול הראשון והוא וכו' מה שיתרחק הסעולים מהראשון תחמשת מעלתם ככה היה בענין הנבואה שמה רבינו היה נה העול הראשון במעלה וממנו קבלו כל שאר הנביאים כי עם היות ששפע האלהי ה' חל עליהם כפי הכחותיהם בעצמם הנה אותה הכנה ושלמות קנו הנביאים כלם ממשה כי הוא היה אלהים שהולידם בה והרב שהדריכם בקבלתה ומנינו נבואתו העליונה הוכנה האומה כולם לחול באנשיה הרוח הנבואי משאר האמונות ולכן אמר ע"ה (שמות ל"ג ט"ו) ונפלינו אני ועמך שזכר עצמו ראשונה ואח"כ העם שזכו לנבואה באמונתו כמו שאמר בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם כך יאמינו לעולם ולכן נאמר בענין חוקים ואצלתו כי הרוח אשר עליך ושמתיו עליהם אמר במכילת' מאותה שעה ששמעו ישראל בסיני זכו להעמיד משה נביאם שנאמר נביא אקים להם מקרב אחריהם כמון ובאלה שמות רבה (פ' י"ח) אמר רבי יצחק מה שהנביאים עתידים להנבאות בכל דור ודור קבלו מבר סיני שכן אמר משה לישראל ואת אשר אינני פה עמנו היום וכן הוא אומר משא דבר ה' אל ישראל ביד מלאכי בימי מלאכי שכבר היה בידו מהר סיני ועד אותה שעה לא נחנה רשות להנבאות. ולהיות משה מאיר לכל הנביאים בנבואותיהם החז"ל (בבא בתרא ע"ה) פני משה כפני חמה פני יהושע כפני לבנה כי כמו שהשמש מפיע אורו על הלבנה ועל שאר הכוכבים וממנו אורם כן היה משה בענין הנבואה עם כל שאר הנביאים. המעלה והשלמות הב' יהיו קדש לה' והוא שמה רבינו היה מקבל נבואתו לא מהשכלי הפועל ולא מאמנאי אחר מהנגדלים כמו שאר הנביאים אבל הפועל והמפיע הקרוב בנבואתו היה הסבה הראשונה יתברך מבלי אמצעי אחר וע"ה העידה התורה (שמות ל"ה י"א) ודבר ה' אל משה פנים אל פנים כאשר ידבר איש אל רעהו וגמאל' (דברים י"ט) ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו ה' פנים אל פנים ואין הכונה בזה שהיה מנבא מבלי חגירות הכה המדמה כמו שחשב הרב המורה כי זה כבר פירש באמר (דברים ל"ג י') פה אל פה אדבר בו ומראה ולא בחידות אבל פנים אל פנים הוא הודעת הפועל והמפיע בנבואת משה שהיה הראשון יתברך ועליו בקש מרע"ה באומר ובהם יודע איפה כי מלאכי חן בעניןי אני ועמך הלא בלכתך עמנו ונפלינו כי שם בעליית המלאך עממה ידבר לא בזה המדמוני. והערת הזה הוא יסוד התורה כלה ועמוד ששעטים עליה שאר המעלות כלם אשר זכרתי כי המעלה הזאת היתה כבה לכלם כמו שיראה מענינם ולכן נרתיק פה באחרונה כי היא החלת הכל ותכלית הכל. הנה התבאר מזה כלו כמה מעלות טובות ושלמות נמצאו במשה רבינו עד שמפני זה היה ראוי שתהיה התורה על ידו ובאמצעותו ותק' על שמו כמו שאמר תורה לוח לנו משה וזכר תורת משה. והוא הסבה השנית שבעבורה נחנה התורה בזה הזמן :

ויאמנם הסבה השלישית היא מפאת הנסים והנפלאות שנעשו בנתינת התורה. כי הנה דתי האמונות לא נחנה להם מתוך פלאות ודברים זרים מהבילים כמו התורה האלמית שנעשו בנתינתה כמה מהנסים והנפלאות אים במצרים על יציאתם שמהם קנו בני ישראל אמונה אמיתית ומציאות האל והנבואתו וחזק יכולתו ואם על הים שבעבורה אמר ואמינו בזה' ונמשה עבדו. ואחר כך במרה ובאלמיה במים ובזמן ונשלו ובמלחמת עמלק שכלם היו הגונוה להשלימים בנסים ההם לקבל התורה ואם בפלאות המעמד הנבחר חושך ענן וערפל ומראה כבוד ה' כאש אובלת בראש ההר לעיני בני ישראל והקולות הנוראים וקול שופר הולך וחזק מאד ועל הכל קול ה' בכח מדבר מתוך האש כי הנפלאות ההמה הדריכים באמונות אמתיות ולקבל התורה האלמית ומה נאוו דברי הרב המורה בפ' ל"ט ח"ב שכתב ולזה לפי דעתנו לא היתה חורה ולא חתיה בלתי תורת משה רבינו ע"ה ע"כ. ראה בזה שאין ראוי שתקרא בשם תורה כי אש תורת משה האלמית אבל נימוסי וסדורי. הנהגות שאר האמונות יקראו בשם דת אבל לא בשם תורה (אברבנאל שמורה) 9

שבה עליהם פתאום וילחם צם שמני זה היה ראוי שיפחדו וישימו לב במקום תחנותם ולא יחמו במדבר. אבל יעלו נהר להשגב שם מפחד אויב שלא יבואו עליהם ומהרה ילחם צם. הנה הם לא עשו כן כי צבואם אל מדבר סיני בסתר באלהים ויחמו במדבר צבואם ה' לי לא אירא מה יעשה לי אדם עד שבהיותם קרובים וסמוכים להם לא עשו כן לחנות שמה אבל ויחן שם ישראל נגד הנהר ולא בו כי עשו זה מרוב בטחונם באלהים ולתקוותם שמאותו הנהר תהיה אליהם החורה. והב' הוא שגבר ביצירתי שהורג שהכה משה ויוצאו מים ושתה העם היה צהר סיני כי במדבר לא היה נור ולא אבן קטנה או גדולה כי אם חול כמו שגודע היום הזה וישראל היו ברפידים שהיה צהרוב סמוך להר סיני וגסעו מן היסוד שהוא אשר ברפידים ועברו בחור המדבר מעבר להר ושם חנו נגד הנהר במדבר לפי שחנו שם על המים שהוציא משה מן הנהר ולא נאמר ויבואו המדבר סיני כאלו אמר נכנסו מן היסוד למדבר ויחמו שבו במדבר ולפי שלא תחשוב שנכנסו דרך רחוקה במדבר אמר עוד ויחן שם ישראל נגד הנהר כי צבואו שם מורה שחיד שנכנסו למדבר חנו ואמר ויחן בלשון יחיד להגיד שחנו שם כולם מקובצים כאיש אחד ולא נפרדו כאשר נתחלה שכל כן ונב עמלק הנחלשים אחריהם. והחורה בזה השאלה ה' :

(ג) **ומשה** עלה אל אלהים וגו' עד ויהי ביום השלישי. כתב הרשב"ע שאמר ויקרא אליו הוא מוקדם שראשונה קרא ואזו שיעלה אל הנהר לצוהו כה תאמר לבית יעקב ושאז אחרי הקריאה עלה משה אל האלהים. ויותר נכון לפרש הפסוקים לפי קדמם שחיד אחרי שבו צבאו למדבר סיני עלה משה מעמנו אל הנהר להחבור שם לפני האלהים לדעתו כי בצאוה הר מקורם ידבר עמו האלהים ויודיעוהו מתי ונאי זה אופן יחן את החורה וזה הוא ומשה עלה אל האלהים שעלה אל הנהר אשר שם כבוד האלהים להודמן לפניו בהתבודדות אבל לא נש אל הערפל אשר שם האלהים אלא אחר שקראו יחברך ואז צוהו שילך בשליחותו אל העם. ואפשר לפרש ומשה עלה אל האלהים שחיד שחננו ישראל נגד הנהר משה רבינו באלוה ומחיתו התבודד ועלה במעלה השכל והתבודדות אל האלהים בהיותו נפשו וכחותיו לקבל השפע הנבואי מתי יבוא אליו. ואז מתוך התבודדותו ויקרא אליו ה' מן הנהר שיעלה שמה ודבר עמו וצוהו בשליחותו. ויהיה לפי זה מלת עלה שגאמר כאן ומשה עלה אל האלהים עלייתו שכל והתבודדות לא עליה שםמיה אל הנהר וכבר יורה על זה שלא נזכר בזה הפסוק שם הנהר. אבל אמר (שמות י"ט ג') ומשה עלה אל האלהים. אמנם בקריאה נאמר ויקרא אליו מן הנהר מורה שלא היה משה צהר בקראו. והחורה בזה השאלה ה'. וצוהו השם שילך אל העם לדעת מהם אם יתקנו לקבל את החורה ושלא ישאל זה בלבד אל ראשי העם. אבל גם לכל העם מקרה טובים ורעים ידבר זה והוא אומר כה תאמר לבית יעקב כלומר היותר רמאים ובעלי ערמוניות מהם ותגד לבני ישראל הסובים והישרים בלבותם או ששעה החלוק הזה לרמוז אל ההמון ואל השרים וחו' אמר בכיון בזה לנשים להגיד שאפי' הנשים ישמעו ויחפצו בקבולה. והנה אמר אחר ראייתם את אשר עשיתי למצרים בקיר מופלג לפי שטעם בני אדם הוא שלא יערב להם לשמוע פעמים רבות המונות שקבלו מזהלם כי ירעו בו זה הכנעה ופסלות ולכן הוכיר הקדוש ברוך הוא להם עניני מזרים בקוצר גדול ואמר שראו עם זה מה ששעה עמם מהסעבה והחזקים והוא אמרו ואשא אתכם על כנפי נשרים רוצה לומר להוציא אתכם ממזרים ולהציל אתכם מהמכות הבן כאשר יראה הנשר המנין על אפרוחיו על דרך כנשר יעיר קטן וכי' משל לטובות הנשמיות. ואמר וצביא אתכם אלי רוצה לומר שלא מסרתם הנהגתם לשום מזל ושר משרי מעלה כי יחדתי אתכם להנהיגי והשגחתי. והרשב"ע פירש ואצבי אתכם אלי שצביא אותם להר סיני להת להם את החורה וגם נכון הוא. ועתה אם שמוע השמעו בקולי רוצה לומר ועתה שגבר האהמנה לכס שרשי האמונות כפי מה שראיתם בנפלאותי. עם היות שבעבור מה שגבר עשיתי עמכם כפי היות הייחוס מהווייבים לעשות מלכותי מבלי בוס תגמול אחר איני חפץ בזה אלא לעשות עתה עמכם תנאים חדשים מכאן והלא לא מפני מה שגבר והוא שאם תשמעו בקולי ר"ל לקבל מלכותי ועם השמיעה חשמו את צריתי והוא הצרית סיכרות על החורה. הנה יהיה שגברם וחלק עבודתכם ששהיו לי בגולה מכל (א"ה כ"ל) הנהר העמים כאדם שגבר ויחד לו ממון חביב עליו מבין יתר נכסיו כסף. והב וכלי חפץ אשר לא ימסרנו ע"כ) לאחד מעבדיו אבל הוא חמיד גידו כחוס וחתום בצאורותיו כן יהיו ישראל תחת הנהגת השגחתו ולא ימסרם לשום שר ומוזל גם כי האדם בהיות לו ממון שגבול יצאו כחישון יטו ולא יוציא ממנו דבר כי כל הוצאותיו יעשה משאר המעות אשר לו ולא ימסנהו. כן הקב"ה מצביא בעולם מנפות וחולאים ורעות לא יבואם על ישראל שהוא עם קגולוהו כי אם על שאר עו"ג. וכמו שאמרנו (דברים כ"ו) לא ישימם כך ונתנם בכל שונאך וע"ז אמר כי לי כל הארץ רוצה לומר לעשות צה כראוני ואחכם שמתי חמיד בגולתי. וכן אמרו ממלכת כהנים וגוי קדוש רוצה לומר עם היות כי לי כל הארץ אתם פטרם תהיו לי כלומר מושגחים ממני במעלה קדושה ופרישות כמו שייחדו הכהנים במקדש משאר העם כי עם היות שהקדושה והפרישות לא חמא כי אם באחד מעיר ושנים ממעפחה אתם תהיו כולכם בהיותכם עם רב ועוים נכבד כהנים וגוי קדוש ומה שוב אומר ממלכת כהנים כי הנה בעיר צה על דרוש נכבד והוא מה שאל המדיני אם הסכנת לחורם לגויים הוא שלמות ויחירות הוא שגבול והכנעה. והשיב שבהיות הנימוס החוריי מביא האדם לשלמות המדות והכנעות החשיב שהכנעה אליו יהיה הפסיות ומעלה לא שגבול והכנעה. ולכן קראם ממלכת כהנים כי בהיותם עובדים אותו ומכהנים בעבודתו תגדל מעלתם כבני מלכים נכבדי ארך ונתי חור' וממלכת שרים. ומסגנון הדברים אני רוצה שהיה שליחות היה מכיון חלק ממנו כנגד המון העם וחלק ממנו כנגד שרי ישראל

השרידים אשר השם קורא ולזה אמר כה תאמר לבית יעקב שהוא בניו להמון העם ותגד לבני ישראל שהם היחידים ולפיהם את העם אשר אתם ראייתם את אשר עשיתי למצרים ולזה אמר והייתם לי סגולה מכל העמ' "אמרו" ואת בנייהם מכל צרה וצוקה. אמנם כנגד השרידים ואנשי המעלה אמר ואחם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש שהוא ייעוד גדול בשלמות נפשי וכמו שכתב הרמב"ן שצוה הכהנים בשכר הנפשי וחיי העולם הבא ולזה אמר כנגד מלת ואחם ר"ל ואחם פטרם תהיו ממלכת כהנים וגוי קדוש. וע"ז המאמר האחרון אמר אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל כלומר לשרידים ההם אשר כינה בשם בני ישראל כי אליהם היה עיקר השליחות. ולזה לא זכר כאן בית יעקב ובאלה שמות דבר האמרו (פ' כ"ו) לבית יעקב אלו הנשים ולמה לנשים תחלה שכן מזדירות למאות אמר רבי החליפת דקיסרין אמר הקדוש ברוך הוא כשבנחתי את העולם לא צויתי אלא לאדם הראשון ואחר כך לחוס ועברה וקלקלה את העולם עכשיו אם אני מוצא לנשים תחלה הן מצילות את החורה לכן נאמר כה תאמר לבית יעקב. ואולי שראו לנשים המון העם שדעתם קלה כמו הן. והנה מרע"כ בא אל המחנה ושם הדברים האלה לפני הזקנים אם כדי לנבדם ואם כדי שהם ישימם לכל ישראל כי לא יוכל הוא ע"ה בטמא להשמיע דבריו לכל העם מקרה. אבל העם לא ראו לתת חשונות כזקנים ושהם ישיבו למשה. אבל כלם בערבות יחידו אמרו למשה תשובתם והוא כל אשר דבר ה' נעשה וכן אמרו במדבר (שם) ויענו כל העם יחדיו לא עמו בחטופה לא נחנו מקום לזקנים להשיב אלא כלם הם אחד ולב אחד אמרו כל אשר דבר ה' נעשה והנה אמר וישב משה את דברי העם אל ה' לא שהיה צריך הקב"ה שידיעוהו לו מרע"כ כי כל לבבות דורש ה' אבל בא הכתוב הזה להודיע שצוה ה' שב משה אל הנהר אחר שהבין חשונות העם וראוים והתבודד שם במקום הקדוש שהוא ובקש לדעת באי זה דרך ואופן יהיה מעמד הר סיני בנתינת החורה וע"ז אמר לו יתברך הנה אנכי בא אליך נעם הענין וגו' : ואמנם מה ענין זה המאמר ולמה אמר אחריו ויגד משה בבית שגבר אמר וישב משה כתב הרלב"ג שהנבואה הלא לבניא דברים שתשועם בהם מחשבתו ולכן ישיג הדבר הזה ולא זולתו הכל כפי המקבל שגביר שיעסוק בדמיונו וישפם עליו הנבואה וקום המאמר שאמר כל אשר דבר ה' נעשה היה אפשר שיזון על אחד מ' פנים. הא' שיתן לבם אות שישאמרו אלאם שהוא ית' הוא יגד מדבר עם משה ומזה אותו וזה הוא כל אשר דבר ה' כלומר כל אשר דבר ה' נעשה. אבל ראוי שיתאמת לנו שדבר ה' כך. והב' שבקשו שישימם הם דבר ה' בדברים שיצוה לעשותם לא דברי משה בלבד ושמשם בחתלה הבין מדבריהם המזון הא' ועליו אמר וישב משה את דברי העם וגו' ר"ל צאותו אופן שהבינם והסב השיבו ע"ז הנה אנכי בא אליך נעם הענין ר"ל אני אהן להם אות לאמת שאני מדבר אהך וקוא שחדשם שם בשעה ההיא ענין עב כדי שמתוך זה האות ישמע העם ויאמין באמת שאני מדבר מתוך הענין ויהיה ישמע לשון קבלה ואמונה. וכאשר חשב משה בדבר הזה הבין שלא היה כונת ישראל במאמרם אלא המזון השני שישימם המאות מפי הקב"ה ר"ל מקולו הנבדל ולא מפי משה וע"ז אמר ויגד משה את דברי העם אל ה' שהגידה כפי המזון הא' וממנו לו הוצרך ית' לזאת שיחקשו ויכינו עצמם כי היתה ההכנה הזאת צריכה להכלה יתרה. זה הוא דעת החכם הזה וקצתו נכספרו כי הוא האריך בו הרבה ואין דבריו נכונים אללי ולא שרשו אמתיים לפי שהשרש זכר שהנבואה לא תנא לבניא כי אם צמה שחשוס מחשבתו עם היותו גם כן דעת הרב הסורה לקוח מדברי הפלוסוף ב' מחוס ומוחש הוא מיוסד על היות הנבואה דבר פנעי ובהדבק הנביא עם השכל הפועל ישיג מההדור הכולל אשר בו מה שיתחם לענין דמיונו ומחשבותיו ולכן יחשבו אנשי הדעת הזה שפעמים יהיה בלב הנביא דעת נפסד וכוחו וחבורו הנבואה כפי כפי הדעת שהוא וכמ"ל על יחזקאל שהשיג קולות בגלגלים והנחה סובבים כפי הדעות הכוזבות שהיו לו. לא כאלה חלק יעקב ולא אמונת בני ישראל אלא שהקב"ה מודיע לבניא ע"ל אמצעי או בלבו הדברים שירצה באשר יראה להישרה עצמו ועמו וכמה פעמים היה מנבא הנביא מה שלא היה מחשבתו ולא עלה על לבו ולכן אמר אלישע (מלכים ב' ד') וה' בעלים ממני ולא הניד לי וישעיהו אמר (ישעי' כ"א) מדושתו וכן גרני אשר שמעתי מאת ה' צלצות הנדתי לכם. ועמוס אמ' כה הראתי ה' כמה פעמים וכן ידמיונו להגיד שהסודות הנבואיות הבן הגירו אליהם כפי רצון הנותן יתברך וצורך השעה לא כפי מחשבת הנביא. וגם פירוש הפסוק הזה שזכר הרלב"ג כפי המזון הראשון לא היה לו מקום כי הם לא אמרו מה אוח שדבר ה' כי ועב הענין לא היה אות מוכרח על זה ואיך יתכן שארזו הנביאים שנתכם מכל האדם לא הבין צוונת דבריהם ושעה בהנבואה. ואם הוא עשה איך היתה תשובת ה' נבנית על אותו ענות והיה לו ית' לומר לא בהנבא דבריהם ואינם שואלים כן. ומפני זה ראיתי לפרש הפסוק הזה בצופן אחר. והוא שישראל באמנם כל אשר דבר ה' נעשה לא היתה כונת' על מה שאמרנו אחר כך כל אשר ידבר ה' נעשה ונשמע כי שם על קבול המאות ושמיחתם בהעמיד אמרוהו אמנם בבאן אמרו כל אשר דבר ה' בלשון עבר לסמוך תשובה על דבר השם יתברך שאמר להם משה בשמו אם שמוע תשמעו בקולי וע"ז היתה תשובתם כן אנו רואים לשמוע קולו ואז נשמור את צויו וזה עשה כל אשר דבר בלשון עבר כלומר כל אשר דבר בשליחותך זה נעשה לשמוע בקולו ולשמור צויו וזה ענין שציב משה אל השם יתברך וישב משה וגומר. האמנם ראה יתברך שהיה דבר בלתי ראוי שיהיו כל ישראל למעלה הנבואה כי היה בלתי אפשר שהיו כלם בשלמות ההכנה והפרישות שהיה צריך לזה ואיך אם כן ידבר עם כל העם הרב ההוא ולכן אמר למשה כני עשם חדשה יהיה מאזע בדבר הזה והוא שאנכי אבוא אליך נעם הענין רוצה לומר עם היות נבואתך רוחניות שכלי מצלי השתמשות הכה המדמה בה. הנה עתה למלאת צקשת העם היה אנכי אדבר עמך בקול מוחש

עלה אל אלהים וגו' עד ויהי ביום השלישי. כתב הרשב"ע שאמר ויקרא אליו הוא מוקדם שראשונה קרא ואזו שיעלה אל הנהר לצוהו כה תאמר לבית יעקב ושאז אחרי הקריאה עלה משה אל האלהים. ויותר נכון לפרש הפסוקים לפי קדמם שחיד אחרי שבו צבאו למדבר סיני עלה משה מעמנו אל הנהר להחבור שם לפני האלהים לדעתו כי בצאוה הר מקורם ידבר עמו האלהים ויודיעוהו מתי ונאי זה אופן יחן את החורה וזה הוא ומשה עלה אל האלהים שעלה אל הנהר אשר שם כבוד האלהים להודמן לפניו בהתבודדות אבל לא נש אל הערפל אשר שם האלהים אלא אחר שקראו יחברך ואז צוהו שילך בשליחותו אל העם. ואפשר לפרש ומשה עלה אל האלהים שחיד שחננו ישראל נגד הנהר משה רבינו באלוה ומחיתו התבודד ועלה במעלה השכל והתבודדות אל האלהים בהיותו נפשו וכחותיו לקבל השפע הנבואי מתי יבוא אליו. ואז מתוך התבודדותו ויקרא אליו ה' מן הנהר שיעלה שמה ודבר עמו וצוהו בשליחותו. ויהיה לפי זה מלת עלה שגאמר כאן ומשה עלה אל האלהים עלייתו שכל והתבודדות לא עליה שםמיה אל הנהר וכבר יורה על זה שלא נזכר בזה הפסוק שם הנהר. אבל אמר (שמות י"ט ג') ומשה עלה אל האלהים. אמנם בקריאה נאמר ויקרא אליו מן הנהר מורה שלא היה משה צהר בקראו. והחורה בזה השאלה ה'. וצוהו השם שילך אל העם לדעת מהם אם יתקנו לקבל את החורה ושלא ישאל זה בלבד אל ראשי העם. אבל גם לכל העם מקרה טובים ורעים ידבר זה והוא אומר כה תאמר לבית יעקב כלומר היותר רמאים ובעלי ערמוניות מהם ותגד לבני ישראל הסובים והישרים בלבותם או ששעה החלוק הזה לרמוז אל ההמון ואל השרים וחו' אמר בכיון בזה לנשים להגיד שאפי' הנשים ישמעו ויחפצו בקבולה. והנה אמר אחר ראייתם את אשר עשיתי למצרים בקיר מופלג לפי שטעם בני אדם הוא שלא יערב להם לשמוע פעמים רבות המונות שקבלו מזהלם כי ירעו בו זה הכנעה ופסלות ולכן הוכיר הקדוש ברוך הוא להם עניני מזרים בקוצר גדול ואמר שראו עם זה מה ששעה עמם מהסעבה והחזקים והוא אמרו ואשא אתכם על כנפי נשרים רוצה לומר להוציא אתכם ממזרים ולהציל אתכם מהמכות הבן כאשר יראה הנשר המנין על אפרוחיו על דרך כנשר יעיר קטן וכי' משל לטובות הנשמיות. ואמר וצביא אתכם אלי רוצה לומר שלא מסרתם הנהגתם לשום מזל ושר משרי מעלה כי יחדתי אתכם להנהיגי והשגחתי. והרשב"ע פירש ואצבי אתכם אלי שצביא אותם להר סיני להת להם את החורה וגם נכון הוא. ועתה אם שמוע השמעו בקולי רוצה לומר ועתה שגבר האהמנה לכס שרשי האמונות כפי מה שראיתם בנפלאותי. עם היות שבעבור מה שגבר עשיתי עמכם כפי היות הייחוס מהווייבים לעשות מלכותי מבלי בוס תגמול אחר איני חפץ בזה אלא לעשות עתה עמכם תנאים חדשים מכאן והלא לא מפני מה שגבר והוא שאם תשמעו בקולי ר"ל לקבל מלכותי ועם השמיעה חשמו את צריתי והוא הצרית סיכרות על החורה. הנה יהיה שגברם וחלק עבודתכם ששהיו לי בגולה מכל (א"ה כ"ל) הנהר העמים כאדם שגבר ויחד לו ממון חביב עליו מבין יתר נכסיו כסף. והב וכלי חפץ אשר לא ימסרנו ע"כ) לאחד מעבדיו אבל הוא חמיד גידו כחוס וחתום בצאורותיו כן יהיו ישראל תחת הנהגת השגחתו ולא ימסרם לשום שר ומוזל גם כי האדם בהיות לו ממון שגבול יצאו כחישון יטו ולא יוציא ממנו דבר כי כל הוצאותיו יעשה משאר המעות אשר לו ולא ימסנהו. כן הקב"ה מצביא בעולם מנפות וחולאים ורעות לא יבואם על ישראל שהוא עם קגולוהו כי אם על שאר עו"ג. וכמו שאמרנו (דברים כ"ו) לא ישימם כך ונתנם בכל שונאך וע"ז אמר כי לי כל הארץ רוצה לומר לעשות צה כראוני ואחכם שמתי חמיד בגולתי. וכן אמרו ממלכת כהנים וגוי קדוש רוצה לומר עם היות כי לי כל הארץ אתם פטרם תהיו לי כלומר מושגחים ממני במעלה קדושה ופרישות כמו שייחדו הכהנים במקדש משאר העם כי עם היות שהקדושה והפרישות לא חמא כי אם באחד מעיר ושנים ממעפחה אתם תהיו כולכם בהיותכם עם רב ועוים נכבד כהנים וגוי קדוש ומה שוב אומר ממלכת כהנים כי הנה בעיר צה על דרוש נכבד והוא מה שאל המדיני אם הסכנת לחורם לגויים הוא שלמות ויחירות הוא שגבול והכנעה. והשיב שבהיות הנימוס החוריי מביא האדם לשלמות המדות והכנעות החשיב שהכנעה אליו יהיה הפסיות ומעלה לא שגבול והכנעה. ולכן קראם ממלכת כהנים כי בהיותם עובדים אותו ומכהנים בעבודתו תגדל מעלתם כבני מלכים נכבדי ארך ונתי חור' וממלכת שרים. ומסגנון הדברים אני רוצה שהיה שליחות היה מכיון חלק ממנו כנגד המון העם וחלק ממנו כנגד שרי ישראל

עד יום הכפורים חסיה האזהרה שלא חנע צו יד משם והלאה המה יעלו צהר. וזכר הכתוב שירד משה מן הסר אל העם והזהירם בקדושה ובעברה ונקיות ואמר היו נכונים לשלש ימים שערצו ליום השלישי אחרי האזהרה ההיא שהיו יום שני לחדש סיון שכן אמר יוסף בעיר שלש ימי' וכתיב והיו ביום השלישי יום הולדת את פרעה וכן אמר צענין אחיו ויאסוף אותם אל משמר שלש ימים וכתוב שביום ה' התיסר מהמאסר ואשר את שמעון לעיניהם וכמו שכתב הראב"ע ולפי זה לא הוסיף משה בזה יום מדעתו כי יאמר היו נכונים לשלש ימים ענינו היו נכונים ליום ה' ואין לא הנה מתן תורה היה מוגבל מהם יתנצח ביום החמשים מיתאחז מזרים ובאחיו יום זה לחוג חג השבועות ואיכבה אם כן ישנה משה בזה דבר ה' ויוסיף יום מדעתו. ואמנם דרך הדרוש הוא שעל ז' ההסכמה אמר זה להוציא מזה המקום דין השלש שבת זרע. כמו שזכר במסכת שבת (דף ל"א). והנה צוה להם משה שבתות ימי הפרשיות אל יבשו אל אשה לפי שהיה הגדולה שבתות הגשמיים ולא הוצרך להזהירם על המאכל והמשתה לפי שלא היו צריכים כוונתו יין ולא זוללי בשר כי היה מאכלם בלעד הלחם הקלוקל ושוחים מים קרים ואפשר שהיה בכלל ההקדש והקדושה שלא ישתדלו בזהות הימים במקח וממכר ולא במלאכות רק ישתדלו ויעשו תמיד בנפלאות השם אשר עשה עמם ולשמוע חכמה ומוסר מפי זקנים וחכמים:

(פז) **וַיִּדְרֹךְ** ביום השלישי בהיות הבקר וגו' עד וירד ה' על הר סיני. אנשי' מתפלספי' מבני עמנו השתדלו לבאר המעמד הנבחר על ההשגה העיונית שהשיגו ישראל מפי משה רבם ומלמדם להועיל כל אחד כפי כחו והכנתו בהשכלה והקדמות רחוקות מבלי הריסה ופירשו עד הענין על חומר המעיין. והיו נכונים לשלש ימים על שלש החכמות העיוניות טבעיות ואליטיות וכדכו שמונתם על תקון המדות והר סיני על השכל והמוחם ופירשו והנבנת את העם שלא ירסו בעיונם לעיין בזה שלא הורשו ופירשו והנבנת את העם כי הם כלל אחד. גבול בשכלו ובמסקנה היכול שאין ראוי לעיין באלהיות כי אם בהיותו בן חמש שנה כי היוכל הוא השופר שהיה נחקק בשנת החמשים שנת היוכל וכן שאר עניני הפרשה פירשו כלם כפי זה השורש פורה ראש ולענה. ויחסיחו לרב המורה כמו שחזרה מדברי הגרונזי בפירושו בספר ההוא ממתן תורתו ויסוד דתנו רמז ומשל למחקר העיוני המושג לקטן שבפלוסופי היונים. והעם היוצא ממזרים אין יתכן שהיו מעיינים בהנחות טבעיות ואליטיות ואין יאמר על החומר המונע השגת הנפש. הנה אנכי בא אליך בעב הענין בעבור ישמע העם בדברי כי החומר הוא סבה שלא ישמע. ואם הסר רומז לשכל אין יאסור עלות בזה ונגוע בקצתו ומה יהיה ענין לא חנע צו וצומר בדברי העיין. ואם היו הקולות וברקים וענן כד רמז למקרי החומר מה יהיה ענין קול השופר שהיה הולך וזחק ומה הוא סבה ידבר ואלהים יענו בקול צענין העיין. אלא שכל הדברים האלה הם כללות ולא סדרים וגלו פנים בהלכה אשר לא כדח וזה דברים מורים על בעליהם שאינם מאמינים בחורה מן השמים. האמנם אמתת חכמת הספור הזה הוא כמו שאפרש: ואומר שבמעמד הנכבד הזה היו ונבראו על דרך הפלא שמונה דברים. האחד הקולות שהם הרעמים. והב' הברקים שהם הלפידים המאירים. והג' ענן כבד על הסר והוא הערפל שזכר. והד' מסר מועט כמו שאמר (שופטים ה' ד') ה' באתך משעיר וגו' גם שמים נספו גם עבים נספו מים. והה' קול השופר שהיה הולך וזחק מאד. והו' קול אלהים מדבר מחוך האש בקול אנושי עמום מאד. והז' סהר קדיש עשן קול מפני אשר ירד עליו ה' באש. הנה אם כן האם ההוא היה כל ה' הפלא ומוטו נמשך העשן. והח' ויחרד כל הסר מאד. והוא הרעש שזכר המפורר באמרו ארץ רעשה כי לא היתה חרדת העם ופחדם כמו שחשבו קנה מהמפרשים אלא שהיה עמום נתרעש פור התפוררה ארץ. והנה דוגמת ההיות האלה כבר היו במציאות מתולד' הסבע כי הנה השמש כשיחמם באורו את הארץ יעלה מנוגה מהדברים הלחים אדירים לחים ומהדברים היבשים מעלה עשנים יבשים. ומחומר האד אשר יעלה באויר יתהוו העננים והמטר השלג והכרד והקטף ובאר ההיות. ומהעשנים היבשים עלולות באויר יתהוו הרוחות והרעמים והברקים והכנפים בעלי הזנבות. וכמו שהצאיר כל זה בספר אותות עליונות. והנה אם כן מציאות הדברים ההם לא היה מהשגות מפאת עמם אלא מציאותם אמרם כנתיבותיהם זה היה בנפלאות תמידי דעים כי הנה מבלי היות במדבר ההוא ובעת ההיא לא אדים לחים ולא עשנים יבשים הזמין הקדוש ברוך הוא בדרך פלא הקולות והברקים מבלי עשנים והענני' והמט' מבלי אדים לחים וקול השופ' מבלי שופר מלאכותי' והעשן והאש מבלי אש יסודי ולא מורכב שיהיה שמה ולא שרפה מחדשת עשן. והקול המדבר מבלי כלי הדבור וכן רעש הארץ מבלי היות רוח מסהבך צנצן הארץ מהנב את הרעש. וגומא' לפי זה שעשה הקדוש ברוך הוא עמם פלאות בעת ההיא בכל ארבעה יסודות המחשבים. כי הנה ביסוד האש היה האש הנראה בראש הסר לעיני בני ישראל. וביסוד האויר היו הקולות והברקים והענן. וביסוד המים היה המטר וביסוד הארץ היה הר סיני עשן כלו והרעש כמו שאמר ויחרד כל הסר מאד וצוה הראשון יתנצח שבת התורה יעשו אותות ומופאים בשמים ובארץ ובכל היסודות. האמנם למה נעשו הפלאות האלה באותו מעמד ולא זולתם ועל מה העירו וירמזו הנבי' ההם אין ספק שיש בזה מלמד פשוטי המאמרים חכמה וידיעה רמה והנראה לי עשה צו הוא מה שאבאר:

הגה האל יתנצח גלה להם בדברים הנפלאים האלה שיש שם שני דרכים מהשגה. הא' הוא הדרך העיוני המחקרי שיגיע אליו האדם בשכלו ודעתו. והב' היא ההשגה הנובאית שיזכה אליה האדם בחסד גיליון ורצון אלהי במה שישיפע עליו מחכמתו. והנה הדרך הראשון העיוני אין ספק שעם היותו יאמא בשלמות הנה

מוחם עם מניע לאזנים והקול המוחם הוא קרא עם הענין מנצח מפנה ועניה כמו עניי ה' עניי עם היות שורשו ענה ושורש הענין אינו כן. יאמר הנה אנכי בא אליך במענה ודיבור עם וגם וכו' הקול המוחם או שיצא אליו בקול מוחם יוצא מהענין ויהיה זה בעבור שישמע העם בדברי עמך. והצנצון אומרו הנה אנכי בא אליך שכיון לומר צוה שנתנת התורה בקול מוחם היה בלתי ראוי מצד הנוהג ומצד המקבל כי הנוהג הוא הכנה הראשונה יתנצח הרחוק מכל גשמיים ואם אין לו כלי הדבור המוחם אין ידבר בקול מוחם גשמי. ואמנם מצד המקבל שהיה משה רבינו ולהיותו נבואה מבלי שמוע כח גשמי ואין אם כן עתה ינבא בקול גשמי מוחם. הנה אם כן עם היותו בלתי ראוי הנה אנכי המשוכל מכל גשמיים בא אליך משה המקבל נבואתו בדרך רוחני מבלי שמוע כח גשמי בעב הענין וכל זה למה בעבור ישמע העם בדברי עמך שהם להיוחס עם והמון בלתי מוכן לא יוכלו לקבל הנבואה אלא לשמוע הקול ההוא המוחם. וזה הוא שנאמר אחר זה משה ידבר והאלהים יענו בקול שרש המוחם הגדול הזה מצד שנייה רוצה לומר מצד השם המדבר ומצד משה המקבל כי שניהם היו מדברים בקול מוחם מניע אל האזן כמו שיחבאר. והודיעו ית' שאף שצוה יפחית משה מעלתו ומדרגתו בגובה שכבר ירויה בזה בזה אחר. והוא אומרו וגם כך ואמינו לעולם כלומר גם אלה תרדיו בזה העדות בשמיים כך לעולם ולא יספק אדם בגבוהתך אחרי שנאמרים שמוע את הקול מדבר עמך וכמו שאמר (דברים ה') היום הזה ראינו כי ידבר אלהים את האדם וחי. ויתכן שזכר עם הענין להודיעו שם יתנצח הקול ההוא באופן שיהיה קול מוחם באזניהם והנה משה לא נחה דעתו במוע ההוא שזכר הקדוש ברוך הוא בדעתו שלא יתפייסו בזה ישראל כי הם לא שאלו אלא שידבר השם עמם לא שישמעו אותו מדבר למשה. ולכן חזר פעם שנית להניד את דברי העם אל ה' והם עמם מה שזכרו למעלה כאומר ה' אלהים הלא אמרתי אליך שהם רוצים שחזר עמם ומה חזקת שחזר עמי. הנה ההבאר שענין ויגד משה הוא ענינו וישב משה אלא שזכר דבריהם שתי פעמים מפני הסבה אשר זכרתי. ובמכילתא אמרו ויגד משה את דברי העם אמרו ראונו לראות את מלכנו שאינו דומה למוע מפי פרנוד לשמוע מפי המלך כי הנה נסה למה שפרשתי באמת. וכאשר ראה ית' הפך משה שידבר בכבודו אל העם פנים בפנים רצה למלאות שאלתם ולעשות בקשתם ולכך צוה למשה שיקדש את העם בהכנה ופרישות מה שלא צוה קודם לזה ועם מה שפרשתי בספוקים האלה ויתרו השאלות הה' והו' וכו' כמו שחזרה מענינם וההכנה ההיא צוה עליה בכלל וקדשתם היום ומחר וכדכו שמונתם אבל בכלל בקדושה ההיא מה שפירש מרע"ה אל חנשו אל אשה ורחיפת הגופים והרחקת התאוות הגשמיים עד וכדכו שמונתם כדי שיהיו נקיים וספרה ואפשר שאמר וקדשתם היום ומחר על הרחיפה שיתרצו ויזכו בימים ההם כי זה יקרא קדוש כמו שאמר קדוש ידים ורגלים ומהן טעם בקדושה ההיא באמרו כי ביום השלישי ירד ה' לעיני כל העם רוצה לומר אפילו הכלתי מוכנים על הר סיני והנה אמר עוד והנבנת את העם סביב להזהירם שלא יתשובו כעמו שעתה בקשו לשמוע בקול ה' והסכים צו הקדוש ברוך הוא לעשות חפץ ככה בשעה הסעמד יבקשו לראות הכבוד העליון ולעלות בזה לראותו בשלמות לכן צוה למשה שיניביל את העם כלומר שישם להם גבול מקומי בזה עדין ילכו ולא יעברו כי המקום אדמת קדש הוא ואם למשה נאמר אל הקרב היום במראות הסנה כל שכן לישראל במעמד הקדוש והסוד' ההוא ועל הגבול ההוא אמר השמר לכם עלות בזה ונגוע בקצתו שהוא קצה הגבול לפי שכל המונע בזה רוצה לומר במקום המוגבל והאסור' מותר' יצא על ידי בות דין ותהא מיתתו בנקילה ולפי שהסקילה היתה בשני פנים אם שיעתיקו האבנים וישליכום על הסקל וירגמוהו אכן ואם שיעליכו המודח על האבנים ממקום גבוה אל מקום שפל למוות באותה הכאה וכמו שהתבאר במסכת סנהדרין. ולזה נאמר כאן כי סקול יסקל שהוא שיעליכו עליו אבנים או ירה ויהא שיעליכו אותו ממקום גבוה שם זו היא סקילתו כמו שצא בקבלה וכן פרש"י. וכפי הפעם יתכן לפרש בדברי הראב"ע שמי שיעלה בזה ויגע צו מות יומת שימיתו כל העדה לא שיעלו אחריו לזה להורגו שם כי אלו ירדו אחריו אותם הרודפים גם כן יכשלו בהליכתם ועלייתם שמה. אלא שחקק שיצאו מזה הארץ איש הולך ועובר הגבול סקול יסקל באבנים או ירה שמה וכל זה מרמז על המדע באופן שאם איש אחד יתקל לעלות בזה לא יעלו אחרים להרגו שמה. אבל מרחוק ירגמוהו בין שיהיה בזה בין שיהיה איש לא יחיה כיון שנקם שמה. ואמנם אמרו עוד במשך היוכל המה יעלו בזה רחוק הוא שפרש שאמר יפסקו שמה קול השופר אז המה הבהמה והאנשים יעלו בזה. כי אין יאמר לשון משיכה על הפכה שהוא ההפסק. והגאון רב סעדיא פ' במשך היוכל כאשר משה רבינו ימשך בשופר שהוא היוכל משיכה ותקיעה גדולה אז המה יעלו בזה וידמה שכבר חקק משה בשופר כשנסתלקה השכינה משם וזה אין ראוי לקבלו מהגאון כי השופר שזכר בפרשה הוא אשר היה בדבר המופת לא מתקיעת משה ועליו אמר בלא ספק במשך היוכל שהוא השופר שהוא מקרי כבש והיוכל הוא הכבש ולדעתו היה ראוי שיאמר הכתוב במשך משה בחקיעת היוכל המה יעלו בזה גם שלא נזכר בכחוש שחקק משה והנכון צעני הוא שצאה האזהרה הזאת כוללת שלא יתחזק אדם לעלות בזה בסיני כל הימים שיסבין עליו הענין והכבוד האלהי. ואין ספק שזה התמיד כל הימים אשר ישב משה בזה לקבל הלוות הראשונות ולהתפלל על מעשה העגל ולקבל הלוות האחרונות עד יום הכפורים שאז מחל להם הקדוש ברוך הוא עון העגל ונחקק השופר סימן לחירות' ומחילתם כמו שדרשו חז"ל על עלה אלהים בחירות' ה' בקול שופר כי אז נסתלקה השכינה מהר סיני ושרתה באהל מועד בין שני הכרובים ועל זה נאמר במשך היוכל שהוא מחג השבועות שהיה יום מחג תורה

כבר ימצאו כי גם כן דברים רבים לפי שימצאו בו חלוק דעות זה אומר ככה וזה אומר ככה ואין לו למעשה כל מי שיסמך. כי אם נטה אחרי אשליטון ודעותיו בא אחריו אריסטו והשחית את כל דבריו ואם יסמך על אכן סיגא מהמפרשים בא רעיו וחקרו בן רש"י שסתר דעותיו ובטלם ולרמוז להם הביא עליהם הקדוש ברוך הוא במעמד הנבחר הקולות להודיעם שבמחקר השכלי ירבו הקולות והדעות ולרמוז קולו ההגשם להם הביא עליהם הדברי' לרמוז שטם היות שיש יחרון להם על הסכיל כיהרון האור מן החשך. הנה השנה החכמים היא כבדקים והלפידים שהם מאירים לשעתם אבל כבד יעלימום העצבים כמו הכדק שבהיותו מבדיר ומאיר יסוב מיד אשיון לילה ואפלה. וכן הוא הלאה האמת בעיוניות פסע יאיר ופסע יעלם כללו הוא להטו הכרז מההפסח. עוד ימצא במחקר השכלי שטענותי הדברי' ולויתוהם העצמות נכסל הרבה ונשני מועט כי הנה מכל אורות הנ"ל לא ידענו אחד מהם בשלמות כי אם מקריהם ופגולותיהם וככה בשאר ההווים ולרמוז להם הראה להם הקדוש ברוך הוא עין כבד ומטר מוטט כי העין הכבד המחשיך מורה על קולו השגתו ופגולותו בטעני הדברים והמטר מועט ירמוז שהידועה המנעת בעיון היא מועט בערך הפגולות שהוא רב ואולי שלא כיון הרב המורה כמה שאמר פ"ט ח"ג ו"ו וידוע ומפורסם גם כן באומה שיום ממדד הר בוני היה יום עבד ועני ומטר מטט ע"כ. הנה אם כן ארבעה הדברים האלה קולות וברקים ועין כבד ומטר מועט ארבעה הם היו רמוז אל ההשגה המחקרית כפי השכל האנושי. ואמנם כולו השפיר היה רמוז לנבואה האלהית המנעת למשה וכבר כינו הנביאים את הנבואה בשם שופר קרא בגרון אל תחשך כשופר הרם קולך. ועומם אמר (עמוס ג' ו') אם יחקק שופר צעיר וגו' כי לא יעשה ה' אלהים דבר כי אם נלה סודו אל עבדיו הנביאים. הרי שקול שופר הוא תואר לנבואה באמת ורומז עליה. וראוי היה שיקרא הדבור הנבואי קול שופר לפי שהוא מענין יופי כמו הנותן אמרי שפר אף נחלת ספרה עלי. ולכחות ההשגה הנבואית תמימה אין בה מום נקרא קול השופר כי הוא כולה אמרי שפר. והתבונן שבקולות וברקים לא זכר לשון חזק כזום מקום. אבל בקול שופר אמר תמיד חזק מאד לפי שההשגה המחקרית היא חלושה מאד. (אמר המניח "ל חסר לא כן הנבואי" ע"כ) כי אין בה חולשת הקבוצות והפסקות. ואין נבוא' א"ל שופר דברי נבוא' אחר לפי שכלל נחתו מרועה א' ומה שאמר (שמות י"א ט"ו) ויחרד כל העם אשר במחנה אין ראוי שתחשוב שחרדו ופחדו מהקולות והלפידים וענין כבד כי גם פטמים רבות היו רואים דברים דומים לאלו מחוללות בטבע ובמזרים ראו. במכת הכרז קולות אלהים וברקים. אבל כששמעו קול השופר חזק מאד אז חרד כל העם אשר במחנה לפי שהיה שם קול שופר מבלי שופר מלאכותי ודבר כזה מעולם לא שמעו ולא האזינו ועין לא ראתה זולתו. ואמנם האש אשר ירד על ראש ההר היה רמוז לשכינה כי באש ה' יבא ואלו הודיעם שפירה שכינה בחזקת ויהיה להם חומת אש ומבצר לשומרה ולהגילם. האומנם הודיעם שמפני ההשגה הדקדקת בהם יבאו נענשים על שטותיהם יותר מכל שאר האומות וכמ"ס (עמוס ג' ב') רק אלהים ידעתי מכל משפחות האדמה על כן אפקוד עליכם את כל טעותיהם ולרמוז להם ראו הר סיני שהוא רמוז לאומה הקדושה ענין כלו מפני אשר ירד עליו ה' באש. וענין מימינו אש דה למו התחייב שמה עשני כעשן הכבשן שהוא ענין רב ומכוסף מאד. והתחייב גם כן שחרד כל ההר מאד מפני פחד ה' ומחיר נאווו. הנה התבאר שכמו שהקולות וברקים והענין כבד ומטר מועט היו רומזים על עניני ההשגה המחקרית כן קול השופר היה רמוז להשגה נבואית והאש אל השכינה האלהית שדברה בעם במעמד ההוא והענין וחרדת ההר היו רמוז למשפטי השכינה ופגולות' באומה לישר כל עקוב כל פלס ומאורי משפט לה' והוא מדקדק עם חסדידיו כחום השערה ולכן השמילה השכינה לאש אכולת והשתכל אומרו וענין עשני כעשן הכבשן ויחרד כל ההר מאד כי הנה התבאר בטעניות שכתב רש"י פארץ הם רוחות ענים ועשנים נכנסים בצנן האדמה וכאשר לא ימצאו נקבים ומקומות לנאת חרעש פארץ מפני האד הנעצר שמה. אבל בהר סיני לא היה הדבר כן כי היה יוצא עשן והרוח מתחת פארץ רב ועב כעשן הכבשן ועם כל הידיעה המופלגת ההיא חרד כל ההר מאד והוא המורה כי מה' היתה זאת היא נפלאה בעינינו ואמנם מה שחזר הכתוב לומר ויהי קול השופר הולך וחזק מאד עם היות שכבר אמרו וגם לא זכר בזה הקולות וברקים ולא הענין הוא עדות זאת על אמתת מה שביארתיו רוצה לומר שישראל לא חרדו מהקולות וברקים ולא מהענין והמטר כי היו דברים דומים לטעניים ומורים על ההשגה המחקרית שידעו אותה כל ימיאם. אבל הייתה חרדתם השופר המורה על הנבואה האלהית שממנה חרד כל העם גם בהיותם במחנה קודם לכתם לתחית ההר לשמוע הקול האלהי עד שמפני זה עם היות שבראשונה אמרו ראונו לראות את מלכנו ולשמע את קולו כבר היו מתחרטים מבקשתם וגומעים מלאת מאהליהם ונשת להר סיני ומפני זה הולך משה להויתאס מאהליהם בעל כרחם וזה הוא ויוצא משה את העם לקראת האלהים ויחייבו בתחיתם ההר' כדי שיראו משה ופלאות האל וישמעו דבריו מתוך האש. ולפי ששם היה הכבוד האלהי לכן אמר לקראת האלהים ולכן חזרה החזרה לנבואה הדבר המבטיל ההוא שהוא קול השופר וסמן אליו הקול האלהי המדבר כי שנייה היו ממין אחד ומפועל אחד והוא אומר ויהי קול השופר הולך וחזק מאד משה ידבר והאלהים יענו בקול. ופירושו שראשונה החזרה לנבואה להם חרד העם משה השופר ויחרד משאר הדברים ומי הגיד להם שמשה בהיותו בהר לא היה חזק מאד. הנה להסיר החשש והספק הזה הביא הכתוב שני מופתים חזקים ו"ל שקול השופר היה הולך וחזק ואילו היתה התקועה ההיא מפועל אדם לא היה אפשר שהיה הקול הולך וחזק כהתחדותו אבל יחלם להיות הכחות הנפשי' לימות מפגולותיהם. ואולי שלא כווננו במכילתא שאמרו משה הרינו כל שהוא הולך קולו ממאריך וכאן כל שהוא הולך קולו מגזיב וכו' כדי לשכך את האוזן. שרוא כלשון לשכך את

האוזן לנבואה הספק הזה. והמפת הב' הוא אומר משה ידבר והאלהים יענו בקול והרל"ג פירש זה על עשרת הדברות שאשר היה מגיע למשה מענה בנבואה היה או מתחדש קול דברים מוחש שהיו שומעים ישראל וידעו שאז היה השם מדבר עם משה וזה הוא גם כן דעת רש"י ומכילתא הוא. אבל מחוכן הענין יראה שאין הדבר כן אלא שבאותו זמן שהיתה תקיעת השופר היו ישראל שומעים את משה מדבר והאלהים עונה אותו בקול מוחש כי הם היו שומעים את השם אומר אליו רד העד בעם וגו' ותשובת משה וכן דבור לך רד ועלית כל הדברים שנאמרו קודם הדברות. והיה דבור משה זה בקול אנושי מוחש. שהיו הם שומעים ואם היה הוא ע"ה מדבר בקול מוחש נשמע לישראל בעת תקיעת השופר מבואר הוא שלא היה משה חזק אותו כי היה בלתי אפשר שהיה אדם חזק שופר ומדבר בזה אחת ודבור אחד. ולפי זה יהיה אומר יענו בקול חזר לשנייה יאמר משה ידבר והאלהים יענו ושנייה היו מדברים בקול. ואמנם מה היה הקול ההוא אם נבואי מושג לנפש או מוחש מגיע לחושים. הנה ההבדל אחר זה. והראש"ל פירש שאמר הכתוב זה להגיד שלא היתה מדרגת משה בזה במדרגת השם כי השם חרדו בשמעת הקולות אבל משה עם היות קול השופר הולך וחזק מאד לא חרד. אבל היה מדבר והאלהים יענו בקול והוא ג"כ פירוש משה ורמב"ן הביאו בשם יש מפרשים ולא אמרו בשם אומרו. הנה התבאר משה אורח הפלאות האלה ועל מה יורו. והותרה בזה השאלה הב' :

(ח) ירד ה' על הר סיני וגו' עד ויאמר משה אל ה' לא יוכל העם. בהשפעה הזאת ששפטת במעמד הנבחר בשמיעת הדברות ראוי שנבחר בלשון דרושים. הא' מי היה הטעם והמשפיע בזה האם הסנה הראשונה יתבדך מבלי אמצעי שכל נכדל אחר או אם הוא אחד מהנבדלים. הב' מי היה המקבל האם ישראל כלו או זקניהם ושפיריהם או ארון הנביאים בלבד ומפיו שמעו הדברים. הג' מה היה השפיע בזה אם נבואה מוחלטת או דבר חסוי וכמו שהעירתי בשאלות. והתחלת החקירה הזאת אינם אלא פסוקי התורה ומאמרי חז"ל. ואומר שהטעם והמשפיע בהשפעה הזאת היה האלהי יתבדך בזה הסנות כלם בעצמו ומאחר נתנה התורה אל מהבור השכל הפועל ולא אחד מהנבדלים כי כמו שהיה הידיעה ממזרים תשובה נופית אליהם ממנו יתבדך בלי אמצעי כמו שבא בקבלה האמתית כך רצה להושיעם תשובה נפשית מבלי אמצעי וע"ה נאמר אנכי ה' ללחיד אשר הוצאתיך וגומר ונאמר אתה ראיחם כי מן השמים דברתי עמכם לא תעשו אתי אלהי כסף ואלהי זהב וגו' ומשה לפני מוחו אמר (דברים ל"ג ב') ה' מביני בא וגו' ואתה מרבבות קדש מימינו את דת למו רוצה לומר שבא ה' אליהם וכל קדושו עמו אבל התורה לא נתנה אלא מימינו ומידו. ואמנם המקבל אותו השפיע היה כל. עם ישראל בכללו אנשים וגושים וסך וכמ"ס את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם. וראוי אם כן שנקוד למה זה רצה הקדוש ברוך הוא לתת הדברות האלה מפני כל אמצעי ולישראל כלו שיהיה עם רב בלתי מוכן כמ"ס (שם ה' כ"ו) כי מי כל בשר אשר שמע קול אלהים חיים וגו' ולמה לא נאמרו עשרת הדברות כשאר דברי התורה והמלות למשה רבינו שהיה ציר נאמן לשולחנו. וכבר נוכל לרשום בזה חמש סבות ותכליות עניניות. הא' הוא מה שכתב הראש"ל שהיו בישראל אנשים בלתי מאמינים במציאות הנבואה האלהית כאנשי הודו האומרים שא"ל שידבר אלהים את האדם בהיותו חי ומה שהקשה עליו הרמב"ן שזרע אברהם לא יספיק בנבואה כי האמינו בה מאבותיהם וכבר נאמר ויאמן העם ויאמינו בה' ובמשה עבדו. תשובתו גלוייה ששם היות שהאמינו קצתם הנה להיוות עם רב ומלומדים בהיותם מארים מי המונע שהיו מהם אנשים מאוסים בה והכחות לא אמר ויאמן כל העם אלא ויאמן העם שהיו הקדמות שבה הנה הכח החלקי ולמה יתפלל הרב מזה וכן עוד היום הזה רבים מבני ישראל המתפלסים ירחשו בנבואה כי הם האמינוהו באופן שטוב הכחשתה ממציאותם כ"ס שהכתוב מעיד על זה שאמר (שמות י"ט ט') הנה אנכי בא אליך בעב הענין בעבור ישמע השם בדברי עמך וגם כך יאמינו לעולם. התכלית השני הוא כדי להשריש בלבושם של ישראל שהתורה שנתנה להם היתה נאמית לעד ולעולמי עולמים ולכן רצה שכלם ישמעוה מפי הנבורה בעיני וגם על זה אמר (שם כ' כ"ח) בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם כך יאמינו לעולם רוצה לומר שיכירו וידעו שאין זאת התורה כמו המלות שנתנו לאדם ולכן כי זאת נותנה מפי הנבורה וכל העם מקטנים ועד גדולים שמעו אותה והם העדים בדבר. וכבר קדמי בזה הרב הגדול כספר המדע בפרק ו' מהלכות יסודי התורה והרמב"ן גם כן פירוש בעבור ישמע העם. ואפשר שעל זה נאמר לנעבור נבות אתכם בא האלהים רוצה לומר שינסה אותם בנבואי השקר שיבקשו להדיחם מעל חזרתו והם יכחישו אותם מפאת מה שבאו בזה המעמד. התכלית השלישי הוא שרצה הקדוש ברוך הוא להשריש באדם אחד תורני אמתי. והוא שהפלוסופים השנו שהיתה הנבואה דבר קבשי ותחבא לאדם בהיותו מוכן ושלם במדות ובדעות העיוניות. והיה מהנמנעות אצלם שילין האדם בלתי נביא וישיבה נביא. והנה הי"ת רצה להראות שאין הדבר כן. אבל שכל אשר יספוק יעשה ושהנבואה באמת היא דבר נסיי נמצאת בפלא ובסברות השם יבא בלתי מוכן בעיוניות אף שהיה בתקנות איש בער לא ידע או טקד מזה וזהו מהקו. והנה הורה זה כמה שביטע את כל עם ישראל למדרגת נאמנה ושישמעו דבריו וקולו ומפני זה התמיה ארון הנביאים באמרו את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם כי לקבל הרב הסוא היה פלא עזום הניעם לנבואה. ואמר באמרו ה' אלי הקהל לי את העם ואשמיעם את דברי רוצה לומר שאשפ"י שיהיה עם גם ישמעו הדבור האלהי. ואמר (דברים ה' ל"ג) כי שאל נא לימים ראשונים וגו' הנהיה בדבר הגדול הזה או הכשעם כמוהו השמע עם קול אלהים חיים מדבר וגו' שהיה הפלא הגדול ההוא היות העם הגם והחומרי וגלתי מוכן וזכה

זכה לה והוא התכלית ה' . והתכלית ה' הוא שהאל יתברך ראה לתת בעם ישראל הכנה נפלאה וסגולה עליונה להמלא בהם ובזרעם מעלת הנבואה ולחול השפע האלהי הנבואי באלוהים על דרך הפלא . וכדי שיבינו מוכנים למעלה ההיא ראה לדבר עמיהם בפעם הזאת באופן נפלא כדי שהפעלות הגדול אשר יקבלו הם יבינו מהם מאד לשהם וכל זרעם יהיו ראויים לקבל אותו השפע . כי כמו שביטוי מרע"ה בזה מ' יום ומ' לילה נשאר חמדי מוכן ומדונק והיה מפני זה מנבא בכל שעה שיהיה כמו שאמרנו עמדו ואשמעו ככה מפני ההפעלות הנפלא שקבלו ישראל באותו מעמד נשאר הם ובניהם עד א"ף דור מוכנים לקבל השפע הנבואי . ולזה כיון ג"כ באמרו וגם כך יאמינו לעולם ודרשו חז"ל (רש"י שמות ח' ס') וגם כך גם לנביאים שיבואו אחריו . ואולי שלום גם כן אמר לנעבור נכות אחכם בא האלהים רואה לומר להבדיל אחכם בקבל הנבואה כדי שיהיו מוכנים אליה חמדי וכבר זכרתי למעלה מה שאמרנו חז"ל במכילתא מאותה שעה זכו ישראל להעמיד מהם נביאים . ובאלה שמות רבה (פ' כ"ח) כל מה שהנביאים עתידים להעניגות בכל דור ודור קבלו אותו בזה סיני וכו' . התכלית הממשית הוא שבין הקדוש ברוך הוא לדבר עם עמו הדברים האלה כדי שיקנו משמעות קולו מלת היראה והעלה עליהם ופחד מגדולת השם יתברך ויבולתו ויפואם נבזרותיו . וכמו שאמרנו . (דברים ה' כ"ה) הן הראנו ה' אליהם את כבודו ואת גדלו ואת קולו שמענו מהוך האש אם יוספים אנחנו לשמוע את קול ה' אליהם עוד ומתנו והשיב יתברך כיטינו אשר דברו מי יתן והיה לבשר זה להם ליראה אותו כל הימים וגו' . ואמר משה אל תיראו כי לנעבור נכות אחכם בא האלהים ונעבור חסיה ויראתו על פניהם לבנותי תחשאו . רואה לומר ששתי חובלות היו להם במעמד ההוא הא' לנעבור נכות אותם רואה לומר להבדילם ולרומם מעלתם בין האומות ששמעו קול אלהים חיים . והב' כדי שמשם יקנו מדת היראה לא יראת העונש אלא שיראו מגדולת מעלתו וזה לא יחסלו לפניו . וכן אמרו במכילתא לנעבור נכות אחכם בא האלהים לגדל אחכם בין האומות ונעבור חסיה ויראתו על פניהם לבנותי תחשאו זו היא נוסה שמביאה ליראת חשא . הנה נתתי בזה חמש סבות תכליתיות להיות המשפיע הוא הקדוש ברוך הוא בעצמו והמקבל כל עם ישראל . הא' לשיאמנו במציאות הנבואה בכלל . הב' כדי שיאמינו גודל נבואת משה ונחיות התורה ולבטח ממנה כל ספק . הג' שיאמינו שהיה הנבואה מכלל הנפלאות כפי הראון האלהי ואינה ממה שבעצם . הד' להבין אותם לקבל הנבואה כמה זרעם בהעתיד . והה' להקנות מדת היראה מגדולת הש"י ומעלתו . ואמנם מהות השפע ההוא שמשפיע ישראל באותו מעמד הנה התבאר אחר פירוש הפסוקים :

ספר הכתוב שירד ה' על הר סיני רואה לומר ששרתה שכינתו על ראש ההר כי עם נגלה הכבוד הנראה לעיני כל העם . ולפי שמשפיע היה עומד בהתגודדותו בזה לראות מה ידבר בו קרא אליו השם אל ראש ההר ועלה משה שמה למקום הכבוד . ואז אמר לו רד העד בעם פן ירעו אל ה' לראות כלומר אין ראוי בשעה הזאת שתשכח אתה בזה מרוחק ונגדל מן העם לפי שאם יבט בעת שמיעת הדברות העם בלתיך הם מאותו מקום שיטעו שמה אולי ירעו אל ה' לראות רואה לומר שיביטו ויחשכו מאד בכבוד הנראה בזה . ואולי אחד מהם ידמה לו שרואה שם עורה מה או תמונה ורושם גשמי כמו שיקרה לעמים את הדבר מרחוק או מתוך הפחד שימנו לו תמונות ודברים שחיים שמה ולפי שהיה מדמים שהיה שם שום תמונה ותבנית היה הריסה רבה ועלמה ציחם נשמותיו לו יתברך חלילה לכן אמר פן ירעו אל ה' לראות . ובה יסול מהם רב כלומר שיפלו ההורים במאמדות כל יקומם כי אמונת הנשמות וכל תואר וכל תמונה זו יתברך היא לעם ישראל נפילה רבה מהאמונה האמתית באלהותו וכמו שאמרנו וגשמתה מאד לנפשותיהם כי לא ראייתם כל תמונה ציחם דבר ה' . אמנם בזה"ל משה רבינו עמיהם במהנה ידריכם בעמלני נדק ויסיר מתוכם מוטע כי ידברו עמו דמיוניהם . והוא יביטם עוז טעם ודעת ויסיר מלכם כל דמיון כוזב ורעיון רוח ולפי שאמר זה כנגד הטע דמיוניו . אמר לו עוד וגם הכהנים והם אם בני אהרן שקראם כן על שם העתיד או הכהנים' מעשרתי ה' ותקדשו צריעוניהם ודברים פן יפרוץ בהם ה' על כל אמונה משוגעת ודעת נפסד שיעלה בלכם . הנה אם כן לא היתה אהרת על העליה להר כי כבר הזהירו עליה ולא גם כן שלא יראו האש אשר בראש ההר ושאר הנפלאות . אלא שלא ירעו במחשבתם ודמיונם להשוב שהיתה שם טרם נשמית פועלת ומדברת . והותרה בזה השאלה הי' ולא אמר וגם ממו רב על הסקילה שישקל העולה בזה כי אם על הנפילה וההרים' הגדולה ביחסם מה שיראו בזה מן הצורות חלילה ואמנם אומרו פן יפרוץ בהם ה' הוא מיתה בידי שמים ואינה הסקילה והותרה בזה השאלה הי"א :

(כז) **וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה** אֶל ה' לֹא יוֹכַל הָעָם עִד אֲנִי ה' אֱלֹהֶיךָ . הִשִּׁיב מֹשֶׁה אֶל הַקֹּדֶשׁ אֲדֹנָי יְהוֹה עֲלֵי יִרְאֵהוּ הָעָם אֶל ה' לֵאמֹר הֵם לֹא יוֹכְלוּ לַעֲלוֹת אֶל הַר סִינַי ר"ל ואם הם לא יעלו שמה אף ירעו להשוב שיהיה שם טרם וחתונה כי הנה מתחית ההר שהם יושבים שמה א"ל שיראו מה שהוא בראש ההר ובתוך האש ואין אם כן לחוש מהריסת דמיוניהם בזה שיראו . והנה אמר לא יוכל העם להגיד שם היו כל כך חרדים ומפוסדים שאף שיתן ית' להם רשות לעלות לא יוכל העם לעלות שמה כי לא יעזרו כח לעלות מפני האש והעשן כמ"ס כי תחללו האש הגדולה הזאת והותרה בזה השאלה הי"ב . ואמנם מה היחס הכונה האלהית בידידת משה היא לפי שבכ"ה כשראה לזכות את ישראל ולתת להם חורה ומנחה היה מטום הסנחוח עליהם לתת חורתו באופן שלא יסאר אולם ספק בבית התורה אלהית ונחמה מן השמים ושלא יעלה על לב אדם שמה רבי' משכנו ודעתו ויהיה גם חקרה ושמה לפני בני ישראל לאמר כי כן עשה לו המלך ה' נצחות . ומפני זה לא נתן את התורה למשה בנבואתו העליונה ושהוא

יגידם ויערכה לישראל כדי שלא יספקו בזה אם היא האלהית או מפועל משה . ולבטח כל חשש וכל ספק מזה חדש ית' ע"ד הפלא באותו מעמד קול נכבד מוחם ועלום מאד שבו ישמעו עשרת הדברות כל ישראל אנשים ונשים וספק בקשון כגדול להיותם סוגי התורה הראשונים והכוללים בכל מצותיה וכן היה רצונו י"ח להשמיעם את כל התורה באופן ההוא עליון לולא שהם אמרו אל משה דבר אלה עמנו ונשמע ואל ידבר עמנו אלהים פן נמות וכדי שישראל לא יחשבו בהיות משה בזה בשעת הדברות שהקול ההוא היה קול משה והוא היה המדבר אהם בהשמעת קולו ולא היה קול אלהים מפני זה ראה הקב"ה שגם משה ירד אל העם ויהיה ה' עמם בעת שמיעת הדברות כדי שיכירו וידעו כל ישראל שלא היה משה המדבר כי אם אלהים חיים מלך עולם . וגם זה נכלל באמרו ית' למשה רד העד בעם פן ירעו אל ה' לראות וגם ממו רב ר"ל שירד וישב עמם כדי שיביטו שמה בתוך העם ההוא חסיה עדות בזה על הקול שהוא אלהי וזה הוא רד העד בעם שיהיה ביניהם להעיד על האמת הנה פן ירעו אל ה' לראות ר"ל שירעו בחושכם שאין המדבר יתברך וישתדלו לראות אם הוא אס לא . ואם ירעו בזה ממדרגת האמונה האמתית לין ספק שיפול מהם רב טורח גדול ואמתי והוא היות התורה אלהית מן השמים . וגם הכהנים הנגשים אל ה' יתקדשו מלחשוב כזאת פן יפרוץ בהם ה' ככופרים ובלתי מאמינים באלהות חורתו . אמנם מרע"ה חשב בלבד על הכוונה הנגלית מדבר השם בראשונים כמו שפירשתי . ולפי שראה ית' שהיה משה מבקש טענות לשלל ירד מן ההר הוצרך לומר לו עוד לך ר' ועלית אהרן ואהרן עמך ר"ל לך רד לשבת עם העם כלפני' ואל תאמר בלבדך ואיך אהיה אני שיהיה לכל אחד מן העם בנתינת התורה ובמעמד קדוש אשר כזה . כי הגני מודיעך שפעלה אהרן ואהרן עמך אל ההר ולא אמר זה לאותם שעה מהשעת' הדברות אלא על מה שיהיה אח"כ כשפלה לקבל הלוחות שנאמר לו (שמות כ"א) עלה אל ה' אהרן ודוד ואנציו ונשעים מוקפי ישראל . ועל הפעם ההוא העצירה להיות אמר לו עתה כמבשר ומודיע מה שיהיה אח"כ ועלית אהרן ואהרן עמך והכהנים והם הזקנים שזכר שם והודיעו שנפסם ההוא לא יהיה הוא שיהיה לאחד העם כי הנה העם אל ירעו או לעלות פן יפרוץ בהם וזהו ואהרן והכהנים' מעשרתי ה' הקדושים אליו ועלו אל ההר . ואז יהיו שמה המחיאות שזכרו חז"ל שישבו באותה העליה כל אחד מהכהנים והם כפי מדרגתו . הנה התבאר מזה שלא אמר ועלית אהרן על הפעם הזאת כשנשמעו הדברות אלא על מה שיהיה אחר כך שזכר בסוף פרשה ואלה המשפטים והותרה בזה השאלה הי"ג . ומזה הדע שגם אדונינו משה היה בתחית ההר עם כל ישראל בעת ששמעו עשרת הדברות ויש לו ראיה ממה שאמרנו למעלה דבר אהרן עמנו ונשמע ואל ידבר עמנו אלהים פן נמות וכן קרב אהרן ושמה ואת תדבר אליו . ואם בעת ששמעו הדברות משה היה בראש ההר וישראל היו בתחתית ההר היאך דברו עמו ואמרו לו כ"ל אלא שהיה עמם ושמע הדברות בחושכם ואז אמרו לו קרב אהרן ושמה לפי שהם היו מרוחקים ממעמד הכבוד . ואמנם מה שאמר (דברים ה') אנכי עומד בין ה' וביניכם בעת ההוא להגיד לכם את דבר ה' אין ענינו שהיה מפרש להם כל דבור ודבור שהיו שומעין כמו שחשב הרב המורה . אלא יאמר הכתוב פנים בפנים דבר ה' עמכם בזה מתוך האש והיה זה בעשרת הדברות שדבר להם . ואמנם בזה מצאת התורה כולה הייתי אנכי עומד בין ה' וביניכם להגיד לכם את דבר ה' כי שיראתם מפני האש עם היות שולל עליהם בזה כי לולא יראתכם מהאש לא הייתי אני בין ה' וביניכם כי הוא היה משמיע כל התורה והמצות לכם פנים בפנים כמו שהשמיע עשרת הדבר' וכן פירשו הרמב"ן . וכאשר ראה מרע"ה רצון השם וגזרת חכמתו קבל עליו את הדיון וזה הוא וירד משה אל העם ויאמר אליהם רואה לומר שירד לשבת עם העם בשמיעת הדברות והודה ולא צוה כי כן צוה לו המלך יתברך כי אמר להם כל מה שאמר לו יתברך על זה ובאלה שמות רצה אמרו (פ' כ"ח) אמר רבי לוי משל למלך שצקש לטעות אפימטיטא חוץ מדעתו של אפרוכוס אמר לו עשה דבר פלוני אמר לו כבר עשיתי שוב אמר ליה עשה דבר פלוני כאשר הלך עשה המלך מה צקש . כך צקש הקדוש ברוך הוא למה הדברות והיה משה עומד לפניו אמר ליה רד העד בעם אמר ליה לא יוכל העם לעלות ושוב אמר לו לך רד ועלית אהרן ואהרן עד ששמה הלך נגלה הקדוש ברוך הוא שנאמר וירד משה . מיד וידבר אלהים . ראה בזה שהיתה כוונת השם יתברך שיהיה מרע"ה בשעת שמיעת הדברות במחית ישראל' בחוץ העם ושלכן אמר לו כדי להורידו מן ההר שילך להחיות בעם פן ירעו וכאשר נחירא משה שגדורו משם יתחיל הדבור היה משיב לא יוכל העם לעלו' וכאשר אמר לו יתברך שנית לך רד ועלית אהרן ואהרן שמה הוא ע"ה במעלת אהרן אחיו וירד ולא הספיק לשב למקום שהיה יושב שם בתחלה עד שהתחיל הדבור וזה הוא שאמר וירד משה אל העם ונתינתו שמה וידבר אלהים :

ב (א) **וַיִּדְבֶּר** אֱלֹהִים אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לְאַהֲרֹן . ראו לנבאר במקום הזה הדורש השלישי אשר זכרתי והוא מה היתה ההשגה והשפע שהשיגו ישראל במעמד הר סיני כששמעו עשרת הדברות . ואין השיגה ואומר שישראל כלם בהחיתם ההר השיגו ענינים אלהיים אבל בהשגה חושית אם בחוש הראות שהיו רואים הכבוד האלהי בראש ההר כאש נוערת ושלש מחיות היו מקיפות בו והם חשך ענן וערפל שנאמר וההר צוער באש עד לב השמים חשך ענן וערפל . ואם בחוש השמע ששמעו קול עולם מאד נכבד לשמעו בחלק האויר מגיע לאזניהם . ולפי שקודם הדברות נהיה משה בזה כבר שמעו ישראל שהיה משה מדבר והאלהים יענו בקול לכן עתה בשמיעת הדברות הכירו וידעו שאותו הקול שהיה מדבר ועולה למעלה בענין שליחותו ושהיה קורא אליו שיעלה אל ההר הוא עמנו היה המדבר אלנו הדברות והמה והיהו הקול ההוא מגיע לאזניהם מבלי אמצעות משה ולא אמצעי אחר כגלי נאמר פנים בפנים דבר

דבר ה' עמכם. וכבר ביארתיו במאמר להקט הפנימי מני הנבואה ומדרגותיה ויש ממנה נבואה מוחשת מנעת לחלושי הכח וקצרי ההבנה. וממנה היתה מדרגת ישראל בפעם היותה. ומכאן יתבאר לך שהמעמד ההוא מגלוי הכבוד הנכבד על הר סיני והקול הנשמע שמה לא היה להוסיף למרע"ה דבר על שלמותו כי הוא ע"ה לא נשתלם בפעם ההוא בשמיטת הדברות יוחר ממה שהיה קודם לזה. אבל היה המעמד ההוא כדי שידעו ויאמינו ישראל בשלמות שמה היה שליח נאמן לאלהים במדרגת הנבואה ושהיה השם מדבר עמו כאשר ידבר אים אל רעהו והם עומדים מרחוק מודעושים. ומה האמינו במציאות הנבואה שהוא דבר שכלי ומראה רוחני לפי ששם החושים השינוי כל זה כל שכן שינוי השכל הדבור הרוחני ומראה הנבואה. ובענין הראיה היותה והשמיטה המוחשת כלם היו שווים במדרגת אחת כי הקול היה אחד נשמע אליהם. ומה שאמרו במדרש תנחומא ובאלה שמות רבה שבסיני קבל כל אחד כפי כחו והביאו דמיון מהמן שכל אחד היה שווה זו כפי כחו הילדים כעטם חלב וזה הוא לשד השמן הזקנים כנפיתיה בדבש. ובבבזורים ישו אוחז עונות. וכן אמרו שעל זה נאמר ירשם אל בקולו ופלאות וכן לפשות לרות משקל כל זה היה אחרי הדברות כשנאמר למשה עלה אל ה' אתה ואהרן נדב ואביהוא וגומר וכו' שהוכחתי בשאלות. ולרבות השגת ישראל מוחשת והשגת שאר הנביאים מדומה ומושכלת אחו"ל שראו באורו מעמד מה שלא היה יחזקאל בן נחוי הכהן לפי שמראה יחזקאל במדרגת שראו כבוד ה' ושמע קול מדבר היה נבואה רוחנית. והשגת ישראל בכבוד ובקול הנכבד היתה מוחשת. וכבר יראה מדברי הרב המורה בפל"ח ח"א בשתוף פנים שהיה דעתו זה רוצה לומר שהקול ששמעו ישראל בסיני היה מוחש לא מדומה האמנם בפל"ג ח"ב שזכרתי למעלה ההעצם מאד הרב לקיים שלא שמו מהקול האלבי אלא קול אחד בלבד ושם בשמיטת הקול ההוא לא היתה מדרגת משה רבינו במדרגתם ודקדק זה מתרעם אויגלוס שהרעם בכל מקום וידבר ה' ומלל ה' וכן וידבר אלהים את כל הדברים האלה ומלל ה'. אמנם מאמר ישראל ואל ידבר עמו אלהים הרעם ואל יחמל עמא מן קדם ה'. ונשע הרב מזה כוד גדול ועמוק. ומי יתן ידעתי למה לו ברח הרב מהיות הקול האלהי הנכבד באותו מעמד פעמים רבות במספר הדברות. ולמה השתדל כל כך להוכיח בלא היה אלא קול אחד כי הנה נהיית הקול נכבד האפשריות שימא בפעם אחת ימא נבאה פעמים. ואם היה קול נכבד ומוחש מניע לאוניס למה לא היה זה מדרגת משה שווה למדרגתם כי הנה הקול הוא וזה שמיטת שההנה היותם אל השכל והשמיטה אל החוש. ולמה לא יהיו בו שוים כלם כל שכן שכבר תרעם אויגלוס במשה גם כן קדם ה' ובישראל חרעם מלל ה' כמו שכתב הרמב"ן. ע"כ אמרתי שהיה דעת הרב המורה שהיתה השגת משה רבינו בזה הנבואה וההנהגה ישראל ויחזיקו ושמעו שם לדעתו לא הבינו הדברות אל היו רצויים לקולות הרבה כי אם לקול א' למופת ולאות כי ידבר אלהים את האדם וזו אכל אנהו קהל התורניים דרך המלך נלך שכלם שמו נשים הקול האלהי מוחש מניע לאוניס ושהיו קולות רבים כפי הדבורים עם היוהם המוכים זה לזה מבלי הפסק. ומה שאמר הכתוב קול גדול ולא יפה עיניו שלא פסק בהרעם אויגלוס או שלא יפה עוד הקב"ה לדבר בקול ההוא ולהשמיעו בעולמו. ואמנם מה הוא אשר הבינו באותו מעמד כבד הודעתיו דעת הרב המורה שישראל שמו משי הדברות הראשונים קול פשוט מבלי הנהגה ומשאר הדברות לא הבינו דבר ונח קול לא שמו. ודעת הרמב"ן הוא ששמעו קול השני הדבר' הראשון והבינוהו ומשאר הדבר' השמו' שמו הקול ולא הבינו ומשאר המלות לא שמו קול לא הם הצבה ולא נלהה כי בתחלה היה כחם רב ושמו הקול והבינוהו בשני הדברות הראשונים וכאשר נחלם כחם בשמיטת' הקול ההוא פחד קראם ורעדו ימפני התנהלות' שמו השמונה הדברות הנשארים ולא הבינו אותם וכאשר נחלשו עוד ולא יכלו להבין הדלו מהבינו משמוט הקול המבטיל ההוא. וכבר הראיתיך בשאלה ה"ד שדעות שני הרבנים האלה לא יחכנו ולכן טוב משייבם הוא דעת הראש"ש שקבל הדבר כפשוטו וכחש שכל עשרת הדברות שמו והבינו כאחד ולכן אחרי כלם נאמר את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם וגומר ושהאחריו כן אמרו קרב אתה ושמע והדעת נותן שכן היה הענין כי איך יתכן שבהיות שני היבדך מדבר אליהם והם שומעים באלו הטובים מתהפך יהיו הם מדברים לשם את דבריהם וכתב עוד שבה לא אמר את כל הדברים האלה דבר ה' מפני קצת שנויים שהיו בדברות האחרונות. כנה התבאר שכל עשרת הדברות שמו ישראל בקול נכבד מוחש בחתוך אותיות והצגה שלמה. אמנם שאר המלות שכן אחרי הדברות ופרשת המשפטים עד ואל משה אמר עלה אל ה' נאמר' למשה כבר כאשר נגש אל הערפל בדבור. נבואה רוחני עד פרש' ויקרא ומאות' פרש' ואליך נעהק הדבור ודבקי' הנבואה שהיה למשה נבר אל בין הכרובי' כמ"ש ויערפי לך שם ודברתי אתך מעל הכסודות מנין שני הכרובים עד סוף החורש ונשא אל"כ להשיב על שני ראיות שנסחיישו הרבנים הנזכרים מהן לחלק בין הדברות. האחת היא' שדברות הראשונות בלו הדברים בלשון מדבר בעדו ושמונה דברות האחרונות בלו בלשון שליח המדבר הנסתר והוא המורה שלא היו כל עשרת הדברות ממין אחד ושהיה חלוק מהשנים הראשונים לשמונה האחרונות כפי כל אחד מהדבר'. והראיה השנית מאותו המאמר שר' שמלאי אכני ולא יהיה לך מפי הנבורה שמוט ששם חלוק ביניהם ואני משיב על הא' שכן דרך הכתוב לדבר בפסוק אחד קאמו בלשון מדבר בעדו וקאמו בלשון נסתר. נאמר בלברם המכסה אני מאברהם אשר אני עושה וגו' בלשון מדבר בעדו ושמו דרך ה' למען הניא ה' על אברהם והוא בלשון נסתר וכן במשה כי אהיה עמך וזה לך האות כי אכני שלחתיך וזה בלשון מדבר בעדו תעבדון את האלהים על ההר הזה הרי הוא בלשון נסתר וכן לישראל עד אנה מאתכם לשמור מצותי וחורתי בלשון מדבר בעדו ראו כי ה' נחן לכם השבת על כן הוא נותן לכם הרי

(ב) **אנכי** ה' אלהיך וגומר עד וכל העם רואים את הקולות וראוי לשאול בדברות האלה שאלות :

השאלה רא' במספר הדברות אמרה תורה ויגד לכם את בריתו אשר נא אהכם לעשות עשרת הדברים וגומר והנה לא ימלא את שנאמר שהם עשרים כפי מנין המלות שיש בהם או כפי האמרים הגזורים הנמצאים גם

אמר כד שהם לשונות יורו על המצוה. אבל אנכי ה' אלהיך הוא דמות ספור מה שקרה ואינו מורה על המצוה. ויקשה גם כן למה לא אמר אשר בראתי שמים וארץ אלא אשר הוצאתיך. וכבר העיר עוד הר' חסדאי מענה להכריח שאין דבור אנכי מצוה להאמין שיש אלוה מצי לפי שהמצוה תעטרף אל המצוה אותה ואם המאמר הזה מצוה היה מתחייב סיבה שם מי שזוהי אותה וזהיה אם כן מציאות האל קודמת בידיעה לאמונת מציאות האל והו' בתכלית הביטול וסוכית הרב כזה שכבר יראה מהוראת שם מצוה וגדרה שלא תמול אלא בדברים שיש לראות ולבחור מציאות בהם ולכן אם היו האמונות והדעות אין לראות ולבחור מציאות בהם יתחייב שלא תמול בהם שם מצוה. והאמנם שאין לראות ולבחור מציאות בהם וסוכיתו כמ"ב ס"ה מספרו בד' טענות עצמיות והוא ממנה סוכית שאין הכוונה בדבור הזה להאמין במציאות האל ובפירוט הפסוקים ארתי עוד הדבר הזה: השאלה הר' למה בדבור הראשון זכר הכתוב שם יו"ה ושם אלהיך ותואר אשר הוצאתיך ובדבור לא יהיה לך זכר כשם המיוחד והאלהות באמרו כי אנכי ה' אלהיך ולא אמר אשר הוצאתיך ובדבור לא תשא זכר בלבד כשם המיוחד ולא אמר אלהיך ולא אשר הוצאתיך כמו שאמר כי לא ינקה ה'. וכן בדבור זכור פעם יאמר שבת לה' אלהיך שני השמות ופעם שם ה' בלבד כי שבת ימים עשה ה' ולא אמר אלהיך ולא אשר הוצאתיך וכן בדבור כד לא זכר כי אם שם ה' בלבד. האמנם בכל חמשת הדבורים האלה שנין אדם למלא השם המיוחד בכל אחד מהם. אבל בחמשת הדבורים האחרים שנין אדם לחזירו לא זכור בשום אחד מהם לא שם ה' ולא שם אלהים ולא אשר הוצאתיך עם היות שכלם נהנו מרועה אחד: השאלה הר' באמרו פוקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים כי אין יהיה מהיזכר האלהי ימות שבין אבותי. וכן ואם היה אוחז מעשה אבותיו בידיו הנה הוא צנוע ימות לא צנוע אבותיו. וכן אמר הנביא בן לא ימות צנוע האב וע"כ נאמר שבענין ע"כ כשהבן אוחז למעשה אבותיו יזכר עון אבותיו אל ה' וחשבת אמו אל תמח למע יחס הכתוב זה לענין הע"כ בפרט כי גם בכל שאר העונות כשהבנים אוחזים מעשה אבותיהם בידיהם יפקוד ה' על הבן עון אביו וכן נאמר למעשה נושא עון ופסע והפאה וגו' ואמר פוקד עון אבות והו' המוכיח שעל כל העונות ידבר ולפעם אם כן לא זכרו יתב' בכל הדבורים אלא בדבור הע"כ בלבד. ובכל זה הספק למע אחר כלן על בנים על שלשים ועל רבעים ובמעשה העלל באמר על בנים ועל בנים על שלשים ועל רבעים: השאלה הר' בדבור לא תשא והיא כי אם היה אסור השבועה לשוא ולשקר בעלם וראשונה לעד שקר היה ראוי שיהיה על עדות השקר ועל השבועה לשוא כאחד כיון ששניהם משתחייבים בחטא וכמ"כ בפרשת משפטים לא תשא שמע שוא אל תשת ירך עם רשע להיות עד המם ולא עשה כלן הכתוב ככה כי בדבורים ה' הראשונים שהיו בלוח אחד הזכיר על השבועה ובה' דבורים אחרונים שהיו בלוח האחרת הזכיר על העד שקר. ויש לשאול גם כן מה ענין אומרו כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא והיה ראוי שיאמר כי יכרית ה' או כי יאבד ה' וכדומה מלשונות העונש לא שיאמר כי לא ינקה כללו היה ראוי שייקנה אותו והודיע שלא ינקה: השאלה הר' בדבור זכור וזהו למע לא הזכיר על מועדי ה' חג הפסח וחג השבועות וחג הסוכות וכ"כ ביום תרועה ויום הכפורים שהם ימים קדושים לה' והזכיר בלבד על השבת. והנה בפרשת אלס מועדי ה' זכר ראשונה השבת אבל מיד זכרו יחדיו אחריו כל שאר המועדים וכן בפרק פירשת משפטים ובסוף סדר כי תשא זכר השבת ומועדי ה' סמוכים אחריו: השאלה הר' למה זה בחמשת דברות האחרונות שנין אדם לחזירו אמר לא תרצה לא תנאף לא תגנוב ולא אמר באחד מהם לשון רעך. אמנם בלא תענה ובלא תחמוד אמר מלח רעך לא תענה ברעך לא תחמוד בית רעך לא תחמוד אשה רעך. והנה כל העונות ההם הם רעות ומעשים מגונים מפאת עצמם ולא מפאת הרע הקביל אותם כל שכן שכלם הם הרע ידבר ויקשה גם כן למה עשה בחמשה שני בלתי נפש מי לא ידע בכל אלה מפי המופת העיוני אחר: השאלה הר' בעשרת הדברות בכלל וענינם כי הנה הסמוכות שהזמין הקב"ה לאותו מעמד הגדול והגורל והדברים ההם המגבילים בהרעשת שמים וארץ היה ראוי שיהיו כדי לבאר אל עמו ואל חסידיו דרושים עמוקים אלהיים אשר לאו כלי בני אדם במחקרם ועיונם להשיגם על אמתתם כללו תאמר איך יושפעו הדברים הרבים והמחלפים מסבה אחת פשוטה בתכלית הפשיות. ואיך נשפע מהנבדל הראשון הגלגל בהיותו נשם. ואם הגלגל הוא בעל נפש או לא ותכלית תנועות הגלגלים וסבותיהם ומספרם ויתר החקירות שגאולו יעני חכמי היונים ושאר הפלסופים בהשגתם. ואין כן עשרת הדברות שהראשון מהם שהוא יתבאר נמשל והב' שהוא אחד ובלתי נפש מי לא ידע בכל אלה מפי המופת העיוני הבהיר נמשל אדם את אביו ואת אמו ולא ינאף ושלא ירצה ולא יגנוב ולא ירע את חבירו הם כלם דברים שהם מני אדם ידעם בשלמותם. כי הנה לא תמאז בדברות שום דבר מחודש ושורשכל האנושי לא יספיק לדעתו ויפטרך לנבואה להודיעו אלא מלות השבת ומעשה מחודש העולם וצריחתו הראשונה. והיה ראוי שיהיו כל שאר הדברות באותו ערך ומדרגה אלל השכל לא דברי' ממעש' נהוג' שהכל שנקלי' מני אדם יכול בהם בהשגה ראשונה. והנה מפרש הפסוקים באופן יותרו השאלות כלם:

אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך וגו' עד לאוהבי ולשומרי מצותי ראיתי חכמינו הקדושים חדשים גם ימים בלתי מסכימים בפירוט עשרת הדברות האלה. כי הנה במבטלת דרוש דבור אנכי כמו שכתב הר"י לוי הוא שנגליתו על הים כנבור עושה מלחמה ואני הוא הגלגל נכסיו כזקן מלא רחמים ודרשו לא יהיה לך על עבודת הפסילים שהיו כבר עשויים. ודרשו לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא כשבע על מה שהוא ידוע בעצמו הנקרא אללם שנועת שוא ודרשו זכור את יום השבת

או כפי מספר הדרושים שבהם ושקר שנאמר שהם עשרה כפי המלות כי הנה כפי דעת מוני המלות יש בדברות האלה י"ג מלות והוא מבוחר בפסוקים. ושקר גם כן שהמאמרים הנזכרים אשר בהם עשרה כי הם נאמרו י"א או יותר כמו שהראה מהם לא עשרה בלבד. ולא נוכל ג"כ לומר שיש בהם עשרה דרושים לפי שאנכי ולא יהיה לך עד אלה דור הוא דרוש אחד ומאמר מקושר יכולנו שהוא ית' אלהינו שהוציאנו ממצרים ולכן לא יהיה לו ולא נעבוד אלהים ואלוהי ואלם הים כל זה דרוש אחד יסיו אם כן כל דרושי הדברות תשעה לא עשרה אם לא נשנים החמשה שני דברים לא תחמוד אשה רעך אחד ולא תחמוד בית רעך אחד כמו שפירשו קצת מהמפרשים והוא דרך זר מאד אין ראוי לקבלו ואיך היו אם כן הדברות עשרה: השאלה הר' באיכותיהם רוצה לומר שיהיו הדבורים האלה כלם ממין אחד. אם כלם מלות עשה מציאות או כלם מלות לא תעשה שוללות ולמה בלא בערבותא. ה' מחייב אנכי ה' אלהיך כב' שולל לא יהיה לך וגומר. ואחריו שולל אחר לא תשא. ואחריו שני מחייבים זכור וכד'. ואחריהם חמשה שוללים לא תרצה. לא תנאף. לא תגנוב. לא תענה. לא תחמוד. כי בהיות שכלם נהנו מרועה אחד היה ראוי שיהיו כלם באופן אחד. ואין הסק שכל אחד מהדבורים נמש' מעשה ולא תעשה. כי אם אמר בשלילה לא יהיה לך הנה נשאר היחוד בחיוב ה' אלהינו ה' אחד ואהבת וגו' אם בא בשלילה דבור לא תשא הנה נשאר בחיוב ונשבעת חי ה' באמת ובמשפט ובנדקה. ואם בא השבת בלשון מחייב כד מצינו בשלילה לא תעשה כל מלאכה וכן כבוד הסורים בלשון מחייב הנה נשאר ומקלל אביו ואמו מות יומת שכתוב וכן בשלילה ואם חמשה הדבורים אחרונים שנין אדם לחזירו בלא צנוע שולל כבר אמרה תורה מאמר מחייב כולל אותם ואהבת לרעך כמוך ויקשה א"כ למה לא היו כלם ממין אחד מחייבים או שוללים ולמה הם' שהם צין אדם למקום מהם בחיוב ומהם בשלילה והם' שנין אדם לחזירו כלם בלשון שולל ולא אחד מהם מחייב:

השאלה הר' בעונשים למה לא היו הדבורים כלם שוים בענין לעונש והיה העובר על המלות לא יהיה לך ולא תשתחוו להם עונשם בכרת והעובר בלא תעשה לך פסל חייב מלקות שמים. והנשבע לשוא לוקה שמים. והמחלל בשבת הוא בסקילה וכן המקלל אביו ואמו. והרוצח מיתחו בסיף. והנאוף אשת איש מיתחו בחנק. וכן הנוגב נפסות. והטונה נרעו עד שקר אין לו עונש ידוע אלא ועשית לו ככשר ואל לשנות והעובר בלא תחמוד אין לו עונש כלל לפי שאין בו מעשה ויש א"כ בעשרת הדברות מצוה אחת בכתב ושתים בסקילה ואחת בסיף ושתים בחנק ושתים במלקות. ואחת שאין בה עונש ידוע ואחת שאין בה עונש כלל והוא חלוק גדול: השאלה הר' בסדרם והוא כי הנה כמו שאמר חמשה הדבורים הראשונים שהם צין אדם למקום היו בלוח אחד. אנכי ולא יהיה לך לא תשא זכור וכד'. והחמשה הנשארים שהם צין אדם לחזירו היו בלוח השני לא תרצה לא תנאף לא תגנוב לא תענה ולא תחמוד. ולפי זה היה ראוי שהחמשה דברות הראשונים יהיו כלם באמונות השרשיות יסודי התורה וכמו שבדבור הראשון בא העקר הראשון מציאות האל כדברי גדולי המהברים והמפרשים ובדבור השני בא היתור הב' מאחרותו. כן היה ראוי שנשארו הדבורים ההם יזכור שאר העיקרים שהם יסודות התורה או יסיו בדברים מיוחדים כאלההם יתב' כמו לאהבה את ה' ואהבת את ה' אלהיך ולהתפלל אליו כאמרו ועבדתם את ה' אלהיכם ולדבקה בו כמ"כ ובו תדבקו. ולהלך בדרכיו כמ"כ והלכת בדרכיו. ולקדש שמו כמו שכתוב ונקדשתי כחן בני ישראל. וליראה ממנו כמו שכתב את ה' אלהיך תירא וליראה מן המקדש כמו שכתב ומקדשי תירא. ולמה לא הזכיר על צדית העוילה שהוא האות אשר שם כשנשרו ואין ספק שהמלות האלו כלם ודומיהם הם יותר הכרחיות בהישגת העם בלמוד אלהי מדבור לא תשא. ולמה לא הזכיר עליהן: השאלה הר' בחמשה דבורים שהיו בלוח השני מהדברים שנין אדם לחזירו. מה רצה יתברך להזכיר על חמשה אלה בלבד ולא במצות אחרות שהיו יותר ראויות והכרחיות בחקן מדבריו מאלה. אם האהבה לרעים ואהבת לרעך כמון והיא מצוה כוללת. ואם שלא לגזול ולא לעשוק ושלא יונה איש את אחיו ומצות ועשית הישר והטוב שהיא גם כן כוללת מצות הרבה ולא תלך רכיל בעמך ולא תשא את אחיך בלגבך ולא תקום ולא תסור את בני עמך וכן מצות רבות אחרות שנלוו בהורה ולא זכרו בדברות והם יותר הכרחיות מאלה חנוב ולא תענה ולא תחמוד. ואם לאו לא תנאף באשת איש מדבר כדבריהם ז"ל יקשה למה לא הזכיר גם כן על שאר המלות ולמה הזכיר על החמשה שהיו דבר שכלל ואין בו מעשה ולא הזכיר על הגזל וגם לא על הנגבה אם היא שלא תגנוב כגונג נפשות פסוח הכתוב מדבר כדבריהם ז"ל:

השאלה הר' באחרותם וזה כי הנה בדרוש הראשון שהוא מענין האלהות נתן טעם ובהם מצות באמרו אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך ולכן לא יהיה לך. ונתן עונש לעובר עליה שנאמר פוקד עון אבות על בנים וגו'. ונתן שבר לשומר אותה באומרו ועושה חסד לאלפים והיה ראוי שיעשה כן בשאר הדבורים ואתה תמאז בדבור לא תשא שלא נתן טעם ולא שבר אבל בלבד זכר העונש שני' כי לא ינקה ה' ובדבור השבת לא נתן שבר ולא עונש אבל נתן הפע' לבד שני' כי שבת ימים וגו' ובדבור כד לא נתן טעם ולא עונש אבל נתן שבר בלבד באמרו למען יאריכוני ימים. ובשאר הדבורים כלם לא נתן טעם ולא שבר ולא עונש. אבל אמר בקושר מוסלל לא תרצה ולא תנאף לא תגנוב וגו': השאלה הר' בדבור אנכי בפרט כי אם היה שהזכירטו ואינו שנאמין במציאות הפסע ראשונה ית' כמו שהסכימו עליו הרב המורה והרמב"ם וזולתם כמו שיתבאר למה אם כן לא באה המורה בלשון הנאות אלהים והיה ראוי שיאמר האמן כי יש אלהים שופטים בארץ או שאני. אני הוא ה' אלהיך או יאמר שמע ישראל אנכי ה' אלהיך כמ"כ באחדות והנה בשבת אמר זכור ובכבוד אב ואם

השבת על שבתת היום השביעי לזכר. ודבור כד דרשו כפשוטו על כבוד הכורים ודרשו לא תרצח על השופך דם נקי ולא תנאף בזינות אשת איש בלבד. ודרשו לא תגנוב בגונב נפשות כי הוא דבר הלמד מענינו. וכמו שלא תרצח לא תנאף הם במיתת ב"ד כך לא תגנוב הוא בדבר שחיבים עליו מיתת ב"ד. וכן פירש רש"י בפירושו. וגם הרב הגדול הממוני זה דרכו בפרוש המלות האלה בחבורו הגדול אמנם הראב"ע פירש לא יסיר לך על מלות האמונות הפרטיות. ופירש לא תשא וזכר כד לא תרצח כדברי מילתא אבל פירש לא תנאף כולל לכל מיני זנות ונאוף. ופירש לא תגנוב על גנבת הלז גם ממון ולא כלל בו גנבת נפשות. ופירש לא תחמוד על הגזל ועושה ומרמה להיוחס מפני חמדת הלז ואמנם הרמב"ן פירש אנכי ולא יסיר לך במלות אמוניות פרטיות כמו שאבאר אחר זה ושאר הדבורים על דרך מילתא ורש"י ודבור לא תחמוד נפק לדעת הראב"ע. והרלב"ג פירש אנכי ולא יסיר לך במלות אמוניות פרטיות גם כן ופירש לא תשא על שבעת שוא ועל שבעת שקר. ופירש לא תנאף כולל לכל העריות. ופירש לא תגנוב בגונב נפשות כדברי רש"י ולא תחמוד גזל ועושה כהראב"ע. הכך רואים חלופי דעותיהם בזה ומעשה בני שמע בקולי הביטו וראו שנתעשרת הדברות האלה שישראל שמעו בסיני נמצאו שלש מעלות על כל שאר דברי החורה האלהית ומלותיהם. המעלה האחת מזל המדבר והיא שהדבורים העשרה האלה לא שמעו אותם מפי נביא כשאר מלות החורה שמשה קבל מפי הנבונה וישראל שמעו אותם מפי. כי הנה הדברות העשרה האלה האלהית דבר ויקרא ארץ לא על ידי מלאך ולא על ידי שרף ולא על ידי שליח אלא הקדוש ברוך הוא בכבודו ובעזמו אמרם ואם אלהי השמים ואלהי הארץ עמדו רגליו ביום ההוא על הר סיני לדבר לעמו הדברים האלה דעו לא וראו כי נכבדות ידובר גם. והמעלה השנית היא שהחורה והמלצה ודברי הנביאים כלם נתנו מרועה אחד אבל לא לקבץ אנשים רבים אלא לאיש אחד איש אחד אשר מלאו לבו להיוחס שומע אמרי אל ומחיה שדי יחיה ועם היות שמשה נגש אל האלהים מכל ילוד אשה הנה אחד באחד יגשו קול לו קול אליו והאנשים אשר היו עמו לא ראו את המראה לא כאלה חלק יעקב בעשרת הדברות כי כל העם מקנה קמון וגדול עם הוא כלם יחד המה ראו מעשה ה' ויראו את אלהי ישראל מדבר מתוך האש. והיתה אם כן המעלה הראשונה מזל הנוחן יתברך והב' מזל המקבל העם הרב ההוא. המעלה השלישית הוא ששערת הדברות האלה בלבד מכל דברי החורה ומלותיהם כחובים היקדוש ברוך הוא על שני לוחות אבנים כל כלי נשמה בבגדוהם כי נגעה בם יד ה' ולכן החי יתן לבו להם זה בחר ית' לנבואתם בחורשת אבן למלאכה והמכתב מכתב אלהים ולא זיה למשה מחוקק ספון שיכתבם על הפר ככל שאר דברי החורה אין זה אלא למעלה בדברים וליוקרה שהוא הגידם וכתבם כדי שלמד צאור יחזקון. על כן אמרתי בעשרת הדברות האלה הם מאמרים כוללים כל תרי"ג מלות שנתן הקדוש ברוך הוא לעמו ומפני זה רצה לאמרם בעזמו ולכל ישראל יחד ולכתבם על שני לוחות אבנים וכיון אם כן עשרת הדברות האלה כאן במדרגת ההתחלות ושרשי יסודי החורה. וכתבו המקובלים שלכן בלא בזה תר"כ תיבות לפי שהם תרי"ג במספר המלות הנכללות בזה. והשבעה הנוחרות הם כנגד השבעה קולות שזכר במזמור הבו לך בני אלהים כי בו' קולות נהנה החורה. והמה הנזכרים בפרשם ובמו שכתב הרמב"ן ובכר הניז על הרלב"ג באומרו שהדבר האלה הם כוללי' המצו' כלם. אבל כאשר ירד לפירוש' נפרט ביאר קצתם כוללים וקצתם פרטיים כמו שזכרתי. וגם אני שמעתי שהגאון רב בעדיה הכהים נזהר אל הראב"ע הלעיט ממנו כדרכו שישה לעג כמים. אמנם לדעתי הוא דעת יסר וצריך אולם. ועל כן בלא בעשרת הדברות מלות משותפות הרבה כדי שיכללו מובנים רבים ומלות מחלפות ואין להמנה אף יכלול מאמר אחד צוים ואזהרות רבות. כי הנה מצינו דבורים הסגועים איכות ראשונים שניים ושלישי' ובסוגיות ודברים נעלמים נמשכים אחרי צורותיהם לא יסיר האדם בכוהיהם ואם דברים שיפעל הטבע נחמקם בנראו הסגוע בזה חטולות הרבה מחלפים לא יכילם השכל האנושי כ"ש וכל שכן שיהיה בדברים המסודרים והגמורים מהאלה יתב' מעשמו וכבודו שאין ראוי שירחק מהיוחס כוללים פירושים ונבנות מלות ואזהרות מחלפות כי כמו שכתבתי בהריאה בדבר ה' שמים נעשו ודבור אחד ששם נבראו גלגלים הרבה ובוככים רבים ומחלפים ככה במהן חורה בכל דבור ודבור מעשרת הדברות יוכלו חלומות חכמה ומלות הרבה ואני אעיר על דבר מזה בפירוש הדברות עם היות שלא אחסוק כלן להכנים כל תרי"ג המלות בזה מפני האריכות :

ואחרי הקדמתי זאת אומר ראשונה בדברו' שלא היה מספר עשרה בערך המצו' שבהם ולא כפי הדרושים אלא כפי הדבורים ששמעו וההפסקות שהיו בין דבור לדבור. כי הם שמעו ראשונה דבור אנכי עד מצית ענבים ונפסק. ואח"כ שמעו דבור שני לא יסיר לך עד ולשומרי מצותי ונפסק. אח"כ שמעו דבור שלישי לא תשא עד את שמו לשוא ונפסק. אחר כך שמעו דבור רביעי וזכר את יום השבת עד ויקדשוהו ונפסק. אחר כך שמעו דבור חמישי כד את אנכי עד סופו ונפסק. אחר כך דבור ששי לא תרצח ונפסק. ולכן נמנה דבור אחד עם היוחס קצר המלות מפני ההפסק. וכן דבור שביעי לא תנאף ודבור שמיני לא תגנוב ודבור חמישי לא תענה כל אחד דבור בפני עצמו בערך ההפסקות. ודבור עשירי לא תחמוד ולפי שבה מדובק בסמוך עם לא תחמוד השני עד וכל אשר לרעה. לכן נמנה כלו דבור עשירי. ואין להרחיק ענין ההפסקות מפני מה שכתב קול גדול ואני יסר וחרנם אונקלוס שלא פסק כי אין כוונתו שלא היה הפסק בין פסוק לפסוק ובין תיבה לתיבה שא"כ לא יכלו להניח דבר אלא שלא היה שם הפסק בדבור אחר כ"ש שהפסקו ההוא יש לו פירוש אחר כמו שהודעתני למעלה. ובמילתא אמרו את הדברים האלה דבר ה' (רש"י שמות כ' ב') למלך שאמר ושל

עשרת הדברות בדבור א' מה שא"כ לנשר ודם לומר כן והקשו אם כן מה ח"ל אנכי ה' אלהיך לא יהיה לך אלא מלמד שאמרם בדבור אחד וחזר ופירש כל אחד ואחד דבור בפני עצמו עד כאן. הכך רואים ששם היות שאמרו שכל הדברות נאמרו בלשון מפני החקירותם ואחדותם בענין השלמות בזה לא כתבו שאלמרו גם כן בפסקות והבדלי המאמרים והוא האמת. ובוחרת בזה השאלה האמת : ואמנם למד לא בלא כל דבור הדברות בלשון מחייב או כלם בלשון שולל הנה הוא לפי שבאו כפי מה שחייב חומר הדברים כי בחללם אמרנו אנכי ה' אלהיך כדי להודיעם מי היה המדבר אותם והוא לא יהיה אלא בשמות חייבים ה' ואלהים ואשר הואלתיך. ואמנם הדבור השני שהיה להזהירם מהע"ל היה ראוי שיהיה מלשון שולל להרחיקם מהטעות ההיא. והנה לא זכר כאן מלות היסוד לפי שהיו המלות האלה שזכר מעשיות ולא תסול המלות במלות גם שמליות האל ואחדותו יושנו בנשפת עיניו שכלי ולא היה צריך יתברך לאמרם בעזמו ולכן הזכיר על הע"ל שהיה רוב השולל נמשך אחריו גם שבסוף הדבור אמר לאוהבי ולשומרי מצותי שהוא מאמר כולל למלות המחייבות אשר נעניי האלהות ואמנם דבור לא תשא בא בלשון שולל ולא מחייב לפי שהאזהרה היא שלא ישבע לשקר ולא ישאבו על פיו לשוא כמו שיתבאר ועם היות שיוכל להשבע במשפט ובצדקה הנה המועט עזמו מהשבעות אינו חוטא ולכן הזכיר על החומר והכרחי והנוהר לא על הרשע' ואמנם בשבת בא מלות עשה בלשון מחייב וזכר את יום השבת לקדשו ומכר שגם כן מלות לא תעשה בלשון שולל לא תעשה כל מלאכה לפי שיש חיוב בשבת לקדשו ושלילה מלחלו. ואמנם כבוד אב ואם בא בלשון מחייב ולפי שחייב אדם לא בלבד שלא יקלל את אביו ואת אמו אבל גם שיכבדם ויעבדם ויושילם ולא הוצרך להזכיר שלא יקללם לפי שאם יכבדם כ"ש שלא יקללם. וגם שבאמר למען אחריון ימיר מורה שאם לא יעשה כן יכרתו ימיו. ואמנם כן חמשת הדבורים האחרונים באו בלשון שולל לפי שהם דברים יגזור השכל עליהם ורובם נאמרו לבני נח ועל האדם בזה שהוא אדם חיוב לעשותם. ואמנם החיוב הוא שהוא הולך וזהבם הריעים כמוהו. הנה הוא שלמות יותר גדול לאדם והכפיס הקדוש ברוך הוא בחיבתו שלא יעשה הבולתי ראוי כ"ש שגם המלות הכמה יוכלו כן כמו שיתבאר. ואולי שגם באו חמשת הדברות הראשונות בלוח אחד להיוחס מלות שזוה הקדוש ברוך הוא לישראל לא עשה כן לכל גוי והחמשה האחרונות בלוח שנית מפני שאלו כבוד שבהם אין ברובם אדם ובני נח ובוחרת בזה השאלה הב' :

ואמנם בעשונותיהם אין ראוי שנקבע שווי הדמויות בעשונות העשרה על עשרת הדברות לפי שלא חזר בזה עונש כלל לעובר עליהם ולא באמר שפלת העונש המיועד בזה כמו שכתב הרמב"ן אלא להיוחס מאמרים כוללים מלות הרבה כמו שזכרתי הלא תרצה שלא אמר בעובד ע"ל שיהיה בנחת ולא בנשבע לשקר שילקה ולא במחלל את השבת שיפסק וכן בשאר לפי שלא נאמרו הדבורים ההם אלא מפני היוחס הכרחיים בקיין השלמות לא להפחידם בעונשים ומה שכתבתי פוקד עון אבות הוא להגיד חומרת החטא ההוא שעד דור רביעי יבקשוו השם מהחוטא וכן בלא תשא אמר כי לא יקרה ה' לא להפחיד בעונש כי אם לדבר אחר כמו שיתבאר. ולכן אם היו עונשי העוברים על הדברות האלה בלתי שים אינו מהבטם כ"ש שכבר ימצאו בעליון שני עונשי החורה מלקות דרת סקילה שרפה בלתי וחק וחק ושונש בלתי ידוע ואזהרה בלי עונש שהוא החמדה והיה זה לחת לנו שורש אמיתי שהזכיר בלתי עליו באמרם היו זכיר במצוה קלה כמאזהר חמורה שאין אזהר יודע מהן שכרן של מלות. למדנו זה מאשר יתברך בעזמו לזה על המצוה בעובר עליה חייב מלקות כמו שזוה על המצוה שהעובר עליה חייב מיתה. ובוחרת בזה השאלה הב'. וכבר זכרתי שלא באו דבורים האלה מלות אמוניות כי לא יסול על האמונה שם המצוה ונדרה אלא מלות מעשיות ומפני זה לא זכרתי שיאמינו עיקר חוררתו ויסודותיה עם היות שכל ה"ע עיקרי' שזכר הרב המורה בפירושו לפרק חלק כלם תלמודם מהדבורים האלה אם היסוד הראשון שהוא מליות האל מפלת החומר והמלצה וזה כח הדבור הראשון אנכי ה' אלהיך. ואם היסוד השני מהאחדות מדבר לא יהיה לך אלהים אחרים על פני. ואם הב' שאינו נוק למדנו מאמרם לא תעשה לך פסל וכל תמונה. אף אם ה' שהוא קדמון וכל מה שזולתו מחודש בא באמרם כי בשבת ימים עשה ה' את השמים וגו'. ואם הב' שראוי לעובדו בא באמרם לאוהבי ולשומרי מצותי. ואם הו' מנבואה בכלל. והו' מנבואות מרע"ה למדנו משני המעמד. וכמ"ס היום הזה ראיתו כי ידבר אלהים את האדם וחי. וגאמר בעבור יסמם העם בדברי עמך וגם כך יאמינו לעולם. ואם הכ' מנאחיות החורה בא באמרם וטובה חכד לאלפים וגו'. ואם הב' שהוא חורה מן השמים הם היו העמים בדבר כי שמעו קול אלהים חיים מדבר וגאמר אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם. ואם הו' שהוא ידיעת הסי' וכן הו' מהשנחתו בשכר ובעונש באו באמרם כי אנכי ה' אלהיך אל קנה פוקד עון אבות וגו' וטובה חכד לאלפים. ואם הו' שהוא מציאת המשיח והי"ג מחייבת המהים בכללו גם כן באמרם וטובה חכד לאלפים כי הם החסידים אשר יעשה הקדוש ברוך הוא לקץ הימים אחרי אלפים מהדורות. הנה אם כן כל העיקרים שזכר הרב הגדול כולם יוכלו בעשרת הדברות. ומעניני נתינתם במעמד האלהי הכוא. ואמנם מלות האזהרה לש"י ולהתפלל אליו ולקדש שמו ולהגדיר דינו והיראה מלפניו ויראת מקדשו ושאר המלות המיוחסות לעניני האלהות וכן מלות הפסח והמלצה ואסור ההמץ והיחזיק בבער ותפלין ומוזות ושאר מלות החורה שהם כלם זכר ליציאת מצרים וכן דין הבכור והמעשר חרומה וחלה שהם כמו הבכור אין פסק שכלם יוכלו בדבור אנכי ה' אלהיך אשר הואלתיך וכן באמרם לאוהבי ולשומרי מצותי וזהו אמר בכתי מצותי לרמוז לא המלות האלהיות המתיחסות אליו יתברך ולפי שהיו רבות לא פירש אותם וגאמר בדרך כלל בכללות הדברות האלה. וכן דבור לא יהיה לך כולל המולך והאוב והידיעוני ובכלל כל מעשי כשוף כי הם כולם מיני ע"ל.

ושל להחנכות בשם אלהים אחרים ושל להסית ולהדיח ושל להקים פסל ואשרה וכו' נכללים כל דיני ע"א וכלים ותשמישים ולאבד שמה וכל הנשפל אליה ומלונות אליה ומעשות כמעשי עיבדיה. ואסור כתיבת קטקע וקרחה ושריפה ולבישת שפתו וכלאים כי הם כולם מדרכי הפ"א כמו שביאר הרב המורה. וכנה בדבור לא תשא יוכלנו כל דיני השבועות ונדירים וחרמות ודיני הקדשות ודיני מיר ושלל לבדך אח"ה. וכן בדבור וסור יוכלנו כל מעדי ה' וקרבנותיהם תמידין ומוספין כהלכתן וגם קרבן ראשי חדשים וקידש החדש המגביל גמלי המועדים וימימים. ובדבור כד חולל הכהן והקלל והיראה מפניהם. והאמו' בקבלת הראשונים. בפרוש התורה ומצותיה ונלח תרצה יוכלנו כל המשפטים התלויים בדיני נפשות והכאות הגוף ויולתם ולא תתקן כולל כל משפטי העריות והביאות האסורות בהמה או זכור ושפתה חרופה ודומיהם שכולם בכלל יתקן. ולא תגנוב כולל כל המשפטים התלויים בממון ומשפטי השומרים והשומרים וכל המשפטים המדות והמשפטים והשפטים ותלוקת הקרקעות ודיני הונאה וגזל ורביית וסכר שכיב ודומיהם שכולם הם להוציא ממון חבירו בדרך כלל ולא תענה כולל משפטי עדים שקרים וזומונים ומזוי' דבה ודיני העדים ואיכותם. ולא תחמוד כולל כל מדות טובות וכו' ככלל. ואסבת לרעך כמון ובכלל אסור שנאת חנם ועורר השנאה. והשנאה האכזרית ושלל יחבול רחים ורכב ושלל אסור אלמנה ויתום ושלל חסן ואחריו ואלו לא תשחטו ואלו לא תהיה באכזרה ולא תחרום בשור ובחמור יתירו כלם ככלל בלא תחמוד שהיא אכזרה כוללת על המדות הרעות וגם יוכלנו שם מיני מאכלות אסורות כי הם סבה במדות הרעות הפן וכן מלות אחרות שנאמר בדרך כלל בכללי הדברות האלה והותרה בזה השאלה ד' :

ואמנם בחמשת הדבורים האחרים שהיו בלוח השני אומר שנזכרו המה בלכד ולא זולתם. מפני שדיעת הדברים כשהיא על דרך הכללות מאד מבלי יחוד ופרטיות מה. אין השכל האנושי מתחמק בה. והנה מאמר ואסבת לרעך כמון הוא סוג כולל מינים ופרטים הרבה. וראשית מה' שהיא יתר טוב ליכור מיניו כי בזה תשלם ידיעת יתר. כי לא תשלם ידיעת מהות האדם באמרנו שהוא עש או גשם שהוא סוגו הכללי. אלא באמרנו שהוא חי מדבר. והנה אם תהיה באכזרה לרעים בשמירת החיות ככלל בלא תרצה. ואם תהיה בשמירת כבודו ואשתי ככלל בלא תנאף. ואם תהיה באכזרה בשמירת ממון שלא יזנה ולא יגזל אותו וכללו בלא תגנוב לסיבות דבורים כוללים. וכן מאמר לא תשגב את אחיך בלבבך. וכן ג"כ ענין השנאה אם בגופו או באשמו או בממון וכל דבר הנוגע בו. ומאמר ועשית הישר והטוב הוא גם כן מאמר כולל המינים הנזכרים ולכן הקדוש ברוך הוא לא רצה להזכירם על הסוג הכללי מינים רבים כי לא תכלול בזה האכזרה הזכירה לשלמות אלא המינים האחרונים. והנה זכר חמשת האחרות האלה לפי שהלכד יחשף או יקנה בלחיות אם במעשה ואם בדבור ואם במחשבה וזמ"ס בדין ובכללם לעשות. ולפיכך המעשה הוא החלק היותר עיקרי וזכר ראשונה. אף בגוף כמו שזכרתי לא תרצה. ואם בכבוד אשתי לא תתקן. ואם בענין ממון לא תגנוב ושלשם הם במעשה. אחר"כ הזכיר שלא יחשף לחברו דבריו שפתיו ועל זה אמר לא תענה וגומר. ואחר"כ הזכיר שלא יחשף לו אפי' בהרפור סגל ומחשבתו לחמוד דבר מכל אשר לו. הרי לך מבואר שבזה הדברות כלם נסדר ראויה והענין וזוהי הותרה השאלה ה'. ואמנם בתשובת השאלה ה'. אומר שמאמר אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך וגומר. אינו עשם למלות לא יסיה לך. אבל הוא הקדמה לכל הדברות. להודיע מי הוא זה ואיזה הוא הדבור אליהם שמה. ואין כאן לפי זה עשם למלות לא יסיה לך. וגם אומר שלא זכרה התורה בדבור האל לא עיגש ולא שגר אבל הניד שהוא יתחבר מקדא מאד עובדי ע"א ותהיה כי כך קצתהו שיפקיד עונו על שלשים ועל רבעים. ואמר שלא יחשב בזה עול ועוהה דין כיון שגם בשגר המזוי' הוא עושה חסד לאלפים. ואם כן אין כאן זכרון העונש המיוחד לעובדי ע"א כי לא נאמר בו מות יומת ולא יכרת ה' לאדם אשר יעשה וכן בשגר לא אמר למען יאריכון ימך שהוא הלשון המורה על השגר. אבל אמר שלא יחפול אדם מהיותו יתחבר בקצתו סוקד עון אבות עד ג' או ד' דורות כי הנה בענין השגר ימשך חוט ההסד עד אלפים מהדורות הרי שאין בדבור הזה לא טעם ולא עונש ולא שגר. ואמנם בדבורי לא תשא אומר כי לא יקנה ה' לפי שלא יחשבו שלא יחשב להם לעון בדברים שבעל פה כי הוא יו"ק אליו יתחבר דברי פי אדם. ובשבת נתן עשם להיותו דבר יולא והממשל רוצה לומר בריאת השכל והדבור אצל שגאר הדבורים לא נתן הכתוב עשם ולא שגר ולא עונש. לפי שלא להאליהם להפחית' עם העונש ולא לפיכך עם יעודי השגר אלא להודיעם העונש והסיר לעשות והרע והמזיק להרחיק כי לזה לא נאמר המזוי' האלה לסיבות חוקים ומשפטים נדיקים לא בנתינת אחרת והותרה בזה השאלה ה' :

ואמנם בהיתר השאלה ה' שהיא המלות שבהם בדבור אנכי. ראוי שתדע שדעת הרב המורה הוא שהיא מלות שבהם הקדוש ברוך הוא שואמין בלחיותו רוצה לומר שהוא שגם מחייב המציאות. ובדבור הב' הוא מלות להאמין ביחודו כי הוא אלהיהם מהאמין שיש אלוה אחר זולתו. אבל בעל ספר מלות הגדול ובעל ספר מלות קטן. עם היות שביטויים בשני הדבורים הראשונים הם מלות תלויות באמונות ומהות לא יסיה לך הוא שלא יאמין באלהות זולתו הנה במלות הראשונות לא יסיתו עם הרב הגדול כי בעל ספר מלות הגדול כתב בו וז"ל מלות עשה להאמין שואמין שנתן לנו התורה ע"י מרע"ה הוא ה' אלהינו אשר הוציאנו מארצם וזה הוא מאמר אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך עד כאן. הנה הניח המלה הזאת כחה כח היסוד כח' מייסדות הדת והוא שתורתנו היא מן השמים. ואינו נכון כי אף יסיה הדבור הראשון ביסוד הח'. ובדבור הב' הוא ביסוד הב' שהוא האחריות. ובדבור הג' ביסוד הג' שאינו גוף. ואם הדבור הב' והג' הם מהיסודות הראשונים אף לא יסיה הדבור הראשון מהיסוד הראשון. ובעל ספר מלות הקטן

כזה וז"ל א' לידע שאותו שגאר השמים ואף הוא לבדו מושל למעלה ולמטה ולר' דורות העולם שנאמר אנכי ה' אלהיך. ואפילו באור להוציא מהפלוסופי' האומרים שהעולם ניהר מאליו במלות העולם וכו' וכזה עוד אכן הקדוש ברוך הוא מנהיג את העולם כלו ברוח פיו והוא הוציאנו ממזרים ואין אדם נוקף באצבעו למטה אלא אם כן מכריזין עליו מן השמים שנאמר מה' מועדי נבר כינוי עד כאן. הנה אם כן יסיה אלוה כח המלה הזאת שנאמין בהשגחה הפ"א וזאת ה"א מייסדות התורה ושיקריה ואף לזה עליו בתחלת דברותיו קודם שיהיה על אמונת היחוד ושלילת הנשמות וכלל שהוא דרך זר מאד ופסוק אנכי לא יורה עליו כלל והראש"ל פירש אנכי ה' אלהיך שאלהינו שגארנו בכל לנו וידבק בו תמיד ולא חסור יראתו מעל פניו ופי' זה יסיה כח הדבור הזה על אסבת השם ועבודתו והוא היסוד הב' מייסדות התורה ומה יסיה מוכר ראשונה. והרמב"ן בפירושו לתורה ובספר השמות אשר עשה על ספר מנין המלות כתב באופן כולל הדעות כלם וז"ל יסיה אותם שידעו ויבינו כי יש ה' הוא האלהים הקדמון אשר מאתו היה הכל בחפץ והיכולת. והוא אלהים שחייבים לעבוד אותו. ואמר אשר הוצאתיך וגו' כי הוצאתו אותם משם חורם על החפץ ועל המציאות כי בידעם והשגחה ממנו יאלו וגם תורה על הדעות כי על דעת קדמות העולם לא ישתנה דבר מעשיו ותורה על היכולת. והיכולת יורה על היסוד וכו' הנה הרביע בזה רוצה יסוד התורה ופסוק אנכי לא יורה עליו כלל וקצוב לזה כתב הרמב"ן ורבינו נסים והרשב"ר יוסף אלבו בעל ספר השיקריים נמשכו בזה אחרי בעלי הדין שזכרתי עם היות שלא אמרו דבר בשם אומרו ויחשו לדעותיהם לעולם כי הנה הר"ן פירשו כבעל ספר מלות הגדול להאמין תורה מן השמים. ובעל ספר השיקריים נמשך אחרי בעל ספר מלות הקטן שהיה על אמונת ההשגחה האלפית. הראתהו צעניך דעות החכמים האלה ראשי בני ישראל הנה ואף כל אחד לדרכו פנה בפ' הפסוק הזה עם היות הנה השורש שבהם ששתי הדברות הראשונות הם מלות אמוניות. וכבר זכרתי בשאלות מה שהוכיח הר' חסדאי שלא תפול שם מזה וגדרת באמונות. וטענתו חוקית הפה. ולכן הוציא יתר בענין דברי בעל הלכות גדולות שלא מנה אנכי ה' אלהיך מזה ודעתו הוא שתר"ץ מלות הן כולן גזרותיו של הקדוש ברוך הוא בגזר עלינו לעשותם או מנענו מהן. אבל האמונה במציאותו יתחברך הודיעה אותנו באתות ומופטים וגלוי שכינה שפשה לעינינו והוא השיקור והשורש שממנו יולדו המלות אבל אינו נמנה בחשבון. ומאמר מכליתא מסכים לזה שאמר לא יסיה לך למה נאמר לפי שהוא אומר אנכי ה' אלהיך (רש"י שמות י"ב ב') משל למלך שזכר למדינה אמרו לו עבדיו גזר עלינו גזרות אמר להם לא כשחקצנו את מלכותי אנוזר עליכם גזרות שאם מלכותי אינכם מקבלים גזרותי איך תקיימו. כן אמר הקדוש ברוך הוא לישראל אנכי ה' אלהיך אני הוא שגאר מלכותי עליכם מלכותי כך אמר גזרותי הוי לא יסיה לך אלהים אחרים וגו' הנה עשו קבלת מלכות ענין בפני עצמו ושאריו בכלל המלות והגזרות שמה ענין אחר. ואמנם לא יסיה לך כתב בעל הלכות גדולות שהוא המגיעה בנתינים לא בהאמת האלמות לולתו יתחברך ויש במקד לדבריו בזה שאמר מכליתא גם כן לא יסיה לך למה נאמר לפי שנאמר לא תעשה לך פסל אין לי אלא שלא עשה העשוי כבר. מנין שלא יקום שגאר לא יסיה לך. הנה ביאורו עבדו לא יסיה לך הוא אומר שלא יעבדו ע"א שהיתה כבר עשויה. ואינה אם כן מזוי' אמונית. והראש"ל כתב שדבור אנכי הוא השורש והוא כנגד העשם הניסא את תשעת המקרים ובדמות האחד במספר העשרה. ובפרשת ואחת: כתב וז"ל והישר בעיני שדבור אנכי ה' אלהיך אינו משעשע' כי הוא המלות ולפי דבריו שם נראה נוסף לדעת בעל הלכות גדולות. אבל הרמב"ן בספר השמות והנזכר החוקי מאד בדעת הזה ר"ל היות אנכי ולא יסיה לך מלות אמוניות ונשתיים בזה שאמר מכליתא מפני מה לא נאמרו עשרת הדברות בתחלת התורה משל למה הדבר דומה לאחד שזכר למדינה אמר להם אמלך עליכם אמרו כלום עשית לנו שחמלך עלינו מה עשה בזה להם החומה הכניס להם המים עשה בעדם מלחמות אמר להם אמלך עליכם אמר לו כן וכן. כך הוציא המקום את ישראל מארצם קרע להם את הים הויריד להם את המן העלה להם את הבאר הניז להם את השליו עשה להם מלחמת עמלק אמר להם אמלך עליכם אמרו לו הן והן ר' אימר להודיע שנתן של ישראל כשעשמו כלם לפניו לא קבל את התורה היות כלן לבד אחד לקבל עול מלכות שמים בשמח' עד כאן. ומהו הוליד הרב שקבלת על מלכות שמים שהוא דבור הוא מזה ושלל יסיה לך היא מלות לא תעשה מהאמונת האלמות לולתו על דרך וזה ה' לי לאליהם את ה' האמרת היום להיות לך לאלהים. ראה גם ראה חולבת הרא' הזאת ואף יוכל הרב לחייב ממנה שיהיה אנכי ה' אלהיך מזה כי אף שזכר שהיה זה קבלת עול מלכות שמים לא ימשך מזה שהיא מלות אף כי הם אומרים שקבלת מלכותו הוא ענין אחר וגזרותיו ומותיו הם ענין אחר כיון שזכרתי. ואולם מה שביאר האנשים האלה שלמים הם אחת לומר שאנכי ולא יסיה לך היו שתי מלות הוא מאמר ר' שמלתי ששם שתי המלות האלה נגמרו לדעתו תרי"ג מלות באמרו אנכי ולא יסיה לך מפי הנבזרה שמוסר. ואין בזה רא' כי לא אמר שיהיה אנכי מזה. אבל אולי יאמר ר' שמלתי שיהיה זה הקדמה לדבורים. ופתי המלות יסיה לך לעשות בדבור לא יסיה לך ויחשבו שלא יסיה לך הוא סוג כולל שתי המלות. הא' לא תעשה לך פסל ובב' לא תשתחוו להם ולא תעבד' כי ההשתחוי' בכלל העבד' היא והיא מין ממניה. או שלא תשתחוו להם ולא תעבד' הם מינים נכללים במלות לא יסיה לך ויהי' אומרו לא יסיה לך ולא תעשה לך פסל שתי המלות שממנו מפי הנבזרה ויש בדבריהם וז"ל ראיה על שאין דבור אנכי מזה ממה שאמרנו בחמ' הוריו' (דף ח') וזי תשגו ולא תעשו מאד לך דעב"א משמע קרא וכו' דבי. ר' ישמעאל תנא למן היום אשר צוה ה' והלאה לדורותיכם אינו היא מזה שנאמר בתחלה הוי אומר זו ע"א. ואולי היה אנכי מזה לא היו אומרים שדבור ע"א שהוא לא יסיה לך נאמר בתחלה כי הנה דבור אנכי

וזאת לומר על הרוחניים ועל השמימיים ועל השפל אשר בכלל לא תתחשבו לה
 חזקת העבדים. והרמב"ן כתב שהיו שלשה מינים מהפ"א. הא' למיני השמים הרוחניים.
 והב' לכוכבים ולמזלות. והג' לשדים ישעל שלטתם הזכיר הכתוב במקום הזה ומה
 שכתבתי אני הוא היותר נכון. ואשרי שהזכיר אותם מהשכלות הקיני בענין האלילות
 שהוא עשוקם אלוה אחר בלתי לה' לבדו נתן הסעם באסורו באמרו כי אנכי ה'
 אליהם אל קצת כלומר אל תחשוב שלא אחוס למחשב' השופ' בזה כי אני כמו אלה
 המקנה את אשתו שלטתו אותה יקא אפו ויחר אפו בראותו את אחר מיוני עמה
 להיותה אשה עגרוני מיוחד' לו. כי אני אקנה כל כך בזה שהפקוד על שליט
 הטובד ההוא עון אבותיו כדי להענישו ביותר והוא על דרך יזכר עון אבותיו אל
 ה' והטחת אמו אל תחת. והענין בזה אפשר לפרשו כן שהקב"ה הוא רחום וחנן
 נושא עון ועובר על פשע חוזר הדדי אבות על בנייהם האמנם כשיהיה האדם טובד
 וי'א' כדי שלא יין עליו זכות אבותיו ויפקוד ויזכור השם עון אבותיו כדי שלא יהיו
 וזכות להנין עליו. וכבר זכר הרמב"ע שהפקודה היא זכירה אבל לדעת הרמב"ן
 שאין שם פקידה אלא להעניש כמו וביזם פקדי ופקדתי עליהם חטאתם ואמ' שאפשר
 האדם יחמא בחסא ע"א לא בלבד הוא יענש אבל גם בניו שהוא גם כולל לבנים
 לבני בניו כמ' חו"ל בני בני הרי הם בנייהם כלם יכרתו בעון אביהם וענין שאל'
 (ישעיה י"ד) הכינו לבניו מפניהם בעון אבותם ויזקו וז' בניהם הבנים וכל
 בנים גם דור נ' ודור ד' מהזקן ילד' וקטנים קודם שיזיו בני זכיות ועונשין שהם
 באביו האב ולכן יענשו בעונו וזכר עד דור הד' לפי שזאתם הד' דורות יזעל
 הטובד ע"א לראותם בחייו כמו שזכר הרב המורה ובאשר יעברו מזה הנזול כבר
 לא יראה אותם הוקן החוטא שלא יהיו צמיז ונס בנפשו לא יהיו לו שום קורבה
 עמם אחר הדור הד'. ובאשר יזון זה בנייהם הקטנים שהם באביו האדם וחלקו
 ושאין להם עדין בעמם לא זכות ולא חובה יהיה במאמר הזה דיוק וישר הוא.
 האמנם כשיזיו הבנים גדולים הנה לא יחיה כי אלא כאשר הם יאחזו מעשה אבותיהם
 בדיניהם כי אז לא יהיו עונשים בלבד כפי מעשיהם בעמם אבל יענשו בפלים בכל
 חטאתם מפני עון אבותיהם. וזה לפי שהקב"ה האריך אפו לאבותיהם שאל יזעל
 מהם בנים גדולים כמו שאל יאשיהו ממנשה. אבל כשיהיה המורה מהם כיואל
 בהם לא יאריך אפו אליהם עוד ויפקוד עון אבותם על הבנים הרשעים נמוחם.
 והנה יחס הכתוב כאן זאת הפקידה והעונש בחסא ע"א בלבד לפי שגםאר הטובת
 כפי הקבלה האמתית אין הדבר נ' כי בניהם הבנים אוחזים מעשה אבותיהם בדיניהם
 לא יפקוד עליהם עון אבותיהם אלא עון עמם בלבד. ואינו סותר לזה מה שגאמר
 למשה רבינו ע"ה בפס' הענן כי שם להיות הענן ע"ג נאמר כן ולכן אמר לאנשי
 כי הטובד ע"א הוא סוגא ה' בזהר בלילה אחר. ולחיותו אורי חרף ה' וסוגא אותו
 ונתון בצדו ואחר והלחלו לפסלים יכבד עשו. אבל אם יהיו הבנים אדוקים לא
 יענשו בעון אבותם שהרי בלתי יאמר שיהיה בניהם שגאולים. והנה אמר ועשה חסד
 לאלקים כאומר אל יקשה בעיניך היותו פוקד עון אבות על בנים ועל השלשים ורננים
 בענין ע"א כי הנה בענין הסכר אפשר יותר מזה לחסידים ששם היות נזול הקורבה
 לאדם עם זרעו עד ד' דורות הנה בחסד החסד והסכר ימשך עד אלפים מסדורות
 באמנם ז'ל' (ויקרא רבה פ' ל') זכות אבות לא תמה וכן אמר המשורר וחסד ה'
 מעולם ועד עולם על יראיו וגו' ויבאר כאן הכתוב שזה יהי' לאובדיו ולשומרי מצותיו
 וזה כלל כל המצות המיוחדות לעין האלילות כמו שכתבתי למעלה. שהמצות הכל
 לא יהיה הסכר בלבד עד ד' דורות אלא לך דור. וכבר זכרתי ששם היות שכל
 הדורות יקראו זרע האדם ויזעלו הללו הנה לא יקראו בנים ביחוד אלא הבנים
 ממש ובני הבנים שהם ממדרגת בנים וכן נאמר (שמות כ' ח') והבואנה אל רעואל
 אביהן והוא היה אבי אביהן. ואפשר לפרש עוד בדבור הזה שאחרי שהקדים אנכי
 ה' אליהם אמר לא יהי' לך באימר אם אני בזה הסנות ועלם ראשונה לשכלים
 הנבדלים כלם מה לך עוד עם שאר השכלים כי אינך צריך אליהם וזה הוא לא
 יהיה לך אלהים אחרים על פני רואה לומר בדידות שמה ובפני מה יסכון לך שכל
 אחר ומה שהקדים לומר אליהם לומר משניה כך הוליד לא תעשה לך פסל כלומר
 אם אני משגיח בך ומה לך למעשרות באים כיון שאין מול לישראל כעל הסגנהה
 ומה שהקדים אשר הואלתיך הוליד ואשר באים מתחת רואה לומר אם אני צויהא
 מוריס בסליח הענש על כך עם הדברים הפכניים אשר בבלי כיון שאני נאמר וזהו
 נחשבו לי בנחש שארעה לטמותם. והרמב"ן פירש על פס' ר' רננים שהוא פרט
 הבנים שזכר שיפקוד עון האב הטובד ע"א על בנים. ויהיה זה עד הבנים השלשים
 ועד הבנים הרבעים. ופירש לאובדיו על המוסרים עמם לקדושת השם כי הם
 מקיימים מצות ואהבת אה' א' אליהם בכל לבנך ובכל נפשך ובכל מאודך ומדברי
 רז"ל הוא. והבחון אומרו בדבור השני הזה אלהים אחרים כי הנה מלת אחרים
 יאמר פעם על השמים והטעות כמו ואהה הסנות את לבם החורנית. ויאמר על
 האחרים שהם כנגד הפנים כמו אחרים המשכן לאחר ולא לפניו ויאמר על הזמן
 הנמשך כמו מאחרי. בנשך ולא אחר הנער ויהיה אלהים אחרים מפורש כפי כל
 אחד מהשמותים האלה. אם מהא' אלהים מופעים ומשונשים. ואם מהב' אלהים
 שהם אחרים לאלוה האמתי שהוא הפנים האמתיים. ואם מהג' אלהים אחרים
 אלהים שהם מאחרים ממני בזמן כי אני קדמון כלם מחודשים נבראו ממני וכן
 מלת פני היא גם כן משותפת יאמר על החיים כמו על פני אהרן אביהם ויאמר
 מלשון לפניו כמו לפני שמש ינון שמו ידכאום לפני עם והוא גם כן לשון קדימח
 זמן כמו לפניו הארץ יקדח לפני בוא יוס' ה' והוא גם כן שם הכעס כמו ופניה
 לא היו לה עוד פני ה' בעושי רע. וכפי כל אחד מהשמותים האלה אפשר לפרש
 לא יהיה לך אלהים אחרים על פני. אם כהרשאוני יאמר כיון שאני חי וקיים או
 לפני שהחשבו שאין אני רואה כי הם בכל גלוי לפני או שגאוריה זמנית לא יהיה
 לפני אלהים אחרים על פני בדידות קודם בזמן לכל הנמשאים שבעבור דמיתא שחשבו
 אחרים ולא לאחר. או מלשון כעס רואה לומר לא יהיה לך אלהים אחרים ארבעים

(ג) **רֹא יִהְיֶה** לך אלהים אחרים על פני עַל דַּל הַתָּא. גִּם זֶה אֵינֶם מִזְלֵהוּ
אֲמוֹנִיטִית אֲבָל הִיא אֲזֵרָה שֶׁלֹּא יִחַלְלוּ בִּכְבוֹדוֹ בְּקִבְלֵם אֱלֹהִים מִזְלֵהוּ
וְכֹאֵלֹ הַזֵּהִירִים שֶׁ'אֵל יִפְלוּ לֹא בִּצְפִיקוּרְסוֹת וּכְפִירָה הַעֲדָרִית וְעַל הַכֹּפֶר' הַקִּינִית
הַזֵּהִיר שֶׁלֹּא יִקְבְּלוּ וְלֹא יִזְכְּרוּ בְּשֵׁם אֱלֹהִים בְּלִתי לֹה' לְבָדוּ וְיִזְכְּרוּ לֹא יִהְיֶה לָךְ אֱלֹהִים
אֲחֵרִים עַל פִּי וּלְפִי שֶׁהוּא הַגִּמְזוּאִים מִבְּלֵשָׁה עֲנֻשִׁים מִתְחַלְּפִים כִּי יֵשׁ מִכֵּה נִמְאָזִים
הַזֵּהִירִים מִהַעֲלוֹם הַעֲלוֹן וְנִדְלִים מִגַּל גִּמְזוּת. וְהֵם גִּמְזוּתִים מִהַעֲנֻשִׁים חֲמִיד וְהֵם
גִּמְזוּתִים הַעֲלוֹם הַחֲמִידִים וְהֵם נִמְאָזִים חֲמִידִים הַזֵּהִירִים וְהַכֹּפֶרִים מִהַעֲלוֹם
הַשֶּׁפֶל לֵכֵן הַזֵּהִיר שֶׁלֹּא יִקְבְּלוּ לִיֵּזֶרָה שׁוֹם נִמְאָז נִגְרָא מִשְׁלֵשָׁה הַעֲלוֹמֹת הֵם וְעַל
הַשֶּׁפֶלִים הַנִּדְלִים חֲמִידִים לֹא יִהְיֶה לָךְ אֱלֹהִים אֲחֵרִים כִּי שֶׁם אֱלֹהִים נִתְּמַר עַל
הַמִּלְאִכִּים הַרוֹחִיִּים וְכִי דָרָשׁ בְּמִלְחָמָה הִדּוּ לְאֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים שֶׁהוּא אֱלֹהֵי וְכֵן
לְמִלְאִכִּים הַרוֹחִיִּים שֶׁנִּקְרְאוּ אֱלֹהִים וְהִבְדִּיל הַרֵב הַמְרוֹד בְּפִ' חִ'צ'. וְהֵם עֹבֵד אֲמוֹרָה
עַל פִּי שֶׁנִּתְּנָה מִרְשָׁה הֵם עַל פִּי כִּי הֵם לְמַעַלְמֵם יֹאמַר שֶׁהֵם חֲמִיד לְפִי הֵם
וְכֵן הִרְגֵם אֲנוֹקִלֹם וּפִי לֹא יִדְאוּ וְדִקְדְּמוּ לֹא יִתְחַזֵּן עַל הַנִּדְלִים הֵם כְּמוֹ שֶׁכָּתַב
הַרֵב הַמְרוֹד. וְכֵנֶכָה הַגִּמְזוּתִים הַחֲמִידִים לְהַזִּיר שֶׁלֹּא יִעֲבֹדוּ אֲחֵרִים אֶת הַשֶּׁמֶשׁ
וְאֶת הַיָּרֵחַ כֹּל גִּמְזוּתִים הַשֶּׁמֶשׁ מִהַעֲלוֹם הַחֲמִידִים אֲחֵר לֹא תַעֲשֶׂה לָךְ פֶּסֶל וְכֹל תְּמוּנָה
אֲחֵר בְּגִמְזוּתִים מִמַּעַל כִּי הֵם אֲחֵר בְּחֵלֶם כֹּל וְתִמְנוּתָה לְהִיוֹתֵם גִּמְזוּתִים בְּעֵלֵי תְּמוּנֹת
מִיֵּהֲדוּת מִהַ שֶׁאֵין כֵּן בְּשִׁבְלֵים הַנִּדְלִים וְכֵן רַחֵם רַחֵם רַחֵם וְהוּא הָאֱלֹהִים שֶׁהַעֲבֹדִים
לְאֱלֹהֵם הֵם אֲחֵר הַתְּחִילוּ מִנִּי קֹדֶם לַעֲשׂוֹת יִזְרוֹת רַחֵם כְּכֹסִיִּים וְהַשֶּׁמֶשׁ וְהַחֲמִידִים
יִזְרוֹת מִזְלֵהֵם בְּשִׁעוֹת אֲחֵר לֹא הֵכֵחַ לְפִי מַעַלְמֵם. וְשִׁיָּה הִיא נִדְרוֹר הַסִּגְנָה כְּאֶשֶׁר
הַפִּסָּה הֵם הַשֶּׁם הָאֲרָזֹת. וּמִמֵּן וְאֶת הַטְּבִירָה בְּיוֹסֵם כֵּן שׁוֹבֵרִים לֹא נִשְׁמָה בְּרִאיוֹת מִזְלֵם
עוֹלָה בְּכִבּוֹדֵנֶכָה וְלִזְלֵהוּ. וְכֵן הַזֵּהִיר שֶׁלֹּא יִעֲבֹד שֶׁם כֵּן שׁוֹם נִמְאָז חֲמִידִים עוֹלָם
הַשֶּׁפֶל וְעֵלֵיו אֲחֵר וְאֲשֶׁר בְּאֶרֶץ מִתְחַת וְאֲשֶׁר בְּמִים מִתְחַת לְאֶרֶץ כִּי מִפְּנֵי שֶׁהַמְרוֹדִים
מִהִיסוּדוֹת לֹא יִתְּהוּ אֵלָּה עַל הָאֶרֶץ חֹזֵם בְּמִים. וְאֵין הִיָּה בִּיבּוֹד הַזֵּהִיר וְלֹא בִּיבּוֹד
הַשֶּׁם. כִּי בְּשֵׁם לְפִי הָאֱלֹהִים לֹא יִתְּהוּ דִּבְרֵי אֵלָּה עַל הָאֶרֶץ חֹזֵם בְּמִים. לֵכֵן אֲמַר
בִּיבּוֹד וְאֲשֶׁר בְּאֶרֶץ מִתְחַת רוּחַ לִזְמֹר שֶׁהוּא הַמַּטֵּה הַמְּוֹלָט מִרְבּוֹ הַשֶּׁמֶשׁ הַסּוֹבֵבִים
אֲחֵרֵם מִלְמַעַל. וְאֲשֶׁר בְּמִים רוּחַ לִזְמֹר מִהַדְרִים הַמִּתְּהוֹרִים בְּמִים. וְכַעֲבוֹר שֶׁם
הַמִּתְּהוֹרִים בְּמִים לֹא יִמְלֹטוּ מִאֶרֶץ אֲשֶׁר מִתְחַת לָמוֹ כִּי הַדִּמִּים שֶׁהֵם יִתְּהוּ לֹא בְּמִים
הַשֶּׁפֶלִים לֵכֵן אֲמַר וְאֲשֶׁר בְּמִים מִתְחַת לְאֶרֶץ. וְאֵין הַכּוֹנֵה שֶׁהֵם הֵם מִתְחַת
הָאֶרֶץ כִּי הֵם עֲלֵיהֶם בְּעֵדֵר הַנֶּחֱסִי וְיִבְּדוּת. אֲבָל אֲמַר שֶׁם לֹא יַעֲשֶׂה פֶּסֶל
וְתִמְנוּתָה מִהַדְרִים אֲחֵר הֵם עַל הָאֶרֶץ וְאֲשֶׁר הֵם בְּמִים כִּלְלוֹ תִּתְּמַר הַדִּמִּים שִׁתִּילְדוּ
בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר הִיא מִתְּהוֹרִים לְמִים וּקְרַקֵּה לֵהֵם. וְהַיָּסוֹן אֲמוֹרָה לֹא יִהְיֶה לָךְ אֱלֹהִים
לָךְ וְאֵין מִלַּת לָךְ מִיֵּהֲדוּת. כִּי רִ"ל אֲחֵם בְּמִי יִשְׂרָאֵל שֶׁתִּתְּנֵם לָחֶם ה' לְכַסְּתֵנוּ
הַשֶּׁנְחָנוּ לָחֶם יִהְיֶה זֶה דִּבְרֵי בְּלִתי רָאוּ וְלֵכֵן לֹא יִהְיֶה לָךְ אֱלֹהִים אֲחֵר. וְעַל כֵּלֵם

מי יהיה זה צפני וכעסני על דרך בעסוני בהגליהם וכפי זה הדרך תוכל לפרש הכתוב הזה צפנים רבים ואופנים מתחלפים. הוא אשר דברתי אליך שגלו בדבורים האלה מלות משתפות כדי לכלול כוונות שונות ורבות. והנה אמר כי אנכי ה' אלכך אל קנא ולא אמר אשר הוצאתיך מארץ מצרים כמו שאמר בדבור הראשון לפי שאסור העבדות אליהם הוא מאשר הסי' ה' מהוה ובורא את העולם ומאשר הוא אלוהיהם מנהיגם ומשגיח גם ולכן גם קודם היותו מאשרים אשר העבדות אליהם לאדם ולנהג לפי שהיתה דבר רע ובגלתי ראוי בחוק אלהותו לא בנחיתת הכפפה שהיציג עמם ביציאת מצרים כי גם בלתי היו מחויבים בזה. ועם מה שפרשתי בפסוקים האלה יותרו השאלות הה' והס' :

(ז) השא את שם ה' אלכך לשא וגומר עד זכור את יום השבת. אחרי אשר בדבור השני הוסיף על האפיקורסות והכפירה הקנינית מהע"א בא להוסיף בדבור השלישי הזה על האפיקורסות והכפירה ההעדית והוא שלא יקל האדם לנכוד הגורא יחצרך ולא יבזהו בפיו ובשפתיו ובלבו דרך גיוון וקלות ראש. והנה אמר לא תשא ולא אמר לא תשבע לא מפני שהדבור יסא בו קול כמו שכתב הרמב"ן אלא לפי שלא היתה הכוונה האליה בלבד שלא ישבע לשקר או שלא יסא שם שמים לבטל אלא גם כן לכלול בזה הדבור אזהרות אחרות כי הנה מלת תשא היא משתפת אסתר שחאמר על השבוע' כמו (ישעיה ב') ישא ביום ההוא לאמר לא אהיה חונם והוסיף כפי זה השמוש הדבור הזה על השבועה לשא ולשקר כי השא כבר יאמר על השקר כמו שז' ודבר כוזב הרחק ממני ולכן בפרשת ואחחן במקום שנאמר כאן לא תשבע ברשע עד שקר אמר שם עד שז' לפי שהוא הוא כולל לשקר ולכזב או לבטלה וכלו הוסיף כפי השחוף הזה שלא ישבע לשקר ולא יסא שם שמים בפיו לבטל כי כל זה נמשך מהעדר אמונה ומי שיכחש בה' ויאמר לא הוא אם חי ה' יאמר אכן לשקר ישבע וכבר זכרתי שכלל בזה גם כן המקלל והמגדף את השם וג"כ המחלל את המקדש והמזהב את חממי החורה ומי שלא יעמך לנביא. ויאמר לשון חשך גם כן על הרוממות והמעלה מלשון נשא ורם ושיא מעמד ולפי זה השמוש יוסיף לאדם שלא ירומם את השם לשא רוצה לומר באומרו שהוא יחצרך מפני גדלו ועוצם מדרגתו ורוממותו הוא בלתי משגיח בפרטים על דרך אשר יומדוק למחמה נשוא לשא עריך. וכללו אף כן בזה הדבור הפרטים והאמונות כלם. ולזה אמר את שם ה' אלכך רוצה לומר שלא יכפור ולא יאחר לשא בריאותו והווייתו לעולם שהוא המכוון בשם ה' ולא בשנחחו שהוא אשר רצה באמרו אלכך. ואמר גם כן לשון חשך על הנבוא' מלשון משא דבר ה' ישא מדברותיו וכפי זה השמוש יוסיף שלא ינא לשקר כי לא לבד יעניש השומע לנביא שקר. אבל גם לא ינקט הנביא אשר ישא את שמו יאמר לא לשא. וכללו בזה גם כן אזהרת בלתי שמוע אל הנביא או אל חולם החלום הה' ומכלל לאו אחר שמוע הן שמוע לשמוע לנביא האמת. ויאמר גם כן לשון חשך על נשיאות כל דבר ליהסו לדבר מה כמו כל אשר נשאו לבו לקרבה אל המלאך' ואלין הוא נושא את נפשו וכפי זה השמוש יוסיף שדבריו האלהים לא יסא ולא יפרש האדם לשא ולשקר והוא המנהל פנים בחורה שלא כהלכה. וכללו בו גם כן השמעת אל חממי הקבלה וההודאה לדבריהם ולסירושם וכמ"ס הנביא מלאכי. וגם אני נחתי אתכם נביאים וסופלים לכל העם כפי אשר אינכם שומרים את דרכי ונשאים פנים בחורה. הרי לך מבואר גם בדבור הזה בכללו ואזהרות ומלות רבות והסוגי בכלל להם הוא הסכלות ההעדית. כי הנה לקנין בלמות אריך שיתרחק האדם משי הקצוות רוצה להיות מביטות משתפים עמו יחצרך באלהות דבר אחר ועל זה בא דבור לא ייהיך. ואם הקצא האחר שהוא שלא יאמין אלהות כלל לא לשאר האלהות ולא לשם יחצרך בחושבו שכלם שז' ודבר כוזב ולכן לא ישבע בשם יחצרך לשא. והנה אמר בזה כי לא ינקט ה' את אשר ישא את שמו לשא לא לבאר טעמו אלא להבדיל בין העון הזה לחסא העבדות נגלויס והוא שבע"א יפקוד עון אבות על בנים אבל בנושא שם ה' לשא לא יפקוד עליו עון אבותיו אבל לא ינקט אותו מעשיו כי הוא בחטאו ימות ולא יתן עליו חטאים של אחרים ולא אמר את אשר ישא את שמו לשא רוצה לומר אותו בלבד לא אבותיו. והולך לומר כי לא ינקט להבדיל כי עם היות שאין בחטא הזה מעשה לא יקל בעיניו לאמר מה איכפת לי' להקדוש ברוך הוא בדברי שוטים אין הדבר כן כי עם היותו בעריו דברי רוח לא ינקט ולא יסלח השם את אשר ישא את שמו לשא. כי עם היות במקצת שבוטח שמציא קרבן אין עון השבועה מתכפר לו כי לא ינקט עד שיפרע ממנו ואמר את שמו לכלול כל שמוותיו ובטיוו וה' זה לפי שהשבע הוא מבוה אמתת דברו למציאות השבע בו וכלאו יאמר כמו שהסג יחצרך אמת כן מה שאני אומר אמת ובאשר הוא משקר בדבריו יתחייב מהם שהוא אומר שאין הקדוש ב"ה אמת ותכל הכפירה מבח דבריו בהכרח. וכבר זכר הראב"ע נידל עון השבועות שלא בראוי. והנה אמר בדבור הזה כי לא ינקט ה' ולא אמר אלכך ולא אמר הוצאתיך לבניד שיהיה בעסו ית' על השבע לשא לפי שגלו מציאות שם שקר דבריו בנביותו יחצרך מחויב מציאות בורא העולם וממציא כל המלאכים ולפי שאין בנביות בזה מפני שהענה של יציאת מצרים. וגם לא מהיותו מנהיגם ומשגיח גם אלא בנחיתת שם ה' בלבד. ואמנם למה לא סמך דבור לא חשא עם דבור לא חשנה הנה הוא לפי שדבור לא תשא לא נאמר בלבד על השבועה כי אם גם כן על שאר האזהרות שכללו בו כפי שמוטי מדותיו כאשר זכרתי. ולפי שה' כחו יותר על ענין האלהות לכן נמשך ונתחבר בדברות הראשונות האלהיות שגלו הראשון ולא בכלל בחוק הדברות האחרונות שבין אדם לחצירו. והותרה בזה השאלה הי' :

(ח) זכור את יום השבת לקדשו וגומר עד כבד את אביך ואת אמך. אחרי שהוסיף יחצרך שלא יחטא האדם באפיקורסות והכפירה הקנינית ואח"כ בכפירה ההעדית בדברים שידבר וישא על פיו הוסיף גם כן שלא יחטא בכפירה העדית צמחשי והוא פתולו שבתות ה' ומועדיו כי בזה יורה שאינו

מאמין בנסי' ונפלאותיו שהעידה החורה עליהם ולזה סמך דבור זכור לדבור לא חשא מפני ששניהם מסוג הסכלות והכפירה ההעדית אם לא שהאחד תלוי בזה והאחד צמחשי וכלאו לא די שלא תעבוד אלהים אחרים כי הנה אם לא האמין והקבל האלהות מזולתי ולא גם כן ממני תשאר גם כן נעדר הבלמות לממרי ולזה לזה שזכור את יום השבת רוצה לומר שבמנותם ימי השבוע יזכרו תמיד שהיום הו' קדוש לה'. וכלל בזה עוד שלא יקראו לימי השבוע שמות השבע' כובדי לבת אבל יאמרו תמיד באחד שבטת בשני שבטת וכן בשאר הימים כלם יזכרו את יום השבת וזה הוא שאמרו במכילת' לא התי' מונה כדרך שהאחרים מונים אלא תפא מ"ה לשם שבת. ולפי דעת חז"ל (סנהדרין נ"ו) שבת ודינין במרה איפקוד אפסד לפרש זכור את יום השבת. זכור מה שזויתך במרה ומענין המן על מלות השבת. ואמר לקדשו שבבואו יקדשו ויכמ"ס חז"ל (פסחים ק"י) קדשו בכניסתו. ומאשר לא אמר זכור את יום הו' ואמר את יום השבת למדנו שלא לבד על שבת היום הו' הוסיף בדבור הזה כי אם גם כן על כל מועדי ה' שם בהם שבות ואסור מלאכ' שכלל בכלל שם שבת ע"ד מלמד שבתות ה'. ואמר אח"כ יחידו על שבת היום הו' ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ויום הו' שבת לה' אלכך. ופירשו הפפרשים ששת ימים תעבוד שהוא רשות רוצה לומר ו' ימים תוכל לעבוד כמו שתרצה. ואפשר לפרש גם כן שהוסיף בזה שלא יהיו ממוגנים ומעייקים בימים ובשעות הטובים הם אם רעים לעשות עבודהם כפי הסדרות השמימיות שלא יחשו זה אבל ו' ימים ישעזו ויעשו כל מלאכתם כי הנה ברצות ה' דרכי אים כל הימים יליחו במעשיהם ויום הו' בלבד הוא אשר אין ראוי לפעול בו כלל לא מפני טענות או ממלת שבתא כדברי החובנים. אלא לפי שהוא יום שבת לה' אלכך רומז לשבת הראשית שבו שבת ה' מכל מלאכתו. ולכן כמו שהו' אלכך בכל ו' הימים פעל ועשה צמחשי בראשית ובשביעי שבת וינשך כן תעשה גם אחס והלכת בדרכיו ו' ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך וזיום הו' תשבות כדי ששם מלאכך בשבת הימים והשבתות שבשביעי תתפרסם פנת חדות העולם ונדריהו. ובעבור זה ברח השם את יום השבת ויקדשו. וכבר ביארתי בפרשת ויכולו מה היא הברכה ומה היא הקדושה הוזה והרמב"ן כתב ו' ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך נאמר על העבודות אשר לאדם בנית ובשדה שהם יקראו עבודה. אבל הדברים הנריים לאדם לעמידת נפשו כאוכל נפש קרוא הכחוב מלאכתך יחידו. ואינו נכון כי שם עבודה ושם מלאכה הם נדפדים ולכן בשבת לא אמר אלא כל מלאכה ולא זכר עבודה וכבר ביארו בקבלה האמתית כמה סן המלאכות האסורות בשבת. ואמנם השט"י שבאו בדבור הזה ממה שאמר כאן למה שנאמר בפסירה ואחחן ומה ענין מאמר חז"ל זכור ושמור בדבור אחד נאמרו. יתבאר בע"ה בלכות פסח' ביארו ששבת הדברות אשר שם. וכבר הקצו אנשים אריך ימי' השבת מורה על חדות העולם כיון שהחודש הוא משעה ופעל ואמנם השביתה היא העדר הפעולה וביטול המעשה ויותר היה ראוי שזכרו ימי בראשית צמה שימנו סבוב ו' ימי המעשה לעולם וכן הקשה הרמב"ן על הרב המורה שכתב שהיה השבת גם כן לזכור יציאת מצרים כמו שאמר וזכרת כי עבד היית וגו' ואמר שבהיותו שובחים ולא עושים מלאכה ביום הו' אין בזה זכרון ליציאת מצרים ואין לרואה אותו בטלים מהמלאכה ידיעה בזה. אבל תשובת ב' הספקות האלה מבוארת אם הראשון לפי שהשבתה תורה על החודש מהאפס המוחלט כי היא תעיד שהקב"ה עשה מלאכ' בתחילת הבריאה כבר שבת ממנה מהיום הו' והלאה ואי' שבת כששבתה אלא עשה אותה עוד וז' בלתי מלאכת החודש ולא מאין כי הנה להמציא מאוים יש מים לא שבת לעולם כמו שאמר אשר ברא אלהים לעשות. ובה האופן שהשבתה תורה על החודש ששבת. ואמנם יציאת מצרים חורה עליו השבת לפי שם בו נוסף ומנותו ובטול מלאכה. ובהיותו שובחים ביום הו' בשמחה ובטוב לבב מורה שאנו בני חורין ולא עבדים לפרעה למצרים כי שם היינו עובדים תמיד מנוהם ולא בשיחה והסירה האת אינה כי אם לעמנו ולא לזרים שיראו אותנו שובחים ומפני זה אמר מרע"ה זכרת כי עבד היית בארץ מצרים וגו' ע"כ אף ה' אלכך לעשות את יום השבת רוצה לומר שיעשה אותו יום משתה ומשמחה ובטול מלאכ' לא ע"כ עבד ואמתו עבד וגם נשמחו תווח כדי שתתפרסם המנות' מאוד. והרב המורה זכר עוד בלכות אחר לנחמות ויותר המקודש הזה והוא כדי שיהיה לישראל שביעית הימים צמחשי ועיגן מעולםם ויותר ראוי לומר כדי שיהיה להם שביעית הימים פנוי ללמוד התורה האלהית פרוזיה וקדושים לשמור מאוד וכן אמרו חז"ל (בבלי ס"ו) לא ניתנו שבתות וימים טובים לישראל אלא ללמוד בהם תורה ומפני זה אמרו ששקילה שבת כנגד כל המצות. ולפי שמלות השבת מורה על החודש והוא דעת אמת ראוי שיהיה נקיבל אללנו מקדמונינו ואבותינו לכן בא אחר זה הדבור כבד את אביך וגו' והותרה השאלה הי' :

(יב) כבד את אביך וגו' עד לא תלחל לא תגאף וגו' זה הוא הדבור הה' וכבר יראה ממנו שהוא מהדבריים שבין אדם לחצירו וכן הוא דעת הרמב"ן

כי הוא בנכוד הסורים שהם היוהר האנושי מכל שאר האברים. לאמנם בזה עם הדבורים האלהיים שהיו בלוח הא' שם בין אדם למקום לפי שבאמרו כבד את אביך ככל כבוד הקב"ה האב האמתי והוא הא' היותר מיוחד ששכלשת השוחפים שים ציטית האדם וכמ"ס הלא הוא אביך קנך הוא עשך ויכוונך. וכן אמרו במכילת' (קידושין ל"ו) הקים כבוד אב ואם לבדו המקום דכתיב אב ואמו ואביו תיראו וכתיב את ה' אלכך תירא כתיב ומקלל אביו ואמו מות יומת וכתיב ואים כי יקלל אלהיו כתיב כבד את אביך ואת אמך וכעודו כתיב כבד את ה' מהוה ע"כ ואמר יהושע לענין בני שים לא כבוד לה'. וכן דרשו חז"ל (כתובו ק"ג) כבד את אביך לרבות אחיך הנדול. ולמדנו גם כן מזה לכבד את האבנים כי הם אבות תלמידיהם כמו שזכר הרב המורה בשחף שם בן. ויכללו בדבור הזה מלות לשמוע אל הנביא ומלות מפני שיהיה חקום והדרת פני וכן מלות לשמוע אל ב"ה הנדול שנאמר לא תחור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל. ובמסכת קדושין (סג) פ"ק זכרו חז"ל על

אחרי שזכרתי יחצרך שלא יחטא האדם באפיקורסות והכפירה הקנינית ואח"כ בכפירה ההעדית בדברים שידבר וישא על פיו הוסיף גם כן שלא יחטא בכפירה העדית צמחשי והוא פתולו שבתות ה' ומועדיו כי בזה יורה שאינו

ומנסל אחס מן העולם. וכלל עוד בדבור הזה לדעת חז"ל המלבין פני הכירו
בזמם שהיה בו או בנאותיו ונ"ל כל היורד באומותו של חבירו ומונעו מפרנסתו
ומשני גבולו. והמלשין והמוסר את חבירו כל זה הוא בכלל לא הרצח. ונדבור לא
תנאף ככלל העשרות כלל וכל מיני הניאופים וכמו שזכר הראב"ע כי עש היות
שיאמר ביחוד נואף על השוכן עס אשת איש. הנה נ"ל שיאמר בכלל
העשרות וכמ"ל ועין נואף שמרה נאף לאמר לא תסורני עין ונדבור לא הנגזר כלל
נ"ל מזה רבות כי הנה עס נגזר שיאמר פעמים על הניגזר נפש מחבירו דבריהם ו"ל
ויאמר נ"ל על הלוואה ממנו של חבירו שלא מדעתו כמ"ל אם במחירת ימאל
הנגזר ויאמר על הניגזר והעושה באשר הוא לקחת נכסי האדם שלא ברצונו ולזה נאמר
במשמעות יד או גזול או עשק את עמיתו שכל קרא חשימת יד שיהא הנגזר.
ויאמר נ"ל עס נגזר על הניגזר והמורה כמו ויגזב יעקב את לבן ואלו דבר
יגזב. ונס הוצאת דבר' תקרא נגזר מאותו דבר ונחיתה וכפי השדרוש' האלה נכללו
בדבור לא הנגזר הנגזר נפש. והניגזר ממין או כלים. והניגזר והעושה. ומזה לא
חונן איש את אחיו. ומדבר שקר תרחק וכל דבר נגזר ונגזר דעת. ומזה לא
תעשו עול במשפט במדה במשקל ובמשיכה וכל שאר המלות שזכרתי למעלה. ואמנם
למה נא דבור לא תנאף בין לא תרצח ולא הנגזר. הנה הוא לפי שהאשה נחיתה
מה היא כנוף האדם עמם מעצמו ובשר מבשרו. ומזה אחר היא כקניינו וממנו
ולכן נאמר אותו דבור בין לא תרצח ולא הנגזר. ואחר שהזכיר שלא יזיק אדם את
חבירו במעש' רע לא בלשון לא בנפשו ולא בממונו. והזכיר שלא יזיקוהו גם כן
בדבר שפחיתו וזכר אחר לא הענה בדרך עד שקר. ומלמד שהזכיר בזה שלא יעיד
אדם שקר ככלל בו הלוטע על חבירו והמספר לשון הרע ודרכיו והמלשין פני חבירו
ברבים ודומיהם מהמלות שזכרתי ואחר זה הזכיר שלא יזיק אדם חבירו במהשכחו.
וזה הוא לא תחמוד. והראב"ע פירש שהדבור הזה אינו כלל במחשבה כי החמדה
האמר נס כן על גזלת הדבר הנחמד כמ"ל ותמדתו שדות וגזלו וזכר הזכיר אס כן
על הגזל הנמשך בפסל החמדה וגם על החמדה עממה אשר נכנס. והכר הנדול
המיומני כת' מכבים לזה בספר נזיקין פ"ה מהלכות גזלה ואבדה שאינו עובר על
לאו לא תחמוד עד שיקח הספק אשר תמך שהוא חמוד שיש בו משפט. אבל
הזכור אינו אלא בלב בלבד. ויש מהספק' חלוקים עליו בזה והשדה הראב"ע
לכאשר שיש בה בדבר האדם לעמוד על אזהרת לא תחמוד אפי' בלב או כשרגל
האדם עמו בהספק' בזה שיש לו כמו שרגל. באסור העריות ויזכיר בזה
וזכר הדברים הנחמדים כפי לורך האדם אליהם. ומה שראוי שיסתכל על קנינם
בעולמו ולכן זכר ראשונה חמדת הצית ואח"כ האשה ואח"כ עבד ואמה. ואח"כ
שור וחמור שהם בעלי חיים בלתי מדברים. וזכר הדברים שאינם כל כך זריזים
כלל הכותב בהמור וכל אשר לרעך. אבל במשנה תורה זכרם כפי חומר החטא
והרשע כי החמד' היהיר רעה היא חמדת האד' לאשת חבירו כחמד' דוד לכת
שבע. ואחרים כדור חמדת האדם לבית רעשו שהוא דר בו שיוציא אותו החומה
לקחת את ביתו ואחריו השדה כי עס היות שלא ידור בו האדם כמו שידור ציתו.
הנה הוא מקום מנוחיהו ונחלת אבותיו כמו שהיה עין האדם עס כרס נבות
היורעאלי. ואחר השדה זכר עוד ואמה שאינה כ"כ נחשבת כשדה. ואחריהם שור
וחמור שהם בלתי מדברים. ואחריהם אמר לכלול המעט' שאין בהם רוח חיים
וכל אשר לרעך. וכבר זכרתי שזכו הדבורים ה' אחרונים האלה בקצור מופלג
לפי שהם דברים שנוצרו בהם השכל האנושי ובעבור שכלם הראשונים מהם היו
מהמלות שנלמדו עליהם בני נח ולכן לא אמר כאן בהם מלת רעך רוצה לומר לא
תרצח את רעך לא תנאף אשת רעך לא הנגזר מאשר לרעך. לפי שכבר היה כל
העולם מוזכר עליהם וישראל היו כלם רעים מפאת התורה שקבלו והתאחדו בה
אבל בדבור לא תנעם אמר לרעך וכן בלא תחמוד משני ששת המלות האלה הוסיף הקדוש
ברוך הוא לזוהם עתה לישראל להיותם לרעך לרעך לרעך ואלוהם ואלוהם נד
ומאשר הם בני יעקב זרע בך ה' היה ראוי שלא יעשו עולה ולא ימלא בפיסם
ונכלם לשון תרמית וחמדה רעה וכן לומר שזכר בחמדה אזהרה מחפלת באומרו
לא תחמוד בית רעך לא תחמוד אשת רעך. לפי שכמו שזכר המדני האהבה
והחמדה יש ממנה צמיתות וממנה בשר וזהו חמדת דברים חלוקים זכר בהם הללו
שתי פעמים כאלו אמר לא תחמוד דבר רע מהמנועיל כבוד ושדה ולא תחמוד גם
כן דבר רע מהעורב כאשר וגם זה הורה האלה הב' וכבר זכר הראב"ע דעת
אחר בעשרת הדברות האלה שזה כנגד הגלגלים ויחס כל אחד לנגלו וחסד שכל
זה נאמר אחס ראייתו כי מן השמים דברתי עמכם. ומפני שהם דברים לוריים
נפשי בחלם גם ועל כן לא זכרתי פה :

ואמנם בחשבות האלה ה"ל אומר שזכות המעמד הנחמד האלהי הזה לא היה
לכודע לישראל דרושים פלוסופים וההשנות הנעלמות מהחוקרים בעיוסם
כי הידיעות ההמה לא יצאו האדם אל ההכללה האמתית ולהדבק באלהיו ויכניסו
האדם במבואות העיון ובסקיות המהשבות ואולי עס הנטייה לאמונות הזרות ונלתי
אמתיות ומי יתן כל עס ה' פלוסופים ומה יוסף ומה יתן להם קנין הידיעה ההיא.
אבל ראה הקדוש ברוך הוא להשריש נאיתו מעמד בשרשי אמתיות אלהיות ולהסיר
מלכם הדעות המשובות אשר נפלו בהם הפלוסופים בחקירותיהם כי הם עס שהודו
במצאותו ית' ואחדותו ושללית הנשמות ממנו הם כופרים ביכולתו על שמי הפנטיים
ובידיעותיהם הדברים הפיסיים והאפשריים קודם היותם ונבדנחתו בפרטי בני
אדם לתת לאדם דרכיו. ובפרי מעליו והמה הנחשים אפסונים הנשכים בפיסם
ספורי התורה ויעודיה והמה היו בעובדי פרעה כמו שיתבאר מצפירות דבריו
ומחשבותיו. וגם בישראל היו רבים מהם מספקים בידיעת הש"י והשנחתו כמ"ל ה"ל
ה' בקרבנו אס אין כי תמיד היו חוששים שהוא יתברך לגדול רוממותו לא היה
משגיח בהם. ולזה דבר ויקרא ארץ שעס היותו ה' מחויב מהמלאות הוא היה
אלהיהם מנינים ומשגיח בהם וכמו שראו בעיניהם שהולאס ממזריג במשח בליותו
ומופתים

אס אמו ואביו ותרצו אחיה הוא כבוד מאכילו משקרו ומלכסו ומנעילו וכו' אי זה
הוא מורה אתו מדבר לפניו ואינו יושב במקומו. ונשתבחו קלם מהחכמים בזה
המלות כמו שמכרם. והנה יסד המלות האלה הוא כדי שיהיה קבלת הכורים
השובה נטייה האדם ויאמין בה. ויסמוך עליה וכמ"ל זכור ימות עולם בניו שזות
דור ודור שאל אביו ויגדל ויגדל ויאמרו לך. ונאמר לא יזכר כי שאל נא לדור
ראשון וכו' לחקר אבותם. ולכיות כח הדבור הזה להאמין בקבלת הראשונים שה'
עיקר כולל בתורה ולא ייטיר מציאותו בלתי לכן היה הדבור הזה מכלל הדבורים
הה' האלהים אשר בלוח האחד ולא היה מהדבורים האנושיים שהיו בלוח השני.
ואמר למען יאריכו ימך כיון בו יתברך שתי כוונות. הא' להודיע שכוונות האדם
גומל חסד לאביו ולאמו שהבינו עמו ונתנו לו מציאות ונדול שלם יחי' שזכו
שיאריך ימים על האדמה ואלו מציאות והיה שעשו לו אבותיו כן ירבה וכן יפרוץ
ימים רבים על האדמה ויהיו לו בנים ובני בנים. ואמנם מי שבאיו ואמו לא יברך
לא יראה זרע ולא יאריך ימים כי יכרתו ימיו וכמ"ל ושתי רשעים תקראנה כי לדיק
הוא ה' ואס זה גמל לאבותיו שהביאיהו לעולם הזה גמול רע על כל מה שהביאיו
עמו ראוי שהספד ממנו אותה הסנה מהחיים וטוב שעשו עמו כי כיון שהוא כפוי
באותה טובה אין ראוי שיוכרו זה עוד ואמר שהסכר היה מאריכות הימים והיה
על האדמה אשר ה' נותן להם כלומר לא בגלות כי אס שלמים ושקטים על אדמתם.
וגם זה מורה שכל כבוד המקום ברוך הוא שהוא כאב האמתי ועל כבוד חורחו
שהיא האב נאמר כן ונדול תלויה הישיבה בדרך ללדיקים וינטרו רשעים ממנה.
והכוונה השנית בלומר למען יאריכו ימך אינו לענין השכר אלא כלאומר והנה מזהיר
אחר על כבוד אב ואם מפני שיאריכו ימך על האדמה אשר ה' אלהיך נותן לך
ויהיו לך בנים ובנות ואם אתה תכבד לאבך ונאמר יכבדו אותך בניך בזקנהך כי
הנה במדה האדם מודד בה מודדין לו. וא"כ כבוד אב ואם אינו בלבד לחושלת
הקניס הכבדים כי גם הוא לחושלת הבן המכבד אותה כי נגלל הוא שחורר בעלם
ומפני שזכה הכוונה הזאת מסתתרת ונדור קריה במקום הזה לכן מרע"ס בפרס
ואתחנן ביאר בה שתי הכוונות האלה באומרו (דברים ט"ז) למען יאריכו ימך ולמען
ייסב לך שניאר שתי הכוונות אשר זכרתי. ואמנם למה אמר שם בשבת וכבוד אב
ואם כלשה נא' ה' אלהיך ולא אמר כי יאריך ימך ליעד שזכר המכבד את אביו ואם
ואפשר לומר עוד שלא אמר למען יאריכו ימך בלמנות האמתיות ואמר שהנה יאריך
אמו אלא לענין הקבלה אשר יקבל מפיס בלמנות האמתיות ואמר שהנה יאריך
לזה לפי שיאריכו ימיו על האדמה ובאורך הימים לא תזכרנה הראשונות ולא יעלה
על לב ולכן יסתר לקבלת האבות ולכבודם וזה הוא למען יאריכו ימך. ר"ל למען
שאתה עתיד שיאריכו ימך על האדמה ההיא והיה קבלת האבות הכרחית אליך.
והראב"ע פירש למען ייסב לך על השכר הפיסי שהוא כלל טוב והאריכות ימים על
האדמה הוא בעולם הזה והוא דרך חז"ל נכון ואמתי בלי ספק. וזהו כלאומר חמדת
הדברות הראשונים המיוחדים לבין אדם למקום שהיו בלוח אחד ויזכרו אחריהם ה'

(ג) תראה לא תנאף וכו' וכל הסר רואים את הקולות. אמרו במכילתא כיצ'
נחנו עשרת הדברות חס על לוח זה וה' על לוח זה. כתיב אביו ה' אלהיך
וכנגדו לא תרצח שכל מי ששופך דמים כאלו ממעט את הדמות. כתיב לא יהיה
לך ונגדו לא תנאף מגיד שכל מי שעובד עבודת אלילים מעלה עליו כאלו מנאף
אחר המקום. כתי' לא תשא וכנגדו כתיב לא הנגזר מגיד שכל מי שהוא נגזר כופו
לזכר אל שבותת הוא שנה' כנגד רצח ונאף וכו' וכתוב אלה וכתוב וכו' כתיב זכור
את יום השבת וכנגדו כתיב לא הענה בדרך עד שקר. מגיד הכותב שכל מי שהוא
מחלל את השבת מעיד לפני מי שאמר והיה העולם שלא נח בשביעי וכל מי ששומר
את השבת מעיד בנדרות העולם שנאמר ואחס עדי נאס ה'. כתיב כבד את אביו
וכנגדו כתיב לא תחמוד מגיד שכל מי שהוא חומד לטוף מוליד כן שהוא מקלל אביו
ומכבד למי שאינו אביו לכן נחמו עשרת הדברות ה' על לוח אחד וה' על לוח שני
שנאמר את הדברים האלה דבר ה' ויכתבם דברי ר' הניחא בן גמליאל. והכמים
אומרים עשרה היו על לוח אחד ועשרה על לוח אחד שנאמר את הדברים האלה
דבר ה' וגומר ויכתבם עד כאן. וזה הוא דרך חז"ל בכללות הדברות האלה וזכרם.
אמנם כפי מה שפרשתי בנחומים היו ה' הראשונים בהיותם לעניי האלהות בלוח
אחד. והה' האחרונים להיותם בין אדם לחבירו על לוח אחד כפי דעת ר' הניחא
שהוא היותר מחשב ולכן היו הלוחות שחיים. ואס היו כל הדברות בכל אחד
מהלוחות לא היה לורך בשני הלוחות אלא בשני בלוח אחד להגיד שהם היו הדברים
האלהיים. אמנם בה' האחרונים להיותם כלם אנושי לבין אדם לחבירו לא מזכר
באחד מהם גם מהשמות הקדושים ולזה כיונו חז"ל באמנם (ש"פ פ' מ"י) שני
לוחות כנגד שמים וארץ וכנגד חסן וכלל וכנגד שתי שושינין וכנגד שתי עולמות
שרצו בזה לחלק הדברות בלוחות כפי מה שביארהי. והנה בדבור לא תרצח אין
הספק שנכללו מלות אחרות כמו שזכרתי לפי שהרצח' האנו' על הריות הנפש כמו
ורדף גזול הדם את הרצח. והאמר גם כן על המכונה והבורות פסע כמו ברצח בעמדותיו
דך ילחמו שמתה תרצחו וכלם בקיר נשוי שדמה המוכה והגרצח לקיר נשוי המוכה לנפול
שלא נפל עדין. ויאמר גם כן שם רוצח על הסכסכ המוח אע"פ שהוא אינו הורג בידיו כמו
איש האשה הנרצח וזה שזכר אותה ולא הרגוהו אלא היא נרצחה בסכסכה. וכפי שמועט
האלה כלם ראוי לפרש לא תרצח על הסכסכ וכמו מחאיו ועל המכה את חבירו בחזות פועט
תצרוק דרע. ושלא ילך רכיל נכלל נ"ל בדבור הזה כי הוא יסכסך הרצחה ונכלל נ"ל
בדבור הזה שלא תעדר הדקה מהעניים ומזנות וחי אחיך עמך כמ"ל ורעה עיך
באחיך האביון ולא תהן וקרא עלי' אל ה' והיה בך חטא. כי המועט את הצדקה
הוא הורג נפשות העניים והאביונים וגם יוצאת העבדים העשירים בשנה ה' והאמה
העשירים כמו שיבאר נכלל בלוח הזה כי אס יהיוק בהם יותר מהדין כרי הוא כהורג

יחברך ויפטרך לנשיון אלא בערכם שחשארזו בחונים ומנוסים ותדעון עד כיצן מניע כהם בזה. וכפי מה שפירשתי למעלה אפשר גם כן לפרש מענין הרגל כמו לא נסיתי ללכת צאלה רואה לומר לנעבור נסות ולהרגיל אחכם בקבלת הנוסא צא האלסים וחול' פירשבו מלשון גדולה כדי לגדל ולרומם אחכם בין האומות ששמעת' קול נבואי צא האלסים וכבר ה' דיעזר מה שפירש עוד בזה הרב המורה שאמר ע"ה אליהם אל תיראו כי זה אשר ראיכם היה כדי שאלו ינסה ה' אחכם ויביא נביא שקר שיראה להחור דבר ממה ששמעתם לא תמנעו אשורכם מדרך האמת לעולם כי כבר ראיכם האמת צעירים. ויהיה אם כן ענין הפסוק הזה צעור שיוכל לנסות אחכם לעיני צא האלסים עתה כדי שתהיו עומדים בנשיון. וכפי כל ה' מהפדושים האלה הותרה השאלה הב'. והתכלית השני הוא צעור חסיה יראתו על פניהם לבטלי תחשאו כלומר שתרצו מלפניו ואין היראה הזאת יראת העונם אלא יראת המעלה והשלמות והגדולה והענווה והתפארת וההוד שראיתם ממנו ותבדקו במעמד היה שאותה יראה תשאר קבועה בנפשותיכם באופן שלא תתעצבו כאמנותיכם. ואפשר לפרש אל תיראו שידבר עוד השם עמכם בקול העלום הזה. כי גם בפעם הזאת לא היה כן אלא לנעבור והיו צעלי נשיון לדעת כי ידבר אליהם את האדם והי. ועוד שנית לנעבור חסיה יראתו על פניהם לבטלי תחשאו לעבור על מה שיזוה לנס על ידי נביאו כי תיראון פן יבקש מכם בכוח הגדול ויבדו החוקה בצדקים והגלות והאש אשר שמעתם וראית' פה. ואמנם מה שאמר' החורה עיד ויעמוד היום מרחוק ומשה נגש אל הערפל אשר שם האללים לא צא להדיע מלד תחנותם כי כבר נזכר אלא להניד שבוה שנקשו מתעלה לבטלי תחשאו את קול ה' נתרחקו מהמעלה שהיו בה ונשארו בהשגתם מרחוק בזהות שקדום לכן היה אליהם קרובים אליהם ומשה שהיה מרחוק ממקום הכבוד כי היה בקרב עמם בחזיתיהם הורה כמו שהוכחתי למעלה נתקרב אל מקום הכבוד והם נתרחקו ממנו. והוא אומר ומשה נגש אל הערפל אשר שם האללים. ובכך ביארנו חזמנו וזכרנו לזכרם שסביב הכבוד היו שלם מחזיות. ה' הוא החושך שהוא היותר חזמנו והענין הוא אחר החושך. והערפל שהוא הענן הוא היותר פנימי הקרוב לכבוד הנברא הנראה שמה ולפי זה משה רבינו נגש ועבר החשך והענין ונתקרב אל הערפל אשר שם כבוד האללים כי מפני שנתרחקו ישראל ממעלתו ועמדו והתמידו באופן רחוק צלמם ואל ידבר עמנו אליהם ובקשו ממשה דבר אלה עמנו וגשמה רואה לומר נשמע וגשמה ככל אשר יאמר ה' אותך הולך שפט בכבודם להללית קנינם יען וביעור שמי אלהים קרובים לפי שאלהים קרובים אליהם בכל קראם אותם והוא ישימם ויענם לא על ידי מלאך ולא על ידי כבוד ואחזיני אחר שיבקש עליהם וליה נסמכה הפרשה הזאת אחרי דבר משה אל העם בחסותם בקשתם ואמר כה תאמר לבני ישראל שיעיד להם התכלית הב' היה שלא זכרו משה וביאו ראיה מהמעמד הנבחר ששמעו מהשם ית' עשרת הדברות מבלי שום אמצעי בינו לבניהם ולכן לא יעשו אחר כלומר להיות אמצעים בינו לבניהם אלא כסף ואלהי זהב והה' העלמאיות שהיו עושים הקדמונים להוריד רוחניות הנוכחים להללח הדברים המדומים. ואמר לא תעשון אחי וחור לומר לא תעשו לכם להניד שהוא בלתי ראוי מלדו ומלד. זה מלדו כי הוא מן השמים דבר עמכם בלי אמצעי. והם מלדס בהם מהשגתו והנהגתו יתברך אינם מהכנה המערכות השמיות. ובזה הותרה השאלה הד'. והודיע עוד שבדבר קל מאד ישיגו השפעתו והלחתו והוא אמרו מונח אדמה תעשה לי ואין זו מזה אלא הנדח העזיז כלומר עתיד אני לזוהך שתבנה מונח לשמי. ויהיה מפרש האדמה כי רס ה' ושל יראה לא צוהב וכסף כי אם מהשמה פשוטה כמו שצאחיה. ואמר זה על מונח העולה לא על מונח הקטורת ולכן אמר ונחת עלי את עולותיך ואת שלמית את זאנך ואת בקרך כי הודיעם בזה שהיה עתיד לזוהם במזבחות והקדנות לשמו ותכלית המאמר הוא שזו היא העבודה שיתערכו לעשות כדי שיעי השפט אלהים וברכתו על נאמאיהם והלחה קניניהם לא שלמכות ואז ובסף כדרכי העו"ל האמנם המונח להקדנות יהיו בכל המקום אשר אזכיר את שמי אשם אשם כבוד או נבצעו וטילה או צבית עולמים לא בכל מקום אשר תראה אלא בכל מקום אשר אזכיר את שמי ששם אבא אליך וברכתך רואה לומר אשכין שכניתי במוכסם ויחברכו מעשיכם. והותרה בזה השאלה הב'. ובמכילתא אמרו לא תעשו אחי ר' ישמעאל אומר לא תעשו דמות שמי ששמשים לפני צמרום לא דמות מלאכים ולא דמות כרובים ולא דמות אופנים ר' עקיבא אומר לא תעשו אחי כדרך שאחרים עושים ביראותיהם כשטובה בזה עליהם מכבדים אות' שגא' (חבקוק א') על כן ינח להרמו וכשפורעטת בזה עליהם הם מקללים אותם שגא' והיה כי ירעב והתקנף וקלל בלכלו ובכליו אכל את אדם את הבאיה עליהם שגא' והוא הולחח הבאיה עליהם יסורין ויהיה הולחח וכן דוד הוא אומר כום ישועות טובה שגא' ה' אקרא לרש ויון אלא ובסוף ה' אקרא הוי לא תעשו אחי אלהי כסף עד כאן ויפרש אם כן ר' עקיבא הפסוק הזה לא תעשו אחי אלהי כסף אלהים משפיעי זהב כי פעמים ישיעו יסורין. ואמנם אמרו ואם מונח אגנים תעשה לי אמרו במכילת' משמים דר' ישמעאל כל אם שנתק' רשות חוק משלטה כנון ואם תקריב מנחת כבורים והוא חובה. ואם כסף תלוי את עמי והוא חובה שגא' הענש תעביטו. ואם מונח

ומופתים ואשר להם הע"ה כדי להסירם צהשגתו וביאר להם שהוא אל קנא וסופך עון אבות על בנים וגו' ועודם חסד לאלפים לאוהביו ולשומרי מצותיו כי בזה נראה אלם שהיו לו יחברך מלוח הדברים יחפון בהם ויבטל שר עליהם ודבריהם בהפך ישאל אותם ויענש עליהם וזה כלו מה שלא שיער הפלוסוף בשום דבר וזה שלא ישאל את שמו לשוא ושים עונש רב על הנשבע לשקר שגם זה ממה שלא יקבלו היינו בחקירותיו. ושיעמרו את השבת לזכרון ברית העולם ותדעו מה שהיה כנגד דעת הפלוסוף האומר בקדמותו והודיעם שכשיבצר האדם את אביו ואמו יאריך ימים וישב בהשקם על ארץ ירושתו כי גם זה הוא מופתל ההשגחה העליונה. והראה להם עולם השגחתו על דברת בני אדם במה שבעמנו אדם אותם לא תרצו לא חנף לא תנוג לא תענה לא תחמיד. היה א"ל בעצרת הדברות האלה שהשמיע הקב"ה לעמו הסירים ידועו וצהשגתו ותמולו ויכלתו ואהבתו המעשים הטובים והפלות הרעים שהם הפנות המעמידות את החורה האלוית על חלה ואשר כפרו הפלוסופים בהם לקור עינים שהם לא יקיימו הדעות האלויות האלה. אכל ירבו בהם הכפירות. ובזה הותרה כחמת השאלה הי"ג.

(פז) ובר העם רואים את הקולות וגו' עד סוף הסדר. ויש לשאל בפסוקים האלה שאלות: השאלה הרא' למה אמר וכל העם רואים את הקולות ואת הלפידים ואת קול הכפור ואת הכר עשן ולא זכר קול האלהי הדובר אתם שהיה יותר מבקול מקולות והדברים. והנה ישראל מהקול האלהי פחדו לא מקולות הנאים עם הצדקים שהם הרעמים כח"ש דבר אלה עמנו וגשמה ואל ידבר עמנו אלהים פן נמות וכח"ה אם יוספם אחרת לשמוע את קול ה' אלהינו עוד ומתו. וגם לא זכר הכבוד דבר ממה שאמר לו מהאש הנראה אליהם מההר שהיה עשן. והנה הם אמרו ועתה למה נמות כי תאכלנו האש הגדולה הזאת: השאלה הב' בדברי משה אל תיראו כי לנעבור נכות אחכם צא האללים כי מה היה ענין הנשיון הזה. והנה כמן נאמר אנחנו הילך בחזרתי את לא והוא בשמירת המצוות החלוצות כמן אכל כאן לא היה ענין נשיון במה ששמעו באהבו מעמד וא"ל לומר שהיה הנשיון לראות אם יראו מלפניו כי היראה היא זולת הנשיון וכח"ש וצעור חסיה יראתו. גם כי יש בפסוק הזה סתירה כי אם צעור שחסיה יראתו על פניהם צא האללים איך היה משה מזה אותם אל תיראו והוא זולת הכוונה: השאלה הג' באמרו ויעמוד העם מרחוק כי מה היה התקון ליראה בעומדם מרחוק האם לא שמעו שם קול האלהים בזהות מדבר הנה קול ה' בבת יגיע אליהם שמה. או אם לא יראו משם את האש והלא ממרחק יותר גדול תראה האש הגדולה היא ולמה א"ל עמדו מרחוק. ואם צא אליהם דבור אלהים שיעשו כן אם לאו כח"ש כי כבר נאמר למעלה וירא העם ויגשו ויעמדו מרחוק ולמה אם כן הולך הכבוד לספר ויעמוד העם מרחוק: השאלה הד' באמרו לא תעשו אחי אלהי כסף ואלהי זהב וגו' כי למה אדם עשה על הע"ה כיון שבדבר הב' מהדברות שהיו עליהם הרבה לא יהיה לך וגו' לא תעשה לך וגו' לא תשתחוה וגו' ורש"י מדברי חז"ל פירש שכל להודיע על הצדקים שהיו צמחק שלא יהיו כל כסף במקדש ואפי' כל זהב חוק משל לא יעשה אותם ואין הכבוד סובל דבר מזה: השאלה הו' באמרו מונח אדמה תעשה לי כי איך אמר ונחת עלי את עולותיך ואת שלמית וזה לא היה אדם עד הנה על הקדנות ולא שהיו עולות ושלמים ולא שהיו מן הבקר ומן האלן ולמה אם כן הוסיף כאן עליהם ועל המונח והגני מפרש הפסוקים באופן יתרו השאלות כלם:

ובר העם רואים את הקולות וגו' עד סוף הסדר. תמכתי מהרמב"ן שכתב שהיה כל זה שזכר כאן בפרשה קודם עשרת הדברות ומבלי הכרת יעות הכתובים לשום המאחר קודם רב שאר המפרשים לא אמרו כן אלא שאחר ששמעו ישראל עשרת הדברות היה כל זה והוא הולחח ואת הלפידים הנוראים ואת קול השופר כלם מפי הגבורה צהיותם רואים את הקולות ואת הלפידים כי בצחיית הלפידים שיהיה יותר מבקול ואת הכר עשן הנה לא התפעלו מכ"ל כלום. ולא צקשו ממשה דבר עליו. אכל הם מעלמם נעו ממקומם מבלי מצות גבוה וגסונו אחור עד שנתרחקו מההר יותר ממה שהלבים מסה ו"ש ויעמדו מרחוק והיה זה מפרש האש והעשן שחבלם וזהו חסבו שיעלו מהאש הנראה אליהם ומהעשן העולה באסם ובכר כחב הרמב"ם כי צעור שההרשות ה' מתתברות במקום א' והוא הנקרא החוש המשותף ישימו העבריים האחת תחת האחרת כמו שאמר ראה ריה צני. אשר הנאסחם את ריתנו צעירי פרעה וכן נאמר כאן וכל העם רואים את הקולות עם היות הקול מיוחד אל השמיעה לא אל הראות. גם נזכר לפרש שאמר כאן וכל העם רואים על הלפידים כי הם היו הנראין ויהיה אומר את הקולות כמו את יעקב אים וביחו באו יאמר וכל העם רואים עם הקולות את הלפידים כי בצחיית הלפידים אמר רואים. וכדי לזכר הפחד והרעדה שכלו מהקול האלהי אמרו אל מסה דבר אלה עמנו וגשמה ואל ידבר עמנו אלהים פן נמות כלומר כבר אנחנו מתחרים למה שנקשו לשמוע את קול ה' מפני הסכנה הנמשכת ממנו. ובאלו אמרו לו אין אנו מבקשים דבר על הקולות ועל הלפידים ועל קול השופר ועל הכר עשן עם היוחס דברים מנהילים יהיו מה שהיו. אכל מה שנקש הוא מענין הקול האלהי מפני שידעו שהוא רצון ה' להשמיעם כל מצותיו ותורו באותו קול. הולרכו אחרי ששמעו הדברות לבקש ממשה שלא ישימם הקדוש ברוך הוא עוד את קולו הנה אם כן בזה המאמר צקסי על הקול האלהי. והותרה בזה השאלה הא'. ומשה רבינו שהיה אל תיראו כי לנעבור נכות אחכם צא האללים רואה לומר אל תיראו מהמות כמו שאמרם פן נמות כי הנה לא הביע אליהם הקול האלהי העלום והוא אלא לבתי תכליות יקרים. ה' לנעבור נכות אחכם. והנשיון הזה אפשר לפרשו מענין צחייה כלומר מפני שאסם בקשתם לשמוע את קול ה' והשגחה שהיתה מדברתם לקבלו כמדברתי לקבל הנבואה לכן צא אליהם הקול הזה כדי שחנחו עומים ותראו אם יש בהם כח לסבול אותו ולשמועו לא שהיה הדבר כספק לפניו

בעצמו שלא יקדם בלמוד הקודם בסדר אלא בקדמות הזמנית אמנם בקדמ' הדברים לפי נדריהם ועמם. הנה זה ממה שראוי שנשיג בו מאל. והואיל ונחנה רשות לכל אדם לדרוש סמוכים אענה גם אני חלקי. וכיון שנחבא' הסדור נספרי התורה אשר פרשתי עד פה בשלם שבאופנים כי ראוי שנשפך דברים ובמשפטים האלהים שלא נפלו במקרה ולא נזכרו כפי ההודמן ולכן אבאר דרכי נסדורם וקסורם :

ואומר כי הנה בצנן המלות התוריות נמצאו מיני' מחלפ' כי יש מהן שנקראים עדות והם המצ' המעידות על האמונות האמתיות ונשללות השם נשבע ומלות הפסח והמנה והג' הפוכות והדומים לכן שפעמן ידוע שהם לזכרון מפני השם הנוראים. ויש מהמלות מין אחר נקרא חוקים שפעמן וסבתם נעלמים ממנו ולא ידענום ולכן אמרנו שהם חוקי' המלך ונורותיו ושני המינים האלה מבוחר נכס החלף והסבדל שם במלות האלהיות מדתות בני כנען וחורויותם כי הם שמו אלוהים אותות ושקרי המה מפעל התעושים אמנם האלהיות עדות ה' האמנה. אבל המין הג' מהמלות והוא המשפטים ונדריים שבין אדם לחבירו ככר יחשוב חובב שאין יחרון למשפטים האלהיים על המשפטים האלוניים ההסכמיים שמיניים בני אדם בקבוציהם ויקשה אם כן מאמר המשורר מניד דבריו לישבץ חוקיו ומשפטי ישראל לא עשה כן לכל נוי ומשפטים כל ידעו שאין קבוצ' בבני אדם שלא יהיה בנייהם משפטים. ובאלה שמות רכס אמרו מאי דכתיב ועוז מלך משפט אהב אמר משה לישראל הרי נתן לכם הקדוש ברוך הוא את חירותו אשר אין אדם מקבלים את הדברים הרי הוא נוסלה מכס. למה שלא נחן לכם את החורב' אלא על מנת שתשעו את הדברים שנאמר ועוז מלך משפט אהב ואין יחנן זה ענין המשפטים משורר עד חמור עד שם עד שלמים ופסקי בני אדם שעליהם נאמר אך הכל יחמיון יצור ולא ידע מי אופסם. ומה המעלה הזאת למשפטי ה' אחל על מה שהיה במלות בני נח ומשפטי שאר האומות שעליהם נאמר ואלם המשפטים אשר חסים לפנייהם כאלו היחה ידיעה העליונה נחנה האלהים להם לנדם. ואמר חז"ל לפנייהם ולא לפני הדיוטות ומה שראוי שיאמר בהשנות זה הוא שהמשפטים האלהיים יודעו משאר המשפטים של בני נח ושל שאר האומות בשני הסדלים עולמים. האחד מלד ענב המשפטים עולם שהאלהיים כוללים דברים אחרים מה שלא ימצאו במשפטי האומות. והשני מלד הנמל והשכר הנחן לשומר המשפטים האלהיים האדון הכל יחברך שמו מה שאין וכן המשפטים ההסכמיים מבני אדם כי אין בהם זולת חוקי' תמדיים והסבוקין וכן בהם שכר ולא נמול ניתן מהאלוה יחברך על שמירתם זולת תועלת עמם. והנה הקדוש ברוך הוא השמיע לעמו עשרת הדברות מאמרים קצרים וכאשר ישראל לא רצו לשמוע עוד מפי הנבואה התולדות ותולדות התולדות מהדברים ההם ולא השכר שניעם בשמירתם הוצרך יתברך לזווח את משה ששים לפנייהם אלה המשפטים ולא יחשוב אדם שהם מלות מחודשות שלא נאמרו עד הנה כי הם באמת עוליים נכללים בעשרת הדברות ולזה אמר ואלם המשפטים אשר חסים לפנייהם בוצ' השעוף כלומר שים לפנייהם הדברים שנכללו בדברות אשר שמע ולזה אמר ולא לפני הדיוטות שחשבוני שאין בדבור לא תרצה אלא שלא יכריז את חבירו כי הנה הכנס ידע כי כל המשפטים האלה נכללו בדברות ההם ויותר מהמה גם כן אבל בספיק נזכרו אלה שיבאו בפרשה לביאור כוונתו והוא הנין למלות אחרות שזכור אחר זה שהם גם כן נכללו בהם ובסוף המשפטים זכר השכר שזכו בו בעצרת בפרשת הנה אנכי שולח מלאך לפניך כמו שיבאר. והנה המחיל ממאי דסמך ליה וסם בהמשכה דברות אחרונים שבין אדם לחבירו כי בהם יתבאר הדבר יותר. וזכר עשרה משפטים נכללים בלזות דבור לא תרצה. והם מן כי חקקת ענד עבדי עד וכי יפתח איש בור. האחד משפט הפכד העברי. השני משפט האמה העבריים שמינים נכללים בלא תרצה מבני שהם כוללים לכל הגוף לחיי הענד וכלכל כל לבניד ששם ככה בלא יעשה להם הרי הוא כרצון אורס בעודם בחיים. ושלשי מכה איש ומח שיבא הרינהו הכנס. וביאר בזה חלוקה אם היה שבועה או נמול. והד' ומכה אביו ואמו שגם שלא יכריז אם יכה אורס ויעשה בהם פלע וחבורה ומכה שרים יכיה המכה הייב מיהא ונכלל בלא תרצה גם שלא יקלס דבור לזכר שגם הוא לו רציה. וזה' שלא יגוב אחד מאחיו וימכרהו בנפשו על אביו ועל אמו שיעלימו עליו כי גם זה רציה לזכר הזקן. והו' אם יכה אדם את חבירו שגם הוא נקרא רוצח אפי' שלא יכריזהו. והו' כי יכה איש את עבדו ומת חחת ידו שגם הוא נכלל לא תרצה. והח' כי יגזו אנשים ונגזר אשם הרה ויאלו ילדיה כי גם זה נכלל לא תרצה. והט' וכי יכה איש את עין עבדו וגומר כי גם זה נכלל בלא תרצה. ה' וכי יגזר שור את איש או אשה והוא' שגם על ידו הרציה כי הנה כל אלה המשפטים יבאר שנכללו בלא תרצה ולא סים דבר מה אלא בני נח אלא שלא יכריז איש את אחיו. ולכן אמר ואלם המשפטים אשר חסים לפנייהם כי לפנייהם שמשו הדברות ויכללו לא לסמי בני נח ולא לשאר האומות. ואחרי שביאר הנכלל בלא תרצה ביאר מיד הנכלל בלא תגזב והוא מחיל מן כי יפתח איש בור וגו' עד וכי יפתח איש בחלם. וזכר בזה שמה משפטים כלם נכללים בהפסד ממון חבירו ודבור לא תגזב. הא' וכי יפתח איש בור ונפל שמה שור או חמור וביאר מה ישלם. הב' וכי יגוף שור איש את שור רעשו וגו' וביאר חשולמו. הג' כי יגזב איש שור או שם. הד' כי יכרש איש שדה 'וגומר' ה' כי תאז אש ומאלה קולס. וו' כי יחן איש אל רעו כסף או כלים. הז' כי יחן איש אל רעו חמור או שם. הח' כי ישאל איש מעם רעו וגו'. כי החלוקה האלה כלם נכללו בלא תגזב ולא היה דבר מה יאל בני נח אלא שסיו מחזירים על סגל. ואחר

אנשים תעשה לי או אינו אלא רשות חז"ל אנשים שלמות חכמה עד כאן. וכבר נזכר להשיג לר' ישמעאל בפרשת קדושת תורתו שגם אותם השלשה שזכר הם רשות ולא חובה כי הנה ואם חקריב מנחת בכורים אינה חובה לפי שהחיוב הוא להבי' ראשית בכורים. אבל הרואה להבי' מנחה מבכורים יביא נדבה וכמו שכתב הראב"ע על אותו פסוק וכן אם כסף חלוקה את עמי אין שילוח לו אלא שילוח לו די מחסורו ויעציעו. אבל אם לא ירצה לתת לו אלא בדרך הלוואה ילכו ולא יסיה לו כנושה ולא ישים עליו נשך וככה אם מנחה אנשים תעשה לי הוא רשות רוצה לומר אם לא תרצה לעשות מנחה אדמה אלא מנחה אנשים לא תננה אחרת גזית כי לא חייבה חורה שיכנו מנחה אנשים אלא שיכנו מנחה הרשות והרשות ביד' לבנותו מאדמה אבל אם לכבוד ולהפארת ירצו לבנותו מאנשים לא יהיו אבני גזית והם החקיקות כמ"ס ואין משכית. ואמר חרבך הנפת עליה ותחלליה להביד שבמקום ברצה לכבד המנחה יחלל אותו בלזות המלאכות שיפשה באבנים. וחרבך רומח למקבות והגרזן כי לפי שהם מהרביים את האבן מחמונהו העצמית יקראו בשם חרב. והנה היו הצורות ההן המפותחות בצאני המנחה חלול לפי שסירור המנחה מכוננתו הקדושה ובעבור זה לזה אנשים שלימות חכמה את מנחה ה' אלהיך לא תניף עליהן ברזל. וכבר כתב הרמב"ן שבכתובים יקרא המקבות והגרזן בשם חרב במ"ס (שופטים ו') ויש לו אהוד חרב ולא שני פיות ונאמר כשכיל וכלפות אשר יסחרו בו הגנין והגרלותיך יתן בהרבותיו ואחרים סירשו חרבך כשפוטו כי היה מנהג עובדי עו"ל בנשותם המנחה להחנידל עליו כמשפטם ברמחים ובחרבות. ועל זה אמר כי חרבך הנפת עליה ותחלליה שהחלול הוא כשפוף דם אנשים עליה וסעם המלוא הזאת לדעת הרב המורה הוא כדי שלא יבואו לטעות בצאנים זרות עו"ל מפותחות והקוקות בהן כמו שזו עושים חלול צאנים ונקרא זה חבורה אכן משכית והוא דעת אמתו והראב"ע כתב כדי שלא יבא הנפסל מן האבן באשפות וקצתו בנוי במנחה השם והוא חלל כדורו. והרמב"ן כתב שהיה טעם המלוא בעבור היותו הצדל לחרב והוא מהרבי את העולם ולכן נקרא כן. ועשו אשר שגא השם ירם ההרב שגא' על הרבך תחיה והחרב הוא כמו בשמים ובארץ כי במאדים ובמלות הדם ילחיו בניו ולפיכך לא יוצא בית ה' ואין ככפי בהתפלספותו זכר בזה טעם אחר. והוא שרצה הקדוש ברוך הוא שיהיה המנחה מאבנים שלמות שהם בתמונתם הטבעית ולא יהנו בהן צורה האלכותי' כי הסעב נכבד מהמלאכה ולכן הוגה על זה לשון פסול כי כשנבדל מהנזר הטבעי דבר משלמותו נקרא פסול ולכן אמר בלוחות האחרונות ויפסול שני לוחות האבן לפי שכלל אותם משל במלאכה והיו בזה הפך הראשונות שהיו בתמונתם הטבעית. ולכן לזה שאם נעשה מנחה אנשים שגניחם בתמונת שנתן בהם הטבע הכהם כי כל הדברים הטבעיים הם לחכמה ידועה בהכרח אלא השם. והפעמים האלה כלם הם מוצים ונכוחים. ואמנם אמרו עוד ולא תעלם במעלות על מנחתי אשר לא תעלה ערוחק עליו. פרש"י כפי פשוטו שבאשר יבנו המנחה יבנו לו כבש משופע בו יעלה הכהן להקריב במנחה אבל לא יעשה אותו מעלות אלא שיהיה חלק ומשופע כדי שהכהן בעלותו בו לא ימרח להרחיב הפסיעה ותעלה ערותו כי הנה אע"פ שהיה אחד מנזריו מנכסי צד לכסות צד ערוה מ"מ הרצ' הפסיעה מעלות היה קרוב לגלוי הערוה וכ"ו לזה ירצה המקדש כי הוא כדורו יתברך והנה לזה במקום ההוא לפי דיני המנחה ובינו ואלה יעלה במעלה קודם שיצא במשכן וכלי. לפי שגא עין המנחה אנב נדרה להודיע שבאמלעותו חבוא עליהם ברכת ה' והשפעתו ואינם לריבים לסלמלאות וסב וככף כמו שפרשתי ונראה לי לפרש שלא נאמר ולא תעלה במעלות על מנחתי להסיר על הכבש שבו יעלה הכהן להקריב. כי למה זה יצא עתה בדיון הזה מכל שאר דיני המנחה והכריזו ונדריהם אף כי יוצא ולא תעלה במעלה היא לכל ישראל לא לכהנים בלבד אבל ענינו שפטי שאמר מנחה אדמה תעשה לי ואמר שאם ירצה להעלות בנינו לעשותו מאבנים יהיו כמות שהן מבלי חקיקה ולא יפוי אחר מלאכותי'. הוציר בכלל ישראל ולא תעלה במעלות על מנחתי שלא יעשו מנחה העולה דבר מעולה מזה לו וצ' אלא כסף ולא אבן גזית שהם כלם מעלות ויפויים ידבר מהאבנים החמימות מן המנחה העולה כמו שיבאר במקומו היה רומח אל החומר הטבעית ולכן היה נבוב לזות והיה מעפר הארץ או מאבנים אשר בעפר יסודם. ואין שלטון ביום המות ועל זה נאמר באמת ולא תעלה במעלות על מנחתי כלומר לא תרחיב המנחה בהגנותו יותר מזה ולא תשים כסף וזהב אנשים טובות ומרגליו' שהם מעלות בעיני בני אדם על מנחתי. וכמו שאמרתי לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב כי אם תעשה מאותן המעלות במנחתי חללה ערוחק עליו כלומר שאתה נוסה לדרכי עובדי עו"ל ואין ערוה גדולה מזו. כי על כן אשר אבן משכית. וזה הוא פירוש נכון ומתקבץ בפסוקים. תם :

פרשת משפטים

ראיתי חכמינו הקדושים מפרשי התורה דרשות הלוקות אם יש סדור למשפטים ולדריים התוריים שזכרו בחורה אם לא ורובם חשבו שאין להם סדר כל עיקר. עד שמהקדמונים אמרו שלא דרשין סמוכים וקראם אמרו שאין סדר למשנה. ולכן לא הקפידו לתת טעם בקדמות המשפטים האלה זה לזה ואורס שהסדור לתת צום טעם וסבבה מה היו כמתנבאים איש כל הישר בעיניו ידבר בלמות דרש ועטנו' דמיוניות ויכל המעיין להאמין גם או להכחישם כרצונו. האמנם למה שראוי שתשפוט בזה הסברה הישרה הוא שים סדר למשנה מוקדם בלמוד החוריי' כי אין רלווי ליחס לו יתברך שהפסד כל הארץ בתוריותיו דוסי וגנאי מהבולתי סדור שאין ראוי ליחסו לקטן שחכמים. המחברים ספרים וגם אותם הקדמונים שאמרו אין מוקדם ומאחר' בחורה ושאין סדר במשנה לא אמרו כן בענין אחד

מבואר הוא שערוס כנגד וערוס יא' ועל אשמו כבר אמרו מי הכניסה שחלף . גם אמרו עוד וזוהו יא' בגפו הוא כפול .

ואמרו בפירוש הפסוקים והיתר השאלות האלה שהנה זכר ראשונה במשפטים משפט העבד עבדי לשתי סבות . הא' מפני שהוא יוצא מדבור אבני ה' אליהן אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים שהוא הדבור הראשון ששמעו בסיני יסוד והקדמה לכל שאר הדבורים . ומפני שהקדוש ברוך הוא הוציא את ישראל ממצרים וזה בהם להיות עבדיו ולכן לא היה ראוי שיסתעבדו אלו באלו וכמ"ס עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים ולכן בזכרון המשפטים האלה זכר ראשונה משפט העבד עבדי שלא יסתעבד לאדונו בעבדה עולמות אלא לשם שנים בלבד וישובו איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו . והסנה הכ' מפני שכמו שחוררת האלהים התחילה במעשה בראשית לקיים דעת החדוש וסיימה בזכרון הנפלאות כמו שאמר לכל האמות והמופחים וגומר ככה במשפטים האלה התחילה בזה שהוא ג"כ זכר לחדוש העולם וסיים בזכרון הנפלאות כמו שיתבאר . ומלבד כל זה כבר נחתי הסעם להקשר המשפטים . והוא שהמשפטים האלה באמרו כאן להודיע לישראל שהדבורים בהם אשר שמעו עש היותם בעיניהם דבורים קצרים ושהכל האנושי יחייבם ורובם נאמרו בהם בני נח ונס כל שאר האומות בארצות לגוייהם יצ ביניהם כדומה מהסכמות האלה המוכנות לתקון קבוציהם שאין הדבר כן כי בואות' הדברים הקצרים אשר שמעו יוכלו משפטים אלהיים רבים והם אשר יא' לשם לפניהם ושלא עשה כן לכל גוי . ולכן התחיל מהדבור האחרונים אשר היו יותר קצרים . וכנגד לא תרצה הביא מיני הרכאה שאפשר שיעשה האדם לחצירו . ובתראשון מהם הוא כשיקנס אותו לעבדות בהשתעבדו בו כל ימיו כי זו היא רציחה בחיים כי כמו שתאר הכתוב ה'דקה בשם חיים ואמר וחי אחיך עמך ככה ייחס ההשתעבדות שהוא הפך הנדקק לרציחה וכמו שתאמר לירמיהו על ענין שלוח העבדים לכן כה אמר ה' אתם לא שמעתם אלי לקרוא דרור איש לאחיו ואיש לרעהו הנני קורא לכם ה' נאם ה' אל סחרב אל הדבר ואל הרעב וגו' וידוע שמשפטי ה' הם מדה כנגד מדה כי לפי שהם היו מרצחים אותם לעבודתם יהיו בשנים זה נרצחים ברעב ובצדק . והנה מפני זה זכר כאן ראשונה משפט העבד עבדי הוזכר כאן הוא אשר מכרוהו ב"ד כמו שאמר ואם אין לו וגמכר בגבחו כי הוא אשר יעמוד שם שנים ובהחלת השנה השנייה יא' חפשי מעבדו וחו חנם רוצה לומר מבלי שיתן לאדוניו פדיון הכסף אשר הוציא בעדו לא כלו ולא קצתו . אמנם הנמכר מעצמו יש לו רשות לתכור עצמו לשנים רבות ומועטות בריצו ולכן לא יא' בשביעי עכ"ל מלא במלאת שניו או אם פגע בהם היוכל או ימות האדון שאז יא' בחוק שותיו ואמר אם נפשו יא' בגפו יא' לענין אשתו הישראלית שאם לא היה העבד נשוא אשה אכל היה יחידו בגפו או בגופו וכן גא' אל בית אדוניו ככה בגפו יא' ולא יכריחו אדוניו שיא' אשה ישראלית בניתו . ואם בעל אשה ישראלית היה קודם שנמכר הנה יהיה הקונה אתו חייב במונות אשתו ובניו כי אין לה מי שפרנסם וזאת בעלה . ומפני זה כשיא' העבד ויא' אשתו פטו ולא יהיה אדוניו חייב עוד במונותיה כיון שכבר יא' בעלה . אבל יש רשות ביד רבו אם העבד אינו בעל אשה לתת לו שפחה כענינת לשוילוד ממנה בנים ולכן אם אדוניו יתן לו אשה רוצה לומר כענינת וילדה לו בנים או בנות לא יא'ו עמו כי הם עבדיו של זה האדון ובעבד ובאמה כענינת נאמר שיעבדו כל ימיהם והתנחלתם אותם לבניהם . ומפני זה האשה ההיא וילדיה תהיה לאדוניה כיון שהם כענינים והוא רוצה לומר העבד עבדי יא' בגפו יחידו . ומה דעת שבראשונה אמר אם בגפו יטוה בגפו יא' לענין האשה הישראלית . ועתה חזר לומר והוא יא' בגפו לענין האשה הכנענית וילדיה שלא יא'ו עמו וידוע במשפט הזה כמה הוא אלהי בענינו שהגביל זמנו בשש שנים יעבד ובשביעי יא' לחפשי כענין המשפט שהוא זה שש שנים תעבד ובשביעית תשתחרר ותפטר וכמו מלות הבטח שתאמר גם המספר הזה בעצמו שש שנים תעשה מלאכה וביום השביעי שבת להודיע שהמשפטים האלה אשר ישים לפניכם היו אלהיים ויפסדו הוא אמונת חדוש העולם כי אין המשפט הזה מהדינים שהחלם אבל יש לו סוד עמוק בחדוש הנריאה ומי ידענו ואין כן משפטי בני נח וגם לא משפטי האומות והותרו כמה שפרשתי בזה עם פעם המלוא היות שלש השאלות אשר שאלתי בפרשה . עוד זה יתבאר שאם אמור יאמר העבד ההוא אהבתי וגו' רוצה לומר שאם לא ירצה לזאת מבית אדוניו לחפשי ולכן קראו העבד בהחלם כדי להזכיר בנותו שבהר עבדות . והנה הכתוב שלא יאמר אותו פעם אחת אלא פעם אחת פעם וזה הוא אם אמור שיתאמר זה באמירת רבות אהבתי את אדוני כי טוב לי עמו וגם כן אהבתי את אשתי הכנענית ואת בני שהשקע נפשי בהם ולכן לא אלא מבית אדוני להיות חפשי . הנה אז והניחו אדוניו אל האלהים רוצה לומר שיתנצל מזה לפני בית דין ויפרסם שאינו רוצה האיש הזה ואינו מחזיק בו בחנופה ורמאות כנגד המשפט האלהי . ושם אלהים המוכר כאן פירשתי המפרשים על הדיינים . וכבר ביאירתי בסדר בראשית שלא קרא הכתוב לדיינים אלהים . אבל למקום המשפט לפי שהיו עושים שם משפטי האלהים וקראו למקום ההוא אלהים . וכמ"ס ועמדו שני האנשים אשר להם הריב לפני ה' ולמקום ההוא זה שניגשו את העבד הזה אל הדלת או אל המזוזה מן השער אשר שם השופטים ורצו אדוניו רוצה לומר לא השליח ב"ד אלא אדוניו מעצמו ירצו אתו אדוניו קרוב לפני כל באי שער שירו בפניהם ומשם והלאה ועבדו לעולם שיהיה אדוניו עבדו היוכל שנת החמשים רחוק שמיני שמינים שנה הוא זמנו של דור אחד נקרא היוכל שנת החמשים בשם עולם . ולא בהכרח ישובו איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו והתבונן שפרשה זו מתחלתה ועד סופה בגנות העבד העברי תדבר כי בהיותו נמכר מעצמו או שמכרוהו ב"ד מפני גנבתו חתת אשר הערה לעבדות נפשו נפסק מעליו עול חורה וקבל על עצמו מושות חבלי אדם ועבדותו ואכזתו . כמו שאמר חו"ל און ששעמה

ואחר זה ביאר הנכלל בלא תנאף כי הנה עם היות שבשמינת הדבורות שמעו לא תנאף שמך ללא תרצה היה זה מהסבה שזכרתי שם . אבל עתה זכרם כפי חומריהם ומפני שהחוק שיש ללא תנאף עש לא תרצה כמו שיתבאר . וזכר חמשה משפטים שנכללו בלא תנאף הא' ובי יסחה איש בחולה . הב' אם מאן ומאן אביה . הג' מהסבה לא תחיה כי היא המפתח את הבחולה לשכב עם איש . הד' כל שוכב עם בהמה . הה' ובה לאלהים יחרם כי בע"א גם כן תקרא נאוף . ואח"כ זכר מה שנכלל בלא תענה והם שתי מלות . הא' וגר לא תונה . ואח"כ שוה הונאת דברים כלומר שאע"פ שהוא גר לא יענה בו עד שקר בדבור שלא כהונן . והב' כל אלמנה ויתום לא תענון שאע"פ שאין לה גואל לא יענה שקר בהם כי גואלם חזק . והנני מוכיח בביאור פסוקי המצות האלה שעל זה נאמרו . ואח"כ זכר המצות הנכללות בלא תחמוד והם ד' . הא' אם כסף תלוה את עמי לא תהיה לו כושה לא תשימון עליו נשך כי זה נכלל בלא תחמוד שלא יחמוד משותיו ללקחם ברבית . הב' אם חבול תחטול שלמת רעך שלא יחמוד את כליו . הג' אלהים לא תקלל לסי שוה במשפטים האלה ונשיא תעמך לא תאור את ב"ד השופט כן . הד' מלאךך ודמך לא תאחר כי גם בזה לא ירע עינו ולא יחמוד במתנות הכסנים וכן אמר המשורר הנדול הבן . גבירול באזהרותיו ולא תאחר בבגלך מלאךך ודמך מורה שנכלל בלא תחמוד וכאשר השלים לבאר כמה מהאזהרות נכללות בחמשת הדבורות האחרונים חתם דבריו באמרו ואנשי קדש תהיון לי רוצה לומר ובה דרך יהיו המשפטים האלה האלהיים מביאים אחרים להיות קדושים לי עד שמיני זה כדי שלא הוצאו למדות רעות הנמשכות מאכילת השקלים אלוה אחרים באסורי המאכלות ועליו אמר כאן בדרך כלל ובשר בשדה מרפה לא תאכלו . ואחרי שהשלים לפרש כללי חמשת הדבורות האחרונים הסמוכים חזר לדבר מהחמשה הראשונים ולא הוסיף לדבר דבר מדבור אבני ה' אלהיך כי הוא היה הודעה מי היה המדבר כמו שביאירתי וגם שאין כדומה לו בהכלי כנען ואמונותיהם וגם לא יהיה לך לפי שבני נח נאמרו בו כבר וכבר נכללה נאמרה במצות ובה לאלהים יחרם . אבל זכר מדבור לא תשא שלא יחזיק אדם שגם שאר האומות נזהרים בזה ע"כ הביא עשרה מצות הנכללות בדבור ההוא . הא' לא תשא שמת הוא . הב' לא תשא ידך עם רשע להיות עד חכם . הג' לא תהיה אחרי רבים להטות ולא תענה וגו' . הד' ודל לא תהדר בריבו כי כל זה נכלל שקר וכוז . והה' הפגע שור אויבך השב השיבו לו . כי אם לא תעשה כן ברי אחס רודף אחרי השקר . הו' כי תראה חמור שונאך . כי להיות יסוד הדבור ההוא לא תשא שדק דק ירדוף כל הסותר אליו הוא נכלל בלאו הזה . הו' לא תשא משפט אביוניך בריבו . והח' מדבר שקר תרחק . הפ' ושוחד לא תקח . הי' וגר לא תלחץ כי זה ביאיר לישראל שם ה' אשר נסח בו לשוא . וכן הביא המצות שסיו נכללות בדבור זכור את יום השבת וזכר מהם השמיטה כי גם היא העבודה בשש שנים והשמיטה בשביעי בשבת המים וזה הוא שש שנים תעשה את ארצך . וזכר גם כן מצות השבת שש שנים ימים תעשה מעשך וגו' . ואמנם בדבור כדל לא זכר דבר לפי שכבר יורה כמה שאמר למעלה ומה אביו ואמו ומקלל אביו ואמו . ולפי שכלל כל המשפטים האלה זכר שהיו נכללים בדבורות עוד היה בהם הפסע הנראה מהם בחמלת הדעת לכן אמר עליהם כלם ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו שהוא פסע הדבורים ומשמעותם וכנגד דבור לא יהיה לך אמר שנכלל בו ושם אלהים אחרים לא תזכירו לא ישמע על פיך . והנה אמר שלם רגלים תהגו לי בנהם אם לבאר שם המועדים האלה נכללו בדבור זכור את יום השבת . ואם לחייבם שבדי שידעו אמתה המשפטים האלה כלם יעלו לירושלם שלש פעמים בשנה וזהו משפט אחד בכל אחד מהננים . אם בפסח לא תזבח על חמץ דם זבחי . ואם בסוכות ראשית בבורי אדמתך וגו' ואם צחן הסעודות לא תחלל נדי כמו שיתבאר אחר זה . הנה ביאירתי קצור המצות והמשפטים האלה על פי הדבורות ששמעו . ובה נתגלה שהם משפטים אלהיים ולא כמשפטי העמים וגימוריהם ואמנם הסבדל הזה שהוא מפתח הגמול הנתון בעד שמירתם יש ממנו כללי לעם ישראל . ויש ממנו פרטי לשומר מצוה . והכללי ביאירי בפרשת הנה אבני שולח מלאך לפניך לשמך בדרך ולסביאך אל המקום אשר הכינוי . ואולי שרמו בזה על הסכר הנפשי שישלח מלאכו וייררכם ויביאם אליו וכן אמר על דור הבדבר כי ילך מלאכי לפניך . וכן במשנה חורה הוא אומר ודקה תהיה לו כי נשמור לעשות את כל המצוה הזאת לפני ה' אלהינו כאשר צונו . ולפי שהיה זה צונו שמירת המשפטים אמר דוד ע"ה (תהלים י"ח משפטי ה' אמת נדקו יחדיו הנחמדים מזהב ומסו רב וגו' גם עבדך נזהר גם בשמר עקב רב שהוא הסכר הנפשי . ועל הסכר הגופני נאמר כאן וגרר את לחמך ואת מימך וסירותי מתלב מקרבך לא תהיה משכבם ואתה ברארץ את מספר ימך אמלא . ונחתי את כל אויביך אליך שורף ושלחתי את הנרעה וגו' ונחתי את גבולך וגו' שהם כלם מיני שר ונמול גופניים יתן השם על שמירת המשפטים האלה ואחרי אשר נתתי קשור נאם והגון בכל פסוקי הסדר הזה ומשפטיי אקוב לבאר אותם אחד לאחד ולא אסא ימין ושמאל ממה שגא בקבלה האמתית בביאור המצות האלה כי הוא האמת והכל מורה ומוכיח על היותם משפטים אלהיים שכן זה ואלם המשפטים אשר תשים לפני כותיים כי לא עשה כן לכל גוי ולא לפני הדיוטות :

כא (ב) כי תקנה עבד עברי וגו' עד וכי ימכור איש את בנו לאמה ויש לשאול במצוה האת ג' דברים :

השאלה הא' למה התחילה החורה בזכרון המשפטים מהעבד העברי כי אין ספק שלא היה בדרך מקרה ולא כפי ההזדמן כי אם לסבה מה ראוי לבאר אותה : השאלה הב' למה זה הגביל יתבאר זמן עבודת העבד עברי שש שנים ובשביעי יא' לחפשי ולא לקח בזה מספר אחר . אם מעשרה שנים ואם מג' שנים כשני שכיר : השאלה הג' באמר אם בגפו יא' בגפו יא' . כי דבר

ששמה צייני לא תגזר וזא ונגז. או ששמה צייני כי לי בני ישראל עבדים והלך למכור את עצמו ירע. ובשרו הכחוש שאם הוא כיון להרויח הסביר מעל שכומו טורח פרנסתו ופרנסת אשתו ובניו שלא ידבק בידו מאומה כי אם הכושת והחירפה. ששם שנים יעבוד כעבד נמכר ובסוף יאלץ לחפשי חנם בלא דבר כי אם בנפו יבוא בנפו יאלץ ומאומה לא יאלץ בידו מעמלו. ואם בעל אשה הוא וחשב להשליך פרנסתה על אדוניו לטוב ויאלץ אשתו עמו והטורח יטוב עליו כבדאשה ואם כיון שיתן לו אדוניו אשה מבלי שיהיה יתן לה מוכר ומתן כמשפט הבנות לא לו יהיה הורע אשר חוליד. כי האשה וילדיה תהיה לאדוניה והוא יאלץ בנפו. ואם ירעה להחזיק עמהם יקנה בעבורם חרפה וזו מה שלא יסבלו טוב בעל שכל והיא הרעיה צבית דין להיותו עבד עולם. הים במשפטי עו"ג דמות הרחמנות הזה צענין העבדים אין ספק שצנייהם מי שקנה עבד קנה נופו עד יום מותו ולא יהיו מזונות אשתו ובניו מוטלות על אדון העבד. אבל משפטי ה' הם מיוסדים על הרחמים והטוב בלי ספק:

(י) וְכִי יִמְכֹר אִישׁ אֶת בְּנוֹ לְאִמָּה וְגוֹמֵר עַד מָכָה אִישׁ וְמָת וּרְאוּ לְשָׁלוֹל בְּמִצְוַה הַזֹּאת נֶסֶן בְּנִי שְׁאֵלוֹת:

השאלה הא' למה לא אמר הכחוש בלמה העבדית לשון כי חקנה כמו שאמר בעבד העברי כי חקנה עבד עברי והוא דין לחלות הענין באביה וכי ימכור איש את בנו לאמה: השאלה הב' ח"ך אמר לא תאלץ הענין בעבדים כללו לא תאלץ צביעי שהרי הכחוש אומר כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה ועבדך שש שנים מורה שאלף בשש שנים כמו העבד העברי. ומה שפרש"י לא תאלץ כאלה העבדים הכנעניים בראשי אביהם אינו נכון כי עדין לא נזהר בהם והעבדית מה לה עם הכנעניים: השאלה הג' באומרו לעם נכרי לא ימשול למכרה כי היה לו לומר לאדם נכרי לא לעם נכרי:

ואומר בפירוש הפסוקים והתרשלות. שאחרי שהשלים משפט העבד העברי שהיה נכלל בלא תרצה זכר אחריו משפט האמה העבריה שגבלה בו גם כן. ומפני שהאמה העבריה אין רשות לבית דין למכרה ולא לשום קרוב מקרוביה אלא לאביה וזה צביעה קנה קודם שהביאה סימנים לכן אומר וכי ימכור איש את בנו לאמה כי אביה הוא היכול למכרה לא אחר. ומה שנא' בעבד עברי כי חקנה הוא לפי שקנהו מביט דין שמכרוהו ואין כן האמה העבריה. ומה שאמר לא תאלץ כאלה העבדים אין הכוונה שלא תאלץ בשש או ביוכל בעבדים כי בזה שנים שנים העבד והאמה העבריה. אבל פירושו שאין זה דיני הייחוד שזכר בעבד כי הנה העבד אמר אם בעל אשה הוא ויאלץ אשתו עמו. ולא נאמר כן באמה שאם הייתה נשואה לאיש יהיו מזונות בעלה מוטלים על האדון ויאלץ עמה אין הדבר כן. כי אם הוא נשואה לא יוכל אביה למכרה גם כן בעבד כתיב שיוכל אדוניו לחרו לו אשה כנענית להוליד ממנה בנים. ולא נאמר כן באמה שיוכל האדון לתתה לעבד כנעני להוליד ממנה בנים כי הוא לא יוכל ליעדה אלא לעצמו לא לבנו. ומפני שהלופים האלה אמר לא תאלץ כאלה העבדים רוצה לומר בענין הלישות שזכר בהם ובכר בלא בקבל' האמתית ששנייה החורם אחד מה האמה העבריה שפילו בקטנותה בהיותה תחת אביה לעשות בה כרצונו הנה לא יוכל למכרה ממכרת עבד ולא למכרה לנכרי ולא לקרובים אשר אי אפשר שיהיה לה בהם לדי יעוד ואין למכרה שתי פעמים והיה זה לפי שלא החירה החורה שימכר אדם את בנו אלא במקום בסגור שהקונה אוהה ייעדה לעצמו ויקנהה לאשה לו או לבנו כי על הרוב לא יקנה אדם נערה קטנה לעבד עבודה כי היא לא תוכל לעבוד לחולשת שכלה ואיבריה אלא שיבאנה ליפייה או לטוב מעשיה כדי ליעדה לו או לבנו ונתן כספו על זה. כי כן היה דרכם לתת עבד הנוחות מוכר ומתן ועל מנת כך מכרה אביה לא בעבור שגנבה ולא לאכול ולשתות הוא את כספה האמנם כבר אפשר שאלה שיקנה הקונה לה ישרה צעניו וימלאנה רעה בחבנותיה ולכן לא ירעה ליעדה לעצמו. וכאשר היה זה נזהר שיפדה אותה בכסף רוצה לומר שיתן לה מקום לשלם מצינו ויקח את הכסף אשר הוצ' בעדה ואף הוא יסייע בפדיונה. וזה הוא אומרו והפדה והרמז' פירש והפדה על האב שיפדה אותה כשיראה שהאדון לא יעדה לו ולא לבנו. אבל לא יהיה רשות ביד הקונה אותה ולא לאביה למכרה לעם אחר כיון שגנב זה האדון ולא יעדה לעצמו כאשר חשב מחללה. ובאמרו לעם נכרי אפשר לפרשו על כל צן ישראל כי הוא יחשב לה כאלו הוא עם נכרי. כי כיון שהיה שולח מצינו כל אדם אחר יהיה בעיניה כעם נכרי. או שאמר זה להודיע שאם היות נשואה הקונה עבד עברי לתת לו אשה כנענית להוליד ממנה בנים ששם אין הדבר בקונה אשה עבריה שלא יוכל לתתה לאיש כנעני לשכנ עמה. כי הנה לעם נכרי אשר לא מבני ישראל הוא לא יוכל למכרה. וימשך מזה שאם ירעה למכרה לאחד מישר' ימכור על החגאי שאלף בשש מן העם שמכרה האב ואמר בצננו זה על האדון שלא ישרה צעניו לישראל כמו שהבטיחה בו ונקראת בגידה המרמה שיעשה האדם למי שביטח באמונתו. ואפשר לפרש בצננו זה על האב שלא יוכלו למכרה פעם שנית בצננו זה שמכר בזה למי שלא נשא אותה. ואם לבנו של הקונה ייעדה כמשפט הבנות יעשה לה רוצה לומר שלא יחשוב לפחות מחבונתה כי הנה לא יגרע משפטה במוכר הבנות אשר ישיאו אותן אבותיהן ולא יפחות בה מזה להיותה אמה. והנכון שאמר כמשפט הבנות שיעשה האדם כעבד ומוכר כאשר יעשה האיש לבנותיו בעת נשואיהן ואם אחרת יקח לו רוצה לומר הקונה הנזכר או בנו לא יוכל ייעדה. וזה שהיה אע"פ שהיתה אמה לא תפחת ענינה צעניו יותר מן האשה האחרת שיקח עליה כי הנה שארה שהיא המון להעמיד שאר בשרה ובכוחה המלבושים הצריכים אליה. ושונתה שפיה שנות תשמיש המסע לא יגרע. וחז"ל אמרו (כחונות מ"ו) שארה זו קרוב בשר אשתו עם אשתו. ובכוחה המלבושים ושונתה הציווה כי המון הוא מתקנת חז"ל ואינו מן החורה. ואם שלם אלה לא

יעשה לה רוצה לומר שלא יעדה לעצמו ולא לבנו ולא הפדה. הנה אז ויאלץ חנם צביעיית אם הייתה עדיין קטנה או תאלץ באין כסף קודם שהצביעית וזה יסיר אם הביאה סימנים שדים נכונות ושערה נאח כי אז תאלץ מרשות אב והאדון. זה הוא הפירוש המקובל בפסוקים האלה והוא האמת. האמנם כפי הניגון הספיקוס אפשר לפרש ואם שלם אלה לא יעשה לה שהם ה' שזכר בנפשו שארה כמותה ושונתה לא יגרע שאם יגרע מזה ולא יתן לה את חוקה או תאלץ הנערה קודם הכסף בכל זמן שהיה חכם מבלי פדיון וזה הוא אין כסף. הנה התבאר שמשפט האמה העבריה נכלל בלא תרצה נה כן כמשפט העבד העברי וכמה מהחלמה מהשם יתבאר היה על בנות ישראל במשפט הזה שאף בעדותן ישו אליהן החסד והרחמים וסדבר מזה לא היה בנאות בני נח ולא בתקנות העמים. והותרה בשאלה הג':

(יב) וְכִי יִמְכֹר אִישׁ וְמָת וְגוֹמֵר עַד מָכָה אִישׁ וְמָת וּרְאוּ לְשָׁלוֹל בְּכִלְיֵי הָאֵלֶּה נֶסֶן בְּנִי שְׁאֵלוֹת:

השאלה הא' למה תלה הכחוש רציחת הנפש ושפיכות הדמים בכחלה ומכא ה' ומת. והיה לו לומר שופך דם האדם או כל הורג נפש מות יומת. ומה שזכר בזכרון הכחלה: השאלה הב' באומרו ואשר לא נדה והאלהים אנה לידו לא נדה. והאלהים לא אנה לידו אבל מרשעת המכה הרוצח סמיתו. ומה יהיה דינו. האם יגלה כשונג או יומת כמיוז:

השאלה הג' באמרו וכי יזיד אדם על רעשו להרנו בערמה. מה הוא זה שאמר בערמה האם הוא הפך השונג שזכר וענינו שיהיה להרנו מדעתו ורצונו או הוא שהרנו בערמה ומרד בנפשו בו. וכמו שפירשוהו חכמי האומות ויאמרו שההורג צרצרו ונס אל בית השם לא יקחוהו משם אבל אם הרג בערמה ומרמה בתיחו שכלום עמו ובצנחשו בו אז מעט המזבח יוקח למות:

ואומר בפירוש הפסוקים והתרשלות שהכחוש יאלץ בזה משפט אחר ברוצח והוא ההורג נפש. ואומר מכה אדם לכלול בזה מי הראוי לסיים מכה ובר עונשין ומי הוא המוכה שעליו יתחייב המכה מיתה ונסה היא הכחלה ואמר מכה אדם כלשון שנוכל לפרשו על המוכה. והוא שיהיה המוכה אדם או אשה קטן או גדול שהרי כתיב ואדם כי יכה כל נפש אדם ונס נלמוד מזה מי הוא המכה שיחייב על שבהם והוא שיהיה הרוצח איש גדול בר עונשין מבין י"ג שנה ויום אחד ומעלה לא קטן ולמדנו גם כן צענין ההתראה שהיה מכה ראוייה להביא המות אחריו ולזה לא אמר שופך דם האדם או כל הורג נפש כדי שלא נחשוב שלא יתחייב מות הרוצח אלא אם הרגו מיד כשהכירו. אך אם יוס או יומים יעמוד המוכה שלא יתחייב המכה מיתה לכן נאמר מכה אדם ומת ר"ל מכה רבה שמת מהכחלה הדי' מות יומת רוצח לומר שהרוצח יומת בחנק והיא המיתה האמורה סתם בחורה. והמאמר הזה מכה אדם ומת יובן באמת אם כיון להכות ולהמיתו ולכן הוזכר לשאר לא נדה והאלהים אנה לידו כלומר שאם לא הכהו בכוונה וברצון כי אם במקרה לא יומת כי אין אדם נענש על השונג ולכן הקצ'ה ישים לו מקום אחר יום שמה וסע ערי המקלט שהם עתיד לזוות לישראל ליום שמה כל רוצח שגנב כדי שנואל דם האדם הרצח בראות את הרוצח לא יחס לבנו ולא ירדוף אחריו ואין ספק שהם שתי קצוות שאין צנייהם אמצעי ההורג בדעת ובכוונה או ההורג שלא בדעת כי הם חיוג ושלילה ולכן אמר ואשר לא נדה כלומר מות יומת הרוצח חוץ מאשר לא נדה. ובדרך מקרה בא זה לידו. ובמ"ס ונשל הכרזל וגומר האמנם יחבו אל האלהים באמרו והאלהים אנה לידו. להניד שהדברים אשר באין עם היות מהם במקרה ובהודמן בערכו הנה הם מושגחים מלמעלה וכמו שאמרו חז"ל (חולין י') אין אדם נוקף אצבע מלמטה אלא אם כן מכריזין עליו מלמעלה וכמו שאמרו מהשני אנשים שכל אחד מהם הרג את הנפש זה בשונג וזה צמיוז וכו' כי הנה בערך המכה היתה ההכחלה הדי' בשונג ומקרה עם היות שהכל מלמעלה ולכן אין ראוי שיהיה הרוצח שגנב אבל שיהיה נולד אל עיר מקלטו. וחז"ל אמרו שנמדבר מחנה לזיה היה קולפת והוא מקום עבודת הלוים ולמדו זה ממה שנאמר במיד מעט מוצחי תקחנו למות. מכלל שבמקום המזבח קולט לשונג. האמנם אמר וכי יזיד אדם על רעשו להרנו בערמה לשנות חלוקה אחרת והיא מהגורם מות לחציו בערמה ובמרמה אף על פי שלא יכיר בידו כי זה לרשעתו וערמתו להרוג את הנפש לא יקלט אותו שום מקום ואפילו שיהיה כהן ועומד על המזבח לעבוד עבודה שהוא מקום היתר מיוחד לכפר מאותו מקום קדוש תקחנו למות צבית דין. וזה היה ענין יואב בן צרויה שחשב למלט את נפשו בהאחוז בקרנות המזבח ושלא יקחוהו משם ושלמה המלך צוה את בניו שאלם לא ירעו לאלה ירננו שמה כי אם אמרם חורם מעט מוצחי תקחנו למות להורות שאין לבית דין רשות להורגו. שם אלא ע"ד הנומל נאמר שלא יהיה לרוצח מנוח אפילו על המזבח. והנה עם היות המזבח הוא כלל לא תרצה כוללת לכל אדם הנה יראה קדושת האלהית אשר בה מפני ראשו' בהם שחייב גלות לרוצח שגנב וגם זה לתכלית ההסבה והחלמה כדי שנואל דם לא ירדוף אחריו ואולי ימשך ממנו זקק הרבה. שנית שקצת האומות לא ישיאו ממוצחיותם את הרוצח לא בשגנב ולא במיד אלא בלגד אותו שהרנו בערמה שהיא אכלס המרד שיעשה האדם לאוהבו הכושט בו. אבל החורס האלהית גורם כי כל הורג נפש בדעת וברצון אין המזבח קולט אותו ולא יהיה בית ה' מערת פריצים כשם שגנב שם כל פועלי און. והותרה צוה ג' השאלות ששאלתי:

(טו) וְכִי יִמְכֹר אִישׁ וְמָת וְגוֹמֵר עַד מָכָה אִישׁ וְמָת וּרְאוּ לְשָׁלוֹל בְּכִלְיֵי הָאֵלֶּה נֶסֶן בְּנִי שְׁאֵלוֹת:

השאלה הא' למה הביא כאן עונש המכה אציו ואמו בחוק עונשי כל הורג נפש וכל נוגע בחלל: השאלה הב' למה הכנים מצות וגונג אדם ומכרו בין מכה אציו ואמו ובין מקלל אציו ואמו: השאלה הג' מה ענין אומר

חומר וזכר איש ומכרו ונמלא בידו כי אם מכרו כבר לא נמלא בידו. ואם נמלא בידו איך יאמר שמכרו כי הם שני מאמרים סותרים זה את זה :

ואומר בתשובתו שעתה יתן הכתוב משפט אשר נכלל גם כן בלא תרצח וה' במה שיקרה לאדם עם אביו ואמו שילדוהו וזה נגד' אופנים מהרשע והפסע שאפשר שיעשה כנגד. הא' אם יעשה בהם פגע וחטורה וזה יזנן בהכרח שיא' ממנה דם אף על פי שלא תהיה מכת מות רק שפגע בהם בכוונה ודעת בעת כעסו שאז מות יומת המכה בחנק ואסילו שבזיו ואמו וימחו לו וירצו הם לחמול עליו אין מוחליו לו כי מות ימות עכ"פ והיה זה בכלל לא תרצח לפי שהרצח הוא האמר גם כן על ההכרח כמו שזכרתי למעלה. והפסע הב' שאפשר שיעשה הבן סורר ומורה לאביו ולאמו. הוא בגנבו אחד מבניו הקטנים כדי למכרו כאשר עשו בני יעקב שגנבו את יוסף אחיהם ומכרו אותו לישימעאלים וע"י נאמר כאן וגונב איש ומכרו כי עם היות הסודרה הזאת בוללת לכל אדם שגונב נפש מבני ישראל. הנה קשרו הכתוב צוה המקום ללמוד ממנו הפסע הב' הוא הנפש לאב ולאם הזקנים שהוא גם כן כנגד דבור כבוד את אביו ואם אביו ואם' גם כן כנגד לא תרצח כי גביית הבן הקטן לזקנים שפסע קשורה בנפשו קשה מרצחם. והנה אמרו ומכרו ונמלא בידו לפי שהו"ס בלאו"ה האלה הם במקום או שהחלקה. כי כמו שפירשנו ומכר אביו ואמו הוא אביו או אמו כן פירש ומכרו ונמלא בידו או מכרו או נמלא בידו רוצה לומר שהיה מחזירו אל הבלים כדי למכרו כי יבאיהם אופן שיהיה שגנבו כדי למכרו מות יומת הגנב. כי גם הוא רוצה לנפש אשר נגב. והלאו הזה בולל לאיש ולאשה קטן או גדול כמו שאמרנו ואיש כי יגנוב נפש אדם מאחיו ואף על פי שלא הויקו כלל בנוסו או בכבודו ורוצה לשלם כופרו. או אפי' יהיו חפצים גואלי הגנוב שלא להענישו אין ראוי להניחו מפני חקונו של עולם ולכן נכנסה המצוה הזאת בין מכה אביו ואמו ובין ומקלל אביו ואמו. והפסע הג' שאפשר שיעשה הרשע לאביו ולאמו הוא עדיין בדבר יותר קל מכל זה והוא בדברים שאין בהם מעשה בשיקללם. וראוי שחדע שם היות שנאמר כאן במקלל אביו ואמו מת יומת. הנה למדנו ממקום אחר שמתוה בסקילה שנאמר איש איש כי יקלל וגו' אביו ואמו קלל דמיו צו. ובכל מקום שנאמר דמיו צו או דמיהם צו הוא בסקילה שכן אומרים לכל אחד מהנסקלים דמך צראשך מפני שיד כל העם צו להמיתו ושאר המיתות אינם על ידי כל העם אלא ע"י שלוחי בית דין בלבד. ואמנם למה היה המקלל בסקילה והמכה בחנק הוא לפי שהמכה יעשה פשעו בסתר כי ינוס ויכלם מהכות את אביו ואמו בפרסיה' בפני הכל. אמנם המקלל בפרסיה ירים את קולו ויפרסם רעת קללתו. גם שהמקלל יקלל בשם הנכבד וכיון שהעלם על פשתיו השם הקדוש לרעה ולנזיון ראוי שיומת בסקילה ומפני היות כל זה נגד דבור כבוד את אביו ואם אביו ואם' מהלוח האחד שזין אדם למקום לכן השווה בין המקלל אביו ואמו למקלל את השם שכלשם הקדוש צ"ה ואביו ואמו היו משותפים ביצירתו. הנה התבאר שכל המצוה האלה עם היוהן בזה מה נכללות בדבור כבוד נכללו בדבור לא תרצח גם כן ודורע מענינם היותם משפטים אלהיים כי במשפטי האומות הנוגב נפשות ועדיין לא נמכרו ונמלאו בידו אין לו משפט מות והמקלל אביו ואמו בהיותם דברים שאין בהם מעשה אינו חייב מיתה אבל משפטי א' אמת נדקו ונחן לכל דבר חקו וצוה הבורא בשלם שאלות :

(ית) ובי יריבון אנשים וגומר עד ובי יפתח איש צור. ויש לשאול בפסוקים האלה גם כן שלש שאלות :

השאלה הא' באמרו אם יקום ויהלך בחזק על משענתו ונקב המכה. האם יחשוב שאל לא מת המוכה ימות המכה אף כי חזר לומר רק שצוה יתן ורפא ירפא ואם כן לא נקב המכה מכל עונשים : השאלה הב' המכה את עבדו או את אמתו ומת תחת ידו למה זה נקב יקום. ולמה לא נאמר כספו הוא. ואם אינה פסגה למה אם יום או ימים יעמוד לא יוקם כי כספו הוא : השאלה הג' כשנגפו הרה ויאלו לדיה למה על הילדים שיאלו לא יענש. וגל האשה בנותיה לא יענש יענש נפש תחת נפש והנה דין הקטן בדין הגדול לענין החיים והמות :

ואומר שאחרי שנתן משפטו ברוח שאליו הורג נפש אבל הוא מכה או מקלל אביו או אמו וגונב נפש מאחיו ורצה לחת גם כן משפטו בשאר הרצחות שיעשה האדם אם נהכה לרעים מבלי שיהרגם מה התשלומים שישלם עליהם. ואם בהריגה לא לאחיו אלא לנכדיו' העבד והאמה הכנענים המוכים האם יהיו נדונים כבני ישראל או לא יענשו עליהם כלל להיותם מקנת כספו והנה ביאר הכתוב שיש צוה ג' חלוקות נבדלות זו מזו כפי הנושאים אותם וכלם נכללות בלא תרצח בין שחיהו הריגה או ההכה כמו שזכרתי. והיתה החלוקה הראשונה מהן וכי יריבון אנשים והכה איש את רעהו כלומר כן ירצח' כמוהו כי לענין הדת והיוהם בעלי ברית אחד קראם אחים ורעים ועמיתים ואמר באבן או באגרוף רוצה לומר מכה שראוי להמית בה כי באגרוף הוא הארץ הקשה כבשן. והוא מלשון (ויאל א') עבשו פרודות תחת מגרפותיהם. ויש מפרשים שהוא מקבת עץ. ואחרי' פירשו שהוא ארבות הזרוע והענין שהיתה ההכאה גדולה שיוכל המוכה למות ממנה. האמנם המוכה היות לא ימות ונפל למשכב שטומד בספק מיתה למדך חר' שכאשר יהיה על משענתו שנסען עליו כיון שראובו עדים מההלך בחזק כמשפט החולים שנתרפאו מחוליים ונקב המכה רוצה לומר ממתית בית דין. והענין שהתירו המכה מן המאסר ומאמרו ונקב המכה למדנו שאף על פי שישוב אחר כך למשכב וימות לא יומת המכה כי נקב ינקב מהמות מפני שבין שסם ממשכנו והלך לחזק כבר היה נרפא ומורה שהמות שנתחדשה עליו היתה כנהגונה הרעה ולא מפני המכה כיון שכבר נתרפא ממנה וקם ומחיו אבל שאלות אחרת הסלק דרכו ולכן לא יאמר על המכה כי אם לשלם שצוה רוצה לומר הימים

שנסבת ההכאה שבת ממלאכתו ושכר הרופא אשר רפאו וזהו שאמרו ורפא ירפא ולמדנו מכאן שאם הכהו המכה בידו מבלי אבן ולא כלי אחר אף על פי שיכאיהו עד שימות מאותו מכה שהמכה פטור ממתה ומתשלומין כי לא חייבתו התורה אלא כאשר הכהו מכה שראוי למות ממנה ומה שפנל למשכב מקרה הוא קרה לו ואין עליו אלא דמי צושת. ואפשר לפרש ורפא ירפא שצנל כרחו של המכה או של המכה יתרפא. הרי שהוא אומר שימנו לו שכר הרופא ושהוא ירפא עצמו מבלי רופא או על ידי רופא פחות אין שומעין לו. אבל רפא ירפא כפי מה שהוא צריך. וכן אם המוכה יאמר איני חפץ שינע בי רופא. ויכל המכה לעטון אני רוצה להשכיר רופא לרפאו כדי שלא ימות ואהרנ אני עליו או עד שהרופא יעיד שזה בטוח ולא ימות ממכתי שכל כל זה נאמר ורפא ירפא. ומלבד שבת ורפאי שזכרנו כאן בתשלומין האלו עוד קבלו חכמינו זכרונם לברכה שחייב לשלם על המכה שלשה דברים אחרים זכר וזקן וצושת כפי כבודו וכבוד משפחתו. והחלוקה השנית בענין הסכאות היא כי יכה איש את עבדו או את אמתו בשבת ושהמשפט הזה הוא בלבד בעבד הכנעני ובשפחה הכנענית לא בעבדיו ובשפחהו כי הם ביתר בני ישראל לכל הדברים אבל בכנעניים חשקה התורה שאם מת העבד או האמה תחת ידו מחוקף אכזריותו של האדון שגם בראותו נפשו יוצאת לא הניחו אף הוסיק מכה על מכתו באופן שהרגו בידיו וכן לא יעשה בישראל לפרגיל אדם עצמו במדת האכזריות הזאת. ולכן ראתה התורה להענישו לא מפני העבד והאמה כי כספו הם. אבל מפני אכזריותו ורוע מדותיו וזה שנקב יקום העבד והאמה כי ירדה תירס לסוף ענינו כאשר עשה בזולל וסובא שנותה להמיתו ולכן צוה על זה האכזרי שיהרג בסייף כמו אנשי עיר הנדחת שהיה המיתה הקלה שבמיתות צ"ד כמו שלמדנו מהרב נוקמת נקם ברית. אך אם לא ימות תחת ידו ויחזיקים יום שלם שהוא כ"ד שעות או יומים משעל לעת. יעמוד ויחזיקים בו הרוח החיוני אלע"ס שימות אח"כ מהמכה ההיא. הנה אז לא יקום העבד כי לא נחוש למיתו כי כספו הוא אבל נחוש על האכזריות ורוע בן ישראל. ולכן כיון שלא היה' ההכאה בכל כך אכזריות אחר שלא מת תחת ידו אין ראוי שיומת עליו כי הוא לא הפגין באכזריו' אבל שבר כליו כעסו ולא חשב לעשו' רעה הרבה. והרמב"ן כתב שצ"ד הפסע אך אם יום או יומים יעמוד הוא שיקום העבד ויעמוד על רגליו כי אז יחשב שלא מת מחמת המכה הרי' אלא מדבר אחר שנתחדש צו. ועשה תדע שהעבדים האלה זוכרים תורה אינם מהשבעה עממים שפלטנו צוה חסיהם כל נשמה רק הם מבני ישראל ומבני קטורה ובני אדום ופלטת' ובני לוס והם מבני הכנענים הנרים האתו על מנת שיקבלו' מלות בני נח. הנה התבאר שגם המלוא הזאת נכללה בדבור לא תרצח ושהיא מהמשפטים האלהיים לפי שחשב להשלים את בני ישראל בשלמות המדות והרחיק מהם האכזריות המופלג' והזכרנו צוה שתי השאלות הא' והב' והחלוקה הג' בהכחות היא אמרו וכי יאלו אנשים וגנפו אשה הרה ויאלו ילדיה. רוצה לומר שהמרינה היתה בין אנשים ובאו נשים להסריד ביניהם. ואחד מהם בזהו מחטון לננוף ולהכות את בעל רצו ובמקרה ובלא כוונה נגף את אשה הרה ויאלו ילדיה או ילד אחד שהפילה ולא היה חסון לאשה. הנה בענין הזה להיותו נכלל בלאו לא תרצח עמוס יענש הנוגף את האשה רוצה לומר בזמנו כאשר יסיה עליו בעל האשה על דמי הולדות. ואם לא יתפסרו שניהם ונתן כפול' רוצה לומר שהדיינים והשופטם ישימו ביניהם כפי שקול דעתם מהה היתה שזה האשה להמכר כשפחה בנותיה הרה יוחר ממנה שתבזה עתה שהפילה. והנה לא אמר. ככל אשר חשית עליו האשה לפי שהכל תלוי בצנל כי אין לה חלק וזכות בהם. ואם חסון יהיה שחמות האשה מאותה ההפלה ונשת נפש תחת נפש ולשון נתינה לא יורה על הריגה הפסע אלא על נתינת כופר כי אין דיון של רוצח זה בדין רוצח של מויד כיון שלא נתכוון לננוף בה ולא להורגה וגם לא ינקב כמו הרוצח שנגנב יען בזה רצה להכות את בעל רצו. ולפי שאלו לא חמות האשה אבל ימשך לה נגף אחר מחולי אי חסרון אבר לכך אמר עין תחת עין וגו' וכלם הם כופר ממון הנחשבים כללו רב עבדים ואף שיהיו בני מלכים. הנה התבאר שגם המלוא הזאת נכללה בדבור לא תרצח וכמה מהחמלה והכנייה כנעושים מה שלא נמלא בנימוסי קצת האומות כי הם יענישו הנורם הפלת האשה בין דעת בין שלא בדעת כעונש הסורג נפש. והתורה האלהית ראתה שהילדים שעדיין לא נולדו אין ראוי שיהיה משפטם כאיש הנדול ושמה שלא נעשה בכוונה אין ראוי שיענש כמו הנעשה צמוד ואמנם משפט עין תחת עין כבוד צא בקבלה שאינו כמשמעו דלאלמלא כן אלא שימאם לאדם את עינו בעבור מה שהשחית עין חבירו יתחייב פעמים רבות שיהיה עין ונפש תחת עין כי כבר יקרה שאם ינקרו בצ"ד עין אדם או יכרתו ידו במשפט ימות ויהי' אם כן נענש עין ונפש תחת עין בלבד. וכמו שסען הגאון וזכרו בעל ספר הכוזב כנגד הקראים המספסים צוה. וכבר זכר הרמב"ן ע"ז גם כן פענה אחרת הכרחית והיא שאם היה עין תחת עין וגו' הכל כמשמעו למה א"כ נאמר למעלה רק שצוה יתן ורפא ירפא כי אם יעשו לו בפעל דומה למה שפשה הנה לא ישלם עוד שבת ורפאי כי יתחייב שגם כן יפרעוהו לו וילך הדבר כבדוב וכו' ואני אשעין ע"ז גם כן שעות אחרות אחר זה במקום אחר. והותרה אם כן השאלה הג'. אחר זה זכר מצאם אחרת נכללת בלא תרצח והיא אמרו וכי יכה איש את עין עבדו או את עין אמתו והמלוא הזאת אינה בעבד העברי או באמה העבריה כי אם האדם יכה את עינס ואת שנס ישלם להם זכר וזקן וצושת ורפאי. אבל המלוא הזאת היא בענין העבד והאמה הכנענית שכאשר האדון שלם ישלח רסן כעסו וירגיל עצמו באכזריות ולא יחוש על עבדיו שהם ממונו וכספיו יהי' ראוי שיאלו מחמת ידו העבדים והשפחות ההם ולא יעבדוהו עוד ולכן אף על פי שגם כספו להפסיק ישלם תחת עינס ותחת שנס ולא יעבדו אותו עוד וכבר קבלו חז"ל שכ"ד ראשי אנשים הם שיואל בהם העבד והאמה מחמת רצות האדון אם חסר אחד מהם

מהם והם ראשי אנשיות ימים ורגלים. וראשי אנשים וראש החופים וראש
כנניה והם קצוני פיהם כהנאם האדם מנוה בעבורם והתורה זכרה שן ועין
והוא הדין לשאר. הנה התבאר שם המצוה הזאת בכללה בדבור לא תרצח ויש
בה מהחמא' והחמלה האלהית מה שלא יעלה כי בדין קצת האומות אין מענישין
את הארון על דבר מה נבדיו באמנם כהם הוא. אבל התורה המים פעלו לדיק
וישאר הוא ונחן לכל אדם חקו כעבד הארון כשפחה כנבדחה ובעבור שכבר יהי' האדם
רוצה אף שלא ירדנו בידיו ככה' גורם הרצחה שחבא על ידי אחר לכן באה
אחר זה מצות וכי ינח שור את איש או את אשה ומת וזהו שהשור שחבא אותה
ההקלה על ידו יסקל. ואמרו ולא יאכל את בשרו יראה מותר כי בידוע ששם
יסקל לא יאכלו את בשרו. אבל בא הכתוב להודיע שיהיה השור אכזר בנהג' כי
עם היות השור בלתי מרצח ולא בר עונשין הנה יסקל לא בדרך עונש לשור אלא
כדי שלא יאמרו רואין זה השור שהרג את איש פלוגי ולא חסר הרעה
הביא שור. אמנם בעל השור יהיה נקי מכל עונש לפי שהוא לא גרם המיתה
הביא. האמנם אם שור נחם הוא מחמול שלשום רוצה לומר שכבר נחם שלשה
פעמים אחרות והועד בנעולו רוצה לומר שחתרו בעל. ואין צריך שהיה
ההחלטה מבני אדם בעדי' כי גם מבני זה אם השור נחם נ' פעמים הוא מותר
עליו מפאת המעשה. הנה אז כיון שהבעל לא שמר את השור אליו חיוסם ההקלה
והרצחה ההוא ולכן מלבד שהשור יסקל הנה בעליו יומת וחז"ל דקדקו מאשר לא
נאמר בזה מת יומת אלא יומת בלבד ופירשו שמתו בדי שמים ולא בנ"ד. אבל
אומרו אם כופר יומת עליו מורה שמתו בנ"ד הוא. אבל להציתו גורם בעצות
שמירתו ולא הורג בעצם אולם שישימו כופר עליו ויתן פדיון נפשו כי ראוי הוא
סיפדה נפשו מן המו' ויהיו לו תשלומין כספק מה שזוהר ברוח הגמור ולא תקחו
כופר לנפש רוח. והרמב"ן כתב שהמיתה היא בדי שמים והכופר הוא כפרה עליו
כענין הקרבנות. ואם הוא אינו חפץ בו אין מכריחין אותו לנ"ד לחייבו בכך.
ואם היינוכו ב"ד אין ממשיכין אותו ובעבור זה אמר אם. ואמר הכתוב שחמו
שזה יוכן באיש הגדול או באשה הגדולה שימיתה השור כן אם בן ינח או בת ינח
רוצה לומר בהיותם קטנים הדין כזה כי הנה ברצחיות יהיה דין הגדול כדיון הקטן
ובכל שנים. והנה הולך לבאר זה להגיד שאין זה כענין ויאלץ ילדיה שוכר
למעלה אבל יהיה הפרש אם הרג השור את איש ישראל או את עבד כנעני כי
בהיותו איש ישראל הוא כמו שזכר. אכן אם היה עבד ארמאי כנעניי אלא
הנבילה חורה התשלומין והו' אמרו כסף ל' קלים יתן לאדוניו והשור יסקל ולא יפטר
יותר מזה שם היות שאין לו העבדות שנים בערכיהם הנה הנבילה חורה
הערך הזה בכל עבד בין שיהיה נוקב מרגליות ששווי הרבה ובין שיהיה נזכר
שחין שאינו שור כלום יהיה זה כדי לתת הפרש בין נפש אחד מישראל ונפש
העבד. כי אם היה הארון נפרע כפי שווי העבד כבר יקרה שיהיה ערכו שור
עם נפש אחד מישראל או יותר ממנו וכו' בלתי ראוי. וכבר אמרו חז"ל שהדין היה
שזכר תורה בשור הוא עמו אם נכחע עבדו של איש והיוק שהארון מחייב
בדעתו שכו' משוגע מוחק בנ' שגונוה ששעה לתופסו או לשומרו כמו שזכר
בשור. האמנם אם הבעל שמר את השור ונפתח הדלת או נשבר החבל ויאלץ השור
והיוק וכן הענין בעבד המשוגע הבעל כסור לפי שכבר עשה במירתו כל יכולתו
ושלם שקלים ששם עשרה אונקיות של כסף. הנה התבאר שם זה המשפט
הוא מכלל לא תרצח ושם בו מיושר המשפט ודקדקו מה שלא נמצא בחקות העמים
ובנימוסי דתוחיהם:

(א) **וְהָיָה יִצְחָק** איש צור וגומר עד כי יפחה איש נערה וגו' ויש נכאן גם כן ג' בלתי:

השאלה הא' למה אמר הכתוב ונפל שמה שור או חמור ולא אמר ונפל שם אדם. ואחז"ל שור ולא אדם חמור ולא כלים. ולמה יפטר אם נפל שמה אדם או כלים בהיותו בנת הנזק ההוא: השאלה הב' בנגזר למה היו השלומי השור חמשה והשלומי האדם היו ארבעה בלבד. ואם נמצאו בידו חיים ישלם שנים בלבד. והנה בנוגע נפש אדם שור עונשו אם מכרו או נמצא בידו:

השאלה הג' באמרו וכי ימא אדם מעט רעו וכו' בעליו אין עמו שלם ישלם כי אם היה זה מיוחד בענין השאלה אך יהי' בעליו עמו כי אם הוא עמו בידו הוא ולא השאילו:

ואזכיר בפירוט הפסוקים והתר השאלות האחרים שזכר עשרת המצות הנכללות בדבור לא תרצח בא הנה הכתוב לבאר המצות שהיו נכללות בדבור לא תגנוב בהפסידו ממון חבירו שלא ברצונו וכמך לאו לא תגנוב ללאו לא תרצח עש שאינם כן בדרך הדברות לפי שיש מצות משותפות לבני הדבורים ההמה רוצה לומר ללא תרצח ללא תגנוב יחד כמו שאנאר בעניניהן. והם המצות אשר יזכור עד כי יפחה איש בתולה כי הנה נזכרו כלן בדרך ארבע אמות נזקין השור והשור והמבנה וההבער ואחריהם דיני ד' שומרים שומר חנם ושומר שכר והשואל והשוכר שם הרגלים להיות המיד אלא בני אדם בעסקיהם. אבל ראוי לדעת בזה שתי הודעות הא' שאין דינים האלה מיוחדים בנושאים ההם שזכרה התורה אלא בהם או בדומה להם ודבר הכתוב בזהו והוא הדין לכל מה שידמה לו ד"מ זכר בנגזר שור או שם והוא הדין לחמור ולשאר בהמות וכו' שהתורה זכרה במשפטים האלה הכנסים. אבל יש החתירה מינים שאע"פ שלא נזכרו בכתוב לנהירת הקיור קבלם משה כסני ויהי החורה בעל פה כאלו חאמר החורה וזה נמצא תנזיקין שור וזה בקבלה שיש לכל אב תולדות ובשור התולדות הם הקרנים שבהם חיים ינח והרגל וכמו שיבאר חז"ל. ואחרי ההודעה הכללת הזאת נבוא אל פירוש המצות האלה. בראשונה אמר כי יפחה איש צור או כי יכרה רוצה לומר כאשר האדם ברשות הרבים יפחה צור שהיה כנר פתוח מקודם נכחם או כי יכרה שחפרו מחדש. וישאירנה מנולה או פתוח והוא אומרו ולא

לומר כשהוא רוצה לפרוע ישומו הדבר הניזק כאלו הוא שוה למוכר ממנו שימלא למזיק. וזה מפרשי' מיטע שדכו ומיטע כדמו של הניזוק שלא יאמרו לא אכלה הבהמה אלא מהיוצר פחות לא יהיה כן. אבל ישומו שוה היה המוכר ממנו שהיה לו. המלוה ה' היא כי תלא אש ומלאה קוצים. וגם היא הפסד במזון חזירו כשילדק האש בציטו או בשדכו ומשם יאלס ונאלל גדים או הקמה כי הוא אף על פי שלא ילא בציטו כיון שהיה זה בפשיעתו שלא שמר את האש שלא חזיק יהיה מהמשפט שאלס ישלם המנעיר אותה בערה ובכחוז הזה מדבר בני שילדק אש בשדכו כדי לנער הקוצים והצדקנים באופן שהיה השדה מוכן לחרוש ולזרוע. ונתפסט לשדה של חזירו ונאלל גדים והוא ערימת החטים או עומרי בזהב הנאלס'. בנזקין או הקמה קודם קצירה או השדה שליחה האש בתי נזיקין והתלמים של שדה זרועה שלא תהיה ראייה לגדל נמחים עד שירושש ויער שנית. הנה בכל אחת מהמקומין האלה אשר יכבד האש הוא בלא' אשר חלקי החמישית לשלם הניזק שהוא כלו לפי שהוא מצעיר את הבערה או לפי שלא שמר את נחלתו בשלא תלא האש ותזיק וזכר' השלים הכחוז וזכרון הארבעה אבות נזיקין וקצת תולדותיהם וזכר אחרים דין ה' שומרים בהם אלו שומרים. המלוה ה' היא כי יתן אש אל רעהו כסף או כלים לשמר ונ' רוצה לומר שאם יתן אש אל רעהו בפקדון לשמור כסף או כלים והפרשם הואת תדבר מהשומר חנם כי לכן אמר כסף או כלים שאין ציניהם טורה ואין השומר מטריח עיניו בשומרם בנזק תיכחו ואין דרך בני אדם לתת שכר על שמירתם ונגנב מבית האיש רוצה לומר שהשומר טוען שהשומר הכסף או הכלים ההם מצינו. הנה אם ימלא בנזק כלומר שיחלמם שנגנבו הדברים ההם ומוי נגנב. ישלם בנזק שנים ובעל הפקדון כאלו נגנבו מאתו. ואם לא ימלא בנזק כלומר שלא יוכל לברר שנגנב מאתו הדברים ההם. ובעל הפקדון אומר שהשומר לקח והחזיק בהם לעצמו או יקרב בעל הבית השומר אל האללים והוא מושב בית דין אלהים נגב צדקת אל וישבע באללים כי על זה אמר גם כן שיתקרב את האללים רוצה לומר שיתקרב אליו בשבעות וישא את שמו על שפחיו. והשבעה תהיה אם לא שלח ידו במלאכת רעהו רוצה לומר שלא שלח ידו בזהב ההם או כלים להשתמש בהם בלי רשוח בעליו או אם נשתמש בפקדון מיד החזק גזלן וחייב באונסין ומשם וילך ראש נגנב נגנב לעצמו ולא מפקיד. אבל אם ישבע שלא נשתמש בפקדון הוא ולא לקחו הרי הוא פטור. ומפני שאמר ויקרב צ"ה אל האללים בא הכחוז לתת משפט כולל לא לנזק בנזקין הזה כי אם גם בכל שאר השבעות שכלם יהיו גדולים על ידי בית דין ולפניהם ישבעו הבעלי דינין כי יהיו מאיימים אותם ומשניעים אותם כראוי. וזה הוא שאמר על כל דבר פשע על שור על חמור על בה על שלמה. לא שהיה הבור והחמור והבהמה שומר חנם כי הם מפרש' השומר שכן כמו שיתבאר. אבל בא הכחוז הזה להודיע מאמר כללי שכל פענה שהיה לאדם עם חזירו בין בשומר שכן בין בשומר חנם אשר יאמר האחד כי הוא זה רוצה לומר שכן היה הדבר והאחד אמר בנזקין זה עד האללים יבוא דבר שניהם. ואם אשר ירשיעון אלהים שכלת ידו במלאכת רעהו ישבע נגנב וישלם שנים לרעהו. וכפי דעת חז"ל (ב"ק ק"ח) בא הכחוז הזה ללמד שאם אחרי שנשבע שומר חנם נמלא שפסע ונשבע לשקר אפילו במקצת אשר יאמר הבעל כי הוא זה שנשבע עליו ויתבאר הדבר בעדים אשר ירשיעון אלהים שנתבאר אלא שנשבע לשקר. ועדים אפי' על המקצת ישלם שנים לרעהו המפקיד כל הפקדון אלא שמכאן למדו חז"ל כי המידה במקצת כשענה ישבע על הנשאר. האמנם אינו חייב בחטאיו כפי אלא א"כ אחר שנשבע הורה צ"ה או בזה עדים כדליו או במקצתו. אבל אם הורה במקצת קוד' שנשבע אע"פ שהחזק כמכתב בפקדון ואח"כ הודע אינו משלם אלא מה שהודה. המלוה ה' היא כי יתן אש אל רעהו חמור או שור או שה ונ'. ואחז"ל בפרשם בלמעלה למדה דין שומר חנם כי אין דרך בני אדם לתת לשמור כסף או כלים בשר. ופרשה זאת למדה דין שומר שכן שאין דרך בני אדם לשמור בהמות אלא ע"כ. שכן. ואמר ומת או נשבר או נשבה אין רואה. רוצה לומר שנמלא' בהמה שמתה מעצמה מהולו או שנשברה שפלה ממקום גבוה ונשברה מפרקתה או איצירה או נשבה. ואימרו אין רואה שכן אל או נשבה שנגנבה ונשבה לפנים ואנשי מלחמה ולא היה שם רואה שיעיד עליו והנה המפקיד טוען שהשומר נגנב או מכרה או נגנבה ממנו מעני שלא שמה כראוי וחייב לפרעה וכן במתה ובנשבר' שהיה בפשעו והשומר אומר שאינו כן אלא שמתה מעצמה. והנשברה מקרה הוא קרה ולא היה בפשעו. הנה בזה שבעות ה' שהיה בין שניהם מאחר שאין שם עדים יעידו בדבר ובשמירה. ואם השומר נשבע שלא שלח ידו במלאכת רעהו לומר שלא גנב ולא פשע בשמירתם יהיה נאמן בשבעות ויפטר ויקח בעליו את המתה או הנשבר'. ובעל שהשומר לא ישלם כלל כיון שלא פשע בשמירתו יהיה נאמן בשבעות ויפטר ויקח בעליו את המתה או הנשבר'. וחז"ל פירשו ולקח בעליו. הבעה שנשבע השומר בפרשון פקדונו ולא ישלם הבעל לשומר שכן שמירתו אף על פי שנשבע שלא פשע ומה למדו שאין הנשבעין נוטלים. האמנם אם גנוב יגנב מעמו או נאבד שברכו והלך לו הדבר המופקד ישלם השומר לבעליו כי הוא חייב בנגנב ואברה ופטור מן האונסין הגדולים. ואם ימלא בנזק אחרי שישל' השומר ישלם שנים לשומר. אם ערוך יסרך רוצה לומר מחיה רעה אונס מפורסם שלא יוכל השומר לדעתו חזב ואריה יביאה עד ר"ל שניא עליו עדים שראו זה ובמכילתא דרשו ביאורו עד ביא' אבר או דבר מהנבלה שחזל להיות לו לעד. ובאשר יולל הדעות מפי הזב שני כעשרים או דל תון ואו כשיחבאר זה מהעד הפרשה ההיא לא ישלם אותה. המלוה ה' היא וכו' ישל אש מעש רעהו ונשבר או מת ונ' רוצה לומר שפעמים שיקבל האדם בהמתו של חזירו לא בפקדון כשומר חנם או שומר שכן אלא בדרך הלוואה שאלה ממנו כדי לעבוד עבודה מה ונשבר או מתה הבהמה הנשאל' אם בעליו אין עמו ר"ל אחרי שהמשליל אינו משהת' עם השואל כחולת

ממה שגאמר בענין עין חטא ישראל (יהושע ד' י"ח) וגם עברו את גריתא אשר צויה אותם וזה לקחו מן החרם וגם גנבו וגם כחשו וגם שמו בכליהם. והלא נגנב אחת היתה ונגנב אחד נגנב ולמה אמר כל זה. אלא שהיה הכל לפי רוב המעשה אשר עשה בה וע"ז אמר יהושע לעין בני שים נא כבוד לה' אלהי ישראל וכן לו הודה והגד נא לי מה עשית. וכוא השיבו אמנם אנכי חשאתי ונ' וארא בשלל אדרת שגער אחת טובה ומאתים שקלים כסף ולשון זהב אחד ואחמדם ואקחם והנם טעונים בנזק האסלי והכסף תחתיה. ביאר שם היות הנגנב אחת חטא בה פעמים רבות. אחת צמה שראם ועיין בה. שנית צמה שחמד אותה. שלישית צמה שלקה. רביעית צמה שטמנס. חמישית צמה שכיון להטמין את הכסף תחת החפירה להעלמה ביותר שכ"ו ההתחזקות הוא ממה שזכיר את החטא. כן בענין הנגב שנגב את השיר שהיה נחשית בחטאיו שנים כמו שזכרתי אם היה עדין בידו להשיבו לבעליו. אמנם כשקשרו ועקדו לנצחו כבר נגבו שנית וכאש' הרבינו שלישיה. וכשקשרו ד' כי כל מעשה מאלו הוא פועל רעה ומנוגה מעצמו וכן בענין המכירה והפסדה והמסירה לקונה וקבל המעות ממנו. ובאשר הוכפלו המעשים והעונשים בעבורם היו החטאין כבור ה' ובהם ד' ובמלאו בידו היו ב' בלבד. ומאשר לא אמר הכחוז הזה ה' שורים ישלם תחת השור וד' נכשים תחת השם אלא ה' בקר ישלם תחת השור וד' זאן תחת השם יתכן לפרש כפי פשט הכחוז ומלותיו שחמדי יהיו החטאין שנים כי הוא הישור האמתי כמו שארתי אבל מפני שהזכירם בנזק ובאלן שוים שערבם יותר מהנזקנות. אמר שאם המלא תמלא בידו הנגנב ישלם שנים כי ילא ויכירו כמה היה שוה השור או הבה הנגנב וישלם אחר כמזה ויהיו שנים. אבל אם עבחו או מכרו אולי יאמר הנגב שהשור או הבה היה פחות ונצחו ושאין ראוי להרבות בערכו. ומפני זה הגבילה החורה ערך השור או הבה שישלם הנגב בעד השור אחד זכר ה' בקר. כי הוא היה חייב לשלם ב' שורים זכרים שהיו שוים יותר מה' בקר נקבות. וכן בנכש' היה לו לשלם שני זכרים בין שהיו עמודי גדולים או קטנים לכן ישלם ד' זאן נקבות שאינם שוות בשני זכרי' והיה החלוק בחטאיו הבה מפני קלות החטא כמו שביאר הרב המורה. וזה טעם נכון ומתישב בעיני אבל אם קבלת הקדושים ז"ל היא בחלוק זה נקבלה בנזק שנים שוים. ואמנם אמרו אם במהרה ימלא הנגב ונ' הוא להגיד שיעשו לו כאשר רצה לעשות כי כהמלאו במהרה כשיזכר מעניו שכן נ"כ על עסקי נפשות הותר דמו. ולכן אם בעל הבית מלא את הנגב בזהו והכחו עד שהמיתו אין לו לב' דמים ר"ל שלא ישפם על הריגתו. כי ירדה חורה לסוף דעתו שג כל אש שישלו שונה יבוא אל ביתו בלא להורגו ואם ימלא יאמר שכן נגנב ולא נגב ויפטר. אבל אם זרחה השמש עליו מבורא הוא שלא נא להרוג את האדם בציטו כאלה השמש בנצורתו ולכן אין ראוי להמית את הנגב אף שימלא במהרה כי לא בא אלא לנגזב ממון לא להרוג את הנפש ואין ראוי שבעבור הממון יומת. וחז"ל פירשו אש זרחה השמש עליו שהוא דבור הללני בדרך משל ר"ל אם בדרך כלל הדבר כשמש שיש לו שלום עמך כנון האש החותר לנגזב ממון צנו שבידוע שלא בא להרוג. או דמים לב' אם ירנהו כי לא יהרג נפש אלא על הנפש. אבל הנגב ממון שלם ישלם אם גמר המעשה ר"ל שישלם שנים ואם אין לו וגמיר בנגנבו. וכן בקבלה בנגנבו הוא נמכר אבל אינו נמכר בחטאיו כפל חמשה או ד' כי מיתו מויתרו. והמכירה צ"ה כנר החבאר שלא תהיה יותר מלשם שנים. האמנם אם היתה הנגנב דבר מועט והוא אין בידו לשלמו ויסיק למורו בעד שנה אחת או שנים הכבד נותנה שלא ימכור אלא לאורו וזמן בלבד שסיפיק לנגנבו. והנה אמר הכחוז אם המלא תמלא בידו הנגנב משור עד חמור עד שה חיים ישלם להגיד בלבד בשור ובשם יונבו חטאיו. הכפל שור משפט הזה כי גם בכל שאר הדברים שנגנבו ישלם שנים בין שחלשין בין צ"ה ויודיע שאם עבחו לא יקחומו ידיו בחטאיו הכפל כי חיים שנים ישלם לא מח' והנה המלוה הואת מבורא מעניו והוא בכלל לא חנינו ולכן נשכמה ללא תרצה מפני השתוף אשר יש לבני הלאים בענין הזה. ואמנם שהיה משפט אלהי מבורא מעניושה כי הנה אומות הטולם בלרונם לגוייהם מהם הניחו בנימוסיהם שיהרגו ויהלו על העץ את הנגב שור או שה או שאר המטלטלין ומהם הניחו שיכרתו אוניו בפסע הראשונה ובשנית יומת. ואשר הקלו מהם להעניש ענשו לנגב שישלם שבעות. ואולי מדברי ש"ם המלך לקחורו שאמר (משלי ו' ל"א) וגמלא ישלם שבעות וחלילה למלך הירא את דבר ה' שיכבד בעונשים שזכרה החורה ויעייר לנגב חסוף עליו ולא תגרע אבל הוא לא דבר שם מהטעמים שהם בית דין לנגב על פי המשפט אלא על פי הכוונה והכלימה שריגש הנגב כשיפרש' היוצו נגב והוא אומר לא יצו לנגב כי יגנבו כי יאמר ששבו למלא נפשו כי ירע. האמנם כשנמלא עם הנגנב התפעל מהכלימה ההיא שכבר היה משלם שבעות' להכיל מאותה בזה וכן את כל הון ביתו יתן כי זה טבע האל' אבל שונאי בית דין אין להרהר אחריהם כי ישרים דרכי ה' ולא ענשו אלא מה שנגנב ממון כי אם בממון וזה כשישור אשר נגב כמו שביארתיו. ומשפטי החורה הם כלם מיוסדים על האמת והכיון. והמלוה הרביעי' היא כי יעבר אש שדה או כרם ושלא את בעירו ובער בשדה אחר. רוצה לומר שאם יגנבו האדם תבואת חזירו בהיותה בשדה ובכרם בשלחו בהמותיו לרעות בהם כי לשון ויבער ויבער ובער הכל לשון כליון כמו כאשר יבער הנלל והיתה לבער כי אם יהיה לבער ויבער והוא לא להקמה הרועה בשדה ובכרם וזכר חז"ל שיהא תולדה דשור ושלח את בעירה בא ה"ה צמח בעירה במקום וא' כמו אכרי לנפץ עירה וכו' ושלח את בעירה בא מועד' שהזיקה בהמות וזכר חז"ל רגלה ובבעירה' ואמר מיטע שדה ומיטע כרמו ישלם אפסר לפרשו על ידמזיק מה מיטע שדה ומיטע כרמו ישלם כל כך הבואה כמו שהזיקה בהמה. ומכאן אחז"ל (גיטין מ"ח) הניזקין שמין להם בעדיות רוצה

בזעזועת השאלה וההולאה הסי' כמו שהיה בשומר השכר שלם ישלם אפילו האונסים
שכל ההנאה היחיד שלו ויוכל לעשות המשאיל שהשאל הענין את צדקתו יותר
מהראוי עד שנשכרה ומהם. ואם בפלוג עמו צדקת המלאכה או כאשר מתה או
נשברה לא ישלם. כי בידוע שלא היה המשאיל מטיח לשלם להעניקה יותר מדאי
ולכן ישלם דמסתמא לא שפע או יותר לו אונס השאלה כמו שיתר לו השירות
אם לאהבתו אותו ואם לתקוה שום גמול וברי שניהם נהנין צוה. ואפילו היה
שכיר עמו היה כאלו הכל בא בשכרו ודינו כשוכר ממנו הדבר הנשאל והשוכר
פטור וכיוצא בזה. הרי לך צוה ד' שומרים הא' שומר חנם. הב' שומר שכר.
הג' השואל בהלוואה. הד' השכיר. ויותר נכון לפרש אם שכיר הוא על הבהמה
שהיה נשכר' אלו בא בשכרו ופטור אם מהם מחמת מלאכה כי בידוע שלא
שכר הבהמה על מנת להעמידה על השעורים חמיר ולכן הוא פטור מאונסין.
הנה התבאר שכל ח' מוצא האלה נכללות בדבור לא חנונו אשר הטויה בו שלא
יציא ממנו של השכיר שלא מדעתו ורצונו. והתבאר שכל משפטי ה' אלה נדקוקים
ילכו גם ומהם בזה מהבחינה והחמלה ומהסדר האמתי לא עשה כן לכל
גוי ומשפטים כל ידועים :

כב (טו) ורי יספה איש בחולה ונזכר אם כסף תלוה את עמי. אחרי שזכר
המאות הנכללות בלא תרצה ובלא חנונו וכן שנים בדבור לא
תנאף נכללו מוצא אחרות לא לבד אשת איש והמאורחה שחייב מיתה עליה
אבל גם הנערה הבחולה אשר לא אורסה אם יספה איש אורסה ושכב עמה אל
יחשוב שאין לו צוה הוא כיון שאינה בטולה בטל. כי הנה אף על פי שאינה
מאורסה נכלל ענינה בלא תנאף. והוא דבר שנא' ה' שנפחיו שרב אדם עמה.
ולכן יהיה עונש המפתה שמהר ימירנה לו לאשה רוצה לומר שיקחנה לו לאשה
מיד ויכתוב לה כתובתה כמותר בהנולות שהוא קצוב חמשים כסף אלא התופש
את הבחולה בזונס שנאמר ונתן האיש לאישה הנערה חמשים כסף. ומהר הוא
מלשון מהרה. והתבונן יושר המשפט הזה כי על הרוב אין אדם מפתה נערה
בחולה הראויה כפי כבודו להנשא לה כי אם היה כן היה שואל אותה לנשואין
אבל הנכנדים בעיניהם בראותם את בנות האדם כי טובות הנה ויחזו להן ויפתו
אותן לשכב עמהן וידרו להן נדרים ללקחם לנשי' וזוהי התרעה הנערה הבחולה
כדי להנשא לאיש נכבד. וכו' לא כן יחשוב ולבנו לא כן ידמה אלא למלכות בה
חלומות ולגשופה ולסתפוף עם זה אלא בהחזורים ע"כ אותה חורה שהמפתה מהיר
ימירנה לו לאשה ויקחה בנשואין אף על פי שלא תהיה בת גילו. ואינה לא
יתן לה נדוניא כלל. האמנם אם יקרה הדבר בהפך שהיה הנערה נכבדת מן
המפתה אורסה ולכן מאן ימאן אביה לחתה לו לאשה כלומר אף על פי שהיא
רצויה בו. הנה אז כסף יקול האיש לאישה כמותר בהנולות בידוע במקום אחר
והוא אלא האונס לפי שפסל אותה בעיני הבחורים ויפסד אביה להרבות לה
מותר ומתן. וראוי הוא שיפטרעו המפתה. ובעבור שגם היא חשאה בדבר לא
הלה הכחוש הנשואין בה אלא באישים. ומפני שהאנשים על הרוב יפתו בהנולות
על ידי נשים שאונות האומרות שכן מכשפות ופעל ידי חממה ומעשייתן התפתה
הנערה ותרצה באיש. לכן כמך לזה מאן ממשפה לא חחיה כי היא המביאה
את האיש ואת הנערה לנאוף. וכבר יראה שמלאכה הכשוף מעטרפת לזנות ממה
שנאמר (מלכים ב' כ"ב) על זנוי אינול אמך וכשפיה הרבים ואין ספק במשפט
הזה שהוא הדין למכשף הזכר שחייב מיתה. אבל אמר מכשפה לפי שדבר הכחוש
בסוה. והנשים מפני קלות דעתן יסו יותר לאומנות הכשוף מן האנשים וכל שכן
בפתוי הבחולות שעל ידי הנשים נעשה לא על ידי הנערים. והנה אמר לא
חחיה ולא אמר מות יומת כאומר אל תאמר בלבך למה אהרונ אשה אחת על
דמיונות והכלים שאין בהם ממש וכלם מעשה תעוועים ורעות רוח ומפני זה לא
חמיתה. לא תעשה כן כי הנה אף על פי שהיא אשה כיון שהיא מכשפה לא
חחיה אותה. ובכלל שנהגה נסמכה המורה הזאת במקום הזה מפני ענין הניאוף.
ואחר זה זכר מזה שלישית בניאוף והוא כל שוכב עם בסימה מות יומת שיזמת
האיש העושה כן וגם את הבהמה יהרגו אשר בזה ההקלה על ידה. ובמורה
הזאת כלל כל העריות כי הם לאיש צמדנות הבהמה הבחלי ראוייה לו לפי שהיא
חוץ ממנו ומגבולו. ולדעת הרב המורה היו כל המצות האלה סעיפים מהע"א
כי העובדים אותה היו שוכבים עם הבהמה וכמ"ש בנלשם עם אחותו שהיה זה
מדרכי הקסם והע"א והלכן נסמך כאן צוה לאלהים יתרה: אבל קשור המצות
וענינם במקום הזה מורה שהענין כמו שביארתי להוציא דינים ומצות נכללים בלא
תנאף ולכן סמך להם צוה לאלהים יתרה כי הוציאה לפ"א נקראת זנות וניאוף.
ומאשר אמר לאלהים נקדד צפתה יראו לפרשו על שרי מעלה מלאכי עליון
הנקראים אלהים במקומות רבים הוא אלהי האלמים אין כמון באלים ה' וזהו
אמר בלתי לה' לבדו רוצה לומר שלא יבחר ה' שיצבו להם אף על פי שהם
מלאכיו. גם אפשר לפרש צוה לאלהים יתרה בדמות הקדמה למה שיאמר אחריו
ובר לא חנה ולא תחלצו ושהוא זכרון המצות שבו נכללו בדבור לא תענה ברשך
עד שקר והענין שלא יחשוב אדם שלא נכלל בדבור ההוא אלא אסור עדות שקר
בלבד. כי הנה נכלל גם כן בו שלא ינהג את הגר ולא יתפרעה בזה שהיה גר
וטובד ע"א קודם לזה כי הנה עם היות שזוהי לשון אלהים יתרה רוצה
לומר שמוות ייחרם כל אשר לו ורבושו. הנה הגר אף על פי שקודם גרוותו
היה צוה לאלהים יתרה כבר אינו עשה עובד עבודה גלילית ולכן אין
ראוי שתונוה רוצה לומר שתגנוה בדברים אלו שהיה גר וטובד עבודה גלילית.
וכן לא תחלצו צוה לנח כי גם כן הייתה אחס נרים ועובדי עבודה גלילית
בארץ מרים. ומוס שכן אל תאמר לחברך. גם שאתה ראייתם שבהיותכם
נרים במרים נידונו לחלצו בעושים גדולים וכלכם שרים לפני כנר
כאורח הארץ לכן אל תחלצו את הגר מן אעניש אותך על זה כאשר עשיתו למרים

בעבורך כי אני רואה דמעת העשוקים שאין להם מנחם להצילם מיד ישיקיהם.
ונכלל גם כן בלא תענה עמי האלמנה ויתום אף על פי שהיו עשירים כי מפני
שפלותם שאין להם גואל ימלא לב כל איש רע ובלוילע נעושים בהם סרה. וזהו
אמר כל אלמנה ויתום לא תענון וכבר ביאר המפורר שטון האלמנה וה חוס נכלל
בלא תענה באמרו באזהרותיו ושקר לא תענה ויתום לא תענה ששם שניהם בדבור
אחד. ואמר שלא יחשוב אדם בלבו שהיתום והאלמנה אין להם גואל כי הנה
גואלם חוק אבי יתומים ודין אלמנות ולכן אם ענה תענה אותו רוצה לומר היתום
והאלמנה ונזכר. ופירוש הפסוק כך הוא אם ענה תענה אותו היתום או האלמנה
חדע לך שאם יעק אולי שמוע אשמת נעקרו ואשרה אותך אליו כי אחרון
האכס בחרב לא מיתה בידי שמים. והיו נשיבים אלמנות כוזאם ונשיבים יתומים
כאלו. הנה אם כן עם היות המצות האלה כוללות לנולת הנעושים בהם נזכרו בהם
הם מכלל דבור לא תענה. ומצות מכשפה לא תחיה הוא הדין למכשף ומצות גר
לא חנו איש את אחיו. ומצות כל אלמנה ויתום לא תענון ה"ה לכל שאר
אחיו מישראל אבל דבר הכחוש בכוהן וכ"ל להודיע כללות הדברות בהיותם משפטים
אלהים מיוחדים על אופני החכמה והחמלה :

כד (כז) אם כסף תלוה את עמי ונזכר עד לא תשא שמת שוא ויש לשלם בפסוקים
האלה ג' שאלות גם כן :
השאלה הא' באמרו ובמעתי כי חנון אני ולמה לא אמר כי נדיק וישר אני או
כי טובע כל הארץ אני : השאלה הב' באמרו אלמים לא תקלל
ונשיא ונזכר ולמה לא הוסיף כי כן שלא יקלל הכהן והלוי והשופט :
השאלה הג' באמרו ואנשי קדם תהיו לו ולא ביאר בזה תהיה קדושתם אם
במאכלות או בציאות או באי זה דבר אחר משאר הדברים :
ואימר בפירוש הפסוקים והתר השאלות שאחרי שזכר הכחוש כמה מהמצות נכללו
בדבור לא תרצה וכן בלא חנונו וכן בלא תנאף וכן בדבור לא תענה בא עשה לבאר
שגם כן נכללו מצות רבות בדבור לא תחמוד. כי לא היתה התורה ההיא
בלבד על החמדה שבלב בבית באשה ובשרה של חבירו. כי הנה גם כן נכללו
בלאו בזה דברים אחרים. האחד הוא אם כסף תלוה את עמי את העני עמך
וכבר ביארתי אלו ואם מוצא אבנים העשה לי שיהי הפסוק אף כסף תלוה את עמי
הוא רשות לא חובה לפי שהמורה העקרים בעיני הוא לתת לו דבר מחנה וכמו שאמרו
ומשה ידוע עמך והכחות צו וגו' נתון נתון לו וגו' ולא ירע לבדך בתהך לו. ואמר
פתוח תפתח וגו' והעני העניינו די מחסורו אשר יחסר לו. וזהו אמר הכחוש
אם כסף תלוה את עמי רוצה לומר שאם העני לא יראה לקבל הדקדק במחנה
שאו תהיה בתורת הלוואה. וכן אם לא נדבה לבד לתת לעני הנדבך לו במחנה ותרצה
להועיל לו צדק הלוואה או לא תהיה לו כעושה להעלילו ולעזרו על הפרעון ולא
חומנו לו לבד עליו לפרוע אותו דבר שהלוי לו. אף תחתיו לו עד שירויח ואו
יפרע ומפני אותה ההמחנה לא תשימון עליו נשך והוא הרבית שלא יקח ממנו בעבור
ההלוואה וההמחנה כי נקרא נשך להיווה נוסך בהחלם מוטע ובסוף יוסי מאד כנשיכת
שקרב וכמו שאל"ל. ואמר לא תשימון בלשון רבים להוציא למטה והסופר
גם לדין שלא יקריש בעשר שיש צו רבתי כי אם אין לו לשלם הקרן מאין ופרע
טוד הרבית. ואין ספק שהרבית אסור לתת לפשיר כמו לעני מישראל. אבל אמר
הכחוש כאן את העני עמך כי מפני עניונו ילוה בסתר ויטעך לכל הדוחקים האלה
אבל העשיר לא יקחהו ולא ינשך אליו. ואם קבל ההלוואה ולא פרע נקרא רשע
שנאמר (תלים ל"ז) לזה רשע ולא יכלה ולפי שיאמר אדם אם לא אביה לו כעושה
ולא אשים עליו נשך הרי אני מלוה לו על משכנו בנאוף שלא יסבד החוב או
בבוא זמן פרעון ההלוואה אלא לבית דין ויקחו ממנו משכון בטוח. הנה מפני זה
סמך מצוה אחרת והיא אם חבול החבול שלמת רשך עד בוא השמש צוה ההוא השיבנו
לו רוצה לומר אם יקחו מהלוה בעבור ההלוואה הריה משכון וסבוא שלמת העני
ההוא הוביר שעד בוא השמש תשיבנו לו כדי שחסימה השלמה עמו בלילה ומה
יראה שבכחות לילה הכחוש מדבר כי חמלה בהשגחה האלהית על העני ההוא
מפני שהוא יטעך אל השמלה הריה בלילה לכחות עמו בה. וז"ש כי היא כסותה
לצדה היא שמלתו לשירו בזה יסבד רוצה לומר שאר בני אדם יש להם בלילה
במשותהם שלשה כלים הא' הוא הכחות שמחכה בה. והיא הסדין או האדרת
אשר עליו. ומלבד זה יש להם בגד רך מפתח שהוא החת הכחות המגיע לעורו
בגופו והוא הנקרא שלמה. ומלבד זה יש להם כלי שנייה והוא מעט אחת שישבג
עליו. והנה העני ההוא אין לו מכל זה דבר כי אם השלמה ההיא כי היא
כסותה לבדה שיכסוה מלמעלה היא שמלתו לעורו כי היא לו במקום השלמה החת
הכסות העונשת לעורו והיא גם כן צמה יסבד רוצה לומר המעט שישבג עליה.
כי אין לו כסות ולא שמלה ולא מעט אחר אלא השמלה ההיא ולכן אין ראוי להסירה
ממנו כי ימות בקרה הלילה. ומפני זה צוה שער בוא השמש ישיבוה לו והנה לא זכר
הכחות הכסות יוס לפי שאין דרך האדם להפשיט את מלבושו מעליו למשכנו וישאר
ערום. ובעבור שהמצוה הזאת אינה כפי שורת הדין שילוו אדם מעותיו לחברו ולא
יקח ממנו כעשר והכלמה ולא יקח מהם רבית והמשכון שיקחו ממנו עליו ישיבוהו
בכל יום. לכן אמר ויהי כי ינשך אולי ושמעתי כי חנון אני ר"ל ויהי כי ינשך העני
אלי ושמעתי את נעקרו לא בצחינה הייתה שופט נדק ואמת ולא להיות הדבר הזה שאתה
עושה עול וחמסם. אלא בצחינה אחרת והיא כי חנון אני. ובסכרת ארחס ואהון
על העניים והאביונים ומתוך הענין למדנו שאם היה הלוה עשיר עם היות
שאינו ראוי לשום עליו כשך משום ולחידוד לא תשיך. אם חבול יחבול את שמלתו
אין המלוה מהוויב להשיבה לו עד בוא השמש כי הוא אינו עני ויש לו מבלתי
זה צמה יסבד ובמה יתכסה. ולפי שהיו הדינים האלה כלם לפניו מן השורה הזכיר
אלהים לא חקלל ונשיא בעמך לא תאמר רוצה לומר שלא יקלל את האלוהי יתבדך
שזהו המצוה האלה ולא את הנשיא מלך או שופט. שמונה או מכריה בני אדם
לשמו

לשומר ולעשות אותם ולכן לא זכר כאן כי אם האלהים והנשיא. ולפי שאולי יאמר אדם מזה ה' חונן דל ואנכי הלויתי לפני ה' והנשיא הוא וצמח האלהים אני ממתיך לו כדעתי ואם כן אעשה כן גם אני שאחרי מחמת הלוים והעניים וכן מחמת הכהונה עד שיפטר לי העני הזה מה ששלוהו לו כיון שלשמו יתברך הלויתי ולא נחייבתי לתת מחמתו. הנה מפני זה במקל מלאכה ודמקס לא תאחר והוא רוצה למעשרות כי מלאכה נאמר לא הכהונה שימלא ממנה בניה ודמקס הוא היין והשמן והם אם כן הוצאת גורן וחווצות יקב וכן ב"ב צבור בניך תתן לי והוא פדיון הבן. ולא בלבד בנכורות בניך לא תעשה האחר. אבל כן תעשה לשורך לנאכל שהולך ראשונה מן שבעת ימים יהיה עס אמו (ויקרא כ"ב כ"ו) ולא יקריבו הכהן קודם לזה כי הוא מחבר זמן וזיוס השמיני רוצה לומר משם והלאה תתנו לי ולא תאחרו. הנה הכהן קורא המצות האלה וטעם דבקוהם בלפון נאה ומתקבץ וזהם כלם נכללות בדבור לא תחמוד שלא יחמוד ממון חבירו לקחת אותו ברבית ולא יחמוד שמתן ולא יחמוד מלאכה ודמעוהו לבלתי תהו בזמנו. ולפי שזה השלים לבאר עניני חמשת הדבורים האחרונים בהם לכן אמר עליהם בכלל ואנשי קדש היותן לי. והקדושה היא בדברים הנוגעים בכל אחד מהדבורים בהם שמה שלא נזכר בהם כלל האמר לא תלך רכיל לא תקום ולא תעורר ודומיהם שכללים ג"כ בלא תרצה שיהיו קדושים בהם ופרושים מאוהן מדות רעות. וכן הביאות האבירות והעצירות שלא נזכרו בהם שכלם נכללו בלא תגאף שגם בהם יהיו קדושים לאלהיהם ולא ימארו בכל אלה. וכן לא תשיג נבול רשך לא תעשו עול במדה במשקל וגומר ודומיהם הנכללים בלא חנוכ. וכן מצות אחרות נכללים בהם ובשאר הדבורות כי מפני שלא נזכרו כל המינים והפרטים פה אמר בדבור כולל ואנשי קדש תהיון לי שיהיו פרושים מכל גנאי ופחיתות ומעשה רע. ולפי שהמאכלים הרעים שאסרה הסורה אותם מולידים בגשם מוגים נסתחים ומדות פחיתות יאמר כאן בדבור כולל ובשר בשדה טרפה לא תאכלו רוצה לומר לא די שלא תאכלו הדברים האסורים אליהם להיוהם מפני שהם רעים אבל גם הבשר המורגל אולסם בצדק ובצדק בהיותם טרפה בשדה בטרפה חיה מן החיות לא תאכלו ממנו וזכר הכחוש טרפה והוא הדיון לשאר מיני החולאים במעשרים את הכהמות כי הטרפה השליכה בהמה הטרופה בה הם ממית ולכן כאשר הוא מהטרפה והחולה הם מולידים מוג רע ומופחת. ואמר לכלב תשליכוהו אוהו להניד שאינה אסורה בהנאה. וזכר הכלב לפי שהוא היותר רגיל להמאץ בשדה אצל האדם ואצל העדרים. ואולי לא ימאץ הם כותי אוגר למוכרה לו. כי הנה בכל המצות האלה דבר הכחוש בהיותו והוא היותר רגיל. אבל הענין דיון מה שזכר כאן הוא הדיון עליו לכל הדבורה לו. ואכסר שיהיה המאמר הזה כמשפטו. ויהיה ענינו שלא יהיו פרושים לאכול הטרפות במעשרם בשדה כדברי הכנעניים וכדקדושים ושריהם שילכו לזוד ליד בשדה. והעוף או החיה אשר יתרגו עס כלניהם יאכלו המזדים ויערב להם. לכן אדם שאף צוה אנשי קדש יהיו כי ילכו לזוד ליד להשתלם ולהטיל כמשפט הכבדים אשר בארץ המה. אבל הבשר שבשדה בעת הציד יטרפה הכלבים ויהרגו לא יאכלו הקדושים עמם אבל יתנום לכלבים. והואו עס מה שפרשתי בפסוקים האלה שלשת השאלות אשר העירותי בהם:

בב (א) ר'א תשא שמת הוא וגומר עד הנה אנכי שולח מלאך לפניך ויש לשלול בפסוקים האלה שאלות שלש גם כן: השאלה הא' למה זה צו כל כך אזהרות לדיון על המשפט. לא תשא שמת הוא לא תהיה אחרי רבים לרעות. ולא תענה על ריב לנפוח. אחרי רבים להטות. ודל וגו'. לא תשא וגומר. מדבר שקר תרחק וגומר: השאלה הב' למה בזה אזהרות הדיון הכנים שתי אזהרות שאינם מענינו. והם כי הפנת וגו' כי תראה וגו' והיה ראוי שישלים ענין הדיון ראשונה ואחר כך יורה בשור ובחמור: השאלה הג' באומרו וגר לא תלחץ כי הנה המצוה הוצאת כבד בזה למעלה שנאמר וגר לא תונה ולא תלחצו ולמה זה כן נשנית פה פעם אחרת:

ואומר בפירוש הפסוקים והתר השאלות שרש"י פירש לא תשא שמת הוא על הדיון שלא יעשה דבר בעל דין עד שיבא בעל דין חבירו. אל תשת ירך עס רשע שישם על העד שבביתו את החובע להיות עד חמם ולא תהיה אחרי רבים לרעות פירש על הדיון גם כן אם ראתי רבים מעין המשפט לא תמנה גם אתה אחריהם. ולא תענה על ריב לנפוח פירש גם כן על דיון ובדרכים מתחלפים ואשר נזכר בו הוא כי ישאלך הנהגון על אותו דיון לא תענו על ריב דבר נוסף אחרי אותם הרבים להטות את דבר המשפט מאמתתו אלא אמור את המשפט כאשר הוא. והראב"ע פירש. ולא תהיה אחרי רבים לרעות ולא תענה וגומר אזהרות לעדים שלא ישירו מפני שראו אחרים מעידים. והנהגון עניני צמח האלה הוא שאחרי שזכר המצות הנכללות בה' הדבורים האחרונים שהיו צלות השני ממה שבין אדם לחבירו יאמר לבאר בזהו דרך עמנו מצות אחרות שהיו נכללות בדבורות הראשונות מהלוח שבין אדם למקום. והנה לא זכר אנכי ולא יהיה לך אלא אותם שכללו בהם מצות תלויות בדברים הרעים. וראשונה הביא מדבור לא תשא את שכ ה' אליהך לשוא. וכבר הודעתך בפירוש הדבור שהוא השחופים שתכלול מלת תשא וזה זכר כאן האזהרות שכללו בזהו דבור אם לבעל הדיון שלא יתבע על חבירו שוא ודבר כזה זה הוא לא תשא שמת הוא כלומר לא תשא על פיך שמת ותביעה שאינה אמת אבל היא שוא. והואו את העד אל תשת ירך עס רשע והוא החובע שקר וכו' להיות עד חמם לביעו ותביעתו וכן הוציר אותו הדיון שאף על פי שבעל דין והעדים יהיו רבים וחתמים ורעים לא ימשך אחריהם וזה הוא לא תהיה אחרי רבים לרעות רוצה לומר לעשות רע בדבר המשפט. וכן הוציר למדבר המליץ הסוהן בפני הדיון בעד הבעלי דעים. חובע או נחבע ועליו אמר ולא תענה על ריב לנפוח כלומר לא תעשה טענות על ריב לנפוח מדרך המשפט כי כל נטיה היא טעות והרחקה מהיושר והאמת והאדק ובכלל הוכיח

אחרי מליץ וטוען שאף על פי שבעל דין והעדים והדיון הם רבים לא יהיה הוא גם כן טוען לנפוח את הדיון ולטותו. ואמנם שרש"י ח"ל ללמוד מכאן שיהיה האדם נמשך במשפטו אחרי רבים. כתב הראב"ע שזה כבד נלמוד ממה שנאמר בטען מליץ לא תהיה אחרי רבים לרעות כלל שרש"י שוא לחייב הוכיח לא יפה. אבל לפי שזה הוא היושר והמשפט יהיה אחרי רבים. אך מה שאמר אחרי רבים להטות הוא כדמות שאלה ותוכחה לשורכי הדיונים והמלצים כלומר הטוב בעיניך שגם אתה תהיה אחרי רבים להטות את הדיון בטענותיך ולפי שלא יאמר הטוען המליץ שהוא ואני לכוונה טובה נהגותי להסדר ולפאר אדם עני ודל לפי שאין לו ממה שיפטר מה שיחבשו ממנו לזה אמר ודל לא תסדר דבריו רוצה לומר אפילו שיהיה דל ועני לא תסדרוהו במליוותיך וטענותיך דבריו. אבל דין שיהיה עשיר או דל נדק נדק תרדוף הרי לך שכלו האזהרות האלה על הסדר לבעל דין לעד לדיון ולמליץ. ולפי שבהחלטה הביא את המליץ המשיך אחריו שתי מצות אזהרות רמות ולמוד לענינו ויהיה כי הפנת שיר אויבך רוצה לומר כאשר יקרה שתפנת שור או חמור אפילו שיהיה מאויבך. וכל שכן מאויבך חוטא בשדה השב תשיבו לו וכן כאשר תראה חמור שוגאך וכל שכן אויבך ורשך רוצה תחת משאו אין ראוי שתניחוהו ותחלל ותמגע מלעוזו שמה זה הוא וחללת מלעוזו לו אמנם עוזב חטוב עמו. ורש"י פי' עוזב חטוב שזה לשון עזר כאלו אמר עזר חמור שגורע עזר עמו ויעזבו ויעזבו ירושלם עד החומה במלואה עפר לשור ולשייט את חוץ החומה. וזה הוא דלתי ספק הפירוש האמתי. והאפודי כירשו מלשון עזיבה ממש. ואפשר כפי זה לפרש בלחש מב' פנים אם שאמר עוזב חטוב רוצה לומר תפרוק משאו ותעזב המשאו להשטם מעליו על ידי פירוקו כדי שיקום החמור ולא ימות שמה כי איך מחיו' לטענו. ואם שיאמר שאם בעל החמור לא יחשו לחמורו ויעזבוהו תחת משאו שגם הוא יעזבוהו עמו ולא יחשו לו. ושתי המצות האלו מלבד פשוטותם יש עוד בהם למוד טוב אל החכם המליץ והטוען ששם היות שלא יענה לנפוח משפט. הנה כשיראה אדם צור עס הארץ אשר לא ידע בין ימינו לשמאלו ובהמה רבה והוא טועה בדבריו ומרשיע עצמו אשר לא כדת. אז מותר למליץ להדריכו בדרך ישר ומעגלי נדק ואין זו הטות משפט כי מצוה הוא בהיותו טועה שיביטו מעטותיו. ופלוו אמר שלמה פתח פיה לאלם אל דין כל בני חלוק וכן הם לא היה טועה אבל לא היה יודע לכוין אמתת משפטו והוא בחמור הרובץ תחת משאו אין ראוי שתחלל מעוזו אותו אבל שתעוררו ותשייעו כי צוה יתננה דבר המשפט ויבא לאור והוא גם כן בכלל פתח פיה לאלם כי הוא הרובץ תחת משאו ולא יוכל לקום ואל דין כל בני חלוק פתח פיה הטועה שמתחיל טענות וקורא אויבך ושוגאך להיותו עס הארץ והמליץ חכם יודע דת ודיו. ואח"כ גדולה שגאה שגואים נמי הארץ לתלמידי חכמים וכו'. הנה התבאר שכל זה נכלל בלא תשא את שכ ה' אליהך לשוא האמנם לפי שקצר הכתוב מאד באזהרת הדיון באמרו בלבד לא תהיה אחרי רבים לרעות. לכן הוצרך לפרש עוד הדברים שיהיה הדיון מזהר בהם. הא' הוא לא תשא משפט אביוך דבריו ר"ל לא תכירו פנים במשפט. ואם יהיה לאיש אביון ריב עס איש עשיר והעשיר הכה ובייש את העני אל תקל בדבר להיות זה עני ואביון. אך כקסון כגדול חשמונן ולא תגורו מפני איש. והב' מדבר שקר תרחק ר"ל שבדיני ממונות כשיחברך לך שקרות דברי הטוען תתרחק ממנו ולא תקבלם ומכאן למדו ח"ל שהדין דיון כפי אומד דעתו כפול יהיו עדים בדבר. והשלישי ונקי חסדו לא תרחקו רוצה לומר מי שהוא נקי וצדק דבריו אל תהנהגו כל זמן שאין עליו עדים ולא תסמוך על אומד דעתך שהוא רשע כי אין לו לדיון אלא מה שעיניו רואות ומה שהעדים מעידים בפניו. ואל תחשוב ששם הוא חייב כפי האמת מפני חסרון העדים יפטר בלי טעם כי לא אצדק רשע ואם לא יענם בנית דין של משה יענם צדית דין של משה ולא אמר כי לא אצדק רשע כלומר דבריו העליון. והב' ושוחד לא תקח רוצה לומר אפילו לנפוח נדק כי כשתקדוהו תהגור מראות הצדק. והנה לא אמר כאן עניי פקחים לפי שעל עורין הלב דבר לא על עורין העינים. אבל אמר יטור פקחים ויטור דברי נדיקים. והם' הוא וגר לא תלחץ והיא אזהרה לבית דין שבו היו הדברים שהגד בזהו לפיכך לא ילחצו דבריו להכריחו ולהכניעו כפי שורת דין אפילו צאות הדברים שראוי לעשותם לישראל רק יבגז אותו בלאט ונחת לפי שגש הגר מזהר עליו להיותו בארץ נכריה ויחשוב בלבו שמשני שהוא גר וכרי אחת מכריחו כל כך ולכן תנהגו בדברים טובים ורכים לא תעשו המשפט בעבורו אלא שתעשהו בנחת ולא בלחיצה. והנה למעלה בזה מצוה הגר לישראל וגר לא תונה ולא תלחצו אבל כאן בזה לשפט להנהיגו בנחת רוח ודברים רכים ולא לא אמר כאן לא תונה כי אם לא תלחצו ועס מה שפירשתי בפסוקים האלה

והותר ג' השאלות אשר העירותי:

ואחרי אשר ביאר הדברים הנכללים בדבור לא תשא בל לבאר דברים הנכללים בזכור את יום השבת ואמר שלא לזד נלמו במלכות הששה ושבתות ה' בימי השבוע אלא גם כן יום לשבת בשמחת הארץ וישעיה דין ויום החמיל ושש שנים חזרת את ארץ בוא"ו רוצה לומר וגם כן בשנים תזכור השבועי והוא שש שנים חזרת את ארץ ואספת את חבוצתה כמו שתעשה כל מלאכה בששת ימי המעשה ובשנה השביעית תשמטנה ונעשתה רוצה לומר את הארץ מלרוע ומלעבור בה ומלאסוף את חבוצתה כמו שתמור את יום השבת. ואפשר שאמר כאן בוא"ו ושש שנים מפני שהחמיל המשפטים בעד עברי. ואמר שש שנים יעבור ובשביעי יבא לחפשי חנם לחייב אותם המשפטים גם כן במצוה דומה לה והיא השמטה וזה הוא ושש שנים רוצה לומר וככה בשמטת הארץ שש שנים חזרת ותלסוף ובשביעי תבא הארץ לחפשי שיוצאת מרשות האדון ונקראת שמטת הקרקע מפני שיעזב אותה כל השנה והיא וכן נקראת שמטת כספים שמטה מפני שאמר שש שנים כל בעל משה ידו. והביא אחר זה מצוה השבת שידמה לה באמרו ו' ימים תעשה מעשיך

וביום

וציוס השני חשבות. כאשר הוא צמח הארץ וכמו שנה יאכלו האכזריות וחיית השדה יכנה ביום השני ימות שורק והמורד שלא העביר ולא תעמול עמכם וינפס בן אמתך והנר. ואמנם אמרו אחר זה ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו הוא להגיד שכלל מה שזכר מהדברים הנכללים בעשרת הדברות עוד יש בהם משמעות המוכן מהם בתחלת הדעת שזה לא נזכר כאן וכאלו אמר ובכל אשר אמרתי אליכם מהדברות אשר שמעתם מפי חממרו לעשות ולשמר כפי פשוטיהם וכן בדבור לא יהי לך אלהים אחרים נכלל שם אלהים אחרים לא חזירו ר"ל לא הסבנו שזכרם אדם אחר ולא ישמע זכרונם על פיד. וכן אח"ל שלא תשבע שותפות עם הכותי וישבע לך בעבודת גלולים שלו נמצאת אהה גורם שחזר על ידך. ובעבור שעד כאן דבר מהמשפטים והחזרות זור שיעלו לירושלם ג' פעמים בשנה כדי ששם ילמדו החזרה ומשפטים וכאשר יספק אדם בדבר מהמשפטים האלה ישאל עליו בעליו לרגל ויעידו לו את דבר המשפט. ולכן במקדש הזה שלם רגלים תחוג לי בשנה. ורגלים הוא כמו פעמים כי בעבור שהסלים לרגל היו עולים ברגליהם נאמר כאן שלם רגלים. ומשפטם ההוא נאמר גם כן פעמים מלבדן מה יפו פעמין. וביאר אותו באומרו את הג המלות השמור כי היא הראשונה. ואמר שבעת ימים תחלל מלות לא שחבים אכילת המלה חובת כל שבעת הימים כי אין חובת אכילתה כי אם צילת הראשון כמו שהבארם בסדר כל בא אל פרעה אבל הכוונה שאם יאכל לחם כל אורח שבעת הימים יאכלו מה לא חמץ וזהו אמר תאכל מלות כאשר צויתך שהנה האוי הוא לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים. וביאר שיהיה החג הזה למועד חודש האביב כי ב"ד חייבים לעבד השנים באופן שיבוא חג הסוכה באביב כמ"ס היה אדם יולדים בחדש האביב ובאותם החגים אותם שיעלו לחוג לפני השם לא יראו את פניו ריקה אבל יביאו שמה וזה חודש ושלמים וכל קרבנותיהם. ואחר כך זכר חג השבועות ועליו אמר וחג הקציר בכורי מעשיך כי בעבור שאותו חג הוא צימי קציר חטים ולא מביאים בכורים מתבואות הארץ כמו שאמרו ממוסבותיהם תביאו לחם חטופה לכן נקרא חג הקציר בכורי מעשיך. ואחר כך זכר חג הסוכה וזהו חג המצות וזהו חג האסיף בלשון נאמך באשפך את מעשיך מן הסדה רוצה לומר היין והשמן וכל הפירות. ואמר בלשון השנה למי שהיו מוסיף הבנים מתשרי לתשרי והכלל שיעברו את השנה באופן שיבואו שלשת החגים האלה בזמניהם כפי תקופת השמש שהיא סבת בעול התבואות בשדה. ולפי שלא יחשבו שיחוגו החגים האלה בארצותם הולך לומר שנית ג' פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני האדון ה' רוצה לומר שכל האנשים הורכים לא הנקבות פן יזנו בהתעוררם באנשים בעליהם. הזכרים מנן עשרים שנה ועד בן חמישים שנה יעלו לירושלם וישתחוו עובד מקדש ה' שהוא אשר כינה בשם פנים. אמנם הוקנים והסוף לא יכלו לעלות. ואמר את פני האדון ה' להגיד שאין תכלית עליית הרגל לנכנס ולשמוע שם אלא להדבק בו יתברך ולהראות לפניו כעבד שולל רבו בעומד. ולכן בציית השם הוא האדון המוחלט ראוי שיבוא בכל בשר להשתחוות לפניו והשועלת בזה שירגילו בנפשותם להכנס לעבודת השם יתברך ולקבל אדמותו עליהם ולשמע מפי הכהנים הלוויים תורת השם ומצותיו. ואפשר לומר עוד כי מפני שצימים הקדמונים כל מי שהיה טובה ע"ג מיד היה עושה חג עליה כמו שאמרו בענין העגל חג לה' מחר והנביא אמר (ישעיה כ"א) כפו שנה על שנה חגים יקופו. לכן מפני זה כאשר הזכיר על העבודה גלולים ושם אלהים אחרים לא חזירו במקדש אלו שלם רגלים בשנה להגיד שאלה מועדי ה' אשר יעשו אותם לא חגים אחרים לע"ז ובין שהגיד שלשת החגים ההם נתן בכל אחד מהם משפט מיוחד. כי הנה לענין חג המצות אמר לא חזובת דם חמץ דם זכרי רוצה לומר שבעיות החמץ עדיין צבית לא ישתחו את הספק והוא משפט שעות ליום י"ד בטיבן וקרא לקרבן הספק דם זכרי כי כן נאמר וזח פסח הוא לה' ולא ילין חלב חגי עד בוקר רוצה לומר שלמי החגיגה שהקשר החלבים ואומרי שלמים נפסלים צלינה כמו שיבארם בפסחה זו וכן נאמר בסדר כי תשא ולא ילין לבוקר וזה חג הספח. וכן נתן המשפט אחר כך חג השבועות והוא אמרו ר'אקית בכורי אדמך הבוא בית ה' אלהיך והוא העומר וזהו חג הלחם ללמדך שכל זה ממקום מאל"ה שיתבטלו השטרות תחלה משם יביאו לחם הכבדים עד בית ה' אפילו שהיה רחוק מאד מירושלים ולא ימחין שיחבטל הכיב לעיר וכמו שיבארם בפסוק ממוסבותיהם הביאו וכן נתן משפט אחר התיחס לחג הסוכות והוא אמרו לא תבטל גדי בחלב אמו. והמלה הזאת תמללה בצורה ג' פעמים. אחת במקום הזה וב' בצוק סדר כי תשא ושלשית בסדר ראה אנכי. ואח"ל אחת לאסור אכילה ואחת לאסור הנאה ואחת לאסור ביטול. ועקר טעם המלה הזאת הוא להסיר מיד האכזריות והיא כעין מלות אותו ואת בנו או שלוח הקן אלא שנתפס האסור בכל ענין שיהיה בשר וחלב. והרצ המורה פירש טעם המלה הזאת מפני שהוא מזון בלתי נאות כי החלב יבטל ימחר ואין כן הבשר. והרצ"ט כחג שזכר החזרה גדי עזים יותר משאר הבשר מפני שהגדי הוא קל להחבט יותר מכל מין בשר. והוא ממוזג וממוטט מאד בין האכזריות וכלן הישמעאלים עד היום מבטלים בשר גדי בחלב ואם כן כל בשר במשמע אלא שדבר הכבד צריך מאשר הגדי הוא מזוי אצל אמו ולכן חלבו יותר נערך לבשרו. והיותר נראה בזה הוא שהי' משפטם שובדי עבודה גלולים בזמן קבוציהם לעשות כן רוצה לומר לשלם הגדלים בחלב בזמן אסיפת התבואות וישמע שזו יחרטו לאלהיהם ויהקרבין אליו ויבליה ברכה במשפט ידיהם וכמ"ס (ויקרא ט"ו) ולא יבחו עוד את זבחיםם לשעירים וכו' שם רגלים בזה אנשים רועי זאן בזמן שהקבילו לעשות הכבודות ונימוסיהם שהי' מאכלם אז גדיים מבטלים בחלב וכל מיני תבטיל בשר וחלב. עוד היום הזה זה דרכם בתלכויות הסדר שיחבטו כל הרועים ב' פעמים בשנה להחיותן ולעשות תקנות בעניני הרועים והזאן וקוראים לקבץ ההוא בלשון מיש"ה ובזמן ההוא הנה זאת הקרטה כן היא שזה מאכלם

בשר וחלב ובשר הגדיים הם היותר נבחרים אצלם בתבטיל הזה וכבר שאלתי ודרשתי וידעתי בזה כי גם בלי קהל הארץ הנקרא אינ"ל אלא כמיה ששם כמות יפול מהאין יותר מכל שאר הארצות זה ג' מהגם חמיר ואחשוב בלחמת משפטי ים הזכירים ית' ככאשר יתקבצו חג הסוכות לא יבטלו גדי וחלב כדרכי הכותים ולברחיקם תכלית הרוחק מדרכי העבודת אלוים אשר יתברך אכילתו והגאחו ובטלו כדבריהם ז"ל וגם אסור כל שאר מיני בשר וחלב כדי שלא להסיר לפשוטים לומר מה הפרט מזה לזה וגם מזה הטעם אסור אפי' בשר עוף בחלב לפי דעת רובם חוץ מרבי יוסי גלילי שהיה מקובל שאין אסורו טוהב בזמן שאין לו חלב ולזה הסיר בשר עוף בחלב אף יחיד רבים הלכה כרבים. וכן אסור לאכול חלב אחר הבשר שמה ידבק מן הבשר בין שינוי ומתערב עם החלב פרס יכרת ודרך להמחין ציניהם עד השעה שיכרת הבשר ונתון עשם לפנס אף הבשר תהיה לאכלו אחרי החלב וכמו שבה כל זה בדבריהם ז"ל. ומאשר נאמרו ראינו שאח"ל אמר להם הקב"ה אל תגורו לי לבשל גדיין של הבואה בעוד שהן במשי אשתיהן וכו' אמר אחד מהכמתי הדור שלדעתי אפשר לפרש שמפני שזהו אותם שיעשו חג הספח כי בו ילאו ממזרים וראוי שיתנו לו חידה עליו וכן יעשו הודאה על ברכות תבואותיהם בזה השבועות ובהם הסוכות ולא יהיו כפויי טובה לפניו יתברך אמר כמיהר אותם עכ"ל ולא תבטל גדי בחלב אמו והוא משל נאות לענינם שהגדי בעונם בלחם המיניהם אותו ראוי לבטל בחלבו וככה כל מי שאינו מחזיק טובה על פשעיהם השם יתב' שמשנית עליו לפונה ראוי שישנית עליו לרעה וכאלו אמר אל תהיו כפויי טובתי ובדרכתי עליכם באופן שלא תהיו גורמים לבטל ההשנאה והטובה בחלב אמו ויספכו בברכות לקללות והטובה לרעה. וגם זה מאמר לח וכל"י הוא. וזכמתי הקדמים כתבו בטעם לא תבטל גדי שלא יתערב הפרט עם העקרים ושעמו שלא יינק הבכור בחלב אמו אחרי עבוד שבעת ימים אלא מיום השמיני אהה חייב להביאו ולשון בשול הנה נבול כמו הבטל אשכולותיה ולפי זה הפי' חג המצות הזאת מיוחדת בבכורות אבל מאשר ראינו המלות הזאת שמים ומשולשת בתורה השכל יורה שדרך קבלת חו"ל הוא האמת הגמור ועליו ראוי שנקמון ושאר המחשבות הכל מהם משני תחתונים :

(כ) הנה אנכי שולח מלאך לפניך וגומר עד סוף הסדר אמר יחזק זה לי ימים רבים צימי תחרותי חזרתי על הפרשה הזאת מאמר קראתי עטרת זקנים ושם שאלתי שאלות רבות בפרשה ושינייה והשעתי הלכות והמשכתי התשובות כפי ענין אותו מאמר ועתה מפני היות המקום הזה מקור לזה הדבר אמרתי להקור פה כמה שחקרתי שמה ביתר שאף ומעלה. ואזכיר על מה שזכרתי שם דברים כהנה וכהנה בפירוש הפסוקים ולכן אשאל במקום השאלות הנפלות בהם כפי פשוטם : השאלה הא' מה היתה הסנה שרצה הקב"ה במקום הזה לנפוש את עמו להסיר מעליהם השנאה הפרטית אשר הענינה בם מיום הוצאת אותם מארץ מצרים. ועתה למה ספקד עליהם מלאך יתנוסס ויחולל הוא ימאול בם. והנה בפרשה כי תשא שאמר יתברך ושלחתי לפניך מלאך היתה לו סנה חזקה למה שחשאו בעגל. אבל כאן אחרי זכרון המעמד הנבחר ששמעו קול אלהים חיים מדבר מחוץ האם ותשובתם הרמזה נעשה ונשמע מה פשעם ומה תפארתם שנתחייבו בעונם גדול כזה. ורש"י כתב כאן נחשבו שיהיו לחסוד ושכינה אומרת להם כי לא אפלה בקרבך ביאר שענין זה המאמר הוא עצמו מה שזכר בסדר כי תשא ושנאמר כאן לבשר מה שהיה. ובאלה במות רבם (פ' ל"ב) גם כן יש מידורש זה על דבר העגל אבל הוא דבר בלתי נכון מפני רבים. מהם כי הכשירה הרעה הזאת אין לה ענין כי היא לא היתה לאות על דבר שיהיה ולא שישבו בחשיבהם ומה אורח אם כן זה. ומזה כי הכשירה לא תהיה אלא על מה שהי' לקח היום וזמן ארוך. אבל על מה שהי' אחרי חגם ימים היה מותר ודבר צפל. ומזה שהנה כפי זה הדעת יקרא הכתוב ולא יבשר בעון שיעשו בעגל אלא בעונם וגם לא יבשר כמה שיתפלל עליו מרע"ה ובלית השון ובישר אם כן בתחלת הענין שהוא עון העגל ולא בישר בתכליתו שהוא הסליחה והכפרה אלא באמצעו שהוא הטוב שגמר ולא נחיקים והוא זה מאד. ומהם שאין זה המקום נאות לבטלה הזאת כי תחלת הפרשה במשפטי החזרה ומצותיה ועליית הרגל ואין שמוך לזה יבשרו בעונם העגל וישור לענין הראשון ממחן חזרה באמרו ואל תשא אמר עליה אל ה' ונכתבו הדברים כלם אם כן בלי סדר. וכבר הקשה על זה גם כן הרמב"ן אבל מזהים אחרים : השאלה הב' למה לא נקם מרע"ה כאן על הכירה הזאת ולא נקם עליה כמו שהתפלל ונפטק ע"ז עצמו אחרי עון העגל ואם קבל הנהגת המלאך ביות יבראל וזכאים בלי פשע איך חשב אחרי ששאו את העגל לבריות בתפלתו לבטל הגזירה הזאת. וזכמתי הקדמים כתבו שהמלאך הזכור כאן היה ארון הכרית שבו לוחות העדות ולכן אמר כי שמי בקרבן שבישרו בנתינת הלוחות ובארון הכרית שילך לפניהם ויבטל את הארץ. וזה אין ענין לו כי למה יבשרו בזה. ועוד משפט ואזה בתלכות המשכן והארון גם כי אומרו בכלן ושמע בקולו אל תמר בו כי לא יא' לפשעם לא יטול בארון העדות. והרצ"ט והרמב"ן מתיירים זה הספק באמרם שאין זה המלאך הזכור בסדר כי תשא כי כאן לא נאמר לא אשאל בקרבך כמו שנאמר במה כי המלאך הזכור כאן הוא מביאל השר הגדול והוא המלאך הגואל ששמו כהה רבו הנקרא מלאך פניו וכמו שהבטיח הרמב"ן בזה סודותיו ושלכן קבלו משה כאן. אבל בסדר תשא כי לפי שהיה מלאך אחר פחות מזה לכן לא קבלו שמה. והיה זה איני רוצה לקבלו מפני. האחד כי הכח לא יוכר ויובדל אלא מפאת הפועל הנמשך ממנו וכתב החוקר שאין דרך אלינו לעמוד על מצאות השכלים הנבדלים ומפסרם אלא מפאת פעולותיהם בהנהגת הנרמים השממיים. והנה הגיד הכתוב כאן שהפועל שיעשה המלאך הזה הוא שיביאם לארץ וישמרום וזה עצמו הוא מה שכתב בסדר כי תשא שיעשה המלאך הזכור שם והוא המורה ששני המלאכים אחד כיון שפעולתם אחת. ומה שאמרו שלא

עמו ישראל ומי יתן ידעתי אם היתה הכוונה ביעור הזה כדברי הרב המורה מה תועלת היה בדיעה הזאת לישראל והיה די שידועם שכל דור ודור יקרה להם נביאים שייסרום ויזהירום וישימום בקולם. אבל אין מורד להודיעם שחיהם נבואתם מאמנות הכח המדמה או מהשכל הפועל כי לא היה להם מורד בזה ההתפלגות בלא תועלת. וחכמי הקדמים פירשו המלאך הזה על יהושע שיעד השם למשה שהוא יביאם אל הארץ ויכבשה אליהם וקרב לו פי' הרלב"ג המלאך המוכר כאן על הנביא עצמו שהוא מלאך השם ושלוחו ופי' המלאך המוכר בסדר כי חשב על השכל הפועל. ונתנו דברי המורה לשיעורין ויחייבו להם הספקות אשר העירותיו. האמנם במדרש תנחומא אמרו שהמלאך המוכר כאן הוא אשר בא ליהושע בציורו על ירמיהו והסתחור לו ושיע' נאמר שם חני שר נבא ה' עתה באתי. אני שבאתי למשה רבך ולא קבלתי ונעה הרמב"ן לדעת הזה וחשב שאין יראה לפועל המורה הזאת אבל אין ראוי לקבלו לפי שלדעת המדרש היה המלאך הזה על דד השגשג על מעשה העגל ונזהר עצמו הוא מה שמוכר בפרשת כי תשא ולכן אמרו שם בחלת המאמר. אמר הקב"ה לאומות העולם בנגדו בי ונתתי להם שרים שיסיו משמרים אותם אף אחת כן אני נותן לכם מלאך שהוא משמר אתכם שנאמר הנה אנכי שולח מלאך לפניך כשוכיתם וקבלתם את החוירה והייתם עושים ראוי הייתי מהלך לפניכם שנאמר ור' הולך לפניכם יומם בעמוד ענן ועשוי עשיתם עו"ב כנעניים איני משלח לפניכם אלא מלאך. ראה מה בין הרבשונים לאחרונים אמר הקב"ה למשה אנכי שולח מלאך לפניך השיבו איני חפץ אלא כך יהושע ראה את המלאך ונפל על פניו שנאמר ויפול יהושע על פניו ארצה וישתחו וגו' הכך רואה בענין שלדבריהם בא היעור הזה על דד השגשג בעבור מעשה העגל ויחייבו לדעת הזה הספקות אשר זכרתי בשלח הראשונה. ותמה אני מהרמב"ן איך קבל מח"ל שזה היה המלאך שבא ליהושע ולא קבל שהיה על דד השגשג וחלק עליו ומאמרם מדובר ואחד הוא. ועוד יקשה לדעת המדרש מה שהקשיתי כנגד הרב המורה שמלאך הזה נאמר כאן שילך עמכם ביהוה במדבר עד בואם אל הארץ. ואין אש כן לא בא כל ימי המדבר וימי משה ובא אל יהושע אחרי מות משה ביהוה בארץ. ועוד כי אם היה היעור הזה על דד השגשג בעבור עון העגל והקדוש ברוך הוא לתפלתו של משה שבחרו אפו ולא בא המלאך כאשר דבר איך בא אש כן בימי יהושע בהיות ישראל זכאין מבלי עון עו"ב ואין לא נשק יהושע אל ה' עליו בעת רטון כמו ששעה רבו בעת הכתוב ונשק על מתי העי ולא על הדבר היעור הזה ולא יתכן.

השאלה הר' מה ענין זה המלאך כי הנה כבר נודע שהדברים אשר יפעל הקב"ה בעולם המורגם הזה על ידי אמצעיים. הנה הם אי אפשר שיאיו אלא מאחד משני מינים המין האחד הוא מהאמצעיים שהם בעלי שכל ובחירה. ויפעלו כאשר יבחרו וירצו ואלה ראוי שיקראו מנהיגים לפי שתמסר אליהם ההנהגה והם ינהיגו בראונם ודעתם. והמין הב' הוא מהאמצעיים שהם במדרגת הכלים ואין להם בחירה ורצון ולא יכולת במה שינהיגו ויפעלו אלא כפי המסודר אליהם מהפועל האמתי. ומזה המין הם הכחות הפועלות העצמיות וכמו שאמרנו עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לוהט ואלה לא נקראים מנהיגים אלא כלים אלא אמצעיים כלים וכבר נמא' לח' ואמרו בדברי המדרשים שיעשו כש' מבלי אמצעי ויראו בו אמצעי מנהיג בחיירי ועכ"ל לא יכחשו שימלאו בפועל ההוא אמצעיים כלים כי הנה במכת בכורות באה הקבלה שעשה הקדוש ברוך הוא בטעמו ובכבודו לא על ידי מלאך ולא על ידי שרף ורצו בזה בלא באה ההכאה היות מאחד משרי מעלה מעצמם ובחירתם אלא מהרצון האלהי עצמו. אבל לא ימלט שעשה אותה על ידי כלים מתיחסים אליה כאלו תאמר אומר שנתעפף אז בלי הכה טבעית מתחם למנו בכורי מזרים או שהשליט עליהם פתאים ה' אלה מן השווי או זולתו מהאופנים שעל ידו באמצעותו באו למות בשחת ולכלי הזה כוונת באמרם ששניתנה רשות למשחית להחל אינו מבחין בין זריק לנשע. ולכן אין המאמר ההוא כוונת על מה שערשו ועשרו בארץ מזרים אינו ולא מלאך כי שם שללו היות ההכאה היות על יד אמצעי בעל בחירה ורצון פועל ההכאה בהנהגתו. ואילו קראו מלאך שרף שליו שהם כלם שמות יאמרו על האמצעיים הבחיריים המנהיגים. אמנם באמרם שניתנה רשות למחבל ירמזו לכלי ההכאה ולכן אמרו אינו מבחין כי אין לו בחירה ובחירה ואינו הפועל באמת אבל הוא כלי לפועל ומאחר שישולח הכלי לפועל לא יחדל מהפועל בעבור זכות המקבלים, וזאת היא הסכמת שני המאמרים האלה באמת ולא כמו שהשג רבינו נסים כאשר זכרתי למעלה. ובאשר ידעת מיני האמצעיים והמלאכים האלה. ראוי לשאול במלאך המוכר כאן בפרשת מאי זה מין מהם היה. ואם נאמר שהיה מהמין הראשון פועל ומנהיג כפי רטון ובחירתו יתחייב מזה שרצה אל הב' שהיה בעם הנבחר ביתר האומות המיוחדות להנהגת המשרתים ולא יהיה ביניהם הפרש כלל כי כל העמים מעשה ידי יוצר וחלק אותם לכל העמים תחת כל השמים וכמ"ס שר מלכות יון שר מלכות פרס. ואם היה המלאך הזה הוא אשר בא אח"כ ליהושע כדברי הדרש יחייב שיאיו ישראל בארץ הנבחרת כאשר האומות בארצות לגויים ובמה יודע איפה שהם חלק ה' חבל נחלתו ומושגנים בסגנון הפרשית ומה יהיה היעור שנאמר לאברהם ויהייתם להם לאלהים והם יהיו לי לעם. ומאמר אשר חלק ה' אליהם אותם לכל העמים תחת כל השמים ותחתם לקח ה' ואמרו הארץ אשר ה' אליהם דורש אותה וגו' ה' ביד יצחו ואין עמו אל נכר ושאר הפסוקים המעידים זה עצמו. גם כי אש חיה נהנתם בזה האופן על ידי מלאך לא תהיה ההשגחה כפי פעולת הפרטים ומחשבותיהם כי המערכות השמיות לא יתנו הסוד וההכלאה עם עשיית החוקים והמונות. הנה מכל הדברים האלה יראה שלא היה המלאך הזה מהמין הראשון מהמלאכים המנהיגים. ואם אמרנו שהיה המלאך הזה מהמין השני כלי יסולח בהם לעשות רצון הפועל יתברך במדרגת הכרעה יקשה אש כן מורד ההודעה הזאת

שלא נאמר במלאך המוכר שם כי שמי בקרבו אינו טענה כי כל מלאך ונס כל נבואה שליו השם נאמר בו כי שמי בקרבו וכמו שאמר (דברים י"ח) הנביא אשר ידבר בשמי. האמנם בעבור שהזכיר בכלל השמר משני ושמו בקולו הולך לתת העטם בזה באמרו כי שמי בקרבו אבל שם שלא הזכיר השמר מפניו וגו' מהסבה שבאברהם אחר זה לא הולך לומר שם כי שמי בקרבו. והפן השני שאם טעה שפי' יתרון באחד מהמלאכים האלה על האחד כפי מורד השם ותועלתו נראה שהמלאך המוכר שם היה יותר טוב ומועיל אליהם מזה כי כאן נאמר כי לא ישא לפעמם מורה שפי' ממדת הדין. ואחרי שזכר שמה לפי שלא נאמר בו כן מורה שהיה ממדת הרחמים. כי לכן אמר כי לא אעלה בקרבך וגו' פן אכלך בדרך. והפן השלישי שאין יאמרו שמה קבל המלאך שנאמר לו כאן מפני שידע מדרגתו ושלא קבל המוכר שם לפי שהיה מלאך אחר פחות ממנו. כי הנה עליו השלום בתפלתו אמר ואחרי לא הודעתני את אשר תשלח עמי מורה שלא היה יודע אש הוא המלאך הראשון אש לא וא"כ איך התפלל שלא ילך. והיה ראוי לשאול ראשונה ממנו יתברך שידועה אל היה המלאך ההוא אותו שנאמר לו כאן. ואם הוא עצמו יקבלו ואם לא יפטר בדבר. והנה רבינו נסים זכרנו לבדכך בדרשותיו כתב על זה שלא נאמר כאן כי לא אעלה בקרבך ועם היות שאמר הנה אנכי שולח מלאך לפניך לא היה מחייב מזה שלא ילך השם בזה הכח ולא לא נעטר משה כאן כי למה יקשה לו זה יותר ממ"ס ובחלתי את הכרעה לפניך כי בציות המנהיג אותם הוא השם יתברך והי' המלאך כלי משמרתו והכרעה כלי חסדו. אבל בסדר כי תשא כשאמר לו יתברך לא אעלה בקרבך אז הבין בדעת הענין והתחיל השם ונעטר מרע"ה ובקש שילך בתוכם. זה הוא דעת הרב החסיד הזה לקוח קצתו מדברי רש"י וקצתו מדברי הרב ר' משה בר נחמן כמו שהראה. וכמה מהספקות יתחייבו לדעת זה. הא' כי איך יתכן בארדנו משה לא יבין כוונת השם יתברך ויסכל דרכיו. ואם כך היה הדבר היה לו להתנצל עליו בתפלתו אחר עון העגל ולומר ה' אליהם אש קבלתי ענין המלאך היה שלא הבנתי כוונת דבריך. ועתה שפירשת לי שלא תעלה בקרבנו אחלה פניך אל נא תעזוב אותנו. ובכ' שנאמר הנה אנכי שולח מלאך לפניך וגו' השמר מפניו וגו' כי לא ישא לפעמם מבואר נגלה הוא שיעלה ה' מעליהם ולא ילך בתוכם כי אש ילך לפניו ה' כמו שהיה מיוס אשר הוציאו ממזרים לא היו צריכין למלאך כמו שלא נזכרו אליו עד כה. ואם היה המנהיג הוא יתברך עצמו ואמתי והמלאך היה מתחת ידו וכלי לכלי בהשגחתו איך יאמר עליו כי לא ישא לפעמם ולמה יאמר שיטעמו בקולו. אבל כי זה מורה שגלימות המלאך היה הוא הכרחי להספקות ההשגחה האלהיות מהם וכבר חשב הרב להחיר זה הספק עם מה שאמרנו במכילתא במכת בכורות כיוון שנתנה רשות למשחית להחל אינו מבחין בין זריק לנשע ששם היות שאמרנו ועשרתי בארץ מזרים אינו ולא מלאך וגו' היתה הכוונה שהוא יתברך יעבור עכ"ל אבל לא ימנע שיעברו עמו משחיתים עושי רצונו. וכל זה אינו שוה לו כי עם היות שזודה להסכמת שני המאמרים הכותרים ההם בדרך הרב מה שאינו מחוייב כמו שאמרנו אח"כ הנה אין הנדון דומה לראיה כי במכת בכורות היה אפשר שיאיו משחיתים רבים עם השי"ת ויהי ויחיתו האחד וזאת למה שיטה ויחיתו האחד ואין כן הדבר בהנהגת השם שאין מקום שחי בהנהגת מבלי שאלת תהעבר את האחרת אש לא שהקב"ה ינהיג קצת השם והמלאך קצתו ולמה לא יבקש משה עליו. ומה שהביא הרב מהכרעה אינו דומה למלאך בשום דבר כי לא נזהר יתברך שיטעמו בקולו ולא ימרו את פיה ולא אמר בה כי לא תשא לפעמם כמו שאמר במלאך לפי שהיה מבואר שהכרעה היתה כלי להכות בה את העמים מבלי בחירה ורצון מה שאין כן המלאך שהיתה ההנהגה מסורה אליו בתפלתו כמו שבואר נגלה בפרשה. האמנם למה לא נאמר כאן כי לא אעלה בקרבך אינו למה שחשב הרב אלא לענין אחר הכרחי אבארהו בפירוט הפסוקים:

השאלה רג' אם היה שהקב"ה נזר אומר כאן לשלוח לפניהם מלאך ומרע"ה קבל בציורו והשם לא חזר ומנחתו איך אש כן לא נתקיימה ולא יראה לפועל הנהגה היתה כי הנה כל ימי אדון הנביאים השגחה השם על עמו. והרב המורה כתב בפל"ד ח"ב שענין הנה אנכי שולח מלאך לפניך הוא מה שנאמר במשנה חוריה נביא אקים להם וגומר ואין כוונת הרב לפרש שם המלאך המוכר כאן על הנביא אלא שהודיעו שישלח אחרי מותו נביא. אבל שלא יהיה במדרגתו שידבר השם עמו פנים אל פנים אלא שיבואו המלאך וידבר עמו ויהיה המלאך המוכר שם אש כנוי לשכל הפועל המנהיג לגביהם או הכח המדמה שיקראוהו הרב מלאך ולפי דעתו זה יא' היעור הזה לפועל אחרי מות מרע"ה גביהם שנבאו אחרייו ע"י מלאך ונתנו עם כי לא דעתו לשלח השאלות אשר שאלתי עד הנה. אבל הדעת הזה אינו נכון כפי פשט הכתובים מעטנות. הא' לפי שמפשט הפסוק נראה שהמלאך שוכר כאן ינהג כל ימי היות ישראל במדבר עד בואם אל ארץ עושבת וכמו שאמר הנה אנכי שולח מלאך לפניך לשמרך בדרך ולהביאך אל המקום וגומר ואמר כי ילך מלאכיו לפניך והביאך אל האמורי וגו' וידוע שבנימי משה באו ישראל לאמורי ומשה גרם סיוחן ועונ וכן כתב רש"י ולפי זה הודיע יתברך שהמלאך הזה ילך במדבר בימי משה עד הכנסת לארץ כי לא זכר בו דבר שיעשה אחרי הכנסת לארץ אלא במדבר בדרך ואמנם מה שנאמר במשנה חוריה מהנביא הוא יעור מות משה ואחרי בואם אל הארץ. ראה תחלת הפרשה כי אחרי בא אל הארץ וגו' וינא מזה שאין המלאך המוכר כאן הוא הנביא שמכר שם כי המלאך יהיה במדרגת בנימי משה והנביא בארץ אחרי מותו. ולכן היה המלאך בענין הכרעה שנאמר כאן פועל היעור המלאך ושלחתי את הכרעה ובכך רש"י הכרעה לא עברה את היריד וגו' אש כן לא נדקו דברי הרב בזה. והטענה הב' אש על הנביא היה היעור הזה מה יהיה ענין אמרו כי לא ישא לפעמם כי הנה אף על פי שהנביאים ינבאו על ידי מלאך לא ימנע השם מהיחור מוחל וסולח לעונות

והסרן נדב ואביהוא ושבעים מקני ישראל ויראו את אלהי ישראל וגו' מורה שכלם השינו אחת ההשגה בשום. וכן אמרו ואל אילני בני ישראל לא שלח ידו ויהי אם חדש לא נודע להם עד עתה כי הכתוב קראם זקנים לא אילנים. והיה לו לומר ולא שלח ידו אלא כי בידוע שבזקנים ידבר. וסד' למה חזר לומר ויחזו את אלהים אחרי שכבר אמר ויראו את אלהי ישראל ואם היו הזקנים הם האילנים יהיה אח' מ' מאמרים האלה ללא צורך. והה' שאמר ויבטלו וישתו ואם נאמר זה לננוט עינים שנסו אל הגשמיים כדברי הרב המורה הם ראוי שיזכר הטעות הזה כמנהג לפטות השגתם ויאמר ויראו את אלהי ישראל וחתך רגליו כמעשה לבנות הסקר וגו' ויבטלו וישתו. ואח' יאמר ואל אילני ישראל לא שלח ידו. וכו' לדעת הרב המורה שפירש לבנות הספיר על החומר הראשון יקשה לו אמרו ויבטלו וישתו. כי זה אי אפשר שיפוט על החומר הראשון והרב לא דבר מזה המשל והספיר פנים ממנו. הרי לך שזה הספיר לדעת המגנים. ואמנם לדעת המשגחים יפלו גם כן ספקי. הראשון אומרו ואל אילני בני ישראל לא שלח ידו. וכו' שבו ראויים לשלוח בהם יד ואם היתה השגתם נכונה כראוי למה תהיה ביד ה' להזיקם. ומה שכתב הר' לוי בן גרשום לחקן זה שלא כיווקי עם היות שהשינו השגה חזקה שהשינו אחת ימות כמ' מנות מות נמות כי אלהים ראוי ויעקב אמר כי ראיתי אלהים פנים אל פנים ותנול נפשי וכן בישראל השמע עם קול אלהים מדבר מחוך האם כאשר שמעת אחת ויחי אינו כלום כי זה ידק במשיגים הדורות היקרים בהרעים מולות הקדמותיהם כי הריסתם תחייב בהם הצער והסכנה הריא אצל אילני בני ישראל אם לא הרבו והשינו השג' אחת' בהקדמותיהם למה יומרו. והספק הב' הוא הב' אשר זכרתי לדעת המגנים למה קראם אילנים וקודם לזה קראם זקנים. והספק הב' הוא הר' שזכרתי לדעת המגנים למה אחרי אומרו ויראו את אלהי ישראל אמר עוד ויחזו את האללים:

השאלה ה' באמרו וישטון כבוד ה' על הר סיני ויכסהו הענן ששת ימים ויקרא אל משה ביום השביעי מחוך הענן ובמסכת יומא (דף ד') אמרו שאלו ששת ימים שלא נכנס משה לענן היה לבי שהתבודד בהם. ומה למדו שכל הנכנס למחנה שכינה פתח פרישה ששת ימים וזה הוא לדעת האומרים שויכסהו הענן ששת ימים חוזר למשה ששת ימים אחרי שמינת עשרה הדברות שהיו שאלת הארבעים יום ששלח משה לקבל הלוחות וכמו שביארו רש"י בפירושו ובזה ראוי לספק מה היתה הכונה שלא הולך מרע"ה פרישה במחמד הר סיני כשנתנה התורה האלית את הים שנלמד אצל אח"כ במקום שהוא מסודר כל נכנס למחנה שכי' שיתפרש ו' ימים ורבינו נסים בדרשותיו השיב על הספק הזה באמרו כי משה לא הולך פרישה מפאת טעמו כי הוא לא היה צריך אליה להיותו משל ודוגמה לדורות. וזה כי בפרישה לא יסתר אליה מי שצריך אלא כדי להעתיק נפשו מענין אל ענין באופן שיהיה מוכן לקבל שפע או לפטות מעשה לא היה מוכן בתחלה וזה הענין לא היה בחוק משה כלל כי הוא היה מוכן בכל עת שירצה כמו שאנו מקובלים סמוכים אל המקרא שאמר עמדו ואשמע מה יאמר ה' לכם. והיה אם כן מוכן בכל עת ולא היה צריך לפרישה להכין עצמו לקבל הגבורה כי תמיד היה מוכן אליה אצל הים פרישתו כדי לתת משל ולמוד שכל מי שיכנס למחנה שכינה יסתר פרישה הוא דעת המורה במלותיו. ואינו נכון בעינו מסענות. ראשונה שאלו היה הענין כמ' היה נמשך המנהג בכל עת שיכנס משה למחנה שכינה שיעשה פרישה ואין הדבר כן שלא מלאנו לו פרישה אלא בזה המקום בלבד וזהו ממה שזכרנו שלא היה זה להיותו משל ודוגמה לדורות כי יאמר אומר שלא נפרש משה בזה המקום להיות הגורם כללית מלחך הספרשם ליתנם לאלוהים אלא להיות הדבר שהשיג כן גדול המעלה והשיעור וכמ' ונחתה לך את לוחות האבן והתורה והמזוזה ולא נלמדו את בן משה שכל הנכנס למחנה שכינה שטון פרישה כי הנה מצינו משה עומד שמים רבות נכנס שמה ולא נפרש. ושני' כי הנה גם כל דברי ה' הורה הרב לא הורה הספק למה לא נפרש משה במעמד הר סיני בעת מתן תורה כ"א היתה הפרשה לתת בזין אב ולמוד לדורות כמ' למה לא נתן הבנין אב שהוא נעתה הפרשה הזאת משל ודוגמה לדורות אצל שהיה משה רבינו צריך אליה בשם ואמת מעצמו ושכחאן נלמוד לכל הנכנס למחנה שכי' שטון פרישה ויהצודק קודם לכן. ק"ו מחזון הנביא' שנלמד עליה. וזה הוא שאמרו שם אלא מר מביא ילי' מהבא דכתיב וישטון כבוד ה' על הר סיני ויכסהו הענן ששת ימים מאי ששת ימים זה בזין אב וכו' והרב פי' ע"י הלשון מה משה שכינה משה לא היה צריך לפרישה שהיה מוכן בכל עת כמו שחזרה מדבריו וזהו מכבוד הורהו אין הכוונה כן. אלא מאי ששת ימים רוצה לומר מה צריך שיאמר הכתוב ויכסהו הענן ששת ימים להר כי הנה ימים רבים יותר מהם כשהוא אם היה ויכסהו חוזר להר אצל ה' הכוונה בויכסהו הענן למשה ששת ימים ושאלה ששת הימים היה משה רבינו מחבד' ומשתדל להיותו נפרד מחומריו כדי לזכות במראה העליונה הריא ואז ויקרא אל משה ביום השביעי כי כבר היה באופן כך מהפרישות מחומריו שהיה כבר ראוי והגון למראה האלית הריא. זה הוא אחת' פירוש המאמר שהוא לא שיאמרו שהיתה ההפרשה בלתי צריכה למשה אלא להיותו משל ודוגמה לדורות. והספק אחרים שכל הנכנס למחנה שכי' שטון פרישה כי הנה יכוננו בזה ענין נכבד אביא אותו בפירושו הפסוקים האלה ותשאר אם כן הסאלה הזאת בחוקה: השאלה ה"א באמרו ויהי עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה והוא לא יאב משה רבינו בזה עם השם כל כונן הרב הזה שמתנו נמשך מעשה הטל ומה צורך היה בעמידתו שמה כל הימים ההם. כי היה לא ימלא מהגמר שהוצרך לזה בעבור הלוחות שנטעו באוהו זמן ולא בזמן יותר קצר שהוצרך לשבת שם כל הימים כדי שילמוד התורה והמזוזה כלליהם פרישהם ודקדוקיהם ואין לו שגאמר שגמר בזה כל אותה הימים מחכה ומאפה הלוחות בעוד שעשאת הקדוש ברוך הוא כי היה אפשר בזה האללי לעשותם ולכתבם

הנה אנכי שולח מלאך לפניך כאלו אז מחדש וישלחו ואינו כי בן נס קודם לזה תמיד מלאכיו יאמר להם לשמור בדרך כלים וכמו שאמר קודם לזה ויבט מלאך האללים הכולל לפני מחנה ישראל. ועוד יקשה אם היה המלאך היה במדרגת הכלי אך אמר עליו השמר מפניו ושמע בקולו אל תמר בו כי לא יאב לפשעם כי כל זה אי אפשר שיאמר על הכלי שאינו פועל בבחירה ורצון גם שנסדר כי תאמר נאמרו ושלחו לפניך מלאך וגו' כי לא אעלה בקרבך ואם היה המלאך כלי מה היה עונשם בשליחותו ומה היה ענין אומרו כי לא אעלה בקרבך שמורה שהיה מלאך במקום ה"א ולא אמר זה על הכלים בלתי בעלי בחירה ורצון. גם השונת משה ובמה יודע חיפה כי מאתי הן בעיניך אני ועמך הלא בלכך עמנו וגו' אין ענין לו אם היה המלאך כלי כי הכלי יסתר אל הפועל שיפטל בו. ואם ישלח את הכלי יתחייב שילך גם הוא עמם ומה אם כן ענין המלאך זה מי יתן ודעת:

השאלה ה"ב באמרו כי לא יאב לפשעם כי הנה המאמר הזה מורה שהיה המלאך קשה לישראל מהלכות הב"ה עמם. אמנם בפרשת כי תשא אמר כי לא אעלה בקרבך כי עם קשה עורף אתה פן אכלך בדרך ויורה שלחולת ישראל היה שולח המלאך לפניו. והם מאמרים כוונתם. גם יקשה אמרו כי לא יאב לפשעם כי עם ה' החסד ועמו הסליחה לא ביד המלאך. ואין לפרשו שהקדש ברוך הוא לא ישלח אם ימרו את פי המלאך כי הכתוב אומר לא יאב שחזר אל המלאך. ולא אמר לא אבא. ורש"י כתב כי לא יאב לפשעם אינו מלומד בך שהוא מן הכת שזין חוטאין ועוד שהוא שולח ואינו שושא אלא שליחותו וזה דברי הגדה גאונים להסדר הסליחה. אבל לא נתן הסבה למה שלח המלאך ולא בו יחבדך. ורבינו נסים השיב לשני הספקות האלה יחד באמרו כי פן אכלך בדרך הוא ע"כ העונש שאם יחטאו ישראל לפניו לא ישלח להם אבל יכלה אותם כרע אמנם אמרו כי לא יאב לפשעם אינו ע"כ העונש שאין יכולת ביד המלאך להענישו אבל הכוונה בו שכאשר יאמר אותה המלאך דבר להועלתם לא ימרו בו כי אם לא ישמעו בקולו אבל יעשו חלוק מה שיאמר אותה לא ימחק אליהם החועלת והטוב המסודר להניע במה שזה כי יתבלבל הסדר והשפץ המניע ממנו להיותו מסודר על ידי אמצעים מונבלים א"ל שיחטאו ויעבור השפץ שהוא באמצעי אחר וזהו יתיר הספק שאין לא יאב לפשעם עונש בחיירי ולכן אינו חוזר למה שאמר פן אכלך בדרך וגם שאין הכוונה הנה הסליחה אלא שאין ביד המלאך לחקק מה שזה יעשו ולא ראוי שיטעמו בקולו. זה הוא דעת הרב ואינו נמלס מחולקם רבה וספקות. לפי שאף שישראל ימרו פי המלאך ויתבלבל סדר השפץ המניע ממנו מי המונע שהס"ל לא יוכל לחקקו בהיותו נעשיית ודבק בם כמו שיעשה בהיות ישראל עוברים על מצותיו שיש בהם מהחועלת ועוד שברצות הסב יבטל עונשם ויהפוך את הקללה לברכה כי לא קצרה ידו מהשוי. ועוד שבמסנה חורה ואמר והיה האיש אשר לא ישמע אל דברי הנביא אשר ידבר בשמי אנכי אדרוש מעמו ויודע שכל הנביאים היתה נבואתם על ידי מלאך ולפי דרך הרב זה היה ראוי שיאמר הכתוב והיה האיש אשר לא ישמע אל דברי הנביא לא יאב לפשעו כמ' כאן כיון שהכל תלוי בבלבול הסדר וההנהגה אצל אנכי אדרוש מעמו יורה שהוא שונם מהש"י על עובדי דברו וכן לא יאב לפשעם הוא בהכרח עונש אלהי לא לבד בלבול הסדר. גם כי לפי דרכו היה לו לומר אל תמר בו כי תחבדו דרך והיה לא תלחל כיון שהכוונה כולה בלבול הסדר לא שיזכר לבון סליחה ויתלה אותה במלאך: השאלה ה"ג באמרו כי ילך מלאכי לפניך והביאך לפי שהמאמר הזה הוא כפל ומותר גמור אחרי שכבר אמר הנה אנכי שולח מלאך לפניך וגו' וכ"כ שבה במלת כי המורה על העטם: השאלה ה"ד במה שאמר אח"כ לא תשתחוה לאלהים וגו' כי הכנסת אזהרת הע"א בזה המקום והדברות הנמשכות אליה אינו מענין הפרשה וכבר הוסיפה תורה על הע"א בעשרת הדברות ובמשפטים והיה ראוי שאחרי והביאך אל המקום יבטחך את אימתי אשלח לפניך שהוא ענין מוקדם עם כבוד הארץ ונחזון האויבים והרמז' כתב שמהי הטעם ע"א חומר מאל הוסיפה התורה עליו בכמה מקומות. אבל לא נתן פסם להכנסת הדברים האלה שלא במקום. וכבר הרגיש הרב בחולשת טעמו: השאלה ה"ה באמרו ואל משה אמר עליה אל ה' אחי ואסרן וגו' ונגש משה לבדו וס' לא יגשו וגו' כי אחרי שכבר ניהנה התורה וזכו כל ישראל לשמוע הדברות מפי הגבורה מה צורך היה בעליה הזאת. והנה לא בא אליהם דבור כלל. אבל הם מעמם השינו מה שהשינו ולכן יקשה למה אזה בעליהם שמה כיון שלא הניעה אליהם שם נבואה כלל ואולי שנצבור זה כתב רש"י שהפרשה הזאת קדמה למתן תורה ומאשר הוקשה אמרו ואל כל המשפטים פירש שם שבע מצות בני נח ובצבת ובכוד אב ואם ופרה אדומה ודינין שניתנו צמרה ויכחשו משה את התורה מבראשית עד מתן תורה. ופירש ויאמר ה' אל משה לאחר מתן תורה ומבאר הוא שפסג הכתובים והסדר לא יבטלו כמעשה לבנות הספיר וגו' ואל אילני בני ישראל לא שלח ידו וגו'. וחתך רגליו כמעשה לבנות הספיר וגו' וזה ההשגה ואמרו שנעבור נחיינו כלים ויש בזה שתי דעות לחכמינו מהם גנו זאת ההשגה ואמרו שנעבור נחיינו כלים ושהספיל עליהם מרע"ה והאריך להם הקדוש ברוך הוא ואח"כ מזה על זה נדב ואביהוא ובתצורה יא' אש' ה' ותאכל בקצה המחנה בקלינים שבעם ושלח זה נאמר לא שלח ידו שלא העניש שם נעת הריא מכלל שהיה ראוי לשלוח בהם יד ולדעת הזה נסח הרב המורה וכבר ביאירתי כוונתו כפי האמת בפ"ח מן מאמר עשרת זקנים. וכת אחרת שבוו ההשגה הזאת מכללם היה אונקלוס והראש"ע והרמב"ם והרלב"ג ומפרשים אחרים וכל אחד פירש ההשגה הזאת כפי דעתו. והנה מעיר בלכאן הספקות שיחייבו לכל אחת משתי הכתוב האלה. ואומר שהדעת הראשון לא יתכן מסענות. ה'א' שאם היתה השגה הזקנים משובשת אין לא פרישה התורה ואין הסליחה עליהם ויראו את אלהי ישראל ויחזו את האללים.

ולכחצם ברגע אחד או יום אחד. והנה העולם כלו עליונים ותחתונים נבראו בשבת ימי בראשית ואין יסוד פועל הלוואות מ' יום ומ' לילה ביומם נעשות על נד הפליאה לא על יד משה. ואף שגורם שלא היה אפשר להעשות הלוואות כי אם בכל זמן שהוא עדין יקשה ולמה ישב משה בחר כל אותו זמן מבלי מאכל ומשתה והיה ראוי שבהיות משה עם העם יפסול ויכתוב הקדוש ברוך הוא את הלוואות ואחרי היותם בשלמותם יקרא אל משה להר ויתנם אליו לא שישב משה בחר כל הימים הרבים ההם מבלי אורח. ומלבד כל זה יקשה עוד אם היו הם' ימים הראשונים בעבור מעשה הלוואות למה כשעמד להפסול על מעשה העגל ישב גם כן בחר מ' יום ומ' לילה כימים הראשונים בלי פחות ויתר. הנה מכל הפנים האלה יראה שלא היתה ישיבתו בחר כל אותם הימים בעבור הלוואות ואם נאמר שהיתה כדי ללמוד החזרה והמנוחה הנה יקשה גם כן ולמה ישב שם כל הזמן ההוא בעבור זה הקצור קצרה יד השם מלמד אותו כל החזרה על רגל אחד ימים או פסוק. והנה ביום מהן חזרה באמרו עשרת הדברות ושאר הפרשיות שאחריהם והמשפטים כלם וירד משה אל העם ועשה כל השעולות אשר עשה וגמו שאפרס. וכפי הערך הזה כימים מועטים היה יכול משה ללמוד כל החזרה כ"ס כפי הרצון האלהי שיפעל הדברים בזמן שירצה. ואף כי לדעת האומר שבת ודינין במרה איפוק. ועוד כי מה צורך היה שישב משה בחר כל הימים שילמד את החזרה נבדל מהעם בלי מאכל ומשתה והיה די שבהיותו במהרה יודיעו השם מאהל מועד המנוחה כלם אחת אל אחת ויהיו ליום יגיע אומר כמו שנתנו פרשיות רבות למשה מאהל מועד. וכוד כי אם ללמוד המנוחה חייב הייתה בחר כל הארבעים יום למה זה כשעמד בחר מהפסול על טעם העגל ישב במספר הזה בעצמו מ' יום ומ' לילה בלי חלוק ובפנים השלישית שעמד שם לקבל הלוואות אחרונות למה זה ישב גם כן שם בנאותו מספר מהימים בעצמו לא פחות ולא יותר. והנה לא אמר צנתי הפעמים האחרונים ההם חזרה ומנוחה כי כבר קבלם ולמדם בפעם הראשונה וראוי מפני זה לתת מעט במ' יום ומ' לילה האלה :

השאלה ה"ב למה לא זכר הכתוב כאן אחרי שהעיד שעמד משה בחר מ' יום ומ' לילה מה שנאמר במשנה תורה שלחם לא אכל ומים לא שתה. והנה זה היה הנס גדול ונפלא ולמה לא זכרו הכתוב במקום הזה שהוא המקום הראוי אליו ולא ראינו מהפסול על השאלות השתים האלה דברים והנה מפרסם הפסוקים ומחיר השאלות האלה כלם :

דבר אנכי שולח מלאך וגו' עד ואל משה אמר עלה אל ה'. טהר יבאר הכתוב הפסוק וישיב שיעשה הש"ע עם עמו בשומרים מלכותו חוקותיו ומשפטי אחר זכר וכבר הודעתך פעמים כי המאמרים מהכמינו וכן הובדו השמים קימו וקבלו שם לכל אומה ואומה ועיר ועיר מול וכוונת בשמים מורה עליו לא ישתתף בהוראה היה אומה או עיר אחרת. והם לפי דעת הראשונים הכרים שזכר דניאל שר מלכות פרס שר מלכות יון. אבל לדעתם הם השכלים הנבדלים המגיעים לגרמים השמימיים והם יקראו בחזרה אליהם ואלהות כמ"ס ובכל אלהי מזרים אעשה שפטים ואח"כ (ש"ר פ' ט"ו) אין הקדוש ברוך הוא נפרע מהאומה עד שפסע מאלוהים ואח"כ. אמנם האומה ישראלית אינה תחת ממעלת מול וכוונת ולא ממניעיה כי הוא ית' בעצמו מבניו בהם ומשפיע עליהם וכמו שהבן הראשון ז"ל דבר מנוס' הוא כי יש לכל עם ועם כוכב ידוע וגם כן לכל עיר ועיר. והשם שם לישראל מעלה גדולה להיות השם יועץ ולא כוכב להם כי הנה ישראל נחלת השם עד כאן. ועל זה נאמר אשר חלק ה' אליהם אותם לכל העמים תחת כל השמים ואחריהם לקח ה' וגו' ומפני זה נקרא הקדוש ברוך הוא בערך האומות אלהי האלהים אבל בערך ישראל נקרא לבד אלה או אלהים או אלהי ישראל לפי שהוא משפיע באומות על ידי אמצעים כבד' מונגל טעמי והוא ית' כבה דחוקה להם ואלהי האלהים להם אבל בישראל הוא משפיע קרוב מבלי אמצעי ולכן בערכם נקרא אלהים בלבד כמ"ס ואנכי אהיה לכם לאלהים. ואמר אני ה' אלהיכם. וכן אמרו בצפוקי ר' אלעזר על בהנחל עליון גוים בהפירדו בני אדם שבדור הפלגה באו שבעים שרים לפני הקדוש ברוך הוא והפילו גורלות על שבעים אומות ונפל גורלו של הקדוש ברוך הוא על יש' שאל' כי חלק ה' עמו ואלה הדברים הם על דרך דברה תורה כלשון בני אדם וכו'. ואין להקשות על זה ממה שאל' נאמר דניאל מיהל שרכם כי לא קראו שר ישראל כמו שאמר שר מלכות פרס שר מלכות יון אלא שרכם שהיונה זו כמו שפירס הרמב"ן שר מבקש רחמים עליהם וכמו שביארה בספר מעיני הישועה פירש ספר דניאל אשר חזרתי. האמנם מפני שהיתה לארץ הנבחרת כנולה הנפלאה ויהם גדול לקבול הניצוץ האלהי ולחיות השם הישועה בהם מושג ומדובק מכל ית' מבלי אמצעי ויתר הארצות היו מוגעות לזה ובלתי יכולות אותו הוצרך יתברך לתת לישראל עמו הארץ הנבחרת כי היא הארץ אשר ה' דורש אותה תמיד עיני ה' בה. כי כמו שהנלל הסובב הקשר היותר חזק שיש לחלקו עם הנבדל המניע אותו הוא בעצמו הנדול האזור אותו אשר הוא באמצע צדוק שוב בקצויו וגם בעצמו ההוא יש מקומות יותר מוכנים להראות בהם פעולת הנבדל והם מקומות הכוכבים כי שם ינאצ צאמת היום היותר חזק והקשר היותר נראה בנבדל. כבה מכל היסוד בכלל וחייד חלק ממנו מיוחד ואסובג להראות מפעלי האלהות בו והיא הארץ הנבחרת. ונחיד עוד חלק ממנה והוא ההר חמד אלהים לשבתו הר' ליון שהוא ביתר שאת ומעלה צריך מקום הכבד בנלגל והמקום הזה אשר בחר ה' בו נקשר בקשר אידן ודבקות נמרץ אלהי להשגיח ביושבו בהשגחה פרטית בלי אמצעי מה שלא היה כן בשאר הארצות. וכבר יראה אמתה והמהקדשות שנמלכו בה העמד אש בבריות אדם וחיה שנבראו בה ונקברו בה. ואם ממה שאלה יתברך לאברהם שיאל מארצו וילך לדור בה וגם כן מענין העקידה שהיה בה. וככה מהנסיים הנעשים בבית המקדש תמיד וממלאת השמיטה והיוכל ובשאר המעלות שזכר החנר

למך כוזר. ואמנם ששאר הארצות הן משוללות עשמהלה וססנולה נפלאה והקדושה הוזה יראה ממה מקומות כי הנה בארץ מזרים לא היה מה מחפסל להיותה בלתי מוכנת מלאה גלולים וכמ"ס נאחתי את העיר אפרוש כפי אל ה'. ובפרשת האזינו נאמר בהנחל עליון גוים בהפירדו בני אדם ישב גבולות עמים למספר בני ישראל כי חלק ה' עמו וגו' רוצה לומר שכאשר הנחיל ית' הארצות כלם לבני אדם והיה זה בהפירדו בני אדם והם בוני המנדל שהפיע על פני כל הארץ. הנה אז בהנחילו אותם ישב גבולות עמים והם ארצות שבעה העמים שהיה למספר בני ישראל. והיה זה לפי שחלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו ובעבור שיהיה להנחגו והשגחתו הנחלים הארץ היותר מוכנת לזה מכל הארצות. וזכר שער עשה עמם חסד גדול ונפלא והוא אומרו ימלאו בארץ מדבר ר"ל שהדבק ההשגחה העליונה בהם בארץ הנבחרת הקדושה לא היה הפלא עמו כל כך להיות הארץ היא מוכנת לזה מאד אבל בארץ המדבר שאלו עמם היתה בלתי ראויה לחול בה השגחה האלהית היה החסד והפלא יותר גדול בהנהיגו אותם בארץ הרעה ההיא בעצמו מבלי אמצעי. וזה הוא ימלאו בארץ מדבר ובתורה ילול ישימון שם תוארים לרוע הארץ ועל כל זה יסובבנו בעניי כבוד יבוננו בחזרה ובמנוחה ובידיעות האלהיות ירננו כאישון עינו ר"ל כאישון עין האדם שהקף עליו ביצירתו כמה כחות ולחיות כדי לשמור אותו. וזכר שעשה זה בחפז גדול וגבורה רבה כשגר יעיר קונו. והחסד בכל זה היה שבהיותם במדבר המקום הרע ההוא ה' בדר ינחנו לישראל ואין עמו אל נכר כלומר שר או מול או מלאך ינהיגם על ידו. הנה התבאר מכל זה שבע המדבר וכן ארץ מזרים היה מושג הדבקות האלהי בבית כעס שמה. ולכן אמר הפסוק עמם מלא חן במדבר עם סירי חרב וכמו שיבאר וזה אמרו במ"ר (שמות רבה פרשה ל"ו) מתוך בני ישראל לא בחר הקב"ה בעולמו אלא בארץ ישראל ומאדץ ישראל בחר בבית המקדש בבית המקדש בחר בקדש הקדשים ובכלל אמרו ישראל הדר בחוזה לארץ כו'. וכן בדוד הוא אומר (שמואל א' כ"ו י"ח) כי נרשני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים וגו'. והסבה בזה שארץ ישראל אינה תחת ממעלת שרי מפלה כי היא מיוחדת להשגחתו י"ח והדרים חוץ ממנה לא יונהגו בארץ השגחה העליונה כ"ל מהנהגת השרים וזו היא העבודת אליהם שזכרו. ולחיות הדבקות האלהי מנר לארץ הנבחרת וסודר לשאר הארצות נאמר לאברהם במצו' המילה ונחתי לך וליתרך אחרת את ארץ מגורך את כל ארץ כנען לאחיות עולם וסייית להם לאלהים להניד שלא בכל מקום שיהיו שמה בניו וזרעו תדבק בהם ההשגחה האלהית כי זה א"ל אלא בהיותם בארץ הקדושה ההיא או יביה להם לאלהים מנהיג ומשגיח בהם מבלי אמצעי שר ולא מלאך :

אל תמירני זו ואל תעשה תמורתו שמה האמרו וכו' השך לו אלו עובדים והוא נשאל פשטנו לא יאל לפשעכם לא כמו שכתוב כי נושא עון ופשע אבל הוא לא יאל הנה נשו למע שביארתיו ואמר בדרך כלל ולא תעשה כמעשים שהוא כולל כל מיני העבירות והמעשים המחוברים בהם. אבל שיעור בהפך זה הוא כי הרם החרסם ושבר חשבון מצותיהם. והפל הדברים הרם החרסם ושבר חשבון מצותיהם שיהיה עד אשר דק לעפר ויורם לרוח כי חרם הוא וזכר שכל אשר יעשה זה אי"פ שהמלאך ינהג הנה על כל פנים יעבדו את ה' אלהים בזהו מחוייב המציאות ומנהיגם האמיתי. לפי שלא יעלה בלבבם שהאלהים הזרים בהם מלאכים לעובדיהם בדברים הנפשיים כדברי הכתובים השאלנות וזאת הדלתו לקשר למלאכת השמים והסך לה נכבים חסרנו כל. הנה בעבור זה הודיעם יתבדק שהוא יפרע אלהים בנפלים עכו"ם מן הארץ מיני הטובות כלם. ולכן זכר כל מיני הטובות כפי הדעת ההמוני שהם ד'. ה' אלהים הנהגו והטוב הוא צדיקות והחיים הארוכים כי האדם כשיקנה זה קנה לעצמו ועליו אמר ועבדת את ה' אלהים ובך את לחמך ואת מימך וסבירותי מחלה מקרבך ר"ל שהעובד באמת לא יפטרך להנהיג הרופאים לשמור צדיקותו כי הוא יתבדק יבדק את מונותיו ואף שיהי' כל מינו מאלל לחם בלבד שיזכרו הרופאים שהמלאים ממנו מיוק מאל ומסתחו מים שהם יסוד פשע ואין מהם הנהגה לאדם הנה עכו"ם יסיר מהחלל כל חולי וכל מה מהם. והנה בלומרו ובך את לחמך ואת מימך הוא יעורר לשמירת הצדיקות ובלומרו והסבירותי מחלה מקרבך הוא הכרת החולי. והמין הב' מהשלל' בעיני ההמון הוא הכנים כי הם יסמרו מציאות האדם וזכרונם בעולם ויעשוהו נלחי במקום שהוא נפסד ועל זה אמר לא תהיה-משכלה ועקרה בארץ את מספר ימך אמלא רואה לומר שלא יהיה בהם איש-עקר ולא אשה עקרה שלא יולידו ולא משכלה רחם משכיל הטובור שלא נגמר היותו וסדים נזמקים עד שמימותו הכנים קפנים אבל כלם יצאו בכלל אלו קבר זה הוא מספר ימך אמלא שאלו הכנים. והמין השלישי שהלל' בעיני ההמון הוא הכבוד כי הוא מעלה לאדם והנכבד שבכבוד הוא נלחון הארצים ועל זה אמר את אחתי-אשלה לפניך רואה לומר שיהיו נמוגים כל יושבי הארץ מפניהם ולא יעזרו כח להלם כס. ואמר גם כן ושלחתי את הצרעה והוא הדבר שיבוא בקרב האויצים קודם ינכסו ישראל לארץ ויש אומרים הצרעה מלשון צרעת ופני הפשע מין הצרעים שהיה נוסף אותם בפניהם כי כל זה יהי' פסע לפיכך וכוונתם. ולפי שחפול עליהם איממה ופחד והמם כשם מהומה גדולה אמר ושלחתי את הצרעה והוא משל נהא מאל כי הצרעה היא בריה חלושה חפשה כאב גדול-בזוקלס כן ישראל שחיו אומה חלושה בערך העממים יכאיבו בלופן שיתנו עורף ויורכו מהם. ואמר שלא יחשבו ישראל שפתע פתאום יסיו כל העממים מנוגשים מן הארץ וכאשר לא יהי' כן יאמרו כי מבנתי יכולת ה' לא נורשו מהם. לכן אמר לא אנרשנו מלפניך בשנה אחת ארץ מעט מעט אנרשנו מפניך. והמין הד' מהשלל' ההמוני הוא העושר וארצו הקדשים ועל זה אמר ובתי את נבולך מים סוף ועד ים פלשתי וגו' שהם ארצות רבות ועבותות ושלא יהיה ענינם כמלכי האדמה שיקראו בשמותם עלי אדמות שאינם מושלים בהם וזה הוא כי אתן בידכם את יושבי הארץ. ואפשר לפרש כי מפני שאמר מעט מעט אנרשנו מפניך פן תרבה עליך חית השדה אמר שכל שכן יעברו לזה מפני הרחבת נבולם שיהיה מים סוף ועד ים פלשתי ורבה העושה בקרב הארץ. ויראה מלאך שהיה רצון בהם שלא ימחו שבעת עממים בפעם אחת אבל ישנו קצתם צדיקים למען עובד בעוד שלא תחישב הארץ האמנם אחר שיפירו זה שלא יחיו כל נשמה. ומפני שאמר עד אשר תפרס וגחלת את הארץ הוצרך לפרש תחומה ולזה אמר ושתי את נבולך וגו' והוא יסיר שכל אשר יאין צדיקים את יושבי הארץ לא יכרות לס ברות אבל בהפך שלא ישנו בארץ. ואין זה מפתחם פן ירבו ויהי' כי תקראם מלחמה שילחמו בהם אלא מפני הלאמוד הרע שימשך משכונת' פן יחסיאו אותך לי רואה לומר שהם יהיו כבה שתחמא בע"א כמוהם וזה הוא כי תעבוד את אלהים כי צלי פסק בדבר הזה יהיו לך למוקש ולכן אינו מהאכזריות שלא ישבן בארץ ובתורה השאלה ה' :

בר (א) ואר משה אמר עלה אל ה' וגומר עד ויאמר ה' אל משה עלה אלי בהרה. נחלקו המפרשים בדבור הזה מתי נאמר. ואמרו חכמי צרפת כי זה נאמר קודם מתן תורה כשהגביל את העם אבל חכמי ספרד קיימו וקבלו שהיה זה אחר מתן תורה בסדר הפרשיות ואמנם מתי היה זה הנה הוא כפי מה שאומר. כבר ביארתי תורה שיראל באו מדבר סיני ביום הראשון לחוד השלישי שיצאו ממדברם ומשה רבינו ע"ה עלה אל האלהים ביום הב' לחוד שהוא עלה אל הכר להגיד דבר העם וחטובתו. ולא נזכר השם סידר לקדם את העם שנאמר לך אל העם וקדשתם היום ומחר וכבסו שמלותם והיו נכונים ליום הג'. ר"ל ה' לאותו דבור שהוא יום ששי לחוד לקבל את התורה ובאותו יום ה' היה קול השופר והולא משה את העם לקראת האלהים ויחייבו בתחתית ההר ושמונו עשרת הדברות ואחרי ששמעו אותם בלחות יום עצמו אמרו למשה שהיה עשהם במחנה. דבר אחת עמנו וגשעמם ואל ידבר עמנו אלהים ויחייבו עצמם לשמור ולעשות ככל אשר צוה אותם משה מפי השם והקדוש ב"ה אמר אז למשה לך אמור להם שובו לכם לאלהיכם ואחיה פה עמוד עמדי כי העם עם היות שמפני הפחד נשם גם נדו ושמדו מרחוק. הנה לא רצו ללכת לאלהים אבל עמדו עם ומשה נשם אל הערפל וסם נאמר לו פרשת אתם ראייתם כי מן השמים דברים מהם ומצוות אלה המשפטים כלם ופרשתי הנה אנכי שולח מלאך לפניך עד כי יהי' לך למוקש. וכאשר מרע"ה קבל כל זה ורצה לרדת ללמד אל העם נזכר יתבדק קודם רדתו הפרשם הזאת ואל משה אמר עלה אל ה' רואה לומר שאחרי שירד וידבר אל העם ישוב שמה ויעלה פעם אחרת הוא ואהרן ובניו ובעשים מוקי ישראל ושכלם ישחחמו מרחוק וגם משה לבדו רואה לומר אל הערפל אשר שם האלהים והם רואה לומר אל הארץ ובניו והקנים לא יגשו לערפל. ואמנם העם שהיו עומדים מרחוק לא

מפאת המלאך ואמר והכחדתי לכל אויב מהם ואמנם תשלום זה הענין עם תשובת האלהים ה' הנה יחבאר בע"ה במקומו הראוי לו והנה המלאך היה אשר זכר היה הכוונה בו של נבדל יסרסם בדעתו ובחירתו לא שיהיה במדרגת הכלי אלא במדרגת המנהיג הפועל שיהיה במקום הקדוש ברוך הוא כל הימים יגלו במדבר עד צואם אל ארץ נשבת אשר ה' דורש אותה. ובכעולים שזכרתי לדעת הזה הנה התיירם הוא בזה הדרך. אם ה' והוא היות העם הנבחר שזה לשאר האומות צלי יתרון כלל בלחות הימים שהיה הנהגה. אומר שגם בלחות ימי המדבר היתה מעלת ישראל עם המלאך הגיאל אותם בירת שאת ויחר עז משאר האומות וזה אם מלך המנהיג ואם מלך ההנהגה. אם מלך המנהיג לפי שהמלאך השלוח לישראל היה העלול הראשון היושב ראשו' במלכות ששמו כשם רבו משפיע ביהר השמים כלם. אמנם מנהיגי שאר האומות היו העלולים האחרונים המושפעים ממנו. ואם מלך ההנהגה כי הנה שאר המלאכים חזיה הנהגתם לאומותיהם כפי עטם הארץ ובעות חלולותיהם מהמערכה השמימית. אמנם המלאך השלוח לישראל ינכסו על פי התורה צוה לנו משה ופנימה שיקיים כל אחד מהם חוקי האלהים ותורתיו ככה חזיה הנלחחם אי"פ שינגד לענין הטבעי והמערכת השמימית וזה היה ערך הנהגתו לקיום המצות כדרך שאר השמים למערכת השמימית כי כמו שהם ישיבו את המנהיגים שלהם אל אשר יהיה שמה רוח המזל והמערכת ככה המלאך המנהיג לישראל יסרסם כפי מה שיקיימו התורה המצוות ולכן היה המלאך השלוח הוא העלול הראשון שיוכל לשנות בחכמת בוראו סדרי המערכת השמימית. ואמנם הב' מענין השנחה הפרטית כפי פרטי הפעולות שיראה סותר אל היותה ע"י אמצעים התיירם הוא כי אם הפקיד הקב"ה מלאכיו משרתיו עושי רצונו על עמם ועם להנהיגם על מעשים-כבד נאמר בהם שהם מושגהים כששנחה פרטית. והנה המלאך השלוח לישראל היה להנהיגם על פי התורה והמצוות ולכן היו חמדי כששנחה פרטית ממנו יתבדק ועל ידי אמצעי. ואמנם המלאך הבא לידיעה היה משתלל לבקש תחבולות לפעול בהם מלחמה ליריחו בחשבו שילכדה בחוק ידו לכן בא אליו המלאך להודיעו שלא יהיה הדבר כן כי ה' ילחם להם ולא הוא ולא איש אחר של נעלך מעל רגלך רואה לומר הכר המחשבות החומריות מלבד כי אין המלחמה כזאת אנושית תשטרכו בה לקשת וחנית וכידון אבל היא אלוית שהעיר תלכד בדרך גם והיה חרם לה' ודבר קדוש. וזה הוא כי המקום אשר אתה עומד עליו קידש הוא ולכן שייס הכפור עם באמרו ויעש יחושע כן ר"ל שחלל מהלחם בעיר ולזה בא לו המלאך להודיעו זה כי היתה נבואת יחושע על ידי מלאך. ומה ש"שחולל" (ש"ר פ' ל"ה) אני שבנתי למשם רכך ולא קבלני כובל לפרש שאין כוונתם שאל להנהיג את העם כי הנה לא אמרו אני שבנתי לישראל בימי משה רבך אלא אני שבנתי למשה רבך ולא קבלני שלא קבל משה שחזיה נבואתו על ידי מלאך ולא אמצעי אחר אבל יחושע קבלו שהיה נבואתו על ידי מלאך ואפשר הוא שזה היה דעת המדרש ולא המדרש הוא שיקרא אלא הפשט האמיתי. הנה התחבר ענין המלאך שני למשה ומדרשתו והוא זה שהאלהים ה' וזהו המלאך הזה השלוח למשה מנהיג גידי ומזה לישראל כל ימי היותם במדבר. והוא הקב"ה השמר מפניו ושמע בקולו אל תמר בו רואה לומר שלא ימרו את פיו בעשותם דבר שימנע מהם ועל זה אמר השמר מפניו כי השמר פן ואל מצות לא תעשה הם. הנה אם כן השמר מפניו הוא במצות לא תעשה. ואמרו ושמע בקולו הוא במצות עשה שלא ימרו פיו וזהו הכנס בנתיבם אם למען שאמר בסמוך אל תמר בו אמר כי לא יאל לפשעכם רואה לומר שאין בידו למחול ולכלות החטאים והעונות. אבל ימשך אליהם מהעונם מה שחייבם בירת הדין וכן נתן טעם באמרו ושמע בקולו צמה שאמר כי שמי בקרבנו רואה לומר כי בשמי ידבר ולכן ראוי שתשמעו בקולו ותעשו מצותיו. והנה אמר כי אם שמוע השמע בקולו ועשית וגומר להגיד שאם ישמעו בקולו ועם זה יסירו מהע"א כמו שביארתיו שבו יעשו דבר השם. הנה אז כבוס הארץ וגרוש הכנעניים ממנה לא יעשה אותו המלאך השלוח לפניהם כי אם הקב"ה בעצמו. וזה הוא ואינתי את אויביך וצאתי את צורריך רואה לומר כי אויביך יהיו לי לאויבים ואלחם בהם. ויש הפרש בין אויב לאויב ובין ואינתי לצאתי. כי האויב הוא הסוגא בלב ומחשב להרע אמנם הצורר הוא הצר המצר בפועל ובמעשה. והנה אמר עוד כי ילך מלאכי לפניך כדי לתת טעם למען שאמר ואינתי את אויביך וגו' כלומר אם אמרתי שלא יהיה כבוס הארץ ומלחמת האויבים על ידי המלאך הוא לפי שהמלאך ההוא לא ינהג כי אם במדבר עד כואם לארץ לא עוד. ולכן לא יהיה הוא הכובס לאויבים ומכאירם אלא אני וזה הוא כי ילך מלאכי לפניך וביאך אל האמורי ובכחדתי. ואמנם אמרו בצרש' כי חשא כי לא אעלה בקרבך כי עם קשה עורף אתה פן אכלך בדרך אינו סותר למען שאמר כאן לא יאל לפשעכם לפי שהמלאך עם היות שלא יעבור על פשע ולא יכפר עון כמו שזכר כאן. הנה יהיה עונשו כפי החטא ויהיה עונש מונבל שיכול שאלו אמנם כשיך עמם הקב"ה עם היות שפעמים רבות יכפר בעד חטאתם כרחמי וברוב חסדיו הנה בנורםם נו אולי יעניסם כפי הדין והמשפט הישר ויתקיימו כלים מפני שיערך החטא כפי מעלתו יתבדק אשר הפאולו ולהיותו צב"ת השלמות ראוי שיהיה החוטא נענש עונש מופלג בלי תקן ויהיה כלים נגמר ואין כן המלאך להיות שליחותו מונבל. והשכר והעונש לתקיים מצות או עובר על דברו יהיו מונבלים שיוכל לכוונם כי אינה הגליה מוחלטת. ובתורה בזה השאלות ה' וה' והנה הכך לזה חזרת העבדות אלהים לא תשחחמו לאלהים להזכירם שלא יחשבו שלא כוהירו בע"א אלא להיות ה"ש מנהיגם ומשניהם כמ"ש לא יהי' לך אלהים אחרים על פני. אבל להיות המלאך מנהיג אותם ומושל עליהם יהיו ביתר האומות המיוחדות להנהיג המשרתים ולא יחשב להם לעון לעבוד המלאך ההוא אחר היותו שלוחו של מקום. הנה מפני זה הוצרך במקום הזה להזכירם לא תשחחמו ל אלהים ולא תעבדם שאף ע"פ שיהיה המלאך יסמרו עצמם מהשחחמות ומעבוד אלו ולא לשמים אחרים בלתי לה' לבדו וכן אמרו באלה שמות רבה אל תמר בו

יעלו עם משה בעליהם היום כי מפני שה' הוא ע"ה והם יחד בתחתית ההר כששמעו הדברות. הוצרך להזכיר שעהם כשיפרד משה מהם ויעלה לא יעלו גם הם אחריו אבל יאצרו במקומם והנה באומרו עלה אל ה' וגש משה אל ה' החטורורו ח"ל ואמרו בנסהדרין (ד' ל"ח) עלה אלי מיצעי ליה אמר ליה זה מטערו"ן שמו כשם רבו דכתיב כי שמי בקרבו וכפי מה שפירש הרמב"ן על דבריהם יהיה פירוש הכתוב ואל משה אמר ה"י עלה אל ה' שהוא מטערו"ן שיקרא ה' כשם רבו. ואין דעתי סובל שיקרא בשם ה' ויאמר השם מיוחד שהוא בלתי לה' לבדו וכבר הוכחתי זה חוכמת מגולה נגד השמש. ואשר יראה לי יותר נכון ומתייחס הוא. שאחרי שהודיע השם שליחות המלאך והזכיר השמר מפניו ושמע בקולו וגומר מיד החלי המלאך לדבר אל משה ולנאווה בשם ה' אל עולם וזה הוא אמרו ואל משה אמר עלה אל ה' רוצה לומר ואל משה אמר המלאך הנזכר למעלה עלה אל ה' וגש משה לבדו אל ה' כי זה לו המלאך שהוא שיעלה משה ואהרן ובניו והזקנים שמה קודם שתתחיל הכהנה המלאך שהוא ולכן לא אמר עלה אלי אלא עלה אל ה' וגש משה לבדו אל ה' לפי שה' המלאך מזה לו כל זה. והוא פירוש נאה ומתקבל מאד. הנה התבאר שכל הדבורים שנאמרו עד כאן היו אחרי ששמעו ישראל עשרת הדברות. וכלם נאמרו למשה ביום ה' והוא והעם היה יושב מרחוק מפני אל ההר והעם מתאחד מחריש עד בוא משה ע"ה ואין ירד ויספר לעם את כל דברי ה' ואת כל המשפטים ודבר ה' הם פרשת אדם ואדם כי מן השמים נדברתי עמכם וכן פרשת הנה אנכי שולח מלאך לפניך וכן ספר להם את כל המשפטים שפרסתי אלה המשפטים ואין עמו כל העם פה אחד כל אשר דבר ה' נעשה כלומר קבלו על עצמכם כל המצוות האלה שדבר ה' לך וכלם נשמרו ונעשה ואין בזהו יום ה' בטרם אחרי ששמע דבר אל העם ושמע חסותם כתב את כל דברי ה' שהוא שם כלל לכל מה שנאמר לו מהדבורים והמשפטים והענין בדבור יום ה' להשגה וזנה מונח תחת ההר רוצה לומר בתחתית ההר מחנה ישראל מנחם אדם כמו שנאמר לו. וכן בזה בנים עשר מצוות ל"ב שבטי ישראל ונכנס עם הש"ן בגרית חדשה בזה הגרית על התורה ושלח את נערי בני ישראל ששם היו הנבחרות כדברי המתרגם או הנבחרים אשר כח בזה לעמוד ולשרת בזהו הנהגים שהיו מקריבין פרים גדולים והנערים שהם העלו עולות על מזבח השם כבשים בני שנה שהיו כלם כליל לגבוה ועליהם נאמר עולת חמיד העשויה בהר סיני ויוצחו וזכיתם שלמים לאכול ולשמוח שם לפני ה' מהפריס שהביאו שמה ולקח ח"י הדם וישם אותו באגנות והם כלים עגולים או מורקים וחזיו האחר זרק על מזבח ה' לקורות שהם הנבחרת התאחדו עם אלהיהם כמו שהם נושא הנפש הוא אחד בעצמו ולכן ה' ח"י הדם בזריקה על מזבח השם וחזיו לזרוק על השם. אבל איך זרק הדם שהוא על כל העם הרב שהיה שמה חסבו מהמפרשים שזרק אותו על הזקנים לבדו שהם אשר קרא בן עם ואני אחשוב שזרק ח"י הדם על מזבח השם וחזיו על המצוות שהיו כנגד שבטי ישראל ועל זה אמר שזרק אותו על השם. מפני שהיו המצוות המורות על השם. ואמנם איך שיער שהלאין ההם בדם כבר הרבו ח"ל זו הדעות וכלם נבחרים נאמרו. ואף שהשם נזכר לומר שהיו לפני משה כלים רבים שוים מאותם המזקרות או האגנות. והיה לוקח מן הדם מורק אחד מלא דם לה' ומורק אחד מלא כנגד העם וזכר הכתוב שזקנים קבלו הבגית קרא מרע"ש בלתי העם את ספר הבגית. והוא מה שכתב בערב היום ה' כמו שזכר לראות את אחרי שנתקשרו בדעתם כל הילול ההוא נחמרו מקבלת המצוות את לא ואין עמו כל העם גם כן באגודה אחת כל אשר דבר ה' נעשה ושמע רוצה לומר עם היות הדבורים והמצוות אשר זינחו רבות מאד דע לך כי כל אשר דבר ה' לך נעשה ונקיים ולא בלזר המצוות האלה שאמרת. אבל גם מצות אחרות את יצא עוד-אותן ששמע אזהם ונקבלו. ולכן הוסיפו לומר ושמעו אחרי נעשה. ואפשר שאמרו ושמעו ששמעו אל דברי המלאך שישלח לפניהם כמו מצוה השמר מפניו ושמע בקולו. ואחרי שקבלו על עצמם המצוות לקח משה את הדם וזרוק על השם רוצה לומר על מצוות המורות על השבטים או על העם עצמו ואמר הנה דם הבגית אשר כרת ה' עמכם על כל הדברים האלה. ואחרי שפעל ועשה אדון הנבואה את כל המעשים האלה עלה והעלה עמו להר אהרן רבו ואביהו ושבעים מוקי ישראל כמו שזכר יתברך. ואין ספק שהיו מכלל הזקנים ההם לנשור ואיתמר בני אהרן חור ופנחס יושיע וכלם בללל ואחליאז ודומיהם אבל קצר הכתוב בזהרורו וכתב וכן יתברך בעליה הזאת לשתי כחות. ה' כדי שיעלו ראשי העם ושושוריו לתת שבת והודאה לפניו יתברך על החוריה אשר נתן לעמו ולכן אמר והשתחויתם מרחוק כי זה היה תחילת עוליתם להשתחוות למלך ה' בזהו על החסד אשר הגדיל לעשות לעמו ונחלחו. והיה עולם עמכם משה כעבד המלך נאמן ביתו שבזהו אנשים זרים להשתחוות למלך בחצר בית מלכות הוא יכניסם יבוא לפניהם ויאל לפניהם וידבר בעדם זה הוא החכמה הראשון העצמי בעליה הזאת. והתכלית השני הוא שבעבור שהיה אפשר קרוב בשליחות המלאך שיטעו ישראל בזהרורו ויעבדוהו כאשר עובדים רוב האומות את אלהיהם המנהיגים אותם לכן רצה יתברך שיעלו ראשי העם עם משה אל ההר כדי ששם יזכו למדרגת הכהנים ויראו את אלהי ישראל וישעו. ואינו המלאך המנהיג אותם אבל הוא אלהי האלהים. ולכן אזה שיעלו למקום הקדוש המוכן שהוא ובאותו המעמד המקודש יכירו וידעו אדנות הש"ן והיותו מושל בשבטים הנבדלים כלם ובגלגלים והנה עלה עמכם משה לא להשיג אותה ההנהגה כי כבר היה שלם בזה אלא מפני שהזקנים לא היו ראויים למדרגת הנבואה והיה אתם לא יטעו אלהים משה רבינו עליו השלום שבתאמנותו היו מוכנים להנבא וכמו שאמר ואנלתי מן הרוח אשר עליך ושמתי עליהם. ומה דע שאמרו כאן ויראו את אלהי ישראל הוא מדרגת הנבואה אמיתית ושלא הירשו ועברו את גבולם ולא השיגו השגה משושבת כדעת המנהיג אותה ומפני שהעם לא זכו לדבר מזה כי נחמקו מהשלמות ועמדו בו ברחוק לכן אמר והעם לא יעלו עמו כי באמנות משה ינצלו הזקנים אבל לא העם ויהיה אמרו ויעל משה

ואהרן ויראו את אלהי ישראל כפי הדרך הזה שכלם עלו יחד וכלם ראו והשיגו זכ. אבל הם השיגוהו לנצור והכרח רבו ומשה רבינו עליו השלום השיגו אז כדי לעולם ולהכין אותם לקבל אותה השנה. והנכון בעיני שהמלוא היתה למשה עלה אל ה' אתה ואהרן וגומר וכלם יצאו והשתחויתם מרחוק שיסתחוו למול הערפל אשר שם האלהים על החורה והמצות שנתן לעמו. וזיכר ששם שמה לא היו שוים בהשגתם למשה רבינו כי הוא יגש לבדו אל ה' והם לא יגשו כל כך כמוהו והעם לא יעלו שמה והיו אתם כן בזה שני קצוות. קצה השלמות משה רבינו וקצה החסרון היה העם והאמני צניהם היו אהרן ובניו וזקנים. וגם בזהו האמני צניהם היו מדרגות כי הנה אהרן ובניו היו במדרגת גדולה מהזקנים בגמולם. ושאר הזקנים שקרא אלי צני ישראל היו בזה למטה מהם ועל זה נאמר ויעל משה ואהרן רבו ואביהו ושבעים מוקי ישראל. וזיכר מיד השגת אהרן ובניו ועליהם בלזר אמר ויראו את אלהי ישראל ועל שאר הזקנים אמר ואל אלהי צני ישראל לא שלח ידו. ואמנם בהשגת משה שהיה בקצה השלמות אחר זה אמר ויאמר ה' אל משה עלה אלי ההרה ועלה אתם כן כל אחד לענין השגתו. והותרם השאלה הנה. וכבר יורו דברים מזהבקים על היות ההנהגה הזאת תמימה אשר אין בה מום ולא השגה משושבת כדעת המנהיג אותה. מהם שהנה הם כלם לא עברו על מצות השם בעלי' והיה כי הוא זזה עלה אל ה' אתה ואהרן רבו ואביהו ושבעים מוקי ישראל וכן עשו שנאמר ויעל משה ואהרן וגומר ולא נזכר לומר שעברו כל גבולם בזהו עליהם להשתחוות למשה בזהו למקומו כי הנה לא אמר הכתוב ויעלו משה ואהרן רבו ואביהו ושבעים מוקי ישראל להגיד שעלו יחד במדרגת אחת מהעליה אבל בלשון יחיד אמר ויעל משה ואהרן בזהו לשון שנאמר לו עלה אל ה' אתה ואהרן מורה שמהם עלה לבדו ולא נשתתף עמו אחר במדרגת העליה. ומהם שאם חסאו האנשים האלה איך לא פירשה החורה שעותם והכתוב לא יעלים החטא ויגלה העונש כתיב עליו. ומהם כי אם השם יחברך זהו אותם לעלות ולהשתחוות מרחוק מבואר הוא שיביטו ויראו למי ישתחוו. ומה היה אתם כן החטא בשראו את אלהי ישראל. ומהם למה לא התאבקו השם גם כן על אהרן והוא היה הראשון מהם אחרי משה גם אלעזר ואיתמר יושיע וכלם ופנחס שהיו מהזקנים אתם עשו איך לא התחייבו גם כן כלים כ"ש שהכתוב מעיד ויראו את אלהי ישראל ויחזו את האלהים ואין יסבול הדעת שבהיות משה רבינו עמם מגביל אותם מלמדם להועיל מנהיגים במעלי דק ירסו בעיונם ולא יעלים משה רבם מן הסעות. אף כי במקום המקודש שהוא שלא יתכן שיהיו מעשיים בחומר הראשון כדעת הרב המורה כי אם היה ענינם חקירה מדעית עיונית מה צורך שיעלו להר. והנה באלהים יוכלו להשתקע במלכותיותם והוא כל שכן שנאמרו ותחת רגלי כמעט לבנות הספיר אתם היה הרעון בו שהחומר הראשון היה מסובב מהשם יתברך והוא סבתו הנה הוא מאמר זרק כי לא יבטחו מהיות שמה צניהם אמניים אחרים שכלים נבדלים ויגלגלו. ואמרו ותחת רגלי מורה שמה נבדל ממנו וכן אמר הנביא יחזקאל הנה היתה ראיתי תחת אלהי ישראל ואדע כי כרובים הנה מורה שהוא נבדל מן היותו והוא סבה לה. וכן אמר ישיעיו השמים כסאי והארץ הדום רגלי. אם כן היתה השגת האנשים האלה בהשגת הנבואה ההם ואין נאמר אתם כן ששעו ואמנם מה שאמר בדם ואל אלהי צני ישראל לא שלח ידו אינו מורה על העונש כי יד יאמר על הנבואה כמו שאפרש ויש מי שעברות עשותם ממה שנאמר בזה ויראו את אלהי ישראל ובתיב לא יראו האדם וחי והנה שכחו מה שנאמר ביעקב כי ראיתי אלהים. ובישיעיו וארא את ה'. ובזכרתי ראיתי את ה' ועל זה הדרך נאמר כאן ויראו את אלהי ישראל :

אבר הנהגה חוקים האלה לדתי הוא כמו שאנצור. הנה היוצא יתברך כל ברא כל אחד מהשגת' עולמות באופן טוב מהשלמות. אבל בכל אחד מהם ברא חלק מיוחד בשלמות מעלה מכל שאר חלקי העולם ההוא. ואותו ינהיג בעצמו וישפיע עליו מהעובד והשלמות דבקות נמרץ בלי אמני' נבמי ולא אמני' ככלי הלא תראה שבעולם השכלים הנבדלים היה השכל היותר שלם ומעולה מכלם הוא העול המראשון והוא יקבל השפע והשלמות מהסבה הראשונה יתברך מבלי אמני' ושאר השכלים אינם באותה מדרגה מהשלמות ולא יהיה דבקותם בראשון יתברך אלא על ידי אמני' הם סבותיו הקודמות לו בהשתלשלות הסבות שהוא הדעת האמיתי בהשתעפות השכלים מהסבה הראשונה כי כבר יורה של אמית' זה הדעת התאחדות הנמצאות והיותם כלם כאיש אחד. וגם מפאת ההשתעפות השמיעות שיהיה שם זה לזה במקום ומקום יבחי יחס המניעים בעלה ובגלגול ודברי הנבואה יעידון יגדלו באמת הדעת הזה מהשתלשלות השכלים כי הנביא אמר וקרא זה אל זה ויוגתו הרגם ומקבלין דין מדן יורה שההנהגה בקדושת השם יתברך מושגת אלא בהשפעה העלה על עלוה. וזהו תקנו לומר בתפלות יוצר וכלם מקבלים עליהם עול מלכות שמים זה מזה ונותנים רשות זה לזה להקדים ליוצרם בנחת רוח שרלו בדרשות השתלשלות הסבות כמו שאמרתי. הנה התבאר שבעולם הרוחני ימלא חלק מיוחד בשלמות ובדבוק לסבה הראשונה והוא העול המראשון שיקבל השפע ממנו יתברך בלי אמני'. ושאר השכלים אינם במדרגת שלמותו ולא יקבלו השפע מהראשון יתברך אלא על ידי אמני' והם סבותיהם המשפיעות עליהם בהשתלשלות ההוא. ואמנם בעולם הגרמיים השמיעות הענין גם כן מבואר שיש בו חלק מיוחד בשלמות ושלמות והוא הגלגל העליון המקיף בכל והוא מקומו של עולם אשר לעולם מעלתו יסוג בתנועה אחת מהשלמות יותר ממה ששינוי שאר הגלגלים בתנועות רבות. ולביתו המעולה שכל הגלגלים היה מניעו בלי אמני'. הסבה הראשונה יתברך לא שכל אחד כמו שהשמים בזה ארסע"ו כפי מה שהבין ממנו ב"ר עם היות שצ"ס והמשיכים אחריו חסבו שהנה המניע הראשון וזאת הסבה הראשונה ושכחו הראשון בשכלים העלולים ממנו והיא מחשבה נפסדת כי איך יהיה הראשון יתברך בשל מכלי הנעה גם כי לבית התנועה הדיא מדבוקת כוללת שאר התנועות והיא התנועה היומית בזה מזור אחד חוייב שיהיה הוא היוצא האלהי הכולל כי התאחדות הרבים בתנועה אחת ובכונה אחת ח"ל שיהיה

שיהיה כ"ל בענין אחד פשוט קושר את כלם וממנו נשפטים שאר הענינים המגיעים חלקי הגלגל הנוטות מיוחדות. ומלך המניע הוזה יקרא העולם אחד כמו שהאדם מכני כחו השכלי יהיה אחד אם כן לטוב העולם מלך שיהיה אחת באלה מפעל אחד הוא הסבה הראשונה והמניע הראשון ולפיכך יאמר ב"ר שמאי אבות האל החנארי בחכמת הסבטי. וכבר ביארתי ב"ר ממאמר עטרת זקנים נסול הסענות שפשה בלגלג' בחלוק זה והכרחתי שכן היה דעת הרב המורה כשיבנו דבריו על פי אמתתם. והנה ההורה האליתית המהרה הדעה הזו במה שאמר במרמזה הסולס והנה ה' נצב עליו ואמ' אדוניו משה רוכב שמים בעזרך. וישעיהו אמר ואראה את ה' יושב על כסא והמסורס סלו לרכוב בערבות ביה שמו ובדברי הכמינו זכרונם לברכה יש גם כן ראיות רבות לאמת זה רואה לומר שהמניע לגלגל העליון הוא הראשון ית'. ואמנם בעולם השכל הזה עם היותו בכללו נעדר השלמות הנכס הפלא ה' מהמורכב החתרון שהוא מן האדם כולל בכחות עלם חלק מיוחד הוא האומה ישראלית להשלימה לו מכל עם ולשון ולהשפיע בה העוב והשלמות בהשגחה נפלאה ודבוק נמרץ בלי אמצעי כלל. הנה אם כן היה ישראל בעולם השכל בדבוקו לראשון יחברך במדרגת העליון הראשון בעולם השכלים והגלגל העליון בעולם הגלגלים. וחלף היתה באמת השגחה אלילי בני ישראל רואה לומר שהשני דבוקים האומה זו יחברך והשגחתו והשפעתו בה מבלי אמצעי כלל על הדרך והמדרגה שהיה משפיע על השכל העליון הראשון שאין בניו לבניו יחברך אמצעי ועל הגלגל העליון המקיף בכל שהתנועע מהנעוהו יחברך מבלי אמצעות שכל אחר. ובזה הכירו וידעו מכלת העם בקבול ההורה שנעשו עם קדוש לה' ודבוקים בו מבלי אמצעי כמו העלול הראשון והגלגל העליון ולכן לא היו ישראל נכנסים למערכות השמימיות ולא למלאך השלום אליהם כי כלם הם במדרגה אחת מהדבוקות עמו יחברך ועל זה נאמר ויראו את אליהו ישראל שהשינו בנבואתם שהיה הראשון יחברך אלום מנביה ומשניה בישראל לא מלאך ולא אר אחר. ואחריו ותחיה רגליו ירמוז אל השכלים הנבדלים ובדברי יחזקאל הנביא שר עליהם הלשון הזה כמו שאמר במראה הראשונה וממעל לרקיע אשר על ראשם כמרא' אבן ספיר דמות כסא וכל דמות הכסא דמות כמרא' אדם עליו מלמעלה ומבואר הוא שאי אפשר לפרש האבן ספיר על הרקיע כיון שאותו רקיע הוא הגלגל העליון גם לדעת הרב המורה אלא על השכלים הנבדלים שהם במדרגת המציאות על הרקיע. ובמראה השנית אמר ואראה והנה אל הרקיע אשר על ראש הכרובים כאבן ספיר כמראה דמות כסא נראה עליהם הנה רואה בעיניך שהאבן ספיר בדברי יחזקאל מהוויי שיפורש על השכלים הנבדלים כיון שראה אותה על הרקיע שהוא הגלגל העליון ועל הכרובים שהם לדעת הרב המורה הנרמזים השמימיים כלם. והרב רבי אברהם בן עזרא כתב וזה לשונו אמר הגאון כי ספיר הוא לבן וראיתו לבנת הספיר. ולשונו רק אדום והעד כי מנהג הלשון לכפול העצם בלשון נגזרות והכחוש אומר אדמו עשם מפנינים ספיר גורחם. הנה שספיר הוא כמו פנינים. ועוד אם לבנת הספיר הוא לבן מה טעם לומר כמעט' עד כאן. והוא פירש לבנת הספיר מלשון לבנה והוא כמו שאמר יחזקאל כמרא' אבן ספיר כי הלבנה והאבן אחד הם שנאמר והיה להם הלבנה לאבן וכלי ספק לזקן דבריו בפירוש לבנה שהוא אבן ושאינו מנוצח לבן. אבל לא לזקן בפירוש ספיר כי היא אינו אדום אלא נעדר המראים ועל כן הוא מקבל את המראים כלם והראיה שהביא אינה מחוייבת כי הכחוש הניד שהיו אדומים כפנינים וזכרם כספיר והוא אמרו זכו מיריה מלג לאו מחל ציבותם ועם זה אדמו עשם מפנינים ולפי שיש אדום עכור ואדום יך וצביר צביר שהיה ספיר אדמו רואה לומר שהיו זכרם כמו הספיר ועל דרך זה נאמר בזמן והמן כורע גד הוא ועינו כעין הבדלה. והכלל העולה שהזקנים ראו שהיו חחת רגלי השם השכלים הנבדלים כי מעשה ידיו הם ונבדלים ממנו. והנה אמר מלך כמעשה ולא אמר כלבנת הספיר לפי שהספיר בתולדתו לא ימלא בו היותם והבדירות אלא אחרי שנמלאכה יתקון כמעט' הראוי ואלו באמצעות המעט' והתקון ההוא יהיה הספיר צביר בשלמותו ויכול הנקרא כן בלשון מקהי האבני' בלשון עם לועז ואולי שמפני שאונקלוס וכן יונון בן עוזיאל לא ידעו שפני הספיר ועל אי זה מין מהאבנים נאמר הרגמוהו תמיד אבן עבא. האמנם לא יעלה בלזקן ממה שהרגם וחתות כורסיה יקריה כעובדא דאבן עבא שהכסא הוא השמים ושמה שהחזיר הוא החומר הראשון כי הנה עם היות שנקרא כחצוים השמים בשם כסא לא תמלא בשום מקום לא בכתוב ולא בדברי חכמינו זכרונם לברכה בנקראו השמים כסא הכבוד כי הוא שם נאמר בלזקן ובניחוד על מעלת הסבה הראשונה ועל השכינה העליונה הרוחנית. ובאלו אמר וחתות מעלתו ויקרו היה כעובדא דאבן עבא והוא משל רומן לנכבדים שבנמלאים כלם שהם השכלים הנבדלים. ואחרי שזכרו התורה מהשגחה שהשינו בתחל' שהיה הראשון יחברך אליהו ישראל ומנהיגם מבלי אמצעי בעולם השכל ושהשינו עוד מעלת השכלים הנבדלים שהיו חחת רגלי היוזר אשר ממנו נמשך מציאותם והשפעתם זכר שראו עוד שהיה תחת רגליו גם כן כעם השמים לטירה ואין זה מאמר המשלי כמו לבנת הספיר. אבל הוא כפשיטו ועלם השמים הוא היוזר עמלי תקיף ומעולה מכל השמים לטוהר והוא הגלגל העליון המקיף בכל כי להיותו הקודם שבהם בעולם ומעלה קראו עשם השמים רואה לומר שיותר טוב ובעל נח מהשמים. ואמר לטוהר להגיד שהוא פשוט בלי הרבה חומרים ורמוז בו גם כן שהוא חלק ואין בין שני הדברים הפרש על דרך כמוני כמין כעמי כעמך וכמו שכתב האפוד יזכרו הרב רבי אברהם בן עזרא על כי כמין כפרעם. ויהיה ענין הכתוב הזה שמעשה לבנת הספיר היה תחת רגלי השם ומסבתו כמו שעלם השמים היה גם כן תחת רגליו. הנה החנארי שהיה השגחה היותו יחברך משגחה מנהיג ומשפיע על ישראל בעצמו וכבודו מבלי אמצעי אחר כמו שהיה משפיע ומשגחה על העלול הראשון מהשכלים ועל הגלגל העליון מהשמים והיה היתה אם כן השגחה יקרה ונכבדת מאד וכשנשחקו בעניני' גדולי הפלוסופים רואה לומר אם השפעת השכלים הנבדלים הוא כשהשלמות עלה ועלול. ואם מניע הגלגל העליון

הוא הסבה הראשונה יחברך. וכל שכן שהסתפקו ביות האומה הישראלית מושגחה מבלי אמצעי ומפני זה חרנס השלם אונקלוס ויראו את אליהו ישראל וחיו י"י יקר אלהא דישאל כי זה הוא כבודו ויקרו ומכנים לזה אמר מש"ר עליו השלום כי ה' אליהם הוא אליהו האלהים רואה לומר השכלים הנבדלים ואדוני האדונים שהם מנרמזים השמימיים אלילי הארץ וכמו שדרשוהו במכילתא ואמר ישעיהו רמזים להשגחה וזאת גם כן קדוש קדוש קדוש ה' לבנות לרמוז אל קדושתו בהשגחה שלש השלמות. ואפשר לפרש כמעט' לבנת הספיר על הגלגל העליון החלק שאין בו כוכב ולכן שאלו עליו הנביא ודמות על ראשי החיים רקיע כעין הקרה הטורא ומה שאמר עיד ובעלם השמים יהיה ענינו ובעצמות שאר השמים והענין שראה את אליהו ישראל שהיה מנביה הנרמזים השמימיים ומנהיגם צרגליו כמו שיניח ויפול היוזר בחומר אשר בין רגליו לעשות בו כראונו. ושהיה יס' בהשגחתו והשפעתו ית' במדרגת לבנת הספיר שהוא הגלגל העליון ובעלם השמים שהם הגלגלים ושהיה זה לישראל ר"ל בכתבת הסברה והקדושה הנמצאת בהם יותר מכל שאר האומות. אבל מה שכתבתי ראשונה הוא ביותר נכון בעיני. ואמנם אמרו ואל אילי בני ישראל לא שלח ידו. אחשוב שאין האלילים האלה הזקנים שזכר נזכרו בכתוב הזה אבל הם שאר החכמים ראשי המעוט שהיו לנביא שחתות ההר בהם לא מלו להר הזקנים ולא זכו להנבא כמובס עם היותם בנשלותם האלילים מן העם בהשגחה ושלמות אבל לא נבאו. לפי שלא שלח הקדוש ברוך הוא ידו רואה לומר יד נבואתו והשפעתו עליהם. ויהיה ידו מלשון נבואה כמו (יחזקאל ל"ו) היתה עלי יד ה'. אבל זכו להשגחה מושגחה. והוא אומר ויחיו את האלהים רואה לומר שהם משלמים וידיעתם השינו מציאותו יחברך בהשגחה כללית לא נבואתו השלמות שהשינו אחריו ובניו והזקנים. ולכן לא הוצרכו להעביר ולהפחד מהמלאכ והמסחה אבל ויאלצו וישתו בשמחתם. ואפשר שהיה אכילתם מהשלמים שפשה משה קודם עליהם להר כדברי הרב רבי אברהם בן עזרא. וכפי מה שפירשתי בזה היתה השגחה התשיעית בגלגל וזלוקים:

(יב) **ויאמר** ה' אל משה עלה אלי ההרה וגו' עד ויבא משה בתוך השען ספר הכתוב שהי"ת לא שלח ידו אל האלילים להשפיע עליהם נבואתו גם לא לזקנים להביאם הדרי' ולהעלותם להר מקום קדשו כי הנה לא יכנס אדם צהר הפנימית לבד מאשר יושב לו המלך את שרבים והבו ולכן לא היה אותם שיעלו לראש ההר רק שישתחוו מרחוק. אבל לאדון הנביאים שלח ידו והושיע את שרביהו אשר צידו להעלותו לראש ההר לפני לפניו וזה הוא עלה אלי ההרה. ואמר והיה שם לשלם כונות. הא' הוא להודיע שיכבד בהר ימים רבים ויקנה שם שלמות עליון נפלא כחמד מלכא המרום ויטען לקנין זה השלמות ימים. ולכן אמר לו עלה אלי ההרה ויהי שם רואה לומר שיעלה במעלה גבוהה מהשלמות והדבוק בו ית' וישב שם שם ימים וזמן לקח משה רבינו עליו השלום מה שאמר לזקנים שבו לנו בזה עד אשר נשוב בדעתו שיתאחר שמה וחכמינו זכרונם לברכה אמרו שפירוש נאמר לו שיכבד בהר מ' יום ומ' לילה שכן אמר הוא עליו השלום לישראל. והכוונה השנית שכיוון באמרו והיה שם הוא שבהיות משה בהר יקבל ההווה השנית ויחזיקה בסבב חדש מטבע העליונים. וזה הוא ויהי שם רואה לומר ויחזיקה שם. והודיעו שכלל מה שיקנה לעצמו מהשלמות עוד יקנה לשלמות עמו מעלה עליונה והיא התורה האליתית וההנהגה הקדושה בכתב ובעל פה כי לוחות האבן ירמוז לתורה שנכתב שהיו כתובים כלליהם על הלוחות מלמד שפר התורה שכתב אחר כך והתורה והמלכות היא המלכות משה אל פה. ואמרו אשר כתבתו להורות חזון על שני הדברים אשר זכר שכל הלוחות אמר אשר כתבתו שכן על דרך הפלא עשרת הדברות ועל הפרוש המקיבל אמר להורות רואה לומר שילמדנו זה כדי שהוא עליו השלום מפיו ילמד את העם ויורם את הדרך ילכו בה זאת המעשה אשר יעשו. ואפשר שאמרו להורות חזון למעלה ואין לך להורות את לוחות האבן כדי שיראה לישראל הפועל הנפלא ההוא. והנה רחמיה החכמה האליתית לכתוב כללי המצוות ועיקריהן על שני לוחות האבנים להודיע שהם יבין נאחיות ושלל דברי התורה לנו ולבנינו עד עולם לא יליסם ולא ימיר אותם ויכתובו מליו מי יתן בספר ויחקקו בעט ברזל ועופרת לעד בצור יאחזקו. ואמר ויקם משה ויבוסע משרתו להגיד כי לא כשר בא ה' ללוחות להר קם משה במקום מוכסו שהיה יושב לשפוט את העם וללמד כי עם היות שנזכר יעלו יתרו על ענין השופטים הנה לא מנה אותם בעוד שיכבדו לפני הר סיני כמו שביארתי במקומו אלא ויקם ויעל כי משה הוא הקם והוא אשר עלה להר יבוסע הלך אחריו נפרד ממנו וקבע שנתו בשפל ההר עומד ומשמר עד בא משה וכן נמצא בדרשו שנאמר וישמע את קול השם דרישה וכמו שאח"ל שלום אותו עד החסום ודרשו עליו עזר חלמה יוכל פריה וזומר אדוניו יזכר ואין לשאול מה היה אוכל יבוסע שם כל אותם הימים כי הנה הנותן להם לכל בשר מן צבקר צבקר גם להם יוכל חת אל יבוסע שהיה יורד המן במקום מוכסו והנה אמר משה רבינו עליו השלום אל הזקנים שבו לנו בזה עד אשר נשוב להורותם שלא יעלו אחריו כי עם היות שעלו שם פעם אחת הנה בפעם השני לא ניתן להם רשות לעלות. ומפני גבורת שלא יסארו שם כלבנים רקים אום שישבו במקומו לשפוט את העם וללמד דעת ויראת ה' כמוהו ואמנם בענין הדבר הקשה שהיה מיוחד למשה. אמר והנה אחריו חזון עמכם שם יודעי דת ודין מי צעל דברים יגא אליהם על כל הדבר הקשה. וחזר וי"א שהיה אני בצלאל למטה יהודה וי"א שהיה בנה של מרים. ואמנם אמרו שנית ויעל משה אל ההר ענינו וכאשר עלה משה אל ההר כשהם הענין את ההר וישכון גם כן כבוד ה' על הר סיני ויכסהו הענן ששם ימים כי הנה כבוד ה' אינו הענין. אבל היה כבוד אף גונה נראה על ראש ההר ועליו היה הענין דומה לענין הכבוד שראה את האש ועולה ממנו ולזה ביארה תורה מה היה כבוד ה' בלומרה ומראה כבוד ה' כשאם אוכלת בראה ההר לעני בני ישראל כי היה כבוד דומה לאש לא שהיה אש ממש לא יכודי ולא אש מורכב אלא דבר אחר נראה שם על דרך הפלא שהיה נראה אש לעיניהם ומה טוב אומרו כשאם אוכלת כי מפני שישאל יראו מן האש ואמר כי תאכלנו כשאם

מז

(י) **וַיִּבְנֵה** משה בתוך העץ וגו' עד סוף הסדר. יציאת משה רבינו בבר ארבעים יום וארבעים לילה אוכל לשער זה שלש שבות. הסבך הא' הוא מפאת המשיג ועניה כי להיות השכל האנושי נקשר בנו הקשר ימנעו מהשגת הנצלה ומדבקות האלוהי אשר השיג משה רבינו עליו השלום בבר להיותה השגה רוחנית יותר ממה שהיא אפשר לנפולס לכן גזרה החכמה האלוהית לברוא חדשה בדרך אשר בזה לא נהיתה מני שום אדם על ארץ והיא להעלות את ארון הבריתים ממדברנה אנושית למדרגה רוחנית נבדלת ולכן צוהו שיכין עמלו לזה כדי שיהליף מזונו והרכבתו לו ללו קו לקו באופן שאחרי הבטות כלם יקבל צורה שם רוצה לומר תחבוב שם

הימים השלישים ידועות עולם השכלים הנדלים. והוא הדין בעשרה הימים האחרונים כי היתה ההשגה בימים הראשונים עזר גדול ומכין להשגה הבאה אחרת ולכן נכתב בה צמעת מהימים. הנה התבארה הסנה השנית לשיבת משה רבינו צהר כל הימים ההם כדי לבטל סודות המלאכות וסדרם. אמנם הלוואות נחתו באחרונה אחרי היותו שלם בהשגות כלן ונעתה נתינת הלוואות השלימו השם בביאור המלות. והוא אומרו ויתן אל משה כללותו לדבר אחר רוצה לומר כאשר כלה להודיעו הדיעות המשיג והמוטב יחד וענינה שהאורך משה רבינו להכניע יצרו ולהמית תאוותיו ולבטל מזגו וטבעו תחת ממשלת השכל באופן שלא יעניבה מהשגת השלמות ולפי שהיו האכילות הנזכרות באדם ארבעה וכן לחיותיו ויסודיו אשר מהם הורכב ארבעה והיה גדול השגתו בתורה וכללת בעשרת הדברות כחובות באמצע אלהים. לכן היה האורך להכניע כל יסוד וליחס מנופו עשרה ימים כמספר עשרת הדברות באופן שכל יסוד יוכרז או כל ליחס מלחיותיו הארבעה יבטל לקבל הדברות העשרה ההם. ומפני זה היו ימי ההכנה ההיא ארבעים יום. הנה התבארו שלשת הסודות האלה אשר נחתו על ישיבת משה רבינו עליו השלום בזה ארבעים יום. והראשונה מהם היא בנתינת המשיג. והשנית בנתינת המוטב. והשלישית בנתינת שניהם המשיג והמוטב יחד. אך נשאר לדעת אם היה שהם ימים ראשונים האורך אליהם מהסודות האלה אשר זכרתי למה זה בשאר הפעמים שעלה להם על עון העגל ועל הלוואות האחרונות יסב תמיד בזה במספר זה עלמנו מהימים. ואפשר לומר בתשובה זה כפי דעת קצת המפרשים שלא היתה הישיבה בזה ארבעים יום וארבעים לילה אלא שתי פעמים בלגד ושפסעם הראשונה האורך אליהם מהסודות האלה אשר זכרתי. אבל המדרגה אשר קנה שם מהשלמות. הנה במעשה העגל אשר לאו כי מר כי נגע עד נפש עשתה לו כנפים כנשר יעוף השמים ויחור ארון הנביאים להסתפק בסבסובי ההשגה בעצבון לבו וכדי להחזיר אבדו לעליה האורך להעביר את רעת העגל ואת מחשבתו יתברך אשר חשב על היהודים לאבדם ואחרי התפלה והתחנה ופנתלה האלהים לחמול עונם אמר לו פסל לך שני לוואות אבנים כראשונים רוצה לומר שיחזודו כאשר התחזודו בראשונה. ואז יבטל בשר שנית ארבעים יום וארבעים לילה וחזר למדרגה הראשונה שאבד וקבל לוואות שניות. והיותו נכון אלא הוא שפסעם הראשונה שיבטל משה בזה ארבעים יום וארבעים לילה מפני גדול המוטב ששם השיג רוב הפלאות שנעשו שמה קנה המספר ההוא מהימים סגולה נפלאה ברצון הבורא יתברך וקבע בו כח יתר וזכרם עולמה. ומפני זה גם בשאר הפעמים שיבטל בשר נחשב שם ארבעים יום וארבעים לילה להיות מספר ההוא מהימים מרובה לשני יתברך עד שגם היום אנחנו שארית יעקב מדי שנה בשנה עושים ארבעים ימי תשובה וימים האלה מזכרים ונעשים כי הם ימי רצון וסליחה לאלהים מפני הקדושה שקנו בחסד. וגם אזי אורך שהפלא הנושא לא היה אלא בפסעם הראשונה שיבטל בשר כל אדם הימים מבלי מאלל ומשפחה. אבל בשאר הפעמים לא היה הסג גדול כל כך לפי שכבר קנה גופו חכמה קיימת והפסעם המהומה כל כך חזק שלא נשאר לו התפעלות נשמי ודבר גופני לא יעברו ולא ימלא עוד כמו שכתבתי למעלה והותרה צוה השאלה ה"א:

בה (א) וידבר ה' אל משה לאמר דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה ונו' עד סוף הכדר. ויש לשאול בדרך הזה שאלות:

השאלה הא' למה צוה יתברך במעשה המסכן ואמר ושכנתי בתוכם כאלו היה יתברך נגש מוקף ומוגבל במקום מה שהוא בספק האמת כי הוא יתברך אינו נגש ואינו כח בנשים ואין יחסו לו מקום. והוא יתברך אמר השמים כסאיו והארץ הדום רגלי. אזי זה בית אשר תבט לי ואז זה מקום מנוחתי גם שלום אמר על בנין הבית הנה השמים ושמי השמים לא יכלולוך אף כי הבית הזה אשר בניתי והם מאמרים סותרים זה את זה: השאלה הב' בענין הכרובים שצוה יתברך לעשות על הכפורת כי הנה יראה שהיה עובר בזה על לא חששה לך פסל וכל חמונה אשר בשמים ממעלו אשר בארץ מתחת. ואין צוה אותם לעשות מה שהזהירו עליו: השאלה הג' בענין השולחן ולחם הפנים אשר עליו כי מה היה הוצרך במצוה הזאת לשום י"ב חלות לחם על השולחן ההוא ולבונה בתוכו ושלל יאכל אדם מהם כל השבוע עד היום ה' האם היה זה לצורך נבונה והנה כללם לא היה נאכל שמה ולא היה ה"ת צריך אליו כי הוא הנותן לחם לכל בשר ובדין כתב הרב המורה שלטנין השלחן ולחם הפנים לא ידע ולא מלא טעם עד היום ההוא: השאלה הד' במעשה שצוה שידליקו בה נרות בצקר בצקר וכן בערב וכתב הרב המורה שהיה לכבוד ולתפארת הבית כי הוא יוחר הדור בסיות בו נר דולק מבחיותו בחשך ואם היתה הדלקה צלילה בלגד היה טעם הרב נכון אבל ההדלקה ביום מה ההוד והתפארת אשר לבית בנרות דולקים בלילה השמש בגבורתו כי הם לא לעזר ולא לכושיל אף כי לא נתן הרב סבה כלל לשם הקנים ולנציעים ולכפפור ופרח: השאלה הו' השאלה הז' במצוה הקפורת שהיה צביל על השלחן והמטרה מה היה הצורך בו והרב המורה כתב שהיה כדי להסיר ולבטל ריח הכשר השחוט והנקרב על המזבח הצינור ובאש ופרחיו. אבל זה לא יתכן כי אם זה היה תכלית ההקפדה היה ראוי להקפיד בעורה סמוך לבית השחוטם לא צביל הקדש שלא היה שם בשר מת וכ"ש בקדש הקדשים שהיה סב"ג מכנים הקפדת ביום הכפורים. וידוע שלא היה שם סרחון בשר מת חלילה וזה:

השאלה דו' בפרשת ובמסך שנזכרו בכתוב זה אחר זה והיו שניהם להבדיל חלקי המסכן כי אחרי שהיו שניהם משמשים בדבר א' ושניהם היו מחבלת וארגמן ותולעת שני ושם משור בשום למה זה. התחלפו הפרכת המסך בשאר הדברים שפרכת אחר שיהיה משעשע חושב כרובים. ובמסך לא אמר אלא מעשה רוקם לא חושב ולא כרובים גם בפרוכת היו ארבעה אדני כסף ובמסך היו חמשה אדני נחושת: השאלה חו' במצוה העולה למה לא היה צו כסף ולא זהב כמו שהיה בשאר הכלים אבל היה הכל מנחשת. והנה במצוה הקפדת היה המונח וכליו זהב טהור ולמה במצוה העולה נעשה רשת תחת כרוב המונח מלמטה. והיה פרשת עד חצי המונח ולא היה דבר מזה במצוה קפדת: השאלה הו' בפרשת שצוה יתברך שיהיו צו האדנים נחשת וזו העמודים והשוקיות כסף כי הנה המונח הקפדת היה המונח וכל כליו זהב טהור ובמצוה העולה היה צפוי נופו וקרנותיו נחשת

הימים השלישים ידועות עולם השכלים הנדלים. והוא הדין בעשרה הימים האחרונים כי היתה ההשגה בימים הראשונים עזר גדול ומכין להשגה הבאה אחרת ולכן נכתב בה צמעת מהימים. הנה התבארה הסנה השנית לשיבת משה רבינו צהר כל הימים ההם כדי לבטל סודות המלאכות וסדרם. אמנם הלוואות נחתו באחרונה אחרי היותו שלם בהשגות כלן ונעתה נתינת הלוואות השלימו השם בביאור המלות. והוא אומרו ויתן אל משה כללותו לדבר אחר רוצה לומר כאשר כלה להודיעו הדיעות המשיג והמוטב יחד וענינה שהאורך משה רבינו להכניע יצרו ולהמית תאוותיו ולבטל מזגו וטבעו תחת ממשלת השכל באופן שלא יעניבה מהשגת השלמות ולפי שהיו האכילות הנזכרות באדם ארבעה וכן לחיותיו ויסודיו אשר מהם הורכב ארבעה והיה גדול השגתו בתורה וכללת בעשרת הדברות כחובות באמצע אלהים. לכן היה האורך להכניע כל יסוד וליחס מנופו עשרה ימים כמספר עשרת הדברות באופן שכל יסוד יוכרז או כל ליחס מלחיותיו הארבעה יבטל לקבל הדברות העשרה ההם. ומפני זה היו ימי ההכנה ההיא ארבעים יום. הנה התבארו שלשת הסודות האלה אשר נחתו על ישיבת משה רבינו עליו השלום בזה ארבעים יום. והראשונה מהם היא בנתינת המשיג. והשנית בנתינת המוטב. והשלישית בנתינת שניהם המשיג והמוטב יחד. אך נשאר לדעת אם היה שהם ימים ראשונים האורך אליהם מהסודות האלה אשר זכרתי למה זה בשאר הפעמים שעלה להם על עון העגל ועל הלוואות האחרונות יסב תמיד בזה במספר זה עלמנו מהימים. ואפשר לומר בתשובה זה כפי דעת קצת המפרשים שלא היתה הישיבה בזה ארבעים יום וארבעים לילה אלא שתי פעמים בלגד ושפסעם הראשונה האורך אליהם מהסודות האלה אשר זכרתי. אבל המדרגה אשר קנה שם מהשלמות. הנה במעשה העגל אשר לאו כי מר כי נגע עד נפש עשתה לו כנפים כנשר יעוף השמים ויחור ארון הנביאים להסתפק בסבסובי ההשגה בעצבון לבו וכדי להחזיר אבדו לעליה האורך להעביר את רעת העגל ואת מחשבתו יתברך אשר חשב על היהודים לאבדם ואחרי התפלה והתחנה ופנתלה האלהים לחמול עונם אמר לו פסל לך שני לוואות אבנים כראשונים רוצה לומר שיחזודו כאשר התחזודו בראשונה. ואז יבטל בשר שנית ארבעים יום וארבעים לילה וחזר למדרגה הראשונה שאבד וקבל לוואות שניות. והיותו נכון אלא הוא שפסעם הראשונה שיבטל משה בזה ארבעים יום וארבעים לילה מפני גדול המוטב ששם השיג רוב הפלאות שנעשו שמה קנה המספר ההוא מהימים סגולה נפלאה ברצון הבורא יתברך וקבע בו כח יתר וזכרם עולמה. ומפני זה גם בשאר הפעמים שיבטל בשר נחשב שם ארבעים יום וארבעים לילה להיות מספר ההוא מהימים מרובה לשני יתברך עד שגם היום אנחנו שארית יעקב מדי שנה בשנה עושים ארבעים ימי תשובה וימים האלה מזכרים ונעשים כי הם ימי רצון וסליחה לאלהים מפני הקדושה שקנו בחסד. וגם אזי אורך שהפלא הנושא לא היה אלא בפסעם הראשונה שיבטל בשר כל אדם הימים מבלי מאלל ומשפחה. אבל בשאר הפעמים לא היה הסג גדול כל כך לפי שכבר קנה גופו חכמה קיימת והפסעם המהומה כל כך חזק שלא נשאר לו התפעלות נשמי ודבר גופני לא יעברו ולא ימלא עוד כמו שכתבתי למעלה והותרה צוה השאלה ה"א:

(אמר המגיה הן עוד ישיגו בנכוה בדרוש זה הרב המחבר ב' עקב בדרך קרוב לזה ואם יסע ממנו מעט הלא יגדיל חורה ויאדיר וסנייהם כא' טובים. ע"כ:)

ואמנם בזה השאלה ה"ב אומר שהכתוב בא במקום היום להודיע מה עקרה בעליית משה להר מהשגת הזקנים וישיבתו שמה כל הזמן ההוא ומה עשה בענין שליחות המלאך שנאמר לו ולהודיע כי הארבעים ימים נמנו משעלה להר שיבטל בפרישות ששת ימים ונקרא ביום ה' ועמד עוד בשר שלשה ושלשים יום. אבל מה עקרה לו בשר לא נזכר כאן ובא אחר זה בסדר כי תשא ובסדר והיה עקב שכל הימים אשר יבט בשר לחם לא אכל ומים לא שעה. והיה הנה הנבול הזה לשתי סבות. הא' כי להיות הכוונה שישיבתו שמה להחליט כחות הגוף ולהפסיד תאוותיו והכנע החומר שלו לממשלת השכל כדי שלא יהיה מונע הדברות האלה. לכן היה מחסדו יתברך להעמידו מבלי מאכל ומשחה כדי שהמוון התמידו לא יחזק כחות גופו. והסבה הב' היא לפי שהדברות וההשגה שזכה בה משה רבינו עליו השלום בימים ההם היתה כלה מתאחדת ומדובקת. כל הארבעים יום מבלי הפסק כלל. ואם היה אוכל ושותה היה מפסיק התגודדו והשגתו כי בהשתמש הסנפס כלים הנשמיים לא תוכל להשתעק במשכלות. הרי שהמאכל והמשחה היה מעיק ומונע לדברות גם כי האכילה חייב השינה ויציאת המותרות והאורך אל השויל אשר כל זה ממה שימנע ההתגודדות ויפסיק הדברות וההשגה. ולכן הנדיל השם לעשות עמו שלחם לא אכל ומים לא שעה כמאמר המפורר (והכלים קי"ט) שוב לי כי עונתי למען אלמד חוקך:

והנה נשאר להשיב על השאלה הג' שהעירתי בפרשה והיא אם משה רבינו עליו השלום קבל כאן ציאת המלאך אף אחרי עון העגל התפלה שלא ילך בתוכו וגם נשאר לדעת אם היתה הנורה מהליכת המלאך לפניו ראיה וזדקת ומשה לא נקם עליה אף לא יא' לטועל ולא תהקיימה. ובתשובה כ"ו אומר ששני מה שביארחי היעוד האלהי לאצות היה שישגיח בורעם בעצמו מבלי אמצעי אחרי היותם בארץ הנזכרת לא בהיותם במדבר ועל זה אמר הנה אנכי שולח מלאך לפניך. אבל עם היות נזכרה ראיה הנה אחרי שירד משה מההר והניד לעם את כל דברי ה' ואת המשפטים והם השיבו בנפש חפזה לא אשר דבר ה' נעשה ונשמע והכניסם משה רבינו עליו השלום בנרית הדשה עם השם ועלה הוא ואהרן ונצחו וקצי ישראל והשיגו מה שהשיגו ועלה השלם מכל ילוד אשה אל האלהים וישב שם בדברות נמרץ ונפלא מופשט מבלי חומרות ארבעים יום וארבעים לילה הניע למדרגה השכלים הנדלים. הנה אז ראה בעל הרחמים לשנות עם עמו ונחלחו חכד גדול נורא למלכי ארץ והוא ששם היותם במדבר הצלתי מוכן ההוא חזק בזה שכינתו והשפעתו בהשגחתו והוא כרחמו וזכרנו

מה

ואולי שעל זה קרא אל הכדצה הזאת תרומה שתהיה תרי ממאה בתרומה הקדש
 וכפי אלה הכוונות הוצרך לחזור ולומר תקחו את תרומתי רוצה לומר התרומה
 הנפרסת לשתי כי הדברים פעמים ייוחסו לפועל אות' ופעמים למקבל את פעולתם
 כמו שמצינו בתפלה ואני חפתי לך ה' שתיחסם התפלה למתפלל אותה ונתיחס'
 גם כן לאל יח' כמו שאמר והביאויכם אל הר קדש ושמתים בציבת חפתי ואמר
 וזאת התרומה אשר תקחו מאתם להגיד שאלה הדברים שיזכור יקחו מהם בתרומה
 אבל אם יגדלו ויתנו דברים אחרים כאלו שאמר ברזל ועופרת נגדים ודברים אחרים
 לא יקחו מאתם כי לא רצה יתבצר שיתנו או זה דבר שידמך ויקחו מאתם כמניל
 מן הדלקה אבל אותם הדברים שהיו צריכים למלאכת המשכן צנעם ואח"כ. והנה
 זכר אותם הדברים כסדר חשיבותם. והחילוק שמחשבות ששם מהויה הראשונה
 באמרו וזכ וזכך ונחשת. כי היה זהב למלאכת כלי הקדש והכסף גם כן כלי
 נשחת וגם לאדנים. והנחשת למזבח העולה ולכליו. ויש מפרשים וזכ וכסף ונחשת
 עשוהו מטבע ואינו נכון כי הם לא קנו דבר למלאכת הקדש. אבל בא הכל
 בנדבה כי זה חפץ השם. ומחצית השקל שנחמו כל הנשים היה מפני שזה הכסף
 מועט בנדבה. והיו צריכים אליו הרבה לאדנים ולכן עשו מהמטבע הזוא אשר
 נתנו הנשים כסף למלאכה לא שיצטרכו בו למטבע. עוד אמר חכלת וארנמן
 וחולעת שני והרלנ"ג כחש שפי' כל זה נמר כבוע במראות והבגעים ההם. ואינו
 נכון כי הנמר קרא אותו הכתוב עיט. אבל החכלת וארנמן וחולעת שני הם
 כלם משי והחכלת הוא המשי הכבוע צנעם דומה לים והארנמן הוא המשי הצנע
 אדום והחולעת שני הוא המשי שהוא נאה כפי חולדתו ואין לו צנע אחר ושם הוא
 פשתן מצרי שהוא משונה מאד במינו וכשהוא כפול ומטופל ששה חוטים ביחד
 נקרא שם או שם משור וכשהוא חוט אחד לבדו נקרא צד כי צד מורס על הימדי
 כמו שם שמורה על ששה ושם הדבר צנעמו הוא פשתים או בוך ועיט הוא נמר
 העיטם הרך ההואו עיטם סביב שרשי השערות הקשות שהוא בתכלית הרכות.
 והנה לא זכר נמר החלשים והבגעים לפי שצורך מצרים וגם בשאר ארצות המזרח
 נמר העיטם הוא משונה מאד ונמר החלשים הוא פחות וגבוה. והתגדלו אם כן
 נמר העיטם שזור או סווי או פסוק אך לא ארזו ונעשה נגדים. ולכן יעשו בארצות
 המזרח נגדים מממר הכבשים ועורות אלים מאדמים את עורות זכרי האלן שם
 מאדמים במלאכ' צנע אדום. את עורות תחשים אח"כ שתחשים היה מין חיה
 שמואלים בימים ההם שהיו לה גוונים הרבה. והרלנ"ג כחש שתחשים היה חיה
 גדולים שעורותיהם יותר חזקים ויותר קשים ונבחרים מעורות האלים וע"כ כתב
 ואנעלך תחש שהוא הנבחר שבעורות לעשות מנעלים. ועלי שמים הוא מין ממיני
 הארזים והם עבים וקלים מאד. ובדרש אמרו שנעשה יעקב במצרים אבל רחוק
 הוא שנאמר שהולכים עמם והעצבים צים. והרלנ"ג כחש שיער היה סמוך
 להר קניז ומשם כדחו אותם לחצרות ולסחורותיהם והתגדלו כל מי שנמצא אתו
 הראויים לקרשים. והיותר נכון הוא שהיו באים עמיה מכל הסביבות אל מחנה
 ישראל למכור כל מיני סחורות ומשם קנו השמן למאור והבשמים ושמן למשחה
 ולקטרת כי אין לחשוב שוקצו או לא ממלאים ומשם גם כן קנו עץ שמים. ואמר
 בשמים לשמן המשחה ולקטרת הסמים כאלו אמר ובשמים גם כן לשמן המשחה.
 ואמנם לקטרת יבוא הסמים רוצה לומר הנהיגו להקטיר ולא נזכרו כלן בפרט
 והרלנ"ג פירש הכתוב כמשמעו ובשמים לשמן המשחה ולקטרת כי יכנסו בקטרת
 נרד וכרכום קנה וקנמן כדברי חז"ל ונכון הוא כי בשמים הוא שם כולל למזונות
 שיש בהם ריח ונבזם ולתענופות ש"ינם נאכלים יקראו ביחוד סמים וכמו שהוביחו
 הרמב"ן מכת הכתובים. ואבני שוהם היו סמים מהם לאסוד ואחד מהם לחושן.
 ואבני מלואים היו כלם לחושן. האמנם מה רצה במלת מלואים כתב רש"י שעל
 שם שטחים מושב זהב כמין גומא ונותים האבן שם למלאכת הגומא היתה נקראו
 אבני מלואים והגומא נקראת משצנצות. והרמב"ן חולק עליו בשענות לזדקות והוא
 פירש אבני מלואים שיהיו אבנים שלמות שנבראו כל ואל נבראו מתחצב ולא נפסל
 מהן כלום וגם דעמו או בלתי נכון אלא כי האבנים היקרות כלם יברתו ממחצבים
 ובאשר יברתו מהם הם מבלי זכר והצטרכו בהכרח אל הפיסול והכיתוך והסבואה
 כדי לתת בהם התמונה הראויה והזוכר הראוי ואין יהיו א"כ בשלמותן כמו שגולדו
 ב"ש אבני החושן היו מפותחות עליהם שמות בני ישראל. וא"כ שיהיה זה ביותם
 בשלמותם מבלי חתוך דבר מה ואף שיהי' הפתוח על ידי השמיר כדבריהם וז"ל
 בהכרח השמיר יחתוך ויסיר מהם חלקים לצורך הפתוח ומה שפירש הרב ובחרושת
 אבן למלאכת שידעו לפתח פתוחי חוחם באבנים במלואותם. הנה הוא באמת דבר
 נמנע מעצמו ובמסכת סוטה (ד' מ"ח) אמרו אבנים הללו אין כותבין עליהן דביו
 שנאמר פתוחי חוחם ואין מפרשין עליהן באיזמל שנאמר במלואותם. אבל מביא
 שמיר ומראה להם וכן נבקעין מאליהם. הנה ביאור שהיו האבנים נבקעות ולא
 היו אם כן בשלמותם מבלי חתוך דבר כי לא חתכו זה אלא להלביד שלא ייפסו
 עליהן כלי ברזל. אבל לא יכתיבו שיסירו מהם חלקים מגופיהם בפתוח. ולכן אמר
 אני שבעבור שהיו אבני השוהם באסוד מועפות וגדולות שהיו ששה משמות השמים
 מפותחים על האבן האחת. וששה על האבן השנית ולכן היו מונחות באסוד על
 שתי כחפיו כל אבן צפני עמם משובצת וזה צדקה ולכן שלא היו אבני השוהם
 אשר באסוד מחוברת זו לזו לא נאמר בהם במלואותם. אמנם בחשן שזיהו
 י"ב אבנים סמוכות ומחוברות זו לזו והוא היה קטן כמו שאמרו זרת ארבו וזרת
 רחבו. והיו בו ד' טורים מהאבנים וששה החשן כלו מלא אבנים ומפני שהאבנים
 ההם היו ממלאים את החשן נאמר באבני החשן לשון מלוי ולשון הכתוב מורה
 עליו בציאור שאמר ומלאה בו מלואת אבן ד' טורים אבן שפירש לך שהמלוי היה
 מרוב האבנים שהיו ממלאים בהנחתם את החשן כלו ואמר בצוף זכרונם משובצים
 וזה יהיו במלואותם ר"ל שאותו המלוי אשר ימלאו האבנים את החשן יהיה שם
 משבצותיהם אחת סמוכה לחבירתה מבלי רקות ולא הפרש ביניהן. ויאל מזה שהשמיר

४६

משפטים ידמה פועל בטל. והיות בסיכל מנורה זבב כולה ושבעה נרותיה עליה ובמנורה שלשה ציורים מחלפים גביעים כפזורים ופרחים וכן היות ג' גביעים מאוקרים בכל קנה כפזור ופרח וכפזור חתה שני הקנים ממנה מלבד מה שבין במנורה עצמה היחכן שזה יתבאר על כל זה מבלי רמז והערה מה וכן השולחן ולחם הפנים אשר עליו ולבונה זכה שמונה ימים ואין מי שיאכל ממנו. אין ספק שהשכל מורה ומחייב שיש בזה הערה והוראה לדברים אחרים וזאת פשוטי המחמרים האלה ולכן השתדלו חז"ל לתת טעמים והערות על קצת הדברים האלה בדרשים שונים. אחריו (בשמות רבה פרשה ל"ה) מה למעלה שרפי' אף כאן עליו שמים שמדמים מה למעלה ככבים אף במשכן ככבים דלאחר ר' חייא בר אבא מלמד שבו קרבו וזב במשכן נראים ככבים בריקוע. וגם כן אמרו מה תורה קדמה לשולש במעט בראשית כך הארון במעט המשכן קדם לכל הכלים ואמרו ג"כ שהיה במנורה רמז לנפש האדם לנר עצמה וכו' וגם בזמן בית שני היו החכמים בני ישראל ששים רמזים במשכן ובליד ראה דברי יוסף בן גוריון בספר הקדמוניות ששם לרומזים מ"א פ"א ממנו כתב וז"ל. הנה המחפש ימצא כי כל אשר נעשה במשכן היה על דמיון הדברים הפזעיים כי אם יבקש אל זה השקפת דעת מופשטת מהקנאה והחלואים יראה כי המשכן שהי' ארכו שלשים אמות אמות נחלק לו חלקים. ורג' החלקים הראשונים החיצונים נחנה רשות לנשים ללכת בו. והם רומזים אל הים ואל היבשה שהם מקומות מיוחדים אל האנשים ללכת בהם. והחלק האחר מהמשכן שהיה קדש הקדש' רומז אל השמים אשר לא יעבור שם רגל אדם כי השמים שמים לה' ושנים עשר לחמי הפנים הנשונים על השולחן רומזים אל החלק השנה ל"ב חדשים. והמנורה אשר בה שבעה קנים. רומז אל ו' הפעולות או כחות שופעות מכל אחת משבעה ככני לכת ומשבעת הככבים האלה החבארת תועת הנגלים. ואמנם היות הקלעים כלם בעלי ד' גוונים ירמזו לשבעה הד' יסודות כי שם רומז אל הארץ למה שהפסוק נאמר בה ומראה הארצות דומה לים כי הוא עשוי מדג מיוחד. והשתכל רומז ליסוד האויר ותולעת שני רומז ליסוד האש. ומלגש הכהן שהיה של שם רומז אל כללות הארץ והמלגש של חללת רומז לשמים והרמזים רומזים אל הנדקים והלפידים השמימיים והקול הנשמע מן הפעמונים רומז אל הרעמים. ומעיל האפוד רומז לכל הדברים העצמיים. ולזה נאמר האל שחיה ארצות מארבעה זנבים מעירבים עם וזב רומז לדעתיו אל האור המפורז בעולם. ואמנם הוסיף השכן באמצע האפוד לדמיון הארץ אשר היא מרכז לשמי' והיא באמצעותם מכל הנדדים. והסב האפוד היה רומז אל הים הנדול או אל ים אוקיינוס אשר הוא סובב הכל. והנה השמש והירח נרמזים באבני הסהם אשר על כתפות האפוד ושתי עשר' אבני השכן הם שירמזו ל"ב חדש השנה או אל הניצת י"ב המזלות הנקראים אלל היונים עגול וזדאקו. והמנענות או הנזע ירמזו אל השמי' ככלל לפי דעתו של שם החלילית כי באופן אחר לא ידק היות מונח עליו שמו יתבאר והיה מחוקק השם על הציץ ובסם וזה וזו בשבת האור אשר הוא באתחאל כפ"י וזה מספיק בציאור אלו הדברים כי גם בלעדי זה הרבה דרכים יש להורות מעלת נותן חורתנו ית' עכ"ל. הקד רואה שחכמינו הקדושים האמינו שהיו רמזים ומשל בכלי המשכן ובית האלהים. ואמנם הרב המורה בפמ"ה ח"ג השתדל לחת רמז בכלים הסם וכזה שהיו הכרובים להעיר על מציאות השכלים הנבדלים מחומר לפי שהקדמונים עובדי ע"ג לא היה עובר עונם מהמורגש והיו חושבים שהמלאך הקדמון אשר לא ישיגוהו הסעדר הוא הנגלגל וכבדו וקאלו בעיני הכרובים השרים הקדוש ברוך הוא את ההימן להאמין במציאות הנמצאים הנבדלים מחומר שהוא הדעת האמיתי. ולזה שיבו הכרובים שנים להורות על רבוי. כי אם היה אחד בלבד ידמו הרואים שהוא היה לזרת הכנסה הראשונה ושהשם' המנורה לכבוד ולתפארת הבית כי הבית בהלכת המנורה בה יש לה בנפש הרואה מעלה גדולה. ושמנזה הקטורת היה להסיר הריח רע המתולד מהבשר השחופ לקרבנות עם אותו הקטורת המורה שמה. ואמנם השולחן ולחם הפנים אמר הרב שלא ידע לו טעם וכזה עד היום שהוא ושהיה הכיור לרחוק בו הככבים ומונח העולה לסקריב קרבן לנבזה מפני שהיה זה מזהב טהור ע"ג הקדומים. ואחרי רואה כמה מהחולש' יש בדבריו אלה אם במה ששם תכלית הכרובים להשרים העם באמונת מציאות המלאכים הרומזים. והוא באמת מדע שלא היה להם בו הכרח רב אלא שדעו את ה' אלהיהם בלבד. ואם במה שהשם שלא הרמז המנורה בדבר כלל כי אם לנבדל ולתפארת ואם במה שלא מלא מענה לשולחן וללחם הפנים. ואם בשם הקטרת שזכר כמו שצרכי בשאלת. וגם בעיני הקרבנות כמו שכתב עליו הרמב"ן. ואמנם הרלב"ג הרחיב המאמר בציאור רמזי המשכן וכליו. וכתב שהיו שני הכרובים מעידים על השכל הפועל ועל השכל ההיולגי ושלה היו פניהם איש אל אחיו להדגש יחד והיו פורשי כנפים למעלה לפי שמנמסח לעלות מזה המציאות אל מציאות יותר גבו' ושהיו על ארון העדות להעיר שהנבואה תבוא באמצעותם. ושהיה הפרדת אחרי הארון להורות שהכל אשר בין העדות האלה המסילות וזין שאר העדות ההיולגיות שרומזים אליהם השולחן והמנורה רק שהשולחן מעיר על הנפש הזנה והמנורה על המרגשת. ולכיות' יותר נכבדת מהנה היה מקום המנורה בדרום שהוא הימין והשולחן בצפון שהוא השמאל. ואמנם שמנזה העולה ומונח כוסס שנים היו ימים על הפסד. אם לא שמהו הכוסס מורה על הפסד האדם. ומונח העול' היה מורה על הפסד שאר המורכבים. ושלכן בא הצווי מונח הקטורת סמוך לפרשת התמידין הנקריים על מונח העולה חמיר. ואמנם למה היו בשולחן י"ב חלות לחם התעט החכם הזה לתת בו סבה כפי החקופות באמצעות הנגלים הטעים והמזלות באופנים רחוקים והרבה עליו דברים כי לא יכול לו. ואמר ששבעת הכרות שהיו במנורה היו רמוזות על שבעת ככבי לכת שומרים כח הפסד המרגשת. ובשתדל לבאר המשל ההוא בנבטי' כפזורי' ופדחי' שהם מעירים על הכחות והחוקים פנימיים וחיצוניים וכן אמר שהיו יריעות המשכן מד' מינים לסורות על ארבעת

אם היה שהניאו מרע"ה לסכול את שמות השמשים באבנים גם כן נאמר לאבני האפוד כמו לאבני הכסן כי לא הניף ברזל על אחת מהן ולדק דבריהם וז"ל שאמרו בנגדה חוכה שמיר דליתו. משה לאבני האפוד ולא כמו שהשב הרמב"ן שקראו שם את הכסן בשם אפוד על דרך העברה כי באמת דבריהם היו מדויקים ולא נאמרו אלא כפי האמת הכבוד. והנה זכר נדבבה בואת ע"י דברים ביבואו נדבבה. ואחרי מלאך שארבעת מהם היו מהמחכות והדוממים שהם מההרכבה הראשונה והיכולות וזה זכר וכסף ונחשת שדבר בתחלת הנדבה והאבנים היקרות שהם בזכרונם הנדבה וכן זכר ד' מינים מהמחמרים שהם מההרכב' השנית והיכולות וזה השם שהוא המונח מן הארץ ועלי פסים והשמן שהוא מהות והשמים שהם מהמחמרים גם כן. וכן זכר ד' מינים מד' צ"ח המרגשים שהם מההרכבה השלישית והיכולות וזה חולעת שני כי המשי נעשה מתולעים חיים. ועוים ועורות אלים מאדמים ועורות חסדים. וכן זכר מהנצבים ד' והם חללת וארגמן ושני ומאדמים. ואמרו אנשים שהיו הדברים הבאים בנדבה ס"ו כנגד ע"י דברים שמהם ובהם הושחת העולם והם החומר הראשון והאורה הנפשית וד' היסודות בצורותיהם ואשפת הנגלים. והיו הרביעיות האלה אשר זכרתי כנגד המרכבה העליונה מד' חיות הקידש וכנגד ד' רביעי הנגלגל וד' חקופות הפנה וארבעת היסודות והאבידות והליחות. ואחרי שזכר הדברים שיתנדבו אמר ועשו לי מקדש. (א"ה נל"ח כאלו יאמר לא בקשתי ע"כ) זה מהם לאסוף הון ועושר רב אלא כדי שמכל זה אשר יתנדבו יעשו לי מקדש מקום קדוש באופן שתחול סבינתי בחוכם כאשר היה זהר כיני לעיניהם כבוד ה' כלש אוכלת והענין סבינו והנה נקרא הבית המקדש בשמות המתחלפים אהל מועד. משכן ה'. משכן העדות. מקדש ה'. כי הנה נקרא אהל מועד לפי שהי' במדבר בתמונת אהל ביריעות וקריש ונקרא משכן ה' מפני שהיה שם סבינת השם. ונקרא משכן העדות לפי שהתורה והלוחות שהוא העדות בין ישראל לאבניהם בשמשים היה שם ומקדש מפני שלא יבאו שם ערל וטמא וכמו שאמר וזה מקדשי חיראיו. ואמר כלל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן וגו' להודיע שיהי' המשכן וכליו רומזים לאורת העולם וחלקיו ולדרך הישר שיצור לו האדם כדי להגיע לתכלית הנלחמו כמו שאבאר ברמזים. ולפי שהקב"ה הראה למשה בזה סודות המציאות וסדרו ודרכי התורה ותעלמותיה לכן הודיעו כאן שהכל היה נרמז במלאכת המשכן וזה הוא וכן תעשו רונה לומר מכל אשר אני מראה אותך משפט המציאות וקצורו וחלקיו כן תעשו דוגמתו במשכני וכלי עבודתי. והמפרשים אמרו שצווי יתבאר בזה שצווי אופן שזה לעשות המשכן וכליו כן יעשו בית עולמים לדורות לא שיעשו אותו בשיעורי המשכן אלא בתמונת הדברים וציורים וגם נכון הוא. וכפי הפסק מבלי פנות אל דרכי הרמזי' נראה לפרש מהכסים למה שחז"ל שכתבו הקב"ה למשה בזה צווי מונח נגד שניו את תבנית המשכן וזו' תבנית כל כליו כאלו היו שם במציאות מוחשים והיה הסם הזה אלא כדי שיהיה תבנית המלאכה בשלמותה לזאת מוחש כן לאומנים שיעשו כי היו הדברים שהנדסי' ההלויים בציור הדמוניים מוכנים ומזויירים עם השנת החיש את מרחקיהם ומציבים יותר בשלמות ממה שביצרו אותם מפאת הדברים כי הנה הרעיון לא יכול הדברי' הנשמים כמו שיעשה הרלות אל הדברים הנראים. וכזה היה ויראהו ה' את כל הארץ כמו שיתבאר במקומו ומפני זה היה משה ע"ה שומע את הקול מדבר אליו מעל הכפרת מבין שני הכרובים בהשנה מונחת כי הנה נחמדו לאדון הנביאים נבואותיו שמה באותו קול מונח כדי שיכתוב את התורה באותם הדברים והמלות שהם שומע מפני הנבונה והכן זה מלאך כי הוא עיקר גדול בעניני הנבואה ומעלת מרע"ה. הנה התבאר שהיה כוננו יתבאר במעשה ע"ה וכליו כדי שהדבק באמצעות קדושתו והכנתו הסביבה האלהית בקרב ישראל ולא ימנעו רוע ארץ המדבר ופחיתות מחוץ והיו התועלת בשורות בסביבה ביניהם שהדבק בהם בהנחת ה"ש' ושמירתו ושלא יחשבו שזכר ה' את הארץ ולא יהיו בשאר השמים בארצותם לגוייהם שהיו מכחישים ידיעת ה"ש' בפרטים והנחמה בהם לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעליו והגדולים שבחכמיהם גור' שא"ל שיעשו הענינים הפרטיים אלא בחוש ובכח הנשמי ובהיותו יתבאר משולל מכל נאמות לא ידע הפרטים ולא יבנית כס ויאמרו שבשמים כסאיו והוא מרוחק מבני אדם במעלה ומציאות. וכדי להסיר מלכות בני ישראל האמונות הכוזבות האלה וזה שיעשו לו משכן קדש ומקדש כאלו הוא יתבאר בעצמו ישכון בחוכם שיאמינו עם זה כי אל חי נקרבם והנחמה העליונה דקה עמם וזה ענין ושבנתי בתוך בני ישראל והתהלכתי בחוכם בסוכן אתם בתוך מלאכות קדושתו והכנתו להשרא שבינתו ולדבוק בהנחמו בהם באמצעות ההכנות והקדושות אשר יהיו שמה ולכן היו שמה הכהנים הקדושים שעזרדם התמידית היתה אומנות' ולזה לשון לפניהם הכיור וזנו כמזהיר אותם רחמי הזכו הכירו רוע מעלליהם. ומונח העולה לשרוף שמה תאוותיים הנשמות ויררם הרע ובהיכל היה השולחן והמנורה מונח הקטרת כאלו הם כלים לשרת לפני מלכו של עולם לא שהיה הוא יתבאר צריך לדבר מכל זה חלילה וחס. אלא להשרים בפשטות כי ה' אלהים מההלך בקרב מחניהם וכמו שאמר ע"ד השר (שיר השירי) ע' הנה הוא עומד אחר כחלנו משניח מן החלונות מציץ מן החרכים כל מעשיה' ומחשבותיה' וזו עממה היתה כונת מאמרו (שעיה כ"ח) השמים כסאי ובארץ הדום רגלי אי זה וגומר ר"ל אין בית ומשכן שצריך אני אליהם כי את כל אלה ידי עשה. אבל זוית' לעשותם כדי להשרים בלבושם השגחתי. והוא אומרו ואל זה אביע אל ע"כ וכן רוח וגו' וכן עממה לזה עממו כיון בתפלתו. והותרה בזה השאלה הא': (י' וי' ארון. קודם פירוש הפסוקים אשר בפרשיות המשכן וכליו ראוי כפי הענין הטוב לבאר ראשונה. אם יש רמז וגמל במשכן וכליו. או אם זה צו צו ית' לנבדל ולתפארת הבית בלבד מבלי סם כוונה אחרת. ורחוק הוא שנאמין שלא היה בזה משל רמז כלל לדבר אחר לפי שהיות על הארון שני כרובים בצורת ילדים קטנים זכר ונקבה והיות להם כנפים בהיות שאינם בע"ח

ועשית קטרוחיו וכפוחיו וגומר לזר שצריך לאדם שיחבר ההשתלשלות האנושי בכל המלאכות כדי לבניע אל מה שיגורוהו המול כמ"ס חז"ל יכול יהא יושב ובכל תלמוד לומר בכל מעשה ידיך אשר תעשה ואמר ביום השבת יערכנו הכהן. לרמוז כי הוא המעשה הטבעי שנאמר עליו כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות כי אחרי שהשלים מלאכת החדש המוחלט ששבת ממנו התחילו הכנבים ממסילות להנציח את העולם במנהג הטבע. ולזה היה לחם הפנים מתחלק לכל המשמרות מדי שבת בשבתו. לרמוז שמש יא אובל לעולם והוא יתבאר נותן לחם לכל בשר באמצעות הגלגל הזה והיו האוכלים ממנו מתנצנים כי שם אור ה' את הכרסה. והיה נותן לבונה אצל המערכות. לרמוז שבזכות השם הטוב מהלדקים ואנשי מעשה משפיע הקדוש ברוך הוא שפע שפע רצון :

והמקום הר' הממורה שפיו שש קנים יוצאים מלדית שלש קני מנורה מלדית האחד ושלושה קני מנורה מלדית השני. והוא היחיד רומזת בזה לשבעת הגלגלי אשר לשבעת ככבי לכת בסדר שז"ס חכ"ל כי הנה השמש שם אהל באמצעותו ושבתאי וזקד ומאדים מזדו האחד רוצה לומר למעלה ממנו וגונה ככב ולבנה מזדו השני כלומר ממטה ממנו. הנה אם כן שבעת קני המנורה הם רמז לשבעת גלגלי ככבי הנצוכה. ושבעת הנרות רומזים לשבעת ככבי לכת עולם. והיה כלה מקשה אחת בנוף אחד נאחזים קניה מן הקנה האמצעי מפה ומפה לרמוז שהנפחת העולם בכללו מיוחסת אל השמש כי הוא הפועל הגדול אלא שניחשו לו שש המשרתים להשלים בהם מעשיו בענינים מיוחדים חלקי מיוחדים לכל אחד מהם כמו שטעם מטעמים לפי מה שכתבו החכמים. ואמנם היות ג' גבישים משוקדים בקנה האחד כפחור ופרח ובמנורה ד' גבישים כפחורים ופרחים וכפחור תחת שני הקנים ושאר הכדורים שטעם במנורה היה לרמוז לעניני הגלגלים עולם והוא כפי מה שגראה לי באחד משני דרכים. הדרך הא' הוא לרמוז אל שלש חטאות שימצאו לכל אחד מששת גלגלי הנצוכה הא' מיוחסת לגלגל ההקפה שהוא קבוע בו. והב' מיוחסת ליולא מרכז גלגל ההקפה קבוע בו וזה נדון גודל הככב או קטנותו. והג' חטות משום המהלך והיא שאינה מחלקי חטות הסוכב שילך חלקים שוים בכל הימים זה ולרמוז להם אמר ג' גבישים משוקדים ואמר עוד כפחור ופרח לרמוז אל שתי חטות אחרות שיש לגלגל כל ככב מהם הכרחיות. הא' היא היומית שהגלגל העליון יכריחוהו להטועם עמו ממנורת המערכת כמו שחטות החלק בל ויהא כ"ד שעות. ואחיה כינה שש כפחור והאחרת היא אשר כינה שש פרח מפני שפחת' והוא גם כן טעם הכרחיות שהגלגל הסמימי מכריח את גלגלי ככבי הנצוכה בסדר הילוך המנולות שהוא ממערב למזרח בכל שבעים שנה מעלה אחת שיחטעו הככבים הקיימים שלהם מהמקום שבו נחתלת הסוכב של שבעים שנה. ומפני שכל הככבי לכת ישחוו חטונות האלה לכן נאמר עליהם כן לששח הקנים היוצאים מן המנורה כי היה ענין כלם שיהיו באלו החטונות. והיו במנורה ד' גבישים משוקדים כפחורי ופרחים רוצה לומר שבקנה האמצעי שהיה הנקראת מנורה היו ד' גבישים כפחורי ופרחי כלומר שהגבישים וכפחורי ופרחי כלם ד' רוצה לומר שני גבישים וכפחור אחד ופרח אחד לרמוז שאין לשמש אלא ד' חטונות בלבד הא' היא היומית שהגלגל העליון יכריחוהו להטועם עמו ממנורת המערכת ככ"ד שעות כחטות ההלך בכל. והב' חטונות הכרחיות שיכריחוהו לגלגל הסמימי כמו שזכרתי. והג' חטונות השמש עצמו ביולא מרכז שלו. והד' חטונה משום המהלך כמו שזכרתי למעלה בשאר הככבים. וכנגד ארבעת החטונות ההמה שיש לשמש אור לעשות בקנה האמצעי ארבע' מהגבישים והכפחורי והפרחים. זה הוא הדרך האחד ששערתו ברמזי פרטי המנורה. והדרך השני בזה הוא שהגבישים שכל קנה רומזים לגלגלי עולם. הא' מהם מיוחסת לככב גלגל ההקפה שלו. והב' הוא ביולא מרכז גלגל ההקפה קבוע בו. וכבר ידעת שנקרא ביולא מרכז כן בעבור שהוא יולא מרכזו הארץ. ואנחנו לריכס לזייר כל ככב וככב שכלל חטונותו ילך על מרכזו הארץ ולפיקר הוצרכנו להניח לו שני גלגלים אחרים. אחד למלאכת הקטרוחית שלו כדי שיבוא במרכזו הארץ. והשני בגבטות שלו כדי שיבוא על מרכזו הארץ. אם כן יש לכל ככב ד' גלגלים ועוד הככב עצמו הרי הם חמשה. והנה הג' גבישים רומזים ליולא המרכז ולקטרויו ולגבטיו שלו שהם מדובקים בגלגל אחד ועל זה אמר ג' גבישים משוקדים בקנה האחד. והכפחור ירמוז לגלגל ההקפה והפרח ירמוז לככב עצמו או שירמוז הכפחור לגלגל והפרח לחטונות. ולפי שהיה זה כלי ששבת ככבי לכת אמר כן לששח הקנים היוצאים מן המנורה. אמנם לרמוז אל השמש אמר ובמנורה ד' גבישים שהם הקטרוחית שלו והגבטות שלו והשמש בעצמו שהוא חקיע ביולא המרכז. ובאמרו עוד כפחור ופרח ירמוז לשתי החטונות הכרחיות שיכריחוהו לגלגל היומי להטועם ככ"ד שעות ממנורת המערכת והגלגל הסמימי להטועם ממערב למזרח מעלה אחת בשבעים שנה כמו שזכרתי. והנה אמר וכפחור תחת שני הקנים ממנו. לרמוז אל מה שאמרו חכמי התנאים והביאו הרב המורה בשכ"ד ח"ב שמפני מה שהתבאר צמחת שהריקות בלתי נמצא ומה שהונה מליחת המרכזים יחייב כי כשהחטונות העליון יניע אשר חתחו בחטונות. ובכ"כ מרכז ולא נמצא הענין כן. אצל נמצא כל אחד משניה המקור והמקור לא החטונות חבירו ולא על מרכזו ולא על קוטרו. אצל לכל אחד חנושה מיוחדת ולזה הביא בהכרח להאמין גשמים אחרים מגשמי הגלגלים בין כל שני גלגלים. ולזה רמז באמרו וכפחור תחת שני הקנים כי היולא מרכז הוא מהכרח שני הגלגלים למלאכת ביניהם המקום הריק ובדון אח"ל (ובמדבר ר' פ' ט"ו) שחשקה מהם במעשה המנורה כי הוא ליזר הנחות הגלגלים ותחטותיהם וגלגלי הקטרוחית ויוצאי מרכזיהם דבר קשה על השכל מאד וכמו שיבאר הרב צפרק הבוכר. ואמר כפחורים וקטות ממנו והיו רוצה לומר שהיה המנורה כלה מקשה לרמוז שהיו הגרמים השמימיים בגלגלי כלים ואין ביניהם מקום ריק. ואמר אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות שהוא הנר המערבי הרומז לשמש ונחלקו חכמי ישראל בסדר הנחתם כמו שחלקו חכמי התנאים עולם כי מהם אמרו שהיה השמש באמצע ושז"ס למעלה

ארבעת הנרות. דומם יולא חיו ומדבר. ושהיו עשר' להורות על מספר השכלים הנבדלים שהם עשרה. ואשר מלא במשכן חמשים קרשים כתב שהיו כן לפי שיש שם מ"ח גלגלים עם גלגלי הקפה ויולא מרכז שלהם ולהם מ"ח מניעים הנבדלים ועם השכל הפועל והשם יתבאר היו הנבדלים חמשים וכמו שהארץ בזה בפירוש החורה אשר לו וגם בפירוש ספר מלכים הוסיף עליו דברים. ואחיה עתה ברוך ה' המעין ראיה גם ראה כמה מהכפל והדוחק יש בדרכיו. והנה לא ראינו להשיב פה על חלומותיו ועל דבריו פן תכבד המלאכה הזאת אך הדברים עומים יורוך יאמרו לך כי כלל המה מעשה תחומים ושלא כוונה תורה בדבר מהרמוז' אשר דמה החכם הזה :

ואמנם חכמי האומות אמרו שהיה המשכן מורה על המציאות בכללו. ולהיותו נחלק כפי מהות הנמצאים אל ג' חלקים היה שיתחלק המשכן האלפי אליהם. והיה קדש הקדשים מורה על עולם המלאכים וזה היה שמה הכרובים והיו שני' להורות על רבוי. והיו פורשי כנפים למעלה להורות שמציאותם וקיומם אינו להם מעצמם אלא מפאת עולם יתבאר והיה הסיכל והוא הקדש מעיר על עולם הגלגלים ולכן היו שמה השלחן אשר עליו י"ב חלות לחם רומז לגלגל השמימי אשר בו י"ב המנולות. והמנורה אשר בה שבעה נרות שרומזת לשבעת ככבי לכת והיה שם ג' מזבח הקטורת שרומז לגלגל העליון החלק. ולזה היה כל כלי הדביר והסיכל וכל לפיותו עומד ובלתי נפסד להורות על נחמיות השכלים הנבדלים והשמימיים ושהיה החזר רמז לעולם השפל. ולכן היה בו מזבח העול המור' והיו' וההפסד וכיוצא המורה על משרת האדם במעשיו ובמחשבו ולכן לא היה בחזר זה כלל אלא נחמה לפי שלא היה מורה על נחמיות כי אם על הפסד ואמר ששאר הדברים מנולות ושעורים היו מהכרח המלאכה ולתכלית הנוי והיופי. וזה הדרך דרכו האחרונים ממפרשי עמנו. ולהיותו כפי הנרא' דרך ישר והמה קצרו בציורו וביסובו על פי הכתובים ראינו אני להרחיב המאמר בו ולהשלימו ולהכניס הספוקי עמו בכל ד' שפסר. ובקצת הדברים אכתוב מדברי המפרשים כי את הטוב נקבל מכם ומה שלא ימצא באמחוחותי' ה' יגמור צדי ואנכי אשלימו. ואזכיר המקומות אשר יראה מהם בזה הספור הסכמת המעשה הזה ליזירת העולם אחד לאחד למצוא חשבון. אח"כ אזכיר דעתי ואמנתי ברמזי המשכן וכליו שהוא דרך אחר כפי העיון התורני וזה אומר :

המקום הא' הוא מנודת המשכן כי בעבור שהיה המשכן נעשה על תמונת העולם בכללו כמו שאמרו ועשו לי מקדש ושכנתי בכותבם ככל אשר אני מראה אותך את חבנית המשכן ואת חבנית כל כליו וכן תעשו כמו שביארתי בראשונה לכן אור יתבאר שיעשו המשכן מהדברים שירמו ויתנו בנדבה בתורת חפץ ורצון מוחלט לא בחיוב ולא בהכרח כי כן נבאר העולם על ד' הרצון והחפץ האלפי בתורת חסד וגדל' לא על ד' החיוב כדברי הפלסופים ולכן נעשה מזה עיקר גדול בשעת המעשה כמו שיתבאר וכמאמר המשורר (תלים פ"ט) עולם חסד יגבה. המקום הב' ממה שזכר ט"ו דברים הנאים בנדבה ההיא שבהם נשלמה המלאכה לגמרי כמ"ס מרכים טעם להביא מיד העבודה למלאכה כמו שנמצא במציאות שנבארו בנדבה השם תשע' גלגלי' והחומר הראשון והא' הגשמיית הראשונה היסודות שמהם ובהם הושחת העולם ועשו לו המורכבים שראת' החכמה האלהית לבדול אורם ושרפה שלא יחשפטו עוד הנמצאים כמו שאמרו חז"ל (חגיגה ד' י"ב) והיו נמחחים והולכים עד שגער בהם הקב"ה שנאמר ויתמחו מנערתו. ודוגמת זה נאמר במשכן אחרי הנדב' ויעזרו קול צמחה אים ואשה אל יעשו עוד מלאכה וגומר כי היה די בזה שביאו כפי הרצון העליון : המקום הג' ממה שזכר בראשונה במלאכת המשכן על עשיית הארון כמו שעולם השכל קודם במעל' וכזה לכל שאר הנמצאים ולהורות על השכלים הנבדלים אמר ועשית שני כרובים זה וזה שראה ישיעו שרפים עומדים ממעל לו והיו הכרובים שנים אחד. צורת זכר ואחד נקבה להורות שיש לעולם עלות ועלויות כי העלה הוא הפועל והמשפיע כוכר והעלול הוא המקבל כוקבה וכמו שחקנו לומר על זאת הכונה ומקבלין דין מדין כדברי המתרגם. והיה הכפרת לרמוז הגלגל העליון שהוא המכונה בכפרת להודיע שהיו הנבדלים מעל השמים במעלה ורוממות. והיה הכפרת על ארון העדות לרמוז שעל ידי הנבדלים מניע השמים יושפט אור הנבואה ועממה כניסה התורה ממנו יתבאר וכמו שאמרו ואח' מרבנות קדש מימינו אם דת לנו והיו מקשה להורות על העדר הריבוי האנושי בהם כי הם נפרדים מחומ' וממשיגיו ולכן יבטל מהם הרבוי האנושי. ואמנם היו שנים להיותם מתחלפים במין כמו שהתבאר באלהיות. והיו הכרובים פורשי כנפים למעלה להורות שטובע ומציאותם והשפעת' יגיע אליהם מלמעלה רוצה לומר מסתגם ואילו תשוקת' ועכ"ל הם כוכבים בכניסתם על הכפרת להשפיע השמים וגם כן הנבואה והישרת החורה בשלמים. ואמר ופניהם אים אל אחיו להניד במלמד השכלת' למעלה בעולם יתבאר השכלתם למטה במה שישפטו בנביאים. הנה עוד תהיה השכלתם בשכלים האחרים אשר צטולמם. הנה התבאר שניין הארון ומה שעליו מכבים לסדר מציאות עולם השכלים. ומה תדע שלא היה מעשה הכרובים עובר בלא חששה לך פסל וכל חמורה לפי ששם נאמר להם עשיית הפסל והחמורה לעבדם לשם אלהות או לשום אמצעי בינם לבין אלהיהם וכמו שאמר לא תשתחוה להם ולא תעבדם. אצל הכרובים לא היו לתכלית הזה :

והמקום הר' הוא השלחן שהיה צהיכל הקדש כי הסיכל היה רמז לעולם הגרמים השמימיים ושהשלחן היה רמז לגלגל השמימי אשר הוא גלגל המנולות. ולכן היו עליו לחם הפנים שהם מערכות שם המערכת כי המנולות כן הם תמיד נחלקים ששה מהם למטה מן הארץ וששה למעלה ממנה וזה גם כן ששה לפניהם וששה דרומיים והם משרתים תמיד ששה בליל וששה ביום. וזה יתפרנס העולם המניד באמצעותם. וזה לעשות בשולחן מסגרת לרמוז לסבלותו בגלגל הככבים הקיימים אם הוא העליון אם לא ובחומרו וגשמו מה הוא. ואמר בענין השולחן (אברבנאל שמורה) 13

תרומה

והמקום ה' הוא ממונה העולה שבים בעזרה. כי הכס העזרה היפה נגד העולם השפל ולזה צוה שיהיה בה מזנה על פסים. וביה חמש אמות אורך וחמש אמות רוחב לרמוז אל חמשת הדברים אשר זכרתי במסך שנים יובדלו התחתונים מהעליונים שהם היחם היולניים ומורכבים מד' היסודות המהנים ומתחבים ונפסדים. ויש אומרים שהיו חמש אמות לרמוז לחמש מאות שנה שיש במהלך באורך ממרכז הארץ עד הגלגל. וביה שלש אמות קומתו לרמוז על שלש התחלות הבוים חומר וצורה והעדר ואפשר שיהיה גם כן לרמוז שיש בתחתונים התחלה וסוף ואמצע מה שאין כן בעליונים כי הם כדוריים מתדמים מעלי התחלה ללא סוף ולא אמצעי. וזה שישעל למצח ד' קרנותיו לרמוז אל ארבעת הצורות דומם וזומת חי ומדבר. או לרמוז אל ארבעת היסודות והליחות והאיכות אשר בהן. וזה שישעל אותו ואת כל כליו נחשת. לרמוז אל ההשחמה וההפסד שישג לכל נוצר ולכן לא היה בעזרה לא זכב ולא כסף אלא נחשת. וסירותיו לדשנו הוא רמו אל הכה המכיר ומזגותיו ומתחתיו רמו לכה המושך ולכה המעכל את המאכל. ויעזר ומורקותיו הם רמו לכה המחזיק ולכה הדוחה. ובגלל אשר לכל בניו העשה נחשת לרמוז שכל אלו הכחות הם נפסדים ונשחחים בעצמם והמכבד מעשה רשע הוא רמו אל המות שיהי המאדום והרשת הפרוסה על פני החיים ולכן הייתה מנחשת. והיו עליה ארבעה פסגות נחשת על ארבע קותיו רמו לארבעת היסודות שהם בבת המאדום וברשת וזה שיהי הרשת החת הכרוכה מלמטה עד חצי המזנה לרמוז שאין המאדום וברשת אלא אל חצי המערכה מלמטה וזהו הנק' לא לנפש שהוא בחצי מלמטה. ואמר ונשית צדים למזנה צדי עני שמים ונשית אותם נחשת לרמוז שהאלים במעשיו עושה פעול' נשחחות ורשות מלאן (הלים ק"א) עשה פסים שנאמר שם יסא את מוצח ההפסד והכריג' ואמר והיו הכדים על שתי גלגות המוצח לרמוז אל פחות העולם מורח ומעבר שהוא אורך היסוד שמונה בהפסד יכללוהו כלו בשאת אותו. וגם זה רמו הוא להפסד עצמו כי הנה מלת בשאת אותו הוא מלאן (שמואל ב' ז' כ"א) וישעל דוד שפירושו וישרפם ופי' שחיי נראה במנחן כאלו הוא צריא וזן ובקרתו ישים ארבו שהוא מעושם ומוכן להפסד. לכן אמר נבד לוחות העשה אותו ולפי שאין תרופה להפסד ולמות אלא כשרון המעשים לכן היה בחצר גם כן כיור ולנו לרמוז בשלמות האדם וסובו היא שירות המעשים המנוגים ויפסד מהם ויהי לפי זה בחצר מוצח אדמה כנגד יסוד הארץ וכיור המים כנגד יסוד המים. ויהי מגולה לאויר לזכרון יסוד האויר. ואם חמיד חוקק על המזנה לא חכמה. פרי שהיו שם כל ארבעת היסודות בעצמותם: והיכרום ה' הוא המבחר שלש שיהיה מקרב מקלעים ויהי לכל פאה מאה באמה וברחב חמשים באמה ועמודים עשרים וארבעים עשרים לרמוז לחיים כי היו מאה אמות אורך לרמוז כי רוב מה שיחיה האדם בעולם הזה הוא מאה שנה ובמ"ש אש יחיה חים מאה. כי הוא רוב שני חיו. וירוב חמשים אמות לרמוז שיעקר חיי האדם הם חמשים שנים הראשונים מימיו ואמר ועמודיו עשרים וארבעים עשרים נחשת לפי שמי שנעוה ששה פרי ימי האדם הם עד עשרים שנה. האמנם היו ארבעים נחשת. לפי שהשחמה והמות גם כן יקרו לנערים ולבחורים פעמים רבות. והיו ווי העמודים והשקופים כסף לרמוז שכל אלה השנים האדם עם היוז הולדוהו שפלה ומחומר פחת השקופים והסוסף שלהם היה גדולה ורבה מאד ושאר הדברים שזכר בחצר היו לשלמות המלאכה וצרכה. והבחונן עם זה שהמבטן שעורו הראשון היא מאה אורך וחמשים רוחב. והיה נחלק לשני חלקים כל חלק חמשים על המים. ויהי מוקף זה הסיעור בקלעים. אך בתחמים אמה החלונים שיהי שם מוצח עולה והכיור וכו' היה בחצר שהוא מגולה לאויר. ובחמשים אמה הפנימיים היה אהל מועד כמו שמכר בגמרא עירובין וזהו היה מכוסה וזהו היה לרמוז

למעלה ממנו וכל"ל למטה ממנו. ומכאן אמרו שז"ל נכח"ל רוצה לומר שהיו השמש והלגלים בסופם היוצר קרובים אלינו. הנה התבאר שמלות המטורה תרמו לעולם השמימי, ואמנם מונח הקשרת שהיה בין השולחן ובין המטורה אבאר ענינו בסוף הרמזים האלה. ולהיות השולחן מורה על גלגלי המולות והמטורה על גלגלי כוכבי לכת. לכן הונח השולחן בלד ימין הנכנס בנית כי הארון היה במערב כדי להרחיק מעבודת השמש למזרח. והשולחן היה בלד ימין הנכנס באלה מעד והמטורה הייתה בלד שמאל הנכנס. כי היה הימין בלד נכבד מן השמאל כמו שגלגל המולות נכבד מגלגלי הכוכבים. וכן אמר הכתוב ונתת את השולחן מחוץ לפרוכת. ואת המטור' תתן בנח השולחן הבורח המטורה הייתה מקבל' שפע המשלחן ולכן היה' נכחו: והמקום הו' הוא הממשכן כי הנה אור שהיה המשכן עשיר יריעות לרמו לעשרת הכדורים והם תשעת הנגרים השמימיים וכדור היסודות אשר בחסות. והיו היריעות קרובים מעשה חושב לרמוז שהנגלים השמימיים הם חיים משכילים ובעלי מחשבה והיו שמונה ועשרים אמות בכל יריעה כי כן הוא נמדד מהלך האורך בכל הנגלים במדת כ"ח מתות הלכנה כי היא המשערת כל המולות ושאר הנגלים באלו הכחות הידועות בכל חדש וחדש. ואמר ורוח ארבע אמה כנגד ד' רביעות הגלגל ואפשר לומר שמת שמת הרוח ד' באמה מורה על ד' תקופות השנה אשר בה משתנה תנועת השמש במשמרותיו ברוח הגלגל בתוך מעלה הידועה למולות לצפון ולדרום. ואמר חוברות אשה אל אחותה לרמוז שאין בתוך הנגלים ריקות ולא מקום פנוי. והנה חלק היריעות לשתי חלוקות האחת היתה וזוהי באחת הבורות על חלופיהן הידוע שהשמש הגלגלים אשר למעלה מהשמש והם יומי העליון והשמימי ושבתאי נדק ומאדים הראשון מהם מדה לכל התנועות והשאר שתחתיו עד השמש הם כלם מאותרי התנועה יותר מהשמש. אמנם השמש והנגלים אשר תחתיו הם ממחרי התנועות. והיה השמש אמני ציניהם להיות תנועתו בשנה תמימה כשלמה ושלמה העליונים יותר מהם והשתנוים פחות מהם. ולפי שכן' אין ציניהם מקום ריק אמר וחברת את היריעות בקרשים והיה המשכן אחד. והנה היו בהם חמשים לולאות לרמוז לחמשים תנועות שזכרו החכמים בהם כלם והקדשים היו רומזו' למולות ולכוכבים. והיה המשכן אחד כמו שהמלאכה כלו הוא כאיש אחד. ואמנם י"א יריעות העוים שהיו על המשכן היו לרמוז על חוק הנגרים השמימיים ושלל יקלו הקריעה והם הצבירה ולא הפחד בעצמותם ולכן היו לאלף על המשכן רוצה לומר להניח עליו לבד יפסדו יריעות המשכן וקראם יריעות עוים מלשון עז ותעלמות. גם היו יריעות העוים מהתירים את יריעות המשכן מעיני האנשים אשר מחוץ לכל יסלמו בהם עיניהם כמו שהוא נגרים השמימיים שונים החר להם עד שלא יסלמו בהם עיני בני אדם. האמנם אור שבהיו י"א יריעות עוים ובשתי חלוקות והולולות ושאר הדברים שזכר הכן לא לרמוז דבר מהבהמה אלא כדי מה שהיה צריך לשלמות המלאכה ההיא. אבל היו לכן קרבי נחשת ולא קרבי זהב כמו שהיו ביריעות המשכן. לפי ששם היו הקדשים רומזים לכוכבים כדבריהם וז"ל. אבל קרבי יריעות העוים לפי שלא היו רומזים לכוכבים אבל נעשו לזכר המלאכה לא היה אלא מנחשת. והנה אור שזר שיעשה מהם על האכל מעורות אורז מאדמים ושרות תחשים לרמוז שפגות הדברים העליונים קשה עלינו מפני קוצר המשיג והוא חומר האדם המונע השגת שכלו. ולזה היה רומז שורות גופי הב"ח ההם. ואמנם הקדשים שזר לעשות היו רמוז לשכלים הנגלים כי כמו שהם כהשפעותיה' מעמידים לאותם הנגלים בתנועותיה' התמידיות ומבלתם לא יתנועעו ולא יתקיימו הנגלים בקומתן וצביון. ככה יריעות המשכן הן מעמלן לא יתקיימו ולא יעשו אהל מגלתי הקדשים ההם המעמידים את היריעות למשכון אהל חוק ונכון תמיד ולזה היה שיהיו הקדשים עני שמים עומדים על לשון שרפים עומדים ממעל לו. ולרמוז על מעלת מליאותם ועצמותם אור לנפות את הקדשים זהב וסגנונותיהם זהב וגם הצביותם שהיו לשלמות המלאכה יצאם זהב וזה היה עשר אמות אורך הקרש לפי שמספר השערים היה מיוחד לשכלים הנפרדים מחומר רמוז עשר אמות אורך הקרש שהיו עשרה נגלים בששתפלות השפע שפטים זה מזה ואחז"ל לא ידעה שכינה למטה מעשרה כי היו מספר הנגלים עשרה כמו שזכרתי פעמים. והיה אמה וחצי האמה רחב הקרש האחד לרמוז שכל אחד מהשכלים יש לו שתי השכלות האחת בעלתם והיא השכלה שלמה משונעת ואליה רמוז באמרו אמה שהיא מדה שלמה. והשנית היא השכלת העולל ממנו והיא השכלה פחותה ואליה רמוז באמרו וחצי האמה שהיתה חסרה בערך האמה השלמה. וכבר יראה שזנו חז"ל לזה רוצה לומר שהיו הקדשים רמוז לשכלים המגיעים באמנם מה למעלה שרפים עומדים אף כאן עני שמים עומדים. והנה היתה האמה התחתונה מהקדשים החובה בשני כסף לרמוז אל השכל העשירי הפועל נותן הצורות והמושכלות כי הוא יצא מהדמויות הראשונות שהיה שלמותה בפועל ונתנה אל מין המשלמות בזה שגמר ויואל לא הפעל על ידי הכווסף והתחוקה באלושיות והיו שני אדנים לרמוז אל שני מיני האדמות שיש לשכל הפועל ר"ל בנתינת הצורות בחומר והמושכלות בהשכלה כי להיות' שלמות קראם אדנים בשם אדמות. ואפשר שהיו שני האדנים רומזים אל השכל העיוני והשכל המעשי. וזהו ועשית את הקדשים למשכן שמים ונו' לפי שהיוצב בכללו הוא ק"פ מעלות שהוא האורך ממזרח למערב ורוחב היסוד אינו אלא בחצי הכדור הצפוני וגם לא בכלו אלא ס"ו מעלות ממנו. ומפני זה היה מדה אורך הקדשים שלשים אמות כי כאשר תחמה אוחה על הקלות שהם ששה עולים ק"פ מעלות באורך וכן הרוחב שהוא עשר אמות בהפאה המזכרת עולה לשני' שהוא העיקר מרוחב היסוד כי השפה הנוחרים לא יתקיים בהם היסוד לגמרי. אם לסנה קורבהם לחוס הדמויות או לקור הצפוני. הנה התבאר אף ירמוז המשכן יריעותיו וקרשיו וקדסיו לגמרים השמימיים: והרמקום הו' הוא המספרות שזר השטח המרבה דברים הבלת וארגמן ותולעת שני ושם משור והיה על ד' עמודי שמים להבדיל בין הקדש ובין קדש הקדשים והיה זה לרמוז שיש ארבעה כדורים בין השכלים הנגלים לגמרים השמימיים. ה' שהשכלים הנגלים אינם ששם. והנגלים הם גשמים. והב' שהנגלים להיותם גשמים נכנסים תחת המספר

השפלה שהיא שולח היסודות והמורכבים מהם גלוי וידוע לכל והשגנו
מנינו וסבנו. אך שולח הנללים שדרתם באהל מועד וכ"ש שולח השכלים הרמז
בקדש הקדשים היו מכוסים ביריעות ועליהם יריעות עזים ועליהם נגד מכסה
האהל שורות אלים מאדמים ושורות חתשים לרמזם שהם נעלמים ממנו ובלתי
מושגים לדעת האנושי:

והנה נשאר מכל כלי משכן ה' שלא נחתי בו רמז מוצח הקמורת שהיה נהיכל
הקדש בין השולחן והמזבח ולא פירשתי עד הנה לפי שלא נזכר בזה
הסדר וכל ענינו בסוף סדר ואחרי הנה. ולשלמות מלאכת הרמז הזה אומר
בו כפי זה הדרך שהוא היה לרמזו לנלל התשיעי החלק שאין בו ככב ולכן
היתה הנחתו לפני הפרכת שהיתה המנדיל בין הקדש ובין הקדש והיה
מוצח הקמורת שהיכל בין השולחן והמזבח לנכח הארון והכרובים שהיו בקדש
הקדשים ואמר שיהיה אלה אלה ואמר רחוק האמתים קומה. כדי שיהיה הכב
יכול להקטיר עליו כי קומת כל אדם שלם אמות והיה רבוע וממנו היו קרנותיו
לפי שגם כן נשער בו ארבעה ריבועים ולהיותו נקי מכל הרכבה נלחי ועומד
זום לנפשו זהב וזה שיהיה לו זר זהב בצידי כד שלא יספוק ממנו הקמורת
ולרמזו כי לו משפט הכורה המעלה והעטרה והכבוד על כל שאר הנללים ולפי
שנחמנו ויתענו כל שאר הנללים ככ"ל שעות לכן אמר והקטיר עליו אהרן
קמרת כמים צבקר צבקר כי כמו ששטן הקמרת ההוא היה ממלא כל הנהיכל
והמזבח ונה השולחן וכן נללל העליון בתנועתו יתנועעו נללל ז' ככני לכת
הנללל השמיני בכל יום הוא צבקר בהשיבו את הכרות יקטירנה כי כאשר יעשה
זכר תנועתו וסוף הנללים יעשה בהקמרת. מוכרין נלללל הים. ואמר ובהעלות
אהרן את הכרות בין הערבים יקטירנה קמרת חמדי כי היתה תנועת הנללל היומי
ניכרת ומשוערת מלך הבקר ומלך הערב ולפי שהיה המניע הנללל העליון ההוא
כפי הדעת האמתית הוא ה"ל לכן אמר קמורת חמדי לפני ה' לדורותיהם ואמר
קדש קדשים הוא לה' וכדי לנצל ולהרחיק דעת האומרים שהיה המניע הראשון
עליו ממנו יתברך לא עזמו יתברך אמר לא חמלו עליו קמרת זרה שהוא רומז אל
המקדש. (א"ה נ"ל"ה המניע ע"כ) הראשון בלתי לה' לנכדו. ועולה ומנחה ונכר
לא תסכו עליו כי אותם הדברים מהפכד ייחדו למנחה החיוני אשר בעזרה ואינם
מחוק המנחה הפנימי. ולהיותו כסא כבוד ה' אמר וכפר אהרן על קרנותיו אחת
בשנה שהוא רמז ששם אחת בשנה הם הכרובים יום על מנחה הקמרת כאשר
יוה בקדש הקדשים וזה מוכיח שהיה למנחה הקמרת הקשר ודבוק עם קדש הקדשים.
והוא היות מניעו הסבה ראשונה יתברך. ולכן חסם הדברים צאמרו קדש קדשים
הוא לה' ולא אמר כזה בשולחן ולא צמורה מהסבה אשר ביארה. האמנם למה
לא נזכר מנחה הקמורת בפרשה זו היא מפני שהראשונים מהחוקרים לא הבינו
מציאות הנללל התשיעי כי כלם חשבו שהשמיני הוא היה היומי ולא היה נללל למעלה
ממנו וגם בימי אריסטו" לפי שלא נשלמו ב' מדותיו היו חושבים כן ולפי שהאחרונים
מהחוקרים חכמו שהכילו מציאות הנללל התשיעי לכן צבקר שהיכל זכר השולחן והמזבח
בנכד כפי דרך הראשונים ואחרי שזכר צנדי הכהנים וקדושתם שהם יודעי דעת עליון
זוה על מנחה הקמרת לרמז שהיה הכהנים נאחזים בימים לאחרונים הכהנים החקרי'.
הנה התבאר כפי זה הדרך מהרמז שהיה המשכן וכליו רומזים לשלם בכללו ובהלקיו
כמו שיראה מעשרת המקומות האלה אשר בזה הספור ואין ספק שיש בפסוקים עוד
פרטי ענינים אחרים שלא נחתי בהם רמז לקוד דעתי. והמעין ידן ממה שזכרתי על
מה שלא זכרתי משום ימנע חסם ויוסף לקח. ולפי שהיה המשכן וכל אשר בו רומזים
לנמצא וחלקיו והיה שהמציאות ממציאו ומנכחו ושומר אותו ומשמדו הוא ה"ש" כפי
רצונו וחכמתו לכן זכר הכתוב שהיה המשכן חונה ומוכע על פי ה' כמו שהסבנת העולם
וקיומו והסארוחו הוא על פיו ורצונו. וכבר יראה מדבריהם ז"ל שהדרך הזה מרמז
החכמה הוא דרך ישר ובריא אולם. כי הם אמרו (ש"פ פ' ל"ה) צמדרש בזה נשעה
שאמר לו הקב"ה למשה מעשה המשכן אמר לפניו רבש"י יכולי ישראל לעשותו אמר
לו אפי' א' מישאל יכול לעשותו שאמר מלך כל אדם אשר ידבנו לנו. ובמדרש חיות
אמר הקב"ה למשה. וראה ועשה. אמר לפניו רבש"י אני שאלהה כמוהו אמר
לוי תכנינו רבי ברכים בשם רבי למלך שנללה לכן ציהו בלבוש נאה של מרגליות
ואמר לו עשה לי כמנוי. אמר לוי אדוני המלך וכי יכול אני לעשות כמוהו כך אמר לו
הקב"ה למשה עשה משכן אמר לו יכול אני לעשותו אמר לו וראה ועשה כשם שאחיה
ראה למעלה כך עשה אותו למטה. ומזכיר שהלבוש האלהי אשר לו למעלה הוא חמונא
השולל במדרגותיו כלם והוא נגד עליהם ומנכין אותם וכמו שהראה לנביא ישעיהו ועל
אותו הציגו אמר וסוליו מלאים את הנהיכל. והמשורר אמר הוד ודבר לנשח. והתחיל
לזכור הליכות כלם עטם אור כשלמה וכו' ולפי שהיה החכם צדעמו ורעיוניו לכו יכול
לצייר תמונת העולם אף על פי שלא יוכל להציג בפועל בחומרים. לכן אמרו שכל א'
מישראל יכול לעשותו. זה הוא כלל הדרך בהאמרתם והחכמה. וכבר יתורו עם מה
שביארתם במקומות האלה כל השאלות אשר העירוני בפרשה הזאת דוק וחשבת:

ואשר אאמרינו אני בזה הוא שלא היה הרמז והמשל צמסכן האלסים וכליו לנכר
החכמות והדברים המושגים מחוק החקירה והעיון כי לא היה צריך
יתברך לעשות רמז והערה המסלית צבית מקדשו בקדש הקדשים ובהיכל המקדש
ובעזרה לנכר שהיה ידוע ומושג לחכמים מחוק חקירתם ועיונם ואולי שיש בו כפי
מחשבותיהם הרבה שוא ודבר כזה. וכמה טעיות וטעויות נכללו בחקירותיהם בדברים
העליונים האלה מהנללים והשכלים הנבדלים ותטה הרמז לאזוי המשכן ותורותיו על
החקירות והסכמות הן כמי שישטן על משענות קנה רצון. ולכן יתברך ראוי שגאמר
שכית' הבער' והרמו צמסכן וכליו לנכר יחיוי שנאמרינו בחוק הכורה ומצותיה באופן
שיהיה המשלי והרמו מדרגת האדם למה שיפשה וזכר נלה אמתית זה הנביא יחזקאל
ע"ה צאמרו אחת בן אדם הגד את בית ישראל את הבית ויכלמו מעטותיהם ומדדו את
תכנית. ואם יכלמו מכל אשר עשו צורת הבית ותכונתו ומוצאו וכל צורתיו
ואת כל חוקותיו וכל צורותיו וכל חוקותיו הודע אותה וכתוב לעיניהם וישמרו את כל

ואמר זה לפי שצמנו היו תושבי בעבודת השמש והירח
ולכן אמר שיתבדלו ויבנו ענין הבית וימדדו את תכניתו שהוא המשלי וירח להם
עושה כי לה' המלוכה והוא המושל והמשגיח ולא אחד מהמשרתים ולו חכיו בזה יכלמו
משנותיהם צראהם כי לא מעבר ליה הוא אצל צבית מקדש' ומלאו מה שילמד' להועיל
בזה אם יתנונו בו. ולהיותו כן כוונת הפסוקים אמר הגד את בית ישראל את הבית
ואמר' כודע אותם ולא אמר הרא' להגיד שאין הדבר תלוי בצלחת העין כי אם בצבנת
הרמז והנמשל בו. ואמנם למה אמר צורת הבית ותכונתו וסוף השמות אשר זכר. הנה
שם צפי' הפרשה פרשתי כל דבר על מחכונתו וענין רמזי המשכן וכליו לדעתי כך הוא.
הנה המשכן היה צבוק ראשונה יריעות תכלת וארנמן והולעה שני וכש משור מעשה
חושב כרובים. והיה שם שנית מכס' להם יריעות עזים ועליהן למכסה האהל היה
שלישית שורות אלים מאדמים ושורות חתשים. והיה צביות מעמיד את האהל הקדש'
שהיו שם מאפים זהב ואדניהם כסף. והיו בדבריהם האלה ארבעת רמזים שיש בכל כיוון
וכללות בני אדם ארבע כחות ומדרגות אנשים והם כח החכמים המהודדים והמשולים
וכח הפועלים עובדי אדמה ובעלי אומניות ובעלי סחורה. ואת אנשי הצבא הנצורים
ואנשי מלחמה. ואת השרים אדוני הארץ המושלים בה שהעושר והכבוד לפנייהם.
וכנגדם היו הדברים האלה כי הנה תכלת וארנמן וסוף הדברים מורים על כח החכמי'
והמהודדי' ולכן היו מצבועים מחלפ' והיו כרובים ומעש' חושב כי הם כלם חשבו'
במשכש' ועיון. ולרמזו לדקוהם היו משש משור וסוף הדברים הדקים ולכן לא זכר
בהם זהב ולא כסף. ואמנם יריעות העזים שהיו אחריהם היו רמז לכת עובדי האדמ'
ולכן לא היה גם כן בהם כסף ולא זהב כי אם נחשת לנכות הפועלים ואמנם מכסה
האהל נגנו למעלה שהיה מעורות אלים מאדמים ושורות חתשים היה רמז לכת הלוחמי'
והנצורים כי הם מאדמי' מהדם שיפכו על הארץ ולזה לא היה בהם גם כן לא זהב
ולא כסף כי חרב פיו' בידם ואמנם הקדשים היו רמז לכת השרי' אדוני הארץ שהמור
והכבוד אחס ולכן היו עזי שנים עומדי' להורות על גדולת' והיו מאפים זהב וסנפוחיה'
זהב. ואף בדבריהם היו זהב ואדניהם היו אדני כסף שהכל הוא רמז לעושרם ולכבוד'
ולכספם וחשוקתם צממל'. הנה אם כן היה המשכן רמז לקבוצ בני אדם ולכחותיהם'
ומדרגותיהם צממם האמנם היה צמסכן חלקים מהחלפים צממלם וקדושה וכבוד.
והיותו מקודש ממנו היה הדבר והוא הנקרא קדש הקדשים או לפני פנים ובו היה
הארון ובתוכו לוחות העדות ועליו הכפורת ושני כרובים משני קצותיו. והיה זה לרמזו
וללמד בני אדם שאין בלבוש האנושי נקבה צביות האדם מן החכמים ולא מעובדי
אדמה ולא מן הנצורים אשר בארץ המה ולא מן השרים וזה להם הממלאים בתיהם
כסף אצל חכילת האדם והנלחתו וסיונו הוא העסק בצורת האלהים ושמירת מצותיו וכמו
שאמר ראש החכמי' (קבלת י"ב י"ג) סוף דבר הכל נשמע את האלהי' ירא ואת מצותיו
שמור כי זה כל האדם. ולזה הושמו בחוף הארון לוחות הכרית וספר התורה צדו והיה
זו זהב על הכפרת להגיד שהכפר והטהר' האמתית היא בחורה כי היא תכבד' את האד'
חשים לראשם עטרת מן הצלחתו. והנחתו על הארון שני הכרובים לרמזו שהיה' ההור'
האלהים נחונה מהשם ית' צאמנעות השכלים הנבדלים ולכן היו פורשי צביות למ' לה
לכודע כי מן הנצורה מעל צבית היה השפע החורי' מניע. ונמו שאמר מרש"ה ה' מסיני
בא ונמו' ואחיה מדרגות קדש מומינו קדש דה לנו. והיו פניהם אים אל אחיו לרמזו
היותם כלם אלהים כלם כרובים כמו שאמרו הצביות עליהם. ואפשר עוד אולי שהיו
הכרובים שהם על הארץ צדמות שני ילדים קטני' אשר אין בהם כל מוס ולא טעמו המא'.
הא' צביות זכר. והב' צביות נקבה. לרמזו וללמד שכל אדם ואשה אשר מניי ישראל
המה ראוי שמילדותם יתחנכו ויכלו ימיהם על הורת האלהי' ויהיו בה יומם ולילה אם
צביראחה ואם כקיום מצותיהם כי בזה יקנו שלמותם ואברהם וצבית אמר המפורר (תהלים
קו"ט) כמה יזכה נער את אחריו לשמור צביות כי כאשר יהיו מילדותם נקיים מעון
דבקים בחורה ה' יהיו פורשי צביות למעלה מפני שהמה כוכבים צביותהם על הכפרת
ר"ל דבקים ומעיינים בחורה אשר תחתיו וידבקו בעליוני' היוצנים ראשונה בלכות
עלמה. והיו פניהם אים אל אחיו לרמזו שכל אדם צבית ישראל צבית ראוי שיהיו
ראשונה כסיו ומחשבתו פרושות למעלה כלומר לעבוד את קוניהו יתברך צד צביות שבינו
למקום. וג"כ יהיו פניהם אים אל אחיו ר"ל נאצות הרעים צבית שבינו לחבירו. ואמר
שנית אל הכפרת יהיו פני הכרובי' להגיד כי צב' הדברי' האלה ר"ל צביות שבינו למקו'
ובמאזם שכל"ה בכלם יתנהגו כפי החורה אשר צארו ובה יהיה פתחו ומנחתו וגלה טוד
בזה צביותהם החורה תניע הנצואה שהנה צארו תניע צביותהם הנצואה ולכן צביות
הארון נחמהם הנצואה ואין עוד נביא וכו' וטעמו דהן שם ודברתי אתך מעל הכפרת
מבין שני הכרובים כי לצות ישראל וצאמנעות ההור' יזכו לנצואה ולזה לא חלהה נצואה'
באומ' אחרת וזה הוא את כל אשר אלהו אותך אל בני ישראל. ואחר הדבר' היה צמסכן
הקדש היה הפרכת המנדיל' בין הקדש ובין קדש הקדשים וכותל היה צביות ש"כ
מנדיל המניח' הוא' והיה ענין הפרכ' או המחז' לרמזו שההור' האלהי' ראו' שישמו'
אותם האדם לשמ' ולא לקבל פרס כדברי אנוניגטום. לפי שהעובד האמתיו אין ראוי
שיניע אל ד"ה כי אם אל עבודת אלהיו ושמירתו תורתו ולא יעבוד לחקות שרר שיקרה
ממנו. ולזה היו הפרכת וכותל מנדילים את קדש הקדש' שהוא עמל' שהנלח' מן
ההיכל הרמז אל השכר והטובות הנמשכות ממנו כמו שיתבאר. ואחר הפרכות היה
ההיכל שהוא מחז' אחרת והיו בו ג' בליים והם השולחן והמזבח. ומנחת הקמרת לרמזו
ששומר החור' והמאזם ומקיים אותם לשמ' אע"פ שהוא לא יעבוד לו מפני השכר. הנה
הקב"ה לא יקפח שכ' פעולותיו ושג' מיני השכר יושפעו עליו מאת בעל החסד והרחמיו.
הא' השכר הגופני שושר והכבוד כי לא יעזוב את חסידיו וכו' ולא ריחית' לדיק נעזב
וורטו במקש לחם. ואמר שלמה בכתבתו על הכורה אמר' ויחס צביותהם צממל' שושר
וכבוד. ולזה היה רמז השולחן ועליו לחם הפנים והאמר בו לחם פנים לפני חמדי' ר"ל
שכבודו ושעורו יהיה עליו בהשגחתו ית'. והנה היה השולחן זהב טהור לרמזו אל השום'
והיו לשולחן רגלי' וכלי' מכלים שוני' מקותיו וכפותיו קערותיו כלם זהב לרמזו הכבוד.
כי השולחן מורה על הגדול' והכבוד. והיה בשולחן מסגרת וזר זהב לרמזו אל הכבוד.
כי גם צביות הומניות האלה פעמים הדבר צביר ומסוגר מדוע דרך רשעים צלחה

פרשת

אברבנאל

תרומה

המזבח לפי שאין שלחן ולא מעלה ביום הדות. ואמנם הכיור היה לרמוז שהנה יוכה האדם למעלה ההמ' העושר והכבוד שגרמוו בשולחן ובמנו' ולהשפירת הנפש' שגרמוו במזבח הקפרת באמנעו' המדו' המשובחות והספירה והרחי' מהמדות מנוות. וחפני שלמות המדו' הוא היות' כפי שהור' ולשם מנו' ולא באופן אחר לכן היו נותני' בכיור מים לרמוז לתור' להגיד כי היא אשר תגביל המדות המשובחו' וחסידי המנוגות. ומכונות הכיור היו רמוז לתכונות נרמוז' שהם גדרים למדות ולכן עשה שפ"ה במכוונות מסגרי' לרמוז אל הסיני' שיעש' האדם להדריך חומריו ולהשוות מזגו באופן ראוי. הלא כתבתי לך דעתי ומחשבותי ברמוזי המשכן וכליו ועליון להוסיף חכמה ודעת כהנה וכהנה. ואני בפרושי' לספר מלכים כתבתי בפי' הבחינה הזאת עם דברים אחרים מתיחסים למקום ההוא ונחזור עתה לפי' פסוקי הפרשה על דרך הפשט:

[illegible]

וַיִּשְׁלַח אֶת־אֶחָד מֵעַבְדָּיו. וְהָיוּ עַל־הַשָּׂדֶה יָבִיט חֲלוּת לַחֵם אֶם לִרְמוֹז לַיִץ בְּשָׂטִי וְאִלָּא שִׁינֵי זֶבֶק אוֹ לִשְׁנֵי עֶשֶׂר חֲדָשִׁי הַשָּׁנָה שֶׁכֵּן יֵהִי חֲמִיד כְּפִי יוֹסִיפֹן אוֹ לִרְמוֹז לַיִץ מִזִּלּוֹת שִׁיחִיבֵינוּ כֵּן חֲמִיד בִּרְלוּת הַשֶּׁם. וְהָיוּ מִנְקִיזוֹת זֶבֶק מוֹנִחוֹת בֵּין חֲלוּת לְהוֹרוֹת עַל הַכְּבוֹד וְהַמַּעֲלָה. וְהָיוּ שֶׁכֵּן בִּכְסוּת הַלְּבוּנָה לִרְמוֹז עַל הַשֶּׁם הַסּוּד. הָרִי לֵךְ מִבּוֹאֵר שֶׁכֵּלִי הָאֵל מִן הַהֵיכָל שֶׁהוּא הַשְׂוֹלָחן הָיָה לִרְמוֹז הַמִּין הָאֵל מֵהַשְׁכָּר. וְהַשְׁכָּר הֵבִי אֲשֶׁר יִתֵּן הַשֶּׁם לְאוֹהֲבָיו שְׂמוֹ הוּא הַחֲכָמָה וְהַמַּדֵּעַ. כִּי אֵם בְּחֹרֶת ה' חֲפָצוֹ יִהְיֶה וַיִּבֶן דָּבָר מִחוּץ דָּבָר וַיַּחֲגֹלוּ לוֹ חֲטָאוֹת חֲכָמָה שֶׁנֶּאֱמָר כִּי ה' יִתֵּן חֲכָמָה מִפִּי דַעַת וְחִכּוֹנָה וּבִשְׁמִירַת מִלּוֹתָיו חֲכָמָה מִתְקַיֶּימָה. וְהַמְנוּרָה הִיאֵם רִוּחוֹת לֹאֵם הַמִּין הֵבִי מֵהַשְׁכָּר הַמִּתְחַיֵּיב מִשְׁמִירַת הַחֹרֶה שֶׁהוּא שֶׁכֵּר נִפְשִׁי. לְפִי שֶׁכֵּר ה' נִשְׁמַת אֶדָם וְהָיוּ שְׁנַעַת הַנִּרְחוֹת שֶׁבַמְנוֹר רִוּחוֹ אֵל שְׁבַע הַחֲכָמוֹת שֶׁכֵּלִי יִמְאֹל בְּחֹרֶת הָאֱלֹהִים, וְהָיוּ הַנִּרְחוֹת כֻּלָּם פּוֹנוֹת אֵל הַלֵּל בְּחֵמָה הַבִּקְרָא נֵר מַעֲרִיב וְהוּא הָיָה פּוֹנֵה אֵל קֶדֶם הַקִּדְּשִׁים לִרְמוֹז הַחֲכָמָה הָאֱמִתִּית הָיָה אֲשֶׁר חֲסִידֵי עַם עֲרָשִׁי הַחֹרֶה שִׁחִיהָ שֶׁכֵּלִי אֵל וְהָיָה הַמְנוּרָה וְהַזֶּבֶק כֻּלָּם. לְהוֹרוֹת עַל מַעֲלַת הַחֲכָמָה וְקוֹיָמָה לַעֲד וְשִׁלָּא יִמְאֹל בִּיה דַּעוֹת זִרוֹת וּבִלְתִּי מַסְכִּימוֹת אֵל הַדָּת כִּי הָיָה כוֹלָה זֶבֶק סְהוֹר. וְלֹאֵם הָיָה מַעֲרִיךְ אוֹתָם אֲהָרָן וּבָנָיו מַעֲרֵב עַד בּוֹקֵר לִפְנֵי ה' לִרְמוֹז שֶׁכֵּס יִלְמְדוּ אֶת הַעַם לְבוֹטֵל כִּי הֵם אֲנָשִׁי חִיל יִרְאִי אֱלֹהִים וַיַּעֲרְבוּ וַיִּלְמְדוּ אֶת הַחֲכָמָה לִפְנֵי ה' ר"ל מִכְּסִימוֹת לַדַּעַת הַחוּר וְהָיוּ בַמְנוֹר נִבְטִיָּים כְּחוֹרִים וּפְרָחִים לִרְמוֹז אֵל הַסַּחֲפּוֹת הַחֲכָמוֹת וְהִידִיעוֹת כֻּלָּם אֵלֵינוּ מֵאֵלֵינוּ וְהָיוּ זֶה הַחֲכָמָה הַכְּנֵה לֹאֵת וְהָיָה הַמְנוֹר מִקְּשָׁה כֻּלָּם וּכְכֵר זֶבֶק סְהוֹר יַעֲשֶׂה אוֹתָהּ. לְפִי שֶׁהַחֲכָמוֹת בָּדָד מֵהַיִּחָדֶה כֻּלָּם לְהוֹיָתוֹ כְּפִי הַנִּמְאָל וְהַנִּמְאָל כֻּלָּם כְּאִישׁ אֶחָד וְלִכָּךְ אֲמַר שְׁלֵמָה הַחֲכָמוֹת בְּחוּץ חֹרֶה וְגו' (ש"י) חֲכָמוֹת נָשִׁים בְּנִחוֹת בִּיתָה חֲזָקָה עֲמוּדִי שְׁבַעֲנָה. כִּי הַחֲכָמִי כֻּלָּה אֶחָת הָיָה כְּמוֹ שֶׁבִּטְנֵי הוּא כִּינִין אֶחָד בְּנִחוֹת. אֲלֵא שֶׁנֶּחֱלַק לְשֶׁבַע חֲלָקִים לְמַסְפֵּר חֲלוּפֵי הַנּוֹשָׁאִי אֲשֶׁר הַחֲחֲלָק אֱלֹהִים מֵאֵד דְּרוּשִׁיהָ עַד שְׁלֹזָה נִקְרָא שְׁבַע חֲכָמוֹת וְכַ"ס שְׁלֹחָה נַעֲרֹתֵי חֲקָרָה וְהָיוּ עֲנִין הַמְנוֹר בְּנִחוֹת שִׁחִיהָ כֻּלָּה מִקְּשָׁה אֶחָת הָיָה וְנִחֲלָקָה לֹא קִנִּים הַיּוֹלָאִים מִמֶּנָּה וְכַמָּה רִמּוּסִים עָשׂוּ חֲכָמֵי הַדּוֹרוֹת שְׁעִין הַמְנוּרָה. וְכַמָּה שֹׁכְרֵתִי פֶה הוּא הַיּוֹחֵר מִתְּשֵׁב אֲלֵינוּ בֵּה הָרִי לֵךְ רִמּוֹז הַכֵּלִי הֵבִי שֶׁהוּא הַמְנוּרָה כִּנְגֵד הַמִּין הֵבִי מֵהַשְׁכָּר הַמַּגִּיעַ מִסְהוֹר. וְהַשְׁכָּר הֵבִי הַאֲחֵרוֹן הַנִּמְשָׁךְ מִשְׁמִירַת הַחוּר הוּא הַהֲשָׁאָרוֹת הַנִּפְשִׁי בִּנְאָ לֵאד' אֲחֵר הַמּוֹת לְאוֹר בָּחוֹר הַחִיִּים וְכַמֶּאֱמָר הָאֲשֶׁה הַחֲכָמָה (שְׁמוּאֵל א' כ"ה כ"ט) וְהִיאֵה נֶעֱשֶׂה אֲדוֹנִי לְחֹרֶה לְבָחוֹר הַחִיִּים. וְלִרְמוֹז לֹאֵם הָיָה מִזִּבְחֵי הַקִּדְּשִׁים בְּכִיכֵל שִׁחִיהָ עֲנִינוּ הַשָּׂדֶה הַשָּׂעֵן לַמַּעֲלָה רָמוּ לִנְפֶשׁ הַדָּקָה הַעוֹלָה הָיָה לַמַּעֲלָה וְהָיָה הַמִּזְבֵּחַ הָיָה מִחוּץ לִכְנֵס הַקִּדְּשִׁים וְלֹא מִדְּבָר עַם הַשְׂוֹלָחן וְלֹא עַם הַמְנוּרָה. לִרְמוֹז שֶׁהַשָּׂעֵן הַנִּפְשִׁי אֵינוֹ נִקְנֵס בְּרִבּוֹ הַעוֹשֶׁר וְהַכְּבוֹד הַנִּמְנָם בְּשׂוֹלָחן וְלֹא בְּקִינֵי הַחֲכָמוֹת הַמַּחֲקִירֹת כִּי אֵם בְּאֲמִשּׁוֹת הַחֹרֶה וְהוּא הַהֲתַלְחָדוֹ הָאֱמִתִּי עַם הַכְּרוֹזִים טוֹרֵשִׁים כְּנִסִּים לַמַּעֲלָה. וְכַכֵּר בִּיזָר הַרֵב הָאֱלֹהִי הֵבִי יוֹסֵף שֶׁם טוֹב וְז"ל אֲשֶׁר שִׁמְעָתִי בְּחִירוֹתֵי חֲכָמָה מִפִּי בְּהַרְבֵּה מִמֶּאֱמָרָיו. וְהוֹכִיחַ אֶת מַדְבְּרֵי אֲרִיבֹסִי וּמַפְרָשִׁיו לֹא יִתְחַיֵּב שֶׁהִנֵּס חֲשָׁאֵר נִלְחִיית אֲחֵר הַמּוֹת בְּעוֹר הַחֲכָמָה כִּי הָיָה עַם הַיּוֹחֵה לַדַּעַת הַנִּלְחֶת הָאֵדָם עֲנִינ

(ל) ועשה ממורות וזב ספור וגו' עד אלה המשכן חמשה . אחרי שכבר נבאר מעשה השולחן שהיה לזר ימין הכנסם להיכל וזכר מעשה המנורה שהיה לזר שמאל הכנסם שמה ואז שהיה המנורה מקט' שפירושו לדעת רש"י ששהיה כלה גוף מלא ולא יעשה חוליות ולא יעשה קנים וגדותי' איברים איברים ואח"כ ידבקם ויחברם בדרך האורפים . אבל יעשה המנור' וקניה כפתורי' ופרתי' ונביעי' הכל מחתיכה זזה אחת . ומקיש בקורנם וחוחך בכלי האומנות ומפריד האיברים איך ואיך והוא אמרו מקשה חמשה המנור' יריבם שהוא הרגל שלה למע' העשוי כמין חיה שעליו נשענת המנור' וקנה והיא הקנה האמצעי שלה העול' באמצעי בירך וקוף כלפי מעל' ועליו נר האמצעי נביעה שהם כמין כוסות בולטין ויוצאין מכל קנה וקנה במנין שנחן בהם הכתוב . וכפתוריהם הם כמין פסחים עגולין ונולטין סביבות הקנה . ופרחיהם והם יצורים נעשים בה כמין פרחים כלם ממנה היינו מאתה החתיכה של זה אבל הרגלי' הם כתב שהיתה המנורה חלולה . ולזה אמר וירכא וקנה ושם קני' יוצאים מזדים שהיו הקנים כלם חלולים שאם לא היו כן לא היו קנים . וגרסה ל' שאין לו טענה בענין הקנים כי אפשר היה לטעות מלאים בחיטוניהם עגולים בנורת קנים . כי כבר ימלא הרבה קנים מלאים מבלי דקות ופתי כלל ואלמלא כן לא יצדק אמרו מקשה חמשה המנורה כי לא יוכלו לבנות חלולים מחתיכה אחת . ואמר חמשה' המנורה לפי שנתקשה בעיני משה ענין המלאכה הזאת . והודיעו יתברך שאפשר להעשות המנורה מקשה על ידי האומנים ואמנם בדרך הכדוש הוא ידוע שנעשית מאלים . אבל אני לפרש הכתוב על פשוטו באתי . ואמר ושם קנים יוצאים מזדים להניד שיהיה קנה המנורה באמצע ושלש' קנים מזד זה וג' קנים מזד זה וכולן יהיו יוצאים מזדים כי כלה מקשה היא ואמר שלשה נביעי' משוקדים וג' נביעים וכו' להניד שבקנה האמצעי שהוא גוף המנור' יהיו ארבע נביעים לא שלש' כלשהם כבאר הקנים כי בקנה ההוא היו נביע אחד בירך והשלש' למעלה סמוכים לכפתור ופרח ולגר כמו בנאר הקנים עוד אזה שהיו בקנה האמצעי ההוא שלש' כפתורים ומכל אחד מהם יצאו שני קנים אחד לכאן ואחד לכאן כאלו מאותו הכפתור היו יוצאים הקנים ההם וזה שאמר וכפתור תחת שני הקנים . וכפל לומר זה ג' פעמים להניד שהם ג' כפתורים שיצאים מהם ששת הקנים כמו שזכרתי . ועם

והיות המלכות רבה ומשתרעת, הנה הוסיף שעל כל פנים כפתוריהם וקטות היוצאים מהם הכל ממנה ר"ל מהממור' יבין לפי שכלל תהי' מקשה אחת מחתיכה אחת של זהב כמו שפירשתי, והוסיף לומר עוד זהב ספור, להגיד שעם היות שהיו הקנים מלאים וכן הכפתורים והפרחים לא יעלה בלגנם לומר הדברים האלו' מפני היוחס' דבר אינו נראה' לעין אינו צורך שיהי' זהב מווקף ואין אדם רואה אותו די שיהיה זהב מעורב, לכן אמר לא תעשה כי כי האדם יראה לעינים וכו' יראה ללבו ולכן שיהיה הכל זהב ספור ואחרי שזוהי על הממור' אזה גם כן על הנרות ועשית את נרותי' שבע' והעלה את נרותי' והאיר אל עבר פנים רוצה לומר שחיהי' הממורה כלה ושעת נרותיה שבראשי הקנים היוצאים מזדים מסובין כנגד האמצעי באופן שסגור' כשהדליקם יאירו אל עבר פנים לקנה האמצעי שהוא גוף הממור' והיבטן שאמר והאיר על כל נר ונר משעת הנרות שיאיר אל עבר פניו אל גוף הממור' ויהיה זה כשידליק הפתח אל מול פני הממורה האמצעי שהוא העיקר הים מאיר ללד מערב אל מול הארון ונכחו ולכן נקרא כר מעשה שמתנו הים מחליל וכו' הים מטיים שצטבו את הנרות, והיו אסן כי הנרות שבעה רוצה לומר ששם בשעת קיום והנה האמצעי וכפי דעת צעלי הפס' היו הנביאים והכפתורים והפרחים לנו וליופי, ואני כבר ביארתי בדרך רמזי החכמה שהיו שבעת הקנים רומזים ללגנלי שבעת הככבי לכת והנביעים והכפתורים והפרחים לעיני הנלגלים ההם ותנועותיהם, ואמנם כפי הרמז החורגי היתה הממורה רמז להכמה העיונית ולכן היו זה שבעה קנים ושבעה נרות לרמז לשבע חכמות ושאר הדברים הרומזים להסעפות החכמות, והיות הממור' מקשה אחת הים רמז על התאחדות החכמות כפי מה שיתאחדו הנושאים שהמציאות כלו באיש אחד, וכפי כל אחד מהדרכים האלה הוציאה השאלה הרביעית, ואמר ומלמדים ומחחותיהם זהב ספור, להגיד שמלמדות שבהם לוקחים הפתילות והמחות שבהם מרימים הדשן מהנרות הכל יהיה עשוי מזהב ספור אף על פי שיהיו כלי שרת ויהיה משקל הממורה עם כל הכלים ההם כבר זהב ספור לא שהיו המלמדים והמחותות מקשה עם הממורה כי אסן שהממורה בעצמה תהיה כבר זהב אחד בדבריו רבי יודא אצל הכלים לא היו בכלל בכך אלא להודיע שיהיו גם כן זהב ספור וכן כתב הרמב"ן, ואמנם מוצא הקשרת לא היה להסיר דיה רע מענשר, השחיטה הנה כי באש היו מחיך לא זה אלא לרמז בדרך רמזי החכמה אל הנלגל החשימי העליון שאין בו ככבים ואסן לרמז להבארות הנפש אחרי המות כמו שביארתה בגמ' החורגי, והוציאה נזה השאלה הם', ואמנם למע לא נזכר כגון שמור לשולחו ולממור', יתבאר בסוף הפרשה הוצא נחשבות שאלה הם' :

ב (א) **וְאֵת** הַמֶּשֶׁן תַּעֲשֶׂה וְגו' עַד וְעֵשִׂית פֶּרֶת . כִּי מֵה שֶׁאִמַּר הִיא רְאוּיָה שֶׁאִמַּר וְעֵשִׂית מֶשֶׁן כְּמוֹ שֶׁאִתּוֹ וְעֵשִׂית שׁוֹלֵחַ וְעֵשִׂית מְנוּרָה וְכַשֵּׁי . הַמֶּשֶׁן אִמַּר אֵלָיו וְאֵת הַמֶּשֶׁן תַּעֲשֶׂה לִּי כַּכֵּר אִם לְמַעַל וְעַם לִי מִקֶּדֶשׁ וְכַנּוּחֵי כְּחוֹס וְהִיו יוֹדְעִים יוֹדְעוּ מֶשֶׁן וְשׁוֹרָה בְּמַעַם הַבֶּרֶךְ אִם לְהִיזוֹת עֲקֵר מַעַם הַמֶּשֶׁן . וְאִם לְהוֹדִיעַ מֵה יַעֲשֶׂה הַמֶּשֶׁן זֶכֶר בְּתַחֲלֹת הַכִּדָּשׁ כְּאֶפֶס פֶּרֶשְׁתִּי לֵכֵן אֲדָרִי שֶׁזֶכֶר הַשְּׁלֹחַן וְהַמְנוּרָה שֶׁהִיא מִזִּבְחֵהוּ עַל הַלַּחֲמֵי שֶׁיֵּכֶן זֶכֶר וְכַכֵּן וְהַחֲשֵׁת הַכֵּל . וְלִרְגֵלָם וְהוֹלֵעַ שֶׁנִּי וְשֶׁנִּי וְלֹא אִמַּר אֵת הַמֶּשֶׁן כִּלּוֹ אִם וְאִלּוּל אֵת הַמֶּשֶׁן שֶׁכֵּנֶר לְיִיחִיד עֲלֵיו לְמַעַל תַּעֲשֶׂה בְּאֹפֶן כִּי יִרְעוּת . וְהֵנָּה הִיו בְּמֶשֶׁן דְּבָרִי מִחֲלָפִים בְּמַהוּת וְהֵם הִירְעוּת הַתַּחֲנוּנוֹת הַנִּקְרָאוֹת יִרְעוּת מֵאֵל שֶׁהִיו עֲשֵׂר יִרְעוּת וְהֵן הִיו אֲרוּגוֹת שֶׁ מְשׁוֹר רֹזָה לְמַד חוֹשֵׁי שֶׁ כְּפוּלִים לְחוּץ הִיוּת שֶׁנִּי . וְהַכֵּל וְאֲרִגְמָן וְהוֹלֵעַ שֶׁנִּי הִיוּת עֲרֵב וְלִקְוֹס מַעֲשֶׂה חוֹשֵׁב בְּהֵם וְחִי'ל (יוֹמָא "ב") דִּרְשׁוּ שֶׁל חוֹט הִיא כְּפוּל שֶׁנִּי . וְהֵם זֶכֶר תַּחֲלֹת וְאֲרִגְמָן וְהוֹלֵעַ שֶׁנִּי וְשֶׁ מְשׁוֹר כֵּל אֵין הִדַּעַת סוּבֹל כִּי הַפֶּסֶק לִפִּי שֶׁאִם הִיו כֵּל הַחוּסִים שׁוּיִם אֵין יִרְאוּ הַכְּרוֹזִים . וְעַכְשָׁנָה חוֹשֵׁב בְּמַר' ה' זִבְעוּנִין אִם לֹא בְּחוּסִין מְשׁוּיִים וְשׁוֹר שֶׁכַּחוֹב לֹא זֶכֶר בְּהֵם הִדַּעַת . וְאֵת

[illegible]

(כ"ג) ועי' ש'תן וגו' עד ועשת חמירי' לפי שנעש' השמכן בלחיון קהש' חזק' רב ובינת חלכות. לכן יחד הדבר שהוא קדש הקדשים בלחיון בנית הפעונו' המדר המיוחד לחזק אשר לו שם ארצו חמור וארץ חפצו שלא נחסרו מפתחיו לשלח ואחרי הדב' הקדוש ומקדש' האוא המיוחד לחזק לבדו שלא יבסנו אדם היה הסיכל והוא בית חושבו אשר שם שלחן המזל ובסוף והחמיר' ועם יבסנו משרתיו ועבדיו לעיבודו כי היה השולחן בשולחן המזל בעשור וזמנעו' דמס' והחמיר' נגד וזמנעו הקשרת היה במקום כסא מלכותו. ולכן היה מקשרים שם קשרת סמים בנקד ובעצד לחיון כי שיעשו חלמים נעת' החלס שמי פעמים וסוס בנקד ובעצד. והנה היה השולחן גם כן מעל' שמים כדי שיהיה נקל לשאת אותו. והיה קמתים ארבו באלו יאכל עליו אדם אחד בלבד. כי דומה האד' הוא אמה. ובשאר חז' האמ' חז' ואז' האמ' חז' לשמי מערב' הלחם. אחד בקדש האחד ושאר חז' סמו' לאלול שמה. והיו כל אחת מחתי המערבות שש חלות לחם כנגד ששת הימים שבה' הן יורד לישראל שצריך לחם הבדן בנקד לכל חמיר' וסוס ולחם אחד בעצד. והיו י"ב לחם בששת ימי חז' ביום השבת לערב' הבדן לפני ה' מפני שלא היה יורד בו לחם מן השמים. והיה השולחן ארצו לחמו' כדי שיהיה המקו' הכשאר פניו לפני האוכל אמה על אמה. והיה אמה וכו'. קומחו כדי שיהיה השולחן בקומת האדם עד טמורו כי קומת כל אדם ג' אמות. והן הרגלים אשר בלחץ עד בטמור הם אמה וחצי האמה. וזתה תדע שלא נחזר הקב"ה שיהיה שולחנו כחץ ועל פני האדן כמו שחשב בלוי בני קדר. אלא שהיה שולחנו עשר ית האדן כשהיה האדן אמה לאגלים על גלים על שולחנו' גבוהים וכל שכן בגדולים והמלכים חסם. כי הוא בלחם המנהג הפנינה והמיתותם אלא כבדור ואחד וזכית אותו זכס טמור ר"ל שיהיה השולחן כלו בעליון ובתחתיו כל העץ מצופה מחל' עד חזק טמור חז' קק שלחן סוגים מעורבים בו. ואחר ועשת לו חסרת וגו' לכבוד שבעליון השולחן כחץ ח' יעשה דר' המדד ופליטס חז' הוא יעשה' המסגרת מעץ שמים ודומה כפי החל' דר'. ועוד יעשה דר' אחד סניד' האדן חז' חז' ספק שיהיה גם כן מצופה' אצבעיה חליון כל שיהסגרת אשר עליו יהיה קיום במקומו ולא יזוז אלא יפיל. והיה המסגרת חז' ככרתי מסגרתו כדי שלא יזוז אדם הפנים מהמערב' ולא יפיל ללחן ולבאן. ולענין האוכלים כי שיאות השולחן יסעקו חמקום לחמקום. לזה ועשת לו רוח לומר לשולחן ארבע' טבעות וזכסו חז' אותם על ארבעת הפאות אשר לארבע רגליו והרגלים היו בתחתית השולחן ושם היו כסעיות נזו' השולחן ורגליו וכדי שלא יחשוב האדם כסעיות במסגרת נעמו שהוא בעליון השולחן. ודורך וזמר לעשות המסגרת חסירה בטבעות כל' שיהיו לחסם בנכחו זווית המסגרת ויהיו כסעיות האדם נחם לבלים שיכניסו הכדים בלחם בלחם כסעיות על השולחן. וגמז' חז' שנתה החסמות ודורך היה השולחן עליון על כספי המשא' אותו ולכך לזה חז' על ועשת הכדים וזכסו. וכן על על הכלים הכרכים לשולחן לחמור ועשת קערתו וזכסו לדפוס' כדכס' יאפו את הפנים העומדים בטעשה דפוסת ח"ת. ולפי שהיה הלחם נעמו כמו חסיה פרוזה חמירי וקומתו ויהיו חלמין' וזכסו מכלול כלפי חמלה חז' כוחלים. לכן בקדש לחם הפנים. והיה לאפה דפים של ברזל וכשחמלאו חז' הממור ביום שמי יחמו דפוס של זכב עד למחר ביום השבת שמסדרו על השולחן. ואותו דפוס של זכב קרא קערה. ובפיתויה הם המזקקים לשמש דכס לחם בשולחן ורש"י כתב שכפיתויה הם הכיזין ומחני דכס הלכס' וקסותו כי חז' חלאי קנים חלולים נסדקים לא רבו ויהיו של זכב מונחי' חן לחם כלל שיעכס דחום בניהם ולא יתפעשו. ומקפותו חז' יקר דכס כחז' ש"י שהם סופים בחין יתירות של זכב עומדין בלחץ וגבוהים עד למעל' חן השולחן ונגד גובה המערכת הלחם ומפולין ששה פולין זו למעל' חז' וראשי הקב' שבין לחם סמוכין על חומס פולין כדי שלא יכבד עליהם משא לחם העליונים על ההחז' ח' חסר. ואחד אחר זה זכב טמור תעש' אותם להרד ששם היותם כל' שמה לא יקלו בניהם אותם הכלים לעשותם חזב בלתי חזקק כדי שיהיו יותר חזקים לשמש. אבל כל פנים כלל יהיו זכב טמור. והיה חליתו השולחן לשימן עליו לחם הפנים דוזה חז' שיש לו פנים ללחן ולבאן מזדי בבית או שנקרא לחם הפנים מלשון לפני ה' חמיר' ודרי הרצ"ע. והנה הלחם הזה לא היה נאכל שמה אבל היה נחלק למשמרות. והוא זוכית שלא היה זה לצורך גבוה אלא לרמוז על חמיר' כי כי יורד הוא שהיה השולחן נלגלג לחלולת כמו שציגרתו בדרך רחוק לחסמה. או היה הערס וזמנ' שביטיות חיותו בששור והכבוד של מלפני' כי לזכורו ולשומרו חיותו. והמורה דכס השלחם הנה

ואתה תמלא כשתענין בכתובי' שלא נזכר השם באמצע החומין רק בתחלה או בסוף .
 לבדוע כי השם משמר הוא השמי מפני שהוא חזק ומלאה לכן ומעשה אורג וחושב ורוקם
 יעשו ענין לפעמים יכנס בו חס ודב ופעמים תכלה וכן השאר שהם משוני' בנבטיה' הנה
 אם כן כפי הפסוק היו אלה היריעות משם משמר השמי שהוא פסחן לכן כפול שם
 חומים והערב היה ממשי בנצט חכלת ונצט ארגמן ונצט הולעת שני והוא המשי אדום
 בנצטו הנקרא קארמיו' ומפני חלופי הצבעים של אותו משי היו כרובים מעשה חושב
 ארגונים נכס באתה מלאכה ונקרא מעשה חושב לפי שהוא מעשה ידי אומן שיכר החומין
 בחשבון ומחשב' עד שיראו הציור משי לדדי היריעה מה שאין כן מעשה רוקם שהוא
 שיטתו הציור בחושין ובמעשה מחפ עד שיראו מזל אחד בלבד . וזוה שהיה כל אחת
 מהיריעות שמונה עשרים באמה לפי שכן שזכר במסכת מדות היו היריעות מונחות
 אחרי הקרשים לצד חוץ לראות' . והיה ארכן על רוחב המשכן עשר אמות וחלום השעם
 מכל לד ומניין עד מקום האדני' שהיו נכסין' בזין שליבת הקרש' והוא רוחב עשר'
 היריעה' היה בכלל יחד ארבע' אמה ונחונים על אורך המשכן שלשים אמה ואחרי
 המשכן לצד מערב ומניין עד הקרש' והיו צאים הקרשים והלולאות נכס הפרכת המבדיל
 בין הקדש ובין קדש הקדשים וכן פירשו המפרשי' כלם . אבל יקשה איך יעמדו היריעות
 במקצוע' רוח המערב כי היריעה הנוגעת בקרקע אצרי המשכן היה ארכה לשמונה עשר'
 אמות . ורוחב המשכן היה עשר אמות לבד . ולכן ראוי שנאמר שהיו נמחין במתרים על
 יתדות המשכן נשתי קרנות המערביים . ואח' חמש היריעות שהיו חונקות אשה אל
 אחותה . להניד שהיה מחובר' חמשה היריעות שרוחב כלם עשרים אמה ושיעשה לולאות
 חכלת שהם נקבים בצורה טענות מוכפלים מחוסי חכלת להאחי נכס הקרשים על שפת
 היריעה האחת מן החמש היריעות המחונקות . ומפני שיש לה שתי שפתות מוכר שיהיה
 הספה מקצה בחובר' רצה לומר מן הצד שמחבר' חמשה לולאות בשמונה עשרים אמות
 מרחק שיהיה ביניהם שיהיה כל מרחק חצי אמה יחסי שביניהם אמה ולא תהיה מקבילות
 הלולאות זו לזו ובכנסם הקרשים בלולאות היה המשכן אחד בלולאות אהל מהיריעות ההם .
 ואחרי שזכר יריעות השם והמשי שהיו אחרי הקרשים ועל כנג זה עוד שיעשה יריעות
 עוים רוצה לומר ארגונים מלמ' העוים ויהיו עשרה יריעות מהם וכל אחת מהן שלשים
 אמות באורך וארבע ברוחב . והנה יריעות העוים לא היו מעשה חושב ולא בצורה כרובים
 כי הם היו בלבד לשמור את יריעות המשכן היקרות וידוע שהדבר שהוא לתכלית שמירה
 דבר אה' הוא למטה ממנו צמט' בהכרח . ולכן אמ' שיהיו יריעות העוים לאהל על המשכן
 רוצה לומר לשמור' . ולכן לא היו נכס הלולאות חכלת ולא היו הקרשים מוכפלים
 היו ביריעות השם והמשי . אבל היו הלולאות משמר גם כן הקרש' מנחשת . ואמר וקרא
 בעודק ביריעות האהל להניד שהמשכן היה עשר יריעות כנגד עשרה מחנות על קרשי
 עליונין . והאהל שהוא יריעות העוים היה נוכח יריעה אחת אשר היתה כפולה
 כנגד הכפרת לפניו וחצייה חכרה על אחורי המשכן כדי להעלים המשכן מעיני כל רואה
 ומצית מבחון ומה שאמר למעלה וכפלה את היריעה השמי' אל מול פני האהל פרש'
 שהני היריעה היתה היה בלוי וכפול על המסך שבמורה כנגד פתח האהל . והני' האהל'
 היה ברח העודק שהכרח ותחפס' על אחורי המשכן לכבות שתי אמות מנולות מהקרשים .
 והאמה מזה והאמה מזה לצפון ולדרום העודק באורך יריעות האהל שהם טודפות על
 אהל יריעות המשכן ב' אמות יהיה סרוח על ידי המשכן לצפון ולדרום . ואחרי המשכן
 הוא לד המערב לפי שהפחה במורה היה שהם פניו ואפון ודרור קרואים לדדים לימין
 ולשמאל . ואחרי שזכר יריעות העוים שהיו לאהל על המשכן לשמור היריעות היקרות
 שיעשה עוד שמירה אחרת . והיא מעורות אלים מאדמים ומעורות חמשים שיעשה מהם
 מכסה לכבות נג המשכן על יריעות העוים והש' שהחיהם . והיה המכס' הזה לקבל
 מלמטל מטר וגשמים ולכלוכים אחרים . הנה אם כן שלשה אהלים היו שם אהל משם
 ומשי' . ואהל יריעות עוים אשר עליו . ומכסה האהל מעורות אלים מאדמים ועורת
 החמשים שהיה למעלה מהכל ויש אומרים שהיה על יריעות העוים מכסה עורות אלים
 מאדמי' שהיה מכסה את הגג והדפנות כלם ושהיה על הגג בלבד עור מכסה אחד מעורות
 החמשים . ובעל זה נאמר ועשית מכסה לאהל עורות אלים מאדמים שהוא היה מכסה
 כולל לאהל כלו ואח' עוד ומכסה עורות חמשים מלמטל שהיה מכסה לגג בלבד . ואינו
 נכון בעיני כי המכסה מהעורות אחד היה על שתיים והקמה המשכן מטיבה עליו שלאמר
 ויקם משה את המשכן וגו' . ויפרש' את האהל על המשכן וישם את מכסה האהל עליו
 מלמטל כאשר נזכר ב' את משה . ומצוא' הוא שיריעות השם והמשי אשר אחר הקרשים
 הוא היה האהל היותר נכבד ויקר כי הוא היה הפנימי לנכס קדש הקדשים ולכן היה
 יותר חשוב והיה מעשה חושב כרובים . והאהל האמצעי מיריעות העוים אשר אחרי היה
 למטה ממנו במעלה ועודק עליו מכל ד ומקיסו ולא היה מקבל לכלוך . ומכסה האהל
 שבעורות היה למטה במדרגה מכל . ולפי שהאהלים האלה היה בלתי אפשר שיחילו
 בקומם ועמידה בעומה אם לא יהיה להם על מה שיטעו לכן נזהר עור מכסה אחד מעורות
 למשכן עזי שטים עומדים ר"ל שיעשה להקים את המשכן ולהמחילו כהל' לשבת הקרשים
 מעני שטים שהם חקי' וקלים שיניהם עומדים זקופים לא מוכנסים על הארץ זו על זו .
 והנה אחרועית את הקרשים ולא ועשית קרשים כמו שאמר ועשית שולחן ועשית מנורה .
 לפי שמה שאתה ראתה המשכן תעשה ידעו שיהיו שם קרשים שאלמלא כן לא יהיה משכן
 ולכן אמר ועשית את הקרשים ר"ל המעמידים את המשכן ודרך המדרש כנר זכרתי
 שהוא רחוק שהוליוס ממזרים . ובמסכת שבת (ד' צ"ז) פרק הזורק חלקו החמשים
 בעושי הקרשים מהם אמרו שהיה עוים אמה מלמטה וגם כן מלמטה ומהם אמר
 שמלמטה היה עוים אמה אבל היו מהמעטין והולכין ולמעלה היו חדין בלצט . וזו
 היא לדעת הסביר' יותר ישרה לפי שהקרשים האלה היו בצורת הלוחות ואילו היו עוים
 וגם כן צבוי אמה הכבד משאם כי הנה משמר' בני מררי היו קרשי המשכן ובריתו
 והקרשים היו מ"ח וכפי עבודתם ניתן להם שמנת הבקר בארבעה עגלות שיבאו לכל
 עגלה י"ב קרשים . ואיך ימסכו שתי בקר י"ב קרשים עוים אמה ארכה אמה ואח' וארכה
 עשר אמות . כי הנה אפילו קרש אחד יהיה זרות כפי המנהג הסביר' הכתוב לא הניד
 שיעשה צוה נכס כל על כן אמרתי שהיו הקרשים בצורה לוחות . ואולי שנס מלמטה לא
 היה עוים אמה כל שכן למעלה שהיו חדין קרשים . ולפי שלא היה עוים נחשב זכר הכתוב

אורך הקרשים שהיה עשר אמות להיות אורך הקרשים לגובה הכתלים . כי כן היה גובהו
 של משכן עשר אמות ורוחב אמה . והני אבל לא זכר עוים ואמר שתי ידות לקרש האחד
 לבדוע שכל קרש לצד משה היו לו שתי ידות משני צדדי הקרש כי היו בורחים באמצע
 הקרש לרחבו ברוחב אמה על אמה כלורת ח' ונשאר יד לכל ד נגוים אמה ורוחב רביע
 אמה והוא הני זרת משולבות אשה אל אחותה כלומר שהיו שתי הידות של שני הקרשים
 מחונקים דחוקים זו עם זו בתוך חלל אדן אחד וגמלא שני אדנים היו תחת הקרש האחד
 לשתי ידותיו וכן שתי ידות של שני קרשים בתוך חלל אדן אחד כי היה כל אדן נחלק
 לשני חצאי קרש ויקראו אדן הכלים הנצלת בתוך הקרש כי אדן הוא לשון ארון בלשון
 ערבי או ארמי ונתחלקו הדל"ת בוי"ן מפני שהם כאלוים בצורה . וכן אמרו במדרש (מ"ר
 ש"ס ד' ב') למע היו דומים דברי חורב עד שלא בא שלמה לכפיפה שאין בה אונים נא
 שלמה ועשה אונים לכפיפה . הנה הם כן היה מרת וחורק את הקרש מלמטה באמצעו
 בגובה אמה מניה רביע מכאן ורביע מכאן ורביע רחבו מכאן והיו כן הידות ומכנים
 ארון בלדנים שהיו חלולים . והיו בלדנים גבוהים אמה ויוצבים רחופין אף לא זס
 וידות הקרש הנכנסות בחלל האדנים הרווח מנ' עבריים רוחב הארץ בעושי שני
 האדנים שיפסיק ביניהם וז"ש משולבות אשה אל אחותה עשויות בעין שליבת כולם
 אשה אל אחותה מכונות זו כנגד זו ומובדלות זו כנגד זו . וכמו שכתב רש"י ואפשר
 לפרש בספוקים האלה באחד משני פירושים . אם שהיה לכל שני האדנים נוף אחד
 מפני שכל בעל חי נוף אחד בעל שתי אונים . אבל יקשה על זה מה שאמר הכתוב
 מלת אדנים למלת הככר ככר לאדן דמשמע שכל אדן היה בפני עצמו ומשקלו ככר
 כסף . וגם אמרו כאן שני אדנים תחת הקרש האחד אינו מתישב היסב כפי זה הפירוש .
 ויש מפרשים . מפני זה כי אדן הוא נוף בפני עצמו ולפי זה היה כל רגל הקרש
 חתוך בצורה אחרת . והיה כפי זה הפירוש אדנים משולבות אשה אל אחותה שכל יד
 היתה דחוקה באופן שלא יהיה רוחב בין יד ליד אלא כדי שיכנס בלדנים . והנה יתחמו
 למשכן אדני הבעלי חיים לדמיון וקרא הכתוב לצדדי המשכן באורך לשני המשכן לדמיון
 עצמות הצד צב"ה שהם צלעות ממש הדומים לקרשים העומדים זה בצד זה וכן נאמר
 בו פנים ואחור וכתיב וירכתיס ורגליס וידות ואדנים וראש שכלם הם לדמיון האגרים בתי
 שהיה זה אם מפני היות המשכן והקרשים דומים לגרמים השמימיים ומיניעם כמו
 שזכרתי ברמז הכתמה וכן להיוחס דומים לכחות בני אדם ומדרגותיהם כמו שזכרתי
 ברמז התורני . ובית הכבוד כמס קרשים יהיו לכל ד מצדי המשכן באמרו ולירכתי
 המשכן ימה וגו' כי לפי שנקרא הבל הארון קרש נקרא גם כן הבל הקדש וקראו יך
 על דרך וירכחו על ידיו הפירוש מקצוע קרן וזוהי מבפנים . ופירוש ירכתיס לשתי
 קצות מבחון ואמר שירכתיס יחדיו יהיו שתי קרשים להשם אמות . ונשאר חצי אמה
 מכל ד להניע אל קרשי הצלעות ושני קרשים צרים חמשה למקצועות המשכן לירכתיס כדי
 שיפסיקו בלבד . ואין להקשות ממה שכתוב ואמה וגו' באמה רוחב הקרש האחד כי
 על הרוב דבר ולא חשש על שני קרשים של המקצועות ועל שני קרשים ההם של המקצועות
 האחד סוף כאלו והבטי סוף ירכתיס ימה אמר ויהיו חומים מלמטה רוצה לומר שהיו
 נחמשים ושם מסה ומעלה . כי למטה יהיו חומים שתי ידות של שני הקרשים בתוך
 אדן אחד . שלא יתפרדו ולמעלה יהיו חמשים על ראש אל חוץ הפצעה האחת . ופירוש
 חמשים פירשו חמיונו . זכרונם לברכה מלשון חמו נכרתו שהיו כלים והולכים עד בלצט
 מצד יס ומצד צפון ודרום ויס שבמקצועות שהיו מכנים שבעת גדולה וחוקה בראש הקרש
 שכל מקצוע עד שתי המזבזים יחדיו ולא יתפרדו זה מזה . ושאר הקרשים לא הולכו
 לפצעות למעלה רק בתים לבדדים ובהם יתחברו אף הקרנות היו באמת נפרדים אם
 לא שהחמשים למטה באדן ולמעלה צנצנת . ואמר אל הצנצנת כס"א הידיעה מפני
 שהולכו להיות גסים וחוקים מאד . והיו שמונה קרשים הם אשר זכר ששה לירכתיס
 ובעים במקצועות וכל להדיענו שם הם היו צריכים האדנים אע"פ שהם צרים לחוק
 פנות הבית . ואמר ועשית בריחים כדי שיהיו סוגרים קרשי המשכן שלא יתפרדו ויתפחתו
 והיו לכל צלע ה' בריחים אשר כל שטים מהם יניעו אל מחצית אורך הצלע בשורה החמונה
 הנבוס' מן האדן אמתים והני ובין השור' העליונה הסמוכה מראשי הקרשים אמתים והני
 והבדית הכתוב אשר בין שתי השורות בתוך הקרשים ובאמצעיתם כלומר בתוך חמש
 אמות יהיה ארכו באורך כל הצלע עד שיהיה מבדית וסוגר מן הצלע אל הצלע ואמר
 ואת הקרשים תאפה וכן להניד שהקרשים המזכרים ופצעותיהם ובריחיהם הכל יאפה
 זהב . ורש"י כתב שלא היה צווי הקרשים כולל פנים ואחור . רק במקום מעמד הצנצנת
 בשתי שורות הבדיות ועליהם הבדיות כלם על מקום צווי זהב הקרשים ואין לשן הכתוב
 משמע כן אלא שיאפה אותם זהב לכל ד כי הם היו נוכח פני הקדש וקדש הקדשים
 ורחוק היה שיהיו כן . ואמרו ואת פצעותיהם רוצה לומר שיעשה זהב הצנצנת שהיו שלשה
 סצעות בכל קרש לשלש בתים לבדדים . ואם היו סצעות ממש לא היה דרך להכניס נכס
 הבדיות אלא מחוץ למשכן ואם היה החנס בתוך הפצעות מה נעשה ללצט המעני
 ומאין יכניס בריחיה אם לא שיקנו שלם נקבים בתוך הקרש שצוקו הצלע הכסוי ודרך
 הנקב' הנה היה מחריב בריחים אף יס מספרים כי אל הפצעות של הבדיות לא היו
 טענות ממש רק היו כדמות קלובות וכלורת ויס בולטים מן הקרשים בשלשה שורות של
 הבדיות . והיו פחותים לצד מעלה להכניס ממש הבדיות ויהיו הבדיות שזכנים בתוך
 הווים לרוחב כל הקרשים . ונקראו אלו הווים פצעות מפני שהיו עגולים כלורת ח' ו
 טענה . ומפני שהיה הציור במשכן ביריעו' ובקרשים קשה אמר והקמות את המשכן
 כמשפטו אשר הראת בשר רוצה לומר אחרי שחש' כל היריעות האלה ובקרשים חולל
 להקים את המשכן על משפטו כמו שאמר אחר זה ויקם משה את המשכן ויהיו את אדניו
 וישם את קרשיו ויתן את בריחו . ואמר כמשפטו אשר הראת בשר כי שם הראה למשה חגיגת
 המשכן וכליו קרשיו בריחו ופצעות' ברא' מונח' כדי שיקבל צור' הכל בדעתו מבלי ששח
 (לא) ועשית פרכת וגו' עד ויש' את המבנה עזי שטים אחר שזכר מלאכת המשכן
 אשר יעשו ומכב וכסף ונחשת חכלת וארגמן וחולטת שני ושב משול
 ועזי שטים זכר אחריו מלאכת הפרכת שהיה כמעשה יריעות המשכן בשור ואחריו זכר
 מלאכת' מסך פתח האהל שהיה מבדיל בין השאר וההיכל שלא היה בהם לא זהב ולא כסף
 כ"א חכלת וארגמן וחולטת שני ושב משמר ועמודי עזי שטים אדני נחשת . והנה הפרכת
 שים

היה כמעשה יריעות המשכן אם בחומרו ואם במלאכתו שהיה גם כן מעשה חושב כרזנים. ולא היה הנדל בין הפרכת ובין יריעות המשכן אלא שהיה הפרכת יריעה אחת מרובות עשר אמות על עשר והיה תלוי על ארבעה עמודי שמים והיו מלפנים וזב לכבוד המקום שהיו שם. ולא ידענו אם היו העמודים מחוץ לפרכה. או בפנים והיו ויהיה זכר ר"ל צראה העמודים לתלות בהם הפרכה ואמר על ד' אדני כסף. להניד שהיו אדנים של כסף לפי שהכסף ידבר לא על משה רבינו בפרט כי הוא היה נכנס שם בכל עת ומדבר עם השם פנים בפנים. וזוהו מה שיניח מלד חוץ לפרכה וכוא השולחן ללד לפון והמטורה ללד דרום ואמרו על זאת המשכן ענינו אצל זאת המשכן כי אורך השולחן היה לאורך השלל הפסוקי ואורך המטורה לאורך השלל הפסוקי וזוהו הקשר והענין העולה ממנו מבדיל בין הרה"ה והגה"ה. ואחרי שזהו על הפרכת המבדיל בין הקדש ובין קדש הקדשים וזהו על המסך לפתח האהל והוא היה ללד מורה מבדיל בין היכל הקדש ובין החצר כי ההיכל היה קרוא אהל להיווה מיריעות ועל עמודים והיה זה המסך גם כן מפני הנישנות כדי שכל אדם בהיותו בחצר וגם הכהנים הנגשים להקריב על המזבח לא יביטו משם אל השולחן והמטורה ומזבח הקשרת והפרכה המבדיל. לכן היה בין החצר וההיכל המסך שהוא. והיו הבדלים בין הפרכת הפנימי והמסך החיצוני הא' שהפרכת היה מעשה חושב כרזנים אמנם המסך לא היה אלא מעשה רוקם לא חושב ולא כרזנים. וכבר ביארתי מה הוא מעשה חושב ומה הוא מעשה רוקם. הב' שהפרכת היה על ד' עמודים אמנם המסך היה על חמש עמודים הב' שהדמי הפרכת היו מכסף ואדני המסך היו מנחשת. והכנסה במלפנים האלה על"ה הפסוק יהיה אצלי כן כי מפני שהפרכת היה מבדיל בין קדש הקדשים לקדש היו בו כרזנים ולכן היה מעשה חושב שיראו צורות הכרזנים משני עבריהם. להודיע שהיו חצרו הכרזנים אשר על הארון. אמנם המסך לא היה בטור כרזנים ולכן לא היו מליצים בו. ולא היה אצל המעשה חושב כיון שלא היו עשויים בו צורות הכרזנים שיוחד לחושב. ועבור שהיה הפרכת יותר קשון מהמסך כי המסך היה יותר מעשר אמות על הפרכת כדי שיעדיף על פתח האהל לנניעות לכן הוצרך המסך אל חמשה עמודים ולפרכת היה די בארבע עמודים. והכל משום הוצע לכה עם אלסך וכבוד אלסים הכתר דבר. גם אדני הפרכת מפני כבוד המקום שהיה מונח שם בין הקדש ובין קדש הקדשים הוצרך שהיה מכסף לא מנחשת אמנם המסך להיווה בין ההיכל ובין המזבח החיצון היו עמודיו מלפנים זכר ויהיה זכר. להורות שמלד ההיכל היו הדברים רומזים אל נתיבות השמים. והיו אדניהם נחשת להורות שמלד המזבח היה הכל נחשת"ה והפסוק. וכמו שביארתי ברמזים וסותר' צוה השלל הו' :

בי (א) ועשית את המזבח עני שמים וגו' עד ועשית את חצר המשכן. אחרי שזכר הדברים האלה הנעשים מהזבח והכסף והנעשים מתכלת וארגמן וחולעת שני ושם משור. זכר מה הוא אשר יעש' עוד מעלי השמים ונחשת בלבד מבלי זכר וכסף ולא תכלת וארגמן וחולעת שני ושם משור. ואמר ועשית את המזבח כס"א הידיע' למי שלל ישראל היו מחכים שיהיה השם לבנות מזבח להקריב עליו הקרבנות כדרך כל בני אדם הקדמונים שהיו עובדים את אלהיהם בקרבן וזבח ואדם ובה' ובאברהם יצחק ויעקב כן עשו גם שבמעמד הר סיני אמר מזבח אדמה תעש' לי וזבחתי עליו וגו' וגם משה כאשר ברת ברית התור' עם ישראל בנה מזבח תחת ההר. ומפני זה כלו אמר ועשית את המזבח בלומר ואמנם המזבח אשר יהיה צריכים לבנות לה' תעשה אותו בחצר המשכן לפני פתח אהל מועד. ושם היות הכיור מפסיק בין המזבח ובין המסך שלפני הפתח כדי שיהיה חצרו אחר וצניו יריעה ורגליהם בנזאם אל אהל מועד להקפיד את הקפידה ולהעלות את הכרית אל הפתח את לחם הפנים על השולחן באופן שלא יכנסו הכהנים מזהמים מהנשת הקרבנות לשמש בשמישים היקרים ההם. הנה עם כל זה לא נזכר כאן מלאת הכיור וכו' לפי שהיה רמז והערה מכוננת באותם הכלים אשר זכר כפי קדמותם ואחריהם כמו שאבאר בחשבות השאלה הב'. ואמר שהיה המזבח עני שמים רמז לומר שהיו דפנות המזבח מעלי שמים לא גנו כי ימלאוהו עפר כמו שאמר מזהב אדמ' תעשה לי וזבחתי עליו וגו' ואם היה המזבח מזהב' מעלי שמים היה נשרף ונשתה המזבח כיון שאם חמדי חוקד על המזבח לא תזכה. ונקרא מזהב לפי שעליו יזבחו כס"א יושבנו דמיים עליו אמנם מזהב הקשרת נקרא גם כן מזהב מפני שהיה כלארז מזהב החיצוני שובחים עליו. רבוע כהנה מרובעת. וסג' היה ה' אמו' אורך וה' אמות רוחב בריבוע כדי שיוכלו לבנות פה פה אל' וכדי שלא יהיו צו כונד גדול לענין המשא לא היה גדול יותר מזה לזכות עליו פרים הרב' עד שמפני זה שלמה עליו השלום כשבנה הבית הוצרך לעשות מזבח יותר גדול להרבות עליו הקרבנות. והיה המזבח הזה שזאת חורש שלש אמות קומתו. כדי שיהיה קומת כל אדם שיהיה אצלו ואין ספק שהיה לו כבש לעלות עליו לרשעו או לעבוד העבוד'. ואמר ועשית קרנותיו אל ד' פנותיו להניד שיעש' ד' קרנות על ארבע' זוויות ונקראו קרנות מפני שהיו בולטות ללד מעל כמו קרני'. גם היו חלולות מבפנים כדי לשפוך בהם הדם שמשם היה יורד למטה בתוך חלל הארץ אל יסוד המזבח ויורד על ההדס ולא יראה לעין. ואמר ממנו תהיינה קרנותיו כלומר מן המזבח של עץ השטים והיו הקרנות לא נמשכות ללד חוץ ולא ללד פנים רק ימזדו ביצור על פנות המזבח. ואמר וזאת אותה נחשת רואה לומר שיטעם המזבח נחשת מתחון ולא כלו בזה כי הנה מחציו ומעל' יהיה הנחשת ממעש' רשע כמו שביארתי ועשית קרנותיו שם כלארז כסירות לקבל בהם הדם כאשר ירבה. וסירות לדשנו לזורך

דושנו כי אין הדם פועל כי הוא שם האפר בסיני הדשן כסנ"ל תחת הד' לא אכל כשהוא נק"מץ הוא פועל הדשן כמו ואכל ושנע ודשן חדשן ודומיהם. וענין הוא כמו ויעש והענין מבדלות לאסוף הדשן אל מקום אחד ומזרקותיו הם לקבל בהם את הדם להזאה ולשפוך. ומזליותו להפך בהם אברי העולות לשרפם מזהב. ומחנותיו לתקן האש ולתחות בזה יקוד. ואמר לכל כליו תעשה נחשת כאומר וכל כליו הנזכרי' והבדלי' נזכרים תעשה נחשת ולא כסף ולא זהב. ואמר ועשית לו מנכר מעשה רשע ר"ל שיעשה מעשה רשע חורי חורים מנחשת מד' ללד המזבח מחציו ומעלה עד תחת שפת המזבח הנקרא כרכוב ועל הרשת היו ד' עננות נחשת מד' קליותיו קליות המזבח. ואמר ונתת אותה תחת כרכוב המזבח להניד שיהיו הרשת מלעיל עד תחת כרכוב המזבח שהוא השפה העליונה ממנו ונחשת הרשת שהוא מלד מטה עד חצי המזבח. והיה אם כן הרשת ארכו עשרים אמה להקיף ד' ללעות המזבח ורחבו אמה וחצי כי המזבח היה שלש אמות קומתו והרשת היה עד מחציתו והמפרשים אמרו שהיה הרשת צמודה לנוי ולתפארת. ונרא' לי שהיה נחש לא לאת אותו על נחשת בני אדם. ומפני זה שלמה המלך עליו השלום כשבנ' בית ה' עשה מזבח העולה צענין אחר באורך וצורחן וביקום. כי שלשים על שלשים אמות היה עשר אמות גובהו והוצרך מפני זה אל כבש לעלות אצלו ויסוד כדי שיכנס הכהן וילך על קרנות המזבח ללדיו. אמנם בכלן לא זכר הכתוב דבר מהכבש ולא מהיסוד שיעשו צמודה מפני שהיה קטן כדי שיהיה נקל לשאת אותו וגם שיערתי אני בזה עשם אחר אבאירו לך בדרך ואתה תצו' בפרשת זוה אשר תעשה על המזבח וזהו הקצ' שיעשו הבדים לשאת את המזבח בהם שיהיו מעלי שמים ונחשת כי היה הרמז צמודה ובדים א'. אך אמרו נצו' לתות תעשו אותו כנר פירוש המהרש"ם חלילי לוחין רואה לומר שיהיה המזבח חלול מבפנים ולא יהיה בלי מצי' שמים. ואמר כשר' הרא' אורך כהן כן יעשו לפי שזכרנו למעלה על דרך הפסוק הקצ' להניד למשה רבינו כבד כל עניני המשכן בצורה מונשמות לנגד עיניו כדי שקבל ציורם בשמות וילמדם אל האומנים לעשות כן. ואיפשר שיוכין אל הרמז הנרמז בענינים ההם. אמנם ראוי שתבחננו שזכר' פעמים בזה האזהרה הוצאת שיעשה כמו שהראינו בזה הא' מהם היה כולל שאחרי זכרון הדבור אמר ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו וכן תעשו. והפסוק הוצאת בזה כהוה לביתו בתחלת הדברים. אצל אחרי כן בזהוהו הכלים בקצתם אמרו ובקצתם לא אמרו. כי הנה בארון לא אמרו וגם בשלחן לא אמרו. אמנם במטורה אמרו שנאמר וראה ועשה כתבנית אשר מראה בזה. וכן בזהוהו המשכן בסיפור אמר גם כן והקמית את המשכן כמשפטו אשר הראית בזה. אמנם בפרכת לא אמרו ולא ג"כ במסך. והא"כ במזבח הנחשת אמר כאשר הראה אותך בזה כן יעשו ובחצר לא אמרו ובסדר ואחר תצוה אל אמרו כלל לא בנבדלי הכהנים ולא באופן קדושתן וקדושתיהם ולא במזבח הקשרת שנלפסו שם. וראוי לחקור הכנס בזה וע"ה הפסוק הראה שהדברים שהיה ציורם קשה על הדמיון הוצרך לומר בהם שיזכור הצורה המונשמת שנראה לו מהם בזה ובאותו ציור ותמונה יעשה זה וזה היה המטרה שנתקשה משה בציורם כמו שזכרתי. וכן המשכן ביריעותיו העוים ומכסה העורות והקשרים ושאר הדברים שנלפסו לציור ותמונה וכן המזבח החיצון מפני רשת וכרכוב ושאר הדברים שבו. הוצרך לומר בהם כן מפני קושי ציורם אך שאר הכלים שלא היה ציורם קשה לא הוצרך לומר בהם כן ונשתתק עם מה שכבר אמר בתחלת הפרשה ככל אשר אני מראה אותך תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו וכן תעשו. הנה התבארו הפסוקים האלה והוא' השלל הו' :

ועשית את חצר המשכן וגו' עד סוף הכתר. אחר שזכר על המזבח החיצון צוה על החצר שהיה המזבח בו והמשכן בחצרו וזכר קלטיה שם משור ר"ל פשתן ללד לא תכלת ולא ארגמן ולא חולעת שני. ונקרא חצר המשכן לפי שהחצר היה סובב המשכן כלו שיהיה בחצרו. והוא היה מקיף בו מכל לדיו והתחיל מלד הדרום שהוא נגב תימנה לפי שהוא הימין בנית וז' הימין הוא יותר נכבד מהשמאל גם מפני המטרה שהיה ללד ההוא. וכמו שכתב הרמב"ן המורה יקרא קדש לפי ששם הקדש וזיהוה השם וכן יקרא למעבר אחר ויקראו למזרח פנים כאלו האדם שונה אל השמש ונשאר מערב אחריו ונקרא מערב ים כנגד ארץ ישראל שהיה בגדול לה מערבי'. ונקרא חצר האחר צפון לפי שהשמש הוא צפון ומכוסה ובדלי' נרא' לאותו ד'. ונקרא החיצון דרום והוא מלך כסול' חסר צה רי"ש אחת להתחבר שני אותיות שהיא דר רום כי השמש ילך בדרום ההוא ויקראו לדרום ימין ולצפון שמאל כצניו האדם הפונה למזרח. ואמר הכתוב הנה שלחותיה דרומית ימין קלטיה לחצר ר"ל לזורך החצר שם משור כלומר שהשתי והערב כלו יהיה פשתן ולא יהיה מרוקם כי אם לנן כלו כדמות קלע האנים. והיה זה למעט חשינות המקום ההוא והיה אורך הקלעים לפאת הדרומית שהיה רואה לומר לאותו רוח מאה באמה ויהיו באותה פאה עשרים עמודי' ואין ספק שהיו מעלי שמים ואם לא נזכר בכתוב. ואדניהם שבהם יכנסו חלודי העמידים יכו בחפסרם עשרים ויהיו מנחשת. ולפי זה היה בין עמוד לעמוד חמש אמות ועובי כל עמוד היה עשר ומחצה ונמצא עבים של העשרים עמודים חמש אמות. והיו חמש עשר הפרשים צין עשרים העמודים שכל הפרש היה חמש אמות. הרי מאה אמה ללד דרום וכן הוא ללד צפון. ואמנם לפאת ים שהוא מערב היו עשר' עמודים וס' הפרשי'. ויבא לכל הפרש ה' אמות ושלשים ויבאו העמודים שתי אמות הרי חמשים אמה ולפאת קדמה שהוא מזרח היו שתי כתפים ושער החצר באמצע ולכל כתף היו ג' עמודים וג' הפרשים וכל עמוד שם

הספר חמש אמות הרי ט"ו אמות לכל כחף. ולשער החצר שבאמצע שתי כתפות נשאר עשרים אמה ושם היה המזבח מרוקם מחבלת וארגמן וחולעת שני ושם משור ארוך עשרים אמה וביה ל' עמודים שלם הפרשים. ויהיה כל הפרש שש אמות ובלים וטובי העמודים אמה אחת הרי עשרים אמה ואמנם ווי העמודים היו כמין רצוע' של כסף מקיף ראש העמוד ובו היה חקוע בראש. ואמנם אמרו עוד אורך החצר מאה באמה ורוחב חמשים בחמשים וקומה חמש אמות פירשו במסכת ערוגין אורך החצר מאה באמה שהיה החצר ממורה למערב ק' אמה ורחבו היה חמשים בחמשים ר"ל שהחצר שבמורה היתה מרוכנת חמשים בחמשים. שהמשכן היה ארכו שלשים אמה ורוחבו עשר אמה העמיד מורחו ופתחו בקנה חמשים החילונים של אורך החצר נמצא כלו בחמשים הפנימיים. וכלה ארכו לסוף שלשים נמצאו עשרים אמה הוא לאחריו בין הקלעים שבמערב ליריעות של אחורי המשכן ורוחב הפסגין שער אמות באמצע רוחב החצר נמצאו לו עשרים אמה ריוח לנפון ולדרום מן קלעי החצר ליריעות המשכן וכן למערב וחמשים על חמשים חצר לפניו ועובי הכהלים אולם אמה לכל צד והוא בכלל החמשים של כל רוח וקומה חמש אמות נובח מחילות החצר ונבחות הקלעים היה חמש אמות ומה יתבאר לך שאמרו אורך מאה באמה ורוחב חמשים באמה אין הכוונה שיהיו אלה שיעורי החצר אלא שיעורי הקלעים והיה אורך החצר מאה בעבור שהיו הקלעים מאה באמה. והיה רחבו של חצר חמשים בעבור שהיו הקלעים רחב' חמשים באמה. והיה קומת החצר חמש אמות בעבור שכן היו נובח הקלעים כי היו שיעורי החצר מונבחים כפי שיעורי הקלעים הסובבים אותו. והיה לפי זה צ"ח בחמשים צ"ח הסבה כמו החשיות בחמש'. ויאל לנו מכל זה שהחצר כלו עם המשכן אשר בחובו היה חמשת אלפים אמה ושמהם היו ללד מורה המשים על חמשים שהם אלפים וחמש מאות. ומשלשת הרוחות לפון ודרום ומערב היה רחב החצר עשרים אמה. והיה אם כן נתון המשכן באמצע הרוחב. וכלל ואמר בכוף הספור שהיה חצר שש משור לא משי ולא דבר אחר. ואדניסם היו נחש לא זכר ולא כסף וכך לכל כלי המשכן וכל עבודתו ר"ל שר הכלים שלא נזכרו במקצות ודומים. וכן כל יתדות המשכן שהיו חקועים בארץ למחוח ליריעות במחיריהם עד שיעמדו נמתחין ולא יגביהם הרוח וכן כל יתדות המשכן שהיו למחוח ב' הקלעים כדי שלא יגביהם הרוח מעל הארץ כלם היו נחש. ואמר זה למעט המסך של שער החצר מסך לפתח אהל מועד שלא היו צריכים יתדות נחש. גם שלא היו נמתחים למעט נחש. אבל מנביהין אותם ללחץ ולנוח תחתיהם והנה זה ית' נחצר שהיו חסוקים כסף ויהיה כסף ושאר הדברים כלם נחש. לרמוז שבעולם כסף זה כל עניני נחשת והפסד אף חסוקים כסף כי יש באדם חשוקה וחשק לדברים הנחשיתם הנפשיים ומפני זה היו חסוקים כסף. גם שהיו הענינים השפלים תלוי' בעליונים שהם נכבדים ונחשיתם. ולרמוז לזה גם כן היו ויהיה כסף כי בוים היו תלויים. הנה אם כן בנחיתת עולם היו נחשית ונבחינה כהנה היו כסף וכן המלא שיו קלעי החצר כלם שם משור שסוף פסחון לכן נכלל לפי שאין שלטון ביום המוח. האמנם בעשר החצר היה המסך חבלת וארגמן וחולעת שני להעיר את האדם שבעשר ההוא לדיקים יבאו בו ויש שם כבוד וסדר אם יזכו אליו. הנה מפני כל הבחינות האלה ילפון הדברים בזה האופן. והותר' עם זה השאלה ה' :

וַיִּשְׁאַר עשה לבאר למה זה לא היה כסף על מעשה המשכן וכליו כפי דרך הנחתם וכפי אופן הרמו הנרמז בהם. ונראה הוזהר באופן מנוגלג והיא השאלה ה' אשר העירתי בפרש'. ואומר בחשובה שהנורה ית' למד לעמו רמזים מדעיים משגעי המציאות מורים עליהם המשכן וכליו כפי סדר הנחתם בעשטכו כמו שביארת. ומלמד כי עוד רצה להם את הארץ והוראה נבכדת כפי סדר הויה אשר עלה עליהם בקדמה ואחר. וכדי לרמוז אל הלאמוד והרמו שהיה זה על הדברים באותו אופן שבה המזבח עליהם וביאור זה כי אחרי שאת' ועשו לי מקדש ושכנתי בזהו זה ראשונה על הארון להודיעם שזה היה תכלית הכוונה בכל המלאכה רוצה לומר למשך אחרי החורב האלהית ולהנחות גם יומם וליה ולשומר מצות' באשר הוא סוף כל האדם והכללותו. ולכן לא התחיל נצווי מעשה המשכן. המורה על עסק בני אדם וכוונותיהם כי אין זה טובה ואשרם אלא בארון והתורה אשר בו. וזכר אחרי השלחן והמנורה מבלי זכרון הפסק הפרכת להודיע שהטובות כלם אשר בעולם הזה הם הנשמות הנרמזים בשלחן ואם הנפשות הנרמזים במנורה ימשכו מן החורב מבלי הפסק ואם אחר זה מיד במשכן יריעותיו ומכסהו וקרישיו להודיע שאל לא ימשך האדם אחרי החורב שרמו בארון שהיה סבה לשלחן ולמנורה אלא ימשך אחר המשכן לסיורו מן השמים וזכר לזה כי מעובדי האלמה ובעלי המלאכה או המהנדסים ובעלי החכמה או מעבדי המלכה שהם הכחות הנרמזים במשכן כמו שביארת. הנה אז ימשך אחרי הפרכת המבדיל אותו מקדש הקדשים כי העולם הנתון בלבו יבדילו מהחורב והמלכות. ולכן זכר הפרכת אחרי המשכן ובאך אליו. וזכר במסך אחריו לרמוז שג"כ ימשך אליו מהיותו נמשך אחרי עניני העולם הזה שהיה נבדל מהשלחן והמנורה כי צהית (א"ה גל"ח. דבר הרוח מן האנשים ע"כ) חכמה מה להם גם עושר גם כבוד יחדל מהם כי לכן היה המסך מורה על זה הכדל. הרי שלמדנו מזה שבהיות האדם נמשך אחרי הארון והתורה שנתוכו יהיו עמו מבלי הכדל ולא מונע השלחן והמנורה. כי צהיות נבדל להונו ורדוף אחרי עניני העולם הזה והפורק מן החורב חשבור ותבדל ממנו ברכת ה' היא תעשר והכרמה גרמזו בשלחן והחכמה הנרמזת במנורה כי היא תחסי החכמה עם המוח במזן ותחנולותיו. אבל יהיה חלית האדם אשר כזה הנמשך אחרי המשכן שיכח למחוח העולה המורה על המוח והשחתת הנוף וכוונותיו שלכן היה מנחתה והיה בו מכבד מעשה רשת כמו שזכרתי ויהיה חלית ענינו להחרתה מקדש הקדשים ומהיכל הקדש נדד ישב מחוץ למחנה קדוש נחצר שהוא היה החלק היותר שפל ונבזה החלקי המשכן מנולה לשרב ולשמש לא שמור ומכונה כאשר היה נביכל הקדש. ולרמוז על גבול חייו ומספר שעותיו היה החצר מאה באמה שהוא הגבול שאיפשר שיהי' האדם ועמודיו היו עשרים לרמוז על ימי הבחרות ורוחב החצר חמשים אמה כי כן הם הימים הסובבים אשר

יהיה האדם עד חמשים שנה הראשונים מימיו כי משם ואילך יחצר הכח. והיו ווי העמודים והחוקים כסף לרמוז אל הכסף והתשוק' אשר לא יחדל ממנו בבחרותו ובזקנתו לאסוף כון ולהנביל תלוחותיו ולפי שראוי לאדם שיקפה על זה ענינו וישלים נפשו באמונות האמיתיות בהמשך אחרי האנשים העלמים שדיריכותו להיות בחורב ה' חפצו ולא נדבר אחר. לכן נזהר אחר זה ואתה הוזהר את בני ישראל ויקחו אלך שמן זית זך שיהיה את העם בענין האמונות שלא יהיה בהם אפיקורוס או אים מספק בדבר משגרי התורה כי הוא הנרמז בשמן המוב בזה כי ליריעות אשר כאלה באהל מועד מחוץ למסכת יערון אותו אהרן ובניו מערב עד נקרא בתמידות לפני ה' כלומר שיהיו המלמדים דעת אנשי חיל יראי אלהים כאשר וכו' ויהיו הדעות והאמונות מאותה שהם לפני ה' ואשר ראוי שימצאו בבני ישראל שיערים בלבושם וכמאמר המזכיר (חללים קל"ג) כשמן המוב על הראש יורד על הזקן זקן אהרן שיעור על פי מדותיו. ולפי שכלל רמו בשמן הדעות והאמונות ובאשרן ובניו המלמדים דעת ויראת ה' כמך אליו פרשת (שמות כ"ח א') ואתה הקרב אלך את אהרן וגו' וזה על גבדי הכהנים שיהיו לכבוד ולתפארה ליהיה מורים תורת האלוקים. וזה אף יתנחנו שקדושתם כדי שיקדשו לגבוה בפרשים וזה אשר העשה להם לקדשם וזכר מה היתה העבודה החמיתית שעשו הכהנים על המזבח והיא עולות החמיר את הכבש אחד לערב לבורות על אחרות הש"י בעולמו וישראל גוי אחד בארץ ועל כל זה אמר שם וגועדתי שמה לבני ישראל ונקדש בכבודי וקדשתי את אהל מועד רוצה לומר שגזר האופן אשר זכר בכל האוים שקדמו יהיה ישראל מקדש וישכון בבור ה' בנייהם ויהי ידעו את אלהים כי יתישבו באמונותיהם על ידי המלמדים אותם דרך להשארות הנפשי הנחתי שיגיעו אליו השלמים אחר המוח והוא הנרמז במזבח הקטרת ולכן היה עליו כסף ואתה תראה אחרי כל הדברים שקדמו להודיע שכל ידי השמן זית זך הרוחו לאמונות האמיתיות ובאמונות אהרן ובניו ודומים שיעמרו דעת וחורב יבקשו מפייהם יהיה להם מנחם הקטרת לא מנחם' דמונה השולה כי אם מנחם סוד. ולכן עשה ההקדשה מנחם' להעלות הנרות להודיע שמי שילמד החכמה והמדע ושרש החורב הוא יביאם לחיי העולם הבא. וכדי לרמוז הרמו הפיכד בזה באו לווי המשכן וכליו באותו אופן שזכרו בחורב. וזכרתי בזה השאלה ה'. והמתקן שלהיות רמו אחד כפי כל אחד מהדרכים אשר ביארת במעשה המשכן וכליו לכן נאמרו כל האוים האלה נתאמר אחד בתחלת סדר תרומה ולא בא דבור אחד לא על הארון אלא על השלחן ולא על המנורה עם כל מעלת'. ולא בפר' תורה בגבדי הכהנים ובסדר קדושתם ובמוצח הקטרת לפי שהיו כל הדברים מקושרים ומדובקים ברמו אחד הנרמז בהם כמו שביארת. אמנם מתחלת סדר כי השא לפי שזה הקדש ברך הוא שם על הדברים הנריכים לשלמות מלאכת המשכן ולא מפא' הרמו והערה אשר קדמה ולא היו הדברים בהם דבוקים ומקושרים זה בזה לזכר הרמו. לכן בא על כל אחד מהם דבור מיוחד. וידבר ה' אל משה לאמר. כי הנה בעטר שהיו צריכים במלאכה אל כסף ובחרומה לא נחתו ממנו מה שיהיה בו די זה יתבאר כי תשא וגו' כדי שימנו ישראל ויתנו כל אחד מחיית השקל שממנו נעשו האדנים כמו שהתבאר שם בע"ה ולפי שהכהנים העומדים במזבח היה ראוי שירחלו ידיהם ורגליהם בהנכנס בהיכל בא דבור ועשית כיוור נחשת וגו' כי לא היה הכיור וכו' רמו למדות המשובחו' כי הם בכלל המצות שכללה תורת האלוקים. אבל היה צרכו לענין רחית הכהנים ממס. ולפי שלקדוש הכהנים והאהל וכליו היה צריך שמן המשחה כי דבור אחר על שיעורו וכן דבור אחר על מעשה הקטרת. ולפי שאל היו יודעים מי היה האש הראוי לעלות מלאכת הקדש הוזהר. בא דבור ראש קראתי. שם בללל. ולפי שג"כ היו מספקים אם מלאכת המשכן חיה דוחה את השבת לא בא דבור אך את שבתותי חשמו. הנה אם כן כל האוים שבסדר תרומה ובסדר תורה נכללו בדבור אחד לפי שהיו מקושרים ומדובקים בעטם ורמו שטליו נאשו. אמנם הדברים שזה בסדר כי השא בא על כל אחד מהם דבור אחד להיוותם נפרדים נעטם בעטמם ובחלי מקושרים ברמו שטלם ושלא בא להכלית ההמשל ורמו כי אם לזכר המלאכה ושלמותה. וזכרתי עם זה השאל' ה' :

וְיָשָׁלַח יעלה בלנכך שהספורים האלה ממעש' המשכן וכליו וסדר הקמתו ומשאו והקבתו' ועניני הציודים ובגדי הכהנים ושאר הדברים שהיו צדורות בהם עשה שאנחנו נבדלו אין לנו תועלת בדיעותם. וכן המצות התלויות בארץ או המיוסדות בעשרת הכהנים וסומאחם מה התועלת שיש לנו מהם בדיעותם. כי הנה התשובה בזה היא שכל הענינים שבהם בחורב מאי זה מין שיהיו. הנה עיקר הכוונה בהם שיהיו כספר חכמה עליונה ולימוד אלהי בה יעיינו כל בעלי דת עד שיעלימו נפשותיהם בהשנות והידיעות ההם וכמו שאמר ושמרתם את כל דברי הכרית הוזהר ושיחיתם אותם למען חשבילו את אשר תעשון. ואח"ל ושמרתם זו משנה ושחיתם כמשמנו ובזאת המדרגה מהמעשה שיש בו למוד וחכמה היתדות היסודיים והחכמים בשלמות. ואין להם הבדל משעת המעשה לאחר המעשה. ולכן היה מה שידעט היום בעניני המשכן וכליו עם רמזיהם מועיל לנו היום בזה כיום המעש' עצמו ועל זה האופן באמת לא נעלה עבודה הקרבנות ודיני סומאחם וסדר חף שהמעשה בפועל בזה בכלי השכלות לא נעלה וזכר יקנה האדם צרכוים ההכנה לפניו יתבאר. וכמ"כ זכרתי אלהים רוח נשברת והוא עצמו מה שאח"ל זאת תורת השולל לנחמה ולנחם השלמים מלמד שכל העוסק בפרשת קרבנות מעלה עליו הכתוב כאלו הקריב' וזה כי כמו שיעיל המעשה ההוא כשנעשה להעמיד נגד רעיוניך יראת האלוקים ורוממותו ככה יכונן מהשבותיך להשכיל גדולתו וחכמתו ולבדנך בו בהשכיל הענין הנכבד אשר אליו החישרו מצותיו והמקרא והענין ללמוד ולמעין באמתת המצות הפן הוא יביאבו באמת אל הסלחה האמיתית וכן הוא בכל המעשים החוריי' עד שהיה מפני זה התורה אשר צדינו כלי אומנו' לסיכון לפנינו את הדרך אשר נלך להיות אלהים יודע' טוב לחיותנו בכל המקומות ובכל הזמנים. חס :

אתה

כח * ואתה הקרב אליך וגו' על יעקב את האבוד, כפי דרך הדפוס
ראוי לפרש ואתה הקרב אליך שהוא מכלל הצווי אשר אמר לו
אשר אצוה אותך אל בני ישראל רוצה לומר שאחרי שיצוהו על השמן להדלקת
הנרות יצוה גם כן על אהרן ובניו שיצדילים מחוץ בני ישראל לעבוד במקדש המה
ובניהם עד עולם לא בכורות ולא אדם אחר זר. וכפי הדרך שפרשתי בודיע
הקדוש ברוך הוא למשה שמכני שהיה עתיד לצוות על הדלקת הנרות שיהיה על
ידי אהרן ובניו הנרץ שיעשה בגדי קדש להאיר וגו' כי זאת היה הכוונה
הראשונה בכרסה והוא לצוות על בגדי הכהנים. האומנם אמר ואתה ידבנו
אליך כדי לתת טעם למה לא צוה בהדלקת הנרות לכל איש איש אשר ידבנו

רחשן זה הקדוש ברוך הוא צו גם כן ששה דברים. הא' אמר ועשית חן משפט וגומר כלומר שיעשו את החסן מהדברים וצאופן שיבאר ובעבור שבו יספוט הכהן על הדברים שישאלו ממנו נקרא הכלי הקדוש הזה חסן המשפט כי הגדת מה שיהיה הוא משפט המגיד אותו ומלמד זה נראה לי שנקרא גם כן חסן המשפט בצמיחה אחרת והוא שלא כל הדברים שידבר הנביא ומה נצאחו יגיד הכהן מכה חסן אשר על לבו. כי כהן נצבואס יסגור ספורי דברים

דן ונפתלי. והטופך אמרו שהוא רובינו וממנו אמר הנביא (ישעיה נ"ד יא) הנה אנכי מרכיז בטרך צנניך. ולהיותו משוכח שבאבנים בא כנגד שם יהודה שהיה מלך בקרב אחיו והספיר הוא ידוע כמו שאמר ויסדתיך בספירים. ובא כנגד שם דן להיותו בעל דגל גם שחמיו לב השופים במלחמה היו בצלאל למט' יהודה והוא אהליב למט' דן. ויהלום היה אבן הולמה כל האבנים ומשבתן והיא לא השבר לרוב חומה ויופעה ונלעו נקרא דוא' מהלטי והיא כנגד נפתלי שארצו היתה מברכת ומגשלת פרותיה במהרה. והטור השלישי לשם שבו ואחלמה. והלא אמרו שהיו כנגד נד ואשר ויששכר והם כנגד מאזנים עקרב קבת המשרתים בתשרי מרחשון כסליו שהוא זמן מוסוף ומבולבל קר ויבש. ולשם הוא מהלטי' שמה והודיע הכתוב בזה שהיו עתידים בני דן להחשיב בעבר הירדן ולכן בא כנגדו לשם רועה לומר לשם ובארץ שהיה יהיה דן כאלו כתוב לשם בפסח תחת הלבד והשין. ובאו אמרו שהוא אבן המגשלה המושך את הברזל בזה סגולתי וכן נאמר בשבט אשר ברזל ונחשת מנשליך. ואחלמה אמרו מסגלת' שהמביאה בידו לחלום חלומות ודמיונות שונות ויהיה כנגד יששכר מפני חכמתו. כמו שאמר ומנני יששכר יודעי בינה לעתים. והטור הד' תרשים. ובוסס וישפס והם כנגד נדי דלי דנים המשפטים בחדשי שבט אשר שהוא זמן קר וול. ואמרו שאלה היו כנגד זבולון יוסף וצמח. והתרשים אמרו שהוא חלנוסאר ונלעו פיר' לא והוא הדינא וההיתא בזה נגד יוסף לופיו. וסוהר הוא נקרא בלען ואיקרי' סטאלו ולפי שהוא צוחו דומה לים הנוחה כנגד זבולון לחוף ימים יבכון והוא לחוף אניות. וישפס נקרא כן בלען גאש'י ובא כנגד צמחיו לפי שהוא אבן עומדת זמן ר' וצמחיו היה ידיר ה' יבכון לבטח זה הוא כלל מה שמלחתי בזה באחד מהמפרשים :

והבכור בעיני דבר הזה הוא שהטור האחד כמו שזכרתי היה כנגד דגל מחנה יהודה שהיו בו שלשה שבטים יהודה יששכר וזבולון וכנגדם באו שלשה אבנים שהם כלם מסוג אחד והם אידם פסדה וברקת לפי שהאודם הוא הנקרא רובינו והפסדה הוא הנקרא בלען בל' והברקת' הוא הקארב' ונקולו ושלשתם מסוג או מין אחד אלא שיתחלפו בצבע או צוהר כי הרובינו' הוא יותר אדום מכלם ואיקרי' סטאלו' אינו כ' אדום כי הוא יותר נמוך לזבון ולוהר. והברקת' הוא היותר מזהיר ומבריק מכלם. וכן אמרו החכמים שדברו בצבעי האבנים היקרות ככל שלש אלה הם כמין רובינו' אלא שיתחלפו בצבון באודם ובזוהר בפחות ויתר. והנה היה האודם כנגד יהודה שהוא נופל על הלשון והוא הכלם והמעולה שבהם. והפסדה כנגד זבולון. והברקת' כנגד יששכר שהיה בחכמתו מבריק ומאיר לעולם כלו. הנה אם כן כמו שהיו שלשת האבנים האלה ממין אחד כן היו שלשת השבטים בדגל אחד. והטור הב' היו בו נפך ספיר ויהלום ושלשתם הם מסוג או ממין הדוא' מהלטי' אלא שהיהלום שהוא הנקרא דוא' מהלטי' הוא היה היותר חזק והספיר שהוא הנקרא בלען ספיר' אינו חזק כך כמוהו ונפך הוא אפרס' מהל' ולכן היה יסודם שהוא דוא' מהלטי' יותר חזק כנגד נד כי הוא היה יותר חזק מראובן ושמעון שהיו בדגלו. ולכן הקדמתי הכתוב בספור נתלתם בני נד ובני ראובן. האמנם היו כלם בדגל אחד כמו שלשת האבנים האלה היו ממין אחד. והטור הג' לשם שבו ואחלמה והם אבנים אחרים משבט אחר כי הלשם הוא אמאטי' שמה. ובאו הוא הנקרא בלען אישפוס' ואחלמה הוא הנקרא אישמיר' אלהם וגם אלה שלשתם הם משבט אחד וממין אחד כנגד אפרים ומנשה ובנימין שהיו בדגל ימה הנביל אלה השלשה שבטים שהיו כלם מבני רחל. ומאשר הנוחה האחלמה שהיא האישמיר' אלהם היותר יקרה ונכבדת כנגד בנימין רמז הכתוב שבנימין לא יכור מהל' ה' כמו שסרו אפרים ומנשה בחלוק המלכות כי בנימין שוד רד עם אל ועם נקדוים נאמן. והטור הד' הכריעי' היו בו תרשים וסוהר וישפס. ותרשים הוא הנקרא בלען' וטורקני' והוא למטה במעלה מכל השאר שזכרו. ושהם הוא הקריט' סאל. וישפס הוא נקרא בלען גאש'י ושלשת האבנים האלה אין להם עילוי ומדרגה כשאר האבנים אשר זכר. כי אלה הם אבנים נאים וערכם נדל מאד ונפל מערך האחרים שזכרו ולכן היו כנגד דן ואשר ונפתלי אשר בדגל אפוסה. כי להיוחס בני השפחות הנוחו כנגדם אבנים פחותי הערך. והכל לפי הנרמז והנמשל בזה. והנה לא הסכמתי לפרש אחת מהאבנים האלה על הבדולה הנקרא חלנוס' אלא פיר' לא בלען. לפי שלא ימלא ממנו גדול בשטור שיתחזק בו הם משמות השבטים כמו בשאר האבנים גם שהבדולה היא ענולה והיא נרץ' שמה ישר לפחות. הנה התבאר שהיו טורי אבנים כחשן על שמות שבטי בני ישראל כפי מה שהיו בדגלים ולכן לא היה שם האבן כנגד שבט לוי כי הוא לא היה בדגלים אלא כנגד אפרים ומנשה והתבאר שהיו האבנים מתיחסים אליהם כפי קורבתם וענינם בדגלים ואמנם התייחסות כל אבן ואבן לכל שבט ובטעם כבר אמרו בו דברים אצל להיותם אסמכתאות ושעמים חלופים לא בחרתי בהם ודי שגדעו שהיו האבנים כמספרם וכפי התייחסות' בינם לבין עמלם וזה הוא אמתית ארבעת החקירות אשר חקרתי בזה. הד' אמר משבטים זהם יהיו במלואותם רועה לומר שלא יהיו האבנים מונחים בחשן בקשר פתיל הנכנס בקבצים אלא שהיו שמה במשפחות וזה וזה יהיה החשן מלא עם משבטותיהם. ואמר והאבנים התיינה על שמות בני ישראל. להגיד שהתיינה האבנים בהן מתיחסים אליהם כהיותם מתייחסים על האבנים לא האבנים על השמות. ואומרו משבטים וזה אפרס' שגאמרו על האבנים אף על פי שהם לשון נקבה מפני שמשמעות אבנים דומה ללשון זכר כמו נשים פלגשים ובעבור זה אמר כאן על האבנים משבטים ולא משבטות. ואפשר לפרש משבטים על הטורים. וכבר זכרו (יומא ע"ג ח') שהיה כתוב למעלה מהאבנים שם האבות אברהם יצחק ויעקב ושכני יצרון ובהם היו כתובים שם השמות. כאלו תאמר ראובן א' על אידם שמעון ב' על פסדה וכן השאר וזה האופן היו ככל אבן ואבן ששה אחיות כנגד ששה ימי בראשית והיו באבני החשן ע"צ

שכבר עברו כמו שספר לדוננו משה מהבדילה הראשונה והשתלשלות הדורות הראשונים וקורותיהם ולא היה דבר מזה מושג באורים והתומים גם כנצואה היו מושגים פעמים רבות לזוים ואזהרות ולא היה דבר מזה מגיד הכ"ג באורים והתומים גם כנצואה היה הנביא פעמים אומר תוכחות ויכוחים ודברי למוד אל העם או המלכים והשרים. ולא היה דבר מזה אומר הכ"ג מפי האורים והתומים. אצל היה בלכד ענין האורים והתומים להשיב אמרים אמת לשואל על עניני הצבור אם ישעה דבר מזה או לא ישעה. לא שגיד הכ"ג באורים ותומים דבר ממה שהיה מבחלי שאלה כמו שהיה אומר הנביא פעמים רבות כה הראני ה' ומודיע מה שיהיה מבחלי שאלתו ממנו. אלא אחרי שהאל היה הכ"ג נותן משפט קצר והתשובה כדור קצר כך יהיה או לא יהיה. ובעבור שזה היה כה הגדת הכ"ג באורים ותומים אשר בחשן. לכן מהבחינה הזאת נקרא חשן המשפט כי הגדת העתיד הוא משפט. והנה מלאת החשן ותומיו היה כמלאת האפוד. ואמנם בשיטורי אמר רבנו יהיה כפול ורת ארכו וזרת רחבו. רועה לומר שהיה מרובע ישר ויחכן שהיה במלאתו ורתים ארכו וזרת רחבו. ואחר כך כופלים אותו ונשאר רבוע כפול וזרת ארכו וזרת רחבו. הב' אמר ומלאת בו מלאת אבן. ומלת בו חוזר אל החשן יאמר שימלא את החשן מאבנים שהיינה זו אלא זו בצופן שהיה החשן נעשה כאלו כלו הוא אבן אחת. ולכן אמר בו לשון מלוי. אבנים ומלאת בו מלאת אבן ולא אמר אבנים כאלו יהיה כלו אבן אחת ויש מי שכתב שהיה זה בחשן רמז לגוים הכבדים שהם חקועים וסקועים בעיני נגליתם לא הליים מוחץ כדעת האומר נגלל קבוע ומול חוזר. ובלכן היו ארבעה טורי אבן לרמזו אל ארבעת רביעי הגלגל שהם כפי ארבעת תקופות השנה ועוד הדבר היה הב' אמר ארבעה טורי אבן רועה לומר שלא יהיו האבנים מונחים בלי סדר. אצל יהיו ארבעה טורים או שיטות מסודרות זו אחר זו מבחנים בהם להשיב בהכ"ג האבנים. ודעת המפרשים הוא שהיה הטור הראשון כנגד ראובן שמעון לוי. והטור הב' כנגד יהודה דן ונפתלי. והטור הג' כנגד נד אשר יששכר. והטור הרביעי כנגד זבולון יוסף ובנימין. כי היו אים על שמו כסדר תולדותם בקדמיה ובאחור. ודא' לחקור בענין הזה על ארבעה דברים. הראשונה למה לוי יתבדך שהיה שמות השבטים מפותחים בצבאים ויהיה די שהיו מלוויים בצבע או בכתיבת שמותם כהו שהיו בדגלים או שהיו מפותחים בזה כמו שהיה כתוב בליך קדש לה' ומה נורך לבקש אבנים גדולות אבנים יקרות לפתח שמותם בהם אם בכתפי האפוד. ואם בחשן. והשנית למה לוי שהיו ארבעה טורים והנה באפוד היו ששה משמותם על אבן האחת. וששה משמותם על אבן האחרת ומה נורך שהיו בארבעה טורים שלשה בכל טור. והשלישית למה באפוד אמר שישם שמות השבטים כחולדותם ובאבני החשן לא אמר כחולדותם אלא והאבנים תהיין על שמות בני ישראל אצל לא אמר כחולדותם. והד' היכן היו אבנים האלה מתייחסות כפי השבטים כי הנה מלאך ראינו שלשבים היקרים בני הצבאות נתיחסו מהאבנים היותר פחותות כי הנה לכן נתיחסו לשם כפי סדר תולדות השבטים והיא הטו' פלתיא' מהאבנים הפחותות שבהם. ואחלמה שאומרים שהיה קר' שטאל שהיה אבן פחות' מערך קסון נתיחס' ליששכר בן הנבירה. ותרשים נתיחס' ליוסף שהוא היקר שבבנים וכן השאר. ומה שראוי שיאמר בזה הוא שזה יתבדך שהיו שמות השבטים מפותחים בצבאים. לפי שהאבנים הם יסודות בניי הבית בית ישראל בית אלהים. ולכן נקראו אבנים מלשון בניין. וכמו שאמר (תהלים קי"ח ג') אבן מאסר הבונים הייתה לראש פנה ולפי שהיו י"ב השבטים יסודות האומה ובנינה לכן לוי שהיו שישמו אותם באבנים. ומפני זה לוי יושב בעברת הירדן וטעה קחו לכם שנים עשר אים מבטי ישראל וגו' וזה אותם שישאו שנים עשרה אבנים מתייחדן למספר שבטי בני ישראל. וכן אליהם דבר הכתובל כשנבא את המונח לקח שנים עשרה אבנים במספר שבטי בני יעקב. כי תמיד היו עושים רמז השבטים באבנים להיותם יסודות בניי האומה ומעמדה. והנה באפוד לוי שהיו שמות השבטים בשני אבנים מפני שהיה הכוונה האלדית שהיו שמות השבטים בשתי כתפות הכהן כדי ששנשאות כפיו יתפלל עליהם ויזכרם ומפני זה היו ששה משמותם בכתף אחד וששה משמותם בכתף האחר ולא היו בעבור זה בד' טורים מסודרים אצל בחשן שהיה מקום לטורים לוי יתבדך שישמו האבנים בארבעה טורים כנגד ארבעת הדגלים שחלקו בזה השבטים במדבר כי היו בכל דגל שלשה שבטים כמו שיתבאר בסדר במדבר סיני. וכן בחשן היו שלשה אבנים בכל טור כנגד שלשת השבטים ההם ולא נמו חכמיו וזכרונם לברכה במדבר ולכן אחשוב אני שלא היו מסודרים שמות השבטים בחשן כמו שגולדו אלא כמו שהיו בדגלים. כי היו צטור האחד יהודה יששכר וזבולון כמו שהיה בדגל מזרח. ובטור השני ראובן שמעון וגד כמו שהיה בדגל תימנה. ובטור השלישי אפרים ומנשה ובנימין כמו שהיה בדגל ימה. ובטור הרביעי דן אשר ונפתלי כמו שהיה בדגל אפוסה ומפני שלא נכתבו ולא הנוחו בחשן כסדר תולדותם אלא כסדר הדגלים לכן לא נאמר בחשן כחולדותם כמו שנאמר באפוד. ואפלא מרש'י שלא הרגיש בזה וכתב שהיו השבטים בחשן כסדר תולדותם. ואמנם התייחסות האבנים לשבטים החכמים מפרשי הטורים האחרונים הסכימו בו כל אחד כפי דרכו. כי מהם אמרו שהאודם פסדה וברקת' היו כנגד ראובן שמעון לוי והיה האודם הוא הנקרא' גרא' נאטה בלען הדומה לרימון בגרניו אדומים. וזה כנגד ראובן בצור ישראל כי היה כהו וראשית אונ. והפסד' כנגד שמעון והוא אבן ירוקת חיונה חביבה כאודם. ואבן הברקת' היא היותר משוכח' מכל האבנים והיא מהיר' בגיוליוס נקראת בלען קאר' צונקלו מתייחסת לשם לוי המאיר בשלמותו מכל השבטים. ושאלה השלש אבנים הם כנגד שלשת המזלות טלה שור תאומים המשמשים בניין אייר סיון. והטור הב' היו בו נופך ספיר ויהלום כנגד סרטן אריה בחולה המשמשים חמוז אב אלו שם חדשים חמים ויבשים ולפי זה הדעת אלה היו כנגד יהודה

תאוות כאלויות השם הגדול נמצאת למד שהכין גדול כנגדי האפוד והחשן אשר
 מוקף לפניו ומלאחריו ב"ב שמות השבטים . ה' אמר ושיית על החשן שרשרות
 נבלות מעשה עבות רועה לוונד שכבר אמר שיהיו על החשן ולוונדו שרשרות
 מנבילות מרחק החשן והאפוד . והיו על החשן שתי פטמות וזב למעלה בזה
 הנראה מן האפוד ובהם היו מחוברות השרשרות שרשרת אחת טבעת אחת
 ואח"כ היו מחברים שני קווות שתי השרשרות על שתי המשבצות אשר בשני
 קצות האפוד . ובשני קוות החשן השפלות וזב הבלתי נראה היו שתי פטמות
 קטן ובנגדן היו כחפפות האפוד שתי פטמות וזב . והיה פתיל הכלת כיון בלתי
 הטבעות ובו יקשרו החשן עם האפוד מלמטה באופן שיהיה חשב האפוד מלמטה
 חגור בפתיל והוא אומרו להיות על חשב האפוד . ויעשה זה כדי שלא
 ירח החשן מעל האפוד רועה לומר שלא ימט לכתן ולכתן מעל האפוד בהיותו
 מחובר על חשב האפוד והחשב מהודק באפוד על המעיל מלד נבו . וטובר למטה
 יתן האצילים עד שיסיו ראשי החשב נכנסים על השררה מבין הכנפים ולבם
 נקשרים ראשי החשב ולא יתגרו בינע . אבל אמנם לא מצינו תחתית החשן מהודק
 על המעיל כי אין צורך לו . ואין לחוש הם יעלה וירד החשן על כדיומו כיון שלא
 ירח מלמעלה בעבור הגשלת המחברו שרשרות וזב שבהם תלוי . ובאשר על הכלית
 בכלי המקודש הזה ואמר וכתב אהרן את שמות בני ישראל כחשן המשפט על לב
 ובזוהי אל הקדש לזכרו לפני ה' תמיד וזהו לומר שזה יהיה סבה שאהרן יבא
 על לבו ותשועת מחשבתו בשמות בני ישראל המפותחים על חשן המשפט שהוא
 מונח על לב אהרן וזה ישיריהו שחבריהו יהודה בנה ש'קרה להם גם שיתפלל
 עליהם באופן שיוכרו לפני ה' לפניה ויאל לנו מזה שהכין לא היה נכנס אל
 היכל הקדש אלא מלובט כנגדיו וזהו לובט האפוד עם החשן יחד שגאמר ולא
 ירח החשן מעל האפוד והיה החשן על לבו מלפניו והאפוד מלאחריו . ה' אמר
 ונחת אל חשן המשפט את האורים ואת התומים . והנה לא זכרה הכורה מה
 היו האורים והתומים האלה . וכבר בא בשאלות שלא מלאנו בהם עשייה ולכד
 ויתקחו אל משה כמ"ש ונחת על חשן המשפט את האורים ואת התומים . וכבר
 חשב מהחכמים האנשים בהמה שהיו כתובים בהם שמות בני ישראל הם עולם
 היו נקראים אורים ותומים מפני שהיו מאירים את דבריהם ומתמימים תשובותיהם
 ואם היה הענין כן מה היה עושה בהם משה שעליו אמר ונחת אל חשן המשפט
 את האורים ואת התומים וכן במעשה וישם עליו את החשן ויתן אל החשן את
 האורים ואת התומים . והוא המורה בהם היו דבר מה נתן משה בהשן כמו שנתן
 את העדות בארון . גם שזכרם בה"א הידיעה האורים ואת התומים והם לא
 נזכרו עד כה בשום מקום וכמו שכתבתי בשאלות וכל זה יורה על אמתת קבלת
 חכמינו וז"ל שם היה כתבי שם המפורש שכתב משה בידיו ונתן אותם בארון
 החשן וזהו אל החשן כפול שנתן הכתיבה הקדושה שהוא בין כפלי החשן והשמות
 בהם הדיהם בהם היו מעירים הגבוהה בהיות הכהן הראוי אליה שמתפלל בהם
 ולזה אמר ונשא אהרן את משפט בני ישראל על לבו כי השמות שהיו מונחים
 בחשן היו סבה אל שהשועת מחשבת הכהן והשמות הקדושים ההם היו מניעים
 אליו הגבוהה ויגיד העתידות והותרה בזה השאלה ה' . ולהיות בחשן האורים
 והתומים מעשה שמים ולא מעשה חרש לא נזכרה בהם לשון עשיה כשאר
 הכלים והנגדים . ונזכרו בה"א הידיעה למעלתם וכמוהו ויטכן מקדש לנן עדן
 את הכרובים ולא נזכרו הכרובים קודם לכן וכמו שכתב הרב רבי משה בר
 נחמן . וכבר זכרו חכמינו וזכרונם לזכרה בשביעי (שם) מיומא שיתחייבו בהודעה
 בזה שלשה תנאים . והם האחת בבחינת השואל רועה לומר שיהיה השואל מלך
 או בית דין הגדול או מי שהלכו לרץ אליו . והב' בבחינת השאלה ר"ל שישאל
 דבר מול לכל ישראל לא מעשה איש פרטי . והג' מלד הנשאל והוא שיהיה כ"ג
 ורוח הקדש שורה עליו . וכבר כתב הרב המורה בפרק מ"ה חלק ב' שעיני
 האורים והתומים הן ממודגת רוח הקדש והיא מדרגה למעלה מן בת קול
 ולמטה מהנבואה . ואח"כ (שם) למה נקרא שמן אורים ותומים אורים שמאירים
 דבריהם תומים שמעלימים דבריהם . ונקראו ב"ב כרחי פלתי כרחי שזכרתי
 דבריהם פלתי שמופלאים בהעשיהם ומי שבא לשאל (א"ה נ"ל) . אינו שואל .
 ע"כ) בקול רם ולא מהרהר בלבו אלא כאדם שמתפלל בינו לבין עצמו ומוציא
 הדבר בפיו ומיד היה הכהן מתלבש ברוח הקדש ומביט בחשן ורואה בו מה
 שיהיה . אבל איך ישיג הכהן הדברים העתידי' בהציום באצבעי בהמה (א"ה נ"ל)
 הוא שהיו האותיות שבהן ע"כ) בולטות כנגד פניו של כהן ומפני זה נקראו
 אורים . אבל יספרנו לכה אחר יבוא אל הכהן מאח ה' מן השמים בו ידע
 להעמיד ולחבר האותיות ולהוציא התשובה מהן כי ברוח הקדש שבו ישפוט בלבו
 באי זה דופן יתחברו ויבדלו האותיות הן שמאירים לנגד עיניו מבלי שעות
 ושיגיה ומאח הדחייה נקראו תומים המשל בזה כי כאשר ישאלו מהכין מי
 יעלה לנו למלחמה תחלה היה הב"ג מגוין בשמות הקדושים ההם שבין כפלי החשן
 ומביט עם זה באצבע וימד היו מאירים לנגד עיניו אותיות תשובתו . כאלו תאמר
 שם יהודה כלו ויו"ד מלוי ושי"ן נשמעון ולמ"ד מגפתלי וה"א ממנשה או מאזכרהם.
 ובהיות האותיות הן מאירות לעיני הכהן עדיין לא ידע בדורן כי הן האותיות
 הן אפשר שיסודרו תיבות מתחלפות אלה שרוח הקדש אשר בו מנח התומים
 ישיריהו להביט יהודה יעלה וכמו שביאר כל הרמב"ם . ויותר נכון בשביעי דבר
 היה עמר שלא היו האותיות מואירות כלן יחד לשיפוט הכהן בסודרן הכל בהיות
 השאלה על המשל שזכרתי מי יעלה לנו בתחלה היה הכהן מביט בשמות השבטים
 המפותחים בהבני החשן . ורועה ראשונה שהיה מאיר שם יהודה ויקח בלבו ויאמר
 יהודה הוא . אחר כך יחזור להביט וכבר אינו מאיר שם יהודה כי כבר עשה
 בוראחו אבל יראה שמאיר לעיניו מהדש יו"ד מלוי הו מאחד מבשר השבטים
 ואין מאירה אות אחרת ויאמר בלבו הרי יש לנו יהודה ויש לנו יו"ד ותבכך
 האור מהאית ה' היא . עוד ישבו להביט ויראה עי"ן של שמעון שמאירה לעיניו

לאפור ולחשך וכ"ש בשפתו שכל הכבוד תלוי בו. ואומרו כפי תהרה יהיה לו פרט" כפי שרין שמכניסין העצמות זו בזו ומתחילין מן הפה ויפזים מעשה רשת סביב בטבעות על סוליו וכן נאמר המעיל על זה הדרך עמנו. והיה אם כן המעיל כמו גלימה סגורה מכל צד ואולי היו בו שנים נקבים מן הצדדים. ומשם היה מוציא הכהן זרועותיו. וכחצ רש"י שהיה המעיל כעין חלוק כמו הכתמת ואינו כן. אבל האמת הוא בדברי הרמב"ן שה' בגד יתעף בו כמ"ס (שמואל א' כ"ח) והוא עושה מעיל. והיה לו כנפים כנף מלפניו וכנף מאחוריו. וכמ"ס ויחוק בבקב מעיל ויקרע. ה"ל אמר ועשית על סוליו רימוני תכלת וארנמן וגו' ופסמוני וזה ונו' רואה לומר שיעשה על סוליו המעיל סביב רימוני תכלת וארנמן ותולעת שני והיו צלועות רימונים שלא פתחו פיהן וכמותם ידוע מלד מספר החומים שהיו בהם שכתוב בפרשת פקודי שהיו משור שהם סס מורה על החוט הכפול שמונה כי הוא כמו שכתב הרלב"ג נגזר משורה שהיא הסדרה שיש בה צלעות רבות. ואמנם הפסמונים פס"ס שהיו לעומן פסמוני וזה אחד בין שני רימונים. וכבר הקשה עליו הרמב"ן שא"כ לא יהיו הרימונים משמין כלום גם שה' צריך הכתוב לפרש במה יתלה הפסמונים. ואם יעשה פסמוני לתולות כהן. אלא שהיו הרימונים תוללים והפסמונים פסמונים בהם ונראים מחוכים ולא פירש הכתוב מנינם. אבל ברוחניו אמרו שהיו ע"כ רצ"ל לומר ל"ל מלפניו ול"ל מאחוריו כדאית' במסכ' ונחמ' (ד' פ"ח) ונתן הפסם ברימונים והפסמונים האלה באומרו. ונשמע קולו בבואו אל הקדש לפני יי' ובאחורו ולא ימות רוצה לומר שבו יבטח קול אהרן בבואו אל הקדש כי הקול שהוא יעריכו להכבון שהוא בקדש ומה שה' מועיל עליו מהנגדים וזהו יחיה ולא ימות למעט התבודדותו. כי מפני זה עמנו זה שלא יבטחו הכהנים כהניו יין למקדש כדי שהיין לא ימנעו מהתבודד ומהכבון בדברים האלה כדאית' ונאמר לומר שה' השמעת קול הפסמונים כדי שידעו מבחון כי הכהן ח' כי אלו היה מת לא היו נשמעים וז"ל ונשמע קולו וגו' ולא ימות כמו שפירש"ל בכהני בית שני שאם היה אמונה רעה בלכם היו מתים בהכנסם למקדש ובאשר לא היו שומעים פסמוניו היו יודעים שהוא נחשלו מת. ולכן נאמר ונשמע קולו וגו' בבואו אל הקדש ובאחורו ולא ימות. והמקובלים אמרו שה' זה כעין נפילת רשות להכנס כי הכהן המלך פתאום מבלי רשות חייב מיתה כמו שזכר באשכנזים שמי שיכנס בחצר הפנימי מבלי קריאה אחת דמו להמית. וכללו בזה היה הכ"ל משמיע קולו וקורא הוציאו כל אדם מעלי ואבוא אל עזרת המלך כמ"ס וכן אדם לא יהיה באהל מועד וגו' וכן באחורו ברשות כדי שידע הדבר ויבואו משרתי המלך מלאכי עליון ללווהו. ואחרי שהשלים ללוות על האפוד והחשן והמעיל עוד על היץ שהוא הלבוש הרביעי המיוחד לכ"ג ואמר ועשית לו יצב. וזהו צד הפס"ס בלשון דברים. ה"ל שה' היץ מזהב עשיר לא יצב משורב עם ספינים כי להיותו קדש ליי' לא ראוי מפני כבודו שיה' וזה פסוק ונקי לא מתכלת וארנמן ותולעת שני ושם כמו שה' האפוד והחשן. ונקרא ציץ מלשון מנין מן החרדים וזה לפי שהציץ היה עומד על מקום הכח המזייר והמזין. השני ופסחת עניו פתוחי חותם קדש ל' כל' שפסחתו בחרט אנוס על רצועת הוזהב שהיא אלה הדברים קדש לה'. ויהיה פתוחי חותם כתב מפורסם והאותיות היו בולטות לא כמו השמות שבכתפות האפוד ובחשן שהיו סס האותיות שנקראת תפחת את שני האצבעים אבל האותיות אשר בציץ היו בולטות. ואם היו בשפה אחת היו כתובות כן קדש לה'. ואם היו בבני שסין היה קדש מלמעלה ול"ל מלמעל' כי הוא ענין על כל הנמצאים. וה"ל אמר ושמרת אותו על פתיל תכלת רוצה לומר שהציץ לא יהיה מוקף את כל הראש בשלמותו אבל יהיה מגיע מאוזן לאוזן מלפניו והיה קושרו בפתיל תכלת שהיה נכנס בנקבים שהם בקצוות היץ אל האזניים. ואותו הפתיל תכלת היה קושר באחרית העורף. והיה המלנפת מנגד פשהים דקה וזה ולבונה וכמ"ס (זכריה ג') ושימו הנניך כהבור על ראשו ועל המלנפת היה היץ כדמות עטרה. וכן הוא אומר הבה המלנפת והרס העטרה ולכך נזה על היץ ושימו אותו על פתיל תכלת ושימו הפתיל על המלנפת שהיה מביא אהרן כי כל הנכבדים מ ישראל היו מביאי' מלנפת על ראשיהם מלמעלה. ואחרי אומרו והיה על המלנפת אמר הכתוב עוד אל מול פני המלנפת יהיה. לפי שפני המלנפת הוא נגד עליון הראש ועמודו למולו וכנגדו המלח ולכן נאמר והיו על מלח אהרן ונמלא בין היץ וביין פני המלנפת מקום פתוי להנחת התפלין כדבריהם ו"ל ובדרך' הזה התישבו הפסוקים וכמו שכתב הרמב"ן. ואחרי חדע שמהכנים לא היה לובש מלנפת רק הכ"ג מאחוריו. אמנם בניו ושאר הכהנים ישימו מגבעות שהם מקיפים כל הראש מבלי כפלים אלא כמו כובעים וחז"ל אמרו שהמלנפת ארוכה שש עשרה אמה והרי היא כנפיה ש"ק צד את הראש מגלגל ומחזיר ומגלגל סביב ראשו כפל על כפל. וההמנס בטבור שהיו המגבעות מכסות את הראש כמו המלנפת נקראו ע"ד הסברה מלנפת ולכן אמרו כ"ג מהמנס בשמונה בנדים והדליות גד' בכתונת ומכנסים מלנפת ואכנס מוקף עליו כ"ג חשן והפוד ומעיל והציץ. ונתן הכתוב עטם במעט' היץ באומרו ונשא אהרן את עון הקדשים אשר יקדישו בני ישראל לכל מתנות קדשים. ולא נאמר איהם עון אלא היץ והציץ. וכן אמר פני פגול הרי ע"כ כבר נאמר בפגול לא יראה. וכן א"ל שיש עונם אם היו בעלי מומין ולא יש עונם גם כן אם היו המקריבים עמאים והיה עומאחם ידועה כי ההורה הנבילה עניהם (א"ל נל"ח). ועון הקדשים נאמר ולא עון המקריבים ע"כ ולכן ישאר שהעון ש"ל הכהן מכפר עליו עם היץ היה השומאח בלתי ידועה כגון שפסמא המקריב בשומאח החסום שהוא בלתי ידועה לו ולא לזולתו וכן אם נשמא הקרבן ולא נודע לו עד שהקריב את אומרו שהציץ מראה עליו כמו של השומאח שנאמר את עון הקדשים רוצה לומר ששגגת

הקדשים הוא נושא אבל אינו נושא שגגת המקריבים. ואמר והיה על מלח תמיד לפני יי' להגיד בטבעות שהיין בא לראות על עון הקדשים היה ראוי שיהי' על מלח אהרן בכל יום ויום כי הקדשנות היו קרבים בכל יום כדי שיהיו את לבו להתפלל עליהם ולישא עונם תמיד. וי"ל מי שפירש ונשא אהרן את עון הקדשים שה' היץ מכפר על המגבעות הרעות. וכן המלנפת כל האמונות הנפסדות ולכן הוצא על הראש כי משם תלך הדעת והמחשבה. אבל אומרו עון הקדשים אשר יקדישו בני ישראל לכל מתנות קדשים אינו כובל השירות הזה. ואחרי שזכר מעשה היץ זכר הכתמת שכל כהן היה לובש כתמת צד על צדו האמנם כתמת הכ"ג הייתה יחיד' על כתונת הכהנים הסדיוסים במה שכתבנו היתה משובלת כלה משבולות משבולות ולכן קראה כתמת שכן כי היא היתה עשויה משפתן שחוטו כפול ששה. והיתה משבולת ר"ל עשויה בתים בתים והיו לכתמת בתי ידים בדרך הלבוש השלם ואמר ובצבת בחיורי"ק תחת הכיורין שהוא פלג יולא באומר נזה לחכמי לב ב"בצו את הכתנת. ואחרי שזוה על הכתמת נזה על המלנפת ואמר ועשית מלנפת שז רוצה לומר שיעשה את המלנפת משפתן שחוטו כפול ששה ולא היתה משבולת אבל היתה ארוכה והיה זנבך בה הכ"ל את ראשו זנפה על גבי זנפה. אמנם בני אהרן ושאר הכהנים ההדיוסים לא היו נהם מלנפת אלא מגבעות כמו שזכרתי. וקמו שביאר באומרו ומגבעות תעשה להם. ואחרי שזכר המלנפת זכר האכנס ואמר ועשית להם אצבעים ולא אמר אז על בני אהרן בלבד כי אם גם כן על אהרן ולכן אמר והלבשת אותם את אהרן ואת בניו אתו וגו'. והאכנס היה חגור שהיה חוגר בה את הכתנת תחת אצילי ידיו כך על גבי כך וארון היה מלח וזה היה גם כן לכ"ג נעשה משם והכלת וארנמן ותולעת שני מעשה רוקם כמו שהצגה בפרשת פקודי. והיה האכנס הזה כלאים כי היה שם נמר ופשהים ולכן לא היה כהן הדיוס יכול לחגור בו אלא בשעת העבודה אבל בשאר הסעות היה חוגר אכנס של בד לבדו ולא מעשה רוקם כמו אכנס הכ"ג. אבל הכ"ג היה חוגר אותו בשעת עבודה ובשעת שאין עבוד' של כן. ואמנם לבני אהרן שהם כהנים הדיוסים תעשה כתונת רוצ' לומר שלא יהיו כתונתיהם תשכן הכתנת הכ"ג. ואמר ועשית להם אצבעים רוצ' לומר לא מעשה רוקם. ואמר ומגבעות תעשה להם כלומר לא מלנפת וזהו הבדל בגדי הכהנים ההדיוסים מנגדי הכ"ג. האמנם גם אותם הנגדים אשר להם יהיו לכהנים הסדיוסים לכבוד ולתפארת שכל רואיהם יכירוהם שהם משרתי עליון. ואמנם אומרו והלבשתם את אהרן אחיך ואת בניו איון הסיו' שכל הנגדים שמכרו בפרשה ילבשם אהרן ובניו כלם בשום אלא כל אחד הראוי לו רוצה לומר אהרן כל השמונה בנדים שזכר. ובניו ארבעת הנגדים הראויים להם. ועם זה נזה שימשה אותם וימלא את ידם של הכהנים והוא הקדשנות שיזכרו בקדושתם וזהו תקדו אותם וכהנו לו כלומר לא יהיו מיוחדים לעבודתו. והנה לא זכר עם הנגדים האלה את המכנסים וזכר אהרן אחרית המשיחה הקדושה שנאמר ועשה להם מכנסים צד וגו' לפי ששאר הנגדים אמר שהיו לכבוד ולתפארת שכל הרואה אותם מלובשים בהם ידעו כי הם אנשי קדש אך מכנסים צד לא היו נראים לעין ולכן לא היו לכבוד ולתפארת. אבל הם מדרך הליטות לכבוד בשם הערוה בגיהם אל המוצא לשרת אם בגדיהם קצרים או כדי שלא יגביה הדור. ולזה ממנהים ועד ירכוס יהיו. ואין ראוי שיוכן המאמר הזה שיהיו המכנסים מוקף המתנים עד התחלת הירכוס כי אין צנייהם לאמצי ולא גם כן מוקף המתנים עד סוף הירכוס כי לא תתכסה בהם הערוה כדאית' וכל שכן אם היו מראש המתנים עד ראש הירכוס ולכן יהיה הראוי בזה מראש המתנים עד סוף הירכוס ואמר והיו על אהרן ועל בניו להגיד שיהיו המכנסים שוים באהרן כהן גדול ובניו כי לא יהיה הבדל ביניהם בלבוש הזה כמו שהוא בשאר הנגדים שזכר. ואמר בנואם אל אהל מועד כנגד אהרן כי הוא היה נכנס שמה או בנשהם אל המזבח לשרת בקדש כנגד בניו וכהנים הסדיוסים שהם המקריבים על המזבח היתרון כי אם עבדו בזולת זה האופן חייבים מיתה בידי שמים. ולפי שגאו האחרות האלה כלם בשם אהרן ובניו והיה זה היץ עמנו נוהג עם כל כהן גדול וכהנים הדיוסים שיהיו בכל דור ודור. לכן אמר ככופם חוקת עולם לו ולזרעו אחרי. אחר לך פירוש בגדי הכהנים כפי פשוטיהם. ונבוא עליהם לבאר הרמז אשר ירמוזו אליו כפי המדות והדעות הראויים להם :

והנה ראיתי להראש"ל בזה דעת דרך ואיש זר והוא כפי חכמת בעלי תכונת הככבי' וכפי מה שהבנתי מרמזותיו ואמר שהאכוד היה מורה על מהלך צבא השמים במהלכם האמצי לבד שריהם האלפגוניים לחשוב קודם החשבון של המהלך האמתי. ואח"כ צריכים לתקן ולסוּך ולגרוע כדי שיאזן מראית העין אל החשבון. והנה המהלך האמצי של הכדורים ידוע הוא ונקל לדעתו אך לא יוכל להתקן המשפט על פניו אשר ישמנה למראות העין כפי שנוי המקומות באורך וברוחב ולזה נושא' האפוד היו רבים ויכרתו והפלתו שהוא הכהן המופלג בחכמ' שופט באורים ובחומים בזה המספט שהיה בנוי כפי מהלך המופלג וכפי שנוי הנטייה באורך וברוחב ופירש החכם שכתפות האפוד ובהם שתי אצבע שוים כתובים ומאויירים י"ב צורות על שמות בני ישראל ששה בימין וששה בשמאל היה רומז אל חשב גלגל המזלות שהוא מקום מהלך השמש האמצי בשנה תמימה וזה צורות י"ב מזלות רק נחשבות כן למי ששומד באמצע הקו שזה אשר חשב גלגל המזל שזכר ומקיף נגד קדקדו אשר ששה מהמזלות נוטים מזד ימינו וששה מזל שמאל אך שכן המשפט היה בנוי כנגד אמצע ארץ ישראל ובתחילתו צבא השמים האמתי ולזה היה הכהן גדול שופט אמת בו ומגיד העתידות ולא יעשה על הרוב רק לפקדים כמו שמצינו בפילגש בגבעה ובעי. ויראה כי באורים ובחומים הפיל יהושע גורלות ונלכד עכן ונקרא הפסן

הכחן הלבנש חפן המשפס ברהי ופלהי ואורות הככבים נקראו חורי' מל' (ישעיה מד) חמורי דאיתי אור ועל שם שהם מאירים ואלו"פ שנקוד כסודק דייט מלאכום על דרך לשונה אורים גדולים. וההומים הם גופי כדורים שהם מתאזמות זו בזו וחוצרות זו לזו מן הגלגל העליון עד מרכזו הארץ כגלגל בלנים. וי"צ אבנים שחשן המשפט היו כפי המלך נחלות האמתי נקיים על אמצע ארץ ישראל. והנה מעשה החשבון כפול מהמלך המלשני והאמתי ובין שני החשבונות האלה ילא משפט האורים וההומים ישר לעת הדרך. וזה היה מה שרמז החכם הזה כאשרו ח"ל וחשב האסוד הוא המעשור על אמצעיותו על כן השעה על כתף השנית והלה הם כפי המחשבה ר"ל חשבון האמצעי ע"כ הם צבאן אחת על מספר כ"י ועל שמונתם כחולדותם וככה השעה השנייה רק המשפט איננו כפי החלוק בלב רק כפי החלוק למראה השין. ובעבור הנפיה אמר וירכבו את החשבונות שבתו ה"ל פסוקות האסוד היה החשן כפול ששם היו האורים והומים שמורים עד עת הדרך אז יתנוס מחוץ אל החשן. והנה אבני השבס שוות ומעין אחד ואין ככה אבני החשן כי אבני השבס הם לזכרון. ומשפט בני ישראל על אבני החשן. והאורים והומים לא זהב וכסף היו והמספר ידוע בראיות נמורות מהעליון והשפל והמבטלי יבין פד כאן לשונו. הנה זה הוא דרך הראש"ע סודו וכוונתו. ואין ספק אלאי שזה הוא גם כן דעת הרמב"ם שכתוב שהיו האורים רמו לככבים וההומים לגופי הכדורים וגם כתב במפני זה היה המעיל כלו תכלת לרמוז לעצם הגלגל הכוכבי. ואמנם ה"ץ והנלנפת ושאר הכנדים כלם יחסום על דבר מזה הדרך. וכבר יביין אל הדרך הזה ספק גדול והוא כי אם היו האורים וההומים מעשה חרש זהב וכסף למה לא נזכרה בהם עשיה כמו שזכרה באסוד ובחשן גם שזכרו ב"ל בדיעה האורים ההומים מה שלא נזכר בכלי ולא נבדל אחר כמו שביארתי. ואם היה כל זה דבר חכמה וחשבון הככבים במכלותם. למה נתיחס לכהן גדול והלא כל איש ישראל החווים בה רבים יגידו באורים והומים. ולמה זה לא היו משיבים אלא למלך או למי שהצבור נריך אליו כי הנה לכל איש ואיש תהיה כוראת המערכה גם כן. ואם היו כל זה דברי אישגנינות למה היה משפט האורים בניה ראשון ובזמן בית שני אין פוסה פה ומלפנף גם באורים אלא שכל זה הדעת הוא שזו ודבר כוז והאבנים האלה מפרשי התורה שלמים הם אחנו כדי להגדיל חכמתם הקמינו מעלת הדברים האלהיים ועשו הדברים הנעשים בדרך הפליאה כפי ההשגח' האלנית שהם ממין חכמתם הבוקה ומבוקה ומבולקת שרי לכו מאדריה כי הוא זמה והוא שון פלילי :

ודרך חז"ל הוא רחוק מזה. אמרו במדרש רבה אמר רבי בשם שהקצנות ממכרין כך הכנדים מכרין דחקן כהן גדול שמשם בשמו"ל נגדים ובהדיוטו' גד' לחונת מנכסים מלנפת אבנם מופיין עליהן כהן גדול חשן ואסוד ומעיל ואין. וכתב אנכונים בפירוש זה המאמר ר"ל בזה שכל אחד מחשבוני האומה ויחידה נריך למה שזו ארבעת הכנדים ההדיוטים. אם הכהונה שדמוה לשלמות המעשים הנפיים כלם והכהונות המדותיות הכריכות לבני אדם כמו שהכתנה מלבוש כללי לנוף. אחר כך יבואו מנכסים להעיר על עוינת המותרות והדברים המנוגים כחשונני הנפשות ובחירת המלוע בהם שנאמר ועשה להם מנכים צד לככות גשר ערוה ממחכים ועד יריכים יביו. ואמרו חכמינו וזכרונם לברכה כל מי שהוא לוח אחר בלמום של עריות הוף מחילין אותו במשירו. והאבנט צא להדק המנכסים ולדקס לנוף בחזקה ויעיר על התחוק האיש השלם בהנהגותיו. וממשלה על טבעיו ומחיותו הנדחשים לרש כאמרו ומנול בדרוה מלנכד עיר. ובמדרש אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל בראיה לכה יר הרע שאין רע ממנו הלא אם חוטיב שאת היו שופקים בדגרי תורה ואינו שולט בכה אם פורשים אתם מדברי תורה הרי הוא שולט בכה שנאמר ואליך תשוקתו אין משאו ומתנו אלא כך ואם אתה רואה תמשול בו. והוא אמת מנאחר שהמונשים לו ימנה מספרם והם מקיפים את האדם מכל זד מנית ומחון. אבל בשלילת המשפעה מהם כל מה שאפשר ומהמותרות ביחוד שאין בהם הכרח בשמירה הנוף ובריותיו יהיה לשלם בטחון מהכשל בדעתם ומאיונורו בסבתם. אבנר נתן לו היכולת והאפשרות על זה כנצנע בנחירה שנתן בו. ואמנם המלנפת צא על חיקון המדות והאמונות התלויות בחוק ה"ת ובמעשיו הליכות הכלי המקיף על חדרי המוח שם מקומות התבונה והזכרונות ומקום החושים והדבור החיזוני שזה ה"ת גם כן להקיר. ובמו באמרו חכמינו וזכרונם לברכה על זה. מאי מושיע ישראל בנפס קרקפתא דלא מנח תפילין מעולם. הן רואה שהשלמה שירמוז אליהם ארבעת הכנדים האלה הם הצרכים והקון כל איש שלם ונכנע מהאומה ואמנם ארבעת הכנדים שהיה מוסיף עליהם הכהן גדול הם היו מורים על יסודות האמונה ועיקריה ולכן היו מיוחדים בו מאשר הוא המנהיג הכולל לאומה כפי החורה. אם האסוד צא להעיר וללמד מעלת האומה כוחה ולכן שוטמו שמות השבטים נשתי כהפות האסוד כי כמו שהראש הוא הנבנה והכתפות הם אחריו היותר עליון שבנוף. כן יעיר שהאדם במינו הוא השלם והמעולה שנגמלאים אחרי המלאך והגלגל שהם הראש באמת. והנכנע מהמין האנושי כי הוא האומה שזאת מלך החורה והם שמות בני ישראל. וכמו שהראש הוא מעין מכל זד כהתפות וכל מה שירד ממנו יסל עליהם. כן גמנת ההשלמות כלם שישפיעו העליונות בהם כשרף להראש חכלית הראשון הוא האומה הזאת כשהיא מוחזקת בשלמותה. כאומרת שדמרש זית רענן יפה פרי תואר קרא ה' שמך כל המשקין שאתם מערב בהן אין אדם יודע אי זה עליון ואי זה תחתון אבל שמן זה אפי' אחת מערב אותו עם כל המשקין שבעולם הוא נחון למעלה. כך ישראל בשעה ששונים רצונו של מקום נהונים למעלה שנאמר ונתת ה' עליון על כל גווי הארץ. וזה הוא אמר גם כן אין תשוקתן של נפשים אלא לארץ שנאמר (הלים ס"ח) פקדה הארץ ותשוקתה. אין תשוקתו של הקדוש ברוך הוא אלא על ישראל שאל' ואליך תשוקתו. ואם המעיל צא לעורר על אמונה ההשגחה האלנית בדרכי בני

אדם ועל כן הוטמו בו פעמוני הזהב שהיו משמיעין קול לדעת התנועה והמעשה כאלו ישיריהו שים למעלה ממנו עין רואה ואוזן שומעת כל מעשיו ואל"ה הכתרו הוא ומעשיו ומהשגותיו ודבריו מהו"ת. והוא אמרו ונשמע קולו בנבואו אל הקדש לפני ה' ונצאנו ולא ימות ירנה בנבואו הנמול במעמדו והישרת שלמוחו והוא בואו. והעונש במוחו והוא אומרו ונצאנו. ובמדרש (הלים י"ח) יפה נוף משוג כל הארץ שלא היה אחד מישראל מניב בכוות בית מוקדס קיים למה שהיה אדם נכנס לשם מלא שונות ומקרים קרבן ומתכפרין לו והוא שמשח רגה. ואמנם החשן והאין פניהם היו מפרסמין ענין הנבואה ורוח הקודש המיוחדים באומה. וזה כי ההגדה הכלית נבואית היתה אם נדמיון לבד ותקרא קדם ואם נמשפס הככבים ותקרא חכמת השמים והיא פיותר נכנעת אחרי הנבואה אפי"פ שלא תעשה בהקם ומשכל אלא בשרשים מוגעים בנסיונות קדומים עם כל זה היה מלאכה שמונחה נכנע. ואומני עשייתה בלתי מושגים אלא על דרך המשפעה והתבולדות כשאר המלאכות המעשיות העיוניות. וכל מה שיהיה לו שום תכלות בעיון יווחם ללב תחלה אלל בעלי הלשון. וגם כי הלב הוא התחלה ראשונה לכל הכחות לכן זוכ שיתן החשן על הלב. וזהו יורה וינבא משפטי ענינים נבואיים שאי אפשר להגידם בעיון משפטי הככבים בענין האומה ומקרים ואודותיה. והוא אמרו ונשא אהרן את משפט בני ישראל על לבו לפני ה' המיד. והשמו בו שמות ה"צ שבסם להגיד שזאת ההגדה הנבואית מיוחדת בבני ישראל לבדם לא בזולתם כלל. הרי שהחשן הוא מורה מליאות הנבואה בישראל שהוא למעלה מהחכמה המערכה השמיימית. וה"ץ הוטם על המוח מקום חדר הדמיון להגיד ולסודים שההגדה הנבואית נכנעת מאלד מן הקדם שהשלמו בדמיון לבדו. כי הקוסמים השופטים בכה דמיונם בלבד יחסאו ויכזבו ברוב הפעמים ולא יצאו לשלם למה שתגיע אליו הנבואה ורוח הקדש ולזה היה כתוב על ה"ץ קדם נה' כי לא היה בקדם שהוא ודבר כוז ידבר ומפני שלמות ההגדה הנבואית על הכנכיות והקסמיות אח"ל (בברכות ד') אורים שמאירים את דבריהם חכמים שמתמזמים את דבריהם רואה לומר שההגדה הקסמית תצא בדמיונם נעלמי' מאלד באותות רחוקים כאמרו (מגילה ל') קל נבחה במחא וקל איתת' נבדברא אמנס אלו יאירו דבריה' ויחליטום כי גם משלי הנביאים מיד היו הם משיגים פתרוניכס אלוהי הכנכיות הנביא מספק על דבר ממה שיראה לא היה מחליט לעשות בליו פעולות מכנות מביאות כענין העקידה וזולתם. ואמנם ההגדה הכנכית ואם היא יותר מנאורה ויותר נכנעת מהקסמית הנה היא גם כן תכנע פעמים רבות להכניס טרדפה בנחמה ההיא מלנכד שמירת האלים רבים שיעלמו קתה לפעמים בהכרח ובמאמר הנביא (ישעיה מ"ז) שמדו נא וישישך הוברי שמים החווים בככבים מודיעים לדתים מאשר יבואו עליך. ולדשו חכמינו זכרונם לברכה מאשר ולא לאשר. והוא הכלים הקדושים האלה הם חומים שדבריהם חומים בשלמות גדול. והוא אמר ח"ל גם כן אין הקדוש ברוך הוא נגלה לאומות העולם אלא נחא דבר. והוא מליצה נכנעת שהנבואה הווא בדבור שלם על הכח הדברי והמדעי. אמנם הקדם המיוחד לאומות העולם נגלית בשנתם נחא' דבור. והוא המדמה בקדם בלבד. הנה הדרך היה ברמוה הכנדים הוא נכון כפי החורה וכפי הכנר' המיוחדת : ודרך שני נוכל לבאר ברמוה הכנדים האלה וענינו הוא שהכנדים שזאת התורה שילנש הכהן גדול היו משני מינים מין מהכנדים היותר משוחכים. והם המיוחדים לכה"ג בלבד. והם חשן ואסוד ומעיל ואין ומין מהכנדים שאינם כל כך משוחכים וילכנס איתם או דוגמתם שאר הכהנים ההדיוטים והם מלנפת ומנכסים ואבנם והנה הכנדים המשובחים היו מונחים גד' מקומות מנופי כי הנה על הראש היה המלנפת וה"ץ שעליו והחשן היה על לבו. והאסוד היה על גבו מאחריו והמעיל היה מכסה אותו בכל אבריו. ללמוד מזה שהיו הכנדים האלה כמות לד' אברים הראשיים שבאדם שהם המוח והלב והכנע וכלי ההולדה כי המלנפת והאין שעליו היו מכסה למוח ומחמכים עליו. והיה החשן מונח על לבו והאסוד היה מונח על הכנע על גביו מזד אחורי הכהן והיה המעיל מכסה כלי ההולדה כלם ומונח עליהם רואה לומר הכליות והמקור והאמה והאשכים שהם לצורך שמירת המין שלא ימות והפסד איש מכלי השליל לו אחרית וחקוק ולכן זה ישיבו בשליל פעמון זהב ורומון רומים לחזרת חליליה אישי המין בנבוא זה אחר בור זה וכו' שאלר ונשמע קולו בנבואו אל הקדש ונצאנו ולא ימות. כי בנבוא האדם בעולם הזה ישמע קולו ותורתו ויחיה את נפשו ולא ימות. והיו הכנדים האלה מורים הוראות. ראשונה בפי' הכנדים שהנחו אליהם להגיד שראשו של כהן גדול ומחשבותיו יהיה קדם לה' לא מחשבות ואמונות נפסדות חלילה. ולזה היה המלנפת והאין על הראש. והיה החשן על לבו להגיד שהמיד יהיו מחשבותיו ותפלותיו בדרו ובעד כל קהל ישראל ולכן היו שמותיהם נחשן כאומר כל מעיני בם. וכן היה האסוד על הכנע וכנגדו מונח על הנב להגיד שלא יאכל ולא יעכל בנדר כי אם דבר סודר וקדוש כפי מה שזוהה כחורה האלנית והיה המעיל מכסה כלי ההולדה להגיד שהיו כל ההולדה שלו קודם ולא יעכל בנדר ויבאיה חסורה לא צפרהסיא ולא כבחר. כי פעמון זהב ורומון היו על שולי המעיל וכל דבר סופר להשמע צרנע בישראל גם היה זהה כוראה שנית והוא כי היו הכנדים המשובחים האלה ארבעתם מורים ורומים לד' עבודות מקדשות שהיה עובד הכ"ג צניה ה' על ד' בלים קדושים. העליונה מהם להזות שבע פעמים על הפרכת ולפני הכפרת אחת בשנה ציום הכפורים. וכנגד הפצורה הזאת שהיה עושה בקדם הקדשים היה המלנפת והאין כי נזר אלהיו על ראשו לבוא אל חצר בית המלך פניהם. והעבודה השני' היא להעלות נר תמיד כל המטרה הסדורה בהיכל השם. וכנגדם היה מניח החשן על לבו אשר בו היו האורים וההומים רמו לאור המטרה. והעבודה השלישית היא להעריך למה הפנים לפני ה' ציום הבזה על שכלתן הספור אשר נכילם בשם וכנגדו היה האסוד רמכסה איברי המאכל. והעבודה הרביעית הוא להקטיר קפרת כמים על חוצת

מה לתכונת אחרת ומדידות אל כהן עליון אלא בחלומות פעם ומכרשם יעשו לו ולכן יהיו ימי המלוכה גם כן יהיו זריבים אהרן ובניו ללמוד מאדון הנביאים עבודת המקדש ומעשה הקרבנות. ומפני זה נוס יתבאר ששבעה ימי המלוכה יבנה משה רבינו כפי מה שזו לפני האלהים כדי שממנו יראו וכן יעשו אהרן ובניו אח"כ בעבודת המקדש והקרבנות הנזכרת. האמנם נעשה הסדר הזה שבעה פעמים בשבעת ימי המלוכה ויהיה הפעם האחת מהן לקדש את הכהנים ואת המזבח במשכן כלו. ויבאר הפעמים היו לעמוד אח אהרן ואת בניו בדיני העבודה. וכמ"ס חול' כה"נ שאינו יודע שקרי עבודה א"ן עבודה. וזהו שכתב: "אמר רבי יהודה ומנין שכל"י צריך לביטול ח"ל דכתיב (מלאכי) א' כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו. ולכך זכרה התורה כהן התכלית הראשון באמרו וזה הדבר אשר תעשה להם רוצה לומר לאהרן ולבניו לקדש אותם לבנה"ן. ואמרו לקח פר בן בקר הוא כמו קח ופר בן בקר הוא הכך בשנים הוא בן שתי שנים והאיל הוא שיטברו עליו י"ג חדשים. ולחם וחלות ודקיקה הם כלם משיבה עבה וביטונית ודקה. והלחם אין בו שמן כלל. אבל החלות היו בלילות בשמן שהקמה נחשבת בשמן נעלה ולשים אותם צמים והדקיקים היו משוחים בשמן אחר אפייתם בהיותם חמים כמים אותם בשמן כי היו לשים כשיסם צמים ואחרי האפייה היו מוחזקין אותם. ומפי הקבלה נלמדו שמכל אחד מהמיתנים האלה היו עשרה במספר. היו אף כן כלם שלשים. וזוהי שיטת כלל מנחת לא יקריבו שום דבר חמץ ושיהיו פתל רוצה לומר היוזא מן הקמה מטופה ונקי. ואמר ונתת אותם על פל אחד רוצה לומר שיחן הלחם והחלות והדקיקים בחוץ על אחד כי מלת על ישמש במקום חוץ כמו ונתת את שתי עבודות הובב על שתי הסצנות שעיניו בתוכם. והנה החלות והדקיקים היו ממיני המנחה שזכרו בספרות ויקרא אך לא הלחם כי לא תמלא שום מנחה בלי שמן והנה נזהר להביא יחד הפר והאיל והמנחות בהכנה אח"כ שהם קרבנות חלוקות מפני שנקבצו השלם הקדושים לאהרן ולבניו. וזה שיקריבו אל פתח אהל מועד שהיא בעזרה כלל. כי מפני שמשם יבטלו ומיכלי ומיכלי לפני לפנים נקראה כל העזרה פתח אהל מועד. והנה אותם צמים כי מפני שהזכר קדוש לקשור ראו שירצו אותם להעביר מהם כל לבנון ואח"כ יביטם הצנדים הקדושים המיוחדים להם. ולפי שאהרן היה הראש החתול הראשונה בלבישה בגדיו. ואמר תחלה את כהנא כלומר הכהונה המיוחד לו שהיא כהנה תשכן והנה לא זכר המכנסים כי הם מפני גניעותם לבשו אותם קודם לכן ולא נאמר משה לנצחם אליהם ואין ספק שכל הכהנה יחננו הראשונה. אבל הכתוב כדי לקצר המחין בו עד שיזכיר לבישה בניו הכהונה ואז אמר והלכשתם אותם אבנם אהרן ובניו. ואשרן לבש אח"כ מעיל האפור ואחרייו האפור ואחרייו את הבשן וזכר את המעיל האפור ועל זה נאמר כהן. ואפסד לו בחשב האפור. ואחר זה אמר ונתת את המנחתם בראש רוצה לומר עטופה מזל אחרי הראש עד אמצעו. ונתת את י"ז נזר הקדש כלל המנחתם הוא י"ז הובב המגיע מאזן אל און ברוחב שתי אצבעות שהיה פתיל תכלת שבו קשור על המנחת. ואחרי לבישה הצנדים לכ"ז צוה במשיחתו ואמר ולקחת את שמן המשחה וינקה על ראשו ומשחת אותו כי כמו שכתב הרמב"ן הגניטה היתה כביב קבוצ והמנחת הראש היה מנוול. ועליו יתק בשמן. אבל לדעת רש"י שהיתה המשיחה בכל הראש יהיה הדבר כדגרי הראש"ש שראשונה משה ואח"כ הם את המנחתם וכבר זכרו חול' שהכהנים הצנדים היו מושחים על ראשם בחלק מועט מהראש ושמים כמין כ"ף יונית כמו שכתב חול' מה הגניבים שראו המשיחתם בהם צניינים. ואומר לא שיהיה כ"ף יונית לרמוז שהוא אבר בשר השם לבשן כי בכ"ף היא הראשונה לאותיות כהן והיה מורה זה על הכהונה כמו שהזכר בזה מורה על המלכות. ואחרי שזכר קדוש אהרן ומשיחתו זכר כזה בעצמו צנדים זה הוא ואת בניו תקריב רוצה לומר לאותו מקדש והלכשתם אותם כהנות לא משבנות אלא כהנות גד. ומנחתם להם מנצות בראשם במקום המנחת שהיה לאהרן והיו כנבועים גבוהים. והנה נקראו מנצות לפי שהיו כשהן נצעות והניח צניינים חובשים אותם בפתיל תחת הגרון ואמר והיהם להם כהונה לחוקת עולם. להגיד שאחרי כן לא יתפרסו הם וצניינים לכמו זה הפועל מהמשיחה כי מעתה ועד עוף העולם תהיה להם הכהונה מכה הקדוש הראשון הזה ויורשם אחריהם. ואולם לכהונה כגדולה לחפזר ההשחיה לפי שלא יהיו כל גני בל"ג כהנים גדולים. אבל אחד יהיה בלבד היותר ראוי אליה. ולכן תהיה המשיחה לאותו שיצארו להיות כ"ג ואמר ומלאת יד אהרן ויד בניו לומר שצופל הזה ישלים ידם ויכלתם לעבוד זאת העבודה. כי אחר זה יהיה להם רשות ויכולת לעבוד במקדש. ואחרי שזכר לבישת הצנדים ומשיחת אהרן זכר הקרבנות אשר יעשו. ואמרו והקרבנות את הפר לפני אהל מועד אין הפסוק כזה מיותר ובפול כי למעלה נזכרה הקרבה על הלחם והחלות והדקיקים ובפר והאילים. להגיד שיקריבו אל הכהנים כדי שיהיו מזומנים ומשתתפים שמה ועל הכהנים אמר ואת אהרן ואת בניו תקריב אל פתח אהל מועד. הרי הם לבדם נתקדשו שמה לא הכהונה ולכן לא נאמר הכהן לומר עתה והקרבנות את הפר לפני אהל מועד שיקחו מהמקום שהיה בו ויקריבוהו למקום ששם אהרן ובניו פתח אהל מועד כי הסמיכה תהיה שמה וכבר התבאר שהסמיכה היתה בשתי ידים ותהיה עם ידיו ותשובה ואמנם הפעם צניינים תבאר בסדר ויקרא בעזרת השם ואמר ושחת את הפר דומה למשה שהוא ישחטו כי זאת הסמיכה לא היתה כשרה צורים לפי שהענין במלואים כמו ביום הכפורים ולכן שם היה השוחם כ"ג וכאן היה משה רבי' שהיה משמש ככ"ג אותם הימים וברא שחט בחצר אהל מועד בחלק הצפוני במה שהיה ממנו נכחיו לקדש הקדשים וי"ג לפני ה' פתח אהל מועד שיהיו פני השוחם לפני ה'. גם היה ללד זפק המונח כי משם היה סובב וזורק הדם מיד שרם יקדש כי כדמות עבודת יום הכפורים היתה עבודת המלוכה. וזה שיקח מדם הפר רוצה לומר מועט ממנו ויתן על קרנות המזבח שתי הידות שכן ארבע כי הדם יבוא בארבע פאות המזבח

כ א חתה. בדבר אשר תעשה להם לקדם אותם וכו' עד וזה אשר תעשה על המזבח. אחרי שזה יתחבר על הקרבת אהרן ובניו ויבדלו לעבודה המקדש. וזה צעדים אשר יבשו. זה עוד עמם בלי זה אופן יתקדשו ויבדלו מקרב כל ישראל לעבוד את ה' הנהיה. כי לא יתכן שיעשה הכלם מתבואה

ובס בקרן לכונית מזרחית ובקרן דרומית מערבית ואת כל הדם שם שירי הדם
היה שופך אל יסוד הדרומית ומס יורד עד התהום כדי שלא יסרח המקום
הוא ויהי יורד נקבים שהיו שם. וזוה עוד שכל החלב המכסה את הקרב
רוצה לומר מלמעלה ומלמטה. ואת היותה ויהי האון היתרה אשר על הכבד
ואת שתי הכליות וגומר הכל יקפיר על המזבח כמנהג כל חטאת. והנה אמר
והקטרת ולא אמר ישרפת. לפי שבבבזר דשנות החלבים היה הכל עולה בעשן
ולא יעשה דשן כאלו הוא קטרת סמים שעולה כלו בלבד ועשן והאר הפר עם
עורו ועצמו ומעיו ועם פרשו צור לשרוף חוץ למזבח כמשפט חטאת הכהן שהיה
נשרפת. ובראש"ע פי' ועם פרשו עם מעיו רחלים. וזוה שישקר מחוץ למזבח
מפני הסרחון ואין שאר החטאות נשרפין כן כי אם בנית הדשן חטאת היא שדיים
להשרף כן כדי שלא יהנה אדם ממנה. והנה היה זה הענין מיוחד בחטאת לפי
שהוא בא לשפר על חטאים גדולים אשר פתחם הוא החומר שכלה ויפסד ויפסד
אל יסודיו של' ולכן היו החטאות ד' ועל ד' קרנות המזבח. ואחרי שזכר קרבן
הפר שהוא חטאת ציה על העולה שיעשה מיוחד מהחלבים והשחיים והשחיים
ולקחת דמו רוצה לומר כל הדם שלו וזריקת דמו כמו שזכר בפר' ואמר עוד
ואת האיל תתנה לנחתי. ורחמת קרבנו וכרעיו והקטרת המזבח שישקר האיל כלו
יחד על המזבח עולה הוא ליי' ודין כל עולה שהשקר הפסס וניהוה וכליו לאישים
שיקרה ועל כליו ליי' בעשן עד שיריה בו ריה ניחוח קפירת העולה לפניו שאין
השאר ממנו לכהנים כלל וזה שאמר ריה ניחוח אשה ליי' הוא ואשה מלשון אש
ולמ"ד ליי' היא מקום בבבזר רוצה לומר שהעולה כולה חסיה ריה ניחוח בבבזר
ה'. ואחרי שזוה על איל העולה צוה על האיל השני וגומר וזכר בה מהסמיכה
והסמיכה ולקחת הדם רוצה לומר קצת מדמו וזריקתו על המזבח כמו שזכר
בחטאת ובשילה. האמנם הסיק כי שיקר מהדם שהוא על חנוך און אהרן ובניו
הימנית ועל בוכן ידיהם ורגליהם הימנית. וקצת מהמפרשים חשבו שהיה זה
מסוזה על הכהנים כדמות ברית בין השם ובין הכהנים שקצת הדם ניתן על
המזבח השם וקצתו עליהם במקומות שזכר. ויותר נכון לומר שהפר היה חטאת
והאיל הראשון עולה ולא היה צורך חלק לצללים ולא לכהנים וכן במקום הזה לא
ניתן מדמו להכניסו וכל שכן מנשרו שלא ניתן לצללים כלל. אבל האיל השני היה
לשלימים ומפני זה היה חלק ממנו לגבוה וחלק לכהנים וחלק לצללים ולפי שהעולים
בקרבן הזה היה אהרן ובניו ומשה רבינו היה הכהן המכהן שם לכן אחרי שזוה על
הזאת הדם על המזבח שהיה בחלק הגבוה יצא ג"כ שיהיה על אהרן ובניו כי הוא
חלקם מהשלימים הכס שיקריבו על עזמם ובבבזר שהיו נכנסים בכהונה לעמוד
לשרת סתיה הוציאה על חנוך אונם הימנית שהוא כלי השמיים כאומר בהוא
שהוא כהן כהן אונך ושמה דברי אלסך. ועל בוכן ידיהם הימנית. לפי שהידיים
הם כלי השמים והבוכן הוא האמצע המחוץ בכל האצבעות נקרא צדד ימני חכמינו
זכרונם לברכה גדול כי הוא גדול בחוקתו על האחרים ואונד צדד ימני הוא
נקרא בפר' ר"ל מחוץ בכן. וכן בגדלים האצבע הדומה לגבוה נקרא גבוה בוכן.
והענין בלו להעיר את הכהן שישתדל לבטל ולשמוע תורת האללים וישתדל לעבוד
עבודתו בדין וללכת במצוותיו ורגליו ויהי כל זה מהאון ובוכן הידיים והרגלים
הימנית להעיר שיהיה שמיטתו ומעשיו והליכותיו תמיד לזד ימין כי הוא זד
השלמות לא לתכלית רע והמאל ומפני שהיה זה מיוחד לכהונה והשירות לכן קראה
תורה לאיל השלימים איל המלואים. כי הוא המקדש הכהנים לכהונה והממלא את
יום לעמוד לשרת. ואמר וזרקת את הדם. להגיד ששאר הדם הנשאר מאותו
איל שני יזרוק על המזבח ד' מתנות על ארבעה קרנות. וזוה עוד ולקחת מן
הדם אשר על המזבח ומשמן המשחה להגיד שיערב יחד מהדם והשמן. ומאותו
שירוב יזה על אהרן ועל בגדיו ועל בניו ועל בגדיהם וזהו יסוד מקודשים הם
ובגדיהם עדי עד. והנה נמשח אהרן בשתי משיחות בשני בחינות. האחת שנמשח
לכ"ג הוא כעצמו כל ימיו. והב' שנמשח לכהן הוא ובניו וזרעו לנצח. ולכן למעלה
זכר משיחתו אצל בגדי הכהונה הגדולה לפי שאז נמשח לכ"ג ועתה זכר שנית
שנמשח עם בניו לענין הכהונה להם ולזרעם וזר לא יקרב לעבוד בה. ואחרי
שזכר מה יעשה מדם איל המלואים זכר מה יעשו מאיביו. ואמר ולקחת מן
האיל השני הזה החלב והאלים וגו' ואת שוק. הימין שהוא למטה מן הירך האחרון
ומגיש מן הכרסוב העליונה עד האמצעית. וכשנגדו נקרא זרוע. וזה היה
להשרף על המזבח לפי שהיה זה קרבן שלמים והמזבח אוכל חלק ממנו ולפי שלא
היה זה דין השלימים רוצה לומר לתת שוק הימין למזבח עם החלבים לכן אמר
אחר זה כי איל מלואים הוא רוצה לומר ולכן מאותו זד דמו משונה משאר
הקרבנות. וזוה שאלה החלבים וזוה הימין עם הלחם העד והכלה העד וזריקתו מכל
המזבח בכבר איל לפני ה'. כלומר מונחים פתח אהל מועד בנוכחות ארון הצרית
יתן ככל על כפות ידי אהרן ראשונה ואחר כך על כפות כל אחד מבניו אחד
אחד. ואמר כנגד משה שהוא היה המכהן שמה והגפת אותה שיכיס ידיו מתחת
ידיהם להניסם והתנופה היתה לד' רוחות העולם מוליך ומביא וההרומה היא
שמעלה ומוריד ואז ולקחת אותם מידם והקטרת המזבח שישרפם במזבח העולה
עם עולת האיל הראשון שהיה נשרף שמה. והיתה התנופה להעיר שהיה משה
רבינו אמוני ביום ובין השם והבך והוא המקריב אותם לעבודתו. ויאלו הוא
יתבך יקח את המנחה מידם בבבזר משה ובאמצעיותו. אבל לפני הגבוה היה לא
היה כהנה ממנו אלא האש השרוף אותו ולזה אמר לריח ניחוח לפני ה' אשה הוא
לש' כמו שביארתי. עוד צוה למשה שיקח את חזה איל המלואים אשר לאהרן
והוא הרואה פני הארץ כשהבאנים הולכת והוא קרוב לזאר ויניף משה אותו
תנופה לפני ה' להודיע שהכל מאתו ואז יתגבר משה מידו למי שירצה וכזה אומר
יהיה לך למנה רוצה לומר הקדוה אתה משה לך כי הוא חלקך מקרבן השלימים
זה בבבזר שאלה מכהן באילו של אהרן. ואמר איל המלואים אשר לאהרן ולא
זכר בניו. לפי שאהרן היה עיקר. ויותר נכון הוא מה שפירש הרמב"ן שהוא

הדרך החרוטי מיוחד של דברים ז"ל (רש"י שנות כ"ט מ"ח) שאמרו שהיה פר
החטאת של אהרן לכפר על מעשה העגל. ועם היות שבאשר נלמדה משה
בזה היה צדד קודם קבול הלחות. ועדיין לא נעשה העגל אמרו שזוה ית' בזה
לפי שהיה גלוי וידוע לפניו שהיה עתיד אהרן לחטוא בו ולכן צוה על הדברים
הצריכים לכפרתו. אבל עם היות שנקבל זה מהם צדד עדיין השאר השאלה
ולמה היו ב' אלים וא' מהם כולו כליל לנצח ואחד שלמים האם היה זה מחיתם
למעשה העגל ואזיך הוא. ולא ראינו בדבריהם רמז דבר בענין האלים והלחם
והחלות והרקיבים ומה שגראה לי לומר בזה על פי דרכם ז"ל ממשכה העגל הוא
זה. הנה אתה תמלא שזוה הקב"ה באל להקריב חטאת ועולה ושלמים ומנחה. כי
הפר היה חטאת והאיל הראשון היה עולה והאיל השני היה שלמים וכל מה
שהיה בכל מהלכם וחלותו ורקיבים הכל היה מנחה ולכן באה בלפניו שזוה אם
ככרי לחם מגלי שכן כי הוא מנחה גם כן כמו שגאמר בזה הבבזות והקרבנות
מנחה העשיר לש' ממוסבוחים ה'אלו להם תנופה שהם. ואם חלות בלילות בשמן
ואם רקיבים שאחרי אפייתם ימשחם בשמן כי כלם מיני מנחות כמה והנה חטאת
נקרב החלה לכפרת עון שנגבל בו אהרן ויאל מיזו שלא כחמיון כשנה היוצאת
מלפני השליש כמו שגאמר ולכן היה מהראוי לכבדו עליו חטאת כמו שאמר
בבבזר ויקרא אם הכהן המשיח יתפלל לאשמת השם והקריב על חטאתו אשר חטא

2

שכח הקרב' דומה לענין מוצח העולה וגם זה מורה על קדושתו. ולכן ספר מקדושת המזבח זה שיכפר הכהן בעדו ובעד ביתו ובעד כל קהל ישראל והוא על קרנות מוצח הויכב הוזה מרס חטאת הכפורים כמו שזכר בסדר אחרי מות. כי אז כמו שזיה על הפרכה כן יזה על מוצח הויכב וגם זה מורה על קדושתו. ולכן חטת הדברים באמרו קדש קדשים הוא לה' שהיא קדושה יתירה מבשלתן ובמנוחה. וכבר זכרתי למעלה ברמזי כלי המשכן על מה היה רומז מוצח הויכב הוא ולמה נזכר באחרונה. וזה הוא מה שראיתי לבאר בעניני הסדר הזה :

פרשת כי תשא

ל יא כי תשא את ראש בני ישראל וגומר עד וירא העם כי בושש משה ויש לשאול על זה שאלות : השאלה הרא' במאמר כי תשא והיא שאם לא יתברך למנות את ישראל ושינתו מחצית השקל למה לא אמר שא את ראש בני ישראל. ואמר כי תשא כאלו כבר היה מנינם ורש"י כתב כשהחלה לקבל הכנס מנינם לדעת כמה הם אל המנס לגלגל. אלא יתנו כל אחד ואחד מחצית השקל. ותמנה את השקלים ותדע מנינם. ולא יריב בהם גנף שהמנין שולס בו עין הרע. והדבר בא עליהם כמו שמצינו בימי דוד וכו'. ולפי דעתו היתה המצוה הזאת מיד ולדורות שכל פעם שימנו את ישראל ימנע על ידי שקלים. ומפני זה כתב הרב במדבר סיני לגלגלותם על ידי שקלים בקע לגלגל. והוא גם כן דעת הרמב"ן שהיה זה מצוה לדורות. וכן יא מדברי הרב שהיה מחצית השקל העשרמה ותחבולה להגלל מהגנף שימנה את השקלים ולא ימנה את ישראל בגלגלותיהם. ושישראל בפעם הזאת לא נמנו אבל הביא כל אחד מהם מחצית השקל ואותם השקלים נמנו לא האנשים והוא גם כן דעת שאר המפרשים. והדעת הזו היא בלתי נכון מפני. הא' שלא היה יתברך כאן שימנם לא על ידי שקלים ולא בלתי וכתב הרמב"ן שלא נאמר ועתה שא את ראשם כי היה הדבר מובן מעצמו שימנם עתה. ואין דבריו נכונים כי הדברים הנזכרים לפנינו יתברך יליע עליהם ולא יאמר אותם בלשון נספוק. והב' שאם היה זה מצוה לדורות רוצה לומר מצוה עשה שימנו על ידי שקלים ולא חשבה שלא ימנע לגלגל. איך לא נמנו שתי המצוות האלה במנין המצוות כפי אחד מהמחשבים המונים אותם. והב' שאין יאמרו שלא נמנו כאן אנשים כי הנה הכתוב אומר שא יתנו כל השבט על השקודים. ולא יכול זה בלשון אלא בדברים הנמנים בעצמם כדו (ירמיה כ"ג) תעבורנה האל על ידי מונס כל אשר יעבור תחת השבט. הד' שאין יאמר הרב שהיה ענין השקלים תחבולות להגלל מהגנף והכתוב אומר ונתנו איש כושר נפשו לה' ואמר לתת את תרומתו ה' לכפר. מורה שבדרך זקרה היו באים השקלים. הס' כי אם חביה המצוה הזאת לדורות איך היה ית' במדבר סיני ובערבות מואב שאו את ראש כל עדת בני ישראל למשפחותם לבית אבותם במספר שמות כל זכר לגלגלותם וזה מורה לגלגלותם נמנו לא על ידי שקלים כי לא נזכר שמה. ומה שזכר עוד עליו הוא שנאמר בכוף פרכת המנין במדבר סיני. והוא כל העדה הקבילו בחד לדשם שכלם נאכסו יחד במקום אחד למנותם לגלגלותם באצבע. הו' שלפי דעת הרב יתחייב ששאל חטא במנותו את העם שתי פעמים כיון שלא נחמו בקע לגלגל כפי המצוה הזאת. אלא ויפקדם בזבוק ויפקדם בגלגלים כי אין לחשוב שנתנו את הזבוק שסם אנשים קשים במקום השקלים כי הכתוב אמר זה יתנו כל העובר על הפקודים מחצית השקל בבקל הקדש עשרים גרה השקל וגו'. הו' אם היה מצוה לדורות שכל עם שימנו יתנו מחצית השקל איך היה שכלל הפעמים שנמנו הלויים לא נמנו על ידי שקלים אלא לגלגלותם ולמה לא היה בהם חשש הגנף ככל אחד מאשר השבטים שזוה על זה. הנה מכל שבעת הפעמים האלה יראה שדעת המפרשים נזה לא יתכן : השאלה הרב' מה פעם שחביה המגפה מצויה אלא המנין וזה ענין מחצית השקל למנותם לגלגלותם באצבע העמים בארצות' לגוייהם ימנו חת חילס בנאכס אל המלחמה ולא יתנו שקלים ולא חתו בהם מנפה. ומה שקרא בימי דוד מהדבר לא היה מפני המנין אלא מפני נכות הרוח של דוד באותה עשה שזוה למנותם שלא לצורך. ולפעמים של ישראל היה כמו שבארתי במקומו שמה והראיה על זה כי הנה הכתוב אמר לו שלם אנכי נוטל עליך וגומר. ואלו היה נזכר דוד ברעב או שירדפוהו אויביו לא היה מתחייב הדבר בישראל בעבור המנין. והוא צחר בדבר להי' תו : (א"ה גל"ה). ביד' שמים וכו' גם הוא נכלל בצרחן של ישראל כאמרו נפלה נא ביד ה' וגו'. ע"כ : השאלה הרב' למה היה העשיר לא ירבה והכל לא ימנע מחצית השקל. והקפיד על זה מאלד באמרו זה יתנו. ואם היה הענין למנות הדברים הנחנים ולא ימנו הגלגלות ומה היה הזבוק אם העשיר יתן שקל שלם והענין יתן מחצית השקל. כי הנה אחד המדרש ואחד הממשי. ונכד שיתן דבר אחד די לענין המציא. וכל המרבה לתת את תרומתו ה' כ"ו משונה. ולמה היה שלא יקבלוהו ממנו : השאלה הרב' אם היו השקלים כדי להגלל את העם הנמנים מהמגפה ובפעם הבאה לא היה צורך למנין כלל למה לא היה יתברך למנע בלא ימנה את העם ולא הפסדו להם את השקלים. ואם היה מנינם הכרחי למה לא היה למנע בנאכס שימנם כמו שאזכר עליו במדבר סיני ובערבות מואב. כי בידוע שלא יעשה משה דבר מה בלתי מצוה האלהים : השאלה הרב' למה היה נזכרה מצוה כזו וכו' וכו' פירשתי כי תשא והיה רצון לזכרה סמוך למצוה הנחה כיון שהביור וכו' היו בחצר בין מוצח העולה ובין ההיכל. ולמה נאמרה האזני עד המקום הזה. ולמה זה היה ברחיט הכהנים שתי פעמים. באמרו ורחצו ארצן וגביו ממנו את ידיהם ואת רגליהם. וחזר ואמר שנית בנאכס אל אהל מועד ירחצו מים ולא ימותו וגומר ורחצו ידיהם ורגליהם ולא ימותו : השאלה הרב' באמרו אך את שבתותי השמורו כי הנה מצוה בשבת כבר היה עליה בעשרת הדברות וגם בפירש משפטים חזר להזכיר עליה ולמה היה עוד עליה כאן עם מלאכה במשכן

שמי מה עשיתי לך ומה הלאיתך ענה כי. גם ראיתי בדברי חכם אחד מחכמי הדור דרך אחד מהרמזי בקרבן התמידין. והוא שאמנו מחויבים בכל יום לתת שבת והולאה לבורא יתברך על שני דברים שששה עמנו בכל יום כמו שאמר ברוך ה' יום יום יעמם לנו האל וסועתנו סלה. הא' הוא החיות שמחיה אותנו בכל יום בקר וסרב וכמו שהקנו בתפלת אלהי נשמה כי בכל בקר ובקר מחדש עמנו הנשמה שנפח בט בראשונה וכאלו בערב היה באה ובבקר היא שבה. והשני הפרנסה שמפרנס וזן אותנו ואת ספינו כמו שאמר עיני כל אלך ישברו ואחש נותן להם את אכלם בעתו. והיה מהראוי שעמו וחסידיהו יהללוהו ויבחיחוהו על זה בכל יום ולכן היה יתברך בהמדין שיהיה כשב אחד בבקר להודות לה' שיטיר את האדם בבקר בבקר להחיותו. והכנס השני בין הערבים מפני נשמתו שהיה בידו נפקדת בליה כאלו הכנס הוא במקום המקריב עזמו והוא מורה שגוף וכל כחותיו מומנים לעבודת יוצרו על החיים והחמד שששה עמו. ואמנם מנחתו ונסכו היו באים להודות לפניו יתברך על הפרנסה שהוא נותן להם לכל בשר ולכן באה מנחת הסלת מן החטים שהוא מאכל האדם המדבר. ולפי שמיטב המזון האנושי הוא צבצר ובלחם בשמן וזיין יזה להביא הכבשים במנחה מן החטים ומשמןם ויבכו מהיין להודות לפניו על תבואת גורן ועל תבואת יקב ועל סב"ל הביתיים שהם היוצא נאותים למזון האדם לא הדגים והפירות המרבים ליתות ועיפוסים. והיה בקרבן הזה שתי פעמים ביום בדרך הכבודות הנאות בבקר ובערב וזה כלל הדרך הזה ועוד אבאר בזה טעם אחר יותר מתישב בסדר אחרי מות וגם בסדר פנחס. ואמר שאל תמיד לדורותיהם פתח אהל מועד שהיה העזרה להניד שהקרבן היה יסיה עולה כולה כליל לנבזה ושיהיה מקום הקרבה פתח אהל מועד כי גם היה מוצח הנחשת ומכוון כנגד מוצח הקרבת שהוא ביהכל הקדש. ובניהם מכוונים כנגד הארון אשר בקדש הקדשים ולזה נקראו שניהם לפני ה' וביאר הכתוב הסועלות המניפין מהתמידים האלו וזכר מהם שלשה האחד שבאמצעותם חרבה סנוואה ועל זה אמר אשר אועד לכם שמה לדבר אלך. והשני שבעבורם תדבק ההשגחה והדבוק האלקי באומה ועל זה אמר ונעודתי שמה לבני ישראל וקדש בכבודי רוצה לומר שישראל כלם אנשים וגשים וסך יראו את כבוד ה' שוכן על אהל מועד וזה הוא וקדש בכבודי כי מלת וקדש חוזר אל אהל מועד שיהיו מחויבים אותו בקדשם באמצעות הכבוד שיראו שם. והג' הוא שבקרבן הזה יקדש את אהל מועד שהוא המשכן כלו ואת המזבח החיצון בפרס כי עם ההקרב' יתקדש לכהן לו יתברך בהיותם שוכנים בקרבן הזה. וכל אלה הג' חסועלות יש להם תכלית אחת והוא אומרו וסכנתי בתוך בני ישראל שתהיה שכינתי בתוכם והייתי להם לאלהים משניה בהם ומנהיג אותם מבלי שר ומוזל אחר. ואז יתברך להם כי אלהי ה' אלהיהם אשר הולאתי אותם מארץ מצרים כדי שהמשתחוים אל ה' היכל ה' בבקר יהיה אחוריהם אל השמש ולא יעשו חת לו האלהות ולזאת הכוונה היו שוחטים תמיד של שחר בעזרה בקרבן לפניות מערבית כדי שיהיה אחוריהם לשמש שפת וריחחו. ותמיד של בין הערבים היו שוחטים גם כן בקרבן לפניות מזרחית צביות השמש לזד מערב לזאת הכוונה שזמם. וסמכו חו"ל זה למה שאמר הכתוב כאן שמים ליום רוצה לומר לגנל היום אשר כבתו השמש והיה גם כן המדליק את המערכה בבקר באופן שיהיו אחוריו לזד מזרח ופניו כנגד קדש הקדשים שהיה במערב :

ואבנם אמרו ועשית מוצח מקשר וגומר בא במקום הזה לפי שאמר למעלה וזה אשר תעשה על המוצח וזכר קרבתו התמידין חשש הכתוב שמה יאמר אדם ולמה לא זכרת בעבודת המוצח שהוא הקפרת שיעשו בכל יום שהוא בחיוב כמו התמידין. לכן אמר שענין הקפרת לא היה נעשה על המוצח החיצון כמו התמידין ולכן לא נזכר עמהם. אבל חשבה מוצח אחר להקפיר עליו קפרת הים נקי כמו שיזכר ושיעשה אותו עני שמים כמו מוצח העולה. ושיהיה רבוע אמה ארבו ואמה רחבו על זווית נכונות. ואמנתי קומתו שיעש עד לב המקפיר אבל יסיה מלופס וזה סבור את גנו ואת קירותיו בביד ואת קרנותיו השולים ממעלה לגנו. וזה שיעשה לו זר וזה סביב כדי שלא יפול ממנו הקפרת והאש. ואמר ושתי שבעות וזה חשבה לו על שתי גלגלותיו. להניד שיעשה לכל זד משתי גלגלותיו שתי שבעות על שני צדיו שסם זוויתיו וגמלא שסם ד' שבעות לד' זוויות. ואותן השבעות יהיו לבתים לבדים לשאת את המוצח בהן והיו אם כן הבדים שנים נכנס כל אחד מהם בב' שבעות. וסעצעות היו בעליון המוצח מתחת לזר. וכשינתו הבדים על הכפות הכהנים יהיה המוצח תלוי שלא יגיע בארץ. ואמר ונתת אותו לפני העדות. להניד שיניחו את המוצח הזה צהיכל הקדש מחוץ לפרכת באמצע רוחב האהל. ואמר אשר על ארון העדות רוצה לומר לפרכת המבדיל בעבור הארון המקדש כי מלת על יאמר פעמים במקום בעבור. ואמר ולפני הכפרת להניד שיהיה מוצח המצב מכוון כנגד הכפרת אשר על העדות במקום המקדש אשר אועד לך שמה מעל הכפרת ולכן היה ראוי שיהיה מוצח הקפרת יותר מקדש מהשולחן ומהמנורה שאינם באותו כיון ונוכחות לכפרת. והקפיר עליו אהרן קפרת הים בבקר רוצה לומר יקפיר על המוצח שהוא מקפרת הים שיימור אחר זה בכל יום יום. וכיון גם כן באמרו בבקר בבקר שיסכים סכ"ג להקפיר בהשכמה קודם הנץ החמה. ואמר בהיטיבו את הנרות יקפירנה. להניד שיקפיר בזמן שהכהן מיטיב את הנרות בהשכמת הבקר להסיר לכלוכס ולטהרם כדי שיאירו היטב כי כבר האירו כל הלילה. והסתילות והכחמים יכללו הנרות. ובהעלות את הנרות בין הערבים הוא קודם לבקיעת החמה והוא מערב עד בקר ובמלא סכ"ג מקפיר ביום ערב ובקר. ואומרו לא תעלו עליו קפרת זרה הוא אזהרה לכהנים שהם לא יהיה להם קפרת מהכמים שזאת החזרה לא יעלו עליו קפרת מהמים אחרים כי הוא זר ונחשב לפנינו יתברך לפי שאינו במצוה וכן עולה ומנחה ונסך מהתמידין שזכר למעלה לא יעלו על מוצח הויכב והם כי הוא לזד מיוחד להקפרת. האמנם פעם אחת בשנה יעשו פליו האותה דם

המשכן. ורש"י כתב שכל להודיעו שאלאכא המשכן אינו דומה את השבט וכבר
הקדם עליו הרמב"ן. והשם שנתנו עליו שבה מלת אך להפדיל בין שתי מלות.
בהיות הא' ונחית והאחת נחיתות הוא דבר שאין לו סוף. כי הרבה מלות יס
נחיתות וגם המשכן ועבודתו הים נחתי: והשאלה הו' באמר אך את שבתותי
תשמרו. כי למעלה אמר במלות ויס הו' שבתותי בלשון רבים וכן הרבה מקומות
כמו שאלר בזמרה ואת שבתותי תשמרו. בנימיאם ואת שבתותי נחתי להם ואת
שבתותי תללו ואין לומר ששבתותי פולל גם כן שאר המועדים שהכתוב אומר כי
אות היא בימי ובימיכם ולא אחר כי אות השם. וכן בדברי הנביא וגם את
שבתותי נחתי להם להיות לאות וגו': והשאלה הו' בכלל המושג שבה במלות
הזאת. כי הנה אמר אך את שבתותי תשמרו וגו'. ויחזר לומר שנית ובמדרש
את השבת כי קדם הוא לכם מחלליה מות יומת כל העושה בו מלאכה וגו'. ואמר
שלישית שש ימים תעשה מלאכה כל העושה מלאכה ביום השבת וגו'. ואמר
רביעית ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת וגו' כי שם ימים. והרב
רבי משה בר נחמן כתב שהשבת מנוארה כפי תכנת הקבלה ואינו לא וכו' וכו' לך:
השאלה הו' באמר לדעת כי אנו ה' מקדשם: כי אין השבתות מוריד אלא על
חידוש העולם כמו שביאר והקדושה הוא ענין הפדל והפרישת
מהגמיות והטומאות האסורות הם ראויים על זה לא השבת. והשפטים כתבו שהוא
אות על הקדושה אחר שנתן להם למנוח היום שהוא נח בו ואינו נכון כי השבת
הוא אות על שהוא יתברך נח בו ואין יהיה אית על קדושתם שנתנו להם ויהיה
הדבר אות לעצמו. ועוד כי גם הלקדק תהיה אות על זה אחר שהוא פועל וזו
השם בו: השאלה הו' באמר מחלליה מות יומת כי כל העושה בו מלאכה
וכברתה כי אין יהיה שבת מחלליה מות יומת. אמרו כי כל העושה בו מלאכה.
כי הנה אף על פי שהדחוק ואמר ששנים הראשון הוא שבתים. והשאלה הו' והשני
הוא שבתים והשלישי כלדבר רש"י הנה עדיין יקשה מאד איך יהיה העונש
ששני שבת הראשון וכל שכן בהיות השני יותר קל אלא איך יהיה ששם הראשון
היותר חמור ממנו. כי הראשון הוא בסקילה והשני הוא מיתה בידי שמים.
ובפירושו הפסוקים אומר דעת הראשון והשני ומה שהחייב אליהם מהמשכן
מלבד זה אחר כתבתי לרש"י: והשאלה הו' אם היה מלות השבת השביעית
ביום השביעי בלבד למה בכל מקום שזכרה מלות השבת נאמר שש ימים
תעשה מלאכה שש ימים תעבוד. ואין לומר שבה זאת רשות לעבור בשבת ימים
כי מי אסור לשתכר הכתוב להחירו. ואמר חכמינו זכרונם לברכה לאמרו
שהמחשבה בעסקי מועילים ביום הזה. אבל מזה ההפך עדין הקושי במקומה
עומדת כל שכן שהכתוב היה כאן מורה ששש ימים תעשה מלאכה ודאי היא
מורה על מלאכת המשכן שאמר עליה אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות אותם:
השאלה הו' בלמה נאמר מלות השבת בדברות הראשונות בלשון זכירה וזכור את
יום השבת לקדשו וכאן נאמר בזה בלשון שמירה וכן בדברות האחרונות
שנפרשת ואחריה נאמר שמור את יום השבת. ומה ענין אומרים וז' זכור ושמור
בדבור אחד נאמרו: והנה מפרש הפסוקים באופן יותר השאלות האלה כלן:
כי תשא את ראש וגומר עד ועשית כזכר נחשת וכו' נחשת לרשע. כבר זכרתי
למעלה שחשם הפסוקים האלה רוצה לומר כי תשא ונחשת כזכר נחשת וזה
קח לך בשמים רשע רשע קראתי בשם בללל. אך את שבתותי תשמרו וכן
כלל רעויות וז' אחר וז'. בזה במקום הזה מפני הדברים שהיו צריכים למלאכה
המשכן. כי הנה ראה ית' ושמר שיתנו בני ישראל בגדבת המשכן כסף מועט
לפי שלא היה ביניהם כסף אחר אלא המעט שהיה שקלים וחצי שקלים והם היו
צריכים אל המעט לקנות הדברים אשר יבואו אלם סוחרים הנוסעים אשר נאנו
סביבותיהם. ומפני זה כל אדם ישראל היה מתדבק מאד הדברים הרבה וההספק
דבר מועט ומפני זה אחרי שהלויס סבורי מלאכה המשכן החזילה פרישה זאת
לכאור הדברים שהיו צריכים למלאכה והיא היה ענין פרישה כי תשא באומר הנך
צריך לכסף הרבה לאדנים ולווי העמודים ולכלי הכרת ואין בנדב' כסף להספיק
לזה ולכן איעזר בזה אופן חקנן מישראל בנקלה כסף הרבה. והוא שהם
רבי' להיותם ער לזה ה' בחקונו שגור מעט יכנסו לארץ ויילחמו עם האויבים
לכבשה. נכספה וגם כלתם נסשו למנוח את ישראל ולדעת מנינם כמו שעושים
שרי החילים למנוח את חילם קודם שיכנסו למלחמה והיה דבר מאורסם בין
האנשים הסוק הבא משעין הרע שהוא כמו שכתב הפלוסוף שילאו מן השעין
אידים מהמותרים אשר ידעם השבט וזה מהאדם בעל הנפש הרעה הקנאית
ולאסריות אותה האדם יפעלו בדברים המוכנים לקבל אותו פועל עד שיתכן
שימוחו אנשים בהפסדם וזה הוא בזה הנגף המניע מהמניין כי בהיות המניין
גדול מאד הדברים הנמנים יפעל בזה השעין הרע ויתמעטו. והנה יתפסלו
בזה קצת אנשים וזאת קצתם כפי הכח המקבליס והוא מנואר שהשעין הוא היותר
מוזק בזה בהפסדו האסריות וכמו שזכרנו מהאפ' שימית האדם בראותו פניו. וכתבו
הפנטיים שהמראה ההדשה אם תסתכל בה האשה בזמנת יתראה בה מיד כחם
דס ישר רשמו זמן מוחם וכן יזיק השעין הרע בכל הדברים הנראים. אבל היותר
עמום הוא כשהיה הכספו אל פני הכראה שזכרנו האסריות בשעיו ובאוניו ומדרך
הפה בהם כלים פחותים קלים להפסל באופן שיוכל משם הזיוק אל המוח הקרוב
לשם ולזאת הכבה לא היו מקפידים החכמים הראשונים אם היו הדברים הנמנים
אנשים מהאנשים מבלי הפנים כאלו תאמר אצבעותיהם יען שאר האנשים אינם
משוחרים לאותו הזק כמו כפי הנראה המלא אל במה שהיו עושים במקדש שהעלים
נורלות מי יעשה עבודה אחת במשכנות שיהיו מנביאים אצבעותיהם. וזה היו
הנמנים לא הפנים כמו שיבאר במשכנת יומא כי הכסף כלו היה כשהיה ההבט'
בפנים לא זולת זה. ואין ספק שהזק הזה ימשך בטבעו אשר יעשה האדם אותו
ברצונו. כי הכעס נמצא האלהים לא יזיק כמו שאמר (קהלת ח') שומר מזה
לא יע' דבר רע ואח"ל בלוחי מזה אינם מוקים. הנה מפני זה כלו אמר

יתברך למשה כי תשא רוצה לומר אתה תשטרך אל כסף הרבה לקחת את אדני
הקדם ולדברים אחרים. הנה אישך עזר נאותה לאסוף כסף הרבה והוא כי לפי
שאלה חפץ למנוח את העם ולדעת מנינם ויהיה המנין באנשים לנגלותם סכנה
מפני השעין הרע השולט במנין הרב והמופלג לכן תצוה שכל אדם שימנה יתן כסף
נפשו לה' ולא יהיה זה על כל התחשבות למנוח את השקלים בדברי רש"י אלא
בדרך נדקה שבהיתך מנה אותם יתן כל אחד כופר נפשו לה' כדי שיהיה כסף
ויילם מהמות והשעין הרע השולט במנין ולא יהיה לפי זה אמרו כי תשא כאשר
תשא כמו שפירשנו והשפטים אכל מלת כי בכאן תשמע בלשון הסבה יאמר
בעבור שאלה תשא את ראש בני ישראל במנינם. ואמר לשון תשא שהמנינים
מנביאים ראשיהם בעת המנין. וגם המנה מרים הפרשים ומעלה אותם אל כל
אחד עליון וזה שאלהם אשר תמנה יתנו כופר נפשם לה' בספקוד אותם ר"ל
בהיותם נמנים וספקודים בראשיהם לנגלותם. ולא יהיה אז בהם נגף בספקוד
אותם כלומר אף על פי שספקוד אותם לא יבוא הנגף ונדקת תגיל ממות. ובאמרו
שתי פסגים בספקוד אותם מורה שהמנינים יהיו לנגלותם. והדקה הזאת שפשו
יהיה דבר מועט זה יתנו כל העושר על הפקודים מחצית השקל. כי בעבור שלא
היה ביניהם כסף אחר אלא המעט שהיה שקל אחד צוה שיתנו מחציתו. ולפי
שיהיו מנביאים אותו לתת חצי אמר בקט לנגלותם כי היה הבקט הוא החצי השקל
שיקטו ויחשבו בשנים. ואותו המחצית יהיה תרומת ה' שירימו אותו לשם וביאר
שלא יתחייבו בזה לא פוקדים ולא הפק אלא כל אדם ישראל מנן עשרים ששה
ומעלה הראוי ללכת לנבא המלחמה כי הוא יתן את תרומת ה'. וקרא את השקלים
כפר נפשם לפי שהוא תרומת בעליו לספיר ולקנות מעליו זקוק הראוי לבוא עליו
מהמנין ולא נקרא ממנו האדם שישלם בעבור תשאו כפר או כפרה כמו שאמר
אם כופר יצא עליו ונפשו הנזכר כאן הוא נפשו וגופו וכן לא נפש בעליו וקח
נפש תחת נפש. הנה כתבנו מזה שלא היה זה מזה לדורות שיהיה המנין תמיד
על ידי שקלים. ולכן לא נמנה המנה הזאת במנין האמות לא עשה ולא לא
תעשה. ולכן נמנו ישראל במדבר סיני ובעצרות מואב מבלי שקלים לנגלותם
וכן נמנו הלויים כל השעמים שממנו. לפי שהיו השקלים הנזכרים כאן בפרשה
בדרך נדקה והמנין הנעשה במלות נבוא לא ידע דבר רע ולא השטרך לשקלים
הנזכרים והותרה בזה השאלה הא'. ומחצית השקל כבר כתב רש"י אמתו שהיה
חצי אוקיא את תשית לך למען שכתב הרב ר' משה בר נחמן בזה גדלו כי כבר
הורה באינריותו שכל מחצית ישראל לא בנו שאלה בשעיו את שקל הקדם
והשקל דברי רש"י במשקלו וגם אלא אורכו כי הנה הקדם ה' לפני שקל הקדם
אחד והוא היום בידי ומשקלו באמת חצי אוקיא אם לא שזאךר הזמן נהדלל ממנו
דבר מועט כי כן יעשה בכל מפעל. וגרה הוא הנקרא מעט בלשון חכמים
זכרונם לברכה וכבר הוסיפו עליו שמות והיה השקל בעשרים וארבע גרה. ואמנם
בימי דוד לא נאם המנפה מפני השעין כי הוא תשא בו ולמה יומת השם מה
עשה. אבל כמו שפירשתי במקומו ישראל החזינו באותה המנפה בעבור שמרדו
דוד מלכם ונמשכו אחרי שבע בן בכרי. ולכן כדי להענישם השם יתברך וזהו
ע"י דוד עונשם אשר מרדו בו הסית את דוד למנוחם וזה נמנו בראשיהם
לנגלותם ושלם בהם עין הרע לפי שהיו בהפחד פנים ולא הילם השם ולכן
נעשו בו השעין הרע אין ספק שזיק אם לא יתן השם יתברך על המקבל אותו.
ואם מלכי העמים מונים חיליהם בנבוא למלחמות נס עליהם תכבוד כוס הזיק
השעין הרע אבל לא יתחייב שיהיה תמיד הזיק במנפה כי פעמים יהיה כשיפלו
הרבה מהם במלחמה מאותה הסבה והמה לנסות דעתם לא ידעו ולא יבינו מאין
נמשכה הרעה היתה. והותר' בזה השאלה השנית. והנה צוה העשיר לא ירבה
והכל לא ימעט לפי שלחיות השקלים השם כופר נפשם ונדקת להילם ממות
המנפה. והיו כל בני אדם שוים בחיותם היה מהראוי שיהיה הלקדק והתקון
הוא שיהיה בהם כי נפש אחת חייונית וזהו והמחיה ומזל ממות אחת ומלמט.
והענין נכלל בו הנדביו וטעם לב וכן הדל נכלל בו הכילי וידוע שכל שעליוס נמלא
אחו בקט אחד שהוא מחצית השקל. ואפשר לתת סבה אחרת במה עשה העשיר
לא ירבה והדל לא ימעט והיה שחשם השם יתברך שאם היה מביא כל אדם באותה
נדקה כסף כפי בחירתו ורצונו כבר ימלא אדם פחית וגבול שנתעשר ויביא הרבה
אדם חסוב ונכבד שירד מנכסיו ולא יוכל להביא כמוהו וכדאי בזיון וקצף אל
הנכבדים אנשי השם. לכן כדי שלא יבזה ולא יכלם שום אדם צוה שיהיו הכל שוים
בתרומה הזאת. ואם רע עין כולי שלא יפליטו האלהים לאכול מממנו ויכריחוהו
בעל כרחו לתת את תרומת ה' והותר' בזה השאלה השלישית. ויהא מזה כלו שלא
צוה הקב"ה למשה שימנה את העם במקום הזה כי לא היה אז הכרת במנינם.
ולכן לא נאמר לו שאו את ראש בני ישראל. אבל יעזר עזה הנוגה כי לפי שהוא
היה כופר למנוח שיאמר אליהם שיתנו השקלים כדי שיוכלו מהנגף וזה כדי
שיהיה לו כסף מסיק לעבודת השם ולכן לא הוסיפו שלא ימנה אותם כי היה
בזאת שיתנו השקלים לקחת את אדני הקדש. ואמר לשון כי תשא להניד שבעבור
היותו מונה מדעו ורצונו היה צריך לעשות השקלים כדי להמלט מהמנפה. אמנם
כשצוה השם יתברך במנינם לא יהיו מוקים ולכן במדבר סיני ובעצרות מואב
נמנו מבלי שקלים וכן הלויים להיותם נמנים במלות הנבוא לא היה בהם נגף.
וממה שזכרנו בסדר פקודי ידענו כי מנה משה את העם במקום הזה וכמה עלה
מנינם והכסף אשר נתנו כופר נפשם כי קצור הכתוב כאן בזכרוננו לפי ששם
התבאר היטב שהוא המקום הראוי אליו. ואמנם שאל חש לענין השעין הרע
במנין שהיה מונה מדעו ולכן פקד את העם ששם בלשון שנתן כל אחד
סלה אחד. ופס' פקדס בזק שיהיו אנשים חלוקים פקדים כדי שלא ימנו לנגלותם.
וימנו העללים והבזקים ולא לנגלותם כי לא יהיה ענין שקל הכסף מזה לדורות
והותר' עם זה השאלה הרביעית. וזכר מה שיעשו מהכסף הזה לקחת את כסף
הכפורים וגומר. וראוי שתדע שלענין כסף השקלים שנתנו בימי משה אמר שיקח
הכסף

הכסף הוא כופר וכופר בני ישראל ויתן אותו על עבודת אהל מועד רוצה לומר שיעשו ממנו האדנים למשכן ולאלני הפרוכת גם העמודים וכו' ראשיהם וחשוקיהם כי כל זה נכלל בעבודת אהל מועד כמו שיתבאר בכדר פקודי. אמנם אמרו עוד והיו לבני ישראל לזכרון לפני ה' הוא ענין אחר נאמר על השקלים שישראל אחר כך בכל דור ודור יתנו בכל שנה ושנה שבהם יזכרו לבני השם ויהיו לכפר על נפשיותם וכן אמרו במכתב שקלי' באלה באלה משמיעין על השקלים ומהם היו קוגים התמידין כדי שיקריבו אותם משל צבור והיו גם כן קוגים מהשקלים בהמה שמן וכמנים ובשמים לקטרת. ופורעים את הקרחים מכטומי הקטרת שהיו ממספוחותם הכהנים אנשים ידועים שהיו מקצלים שכן גדול על זה והיתה התרומה היתה נקראת תרומת הלשכה. וכן כתוב בכפר עזרא והעמלנו עלינו מצות לתת עלינו שליחית השקל בשנה לעבודת בית אלהינו ללחם המערכת. ומנחת התמיד ולטולת התמיד השבחות החדשים למועדים ולקדשים ולחטאות לכפר על ישראל וכל מלאכתם בית אלהינו. ואין להקשות איך חזרו לתת שליחית השקל בהיות שהתורה היתה מנחית השקל כי כבר אמרתי שלא היה זה נזהר לדורות והכמים זכרונם לברכה אמרו במכתב שקלים שבימי עזרא נסו השקל במשקלו כפל שקל התורה ולכן היה שליחית השקל שזכר עזרא כמו מהלית השקל בזכרה תורה ועל זה נאמר שם מדוע לא דרשתי על הלויים להביא מיחודה ומיחושם את מנחת משה עבד ה' והקהל לישראל להלל העדות רוצה לומר שהיה להם ללמוד ממה שעשה משה בנדבת מנחית השקל לעבודת אהל מועד ולא אמר בכל דור ודור לצורכי בני ישראל וכו' לרמוז להם גם כן בזה הפרשה היתה בזה המקום אחר מצות התמידים וסמוכה לשמן המשחה ולקטרת ולזכור וכו'. לפי שכל הדברים האלה לדורות יהיו נקנין ממנחת השקל שהיו נותנים בכל שנה. האמנם בימי משה לא הולך כסף השקלים לקנות ממנו שמן ובשמים לפי שהנשיאים הביאו את הכוסם ואת השמן. גם לא הולך כסף השקלים לקרנות התמידין מיד כשהוקם המשכן כי הנשיאים חננו את המזבח ואין כסף בנס שאר הצבור היו אז מתנדבים כנשים הרבה להקריב על המזבח החדש ולכן אמר יתברך שבכף השקלים הזה יהיה עתה עבודת אהל מועד לענין האדם והארץ הדברים שעשו שם מכסף. ואמנם אחר כך בכל דור ודור יתנו השקלים לא לזכר הענין אלא לצורכי המקדש. ועל זה אמר לבני ישראל לזכור ולכפר ונאמר כלומר שיהיה מנחית השקל אשר יתנו בכל שנה בדורות הבאים וזכרון לבני ישראל ממה שעשו במקדש בימי משה ועלה זכרונם לפני ה' להנילם מכל רע כי יהיו השקלים ההם כפרת נפשיותם :

יו וידבר ה' אל משה לאמר וטעיה כיוור נחשת וגומר עד ואהה קח לך וגו'. אחרי שהסיר הכתוב הספק מהכסף שהיה צריך לאדני המשכן בא להדיר ספק אחר שיהיה בזה שאמר בסוף פרשת תזבח שאלהן ינכם צבאך אל אהל מועד להקטיר קטרת ולהטלות את הנרות והוא כי איך יתכן בהיותו מקריב על מזבח הטולט עולות וזבחים בידיו ינכם במקדש ה' בהיותו מלוכין ומוארים מכל חלב וכל דם. הנה מפניו זה אמר יתברך למשה וטעיה כיוור נחשת וסביור הוא כלי עשוי כצנור המקבל מים רבים מבחוץ. ויש לו פה וכנספתה פיו נשפכים משם המים לחוץ על הידים ועל הרגלים. ופי' בלו מקומו מלשון והשיבך על כך. וזוהי שיהן הכיור וכו' בין אהל מועד ובין המזבח כי המזבח לא היה אדוק ומחובר בפה אהל מועד אלא היה קרוב אליו והיה הכיור מפסיק ביניהם באופן שכאשר ירד הכהן מעל המזבח מעשות קרבנותיו והיו ידיו ורגליו מלוכלכות ויראה להכנס אל היכל הקדש ירחיק את הכיור נגד עיניו ולא יטעו מנרחוץ שם ידיו ורגליו. ואמר אהרן ובניו בהיותם כהנים גדולים אחריו. והנה הזכיר על הרחיצה כפי ענינם באמרו ורחצו אהרן ובניו ממנו את ידיהם ואת רגליהם וחוור לומר בבואם אל אהל מועד ירחצו מים להגיד שלא בלבד תהיה הרחיצה מפני הטומאה והלכלוך שקבלו ממזבח שלא ינכסו כן אל אהל מועד כי הנה הרחיצו הצטרך לאחד משני ענינים או לשניהם יחד אם מפני הכנסה באלה מועד שלקדושת המקום ראוי שירחצו רגליה' בבואם שמה וע"ז אמר צפרם בבואם אל אהל מועד ירחצו מים ולא ימותו. ואם מפני נשמת אל המזבח השם שראו ירחצו ידיהם הטובקות בהקריבה ועל זה אמר או בנשמת אל המזבח להקטיר אשה לי"י כי שרפת הקריבן קראו הכתוב בקטרת אשה לי"י. והיתה רחיצה רגלי הכהנים מפני שהם היו הולכים יחפים במקדש כדי שלא יהיה דבר חוץ בין המקדש וביתם. והנכון בעיני שהכתוב אמר בכלל ורחצו אהרן ובניו ידיהם ורגליהם וביאר ענין כל אחד מהם אל הכ"ג בהכנסו באלה מועד ומוארת בהחייה היה עיקר הרחיצה ברגלים שהם המובילים והמוליכים אותו שמה. ואמנם בניו שהם שאר הכהנים ביאר ענינם באמרו או בנשמת אל המזבח כי כלם היו מקריבים על המזבח ובנחית' היתה היתה רחיצת הידים העסקניו בקרצנות המה עיקר הרחיצ' וצבורם אמר שנית ורחצו ידיהם ורגליהם ולא ימותו כי כמו שהכ"ג בהכנסו להיכל מבלי רחיצ' חייב מיתה כן שאר הכהנים המקריבים מבלי רחיצ' חייבים מיתה. ומהו יתבאר שלא היתה הרחיצ' מפני הלכלוך שקבלו בהקריבם על המזבח כי קדוש וטהור הם הקרצנות. אלא מפני כניסת הכ"ג למקדש והכהנים הידועים להקריב על המזבח שירחצו משאר הטומאות החיצוניות כי כל הקריב אל שולחן המלך לשאת ולתת בפת בן המלך וביין משתיו שראוי הוא שירחץ ידיו משום עה"ר. וזוהי לרחוץ ברגלים בעבור שהיו הכהני' משרתיים יחפים ויש לבני אדם ברגלים וזוהם ובעיור. ומה הענין הקנו חו"ל נטילת ידים בתפל והרחיצה הוא הנה' בכל מקום אהל הכיור וזה בו להזמנה ואילו מעבד ולא מזה. כי הנה ביום הכפורים היה הכ"ג מקדש ידיו ורגליו מהקיהוה על זבש שהיה לפניו לכבודו. אבל למדנו מן הכיור שצריכה כני וכבר כתב כל זה הרמב"ן. ואופן הרחיצ' כבר זכרו אותו חו"ל שהיה הכהן השים ידיו על רגליו ורחץ אותם יחד. והיתה הרחיצ' משומד ככל שאר עבודות

המקדש שנאמר לעמוד לברכת וטוהר' בזה השאל' ה' :
כב וידבר י' אל משה ואהה קח לך בשמים ראש וגומר. עד ויהמר י"י אל משה קח לך. ראו שחשור על מה שאל' בשמן המשח' ואהה קח לך ולא נכתב לומר ומשחת כמ"ש בכיור וכו' וזכרוב כלי המשכן. או קח לך כמ"ש בקטרת. אבל הוכיף לומר ואהה קח לך. וזה בלא ספק משני על אחת מה שזכרו חו"ל שלא נעשה שכן המשח' כי אם פעם אחת ששאלו משה רבינו צידו ולא יעשה עוד בעתיד אמרו נעשית הוריות (ד' י"א) ר' יהודה לומר אותו שכן המשח' שפעם משה במדבר כמה ניסין נעשו בו מהחל' ועד סוף תחלת' לא היה אלא י"ב לוג ראש כמה יורה בולעת וכמה עיקרין בולעין וכמה האור שורף וכו' נמשכו המשכן וכל כיו. ואלהן ובניו כל שמות ימי המלוכה וכמה גדולים ומלכים ואפילו כ"ג בן כ"ג וכו' עוד אמר שם ואותו שכן קיים לעתיד לבוא שנאמר שכן משחת קדש יהיה זה לי לדורותיכם זה נמשכריו תריסר היו ועוד אמרו שם משכננו בארון נגנו שמו ללוחית שכן המשחה וללגנת המן ומקלו של אהרן שקדיה ופרחיה וארגו ששלחו פלגתים דורון לאלהי ישראל. ומה שהלך הרב"ע על זה כבר השיבו הרמב"ן והוכיח אמתה דעת חו"ל מאשר לא אמר הכתוב שכן משחת קדש יהיה זה לאהרן ולבניו לדורותם כמ"ש בצנדים. אבל אמר יהיה לי לדורותיכם. מורה שיהיה השמן העשוי הכוא מתמיד למכות בו לכל הדורות. ולכן נאמר (תהלים פ"ט) מנחתיו דוד עבדי בשמן קדש' מבחתי כי שכן קדשו הוא אשר נעשה במדבר על ידי אהרן הנביא בשמן בקדושה ובטהרה. וזה נמשך דוד המלך בקראו נאמנו משה הנביא יבקש להיות נמשך באותו שכן האלהי הקדוש ונראה לי להוסיף על טענות הרמב"ן טענה אחרת לקיום דעת חו"ל והיא מה שנאמר כאן בשמן המשחה ובמתכוננו לא העשו כמותו קדש הוא קדש יהיה לכם איש אשר יעשה כמותו וגו'. ואם בא הכתוב ללוחית שיעשה שכן המשחה תמיד בזה התואר היה ראוי שתאמר התורה שלא נעשה כמותו לזכרנו כמו שאמרנו בענין הקטרת והקטרת אשר העשה במתכונתה לא העשו לכם ולא אמר כן בשמן המשחה אלא שלא נעשהו כלל ואמר בהחלט איש אשר יעשה כמותו רוצה לומר לא לה' ולא לכם כי היא אסורה מוחלטת והוא לאוה שכינותה תורה שלא יעשה בהחלט שכן המשחה וזוהי צדו דור המדורות. ועוד אני עושה על זה טענה שלישי וזוהי שאם היתה כוונת התורה שיעשו שכן המשחה פעמים אחרות לא היה ראוי לכתוב כמותם הכמים בלבד שלא יחס ההרכבה כמו שאמרנו בקטרת בד צד יהיה ולא ביאר' המשקל שיקח מכל א' מהם לפי שפעם יעשו יחיד ופעמים פחות אבל סדר ההרכבה יחש הפשוטים הנכנסים בה וערכם יהיה שווה תמיד בכל עת שיעשו אותו וכבר זכר זה הרב"ן וכל זה מוכיח שקבלת חו"ל היא האמת שלא היה שם שכן משח' אחר אלא אותו ששם' משה במדבר. ומפני זה המלא' שלא היה כהן משוח בבית שני לפי שכבר היה נגנו שכן המשח' שנגנו יאשיהו עס שאר הדברים הקדושים ולא היה להם רשות לעשותו. ומפני זה נאמר כאן למשה במצות שכן המשח' ואהה קח לך רוצה לומר אחת בעצמך תקח לך הדבר' האלה ותשם' שכן המשח' שכן המשח' לא יעשה אותו אדם אחר שכל ימי הארץ. והיתה כבת זה רוצה לומר שרצה יתברך שיהיה שכן המשחה נלחיי ועומד לעד ולא עשה כן לקטרת לפי שהקדוש צדוק הוא נתן בישראל שתי הנהגות. והם הנהגה אלושית כפי המעלה שאלות למלכים שהם המנהיגים ביותר עליונים שבעם. והנהגה אלושית כפי הקדוש ועבודה שהיא לכהנים משרתי י"י ולפי ששני המנהיגים האלה ראוי שיתנהגו וינהיגו את העם כפי התורה והמצוה כמו שאמר (מלאכי ב' ו') כי שפתי כהן יאמרו דעת וטוהר' יבקשו מפיהו ובמלך נאמר ולבנתי כור מן המאזן ימין ושמאל. לכן זה יתברך למשה שיעש' שכן המשח' מרוקב בראיו ושמה צעמו יעשה את הכהני' ואותו שכן יסאף לדורות למשוח בו המלכים והכהני' הגדולים תמיד כדי שכלם יהיו נמשכים על ידי משה רבינו מהשמן אשר הוא עשה. ולכן היה משה רבינו כ"ג בשמכן י"י בראשונה שבעת ימי המלוכה. והוא היה המלך הראשון במלך על ישראל כמו שנאמר ויהי בישורון מלך כדי שיהיו הכהני' והמלכים כלם דוגמהו ונמשכים ממנו והולכים בדרכיו. וכאלו היה השמן ההוא טבעתו של אהרן הכהני' לחתום בו מלך וכהן באופן שיהיו כלם תלמידיו ומשע' ידיו להתפאר. ולכן היתה משיחת המלכים תמיד על ידי נביא שהוא מתלמידיו של משה רבינו. כאלו המשח' והמומה יאמרו לכל מלך בהמשחו זכרו תורת משה והלכות בדרכיו אחרי שאהם מבחתי' משה הטוב אשר עשה ואתם כלכם במקומו. וזה היתה צלוחית השמן האלהי מזה מצות' תמיד אלא ארון סלחם ונגמרה עמו בעת ההרבן להיות השמן הקדוש ההוא דבר מרכזי תור' האלהים ושניהם ניתנו על ידי משה רבינו ע"ה. ואמנם איך יתכן שהיה מתמיד השמן ההוא שפעם משה במדבר זמן כל כך הרבה הוא דבר מחמיה מאל. ולכן הרב"ג בזה שכתב שכבר יתכן שיעש' השם מופת על ידי הכניא גם אחרי מותו כי כן ראוי שלא כר המן בנות משה כמו שיתבאר בכפר יהושע. כי הכניא כי אלהיו הפוכה עליו נותן לדברים טבע שימלא בהם ההתמדה והנחישות. ולכן היה המן אשר בנצנצת עומד קיים קרוב לאלף שני' בבית י"י עם תהירות הפעול' המן שהיה נבאש הנשאר ממנו אחרי יומו ובחום השמש ונעם. אבל מזה נתן בו על דרך המופת כח הטבעי אל שלא התפעל מהדבר' אשר מחוץ שכן נשאר קיים גם אחרי מות הכניא. וכן היה הענין בשמן המשח' הנה שכן משה בו כח על דרך המופת להתקיים ולהתמיד ולשנות מה שידבק בו מהאוויר המקיף ולהשיבו אל טבעו. והנה תמונא שיש לשמן האחות מה לקבל זה הכח המתמיד כי הוא מכל הממשים יותר עומד עד שכבר יעברו עליו אלפים מן השנים ולא יפסד ואמרו עליו החכמי' שכאשר יחישן לא יחסר ממנו אבל יתוסף שיעור מה. לפי שיתקדק ית'ר. ואולי הסמים שנכנסו בואם בהרכבה היו עזרי' גם כן אליו כי המופתים בשיעש' אותם ששם יבקש להם

ד	[שמוח]	(אברגמל)
---	--------	----------

פנין נזר. ואת הכהנים כמין כ"ף אחר רב מנשיא בר גדל כמין כ"ף יונת. וראוי לחקור אם היו הכהנים הגדולים והמלכים משפחות בלתי נפרדות. וכלם נמשחו על הראש. למה זה החלפתו בלשון המשיחה כי הכהנים היו נאמרים למלכים הכה הכ"ף היונית מה היחס אשר לה עם הכהן גדול ואומר שצורת המשיחה היא ההבדל המבדיל המלך מן הכהן. לפי שהמלך היו מושחין אותו בין ירמיהו עיניו כמין נזר לרמו שיהיו הקדוש ברוך הוא מקרב ישראל ללחם נזר המלכות ועשרת המעלה על ראשו ולכך היתה צורת משיחתו כמין נזר המורה על המלכות אבל צורת משיחת הכהן היה כמין כ"ף נרמז שהוא כהן ויהיו הקדוש ברוך הוא לעמוד לשרת במקדשו. כי הכ"ף ירמיהו אל הכהן שהיה האות הראשונה משמו וענין הכהן הוא משרת האל. ולכן היתה המשיחה שהיא בצורתה תורה על כהונתו לאל עליון. ואפשר שהיתה צורת הכ"ף גם כן במשיחת הכהן להורות שהוא יעבוד את אלהיו בידיו ובכסיו. כי המלך יעבוד בהנהגתו. והכהן יעבוד בכסיו ובידיו. והנה רב מנשיא אמר שהיתה כמין כ"ף יונת לפי שאלו הכ"ף בכתיבה היונית היא יותר יפה ויותר נרמזת בצורתה: העקר הו' הוא הכהנים ההדיוטות נמשחו לפי שעה במדבר בקדושתם. אבל בניהם לא היו נמשחים אחריהם. כבר נתקדשו מאותה משיחה ראשונה שנמשחו האבות. ולא כן הכהנים הגדולים. שאפילו היה כ"ף בן כ"ג עשון משיחה. אחרת תורה והכהן הגדול מאחיו אשר יולד על ראשו שמן המשחה. וכן אמרו (שם י"א) במס' הוריות אמר מר אבילא כ"ג בן כ"ג היה משיחה. ובמסכת כריתות אמרו והכהן המשיח תחתיו מאי משיח הקמ"ל דמנינו הוא המשיח כי כ"ג ואי לא משיח לא הו' כ"ג. ואמנם בשאר מנהגיו ישראל שופטים וסנהדרין שרי אלהים ושירי מלכות לא היו נמשחים אלא המלכים בלבד. וראוי אם כן לחקור בעקב הנה נשני דברים. הא' למה לא היו נמשחים הכהנים ההדיוטות שכל דור ודור נבטאם לשרת במקדש כמו שהיו נמשחים הכהנים הגדולים כלם לדורותיהם. או יסב הכ"ג נסמך על משיחת הכ"ג אביו ככהנים הדיוטות. והב' למה נבטאם ישראל בממשל' לא היה פנין דומה להנהגת המקדש רואה לומר שכמו שנמשחו הכהנים הדיוטות במדבר בהיותם תחת המלכים הגדולים ככה ימשחו השופטים והסנהדרין והשרים אשר הם תחת ידי המלכים וסבת כל זה אולי היא שהמשיחה הו' ספק שעתה יחוד והבדלה כמו שזכרתי ובהיות הכהן נמשח לשרת לפני ה' והמלך גם כן היו בניהם נסמכים על אותה המשיחה ונמשחים עמה לפי שכבר נולדו בה ולא נחחד בהם דבר. אבל בהיות הכ"ג מיוחד בממשלו מבין שאר הכהנים (וא"ה נל"ה לכן היה עשון משיחה בהכנסו לשמש בכהונה גדולה ע"כ) ולכן לא היו מושחים את הכהנים ההדיוטות בכל דור לפי שלא נעשה בהם יחוד והבדלה מבין שאר אחיהם ולא נחחד בהם מעלה יותר ממה שטלדו בה. והיו מושחים הכ"ג בן הכ"ג לפי שהיה כ"ג לא נולד עמו ולא ירשו מאביו. אבל מנוהו אחיו הכהנים מפני שלמותו. וכ"ה ראוי שימנח לאות המנין והסדרה שהיה גדול מאחיו במעלה. ואמנם שופט ישראל ושרי השרים לא היה נמשח. לפי שהמשיח' תנור ההתמדה והנחיות שהכהנים מיד שנמשחו היו כל בניהם וירשם משרתי מקדש ה' והמלכים גם כן אחרי משיחתם היה המלכות ירושה להם ולבניהם וכמו שאמר (דברים י"ו כ') נמשח יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל. וכן זכרו במסכת סנהדרין ובמסכת הוריות שהמלכות ירושה לבנים אם כן המשיחה תורה על הנחיות. ולכן לא נמשחו השופטים ולא הסנהדרין ולא השרים לפי שלא היתה ממשלתם נחיתת ולא ירושה לבניהם כמו שאמרתי:

העקר ה' שם היות מלכות המשיחה שיהי הכהנים והמלכים והיה כ"ג בן כ"ג נמשח ולא יסמך על משיחת אביו. הנה המלך אינו כן כי המלך צומח תחת אביו לא ימשח אמרו בגמרא (הוריות שם) כ"ג בן כ"ג עשון משיחה ואין מושחין מלך בן מלך ומפני מה משחו את שלמה מפני מחלוקת אדוניהו ויהואש מפני מחלוקת עתליו. ואת יהואש מפני יסיונים אשר היה גדול ממנו שתי שנים וראוי אם כן שנקור למה לא היה בן הכ"ג שיהיו בניהם מלך וכ"ג נמשחים אף על פי שהיו בן מלך וכן כ"ג או לא יהיה אחד מהם נמשח לא מלך ולא כ"ג. אבל הסבה בזה מובארת היא שהמלכות להיותו כפי הדין ירושה לבן הבכור אם היה ראוי אליו ולא יהיה בו מונע עשאו לכן כשימלך תחת אביו מבלי קצטה ומחלוקת לא היה צורך למשיחה חדשה כי היה נסמך על משיחת אביו כשמלך מחדש בהיותו יורש מלכותו כפי הדין הישר. אמנם בהיות המלכות קצטה ומחלוקת ימלך המלך בו למשיח' לאות לבני מרי שהוא הנבחר למלכות ולא כהולקים עליו. אמנם הכ"ג שלא יירש הכהונה גדולה מאביו כי אינה ירושה לבניו לרשת אותה הבן הבכור כמלכות אבל הוא ממונה מיד אחיו הכהנים להיות כ"ג בעבור היותו יותר הנון לאותה מעלה מזל עשאו כמו שאמר והכ"ג הגדול מאחיו ואח"כ (שם ד' ט') גדול בניו גדול בעבור גדול בכח. היה ראוי שהיה נמשח כדי שמתוך אותה המשיחה יודע שהוא הממונה לכ"ג מבין כל שאר אחיו: העקר הו' שאין המשיחה כוללת ושם לכל המלכים אמרו (שם י"א) בגמרא מלכי בית דוד נמשחים מלכי בית ישראל אינם נמשחים מנח לן אמר רבא קום משהו כי זה הוא זה עשון משיחה ואין אחר עשון משיחה והקשו עוד מיהו בן נמשי שנמשחו והשיבו שזה היה מפני מחלוקת יורש בן אחאב והקשו עוד וכי מפני מחלוקתו של יורש נמשח בשמן המשחה והשיבו שהאמת הוא כדעת רב פפא שנמשח בשמן אפרסמון. הנה ביארו שפני הדין אין מושחין למלכי ישראל ואם יבוא הסכרתי אנו מפני המחלוקת או לא ימשח בשמן המשחה אלא בשמן אפרסמון. וראוי גם כן לתת הסבה בזה ר"ל בהבדלת מלכי בית דוד ממלכי ישראל ובהבדיל שמן המשחה משמן אפרסמון. וחומר ששאלו נמשח על יד שמואל הנביא משמן המשחה להיות משיחו ישרה ומלכותו נכונה לו ולירשו עד עולם אם לא היה חושא וכתו שאמר הנביא (שמואל י"ג) כי ענה סכין ה' את ממלכתך על ישראל עד

עולם. וכאשר תשא שאלו הושרה המלכות ממנו וכתנה לדוד ולירשו ולכן אמר הקדוש ברוך הוא לנביא קום משהו כי זה הוא רואה לומר זה הוא הראוי למשיחה הוא וירשו לא שאלו ולזה דרשו זה עשון משיחה ואין אחר עשון משיחה כלומר שלא ימלך בישראל בהשפעתו ישראל כי אם מורשו. ולכן נמשח בשמן המשחה ששם משה במדבר כמו שנמשח אהרן ובניו לכהונה עולם לארבע שנים המלכות לדוד ולירשו עדי עד כמו שנהנה הכהונה לאהרן ולבניו לנצח. ולפי שאר המנהגים אשר מלכו בישראל אחרי חלוקת המלכות לא היתה ממלכתם ישרה ונכונה לא מלכו כי אם בפשעי בית דוד לכן לא היו נמשחים להעיר שלא היו הם נבחרים למלכות ולא היתה המלכות מאת ה' מן השמים כי אם להפנים את דוד וירש דוד וכאשר הביא ההכרח לפשות את יהוא בן נמשי לא נמשח בשמן המשחה מפני שמלכותו לא היה נאמין ולא התקדש לשם ה' שם הדברים שחורה עליהם המשיחה בשמן המשחה. ונמשח בשמן אפרסמון להעיר שהיה מלכותו בלתי אמתית כמו שמן אפרסמון עם היותו שמן יקר הוא בלתי אמתית למשיחה כשמן ששם משה:

העקר הו' במשח שלא יהיה אלא נביא התבאר זה בתורה שמשח רבן של נביאים משח בעשמו את הכהנים וכלי המקדש וכן מלאנו במלכים שהיו נביאים מושחים אותם כי שמואל הראה משה את שאלו והוא עשמו משח את דוד. ונתן הנביא משח את שלמה. ואף יורש בן נמשי ע"י נביא נמשח. ואח"כ (שם י"ג) שהיה יורש בן אמת. והפנה בזה מובארת משה שזכרתי שאחרי היות המשיחה אות על הבחירה האלהית היה ראוי שיהיה ע"י נביא כי מי עמד בסוד ה' לעת האיש אשר יבחר בו למלך על ישראל ויראה וישמע את דברו ורואנו לאחר זה יפאר בעמיו כי אם הנביא. וגם הכ"ג היה ראוי שיהיה נבחר ע"י נביא כמו שזכר אדון הנביאים באלעזר הכהן לכ"ג אחרי מות אהרן אביו עם היות שפעמים הכהנים גדולים היו ממונים במאמר המלכים בזמן בית שני אשר לא כדת:

העקר הו"א אשר ימשחו שמה המלכים אמרו בגמרא חנו רבנן אין מושחין את המלכים אלא על השעין כדי שחמשך מלכותם שנאמר ויאמר המלך להם קחו את עבדי אדוניכם והרכבתם את שלמה בני על הפרדה אשר לי והורדתם אותו אל יצחק ומשחו אותו שם וגו'. והנה הסנה למה היו נמשחים על השעין כבר זכרנו על דהדרש כדי שחמשך מלכותם. אבל נשאר לזקוק בזה שני דברים. האחד למה לא התנו בזה במשיחת הכהנים הגדולים שיהיה גם כן על השעין כדי שחמשך גדולתם. והשני איך עשו בנין אב בזה משעין שלמה כיון שלא מלאנו כן בשאלו ולא בידור ולא בשאר המלכים רואה לומר שיהיו נמשחים על השעין. לפי שלא היתה נמשכת כהונתם הגדולה לירשם אחריהם ואינם ירושה לבניהם כמו שאמרתי. וכיון שהמשיח' על השעין אינם אלא לסימן שחמשך הגדולה היתה לבניהם ולא תחלה. לכן לא נעשה ככהנים הגדולים אלא במלכים שהמלכות תהיה ירושה לבניהם כי מפני שהמשיחה והמשיח' תמיד היתה נעשית שם. ולפי אומר שפני מה שדרשו חז"ל צוה המלך דוד שימשחו את שלמה בנו על השעין כדי לתת סימן ואות שחמשך מלכותו לנצח. ולפי שהיה זה הסימן לקוח לשם ברכה ראו חכמים לסמוך אליו המנהג לשאר המלכים שימשחו תמיד על השעין כדי שיהיה מלכותם שלם כמלכות שלמה ושום ואמת יהיה ביניהם כאשר היה בימי שלמה שנמצא בו הפועל והכבוד והחכמה יותר ממה שהיו לפניו ולאחריו מהמלכים. ולתת סימן שכן היתה מלכותם אמרו שיהיו נמשחים כלם על השעין. לא שיהיה התנאי הזה מחקי המלוכה אלא שלמדוהו בדרך סימן טוב ממה שנטעם לשלמה בהמלכתו. ואפשר לומר עוד בזה כי בעבור ששאלו לא יבן בנו הבכור על כסא מלכותו וגם דוד בניו הגדולים ספו תמו מן בלחות ולא ירשו מלכותו וירשו שלמה הקטן מהם. לכן לא עשו סימן בהמשכה משאלו ולא מדוד ועשו אותה משלמה שבטו הגדול יבן על כסאו וירש מלכותו וכן משם והלאה היה מולך בבית דוד תמיד הבן הגדול:

העקר הו"ב בזמן המשיחה שיהיה ביום ולא בלילה וכמו שהלוינו במשיחת הכהנים ובמשיחת המלכים שהיו מושחם את כלם ביום ולא בלילה. וסבת זה מובארת שהוא לסימן ברכה ופונה שיהיה המלכות והגדולה ההיא זכה ומאירה מבלי חשך ולא לרש ועל דרך זה אמר דוד בדבריו אחרונים (שמואל ב' כ"ג ד') וכאור בקר יורש שמש בקר לא עבות מנוה וממטר דשא מארך ואמר כי לא כן ביתי עס אל כי ביה עולא שם לא ערובה בכל ושמייה:

העקר הו"ג הוא מה שבכר זכרתי למעלה שגם נעשה שמן המשחה כי אם פסח אחת במדבר וע"י משה רבינו ולא יעשה עוד בעתיד שמן משחה אחר ולעיתיד לבוא בימות המשיח עתיד הקב"ה להחזיר לעמו אותו שמן המשחה ששם משה שנגנו עם הארון ובו ימשחו המלכים והכהנים הגדולים צימם ההם. הנה ביארת בדרוש הנכבד הזה י"ג שקרים יקרים כפי התורה וקבלת חכמינו וזכרונם לברכה ונחתי בהם סבות נאותות לפי חולשת דעתי:

לר' יאמר ה' אל משה קח לך סמים ונו' עד ראה קראתי בשם בלאל. אחר שזוה על שמן המשחה צוה על הקפרת אבל לא אמר ואתה קח לך כאשר אמר בשמן המשחה לפי שלא היה מחוייב שתעשה מלאכת הקפרת ע"י משה אלא שיהיה לעשותו כן. והנה זכר בפסוק הראשון הוה שתי פעמים שם סמים וכפי דרך המפרשים סמים הראשון הוא מיני שרף ומעוט סמים שנים כאלו אמר שם מבני שרפים. וגם ושתלת וחלגנה הם שלשה הרי כאן חמשה. וכתב רש"י שנטף הוא הנקרא לרי והוא הטעף מעלי הקפץ ובלע"ז קורין לו גומ' והכינו שהוא משה"ל ושתלת שורש בושם חלק ומוסר כפופין נקרא בלשון המשנה לפורן ולגלגל רומי ביוז"ל. ותלכנה הוא בושם שריחורע וקורין אותו ג'לגל. ואמרו פסח שנית סמים אמרו שעיניו וסמים אחרים כמספרם. והראשונים הם חמשה הרי' סיון כלם עשרה. ובלבנות זכה יסין

כלם אחד עשר מיני המים חוץ מן המלח והם נזכרי' בפסוק הקצרת. והנכון שאומרו בראשונה שמים הוא על הצרי הנשקף מהעצים ועל המור שהוא נשקף אחר יקר והוא הנקרא מוס"קו הוא הנקרא לדעת הרמב"ן מיר"ה בלע"ז. ואמרו פסם שנים שמים ירמוז לחמשה מיני בשמים קציעה שבולה נרד קושט קליפה וכרכום ויהיה אם כן שעור הכתוב קח לך שמים שהם הכרי והמור וקח לך גם כן נשקף ובהלת וחלבה וכן קח שמים אחרים והם אלו שזכרתם בחכמה. כי על כלם לזה שיקח. והנה לא זכרם הכתוב לבחירת הקציר ומפי הנבירה ידע משה מי הם אלה. ואמרו ולבונה וזה. לפי שיש ממנה זכר ולבונה וממנה עבודה והיא הסמוכה לקליפה. והלבונה היא שרף המלקק בבדי הלבנון. ועל כלם אמר בד נבד ימים. ויש מפרשים ומקל שזה כלם זה לא יתכן כי במשנת פסוק הקצרת מפרש לקצתם ששה עשר מנה. ולקצתם שבעים מנה. ומזה שנים עשר ומזה תשעה ולכן ראוי שיפורש כדברי הראב"ע בכל אחד ישחק לבדו. ואחרי כן יצטרך כלם. וזה מפני כי אין שחיקתן שזה כי יש שנשחק בקלות כמו הנשקף ויש שיקשה שחיקתו מאד כמו שבולה ונרד. ולכן אמר הכתוב והשחק. ממנה הדק ולא אמר ובחקה אותם הדק כי לא תהיה השחיקה שזה בכלם ואמר ושפית אותה קצרת להגיד שהם לצורך הקצרה כי אינם דברים נאכלים מפני מריחותם רק נקטרים ויולים טעון ואמר רוקח ממשה רוקח. להגיד שחוקן כל מין ומין מאלה על זר היותר טעון שאפשר כי יש מהם שחוקן שחוקן אומרים ליהוה או שישחק או רחיצה בין או במי רגלים וכיוצא בזה כפי דרכי הרוקחים. ואמרו מנוח טבור קדש המהרנס הרגמו משרב. ויתכן שבה לפרש חכונת זו הקצרת שירקחו אותה בצורת אבק דק כאלו הוא מלח שחוק. ובלעז קורין אותו גראני"ה וכן ראוי שיהיה הקצרת כדי שכלא יפור על גבי הגחלים יעלה טען במהרה אם מבט ואם הרבה. אבל אם הייתה הקצרת נסה וענה לא יפעל בה האש כל כך במהרה והנה לא אמר בשמן המשחה מנוח. לפי שהיה בצורת מרקחת משיח' לא בצורת אבק ואמר טבור קדש להזכיר ששם היות שיטחוקו מאד עד אשר דק ויהיו שלא יעו בו דבר טומאה אבל יהיה תמיד בקדושתו והנשאר בבשרה ישוב לשחוק עד אשר דק ונקרא זה בדבריהם ז"ל דקח מן הדקה. ואמרו כי בשנת שחיקתן יהיה אומר יטב הדק הדק השוב מפני שהקול יפס לבשמים. והפסם בזה הוא מפני שהשחק בערך הקול שמוע יתכוין להשמיע קול העלי במכתשת כפי ערך הקול של המנגן. ותהיה אז שחיקתו בכדר ובערך משקל קול המנגן ויתעברו על ידי כן בשמים במכתשת בערך שום. ויתעברו בשווי וידוקדקו ויתעברו יפה מה שלא יהיה כן כשישחקו שלא כסדר כי אז יהיה חלק ממנו דק וחלק ממנו עב והכתוב אומר והשחק ממנו דק. ואמר ונקח ממנה לפני העדות. אין הכוונה שיניח הקצרת שמה למשמרת כי לא היה שם מקומו. אבל ראש לומר שכל יום טרב ונקר יתן מן הקצרת שהוא על האש שהוא על מזבח הזהב אשר הביכל ולפי שהיה מזבח הזהב מונח מעליו נכבחות הארון. לכן אמר באהל מועד אשר אועד לך שמה. והוא חוזר למה שאמר לפני העדות כמו שאמר וגיעדתי לך שמה ודברתי אחר מועד הכפרת מנין שני הכרזים. ואפשר לפרש ונתת ממנה לפני העדות שהוא רמו לקדש הקדשים שיכניס שם הכהן הגדול הקצרת ביום הכפרים כמו שאמר כי בענין ארצה על הכפרת. ואמרו באהל מועד ענינו בג"ל יתן מהקצרת באהל מועד על המזבח הזהב אשר שם ויחבר וי"ו השמות כאלו אמר ובאהל מועד ולפי שהיה כל הקצרת כדי להוריד הספע העליון והנבואה על משה רבינו לכן אמר אשר אועד לך שמה קדש קדשים תהיה לכם רוחה לומר הקצרת. ולכן לא חקל כענין מלואה. ואמר והקצרת אשר תעשה שמתכותה לא תשעו לכם להזכיר שגזלת המתכות הידיעה אשר זכר בקצרת המיוחדת לצורך גבוה לא יעשה אדם כמותה לא מעט ולא הרבה ממנה לריוח ויחוסם אך תהיה תמיד זאת המתכות קדש להם לעבודה המקדש שהיא קדש לה'. והאיש ההדיוט אשר יעשה כמות קצרת באותה מתכות להריות בה ונכרת משמיו. והיה זה לפי שקדש ה' חלל להשחית ממנו בחול. ואמנם שיעור מה שהיו מקטירים מהקצרת בכל פסח ושעם לא נהאחר בחורה זולתי מה שיקטירו ממנה ביום הכפרים שהוא מלוא חופני הכ"ג וכבר קבלו איש מפי איש שהשיעור שהיו מקטירין בכל פסח היה משקל שנים עשר שקלים וחצי שקל:

לא א ירדבר ה' לא משה לאמר ראה קראתי בשם בללאל וגומר עד אך את שבתותי תשמורו. אחשוב שהיו בישראל כחות חלוקות נמי תעשה המלאכה הקדושה מהמשכן וכלו. והיה ארון הנביאים מבוטח מאד מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קדשו לעשותה לפי שרבים מישראל נכונת ראויה היו מהנדיבים לומר אני אדע לעשות כל זה כדי לעבוד את עבודת הקדש. ועם היות שידע משה חכמת בללאל ורב חכונתו היה ירא להפקידו על המלאכה לפי שהיה בן אורי בן חור בן מרים בן אחותו שמה יאמרו ישראל משה עשה עמנו מלך. ואת אהרן אחיו כ"ג ואת בני אהרן כהני ה'. ואף את בללאל מפני שהיה גדולה של אחותו נתן כל התרומה בידו והפקידו על מלאכה ה' ומזה היו אומרים שהיה בלתי אפשר שאיש מבני ישראל שכלו ימיכם בחומר ובלבנים ובכל עבודה צדקה ידעו לעשות בזה ובכסף ובאבנים יקרות כי לא נכו ללכת באלה. ומזה היו אומרים שהלילאב היה ידע יותר מבללאל והוא היה ראוי לפקוד על המלאכה. ולכן ביאר השם למשה מי יפקיד עליה. והשיב לדברי כל אחד מהפחות האלה באמרו ראה קראתי בשם בללאל אל תהוה לדברי האומרים ראה אתה וכל איש מהם יראה שאני נבחרתי בבללאל לעשות המלאכה הזאת וקראתי אותו בשמו ובשם אביו ואביו אביו בללאל בן אורי בן חור למשה יבורה כי האדם יראה לעיני' ואני רואה ללבב מי הראוי ואמלא אותו רוח אלהים. ומלת ואמלא היא כמו ואקדש ואשתתה שהוא לבון עבר יאמר ואני מלאתי אותו או שעתה ימלאהו רוח אלהים ואמר רוח אלהים לבניד שיהיה ענינו בזה על דרך הפלא כי רוח

אלהים נוספה בו לא רוח אנושי מלא בחכמה ובלדע וכל מלאכה. והחכמה היא העיונית המעיינת בדברים ההכרחיים שאינם תלויים בבחירתו. והחכמה היא במדות ובשכל המעשי המעייין בדברים התלויים בבחירתו והדעת הוא כולל לכלם. וידוע שמי שהשתלם שכלו בשכל העיוני והשגותיו יקצר בשכל המעשי בידעיותו. ומפני זה החכמים המהבולדים בעינים המלאים פהלים בעיניו המדינות עד שמפני זה יעזר ויעזבו הנביא על מלך המשיח ונחה עליו רוח ה' רוח חכמה ובינה כלומר בשכל העיוני ובמעשי יחד. ולכן היה הפלא בבללאל ביותו שלם בחכמה שהיה העיונית ובחכמה שהיה ידיעות המדיניות. ושבתו בזה לבניד שחכמתו ידע שבעי כל המלאים שהמשכן וכליו רומזים אליהם ולזה כוונו חכמינו וזכרנום לברכה באמרם (בברכות ג"ה) יודע היה בללאל ללרף האותיות שנבראו בהן שמים וארץ רואה לומר שהיה מבין רמזי המשכן בשמים ובארץ וע"כ שבתו בחכמה. וכן הרמזים התורנים ולכן שבתו בחכמה. עוד זכר מהפלא בענינו ששם היותו חכם ובזון היה בקי ושלם בכל המלאכות. וכבר אמר הפלוסופ כי מו שחכמו הפסע הרבה מהשכלי קצר בו מהכחות הנשמיות והמלאכות. ומפני זה היו רוב החכמים ידעם ורגליהם כבדים ואין כן בעלי אומניות שהם קלים כנשר ורזים כזבי ובחכמה אינם יודעים מאומה. ולכן היה הפלא בבללאל שבהיותו מלא רוח חכמה ובחכמה היה מוכן ושלם לפעול בכל מלאכה המומנות. אע"פ שבניו אדם היועט וחכמה המושגת לא ידע במלאכ' אחרת. הנה בללאל היה יודע בכל מלאכה. לא מפאת מלמד שלמדו בכך אלא לחשוב מחשבות לעשות בזה ובכסף ובנחשת כלומר שהוא מעמלו היה מחשב וממלא מלאכות מלבו שלא למדו אדם. ולא בלבד הדברים הדקים שבמלאכות המהימנות זו לזו כמו בזה ובכסף ובנחשת. אבל גם בדברים הנפסים והעבים נחושת אבן למלאכה ובחרושת עץ. שמלאכת האבנים ומלאכת העצים גדולים ורחוקים מאד ממשכה הכורפים וכן בכל מלאכה היה שלם בללאל ברוח אלהים ובשפעתו. ובגדר הכת האומרת שהלילאב הוא יודע והגון לפעול במלאכה. אבל זה יהיה בהיותו נבחרת בללאל כי הוא יתן מדרשו עליו לא שיהיה להלילאב ראש וקצין במלאכה כי כן נחתי בלב כל חכם לב חכמה וכלם יעשו שמהם המושכן. אבל אין אחד מהם במדרגת בללאל. והנה ייתכן הכחות החכמה והחכמה המושגת בשכל. ונס המלאכות אל האלהים. לפי שהכל מושפע מהגדל כמ"ס (משלי ב') כי ה' יתן חכמה מפיו דעת וחכמה. הנה אמר וכל כל חכם לב נחתי חכמה. הודיע שזריך לאדם שיכין עמלו להכמה. ואז יספיק עליו הנותן יתבדך וכן אמרו חכמינו וזכרנום לברכה אין הקב"ה נותן חכמה אלא למי שיש לו חכמה שבינו בזה שאינו נותן חכמה בפועל אלא למי שיש לו חכמה בזה והבנה. והנה משה רבינו אמר לישראל בענין בללאל מה שאמר לו השם בלשון שנאמר לו. שנאמר ראו קרא ה' בשם בללאל. וחכמינו וזכרנום לברכה אמרו שהראה לו הקדוש ב"ה ספרו של אדם הראשון ואמר לו כל אחד תקחתי מאותה שעה. ואף בללאל מאותה שעה תקחתי אותו רואה לומר מוכן לפעולות המלאכה שהוא משכנן. כי ספרו של אדם הראשון הוא רמז לעצם בני אדם. וזכר הכתוב הדברים אשר יעשה בללאל וחבריו. את האהל ואת הארון וגומר. ואמרו ואת בגדי השרד. אמרו המפרשים שבהם היו מכסים את כלי אהל מועד שנשאת. ואמרו בסוף הדברים ככל אשר צויתך יעשו אינו צווי ולא הזהיר אלא הנדת העתיד. והבטחה למשה ששם היות בללאל וחבריו טולדים בעבודת מזרים וכלו ימיכם בעבודת כרך הנה נחמד אליהם יעשו ככל אשר צוה השם. ולא יחסיא דבר ממה שאם במלאכת המשכן וכליו:

יב ירדבר ה' אל משה וגומר אך את שבתותי תשמורו וגו' על יתן אל משה ככלותו. לפי שאמר יתבדך על פשיית המשכן ועליו שהיה מורה על דבקות הש"י ושבתו שביניהם באומה. היה אפשר שיחשוב אדם שהפעל ההוא היה יותר נכבד מכל הפעולות התורניות וכ"ס מהשפיעה צבחת לפי ששלמות כל דבר הוא בפועלו. והמעשה בכלל הוא יותר שלם מהשפיעה והמנוחה. וכ"ס המעשה הנכבד והקדוש הוא. ואולי שמפני זה יבואו ישראל לחשוב שמלאכת המשכן תהיה את השבת מזוהר אל היות המעשה יותר מעיד על המנוחה ממה שיעיד עליו הבטול והשפיעה מהפעל. כי המעשה הוא מלאכות והשפיעה העדר והמלאכות יעוד יותר מן ההעדר. ולכן יאמר האומר שיחפיק מלאכת המשכן להעיר ולהעיד אל היות יתבדך מקדשנו וזוכן בתוכנו והוא צורא העולם. והכל נבראו לא נשחק לשפיעה להעיד זה עמלו. הנה מפני זה אמר יתבדך למשה שיאמר לישראל לך את שבתותי תשמורו רואה לומר שיהיה מלאכה המשכן דבר קדוש ונכבד ואף על כל זה תחזק את השבת. אבל תשמורו אותו. ואין לקבל מה שהקשה הרמב"ן על רש"י שמהלך לך לעולם ימנע מהדבר עמלו אשר התחבר בו. ואם כן מלח אף במקום הזה ממנע משמירת השבת לא ממלאכת המשכן. כי הנה לא יוכל להכחיש הרמב"ן שמהלך אף במקרא חמט ממה שזכר למעלה. ומה הוא שמושה המיוחד והיותה ממעטת בדבר עמלו הוא פרשת ר"ל. כי הנה נאמר לנח אחר שהחיר לו אכילת הכשר אף בשבד בנפשו דמו לא תאכלו שענינו אע"פ שהתדתי לך הכשר לא התדתי רק השחוט לא החי. וכן אף בזה יאמרו לנו האנשים. וכן מלה רק זה שמושה המפורסם. ורש"י פירש הכתוב על דרך הפשט ולא כיוון למדרש וזכר דבריו שחקן את שבתותי בזה להודיעם על שבת המלאכה המשכן לא ההיה דומה את השבת. והולך יתבדך להזכירם על זה מפני הפסוק שזכרתי שבי' אפשר שיחשב שמלאכת המשכן תהיה את השבת כקרבנות והזכר' בזה השאל' ה'. והנה שבתותי בלשון רבים לפי שמהלך השבת אינה רומזת ומורה בלבד פינת חדוש השולש וצריחתו כי הנה גם כן השבת ירמזו אל השולש הרוחני שבו המנוח' והנחלה אמתית כי שם תהיה השפיעה באמת מכל המלאכות והדברים הנשמיים. והוא תכלית המלאכות ואינה מלאכה ולכן קראוהו חכמינו וזכרנום לברכה שבת הגדול. יאמרו עליו מי שבתה בערב שבת יאכל בשבת. הנה א"כ ימי המעשה הם רמז לפעולות האנושיות כשם"ז המביאות אל התכלית ויום שביעי הוא רמז לתכלית. ולא

הקנו חכמים זכרונם לברכה לומר בחפלה שבת את יום המנוח הזה ולא אמרו את יום הבבא לרמוז אל המנוחה הנפשית האמיתית הנרמזת בו. ויש לנו את כן שתי שבתות הלכות שבת נשמות וזר לחדוש הטוב ובריאותו. והשני שבת נפשית וזר להשחרות הנפש ותענוגה אחר המנוח. ועל שתיים אמרו ו'ל ולא נחתו ה' אליהם וכו' להיות השבת מזה הזד במדרגת ההכלית אמרו ו'ל ששקולה שבת כנגד כל המנוחות להיותו במדרגת ההכלית הניהן על כל המנוחות. ומזאת הנתיבה אמר שבתותיו בלשון רבים לפי ששבתות ציוס הנביעי מורה על שבת בראשית והוא עדות לחדוש העולם ומורה גם כן על השחרות הנפש ומנוחהה בעולם הנשמות. והם הם כן שבתות ה'. והותר' בזה השאלה הז'. וביאר הכתוב שתי הכוונות האלה בשבת. ואמר כנגד הראשון שהוא לחדוש חדוש העולם כי זאת היא בנינו ובינוים רוצה לומר שהשבת ציוס ה' היתה להם אות עדות שהש' שבת וינפש ציוס ההוא ממעשה שמים וארץ. ואמר בנינו ובינוים לומר שיעשו גם הם כמו שהוא יתברך עשה שבת נשפיעי. וביאר שהזכירה והידיעה הזאת תכליתה הוא לדעת כי אני ה' מקדשכם כלומר שבמנוחה הזאת בזכותה יהיו מקדושים בשבת הבאה אחר המנוח כי הם יתקדשו ויהיו קדושים בשבת הנפש מפני ששמרו בעו'ל' שבת הנוף. ואמנם כנגד השבת הנפשית אמר יעמדתה את השבת כי קודש הוא לכם רוצה לומר גם כן חשמרו את השבת לפעם אחר והוא לפי שקודש הוא לכם שירה על השחרות נפשיים אחר המנוח בעולם הנשמות שכלו שבת. ולכן לא אמר בעתם הזה שהוא אלו כמו שאמר בראשון. אלא שהוא קדש. ולפי שהמחלל את השבת הוא מכחיש ובוטר בהשחרות הנפש ולאחיותה. לכן אמר על זה מחללי מוח יומת שמיאיוהו ב"ד בסקולה כמו שעשין למקלל אליהו. ולפי שאולי יאמר אדם מזה בלתי ראוי. כי בעוברו על אחת ממנוחות השחרה אינו הנון שימות כי אינו כעובר ע"א שהוא מורד במלכו ובאלהיו. הנה מפני זה אמר עוד כי כל העושה בו מלאכה ויכרתה הנפש ההוא וגו' כלומר הנה הנוף וכוחותיו לא נבראו אלא להשלים את הנפש ואם לא יגיע ההכלית יהיה בעל מה שקודש ההכלית. ולכן מי שנפשו המעכלת נכרתה מקרב עמה להיותה נאכזת לנמרי ולא חשוב לעולם השכלים אשר הם עמה ומולדתה. אין ראוי שיחיה כלל חיים נשמיים אחרי שהם אינם אלא להשלים השכל. וכן ראוי שימות המחלל את השבת מיחיה נופנית בקסקלה לא שהעושה בו מלאכה הוא מת מיחיה נפשית והחיים הנשמיים א"כ הם לו לפסול וראוי שימות על ידי בני אדם ויסיירו ב"ד את חיו ממנו כיון שהוא אומר שאין לנפש השחרות לעולם הבא. ולכן הוא דין ישר לסקול המחלל את השבת ולא נמצא כזה בעובר על מנוח פרסית אחרת. וזה אולי פירוש ודלא יליף קטל חייב רוצה לומר שמי שלא ילמוד להשלים נפשו ראוי להורגו כי בזולת למוד להם לו חיים. הנה התבאר שאין כפל ומותר בפסוקים האלה וזהו הפסוק מובאר מבלי דוחק שראוי שימות המחלל את השבת מיחיה נופנית בסקולה כיון שהעושה מלאכה בשבת הוא מת מיחיה נפשית. והנה השבת וההמילה הם בעונש האמתי שהוא הכרת הנפש משמיה אשר זה בכל מקום מורה על כרת הנפש ואבדונה ואין כן במקום שנאמר כריחת הפסע מישאל משמע על מהשכלים העליונים. ואמרו עוד שתי ימים יעשה מלאכה הוא להוסיף שלא נחליף קדושת היום הזה ביום אחר הכל ימי השבוע כי אותם ששה ימים הם ראויים למלאכה ולא לשבתה ולמה אם כן יחליפנו וימיר אותו ביום אחר. אמנם היום הזה הוא שבת שבתון וזכר בו שתי שבתות לרמוז לפנינו ששתי השבת כי הוא זכר לשבת בראשית. ורומז גם כן לשבתה הנפש אחר המנוח. ומשתי הנתיבות האלה הוא קודש לה'. ולכן כל העושה בו מלאכה יומת על ידי ב"ד כי את קודש ה' חלל וכאלו כפר בחדוש העולם ובהשחרות הנפש אחר המנוח. ואפשר לומר עוד שהנה צוה ששה ימים תעשה מלאכה להוסיף שלא יענוגו ולא יאמרו זה היום טוב ונאות לפעול וזה אינו נאות כי הנה בראש ה' כל הימים הם טובים לעשות מלאכה. אם ביום ה' שהוא שבת שבתון וזכר שבתותיהם בביאור פשרת הדברות. התבאר מזה כל שאין כפל ומותר בפסוקים האלה ושאמרו כי אני ה' מקדשכם הוא להגיד שקדשם קדוש נפשי אחר המנוח בשמירתו. והותרו בזה השאלות ה' והט'. וכן התבאר איך היה כי כל העושה בו מלאכה ככה ועם למה שאמר מחללי מוח יומת. ולמה סמוך למנוח השבת נאמר בכל מקום שש ימים תעשה מלאכה ששה ימים תעבוד וכדומה לזה. והותרו בזה השאלות ה' והי"א. ואמנם אומרו עוד ושמרו בני ישראל את השבת בא להגיד שמעתי הכוונות כסיון יתברך במנוחת השבת. ושתי הפנות אשר תרמו אליהם הנה עם בני ישראל יעשו עקר שמירת השבת מהעטם הראשון. שהוא אות וזכרון לחדוש העולם להיותו דבר נגלה ועבאר ולא יתנו לב כל כך לעטם הט' מהשחרות הנפש להיותו דבר נגלה. וכן אמרו חכמינו זכרונם לברכה (ברכות כ"ו) שבת אחד מששים מעולם הבא. ואמרו (שבת ד' י') דע"ג דשבת מלוא דעבידא לגלויי מתן שבתה לא עבידא לגלויי ויורו בזה שיש לנו שתי שבתות אחת נגלית ואחת נסויה והנפסיה תנתן למי שצידו הנגלית ועל זה אמר ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת לדורותיה רוצה לומר תמיד ולעדי עד בין בזהותם בארץ בין בזהותם בגלות חוזה לארץ חיה ברית עולם כל חמור שמירתו בנינו ובינוים לפי שהוא אות לעולם. רוצה לומר אות וסיומן לעולם וכללו שנשבת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וציוס השפיעי שבת וינפש. ומהעטם הנגלה הזה שמרו בני ישראל את השבת וימלא צפיהם חמיר. אמנם העטם הב' מהשחרות הנפשית עם היותו אחת ויציב וזכרון וקיים הנה לא עבידא לגלויי והנה בזה מנוח השבת בדברות הראשונות בלשון ויכירה כמ"ש זכור את יום השבת לקדשו כאלו וגם כן בפרשת ואחזקני בזה בלשון שמירה ושמרתה את השבת ושמרו בני ישראל את השבת שמור את יום השבת. עד שאל"ל (שבתות כ') זכור ושמור דברור אחד נאמרו שנאמר אחת דבר אליהם

הקנו חכמים זכרונם לברכה לומר בחפלה שבת את יום המנוח הזה ולא אמרו את יום הבבא לרמוז אל המנוחה הנפשית האמיתית הנרמזת בו. ויש לנו את כן שתי שבתות הלכות שבת נשמות וזר לחדוש הטוב ובריאותו. והשני שבת נפשית וזר להשחרות הנפש ותענוגה אחר המנוח. ועל שתיים אמרו ו'ל ולא נחתו ה' אליהם וכו' להיות השבת מזה הזד במדרגת ההכלית אמרו ו'ל ששקולה שבת כנגד כל המנוחות להיותו במדרגת ההכלית הניהן על כל המנוחות. ומזאת הנתיבה אמר שבתותיו בלשון רבים לפי ששבתות ציוס הנביעי מורה על שבת בראשית והוא עדות לחדוש העולם ומורה גם כן על השחרות הנפש ומנוחהה בעולם הנשמות. והם הם כן שבתות ה'. והותר' בזה השאלה הז'. וביאר הכתוב שתי הכוונות האלה בשבת. ואמר כנגד הראשון שהוא לחדוש חדוש העולם כי זאת היא בנינו ובינוים רוצה לומר שהשבת ציוס ה' היתה להם אות עדות שהש' שבת וינפש ציוס ההוא ממעשה שמים וארץ. ואמר בנינו ובינוים לומר שיעשו גם הם כמו שהוא יתברך עשה שבת נשפיעי. וביאר שהזכירה והידיעה הזאת תכליתה הוא לדעת כי אני ה' מקדשכם כלומר שבמנוחה הזאת בזכותה יהיו מקדושים בשבת הבאה אחר המנוח כי הם יתקדשו ויהיו קדושים בשבת הנפש מפני ששמרו בעו'ל' שבת הנוף. ואמנם כנגד השבת הנפשית אמר יעמדתה את השבת כי קודש הוא לכם רוצה לומר גם כן חשמרו את השבת לפעם אחר והוא לפי שקודש הוא לכם שירה על השחרות נפשיים אחר המנוח בעולם הנשמות שכלו שבת. ולכן לא אמר בעתם הזה שהוא אלו כמו שאמר בראשון. אלא שהוא קדש. ולפי שהמחלל את השבת הוא מכחיש ובוטר בהשחרות הנפש ולאחיותה. לכן אמר על זה מחללי מוח יומת שמיאיוהו ב"ד בסקולה כמו שעשין למקלל אליהו. ולפי שאולי יאמר אדם מזה בלתי ראוי. כי בעוברו על אחת ממנוחות השחרה אינו הנון שימות כי אינו כעובר ע"א שהוא מורד במלכו ובאלהיו. הנה מפני זה אמר עוד כי כל העושה בו מלאכה ויכרתה הנפש ההוא וגו' כלומר הנה הנוף וכוחותיו לא נבראו אלא להשלים את הנפש ואם לא יגיע ההכלית יהיה בעל מה שקודש ההכלית. ולכן מי שנפשו המעכלת נכרתה מקרב עמה להיותה נאכזת לנמרי ולא חשוב לעולם השכלים אשר הם עמה ומולדתה. אין ראוי שיחיה כלל חיים נשמיים אחרי שהם אינם אלא להשלים השכל. וכן ראוי שימות המחלל את השבת מיחיה נופנית בקסקלה לא שהעושה בו מלאכה הוא מת מיחיה נפשית והחיים הנשמיים א"כ הם לו לפסול וראוי שימות על ידי בני אדם ויסיירו ב"ד את חיו ממנו כיון שהוא אומר שאין לנפש השחרות לעולם הבא. ולכן הוא דין ישר לסקול המחלל את השבת ולא נמצא כזה בעובר על מנוח פרסית אחרת. וזה אולי פירוש ודלא יליף קטל חייב רוצה לומר שמי שלא ילמוד להשלים נפשו ראוי להורגו כי בזולת למוד להם לו חיים. הנה התבאר שאין כפל ומותר בפסוקים האלה וזהו הפסוק מובאר מבלי דוחק שראוי שימות המחלל את השבת מיחיה נופנית בסקולה כיון שהעושה מלאכה בשבת הוא מת מיחיה נפשית. והנה השבת וההמילה הם בעונש האמתי שהוא הכרת הנפש משמיה אשר זה בכל מקום מורה על כרת הנפש ואבדונה ואין כן במקום שנאמר כריחת הפסע מישאל משמע על מהשכלים העליונים. ואמרו עוד שתי ימים יעשה מלאכה הוא להוסיף שלא נחליף קדושת היום הזה ביום אחר הכל ימי השבוע כי אותם ששה ימים הם ראויים למלאכה ולא לשבתה ולמה אם כן יחליפנו וימיר אותו ביום אחר. אמנם היום הזה הוא שבת שבתון וזכר בו שתי שבתות לרמוז לפנינו ששתי השבת כי הוא זכר לשבת בראשית. ורומז גם כן לשבתה הנפש אחר המנוח. ומשתי הנתיבות האלה הוא קודש לה'. ולכן כל העושה בו מלאכה יומת על ידי ב"ד כי את קודש ה' חלל וכאלו כפר בחדוש העולם ובהשחרות הנפש אחר המנוח. ואפשר לומר עוד שהנה צוה ששה ימים תעשה מלאכה להוסיף שלא יענוגו ולא יאמרו זה היום טוב ונאות לפעול וזה אינו נאות כי הנה בראש ה' כל הימים הם טובים לעשות מלאכה. אם ביום ה' שהוא שבת שבתון וזכר שבתותיהם בביאור פשרת הדברות. התבאר מזה כל שאין כפל ומותר בפסוקים האלה ושאמרו כי אני ה' מקדשכם הוא להגיד שקדשם קדוש נפשי אחר המנוח בשמירתו. והותרו בזה השאלות ה' והט'. וכן התבאר איך היה כי כל העושה בו מלאכה ככה ועם למה שאמר מחללי מוח יומת. ולמה סמוך למנוח השבת נאמר בכל מקום שש ימים תעשה מלאכה ששה ימים תעבוד וכדומה לזה. והותרו בזה השאלות ה' והי"א. ואמנם אומרו עוד ושמרו בני ישראל את השבת בא להגיד שמעתי הכוונות כסיון יתברך במנוחת השבת. ושתי הפנות אשר תרמו אליהם הנה עם בני ישראל יעשו עקר שמירת השבת מהעטם הראשון. שהוא אות וזכרון לחדוש העולם להיותו דבר נגלה ועבאר ולא יתנו לב כל כך לעטם הט' מהשחרות הנפש להיותו דבר נגלה. וכן אמרו חכמינו זכרונם לברכה (ברכות כ"ו) שבת אחד מששים מעולם הבא. ואמרו (שבת ד' י') דע"ג דשבת מלוא דעבידא לגלויי מתן שבתה לא עבידא לגלויי ויורו בזה שיש לנו שתי שבתות אחת נגלית ואחת נסויה והנפסיה תנתן למי שצידו הנגלית ועל זה אמר ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת לדורותיה רוצה לומר תמיד ולעדי עד בין בזהותם בארץ בין בזהותם בגלות חוזה לארץ חיה ברית עולם כל חמור שמירתו בנינו ובינוים לפי שהוא אות לעולם. רוצה לומר אות וסיומן לעולם וכללו שנשבת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וציוס השפיעי שבת וינפש. ומהעטם הנגלה הזה שמרו בני ישראל את השבת וימלא צפיהם חמיר. אמנם העטם הב' מהשחרות הנפשית עם היותו אחת ויציב וזכרון וקיים הנה לא עבידא לגלויי והנה בזה מנוח השבת בדברות הראשונות בלשון ויכירה כמ"ש זכור את יום השבת לקדשו כאלו וגם כן בפרשת ואחזקני בזה בלשון שמירה ושמרתה את השבת ושמרו בני ישראל את השבת שמור את יום השבת. עד שאל"ל (שבתות כ') זכור ושמור דברור אחד נאמרו שנאמר אחת דבר אליהם

והם שבמציאותם לא נפרדו. והותרה בזה השאלה הי"ב:

ית ירתן אל משה ככלתו וגו' עד ויאמר משה אל ה' ראה אתה אומר אלי יום לשלול בפסוקים האלה שאלות:

השאלה הרא' מה ראה העם לנפש אליהם אשר ילכו לפניו מפני שנתעשר משה לבוא וימי הנדד להם זמן בואו שהשעו על איחורו. ואולי שעלה לשבת בדר מ' יום. (א"ה נל"ה ועל מה שאמרו בשבת (דף פ"ט) פ' ר"ע כשעלה משה לרר אמר להם לכוף ארבעים יום ע"כ). הני ובאשר בא שם שבת ולא בא כפסוקים שיהיה יום העליה מן המנין עדיין יקשה ואיך יהיה להם שבת בזהו יום אחר חלות להקבל על אהרן ולסרנו את חור ולעשות את העגל. ולבנות מזבח לפניו. וכ"ש שיקשה זה למאן דאמר שפטו ציוס משונן בין קודם חלות בין לאחר חלות לעשות את כל המעשים שנפשו שמה: השאלה הב' אחרי שהיתה בקשת ישראל מפני העדר משה מהם למה לא שאלו ראשונה לאהרן אם היה משה אחיו מת או אם חלף הלק לו אל ארץ אחרת כי נביא הוא וידבר אליהם דברי שלום ואמת. ולמה לא שאלו מאהרן שיעמוד הוא במקום משה להנהיגם ולהנחותם במעגלי דק. ומה להם לשלול אלדים אשר ילכו לפניו כי הנה משה ההולך לפניו לא היה אלדים. והאלהים בשמים ואיך ילך לפניו בארץ ומי נתן כח לאהרן לעשות אלדים היעשה לו אדם אלדים ואיך אמרו על העגל הניעם מהב אלה אלדים ישראל אשר העלוך מארץ מצרים וכי שופים ומשוננים היו כלם שחשבו שהעגל שנעשה ציוס ההוא היה הבנה הראשונה שהוציאו ממצרים. ואיך שכתו כלם מה ששמעו בסיני אנכי ה' אלדיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים:

השאלה הג' איך אהרן קדוש ה' מלאו לבו לעשות פסל מסכה להכשיל בו ישראל ואיככה נביא קדוש אלדים היה חוטא ומחטיא את הרבים

נחמא ע"א. ואין להשיב שעשאו מפתח שימיהו העם כמו שהרגו את חור. כי היה א"כ חור עובד וחסיד מאהרן שנהרג ולא עבד ע"א ומוטב היה לאהרן שיהרג על קדושת השם ולא יעבור ולא יעשה נדיוו ע"א להחטיא את ישראל כי כהם אלפים מחסידיו ישראל היה שלא הניעו לרגלו של אהרן בקדושה וספרם שקדשו את השם כמו שכתוב הראש' וחסידיו מישאל ועזריה'. הושלכו לנכסן שאש כדי שלא ישתחוו לאלם. וכ"ש שהיה זה ראוי וחוק אהרן הקדוש כי הנה ישראל לא שאלו ממנו שור או כשב או עז אלא לבד שאלו אלדים שילכו לפניו ואהרן הוא חדש והמציא ענין העגל מדעו והוא היה אש כן שבת כל הרעה אשר נעשתה. ואין ראוי לחשוב שזה אהרן שנוכר בפרשה לא היה אהרן הנביא אחיו של משה אלא אהרן אחר כי הנה אם היה הדבר כן היתה התורה מפרסמתו כדי שלא להוציא לבו על אחיו של משה רבינו אהרן נביא אלדים וקדוש אלהיו:

השאלה הד' בזה שאמר יתברך למשה לך רד כי שחת עמך וגו' עשו להם עגל מסכה ולמה לא הודיעו שאהרן עשה את העגל ולא ביאר אשמחו כמו שביאר אשמת העם ולמה ייתם פעם העגל עליהם באתרו עשו להם עגל מסכה. ואין הדבר כן כי אהרן עשאו כמו שאמר את העגל אשר עשה אהרן ולמה לא בקשו הקדוש ברוך הוא ממנו האם היה משוא פנים בדבר חלילה ובפירות הפרשה אזכור בפסוקים האלה העדות אחרת מלבד אלה: השאלה הה' בחפלה משה שאמר למה ה' יחרה אשך בעמך כי הנה בדבר שהוא מבוחר ונגלה בכתו אין ראוי לשלול עליו בבה. ואיך אמר משה למה ה' יחרה אשך והוא לא ידע למה כי הנה היה חרון אפו על אשר עשו את העגל וישתחוו לו ויעלמו אלה אלבים ישראל אשר העלוך מארץ מצרים ואיך היה אם כל משה שואל סבה למה יחרה אפו. ואמר אשר שהוציאו משם במאות באותות ובמופתים ומרדו בו וימירו את כבודו בהבנית שור אוכל עשב היה ראוי שיחרה אפו בזה ויכלם גם אמרו ותדבר אליהם ארבע את זרעכם וגו' הים מאמר בלתי צריך כפי הענין כי למחילה היתה בקשתו

לשאל יכלם כרנע לא שורישם את הארץ מהרה . ובסי' הפסוקים אזכור עוד
בהפלה הזאת פסקות אחרים :
השאלה הו' למה משה רבינו הוריד הלוחות מההר בשמעו עון העגל שעשה
ישראל וישר אותם במחנה או ברדתו מההר והיה ראוי שמיד
בשמיטת בהיותו עדין בשר השחתת ישראל לא יביא הלוחות בידי ויניחם שמה או
יטבירם במקום שקבל . כי לא היה העם הפושע ראוי לקבל . ומה החוטאת
בהורידו אותן מההר אם מרס תהיה באחרונה לשברם בהחתית ההר :
השאלה הו' בדברי התוכח' שהוכיח משה לאהרן אחיו באמרם מה עשה לך
העם הזה כי הכאת עליו חטאת גדולה כמו שפירשוהו המפרשים
כי הנה יראה מזה המאמר שהם היה מקבל עליו יסורין היה ראוי שיעשה אותו
כדי להמלט מהם ואין הדבר כן כי בענין עבדות אלילים ראוי לאדם שיהרג
ואל יעבור . ולכן היה ראוי שאהרן יבחר מות מחיים כמו שעשה חור ולא יעשה העגל :
השאלה הו' בהצבת אהרן למשה אתה ידעת את העם כי ברע הוא וגו' וכחש
המעשה שעשה את העגל ובשר אותו בחרט . ואמנם מה שאמר
ואשליכסו בלש ויאל העגל הזה הוא דברי בשר כי לא נעשה מעצמו ולא יאל כן
מהלש שהרי הכתוב אומר ויאר אותו בחרט ויעשהו עגל משכה . גם היה ראוי
שתכסה כלמה פניו למה לא דחה יום או יומים עד בוא משה :
השאלה הו' אחרי שהכתוב אומר וירא משה את העם כי פרוע הוא כי פרעה
אהרן למה זה לא הענישו משה כדי חטאו . והנה הוא דן את
המורדים והרגם וזהו את בני לוי להרוג אים בנו ואחי . ויגוף ה' את העם
על אשר עשו את העגל אשר עשה אהרן . ולמה לא נענש אהרן החוטא אין זה
אלא כמו שאמרם טובים חטא וחינוך מנגד . אף כי נעשה אהרן כ"ג ויכפר על
בני ישראל ולא מאלו שנענש על עון העגל . והוא נתייחס מאד :
השאלה הו' כמה שאמר משה אל העם אתם חטאתם . וכן אמר בתפלתו
אנא חטא העם הזה חטאת גדולה ויעשו להם אלילים וזב . ועתה
אם תשא חטאתם ואם אין מחני נא וגו' כי הנה קודם שירד משה מן ההר
התפלל על עון העגל . ושם נאמר ויניחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו .
ואם כבר שב מחרון אפו לא היתה צריכה תפלה אחרת . ולא שיעלה אל ה'
לבקש עליו ולא שיאמר ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחני אמר אליו וזב
ולא אמר עליו זכב בפרקות החטאים :
השאלה הו' א כמה שאמר יתברך למשה ועתה לך נחה את העם כי היה
עדין יתברך בנעם עליהם ועדין לא נתרצה להם איך היה מזה
למשה שיעלה אותם לארץ ויירשו' ואיך היה מסכים עם זה אמרו מיד וביזם
פקדי ופקדי עליהם חטאתם ולמה אמר עוד לך טלה מזה :
השאלה הו' למה אחרי שאמר הכתוב וישמע העם את הדבר הרע הזה ויחלבו
ולא שמו אים עדיו עליו . אמר יתברך ועתה הורד עדיך מעליך
ואדעם מה אעשה לך . וחור הכתוב לומר ויתגללי בני ישראל את עדים מהר
חורב . ומה העדי הו' . והנה מפרש הפסוקים באופן יוצאי השאלות האלה כל :
אל משה ככלותו וגו' עד וירא העם כי בשם משה . קאמ המפרשים חשבו
שהיה ראוי וזה הפרשה להיות כתובה בסוף סדר אלה המשפטים כי
שם נאמר ויאמר ה' אל משה עלה אלי ההרה ויהי שם ואתנה לך את לוחות
האבן וגו' ויבא משה בתוך הענן וגו' ויהי משה בזה ארבעים יום וגו' ואחר זה
בסוף היה ויתן אל משה ככלותו ואחריו היה מעשה העגל ואח"כ וזהו השם
לפסול לוחות כראשונים ועלה משה להר וקראן שור פניו ואז נלטהו על מעשה
העגל ואח"כ המשכן . אבל אין הענין כן לדעת כי הפרשיות הן נכתבות כלן
כסדר וכפי הנחתן ה' הדברים . כי הנה אחרי המשפטים וזהו השם שיעלה
בהר לקבל התורה והלוחות וזה באותו עמוד עמוד אלו של משה המשכן
וגדלי הכהנים וקרבנותיהם ואחריו נלמנו כל זה כמו שפרשנו על פרשיות ויתן
אל משה ככלותו לדבר אחר רוצה לומר כאשר כלה לדבר אחר כל מלכות המשכן
והדברים הנמשכים אליו אז נתן לו את שני לוחות האבנים . ובזהו צד מוכן
לדעת עשו ישראל את העגל וירד הוא ע"ה ושבר את הלוחות ודן את עובדי
העגל ואח"כ עלה להתפלל עליהם ויאמר השם לפסול שני לוחות אבנים כראשונים
ועלה ונתתם לו הקדוש ברוך הוא והראתו את כבודו ואת גודלו וקראן שור פניו
וכאשר ירד הקביל את השם וזהו אותם על משיח המשכן . ובאו אם כן
הפרשיות בקדומה והאחרון כפי מה שארעו הדברים במציאות מבלי דוחק ולא
בגלי סדור כלל . ואומרו ויתן אל משה יראה האלהים שזכר למעלה . וקראם
לוחות העדות . לפי שהיו עדות לתורה שניתנה בכינוי לישראל בשמעו עשרת
הדברות כמו שהיו על הלוחות . ולפי שהיו אבנים בצורת לוחות דקות . לכן קראם לוחות
כי היו כלות אשר יכתבו עליו . וכבר פירשנו שם להם לכתוב עקרי התורה באבנים
השם כדי שיתקיימו תמיד מבלי הפסד והוא מורה על נצחיות התורה לעד והיו הלוחות
דקות כדי שלא יהיו כבדות מאלו לנשוא אותן ואחר זה ירש הכתוב ענינם וכמו שאבאר
במה שיבוא :

לב א וירא העם כי בושם משה וגו' עד ויאמר ה' אל משה לך רד כי
שחת עמך . החלפת דעות ההכמים והמפרשים בענין העגל חלוק
רצ . מהם חשבו שהיה ענינו עבדות אלילים גמורה וכמו שאמר המבורר (תהלים
ק"ב) וימירו את כבודם בתבנית שור אוכל עשב . והוא דעת זר מאד שנאמר
שנקצו ישראל עגל לעבדו וימרדו באלהים אורם וגם כן שאהרן קדוש ה' הסכים
בו ועשאו בידיו . והרמב"ן כתב שם נקצו מנהיג שיעמוד להם במקום משה
לנחותם בדרך וכמו שאמר אהר ילכו לפניו כי זה משה הלך וגו' ומפני זה
כסירד משה מן ההר מיד בעשו כלם בעגל ונמשה לקחו לעיניהם וברקו אותו .
ואלו היו עובדים אותו לשם אלהות לא יניחו לשרוף אלהיםם ובאהרן הוא המציא
האורם הזאת כי הם לא שאלו אורת עגל אבל אמרו עשה לנו אלהים אשר ילכו

לפנינו לפי שהם לא ידעו כמה יבחרו ומה הטוב להם זה הוא שאח"כ (סנהדרין
דף ס"ג) שנקצו להם אלהות הרבה רוצה לומר שלא ידעו מה או זה יבשר .
אבל אהרן מפני שהם היו במדבר חורב שממם והחורבן ושמוות העולם יבוא מן
האופן בדכתיב (ירמיה א') מלפון תפתח הרעה כי הוא השמאל המיוחד למדת
הדין . וראה שבמעשה המרובה העליונה היו פני שור מהשמאל לארבעתם .
לכן חשב אהרן שהמחריב יורה דרך המדבר החרב כי שם כמו נזול . ובזהו שם
עובדים שם לאל יערה רוח ממרום כאשר נאצל על משה ח"ס חג לה' מחד
בזהו העבודה והזבח לשם המיוחד להפיק ראון ממנו אל בעל הים כי בהיותה
לפניהם יבואו ויניחו ובמה שהרחיב בזה דברי חכמתו . ואין דעתי נוסה
בדעת הזה כי אליו היה ישראל מבקש מנהיג במקום שמה אדם היה כאלה ממנו
ויהיה להם לומר לאהרן משה אחיך מת אהרן קוס עבור . אבל הם צלי
הפק נקצו נורה וקראו אלהים . גם מה שאמר אהרן בחר בבור מפני שהיה
לפון במרובה העליונה ומלפון תפתח הרעה . הנה הם לא ביקשו מי שירע
להם ויחריבם . אלא מי שיגיהם וישמדם . ואין המחריב מורה דרך ישראל
במדבר החרב . כי המחריב הוא פועל הרעות ומורה הדרך היא פועל הטובות
והנה מאלו (משלי י"ד) ורב תבואות בזה שור ולבנה את יוסף אחר בבור
שורו הדר לו ואלו היתה אורת העגל מתרבה והכפירה לא היו ישראל חפצים
בה . ולכן היותר מתקבץ אליו בדבר הזה הוא . (ה"ה) נלחם שלא שאלו ישראל
את העגל לעבדו לשם אלהות ע"כ) ובדל מה אהרן לדברי המאב"ש ובדל
אהרן לדברי הר' יהודה הלוי חותנו בעל ספר הבירר וגם משה אהרן מלך מלך
הרלב"ג ממה שכתבו בזה שם כמו שאבאר כל דבר בשם אהרן . ואמרו . ואמרו
אמתה הענין בזה שם לא כתבו ולא זכר אחד מהם : ואומר שבעל ספר
הכור בשבחו את האומה הקשה לו הכוזרי מענין העגל שעשו והוא השיבו בדברים
נאים ויפס ענין העגל היה חסא שהגדילוהו עליהם לגדולתם והגדול הוא מי
החפזו בסודים . והעד בגדולתם שהס"ח בחר בזה לשם ענין כל שאר
האומות . ואל הענין האלהי על המונס עד שנינו כלם למעלה הנבואה ועבר
הענין אל נשים בהיות עם המה נביאות בהיות קודם הימן הנביאה בלתי נמאנת
אלא בבחורים לאדם הראשון שהיה בתכלית השלמות לסיורו מעשה יד יוצר
בחרו הבורא לראונו מבלי מונע על מפאת נכבד ירע אהרן ולא מפאת האם
ולא מרוע המזמות ולא מן הגדול כי הוא קבל הנפש המשללת בתכלית השלמות
האנושי . והיה ידע האמתיות מבלי לנוד אלא במחשבה קלה עד שמפני זה
נקראו הוא ובניו בני האלהים ומאדם נמשכה המעלה לשת וכן דור אחר דור
עד משה ואהרן שהיו הפרי הדומה לאבות . והנה האומות כלם כהם היו עובדים
אורות ולא היו מסכימים בהמון על תורה אחת . אבל היו מכוונים בצורה
מוחשת . ובאשר אמר יתברך למשה עלה אלי ההרה וגו' ועלה לשם היו ישראל
מאפים מתי יבוא ושיבא להם כמו שיעד ענין מאת האלהים שיראו אותו כאשר
היו רואים ומקבלים כמוד הענין ועמוד האם בלאתם ממזרים שהיו משתחווים
נכחו וכן היו מקבלים עמוד הענין היורד על משה בדברו עם השם שהיו
שומעים ומשתחווים נכחו . כן היו מנפים בזהו בניהם הארון עם הלוחות
תמיד יהיה על הארון עמוד ענין השכינה והכבוד . ובאשר בושם משה לבוא מ'
יום וזהו לא לקח צידה ולא נפרד מהם אלא לשב ביומו כי גם הוא ע"ה
לא ידע כמה ישב שמה . גברה המחשבה הרעה בקצת ההמון הגדול הוא
והתחילו לחלק במחלוקות ומחשבות . עד שבאו אנשים מהם לבקש צורה
מורגשת . יבואו אליהם כאשר האומות לזורחיהם מבלי שיכירו באלהות מוציאים
מוציאים אבל שהיה מונח העגל ההוא לפניו להקביל אליו כאלו עשו הפלשתים
בארון שאמרו שהאלקים שמה . ובאשר אהרן שיבס יום בשמים . ובכל דבר
שאלו יודעים שתנועתו בחפץ אלהים מבלי מקרה ולא ראון חסד ולא בעט
והיתה הפלשת בשמים תמונה אשר נאמר עליהם . ובמה שיחשו ענין האלהים
למעשה ידיהם מבלי מזונו . ולא העירו החפשים האלה בנשמותם לשלש אלפי
אים מכלל שם מאות אלף רגלי שהיו במחנה . אבל התנולות הגדולים אשר שיישו
בשמייתו . היה בעבור שיראה הממרה מהמאמנים כדי להרוג מורה הטובד
אחרו . וכחש להם לשון מפני שהוציאו המרי מן הכה הנפון אל נזול המעשה
ולא היה א"כ העון ההוא יצאה מכלל עבדות האל המוציאים ממזרים אף היה
המרי בקצת מלותיו כי הוא יתברך הוהיר מן האורות והתמונות והם עשו נורה .
והיה להם להמתין שלא יקבעו בעצמם דבר שיקבילו וימסכו אחריו ומזבח
וקרבנות וזה היה מעלת מי שהיה ביניהם מן החושים ואינטנטיים שחשבו
בהיו פועלת הסברות קרובות מן המעשים האמתיים . ולכן שאלו אל אהרן
ללות מפונסם והוא שייע בשמייתו ונאשם בהוצאתו מרים מן הכה אל המעשה .
ובדבר ההוא הוא זר מאד בעיניו לפי שאין בזה הזמן אורות נעצות ברוב
האומות . והיה הדבר נקל בזמן ההוא מפני שכל האומות היו עושים אורות
לעבוד אותן . ואלו היה חטאתם שעשו בית כרונם לעבודה לכין אליו ולהקריב
בו קרבנות ולכבדו לא היה דבר זר ומנוגה מאד אלליו מפני שחננו נהגים
היום לעשות בתים להתפלל ולהתברך בזה ובאמר שהשכינה חלה בזה ומלאכי
אלהים תניגים שביניהם . ולולי האורך להתבררות קהלנו היה הדבר הזה נכרי
כאשר היה בימי המלכות שהיו מוחין במקריבים בצמות . והיו חסידים המלכים
היורשים אותם כדי שלא יגדילו וזלתי בניה אשר בחר בו השם והתכונה אשר
צוה בה . ולא היו בו הכרובים דבר נכרי לפי שהיו השם בזה . והנה יורה
על משוט החוטאים בעגל שהם נהרגו כלם והוא ככלת אלפי אים ולא פסק
המן מלרדת האבותם והלפן לשובק עליהם ועמוד האם להנחותם והנבואה
מתמדת ומוספת ביניהם ולא נעדר מהם דבר מכל אשר נתן להם האלהים וזלתי
שתי הלוחות שכבר משה והטובו להם . זה הוא כללות מה שכתב בזה הרצ בעל
ספר הכוזר דברי פי חכם חן :

והסבים לזה כהן הראש"ע שחיליה לישראל שיעבדו ע"ה וחיליה לאהרן קדש לה' לעשותה אבל אמרם קום עשה לנו אלהים הוא כבוד חונן בנורא גויה. ואם תחית לנך אל המסע הראשון חבין זה פירוש שממור הענין ועמוד האש שהיו הולכים לפניו במסע הראשון כשיצאו ממזרים וקראם הכתוב מלאך האלהים שגאמר ויסע מלאך האלהים ההולך לפניי ומתנה ישראל כן היו שואלים עמה אלהים אשר ילכו לפניו. ואמר שלכבוד השם נעשה וכן בנה אהרן מוצה והכריז שיצאנו מחר לכבוד השם. וכן עשו כאשר צוה דק בעבור שישראל היו מעורבים בערב רב אמר אהרן למשה אתה ידעת את השם כי ברם הוא רואה לומר שהם מחוברים עם ערב רב. ולכן לא אמר כי רע הוא אלא כי ברע הוא. והם היו שנוי לע"ה ואמרו אלה אלהיך וגו'. ואל תתמה בעבור שאמר הכתוב כי שחת עמך כי הנה לא אמר כל עמך וכן התנא שלל מעל בחרם דק ענין לצדו ואמר הכתוב בענינו חסא ישראל גם עברו גם גנבו גם שמו כבליהם. וככה כל עובדי העגל שאמרו אלה אלהיך וגו' לא היו רק שלשת אלפי איש שהם היו עשירית עשירית המנהג ואל תתמה בעבור שהתאסף השם על אהרן כי זה בעבור שהיה הוא הכהן כי כל נעש עם משה על מי מריבה והם לא חשאו בזדון הכן רואה שדברי בני החכמים האלה חתן וחותן הם מסכימים בזה הדעת לא ידעתי מי קבלו ממי. אם הראש"ע מר' יסודה הלוי בעל ספר הכוזב או קבל הוא מהראש"ע חתנו כי שניהם היו בזמן אחד ודברו פעמים רבות בדברי תורה כמו שזכר הראש"ע בפירושו. האמנם עדין נשאר להם לתת הסבה למה נעשה נזרת עגל ולא נזרת גויה אחרת. וגם למה נעשה אהרן אותה הנזרה אשר לא כדת ומפני זה התנאם הרמב"ם על התנולות אהרן. וכתב שהוא כאשר ראה את השם ברע וראה שאם יוכיחם על זה לא יקבלו דבריו. אבל ימיהו ויבואו להריעה נפלאה באופן שיצדו כלם. חשב להחכים בבראות מכבים עממה ולהאריך הענין כל מה שיוכל עד אשר בא משה. ושאם משה החלה הנזמים אשר באו נביאים צנינים ונעוטים כדי להרחיק את הענין כפי היכולת. כי הנשים והילדים יקשה להם לתת תשיעיהם ולא יתפתו לזה אלא בזמן ארוך וכאשר ראה שלא הועיל זה עשה מהיזהר תמונה עגל ולא עשה תמונת טלה כדי שלא יטבחו אל האמונה הנפכרת שהיה להם במזרים לעבוד למול טלה. ולפי שהמול העולה אחר מלה הוא שור לכן עשה תמונתו כדי שיבטחו בו יותר באמנם שהמזריים היו טועים בתתם הממלה למול טלה כי היא למול הבא אחריו והוא שור וכאשר ראה שעדיין לא בא משה נר אותו בחרם כדי שהתעבב המלאכה זמן ארוך ויצא משה קודם השלמתה וידמה שאמר להם שהמלאכה הכולה לא תעשה אלא ע"י השלם שבאומה וכאשר ראה שעדיין לא בא משה אזי כדי להאריך הענין עוד בנה מוצה לפני העגל. וכאשר נשלם גם זה ועדין לא בא משה אזי כדי להאריך עוד הענין אמר חנ' לה' מחר וזה השכימו בצוקר והטלו עולות ויזבחו בלמים ועשו מהעגל אלוה. וזה הענין התנולות שנתן אהרן למשה. ואמר אליהם למה זה התפרקו ואשליכו בשר רואה לומר להחיות ולא עשיתי דפוס להשליך בו הניחך. אבל צירתי אותו במלאכה ואל העגל הזה באורך הזמן. והנה התאסף השם באהרן מפני שהיה כבה מזה להחיות ואע"פ שהיה כוונתו טובה. זה הוא דעת החכם הזה והוא נאות ומחויב כפי הפשט. אבל עדין לא יצאנו מן הספק השלישי ולא יצאנו מאשמת אהרן בעשותו העגל אף שפחד שיהרגו כי מוסב היה שיהרגו ולא יעזבו והחכם הזה מודע שבקשו העגל לשם אלהות ושאהרן עשה מפני אמונת מות והוא כח מקום המחלוקת. ובעבור זה ראוי שאמר בזה עוד ששם היואל ממזרים עם היות שראו מעשה ה' כי נורא הוא תמיד היו נוסים לאמונות המזרים הנפסדות וכשפיהם ופחיתות פטולותיהם הנכריות עד שנמשע מהסבה היו עוזבים אמונותיהם הטובות ומספקים בהן. הלא תראה שבמזרים כשעשה משה לפניו האותות נאמר ויאמן השם ואיד חזרו לומר ירא ה' עליכם וישפוט. ואם האמינו ביציתאם ממזרים מיד וימרו על ים צים סוף. ואם בקריעת הים נאמר ויאמינו בה' ובמשה עבדו מיד אח"כ היו מסתפקים הים בה' בקרבנו את און. ומעשה קרח יוכיח שתמיד היו עושים מחשבות ובהירות לדעת כמה היה של משה גדול לעשות את כל המעשים אשר עשה. ולכן היו בתולותיהם תמיד יאמינים היואל ממזרים למשה ולאהרן לא לשם יתברך. אלא שכל זמן שהיה משה עמם לא היה להם מקום ולא עזות פנים לעשות הקירותיהם. שאמנם עתה צראותם שעלה משה להר ולא ירד כפעם בפעם לעלות ולרדת ביום אחד. ומשה לא הניבלי שיצאנו בזה כשעלה שמה כי גם הוא לא היה יודע מתי ישוב. אז מאלו מקום וזמן מוכן לחקור ולנכות דבר ממה שהיה בלצם ולכן נקבלו על אהרן בחשנם שלייתו גם הוא נביא ואחיו של משה ידע את סודו והוא ישר אורחותיהם בדבר ההוא והוא פארם קום עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו כי זה משה האיש רואה לומר כי הנה משה היהוה איש ההוא נפסד לא ידענו מה היה לו אם שורפו האש אשר בראש ההר לא היה מת או נבצר או נשבה אין רואה לומר למה לא ירע עוד בלשם שיהיה בן אדם שאין לא תשובה תאל רוחו ישוב לאדמתו ובה התנולו מאהרן למה לא ימנו אותו נגיד ומנהיג במקום משה כי לא יראו עוד באיש אחר כיוון שמשק להיותו איש קרה לו מה שקרה. ולכן יעש' אליהם אלהים שהכוונה בו אז עלשמותאם שהיה להם כח עלין להניד להם הסתידות ולעשות אותיות ומופתים ולעמוד להם במקום משה להנהיג אותם ולסודיעם מה שיקרה להם כמו שהיה בזמן ההוא במזרים עם נזרותיהם. ואמנם אשר ילכו לפנינו ראו שלא יעשה כמו שהיה עושה משה שהיה עולה להר ומניחם במחנה אבל הסלפסאם לא יוזו ממקומו אלא כאשר יניחוהו וישתקוהו משה. ואפשר לומר שגם הם בחרו בנזרת מול שור כי על כן אמרו אשר ילכו לפנינו כלומר לפני מול טלה שהיינו תחת ממלתו כי הנה מול שור הוא עומד לפני מול טלה בסדר האסוד' כלומר

למזרח העולם כשהם על האופק ואם הוא אחריו בתנוע' היומית וחשבו שזכר מול שור נזה משה לכוון של טלה מול מזרים. ואפשר לפרש כי זה משה האיש וגו' לא ידענו מה היה לו שם בקשו מאהרן שיעשה להם אלהים בנה העליונים אבל לא בקשו בפרט נזרת שור. והתנולו למה לא ביררו האורך שיחפצו בה באמנם כי זה משה האיש אשר העלונו מארץ מזרים לא ידענו מה היה לו רואה לומר לא ידענו בדיעשה אמתית מה הכח אשר היה לו שבו היה עושה נפלאות ומניד הסתידות ולכן אהרנו שואלים בכלל אלהים אשר ילכו לפנינו בחר לך הנזרה היותר נאותה לזה. ואין ספק אולי שבקשו זה מאהרן לא יום אחד ולא יומים אלא ימים רבים וזה אחר זה. והיה דוחה אותם עד שהרגו עליו את חור לפי קבלת חכמינו וזכרונם לברכה. ואז נקבלו בערבותא על אהרן שיעשה זה ולא ידעם ממנה עוד. ואהרן אמר כדי לדחותם פרקו נזמי הנהב אשר באונו בניכם נביכים ונזותיכם והביאו אלי. כי הניד להם שאחרי שהיו חסלים בטלפסאם נכבד מקבל כח העליונים ראוי שיהיה מזהב ושהיה עשוי מהכלים היותר חביבים ואדוקים עממה בנחשבו ששנשים והילדים יעבדו הדבר ויעבדו זמן עד בוא משה. והם כדי למחר הדבר לא חששו לנשים ולגנים אבל פרקו הנזמים שהיו על עמם וביאו אל אהרן. וזדקו דברי הרמב"ם שלא עשה את העגל בדפוס. אבל התיר הכלים באש כמ"ס ואשליכו באש. ומאותו זמן שהיה חומר אחד לייר בחרם ועשאו צידיו כנזרת שור קסן שהוא הנקרא עגל כמ"ס ויזר אותו בחרם. והיה זה גם כן כדי שיתאריך הזמן יותר באורך המלאכה ויבוא משה ולא ישלם הדבר. וראיתי מי שפירש בחרם מלשון חרטה שנתחרט אהרן אח"כ מחד ממה שזיירו. והיתה כוונת אהרן בפעל הזה שצראותו אותם להושים אחרי הטלפסאם הזה ראה להראות את עממו כאלו הוא היה מזדקן בכל כחו לעשות שאלות ובקשתי באופן היותר שלם שאפשר כדי שבקשו ויראו שאין בו ממש וגם אין בקרבנו לא ידע ולא ידע דבר ואז יבנו ממנועוטיהם ויכלמו ממחשבותיהם ותשקוט השוקתם הפחותה ולא יהיה לה עוד תקומה מה שלא יהי' בזאת זה האופן. סוף דבר שהיה' כונתו שלא לנרוע מחוק הטלפסאם כלל כדי שלא יתלו חסרונם בחסרון המעשה אלא בו בעממו. וכן עשה אליהם לנציא הבעל כשאמר אליהם בחרו לכם הפר האחד ועשו ראשונה. וכאשר עשו ולא הועילו אז ויהלם בהם אליהם. וכך היתה כונת אהרן להעתיקם משבוסם ולנלות להם שהיו רודפים אחרי ההבל. אבל היו מהם אנשים בוערים בשם בלי שום דעת ותבונה שצראותם תמונת העגל ויוסי הנהב והמלאכה אשר בו השתחוו לו ויאמרו אלה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מזרים מבלי שיכחו את הים שם אלהות במעשי ויהיה כוונתם באמנם אלא להאריך שצבאות אחרת כמות הטלפסאם מהעליונים הוויאם ממה ממזרים לא שיאמר שהעגל היה כנס ראשונה שהוויאם אלא שהיה דעתם שלא ה' פעל כל זאת אלא שמה בנזרה כזאת מוספתת פטליונים הוויא אותם ממזרים. ובמדרש (ויקרא רבה פ' כ"ז) דייקו אמנם אלה אלהיך ישראל. ולא אמרו אלה אלהינו. לפי שהיו אלו דברי הערב רב שאמרו לישראל אלה אלהיך ישראל אשר העלוך. ואמר יורא אהרן ויבן מוצה רואה לומר שראם מסכלות שהיו משתחוים למכש מהיזהב ההוא בלא דעת ולא תבונה שלא היה בו דא אלהות ואז בנה מוצה וקרא חנ' לה' מחר כי חשב שדיע הקדוש ברוך הוא למשה את כל המעשה ההוא וזא יבוא מול ואמר. וביאר שהיה בזה לא לעגל כי לשם הכבוד היה מבין אבל הנוערים הם שלא ירדו לעשות כשראו שלא ששים אהרן בקרבן לנזוח בזה הם והעלו עולות ויזבחו שלמים וישב השם לאכיל ולשחות מהשלמים ההם בשמחה ובסוב לבד ויקומו לחקק בדברי התולים ועם מה שפרשתי בזה הותרה השאלה הראשונה. שלא שאלו ישראל את העגל לעבדו לשם אלהות ולא טלה על לבם שפעל הוא היה סתם הבנות יתברך עשה שמים וארץ. אבל בקשו הטלפסאם שיקבל כחות מהעליונים על ידו והיו מוהגים כאשר היו ע"י משה ולכן קראוהו בלשון רבים אלהים אשר ילכו לפנינו לפי שהיו בו כחות העליונים ומה שאמרו קלחם אלה אלהיך ישראל ענינו שבטלפסאם אלוה כזה שהיה צד משה היה עושה נשים ונפלאות ומוציאם ממזרים. וכן הותרה השאלה הב' ששם לא שאלו שיהיו אהרן במקום משה אלא אחיו באמנם שן ימות גם הוא כלחיו. ולכן לא נהרגו באדם ילד אשה קצר ימים ושבע רונן אלא בטלפסאם ממתכת עומד וקיים גם שהאיש המנהיג לא ימנעו ממנו שיעלה להר וילך מכאן ומכאן כמשה ואולי יקרה לו בשליכותו כאשר קרה למשה שלא ידעו מה היה לו. ולזה בקשו הטלפסאם. ואמרו אשר ילך לפנינו שלא ישתק ממקומו ותמיד ילך עמנו ויהיה לפנינו. ובקשו זה מאהרן בחשב' שבהחמתו ידע לעשותו גם כי הוא היה יודע סודות משה שהיה צידו כיואל בו. וכן הותרה השאלה הג' שלא כיון אהרן חיליה לעשות ע"ה שיפכו אלא לעשות תחבולת לעכנם עד בוא משה כדברי הרמב"ם. וגם להראות להם סכלותם ששאלו רוח אין בקרבנו והכל הוא כפי הדעת האחרון זכרתי. ומפני שלא היתה כוונתו רעש לכן לא הענינו הקדוש ברוך הוא כחומא ומחאף את הרבים. וגם משה לא הרנו כשזוה כהנו איש את אחיו. ולא היה משוא פנים בדבר כי רחמנא לבא בעי. וכן אמרו באלה שמות רבה משל לכן מלך שזחה דעתו עליו ונמל את הנספור לחתור בית אביו אמר ליה פדנוג אחד אל תיגע בעמך חן לי ואני חותר היצץ המלך עליו א"ל יודע אני כוונתך חיי איני משלים על פלסין שלי אלא אחי. כך בשעה שאמרו ישראל לאהרן קום עשה לנו אלהים אמר להם פרקו את נזמי הנהב אני ככן ואני עושה אותו ואקריב לפניי וזהו לא עשה כן אלא לעכנן עד שיבוא משה א"ל הקב"ה אהרן אני יודע אף היתה כוונתך חיי איני משלים על קרבנותיהם אלא אותך שאמר אחי הקרב אליך את אהרן אחיך. ואילו היה אהרן מוחה בדיעהם ומוכיחם היו הורגים אותו וממחרים לעשות את העגל בדיעהם ועובדים אותו בלי עכוב ותהיה זו סבה שיוכלם כלם יחד. ולכן היה מה שעשה

כדי שיהיו אופים ומבינים למה שיצא ויחירו את הסיח כדי להקרב אל המועד ולבנות מן המזיק. ומפני שהענינים ללכת יביטו ויהי ישמרו הנוף מאד הפנים. ומי ישמר את אחרי גופו שאין הם עינים עשה העצב בצואר הסיח חוליות מתנועעות בקלות כדי שהענינים שהם בפנים יביטו גם כן לאחור וישמרו את הנוף מכל דבר. אמנם מי שעורפו קשה וכבד לא יוכל להביט צארו ולקשתיו מאד אל דבר ומפני זה לא יראה העמיד לבוא עליו וימנעוהו דרות רבות ורעות. הנה אם כן באמרו עם קשה עורף הוא עיניו שלא יוכל להתנועע ולא יראה מה שיצא אחריו ואין סכלות גדול מה כי הוא כמי הבטחה שתראה ההוה אשר לפניו אבל לא תזייר מה שיהיה ומה שימשך בעתיד. וזה הודיע למשה שליוותם עם קשה עורף אין תועלת לזכוריהם כשהענינים מעט או הרבה ולא בפפרתם ולכן עתה הניחה לי. רוצה לומר אל תחוש אלה לעשות משפט בכם על זה ולא לזכוריהם. הניחה לי לעשות בכם כרצוני ואל תתעצב אלה בירשע ולדיק אל ההרגו. ואל תסתכל עוד בהנהגתם ועוונות אונם והניחה לי להנהיגם ולהענישם על מה שעשו. כי אני לא אספר לחקור ולדרוש מי אשר חסא לי. אבל יחר אפי בכם ואכנה אותם בכלים מוחלסת ואעשה אותך לגוי גדול רוצה לומר אל תחשוב שהפסיד בזה כבודך ומעלתך לפני. כי אני אעשה אותך לגוי גדול כבדור ומעלה וכמו שאמר (פרשת ואתחנן) כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו. הרי שלא אמר זה בעבור שזנעת האבות אלא מפני זכות משה. הנה התבאר דברי השם ופני מה שפרשתי אותם הותרו כל שמונת ההערות אשר העירוני בכם כמו שכתבתי:

ואמנם בתשובת משה ותפלתו למען ה' וגו' ראוי לעיין גם כן בשמונת הערות אחרות. הא' מה ענין אומרו ויחל משה את פני ה' אלהיו. כי הרי ראוי שיאמר לפני ה' אבל ויחל את פני ה' הוא זר מאד. ואין ענינו כענין (משלי י"ט) רבים יחלו פני דביר כי פני הנדיב הוא רצון המתנה והוא הנדבה בפניו. הב' אמרו למען ה' יחרה אפק בעמך וסוף מה שזכרתי בשאלה שאין שאל על סבתו בסיחא מבוארת על כי חשבונו היתה צדו על העגל אשר עשו ועבדו כי כל מעשה העגל אמר לו השם 'תבדך. הנה' אמרו אשר הוצאת ממצרים וגו' כי יצאת מצרים לא היתה טענה לבסר חשאתם אלא להכביד עונשם כיון שקבלו תסדור ממוט ומרדו בו. הד' בטענת למען יאמרו מצרים לי מפני דברי הטענות לא היה ראוי שחידל מלת הדין לעשות משפט ולדקדק בענין. הו' באמרו שוב מחרון אפק ואח"כ זכור לאברהם וגו' כי ראשונה היה ראוי לזכור זכות האבות ושבעתם ועל הכל אמר שוב מחרון אפק. הו' מה הסענה בזכור לאברהם אם מפני הסענה ששבע לאבות לתת הארץ לורעם אם הם עבדו ע"ל למען לא יקבלו עונשם ויביא במקומם זרע אחר שהתקיים בכם הסענה וסוף לא היתה שאלה שיעבדו ע"ל בניכם יתגנה להם. הו' מה ענין אמרו אשר שאמר אשר נשבעת להם כך אמרו עוד ותדבר אליהם. כי הסענה היא הדבור והדבור היותר חזק הוא הסענה. הו' באמרו וכל הארץ הוצאת וגו' כי לא היה לו למען להתפלל פתח על ירשת הארץ אלא על הכפרה וההכלה מהכלה ומה לו עתה צירוף הארץ. ואומר בתשובת כל זה שפרש"ה כאשר שבע מהאל כהלה ונחרצה היה הקדוש ברוך הוא חושב לעשות לעמו השתדל בכל עני להשיב נזרת האף והחמה לא שיכפר הקדוש ברוך הוא להם בעד חשאתם אלא שלא ישלם בם חרון אפו עברה וזעם וצרה לבלות מעל פני האדמה אבל שיענישם אך במשפט ומי אשר חסא לו בעבורת העגל ימחה מכפר חיים לא שיענש הכלל כהחלם כאשר אמר לו יתבדך ומלת ויחל אפשר לפרש משלשן חולי וכן פרש"ה הרלב"ג ומדברי חז"ל היא. והפנין במשה בשמעו דברי השם ואכלה אותם כנגע אחזקו חיל כיוולתו בהיותו לפני השם וזה הוא ויחל משה רוצה לומר שבהיה ונחלה את פני ה' בהיותו בפניו ויחל נכון לפרש ויחל מלשון הפלג כמו חלו כא פני אל. ופני ה' הוא מלשון כעס כמו פני ה' תלקם פני ה' בעושי רע ופניה לא היה לה עוד יאמר שחלה משה בעבור פני ה' וכעסו וחרון אפו שאמר לשפוך על ישראל או שחלה והתחנן לפני חרון אפו שלא יעבור עליהם. ואמר בתפלתו למען ה' יחרה אפק בעמך. ופירושו אללי באחת משתי כוונות. הא' שאמר הנה בחרון אפק על הערב רב שהיו כזה ברעה הזאת החרתני כי הם ראויים באמת לעונש גדול וכלים מוחלסת. אבל למען יחרה אפק לבלות את עמך ישראל אשר הוצאת ממצרים בכח גדול ובזיד חזקה והם עמך ונחלתך עשית בעבורם נסים ונפלאות להוציאם ממצרים. ואף עתה בעבור רשעת הערב רב שאינם עמך ולא הוצאת אותם ממצרים יחרה אפק בעמך הקדוש אשר הוצאת משם ויהיה כלדיק פרש. ויחי כלכלה כל המופתים אשר עשית בעבורם והוא על דרך מה שהתפלל אברהם על ספיכת סדום (בראשית י"א כ"ה) חלילה לך מעשות כדבר הזה להמית דליק עם רשע. והטענה הזאת היא חזקה בהיות הפשע מיוחד ומסובב מהערב רב וישראל מוסתים ומורחים מהם בדבר. וכאשר הלך בעד עם הארץ הלך גם כן בעד הנגים ערב רב שהיו מצרים ונעשו ישראל שאין ראוי גם כן לחרות בכם אפו ולא לבלותם בהחלם ועליהם אמר למען יאמרו מצרים ברעה הוציאם רוצה לומר למען הוציא שיאמרו המצרים שזאת ערב רב שנכנסו תחת כנפיה ויחלו ממצרים ארצם ומולדתם ללכת אחריו במדבר שהוצאת אותם בכוונה להרוג אותם בחרים ולבלותם ושכדי להקדם מהם קבלת אותם בתוך ערדתו וזה באמת חלול שםך הגדול לבאים לחסות בצלך ומקבלים חוררתך שתחיוני לבלותם ולכן חתם דבריו באמרו בעד המצרים הנגים הים שוב וחרון אפק ר"ל יסרם במשפט ולא בחרון אף חכלה חתום וכנגד עמו ונחלתו ישראל אמר עוד והנחם על הרעה לעמך שהוא ישראל הרי שהתפלל אדוננו משה כפי זאת הכוונה בתחלה בעד עם ישראל ואח"כ בעד הנגים ערב רב והיה תכלית תפלתו לא שיאסר חשאתם ויכפר עליהם לגמרי אלא שלא ישלם בם חרון אפו לבלותם תתאום. זו היא הכוונה הראשונה בפסוקים האלה. ואמנם הכוונה השנית בזה היא שפרש"ה רצה לעשות שלא היה ראוי שיחרה

שעשה אחרן בחטאתו הוא בדרך הישר ובזמן לבנות וכליות נתן שכרו כסוגת עולם. וכן הותרה השאלה הד'. שהנה אמר הש"י למשה לך רד כי שחת עמך. ולא אמר לו שאחרן הכהן וכבד השחתת מפני שידע ית' שלא היתה כוונתו לחסוא ולהחטא חלילה. אלא למנוע את הרע כל מה שאפשר וכן (ש"ר פ' מ"א) אחז"ל במקום הנזכר ויבן מוצה לפניו בקשו לבנות עמו ולא הניח להם. אמר הניחו לי שאני בונה לפניו כבודו של מוצה שיבנהו אחר. ואחרן נתמון לאחר הדבר אמר בעוד שאני בונה לעממי משה יורד וכו'.

ו יידבר ה' אל משה לך רד כי שחת עמך וגו' עד ויפן וירד משה. ראוי להעיר בדברי השם למשה כאן על שמונת דברים ובתפלת משה על שמונת דברים אחרים. כי הנה בדברי הקדוש ברוך הוא למשה ראוי לעיין ראשונה אמרו לך רד כי למען זה יצוה שירד מן ההר אל העם כיון שהיה רצונו כמו שביאר מיד לבלות את ישראל כנגע. ואם כן לא היתה צריכה ירידת משה לזכוריהם ולא להענישם את הרשעים כפי כוונת הש"י ומוטב היה שיצב בזה ולא ירד משה ולא יראה ברעתם. וב' באמרו כי שחת עמך כי מלת שחת היא פעל יוצא כאלו העם שחת את אחרים. ואם ישראל השחית עצמם היה לו לומר כי נשחת עמך. וג' במה שביאר אשר העלית מארץ מצרים כי כבר היה יודע משה מי היה עמו ומה צורך לבדור אשר העלית האם היה לו פס אחר שלא העלה משה כ"ש שהקדוש ברוך הוא הוציאם ממצרים לא משה. וד' בתוארם שחת עון העגל רבים ומחללים. סרו מהר מן הדרך אשר צויתם והוא עמו משה שאמר עשו להם עגל מסכה וישתחו לו ויוצחו לו ויאמרו הרי שפל פעל אחר הרבה החוררים והשחיתים האלה. וה' ויאמר ה' ראיתי את העם הזה וגו' כי בהיותו המדבר בראשון הוא יתבדך. והוא עמו הוסיף הדברים האלה מה צורך לזכור אמיירה מחולשת ויאמר ה' ראיתי וגו' בהיות הדבור מדובק ומקושר. הו' במה ראה למחר אותם בעם קשה עורף. והיה לו לומר עם כבד עון בנים משחיתים. וז' באמרו ועתה הניחה לי כי הנה משה לא היה מחזיק בו לשיטתו הניחה לי. ומשה אחז"ל שבו העירו שיחלל לפניו כי לא יעשה ה' אלהים דבר מנלתי רצונו דרך דרש הוא ואני לישב הססוק על פסעו בזה. וח' מה ענין ואעשה אותך לגוי גדול האם מפני שזנעת האבות. והנה משה עדין לא זכר אליו לשיטתך להשיב עלי' ואם זה למען שחל דברים לשיקלל הנורה האם כהלה בלגום קל לראש יתהל במשה. אלה הם שמונת הדברים שראוי לעיין בדברי השם למען במקום הזה והם מכלל השאלה הו' משאלות הפרשה אשר העירוני ומה שנראה צוה הוא. שהאלהים יתבדך יודע כל הנסתרות ראה שמעשה העגל התחלתו היה מערב רב שעלה עם ישראל ממצרים כי הם חמיר היו באמונותיהם הנסגרות וסיו מסיחים ומדחיים לבני ישראל לעשות כמשפיהם. ומפני שרבים מישראל נמשכו אחריהם ונכסלו בעונם וגם הכללי נכסלים בו לא מיחו בידיהם והיה ראוי שיהיו נתפסים בעונם כמי שיש צדו למחות ואינו מוחה לכן חשב ה' להשחית את האומה בכללה ולבלותם כנגע כמו שאמר מיד. ומפני זה אמר למען לך רד רוצה לומר כבר איך צריך לך להורג ולא למות ולא ללשות להיטיר את ישראל כי בהכרח יתמו חסדים מן הארץ ורשעים עוד אינם. וזה ענין לך רד כלומר לך מכאן ורד מן ההר כי ישיבתך כאן אינה צריכה עוד. ולזה נפו (ברכות ל"ב) חז"ל באמרו רד מגדולתך כלום נתתי לך גדולה אלא בשבילם. ואחריו כי שחת עמך אשר העליתי פירושו אללי כי שחת לעמך אותם אשר העלית מארץ מצרים והוא הערב רב שהעלה משה כי הם שחתו לישראל. והיה עמו אם כן הוא הנשחת והמשחית אותו היה אותו גוי ערב רב שהעלית משה ומה נאוו דברי רש"י ז"ל אם לא שהיו על כוונה אחרת שכתב שחת העם לא באמר אלא שחת עמך ערב רב שקבלת בעמך וגו' ויחרה ב' ויחרה טוב שידבקו נרים בשבירה הם שחתו והשחיתו פירש הרב עמך הנזכר כחבור על הערב רב. ויותר נכון לפרש על ישראל כי הם הנקראים חמיר בעם עמך ויאמר שחת לו הערב רב שהעלה משה עממה ממצרים כי אותה העליה מהערב רב נתיחם למשה לא עליית ישראל שהאל יתבדך הוציאם ממצרים בכחו הגדול. והנה הודיע הקב"ה למשה גדול החסא הזה מלשם בחיות מפאת משה ומפאת הש"י ומפאת עצמם. וכלאו אמר הם חטאו ופשעו ושחתו לך ולי ולהם. אם לך כפי שם עמך ואחם מנהיגם וזכו אליך כדי ציון וקף. ואמנם לי כי סרו מהר מן הדרך אשר צויתם רוצה לומר אתמוטל אמרתי להם אנכי ה' אלהיך לא יהיה לך אלהים אחרים על פני לא תעשה לך פסל וכל תמונה ועשה עשו עגל הרי שסרו מהר מן הדרך אשר צויתם בכלם שזיגה בתוך חופתה וזה הוא מה שחטאו לי. ואמנם לעולם חטאו ג"כ כי הקלו את כבודם ביהותם משחתים למעשה ידיהם. וז"ש עשו להם עגל מסכה רוצה לומר הם עצמם עשו העגל כי מזהבם ובמזאתם נעשה ועט"ו וישתחו לו כאלו הם עבדיו נכנעים לפניו ויראים ממנו ויזכרו לו שהוא הדיבור והכבוד הניתן לנצח. ויאמרו אלה אלהיך ישראל שהוא הדיבור והשגחה ואלה הן העבודות הראשונות המיוחדות לצורא העולם. וכמו שאמר (הפלים כ"ג) שמורר יראי ה' הלוואו כל רע יעקב כבודו וגורו ממנו כל רע ישראל. ומה שבזיון והקלון שיכלו לעשות לעמך כי אם זה שעשו למעשה ידיהם. ונראה שהדבור האלהי שהיה מדבר למשה חל ויפסק לראות מה ידבר משה ומה ישיב על כל השם כולם. ואם נאמר יתבדך לדבר דבור שני וגם הוא שחת ולא השיב אל השם כלום. ואז הוצרך יתבדך לדבר דבור שני למען ולזה נאמר שנית ויאמר ה' אל משה ראיתי את העם הזה כי הם זה דבור מחודש ואמירה בפני עצמה. ואמנם אמרו ראיתי את העם הזה והנה עם קשה עורף היא י"מ שלא יסורו מעקשות לבנם אף כי חכה על קדקדם כי לא ירגישו במכות לקושי ערשם. והראש"ה פירש שזוא הסוף לצורכו במרצה ולא ישוב עורף לקורא אליו. והנכון צעני שהוא משל להיחם בקמייס נמשכים לתאוותם ולא יראו את הגולג. כי הנה הטעם בחכמה נוראו נתן בחי עינים בראשו

שיחיה אפו של הקדוש ברוך הוא על ישראל במעשה העגל. לפי שבקשם הסלם מאתו להוריד הכת מהעליונים וגם לעבדם עם היוותו עון פלילי כפי התורה. הנה לא נתחשבה הרעה הזאת עתה בהם כי מורגלים היו בה במזמרים וכלו נעשה להם כדבר טבעי וכשהוא אוחס ממזמרים בלחות חטא ורעה הוליאם ועל זה אמר למע' ה' יחיה אפי' בעמך אשר הוליאם ממזמרים כלומר הלא ידעת שהוליאם אותם ממזמרים עיר מלאה גלולים אשר הם היו מלומדים בכל החושבות האלה. וכן אמרו (ע"ר פ' כ"ה) במדרש אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא רצונו של עולם הנחת כל העולם ולא העבדת בניך אלא במזמרים והמזמרים עובדי עליהם הם ולמדו מהם ואף הם עשו. לפיכך אמר אשר הוליאם מאדך ממזמרים ואמרנו בכח גדול וביד חזקה יראה שם לא היו רוצים ללכת משה ובשעל כרחם הוליאם בכחו הגדול של הקדוש ברוך ונזרעו הסעויה וכו' והדברים הם הוליאם אותם מתוך הגלולים והעבודות הזרות שהיו מורגלים לעשות במזמרים למה יחיה אפי' אם חזרו לעשותם כי הסרגל נעשה בהם טבע שני והוא הביאם אל זה ולא היה דבר שנתחדש בהם עתה. אבל הוא במשל האדם שנשא אשה ונה קדשה היא בעיניו ולקחה בקדושתו ובתוכה להיות לו לאשה והזכירה שלא חזנה עוד. כי הנה אם אחרי כן חטאה בדרכי הסבת אין ראוי שיחיה אפו עליה להורגה כי אשה זונה לקח וככה הוא טבעה והרגלה. אבל לריבוי מפני זה מוסר וטובשים לא הריגה וכליה ומחללת. וזה הוא אומרו למה ה' יחיה אפי' בעמך אשר הוליאם ממזמרים ואמר. עוד מכסים להם למה יאמרנו ממזמרים ברעה הוליאם רוצה לומר זה הרעה שיאמרנו אנשי מזמרים ואשר נשארם הם בשימשו הכליה הזאת אשר חשבה בעון העגל הזה ברעה הוליאם והרעה במקום הזה הוא כנוי לפשע אשר עשו והוא כמו תצוא כל רעתם לפניך. יאמרנו כשהוליאם ממזמרים ברעה הזאת שעתה מלא בהם שהיא עבודת אלילים עמה הוליאם כי רגילים היו בה ולמה לא הרגם עתה אם היה בזה עבירה בעבור נעבודת אלילים אלא שחזר להרוע אותם בהרים מתחלה ועד סוף ולכן בחרת לעשות הכלים במקום שמהם שלא ימלט מהם אים. וזהו הוא וכללותם מפני האדמה ולכן כיון שכאשר הוליאם אותם ממזמרים חמיר הייתה העבודה אלילים עמהם ולא כליותם גם עתה שוב מחזקין אפי' ולא יעלו בהם כהרי אף לכלותם יחד. והנחת על הרעה בעבור עמך. ואמנם אמרו עוד זכור לאברהם נראה לי שאינו זכור להם זכות אבותם לשיכר להם כי אם הם עבדו עבודת אלילים לא עשו כאבותם ולמה יעמוד להם זכותם. אבל אמר זה להשיב על מה שאמר לו 'יתברך ואעשה אותך לגוי גדול' יאמר ואולי שרשי יעשה עבודת אלילים או פסע אחר כזה הלא תעשה בהם כליה מופני זכותי ומופני הדבור הזה שאמרת לי ואעשה אותך לגוי גדול זכור לאברהם ליוחק ולישראל שהיו עבדיך כמוני כיום והיו שלשה לדיקים ואני אחד וזכותם דרבים עדיפא ונשבעת להם בך שהיא השבועה היותר חמורה שאפשר מה שלא נשבעתי לי. אמנם אם עתה דברת עמי זה הלימוד הנה גם הן דברת עמם וזה הוא ותדבר אליהם ארצה את זרעם ככוכבי השמים רוצה לומר שיהיה הריבוי בכמות ובלכות ככוכבים. ואם היה שם כל זה אחת רוצה לעשות כלים בזרעם וכסא של שלש רגלים שהוא זכות שלשת אבות לא יעמוד לפניך ליכנסה אחשוב אני שחשבה אותי לגוי גדול ולא תקראנה אותי ולזרעי באלה. הנה אם כן בראשונה טען בעד העם להגלים מהכליה המחללת ושייכרם אך במשפט ולכן חסה הסענה הזאת באמרנו שוב מחזקין אפי' אחר כך השיב על מה שנאמר לו ביחוד ואעשה אותך לגוי גדול כפי מה שביארת. והותרה עם זה השפלה החמשה. והתבאר שמונת ההערות אשר השידורית בחפלה הזאת. ואמנם אמרו ויחיה ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו. חשב הראב"ע שהתפלה הזאת וגמחת השם שזכרה כאן הוא אשר נזכרה אחר זה כשאמר ויהיה אלהי אל ה' אולי אכפרה בעד חטאתם ובאין מוקדם מאוחר בצורה. ואין הדבר כן. אבל משה כשהודיעו יתברך בהר עיני העגל ואכלה אותם כרגע מיד התפלל שם שלא יעשה בהם כלים. כי ירא פן יאל הקוף מלפני ה' בדרתו ויחל הענף. ולכן התפלל להשיב החרון אף והכליה המחללת הפתאומית שאמר לו ועליה בלבד אמר ויחיה ה' על הרעה וירד וזן את העגל ואת עובדיו ואז עלה להר להתפלל שנית שיכפר חטאתם בארבעים ימים שישיב שם עליו. והם אם כן שתי תפלות בשתי זמנים. והפרשיות הם כלן כבדרן וכמו שכתב הרמב"ן וכן אמרו (שם מ"ד) באלה שמות רבה אמר משה אם מניח אני את ישראל ואמר לי אין לישראל תקומה בעולם אלא אני זו מחלן עד שאבאק עניהם רחמים מיד החחול משה ללמד עליהם בבידורא וכו' אמנם במשנה. התורה ספר הענין בסדר אחר לפי שהיה משה ממסדר להם כל חסאיהם הסעורח שטרה עליהם. והרמב"ן מטיב אמריו בזה ואין נזקך בהשקט. וגם אמרו במדרש אמר משה רבון העולמים תן לי רשות ואדבר אמר ליה אמור מה שבקש אמר רבוננו של עולם הם בעלו ראשו של דבור ואחיה מבקש לבטל סופו הם עבדו על לא יהיה לך אלהים אחרים. ואחיה מבקש לבטל סופו שנאמר ושופה חסד לאלפים:

וַיַּפֵּן וירד משה מן ההר וגו' עד וירא משה את העם כי פרעו הוא. ספר הכתוב שמהם רבינו אחרי שער החרון אף שלא יעלו בעם לכלותם יחד פנה וירד מן ההר ועיניו הפניה שפנה בשכלו ונתעורר בלבו מה היה ראוי לעשות בזה כי על העגל ומחשבת האדם יאמר לשון וזה היה הוא ויפן וירד משה מההר שחשב שהיה ראוי לרדת ולדון את העגל ולהעניש את עובדיו כי בזה יא שם בעד חטאתם ויכפרם בחלט. ואפשר לפרש ויפן וירד משה מן ההר שפנה שכלו ונפרד מההשגות האלהיות שהיו נשפעות עליו בזה וירד לדון את העגל ואת עובדיו. והנה זכר שהיו שני לוחות העדות בידי. להניד שלא הניח את הלוחות במקום שניחו לו אבל הביאם בידיו כדי שיראו אותם שר אל וידינו אברהם כאשר יעברם לעיניהם ואמר ושני לוחות העדות בידי לא חטאתם

ששתיים היו ביד אחת. הלא ששתיים היו כל אחת ביד אחת. וכמ"ש ויפן וירד משה מן ההר וגו' עד וירא משה את העם כי פרעו הוא. ספר הכתוב שמהם רבינו אחרי שער החרון אף שלא יעלו בעם לכלותם יחד פנה וירד מן ההר ועיניו הפניה שפנה בשכלו ונתעורר בלבו מה היה ראוי לעשות בזה כי על העגל ומחשבת האדם יאמר לשון וזה היה הוא ויפן וירד משה מההר שחשב שהיה ראוי לרדת ולדון את העגל ולהעניש את עובדיו כי בזה יא שם בעד חטאתם ויכפרם בחלט. ואפשר לפרש ויפן וירד משה מן ההר שפנה שכלו ונפרד מההשגות האלהיות שהיו נשפעות עליו בזה וירד לדון את העגל ואת עובדיו. והנה זכר שהיו שני לוחות העדות בידי. להניד שלא הניח את הלוחות במקום שניחו לו אבל הביאם בידיו כדי שיראו אותם שר אל וידינו אברהם כאשר יעברם לעיניהם ואמר ושני לוחות העדות בידי לא חטאתם

והנה זכר שהיו שני לוחות העדות בידי. להניד שלא הניח את הלוחות במקום שניחו לו אבל הביאם בידיו כדי שיראו אותם שר אל וידינו אברהם כאשר יעברם לעיניהם ואמר ושני לוחות העדות בידי לא חטאתם

חטאתם שהוכיפו לכבד את העגל בצמה עולות לקח ושרף את כל הכלים ההם . ואחריו רוצה לומר העגל צדיק מזהב פתח עד אשר דק ויזר על פני המים שהם מי הנהל שהם יורד מן הכר . וזה שישתו ישראל מהמים ההם . ועפר העגל היה כמו העפר אשר בקרקע המסכן שהיה לוקח הכהן ונותן אל מי הכוטה וכזה הרב רבי אנדרס בן שורא שהמים ההם היו מחדשים אות עובדי העגל בפניהם או שצבתה בטנם כי לולי זה איך ידעו בני לוי מי ומי היו עובדי העגל וכן אמרו חכמינו זכרונם לברכה (במדבר רבה פ' ט') שבדק אותם כחוסה . וידמה בכל מה שעשה משה צדיק לא עשאו אלא לנצל ולבנות העגל בטיהים . כי אם אהרן לקח הנזמים הקבצים והדקים ועשה מהם גוף גדול העגל בן בקר משה הנהיגו ועשאו חלקים קטנים כעבר הארץ . ואם הם אמרו אליהם נתינים משה גילה לעיניהם שהתחברו קטנים אל היסודות כי הוא שרף אותו ביום ההוא ושקח אותו עד אשר דק והיה כעפר האדמה ויזר אותו והזריקו באויר וגזקו על פני המים . הרי לך שבב אל ארבעת היסודות לכודים שלא היה בו דורך חלשות ולא כח אחר אלא הדכנת הד' יסודות . והנה לזה שישתו מהמים ההם כדי שילאו בהשתנה הדבר נחשב וגאלה . ואחר שדן משה את העגל בטיהים את אהרן על אשר עשאו . ואמר מה עשה לך העם הזה כי הצאת עליו חטאת גדולה . ואתה תראה שלא חשב משה שהיה מחבבת אהרן רעה חלילה . ולכן לא כללו בחטא אהל אמר שהיה לו לחוש פן יבוא הדבר לקלקל כמו שיקרה בעיני ההמון ולכן שאלו מה עשה לך העם הזה מהרשעה והכחשות שהוכרחת לשבות זה ולא יכלת להמלט ממנו כי בעבור שלא היה זה ע"א אלא עשיית טלפאס כאשר אמרתי לא היה מחוייב אהרן שיהיה ואל יעבור לעשותו . אבל יעשה ולא יכנה . ולכן היתה שאלת משה מה עשה לך שהורגת לעשותו . והרמב"ן פ' זו מה הרעה שפסה לך העם הזה שכל בן שאלת אותו עד שהצאה עליו חטאת גדולה כזאת . כאילו לא נתכוונת אלא להרע להם . וכפי כל אחד מהפרטים הותרה השאלה הז' . ואהרן השיב אל יחר אף אדוני אתה ידעת את העם כי ברע הוא רוצה לומר אדוני משה שמעני אל בפקד חובתי . הנה ידעת את העם הזה כי ברע הוא שתמיד היו מספקים בלבנם הים ה' בקרבנו אם אין וגם דבר זה . והם בשאלתם לא אמרו לעבוד ע"א . אבל אמרו קום עשה לנו אלהים אשר ילכו לפניו כי זה משה האיש וגו' הרי שלא באלו אלא מנהיג בומר ומושל במקומך לא חלה לעבודו . ואף עתה כל מה שיכלתי לעבד בדבר ולאחריו כדי שיהיה תבוא ולא ישלם הדבר ולכן אמרתי אליהם למי זהב התפרקו רוצה לומר כל אחד יתן מהצד כפי מה שיש לו הרב ירבה מתנתו והמטט ימשיט והיה זה כדי שבדבר הזה ירבו בטיהים הקצוות מי יתן הרבה ומי יתן מעט ויהאריך צוה היום . אבל הם היו ממחרים את הענין כל אשר היה ביימי מעשכו . וזה הוא ויתנו לי . ואמר ואשליכו צאם להגיד שלא שמר בנין העגל אשר עשה שעות ידועות ולא פירוד דברים אחרים עם הזהב כמו שטפסו בטלפאס להמשיך עליו כח הפלוגים כי הנה אני לא עשיתי אלא להשליכו צאם ואלא במהכחין ילא וגמך העגל היה ומה שטפו ופשו אחריו ואמרו אלה אלהיך ואני בער אלה שכן יקרה . הנה אם כי בוגג ביימי ולא מויד בדבר הזה . ומאשר ראה משה רבינו חזקן הענין ואמתתו קבל תשובת אחיו . והותרה בזה השאלה ה' :

ב' וירא משה את העם כי פרוע הוא וגו' עד וידבר ה' אל משה לך עלה מזה . וזר שראה משה את העם כי פרוע הוא ר"ל מוגלה ומוכן לכל דבר רע שיחול עליו ובי פרעו אהרן בצמה ששעה נלה חרפתו . בלופן שהיה לשמרה בקמיהם כי כל אויביהם יגדלו ויחרפו אותם באומנם אליהם עשיתם לכם פסל מסכה וזה היה לשמרה והמטט וקלון להם בין אויביהם הלוואים צה . ולכן להסיר חרפתם עמד בשער המחנה ר"ל בתחלתו מצד הכר וקרא מי לה' אלי כלומר מי האיש אשר לבו תמים עם ה' יבוא אלי ושי"ו היו נבחרים לשרת את השם . ומשה היה נבחרת עם ה' רלוויים ובהם והתחברו אליו כל בני לוי ואיש שבו כי לא היו הם מכלל אגשי העגל ולא צוה משה אותם ואמר כה אמר אלהי ישראל ר"ל אל תחשבו צוה אשר אצוה אתכם הוא מפני אכזריות חמה ושסף אף על אחיכם בני ישראל . כי כה אמר ה' שהוא אלהי ישראל ולעונתם צוה זה אלי שפשימו איש חרבו על ירכו ותעברו במחנה מעשר לשער והרבו איש את אחיו ואיש את רעו כלומר שלא יעשו זה בחשון . אבל במחיות הדין יעברו מעשר לשער וידברו היטב מי אשר חשא בענין העגל והרבו אותם ולא תחמלו עליהם אל על פי שיהיה איש את אחיו ואיש את רעו ואיש את קרובו שחשא בזה . והמה עשו כדבר משה ויטול מן העם כשלת אלפי איש שאלה מתוך כל העם היו אשר נבחרו בצרכים הנה לא נאספו אליו הכבודות רק בני לוי בלבד . ומספקים איך יעשו מכת חרב והרגו כזה . לכן דבר משה על מלאכת ההם שנית באמרו כי איש בננו ובאחיו ר"ל כל אחד ישלח ידו בבנו ובאחיו אם היה מהעובדים כי בזה חללו מידי חובתם . ואל תחשבו לקללת החוטאים שיקללו אתכם כי עתידים אתם לקבל עליו ברכה ולא קללה כ"ס שבוה חסירו מעל ישראל חמה ה' וחרונו ואין ברכה גדול' מזה . וכזה הרמב"ם שרמו להם באמרו ולתת עליהם היום ברכה שמהיום ההוא יוכו לעמוד לשרת במקדש ה' ובמ"ס בעת ההיא הכדיל ה' את שבט הלוי ונכון הוא . כי מפני שהכבודות העלו עולות וחבחו שלמים לעגל נפסלו לעבודה ובחר השם בבני לוי שחללו ידיהם . אבל אהרן לא נענש עם עובדי העגל . לפי שהיה חוננו רצויה ושהורה מבלי חשא ואשם ואיך עם הפושעים ימנה . האמנם התאונן השם עליו מפני שכלה החקלה על ידו ובגנת תלמוד שולל ודן . ואמנם מה היה עונבו ויגאלר אחר זה בסדר זאת חקת התורה . והותרה בזה השאלה ח' . וכאשר משה דן את העגל ואת העובדים אותו ראה שנית לבקש מהאל ית' בליחה וכפרה לכל העם שהיו אשמים מהם במחשבת רעה עם שלא הוציאו לסעל ובשאלתם טלפאס להוריד כח הכבדים עליהם ומהם על שלא גישו ידיו כחומאים . ומפני זה אמר אל העם אל תחשבו שכבר נחמסר

לכם עון העגל ומעשהו כשלת אלפי איש שנברנו כי אתם חטאתם חטאת גדולה . ומה שמך דבר שנברנו הוא שבוש שבעשה עליהם ולכן ירד שאלתם אל ה' בראש הכר להחפול בעדכם אולי אכפרה בתפילי בעד חטאתכם . ואמר להם זה יכדי שלא יספקו בהתמהמו בזה כאשר עשו בראשונה . וזכר כאן בקורר ענין כי לא ביאר שישב בשר מ' יום ימי' לילה ושלל אהל ולא שחה . אבל זכר בקורר ענין תפלתו שאמר הנה חשא העם הזה חטאת גדולה ויעשו להם אלהי זר ר"ל הם בכוונתם הצאת חטאת חטאת גדולה . אבל מה שטפו בפעל כלו היה הכל ורעות רוח כי לא עברו לשמש או לירח או לכל צבא השמים אבל עשו להם אלהי זר וכל רוח אין בקרבנו . וזה ענין החול ושעות באלהות . ואמרו ועתה אם חשא חטאתם ואם אין מחני נא וגו' כתבו המפרשים שגבסל שם החגאי באלו אמר אם חשא חטאתם מוסב . ואם אין מחני נא . ולפי זה הפירוש יס' מהני נא מספקך שלא יוכר שם משה עוד בחורו ולא דבר נשליחורו ולא מנפלאותיו כי כיון שהעם כלה יהיו מעשה משה כלי' . ונראה לי שאין חסרון בכחוב הזה כלל אבל ענינו שמשה רבינו קץ בחייו ובהנהגתו לעם ובמ"ס במקום אחר הרגני נא הרוב ואל אראה ברעתי . ולכן בקש במקום הזה ואמר בין אם חשא חטאתם ואם אין ר"ל שלא חשא חטאתם בין להא ובין להא מחני נא מספקך כלומר שיעניתו וימחורו מספר החיים שכתוב בו לפניו ית' כל הכתוב לחיים כי נא יחסוך לחיות עוד על פני האדמה . והנה משה בקש זה מפני שהעם אמר לו שילכה את ישראל ברגע ויעשה אותו לגוי גדול ולכן אמר לפניו עתה איני חפץ בך כי בין שחשא חטאתם או לא חשא אין לי חפץ בחיים . והנה השיבו מי אשר חשא לי אמתו מספרי כלומר איך אפשר הרעה כדולה הוצת שלא חממה את הפושעים מספרי כאשר בקשת ממני ואמחה אותך לדיק יבד עולם ואפסר שרמו בזה לאהרן שלא היה מוחה אותו מספרו עם היות שחשא צמה שעה ואף ימחה את משה שלא חשא ויהיה כוף הדברים אבל איני רוצה להחיות את ישראל ולא את אהרן ובמ"ס שלא חממה אותך ולכן לך נחה את העם אל אשר דברתי לך והוא לארץ כנען שנתתי לכם ירישה ולא חירא ולא תפחד מהאויבים . הנה מלאכי ילך לפניך לשמך דרך . גם יתכן לפרש מי אשר חשא לי אמתו מספרי שאמר ית' למשה כשבקש שיעניתו איך תחמך שחממה את שמך בשיחך קץ וישר בלי טון . ומי היה האיש שגבסל אשר חשא לי אמתו מספרי שהחלם בלחמ לא עשיתי לבוש אדם אלא למען משורו ואף א"כ חממה מי שכל יניעני לא ימלאו לו עון אשר חשא כלה מדברותיך ועתה שיעיתי כדברך ושנתי מחרון אפי לך נחה את העם . ואמנם לענין הפליחה והכפרה אשר שאלת בעדם . הנה ביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם ר"ל עונם כללי לאומה לא אעשה אבל לפרטים אשר חשאו מי אשר חשא אמתו מספרי ויבוא זה ביום פקדי שאז אפקוד על הפרטים חטאתם ויום פקודו היה עון המרגלים שהיה גלוי ונכחי לפניו והבדך שיפקוד עליהם את חטאתם ולא על בניהם . ואמנם אמרו וינא ה' את העם שכתבו המפרשים שכלן על מעשה העגל נגפו ולא מלאו כאן זכר למנפתם ולא זכר במנחת תורה שנגפם בחבור ולכן יורר נכון לפרש שכל המנפס שנגפו בעון המרגלים נאמר ובמ"ס שם אכנו דבר וזכרונם כי הודיע הכתוב כאן שכמו שיעד יתברך וביום פקדי ופקדתי בן היה הנה ביום הפקודה היתה נגף ה' את העם על אשר עשו את העגל . ואמר עוד אשר עשה אהרן . להגיד שם עשו לאהרן שיעשה אותו ולכן ייוחס אליהם שם עשאו כי אהרן לא עשה דבר אלא באונם והכרת מהם . הנה התבאר שיהיה התפלה הזאת למשה וזאת מה שהפסל קודם רדתו מן הכר כי אותם היתה על חרון אף שלא יכלם וזאת התפלה היתה שישא ויסלח חטאתם לנמרי . ומה התבאר למח אמר לך נחה את העם אם היה עדין החשא בלתי נגלה . והותרה בזה השאלה ט' . ואפסר שחמך שחמך יתברך למשה וביום פקדי כדיו חממתו הומו והענין שהיה בזה חממה בקדש ברנע ולכן אמר לו ועתה לך נחה את העם אל אשר דברתי לך רוצה לומר לקדש ברנע שינחה עד לשם ומלאכי ילך לפניו עד שם וישמרה בדרך שלא תאונה אליהם רעה ואחרי היותם שמה בקדש אז יהיה יום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם . וכן היה שזו נתיקס וינא ה' את העם לפי שכבר לא יהיה המלאך עמם . ויורה על התקדשות שני המעשים האלה רוצה לומר העגל והמרגלים מה שכתוב במנחת תורה שהכניס בחור ספור מעשה העגל ובשלות ה' אתכם מקדש ברנע וגו' לומר לך שזה היה ענין אמרו וביום פקדי ופקדתי ומפני זה אמר משה לדור המרגלים אל חשלו כי אין ה' בקרבכם ולא תנגפו וגו' . וזמן הסעם באמרו כי על כן שנתם מאחרי ה' ולא יהיה ה' עמכם שאלה בזה לעון העגל . כי הנה בענין המרגלים לא שנו מאחרי ה' אבל שבו והתלוננו ממשה ומה שעינים עשו כן :

ל' וידבר ה' אל משה לך עלה מזה וגו' עד ויאמר משה אל ה' ראה אחם אומר אלי . עם היות שכבר נזכר למעלה שאמר השם למשה ועתה לך נחה את העם אין ראוי שנאמר שהיה מותר ודבר כפול אמרו כאן לך עלה מזה . אבל אחב שמהם רבינו לא נתינים דעתו בזה שנאמר לו ועתה לך נחה את העם מפני שאמר לו וביום פקדי ופקדתי ולא רצה לנחות את העם ולהסבובם כעדר במדבר עד אשר ישוב השם להבטיחו עוד ולכן שחק משה ולא השיב דבר על אותו דבור כי חשב שהיה חוננו כוונה השם להרע להם ולכן לא זכר לו בזה זכות אבות ולא פירס הארץ בשמה כמו שהיה דרכו בשאר הדברים וע"כ הולך יתברך לומר עלה מזה . והודיעו שחן להם ירושת הארץ לבתי סבות . הצאת בעבור משה עזמו ובשבתו וז"ל אתה והעם אשר העלית מארץ מצרים כלומר כיון שחמך התחברת עמם והוצאת אותם ממצרים בעבור כבודך יזכו לכפרה ולי רוחא בארץ . והשנית מפני שבושת האבות והוא אמר אל בארץ אשר נשבעתי לאבותי ליתן לאברהם ליתן לאמר לזרעך חממה כי לקיים שבועתו יכפר עליהם וישאם אל האדמה אשר נשבע להם . והותרה בזה השאלה ט' :

הי"א. אך חמסם הורישו שישלח לפניהם מלאך. וענינו הוא מה שכבר ביארתי בפרשת משפטים בפ' הנה אנכי שולח מלאך לפניך שישלח לפניהם מלאך ינהגם הוא ימשול בהם כל הימים שילכו במדבר עד בואם אל ארץ נשבעת. וכמו שאמר שם (שמות כ' כ"ג) כי ילך מלאכי לפניך אל הבית האמורי וקבל משה הנזרה הסיא לפי שהיתה בדרך ומשפט ואחר כך כשעמד בהר ושהלם בדבור האלוי כאחד השכלים הנבדלים ראה יחברך שיהיה עלבון וחרפה לאדון הנביאים בסיומו במעל' הריא מהדבקות והנבואה שחשבל מדרגתו ויחזור להנבא מהמלאך. ובעבור זה נא לו פרשת וקחו לי חרומה לעשות המשכן כדי שהדבק שביניהם ביניהם ולא יסורכו לבוא מלאך להנהיגם ולנבואת משה רבינו וכמו שאמר ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם וגו' (שם כ"ה) ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפרת וגו' ובהיות הדבר בנבואת הוה מהדבקות והמעלה עשו ישראל את העגל וקרב עליהם וזה שזכר. ואמר השם לנלות אותם כרגע וכאשר נוחם מעשות בזה בליה ונשאל לפקוד עליהם חטאתם כפי מרים. אמר יחברך למשה שיעלה את הסע. אך חמסם לא תעלה בקרבם שביניהם כמו שאמר לעשות כשצוה על מלאכת המשכן. אבל ישלח לפניהם מלאך שינהגם במדבר כמו שאמר לו בראשונה כי חור ט יחברך מההסד הכוא אשר אמר לעשות להם במדבר. אם כן המלאך הוה כמו מה שנאמר בפרשת משפטים משליחות המלאך אבל בשם הקב"ה שמשה לא יתפייס עתה בהליכת המלאך לפניהם מב' סבות. האחת מפחדו אולי המלאך לא ילחם עם האויבים ביכולת עזום כמו שיעשה הקדוש ברוך הוא שבו בנב' ובה' שאלו בסבתו לא תהיה הארץ אשר יירשוה סובה ודשנה כאשר יהיה בזרוע עליה אור הסי' בעזמו ולכן הנסיון יחברך בשניהם כי לענין המלאכה אמר וגרשתי את הכנעני רוצה לומר אלי אלהים המנרש את האויבים והלוחם עמם לא המלאך. ולענין שלמות אמר אל ארץ זבת חלב ודבש רוצה לומר וכבר היא בעצמה ארץ זבת חלב ודבש לרוב דשנותה וטובה. וא"כ לא יחסר כל בה ונתן עסם בהליכת המלאך באמרו כי לא תעלה בקרבך רוצה לומר עס היות שאחרי שהודעתין שלחות המלאך בראשונה חזרתי ממנו כשנתיייתי על מלאכת המשכן ואחתי שאלו בעצמי תעלה בקרבם אל הארץ. הנה עתה להיות ישראל עם קשה עורף לא תעלה בקרבך כאשר דברתי לעלות כי מושב הוא לכם שלא תעלה בקרבכם סן אכלך בדרך ר"ל כי אם תלך ביניהם שכינתי הסיא לכם סכנה גדולה שאלו ישראל יחשאו לדרכם ויחייבו בליה מה שלא יהיה בהיות שהנחתם והנחתם ע"י מלאך כי אם ימרו את פיו ויחשאו לפניו לא יחייבו בעבורו בליה כמו במרותם את פי ה' ואין זה כותר למה שאמר בפרשת משפטים כי לא יא יא לפשעם כי הנה עס היות שלא יא הנה יהיה עונשו מונבל כפי מעלתו ולא תהיה בליה מוחלטת. ולפי שכל ענין המלאך כמו שזכרתי שם היה בלבד לענין הדרך במדבר לכן אמר כאן סן אכלך בדרך. ולכך לא דבר כאן כלל מהמשכן לפי שבהיותו חוזר מהליכתו לפניהם היה חוזר גם כן מכל מלאכת המשכן שורה עליו. האמנם חונקלים תרגם כי לא תעלה בקרבך ארי לא תסלק שכינתי מבין. ולפי דרכו יהיה אמרו כי לא תעלה בקרבך יעוד טוב שלא יסלק ולא יסיר שכינתו מביניהם ויהיה לדעתו פירות הפסוק כן ושלחתי לפניך מלאך לשמך בדרך ולהצילך אל המקום אשר הכינתי כי לא אסיר שכינתי והסגנתי עקרבן אע"פ ששם קשה עורף אחר ואין ראוי לך רק למען קיום שבועתי לאבות אבותי עליכם על ידי המלאך הנוכח כדי שלא יאכלך בדרך וכמו שאמר בקרב לזה (שם ל"ג ה') אמור אל בני ישראל אתה עס קשה עורף וראוי להסתיר פני מכס ויקרה מזה שרגע אחד תעלה בקרבך ואסלק ואסיר שכינתי מקרבך וכליתך. וכן אמר הנביא בשוף קץ הסתרת פני רגע ממך. ויהיה לפי זה תעלה בקרבך מלשון ויעל אלהים מעל אברהם ויעל מעלי אלהים. אבל הפירות הזה מהסתרתם אין ראוי לקבלו. כי אם היתה כוונת השם שלא יסלק מביניהם שכינתו והסגנתי אין יאמר עליו וישמעו השם את הדבר הרע הזה ויהאכלו. והיא היתה בבורה טובה ולא קרה להאכל עליה ואין לומר שהסתכלו בעבור שקראם עס קשה עורף. כי כבר ראה קודם לו כן ולא תאכלו. ויעוד כי אם היה הדבר כן על מה היו כל חתונות משה אם אין פניך הולכים אל תעלינו מזה. ילך ה' בקרבנו וגו' ואין ספק שכל זה קרה למחרתם לפי שכיון בלבד להרחיק גשמות ממנו יחברך. והיה אכלו חסרון שיאמר הקב"ה תעלה בקרבך. לכן תרגם העליה ולא חש על פי' הפסוקים וישועם. וזכר הכתוב וישמע השם את הדבר הרע הזה ר"ל שלא יעלה הקב"ה שכינתו ביניהם כאשר אמר וישלח לפניהם מלאך וימנעם להנהיגם. והוא היה הדבר הרע בעיניהם שכליות הרוע. והתאכלו עליו כאשר חגורת שק על בעל נעוריה כי ילך מאחרי וישועם. ולא שח אים עדיו עליו. והעדי הוה שזכר הכתוב אין דעתו לפרש על התורה כמו שפירש הרמב"ם ולא הפרשו על התפילין כדרך חז"ל וגם לא על דם הבדית אשר קבל הוא בסני' כדבריהם וז"ל גם כן אלא כפשוטו שהיה להם עדי עדים זה צמיד וזה רביד וזה נזר וזה עדים אחרים שהיה מדרגם לשום אותם העדים עליהם מהם חמדיים ומהם ביום השבת ביום החדש אים עדיו עליו מחדש. הנה אותם העדים שהיו עליהם כשקרה זה לא הסירו אותם כי קרה להם כמו שיקרה לנשים הנשואות שכאשר יקרה חולי ומקרה רע לבעליהן לא יסורו עליהן מה שהיה להם קודם זה כי אין יתכן שתחשקנה בעדי עדים בהיות בעליהן כהנה וזרה. וגם העדים שהיו עליהן לא הסירו אותם מעליהן פה יהיה כימין אכלות ואלמנות. וכן עשו ישראל כשקרה ענין העגל. ומה שנעשה עליו לא שח אים עדיו עליו וגם לא הסירו העדים שהיה עליהם קודם לכן חזון מעמד הר סיני שאו קטפו ענפים בכל מיני עדי ותכשימים. ומפני זה אמר יחברך למשה אמר אל בני ישראל אסם עם קשה עורף ולמה לא לקחתם האכלות בשלמותו לשל יאיה שם עדי עליכם רגע אחד תעלה בקרבך ר"ל אסניח בענינך על פי המשפט והדין וכליתך. ולכן הכנע וכבוש לבכך

והורד עדיך מעליך ר"ל לא די שלא תשים עליך העדים שלא היו עליך בשעת המעשה. אבל גם שאר העדים שהיו אליך קודם לכן שלא הסירות' הורד אותם מעליך ולא בראותי הכנעת לבכך אדעת מה תעשה לך מהכפרה והרחמים כי לב נאמר וגדלה אלהים לא תבזה. ובאשר ישראל שמעו זה עשו בדבר משה. וזה הוא ויתנלו בני ישראל את עדים מהר חורב ר"ל אותם העדים שהיו עליהם מיום המעמד הנבחר שלא הסירו אחר כך אותם הסירו עתה בדבר השם והותרה צוה האלהים הי"צ. ובאשר עשו ישראל ההוראה הזאת מאכלותם עשה משה רבינו בעצמו הוראה אחת והיא שלקח את אהלו ונסה לו מחוץ למחנה הרחק ממחנה ישראל מאד וקרא לו אהל מועד להניד שמואל מקום היה מיוחד וטועד להשגת נבואתו כי נספקה הנבואה מחוץ מחנה ישראל שנתרחק מהם הש"י ולכן שם לו מקום נוסד לנבואה הרחק מן ישראל על דרך (ירמיה ס') מי יתנני במדבר וגו' ואעזבה את עמי. והיה כל מבקש ה' ללמוד תורה או לבקש דבר נבואה יא אלה מועד אשר שם דבר ה'. והנה עשה משה זה לשתי סבות. האחת משום אל תחזר במריעים כי כדי להכניע לבם הורה להם שאלו היה לו להתרחק מהם ובהנבואה לא תחול בו בהיותו בתוכם. וכמו שאמר (מ"ק י"ז) מטובה לרב מנוה לתלמיד. והב' היא שמהם כאשר נאמר לו לך עלה מזה ראש להשיב על אותו דבור ולהפסיר ולהרבות בתפלה ותחנונים על ענין הליכת המלאך. שיעקר חתנתו תהיה מפני שאלו חן בענינו יחברך חשש אולי מפני עון העגל ירד מגדולתו ומתקן שבראשונה נשא בעינו. ולכך כדי להבחין ולנסות לדעת אמתת כל זה שלא היה יכול להשיבו בהיותו בקרב המחנה עם השפטים כי אולי לא ימלא חן בעינו ית' בהיותו נספל עמםם ואילו היה נפרד מהם היה מואל חן בעינו המלאך בבראשונה לכן כדי לדעת אם נתמסרם ונשפלה מדרגתו לפני הש"י לקח את אהלו ונסה אותו מחוץ למחנה הרחק מהם לדעת אם היה במציאות חן לפניו בבראשונה אם לא. ואין ספק ששם אהלו במקום נבוא בחר סיני עד שהיו כל העם אים מפחד אהלו רואים כשהיה יורד עמוד הענן לדבר עם משה כמו שיאמר. ואחרי שידע והכיר מרע"ה כי קרבת אלהים לו טוב ושמאל חן בעינו המלאך בבראשונה או השיב על מה שדבר לו הש"י ואמר לו (שמות ל"ג ז') ראה אתה אומר אלי העל את העם הזה וגו' הנה התבאר מזה למה בל ספור ומשה יקח את האהל בין פרשת לך עלה מזה ובין פרשת ראה אתה אומר אלי המתחמס אלים שהיה לפי שבהגדלת האהל בחן וניסם מה שהיה לו לעשות ולבקש על מה שפסר לו יחברך מענין המלאך. ואמנם אמרו והיה בלאת משה אל האהל יקומו כל העם. הוא להניד שבדבר הזה בהגדלת האהל הכירו וידעו מעלת משה אלא העם ומעלתו אלא הקדוש ברוך הוא. אם אלא העם לפי שאלו בני אדם האים אשר המלאך חפץ ביקרו ימלאו בו ארבעה דברים או אצור מעלות וכבודות. הא' שיהי' מעויין מכל האנשים בכבוד והדור והסתחווים כמו שראוי לעשות לו. והב' שבבואו לפני המלאך יא המלאך לקבל פניו באלו הוא אחיו או קרובו. הג' שלא התפגל מדבר עם המלאך כאים עם אחיו להיותו רגיל אלו. הד' שילווהו אנשים רבים כשילך מפנה אל פנה וילכו אחריו לכבוד. והנה זכר הכתוב שהראשון מהדברים האים נמאל במשה וזה הוא והיה בלאת משה אל האהל יקומו כל העם וגזבו אים פתח אהלו כי לא היו יושבים לפניו. אבל מפני שביניהם יקומו שראוי לקום מפני המלאך. כן אמרו חכמינו וזכרונם לברכה אם הוא מלאך יקום אדם מלפניו במלא עיניו והביטו אחרי משה והיה עיונם בו באחרים זה ידיו ה' זה העומד מ' יום ומ' לילה בדבקות שכלי בלי מאכל ומשת'. ולפי שלא היה רוצה שילווהו וילכו אחריו נבוא אים פתח אהלו בהביטם אחריו. ומאשר לא אמר והביטו בפני משה. מורה שהיו מחבישים להסתכל בפניו והביטו אחריו. ואמנם הדבר השני היה נמאל במשה גם כן כי בבוא משה האהל ירד עמוד הענן ועמד פתח האהל ודבר עם משה והיה זה לענין הכל וזה הוא ואלו כל העם את עמוד הענן עומד פתח האהל וקם כל העם וסתחוו אים פתח אהלו רוצה לומר שהיו רואים שכינתו יורדת לדבר עמו והיו מסתחווים לעמוד הענן הנראה שמה. ואמנם. הדבר השלישי היה נמאל גם כן במשה ועל זה נאמר ודבר ה' אל משה פנים בפנים כאשר ידבר אים אל רעהו רוצה לומר שהש"י בעצמו ובכבודו היה מדבר מבלי אמצעי למשה כאשר ידבר אים אל רעהו עם היות שמיד היה שם אל המחנה ומתעסק בעניני העם. כי הנה לא היה הדבור האלעי נמנע ממנו בעבור זה אבל היה בעודו במחנה שלם במדיניות והנהיגה העם ובחזרו באלו היה מנבא מהב"ה מבלי אמצעי. ואמנם הדבר הד' אם היו אובולוסים רבים הולכים אחרי משה וחמשים אים רבים לפניו זכר הכתוב שזה לא היה בו. כי הנה להיותו נסות הכוח נאם ונאון ודרך דע לא היה משתמש ממנו אדון הנביאים. כי משרתו בלבד היה יושע בן נון נער שר' משרת שירות נער אע"פ שכפי שניו היה אדם שלם וגם המשרת הוא לא היה הולך אחריו כי הוא לא ימנע מפני האהל ושם היה יושב תמיד ולא היה הולך אחר משה. ואפשר לפרש שזה הכתוב לספר מעלת משה בנבואה שהיתה כל כך שבהיות מדבר ה' אחר פנים אל פנים מיד היה שם אל המחנה כי לא יתבטלו כחותיו הנשמיות כמו שהיה בשאר הנביאים. אבל יהושע לא הניע לאחור המדרגה כי בשעה שהיה שורה עליו הרוח לא היה בו כח לזוז מחוץ האהל לשב אל עניני המחנה. וכן אמרו (ב"ב דף ע"ה) חז"ל פני משה בפני חמה פני יהושע בפני לבנה כי נוף החמה הוא מאיר וזורת תמיד ושני נדדיו וכן היה משה מאיר בנבואתו וזדעתו המדיניות הנרץ לאומה והס' ב' הנדדים. אבל פני הלבנה היא מאירה מהלך האחד והשוכה מהלך השני אשר כננו וכן יהושע כשהיה מאיר שכלו בנבואתו האחד הכח החומרי משתמש וחזק ובלתי משתמש בו כלל. ולכך לא ימנע מחוץ האהל ויקנים שבאחור הדור אמרו אוי לאותה בושא אוי לאותה בלימה שאם ליושע היה כן כ"ש שיהיה להם. ורבותינו למדו מהפסוק היה שבהיות יהושע משרת משה היתה

וַיֹּאמֶר משה אל ה' ראה אחת אומר אלי וגו' עד ויאמר ה' אל משה פסל לך. הנה הרב המורה הגדיל עשה הפליא חושי' בפי' הפרשה הזאת בפס"ח ח"א אך חמסם לא בא דעחו מקובץ כלו בפרק ההוא. אלא מטורד ומטורד בפרקים אחרים מספרו. קצתו בפס"ח ח"א וקצתו בפס"ו שחוק נבז וקצתו בפרק ט"ו בשחוק נזר וקצתו בפס"א בשחוק עבר וקצתו בפרקי ל"א ול"ב ול"ג. וקצתו בפס"ו בשחוק פנים ובפס"ח בשחוק אחר וביספ"ג בשחוק כבוד. ובפרקים אחרים כלם בשחוק הראשון ההוא ומפני זה היה קשה למצוא ולהבין פי' הפרשה הזאת וכל חלקיה לדעת הרב. ואני צמח שכתבתי על הספר שצמח הסוף

בבג"ל הנזכר ביאמר נשים על המצוות והמדות ואמר כי לא יראני האדם וחי עליו
לכרבו לדעת הרב הם על מלאכי הכרת כדבריהם ז"ל כי גם הם
אינם משיגים מהוהו כפי מה שהוא או לכרבו על האדם כבוד האלו
חי כדברי המפרשים . ואמנם ח"ך האלו דוגמיו משה ידעת הנהיה האלו
בהיותו דבר נוגע בעצמו כדבר הכהו עליו האחרונים מהמחברים האלו רחוק
שנמלה הנבזה יודיע השם לנביא אמתה הדרושים דרך שו"ל ומשיב ושהודיע
השם בזה למשה מה הם הדברים והידיעות שאפשר לשכל האנושי להשיגם מהם .
והרבה לו זה צננותו כאלו הוא ע"ה היה שואל על בני החלקים חלק הפעולות
והוא אפשרית וידיעה עצמוהו והיא נמנעה . ויהיך לומר עוד בזה שידע היה
משה שהיה בלתי אפשר להשיג מהוהו והדרך האלו זה ממנו כדי שישיעו יתברך
עליו נהגה אחרת וכל מה שהיה אפשר בהוק השכל האנושי לקבלו . כי כמה
מהפכים ינקש אלם מאלו בני דברים כדי שידע לו בזה מהן שכלמותה .
והנה יורה על פי' הרב מהיותו אני לעצמי כל טובי ולא הוכל לראות את פני השמות
על בתי הנקבות שנקש משה . בזה המלה שכל אחד מהפסוקים האלה נאמר
ויאמר ויאמר בזהו די באמירה אחת לכל הדברים הם האלו שתי אמירות
ויאמר אני לעצמי כל טובי ויאמר לא הוכל לראות את פני להיותם אמירות מתחלפות
חשובות לשני השאלות אשר נקש והאחרת בזה לדעת הרב השאלה ה' . האמנם אמרו
עוד ויאמר ה' הנה מקום אתי ונצבת על הצור יס לעיני למה נאמר כשם שלשית
ויאמר בפסוק הזה . ומה בשני פסוקים הראשונים אמר ויאמר בנצב ובפסוק הזה
אמר ויאמר ה' ולדעתי בנצבת דברי הרב ועומקו כיוון הכתוב בזה ענין יקר מאד
לא שיעורו דבריו אחד ממפרשי פסוק והוא שסרס יסבור שמה רבניו נקש ב'
בפסוק בנצב . שם ידיעת הדברים וראיית הכבוד ושהש"י יהיה לו בזה לא
הודה לו באחרת כמו שכתבו . אבל הוא יתברך משלמי הודיו האחריתונות שאלוהו
כי עוד לא היה מלין ושהיה האלו לטובו עוד מדרגה אחרת מהשגתה שהוא לא
נקש עליה ולא דבר בה ועל זה אמר הרב בזהו פל"ח ח"א . אלא שהוא העירו על
מקום עיון שיש ממנו חבליה מה שאפשר לחדש שיעורו . ואשר השיג הוא ע"ה
לא השיג האדם לפניו ולא לאחריו . ע"כ ומי יתן ידיעה מה הוא מקום העיון הזה
שזכר הרב כי הנה ח"ך בנצב' זאת הכל ונעשיו ואם מקום העיון הזה שזכר הוא ידע'
המדות כבר נמנע ממנו כמו שאמר לא הוכל לראות את פני ואם הוא ידיעת הנמצאות
ודרכי ההנהגה כבר הודה לו בו כמו שאמר אני לעצמי כל טובי ומה תהיה את כן
ההנהגה ה' הלא שיעורו אמר הנה מקום אתי שהוא י"ת העירו עליה ומשה לא
נקש אותה . ע"כ המרה שזכר ביאר בפ"ח ח"א שחוק מקום שם מקום יאמר על
מדרגת העיון וההנהגה . והוא שם הנה מקום אתי . ויהיה אם כן פירוש הכתוב
לדעתו הנה יש אתי מדרגת עיון והשקפת שכל לתתה לך שאהיה לא שאלת עליה .
וביאר ענינה באמרו ונצבת על הצור . וכבר ביאר הרב בפ"ו ח"א שונצבת על
הצור ענינו השגת ועמוד על ההבונות ביותו יתברך התחלה שהוא המבוא אשר
הגיע ממנו אליו כמו שזכרנו באמרו הנה מקום אתי ע"כ וכל מי שראיתו מהמעיינים
בסדר המורה ראייתו אותם פועלים בהנהגת הלשון הזה בהשגת שזכר הרב בו למעין
שיעמוד ויתיצב להשיג ח"ך הוא ית' צור עולמים . והוא סעוד מבוחר כי הנה לא
תמצ' בכל ההפוכי' ששם' הרב בזה נצב או יצ' שיאמר התייבשות על ההשגה וההבונות
אבל כוונתו באמת שאמר יצ' להשגת אותה מדרגה שרמו באמרו הנה מקום אתי
והוא בהנהגת ח"ך הוא יתברך צור ע"ה ימים התחלה ובורא העולם כאשר בראו ואך
התחייב העולם ממנו מבלי חומר ולמה אז ולא קודם לכן שזכר משה ולא יסבור
משה והלאה לפניו בזהו האלו . אבל יתיצב ויעמוד באותו גבול ולא יסבור מהמקום
והמדרגה הלא ולא יפליג חוקי כי עד אותה המדרגה יהיה אפשר לשכל האנושי לקבל
לא יותר מזה והוא ונצבת על הצור רוצה לומר עד פה תבוא ולא תוסיף ופס השית
בגוף גלי שכלך וההיצב והעמוד במדרגת השגת צור העולמים ולא תעבור מזה
לשגת מהוהו . ובעבור שהמדרגה הזאת השלישית העיר הקדוש צריך הוא מעצמו
אל משה עליה . לכן אמר הכתוב בה ויאמר ה' הנה מקום אתי וגו' כי הוא יתברך
אמר מעצמו ומשה לא שאל ולא נקש אותה . ואמנם אמרו עוד ויהיה בעבור כדורי
והמקור בנקרת הצור הוא להעיר את האדם לעמוד בהשגת הצור ועמוד ממנה להשיג
ענין הכבוד שהוא המדות האלו יתחייבו לו בהכרח מקרי החומר ופנשו ולא כתב הרב
בפ"ח מאלו ח"א בלשון עברה יאמר פעמים על כל דבר שיפליג חוקי ויעבור גבולו
כמו כנבר עברו יין . ולא הביא הרב השתוף הוא באותו פרק אלא לנאר הפסוק הזה
והיה בעבור כדורי שר' כשהעבור חוקי וגבול לעיני כדורי שהוא המדות . הנה
אשים אחר בזה ומקום רב ממקרי העוף וכמו שכתב באותו פס"ח ח"א . ושכל
אדם שם עם הדבק שכלו במה שפגעו שישו וינקש השגה אחרת עליה השתגע השגתו
הו ימות ע"כ . וזה הוא נקרת הצור . כי נקרת הוא מגזרת מקרה . אבל לא
בפסוק הזה אינו רמז לבי' צור עולמים כמו ונצבת על הצור שזכר . כי שם צור הוא
משותף ויאמר על התחלה הפעולות ויאמר שם כן על החומר כמו שהביאו הרב בפ"ו
ובפ"ח הנזכרים . והנה אמר ויאמר שם חוקי המקרה החומר לה' לפי שהוא פנה ראשונה
לכל הדברים . ולכן יוהו אליו גם הדברים הקבועים וכמו שכתב הרב בפ"ח ח"א .
הנה אם כן באו בפסוקים האלה ג' פעמים ויאמר כנגד ג' מדרגות מההשגות אחת
שהיתה אפשריות למשה מפאת עצמו והיא ידיעת דרכי ההנהגה ושנייה הנמצאות
כמו שאמר ויאמר אני לעצמי כל טובי . ואחת שהיא נמנעת מפאת עצמה והיא השגת
המדות האלו ויאמר לא הוכל לראות את פני . ואחת שהיא נמנעת מאד אפשרית
מאד כי היא נמנעת שהושג מבלי עיר אלהי ואפשרית עם העזר האלו ולא בזהו כמו
שאמר ויאמר ה' הנה מקום אתי ולכן נסוף המראה זכר לו יתברך ע"ד כלל ענין
שלושת ההשגות הכתוב והתחיל מהאחרונה אשר הוא יתברך העיר עליה למשה באמרו
ושכחי כפי עליך עד עברי רוצה לומר שזכר את כלולות אליו העזר האלו . וכן פירש
הרב בפ"ח הנזכר . באמרו שם אלא שם יוהו אליו עזר אלו כמו שאמר ושכחי כפי
עליך עד עברי . וכנגד ההשגה האפשרית בעצמה שזכר ידיעת הדברים אמר

והכירוהו את כפי וראית את אחורי רוצה לומר ומלכד עזר אלוהי פועלות
בהם הדברים האלו והכירוהו ובעולמי מרגי לפי שידעת הנמצאות היה אפשרית בחוק
משה כפי גודל שכלו ועומק ההנהגה עם האלו הנבואי' שהיה בו האלו ההנהגה השלישית
לא הכינה הנהגה עליה הם לא ע"ה גם הוא העזר האלו שזכר וכנגד ההנהגה
האחרת שהיתה נמנעת מפאת עצמה אמר וכני לא יראו . רוצה לומר לא הם
עזר הכך ולא בלתי כי היא נמנעת מעצמה . ועם היות שכתב אמר זה למעלה
הנה חזר לזכרו כאן בכלל אשר הוציא מכל דברי המראה . הנה התאזרו פסוקי
הכרעה הזאת כפי דעת הרב המורה ושכחו כפי מה שקבלו מדבריו והכניחו
מבונותיו . ומה שהוא לא זכר אלו בלתי בעד' . והותרו במה שפרשתי ד' שאלות
האחרונות שזכרתי בפרשה :

האכנס הדרך הזה כפי כשם הכסוקים אינו נכון בעיני לפי שחוק הוא אללי מאד
שיהיה כבודו וזמן משה הודגו מבקש מהוהו יתברך שידעו ויראהו עצמותו
ומהוהו . כי הקטן שצמחיים ידע שהשכל מתעלם במושגיו . ואם היה שידע
המדות האלו . והיה שידע מהוהו הוא עצמו . ולכן אמר הכנס חבליה מה
בנדע בו הוא בלא נדעו ואך הם כן ינקש משה הדבר הנפ' והנמנע הזה . וגם
דרך שו"ל ומשיב לא היה צריך לסודיות בהיותו דבר מבוחר בעצמו . ושלא היה
לו ע"ה צורך ידיעת הדבר הזה וכל שכן כפי הזמן והענין שהיה בו מנמנע
העגל ההנהגה על בליית העם ובפרשתם ינקש מהשם שיראהו עצמו ואמרו וס'
באמת ממה שלא יוכל לסבול דעתו . וגם הוקשה לי בפירוש הזה שפעמים יפרש
הרב לשון פנים על הכנס כמו שביארתי לדעתו פני ילכו ופגעו יפרש שם פנים
על מהות השם יתברך כמו שפירש לא הוכל לראות את פני ופני לא יראו . וכן
עשה צמלת צור שפירש ונצבת על הצור על הקדוש ברוך הוא צור העולמים ופירוש
בנקרת הצור על מקרי החומר וכן עשה צמלת עבר שפירש והיה בעבור כדורי
על עברת הגבול וההפלה ולא פירש כן עד עברי' אלא שהוא לשון נבואה כמו
אשר עבר בין הגזרים האלה וכמו שכתב בפרק כ"א ח"א הנזכר ומפני זה כלו
לא נחש דעתי בדרך הזה מפירוש הרב המורה אשר זכרתי :

הדרך השני הוא שפרש"ה לא שאל בפרשה הזאת כי אם שאלה אחת בלבד והיא
ידיעת הדרכים ואמר הדברים כלם נמשכו מהנכר הדברים בהיות
השאלה אחת כמו שאמרתי ובכל המלות שבו בפרשה הזאת הם מלשון אחד כל
אחת להבנת הדומה אליה ומשחוק אחד . והדרך הזאת הוא כפי המפרשים דברים
העקריים ממנה ושאר הדברים בהם לא זכרו בלתי אני אותה בעד' לשלשית
פירושם . וענינו כי בעבור שאמר יתברך למשה לך עלה מזה ושאלתי לפניך כדורי
בהשקף משה מי הוא המלאך אשר ילך עמכם אם יהיה מלאך פניו אשר אמר לו
בפרשת משפטים כי שמי בקרבנו והוא אשר קבל משה הליכותו עמכם לדעת המפרשים
או יהיה מלאך אחד במדרגה למשה ממנו ועל זה אמר ואתה לא ידעתני את
אשר תשלה עמי רוצה לומר אם יהיה אותו שאמר המלאך הדרוש או יהיה
אחר . ובאלו אשר לו ואין ראוי שהשגת בזה שני כלל לפי ששם יהיה המלאך
פחות במדרגה מהראשון ההוא יהיה לי כדי ציון וקף' בהיותי מנבא על ידי
מלאך במדרגה פסלה . והוא בהשקף מה שאמרתי לי ידעתני בשם וגם מלאך חן
בעיני ואמר ידעתני בשם להידי שהוא פערמיותו היה מוכן לנבואה . ואמרו עוד
וגם מלאך חן בעיני מורה שם ביותו מוכן לא התחייב שניבא אם לא ברצון
אלוהי שהוא מציאתו חן . ואך ידעתני בשם ובהשגת פרסית את המהבני למלאך
מרוחק מאד מוכן ואים התן שאלתי בעיניך אם כה תעשה לי ולפי שהקשה לו
יתברך מדידיה לדידיה לכן אמר מלת אתה שלשה פעמים אחת אומר אלי . ואחת
לא בודעתני . ואחת אמרת . והותרו בזה שתי השאלות הראשונות . ומפני זה שאל
הודיעני לא את דרכיך רוצה לומר דרכי ההנהגה בנמצאות ובהנהגת בני אדם
והנהגת האומה הזאת ואמר ואלדעך למטן אמתא חן בעיניך . כאומר איני רוצה
להיות כרבן ופוסר לפיך על עינייהם . אבל אלדעך רוצה לומר אלדע כונתך
בהנהגתך באופן שבהפלתו והחזקו אשמו הדרך הראוי למטן אמתא חן בעיניך
ושלא התעלם עלי' בסיבות מרבה שהחזקו כנגד רצוןך ואמר ואלדעך
למטן אמתא חן בעיניך . לפי שאין הקדוש ברוך הוא מושג אלא מפעולותיו .
ואמר וראה כי עמך הנוי הזה להגיד שחזקתם וכבודם של ישראל היה מבקש
זה גם כן . והתבאר מזה שהיה השאלה הזאת מתחשבת וראויה לענין העגל .
וזכר גם מציאות חן לפי שידעת הדרכי' היתה הנבית כל דבריו . מה שלא
היה כן בשאלת הכבוד כמו שכתבתי . ולכן לא נאמר בשאלת הכבוד למטן אמתא
חן בעיניך ויהיו זה השאלות הנ' והד' . והנה השם יתברך השיגו פני
ילכו והניחותי לך רוצה לומר מה לך לדעת דרכי האם לנקש שילך מלאך פני
עמכם . הנני מודיעך כי הוא ילך עכ"פ וזה הוא פני ילכו מלאך הפנים ילך
והניחותי לך בזה שהמנוחה והסדר הוא אני עושה בעבורך כי ישראל אינם ראויים
לכן . אבל כדי לעשות מנוחה וכבוד ח"ך אשאל אותו עמכם . הנה אם כן יהיה
התשובה הזאת ראויה לענין דבריו כי לכן לא השיב לענין בקשת הדרכים לחשבו
שלא היה משה שואל ידיעתם . אלא לנקש שילך מלאך הפנים עמכם . ולכן
בהודאתו לו בחבליה בקשתו לא היה צריך לידיעת החזקתם . והותרה ע"ה
השאלה ה' . ומכני זה השיגו משה אם אין פניך הולכים אל תעלנו מזה רוצה
לומר מה החסד אשר אתה עושה להבית לי כי דבר מבוחר הוא ששם אין פניך
ר"ל מלאך הפנים הולכים עמנו לא תעלנו מכאן . כי נבחר מות מחיים ונבחר
כאן לפני הר סיני ולא נלך בהנהגת מלאך אחר . כי הנה גם בזה תפסה לנו
שלא כהונן למסור הנהגתנו על ידי מלאך ולא חזקו זכות האבות ולא מעמד הר
סיני ולא מציאות חן ששני ושמך מלאנו בעיניך כי אין לדבר הזה מקום אלא
בלכתך עמנו גם צמדבר הוא שאמנונו בו . לא שהיה הנבנתו על ידי מלאך
לא מלאך הפנים ולא מלאך אחר . אלא בלכתך עמנו כמו שאמר בנביתו על
המשכן . ועל זה בשרו יתברך שם זה רוצה לומר הליכה כדורו עמכם ישי' אחרי

כן נפגור וזכותו והוא מה שאמר גם את הדבר הזה אשר דברתי אעשה כי מלאת חן צנינו ואדעך בשם רוצה לומר שהנחתו כך בפרטיות נפלא יותר מכל ילוד אשה. והיעד הזה שיעדו האל שילך עמכם נא היה לעשותו. אבל הודיעו שנעתיד יעשה כן. ונא ביאר לו מתי יהיה. הנה התבאר שהיה תשובת משה אם אין פניך הולכים בדרך חכמה וכדור ראוי ושלמות זה דבר מחודש מהליכותו יתברך עמכם בעמלו השיבו השם גם את הדבר אשר דברת אעשה. והותרו בזה השאלות ה' וה'. והנה משה רבינו כשראה שהיה עת ראוי ושהשם הודה לו בהליכת מלאך הפנים ועוד בשרו שאחרי כן הוא בעמלו ילך עמכם אמר לפניו הראני נא את כבודך וכיון במאמר הזה שתי כוונות האחת שאותו היעוד הטוב אשר יעל עמכם בעמלו לא יאחר להם לא יאחר להם ולעמלו ולעוליו לפועל. אבל אז מיד יקיים דברו הטוב כי מלח נא בכאן תורה על הזמן כמו רש"י נא לה. וכן חרגם אנקלוס כען ולפי שזה היה כבוד אלהים שלא יחלל שמו בהיות ישראל תחת הנהגת המלאך לכן אמר על הליכותו עמכם בעמלו הראני נא את כבודך שיראהו הליכותו עם ישראל שהוא כבודו באמת. והכוונה השנייה הוא שיראהו השם את המלאך הפנים אשר אמר לעלו עמכם לשמורם. לא שאל על השגת עמלו השי"ת חלילה. אלא שיראהו ע"ד הפלא את המלאך ההוא. ולפי שהיה מבקש זה בראיה נבואית אמר הראני ולא אמר הודיעני שנאמר על ההשגה השכלית. והשם השיבו על כל אחת משתי הכוונות על כל הראשונה אני אעביר כל שובי על פניך. רוצה לומר כבוד האמנם הנבחר ויודיעו דרכיו הטובים וקראם טובים כי הוא הטוב וכל דרכיו טוב ושלמות. ומלבד זה עוד אעשה לך חסד אחר. והוא שאלמדך השם המפורש ועל זה אמר וקראתי בשם ה' לפניך וחסותי אז באותו מעמד את אשר אחון ורחמתי את אשר ארחם רומז שיטת אל העם לגמרי וילך עמכם בעמלו כי כן נאמר בפרשה שאחרי שלמדו את ה"ג מדות בקם משה ילך נא ה' בקרבנו רוצה לומר עתה בעת כוונת. והשם השיבו הנה אנכי כורת ברית וגו'. הרי לך תשובת הכוונה הראשונה משאלת ראיית הכבוד. ואמנם כוונת הכוונה השנייה השיבו לא חוכל לראות את פני רוצה לומר לא חוכל לראות את המלאכים העומדים לפני כי לא יראני האדם בעוד שהוא חי בגוף. ובשם א"ל שידבק האדם עם הנבדל. ואמר לא יראני בכעני לפי שמגיעת זה אינו מיוחד למלאך וזולת מלאך אלא לכל אחד ממלאכי אלהים. כי לא יראה האדם אחד מהשכלים הנבדלים בעוד שהוא חי. והנה אנקלוס בחמתו חרגם נא חוכל לראות את פני לא חוכל למחו ית אפי שכינת כי עולם השכלים הם שכינת השם ומלאך הפנים הוא שכינתו. אמנם ופני לא יראו חרגם ודקמי לא יתחון שהם השכלים אשר לפניו יתברך. והמקובלים פירשו לא חוכל לראות את פני על הספירות הנגלות מהש"י שהם פניו מתאחדים בו. ולכן קראם פניו ואמר בשם לא יראני. והותרו כמה שפרשתי בזה השאלות ה' וה'. ובעבור שיעדו השם אני אעביר כל שובי על פניך הודיעו אף ומתי יהיה זה שידיעו דרכיו. ואמר הנה מקום אחי ונצבת על הצור רוצה לומר עם היות כל המקומות מושגים ממני הנה יש מקום מיוחד מוכן לקבל השפע ממני והוא על הצור אשר בהר סיני. כי אותו מקום היה אלהי מוכן להורות השפע העליון ועל אותו הצור תעמוד ותתייבץ בשעת המראה אשר תראה כמו שעמדתי אני עליו כדכתיב הנינו עומד לפניך שם על הצור בחורב. וזוהי עתה שיעלה ויתייבץ שם רוצה לומר התייבקות גדול ימים רבים והם הם ימים אחרונים שעלה לקבל הלוהות השניות. הנה התבאר שבאו בפסוקים האלה שלשה פעמים ויאמר ויאמר לפי שהשנים הראשונים מהם היו שהי' אמירות תשובות על שתי הכוונות שכינן תשם רבינו במאמר הראני נא את כבודך. ואמנם ויאמר השלישי אמרו יתברך מעמלו לצוותו אף יעשה בעמלם הנבחר ההוא. ולכן הוזהר לומר בו את השם הנכבד ויאמר ה' הנה מקום אחי ונצבת על הצור היות נכיון והגון לראות משם הכבוד האלהי. ולרמוז ששם עמלה שכינה אמר הנה מקום אחי כלומר מקום שעמדתי אני בו. ואמר והיה בעבור כבודי ושמתוך בנקרת הצור להודיעו שבאשר יעבור על פניו ויודיעו דרכיו ומדותיו הטובים ושימחו בנקרת הצור רוצה לומר בחלק העליון ממנו וישב שם במח דדד ויראה וישמע כראונו. וסוד יסודך עליו כענין הכבוד שמשם היה יוצא הדבור למשה בהיותו באהל ועל זה אמר וסכתי כפי עליון עד עברי ורוצה לומר שילוו אליו העזר האלהי מעני כבודו לעזור בהשגת הדרכים והמדות ההמה כי מלח כפי יאמר על ענין כמו (איוצ ל"ו) על כפיס כור. והשם הזה היה מקום השכינה בדבר השם אל משה ולכן אמר כאן שבאותו מעמד יסודך עליו כענין ההוא עד עוברי ר"ל עד שיעביר לפניו שוב דרכיו אמר והסירותי את כפי ורלתי את אחורי. להניד שאחרי שיוא משה מאותו מעמד וראיית הדרכים יהיה שלמותו בהשגה כל כך ששם היות שיפרד מעני הכבוד משה מעמלו יראה כל הדברים הנבדלים טבעם וכדרכם והוא אמרו ורלתי את אחורי כלומר הדברים המאחרים ממני מלבד פני שהם השכלים הנבדלים העומדים לפני כמו שחרגם אנקלוס דקמי כי אלה לא יראו ולא יושגו לפני אדם. הנה התבאר מכל זה שכוונת משה הראשונה בויכוח הזה כלו היה בלבד לשאול שאלת אחת והיא ידיעת הדרכים לרצות את הש"י בעד השם ושאר הדברים נמשכו מזה והתבאר עם זה למה באו בפסוקים האלה ג"פ ויאמר ולמה אמר דברים כותרים ושכתי כפי והסירותי את כפי לפי שהיו גופאיים וחמנים מהחלפים בשעת המעשה ואחר המעשה. והותרו כמה שפירשתי בזה שלשת השאלות האחרונות ה' וה"א וה"ב. זה הוא הדרך השני שנוכל לפרש בו הפרשה הוואת והוא כפי הקדמות המפורשים ומוורכב מדברים מזה אחד ומזה אחד עם מה שכללתי אני בעדם על-פי כוונתם:

הדרך השלישית והוא היותר נכון צנינו עינינו שמשם רבינו בקם כאן שלשה בקשות לא שמים בלבד כדברי הרב המורה ולא אחת בלבד כדברי המפרשים אלא שלשה כוונות ראשונות. וביאיר זה הוא שכמו שפרשתי בפרשת

החמונים ועליונים. כי להיות כל מעשה ידי יוצר הם כבודו כמ"ש הנביא (ישעיה מ"ג ו') כל הנקרא בשמי ולכבודי ברחמי. הנה הם כן ג' נקבות בקש מרע"ה כאן. הא' הודיענו נא את דרכיך. והב' את און פניך הולכים אל תעלנו מזה. והג' הראני נא את כבודך. וכינה הדרכים בשם ידיעה והכבוד בלבן ראיה לפי שהדרכים יודעו לו בהשגה שכלו אבל כדור הנמנלות ופגעת וקשרם לא יוכל להשיגם אלא צננוהם שהיא אלו דמיות רחיה מוחשת. והנה הש"י השיב למשה על שלשת באלותיו כפי בדרך אל על ידיעת הדרכים ותוארי פעולותיו בהנהגת בני העם. אמר בפסוק הראשון ויאמר אני אעביר כל עובי על כניך. ר"ל מדות ותוארי הסובים וקראתי בשם ה' לפניך שהם מדות הרחמים שזכור וחנותי את אשר אחון רוצה לומר אז אחון וארחם את ישראל את יהיו ראויים לכך. ואמנם כנגד הבקשה השנית את און פניך הולכים אל תעלנו מזה השיבו בפסוק השני. ויאמר לא תוכל לראות את פני. רוצה לומר הסיבות במה שפחדת ויראת מעטי כי באמת לא תוכל לראות פני וכעפי כשיחבר כי לא יראני האדם ביהוה כעסן ויהיה עוד מי כי יכלו החרון ההוא וכמו שאמר כי את קדשה בצאי והוקד עד כבודו הזה הוא נאמר על הכעס. ואמנם כנגד השאלה הג' פני כי גם שם פנים בכבוד הזה הוא נאמר על הכעס. ויאמר הנה מקום אתי ונצתה על הצור רוצה לומר הנה יש לי מקום מוכן וגלותו לשתרפה בביתך שמה בנצותך הכבוד אשר שאלה והוא על הצור אשר בחורב כי שם עמדה הסכינה לתת מים לעם שנאמר הנה עומד לפניך שם על הצור בחורב. וכבר ידעו המשיינים שבנצותה נזכרו הדברים הרחמיים במשל הגשמיים ולכן המשיל הכבוד ונצתה על הצור כאומר למשה אני ידעתי שאתה התייצב על ראש הצור לראות יותר בדבקות הדברים הנראים שמה כי בהשקפה קרובה לראות התייצב על הצור. ואם הייתי מניחך שמה היה חוקר האור ושלשם בדברים הנראים מכהים עיניך. ולכן לאמר להנין בעדך והוא שאשים אותך נקרת הצור כי אשלה רוח אלהי ויסירך מעל הצור ויכניסך בחור ונקב הצור כדי שיעון עליך הצור וגם יוכיח עליך כפי שאל עמי וזה האופן לא יזיק כך הצור המופלג כי לא תהיה מגולה לאור לשיכחו עיניך בהביטך בצור האביר והוא. וכבר נזכר דומה לזה בצאתו שראה את הכבוד האלהי כאלו היה עובר ממקום למקום. שנאמר והנה ה' עובר ואחריו רוח גדולה מפרק הרים ומשבר סלעים ואחר הרוח רעש ואחר הרעש אש ואחר האש קול דממה דקה. וכן ראה יחזקאל הנביא במרכבה העליונה. כן ראה משה בנצותו סדר הנמנלות וכחותיהם הנבדלים בפני עצמם והשמימיים בפני עצמם והחומרים השפלי' יסודות ומורכבים בפני עצמם ושהשמיים הם שני עליז ולא יעבור גבולו באופן שלא יכחו עיני השגת נצותו. שהוא הנרמז בצור שזכרתי. ואמר והיה צעבור כבודי להניד שבעיניו דברים הנבדלים היושבים ראשונה במלכות לא יזיק צעברת הנבול האנושי כי הוא יתברך ינמור צעור ושימיו בנקרת הצור ויילכו מכל הזק. ואמר עד עברי להניד שאלותיו ספק ומגיעה עברת הנבול לא יהיה לו מונע על השנים כי מיד אחרי עובר הצור המעולה הוא מהבנת הש"י כל אשר הדברים יראה בשלמות וזה הוא שאמר והסרת את כפי וראיתי את אחורי שהם הנמנלים כלם המאחרים ממנו שהוא צראם ושעמם ובודיעו שמה זה יסלחו ויכפר שאלות ויכל צחוקם ולא יספוק עליהם חרון אפו. וזה הוא אמרו ופני לא יראו שפנים ג"כ בפסוק הזה הוא מלשון כעס שלא יראו עוד על ישראל פניו וחרונו. וכן היה שבחירתו המראה שאל משה ילך נא ה' בקרננו וגו' והודה לו בו הקב"ה באמרו הנה אנכי בורת ברית כמו שיהגבר ועל זה הדרך נוכל לפרש גם כן ויעבור ה' על פניו שער על כעסו וחרונו וכפר בעד חטאתם. הרי לך מבואר שלשם שאלות בקש משה וכלם הודה לו הקב"ה והכל מלת פנים שזכרו בפרשה הזאת מיוחסים אל האל יתברך הם כלם לבון כעס. והוא עמו מה שפרשתי בזה חמשת השאלות האחרונות שהעירות בפרשה. והם אחד מאחרונים כתב בזה שנקב משה בהראני נא את כבודך שיראהו הים בראיה חסוית מוגשמת כללות הנמנלים כל אחד כפי מיומנו ועמיו ולזה השם הראני ולא הודיעני ושהי"ת השיבו לא תוכל לראות את פני רוצה לומר הנה השכלים הנבדלים שבהם פני וקדמי כנו שחרגנו אנקלום לא תוכל לראותם בראיה מוחשת כי אינם בעלי גשמים וא"ל שתראה אותם בטיניך הגשמיים כל זמן שאתה חי בנזק וגפס והוא אמרו וחי. אך יעדו וראית את אחורי כלומר שאר הנמנלים שמימיים ושפלים שהם אחרים בערך השכלים הנבדלים המכוונים בשם פנים וגם נכון הוא. הלא כתבתי לך המעיין בפי' הפרשה הזאת שלשים במופלות ודעת רוצה לומר שלשת דרכים מהפ' כלם נפוחים למבין וישרים למוציא דעת וכבר פירשתי אני במקום אחר אני אעביר כל עובי ולא תוכל לראות פני פירוש אחר והוא שאמר השם יתברך למשה שאין הכלית לנינו בהכפפה אבל הכרונה הוא המקבילים את לא יקבלם בשלמות. וזהו אמרו אני אעביר כל עובי כלומר משה ששאלת מראית הכבוד אינו נמנע מזה כי מראיתו אני אעביר כל עובי על פניך וגו' אבל מזה המקביל אתה לא תוכל לראות את פני ומכאן פני לא יראני האדם וחי. וע"ז זה אמר חזקיהו הנביא (ג' ד') קרנים מידו לו ובהם חציון עמו. אבל היותר נכון הוא מה שפרשתי בזה הדרך הנה:

לד א ויאמר ה' אל משה פסל לך עד שער לך את אשר אנכי מאז היום. הגני גורש וגו'. ויש לבאול בפסוקים האלה שאלות: השאלה רא' למה צוה השם למשה שיפסל שני לוחות אבנים כראשונים ושהוא יתברך יכתוב על הלוחות את הדברים שהיו על הלוחות הראשונים כי בשית הלוחות השניות במקום הראשונות היו ראוי שהייתה שות כל ולמה את כן הראשונות פסל וכתב יתברך והשניות פסל משה ולא כתבם וכך אותם הקב"ה ולא פסל אותם: השאלה הב' למה נהג בלוחות השניות האלה קדושה

כרי י"א והטעם אחד כרי י"ב ונקמה מזה אחת כרי י"ג מדות אבל יקשה לדעת הנה שיאשרו חוץ מן הענין המדות לא יקנה וגם כן פוקד עון אבות על בנים . ואחרים מנו מהשמות הקדושים אחד בלבד ה' האחרון מהם . ואל הרי ב' . רחום הרי ג' . חנון הרי ד' . אך אפיס הרי ה' . ורב חסד הרי ו' . ואמת הרי ז' . ונוצר חסד הרי ח' . נושא עון הרי ט' . ופסע הרי י' . והטעם הרי י"א . ונקמה לא יקנה אחד הרי י"ב . פוקד עון אבות על בנים מדה אחרת הרי י"ג . ותחלת דבריהם בכלות בנהם שלא מנו במדות כי אם ה' פסח אחד בלבד . ואחרים לא מנו בכלל המדות ה' ה' ולא אחד מהם . כי אמרו שאינם מדות אלא שמותיו י"א אבל מנו נוצר חסד מדה בפני ענמה ואין הדבר כן כי שניהם מדה אחת . ואחרים מנו ונקמה מדה בפני ענמה ולא יקנה מדה אחרת בפני ענמה . ויקשה לכלם איך מנו נושא עון ופסע והטעם שלש מדות . כי הנה המדה היא נושא והיא מדה אחרת ואין תכונה מפאת חלוף העונות כי הנה כלם בעניניו י"א כשיבחנו הם מדה אחת ר"ל היותו נושא להם לא מדות מתחלפות : השואלה ה"ל באמרו יתבאר נגד כל עמך אעשה נפלאות אשר לא נבראו בכל הארץ ובכל הנוים וראה כל העם אשר אתה בקרבנו את מעשה ה' כי נורא הוא אשר אני עושה עמך . כי לא נמצא בכתוב נסים ונפלאות שנעשו אח"כ עם משה שלא נבראו בכל הארץ ובכל הנוים וגם לא ראו אותם העם אשר הוא בקרבנו כמו שאמר ומה היה אם כן ענין הכרית הזה ולא היה תכלית נעשה . והנה מפרש הפסוקים באופן יתורו השאלות האלה כלם :

ויאמר ה' אל משה פסל לך וגו' עד ויפסלו שני לוחות אבנים . דעת כל המפרשים המאמרים הוא שעמד משה בזה נ' פעמים מ' יום ומ' לילה בכל פעם ופעם שהם ד' חדשים ושני ימים . ועוד שני ימים של ירידה בנתיים . כי ביום שירד בתחלה שבר הלוחות . ונאמר (שמות ל"ב) ויהי ממהרה ויאמר משה אל העם אתם חטאתם וגו' ועשה אעלה אל ה' ועמד להתפלל גם מ' יום אחרים עד שנכלל לו עונם . וזירידה השניה נאמר וישכם משה בבקר הרי ד' חדשים וד' ימים שהם מששה מסיון שהיתה העליה הראשונה עד יום הכפורים שהיה בעשור לחוד השביעי . וסדר הכתובים בפרשה הזאת מוכיח שהדבר כן . ויורה עליו עוד מה שכתוב במשנה תורה שהם ספר משה שלשת הפעמים שעמד בזה מ' יום בכל פעם שנאמר (דברים ה' ט"ו) בעלותי הסירה וגו' ואשכ בזה מ' יום ומ' לילה . ויתן ה' אלי את שני לוחות האבנים וזו היא הישיבה הראשונה אח"כ אמר והתפלל לפני ה' כראשונה מ' יום ומ' לילה וגו' על כל חטאתם וזו היא הישיבה הב' וממנה נ"ב אמר והתפלל לפני ה' את ארבעים היום ואת ארבעים הלילה אשר התנפלי וגו' שהם ענמם ימי הישיבה הב' וחזר לזכרה שם אחרי שכבר זכרה לבגיד התפלה אשר התפלל בה אח"כ . אמר בעת ההיא אמר ה' אלי שני לוחות אבנים כראשונים וגו' ואנכי עמדתי בזה כימים הראשונים מ' יום ומ' לילה . והיא הישיבה הג' שעמד בה . וענין ובינן בה בשלמה הסליחה אמר בה וישמע ה' אלי גם בפעם ההיא רוצה לומר שכמו שזיכרה הראשונה מפני תפלתו ב' השם מחרון אסו לבלתי כלותם כדעתו כמו שזכר בפרשת ויהי עקב הם שני עדים מעידים שמרע"ה יאש בזה שלש פעמים ובכל פעם ההם ישב מ' יום ומ' לילה מבלי מאכל ומשקה . אך אמנם ראיתי מאחרונים המפרשים שימאנו זה ולא יודו לקבלת חו"ל ועוין עליה ג' ספקות . הספק הא' למה ירד משה בפעם השניה ושוב עלה פעם ג' כי אם ירד לבשר את העם בסליחה יקשה למה לא נכתבה בתורה הירידה הב' והיא ומה שנתחדש בה כמו שנכתבו שתי הירידות האחרות ומה שנתחדש מן . וספק שני שמאחר שנעתר לו השם בפעם השני כמו שנאמר במשנה תורה כי יגורתי מפני האף וגו' וישמע ה' אלי גם בפעם ההיא אם כן למה הוצרך משה להתפלל עוד בעון העל בפעם הב' כמו שאמר וכלתם לעוננו ולתעלאתנו כי אם כבר סלח להם השם מה תועלת לזכור עונות ראשונים . והשנו האנשים האלה מפני זה שלא עמד משה בזה כי אם שתי פעמים אחת קודם מעשה העל כשקבל הלוחות הראשונות והב' אחר כך להתפלל על סליחתו כשקבל הלוחות השניות . ובהיות משה במחנה נאמר לו פסל לך או שיהיה עולה בכל יום אל הכר ויורד וסם נאמר לו הנהו זהו . והוצרכו לומר כפי הדעת הזה שכאשר אמר השם למשה פסל לך היה קודם שאמר משה שתי הפעמים אחת חטאתם האלה גדולה ועשה אעלה אל ה' ומה נאמר לו (שמות ל"ב) לך נחה את העם הזה אחרי ששמע ה' י"ג מדות כשקבל הלוחות השניות . ואחרי כריתת הבית וקרון הפנים . ואחר כך היתה פרשת כי עלה מזה ופרשת ראה אתה אומר אלי . ושאלת ג' הנקשות ושאחר זה כלו היה מאמר השם אחס עם קשה עורף וגו' וטעה הרד"ק עדיך מעליך וגו' וישמע העם את הדבר הרע הזה ויתאבלו . ואז היה וימשה יקח את האהל בנסג המנהג ההוא אחר דתו מן הכר וקרון עור פניו . ושאחרי כל זה צוה יתבאר במעשה המסכן והיה כל מה שכתוב בסדר תרומה ובסדר האזן ובתחלת סדר כי תשא והוצרכו נגלה הוא שכל זה הוא עוות הפסוקים ובכלול הפסוקים והכחשת הדברים מאמתהם . כי אין בפק שלא צוה יתבאר על אצלות העם והורדת עדים אחרי הסליחה והכפרה וקלא הריחיק משה אהלו מן המחנה אם לא בהיותם בבהרת פני השם וכעפו . ושלא אמר יתבאר ושלחתי לפניך מלאך לך לא אעלה בקרבך אחרי שכבר שאל ממנו ילך גא' ה' בקרבנו ושהודע לו כי באמרו הנה אנכי בורח ברית ושהבקשות שנקב משה מידעם הדברים וראיתי הכבוד שנאמר לו בתשובתם אני אעביר כל טובי על פיך וקראתי בשם ה' לפניך ותהותי את אשר אחון וגו' שהיה כל זה קודם וירד ה' בענן ויתיצב עמו שם ויקרא בשם ה' ויעבור ה' על פניו . ומי האיש החכם שלא יבין זאת ושלא יתפוס בעין שכל פני שבע הפסוקים שקרו באמת כמו שנכתבו בתורה ובאין הקודם מאוחר ולא המאוחר קודם . ושכבר תרומה וכבר חנוה נאמרו למשה בזה בישיבה הראשונה . וכל זה ויכית תנוחת מנוסל שקבלת חכמינו וזכרונם לברכה בזה היא האמת שג'

וְהַיְהוּדִים אֵלֶּם שִׁמְרָתִי כִּי הֵם מֵאֵל נִפְסוּקִים הֵאֵלָּה שְׁתֵּי קְרִיאוֹת וּקְרָא בֶּשֶׁם
 ה' וּקְרָא ה' אֵל אֵל לֹא תִרְגֵּם שְׁנֵיבֶשֶׁם צִוּוּ . כִּי הִרְאִינוּ מִהֶם תִּרְגֵּם וּקְרָא
 בִּשְׁמֵאל דִּי לְהוֹרֹת שִׁהִי זֶה קְרִיאה וְעַקֵּשׁ מִמֶּשֶׁה שִׁהִי צִוּעַ וּקְרָא בֶּשֶׁם אֱלֹהֵי .
 וְאִמְרַם וּקְרָא ה' ה' לֹא תִרְגְּמוּ מִלְשוֹן קְרִיאה אֵלָּה מִלְשוֹן אֲמִירָה וְאִמְרָה ה' ה' ה'
 לִפְנֵי שֶׁלֹּא הִיָּה זֶה לְשׁוֹן קְרִיאה וְעַקֵּשׁ כִּי אִם אֲמִירָה וְלִמּוֹד לִמְשֶׁה . הֵנָּה הַתִּפְחָל
 שֶׁאִמְרוּ כֵּן וּקְרָא בֶּשֶׁם ה' חֹזֵר לִמְשֶׁל אֵל הַקְּדוֹשׁ בְּיָדָךְ הוּא וְהַתִּפְחָל לִמְשֶׁה אֲמַר
 בִּזְוֹלָת וּקְרָא בֶּשֶׁם ה' וְנִשְׁמִית לֹא אֲמַר מִלַּת בֶּשֶׁם . לִפְנֵי שִׁיּוּקְרָא הִרְאִינוּ הִיָּה
 צִוּעַ וּקְרָא ה' וְנִשְׁמִית הִיָּה מִם שְׁלֵמִדוֹ . וְהוֹתֵרָה לִפְנֵי הַשְּׁאֵלָה הֵנָּה . וְהַתִּפְחָל
 גַּם כֵּן שֶׁנִּתְקַיְּמוּ כָּל הַיְעוּדִים שִׁיעֵד הַשֶּׁם לִמְשֶׁה צִוָּה כִּי הֵנָּה מִם שִׁיעֵדוֹ אִנִּי
 אֶעֱבִיר כָּל טוֹבִי וּקְרָאִיתִי וְהַמּוֹתִי נִתְקִיִּים בְּמִדּוֹת שְׁלֵמִדוֹ וְכֵס הַטּוֹב שְׁלֵמִדוֹ לְהַעֲבִיר
 עַל פָּנָיו וְזֶה שִׁיעֵדוֹ וּקְרָאִיתִי בֶּשֶׁם ה' לְפָנֶיךָ . וְעַם הַיּוֹד שֶׁזֶכֶר מִדּוֹת אֲחֵרוֹת
 גַּם כֵּן אֵין סֶפֶק שֶׁכָּלֹּו בְּמִדָּה הַדִּין וּבְמִלַּת הַרְחִימִים כִּמוֹ שִׁתְּבָאָר וְגַם
 שֶׁלֹּא זָכַר וְהַמּוֹתִי וְהַמּוֹתִי לְהוֹדִיעוֹ שׁוֹכֵן הַמִּדּוֹת אֵלָּה לְהוֹדִיעוֹ שֶׁאִנִּי יִרְחֵם עַל יִשְׂרָאֵל
 וְיִסְלַח מִתְּפִלָּתוֹ . וְהוֹתֵרָה צִוָּה הַשְּׁאֵלָה הֵד' . וְהַתִּפְחָל גַּם כֵּן לֹא אֲמַר וְיִעֲשֶׂה
 ה' עַל פָּנָיו אֲחֵרִי אֲמַרוּ וּקְרָא בֶּשֶׁם ה' . וְלִמְשֶׁה בְּהַלְבִּיטוֹת אֲמַר עַמּוֹ שֶׁם וְנִשְׁמִית
 כְּתָרִי הַמִּנְאֻלִּית אֲמַר וְיִעֲשֶׂה ה' עַל פָּנָיו . וְהוֹתֵרָה צִוָּה הַשְּׁאֵלֹת הֵד' וְהוּא :

ואמנם פי' המדות אשר זכר הנס' . הנה הוא לדעתי כפי מה שאמר ה' . כהן
הגאון שהנכון אלפי שש ה' הראשון הוא עשר והב' הוא תואר מנורת
אדנו ולדבריו היה ראוי שהיה הראשון בן ארבע אותיות והב' אל"ף דל"ת נ"ן
י"ד . ואמנם הרמב"ן כתב שהיו שלשלת השמות הראשונים ה' ה' אל' שמות
העשר והעשרה הם מדות וגם זוה' לדעתי אם קבלה היא נקבל ואם נדון יש תשובה
כי אין העשר רק בשם הראשון וכמו שאזכור . והרמב"ן כתב ששני השמות
הראשונים ה' ה' הם הם אחד והסכומות בהם היוותו נמצא תמיד על ענין אחד .
ואחרים פירשו שלש המדות הראשונים ה' ה' אל' כנגד שלש השמות כי אין נאמר
על הכולל הפתוחו שהוא מצאנוהו מדין לרחמים ה' אל' הנכון בענין זה
הוא שהם יתברך כשהנחותו במציאות יהיו לנו בו שלש אופנים והסתבנות
הא' מהם הוא לפי מציאותו בעצמו אשר לא יכלהו רעיון ולא ישלש בו לשון
והוא יקרא בשם הנכבד ה' כי הדיעות והמציאות אחד וכאלו ענינו המציאות הפלגין
החלסי כי מציאותו יתברך בעצמו הוא תמידי לא סר ולא יסור ואין בהחלפתו
המסכות ומני כי הוא מציאות מהאחד וזה הוא השם המפורש שהיה נקרא
במקדש ככהבו ובמדינה בננו . ואמרו במסכת קדושין אמר ר' יוחנן שם בן ד'
אותיות חכמים היו מוסרין אותו לתלמידיהם פעם אחת בשבוע . ופירש רש"י
שהיה תלמוד אופן הקריאה והפירושו וכמו שהביאו ראוהו ממה שאמר ה' שמי
לעולם לעולם כתב שהיה ראוי להשלימו . וכבר הרב המורה בפס"ח ח"א שלכן
נקרא שם המפורש להיותו מורה על עצמו הוראה מבוראה אין השתחלפות בה .
וכבר עוד ואפשר שזורה זה כפי לשון אשר אמרו היום ממנה כי אם דגש
מועט . וכמו שאח"ל שמי המיוחד לי . ואמנם שם בן י"ב אותיות ושם מ"ג
אזכורו בנמורה כתב הרב שלא היה שם אחד כי אם שתיים או שלש תיבות שהיו
מכנים בהם ענין האלהות ההוא יח' . ולכן היו השמות ההם למטה בקדושת
מהשם המפורש האלהי הנזכר ושם היות שמציאותו ועלמיותו יתברך בלתי מושג .
הנה השם המקודש ההוא יורה כל מציאותו החלסי הבלתי נודע כי אם לעצמו
יתברך . ובמסכת יומא פירק אמר לרס הממונה נאמר במשנה בן קמזר לא רצה
ללמד על מעשה הכהן וכתב וצנור' בנמר' שהיה החכם ההוא נוטל חמשה קולומין בחמש
אצבעותיו ואם היתה ח"צה בן ד' אותיות היה כותבם בבת אחת ופירש שם
רש"י שהיה זה כדי לכתוב שם בן ד' אותיות כאחד . וזה יורה על אחדותו
ופיטותו . ואין ספק אלפי שמות אדונינו לא הגיע לשם המקודש היה שהוא שם
העשר האלהי יתברך מזה המעמד מפיו של הקדוש ברוך הוא . ושעליו אמר
וקראתי בשם ה' לפניך שהוא יתברך למדו והיה קורא בו כרב הקורא לתלמיד
כי הנה מה שנמצא בחלפת נבואתו במדבר הסבה שאמר לו יתברך אהיה אשר
אהיה אין ענינו השם המפורש . אלא שהיה מחוייב המציאות ושלא היה מציאותו
תלוי בדבר אחר . אבל מציאות כל אחד מהנמצאים היה תלוי שזה ענין מחוייב
המציאות . אך השם המפורש שהיה רמז למדתו ועלמותו ועליו נאמר
ושמי ה' לא נודעתי להם כי למעלה מזה . והנה משם רבינו למד השם בקריאת
שמו המפורש הקדוש הוה והוה אומר ויקרא ה' ה' ולכן העיבו אשר דברו שהיה
שם ה' הראשון שם העשר .

י"ד הוא השם השני והנרצה בו הוא הנציחות האלהי אשר לו יתבדך בנפשו
במה שהוא יתבדך בראש והמליאם והעמידם ומתמיד מליאותם הכל הוא ממנו
יתבדך וכללו נבאר ממנו בני מל' איות רוצה לומר הנציחות אשר לו מבטל
והמליאות אשר לו בדברים מאשר הוא ממליאם ולכן בני השמות המורים על
בני המליאות האלה נכתבים כאחד להיות ההוראה בשם ענין המליאות אם לא
ההראשון מורה על מליאותו יתבדך בשמו. והב' על מליאותו בדברים הנבראים
והנאלים ממנו. ולכן השם הראשון הנזכר לא יסמך ואל' השטף לדבר מה כי
הוא השם המפורס הנגדל והגבול מחיהם למלא מה. ועבר אמרו המדקדקים
ששם השם לא יסמך. אמנם השם הב' להיותו מחיהם לנבראים היה הוא
נבאר ומאורף אליהם וקראו ה' אלהי הצאות כללו אמר הממליא והמהיה צבאות
השמים והארץ וגם כן המהיה הכל' הנבדלים ששם משיע הצאות השמימית
ועל זה אמר הנבא וה' אלהי הצבות ה' זכרו רוצה לומר ששם הנבדד שהוא
המיוחד אליו. והנבא המקדש השני הוא גם כן הניע אליו ארון הנביאים במעמד
הנבחר הוא כמו שהרמז לו באמרו יתבדך וגבולת על ספר כפי דעת הכי
המורה שבוין וישני היותו יתבדך אור עולמים והתחלת הנמצאות. ועל בני השמות
האלה הקדושים אמר דוד המלך ע"ה כשראה לדבר ב"ג המדות ברכי נפשי את

[illegible]

באמרו אמונים נוצר ה' שאינו מקפח שכר כל ברים וברים ומלמד זה או משלם על יתר שמושה חסד יותר ורב מהראוי לו כפי מעשיו וזוהי באמת עושה נאווה ומעלה רמה ולכן חזקו ויאמץ לבצכם כל המיחילים לה' כי יש שכר גדול לפעולתם. והנביא גם כן על זה הדרך אמר (מיכה ז' כ') תחן אמת ליעקב חסד לאברהם רוצה לומר סיקים מה שיעד ליעקב וזוהי החסד שאמר לעשות לאברהם שמתו חסד יחן האמת והקיום ליעקב ובניו שהוא זרע אברהם הנבחר וזה ענין ורע חסד ואמת. ולפי שהאדם קצר ימים ושבע רוגו ואולי בימיו לא יוכל לאכול כל פרי מעשיו הטובים באה מדה אחרת נוצר חסד לאנשים כלומר שיסמור סקב"ה שכרו לבניו ובניו עד אלף דור. וזוהי הדרך עצמו אשר המפורר (הכלים ק"ד) אנוס כחציר ימיו מזין השדה כן יצין כי רוח עברה בו ואינו ולא יכירו עיד מקומו. והסוד ה' מעל"ה לא תחשוב שיצד שכרו וצדקתו לבניו בנים ר"ל אע"פ שאנוס כחציר ימיו עובד"ה לא תחשוב שיצד שכרו וצדקתו כי הנס עם היות שהוא לא יקבלוהו הנס יקבלוהו בניו ובני בניו כי חסד ה' הוא שמור משול"ה ועד עולם על יראיו וצדקתו לבני בנים בהיותם וזכרי ברייתו ושומרי מצותיו לעשותם והמדה הזאת לריבה מאלד בישוב בני אדם כי כמו שפעמים יולדו בבני העשירים בנים עשירים כן יולדו גם פעמים רבות בנים שפלי יד וזבתי מזלתיים בממונם. ואם לא ירשו ממון אבותיהם ימותו ברעב או יהיו חוזרים על הפתחים. כן יש ויש מי שאין לו הקימה במעשיהם ויועילו להם מעשה אבותיהם וזה היה הקב"ה כפי המדה הזאת שומר קצת חסדי הראשונים לפקדון לבניהם אחריהם ובמ"ש (חזקיהו י"ז) ישבעו בנים והנחיו יתורם לעוללניהם. וזו היא המדה שזכר משה לפניו יתברך במעשה העגל בראשונה וזכר לאברהם וגומר ואחר זה זכר כאן ית' ג' מדות אחרות והם נואה עון ופשע וחטאה וזנה סודק עון אכזות על בנים. כי אחריו שזכר המדות המתיחסות לזקנים הנדעו מדותיו איך יניבה את האדם בביתו חופא. והמדות האלה באמת כשעויתו יש בהם מהרחמים כי כמו שאמר המפורר כל אורחות ה' חסד ואמת. ואמר לה' אלהינו ברחמים ובסליחות. לפי שכלם יש מהרחמים. והנה כל המפרשים מנו

נושא עון ופישע וחטאה נ' מדות ונבני לא כן יחשוב כמו שזכרתי בשאלת
כי מדה אחת היא ועליה אמר נוסא ולא התרבה בדביו השונות ולא תחתלך
בהחלפותם. האמנם ראה ית' נזכר כאן נ' מיני שונות בלשונות מתחלפים עון
ופשע וחטאה לאחת משתי סבות. הא' לפי שכלל השונות יהיו אם במעשה ר"ל
בפעולות שיפעל האדם בגופו ואבריו. ואם במחשבתו ואמונותיו שנושאים הוא
הנפש. ואם בלבושו ומאמריו שנושאים הוא בלשון והפה וכמו שאמר אדונינו
משה בסוף ובלבדך לעשותי וכדי להעיר על שלשת נאמר בזה המדה נוסא עון
ופשע וחטאה ר"ל שהוא נוסא ומכפר כלל העבירות בין שהיו מהמעשים הנקראות
עון. או מהאמונות והמחשבות הנפשות והנקראות פשע לכוונת הענין. ובין
שהיו מהלשון שנקראו בשם חטא כמ"ס (ויקרא ה' ד') ונפש כי תחטא לנפלא
בשפתים הנה מאי זה אופן ומאי זה מין מחלה הש"י פעמים מסיר אחת מהאדם
בשני מדרכיו והטיבו אותם אותם עד שיסאר עבור ונקי מהם כאלו לא נמצאו
בו מעולם. ונושא הוא מלשון אשרי נשוי פשע כשוי חטאה אשרי אדם לא יחשוב
ה' לו עון שכלל יחד. והסבה השנית היא לפי שקבלו חכמינו ז"ל הקדושים
ז"ל שמדותיו יתברך אחת הוא שמעביר ראשון ראשון ושלשה שונות הראשונים
השומע עשה אינם נמנים זה כי הוא יתברך מכפר אותם ואינו מענישו
עליהם וכמ"ס אליהו (איוב ל"ג) הן כל אלה יפטל אל פעמים שלש עס גבר.
והוא"ל סמוך המדה היא לאמרו (מיכה י') מי אל כמך נוסא עון ועובר על
פשע ויש מי שסמך אותה אל רב הכד שהוא מסה כלפי חסד. ואני חומר
שבאמת לא נרמזה המדה היתה אלא כאן באמרו נוסא עון ופשע וחטאה שהגיד
יתברך למשה שחק את החוטא כשיחטא אינו מענישו על שלשת העבירות הראשונות
ולאשר עשה ולזה זכר שלשת אלה שענינם החמור ויותר חמור ויותר קל. לפי
הסעון לא ימלט שיהיה נעשה בנחירה ורצון או מבגלי נחירה ורצון שהוא
שנוג ואם הי' ברצון או יהיה לתנצות התאוה והיצר הגופני או יהי' לרוע הנפש
שיודעת את רבונה ומכונת למרוד בו. והנה מה שעשה ברצון מגבורת התאוה הנשמית
יקרא עון וכמ"ס עון עקבי יסובני. ומה שנעשה בצרר ורוע הנפש ומיעוט האמונה
יקרא פשע כי האדם או פושע מלכו ולחלו. ואמנם על שששה בגונו יקרא חטאת.
וא"ל נזכרו כאן שלשת השמות האלה להיותם כוללים כל סוג העונות ובהם וכאשר
תתבונן במה שאח"ל (במסכת יומא דף ל"ז) תמצאנהו מכבים למה שפרשתי בזה
כי שם נזכרו בזה דעות. מהם אמרו שהכוונה נוסא וביטול לא העון בלבד כי
גם הפשע שהוא המרד ואין צריך לומר החטא שהוא השנוג. ואמרו שראוי
לזכרם כן ביודיו עושי' פשעתי חטאתי בזה הכוונה עמה. ובמדרש אמרו שאם
שראל עושי' תשובה כל העונות והפשעים נעשה להם כשננות ולפי זה חתיה
יוונה הכתוב נוסא עון ופשע כחטאה ואמרו שכן ראוי שיהיה בזה הבדל הידיו
במאמר המפורש (תהלים ק"ו ו') חטאתי עם אבותינו העונו ופרשענו. וזכר
יתברך שלשת המדות האלה לפי שהיו בישראל שלשה במעשה העגל שחמם
יו מורדים גמורים ומהם מזידים ומהם שוגגים וכל אחת מהנחות היתה לריבם
מדה בפני עצמה בלא שונאה. וכלל הענין שהקב"ה מעביר ראשון ראשון.
לש' מכל אחד מהמינים האלה. ועם מה שפרשתי בזה הדע סבת החלוק
בזה בדברי הנביאים. כי הנה משרע"ה אמר וסלחת לעונו ולחטאתיו ונחלתנו
אז זכר פשע לפי שמפני עוונותיו כל עמו באמרו לעונו ולחטאתנו ולכן לא
זכר הפשע כי לא היה שיראל חלילה וחס יעשה פשע במעשה העגל בידועת
בגוס ומכוונים למרות בו ואלו היו עושים כן לא היו ראויים לכפרה. וכ"ש
עמו וכלל בפשע. אבל היה מבקש סליחה מהעונות שעשו מתגבורת היצר
תאוה והמחשבות ששם הנפשות. אמנם הכניא מיכה יהיה מבזה את הקב"ה
ודוחיו האלהות בסליחה ובכפרה. ולכן אמר מי אל כמך נוסא עון ועובר על

תכלית

ט' וכל קרני את שם קדשו. שאמר זה על שם המפורש הראשון הזכר. ולכך
אמר בו את השם. והנה השם השלישי הוא :

אל וענינו כחיה שלישית נבחנו בתיבתך במהד שבות מניע הנלגל העליון ומנהיג העולם כלו. והנה נקרא יתבדך מפאת הבחינה הזאת אל לפי שהוא גם נגזר מהיכולת כי הוא רוצה לומר ההנעה וההנהגה הדיא תכלית היכולת המוחלט ועליו אמר מרע"ה איך כאל ישרון רוכב שמים בעורף ובגאותו שחקים וכחב הרב המורה פס"ח שלכן נקרא רוכב להיותו מניעם ומנהיגם בכללותם שאמר ובגאותו שחקים על ההנעה העליונה מהנלגל העליון המקיף בגל שהוא מניעו. ועליו אמר מעונה אלהי קדם שהיה הנלגל העליון מעונה לאל הקדמין. ועל זה אמר גם כן כאל הגדול הגבור והנורא. להביד שהוא יתבדך מניע מנהיג ומשפיע בכל שלשת השולמות שאמר הגדול על הנהגת העולם השפל כחאמר דוד ע"ה מה גדלו מעשיו ה'. ואמר הגבור על הנהגת עולם הנלגלים כמו שאמר עליהם נבזרי כח עשי ואמר הנורא כנגד השכלים הנבדלים שהוא בוראם ומשפיע עליהם כמו שאמר (חללים פ"ד') אל נערך בבוד קדושים רבם וגורא על כל הציציו. ולהיות גם אל נאמר על ההנעה וההנהגה נקראו השכלים הנבדלים אלהים. והוא יתבדך אלהי האלהים כמו שאמר הודו לאלהי האלהים וכן דרשוהו במכילתא על המלאכים. ולכן בא זה השם פעמים רבות במוך לשם זבאות. אלהים זבאות לפי שהשכלים הנבדלים הם מניעי זבאות השמים. ובראה לי שכל זה נלמדנו בפרשת סיחוד בפסוק שמע ישראל וגו' שנינו כאלו אמר הסה איך ישראל ושמע פקח עיניך וראה וזהו שכל כי ה' שהוא ממציא הדברים ובוראם ומדבר אותם ואלהינו שהוא מניע הנלגל העליון שהם ב' שמות המורים על היחס אשר לו יתבדך עמנו וי"י שהוא השם המפורש המורה על מציאותו בעצמו הכל דבר אחד הוא ואין בו חלוק כלל כי עה היותם שמות וצביותם מתחלפות הנושא והענין האמתי אחד הוא בהם. הנה החבאר מזה שלשת השמות הראשונים ה' אל הראשון מהם הוא שם עצמוהו ה' והשני ענינו המהוב והבורא והממציא כל דבר. והשם השלישי שהוא אל ענינו המניע הנלגל העליון. ואמנם שלשת השמות שאחריהם רחוב וחמון ארך אפים הם מהמדות אשר בהם ינהיג את בני אדם. וכחב הרב המורה שנקראו מדות כלסון בני אדם כמו שאמריו ארבע מדות נבטני לדיק. ויותר נראה לפרש שהוא מלאון עמד וימודד ארך שהם המדות שהקדום ברוך הוא בהם מודד את האנשים איש צמדו הראויה אליו. ומפני שכבר זכר גם אל שגרה בו מניע ומנהיג הנלגל העליון וכל מה שצרכו ביאד חופן הנהגתו בבני אדם ואמר שראשונה תבנת הנהגתו בחולדת אלהי והיותו ועל זה אמר רחום וכמו שכ' הרב המורה כי כאשר הוצרך לדיק הנהגתו שהיו השוכר מהב"ה רחמים רחכות בו וכמו שיעדלוהו אחר גירתו והצלתו מן הכות ומן החוליים ושימירוהו מכל נזק ועולתו בשמושי ה' הסכרתיים יראה לנו מדת רחום שהוא ענין הרחמנות זאת. ועליו אמר:

רחום כמו שנאמר ברחם אב על בנים ואמר וחמלתי עיניכם כאשר יחמול אים על בנו וכו' ומפני שהם מרחמים על בניה ברחמים גדולים כמו שאמר (ישעיהו מ"ט ט"ו) התשכח אשה עולה מרחם בן כנענה לכן קראו להחלה רחמים מלשון רחם המיוחדת אל האשה וזהו שם מרחם רחום כי יתבאר מורה על הפזנות שעשה אב העובר ברחמי ברחם אדם בזהבחו ונדלו שמה :

וחנון נאמר על ההשכלה והדעת אשר יחונן השם לאלם אחרי בריאתו כמו שאמר אחת חנון לאלם דעת וזהו נאמר חנונים בדעת לפי שהשכלה והדעת הם מעטת הכבדלים כמו שאמר כי אל דעות ה' ונתנה לאלם מוחות חכם וידיעו עם זה שרחום וחנון אינו כפל ענין במלות סיבות כי הם שמות מיוחדים לפעולות מתחלפות. ואמנם אמרו :

דרך אפים הוא גם כן מענין רחמיו בהיות האדם . ואחשוב שלא נאמר
על האדם החוטא שיאריך לו השם אפר כשיחטא אלא על הנער שלא
נעשה בר עוונתו בתחלת ילדותו כי אם בהיותו בן י"ג שנה ויום אחד בב"ד של
מסה . וכן עשרים שנה לביה דין של מעלה . והיה זה לפי שהקב"ה אינו נה
לכעוס אבל הוא מאריך אפו ולכן ברוב חסדיו ורחמיו מאריך זמן העונש לאדם
כפי התורה בביה דין של מסה ובביה דין של מעלה ולהיות מדת ארך אפים
בהנחת ילדות האדם לא היה זה ממדת הדיון אלא ממדת הרחמים . ולא היו
מפני זה לאדם שלשה המדות האלה רחום וחנן ארך אפים בשכר מעשיו כי אם
בחסד אלהים ורצונו ומעט הכנסה . ובעבור זה ברא שלשה המדות האלה
בלשון פעול כאלו יורה שהם זמנו יתברך ורצונו . ואינם כפי המקבלים כי אינם
עדין ראוי לשכר ולא לטונס כפי ימינם . הנה התבאר ממה שביארתיו למה
צוהו המדות זכר השם הכבוד ה' ה' שתי פעמים ולמה לא ברא המדות והשמות
האלה כלם בלשון אחד לשון פעול . ובאו שלשה מהם בלשון פעול רחום וחנן ארך
אפים שהנה היה זה לאודיע ששלשה המדות הן הן מחסד השם ורצונו לא מלד
המקבלים אלא מלד המדות האחרות שזכר בלשון פעול היו כפי הכנת המקבלים . ומלד
היותו ית' פעול בהם כפי הכנסתם . והבורר בזה שתי שלשות ב' והנ' .

ר' חסד ואמת נוצר חסד לאלפים הודיע באלו משלש מדות הקדוש ברוך הוא למשה שאחרי ביות האדם בלש בימיו ובשניו הנה לא ימלט מהיותו לעין וישר או רשע וחוסא ואם יהיה ירא אלהים וסר מרע ביהר ששכרו יוכלל בשלש כוונות. ה' סיבה יתברך לו רב חסד כלומר שמלבד שיקבל שכר מעשיו הנה עוד ישם הסי' עמו חסד גדול. ועל זה אמר ר' חסד ובעבור זה אמר במשורר וגל חסד רואה לומר שחסדיו גדולים. והנ' הוא אמרו ואמת ל' שמלבד החסדים שיעשה למצוים ולישירים בלבותם הנה עוד ישם עמו השם שטובן אחי' לתת לו שכר פעולותיו משלם על פי המשפט והראוי וכמו שאמר המשורר (תהלים ל"ח) אבן את ה' חסדיו אמונים נוצר ומשלם על ישר ושה גאון חזקו ויחמץ לבבם כל המיתלים לה'. רואה לומר אבן את השם חסדיו לפי שהוא משלם השכר והחסדים כפלי כפלים במראיו. וביאר זה עוד

תכלית מעלת הכפרה. ולא זכר החטאת שהיא הכנה לפי משמרת הדין אין ראוי שיענש האדם על השוגג כיון שלא עשהו בדעתו ורצונו. אבל דוד הע"ה עם היות שאמר חטאת נעורי ופשעי אל תזכור אל תחשוב שזכתי והשמים העון כי מיד אמר אחריו למען שמך אדוני וסלחת לעוני כי רב הוא. הרי זכר כל שלשת חטאת ונו' ופסע כמו שזכרנו וסלחת במה שפרשתי בזה השאלה הס':

ונקבה לא ינקו פירשו המפרשים שעיני המדה הזאת הוא ש' יתברך נוסא עון ופסע וחסאם אבל אינו סולח אותם לגמרי אלא נוסא שישא את החטא מזמן לזמן כמו שאמר וביום פקדי ופקדתי וכו' ענין ונקם לא ינקם שלא ינקם ויסלח לחוטא בהחלט כי היושר והסליחה מבלי חשבה סתרים זה לזה וכן אחו"ל האומר הקב"ה ותרן יתורונו מעוהי אלא מאריך אפיה ונבי דליה. אבל הס' ו"ל הנדלו המדה הזאת ואמרו ונקם לשבים לא ינקם לשאינם שבים והרב המורה פירש המדה הזאת כלה מהרחמים ושהיא מלבון ונקמה לארץ תשב ונקם לא אנקד רוצה לומר שלא יכרות החוטא על חטאו. אבל ייסרנו כאשר ייסר אדם את בנו ולי נראה שס' על כל פנים שתי מדות ופס' בהם מהרחמים וביאור זה הוא באחד משני פנים. ה' שיהיה ונקם מדה אחת. וענינה שהודיע יתברך שכלכל שלא יענש החוטא על שלשת העונות בהיותו מעביר ראשון ראשון. הנה עוד ירחם עליו שש"פ שיחטא עונות הרבה אם יענש וזכות מרובים מהם ינקם אותו ויפטר נקי וזדק מכל חטא לפי שהוא יתברך מטה כלפי חסד ועמו הסליחה כאשר יהיו רובם זכיות. והמדה השנית היא לא ינקם רוצה לומר שאש"פ שיהיה לחוטא רובו עונות ומטוטו זכיות הנה לא יכריחיהו בהם יתברך ולא יעשה בו כלים. אך ייסרנו במשפט ולא ינקם ולא יכרות אותו לגמרי. ויהיה לפי זה ונקם מלבון נקי ולא ינקם מלבון כריחה. והם שתי מדות עונות ומחלפות. וכבר ביאר הנביא המדה הזאת באמרו (ירמיה ל') ואהא אל תירא עבדי יעקב נחם ה' כי אחך אני כי אעשה כלה בכל הנוס אשר הדחתך שמה ואותך לא אעשה כלה ויסרתך לא למשפט ונקם לא אנקד. והסוף השני מהפירוט בזה המאמר הוא שהודיע הקב"ה בזה שתי הודעות עיונות האלה שישאל על שיהיה רעים וחטאים לה' מאד ועם כל אורך גלותם. הנה הוא ינקם ויאל אותם מזרותיהם ויזיחם מגלותם באחרית היום. והבנליים שהעידוהם והרעו להם יד' ה' עמו וינקום נקמתו מהם. ועל זה אמר כאן ונקם לא ינקם ר"ל אנקם אותך מזרות הגלות ולא אנקם את אויביך ומשכים לזה אמר ויאל הנביא מזרים לשמחה חסיה וגומר מחמת בני יהודה אשר שבו דם נקי בארצם ויהודה לעולם תשב וירושלם לדור ודור ונקמה דמה לא נקמה וה' שוכן בציון רוצה לומר שהאומות שהגלו את ישראל יהיו לשמחה מפני החסם שעשו לבני יהודה בארצם. אבל יהודה וירושלם יסבו לעולם ונקמים המדה שנאמרה למשע שיעקב יהודה מגלותו וצרותו. אבל דמו לא ינקם מהאומות אשר שבו אותו לפי ש' שוכן בציון וראוי שיעניש על עמו והוא כזה שפרשתי בזה השאלה ה':

פוקד עון אבות וגומר זו היא הנקמה האחרונה מהמדות האלה כי הנה אחרי שאמר ולמד למשה הנהגתו לחוטא שנושא לו עון ופסע וחסאם בהעבירו ראשון ראשון. ובעל שאר העונות נקם לא ינקם ולא יכרות את החוטא לגמרי אבל ייסרנו ביסורים. הודיעו עוד שם באותם ביסורים שיעניש בהם את החוטא לא יענישוהו בבת אחת כי אולי לא יוכל לסבול או יפחת הסבורס ויכלו ולא יהיה לו עוד שום ענף ולכן יסר אליו רחמים שיענישוהו בקצת העונות ולבניו בקצתו ולבניו בציון בקצתו וכן על הדור הרביעי מורעו כדי שכל אחד מהדורות יקבל קצת מהעונות ולא יקבל כלו אחד מהם. וזהו יהיה נקל לסבול העונות הה'. ומזה הדין יהיה זה מלת רחמים. אך אחו"ל קראוה מדה של פורענות לפי שעיניה חנוק העונות ואין המדה כולה שבר כמו ועושה חסד. לאלפים. והרבנ"ג כתב שעיני פוקד עון אבות על בנים הוא שיענשו הבנים בעונם אביהם. אבל זהו במקרה כי כשיעבור טוב מה מהאבות יקרה לבניהם אחרים שלא יהיה בידם הסוב הה'. במקרה מפני שהפוקד מן האבות כי לולי הפוקד מהם היו בניהם מחזיקין בו וקשתיים בזה ממ"ש (איכה ה') אבותינו חטאו ואינם ואנחנו עונותיהם סבלו שפי' עונותיהם עונותיהם. ודעתו זה לא יסע בעיני ה' ואין ראוי לקבלו כל אדם אשר בשם ישראל יבנה. לפי שאין המדה האללית נקראת מקרה אלא עונש נמשך בעצם ואמת לא לבד לאבות אלא גם לבנים שיקומו אחרים ממ"ש הנביא אבותינו חטאו וגומר לא כיון למה שפירש בו השכח. אך פירשוהו הוא אבותינו חטאו ואינם שמתו בעונם ועב"ל לא לקחנו מוסר. אבל עונותיהם סבלו ר"ל לקחנו אותם על עצמנו והחזקנו בהם לעשות' והוא מלבון עון וחסא. ואינו מלבון עונש. ואמנם המתרגם ויפטר המפרשים כלם פירשו פוקד עון אבות על בנים כשאותוים מעשה אבות בדיהם. והודיע הכתוב הזה שהפקידה הזאת נמשכת על ד' דורות. והענין בזה הוא שאפילו שיארכו ימיו של האדם החוטא וייראה ד' דורות בעיניו שכתוב (באיוב מ"ב) וירא את בניו ואת בני בניו ד' דורות וכ"כ ביוסף וירא יוסף לאפרים בני ש'שים ומלת בני סמוכה והם רבנים יראה ענינם תמידי והודיענו הכתוב הזה עד היכן מגיע גבול הקירבה כי חמלת האבות עד פה חבול ולא הוסיף וע"כ הרעש שראה אביו ואבי אביו וקנו עושי רשע והנה גם הוא אחרים ראו להציל עליו יסורין ולפקוד עליו עון כלם. מפני שהבנים כשאותוים עון אבותיהם בדיהם לעשותם ראוי שיענשו שבע על חטאתיהם מפני הסתבכותם באותם העונות שלכך יפטרנו מוסר יותר חזק. אבל עכ"פ יקרה איך יהיה משמרת הדין שיענש הבן החוטא כדי רשעו ונס כדי רשעת אביו. כי הנה חזק הסתבכות חובי שיענש הרבה החוטא. אבל לא בנחית אביו ואבי אביו כי אם בנחיתת עצמו. ובעבור זה הדרך היותר יפה בעיני בזה הוא מה שזכר כתבתי בס' עשרת הדברות בפרשת יתרו. שהבנים הקצנים כמו שלא יחשבו להם עון להענישם עליו כן לא

יחשבו להם זכיות. אבל הם כבצרי האב וחלקיו. ובהיותם קטנים יענשו בעבור זה בעון אבותיהם ואבות אבותיהם. לפי שזה הענין יווחם לאבי' ולא לילדי' ומפני זה הנביל לה' ד' דורות כי תכלית מה שאפשר לאד' שיראה מורעו מימיו הוא עד הדור הד' ובמ"ש הרב המורה ובאשר ימותו הבנים והבני בנים גם שלשים גם רבשים התי' יתן אל לבו ונס הזקן יאמר בשלי הרעם הזאת לנו ויבול אל ה' וירחמנו וכבר ביאר זה הנביא הושע באמרו אפר' קטף ישופך ככודם מלדה ומבטן ומחריון כי אם ינדלו את בניהם וסכלתי' מאדם ר"ל שאלפים בעבור עונותיו העיף נחשופך ככודם שהם הבני'. וזה בהיותם קטנים מלדה ר"ל שימותו בזמן הילדה או מבטן שיפילם המלאה או מהריון שיושחתו בבטן. ואם ינדלו את בניהם הנה לא יגיעו אל גבול אבנים כי אולי השכלם מאדם ועם מה שפרשתי הותרם השאלה ה"א. ואתה המלא הפסוק הזה פוקד עון אבות וגומר בתורה בד' מקומות. ב' מהם ב' הדברות הראשונות והאחרונות וא' בפרשת המרגלים. ואחד כאן בזכרון המדות האלה. האמנם בעשרת הדברות נאמר בהם לשונאי לפי שהפקידה הדין היא בעיני פ"א להכרות ולמחות שם העובד אותה מישראל כי הוא שונא ואויב חרף ה'. אבל שתי האחרים אין בהם לבנאי כי הם כוללים את העונות ואינם לכלים אלא לפקוד עונש. ורשיתי מ' שהקשה בזה כיון שהמדה היא שהפקידה תהיה עד ד' דורות ולא יותר מדוע אם כן אמר הכתוב וביום פקדי ופקדתי עליהם. ודרשו אין לך דור דור בלא דור בלא דור ואין לך דור בלא דור וכללן אחר אחר הדיבורי במקום אחר אין לך פורענות שאלה על ישראל שאין בו קצת מפורענות של ענין ויהייה מזה שיהיה פוקד עון אבות אין הפקידה היא אלא לבון וכיכר שהקב"ה זוכר עון העניל כשהדור חוטא. אבל אינו פוקד שיענש עליו כי בחורבן בית המקדש נפקד הכל ונמחה העון לגמרי כי בודאי היה החורבן ההוא די בו למחק עונותיהם ושלא יפטר להם מאון העניל כלום והנה יורה על זה שנאמר בחורבן בית המקדש קרבו פקודות העיר ונמלת פקודות רמו מה שכתוב כאן וביום פקדי ופקדתי. וכן אחו"ל במדרש היתה עד היכן עון העניל קיים ר' ברכיה אומר עד ענלי ירבעם הנאמר (הושע י') כרסאי לישראל ונגלה עון אפרים ונו' רבי שמואל בר נחמני אומר עד חורבן בית המקדש (יחזקאל ט) שנאמר קרבו פקודות העיר הא למדת שאין עון העניל נפקד כלל מחורבן הבית ואילו ואש"פ שאינו נפקד זכר הוא זה הוא הדרך אשר כתבו אנשים בעיני בזה ולא נתישב בזה דעתי לפי שאם היה צ"ס פקדי ופקדתי נגמר בחורבן בהמ"ק הרי היו יותר מד' דורות משון העניל עד החורבן ההוא ואין יכנס אם כן הכתוב הזה עם המדה שהבניה על שלשים ועל רבשים. ועוד שהנה הכורבן והפקידה אחד הם שלא יוכיר בהם דבר לבטלה אלא לפקוד כמו שהוא. אבל היותר נכון אולי הוא כפי דעת אחו"ל שכן העניל שיהיה קודם זכרון המדות האלה נור עליו יתברך וביום פקדי ופקדתי ואמרו אחו"ל שיהיה בכל דור ודור ובכל פורענות ופורענות וכן מהשון ההוא. אבל אחרי כן נחמיה הקב"ה למשע רביו להודיעו דרכיו אשר בהם ינהיג את ישראל מעם וסלחה. ולא הנביל המדה הזאת עד הדור הד' ולא נכלל עון העניל במדה הזו כי הוא קודם אליה. הנה ההבאר שי"ג המדות שזכרו בכאן באו בסדר ראוי והגון מאד כי הנה זכר ראשון שם העניל שהוא ה' ראשון ואחריו ה' השני שהוא מהוה השולם וזכר אותו. ואחריו גם אל המורה על היותו מניע הגלגל העליון. והיו אם כן שלשה שמות הקדושים האלה מתחברים אליו יתברך. ואחר זה זכר שלם מדות אחרות שפוסה הקב"ה עם האדם בהחלתו רוצה לומר במעיו אמו ובגדולו והם רחום וחנון ארך אפים. ואחר כך זכר מה שיעשה עמו אחרי היותו אדם וזה אם היה זדק וישר יעשהו בכלם מדות והם רב חסד ואמת נוצר חסד לאלפים. ואם היה רשע וחסאם יפטר אותו כהיותו ית' נוסא עון ופסע וחסאם ונקם לא ינקם פוקד עון אבות ובמדות האלה שזכר נכללו כל שאר המדות האללויות הנאמרות מן הרחמים. כי הנה אמרו האל הנצור והנודע ענינו שהוא מנהיג שלשת השאלות ונכללו במדת אל. ואמנם שדי ואלהי הצבאות ענינם שהוא מניע הצבאות השמים ומנהיגם וכל זה נכלל בשם אל. וכן צור עולמים הרבון זו נותן הצורה והמציאות לכל הנבראים והוא נכלל בשם ה' השני וכן הסוב והמטיב חי וקיים כלם יוכלו בשמות אשר זכר במדות האלו. וכן מוחל וסולח נכללו בנושא עון ופסע וחסאם. וזדק וישר אפשר שכלל במדת אמת. והכוונה בכל המדות האלה היא ללמד למשע ומותיו האללויות שישמש מהם הסוב והרחמים חמלה ולכן לא זכר אלא אלה ונכלל ענין השלם היו מדות רחמים. והוא חסד ורחמי שביארתו בזה שתי האלות הי"ג והי"ז. וחכמי הקבלה אמרו שהי"ג מדות הולכות על ד' ד'. כי אחרי שזכר השם הראשון העליון שהמדות מתאחדות בו והוא אינו מדה תמלא י"ג מדות. ד' מהם ממדת הרחמים. וד' מהם ממדת החסד. וד' מהם ממדת הדין:

ואמנם בהתר השאלה הי"ד שהיא במספר המדות האלה. אומר שם בלי ספק י"ג. והם הא' ה' הראשון. והב' ה' השני. והג' אל. והד' רחום. והה' חנון. והו' ארך אפים. והז' ורב חסד. והח' ואמת. והט' נוצר חסד לאלפים. והי' נוסא עון ופסע וחסאם. והיא' ונקם. והי"ב לא ינקם. והי"ג פוקד עון אבות. הרי לך במספרם שלם. ואחר תראה שי"ג מספרו אחד והוא המורה אחד המכונה ב"ג מדות האלה כי הא' שהוא השם הראשון הוא שם העניל לבדו. והח' הם שמונה מדות מההסבה והחנינה שבהם ה' אל רחום וחנון ארך אפים ורב חסד ואמת נוצר חסד לאלפים. והד' הם ארבעת המדות האחרונות מהדין שיתערב בו מהרחמים. והם נוסא עון ופסע וחסאם ונקם לא ינקם פוקד עון אבות ונו' הנה הם י"ג והם אחד והותרה בזה השאלה הי"ד: והנה משה רבינו כאשר שמע י"ג מדות האלה וראה שרובם היו מהרחמים וכמה מחמדות האללויות היתה נכללת בהם השתתפה ויקוד ארצה וישתחו לנח שכן והודיעה לאל שנמלנו ברחמיו להנעו למעלה והיה ורב טוב לבית ישראל ברחמים

נרחמים אשר יסנינו וזה. ואמר לפניו יתברך אתה מלאכי חן בעיניך
אדני ילך לא אדני בקרבנו ואין ספק שזה הסס אדני לא נזכר בזאת הפרשה
רק במקום הזה. והמקובלים כתבו בו דברים רבים ומה שראיתי יותר ראוי
זוה הוא ב' דברים. הא' הוא כי זה הסס הוא אשר נחזר להסס שעליו נאמר
כי שמי בקרבנו. והב' שהוא היותר קרוב והיותר נמצא ומשם רבינו כשהתחנן
על עמנו אמר אדני אליהם אחת החלות להראות את עבדך ודניאל אמר ושה אדני
אלהינו אשר הוצאתנו אדני ככל נדחותך ישוב כח אפך וגו' והא' פניך
אל מקדשך השמם למען אדני שמה אדני סלחה אדני הקשינה לאדני
אלהינו הרחמים והסליחות. ודבריהם כלם קדושים אבל כפי פשט הכתובים
נראה לפרש שמה רבינו לא עזר כח לזכור בפיו ובפסחיו הסס הנכבד
כאשר שמע אותו מפי הנזורה בלוחות המעמד הנורא ועלום. כי ירא מדבר
בלשון שהוא משתמש בו הקדוש ברוך הוא בזאת שעה לפניו. ולכן קראו
בשם אדנות כאומר אדני ובידי אחרי אשר עשית עמדי כל החסדים והטובות
האלה אבקש ממך עוד שילך לא ה' בקרבנו. ומלת לא היא כמו שפירשתי
למעלה לשון עתה רוצה לומר עכשיו שאמרתי לי שאתה נושא עון ושעשית
והראיתי כל הגדלות והנוראות האלה הרי לא חסדך שילך לא אדני בקרבנו
רוצה לומר שעתה בדיוחני במדבר ילך בקרבנו האדון שלי הדובר ב'. כי
נריכים אהנו מאד שתלך עמנו בעבור שישאל עם
עורף הוא מוכנים בעצמם לחסוד ויזרע רע מעשיו.
ואם ילך המלאך עמהם אין בידו להכותו כמו שאמרתי כי לא ישל לפשעם.
ולכן דריך שתלך בקרבנו וכלתה לעוננו ולחטאתנו מה שלא יסלח המלאך. והנה
אמר עוד ונחלתנו. לתת טענה שנית על הליכותו עמהם והוא שכיון ששם כל
הליכה המלאך הקדוש ברוך הוא היה עתיד להנחילנו את הארץ וזה הוא אמרו
ונחלתנו. והרלב"ג כתב ששם מפני זקנו בפסוק הזה כי מפני שהיוס הוא
היה קשה להפך עורף אל מה ששקע בו אחר הנה אם הסתכל לעוננו
ולחטאתנו עד שישקעו באמונתך תחלה אותנו לעולם כי הם קשה עורף ולא יסורו
מאמונתך כשיסחכנו זה ושינח התכם מאד הפירוש הזה ואינו מוצא בו טעם
לשבת אך הוא כפי פסוקו כאשר פירשתי וכן זוה הדרך הוא רפאה נפשי
כי חסתי לך רוצה לומר אני מבקש ממך רפואה לנפשי בעבור שאני דריך אליה
מאד כי חסתי לך. והנה ראה שמה לבקש על זה עתה מפני שהקדוש ברוך הוא
נתן לו למעלה פתח תקוה שכוד יתן עמכם ולכן עתה שיהיה עת רצון בקש
שהיה הליכותו בקרבם עתה ולא יאחר הענין עוד. והסס השינוי הנה אנכי
בורח ברית ואין ענינו סיכרות משה עתה ברית חדשה בין הסס ובין ישראל
כמו שפירשו המפרשים כי הנה לא נעשה שם ברית אחרת. תכל ענינו שאמר
הסס שהוא כורת ברית וגשעו על מה ששאל ממנו וכו' שילך בקרבם. וזה
הוא נגד כל עמך אעשה נפלאות שם המיוחדות לפעולות הש"י ואינם מפעולות
המלאך אשר מפסיו מסודרים. וחכמינו זכרונם לברכה אמרו הנה אנכי כורת
ברית ברית שנייה חוזרת ריקס. והיה הנפלאות שיעד לעשות עמהם דבקות
שכינתו בחוכם. וענינו כבודו הכינס במדבר הנורא ארבעים שנה כמה שאמר
שמלתך לא בלחה מגליך ורגלך לא בנקה ונחון סיוחן ועונו ושאר הנפלאות
שנעשו במדבר. ונה עמידת השמש ברקיע שנתעה אל יהושע שלא נזרע כמנהגו
בכל הארץ וכל הגוים. וכל עוד זוה היסוד מציאות הנבואה שישאל ולא
באותה אחרת וכל שהספכל עליו בלחמו ונפלינו ואינו ועמך וכן נפלאות הירדה
ואמר שמלבד זה עוד יעשה עם משה בפרם הסד אליה וגם מופלל. וכו' וזה
קרון פניו שזכר אחר זה ועליו אמר כאן וראה כל הסס אשר אחת בקרבנו את
מעשה ה' כי גורא הוא אשר אני עשה עמך. כי היה חסד פרסי למשה
הנס הגדול שהוא כמו שאבאר בענינו. והנה אם כן היה הקב"ה בזה הוא הכרת
הברית ומחייב עמנו באלה ובשבעה לעשות בטובות והנפלאות האלה לישראל
ולמשה. ואמנם הדברים שחייבו ישראל לעשות כדי למרק עון העגל ולהשיב
דרכם להחזרות אל אליהם הוא מה שזכור אחרי זה. והותרה השאלה

החמשה עשר האחרונים:

יא שמר לך את אשר אנכי מצוך היום וגו' עד ויהי סם עם ה' ארבעים יום
וארבעים לילה. ויש לשאול בפסוקים האלה שאלות: השאלה הא' מה
ראשית יתברך אחרי שנתרצה על עון העגל לזכות לישראל המצות האלה שזכרו
כאן שסם עמם נזכרו למעלה בסוף פרשת משפטים אחת לאחת כי אין ספק
שלא היה עליהם כאן מפני עון העגל כיון שקודם החטא ההוא כבר נזרע אותם
להסס וגזכרו זה האופן עמנו: השאלה הב' באמרו שמר לך את אשר אנכי
מצוך היום שזכר משה ידבר זה לאשר אני עושה עמך. ויקשה אם
כן מה ראשית לזכות ולסויד על זה למשה בפרט בדיוחו ירא אליהם וסר
מרע: השאלה הג' בכלל לשון השמירה שאמר שמר לך. ואח"כ אמר
השמר לך בדיוח ד' שאלות מהם כי הנה שמר והשמר ענינם אחד ובגמיהם
במשה ובאשר: השאלה הד' אם התחיל להזהיר פן תכרות ברית ליושב
הארץ למען זה הפסיק בענין ההוא וזוה שלא יעבדו הס עמם ע"כ כמו שאמר
כי את מונחותם תחזון וגו' כי לא תשתחוו לאל אחר וזמר אחר כך לענין
הברית שהתחילו בו באמרו שנית פן תכרות ברית ליושב הארץ: השאלה הו'
באמרו אליו מכה לא תעשה לך. כי הוא מאיכור העבודות אליהם שכבר הזהיר
עליה באמרו כי לא תשתחוו לאל אחר. אף כי כבר נכפל הזיוי היה פעמים
ברות במה שעבר ואין לומר כי זה על זה מפני עון העגל. כי הנה קודם
שנעשה אותו עון נאמר בזה עמנו בעבור משפטים: השאלה הו' מה ראשית
יתברך לזכות כאן על המועדים והרגלים וכבר הזהיר עליהם בעבור משפטים
שהיה בין זה לזה כחש ימים או קרוב אליו ומה זורק בהסגותו כאן:
השאלה הז' למען לא הביא בכלל המועדים יום תרועה ויום הכיפורים. אחרי

שהסס נס כן מועדי ה' ובעבור אמור אל הכהנים וכן בעבור פתחם נזכרו כלם
אלו ואלו ולכן יקשה למען לא זכרם במקום הזה: השאלה הח' למען בחור
זכרון המועדים הכנים מלות זכור פטר רחם בין פסח וזין שבעות ולא עשה
כן בעבור משפטים כשזכרם שמה ולא באמור אל הכהנים ולא בעבור פתחם:
השאלה טו' למען הכנים הכתוב מלות השבת בין פסח לשבעות. והנה
היתה קודמת אליהם ובעבור אמור אל הכהנים ובעבור פתחם פתחם תמיד נזכרה
בבת בתחלה ואחר כך חג הפסח וחג השבועות ושאר המועדים כלם ולמה לא
נזכר כאן כן השבת בתחלה ואחריו המועדים: השאלה וו' למען אמר במלות
פטר רחם ולא יראו פני ריקס. והנה לא סמכו למלות הפסח ביחוד כמו שבעבור
משפטים סמכו לפסח. ובעבור ראה אנכי סמכו אל כל הרגלים: השאלה
זז' א' במה שאמר במלות הראשית את פני האדון ולא תמצא בלשון הזה
במקום אחר אלא בענין הראשית וכן בס' משפטים יראה כל זכורך את פני האדון:
השאלה חח' מה ענין אמרו כי אורים גוי' מפניך כי הנה כבר נא' הני גורם מפניך
את האמורי והודעת הגורם הוא כפל ומותר וכ"כ במקום הזה: השאלה טז' למען
הסוף לומר ברית בעלותך לראות וגו' שלש פעמים בשנה כי הנה כבר קדם
הזיוי שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך ולמה נשנף: השאלה טז' למען במלות
שהביא אחר זה מבלי זורך וקשור כלל והסס לא תזבח על חמץ וגו' ולא ילך
וגו' ראשית זכורי אלמתיך וגו' גדי בתלב אמו. כי הנה המלות האלה כבר
נזכרו בזה הדרך והלשון עמנו בעבור משפטים ראשית זו לו. והסס אם כן כאן
נכפלות ולמה נזכרו כאן המלות האלה מצין כל שאר מלות החזרה שנתנו בסיני.
והני מפרש הפסוקים בלשון יתרו השאלות האלה כלן:

שמר לך את אשר אנכי מצוך היום וגו' עד ויהי סם עם ה' כאשר נתרצה
הקדוש ברוך הוא למחול ולסלוח לישראל את עון העגל וברית בריתו
ללכת עמם עמנו לעשות להם נסים ונפלאות היו חשני' ישראל שיעו עליהם
דברים קשים כדי למרק את פשעם. וכאמרו הנביא בלשון השב בשבעה
במה אקדם ה' אפך לאלהי מרום האקדמות בעולות בעגלים בני שנה בחרצה
ה' באלפי אליהם וגו' האתן זכורי פשעי ר"ל תמורת פשעי. אבל הש"י כי חפץ
חסד הוא לא כן עשה לישראל כי כאשר נתרצה אליהם על העון החמור ההוא
אשר עשו לא העמים אותם במלות חמורות וקשות ולא הדבק להם תורה חדשה
ומלות מחודשות מתחככות לשון העגל אבל לזכור אותם מה שכבר נעשו עליו
קודם שחטאו. להודיעם שחטאם נחפרו ובלא מחיר עבודה ומלות נחרצה
לסלוח להם. ולכן אמר למשה שמר לך את אשר אנכי מצוך היום ולא היה
זה אזהרה לישראל שימרו המלות האלה אלא זיוי למען בפרט שימרו
ויזכרו מה שיעו אותו בעת ההוא כדי לכתוב אותם המלות שיהיה עליהם
עתה. והיה חפץ משה שיזכרו דברים מחודשים גדולים וקשים עליהם לעשותם.
ואז אמר לו יתברך אותם המלות עמם שכבר זכיר עליהם קודם העגל. אם
לא שזכרם כאן בלשון וסדר נאות כפי המכוון הנה. וכן פירש הפסוק הזה
הרב"ב שזוה למען שימרו אלה התנאים ויבדקם בעבור להודיעם לישראל.
והותרו בזה שתי שאלות הראשונות הראשון והב'. ואמר הני גורם מפניך וגו'
להגיד שכיון שהוא יתברך גורם מפני ישראל את האמורי ושאר האומות אין
ראוי לישראל זכרות ברית עמהם. כי מדרך המוסר בסיות שר ודלון עוזר
לאדם מה ולזאת מלחמותיו ומגרם את אויביו אין ראוי שישלם האיש בעל הריב
עמם מבלי רשות ומלות האדון השעור אותו כדי בדיוחו יתברך מרגע
אויביו אין ראוי סיכרות להם ברית כי יהיה זה חלול כבודו יתברך כל שכן
שהאבדב והברית עמהם לא תלחל. כי אחרי שהסס לקחו את ארצם מידם אין
ספק שתמיד יבקשו רעת ישראל וזה אמרו אשר אחת בא עליהם רוצה לומר
כי כיון שאתה ישראל באת אל הארץ ההיא ולקחת אותה מידי יושביה והסס
עבוקים וגזלים ממנה איך יסמרו לך ברית אהבה אבל יהיה בהפך כי יהיה
למוקש בקרבך כלומר שכאשר תקראנה מלחמה יתוספו על שונאך וילחמו בך
וגם יהיה למוקש מלד אחר והוא בפתח לפניך מכלול העבודות אליהם.
וזה הוא כי את מונחותם תחזון וגו' כי לא תשתחוו וגו' פן תשתחוו וגו'
ופ' הפסוקים האלה כך הוא יאמר עם היות שאתם בני ישראל בנבואתם לארץ
תשתדלו לזכר העבודות אליהם לקרובך ותחזון מונחותם ובמחשבתם של האויבים
ותעשה זה לפי שאתה לא תשתחוו לאל אחר ביראתכם את ה' כי הוא אל קנא
כמו שראיתם בענין העגל. הנה הש"פ שיהיה כן. אולי תכרות ברית ליושבי
הארץ לשיטתו אליהם ותחשבו שאין בזה עון ואשמה. ואין הדבר כן כי המה
יזנו אחרי אליהם בעבודתם את הפסילים. והיה רעה רבה שבארץ הקדושה
יעבדו שום אדם עבודת אלהים שהוא אלהי נזר הארץ. ותמשך עוד רעה אחרת
מזו והיא שזנחו לאליהם וקרא וגו' כי אחרי הש"פ יעשו חסים
ויזנחו זנחים ויקראו את ישראל לזכות מהם והוא נס כן עון פלילי שזני
ישראל בשר וזנחו יאכלו יתנו יין נסיוס. ועוד ימך מזה המושך אחר רעה
לשיתם והוא שתחתן בהם ולקחת מונחותו לבניך. כי עם היות שישראל לא
יתנו בנותיהם לערבים עכ"ל כבר יקחו בני ישראל את בנות האומות לנשים
ויחשבו שהבעל ימסור בלחמו ויחזירם לאמונת הש"י ועבודתו ויהיה הדבר בהפך
כי תמיד תזנינה בנות הגוים ההמה אחרי אליהם והזנו את בעליהן בני
ישראל אחריהם לע"א. והנה התבאר שאין כפל בלשון השמירה
בפסוקים האלה ממה שאמר שמר לך והשמר לך. כי הראשון הוא זיוי למשה
והשני הוא אזהרה לישראל. והותרה בזה השאלה הו'. ובלא אמר כי את
מונחותם תחזון כי לא תשתחוו לאל אחר כמליה ומזהיר בכתב על בעול
העבודות אליהם. אבל להגיד שאע"פ שבנבואת לארץ את מונחותם יחזון
ושלא ישתחוו בני ישראל לאל אחר בלתי לה' לבדו. הנה יש עכ"פ בברית
הברית ליושב הארץ ג' רשות ומפני זה אמר פן תכרות ברית שתי

פעמים ואין בו כפל ולא בלתי קדור. והותרה צוה השאלה הד'. ואחרי שזכר ג' הרעות שימשכו מכריות הכרית לאומות צוה לישראל שבהיותם אדוני הארץ לא יעשו בדומה לדברים הרעים ההם שעושים האומות. אם הזנות לאלהים אחרים ועבודה הזלמים אמר אלהי מכבה לא תעשה לך. ואין זו אזהרה שלא יעבדו ע"א אלא שלא יעשו צורה לזכרון אלהות הנורה יתברך או לתכלית אחר. והותרה צוה השאלה הה' שהיה להם הזכיר כלן בענין ע"א. והמנסה לענין הזכרים והמנסים צוה לישראל שיעשו חגיגה כמלות אלהיהם ולכבודו ולא שיעשו חגים מלכס ובדי שהם ובעיניהם ישרשו תמיד בלמונות האמתיות ובעבודה האלהית. צוה אותם על מלות הראיה שיזכו כל זכר לראות את פני ה' וצוה יתקיימו בעבודה האמתית ובאמונות האמתיות ולא יזנו אחרי אלהי העמים ודמיונות הסיס המקטרו לבעל ולזה פרט ואמר כל זכורך. כי היה המלצה הזאת על הזכרים כדי להרחיקם מאמונות הנשים השאלנות. וביאר המועדים והחגים אשר יעשו להם באמרו את חג המזות תשמור כלומר שלא יאכל מזבח האומות ולא ישמור את חגיגה אצל ישמרו מועדי ה' מקראי קדש. וזכר אותם ג' בלגד שהיה בהם עליות הרגל והשמים האחרים שאין בהם חובת ראיה. ואפשר לומר גם כן שזו יתברך שיעשו המועדים שיהיה שם זכר לשני חקדים גדולים שקבלו ישראל ממנו יתברך. ה'א' הוא המקום אשר יאלו משם שהוא גבול מה שממנו נשתק. והב' הוא המקום אשר בלוי בזה ארץ ישראל עונה ורחבה. ולכן זכר חג הפסח מפני יציאת מצרים כמו שאמר כי בחדש האביב יאחז מצרים. וזכר עמה מצות קדש לך כל זכור לפי שהוא היתה גם כן לזכר היציאה והנס מהשעלה שנטשה לנכורות ישראל. ולכן הביא אחריו מצות השבח לפי שהיה חורה גם כן על יציאת מצרים שנאמר וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים וגו' על כן אנכי מנאך. ואמר בחרש ובקלר השבות לפי שהסרישה והקצירה בתבואה הם עיקר חיי האדם ומוצאותיו ועכ"ל לא ידחו את השבת. הנה אם כן שלשת המלות האלה בלו לזכרון יציאת מצרים. ולפי שבהליכתם לבית הבחירה ורגל הפסח לא ילכו בידים ריקניות. והזכיר שאלו ברגל הפסח ילכו הבכורות אשר יולדו להם לזה לזכר. הנה התבאר מזה למה הזכיר כלן על המועדים ולמה לא זכר בכללם יום חרותם ויום הכפורים. ולמה בחוץ המועדים הכנים מצות זכור פסח רחם בין הפסח ובין השבועות והותרו צוה השאלות ה' והז' והח'. וכן התבאר למה זכר מצות השבת כמון לשבת ולמה אמר בזכור פסח רחם ולא יראה פני ריקס שהוא להניד שילוך הבכורות ברגל הפסח. וצוה לא יראה פניו ריקס באותו רגל כי הנה בשאר הרגלים היו דברים רבים להביא מתבואת הארץ וראשית הבכורים אצל חג הפסח שלא היה עדין תבואה ולא פירות להביא לזה שילוך אז כדי שלא יראה פני השם ריקס את הבכורות. ובאלו אמר תע למע אחרי חג הפסח ויתיד על הבכורות הוא כדי שהולכים אז ביד לבית המקדש וצוה לא תראה את פני ריקס. והראש"ע כהן שאמר ולא יראו פני ריקס לזכרון יציאת מצרים שהוציאתם מצרים וזכר ואין בשבטיו כושל. והותרו צוה השאלות הס' והי'. ואחרי שזכר המלות שיוורה על נאולתם ממזרים זכר עוד אותם שיוורה על הארץ אשר בלו שמה. והם חג השבועות וחג הסוכות כי שניהם יורו על היותם יושבים בארץ הנגהרת ובחג השבועות היו מביאים העומר שהוא קציר חטים להודות לה' שנתן להם ארץ חטה ושעורה ובחג הסוכות היו מביאים זבחי חג הפירות להודות לפניו על אכילתם כמ"ש באספך מנגרן ומיקבך. ומפני זה לא בא בחג השבועות וזכרון מתן תורתנו. ולא קרא חג הסוכות בשמו כי אם כל יבאסיף לפי שהוא היתה גזית החג. הנה אם כן היו המועדים האלה כלם לתת הודאה על יציאת מצרים ועל ביאתם לארץ ישראל. ח"ו צוה כנגד למוד הבנים והיותם מוחזקים באמונת השם שלא די שלא יזנו אחרי הנשים מהחומות אצל גס כדי להטניעם באמונה האלהית שלש פעמים בשנה יראו ויזכו לבית המקדש כי שם יראו נפלאות השם ויאמינו בנגודותיו. ואמר את פני האדון ה' אלהי ישראל. להניד שבהיותו זונה אחרי ה' ע"א יפגע משגי לזדים. ה'א' בהיותו עושה אחרי אלוה שאין בו ממש. והב' להיותו מורד בלתי אצותיו אשר הטיב עמכם כמה מהסובות. והמשכס אחרי אלוה חדש שלא היטיב להם כלום וכמ"ש יצחו לשדים לא אלוה אלהים לא ידעום חקדים מקרוב באלו לא שפרכו אבותים. ולזה אמר כאן שיזכו ויראה את פני ה' האדון ה' מפאת עמנו והוא אלהי ישראל מפני מעלתו והשגחתו באומה ראוי לעודדו ולבוא ולהשתחוות לפניו גם כי הוא אלהי ישראל בהשגתו אותם ברחמיו וכרוב חסדיו ולכן ראוי לעודדו. גם אמר אלהי ישראל בהפך מה שאמרו הרשעים עובדי העגל אלהי ישראל. והותרה צוה השאלה הי"א. ובשבור שזוה אותם על מלות הראיה אמר להם. כי אורים נויס מפניך רואה לומר היות שם שתי כחות גדולות שממיהם כל האומות יחמדו את ארצכם והם הראשונים לפי שהיתה מאבותיהם. וכל אדם חפץ בנחלת אבותיו. והב' להייתה ארץ טובה ורחבה שכל אדם יחמדו לרשת שבתות מנוחה. ובשבור שהי כחות האלה היה ראוי שהאומות יתבדלו בכל עון לקחת ולכבד את ארצכם. ובפרט בזמן עלותיהם לרגל השאלה שתאר שמהם מהזכרים. הנה עם כל זה לא יחמדו אים את ארצכם ולא ימלאו לבו לבוא לכבושה בזמן הרגל המקודש. וזה שאמר כי אורים נויס מפניך שהיא הכנה הראשונה להמדה והרחבה את גבולך שהיא הכנה השנית. ועם כל זה לא יחמדו אים את ארצך בעלותך להראות את פני השם שלש פעמים בשנה פעם אחר פעם. כי אף על פי שהיה הזמן מוכן לחמוד ולגוול השם ישמרים מכל דע ישמור את ארצכם. והותרו גמה שפרשתי צוה השאלות הי"ב והי"ג. ואחרי שזוה בכל זה אמר שלא יחשבו שהיו כל המועדים שוים בעניני חגיגתם ובזמני פשייתם אינו כן כי ענין הפסח שזכר אין ראוי להקדימו ולא לאחר

מזמנו המוגבל. וזה הוא צוה תשחם על חמץ דם זבחי רואה לומר שלא ישחם את הפסח בעוד שהחמץ צבית כי היא קדימה יותר מהראוי. וג"כ לא ילין לבקר זבח חג הפסח כלומר שלא יאחר אכילתו ולא יותר ממנו עד בקר. אצל בענין הביכורים שהיו מביאים בחג השבועות שהוא זבחי קציר חטים ובחג הסוכות זבחי כל הפירות והתבואות לחם וזמורים. הנה אין המלות ההם באותו ערך מהחיוז ולא מהגבלת הזמן כמו הפסח. אצל החיוז בהם הוא לבד שיביא לבית המקדש, והוא אמרו ראשית זבחי אדמתך הביא בית ה' אלהיך, ולא הנביל זמן להבאה ההיא. והנה התבאר שזכר כאן מצות מיוחדת לפסח לענין הפסח ומצוה אחרת מיוחדת לשבועות וסוכות מהבאת הביכורים ולפי האמונות ההן בזמן קבוצתם היו אורכים גדיים מנושלים בחלב כמו שעוד היום עושים כל רועי צאן כששוחט קבוצי הבהמותיהם כמו שפרשתי בסדר משפטים, לכן הזכירם כאן ושם גם כן בזמן אלו המועדים בקבוצתם לא יבטלו גדי בחלב אמו ולא יאכלו אותו, כי אכילת הבשר עם הגבינה או עם החלב היא ממנהג עובדי ע"א. הנה אם כן באו המלות האלה כלם בסדר נכון, והותרה צוה השאלה הי"ד, ואחרי המלות האלה כלם שבאו לזורך סדור הדברים וענינם כראוי אמר יתברך למשה כחזן לך את הדברים האלה כי על פי הדברים האלה כרתו אהך ברית ואח ישראל רואה לומר משה אתה חשבת שאהך לך מצות מיוחדות על ישראל למקדשם עון העגל, אינו כן כי אני מבקש ממך אלא שחזונו אח הדברים האלה, כי אתה ידעת שעל פי הדברים האלה כרתו אהך ברית ואח ישראל והברית הוא מה שזכר בסוף אלה המשפטים וצוה הודיעו שאלה המלות עומם שזוה להם שמה היה עתה מזכיר אותם עליהם שלא יכורו מהם מהרה, וגמלא שזוה אלהים הכליחה והכפרה ומלי חדוש הנאי ולא מצוה נוספת על מה שהיו להם מקודש אלא בחדש עליון ובחמשים גדולים:

כח יידי שם עם ה' וגו' עד סוף הסדר, ויש לשאול בפרשה הזאת שאלות: השאלה הא' מה היה תכלית גם קירון הפני משה כי הנה הקדוש ברוך הוא לא יחדש פלא כי אם לזורך להכרת רב, והנה לא גמלא שבתוב הכרת שהיה להם: השאלה הב' מה היה ענין הקירון הזה בפני משה, האם הוא משל להפלת השנת כלל, או היה זיכר מותם והופעת אור בעור פניו כמו שיראה מפתח הפסוקים האלה. או היה עם זה חגיגת קרנים יולדו למשה בפניו כמו שקראת הרמב"ן קרני יהוד: השאלה הג' למה נעשה זה הכנס למשה בזה הזמן רואה לומר כאשר קבל הלוחות אחרונות ולא נעשה צוה ציוס המעמד הנבחר במתן תורתנו או כאשר קבל הלוחות הראשונות או בפסח הב' כשעמד בחר להסתפל על עון העגל: השאלה הד' בנפול שנה בכתובים בזכרון ירידת משה מהסר שאמר ויהי ברדת משה מבר סיני ושני לוחות העדות ביד משה וחזר לומר שנית בדתו חסר והוא כפל: השאלה הו' למה לא זכר וזכר הכתוב איהם נעשה קירון פני משה ואמר בלגד ומשה לא ידע כי קרן עור פניו באלו היה כבר דבר ידוע הקירון שנטשה בו וצוה הכתוב להודיע בלגד שלא הרגיש כשנשתנה מזנו ועור פניו ישונה: השאלה וז' באמרו כי קרן עור פניו בלגדו אחר כי הנה מאמר בלגדו אחר אין ענין לו והוא מותר כי לא בלגד בשעת הבור קרן עור פניו, אצל גם כן ביתר הומנים היה זה. ולמה אם כן אמר בלגדו אחר: השאלה ח' אף לא ידע משה כי קרן עור פניו. כי הנה הקירון לא היה אפשר שיהיה רק בהשתנות מזנו ובהיות בו טב"ח חדש, ואף לא ירגיש מזה בשניו טבעו והתחלפות מזנו, השאלה ט' למה יראו אחרן והנשיאים מנשת אל משה האם חשבו שיהיה בלגדו כשור מועד ובהם עומים יגנה, או מה היתה שבת פחדם ויראתם כי הציור בהכרח יקדם לפחד ויראה: השאלה י' למה אמר וירא אחרן וכל בני ישראל ולא זכר הנשיאים והא"כ אמר ויקרא אליהם משה וישניו אליו אחרן וכל הנשיאים ואם כלם כאחד פחדו למה לא זכר שקרא לכלם כי אם לאהרן ולנשיאים בתחלה ואחר כך לישראל: השאלה י"א אם היה שהיה רצה לעשות קירון פנים במשה למה הוא נהן על פניו מכוס והיה אם כן בזה כוונה ומונע הכוונה האלהית ועושה מלאכת השם רמיה: השאלה י"א מה היה התועלת במסיה שנתן משה על פניו כיון שבדבר עש האל בלגדו עש ישראל היה מסיר המכוס, והיה אם כן פעל בצל לחתו בציורו יחיד כי הפסוקים משירים שהיה מסיר המכוס בלגדו עש השם וכן בלגדו עש השם, וכן פירשו רש"י ותלמינו זכרונם לברכה גם כן: השאלה י"ב צמה שזכר בסוף האחרון שם משה שלש פעמים ללא זורך באמרו וראו בני ישראל את פני משה כי קרן עור פני משה והשיג משה את המכוס והיה די לומר וראו בני ישראל את פניו והנה קרן עורו והשיג את המכוס. והנה מפרש הסבוקים באופן יסודי השאלות האלה כלם:

יידי שם עם ה' מ' יום ומ' לילה וגו' עד סוף הסדר, הנה הקדוש ברוך הוא נתינת הלוחות האחרונות לראשונות בדברים שקרו בהם, כי כמו שבראשונות נאמר למשה במעמד מתן תורה עליה אלי הברה והיה שם וגו' (א"ה נל"ח כן באחרונות נאמר ויהי שם עם ה' וגו') ובמו שבלוחות הראשונות נאמר ויראו ע"כ) את אלהי ישראל שם משה פני משה כי קרן עור פניו אמנם לא היה ומהיר, כי אמר כאן שראו פני משה כי קרן עור פניו אמנם לא היה בהם כח להסתכל בקרניו של משה וכן אמרו במדרש צו וראה כמה כחה של עזירה שעד שלא פססו ידעם בעזירה אמר ומראה כבוד ה' כאש אוכלת בראש ההר לעיני בני ישראל ואינן נרתעין ומשעשו את העגל אף מקרני הודו של משה היו יריאין ונרתעין, והוכן בענין הזה הוא שכבר נודע מדרכי הטבע שהמכל והמכסה מזהירים ומלככים פני האדם, לפי שהוא בזהותו ניזון מהלחות יקנה השומן והבהירות כפי ההמדה המזון הסובב באיכותו, ונמ"ש (תהלים ק"ד ט"ו) ויין ישתה לבב אנוש להשכיל פנים משמן וישם לבב

אנו יסעד, והנני מקוין על רעה הרעב צומן החורבן אחר האוכלים למדנים נשמו בחלוצות וגו' וכו' ויריה משלל נחו מחלב דמיו עלם מפנינים וגו' חשך משחור חלום לא נראו בחלוצות נמר עורם על עתם יבש היה כעץ, וכמו שאמר על הכוא (אמר המניה נ"ל חסר דאחא לקמיה דר' אמר ל' בעלתי ולא מלאתי דם וכו' שנת בצורת הואי ראה ר' פנייה שחורות וכו' עד קרא עליהם כפר עורם על עתם, כנפ"ק בכתובות דף ו' ע"ב) ובזהו המונח מזכיר ומלביין פני האדם והעדרו משחיר ומקדיר פניו והיה שמשא הדוגנו עמד בזה שלל פעמים ארבעים יום וארבעים לילה בכל פעם ופעם לחם לא אכל ומים לא שתה היה מחראוי כפי הדרכים הטבעיים שיחשך משחיר תארו ועשו פניו יסונה להעדר המונח ולהיותו בזה לחרב ציום ולקרה בלילה היה נס חום, ומפני זה יעדו יתבדק שלא יהיה כן אכל כהסך שיהיו פניו לא לבד ביותר בני אדם, אכל יסירו עוד כושר הרקיע וככבים לעולם ועד וכל זה כדי שיכירו וידעו כל יושבי תבל כי יד' ה' עשתה זאת ושלא על הלחם לבדו יחיה האדם ושאין מעטור ביד' השם מברוא חדשה בדרך ומעשות אדם חומרו דומה בזוהר נשמות לשמי השמים והיו אם כן גנם המופלא הזה תועלת רבות, ה' להודיע גבורות השם ונפלאותיו לגני אדם וסמו שיעד נגד כל עמך לעשה נפלאות אשר לא נבראו בכל הארץ ובכל הגוים, וראה כל העם אשר אלה בקרבנו את מעשה ה' כי גורא הוא אשר אני עושה עמך, והב' להגדיל מעלת משה על כל ילוד אשה שוכה נפשו ושכלו להדבק בעליונים ולהיות כאחד מהשכלים הנבדלים וזה גופו וחומרו להוסיף כאחד מכבדי השמים, וכאלו היה קרון הפנים הנראה גדולה שהאיש הוא מלא אורו רוח אלהים בחכמה בתבונה ובדעת, וכמ"ש שלמה ע"ה (קהלת ח') חכמת אדם תאיר פניו, ובתנחומא אמרו בשעה שהקדוש ברוך הוא היה מלמד חורם מנאצות שיאלו מפי השכינה נפל משה קריי הסוד ומוה התבאר שהיה קרון השם כפשוטו של פסוק ושאין מורה ומשל לדבקות השכל ביושרו לדברי הרלב"ג ויתר המתחמים, אלא שהקדוש ברוך הוא רצה לשנות בריאתו של משה באותם ארבעים יום וארבעים לילה שעמד בזה כמספר הימים שיחזקה העובר בצטן המלאה. ואז נעשה שכלו רוחני במעלה עליונה מה שאין הפה יכולה לדבר ונעשה גופו כאחד מנצב המרום המאיר לארץ ולדברים עליה ולזה הקדימה התורה לומר ויהי שם עם ה' ארבעים יום וגו' לחם לא אכל וגו' ויהי ברדת משה וגו' ר"ל שיבש שם עם השם בדבקות נמרץ שהתמיד בו כל אותו הזמן הרב מבלי הפסק ולכן לא אכל ולא שתה כדי שלא יפסקוהו ולא יעדיהו דבר מהענינים הנשמיים הממון ולא בשינה נבזיאלת המותרות ושאר הדברים ההכרחיים לחי והנמשכים אחרי המאכל וכאשר הקדים השלמות הזה והתדיב הכחות הנפשיים המשיך אחריו שלמות עולם לגופו והוא אמרו ויהי ברדת משה מהר סיני וגו' ומשה לא ידע וגו' ומוה הנין שלא היה בכח הזה מקרון העור בכל גוף משה שנשתנה תולדתו החומרי אל עולם שמימי, אכל היה לבד בצדדי הסוד אותו הזוהר והעור וגם לא בכל צדדי עור הגוף כי אם בעור הפנים בלבד להיותו הנראה והמונח ומנולה לרואים מבין שאר חלקי הגוף לפי שפניו היו ראוים לאותו שלמות כיון שהם הבטו במראה האלהית כמ"ש ותמונת ה' יצא, ומפני שלמות הנמרץ הזה נאמר בסוף התורה ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו ה' פנים אל פנים, וראה לומר שהאל ידע אותו ועשה פליאות מופלגות בפנים השכליים של משה ובפנים הנפשיים ממנו בקרון עורם. וזה הוא פנים אל פנים שנאמר שם שהם כלם פני משה פני שכלו ופני גופו, והתועלת ה' היה בזה לעם ישראל שיזכו לראות המראה הנפלאה ההיא ובה ישלמו נפשיותם ויתקיימו אמונותיהם האמתיות וישמעו עוד מפני זה דברי משה כי שלמות הנותן הוא ממה שיכין וישלים אל המקבל, וידעו עם זה שהיה הוא היה הראוי להנביא את השם אל עגל המסכה אשר הם עשו לשם, וגם ידעו מזה שאין הדברים האלהיים כדברים הנשמיים כי האדם כפיסולי הבטתו בניצוח השמש יחלש כחו הרואה ויתשנו בעיניו וישחרו פניו ולא כן משה עבד ה' ר"ל כי בהבטו באור האלהי הלך והמנחות הוסיף אור בפניו וזוהר בלתי מיוחד לפעם האדם, ולזה ר"ל להשלים העם במוסגיהם אמר יתבדק על זה נגד כל עמך אעשה נפלאות, והאחר ע"ש מה שפרשתי בזה השאלות הא' והב' והג', וכבר בא בדברי הנביא חזקיה ענין האור והזוהר האלהי באמרו (חזקיהו) ונגוה כאור חסיה קרנים לו ושם חציון עוו, ואם היה קרון פני משה קרנים שגולדו לו למע יתיחסו לשור הפנים, ואמר ויכתוב על הלוחית עשרת הדברים ויהי ברדת משה וגו', להגיד שהקדוש ברוך הוא כתב על הלוחות אשר פל משה את עשרת הדברים שהיו בלוחות הראשונים וכבר חשבו קצת המפרשים מאשר ראו שזה השם למשה כתוב לך את הדברים האלה שאמרו ויכתוב על הלוחות חזר למשה הנזכר שהוא כתב על הלוחות כאשר נאמר השם, והוא פועל מבורר, כי הנה כתוב לך את הדברים האלה נאמר על המלות שזכרו שמה בפרשה, ואח"כ נאמר ויהי שם עם ה' והוא המורה שאמרו ויכתוב על הלוחות חזר להקדוש ברוך הוא שזכר למעלה כי הוא כתב עליהם עשרת הדברים ולא משה ולכן נאמר אחריו ויהי ברדת משה מהר סיני כי זכר שם משה מכני שמה בכתוב למעלה ויכתוב על הלוחות הוא חזר להקדוש ברוך הוא, אכל בירידה היתה למשה והנה אמרו ברדת משה מהר סיני הביר הספק הזה מעקרו והפכל זכרון בירידה שהי פעמים הוא לפי שבמו בלוחות הראשונים אמר ויהי אלא משה ככלוהו לדבר אחר כמון לירידה נתן לו את הלוחות עם הכתיבה כלה, ככה ראה תורה להודיעני פה הלוחות השניות האלה שלא ניתנו למשה אלא בעת בירידה כי הוא לא נחשק בכתיבתם ולזה אמר ויהי ברדת משה מהר סיני וכני לוחות העדות ביד משה ברדתו מן הכר, ואין אמרו ברדתו מן הכר פירוש זמן קרון הפנים מחי היה, כי כבר נאמר יהי ברדת משה מהר סיני שאז קרן עור פניו, אכל אמר עוד ברדתו מן הכר

כמו שיקרה לאים שהשתטת פני חבירו לכהן לא יכירו כי הנה בענין משה לא היה כן אבל ראו בני ישראל את פני משה שהיו חמיר רואים ומכירים שהיו פני משה עם כל הקרין הסודי והדבר הנ' שהודיענו פה הוא שמשה באותו קרן לא היה כל כך מתבודד שלא ישתמש בחושיו כאשר הנביאים בבת נבואותיהם כי הוא מעצמו אחר הדבור היה משיב את המכה על פניו להיחזק חמיר בהשתמשות חושיו וביקולה רבה כאשר היתה בהיות משה קודם נבואתו והותרה בזה השאלה ה"ב. וחבתי הקבלה נתנו בזכרון שם משה בפסוק הו' כל כך פשמים פשמים אחרים ואני לישב הפסוק על פשוטו בחתי ובמדרש אמרו מסיכן נפל משה קרני הסוד וכלו שם על זה דעות רבנין אמרי מן המערה ר' זכריה לומר מהלוחות ר' שמואל בן נחמני לומר מכתבת הסורה ויש עיון רב בדעות האלה ואינם מזה המקום וגשלים בזה מה שראיתי לבאר זה הסדר הגדול והעמוק כי תשא. תש :

פרשת ויקהל

לה א ויקהל משה את כל עדת בני ישראל עד סוף הסדר ויש לשאול בזה שאלות : השאלה הא' אם היה שמשה הקביל את כל ישראל לנחות על מלאכת המשכן וכמו שאמר אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות אולם. למה התחיל במלות השבת שבת ימים תעשה מלאכה וכבר באה המלה הו' וזכרנו בעשרת הדברות ועל מעשה המשכן ומה צורך לזכרה פה פעם אחרת. והנה בני תשא נזכרה אחר המשכן וכלן בתלתו : השאלה הב' כמה שאמר משה בתחלת דבריו אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות אותם ואין ספק שעל מלאכת המשכן וכליו אמרו. ומיד אחריו זכר מלות השבת חזר ואמר שנית ואמר משה אל כל עדת בני ישראל לאמר זה הדבר אשר צוה ה' וגו' והוא דבור כפול : השאלה הג' באמרו את בגדי השדר לשרה בקדש. ואם אמר זה על בגדי הכהנים הרי הוא לומר ואת בגדי הקדש לאהרן הכהן ואת בגדי בניו לכהן. ואם אמר בגדי השדר על הבגדים שיעשו לכחות בטה הארון והשלחן והמזבחה בשעת מסעותיהם כמו שפרש"י יקשה כי זה לא צוה ה' ואין א"כ צוה משה עליו גם שלא תמצא במעשה שיאמר ויעשו את בגדי השדר כמו שאמר בשאר הכלים אבל אמר בלבד בפרשת פקודי בספור מה שנעשה מן הדבירה ומן התכלת והארגמן ותולעת השני עשו בגדי שדר וגו' : השאלה הד' למה זה לא בא לשון העשים שוב בכל הדברים שנעשו כי הנה ציריות המשכן באמר בלשון רבים ויעשו כל חכם לב בעושי המלאכה את המשכן עשר יריעות וציריות העושים באמר בלשון יחיד ויעש יריעות עושים. וכן בקריית ובפרכת ובמסך אמר ויעש אהרן בארון אמר לשון אחר ויעש בללל את הארון ובשלחן ובמזבחה ובמזבחות וכיוצא וכו' אמר לבד ויעש. וראוי לדעת מה היתה הכת תלפיהם האלה : השאלה הה' כפול ויהיו שיראה בזכרון מלאכת המשכן כי בזה תמצא נזכרה החזרה ה' פעמים פעם בכלל ופעם בפרט מלאכת המשכן וכליו והקשה הדבר יותר בדברי משה בסדר הזה שאמר לישראל כל חכם לב צנע יצאו ויעשו את כל אשר צוה ה' את המשכן את אהליו וגו' וכבר שם כל הדברים שזיה השם לעשותם ואחר זכר העשייה בפרט כל דבר ודבר בפני עצמו והיה מספיק שיאמר הכהוב ואמר אל כל עדת בני ישראל את כל המלאכה אשר צוה ה' אותו. וכן ויעשו כל חכם לב כאשר צוה את משה בן עשו. ומה צורך לפרש הדברים פעם אחר פעם : השאלה הו' למה זה לא נאמר במעשה כלי המשכן שעשה בללל וכל חכם לב כאשר צוה ה' את משה כמו שזכר בגדי הכהונה שזכר בסדר פקודי עשייתם ואמר בכל אחד מהם כאשר צוה ה' את משה בפרטיותם וחזר הכהוב ואמר בכלל ותכל כל עבודת משכן אהל מועד ויעשו בני ישראל ככל אשר צוה ה' את משה בן עשו ולמה לא נאמר כאן כינא בלשון הזה. והנה מפרש הפסוקים באופן יותיר השאלה האלה כלם :

ויקהל

משה את כל עדת בני ישראל וגו' עד סוף הסדר. אחרי שירד משה מן ההר צוה לכל עדת בני ישראל שכולל האנשים והנשים שיתקבצו כלם באהל מועד שלו שהיה מחוץ למחנה כדי שישמעו מפיו מה צוה השם לאמר להם והוא שיתנדבו למלאכת המשכן וכמו שכתב הרמב"ן יתכן שהיה זה ביום מחרת רדתו מן ההר. כי כאשר הגיד להם השליחה והמחילה בספר השם בעד חטאתם ושהלך בתוכם שכינתו ויעשה להם נפלאות אשר לא נבראו בכל הארץ ובכל הנוגים והיו על זה כל ישראל שמחים וטובי לב. אז ראה לקשר להם עיני המשכן אשר כבר נעשה בו פשעם הראשונה שיצב בה קודם מעשה העגל. כי כיון שנתרצה להם הקב"ה ונתן להם לחות נתינת ובה בריה עמם ללכת שכינתו בתוכם. הנה חזרו לקדמותם ולא הכנה כלולתם ולמה באמר לו בראשונה ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם. ולכן אחרי שעברו ימי הכעס ובאו ימי הראון הוצרך משה לזוותם על מלאכת המשכן. ועל זה אמר אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות אותם. והקדים להזכיר על מלות השבת להודיעם כי בשעת ימי השבוע יעשו מלאכת אלה הדברים מהמשכן וכליו ולא ביום ה' שהוא קדש לה' כי אין מלאכת המשכן דוחה את השבת. ואמר לא תעברו את בכל מוסבותיכם ביום השבת להגיד שלא לבד שחר המלאכות אסורות בשבת. אבל גם מלאכת אוכל נפש מותרת בו כי לא יעברו ביום המקודש שהוא אף בטום מקום לאפות את הפת ולבשל את הבשר כי האם צורך כל מלאכה והוצרך לומר זה אחרי שאמר בכלל לא תעשה כל מלאכה. לפי שנאמר בתו המלות לא תעשה כל מלאכה. ואין אוכל נפש בכלל ומפני זה הוצרך לפרש כאן שאין כן השבת כי אפילו עשיית האוכל נפש אסורה בו. ואמר בכל מוסבותיכם. להגיד שאין המלות הו' תלויה בארץ כי אף בחוץ לארץ בכל מוסבותיכם קייבין. גם אמר זה מפני שבמקדש יעברו את ביום השבת על המזבח לכן אמר כאן בכל מוסבותיכם למעט

את המקדש שאינו בכלל הו'. ומפני שהפסיק הדברים בענין השבת חזר לענין הנפילה ממעשה המשכן באמרו ויאמר משה לכל עדת בני ישראל זה הדבר אשר צוה ה' ואפשר לפרש עוד שבתחלה אמר אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות אותם של מלות השבת באסור עשיית אוכל נפש בו. ובדבור השני אמר זה הדבר אשר צוה ה' על מלאכת המשכן וכליו. והותרו בזה שתי המלות הא' והב'. והנה צוה משה על התרומה והנדבה אשר יעשו ואמר כל נדיב לב יביאה את תרומת ה' רוצה לומר שלא היה דעתו לשאול סכום ידוע מאיזו ואיזו ולא שילכו וגבאי הנדבה מאהל לאהל לשאול את נדבותיהם אלא שכל נדיב לב הוא בעצמו ויבדו יביא תרומתו ונדבתו אל אהל משה ומלת יביאה הוא כמו יביא אותה וכמוהו ותפתח ותראה את הילד. וזכר עוד מהנדבה וכל חכם לב צנע יצאו ויעשו רוצה לומר שמי שמלאו לבו לעשות איזה דבר מן המלאכה הו' יבוא ויתנדב פנמו לפשותם כי המלאכה מתקם לב שיעשה גם היא מהנדבה. והנה תלה הענין היה בחכם לב לפי שהם לא היו יודעים במלאכת האלה מפאת ההרגל כי לא נסו לעשותם בתורים אבל האיש שצנע נקפו ונפשו אומרת אליו שיוכל לעשות יצאו ויתנדב לעשות אותה. ומפני שיש אנשים שיש בהם לב לעשות אומנות אחד ויש אחרים שיש להם ציור באומנות אחרת לכן הוצרך משה לזכור להם כל הדברים בשמותם את המשכן את אהליו ואת המסכו וגו' כדי ששומע ישמע ויאל אחד מהם לומר אני אעשה יריעות. ואחר לומר אני אעשה קרשים וכן שאר הדברים כלם שבעבור זה נזכרו פה. ואמנם בגדי השדר אסור שהיו כמו שכתב רש"י הבגדים שהיו נותנים כל הארון והשלחן והמזבחה והמזבחות בנסים המזבחות ויותר נכון לפרש שהיו בגדים שעשו לנקות בטה כל הקדש כדי שיהיו חמיר נקיים וטהורים ומפני זה תמצא חמיר נזכרו בגדי השדר אחר כלי המשכן קודם זכרון בגדי הכהנים. לפי שהיו מיוחסים לנקותם ולא היה ענינם בשאר כלי המשכן. כי הנה הכלים נזכרו בלשון הם אולם שהיו מורים ומעירים על הרמז המכונה בטה ושאר הדברים היו מתשמיש הבית. ולכן זכרם משה פה וזכר בפרשת פקודי שנעשו מן התכלת והארגמן ותולעת השני ולא נזכרו במלות השם ולא בספור המעשה אלא הדברים המכונים לענין הרמז וההפך כמו שזכרתי. והותרה בזה השאלה הג'. והנה ישראל בשומעם דברי משה שמחו בשמחה בקציר והלכו אל אהליהם מבלי איחור וטוב כלל הביאו את תרומת ה' למלאכת המשכן. ולפי שהיתה הנדבה אם מהמזבחות ואם מהאומנים שיעשו במלאכה. לכן אמר על שניהם אם על החכמים ויצאו כל איש אשר נשאו לבו לקרב אל המלאכה ר"ל שלא היה בטה מי שלמד המלאכה מהמה ממלמדו והרגל אלא מי שאלו בטהו הוא ידע לעשות כן ויעבד לבו בדברי ה' לנבוא לפני משה ולומר לו אני אעשה כך וכן משה נדברת. ואמנם כנגד המהנדבים בטה אמר וכל אשר נדבה רוחו אותו הביאו את תרומת ה'. ואמר ויצאו האנשים על הנשים. להגיד שהנשים באו בגדבה ראשונה ונחמו תבטיעיהן משיכן ופגעותיהן מיד. והאנשים נספלו לכן. וכלם אנשים ונשים הביאו חם וגו' וספעת וגו' כל כלי זהב. ואמר שהיה מהם שהניחו תנופת זהב רוצה לומר שזכר או במפעל. והרמב"ן עשה הפרש בין תנופה ותרומה כי המציא זהב ינוסף ידו נהגיה הנדבה או הלוקחים ינבאו זהב להרלות אותו כדי לשבח המציאו ונראה לי שתנופה ותרומה שניהם יורו על ענין אחד. כי כן בסדר פקודי יקרא גם תנופה תנופה. ואמר לא יאסר אמר נמצא אותו תכלת וגו' לפי שהדברים שנמצאו מהן דבר מועט אמר הכתוב בו וכל איש אשר נמצא אותו וכן היו עניי טפים לפי שהיו מהם דבר מועט שמה אם שכתרו אותם כיכר שהיה סמוך להם סיני או סקנאום במחנה מהנשים שהיו מביאים בחורותיהם שמה למוכרם. וכן זכר שכל אשה חכמה לב בידיה טוו כי אותו אומנות מיוחד לנשים. ואמר ויצאו מטה את התכלת וגו' להגיד שהיו נשים שהוציאו ממזרים מטה לא עשו הן אותו אבל שהביאו משה מן התכלת והארגמן וממנו הביאו גם כן נדבה. והנה העדה הביאו נדבותיהם תחלה. והנשים לא נתנו מקום לבעליהן להתנדב ראשונה. אבל באו כלם בערבוביה כמו שאמר ויצאו האנשים על הנשים. אולם הנביאים נהגו מקום לנדה כאשר באו המה להתנדב כבר לא מלאו דבר לתת שלא יהיה ממנו כבר בגדבה הרבה ומפני זה הביאו המה אצני השוהם ואצני המלואים והפסחים מהשמן למאור ולשמן המבחה ולקטרת הכמים. כי אותם הדברים לא נמצאו אלא בידי גדולי העדה ונביאיהם. ואמנם אמר אח"כ כל איש ואשה אשר נדב לבם אותם וגו' אין הכסוף ההוא כפול אבל הוא להגיד שכלם עשו הנדבה ההוא לשמה לעבוד השם ולקיים מצוה. לא לתכלית הוראה ונסות הרוח כי כן איש ואשה אשר נדב לבם אותם להביא הנדבה לכל המלאכה אשר צוה ה' לעשות כלם בלי ספק הביאו בני ישראל נדבה לה' כלומר הביאו נדבותיהם לשם ה' ולא להעלה אחר. ומפני שרצו המהנדבים בעם לעשות המלאכה. אמר משה לישראל ראו קרא ה' בשם בללל רוצה לומר דעו לכם שהקדש בדרך הוא מלאכה את בללל להיות ראש במלאכה הו' ולזה ענינו אלהי תראו שמלא אותו רוח אלהים בחכמה בתבונה ונדעה ובכל מלאכה. רוצה לומר שנתקבצו בו חכמה עיונית וחכמה מעשית וידיעת אומניות מתחלפים. וגם תמצא בו מעלה אחרת. והיה אמרו ולהורות יתכן בלבו רוצה לומר שהוא יורה וילמד אל שאר האומנים שיעשו. ולפי שהיה אהליאז אדם מפורסם בידיעות האלה אמר הוא ואהליאז מלא אותם חכמת לב רוצה לומר שהאליאז הוא ראוי והסגן להיותו בחכמת בללל ושיניהם יעשו את מלאכת עבודת הקדש כאשר צוה השם כי בלי ספק לא יחציאו הכוונה האלהיות ולכן קרא משה לעניניהם ולכל שאר חכמי לב אמר להם לנבוא וזהו האלהים קרבה אל המלאכה לעשות אותה. ובו ביום שהביאו בני ישראל הנדבה לקחו אותה החכמי לב הנגשים לעשותה. ואמרו והם הביאו אליו עוד נדבה בנקר בנקר. אפשר לפרשו על האומנים עמם שמלמד שגדבו לעשות את כל המלאכה עוד הביאו הם משל עמם נדבה באשמורת הבקר ה"ו

העשוי לזר הרע לא היה משה בזה עד שנאמר לו בן מסי הנכורה וראש"ע בתב שבו הנשים האלה עובדות השם וסרו מתאוות זה העולם ונחנו מראותיהן נדבה . והיו באות ככל יום יום אל פתח אהל מועד להחלל ולשמוע דברי המצות . וזהו הוא אמרו אשר נאפו פתח אהל מועד . והכינו על דרך הפסע שהיה מונג הנשים במצרים להתקשם במראות נחשת או זכוכית לחקן הסארים על ראשיהן והנה היה נחשת המראות ההמה קלל ממוסר ויפה מאל והנשים הקדישו ונדבו המראות שהן והביאות אל פתח אהל משה הנקרא אהל מועד להיותן מנחשת מועק וקלל ויטה מאל ומשה כשראה יוסי הכהן שהוא נזם לעשות ממנו הכיור וכו' כי להיותו נחשת מועק יוסי דומה לכסף בזהויה וזה הוא אמרו ויעש את הכיור וכו' נחשת במראות הזבאות רואה לומר ממראות הזבאות כי זי"ת במראות משמשת במקום מ"ס . והענין שעשה הכיור וזה כנו מאותם המראות של הנשים הזבאות . וביאר הכתוב למקראם זבאות . באמרו אשר נאפו פתח אהל מועד ר"ל שנתקבלו כולגם חיל ונבא גדול פתח אהל מועד של משה להביא את נדבותיהן : חס

פרשת פקודי

לח בא אלה המסכן וגו' עד סוף הסדר . ויש לשאול בסדר הזה שאלות : השאלה הא' בפסוק אלה פקודי על מה נאמר אם על הנזכרים למעלה בסדר ויקהל ואם על הנזכרים למטה בסדר והיה ואם על כים יחד . ולא יתכן לומר שכיון על הנזכרים למטה שהוא הבית והחצר כי הנה הוא אומר עבודת הלוויים ביד איתמר ואין כלי הקדש ארון ושלחן ומזבחה ומזבחות ביד איתמר כי אם ביד אלעזר . ולמה יזכור פקודת איתמר ולא יזכור פקודת אלעזר . וגם לא יתכן שיאמר אלה פקודי על הנזכרים למטה בסדר הזה כי זו לא זכרו בפעמים אלא בגדי הכהנים לבד . וגם לא יתכן לפרש אלה פקודי על הכל כי לומר מה למעלה ומה למטה כי למטה זה יעשה הכתוב החשבון והפקידה הזאת באמצע המלאכה אחרי מעשה המסכן וכליו ופרט מעשה בגדי הכהנים . והיה ראוי שיזכור החשבון סוף אחרי גמר כל המלאכה בסוף זה הסדר או בתחלתו קודם ויעשו כל חכם לב ומה יהיה א"כ ענין אלה פקודי : השאלה הב' באמרו עבודת הלוויים ביד איתמר בן אהרן הכהן . כי אם היה אלה פקודי וזכרון החשבון שעשו מהנדבם והמלאכה למטה הזכיר כאן הכתוב שהיה זה עבודת הלוויים והוא לשאת את הכלים בדרכים כי עדיין לא דבר הכתוב במסעות ולא במשאי המסכן ומה לו אם כן לזכור כאן אצל חשבון המלאכה : השאלה הג' באמרו וכללללל בן אורי בן חור וגו' כי כבר נזכר למעלה פעמים שכלללל עשה את כל המלאכה אשר נזהר השם ושהיה אחרו אהליאב ומה זורק לזכור כאן פעם אחרת וכל שכן אצל חשבון מעשה המסכן ומלאכתו : השאלה הד' באמרו כל הזהב העשוי למלאכה כי הנה זכר כאן כמה הוא זהב הנדבה ולא זכר מה שנעשה ממנו . והנה בכסף הזכיר מה עשו ממנו ובנחשת גם כן ולמה לא הזכיר כמה בזהב . והנאון אמר כי המנורה היתה כבר ושכבה היה הכפרת והכרובים וכן זהב הארון ומזבח הקטרת כי כל אחד מהכלים ההם היה מהמסקל הזה . ואין זה נכון כי המנורה כלם היתה זהב ולא היה כן הארון כי אם מעין שנים מכוסה זהב מצינו ומחוץ וכן מזבח הקטרת והשלחן הנדבדים והקדשים והבריתים מחושים זהב היו כלם . ואין יסודו במסקל : השאלה הו' כמה שזכר כאן כסף פקודי העדה כמה היה ומה שנעשה ממנו ולא זכר הכסף שגב נדבה בתרומת ה' כמה היה ולא ידענו מה נעשה ממנו ואין לך תאמר שלא בא נדבה והתרומה שום כסף ושלכן לא נזכר כאן . כי הנה בפרשת ויקהל נאמר כל מרים תרומה כסף ונחשת הביאו את תרומת ה' הרי שגב כסף נדבה וכן כתב רש"י בפרשת כי תשא ששלם תרומות נזכרו שנים מהם על ידי מנין בקט לנלללל והנ' היא תרומת המסכן ולא היתה יד כולם שום זה . אלא כל איש מה שנקבו לבו שנאמר כל מרים תרומה כסף ונחשת וישאר אם כן הספק למה לא נזכר כאן כסף הנדבה : השאלה וז' כמה שזכר הכלים שנטשו מהנחשת אדנים ומזבח הנחשת ומכבר וכל כלי המזבח ושאר הדברים אשר זכר ואולם הכיור וכו' לא נזכרו כאן וידוע שהם מנחשת נעשו שנאמר ויעשית כיור נחשת וכו' נחשת וגו' : השאלה חו' באמרו ומן התכלת והארגמן עשו בגדי שרד לשרת בקדש ויעשו את בגדי הקדש לאהרן . ולמה לא זכר כמה היה תכלת הנדבה וכמה היה הארגמן ותולעת השני כאשר זכר בזהב ובכסף ונחשת . ולמה לא זכר השם ועוים ועורות אלים מאלמים ועורות תחשים ועוים שנים ושאר הדברים שגבו נדבה וגם כן למה זכר בגדי הקדש אשר לאהרן ולא זכר המסכן והתרומה ומסך פתח האהל שהיו כלם מתכלת וארגמן ותולעת שני ובש משור ולא בגדי צני אהרן : השאלה חז' למה זה בכל אחד מבגדי הכהנים אפור ואצני השם וחשן והמעיל כתנת ומגנפת ומגבעות ומכנסי הדב והינין אחרי שזכר עשיית כל אחד מהם נאמר על כל אחד ואחד כאשר נזהר ה' את משה ולא נכסח על הדבור הכולל שנאמר על כל המלאכה יחד ותכל כל עבודת משכן אהל מועד ויעשו בני ישראל ככל אשר נזהר ה' את משה בן עשו כמו שעשה בסדר ויקהל שלא נאמר כאשר נזהר ה' את משה על כל דבר ודבר בפרט , ונכסח על הדבור הכללי הזה : השאלה חט' כמה שזכר הכתוב כאן ויביאו את המסכן אל משה האהל וגו' וזכר כל הכלים והדברים שזכרו בפרשיות של מעלה זה כמה פעמים והוא כפל מיותר מיותר . כי היה די שיאמר ויביאו אל משה כל המלאכה המסכן וירא משה את כל המלאכה . והנה עשו אותה כאשר נזהר ה' בן עשו וירא אותם משה . ומה זורק בכל שאר הפרשיות מהדברים שנעשו בסדר נזכרו בסדר של מעלה זה כמה פעמים : השאלה חי' אם הקב"ה נזהר למשם להקים

סיוס האל' שקבלו נדבת העדה והוא אמרו והם הביאו אליו עוד נדבה בנקר בנקר רוח לומר שהם האומנים הביאו לפני משה נדבת מתנה עוד מלכד נדבת עשיית המלאכה והיה זה בנקר בנקר בהשכמת יום המחרת . אמנם המפרשים פירשו והם הביאו אליו עוד נדבה על ישראל שמלכד הנדבה שהביאו ביום הראשון שלקחה האומנים עוד היו מביאים ישראל נדבה בכל בקר ובקר . ונשתרבה כל כך הנדבה עד שכל החכמים העושים במלאכת הקדש נאפו אל משה איש איש ממלאכתו . ואמרו אליו מרבים העם להביא מדי העבודה למלאכה . והזכיר הכתוב זה לשבח את הפס המביאים נדבותיהם . ולפאר את האומנים באומנותם וגם העניד עליהם נשתבה בזה לפי שזוה אלהים שיעבירו קול נחמה איש ואשה אל יעשו עוד מלאכה לתרומת הקדש כי לא היה לי חפץ בכספם וזהבם כאשר המושלים בעם אלא שיעשו מזות האלהים בשלמותה . ואמר אל יעשו עוד מלאכה לפי שהממון יקרא מלאכה כמו שאמר אם לא שלח ידו במלאכת רעסו לרגל המלאכה אשר לפני והענין שלא יביאו עוד שום דבר למלאכת הקדש כי גם ההנהגה תקרא מעשה ולכן אמר ויכלה העם מהביא . ונראה לי ששם היות שמנינו שם מלאכה על הממון ועל המקרה . הנה לא נזכר לפרש כאן בדרך הסוד מפני שהכתוב אומר אל יעשו עוד מלאכה לתרומת הקדש . ואין יסול מאמר אל יעשו עם שם מלאכה על הבאת הנדבה כ"ס שהכתוב אומר ויכלה העם מהביא ולא אמר מעשות . ולכן נראה לפרש שהאומנים אמרו למשה מרבים העם להביא מדי העבודה . ר"ל יותר מכדי זורק העבודה שזוה השם לעשות . ושאלו למשה אם יגביעו המותר או יפסקו העם מהביא או האומנים מלקבל עוד מדיהם . ומשה נזהר אותם שיעבירו קול ודברו נחמה לאמר איש ואשה אל יעשו עוד מלאכה כלומר שהדברים הנעשים לזורך המלאכה לא יעשו מהם יותר כי כיון שלא היה זורך במעשה המלאכה הסיא אין ראוי שיפשוה . אבל לא נזהר משה שלא יביאו הדברים שאין בהם עשייה כאלו תאמר זהב ובכסף ונחשת וגם תכלת וארגמן ותולעת שני ושם . כי הדברים ההם איש"ס שביאום מהם יותר מהלך למלאכה אלא ביה ה' יבואו ובכל זמן יפסקו אלהים לעשות סדוקת ובגדי הכהנים ולקנות נחמי צבור ושאר הדברים . ולכן לא נזכר משה שהבאה אלא העשייה למלאכה . אבל העם כשראו שלענין המלאכה כבר היה די כמה שהביאו לא די שמנעו עמלם מלעשות עוד המלאכה . אבל גם נמנעו מהביא עוד שום דבר נדבה . וזה הוא אמרו איש ואשה אל יעשו עוד מלאכה וגו' ויכלה העם מהביא . ובפרט הכתוב שהיתה השערה האומנים סובה מאל כי עם היות שחלל העם מהביא עוד נדבה , הנה כמה שהביאו בראשונה היתה דים . והעסיקה להם הנדבה הסיא לעשות את המלאכה בשלמותה והותר כי גם נותר הרבה מהנדבה הסיא שנמנו אחרו באלה המקדש וספר הכתוב איך נעשתה המלאכה הקדושה הזאת שעשו כל חכם לב צעושי המלאכה ראשונה את המסכן ואין ספק שכל מה שעשה כל אחד מהחכמים היה צנוי כלללל כי הוא היה וממונה על כלם . ומה שאמר במסכן ויעשו ובשאר הדברים והכלים אמר ויעשו הוא לפי שבתחלה אמר ויעשו כל חכם לב צעושי המלאכה על כל הדברים והכלים שזכרו בפרשה כאלו אמר ויעשו כל חכם לב את המלאכה הסיא והוא אם כן תאמר כולל . אחר כך זכר הדברים כמו שנעשו ראשון ראשון והוא אמר את המסכן עשר יריעות . ויעש יריעות עזים וכן השאר . ואפשר לומר גם כן שבידיעות המסכן להיוחס המלאכה הראשונה שנטשו נקבלו בה כל האומנים וכלם תפרו את היריעות כדי שיקומו מהרה את המסכן ויכניסו בו את שאר הכלים אשר יעשו כלם ולזה אמר ויעשו כל חכם לב צעושי המלאכה את המסכן כי כלם עשו אותן היריעות . אמנם שאר הדברים עשו אותם אנשים מיוחדים זה דבר אחד וזה דבר אחר . ולזה נאמר בהם ויעש . ואמנם הארון מפני קדושתו ומעלתו על שאר הכלים עשאו כללללל בידיו ולא נגעה בו יד אחר ולזה אמר ויעש כללללל את הארון . אמנם השלחן והמנורה והמזבחות וכיור וכו' והחצר עשה כל אחד מהאומנים עם עבדיו ומשרתיו כל אחד מהם ולכן לא נאמר לשון העשים שום בכל הדברים והותרה בזה השאלה הד' . ואמנם להסיק הניד הכתוב כל המלאכה הזאת בפרשיות הזה כל כך מהפעמים ולא הספיק לומר בכלל ויעשו כל חכם לב כאשר נזהר ה' את משה ראייתו דברי הרל"ג בזה ואת כלם ישא רוח . אבל הסעם בזה אצלי הוא מפני שלא עשו האומנים המלאכה הזאת באותו סדר מהקדימה והאחרת שזוה השם נמשה בסדר ויקחו לי תרומה ולכן הזכיר הכתוב להניד כאן איך עשו הכלים והדברים ההם שהיה באופן מתחלק למע שנומסו בהם משה וכו' שביארתו בסדר הנזכר ההנהגה בחלוק הזה . ומפני שלא יחשוב אדם שכמו שנטו בסדר המלאכה כך שנו בעצמותה ובמספרה . הוזכר לזכר כאן כל דבר ודבר שעשו כדי להודיע שעשו כל הדברים שזוה השם ולא שנו דבר אלא בקדימה והאחרת בסדר המעשה . ואין כאן בזה מותר כלל . ואמנם מה שזכרה עוד המלאכה בסדר פקודי תתבאר שם סבתו והותרה בזה השאלה הה' . והנה לא נאמר במעשה הכלים האלה כאשר נזהר ה' את משה , לפי שבסוף אלה פקודי על הבאת הכלים למשה נאמר בכלל (שמות ל"ח) ככל אשר נזהר ה' את כל העבודה וירא משה את כל המלאכה והנה עשו אותה כאשר נזהר ה' בן עשו ויבדק אותם משה , והותרה בזה השאלה חו' . והנה זכור וכו' שנעשה מנחשת אמר הכתוב במראות הזבאות אשר נאפו פתח אהל מועד ורש"י כתב ומדברי חז"ל הוא שבנות ישראל היו בידיהן מראות שרואות בהם כשהן מתקשפות ואף אותם לא עבדו והיה משה מואס בהם מפני שעשוין לזכר הרע . אמר לו הקב"ה אלו חביבין מן הכל שכל ידיהן העמידו הנשים לבאות רבות במצרים . וענינו כמו שכתב הרמב"ן שכל מלאכת המסכן קבלו התבשיתין מן הנשים כדכתיב ויבואו האנשים על הנשים והביאו חם וגם ועצת וכומו . ובכומז לפי מדרשו היא יותר נמאס . אבל שם נחמה ונתקבל עם כל הנדבה . אמנם שיעשו כלי מיוחד מן התבשית

האהל וממנו צנדי הכהנים. וזה טעם כל הספור הזה, והותרה בו האהלה הבנייני:

ד' א ויעש את האפור זהב וגו' וידבר ה' אל משה לאמר ביום החדש. ראוי שהחננון עם היות שלל זכריתו בשאלות להם זה כתוב באפור ויעש את האפור בלשון יחיד ובאבני השפה אמר ויעשו בלשון רבים ובחשן כתב ויעש בלשון יחיד וכן אמר במעיל ויעש. אמנם בכתבת ומלכת מגבעות ומכנסים ואבנם כתב בכל אחד מהם ויעשו וכן נאמר בלשון יחיד ויעשו ויעשו עליו ויתנו עליו. וראוי לתת טעם מה צנדים האהל. והנראה בזה הוא שכל אחד מאלה הצנדים היה מופרד בללל עם האומנים הפועלים אותם, והיה זה לכבוד אהרן וכדי שלא יקלו האומנים בעשיית צנדיהם בחושבים שלא היתה הקדושה בהם כל כך כמו בכלי אהל מועד וזהו נאמר באפור ויעש את האפור רומז לבללל. ואמר וירקבו את פתי הזהב וגו' כתפות עבו לו הכל בלשון רבים לרמוז לאומנים שפעלו עמו בו וכן באבני השפה נאמר ויעשו את אבני השפה כנגד האומנים שפעלו אותם. ואמר וישם אותם על כתפות האפור בלשון יחיד כנגד בללל. וככה בחשן אמר בלשון יחיד ויעש את החשן כנגד בללל, ואמר בלשון רבים עשו החשן וימלאו בו ד' סורי אבן. ויעשו על החשן ששטרות ויתנו שם העבותות ושאר הפסוקים בחשן הכל בלשון רבים כנגד האומנים. וככה במעיל אמר בלשון יחיד ויעש את מעיל האפור כנגד בללל ואמר בלשון רבים ויעשו על סולי המעיל רמוני תכלת וגו' ויעשו פעמוני זהב סהור ויתנו את הפעמונים כנגד האומנים, אמנם הכתבת והמלכת ופארי המגבעות ומכנסים הבד והאבנם אמר בהם ויעשו כנגד האומנים ולא זכר בהם לבון יחיד מורה על בללל. לפי טעמיהם צנדים קלים לא נתיחסה עשייתם לבללל כמו האפור והחשן והמעיל, ואמנם לין הקדש להיוות קדש לה' הושוו בו כל האומנים ונתיחס לכלם מבלי חלוק ולזה נאמר בו ויעשו ויתנו עליו ויתנו עליו פתיל תכלת כי כמו שבמלאכה הראשונה מהשכן נאמר ויעשו כל חבלי לב בעושי המלאכה את המושכן עשר יריעות וגו' להניד שנתעסקו במלאכה היתה כוונה כל האומנים להיותם הראשונה ככה הניד להיוות הדבר האחרון מכל המלאכה התעסקו כלם בעשייתו וכמו שזכרתי, ומפני שבמלכה האחד מלבד מה שכתוב בסדר תורה כתוב כאן וירקבו את פתי הזהב וקצץ פתילים וגו' ואלו יתחבב חושב שהאומנים הוסיפו זה מעצמם כיון שלא נזכר צוואה לכן הוצרך הכתוב לומר בו כאן כאשר צוה ה' את משה כי על הכל נצטווה משה והוא אמרו אליהם וכן באבני השפה אמר הכתוב אבני זכרון לפני ישראל ולא ידעו הזכרון הזה אם יהיה לפני עמם או יהיו מזכרים לפני הקב"ה לכן הוצרך לומר בהם כאשר צוה ה' את משה כי שם בסדר תורה אחרי אמרו זכרון לפני ישראל נאמר עוד ונשא אהרן את שמותם לפני ה' על שתי תמישיו לזכרון שהוא פירוש הזכרון וככה בחשן נזכר שם בסדר תורה ונחת אל חשן המשפט את האורים ואת החומים וגו' ונשא אהרן את משפט בני ישראל לפני ה' תמיד. ובעבור שבאין במעשה לא מזכיר עשיית האורים והחומים שהיו בחשן ונשמך על מה שזכר שם, לכן הוצרך לומר כאן כאשר צוה ה' את משה. וכן במעיל שזכר שם פעמון זהב ורימון ונשמע קולו צבואה אל הקדש לפני ה' ונצטווה ולא ימות. ובעבור שלא נזכר כאן התכלית הוה הוצרך הכתוב לומר במעיל אלא צוה ה' את משה, וכן אמר בכתבת לפי ששם נאמר ובללל הכתבת וכאן לא נזכר שיהיה כתבת תשכן. ובלבד נזכר כאן שעשו אותו שם משור תכלת וארגנמן והולעת שני ולא נתיפרס זה צבואה רק נאמר שם לנד באבנם תעשה מעשה רוקס ולכן אמר בהם כאשר צוה ה' את משה וכן בלשן שבעבור שאמר שם תכליתו באמרו ונשא אהרן את עון הקדשים וגו' והיה על מנחו תמיד לרצון וכאן לא נזכר דבר מזה. הוצרך לומר כאן בלשן כאשר צוה ה' את משה, הנה נתיי בזה הכנה נמה נאמר כאשר צוה ה' את משה בכל אחד מהצנדים האהל שהיה מפני החלוק הנמצא ממה שזכר כאן במעשה להם שזכר שם צבואה יהודיע שהם היות שקצר כאן והאריך שמה או שזכר הכל בלשן כאשר צוה ה' את משה, אמנם בכלי המושכן לא היה דבר מה ולכן נזכר במלאכה כל כלי וכלי כאשר צוה ה' את משה. אבל נאמר בכלל על כל המלאכה ותכל כל עבודת משכן אהל מועד ויעשו בני ישראל כאשר צוה ה' את משה כן עשו רותה לומר שבני ישראל כלם. אלה לתת תרומה ונדבה. ואלה לעשות במלאכה עשו כאשר צוה השם. ומלת והכל היא על משקל והדרב משאת צימין. והותרה במה שביארתי בזה השאלה ה', ואמנם אמרו ויביאו את המושכן אל משה את אהל כתב הרמב"ן ששעור הכתוב הזה הוא כמו ב"ו ויביאו אל משה את המושכן ואת האהל ואת כל כליו כי יריעות שם משור שם ששמן משכן כמ"ס. ואת המושכן העשה עשר יריעות ויריעות העשים הם הנקראים אהל ומנ"ס ופשיט יריעות עוים לאהל על המושכן. ונכון הוא. גם אפשר לומר שאין צורך להניח וא"ו חסרה בפסוק הזה. כי הנה מושכן הוא שם נאמר ששן ונפרס בכלל על כל הבית ובפרט על יריעות שם משור כמו שאמר אלה פקודי המושכן משכן העדות. ולכן אמר על משכן העדות וכליו. ויביאו את המושכן אל משה וביאר בפרט איך הביאו אותו כי לא היה עדין קצור ומונה בהנחתו כי עדין הקימוהו. ופרט מפני זה באמר ואת האהל ואת כל כליו. ויראה מבנין הפסוקים האלה שהאומנים חננו לב אשר עשו את המלאכה כאשר שמעו מפי משה את כל אשר צוה השם לעשות במלאכה האהל. עשו מלאכתם באהליהם ולא הראו למשה דבר ממה שהיו עושים. וגם משה לא הלך לראות מה שהם עושים ובלהיה עד שששלטו עושים ומפני זה זכר הכתוב כאן כל הכלים שהביאו לבניו אחד לאחד בפרט כפי הנהגתם כדי שיראה חכמתם במלאכה האהל ואלא צוה כלל. ולכן אמר בסוף הכבור הזה וידע משה את כל המלאכה לא בזמן שבי עושים זה, אלא ראה אותה להרי הנגרה והמה מהד איך הם ולא

להקים את המושכן ביום החדש הראשון בלחוד לחדש והעיד הכתוב שששה משם ככל אשר צוה ה' אותו כן עשה למה הוכיח הכתוב לכתוב איך הקים את המושכן כל דבר צנדי עלמו בנאמר ויהי בחדש הראשון בשנה השנית בלחוד לחדש הוקם המושכן ויקם משה את המושכן וגו' כאשר צוה ה' את משה ויקח את העדו' וגו' כאשר צוה ה' את משה והיה אם כן כל זה כפל מיותר ויותר ללא ענין אחרי שכבר נאמר בכלל או בפרט. והנה מפרש הפסוקים צאופן יותרו השאלות האלה כלם:

א' אלה המושכן משכן העדות וגו' עד ויעש את האפור. לא הוצרכה הורה לעשות חשבון ומנין ממה שעלתה הנדבה שהרימו בני ישראל למלאכת המושכן וכמה מהנדבים אשר נדבו נכנסו במלאכה היתה כדי לדעת אם נותרה מהנדבה אחרי השלמת המלאכה משם או הרבה או מה נעשה ממנו. כי הנה לא יתבאר את האנשים העושים במלאכה ולא ניתנה להם הנדבה במשקל ובמסורה כי צאמניה הם עושים ומשה היה מאמין לדבריהם כי הם משלם נדבו גם כן ואיך יקרו ויגבשו מתרומת ה' כסף או זהב. אבל בא הכתוב להודיע שם היות שהעבירו קול במחנה איש ואשה לא יעשו עוד מלאכה לתרומת הקודש ויכלה העם מהבית הנה עכ"ל לא חסר דבר מהצריך למלאכה וכמו שאמר שם והמלאכה היתה לים והותר ולכן אחרי שזכר מלאכת המושכן וכליו הודיע הכתוב מנין המשקל מה שנעשה במשכן מזהב וכסף ונחשת ללמדנו שלא חסר דבר ושהיתה הנדבה דבר גדול ועצום כדי אלהיהם הסוכה והיו האומנים שלומי אמוני בני ישראל במעשיהם וזה הוא אמרו אלה פקודי המושכן רותה לומר מיניי הכלים והדברים שזכרו למעלה בסדר ויקהל כי הם פקודי המושכן שנלשו ופקדו על פי משה. ובעבור שיריעות האהל נקראים משכן כמ"ס ואת המושכן העשה עשר יריעות והוצרך לפרט ולומר כאן משכן העדות. כי בעבור היות ארון העדות בקדש הקדשים היה נקרא הבית כלו משכן העדות ולפי שבנינו ובחשבון שיעשו בני אדם ישוערו נ' כתות. הא' מי הוא המלוא לעשות החשבון שהוא וכו' מי הוא אשר עשאו וכו' אחר. והג' מי נותן החשבון לומר כך קבלתי וכך הוצאתי. לכן זכר הכתוב כאן שלשון באמרו אשר פוקד על פי משה כי הוא הקלך אשר צוה לעשות החשבון הכוא. וכנגד המונה אותו מנין והשבון אמר עבודת הלוויים ביד איהמר רותה לומר שעשיית חשבונות המקדש ומניניה לכל הוצאתיהם היה מעבודת הלוויים כי להם יתנה ולכן החשבון היה נעשה ומנה ביד איהמר בן אהרן הכהן כי הוא היה יודע בחכמת המנין והחשבון. ואמנם מי נתן החשבון הזה אמר שהיה בללל בן אורי בן חור למטה יהודה כי הוא עשה את כל אשר צוה ה' אל משה במלאכה האהל. ואחר שהליאב בן אחיסמך שהיה גם כן כהן ויושב רוקס ופני ששני אלה היו האומנים הראשיים לכן היו המה נוהגים החשבון והמנין הזה, כי הם היו כותבים מה שהביאום על כל דבר הנדבה בכל יום וידעו כמה מהזב והכסף והנחשת נכנס בכל מלאכה ומלאכה ולכן הם נתנו את החשבון הזה. והותרה בזה שלשת השאלות הראשונות הא' וכו' והג'. והנה אמר כל הזהב העשוי למלאכה בכל מלאכת הקדש. להניד שהיה זהב הנתוסה שהרימו בני ישראל תרומה לה' חשע ועשרים ככר וחשע מאות ושלשים שקל בשקל הקדש. ושכל אותו זהב נכנס במלאכה שעשו בכלים שזכר בפרשת ויקהל. והוא אמרו כל הזהב העשוי למלאכה רותה לומר שכל הזהב הנתוסה נעשה במלאכה הנוכחת למעלה שהיה מלאכת הקדש שהיה אותו זהב כ"ס ככר וחשע מאות ושלשים שקל בשקל הקדש. ובפי מה שפרש"י בשקל הקדש שהוא האמת כפי מה שראיתי בעיני, יהיה ככר החורה י"ב אפסים ושש מאות דוקט"י ממעט אפסאליה, והיתה לפי זה הנדבה שלש מאות וששים אפס ובמונה מאות דוקט"י ובא אם כן חשבון זהב המושכן מדויק והותר עם זה השאלה הד'. ואמנם הכסף זכר כסף פקודי העדה להניד כי מכסף הפקודים נעשו אדני הקדש ואדני הפרכת ומהשאר עשה ווים לעמודים ונפה ראשיהם וחשק אותם. ולפי שכל המלאכה הנוכחת למעלה נעשהה מכסף הפקודים ולא מכסף התרומה כי לא נעשה ממנו דבר מהכלים הנזכרים. לכן לא נזכר כאן. ואין ספק שעשו ממנו בלי השרת כמו שזכר רש"י הנה אם כן לא נזכר כאן כסף התרומה. לפי שכל נעשה ממנו דבר מכלי המושכן והיתה הכוונה בפקודים האלה להודיע כמה מהזב והכסף והנחשת נכנס בכלי המושכן אשר זכר, והותרה בזה השאלה ה'. וכן זכר שנחשת התנופה היה שבעים ככר ואפסים וארבע מאות שקל וביאר מה נעשה ממנו. ואהה הדע שהנחשת צמורים וכל ארץ המזרח היה נערך הרבה. האמנם לא זכר כמה שנעשה מהנחשת כיור וכו'. לפי שהנחשת הזה שזכר הכתוב כאן. היה הנחשת אשר בא בנדבה מבני ישראל וכמו שאמר ונהשת התנופה. והכיור וכו' לא נעשה ממנו כי אם ממרחות הנשים הצובאות ולכן לא נזכר כאן כיור וכו' ועני לא נעשה מהנחשת הכוא. והותרה עם זה השאלה ה'. והנה מהתכלת והארגמן ותולעת תחש לא עשה חשבון כמה נדבו ממנו לפי שלא היו נחשבים מאלו כהזב וכסף ונחשת וכ"ס השם ועוים ועורות. ולפי שכוונת הפקודים האלה היתה בעצם וראשונה לזכור מנין משקל הזהב והכסף והנחשת קצר בשאר הדברים שלא היו כל כך חשובים אם בזכרון מה שנתנו מהם ואת בזכרון מה שנעשה מהם. ונשמך על מה שזכר וזכר מכלי המושכן בפרשת ויקהל ששם ביאר כל מה שנעשה מהתכלת והארגמן ותולעת השני הוא אשר באו בנדבה עשו מלבד מה שנעשה מהם באהל העדות כמו שזכר בבדר ויקהל צנדי שרד לשרת נקדש. ונכללו צנדי שרד צנדי שרד צנדי שרד צנדי שרד כי הם גם כן לשרת נקדש ומהם עשו נ"כ צנדי הקדש אשר לאהרן כי כלל הענין שכל הנדבה מהזב והנחשת וכל כסף פקודי העדה הנזכרים בכלי האהל ולא נותר דבר לענין צנדי הכהנים. כי הניד עם היוותו מזהב וידמה שניתן אחר כך. אבל מהתכלת והארגמן ותולעת השני ממנו נכנס למלאכה

היה רשאי לבא בתוך העגן כי המשכן מלא את כבוד ה' ואין יכנס בו בלי רשות וקריאה וכן מצינו בפר סיני שנאמר ויקרא אל משה ביום השביעי מחוץ העגן ויבוא משה בתוך העגן. ודבריו אמרו כתוב אחד אומר ולא יכול משה לבוא אל אהל מועד כתוב אחד אומר ובבוא משה אל אהל מועד בא הכתוב ה' והכריע ביניהם כי שכן עליו העגן. רצו בזה 'מלאמרו' ובבוא משה אל אהל מועד יראה שיבוא שמה כרצונו מבלי קריאה וכן אמרו וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפרת מורה שהיה משה עומד בתוך האהל לפני הכפרת. והכתוב מעיד שהסך זה שכל זמן שהיה כבוד השם מלא את המשכן לא היה משה נכנס בתוכו ולכן הכריע הכתוב ה' שהיה כל זה למשה לאחר שנחלק העגן מלכסות את האהל כי הכסוי ההוא והמלוי מהכבוד לא היה רק ציוס השמיני בדרת שם הכבוד. ולדעתם ז"ל מה שנאמר ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד היה קודם לכן. ועל דרך הפשט נכון לומר שבאשר העתיק לדון הנביאים את ארון ברית ה' וסלחות שהיו בתוכו מן אהלו שהיו מחוץ למחנה ושמוהו בקדש הקדשים אז קרא למשכן ה' אהל מועד וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפרת אשר על ארון העדות מבין בני הכרובים. ואם כן מה שנאמר במקום הזה ולא יכול משה לבוא אל אהל מועד כי שכן עליו העגן בא להודיענו גדולה כבוד הברית עד שאפילו משה רבינו לדון הנביאים שדבר עם השם פנים אל פנים לא היה לו רשות לבוא לפני פנים עד שקרא אליו השם כמו שנאמר ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד. ומשם והלאה נעשה לו שם בית ונכנס תמיד בכל עת שירצה כמו שנאמר עמדו ואשמעה מה יאמר ה'. וראיתי מי שפירש בזה שהיה משה הנזכר כאן אינו מבין העדות וכן ויכנס העגן את אהל מועד הנאמר בראש הפרק שלפניו. אבל הוא אהל משה שנעשה לו מחוץ למחנה. ויחמר הכתוב שכסה העגן את אהל מועד של משה בימים הראשונים שהיה בא שמה הדבור. אמנם עתה שנעתק משם כבוד השכינה לא נשאר שמה רק העגן לבדו שהיה חלק קטן מן הכבוד עד שמפני זה לא יכול משה לבוא יותר אל אהל מועד שלו כי לא היה הפך לעמוד שמה, לפי שכבוד ה' מלא את המשכן. והיה משה הפך לבוא שם לפני הכבוד. ואמרו שהראיה על אמתת הפירוש הזה הוא אמרו ובכבוד ה' מלא את המשכן כי לא אמר שהכבוד מלא את אהל מועד. ואילו היה אהל מועד בכלל הוא עצמו משכן העדות. למה לא כלל וקצר דבריו ויאמר וכבוד ה' מלא את המשכן ויכנסו העגן כמו שנאמר בפר סיני וישכון כבוד ה' על הר סיני ויכנסו העגן. אלא שבא הכבוד לפרש הגדל הנדול שנעשה באהל מועד של משה ובין קדש הקדשים כאשר נעתק שמה הארון וסלחות והוא שכסה העגן את אהל מועד של משה ולא היה שמה הכבוד האלשי שהיה באה אובלח. אלא ענין פשוט להורות שהיה האהל חשמוס קדוש בימים הראשונים. אמנם המשכן האלשי כבוד ה' מלא אותו ובעבור זה לא נשאר אהל משה לכולם ולא חשש משה על אהלו ולא יכול לבוא שמה אע"פ ששכן עליו העגן לפי שכבוד ה' מלא את המשכן ולא את האהל ולכן היה הוא הולך למשכן להיחם מזיו הכבוד. והפירוש הזה היה ראוי לקבלו. לפי שהעגן היה תמיד סמוך ומזוין לכבוד ועומד בציבו ולא היה כבוד מבלי ענין. גם שלפי הפירוש הזה לא יתישב היסוד מה שנאמר אחריו ויבטל העגן מעל המשכן וגו' כי ענין ה' על המשכן יומם שמורה שעל משכן העדות היה העגן לא לבד על אהל משה. ולכן אין הכתוב יוצא מדי פשוטו שענין היה מחוץ מכסה את אהל מועד שהוא משכן העדות וכבוד ה' ה' מלא אותו מבפנים כמו שפרשתי בראשונה:

וראיתי לבאר במקום הזה אמתת העגן ואמתת הכבוד שנזכרו בפסוקים. כי הנה הכתוב זכרה בהרבה מקומות כבוד ה' וכן ענין כבוד ה'. וראוי לחקור אם כבוד ה' נאמר על העגן לבדו או על האהל לבדו או על המשכן משניהם יחד. או על דבר אחר ואלהם ומה הוא זה הדבר. ונדע עם זה שבע ענין זה העגן זכרה תורה אם הוא מהענינים המתולדים מהאידים השונים או אם הוא מעצב אחר. וכן האל הנקרא במקומות כבוד ה' כמו שנאמר במעמד הר סיני ומראה כבוד ה' באה אובלח בראש ההר לעיני בני ישראל אם היה אל יסודי פשוט או אם מורכב מתלכ. שורף כלשים הנמנאים אללו. ובכלל נחקור מהעגן והכבוד האשוי ההוא ממניאותם אם היה פשוט או שני, ואם הם דברים נכדו לשעשה או משעה ימי בראשית. ואם העגן והאל והכבוד שאלו צבית אשר צבה שלמה היו עצמם עמוד העגן והאל האל הסולק לפני מחנה ישראל בנאותם וממרים ואם הם אשר ירדו על הר סיני ואשר מלאו את המשכן ביום הקמתו ואשר ירדו על המזבח ביום השמיני למולאים ואשר היה כראה לעיני בני ישראל במדבר פתח אהל מועד פעמים רבות אז היו רבים באים מעצב אחד או מתחלפי הפעמים, ונדע עם זה תכלית מניאותם בכל מקום שהם בכלל או בפרט. ולפי שלא מלאתי למפרשים בדרוש הזה דבר נאות ומפיק אמרתי הנה באתי כפי הסברה הישרה והדעת הבורי לבאר. ובתום לבני ובנקיון כפי הדבר אשר ישים אלהים כפי אותו אדבר. הנה כבוד ה' נאמר על האור שהיה נראה בתוך העגן וקראו הכתוב בשם אש כמו שאמר וישכון כבוד ה' על הר סיני ויכנסו העגן שש ימים וגו' ומראה כבוד ה' באה אובלח וגו'. הנה כיצד שכבוד אינו ענין אהל הוא דבר דומה לאש כלשהו וחוורו והעגן היה סביבו כמו שהשכן הוא תמיד סביב האש וכמו שהלפידים האשניים נראים מתוך הפעמים כבה היה כבוד ה' הדומה לאש בתוך העגן והערפל. ומהו חשש אמרו ויכנסו העגן שש ימים אינו חורר אל הסהר ולא אל משה כדעת שני החכמים החולקים בזה בנמרא (יומא דף ד') וכמו שפרשתי במקום. אבל חורר אל הכבוד הנזכר מכסו העגן שש ימים ולא היה נראה לישראל כל אותם הימים אלא שה

אחד מהם לא שגג בדבר מהדברים ההמה שעשו ולא שכחו מה שזוה להם נו דבר כי המורה על רוב חכמתם וריות' לעבודת השם ולכן צריך אותם משה כי ראויים היו לזכרה. וזה עשם הספור הזה ולמה נזכרו כאן פעם אחרת הדברים הנכבדים. והותעה השאלה כפי:

ב' א וידבר ה' אל משה לאמר ביום החדש הראשון וגו' עד ויכנס העגן את אהל מועד וכבוד ה' מלא את המשכן. על דעת חכמינו זכרונם לברכה זה היה ביום ה' למולאים כי בשבעת הימים הראשונים ימי המולאים היה משה מקים את המשכן בצדק. ועומד כן כל היום וכל הלילה ובעלות השחר של מחרתו היה מוריד אותו וחוזר ומקימו מיד כדי ללמד אל הלוים הקמת המשכן והורדתו. וביום החדש הראשון באחד לחדש זהו השם שיקים את המשכן ויעמוד כן ולא יורידנו עוד בכל יום אלא בנסיעת המחנות שהלוי יורידו אותו ויקימו אותו. וכתב הרמב"ן שלא הולך הקב"ה לזוה אל משה על הקמת המשכן ז' ימים הראשונים. לפי שכבר אמר לי בתחלת הסקמות את המשכן כמשפטו אשר הראת בפר וכוון שפירש לו עתה שביום החדש הראשון תהיה הקמתו להעמדה הנה ידע כי צו' ימי המולאים יצטרך להקים ולהוריד להרגיל את הלוים במעשהו וכן אמר הכתוב על ימי המולאים. ופתח אהל מועד תשבו יומם ולילה ואין פתח לאהל רק בעת הקמתו. וזיקרא רבה אמרי שהיה משה מעמידו ומפרקו ב' פעמים בכל יום אחד לתמיד של שחר. ואחד לתמיד של צהר הערבים. והנה הולך יצטרך לזוה אל משה סדר הקמת המשכן והכלים לפי שלא היה הקמתה והנחתה בסדר שנזכרו בנאות כי בה נזכר ראשונה הארון ואחריו השלחן ואחריו המנורה ואחריו המשכן עשר ירעות השנים האהל ומכסו ושאר הדברים המתחברים לזה ואחריו הכפרת ואחריו סמוך לו המסך ואחריו מנחת העולה. ואחריו צנדי הכהנים ומשחתם. ואחריו כל זה הוא במנחת הקפרת. ואחריו צנדי וכו'. אמנם בזכרון ההקמה נזכרו הדברים בסדר אחר. המשכן היריעות והאהל והמנחה הראשונה והארון אחריו והכפרת סמוך אליו. והשלחן והמנורה ומנחת הקפרת אחריהם. והמסך אחריהם ומנחת העולה וכוור וכו' אחריהם והאחר באחרונה ומשיחת הכלים והמנחת אחריו ואח"כ צנדי הכהנים ומשיחתם. הנה א"כ מפני החלוק הזה שהיה בין האלה ובין ההקמה הולך לפרט כאן במנחת ההקמה כל הדברים אשר יקום. והסדר אשר ישמור בהקמתם. ולפי שאמר בסוף ויעש משה ככל אלה ה' אותו כן עשה הוא ויפנו אס עשה כפי מנחת המעשה וסדרו או כפי מנחת ההקמה וסדרה. הולך לבאר ולפרט איך היתה ההקמה אשר הקים משה. וזה הוא אמרו וישי צהדש הראשון ויקם משה את המשכן וגו' ולמדנו אס כן מזה שבעצור שמה שמש פגנון אחד במעשה המשכן בראשונה וסגנון האחר מסדר ההקמה עתה באחרונה בקיים שניהם. כי הנה לענין העשיה נאמר ויעש משה ככל אשר צוה ה' אותו כן עשה שזוה לבגלאל ולשאר האומנים לעשות אותם הכלים ככל אשר צוה אותו. ואמנם בענין ההקמה גם כן שגמר משמרת ה' כי הוא הקים ראשונה את המשכן על ירעות השם אליו וקראו ובריתו ועמודיו ויפסדו את האהל על המשכן שהוא אהל העוים ויכנס וכלם האהל עליו מעורות אלים מאדמים וטירות חשים. ולפי שזה לא היה כפי סדר הנוואה הראשונה הולך לומר כאשר צוה ה' את משה רוצה לומר שהיה זה כפי מה שנלמדה בסדר ההקמה וכן זכר את הארון במקומו וישם את פרכת המסך סמוך לארון העדות. ששם היות שבנאות הראשונה נלמדה לעשות הפרכת אחריו צווי מעשה המשכן הוא ע"ה בהקמה סמוך הפרכת לארון העדות לא למשכן ולכן אמר גם בזה כאשר צוה ה' את משה. רוצה לומר שהיה כפי מנחת ההקמה עם היותו בחלוק סדר הווא המעשה. וכן בשלחן ובמנורה שערך מיד הלחם סמוך למנחת השלחן ולא גם כן על שני המאור סמוך למנורה אלא אחר כך בסדר הווא ולא היה אס כן זה כפי סדר הנוואה הראשונה. אלא כאשר צוה ה' את משה. וכן בנמצא הוצב שהקים משה סמוך למנורה ולשלחן מפני שלא הקימו בסדר הנוואה הראשונה. אלא כפי סדר מנחת ההקמה. הולך לומר גם כן כן כאשר צוה ה' את משה. וכן במסך הפתח ששמו סמוך למנחת העולה לא היה זה כפי סדר הנוואה הראשונה כי שם נזכר המסך סמוך לפרכת. אבל היה כפי מנחת ההקמה וזה נאמר גם בזה כאשר צוה ה' משה וכן צביוור וכנו צבבור שבנאות הראשונה לא זכרו סמוך למנחת העולה וכאן שמו אלהי הולך לומר גם כן כן כאשר צוה ה' את משה. שהיה בה כפי מנחת ההקמה לא כפי מנחת הראשונה וכן בחצר מפני שבנאות הראשונה נזכר קודם הכיור וגו' ואין בהקמה נזכר אחריו הולך לומר ויקם את החצר סביב למשכן ולמנחת כלומר שהוא היה הדבר האחרון כפי סדר מנחת ההקמה. והנה אמר כאן במשה ויעל הכרות ויקטר עליו קשרה סמים וגו' לפי שמה שמש צבבורה גדולה כל שבעה ימי המולאים. וכתב הרמב"ן שלא הזכיר כאן משיחת המשכן וכליו ולא משיחת אהרן ובניו וקרבנות המולאים. לפי שלא עשה אותם משה עד שסיים כל ההקמה ונלמדה עליו פעם שניה בדכתיב בסדר לו קח את אהרן וגו'. הנה התבאר למה זה נזכר כאן ספור ההקמה צוה הפרטיות. ולמה נאמר בזה אחד מהם כאשר צוה ה' אל משה ההקמה הזאת. ולא אס כן בזה דבר כשל ולא מותר. והותעה השאלה ה':

לד ויכנס העגן את אהל מועד וגו' ובעלות העגן מעל המשכן ספר הכתוב כי כאשר הוקם המשכן והונחו הכלים האלהיים כל אחד במקומו הראוי לו מיד כסה העגן את אהל מועד מכל זד וכבוד השם שהיה באה אובלח מלא את המשכן כי היה חוכו מלא הכבוד והכנס צביו על כל המשכן עד שלא היה יכול משה לבוא אל אהל מועד מפני שהעגן היה מכסה אותו ולא

בלבד יבוס השני כי כאשר קרא השם אל משה נבקע הענן ואז ראו ישראל כבוד ה' שהיה בלש אובלל לשינוי, וכבר הכנים הרב המורה על מדבור ה' הוא האור הנברא כי הוא כתב בפרק י"ט ח"א על וכבוד ה' מלא את המשכן וז"ל את תרסם שחשים כבוד ה' האור הנברא אשר יקרא כבוד ה' בכל מקום וכו' ובס' י"ח הקודם אליו כתב וז"ל שמשם התקרב אל המקום מהר אשר שכן עליו האור כלומר כבוד ה' וכן בפרקים אחרים. והרמב"ן כתב על פסוק ויבס הענן את אהל מועד וז"ל יאמר כי הענן כסה את האהל מכל זד וכבוד ה' מלא את המשכן כי הובו מלא הכבוד והכבוד היה שוכן בתוך הענן חוץ המשכן וכו' ובפרשת ואתחנן כתב ז"ל מהך האש הענן והערפל בירר לתוך האש כי ענן וערפל סביבו וכו' והראב"ע כתב על פסוק כי ענן ה' על המשכן וימס ואש ה' היתה לילה בו ענן או במשכן הראשון נכון. הלא אלה הכהנים כלם ממנו וממנו כבוד ה' נאמר על האור שהיה נראה מתוך הענן לא על הענן לבדו ולא על המקובץ מאש וענן כי אם על האור האש"י בלבד. ואמנם שאר החופים שזכר הרב המורה בפס"נ ח"א כבוד ה' יאמר פשמים על עננו ומתחתיו כמו שנאמר הראשון נא את כבודך וזה המענה כי לא יראנו האדם וחי ופשמים רואים בו הנדלה בני אדם את השם כמו שאמר מלא כל הארץ כבודי דומה לאמר ותהלתו מלאה הארץ כי השבת יקרא כבוד כמו שאמר חנו לה' אלהים כבוד ובהכלו כלו אומר כבוד אינם שופים אמתים כי המהות והמציאות האלהי לא יבוסו בשם כבוד ואין צוה הנדלה ולא יתכן שאלון הכהנים והכהנים כולם יבקש השגת מהותו יתברך בהיותו בלתי מושג כי אם לעצמו למה שעצמותו הוא השגת עננו ולא דבר אחר ולכן יותר נכון לומר כבוד ה' הרוחני העליון נאמר על העלול הראשון ממנו 'הצדק כי הוא התחלת דרכיו וראשית בריאתו והוא הנקרא בלשון חז"ל שכינה כי אין ראוי שמשבש שקראו הקדושים הכס חז"ל שכינה לאור הנברא המוחש כדברי הרמב"ן. אבל קראו שכינה אותו העלול הנאצל ממנו 'הצדק הראשונה. ולשיתו מכלל הנמצאים וראשית בכלם בקש מהם השגתו ובמנהג ממנו בשוד בחיים חיותו כמו שאמר כי לא יראני האדם וחי. כי להיותו העלול האור הראשון שבו כבוד רבו והוא חותמו של הקדוש ברוך הוא מכונה בכינוי אור עליו ופניו לא יראו וזה הוא דעת אנקלוס שחרג ופניו לא יראו ודקדמי לא יתחזון וכמו שזכרתי כל זה בסדר כי השא. וכן השתוף בפלישי שזכר הרב בכבוד ה' אינו צודק כי לא יאמר על ההלול והשבת. ומה שאמר בכבוד מלא כל הארץ כבודו אין ענינו ההכלה והשבת כדברי הרב כי אם הכבוד הרוחני העלול העליון שהוא מלא את כל הארץ לפי שהמציאות נמצאו הנמצאים והוא משפיע עליהם. הן אמת שמלת כבוד בין האנשים אלו לאלו ובינים לשם יתכן כבר יאמר כבוד על השבת והלול וכן חנו לה' אלהים כבוד ובהכלו כלו אומר כבוד. אבל הכבוד המיוחד אליו 'הצדק במאמר כבוד ה' הראוי נא את כבודך מלא כל הארץ כבודו כי נאמר בכתב כי אם שני הדברים אשר זכרתי. אם על הרוחני העליון הנאצל הראשון שהוא השכינה ואם על האור המוחש הנראה בתוך הענן לעיני בני ישראל :

ואמנם למה נקרא הנאצל הראשון והאור המוחש האלהי בשם כבוד ה' הנה הוא לפי שהוא 'הצדק יבוסו בכבוד בשם אור כמו שאמר (תהלים ל"ו) כי עמך מקור חיים באורך נראה אור כי ימין ויזרועך ואור פניך כי רציתם ואמר והאור פניך ונושעה ועליו אומר שלמה (משלי פ"ז) צאור פני מלך חיים לרבות באור החיים והנבוא אומר (ישעיה ס') קומי אורי כי בא אורך וכבוד ה' עלך וזה עלתך יורה ה' וכבודו עלך יראה (יחזקאל מ"ג) והארץ האירה מכבודו ולא לבד נבואי האמת כמו כבודו 'הצדק בשם אור כי גם חמתי האומות קיימו וקבלו שהוא אור מוחלט וכזה אפלטון בספר העצמים העליונים וז"ל העלה הראשונה יש לה יותר עליונות מן הספור ואולם נלזו הלשונות מלספרם בעבור אחדותה לפי שהוא למעלה על כל אחרות. ואמנם יוספרו כל העלות אשר אורן מאד העלה הראשונה שהעלה הראשונה תאיר עלולה והיא לא תאור מאור אחר לפי שהוא האור הנמור והמוחלט אשר אין למעלה ממנה אור. ובעבור זה היה אורה נעדר הספור לפי שאין למעלה ממנה עלה עד כאן. ומכאן לזה כתב חזקוני חנו"מ בספר האורות האלהיות וז"ל כאשר ידעת שהדורות יש להם סדר והדרגה דפ כי הם לא שהלשלו ללא תכלית אבל יעלו אל מבוט ראשון הוא אור לעצמו לא יבואו אור ראשון במקבל האור הבתאי"ע אורו מולתו אלא במאיר מעצמותו ומאיר לזולתו. הנה אין ספק כי שם האור יותר אמת באלו העליון אשר אין אור למעלה ממנו וממנו ירד האור לכל זולתו וכו' כרי לך מבואר מדבריהם שהם יתברך הוא אור מוחלט ומשפיע האור בזולתו וזה הוא גם כן דעת חכמי הקבלה שקראו חס"י אור קדמון אור גח א"ר מלוחה כי ראו היה שמי המור' על שלמותו יותר מכל הממות לא כמו בחשב בו ב"ר בהפלת הכסל' שההורות האמתיות לא יאמרו בש' שהוא גשם כי יאמרו שר ולא יאמרו שהוא לא גשם כי יאמרו לא הוא. אבל אמרו שהוא אור כי האור הוא היותר מעולה במוחשים ובכח כל הנראים כמו שהאל שבת כל הנמצאים עד כאן לשונו. הנה חבש שיאמר עליו יתברך שם אור על זד דרמיו לא זד דפיקת האמת כמו שאמר הפלוסופים האמתים הסכים לדעת חכמי הגמרא שכל הנמצאות סגולות ורוחניות הן משתכללות מהאור הקדמון. ואינם דבר כי אם התפשטות האור שהוא מדרגה למדרגה בכל הרוחניים והסגוליים עד שהתגשם האור שהוא בגלגל השמש והכוכבים המשימים את המוחשים נראים וזאת היא המדרגה השפ' שכל האורות כי אור השכל יותר שלם ממנה. ואור המלאכים יותר שלם מזה המדרגה על מדרגה. והאור הקדמון יותר מכלם עד שיאמר שם אור עליו יתברך ופליהם בשתוף השם כמו שהתבאר ברחבה שם בספר האורות הנזכר. וגם לדעת חכמי רש"י האומר שיבונה יתברך בשם אור על זד דרמיו

ימלאו כמה מהדמויים בענינו כי כמו שהאור הוא משים הדברים נראים ומלגדיו יהיה הדבר בחשך כאלו נעדר כן היה הוא נותן המציאות והאור לדברים שהיו נראים ומתגשם. וכמו שהאור המסובך בנוף השמש לרב זיהורו ובהירותו לא יוכל העין לראותו עם היותו כבד להיות הדברים נראים. ואם יצונו האדם יותר ממה שגבשו ויכוני עיניו ולא יוכל לראות עוד מה שהיה דרכו לראותו קודם לכן ככה לא יוכל השכל האנושי להשיג הש"י כפי אמתתו ואם ילא מגבולו התבדלל השגתו או ימות כגן עזאי שהצ"ך ונפגע. ולזה נאמר בספר הנביאים שיש מסך מבדיל סביב האור האלהי. ושהוא הנסתר בענין וערפנו כמו שאמר (תהלים י"ה י"ב) ענן וערפל סביבו ישת חשך החרו ועל זה עננו נאמר ויגשו כבוד תהיה קרנים מידו לו וכן חזקוני עמו. כלומר שהטוה האלהי דומה לאור המוחש בנה סקרים רואה לומר זורר ואור גדול מידו לו כלומר שהוא אור מעצמו שלא קבלו מדבר אחר מאיר אליו ולחזק בהירותו ואורו שם חזקוני עמו כי יתחלף ויפתח לעיניו לעזו אורו ותענומו וכמו שהאור השמשי וכן אש"י עם כל האורות שהוא פועל משובח ומועיל בכל העובות והשונות כבר ימלא עמו השרפה והכליון שהוא הפעל היותר רע שבמציאות וכו"ל כפי המקבילים כי הקדוש ברוך הוא הוא אור ומאיר ומשפיע החיים והמציאות והסובב בכל הנמצאים כפי הכוונה והרחמים ועם זה הנה יגיעו גם כן כפי המשפט ומדה הדין העולם והסדרים והכליון כמאכלת אש לראויים ולמוכנים אליו. ועל זה אמר הנביא (ישעיה י"ט) לכן שלח ה' צבאות במשעמו רצון ותחת כבודו יקד יקוד כיקוד אש. והיה אור ישראל לאש וקדושו ללהב ובערה ואכלה שיתה ושמירו ביום אחד רואה לומר שישלח באוירי ישראל רצון וכליון בהיותם שמים בהלכותיהם ובשמקום אור כבודו העליון שהיה ראוי להשפיע ימשיך ממנו השרפה והכליון. ואמנם לישראל יהיה בהפך כי יהיה יתברך להם לאור ולאח המוחש והמסוה. ואמנם לאויביהם יהיה ללהב ובערה ואכלה אותם יחד כמו לשמיר ולשית שהם הקוצים היוכנים המוכנים לשרפה. ומזה הלא רצוני כפי החזון והכוונה נאמר כי ה' אלהיך אש אובלה הוא ששם היותו מאיר יסרוף ויחלל החפצאים בגשפיהם ואמנם ללדיוק' נאמר (תהלים פ"ד י"ב) כי שמש ומנחם ה' צבאות ואמר (מלאכי ד' ג') וזרחה לכם שמי שמש צדקה ומרפא בגשפיה. הנה אם כן מכל הדמויים האלה היה ראוי שיבונה יתברך בשם אור וכל שכן כפי דעת המאמרים שהוא עצמו אור החלטי. ולחיותו אור היסוד השפעתו אור. וכמו שיתלזו בגשמים אשר אללנו שני מינים מהאור הסבשי הנגה. הא' הוא האור השמשי העליון. והב' הוא האור האש התחתון ולשניהם ימלאו שתי פעולות יחד רואה לומר ההארה והשרפה כפי המקבילים כמו שביארתי והיה האור העליון פועל בתחתון ומניע אותו וסביב אליו והתחתון מתנועע ממנו ובאלו הוא כלי פעולות לפי שהשמש הוא פועל ביסוד האש ומניעו. ככה המל' הקדוש ברוך הוא שני מינים מהאור למעלה מן הסבשי. הא' הוא רוחני העליון שהוא הנאצל הראשון שכינהו כמו שאמרתי אשר דוגמתו אללנו בשמש. והב' הוא האור הנברא הנראה בשר סיני ושאור המקומות לעיני בני ישראל אשר דוגמתו אללנו הוא האש וזה כיוונו חכמינו זכרונם לברכה במה שאמרו גיבנת אורה שלמעלה הוא נגלל חמה שרמוז אל האור הראשון שהוא. ואמנם האור השני הוא מסודר מהאור העליון השלוח ממנו וכל פעולתו ומציאותו בכל מקום מורה על שרות השכינה האלהית והשפעת' בלחותו מקום ובאלו האור הנברא הוא דגל מחנה שכינה. וכן חז"ל כל מקום שהכבוד נגלה השכינה שורה עליו וידוע שבציבות השני אורים העצמיים אשר אללנו רואה לומר השמשי והאש"י ימלא החשך בהכרת אש מהאש היסודי בפגמים התשובים הכוזבים אותו תמיד שמועשים תמנו ראוהו במקומו היסודי. וגם האש הנלהב אשר חתנו ימלא תמיד סביב ששן חשון יכוננו מפאת ההתאחדות בגשמים הקרובים אליו. ואמנם בשמש מבואר משנינו כי בהיות עמוד אורו על הארץ ומאיר אליה ימשך תחתיו עמוד אחר מחושך נמור ארוך מאד יגיע עד קרוב לגלגל נוגה. וזה עמוד החשך הולך תמיד לעומת עמודו המאיר ומגדו נכבת הארץ אשר באמצע זו היא הסבה לפיוס ולילה לא יסגורו ובהלקה פשמים הלבנה ופשמים יקדר השמש מפני שגדת הלבנה בינו ובין הארץ. ופשמים גם כן יסגורו אורו העניים העבים והחשוכים וכל זה מורה שגם לאור השמשי ימשך החשך והערפל וז"ל בלתי. וככה הוא הענין באורות העליונות. כי הנה השכינה האלהית שהוא העלול הראשון ענן וערפל סביבו והוא קוטר שכלו בהשגתו כמו שזכרתי. ואמנם האור הנברא גם כן ימלא חשך ענן וערפל סביבו וכן יהיה תמיד שהענן יכסנו. וכמו שאין חשך השמש כחשך האש כי חשך השמש אינו אלא העדר מלרמות אורו ואינו דבר שיהיה לו מציאות בעצמו. אבל חשך האש הוא נמצא בעצמו והם העניים העבים החשוכים הכוזבים אותו. או ההפך הסובב על השם הנלהב. ככה באורות העליונים החשך המיוחס אל השכינה אינו דבר נמצא עמה אבל הוא לבד העדר בהשגתו אלה. והפך האור הנברא הוא הענן שסביבו כי הוא יכוננו וימלא ראותו לעיני הענן ובעירותו ולכן אמר הנביא (ישעיה ד') וברא ה' על כל משכן ה' יצונו ועל מקראים ענן יומה ועשן ונוגה אש להבה לילה כי על כל כבוד חופים ישעך לזמן הנאולה השתידה שיכרה ה' בשר יצונו האש והאור הנברא וגם זה הענן והשמן החשוכים סביבו כמו שזכרתי על האור הנברא יתחייב בהכרת חופה והוא הסתר הענן אשר סביבו. וכמו שהשמש הוא השר הגדול אשר בגרמים השמימיים והפועל היותר חזק שכלם והאש החזק ואמין שכל היסודות וכחו גדול בהיותו והוא שרו על עולם ההיה וההפך. ככה האור האלהי הרוחני רואה לומר השכינה עילאה הוא שרו של הרוחניים והסגוליים כלם והפועל והמשפיע בשמים ובארץ וכן האור הנברא הנמשל באש שהוא שרו של העולם הגשמי בכלל ועצמו הוא היותר קרוב לפעל הרוחניים לפי שזכרתי ובהירותו הוא יותר פשוט ויותר פשוט ומאיר מאד השמש וכ"ל מהאש וכן אמר

כ

ולכן אמר שבתה הקדוה בדרך הוא כימי הראשון לאחד לכבודו לא שנתעלה
מהאידים העולים כאשר הענינים ים עדן לא היו עם אידים. אבל ברא
הענין והוא ים מחין כמעשה היום הראשון ולהיותו ענין עבוד ועם אמר עלי
הכבוד והוא על פני תבואה רעה לומר שבו שהמאור הברכה שהוא הכבוד
יבוא בזה השם והוא להאיר ולחמם וכאשר תפליג שפלתם ישרפו שפה. ככה
מענין הכבוד תבואה ברכה על הענינים השמימיים להם חמר על פני ארץ ונאמר

במקום זה וכל בני ישראל רואים צדקת האש וכבוד ה' על הכית. וזה היה האש שירד צהר הכרמל לאליהו ואולי שעליו נאמר (דניאל ג) נהר דינור נגיד וגפק מן קדמוהי וגו'. הכנס בראיתי הדרוש היקר הזה והארכתי בו מאד מפני מעלתו ומה שראיתי בקצור המחברים והמפרשים בהנחתי. ובפירושו הפסוקים מהחורה והנביאים שזכרתי פה נעיתי ממה שפרשתי בהם במקומותיהם ובחזרתי שמה דרך אחר בפירושם כפי הצורך לענין הדרוש ואין צד חסירה כי שבעים שנים לחורה. ונחזיר לפרש פסוקי הפרשה:

לו ובהעדות הענן מעל המשכן יסעו בני ישראל בכל מסעיהם וגו'. עתה יספר הכתוב שלכבוד המקדש וארון ברית האלהים אחר שהוקם המשכן היה הענן המייד עליו ביום וכבוד ה' שהוא האש היה עליו כלילה לפי שאז היה נראה אור האש ולא הענן שאין ספק שגיהס היו תמיד שמה הענן והכבוד נחוצו. אבל ביום היו רואים הענן הסובב אותו וכלילה מפני החשך לא היה נראה הענן אלא האור אשר בתוך הענן. והיו מסעיהם כפי שבין הענן על האהל או העלוהו והסתלקותו משם. ובמדרש אמר רבי יעקב ב"ר יוסי למה נאמר ה' אלהי מעון ביתך ומקום משכן כבודך שהוא שקול כנגד צריאת העולם שצמחשן כתיב ועשית יריעות וצבירות העולם כתיב כדוק שמים נוסה שמים כיריעה. צמחשן כתיב והבדילה הפרכת וצבירות העולם ירי רקיע בתוך המים ויהי מבדיל. צמחשן כתיב ועשית כיור נחשת ונתת סס מים. וצבירות עולם כתיב יקוו המים. צמחשן ועשית את מנורת המאור. צבירות העולם יהי מאורות. צמחשן והיו הכרובים מרשי כנפים צבירות העולם ועוף יעופף על פני רקיע השמים. צמחשן כתיב ואתה הקרב אליך צבירות עולם וציאתה אל האדם. צמחשן ותכל כל עבודת אהל מועד. צבירות עולם ויכולו השמים והארץ. צמחשן ויברך אותם משם. צבירות עולם ויברך אלהים את יום השביעי. צמחשן ויקדש אותו ואת כל כליו. צבירות העולם ויקדש אותו

כי זו שבת. ולכך נזכר שבת ימים תעשה מלאכה קחו מאתכם תרומה להודיעך שמלאכת המשכן כנגד צריאת העולם. ראו צד שהיה המשכן וכליו רמוזו לזיכור המציאות ומסכים לצריאת העולם וכמו שצבירות הראשונה הייתה מלאכת שבת הימים הכנות לפעם המיושב שיתחדש מיום השביעי והלאה כן הייתה מלאכת המשכן כולה הכנות לשבת השביעה שמה ולכך באו צבירות המלאכות הכתובים האלה בשוה ויכלו השמים והארץ וכל צבאם ויכל אלהים ביום השביעי, וכאן נאמר ותכל כל עבודת הקדש ונאמר ויהי בחדש הראשון בשנה השנית באחד לחדש היקם המשכן כי אז שבתו מהמלאכה ומשם ואילך נמשכה מעשה השכינה וההשגחה האלהית בשלמות. ולזה הייתה מנחת השבת סמוכה למנחת המשכן. והיום שהוקם בו נטל עשר עשרות כדבריהם ז"ל (צמדבר רבה פ' מ"ג) כנגד עשרה מאמרות שבהם נברא העולם. ולהשלים ההשגחה הזאת והרמוז הזה אשר זכרתי נאמר כאן ובהעלות הענן מעל המשכן יסעו בני ישראל וגו' כי כמו שהיה השם יתברך נפש עולם ואורחו בכללו הוא המחיה אותו ומניעו כי ע"כ נקרא חי העולם כמו שכתב הרב המורה, כן היה הוא יתברך כבודו אשר שכן על המשכן הוא המחיה אותו ומניעו כי לא יסע המשכן אלא כנסיע עמוד הענן שהוא ובנוחו ינוח ולא יסע עד יום העלוהו האמנם כי היה שם שחוף שלמי האומה הנוחנים בה בגבורה של מעלה כמו שכתבו בפירוש ובהאריך הענן על המשכן לשכן עליו יחנו בני ישראל ולא יסעו ובהעלותו יסעו על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו את משמרת ה' שמו על פי ה' ביד משה. כי כמו שהוא יתברך היה בורא העולם ופועלו ומניעו הנלגל העליון כן הוא פעל ופעל במאמרו את המשכן והוא היה מניעו בכל מסעיהם. וזה הוא שיעור מה שזכרתי וכללה דעתי בפי' ספר ואלה שמות כולל הניסים והנפלאות מהנאולס ומחן חורב ויהיה השלמות בויני"א העיר רבתי עם ביום הראשון לחדש מרחשון שנת רכ"ז לאלף הששי. וזהו לאל שצרכני עד כה צריך הוא ומצריך :

תם ונישרם. שבת לאל עולם :

ברוך אשר עד הנה עזרנו להשלים ספר שמות.
כן עוד בהסדרי יאורנו חיד עם עוז ותעצומות.

פירוש התורה
ספר ויקרא

מהחכם הכורך

דון יצחק
אברבנאל

יור כמטר על גו להצמיח ציצים ופרחים בחמשה
חומשי תורה, ויצא ונלחם עם כל אשר לא יעלה
על שמים שואה גם פרוי יתן בעתו להבין ולהשכיל
בה דבר אמת לאמתו :

ווארשא

ברפס הרבני מה' יואל נ"ו בהמנוה מה' אביגדור ז"ל לעבענואהן

בסג רוחב לבו אין חקר (פ"ק)

משה

זאחרן

ПІРУШЬ ГЛТОРА

т. с. Комментаріа на пять книгъ
Моисеевыхъ Абарбаналъ. Часть 3.

ВАРШАВА

въ Типографіи И. Лебензона 1863.

Печатать позволяется съ тѣмъ, чтобы
по напечатаніи представлено было въ
Ценсурный Комитетъ узаконенное число
экземпляровъ.

Вильно, 26 Апрѣля 1862 года.

Ценсоръ Статскій Совѣтникъ и Кавалеръ

А. МУХИНЪ

הקדמה

והיה מה שהעיר עליו הרב המורה. הנה ג' מינים בקר וכבשים ועוים והיו להם
לנחיתם ולהתקרב על מנחת השם לשתי כפות. ה' להיות ג' המינים הם כמנחם
ומהותם והזנתם יותר נבחרים ומשובחים מכל ה' בלתי מדברים וה' להמאמם
יותר בקלות כי לכן לא היה קרבן ממנו החיה לפי שלא ראה יתבחר להעמיט עליו
להביא קרבן ממה שיקשה מניאותו ושלוה גם כן וזה שיהיה קרבן העוף בלבד מן
החורים ומן בני היונה לאלו הסבות בעמלן וכן כתב הרמב"ם בפירושו לתורה.
ובדברים בזה נבונים הם. אבל לדעתי יש לי בזה עוד שתי דעות אחרות. וה' א'
מדבר הוא שאלה ה' מינים רומיים לאומיות הקדושים כי הנה הבקר רומן לאברהם
אביו כי כמו שהבקר הוא גדול ממנו ה' ב' מינים הם אברהם אביו כי הנה
בנאבות גם שנאמר ואל הבקר רץ אברהם ויחם בן בקר רך ועז והכבשים רומיים
ויחם לפי שהכבש הוא במדרגת המעלה אחר הבקר. וגם מפני האיל שהעלה
אצלו עולה תחתיו בשעת העקדה כמו שאמר ויחם את האיל ויטלוהו לעולה תחת בנו.
ופעמים היו רמז ליעקב כי הוא במדרגת הבכמות למעלה מהכבשים ומיניו שנאמר
ליעקב לך נא אל האל וקה לי משם שני נדיי עוים שהבנים על ידיו ועל זארו בשם
ברכה אביו. ולפיכך שלש המינים האלו רומיים אל שלש האבות וזה יתבאר קשה
לי עננה משולשת ועו משולשת ואיל משולש לרמזו אליהם כמו שאמרתי שם. ואמנם
החור וגזול היו רומיים למעלה ואחר כך כמו שהכתב שמה ואולי לזה גם כן באו
בקרבתם חורים ובני יונה וכו' ה' הכבש ה' א'. והכבש הבנים הוא שנבחרו המינים
האלו מהחלק הכולל על ארבעה ומשמעו לקרבתם להיותם רומיים על האומה
הישראלית. כי הנה הנביאים פעמים כמו אחזה בשם בקר שנאמר כפרס סוררה
סרר ישראל וקראום סרות בשבן ואספריס עגלה מלומדה ורבים כן. ולכן היה קרבן
שגנה הקהל פר בן בקר. ופעמים כמו אחזה בשם שם ובשם בן שם סורה ישראל
ויחזקאל אמר ושפטתי בין שם לשם. ולזה היו קרבות הנבחר החמדין כגון אחד
בבקר ובכבש אחד בין הערבים וכן בשבן בן ואתה לאני לאן מרעיתי וכן אבדות
היו עמי ורבים ככה. ופעמים היו מכנים את האומה בשם עו ושעיר. ולכן אמר
ישעיהו על בן יכדוד עס עו. ואמר ירמיהו על האומה איכה נבחר משם עו.
ויחזקאל אמר והשבתי גאון עוים גאון עוכם עד שלכן היה השעיר אשר עליו
הגורל ל' כנגד האומה וחז"ל אמרו (ביצה ד' כ"ה) שלש עוים הם ומנו את ישראל
מכללם ולהיות ג' המינים האלו רומיים אל האומה המשלים הנביא אליה ברכת הגלות.
באמרו כשה לעצח יונל וברחל לפני נחמיה ואלמה ולא יפתח פיו כי האל והרחמים
כוללים לכבשים ולעוים ולכן היה יתבחר שיקריבו קרבותיהם מן המינים האלה
הדומים אליהם שיהיה כללו הקריבו את דמם ואת בשרם ועל זה אמר אדם כי
יקריב מנח קרבן ל' שמה ומדומים להם שם הבקר והאלן שהוא שם כבשים
ושם עוים יקריבו את קרבנם. האומה אם כל הוא ואין ידו משנת אה שיקריב
מן החורים ומן בני היונה לפי שהאומה נמשלה אליהם גם כן כמו שאמר יונת
בחנני הסלע וגאמר בדרך השיר על 'תפלת האומה פת חומר הגיע וקול החור נשמע
בארצו. והרמב"ן כתב שנבחרו מן העוף שני המינים לבד לפי שהחורים לא יזדווגו
אלא לבת זוגם והיונים לא עזבו זוגם וכן ישראל עם השם ובדבריו נבונים. ומאחרי
אני סויע לדעתו בבשר דעות הפלסופים פ' שמיני שכתוב שם וחז"ל והיונים לא
יזדווגו אלא למורגלה להם מהנקבות וזוהי את המות שלעתיים רחוקים יזדווגו לנקבה
אחרת ונקבות החורים לא יתבחר לנקבה אחת אלא וזר אחד ואינה נכנעת לזכר אחר
ע"כ. ואפשר לומר עוד שיהיה החורים ובני יונה להיותם מחלקי הטובים החורים
על בתי עבודת השם שם נדק וטובם וכמו שכתוב בבשר ראשית חכמה וז"ל. נדק
בחלקו בתי החפלות ומקוב עבודה השם והמקומות הספורים ומעשיות היונים וטובה
בחלקו אהבת הנדק ובתי עבודת השם ומן העופות החורים ע"כ. ואמנם חומר
המנחה הוא כולל ושמן ולבונה וין לנבך כי הנה לפי שיהיה נדרך מנחה ששולח
אדם לאדונו להעלות על שלחן המלך וזה שיהי חמרה מהדברים היותר יריבים ונבחרים
בזמן השלחן שם הלחם והשמן והיוין וכמו שאמר המפורר (תה"ל קד) ויוין ישמה לבב
אנוש להסיל פנים משמן ולחם לבב אנוש יסעד ומפני שדרך בני אדם להקרינם מנחה
לאדוניהם אם היה בזמן קציר יקריבו מפרי הארץ והם הוא בזמן שאין שם פירות
לחם מקריבין מהפלות ושמן ופמים להטיב ריח המנחה ויוין לשמח עליה. לכן
זה יתבחר שכה ישגו גם הם לפני אדון כל הארץ שבראשית הפירות יביאו מנחת
הבכורים ובשאר הזמנים יביאו את מנחתם מאותם הדברים הטובים העומדים להם
מן השדה וכס הלחם והשמן והיוין להטיב ריחם יתנו עליה לבונה. והנה היו מיני
המנחות ד' כפי שהם מהבנים בזמן ההוא להקרינם לפני אדוניהם. ועוד אתו בזה
הפרק ה' המושך שם אחר כפי הצורות. הנה התבאר שהחומר היותר נבדל
וגבחר להקריב ממנו קרבן ל' הוא מנ' המינים מחי הביית"י האולך על ארבע.
ולמעט ממנו נבחר לשאר אין ידו משנת שני מינים מחי המעופף ולמעט ממנו
היתה המנחה שהמנ' מנ' מיני העומדים היותר נבחרים מפרי האדמה היוצאים להם

הפרק השני בצורת הקרצנות. סוגי הקרצנות הם זכאים ואם מנחות שכלם נקריבים
ע"ג המזבח והזכאים כפי צורתיים הראשונות הם ד' מינים. העולה והחטאת
והאשם והשלמים ואין צבורתינו קרבן בשום פנים לא מנזר ולא מיחיד אלא מאחד
מהד' מינים. והנה העולה הוא קרבן נשרף כלו ע"ג המזבח בין שיהיה משל צבור
בין משל יחיד. ואין לצעילים ממנה כלום ולא לכהנים גם כן חלק ממנה לאכלה כי
כלה

אחרי אשר בספר הראשון מתורה האלים ספר הכתוב ביראת העולם העולם והסתעפות הדורות הראשונים ועניני אבותינו הקדושים עד דרת יעקב וזרעו למלכים. ובספר השני ספרה התורה מה שהרעו שם עמם המלכים בגלות ושתנו וינאלם ה' על ידי משה ואהרן והנכים שנעשו להם במצרים ועל הים ובדרך המדבר עד תואם אל הר סיני ושם הגיעו כלם למעלה הנצואה וקבלו מפי הנצורה התורה והמצוה ומה שחפאו שם בענל ואיך נתכפר להם העון ההוא ושעשו את המשכן כדי שתשרה ביניהם השכינה האלהית והשנחה העליונה כמו שראו בעיניהם ימים שהוקם המשכן שען ה' כסה את האהל וכבוד ה' מלא את המשכן. והוצרכה תורה לכתוב אחרי הספר הזה השלישי לזכר צו עבודת המקדש ואיזה יעבדו הכהנים את אלהיהם ויכפרו על בני ישראל מעוונותיהם ושם יתחללו חמדי לעיני ולדעת תורת השם הקדוש מוחיו ומשפטיו להייער את העם וללמד את הדור ילכו צה ואת המעשה אשר יעשון כמו שאמר כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו וגו'. ונאמר ונאל אל הכהנים הלויים וגו' והנידו לך את דבר המשפט. ונאמר יזרו משפטין ליעקב ותורחך לישראל וגומר. וראה עכ זה לתת לכהנים מאת העם מונס ההכרחי ודי ספוקס מבלי טורח עד שלא יתירוס וימנעו משלמותם בקשת לרביהם וזרכי אשה וגנים. ולמעלתם רצה שיהיו מציניים משאר העם בלבושיהם ומדחיתים ומעלותיהם השכליות ושלא יסמאו למתים ושלא יקראו קרחם בראשם ושפאת זקנם לא יגלחו מפני הדרת פניהם ושלא ישאו איוו אשה שתדמן כי ארם הראויה אליהם בנצורה וקצות ושימורו מיין ושכר כבוד לעבוד ושלא יקרב בעל מוס ולא זקן לעבוד במזבח ושיהיו מקדשים בכל עניניהם כמו שאמר קדושים יהיו לאלהיהם וזה את העם שיכבדו את הכהן כמו שאמר וקדשתו קדוש יהיה לך. ולכיות עקר הספר הזה בלמוד הכהנים והייערת סנקרל הספר הזה בדברי רבותינו ז"ל תורת כהנים. האמנם ה' הספר הזה מתחלק לשני חלקים ראשונים. הא' הוא בקדושת הכהנים ודרכי עבודתם והוא מתחלק סדר ויקרא עד במעשה ארץ מלרים שם חמשה סדרים ומחלס. והחלק הב' הוא בקדושת העם כמה שיעשו ויזהרו ממנו בזמנן שאמר והתקדשתם והייתם קדושים וגו' בלא שאר סדרי הספר הזה. וגם אבותו החלק הב' נתעברו מלות ואזהרות מיוחדות לכהנים כמו שיראם כסדר אמור אל הכהנים. לפי שהיה קדושת העם מתחלקת לקדושת הכהנים וקדושת הכהנים מקדשת את העם. ומנחיהם הוא שמו ח"ל הספר הזה מכלל סדר קדשים לפי שהוא כלו בקדושת הכהנים וקדושת העבודה וקדושת העם גם כן. ויען וציען היתה ידיעת הקרבנות עכ היתה מבוארת בפסוקי התורה נעלמת מאתנו היום הזה מפני שאינה נכונס ואברה העבודה היאם בחרנן בית מקדשיו והפארתו וכמו שכתב הרב הגדול הרמב"ם בהקדמת פירושו למשניות סדר קדשים. גם שעניני הקרבנות הם מפוזרים ומפורדים בשאר ספרי התורה כי מהם ככר בלא כסדר ואחת אלוה ומחס יבואו אח"כ בסדר נשא קרבנן הסוטה והניזיל ובקרבנן הנשיאים ומחס בם' בהעלות הקרבן הלויים ומהם הרבה בם' שלח לך. ומהם בם' קרת מתנות הכהנים ומהם בם' חקת התורה מפרה אדומה. ומהם בם' שנחם מקרבנות החמיוני והסופים כלם. לכן ראיתי אני לזכר במקום הזה עניני הקרבנות כלם לא שאחדש אני בעינים דבר מדעתי כי לא איוו ממה שזור כחוצי התורה ודברי הקבלה האמתית ואמשך הדברים כפי מה שפירסם הרב הגדול המיימני שכל יקר ראתה עינו אבל אסדר אני אותם והקצאם מכל המקומות אשר נפוצו שם ואניחם באופן נכון ונאות ובדרך חלוקות מסודרות באופן שלא ימושו מפינו. ובעבור שהיה הדבר נודע בלמותם כשיודע בסבותיו והסתלותיו אבאר עניני הקרבנות בסבותיהם ואעשה בלמוד בזה ארבעה פרקים. הפרק הא' בחומר הקרבנות. הפרק הב' בצורות הקרבנות המיוחדות אותם. הפרק הג' בפועל הקרבנות רוצה לומר המביא אותם. הפרק הד' בגלילי הקרבנות רוצה לומר הגלילית הפועל בהם. כי גליליות פרעי הקרבנות יתבארו אחר זה כל אחד במסומו :

דפרק הראשון בחומר הקרבנות . שם נזכר ושמ קרבן ואינם נרדפים יאמרו על ענין אחד תמיד אבל כל נזכר הוא קרבן . לא יתהפך שיהיה כל קרבן נזכר לפי שהנזכר יאמר על הכ"ח הנשחט ונקרב ע"פ המזבח כי נזכרה הוא שם הכתיבה כמו שאמר ונזכרת מנזקך ומנאכל כאשר צויתך ולכן כל נזכר הוא קרבן נקרב על המזבח . אבל יש קרבן שאינו נזכר והוא קרבן העוף כי אין בו שחיטה והמנחה גם כן שנקראת קרבן ואינה כ"ח שיכול צד שם נזכר הנה אם כן הקרבן יותר כולל מהנזכר כי הוא יאמר על כל דבר נשחט ונזכר שיחקרב על המזבח ועל העוף ועל המנחה שם היות שלא יכול צד שם נזכר . ושם הקרבן יאמר כן משתי בחינות . הא' מזד היוצו נקרב על המזבח . ובב' מפני שהמנחה הכוה יעשה קרבה רבה בין העולים ההקריבים אותו ובין האלהים . וכמו שאמר ומי לוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו . וחכמה התורה שהקרבן בכלל . וממנו שיהיה מהכ"ח הכיתיים וזה מג' מינים מהנזכרות שהם מן הזבחים מן העופים . וממנו שיהיה מן המעופף וזה מן התורים ומן בני היונה כללד וממנו שיהיה מן הזומח היוצא מן הארץ והוא המנחה וזה מג' מינים והם הלחם והשמן והבין . ונתחסף עליהם הלבונה . ואין ספק שהקרבנות היותר נזכרים משנזכרים לפניהם יחזקו כי שלשת המינים מן הזבחים ומן הכבשים ומן העופים כללד ולזה היו בקרבנות הנזכר לא חורים ולא בני יונה ולא פיה צדמ מנחה נזכרה אבל היו כל נזכרי הנזכר מג' המינים הבהמיים כללד . וראוי לתת הסבה למע נתיחדו אלו שזכרתי חומר הקרבנות מזהלם ומסוגם כללד . (אברכנאל ויקרא)

הקדמה

[illegible]

הפרק רג' בשועל הקרבנות כאנזי אומר במקום הזה פועל הקרבנות אין הטובה
 בו על הכהנים המקריבים אותם וישועלים פועל הקרבנות על גבי המזבח
 אבל הטובה היא על הצמלים בשועלים הקרבנות ומציאים אותם אלס בנדר וידבר
 שגדרו אותם ואם מפני העונות ששויבו הקרבנות ההם ולכן כפי זאת הצחינה
 נמצאים ארבעה סוגים מהקרבנות. הא' הוא קרבן הנזיר שישראל בכללותם
 מקריבים אותו. ובג' הוא קרבן העולה לכל איש מישראל מקריב אותו. ובד'
 הוא קרבן הנזיר הדומה לקרבן יחיד. והד' הוא קרבן יחיד דומה לקרבן נזיר.
 ובאיורס הוא כפי מה שאמר :

קרבנות הצבור שהוא המין הא' הם הנקראים בכל יום ובכל שבת ובכל יום וכל אחד ממשדי השם עליהם אין להוסיף ומאם אין לגרוע לדורי דורות והם כלם כמו שאזכור י"א מינים. הא' הם התמידין הנקראים בכל יום והם ב' כנשים שלות אחד בנקר ואחד בין הערבים והם הנקראים שלות התמיד בשם מוחלט. והב' הוא מוסף שבת שהיו מוסיפים על התמידין שני כנשים אחרים שלות ממוסף השבת וסיו מקריבין המוסף ההוא אין שני התמידין רואים לומר אחר תמיד של שחר וקודם תמיד של בין הערבים והיו אם כן נקראים שני השבת מהתמידים והמוסף ארבעה כנשים שלות. והג' היה קרבן מוסף ראש חדש שהיו מוסיפים על התמידין הנזכרים פרים שנים איל אחד וכנשים בני שלש שבעה כלם שלות ושעיר עזים אחד לחטאת והיו א"כ ביום ר"ח מהתמידין מוסף היוס י"ב שלות ושעיר חטאת ואם הל ר"ח בשבת היו באותו יום פ"ו שלות ושעיר חטאת. וכד' הוא קרבן חג המצות שבכל יום משבעת ימי החג היו מקריבין מוסף על שני התמידין כמו מוסף ר"ח רואה לומר פרים שנים ואיל אחד וכנשים שבעה ושעיר חטאת ואם הל בשבת היו מקריבין ג"כ מוסף השבת והיו אם כן כלם י"י שלות ושעיר חטאת. והכ' הוא קרבן הנסח העומר שהיה עושם ביום השני מח המצות

כל נשפוט וזוהי העור של סבא לכהן המקריב אותה. ואין העולה אלא הזכר הנקר או מזכרי האלן והעוים. וההיה העולה גם כן מן התורים ומן בני היונים. ואין הפרש באלה שיביאו זכר או נקבה ואין מקריבים מן הנקר והכשבים והעוים אלא חמים לא בעל מום ולא זקן כי לנקטתו אינו חמים בטעמו. והנקר יהיה זקן משיעברו עליו שלש שנים שלמים מיום ליום. ובכבש או הכבש שהכל אחד משיעברו עליו שתי שנים כי מזה הזמן והלאה יתחילו לסתלים פעולותיהם הטבעיות. והתורה הקפידה שיהיו הדברים הנקרים ע"ג המזבח נשלמותם ובעת שיביאו יותר נבחרים וטובים ולכן אזהרה שיביאו התורים גדולים ובני היונה קטנים כי כן הם יותר טובים ומזה חכם לקח מקום שכתוב בתורה כבש או כבד הוא שם נופל על שם לא עו מקטני האלן והוא בחור שמונה חודשים וכסבאו אומר איל או חילים הוא מזכרי שכבש או העוים וזהו בחור שתי שנים. וכל מקום שנאמר פה או פרים הוא בחור ג' שנים וכסבאו אומר עגל הוא בן שנה. ושעיר עזים נקרא אחר שנה וכמו שהתבאר כל זה במסכת פרה ואמנם החטאת יש ממנו שני חלקים. הא' הוא המקריבים ממנו האמורים ע"ג המזבח והם חטאת בן הנקר ומן העוים החלב אשר על הקרב מצטנים והשתי הכליות עם חלבן ואת היוצרת אשר על הכבד הוא הקאס החתון היוצא מן הכבד שהוא כדמות הכבד כחצבעות היד. ואם היה החטאת מן הכבשים שורפים עוד מלבד האברים האלה שזכרתי את האליה בלה עם הכליות הסמוכות אליה ואלו כלם נקראים אמורים רוצה לומר דברים שגור השם שיערפו אותם מהחטאת ויאכלו זכרי ככהונה את הנהור בעורה. והמין הב' מהחטאת היא הנשפוט בלה כדיו העולה כמו שכתב. ואמנם האשם הוא קרבן יחידי שנחטף לו לא הוא בשנה באתה מן המלות שיש בהם טעם שחייבים על דוונם ברת או אם לא הטא בט. שמפני הספק ההוא מציא קרבן אשם. האמנם אם נתאמת לו אחר כך שגודלי חטא זה בשגגה אז יביא קרבן חטאת כי הנה כל דבר שחייבין על ודלי שלו קרבן חטאת חייבין על לא הודע שלי קרבן אשם. ואין בכל קרבנות הצבור קרבן אשם ביום פנים. ומהאשם נשרפים על גבי המזבח כל האמורים כמו שנשרפים מהחטאת והאשר נאכל לכהנים כי שניהם שוים בזה חטאת כאשם ואמנם השלמים יש מהם חלק למזבח והם האמורים הנשרפים מהחטאת והאשם וחלק לכהנים והוא החור והסוק שהיו הם אוכלים מהשלמים. והאשר היו אוכלים הנעלים ולכן נקראו שלמים שאתנים שלום למזבח לכהנים ולנעלים וכבר זכרתי שאין בקרבנות הצבור שלמים אלא שני כבשי עזרת בלנד והעולה מזה הוא שיבדלו הקרבנות האלה בצורחיהם שהעולה היא נשרפת כלם והחטאת והאשם מקלחת נשרפת והנהור אכלו לכהנים בלנד אמנם השלמים קלח מהם נשרפים שהם האמורים וקלח מהם אכלו לכהנים והנהור כלו יאכלו הנעלים. הנה הוא זאת חלוקת המזבחים הנקרים על המזבח כפי צורחיהם :

אִבְנֵי הַמִּנְחֹת שֶׁהָיוּ כּוּג שְׁנֵי מִהִקְרָבוֹת מִתְחַלֵּק חֲלוֹק רַחֲשׁוֹן לִשְׁנֵי חֲלָקִים אִלּוּ מִיָּנִים. כִּי יֵשׁ מִנְחָה שֶׁהָיָה נִשְׂרַפָּה עִם הַקֶּרֶבֶן וְחֵבֶל עִמּוֹ וְאִלּוּ שֶׁהָיָה הַקֶּרֶבֶן הָיוּ מִצְלָעָיו אֹרְחָה מִנְחָה וְהָיוּ נִקְרָאֹת מִנְחַת נִכְסִים. וְיֵשׁ מִנְחָה שֶׁהָיָה בְּכֵנִי עֲמֻמָּה וְלִיכָּנָה מִנְחַת נִכְסִים. וְהָיוּ קֶרֶבֶן הַעֹוֹף אִינוֹ עֵשׂוֹן מִנְחַת נִכְסִים בְּשֹׁם עֵינִי כֹחַ' בְּכַפְרֵי וְכֵן אָמְרוּ כֹל הַבָּא בְּגֵדֶר אִו דְּרֵבָה עֵשׂוֹן נִכְסִים יֵלֵא חֲסָאוֹת וְאִשְׁמוֹת שְׂאִינֵם בָּאִים בְּגֵדֶר וְגִדְרָה שְׂאִינֵם עֵשׂוֹנִים נִכְסִים. וּמִכַּעַם זֶה לֹא הָיָה חִיּוּב יִסְכִּים הַבְּנוֹר וְהַמַּעֲשֵׂר בִּהְיֹוֹת וְלֹא הִסְפִּיחַ שְׂאִינֵם בָּאִים בְּגֵדֶר בְּגֵדֶר וְגִדְרָה וְיֵעֵלֶה מִזֶּה כָּל עֹלָה. בִּהְיֹוֹת וְלֹא קֶרֶבֶן שְׁלָמִים עֵשׂוֹנִים נִכְסִים בֵּין שֶׁהָיוּ קֶרֶבֶנוֹת הַבְּנוֹר הַיְחִיד לֹאֵל הַחֲסָפִים וְהַכֶּסֶף אִינֵם עֵשׂוֹנִים נִכְסִים זֹלָתִי חֲסָפִים הַמְזֻרָּה עַל אִשְׁמוֹ בְּגֵדֶר. וּמִנְחַת הַנִּכְסִים הָיָה כּוֹלֵל גְּלוּלָה בְּשֵׁמֶן זֵית וְהַנִּכְסִים הָיוּ הָיִין וְהַכֶּסֶף וְהַכֶּסֶף קֶרֶבֶן כֶּסֶף. וְהַשְּׂעֹר שֶׁחִיב לִהְיוֹת עַל הָעֹלָה אִו הַשְּׂעֹרִים מִהַסְּכּוֹת וְהַשְּׂעֹר וְהָיִין יִתְחַלֵּק כִּפִּי חֲלוֹף הַקֶּרֶבֶן שְׂבָאִים עִמּוֹ וְהֵם ג' שְׂעֹרִים. הַשְּׂעֹר הַא' הָיָה בְּהִיּוֹת הָעֹלָה אִו שְׁלָמִים מִן הַנִּכְסִים אִו מִן הָעֹשִׂים בְּהִיּוֹת קִטְנִים בְּנֵי שָׁנָה שְׂעֵטִין כֹּל אֶחָד מֵהֶם כֹּלֵת עֲשָׂרוֹן בְּלוּל בְּרִבְעִיַת הָכֵין שְׁמֵן וּרְבִיעִיַת הָכֵין יִין. וְהַשְּׂעֹר ב' הָיָה בְּהִיּוֹת הַעֹלָה אִו שְׁלָמִים מִגְּדוּלֵי הָאֵלֶן וְהָיוּ הַנִּקְרָא אֵיל מִנְחָתוֹ שְׁנֵי עֲשָׂרוֹנִים כֹּלֵת בְּלוּלֹת בְּשִׁלְשִׁית הָכֵין שְׁמֵן וְשִׁלְשִׁית הָכֵין יִין וְהַשְּׂעֹר ג' בְּהִיּוֹת הָעֹלָה אִו שְׁלָמִים מִמִּין הַבָּקֶר בֵּין שֶׁהָיָה גְדוֹל אִו קָטָן שְׁמַנְחָתוֹ ג' עֲשָׂרוֹנִים כֹּלֵת בְּלוּל בְּשֵׁמֶן חָזִי הָכֵין לִפְנֵי הָאֶחָד וְנִכְסוֹ חָזִי הָכֵין יִין. וְהַשְּׂעֹר ד' כָּסֶל כִּפִּי מִמִּין הַקֶּרֶבֶנוֹת וְאִין דְּבַר יֹאֵל מִן הַכֹּלֵל הָיוּ זֹלָתִי הַכֶּסֶף שְׁמַקְרִיבִין בְּיוֹם הַשְּׁבִיעִי שֶׁל חַג הַמִּזְבֵּחַ בְּהִסְפָּח הַעִימָר שֶׁהָיָה עֹלָה וְכַתִּיב בְּחֹרֶת שְׂחָסִיָּה מִנְחָתוֹ שְׁנֵי עֲשָׂרוֹנִים בְּלוּלִים בְּשִׁלְשִׁית הָכֵין שְׁמֵן. וְהַנִּכְסִים שֶׁחִיב עִמּוֹ הָיוּ בֹאֵל בְּרִבְעִיַת הָכֵין יִין עַל מַשְׁכָּם כֹּל כְּבָשִׂים. וְכֵן נִגְדְּלָה חֲסָפִים הַמְזֻרָּה וְאִשְׁמוֹת עִמּוֹ כֹּל אֶחָד מֵהֶם כֹּל עֲשָׂרוֹן כֶּסֶף. וְכֵן נִגְדְּלָה כְּבָשִׂים וְכַבֶּשֶׂת וְאִשְׁמוֹת וְכֵן חֲסָפִים וְעֹלָה וְאִשְׁמוֹת וְנִאמַר בְּמִנְחָתָם וְשִׁלְשָׁה עֲשָׂרוֹנִים וְגו'.

הֵנֶם בִּיאָרְחֵי זִכְרוֹן מִנְחֹת הַנִּכְסִים שְׂעֹרִים הַקֶּרֶבֶן רֹאשׁ לֹמֶר אִם בְּהִיּוֹתוֹ כֹּל עֹלָה וְאִם עִם אֲמוּרֵי הַשְּׁלָמִים. וְזֶה בִיאֹרֶךְ הַמִּין הָאֶחָד מִהַמִּנְחֹת :

ואתנם המין השני מהם הוא המנחות שאין תלויות בקרבן דוע וסם שני חלקיו מנחת ביחוד ומנחת הזכור וזכה מנחת הזכור הם ג'. ה"ל עומר התנוסה הנקרב ביום ב' של חג המנחות ומקריבין ממנו קומץ ע"ז המזבח ואוכלים הכהנים את הטהר. והמנחה הב' שתי הלחם שמצאין יום ערלת שנאמר מנחות שבתוכים תצילו לחם הטהור וקראם כסחוב מנחה ששאלמר בצקריבכם מנחה חדשה לה' בשבועותיכם. והמנחה הב' היא לחם הפנים שאוכלים אותו הכהנים בכל יום שבת וסם י"ב תלות שני עשרונים הסלס האחת. ואילו הב' מנחות דוחין אח העומאם אכל לא האכל אם בזה נסומאם כמו שהבאר בפסחים. ומנחה העומר לבדה היא שדחה את השבת. ואמנם מנחת היחיד נחלקת לה' חלקים. ה"ל היא המנחה שיתחייב את האדם על טון עשה כגון מי ששגג בשומאס הקדש וקדשו. או ששגג בשבועת כנוי או עבר על שבועת העדות בין נשוגג בין בשוגג שסעובר על אחת מאלס ארצות החטאים חייב קרבן. ואם אין ידו משגת לאחור קרבן מקריב

היחיד מפני ענין מהענינים שהיה נצטו ובה ששה חלקים. הא' הוא הצד או הכנס שנתהוה מקריב שתי תורים או שני בני יונה אחד לעולה ואחד לחטאת. והב' הוא המזרע וקרבתו שני כבשים אחד לעולה ואחד לחטאת והוא הנקרא אשם מזירע וכבשה אחת לחטאת. ואם היה פני מקריב ב' תורים או ב' בני יונה אחד לחטאת ואחד לעולה וכבש לאשם. והג' הוא קרבן הנדב והוא כמו קרבן כובה בשום ב' תורים או ב' בני יונה אחד לעולה וא' לחטאת. והד' הוא קרבן הולדת כבש בן שנתו לעולה וכן יונה או חור לחטאת. ואם היתה עניה מקרבת שני בני יונה אחד לעולה ואחד לחטאת. והה' הוא קרבן העמל למת אם הוא נזיר בין שנשאת בשונג או במזיד וקרבתו בקרבן המזרע ב' תורים או ב' בני יונה אחד לעולה ואחד לחטאת וכבש בן שנתו לאשם. והו' הוא קרבן הנדב שהנדר חזר ונכנס לדת האלמים להיות בישראל לכל דבר אלא בשלשה דברים מילה ועבילה וקרבת כי בשלשם נכנסו ישראל לקבל התורה וקרבת הנדר הוא שתי תורים או שני בני יונה שניסם עולות. וכן אמרו בספרי פרשת שלח לך וכו' יגור אצלכם נד מה ישראל לא בלא בבית אלא בג' דברים מילה ופבילה וסדלחת קרבן אף הנדרים כיצא בהם. אי מש ישראל בדם מילה ונכנס אף הנדרים כן חלמוד לומר ופשה אשה לא ולמד איזהו מין דמים שכלו עולה לאשים ואין לך ממנו החר לא אחת מוצא אלא בעולת העוף רוצה לומר שאיך מוצא נכסים שיקחו בהם קרבן ואין להניס נאותין בשום דבר מדמיהם אבל שורפים הכל על גבי המזבח וזאת עולת העוף בלבד לפי שזולת הבהמה זוכים בעורם הכהנים. והמין ה' הוא מקרבן שיתחייב האדם על איזה ענין שיהיה מנכסיו הוא כמו הנכסר ומעשר בהמה ופניהם בקרבן דומים לשלמים אלא שמעשר בהמה אוכלין אותו בעלים בירושלם כמו מעשר שני והנכסר אם הם תמים מקריבין אותו ואכלין אותו הכהנים כמו שהתבאר במסכת בכורות. וכן אם יבוא בכורות יקריב שלמים כמו שהתבאר שם. והמין ד' שיתחייב קרבן בשני ענין ידוע אותו הומן הוא שלש פעמים בשנה שכל אחד מהם חייב כל איש מישראל להקריב ברגל קרבן עולה והוא הנקרא עולת ראיה. וקרבת שלמים והוא הנקרא חגיגה ועליו אמר הכבוד חתונ' לה' אליהו וקרבת שלמים הבא מלמד החגיגה הוא הנקרא שלמי שמחה ועליו הוא אומר ושמחת בחתן וכבר נזכרו דיני אלו סג' קרבנות ברבוי ומשום ומה החייב בהם ואין יתחייב בהם וזמן אותם הקרבנות בראשין ובשני ממסכת חגיגה ושלשם חובה רוצה לומר הראיה והחגיגה והשמות. אע"פ חגיגת יום י"ד וסם השלמים שמקריב אותם יחיד ביום י"ד בניסן ערב ספסח שנאמר בהם וזכתה ספח לה' אליהו לאן ובקר הם רשות כמו שהתבאר בשני מספחים. ואם הנמר' קראה לחגיגה קרבן לצור הוא לפי שהענין כלם מקריבין אותו. אבל אינו שמתו אותו פה בחלקי קרבן היחיד לפי שמקריב אותו כל אחד בפני עצמו ואינו דוחה לא את השבת ולא את השומא. והמין ה' הוא הקרבן שחייב קרבן עצמו על כבוד ונדבה כמו שנדר מירוח וזמן ידוע כשנאמר וכלם זמן יקריב קרבן והוא אשם בן שנתו לעולה ובכבשה בן שנתה לחטאת ואילו לשלמים ואמנם נדר הקרבן הפשוט הוא שיאמר הרי עלי עולה או הרי עלי שלמים. אבל הנדבה הוא שיוצא בעל הנדר לנדבה בעל חי מיוחד וניתן ידו בו ויאמר הרי זו עולה או הרי זו שלמים. וכבר נודע שהפרש בין הנדר לנדבה הוא שהנדרים חייב הנודר באחריותם ואין כן הנדבה. וממה שאמרתי התבאר שאין אדם רשאי לידור ולא להנדר חטאת ולא אשם אבל מביא בנדר ונדבה עולה או שלמים בלבד מן העוף ומן הבהמה. האמנם התבאר שאין שלמים באים מן העוף. הנה ביארתי כל קרבנות היחיד שהוא הסג' ה' והענין המולל את כלם הוא שאין דוחים לא את השבת ולא את השומא :

וההוג' ה' הוא קרבן נזיר הדומה לקרבן יחיד. והוא נשגנו ב"ד הגדול וסתיור דבר שחייב על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת קטועה ושגגה על פיהם ועבדו כמו שהתבאר בכורות שאין חייבין ב"ד חטאת. ואם היתה שגגת ע"א יתחייבו הנזיר פה בן בקר לעולה ושעיר עזים לחטאת. וזה הסדר והשעיר חייבין בו כל שנת ושבת. ואילו השעירים נשרפים לפי שהם חטאת הנזיר ורחמנא צוה לשורף את פה העלם. ואמר חטאת הקהל הוא. ואמרנו בספרנו בין אב לכל חטאת הקהל שישרפו אותו. ואילו שעירי חטאות נקראו שעירי ע"א לפי שנית דין מביאים אותם על שגגת ע"א. ואם בית דין שגגו בשאר המזלות יהיה הקרבן שחייבין בו פה בן בקר לחטאת והוא הנקרא פה העלם דבר של נזיר לפי שזחלת הפרשה לאמר ונעלם ממנו. וקריין אותו במתקת מקומות פה הבא על כל המזלות. והאחרות אותה שיוסף וחייב בו גם כן כל שנת ושבת ולכן נמנה המין הזה גם כן בקרבנות הנזיר לפי שנאמר בו והקריבו הקהל ונאמר ועשו כל העדה וכפר הקהל על כל עדת בני ישראל ונאמר ונסלח לכל עדת בני ישראל. האמנם נזכר בסוג היה לפי שהוא דומה לקרבן יחיד ואינו דוחה את השבת ולא את השומא :

וההוג' ה"ד הוא קרבן היחיד הדומה לקרבן נזיר והוא קרבן הפסח ששופע כל א' ביום י"ד בניסן כמו שהתבאר בפ' ה' מספחים. ומה שהזכיר ב"כ פה החטאת ואילו לעולה שמקריב כ"ג ביום הכפורים שנאמר בזאת יבא אהרן אל הקדש ונזמר. ושרפת הסדר הזה הוא דומה לקרבן הנזיר לפי שהוא דוחה את השבת ואת השומא וכל שאין לו זמן קבוע אינו דוחה לא את השבת ולא את השומא. ואל ישתנה אחר ענין החגיגה שיש רשות להקריבה על שגגת הימים וכן עזרת יש לה שלמוין כל שגגה כמו שהתבאר במסכת חגיגה על כן אינו דוחה את השבת ולא את השומא כשאתה מונה כל הקרבנות הנזכרים תמצא שאין בכל קרבנות הנזיר נקבה בשום פנים אפילו ממה שדומה מהם לקרבן יחיד. ואין מכל חטאות הנזיר נשרפת אלא שעיר יום הכפורים חזירו של שעיר המשחלת. ושעירי ע"א וסר העלם ושאר החטאות נאכלים לזכרים שנכבשה. וכן תמצא שכל חטאת יחיד הוא נקבם וזאת שלש חטאות שהם זכרים אע"פ שהם חטאת יחיד והמה השעיר שמקריב המלך אם שגג נדבר שחייבים על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת קטועה וסר הבא

המזות שהיו כבש אחד לעולה. והו' הוא קרבן מוסף יום עזרת חג השבועות והוא דומה בשום למוסף ר"ה בפרים שנים ואילו אחד כבשים שבעה כלם עולות ושעיר חטאת. ה' הוא הקרבן שהיו מקריבים בזה יום חג העזרת עזמו עם שתי הלחם שהוא פה אחד אילים שנים כבשים שבעה כלם עולות ושעיר לחטאת ושני כבשים שלמים. ואם חל עזרת ביום השבת היה בו עוד מוסף שבת והיו אם כן כלם כ"ו עולות ושני שעירים לחטאת. והה' הוא קרבן מוסף ר"ה שהוא מוסף על התמידין ועל מוסף ר"ח והיה מוסף היום פה אחד ואילו אחד כבשים שבעה כלם עולות ושעיר עזמו ר"ה לחטאת. ואם חל להיות ר"ה בשבת היו מקריבין עוד מוסף השבת והיו א"כ כלם ביום הזה כ"ג עולות וב' שעירי עזים לחטאת. והט' הוא קרבן יום הכפורים שמקריבים פה ואילו ושבעה כבשים כלם עולות ושעיר חטאת כמו ב"ה ועקריבין עוד שעיר חטאת אחד חזרו של שעיר המשחלת ואותו שעיר היה נשרף כמו שזכרנו בתורה ואילו אחד לעולה כמפורש באחרי מות. ואם חל יום כ' בשבת היו מקריבין התמידין ומוסף השבת וקרבת יום כ' הם כלם כ"ו עולות ושעיר אחד לחטאת. והי' הוא קרבן היום הראשון מתה הסכות שמוסיפים בו על התמידין פרים י"ג אילים שנים כבשים י"ד ושעיר לחטאת ואם חל להיות בשבת היו ל"ג עולות ושעיר לחטאת וכן הולכים ומתעשרים אחד בכל יום עד שביום כ"ז פרים שבעה אילים שנים כבשים י"ד כלם עולות ושעיר לחטאת. ה"א הוא קרבן מוסף שמיני חג עזרת שהיה פה אחד ואילו אחד כבשים שבעה כלם עולות ושעיר לחטאת. ואם חל בשבת היו עוד מוסף השבת עם התמידין. ואמנם סדר קרבנות אלו המוספים כך היו בראשונה היו מקריבים תמיד של שחר. ואם היה שבת מקריבים אחריו מוסף שבת. ואם היה עס זה ר"ה או מועד או שניסם יחד מקריבים אחריו מוסף ר"ה אחר מוסף שבת ומוסף המועד אחר מוסף החדש. ואם חל ר"ה בשבת מקריבין תמיד של שחר ומוסף השבת ומוסף ר"ה אחריו ומוסף ר"ה אחריו ובאחרונה תמיד של בין הערבים כמו שהתבאר במסכת זבחים. אלו הם קרבנות הנזיר המוחלטים שהיו נקריבים תמיד מבלי תוספת ולא חסרון. וכלם דוחים את השבת. וכבר זכרתי שאין בקרבנות הנזיר אשם כלל ולא שלמים אלא שני כבשים של עזרת בלבד. ויש בקרבנות הנזיר שני מיני חטאת רוצה לומר הנשרפת כלם והנאכלת ממנה לכהנים והוא שעיר של יום הכפורים לנדר. הנה זהו הסוג הראשון שהוא מקרבנות הנזיר :

קרבנות היחיד שהוא הסוג השני הנה הוא כחמשה מינים המין הא' שיהיה היחיד חייב קרבן על דבר ששטה או שדבר. והב' שיתחייב קרבן על ענין שהיה נכסיו. והד' שיתחייב קרבן בשני ענין ידוע. והה' שיהיה יתחייב עצמו בקרבן בנדבה או נדר ששטה עליו. וביאור הענינים הוא כמו שאמר. המין הא' שיתחייב היחיד קרבן על דבר ששטה או שדבר. ענינו שלל העובר על כל אחד מהכריתות שזכרנו בתורה בשונג חייב להקריב קרבן אשם נספח על אש עבר עליו אם לא חייב אשם תלוי. ואין כל הכריתות בדין הזה כי הנה מי שפסל לעשות הפסח בזמנו או שלא נימול חייב כרת. ואם עבר עליו בשונג אינו חייב חטאת לפי שפסח ומילה הם מזות עשה והחומר לא חייבה להקריב חטאת אלא למי שפסל לא תעשה בשונג שנאמר ופשה אחת מכל מזות ה' אשר לא תעשה. וכן המנדף את שם חייב כרת אבל אם נדף בשונג אינו חייב חטאת שנאמר לעשה בשונג יאל מנדף שאינו עושה מעשה. וכן המטמא מקדש וקדשו רוצה לומר שיכנס למקדש או יאכל מן הקדשים בהיותו טמא אע"פ שהוא בכרת וחייב על שגגתו חטאת אינה חטאת קבועה כי התורה אמרה ואם דל הוא ואין ידו משנת וגו' אבל שאר הכריתות מל"ו שם בתורה כלם כן הנוצר על אשם כבש בשונג חייב חטאת ואם נסתפק לו אם עבר אשם לא עבר חייב קרבן אשם תלוי. אמנם חייב הקרבן שמקריבין על השגגה באלו הכריתות כחב המימיני שיש חלוק בדבר כי אם היתה השגגה בע"א מקריב השונג עז בן שנתו לחטאת בין שיהיה היחיד הזה מלך או הדיוט או כהן משום ואם שגג בשומא מקדש וקדשו מקריב כבשה או שעירת עזים ואם דל הוא מקריב שתי תורים או שני בני יונה אחד לעולה ואחד לחטאת. ואם אין ידו משנת מקריב שעירית באיפה כמו שזכרנו הכבוד אבל אם היתה השגגה בשאר הכריתות או יהיה חלוק בין השונגים כי אם היה היחיד איש אחד מן העם והוא שקראו הכתוב מעם הארץ חייב שעירת עזים או נקבה מן האנן לחטאת ואם היה נשיא או מלך שנקבל בשם נשיא מקריב שעיר עזים. ואם היה כהן משיח וטם התנאים שהתבאר בשני מהוריות מקריב פה בן בקר לחטאת ויהיה נשרף והוא אשר יקרא פה הבא על כל המזלות זהו דעת הרב המימוני. אבל הרלב"ג בפירושו לתורה כתב בחלוק זה שהענין בשגגת ע"א הוא כשגגת שאר העבירות כלם וגוראים דברי הרב הגדול מדבריו. ומקרבנות האדם היחיד שחייב בהם מפני שכבר עשה הוא קרבן אשם בא על שפחה חרופה בין בשונג בין במזיד שחייב איל אשם והוא הנקרא אשם ודאי וקרא ג"כ אשם שפחה חרופה. וכן מי שנהנה משום פרוסה מן הקדש שמעל וחייב איל אשם והוא הנקרא אשם מעילות אם היה בשונג אבל במזיד אינו חייב בקרבן היה לפי שהקדש אינו מתחלל במזיד אלא עומד בקדושתו כמו שיתבאר בשני מקדושין. וכן שטעה העדות ושבעת הסקדון חייב קרבן אשם שקר בין שיהיה בשונג או שהקרבן שיהיה חייב בו הוא כמו המטמא מקדש וקדשו בשום. אך הקרבן שחייב בשגגת הסקדון אינו שפורר בו ושבעת עליו שקר הוא חיל אשם. וכן מי שגזל ושבעת ומשקר או יש לו נכסים משום אדם בין שיהיו משותפות או אבדה שגאל לו גזל שגזל או הונאה שהונא במשאל ומחן ושבעת על זה לשקר חייב איל אשם. והוא הנקרא אשם גזלות בין שיהיה שונג או מזיד הואיל ושבעת. וכן כשעובר אדם על שבעת כפוי בשגגה חייב קרבן כמו המטמא מקדש וקדשו. אלו הם כל הקרבנות שחייב בהם היחיד על דבר ששטה או שדבר כשעובר עבירה בפועל או במשאל שפחים שהם כלם מזה המין הראשון. והב' הוא הקרבן שיתחייב בו

הקדמה

אלהים אלה להשם בן ד' אותיות השם המיוחד שלא ליתן פתחון פה לבעל הדין לחלוק שמא תאמר לאכילה הוא צריך ח"ל האוכל בשם אצורים לא אמרתי לכם וזכו כדי שתאמרו נעשה רצונו לא לרצונו אהם וזכרים אלה לרצונם שג' לרצונם חזינו. וסרמב"ן הביא החלוקה המאמר הזה והשמים היו לפי שהוא מכנים מאד עם דעת הרב המורה ומה שאמר רבי שמעון בן עזאי שלא נאמר בקרבנות שם אל ולא אלהים אלא בן ארבע אותיות מכנים גם כן לדברי הרב שבעבור שהיו הקרבנות להרחיקם מע"ל להקריבם לעבודת השם הנכבד לכן לא נאמר בשם אל ולא אלהים שם שמו כבד יאמרו על שרי מעלה אלה השם המיוחד אליו יתברך לומר שאליו היו מקריבים ולא לע"ל. וכן בפרק כל האסורין. אמר רבינו בר מנחם אמר רבי יאשיהו מה הוא חסמו להקריב לו במועדו לו ולא לאדון אחר ומה זה הוא האדון שמקריבין לו הו' אומר זה ע"ל. הלא כל המאמרים האלה מכינים מאד לדעת הרב המורה בקרבנות. ויותר מהמה חר"ל במאמר אחר שאמר בויקרא רבא בסדר אחרי מות פרעה איש איש וגו' כי יסחט וז"ל ר' פנחס בשם ר' לוי אומר מכל לכן מלך שלבו היה גם עליו וסוף למוד לאכול נבלות וסרפות אמר המלך יאכלם על שלחן זה תדיר ומעמלו הוא ניר. כך לפי שהיו ישראל להוסיף אחר ע"ל והיו מבאים קרבנותיהם לשעירים בלבוש ופורענות בזה עליהם אמר הקב"ה יו"ו מקריבים קרבנותיהם לפני בלבל מועד וסם נפרשים מע"ל הה"ד איש איש אשר ישחט וגו' והמאמר הזה מורה בניאור שהיה דעתם וז"ל בענין הקרבנות כדעת הרב המורה. ואין לומר שהפרשה היא בלבל תדבר מהשמים כי היא בכל הקרבנות הדבר כמו שאמר (ויקרא י"ו ה') למשן אשר יביאו בני ישראל את זבחייהם אשר הם זבחים על פני השדה וביבואם לה' וגו' ולא יזבחו עוד את זבחייהם לשעירים אשר הם זונים וגו' ואליהם תאמר איש איש מכני ישראל ומה הגר אשר יגור בחובם אשר יעלה עולה או זבח ואל פתח אהל מועד לא יביאנו לעשות אותו לה' ונכרת האיש ההוא משמו. ואחר זה נזהר על ענין הדם באמרו ואיש איש מצית ישראל אשר יאכל כל דם. הרי לך מנואר שהפרשה תכלול עולה וזבח וכל מיני הקרבנות ואלא אמר הכתוב ולא יזבחו עוד את זבחייהם לשעירים בבחינת הדם בלבל אלא בבחינת כל הקרבנות. ותמהני מהרבה החמני שהיה הנמאר לפניו כשלקח ערוך איך לא ראה המאמר הזה כי הוא מכנים לדברי הרב המורה. הנה התנא שכן החורה ומה הנביאים ומה הכתובים ומדברי ר"ל בסדרם מקומות יש סיוע גדול לדברי הרב המורה ואינם בזה דברי הנביא אלא דברי הקדושה. והנה אדם זכניו הקריבו קרבנות להשם שבהם היו עובדים אלהים כי בשדרם על המזבח החלב והסליה מהקרבת היו כאלו הקריבו קרבם וכליותיהם עצמם שהם כלי המהשבה וכן בכרעים כנגד ידיהם ורגליהם של המקריבים והיו זורקים את דם הקרבנות במקום דמם ונפשם ומודים לפניו ית' שכן ראוי שיפסק דם המקריב ויפסק גופו על תחלתו ולולי חסד השם שלקח ממנו בתמורה ויפסק הקרבן ההוא שהיה דמו תחת דמו ונפשו תחת נפשו וכבר זכר זה גם כן הרב הנחמני. ואמנם נח הקריב קרבן לזאת הסבה בעצמה שהקריבו אדם גם שראה דור המבול פרוצים בע"ל מימי אנוש שנאמר והשחת הארץ לפני האלהים ולכן הקריב קרבנותיו לנבואה להרחיק מע"ל ואמנם בלעם לא בנה שבעה מזבחות להרחיק מע"ל אלא למה שאמרו במדבר סיני רבה (פרשה כ') וז"ל ולמה בנה שבעה מזבחות כנגד שבעה מזבחות שבו שבעה צדיקי עולם מאדם ועד משה ונחנקו. ואלו הם אדם הבן נח אברהם יצחק יעקב ומשה. ואמנם מה שאמר הרב הנחמני שיש בקרבנות אשה ריח ניחח לה' ונקראו להם אלהים אין ספק שיש ענין ענין הרב המורה על פי דרכו ושרשיו שדברת חורה כלשון הרביל אלל המקריב קרבנות וירד עליו אמרו ולא יזבחו עוד את זבחייהם לשעירים ואין להקשות ממה שאמר כי מעלה אבותינו ועשו הרע בעיני ה' וגם סגרו את האולם ויכבו את הנרות וקפורת לא הקפירו ועולה לא העלו בקדש את אלהי ישראל. כי הנה לא הייתה חלונתו ממה שלא העלו עולה להיוותה מכונת מזל עמם אלא לומר שבמדר ובמעל מלכי יסודה החפאים בנפשותם להמשכס אחר ע"ל סגרו דלתות האולם ובטלו העבודה כלה כאלו פרקו מעליהם שול התורה והמצוות האלהיות. ובמדרש שיר הסיירים אמרו הכן יפס רעיתי פרנסתי כביכול אמר הקב"ה לישראל אהם מפרנסים אותי שנאמר את קרבני לחמי יכול לפניו אכילה ותשתיה ח"ל לאשי לאשי אהם נותנים אותו א"כ למה נאמר לחמי לומר אע"פ שאתם נותנים לאשים מעלה אני עליכם כביכול כעני אדם המפרנסין לאניהם. והנה המאמר הזה מורה הוראה מוחלטת שהוא יתברך בלתי צריך להקריב קרבן ושענין אמרו לאשי הוא כמו שפירש החבר המלך הכור שכאשר שאלו איך אמר הכתוב בו יתברך את קרבני לחמי כהיווה משולל מכל גשמות ואינו כח גשם השיבו החבר שאמרו לאשי מתיר כל ספק רוצה לומר שלא היה הקרבן לנבואה אלא להשחלול את המזבח ועל האשים ההם שהיו עורכים לשרוף העולות אמר הכתוב לאשי כי הם לשון אש ממש ועליהם אמרו מאמר שיה אע"פ שאתם נותנים לאשים מעלה אני עליכם כעני אדם שמפרנסין לאניהם. והנה מודיע סברת הרב ודעתו בדבר הזה באמרו שהיו הקרבנות על הכונה השנית ולא אמר שלא יהיו על הכונה הראשונה כי זה הלשון מורה שיש שתי כונות בקרבנות כונה ראשונה וכונה שנית והנה הכונה הראשונה בה היא כדי להקריב אדם לאלהיו ולהכניע לפניו ויאמין במציאותו ואחדותו והשגחתו שהיא הכונה אשר בעבורה הקריבו אדם ונח קרבנותם והכונה השנייה היא הכונה שהאדם הרב השלמות האנושי דבק בנפשו והוא כפי האמונות והדעות האמתיות ראה הרב המורה שהכונה הראשונה הנזכרת יותר המלא בתפלה ובהשכלה והידיעה האמתית ובשאר המצוות המכוונות לזה התכלית והכונה ממה שתמצא בהקריבת חלב ודם ושרפת גופי הב"ח וע"ל אמר הרב שזה הקב"ה במצוות הקרבנות להשגח הדבוק האלהי וידיעתו באמת מפני שהיו כל בני אדם מורגלים בעבודות הקרבנות וחסיה קשה עזיבת המורגל בהחלט אבל נזהר שישעו אותם לנבואה כי בזה יביאו אל הכונה הראשונה

על כל המצוות שמקריב אותו כהן משה על שגתו ופר יום הכפורים. וכן יתברך לך שאין שורפים מכל המצוות היחיד אלא פר הבא על כל המצוות. וכן אין בכל קרבנות היחיד חטאת ממין הפר וזאתי פר הבא על כל המצוות ופר יום הכפורים ושיניהם נשרפים כליל. נמצא הדין העולה בדינו שכל חטאת היחיד תאכל והיא נקבה ולא חיה ממין הבקר וזאתי שיעיר הנשיא שהוא זכר ופר הבא על כל המצוות ופר יום הכפורים שם זכרים וממין הבקר ושיניהם נשרפים והנה קראו אותו פר הבא על כל המצוות לפי שאמר בו הכתוב ופס יו' תשחט בצננה מכל מצות השם וגו' והוא כלל כל הקרבנות שמקריבין על גבי המזבח והדברים המשותפים בכלם הם שאין מקריבין אותן בעלי מומים ושאין נקרבין אלה על ידי כהן שלם וחמים מכל מום. ושאין מקריבין שום קרבן מהם אלא ביום שנאמר ביום צונו את בני ישראל להקריב את קרבניהם וח"ל אמרו כי הם ולא עליהם. ושאין מקריבין שום קרבן מהם אלא במקדש ה' הבנוי בירושלם במקום הרמוז אליו בזה המורה. והנה כל מה שרשיתי לבאר פה :

הפרק הדי' בתכלית הקרבנות. דעת הרב המורה בפ"ג ח"ג הוא שהקרבנות לא יזוהו אהם ית' על הכונה הראשונה. אלא שכאשר שולח מע"ל לתת אותם ממלכת הכנים וגו' קדוש ושלמים צדיקו כמו שביאר ואמר אתה הראית לדעת וגו' וידעת היום והשבות אל לבבך ונימור ולהנחות לעבודתו כמו שנאמר ולעבדו בכל לבבכם ועבדתם את ה' אלהיכם וגו'. והיה המנהג המפורסם בעולם כלו שהיה אז כל העמים רגולין בו והעבודה הכוללת לבני אדם לאלהיהם היא להקריב מיני צ"ח להיכלות ההם שהיו שם השלמים והשחחות להם ולקטר לפניהם. והעובדים הפרושים שמה בהיכלות ההם הנעשים לכוכבים היו כהנים לא גזרה חכמתו לזוות אותנו שגניח מיני העבודות ההם כלם ולבטלם כי אז לא יעלה בלב לקבלו לפי שבעה האדם הוא תמיד מופה למורגל והיה דומה זה כאלו יבא נביא בזמננו זה שיקרא אנשים לעבודת השם יתברך ויאמר השם אדם אהם שלא תתפללו אליו ולא תזומו ולא תבקשו תשועתו בזה גרס. אבל תהיה עבודתכם מהשבה מבחתי מעשה שאין ספק שלא יקבלו זה ממנו מפני המורגל. ובעבור זה כשאיר השם מיני העבודות ההם והעתיקם מהיותם לנבואים ולענינים דמיוניים שאין אמתות להם. וזהו לעשותם לשמו ית'. ולכן זה לבנות לו היכל ויעשו לו מקדש ומזבח לשמו מזבח אדמה תפסה לו ושיהיה הקרבן לו יתברך אדם כי יקריב מהם קרבן לה' ושישחיתו לו ויקפרו לו והזהיר שלא לעשות דבר מאלו הדברים לזולתו וזאת לאלהים יחרם לא השחיתו לאל אחר והגיע בואת התפלות האלהית שנמחה זכר ע"ל ונחתימה הפכה הגדולה באומנתו ממציאות השם ואחדותו ולא נדרו הנפשות ולא השתוממו לבטול העבודות שהורגלו בהם. זהו דעת הרב בדבריו. וסרמב"ן כתב שאלה הדברים הם דברי הנביא ישעיהו שאלן השם מנואל שיענינו רק להוציא מלגן של רשעים וספשי עולם שנענן הע"ל והכתוב אמר כי הם לתת אשה ה'. והנה זה כאלו מן החיבה הקריב קרבן ויריח ה' את ריח הניחח ולא היו אז בעולם אנשים עובדי ע"ל להרחיק מהם. ובכל הבוא גם הוא מבכורות אצלו ומחלבהן וישעיה ה' להכל ולא היה עדין ע"ל בעולם כלל. ובלעם אמר את שבעת המזבחות ערכתי ואעל פר ואיל במזבח ולא היה דעמו לשלול אמונות רעות שלא נאסו בך. ולשון הקרבנות את קרבני לחמי לאשי ריח ניחוחי וחליהם שלא יהיה בה שום חטאת ורצון רק שוללות הע"ל מדעת השמים. אלה הם דברי הרמב"ן כנגד דברי המורה. וכבר התחכם הגרונזי להשיב על כל זה בפירושו לאותו פרק הו' באמרו שלא אמר הרב המורה שזה השם על הקרבנות על הכונה השנית להרחיק מע"ל. אבל אמר שהעבודה המורגלת לנחש בלילה היה הקרבן ושלא גזרה החכמה האלהית להניחו לגמרי מפני ההרגל שהיו מורגלים בו. ואין דברי הגרונזי אמתים ולא מספקים בהם הנה. אבל אמתת הענין הוא שהרב המורה סובר שהתכלית וההחנה והתלמוד חורה דברי המצוות והענינים אלה ותפילין מזהה ודומים מהעבודות עם האמונות האמתיות הם המצוות שזוהו אותם הקב"ה על הכונה הראשונה ולכן היו בכל מקום ובכל זמן אהם הקרבנות לא היו כן כמו שאמר השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה ולא ג"כ בכל זמן. אבל זה לית דבר אחר במקום אשר יבחר השם ושלא יקריבו בזולתו וגם שלא יקריב אדם שידמם אלא מורה אהרן הכהן. וכל זה מורה היות הכונה האלהית למעט זה המין מן העבודות ושלא נאסו אס כן הקרבנות על הכונה הראשונה בתפלות ושאר המצוות. עוד מלא הרב ראיה לדעתו מדברי הנביאים שהיו מוכיחים לישראל על רוב השתדלותם בקרבנות באמרים שאינם מכוונים בעצמם כמו שאמר שמואל הנביא (שמואל א' טו) החפץ לה' צבולות ונחתים כשמות בקול ה'. וישעיהו (ישעיה א') אמר לתת לו רוב זבחיכם יאמר ה' וירמיה (ירמיה ז') אמר כי לא דברתי את אבותיכם ביום הוציא אותם מארץ מצרים על דברי עולה וזבח כי אם את הדבר הזה לזיתי אותם לאמר שמעו בקולי והייתי לכם לאלהים. ואסף המשורר אמר (תהלים ג') לא על זבחין אוקיחך ושולותיך לנגדי תמיד לא אקח מניחך פר וגו'. ועוד אומר שמואל הרב סיוע לדבריו בדברי ח"ל אמרו בסוף מנחות (ד' ק"ג) כל העוסק בחורה אינו צריך לא תפלת ולא עולה ולא אשם ולא מנחה. ובפרק אלו הם הגולין (דף י') כי טוב יום צחצוח מאלף טוב יום שחאה יושב ועוסק בחורה לפני מאלף שולות שעתיד שלמה בך להקריב על גבי המזבח. ובאלה שמות רבה בדר ואחת תורה פרש' זה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם לכהן לי. קחו עמכם דברים ארצן בנקיון כפי לשמיע בקול חודה לפי שיאמרו ישראל הנביאים היו חוטאים ומביאים קרבן ומתבטלים הכהן המשיח חוטא ומביא קרבן ומתבטל לו את מה נעשה שאין לו להביא קרבן אמר להם הקב"ה דברים אני מבקש מכם ולא קרבן ואני מוחל על כל עוונותיכם שנאמר קחו עמכם דברים לך אמר ארצן בנקיון כפי לא להקריב קרבן אלא לשמוע בקול חודה שאני מודה לך על דבר חורה. וכן באותו מאמר שהביא הרמב"ן מספרי ובסוף מנחות אמר רבי שמעון בן עזאי נא וראה מה כתוב בפרשת קרבנות שלא נאמר בהם לא אל ולא

וראשונה מהשנה האמונות האלהיות והדנוק בש"י וייתחקו מדרכי ע"א. הנה אם כן שתי כוונות נמצאו בקרבנות כפי הרב המורה הראשונה והיא אשר שער בלנד הרמז"ן, והשנית, ושחיתים כיון יתבדק בזה המורה וכאשר תבין זה על אמתו לא יסאר מקום אל ספקות הרמז"ן ולא נזכר אל תרומה הנדבנית. וזהו מה שראיתי להלן בדבר זה. ואמנם הרמז"ן בפרשת זו השתדל לתת טעמים בקרבנות. אבל ראיתי אני בזה חולשה רבה ודוחקים גדולים ולכן נתחקתי מהם וראיתי אני בדברי אחד מן האחרונים דעת אחר בתכלית הקרבנות והוא שהכלית בלנד היה כדי שיתקרב האדם בלנד אל האלהים. והנה הקרוב אל שיהיה קרוב המלאכים וכנגד זה בזה העולה שהיה בלנד כליל לנבואה ואם שיהיה בהקרבנות השמים אליו יתבדק וכנגד זה בזה החשש והאשש שהיה בהקרבנות. ואם שיתקרב קרוב השכל האנושי כולל השלמות וכנגד זה היו השלמים. וככה יביאו קרבנות ההם לרמוז שאלו שאלו שאלו נביה חמדיים ישיגו בזה השם ויקבל קרבנותיו וגם זה איננו שוה לי: ואמנם דעתי בזה שאין ראוי לתת תכלית אחר בכל מיני הקרבנות כי הנה הנזירות ימשכו אחריהם התכליות ובהיות נזירות הקרבנות מתחלפות יהיו נהכרה התלוייהם ג"כ מתחלפים ומי יתן ידעתי השלמים למה היה חלק מהם נשרף על גבי המזבח והלך מהם נאכל לבסוף והשאר כאלו נאכל לבעלים. ואמנם בחשבת ובאשם לא היה דבר מהם נאכל לבעלים אלא קנחם נשרף על המזבח וקנחם נאכל לבעלים. אבל העולה היתה כלה נשרפת ואין לבעלים ולא לבעלים חלק ממנה כלל. והחולשים האלה א"א שלא חשבו להם בזה הכרחית קיימת. עוד חשוב תראה שהעולה והשלמים כל אחת נקרבת עמו מנחה מסולת בלול בשמן ולבונה ויין לנסך כי א"א להעלות עולה ולא שלמים אם לא יקריבו עמם מנחה הנסכים. ואמנם החשבת והאשם לא יקריבו עמם מנחה הנסכים לא בלול ולא לבונה ולא יין ולא שמן. ומה יהיה סבת כל זה על כן אמרתי שזה שלש מיני הקרבנות. הא' הוא קרבן עולה ומנחתו נוסכו. והב' הוא החשבת והאשם כי שיהיה באים כאחד על חשבת. אם לא שהחשבת הוא על חטא ידוע שחטא בשגגה. והאשם הוא הבא על הספק אם חטא ואם לא חטא ואין עמם לא נכסים ולא מנחה כמו שאמרתי. והשלישי הם שלמים ומנחתם נאכלין ראוי לשער בזה שלש תכליות תכלית אחד למין אחד והנה תכלית העולה הוא לבדק הנשמה השכלית עם בורא' יתבדק ובנבחיית הנפש והשארותם היה העולה לרמוז שכל מה שהוא בזה המורה היה נקרב על מזבח השם והיה נדבק אל האש ומתאחד עמו ועולה ריח ניחח לה'. כן האיש המקריב או הנזיר אחרי מותם יעלו אל אלהים בזה ה' ומקום קדושתו וידבק ויחלחל תחת כסא כבודו כי אש אוכלת הוא והנפש העלה ריח ניחח לה' ולכן נקראת עולה לפי שחורה על נפש האדם העולה היא למעלה והיתה נשרפת. בלול כליל לנבואה על מזבח לרמוז שהנזיר השכלי ישוב אל האלהים אשר נתנו ומפני זה אר"ל (ויקרא רבה פ"ו) אין העולה בזה אלא על הרהורי הלל. ואמר ר' לוי מקרא מלא הוא שנאמר בני איוב והעלה עולות מעשר כלם כי אמר איוב אולי חטאו בני ובניו אלהים בלנבם רצו בזה המקריב עולה הנה הוא מפר מותו מוטה וכל אמונה רעה והרהור רע כאלו יאמר שובי נפשי למנוחתי ונעבור זה היה העולה חמיד זכר תמים כי הנזיר נמשל לזכר והחומר לנקבה כמו שזכר הרב המורה. וסמך ידו על ראש העולה לרמוז שחטלה על מזבח העולה במקומו ויורקו עליו את דמו כמו שדמ ונפשו תדבק שמה. ולשית שקרן העולה בנבחיית הנשמה השכלית שהיא עולמות האדם אשר הכתוב אדם כי יקריב מנח קרבן לה' רואה לומר שמהם ועולמות יהיה הקרבן ההוא ואמר גם כן לרצונו לפני ה' רואה לומר שיקריב האדם את עצמו ורצונו וחפצו לפני ה' כאלו המקריב מורה חיוב הקרבת עצמו בכל כחות נפשו לעבודתו וראוי ושל מלאו וחפצו הם לבדקו בו ולעלות אל מזבח קדשו הרוחני כמו שיעלה אורה העולה על מזבח בית מקדשו בצדק עליו. בזה יתראה עבד אל אדוני ועשה נחה רוח לפניו כמו שאמר ורצה לו לכפר עליו. והיה התועלת ג"כ בקרבן העולה המביא אל הדבקות הרוחני להוריד על נפשו שפע ודבקות אלהי ומפני זה הקריבו קין והבל קרבנות ואר"ל שאדם הראשון גם כן הקריב עולה וגם ג"כ בנאותו מן התיבה העלה עולה וכן אברהם יצחק ויעקב ומשה הקריבו עולה במזבחותיהם כדי שיבואו השפע האלהי ונבואתו ונלשם מפני זה ערך מזבחותיו והעלה פר ואיל במזבח ואמר לבלק החיצו כה על עולתך ואלנה אולי יקרה ה' לקראתי. כי חשב שסבת העולות הן תבואתו הנבואה. ואמנם המנחה והנסך הוא עם העולה היה לרמוז הדבקות והשפלות יגיע לנפשו העולה היא למעלה מפני הסבות המביאות אותו אליו כאחד מזה היותו אדם כי הנשמה השכלית תזכה אל ההשפלות והדבקות העליון לא נזרת שאר סב"ח הבנתי מדברים ולרמוז לזה היה הקמח סולת מן החטים מאלל הדי המדבר בלנד. ושי עדים יש בדבר הזה הא' עומר השעורים הנקרב מתחרת הפסח לרמוז שערין לא בלול לשלמות האנושי עד סוף הספירה שמקריבים שתי הלחם מהחטים ויקבלו את התורה. והב' מנחת הסוסה הבאה מהשעורים וכמו שאר"ל היא עשתה מעשה בזה וכו'. הא למדת שהחטה והסולת שלהם באים לסיומן מאלל אדם כי על כן הקפידה התורה באמרה סולת חטים חטטה אותם. ולפי שהאדם לא יזכה אל ההשפלות והדבקות בהיותו אדם בלנד אלא בהיותו שלם במושכלות ובמדות המשובחות כי הם שלם לעלות בזה אל ההצלחה האחרונה לכן זוהי שיהיה סולת בלול בשמן כי השמן מורה על השכל והוא השמן וית יך כחית למאור ושיהיה עליה לבונה שריחה טוב רמז למדות המשובחות שריחם ואשם הטוב נודף. ומלבד המנחה הזאת הרוחות לאדם השלם במושכלות ומדויות לזה שיקריבו ג"כ יין לנסך והוא בל רמוז אל השלמות המיוחדת האמתי המגיע לכל איש ישראל מזה התורה לפיכך דנו הבנינים את האומה הזאת לכרם כמ"ש (שעיה ה') כי כרם ה' נבאות בית ישראל. ויבחרקל מן יהיה עץ הנפץ מכל עץ המורה. וכדברי המשורר הבס משמים וראה ופקוד נפץ זאת. ולשית העולה והמנחה מורים על הרמז הנבדק היה מהשפלות נפס כל איש ישראל ודבוקו באלהיו היה ראש הקרבנות והנזיר שבהם התמידין שכל יום ומנחתם

והחשבת והאשם שניהם היו באים על חטא כמו שביארתי כי החשבת הוא כשידמין האדם שחטא בשגגה והאשם בהיותו מסופק אם עבר על אזהרה מזה לא חטא אם לא עבר. ואחרי תראה שאין בעולם ולא בשלמים ולא במנחה הבדל מהמקריבין כי שוה הוא הדין שיקריב אותם המלך או שיקריב אותם הכהנים מעם הארץ אבל בחשבת יש הבדל גדול בין השוגגים הבעלים המקריבים. כי אם היה השוגג כהן משיח והוא הכהן גדול היה מקריב פר בן בקר על שגגתו והיה נשרף בלול כמו העולה ולא היו נבדלים אלא בזה העולה היתה נשרפת כלה על גבי המזבח. ואמנם פר כהן משיח היו האמורים שלו נשרפים על גבי המזבח ושאר הפר כלו היה נשרף מחוץ למחנה. וגם היה הבדל אחר בניהם והוא שדם העולה לא היה נכנס פנימה להזות על הפרוכת ועל מזבח הקטורת. ואמנם דם פר הכהן המשיח היה נכנס פנימה בזהה שבע פעמים לפני ה' ולא פני פרוכת הקדש. ואם היה החוטא השוגג כל עדת ישראל היו מקריבים פר בן בקר והיה דמו בכל הדברים דין קרבן פר הכהן המשיח. ואם נשחט שחטא כולל למלך ולשופטים יקריב שעיר עזים זכר אמנם לא יבא את דמו להזות אל הפרוכת פנימה ולא היה נשרף ממנו אלא האמורים בלנד והנזיר ממנו היה נאכל. ואם החוטא השוגג היה הדיוט מעם הארץ או ששמע קול אלה ולא הגיד או איש אשר יגע בכל דבר טמא או בצומאת אדם או לבטא בשפתים היה קרבן כל אחד מאלל נקבה מהנכנסים או שעיר מהעזים. וראוי שיבדק הסבה התכליתית בדברים אלה ר"ל מאיזו בחינה נדמה פר החשבת של הכהן המשיח עם העולה חמימה. ולמה נמא יחרון בעולה שחטא נשרפת כלה על גבי המזבח ואין כן פר החשבת שהיה נשרף מחוץ למחנה וגמא יחרון אחר צפר החשבת שהיה נכנס דמו אל הקדש פנימה ואין כן דם העולה. והב' למה היה קרבן שוגג הכ"ז וקרנן הקהל גם כן פר בן בקר. אמנם קרבן שוגג הנשיא היה שער עזים זכר לא פר בן בקר. ובכלל שנהגו יסור בזה שאלות ראוי שנתעסק בהשפלות והחטאים והם אלו שאזכור פה בסדר:

השאלה הא' למה זה היה חטא הכ"ז וחטאת הקהל ג"כ פר בן בקר נשרף בלול כמו העולה שהיה בלול כליל לנבואה ומה הדבר אשר ביניהם אשר בעצורו השתחו העולה והחשבת:

השאלה הב' אם היה החטאת הזה שוה במדרגה לעולה איך היה נכנס דם החטאת הזה פנימה להזות על פרוכת הקדש ועל מזבח הקטורת ולא היה כן דם העולה:

השאלה הג' אם היה החטאת הזה למעלתו נכנס דמו פנימה למה לא היה פר החטאת בלול נשרף על המזבח כמו העולה אבל היו אמורים נשרפים על המזבח ובשר הפר כלו היה נשרף מחוץ למחנה כמו שזכר התורה:

השאלה הד' מה נרע חטאת הנשיא שלא היה פר בן בקר כחטאת כהן גדול והסנהדרין והיה בלנד שער עזים זכר בהיות המלך מעלתו גדולה מהסנהדרין ומכאן גדול: השאלה הו' למה נשער חטאת הנשיא לא היה דמו נכנס פנימה להזות כמו שהיה בכהן גדול והסנהדרין האם מנסי ששער. הנה נשער יום הכיפורים נאמר והביא את דמו אל מביח לפרוכת ועשה את דמו כאשר עשה לדם הפר: השאלה וז' למה זה היה חטאת הכהן גדול והסנהדרין כלם נשרפת וחטאת הנשיא לא היה כן כי היה בלנד שורפים ממנו האמורים והנזיר היה נאכל לכהנים: השאלה ח' למה בהיות השוגג החוטא הדיוט מעם הארץ היה קרבן שער עזים נקבה ולא זכר והנה חטאת הכהן גדול והקהל והנשיא כלם היו זכרים אם פרים ואם שעירים: השאלה ט' למה לא היה נכנס דם החטאת הדיוט פנימה להזות על פני הפרוכת ולא היתה נשרפת חטאתו כחטאת הכהן גדול והקהל: השאלה יו' למה זה נכנס כי חטא ושמע קול אלה ושאר הדברים והטומאות האין וגומר והכתוב קורא זה אשם וקרנן האשם הוא איל לא כבשה ולא שעיר: עזים ואף שיהיה חטאת למה לא היה שער זכר: השאלה יז' למה זה בכל מנחות החטאת שזכרה תורה לא נאמר ואם לא תניע ידו די שיהיה אלא באחרונה הזאת שהביא קרבן הדל שיהיה שתי תורים או שני בני יונה ואם לא תניע ידו להם שיביא עשירית האופה והיה ראוי להיות הדין הזה בלול ושוה בכל חטאת:

והנראה לי כפי הסבת הישרה ורשעי התורה להשיב על זה הוא שהקדש ב"ה ראה להזיר את ישראל שלא יחטאו לפניו ולא יעברו על מלותיו לפי שפעמים ישנו בני אדם ויעשו מה שלא היהם כוננים לעשות ראה ית' להענישם בדבר ממנום כדי שיתפעל רוחם ונפשם בו ויפארו נזירים ולא ישנו עוד. ולזה חייב לחובא בשגג' שיביא קרבן חטאת שהוא עונם ממון כדי שיבין דרכו ויזהר בכל כחו שלא יפול בשגגה עוד וגם קרבנות הסמאים לזה התכלית היו רואה לומר להזירם מהטומאות

לא היה עובר בשונג על העבירה. ובערך השם יתבאר יקרא אשם כלומר שאינו פטור מפני היותו שונג כי עכ"פ יאשם ולכן אמר ונעלם ממנו והוא ידע ואשם. ובמקום הזה האשם הוא במקום חטאת אבל אין זה אשם הלוי שיחבור הכתוב אחר זה כי הוא נקרא אשם בנחיתה אחרת כמו שאבאר. ואמנם אמרו אחר זה ואשם לא חשיג ידו אין ספק שלא יפול בחטאת הכ"ג ולא בחטאת הקהל ולא בחטאת הנשיא כי אי אפשר שלא חשיג ידיהם די קרבנם אבל בחטאות ההדיוטים אומר אני שאינו בלבד על המין הזה מהחטאת אבל הוא כולל כל מיני החטאת אשר זכר מהם כי אחרי שפירש מיני החטאת כלם נהן משפט כולל לכלם והוא שאם יהיה המקריב דל ולא חשיג ידו להביא כבשה או שעירה שאו יביא שתי תורים או שני בני יונה. ואמר לה' להביד כי שניהם יהיו נשרפים על המזבח ולא יהיה לכהן חלק בהם. ואמנם אמר אחר לחטאת ואחר לשולה כהיות העולה דבר נגדל מהחטאת ושאין לו זכר במקום הזה. הוא להביד שהיו בזה שתי בחינות האחת מזל השונג אשר שגג ולא היה אחד לחטאת ובחינה אחרת מזל כוונתו שהיתה ראויה ונקיה ולכן לסודות על נקיון נפשו נעשה האחד עולה. כי הנה כשהיה מקריב כבשה או שעירה עזים הם חלק ממנה נשרף על המזבח וסם האמורים וחלק נאכל לכהנים. אבל כהיותו קרבנו שתי תורים או שני בני יונה שהיו שוים בעיניהם לא היה מקום לעשות חלק מהם קדוש מהאחר כיוון ששניהם היו שוים והיו נשרפים אלא שיהיה האחד חטאת והוא היה הנעשה בראשונה. והאחד עולה שאחרי כפרת החטאת דבקק נשמתו באלהים. וזכר הכתוב שאם לא חשיג יד המקריב גם לשתי תורים או לשני בני יונה יביא את קרבנו עשירית האופה ודל לעשות בדלל בקרבנו זה וקצת הכהן ממנה מלא קומתו את אונותיו והקמיר המזבחה באופן שיהיה חלק נשרף ממנה על המזבח והנותר יאכלו הכהנים. וממה שאמר הכתוב אחר כל זה וכפר עליו הכהן על חטאתו אשר חטא מאחת מאלה מורה הוראה אמיתית שמה שאמר ואם לא חשיג ידו חתר על כל מיני החטאת כמו שזכרתי ולא על זה בלבד וזו היא תשובת השאלה העשירית. ואמנם בסדר שלנו לך אנשים נאם פרשה אחרת ובי' פסוק ולא תעשו וכו' שבתא' הע"א הכתוב מדבר שצ"ב למנהדרין בפר בן בקר. אבל הכ"ג והנשיא וההדיוט מעם הארץ כלם מקריבים בשוה בהשא"ע שער עזים אחד לחטאת. לפי שכל אחד מהעבירות יוכל כ"ג או שאר העם להיות שונג אבל בענין ע"א שאסורו מפורסם וכל ישראל שמעו נביא אביו ולא יהיה לך היה ראוי שיהיה פטורם וקרבנם שוה כי לא היה דבר זה ראוי להיות נעלם מאחד מהם כהנה זה הוא מה שראוי שאמר בענין החטאת:

ואמנם האשם כבר יפלו בזה שכתבה התורה בענינו שאלות: השאלה הא' למען חייבה בקרבנו איל תמים והנה בחטאת עם הארץ לא חייבו אלא כבשה או שעירה עזים והאשם אין בדל בניו ובניי החטא' כי הוא למי שידע שעבר בשגגה על אחד מההדיוטות והאשם הוא למי שאינו יודע בודאי אם עבר אם לא עבר והוא מסופק בדבר ויקרא אשם תלוי. וכדי הוא אם כן מסבב החטאת ויותר נקל ולמה להזכיר איל תמים: השאלה הב' למען למה לומר התורה באל שיהיה לערך כמו שאמרנו בערך כסף שקלים בשקל הקדש ולא המלאך אלא בחטאת. ואומר בתשובת שחטאת נקראת חטאת לפי שהחטא יודע שחטא ושגג בדרך הישרה בענינו על אחת ממזוות ה'. והאשם נקרא כן לפי שאינו יודע אם חטא אם לא ולכן הוא מאשים את עצמו איך עבר רוח מאתו ולא ידע אם עבר על המזבח הדין אם לא או שלא ידע מהו האסור והמותר אם שגג בו ומוזה הלך נקרא אשם תלוי לפי שהוא תלוי ומועד אם עבר אם לא עבר. ולא נקרא זה אשם תלוי מאותה בחינה שזכרתי למעלה שנקרא האשם אשם כי שם נקרא בערך השם יתבאר וכן נקרא אשם עצמו שהוא מאשים עצמו בעבור שלא ידע אם עבר אם לא. והיתה מחכמת חכמינו זכרונם לברכה שקראו לאשם האמתי זה אשם תלוי כדי להבדילו מהאשם קראו הכתוב על דרך העברה את האשם שם אשם. והנה הביא הכתוב מהאשם התלוי מימי ראשונה נפש כי תחטא מעל וחסאש יודע שחטא ושגג בדרך הישרה בענינו על מן הקדש בשגגה שלא היה יודע שהוא קדש אבל לא נחזרר אכלו אם עבר בזה אם לא וחייבתו התורה שיביא את אשמו לה' איל תמים מן האילן ויהיה זה מפני שהוא היה כבוד שאין עליו עונש כלל כי לא נודע שחטא ואף שידע שחטא היה החטא בשונג ומפני זה ראוי שיפטר מן העונש בהחלט ולכן כדי להסיר מחשבתו זו ממנו החמיר הכתוב עליו יותר מדאי בענינו והזכיר איל תמים מן האילן לא כבשה ולא שעירה עזים ולפי שלא יבאם איל פחות להקריבו חייבו שיהיה בערך כסף שקלים רוחה לומר שיביא אותו בכסף מלא ולפחות יהיו שני פלעים כי שקלים מעוט רבים שנים הרי שיביא שני שקלים כסף בשקל הקדש או שיביא איל שיהיה ערכו שויו שני פלעים כסף. והיה זה לפי שהאילים במדבר היו בוקר מאד וכן חייבו שיהיה אשם חטא מן הקדש ישלם וכדי שלא יקל בערכו כדי להמעיט החטאותם שם ואת חמשייתו יוסף עליו ונתן אותו לכהן כי כיון שהוא אכל מקדשי ה' המיוחדים לכהנים היה ראוי שישלם לכהן מה שלקח קרן וחומש וכן את ~~החטא~~ חטאת ועבר' על אחת מכל מזוזת ה' אשר לא חששנה בשגגה כלומר שצא ספק לידו ולא ידע אם עבר עליו אם לא כגון שיהיה לפניו חלב וסומן ואכל אחד מהם ולא ידע אם אכל החלב או הסומן הנה הוא שלא יזהר בנאכלו לדעת אם אכל אכור' או מותר יביא גם כן איל תמים בערך כמו שזכר למעלה ואז יכפר עליו הכהן על שגגתו אשר שגג. אבל זה יהיה כשהוא לא ידע אם עבר ושגג אם לאו. כי אם היה יודע זה היה קרבנו חטאת ולא אשם והנה אמר על זה האשם הוא אשם אשם לה'. להביד שהוא אשם תלוי בענינו לפי שהוא אינו יודע אם חטא אם לא. אבל בערך הש"א שכל גלוי ואפילו לנפיו היה אשם ואשם באמת על חטאתו ונסלח לו. וכן ביני בפרשה בטי עטמה נפש כי תחטא ומעלה מעל וכחש בפקדון או בגזל ושאר הדברים שזכר ואין דבר מהם בשגגה אלא במזיד ועליו אמר והיה כי יחטא ואשם רואה לומר כאשר יקרא הקרבן אשם. וגרסה לי שחטאת הוא בערך המזווה שכל מי שעבר עליה בשגגה הוא חוטא בעבור שלא נשמר כראוי מהעבירה ההיא כי אה היה נזהר

כי רובם יצאו לאדם בסבת עזמו ולא יאונה לנדיק כל און וגנע לא יקרב באלוהי וכלנדיק הוא הזכיר והזכיר ולכן הגייר היה מביא קרבן על פומאלתו מאשר חטא על הנפש רואה לומר שלא שמר נפשו כראוי ועל זה ארז"ל זריות מביא ליד זריות והזכיר מביא ליד עברה ופירה מביאה ליד קדושה. והיה גם כן לזה החכמה קרבן הזב והמזירע ובעל הנדה וטמא מת ואוכלי בשר החזיר השקן והעכבר וכל שכן שהיה ראוי להזכיר בשונגות ממונות לא חששה שידועם כרת כדי שלא יבא האדם לעשות' ויאמר הלא שונג אינו ולפי שהחטא הוא קטון ה' בערך החוטא או גדול הכ"ג שגג בהוראה והזכיר לשם דבר האסור אם למעוט ידיעתו או לקוצר עיונו גדול עונו מנשוא יטן וביטן שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מסיחו כי מלאך ה' נבאות הוא והוא בהוראתו מלבד שחטא עצמו החטיא את הרבים ולכן זכרה תורה ראשונה חטאתו כי הוא בגדול שבחטאות ומפני שכפי שורת הדין, היה ראוי שיהיה עכשו במיתה ונשרף גופו ואיבריו אשר חטאו והורו חטאו אל האלהים אשר נתנה כיון שלא חטא במחכין אלא בשגגה לכן חייבתו התורה שיביא פר בן בקר חתח עלמו וסמן ידיו עליו לרמוז שהוא חמורתו ויוה מדמו על פני פרוכת הקדש ועל מונח הקטורת לבקש פליחה וכפרה לפני האלהים. היו אימורי הפר נקריבים על המזבח לרמוז על נקיות דעתו וכונתו בחטא ההוא ולכן נקריבו שמה קרבינו להורות שהיתה נקיה כונתו והיה גופו נשרף מחוץ למחנה כפגור מובס כנגד גופו אשר חטא החטא ההוא. הנה אם כן לא היה קרבן החטאת הזה שיה לקרבן העולה כי הוא היה רמו לשכר ולדבוק הרוחני ולכן היתה העולה כלה נשרפת על מונח השלום אמנם חטא הכהן גדול היה רמו לעונש שהיה ראוי לו כפי שגגתו כי שגגת תלמוד עולה ודון ולכן היה הפטע ממנו נשרף על המזבח ורובו נשרף מחוץ למחנה וזו היא תשובת השאלה הראשונה' שלא היתה חטאת הכ"ג במדרגת קדושה שוה אל העולה החמימה לפי שקדושתם נערכות כפי מקומן' שרפסם ואחרי שהעולה היתה נשרפת במקום קדוש על מזבח השם מנאור הוא שהיה זה לה מדרגה עליונה על חטאת הכ"ג הנשרפת מחוץ למחנה. ולשאלה הב' אומר שלא הוצרכה התורה להורות מרם החטאת בקדש פנימה אלא לבקש כפרה ופליחה על החטא החמור שיחטא הכהן גדול או הקהל ולכן בפרשת אחרי מוח בעבודת יום הכפורים כזה שדמם הפר דם השעיר יזה על פני הכפורת. ונאמר וכפר על הקדש פטומאות בני ישראל ומפשיה' לכל חטאתו וכן אמר והקריב אחר את פר החטאת אשר לו וכפר בעדו ובעד ביתו. הרי שלא היתה הזאת הדם פנימה אלא לדם החטאת לבקש פליחה וכפרה. אבל העולה שלא היתה זה חומרת חטאת ולא היו צרכים בה לכפרה רבה לא היה צורך להכניס ולהזות דמה פנימה. וכן לשאלה הג' אומר שהיתה חטאת הכהן גדול נשרפת מחוץ למחנה ולא על גבי המזבח לעונש על שגגתו. ואמנם חטאת הקהל היה כזה גם כן שזכרנו הדם לפני' ושרפת החטאת לפי שחטא בשגגה בדבדב' שידועם כרת ועל שגגתם מביאים חטאת הוא יותר נערך כמו שאמרתי בכהן גדול שזכרנו משפטינו ליעקב ותורתו לישראל. וכן בסנהדרין שם מורי התורה ומלמדים גם שהיתה שגגתם יותר מוקת לפי שהם חטא על פי דבריה' והיו אם כן חוטאים ומחטאים' את הרבים וכן היה דינם של הסנהדרין בענין החטאת שזה צויה עם חטאת הכ"ג. ולשאלה הד' אומר שלא היה חטאת הכניא פר בן בקר כי אם שער לפי שהורא' החורה ומפשיה לא היה מוסל על הנשוא או המלך כמו שהיה מוסל על הכהן גדול והסנהדרין ולכן לא היה חטאו בשגגה כל כך נערך כהפאחם והיה הנשיא חוטא אבל לא מחטא את אחרים ככהן גדול ובסנהדרין ומפני זה לא היה קרבן חטאתו פר כמו הם אבל היה בלבד שער עזים להורות על שגגתו מבלי חכמה ודעה ולהיות שגגתו קרובה לשגגת ההדיוט מעם הארץ היה חטאת שניהם קרובה זו לזו. הנשיא היה מביא שער מפני כבודו ועם הארץ שעירה הנכנעת ונכנעת לשעיר. וכן אומר בתשובת השאלה ה' שלא היה דם שער חטאת הנשיא נכנס פנימה להיות בקדש כמו שהיה בחטאת הכהן גדול והסנהדרין מפני קלות חטאו שהיה בשגגה היואלת מלפני השליש לקולר חמדתו וידעתו דדיני החורה והכנסתו הדם פנימה היה מיוחס אל הכהן הגדול ולקבל לכפר על הקדש מסומאות בני ישראל ומפשיהם לא לאדם אחר. וכן אומר בשאלה ה' שהיתה חטאת הכהן גדול והסנהדרין כלה נשרפת מפני חומרת שגגתם המחטא את הרבים. אבל שגגת הנשיא לקלותה לא היתה נערכה כל כך ולכן לא היתה חטאתו נשרפת כלה. ולשאלה ה' אומר שהיתה חטאת הכהן מעם הארץ שער עזים נקבה לא זכר. לרמוז שלביהם חמריים הדיוטים ונשים בשכנסם נפלו בזה חטאת השגגה כי הנה הנקבה רומז אל החומר כמו שזכר הרב המורה הנה הכהן גדול והסנהדרין והנשיא מפני כבודם לא ראה הכתוב לחייבם בקרבן נקבה כדי שלא לפרסם שהיו חמריים ונשים בשכנסם. ובה גם כן אשיב לשאלה ה' שלא היה נכנס דם חטאת ההדיוט פנימה מפני עמוס ענינו כי לא היה נכנס שמה אלא דם חטאת הכהן גדול והקהל מפני גדול מעטם ולזה בענינו לא היתה נשרפת חטאת ההדיוט כלה לפי שגגתו לא נערכה על חטא גדול כי ההדיוט לא היה מחטא את אחרים. וכן אומר אל השאל' ה' שמה שנאמר ופסח כי תחטא ושמעה קול אלה וגומר כלו הוא בזה שחטא בדברים שזכר בשגגה ואין הפרשה הולת מדיני האשם כי היא אחרים. אבל נאמר כאן והוא עמא ואשם והוא ידע ואשם והיה כי יאשם והביא את אשמו לה' להביד שאחרי שגגת הרניש עצמו שגגה בטומאה ושהיה בזה אשם והאשים עצמו וכן פירשו הרמב"ן. ונחש שלדעתו שם אשם מורה על דבר גדול שהענין אותו יתחייב להיות שמו נאבד. והוא מלשון האשמים' אלהים ויאשמו נאות מדבר (הושע יג) חששם שומרון כי מרחם באלהים וחטאת מורה על דבר נטף בו מן הדרך והוא מלשון אל השער' ולא יחסיא. והנה אשם גלות ואשם שפחה חרופה בעבור שם בלוי אשם אף על המזיד יקרא קרבנם אשם גלות ואשם חמיר. אבל אשם מעילות אש"פ שהוא בשגגה בעבור שהוא בקדשי הכס יקרא הקרבן אשם. וגרסה לי שחטאת הוא בערך המזווה שכל מי שעבר עליה בשגגה הוא חוטא בעבור שלא נשמר כראוי מהעבירה ההיא כי אה היה נזהר

כליך התקדמה . בעזר שובן רומה :

ואמנם תכלית זכה השלמים יתבאר אחר שחדש השלמים
היו באים אם לזבח תודה ואם בנדב ונדבה כמו שיבאר בפרשה
זו וענין שני המינים האלה הוא ששעמים היו מקריבים שלמים לתת הודאה לשם
יתבאר על מה שנמלט ברחמיו וכרוב חסדיו ועל הטובה שהיטיב עמהם אם בירושלם
האזן ומהלכה ואם בשאר הנכים ועל זה נאמר אם על תודה יקריבונו והוא
המין האחר. והמין השני שהוא בנדב ונדבה ענינו הפלה לשם שיחנם ויבדכום
בהצנאותיהם ועניניהם כשהיו יוריק עליהם בדרה עד בלי די. הנה אם כן היה
המין הראשון הודאה על הטוב והמין השני תפלה עלן שהיה ולכן צוואה
המקדם להיות לו חסדו ונפלאותיו ישבו זבח משהיה ויקריבו על נבי המונח
להודות לה' על כל הטובה שהיטיב עמהם אם היו אותם השלמים לקרבן תודה.
והיה חלק המונח החלבים והכליות והיוותרת אשר כל הכבד ומן הכנשים עוד
האלה לני שהקריבים הם רמו למחשבות וכן הכליות כאלו יאמר המקריב אשפוך
את נפשי לפני ה'. ונ"כ להיות הדברים הכם היותר שמני' שבגוף שיפרשם האם
יותר בקבלה. וגם לסבה אחרת והיא לפי שהחלל לא היה לנעלים ולא לכהנים
לאוכלה ולא הכליות והכבד שהם מזון רע וגשאר א"כ הבשר הטוב למאכל לכהנים
וכבר יתבאר זה יותר בפרשם הכפרה ואחר תחם חלק המונח יתנו חלק הכהנים
שיזון עמו ויבדלו אל השם על הכהנים ועל הפורקן שעשה להם. ושאר הקרבן יאכלו
הכהנים וישמחו בכל הטוב. ואם היו השלמים בדרך נדב ותפלה על השעה יתנו
ג"כ קצת מהם על נבי המונח וקצתם לכהנים כדי שיאכלו בעדם רנה והפלה אל
השם שיעלית קרינם והשאר כלו יאכלו וישתו כל דשני ארץ ויתענגו על רוב שלם
ובעבור שהיו הנלחות הקנינים והצוואות בארץ ישראל במרמה האזן ובעזרת
האדמה אשר עקרה הוא הלאה והיון והשמן שבהם ציה השם את הברכה לכן היו
השלמים ההם מהב"ח ההם מן הבקר מן הכשבים ומהם והמנחה מקולת החטים
המהשמן ומן היין ההם מהשקים כיוצא ממשושים. הנה התבארנו תכליות השלמים
כפי מיניהם. ולמה הם מנחת הנכסים עם השלמים תמיד וממני זה אמר בזה אם
אמר את קבצת תמים יקריבו כי לא תהיה החורה שיהיו השלמים מוכר כמו שחשבה
שהיו צבולע ולא שיהיו מנקהם כמו שזוהר בהשקפה לפי שלא היו מורים השלמים

ולמה אסר אביהם לישראל וכאמרו הקת עולם לדורותיכם בכל מוסבותיכם כל חלב ועוד לאזומו שם ומכר כאן גם כן: השאלה הטיף להם בחר הבס דם ובחלב לאהרן ולגביו ואין להשיב לפי שהיה עתיד לבארם בדרך זו כי הנה גם צמחה היתה

שחיתם הפסחה בקרבות למד לא נזה לאמרה לאסור ולבניו כמו שאמר י' את
אשרן ואת בניו לאמר זאת חורם בעולה דבר אל אהרן ואל בניו לאמר זאת חורם
ההשחא ואין לומר מפני שהיו בכלל מלות כשרות בזרים והם סמיכה שחיתם הפסח
ונתחו לכן נזה שחאמר לבני ישראל כי היה ראוי שיאמר לנו שאמר שחשח מותי
בהמה נאמור אל הכהנים דבר אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל ואמרת אליהם
לא אל בני ישראל בלבד: השאלה הג' באמרו אדם כי יקריב מכס קרבן לה' כי
הנה מלת מכס יראה שאין ענין לה והיה די שיאמר אדם כי יקריב קרבן וכמו
באמר אדם כי יהיה בעור בשרו ואין לומר שזה אסור שלא יקריבו קרבן המכסותים
כי בהנה החורם אל אהרם קרבן הכותיים אלא ליהויחם בעלי מומים שגא' וימדי כן
נכר לא תקריבו את להם אליהם מכל אלה כי משחחם בשם מלך בם אל ירלו לבס'
מכלל שחם קרבן הכותיים היה בלי מום יקריבנו. ולמה נאמר אם כן אדם כי
יקריב מכס: השאלה הג' באמרו יקריב אותו לרצונו לפני ה' מאחר שאמר וזכר
המים יקריבנו אל פתח אהל מועד מה צורך לומר שנית יקריב אותו והיה ראוי
שיאמר וזכר המים יקריבנו אל פתח אהל מועד לרצונו לפני ה' לא שזכיר בהקדמה
שחי פעמים ללא צורך: השאלה הר' למד זה בזריקת דם העולה נאמר וזרקו
בני אהרן את הדם על המזבח סביב וכן בעולת הכבשים והעזים וזרקו בני אהרן
נני דמו על המזבח סביב: אמנם בחטאת לא נאמר כי בשר חטאת הכהן המשיח
ונשר הקהל אמר על קרנות מזבח קדושת המים ואת כל דם הפר ישפוך על המזבח
בעולה. ובחטאת הבשר נאמר ולקח מדם החטאת וזכאנו ודק על קרנות המזבח
וכן בחטאת עם הארץ אמר על קרנות המזבח וראוי לחקור למה לא נאמר בכלם
בשום בחטאת בעולה על קרנות המזבח או יאמר שגיהם שום סביב המזבח:
השאלה הר' ואם מן האלף קרבנו כי הנה דין עולת הבקר והאלף שזה ולמה עשה
אל"כ בזה ב' פרשיות ויותר טוב היה שיאמר הכתוב בחטאת מן
הבכמה מן הבקר ומן האלף תקריבו את קרבניהם וזכר המים יקריבנו וגו' והיה
הדין שוב לבקר והאלף ולא יבסול הדינים האלה גם שקצת מהדינים וזכר שמה וקצתם
המשמים ולא זכרם בעולת האלף כמו שזכרם בעולת הבקר: השאלה הו' למד זה
בעולת הבקר אמר ושתפ ואח"כ והקרינו את הדם ובעולת העוף לא נאמר בספק
והקריבו הכהן אל המזבח ואח"כ וזלח את ראשו והמליקה בצוף היתה כמו שפחיתם
בבקר ונאלף וידוע שראשונה ישחם או ימלח ואח"כ יקרב את הדם על המזבח:

וכל דם לא חבלו וכיון ששתי האזהרות האלה הם מאיסורי המאכלות ואין להם קשר עם הקרבן למה נזכרו בין משפטי הקרבנות : השאלה הי"ט למה לא זכר שם שלמים בפרשת העו כמו שזכר שם עולה בכל אחד מפרשיות העולה וזכר שם שלמים בפרשת שלמי בקרבן ובפרשת שלמי כבש ולא בפרשת שלמי העו : השאלה הי"ו למה נזכר הראשון שנאמר בתחלתו זה הסדר זה יתברך על עולת הבקר ועל עולת הכאן ועל עולת העוף ועל המנחות כלם למיניהם ועל השלמים מן הבקר מן הכשבים ומן העצים שכל המזות האלו נאמרו בדבור הזה הראשון . ואמנם ההפסוק לא נאמרו אלא בדבור צפני עזמו ואחר כך נאמרו האשמות בשני דבורים אחרים גדלים צפני עזמו . והיה ראוי שיהיו הקרבנות כולם בדבור אחד כמעשה המשכן או יזכור דבור אחד על כל קרבן וקרבן : השאלה הי"ח צהעטת הכהן המשיח וצהפסלת הקהל כי הנה קרבנות שניהם הוא שוה ולמה אם כן נכתבו בשתי פרשיות והיה ראוי שיהיו נכתבים בפרשה אחת ויאמר הכתוב אם הכהן המשיח או הקהל יחטאו וגו' כי ביות הדין שוה בהם אין לעשות חלוקות : השאלה הי"ט למה זה נכתבו הכ"ג עם הקהל בדין הקרבנות ומה היתה ההפסוק שיהיה בין עונותיהם שחייב היות קרבנותיהם שוים מכל דבר וכבר דברתי בזה : השאלה הי"ז למה לא נאמר בקרבן הכהן המשיח ובפר עזמו ונסלח לו כמו שאמר בקרבן הקהל ובנשיא וצהדידיו . והרב רבי משה בר נחמן כחז שיהיה זה מפני שלרוב מעלתו לא יתכפר ויסלח לו החטאת הוה עד שיחלל ויתחנן לאלהיו כי מאלף כ' נבאות הוא וראוי שיהיה נקי כפים ובר לבב : השאלה הי"ח למה אמר בשנת ההדיוט בעשותה אחת ממזות ה' אצל צפר העלם הקהל נאמר ועשו אחת מכל מזות ה' ובנשיא אומר ועשה אחת מכל מזות ה' ולמה לא אמר בשנת חלוקות נס כן מכל מזות ה' אלא ממזות ה' בלי כל . והנה מפרש הפסוקים האלה בדיוט יותרו כל השאלות האלה כלה :

ויקרא אל משה עד ואם מן הכאן קרבנו . דעת המפרשים שיקרא אל משה שב אל משה שנאמר למעלה וכבוד ה' מלא את המשכן כי נעתק הכבוד מהר סיני ושכן מעל הכפירה בין שני הכרובים ולפי שלא היה יכול משה לנא שמה בלא רשות קראו יתברך לדבר איתו כי הנה קדש הקב"ה את המשכן בקדושת הר סיני בעת המעמד הנבחר וכמו ששם נזכרו העם שהמרו לבס עולת צהר ונגוע בקצבו כל העונע צהר מות יומת . כן היה צמקדש וזכר הקרב יומת . וכמו שבהר סיני נאמר וגם הכהנים הנבשים אל ה' יתקדשו פן יפרצו בהם . כן היה צמקדש נס לאהרן נאמר ואל יצא בכל עת אל הקדש . וכמו שנמסר מהר סיני נאמר ויקרא אליו ה' מן ההר כן נאמר כי ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר . והכונן הוא שאמר מאהל מועד הוא נקשר עם ויקרא אל משה וכן ה' הנוכח כאן וידבר ה' אליו הוא נקשר גם כן עם ויקרא ויהיה שיעור הכתוב ויקרא ה' אל משה מאהל מועד וידבר אליו לאמר . כי מאשר היו קצת מהמזות שקבלם מהר סיני וקצתם קבלם באל מועד הוצרך הכתוב הוה לפרש שמזות הקרבנות כלם נאמרו לו באל מועד והוא אמרו ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד . ויש הפרש בין קריאה לדבור כי הקריאה היא מרחוק כדי שיחקרב הנקרב אל הקורא והדבור הוא בין הקרובים פה אל פה והוארה בזה השאלה הא' . והנה אמר דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם לפי שישראל ערפו בעבודת המשכן ומעשהו היה מנפים שמעם תאל להם תורה ודבר ה' לעבוד עבודתו וישמחו בו ולכן היה להם לכבדם בכבוד הזה בדבור הראשון שאמר באל מועד ר"ל לזכותם על דברי הקרבנות לפי שכלם יהיו ממנו . ומפני כבודם לא היה בהם ראשונה לאהרן ולבניו ואחר כך לכל בני ישראל כאשר עשה בפרשת מומי בהמה . אבל היה צמקדש וראשונה כל זה אל בני ישראל ואחר כך בפרט לו את אהרן ואת בניו וזה היה הכהנים על מעשה הקרבנות . ואמר אדם כי יקריב מכס קרבן להגיד שכל אחד מהם יקריב אדם כי על שניהם יאמר שם אדם כמו שאמר נעשה ב' היה ויקרא את שם שם אדם כאשר יקריב קרבן לה' מן הבהמה לא יבחר בנשים אחרים מן הבהמה אלא מן הבקר ומן הכאן והוא יפרש אחר זה שם זאן יאמר וכולל לכלבים ולעזים . ואמר כי יקריב מכס לא לשלול שלא יקבלו קרבן מן האומות אבל אמר מכס לדעת המפרשים להוציא את העומד שהתרחק מזהו כי הנה האומות אכלו ה' היו קרובים אליו אצל רחוקים . ואם בואו להתחקר אליו ראוי לקבלם אבל המומרים שעזבו אמונתו ונתרחקו מלגבינו למה יקובל מכס קרבן כל עוד שהם עומדים צמרדס וסלך אמר אדם כי יקריב מכס . וגרסה לי שגם זה כיון הכתוב כי אם היה מימר עומד צמרדס לא יקריב קרבן כי אין קרבת אלהים לו טוב . ואם הוא מתחרט ממה שעשה ושב בתשובה לא יהיה קרבנו מכסר על עונותיו מזולת שאר הדברים שיהחייב בהם . אבל אמר אדם כי יקריב מכס קרבן להגיד שהמזות הראשונה הוה את שזכר מהקרבנות היא מהעולה הבהה בנדר וגדלה לא בחיוב ולפי שהיתה בחיובית מהם כראשון לכן אמר כי יקריב מכס קרבן שיהיה בראון וחסך מוחלט . וכמו שביארו עוד באמרו את עולה קרבנו מן הבקר זכר תמים יקריבו אל פסח אצל מועד יקריב אותו לראשון לפני ה' . והתנזרן איך ביאר בזה הקרבן הדלוי כל ארבעת סבותיו בו באמרו מן הבקר הוא ביאור תומר הקרבן . ובאמרו זכר תמים יקריבו הוא זכר הקרבן ובאמרו אל פסח אצל מועד יקריב אותו לראשון הוא רמז לפועל המביא הקרבן שיהיה האדם המביא אותו מעזמו ורצונו לא בחיוב . ובאמרו לפני ה' הוא החלית שיהיה קרבנו לא לשום הוראה והפסוק אלא להתפלל לאלהיו ולהדבק אליו . והואר עס זה השאלות הב' והג' . וכבר ביארתי בפרק הראשון מהקדמת זה הספר למה נבחרו שלש המינים האלו מהנפשות רואה לומר בקר וכבשים ועזים לקרבנות מזולת ומה היה חלית העולה שהוא לדבק הנשמה השכלית עם יוצרה . ואמר ובמך ידו על ראש העולה להגיד שיהיה ענינו כענין העולה היתה כי כמו שהיה אחרי מותה חעלה על מזבח השם על ידי הכהנים הנבשים אל ה' וחדק עס השם האלפי אשר שמה יתעלה אשה ריח ניחח להשם כן המקריב הוה כמותו

(י) **ואם** מן הכאן קרבנו וגומר עד ואם מן העוף . כתב הרמב"ן שהפרשה הוהת היא בעולת הכאן ודינה כדיו עולת הבקר בכל מעשהו ולכן קרא צה ולא הזכיר וסמך וגרסה . וכבר זכרתי בשאלות מה שיש על זה מהפסק . ולכן ראוי שאל' מהו אשר נלמוד בהיות פרשת עולת הכאן צפני עזמה . ואומר אני שלמדנו מזה שלא היו עולות הבקר והכאן שוות במדרגת מעלתן . אבל היתה עולת הבקר יותר חשובה ולכן נזכרה ראשונה בפרשה צפני עזמה . ואחרים במדרגת מעלתה היתה עולת הכאן ולכן בזה עולה הכאן בפרשה צפני עזמה אחרי פרשת עולת הבקר ואחרי עולת הכאן במדרגת מעלתה היה עולת העוף ולכן בזה עזמה צפני עזמה אחרי עולת הכאן . ואחרי עולת העוף במדרגת מעלתה היה עולת המנחה ולכן בזה בפרשה צפני עזמה אחר עולת העוף . הרי שזכרו העולות כלם כפי מדרגותיהם והיה בזה נאחזה ואמיתית ושלא נכללה עם עולת הבקר בפרשה אחת לחלוף מדרגותיהם וכללו למדתו בזה החורב שכל נדיב לב שקרבת אליהם לו טוב בקרבן היותר נבחר שאפשר שיקריב הוא מהבקר ואם אין ידו משנת יקריב מן הכאן . ואם דל הוא ולא יוכל להקריב מן הכאן יקריב מן העוף . ואם גם בזה לא תשיג ידו יקריב את המנחה . עוד נוכל לומר שהבהרה פרשת ואם מן הכאן ללמוד מהנה כמה דברים שאין ללמדם מפרשת הבקר . ראשונה מ"ש רש"י מן הכאן ומן הכשבים ומן העזים הרי אלו שלש מעשים פרט לזקן ולחולה ולמוזהם . עוד מה שכתב רש"י למעלה

למעלה בפרשת בלק וזרקו את הדם מה תלמוד לומר דם דם להביא את שחצית
במינו או בצינור מיני יכול אף בסקולים או בחטאות הפנימיות או בחטאות
החיצוניות שאלו למעלה והיו למטה ח"ל במקום אחר דמו והוא את דמו הכתוב
בעולת האלף הרי שכל אלו המעשים לא היה אפשר לכתובם בפרשת עולת הבקר
ואמנם מה שהוסף לומר כאן בעולת האלף על ירך המזבח לפונה לפני ה' הוא לבאר
שלמי ה' הכתוב בעולת הבקר הוא ירך המזבח בלשון וזה כבר היה אפשר לכתוב
בפרשת הבקר ומה שלא נכתב שם הוא שמאחר שהיה לו לכתוב בפרשה זו וזרקו
בני אהרן הכהנים את דמו בעבור העושים האמיר הושרך לכתוב שהשחית קודם לכן
ולומר ושחט אותו כי אין לעשות זריקה אלא אחר שחיתה . וכשהושרך לכתוב
השחיתה הניח מפרשת עולת הבקר איזה דבר בלתי מפורש שם כדי שיפורש כאן
ולא יהיה ענין אחד כחוב בתי פעמים . והנה בשאר הדינים נסמך על מה שכבר
נאמר בדיני העולה למעלה . ומאשר אמר והקרב והכרעים ירחץ במים ומוכיז זה
תמיד אחר עריכת האיברים על העצים אשר ירחץ לתת נתיב האיברים ראשונה
על העצים ועליוס הקרב והכרעים וכן נאמר בלשון המלואים ורחצו קרבן וברעיו
ותחת על נחציו ועל ראשו . והנה זכר בעולת האלף מהדברים שיעשה בעל הקרבן
ג' דברים שהחיתה והרחיתה והנחיתה ולא זכר הכמיכה ולא ההפסס כמו שזכרם
כלם בעולת הבקר לפי ששם נאמר וסוך ידו על ראש העולה ומוח למדנו שבעל
עולה זריכה סמיכה כיון שהכתוב יחפה לעולה . וכן ההפסס נאמר בעולת הבקר
והפסיו את העולה ומסם למדנו שכל עולה במה שזיא עולה יפסיונה בעל אכל
בשחיתה שנאמר ושחט את בן הבקר ולא זכר זה שם עולה . וכן נתיח שחט
ונחת אותה לנחיתה כדי שלא נחשוב שזה ייוחד בעולת הבקר מפני מעלה ולא
בעולת האלף הושרך הכתוב לפרש שיהיה בעולת האלף לחייה בה נס . וכן מהמשה
הדברים שהיו מוטלים על הכהנים לעשותם זכר הכתוב בעולת האלף שנים מהם
לפי שבהם יוכלל גם כן השאר כי הנה באמרו בעולת האלף וזרקו בני אהרן הכהנים
את דמו נכלל והקריבו בני אהרן את הדם כי בידוע שאל לא יקבלוהו בכלי לא יוכלו
לזרוק גם באמרו בעולת האלף נתיח ושרך אותה הכהן על העצים אשר על האש
נכלל ונחתו בני אהרן הכהן אש על המזבח ונכלל גם כן וערכו עצים על האש . לפי
שנאמרו וערך הכהן אותם על העצים אשר על האש ידענו שכבר היה שם אש ועצים .
הנה התבאר מזה שאין כפל ולא מותר בפרשת עולת האלף ולא חסרון וגרעון במה
שהיה ראוי שיכתב זה . ותמיד אומר שהכלל הוא שכל מעשה שבה בפרשיות אלו
צלי זכר כהן הוא בעל הקרבן כי היתה הכוונה שהמקריב לא יבא בנאש וגאון
ודרך רע אלא בהכנעה ושלמות הרוח וכמו שאמר לב נשבר וגדעה אלהים לא חציה .
והנה נאמר בעולת האלף לפני ה' ולא אמר לרצונו כמו שאמר בעולת הבקר לפי
שקרבן הבקר היה קרבן חשוב ונעדר צדמיו ודרך המהנדב דבר שדמיו מרובין
מהעלב בשעת הכתיבה יותר מהמהנדב דבר שדמיו מועטים . ולזה הוזהר מוקטר
הבקר שיהיה לרצונו ויחננו בפנים מאירות ויעלה על לבו שרחו ונשחית מוקטר
מוגם לפני השם לא לפני מלך ואין כן בכש או עו . עוד חמא בעולת הבקר
שזכר הנתיחם בלי כניו שנאמר וערכו בני אהרן הכהנים את הראש ואת
הספר . ובעולת האלף מכור בכניו ונחת אותו לנתיחו את ראשו ואת פדיו . אבל
בקרבים או בכרעים צא הלשון בספר שבעולת הבקר נאמר וקרבנו וברעיו ירחץ
במים שהם בכניו ובעולת האלף נאמר והקרב והכרעים ירחץ במים בלי כניו והעצים
בזה הוא שערית האברים על העצים היתה ככהנים ורחצת הקרב והכרעים היתה
בעלים ולזה בעולת הבקר שהיו זריכים בה כהנים רבים נאמר וערכו בני אהרן
הכהנים את הראש ואת הספר בלי כניו יחיד כי רבים היו הכהנים בזה והפריס
לשון הקרב והכרעים בכניו היחיד לרמוז שזה נעשה ביחיד שהוא בעל המקריב
אכל בעולת האלף אמר וערך הכהן אותם על העצים . ומפני היות הכהן אחד אמר
את ראשו ואת פדיו בכניו יחיד כי היה די בכהן אחד להקריב עולה מן האלף ולא
להקריב בקר . ומפני שלא נחשוב שאותו הכהן שהקריב נחצי האלף הוא אשר ירחץ
במים הקרב והכרעים כיון שהלשון שזה בכל העבודה לכך אמר את ראשו ואת פדיו
בכניו היחיד רומז לכהן והכרעים מבלי כניו רומז לומר בעל לא הכהן הנז' .
וישיר על זה רבני המלואים כי מרע"ה רחץ והקטיר ונאמר הכל שם בכניו ומוסב
למשה והותרה בזה השאלה ה' :

(יד) ואם מן העוף עולה קרבנו וגומר עד ונפש כי הקריב קרבן מנחה . זו היא
המדרגה השלישית מן העולה והיא מן העוף ואמר וקריב מן החורים
או מן בני היונה את קרבנו להניד שהקריב אחד מן החורים או אחד מן בני היונה .
וגמורו לדעת הראב"ע ויחם מאבני המקום אחד מאבני המקום . וכן אלאעזר בן
אהרן לקח לו מנחת פסחית לו לאשה וכבר ביארתי בזה מההקדמה למה נבחרו
המייס האלה להקריב מהם קרבן יותר מזולתם מהמעופפים . והנה אמר הכתוב
כאן ואם מן העוף עולה קרבנו לה' ולא אמר כן בעולת הבקר והאלף ר"ל בפסחית
הקרבן לה' . לפי שבעולת הבקר נאמר בתחלה אדם כי יקריב מכם קרבן לה' מן
הבהמה מן הבקר ומן האלף לכך לא הושרך לומר בכל מיני הבהמה לא בקר ולא אלף
קרבן לה' כי כבר נאמר בראשונה . אבל בשוף שערין לא נאמר בו הושרך לומר קרבן
לה' . והנה אמר והקריבו הכהן אל המזבח ומלך את ראשו בחלוק מה שאמר בעולת
הבהמה שאמר ראשונה לשחית ואל"כ והקריבו את הדם לפי שאם המליקה בשוף
בשחיתה בבהמה לא היה אפשר שיהיו הכהנים והעוף שוים בזה מפני שבעולת הבהמה
היתה השחיתה צור ועל ירך המזבח לפונה רחוקה מן המזבח ואח"כ היה נקרב
הכהן למזבח לזריקת הדם אבל בשוף היתה המליקה סמוך למזבח כדי שיהא נמצא
דמו על קיר המזבח ולכן היתה המליקה בכהן ולא בעל ולא זר אחר כי אין יתקרב
הזר אל המזבח והכתוב אמר והזר הקרב יומת . ולכן היה בשוף ההנשה ראשונה
והמליקה אחריה והיתה השחיתה כשרה צור והמליקה פסולה צור . והותרו השאלה
ה' והז' . ואמרו והקריבו הכהן אל המזבח חוזר אל הקרבן שזכר ומזאת הבחינה

ב (אברבנאל ויקרא)

ואם

העשה חמץ לתת משפט כולל כלל המנחות אשר זכר שיהיו כלם מזה ולא חמץ ולפי דעת חז"ל אמר בזה כל המנחה לכלול כל המנחות הבאות עם הקרבנות על יחיד ושל צבור והנה הוצרך לתבדל לזוהם שלא יניסו שאור ודבש לפי שנשחבחה ארץ ישראל בשבעת המינים חטה ושעורה ופנן ותאנה ורמון וזית שמן ודבש והוא שכבר זכור להקריב קרבן ממקצתם אם מן החטה במנחות האלה בזכר ואם מן השעורה במנחת הסוטה ובעומר ואם מן הפנן בניסוך היין ואם מן השמן המזלך במנחות והמנחות בחלות ובדקיקים ולכן היה לנו אפשר לעשות ולחשוב שכיון שהורשנו להקריב קצת מהשבעת מינים נוכל גם כן להקריב מהשאר מהשבעת מינים ומפני זה אמר כי כל שאור וכל דבש לא יקטירו ממנו אשה לה' כי אמר כל שאור בעבור החטה והשעורה שהורשנו להקריב מהם קרבן מזה כאומר לא תחרתנו להקריב מהם קרבן חמץ ושאור. ואמר וכל דבש בעבור הד' מינים שהם נפן ותאנה ורמון ודבש תמרים וכן כתב רש"י וכל דבש כל מחיקות פרי קרויה דבש ואחר שנאמר דבש הממרים נאמר גם כן דבש הדגורים. והנה נאסרו השאור והדבש בהקטרה משעמים נבדלים כי השאור נאסר כדי שלא יהיה סבה לאחר ולעבד זמן הקרבן כי אלו היתה עד"מ המנחה הבאה עם השולח חמץ יהיה סבה שבעת הסוטה הלא יתאחר להחמין ויתעבד הקרבן עד חוץ למנו. מפורק לזה כי השאור הוא עסה מופשטת ואינו ראוי לאכילה בפני עצמו עם היות שהעיסה המהמזה על ידו היא ראויה לאכילה והרי הוא כמו הקיבה שאינה ראויה לאכילה בפני עצמה עם היות שהצניגה הנקפחת על ידה היא ראויה לאכילה. הנה אם כן השאור מעבד הקרבן והוא עצמו אינו ראוי לאכילה. ואמנם הדבש נאסר כדי שלא יהיה סבה למחר זמן הקרבן. לפי שיש בו סגולה לעכל הבשר ולו היה נוגע בדבש הקרבן היו הכהנים שחשבים שמה יוכל דבר מבשר הקרבן. והיו ממסרים להקריב הקרבן קודם עתו מפורק לזה היות הדבש ראוי לאכילה בפני עצמו למחיקתו ולכן אולי הכהנים בהקריב אותו ילכלכו לאנשותיהם בו וילחכו לאנשותיהם ויהיה להם זה לאנן ננף ולזור מכשול. הנה אם כן היו בשאור ובדבש טעמים הפכיים זה מאחר הקרבן וזה ממחרו זה אינו ראוי לאכילה בפני עצמו וזה ראוי לאכילה בפני עצמו גם כזה יחברך לאסור השאור לרמוז לנו שנרחיק מעצמנו היצר הרע בדיוחנות עובדים בעבודתו כי היצר הרע קרוי שם שאור וכמו שזכרנו בפרק הים קורא ר' אלכסנדראי אמר הכי רבנו של עולם גלו וידוע לפניך שרצוני לעשות נאמן ומי מעבד שאור בעצמה ונאסר הדבש גם כן לפי שיש בו סגולה כנגד השאור כדאמר ר' אבהו חז"ל הדבש החריף המעטש מרחיק אותו ואוכלו ממנו ויוליד אפיסת השכל פחאום והזיעה הקרה. ואמר עוד ואם יריח הארסיי מהדבש החריף יסיר השכל וכ"ש אם יאכל ממנו ולפי שהיו הדברים האלה רוצה לומר תצורת היצר הרע ואפיסת השכל דברים שראוי שידחקו מכהני השם הוצרך לתבדל להזכיר מהם. והותרה בזה השאלה ה"ב. ואחר קרבן ראשית חקרינו אותם להגיד שהשאור ידבש לא יקריבו על גבי המזבח לצד מקרבן ראשית שהוא לחם הבכורים שחקרינו אותם לה' בשאור ובדבש וכן נאמר שם חמץ חאפנה אבל לא למזבח לא יעלו להקטירם לשיביו ריח ניחח רק למאכל הכהן שנאמר קדש יהיו לה' לכן. והנה אמר אח"כ וכל קרבן מנחתך במלח תמלח למי שכלחם הראוי הכהני לגבי אדם הוא מורכב מקמח ושאור ומלח. והנה אמר שאסור השאור בלחם הקרבן אולי יחשוב אדם שכן נאסר המלח. לכן הוצרך להסיר המלח בפירוש ומכאן ראיה שיותר לתת מלח במנחת הפסח. והנוהגים שלא לתתו אינו משום דל חמץ אלא משום לחם עוני וכן כתב בעל הסורים. והנה אמר כל קרבן מנחתך במלח תמלח על המנחות שזכרו כאן בפרשה ולא נהן שעור במלח כי הוא כפי רצון עושה המנחה ואמר ולא תשיבת מלח ברית אלהיך מעל מנחתך לרבוש שאר המנחות בכלל הן. ואמרו על כל קרבןך חקרינו מלח היא להגיד שגם על הבשר שאינו מנחה אבל קרבן יקריב מלח. והענין כי הבשר מלוח לא יסריח אף יתקיים ולזה נקרא בריח מלח עולם גם שהוא ערב לאוכליו אך הבשר מלוח לא יסריח אף יתקיים ולזה נקרא מלוח מלח עולם. ואמנם למד זכר ד' מני המנחות אשר נאסרו מהסולת כבד כתבנו בפרק ד' מהקדמות זה הספר שהיו כנגד ארבעת הליחות הממילדות באדם שהם הדם והאדומה והלבנה והשחורה. ועוד נוכל לתת בהם טעם אחר והוא כנגד ד' כחות שילמלו בני אדם כי יש מהם שהם בחוקת דליקים לפי שאינם יודעים בעצמם שחטאו וגם וולתם לא ימלאו להם עון אשר חטא. ויש כת אחרת בזה וזו שהם כ"כ להוסיף אחרי יורם הרע בחאווהיהם שהם מחויקים עצמם רשעים וכל בני אדם יחויקו ג"כ ככה. ויש כת שלישית מאנשים שיודעים בעצמם שחטאו אבל אחרים מחויקים אותם דליקים ויש כת רביעית מאנשים שאינם יודעים בעצמם שחטאו אבל אחרים מרגישים עליו כמו שהיה חושב שאול שלא חטא ושמאלו הנביא הודיעו את חטאו. הרי שיש כת מהלדיקים אלא עצמם ואולי נאסרו וכנגד הכת הנה באה מנחת הסולת שהיא סולת נקיה מכלי חטא ועון. וכת מכת חוטאים אלא עצמם ואולי וולתם וכנגדה באה מנחה מאפה תורר מפני שחם לנו בקרבנו והוא בוער כתורר. וכת אמצעית מאנשים שהם יודעים את חטאם ובני אדם אינם יודעים אותו כי הם נשואי פשע ככויי חטאה וכנגדם באה מנחת המנחת הוא נחבא ומנוחה וכת אחרת אמצעית ג"כ מאנשים שהם חוטאים ואינם מרגישים בעצמם שחטאו אבל בני אדם מרגישים וכנגד זה באה מנחת המרחשת שרוחשים ומדברים בני אדם ממנו. ואחר שזכר ד' מיני המנחות האלה זכר מנחת חמישית והיא אמרו ואם חקרינו מנחת כבדורים לה' אביב קלויי באש גרם כרמל ר"ל כשלא יצאו כבדורים במנחת העומר שהיא באה אביב בשעת בשול התבואה בעתם שחטאו ולא תוכל להטחן ולעשות סולת רק הוא אביב וכרמל כלומר בעודו באיב שהוא רך ופחול אריך שיקלע באש עד שיעשה גרם והוא פחינה גסה מלשון ויגרם בחץ שיי שמואל מענין כבירה ואף יתן על אותה המנחה שמן ולבונה ואמר מנחה היא לומר לך שגם זה דרך הדור הוא כשאר המנחות הבאות סולת וכפי הרמז נוכל לומר בזה שכבר כתבנו

ואם נדר מנחה בזהם מביא עשרון סולת ולוג שמן ומלא קומץ לבונה אבל מפני שהיו מיני המנחות חמשה לריך לפרש בשעת נדרו איזה מין ממנו נדר להביא אם מנחה פסח ואם מאפה תורר או מנחת או מרחשת או כבדורים. ואמר והביאה אל בני אהרן הכהנים וקמן והיה ראוי לומר וקמא. אבל הטעם הוא שביאה אל אחד מבני אהרן הכהנים וקמן משם וכמוהו על פי אהרן ובניו חסיה כל עטרת בני הכהנים ושמירתם ביד איתמר שר"ל על פי אהרן ואחד מבניו. וכתב רש"י וקמן משם מלא קומא ממקום שרגלי הזר עומדות ללמדך שהקמיה כפירה בכל מקום בעזרה אף באחד עשרה אמה של מקום ככתב רגלי ישראל. והרמב"ן כתב מקמיה ואילו מנחת כבדורים לשון רש"י וצריך שנבחר שאין מנחת כבדורים ממחלת מקמיה שפרי הכהנים קודמת לקמיה והיא פסולה בזר כמו שאמר והקריבים אל הכהן והגישו אל המזבח ואל"כ והריס ככהן את אוכרתה שהוא הקומץ הרי שכתב מנייה אל המזבח לקרן מערביה דרומית ואש"כ קומץ ע"כ. ואם כדברי הרב איך היתה הקמיה כפירה בכל מקום בעזרה והיא מוגשת קודם לכן קרן המזבח משמע ששם היא נקמית כמו שהוא כתוב בסדר זו וזאת תורת המנחה הקרב אותה בני אהרן לפני ה' על פני המזבח והריס ממנו בקמא כמו שכתוב בפרשה זו והגישו אל המזבח והריס ככהן מן המנחה את אוכרתה לה'. ומה שראוי שיאמר בזה הוא שאלו לא נכתב וקמן משם היינו אומרים שאין הקמיה כפירה אלא בראשו של מזבח כמו המליקה שאינה אלא בראשו של מזבח כמו שכתב הרמב"ן. אבל עכשיו שנכתב וקמן משם הכושרם אל העזרה לקמיה ולזה אחרי ההגשה בקרן המזבח ומסירה שם לגבוה אל רגל הכהן לקומץ בכל מקום בעזרה שראוי וכן אם ירצה המביא את המנחה להפחף במנחתו ולהראות מקמיה מחיירה הכהן אליו במקום שרגלי הזר עומדות ושם קומא. והרב הגדול המיומני כתב בפירושו במסכת זבחים שהיתה הקמיה במנחה דוגמת השחיטה בזבח ולכן היתה כפירה בכל מקום כשחיטה והיתה פסולה בזר כמליקה. ואמר הכתוב והקטיר הכהן אוכרתה המזבחה ולא זכר בעלים כמו שזכר בעולה שחיה בהקטרה על העצים אשר על האש. וכן בשלמים ובחטאת כהן משוח מפני שהיה קרבן המנחה מלא קומץ מהסולת והלבונה ולהיותו דבר מועט לא נזכרו בזה ענין ללמד שאפילו על הגחלים שעל מזבח השולח יוכל להקריב את המנחה ושם חסרף מבלי ענין. ואמר והטוהרת מן המנחה לאכרן ולבניו ולא אמר והטוהר מן המנחה כמו שאמר בקרבנו' בבהמה והטוהר ממנה יאכל והטוהר מבשר הזבח לפי שהטוהר האמור בסדר זו בפרשת זבח השלמים היה דבר מועט אשר יותר שלא יאכלוהו הכהנים ביום הזבח כי אוכלי הקרבן מתכוונים בכל כהם שלא יותר מהם דבר ואם יותר יבי דבר מועט כיון שהם מפסידים אותו ולהיותו דבר מועט נאמר זו והטוהר. אמנם במנחות הטוהר הוא רובם וראוי להאכל אחר הרמת הקומץ שהיה דבר מועט ולכן נאמר כהן והטוהרת שהוא תאר לרוב המנחה. והטוהר בזה שתי השאלות ה' והי"א והנה אמר והטוהרת מן המנחה לאכרן ולבניו קדש קדשים מאפי ה' שתי פעמים בפרשה וזאת מפני מה שיכתב אחר זה בסדר זו כי שם נאמר וכל מנחה אשר חאפה בתור וכל נעשה במרחשת ועל מהבת לכהן המקריב אותה לו יהיה. וכל מנחה בוללה בשמן וחריבה לכל בני אהרן חסיה אים כחיו. רוצה לומר שקצת המנחות הם לכהן המקריב אותם לבדו והם המנחה מנחה תורר והנעשה במרחשת ועל המנחת ששלשם לכהן המקריב אותם לו חסיה. אבל מנחה בוללה בשמן והחריבה היתה נחלקת בחוץ הכהנים כלם ומפני זה נאמר כאן שתי פעמים והטוהרת מהמנחה לאכרן ולבניו קדש קדשים מאפי השם לתת החלוק המוכר במנחות. אבל רש"י ז"ל פירש לאכרן ולבניו כהן גדול וכול חלק בראש שלא במחלוקת והפדיוט במחלוקת. והרמב"ן יתן טעם למה שלש מנחות אלה רוצה לומר מאפה תורר והמרחשת והמנחת היו לכהן המקריב אותם לבדו ואמר שהוא מפני שפרח הכהן באפייתן וראוי לברכות שברו. ואין הדבר י"כ שהמתנדב היה מביא מנחתו אפיוה אבל לדעת חכמינו זכרונם לברכה כמו שכתב הרמב"ן משפט כל המנחות היה אחד. האמנם ראוי לשיין למה נאמרה מנחת הסולת בכל הלכותיה ומנחת מאפה תורר והמנחת והמרחשת נזכרו בקצור גדול. ואמר על שלשם יחד והטוהרת מהמנחה וגו'. אבל הטעם בזה הוא שבמנחה הראשונה זכר תנאיה וצניגיה ובשלישית ובדביע' נכמנו אליה וכן המשפט הכולל והבאת את המנחה אשר חטפה מאלה ועל כלם אמר והטוהרת מן המנחה להשוות עניניהם אל המנחה הראשונה. וידמה שהיו הכהנים מרובים על המנחה מאפה תורר ומנחת ומרחשת וחוטפין אותם מיד בעליה' עמדו החכמים וברצון כל הכהנים הקמו שיהיו כל המנחות מתחלקות ונאכלות לכל הכהנים בשום בלדד הכהן גדול שיכול חלק בראש בלא חלוקה והיה בידם לעשות כן מאחר שברצון הכהנים נעשה. ולפי זה הדרך לא נעטרך לדחות הכתובים בפירוש דחוק כמו שטעם הרמב"ן בשם מנחה מאפה תורר היה עשר חלות עבות מנחת כלן חמץ סולת חטים בלא קמח בוללות בשמן שלאחר אפייתן יפגלו בשמן או יערכו בשמן כבצק קודם האפייה ויצא עשר דקיקים מנחת דקים משוחים בשמן אחר אפייתן והמנחה על המנחת היא מזה אחת בוללה בשמן גדולה ואחר אפייתה יפחת אותה שתי דקים ושימנה במנחת שהיא כמין שתי קערות נכחיות זו על זו ונותנים שמן על המלח הפחוחם שבמנחת ויבשל הפחיתים בשמן ההוא ואז היתה מנחה הדורה וכמו שאמר מנחה היא אף לא יביאה תריב. והמנחת מרחשת היא סולת בשמן שמביא עשרון סולת וסופך לחוץ המרחשת שיש בה שמן כמו שעושים הגוים ופירוש מרחשת שרושת בקול על האש כשתבשל בשמן. ואמרו והבאת את המנחה אשר חטפה מאלה חזר אל הג' מינים אחרונים שזכר מהמנחה שאחרי שיתקוהו בעתלים בבתייהם על ההאר המוכר יביאו אותם אל הכהן עם השמן והלבונה. ומלה והקריבה חזר אל הכהן שהוא מקריב מנחתו אל הכהן ויבכהו ויגיש אותה אל המזבח ויריס הכהן חלק האש הנקרא אוכרה והקטיר המזבח ועם היותה מנחה דלה ועניה הנה חסיה ריח ניחח להשם. ואחרי כן אמר כל מנחה אשר תקריבו לה' לא

כחבו חכמי הרפואה שצנחיו הליחות שוקטות ונחות וצנחיוֹן מחטורות ונפסר
הדם עד שכתה אצ"ס שחליי האצבי הס שסלול הדם והרעיסה תרצה זו בקיעת
העורקים ורקיקת הדם ולא ייל מחליי האצבי דבר כמו הסקיה וההרקה. ולפי
שבהשורות הדם יתחורר הילך הרע לפי שיתחמם הנוף ולכן נלמיו להקריב בזמן
האצבי מנחת צבורים לה'. כי האצבי רמו לזמן הבחורות שהוא זמן נישול ושלמות
נוף האדם וזה שזמן האמיה והגדול באדם הוא דומה לזמן צמיחות וגידול השכלי
שנאמל שזמן ההעמדה שהוא זמן הבחורות. הוא זמן בשול ושלמות נוף האדם וזמן
הסוף יתחמם מאד ודומה אליו הוא קלי באש ולכן תקונו שישתלם האדם לבחנת
ולשבר היותו ר' כמ"ח ח"ל צני אש פגע בו. מנוול זה משכסו לבנת המדרש אם
אנן הוא נמוח ואם ברזל הוא מתפוצץ שנאמר הלא כה דברי כאש נאם ה' וכפיש
יפוצץ בלע. ולזה רמו באמרו גרש שהוא לשון שצירה כמו שפירש". ומה
נכבד אמרו גרש שהוא לשון קצת שצירה ולא שצירה דקה לרמוז שהיו"כ אין ראוי
לצללו ולהמיתו לגמרי אלא"כ יפסד יטובו של עולם וקיומו וזמו שאמרו ח"ל אלמלא
יהיו"כ לא היה אדם צית ולא נשא אשה ולכן הראוי לו הוא גרש קצת שצירה לא
צולל ופחיה דקה. ורמו בשלון כרמל זמן הבחורות כי כרמל בעוד שהתבאה
לחם ומלאה וע"כ נקראו המלילות כרמל וכרמל צאקונו וכן הוא זמן הבחורות.
והענין כלו הוא שכל שנה בזמן האצבי צריך שיהיה לעמוד על נפשו ולבטח
יורו ג"כ בזמן הבחורות כלו. ולזה הרחיק הדם המורה למוד ההכמה האלפית
לצחורים לרחיח צנחיהם עורף דעוניהם עד שחדשן השלבהת היות השורפת וכו':
ו (א) וזה שלמים קרבנו עד וידבר ה' נפש כי תחטא בשגגה. כבר זכרתי
למה הביאה החורה דיני המנחה אחר העולה ולא נזכרו השלמים קודם
הליה שהוא כדי שיהיו קרבנות כדורים. כבדר קרבן עולה ויורד כקרבנות חובה.
ועתה אומר עוד אני שכוונה החורה בזה לומר שאם המתנדב יראה שחיה כל
נדבתו לש"ת לבדו יקריב טולות ואם יראה שחיה נדבתו לשם ולכחן יקריב מנחה.
ואם יראה שחיה נדבתו לשם ולכחן ולבעל עמו יקריב שלמים. ולמדנו מהסוד
הזה שהמעולה בכל הקרבנות היא העולה שהיא כלה כליל לגבוה ואחריה המנחה
ועל כן נקראת קצת קדשים. ואחריה השלמים וע"כ נקראת קדשים קלים. והנה
א"כ היו ס"ג קדשות קדושה הא' היא המנחה שהוא שלחן ה' כמו שאמר בויקרא
המנחה עץ שלם אמות גבוה וארכו שהם אמות ומקטעוהו לו ויקריבוהו עץ ויבדר אלי
זה השלחן אשר לפני ה'. הרי שלחן ה' היה המנחה כי שם נשרף חלקו. והשלחן
השני היה חצר אהל מועד שהיא העזרה כי שם היו אוכלים הכהנים את חלקם
הראוי להם מהקרבנות שנאמר והטותרת ממנה יאכלו אהרן ובניו מזאת תאכל
במקום קדוש בחצר אהל מועד יאכלוהו. והשלחן השלישי היה העיר ירושלים כולה
כי שם היו אוכלים הבעלים את שלמיהם שנאמר ואת חיה התנופה ואת שוק
החירומה תאכלו במקום טהור ובחצר רש"י ואת חיה התנופה של שלמי צבור תאכלו
במקום טהור וכי את הראשונים אכלו במקום שמה אלא הראשונים שהוא קדש
הקדשים היותר אכילה במקום קדוש אכל אלו לריבין חור הקללים אכל לריבין הם
להאכל חור ממנה ישראל שהוא טהור מלכבדם שם אורשים מהאן שדקדשים נאכלים
בכל העיר הרי שהעולה היתה כלה נאכלת ונשרפת על שלחן ה' והמנחה קאשה
היתה נאכלת על שלחן השם במנחה וקאשה על שלחן הכהנים בעזרה והשלמים קאשה
היו נאכלים ונשרפים על שלחן השם ומונחו וקאשה על שלחן הכהנים בעזרה וקאשה
על שלחן ישראל בכל העיר. והנה החירה החורה בשלמים שיהיו מוזכר או מנקבה
רק שיהיו חגיגים מצלי מזה לפי שלא היו ענינים אלא השמחה וטוב החברה. ואמר
ושחטו פתח אהל מועד לומר שלא היה שחיטתו על יד המנחה כעולה אלא בכל
מקום בעזרה. ולא זכר בשלמים קבלת הדם לפי שבאמרו וזרקו בני אהרן הכהנים
את הדם ידענו שקבלו אותו. שאם לא יקבלוהו איך יזרקו אותו. אבל פירש הכחוש
מה הם האמורים שיקרבו על גבי המנחה מהשלמים. ואמר שאם היו השלמים
מזקר יקריב החלב המכסה את הקרבן ואת כל החלב אשר על הקרבן ואת שתי
הכליות והחלב אשר עליהם והזותרת על הכבד. וכבר זכרנו למען הכדיל הקב"ה
החלקים האלה למונחו. גם נוכל לומר בזה סבה אחרת שהחלקים הנזכרים
היו עושים להבדל פחיתים והיה האם מסודר ויפה עמדם ולכן נזהר על הכליות מפני
שעליהם חלב הרבה ויותר הכבד הוא המחובר אל החלב אשר על הקרבן. והזותרת
בזה שהאלה ה"ל. והנה אמר שתי פעמים שיקריב השלמים לפני השם כי ראשונה
אמר חמיה יקריבו לפני השם ואחר כך אמר והקריב מנחת השלמים אשה לה'.
לפי שבראשונה אמר יקריבו לפני ה' להגיד שהקרבן ההוא בכללו היה מוגש ונקרב
לש"י לא להכניס מפני החלק שיאכלו ממנו ולא לבעלים מפני מה שישאר להם לאכול
לשבתה ולהכסה עתיק כי הוא לא היה מגיש קרבנו אלא לפני השם לומר שהכל
מאכל וכו' וכן ממנו להכניסו במזוזה ואף לבעלים יתן לאכול משלחנו. האמנם כדי
שלא נחשוב שיהיו השלמים הנגשים אל השם כליל לגבוה כטולות הוצרך לומר
והקריב מנחת השלמים אשה לה'. וביאר מזה אשר יהיה קרבן על המנחה מנחת
השלמים. והנה לא פירש הכחוש בבאן למי יהיה הטותר מן השלמים וכן לא ביאר
הטותר מהחטאות החינוניות כמו שביארנו במנחות שאמר והטותרת מן המנחה לאהרן
ולבניו הסבה בזה היא שכל סדר ויקרא זה לא בא לפרש אלא קדשי המנחה
בלבד והניח משפט הנאכלים לכהנים ולבעלים לפרשם בכבד זו האמנם מה ש'
כאן במנחות והטותרת מן המנחה לאהרן ולבניו הוא כדי להשקיע המיית המעיין
שנראותו משפטי העולות שיהיו נשרפות כלם על המנחה ויראו אח"כ משפטי
המנחות שלא היה נקטר מהם אלא הקומן והלבושה וישר המעיין הומה ומטער
לדעת מה יעשה ביותר לכן פירשו הכחוש מיד ואל כל זכרו כי הנה לא פירש
בזמן מקום אכילת המנחה היות שחיה בזה אלא מועד כי הנית לבשרו בשר
זו שהוא מקומו הראוי. ואמר שהעיר זה במנחות שהנאמר היה לכהנים לא
הוצרך לאמרו עוד בשלמים ובחטאות חינוניות לפי שזמן המנחות נלמד שכל קרבן

מלפניו חלל. הנה מפני הסכנת האלה נחר השם בדם לבושות ממנו במקדש ולחריבו על המזבח ואשר אכילתו לכל איש ישראל. גם שהחלב נכרה מהלבושה ומפני קורו ולחוחו הוא בלתי נאות למזון האנושי והדם שיתילד ממנו ידמה לדם החיור ומפני זה אסר אכילתו לישראל ערפוי שיהיה עם חכם וגבון. ומלבד כל העצמים האלה עוד תשוב ותראה בסדר אחרי מות ובסדר ראה אנכי עצמים אחרים יותר עזמיים ואמתיים באיסור הדם מפני שלמות הכסף ושווי המזג ושלמותו. והנה נזכר כאן אזכרת החלב והדם בין משפטי הקרבתו לפי ש"ע דבר צעלות ובמנחות והיה ידוע שאם לא יקדישום למנחות שכלם כאשר לא יקדישום בעלים יאכלו אותו. ועתה שבא הכתוב לדבר בחלבי השלמים כשהשלמים משפטים בקדשי המזבח בלבד בא הכתוב הזה חקת עולם לדורותיכם וכו' כל חלב וכל דם לא תאכלו ללמדנו שאין החלב והדם כמשפט בשר העולה וכולת ולחם המנחה שאם לא בקדישום יאכלו אותם לא כן משפטי החלב והדם של השלמים כי בין שיקדישום בעלים בין שלא יקדישום הם אסורים באכילה וזה הדרך דרך בה בסדר זו שזכר העולה והמנחה והטעם והאשם וקצת השלמים ומיד כמך להם אזכרת החלב והדם. האמנם בסדר ויקרא והזבירה החורה על אכילת החלב והדם ולא ציאר עטש שהוא בדרת ופס' זו חור להסיר עליהם לחיוב עליהם כרת וכן עשה בעריות ובסדר אחרי מות הזביר עליהם ובסדר קדושים גלה ענשיהם הנה החורו עם מה שפירשתי בשאלות הפס' והט"ז :

ד' (א) **וַיְדַבֵּר ה' וְנו'** נפש כי תחטא ונו' עד אשר נשאי יחטא. הנה בזה ככל זה הסדר ארבעה דבורים. הדבור הא' נזכרו ונאספו בו כל מלות העולות עולות הבקר ועולת הכבשים ועולת העשים ועולת העוף. והמנחות שהיו ג"כ עולות שממני היות כל אלה קרבנות נדבה ועולות כליל לנבואה נכללו כלם בדבור הראשון הווא. והדבור השני הוא זה (בפרשה זו) וידבר ה' אל משה ונו' נפש כי תחטא צנענה. ונכללו בו דיני החטאות שהם הקרבנות הבאות בדרך חובה ועשה הכתוב בזה ד' חלוקות כפי מדרגות החוטאים והשוגגים. הא' אם הכהן המשיח יחטא. ובג' אם על עדת ישראל ישנו. ובג' אשר נשאי יחטא. והד' אם הכהן נפש אחת תחטא צנענה מעט הארץ ואזו שקריב מן הכבשים לפי העשים. וכן אם חטא בכויתו עז ולא הכיר ונשא עונו. ואם חטא בדרך עמא. או בטומאת אדם או נפש אשר תנעם בשפתים להיוותו שוגג בחדל מכל אלה שיביא כבשה או שפירה ואם לא תגיע ידו שיביא שתי תורים או שני בני יונה. ואם לא תשיג ידו גם לזה יביא שפירה' האופה כולת לחטאת. שכל אלה הדינים מהחטאות נכללו בדבור השני הזה. ואמנם שני הדבורים האחרים ה' והד' נתיחדו לאשמות רוצה לומר הדבור ה' לאשם מעולות ולאשם חלויו ויוכלנו אלו בדבור ה' הווא בזה שאמנם דיני ממונות. והדבור הד' נתיחד לאשם נזלות שהם דיני ממונות. הרי לך הסבה למה היו הדבורים בכל המלות האלו ד' ולא עוד ובוחרת בזה השאלה הי"ז. וראוי היה שהיה זכרון הקרבנות שזכרה תורה באותו אופן לפי שהם רוצה לומר העולה ראשונה ואחרים המנחה ואחרים השלמים והחטאת להאכילה לפי שמדחו שם הקב"ה היא לפחות צמדה עונת האחרים צמדת פשעונות כמו שזנו בטעם (פ' נשא) ולא שכן איש אותך ואם לא שמית טומאה תחת אישך הנקי ונו' ואת כי שמית תחת אישך וכי נטמא ונו' וכן בצרכות והקללות שצפרשיות היו בתחלה הברכות ואח"כ הקללות כן בסדר הזה ובר ראשונה קרבנות הנדבה שהם העולות והמנחה והשלמים שהיו באים על ד' אהבת נדבה עבודה אהבה. ואח"כ זכר קרבנות חובה שהם החטאות ואשמות למיניהם שבאים על ד' עבודת היראה. ולכן כשישבו הניבאים קרבנות ישראל יזכרו העולות לא זולתם כמו שאמר (הפסל ג"א) אז תחפוץ צדיק עולה וכליל כי היה לזון השם שכל קרבנות ישראל יהיו עולות ולא יצטרכו להביא חטאות ואשמות כלל וכן יעד לעתיד לבא שלא נחטא ולא נצטרך להביא חטאות ואשמות אלא עולות כמו שאמר (ישעיה כ"ה) והביאנואל אלה הר קדשי ושמתים צביות תפלות עולותיהם ונחיהם לרצון על מנזיח כי לא יראה השם אלא בעולות ונזיח דלק שהם השלמים ואחר חרף שדין הכהן המשיח וקרבנו כשיחטא הוא שור לדין הקהל כשיחטא כי צב"ג חייב שיהיה הקרבן פר חטאת ושיזבח מדמו פנימה להזות שבע פעמים את פני פרוכת הקדש וגם כן על קרנות מזבח הקמורת אשר באהל מועד וכל שאר דם הפר יספוך אל יסוד מזבח העולה והקמיר האמורים וצפר הפר ועורו וכל אשר בו יסרוף מחוץ למחנה. והדין הזה בעלמו הוא בחטאת הקהל. והסבה בזה היא כמו שזכרתי בהקדמה שחטא כהן גדול היה כחטא הקהל כי כמו שהיה חטאת הכהן משום מפני שנשוגג החיר את האכור מכל מלות ה' אשר לא תעשה והם הכריתות הנזכרים בצורה והחיר את העם שיעשו דבר שזדונו כרת בכויתו שוגג בהשגו שהיה מותר. ככה היה חטאת הקהל בזה האופן עמו כי הנה הם הקהל צבאן נאמר על הסנהדרין כמו שאמר ונעלם דבר משני הקהל. ואם שנו הסנהדרין ואורו את העם היות דבר אכור שזדונו כרת והעם חטאו בשל על פיהם היה השם אומר צבור להטעם הכהן גדול כי כלם שנו ואורו דבר שלא כלכלה וכלם הם מנהיגי העם ולומדיהו ונחטאו בצוראחם והבטיחו את הרבים ולהיות הפאם בזה שוב היה ענשם גם כן ד' צבאיא קרבן פר צן בקר כמו שכתוב בפרשה האמנם נכתבו צבתי פרשיות ולא נכללו בפרשה אחת לפי שהנה יצטרך להיטייר את הדרך לחטאים כדי שישובו בתשובה. ובעבור שהחוטאים הם אם יחיד אם צבור ראה השם לפרסם שהכהן המשיח שהוא בחכמה ובלמוד ובהוראה היחיד הגדול שבאומה והצבור שהם כלל האומה קבוצ חוטאים רבים יזכרו וישונו אל ה'. ויקריבו לפניו כופר נפשם ופדיון נפשם כדי שיקחו מהם רצויה כל החוטאים יחיד יהיה או צבור ומפני זה אף השם שיהיו חטאותיהם פרים למה שיש בהשגת הפרים לעורה ובשחיטתם והקרבנות המיה גדולה והרשעה עמומה. וכדי להספיק הפרסום לזה לשפוט מחוץ למחנה כי צוה ירגישו הכל אכאים ונשים ופק ששכ"ז או הקהל בכללו חטאו ונפשו אל השם ובהיו כפרתם ולזה נכתבו שתי חטאות האלה שתי הפרשיות האלה כדי שהכלל הריאתו פעמים כי רצתה להשמיטם איך ראוי

(כב) **אִשָּׁר** נָתַח יִחְסֵה וְגו' עַד נֶפֶשׁ כִּי חֲמֹעַל מַעַל. אַחֵר שׂוֹכֵר הַשָּׂתָה הִכָּ"ג וְחֲסִמַת הַקֶּסֶל הָיָה הַבְּהֵדְרִין בְּצִיחַת שׁוֹנִיִּים וְחֻשְׁמֵיִם זֶכֶר אַחֲרֵיהֶם שֶׁאֵר הַמִּדְרָגוֹת טָמִיִּים מִוְרִים אֶת יִשְׂרָאֵל וּשְׂגֻנוּתֵיהֶם מִבִּי אֲוֹתם לַחֲסֵה אֲבָל לֹא לְהַחֲסִיף

אם גם כן על השבעה שזכר והוא שבעל ממונו מה שחטא בזה בעת שגנחו ואח"כ הרגיש בעצמו שהוא היה עמא כמנע היה שגנע או שהיה אשם בשבעה ששמע ולא הגיד ואח"כ זכר טומאת אדם מת והוא אבי אבות הסומאה באומרו או כי נגע בטומאת אדם ואמר לכל טומאתו אשר יטמא זה לרבות זכ וזכר וגדע ומזרע ואכל קדש או נכנס במקדש ועל ממונו ר"ל בעצת שחטא היה שונג ואח"כ הרגיש בעצמו שחטא והאשים את עצמו בזה והוא אמרו והוא ידע ואשם ר"ל שלאחר העשה ידע וזכר שגנע והאשים את עצמו בזה וכן נפש מאיש או אשה כי חשבת לנטא בשפתים ר"ל לא צהרהור הלב כי דברים שכלל אינם דברים אלא שהזכיר הם שמים כפי צד אחד מכניויו להרע או להטיב ר"ל לעצמו כאלו חטא אולי ולא אוכל ויכול בזה לכל אשר יבטא האדם בשבעה ואח"כ שם שבעה וזכר שגנעו וזכר שגנעו והוא אמרו ובעל ממונו כדומר שבעת המעשה נעלמה ממנו השבעה שפשה ולא אח"כ ידע ואשם ר"ל ידע שגנעו על שבעתו והאשים את עצמו בזה. והנה על כל אחת מאלה חייבו התורה שיתודה את חטאו ולא יסכור ויביא את אשמו נקבה מן האלף אם מן הכבשים ואם מן העזים. ועם היות שהכתוב קרא זה אשם לא היה רק חטאת. וכבר נכתבו בהקדמה שהאשם האמתי קראו ח"ל אשם חלוי להגדילו מהאשם הזה שהוא באמת חטאת והיה זה לפי שהאשם פעמים יקרא כן מזה עצמו שהוא האשם החלוי שהאדם מכופף את חטא אש לא. ופעמים יקרא אשם בערך אל הטיב והוא כאשר האדם יאשים את עצמו וירגיש בחטאו. וגם יקרא אשם לפי שהשונג הוא אשם שגנחו כי אלו היה נשאר נזכר ומזכר במשפטו לא היה שונג במעשיו וכדי שלא חשבה באשם שזכר הכתוב כאן לחשוב שהיה אשם חלוי ולא חטאת נאמר והוא ידע ואשם לאחת מאלה רוצה לומר שידע שחטא ולא היה מכופף בחטאו כענין האשם החלוי ואמר והתודה אשר חטא עליה לסודיע שידע חטאו ושגנחו ולא היה מכופף בו כלל. ולכן היה באמת חטאת ולא אשם. והנה לא הוזכר הכתוב כאן להגיד מעשה זה הקרבן. לפי שזכר וזכר למעלה דרין החטאת והחטאת כלו במשפטו אחד הוא ומאשר אלה הענינים הווים ויקרא המיד ומי שהוא עני ודל לא יגלל מאלה ואף שישמור עצמו בכל כחו ולא יספיק לו כל ממונו להביא קרבנות לכן אמר התורה בזה ואשם לא חגיג ידו די שם והוא אשם אשמו אשר חטא שתי תורים וגו'. וכבר נכתבו למעלה בהקדמה שזה לא נתיחד לזכר החטאת הנפש ששמטה קול אלה ונטמא בדבר טמא או חשבת לנטא בשפתים אבל שהוא דין כולל לכל מה שזכר מעט הארץ שחטא כי אחרי שזכר מיניו אמר על כלו ואשם לא חגיג ידו די שם. והנה חייב שהיו שתי תורים או שני בני יונה אחד לחטאת ואחד לעולה כדי שהיו בהם חלק להכניס וחלק לזבוח. כי מאותו שהיה לחטאת יאכלו הכהנים ואשר יהיה לעולה הוא כלו לזבוח וזהו שיקריבו את אשר לחטאת ראשונה כדי שיתחלה יוספר חטאו ואחרי קברתו יקריב עולו להתרצות אל אדוניו ולדבקה בו. ואמר ומלך את ראשו ממול ערפו להגיד שיתלקו בראשו כי הנה העורף הוא באחורי הראש ממול ערפו הוא הצואר שהוא לשפת ערפו. ואמרו ולא יכדיל עינו שלא יכדיל הראש הבגוף. ואשם לא חגיג ידו לשתי תורים חסם התורה על הדלים שבישראל שאם החוטא יהיה כל כך דל שלא חגיג ידו גם לתורים או לבני יונה שאז יביא את קרבנו על אשר חטא עשירית האיסה סולת. וזהו שלא ישים עליה שמן ולא ית' עליה לזבוח אש מפני דלותו ואשם כדי להבדיל בין המנחה ובין החטאת שהמנחה היאה בלילה בשמן ולזבוח עליה ואין כן החטאת וזהו אמרו כאן כי חטאת היא רוצה לומר ולהיותה חטאת אין ראוי שהיה כמחטות המנחה. האמנם מפני שהיה נאכלת לכהן היותר ממה אחר הקברת אזכרתה על המזבח הוצרך לומר והיתה לאהרן כמנחה ר"ל שהיה אכילתה לכהן כמו שהמנחה נאכלת לו. ובהם השלים הכתוב דיני החטאת בכל מיניו וחלקיו:

ה' (טו) נפיש כי תמשל מעל וגו' עד סוף הסדר. ומה יזכר הכתוב דיני האשם והוא מה שיחטא האדם בשונג ואינו יודע בגבור שגנע וחסא אבל הוא מסופק אם שגג אם לא ועל כן חייבו הכתוב שיביא קרבן אשם חלוי שלהיותו מכופף את חטא אשם לא קראו את האשם הכוא חלוי. והנה זכר בזה דינים ראשונים נפש כי תמשל מעל וחסאה בשגגה מקדשי ה' רוצה לומר שפשה בגידה בקדשים שהיה לו להסתר שלא יאכל מלחם אלהיו וקדשיו ולכן השגגה בזה חתבה מעל. וחייבו שיביא אשם חלוי ר"ל גדול מן האלף והוא הזכר ושהיה תמים ולא בעל מום וכדי שלא יקל בזה וזהו שהיה האיל הכוא נערך כסף שקלים בשקל הקדש רוצה לומר שכלל הפחות יהיה ערכו שקלים שמשוט רבים שנים. והם שני שקלים בשקל הקדש כי היו האילים יקרים מאד צמדצר ואח אשר חטא מן הקדש ישלם והוא מה שאכל ונהנה מן הקדשים ולפי שלא יקל בחטאיו וזהו חמשייתו יוסף עליו כאלו חאמר ששם אכל שזה חמשה שקלים ישלם אותם ויוד ישלם חמשייתו שהוא שקל אחד. ונחן לכהן רוצה לומר ואותו החמשיית הניסף על הקרבן יתן אל הכהן אבל לא הקרבן. והנה יחזור אותו לצטליו וזהו הנקרא אשם מעילות. והנה חייב הכתוב להקריב עליו איל לפי שלחומרת החטא שאלל מקדשי ה' הם היה ראוי שיעל עשנו בהקריבו אל תמים. ואחר שזכר אשם מעילות זכר אחריו אשם חלוי והוא אמרו. ונפש כי תחטא וטשתה אחת מכל מצות ה' אשר לא תשנה ולא ידע ואשם ונשא שונו רוצה לומר שיש בו דם העלם וזדון כי הנה אמרו ונשא שונו משמע שהזיד כעון שהיו לפניו אסור ומותר ואכל ולא ידע באמת אם אכל האסור או המותר ונקרא חלוי ונחשב לו לאשם לפי שלא מזהר ממעשיו וע"י חייבו גם כן להקריב איל תמים בלחיותו ערך שזכר ומאשר אמר והוא לא ידע ונכלל בו במזבח שזה חלוי אשם חלוי ששם ידע שחטא היה חטאת ולא אשם. ולפי שיוכל אדם לומר אם לא יודע שחטא למה נחייבו קרבן מפני זה אמר עוד אשם הוא אשם אשם לה' כי הוא יודע שחטא ולכן הוא ראוי שיקריב קרבן איל. והנה לא זכר בזה שישלם קרבן וחומש לפי שהוא דברים שגין אדם למקום במוחר או באסור ואין שם לא קרבן ולא חומש. ואחרי שזכר מיני האשמות האלה בדבור כפי עצמו הביא

להחטיא את אחרים ועשה בזה שתי מדרגות הראשונה מהגדול במעלה שכל העם והוא הנשיא וראש ישראל ואשם היה בזה המלך והוא הנשיא כמו שכתב הרמב"ן ועל זה נאמר בו וטשה אחת מכל מצות ה' אלהיו להגיד ששט"פ שהוא מלך ואדון כל הארץ שאין עליו מורא בשר ודם שיש לו לירא מהשם שהוא אלהיו וידוע כי כל מלך הוא נשיא ואין כל נשיא מלך וכבר נקרא מלך בשם נשיא שנאמר (יהושע ל"ג) ואל ודוד עבדי נשיא להם לעולם וכן נאמר כאן נשיא על המלך כי כמו שלקח מהכהנים מי שאין כהן גדול ממנו. והוא המושח ומסבתי דינים הכ"ד הגדול שאין עליו ב"ד אחר. כן זכר הנשיא לרמוז למלך שאין בישראל גדול ממנו. ואמרו אשר נשיא יחטא ענינו אם נשיא יחטא. ואמר או הודע אליו חטאו אשר חטא בם ענינו כמו שכתב הראב"ע שידע הנשיא מעצמו שחטא או הודע אליו שהודיעו אדם אחר שראוהו שגג. והרמב"ן כתב וטעם או הודע אליו על האשם נאמר כשיעשה אחת מכל מצות ה' אשר לא העשנה ואשם להיות עליו עונש או מודע אליו בהתכפר לו בקרבן. והטעם שהיה קרבנו או אשם או חטאת ויותר נכון הוא שלא אמר ואשם על אשם חלוי אלא שגנע והוא הרגיש בעצמו שגנעו או שהודיעו אחרים שגנעו וזהו שביא שיעיר עינים ולא פר כשאר החטאות אשר זכר לפי שם היותו גדול המעלה אינו מורה את התורה לעם כמו הכ"ג והסנהדרין ולכן בחטאו אינו מחטא את אחרים ומפני זה לא ייוחד פר לקרבנו כי הפר לא בא לחטאת אלא על מורי התורה החוטאים ומחטאים את הרבים בשגגה האמנם מפני היות הנשיא יחיד בחטאו כשאר העם זה שביא שיעיר עינים לרמוז שהשגגה ה' יר הרע הפעוה כי שם שיעירים נאמר על העדים שנאמר (ויקרא י"ז) ולא יזכרו עוד את זכתיים לשעירים. אבל חייבו שהיה זכר המים מפני מדרגת מעלתו. כי הנה שאר העם בחטאים יביאו שיעיר עינים לפי שהם בערך המלך הוא כמו השעירה בערך השעיר שהיא נכבשת אליו והוא ימשול בה. הנה מפני זה אשם שהיה זכר. ואמנם אשם שהיה תמים וכן בחטאת עם הארץ שיעיר עינים חמיה לרמוז שחטא כל אחד מהם לא היה בזדון אלא בשגגה ובחמימות כי הוא בחוס לבבו ובנקיון כפיו חטא. והנה אמר נשיא וטשה אחת מכל חטאת אשר יחטא את העולה וכן בחטאת ההדיוט וטשה את החטאת במקום העולה ולא אמר כן בפר כהן משום ופר העלם הקהל אלא וטשה את הפר לפני ה'. והנה בזה היה שגגת הכ"ג והסנהדרין היתה חמורה מאד לפי שגנעו למוד חמוריהם והיה בזה ובלמדיו עולם זדון. אמנם הנשיא וההדיוט מפני חמימותם לא נחשב חטאתם אולם חומרה ולכן אמר בקרבנות שישחטו במקום אשר ישחט את העולה כי כל אחד מהם בשונג מחטאיו ידבק אל האלהים ויהיה קרבנו במדרגת העולה. וכן לא זה שם שיעיר הנשיא או שיעיר ההדיוט שיוצא פנימה להיות על פני פריכת הקדש ועל מזבח הקשרת לפי שההבאה מהדם פנימה וההוא במקומות המוקדשים היה מיוחד לחטאות חמורות מהכ"ג והסנהדרין כמו שביארתם בהקדמה אבל זה לזכר שיו מדם חטאותיהם כי קרנות מזבח העולה ויקטירו שם אימוריהם לרמוז שפני כונתו בנפשו ודמו לא היה דעתו לחטא ומפני זה יכפר על כהן מחטאיו ונכלל לו. ואשם נפש אחת חטא בשגגה מעט הארץ רוצה לומר מההדיוטים יהיה מי שהיה בעברו על אחת ממצות ה' אשר לא העשנה והם המצות לא העשה שחייב על זדונם כרת ועל שגגתם חטאת ואשם רוצה לומר שהוא מאשים את עצמו כי הרגיש שגנע ולכן היה צעניו אשם לפני האלהים או הודע אליו חטאו אשר חטא שאחרים הודיעו והעירו שחטא וביא חטאת קבועה והיא שיעיר עינים כי להיות שגנעו וכלאו מפאת חמוריהם היה ראוי שהיה קרבנו נקבה ולא זכר והיתה שיעירה מלשון שיעיר שהוא כנוי לשדים ולחומר כי הוא טען ויגר הרע. האמנם לפי שהיתה שגגתו בחוס לבבו זהו שהיה חמיה כמו שזכרתי ואשם יביא קרבנו מן הכבשים תמיד תהיה נקבה כי הנקבה תרמוז לחומר והזכר לזכר כמו שביארה הרב המורה. ואמנם למה אמר שגגת ההדיוט בעצותה אחת ממצות ה' וככ"ג ונסנהדרין אמר מכל מצות ה' כי הנה עם היות שבחלת הפרשה אמר בדרך כלל נפש כי תחטא בשגגה מכל מצות ה'. הנה בפר העלם הקהל אמר ועשו אחת מכל מצות ה' ובנשיא אמר ועשה אחת מכל מצות ה' ולמה לא אמר כן בשגגת ההדיוט והיא השאלה הכ"ג הנה הפעם בזה היה שבראשונה אמר דרך כלל נפש כי תחטא בשגגה מכל מצות ה' לפי שכל הנפשות יש להן לשמור את כל המצות. אמנם נפש אחת מעט הארץ אינה יכולה להשכל בכל המצות. כי היא לא תשכל במצות הכונה ולא במצות המלכות שאינו נשכל בהם. ואמנם הכהן גדול והסנהדרין אפשר להם לשעור להורות בכל אחד מכל כריתות שבתורה שהוא מותר וכן המלך אפשר שיחטא בדברים שא"ל שיחטא עם הארץ כגון שיכור בשמן המשתה או יפסד השמן או הקטורת ויכזב בלילה שם לא העשה עשם בזה כרת ויותר הוא מצוי שיטעו בהם הכהן והמלך והסנהדרין ממה שיטעו בהם עם הארץ כי הכהן אולי שגג ויטור בשמן המשתה וכן המלך לפי שמלכי בית דוד היו נמשחים. וככה בענין הקרבנות שיותר אפשר שמלך אחד יכנס לעזרה כמו שפשה עוזיהו ממה שיטעו זה הדיוט שאינו מלך הנה מפני זה נאמר בכהן משיח ובסנהדרין ובמלך מכל מצות ה' ובהדיוט לא אמר לשון כל אלה אחת ממצות ה'. והותרה בזה השאלה הכ"ג. אחר זה זכר מין אחר מהחטאות והוא אמרו ונפש כי תחטא וטשתה קול אלה כי הנה זכר המצות האלה בשם נפש להגיד שחייב בזה כל בעל נפש איש או אשה. והמורה הזאת היא ג"כ לעם הארץ ששמע קול אלה רוצה לומר שישיעורו בשבעת האלה אם ידע בעדות או אם ראה ששם לא יגיד מה שראוה או שמע ונשא עונו וזהו כשיהיה צמוד במכה עדותו ואם יגידהו. וכן זכר או נפש כי תגע בכל דבר טמא ר"ל בטומאה קלה בגילת שרר טהור שכלל או שגנע בגילת דבר טמא יהיה חיה או בהמה או שרץ שזכר הטומאות כפי מדרגותיהם מהקלה אל החמורה כי אמרו בכל דבר טמא שזה נכלל של שרץ שזכר ובאמרו או בגילת חיה טמאה וג"כ היא טומאה יותר חמורה מעוממת החיה והנכלל הטמאה או הפרץ הטמא שהם אבות הטומאה ואמרו ובעלם ממנו והוא טמא ואשם. חומר לשונות ולמגע הנבלות ואינו חורר בלזכר על הטומאה כי

פרשת צו

וידבר ה' אל משה לאמר זו את אהרן ואת בניו וגו' עד וזאת תורת המנחה
הנה בסדר ויקרא אמר יתבדק למשה דבר אל בני ישראל לפי ששם יאמר
בהבאת הקרבנות וישראל היו מביאים אותם אבל כאן אמר זו את אהרן ואת בניו
לאמר לפי שהסדר הזה נתיחד למשה הקרבנות והכהנים יעשו אותם וצבור שבו
אלן דברים יעשה אותם הכ"ג נמצאו דברים יעשו אותם הכהנים ההדיוטים לכן אמר
זו את אהרן ואת בניו. ואמר זאת תורת העולה לפי שהעולה היא הקרבן היותר
נכבד ומרובה לפני השם מכל הקרבנות ולכן בסדר ויקרא החתיל במנות העולה
היא הראשונה שכלל הקרבנות והם זבחי זדק כללו אמר יהי רצון שכל קרבנותיהם
יהיו עולות ולא תחסרו ולא תאבדו לקרבן חטאת ולאסס הבאים על עוונות. והאמנם
נזכרו בסדר ויקרא השלמים קודם החטאת וקודם האשם וכאן נזכרו החטאת והאשם
קודם השלמים לפי שסדר ההוא נזכר כן לכוונה שזכרתי שם. אבל כאן היו
מסודרים לכוונה אחרת והיא שאחרי העולה שהיא קדש קדשים ראה הקב"ה לסדר
הקרבנות שם נ"ב קדשי קדשים יום החטאת והמנחה והאשם קודם שיוסדר הקרבנות
שם קדשים קלים שם שלמים וכן כתב הרמב"ן שנה' לסדר דיוי קדשי הקדשים
כי משפט אחד להם כמו שאמר במנחה קדש קדשים היא כחטאת כאשם. ואח"כ
יבאר דין קדשים קלים ויורה שאחרי שזכר המנחה אחר העולה כמו שפטר בסדר
ויקרא ראה לסמן למנחה החטאת והאשם מזה שם דומים לא מזה שגשגתה בסדר
קדשים וואח"כ זכר דין קדשים קלים. גם אפשר לומר שעם חזק צבור הקרבנות
אשר בכלל נזויר אותו ממה שכתב הרמב"ן על פסוק ופקדן המקריב את עולת איש
סהדין היה נוהג בכל קדשים ואמר הכתוב היה עולה והוא. הדין לחטאת ולאסס
הנזכרים למעלה ואין זבחי שלמים כן ולכן הזכיר משפט הכהנים באמצע הקרבנות
קודם השלמים וא"כ גם מזה הפעם היה ראוי שזכור דיוי שלמים אחר העולה
והחטאת והאשם בסדר הזה. והחזרה בזה השאלה הא'. והנה אמר הכתוב זאת
תורת העולה לא ללמדנו משפט כללי בכל העולות שישוין כן כי הכתוב הזה מדבר
בפרט בעולת הערב שהיא מוקדשת על המזבח כל הלילה וכאלו יאמר הכתוב על
מה שזכר בסדר ויקרא והשלמות זאת תורת העולה ר"ל זאת שכבר זכרנו לעיל בצדק

שעבר היא תורה כוללת לכל העולות. ואמר עוד היא העולה פרט ופירש שם
מכרז באותה עולה שהיא נקשרת כל הלילה וזו היא עולת הערב והענין הוא ללמדנו
שהעולה יכולה להיות נקשר' והולכת כל הלילה עם היות שבסדר ויקרא לא הוזכרו
התמידין לא עולת הבקר ולא עולת הערב הנה אמר כאן היא העולה לפי שכבר
נחפרס בסדר ואחריה תורה ענין התמידין כמ"ש וזה אשר תעשה על המזבח כי שם
כתיב את הכבש אחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים. ואמר
עולת תמיד לדורותיכם ומפני זה נהן כאן משפטה באמר היא העולה והתורה צוה
שתי השאלות רב' והנ'. והנה לא אמר כיצד צוה על עולת הבקר ר"ל להקטיר
שחיהו נקשרת כל היום לפי שלא היה צריך לומר שהקרבן יהיה נקטר בכל יום
בכריתו כי צדודו הוא. ואם לא היה כן לא היה נקטר. אמנם עצולת הערב
אולי חשב אדם שבהיותה נקשרת כל הלילה לא היתה נקשרת ביום הקרבתה אלא
ליל יום המחרת ושאלן הלילה הריא כשירה להקטיר כיוון שאין אותה לילה מזמן
ועם הקרבתה אלא מיום מחרתו. כמ"ש ויהי ערב ויהי בקר יום אחד לזה הוצרך
הכתוב להקטיר הלילה הבאה אחרי יום הקרבתה לענין ההקטרה. ולכש הכהן מדו
בד ומכניס בד ילכש על צפרו כתב הרמב"ן והנה תרומת הדשן צריכה בגדי כסוה
ואין עבודה בשני בגדים מהם בלבד אבל הזכיר הכתוב אלה השנים מפני דבר
שנחשד בהם כאן שלמד שחיהו כחונת הכהן כמדמה והענין לומר שאם היו
מאכלים קצרים ואין מגיעין עד רגליו ועוד בהם עבודתו ופולס לומר שלא יהיה
ניט ולא בין המכנסים לבשרו כלום ע"כ. אבל עדין יש לשאול. ולמה התעורר
להזכיר אלה שני החדושים בגדים האלו במקום הזה יותר ממקומות אחרים אבל
העם צוה הוא שבה המקום היה אדם אפשר לעשות שתי פעויות מזה שחרומת
הדשן חשב שהיא עבודה קלה. ואולי הכהנים ילכשו כתנות קצרות כדי שלא
יתלכלכו בו בדשן או ללבוש אחיה בגד על צפרן כדי שלא יתלכלך צפרן בדשן אם
אולי מתלכלך הכתונת ומפני זה הוצרך הכתוב במקום הזה שצוה על הרמת הדשן
שילכש הכהן מדו בד. לומר כחונת בד שחיהו כמדמה לא קצרה מפני הדשן.
ומכניס בד ילכש על צפרו ולא שיתעטף בגד אחר ובה האופן ירים את הדשן.
והורה צוה השאלה הד'. והנה אונקלוס תרגם מדו לבושין ויחשוב כי באמר מדו
בד. יכלול כל בגדי הכסוה. אבל לא יתכן להבנות. באשונה כי אם היה מדו שם
לכל בגדיו איך ילכש עליהם כלן בד. כי הנה לא היו כל בגדים בד ששרי
בפרשת פקודי ואמר ואת האבנט שם משור ותכלת וארגמן ותולעת שני מעשה רוקם
ושם נאמר לאהרן ולבניו. ועוד שאם היה פירוש מדו לבושין היה ראוי שיאמר
הכתוב מדיו כלן ובין רבים ולא מדו כלן לבין יחיד. ועוד שאם היה פי' מדו לבושין
לא היה א"ל צריך לומר ומכניס בד ילכש על צפרו ששרי מכנסים בכלל הלבושים הם
ואפשר לתקן צוה ולומר דעת אונקלוס שאולי אמר מדו כלן לבין יחיד ע"ד הרגל לבושו
שקורא הלבושין בכלל כלן לבין יחיד לבוש זה הדור כלבושו ועל לבושו יפילו גורל.
ומה שאמר ומכניס בד ילכש על צפרו בא ללמד שלא יהא דבר חוץ. ומה שאמר
מדו בד ללמד שתרומת הדשן כשירה אפי' בכהן הדיוט שמתאמר לו את הארץ
ואח ציוו לא היינו ודעוים זה והיה אפשר לומר שתרומת הדשן אינה כ"א בבגד
אמנם הוצאת הדשן היא אם בבגד"א לא בכסן הדיוט. ולזה נאמר ויטש את בגדיו
ר"ל שמוה בגדים המיוחדים לכ"צ. ולכש בגדים אחרים ר"ל ארבעה בגדים והן
בגדי כהן הדיוט ולזה נאמר ולכש הכהן מדו בד. ללמד שבגדי לבן די. אמנם
היותר נכון הוא מה שפירש"י שמדו היא הכתונת וגרסאה לי לפרש שיהיו על צפרו
חורר לשעיהם שזכר למדו בד ומכניס בד ששניהם יהיו על צפרו ולא לבוש אחר.
והנה אמר על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבקר אין אמרו עד הבקר מותר אבל
הוא לאחד משני שמעו'. הא' כדי להיות עד ועד בכלל ללמד שאפילו בבית הבקר היא
כשירה להם המותר שכתוב צו והותר ממנו עד בקר באש תשרפו. והעם הב' הוא
כדי ללמד שהרמת הדשן לא חסיה בלילה כי הנה כל הלילה עד הבקר נתיחד להקטרת
העולה. ואולי אמר כל הלילה בלבד ולא אמר עד הבקר היה שבשמש עתה הלילה
החיה הרמת הדשן לכן נאמר עד הבקר והותרם צוה השאלה הב'. שאולי והיה
את הדשן אשר תאכל האש את העולה כתב הרמב"ן בפ' אשר נשח יחטא וז"ל
שמושי אשר רבים יש מהם יורו על הזמן כגון כאשר בא יוסף אל אחיו כאשר
כלו לאכול את הסדר ודומיהם. אף כאן כאשר נשח יחטא ויחבר כף הדעת.
וכן את הברכה אשר תשמעו כאשר תשמעו שבעת ימים תאכל מזות אשר לזיתך
כאשר לזיתך ע"כ. וכן והיה את הדשן אשר תאכל האש את העולה כאשר
תאכל את העולה. והעם הוא ששרי כתיב והיה את הדשן והאש על המזבח
תוקד בו כלומר אפי' בעת הרמת הדשן חסיה האש על המזבח תוקד בו. ופרש"י
והיה את הדשן היה חותה מלא המחתה מן המאכלות הפנימיות ונתנם במזרחו
של כסו ובהו לא לפי שהיה המאכלות הפנימיות תאכלו היטב וסם מתאכלות
והולכות. נמא שבעת הרמת הדשן מן המאכלות הפנימיות עדין החלוניות
מתאכלות וזהו והיה את הדשן אשר תאכל האש את העולה רוצה לומר והיה
את הדשן מן המאכלות הפנימיות כאשר תאכל האש את שרי העולה שהם המאכלות
הפנימיות החלוניות והנה זה פי' יפה ולא נאמר אל פי' רש"י שכתב הדשן אשר
תאכל האש את העולה ונעשה דשן מאותו דשן ירים תרומה ושמו אל המזבח.
ולא אמר כאן קדמה לפי שכבר כתב קדמה בפרשת ויקרא ושלחך אותה אל
המזבח קדמה אל מקום הדשן. האמנם למה לא נזכר כאן קדמה בענין הדשן
שהוא המקום הראוי אליו ופירשו הכתוב בהכרח מוראת העוף לא היה הכונה
להראות המקום כי היה מספיק לומר והשלך אותה אל המזבח אל מקום הדשן
אלא אמר קדמה כדי לנגות הריא שהוא למה שהיו בני אדם עושים שחשבם שהיה
השמש אלוה ומשתחוים קדמה וכן כתב הרמב"ן במקום דשן היה אל מורח המזבח
מלמטה שם וריחה השמש וכדי שלא יחשוב חושב שהיו עובדים לשמש היו הדברים
לכבדים במקדש לפאת מערב והפחותים והנבים לפאת מזרח ושם היה מקום מוראת

הבא שהוא כאור בקר יורה שמש ויחיה זה סנה שאש המזבח חוקר בו רוצה לומר שאש האהבה האלהית חוקר על המזבח שהוא לבו של אדם. כי כמו שהמזבח יונח עליו החלב בן הלז החלב חופה אותו וכמו שמתמקם על המזבח החלב אשר יניחו שם בן יתמטע החלב אשר על הלז בעבודה האלהית. וזכר שזריך להשגת השלמות היה שיהיה האדם העובד אלהים בעל מדות טובות ומרוחק מהמדות המנוגות ולרמוז לזה אמר ולבסוף מדו בד רוצה לומר שהספק המפדת ועובד אלהים ילבש מדות לבנות ונקיות מכל עומאה וממדות הרעות יתרחק מהן. ולכן מכנסו בד ילבש על בשרו כדי שלא חגלה ערותו. ואמר והרים את הדשן אשר תאכל האש להניד שיסיר מעצמו כל המחסכות והחלואות הנשמיות שהן הדשן אשר תאכל אש האהבה האלהית ודבקוהו כי דשן הוא מלשון ואכל ושבע ודשן ולכן ירמוז לחלואות הנשמיות ואמר את העולה להניד שהכללם אש האהבה האלהית עם העולה שהיא הנשמה הסכלית שמתעצ' היא גם כן תמאסם וחשדסם. ושמו אלל המזבח רוצה לומר שישים אותם המחסכות הרעות והחלואות החמורות אלל המזבח שהוא הלז כלומר שיתן לבו עליהם ויכיר הפסדים ופחיתותם ע"ד והתי יתן אל לבו כי בלב נולדו כמו שאמר וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום. ואמר ולבסוף נגדים אחרים שילבש העובד האמיתי נגדים אחרים והם נגדי הנזירות והפרישות כי עד עתה אדם צמדו בד ומכנסו בד שהם רמו למדות הטובות שהן צמדות והסבה. אמנם אחרי שיתן אל לבו גמות אותן החלואות ילבש נגדים אחרים מהפרישות והנזירות ויזיז את הדשן והתענוג שהוא אל מחוץ למחנה שכינה עד שיהיו במקום עמוד לא מקום עומאה ונטות ולפי שהיה יסוד השלמות לו האהבה האלהית והוא עצמו החכלית הנכסף לאדם לכן אמר אחרי זה והאש על המזבח חוקר בו לא תכבה שתהיה אכפת השם בלבו שהוא מוצחו ויודעת לא תכבה. וכאשר יהיה זה יסודו הנה אז יערוך עליהם הכהן המשרת והעובד האמיתי עצים בנקר בנקר ר"ל ידיעות ועלות והשגות שלמות בשלם הרוחניות שהוא בנקר האמיתי. ואפשר לפרש וערך עליה הכהן עים בנקר בנקר על חפלה השחר כדברי ר' יהושע בן לוי כי בהיות האהבה האלהית על לבו יעיר בנקר בנקר ויתפלל לאלהיו בשחרית באהבה רבה וערך עליה העולה שהיא הנשמה הסכלית ויערוך אותה על אותה אהבה ודבק אלהי. ואמר והקטיר עליה חלבי השלמים להניד שכל אשר חסיה זאת הנשמה נאמנה ליחד לבו ומחשבותיו נאמנה השם ובפרידו מלבו החלואות הנשמיות והמחשבות המנוגות הנה אז יקטיר עליה רוצה לומר על אותה אהבה אלהית כל שמועו ונופו וזרכי גשמותו ויחיה שלום ואמנה בימיו והוא אמרו והקטיר עליה חלבי השלמים. כי חלבי הוא רמו לחלואות גופניות ואמר שלמים אלה יהיו שלמי חסות ולא חלבי אשם אלא שלמי וזכתי זרק כל ימיו ויהיו שלמים אלה יהיו אהבה השם בנפשו ובלבו כי זה היות כל אותם חלבי השלמים אשר יהיה מהם צעולה אחר האמיתי בהיות יסוד מעשיו טוב לפני האלהי אין ספק שאש אהבה הפליונה חמיד חוקר על המזבח שהוא לבו לא תכבה כל ימיו. ולפי שהיה הדרך לכל השלמות הנפשית הנה הוא התפלה בשעות הרצויות מהערב ובבקר כדברי השלם רבי יהושע בן לוי סמך הכתוב לזה לרמוז לחלואת המנחה פרשת וזאת תורת המנחה הקרב אותה בני אהרן לפני ה'. כי להיות תפלה המנחה רצויה לפני השם ובה נענה אליהו כמו שאמר ויהי עולות המנחה ויגש אליהו נאמר כאן במנחה לפני ה'. ולא נאמר כן בעולה ולא בחטאת ולא באשם ולא בשלמים. לרמוז אל חפלה המנחה כמו שאמרתי. הנה נחתי בפרשה זו שני דרכים נכוחים למינין וישרים למולאי דעת. הראשון הוא כפי הפשט הניכון. והשני הוא כפי הרמז הסודי והשר לפני השם :

(י) וזאת תורת המנחה עד אז קרבן אהרן ובניו אשר יקריבו. וזנה במשפט העולה אמר הכתוב זאת תורת העולה היא העולה אמנם במנחה לא אמר היא המנחה וכן בחטאת ובאשם ובשלמים לא אמר היא החטאת ולא היא האשם ולא הם השלמים. והטעם בזה לפי שהעולה שנתן הכתוב כאן משפט' היא חמיד של בין הערבים כמו שפירשתי ולכן הוצרך לומר היא העולה כדי להבדיל מעולת נדבה ומעולת הנקר. אבל המנחה והחטאת והאשם והשלמים הם אותם שיוכור עצמם שדבר בהם בסדר ויקרא ומפני זה לא אמר בהם היא המנחה או היא החטאת כמו שאמר בעולה כי בעולה בא להבדיל ובחטאת ובמנחה' והאשם והשלמים אין הבדלה. וכבר הרמז' כי שפרשם זו כפי פשוטם ד' מלות במנחה' והם שהיא נאכלת מלוח ושמהא נאכלת בחצר אהל מועד. ושיאכל אותה כל זכר בני אהרן. ויקדש כל אשר יגע בה. ולפי מדרשו דברים הרבה נתחדשו בה מנחת הכהנים נקמאת ושיגש אותה לפני השם שהוא קרן מערבית ואל פני המזבח שהוא קרן דרומית ונמלא שטעונה הנסה לקרן מערבית דרומית והנה בסדר ויקרא בפרש' ונפש כי תקריב מנחה כתו' ויקר עליה שמן ותתן עליה לבונה וכמו שאמר הכתוב כאן והרים ממנו בקומתו מסיילת המנחה ומשמח' למה לא אמר גם כן מלבונה והוצרך לומר ואת כל הלבנוי אשר על המנחה'. אבל נאמר כן מפני מה שכתב רש"י שם מלא קומתו מסילתה הא אם קמץ ועלה בידו נגריר מלח או קורט לבונה פסול והנה בכלל למה לא אמר מלא קומתו ואמר בקומתו כדי ללמוד שלא יעשה מדה לקומת אלהים במשמה שאש עלה בידו קורט לבונה פסול לכן רמז זה באופן אחר. ואמר ואת כל הלבונה אשר על המנחה' כלומר שאמר שיר' בקומתו מסילת המנחה ומשמח' לקט את כל הלבונה כיון שיהיה כלה על המנחה' שלא הורה ממנה בקומת כלום. ומה למדנו שכן הוא דינה ומשפטה שלא ירים ממנה בקומת כלום. אבל אחרי שירים בקומתו מסילת המנחה ומשמח' ירים בשני עצמו את כל הלבנוי אשר על המנחה' והקטיר המזבח ומאשר אהיו' בסדר ויקרא מלא קומתו הא אם קמץ ועלה בידו נגריר מלח או קורט לבונה פסול. יס ללמוד שני דברים אחרים שהמלח שהיה נתן במנחה' כמו שאמר וכל קרבן מנחתך צמלה חמלה היה נתן על המנחה קורט קמיה והיה נתן במקום אחר ממנה בלבד כמו הלבונה לא כמו השמן שכתב רש"י ויקר עליה שמן על כלה ותתן עליה לבונה על מקמחה. וזה שאש היה המלח נתן במנחה' אחרי קמיה' לא היה אפשר לומר הא

אם קמץ ועלה בידו נגריר מלח. ואש היה המלח נתן במנחה' על פני כלה לא היה אפשר לקומתו ושלא יעלה בידו נגריר מלח. ואמר והנזירות ממנה יאכלו אהרן ובניו לפי שכל דבר שלם בטבע או בהכמה כשיחבר ממנו חלק מה יקרא הנשאר ממנו יותר בין שהיה המחבר מעט או חזי או רוב. אם מעט כמו במנחה שהיה מחובר ממנה קמץ ונקרא האחר יותר וכן אם לאן לבן הנזירות. ואם חזי כמו אל אעור ואל איתמר בניו הנזירות. ואם רוב כמו הנזיר ממנו עד בקר. ואמנם באמר והקטיר המזבח ריח ניחוח אהבה לה'. ראוי לעיין בד' חלקי הסבה שמהא ריח בקרבנות כמו שהעירתי בשאלותי אבל הענין בזה הוא שכל מקום שיאמר ריח ניחוח לבד הוא גם כן אש כמו שמיניו במנחה בסדר הים שאמר עליה ריח ניחוח לבד ובסדר ויקרא נאמר עליה אש ריח ניחוח. והוא הדין שכל מקום שאמר אש לבד הוא גם כן אש לפי שמיניו באחד בכל מקום. אמנם באשר לא נאמר אש לה' ואח"כ אמר והקטירם הכהן המזבח' להם אש ריח ניחוח. והנה בפרשת שאר דברים נאמר לא תקטירו ממנו אש לה' ונאמר ואל המזבח לא יעלו לריח ניחוח. הרי התבאר מזה שכל מקום שנאמר אש הוא ריח ניחוח ובכל מקום שגא' ריח ניחוח הוא גם כן אש לפי שמיניו באחד בכל מקום. אמנם באשר לא נאמר אש ולא ריח ניחוח הוא שאינו קרבן נבחר ומארה לפי השם ולזה התא' בסדר ויקרא שבעולת בבקר נאמר אש ריח ניחוח לה' וכן בעולת הכבשים ובעולת העזים ובעולת העוף ובמנחות כי לפי שהיו כל אלה עולות באים בנדבה להדבק בהשמה הסכלית ביוצאה הים קרבנה מקובל ונראה והוא המכון באשם ריח ניחוח לה'. רוצה לומר שהקרבן שהוא יהיה למאכלות אש על המזבח והוא ריח ניחוח מקובל בנחת רוח לפני השם וכן בשלמי הבקר ובשלמי הכבשים ובשלמי העזים נאמר אש ריח ניחוח לה' להיותם זכתי לזק וזכתי שלמים שלא היו באים על חטא. אמנם בחטאת ובאשם ליהיות קרבנות באים על עוונות לא נאמר בהם אש ולא ריח ניחוח לה' לפי שלא בחר ה' באלה ובלוהי שלא יתאוו ולא יקריבו קרבן ולזה בחטאת הכהן המשיח ובחטאת הסנהדרין ובחטאת הנשיא לא נאמר אש ולא ריח ניחוח כי היו ששאינם נמאסים לפני השם. אבל בחטאת הכדיות מעט הארץ לפי שלא היה חמור חטאו מפני קוצר ידיעתו נאמר בה לריח ניחוח לה' מה שלא נאמר באחת מכל החטאות והאשמות שזכרה התורה. הנה התבאר שטעם הקרבן ועונו חייב כל זה. ולפי שעתה דבר הכתוב מהמנחה שהיה בנדבה לכן נאמר כאן עליה ריח ניחוח אהבה לה'. והותרה בזה השאל' הע'. וכבר רש"י שצאה הפרשה הזאת לרבות כל המנחות וגם לרבות מנחת הכהנים שעדין לא הוזכרה כי מה שאמר והנזירות ממנה יאכלו אהרן ובניו מלות תאכל במקום קדוש בחצר אהל מועד. הנה משפט כולל לכל המנחות וזאת מנחת הכהנים שכלי חסיה לא תאכל כמו שאמר הכתוב אח"י. והנה אמר שתי הודעות במקום קדוש בחצר אהל מועד לפי שמקום קדוש הוא כולל אפי' קדש הקדשים כמו שאמר בואת יבא אהרן אל הקדש לזה הוצרך לפרש בחצר אהל מועד. ואלו נאמר בלבד בחצר אהל מועד לא היו יודעים מאיזה טעם היו המנחות נאכלות שמה לכן פירש הטעם באמר שהוא להיותו מקום קדוש והנה מקום קדוש או מקום הקדש אחר הוא וכמו שאמר מדוע לא אכלתם את החטאת במקום הקדש. ואמר לא תאכל חמץ חלקס נחתי אותם מאפי' קדש קדשים הוא בחטאת ובאשם. ראוי לפרש שזה הפסוק בא לתת טעם לשני דברים שנאמרו בפסוק הקודם והם מלות תאכל במקום קדוש באמר והנה הטעם שמלות תאכל הוא לפי שאינו רוצה שחטאת חמץ בעבור שחלקס נחתי אותה מאפי' קדש קדשים נהיה נאכלת וכמו שאמרו שכל שחמץ הוא מזה כן חלקס ראוי שיהיה מזה כי מהלך היותו פרס לעבדיו מעל שלחנו ראוי שיתן לו ממאכלו ע"כ הכבדים והחזירות והמעשר היו נאכלים מזה או חמץ לפי שלא באו על שחן המלך. אמנם המנחה שהונסה בשלמות על המזבח בקרן מערבית דרומית והיא מזה ואחרי שנקמחה הנוחר יאכלו הכהנים היה ראוי שיאכלו אותה מזה גם כן כמו שנקרב' על המזבח וזה הטעם שנתן לאכילתה מזה וכן נתן טעם למה תאכל במקום קדוש ואמר שהוא לפי שקדש קדשים הוא בחטאת ובאשם וכמו שהעתיק והאשם נאכלים במקום קדוש בחצר אהל מועד כן ראוי שהמנחה תאכל במקום קדוש בחצר אהל מועד. ואמנם שהיה החטאת והאשם קדש קדשים הכתוב באר אותם אח"י ונאמר כאן על מה שהיה עתיד לבאר שמה וזכר כתבתי שהוא על דרך מחיתת חסיה בחלק הקדש עשרים גרה שהקל שעדין לא שמענו ענין שקל הקדש והותרה בזה השאלה הי'. ואמר כל זכר בני אהרן יאכלנה להניד שלא תהיה המנחה נאכלת לגבי הכהנים ולבנותיהם ואין פירוש שאכלנה כל אחד ואחד מבני אהרן הזכרים רק טעמו שכל זכר מבני אהרן שיאכל ממנה יאכל החלק המגיע לו :

(יג) וזה קרבן אהרן וגו' עד זאת תורת החטאת. כפי מה שכתב רש"י בהנהי' ההדיות' היו מקריבים מנחה ערבית האופה ביום שהיו מהחמרים לעבודה אהל כ"ג בכל יום היה מקריב מנחה ולכן אמר כאן על המנחה שהיו מקריבים הכהנים בעת הטעם או קרבן אהרן ובניו אשר יקריבו לה'. ולפי שזאת המנחה עומה היה מקריב כ"ג מעת שמשח על ימיו דבר יום ציומו מחיתת צבוקר ומחיתת ערעב לכן למדו חז"ל מזה הפסוק זה קרבן אהרן ובניו אשר יקריבו לה' ביום המשח אותו שתי המנחות מנחת כהן הדיוש בעת חנוכו ומנחת כ"ג בכל יום ויום. ולזה על מחבת בזמן תעשה ופירש דייט' בכאן מה שלא פירש למעלה שזכרה להיות מורכבת והופיני וחממי הקבלה פירש מורכבת חלוטה ברותחי' וחופיני תאפה נא אחר הכריכי' ושזכ פתוח אותה פחים במחבת ויקטע עליה שמן. ולזה שהכין המשיח תחתיו מבניו של כ"ג יעשה אותה ר"ל יקריבה על המזבח אבל אינה נקמ' להיות שיריה נאכלים לכהנים אלא כלה כליל לפי שכל מנחת כהן כליל תהיה ר"ל גשר' כלה תהיה לא תאפה. וכתב הרב המורה כי טעם היות מנחת כהן כלה כליל הוא לפי שאם היה הוא עצמו אוכל אותה היה כאלו לא הקריב מנחה כלל ולכן זה לפרשה. והנה מנחת הכהנים ההדיות בעת חנוכה היה בדרך העבד הבא לשמש אל פני אדוניו שיביא

בחסדא' הפנימיות שכבר נזכר בשריפתן וכן כאלו ליתן לא תעשה על אכילתן כדברי ר' יוסי הגלילי בתורת כהנים. הנה החבאר מזה שבא פרשת החטאת בסדר הזה ובתחתיו דבר לפי שנתחדשו נזה דברים רבים שלא נזכרו בענינם בסדר ויקרא ונאמר כאן במקום אשר תשחט תשחט החטאת עם היות שכבר נאמר בזה בסדר ויקרא. לפי ששם בחטאת כהן משיח ונחטאת הקהל לא נאמר שישחט אותה במקום שחשט העולה. וכדי שלא נחשב שחטאות החמורות הן לא תהיה שחטתן כעולה בצפון הוצרך לתת כאן חוקה זו כוללת בכל חטאת. והותרה בזה השאלה ה"ב. והנה אמר כל זכר ככהנים יאכל אותה אחרי שכבר אמר הכהן המחטא אותה יאכלנה לפי ששני פסוקים האלה צריכין ללמד שכל כהן הראוי לחטוי יאכל נאמר בלמד הכהן המחטא אותה יאכלנה ולא נאמר כל זכר. הייתי אומר הכהן המחטא אותה לזכר ולא אחר אף על פי שיהיו שם רבים ראויים לחטוי ולא נאמר כל זכר ולא נאמר הכהן המחטא הייתי אומר כל זכר צבני אהרן יאכלנה אפי' שלא יהיה ראוי לחטוי לכן נאמר שניהם ללמד למי שראוי לחטוי יאכל ממנה ולא מי שאינו ראוי לחטוי כי בא הכהן המחטא להוציא מי שאינו ראוי לחטוי ומפני זה מה שנאמר צמנחה כל זכר צבני אהרן יאכלנה פרש"י כל זכר אפי' בעל מום לפי שלא נאמר כאן הכהן המקריב אותה יאכלנה כמו שאמר כאן בחטאת הכהן המחטא אותה יאכלנה. ולכן למדנו שלא בלבד הראוי להקריב יאכלנה כי גם הכהני' העבלי' מומים שאינם ראויים להקריב יאכלו את המנחה וזהו אמר הכתוב כאן כל זכר ככהנים יאכל אותה קדש קדשים היא לא שזכרי הכהנים יאכלו אותה בעבור שהחטאת היא קדש קדשים אבל הוא מוסב לכל האמור למעלה הכהן המחטא אותה יאכלנה במקום קדוש יאכל בחזק אוכל מועד ושאר החמורות שזכר בחטאת מאשר יע' בצשרה ואשר יום מדמה שכל זה הוא לפי ששם קדשים הוא בחטאת ואכן ראוי לנהוג בו כל החמורות הקדושות האלה והראיה על אמתת הפרש"י הוא אמרו בפרשת האשם כל זכר ככהנים יאכלנה במקום קדוש יאכל קדש קדשים הוא. שכלי הסק קדש קדשים הוא נקשר עם כל זכר ועם במקום קדוש ושע"כ כל זכר ולא נקשר לפי שקדשי הקדשים הם נאכלים לזכרי כהונה וכן בסדר ויהי ביום השמיני נאמר קחו את המנחה וגו' כי קדש קדשים היא כי חקן וחק צניח היא ולא אמר וצנוחין כמו שאמר בקדשים קלים אחת וצניח וצנוחין. ומזה יתבאר פעם אחר למה שאמר קדש קדשים הוא שחזר בלבד למה שאמר כל זכר ככהנים יאכל אותה בלבד ולא בנקבות לפי שקדש קדשים היא לא יאכלו ממנו הנקבות. והותרה בזה השאלה ה"ג למה אמר בחטאת ואשר יום מדמה שכל זה הוא לפי ששם קדשים הוא בחטאת ובאשם הוא לפי שהחטאת הפנימי היא מובא אל אהל מועד להיות על הפרוכת ועל מזבח הזהב ולפעמים לפני לפנים והיה עובד הכהן אצבעו בדם כמה פעמים ומפני זה היה נקל שיה' מאוחר דם על הצנר והוא רחוק שיקרה בן דם קרבן אחר שלא היה נכנס להיכל. ואמרו וכלי חרס אשר תגושל בו ישכר פרש"י לפי שהצליפה שבגלגל בו נעשה עתה והוא הדיון לכל הקדשים ויש לשאול למה לא נאמר בן בשלמים ובאשם אחר שהוא הדיון לכלם. התשובה על זה הוא שקדשי הקדשים נאכלים ליום ולילה אחת ובקדשים קלים נאכלים לשני ימים ולילה אחת. ולכן נותר קדשי קדשים ממחרים לכל קורם שיה' נותר הקדשים קלים ומפני זה נכתב וכלי חרס אשר תגושל בו ישכר בזה שהנותר בו ממחר לבוא שיהיה בזה שיהיה זמן שביחור ממחר לבא וכתב בחטאת ולא באשם לפי שהחטא' הוא מזוי יותר מהאשם להיות החטאת על דברים הרבה והאשם על דברים מועטים והותרה בזה השאלה ה"ד:

ז' (ה) וזאת תורת האשם וגו' עד זאת תורת ובהם השלמים אחרי שזכר תורת החטאת וזכר תורת האשם המזכר אליו ונמשך אחריו והנה זכר כאן באשם דרכים מחודשים שלא נזכרו עד הנה. אם להודיע שהאשם קדש קדשים הוא רוצה לומר שאינו מהקדשים הקלים. אלא מקדשי הקדשים ואם לבאר במקום שחטת האשם שהוא במקום אשר שחט את העולה. ומלמד זה כתב פרש"י שער כאן לא נתחדשו אמורין באשם לכן נתפרשו כאן. אבל בחטאת כבר נתפרשו בסדר ויקרא. אבל נאמר לשאול למה נתפרשו אמורין חטאת ואמורין שלמים בסדר ויקרא ולא נתפרשו אמורין באשם עד שהוצרך מפני זה לזכרם כאן. והתשובה בזה היא שבחטאת ובשלמים באו קרבנות מתחלפים מכל מיני בהמה שור שה' כשבים ושה' עזים. ואם מזד רצון המקריב כמו שהענין בשלמים ואם מזד מדרגות המקריב כמו שהוא בחטאת. ולפי שהיו מהם מי שהיה באמורין אליה ומי שאין אליה באמורין לכן הוצרך לפרט בכל קרבן מהם האמורים שלו. אמנם באשמות שבסדר ויקרא הם שלם באות על שלשה מיני העונות המתחלפים והאשמות שלם אין בהם חלוק כלל. ואם בא לפרש אמורי האשם בסדר ויקרא. הנה בהכרח יפרשוהו אם בכל שלשת מיני האשם. ואם בשני' מהם או בחד מהם ולא היה נכון לעשות שום דבר מהלדדים האלה כי אם כדי לפרש האמורים בשלמים שנתקדם בהם או בחד מהם אין קצתם יותר ראויים לשיפורם זה בזה יותר מקצתם ולזה אין לפרש האמורים בזה יותר מזה. ואחרי היות שלשת הלדדים המזכרים צלמי נכונים היה יותר ראוי לעשות כולם ולפרש דין אמורי האשם בפרשה בפני עצמה שאינה מונעת לזה יותר מלזה ולפרשה פעם אחת ולא עוד ויפסיק לכל האשמות בין שיהיו של איל כמו שזכרם בסדר ויקרא ואשם שפחה חרופה בין שיהיו של כבש כמו אשם מזיר ומזווע כי אין חלוק בהם. והנה קרא את האשם קדש קדשים וכן קרא את החטאת נכחית שניהם באים על חטא והשלמים' שאינם באים על חטא היו קדשים קלים לפי שרמז בזה מעלת בעלי החטאת שלא ידמה בעצמו שהוא מרוחק ממעלת הדריקים מפני העונות והחטאות אשר עשו. אין הדבר כן כי הוא אהוב ונחמד לפני בוראו כאלו לא חטא בעולם. ולא עוד אלא ששם גדול יש לו שטעם טעם חטא ופי' ממנו וכבש את יצרו ובאשר ז"ל (ברכות דף ל"ד) מקום שבעלי חטאת עומדים אין דריקים נמורים יכולין לעמוד שם. והנה השלמים אינם באים על חטא. ולרמזו מעלת בעלי החטאת קרא האשם קרבנותיהם

שיצא בידו מנחה אבל מנחת הכהן הודול בכל יום ראוי לתת טעם בה. ונראה שהיה למה שזכר האחת כדי שיקטע עצמו בכל יום שתי פעמים ונאמר וז"ל (שנהדרין דף י"ח) קטע את ענמך ואח"כ קטע את אחרים ויען ויען אין לדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא ראוי למי שעני כל ישראל עליו לכפר בעדש ויהיה נקי תמיד מכל חטא וזה על ידי הקרבן. והנה כדי להיטיב את החטאים ולפספס צמנטיהם ולשוב אל השם ולהקריב קרבנותיהם לפניו כי יאמרו הנה הב"נ מכפר בעד נפשו בקר וערב מה נעשה אנהו. והנה כדי שלא יתביישו החטואים מהקריב קרבנותיהם צראותם שהב"נ מביא בעד נפשו שתי כפרות בכל יום ערב וצקר. והנה כדי שלא יתביישו העניים והאביונים בפעירות האופה סולת כי יאמרו והרי הב"נ אינו מקריב קרבן יותר חשוב מזה בכל יום. והנה כדי להכניס לפני השם צענוס ובסימני דלות בעני ואביון הנמצא לפני הארון כל היום. ומה שיהיה הב"נ ובניו בכל יום אובלים בהודות ממנחות ישראל שנאמר ונזכרת מן המנחה לאהרן ולבניו יום השם שיקריב משלו מנחה בכל יום וישראל' כלה ליל ללילות כי אכילתו את המנחה אינה כדי למלאות תאוות צענוס כהנא רק לעשות מאמרו ומצותו שהרי הוא מקריב בכל יום מנחה שלימה ומקטירה כלה לנצח. וזהו להודות לה' במנחה היו על כל מתנות הכהנים שנתן לו ולזכרו נבגולים ובמקדש. והנה לפי שהכהנים היו קומאי' חמוד המנחות ואולי טעו במקדש שלא קמו כהונן ויזלו את אשם ה'. לזה רצה הש"ס שהב"נ יעלם כל החסרונות שאולי חסרו בכל יום. וזה על ידי מנחה שלימה כליל תקטר. ופי' שרצה השם שכל יום יהיו קרבים לפניו קרבן יחיד וקרנן נזכר. והנה קרבן נזכר היו התמידין שנים ליום עולה תמיד את הכבש אחד תשעה בבקר ואחת הכבש השני תשעה בין הערבים וכדי שיהיה בן קרבן היחיד זה המנחה חביתין שיהיה בבקר קרבן יחיד וקרנן נזכר וכן בערב באופן שיעלה קלום השם דרך כלל ודרך פרט ולא היה זה נמסר לאיזה יחיד מיוחד וישראל אולי יהיה יום או יומים שלא יקריבו מנחה כלל. והנה לפי שאהרן עשה את העגל והעזן ההוא היה שמור לדורות כמו שאמר וציוס פקדי וגו' ואין פורענות בא על ישראל שאין בו קצת מפרעון עון העגל לכן נזה השם שיהיה הב"נ שהוא במקומו של אהרן מקריב ערב וקרנן כדי להגין על עם ישראל מהעון ההוא. ובעבור שאין הב"נ שיקד כל העון ההוא בפעם אחת אלא קצתו עומד יתקרב שיהיה קרבנו של כ"ג קרב קצתו אחר קצת ולא כל יחד. וראוי שתדע ששם היות שזכרו בסדר ויקרא מיני המנחות ואחר מין מנחה על המנחה. הנה נזכרה כאן בארבעות עשייתם לפי שמנחת החביתין הייתה משונה צמנטיה שהיה בה מעין המנחות כלן כי הנה המנחות של סולת שזכר הכתוב היו ד'. מנחת הסולת. ומנחת מאפה תנור. ומנחת מרחשת. אבל זו מנחת החביתין היו בה ד' צדדין להדמות כהן לד' מנחות וזה כי היא הייתה סולת. ובה תדמה למנחת הסולת והיתה על מחבת בשמן דומה למנחת מחבת. והיתה מורכבת חלוטה ברוחחין רכה כמ"ש הראב"ע וזהו הדמה למנחת מרחשת. והנה תופני פפר"ש אפויים אפויים הרבה אחר חליטתה אופה בתנור וחזר אותה על המחבת וזה הייתה דומה למנחת מאפה תנור. הרי שיהיה דומה לכל ד' מנחות. ופעם טעיתם באופן הזה הוא כדי לעשות בכל יום ויום מנחה כנגד כל המנחות לעמוד במקום כלם אלה הקריב בכל יום כל ד' מיני המנחות ואמר והכהן המשיח תחטיו מבניו יעשה אותה לפי שראשי האומה הישראלית הם המלך והכהן וכן יהיה שניהם בפסוק וינאץ בועס אפו מלך וכהן וזה היו מנסיני האומה זה לשנינו הנוסות וזה לפנינו הנפשות. והיו מעלותיהם גדולות מאד ומיניו בשניהם שנמנחם אם היו להם גנים יעמדו במקום אבותיהם דכתיב בסדר הזה צניח הכהן שפנת ימים ילגשם הכהן תחטיו מבניו. ובמלך כתיב למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל. ופירש רש"י הוא ובניו מגיד שבו קודם לכל אדם. וזהו ההגון הוא בעטו ויראת החטא' לכלתי רוס לבנו מאחיו הוא העטה ולכלתי סוד מן המלוה הוא יראת החטא' והוא הדיון צנוס של כהן גדול כי צנו וכן המלך יתלו וזה המלכות וזה הכהונה גדולה. והנה כמו שרמזו שרמזו בפסוק שבעת ימים ילגשם הכהן תחטיו מבניו כן הוא הרמז בפסוק ובהן המשיח תחטיו מבניו יעשה אותה. ואמנם למה נכתב פגשת קרבן אהרן ובניו באמצע זכרון הקרבנות הנה הוא לפי שזכר למעלה מזה תורת המנחה לכן הוצרך לסמוך אליה מנחת הכהן אם ההדיוט ביום חזונו ואם כ"ג בכל יום אחרי שמסחו כי להיות הקרבן הזה שזכר מה מנחה לכן נקמנה לתורה המנחה הנזכרת למעלה והותרה בזה השאלה ה"ה:

י' וידבר ה' אל משה וגומר זאת תורת החטאת עד זאת תורת האשם כבר הודעתה שנסדר ויקרא באו ד' דבורים. הא' לקרבנות נדבה עולות ומנחות ושלמים הב' לחטאות. והג' לנפשות כפי מיניהם. וכן אומר שנסדר הנה חמלא חמשה דבורים. הא' לעולת החטאת. והב' למנחת הביתין. והג' לחטאת. והד' לשלמים. ופעם הדבורים האלה למד לא נכתבו תחת וידבר אחד. וזהו שכלשך בא הכתוב לחדש דבר עליו דבור חדש כי הנה כלשך חדש דבר מנחת החביתין בא דבור חדש. ובסדר דבור החלב בא דבור חדש. ובאשר חזר לענין הקרבנות שהבחרו בסדר ויקרא לבסוף מה כמו שיתבאר נתחדש דבור אחר. וזה האופן היו ה' דבורים. והנה הוצרך לומר כאן תורת החטאת שכבר זכרה בסדר ויקרא כדי לחדש בה דברים רבים. אם לכלול כל החטאות בתורה אחת והיא שכל החטאות לא תהיה שחיתתן אלא בצפון והוצרך לומר זה לפי שלא נאמר כאן בסדר ויקרא אלא בחטאת הנשיא והיחיד מעט הארץ ובאן נכללו כל חטאות הכהן והיחיד כמו שזכר הרמב"ן. ואם לחדש בשר החטאות לבני אהרן ושיאכלו אותה בחזק אהל מועד הזכיר ולא הנקבות. וזהו דייס הרבה כל אשר יע' צנשרה וכן ואשר יום מדמה וכלי חרס אשר תגושל בו. ויבאר כלל אחד גדול בחטאות. והוא שכל חטאות אשר יובא מדמה אל אהל מועד לכפר קדש לא תאכל באש תשרף שהוא (אברבנאל ויקרא)

קרבנותיהם חסאות ואשמות קדשי הקדשים להודיע שקרבנותיהם נערכים אלל השם
 ערך גדול. ונשאלו השלמים שהם קרבנות הנדירים נמורים שאין מביאים חסאות
 ואשמות כי לא נחתיבו בהם ונקראו בשם קדשים קלים. וזוהו הטעם נקראת ג' נ"ב
 המנחה קדש הקדשים לרמוז על מעלת העניים והאנשים המבזקים את השם וכן
 כתב רש"י נפש כי חקריב מנחה לא נאמר נפש בכל קרבנות נדבה אלל במנחה מי
 דרכו להחניב מנחה עני אמר הקב"ה מעלה אני עליו כאלו הקריב נפשו וזוהו
 הדר נקראו החסאות והאשם קדש קדשים. והותרה בזה השאלה הס' ו. וסירש הכתוב
 באלו החלק שיאכלו הכהני' מהאשמים ושכבהו במקריב עולת אש וזוהו דין להטאת
 ולאשם הנזכרים למעלה עבור הכהנים אשר הקריב לו יס. האמנם זכר עולה
 להביד שפס היות כלה כלי לנבזה העור שלה לא יסיר אלא יהיה לכהן שהקריבה.
 וזוהו למדנו על שאר הקרבנות שיש להם חלק להכניס שכן יסיר ובאשר נתן המשפטים
 האלה כוללים בנזמים וזכר אחרים אין יתלוקו הכהנים המנחה כי אם תהיה מנחה
 חנוך ומנחת ומרשפת יסיר כלם לכהן המקריב ושאר המנחות כלם היו מתחלקות
 לכל בני אהרן. וכתב הרמב"ן שהיה זה מפני שטרה הכהן באפייתו. ולרבותינו
 בזה דרך אחר:

(י"א) וזאת תורת זבח השלמים ונ' עד דבר אל בני ישראל לאמר כל חלב שור
 וכבש ועז. עשה יסירש תורת השלמים. וכבר מסורס בפרש' שלה לך
 שהשלמים ככללם טעונת מנחה כולה בלולה בשמן ויין לנסך דכתיב ועשיתם אשה
 לך' עולה או זבה והמנחה והשמן היו נקטרין דכתיב אשה ריח ניחוח לה'
 ופרש"י אינו מוסב אלל על המנחה והשמן אבל היין אינו אשה שאינו נתן על
 האש. וכתב הרמב"ן ולפי שאין אשאר לשפסו על האש אשר על המזבח כי יכנס
 היין את האש והתורה הוסיפה מלכנסו כנה הוא מבואר שסיו במזבח כמין
 חושפין שמשם ילך היין למטה במקום שלא יתכלך המקדש מפני כבוד השם הנה
 וזה משפס השלמים ולא היה מהם לכהן בשד' אלא בלנד חוה ושוק וזה הכתוב
 כזה וחדש שאם יהיו השלמים על חודה שיסיר טעונין להם והוא אמרו אם על
 חודה יקריבו והקריב על זבה החודה חלה מזה ונאמר ויסיבה להכניס מהם
 בשד' ולהם רזזה לומר בשד' חוה ושוק וזה מזה וחמץ אחד מכל קרבן ושאר
 הכשר והלחם נאכל לנעלים. וטעם הלחם כזה לשלמי חודה כדי להגדיל השמחה
 להשלמים להכניס ולנעלים כדרך ששוי' בני אדם בשעת שמחה שהם שמחי'
 ומשמחים את רעיםיהם ולפי שזמן הגאולה העתידה יוצאו ונחי דרך שהם השלמים
 וזכר שכתוב (ישעיה נ"ז) והביאותים אל הר קדשי ושמתים בנית חסותי ועולותיהם
 וזבחייהם לרצון על מזבחי. ויוצאו ונחי חודה וישימו צם הכהנים והנעלים אתר
 הנביא (ירמיה ל"א) כי פדה ה' את יעקב וגאלו מיד חוק ממנו וצאו ורגו בצמח
 זיון וזכרו אל סוד ה' על דגן ועל תירוש ועל יצהר ועל גני זאן וצקר והיתה
 נפשם כגן רחם ולא יסירו לדאגה עוד. וכתיב אז תשמח בתולס במחול וגו'.
 ורמזיה נפש הכהנים דשן ועמי אל סודי יעבדו גאם ה'. הנה בני בקר וזאן אלו
 הם השלמים והדגן והתירוש וביצהר רמז ללחמי מצות בלולות בשמן והתירוש עם
 היות שלא בא עם השלמים לשחיה היו שותים הכהנים יין של חרומה או של חולין
 בצמחיה השלמים והם וכן הנעלים היו שותים יין של חולין דכתיב (דברים כ"ו)
 ז חנכה שלמים ואכלת שם ושמתה לפני ה' אלהיך ואין שמחה אלא ביון.
 דכתיב ויין ישמח לבב אנוש. וכן מצינו בדוד שחל אשמים אחת יין עם אשפר
 השלמים. והנה אחר אם על חודה יקריבו ר"ל אם על הדאגה עם נס שנעשה לו
 אם הוא מיורדי הים בצניות או מהולין מדברות וחזושי בנית האשורים או חולה
 שאמרפא שזריכים להודות דכתיב (תהלים קז) יודו לך' חסדו וגפלאותיו לבני אדם
 ויזכו ונחי חודה. הנה אז חייב הכתוב על זבה החודה שהוא הכשר אשר הקריב
 לשלמים חלות מצות בלולות בשמן ורקיקי מצות משוחים בשמן וסולת מורכבת חלות
 בלולות בשמן על חלות להם חמץ יקריב קרבנו על זבה חודה שלמי שהם כמו שכ'
 רש"י ארבעה מיני להם שלשה מהם מצות והם חלות ורקיקים ורובכים ואחד חמץ
 והטעם שהיו שלמי חודה ד' מינים מהלחם ושחיו שלשת מהם ואחד חמץ.
 הוא לרמוז שהטעונות נעולם כזה הן יוצר מן הדעות הסך מהשבת הכללים וכמו
 שכתב הרב המורה ס"ב ח"ג ושם ביאר שרירות הנוסלות לבני אדם הם מנחת
 עולם כי הם יעשו כלם אל אחד מג' מינים. הא' מאשר הוא צל חומר הווס
 נאמר כי מזה יבואו עליו עומים גדולים ובסוף איברים ככלל הלידה. והמין הב'
 מה שאירע לבני אדם בהחנכה קתם על קתם. והמין הג' מה שירע לבני
 אדם מפעולתו נעלמו בצרכות המאכל והמשתה והמשגל ובכנות טעונות כרכיבת
 הימים ועבודת המלכים כמאמר שלמה אולת אדם חסוף דרכו וגו' ואחרי
 שהחשיב זה אומר ששם מזה ע יורה על סמריבה כמו אובד מלך. ושם חמץ
 יורה על הסכסוך והמחלוק וכמו שהר"ל אשרי דיון שמחמץ את דיו. ולפי שהאדם
 מוכן אל הרעות הבאות עליו משלשת המינים הנזכרים. הנה הוא ממחר אם
 צסיו ונפטרסם ואם צלנו ובמחשבותיו לנצח ולרוב עם השם כמו שטעה איוב
 ולכן זזה השם להביא עם השלמים של חודה ג' מיני מזה כנגד שלשת מיני
 סמריבות שהאדם מריב עם שלשת מיני הרעות הבאות עליו כלומר זכור בזה
 סליך חללות ואזה בל לרוב עם השם זכור כי עשה עמך נפלאות ולמוד היסד
 וזהו בנבוא לרוב עם השם שהעבד במחול ולכן אל ימחר להוילא דבר כנגד השם
 לומר שאינו משגיח לו אינו רוצה להיטיב לך לכן זזה להביא חלות להם חמץ
 כלומר חמץ דיון ומשפטיין לפני השם ואם חספוק את הדיון כי הוא אל אמונה
 ואין על דיון וישר הוא. ואפשר לומר עוד שהיו שלמי חודה בלים עם להם רב
 כדי שכל השלמים כשהוא מקדש קרואיו לא יחסר לחמו כי אם לא יהיה לו
 להם דרתי ולשונם ימנע מלקדש קרואיו לאכול עמו שלמי כי הכשר לא יאכל
 מכלי להם. ולכן זזה להביא עם השלמים להם רב מספיק לכל כשר שלמי החודה
 צסיותם מן המין הבינוני שהוא כבש. כי הנה הכבש הבינוני הוא כמו עשרים
 יסירי' וסמכריו לו ארבעים לחמים שני לחמים לליטרא אחת. וכך היה מספר

נפש הנשר בדם הוא ואני נתחיו לכם על המזבח לכפר על נפשתיכם כי הדם הוא בנפש יכפר. ולפי שהיה עיקר הכפרה בזריקת הדם לכן אמר לכהן הזורק את דם השלמים לו יהיה ולא אמר המקריב או המכפר לפי שהכהן המכפר הוא הזורק את הדם. והוא חורג במה שפירשתי בזה שתי השאלות ה"ט וכו' :

ואמר ובשר זבח חודת שלמיו ביום קרבנו יאכל. יראה מדרך הפשט שהכל בשלמי חודת שתי קולות. האחת שלא יאכל שערפו מיד ביום הנקר ביום השני כמו שאמר במלואים ואם יזהר במשך המלואים ומן הלחם עד הבקר וישרת את היותר באש. והב' שלא אמר על האוכל שלמי נדר ונדבה ביום השני והנפש האוכלת ממנה עונה תשא כמו שאמר על האוכל שלמי נדר ונדבה ביום השלישי וטעם זה הוא לרמוז שלא צוה לאכלו ביום קרבנו בלבד. אלא כדי שבעל השלמים יקדים קראויו לאכול עמו כאמור מזורק שבבשר לא יספד ביום השני לשחיטתו כמו שפסד ליום השלישי ואמר והנפש אשר תאכל מבשר זבח השלמים אשר לה' וטומאתו עליו ונכרתה הנפש ההיא מעמיה וחור לומר שנית נפש אשר חנפ בכל עמא ואכל מבשר זבח השלמים לה' ונכרתה הנפש ההיא מעמיה. הרי הראב"ע הרגיש בנפשו כי הוא ואמר וטומאתו עליו שהיה עמא מעמא ביום ומזורע. גם בעבור מקרה ליום. ואחריו נמשך הרלב"ג אבל כשהגיע אל פסוק אמור אליהם לדורותיכם כל איש אשר יקריב מכל זרעכם אל הקדשים אשר יקדישו בני ישראל לה' וטומאתו עליו ונכרתה הנפש ההיא תלפני אני ה' העלים הראב"ע פנים ממנו כי הוא כנגד פירושו לפי שהזכיר במקום אחר טומאתו כזו ומזורע. והרלב"ג כתב וטומאתו עליו למדנו שלא יחייב כרת אלא כשהיה טומאתו עליו בטומאתו. אבל אם התחיל להטער טומאתו כאלו חאמר שפסל אין טומאתו עליו ולא חייב כרת אלא מלקות. ורש"י פירש וטומאתו עליו וטומאת האדם עליו לא טומאת הכשר עליו. והנה אם באנו להפריש בין שני הפסוקים האלה וליחד ענין כל פסוק מהם היינו יכולים לפרש שהפסוק הראשון מדבר בטומאת משא והפסוק השני בטומאת מנע כי הנה מנינו שהפסוק הבדיל בין משא למנע כמו שאמר כל הנוגע בנבלתם יטמא עד הערב והטמא את כל הנגע בלש יבנם בנדיו וטמא עד הערב. ולהיות דרך המשא והמנע בלש זכר אחר זה דחקו רז"ל לפרש ומוה מי הכדה שפירשו והטמא מי הכדה יבנם בנדיו כדי שיהיה בן זוגו של חזירו והטמא במי הכדה יטמא עד הערב וכן כתב רש"י ומוה מי הכדה רז"ל אמרו שהמה טהור וזה בא ללמד שטמא מי חטאת טמא טמאה חמורה לטמא בנדיו שעליו מה שאין בן במנע וזה שהזכירו בלשון מזה לומר לך שאין מטמאין עד שיהיה בזה שער הוזה וע"ז זה נפרש כאן וטומאתו עליו שהוא טומאת משא שהיה עליו מה שאין בן טומאת מנע ובאלו הפסוקים ללמד שהטמא בין שיהיה מטומאת משא ובין שיהיה מטומאת מנע שאלו קדם חייב כרת. ואפשר לפרש עוד ששני הפסוקים הם לשון אחד וכל אחד קדם לפרש את חזירו. כי הפסוק הראשון מפרש שאין הטמא שאכל קדם חייב כרת אלא אם אכלו צעור טומאתו צו שעדין לא יטמא. והב' מדבר שאם בטומאת מנע שהיה קלה יחייב כרת וכל שכן בטומאת משא שהיה חמורה ממנה. והיותר נכון צעירי הוא שהפסוק הראשון הוא בעבור שאכל את הפסח כי למעלה ממנו אמר כל סהור יאכל בשר וסמך לו ונפש אשר תאכל בשר זמנה השלמים וטומאתו עליו רוצה לומר על זמנה השלמים שנטמא והיה אם בן סהור אוכל את הפסח. אמנם הפסוק הב' ונפש כי חנפ בכל עמא וגו' ואכל מבשר זבח השלמים אשר לה' והיה א"כ הטמא שאכל את הסהור ונכרתה הנפש ההיא וגו' זה פשוטו אלא המפרשים אמרו שהסהור שאכל את הטמא לא נתפרש טמא. וכפי כל אחד מהפירושים האלה הותרה השאלה הב"א :

(כג) **וידבר** ה' אל משה וגו' כל חלב שור וכשב וגו' עד קח את אהרן ואת בניו מפני שיאכלו אותם הכהנים והזבועים והחזיר אכילתם באמרו כל פסור יאכל בשר ונאמר נפש כי חנפ בכל עמא וגומר. והיה לאומר שיאמר הנה החלב אם הוא דבר פסור מותר לאכלו כבשר ואם אינו טהור יטמא במגע ככל הכמה שמהם לזה בא אחרי אותם הנזירות הדבור היה באיסור אכילת החלב והדם. ולפי שאיסורו כבר נזכר בסדר ויקרא באמרו כל חלב וכל דם לא תאכלו לכן לר"ך לסיים עליו דבור חדש כלאו העידה התורה שהביאור שנעשה כאן והוספה שנתוסף בנאום הוזהר על מה שכבר נאמר בסדר ויקרא הש"י דבר אורח למשך במקום הזה האמנם להיות ענינו נקשר פס המצות זכור למעלה בשלמים וזהו במקום הזה קדם שישלים מצות השלמים לסמוך אותו למצות ההן שזכרו למעלה. והנה התנא' הסבה למה הזהיר כאן על אכילת החלב והדם בשוית שכבר היה עליו בסדר ויקרא שהוא לפי שביאר כאן בחלב שהוא מותר למלאכה ואינו מטמא וטמא עליו דבור בפני עצמו מפני החדוש שנתחדש בנאום הדין והנזיר הדבור הזה בין פרשיות השלמים כדי לסמכו לאכילת השלמים ומה שיאכלו מהם ומה שאינו ראוי מהם לאכילה וגם כן לבאר בזה ענין הוזהר הטומאות שזכר כאן ועפ"י זה עלמו לא בא הדבור הזה בפרשה פרוחה כמנהג הדבורות לסיפור נקשר עם אשר למעלה ממנו. והוא ע"פ זה השאלה הב"ב.

והנה אמר כל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו. להגיד שם היות בשר בהמות שאלו סהור וטוב וכמו שאמר כל פסור יאכל בשר הנה החלב אשר בזה לא תאכלו. אבל אינו אסור בהנאה כי סנה חלב וכלה וכלה שרפה יעשה לכל מלאכה אע"פ שאכלו לא תאכלוהו כל שכן חלב שור וכשב ועז כי עם היות שלא תאכלו אותו אינו אסור לכל מלאכה. הנה השוה חלב בהמה הכשרה לחלב בהמה הכשרה באיסור האכילה והסנה והמלאכה. והרמב"ן כתב שמפני שאסור כל חלב מהבהמה הנקדחת על המזבח לא מהמין שיתקרב שמה אולי יעלה על הדעת שהנבלה והשרפה יחשבו כמין שלא יתקרב ויהיה חלבן מותר באכילה כחלב הזני והוא לכן הוזכר לומר ואטל לא תאכלוהו אך יעשה לכל מלאכה לפי שאין צו טומאת

נבלות. ויזהר מזה שאין החלב מטמא במגע כבהמה טמאה ושרץ פסול לפי שהיה עיקר האווי לסיפור על אכילת החלב לכן אמר עוד כי כל אוכל חלב מן הבשרים אשר יקריב ממנה חטא לה' ונכרתה. והיה זה לפי שהחלב מהקרבנות היה חלק המזבח ואין יאכל העבד מאכל אדוניו וחלקו. ולפי שנסדר ויקרא נאמר כל חלב וכל דם לא תאכלו ואחריו שמענו חלב לא נזכר שמה צא הכחוש וביאר כאן שהוא בכרת. ואמר וכל דם לא תאכלו בכל מושבותיכם אין מאמר בכל מושבותיכם מוסב בלבד לאיסור אכילת הדם אבל אחרי שסוסינו על החלב והזהיר על הדם אמר על שניהם יחד בכל מושבותיכם רוצה לומר בין שחזיו בארץ או חוץ לארץ תמיד כל חלב וכל דם לא תאכלו. לפי שזה חובת הנוף והינה חובת קרקע ולכן נהגה בכל מושבותיכם. ואמר לשון ולבהמה להניד שהדם האסור באכילה הוא מן השוק ומן הבהמה אבל דם דגים וחגבים הוא מותר ולפי שנסדר ויקרא כשהזהיר על אכילת הדם לא פירש שם ענינו הוזהר לפרשו כאן באמרו כל נפש אשר תאכל כל דם ונכרתה הנפש ההיא מעמיה. הרי שהחלב והדם שניהם אסורים באכילה בכל מושבותיכם ושניהם בכרת. ואחריו שביאר שהחלב והדם מהשלמים לא יאכלו צא דבור אחר לסיפור שגם כן לא יאכלו מאמורי השלמים אותם שהיו נגשים על המזבח ולא גם כן החזה והשוק שהוא חלק הכהן. וזהו קשור הפרשיות האלה. ולכן אמר המקריב את זבח שלמיו לה' יביא את קרבנו לה' רוצה לומר לאיש מבני ישראל המקריב את זבח שלמיו לה' לא יחשוב בלבו שצוה דבר מהם לכהן מפני החזה והשוק אשר יאכל מהם. אבל המקריב המתנדב שהוא יביא את קרבנו לה' ויגמור בלבו שכל קרבנו הוא נגש אל האלהים ושואו יתברך מעל שלחנו נוהן אל הכהנים משרתיו עשה רצונו מה שיאכלו. ומפני זה ידיו של מקריב תבאנה את אפי ה' שהם החלב על החזה להניף אותם תנופה לפני ה' לטוהר שאליו נקרב הכל והיה החלב על החזה לקשטו ולפיטתו ואף הכהן יקריב את החלב כל המזבח ויקח החזה ועלמו וכן יתנו לו את שוק הימין שיהיה תרומה לה' מונחי שלמים. וכתב רש"י כשמביאו נחן חלב על החזה וכשנותנו ליד המניף נמלא החזה למעלה והחלב למטה. וזהו האמור במקום אחר שוק התרומה וחזה התנופה כל אפי החלבים יביאו להניף ולאחר התנופה ניתנו לכהן המקריב וגמלא החזה למטה וזהו שנאמר וישמו את החלבי' על החזה ויקטר החלבים על המזבח. למדנו ששלש כהנים זקוקים להם כך מפורש במנחות אבל מדרך הפשט נראה כמו שכתב הרמב"ן שהחזה היה מניף החלבים ולא השוק וראוי אם כן לעיין למה חלק הכהן בין החזה והשוק שצדקה אמר את החלב על החזה יביאו ואת החזה להניף אותו חנופה ויהיה החזה לאהרן ולבניו אמנם בשוק לא זכר תנופה אבל אמר ואת שוק הימין נתנו תרומה לכהן מונחי שלמים. ואמר המקריב את דם השלמים ואת החלב מנח לו תחיה שוק הימין למנה. הרי שבדיל החזה והשוק נמנה בדלים. ולמה לא נוס שידיו יביאו החזה והשוק יחד ויניף שניהם יחד ויהיו שניהם לכהן המקריב את דם השלמים או יחלקו הכל לכהנים כמו שראונו שאתר זה שחק שניהם יחד באמר כי את חזה התנופה ואת שוק התרומה לקחתי מאת בני ישראל מונחי שלמים ואחן אותם לאהרן הכהן ולבניו וכן מלאט שאמר הכהן ואת החזה ואת שוק הימין הניף אהרן תנופה הרי ששניהם הניף לא החזה בלבד ורחוק הוא דעת הרמב"ן שכתב שחור וסניס בפני עצמם. ואמר בסדר זה שידד השם יתברך בשלמים החזה והשוק לפי שיסוד האמטות ופיטת הדת האלהי אשר עליהם חסוד הם שנים הא' שהוא יתברך יודע בכלל ובפרט כל עניני העולם השפל בכל לדדיו וכל יצר מחשבות מנין. והב' שהוא יתברך משניה לחת לאיש בדרכיו וכפ"י מעללי. והנה החזה היה לזיכרון האלהים כי הוא מלשון ראיה וחזרה כמו חזר יצחק מנעדינו וחזר בציון עיניו ועליו יתברך נאמר עיניו יחזו עפעפיו שיחזו בני אדם. ולזה נתיחדה התנופה לחזה כי היא היתה לכל ד' רוחות לרמוז שעיניו יחזו כל הנעשה בעולם ממזרח וממערב לזון ודרום ויהיה כל החלב על החזה. לפי שחלב הקרבנים רומז למחשבות ויורה בזה שהוא רוצה יודע וחזון מחשבות ולכן. והיה שסוק רמו להשגחה לפי ששוק התרומה היה בכהן מעלה ומוריד חזו ממשה הסגנה מנבים שלמים ומשפיל גבוהים מוריד שאלו ויעל וכן אח"ל תנופה בחזה מוליך ומביא ותרומה בשוק מעלה ומוריד. הנה התבאר מזה למה נתיחדו מהשלמים לכהן החזה והשוק שהיה לרמוז שהאל יתברך יודע כל הדברים ומשנית בהם משפיל אף מרומם ואמנם הזרוע והחלשים והקנה לא היו מתחת הכהנים ולא היו קדש אבל היו חולין כי הנהם מהקדשים הקלים והקדשים נחתו החזה והשוק בלבד. אבל מבשר החולין שהפנחים עושים בבית המסננים אותם חזרה שיתנו לבסוף השושה אותו להכשירו בזרוע תחת עמלו בשחיטה והלחיים שזכר עבודתו שזכר בשחיטה. והקנינה שזכר בדיקתו. אבל הם חולין היו ולא קדשים. וזהו שביאר החלב על החזה לרמוז שידעו יתברך הוא בקרב איש ולב עמוק כמו שביארתי. ושנתיחסה התנופה לחזה והתרומה לשוק מפני הרמוז הנרמוז בהם פס היות שצופעל שניהם הונו והורמו. אבל נתיחסה התנופה לחזה והתרומה לשוק בבחינת הרמוז הונו. ולכן חטא שאמר אחר זה במלואים ששם את החלבים על שוק הימין ויניף אותם תנופה וגומר. ואמנם למה יחד החזה לאהרן ולבניו והשוק למקריב את דם השלמים ואת החלב. אין פסוק שדן החזה כדן השוק היה לענין הכהנים. אבל נאמר בחזה לאהרן ולבניו להניד שכל מתנות הכהנים היו נחלקות בין הכהנים והכ"ג טפל חלקו בראש ומגלי חלקו. אבל בשוק אמר המקריב את דם השלמים ואת החלב לו תחיה שוק הימין למנה כדי ללמד שכל כהן שהיה ראוי לזריקת הדם ולהקטיר החלבים הוא יאכל משוק הימין יא' הפסח ושלא יוכל לעבוד שלא יאכל. והנה שוק הימין הוא כמו שכתב רש"י מן הפרק של הארכובה עד הפרק האמצעי שהוא כובע של רגל. וזהו שיהיה שוק הימין לפי שהוא יותר משוכה. וכפי מה שפרשתי בזה הותרה השאלה הב"ג. והנה אמר כי את חזה התנופה ואת שוק התרומה לקחתי מאת בני ישראל מונחי שלמים ואחן אותם לאהרן ואתם הכהן ולבניו וגומר. לזרוע של יחשוב שנים המקריב את

את זבח שלמיו שהכניס גזילים את קרבנו ואוכלים נשר שלמיו שלא מדעתו. כי הנה הקדוש ב"ה לקח החיה והשוק הכוא לעלמו מהם והוא ברחמיו וברוב חסדיו נחנם לפרנסת הכהנים ואם כן ל"ה הם ואלו הונצו והוא נחנם למשרתיו. ואמר זאת משחת אהרן ומשחת בניו לסגיד שהחוק בזה מהחיה והשוק הוא חק משחת אהרן ומשחת בניו שזכו מהם מאשי ה' והם הקדשים ציזם הקריב אותם ל"ה וב"ה ציזם היו במקום מ"ה רוצה לומר מיום שהקריב אותם לכהן לפי שאז היה השם לכת להם החיה והשוק. ואחרי שהשלים הכתוב משפטי העולה והמנחה החטאת והאשם והשלמים אמר זאת החיה הרוצה לומר כל מה שז' למעלה היא החיה לעולה ולמנחה ולחטאת וכו'. כי מה שזכר מקריב אהרן הוא גם כן מחורת המנחה כמו שציארתו. האמנם פירש ענינו כמה שאמר ולמלוואים ואחר כך וכל זבח השלמים רוצ' לומר מיום חנוך הכהונה שהקריבו אותם מנחה. ואמר אשר צוה ה' את משה בשר סיני וחזר לומר ציזם צוה את בני ישראל להקריב את קרבנותיהם ל"ה במדבר סיני לפי שהקרבנות נאטו בהם ישראל בהיותם במדבר סיני אחרי שהוקם המשכן ולפי שהיו חנוים נגד הכר אשר שמו אותם השם למשה בשר סיני. ולפי שלא נחנכו שכל הכר צוה ית' עליהם בהיות משה שמה לקבל הלוואות לכך הוצרך לפרש ציזם צוה את בני ישראל להקריב את קרבנותיהם ל"ה שהיו זה במדבר סיני באלו מועד שכבר היה בקרב המשכן לא על הר סיני עזמו כי מן האלה היה הקול מדבר למשה כל מוצא הקרבנות:

ח (א) וידבר ה' אל משה לאמר קח את אהרן ואת בניו אתו וגו' עד סוף הסדר. צוה השם למשה שיקח את אהרן ואת בניו ואת הכהנים ואת שמן המשחה למשוח אותם ואת המשכן ואת כל כליו ואת הדברים אשר צוה ה' בבשר ואתה תהיה שיקריבו בהמשחה ושיקצו ויקהל את כל העדה אל פתח אהל מועד כדי שיראו כלם בהמשחה אהרן ובניו ויבנו בו כבוד ומורא ומשה אמר אל כל העדה זה הדבר אשר צוה ה' לעשות אותו רוצה לומר אל תחשבו כי לכבוד אחי ובניו אני עושה מה שאתם עתה לעיניכם. אין הדבר כן כי זה הדבר בכללו הוא ה' לעשות ובמלואו לעשה עתה כל מה שצוה ה' ואלו אמר ויקרב משה את אהרן ואת בניו להגיד שהקריבים כלם להיות יחד כלם במשיחה היה כי על כן נאמר קח את אהרן ואת בניו אתו רוצה לומר שיהיו יחד עם ולכלם רחץ במים ולבש את אהרן את בגדיו ראשונה כמו שאמר ויתן עליו את הכתונה וגו' וזכר הכהנים המיוחדים ל"ה כמו שזכרו בעשייתן. האמנם לא זכר כאן המכנסים לפי שלא יחשב שאהרן היה ערום מהם כי תמיד היו עמו ולכן לא הוצרך ללבוש אותם עתה. ואחרי שהלביש את אהרן הכ"ה משח את המשכן ואת כל כליו ויקדש אותם שבמשיחה יקדשו לגבוה. ובתב הרמז"ן שזכ"ג באדר נאטו משה להקמח המשכן והקים אותו ומיד קראו השם וצוה על משח' הקרבנות שכל הפרשיות האלו. ואמר זה צוה במלואים את אהרן ובניו כי היה בזה חטאת ועולה ושלמים ולא ידעו עניניהם רק מן הפרשיות האלו שקדמו לו ולכן אמר אחריו קח את אהרן כי עם היות שכבר נאטו על זה בסדר תורה ראובן להוסיפו עוד בשעת המעשה. והוארם בזה השאלה הכ"ד. והנה לא משה משח את המשכן קודם לבשו את אהרן ואת בניו לפי שהשם צוה במעשה השמן ומשחת בו את אהל מועד וגומר ואת אהרן ובניו תמשה לכך הלביש את אהרן ראשונה כדי שימשה אותו חק למשיחת המשכן ולא יהיה הפסק בין משיחת המשכן למשיחת אהרן. וראוי היה למשוח אהרן ובניו יחד כדי להמיר משיחת המשכן והיה די בכך גדול שיהיה נכון ומזומן לעבוד את עבודת הקדש ביום ההוא כדי למשוח אהרן בלבד. וזכר הכתוב שמלמד מה משחת את המשכן וכל כליו הנה בפרט משח את המזבח וי' מן השמן על המזבח שבע פעמים. ורש"י כתב ואלו ידעתי היכן נאטו בהזאות אלו. והרמב"ן משיבו כראוי כי ממה שנאמר לו וקדשת את המזבח קדש קדשים. הנין משה רבינו שיוסף על המזבח קדוש אחר נוסף על המשיחה וכן נאמר ציזם הכפורים וזהו עליו בלגנשו שבע פעמי' וספרו וקדשו מסומאות בני ישראל שכל קדוש המזבח הוא בהזאות ואחר שזכר משיחת אהרן זכר ענין בניו ואמר ויקרב משה את בני אהרן ובתב הרמז"ן כי הנה לא אמר הכתוב שמשח אות' כי ידוע ששם להם כאשר עשה לאליהם כמו שנאמר ומשחת אותם כאשר משחת את אביהם ויכלל באמרם כאשר צוה ה' את משה. ולפי דעתי שלא נעשה המשיחה הזאת אלא לאהרן לבד ולא לבניו והפעם בזה יתבאר בבואי ואת הפרשה אצל שתי המשיחות. והנה זכר מעשה פר ההטאת ומעשה עולת האיל וכן איל המלוואים שהיה שלמי' כי המלוואים שלמים הם. והרמב"ן כתב שנקרא איל השני איל המלוואים בעבור שהוא בוף הקרבנו' האלו וגו' ימלאו הכהנים ידיהם לכהן. ואמנם למה צוה יתגדר שיקריבו חטאת ועולה ושלמים כבר נחתו פעמים צ בסדר ואחרי חטאו. והרמב"ן כתב בזה המקום שהיה החטאת לכפר על המזבח ולקדשו כמו שכתוב והעולה בא על הכהנים לכפר העולה על רוחם והשלמים היו הודאה לשם שנתן להם יד ושם בצינו ובחומותיו. והשלמים לבדם באו על מלוי ידיהם וכן ציארתי במקום הנזכר למה צוה לתת על חנוך אונם הימנית ועל כהן ידיהם הימנית ועל כהן רגלם הימנית מהשלמים ולא מן העולה. וראוי לעיין במעשה איל המלוואי' כי יראה משפט הכתוב שהאליה והחלב ושאר האימורים של האיל ושוק הימין שלו ככל הניף חטפס הקריב המזבח ולא היה א"כ שוק הימין מחלק העודר ובזהו אמר בלבד שגם נאטו נס ושלמים היה למנה מפני שמשם במקום כ"ג בזהו עבודה וכן נאמר בסדר חטאו והוא בפרט מה שנאמר כאן בחורת השלמים שמה החנופה ושוק התרומה לקח מוצנח בני ישראל לתת אותם לכהני'. ואף עתה הבדיל ציניהם והיה החזה נאכל והשוק נשרף וכבר הריגו רש"י בספק הוס וכתב בזה המקום ולא מצינו שוק של שלמים קרב בשום מקום חוץ מזה ולא נהן הרב בו פעם כלל. וגרסה לי ששוק הימין והחזה שניהם נאסרו על הבעלים לפי שיהיה הרב"ה למאכל הכהנים כמו שאמר ואחן אותם לאהרן הכהן ולבניו

פרשת שמיי

ז (א) ויהי ביום השמיני עד זאת היום אשר תאכלו. ראוי לשאול שאלות בבאן. השאלה הא' באמרו קח לך עגל בן בקר לחטאת ואיל לעולה כי מאחר שכלל ז' ימי המלוואים היה קרבן אהרן ובניו פר לחטאת ואיל אחד לעולה ואיל אחד לשלמים למה זה ציזם חנוכת המזבח גרע מהשלמים שזכר פר החטאת ואיל העולה והשמיים שלמים שלא צוה להקריבם ביום ההוא: השאלה הב' באמרו ואל בני ישראל תדבר לאמר קחו שעיר עזים לחטאת וגומר כי כיון שהקריב משה את אהרן ואת בניו ואת זקני ישראל וזהו אהרן על קרבנו למה לא צוה גם כן לבני ישראל על קרבנם. וזהו את אהרן שידבר אליהם ושיוסעו עליו והכתוב אמר ויקחו את אשר צוה משה מורס שהוא צוה אותם על קרבנם לא אהרן לבד: השאלה הג' למה צוה ישראל לקחו שעיר עזים לחטאת וסנה חטאת הקהל כמו שזכר בסדר ויקרא הים פר בן בקר לא שעיר עזים כי הוא היה קרבן הנשיא שיחטא וזמזע צוה אותם שיקריבו חטאת ושיוסעו שעיר עזים: השאלה הד' באמרו ועגל וכבש ציזם שנה תמימים לעולה. כי למה צוה שיעשו שתי עולות כאשר העגל שהיה עולת הנקר והכבש הוא עולת הכבשים. וכן צוה לשלמים שיקריבו שור ואיל לשלמים שהם שני קרבנו' שונים שלמים מהנקר ושלמים מהכבשים. ולמה בעולות אמר שיהיו תמימים' ובשלמים לא אמר שיהיו תמימים וידוע שכל הנקרב על המזבח קדוש אחר נוסף על המשיחה וכן כי היום ה' נראה אליהם כי הנה לא נראה להם ה' אלא האש היודר מן השמים על המזבח כל בשר ה' גם משה לא אמר כן אלא וירא אליהם כבוד ה' וכמו שכתב הרב המורס כבוד ה' איתו ה': השאלה הו' למה ספר הכתוב ברכת השם שתי פעמים כי בראשון' אמר וישא אהרן את ידיו אל השם ויברכם וירד מעשות חטאת והעולה והשלמים וחזר לומר ויבא משה ואהרן אל אהל מועד ויאילו ויברכו את השם והברכה אחת היתה לא שתי: השאלה הו' כי הנה נאטו שקדוש המקדש והמזבח היה ברכת האש מן השמים על המזבח ותאכל את הקרבנות וירא השם וירוגו ויסלו על פניהם וזכה נאמר ציזם שלמה כשכנה הכית כמו שכתוב בדברי הימים (ד"ה ב' ו') ובכלות שלמה להסתפל ושאל ירד מן השמים וגומר. וכל ישראל רואים ברכת האש וכבוד ה' על הכית ויכרתו אשים ארצם וישתחוו להודות ל"ה כי טוב וגומר. וכן ציזם אליהו נעשה קדוש השם ע"י האש שנאמר (מלכים א' י"ח) והנה האלהים אשר יענה באש הוא האלהים. ולכן ראוי לשאול למה היה הקדוש האלהי על ידי האש ולא ע"י המים או דבר אחר: השאלה הו' למה מחו האנשים האלה שלמים האש וזכר דבר ואניבוא בני אהרן במקום שהוא ובזמן ההוא. וידוע שלא מחו מיתם טבעית כיון שמתו שניהם יחד בחורו עם ומלוי חולי עשוי. ומצינו לחז"ל בזה חמש דעות. הא' שמתו לפי שהציאו האש מדירתם אש זרה אשר לא צוה אותם. הב' שהורו הוראה בפני משה רבם כי הם דרשו ונחנו בני אהרן אש על המזבח אבל לפי שעשוהו מעצמם מחו. הג' לפי שזכרו שחיו יין למקדש ובמכו זה למה שזו מיד לאהרן יין וזכר אל השת. הד' לפי שהיו בני שחק ולא נשאו נשים בנאותם ועליהם נאמר (תהלים ע"ח) בחוריו אכלם אש ובחלותיו לא הוללו. ה' שמתו בשון אביהם

אזכרה ממעשה העגל ודרשו על זה אשר ירשעו אליהם יסלם שנים לרעהו זה אשר ששלם שני בניו. ואחרי שחמני ישראל וקדושו היו חלוקי בדעותיהם אינו מהננות אם נעיר עליהם ספקיה. אם לדעת הראשון שמחו בעבור שהביאו אל הדיוט למקדש כבר נהא בקבלת אמתות שאלע"פ שירד מן השמים מלוא הביא מן ההדיות וא"כ לא חסלו בזה ולא נחתיבו על זה מיתה. ואם אל הדעת הב' שהורו הוראה פני רבם הוא בלתי נכון לפי שהם לא דרשו כראוי מפסוק ונתנו בני אהרן הכהן אל. לפי שאותו פסוק מדבר במזבח הקדש מורה על כיהה מיתתם על עון כי אם וא"כ לא היה החטא בהוראת הכהן לפני רבם אלא בעשותם זה. ואמנם הדעת הב' הוא ג"כ בלתי נכון לפי שאלו ענש הכתוב אלה א"כ סוהיר ואם עדין לא הסיר על היין ועל הסכר למה ימותו בני אהרן עלי. ואמנם הדעת הד' הוא גם כן בלתי מחזק לפי שאלו חטאו בנסות הרוח לא היה ראוי שימותו באלוהו יום מקדש בחנוכה המזבח ובאלוהו מקום קדוש וגורל כיון שלא היה חטא מיתתם לזמן ולמקום ההוא ולעונתם ההיא. והדעת הה' הוא בלתי ישר אלא שאלו היה מיתתם על עון העגל ששעה אחרן השופט כל הארץ לא יעשה משפט שאחרן ששעה העון לא מת ומחו על חטאו בניו שלא חסלו והכתוב אומר לא ימותו אבות על בנים. גם ערע"ה אמר הוא אשר דבר ה' לאמר בקרובי אקדש מורה שלא כיהה מיתתם על עון כי אם יסורים של אכזה: השאלה הו' בפרשת יין ושכר אל תשת למע נכנסה הפרשה הזאת בתוך ספור בני אהרן כי למעלה מזה ספר ספור מיתתם ואחר הפרש' הזאת ספר מה שקרא על מיתתם משעיר החטאת שנסרק ויקאץ משם ולמה נכנסה א"כ שם הפרשה הזאת: השאלה הו' נאמרו באזהרה היין ושכר בנאס אל אל מועד ולהכדיל בין הקדש ובין החול ובין הסעוד ולסודות את בני ישראל את כל המועד ולא נזכר בנאס אל אל מועד: והנהני מפרש הפסוקים באופן יותרו כל השאלות האלה כלם:

ידי' ביום השמיני וגו' עד ויקחו בני אהרן איש מחתו. כחז הראש"ע שנים השמיני הוא שמיני לניסן כי הנה שמעון הוקם בלחם ניסן ומשם התחילו ימי המלואים אבל קבלת הי"ל אינה כן אלא שמיני המלואים התחילו והיו קודם ניסן ובלחם ניסן היה יום שמיני למלואים. כי אחר שעשו ומלאו אהרן ובניו את ידיהם בשבועת ימי המלואים ביום השמיני מהם שהיה ר"ה ניסן שהוקם בו המשכן ראה ית' שינסו אהרן ובניו בעבודת המקדש ולכן קרא אותם משם וקרא גם כן לוקי ישראל לחם לאהרן ולבניו הוקם עבודת המזבח בפני זקני ישראל וקורין ואלו התנדבו הכהנים בשבועת המזבח קרבנותיהם וסבירי נחשון ביום ההוא. ולפיכך יום בשבועת היום ההוא ויום ה' הגדול והטורף שגבל אותו יום עשר עשרות השבועות (הבוא נסין דף ט') בעדר עולם. זאת משם שעבודת היום ההוא יעשה אהרן בעלמו כי הם היות בניו ג"כ כשרי' והנונים להקריב על מזבח השם חטאת ועולה ושלמים הנה לכבוד השם ולכבוד חנוכה המזבח אום שאהרן בעלמו יעבוד בעלמו כל העבוד' הקדושה ההיא ולכן זכר אל אהרן קח לך עגל בן בקר לחטאת ואיל לעולה חמישים וסבירי לפי ה' כי הנה אדם סיקה עגל כדי שיספר על עלמו ממה שנכשל בעון העגל ואיל לעולה לפי שאחר שנחכר עגל נקרב אל האלהים ונדבק בו באשפות עולתו ואולי שהיה האיל לזכרון העקירה ואילו של יחק. והנה אמר שהיו שנים חמישים להניד שמה שנכשל אהרן בעון העגל לא היה לכוונה רעה חלילה כי בחום לבנו ונקיון כסיו פתחו ופת. ולכן היה ג"כ מקריב עגל לפי שהיה בו אהרן בעגל לא לומר האומר השינוי ואשכזה כי אלה השם אלהי. וכן יהיה איל העולה חמים לפי שאחר כפרתו חמים יהיה עם ה' אלהיו. והנה לא היה אותו כאן על איל השלמים שלו לפי שהשלמים היו מהם לאכול ולשבע הכהנים והבעלים אחר הקשרת האמורים על המזבח ואהרן בהיותו משמש כהונתו לא יכלו מהשלמים שהם הוא מקריב משלו בשם שהוא בעל ולא צמח שהוא כהן כי כל קרבן כהן כליל יהיה לא יאכל. ומפני זה לא הוזכר הקנ"ס לאהרן שנים השמיני בהיותו משמש כהונתו יקריב שלמים כיון שלא יוכל לאכול מהם. והיה בעבור זה שוב שיקריב החטאת ששהיה נספת כלם החטאת כהן והעולה שהיה כלם לנזות גם שהיה עתיד לזנות שישאל יקריבו שור ואיל לשלמים ומהם לקח אהרן ובניו מתנותיהם בשר בגיז על כן לא הוזכר לאהרן הכהן להניא שלמים והותרה בזה השאלה הו'. והנה זאת אחר שידבר אל בני ישראל על קרבנותיהם ולא היה אותם משם מעלם בהיות כלם לפניו כדי לכבד את אהרן וזכרו בני ישראל שהוא היה נגיד ומורה ומודיעו אותם את הדרך ילכו גם זאת המעשה אשר יעשו. האמנם כדי שידעו שכל מה שהיה אהרן מלוא בזה שמה מפי משה שקבל מפי הנזיר. אמר ויקחו את אשר זה משה כי הוא אשר זה לאהרן מה שנים אותם והותרה בזה השאלה הב'. והנה זאת שעתה בני ישראל יקריבו שער עזים לחטאת לפי שהיה זה לכפר עליהם עון העגל ובחזו בפרשה שלא נר' אם חמישי העדה נעשתה בשנה ועשו כל העדה פר בן בקר אהל לעולה ושעיר עזים אחד לחטאת כי היה שנת עבודת אלהים שמיני גריעות' היה החטאת שער עזים בעבור שפיו וזכריתם לשעירים באמוניהם הנספדות. וזה שיעשו עולה הדורה שהיה כבש ועגל חמישים להניד שאחר כפרת האמורים יהיה העגל לא לומר ללמד ולזכור לשמור מזה וכן הכבש הנכבש לפניו יתברך ולכן אמר גם חמישי לרמוז על חמימותם ונקיותם. והיו גם כן קרבן מן הבקר שהוא העגל ומן הכבשים שהוא הכבש ומן השעירים שהוא השעיר ששם כלל מיני העולות היוצר נבחרים וגורם כמו שזכר בסדר ויקרא. וחמישים זכרונם לזכרם דרשו בחופפא שהקריבו ישראל בעדכר שער עזים לכפר על וישחטו שער עזים שנאמר באלעזר יוסף והקריבו עגל לכפר על עון העגל וכן זה שיקריבו השלמים שור ואיל ששם הנכבדים בנתיבות ולא אמר שהיו חמישים לפי שהחמימות לא נאמר בעולות

אלא בנתיבות הרמוז שבהם כמו שצירתי. ומנהג צולס בשמן שהיה היותר הדורה על כל קרבן ואחר בסוף הצוי כי היום ה' נראה אליהם להניד שהיום ההוא היה ה' נראה בעבורם כי מלת אליהם ענינה בעבורם. וכבר צירתי בסוף אלה פקודי ששם יתברך הוא האור הנה שלא ישלש בו יין ולכן יתחבר שאלו אכלה הוא ומפני זה אמר כי היום ה' נראה אליהם רואה לומר שהשם האלהי שהוא שולחו של מקום ומלאכו היה נראה אליהם וכיום השלוח בשם שולחו. וזכר הכתוב שעשו בני ישראל כאשר זה משה לאהרן לזכר אהם והקריבו קרבנותיהם ויעמדו כל העדה לפני ה' בעזרה ופניהם בקדש הקדשים. ומשה רבינו קיים מה שאמר להם אהרן והוא אמרו זה הדבר אשר זה ה' חששו וירא אליהם כבוד ה' רואה לומר אל תחששו שהדברים שדבר אליהם אהרן היו מעלם כי לא היו ממנו ולא ממני אלא מאת האלהים. וכבר כחז הרב רבי משה בר נחמן שגזסו משה בקרבנות האלה ואם לא נזכר הכתוב ורבים כן. ואמר וירא אליהם כבוד ה' כלומר ונסתרו בו שירא אליהם כבוד ה' שהוא השם העליון האלהי וכמו שאמר ומראה כבוד ה' כאשר אכלת בראש ההר לעיני בני ישראל ועל זה עזמו אחר אהרן כי היום ה' נראה אליהם וזכרו בזה ג' שאלות הב' וד' והה'. ואחרי שהקדים מרע"ה לזכר זה אמר אל אהרן קרב אל המזבח ועשה את העשוק ואת עולתך כי ראשונה ראוי שתקשט עמך בקרבנותיך ואחר כך תקשט אחרים רואה לומר העם בקרבנותיהם. והנה אמר וכפר בעדך ובעד העם וזכר ואמר וכפר בעדם להניד שכפרת הבכור המשיח היא חוטאת העם בנפשתם כמו שהיה חטאו מכשול גדול לעם כמו שאמר אל הכהן המשיח יחטא לאשמת העם לכן אמר לאהרן וכפר בעדך ובעד העם כי בהיותו מכפר על עלמו היה מכפר עליהם ג"כ וחז"ל אמרו ושם את קרבן העם וכפר בעדם כאשר זה השם להניד ששם קרבן העם יחוסף כפרתם וישארו בהחלט נקיים מעון. והרב רבי משה בר נחמן כחז שאמר וכפר בעדך על ידי קרבנותיו ובעד העם באשפות קרבנותיהם וזהו הוא עזמו מה שאמר אחר כך וכפר בעדם ואינו נכון כי לא ימלט הכתוב אם כן מהכל. וזכר הכתוב שעשה אהרן עבודת היום כלל כי גם שמינת החטאת והעולה שהיה כשירה ביום לא עשה אלא אהרן בעלמו אמנם בניו היו מקריבים הדם לפניו והוא היה מזה אותם על קרנות המזבח ופרש"י על קרנות המזבח החיטין. ואפשר לפרשו על קרנות מזבח הקטורת כדך חטאת הכסורים ולזה נסרק מחוץ למחנה כמשפט וכן אהרן בעלמו היה מקטיר האמורים ואת הנשר ואת העור של העגל שרק מחוץ למחנה וכן שרק העולה וקרב הכתוב כמשפט החטאת והעולה והמנחה לפי שנסמך על מה שכבר צירתי בדיניהם. והנה אמרו במנחה מלמד עולת הבקר הוא להניד שכל אלה הקרבנות שהקריב אהרן משל עזמו ומן העדה הקריבים אחרי עולת הבקר והוא תמיד של שחר כי הוא היה במקדש קודם לכל הקרבנות כמו שהיה תמיד של בין הערבים אחרון לכלם וזל אם כן הכתוב שאין עולת העם עם היותה עולת זכור פטורה את החמיד ולא קודמת אליו. והנה לא נזכר כן בקרבנות המלואים לסיחם קרבנות יחיד למלא יד הכהנים כי גידוע שלא פטרו את החמיד. אבל בחזרת הכהנים אמרו שאל הכתוב בזה למד ששתי מנחות היו שם ושעל המנחה נאמר כן וכמו שכתב הרב רבי משה בר נחמן. והנה אמר וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם וירד מעשות החטאת והעולה והשלמים. וכחז הראש"ע שז"ל וירד הוא כמו וכבר כאלו אמר וכבר ירד. ורבי יונה המדקדק אמר שהז"ל הזאת היא במקום אחר רואה לומר שברכס אחרי שירד מעשות החטאת וכמו שאמרו חכמינו זכרונם לברכה (מגילה דף י"ח) ומה ראו לומר ברכת כהנים אחר ההודאה דכתיב וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם ולי"ר מקמים עבודה מי כחיי לעשות מעשות כהני. ולימרה בזה עבודה לא א"ל דכתיב וזכר חודש יבבדני. והנכון ע"ד הפשט כי במקום שהקריב אהרן קרבנותיו ונתחלה בעבודתו בהיותו על המזבח כדך את העם ואחר ברכתו ירד כי זה ויברכם ואחר כך וירד מעשות החטאת והעולה ושלמים. ויבא הוא ומשם אחיו עמו אל אהל מועד ושם התפללו תפלה קצרה על ידיהם שאם מן השמים. ומיד ויאלו ויברכו את העם שניהם יחד. ומיד אחר ברכתם נראה כבוד ה' אל כל העם. וצירף מה היה הכבוד ההוא באמרו ותאל אש מלפני ה' ותאכל את המזבח את העולה ואת החלבים שהשם ההוא לא שרפה ולא אכלה דבר כי אם מעל המזבח את הבחים שהיו שם ומשם ואילך נאמר הכבוד על המשכן תמיד ולכן וירא כל העם את האש האלהי ההוא ולא פחדו ולא דברו מן חאכלה האש הגדולה אבל נאשו קולם בנים ותחנה ויפלו על פניהם בורעים ומשתחיים לאל העושה אותם ומקבל קרבנותיהם. הנה התבאר ששתי ברכות נתברכו ישראל ביום ההוא אחת מפי אהרן בלבר בהיותו על המזבח מקריב קרבנותיו והשנית מפי משה ואהרן שניהם יחד אחר שירד אהרן מעל המזבח ונכנסו שניהם להתפלל בזהל מועד ויאלו ויברכו את העם והותרה בזה השאלה הו'. וחז"ל אמרו שנכנסו שניהם להיכל כדי ללמד משה לאהרן מעשה הקטורת. וממה שאמר הכתוב וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם למדו ברכת כהנים בנתיבות כפים. והצרכה היתה יברכך ויר' יא' כמו שכתב רש"י והיו משה ואהרן מברכים שניהם ככהנים צנת נתיבות כהנים. והנה ראה הקדוש ב"ה לקדש את מנחתו ואת משכנו בירידת האש האלהי שמה לארבעה עשרים. האש שהמנחה האלהי וקבוץ מלאכיו נמשל תמיד לאש וכמו שאמר ומראה כבוד ה' כאשר אכלת ויחזקאל ראה בנאחו נאש כמו שאמר ואש מתלקחת ומתהוה כעץ החשמל מחוץ האש. ודניאל אמר גורסיה שביני דנור גלגלוי נור דליק וגו' נהר דנור הנה מפני זה שהיה המחנה האלהי מכוונה באש בדברי הנביאים לכן באש האש במשכן ובנתיבות עולמים להורות שמה היתה השכינה וכבוד ה' עם רבנות קדש. על כן נפלו על פניהם כי השתחוו לאותו האש המורה על שכינת השם ומלאכיו. והשעם השני הוא שהשכל האנושי כפי מחשבותיו יסופק אלא בהשגחה האלהית בפרטים למעלה המשיגה ולשפלות האישים הנפסדים ולהיותו יתברך בלתי גשמי ולא בעל חושם להשיג דברים כספריים

ידי' ביום השמיני וגו' עד ויקחו בני אהרן איש מחתו. כחז הראש"ע שנים השמיני הוא שמיני לניסן כי הנה שמעון הוקם בלחם ניסן ומשם התחילו ימי המלואים אבל קבלת הי"ל אינה כן אלא שמיני המלואים התחילו והיו קודם ניסן ובלחם ניסן היה יום שמיני למלואים. כי אחר שעשו ומלאו אהרן ובניו את ידיהם בשבועת ימי המלואים ביום השמיני מהם שהיה ר"ה ניסן שהוקם בו המשכן ראה ית' שינסו אהרן ובניו בעבודת המקדש ולכן קרא אותם משם וקרא גם כן לוקי ישראל לחם לאהרן ולבניו הוקם עבודת המזבח בפני זקני ישראל וקורין ואלו התנדבו הכהנים בשבועת המזבח קרבנותיהם וסבירי נחשון ביום ההוא. ולפיכך יום בשבועת היום ההוא ויום ה' הגדול והטורף שגבל אותו יום עשר עשרות השבועות (הבוא נסין דף ט') בעדר עולם. זאת משם שעבודת היום ההוא יעשה אהרן בעלמו כי הם היות בניו ג"כ כשרי' והנונים להקריב על מזבח השם חטאת ועולה ושלמים הנה לכבוד השם ולכבוד חנוכה המזבח אום שאהרן בעלמו יעבוד בעלמו כל העבוד' הקדושה ההיא ולכן זכר אל אהרן קח לך עגל בן בקר לחטאת ואיל לעולה חמישים וסבירי לפי ה' כי הנה אדם סיקה עגל כדי שיספר על עלמו ממה שנכשל בעון העגל ואיל לעולה לפי שאחר שנחכר עגל נקרב אל האלהים ונדבק בו באשפות עולתו ואולי שהיה האיל לזכרון העקירה ואילו של יחק. והנה אמר שהיו שנים חמישים להניד שמה שנכשל אהרן בעון העגל לא היה לכוונה רעה חלילה כי בחום לבנו ונקיון כסיו פתחו ופת. ולכן היה ג"כ מקריב עגל לפי שהיה בו אהרן בעגל לא לומר האומר השינוי ואשכזה כי אלה השם אלהי. וכן יהיה איל העולה חמים לפי שאחר כפרתו חמים יהיה עם ה' אלהיו. והנה לא היה אותו כאן על איל השלמים שלו לפי שהשלמים היו מהם לאכול ולשבע הכהנים והבעלים אחר הקשרת האמורים על המזבח ואהרן בהיותו משמש כהונתו לא יכלו מהשלמים שהם הוא מקריב משלו בשם שהוא בעל ולא צמח שהוא כהן כי כל קרבן כהן כליל יהיה לא יאכל. ומפני זה לא הוזכר הקנ"ס לאהרן שנים השמיני בהיותו משמש כהונתו יקריב שלמים כיון שלא יוכל לאכול מהם. והיה בעבור זה שוב שיקריב החטאת ששהיה נספת כלם החטאת כהן והעולה שהיה כלם לנזות גם שהיה עתיד לזנות שישאל יקריבו שור ואיל לשלמים ומהם לקח אהרן ובניו מתנותיהם בשר בגיז על כן לא הוזכר לאהרן הכהן להניא שלמים והותרה בזה השאלה הו'. והנה זאת אחר שידבר אל בני ישראל על קרבנותיהם ולא היה אותם משם מעלם בהיות כלם לפניו כדי לכבד את אהרן וזכרו בני ישראל שהוא היה נגיד ומורה ומודיעו אותם את הדרך ילכו גם זאת המעשה אשר יעשו. האמנם כדי שידעו שכל מה שהיה אהרן מלוא בזה שמה מפי משה שקבל מפי הנזיר. אמר ויקחו את אשר זה משה כי הוא אשר זה לאהרן מה שנים אותם והותרה בזה השאלה הב'. והנה זאת שעתה בני ישראל יקריבו שער עזים לחטאת לפי שהיה זה לכפר עליהם עון העגל ובחזו בפרשה שלא נר' אם חמישי העדה נעשתה בשנה ועשו כל העדה פר בן בקר אהל לעולה ושעיר עזים אחד לחטאת כי היה שנת עבודת אלהים שמיני גריעות' היה החטאת שער עזים בעבור שפיו וזכריתם לשעירים באמוניהם הנספדות. וזה שיעשו עולה הדורה שהיה כבש ועגל חמישים להניד שאחר כפרת האמורים יהיה העגל לא לומר ללמד ולזכור לשמור מזה וכן הכבש הנכבש לפניו יתברך ולכן אמר גם חמישי לרמוז על חמימותם ונקיותם. והיו גם כן קרבן מן הבקר שהוא העגל ומן הכבשים שהוא הכבש ומן השעירים שהוא השעיר ששם כלל מיני העולות היוצר נבחרים וגורם כמו שזכר בסדר ויקרא. וחמישים זכרונם לזכרם דרשו בחופפא שהקריבו ישראל בעדכר שער עזים לכפר על וישחטו שער עזים שנאמר באלעזר יוסף והקריבו עגל לכפר על עון העגל וכן זה שיקריבו השלמים שור ואיל ששם הנכבדים בנתיבות ולא אמר שהיו חמישים לפי שהחמימות לא נאמר בעולות

הפסוקים ומפני זה כדי להשלים הקדוש ב"ה אחת השנחתו בלז עבדיו עם כל רוממות מעלתו הוריד האש מן השמים על המזבח להורידו לעיניהם כי עם היות האש קל נצטוו הוא יורד למטה על דרך הפלא וככה היא השנחה האלוהית שם היותם מתיחסת אל העליונים בזה ע"ד הפלא והרצון האלוהי היתה יורדת למטה לשפניה בזה. והענין הנ"ל שהתורה האלוהית נמשלה לאש כמו שאמר אש דת לנו. והנביא אמר (ירמיה כ"ג) הלא כה דברי כאש. ומפני זה צויתו המזבח בשלמותו וישראל בקרבנותיהם ירד האש מן השמים לומר שהשלמות האלוהית היא בשמירת החורב הנמשלת לאש שניחנה מן השמים. והענין הרביעי הוא שהיו ישראל מסופקי' מאד בענין הקרבנות איך יהיו ריח ניחוח לפני השם בהיותו מסולק מכל גשמות ולכן הוצרך יתצדק להוריד אש מן השמים שחלכל את העולם ואת החלוצים כדי שכל העם יראה בעיניהם שכל האלוהים את מעשיהם ושהיו קרבנותיהם לרצון לפניו כיון שהוא שלח מלאכיו ואש מפיו חלכל את זבחיםם ולכן היו העם מרגשים וגוהמים הוראות לפניו יתצדק על אשר קבל בראונו את עבודתם ברדת האש האלוהית עליהם. הנה נתתי צוה ד' שמים נכוחים והותרם בזה השאלה ה'.

י (א) ויקחו בני אהרן נדב ואביהו וגו' עד זאת היתה אשר תכלו. הכוון בענין הוא שבהיות משה ואהרן מתעסקים בצרכיהם כעם בהודאת השם על ירידת האש על המזבח לקחו בני אהרן אש מחמתו ועשו מה שצטוו. והנראה בעיני בחפצת בני אהרן אשר בעבורו נחתו מיתם הוא דעת אחד כולל חמשה עונות שהיו וספסעו בזה שלילתם נעשו. האחד הוא שעבודת הקטורת כפי מה שזכר (דף כ"ו) במסכת יומא עם היות שכל היתה מיוחדת אל כהן גדול כי גם שר הכהנים היו עושים אותו כהן גדול היה מקטיר בכל עת שירצה ושאר הכהנים היו מקטירים על פי הגורל ולא היה כהן אחד מקטיר שתי פעמים בימיו. הנה עכ"ל צוה השמיני המקודש ההוא לא צוה משה רבינו בעבודת המקדש בכלל אלא לאהרן שהיה יום עבודת חנוך המזבח נעשית על ידי הכהן גדול בעבודת יום הכפורים ולכן אמר אל אהרן קרב אל המזבח ועשה את חפצתך ואת עולתך ועשה את קרבן העם וכפר בעדם אלו העולות והשפלות והשלמות שהיה כל כהן ראשי לעשות מפני כבוד היום והנכות המזבח צוה שיעשה אהרן הכל לא אחד מבניו וכל שכן בקטורת שהיתה עבודה יחיד רוחנית שהיה ראוי שהיה על ידו צוה ההוא. ולכן צויתו נדב ואביהו צוה ההוא מקטירי מבלי מות שם ולא מות אביהם נחמד להם לעון גדול ותחייבו בעבור זה כלם ואולי שהשם שיעשה שתי כהנים גדולים בעבור שנמשחו בשמן המשחה כמו אהרן ופניו כי נחיי אביהם לא היו אלא כהנים הדיוטות. ולזה כיון הכתוב באמרו ויקחו נדב ואביהו בני אהרן רוצה לומר שלחיהם בניו ועושים מה שהיה מוטל על אביהם לעשותו צוה ההוא חסא. והנה חסא הראשון. והחטא השני שהיו עושים נדב ואביהו מקטירי יחד והוא פון פלילי כי הקטורת עבודתו באחד בלבד לא בשנים יחד ולזה כיון באמרו בפסוק הזה אש מחמתו כי זה היה העון השני. והחטא השלישי הוא שנכנסו לפני לפנים מבלי רשות כי היתה ההכנסה שמה מיוחדת לכהן גדול ואחת בשנים כמו שאמר בואתם תזהו אל מזבח הקטורת וכפר אהרן על קרבנותיו אחת בשנה וגומר. כי מי אשר יבא אל המזבח אל הקדש הפנימי אשר לא יקרא אחת דחו להמתה כל שכן לפני מזל מלכי המלכים הקדוש צדק הוא. וכבר יורה היותו זה חטא גדול אליהם מה שז"ל אשר זה וידבר ה' אל משה אחרי מות שני בני אהרן בקרבנות לפני ה' וימותו. דבר אל אהרן אחיך ואלי יבא בכל עת אל הקדש וגומר ולא ימות. כי עם היות שכל באש האזהרה על הדברים האלה דברים הם שהיו מזהירים מפאת עצמם. וכבר זכר בכתוב גם היום הנ"ל בזה באמרו ויקריבו לפני ה' רוצה לומר לפני לפנים. ומפני זה אמר' שם שם מחו ועברו אחרים מנחן. והחטא הד' הוא שהיה להם לקחת האש לקטורת ממוצא העולה שנאמר ולקח מלא המחתה נחלי אש מעל המזבח מלפני ה' ומלא חפניו קטורת סמים וגו' והם לא עשו כן אלא הביאו האש מחוץ למקדש ועל זה נאמר בפסוק הנה אש זרה כי עם היות שבאמרו שבמזבח העולה היו נותנים אש מן הדיוט. הנה אמרו זה ענין הקרבנות. אבל לא אמרו כן בקטורת. והחטא ה' הוא שהיה צוה השמיני שצטו רבינו נכנסו כהן גדול וכו' והוא היה המקטיר לבד וכן נאמר בפסוק סקוד וישם את מזבח הזהב וגומר ויקטר עליו קטורת סמים. ואולי שכל שמונת ימים הקטיר שם. וכן בזה רש"י שבעבודת יום השמיני למשה היתה ואהרן לא הורשה לעשות אלא הדברים שמשם צוה אותם לעשותם שנאמר קרב אל המזבח ועשה את חפצתך ולא צוהו שיקטיר ונדב ואביהו חסאו בהם שעשו מה שלא צוה צו אביהם כל שכן כמה ולא זה כיון הכתוב באמרו אשר לא צוה אותם רוצה לומר שהקטרה לא צוה אהרן ובניו בזה באותו יום כי למשה נתיחדה. ואולי שזה כוונת חכמינו זכרונם לנרעה באמרו שהיו הוראה בפניו שהוא משה או אהרן כי להם היתה ההקטרה צוה ההוא לא לבד ואביהו. הנה רשמי דעתם הנה שחטאו נדב ואביהו צוה וכלם נכללים בזה הפסוק שבאמר מייחס. והנה כרב רבי משה בזה נחמן לא הכיר על אחת מהאלה אבל הביד על פניו אחר וזלם. ואמר שם חטאו כמה שנתנו הקטורת על המחתה ועל המחתה שמו האש אשר לא כדת והיו אמרו וישמו עליה קטורת שמו הקטורת על המחתה והוא אמרו גם כן ויקריבו לפני ה' אש זרה אשר לא צוה אותם שהקריבו האש לפני לפנים ולא הקטורת והוא גם כן חטא שני וכלם נזכרו בפסוק אחד כי באמרו ויקחו שני בני אהרן נדב ואביהו רמו אל החטא האחד שמה צוה עבודת היום ההוא כלה לאביהם ולא היה להם רשות להקטיר ובאמרו אש מחמתו רמו אל העון השני שהיו שנים מקטירים בבת אחת כמו עדת קרה. ובאמרו ויתנו בזה אש וישמו עליו קטורת רמו אל החטא השלישי שזכר הרב רבי משה צר נחמן שנתנו האש במחתה אחרי שכבר שמו על המחתה קטורת. ובאמרו ויקריבו לפני ה' רמו אל העון הד' שנכנסו לפני לפנים. ובאמרו אשר לא צוה אותם רמו אל החטא ה' שלא לקחו האש מעל המזבח אבל הביאו אותו מבחוץ. ואמרו אשר לא צוה אותם רמו אל החטא ה' שלא צוה השם אותם

ולא לאביהם שיקטירו צוה ההוא כי היא היתה עבודה מיוחדת למשה צוה השמיני ומפני זה ואלא אש מלפני ה' ר"ל מהאש היוור מן השמים על המזבח ולא משה אש וחלכל אותם וימותו לפני ה' כי עם בקדש הקדשים מחו. וכבר אמרו חכמינו זכרונם לברכה (פנחסין נ"ב) שהאש לא שרף נופם ולא את גנדיהם אבל נכנס האש בפנימיותם מדרך האף והפה ושרף רוחם ואין פסק שהיה אהרן משתומם ומחלל ומפני זה ספר שמשה אמר אל אהרן הוא אשר דבר ה' לאמר בקרבו אקדש ועל פני כל העם אכבד רוצה לומר אחי אל תחמה על החפץ כי בידוע הוא שביחוד טובדים לאל הם יותר מחכמים בעבודתו. הלא חרפה שביחוד קרובים במלחמה הנה ימותו בזה כן היותר קרובי בעבודת המקדש הם יותר מוכנים לשננות ושננה למוד עולה וזון. היחלף אש אל ארצו בני דעת והוא לא שונא לו. ולכן אמרו ישראל כל הקרב הקרב אל מקדש ה' ימות. וכן דרשו ז"ל על ויבדילו ששפרם מאד שרקצ"ה הוא מקדקם עם הדיוקים עד כחות השפעה. ובהיות שדרד ואביהו שהקריבו יותר מדלי לעשות מה שלא צוה אותם. ובהכנסם לקדש הקדשים הם הסתכנו בעצמם. והנה אשר דבר ה' בקרבו אקדש רוצה לומר באותם שם יותר מתקריבים לעבודת אקדש. ועל פני כל העם אכבד כי ראוי היה זה להיות בפני כל העם כדי שיראו מנשה אל המקדש וינחנו צו מורא וכבוד. והנה הוקשה על הספרשים אמרו הוא אשר דבר ה' היכן דברו וכל דברים אלו נכונים צוה. ונראה לי שאמר זה על מה שנאמר לו כבר סיני וגם הכהנים הנגשים אל ה' יתקדשו סן יפרצו בהם ה' כי זו היא היתה האזהרה לענין נדב ואביהו ודיומים להם. ואפשר שגם הוזהר על זה באמרו צוה המלואים ומתחת הכל מועד לא תלאו ולא תטווחו כי בו הוזהר שאל ילאו משם ללכת לקחת אש זרה מבחוץ ימותו. וכן היה ענין נדב ואביהו וכמו שפרשתי בסוף פרשת ט. ואמרו וידוע אהרן כהן הרב רבי משה בר נחמן שהיה אהרן בוכה וזוטק במר רוחו ובאשר דבר משה שחק ולא בכה עוד ואינו נכון שירים קולו וינעק לפני האלוהים צוה חתימתו וצוה שמחת לבו. אבל פירוש וידוע אהרן הוא שנהפך לבו והיה כאבן דומם ולא נעל קולו בנבי ובמספר כאלל אב על בנים. גם לא קבל תחומים משה כי לא נותרה בו נשמה והדבור אין בו ולכן אמר וידוע אהרן שהוא מלאו דומם ושותק. והותרה צוה השאלה ה'. והנה משה רבינו דבר ראשונה על לב אהרן הדברים הנזכרים ואח"כ פנה אל קבורת המתים וזהו אל משהאל ואל אלנץ שיאיו אותם אל מחק למחנה לקברים כי עם היות ששם מחו לפני לפנים מקום שאלו לא שם שום אדם לא היתה חיובר הביאה אלא בהיותה ריקנית אבל בהיותה להויה משה שמואלה או לבדק היות רשאי להכנס שם. וזהו משה שיאיו משם אל מחו למחנה להגיד שנמקום שהיו נשרפים חטאות הצבור והכנס גדול שם יקברו אותם. וכנה צוה למישראל ואלנץ שיכנסו לביטל לשאת את המתים לפי שאהרן ובניו היו בכלל של נפשות מה לא יבא ומשה כהן הכהנים היה צוה ההוא ולזה צוה לאלו שהיו בני דוד אהרן ובאביהם היו עם המתים כמו אחים שיאיו מחו למחנה כחפצת הכפורים. אחר זה צוה אל האבנים אהרן ובניו שלא יפרעו ראשיהם רוצה לומר שלא ידלו שער באבנים שם אבנים בתפסורת או שלא יגלו את ראשם מלאו ושרע את ראש האשם כמנהג האבנים על מחסום וכן לא יקריבו בנדיהם כדי שלא ימותו בטוהם כאחיהם וגם על כל העדה יקוף השם. ולא תאמרו שני שרי צבאות ישראל נדב ואביהו הכמות נכל ימותו ואין אש שם על לב אל יבכו למתים כאלה ואל יגידו להם על זה אמר ואחיהם כל בית ישראל יבכו את שפרעם אשר שרף ה' רוצה לומר אל נדב ואביהו. אבל אחת מפתח הכל מועד לא תלאו ולא תמותו בהיותכם מפרצנים שמתוה של מקום והנכות המזבח כי שמן משחת ה' עליהם וראוי לנהוג בו כבוד וקדושה. והנה צוה אחר זה יין ושכר אל תשת לפי שהיה לב אהרן ובניו כלב אשם מזרס על שרפת בניו ומפני אזהרת משה לא היו יכולים לבנות ולספוד כראוי ומפני זה אולי ישתו יין כדי לנחך לרחת כמו שאמר חנו שכר לאובד יין למרי נפש ישתה ויכפר רישו הנה מפני זה בא הדבור האלה לאהרן יין ושכר אל תשת אשם ובין אחר וזלם לו צוה שתי מכות ומנוחת אליהם שחיתו. האחת בצמרו בנבואם אל אהל מועד ואין צוה בנבואם מורס כל הזמן אבל היא מקום בעבור כמו ויעבוד ישראל באשה. והוא נחש יחש בו. היתה' בחמשה ורבים כן. יאמר אין ראוי שתשתו יין ושכר בעבור שאדם צריכים לבא אל אהל מועד רוצה לומר להדליק את הנרות ולכרוך את השלחן ולקטור לעשות שאל הפעולות אשר צבייל שבהיותכם שכורים תחטאו בעבודתכם שם ותמותו והדבר הזה ישים חקת עולם לכם ולדורותי' ר"ל שזמן הביאה אל אהל מועד או לבשת אל המזבח אל תשתו יין ושכר. והכנה השנית שבעבודה אף ראוי שתשתו יין ושכר מפני שאתם מורס הסודר לעם ועל פון יעשו כדל בין הקדש ובין החול ובין השמאל ובין הסהור וגם שכלר הדיוטים אדם חפיר להורות את בני ישראל את כל החקים וכמו שאמר (מלכי נ"ד) כי שפתי כהן ישמרו דעת וחורה מפי'ו. ואף ישים אדם שבור מור' הבלם על פי אמתתה ולפניו בנות האל מביא' למקדש ומבוראת הסודה והחקים אלו במקום הזה יין ושכר אל תשת משום יורו משפטיך ליעקב ותורחך לישראל ישתו קטורה באסך. וכבר אמרו חכמינו זכרונם לברכה (רש"י ויקרא י"ט) שלא נאמר לאהרן ולבניו היין והשכר אלא יין כדי שזכרו והוא היין החי מבלי מים. הנה התבאר מורס למה בא הדבור הזה צוה המקום. והיותר נכון אולי הוא שהיויר שלא ישתו יין ושכר לא בזמן בואם אל אהל מועד לעבוד שם ולא בזמן שיורו הוראה לעם להבדיל בין השמאל ובין הסהור כי בזמן ההוא אסור לכהן הסודר והמור' לשחות יין וסותרם צוה שתי השאלות האחרות שם הם ה' וה'. ואחרי שהזכיר את אהרן ואת בניו בענין המחתה הוזהרם בענין עבודת היום שלא תבטל אש"ס שהיו אוננים והקדשים אסורים לאוהן. לכן אמר שיקחו את המנחה ויאכלוהו אלא המנחה וכן הסנה למה הוזהרם אכילה שמה לפי שקדש קדשים היא ולכן ראוי שתאכלו אותם במקום קדוש. ואל תאמרו שפנינו לא ואכלו לאכל כי חקך וחקך בניך היא מאסי

האומות האוכלים אותם שמנים וצריכים אין טיף ואין כושל בהם גם ים צ"ח אחרים ארסיים בעצמם שהם יותר מדיקים וממיתים בצליהם של הציור' תורה על אכילת' השאלה דב' בטומאות כי למע זה היתה נבלת האדם המת אבי אבות הטומאה והיה החמורה שבכל הטומאות בהיות מנו האדם יותר שזה האדם מנוי שאר המרכבים והיה ראוי שנגבל בהבמה' הסמא' תהיה יותר חמורה מנבל' האדם : השאלה דה' למע הים האדם בהיותו חולה מטמא גם בהיו גם בהיותו זכ ומלרע והאשה נדה ויולדת ולא היו כן הצ"ח שבהיותם חיים אינם מטמאים לא בהיותם צריאי' ולא בהיותם חולים והיה ראוי שהאדם בשלמותו יהיה בטומאה יותר קלה : השאלה דה"א למע זה נבלת העוף אינה מטמא' לא בנמנו ולא במשא אלא בהיותה צבית הבלים' כמו שזכרו חז"ל והיה ראוי שיהיה דינה בזה כדין נבלת הבמה' הסמא' ולמע לא זכר הכתוב דבר מטומאת נבלת העוף כאשר זכר מנבלת הבמה' הסמא' : השאלה דה"ב למע לא זכר הכתוב' דבר מטומאת נבלת הדג : הטמא והיה ראוי שיה' דין נבלת הדג בטמא כדין נבלת הבמה' בטמא או לפחות כדין נבלת העוף הסמא' לא שחפצו נבלת הדג מכל עומאה לנמרי' . והנה מפרש הפסוקים באופן יחודי השאלות האלה כגם :

יִדְבַּר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן וַיֹּאמֶר . וְזֶה הַחֵיִם אֲשֶׁר תֹּאכְלוּ עַד וְזֶה אֵלֶּה תִּשְׁקְלוּ מִן הָעוֹף . אחר שהוקם המשכן והושמו בו כהני ה' וזה להם שלא ישחכרו מפני שעיי ישראל עליהם להודיעם את דבר ה' להבדיל בין הקדש ובין החול ובין הסמא ובין הסהור . ולהורות הקי' שהם הוצרך יתבאר לדבר אל משה ואֶל אֶהֱרֹן יחד ולקדושה מה הם הצ"ח הטהורי' לאכילה . והנה הם השמאים שאין ראוי לאכלם וזה אם הם הצ"ח הטהורים על ד' ואם במשקוף ואם צהרי כדי שיוכל להבדיל בין הסמא ובין הסהור . והנה הם הצ"ח הטהורים הם לשניהם יחד למשה ולאֶהֱרֹן כדי ששניהם יכתוב זה וזכרון בספר הטהור' ולאֶהֱרֹן כדי שיהיה לישראל בין העמא ובין הסהור ומה הוא המותר ומה הוא האסור . ומפני שהעמאים נגבלת בהמה ושרץ יהיו נשמים שלא יסמאו מקדש וקדשו הוצרך להודיעם דיני הטומאות . וזה טעם במכות הפרשיות האלה ובאדם במקום הזה . והנה אמר וידבר ה' אל משה ואֶל אֶהֱרֹן לאמר רוצה לומר לאמר לישראל והסוף לומר עוד דברו אל בני ישראל להגיד שגם הצדור הזה לצ' חליות האחד כדי ששם יבא אדם לשאול מהם אם זה החי הוא טמא או סהור ואמר אליהם רצ' לשאול אם זה הדבר אשר צוה ה' ומלמד מה שישנו לשאול מהם עוד לזכור שדבריו אל בני ישראל רוצה לומר שיש להם להתחיל מהב"ח הטהורים על ארבע על פני האדמה . ואמר זאת היתה אשר תאכלו הוא כולל לבהמה ולחיה כי שני מיני הב"ח קראם כלם בשם היה כאלו אמר אלה הם החיים אשר תאכלו ולכן במקום שנאמר בהן זאת כמו שאמר בתורה זאת הבמה' אשר תאכלו הוא להודיע שבהם חוללה הבמה' ואמר הכתוב זאת החיה אשר תאכלו מכל הבמה' אשר על הארץ . והנה זכר בבמה' שני הנאים להכיר שהיה טהור ונאכלת באמרו כל מפרס' פרסה ושוכעת שפס פרסות מעלת גרה בבמה' אותם תאכלו רוצה לומר שכל בהמ' שהיא נעלה פרסה והפרס' בשוכעת וחלוקה לשנים ים לה התנאי' הראשון מהספר' . והתנאי' השני הוא שחיה' מעלת גרה רוצה לומר שמעלי' במאכל מן הנגרות ומחורת אותו אל פיה כי בהיות לה שני התנאים האלה היא טהור' ורואיה לאכל . ומפרסת פרסה הוא לשון החור' ולכן ציירו ושוכעת שפס שיהיו נפרסות קרועות מלמע' ומלמעל' מלסוף (שפי' ג"ח) הלא פרום לרעב . ואין הכוונ' באלה התנאים שבעצמם חס' בבמה' טמאה כי הם אינם עושי' טהרה בעצמם אלא הכוונ' בזה היה ששם סימנים מורים על היות הבמה' הריה טהורה והעדרם מורה היות' טמאה והטעם בזה שהבהמות שיש להם סימנים האלה על הרוב נשרם נאות לאכילת האדם מפני ששבת עלות הגרה היא שאין לה סוחות צלחי העליון כדי לתחון מאכל' ובעבור זה לא תוכל לאכול עצמות רק עשבים שתכלתם שלמים וכשיתרכבו בדרם מפני החום העצמי מעל' אותם דרך הגרון וסוחות אותם בלסתותיהם ובולעםם שנית ומיני הבהמות האלו הם שמונת וסוחות מאכל האדם לפי שימלאו פיהם חמיר ככל מקום גם שחבם יותר שזה לסי ששם יצאו מהשעב לח ויבם ומפני זה לא התייחד בהמות האלו אצוריות וטורפות ולא דוגיות . ויורה עוד על זה שפרסותיהם שסוחות ורחבות שאין צריכות לשנים ולפרסות כמו החיות הטורפות שמוזנס בשר ודם ועצמות שילדו צאובל אותם מזג חם ויבם אצוריות חמה ושקף אף אכל אלה הולכים על הארץ לאכול משעב השדה . וכבר ביאר הנביא ע"ה (שם י"א) שבזמן הנאולה העמידה ארץ בבקר יאכל חנן . ובעבור זה לא ירעו ולא ישחיתו ושינור הזאב עם הכבש וגמר עם גדי ירצן ופרה ודוב תרבינה לפי שאכילת הבשר והדם והעצמות שאובלי' הב"ח טורפים הוא סבה לרוע מעמם והיותם דורסים וחופשים מה שאין להם . וסעבם בעבור זה הבין להם הפרטים והשנים לטורף טרף לחמום . אמנם בהמות הטורפות אשר מונע עשב השדה הכין להם הטבע סרחות שכוונות ורגלים רחבים לנרץ להיכנס על הארץ ללקוט מזונם ממנה ולא נתן להם הטבע עומות . לפי שאינם צריכות למאכל העשב ולזה היו סימני הבמה' הטהור' שיהיה מעלת גרה ומפרסת פרסה כי זה מורה על טוב מונע שאיני' טורפת וחומסת . ואף להקשות מהחזיר והשפן והנמל לפי שאלה נאחת סבעם לרוב החומר הלצני' הנוצר בחזיר ונמל והחום היבם המופלג אשר בשמן כי הוא יתבצר יודע הסעבים ובורא כל בשר הכיר יודע מה היה המזון הנאות למנו האדם רוצה לומר לזכר נפשו והחזיר לנו ואשר אינו כן אכר אותו . וזהו שאמר הכתוב כאן אף את זה לא תאכלו ממעלי' הגרה ומאפרסיה' הפרס' את הנמל שאף ע"פ שהוא מעלה גרה ויש בו א"כ אחד מסימני הספר' הנה כיון שאין לו התנאי' האחר והוא הפרס' אינו מפרס' טמא הוא לכן . וכן השפן כיון שיש בו אחד מהסימנים ואין לו השני וכן הארנבה שהוא אכר צפני עמא ויש לומר שזהו והנקב' נקראים בשם ארנבת או שיהיו זמן זמן וזמן נקבה ואין לה אשפיר כפי החולל' אכל שמות החיות הם נג' דרכים . הראשון זכר ונקבה כמו סר פרה כבש

מאפי' ה' ומי העבד שלא יאכל מה שיחן לו אצוריו מעל שלחן אצוריו כי מרפה היא לאצוריו . והמנהג היה פסולת הנותנת מאפי' ה' אחר הקמיצה וההקטרה' וכן חזק התנופה ושוק התרומה' של גלמי צבור עם היות שלא תאכלו אותה במקום קדוש אלא המונח כמנהג לפי שאינה צריכה חורף הקלעים עכ"ל תאכלו אותה חורף מן העזרה במקום טהור שהוא חורף מחנה ישראל שאין זכ ומלרע נכנס שמה והשלמים הם תוכל לאכול מהם אחר ובנין ובנותיך . ואחרי שנתן דין אכילתם במנהגם ובשלמים של משה בעד שער החלאת של צבור ודרש בעדו להאכילו גם כן לכהנים וסגידו לו שהם שורף מחורף למחנה כדן ספרים השפרים . ואמר והנה שורף . להגיד ששורף על ידי אחרים כי הם לא יסורו אותו יום ללאת מפחה אצל מועד . ומשה חלק כבוד להסרן ולא הוכיחו אצל קוף על אלעזר ועל איתמר ואמר הנותנים הלא סחמם מלשונות דבר מבלי צווי' התרלו למות כלמיתם וזהו הנותרים . והוכיחם ואמר מדוע לא אכלתם את החפאת במקום הקד' ואחז"ל (שם י"א) ששם שיערי החפאת נקדשו בזהו יום . שער של צבור . ושער נחשון . ושער רשע חש . ומלם לא נשרף אלא זה . ונחלקו בדבר חכמי ישראל כי מהם אמרו שפני טומאה שנועה בו נשרף . ומהם אמרו שפני חיות נשרף לבי שהוא קדש דורות אצל בקדש ששם סמכו על מה שאמר משה במנהג ואכלו מזות . והיותר נכון לפרש הוא שאלעזר ואיתמר בהיותם נאפרם לא הרגישו בדבר כדלוי' ולביות שער החפאת של צבור שלחו אותו לבית השפירפה כפר החפאת של צבור וכאיל של עולתם כי טעו בנשנם שהיה הדין בכל חפאת הצבור שזה . והנה משה דרוש דרש שתי דרשות מפני מה נשרף השער הטהור ומפני מה אכלו שאר השעירים רוצה לומר של נחשון ושל רשע חש וזהו מדוע לא אכלתם את החפאת רוצה לומר מאותו שער במקום הקדש שהוא בחצר שהוא הפורה כבאר קדש' בקדשים כי הנה אותה נתן לכם השם לאכלה לשאת את פון העדה . שהכהנים אוכלים והכהנים מתכפרים כי הנה לא הוצא את דמה רוצה לומר של זאת החפאת מהשער אל הקודש פנימה לשחממרו שאמר הכתוב וכל חפאת אשר יוצא את דמה אל אהל מועד לכפר בקדש לא תאכל בשרה שערך וכוון שלא כובא מדם חפאת השער הנה אל הקדש פנימה היה ראוי כי אכול תאכלו אותו חפאת במקום הקדש ולמה אם כן לא עשיתם כן . והנה אהרן השיב על דברי משה בעד בניו ואמר הן היום הקרינו רוצה לומר אל חתמה אצוריו אם בני טעו בדבר הזה כי הן היום הקרינו ישראל את החפאת ואת עולתם ובני הם מפני זה מתחיל' בעבודת הקרינו ולכן אינו מן התימה אם היו שונת דין החפאת בזה . ויש עוד בהתלולותם סבה שנית והיו שערך רע שערך לנו היום הנה צמות אחיהם ומי הוא זה ופי' זה הוא שיקרה לו מקרה כזה ולא יתר לנו ממקומו ולא יחמא נעשיו וזהו אמרו ותקראנה אותי כאלה ואין אם כן אכול חפאת היום כי אין אדם נחשם על זערו לשחשכה ממנו הלכה כל שכן למתחילין בעבורם והיוותר נכון בעיני שיהיה נתן כלן שתי סבות לשלא היה ראוי לאכול את שער החפאת ביום שהוא . ה' הוא אמרו הן היום הקרינו רוצה לומר ישראל את החפאת ואת עולתם כלומר והיה דעתם להקרינם לנבוא ולכן לא זכר השלמים כי גידוע היה שיאכלו מהם הכהנים ואף הכהנים אכל חפאתם ועולתם הן היום הוא היום הראשון שהפחילו ישראל להקרינם ועם היות דין החפאת שיהיה חלקו כאלל לכן הנה לטיות זה היום הראשון בהטבת המונח לא היה ראוי שיבואו מיד הכהנים לאכול מהחפאת אלא שיהיה בזה כלי לנבוא כמו העולה לסורחת השעם שהיה . והסבה השנית היא אמרו ותקראנה אותי כאלה רוצה לומר ממימת שני בניו הנדולים ובהתחבר שתי הסבות האלה האוכל צער אצורים ואכלתי חפאת היום הראשון הזה בהטבת המונח שייבם בעיני ה' באמת לא ייבם בעיני כי יותר טוב הוא מפני כבוד היום והתקרה שערך שהחפאת והעולה שיהיה יסיון כליל ופאר סימנים נעשה ונשמע כאשר צויה . וישמע משה בעצמה הזאת וייבם בעיניו שלורחת ששם היה כן ראוי לעשות :

יֹא (א) יִדְבַּר ה' אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר זֶה הַחֵיִם אֲשֶׁר תֹּאכְלוּ עַד וְזֶה אֵלֶּה תִּשְׁקְלוּ ויש לשאול בזה השאלות : השאלה הא' למע זה היתה החמורה לאכול הבמה' המפרסת פרסה ושוכעת שפס ומעלת גרה ואפרס' בצליה' כבהמה שאין בה התנאים האלה ומה הוא כסוב ויהיו שם בתנאים האלה שבעצמם תהיה בבמה' טהור' ונלםת היתה טמאה : השאלה הב' למע דברי הים הוכשרו אותם שיהיו להם סנסיר וקשקשה ואכרה תורה כל מה שאין לו חיה כי מיני דגי הים הם רבים ואין שלמותם הסנסיר ולא הקשקשה : השאלה הג' ביחוד הנדול שגם במקומו הדג' והשרים אם צמה שאמר שלשה פעמים שקן הם כי ראשונה אמר שקן הם ושקן יהיו לבם מבשרם לא תאכלו ושנית אמר כל אשר אין לו סנסיר וקשקשה צמים שקן הוא לבם ואם צמה שאמר שתי פעמים כל אשר אין לו סנסיר וקשקשה וגומר והיה די באחד מהם לענין האכרה : השאלה הד' כמו שנתן הנאים או סימנים בבמה להבדיל בין הטמא ובין הסהור וכן בדנים להבדיל האסור מהמותר למע לא נתן גם כן סימנים בצוף האלו תאמר זקן וקורקנן נקלף ולמה לא נאמר בו את זה תאכלו ואת זה לא תאכלו : השאלה ה' בהתירה שיהיה נפסוקי' העוף כי הנה אמר ראשון' כל שרץ העוף שהולך על ארבע שקן הוא לבם הכי שאמר אותו בהלם אחר כך חזר לאסרו וכל שרץ העוף אשר לו ארבע רגלים שקן הוא לבם הכי בהתירה מנארת : השאלה הו' צמה שזה שהבהמה' הטהור' אשר חמות מעמא הסמא את הנוגע בטומאה אכל בהכמה שנשחטה (לצלי' אינה מטמאה והוא זכר מלך כי הנה השחוט' כבר היה ממה ומה שהסר שיש בין השחוט' לאשר ממה מעמא : השאלה ו' ביחוד אשר יראה בפסוקי' אשר נסוף הפרסה שאמר ראשונה אל תשקלו את נפשותיהם בכל השרץ וחזר לומר ולא תסמאו את נפשותיהם בכל השרץ הרומש על הארץ והוא דבור כפול כי השקן והשחוט' שניהם ענין אחד : השאלה ה' למע לאסרו המאכלות האלו שזכרו בפרס' בבמה ובצוף ובדגים והם האם מפני דריאות העוף ועוב מזגו עיניו הרואות כל

בנפשו. והב' לשון זכר לבדו כמו שזר וגמל ושמן והדומים שלא מוכל לומר נמלה ולא שפנה. והב' שחמיר הוא בלשון נקבה ואף הזכר כמו ארנבת חסידה אפסל וכיוצא בזה. וככה החזיר שם שהוא מפרים פרסה כיון שאינו מעלה גרה שהוא התנאי האחר הנה הוא שמא כי לא יהיה סכור אלא בשני התנאים או הסימנים כמו שזכר לא באחר מהם. והזכרה בזה השאל' הא'. וחז"ל נחמו סימני' בחיות הספורות למי שלא יכירם אם הם ממעלי הגרה כאשר הם בעלי קרנים. והפעם כי כל בהמה וחיה כמעט' גרה שאין לה מוחות ומעלי' הנה העצמות שהיו ראויות להיות' מוחות העלה אותם העצם אל הראש ותשובתו' שם קרנים כי אלה העצמות מדרגם להחזיק אחר הליד' ולזה הקרנים והמוחות העליוני' מתחדשים בצמחות אחרי לידתם מעט ולא יולדו עמם. ואורך בהמות לקרנים הוא להלחם עם המזיקין כי לא יוכלו לדרוך ולנשוך. וכן הפעם בעופות יש מהדורסים מה שיש להם זפרני' חדים ואין להם אצבע יתירה למעל' מרגליהם. אבל העופות הספורים רגליהם רחבים לנזק הליכתם על הארץ לקבץ מזון על פני השדה ולכן יש להם אצבע למעל' מן הרגל שלא ימנעם מן הסליד' ודומים לזה לבמה' מפרסת פרסה השסוע' וכן יש להם זפק וקורקבן קלף לנזק פחינת המאכל פעמים כי היו בזה כמו מעלת הגרה בהמה' רק העורב דומה לחזיר ויש לו אחד מהתנאי' רואה לומר שיש לו אצבע יתירה ואינו דורס אבל אין לו זפק ואין קורקבנו קלף. ויש גם כן מהעופות כעמלים בספר זה הדומים לגמל והשפן והארנבת בהיות בהם אחד מסימני' סהר' ולא כשני וכו' אמרו כל עוף דורס סמא והוא החולק את רגליו ואף אם יש לו זפק וקורקבן נקלף מאשר אלה הדורסים הם חומסים וגולי' בעצמם ומנעם רע לא יזנו רק בסרסם. ולכן אכליתם אסורה. וזמן שהיו שתי הנאים בצמחות סהורים ושנים בעופות הסהורים כן זכר שני הנאים דגנים הסהורים וזכר שאמר את זה תאכלו מכל אשר במים כל אשר לו כנפיר וקשקשת במים ואשר אין להם כן שקץ הוא להם. וכבר חשבו אנשים לתת טעם בזה שהדגים בעלי כנפיר וקשקשת יוכלו לשוט במים בכל המקומות ואשר אין לו כנפיר וקשקשת אין להם כן יעמדו תמיד בקרקעית המים ומפני זה הם עפרים דומים רע. ואין הדבר כן אבל הסנפיר וקשקשת הם נולדים בדגים ממוחזרות בטבע אשר בהם ולכן ישאר נופם נקי ופיו לאכול מה שא"כ דגים שאין להם סנפיר וקשקשת שהם לחים מאד וכל נופם ומוחזריהם נפגמים בנופם ולכן היו עמלים. והזכרה בזה השאל' הב'. והנה אמר בפנין הדגים בימים ובנחלים. לפי שיש בדגים הבדל טעם מהנולדים בים המלח למה שהם נולדים בנחלי המים המתוקים. ולכן נהן בגמרה כוללת בכלם. ואמר מכל שרץ המים ומכל נפש החיה אשר במים רואה לומר בין שתדיעו מהשרצים או מהדגים משפט אחד להם והנה אמר כאן שקץ שלשה פעמים ואמר שני פעמים כל אשר אין לו כנפיר וקשקשת. לפי שיש מהדגים שיש להם קשקשת בהיותם בחוץ המים וכשילאו משם יניחוהו כלו במים וילאו בלחם ולכן אמר כל אשר לו כנפיר וקשקשת במים בימים ובנחלים אוחס תאכלו. אבל אשר אין לו כנפיר וקשקשת בהיותם בימים כהם אוחס להם בטבעם קצם בהם ונועלים אותם כדבר הנמאם אלא האדם ולכן כמו ששקץ הם להם בטבעם ככה שקץ יהיה להם כפי המצוה הזאת שמבשרם לא תאכלו וננחלתם לא תטעו כי שקץ הם. ומלת שקץ ענינו אשר קץ כמו קלתי בחיי. ולפי שאולי יאמרו הנה שלא נאכל מהם הוא דבר ראוי כיון שבשרם רע אבל לענין הטעם צמנע למה נשקץ את נבלתם. הנה מפני זה חזר לומר שנית כל אשר אין לו כנפיר וקשקשת במים שקץ הוא להם כאלו אמר צמנעל' ממך אל תדרוש ולא תבקש טעם למצוה. כלל זה יהיה בידך כל אשר אין לו כנפיר וקשקשת במים שקץ הוא להם רואה לומר בין באכילה בין בצמנע' והזכרה בזה השאלה הב'.

ויג' זאת אלה חשקו מן העוף עד סוף הסדר. אחרי שזכר בהמה הארץ ודגי הים וכן העופות. והנה זכר הדגים ראשונה ואחריהם העופות לפי שבדגים יש שני סימני' סהרם כוללים כלם כמו שהם צבחה' ונחיה. ומפני שהיו הדגים דומים לבהמות בהיות סהרם ע"פ שני הסימני' נסמכו הדגים לבהמות. אבל העופות לא ראה הכתוב לתת בהם סימני' ידועים כי אותם הסימני' שזכרתי בהם הם כפי קבלת חז"ל. והיה זה לפי שהסימני' ההם בעוף הם צמנימיותו צופק ובקורקבן. והיה ראוי שיהיו בהם הסימני' מנחות כדי שכל רואיהם יכירוהם ולכן לא ביארה הסדר. פמני' העוף הפנימי' כאשר זכרה החיצוני' בהמה ובדגים אבל זכר הסימנים העממי' בעופות ולא זכר הסהורים מהם יען היו מיני העופות הסהורים רבים ולכן לא אמר ואלה חשקו מן העוף. והעופות שלא אמר הרי הן בכלל מוחזרות אמנם במתנה הזרה כשהואיל משה בחר את החור' ביאר שמה הצמחות הסהורות הראויות לאכיל'. ובשוף אמר כל צפור סהור' תאכלו כמו שיתבאר שם. והזכר' השאלה הד'. ואמר עוד כל שרץ העוף והחולק על ד' שקץ הוא להם. לפי שלפעמים העוף שורץ על הארץ ועושה שרצים שילכו על ארצם ופעמים יעוף בגופו. ואמר הכתוב ששקץ הוא לבד מד' מיני חגבים המזכרים שהם מוחזרים ובהם חולכים על ד' ויש להם כרעים ממעל לרגליהם והם קרסולים גבוהים יותר מרגליהם שזרין לנחור בהם על הארץ כשירצה לקפוץ יסמך על כרעיו עד צמנע' כפיו האופים את רוב גופו. וסימני' החגבים הסהורים הם שיש להם קרסולים וד' רגלים וד' כנפים וכנפיו חופים את רובו וראשו ארוך והוא הנקרא חגב ולמש' נאמרו וכל שרץ העוף והחולק על ד' לפי ששם נהן בכלל שרץ העוף והחולק על ארבע כלומר אך את אלה הסימנים שאמרו תאכלו ואינם בכלל שקץ. ואחרי שפרט אותם אמר וכל שרץ העוף אשר הוא מארבעת רגלים שקץ הוא להם. כאומר אמנם כל שאר שרץ העוף אשר לו ארבע' רגלים חוץ מאלו המזכרים שקץ הם להם ואינם בכלל אלה הסהורים אלא מכלל העמלים שזכרתי בראשונ'. והזכרה בזה השאל' החמישית. ואחרי שזכר בעלי חיים הסהורים לאכיל' והעמלים לשקץ בא לבאר מה הם אשר יטמא כל הנוגע בנבלתם ואמר ולאלה חשמו רואה לומר לאלה שאמרו אחר זה תהיו עמלים צמנעם וצמנעם

מהם נבלת בהמה וחיה עמאם. ואמר וכל חולק על כפיו וכל החיה הסולכת על ד' ולא על פרסותיו. והוא כגון כלב ודוב וחזול. וכן זכר שמונה שרצים שכל הנוגע בנבלתם יטמא עד הערב שזרין סבילים והערב שמשו ואחר יאכל בקדשים אם יראה. אבל אינו מטמא בגדים שעליו צמנעם רק צמנעם. ואמר וכל אשר יפול עליו מהם צמנעם להניד שצמנעם לא יטמאו אלא אחר מיתתם וכמו שאמר למעל' מצמנעם לא תאכלו ואת נבלתם חשקו והנה זכר שמונה שרצים שאלה שהם מטמאים צמנעם לפי ששאר השרצים אינם מטמאים וזכרם וזכרם לפי שהוא רב ולא הוצרך לומר שלא יאכלו אותם כי כל שרץ הארץ אסור באכילה. ואמר וכל אשר יפול עליו מהם צמנעם יטמא להניד שצמנעם השרצים שאלה הם אלוהי' הסומא' לפיכך את הכלים צמנעם. ואמר במים יוצא וטמא עד הערב ששכלי הסוף יטמאו במים ואחרי הפסול' והערב השמש יטמאו ויטמאו. וכל כלי חרש אשר יטל מהם רואה לומר אחד מן השרצים אל חובו אפילו שיהי' חלוי באיורו בעדשה מן השרץ יטמא כל אשר בו מבלי שיגע בו. כי כמו ששכלי מקבל טומא' מחזירו צהיית השרץ חלוי בו באיור כן יטמא כל מה שבאיורו ואמר ואיורו חשקו להודיע שאין לו סהרם במקומו ולא צמנעם ואין לו תקנה חסני' ששכלי מאוס יבלע ולא יפלוט ולזה אפילו איורו סמא עממא. וטמא סהרם ומבדיל בין הדגים המקבלי' טומאם שהם הוא מכל מאכל אשר יאכל שחלש מחבורו ואינו מחוסר הליטה רק מוקף לשאכל אשר יוצא עליו מים קודם צמנעם הנה במים זמנורו והבשירות לקבל טומא' כי רוב מיני המאכלים ירחוץ במים קודם שיחזקו למאכל האדם. ואמנם כל משקה אשר ישחך מים או יין או שמן ודומים כשהוא חלש בכל כלי יטמא ואינו זרין בכשר על ידי מים ודרשו חז"ל (בסוף דף כ"ט) יטמא יטמא כלומר יטמא לפיכך ויטמא לאחרים מכלן שהמטמאים עוליים לקבל טומא' בלי הכשר מים להיות ראשון ופוסם שני בקדש. והפעם בזה שהמטמאים זריקין להיזח רקיים מאד לשוחים אותם. והנה אמר כל אשר בחובו יטמא אין ראוי שיזנן רק באוכלין מטמאים. אבל לא כלים שאין הכלי מקבל טומא' רק מאכל הטומא'. וחזר ואמר וכל אשר יפול מנבלתם עליו יטמא כליהם כלים הוא חסר וכירים שהם כללי חרש גדולים אפ"ס שהם חוקק בהם תמיד לא ילאו משומאם ולזה יתנו כי טמאים הם לעולם ועמלים יהיו להם שאם תחום עליהם מלונתם יטמאו צמנעם טומא'. אך ענין זכר מפני שקדם שהמטמא' שכל כלי יטמא בא לסדר במים שהם מחבורים צמנעם וזכר מקום שיהיו המים סהורים אם נפל בהם שרץ ופרס שנחלשו המים. וסי' ענין מקור מים חיים ואשר בחוץ הבנין נקרא צור והמקוונים בקרקע מבלי בנין וחפירה נקרא מקור מים ודרשו חז"ל מאמרו יהיה סכור כי הסובל צמנעם יטמא לא במים שאובין ותלושים בכלי והנוגע בנבלתם יטמא רואה לומר הסובל ושרץ בידו בעודו במים יטמאו על כל דע' וזע' חסני' שאמר למעל' כל האוכל אשר יאכל אשר יצא עליו מים יטמא יכול הזרע הזרע בפרוץ מהזרע לזה אמר סכור. ואמנם כי יתן מים על זרע חלש או יוכשר לקבל טומא' כאומר למעל' אשר יצא עליו מים רב בא טמא להדם שזריקין המים שניתנו על זרע ברגל האדם וזה נדמו מהמסור' שנכתב. וכן יתן ודרשו יתן דומיא דכי יתן ברגליו. ואחרי שזכר הסמאים צמנעם' הסמא' ובשרץ השמא' זכר עוד בהכחות הסהורות שאם מהו מעמאם יטמאו הנוגע בנבלתם. ועל זה אמר וכי ימות מן הבמה' אשר הוא להם לאכלה. רואה לומר כשהמות מעמא' בהמה שהסהורות הראויות לאכיל'. הנה שם היתה כשהיא נשחטת לאכיל' אינה מטמא' את הנוגע הנה הצמח' אשר כזאת לפי שמהם מפמא' כל הנוגע בה יטמא וקבלו רז"ל שמהם שאמר הכתוב בנבלתם למדנו שהנוגע בצמנעם או צמנעם או צמנעם ובעלפנים או עוד שלא אינו מטמא כמו נבלתם שסיא' הכשר בנוף שלה ויזון שהוא קבלה נקבל. ועל' הפעם כל הנוף בפסלי חיים ואיבריהם הם בכלל הנבל' כי הסומא' הוא בנוף המת ואיבריו הם חלקי גופו. והפעם בזה הוא שהצמח' צמנעם' אינה מטמא' וכן כאשר נשחטת לאכל' לא חשמוא' לפי שלא נשחט ולא נפסד מזהו ופנעה מחמת חולי או מיתה כי היא נשחטת בהיות' בריאה וחזקה. אבל כשמת' מעמא' מחמת חולי כשר נפסד מזהו ונחשטש נופם. ולכן היא מטמא' כל הנוגע בה או בטמא' אותה כדבר' ארסי'. ולפי שהפסד והבטוש ימסר להיות צמנעם בעצמות ובגידים בקרנים ובעלפנים ובטור לכן היה הנוף שהוא הנבל' מטמא' ולא שאר האיברים בלבד כפי קבלתם ז"ל. והזכר' בזה השאל' הו'. ואמנם אמרו עוד. והאוכל מנחלת' יכנס בגדיו הוא להניד שהאוכל מנחלת' רואה לומר מנופה יטמא כהו הטמא' אותה שהרי הוא נושאם צמנעם אף אם לא נגע בה. ולכן יהיה דין האוכל כדון הטמא' אותה שיכנס בגדיו וטמא' עד הערב ואמנם אמרו וכל שרץ הארץ השורץ על הארץ שקץ הוא לא יאכל יראה שאין בו צורך כי כבר באמר באכיל' השרצים בפרשה שלמעל' אבל ענינו שכל שרץ חוץ משמונת השרצי' המזכרים למעל' גם הם טמאים לאכיל' אך לא למנע ולמשא' והחולק על נחון הוא הסולק על פסנו שאין לו רגלים ומרבה רגלים הוא יותר מד' ובהם הכלים הכתוב להודיע הנפלות הסמאות מן הבמה' ומן השרצים ולכן אמר אל חשקו את נפשוהיכם בכל שרץ השורץ רואה לומר לא באכילהם ולא צמנעם בהם ובמשא' וזה מאמר כולל וחזר ופירש מיניו ועל איסור האכיל' אמר אל חשקו את נפשוהיכם בכל שרץ כי האכיל' חשקו הפנע וממה שאמר השרץ השורץ על הארץ למדנו שהשרצים הנולדים מסעשש צדברים הנאכלים אינם אכורים באכיל' כל עוד שלא יהיו שורצים על הארץ. ועל איסור המנע אמר ולא תטמאו בהם. וכנגד המשא' אמר ונעמאמם נס. וחז"ל דרשו (יומא דף ל"ט) ונעמאמם בהם אם חשם מיטמאים אמר אף אני טמא אחסם לעולם הבה ובישיבה של מעל'. ונהן הסכס בכל הדרהק' הזאת מהסמאות באמרו אני ה' אלהיכם והתקדשתם ויטמאם קדושים כי קדוש אני רואה לומר אחסם עבדי ומשרתי ולכן ראוי שממני תהיו וכן חששו וכמו שאני קדוש ונבדל מכל חומר ונשמות לביוחם חסרון. כן ראוי שאתם תתקדשו צמנעם וצמנעם וצמנעם

דבר מטומאת נבלת העוף. וה' למה לא זכר הכתוב דבר מטומאת הדגים העומאים. וכמו שזכרתי כל זה בשאלות. והרלב"ג נהן הסנה בזה שהעל' והכבוד הנמצא באלה על כל המורכבים אינו מפאת החומר אבל הוא מפאת האור ולכן כשנעדרה האורה האנושית שמפני העדרה המוח בא על האדם. היה המת יותר חסר ומשמאל עומא חמורה ומפני זה הב"ח הם למטה מטומאת האדם כמו שאריתם היא למטה מזרעו. ובעבור שהיו הב"ח לחולת האדם ובאלה נעדר מהם אורו וטוהלת היו מטמאים וזמן שהאור בא. ואינו נכון צטני:

וה' שיראה לי בזה בלו הוא מטומאת מה האדם היתה אבי אבות הטומאה והחמורה מכל הטומאות בבחינת הפועל ובבחינת המקבל וראוי בבחינת הפועל לפי שנבלת האדם כרחוקה מיוק מאד ומולידה עפוש רב בכל כביצותיו ומפסיד אורו בנית שהוא בו. ולזה אדם כי ימות באהל כל הבא אל האהל וכל אשר באהל יסמא והיה זה לפי שהאדם בטבעו יותר שור המזג מכל המורכבים היה שבהפסד מזגו וזיאתו משווי יסר מאד אל ההפסד והשחת' מכלם. כי הנה יקרה לו כמו שיקרה למאונס השנים שבהיות הכף האחד השור לקף השני בהחלס כשישימו דבר מועט בקף האחד תרד למטה לארץ והדבר המועט יהיה אוחה הרבה מפני שביציאתה מן השווי תטה אל קצה ההפלה והסרחקה ממנו. וככה נוף האדם צדיותו חי מזגו הוא היותר שור שאפשר וכשימות יא' מזגו מן השווי כל כך שפחאום צמותו יהיה הסרחון וירבה העפוש בשעה אחת יותר ממה שיהיה לב"ח אחר שמת שיום אחד או יומים יעמוד מצלתי סרחון כלל. הנה אם כן מפאת הפועל שהוא נוף האדם תהיה טומאתו חמורה מאד. ואמנם מצד המקבל המהפסל הוא לפי שהדבר ישל בדומהו יותר ממה שיפעל בזה שאינו דומה לו ולכן טומאת האדם יקבל ההתפעלות ממנה יותר אדם אחר דומה לו ממה שיקבל ויתפעל ממנה צ"ח ממין אחר. הנה ההבאר למה היתה טומאת אדם המת יותר חמורה והותרה בזה השאלה הט'. ועם זה נשיב גם כן לשאלה הי' מטומאות האדם החי המהפסלות שחייבה החורה בענינו שהנה האדם החי מטמא צדיותו מזרעו או צו בעל נדה או זבה ויולדת וטמא מח מפני שהזרע הוא עפוש והפסד גדול בנוף האדם וכן הוצ' ובעל נדה ויולדת וזבה והטמא מת שנעשה משחת וטמא ומוזהם בטבעו ומזגו מפני המת שנתקרב אליו או שאר המעופפים שנתערב עמהם וכן אוכלי בשר החזיר השקץ והטעבר שכלם יפסידו ליחוייהם ורוחיותם בזה וכדי שהאדם יזהר מהתענף בדברים המהפסדים והמעופפים בהם ואסילו לבא באהליהם ולנגוע בכל טמא ומשאם ומושבם ומשכב' פן ידבק בו מאומה מהחרס אבל שנספח חתענס וחקון בה חייבה חורה אל הטמא שיביא קרבן ולהיות נגדל מן העש מחון למחנה הקדוש עד שירחץ ויחליף שמלותיו כי אז יסמר בכל כחו להשמר צמנעם אך דם הכדור שהוא הכרחי לגש' וסבת צדיותה לא חייבה חורה שחבית קרבן בטהרה אבל שחש טמא שבת הנעול הולא מנופה. רק הזבה שפועת יותר מהמנוגה הענעי ימים רבים בלא עת נדתה וכן הוצ' כי זה יקרה ממותרות החומר הבולתי ישר המזג וכל שכן המזרע הצריכה להם החורה שיביאו קרבנות כפרה בטהרתם וכן היולדת והמפלת לרוב המותרות הנמאסות היוצאות מהם זוש שיביאו קרבן אבל קטן. שחי חורים או שני בני יונה. אך טמא מת וסבול יום מצעלי קריין וטמא מנע שרץ והבא באהל מזרע לא הצריכה כפרה כי לא יוכלו רוב בני אדם להזהר מהם אף אם יודרו כל יכלתם. והנה צטנין האדם מפני שהפסיד ליחיותו ועפושיו יותר מזיק וכל שכן לגש' מינו שיערם חורה כל הנזק הזה להזהיר בני אדם מכל טומאה. אבל צטנין הב"ח שטמא בני אדם בהם לא היה אפשר לעשות בהם כחיהם בזמן המשמרה והחקה הולא. ובהם שמוטות הולא"א אינם מויתרות לאדם כמותרות האדם שהוא ממוין ולכן היו הב"ח מטמאים הם והיואל מהם צחיהם כאלה כי אם צמותם והותרה בזה השאלה הי'. ואמרו גם כן שהיו הצהמות והעורות מטמאות צחיהם ולא צחיהם לאכלה לפי שהצהמה הנשחטה היא בבדיאותה וטוב מזה ולכן לא ימלא בה הפסד ולא עפוש מתפשט צחור ומזיק לבני האדם הנוגעים בה. אבל כשחטה הצהמה מטמא אין ספק שמתה מחמת חולי ועפוש ולכן תהיה מוקת צמנע וצמא כי גם בעטור זה אסרה החורה העריפה וזאת לבדוק לדעת אם היה בה חולי מציא אל המוח כדי שלא תאכל והותרה השאלה הי"א. והרלב"ג כתב שהצהמה השחטה אינה מטמאה לפי שהיא לתשמיש האדם ולאכלו. ואמנם נבלת העוף התחננה בה סבות לשלא חששה החורה אליו ראשונה למעט נזק כי להיות מזגו מרוחק מאד ממזג האדם היה הזק נבלתו מעט מאד. וסגית מפני מעוט מציאותה כי לא ימלאו צחור ישוב בני אדם נבלות עפות טמאים כמו שימלאו נבלות הצהמה הטמאות או הטהורות ולכן היתה נבלת הצהמה הטמאה והשרץ הטמא ככלל המת או חמור או קוב הנמצא בשוקים וצרחונות יותר חמורה מנבלת הצהמה הטמאה מפני מעוט מציאותה כי רוב הצהמות הטהורות נשחטות ונאכלות גם שנבלת הצהמה הטמאה דומה לנבלת העוף הטמא למעט נזקו ולמעוט מציאותו. אך נבלת העוף הטמא היא למטה מכלל למעט נזקו ולמעוט מציאותו ולזה אינו מטמא אלא בבית הבליעה לפי שלא נחשבה לכלוס טומאתו לכן לא זכרה החורה צדיותו. והותרה עוד השאלה הי"א. ואמנם הדגים לפי שנצחאם מן המים ימותו לא עשה בהם הכתוב הבדל מהחיים אל המהים ולא לענין מנע ומשא גם כי אין האדם דבר לא שור ולא קרנות ולא עלפים כמו שהם צחמות להם שיהיה מהם האדם כי אם לאכלה. האמנם אמר הכתוב אך מעיין וצור מקוה מים יהיה עטור ומונע בנבלתו יטמא שהוא אזהרה גם לדגים הטמאים אשר צמים שלא ינע בהם האדם הכשמר מהטומאות וכן זוש על המאכלים והזרעים שינתן עליהם מים עד שיוזמו לאכלה או יוכשרו לקבל הטומאה כדי להזהר מהם וכל שכן הצהמים הזריזים אוכלי הקדשים נתן להם חומר ומעלה יתירה לשמירה לאכול קדשים בטהרה וכל שכן מיני המשקים העלולים לקבל טומאה צמא קיה מפני שכל דבר משקה

מכל טומאה ולכלוך. וכאשר אתם מטמאים תתקדשו אין ספק שחזיו קדושים כי הפעלות מולידות קנינים חזקים בנפשות. ואמנם חזר לומר ולא חטמא את נפשותיכם בכל השרץ בהיות שכבר אמר זה עזמו בפסוק ולא תשקצו את נפשותיכם בכל השרץ. לא להזהירם שלא יטמאו אבל הוא יעוד כי מפני שאמר למעלה והתקדשם והייתה קדושים וכאשר יתקדשו צמירה רבה יקנו קנין נכבד עד שהיו קדושים יעדם עוד שכלאשר יקנו קנין הקדוש' והפרישות לא יטמאו עוד את נפשותיהם באכילה הצרעים כי הוהיות מציאה לידי פרישות והפרישות מציאה לידי קדושה. וע"ד אומרו (במדבר ט"ו) והיה לכם לציית וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' הוא צוי. ואמרו למען תזכרו הוא יעוד כי בהיותם רגילים בזה יאשרו בטבעם שהם מעמאם יזכרו ויעשו את כל המצות ויהיו קדושים לאלהיהם. כן אמר כאן לא תשקצו את נפשותיכם והתקדשם והייתה קדושים ולא עם קנין הקדוש' אשר תקנו לא חטמא עוד את נפשותיכם בדבר שקן ואמר שראוי הוא להם לשמור מצותיו כי הוא הוציאה ממזרים להיות להם לאלהים ולביותם קדושים כמו שהוא קדוש והותרה בזה השאלה הי'. וראוי עתה אחרי פירוש הפסוקים לנאר למה נאסרו המאכלות האלו שאסרה החורה וכן ענין הטומאות וצחיותם וטעמיהם הראויים לתת בהם כפי חומר המצות :

איבוד המאכלים שאסרה החורה כבר חשבו רבים מהמפרשים שהוא מפני צדיותה הנוף ורפואתו להיות המאכלים הרעים בהם מולידים ליחות רעות וזה דעת הרמב"ן בפסוק ואלה תשקצו מן העוף וחלילה לי מלהאמין כן לפי שאם כן היה ספר חורה האלהים צמדרנת ספר קטן מספרי הרפואה הקצרים בדבריהם וטעמיהם ואין זה דרך חורה האלהים וטומא צויותם. וגם שעיניו הרזות האומות האוכלים בשר החזיר השקץ והטעבר ושאר העופות והבהמות והדגים הטמאים חיים כלם היום חזקים כראי מוצק ואין עין ואין כושל בהם. גם כי יש צדיותה אחרות שהוקם מפורסם כאפסה נחש שרף ועקרב ולא נזכרו כאן בכלל האסורות. וגם יש מהעשבים והמחמים מזיקים מאד וממיתים צאצאיהם כמו אלו"ר וזולתם ממה שזכרו חכמי הרפואה ולא אסרה החורה אכילתם וכל זה ממה שזרה שלא באה החורה האלהית לרפאות את הגופות ולצק צדיותם אלא לצק צדיותם הנפש ולרפאות תחולותם ולכן אסרה המאכלים לפי שהיו מתעבים ומשקצים את הנפש הטמאה המשכלת ומולידות צמזג האנושי אטימות וקלקל התאוות נעשות באלה רוע מזג אשר ממנו תהיה רוח הטומא' הממאחם קדושת והממשים ומגרש רוח הטהרה והקדושה שעליה צק דוד (תהלים נ"א) וזוה קדש אל תחק ממנו. ואמר לב עטור ברא לי אלהים ורוח נכון חדש צקרי ומפני זה אמר יתברך אל תשקצו את נפשותיכם בכל השרץ השורץ ולא חטמא בהם כי בזה היה ענין האטימות והטומא' ולא קראם הכתוב מזיקים ולא מחליים כי אם מחליים וחוטבה ויחורש שהיה טעם איסורם מפאת הנפש ולא מפאת הנוף ובדיאותו כי היה צריך לשלמות הנפש ובדיאותה וחזקה שיחשר מזג הנוף ויהיו מוזהותיו מולידים דם זך ומזוקק לא גם ועצ ובלתי מיושר כמו שיחיל מן המאכלים האסורים. גם כי היו אז המאכלים האסורים בהם מתיחסים לשורדי ט"א וגם היום צורך אסור לאכול מן הבקר ומן האלן כמו שזכר הרב העורה ובארות אחרות אוכלות מאכלות אסורות מפני עבודת אלהיהם ולכן נקראו המאכלים האלה חוטב' כמו שנקראה הע"א חוטבה. הנה התבאר שהיה איסור המאכלות האלה מפני שלמות הנפש ובדיאותה ולא מפאת הנוף והותרה בזה השאלה הח'. ואמנם למה אסר השם אכילת הבשר לגמרי לאדם הראשון והותרה בלה לנח ולנחרי ועתה ליתר קצתה ואסר קצתה. הנה יתבאר סבה צדיר ראה אנכי :

ואכנם הטומאות ראוי לדעת שיש בדברים הטמאים והטמא' מדרגות והמדרגה החמורה מכל הטומאות היא טומאת מת אדם כי היא מצמא' צמנע ובמא' ובאלה והמחטמא ממנו הוא אב הטומאה וטמא טומאה שבעה לפי שמת אדם הוא אבי אבות הטומאה ואחרים מלאנו טומאת צרעת שהיא חמורה אחרי הראשונה כי המזרע מטמא צמנע ובמא' ובציאה והמחטמא' ממנו הוא ולר הטומאה ויטמא טומאת ערב ומונע ואינו מטמא צדיותה כמו שיטמא הצרעת כל הבא אל הבית אשר הוא בו. ואחריהם הטומאות המפורסמות המפורשות בחורה מבני אדם כמו זבה ונדה ויולדת וזכו ובעל נדה וזבה ויולדת יתבאר דינם צמקומם. ואחריהם טומאת נבלת צהמה טמא שהיא מטמאה צמנע ובמא' טומאת ערב. ואחריה טומאת שמונה שרצים וסכבת זרע מטמא' אדם וכלים צמנע ואינו מטמאים צמא' ולא יטמא המחטמא מהם צאופן שיחטמאו צדיו. ואחרי אלה כלם טומאות נבלת צהמה טמאה שמת' והיא מטמאה צמנע עד הערב והקושא אותה מטמא הצנדים. ואחריהם טומאת נבלת העוף טמור שטמא' צנית הצלי' ואינה מטמאה צמנע ובמא' וכמו שבה כל זה בחורה. והנה מזה הסחיינו לנו מזה הדרוש הי' שאלות. הא' אם היה אדם יותר שור המזג מכל החיים למה היה הוא אבי אבות הטומאה ויותר מטמאה נבלתו מאשר הצהמות והמורכבים. והב' כמו שאמר צדיותו חי הוא מטמא צדיותו חזן מנובול צדיותו ושווי מזגו כזו ומזרע נדה ויולדת למה לא היה כזה צהמות וצוף גם כן שיטמאו האסורים באכילה גם צחיהם ביות צהמה טמא שחט ומונע ומנגד למזג האנושי ומפני זה אסרה חורה אכילתה והיה ראוי שכל מי שאסור אכילתו אחר מותו יהיה אסור צמנע או צמא גם צחיו. והג' שהצהמה הטמאה אם נשחט' לאכילה אינה מטמא' כלל לא צמא' ולא צמנע אבל אם מתה מטמאה מטמאה צמנע ובמא'. ולמה זה כי בעפרר ממ' רוח החיים כבר נרחקה ממנו האדם ומה לי אם נשחטה או מתה מטמאה אחר שכבר היא מתה ואין שחיהם מחקן דבר צמנע. ובטבעה. והד' בנבלת העוף הטמא שאינה מטמאה כי אם בביותה צנית הבליעה כפי קבלת חו"ל ולמה לא תהיה נבלתה מטמאה בכל מקום כנבלת הצהמה הטמא' ולמה לא זכר הכתוב

זרין להיות וך ונקי כי לא יסבול נקיי הנפש לשאת דבר עבד ומלכות אך המאכל נאכל בכל מיני חקונים והרבה מיני צמחים ולכן לא יעללו כל כך לקבל שומאם וסוד הדין צורמים כל עוד שלא ניתן מים עליהם לרחם עדין לא נודמו למאכל אדם ולכן דומים למחזור לקרקע שלא יקבל שומא' וכן כלי חרש זרין להיות חסוד מפני שמקבל גיטול רב ולזה לא נמא' אין לו חקנה וכלי חרש הם נקיים ואם מורק ושופך צמים יעשור. וכלי מחכות אשר יבא באש יעבירו באש וספר וחכמים כל זה להיות עם קדוש לה' ולא יראה בו ערות דבר ושם מחארי' . הנה החבארו עמי הסומאות האלה וסבוחין על דרך כלל ומה שיבא אח"י בדרך סרס ובענין סהרתן נבאר כל דבר ודבר כפי מקומו . אמנם הרלב"ג נהג בזה כולו דרך אחר כמו שמבאר בדבריו וכל דין איש ישר צדיק : הם ונשלים תל"ע :

פרשת אשה כי תזריע

יב (א) וידבר ה' אל משה וגו' אשה כי תזריע וגו' עד סוף הפרק . ויש לשאול בזה שאלות : השאלה הא' למה כשרצח החורס להזכיר על שומאות בני אדם התחיל ביוצ' והיה ראוי שתתחיל אם בשומאם היוחר קלה וסיה סוגה או בשומאם היוחר החורה משומאות בני אדם סהי וסיה הצרעת :

השאלה הב' למה חייבה תורה את היוצלת שמלכד שחטמא שבעת ימים שממנה יוצא דם עוד חטמא ל"ג יום ימים סהרה כי כיון שאין לה אז דם ממשא למה חטמא לעניני המקדש . ואם מפני שהם כלם מ' יום מחסר הימים שזור כולד בזה כלל כדור זה חטמא חדשים למה לנו לספמא כנגד ימי יצירת הולד שהם ימי סהרה ונקיון לא שומאם : השאלה הג' למה חייבה ליוצלת נקבה כספא הימים ליוצלת זכר אם בימי השומאם שזם שחטמא היוצלת זכר שבעת ימים וסיוצלת נקבה י"ד יום ואם בשאר הימים שחי"ב את היוצלת זכר שחשוד עוד צדמי סהרה ל"ג יום וסיוצלת נקבה כסל ס"ו יום . וכל שכן שיקסם זה לדעת האומ' שיצרת זכר או נקבה לאחד וארבעים יום :

השאלה הד' למה חייבה תורה ליוצלת להביא חטאת ועולה כי הנה ענין העול' לא היה לה צורך במקום הזה והחטאת נס דין לא הייתה ראוי

כיון שלא ימצאו לה שון אשר חטא . ולמה בכל המקומות ון שיקריבו חטאת קודם העולה כמו שהתבאר בזה שערס וכלן זכר ראשונה חטאת

השאלה הו' למה צותה תורה בצרעת שיוצא לא סכסן וסיה יעמאנה או יסיהנ' ולא זכר כן צום חולי אחר מכל חליי האדם האם מפני שהצרעת חולי מחדבק וסרי יס חללי' אחרים מהדבקים כמו שזכרו הרופאים ולמה לא נפסם עליהם כאשר צוה השם לעשות צעניי הצרעת : השאלה ו' למה זה לא צותה התורה לעשות למצורע סכסנה מה לרפואתו כאלו חלמא הרקם או הקוס או דבר מועיל אליו באיכותו או בסגולתו או על דרך ספלא כאשר עשה חלישע לעמון שר צבא ארס לחקן את אשר עוהו רוע המון . ולגד לזה צהסנרתו כמו שזכר :

השאלה הו' למה צותה התורה ראות הננעים צט מלאתן וסיהרתן אל סכסן וסיה ראו' למוסור לכל חסל לב יודעי הסנעים כי הו' ירגיש ויגמר צלותו

הצרעת כפי הכחמא סרסואה עולות סערס ואם ספס סננע : השאלה ח' צעניי סססנר שצותה שיסגיר סכסן את החולה כי מה היה ענין הססנר וסועלתו בזה

האם כדי שלא ידבק חליי לבני אדם הנה עדיין לא נחפסרה שומאתו וסחורס לא חייבתו צדד יסב אלף אחר סרסוס ססומאם : השאלה ט' באמרו בפרשת ננע צרעת ואם סרווח ספרח הצרעת וסכסה הצרעת את כל עור סננע וספר את סננע כי

אין יתכן זה והלא אם ספס חפסרה הו' סיומן שומאם בכל סננעים ולמה אם כן בזה יספרסו : השאלה יו' בזה שזכרה התור' ננע צרעת צנגד זמר או ספסחים או

צפתי או צערב או בכל כלי עור כי הנה סדברים סהם שאין צהם רוח חיית לא יסול צהם צריאות ולא חולי ולא ננע צרעת כ"ס שיאמר סכסוד צהם צרעת ממארת סיה ואמר בקרחתו או צננחתו סהם כלס סמות יסלו צהם לו צנלתי מרגיש וסכה

צפדד ציוס סשמיני זכרה סחורה סדברים סספמא' ולא זכר דבר מה מהממח ולא מפור סססמה וסמרה ואין אם כן סחלים כאן על סנגד לשון סמא הו' וזה סספס יסול גס כן צצרעת סכתי : השאלה יו"א למה צותה סחורה צצרעת סנגד צמקוס

סוס אחרי זכרון מיני צרעת האדם קודם שיזכור אופן סהרתו שזא סחללת סדר ואת ססיה חורת סמלוע וסיה ראו' שיסלים סספמי צרעת האדם וסהרתו ואח"כ יבאר צרעת סנגד ואח"כ צרעת סכתיס ולמה זכרה סדלוגיס . וסני מפרס סססוקיס צאופן יוחרו ספאלות סאלו כלס :

וידבר ה' אל משה לאמר אשה כי תזריע וגו' עד וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמר אדם כי יבי' צבור בשור . אחרי שציארה התור' שומאם סכסמות וסעופות לענין סכסילס ולענין סמנע וסכסמא רחאה לצאר שומאם האדם סכתיי וסמורו כי מפני סאלס כן ססומאות סיוחר סחורות וסיה' סחידה לסאריך צסן סניה' ראשונה

עניני סכ"ח צסומאות וסארה אחרי אלס סומאות האדם ואופני סהרתם . ולזה עמנו נספ ר' סלמאי כמו ססכתיי רש"י מדבריו וסחחילס חורה מהיוצלת אם לפי סחללת סאלס סמת סולדו . ואם לסודיע סרוב מיני הצרעת באיס סכסנת סיהת האדם סוכב

עס אסחור סנגדתה או בימי זוכה סנוצס ממנה דס סלכן יסטרעו סכניס סולוליס סהס . ולכן קדס דין היוצלת וסמירחה צענין סדמיס לדין הצרעת . וסוד אומר סנגלתה סחורה סאלס ת בזה סלסס סכסוד יסחיוו חולי הצרעת יוחר משאר סדברים . הא'

סמאכליס סעמאליס כי סס צלי ספס מביאליס אל הצרעת . וסכ' שומאות ספסחיס סכניי אדם ומסכ"ח סעמאליס לכל סנוצס צננלסס . וסכ' אם נחפסרה סאלסה צסיוחה עס דס נדוחס או לידסה סלז סכניס אשר מלד סיון סוכניס אל הצרעת ומפני זה סססירס

חורה על שלשת סדברים סאלס קודם דיני הצרעת כי סוכיר ראשונה למסלס את זה סחללו ואת זה לא סחללו וססיר' אחריו על ססומאות וססיר' עתס אסיה כי חזריע ודיניס ואחריו כן יזכור דיני הצרעת . וסחורה בזה ספאלס הא' . וזהו סאמר סכסוד אסיה כי חזריע וילד' זכר ר"ל סאלסה ססחשע' ורע ע"ד סוארך חתן יסולס כי ורע סאלסה סס צסניס וסצנות . הנה כאשר חזריע וסוליר' אס ילדה זכר ססחמא שבעת ימים ר"ל שבעת ימים אחרי לידתה . וסעס כימי נדת דוחס ססמא ססשסור סיוצלת בזה שבעת ימים כמו סנהדס ולסי סהנגד כמו סכסנת רש"י ראשס ואיצירס סכניס עליס וסיה כל היום דוס וכאכס מפני זה אמר נדת דוחס וענין זה סספסע דוחס מוסרסוסיס ספס אסח סכדס צרוס סכסיס יסרות סמוצ ססכנת סנוי סיהת ססחזור סחיל' בזה סמוצ וד' סעמיס ססחנת סיהת צסמורסו סירסחייית וסס ד' סעופות ולזה על סרוב סחמיד סנהדס שבעת ימים ורוב סחלליס ססחמי' ציוס ססצניי ולכן סיה סססיר' סננעים שבעת ימים וכן שבעת ימים סיה סכולד סחחא אמו עד שיצברו עליו ימי צער סילידס . וסנה שבעת ימים סאלס סאלסה על סרוב שופעת דס מן סמקור מהסחורות ססשארס מהסיורה . אלל וספי סהאסס סציוחה מוסכרת יספס ממנה דס סנדות מדי חדס נחדסו ססעס חדסיס עד סילידס . לכן צותה מורס סמלכד אלס שבעת הימים סססמא סכסלד כימי נדת דוחס עוד סלסיס יוס וסלסס ימים סכס צדמי סהרה כדי סכסותס סיומיס סחנקס וסל' ממנ' כל דס סננער צרחתה מן סחדסיס סלס עסחה נקיון סציוחה מוסכרת . וסנה סיו סמספר סוס מהימיס כדי עסס שבעת הימים סרסאסוניס יסלחו לה ארבעים יום . וסנה ח"ל סלקו ציוצרת הולד צנען סמלסס וסיה דעת ר' יסעמאל ססזכר סנגמר יסירחו צמ"א יוס וסנקבס לט"א יוס וסכמיס אומריס אחר זכר ואחר נקבס למ"א יוס וכמו סכסנת סרמנצ' . סנה סכסיון סמלמא דעת ר' יסעמאל לפי סללו סניסיס מרגישות ססוערת זכר למ"א יוס . אלל ססוערת נקבס לא ירגיש צה כי אם לס"א יוס . וא"ל ססיס סלסור כי חומר סוכר הו' יוסר סס וחומר סנקבס הו' יוסר קר ולבניי כמו סהס צמנעס יוסר קרות ססזכריס . וסירח סיוחר סס סנגמר יוסר צמסירות ממס סנגמר סיוחר קר שיססרך יוסר זמן לבסולו . ומפני סכל ימי יסירח הולד ספסכיס דס וסיוחת אל רחס סאלסס לסוליר מהס סס סעוצר . רחסה ססכמ' סאלסית סצריך מספר מהימיס שוס לימי סיוצרה לנקות את סרחס ממס סנשפך צה ליצירה ססיה ולכן סיו צוכר מ' יוס עס ססצנע סרסאסוניס סכסס יסחישנ רחס סיוצלת' על ססחכסו וססכס סאלסה לסננע כי סכסולו כן סולמו מ' יוס נספסו צרחתה דס וסיוחת לזורך סיוצרה ססיה כן אחרי סחלמ' דס לינו דס מדורס סנקיו' וסצנערת מהס . ואף סכסותס ל"ג ימים רחסה סאלסס דס לינו דס מדורס סנקיו' דס מוסר סכס אחר שבעת ימי סילידס . ולכן סכסצנע סיומיס סיהס סנהדס לפי סינגדוס וסרחיקוס כל בני אדם . אלל צל"ג ימים ססחורסיס סכס צכיסס ולל יסרחק ממנה צעלס . סאמנע לענין סמקדס וקדשיו סססמא סכסל קדס לא סנע ואל סמקדס לא סכס עד מללח ימי סהרה שהם ימי סנקיון מלסון זכס ססור וסק וססר את בני לוי כמו סכסנת סרמנצ' . (ויקרא י"ב ה') ואם נקבס סלד אס לדעת ר' יסעמאל להיות יסירחה צפ' יוס כמו סנחאמא צסכיון וסס לדעת סכמיס להיות חומר סוכר יוסר סס מוסמר סנקבס סרבה . סנה מפני רוב סליחה סלבניי' סססיה צרחס צריכס סאלסס אל סנקיון רב ועלום . וסרוב צה סכמיס צצור סדס סמפוש אשר צה כי סחלליס קריס צריכס אל נקיון זמן ארוך יוסר סססמיס וכמו סכסנת סרמנצ' . ולכן חייבה סחורה להיות י"ד סרסאסוניס וס' אחריסס וסחורו בזה סחי סאלות סכ' וסג' . וסמללאת ימי סהרה לבן או לבת סכסל ככס צן סנחו וגו' . יאמר סכסאסר יסללו ימי סהרתה סכסל סיוצלת קרצן וסוד ככס צן סנחו לעולס וכן יוסס או חור לססלאת . ואמנע למס חייבה קרצן סולס וסכר אורו ראשונ' ואח"כ סספאלת . ומה סססס סססלאת סיוצלת סעליו סלמר וספר עליס . וח"ל אמרו ססמיד נקרבס סססלאת קודם סעולס עס סיוח ססכסוד זכר ראשונה סעולס . ואמרו ססיהס סססלאת וספסרה מפני סכסעס סעומדת לילד קופלת וסכעע' סלל חוקק לבעלה ובעבור סכסעסס מחוך ססער וסין ססצנעס ראויס להקיי' מפני סיוחס ססעועדת לבעלה לכן רחמה סחור' לכסר לס מהסולס על רוחס . אלל סכסלאת כפי ספסס הו' ססיוצלת צנללתי ימי ססרה סיהת מביאס צצואס אל מקדס ססס קרצן סולס כדי לסדנך ליוצרה אשר עסס עמה לספליא בסללסס מנער וסכנת סילידס . ומפני שאין אדם סעובר עליו צרה וזוקס צעולס הו' אם לא יססס וסלף דרבו סאלוחו . וכארו"ל (שבת ג"כ) אין יסורין צלל טון וסיוצלת סכלס צרה וסכסס ססיוחס על סכסניס לכן סיהס מקרינע ג"כ ססלאת אלל סיהת סעולס צראשונה לסחקרד ולסדנך צה אל סאלסיס ולכן סיה קרצנו ככס צן סנחו ואם סיה צה שון סלל ידעס סיהת מביאס ססלאת על ספסרה . סנה אם כן סיהת סעולס סכסלס יסן סכס על סכסנה סרסאסוני' לסדנך אל ססס וסססלאת סיה לספר עליס סיוח שון ססעלס וסעלס ממנה . ולסניסס אסר סכסוד סכסל סכס צן סנחו לעולס וכן יוסס או חור לססלאת אל סחח אלל מועד אל סכסן . וסור וסמר על סניסס אם על סעולס סוכר וסקריצו לפני ס' כי סיהת סהקריצ' סכלית סעולס . ועל ססעלאת אמר וסכר עליס . ואמר וססרה ממקור דמיס סהכסן יאמר לה ססיה ססורה ומכאן וסלך כלל קדס לא סנע ואל סמקדס לא סכס כי סיה לא סססר ללכול צקדס עד שיא ספס סכסן סהיה ססורה ממקור דמיה רוחס לומר מהדמיס סהיו יוצאליס ממקורס ססלרען צמקור רחס סאלסס וסחורס צמס ספסרסחי בזה ספאלס דה' :

יג (א) וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמר אדם כי יהיה בעור בשור עד וסכנגד כי יהיה צו ננע צרעת . בעבור ססיה אסרן סכסס וגסון לסכנדיל צין ננע לבנע צכסס וסכנגד לכן בל סידור הוס למשה ולסכרן יחד . ולסי ססיה הצרעת רוע מוג גדול צכסס וסל' סידע סאלס סססחח סמוצ וסעסס סליוחת כי אם סלמאסות סליוחת שיסחדסו צנוף לכן זכרה ססירה סליוחת וססימני'

והסימני' שיוור על זה. באמרו אדם כי יסיה בעור בשרו שאל או ספחת או בשרת
 כי בראשונה יתראו האותות בעור ומהם לעמוד על הכשר שהעור שעליו הוא
 מעופף ונפסד. ומאשר הדברים האלה יוצתו באלה מפני ישר מזגו ושווי שפתי
 זה בנאמו מיושרו יספיד האויר ויחפס ויוק לבני אדם הקרובים אליו בסומאמו.
 לכך אמר אדם כי יסיה בעור בשרו כי במה שהוא אדם ישר ושוו המזג אפשר
 שיקרה לו זה שיאל מן השווי ויעפס גופו ויוק ויטמא לבני אדם מה שאין כן
 בנ"ח הנבלי מדברים. וזה טעם למה הזכירה תורה כל כך על הצרעת ולא עשה
 כן על יתר החלאים שלא היה זה מפני היותו חולי מתדבק אלא מפני הסומאמו
 שהמאורע מטמא אחרים. והסומאמו היא מיוחדת לפש כמו שאמר' ולא יטמאו
 את נפשותיהם. ומפני הסומאמו היתה כל ההנהגה הזאת. גם שחולי הצרעת יספיד
 האויר מה שאין כן בשאר החלאים שאינם מטמאים את הנפש ולא מפסידים את
 האויר ומחללים במקדש והמחנה הקדוש. ולא יחס ראיותיו אל הכהן לסיבות חכם
 בחכמת הטבעים והרפואות אלא מפני שהכהן הוא המזכיר על הסומאמות הוא
 המטמא את המאמץ ומסביר בסבור גם שקרבות המאורע יהיו על ידי הכהן ולכן
 היו דיני הצרעת ומשפטיה על פיו וכמו שאמר במשנה תורה (דברים כ"ד ח')
 השמר בנגע הצרעת לשמור מאד ולעשות ככל אשר יורו אחכם הכהנים. והותרו
 בזה ג' שאלות הם' והו' והס'. והנה שאלת פירש הראב"ע שהוא מלשון שרפה
 ואינו כן כי השרפה תשחיר והשאלה הוא לבנה. גם פירש שהסום נושא המכה
 למעלה והכחוש אומר ומראהו עמוק מעור בשר ועוד כי צרעת השחין או המכה
 הוא מכה בשר' לא השאלה. לכן הותר נכון הוא שאלת שאלת תורה על יתרון
 בשר או ליחה הטולד בעור האדם שלא כמנהג הטבעי והוא מלשון יתר שאלה.
 וכן הספחת והוא הליחה הנספחת והנדבכת בעור מלשון ספחתי נא אל אחת
 הסומות. ובהרת הוא לזכר נופך בעור מלשון (איוב ל') צהיר הוא בשחקים.
 וטור' על יתרון ליחה לבנה. וד' מראים הם בנגעים שאלת עיה כשל שניה להם
 כסוד ההיכל. בהרת כמאר לזכר שניה להם כקדוש ביהם. ויש מי שכתב ששאלת תורה
 על האדומה אשר מטבעה שחנשא למעלה מפני קלותה. והספחת תורה על השחור'
 שהיא צעזעה מקובצת החלקים. ובהרת היא על שני פנים אף לבנה ואם
 אדמדמה. וזה כדכתיב דם בלתי שלם בצבול. אבל הותר נראה הוא שאלו
 המראים כלם מורים על תגבורת ליחה לבנה. וצרעת השחין ומכוס הוא מתגביר'
 אדומה שרופה ומשחורה גם כן. וצרעת הראש או הזקן והנחשק שסימנה שער
 לצוב חנה מתגביר' אדומה וגם תחול בשאר איברי הגוף אבל דברים תור' בזהו.
 ואמנם אם הנגע אדמדמ וכן צרעת פורחת זה יבא מיתרון דם רע. ונקראו אלו
 החללים נגע מפני שהם העור ננוס כבאב וכן צרעת על שם צרעת רעמו. וכשהחללים
 בעור מורה על חללים שהם מצפנים כי מצפנים תבא רעמו. ואמר והובא אל
 אהרן הכהן להביד שאף שלא יראה יוצא לפניו בעל כרחו. ואמר אל אהרן הכהן
 או אל אחד מבניו הכהנים. להביד שאל האפשר שיוצא לפניו אהרן הוא-היוצא
 משוכה כי הוא המונהג בזה אלא לא יוכל ללכת לפניו יבא אל אחד מבניו
 הכהנים. ויצייר הכהן שאל הכהן את הנגע בעור הכשר ויפטר בנגע הפך
 לזכר ר"ל שהשער שמדרכו היה להיות שחור או לצוב הפך לזכר שאל כמנהגו ומראה
 הנגע שמוק מעור בשרו כלומר שהוא לזכר יתיר ממרא' העור הספתי ולזה יראה
 למינים מרחוק שהוא עמוק מן העור כשמש מן האל. הנה אז בהחזק שני החללים
 האלה יודע שהוא נגע של צרעת ולכן מיד כשיראה אותה הכהן יטמא אותו כלום'
 שיגיד ויפסד שהוא מאורע וטמא בסומאמו. י' אין ראוי להסבירו אחר שיש שם
 שני החללים האלה שהם אותות על הצרעת. האמנם כשלא יהיו שמה שני האותות
 אשר זכר אש"פ שהיה בשרת לבנה בעור בשרו. הנה כיון שטמא אין מראהו
 מן העור כלומר שאינה לבנה יותר משאר העור וגם שער לא הפך לזכר שמה שני
 החללים שזכר בראשונה. הנה הכהן לא יפטר מעצמו בזה. אבל יעשה בחינה
 לצרעת אמתתו והוא שיסביר הכהן את הנגע שבעת ימים. וטעם ההכנה הזאת
 ו' ימים לפי שהטבע יפעל מעצמו ברוב החלולים וישנם לזכר או לרע שבעת
 ימים. כי לזכר יע' החולי נבול בחולה בשביעי או ב"ד בחללים החד' לפי
 שזוהו הזמן תשובו סגנה במצב מרובע ממה שהיתה בו תחלה ומפני זה יסודר
 ממנה פעל מקביל כלפי ממה שהיה מעודר מהחלה. והיתה הספירה כדי
 שיפעל הטבע והדמיון בו כראונו ולא ילך טעם בחוק פעם בריביות להשתעשע
 עם בני אדם כי יהיה תרוד השבע בזה ולא יפעל בגוף ההוא כפי טבעו. גם שהיתה
 ההכנה לפי שהיתה מסופק אם הוא מאורע אם לא ואם היה מאורע מדבר עם
 בני אדם וטמא אותם ספק מפני זה יטעו להסבירו. וראיתי מי שפירש בזה שהיה
 נסתר שבעת ימים בבית כלל כדי שלא יתנו לו קרוביו או אובדיו מפקה או רפואה
 להסיר הסימנים ההם כי היתה הכונה שהטבע יפעל מעצמו ולזה אמר והסביר
 הכהן את הנגע שאלת הסביר הוא פועל יולא שיורה זה למי שיסבירו. ואינו נכון
 נעני כי למע יבאר הכהן ממנו הרפוא' והחזרה אמר ורפא ירפא. והרלב"ג
 כתב שהיה הסביר מפני שהעדר התנועה יתקבץ החום היסודי ויתגבר על החום
 הנכרי שהיה סבת הנגע ויציאוהו לחייו הגוף וכאשר יתחוק החולי עם הסביר
 או יורה על העפוש שבגוף אשר הוא בכת הצרעת. ואמר וראהו הכהן ביום הו'
 רואה לומר שאל היה הנגע טומא בעיניו ומראהו כאשר היה ועוד ראה כי לא
 פשע ולא נתפסע הנגע בעור ולא חסר שאל מורה על קושי הנגע שלא התפעל
 בגבול הו' בראשון יסבירו הכהן י' ימים אחרים. ואולי יפעל או הטבע ואז ביום
 הו' השני ירא' הכהן את הנגע ואם ראה שכהה הנגע רואה לומר שיהיה ממראית
 הלזון שהיה לה ועוד שלא פשע הכהן אף שלא חסר. הנה אז יסבירו הכהן רואה
 לומר שיבאר ויפסד שהוא טומא ושהמספחת היה שהשליך הטבע שמה החומר
 ההוא שנתקרב ונקבץ באותו מקום אבל אינו רוע מזג בכלל הגוף. והמספחת
 היא למטה משאל וסבור' כשלא פשעה ולא האדם הנגע יכנס בנדיו וכל שכן
 הנהק

שימנול גם הוא על הסביר כי בחזקת טמא היה ולמדנו מכאן שכל מאורע מופסד
 טעון סבילה וכנסו בנדים אף כשיסביר. אבל אם פשע חפשה המספחת שהוא בעור
 אחרי הראותו לזכר להסבירו רואה לומר אחרי שגראה אל הכהן ונסביר וכמה
 הנגע וסבירו הכהן ושוב תורה המספחת ופשעה מן הנבול שהיתה בתחלה כשנסביר
 הנה אז נראה פשע שנית אל הכהן. ואם ראה שפשעה המספחת בעור יטמא
 הכהן אותו לפי שצרעת היא כיון שהוא מתפשט בעור ועם מה שפרשתי בפתח
 הסביר הוא הותרה השאלה הו'. ואמנם אמרו אח"כ נגע צרעת כי היתה באלה
 הובא אל הכהן. יראה בתחלת הדעת שלא חדש בפרשה זו דבר ממה שכתב
 בראשונה אבל עם העיון תרא' שהתחדשו שאל דברים. הו' אזירה לזכר שאל
 ראה שאל לבנה בעור ויהא הפכה שער לזכר רואה לומר שהשאל הפכה השער
 משחור ללבן ומחית בשר חי בשאל שהיה כמו ליחה היוצא מהמכה שיש בה בשר
 חי. כי הכשר המת יבש מבלי ליחה ומחיה הוא מלשון וימח והמחיה בצרעת הוא
 סימן רע הפך מבשר המכות. והטעם שאמר המכות יבשות בטבע אף יגבי
 הצרעת לחים ביותר ובמח' סימן על יתרון החומר ורוע איכותו והפך זה במח'
 היבשות ולכן בזה הסימן לבדו ראוי שהכהן יבאר ויפסד שצרעת נוסחת היא
 בעור בשרו ולכן ביום הראות בו בשר חי יטמא ואל יסבירו פשע אחת ולא
 שחיס כי טמא הוא ומפני זה הביאור בזה הפרשה הזאת. והצרעת נוסחת היא
 הנקרא' בלשון פשע לווע פישטול"ה שאין לה ארובה לרוב לחותה בלתי טבעי גם
 אם ככהה הצרעת את כל עור בשרו שזה מורה שהטבע דוחה כל החולי לצד חוץ
 ועוד יחליף כח וישוב בשרו אליו והוא אמרו ואם פרוח תפרח הצרעת בעור
 וכמהה הצרעת את כל עור הנגע וגומר לכל מראה עיני הכהן כלומר לכל המקומות
 שיוכל הכהן להביט בהם בהם אחת שלא הצטרך להפוך ולראות בזה אחר וזה כ"ד
 ראשי איברים ר"ל על פנים אלגנטי דיו ורגליו וז' אוניו והחופס והגיד. הנה אז
 יסביר הכהן את הנגע בהיות שכלו הפך לזכר כי טמא הוא ואין בו רוע מזג כלל.
 והנה צוה לסביר אותו בהיות הצרעת מתפשטת בכל בשרו שהיה ראוי מפני זה
 למטמא הוא לפי שצדאות הכהן שפסעו דוחה זה העפוש לחייו הגוף מורה על
 נמשלת החום השביעי בחומר המעופף ולכן ידעוהו כלל ז' כמו שיעשה ביום הנבול
 בקדחת ויחיסבו בוע' או בשלשול או צרעתה דהו' ואז יסיה בבריאות ולכן לא
 יטמא הכהן את זה אשר פרוח הצרעת בכל גופו אש"פ שזה הפך כל שער לזכר
 והותרה בזה השאלה הו'. אך אמנם אם ביום ראה אותו הכהן נראה בו בשר
 חי יטמא לפי שזיאת המח' בחולי זה מורה כי טמא הוא במוחלט כי צרעת היא
 לא ימים בה בביתו אחר רק אם ישוב הנגע ליובש ויפסד לזכר יבש מבלי מחיה
 ואז נרפא הנגע וראוי שיסבירו הכהן כי טמא הוא ואחר שנתן הטבע בנגעים
 שסבבה תגבור הליחה הלבנה זכר אחרים משפט צרעת השחין ומכוס שסבבה
 תגבורת האדומה שרופה והשחורה ועל זה אמר וצד כי יהיה בו בעורו שחין
 ונרפא. כי אמרו וצד שניו באלה אש"פ או אש"פ מלשון יבא כל בשר להספחתו
 לפי. והנה השחין הוא הרבה מיני' ואינו נרפא רק הוא מחוץ פעולת הטבע
 שדוחה מצפנים המוחזקות האדומיות או הדם הרע לחוץ ויחמם האור מאד ולזה
 אמר כי יסיה בו שחין ונרפא רואה לומר שמועג להרפא מיד. אך במקום
 השחין נשאר ליחה גורמת שאל לבנה עיה או בהרת לבנה אדמדמה
 מעורב משני המינים יחד וזהו מה שחדש במקום היה צעין השחין ואינו כן
 בנגעים שזכר למעלה רואה לומר שחומר המוליד לשחין הוא חם ומוליד אדמיות.
 ואם נראה לזכר ששחנה מראהו ממראה שער העור עד שגראהו כאלו היה שפלה
 מן העור וצד סי' אחר שבמקום שהיה ראוי שיהי' לו שער שחור הפך לזכר או יטמאנו
 במוחלט לפי שנגע צרעת הוא בשחין פרוח כי מפני החום הנכרי אשר נסבירו
 נעשה השחין כשאר שם זה הדום עד שהגיע ממנו זה העפוש ולזה יחס אותו
 לשחין. והרלב"ג כתב שאפשר לומר שהיה זה העפוש חוץ הגוף ולא יכול הפצע
 לדחותו אלא לזה המקום החלש שהיה בו השחין ואמר עוד אך אם לא ימצא בו
 אחד מן הסימנים האלה. ויהיה כהם כמראה שער העור. הנה אז ראוי שיסבירו
 הכהן שבעת ימים ואם חפשה בעור יטמאנו במוחלט ואם תחתיה חמור בהרת
 לא פשעה רואה לומר שערמה במקומה ומעלהה ולא פשעה גם לא חסרה וכל שכן
 אם חסרה אז אינו נגע צרעת רק צרעת השחין שגלעמק ויפה לו וכן הדין במכוס
 כמו בשחין כי חום האש יחדש בעור כמו החום הנכרי שצדסם ולכן היו משפטי
 המכוס כמשפטי השחין שזכר. האמנם בזה המאור הזאת בשתי פרשיות להיות
 החללים מתחללים. ואחר זה זכר משפטי הנחל להיות תולדו על הרוב נסבירות
 המראה האדומ' בלבד ואמר ואם או אשה בעור הזקן שאין באל' הוצרך בזה
 לחיובה בעיני ראשה והאיש נראה ובזמן לפי שהנחק על הרוב לא יתחדש רק
 במק' גדול השער ולכן נקרא נחק לפי שניתקו משם השערות נסכת הלחות
 הנוכר שמה והכדילים החורה בין הקרחת ובין הנבחה עם היות מיניהם שוים
 מפני החלף טבע אחורי הראש שהוא הקדחת מפתח הנדדים והמקודם שהוא
 הנבחה ודיני הקדחת והנבחה הם כפי הלבנה הנבחה באחרית המזג בקדחת
 וכפי האדומה השחורה והדם הנוגדים במקום המזג ובגדי' הראש ודיניהם
 כדיוני הצרעת טור בשר. והנהק יחדש שער לצוב ולא שחור לפי שהוא מיתרון
 אדומה או הדם המעופף ומראה הנחק לזכר ומרחוק נראה עמוק משאר העור
 כשהוא מגולה את ימאם בשרי השערות. וזכר הנבחה בו שני חללים אלו רואה
 לומר מראהו עמוק מן העור וצדו שער לצוב דק רואה לומר קצר שסבבה העפוש
 לא יעלה אד עשני להיות השער. ובמהמאם יחד צוה שיטמאנו הכהן. אבל אם
 לא נמצאו שם שני האותות או אחד מהם כי אין עמוק מראהו מן העור ושער שחור
 אין בו לצוב. הנה אז יסבירו הכהן ו' ימים. ואם ביום הו' מלא שפעה הנגע
 ולא נתהווה בו שער לצוב ומראהו אין עמוק מן העור הנה צריך שיעשה הכהן
 עוד בחינה שנית והיא אמרו והתנחל ואת הנחק לא יגלה כדי להנחין את יסעה

הנחק למקום התנחלת לאחר הסגר השנוע השנית וראה הכהן את הנחק ביום ה' מהשנוע השנית ואם לא פשה הנחק בעור ומלאהו אינו עמוק ממנו וסתר אותו הכהן והחולה יכבס בגדיו וסתר. אבל אם פשה יפשה הנחק בעור אחרי טהרתו רואה לומר אחר טהרתו הכהן חור ופשה הנה כשימן הזה יבאר ויפרסם הכהן שטמא הוא ולא יבקר לשער הכהוב רואה לומר שלא יחוש הכהן להכניח האות השני מהשער הכהוב כי הנה עם האות שהוא מפשות הנחק אחרי טהרתו די לו לבאר שהוא טמא ואין דין זה נזהר רק בנחק ר"ל שצריך שני הסגרים בתנחלת ואחד מהסימני' מטמא אחר טהרתו ומשמע גם כן שאם ראה השער הכהוב אף אם לא פשה הנחק טמא יטמאהו הכהן והנה יובן זה ממ"ש אחריו ואם בעיניו עמד הנחק ובער שחור נמת בו גרפה הנחק טהור וטהרו הכהן ושכלל בן אהה שומע לאו. ואחרי שדבר הכתוב בנגעים ובשחיתים ובמכות האלה וזכר דברים אחרים שבהחלת הדעת יראה שהם מכלל הפרעת. וביארה התורה שאין בהם זרעם ולא טומאה כלל. ראשונה איש או אשה כי יהיה בעורו בשרו בדרות לבנות. והנה אמר בזה איש או אשה מפני שאל"ו יחזור דין אחר שניתחד אל האיש בלבד והודיע שם היוחס בדרות לבנות טהור וביאר דין אחר באיש אשר ימרט ראשו ולא זכר בזה אשה לפי שאין הקרחתו מצוי באשה כי יש לה שער הרבה וארוך שבת לחותה והוא הבושה הוא בדרות כחות להובות ולבנות ואינו חולי מוגנה. ואמר ואיש כי ימרט ראשו קרח הוא טנינו שטמא שפלו שערותיו מלד ערפו עם היוח שקרח הוא טהור הוא. וכן אם מפאת פניו ימרט ראשו נכה הוא טהור הוא גם כן כי אף שמחת חולי ימנע גדול שערותיו או שינשרו טהור הוא. האמנם אם יראה בקרחתו שהוא בלחור הראש מלד העורף או מנחתו כלומר במוקדם הראש מלד הפנים במקום הנמרט כמראה זרעם שור כשר מאחת מהמראו' שאת או כפחת או בדרת או נחק חדין בלחת כי איש זרעם הוא טמא הוא ולכן טמא יטמאהו הכהן מבלי הסגר כי כבר בראשו נגעו בין העור והבשר והנגע חדש מריס' השערות. ואחרי שהשלימה התורה משפטי הפרעת האלה נתן דין כולל בכל מזרע מאיזה אופן שיהיה אם בנגע ואם בשחין וממכות או מנחק כלמרו והזרוע אשר בו הנגע רואה לומר והמזרע שכבר טמאו הכהן בעור שיהיה בו הנגע יתאבל המתאבל על רוע משגיו שגרמו לו החלאל' בהם כי אולם אדם תספק דרכו ולכן בגדיו יהיו פרוצים רואה לומר קרועים וראשו יהיה פרוץ שידלד השער כאבל. והרלב"ג כתב שראשו יהיה פרוץ רואה לומר מכוסה וממה שאמר ועל שפס יעטה מורה שראשו יהיה גלוי ופיו מכוסה ויהיה על שפס יעטה לנחוס הכל פיו כדי שלא יזיק לבני אדם בבריאותם בהכל רוחו גם להיות נכר שהוא מזרע ויתרחקו ממנו כל עובר דרך לכן טמא טמא יקרא שיפרסם בקולו כי טמא הוא כדי שלא יקרבו אליו שחר האנשים ויעמא אותם וכל הימים אשר יהיה הנגע בו צדד ישב מחוץ למחל' יהיה מושבו כדי שלא יטמא את האחרים וצריך הכהן לזאת לבקר מחוץ למחנה. אבל אחרי שסיפר יצא להבלי כאשר אבאר:

(מו) והבגד אשר יהיה בו נגע זרעם ונו' עד סוף הסדר. בענין זרעם הנגדים יש ספק גדול לפי שהנגע גדור ומסתוו הוא חולי באחד מאברי הג"ח המרגיש וישיחיתו מזרעו הטבעי' ובהיות הנגד דבר שאין בו הרגש איך יתכן שיהיה בו זרעם ואיך יאמר עליו הכתוב זרעם ממארת הנגע טמא הוא כי לשון ממארת' מורה על הכאב כמו סילון ממאיר. ומי שאין לו הרגש בבגד וכעור אין בו כאב וכמו שזכרתי בשאלות. וכזה הרלב"ג שלענין הפרעת בדברים הכלתי מרגישים האלה הוא שינכר בהם הלאות הנכרי והחוס הנכרי ויחלם החוס היסודי שהיה מעמיד הלחיות אשר בהם באופן שיכואו אל הכלוי והפסד ההרכבה מלד התכת לחותיהם אשר בהם קיומם. שהמרא' המורה על כמו זה העפוש הוא הירוק או האדום כמו שימא' זה במקומות המעופפים כאלפסות ומה שידמה לזה. ולפי שאין באלה הדברים התלה חובלים אל הרפואה מזה העפוש כמו שהוא באלה שבויות חי. וזה יתבאר על אלו הדברים בזה האופן שיסדר להעיר על הסרון החומר ושמד זורחו היה משתמש בו האדם. וגאכר בהנאה להורות בו על זה הענין ודבריו בזה הם דמיונות ורעיון רוח. כי בבריאות והחולי הם דברים יקרו צמין האדם לא בצומחים ולא בצמר וכעור אחרי הפרדה מהחי ואף כי באנשים ובדוממים ואיך יאמר חולי הפרעת הכא מעפוש הדם והפסדו בזה שאין בו דם ולא ליחה. אבל הרמב"ן כתב שהדבר הזה אינו בטבע כלל ולא היה בשולם זרעם בנגדים ובבהים אלא בהיות ישראל שלמים עם השם כי אז יהיה רוח השם עמם חמיד להעמיד גופם ובגדיהם ובתייהם צמצם טוב וכאשר יקרה באחד מישראל חטא ועון יתהווה בעור בשרו או בנגדו או בביתו להודיעו שהשם השם מעליו ולכן אמר הכתוב ונחתי נגע זרעם בבית ארץ אחותכם כי היא כהת השם בבית ההוא ואין זה נוגע אלא בארץ הקדושה שהיא נחלת השם אשר הוא שוכן בצורה. וכזה הרב שכן היו בעיניו נגעי הנגדים שלא ינעמו אלא בארץ. ויקשה לדעתו למה לא אמר הכתוב כאן בנגע הנגדים כי חבואו אל הארץ כמו שאמר בזרעת הבתים ולמה לא יקרה הנגע כי אם בנגד זמר או בנגד שחיתים או בשחי או בערב או בכל כלי עור ולא בשאר הכלים מן הדוממים והמחכו' והמשי ושאר הדברים. וראונו מי שפירש שכל אלה המשפטי' הם לזכיר' המציא' לזי' מהרה המציאה לזי' קדושה וכל דבר היוצא חוץ מהטבע הוא זר ונמאם לנפש הטהורה ומונעת אותה מפעולותיה כשלוש' בנגדים זואי' וכשיושב האדם בבית' מעופפי' ומולוכלי' גם כן הדמיון מתפעל מהם ומדמה אותו כמו הפרעת בנגד הכ"ח. ומפאת כח הדמיון השאילה התורה אלה השמות נגע וזרעם בנגדים ואמר זרעם ממארת הנגע טמא הוא. ואמר בקרחתו או בנגחתו שם שמוט גאמרו בדרך השאלה על הנגדים ע"ד וכל חקקה טובה תחליבו בלגנים או ירינו עלי העיר נהרות ימאחו כף ודומיהם. ולכן לאמר בנגעי הבתים' כנגע נראה לי בבית ולא

אמר נגע ממש לפי שזה היה מפעלת הכח המדמה. וכל שלשה הדרכים האלה אין דעתי נוחה באחת מהם. לכן אחשוב בזה דעת אחר. והוא שיש מהדבר' ממה שישתמש האדם מהם לרפוינסו ולהיותם קרובים אליו מאד יתפעלו בהתפעלותו ויפעלו בהם האלימות הנוברים בנוסו והנה המשי וזמר גפן וכל כלי המתכות מפני חמרם חזק לא יקבלו התפעלות והפסד משמוש האדם מאד כנגד הזמר ושחיתים שהוא לובש אות' חמיד קרוב לנוסו ובשרו הכחות אשר עליו והלבוש והמעיל שעל הכחות שאלו להיותם קרובים מאד לאדם וכן הפסופים שמהם בורכנו בנגד הזמר ובנגד הפסחים שבהם השחי מלשון (ישע' י"ט) שחית' מדוכאי' לפי שהשחי הוא עקר ההלכה ובהם בחושי אורן הבגד והעור הוא המהערב. בחוכו לרצו כי הם יסודות בנגד הזמר ובנגד הפסחים וכן העור הכלתי מעורב או בכל מלאכה עור מעורב כנעלים שכל אלה הם בלי ספק מתפעלים מאד בשמושי האדם. ובעבור זה חשש' ההורה שמה המזרע בחליו ובהסרתו נשתמש בנגדים והעור ההמה כי הם ככוחו לבדו הם שמתלו לטורו ונעליו אשר ברגליו והם המטה אשר ישכב עלי' ואולי שמפני זה יתפעלו אותם הנגדים והעור מאלימות המזרע ועפוש גופו ויתארו בהם כחמים כמו שנתארו מראות הנגעים באדם. והכתמים המורים יותר על זה זכר שם ירקק או אדמדם. והירקק אינו במראה הירוק החזק וכן האדמדם אינו האדום החזק אלא כמרא' הדם היבש שאינו אדום חזק והוא הדין לשאר הנכשים הכלתי שנעשים לבגד הלכן או כמו שזכרו חז"ל אין הדין הזה נוגע אלא בלגן ולא בשאר הנגדים הנכשים אף על פי שנכשם צדי שמים. והעפוש בזה הוא לפי שלא יתארו הכתמים בהם בנגדים אם לא יהיו לבנים ואהה רואה בעיניך שפעמים רבות מציאת האדם בחליו יפסד החלוק אשר על בשרו כלו או קצו ממה שהיה באבר היותר חולה. ומפני זה היה אפשר קרוב מה שחששה תורה במזרע רואה לומר שאולי אחרי טהרתו יראה להשתמש מלאות הנגדים והמעיל' וידבק הסעור בשמא שהוא ואולי יתעוררו לחלו. ולכן צוה שיראה זה אל הכהן והוא כדי שלא לחסר ממונם של ישראל יסגור הבגד שהוא שצעת ימים. ואם פשה יפשה הנגע שהוא רואה לומר כחמו באותו בנגד או שחי וערב או עור ידיו שזרעת ממארת הנגע טמא הוא רואה לומר שנגעם בנגד או בעור ההוא מהלחם המעופפת שהיה במזרע ולכן יטמא הכהן אותו. ולפי זה לא יראה אמרו זרעם ממארת על הבגד שצנחנע מעצמו אלא שבהיותו לבוש איש מזרע חומר הפרעת הממארת שהיה באיש המזרע שהוא נכנס בבגד או בעור ההוא לרפוינו. ולכן הנגע או העור טמא הוא וישרפוהו. ואמר או את כל כלי העור אשר יהיה בו נגע רואה לומר ששחמש בהם המזרע בימי נגעו כי מאות' זרעם ממארת שהיה במזרע נכנסה באותם הדברים שהיה משחמש בהם וקרובים אליו. ואם יראה הכהן והנה לא פשה הנגע בבגד או בכלי ההוא יצוה לנכסו ויבגירוהו שצעת ימים שנית לראות אם תלך השומאה והעפוש ההוא משם. ואם אחר הכתוב לא הפך הנגע את עינו רואה לומר מראה הכתם אשר היה בהם עם היות שלא פשה אותו כתם הנגע אינו ספק שטמא הוא כי לא חסר שומאחו ממנו ולכן צוה שישפוט פחתת הוא רואה לומר דבר פחות וגבוה הבגד ההוא. ואמר בקרחתו או בנגחתו להניד שהדין שוב בין שיהיה זה בבגד ובעור מלד הפנים שהוא בקרחתו או מלד אחר שהוא בנגחתו כי פעמים יתראה הכתם משני צדדיו יחד ופעמים מלד אחד ולא מלד אחר. אבל אם ראה הכהן והנה הכה הנגע אחרי הכתם אותו רואה לומר שכתם הנגע שהיה באותו בגד או עור הוסר כלו או מקצתו בכתם האות לא יאמר כיון שכתם הכתם ונחמטט טהור הוא אבל יקרא אותו כתם מן הבגד או מן העור ואותו חלק הנקרט ישרוף. ואם אחרי כן יתראה עוד ויתחדש בבגד או בעור ההוא שום דבר מהכתם שהיה בו בתחלה ראוי שישפוט הכהן שפורחת הוא רואה לומר ששאר שמה כח העפוש ולכן ישרף שמה כי נסחכנה הליחה הרעה שהיא בחוק הבגד או העור ההוא ולכן באש ישרפו את הדבר אשר בו אותו כתם הנגע לא לבד מקום בביתו אלא הבגד או העור כלו. ובנגד או בשחי או הערב או את כל כלי עור אשר תכנסם ועם הכתם בהם הנגע לא יפיק הכתם ההוא הראשון לפהרתו. אבל יכובס שנית ואז יסגר והכתם ה' הזה כבר ידענו שהיה בפניו במקום. והנה הוצרך לומר אח"כ זאת תורת נגע הפרעת בנגד שלא יתערב תורתו עם זאת חכיה תורת המזרע שהוא באדם בלבד. ועם מה שפירשתי בזה תורה השאלה הי' בנגע בנגדים. שהנה אותה תורה בהם להיותם דברים נמשכים מזרעת האדם. ואמנם זרעת הבתים נבאר במקומו והותרה ג"כ השאלה הי"א. והיא למה הביא כאן זרעת הבגד זאח"כ יחזור תורת המזרע ביום סהרתו ואח"כ יצוה על זרעת הבתים כי הנה זכר כאן דין זרעת הבגדים להיותו דבר מלך ומנשך מזרעות באדם. ושראוהו לטהר מזרעות צריך שגם כן יסגר את בגדיו ששחמש בהם בימי זרעתו. והנה לא זכרה התורה אם סר הנגע בהסגר הראשון מה יהיה דינו. וכן לא זכרה מה יהיה הדין אם כהה אחר ההסגר הראשון והנה יתבאר שאם כהה אחר ההסגר הראשון לא יקרא ונשרף כמו הענין אם כהה אחר ההסגר השני אבל טעון כנוס והסגר כי התורה לא הצדילה בזה בין הפך את עינו אבל כיון שלא פשה הנגע טעון כנוס והסגר. ואמנם אחר ההסגר השני לא זכר מה יהיה דינו אם כהה או פשה אבל זכר הדין אם לא שחכה מראשו אכ"פ שלא פשה. והבאור שמה שביאר בלא כהה ובלא פשה נזהר בכהה ופשה כי עמידה הנגע בעינו היא סימן טומאה וכן הדין בפסיון ואין הכהה סימן לבור הנגע ולא יהיה כהה ופשה מורה על הטומאה שזרעה עליו לא כהה ולא פשה. והוא מבואר שהופסת הנגע במראהו אינו למטה בהוראם על הטומאה משמור הנגע בעינו ולזה אם הוסיף חזק במלאכה ולא פשה יהיה דינו כאלו עמד זרעם ופשה וכל שכן שיהיה טמא אם הוסיף חזק בעינו ופשה כמו שזכר זה הרלב"ג בזה

פרשת מצורע

יד (א) זאת חתיה המצורע וגומר עד סוף הסדר יש בו שאלות : השאלה הא' למה נזכר החורב שיקריב המצורע ביום ספרותו שתי צפרים חיות טהורות והרי לא היה קרבן העוף אלא חורים ובני יונק אצל צפרים הוא שם כולל לכל עוף קטן כדול וכמו שאמר צפור שמים ודני הים כל צפור טהורה האכלו כל צפור כל כנף ולכן הוצרך הכתוב מפני זה לזכר שתי צפרים חיות טהורות פרט לטוף הסמל וכל שכן שתי צפרים האלה ולא אחת מהן היה נקרב על בני המזבח לא בחורית עולה ולא בחורית חפלה ולא בחורית אשם ולא נמלק ראשה. ומה היה אם כן ענין שתי הצפרים האלה אם לא היה לקרבן ומה חלית הפחיתים אם לא היה לזבח ומה חלית הצפור החיה שישלה אותה על פני הסדר : השאלה הב' במה נזכר שני צפרים עם שתי הצפרים עץ ארז ופני חולעת ואיזו כי הדברים האלה אינם מחומר הקרבנות. והרלב"ג כתב שהיה הארז ענין היות הדם ולכן היה צריך שיהיה להביא ארז. והגם ביום השמיני למלוואים שהוא עקר הטהרה לזה נבחרה לזה והשמן ולא זכר שם ארז. וגם ענין שני חולעת לקשור האגודה יראה שאין בו צורך שבכל חוט שיהיה היה די ואף שנקבל כל זה בשני חולעת ואיזו מה יאמר בעץ ארז ומה לו עם הדם ולדם עמו עם המים שזכר : השאלה הג' למה זה נזכר במצורע שתי טהורות בראשונה אמר והיה על המטהר מן הצרעת שבע פעמים וספרו וגומר וכבש המטהר את בגדיו וגלה את כל שערו ורחץ במים וספר. ואחר עזר ו' ימים אחרים נאמר והיה ביום ה' יגלה את כל שערו וכבש את בגדיו ורחץ בשער במים וספר. הרי שזכר כאן שתי פעמים ספרותו ושתי פעמים שיגלה את כל שערו ושתי פעמים שיכבש את בגדיו. ושתי פעמים שירחץ את בגדיו במים. ועל כל אחת מהפעמים אמר וספר האם אין זה כפל ומוותר : השאלה הד' במה נזכר שיתן הכהן מדם האשם על תוף און המטהר הימנית ועל בשר ידו הימנית ועל בשר רגלו הימנית. וכן לזה שיעשה כזה מן השמן הנקרב שמה. וראוי לעיין למה היו הנתיבות האלה מחדם והשמן על האצבעים האלה על המטהר והנה בפרשת חזקו לזה לעשות כן לענין קדושת הכהנים ומשיחתם וכן ביאירתי בספר. אבל כאן בטהרת המצורע אינו רואה ענין זה. ועוד יש לעיין למה היתה הזאת מהדס הזה נעשית על אצרי המטהר מדם האשם ולא מדם החטאת ולא מדם העולה בזה חיות קרבנו כבש אחד לאשם וכבש אחד לעולה וכבשם לחטאת ולא לזה בזה האשם אלא מדם האשם בלבד : השאלה הו' למה בקרבן המצורע לזה שיהיה הכהן מן השמן אחר על כפו המאלית שבע פעמים לפני ה'. ואמנם מדם האשם לא לזה שיהיה שום פעם לפני השם והנה לענין המטהר היה נותן על תוף און הימנית ועל בשר ידו הימנית ועל בשר רגלו הימנית מדם האשם בראשונה ואח"כ מלוג השמן. והיה ראוי שכן יהיה זה לפני השם מן הדם בראשונה ואחר כך מן השמן לא שיהיה כנגד הקדש מן השמן לבד ולא מהדס : השאלה ו' במה נזכר שיהיה דל הוא רואה לומר המצורע ואין ידו משנת יציא כבש אחד לאשם ושתי חורים או שני בני יונה אחד לחטאת ואחד לעולה ויציא מזה בין שיהיה עשיר או דל אין מקבלים ממנו חליפיים בזה כי כבש אחד יכיה לאשם חמיד לא יחליפנו ולא ימיר אותו בחור או בן יונה כאשר עשה בחטאת ובשול' שאל לא השיג ידו במקום כבש אחד לעולה וכבשם לחטאת לזה שיקריב שתי חורים או שני בני יונה ולמה זה לא יחליף כבש האשם בחור וכן יונה לחטאת כשול' : השאלה ח' בפרשת זו תבואו אל ארץ כנען ונתת נגד צרעת בנית. כי איך יחכן שיקרה נגד צרעת בנית כי הנה עם היות שכבר ימצא בנגד מלך חבורו וקורבנותו במצורע ורסיון הנגד מעצמו כמו שביאירתי שם. איך יחכן שיהיה נגד צרעת ונקירות הבית יחול הנגד בזה חיות הצרעת עטוף בדם וביתר הליחות ויציא ממנו האדם ואין האצבעים והעפר והעצבים נזקף לדבר מזה : השאלה ט' למה זה נגד הבית נאמר והבא אל הבית כל ימי הסגר אותו וימא כד הערץ והסוכה בנית יכבש בגדיו והאוכל בנית יכבש בגדיו ולא אמר דבר מזה צרעת הבגדים וא"ל לומר שבהיות נגד צרעת בנגד וטמא הכהן לא ימא כל הענין בו והסוכה עליו או הלוכח אותו הנגד :

השאלה ה' למה נזכר לחטאת אחת הצפרים שתי צפרים ועץ ארז ושני חולעת וארז ולזה לעשות כעשה הכהן המצורע עמנו ולא חטאת אשם דבר מזה בטהרת הנגד והעור אשר בו נגד צרעת והיה ראוי שיהיה הדיו לשניה שזה ומה היתה וההדמות אשר לאדם המצורע עם הבית שנראה בו הנגד ששניהם ישתוו בטהרה אחת ובאופן אחד שאין כמוהו בענין הנגד והעור לשיהיו ככללים בלוחו דין : השאלה ו' אם היו הטומאות האלה שזכרה החורה בכלן מזה ומה וכמה חללים ודחיות מהבטע למה לא נזכר כאן ג"כ חללים אחרים ודחיות אחרות אשר יעשה השבע אם מלמעלה מדרך הפה והנחיריים ואם מלמטה מדרך המעים כשתן והיציאה. ולמה לא יהיו הדברים ההם שידחם הטעם מלמטה מטמאות והם בזה וטמאת וזע בזה משמאל והיה ראוי שיהיו כלם ממין אחד בזה חיות דברים שידחם הטעם. ולמה היה הדם היוצא מהבית והאשם מהנחיריים והם וכל שכן בשלשול הדם בלתי מטמא ודם נגד ויציא ממנו חמא כי ראוי לבקש סבה לכל זה : השאלה ז' למה חייבה החורה את הוצ' שיהיה קרבן שתי חורים או שני בני יונה ואת האשם הזה דם צנידתה לא חייבה שתי צפרים ככל צניחת הדם שבהם חמא בנגד ובמושג ובשאר הדברים בשום. ולמה לא השתוו ג"כ בקרבן : השאלה ח' למה הבדיל בזה אשם עומה שהנדה אינה מביאה קרבן על היחיה וזה כימי נדת דווחה. והאשם הזה דם בלא עת נדחה חייבה חורה שתי צפרים או שני בני יונה ולמה לא היו שניהם שוות בקרבן כמו שהם שוות בענין הטומאה והרחיצה ושאר הדברים בכל דמיהם : השאלה ט' למה זה האשם היוצא ממנו שכבת זרע בזה היה מטמא ובהטחתו ו' ימים יספרו לו

ויציא קרבנו אבל האשם שיהיה ממנו שכבת זרע לא חייבתו חורה קרבן ולא ימי טהרה אלא שיכבש במים וטמא עד הערב ולמה הבדיל בניהם בזה חיות הטומאה אחת : השאלה י' למה חייבה וזכרה נגד צרעת בזה חיות הטומאה האשם אשר ישכב את אשתו שכבת זרע כי הנה זה שהוא מצורע מנאס החורה אין ראוי שימנה בכלל הטומאות ושכבת האשם עם אשתו מנאס החורה למה לא יאמר וספרתו ושונתה לא יגדל ואין יחשב זה אם כן לטומאה : השאלה יא' אם כוונה הער' אל חללית להזכיר כאן על הטומאות כלם ולכן נבחר ביום השמיני ביאר הטומאות מנבילות כב"ה והטומאות ובסדר אשם כי חורית זכרה טומאת האדם מהצרעת והנגעים למה לא זכר אם כן שם היותר חמורה מכל הטומאות שהיא טומאת מת אדם אשר היה אבי אבות הטומאה וזכרה אח"כ בסדר זאת חתיה החורה והיא שמה צולת מקומו. והנה מפרש הפסוקים באופן יותרו השאלות האלה כלם בג"ה :

יד ב' ה' אל משה לאמר זאת חתיה חרת המצורע וגו' עד כי תבואו אל ארץ כנען. אחרי שזכר הכתוב משפטי הצרעו' שיקרו בזה וגם אשר יקרו בצנדים המתחברים אליו לתשמישו זכר חורת המצורע ביום ספרותו ואמר והובא אל הכהן אין הכוונה שבהיות המצורע בנגדיו קודם שיסגר יובא אל הכהן שהרי הכתוב מפרש ויציא הכהן אל מחוץ למחנה כי הוא ילך שמה לראותו אם נרפא והמצורע לא יבא אליו. אבל ענין והובא אל הכהן הנזכר כאן הוא כאלו אמר זאת חתיה חרת המצורע ביום ספרותו ומה שיוצא אל הכהן רוצה לומר לענין ספרותו כי כל זה יבאר הכתוב בפרשה זו וי"ש ויציא הכהן אל מחוץ למחנה למקום שהיה בו המצורע וכאשר יראה שגרפא נגע הצרעת מן הצרעו' שהוא יצא הכהן שיקחו מנגבו המטהר שהוא הצרעו' וממנו שתי צפרים רוצה לומר שני עופות איוה שיהיו וכלכל שיהיו חיות לא שכבר הכהן אותם הליד ושיהיו טהורות ולא עוף טמא. והמפרש' בירשו חיות טהורות טהורות לצפור דבור לא ביותיות שהן כבדות לטוף אלא חיות שלקולות עופפות יותר ויקחו ג"כ עץ ארז רוצה לומר מקל מעץ ארזים שהם המזבחים שבעלים וכן כתוב בארז בלגנן יגדו. ושני חולעת שהוא חיות אדום צבוע בדם וארז. וידוע שבענין היער היותר נבזה הוא הארז והיותר נמוך וספל הוא הארז וכמו שנאמר בשלח וידבר על העצים מן הארז אשר בלגנן עד הארז אשר בקיר וזה שהכהן יטחוט את הצפור האחת מהן אל כלי חרש שיהיו בו מים חיים רוצה לומר שלא נשתמש בהם אדם ושיטול בזה חיות מים ודם את הצפור החיה ואת עץ הארז ואת שני החולעת ואת הארז ויטול אותם עם הצפור החיה בדם הצפור השחופה אשר הוא על המים החיים ואז יזה על המטהר מן הצרעת שבע פעמים מאותו דם ובהם יסגר אותו. ואח"כ יטול הכהן את הצפור החיה על פני השער לצפור לטוף כדבור לטול. ואח"כ יכבש הצרעו' בכאן לעשר את בגדיו וגלה את שערו ורחץ במים. את נטף וספר ואח"כ יטול אל המחנה כי לא ישב עוד בדר מחוץ למחנה כמצורע האמנם ישב מחוץ לאהל שבעת ימים כדי שלא ישמש מטחו עם אשתו כי הוא דבר מוקד מאל לקיים מהחול' הזה וזה הפסוק בענין הזה ואמנם על מה היה מורה המעשה הזה כלו חכמים וז' דרשו שהצרעת בזה על נטות הרוח כמו שנאמר בעוה"ב (ד"ה ב' כ"ו) ובחוקתו נגד לבו והצרעת זרחה במלחו ולפי שזה השם עליו כוונה ארזים יציא עץ ארז ומא' חקתיה שישפיל עצמו כחולעת וכאזוב שהוא השפל בעצים. והנראה לי בזה הוא שהמצורע יהיה הפסדו בדר' דברים. הא' בהעדר החוש מנאסו שהוא נגדס. הב' בליחותיו שים בזה עטוף ורוע מזה. הג' במראהו פניו אדם לאו שגמולו לסי שהכבד לא ויליד הדם וליחותו בשלמותו והפסד הדם ולבנותו שגמולו מראה פניו של המצורע ויהיה נטף אל הלבן המופלג כמו שאמר מצורע כשלג. והד' הוא בריח שים למצורע ריח מוסרת מפני עטוף ליותיו והפסדס. והנה המצורע הזה היה מרוחק בשתי הרחקות אחת מאת עמו שהיה יושב בדר מחוץ למחנה מוסנו. והשני ממקדש השם ומשכנו. ולכן היה צריך בשתי ספרות אחת שיחפרם שהוא צריא אל המחנה ויחבר לכל איש מהעם. והסברה השנית היא בהקריבו קרבן לפני השם שיכפר לו ואל בכל קדש יגע ואל המקדש יבא ובעבור זה ביום ספרותו הראשונה לזה יתבצר שיציא ד' דברים האלו שזכרנו בכתוב להורות שהוא צריא בכל א' מהד' דברים הרעים שהיו בו בחלו' כי הנה הביא שתי צפרים להורות חיות שהוא כבד חי ואינו נעדר החוש כמצורע ועץ ארז שאמר העצבים ונתמא בנטיון שלא יתעטף כלל ויחמיר זמן ארוך להורות שהוא כבד נטול מעטוף ליותיו. ושני חולעת שהוא מראה אדם להורות על שלמות דמו שממנו יבא שלימות מראהו. וארז להורות על שלמות ריחו שהוא שכבר אין בו פחיתות כלל. והיו אשם כן ארבעת הדברים האלה מורים על ארבעת החוקים שחנק מונו ועצבו ממה שהיה בצרעתו. והנה לזה שיחשו את הצפור החיה אל כלי חרש אל מים חיים. ואת הצפור האחרת עם עץ הארז ושני חולעת וארז יטול בדם הצפור השחופה. לרמוז ששתי הצפרים האלו היו חיות קודם לכן ובמזאת השם ודברו מתה אחת מהן. כן הם בני אדם שאם אחד מהם יחלה או ימות ואשר חיה יחיה הכל הוא בנצח השם. ולכן לזה שיחשוה על כלי חרש לרמוז ששאלם בכלי חרש מעשה ידי יוצר יתבצר וכלם לפניו כחומר ביד היוצר והשם על כל חיות שבעלי לרמוז אל החורה אשר היא בלב האדם כי בבתה החורה שלא נשמרה כראוי מתה הצפור השחופה. ואין שטול הצפור החיה עם שאר הדברים בדם הצפור השחופה להודיע שזה הצרעו' חולי מתדבק מפאת טבטו כדברי חכמי הרופאים אבל הוא בראון השם וגורחו על האש החוטא ולכן היו מוציאים עמם עץ הארז ושני החולעת והארז. לרמוז שהאצבעים בחיותם ושליותם וכמראה וברית אשר ירמוז בהם אוחס הדברים לא יסדו בזה חיות דנוק כי עם היוחס נעלים בדם השחופה שרמוז אל המצורע הנמור שאין בו חיות שלם ולא בריאות. הנה לא ידבק בהם החולי והפסד בראון השם ולזה ג"כ לזה בזה חתיה חורה דם על המטהר שבע פעמים לרמוז כי שבע יפול לדיק וקם ולא ידבק בו מלומה מהרע כמו שאמר השל חטא ממת

שצארתו היה מזה ממנו להחלל לאלפים שזכר שם שכן יסיון לחיות המעשה
הוא צלוחו שזו ויושר המזג כמו שם עשה ולכן היו ההזאות כעשה לרמוז אל
הרבו ולא ההתמדה. והותר' בזה השאל' ה'. ואמנם מדוע היה סדר הקרבנות
כן. כנר ביארתי בכתו שהי' הכרח בקרבן המזרע שהי' דם הרבה בנקרב
ראשון' כדי לעשות ממנו ההזאות שזכר. וכאשר היה האשם הוא הנקרב ראשון'
ולא היה די בחור אחד או בן יונה להזיז ממנו כל כך דם שסיפק לכל ההזאות
הצורך שכל כל פנים יהי' האשם כבש כי כן התבאר בסדר ויקרא שהי' האשם
חמיר איל. אמנם החטאת והעול' שהי' אחד המרצ' ואחד הממעים ובלבד שיזיין
לזו לשמים נתן הכתוב מקום להחליטם. ובסוף הדברים אמר וכפר הכהן על
המעשה לפני ה'. להשיג שהספר' הראשון' היתה עבדך מחנה ישראל והסוף'
השני הית' לבד במקדש והוא אמר לפני ה'. והותרה השאל' ה' :

(ג) וידבר ה' אל משה לאמר כי תבואו אל ארץ כנען וגומר עד איש איש כי
יהיה זכ. ענין נגע הבחיים אין ראוי שיעלה בלב שהי' נגעם כמו
שחשב הרלב"ג כי אין יתכן שימצא חולי הנרעת המסויב מעופש הדם והפסד
הליחות בזה שאין לו דם ולא ליחה. אבל ענינו כפי הכרח' מהפסוקים הוא נעבור
שזו הכתוב על סדרת המזרע' בדרך השנתי נסיון לא בדרך ענני מהקשות
והקשות ויותר הדברים שהכתב הרפוא' חסדר ברשומה הנרעת כמו שנרא' מן
הקרבנות וההזאות והרציאות במים שזכרה התור' לזה המך אליו ענין נרעת
הבחיים שהינו גם כן כפי המנהג הנעשי' שלא בדרך הפלג כללו אמר ולא חתמה
אין ירפא המזרע' בדברים ההמה שזכר הכתוב כי בהם עוד השני ותרצ' כאשר
תבואו אל ארץ כנען מפני שהיא ארץ אשר ה' דורש אותה חמיר והוא אמר אשר
אני נותן לכם לאחוזי' וכבר יקרה שפעמים על דרך ההבנה' יתחדש נגע נרעת
בבית ארץ אחוזתכם וממה שאמר ונחתי גלה שאין הדבר נפגע כי אם בהשגחתו
ורצונו יתברך. והיה תכלית זה הכס אם בדרך התרפא' שיעש' השם לאדם כדי
שישוב מחטאתיו וכללו אכן מקור חושק וכפיה מעץ יענני' להתחיל לנצל הבית
שזכר ישראל עד ה' אלשיך ראה הנגע בביתך ואם לא חשבו תחול הנרעת כך
ובנניך וזהו דעת חז"ל בדבר הזה ענינו ולכן נסמך נרעת בביתך אחר תורת
המזרע. ואפשר לומר עוד שהי' זה גם כן לפיכך החרת והיא לסודיעם כי אחרי
בואם אל הארץ יבאר בה נגע נרעת וזהו רמז לעבד' אשר יעבדו בה. ואזה
בנתי' הבית מפני הנרעות רמז לבית קדשם ותפארתם ששני נגע טוהטוהס יבא
להרים' וסחירת בנינו הנה אם כן בזה פרשת נרעת בביתם כדי לאמת להם
שהחלי והנרעת בזה עליהם והנרפא מהם הכל הוא בהשגחת השם ועל דרך
מאמר ארון הנביאים במש' חורב' (דברים כ"ד ה') הסמר בנגע הנרעת לשמור
מאד ולעשות ככל אשר יורה אחכם הכהנים הלויים כאשר נזויתם תשמרו לשמור.
ונתן להם ראיה על היות נרעתם בהשגח' לא בפעם מזה שקר' למרים וזהו זכור
את אשר עשה ה' אלשיך למרים בדרך בנאחכם ממארים ששפני מה שזכר' במשה
לקחה בנרעת ונתרפא' תחלתו. והותר' בזה השאל' ה'. והנה אמר ובה אשר
לו הבית להזהיר שלא יחזיק אדם ענינו להכנס לאמר כחומר שאלו עניני הנגעים
אלא שיבא אל הכהן וישאל ממנו תורם ועל פיו יהי' כל ריב וכל נגע. ולכן לא
יאמר לכהן נגע נרא' לי בבית כפוסק את הדין שהוא נגע אלא יאמר כנגע נראה
לי כאלו הוא מכוסק אם הוא נגע אם לא עד שהכהן יברר את הדין. ונעבור
הסמא והסבור הוא ככל אשר יאמר מפי הכהן לכן יאמר בפרס' יבא הכהן לראות
את הנגע שיפסו את כל אשר בבית ששם לא יפסו וירא' הכהן את הנגע ויאמר
לכסגיר את הבית כל מה שכתובו יסמא בפמא אותו. ואחר פניו בבית וביאת
הכהן לראותו אם יראה שהי' הנגע בקירות הבית שקערורות ר"ל שהיה המרא'
שם שזקקת עמוק מן העור והיו עם זה מראות אותם הנגעים אם יקרקו או
אדממות ר"ל יקרות ברה או אדמות' הרבה ופירש מה ענין שקערורות בקיר
באמרו ומראבן שכל מן הקיר. הנה אז יאמר הכהן מן הבית ובסיומו אל פתח
הבית קודם שיכנס אדם בו עוד יאמר לכסגיר את הבית שבעת ימים כמספר ימי
הסגר המזרע והנגד. ובזה הו' ישוב לראותו ואם פשה ונתפשט הנגע בקירות
הבית ונעשה יותר גדול ממה שהיה בראשון' יאמר הכהן וחללו את הכהנים אשר
בסם הנגע ר"ל שישירו' מהקיר וישליך אותם אל מחוץ לעיר אל מקום שמה כדי
שלא יסמא את אחרים. ואת הבית יקליע מצית סביו ושפכו את העפר וגו' והנה
זה הענין באבנים אינו דומה לענין נגעי הבגדים כי בזה ישרף כל הבגד כיון
שפשה הנגע ולא ישרפו בלבד הבגד אשר שם הנגע. אמנם בנגעי הבחיים אם
פשה הנגע יסירו הכהנים המנוגעים בלבד לא ישרפו אבנים הבית כלל. ואזה שאמר
שיקחו אבנים אחרות וישירו תחתם אם ישוב הנגע ופרח בבית אחרי חלץ את
האבנים ואחרי הקצות את הבית ואחרי הסוף שם ג' החקונים שנעשו בבית אם
עכ"ל לא הועילו וראה הכהן והנה פשה הנגע ישפוט שרעת ממארת בבית שמה
הוא. ואז יסרום את הבית ונתן את אבניו ואת עזיו ואת כל עפרו ויזיזו אל
מחוץ לעיר אל מקום שמה. ולמדנו מזה שאם עמד הנגע ולא פשה סהור הוא.
וענין יקליע בלשון יחיד שב אל הכהן המצוט להקצות. ולפי שהכהן שמה את
הבית ביארה חורב' משפט הנכנס שם אח"ל והוא הכהן אל הבית כל ימי הסגור
אותו יסמא עד הערב ר"ל שהנכנס לבית ההוא כל ימי ההסגר יכ"ס כשהוא
שמה במחלם קודם שיתקן וסמא עד הערב וזו סמא בגדים שעליו רק שיתעבד
בבית בבדי אבילות לאם המעשיב וכן המעטב שמה לשון. ואם בא הכהן ויראה
והנה לא פשה הנגע בבית וזה יהי' אחרי ו' ימים שלשים' אחרי חלוץ וירפא
והפוח כיון שראה שלא חזר עוד הנגע בבית הנה אז יספר הבית בדרך סהרה
המזרע כי ירפא הנגע ר"ל לפי שבודאי כיון שלא פשה הנגע נפסק וירפא
הבית. והתבאר מזה שבנגע הבגדים לא היו כי אם שני הסגורים ובנגעי הבחיים
היו שלשה. והיו שני החלופים האלה שזכרתי בין נגעי הבית לנגעי הבגד לפי
שהיה

ואין ערוד ממות. ואמר בטק' ושלל את המזרע החיים על פני השדה ר"ל למעשה
ולנפשה לרמוז שהמעשה ישוב אל המחנה ויולך לנפשו כרצונו אזה ואזה ולא יסגר
עוד. ולפי שלא היה ענין הכפרים קרבן לכן לא נשרפה השחוט' והרלב"ג כתב
שנראה לו כי היו מקריבים אותה כי חטאת היא ותמתי ממנו כי החטאת לא
היתה נקבת כי אם נשרפה: (אמר המניח ב"ל חסר. ועוד כי משנה שלמה
שנינו בפ' י"ד דנגעים חפר וקוברו בפניו. ע"כ): והנה אזה שיכנס המזרע את
בגדיו ונלח את כל שערו לפי שבגדי המזרע היו מוזהמים מהנרעת וכדי להסיר
ממנו את הדמיון ולסדרם מהטומא' שנדבקה בהם ממנו והיה נלוח בשער לפי
שם הנרעות ופול השער ויתרפה בלדם מקרה הספסד. לכן אזה שיעלחו כי
בא שם הנרעות חוק וחדש וכדברי' הראשונים יפלו. ואין פסק שרמו בזה אל
המדות והמעשי' שהיו בו בזמן אחד מושחתים שבעבורם נעשו צאות חולי ועתה
ששז בחטובה ופיהו השם היה ראוי שיתקנס מכאן והלאה ויסיר הבגדי' שאזים
מהמדות ומעשים המנוגים מעליו הנרמזים בכבוס הבגדים וגלות השער. ואזה
שספר במים להודיע שלא יסתר לבמים ותרופות אלא למים קרים בלבד. וכן
אמר הנביא אלישע לנעמן שר צבא מלך ארם (מלכים ב' ה') לך ורחלת בירדן
שבע פעמים ואולי שמה המקום לקחו הנביא מן החור' גם רמז ברחיט' כמי
שיחבק אל החור' וירחץ במימיה ואז יספר. ואזה שיבא מחוץ לאהל שבעת ימים
אם כדי שלא ישמש מטחו עם אשתו עד התחזקו בנגול הבחירות השלם ואם לסודיעו
שכל מה שנעשה עד עתה היתה מהטברה הראשון' כדי שיוכל המעשה ליכנס
במחנה ישראל ולא ישב עוד צד מחוץ למחנ' אבל משם ואילך ישע עוד הנהנה
ושמיר' אחרת וקרבנו' לאלפים כדי למרק עונותיו ולהתקרב אל אלהיו ואז יבא
אל מקדשו ומפני זה הוצרכו וישב מחוץ לאהל שבעת ימים שהיו שבעת הימים
האלה נקיים מכל טון ומכל טומא' כמחקר ענינו ליכנס למקלין. הנה הותר' במה
שפירשתי השאלה הראשונה מפנין שתי הנפשים שלא היו לקרבן ולכן לא באו אל
המזבח אבל באו להורות על צריאות המזרע ורפואתו והותרה ג"כ השאלה הב'
מזרע עץ הארז ופני הולעת ואזיב. והותרה ג"כ השאל' השלישית ממה שזכרו
בפרש' שתי סהרות שהחטא לבד אל המקדש. והנה אזה יתברך שנינו ששפני
מהטבר' השני ינלח את כל שערו ויכנס בנדיו להטיר שהיה לוקח עתה מנג הדם
ועודו המזג הראשון שהיה לו בחליו וכדי לקדם אלהיו וזה להביא שני כבשים
וכבשה אחת נקבה. והיה הכבש הראשון לאשם וכבשה לחטאת והנה האחד
לעולה. והיה זה לפי שיסוד הדת ופנת האמונ' הוא שכל מה שיקרב לאשפי
האומ' יהיה בהשגח' לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו ומפני זה יחשב המזרע
שכתובו ואשמו ולערע ולפי שפשוט וחטאתו אולי יהיה מזה אליו נחייב להקריב
קרבן חטאת. ואם נעלם ממנו אם חטא אם לא ונתחייב אשם כי קרבן אשם תלוי
כמו שנתבאר הוא למי שנעלם ממנו אם חטא אם לא לכן היה מציא המזרע שנייהם
החטאת והאשם. ולפי ששנאות מי יבין איש אין בדרך אשר יעשה סוב ולא יחפא
ביודעים אל בלא יודע' לכן בא האשם בראשון' לכפר על מה שלא נודע לו וזהו
ענין האשם שהי' כבש ואחריו החטאת שהיה כבשה נקבה כי הי' שואל הכפר' על
הקל בראשון' ואחר כך על הכבד. ואחרי שנתכפרו עונותיו שעש' נרעת או שלא
נרעת בזה הטול' להקריבו ולדבוקו לאלהיו. והנה לא פירש הכתוב כאן מה
שיקבל המזבח מהקרבנות ומה שיאכלו מהם הכהנים לפי שבכר נכתב כל זה כסדר
אז נוס בסדר ויקרא. ואזה שיעש' הכהן מדם האשם. היתה אל חנוך און המעשה
הימנית ועל כהן רגלו הימנית. ושיעש' היתה אחרת דומה לזאת מלוג השמן אשר
יבא והנשאר ממנו ככך הכהן יחן על ראש המעשה לסבות. האחת לפי שצאבירי'
הם יתגלה הנרעת בראשון' כי הם מורים מהרה עליה ברצון האבנים ההם
ולוחם בכפר וגם אזה צוה להטיר ולרמוז שהרפוא' האמתית היא מאח האלפים
ע"י החשוב' ומעשים טובים ושם הכפרים' האלהית לא יסתר אדם מלאכת
הרפוא' האנושית ויטן וציון המלל' היתה תכלול רפואת הנרעת שם בנקות הדם
זה יהיה אם בעורק האזנים שהוא משפך המוח ואם בזרוע הידים להקין מהדם
הסמוך ללב ואם ברגלי' להקין מדם הכבד. לכן היה נרמו זה שלא די שלא יקחו
דם מאוחם משפכות האיברים הראשיים אבל יתנו דם עליהם וזה על חנוך און
המעשה ועל כהן ידו ועל כהן רגלו כאומר איני צריך להקין דם מהאיברים
הראשיים אשר אלה משפכות אליהם אבל בזהך שיו דם על אותם המקומות
ענינו ותבא רפוא' בנרוע הזה וכן הית' היתה השמן לרמוז שג"כ לא יסתר
להריק הליחות אשר באותם המשפכות נשפכות מהאברים הראשיים' ההם לתרופה
המזרע לפי שזכרך שלא חתיה רפואתו על ידי חטובתו והודא' אשמו ולא כהרקה
והקיה. ולפי שהחלה זה החולי או יהיה מן המוח או מן הלב או מן הכבד לכן
אזה לעשות ההזאות המור' הפך ההק' וההקרות על האברים שם בנזוף משפכות
אל האברים הראשיים ההם והם האזן והיד והרגל. ואמר בכל אחד מהם הימנית
לפי שזד הימין הוא יותר חזק מהשמאל. ואמר השמן אזה שיתן על ראשו כאומר
שמן מראשך אל יחסר שהוא משל אל השכל והכתב' אשר השמן נחמס והנה הותר'
בזה השאל' הרביעית ומאשר היו אלו ההזאות על האברים מפני זה הרמז. והנה
היו מדם האשם בלבד לפי שזו הודה המעשה עונותיו אל השם ועם חטובתו ואת
זוכה לכפר'. וכבר התבאר שקרבן האשם ראוי שהי' איל סוב ונערך ולכן לפחות
אזה כאן שהי' כבש שלם שילייד בדמותו וגופו ואין כן בטק' ולכן לא ניהן לחלופיו
בחור או בן יונה שהיו צ"ח שלם כל כך. גם שהאשם ראוי שהי' כבש עכ"פ
כדי שיהא ממנו דם מספיק לכל ההזאות. אבל החטאת והעול' אם דל במקריב
יחליפם בשתי חוריים או בשני אף יונה. ולכן וקובעו ההזאות בדם האשם שהיה
כבש עכ"פ והנה אזה שהיה ככה מן השמן לפני ה' שבע פעמים ולא אזה שיה
שמה מן הדם לפי שהי' היתה השמן כנגד קדש הקדשים להחלל אל השם
שיחמיר צריאות האיש המעשה ההוא. ויטן היה השמן רומז אל ליחותיו כמו

הבא אחר הכסף וישי' החומ' המעורב הוא בלחור העולם חוץ מהולד
כאחד מהארכים הממיתים ולכן היתה שומאח הנדס וסיוולת משמח' כל שבעה
ונלכדה לקרנן ביום עשרת'. הנה התבאר מהו למח לא היו מסמאים המותרות
שדוח' אותם הסגט מדרך המעים ושחן מהם זה מסני היותם מותרות העכול
הראשון שאין לראות להנדה ואין האדם מתקיים מוולת דחייתם. ולמה לא היה
הדם מסמא היואל בפתחת העורקים וברעים' ומדרך הפה וכל שכן בשלשלו
הדם. שאין הדם היואל בכל אלו האופנים מסמא לפי שהוא ממוחרי העכול השני
ודחייתו צריכה להעמדת האדם וקיומו. אך הוצע שיואל האדם היה מסמא להיותו
מהעכול הנ' שהכין הסגט להכות האברים. ולא יקבל גוף האדם תועלת בלחורו
כי אם הזק רב. ומפני זה שהיה הוצע היואל לחון נססד ומשחית ומפסיד האויר
על כן לא יקח כל הנוגע בו. האמנם בלחורו האדם לנורח המשגל לקיום המין
הקילה החור' בטומאתו. ואמנם מי שנעש' זו בתמידות שורשו יואל ממנו שלא
ברצונו היה מסמא מאד לפי שכבר נעשה הדבר ההוא מוס קבוע ונססד במזג
הזרע שהוא ממה שהיה באברים ונעשה כהח' מהארכים' הממיתים. ושהיה' דם
האשה מסמא בזהו' נדה ויולדת וזהו' להיווח יואל מן הרחם שלה אשר דם
הזרעו עמו זרע האשה והאיש והיה היואל משם בחומר ההוא מעופש ונססד
ומיוק מאד כזרעת. אבל מפני שדחיית הסגט בדם הנדות היא צריב' לבריאות
האשה והנקות' לא חייבה אותה החור' בשבעת ימי עשר' ולא בבטאת קרנן כאשר
עשה ליוולדת מפני רוב דמה. וגם מפני הסכנה שגבר' עליה. והזכ' מפני החמדת
רעתה וחליה וגם מפני ששער' חורה שלא קרה לה זה אלא בעבור נאסוף' הרבים
והחתמה מאד עם בני אדם בזנות כדי שתזכר מזה חייבה החור' בשבעת ימי
טהרה ובהבטאת קרנן כי הדם היואל משם הוא מושחת ונססד ויטמא בני אדם
וכן מטמא מקדש ה' בנזוף' שמה והותרו כמה שפירשתי בזה בלחור ה' ויאל
וי"ו וי"ד. והנה לא זכרה כאן טומאת מת אדם שהיה יותר חומר' מהטומאות
לפי שהטומא' היתה לא חסכה אלא עם אשר הפרה אדומ' כמ"ם ולקחו למטא
מעפר שרפת הכשפת וגומר. ולפי שעיני פרה אדומ' נאספה בכסד זאת חקת
החור' לכן זכרה שמה טומאת מת אדם שהיה' מטוסרת בה. והותרה עם זה
השאלה הפי' :

ואהרי' ביאור הדבר הזה ראוי לפרש הספקים. ואמר איש איש כי יהיה זה
משברו רוצה לומר מערותו כי הכשר הנזכר כאן הוא כנו לערו' והענין
שזו משם מבטא רצונו והוא חולי בא לחלוש מתנים לחלולת הכח המחזיק כי
הזכר מרצונו קראו ושבכת הזרע ואמר וזו טמא הוא. ר"ל הוזה בנזוף הוא
טמא כי אף על פי שהחומר אינו מעופש כי הוא ממוזג אברים הנה הוזה בנזוף.
רוצה לומר יואליו שלא ברצונו לאויר העולם טמא הוא. וכבר זכרו הרופאים
שכנחו על הדבר הזה הרבות המשגל. ונקרא הזכר אב הטומא' כשרץ וכנגד' למטא
בגדים וכלים ואדם במטא ובזמנ' ובהסס. ואמר וזאת חקת טומאתו בזוזה לתת
גדר לענין הזכר מה הוא זאת חקת' טומאתו אפשר שהיה' על אחד מנ' פנים
רר בשור' אח זוכו או הכתים רוצה לומר או יהיה שרר בשור' ונעש' דק ודיק
חצר כריר היואל מהפס מפני זוכו. או יהיה החתים שפעמים לא חקת הליח'
היואלת דמה כריר אבל בהפס שנחתם ונססד הבשר ההוא מפני עוני הליח'
היואלת כמו שיקר' לנעלי האדם בכליו' שחתום שם ליח' עבה שרופס החום
הכליות ונעטר מפניה הפתח מללחת ולא יאך רק כמו ליח' עבה. ויחמר הכתוב
שכן שיהי' הזכר מזה המין או מזה טומאתו הוא כי שניהם חלוליו טומא' שהפס
קלה בהם. ואף שגוף הזכר הוא אלאו בריא וזכו טמא ולכן כל המשכב אשר ישכב
עליו הזכר חמיר כשדניים וכל הכלי אשר ישב עליו יטמא כי להיותו מיוחד לו הרי
הוא כמוהו טמא ומפני זה האיש אשר ישכב במשכבו של הזכר או שישב על הכלי
אשר הוא יושב עליו יכנס בגדיו ורחן במים וטמא עד הערב. ופעם המשכב
והמשכב הוא שכל הרוב חמיר ימלא כס מן הזכר היואל מבלי חסך מהיושב או
השוכב עליו. וכן כל המרכב הרגיל לרכוב עליו מפני שבתנוע' הרביבה ילא מהזכר
על כלי המרכב כדבר הוא טמא ג"כ. ואמר וזה יטמא עד הערב להביד שגדו
חייב בנכוס בגדיו ורחי' כמו בשאר הדברים אשר זכר אלא בלנד שיטמא עד
הערב כדי שיהי' וישמור עצמו מלגעת בדבר טמא. ורבותיו דרשו מכאן אפי'
עשר מלכות זו על גב זו והזכר עליהם כלם טמאים כי תחתיו המה והנושא חומר
מן הטונע ולזה טעון כיום בגדים ורחי' הנושא. וכל אשר יגע בו הזכר צדיק הדין
שזה בין שיהי' כנניע' צדיק או באבר אחר מכל גופו. אבל זכר הכתוב צדיק
לפי שרוב מנה האדם הוא צדיק. ואמרו וידיו לא שפך במים ר"ל אם עדין לא
נפצל להסתר מזוכו שאמ"ם שנפסק וזכו עדין הוא טמא עד שיעבול. וזכר טומאת
הכלים אשר יגע בהם הזכר בחמור וכלי חרס אשר יגע בו הזכר יטמא. וכבר פירשו
ז"ל שהוא אפי' נגע בו מגבו כי עם היות שנאמר למעל' שאין כלי חרס נטמא
אלא מחומו מפני היתור למדו שזה נאמר לענין המגע. אפי' שיהי' מחוץ לגבו
כי לענין החוץ כבר נזכר למעל'. ואח"כ ביארה החור' ספרת הזכר שיהי' ירפא
השם את חליו ויפסור שבעת ימים נקיים וכבר ביארתו למעל' אלא ספרת המזרע
הסכה במספר הזה וגם נזכר לומר בו עוד סבה אחרת והיא שהי' מספר שבעת
הימים האלה בכל הספרות לזכרון שבעת ימי בראשית שבהם נברא העולם וקצלו
הדברים המזיאו' שהיה' והטוב ממנו יחנך. וזהו שכתב הזכר את גידיו כדי
להסיר מהם טומאת הזרע היואל ממנו ונדבק בהם. ולזה שביא הזכר קרננו שתי
חורים או שני בני יונה אחד לחטאת ואחד לעול' לפי שהוד' ולא נזכר הזכר כי
בשלו הוצר הגדול הזה ושעון נאסוף' הביאחו אליו. ולכן יביא ראשון' חטאתו.
ואח"כ יחקר אל האלהים בעולתו. ולפי שהיה אפשר שיהי' סבת חליו אחרת
ולא מפני חטא לכן הקיל' חורה בקרננו בשתי חורים או שני בני יונה בלנד.
ואחרי שזכר' החורה ענין הזכר מחמת חולי' בתמיד זכר אחריו ענין האיש היואל
ממנו

שנים הבגד דבר קל שאין בו חסרון ממון רב ולכן לא חששה החור' עליו הרבה.
אמנם הבית היה קרקע והפסדו מרובה ולכן החמיר' החורס בו. ואמנם בשאר
הדברים ילמד זה מהו ר"ל הבית מהבגד והבגד מהבית. כי אין ספק שהבגד
זהו בו נגע זרעתי יטמא היפסד או היפסד עליו כמו שזכר בבית. האמנם בעבור
שבהיות בו הזרעות שרפו את הבגד כלו או מקצתו לא הנריך בו הכתוב צדיק
ועד ארו ושני תולעת ואזוב לחטא את הבגד כאשר עשה לחטא את הבית. ואמנם
מה ענין אמרו וכפר על הבית וספר וידוע שהבית אין בו עון ולא כפרה אלא
מה רמז כלו לנעל הבית שבראיתו ההחל' הואל שיעש' סגס בביתו כדי שיתן
אל לבו וישוב אל ה' וירחמנו עם תשובתו יזכה לכפר' ולרפוא' הזרעת שהיה'
מוזמנת לבא עליו ומפני זה היה אופן כפרת ביתו בצפרים ושאר הדברים שזכר
בתורה המזרע ביום עשרתו כי אליו ר"ל לנעל הבית נתיחסה הכפר' והרפוא'
היה לא לבית ולאבנים ולעצים אשר רוח אין בהם והותרו בזה השאלות
השמינית והשמינית :

מן (א) וירבר ה' אל משה ואל אהרן איש איש כי יהיה זה וגו' עד סוף
הסדר. ראוי להקדים בזה שכבר בארו חכמי הרפוא' והעצב
הסגטע בהכמת בוראו יעשה בגוף החי ג' עכולים במזון. הראשון באכסו' ששם
יתעכל עכול ראשון מה שיאכל לכל נפש. והשמינית משם ילך ממנו אל הכבד
צרידים הנקראים משריאק"ם ואמנם הפסולת ומותרות העכול ההוא. ידחס
הסגטע דרך המעים והמיומיה דרך הכליות. ויאלו מלמט' בשחן וביוליה וסם
מותרות נוסם שלא יאחרו להזנת האברים ואל' שלא ידחס הסגטע. ולכן המותרות
האלה אינם נחשבים בחור' לטומא' ואינם מסמאים אח אחרים לפי שלא יוכל
האדם לחיות מבלעדי דחייתם וסם נכונים ונעשים בכל יום פעמים שלש עם נגר
ולא חייבה החור' צרכיו אלא בנפילת ידים וברכת' ומפני זה היו ככהים עשים
צריכים בכל יום ולא היו רוחים נופס ופמאים עד הערב בעבור'. והעכול השני
הוא כבד ששם יעכל את המזון השלול אליו אל האלמנט' ושם יתלד מן המזבח
ממנו הדם ומן השאר יתלדו הליחות האחר' לנדה ואדומה ושחור'. והמותרות
מה העכול קח' ידחס הסגטע בזיעה ובהשחמל' הגוף וקאח' ישלה אל המשפכו'
המיוחד' להם ופעמים שירבו וידח' הסגטע בשלשלו וברעים' הדם ויחר האופנים.
והנה גם מותרות העכול השני הים אינם מסמאות כשידחס הסגטע. ולכן רעית
הדם בנחירי' ויוליהו מדרך פה ובקיעת הסריגים בסקאות ובפסות המזינה או
יוליהו בשלשלו הכבדי' או בפסורים לא יטמא ולא מנה הכתוב את זה מהכל
הטומאות לפי שסם דחיות טעניות שידחה אותם הסגטע שלא ברצו' האדם והסמה
צריכות אליו לנורח חייתו והשחמל' והעכול הנ' הוא באברים' כי הוא הדעת
האמתי וכמו שכתב בן רש"ד בספר סכולית' ואל' כמו שכתב ב"ם שהיה העכול
הנ' בפיות העורקים. ועכול הד' באברים. כי הנה בפיות העורקים לא יתעכל
דבר אלא באברים עצמם והעכול הנעש' שמה הוא משוכח מאד ישוב המזון
לעצם הגוף ממנו ואין בו מותרות כי אם מטע מזער כפי האיכות לפי שהליח' אשר
תגיע שמה היה טובה ומוקקת נאותה לזון את האברים. ואם שום מותר דבר
יהיה בה כפי האיכות הנה הסגטע ידחהו בזיעה ויגיעת האברים. והמותר שיהי'
שמה כפי כמותו יטמא הסגטע לעת שיחמר לו המזון למזון האברים ומהו יוליהו
האדם בזה המשגל. ובחמימותו יוליהו אותו דרך סלמה ויפסכהו ברחם האשה.
וראוי שדעת האשה חורית מהלח' ההוא אשר באברים ונצטע יטמא איש אוחה
או החתום עצמה חורית ורעה בלח' אשר לה מבפנים כמו שיש לאדם מחוץ
ואותו הזרע שלה יספך בחוץ רחמה ויתערב עם זרע הזכר ועם דם נדוהה ומאחר
החומר מעורב יתלד העובר או ישאר הכל מותר וידחה אותו הסגטע מדי חדש
בחדש' וסיוולת צהולד'. ואחרי הודיע אלמים אותך את כל זאת אומר ששרש
טומאת הזכר והזכר' הנדה וסיוולת אינו בעבור הדם היואל מהאש' כי הנה אם בא
אליה שלשלו כדרי חזיאל דם מופלג ואינה מפני זה טמא' ולא חטמא כל הנוגע
בה אף שהם בשלשלו ההוא ככלי כפלים ממה שיאל ממנה בימי נדוהה. אבל
טומאת הדם היא לפי שיואל מרח'. והסבה בזה היא מפני זרע האיש חורע
האשה שמשכו שמה וסם מערבים בדמה כי הולאה חורע זרע אשה ובכש' הוא
המסמא לפי שהוא מוזן כבד משובל בתכלית השלמות אותו בכין הסגטע להזנת
האברים ולקיום האיש. וכאשר האדם ברדפו אחרי הניאוף וזנות ונתן לנשים חילו
והיה גם היא נזולת מוזן אברים ונזחנת אותו אל הרחם כס טמאים במעשיהם.
והיה הערוב ההוא מהדם והזרע' דבר רע ומושחת המזון. ולכן היה מסמא את
אחרים. והנה האיש בבית שוכב עם אשה לתכלית ההולד' והשחרות המין. להיות
התכלית טוב הקילה החור' בטומאת שניהם ולא חייבה אותם להטמא שבעת ימים
והבטאת קרנן. אבל לזה שישמאו עד הערב ויטבול גופם במים כדי שלא יהיו
שטופים בזימה הרודפים אחר המשגל מאד ולא יטמא האיש עם האשה פעם
אחר פעם כדרך הנואפים. אבל בביתו חורית זרע והיא גם היא יפסדו זה מזה
ולא יטבול עוד כל היום ההוא. ויאלו אם הולאה חורע אף זרעו לנעל' שהוא נזול
מוזן אבריו הטוב וברשעתו מווליהו לא לשמירת האיש ומוזנו ולא לקיום המין וכלו
סבה בזה שבהיותו מחמם עצמו יראה קרי ויבא להולאת זרעו מבלי רצונו בלתי
מעובל. שלכן היה ראוי שיבוס ממעשיו ויטמא עד הערב ויתרחק מטומאתו. הנה
התבאר מזה שלא אסרה החור' טומאת זכר והזכר להיותם חלא'. וגם לא כנחית
היותם דחוי' הסגטע בלנד ושלא היתה טומאתם מפתח יוליהו מותרות הדם מהאש'
אלא מפני זרע הזכר חורע הנקב' שמשפכו אל הרחם ונחערב שם עם דם האשה
וכבר זכרו העצמיים שדם האשה בביתו בחוץ העורקים הוא בשלמותו וכן חורע
בהיותו באברים הוא לוחה משוכחת ומוזן שזה וישר כל מה שאפשר. אבל בהיות
הדם נשפך אל הרחם עם הזרעים בהם הדם יספד ויושחת בטבעו וזרעו ישתנה
מעצמו ויפסד כי אין ספק שיפסד החומר ההוא מסכנו להחללות העובר שכל הוה

אחרי מות

שואו פר אחד־אלי אחד כנשים בני שנה צערה תמימים ושעיר אחד לחספת .
 חל יוה"כ בשבת היה עושה כ"ג מוסף שבת שש שני כנשים ומנחתם ונסכים .
 והנ' היא העבודה המיוחדת לכפרה ולסליחה והיא פר אחד לחטאת . ואיל לעולה
 מהכ"ג ועני שעירי עוים לחטאת הקהל מהם נעשה אחד לחטאת והאחד משתלח
 לעזאזל המדברה ואיל לעולה . ואמנם סדר העבודות האלה כך הוא . בליל יוה"כ
 יולא היה ים, כלל כ"ג שמה יארע לו קרי ולכן לא היו מניחין אותו לאכול הרבה ערב
 יולא לפי מהשאלה מביא ליה שיה מביא ליד קרי . ומזה יראה כמה מהמטלה היה
 סובל כ"ג ביום הזה כי היה יסר כל הילול היום אולם מעט בעשרה
 המפסקת ומתנה היום וכל היום מן הבקר עד הערב היה עומל בעבודתו עומד
 ויושב . מהגיע זריחת השמש היה הולך לפניה ופושט בגדי עמל וסובל ולבש ח'
 בגדים מכנסים וכחונת אבגש ומלגס חשן ואפוד ומעיל וציץ והיה מקדש ידיו ורגליו
 בבכור והולך לבית השחיטה הביאו לו תמיד של שחר שחטו וקבל דמו חרק דמו על
 המזבח העולה כי זהו כראשון לכל קרבנות אותו היום . וכנכם מיד להיכל להקטיר
 הקטרת על מזבח הזהב ומישיב את הנרות במנורה ומקריב את האלמורץ והמנחה
 והיין מהתמיד כדרך כל היום . אח"כ היה עושה מיד קאת ממוסף היום ר"ל הפר
 ו' הכנשים ואם חל יום הכפורים להיות בשבת היה עושה ג"כ סמוך לזה מוסף
 ששבת כ"ג כנשים ומנחתם ונסכים . אח"כ היה מקדש ידיו ורגליו ופושט בגדי
 הזהב עם שאר הבגדים וסובל ולבש בגדי לבן ומקדש עוד ידיו ורגליו וצדי לבן
 ההם לא היו בגדי לבן שהיו לובשים הכהנים הכהנים ושהיה הכ"ג לבגס כל השנה
 כי היו הבגדים האלה מפשטן לבן ודק מחוט אחד בלתי כפול לא משש חוטים כשאר
 לבושי הכהנים הדיוטים . וזהו הבד הנוכח בתורה . ומיד היה בא אלל פרו והוא
 עומד בין האולם ובין המזבח וכמר שתי ידיו על ראשו ומתודה עליו חטאתו וחטאת
 ביתו . ומשם היה בא למזבח העזרה ללפון המזבח והסגן הולך לימינו וראש בית
 אצל לשמאלו ושם היו מאת כל עדת בני ישראל שני שערי עזים ובה כקבלה ששני
 ערים במראה ובקומה ובדמים ולקחתם כאחד ומטיל עליהם גורלות ואותו שגילה
 עליו גורל לה' מעמידו כנגד בית שחיטתו ואשר עלה עליו הגורל לעזאזל מעמידו
 אצל כפרו בראשו לטון על זאורית שהוא אמר האדם ומעמידו כנגד בית שחיטתו ואחר מיד
 הקריב פרו וכמר והתודה עליו . בעד אחיו הכהנים צעדו ובעד ביתו . ושום הפר שהוא
 מקבל דמו במזרק אחד של זכב ונותנו לבין אחד שיערם אותו על הכרוב בליל
 קרב . מיד הביאו לו מחתה אחת של זכב כי בכל ימות השנה היו משתמשין
 במחתות של כסף ובזיה"כ במחתה של זכב וחובה כ"ג אש ממזבח החיטין ונותן על
 המחתה ובביאו לו ג"כ כף אחת של זכב וכלי מלא קטורת דקה מן הדקס . והיה
 ג"כ לוקח מאותו כלי מלא חפניו קטורת ונותן לקח שלפניו ומוליך המחתה בימינו
 הכף בשמאלו והולך להכנס בבית קדש הקדשים . והסגן שהיה בימינו וראש בית אב
 היה בשמאלו היו מנביהין הפרוכת או הפרוכת מלפניו . וכנכם הכ"ג בקדש הקדשים
 מניח את המחתה בין שני בדי הארון ומאגנו הארון כחרבן בית ראשון אכן הייתה
 בקדש הקדשים גבוה מן הארץ שלש אצבעות ועליה מניח את המחתה ואותו
 וסגן הכף בראש אצבעותיו או בשניו ומערה הקטורת מהכף בתוך חפניו באותו
 וולא יאשר כלום בכף ויחזרו חפניו להמלא מהקטורת כדראשונה כי לא היה הב"ג
 מערה הקטורת מהכף אל המחתה אלא מהכף אל חפניו ומחפניו אל המחתה ונותן
 קטורת ע"ג נחלים שבמחתה והיה ממתיק שם עד שימלא הבית עשן ויולא מהלך
 וחורגית פניו תמיד כנגד הארון ואחריו כלפי הפתח עד לאחו מקדש הקדשים .
 ואח"כ (יומא ד' מ"ו) ששקרה הואת בזה היום הייתה העבודה היותר קשה שבמקדש
 י בשאר הימים לא היו מקטירין באותו האופן . יוצאחו מקדש הקדשים ה' כ"ג
 חפכל לשם כי הוא לא היה מתפלל בקדש הקדשים אלא באחתו משם או בביכל
 היה מתפלל תפלה קצרה על תבואת השנה ועל מלכות בית דוד . ואח"כ היה לוקח
 חס מיד הכין שתי מרס ואותו ונכנס עמו פעם אחת לבית קדש הקדשים
 שם היה מזה מזה על הכפרת ולפני הכפרת רוצה לומר כלפי פתח אחת
 כלפי מטה שבע פעמים . והיה מונה ההודות הן ככה אחת . אחת ואחת אחת
 שמים אחת ושמש . אחת וארבע . אחת וחמש . אחת ושש . אחת ושבע . ויולא
 קדש הקדשים ומניח את מזרק דם הפר אשר הואיל על כן הזהב שתי בביכל .
 מיד היה שוחט את שעיר יוה"כ אשר לעם שהיה בבית שחיטתו ולוקח דמו במזרק
 אחר ונכנס עליה לבית קדש הקדשים והוא שם מדס השעיר כאשר הזה מדס הפר ויולא
 מניח מזרק דם השעיר ההוא על כן אחד מזהב שהיה ג"כ בביכל . ולוקח דם
 הפר ומה ממנו בביכל כנגד הארון על הפרוכת ולפני הפרוכת אחת למעלה ושבע
 מטה כמו שהוא לפני לפני . וכן היה לוקח דם השעיר ומה ממנו באותו אופן
 ונמו על הפרוכת ולפני הפרוכת . ואחרי האזאות האלה היה מערה ומערב היטב
 דם השעיר לתוך דם הפר ומאחות דם מעורב היה מזה על קרנות מזבח הזהב ד' ד'
 האזאות וכלן היו מלמטה למעלה חוץ מהאחרונה שהיתה מלמעלה למטה והיה ג"כ
 עושה ומדשן מזבח הזהב הילך והילך עד שמלש זכב כננ ושם היה מזה מדס
 חערוב' ההוא ו' פעמים ושאר הדמים ההם היה שופך על יהוד מערבי של
 מזבח החיטין ומשם היו נשפכים ויואזים לנחל קדרון . ומיד היה חוזר כהן גדול
 שעיר המשתלח וכמר שתי ידיו עליו ומתודה עליו עונות בני ישראל ושולחו ביד
 ים עחי המדברה ושם היה סלט אחד גבוה ושלילי דוחסו בשתי ידיו ונעשה אברים
 גברים ובשלות הכהן גדול את השעיר היה מוילא אמורי הפר והשעיר שהכנים דמם
 מפני לפנים ונותן אותם בכלי להקטירם על המזבח והשאר מנופיהם משלת לבית
 דשן לשרפה כי כמו שהשעיר היה משולח חוץ לחומה כן פר בחטאת ושעיר החטאת
 היו נשרפים חוץ לחומה והנשא אותם והשמלה את השעיר היו מסמאים ופעמים
 ביום גנדים . ובזה המניח כנעני השעיר המשתלח המדברה היו יודפים זה מהרה
 היה היותו י"ג מילין מירוסלם לפי שהיו בדרך מגדלים וטפים עליהם ומניפים בסודרם
 כי לא באופן שבזמן מוטם היה נודע הדבר בירושלם אמ"ס שהשעיר שחיל לא היה

מז (א) וידבר ה' אל משה אחרי מות שני בני אהרן בקרבנות לפני ה' וימותו עד אים אים אשר ישחם . יען וגיען היחה הפרשה בעבודת יום ה' הנדול והנורא יום כפורים הוא ראוי להעמיק בה העיון ולכן הנני בא בביאור העבודה הקדושה ההיא בכללה וסדרה כפי הוראת הכתובים וקבלת חכמים ו"ל כמו שבא במסכת יומא וכל זה בדרך הגדה וספור . אח"כ אשר על שאלות שראוי לשאול בעניני העבודה הזאת וסדרן אחרי כן אפרש הפרשה והתר השאלות כאשר עב לבני : ואומר שעבודת בית המקדש ביום הזה היחה על ידי הכ"ג ולכן תלה אותה הכתוב תמיד באהרן בזאת יבא אהרן אל הקדש ונתן אהרן והקריב אהרן . ובמשנה הראשונה ממסכת יומא שבעה ימים קודם ליל"ה מפרשים בג"ל מצינו ללשכת פהאדרין . כי להיות היום הזה קדוש לאלהינו היחה עבודתו בגדול העם וקדושו . באמנם לא היה כ"ג יכול לעבוד משום פסול או עומאה היה פוסל העבודה במקומו המרוכז בצנדים וכמו שאמר וכפר הכהן אשר ימשח ואשר יכהן תחת אביו והנה העבודה הנעשית במקדש היום הזה היחה מנ' סוגים הא' עבודה תמידית והס ב' כנשים התמידין בצקר ובערב . והס' עבדות מוסף היום

五

המקדשה ואפי' על הספקות אשר יסלו בפסוקים ואפרשם כפי פשוטם כמכת היד : **וידבר ה' אל משה אחרי מות וכו'** עד ומאת עדת בני ישראל יקה שני שטרי עינים. ראוי שתעורר בפסוקים האלה על הספקות אשר יסלו בהם .

הא' אמרו וידבר ה' אל משה ולא נזכר בו דבור כלל. ואחר נאמר ויאמר ה' אל משה דבר אל אהרן אחיך ואל יבא וס' אס' כן שני דבורים נאמרו על שני אדם אחד . והמשל שטעו על זה חזמיני וזכרני' לנכס לחול' שנכנס אלנו רוסא רוסא מתיסב בלשון הכחוב כי אין בפסוק הראשון צוואה אל זרעו כלל ואל ידע' לאהרן . והב' ממם שזכר בפסוק הזה מיתת בני אהרן שתי פעמים . כי ראשונה אמר אחרי מות שני בני אהרן וחזר לומר שנית וימותו שהוא כפל מנואר . והב' למע קשר המזהר הזאת במיתת בני אהרן כי הנה לדעת חזמיני וזכרני' לנכס באל' בניסן נאמרה הפסוק הזאת ופרשת פרס אדומה ופרשה פסח שני אצל לא פירש הכחוב ולא קשר ענין אחד מהמזהר האחרות במיתת בני אהרן כמו שעשה בואת . והב' מה ענין אמרו דבר אל אהרן אחיך הלא ידע כי אהרן אחיו . והנה בפירושים של מעלה באו דבורים רבים למשה ולאחריו יחד ובזולתם נאמר דבר אל אהרן או לא את אהרן מבלי שילמד אחיך . והב' בלמדנו ולא יבא בכל עת אל הקדש כי למע שאמר יח' לאהרן שלא יבא בכל עת אל הקדש משום הוקר רגלך מבית הקדש כי למע שאמר יח' פעמים רבות יחזבו בעיני הרואה אותם . והנה אהרן היה בחיר ה' והוא כהן לאל עליון ואין הקל בהכנסו אל הקדש לעבוד עבודה בכל יום . והו' בטעם שנתן שלא יבא בכל עת אל הקדש בלמדנו כי בענין ארצה על הכפורות . ופרש"י לפי שכליו שכינתי שם ויחר שלא יבא שם בכל עת אצל הכחוב לא הזכיר שתייהם השכינים בענין גם שכינותו בענין אינו מונע שיכנס שם אצל בשרך שלחיתו מכוסה בענין יח' מקום להכנס שם והראיה וכמה ענין הכפורות את הכפורות ולא ימות . והב' בלמדנו בואת יבא אהרן אל הקדש שגראה שכל ענין הפרשה וקרבנותיהם הם להחיר ביזה שם . ואין סענין כי בן הקרבנות היו לכפר על הפשעים להיות היום שהוא יום כפורים כמו שאמר כי ביום הזה יכפר עליכם ואם כן איך חלה הכל בביאת אהרן שמה ולא זכר דבר מתיחס אליה רק הכפורות שהיה מכניס שם עם המחתה המלאה נהלי אש . והב' למע היה קרבן כ"ג פר אחד לחטאת ואיל לעולה האם לכפר על עון הפעל ולמה יהיה הקרבן ההוא לחק עולם האם עוד כל ימי הארץ לא המכירו מהטעם ההוא שגשאר לאלף דור ואם כן נאמר בפר מה נאמר באל . והב' למע לא זכר החור' כל הקרבנות שהיו נעשים ב"ה במקדש כי הנה לא זכרה החמדין שיטעו את הכבש אחד בבקר ואת הכבש השני בין הערבים . וכן לא זכרה תורה מוסף י"ה שיטעו והוא כמו שכתוב בפר אחד אל אחד כבשים בני שנה שבעה ומנחתם ונמכינם אף על פי שנאמר שבער אותה תורה על החמדין בסדר ואחיה תצוה עדן חשאר הקושא במקום למע לא צוה עליו כלן בקרבנות היום שהוא מקומו הראוי וחזרו אחר זה בסדר פנחס :

וראוי שנאמר בפירוש הפסוק' והתר השאלות האלה כי הנה ביום השמיני למולאים שחקן אהרן את המזבח שהוא היה כפי קבלתם ז"ל בח' בניסן כשמחו בני אהרן באו דבורים מתיחסים לענין המקדש ושמיירתו . אם מלות יין ושכר אל חשת ואם הטומאות במאכלים ובמנע הנבלות וכן בלרעות ובזנות ושאר הדבורים שבהם שמה כלם מתיחסים לסדרת המקדש ושמיירתו מהטומאות . וזכר אחרים הדבור הזה משמיר' המקדש גם מאהרן שלא יבא שמה בכל עת אל הקדש וזה קשור הפרשיות האלה . וענין אמרו וידבר ה' אל משה אחרי מות הוא להודיע שמה שרש"י להיות מוכן לנבואה בכל עת היה הראוי האלפי ותפלו שיכנס בכל עת אל הקדש להקדיש לדבר אלו שם וכמו שאמר ונבא משה אל אהל מועד לדבר אלו וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפורת אשר על ארון העדות ומצין שני הכרובים וידבר אליו . ולכן היה שכאשר מחו שני בני אהרן שהיה מיתתם בעבור קרבנות לפני ה' רואה לומר שנכנסו לפני לפנים אשר לא כדת לא נפקה הדבור ממשה שנכנס ונחקר אז שמה . אבל וידבר ה' אל משה אחרי מות רואה לומר שהיה מדבר עמו מיד אחרי מות שני בני אהרן שמתו בקרבנות לפני ה' שבכנות אותה קריבה מחו וזה אמרו וימותו פעם אחרת . הנה ח"כ הפסיק הזה הראשון לא בא על מלות דבר אל אהרן אחיך אלא יבא בכל עת אל הקדש מעלתו של משה שמיד אחרי מות בני אהרן דבר' אלו השם בלחוד מקום עמנו שם שמה שמה והודיעו שיהיה מיתתם בעבור קרבנות לפני השם ולכן וימותו בלחוד מקום שנתקרבנו שם והיה אס' כן המקום ההוא גורם למשה הדבור ומעלת הנבואה והיה בזה למוד למשה שיהיה לאהרן שלא יתקרב שמה פן ימות גם הוא ככניו האמנם משה ככתה כליוס פניו לאמר לאהרן כן כי היה מפחית מעלתו עד שמפני זה יצוה השם בציאור שיהיה את אהרן על זה והוא אמרו שנית ויאמר ה' אל משה דבר אל אהרן אחיך וכו' כלומר אל תבט מלגותו על זה . הנה החבאר שאין יתור בפסוקים מן וידבר ה' ויאמר ה' ולמה אמר וימותו אחר שאמר אחרי מות שמה שתי ההערה' הראשונה אשר העירותי בזה . ואמר דבר אל אהרן אחיך לזוהו שיאמר לאהרן ואף על פי שהוא היה אחיו לא יתשוב בלבו שכל מה שהיה מותר למשה היה מותר לאהרן ועיון שמה היה נכנס תמיד אל קדש הקדשים יהיה אהרן כן לא שכן בראותו שנמשח בהר סיני נאמר לך רד ועלית אתה ואהרן עמך והכהנים והעם לא יכירו כללו היו שני האחים שיים במעלת הנבואה כי הנה במקדש ה' לא יהיה כן . אבל עם היות משה ואהרן אחים ולא יתפרדו . הנה מעלותיהם לא היו שוות כי אהרן היה בכל יבא אצל משה לא היה בכל יבא כמו שדרשו רז"ל . הנה החבאר למע הוצרך לכתוב כאן אהרן אחיך והיה ההערה ה' . והנה אמר ולא יבא בכל עת אל הקדש מבית לפירוט אל שני הכפורות אשר על הארון שהן ארבעה הדעות להגיד שאין הדבר בעצירתו של אהרן לנא בכל עת שירצה כמשה ועליו אמר לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא . ולפי שלא יתשוב שהיה בכלל האזהרה הזאת שלא יכנס להיכל להקטיר קטורת ולהיטיב את הכרות לכן אמר מבית לפירות ר"ל שאחר הפרשות היתה הסודרה לא קודם הסודרה ונתן הסכנה בזה בלמדנו אל שני הכפורות אשר על

הארון רואה לומר אין ענינו בענין משה בביאה כי משה יכנס בכל עת שמה שישע הדבור וכמו שאמר וידברתי אחר מעל הכפורות מבין שני הכרובים אשר על ארון העדות את כל אשר אצוה אותך אל בני ישראל . הנה אס' כן משה מפני הכפורת אשר על הארון היה נכנס שמה בכל עת לשמוע הדבור . אבל אהרן שלא בא אליו הדבור מעל הכפורת אשר על הארון מה לו להכנס שמה כי הוא מקום סכנה ושמה מחו בניו וזה שאמר ולא ימות וכן אמרו רבותינו וזכרנו לנכס (יומא ד' ל"ג) כהן גדול שנכנס לפני לפנים בלא צורך עבודה חייב מיתתו כהן הדיוט שנכנס להיכל בלא צורך עבודה חייב מלקות . ואמרו כי בענין ארצה על הכפורת פירושו נאמח פ"ד חו"ל וענינו רק שנענין הכפורות אחת בשנה אחיה נראה אליו על הכפורת והוא הראות הכבוד שהיה שמה ומלת כי חשמש פעמים רבות במקום רק . כמו כי שרם שמה . כי ברחוב גלן . כי לחקת . כי ערות הארץ . ורבים כן חזו שנאמר אחר זה וכמה ענין הכפורות את הכפורות אשר על העדות ולא ימות . הנה החבאר למע חלה הכחוב אסור הביאה בכל עת אל הקדש במיתת בני אהרן ולא נאמר בזה בשאר הפרשיות שנאמרו ביום ההוא לפי שהיה זה להזכירו שלא ימות שמה כאשר מחו ושהיה זה לתת הבדל בין משה רבינו שהיה בכל עת מוכן לנבואה ושומע הדבור מעל הכפורות מה שאין כן אהרן . וכן החבאר מה ענין אמרו כי בענין ארצה על הכפורות והותרו בזה שלשה משאר ההערות אשר העירותי בפסוק' . ואמרו בואת יבא אהרן אל הקדש ענינו על ידי זאת העבודה שיזכור בפרשה יבא אהרן וכל כ"ו שיטעמו אחריו אל הקדש שהוא לפני לפנים . כי עם היות כל המשכן קדש הנה הדבור שהוא לפני לפנים הוא הנקרא קדש בזהלם . והיותו נכון הוא שאמר אל הקדש הוא רמו לכהן כי הוא נקרא קדש . ואמנם למע חייבו להביא פר בן בקר לחטאת ואיל לעולה ולא זכר דבר מהחמדין ולא ממוסף היום הנה הוא לפי שהחמדין זכרו במקומם בסדר ואחיה חלוקה ומוסף יום הכפורים בא כלל המוספים בסדר פנחס מהכנס שאזכור בגישי שמה בגידי האל ולכן במקום הזה לא זכרה החור' אלא העבודה המיוחדת לכפרה ולכחיש שפיא פר חטאת כהן גדול ואיל לעולה שלו ושני שטרי העדה וזה שאמר בואת יבא אהרן אל הקדש רואה לומר בואת העבד' שאזכור ובזמן שאזכור יבא אהרן אל הקדש ויכנס לפני לפנים ארבעה פעמים בלחוד יום המקדש ולא באופן אחר והביאה לקדש הקדשים היתה לצורך העבודה בקפדות ובזהירות והעבודה בלה היתה בעבור הכפרה ולכן אמר בואת יבא אהרן אל הקדש . והותרו בזה שלשה הספקות האחרות שהעירותי בפסוקים האלה . ואמנם למע היתה חטאת כ"ו פר ועולתו איל החבאר אחר זה בכלל קרבנות היום :

(ה) ומאת עדת בני ישראל יקה שני שטרי עינים עד ויהיה לכם לחקת עולם . הנה קרבנות י"ה היו כמו שביארתיו למעלה מנ' סוגים הא' החמדין . והב' המוספים . והב' המיוחדים לכפרה ומה שביארתיו לי בעצמם ומה שהיה הוא באחד משני דרכים . וזכר ביארתיו עינים באופן אחר בסדר ואחיה חלוקה ועתה הגני מפרש אותם פה באופן אחר ועוד יפורשו בסדר פנחס . ואומר עתה בדרך הראשון ואין כפל בביאורי' ההמשך כי הדבר וחלוף המקומות יחייב הביאורים האלו . הראשון ששני הכבשים החמדיים רומזים על חנו' הנלל . היוםי ממשה היום והלילה שהיו מהשם יתברך כי הוא המניע האמיתי לנלל העליון ולכן היה כבש אחד בבקר כנגד היום וכבש אחד בין הערבים כנגד הלילה . והיו שניים כבשים לפי שאותן חנויות כובשות את העולם ופועלות בהיותיהם . ומנחתם ונמכינם היו מורים על החבואות הנמשכות מהם חבואות גורן וחבואות יקב ולכן היו הלחם והשמן והבין בלחם במנחה ובנכר להיוחס המנויות היותה הכרחית לפני אדם מכל שאר החבואות ולכן היה המעשר מהם בלבד . והיו החמדין עולות כליל לה' להודיע שהשמים שמים לה' וממנו תטעת הנלל העליון . וכאמר המשורר (תהלים ע"ד) לך יוס אף לך לילה . ולפי שיום השבת מורה על חדוש העולם היה המוסף שבו כמו החמדין בשום להורות שהנלל ומנויותיו הם מעשה ידי יוצר תחלת הבריאה . ואמנם מוסף י"ה להיותו יום קדוש לאלהינו למוסף בו המדע הזה ויהי נקרב בו פר אחד שהוא רומז לנלל העליון המקף בכל כי כמו שהפר הוא ארון הכבחות והוא סבת רבוי החבואות כמו שאמר (משלי י"א) ורב חבואות בכה שור ולזה נקרא פר מלשון פרי כן הנלל העליון הוא גדול מכל הנללים והוא בתנועותיו סבת הפירות והחבואות כלם והוא היה רמו לנלל הכובדים הקיימים אשר צו אסורות המול' כי זו הנה והאלות העולם שם ביהוה קדש מהפר גזריו וחזו . ושבעת הכבשים הוא רמו לשבעת נללי כוכבי הכוכבה שהם כבשים העולם השפל ופועלים בו והיו כל אלה עולות כליל להשם לרמוז שכלם היו משדתי השם ומעשה ידיו בבריאה הראשון וגם שבו כלם עתידים להפסד כפי הדעת המקובל באומה וכאמר המשורר פ"ה (תהלים ק"ב) לפני הארץ יסדת ומעשה ידך שמים המה יאבדו ואתה תעמוד . ואמנם שטרי החטאת היה רמו לעולם השפל שבו יאמא החטאת והפסע ולכן לא היתה החטאת הזאת נשרפת כעולות אצל היתה נאכלת לכהנים ולא היה נגש עם שום חטאת לא מנחה ולא נסכים . וזכר כתב הרב המורה השולות כלם בעבור שהיו נשרפות אחר הכחוב בהם אשה לה' אצל בחטאת ובשלמים לא נאמר כי מפני שהיו נאכלים אחר החטאת הנשרפת לא היה ראוי לומר בה חטאת לה' לפי שהיה בזה לכפר על החטאים שבדללים ולכן היו החטאות נשרפות כלן ונשרפות מחוץ למחנה לא על המזבח כי לא היה נשרף על המזבח אלא עולה ומה שידמה לה ולזה נקרא מזבח העולה כי שריפתה ריח ניחח לה' . אבל שריפת החטאת לא היתה כן כי אס' ריח נאמח ונתעב ולכן לא נאמר בו חטאת לה' . האמנם בשטרי של מוסף ר"ח נאמר חטאת לה' כדי שלא נחשוב שהיה קרבן ההוא לננה בחדושה כי כן היו עושים המזרים עושים קרבן בחדוש הלילה ולכן ביארה תורה ששטרי ר"ח שהיה חטאת היה קרבן לה' לא לנכנס המתחדשת וכמו שיבאר עוד בסדר פנחס . ובאמת דברי הרב המורה כלם נכוחים למצין וישירים והם מפסיקים בזה מה למע שביארתיו שהיה חטאת רומז לעולם השפל שבו בני אדם רעים וחטאים ושטריים ירקדו שמה מה שאין כן בעליונים שהם בשלמותם כלם עולות

עולות וכליל לנצח. וזכויות הרמזים האלו כלם אמונות אמתיות מציאותיות הולדות
לדעת מעשה השם כי מורא הוא לכן היו נעשות ביום המקודש היום זהו הדרך
הראשון העיוני מהרמוז בעולות שהיו נעשות ביום היום:
והדרך הב' הוא תורני וענינו ששני כבשים החמדיין הוא רמז לאומת ישראל
הנקראת כן כמ"ס (ירמיה נ') שה פוורר ישראל. וכן דרשו בפסיקתא
רבותי שני כבשים בני שנה תמימים בית שמי' אומרים אלו ישראל שכובשים עונותיהם.
ג' אומרים כנגד רחמי שמים שכובשים עונותיהם של ישראל שנאמר (מכה ז')
ישבו ירחמנו ויכבוש עונותינו. ויהיה ענין החמדיין שפלה לה' שיוכור רחמיו לישראל
בנקר ובערב ויבדק דגנם תירושם ויזכרם שכל זה היה מורה המנחה והנסך שהיו
מקריבים עמם וממנו ואמניו היו החמדיין משל לזכור נקיים מהשפלים הבוראת' על
האומה. ואמנם במובקף י"ה היו מקריבים פר א' איל א' להלץ שיעמוד להם זכות
אבותיה' אברהם שנמשל לפר שנאמר ואל הבקר רץ אברהם. והאיל רומז ליצחק
אביו מפני שנעקד האיל במקומו. ולכן היה הפר בן ג' שנים לרמוז אל ג' אומות
עולות מאברהם ישמעאל ובני קטורה וישראל ויהי האיל בן ג' שנים לפי שיהיו
ממנו עשו ויעקב. והשעיר רמז ליעקב אביו שנאמר בו לך נא אל האזן וקח לי
משם שני גדיי עזים ולכן היה השעיר בן שנה אחת לפי שלא יאז מיעקב אלא אומה
אחת והיא ישראל אמנם שבעת הכבשים דרשום חז"ל על אברהם ושרה יצחק ורבקה
יעקב ורחל ולאה האבות והאמהות היו כלם שבעה והיו כל אלה עולות להודיע
קדושת' ודבקותם באלהים. ולזה אמר בהם שבעה כבשים תמימים כמו שנאמר
באברהם והיו תמיס ויחם היה עולה תמימה ויעקב איהם הם ושישה היו כבשים
ועל אלה אמר בלעם (פ' בלק) כי מראש לזרים ארצנו ומנבטות אשורנו. ויותר נכון לומר
שהיו הכבשים רמז אל לוי ואל קה ושמרם ומשה ואהרן ואלעזר ואחיהם בני אהרן
המחמלים ככהונה שכלם היו לזריקים תמימים וזכור זכותם אחר זכות האבות
הראשונים. ואמנם שעיר החטאת בל נספר על עומאת מקדש וקדשיו ולכן עם היותו
זכור במוספים באחרונה כבר ארז"ל שהיה נעשה קודם אליהם מיד אחרי התמידין
כמו שאמר ושעיר עזים אחד לחטאת לה' על עולת התמיד יעשה וגם כן כי היה
ראוי שתהיה הכפרה על העונות שנא שעיר החטאת עליהם קודמת לרזוי ולדבקות
שהיה בעולות. ומה הענין למה לא היו מקריבים שעיר חטאת בכל יום ולא בשב'
לכפר על שגגת עומאת מקדש וקדשיו אלא בדר"ח ומכאן י"י בלם. כי הנה היתה
הכנה בזה לדעתנו כמו שאמר בסדר פנחס מפני שהיו באים עם רב דר"ח ובמזמרים
לזית המקדש ואפשר קרוב היה שיבא בחוכם שום עמא ויאלל מהזבחים שהיו
זובחים צימים המקודשים ההם ולכן מפני עומאת מקדש וקדשיו שהיה אפשר שיקרה
יותר דר"ח ובמזמרים הושרכו להקריב שעיר חטאת לכפר עליהם מן השגגה שהיא
אכל בכל יום ונשבת שהם לא היו באים במקדש כל כך לא חששה החורב לזה. ומה
הנה ההבאר ענין העולות שהיו נקרבנות ביום המקודש היום ושעמם בכל אחד משני
הדרכים האלה שזכרתי. והותנו בזה כפי כל אחד משני הדרכים האלה שלשת
השאלות אשר זכרתי ראשונה בעולות:

ואמנם החטאות שהם הסוג הבני מעבודות היום הזה ראו לדעת שדעת החכמים
ז"ל שפר כ"ב בל לכפר על עון העגל. אבל כבר יפלו ענין ספקות הרבה.
הא' שהעגל שנעשה במדבר יבקש כפרתו בזמן בית שני או בבית העזרז להיות.
ועוד שהכ"ג היה מחודה על פר חטאתו וחטאת ביתו וחטאת אחיו הכהנים והנה
הם לא היו בעגל כי אם אהרן לבדו. ועוד שאף שזוהי זה צפר שנא על עון העגל
האיל על מה בא. אבל האמת הכרוך בזה הוא מפני שאים אין בארץ אשר יעשה
טוב ולא יחסל הכ"ג בציורו לפני לפנים הים מחודה עונותיו ומבקש עליהם בליחה
ובפרה כדי שיעונותיו לא ילכדו שנה. והיה מציא הפר לרמוז לאברהם שהפר
מורה עליו כמו שזכרתי וזה לומר שזכותו תעמוד לו לכפרתו. והיה מציא האיל
דרמוז ליצחק כדי שזכותו תעמוד לו גם כן האמנם לא היה מציא שעיר להלץ בנד
זכות יעקב. מפני שהקבל היה מיוחד לעמנו וזכותו כמו שיזכר שנין השעירים
כי היה יעקב הוא עמנו ישראל ולכן יעקב נחשב לללו לא לפרטי כלשכרה
ויצחק. האמנם שני השעירים שהיו מאת כל עדת בני ישראל לכפרים וכן שעירי
החטאות של ראש חדש ומועדי השם. הנה חז"ל (במדבר רבה פ' י"ד) נחנו טעם
בהיות חמדי כפרה הכזור שעירים שהיה לרמוז ולכפר על חטא מכירת יוסף
שנאמר בה וישחטו שעיר עזים. והרב המורה בפמ"ו ח"ג כתב שהיה השעיר
מכפר עליהם לפי שבזמן ההוא היה מרים ופשעם היותם טועדים לשדים וכמו
שנאמר ולא יזכרו עוד את זכויהם לשעירים אשר הם זונים אחריהם. ומבואר
ששני העמים האלה הם בלתי מהפיקים כי אין יבקשו אחרי אללים מהשנים כפרה
והליחה על מה שלא נעשה צימים לא ממכירת יוסף ולא מעבודת השדים. אבל
האמת ששעיר החטאת שהם בא עם המוכרים היה לכפר על היצר הרע שהיה המביא
השדים לחטא. ולכן קרה ששיר החטאת לפי שיתחיל בלדש ביהדות אשר לימים
כאמרם ז"ל י"ג מה קדם יצר הרע לזר טוב שנאמר לפתח חטאת רועץ. וחז"ל
אומרים (קבלת רבה ט"ו) שנסדר ויקרא חייב הכהוב בשגגת הקהל להביא פר
אבל הוא לענין הסנהדרין שטעמו בהוראתם וכן ארז"ל וגעלם מעיני הקהל אלו הם
הסנהדרין ומפני כבודם ומעלתם בזה להביא פר על שגגתם כמו שהיה מציא בה
גדול על שגגתו שנאמר אם הכהן המשיח יחטא וגומר והביא פר בן בקר וגם מפני
שלא היה עולה היה החטאת גדול. אמנם בסדר שלא לך אנשים כשדברה תורה
בשגגת עכו"ם ביחוד בהיות החטא ההוא חמור וגמאם לפניו יתבאר לזה שיצאו
הקהל כאשר יחטא בזה פר ושעיר אבל היה הפר לעולה והשעיר לחטאת וכבר כתב
הרב המורה בספר המכר שכל מה שהיה החטא יותר חמור היה קרבנו ממנו
יותר פחות. ואכן היה שגגת היחיד בע"א ששירה לבד כי הנקבה פחותה מהזכר
ואין חטא חמור מעכו"ם ואין בהמה יותר פחותה מעשירה ושלמלעת הקהל היה
קרבנו שעיר וזו דעתו וגם נכון הוא. ובפי דרכו זה הכרח הוא שנאמר כי
שיכרתי שבעבודת ה' שהיו נע עולות לא לזה שיצאו על חטאתו אלא שעיר אחי

אחון האדם מרחוק מהתורה אשר יורו עלי' ארון הפדות קדש הקדשים. ולא יבין
אמונתו מנה שכלו והקדוה אלא מפני שזוהי עליהם ואמנם אותם החורס
האלהים. ומפני שהם הנכבד הזה לזה יתברך שיהיו בסמים על כלם כמון לארון
ושיניחו את המחתה המוכה אליה להעיר שיהי' לבדו שלם ודבק בתורה. ולכן
אמרנו בנז' (יחזקאל ד' י"ב) שהיו משניעים את הכ"ג על זה וזה כי' נזכר על
פחדו באפיקורוס' כי צלמה הם זה מורה על אפיקורוסות והפסד אמונה
בהתרחקו מן החורס. ואם לא היה מוילא הכהן גדול מיד את הכף בהיותה קרה
לפי שהמחתה והכף הם ראוי שיתחברו ויסמכו שניהם אל הארון כמו שהכל והמח
באדם ראוי שימסכו אחד השכל. ולכן בהיות המחתה המוכה אל הארון מקשר
הקדוה ומעלה את הענין הקדוש מלמעלה היה שם גם כן הכף ולא יסור ממנה
ונצאח המחתה חזא הכף ולא קודם לזה כי אין ראוי שימלא בתי כלל מבלי מוח ולא
המח מבלי לב ולא שניהם באדם כי אם כפי ההכנה השכלית. והיותו צוה השאלה
הי' והי"ל והי"ז וזהו אמרה חורס ולקח מלא המחתה נחלי את מעל המזבח מלפני
ה' ומלא חפניו קטורת סמים דקה והביא מבית לפרוכת. ונחן את הקטורת על
האש לפני ה' וכסה עק הקטורת את הכפורת אשר על הארון ולא ימות כי צוה
נכלל ברוח אשר צוהו :

ואבנם הכוזבות הם החמשת מעבדיו' העבדה היום הזה כי בעבור שהם הפך
חשאת בכן גדול והשעיר חטאת הקהל וזה קדש הקדשים מקום השכינה
והתורה ומקור הכוהה לכן היו דמיהם נזקקים בהוא שמה להעיר שדבקוה
האלהי ובקבלת התורה ונאמנות הכוהה יבין שום כעס כעסן וכלם יבין יחד
באבהם ודבקוה ואמונה הנדול שבורד עם הקטון שבהם כי כל העם כלם קדושים
ובחובם ה' ותורה לכלם נתנה והנבואה חלתה בכלם. וזה היה מורה ענין ההוא
רואה לומר שדמם היה נזקק שמה כנגד ארון האלהים לכדבק באהבתו ולקבל תורהו
ואמונתו נבואתו היולאת משם וכן היה מוס מכל אחד אחד משני הדמים להסיר צרכות
אשר כנגד הארון כי הוא המורה על מעשה המצות ועבודת האלהים להביד ולהעיר
שם כל ישראל יתחייבו כקטן כגדול במצות כמו שנאמר בכל לבבך ובכל נפשך כי
כמו שהיה הפרוכת מורה על קדושת הארון שחקריו ככם היו המעשים והמלות
חוריות מורות על ערשי האמונות ולא היה מזה צדיקל על הפרוכת דם מעורב
מהפך והשעיר כי אם דם כל אחד מהם בפני עצמו לפי שהמקום ההוא היה מורה
בשלמות העושה והכבוד בשלחן ועל שלמות החכמה והידיעות במעור'. ולפי שצדקת
האלה לא היו שום כלם. אבל היה כלם נבחרו. הכ"ג מדרגה בפני עצמה וכל
ישראל מדרג' אחרת לכן היה הכהן' שמה מדרג' בלתי מעורב אבל פשוט דם
השעיר שהוא מורה על הקהל דם הפך המור' על הכהן גדול חו היא תשובה
השאל' הי"ג. אמנם במצות הקטורת שהי' רמז למצות היות הכהן' דגם מעורב
לפי שבענין האמונות כל ישראל כקטן כגדול חייבים בו בשום. והנה היו בהואו
קדש הקדשים והפרוכת אשר כנגדו כל ההואות אחת למעל' ושבע למע' על פני
הכפורת ולפני הכפורת שלא יעם דם לא בארון ולא בכרובים אלא בין הכדים
ולפני הכפורת הוא על הארון והיו ההואות להעיר שהדבקוה והתור' והנבוא'
פרטים עקרים צנוח והמשפיע יתברך כי כל המעלות הן נחות מלמעל' ואין
יכולת באדם להשיג מהן חקירתו והשתדלותו. ולפי שאין למעל' רביו אלא אחדות
גמור' לכן הי' מוס תמיד אחת למעל' כפי הנותן והרבו למע' מדרג' המקבלים.
ולכן הי' שבע למע' שהמספר ההוא מור' על הכרובי'. אמנם בעניני השכל המור'
על השלמותו שיש בהם מחור חקירתו והשתדלותו ובפרט מצות הוצאת הכרובי'
על האמונות היו ההואות כלם מלמעל' למעל' כי כן הוא השגת האדם מלמעל' למעל'
ואחרי כיוון את עצמו אם להעיר ואם להתחכם או להאמין או להנבא או יבא
השפע העליון באחריו' ומפני זה היה הכהן גדול מוס על מצות הקטורת ההוא'
האחריו' מלמעל' למעל' חו היא תשובה' לשאל' הי"ד. והי' היה מספר ההואות
בזה האופן אחת ושתיים אחת ושלוש וכן חמדי. להעיר שהי' הכל מלמעל' יתברך כי
הנה הכרובים הנאים מלמעל' בלי אמצעי הם מדרג' אחת. ואשר הם באמצעות
הנלל הראשון הם אחת ושתיים רז' לומר אחת מלמעל' יתברך ושתיים בערך אותו
אמצעות וכן שאר האמצעים' כלם הם פועלי' עם שפע הסב' הראשון' יתברך ולכן
הי' מוס הכ"ג וזכר שם כל אחד מהם בפני עצמו. אך אמנם לא היו שוים
ומספר השבע' היה הוא לפי שיש דברים נתיחסו לפעול' יח' מבלי אמצעי' ויש
שנתיחסו אליו יתברך אבל באמצעי' זה האמצעי' אפשר שיהי' אחד מד' העליון'
הראשון' ראשי הד' מחנות של מלאכים ועל מה שיהי' מבלי אמצעי' היה אומר אחת
ועל מה שיהי' באמצעות העליון הראשון' היה הוא אומר אחת ואחת וכנגד מה
שיפעל יתברך ע"י העליון הראשון' למעל' השנית היה מוס אחת ושתיים וכן בשלישי'
וברביעית שהם כפי ד' מחנות המלאכי' הרוחני' שעליהם אמר אחת ואחת.
אחת ושתיים. אחת ושלוש. אחת וארבע. ואחר זה זכר הורדת שפע באמצעות
הנרמים השמימיים וכנגד הנלל העליון המקיף הכל היה מוס אחת וחמש. וכנגד
נלל הכוכבים הקיימים שהוא השמיני אמר אחת ושש. ועל הכרובים שיפעלו
באמצעות שבעה כוכבי לכת היה מוס אחת ושבע. להביד שכלם הרוחניים
והשמימיים הם פועלים בזה השפע המעלה אליהם מהרשון' יתברך. חו היא תשובה'
השאלה הי"ו. והנה לא ביארה התורה אופן ההואות. אבל צוה שיקח הכהן דם
הפך שהיה חטאתו ויכנס עמו לפני לפני ויהי ממנו על פני הכפורת ולפני
הכפורת שבע פעמים. הרי אחת למעל' ושבע למע'. ופי' זה כמבקש סליח'
וכפר' על דמו מכל עוונותיו. ואחרי היותו מקשש את עצמו יקשש את אחרים ויבקש
סליחת הקהל וכפרתו ועל זה אמר ושחש את שער הכהנת אשר לטעם וסבא את
דמו מבית לפרוכת ר"ל שיו' ממנו באופן אופן המור אחת למעל' ושבע למע'.
כי על פני הכפורת היה אחת למעל' ואמר ולפני הכפורת יהי ו' פעמי' מורה
שלפני הכפורת למע' בין הכדים ו' פעמי'. ואמר וכפר על הקדש. ומומא'
בני ישראל ומכל פשעים' שהמה נכנסים למקדש אם בשגג' והוא אמר לכל חטאת'.
ולא

שקדשים שער המשתלח עם השעיר אשר עליו הנזר לה' אם לא כי שניהם
היו רומים אל העדה בהיותה קדושה או פושעת. ולכן נקדשו שניהם לאותו מקום
קדוש כאומר הא' לכם בני ישראל מקום קדושתכם אם האבן ותמעתם יחכם ה'
לחנכם ואם חשבו מאחריו יהיה יד ה' צדק וישלח אהכם מעל אדמתו. ויורה
על זה גם כן אמרו ונתן אהרן על שני השעירים גורלות גורל אהרן לה' וגורל אהרן
לעזאזל כי היה בדבר שום בשעירים להיות שניהם מורים על האוהה אלא שהיה
שנין בגורל משפט ושכר אלהי שגורל אחד יהיה לה' בהיותם יראיו וחושבי שמו
על דרך זה יאמר לה' אני. וגורל אחד יהיה בחלוק זה רואה לומר בעדם היות
עצמה בהיותה פושעת שאו תהיה עזאזל עו עזאזל והלך לו מלפני השם ומעל ארצו.
ויורה על זה גם כן שליית אמרו והקריב אהרן את השעיר אשר עליו הנזר
לה' ועשה חטאת רואה לומר שהאוהה בהיותה עם ה' חסיה נקדשה אליו שוכנת
צארנו וכוננת במקדשו ומתענת תחת כסא הכבוד. אמנם השעיר אשר עליו
הגורל לעזאזל שהוא עם ישראל שנעשם עו פנים אהל וחלך בגלות. השעיר ההוא
יעמד חי לפני ה' לכפר עליו לשלח אותו לעזאזל המדברס. וזה גדול מהאמר הים
וטאס יעורו. והוא שהשעיר ההוא הוא הרומי לעד' בני ישראל לא יתום ולא
יכלה בגלות. אבל יעמד חי לפני ה' רואה לומר לשמירת דתו וקיום חורו עד
שיבא עת וזמן בסוף גלותו לכפר' עליו מפני הרעות שסבל בגלותו וזהו אמרו לשלח
אותו לעזאזל המדברס שפי' לשלח הוא במקום מ"ס כמו ויבא שלמה לזמה אשר
בנצבון ירושלים. כמו לקולם כל הכלים להבז ולכסף. צדק אהרן לאל עליון וכבר
כתבו זה השמות המדקקים. יאמר שהשעיר ההוא יעמד חי לפני ה' לכפר עליו
מגלות אותו לעזאזל המדברס שהוא רמז לגלות כי יכפר עליו בסוף גלותו וינאלסו.
או יהיה למ"ד לשלח מקום צבור שהוא גם כן אחד משמותי הלמ"ד כמו וישאל דוד
לשום יואב. אמרי לי אחי הוא. ואמר רמז לכני ישראל. יאמר שיכפר עליו
בעבור ששלח אותו לעזאזל המדברס שהוא רמז לגלותם וגלות מהפך' עון. ויורה
גם כן רביעית מה שביארה בשעיר עזאזל והמך אהרן את שתי ידיו על ראש השעיר
החי והרומה עליו את כל עונות בני ישראל ואת כל פשעים לכל חטאתם ונתן
אותם על ראש השעיר. ואין יסמוך ידיו על השעיר ההוא ויתדה עליו עונות בני
ישראל אם לא היה רומז לישראל כמו שביארה. ולזה אמר ונתן אותם על ראש
השעיר ושלא ביד אים עתי המדברס שהיה בדבר רמז שגמולת ישראל יבואו על
ראשיהם בגלותם מאדמת הקדש ויהיה ביד אים עתי רואה לומר אים גדול המעלה
צומנו ושחו והוא נבוכדנצר מלך בבל שעל ידיו נעשנו ולרמז על גלותם אמר ושאל
השעיר עליו את כל עונותם אל ארץ גזרה שהיא הארץ שגזר עליה גזרה שכלו ממנה
שהיא כמדבר שמהה בערך ישראל שגילו ממנה. הנה התבאר מזה כלל למה היו
רומים בשעירים ומה היו ענין שעיר עזאזל שבו רמז לישראל כל מה שקדם
להם מהטובה אם ילכו אחרי השם וישמרו חורו ומעטם הנל' והרעס שיגזר
עליהם בעגרב על בריחו עם יעוד מה שיהיה להם באחרונה מהכפרה והנאלס.
והותרו בזה עם מה שפירשתי שלם שאלות אשר שאלתי בשעיר המשתלח וזהם שלם
במספר השאלות הי' והח' וכו' עם ביאור הדרוש הזה בשלמות רב :

ואמנם הקטורת שהיה הרביעית מעבודת היום הזה. כבר ביארה בסדר ויקחו
לי תרומה שדבירי כהיכל שהוא לפני לפנים היה בו ארון ובחוכו לוחות
הצביות וספר תורה בלדו ועל הארון היה הכפורת עם צרות הכרובים לרמז אל
הדבקוה ויתברך ובמלאכי' שיקים האדם באמצעות החור' כי היא צלמה העביאה
אליו. ובכיל שהיה לפני הדביר היו שלם כלם השלח והמנורה ומצות הקטורת
לרמז ששלם מעלות היו מביאו' את האדם לדבקוה העליון ההוא. או שלם מעל'
נמשכות מן התורה. הא' היא העושה והכבוד בלדקא ונמילות חסדים שיעשה
ונרמזה בשלחן. ולזה היה מוסב וכל כליו וכן פסוק. והי' היא החכמה והיה
מורה עליה המנורה כי נר ה' נשמת אדם ושבעה נרותיו רומים לשבע החכמות.
וכי' היא האמונה האמתית השלמה אשר בה יוכה האדם לסדק בלאליו ורמזה
במצות הקטורת. והיה המוסב הזה מכון כנגד קדש הקדשים. ונאמר בו קדש
קדשים הוא לה' ולכיות הקטורת רמז אל האמונה באל יתברך ובמלאכיו היה ניתן
על האש שהוא רמז לתורה האלהית כמו שאמר אש דת למו וכביא אמר (ירמיה
כ"ג) הלא כה דברי כאש כי הוא מעלה עשן האמונות כלפי מעל'. והיה המחתה
רמז ללב שהוא משכן התורה והסמך' הכתובים על האש היו רמז למחשבות והחקירות
שיעשה האדם בנפשו. וכמו שאמר ממשל לזה (שיר השירים ג') מקושרת מור
ולבונה מכל אצקת רוכל. והיה הכף רמז למח אשר שם הדמיונות והמחשבות
כלם. ובהתערב אותם המחשבות והחקירות אשר יורמזו בסמים עם נחלי האש
הרומים לתורה האלהית היה עולה משם עמוד העני למעלה שהוא רמז לאמונה
המכוונת לנבואה. ולכיות האמונה האדוקת מסבמת אל האמת ואל הנאמא ולא כפי
מה שיהיה האדם בזה מלכו לזה יתברך והקטורת אשר תעשה במתכוונה לא תעשו
לכם קדש יהיה לך לה' אים אשר יעשה כמוה להריח בה ונכרת מעמיו. ומפני זה
בשראה משה אדונינו את קרח וכלתו נכסדים באמונתו ונבואתו עשה נסיונם
בקטורת. ואמר זאת עשו קחו לכם מהחות קרח וכל עדתו. ובעבור שהיה
האמונה האמתית מסבמת עם התורה אמר צבכת בני לוי (פ' ואלה הצבכת)
יעשו קטורת בנפח. ולכן (ד"ה צו) בעויות כשעלה על המזבח להקפיר נאמר
והקטרת ורחה במלכו להביד שהיה בו שמץ מינות. ומפני זה נאמר ברשעת דור
ישראל ויקטרו לאלהים אחרים ונקראת קטורת זרה קטורת תועבה לשורות על
האמונות הרעות הכוזבות. הנה התבאר מכל זה שלם השאלות אשר שיערותי
בענין הקטורת. אם הראשונה מה המעלה שהיה בקטורת שבעבורה נכנס כהן
גדול לפני לפנים. ואמרתי שהיא מעלת האמונה האמתית העולה על כל המעלות.
ואם הב' למה לזה יתברך שיתנו הקטורת על האש בהיות כהן גדול כבר נכנס לפני
לפנים סמוך לארון ולא מחוץ כדעת האדוקים שהיה זה להעיר שהאמונות האמתיות
שיוקם עליהם הקטורת ראוי שתייחס נסמכות לתורה וקדושת אלהים ושלא יקבל

ואנחנו הסבילות שהוא המין ה' מעבוד' היום אומר בענין שכן הסבילות נעשות בזה היום בהעמקה כ"ג מהעבוד' החמדי' לעשות העבוד' המיוחדת ליה' כי בראותו לעבוד עבודת החמדי' ה' סובל את עמו לומר שרצונו להחליל בלוח' עבוד' ואף שהי' עשה דברים רבים מתחלפי' בסיוות' כלם מהעבודות החמדיות הים המקפץ לכלם בעביל' אחת. ובראיתו לעבוד עבוד' מיוחדת לכפרת היום ה' סובל להורות שהי' נעשה ממין עבוד' אחת אל עבוד' אחרת ולכן היחס הסביל' כוללת לכל הנוף לרמוז שכלו יסחק בלוח' עבוד' המתחדשת. ומפני זה לא היו הסבילות כמספר המעשים אלא כמספר הסעמי' שהי' הכהן גדול נעשה לעשות עבוד' חמדיית או עבוד' מיוחדת לכפר' בין שחסי' עבוד' אחת או רבות. ואמנם קדוש ידים ורגלי' ה' בערך כ"ג סעמד לשרת כי כמו שהאדם המשרת את אלוהיו בשלחנו ירחיק ידיו לשרתו בנסר' כן הכהן המשרת בשלחן ה' הים מקדש ידיו אשר הם יעש' עבודתו ורגליו אשר הם יכנס לאהרן. ונעבור זה היו בכל עביל' שהי' רחיצת ידיו ורגליו אחת כנגד המעש' אשר עשה כלדס הרוחץ ידיו באלחו מלשרת בשלחן המלך ואחת כנגד המעש' שהי' עמיד לעשות ולשרת לפני אלוהיו כמו הנכנס לשרת בשלחן המלך שירחק ידיו קודם שירצה ולוים בעביל' הראשון' לא ה' קדוש ידים ורגלי' קודם אליה לפי שלא קדמם עבוד' כלל ובעביל' האחר' לא לא הים קדוש ידים ורגלי' אחר' לפי שלא הים אחר' עוד עבוד' כלל. הנס אס' כן היו הסבילות כמספר חדושי ההעמק' אל העבוד' החמדי' או המיוחדת. ולכן היו ה' סבילות כמספר חדושי העבודות. והיו בעביל' אחת עבודות רבות אבל כלם היו ממין אחד אס מהעבוד' החמדיית ואס מהעבוד' המיוחדת לכפר' והיו קדושי ידים ורגלי' בערך הכהן אחד מפני העבוד' אשר עמד ועשיל' לעשות. ואחד מפני העבוד' שהתחיל לעבוד ולכן היו עשר' ר"ל שתי רחיצות עם כל עביל'. וזה טעם חמשה הסבילות ועשר' הרחיצות. והואר' הסביל' הים' וזהו וזהו' ג"כ טעם שביארתי בזה השאל' הכ"א. והיו מס' אורך הים ברחיית ידים ורגליו במק' שהיו סבילות. לפי שהכ"ג צבואו לעבוד העבוד' החמדיית או המיוחדת לכפר' הים מקדש ידיו ורגליו מלכלך המעשים אשר עשה כמנהג האים היוא' בסיוות משרת בשלחן אלוהיו ולהורות שהים נעשה אל עבודה אחרת וזלחה הים נפנל. וכדי להחליל העבוד' הבאה הים מקדש ידיו ורגליו וזהו' א"כ כל דבר כפי צרכו וכדומ' לזה אמר (תסל' כ"ה) המשוור ארחץ בנקיון כפי ואסובבנה את מזבחך ה'. וזהו' זכר הכתוב שיעש' עולתו ועולת העם וזה שני האילי' איל הכהן גדול ואיל מוסף הקהל וכן יעשה הקפרת חלבי החטא' מהספר והשעיר על המזבח. ובאשר השלים לספר אופן העבודות צוה שהמטלה את השעיר יטאול יכנס בגדיו ורחץ בשרו במים לפי שהי' טמא להיוות שליח צבור' היות וכן השורף את פר החטאת' ושעיר החטאת' את מחוץ למחנה צוה יח' שיכנס בגדיו ורחץ בשרו במים כי הים מטהר צהולכת השעיר המטלה ונפרתה פר החטאת' ושעיר החטאת' של י"ה' (לד) והיתה לכם לחקת עולם כהדש הסבילי עד וידבר ונו' איש איש מבית ישראל אשר יחטא. יאמר הכתוב טעם היות שעבודת י"ה היתה עמיד' להספק בזמן הנלות וחרבן הבית ה' יטאול במקומו חמדי לחקת עולם שני דברים. הא' הוא ענוי הנפש שיענו בני ישראל את נפשותיהם ביום ההוא. ומפני הקבל' לחזו שטעמי הכנס כולל חמש' דברים שהם אסורים ביום המקודש ההוא והם אכיל' ושחי' רחיצה טיב' נעילת הסנדל וגם חמשים המסס אסור ביום ההוא להיוות היותה נשמי מכל החטוניים הגשמיים כי בעבור שהי' אלה כלם הנאות גשמייות

ואם צמירי הנכנס למקדש ואוכל קדשי' צביונו פסא. והכפר' בואת ענינה אלגל
פסא האומר יכנס השם עליה' אך המפרש' פירשו שנינו והסוד' עליו. ואמרו
ובן יעש' לאלה מועד. ענינו ששם שם' מדם הפר ומדם השעיר לפני לפני' אחת
למעל' ושבע למע' כך יזה על הפרוכ' מנחוך אחת למעל' ושבע למע' כן פרש' י.
ויותר כחן לפרש שכן יעש' לאלה מועד כשיו' מן הדם על מזבח הזהב וכמו שנאמר
וכפר אסרן על קטנותיו אחת בשבם מדם השחל הכפרים שהוא דם הפר והשעיר
שנוח עליו יזה כן. ואמרו השוכן אחת בחוך סומאום ענינו כיון ששוכן ציניהם
משכן השם ואלה מועד בחוך סומאום' ששע"פ שם סמאם און השכני' מחתלקת
מציניה' לכן ראוי שיכפר נ"ב על אלה מועד. וזהו שכל אדם לא יזה' באלה
מועד צבואו לכפר בעדו ואלהו לתם בלדל מדרכ' לנ"ב על אחיו הכהני' ששם
היות' גם המה בצאר מקום השנ' נכנסים להיכל להקסיר קטורם ולהטיב את הנרות
וגם ביום המקדש היה כשיצא כהן גדול לקדש הקדש' עם הקטורת או עם הדם
הנחת לא יהי' שום אדם באלה מועד שהוא ההיכל והוא על דרך מה שנא' בהר
קמי וגם הכהני' הנגשי' אל ה' יתקדשו וגו'. וגאמ' ונגש משה לצדו. ככה יהי'
בקדוש' היום הזה. ואמנם אמרו וכפר בעדו ובעד צבואו ובעד כל קהל ישראל
ראוי לענין צענין הכפר' האלה שנוכרו פסמי' כרסם צענין הפרש' כי הנה צראשוג'
אמר והקריב אהרן את פר החטאת אשר לו וכפר בעדו ובעד צבואו. ואח"כ אמר
שנית והקריב אהרן את פר החטא' אשר לו וכפר בעדו ובעד צבואו ושחט את פר
החטא' אשר לו ואח"כ אמר וכפר על הקדש מסומאום בני ישראל. ועתה אמר
וכפר בעדו ובעד צבואו ובעד כל קהל ישראל. הרי שגאור הכפר' פסולות ומפוסלות
בין לענין אהרן בין לענין הקהל ודרך המפרש' ידוע שכל הכפר' פירשו על פסולות
וגל' שאין הדבר כן כי למע' יקרב הכחוש מלקר' אוהו ודיו ויקראוהו כפר'. אבל
אמנם הענין הוא צראשוג' אמר הכתוב צואת יצא אהרן אל הקדש כפר בן צקר
וגו'. והענין כפרת עלמו. ולענין הקהל אמר ומאח' עדת בני ישראל יקח שני
שעירי עזים וגו'. ואמרו אח"כ והקריב אהרן את פר החטא' אשר לו וכפר בא
לסודיע שכתב יקריב אהרן פר חטאתו או יכפר בעדו ובעד צבואו לא קודם לקיחת
השעיר' ונחיתת הנרות עליהם ולזה זכר גורלות השעיר' וזכר אחריה' והקריב
אהרן את פר החטא' אשר לו וכפר בעדו ובעד צבואו שחכו' צו שאז אחרי הנורלו'
יקריב אהרן את פר החטא' אשר לו וכפר בעדו ובעד צבואו ושחט את פר החטא'
כי ואח"כ ובעד צבואו' למ"ד ובעד צבואו' ר' וזה כפי מהשמות הזם בשעירי קרמ'
הסניני' וניתה' יחוק' מ"ד ופיהו מוצב לכווה' ומעל' (שמואל א' ל') מהיום
ההוא ומעל'. ואומר הכתוב והקריב אהרן את פר החטא' אשר לו וכפר בעדו ובעד
צבואו. שכל הכהני' בקדש' צבואו ולתכלית זה ישחט את פר החטא' אשר לו. אך
אמנם לא יכנס עם דמו לפני לפני' כי ראשוג' יכנס להקסיר ועליו אמר ולקח מלא
המחת' גחלי אש וגו' ונחן את הקטור' וגו' ולא אחרי הקטור' יקח מדם הפר והזה
באלבצו וכן ישחט את שעיר החטא' אשר לעם והוא חזיריו של שעיר העזאול וזה
מדמו לפני לפני' לכפר על הקדש מסומאום בני ישראל ויהי' הוא"כ וכפר על הקדש
גם כן משמשת במקום למ"ד. ואח"כ שזכר מהו אשר יעש' לבקש כפר' על עלמו וזהו
הוא אשר יעש' לבקש כפר' על הקהל. ואמר וכפר בעדו ובעד צבואו ובעד כל קהל
ישראל ר"ל שצוה האופן שזכר מהשוא' יכפר. בעדו בעדו צבואו ובעד כל הקהל
אחריו. ואחרי שגוף על ההוא' אשר יעש' לפני לפני' זכר איך יהיו ההוא' אשר
יעשה על מזבח הקטור' והוא אמרו ויזא' אל המזבח אשר לפני ה' וכפר עליו ולקח
מדם הפר ומדם השעיר כי בעצור שחי' חטאת הכהני' והעם צמאום בשגג' מקדש
וקדשו או צמירי או שערש מרשעי האמונו' ולכן יהי' מזה לפני לפני' ועל מזבח
הקטור' שבהיכל המור' עליהם. האמנם בוח' ההוא' עליו מהדם המעורב מהפר
והשעיר יחד. ואחר זה זכר ענין השעיר המשחלח שחי' מחטאת הקהל הרי לך
מצאור שאין בפסוקים האלה לא כפל ולא מיותר בלשון הכפר' שזכר' בהם :
ואמנם לביטח הנגד' והפספסותם מצנדי סוזה לצנדי לכן ומהם מצנדי וזה צדלוגי'
ספיה העצוד' הששית מצנדות היום. ואמר צענינו שגהה צואת חורה
שיבו צנדי כ"ג מזהב ואלבנים סובות לכבוד העצוד' דרי שלא יחשבו צנדי אדם
שהכ"ג צביונו מייסוב את הנרות ועוש' מעש' הקרנכות חלב ודם מלוכלך ושלחן ה'
מגואל וכנסו אכלו לכן צוה שבעשצו העבודות הנספות בהם' יתלבש צננדים יקרים
לשעיר על מעלת העצוד' הדיא ושלמות אותו מעש' ועל זה נאמר ועשית צנדי קדש
לאהרן אחיק' לנעוד ולחטא'. האמנם ב"ה צוה יחנך צבהכנס הכ"ג לפני לפני' מקום
השכני' והכבוד לא ילבש צנדי וזה כי אם צנדי גד לצנדים וצד' צנדי' בלבד
נכסן הדיוע וחי' זה לד' סבות. הא' לפי שהי' אז כהן גדול נכנס לפני ארון
האלוהי' וחי' ראוי שיכנס צבהכנס' ושלמות צננדי לכן כאשר ההכנים ההדיוסי' ולא
ילבש זהב ואלבנים סובות ומרגליות כי אין ראוי שיחנא' העצוד לפני אלוהיו ולא
שיבו אהרבים הרומיים למלאכי שליון וזה סודו והכ"ג העומד ללכת לבוש גלל'
וכן שם שחי' בעצד בלדון וכמו שאמר את תהאחר לפני מלך וחי' וחי' שחלח צואת יצא
אהרן אל הקדש כחונת בן קדש ילבש צנדי קדש הם כלומר' אל יהי נקל ללוש צנדי
גד כי צנדי קדש הם עם היות שאין בהם זהב וכסף. והסכ' הני' שהכ"ג בהכנסו
לפני לפני' היה ראוי שיכנס זך ונקי מעונותיו כי כזר קודם ההכנס' שמה האוד'
על פרו ונחכפר לו ולזה צוה יהי' שיכנס לבוש צנדים לבנים המורים על השחר'
והנקיות וכמו שאמר בכל עת יהיו צנדיך לבנים וגאמ' אם יהיו חטאיהם כשנים
קסלג ילבינו עד שום צמראות הנגעי' נאמר כלו הפך לכן סהור הוא לפי שהלובן
מורה על הנקיות והשחר'. והסכ' הני' שהכ"ג בהכנסו במקו' המקדש ההוא היה
מחדבק בצוראו ומחמד' כי מה שאפשר לא להאיו ולמלאכיו צביותו ציום ההוא כאלה
מצנא המרו'. והנה הציבא' אמרו על אלה יחנך (דניאל ו') לצוסי' כלה חזיר
וזהו רישע בעמר נקי. ויחזקאל ג"כ ראה את האיש לבוש הנדנים וכן ראה דניאל
את המלאך לבוש הנדנים. ולסודות קדושת הכ"ג ציום ההוא בהכנסו בקדש הקדשי'
הוא גם כן לבוש הנדנים ומשני זה שצנח הציבא כהן גדול אמר (מלאכי ג') כי

נשמות היו אכזרות ביום ההוא למען נפשו הצהרית ומוכיח אותה על נטות לדברים החמריים וה' העניו הזה כנגד הדודי והחרט' שהי' מתחרט כ"ג ביום ההוא . והדבר הנ' הנשאר להם לחק הוא אכזר מלאכ' שכל מלאכ' לא יעשו ביום ה' כי להיותו יום מיוחד למלאכת השמים ועבודה הקדש שאין ראוי שיעשה בו שום מלאכ' אחרת שהיו זה ערודים אלא שההינה כל מחשבותיהם טמיות לתשובה ולתחנ' ולנקשת הכפר' והסליח' כי איך יעשה מלאכ' ביום ההוא מי שהיו חללים מנגד ולא ידעו אם יכתב לחיים או למיתה וחייב' זו' האורח והגר לפי שעל מנת כן יגור הגר אדם לשמור את היום הזה כדי שיכפר השם הנכבד גם בעד חטאתו ולא יביא עליו רעה פן תכלול רעתו לכל העד כמו שאמר אוי לרעה ואוי לשכח . ונתן הסב' והתכלית בזה באמרו כי ביום הזה יכפר עליכם לשכח אהכם ר"ל הנה נותית על העניו לפי שבו אחס מנקשים סליח' וכפרה וזיום ה' יכפר ר"ל השם עליכם לשכח אהכם או יחזור יכפר עליכם על היום שזכר שהיום הזה יכפר עליכם לשכח אהכם מכל חטאתיהם ולכן יסרך לענות את נפשותיהם כעבד לפני אדוניו כי לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה . ואמנם איסור המלאכ' יסרך גם כן לפי שלפי ה' תפארו כלומר בהיותכם היום בזה חמיד לפני ה' ודברים צו רחוקים לעשות בו כל מלאכה המרית בזה האופן תפארו ולא בעשותכם שום מלאכה הרי שנתן כאן טעם לעניו הנפש וטעם לאיסור המלאכ' . ואמנם אמרו עוד שנתן שנתן הוא לכם ועיניהם את נפשותיהם חקת עולם הוא באל לבאר שבה האופן אשר זכר יהי' יום הכפורים יום מנוח' ועניו יחד כי הוא יהי' להם שנת שבתו ר"ל מנוחה גדול' מכל עמל גופני ומעשות כל מלאכה בגופיהם ויהי' עניו לנפשות המתחרטות ממה שחטאו כל השנ' והוא חק עולם כי הם בכל השנ' היו נוהגים מנוחה ושבחון לגופם ועמל וכעס לנפשם . וזו' היום יהי' בהפר שיכ' שנת שבתו להם בגופות ועניו בנפשות . וביאר עוד שבהיותם בארץ ה' לא תמסך להם הכפר' והסליח' בעניו הנפש ואיסור המלאכה בלבד אלא בשאר עבודות המקדש ג"כ שיעשה הכ"ג . והוא אמרו וכפר הכהן אשר ימשה אותו ר"ל שהכפר' תבא באמנויות העבודה שיעבוד הכהן המשיח או אם הוא טמא ולא יוכל לעבוד יכפר במקומו ככהן אשר ימלא את ידו לכהן תחת אביו והוא סגן הכהן כי הוא במקום אביו והוא כשלא יוכל אביו לעבוד ימלא את ידו לכהן תחת אביו וילבש את בגדו הכהן המיוחדים לעבוד' המיוחדת בזה היום . וזאת לכם לחקת עולם ר"ל שבארץ תהיה הכפר' על ידי העבוד' בעניו הנפש ואיסור המלאכ' . ובהיותם חללים לפני ה' הנפש ואיסור המלאכה ב"ה יספיק לכפרתם . ויהי' זה אחת בשל' כדמות הרקע כוללת שיעש' הרופא לרואיו בזמן מיוחד כדי שיהי' בריא כל השנה ולא יגברו בו ליחות רעות שהיו בגופו . וספר הכתוב שאהרן קדוש ה' עשה בעבוד' י"ה ר"ל בחדש השני בעבור לחדש העבוד' הנזכרת בזה במשכן ה' כאשר צוה ה' את משה : ין (א) ויך ר"ל ה' וגו' איש איש מנית ישראל אשר יחש . עד כמעט' ארץ מזרים ידע לאשאל בפי' הזאת שאלות : השאלה הרא' למה באמרו המט' הזאת למשה וזכור ידעם אותה לאהרן ולבניו ולא בני ישראל ומדוע נזכר זה במצוה הזאת ולא בשאר המצוות בהיות כן כלם . כי המט' הזאת כוללת לכל בני ישראל : השאלה רב' באמרו דם יחשב לאיש ההוא דם שפר ונכרת האיש ההוא . כי אם אמר זה על דם הנשחט והוא דם ששפר בשחית' מה ה' החטא הזה . והג' סוף הכתוב' לשחית' ואף עתה שפר מהב' הנשחט אין בזה עון . ואם אמר זה על דם האדם מי' הוא זה ואי' זה הוא האיש אשר הרג ושפר דמו אשר עליו אמר כן : השאלה הג' בטעם איסור הדם כי הרב המור' כתב שהיו הכהנים מואסים את הדם ויחשבוהו לטומא' אבל יאכלו ממנו הרוצים להתחבר עם הכהנים לדעת מהם העתידות ולכן אסרם החור' הדם באכיל' ונתן להפטר בהזאות ולזרקה על המזבח לכפר' ולכן נאמרו ונחיתו פני בגשם האוכלת את הדם כמו שאמר בנזחן מורטו למולך שהוא מביא מין ממנו עכו"ם כי לא נאמר כן במצוה אחרת . והרב רבי משה בר נחמן הקשה עליו שהכתובים אינם מורים כן שיאמרו תמיד בטעם איסור הדם כי נפש כל בשר דמו . נפש הוא כי נפש הכשר בדם הוא הרי שהאיסור הוא מפאת הנפש לא מפאת ענין הכשר . והחזק' מהרב המורה איך לא ראה הפסוקים שהביא הרב רבי משה בר נחמן ואינו משיב עליהם . והימה מהרמב"ן איך לא ראו' ולא יזכרו עוד את זכיהם לשעירים האם יוכל הרמב"ן להכחיש זה אף כי בכדור ראש אנו החזיק הרב רבי משה בר נחמן כדעת הרב המור' שהי' מצות הדם כדי להרחיק עבודת השדים ויחסם לעמל' : השאלה הר' באמרו במצו' הזאת חק עולם תהי' זאת להם לדורותם . והיא כי איך יאמר במצוה זו משחית פתח אהל מועד חק עולם כי ה' משחית' תורה נאמר כי ירחיב ה' אלהיך את גבולך וגו' ונחת במקדך ומלאךך וגו' ואכלת בשעריך' הרי שאחרי בואם לארץ תהיה להם בשר תאווה ולא הי' א"כ המצוה הזאת חק עולם כי אם לימים מועטים עד בואם אל ארץ נושבת : השאלה ח' למה בשחית' הו' נאמר איש איש מנית ישראל אשר יחש וגו' ולא זכר הגר האמנם צמעה עולה או זכח הו' למקדש נאמר איש איש מנית ישראל וכן הגר אשר יגור בחובס וכן באיסור אכילת הדם אמר איש איש מנית ישראל וכן הגר אשר יגור בחובס : השאלה ו' למה זה במצות שחית' הו' נאמר דם יחשב לאיש ההוא ונכרת האיש ההוא וכן צמעה העולה או זכח הו' למקדש נאמר נאמר ונכרת האיש ההוא חמדי בלשון איש ולא בלשון נפש . אמנם באיסור אכילת הדם נאמר ונחית פני בגשם האוכלת את הדם והכרתו אותה . כל נפש מאכ לא תאכל דם חמדי בלשון נפש ולא בלשון איש : השאלה ה' בזה שאמר מן שחית' הוא הדם והדם הוא הנפש והיא דעת קדומי הפלוסופים גדולים והיותר מופתה מכל הדעות שנאמרו בנפש גם תראה בפסוקים חלופים גדולים בענין הזה כי פעם יאמר כי נפש הכשר בדם היא כי הדם בנפש יכפר . מורה שהדם הוא נושא לנפש ופעמים יאמר כי נפש כל בשר דמו בנפש הוא מורה שהנפש הוא נושא הדם . ופעמים יאמר נפש כל בשר דמו הוא ובכדור ראש אנו נאמר

רק חוק לנלתי אכול הדם כי הדם הוא הנפש מורה ששניהם הדם והנפש הם דבר אחד : והגני מפרש הפסוקים בלשון יומרו השאלות האלו כלם : ויך ר"ל ה' אל משה דבר אל אהרן ואל בניו וגו' עד כמעשה ארץ מזרים . בעבור שזכרה החור' למעלה עבודה י"ה והקרינות ששעשו בו והדם שהי' מה כ"ג לפני לפנים ובהיכל על קרנות מזבח הקטורת ובמנוח' העול' ג"כ סוף לזה המט' הזאת מאיסור הדם מלהקריבו כי אם לה' לבדו לא לשדים ומלאכלו ג"כ להיות מיוחד להקריב המנוח' לא לדבר אחר . ולכן צוה יאמר שידבר זה אל בניו ולא בניו שהם המקריבים שלא יקריבו עולה או זכח כי אם במקדש ויבטל יסחפו השלמים לפני פתח אהל מועד ויזרקו הדם על המזבח ויקטירו החלצים שמה וז' שידבר זה גם כן לבני ישראל כדי שיזכרו וידעו הזאת הדם שהי' ששם כ"ג ב"ה כמה ה' כחם ומעלתם בעבודה ובאמנויות הלמוד ה' הכהנים משרתי ה' ישימו לבם בעבודתם והעם ג"כ . והחור' בזה השאל' הא' . ואמר איש איש מנית ישראל לפי שהמזריים היו עובדים לשדים ומקריבים אלהים קריבותיהם ולכן צוה שיאמר זה לאיש איש מנית ישראל כי להיותם זרע בך ה' אין ראוי שיסדרלו בעבודות המנואלות ולכן לא נאמר במצוה הזאת וכן הגר הנזכר בחובס . מפני שהקריב שהורגו בעבודת השעירים היו מושבעים בזה ולכן יחד לאמרו הים לכל איש ישראל . והיה עיקר המט' הזאת שכל איש אשר בשם ישראל יבנה איש יחשב בקרב המחת' שור או כש או עז שהם שלשת מיני הכהמות שמהם היו מקריבים הקריבות או שישחטם מחוץ למחת' הרחק מן הישוב ואל פתח אהל מועד לא יביאו להקריב ממנו קרבן לה' לא להכניע דמו לפני לפני שבו הנקרא באמת לפני ה' אלא שיקריבו לפני משכן השם על המזבח החיצון שהוא לפני המשכן . הנה אז דם יחשב לאיש ההוא דם שפר . וי"מ המאמר ה' שהאיש ההוא השוחט יחשב לו כאלו אכל את הדם ההוא כי כיון ששפר אותו יחשב לו כאלו אכלו שפכו ולכן יכרה מקרב עמו כמו הנפש האוכלת את הדם . אבל ביותר נכון אולי הוא שהאיש השוחט ההוא בהיותו סג' שבני אדם יצאו ויאכלו שם על הדם הנשפך בשדה מאותה שחית' אשר שחט אשר זה מעבודת השעירים ה' האיש ההוא השוחט כאלו הביא אל המות והכרת כל בני אדם שיזכרו באותו יום דם במצוה אחרת ולכן דם יחשב לאיש ההוא ר"ל שיחשב לו כאלו הוא הרג את הנפש באותו שטל ששפר ששפר את הדם בשחית' כי הוא בזה נתן מכשול לפני עור לעבוד עכו"ם ויהי' מפני זה העובד נכרת ולכן יחשב כאלו העובד ההוא הרג את העובד השדים על אותו הדם ומביאו אל המות . הנה א"כ אמרו דם יחשב לאיש ההוא ענין שיחשב לו כאלו שפר דם האנשים ושיצאו שם לעבוד את השעירים על הדם ההוא ואלו הוא הרג אותם כי דם שפר . והחור' השאל' הב' . ואמנם בטעם המט' הזאת כבר בודעת' בשאלות דרכי הרבנים שלמי אמוני ישראל הרב המיימוני והרב הנחמני ז"ל . ולפי דעתי שניהם נטו מדרך האמת והכוונ' לפי שהרב המור' יחשב ששפית דם על פני השדה והאכיל' הבינו היא אכזר' אחת וכן אכילת הדם . שניהם לחבליה אחת נאמרו ולכן ישיבוהו הספקות שזכר הרב הנחמני שהחור' תח' באכילת הדם טעם מפאת הנפש לא מפאת השעירים . אמנם הרמב"ן ג"כ חשב ששפית חוץ והאכיל' על הדם וכן אכילת הדם שניהם נאמרו כאן בפרש' היו דבר אחד ובטעם אחד נאמרו והוא מפאת הנפש כמו שזכר ויתחייב אליו ספק גדול לא יוכל להמלט ממנו והוא שהחור' ביאר' טעם האכיל' על הדם באמרו ולא יזכרו עוד את זכיהם לשעירים אשר הם זונים אחריהם . ומפני זה נראה לי להלך בפרש' ונחית' כי בראשונ' זאת איש איש מנית ישראל אשר יחש שור או כש או עז במחת' או אשר ישחט מחוץ למחת' ואל פתח אהל מועד לא הביאו להקריב קרבן לה' וגו' ואין הכוונ' במצו' הזאת לאיסור אכילת הדם כי אם לאיסור שפיתו במדבר או במקום שבני אדם יתקבצו סביבו . וזכר מיד טעם המט' הזאת שהוא כדי שירוק הכהן את הדם על מזבח השם ולא יאשר הדם על הארץ והיה זה ככה שיתקבצו בני אדם סביבו וכמו שהזכיר על זה לא האכלו על הדם לא תחשבו ולא תחשבו . ומפני שהי' זה טעם המצוה הזאת נאמר כאן ולא יזכרו עוד את זכיהם לשעירים אשר הם זונים רוצה לומר שהיו עובדים אותם כשהיו במזרים כי באכילת הדם והסתקצן סביבו ה' מעבודות השדים ודרכי הנחשים . ובמצו' הזאת לזקק דרכי הרב המור' וטעמו בחור' אין לברוח ממנו . וכן תמצא שבכדור ראש אנו אכל רק חוק לנלתי אכול הדם כחג הרב הנחמני שהיה איסור אכילת הדם מפני עבודה השעירים וזכרו בשם עמנו ולא זכרו בשם זולתו . ואחרי שהשלים הכתוב בזכרון המצוה הזאת זכר המור' הזאת אחרת והוא שלא יאכל כל דם והוא אמרו ואיש איש מנית ישראל וכן הגר הנזכר בחובס אשר יאכל כל דם ונחית פני בגשם האוכלת את הדם וזהו וזו' אחר . הנה אם כן הרב המורה נסה מדרך יוסר בזהו לשתי המצוות האלה ששם השעירים . לפי שהכתוב לא נתן הטעם ההוא אלא בשחית' חן והסתקצן על הדם . אבל אכילת הדם נאסרה מטעם אחר והוא הטעם שניארה החורה מפאת הנפש . והרב רבי משה בר נחמן הכחיש טעם עבודת השעירים בשתי המצוות יחד וגם זה בלתי ראוי כי החור' נתנה הטעם ההוא במצוה הראשונ' ואף יוכל הרב הנחמני להכחישו . ואמנם טעם כי נפש הכשר בדם הוא לא תחנה אותו החור' אלא לאיסור אכילת הדם שהוא המט' השנית לא הראשונה . והנה החור' הצדיל' בין שתי המצוות האלה ונתנה בכל אחת מהן טעם וסבה בפני עצמו . ואין נוכל לנתחן לכאן והיו לאחדים צדיקו כי הם לאיסור שחית' חן הוא משום לא תאכלו כל דם ולא יתקבצו סביבו ולכן אסר' אותה החור' להרחיק מעבודות השעירים . אמנם אכילת הדם לא אסרה החור' מאותו הטעם אלא מפאת הנפש וזו שצבאר וזכר' בזה השאל' ה' . ואין ללומר שיאמר שהמט' הראשונ' משחית' חן לא נאמר' להרחיק מעבודת השדים אלא כדי שיביאו זכתי שלמים למשכן ה' לתח מאלל לכהנים וחלק למזבח כי היו הקרינות במדבר מוטעים . וכדמות מבאר זה מאמרו ולא יזכרו עוד את זכיהם לשעירי' אשר הם זוכים על פני השדה והביאום לה' אל פתח אהל מועד אל הכהן וזכרו וגו' וזרק הכהן את הדם אל מזבח השם פתח אהל

וילנא

אכל מועד וקטירי החלב לריוח ניהוה לה' וסמוך לזה אמר ולא יבחנו עוד את זבחיכם לשעירים וגו'. ואין הדבר כן למה לא נתן בחלב העטם שנתן בדם ושניהם אסורים כאחד באכיל' שנא' כל חלב וכל דם לא תאכלו. הנה החשוב' ע"ו מביארת שלא זוה יחברך בקרבנות מפני דורך הכהנים ומאכלם אלא מפני חובלת המקריבים אותם. האמנם חשפה החור' לדברים הרעים שהי' אפשר שיקרו בזה וסדריקתם מהם לפי שישראל היו רגילים במזרי' לעבור את השדים והיו מתקצבים בביד הדם ואוכלים עליו זוה יחברך שיביאו את זבחיכם פתח אהל מועד אל הכבן כדי שהוא יזרוק את הדם על המזבח וקטיר החלב לריוח ניהו וכו' כדי שלא יבחנו עוד את זבחיכם' לשעירים שהיו צודים במזרים. ואמנם החלב לא נאכל וזה יבחר להקריבו מאותו טעם שטעם המזרי' אלא מהשב' שזכרתי בסדר ויקרא. ולפי שהי' מעלה לבד ועשן במזבח. והנה נקראו השדים שעירי' או מפני שיסתער האדם מהם או שהם נראים מדלגים בתמונת השעירי', הנה התבאר שהכלית האחרון העצמי צננו' הואת הי' להרחיק' מעטרת השדים ועליו נאמר חקת עולם הדי' זאת לכם לדורותם שלא אמר זה על שחיצת חוץ כי הנה מיד כשבאו לארץ החיר לכם כבר תאור. אבל אמר חקת עולם על הרחקת טבדות השד' והבינה' לשעירים ולדם כי שתאר לכם ההוצר' והסרחק' הביא לחקת עולם והוצר' בזה השאל' הד'. ואמנם מה שתאר עוד בפרש' הואת ואליהם תאמר איש איש מצני ישראל ומן הכר אשר יגור בחוכם אשר יעלה עולה או זבח ואל פתח אהל מועד לא יביאנו ענינו לומר שלא יחשוב אדם לשחוט בשרה ולעשות שם בזה ולקריבו עליה בקרבו כי הנה יר' או יחזר קשה מן הראשון לפי שאמר' ההוצר והמשכן מורה על אחרות האלוה המבינה אותם ומשניה בדם ובשחיטתם מעלים עולה או זבח בנמה או במזבח אחר הי' כללו יאמינו צרבו' אלוהות ושאינו ית' אחד. ולפיכך זה שקר דביו חקת האמונ' האמתית יותר מעבודת השדים לכן אמר ואליהם תאמר איש איש מצני ישראל ומן הכר כלו' שלא לבד יתחייב בזה כל איש ישראל. אבל גם הנרים אשר יגורו בחוכם אם יקריבו קרבן חוץ ממזבח ה' היו נכרחים מעם השם כי אחרי שהכר הכוח אינו מאמין בשהה הראשון' ככל בני ישראל לא יר' חלקו עמם ולכן אמר ואל פתח אהל מועד לא יביאנו לעשות אותו לה' כי בהקריבו בנמה או במזבח אחר הואי את ענינו מן הכלל לעבוד אלהים אחרים ולכן יכרת. ואחרי שהזכיר על שחיטת חוץ וההקרב' במזבח בזה המצו' הכ' והיא לאסור אכילת הדם. וכלל זה כל איש ישראל והנה הכר בחוכם. לפי שהטעם בזה הוא מפני שלמות הנפש ככל אדם לא יאכל והסרחות' מה שא"כ רוח הבהמ' היורדת למטה לארץ וכמו שאבאר. ובעבור שהאפיקורסות באמונות כאלו תאמר בפנת האחדו' וכן בפנת השארות הנפש. אין ראוי שיהי' בעם ישראל ולא בגמים הנשפלים להם סן יעשו את העם בפי' כנחשי' נפשוני' לכן אמר באסור אכילת הדם ומן הכר הכר בחוכם כמו שנא' באסור ההקרב' בנמה להיוצו נ"כ הפסד צטיות האמונות. ולכן זכר הכחוב המצו' הואת כלם בלשון נפש ונתתי פני בנפש האובלת את הדם כל נפש מכם לא תאכל דם לא זכר המצו' הואת בלשון איש איש כמו שזכר למעלה והחזיר בזה השאל' הה' וכו': והנה למה נאסר אכילת הדם כבר זכרתי בו טעמים בכדור ויקרא ותתה כפי' ענין הפרשה הואת ראו ליכור בו עוד דברים ממה שכתבתי וז"ל ממה שלא כתבתי. והוא שג' סבות כונה החור' באסור הדם. האחד שדם הוא מלכ הרוח החיוני ובו שפלת הנפש לכל האיברים להיות תולדה וטוהו מן הלכ כמו שהתבאר בי"א במספר ב"ה שהורידים והשירינים לומחים מן הלכ וממנו ישהלח הכח החיוני והנפשני' והזן באמצעות הדם והרוח אשר בדם. והנה לזה טעל המזבח יקריב אדם את קרבנו ויהי' נוף הבהמ' ובשרה תחת נופו ובשרו של הבעל המקריב ויהי' דם הבהמ' משאת הנפש החיונית הנשוא' בו תחת נפש האדם נפש תחת נפש כי לא יוכל האדם להקריב דבר ממושש מתיחס אל הנפש כי אם הדם כי כמו שראוי לאד' שישפוך את נפשו לפני ה' ולחממה ע"ד כבוד שמו ככה ישפוך את הנפש הקרבן תחת נפשו על מזבח השם כי רוח מלפניו יעטוף וע"ו נאמר כאן כי נפש הבשר בדם היא ואני נתחיו לכם על המזבח לכפר על פשעתיכם כי בדם הוא בנפש יכפר. והסבון אמרו כי נפש הבשר שביאר הכחוב בזה חשין הכוונה בו על הנפש המשכלת אלא על הנפש החיונית שהיא נפש הבשר והיא נשואה בדם. ולכן זוה יחברך שיתקרב הדם על המזבח כדי שיכפר על הנפשות. ואמרו כי הדם הוא בנפש יכפר. ענינו כי הדם בעבור הנפש הנשוא' בו יכפר עליכם ולזה חמא שבהל כל האסור' הואת בלשון נפש לפי שהי' האסור הזה משאת הנפש הנפש תחת נפש האדם שכלית וננדלת במין מנפש הבהמ' הנה הית' נפש הבהמ' נפרה על נפש האדם מפני שחוף השם גם שיכפר דם הקרבן על נפש האדם החיונית בזה שחמא בתארוהים החיונית וזרי' בליח' וכפר' בקרבנוהשם' שכלית הדי' וכפרת' בתשוב' וישר אמונותי' וזהו הטעם והכפ' הראשון: והטעם השני הוא שנתאר הדם באכיל' מלד ענינו לפי שהמזון ישוב לטבע המזון והיו לבשר אחד וכאשר יאכל אדם דם כל בשר אדם ספק שיתחברר דם הנאכל עס דם האוכל האנושי והיו לאתרים ויתילד מזה עניו ואותו בדם האוכל ובנפשו הנשוא' בו ותשוב האנושי קרוב לטבע הדם הבהמי שהי' בבשר האוכל כי הנה כל אשר יאכל האד' בשרה המזוהות לא יעשה עס לפי שהי' ישתנו בשנויים ועבולים רבים באצטו' וכנגדו ובטורקים וידוה מהם מחור' רבים עד שישוב המזון לטבע המזון. אבל הדם להיוצו כבר מבושל ומעוכל בשלמוהו ככ"ח כאשר יאכל אדם אותו יתחבר הטבע האנושי כמו שהוא ולא יעשה בו טעבולים והשנויים שיעש' בבשר ובשרה המזוהות וכאשר יאכל יקח הטבע אותו כמו שהוא מבלי עכול אחר ותחמו' דם האדם ויוון מדם הבהמ' ונפש האדם החיונית בתארוהי' תאור' כנפש הבהמ' וזוהי השכל הנשקף עליה יחשך ויגשו דמים בדםים להרחיק החוס הטבעי ביותר ולהכיר אליו טבע הנפש הבהמית עד שיקנ' בזה האדם האוכל את הדם טבע דמיו ונפשו הנמשכת אחרי המזן תתאור לתאור הבהמיות ומזה יתחייב אליהם ר"ל לאגשים האוכלי' את הדם שפרה הדי' בלחורו'. והטעם בזה ביאר יחברך כאן באמר ט"כ אמרתי לבני ישראל כל נפש מכם לא תאכל דם ר"ל בלתיאם בני ישראל ששר עם אליהם ועם אנשים והוא ימורון ישר ונפשו מרוחק מהבהמ' כל נפש מכם השלמים באמונותיהם ובמדעותיהם לא תאכל דם. ולא די שלבני ישראל השלמים אסרתי זה אבל

אדרי מות

[illegible]

אע"פ שהתרחי' לכם המשגל עם הנשים ואכילת הבשר ושתית היין ושאר החטונות לא מפני זה חזיו שפופים בעינינו הנשמיים ההמה אל חזיו כסובאי יין בוללי בשר למו אבל חזיו קדושים רואה לומר פרושם מן החמירות ולא חשבו זה כפליסופים המתבדלים שיספגו גופם להמשיך אחר כלם. אלא מפני כי קדוש אני ה' אליהם נבדל מכל חומר וגשמות ודי לבדד להחגיגה במהג הארון ותלכו בדרכי להיות קדושים כמוני. ולפי שגמדות האנושיות כבוד אב ואם והיות יותר מפורסמת מהמדות האנושיות וכל אדם חזיק בה מילדותו. וכן שמירת השבת היא מצות מנוחה והשקט וכל אדם יתפוך בה להיות שביעות ימיו במנוחה כמו שזכר הרב המורה. התחיל בזכרונם ואמר גם הלה לא יסמרו בני ישראל אלא מפני שהן מצות אלוהיות והיו אמרו איש אמו ואביו תיראו כלומר אף על פי שכל איש יירא את אביו ואת אמו מילדותו אתם לא תיראו את האב ואת האם ולא תשמרו את השבחות אלא מפני שזויותי אני בו והוא אמרו אני ה' אליהם בעבורי ראוי שתעשו זה לא בבחינה אחרת. וכן אמר אל תפנו אל האלילים וגו' וכן בעבודת הפסילים. לא אמרתי שתחלדו מזה להיותם דברים שאין בהם ממש והשכל מהביל אותם אלא מפני שאני צויתי עליו. והוא אמרו אני ה' אליהם. כי כיון שאני פכת הסבות אלוהיות ומשגיח ומנהיג אחסם נה לכס לרדוף אחרי הפסילים שהם הבל ואין גם מועיל. הנה התבאר למה צוה השם שידבר אל כל עדת בני ישראל המצות האלה שהיה מפני שהכנים בזה לכרות הכרית שגפרשת בחוקותי והותרה השאלה הא' ואלא נזכרו עשרת הדברות כפי מה שהם ובסדרם. אבל בא להזהירם על המצות בכלל ששמרו אותם לא מפני שחייב אותם השכל האנושי אלא מפני שצוה בהם השם. ולכך התחיל בכבוד אב ואם שהוא המפורסם שבעלות בני אדם. ולכך אמר תיראו ולא כדור. וזכר האם קודם לאב מפני שהגער בילדותו הקדים לה היראה ראשונה ומאביו אח"כ. ושלקן זכר אחריו אל תפנו אל האזנות ואל הידעונים ושלא ככל אחת מהמצות האלה אני ה' אליהם. לא לזכור דבור אכני אלא להביד ששמרו המצות בעבור שהוא יתבדק צוה בהם והותרה בזה השאלה הב' : ואמנם אמרו וכי תבחו זבח שלמים וגו' לא בא הכתוב לזוה מתי יהיה זמן אכילת השלמים כי כבר נזכר זה למעלה בסדר זו. אבל ענינו בעבור שהוא יתבדק צוה על הנדיבות והזרים עמה שכאשר ישעו זבח משפחה בעיר שהוא זבח השלמים שיעשו זה לרונם כלומר כאשר ירצו כי אינו מחייבם שיבחו שלמים אבל מה שמחייב אותם הוא שביים הזבח יאכלו השלמים וממחרת עד היום הב' כי אם לא יאכל עד הזמן ההוא פגול הוא לא ירצה ולאכליו עינו ישא. וצוה ביאר להם שאף וזבחת השלמים שהוא דבר רצוני לא ישעו אותם להתחבב ממדת הנדיבות אלא לשמור המצות כאשר צוה השם. ולכן הביא על זה משל ממצוה אחרת באמרו ובקדשם את קציר ארצכם לא תחלה פאת שדך לקצור והיא המחרישה החיונה רק לפחות אחד מששים. ועל ענין השלמים ומצות הפסח והלקח אמר אני ה' אליהם כלומר אני הוא שצויתי לכם המצות האלה ומפני אהבתי תקבלו אותם ולא בבחינה אחרת. וגם אמר אני ה' אליהם לחייבם במתנות האלה לעני ולגר מהטובה אשר נתן להם כי הוא הנותן לחם לכל בשר ובעבורו כל אדם ישא ברכה מאת ה' ונדקה מאלה ישעו והותרה בזה השאלה הג'. ואחרי שהזכיר על מצות עשה שיעשה אותם לאהבתו זכר אחרים מצי' לא תעשה באמרו לא תגזלו ולא תכחשו ולא אמר זה לזרזון הדברות אלא לומר שהדברים המנוגים ההם מהגנבה והכחש ודבור השקרים שהוא המבטח ואינו משלם ואמר איש בעמיהו להביד שאף ע"פ שיהיה אחי ועמיהו לא יעשה על שקר במה שדבר אליו כי עכ"פ מוצא שפתיו ישמור ולפי שמהם יבא אדם להשבע אמר ולא תשבעו בשמי לשקר. אבל לא תעשה אחד מהדברים המנוגים האלה מפני שהם מרוחקים מהמשפט השכלי אלא מפני המצות שצוה הקב"ה שלא לעשות אותם והוא אמרו וחללת את שם אלהיך אני ה' רואה לומר שזה יבא לחלול שמו כי כאשר תשבע בשמו לשקר אתה מחלל שמו כלומר שחששה שם הקדש חול בשבועותיו הכוזבות. אני ה' יאמר ליפטר ממך על זה. וכן הזכיר מצות אחרות שיאמר גם כן שהשכל נזר עליהן וזהן אנושיות כדי להזהירם שגם אלה לא ימנע מעשותן מפני המשפט השכלי לא מפני שאשר אותם האל יתבדק ונענים העובר עליהם. והוא אמרו לא תעשוק את רעך ולא תגזול כי עשוק הוא כפחד והגזל הוא גנולי והזכיר אותם שלא יקחו ממון אחיהם לא כפחד ולא נגלוי. ולא בלגד יקרא עשוק וגזל לקחת דבר חבירו אבל גם שכן השכיר שצותה תורה ביזמו תחן שכרו אם לא יתנכו לו עד בא השמש הרי הוא בכלל הגזל שגזל ממנו חקי וזהו לא תלין פעלת שכיר אחך עד בקר. ומפני שזכר מין העשוק והגזל ששניהם הגזר החלוש והעשיר לשכיר שזדיהם חזקה על העשוקים והשכירים הזכיר גם כן שהשומע לא יקלל חרש והרואה לא יגלה עור בדרך והוא דבור המשלי לכל בעל כח שלא יענה את חלושי הכח כי זה יבא מפחיתות המדות ועל כל הדברים האלה אמר ויראת מאלהיך כלום לא תמנע מעשות הדברים האלה מפני הרואים אלא מפני יראת אלהיך מהשונם כי אין אלהיך כאלהי העמים שעינים להם ולא יראו אנשים להם ולא ישמעו. אבל אלהיך עיניו המה משוטפות בכל הארץ ולכן ראוי שתירא ממנו ולכן אמר אני ה' בוחן לב וחוקר כליות ואם לא תירא מהחשך ולא מהעור מפני שאינם רואים ולא שומעים ראוי שתירא מאלהיך שיש לפניו עין רואה ואזן שומעת. ולא תחשוב כיון שהמשפט לאלהים הוא כבד"ש של מעלה לא ישתדלו ב"ד לא משה בענין המשפט אף הענין כן וזהו לא תשעו על במשפט. ודבר כנגד הדיינים ובעבור שאין דן יחיד אלא ב"ד שקול לכן אמר בלשון רבים לא תעשו על במשפט לא תשא פני דל לעורר כנגד העשיר. ולא תהדר פני גדול בפענתו. אבל בנזק השפוט עמיהך אם דל ואם עשיר ולפי שהלשון הרע בין בני אדם נמצא מאלד ואין ראוי שיכלו הדברים

יירבד' ה' אל משה קדושים תהיו וגו' עד וידבר ה' אל משה וגו' איש איש מבית ישראל אשר יתן מורשו למולך ויש בזה שאלות :

השאלה הא' מה ראש יתבדק לזוה למשה שידבר אל כל עדת בני ישראל ויזהירם על עשרת הדברות והלא כבר שמעו אותם בסיוי ונכחצו על הלוחות והם כבר יודעין אותם ומה התועלת בהשנותם :

השאלה הב' אם בא לזכור כאן עשרת דברות כדעת המפרשים למה לא זכר אותם על הסדר שנאמרו בסיוי ונכתבו על הלוחות כי בהיותם שומר אני ה' אליהם בתחלה במקום דבור אכני למה סמך אליו כבוד אב ואם ואחריו שמירת שבת והזהירה על האם קודם האב ולמה זכר כבוד אב ואם בלשון ירצה ולא בלשון כבוד כמו שנאמר בסיוי. ולמה נזכר כבוד אב ואם קודם השבת בלשון מה שנאמר בסיוי. ולמה אחריהם אמר לא תפנו אל האלילים במקום לא יהיה קד ומה אמר אל תגזלו ולא תכחשו ולא תשבעו בשמי לשקר ולא זכר לא תרנח ולא ג"כ לא תגאף וזכר דבור לא תשא אחרי הגנבה ובכלל שלא נשמר בהם סדר עשרת דברות :

השאלה הג' במצוה שהכנים בחון הדברות ההם שנאמר וכי תבחו זבח שלמים וכן ובקדשם את קציר ארצכם שהיה מעשרת הדברות ולמה הזהיר על זבח השלמים ולא על העולה והשפחה והאשם :

השאלה הד' למה זה על כל מצוה מהמצוות האלה נאמר אני ה' אליהם כי בראשונה אמר קדושים תהיו כי קדוש אני ה' אליהם. וכן איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמרו אני ה' אליהם. לעני ולגר תעזוב אותם אני ה' אליהם ואחר כך אמר על כל מצוה אני ה' ולא אמר אליהם. וחללת את שם אלהיך אני ה'. ויראת מאלהיך אני ה'. לא תעמוד על דם רעך אני ה'. והשבת לרעך כמון אני ה'. וכן בכל המצות עד פירשת ונשעתם כל עץ מאכל : השאלה הה' במצות שלם שנים יהיה לכם ערלים והיא כי כיון דקיימא לן שכל מצוה שהיא חובת אדם קרקע אינה נהגת אלא בארץ. למה מצות הערלה שהיא חובת נדה נהגת בארץ. ואם היא נהגת בכל מקום למה כחוב נה כי תבואו אל הארץ כי גם בחוזה לארץ נהג דנים : השאלה הו' למה סמך למצות הערלה מצות לא תאכלו על הדם לא תנחשו ולא תשוננו ושאר המצוות שבאו בפרשה שאין מענינה :

השאלה הז' למה תכלית מצות הערלה בפרי העץ ולא בפרי האדמה ואם הפסח הוא כמו שכתב הרמב"ן שהפרי בתחלת נטיעת האילנות רב הלוחות דבק מאד ומזיק מאד היה ראוי שיתבדל גם כן פרי האדמה שהוא יותר לח : השאלה חו' למה באו בלשון רבים מצות לא תאכלו על הדם לא תנחשו ולא תשוננו ולא תקיפו וזהו שכתב שכלו בפרשה וזוה שמים מהם באו בלשון יחיד וכן לא השחית פאת וקדך. לא תחלל את בתך להזנותה :

השאלה טו' למה נשתנה כאן הסדר במצות לא תנחשו ולא תשוננו אל תפנו אל האזנות ממה שכתוב בפרשת שופטים קודם קממים מעונן ומנחש ומכסף וחומר חדר ושואל אוב וידעוני. וכאן הפסיק ציונים שאמר לא תנחשו ולא תשוננו וסמך לו לא תקיפו וגו' עד ומקדשי תיראו ואחר כך אל תפנו אל האזנות ואל הידעונים :

השאלה יו' מה ראש הכתוב להביא כאן אל תחלל את בתך להזנותה כי אין זה מקומו אלא למעלה בפרישת אחרי מות בעריות או אחר זה בפרשת עונש העריות ואיש כי יגאף וגו' :

השאלה יא' למה נשתנה כאן מצות השבת באמרו את שבתותי תשמרו בהיותם שכבר אמר למעלה בתחלת הפרשה את שבתותי תשמרו :

השאלה יב' למה נסמכה מצות מפני שיבה תקים למצות אל תפנו אל האזנות ואל הידעונים כי יראה שאין ענין לזה עם זה :

השאלה יג' למה נקתה המצות האלה אמר אני ה' ובזולתם לא אמר כן כי הנה על הערלה אמר אני ה'. אמנם בכל תאכלו על הדם ובזל תנחשו ולא תשוננו ובהקפת הראש והשחתת הזקן וזרע לגשם שהם מצות מחולפות לא אמר באחת מהן אני ה' ובכחובת קרקע קציר אמרו ובחולל הבת לא אמרו. ובשאר המצות כלם אמרו וכן אמרו בכל תפנו אל האזנות ולא אמרו בלא תנחשו : השאלה יד' למה לא בא מאמר אני ה' שזה בכל המקומות והמצות שנאמרו כאן כי בתחלה אמר אני ה' אליהם ובשאר המצות אמר אני ה' לבד ובאל הפנו אמר אני ה' אליהם. ובמפני שיבה תקים הקום אמר ויראת מאלהיך שהם לשונות מתחלפים וכבר תכלו השאלה הזאת את השאלה הד' הנוכחת : והבני מפרש הפסוקים באופן יומרו כל השאלות האלה :

יירבד' ה' אל משה וגו' קדושים תהיו עד כי תבואו אל הארץ ונשעתם כל עץ מאכל. כפי דעת המפרשים בעבור שאמר למעלה ושמרתם את הקותי ואת משפטי זנו. ושמרתם את משפטי זנו לבלתי עשות מחקות החושבות אשר נעשו לפניכם ולא תעמאן בהם אני ה' אליהם לכן הזהירם ברוב המצות בפרשה הזאת שרוב גופי תורה תלויים בה ואמר קדושים תהיו שיביי פרושים מן העריות שזכר. והנכון שזהו ה"ש למשה שיקבץ כל עדת בני ישראל ויזהירם על המצוות האלו ויזכור להם עשרת דברות ושקרי המצוות לפי שהיה כל זה הכנה לכריתת ברית הכתוב בסוף זה הספר בפרשת אס בחוקותי ולא נזכרו עשרת הדברות כמו שזכרו ונתנו לשתל כי לא באו ולא נזכרו פה להודיעם אליהם כמו שהיו בסדר ההוא אבל רצה יתבדק לבאר להם פה שאין ראוי שימאזו המעלות המדות המשובחות מפני שיזכרו בהם השכל האנושי אלא מפני שזהו צוה הקב"ה וללכת בדרכיו ולדבק בו ישעו כל מה שיטעו מהטוב והשלמות לא מפני בחינה אחרת ומשפט שכלי ולדעיו ולכן אמר קדושים תהיו שלא נאמר זה על העריות בלבד אלא על כל הדברות בכלל שיביי קדושים ומקדשים עמם בכל הדברים כלומר

בג' ובי' תבואו אל הארץ ונסעם כל עץ מאכל עד ענין המולך. הנראה במעט
 א' יסור הערלה הוא מה שכתב הרב המורה בפל"ו ח"ג ט"ז בה יתברך
 להרחיקו מעכו"ם שכיחה מעבודתה בימים הקדמונים לעשות דברים ידועים
 אללם בעת נטיעת האילנות ויחשבו שמפני זה ימחר לבא הפרי קודם זמנו
 וכדי להרחיקם מהדמיונות ההם נזהר יתברך שלא יאכלו את פריו שלש שנים
 באופן שלא יתעסק אדם לעשות הדברים המדומים בהם למחר ביאת הפרי
 אחרי שלא יאכל ממנו. וזהו שבשנה הרביעית קדש כלולים לה' שבמקום שהיו
 אוכלים אותו בבית מכו"ם פה יאכלוהו במקום קדוש בירושלם. ולכיות פעם
 המלה הזאת להרחיק מעכו"ם היתה נהוגה בארץ ובחוצה לארץ. ואחיה דעת
 שמינת הקרקע הן מנ' מינים כפי תכליתיהם. הא' מפני הקרקע שהוא יתברך
 שיטות כמאות השמיטה והיוכל. והב' להיותם מוזן לבהנים משרתי ה' כחרומה
 והמשדר והבגורים. והג' הוא להרחקת עכו"ם כמו הכללים והערלה ודומיהם.
 והנה שני המינים הראשונים היו תלויים בארץ כי המה חובת קרקע המקום
 שהוא. ומזון כלולים והבהנים עובדי המקדש. אבל המין הג' שהוא להרחיק
 מעכו"ם היה נזהר בארץ ובחוצה לארץ באמנם אמר נחלת זאת המלה ובי'
 תבואו אל הארץ לא להיותה תלויה בה אלא לומר להם היום אתם במדבר הזה
 לא מקום עץ ואילן ונפסכם יבשה אין כל. ומפני זה כאשר תבואו אל הארץ
 אני ידעתי שתשדלו מאד לנסוע כל עץ מאכל רוצה לומר אילנות מכל הפירות
 לאכול ולשמוח מהם. אבל כדי שברבות האזנה לא תשעו כמעשה ארץ כנען
 הזונים אחר עכו"ם לעשות מעשים לנזהר הפירות קודם עתם. לכן אנכי מזהר
 אתכם ששלש שנים יהיו לכם ערלים רוצה לומר שתעשו מפריו ערלה ודבר
 מותר לאשם ואתם שלא תאכלו אותו פרי אותם כלל שנים. ואמרו וערלתם
 ערלתו רוצה לומר הניחו את ערלתו כמות שיהא ולא תאכלוהו. כי לבן ערלה
 היא לבן כסוי ומותר באלו הפרי שהוא מכוסה באילן ובלתי יוצא ממנו וזאת
 היא השבות השאלה ה'. וגם בשנה הרביעית לא תאכלו אותו הפרי בשערים
 אבל כהני השם יאכלו אותו בירושלם והם יסבחו לאל הנותן לכם כל טוב
 וזהו קדש הלולים. אמנם בשנה ה' תאכלו את פריו רוצה לומר בשערים
 האכלו אתם את הפרי שהוא ונתן הפעם באמרו להסיר לכם תבואתו של אותו
 ה' אליכם רוצה לומר וכל זה תעשו כן כדי שיספיק לכם תבואתו של אותו
 עץ ואילן אני ה' אליהם המעשים האמתי ולא תטערו לשעשע עכו"ם ולפי שהיו
 מעכו"ם מקדש עושים מעשים כפי דרכי עכו"ם למחר ביאת פרי הארץ אם
 בשפך דם על שרשי האילן. ואם לנטוע העץ בשנה ידועה כפי פרו הכוכבים
 ומאכלם וכפי מהלך הלגנה. אם להקיף פאת ראש הענף והשחתת זקנו שהיה
 זה גם כן מדרכי כומרי עכו"ם כמו שזכר הרב המורה. ובעת נטיעת האילנות
 היו נוטעים אותם באותו אופן. ואם להתגודד בחברות ובזמרים ועשותם
 הכנס בבשרם כי היה זה מיוחד אללם להיריד שם החום היסודי הפועל בזה
 וקצו שראינו בנביאי העל שכדי לסוריד האש על המזבח היו מתגודדים
 בחברות ובזמרים כמשפטם. וגם כן היה מנהגם בהרבה האילן לעשותו על
 ידי גערה יפה בעת הנטיעה וכמו שזכר הרב המורה במקום הנזכר. והעיד
 הרב שאל כל זה בספרי אותן העבודות הקדומות. הנה מפני זה והזכירה תורה
 אחרי מלות הערלה מאותן העבודות שהיו רגילים הכנענים לעשות למחר תולדת
 הפרי. ועל הראשונה מענין הדם אמר לא תאכלו על הדם רוצה לומר שלא
 יאכלו מפרי העץ שינטעו אותו על הדם אשר שפכו עליו בארץ וכלל גם כן
 במלה הזאת דברים הרבה כמו בזכרונם חמני וזכרונם לזכרה והציאות המפרשים.
 והזכיר על העבודה השנות מן בחירת השעית לנטיעה. ואמרו לא תחשו ולא
 תשוננו רוצה לומר אל הנקשו עת וטעם ידועה וניחוש שעות בדבר הזה ולכן
 לא הביא כאן שאלת האוב והידעני לפי שלא כיון לזכור במקום הזה אלא
 הדברים המתחייבים לנטיעת האילנות. ובגד העבודה ה' נזהר אל תאכלו
 פאת ראשכם ולא תשחית את פאת זקן. ואמר לא תקיפו לבן רגליכם לעלול
 אנשים ונשים ולבן יסיד לא תשחית פאת זקן שהוא מיוחד לזכרים כי נכלל
 הנשים אשר שערותיהם חרוכים וגדולים לא יכרתו אותם לעשות הקץ סניג
 הראש במנהג הזכרים כי אשר שלא ישאו כן הנשים כחנשים וכן אשר הזכרים
 שלא יסחיתו פאת זקנם להיות כנשים בלי זקן כי עס היות האזנה היתה
 כוללת ותמידית הנה נזכרה גזר המקום לאותו תכלית אשר זכרתי. ובגד
 העבודה ה' נזהר ופרס לנפש לא תחשו בבשרכם וכחוצת קעקע וגו' והכוונה
 שלא יתגודדו בבשרם וגם לא יזו זה כולל ותמיד כמו שאמר לא תתגודדו
 ולא חשימו קרחה בין ענייכם למת אבל נזכר במקום הזה מאותה הבה אשר
 זכרתי. ועל העבודה החמישית הזכיר באמרו לא תחלל את בתך להזנותה.
 הנה התבאר שגבור כחן המלות האלה יותר מהמלות האחרות להתייחסות לענין
 הערלה כי ע"כ נזכרו אחרים עס היות שם בעלמם מלות כוללות ותמידיות.
 וכוללות ענינים אחרים הרבה. כי הנה ממלות לא תאכלו על הדם למדו שלא
 יאכל אדם עד שיחלל ואל ידיו דיני נפשות אחר האכילה אלא בנקר
 ודברים אחרים שזכרו חמני וזכרונם לזכרה וממנה לא תחשו ולא תשוננו
 אחריו כל מיני נחוש ודרכי האמורי וכן משאר המלות שזכרו בה. והנה אמר
 בתולד הבת ולא חוזה הארץ ומלאה הארץ זימה הוא להגיד בלא יחלל אדם
 את בתו להזנותה בנטיעה מפני שהוא פועל שוא ולא יגיע עמו מהירות הפרי
 ולא חוזה הארץ למחר להביא פירותיה קודם זמנה כמו שחשבו ולא ימנך
 א"כ המעלות ההן החושלות אשר חשו ונסארו בהוק ומלאה הארץ זימה
 רוצה לומר שתלמדנה הנשים להזנות במה שיראו שנעשה בהם וכפי זה הפירוש
 יהיה אמרו אל תחלל את בתך להזנותה מזה. ואמרו ולא חוזה הארץ ומלאה
 הארץ זימה היא הודעה והזכר במה שפירשתי השאלה ה'. וחל' אמרו

דברים שידבר אדם כבעטו מפני אל פה לחרחר ריב ולגרה מדון וזה לא תלך רכיל
 בעמך. וי"מ שהרכיל ה"ק במקום גימל"א ושכח מלשון לא רגל על לשוני.
 ויותר נכון לפרש שהרכיל הוא מלשון רוכל והוא מלשון סוחר כמו ורכילך
 שלוקח מזה ומביא לזה ומוכר הדברים וקונה אותם ולפי זה מביא לפיסות
 דמים אמר לא תעמוד על דם רעך. יאמר שלא יהיה רכיל ומכסך בני אדם
 ואם לא יהיה רכיל לא יעמוד על דם רעך כי לא יהיה סנה לשכירות דמו.
 ואמר אני ה' שרואה מה שנעשה בסתר כי הוא ידע מה נחשבה ונחורא
 עמי' שריה. ואמר לא תשגא את אחיך רוצה לומר אף שהאדם יהיה עובר
 עבירה אין ראוי לבגד אותו בלב דק לבגד משעו ולחוכו כדי שיחזר למוסר.
 ובפרט שהיה המלה ענינה אם תלך רכיל והגיד לאדם שחזירו דבר רע ממנו.
 לא ישגא בלבו את החבר שהוא. אבל הוכח יוכיח אותו כיון שהוא עמיתו
 כאחיו. ולא ישא עליו חסא לחשוב בלבו שהוא חסא כנגדו כי אולי לא היה
 כן ולכן הסוב שבדברים הוא שזיכיתו עליו ואולי בשמשו ידק עמו באופן
 שלא יאח עליו חסא. ובהנה עשה הכתוב טענה נחייב שאין ראוי לאדם שהיה
 שגא בלבו על עמיתו והוא אמרו לא תקום ולא תסור את בני עמך ואהבת
 לרעך כמוך ר"ל היאך אפשר שבלב האדם שהוא מקום קטון וצר מאד ויש לו
 מחיצה בתוכו ומחיצה הלב מלאה דם ומחיצות מלאה רוח אף באותו מקום
 נועם מברוח יהיה אהבה לזה ושגא לזה וזהו לא תקום ולא תסור את בני
 עמך ואהבת לרעך כמוך שם שני הפכים אהבה ושגא בלב. ואמר על זה
 אני ה' כאומר הלא אמרתי שתעשו כמעשי והלכתם בדרכי וקדושים חבינו כי
 קדוש אני והנה אני פשוט בחבליה הפשטות ואין בי רבוי ענינים חלילה ולכן
 גם אתם ראוי שחבינו כי אני שונה ומואם את כל ההרכבות האלה במקום
 אחד את חקויה השמורים להדמות אלי בהמתך לא תרביע כללים וגו' ואם אני
 מואם את ההרכבות לפי שאני אחד מכל יד אף חרנו אתם לקבץ אהבה
 ושגא וחל' אמרו נוקם זה שאומר לשואל קדומו איני משאליך כדרך שלא
 השאלתי. ונוטר זה שהשאלו אבל אמר לו איני כמותך שלא השאלתי וכבר
 אמרו חכמי המדות שגאבה ושגא חיה קטין והעדר. אבל הם בני הפכים
 כחוס וקור שאפשר שיהיה ביניהם אמשי. ויכול האדם להיות משולל משהיה
 מאהבה ומשגא יחד. ולכן אחרי אמרו לא תקום ולא תסור אמר ואהבת לרעך
 כמוך. כאומר אל תאמר בלבך לא אקום ולא אסור וגם כן לא אהבה אותו
 אבל תאהבו אותו כמך. ומלת כללים היא מלשון כלל אדני משה כללים הוא
 הדבר המוכרח שאינו רגיל כי בהזדווג מין עם זולתו מיו אורו רגילי כפי
 הספס אבל מוכרח מהכחירה והמלאכה. כי הספס המציא המינים ביחס מיוחד
 מהאישים ולא יא ממנו. ואמר שדך לא תזרע כללים והוא הדין לאילנות וכן
 נאמר לא תזרע כרמך כללים והכרם שם כולל ונאמר זריעה באילנות (יטעו יז)
 וחומרת זר תזרעו. הנה ביאר שהמלות האלו כלם יאמרו מפני שהן גורות
 מלך לא מפני המשפט הבדלי. ואמנם אמרו חל' ואם כי יסב את אשה
 שכנת זרע והיא שפחה נחרפת לאיש הוא לפי שזכר למעלה בהמתך לא הרביע
 כללים וכר שכבר יהיה גם לבני אדם כללים כמו צבהמות. והוא מהאיש אשר
 יסב את אשה צבהמה שפחה נחרפת לאיש רוצה לומר נמכת אליו. וענין
 המלה הזאת לפי קבלת חכמינו וזכרונם לזכרה הוא שהשפחה הכנענית שהיתה
 חזיה שפחה וחזיה בת חורין. אם שפחה לפי שהיתה קטין כספו של האדון.
 ואם בת חורין לפי שהיתה מאורסה לעבד עברי שנחנה לו האדון. ופל זה
 אמר והיא שפחה נחרפת לאיש רוצה לומר מיוחדת לו. והפדה לא נפדחה להגיד
 שלא פדחה לדוניה בדמים או חפסה לא נתן לה בשער שלא נתן לה האדון
 שער חופס וגם חרות והרי היא חל' חזיה שפחה כיון שלא הפדחה לא ניתן
 לה חרות וחזיה אשת איש מפני האיש העברי שקדשה והחורה ביארה שהקדושת
 ההם אינם גמורים כיון שהיא שפחה ולא עברה אם כן העברי ששכח עמה
 פל יסבור אשת איש כי אולי חשב בלבו שהיה שפחה ולא מקודשת מה
 הקדושת מופשין בלשם שהיה שפחה משועבדת לאיש מה וקטין כספו. ומפני
 זה חייבה החורה לנפחה היא שחלפה כיון שציהויה מיוחדת לאיש אחר
 ושכנה עם האיש הזה חייב את האיש להביא איל אשם למקדש על חטאתו
 אשר חטא בשכנה עמה אבל לא חייב הכתוב לנשים מיתה כדן השוכן את
 אשת איש לפי שלא היתה אשת איש גמורה כיון שהיתה שפחה וזהו אמרו לא
 יומתו כי לא חופסה כי מפני שלא חופסה לא תפשו בה קדושת ואינה אשת
 איש גמורה לזנות עליה. והנה הכביד הכתוב בעונש שהשפחה ולא בעונש
 השוכן עמה לפי שהאיש אולי לא ידע מקדושים והנה הוא חוטא בשוגג
 והיה בזדון והנה קרא את המלקות בקרת לפי שנעשה צדושה של פקר.
 אמנם הראש"ע כהב שבאמה העבריה הכתוב מדבר והוא אשר יעדה האדון לו
 או לבנו אף בדבר כן בהרי הכתוב אומר עליה כמעשה הבנות יעשה לה והיא
 אם כן אשת איש גמורה. ועוד כי לא נמצא שכתוב שתקרא האמה העבריה
 שפחה רק כשחומר לעם נכרי שנאמר והתמכרתם שם לעבדים ולשפחות. ואל
 תשעון עלי מפקוק אל תכזב כשפתחך אין לשפתחך כל בבית כי הוא נאמר
 על דרך הספלות וההכנעה כמו ששרי המלכות אומרים למלך עבדך אנהנו
 ובה כל שפחה תקרא אמה ולא כל אמה שפחה כמו שאמר מהם תקנו עבד
 ואמה. סוף דבר אין ראוי לחלוק על קבלת רבותינו המקדשים ז"ל כי הם
 עמלו בזכר ה'. והתימה מהראש"ע שנפחה מדברי הקראים ומפירושיהם לקח
 הדעת הזה. והכלל שיאמרו המלות מפני שזה בהם הקב"ה ובהיותם כפי
 השכל האנושי מחויבים וכן אמרו חכמינו וזכרונם לזכרה אל יאמר אדם כי
 אפשי לבא על בעורה אי אפשי לאכול בשר חזיר אלא אפשי ומה אפשי שאבי
 שנשמים כן נזר עלי. והוארו במה שפירשתי השאלות הא' ובג' והד' :

יתבאר למה יספר הטעם כל זרש וחלס האיסור הזה בקצת הזרע בלבד . ואם יתן האדם את עצמו למוחק שהוא יותר עמוס משהעונש ג"כ ולא יתחייב אלא הטעם מורשו :

השאלה הב' למה אמר בעונש המעשה הזה מות יומת עם הארץ ירנמוסו באבן . ואחר זה אמר ואני אתן את פני באיש ההוא ובכרתי אותו מקרב עמו . וידוע שבמקום שיש מיתת בית דין אין מיתה בידי שמים וחול' אמרו ירנמוסו באבן במקום שיש עדים והתראה ובכרתי במקום שאין עדים והתראה אבל זה לא נזכר בכתוב וראוי לחקור בזה :

השאלה הג' באמרו ושמתי אני את פני באיש ההוא כי הנה כבר אמר ואני אתן את פני באיש ההוא וכה שני המאמרים אחד וזהו אש כן אחד מהם כפל ומותר אם ושמתי אני את פני ואני אתן את פני : השאלה הד' באמרו לענין טמא את מקדשי ולחלל את שם קדשי כי לא תמלא שגאמר בלשון הזה בשם הזהירות מאזהרות עכו"ם ולמה אש כן נתיחדו עומדת המקדש וחלל השם הקדוש במוחל ולא עכו"ם אחרת : השאלה הו' נמה שגאמר ואני אתן את פני באיש ההוא ובמפתחו כי למה תענש המעשה בעון האיש היחיד ולא תמלא זכר מעשהו בשם הזהירות עכו"ם ככל האזהרות שבאו בחזרה כי אש נמוק :

השאלה הו' באמרו אחר זה ובספס אחר תפנה אל האזנות ואל הידעונים ויתן העונש בהם ולא נתנו למעלה כשהסויר על המעונן : השאלה הו' למה אמר אח"ו והתקדשתם ויהייתם קדושים ושמרתם את כל חקותי ואחריו זכר מלות אחרות והיה מהראוי שיכתבו הפסוקים האלה בסוף המלות כלם כי ה"א כסוף חתימה להם :

השאלה הח' באמרו איש איש אשר יקלל את אביו ואת אמו וגו' כי הנה המלה נזכרת כבר נאמרה שגאמר (פ' משפטים) ומקלל אביו ואמו מות יומת כי גם מלת כי הראשון שבו הפסוק ויראה שאין ענין לשם : השאלה ח"ב באמרו בסוף הפרשה ובבדלתם בין הכהמה הסבורה וגו' כי זה אין כאן מקומו וכבר נאמר למעלה בפרשת (פ' שמות) הספרות גם אמרו אחר זה ויהייתם קדושים כי קדוש אני ה' ואבדיל אתכם מן העמים וגו' הוא כפל ומותר כי כבר אמר למעלה אני ה' אשר הבדלתי אתכם מן העמים :

השאלה הי' באמרו בואת הפרשה וא"כ או אשה כי יהיה בהם אוב או ידעוני מות יומתו באבן ירנמו שניהם כי הנה זה עצמו נזכר לעיל בעונש שאל אוב וידעוני ולמה נכפל כאן :

והנני מפרש הפסוקים באופן יחרו השאלות האלה כלם :

וַיִּדְבֶּר ה' אל משה לאמר ואל בני ישראל תאמר וגו' איש איש אשר יתן מזרעו למוחק וגו' עד סוף הסדר . דעת הרב המורה בעבודת המולך כפי מה שכתב בפ' ח"ג הוא שהיה לצד העבירה אדם את בנו ובתו בלא ושהיו עושים כן כדי שיהיו הבנים והבנות המעשה ההוא נקל לעשותו והתועלת העקוה ממנו עמוד בעיניהם היו בני אדם נמשכים בה ולכן הסויר והחמיר הכתוב באזהרות מאל . ובכתב הרב שם היום הנשים עושים כן שישמרו על האש ריח מותרת ומעבירין עליו בניהם והוא מדרכי האמורי וזה גם כן דעת רש"י שהמולך עבדו כן היה שמואל אדם את בנו לכומרים והם עושים שתי מדורות גדולות ומעבירין את הבן ברנליו בין שתי מדורות האש אבל לא היה נשרף . ודעתי מאן ימאן מלקבל דבר זה כי אלו היה הדבר כל כך נקל לא היה התורה האלהית מחמירה כל כך באיסורו והרתקו . והנה ירמיהו הנביא ע"ה אמר (ירמיה ו') על זה ובנו את צמות התופת אשר בניה בן הנזק לשחרף את בניהם ואת בנותיהם בלא שביאר שהיה ענין בעבודה הזאת . שריפת הבנים והבנות בלא . ואין לך שתאמר שזה שזכר הנביא היה בניה בן הסוס ושאלין זה המולך שהיה עבדו אשר בראשיתו כח"ב (מלכים ב' כ"ג) ושמאל את התופת אשר בניה בן הנזק לבתיה העביר איש את בנו ואת בתו בלא למוחק . הרי שביאר שהתופת אשר בניה בן הנזק היה במת המולך וזה היה עבודתו . והעצירה אשר זכרה תורה אינה העברה בין שתי מדורות או למעלה מן האש כדברי הרבנים האלה וז"ל אבל ענינה השריפה וכן כתב הרב הנחמני בפירושו וכן אמר הכתוב וגם את בניהם העבירו בלא לאכלה ולזה נקרא בדברי ירמיהו צמות התופת אשר בניה בן הנזק גיא ההריגה מפני שהיו הורגים שם הבנים והבנות בלא . (ירמיה שם) וכתוב ומלאו את המקום הזה דם נקיים ובנו את צמות הבטל לשחרף את בניהם בלא עולות לבעל אשר לא נזית ולא דברתי על עלי על לבי . כי היה ענין העבודה היתה לשמש המושל על האש . ולזה היה השמש כמלך בין הכוכבים והגדול שבהם היה נקרא אלל מולך מפני ממשלתו ונקרא גם כן בשם בעל כי הוא אדון ובעל ההיות ומאשר היה השמש מושל ביסוד האש והוא כלי פעולתו היו העובדים אותו מעבירים את בניהם ואת בנותיהם אשר נכחו וולדו להם בלא כאלו יאמרו ממך הכל ומידך נתנו לך . ואמרה התורה לטון העברה לפי שהיתה העבודה להעבירו מרשותו ומחתת ידו ולהעבירו בלא כאלו הוא מתאחד עם כבודו . אבל הביקור היה שימות שם באותם העבודות לא שיכניסו בלא להיותם גפרפים שם בעלים אלא שיעלו אותם בלא ובו יעבירו פעמים רבות עד שיתם הילך באותן העבודות מכא האש ולכן יקראוהו עולות . והעברה למוחק היא העבודה . והמולך הוא עבדו קדומה כי הנה במצרים היו עושים אותם המצרים ולכן זכרה התורה בלא למ"ד הידיעה ומזרעך לא חתן להעביר למוחק ולאומר (מלכים ב' י"ז) והבשרים שורפים את בניהם לאדמלק וענמלק אלהי ספרדים והוא המולך עצמו שהיה ביניהם . וכן בני עמון היו קוראים

(סנדרין דף ע"ו) מאל תחלל את בתך להזנותה שלא ישיא אדם בתו נערה לזון . והנה לא נתלה מלות הערלה בפרי האדמה כמו שנתלה בפרי העץ . לפי שאין בה מהירות הפרי ולא יכול בה שלש שנים ערלים . וזהו היתרה השאלה הז' כי הנה טעם הערלה בכלל אינו מפני היות פרי השלם שנים הראשונים לא מאל ודבק כמו שכתב הרמב"ן כי אש כדעת הרב המורה . ובעבור שגאמר עליהם דרכי הספרות הנפסדות האלה אמר אחריו את שבתותי תשמרו ומקדשי תיראו אני ה' . כלומר מה לכם ללכת אחרי ההבל והכזב בדברים האלה שמרו את השבתות המורים על חדות העולם הכללי ומה דעו שכל הדברים בידי ואני היוצר והבורא והמשפיע כרצוני לא אלהי העמים ופסיליהם ולכן את מקדשי תיראו ולא תלכו לבתי עכו"ם כי אני ה' בעל הכחות כלם . וכל שאר המעשים הכל המה מעשה תעושים . ואמר בלא די שהיו נמשכים אחר כל הפעולות האלה להנעת הדברים העצמיים קודם זמנם כי הנה גם לדעת העמידות שאין בהם מעשה אל חפזו אין ראוי להתעסק לשאול בחלינים ועל זה אמר אל חפזו אל האזנות ואל הידעונים רוצה לומר לדעת העמיד ואל תבקרו אותם כי אין בהם זוגת עומדה לפי שהם נפשים בעצמות אדם או בעצם נבלת בהמה וא"כ ידועה וזהו לעמא בהם . ואמר בזה אני ה' אלהיכם רוצה לומר משגיח דכם ושוכן בתוככם ואין ראוי שתבואו לפני סמאים ואם תאמרו שגריבים אתם לדעת הדברים העתידיים ולחקן הדברים העצמיים . הנה להשיב על זה אמר מפני שיהיה חקום וסדרת פני זקן ואמר זה על הכהנים והנביאים וזקני הדור שילך אניהם וישאל מהם וזה יודיעו האמתיות כלם וזהו שיתלמו בשלל מאתם לא בלא וידעוני . ומה דעת למה סמך הכתוב איסור בלאב וידעוני עם לא תענו ולא תנחשו להיוחס להכללים נכדלים כמו שגאמרתי . והנה אמר אל תחלל את בתך להזנותה בלשון יחיד נפי' שהאשה בנערותה היא בראשית אביה עומדת ובידו תחלל או לשמרה ולכן נתיחדה המלה הזאת אליה ולא נערה . אמנם שאר המלות כלם באו בלשון רבים בהיותן כוללות לכל ישראל . הנה התבאר קצור המלות האלה כלן ולמה נזכרו פה המלות האלה ולא זולתן וטעם שמיכותן וכדורן והותרו השאלות ה' והס' וי' והי"א והי"ב . והתבאר למה אמר אני ה' בקצת המלות האלה ולא בכלן ובאופנים מקהלפים שהיה זה כדי לזרז הדברים כי בענין הערלה אמר אני ה' אלהיכם לענין תוספת התבואה שהוא יתבאר יוספה להם ולא העכו"ם כמחשבת הכנעניים ואח"ו זכר ארבעה דברים מדרכי העבודות הזרות הבן שהן אסורות לכל ישראל ובפרט נשיפת האילנות כמו שגאמרתי . ולזה היה מעשים מתחילים ומקובלים זה בזה לא אמר אני ה' אלא בסופם . לזה היה המושל המעשים הסם מאל עצמותו המקודש שהוא ה' בשם המפורש הנבדל והמקודש וכמו שהמר בנים אתם לה' אלהיכם לא תתגודדו וגו' וכן אמר במלות אל חפזו אל האזנות ואל הידעונים ואל תבקשו לשמאם בהם אני ה' להביד שלהיותו קדוש ושוכן בתוכם אין ראוי שיעמלו בטומאות ההמה ובשמירת השבתות ויראת התקדש אמר אני ה' ולא אמר אלהיכם כדי שידעו שהוא היכול על הכל כי הוא ברא את העולם . אבל בהדור הזקן אמר ויראת מאלהיך לפי שפגע הנערים והבחורים לחשוך ולהלעיג מהסוקים . ולכן הזהירם שיראו את ה' . כי אש לא ישעו כל ולא ידברו פני חתן לא יעשו להיות זקן כחומר . וכדומה לזה באמר על ולפני עור' לא חתן ממשל ויראת מאלהיך כחומר שאם תלעיג מהמר וחתן מכשול לפניו יהיה שכתב שהיה עור כחומר . הנה הותרו כמה שגאמרתי השאלות הי"ג והי"ד . ואמנם פירש ובי יצור אתך גר בארצכם לא תונו אותו יראה בקשורה שגאמר הודיע השם לישראל תועבות הכנעניים וכזבים ודמוניהם ששם אולי בני ישראל ילעיגו מהגרים הנרים אתם מפני המעשים שהיו עושים קדמוניהם ולפי שבוה יכסו כלימה פניהם לזה יתבאר שגאמר הנז בארצם שלא ינו אותו ואין האונאה הזאת רמאות ותחבולה אלא שלא ילעיגו ממנו מהמעשים האלה שהיו לאבותיהם . ולזה אמר בארצם מהם יהיה לכם הגר שלא יתאבד שגאמר עתה ימים הראשונים שהיה מן האומות והבנים ההמה אלא שהיה הגר בעיניהם כחמד מבני ישראל ולכן לא יכלימום בדבר מדברי אבותיהם כי כבר אינו מהם אלא מעדת ישראל ונחן טעם בזה באמרו כי גרים הייתם בארץ מצרים אני ה' אלהיכם ר"ל כשהייתם גרים שמה יחדתי שמי עליכם ומשגיח בכם וגם עתה הגרים אשר בתוככם אני ה' אלהיכם וכלכם הייתם גרים וכלכם עתה מבני ישראל . והאחר שסויר על האונאה הזאת מושלג והכלימה הזוהר במטה אחרת נמשכים ואמר לא תעשו עול במשפט . וכבר נאמר למעלה לא תעשו עול נמשפט . אבל שם הזהיר לכל בני ישראל בענין המשפט ובאן הזהירם בענין הגרים שלא ישעו להם עול במשפט כהיותם גרים וכן לא ישעו להם עול במדה נמשקל ובמסורה כי כל מה שגאמר אסור בישראל אסור לגרים . וזכר נ' שמות אלו מדה משקל ומסורה לפי שיש דברים שימחקו במשקל כאלו תאמר כסף זהב ברזל ונחשת ויש דברים נמכרים במדה כנגדים ואשר הדברים שימדדו . ויש דברים נמכרים במסורה כיון וכשמן חמשה או היו ודומיהם . ואמר מאזני דקד כנגד המשקל וכן אבני דקד על המזורה וכולל גם כן המדה אמר איפת דקד וסין דקד . ואמר בסוף אני ה' אלהיכם וגו' . להביד שגאמר שזה עול ובלתי ראוי מעד עצמו הוא גם כן בלתי ראוי מפאת המנהג שהולכים מנארים ונחן להם חקיותו וראוי שיהיו חקים ומשפטים נדיקים ולא יתאבדו כחאמר הולכים ממארים לזה אותם לעשות עול אשר כזה :

כ א וַיִּדְבֶּר ה' אל משה איש איש אשר יתן מזרעו וגו' עד סוף הסדר ויש לשאול בפרשה הזאת שאלות :

השאלה הא' באמרו אשר יתן מזרעו למוחק ודברו חול' (סנדרין דף ס"ד) מורשו ולא כל זרש . ואם היה המעשה הזה נמאם לפניו

קוראים לשקץ שלהם מוקף כי הוא מלכס. והוא הנעל הנזכר סתם בנביאים
הנעל הכל רומז לכוכב חמה המושל בסיוד האש ולכן עשה אליהו בחינת נביאי
הנעל בזה שנאמר (מלכים א' י"ח) והיה האלהים אשר יענה בזה הוא
האלהים. האמנם נקראת בדברי הנביאים צמת החופת שהנזכרים עשו שם
צמי רשעי ישראל צמה גדולה עבודה לאותו מקום היותר מקולל וזר
ונבאש שהיה בירושלים והוא גיא בן הנס. ושם היו באים האנשים ונותנים
בניהם ופרי בטנם לזנות לשמש ולפי שהנזכרים היו מעבירים אותו הבן או הבת
כל כך פעמים עד ששם ימותו בחוס האש והיו הילדים לועקים בקול גדול
באלה נפסם מכח השריפה ולכן כדי שלא ימרו רחמי האב והאם על בניהם
על יללם ולעקתם צעת השריפה היו הנזכרים חוקעים בחופת ומשמיעי
קולות רבות לנבל הסומעים באופן שלא תשמע נעקת הילדים. ומיהות העבירה
כזאת גדולה מכל העבירות להקריב אדם קרבן לאחד מוכובי השמים לא
מקורו ולאנו אלא מורשו ופרי בטנו הוצא מחליו הבורה החורה על זה
אח כל איש ישראל וגם אב הבן אשר יגור בהובס שאיש מהם לא יתן
מזרעו למוול. ומפני זה שהיה ענין העבודה ההיא שהאדם שזיו לו בנים
ובנות רבים יתן אחד מהם לגבוה שהוא השמש המולך עליהם ויהיה זה
קרבן בעד הבנים הנשארים ועל אביו ואמו להציל אותם ממות ולהחיותם
ולכן אמרה חורה אשר יתן מזרעו למוול רואה לומר שיתן אחד מבניו
לאותה עבודה במקום קרבן בעד השארית הנמצאת אצלו. ולכן אמרו
הקדושים ז"ל מזרעו ולא כל זרעו לפי שדבר הכתוב בזהו שכן היתה העבודה
ההיא שיתן קצת הורש קרבן בעד השארית והיה רחוק מאד שיתן אדם את
כל בניו וכל זרעו אשר נתן לו האלהים למאכלות אש. והחורה לא לזה
ולא הוהירה על הנמצאות ולא על הדברים שיקשה מליאותם וכן הוא היות
האדם מעביר עצמו למוול או כל בניו יחד כי איך יוכל האדם בנפשו לעשות
כן מרצונו. ומפני זה היה עיקר המצוה שלא יתן אדם מזרעו למוול והותרה
השאלה הא'. ויש מפרשים שבעבור שהיו הרגי ב"ד מיתתם כפרהם אמר
הכתוב שמי שיתן קצת מזרעו למוול חייב שקילה אבל הנותן כל זרעו
למוול לא ראה הקב"ה שיהיה נספקל כדי שלא תהיה מיתתו כפרתו אבל
שהיה עשנו - לעולם הבא עונש נצחי לנפש. ואינו נכון כי הנה נותן מזרעו
למוול או בן או בת יהיה מעט או הרבה להיות העבירה ההיא גדולה
מכל העבירות. ואין טעם לבל שאר דרכי העבירה עמה יהיה ענשה כל כך
עמום כפי גורת הכחוש שמות יומת האיש ההוא עם הארץ ירגמוהו באבנים
רואה לומר עם אותה הארץ היושב בה. ואולי שכיון הכתוב בזה שכל
החראה ולא חקירת ב"ד ירגמוהו. ומלבד הטעם ההוא הנשמי הודיע יתברך
שהוא יתן את פניו באיש ההוא ויכריחו מקרב עמו ואין זה אלא בעולם
הבמות כי כמו שהיה המוכר עצמו על קדושת השם שכרו גדול מלפרש ואין
צריח יכולה לעמוד במחיתו כך המוכר עצמו ובניו על עבירה יהיה ראוי
שיגדל עשנו בעולם הזה ובעולם הבא. וזהו אמרו והכרתי אותו מקרב
עמו יסן מזרעו נתן למוול למען טמא את מקדשי ולחלל את שם קדשי.
רואה לומר שהקדש ה' היו זונחים שור או כבש או עז וצבת המולך היו
זונחים בני אדם. כאלו שלחן ה' נבזה הוא ולכן יזכרו עליו חלב ודם
הצבמות וצמת המולך היא סהורה ונכבדת כי שם היו כומריהם זונחי אדם
ועל זה נאמר כאן יזנחי אדם למען טמא את מקדשי ולחלל את שם קדשי כי
יורה שהמולך היה נכבד וקדוש מהאל יתברך לפי שהם הנעבד אל הנעבד
יתם העובד אל העובד. והותרה צמה שפירשתי בזה השאלה הב' והד'.
ולפי שהיה אפשר ששם הארץ העליונה עניניהם מן האיש ההוא לנלתי המית
אותו ויהיה זה בנפשו שדי לו בטעם הנפשי שיקבל מיד השם ויראו להקל
בענין הנפשי. אמר ית' שאו יחרה אפו לא לבד להעניש את החוטא עצמו
אלא גם לכל משפחתו כי אחרי שהעליונה עניניהם מלהענישו ומפני משפחתו
העליונה עם הארץ עניניהם הרי הם כעוזרים במעשהו ולכן אותו החוטא
עצמו וכל מי שהיו עמו באותה עזה יכרית מקרב עמם ואת כל הזונים
אחריו ואם אינם ממשפחתו היאיל והם עוזרים לו הרי הם כזונים אחרי
המולך. ולפי שלא יחשב בכל בני המשפחה ויכללו בטעם הזה בין שיהיו
יודעים בדבר או לא ידעו. לכן אמר הכתוב לזנות אחרי המולך כי הם יהיו
בטעם הכרת לא אחרים שלא ידעו בדבר. והיה אם כן מלת לזנות מוכב
על משפחתו הזכר. ולכן לא אמר בכל משפחתו שלא יהיו צבת אלא בני
המשפחה הזויה בזה. והיותר נכון עניני כי בעבור שהיה הנותן מזרעו למוול
חושב שמפני זה יתן בניו וקרביו. לכן אמר יתברך שאם העלם יעליו עם
הארץ את עניניהם לנלתי המית אותו עכ"פ יהיו פני ה' בו ובמשפחתו ששם
בניו אחיו וקרביו אשר כיון בעבודה ההיא להחיותם ולהצילם ממות כי יהיה
הדבר בהפך בכלל ימותו צבת. והותרה השאלה הב' והד'. והנה אמר אח"כ
והנפש אשר תפנה אל האזנות ואל הידעונים. כאומר ורחמי שהעונשים
האלה יכבדו על הנותן מזרעו למוול מפני כובד העבודה וקשיה. כי הנה
כנפס אשר תפנה אל האזנות ואל הידעונים לזנות אחריהם לא יענש כי
אם בטעם אחר והוא הכרת לפי שלא הגיע הטעם לרשעת עבודה המולך שזכור
בו שני העונשים. והנה לא זכר כאן משון ומנחם ומכסף במיתה לב"ד
ולא בדי שמים כי הוא צמלותו והותרה בזה השאלה הו'. הנה להבאר
למה הותרה החורה כל כך עבודה המולך ולמה לא זכר עונש למעביר עצמו
למוול כי אם לנותן לפי שהנזכר מדעתו אינו בר דעת ולכן היה הטעם
לאביו המעביר אותו ושהיותו השקט כל כך עמום נחשבו בו מיתה נופית
ומיתה נפשיית והנזכר מהפסוק הראשון ואני אתן את פני באים הסוף
והכרתי לאחר על כרת הנפש. והפסוק השני ובמתי אני את פני באים

ההוא ובמשפחתו והכרתי אותו. ידבר צבת ימיו. והנזכר במיתה והנפש
אשר תפנה אל האזנות שהוא לזנות הפך צין עונש לפונש ובין חטא לחטא.
והנה אמר אחר זה והתקדשהם והייתם קדושים. לביד שראוי שהם מעמם
יתקדשו מעשות החטאות אשר זכר ואם הם יתקדשו יושמרו עצמם מזה יקנו
קנין השלמות חזק וקצוב בנפש ויהיו קדושים צמלים ועל זה אמר והייתם
קדושים. והנה נתן בזה שתי סבות. האחת לכיות ה' אלהים חסידים חסידים
ושכניהם בתוככם ולכן ראוי שיהיו תמיד בקדושה ובשמירה וצמלים חסידים
בזה ההשגחה והשפעה העליונה מבלי מוגע. והשני השנית היא לפי שהם
ית' לזה צמלים האלה ולכן ראוי לעשות דברו ומצותו. וזהו אמרו ושמרתם
את חקיות ועשיתם אותם אני ה' מקדישכם רואה לומר כיון ששם חקיות
חוקים אשר חקיתי ושמתי ביניהם ראוי שתשמרו אותם כיון שאני הוא המקדש
אתכם בם. והותרה השאלה הב'. והנה שמך לזה איש איש כי יקלל את אביו
ואת אמו כדי להעיר הסבה שבעבור הכבד כל כך בטעם הטוב את המולך.
והיה כי הנה כל אדם בקולל את אביו ואת אמו ששם נשמיים כמותר ראוי
שיומת ק"ו לנפשו שהנותן מזרעו למוול הוא מקלל את אביו בטעמים ולכן
ראוי שיומת עליו ומפני זה נאמר בזה בחלת הפסוק מלת כי המורה על
הסבה כי איש איש כי יקלל וכו' וכאלו אמר כי הנה כל איש ואיש כאשר
יקלל את אביו ואת אמו מות יומת וכו' שאמר בחללו את שם קדוש ישראל.
ולפי זה תהיה מלת כי הראשונה בפסוק לשון נתינת הסבה ומלת כי השנית שאמר
כי יקלל את אביו ואת אמו היא לשון כאשר והותרה בזה השאלה הח'. ולפי
ששלמות האדם נכלל בדברים שבינו לבין המקום וצמה שבינו לחצירו. והיה
שכבר זכר מה שבין אדם למקום זכר אח"כ מה שבין אדם לחצירו והביא העריות
כלם כי עס היות שכבר נזכרו בסדר אחרי מות הנה לא נזכרו שמה אלא
איסורם לא עניניהם ובמקום הזה פירש עניניהם. אבל לא נזכרו כאן היות
באותו סדר מהקדמה והאיסור שנזכרו שמה אלא הטעם קודם למעשיו נהוג.
ולזה החליל באלה איש ואח"כ שאר העריות וברונם אמר דמיהם נס ר"ל כי
הם היו צבת מיתתם ועל ראשם יהיה דמם. ובקצתם אמר נס כן חלל עשו
והוא בדברים שפני הסדר המדעי הם כ"כ מוניחים כמו שהם אבירים כפי החורה.
ובקצתם אמר חועבה עשו וגם זה ענינו שהם חייבו מיתתם. ואמנם באופן עם
הצבמה לזה ואת הצבמה חסרונם כבר ביאר חכמינו וברונם לנרבה הסעם
בזה ואת כדו תשאר מותרת שון ממי שחטא בזה. ואמנם באופן עם אחרות
אמר חסד חסד מענין חסרון מלבין פן יתקדש טומע. והנה מאלה העריות מה
שנאמר צבת מות יומת מיתתו צבת. ודמיהם שם ענינו שם גרמו מיתתם
ברוע מעניניהם ונחתינו בדמם וכל מקום שנאמר דמיהם צבת הוא צסקילה
שעל דינם אומרים לו דמך בראשך ולא בראשנו. ומיתת השריפה אינו חמורה
בסקילה אך היא חמורה מהחנק. וכל שאר העריות שנזכרו בסדר אחרי מות
ולא נזכרו בה הם צבת כמו הלוך שתי החיות ובה בנו ובהו. ולחנם רמז
הראש"ע שלא הזכיר עונש אחר האב ולא עונש שתי החיות והמשכיל יבין.
שרצה בזה שמפני כבוד עמרם ויעקב אבינו שנשא עמרם את דודתו ויעקב שתי
אחיות לא נזכרו בחורה עניניהם וכבר כתבתי שאין טעם ולא אמת בדבריו
כי העריות האלה הן אסורות מן החורה ולכן קודם נתינת החורה היה בלתי
אסור מה שנאמר אח"כ אבל לא נזכרו כאן עניניהם נפי ששם בכלל כל העריות
שהם צבת כמו שזכרתי וזכר השוכב עם דוה והיא הנדה או זבה לשון נגאי
והאדם מאלד ונקראת נדה לפי שהיא נודדת ממקום למקום להרחק הנעל
ממנה. ונקראת דוה לפי שראשונה ואיברה כבדים עליה כדברי רש"י. ואמר
בסוף המצות הלה ושמרתם את כל חקיות ואת כל משפטי. להגיד ששם היות
שלא נזכרו כאן צפרפת מצות אחרות שצאו בחורה ראוי שעל כלם יהיו נזהרים
לשמרם כי כלם נכללות בזה כללם שלא ילכו בחקות הכנעניים והשפטים לפי שהוא
יתברך הבדיל אותם מכל העמים בקדושה ושפע עד שמפני זה צוה שיגדלו בין
הנבמה העממה לטוהרה כדי שלא יקצו יתקדשו נפשותיהם בצבמה ובעיף הסמא כי
היו המאכלים הסממים מקנים מזרע בנזף ותכונה רעה בנפש ולכן היה הבדל
המאכלות הכנה למעלה הנפש. ומה תדע שלא בא והבדלתם בין הצבמה הסהורה
לעממה בזה המקום מכיון לענין ההפרה כי אם לעשות ממנה ראה לקדוש השם
והבדלו מיתר העמים בכל עניניהם. ולכן אמר בסוף הדברים והייתם לי קדושים
כי קדוש אני ה' ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי כי זה היה ההחלת המאמר
וכוננו. והנה אמר עוד איש או אשה כי יהיה צבת אב או אימו כפי חז"ל לזדויע
שמיתתו בידי אדם כשיהיו צו עדים והתראה. אבל גם לדבריהם אין ספק שצבת הפסוק
הזה שלא במקומו וגם יקשה אמרו כי יהיה צבת אב או אימו כפי חז"ל לזדויע כי היה ראוי שיאמר
אשר יפנה אל האב או אל הידעוני לא אשר יהיה צבת. ולכן אחריו לפרש בו
ב"ד הפסע שמפני שזכר כאן שיתרחקו מעבודת המולך וכל מיני העונות ומעשה
האב והידעוני שהיו עושים עם עצמות אדם או עם חיה ידועה שהיו שמים
חתת הלסון לדבר עריות. והיה שכב ימלאו מבני אדם שלא יעשו מלאכה מאלו
המלאכות הטמאות. אבל יאמרו שבעמם וסבבם יש כח שד או אב וידעוני יגידו צו
הדברים הנעלמים לכן הוציר עליו יתברך ואמר איש או אשה כי יהיה צבת אב או
ידעוני. ואין פירושו שיפנו אליהם לעשותם כמו שאמר למעלה אל הפנו אל האזנות
ואל הידעונים אלא שים בזה ר"ל שימלא צבת עצמם לפי דבריהם כח אב וידעוני
שהוא כח שד להגיד הדברים הנעלמים העריות. כי הנה האיש או האשה אצל
שלא עשה מלאכה בזה בין שהוא מפורסם שהאב או השד הוא נקרב וזהו מדיעו
מה שיהיה מות יומת באבן ירגמו אותו כי הוא צממת קובס קבמים מסית ומדיח
דובר שקרים ואין ראוי שיבט צחוק עם ה' להולכים אחרי ההכל והכזב והחורה בזה
השאלה הב' והד'. הם סדר קדושים חזיו :

בשלוש נפש ודבר בלשון היה לומר למת לא יעמא או לאדם לא יעמא כמו שאמר
 אדם כי ימות באהל איש כי יגע בעצם אדם או בקדר לא בלשון נפש ולכן
 אחרוב שכל במאמר הזה נ' כוונות. הכוונה הראשונה היא כי מפני שביום
 השמיני בחנוכה המזנה כשמתו נדב ואביהוא משה אהרן ולבניו מהעסק
 בקבורתם. וזהו אותם ומפתח אהל מועד לא חלוא פן המותו כי שמן משחת
 ה' עליכם. וזהו אל מישאל ואל אלנפן בנו עזיאל דוד אהרן שאו את אחיכם
 וגו' חשב יתברך שמה ילמדו מזה לדורות שהכהן הדיוט לא יעמא על מה
 אפילו שיהיה אביו ואמו או אחיו. מפני זה הולך לבאר להם לנפש לא יעמא
 בעמיו כי אם לשאר הקרוב אליו לאמו ולאביו ולבנו ולבתו ולאחיו כי גם לאחים
 יעמא. ואם נאמר זה לאהרן ולבניו במיתת נדב ואביהוא היה מפני שמחו
 בשעת העבודה ואין ראוי שיטעו אותה. גם שאי כיו בני אהרן משוחים
 בשמן. ומפני מעלה היה ראוי שבאותו יום ראשון לא יעמאו וכמ"ל ומפתח אהל
 מועד לא חלוא פן תמותו כי שמן משחת ה' עליכם. אבל לדורות היה ראוי
 שיעמאו הכהנים ההדיוטים לקרוביהם כמו שיזכור. ואמר לנפש להניד שאין
 הצדל בהיות המת מלך ישראל נפש יקרה חכם חרשים ובין שיהיה הדיוט
 יחד כסיל ובער. הנה באת נפשו אין ראוי שיעמא לו ולא יחוש אל מעלת
 נפשו כבודו או בחכמה שהיה לו בחיים כי אחרי הפרד הנפש לא יעמא
 בגוונו נז. והכוונה השנית היא שהדיוט יתברך להכניס שמפני היות נפשו
 קדושה ודבקה באלהים ראוי שיטענו עמם בשמירה מעליו יותר מכל שאר
 בני ישראל אף על פי שכלם קדושים כמו שנפשות הכהנים מנסחיהם. ולכן
 צוה לומר להם לנפש לא יעמא בעמיו רוצה לומר שומפת נפשו שלמותה וקדושתה
 אין ראוי שיעמא אחד מהם בעמיו כי שאר העם יוכלו לעשותו אבל משרתי
 המקדש והכהנים הנגשים אל ה' יתקדשו מזה לנפש בעבור קדושת נפשו שלמותה
 והיא ע"ל ובמרתם מאל לנפשותיהם שהוא בעבור נפשותיהם. והכוונה השנית
 הוא שכלית האדם וסוף שלמותו הוא שלעת קצו יפרדו שני חלקיו זה מה
 הפרד נמורה כל אחד לעצמו מבלי שהאיר לאחד מהם שום שארית אצל חברו
 וזו היא המת הנבחרת וקדושה שתתפרד הנפש מן הגוף מבלי שתתערב עם
 תבונות החומר ופחיתותיו להשתמש בהם. אלא שיהיו נפרדים החלקים ההם
 בעת המות הפרד נמור וכמ"ל שהכהנים (קהלת י"ב ז') וישבו העפר
 אל הארץ כשהיה והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה (שבת דף ק"ג) וחכמינו
 זכרונם לברכה אמרו בזה לו כמו שנתנה לך רוצה לומר מבלי ערוב תבונות גשמיית.
 וההפרדה היא קשה מאד להמלא אצל האנשים לפי שכל הרוח יש לנפשו נסיו
 גדולה אל חמרים בסנת ההרגל שהורגלו יחדיו הנפש והגוף כל ימיהם. ולכן
 בעת המות יאחרו בנפץ עיניהם רעים וגפסדים. מחצרת הנפש עולים ויורדים
 בו והם רוחות הסומאם אשר אמרו אצל המתים. ומפני זה ארז"ל (ברכות דף
 ל"ו) נפש הרשע קשה להפרד מן הגוף כנבנב דעמאר דלדאי אחיו. וזה
 ולפי שכל האנשים אחד המרבה ואחד המעטים יקרה להם זה גורל החומר
 סומאם חמורה על כל הסומאם סומאם אדם מה כי באמת הסומאם היא
 בפגרים לא נמשכה כי אם מפאת הנפש הזאת לפי שלא נתקיים וישבו העפר
 אל הארץ כשהיה והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה. אבל נשארנו בזה
 ענינים מוזיקים ומשמאין עד שלא תהיה הסנה היתה הנשמה עולה ויורדת ו"ב חדש
 עד כלותם. ולכן ארז"ל עולמות אדם משמאין ועולמות חמור אינם משמאין.
 לפי שאין הפימאם אלא כפי ערוב הנפש בגוף. אמנם כבר נמלאו על המעט
 ובדרך הזאת אנשי מופת שלא היתה לנפשו עם חמרים אותו קצור וערו. ו
 אצל היה חמרים נמשך אחר השכל בכל מעשיותיו ובשעת מיתתו לא תנצר יד
 חמרים להמשך בנפש אחריו והיה אז הנשמה סגורה בלאתה מן הגוף עולה
 למקום מושבה בלי שום ערוב וזה לא ימלא באדם מן האנשים אלא בפליאה
 עמומה ואז באמת הגוף אין לו שום סומאם כי שם העפר אל הארץ כשהיה
 ועפר בעלמא אינו מקבל סומאם זה ענין מה שאמרנו בפרק הנשוא יום שמת
 ר' בעלה הכונה כי לפי שהיה רבינו הקדוש אלהי בנפשו ומעשיו לכן יא מכלל
 יורדי אשה בעיניהם האלה ואמר ר' חייא שבאדם תמותו בעלה סומאם מה
 וסדרת כהונה לפי שלא היה בגופו סומאם כלל מאל האהלו בו הנפש או חלק
 מחלקיה עד שמפני זה יוכלו כהני ה' להתעסק בקבורתו ואינם משמאין וכמו
 שיתבאר הענין הזה יותר בקבורת מרע"ל. הנה כדי לבאר המדע הזה אמרנו
 תורה לנפש לא יעמא בעמיו בעבור ערוב הנפש בגוף המת שהיה עקב סומאם
 ולכן לא יעמא שום כהן בעמיו כלומר באיזה שיהיה מבני עמיו וכן המאמר
 הזאת הוא לפי שהיתה קבורת המתים מזה רבה וכמ"ל וזל והלכת בדרכיו
 מכו קוצר מתים אף אתה קבור מתים הולך להזכירם שמפני הסומאם שיש
 באדם המת אין ראוי להם שיתממאו לבא באהל המת או לנעת בגופו בהיותם
 עושים קבורתו. וזהו לנפש לא יעמא בעמיו כלומר כיון שהמת בחור עמיו ויש
 לו קבורים לא יעמאו בו כהני ה' ומשרתי מקדשו כי רוחות הסומאם נמצאים
 במתים מהשבה אשר דברתי גם שהשלמים אין ראוי שיחשו בדברים שהם חמריים
 ואין בהם כלל מהשלמות האוריי כמו שהוא פנר אדם המת. אמנם מי שאין
 לו קבורים ואינו בעמיו היה הכהן מחוייב בקבורתו כי בלול אלהים עשה את
 האדם ואין כבודו יתברך שיהיה האדם בלולו כדומן על פני האדמה. אבל
 בהיותו בעמיו אינו מוטל על הכהן לקבור. ואמר כי אם לשאר הקרוב אליו
 רוצה לומר אך לשאר צערו שהוא הקרוב אליו וגשען עליו שהוא אם לא
 יתעסק בקבורתו לא יבואו אנשים מחוץ לקברו ובכלל שארו אשתו שנאמר ודבק
 באשתו והיו לבשר אחד. וכן לאמו ולאביו והקדשים האם לאב לפי שהיא חדיד
 בבית אמו ולאביו אח"כ אף על פי שאינו כל כך חדיד אצלו ולבנו ולבתו
 ולאחיו כי אלה הם כלם בביתו ואצלו וכן לאחותו הצעולה שאין לה על מי
 שתשען ולכן היתה קרובה אליו ואמר אשר לא היתה לאיש לפי שאם היתה לאיש
 נשלה

בא א ויאמר ה' אל משה אמר אל הכהנים עד מועדי ה' אשר תקראו
 אותם מקראי קדש. ויש לשאול בפרשיות האלה ועניניהם
 שאלות: השאלה הרא' למה צוה הכהן להכניס שיעמאו לקצת המתים ולא
 יעמאו לקצתם והנה סומאם המת שהוא לבא אל האהל אשר הוא יושב בו או
 לנעת בגופו שום בין שיהיה מגוף אביו המת או מאיש זר, כי סומאם מה
 הוא מאותו גוף ביצא ממנו ברות ולכן היה ראוי שהכהן לא יעמא לשום מה
 או שיעמא לכלם: השאלה הב' למה הותר שיעמא לזאת השעה שזכרה
 תורה ולא לשאר הקרובים כמו אחי האב או האם או לאביו אביו או לאביו אמו
 שהיה ראוי שיהיה דינם כאמו וכאביו ומהלכותיהם למת הותר שיעמא לזאת
 הצהלה ולא לאחותו הכשורה האם אין הכשורה אחתו ככתולה והנה באיסור
 העריות שחיון שוות הצהלה והכשורה. ואם היה מותר ליעמא על האח למה
 בשמת נדב ואביהוא אחר משה על אהרן ועל בניו מהתעסק בקבורתם וזהו אל
 מישאל ואלנפן שיקברום: השאלה הג' באמר לא יקראו קרחה ברחשם וגו'
 כי למה הולך לזיוע על זה כיון שלמעלה בקרוב צוה לא תקיפו פאת ראשיכם
 ולא תשחית פתח זקנך ושרע לנפש לא תהנו בצערכם ואם זה כלו נאמר לכל
 איש ישראל כ"ס וכ"ס שיאמר לכהני השם ולמה הולך להזכירם עליו עשה:
 השאלה הד' באמר קדושים יהיו לאלהיהם וגו' כי את איש ה' להם אלהיהם
 הם מקריבים והיו קודם שצוה שיהיה מעמאם יתקדשו בקרבנותיהם וחזר לומר
 בקדומו וקדושתו כי את להם אלהיך הוא מקריב קדוש יהיה לך שומרה שישראל
 יקדש צוה את הכהנים לא שהם מעמאם יקדשו בקרבנותיהם: השאלה הו'
 באמר ונת איש כהן כי תחל לזנות את אציה היא מחללת באם חשרף כי מה
 ענין זאת המצוה בזה המקום ולמה לא נתן משפט גם כן בזה איש הכהן כשהיה
 רע ובלעיל ויכבד עמו מפני שאת אביו הוא מחלל כי היה ראוי שיהיה העונש
 שום בזה או בזה לענין הכהן: השאלה וז' באמר איש מורעך לדורות
 אשר יהיה בו מום לא יקרב וגו' והיא שתמאם האזכרה הזאת נשנית כאן ד'
 פעמים. הא' איש מורעך לדורות אשר יהיה בו מום לא יקרב להקריב.
 הב' כי כל איש אשר בו מום לא יקרב איש עור וגו'. הו' כל איש אשר
 בו מום מורעך אהרן הכהן לא יגע להקריב את איש ה'. הד' אמרו עוד
 מום בו את לאחם אלהיו לא יגע להקריב וגו': השאלה ז' למה תלה הכתוב
 איסור עבודה בעל מום כשהיה מורע אהרן עמו שאמר דבר אל אהרן לאמר
 איש מורעך לדורות אשר יהיה בו מום ואמר כל איש אשר בו מום מורע
 אהרן הכהן לא יגע להקריב כי הנה האיסור הוא מפני היותו בעל מום ומה
 ענין היותו מורע אהרן האם בהיות הכהן מורע אחר יהיה מותר לעבוד עבודה
 בהיותו בעל מום: השאלה ח' בפרשת דבר אל אהרן ואל בניו וימרו
 מקדשי בני ישראל כי מה צורך להזכיר את הכהנים בהיותם עומאים שלא יכנסו
 למקדש ולא יכלו קדושים כי הנה זה כבר נאמר בו ישראל כלם רוצה לומר
 מסומאם המקדש וקדשו וכ"ל שהיה הדבר אסור בכהני השם אף כי הכהנים
 מכלל ישראל היו ומי יזיא אותם מסומאם ותפסה שיעמאו באזכרה מחודשת על
 שמירתה: השאלה ט' במה שצוה גם כן בכהנים שנגזר ופריפה לא יאכלו
 לסמאם זה כי הנה כבר אמר למעלה בסדר אחריו מות וכל נפש אשר תאכל
 בנלם ופריפה באזכרה וגו' ואם כבר נאמר זה לכל ישראל שהכהנים מכללם
 למה הולך הכתוב לזווח עמה אלהים פעם אחרת בפרט: השאלה יו' באמר
 ואיש כי יאכל קדש בשגגה ויסק חמישיתו עליו ונתן לכהן את הקדש, כי הנה
 בכדור ויקרא בא הפרשה. נפש כי תמטול מעל וחשאה בשגגה מקדשי ה' והביא
 את אשמו חיל חמים וגו' ואת אשר חטא מן הקדש ישלם ואת חמישיתו יוסף
 עליו ונתן אותו לכהן. ואם כבר נזכרה המצוה הזאת לישראל בכלל היתה אזהרתה
 כלן לכהנים בפרט ללא לזכר אף כי לא זכר כאן איל האשם: והגני מפרש
 הפסוקים באופן יתורו השאלות האלה כלם:

ויאמר ה' אל משה אמר אל הכהנים בני אהרן עד והכהן הגדול מחזיו.
 כנר ביארהי בהקדמת ספר השלישי הזה יזכה הספר בתורה האלהים
 היה בקדושת עמו ולכן הקדים קדושת העם הקרבנות למיתיהם אחר כך הקדישם
 והבדילם משומאם המאכלים ומסומאם נגעים וזבים וזבות. ואח"כ באזהרת
 סומאם מקדש וקדשו. ואח"כ הקדישם בנשים ואיסורי העריות ובמלות
 האמורות למעלה ואח"כ יקדש את הכהנים ויקדש את הארץ בשמיטות ויבנות
 ומקדש בערבים ומעשרות וקדש בתיים בגמר הכהן מדרך הזה החל בקדושים
 תהיו והשלים באמר ויהיה לו קדושים זהו לך קצור הפרשיות כלם. כן כאשר
 צוה למשה שיאמר לישראל הדברים שבהם יתקדשו ויהיו קדושים כדי שיהיה
 השכינה האלהית ברייה ביניהם צוה עתה למשה גם כן שכן יזהיר לכהנים משרתי
 ה' במלות מיוחדות אליהם יתר על שאר העם וזה שאמר אמור אל הכהנים
 בני אהרן ואמרת אליהם. וחכמינו זכרונם לברכה דרשו בעמם ההפך הזה
 אמור ואמרת להזכיר גדולים על הקבנים. וכפי הספוט יראה שאמר אל הכהנים
 ענינו שיקבן אותם וידבר אליהם יחד. ומה שהוסיף לומר ואמרת אליהם הוא
 על המלות אשר יאמר אותם וענין הפסוק הזה שידבר לכהנים בהיותם בני אהרן
 ורע בך ה' שיאמר עמם מסומאם המת. ואפשר לפרש גם כן שיאמר אמור
 אל הכהנים מאמר כולל לכהנים ההדיוטים ולכהן הגדול כי כלם יאמר כמו
 שיזכור אבל בפרט תחלה מה שיאמר לכהנים ההדיוטים ועל זה אמר ואמרת
 אליהם שהם האזכרות המיוחדות לכהנים ההדיוטים. ואח"כ יזכור פרשת והכהן
 הגדול מחזיו שהם במלות המיוחדות לכהן הגדול. והיותר נכון בעיני כפול
 אמור ואמרת הוא שמפני שהיה האדם בהפרד ממנו שארו הקרוב אליו הם
 לבו בקרבו לא יוכל להפרד ממנו מאהבה אותו בעבור זה יזכיר את בני אהרן
 ככהנים אברהם אחר אברהם פעמים רבות שלנפש לא יעמא אחד מהם בעמיו.
 ופירשו המפרשים לנפש לא יעמא לאדם מת איזה שיהיה. ויקשה למה דבר

ויהי

הגדול מאתו ונו' עד דבר אל בני ישראל אים מורשך. אחרי שנתן המשפטים בכהנים הדיוטים נתן המשפטים בכהן גדול ובהם בהיותו כהן היה מחוייב בכל המצוות שזכר למעלה בכהנים אלא שהוסף עליהם מפני קדושתו חמש אזהרות אחרות, האחת שלא יגדל שער ראשו בגלל, והשנית שלא יקרב את בגדיו על מת ועל שתי אלה אמר והבהן הגדול מאתו אשר יצק על ראשו רובה לומר מפני שמהלכו בו שתי מעלות יתירות על שאר הכהנים האחת שנתמך בשמן המשחה כאשר נמתנה כהן גדול וזהו אשר יצק על ראשו שמן המשחה, והשנייה שהיה אומר ומלא את ידו ללבוש את הבגדים שהם שמונת הבגדים שמשרת בהם כהן גדול, הנה מפני זה ראוי לו שישמור שתי שמירות כנגד שתי המעלות האלה כי כיון שיוצק על ראשו שמן המשחה את ראשו לא יסרע כמו האבלים כי יהיה בזה מחלל את שמן הקדש אשר על ראשו, וכן אמר לאהרן ולבניו ראשיכם אל תפשו, ומפני שמהלך את ידו ללבוש את הבגדים שהם בגדי קדש ראוי שגדיו לא יפרוס רובה לומר שלא יקרעם כי בגדי קדש הם, והאזהרה ה' היא שצנין קבורת המתים שלא יהיה כהן גדול כאשר הכהנים כי הוא לסיחו כהן גדול לא יעמל לשום מה לא לאמו ולא לבניו אע"פ שהוא חייב בכבודם ולכן לא זכר בן ובת את ואחות, אלא האב והאם שנותה חורה על מוראם וכבודם באופן שגן המקדש לא יאלץ ולא יהיה פרוץ בדבר אחר אלא צבוקת אלהיו, ולא יחלל את מקדש אלהיו בהיותו מתעסק באבול, ואמר אני ה' רובה לומר ואין לחוש על המתים במקום שיש כבודי כי אני הי וקיים ובי חסות עולמים ולא במתים שכבר מתו, והאזהרה ה' שחלש כאן בבגד גדול היא שלא יאשה זונה וחללס וגרופה אבל גם אלהיה לא יקח אלא בתולה מעמיו והיה זה לפי שהבתולה אינה יודעת אים ולכן נסתפקה ברוב או במעט מהמשגל והטעות ויהי' כפי רצונו מה שלא יוכל לעשות באשה אלהיה שאולי בעלה הראשונה תהיה באופן אחר, ובא בקבלה אלהיה וגרופה אפילו מן האירוסין, והאלהים הוא מלך מורכב שאין לה מה כלומר שגעררה מנתה, ואמר כי אם בתולה מעמיו להגיד שלא יקח אשה מעם נכדי אפילו בתולה שנתגיירה היא אסורה לכהן וזו היא האזהרה ה', ונתן העשם בזה באמרו ולא יחלל זרעו בעמיו רובה לומר הבנים דומין לאם ולמקבה בור נוקבו ממנו, ויהיו הבנים אשר יוליד מאלו הנשים הבתולות נטות לו רעים וחפאים לה' מאד, ואמר כי אני ה' מקדשו הוא מחלל כבודו וקדושתו ומפני שהיו המצוות האלה כלן מיוחדות על כבוד האל יתברך כי כבוד האדון נכר בכבוד המשרתים ואילו לכן אמר על אלה המצוות אני ה' רובה לומר אל תחלוש בכבודי כי אני ה' בנות הסבות וממורת שמה ועד מבואו גדול שמי בגוים ואין ראוי שמשרתי יקלו בכבודי :

טו **וידבר ה'** אל משה לאמר דבר אל אהרן עד דבר אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל, צעבור שהיו המצוות האלה שזיה השם לכהנים כלן אזהרות על כבוד הש"י, ושלא יעשה דבר שייהם חליל בכבודו לכן אחרי שהזהירם בעניני המתים וקבורתם הספדים ועניניהם וכן בעניני הנשים אשר יקחו להם הזהירם עוד שלא יקרב אל המזבח לשרת אים בלתי הניין וכן דבר בלתי הניין לא יקרב שמה ועל זה באו ג' פסוקים המוכחים זו לזו, הא' כהן צעל מוס שלא יעבור, הב' ככהן שמה שלא יאכל בקדשים וזו יאכל מהם מבני ביתו כל כהן, הג' שלא יתקרב אל המזבח קרבן שזיה בו מוס, ועתה יבאר הפרשה הראשונה מהכין שזיה בו מוס שלא יעבור על המזבח אם שגולל בזמנו ואם שנעשה אחר כך ונתחדש בו מתחת חולי מוס קבוע או מוס עובר וכ"ש אם המוס בפינו, והנה ציה השם את משה שיאמר לאהרן אל מוס מורשך לדורותם וכן אמר כל אים אשר בו מוס מורשך אהרן לא ללמד שאם לא יהיה מורשך אהרן יוכל לשרת בהיותו צעל מוס, אבל אמר זה לפי שאהרן וזרעו נתיחדו לעבודת בית המקדש ובס בחר השם לשרתו והור הקרבן יומת, ולפי שלא יחשבו הכהנים שגדיותם מורשך אהרן היו כלם כשרים לעבודה ושהמומים שנתחדשו בהם נעצבו או במקרה לא יסללו אותם בעבודתם כיון שסם מורשך של אהרן שנתחדשו לעבודה לכן אמר יתברך למשה שיבאר ויפרש לאהרן כי זו וזרעו בחר לעבוד ולשרת אך בנתיים שלא יהיה העיבור צעל מוס כי הבעל מוס לא יקרב להקריב לחם אלהיו כי הוא חלול כבוד השכינה יבן כי כל הרואים את הכהן בעבודתו והוא צעל מוס יתפסלו בדמיונם ויתעבדו העבודה והיה זהו גנאי מפורסם אפילו לבשר ודם כל שכן להש"י וכמו תאמר הקריבוהו נא לפחדך, והנה חזר לומר שנית כי כל אים אשר יהיה בו מוס לא יקרב כ"ד אביו ואמו קלל הגדל ואפשר לפרש שאמר כי כל אים אשר יהיה בו מוס לא יקרב להביא חלל למלך שכל אים אשר יהיה בו מוס לא יקרב רובה לומר לשרת לפני מלך שר ואדון כל שכן לפני מלך המלכים, ולזה נכפלה זאת האזהרה, והנה זכר ראשונה המוס הגדלה ונגלה באמרו אים עור כלומר שלא יהיה נראה בעיניו, וזכר אחריו אל תחלוש בציור שהוא מוס כפי הגדלה, אבל אינו נעדר הראות וכן זכר פסח וזכר לומר שבר רגל לפי שהפסח הוא שגולל כן והעבר רגל הוא חולי, ואמנם חרום הוא חסר אבר באלו תאמר אצבע וכדומה לו זה אם צלידה ואם בחולי ואף שהוא מוכוס, ושרוע הוא הפכו שהוא מיותר אבר או בשר והוא נסוח מתולדתי או מחליו ונבן הוא הנבוס יותר מן הראוי, והדק הוא הנמוך ביותר כך פירשו הראב"ע, ולדעת רמ"י נבן שנתחברו שני רישי עיניו או דק דוק שצנין, ואפשר לפרש נבן חסומת מנצו כגמל מלשון הרים נבונים או נגינה ודק הפכו שחוסר דק והוא חולי רע, תכלול דבר זר בציור מלשון חלל פשו והוא מדמות שגולל, וגרם הוא מוכס שחין רע, וילפת הוא רעם האברים מלשון ויחרד האים וילפת, ומרומ אשך שאכניו

בעלה יתעסק בקבורתה ואם היתה אלמנה על הרוב קרובי בעלה ישתדלו לקברה רק אחותו הבתולה אשר לא היתה לאים ואפילו בקדושין לה יעמל ר"ל לאחותו אשר כוחת יעמל ולא לאחיה ומזה חבין שלא הותר לכהן להסמא אלא לקרוביו הנשענים עליו מבלי אמצעי באלו תאמר לאשתו ולבניו ולחמו ולא לאביהם ולא לאחיהם שג אלו כי כבר יהיו להם קרובים אחרים שיסענו עליהם לקברם, וכן יעמל לבניו ולבתו ולא לבני הכהנים ולבנות כי כבר יש להם קרובים אחרים, וכן לאימא ולאחיות לפי שאין להם משענו אחר, אמנם לאדם זר אף על פי שיהיה שר וגדול וישראל לא יעמל בהם בקבורתו וז"ל לא יעמל בעל צעמיו להחלו רובה לומר לא יעמל הכהן אפילו על הנשיא צעמיו שהכל חייבים לכבודו להחלו כלומר להיות הכהן מחולל בזה כי הכהן מחלל קדושתו בהיותו עמל שלא לזורך לפי שלא יוכל לעבוד את עבודת הקדש בהיותו שמה אבל יהיה חמיד שבור וקדוש לאלהיו, ואפשר לפרש בעל צעמיו על הכהן עצמו שלא יעמל הכהן שהוא בעל שר ואדון בקרב עמיו לפי שבסומאמו הוא מחלל את עצמו, הנה התבאר טעם המצוה הזאת כי מפני שהסמא למת אסור ליכנס למקדש ולעבוד עבודה, והיה הכהן משרת אלהיו עובד עבודתו, לכן לא היה ראוי שיסמא לשום מה כי אם לקרובים אלו שהם בערך המות שאין לו קוברים כי חסרת תורה למה שיהיה אלו עבד האדם צמולדיו ואחיו וילדיו ובאשתו, והותרו צמה שפירסתי בזה שתי השאלות הראשונה והשני, ואחר זכר קבורת המתים והזהיר עליה לכהני ה' הזהירם אחר זה שלא יעשו על מתיהם כדרכי הכנעניים שיפשו על המתים והוא שלא יקרחו קרחה בראשם רובה לומר לחלוש את השער מעקרו בראשם רובה לומר בכל מקום וכל שכן בין העינים ונכלל בזה שלא להקין פאת הראש בתער ופאת זקנם לא יגלחו ולמעלה נאמר לא תשחית את פאת זקנך אחז"ל (מכות דף נ"א) ואינו היה הנלחת של השחיתת הוי אומר בתער ולא במספרים, וכן הדין בהשחיתת פאת הראש ולפי שהיה דרך הכנעניים להחלל על המתים ולמרט כל שער הראש והזקן וכן לשחות שריטות וחבורות בצפרם ובפניהם לכן אמר שהכהנים שהם עם קדוש לה' לא יעשו כן על המתים שלא יקרחו קרחה בראשם ופאת זקנם לא יגלחו ובצפרם לא יסרסו שרטות, והנה המעשים האלו כלם אסורים לכל ישראל, האמנם הזהירם הסורה להזהיר עליהם כאן ביוחד לכהנים לשתי סבות, האחת לפי שיהם לבנם בקרבם בנות קרובים ולא יוכלו להתעסק בקבורתם ולהסמא להם ולכן יצבו למת ויגדלו לו ואולי יקרחו עליו בתשעם שאין התגודדות על המתים שאין בו עומאה מזהרת על הסורה בקבורתם לכן באה האזהרה הזאת בזה המקום להגיד שאף שיסמא אלוהם הקרובים לא יתגודדו ולא ישים קרחה בין עיניהם למת, והסבה השנית היא לפי שהקריבם והשחתת זקנם נאסרה בכל אים ישראל לפי שהיה זה מנהג עובדי עכו"ם הקדומים ולמעלה נאמר בנשיטת האילנות להיותו מיוחס אלהים כמו שבארתי שם, ולפי שלא יחשבו כהני ה' שהמה בהיותם עובדים במקדשי מרוחקים מעכו"ם ודרכיהם לא היה בהם חשש הזה לכן הזהיר להזהירם שגם הם בכל זמן יהיו נוהגים בזה, ולכן נתן עליו הסבה באמרו קדושים יהיו לאלהיהם ולא יחללו את שם אלהיהם כי בהיותם באופן כך קרובי שער ונשחיתים זקנם בהיותם משרתי עליון חלול הוא לאלהים העובדים על שחטו כי אין לצב אל שער המלך בלבוש שק, אמנם להזהרת המתים אמר כי את איש ה' שהוא הנקרא לחם אלהיהם הם מקריבים כלומר והסמא לא יוכל להקריב ומפני זה ראוי שנלכס לא יעמל צעמיו, והזהרה בזה השאלה ה', וכן הזהיר את הכהנים שאם זונה והיה הקדשה המופקרת וחללה המחללת את כבודיה או שהיא בת חלל או אשת מחולל או שחללה כהן פסול וכן אשה גרושה מתישה כי מאל זה ערות דבר אחת מאלה לא יקח רובה לומר שלא יאשה אותה ולא יזווגנה בשם לקוח' ולכן אמר לא יקח ולא אמר לא יסב, ואמרו כי קדוש הוא לאלהיו חזר לכהן שהוא קדוש לאלהיו יותר משאר העם ואין אשה מאלם הטובה לו בהיותו משרת אל עליון וקדוש לפניו, ואפשר לפרש כי קדוש הוא לאלהיו שחזר לבעל שזכר, ואשה גרושה מאישה לפי שכל ספק אותו האים שגרשה קדוש הוא לאלהיו ולא נגרשה מפני פחיתותו ורוע לבו אלא כי מאל זה ערות דבר, והעדה עליו הסורה שצדיק עשה מה ששעה לגרשה, וזו מזה שיכול הכהן לישא אלמנה, והנה אמר אח"י וקדשתו כי את לא יאשה הוא מקריב קדוש יהיה לך, אם לאות את ישראל שינגנו בכהן כבוד כיון שהוא מקריב את לחם אלהיו והוא במקום כל ישראל כיון שהוא שלוחם, ואם לאות את ישראל שאם הכהן יתחזק ליסמא למתים או לעשות אחד משאר הדברים שאסרה התורה בהם כמו שזכר שימחו בידו ויכריחוהו לקיים המצוה, וז"ל וקדשתו שהוא צווי למהם שילמדו קדושה, ואמר קדוש יהיה לך רובה לומר ובסתפק יהיה קדוש אני ה' מקדשכם וכן חפצתי בקדושה ובקדושים ולא בדבר שמה ומנוגה, והזהרה בזה השאלה ה', ולפי שהזהיר את הכהנים בענין הנשים אשר יסאו הזהירם עוד שבת אים כהן ובא בקבלה שבהם אים הכתוב מדבר כי תחל לזנות תחת אישה שאבים כי יחמול ולא יכסה עליה ולא אמר מה לי ולעמר הים והדבר מוטל על בעלה לא יעשה כן כי את אביה היא מחללת שיאמרו ארור מי שילדה ארור מי שגדלה וכיון שאת אבים בהיותו כהן לאל עליון היא מחללת ראוי שיגדל ענשה ולכן באה חסרף כי אחרי שנתחממה יותר מדאי ונתנה בחומה חסרף ותחממם יותר, האמנם זכר זה בבת אים כהן ולא בכן לפי שנמשך למה שזכר אשה זונה וחללה לא יקחו ואם גרושה מאישה וגו' ולהיות הנשים מפרסכות זו את זו ולמודות זו מזו ממעשיהן הזהיר שלא יקח הכהן אשה זונה וחללה וגרופה שאם יעשה כן הבת אשר תאם מהם תהיה כיווא כהן כאמה בזה ותחל לזנות רובה לומר תחלל לסיית זונה וחללה ותבא להסרף וכדי ביוין וקלף לכהן והותרה השאלה ה' :

שאשכיו נפחים כבוד מלא רוח. וכלל הדברים באמרו כל איש אשר יסיה בו מוס מורע אהרן רועה לומר אע"פ שהוא זרע אהרן שבחר השם לעבודתו כיון שהוא בעל מוס לא יגש להקריב את איש ה' כי כיון שמוס בו ראוי הוא שאת לחם אלהיו שהם הקרבנות לא יגש להקריב מפני כבוד המזבח והעבודה והותרו כפי מה שפירשתי בזה השאלות הו' והו'. וכאשר אשר הכתוב לבשל מוס ההקריב במזבח אמר הן אמת שמקדשי הקדשים ר"ל החמורים כאשם וכנעמא וכמנחה ומן הקדשים שהם קדשים קלים כתרומה וכשלמים יאכל הכהן הנזכר אף על פי שיהיה בעל מוס כיון שהוא מורע אהרן. אך אל הפירוט לא יגש אשם הוא כהן גדול ונתחדש בו מוס מהמומים שזכר לה' יגש ולא יגש אל הפרונת להכנס לפני לפניו המקדש וגם אל המזבח החיצון לא יגש להקריב קרבנות וכל שכן אם הוא כהן הדיוט שלא יגש כי מוס בו רועה לומר בעוד שהמוס בו וזוה האופן לא יחלל הכהן את מקדש ה' שזריך שיהיה נכבד בעיני השם שבהן המשרת ראוי שיהיה יפה בגופו ובמדותיו וכן אר"ל שזריך שיהיה וכן ופרקו נאה שכל ברח ומרועה לשם, ואמר כי אני ה' מקדשם רועה לומר להכניס המשרתים להיוחס שלמים בכל ענין יותר מכל עדת ישראל. ויתכן שהמומים הנזכרים כאן הם כסוגים ותחתיהם יכנסו מיני רבים. כי הנה העוד כולל כל ההללים המתולדים בעין כגון הרחבת הנקב בזה העין ואחריו וחלשת הראות וכיוצא בזה. ויפסח כולל כל מה שגורם ונשמת היד ומקדש רגלים ומועדי רגל. ואחרים כולל כל חתוך בשר או עמם או אבר ומי שלעזבו בחפצו. והשרע כולל כל תוספת בשר נאכדורנינום והוא הדין ששכרו שלעזבו או עלמותיו. וגם כולל תחתיו מ' שדקדקו עולה למעלה כמו ביצה או מי שראשו יוצא אחריו כנגד ערפו. ודק כולל הנמוך ואשר נמנוטו הנזרים באחד מאבריו וגדלם הפנים וגדול הבשר בקצה העין וחסריו. וגם כולל כל מיני שחין. וילפת כל עוות הגוף ומעיק' הפס והכפיה והרעור והסמיות וגלגול הראש ועקום החוטם הנעשה לזר אחד, ומרוע אפך כל מה שירע בזים הנשים והסרוס והחנף ומי יוכל לקבץ כל זבאן כל המקרים בגוף ההווים וכלם נכללו תחת כל איש אשר בו מוס, וחל"ל מנו אותם והעלום לתשעים מומים ופירוש המלות בדרך אחרת ומה שפירשתי בם הוא היותר ככון כפי הפסע. ומה שדע למה לא הזכיר האלם והכפיה או נכפה ומי שיש לו רעד ושאר ההללים. וספר הכתוב שדבר משה כל מה שזכר אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל רועה לומר לאהרן פרשת והכהן הגדול מאחיו המתיתחת אליו. ואל בניו שאר הפרשיות שנאמרו בזההרחה. ואל כל בני ישראל כדי שיכריחו את הכהנים בקדושתם. ואם ישאו נשים פסולות אליהם ימחו בידם וכן בשאר הדברים שיכריחו לשמור קדושתם. ואחרי שזכר הפרשה הזאת באזהרת הבעלי מוס שלא יקריבו על המזבח בזה הפרשה השנית מאזהרת הכהן שהמא שלא יאכל מן הקדשים כי מפני שאמר לכהן בעל מוס שמן הקדשים יאכל הוצרך לבאר שיהיה זה כהנאי שיהיה עסוק כי אם יהיה עומא לא יאכל מהם ולזה נאמר ויחבר שיאמר לאהרן ולבניו שיגורו מקדשי בני ישראל והוא לשון הפרשה רועה לומר שיבדלו מהם ולא יאכלו בהיותם עומאים דבר מהקדש רק ינהגו בזה סדרה וקדושה וזוה לא יחללו את שם קדשי. והפסוק הזה הוא מפורסם יאמר וימרו מקדשי בני ישראל אשר הם מקדשים יי ולא יחללו את שם קדשי כי אני ה' פתח הסכות וראוי לכל אדם שלא יבא לזלזל בכבודי. ולפי שלא יחשבו שלא בלבד אליהם מבני המדבר נתייב כן ושלא היה כן לדורות. לכן אמר אליהם לדורותיהם רועה לומר בכל הדורות תשמרו זה שכל איש אשר יקרב אף על פי שיהיה מורעכ בני אהרן אל הקדשים אשר יקדישו בני ישראל כלומר לאכול וליהנות מהם וטומאתו עליו רועה לומר בעוד שטומאתו עליו ולא נטהר מהטומאה תכרת הנפש ההיא מלפני והוא האבדון הנפשי, וביאר מה הן הטומאות אשר יטמאותו מלאכול קדשים ואמר איש איש מורע אהרן רועה לומר אע"פ שיהיה מורע אהרן והוא נרוע או זכ בקדשים לא יאכל עד אשר יסור וכן אם נגע הכהן הוא בכל עמא נפש או תלא נמנו שכבת זרע. או שנגע בכל שרץ משמונת השרצים המפורשים בתורה או באדם אשר יטמא לו רועה לומר כמו נדה וזו וזה וזרע וזה פירוש לכל טומאתו לכל אחד מכל טומאותיו כל נגש מהכהנים אשר זכר שנגע בכל אחת מהטומאות האלה לא יאכל מן הקדשים אבל יטמא עד הערב וגם אז לא יאכל אלא אחרי שירחץ את שריו במים וצא השמש וסור. וזוה האופן יאכל בקדשים הכהן כי לקחו הוא וזה הוא דרך המפרשים בפירוש הפסוקים האלה. ואפשר לפרשם בצופן אחר והוא שאמר ראשונה כל איש אשר יקרב מורעכ אל הקדשים רועה לומר להקריבם על המזבח ולעבוד עבודה וטומאתו עליו ונכרתה שאז יהיה ענינו בכרת כי זהו עונש לבד לבסוף הטובד עבודה בטומאתו, אך האוכל קודם בטומאת הגוף אמר עליו איש נרוע או זכ בקדשים לא יאכל עד אשר יסור וביה ענינו כמו שאמר ומתו בו כי יחללוהו הרי שבהן עמא השיעבוד וטומאתו עליו ענינו בכרת. והאוכל מן הקדשים בטומאתו מיתתו בידי שמים שהם דינים מתחלפים ועונשים משונים זה מזה, ואמר ושמרתם את משמרתי להגיד שישמרו עמם בכל יכלתם לכל יטמאו, ונעשות משמרת למשמרת כדי להזהר מאד. ופירוש משמרת הקדשים שלי ולא לא יטאו עליו חטא עד שימות מפני זה בלא שחז ומתו בו כי יחללוהו ואין זה מחללי' מות יומת שהוא על ידי בני אדם כי המחלל את הקדשים מחלל בכבוד השם המקדש אותם ולכן מיתתו בידי שמים ולפי שהזכיר הכהנים מן הטומאות התלויות בבני אדם סמך אליו נבלה ופירשתי לא יאכל לממאה בזה רועה לומר בכל נבלה אפילו נבלה שוק סתור שמת מעניו ופירשתי שערפה חיה או שוק דורס לא יאכל ואפילו לא נגע רק בבית הנבלה לפי שיעמא בזה ולא יוכל לאכול את הקדשים. ואין ספק שהיו כל בני ישראל מזהירים מטומאת מקדש וקדשיו ובאכילת הנבלה והפירשתי

וירבה ה' אל משה דבר אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל וגו' עד מועדי ה' אשר תקראו אותם, אחריו שהזכיר את הכהנים הנגשים אל המזבח שלא ישרת ולא יעבוד הבעל מוס ושלא יאכל הכהן מן הקדשים כל זמן שטומאו עליו מפני כבודו. ויבדק לו עור למשה יי את אהרן ואת בניו שהם המקריבים והטובדים ואל כל בני ישראל שהם מומים הקרבנות שלא יקריבו קרבן שיהיה בו מוס כי אף שיביאו בני ישראל בזהם בעלת מוס להקריבה שלא יקבלו אותה הכהנים מידיהם וכמאמר הנביא (מלאכי א') לכם הכהנים בזוי שמי ואמרתם בזה בזינו את שמך מנישים על מזבחי לחם מגואל וגו' והיתה האזהרה גם כן לישראל שלא יביאו קרבן שיהיה בו מוס וכלל בצווי הוה הגר הגר בתוכם להגיד שאין ראוי לקחת מידו כי אם קרבן תמים ונאות כמו שזכור. ואמר לרזעכם זכר תמים. להגיד שאם דעתם וחפצם שיהיה לרזען להם קרבנם ראוי שיביאו אותו זכר ותמים כי היא הנבחר לעולה והיא יהיה הקרבן לרזעם אך הנקבה או בעל מוס בכל א' משלשת המינים בנקב בנקבים או בעינים כל אשר בו מוס לא תקריבו כי לא לרזען יבדק להם. וכבר פירשו ז"ל שכל תמימותם וחכמות בעושות אלא מחוסר אבר בלבד. וזכר שלא בלבד יסמרו זה בעולה אבל גם השלמים שהם קדשים קלים דינים בזה בדין העולה ואין הפרש ביניהם אלא שעולת נדר ונדבה תהא מן העצים וגם כן שלמי נדר ונדבה ופ' לפלא נדר או נדבה לספרים נדבירו הרי עלי נדר. או הרי עלי זו נדבה וסעיין כלו שלא יהיה בו מוס כלל. ואז יהיה לרזען לפניו ויבדק לא שיהיה עורת הבהמה בעיניה שלא תרצה אפילו שפולדה ככה או שבורת רגל עד שתלך אותה הבהמה פסחה או חרוץ בשפתו או באזנו מנורת (מלכים א') כן משפטיך אתה חרפת שהוא מלשון חתיכה, או יבלת מנורת תכליל בעיני שהוא בער לומר נדבה דדי הזכר לא תקריבו עולה שלמים לה' ואשה לא תתנו מהם רועה לומר אשם העולה לא תתנו מהם על מזבח השם ושור ושה שזה כולל מן הכשבים או מן העצים. ונכלל אם כן שמה שלשת המינים הנקריבים כשהיה שרוע והוא יתר אבר או עז ביחוד וקלט שהוא בספק כי הוא נאמר על המזמק נדבה תעשה אותו ולנדר לא ירעה, רועה לומר שיוכל לעשות ממנו נדבה כיון שאין לו אחר לפני לתת. אבל לנדר באם נדר בעת ארצו הרי עלי שור או שה, נריך שיתן אותו תמים זכר בעין יפה כיון שיש לו זמן לבקשו ולהקריבו ומואף שפתיו יסמור ולפי שיש מומים נעשים בבמה לרזען בעליה ויחשבו שהם שלמות להם כמו שעושים הכשבים פרישים אמר שהמומים הם

וידבר ה' אל משה וגו' ואמרת אליהם מועדי ה' עד צדקת השמים
אחרי שנה יתבצר לכהנים שימרו בקדושתם וכבודו בלא יסמחו אל
המתים בפרשה הראשונה מזה הכדר, וההבן שיביה בעל מוס לא יגש
להקריב קרבן בפרשה השניה. וההבן בהיותו טמא לא יוכל בקדשים בפרשת
השלישית. ואלה יקריבו על המזבח קרבן שיביה בו מוס בפרשה הד', וששור
או שה עד שבעת ימים לא יוכל לקרבן אשה לה' בפרשה הה'. ואמר בסוף
פרשיות אלו ולא תחללו אתכם קדשי ונקדשתי בחוץ בני ישראל שלא יהיה
כבודו מחולל בחיובם וכמוך לזה ענין המועדים שיבאר לבני ישראל הזמנים שיכבדו
בהם בהם בזכרון נפלאותיו כי על כן לזה יתבצר במועדים כדי שיטמחו ויחוננו
בהם ויתקצנו כל הזכרים לעלות ולראות לפני ה' ולבטחהו חונד מקדשו
ולכרובות צדקה ומתנות ולצוים ולשמה כהני השם וכל זה לזכר ולראיה
שהאלו יתבצר משנית על עמו ונהלתו לזכר אלה למשה דבר בני ישראל
ואמרת אליהם מועדי ה' מקראי קדש רוצה לומר דבר אל בני ישראל שיהקדשו
לשמוע ולבאר להם מועדי ה' כל אחד בפני עצמו לפי שהיה ענין המועדים
תלוי במהלכי השמש והירח ולריך עבור השנים שיטעו הכהני ישראל ובדבר
מסור לבית דין הגדול יודעי הכהנים. לכן אמר מועדי ה' אשר תקראו
אותם מקראי קדש כי הנה כפי קריאתם היתה קדושתם והם היו מזוים
להשמיט כרוז גם לשלום כל נבול ישראל שלוחים להודיעם מועדי ה' וע"כ
היו מקראי קדש אותם המועדים שנית דין הגדול יקראו ויפרסמו שהם
קדש כי לא יתכן שכל איש ישראל יבאוך על ראשית הלבנה ויטעה חג
לעצמו שלא תהיה חזרת ה' אחת כי אם רבות כפי עדות כל איש כמו הקראים
היושבים במצרים אינם עושים יום המפורים כיום שעושים בקושטאנאנו"א.
והיושבים בדמשק ובירושלם ג"כ בלתי סומכים לא עם אלו ולא עם אלו כי
כל אחד בודע חג מלצו וזהו המהת נעדרת. לכן מבר יתבצר בדבר הזה לבית

בג א וידבר ה' אל משה לאמר דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם מועדי ה' וגו' עד בחדש השני בני אחד לחדש וגו'. ויש בפסוקים האלה שאלות: השאלה הא' אם היה השבת מכלל המועדים אם לא. ואם הוא מכללם ולכן בא בפרשת המועדים. למה זה אחרי זכרונם חזר לומר שנית מועדי ה' והיה לו לזכור הפסח מיד אחרי השבת כדרך שאר המועדים זה אחר זה ולא יציל בין השבת ובין היום בפסוק אלה מועדי ה' גם שבכוף הפרשה אמר אלה מועדי וגו' מלבד שבתות ה' וזה מורה שאין השבת מכלל המועדים ואם אינו מכללם יקשה למה נזכר כאן עמהם ומה ענין אמרו עוד אלה הם מועדי כי הוא כפל מיותר גם שכל דברי הפרשה באו בלשון שלישי המדבר והאמר הוה בלדב בא בשמו יתנצח כמדבר בעדו. ורש"י כבר שאין השבת מכלל המועדים ושם בלדב שכל המועדים את המועדים כאלו לא קיים את השבת ודבר דרש הוא. והרמב"ם כתב שאין השבת מהמועדים כאלו לא קיים את השבת ללדוע כי גם בבואו באחד מה המועדים לא תדחה לעשות בו אוכל נפש והעם הזה אינו מספיק כי גם שיסמך השבת למועדים מאותו טעם לא היה ראוי שיבא מועדי ה' לפניו וגם לאחרי: השאלה הב' למה לא זכר בשבת הקרבן שיקריבו כמו שאמר בכל אחד מהמועדים והקרבן אתה לה' ולמה לא אמר כן בשבת: השאלה הג' למה לא אמר בשבת בעצם היום הזה כמו שאמר בכל אחד משאר המועדים ואם היה ענין בעצם היום הזה שלא ידחה מיום אל יום אבל בעצמו של אותו יום יהיה למה לא אמר כן בשבת: השאלה הד' למה במונות הפסח לא אמר וידבר ה' אל משה לאמר כמו שאמרו בכל אחד משאר המועדים. והנה חג הפסח הוא הראשון שמועדי ה' ולמה לא נאמר בו דבור בפני עצמו: השאלה הה' לאמר ביד' לחדש בין הערבים פסח לה' ובהמשך עשר יום לחדש הזה חג המזות. והנה הפסח על מזות ומורו יאכלוהו ולכן יהיו בברכת שניהם המזה והפסח ביום אחד ובשעה חדא: השאלה ו' למה לא נאמר בפסח שבתון כמו שנאמר ביום תרועה ובחג הסוכות כי עם היות שאמר בפסח כל מלאכת עבודה לא תעשו אמר הכתוב גם שבתון.

אמנם צחג הפכה בלג האדם פרוי ומחשבותיו רצות על תבואתו אשר הוא כסדס וחיוו תלוים לו מנגד ובעבור שאין בו כי אם זכרון לזיאת מזרים ואין במועד הפכה מפני זמנו מנוחה ושיניה לכן לא אמר בו שבתון כי עס היוותו אסיר במלאכה הנה נפש האדם פרודה בעבור תבואתו אשר בשדה ואין לו חס כן שבתון נפשי עד שמפני זה לוי יתבצר בסדר ראה אנכי שבת הסוכות ישב אדם בירושלם כל שבעת הימים לכיות נפשו כדר במנוחה ובחג הפכה שחבאותיו עדין בשדה לא נזהר כן ואמר ופניית בנקר והלכת לאהלך וכן לא אמר בפסח בעלם היוס הוס הוס לפי שהוא הלשון הנאות למועד שצוימו ויחדש דבר בעלם מה שאין הפסח כן שאין עזמו של היום ההוא מחדש דבר כי אם זכרון העבר. וכן לא אמר בפסח עזרת לפי שהוא מלשון עזר עזר ה' אם תעזרי לא אוכל בלחמך. ובעבור שהיום השביעי מחג הסוכות נעזר האדם בירושלם לחוג ולשמוח נקרא עזרת ולא נקרא כן השביעי של פסח לפי שלא היה נעזר בו בירושלם כל שבעת ימי חג המזות כמו שהיה בשבעת ימי הסוכות. האמנם בסדר ראה אנכי אמר בשביעי של פסח עזרת לה' אלהיך להניד שגאסור חמץ וענין המזות ישמור גם כן היום השביעי מהחג ולחיות העולר בזה לא לשבת בירושלם כי אם לשמור חג המזות גם היום השביעי לכן אמר גם עזרת לה' אלהיך אבל כאן לא היה מדבר מזו כי אם מליותו עזר בירושלם ולכן מזה הול אמר עזרת צחג הסוכות ולא אמר צחג המזות הנה הותרו צחג שפירשתי שלם שאלות הו' וכן וה'. ואחר שזה על חג המזות נזה גם כן על חג השבועות לפי שהיה זמן זה החג תלוי בעומר והספירה בכופה התחיל לזווח עליו, ובעבור שהיה מלוח העומר תלויה בארץ אמר כי תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכם וקצרתם את קצירה רואה לומר בעבור שאדם חזק ותבואו אל הארץ וזרעתם אותה ותקצרו את קצירה אני מזה שהביאו את העומר ראשית קצירתם אל הכתר ושם עומר היא מלשון וחלנו מעמר והוא חבור שבלים שיבא מהם עשירית האיסה שהוא מלח העומר וזיה שיה יהיה ראשית קצירה לפי שהיו בכורי השעורים לה' ואפשר לפרש כי תבואו אל הארץ שחארי שיבואו אל הארץ ויכבשו ויורשו אותה ויקצרו את קצירה אז ינהנו המלוח הזאת מהבאת העומר. ומפני זה כשנגנסו ישראל לארץ אכלו ממחרת הפסח מזות וקלוי ולא עברו על המלוח הזאת לפי שערין לא כבשו את הארץ ולא היה להם קציר שעורים בשדה ולא חלה אם כן המלוח הזאת עד כבשו וחלוק, ואמר והבאתם עומר. להניד שיביאו את העומר משל צנור. ולפי שהשעורים צעת הקצירה לא תפול בהם השערה. ראוי לפרש העומר הנזכר כאן שהוא אלוהא אחת משעורים שיאלו ממנה בהשערה טובה עומר עשירית האיסה, ולכן אמר והניף את העומר שהוא כמו וסבתה עומר בשדה. ואמר ראשית קצירתם מהחל חרמש צקמת השעורים שיה יהיה עג הרוב בארץ כנען אחרי החקופה של יוסן והוא חלש האביז מלח כבישת השמש בראש מול שלם עד פסח. ואף שקצרו האביז של שעורים קודם זמן זה לא היו מניפים את העומר כי אם ממחרת השבת וההפכה היחיה מעלה ומוריד מולין ומביא לשבת נדדי העולם להראות כי לה' הארץ ומלואה. ואמר לפני ה' ממחרת השבת. להניד שיהיה ההפכה באהל מועד ויהיה להם לרצון לפני האלהים. או יאמר שהכין המניף את העומר יהיה לרצונם רואה לומר הכין שיבחרו וירצו בו לזאת ההפכה. ואמנם אמרו ממחרת השבת המועד הראשון של פסח נקרא שבת כמו שנקרא יום תרועה שבתון. ולחיות היום הראשון של פסח ראש למועדים נקרא היום ההוא מחג הפסח השבת בה"א הידיעה כי זו שבת המלאכה הראשונה שבמועדים ואין לפרש המחרת השבת כדברי הקראים המועים שהוא ממחרת שבת בראשית כלומר הראשון מהשבות שיבא אחר הנפת העומר וכן וספרתם לכם ממחרת השבת ששם תחיה הספירה. לפי שהרי נאמר מהחל חרמש צקמת שהיא מאזיה יוס שידיה מהשבות שיוזמן וכן נאמר וספרתם לכם ממחרת השבת ואינו יודע מאזיה שבת אלא פירש ואמר מיום הביאתם את עומר התנופה שמה היום יתחילו לספור שבעה שבועות חמימות ששם חמשים יוס מיום הביאתם כח"ש מהחל חרמש צקמת חלל לספור שבעה שבועות. ואם היה ראשית הקציר מהחל חרמש עד"מ ביום השני מהשבות ומאז לא יתחילו לספור עד ממחרת השבת יעברו אם כן ששה ימים ועוד שבע שבועות ולא יהיו אם כן כלם חמשים יוס צחג השבועות אלא חמשים ושש ימים ואם לא תהיו חמשים עד ממחרת השבת השביעית של חגל חרמש שיוזמן ביום הששי לא יעלו ימי הספירה לחמשים יוס אלא לחרבעים וארבע ימים לכן אין לנו לזוז מדברי הקבלה הקדושה שקבלו הראשונים ממשערה"י כי הם ידעו דרך ה' שממחרת השבת הוא יוס ששה עשר ניסן והנה נקרא יוס חמשה עשר שהוא היום הראשון של פסח שבת מפני שהוא היום ששבתה בו המלאכה המועדים ולמה יקרה עלינו לקרא המועד בהא בדרך שביעיות שבת והנה השמיטה נקראה כן לזה הפסע בעזמו בשם שבת. והסכם אמר למלך הכוזר במ"ג מספרו עשם אחר בזה וגם נכון הוא ואין אנו צריכין אליו בזה המקום. והנה גם שאלר בעומר חק חק עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם לא בא להניד שיהיה מזות העומר גם בחיה לארץ אבל לענין איסור אכילת חדש עד הבאת העומר שהאיסור ההוא נזהג גם בחוזה לארץ והותרה בזה השאלה ה'. וכן השאלה ה"א הותרה ממה שפירשתי. ולפי שלא יביאו השעורה לצדה להקריבה לנבזה נזהר יתבצר שיביאו עמה קרבן כשם אחד ומנחתו שני עשרונים סולת. ומה שיראה לי מזה הקרבן בדרך הסברה הוא כי הנה נזהר יתבצר על קרבן העומר להיותו בכורי קציר השעורים שכל הבכורים יובאו בית ה' וגם כן לרמז שכל ישראל היו באחתם ממזרים כבשמות ולכן היו קרבנם אפי שעורים. והנה בימי הפסח היו מקריבים בכל יום שבעה כבשים כנגד ימי החג שהיו שבעה כי היו כבשי הקרבן כמספר ימי החג להיות

דין הגדול ובו נבד ישראל כאחד יעבדו את האלהים. והחם אמרו עוד כאן אלה הם מועדי נראה שאינו חוזר למועדים אשר זכר אבל הוא נמשך למה שאחריו לענין השבת. יאמר שיש יודים לבני ישראל מופדי ה' אשר הם תלוים בקריאתם כי הנה חג זה כדי להבדיל מהמועד האלעי שאינו תלוי בקריאתם והוא שבת וזה אמר אלה מועדי ה' שבת ימים כאלו אמר אבל מלבד המועדים שתלויה בקריאתם בחמשים ובבית דין הגדול יש מועדים אחרים אלהיים שאינם תלויים בקריאתם והם שבתות ה' שבת ימים העשה מלאכה וזוים השביעי שבת שבתון והוא באמת מועד קדש וכל מלאכה לא תעשו בו לפי שבת הוא לה' רואה לומר שבת ביום הזה בשבת בראשית וינהג זה בכל מושבותיכם בארץ או בחוזה לארץ כי תמיד היום ההוא קדש לה' אע"פ שישראל לא יקדשו אותו. הנה אם כן אמרו אלה הם מועדי אינו הודעה כי אם ביאור ונתינת צרך למה אמר למעלה אשר תקראו אותם לפי שהמועדים מהם אלהיים בלבד כמו השבת שהוא זכר למעשה ה' כי נראה הוא בחדש עולמו ולכן אמר אח"כ מלבד שבתות ה' ואמר בלשון מדבר בעדו אלה הם מועדי ומהם מיוחדים לישראל כפי מה שזו עליהם על החסדים שהגדיל השם לעשות עמכם וכפי זה מה שהוצא כאן ענין השבת היה אנב נדרר כי לא הוצא הנה להיוות מהמועדים אלא להבדילו מהם. והותרה בזה השאלה הא'. ולפי שלא בא השבת כמזון לעזמן לכן לא זכר בו קרבנותיו כי הם נזכרו במקומות אחרים. ולא נאמר בו בעלם היום הזה לפי שלא בא מזמן לזמן מהשנה כי אם מהקף להקף כל שבעת הימים גם שהשבת קדושתו אינה מפני דבר שנתחדש ביום השבת הפרטי ההוא אלא לזכרון שבת בראשית. והנה יאמר בו שבת שבתון כמו שנאמר ביו"כ ובשאר המועדים נאמר שבתון בלבד שבתון אולי לפי שבמועדים שהמלאכה אסורה בהם נכתב הכתוב לומר בלבד שבתון שהיה שבתות מלאכה. ולא אמר בהם שבת שבתון. לפי שמלאכת אוכל נפש מותרת בהם. אבל ביום השבת וביו"כ שהם אסורים במלאכה וב"כ באוכל נפש אמר בהם מפני זה שבתה מכופלת שבת שבתון והענין שהיה שבתה שלימה לגוף מכל מיני המלאכות ואוכל נפש נ"כ נפש כי שם ינוחו הנשמות הקדורות במושבותיהם. שזה גם כן מורה שאמר שבת שבתון כמו שאמרו ולפי שהאריך הכתוב בזה להבדיל השבת מהמועדים חזר לענינו אלה מועדי ה' מקראי קדש אשר תקראו אותם במועד רואה לומר שהיו קרואים על ידי בית דין וחכמי העבור. והותרו בזה השאלות הב' והג' :

והנה התחיל צחג הפסח כי הוא הקודם בזמן וגם בסבה לשאר המועדים וצדקו דברי הרמב"ן שכתב שבה דבור מיוחד לכל מועד מהלה לפי שחדש בו הכתוב כאן דברים שלא נכתבו עדיין בתורה. ואומר אני שמה שהעם נלך כן כאן במזות הפסח דבור בפני עזמו לפי שכבר נזהר יתבצר עליו בשלמות גדול כבדו בזה אל פרעה ובשאר המקומות ולא נתחדש בו כאן דבר ולכן לא עשה כאן שבת המועד כי אם זכרון לבד והותרה בזה השאלה הד'. וזהו עזמו לא נאמר בפסח חקת עולם לדורותיכם לפי שכבר נאמר זה במקום הנזכר כאשר נזהר על הפסח והותרה השאלה הע'. ואמר בן הערבים פסח לה'. אין הכוונה שאז יאכלו את הפסח כי הפסח אינו נאכל אלא בלילה. אבל פירוש טובים י"ל ישחשו את הפסח בין הערבים לשם ה' ותהיה אכילתו בלילה שהוא התחלת היום הע"ו כי אז בלילה ההוא תהיה אכילת הפסח ועל מזות ומוררים יאכלוהו והותרה בזה השאלה הה'. ואמר חמאל שכתב אמר שבת לה' ובפסח פסח לה' וצחג הסוכות חג ה' שבעת ימים תחוגו את חג ה'. והבנה בזה כלו היא להזכיר שלא יעשו חגיגה ומועדיהם לשבתה ולמכסה עתיק ולא לעבודת הכבדים כי הנה לא נשבות שבת מעמל ימי השבות ולא לכבוד כובש שבתהי אלא שבת לה' מפני שהוא שבת וינפש במעשה בראשית. וכן לא יחוגו את חג הפסח להשתענן בימי האביז או מפני שנגנס השמש במול סלה אלא ספה לה'. מפני שפסח על בתי בני ישראל כנגפו את מזרים וכן חג המזות לה' מפני שבחפון הו"אם ממזרים ולא הספיק צאקם להחיות. וכן חג הסוכות לא יעשו להשתענן כרוב הסוכה שיאספו מן השדה ולא להננס השמש במול מאזנים אלא להיוות חג ה' שהולכים במדבר וענין כבודו עליהם ולשנה ולהודות לשמו על אסירת תבואותיהם כי מומנו הכל וזכרהו היא תשעיר. וזה אמר בכלל קדש יהיה לכם שהיו קדושים בנפשותם ובמועדים הם לזכור מעללי ה' ונפלאותיו אשר עשה והודיעתם הקדוש שביום הראשון מחג הפסח יהיה מקרא קדש רואה לומר שיכריזו ויקראו אותו לקדושה וכל מלאכה לא יעשה בו רואה לומר כל מלאכה שהיא שבדה להוציא אוכל נפש וכן זכר היום השביעי כי הנה היום הראשון וזכרון יציאתם ממזרים והיום השביעי וזכרון לקריעת ים סוף. ובאמנעיתם חסד והקרבנות אשה לה' שבעת ימים להניד ששם היות איסור המלאכה לבד ביום הראשון וביום השביעי הנה האשה והקרבן ינהג כל שבעת הימים. והאשה הנזכר כאן במועדים כתבו המפרשים שהם המוספים. ואינו נכון בעיני כי הפרשה הזאת לא באה כי אם לנאר הימים האסורים למלאכה והמקודשים לכבוד הגבוה ואין יאמר בהם והקרבנות אשה לה' אם עדיין לא פירש האשה. ולכן ביהור נכון הוא שאמר בכל אחד מהמועדים והקרבנות אשה על המזידים הנקריבים בכל יום שבת נזה עליהם בסדר אותה תורה. כלומר שם במועדים יהיו נזורים בקרבן החמיר כמו בימי החול כי הוא האשה הנבחר. אבל המוספים לא נאפו עד שנת הארבעים מפני הסבה שאבאר בסדר פנחס צ"ה. ואמנם למה לא אמר צחג המזות שבתון ולא בעלם היום הזה. הוא שבתון נאמר בעלם וראשונה על מנוחה הנפש ושמחתה וזה יצדק במועדים שים מנוחה בהם ולא פרדה הלב בעניני העולם הזה כיום תרועה ויום הכפורים מפני הענין הנראה בהם וכן צחג הסוכות להיוות זמן שמחה וצלחי פרדה הנפש בעבור אסירת התבואות,

להיות כלל שום צמח או יצור החמץ שלך נקרא חג המצות. ומפני שזו
הראשון מהחג הים נקרא העומר שהוא דבר מיוחד ליום ההוא בלבד ואינו כן
בשאר ימי החג. לכן זום יתברך שיקריבו בו על ענין העומר כנס אחד לרמוז
אל העומר שהיה אחד ואל היום הראשון מהחג שהיה אחד. ומפני שהיה
קרנן השעורים גרוע כדי שלא יחסר שבו קרבן ה' נצחו הוא זום שיביאו
עמו שני עשרונים לחם סלת הנא בשאר הקרנות עם הכנשים ושתיהם כל
המנחה היתה אשה לה' לא לבד קמינה ואזכרה אלא המנחה כלל להגיד
שאף שהיה העומר גרוע משעורים הבא עם הכנב הרומז לשרתל שהוא שה
פורה מנחתו טובה ונקיה וכפולה כי בקרבן יבואו לקבל את התורה. גם נוכל
לומר שהיה ההוספת הזה להיותו סימן גרבה בהוספת התבואה ואין הסק
שגם היה ההוספת צמח בלבד וזה ששם הקרבן הזה. והותרה כמה שפירשתי
השאלה ה"ב וה"ג. ואמר ולחם וקלי וכמלך לא תאכלו להגיד שיסיה אכור
לאכול מן השעורים החדשים לא לחם אשוי ולא קלי שהוא קמח של שעורים
שנתיבשו בתנור ולא כמלך שהם השעורים הרכים הנמללים כי דבר מזה אין
ראוי שיאכלו עד הקריבם את קרבן אלהיהם שהוא העומר והכנב ומנחתו
ונכחו. וזוה יתברך שאחרי הבאת עומר התנופה יספרו בני ישראל או ב"ד
מן הימים שבע שבועות שכל שבת תמימה היא שבעת ימים שלמים כי שבת
ימים עשה ה' ונו' וביום השביעי שבת ונמאל שבע שבתות תמימות הן רק שבעה
שבועות ימים שהם מ"ט ימים ומחרתו יום חמישים שהוא יום שני לחדש
השלישי. וזכר שתייה התחלת הכפירה ממחרת השבת מיום הביאת את העומר
שהנה נקרא שבת כלן שש שבת כמו השמיטה כי כל שנה שביעית תהיה
שבת לזכרון היום השביעי שהוא שבת בראשית ולכן אמר כלן ממחרת השבת
שלהיותו התחלת שבעת ימי החג נקרא שבת ועל שמו אמר שבע שבתות.
ואמר ממחרת השבת השביעית. ואמר הספרו חמשים יום, ואין הכונה שספרו
גם כן יום החמשים. אבל פירוש הכתוב כך הוא עד ממחרת השבת
השביעית תספרו שהם מ"ט ימים. וחז"ל אמרו חמשים יום. והקרבנות-מנחה
חדשה לה' רואה לומר שזיום החמשים יביאו קרבן חדש כלומר מחדש על התמיד
הנהוג. ולזה בא צמלת תספרו פרחא שמנדיל בינו ובין חמשים יום. והותרה
זוה השאלה ה"ד. ואמנם אמר ממושבתיכם חזילו לחם תנופה חטים. אינו
למשש שלא יביאו אותו מחוץ לארץ כדברי המפרשים אבל ענינו שהטמור
היה הכבדים מראשית קציר השעורים שהיה בא זיום הראשון מחג הפסח כדי
שבע ארץ ישראל שהיו התבואות ממהרות לבא, ולפי שישאל בלאתם ממזרים
היו כבהמות מבלי תורה ודעת כמו שזכרתי לזה יתברך שיקריבו לו עומר
השעורים ובחג השבועות שקבלו את התורה ונעשו כעלי שכל ומביני מדע
זה שיקריבו מנחה חדשה כמו שהיה בהם אז רוח חדשה ובהמנחה תהיה שני
הלחם מאכל בני אדם החכמים והנבונים ולכן היתה הכפירה מחג הפסח עד חג
השבועות לאמר מתי יבא יום ה' לדבר עמנו כי האדם כשיכסיף דבר מאד
ויקוה ביאתו יספור הימים עד בואו. והנה המנחה חדשה הבה נחג השבועות
היתה בכורים לה' מן החטים כי מכל הפירות לזה יתברך שביאו בכורים לפניו
ושלחו הכבדים ההם באים כמה כמו שמנהג בשר ודם להביא הפירות והתבואות
ההם לפני מלך או שר. והנה השעורה נאכלת כמות שהיא לבהמות ולכן
הכבדים מנחה שהוא העומר היו מביאים למקדש מן השדה כמות שהיא.
והפירות הנאכלים כמות שהם באים מן השדה כן היו באים בכבדים. אבל
החטים שאין להילחם כמות שהם כי אם אחרי העמילה והכוש והאפיה לזה
יתברך שזארוהו עד ואופן שיאכלו החטים תבא המנחה חדשה לפניו רואה לומר
תלחם אפיו כמו שיאכלו אותו בני אדם ומפני זה הכבדים מהפירות היו נבדלים
מהשדה ובאמרם ו"ל (דברים כ"ו) רואה תלחם בכבדים כורך עליה נמי ואמר
הרי זו לכבדים וכן העומר בכורים השעורים היה בא מן השדה לכן הולך
לומר שבכורים קציר חטים לא יהיה כן כי לא יבדלו מן השדה אבל ממושבתיכם
יביאו לא חטים כמו שגולדו כי אם לחם תנופה ויהיו שני הלחם גדולים ויפיה
משני עשרונים ושניהם מקמח כולת ולכן לזה שיהיו חמץ לפי שככה יאכלו
בני ישראל את לחמם ולהיותם בכורים היו באים בדרך אכילהם וז"ל בדרך
הכבה בכורים לה' רואה לומר ששתי הלחם הנזכרים היו בכורים קציר חטים
שהיו מביאים לפני ה' כמו שזני אדם אוכלים את החטים. וזוה שממלכים
והשרים לא על הלחם לבדו ישומו שלחם כי אם על מויני בשר הנצחרים
שבמינים, כן מפני הדמוי לזה שיקריבו על הלחם שבעת כנבים תמימים ופר כן
בקר ואילו ומנחתם ונכסיהם וכל זה לכבוד השלחן אלהי בבשר ובחלב ממינים
שונים בשמן ובזין ולכן אמר והקרבנים על הלחם מנחה חדשה לה' שענינו
שיקריבו בעבור מנחת הלחם שהוא קציר חטים המנחה החדשה היתה לה'
לשבת ולהודות לשמו על אשר לא נפסדה תבואת החטה. והם התבאר בכת
קרנן עומר השעורים וסנת קרבן שתי הלחם וענין הכפירה ולמה אמר ממושבתיכם
חזילו לחם תנופה ולמה לזה שיהיו שתי הלחם חמץ והותרו בזה השאלה ה"ו
וה"ז. ויש מי שאמר שהעומר הנקרא ביום הראשון מהפסח היו הכהנים מביאים
אותו בלילה שבעה שבועות עד שהיה נעמן וממנו היו עושים כולת וסתי הלחם
והיה המנחה חדשה שיביאו בחג השבועות. ואינו נכון בעיני. כי הכהנים
היו אוכלים העומר אם בלחם ואם קלי. ואמנם עשם קרבן השבועות נראה לי
שהיו שבעה כנבים כנגד שבע שבתות תמימות הספרו והיה פר אחד כנגד יום
החמשים שהוא היה היום המקודש שבו נצחה התורה ושעיר התקטף היה
מפני שומאם המקדש והכנים כדי שיאכלו הכהנים וישמחו גם בעבליים עמהם.
ואמר וקראתם שבעה ימים היום הזה מקרא קדש להגיד שכל בנה ושנה חקת עולם
בכל מושבות כה לדורותיכם באיזה ארץ שיהיו ואף בגולה יקדשו זה היום בעצמו
כי אין ענינו חג הפסח שהוא בלבד זכרון יציאת מצרים כי זה היום מחג

השבועות מפני שזמנו יהיה מקרא קדש בכל שנה ושנה מפני שבזיר קציר חטים
ולכן נאמר שבעה היום הזה, והנה לא נחנה תורה ששם לחג הזה שיהיה זכר
ליום מחג הורה לפי שלא הוקבע החג לזכרון מתן התורה, כי התורה
האלהית אשר היתה בידינו והנבואה אשר היא בידינו עדי' על עמם ואין לירך
לקדש יום לזכור אותה. אבל היום עשם חג השבועות להיותו התחלת קציר
חטים, כי כמו שהיה חג הסוכות לתכנית אכילת התבואות כך היה חג
השבועות בתחלת אכילתם כי ראה יתברך שבתחלת האסף התבואות שהם
מזון האדם שהראשונה מהן היא החטה שחגן השבועות היו מתחילים לקצור
יעשו חג להודות לנותן לחם לכל בשר ובתכלית התבואות יעשו חג אחד, ואין
הסק שזיום חג השבועות ניתנה התורה אבל לא נעשוה החג על זכירתה
וכן המלא זיום התרועה שנאמר זה היום תחלת מעשיך זכרון ליום ראשון עכ"ל
לא נאמר. ש"ל לזה יתברך לעשות יום תרועה זכרון לזכירת שולל אלא
להיותו יום הדין. כן הוא בחג השבועות שהוא זמן מתן התורה אבל נא
נאסוה החג לזכרון זה כי אם להיותו תחלת קציר החטים, וכן נאמר בסדר
משפטים וחג הקציר בכורי מעשיך אשר תורע בשדה וחג האסיף בלאת השנה
באספך את מעשיך מן השדה ובסדר כי תבא אומר חג השבועות תעשה לך
בכורי קציר חטים וחג האסיף הקופת השנה. ובסדר פתחם נאמר וזיום
הכבדים בקריבכם מנחה חדשה לה' בשבועותיכם. ובסדר ראה אנכי
נאמר שבעה שבועות תספר לך מהחל חרמש בקמה תחל לספור שבעה שבועות
ועשית חג שבועות. הנך רואה שלא נקרא זה החג אלא על שם השבועות
ולא נאסוה כי אם מפני הכבדים לא לזכרון מתן תורה ולזה נאמר בחג
השבועות שבעה היום הזה כי מפני שזמנו לא אחריו חג להיותו בכורי קציר
חטים נעשוה לא מפני מה שהיה ממנו תורה ומפני זה זכר בחג השבועות
אשר יקריבו את שתי הלחם, כי ענין האיס' שזכר בכל אחד מהמועדים כבר
ביארתי שלא נאמר אלא על התמידים שכבר לזה יתברך על מה שעבר והותרו
בזה שפירשתי בזה ג' שאלות ו"ל י"ל י"ע, ולפי שהיה זה החג מורה על
התחלת קציר חטים כמו שביארתי לכן נותנה תורה מיד על תכליתו בלאמר
ובקרבכם את קציר ארצכם. רואה לומר כשם שהיה התחלת הקציר לבד
בחג השבועות כך יהיה תכליתו גם כן בשבועות בעיצת הפירה והלחם לשניים
גם כיון בזה שלא יאמר אדם שכיון שהוא בא מן השדה לחם ובכורים לא יבוא
ממנו עוד פאה ושכח לכן תביאיו במקום הזה עליו והותרה בזה השאלה
השברים. ואמנם למה לא אמר בחג השבועות שבתון ולא עזרת כבתו
מבוארת ממה שביארתי כי לפי שהיה חג השבועות יום אחד לבד לא היה
ראוי לומר בו עזרת כי הוא שם נאמר על היום השביעי מהחג אם לשיטה
בירושלם ואם להיות נעדר בו גם כן איבור החמץ וחג המצות כשאר ימי החג.
ואמנם שבתון לא נאמר כי אם בימים שבתו בהם היבדדים מנחת הלחם
והסקת ערדתו ומחשבותיו כמו שהוא בחג הסוכות מפני שכבר אספו כל
תבואותיהם. אבל בחג השבועות שהיה לבס ערוד על תבואותיהם שהם עדין
שעדה לא אמר בו שבתון כמו שאלוהי בחג הסוכות כי לזאת הסבה גם כן לא
נאמר בחג הפסח כמו שביארתי. ולזה חג השבועות מחובר בעומר לכן לא
בא עליו דבור בפני עצמו והסמך לדבור שנאמר בעומר להדבקם יחד וזה
הותרו השאלות ה"א וה"ב וה"ג וה"ד :

בו ויברך ה' אל משה לאמר בחדש השביעי ונו' עד דבר אל בני ישראל
לאמר בחמשה עשר יום לחדש השביעי חג הסוכות. ויש בפרשיות
אלו שאלות. ראשונה אשר על השאלות הנפולות שבעה הדורות רואה לומר
בענין יום תרועה שאלו"ל (ר"ה דף ח') שהוא יום הדין ובענין יום הכפורים
שאלו שבו נחתם הדין ההוא ואתה כך אשר על השאלות הנפולות בשבועות
פרשתי אלו: השאלה הא' נותנה על יום תרועה וקבלו רז"ל שבעה לר"ה
ושמוה לדין עמים. ובפרק (דף ט"ו) דר"ה אומרים הכל נדונין ב"ה וגזר דין
שלוש נחתם ביום הכפורים. וראוי לשאול אם כן למה הנבילו יום מיוחד
למשפטי השם ודיניו בעולם הזה ויום מיוחד לשבועת תשובה ולכפרת עונות כי
הנה הנבלת הדין ביום זולת יום חסול בשופט שלא יוכל לשפוט את העם בכל
עת וידעתו הלוי בזמן ולקוחה מדברי בעלי דינים וחקירת העדים. ולפי שלא
יכל השופט לשפוט זה בתמידות כי נבול יבול יסתר להנבלת זמן ידוע לשבת
על כסא דין אבל השופט כל הארץ יתברך לפניו נגלו כל תעלומות איון הסק
שהוא ישפוט תכל בלדק בכל יום ובכל רגע ואינו לירך לחקירת עדים ולא לשמוע
עצנות הבעלי דינים כי שניו על כל דרכי אש הוא העד הוא הדיין ומה יהיה
ענין הדין הזה הנעשה ב"ה ונתת ביו"ל. ומפני זה כתב הרב שתרצה
בפירוש המשנה שכל על זה הדין, וז"ל והנהיגה מזה המאמר מבוחר כמו שתרצה
אבל הנסתר ענינו קשה מאד בלי הסק ע"כ, וכן כפרת השונות לשבוע ביום
מיוחד איון יונגל ביום ובחדש מיוחד כי כל הזמנים שיום בזה ר"ל שכל יום
שהחושא ישוב אל ה' בכל לבבו ובכל נסאו וישבו וירחמנו ונסלח לו כי לא
יחסון צמות המת כי אם בשבוע מדרכיו וחייה וכמו שהעידה התורה כמו שאמר
כי מי נוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו כה' אלהיו בכל קראיו אליו,
וגם אין הדבר תלוי בעבודת בית המקדש כי גם על הבלות אמר ובקפתם משם
את ה' אלהיך ומנחת כי תדרשנו בכל לבבך וכל נפשך. ובאו ספוקים רבים
לאמת זה. ובדינו יתברך אם בשכר ואם בעונתם הם המיידים בכל יום וכמו
שאמר (תהלים ו') י"ב כי אלהים שופט ידקו ואל יזעם בכל יום. ולכן ארז"ל
(שם) בפרק הנזכר מראה השנה שרבי מאיר ורבי יהודה אמרו שאלה נדון
ב"ה וגזר דין שלו נחתם ביום הכפורים, ואמרו על זה רבי יוסי ורבי
נתן אדם נדון בכל יום ובכל שעה שנאמר ותפקדנו לבקרים ולרעעים תבחננו,
ואם לא היה הדבר כן יהיה דין אדם מוגבל ב"ה ותמימותו ביום הכפורים
לא

לא היה אם כן שבר ועושה כל ימות שנה ויהא הפך מה שחשדנו בלוי כי הנה עובדי ה' והמרגלים ~~השחשלו~~ נחתם ענשם ביום הכסורים ומה הוא שלא נהלה דינם עד ראש השנה ולא נחתם ענשם ביום הכסורים ומה הוא אם כן דין יום תרועה וכליתה יום כפורים: השאלה הב' מה ענין החימה של יו"כ אם להיות הגזרה שניהנה בר"ה לשעל מציאות בחת השבר והעושה שגזר בר"ה ללדיקים ולרשעים באתו דין זה בלתי אפשר כי אין כל הרשעים הגדולים למיתה בר"ה מתים ביו"כ ולא כל הגדולים לחיים וטובות בר"ה יקבלו הטובות והחיים בהם ביו"כ, ואם אמרנו שזיתה החזימה היא חרות הגזרה ופסוק דין יתחייב אם כן שיהיה דין ראש השנה לבטלה כי אין ענינו וזאת זה כיון שאין באתו דין של ר"ה כמיטת עונות ולא הכדחת עדים והוא יום הדין באמת ואין ספק שמראה השנה עד יו"כ לא תתחדש בשופע השלי ידעיה שלא היתה לו, גם שאם היה משפט האדם מיוחד בר"ה וחימתו ביו"כ יתחייב כמו שאמרתי שמי שחשף בחדש מרחשון עד"מ יאריך לו הצי"ת עד ר"ה הבא אחריו כי קודם זה אינו יום דין והוא דבר זר וקשה להאמינו שהנה קרה וידתו מיד כשחשאו נענשו לאלתר ולא נהלה ענינם עד ר"ה ולא עד יו"כ: השאלה הג' איך אמרו שדין ר"ה הוא כולל לכל בני אדם גדולים באתו יום בשנה. כי הנה האומה הישראלית הם חלק הבס והיא מיוחדת להנהגות והסגנות העליונה ולא להנהגות הגרמיות השמימיות וכמו שאמר וכן חשב ענין השמים וליהא ונת' בהמשך ואת היות ונ' אשר חלק ה' אליהם אינם לכל השמים חתם כל השמים ונ' והאדם לקח ה'. ואם שבר האומה הישראלית בלבד ועשה הוא כפי התורה ומעשה המלות מפאת ההשגחה האלחית. איך יהיה שדין שנה זה וביתר האומות בר"ה: השאלה הד' מה היה דין ר"ה הכנה ליו"כ שמי שנשפט בר"ה נחתם ביו"כ כמו שאמרנו במשנה איך היה דין ר"ה כולל לישראל ולכל בני אדם לגויים וכפרת יו"כ מיוחדת לישראל לבד לא לאומות כמו שאמר כי ביום הזה יכפר עליכם לטעם ארצכם ונ' ויהיה זאת לכם לחקת עולם לכפר על בני ישראל אחת בשנה כי הנה החזימה ראויה שתהיה מיוחדת למשפט ואם היה המשפט בר"ה כללי לכל בני העולם בזהכר חתימתו ביו"כ שהיה ג"כ כולל לכל הנה האנוש בזהכר בין שני דברים אם שנאמר שאין משפט ר"ה כולל לכל האומות והוא הפך מה שקבלו (ר"ה) שם חז"ל כמו שאמרנו בגמרא כי חק לישראל אין לי אלא לישראל לאומות העולם מניין שנאמר משפט לאלי יעקב. והביאו על זה היוצר יחד גנם המנין אל כל מעשיהם. או שנאמר שיהיה כפרת יו"כ לא לבד לבני ישראל אלא גם לכל האומות והוא הפך מה שציארה התורה וגם שדין ר"ה יורו הכסובים בתחורות על האומה הנבחרת כי הוא אומר בפירוש יום תרועה יהיה לכם מורה עלישראל בלבד הוא לא לשאר האומות. וכמו שאמר המשורר (תהלים קמ"ו) מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל לא עשה כן לכל גוי ונ' ומה הוא אם כן הדין הזה הכולל לכל בני אדם: השאלה הה' הנה בפרק קמא דר"ה אמר ר' כרספאזי אמר רבי יוחנן שלשה ספרים נפתחים בר"ה אחד של לדיקים גמורים ואחד של בינונים ואחד של רשעים גמורים לדיקים גמורים נכתבים ונחתמים לאלתר לחיים ועל רשעים גמורים נכתבים ונחתמים לאלתר למיתה. בינונים תלוים ועומדים עד יו"כ וכו' נכתבים לחיים לא וכו' נכתבים למיתה, ופירש"י הבינונים הם שמחלים זכויות ומחלים עונות וכן הוא דעת כל שאר המפרשים, ויהי"ב מזה כי עין יו"כ מועיל אלא לבינונים כי הדיקים גמורים והרשעים גמורים כבר נכתבו ונחתמו אלה לחיי עולם ואם לתרפות ולדראון עולם. והבינונים בהם אין ספק שיקסע מציאותם כי על המעט חרוב גדול ימצא אדם בכל הארץ טיביו עונותיו שקולים כנגד זכותיו מבלי תוספת ולא חסרון כלל ויהיה ח"כ לבטלה יו"כ או יהיה לבד לאחד משני אונים ממעטת שימצאו בשנים שנה מן השנים וזה בחלק מה שהארה התורה שבי"כ שהיה הסליחה הגמורה לכהנים ולכל ישראל לא לבד לבינונים וגם הוא הפך מה שאמרנו האדם גדון בר"ה ולא נחתם דיוט עד יו"כ כי המאמר הזה כולל ללדיקים ולרשעים ולבינונים: השאלה הו' למה ביום תרועה וביום הכפורים אמר הכתוב לבון שבתון ומקרא קדש ומאמר כל מלאכת עבודה לא תעשו כי הנה יראה שהם ג' לשונות מורים שלשה ענין אחד והוא איסור המלאכה. והרמב"ן הביא למאמר שבתון מאמר תורת כהנים וכפי מה שהוא פירש עליו יהיה שבתון בשיבתו מדבריהם שהם אסורים מדרבנן אע"פ שאין אסורם מן התורה ופעל האיסור מן התורה אמר הכתוב כל מלאכת עבודה לא תעשו ועל שאר המלאכות שהם מדבריהם ז"ל אמר יהיה לכם שבתון שבת שבתין יהיה לכם. ואמנם מקרא קדש פירש שיהיה היום מקודש אולם לבדו בנסבות נקיים ומאכל טוב ויתר הדברים. והוא בלתי נכון כי אין תועה התורה על זה על מה שאינו ממונ והוא מדבריהם שגשבו אחרי התורה שהם רבות ואם היה עליהם צוה התורה גם כן הרי הם אם כן מן התורה ואינם מדבריהם. ויקשה גם כן שראשונה צוה התורה על איסור המלאכה והשניות שהוא מדבריהם ובאחרונה על איסור המלאכה שהוא מן התורה. והראב"ע לא ביהר ענין השבתון אלא צוה הכתוב ביו"כ שבת שבתון פירש בסדר אחרי מות סביא שביחה לגוף ולנפש יחד, וכנת עוד שם מפרשים שהוא שביחת השביחה, וגם זה אינו נכון כי אם היתה השביחה ענינה שלא יעשה מלאכה איך יצדק זה על הנפש כי הנוף הוא השוה מלאכה והוא יאסר ממנה אבל הנפש אין לה על המורכב מגוף וגם שאליו יאסור נאסרו בזמן מן הזמנים. ואם אמר זה על המורכב מגוף והוא אחד האדם המלאכה הנה על זה שביחה אחת היה די כי הפועל הוא אחד שהוא האדם והשבות אחד וכן ברוב המקומות נאמר שבתון בלבד ולמה אם כן כפל הכתוב לטון כביחה בשבת שבתון. והדעת האחר בזכר הראב"ע שענין שבת שבתון

וידבר ה' אל משה בחדש השביעי עד חג הסוכות . כבר ביארתי בסדר
אל פרעה בפרשת החדש ט"ח תשרי הוא ר"ה והתחלתה באמת כפי
מצע המליאות בזהו ובספדר וכפי תנועת השמש והירח וגלגל המזלות . והנה
התחלת כל דבר תשעה הוראה על עיני הדבר ההוא כלו כפי המצב השמימי
באותה התחלה כי כמו שמצב השמים ברגע מולד האדם יורה על כל עיני
חיייו ככה המצב השמימי בעת ר"ה והתחלתה יורה על כל מקרי אותה שנה
אלם צדק המקרים . הכללים בעולם שובע ורעב צריאות וחולי מות וחייה . שם
מלחמה ועת שנים ודומים מהדברים הכללים . ואם בערך כל מחוז ומנובל
העולם ומחוזיו כפי ערך מולו וזלישו אל תמונת השנה וכפי מצב השמים
בעת אותה מולד המיוחד באותו מחוז . ואם בערך יותר פרטי מיוחד אל
כל איש ואיש כפי יחס תמונת מולדתו אל תמונת השנה זה ימות וזה יחיה זה
ידיח זה יפסיד ודומים מן המקרים . ולביות ראש חדש תשרי הוא התחלת
השנה שחורה ותחי' באמת מקרי השנה כלם לכן נאמר שהוא יום דין והמשפט
כי הוא מורה מה שיהיה והזמרה הגזורה מן השמים . על מקרי העולם באותה
שנה משום ער רע אף לעולם בכללו ואם למדינה ומדינה ועם בכל מחוז
ולכל איש ואיש ולכן תקנו בחפזת יום חרושה לזכור שלש מיני המשפט
האלה כי כנגד משפט העולם בכללו תקנו לומר אתה זוכר מעשה עולם וטוקד

כל יורדי קדם, ולענין כל מחו ומחו חקנו ועל המדינות זו ואמר איזו לרעב ואיזו לשובע. ועל המשפט פרטי חקנו לומר זכריותו בו יפקדו להזכירם לחיים ולמות מי לא נפקד כהיום הזה מעשה איש ופקודתו ופליטות מאעדי נבר. והנה דין הזה אינו כפי ההשגחה הפרטית המיוחדת ממנו יחברך לאהבינו ולשומרי מצותיו אבל הוא כפי ההשגחה הכוללת המסודרת מהגרמים השמימיים אשר הוא כוללה לנבראים כלם. ועל הדין והמשפט הזה אמרו (ר"ה דף ה') במשנה כל באי עולם עובדים לפניו כבני מרון שנאמר היוצר יחד לבם, והשם רבי יוחנן כדי לבאר שלא היה הדין כפי ההשגחה על כל האומה פירוט על זה המאמר וכלם נסקרים בסקירה אחת שהיא בסקירה אחת המבט השמימי שהיה בעת מולד תשרי שהוא סקירה בחדונה אחת יתחייבו ממנה כל עניני בני העולם. וחלוק זה מזה הוא כפי ערך מולד בעת מולדתם וכפי חלוק המחצות. וכבר יורה על אמתת כל מה שאמרתי מה שאמרתי קדמוני התכוננים שצמח מאזנים בתחלתו יעלה נורת אדם כעסן ובידו הימנית מאזנים ובידו השמאלית ספרים כחובים פתוחים. וזה מורה שפלט ומאזני משפט לה' בלוחו יום ושקול ישקול כעסו והוותו של עולם במאזנים יבאו יחד לתת לכל דבר חקו בלוחה שיהיה אם טוב ואם רע, והספרים מורים על הגזרות החרות והגזרות בלוחו יום וכמו שאמר שלש פסוקים נפתחים ב"ה. ולפי שההוראות האלה כלם הם כפי תכונת השמים ומאזני בנע מולד ר"ח תשרי להיותו ר"ה עם היות שיצאו לפועל בשאר זמני השנה לכן נקרא זה היום יום הדין בהשלטת לכל השנה. ואמר רבי יהודה צמחא הכל נדונים ב"ה וגזר דין שלשם של כל אחד מהם נחתם בזמנו. בפסח על התבואות בעצרת על פירות האילן נחתם על המים. ואדם נדון ב"ה וגזר דין שלו נחתם ביום"כ, שביאר בזה שלא היה כוונת המשנה במאמר צד' פקדים השולט נדון שכל פרק ופרק יהיה יום הדין לאותו דבר כמו שחשבו התכוננים בארבע תקופות השנה שהיתה לכל אחת מהם משפט והוראה מוחלטת על אותה תקופה אינו כן. כי הנה להיות התל' השנה אחת יתחייב שהיה דין אחד לכל השנה ולכל הדברים בהשלטת עם היות שיצא כל דבר לפעל בזמנו והיו ענין הדין של ר"ה הכולל לכל המין האנושי והוא דבר טבעי במציאות כפי פעלת העולם השמימי ועולם הסויה וההפסד:

האמת יש עוד בזה היום ענין נוסף והוא מיוחד אל האומה הישראלית בלבד וענינו שאין הנהגת הגרמי' השמימיים על האומה הישראלית כאמרו אשר חלק ה' אליהם אותם וגו' והשמים מורכבים מנוף וגשם שמשם הוא הנבדל המניע והיה הגרם השמימי מלך מלכו המשתנה תמיד בהתנועתו מורה על עניני בני אדם ונותן אליהם הכח וההכנה. וגשם אותם הגרם השמימי מניעו ויציא אל הפועל כל מה שהורה עליו מלבד נדמו כי הגשם השמימי יפסיק על הגשם האנושי. וגשם על נפשו והמורכב יחד על המורכב ולפי שפעל נפש כל דבר מיוחד ומיוחד ומורכב לכל חמרו וגופו. לכן היה שכל מה שיוצא הגרמים השמימיים בעלמא יציאו אותו לפעל נפשותיהם שהם השרים העליונים והתקיים בהכרח הוראתם בלתי פחות ויותר. אבל באומת ישראל אין הדבר כן כי עם היות הכח וההכנה ובכלל הוראת המקרים בלתי עליהם מכאן נופות השמים הנה לא יושפע פעולות אותן ההכנות ויציאתם למציאות לא מהגרמים השמימיים ההם ולא מנפשותיהם שרי מעלה אלא מהשם יתברך שנת הסבות כלם בלבד. ועל זה נאמר על הכוכבים אשר חלק ה' אליהם אותם לכל העמים תחת כל השמים ואחשם לקח ה'. עד שבעבור זה נחתינו ישראל לבדם בתורה ובמצות והאסרה עליהם עבודת השמים וכל נכבד בלתי לה' לבדו. ונתיחדו מקריהם ועניניהם משום עד רע אל ההשגחה האלהית. והיא תבטל פעמים רבות ההוראה השמימית בכללה. כי הנה בהיות ישראל עושים רצונו של מקום ההוראות השמימיות המורות עליהם רעות יבטלם יתברך בהשגחתו לגמרי או יעתיקם מנושא אל נושא כמו שאמר וכל מדוה מלרים הרעים אשר ידעת לא ישימם כך ונתנם בכל שונאך ובהיות ישראל רעים ותפלים אע"פ שהשמים יורו עליהם סובות לא יזכו בהם כי יבטלם רוכב שמים יתברך וכמו שביארתי כל זה בשרשי וראיותיו על נכון בסוף ספר מעייני הישועה אשר עשיתי בפי' ספר דניאל. והנה בהיות ר"ח תשרי הוא יום ר"ה ויום הדין לכל באי עולם להורות המבט השמימי כל אשר יקרה להם כל השנה. לכן צונו השם ליזכר את ישראל הודיע ונלה את אונם שהיום ההוא הוא יום הוראה רבה וזכריות בו יפקדו לחיים ולמות ויו אדם לעמוד על נפשו להשתדל להגלל ולהמלט מהסכנות השמימיות הדין ובי' אין דרך לזה אלא שיצאו לקראת האלהים ולהתחנן לפניו ולדבקה בו לנפש ממנו שלא יעזבם להוראות המערכות השמימיות אבל כפסח כפיו יתחירם כיון שהם עם מרעיתו וחבל נחלתו, וזה ענין מלות יום תרועה שהוא שיתקפו ויריעו בשופר המורה על הדלור והסחרות כאלו הם בני חורין מההוראות השמימיות ושלכן הוא אלהיו ואין עוד אחר לפי שהיה זו רפואה בטוחה להמלט ממצות המערכות שלמד השם לעמו וחסידיו לכן אמר יום תרועה יהיה לכם רוצה לומר שהסדר הזה מיוחד לאומה אחת עם היות דין ראש השנה כולל לכל בני אדם הנה תרופת התרועה והתשובה להגלל מהדין ההוא השמימי נתיחדה לישראל וכמו שאמר (תהלים קמ"ט ט') מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל לא טעה כן לכל גוי. והנה היתה תקיעת השופר תרופה אמתית בזה משפט בחינות. הא' שחורה על דלור והפסיות באלו הם אומרים אין אנוחנו חוששים להוראות השמימיות כי בני חורים אנו ועל זה התכלית היה שופר היוכל וכמו שאמר והעברת שופר תרועה וקראתם דלור בצרף לכל יושבים, הבחינה הב' לפי שתקיעת שופר מורה על המלכת מלך וכמו שנאמר במשיחת שלמה ויתקש בשופר ויאמרו

יחי המלך שלמה באלו זיוס הזה בתקיעת השופר יאמרו ה' מלכנו סוף יושענו הושיע המלך. וענין הממלכה הוא היתחדם להנהגתו והשגחתו. ועל זה אמרו צמחא (ר"ה דף ט"ז) שאמר הקב"ה לישראל אמרו לפני ב"ה מלכיות וזכרונות וסופרות. מלכיות כדי שחמילוכיו עליכם. וזכרונות כדי שיזכרו יזכרוכם לפני לשוב וזכה בשופר ואין זכרונות וסופרות אלא שיחפלו לפני שיזכרו מהרעות שורו המערכות השמימיות ביכולת ההשגחה העליונה הפרטית המוללת עליהם. והבחינה הג' היא להתעוררות התשובה והכנה היצר הרע כדי שהשם ירחם עליהם ויזילם מהזק ההוראות השמימיות באלו היה השופר מתרע ציצר לב האדם לומר שופר שמעת תרועה מלחמה עליונה עמידה לגל עלינו על כן פחדו ציצור חפאים. ובמאמר הנביא (עמוס כ"ו) אם יתקע שופר בעיר ועם לא יתחדו, והיא אם כן השופר כרוז קורא בחיל לכו ונשובה אל ה'. וכבר שער חז"ל גם בטעם הזה באמרם (שם) אחר רבי יחזק למה חוקקים ב"ה כשהם יושבים וחוזרים וחוקקים כשהם עומדים כדי לערנב את השטן. וכבר ידעת שהוא השטן הוא יצר הרע. הבחינה הד' היא לזכר עקדת יחזק כדי שזכותו תעמוד לנו בעת הדין הזה להגלל ממנו גם בזכות עקדתו נתיחדו ציוו להשגחת השם הפרטים וכמו שאמר ה' יראה אשר יאמר היום. וכבר העירו צמחא בטעם הזה אמר ר' אבהו למה חוקקים בשופר של איל אמר הקדוש ברוך הוא חקנו לפני בשופר של איל כדי שאזכור לכם עקדת יחזק ומעלה אני עליכם באלו עקדתם עמכם לפני, הבחינה ה' היא כדי לזכור להם יום מתן תורה שהיה שם קול שופר חזק מאד באותו מעמד נתיחדו להנהגתו יתברך ונעשו חפשים ונקיים מהוראות השמימיות כמו שאמר והייתם לי סגלה מכל העמים ואחש תביו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש. והבחינה ו' היא לזכור קבוץ נליות בזמן העמיד לגל שאז יהיה ה' למלך על כל הארץ כפי השגחתו הפרטית ובמאמר הנביא (ישעיה ה' כ"ז) והיה ציוס ההוא יתקע בשופר גדול וצאו האזובים מארץ אשור וגו'. ואמר ו' אלהים בשופר יתקע ולכן במוקף אנו זוכרים הטעם הזה. הבחינה ז' היא לזכרון תחיות המתים שהיה פליאה לעומה למעלה מהמקור המבודד מהתנועות השמימיות כי אם בדרגתו יתברך הפסוק כנריא הרשונה והיא פליאה העתידה להיות באחרית הימים ועליהם אמר הנביא כל יושבי חבל וסוכני ארץ כנשא נב הרים תרלו וכחוק שופר השמנו. כי הנה באמרו כל יושבי חבל כיון אל החיים יושבי האדמה אשר יהיו בזמן התחיה וסוכני ארץ רמוז אל המתים ישני אדמת עפר כי כן אמר הנביא אל המתים הקיצו ורגנו שוכני עפר באלו ואלו כנשא נב הרים יראו והוא נב התחיה וכחוק שופר ישמעו שהמתים יראו וישמעו וישניו בשושים אותה הפליאה. הרי לך בזה שבעה פעמים יקריע לתקיעת שופר אשר בכלם כיון יתברך צמחא וזכרון תרועה יהיה לכם. ואין להשקות ממה שכתוב במקום אחד יום תרועה ובמקום אחר זכרון תרועה כי הנה נקרא היום יום תרועה לזכר התרועה הנעשית בו. והתרועה שזכר הכתוב בזה היום היא תרועת השופר לא כלדבר הקראים הטועים שהתרועה שזכר הכתוב הוא הלל וצבא לשם כמו וכל העם דרעו תרועה גדולה צהל. כי לא נמצא תקיעה ותרועה בימי המועדים כי אם בחצוצרות של כסף ולא בקרן היוכל כנכר וציוס שמחמם ומועדיים וזה טעות מבוחר כי הנה מה שאמר הכתוב וכל העם הריעו מיד ביאר הכתוב שהיה הלל ושזכר באמרו תרועה גדולה צהל. אבל כאן בפרשה שלא נזכר הלל וצבא אין ראוי לבאר כן יום תרועה יהיה לכם כי הנה השבח הלל בכל המועדים היה, ולמה אמר על זה בייחוד יום תרועה על שכן שמינו פסוקים אחרים מצארים זה שנאמר חקנו בחדש שופר כנשא ליום חגנו. ואמנם בפסוק וציוס שמחמם ובמועדיים ובראשי חדשים אמר הכתוב ותקעתם בחצוצרות להבדילו מתקיעת השופר ולא היה נכלל בזה ענין יום תרועה כי תרועת החצוצרות היתה אחרת נעשית בכל המועדים ובראשי חדשים בעת הקרבת הקרבנות כמו שאמר על טולותיכם ועל זבחי שלמיכם. אמנם תקיעת שופר ציוס התרועה היה מלבד זה. לפי שהכתוב פעמים יקראת תרועה ופעמים תקיעה. וכן אמרו רז"ל (ר"ה ל"ד) לא ידעינן מאי ניהו חיי גנוחי גנה ואי יולוי יליל הללך עבדינן תקיעה ותרועה ושלשה שברים. הנה התבאר מזה כלו שיש בענין ר"ה שני משפטים. האחד הוא כולל לכל בני אדם וגם לכל עניני העולם השפל והוא הוראת המבט השמימי המורה על השנה בלש משום עד רע והוא משפט העולם בסדרו הטבעי. והשני הוא בערך ישראל שבזכות התורה והמצוות והישרת המעשים ותרועת היום ובכלל בהפדרת נפשו מהענין הגופני ומהנהגת הגלגלים והדבק נשמתם באלהי הרוחות ויציאם האל יתברך מההוראות השמימיות ובהשגחתו הפרטית לא יעזוב את חסידיו לעולם נשמרו לכן היה היום הזה יום הדין צפרת לישראל בשקול עוונותיהם וזכויותיהם שבהיותם זכאין תדבק אליהם ההשגחה העליונה וישתנה מולם לעז ובהיותם רשעים ישתיר פניו מהם והיו לאכול. וזהו ענין הספרים הנפתחים ב"ה שם צריך האומה ואנשים כי לא דבר ר' יוחנן אלא ממה שיעיר לדין ישראל. ולכן דרשו חז"ל (ר"ה דף ה') כי חק לישראל אין לי אלא לישראל אומות ישראל מנין תלמוד לומר משפט לאלהי יעקב. כי הנה היתחדה ישראל להנהגתו והשגחתו קרא בשם חק מפני שהוא נורת מלך ולמעלה מן המנהג הסבבי. אמנם ענין האומות ודינם שהוא. כפי הסדר השמימי קרא משפט כי הוא משפטי העולם וטבעו. הנה הראים שהביאו חז"ל על ר"ה מפסוק (תהלים ל"ד) היוצר יחד לבם המנין אל כל מעשיהם מסכים למה שביארתי. כי אחרי שזכר זה הדין הכולל ההוא ושלא ימלט ממנו אדם לא בהשדלות ולא באומץ לז כמו שאמרו אין המלך נושא ברוב חיל וגו'. שקר בסום לחשונה וגו'. שהכל כפי הוראת המערכת והדין ההוא אמר אחריו הנה עין ה' אל יראיו למיחלים

האמת יש עוד בזה היום ענין נוסף והוא מיוחד אל האומה הישראלית בלבד וענינו שאין הנהגת הגרמי' השמימיים על האומה הישראלית כאמרו אשר חלק ה' אליהם אותם וגו' והשמים מורכבים מנוף וגשם שמשם הוא הנבדל המניע והיה הגרם השמימי מלך מלכו המשתנה תמיד בהתנועתו מורה על עניני בני אדם ונותן אליהם הכח וההכנה. וגשם אותם הגרם השמימי מניעו ויציא אל הפועל כל מה שהורה עליו מלבד נדמו כי הגשם השמימי יפסיק על הגשם האנושי. וגשם על נפשו והמורכב יחד על המורכב ולפי שפעל נפש כל דבר מיוחד ומיוחד ומורכב לכל חמרו וגופו. לכן היה שכל מה שיוצא הגרמים השמימיים בעלמא יציאו אותו לפעל נפשותיהם שהם השרים העליונים והתקיים בהכרח הוראתם בלתי פחות ויותר. אבל באומת ישראל אין הדבר כן כי עם היות הכח וההכנה ובכלל הוראת המקרים בלתי עליהם מכאן נופות השמים הנה לא יושפע פעולות אותן ההכנות ויציאתם למציאות לא מהגרמים השמימיים ההם ולא מנפשותיהם שרי מעלה אלא מהשם יתברך שנת הסבות כלם בלבד. ועל זה נאמר על הכוכבים אשר חלק ה' אליהם אותם לכל העמים תחת כל השמים ואחשם לקח ה'. עד שבעבור זה נחתינו ישראל לבדם בתורה ובמצות והאסרה עליהם עבודת השמים וכל נכבד בלתי לה' לבדו. ונתיחדו מקריהם ועניניהם משום עד רע אל ההשגחה האלהית. והיא תבטל פעמים רבות ההוראה השמימית בכללה. כי הנה בהיות ישראל עושים רצונו של מקום ההוראות השמימיות המורות עליהם רעות יבטלם יתברך בהשגחתו לגמרי או יעתיקם מנושא אל נושא כמו שאמר וכל מדוה מלרים הרעים אשר ידעת לא ישימם כך ונתנם בכל שונאך ובהיות ישראל רעים ותפלים אע"פ שהשמים יורו עליהם סובות לא יזכו בהם כי יבטלם רוכב שמים יתברך וכמו שביארתי כל זה בשרשי וראיותיו על נכון בסוף ספר מעייני הישועה אשר עשיתי בפי' ספר דניאל. והנה בהיות ר"ח תשרי הוא יום ר"ה ויום הדין לכל באי עולם להורות המבט השמימי כל אשר יקרה להם כל השנה. לכן צונו השם ליזכר את ישראל הודיע ונלה את אונם שהיום ההוא הוא יום הוראה רבה וזכריות בו יפקדו לחיים ולמות ויו אדם לעמוד על נפשו להשתדל להגלל ולהמלט מהסכנות השמימיות הדין ובי' אין דרך לזה אלא שיצאו לקראת האלהים ולהתחנן לפניו ולדבקה בו לנפש ממנו שלא יעזבם להוראות המערכות השמימיות אבל כפסח כפיו יתחירם כיון שהם עם מרעיתו וחבל נחלתו, וזה ענין מלות יום תרועה שהוא שיתקפו ויריעו בשופר המורה על הדלור והסחרות כאלו הם בני חורין מההוראות השמימיות ושלכן הוא אלהיו ואין עוד אחר לפי שהיה זו רפואה בטוחה להמלט ממצות המערכות שלמד השם לעמו וחסידיו לכן אמר יום תרועה יהיה לכם רוצה לומר שהסדר הזה מיוחד לאומה אחת עם היות דין ראש השנה כולל לכל בני אדם הנה תרופת התרועה והתשובה להגלל מהדין ההוא השמימי נתיחדה לישראל וכמו שאמר (תהלים קמ"ט ט') מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל לא טעה כן לכל גוי. והנה היתה תקיעת השופר תרופה אמתית בזה משפט בחינות. הא' שחורה על דלור והפסיות באלו הם אומרים אין אנוחנו חוששים להוראות השמימיות כי בני חורים אנו ועל זה התכלית היה שופר היוכל וכמו שאמר והעברת שופר תרועה וקראתם דלור בצרף לכל יושבים, הבחינה הב' לפי שתקיעת שופר מורה על המלכת מלך וכמו שנאמר במשיחת שלמה ויתקש בשופר ויאמרו

למחלים לחסדו שהם בני ישראל הנפסחים בו להזיל ממות נפסם ולחיותם ברעם
 שהם סוגי הרעות שחורש עליהם המערכה השמימית. ומפני זה תקנו
 לומר בחפלת היום אחרי שזכרו דין וספקיהם ככוללות אשרי אדם שלא
 ישכח וכן אדם יתאמן נך כי כל דורשין לעולם לא יכשלו ולא חללים
 לנצח וזה רומז לישראל וכמ"ש (שם פ"ט) אשרי העם יודעי תרועה. ומביא
 ראיה מנה שבהיות נורת המצול כוללת זכר אותו להזילו ממנה ותקנו עם זה
 תפלות יגיע וירא וישמע ויפקד ויזכר זכרוננו וגו' לפניך לפליטה למצבה לחן
 ולחמד ולרחמים ביום הזכרון הזה שפנין כלו שישעים מרעות הנורה ככוללות
 השמימיות ויזכרו עם זה זכות האבות ועקדת יצחק. ובסוף תפלת הקנו
 היום הרב עולם היום יעמיד במשפט כל היום ופירושו שהיום הוא
 תחלת הדין העולמי לאותם שנה להיותם התחלתה. ולכן ביום ההוא יעמיד
 במשפט כל יצורי עולם. כמה שורה המצב השמימי בעת אותו חדוש עליהם
 מהטובות או הרעות מאותה שנה. ולכן מתחננים אדם כבנים אדם כעבדים שירחם
 עליהם ויתנם ויזיל לאור משפטם. לפי שהוא קדוש וזידו לשנות המערכות:
ואחרי הכתובים והאמת האלה אשיב על הספקות אשר העירתי בדרוש
 הזה. ואומר שדין ר"ה להנביל הכתוב בראש השנה חשתי אין ענינו
 שיבד השופט האלהי על כסא דין. ולא שישמע אז פענות הנעלי דינין ולא
 שיחקור אז את העדים כי אין דבר מזה לפני השופט כל הארץ ולא
 תתחיל בו ידיעה. אבל ענינו שלביות היום הוא התחלת השנה כלה תשעה
 הוראה על כל עניני השנה העתידין לצא על בני אדם כפי ההשגחה הכוללת
 המסודרת מהנרמים השמימיים. וההוראה השמימית היא כנו בשם דין
 ומשפט שיעשה השם יתברך בעולמו על ידי משרתיו עושי רצונו כפי מדור
 ההנהגה הטבעית. ואמנם הדין התמידי שהקב"ה עושה בכל יום אינו זה האופן
 כי הוא כפי ההשגחה הפרטית האלהית ופל זר הראון הפשוט למעלה מהסדור
 השמימי ואין הדין המושגת ההוא מיוחד לזמן זולת זמן כי הוא בכל יום
 ובכל רגע. ועל זה אמר המשורר (שם ס"ב) בשחו בו בכל עת עם שפטו לפניו
 לנצבם אלהים מחסה לנו סלה. רואה לומר שכל עת יצב זמן יעפכו נפשו
 בתפלותיהם לפני השם כי תמיד יהיה להם יתברך למחסה ולמחשור בדיו
 התמידי. והמשיך לומר אחר זה אך הכל בני אדם כוז בני אדם במחשבות
 לעולם. כלומר שזה הדין האמתי התמידי שהוא כפי ההשגחה הפרטית. ולא
 הדין שניתחד לאומות העולם כלם ברה"ב במחשבת שתי המאורות בזמן הכנס השמש
 במזל מאזנים ובאלו אמר לישראל חושיל התפלה והעקבה לנפשות ביוצאם. אמנם
 הרשעים הם כאלו נגדו כי הם ימסרו למאזנים ולנהנת המערכות וגזר המה מהכל
 יחד. הנה התבאר שהדין התמידי אמת כפי ההשגחה הפרטית ודין ר"ה אמת
 כפי מערכת השמים כל אחד כפי ענינו וגם כפי האומה הישראלית יהיה דין
 ר"ה כפי ההשגחה העליונה. שהשם שוקל ביום ההוא עוונותיו של כל אדם
 ישראל כנגד זכויותיו. ואם רובו עוונות יענשו למקרה הטוב וההוראה השמים הכללית
 ולא תדבק בו לשמרו ההשגחה הפרטית. ואם רובו זכויות יסתירנה שחת
 כנפיו מלאכיו יצא לו לשמרו יפלטו מרעות המערכה השמימית:
 והיו העשרה ימים שגור"ה ליוה"כ ימי תשובה תפלה ותחנון לפני השם
 יתחד להשגחתו ושמיחתו העליונה ולהזיל ממות ולחיותם מרעות המערכה. והיתה
 ההתיימה ביוה"כ להושיע את הזכאי ולהזדיק את הנדיק ולבטל מעליו הנזרות
 המנודות ולהם נקרא ביום הכפורים מלאשן (משלי פ"ו) ואיש חכם יכפרנה
 שענינו בטול הכפורים השמימיות עם פי ההשגחה. ומהו הכז היום המקודש
 שהוא תשלוט לפני ר"ה בערך האומה. והנה עשה ממנו יתברך צמות יום
 תרועה ויוה"כ אשר נתן לנו כמו שיעשה הרופא החכם אל אוהבו הקרוב אליו
 שהוא מרפא אותו בשני רפויים. הא' רפוי כללי בזמן מיוחד מן השנה והוא
 רפוי ישר מהכנס וגלות למנו ומנגד לחליו אותה השנה העתיד לצא כפי
 הסבה השמימית ואיכות הפרקים שעברו. והשנית הוא רפוי פרטי שמרפא אותו
 בעת הדרך כי הוא צבא זמן האביב כדי להעמידו על זריאת נופו ושווי ליחותו
 ויזכור בתקן המזג והרקת מוחרי הסתיו ורעותיו. ואם יראה שבשנה היא
 יהיה אזהרה חולני מפני רביו ומפני הפסדו יקצורו צלותו אביב שהוא התחלת
 השנה. ואם מתרחה האלדומה או המערה או הכנעני ירביקו מכל אחד מהן.
 ואם השנה מוכנת לחללים דבריים יחזיק רוחו החיוני ולבו צמאים ללבושים
 כדי שיסאר גופו נקי וזריא. אולם לכל השנה כי אם לא יעשה כן יהיה התרשלותו
 מזה מביא האזהר לחללים רעים וגלמנים ומלמד זה גם ככל שאר ימות השנה
 צבא עליו חולי ולייאה מן השווי לכבד מן הסבות המתחדשות ירפאהו הרופא
 האוהב הנאמן כפי מה שילוח לחלו. וכאשר ימלאהו החולי המתחדש שהוא כבר
 מורק ושומך מן האביב שעבר כראוי יקל עליו החולי המתחדש ויפדעו מרדת
 שחת. כן היה דין ר"ה בערך אל האומה רפוי כולל והרקת העונות
 והפטעים שקדמו לכל ישראל כל השנה שיוק וינקת מהם ע"י התשובה
 וכפתי יוה"כ והנהגה והרפוי הכללי הזה שאר נפשו נקיים מהטובות אשר
 קדמו לה כל השנה שעברה ומרעות העתידות לצא באותה שנה ההכנסה
 מפאת המערכה. וכאשר אחר כך בשנה הבאה יחשף ולא יכבד עונו ולא יקשה
 ענשו מפאת החשף ההוא הפרטי כי לא יחוסף החשף ההוא על העונות
 הראשונים ולא יתחדשו כלם באגודה אחת להכבד ענשו עד מות. כי הנה
 צלאלו זדיק בדינו ונתכפרו עוונותיו ביוה"כ כאשר יחשף אחר כך יקל ענשו
 וכן ורפא לו. וכמו שהאביב הוא עת הרקת הגוף מהליחות שנתקבצו בו
 ככל הסתיו. כן ר"ה חשתי הוא עת להפטר ולנקות הנפש מעונות שנתקבצו
 בו כל השנה ולהכין אותה שלא תתפעל מרעות הנזרות מהמערכה בשנה
 הבאה וכאשר תזין זה על אמתתו תזכור ענין אותה הנרייתא שבמסכת
 ר"ה שזכרתי למעלה שר' יהודה ור' מאיר אמרו שאלם גדון ברה"ה וגזר דינו

ביוה"כ ור' יוסי אמר אדם גדון בכל יום ובכל שעה שנאמר ותפקדו לנפשים
 לרגעים תחננו ורואו לעינין נדעוהים אם היו רבי יוסי ורבי נתן מחשיבין
 דין ר"ה ותחיתם יוה"כ בהיותו משרשי התורה האלהית. או אם היו רבי
 יהודה ורבי מאיר מחשיבים הדין התמידי שכל יום בהיות כתובי התורה
 וספריה מעידים עליו כל שכן שהם עומם אמרו שם בפירוש. אמר רב יהודה
 אמר רב גדולה תשובה שמקדשת גזר דינו של אדם שנאמר וכן ורפא לו
 וביארו שזה קודם גזר דין ולאחר גזר דין. וכן זכר שם ברייתא אחרת משמו
 דרבי מאיר מן השנים שעלו למטה וכו' זה מורה שר' מאיר מודה שאלם גדון
 בכל יום כדברי רבי יוסי ורבי נתן ואם כן במאי קמפלגי אלא שר' מאיר
 ורבי יהודה דברו בדין הכולל לכל השנה שגרי"ה ותחיתם ביוה"כ אשר הוא
 כפי ההשגחה הפרטית השודדות לעמו וחשידיו הנזרות השמימיות כפי
 המעשים הטובים והתפלה והתשובה ברה"ה ויוה"כ. ורבי יוסי ורבי נתן לא בלא
 לחלוק עליהם אבל להוסיף ודברו במשפט והדין שדין השם את עמו בכל יום כפי
 השגחתו הפרטית וכפי מה שיחדש כל איש ישראל במעשיו ובמאמליו כי כפי
 זה יתחדש גם כן הדין בכל יום ויום בצפול מה שכבר נגזר ברה"ה אם
 בתוספת אם בחסרון או בהתחדש גזרה ודין ואין זה דבר מונע מדין ר"ה.
 והנה האדם גדון בכל יום כפי המעשה הפרטי אשר עשה אם המעשה ההוא
 כדאי לקבל שכרו וענשו מיד לשעמו. ואם לא היה כן יתארה הסכר והעונש
 עד שיתמלא כאחו. ולכן ברה"ה שוקלים זכויות כנגד עוונותיו כמו שזכרתי,
 ויקרה גם כזה כמו שיקרה בביראות הנופסות וחלים כפי פעמים יחסא אדם
 בפיו ויאלל דבר חזק ההזק עד שמיד לעשותו יחלה או ימות כפי רוע הדבר
 שאכל ופעמים כפי איכות המאכל לא יתארה נזקו מיד אלא בהקבץ מאכלות
 רבות ורעות כי אז כפי השנות הפעמים ירבה ההזק ויתגלה. כן הוא הענין
 בחלי הנפש שיש מלות ועבירות. יביאו על האדם הנמול והעונש לשעמו
 ויהיה האדם גדון עליהם בכל יום כמו שזכר העגל והמרגלים קרח ועדתו
 בני אהרן ושאר הנענשים לשעמו. ויש מהם שלא יספיקו להביא המות מיד
 אחרי עשייתם כי אם בהתבררות מהם יהיה שקול העונות והזכויות ברה"ה
 בבני האומה. וכבר זכר הרב הנחמני שאין זה כפי מנין ומספר המצוות
 והעונות בלבד כי אם כפי גדלו. כי יש מזה אחת שקולה כנגד מצוות
 הרבה. וכן הוא הענין בעונות גם כן ושקול זה הוא אל הדין האמתי יתברך
 שמו. הנה התבאר ענין הדין הכולל שגרי"ה והתבאר גם כן ענין הפרטי
 שכל יום. ובתורה בזה השאלה הא' בשלמות גדול ואימות בדרוש הנכבד הזה:
 וכן אמר בתשובת השאלה השנייה שתחיתם יוה"כ וסליחתו היא מהש"ל בהיות
 בני ישראל זכאין ודבקים בו יהיו נאולים מרעות ההוראות השמימיות וגשמיות
 בהשגחה פרטית ואם אינם זכאים אבל חייבים יתכחו לדין המערכה וידונו
 בהסרת פני ההשגחה מהם ולא יתחייבו מזה שמי שחטא כל השנה לא יהיה גדון
 עד ר"ה ויוה"כ כי הדין התמידי אשר מפאת ההשגחה והזיון האלהי כמו
 שביארתיו הוא הניתן בכל יום ובכל שעה לאיש כדרכיו וכפרי מעליו וזה לא
 ימנע הדין הכללי ההוא מרה"ה ומאריך להם השם החתימה עד יוה"כ כדי
 שבימים ההם יכון לקראת אלהיו בתפלה ותשובה ובענין היום הקדוש ואיסור
 המלאכה בו כי מחוץ זה יהיו זכאים להזדיק בכם ההשגחה האלהית. התבאר
 אם כן שהיות ר"ה יום הדין הכללי אינו כותר להיות ישראל עם כגולה מיוחד
 להשגחתו יתברך כי הם שני דינים מתחלפים. הא' הוא הדין שיתייב מולד
 השנה כפי המצב השמימי. והב' הוא הדין בהשגחה הפרטית המיוחד לישראל
 בהיותם זכאים. ולכן היה דין ר"ה כולל לכל אומות העולם ויחיה כפרת יוה"כ
 מיוחדת לישראל בלבד. וגם מצות התרועה מיוחדת לישראל בלבד. לפי שדין
 המערכה הוא פצעי לכל גזר. אמנם עם בני ישראל מפאת ההשגחה הפרטית
 תקן ענינם השם בנאותו אותם מצות התרועה ומצות התשובה ביום המקודש.
 והוא זה שאלם שלם שלמות הכ' והג' והד'. ואמנם מה שאמר רבי ברוספדלי
 בשם רפי יוהנן שאין יוה"כ לנדיקים גמורים ולא לרשעים גמורים אלא לנינוניים.
 ראיתי אני בו למפרשי הנמרא והפסקנים שני דרכים בציאורו. הא' הוא
 שדיקים גמורים הם שרובם זכויות ומעושים טובות והרשעים גמורים הם
 שרובם עוונות ומעושים רעים. והב' הוא שדיקים הם הסקולים מחלף על מחלף מחלף
 עונות ומתלה זכויות שוב בשום. ומבחינת זה יראה שהיה כדך הגדול המייחוי
 כמו שגראה מדרכיו בספר המדע בהלכות תשובה. והוא ג"כ דעת כל
 ההשאלה. והדעת השני הוא שהדיקים גמורים שזכרו בזה אינם זכויות אבל
 בני אדם שזוכים בליה דין שיהיה מחמת חיה זכות שאף על פי שעוונותיהם
 מרובים מוכחותיהם הם הנקראים לדיקים גמורים לענין אותו הדין בלבד.
 וכן רשעים גמורים מפני עבירה שעשו אף על פי שיהיו זכויותיהם מרובים
 מעוונותיהם וזהו דעת רש"י ודעת רבי אבשיא הזקן מטרנאי ונמשך אחריו
 הרמב"ם בשער הגנוז שלו ואם לא זכרו בשמו. וגם הר"ן שדדוסיו על הרב
 האלפסי נמשך אחר הדעת הזה. ואם כבר כתבתי בספר זדק שלמים שג"ס
 פ"ג כמה מהבגולים והספקות יתחייבו לאדם אחד מהדרכים האלה והוא ענין
 ארוך א"ל לזכרו כלו במקום הזה. ודעתי ביאור אמתתו הוא שהכלל ר'
 יוחנן רצה לבאר מה שיתחד אל האומה הישראלית בדין ד"ה ותחיתם יוה"כ
 ומה הם הנדונים והנחתמים בימים ההם. וביאר שלא היה לורך סליחת היום
 המקודש וכפרתו למי שלא חסא מימיו ולא עשה עשה חסא כלל שהוא הנקרא
 באמת לדיק גמור כי הוא אדם לא חסא לא ימטרך לכפרה. ושגם כן לא
 ימטרך לכפרת יוה"כ מי שלא עשה זכות מימיו ורבו פשעיו ולא שז
 אכל הוא עומד תמיד במרדו כי מי שלא שז מחסאתיו לא יזכה לכפרה וכמ"ש
 כי ביום הזה יכפר וגו' בתנאי שלפני כ' תהסרו ר"ל מבלי הונאה ולא סחרי
 פשעים כי הוא ידע תפלותו לב ולכן הרשע גמור יתחייב בהסתר פנים וישע
 למקרים

למקרים ולרעות המערכה ולא יועיל לו יו"כ ולא יאסר יו"כ אלא לציונים והם האמנים שבין שתי אלה הקצוות ר"ל שאינם נדיקים נמורים כהחלט ולא רשעים נמורים לנמרי אלא שיש בידיהם טויות ותאוות רבות ומוטעות שהם תלויים ועומדים עד יו"כ להבחין מי הוא הראוי להכלל מהדין ההוא הכולל השמימי של ד"ה, והציונים ההם הם זכו בו וזכותם הוא אם שבו בחסונה כראוי ובמרו מזות יו"כ מפני זה כבר נמחקו עונותיהם והיו כלא היו ובשאריו במדרגת קדושה ולכן הם נחתמים ביו"כ לחיים ואם לא זכו שלא שבו בחסונה ולא התענו בצלות יום מקודש ועשו בו מלאכה וחללוהו הם נחתמים למיתה כי הם בברת וקצור ימים, ואין הכוונה בנזרה הזאת שימנעו או הרשעים כלם כמו רגע וירבו חליה' ה' פתאום אלא שחשלקן מהם ההשגחה האלהית ושמירתה ויעזבו למקרי הזמן ורעות המערכה שיפגמו בו. ואם לא חודמן מיתתן על ידיהם הוא יתברך ישלח מלאכו בתוך שנתו לקחת ארוכתו ממנו וכמו שאמר או יומי יבא או ה' יפטנו כי זהו בכלל הדין בכל יום ובכל שנה כמו שביארתי. והנה רוב בני אדם המה הציונים התלויים ועומדים עד יו"כ כי איש אין צורך אשר יעשה טוב ולא יחטא וכן שלא יסיר בידו שום מזה מן המלות. והחזרה בזה השאלה ה'. ולפי שהדעות הן כל מיני הדין שבר"ה ומחמת יו"כ ושאר הכתובים היואלים ממנו אנכי חקרתי עליו בשלמות גדול בדרך עולמים כמו שזכרתי לכן קראתי בו הרבה מעניו ממה שזכר שם.

ואכנס למה נתיחד היום העשירי בחג השביעי לסליחה וכפרה ולהליל את הסם המושגת מן המערכות השמימיות הנה הוא לבבות. הראשונה מפני כי בחשירי נצח העולם כדברי רבי אליעזר וקבלו חז"ל שציוס העשירי ממנו עשה אדם הראשון חסונה מחטאו וביום ההוא נתקפר כי עש' היות שלא הוסיף לג' הנה נחתלה לפני האלהים והנחילו חיי העולם הבא ולכן הוקבע היום הזה עת 'לנו לבני ישראל כשישובו אל ה' ויעשו כמעשה שירוחמו מן השמים, אמרו בפסיקתא רבתי לעולם לפני אדני בדרך נזכ בשמים. אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא אחי דנת אדם הראשון ברחמים כך התניית עמו לדון זרעו ברחמים הוי לדור ודור אמונתך כוננת ארץ ותעמוד. ומבו למשפטיך עמדו היום שעמדו ישראל בבר"ה לדין כמו שיבא אדם הראשון בדינו והכניס ומתחרטים ביו"כ כמו ששם אדם הראשון מחטאו וקבלם בחסונה ויכפר להם כמו שקבל אותו כי הכל ענדיך. והכנה השני' היא כפי מה שקבלו חז"ל שאברהם אבינו נימול ביו"כ ומפני אותו צדיק נתקדשו בניו העושים כמעשה לעבודת האל יתברך בנדבוק. והסבה השלישית מה שאמרו גם כן בפרקי דרבי אליעזר שבר"ה חלול עולם מהס' להר לקבל לוחות שניות וישב שם ארבעים יום וארבעים לילה וגשלו ביו"כ ולכן נשאר היום ההוא יום סליחה וכפרה כמו שבו נתקפר לישראל עון העגל. והכנה הד' היא שציוס הזה ישב מהס' בנקרת הצור וראה את כבוד ה' עובר ולמדו הקדוש ברוך הוא י"ג מדות של רחמים. ומשם קנה היום ההוא קדושה להיות יום חסונה ודוי סליחה וכפרה וזכרון המדות ההמה לכפר לפגעי ישראל השבים כמו ששם אדם הראשון והדבקים באלהים, ואברהם כשימול ולחיותם מכופרים כמו שנתקפר לישראל עון העגל ובאמנות התורה הכתובה על הלוחות וזכרון המדות ששטע משה בבר ציוס הזה. היו האורחות השמימיות הנזירות בבר"ה על כל בני אדם תלויות ועומדות לכל בני ישראל עד יו"כ. ואם ישנו אל ה' ורחם עליהם וישמרו בשמחתו. ואם לא יעשו כן תחתיים הגזרה והדין השמימי העליון בהם נ"כ ולזה כוונת באמרם אדם גדון בבר"ה וגזר דין נחתם לו ביו"כ. אמרו זה על ישראל הנקראים ביחוד אדם ומפני זה לא נאמר בחפלה יו"כ תפקידה וזכרון עולם כמו שנאמר בבר"ה לפי שאין ענינו אלא סליחה וכפרה לישראל בלבד דרכתיב ונסלח לכל עדת בני ישראל. ואחרי ביאור הדרוש הזה נבא לבאר פסוקי הפרשה עם החר שאלותיה ואז יהיה הדבור שלם:

אתה תדע שכבר אותה תורה קידם זה הפסוק על רוב המועדים שזכרו כאן בפרשת מועדי ה' כי הנה חג הסוכה ומלות לזה עליו בפרשת בא אל פרעה וחג השבועות וחג הסוכות אלה עליו בפרשת פנחס. משפטים ובסוף סדר כי תשא שנאמר וחג הקציר בכורי מעשיך שזהו חג השבועות וחג האסיף בללח הסנה באספך את מעשיך מן השדה שהוא חג הסוכות. ואמנם יו"כ לזה עליו בכדר אחרי מות בעבודת היום וטעני נפש ואיבור מלאכה. אבל על יום תרועה לא אותה התורה עד עתה לפי שהוא מזרן ליו"כ ועניניהם אחד כמו שנאמר. והנה במקום הזה קצו הכתוב וזכרון המועדים כלם שעליהם נבסא יעשו קרננותיהם לשם יתברך ויהיו הימים ההם אכורים בפשיית מלאכה ולכן התחיל ציוס השנה שהוא פסח אחת בשבוע ואחר כך זכר המועדים שהם פסח אחת בשנה, והתחיל חג הסוכה לפי שהוא בניסן ראשון לחדשי השנה גם שהוא עם מלות החדש היו המלות הראשונות שנאסו בשרא' וקצר כאן בשבועיה וטעמה לפי שכבר ההנהגה המלכות הזאת בשלמות בסדר בא אל פרעה. ואחרי מלות הסוכה זכר הקצת העומר שהיה נקרב ממחרת השנה רוצה לומר ציוס השני מחג הסוכה לפי שלמספרו ציוס החמשים יהיה חג השבועות. והיתה מלות הסוכה ימי העומר הם כן הכנה והקדמה לחג השבועות ומפני זה לא בא דבור מיוחד אל חג השבועות לפי שכמך על דבור שבה על מלות העומר, ואחר שהכלים זכרון חג השבועות שהיה נחמד בלשני זכר המועדים שהיו בחגם ה' כפי זמניהם כי הנה זכר ראשונה יום תרועה שהיה ציוס הראשון ממנו ואחריו זכר יו"כ שהוא ציוס העשירי ממנו ואחריו חג הסוכות שהוא בחמשה עשר יום לחגם ההוא. וכבר זכרתי שהיה יום תרועה ההנהגה מוטילה לישראל שיחקשו וירישו ציוס ההוא שהוא יום הכללי בשולם ומחוך החסונה

והתרועה בזה יום העשור יכפר על עונותם ותדבק בכם ההשגחה הפרטית העליונה לשמור אותם ולהלילם מפני המערכה. אמרו בפסיקתא רבתי 'יהודה בר נחמני בשם ריש לקיש פתח עתה אלהים בתרועה ה' בקול שופר בשעה ששקב"ה עולם ויושב על כסא דין בדין הוא עולם שנאמר עתה אלהים בתרועה. ובשעה שישראל נוסעין שופר וחוקעים הקב"ה עומד מבטא הדין ויושב על כסא רחמים ומתמלא בליבה רחמים שנאמר ה' בקול שופר וסופר להם מדת הדין למדת רחמים ואימתי נחמד השביעי רבי חייה בר מריא פתח אך הכל בני אדם כוז בני איש כל כוזים והכלים שישראל עושים בשולם הם גדלי הוא אברהם אבינו לכפר על כלם במאנים לעלות כלם מתקשרים להם נחמד שמולו מאנים ואיזה הוא זה תשרי ע"כ. ראה והבחון איך רמזו בדבריהם אלו לכל מה שיבארתי בענין יום תרועה ומספסו וסבותיו. ויבא מזה שיום תרועה אינו אלא הכנה והקדמה ליו"כ וכאלו התרועה היא כרוח קרי בחול כל בן ישראל יעשה חסונה להכלל מזה הדין הכולל ביו"כ הבא עלינו. והנה לא ביארה התורה שיהיה יום תרועה יום הדין לפי שהתורה ניתנה לכל העם והמדע הזה מהדין הכולל בבר"ה על כל עניני השנה אינו מדע ראוי לכל העם כי הוא בוד ה' ליראיו פן יעשו בו השומעים שהיו כל הדברים מחוייבים כפי המערכה לכן לזה על תרופת הדבר שהיא התרועה ולא חשב לבאר ענין הדין. ולכן אמר הכתוב בחגם השביעי בחדד לחגם יהיה לכם שבתון וזכרון תרועה ואין ענין שבתון איבור מלאכה לא מן התורה ולא מדרבנן אבל היו שלחם המאמרים האלה שבתון מקרא קדש כל מלאכת עבודה לא תעשו מפני שהיו סוני העבירות או המלות אשר יעשה אותם האדם ג'. הא' בלזר ר"ל במחשבות והב' בפה ר"ל בדבור ובלבון. והג' במעשה והפעולה וכמ"ס בפיך ובלבון לעשותו. ולכן נזהר יתברך באלו המועדים דברים נגדס. כי הנה לזה שיהיה להם שבתון רוצה לומר מנוחה נפשית ומנוחה בלגנס בנפול כל מחשבה ורעיון מעניני העולם הזה וטקיו ומכל דאגה ועלצון שכל זה יסירו מלגס בלפיו שיהיה אז בנגפם שבתון ומנוחה מלפון שבת ויפסח. ומפני שהיה בלגס בשיכרויו עליו לבא לדין יפחד ויחדר לכן אמר יתברך כי ציוס הזה יהיה להם שבתון ומנוחה ומנוחה נפשית עם היות שיהיה זכרון תרועה שהוא ההכנה ליו"כ שבו נחתם המשפט ולכן תשקטו ואל תעצבו כי שבה הוא וסבה להו'. וע"ז זה אמר עזרא אכלו משמנים ושחו ממחקים ואל תעצבו כי הדות ה' היא מעוזכם. וכבר יורה אמתת מה שפירשתי במלת שבתון שהוא נאמר על המנוחה הנפשית ובסול מחשבות העולם הזה שיהיה להם ציוס ההוא מה שאמרו בפרקא קמא דר"ה מגין שאומרים מלכיות וזכרונות וסופרות שנאמר שבתון וזכרון תרועה מקראי קדש. רבי אליהו אומר שבתון זה קדושת היום וזכרון אלו זכרונות. תרועה אלו סופרות. כי הנה יחס שבתון לקדושת היום שהיא בנפש. ואמנם כנגד הפה ודבר שפתיים אמר מקרא קדש יהיה לכם כלומר שכלשונם יכדוהו ויקראוהו קדש וכמו שאמר הנביא אם תשיב משנת דגלך עשות חפצך ציוס קדש וקראת לשבת טונג. ואפשר לפרש מקרא קדש יהיה לכם שציוס זה תפלו ויקראו אל ה' שהוא הקדש המוחלט כי ימי השבתות והמועדים נחקנו להודות לה' ולומר לשמו. וכנגד הכעשה והפעלות אמר כל מלאכת עבודה לא תעשו והקדשתם אשה לה' כלומר ואמנם בעניני הפעולות והמעשים הנה כל מלאכת עבודה שהיא ראוייה לעשות העבדים לא תעשו אותה אבל תעשה בלבד הקרנות לנית ה' שאף על פי שהוא מלאכת עבודה לסיחה לכבוד הגבורה אינה אברהם נשאר המלאכות. ואפשר לפרש שאמר מקרא קדש יהיה לכם שישראל יקראו את עצמם קדש כי קדש ישראל לה' ראשית תבואתו. ולכן מפני קדושתם ומעלתם כל מלאכת עבודה לא תעשו רוצה לומר המלאכות שיעשו העבדים מהאומניות לא יעשו אותם אבל יקראו אשה לה' שהם התמידין כי בהם תהיה קדושתם. הנה בזה שביארה במלת שבתון הותרה השאלה ה' ובהם שפירשתי בזכרון תרועה תהיה הכנה ודבר מזרן ליו"כ הותרה השאלה ה' כי היום בלתי מכון לעצמו אבל הוא הכנה והקדמה ליו"כ ולזה עצמו לא נאמר ציוס תרועה בשם היום היום הוא ולא חקת עולם לפי ששניהם נאמרו ביו"כ וענין יום תרועה ויו"כ אחד ושניהם דבקים בדבקות התכלית עם מה שקודם התכלית והתורו נוס השאלות ה' וס':

אכנס בפרשת יו"כ שפך ליום התרועה אמר הכתוב וידבר ה' אל משה לאמר להיותה מזה בשני ענמה. האמנם בהיותה קצורה ומחאדת עם פרשת יום תרועה. וידוע שפרש"ה כשאמר להם מלות יום תרועה מיד ביאר להם ענין יו"כ שהיה תכלית אותה התרועה לכן לא הזכיר לומר בפרשת יו"כ דבר אל בני ישראל לפי שכבר אמרו להם כאשר לזה ציוס התרועה עם היות שכל מלות ומלות להורות על מעלה שהיא אלהית נאמר וידבר ה' אל משה לאמר ומפני זה עצמו אמר אך בעשור להיות היום המקודש תכלית התרועה ולזרחה באמת ואלו אמר הנה יום התרועה הוא יום הכרית הקודמת אבל בעשור לחגם השביעי היה אינו כן כי הוא יום כפורים כלומר הוא בעצמו יום הכפרה ואינו הכנה ליום אחר. ויש אומרים שלכן לא הזכיר ביו"כ דבר אל בני ישראל לפי שכבר זכר ענינו בפרשת אחרי מות. ובאמר מלת אך בעשור לחגם להניד שלל המועדים אובלים ובותים ושמיים בהם. אך בעשור לחגם השביעי מחענין כמו שאמר ועניתם את נפשותיכם. והנה אמר יום הכפורים שאף על פי שכל יום מועד כתוב לכפר עליכם אין יום הכפורים כמוהם כי אותה הכפרה הנזכרת במועדים היא בשנת היום עצמו אבל כפרת יו"כ היא בכפור עונות כל ימות השנה ולכן נקרא יום הכפורים בלשון רבים ובה התורה השאלות ה' וס'. ואמרו מקרא קדש יהיה לכם אפשר לפרשו על היום שהוא ש קראוהו יום קדוש ויום

ה' כנדול והנורא. ואפשר לפרשו על ישראל שבאו יום יקראו אותם קדש וקדושים ומפני אותם קדושה שבהם לא נהגו ימינו את נפשותיהם ולא יאכלו ולא ישחו כמו שצוים המלאכים קדושי עליזים שאין בהם לא אכילה ולא שתייה ובמ"ש בפרקי' ר' אלעזר שאומר אמאל לפני הקב"ה שישאל ביום הזה עומדים כמלאכי הכרת מבלי אכילה ושתייה ושאר הדברים שזכר שם. האמנם מהו זה הענין. הנה הראב"ע כתב בסדר אחרי מות שלח יאמר ענין נפש כי אם על האדם בלבד שהוא הסך האכילה והשתייה ושארין להביא ראיה מטעמי בלום נפשי שיש ענין שאינו בלום כי הנה כל ענין דבק בנפש הוא בלום לא עולת זה וקבלת ה"ל כך היא. ותוך מכבוד תורתו אין הדבר כן כי הנה עם היות שכל אדם הוא ענין לא יתאסף שיהיה כל ענין אדם. כי הנה מצינו ענה בדרך כתי' וגם ענין מצינו בנפש שאינו אדם בלבד. אמר בפרשת נדרים כל נדר וכל שבועות איסור לעשות נפש. וידוע שהנדר כולל בלום ולכל שאר הנדרים, ע"כ אמרתי שפירוש ענין נפש באמת הוא שיעור האדם את נפשו בנפשו תאוותיה למאכל או למשתה או לגשמים ושאר החשונות ואם נחרטת המעשים המנוגים ואם בדאגה על מה שעשה מהם. ובתוכחת האדם נפשו על רוע תאוותיה שכל זה באמת הוא ענין נפש ולכן הוכיח הנביא יסעיהו לאנשי דורו שהיו אומרים כנגד השם למה למנו ולא ראית ענינו נפסנו ולא תרע. ששבתו ענינם בשם האדם בעצבת המאכל והמשתה ומלבד זה ענו את נפשם בעצבת תאוותיה ומחשבותיה, והשיבם הנביא הנה הענין שאמרתם הוא הוא ודבר כזה שאתם ביום אומכם תמלאו חסן ר"ל כל הדברים שאם חפצים ומתאווים אותם או ימלאו אצלכם, ובהסך שכל ענינים שם הדברים המעשיים והמכאילים את הנפש תרחיקו אותם מאצלכם, וזהו וכל ענינם תנוגשו. הנה א"כ הענין הנפשי אינו כן. אמנם האדם אמת הוא שאלמנא אבל לריב ומאחז תאומו. הנה התבאר שענין הוא שם כולל לכל דבר מוצר את הנפש ומפני זה צוה יתבדק ועניניהם את נפשותיהם והקרבנות אשה לה' ר"ל תשנו את נפשותיהם בתשובה ובחרטה ובצניעות המעשים הרעים ובפול המחשבות הרעות כי כל זה נכלל בענין נפש וזהו. תקריבו אשה לה' כי הוא בלום כי יעשה קרבן מחלבה ודמם בלוחו ענין כאלו אמר והקרבנת אשה לה' והקרבנת ענימכם אשה לה' וזהו סמך הקרבנת האשה לענין נפש. והנה תעולת בלום וצניעות המלאכה ביום המקודש מבוחר כי בזה תחבולת הנפש לדבקה בש"י כי כאשר יתלם החומר התאווה בדברים הכלים יגבר החלק המעוהוק לדברים הקיימים שהוא השכל. ובגד וזכור המקובלים שיש למעלה דמות אלהיות לאכול את הקרבן והוא האש היורד על המזבח וכנגדן יש למטה באדם איברים אובלים חלבו ודמו והוא הוה הטבעי אשר בקרבנו. ולכן צוה שיקבין האדם רוחו ונשמתו ביום האדם כאלו הוא מוצה כפרה שבו יסך חלבו ודמו מהחום אשר בקרבנו לעבודת בוראו. ותקנו שיהיה אדם בתעניתו יהיה רצון שיחשב חלבי ודמי וכו'. ובמדרש רות אמרו שר' נחמיה בן הכהן אמר לחכמים בני חייכם אין קרבן נראה לפני המקום בלבו של אדם הנשקף בתעניתו. ואחר שהזכיר הכתוב על הענין והואם צוה כל איסור המלאכה באמרו וכל מלאכה לא תעשו בעלם היום הזה כי אם שופם כל הארץ כבוד לדון לחיים ואזהר למוח מי מאים החסך חיים שיעשה מלאכה ביום הזה. כי הנה כל היום וכל הלילה יסרך שחמיד לא יחשה למשפסו יתחנן ולבקש על נפשו להיילם. ואם כל היום ישתדל לבקש כפרה על שגותיו איך יפיה אם כן לעשות כל מלאכה עבודה וזהו אמרו כי יום כסורים הוא לכפר עליכם ולכן לר"ך שתיצו חמוד לפני ה' ולא תתעסקו בדבר אחר. ולפי שזוהי על הענין עם האדם וכל איסור המלאכה ביאר הענין הנחמד לזכור על אחד מהם באמרו כי כל הנפש אשר לא תעונה בעלם היום הזה וגברתה. ובתבונת מהשגות ים מהם נמשכים משכב החסד מעטמותו וים מהם מונגלים כפי רצון וסדר הנותן אותם. הנה ענין הנפש כמו שפירשתי הוא תשובה והזדמנה שתינה הנפש ותבטל מתאוותיה ולכן אמר שהנפש אשר לא תעונה בעלם היום הזה ר"ל שלא תעשה תשובה וחרטה כראוי ולא תדבק בצללות תכרת הנפש ההיא מעמיה כי לא תזכה לכפרה אבל תכרת ממדרגת קדושי עמיה שזכו בה צדיקות ושמידת ההשגחה הפרטית ומפני שזה העונש היה משכב החסד בעבור שלא קבלה נפשו ענין וחרטה ולא עשתה תשובה תכרת ולכן אמר צו וגברתה. אמנם באיסור המלאכה לא היה עונש הנמשך משכב החסד כי אם יקרה שהנפש ההיא נחרטה ונתענתה כראוי צויה"כ למה צעבור עשותה כל מלאכה תכרת לכן זכר שהעונש ההוא היה גזרת מלך שגור שהאדם אשר יעשה מלאכה בעלם היום הזה יכרת מפני שבער על מזות המלך וחלל דתו. ולכן אמר ובעלם אשר תעשה כל מלאכה בעלם היום הזה והאבדתיו ר"ל אפי"ס משכב החסד לא תכרת מעממה הנפש ההיא הנה היא אצבד ואכתיב אותה הרי לך מבוחר למה זכר צויה"כ עונש הצלתי מחשבה והעושה צו מלאכה ולא זכר בשאר המועדים עונש העושה מלאכה שהוא מפני החלוקים האלה. ולמה אמר וגברתה ואמר והאבדתיו והנה העושה מלאכה בשאר המועדים עובר בלאו מפני שלא נחשוב שכן היה איסור המלאכה צויה"כ הארץ הכתוב לשאר עכבו וגמולת למד ששכבת העושה מלאכה חייב צסקילה ובשאר המועדים חייב מלקות וצויה"כ חייב כרת שאין אונדן אלא כרת כמו שאר"ל והוא צוה שהאלה הוי"כ והי"ג. ואמנם אמרו שניתן כל מלאכה לא תעשו פירושו אליו שלפי שנהגו שתי מזלות צויה"כ ענין נפש ואיסור מלאכה לא הכתוב לבאר הזמן שיהגו המזלות האלה הנה הוא מזהירה השמש צויה"כ עד הלילה או באיזה זמן הוא ועל זה בא כל מלאכה לא תעשו כלומר מה שאמרתי אליכם שכל מלאכה תעשו אשר הוא חסך עולם לדורותיהם בכל מושבותיהם ר"ל בארץ ובה"ל. וג"כ מה שאמרתי מבני נפש שזו היום שנת שנתון הוא לכך ר"ל מנוחם

היות נבחרת ושלמה שבמנוחות עם היות שחפטו את נפשותיהם הנה יהיה כל זה ר"ל איסור המלאכה שהוא חסך עולם וענין נפש כראוי שיקרא מנוחה באמת הכל יהיה בתעשה לחדש בערב כי משם יתחיל איסור המלאכה והענין והסוד התחלת זה היום מערב היום ההשני עד ערב יום עשירי לפי שמערב עד ערב חשבתו שבחסך ר"ל שכל שבתה שלכם בין מנחה בראשית בין מהמועדים בין מיום תרועה ויהי"כ יהיה מערב עד ערב וענין יום מעשה בראשית שנאמר צו ויהי ערב ויהי בקר יום אחד והתבאר מזה שלא אמר תשבתו שבתכם על שבתת יוה"כ כמ"ש הראב"ע חשבתו שבתכם זה. כי הנה יום השבת לא יקרא שבת ישראל כי אם שבת ה' ואין יאמר על השבת האלהי שבתכם. אבל פירוש הכתוב חשבתו שבתכם כל שבתה שלכם. והנה כל המועדים נקראים מועדי ה' לפי שהוא יתבדק צוה עליהם והציב קראם כלם מועדי ישראל שנאמר הדברים ומועדיכם שנהגו נפשי לפי שנתיהםו אליו יתבדק להיותו שופע ומזהר אותם נתיחשו לישראל כמקבלים ושוברים אותם והוא במה שפרשתי בזה השאלה הוי"ג והי"ד. ואמנם מה הוא הכרת שחיוה לנפש הנה יבא ביאורו בפרשת המנדף. ובפרשה אחרי מות אמר שבת שנתון היא לנשם וענינים את נפשותיהם ר"ל בשאר הימים ששהיו בשבתון ובמנוחה ולא שהיו בענין כי הם דברים סותרים זה את זה ענין ושבתון אבל בזה היום אינו כן כי יהיה לנשם שבת שנתון עם היות כי תענו את נפשותיהם. ועם היות שזכרה בסדר אחרי מות מזות יוה"כ חזר להזכיר עליה כאן לפי ששם זכרה מפני מה שזכרה בעבודת היום וביאת הכהן גדול לפני לפני. אבל כאן כשראה הכתוב לקנן זכרון המועדים כלם עם היות שזכר כלם זכרו במה שעבר בא בכלל מזות יוה"כ ליום מכלל מועדי ה'. ועם זה כבר פירוש כאן צויה"כ דברים שלא נפרסם ביום אש עונש מי שלא יתענה ומי שיעשה צו מלאכה ואם מתי יתחיל שמירת היום המקודש שהוא בתעשה לחדש בערב :

ויקרא ה' אל משה וגו' בחמשה עשר יום לחדש השביעי הזה חג הסוכות וגו' עד וילא בן אשה ישראלית ויש צלחן גם כן שאלות : השאלה הא' למה לא נאמר בזה הסוכות בעלם היום הזה כמו שנאמר בשאר המועדים : השאלה הב' למה אמר במזות חג הסוכות ואמנעתי' אלה מועדי וגו' מלבד שבתות ה' כאלו כבר השלים כל מזות ה' ואינו כן כי אחר זה צוה בזה עוד דברים באמרו אך בחמשה עשר יום וגו' ושאר הפסוקים שהיו ראויים להכתב קודם אלה מועדי ה' : השאלה הג' מה ענין אמרו אך בחמשה עשר יום לחדש השביעי באספסא את תנולות הארץ תחוגו את חג ה' שבעת ימים. והלא כבר נאמר כאן בפרשת חג הסוכות שבעת ימים לה' וזהו אש כן כפל גמור : השאלה הד' באמרו ביום הראשון שבתון וביום השמיני שבתון שזכר אמר זה עלמו למעלה חג הסוכות שבעת ימים לה' ביום הראשון מקרא קדש וגו' וביום השמיני מקרא קדש והוא אם כן כפל : השאלה הו' במה שהוסף לומר עוד וחגותם אותו חג לה' שבעת ימים בשנה חקת עולם לדורותיהם בחדש השביעי תחוגו אותו והוא כלו מותר וכפול שהרי כבר נאמר בתחלת הפרשה שיהיה חגן שבעת ימים ושיהיה בחדש השביעי : השאלה וז' במה שזכר הכתוב לומר פעם אחת בסוכות חשבו שבעת ימים כי זה כבר נאמר בתחלת הפרשה חג הסוכות שבעת ימים לה' : השאלה חו' למה זה אחרי מזות המועדים באה מזות הדלקת המנורה וגם כן מזות לחם הפנים כי הנה מזות המנורה כבר זכרה בתחלת סדר המזות ומזות לחם הפנים זכרה בסדר תרומת זכרון השלחן ולמה זכרו כאן : והנה מפרש הפסוקים באופן יתרו השאלות האלה כלם :

ויקרא ה' אל משה ואמר וגו' עד וילא בן אשה ישראלית. אחרי שזכרה הסוכות המועדים אשר יחולו בחדש הראשון הוא חג שנין והוא הפסח ואשר יחולו בחדש השלישי שהוא חג השבועות. ומהמשך השבועות שהוא פסח יזכר יום התרועה שהוא ביום הא' מהליל ויוה"כ שהוא בעשור לחדש השביעי אותה באחרונה מחג הסוכות שיהיה באמצע החדש השביעי והוא וכבר ידעת שנהג היום בלוי שתי מזות שם הסוכה והלולב ושאניס שוים בשמיהם כי מזות בוכה היא לזכרון העבר כמ"ש כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים. והלולב הוא מפני ההווה בכל שנה ר"ל לתת שנה והודאה אליו על אכיסת ההבואות שזמן ההוא היו נאספות מן השדה. ולפי שהיה ענין הסוכות בראשונה נקרא חג הסוכות ולא נקרא חג הלולב. ולכן זכר כאן הכתוב ראשונה חג הסוכות שנאמר בחמשה עשר יום לחדש השביעי הזה חג הסוכות שבעת ימים לה'. ואם צויה"כ יהיה מקרה קדש שיקראו קדש ליום או לישראל עמם כמו שפירשתי. ולכן כל מלאכה עבודה לא יעשו צו. ואמנם שאר הימים לא יהיו פסורים מהתניה כי הנה שבעת ימים יקריבו אשה לה' ואמר שיהיה ביום השמיני מקרא קדש עם היות שאמר שיהיה חגן שבעת ימים להגיד שאחר שבעת ימים יעשו היום השמיני קדש ולכן יקראו עשרת שיעלרו חגן עד היום ההוא ויעלרו לבנת צירופים גם אותו היום וידמה שיש יום השמיני בזה הסוכות כחג הסוכות בזה הפסח שזמן שחג שבעת שבעת שספרו יפשו חג הסוכות כן פחרי ז' ימי חג הסוכות יעשו יום שמיני עשרת מקרא קדש. ואמר והקרבנת אשה ר"ל קרבן בפני עמנו מיוחד ליום ההוא ולכן אמר"ל שהוא רגל בפני עמנו לדמותו ליום חג הסוכות ואמר עשרת הוא ר"ל חג בעמנו. וי"מ עשרת לשון אדנות כמו יורם ער. וענינו שהיום קדוש ואיסור מלאכה כי צהות לנשם פניו מענין תבואותיהם שהיו כלם כבר נאכפות מן הסדה אל בתייהם ויכולו להתעבב לבבת צירופים ולשמוח בס כל הימים מבלי טורח. וגם מפני זה יהיה היום השמיני הוא מקרא קדש שכל מלאכת עבודה לא יעשו צו. ולכן אחרי זכרון חג הסוכות אמר תורה אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קדש

קדש עולה ומנחה זבח ונככים דבר יום ניומו כאלו כעלים ענין המועדים ופירש. והנה לא אמר כאן בעצם היום הזה לפי שיהיה חג הסוכות וזכרון מה שעבר כמ"ס כי בסוכות הושגת את בני ישראל. וכבר ביארתי שמאמר בעצם היום הזה לא אמר אלא על החג שהוא מיוחד לאותו יום בפני עצמו ולא לזכרון דבר אחר כיום חג השבועות וי"ה וכבר זכרו ו"ל שכל מקום שנאמר פג לוי"ה מורה על זבח השלמים הנקרא קרבן חגיגה. והותרה בהם שבארתי בזה השאלה הז'. ואמנם אמרו מלמד שבתי"ו וימלכד מתנוחכים. בא להביד שלא בלבד יהיו זבח הסוכות רבוי הפרים והאילים והכבשים במוספי ימי החג כי גם יהוספו עליהם שבתות י"ו והוא מוכף השבת כשחל באחד מימי החג. ומלכד מתנוחכים והם הנדרים והנדבות אשר יתנו בראונם שהם חייבים בהם מתנאם שפחותיהם. ואמנם אמרו חז"ל אך בטי"ו יום וגו'. מפני שהיה לשאל שישאל אם היה חג שבועות בזכריו קליד חטים ותחלת אכיספת הפירות והתבואות וחג הסוכות על תכלית אכיספתם למה לא נאספו כמנין ימי החג והיה חג השבועות יום אחד וחג הסוכות שבועת ימים. הנה להשיב על זה אמר אך בחמשה עשר יום לאחד שבועתו ר"ל בחמשה עשר יום לאחד היה באכספתם את תבואת הארץ ר"ל שהיו כבר כלם נאספות לכן תחננו את חג י"ו שבועת ימים ואין כן חג השבועות כי אין התבואות אז נאספות ולכן לא העריחם כי אם לחוג יום אחד. וגם חג הסוכות לא היו כל השבועות ימים באכספת מלאכה אבל היה יום הראשון שבתון וזויה הח' שבתון א"כ אין לכס טורה רב בזה. ומזה הענין עצמו ר"ל מאכיספת התבואות לזה נ"כ ולקחתם לכם ביום הראשון ושמחתם לפני י"ו. הנה א"כ טעם הד' מינים שבלולב לא היה לפעם מזוה הסוכות כי היא הייתה לזכרון כי בסוכות הושגת. ולקחתם הד' מינים שבלולב היה לשמחת ולבודות לה' בעבור אכיספת התבואות. הנה התבאר ומה אמר אלה מועדי ה' ב' בסוף פסוק חג הסוכות ולמה אמר אך בחמשה עשר יום? בשלשן א"כ. ולמה אמר ביום הא' שבתון וזויה הח' שבתון והותרו בזה השאלה הב' והג' והד'. והנה אמר בד' מינים שבלולב ולקחתם לכם ביום הא' לא להיות היום הא' חובה ובאר הימים רשות כי הנה חכמינו הצריכו כל שבועה. והכתוב מורה על אמתה קבלתם שאמר ולקחתם ושמחתם מה שמחה כל שבועה אף לקחתה כן אבל אמר ביום הא' לפי שזכר למעלה שחג הסוכות יהיה שבועת ימים כאלו אמר ולקחתם לכם ביום הא' מאותם השבועה שזכרתי ולא רצה הכתוב לומר ולקחתם לכם שבועת ימים פן נחשוב שהיו שבועת ימים אחרים מלמד הסוכות לכן אמר ביום הראשון ר"ל הראשון מהשבועה ההם. ואמר ושמחתם לפני ה' שבועת ימים להניד שכלל יהיו ימי שמחה עם אותם ארבעה מינים שזכר. ופרי עץ הדור הוא האחרון שפירי הוא הדור ויפה והוא משמח הלב. וכפות חמרים כל שם ימחאו כף והוא הסעיף שגם הוא הדור ומשמח הלב. גם הוא צריך שהיה הדור ולא יבש. וענף עץ עבות הוא עץ שענפיו עבותים והוא הדם שגם הוא משמח הלב בזמן החוס. וערבי נחל מפני היותם גדלים על המים ולפי שלא היו צמחים וב"ש במדבר נחלי מים עיינות ותחומות לכן צוה כשיבואו אל ארץ נחלי מים ישמחו בערביותיה. וכבר קבלו חז"ל אופן לקחתם ואמר ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבועת ימים להניד שבועת מקדשו ושמחו בזה ויודו וישבחו לשמו. לפי שלא יאמרו ישראל שבועתם חובה לארץ לא יהיה אותם שבועת ימים כיון שאין להם שמה לא ארץ ולא אכיספת תבואותיהם. הנה להביר הכסף היה אמר עוד ותחנות אותו חג לוי"ה שבועת ימים כשנה חקת עליהם ר"ל עכ"פ תחננו שבועת ימים לדורות בין בארץ בין בחוזה לארץ ולא יהיה אז הסימן באכיספת התבואות כי אם שנחשד ה' תחננו אותו. ונתן הסבה למה גם בגלות יחננוהו באמרו בסוכות השבי שבועת ימים ונומר למען ידעו דורותיהם ר"ל שתי כבות היו זבח ואלף שאלת מהן תפסק והיא אכיספת התבואות הנה נאמרה הסבה השנית והיא לזכרון הסוכות אשר ישבו בהם ישר' צאצאם מארץ מצרים ולכן ראוי שיוחננו כל שבועת הימים עכ"פ. הנה התבאר למה הוסיף לומר ותחנות אותו חג לה' ולמה חזר הכתוב לומר בסוכות חשבו שבועת ימים ושאלו דבר מזה ככל ומוחר כי בא כל ללוך ובסדר ראוי. והותרה בזה השאלה הב' והג' והד'. ואמנם מה ענין כי בסוכות הושגת את בני ישראל בכוזיאו אותם המזרים בלא עליו דעות לחז"ל מהם אמרו שהוא סוכות ממש וענין זה שמפני שאדם מתוך הסוכה מבעט צוה ית' שכאשר ישבו ישראל בנתיבות וארצם אשר יחלו לפי שלא ראו שנייה את יאועת ה' אשר נאלם וגמלם כרוב חסדיו שכדי שלא ירחם לבבם ויבכחו חסדיו יעשו זכר וסימן לזכור הסוכה אשר קבלו ממנו ית' כשיבאו מבתיים וישבו בסוכות שבועת ימים כדרך אנשי מחנה וחיני המדבר לזוה ולזכרון כי כן ישבו בני ישראל צאצאם ממזרים והלכו במדבר. ויש מי שאלם שהסוכות היו ענני כבוד וענן שהיה הולך לפנייהם בעמוד ענן לנחותם הדרך ויומם השמש לא יבש. וזוה יכירו ויודעו השנחתה הפרטית על ית' נחלתו. והנה הקראים הטושים פירשו אף בטי"ו יום לאחד וגו' שבה לבאר בהם יעשו הסוכות ושלל זה אמר ולקחתם לכם שיקחו הדברים הנזכרים בפרש' לעשות סכות וכ"ס בעזרא (כ"ה ח) לאו הדר והביאו עלי זית ועלי עץ שמן לעשות סכות ככתוב וגו' ואין כחוג בתורה עשיית הסכות. ומאשר הוקשה אצלם פרי עץ הדל' אמרו שטעמו עץ פרי ושלכן אמר כפות בלל וא"ל כי הכוונה בכפות ולא בפרי ובכפות תמרים הוא עץ הדל' או יהיה עץ הדל' הוא הנזכ' בעזרא עלי זית כמו ויהי כות הדור זית רענן יפה פרי תאר. או יהיה פרי כמו מסעף פורה במערה. ופירשו ותחנות לשון כבוד כי יסובבו בבית ה' צביר והלל מלשון יחננו ויחננו ככבוד כמו שכתבו בפירושם והוא בלי ספק פעות מצוה מפענות. הא' לפי שאם היה ולקחתם לכם ביום הא' ענין הסכות ממש לא ימלטו הכתובים מכפל ומוחר מצוה. הב' שהם פירשו ולקחתם לכם ביום הא' שיעשו זה ביום הא' לזכור ואין יפרשוהו א"כ על מעשה הסכות שהיה חג ה' שבועת

ימים לא יום הא' לזכר. והנה כי אין יפרשו ולקחתם לכם על עשיית הסכות והדברים שישמחו בהם כי הנה כבר אמר הכתוב בראשונה בטי"ו יום לאחד השבועות הזה חג הסכות שבועת ימים לה' ביום הראשון מקרא קדש וגו' ותחת מזוה המועדים באמרו אלה מועדי ה' וגו'. ואין ישוב אח"ל לבאר מהם שיעשו הסכות ודי שיהיה הכתוב לעשות הסכות ולשבת בהם ו' ימים יהיה מזה חג מזה. והנה במזוה הליגית אמר הכתוב ועשו לכם יציאת על כנפי כנפיהם אבל לא נאספו מהם הסכות אלא שיעשו אותם. ויד' שאם בא הכתוב לבאר העשבים שיעשו מהם הסכות היה לו לומר כמו שנאמר בעזרא לאו הדר והביאו עלי זית לעשות סכות ומה לו לפרש ד' ענינים פרי עץ הדל' כפות חמרים וענף עץ עבות וערבי נחל ואין אלא הדברים בעזרא אף כי פרי עץ הדל' לא יאות לעשות ממנו סכה כי אם העלים והם ישוה הפסוק שאומר פרי עץ הדל' ואומרים שטעמו עץ פרי שעל העץ צוה לא על הפרי האם יאמרו בזה בספור אדם הראשון שנאספו ומפרי העץ אשר נתן הן לא תאכלו ממנו שהיה העץ אכסור לאכול והפרי מוח' לאכלו ואין יעשו ראיה ממ"ס כפות חמרים בלא וא"ל כי דרך הכתוב לומר כן ראובן שטעמו לוי ויהיה שמש ירח עמד וזולה. ופרי עץ הדל' הוא האחרון בלי ספק שהוא היותר יפה שבפירות. ואין יפרשוהו על היות גם פרי חשבו להביאו ממשמחו ועשאוהו ממסעף פארה במערה סוף דבר כי זה כלו עושה הספוקים והכונתם וההימיה מחכמיהם הלא ידעו שבני יהודה שצאו לנגנן בית שני היו מאותם שעלו לירושלם מבבל אנשי בית ראשון וידעו שלא עשו המצוות בבית שני אלא כפי מה שהיה נהוג אזלם בבית ראשון ומפני שהסכות והלולב ושאר המינים הנלקחים עמו היו כל אחד מהם מזוה צפני עמלם נהנו בבית שני לעשות כן ולעשות ההקפס במקדש בימי החג בד' מינים שבלולב כל ימי בית שני כמו שזכר יוסף בן גוריון וחכמי המשנה עשו כן כי לא חדשו הם ענין המעלה הוצאת צבוק בית שני חז' בגולה. אבל לקחו המעלה כפי הגנת ספוקים ואמתתם וכפי מה שעשו במקדש כל ימי בית שני כאשר עשו אותה כל ימי בית ראשון וזה הוא ממה שורה על טעום בזה שפרו מדברי הקבלה באמתות ודברי חכמי המשנה ברוך שכתב בהם ובמשנתם :

והנה צוה אח"ל בהדלקת המנורה בפרשת זו את בני ישראל ויקחו אליה שמן זית זך כחית למאור וכן בלחם הפנים לפי שכאשר למד אותם מועדי ה' שנאמר בכל אחד מהם והקרבנתם אשה לה' שהם קרבנות התמידין שהיו משל צבור הודיעם אחריו מה שהיו צריכים אליו תמיד בכל יום והוא השמן למאור ומה שהיו צריכים אליו בכל שבת והוא הלחם הפנים. אומנם עולות התמידין כבר נאספו עליהם בסדר הוצא בפרשת וזה אשר חששה על המזבח. אבל על השמן לא נאספו ישראל עדין. כי פי' ואתה תלוי הוא ואתה עתיד לזוה את בני ישראל כמו שפי' רש"י. וכן בענין לחם הפנים מה שנכתב בפרשת תרומה לא היה צווי על עשיית הלחם והנחתו אלא לזכרון מעשה השלחן והמשכן. ומפני זה הוצרך כאן לזוה את בני ישראל שיטנו שמן למאור למנורה ולחם הפנים שיונה בשלחן הקדש שהיו שחיס עשרה חלות גדולים ויפים שהיו כל אחד שני עשרונים וסדר הנחתם שהיו צב' מערכות. שם מערכות מפס ושם מערכות מפס על השלחן האלכי ושיטת על מערכת לזוה זכר ושיעורנו ביום השבת ושהיה הסולת הזה משל צבור כמו"ס מאת בני ישראל בבית עולם ושיאכלו אותו אהרן ובניו ומה שיובלוקו במקום קדוש כי קדש קדשים הוא. הנה א"כ ביארה התורה ענין השמן להדלקת המנורה והפלה ללחם הפנים לפי ששניהם היו באים משל צבור בקרבנות המועדים ולפי ששתי המצוות האלה היו נערכות ע"י אהרן והיו חלות לחם הפנים י"ב כנגד י"ב שבטי ישראל כמו אנשי המלואים. והיו שתי המצוות האלו מיוחדות אל הפיכל במנורה הסקורה ובשלחן הקדש להיות שניהם לפני ה' ונאמר והיתה ללחם לאזכרה אשה לה' להניד שהיה זה כקומץ הנלקח מן המנחה וסאזכרה שהיא מהלכונה שהיה אשה לה' על המזבח והלחם יהיה לאהרן ולבניו. ועם היות ששניהם יערכנו ויבאנו הנה אפייתו יהיה ביום הששי להיות לחם הפנים מסתלק מן השלחן ויבא כל צבא ונאפה ביום ה' והיה זכר לשבת ולכן נאמרה צו ברית עולם להניד שהוא אות על מעשה בראשית שבו שבת השם מכל מלאכתו. וכבר זכרו חז"ל ענינים נפלאים מן לחם הפנים ואמרו שמעם ממנו היה משביע כפלי כפלים מפת אחר כי שם צוה ה' את הדרכה והותרו בזה השאלה הז' :

ובלבד שהשמים אשר צוה יתברך בעבורם במועדים והמצוות אשר נזכרו כאן בפרשה וביארה התורה אמתתן. עוד יש לאלוה מלין ופעמים אחרים יקרים ומדעים נכבדים נרמזו בהם ואני כבר זכרתי בסדר בא' אל פרעה רמזים בענין חג הפסח והמצות ודיניו ושהגה רומז אל חיי האדם שהם שבועים שנה והנהגותו בעמלו להכנה שלמותו כמו שביארתי שם. ובניו מוסיף במקום הזה ענין שאר המועדים והמצוות על מה יורו כפי רמזי הקודם. ואומר שאחרי שידענו שחג שבועת ימי הפסח רומז אל כבוד חיי האדם שהם שבועים שנה בין רב למעט וזהו היום הראשון מקרא קדש לרמז אל ימי הנערות שפסרה שנים הראשונים מהאדם אין ראוי שיעמול האדם בהם כי הם ימי שבתה ושנות גדולו ואין האדם בהם בר עונשין. והיה היום הזה גם כן שבתון לרמז אל ימי האדם עשרה שנים משנותיו האחרונים שראוי שיהיו ימי שבתה והפסק מעסקי העולם להבין בהם יציד לנפשו לאור באור החיים באחרית חלדו. אמנם ממחרת השבת שהוא היום הראשון של ספח צוה שיקריב עומר השעורים המורים כפי השם על הנשארם מימי האדם וחיינו אשר שפסרה יאופנו וכדי שלא יבטח על חסו. לחשוב כי עוד רבות בשנים יחיה צוה וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עומר התנופה שבע שבתות חמימות חסי"ט

היינו. נרמזו שיתנו לבם ויסקרו את עצמם וימי חייכם הנשאלים אחרי כן
 עברה שנים הראשונים ועשרה האחרונים. והענין שישקרו כל הימים שאסר
 שיתנו עוד שנים עד ממחרת הבנת השביעית שהיא תפסק החמשים יום לרמז
 שיתנו האדם מלמד עשרה שנים הראשונים ועשרה האחרונים הן בין רב למעט
 חמשים שנה ומה טוב אמרו וספרתם לכם כי בדייתם מונון כן יהיו מנין
 ומעשרים ממסר ימי חייכם האפשרי להיות כפי שבע בני אדם על הרוב.
 והזכירם שבסוף הימים ההם יקרינו מנחה חדשה לה' לרמזו שבסוף החמשים
 שנה ההם מהספירה להיותם קרובים לימי השקדוה וימי השלום. ראי שיקרינו
 מנחה חדשה בהנהגת עולמו לא כימים הראשונים שהיו להוסיף אחר יצאם אבל
 בדרך אחר חדש ללכת אחרי ה'. וכמו שאמרו ושוב יום אחד לפני מיתתך.
 ואמר עוד ממוסבותיכם תביאו לכם תנופה שיתם ע"ד מה שאמרו הקדושים ז"ל
 מי שמת בערב שבת יאכל בשבת ורצה לומר ממוסבותיכם תביאו מעשים
 משובחים שחשבו לא עומד עשירים כאשר נחלתם החלד אלא לכם תנופה
 שיתם לכפר על הגוף ועל הנפש. ומסובל חסות שהוא רמז למעשים טובים אף
 על פי שחמץ תאכילה שיעשו אותם להיות הירר הרע שולט בהם כי כל ימיהם
 היו נחשאים ועכ"ל. הנה עתה להיות הזמן הזה קרוב למוט ראוי שיהיה מנחה
 חדשה ופועל משונה שלא היה עד הנה ככה ויהיו אם כן המעשים באיכותן
 וחלוקה כדורים לה'. הנה אם כן היה חג הפסח רמז להיי האדם ומספר שטחיו.
 והספירה רמז לחיי העסק והמלאכה שהם חמשים שנה אחר הנערות וקודם
 השישיות. והיה חג השבועות רמז לדבקות האלוי שזכה האדם אליו אחרי מותו
 בשישיות דרכיו ומעשיו באחריות לעבוד אלהיו כראוי. ואמנם יום תרועה וי"א
 היו לרמזו שכל אדם בימי חלדו ליהייר דרכו ומעשיו כל השנה ראוי לו בנא
 עליו החדש השביעי שהוא רמז לעשרה שנים השבעים מחייו מיום הראשון
 ממנו יתקפו ויריעו בשופר כי הוא יום דין הגדול והטרא. ולכן יקרא אל
 ה' יגן בעדו ויגילהו מרעות המערכות כאשר ביארתיו ואם אז ישובו בתשובה
 שלימה עד עשרת הימים שהם עשרת שני חייו האחרונים אין ספק שביום
 העשירי יהיה יום הכפורים שיכפר בהם בעד חטאיו ועם התשובה ועשו השם
 ואיסור המלאכה אשר יעשו בני אדם בימים ההם נזכרים ונעשים. יהיו נשעשים
 מהבוראות השמימיות ותדבק בהם הפשטה הפרעית העליונה ובעת מותו מלאכיו
 יאזרו לו. וזה עוד שיעשו חג הסוכות בשבת ימים כדי שיהיה דעתם מתקבצת
 עליהם ויכירו וידעו שאין קרנם ביומי השלום ומשכנותיהם לדור ודור. אבל
 בסוכות ישובו לרמזו לחיי עולם הזה ה"א דירת ערלי ובי הס נכרים המתלוננים
 בסוכות שבין לילה היו ובין לילה אכדו כן ימי חייכם על הארץ ולכן היה חג
 הזה שבעת ימים והיה היום הראשון מקרא קדש והיום האחרון גם כן לרמזו
 על השנים הראשונים והאחרונים כמו שביארתיו והכל לרמזו אל ימי שנותיו
 שהם שבעים שנה. ולפי שפעמים יהיה האדם שמונים שנה כמ"ם (תהלים ז')
 ואם נגזרות פ' שנה לכן זה שיהיה היום הח' ג"כ מקרא קדש לפי שהאדם
 לבד נגזרות כבד הוא נפטר משון ועומאה והוא מקרא קדש. ורמזתי מי
 שסירס שהיה יום שמיני ששנה בערך חג הסוכות כיום תורה אל חג
 הפסח והיו השבעים פרים כנגד שבעת השבעות שבספירה וכן ארז"ל ראוי
 שערך של חג להיות רחוקה ממנו חמשים יום והוא דרך אחר. וגזבו לענינינו
 ולאמר שהסוף לומר עוד אף בחמשה עשר יום צהדק השביעי באשכנח את
 תבואת הארץ תחוגו את חג ה'. להגיד שיהיה נקיים משון ביום הכפורים
 שהיה בעבור לחדש השני. וגם להזהר שיתן והוא באשכנח את תבואת הארץ
 בעבור שתאספו את תבואת הארץ ותביא ברכת ה' בכל אשר לכם לשתי הסבות
 אלו תחוגו את חג ה' בזהו חדש עולמו לשכחו ולהודות לשמו בשבת ימים
 במספר ששירות ימי חייכם. הנה א"כ היה חג הפסח מורה על ענין האדם
 וחיו. וחג הסוכות מורה שהכנסת ב' בלל שדי יתלון כשיהיה מכופר מעונותיו
 ביום הכפורים. ואמרו ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדור ונו' הוא
 לרמזו שלא יאסור הקב"ה מהאדם כל ערבות ותענוג הוד והדר בימי חייו
 אין הדבר כן כי הוא יתנם לו ביום הראשון בזמן הנערות שיהיה ה"א פרי
 עץ הדור בעיני כל רואיו ויהיה פריקו נאם ונחמד למראה ככפות תמרים ויאכל
 וישתה וישבע גופו ורוחו וענף עץ עבות מלאון עבות כשית וערבי נחל
 לרמזו אל הערבות שיתלו בצאצא כי לא ימנע השם מהאדם בנערותו ובחרותו
 אבל ראוי שיהיה כל זה לעבוד את השם הנכבד וזהו ושמחתם לפני ה'
 שבעת ימים ולכן תחוגו לה' החג הזה להתענין בטובותיו ונפלאותיו בנתי
 מקדשו ועל כן בסוכות תאנו שבעת ימים כל האורח בישראל ישוב בסוכות
 לרמזו כי גרים הם לפני השם המצופים בכל קורתו. ולכן קרא המועד
 הזה חג האסיף על אסיפת האדם מעולמו כמ"ם באשכנח את מעשיו מן
 השדה. ולכן היו שבעה הקפות בשבעת ימי החג והיו ז' הקפות ביום השביעי
 הכל לזכרון ימות עולם שנות דור ודור כדי שהאדם יתן אל לבו וידקדק על
 חשבון זמנו עס נפשו. וגם מטעם פרי החג שהיו שבעים הולכים ודלים היה
 מורה על זה ואשר הדברים שלא זכרתי בהם יובין לקח מאות' אשר זכרתי
 וזהו רמז נכבד ואמיתי ולמוד מדותיו שכלי לפני בני אדם והוא דרך יקר
 לפני איש להתהלך לפני ה' באריות החיים.

כדי יציא בן אשה ישראלית עד סוף הסדר. ויש בפקוקים האלה גם
 כן משלות. השאלה רא' באמרו ויאל בן אשה ישראלית
 ולא זכר מאין יאל וי"מ שהוא כמו אל האל לרוב מהר וכן יאלו אנשים בני
 צניעל אבל אין הענין דומה כי ענין ה'יאלה בפסוקים ההם הוא י'יאלה מן
 הבית או מן העיר ודרכי המפרשים יכבלי דוחקים זה: השאלה הב' למה
 נזכר כאן הסדר הזה אחרי מלות המועדים ומלות הדלקת המנורה ולחם הפנים
 כל שכן לדעת האומר שהמקל והמקושקש היו צמ"א ולמה א"כ לא נזכר
 שנים יחד: השאלה הג' באמרו בחוך בני ישראל שאלם היתה כסופה שיאל
 בחוך בני ישראל בקרב המחנה ושם נלו שנים ויקלל זה את השם היה לו
 לאמר למעלה ויאל בן אשה ישראלית בחוך בני ישראל וגו': השאלה הד' באמרו
 ואלם אמו של מית בת דברי כי הנה הסודות שאלה היה ראוי לזכר למעלה
 ויאמר ויאל בן אשה ישראלית ושמה שלומית בת דברי: השאלה הו' במה
 שאמר ויניחוהו נמשמר לפרש להם על פי ה' ולמה לא נזכרו מיד וכבר
 נזכרו אלהים לא תקלל שהיא אזהרה למקלל את השם וגאמר ומקלל אביו ואמו
 ק"ו לשכינה שהיה ראוי שיומת על היותו מקלל את השם: השאלה וז' באמרו
 איש איש כי יקלל אלהיו וגאמר חשאו וטובק שם ה'. ויראה שזה מאמרים סותרים
 וחז"ל הסבילו בין מקלל אלהיו שהוא בכתי לטובק את השם המפורש. והנה
 השם הנכבד הוא אלהי ישראל: השאלה חו' באמרו ואיש כי יכה נפש אדם
 וגו' ומכה נפש בהמה וגו' ולמה נזכרו כאן המשפטים האלה מהאדם והבהמה
 שגבר אותה חורה עליהם: השאלה טו' במה שחזר הכתוב לזכור כאן
 המשפטים ההם שנים ומכה בהמה ישלמה ומכה אדם יומת. ופרש"י
 שבראשונה דבר צבורג בהמה ובשני בשטות בה חבורה. ומה יאמר הרב
 באדם שבראשונה ובשנית דבר במיתה והוא כפל מבורר: השאלה טז' באמרו
 משפט אחד יהיה לכם ולגר וגו' כי זה המאמר הוא נ"כ כפול לפי שכבר
 נאמר למעלה כגר בארצו נקבץ שם יומת. ולמה נאמר כאן ענין הגר:
 השאלה טז' במה שאמר ובני ישראל עשו כאשר צוה ה' את משה כי מאחר
 שאמר וידבר משה אל בני ישראל ויאלו את המקלל וגו' וירגמו אותו אכן לא
 היה צריך לומר עוד ובני ישראל עשו כאשר צוה ה' את משה: והגבי מפרש
 הפסוקים באופן יוחזר השאלות האלה כלם:
 ויצא בן אשה ישראלית וגו' עד סוף הסדר. בעבור שבפסוקים של מעלה צוה
 והזכיר יתבקר על שמירת כבודו ושלא יזלזלו בו וזהו על זה לישאל
 במלות מיוחדות להם ולכהנים במלות שיתחדו אליהם ולישראל וללויים ולכהנים גם
 כן בשמירת מועדי ה' ודלקת המנורה ועריכת לחם הפנים על שלחנו שהיה
 התכלית בכל זה שיאמרו כבודו ולא יתלזזו. לכן הביא הכתוב סלסלה למעשה
 ממה שקרה לאיש אחד שקלל את שמו יתבקר וזהו השם לרגום אותו באבנים.
 ומה שהזכיר לבני ישראל על אשר לא המיתו אותו פתאם ועליו אמר ויאל בן
 אשה ישראלית רוצה לומר שאלם שמירת כבוד השם ויאל לחלל שמו ויאל
 כלל ישראל ואזהרותיהם. ואולי שאמר ויאל לשי שהיה נזכר מלש ויאל או
 מעולמו להחליף בקרב אנשים כי יאל מבין הנערים לבד בקרב האנשים ומספיקם.
 הנה הסבאר ענין ויאל ולמה נסמכה הפרשה הזאת אל הפרשיות של מעלה
 וחז"ל אמרו שיאל מפרשה של מעלה. ראו שלטע על לחם הפנים הנזכר בפסוק
 של מעלה לפי שהיו אוכלים אותו הסנהנים מתעשה ימים ולא היה כן דרך
 הנערים רק לאכול ענות מלות חמץ בכל יום. וזה היה טעם הסמיכות.
 והזכיר זה שתי השאלות הראשונות כא' והב'. וזכר הכתוב שהיה הנחור
 היה בן אשה ישראלית והוא בן איש מזרי בחוך בני ישראל להגיד שקודם זה
 ימים יאל עליו קלל מערותו שהיה בן מזרי שהם מזרי שכן עס הסיודות
 והוליד את הכן הסוד והיה כסחה בדבר מפני כבודו אבל עכ"פ הקול
 נשמע בחוך בני ישראל שזה הנער היה בן איש מזרי בחוך בני ישראל
 לא שחזר ה'יאלה שיאל מחוכם אלא שהיה נחמד לכן איש מזרי בחוך בני
 ישראל בעדתם והותרה השאלה הג'. ואמר וינאו במחנה בן הישראלית ואיש
 הישראלי. לפסר נאותו אם ראשונה שאלו בחור בן הישראלית התחיל במחלוקת
 ראשונה. וזהו זכרו הכתוב ראשונה בן הישראלי ואיש הישראלי. וגם כן
 להודיע פתיחות שניהם שאלם היו רוצים להלחם זה עם זה היה להם ללחם
 השדה וגם מאן דלמי נזכר. ואיש לא ימחה בידם אבל הם משני פתיחותם
 נלו במחנה ובן הישראלית לא גבר עליהם אבל פער פיו לבלי חק וקלל במלכו
 ובאלהיו. וזהו ויקבץ את האשה הישראלית את השם ויקלל רוצה לומר שנקבץ
 בזכירת השם המפורש. ומפני כבודו של ה' לא אמר ה' אבל אמר את השם
 כלומר השם הנכבד והטורא. והשומעים הביאוהו אל משה לדעה מה יעשה לו
 ונראה לי שישאל נסחוקו בדיו אם יסגר כיון שקלל השם הנכבד בביתו
 מישאל וחייב במורא וכבוד השם או להפסד מזה בביתו בן איש מזרי שלא
 היה חייב במאות להיותו מזרי והיה מקום ספק אם ידיתו כישראל לחייבו
 כפי האם מיתה. או מזרי כפי האב ויפסר. ולכן הביאו אותו אל משה
 שיפרש להם את הדין. ומשה בדיו ג"כ נסחוקו בדבר ולכן הביאו אותו במשמר
 לפרש להם ע"פ ה' אם הוא חייב מיתה אם לאו. והנה משה צוה להביא את
 אמו לפניו לדעת ממנה בשבועה מי היה אביו של הכן שהוא אלהי ואלם
 מזרי ולכן נאמר במקום הזה ושם אמו שלומית בת דברי למסד דן כי אז
 נודעה משפחתה והיה טעמה מסכים לשמה כי היא התחלה להשלים בנה ולהלילו
 כמו שנקראת שלומית והלילה צעדו כי היתה דברנית שהיתה בת דברי.
 ולכן הודתה ולא כחשה לפני משה כי בנה היא בן איש מזרי ונאמר הדבר
 בספק. והתבאר במה שפירשתי השאלה הד' והה'. והאל ית' אמר למשה הווא
 את המקלל ר"ל יהיה מי שיהיה ישראלי או מזרי די כשנעש שהוא היה מקלל
 הוואו אותו ולא מחוץ למחנה כדבר פתא ונחשב. ולפי שרבים מבני ישראל
 משמו קללתו ולא מיתוהו והיה עליהם אשם עון רב על זה ראוי שימסכו כל
 השומעים קללתו את ידיהם על ראשו כי יפרקו השון מעליהם ויאמרו דמך
 בראשך ולא בראשנו ורגמו אותו כל השומעים מבני חמלה כי זה היה נקמת
 ה' ושמירת כבודו. והנה הוכיחם ית' על אשר היו מכבירים פני הדין
 בענין הזה לפסרו וזהו ואל בני ישראל תדבר לאמר איש איש כי יקלל אלהיו
 ונאם חשאו. ופירשו כל איש ואיש מזרי או יהודי יהיה מי שיהיה כאשר
 יקלל אלהיו ר"ל אלוה עמו וארצו ונאם חשאו של אותו אלוה ואין לו להענישו

כדי יציא בן אשה ישראלית עד סוף הסדר. ויש בפקוקים האלה גם
 כן משלות. השאלה רא' באמרו ויאל בן אשה ישראלית
 ולא זכר מאין יאל וי"מ שהוא כמו אל האל לרוב מהר וכן יאלו אנשים בני
 צניעל אבל אין הענין דומה כי ענין ה'יאלה בפסוקים ההם הוא י'יאלה מן
 הבית או מן העיר ודרכי המפרשים יכבלי דוחקים זה: השאלה הב' למה
 נזכר כאן הסדר הזה אחרי מלות המועדים ומלות הדלקת המנורה ולחם הפנים
 כל שכן לדעת האומר שהמקל והמקושקש היו צמ"א ולמה א"כ לא נזכר
 שנים יחד: השאלה הג' באמרו בחוך בני ישראל שאלם היתה כסופה שיאל
 בחוך בני ישראל בקרב המחנה ושם נלו שנים ויקלל זה את השם היה לו
 לאמר למעלה ויאל בן אשה ישראלית בחוך בני ישראל וגו': השאלה הד' באמרו
 ואלם אמו של מית בת דברי כי הנה הסודות שאלה היה ראוי לזכר למעלה
 ויאמר ויאל בן אשה ישראלית ושמה שלומית בת דברי: השאלה הו' במה
 שאמר ויניחוהו נמשמר לפרש להם על פי ה' ולמה לא נזכרו מיד וכבר
 נזכרו אלהים לא תקלל שהיא אזהרה למקלל את השם וגאמר ומקלל אביו ואמו
 ק"ו לשכינה שהיה ראוי שיומת על היותו מקלל את השם: השאלה וז' באמרו
 איש איש כי יקלל אלהיו וגאמר חשאו וטובק שם ה'. ויראה שזה מאמרים סותרים
 וחז"ל הסבילו בין מקלל אלהיו שהוא בכתי לטובק את השם המפורש. והנה
 השם הנכבד הוא אלהי ישראל: השאלה חו' באמרו ואיש כי יכה נפש אדם
 וגו' ומכה נפש בהמה וגו' ולמה נזכרו כאן המשפטים האלה מהאדם והבהמה
 שגבר אותה חורה עליהם: השאלה טו' במה שחזר הכתוב לזכור כאן
 המשפטים ההם שנים ומכה בהמה ישלמה ומכה אדם יומת. ופרש"י
 שבראשונה דבר צבורג בהמה ובשני בשטות בה חבורה. ומה יאמר הרב
 באדם שבראשונה ובשנית דבר במיתה והוא כפל מבורר: השאלה טז' באמרו
 משפט אחד יהיה לכם ולגר וגו' כי זה המאמר הוא נ"כ כפול לפי שכבר
 נאמר למעלה כגר בארצו נקבץ שם יומת. ולמה נאמר כאן ענין הגר:
 השאלה טז' במה שאמר ובני ישראל עשו כאשר צוה ה' את משה כי מאחר
 שאמר וידבר משה אל בני ישראל ויאלו את המקלל וגו' וירגמו אותו אכן לא
 היה צריך לומר עוד ובני ישראל עשו כאשר צוה ה' את משה: והגבי מפרש
 הפסוקים באופן יוחזר השאלות האלה כלם:
 ויצא בן אשה ישראלית וגו' עד סוף הסדר. בעבור שבפסוקים של מעלה צוה
 והזכיר יתבקר על שמירת כבודו ושלא יזלזלו בו וזהו על זה לישאל
 במלות מיוחדות להם ולכהנים במלות שיתחדו אליהם ולישראל וללויים ולכהנים גם
 כן בשמירת מועדי ה' ודלקת המנורה ועריכת לחם הפנים על שלחנו שהיה
 התכלית בכל זה שיאמרו כבודו ולא יתלזזו. לכן הביא הכתוב סלסלה למעשה
 ממה שקרה לאיש אחד שקלל את שמו יתבקר וזהו השם לרגום אותו באבנים.
 ומה שהזכיר לבני ישראל על אשר לא המיתו אותו פתאם ועליו אמר ויאל בן
 אשה ישראלית רוצה לומר שאלם שמירת כבוד השם ויאל לחלל שמו ויאל
 כלל ישראל ואזהרותיהם. ואולי שאמר ויאל לשי שהיה נזכר מלש ויאל או
 מעולמו להחליף בקרב אנשים כי יאל מבין הנערים לבד בקרב האנשים ומספיקם.
 הנה הסבאר ענין ויאל ולמה נסמכה הפרשה הזאת אל הפרשיות של מעלה
 וחז"ל אמרו שיאל מפרשה של מעלה. ראו שלטע על לחם הפנים הנזכר בפסוק
 של מעלה לפי שהיו אוכלים אותו הסנהנים מתעשה ימים ולא היה כן דרך
 הנערים רק לאכול ענות מלות חמץ בכל יום. וזה היה טעם הסמיכות.
 והזכיר זה שתי השאלות הראשונות כא' והב'. וזכר הכתוב שהיה הנחור
 היה בן אשה ישראלית והוא בן איש מזרי בחוך בני ישראל להגיד שקודם זה
 ימים יאל עליו קלל מערותו שהיה בן מזרי שהם מזרי שכן עס הסיודות
 והוליד את הכן הסוד והיה כסחה בדבר מפני כבודו אבל עכ"פ הקול
 נשמע בחוך בני ישראל שזה הנער היה בן איש מזרי בחוך בני ישראל
 לא שחזר ה'יאלה שיאל מחוכם אלא שהיה נחמד לכן איש מזרי בחוך בני
 ישראל בעדתם והותרה השאלה הג'. ואמר וינאו במחנה בן הישראלית ואיש
 הישראלי. לפסר נאותו אם ראשונה שאלו בחור בן הישראלית התחיל במחלוקת
 ראשונה. וזהו זכרו הכתוב ראשונה בן הישראלי ואיש הישראלי. וגם כן
 להודיע פתיחות שניהם שאלם היו רוצים להלחם זה עם זה היה להם ללחם
 השדה וגם מאן דלמי נזכר. ואיש לא ימחה בידם אבל הם משני פתיחותם
 נלו במחנה ובן הישראלית לא גבר עליהם אבל פער פיו לבלי חק וקלל במלכו
 ובאלהיו. וזהו ויקבץ את האשה הישראלית את השם ויקלל רוצה לומר שנקבץ
 בזכירת השם המפורש. ומפני כבודו של ה' לא אמר ה' אבל אמר את השם
 כלומר השם הנכבד והטורא. והשומעים הביאוהו אל משה לדעה מה יעשה לו
 ונראה לי שישאל נסחוקו בדיו אם יסגר כיון שקלל השם הנכבד בביתו
 מישאל וחייב במורא וכבוד השם או להפסד מזה בביתו בן איש מזרי שלא
 היה חייב במאות להיותו מזרי והיה מקום ספק אם ידיתו כישראל לחייבו
 כפי האם מיתה. או מזרי כפי האב ויפסר. ולכן הביאו אותו אל משה
 שיפרש להם את הדין. ומשה בדיו ג"כ נסחוקו בדבר ולכן הביאו אותו במשמר
 לפרש להם ע"פ ה' אם הוא חייב מיתה אם לאו. והנה משה צוה להביא את
 אמו לפניו לדעת ממנה בשבועה מי היה אביו של הכן שהוא אלהי ואלם
 מזרי ולכן נאמר במקום הזה ושם אמו שלומית בת דברי למסד דן כי אז
 נודעה משפחתה והיה טעמה מסכים לשמה כי היא התחלה להשלים בנה ולהלילו
 כמו שנקראת שלומית והלילה צעדו כי היתה דברנית שהיתה בת דברי.
 ולכן הודתה ולא כחשה לפני משה כי בנה היא בן איש מזרי ונאמר הדבר
 בספק. והתבאר במה שפירשתי השאלה הד' והה'. והאל ית' אמר למשה הווא
 את המקלל ר"ל יהיה מי שיהיה ישראלי או מזרי די כשנעש שהוא היה מקלל
 הוואו אותו ולא מחוץ למחנה כדבר פתא ונחשב. ולפי שרבים מבני ישראל
 משמו קללתו ולא מיתוהו והיה עליהם אשם עון רב על זה ראוי שימסכו כל
 השומעים קללתו את ידיהם על ראשו כי יפרקו השון מעליהם ויאמרו דמך
 בראשך ולא בראשנו ורגמו אותו כל השומעים מבני חמלה כי זה היה נקמת
 ה' ושמירת כבודו. והנה הוכיחם ית' על אשר היו מכבירים פני הדין
 בענין הזה לפסרו וזהו ואל בני ישראל תדבר לאמר איש איש כי יקלל אלהיו
 ונאם חשאו. ופירשו כל איש ואיש מזרי או יהודי יהיה מי שיהיה כאשר
 יקלל אלהיו ר"ל אלוה עמו וארצו ונאם חשאו של אותו אלוה ואין לו להענישו

כדי יציא בן אשה ישראלית עד סוף הסדר. ויש בפקוקים האלה גם
 כן משלות. השאלה רא' באמרו ויאל בן אשה ישראלית
 ולא זכר מאין יאל וי"מ שהוא כמו אל האל לרוב מהר וכן יאלו אנשים בני
 צניעל אבל אין הענין דומה כי ענין ה'יאלה בפסוקים ההם הוא י'יאלה מן
 הבית או מן העיר ודרכי המפרשים יכבלי דוחקים זה: השאלה הב' למה
 נזכר כאן הסדר הזה אחרי מלות המועדים ומלות הדלקת המנורה ולחם הפנים
 כל שכן לדעת האומר שהמקל והמקושקש היו צמ"א ולמה א"כ לא נזכר
 שנים יחד: השאלה הג' באמרו בחוך בני ישראל שאלם היתה כסופה שיאל
 בחוך בני ישראל בקרב המחנה ושם נלו שנים ויקלל זה את השם היה לו
 לאמר למעלה ויאל בן אשה ישראלית בחוך בני ישראל וגו': השאלה הד' באמרו
 ואלם אמו של מית בת דברי כי הנה הסודות שאלה היה ראוי לזכר למעלה
 ויאמר ויאל בן אשה ישראלית ושמה שלומית בת דברי: השאלה הו' במה
 שאמר ויניחוהו נמשמר לפרש להם על פי ה' ולמה לא נזכרו מיד וכבר
 נזכרו אלהים לא תקלל שהיא אזהרה למקלל את השם וגאמר ומקלל אביו ואמו
 ק"ו לשכינה שהיה ראוי שיומת על היותו מקלל את השם: השאלה וז' באמרו
 איש איש כי יקלל אלהיו וגאמר חשאו וטובק שם ה'. ויראה שזה מאמרים סותרים
 וחז"ל הסבילו בין מקלל אלהיו שהוא בכתי לטובק את השם המפורש. והנה
 השם הנכבד הוא אלהי ישראל: השאלה חו' באמרו ואיש כי יכה נפש אדם
 וגו' ומכה נפש בהמה וגו' ולמה נזכרו כאן המשפטים האלה מהאדם והבהמה
 שגבר אותה חורה עליהם: השאלה טו' במה שחזר הכתוב לזכור כאן
 המשפטים ההם שנים ומכה בהמה ישלמה ומכה אדם יומת. ופרש"י
 שבראשונה דבר צבורג בהמה ובשני בשטות בה חבורה. ומה יאמר הרב
 באדם שבראשונה ובשנית דבר במיתה והוא כפל מבורר: השאלה טז' באמרו
 משפט אחד יהיה לכם ולגר וגו' כי זה המאמר הוא נ"כ כפול לפי שכבר
 נאמר למעלה כגר בארצו נקבץ שם יומת. ולמה נאמר כאן ענין הגר:
 השאלה טז' במה שאמר ובני ישראל עשו כאשר צוה ה' את משה כי מאחר
 שאמר וידבר משה אל בני ישראל ויאלו את המקלל וגו' וירגמו אותו אכן לא
 היה צריך לומר עוד ובני ישראל עשו כאשר צוה ה' את משה: והגבי מפרש
 הפסוקים באופן יוחזר השאלות האלה כלם:
 ויצא בן אשה ישראלית וגו' עד סוף הסדר. בעבור שבפסוקים של מעלה צוה
 והזכיר יתבקר על שמירת כבודו ושלא יזלזלו בו וזהו על זה לישאל
 במלות מיוחדות להם ולכהנים במלות שיתחדו אליהם ולישראל וללויים ולכהנים גם
 כן בשמירת מועדי ה' ודלקת המנורה ועריכת לחם הפנים על שלחנו שהיה
 התכלית בכל זה שיאמרו כבודו ולא יתלזזו. לכן הביא הכתוב סלסלה למעשה
 ממה שקרה לאיש אחד שקלל את שמו יתבקר וזהו השם לרגום אותו באבנים.
 ומה שהזכיר לבני ישראל על אשר לא המיתו אותו פתאם ועליו אמר ויאל בן
 אשה ישראלית רוצה לומר שאלם שמירת כבוד השם ויאל לחלל שמו ויאל
 כלל ישראל ואזהרותיהם. ואולי שאמר ויאל לשי שהיה נזכר מלש ויאל או
 מעולמו להחליף בקרב אנשים כי יאל מבין הנערים לבד בקרב האנשים ומספיקם.
 הנה הסבאר ענין ויאל ולמה נסמכה הפרשה הזאת אל הפרשיות של מעלה
 וחז"ל אמרו שיאל מפרשה של מעלה. ראו שלטע על לחם הפנים הנזכר בפסוק
 של מעלה לפי שהיו אוכלים אותו הסנהנים מתעשה ימים ולא היה כן דרך
 הנערים רק לאכול ענות מלות חמץ בכל יום. וזה היה טעם הסמיכות.
 והזכיר זה שתי השאלות הראשונות כא' והב'. וזכר הכתוב שהיה הנחור
 היה בן אשה ישראלית והוא בן איש מזרי בחוך בני ישראל להגיד שקודם זה
 ימים יאל עליו קלל מערותו שהיה בן מזרי שהם מזרי שכן עס הסיודות
 והוליד את הכן הסוד והיה כסחה בדבר מפני כבודו אבל עכ"פ הקול
 נשמע בחוך בני ישראל שזה הנער היה בן איש מזרי בחוך בני ישראל
 לא שחזר ה'יאלה שיאל מחוכם אלא שהיה נחמד לכן איש מזרי בחוך בני
 ישראל בעדתם והותרה השאלה הג'. ואמר וינאו במחנה בן הישראלית ואיש
 הישראלי. לפסר נאותו אם ראשונה שאלו בחור בן הישראלית התחיל במחלוקת
 ראשונה. וזהו זכרו הכתוב ראשונה בן הישראלי ואיש הישראלי. וגם כן
 להודיע פתיחות שניהם שאלם היו רוצים להלחם זה עם זה היה להם ללחם
 השדה וגם מאן דלמי נזכר. ואיש לא ימחה בידם אבל הם משני פתיחותם
 נלו במחנה ובן הישראלית לא גבר עליהם אבל פער פיו לבלי חק וקלל במלכו
 ובאלהיו. וזהו ויקבץ את האשה הישראלית את השם ויקלל רוצה לומר שנקבץ
 בזכירת השם המפורש. ומפני כבודו של ה' לא אמר ה' אבל אמר את השם
 כלומר השם הנכבד והטורא. והשומעים הביאוהו אל משה לדעה מה יעשה לו
 ונראה לי שישאל נסחוקו בדיו אם יסגר כיון שקלל השם הנכבד בביתו
 מישאל וחייב במורא וכבוד השם או להפסד מזה בביתו בן איש מזרי שלא
 היה חייב במאות להיותו מזרי והיה מקום ספק אם ידיתו כישראל לחייבו
 כפי האם מיתה. או מזרי כפי האב ויפסר. ולכן הביאו אותו אל משה
 שיפרש להם את הדין. ומשה בדיו ג"כ נסחוקו בדבר ולכן הביאו אותו במשמר
 לפרש להם ע"פ ה' אם הוא חייב מיתה אם לאו. והנה משה צוה להביא את
 אמו לפניו לדעת ממנה בשבועה מי היה אביו של הכן שהוא אלהי ואלם
 מזרי ולכן נאמר במקום הזה ושם אמו שלומית בת דברי למסד דן כי אז
 נודעה משפחתה והיה טעמה מסכים לשמה כי היא התחלה להשלים בנה ולהלילו
 כמו שנקראת שלומית והלילה צעדו כי היתה דברנית שהיתה בת דברי.
 ולכן הודתה ולא כחשה לפני משה כי בנה היא בן איש מזרי ונאמר הדבר
 בספק. והתבאר במה שפירשתי השאלה הד' והה'. והאל ית' אמר למשה הווא
 את המקלל ר"ל יהיה מי שיהיה ישראלי או מזרי די כשנעש שהוא היה מקלל
 הוואו אותו ולא מחוץ למחנה כדבר פתא ונחשב. ולפי שרבים מבני ישראל
 משמו קללתו ולא מיתוהו והיה עליהם אשם עון רב על זה ראוי שימסכו כל
 השומעים קללתו את ידיהם על ראשו כי יפרקו השון מעליהם ויאמרו דמך
 בראשך ולא בראשנו ורגמו אותו כל השומעים מבני חמלה כי זה היה נקמת
 ה' ושמירת כבודו. והנה הוכיחם ית' על אשר היו מכבירים פני הדין
 בענין הזה לפסרו וזהו ואל בני ישראל תדבר לאמר איש איש כי יקלל אלהיו
 ונאם חשאו. ופירשו כל איש ואיש מזרי או יהודי יהיה מי שיהיה כאשר
 יקלל אלהיו ר"ל אלוה עמו וארצו ונאם חשאו של אותו אלוה ואין לו להענישו

את חקותי וחזר לומר שנית ועשיתם אותם שהוא מזהר וכלל מזהר : השאלה הי"א
במה שאמר שתי פעמים גם כן וישבתם לבטח כי בראשונה אמר וישבתם על
הארץ לבטח וחזר לומר שנית וישבתם לבטח עליה : השאלה הי"ב באמרו וזרעו
את השנה השמינית ואכלתם מן התבואה יטן עד השנה התשיעית וזה כי השמינית
הוא היובל שהוא אחד השמיטה שהיתה שנת מ"ט וא"כ אמר אם כן שאז יזרעו :
השאלה הי"ג באמרו והארץ לא תמכר לזמיות כי לי הארץ ויהי לו לומר
זה למעלה כשדבר ממכירת הארץ לא אחר זכרון סוריעה ובקצירה : השאלה הי"ד
באמרו ובכל ארץ אחותכם גאלה תהיו לארץ כי אין זה ממלכת היובל :

והגני מפרש הפסוקים באופן יותרו השאלות כלם :

יידבר ה' אל משה בחר סיני לאמר . על דרך הראש"ע שאין מוקדם ומאוחר
בחורה וכי זאת הצריח שנכתבה כאן בסדר בחוקותי היא הצריח שזכר
בסדר משפטים שכתב משה בין ה' ובין העם . ושאז נאמרה שמה כל הפרשה
הזאת המשפטים . האמנם נזכרה כאן מפני הארץ כי כאשר זכר שמפני העריות
תקיא אותם הארץ הוצרך לומר בסדר בחוקותי שחוקיא אותם הארץ בצפול
שבתותיהם ולכן הוצרך להזכיר שחלה על השמיטות . אבל הרמב"ן לא הודה לו
בדיוט הפרשיות מבלי סדר . וזכר כי בתחלת המ' ימים הראשונים שיצא משה
בהר סיני לקבל את הלוואות כתב בספר הצריח את כל דברי השם והמשפטים
ויזכרו דם הצריח על העם וזה הצריח הראשון והוא נזכרה מזה השמטה בכלל
שנאמר ובשביעית השמטה ונשתתה ואלו הם דיני השמיטה . וכשתאזן בענין
ונשתתבו הלוואות נאמר כאלו נתבעל הצריח הכותב והשם נאמרה שמה כל הפרשה
השניות וזהו לברית צריח אחר כמו שאמר הכה אכני בורח צריח . ואז הקביל
משה את כל עדת בני ישראל ואלוה אותם צמטת משכן וכאשר הוקם מיד ויקרא
אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד . וזהו בקדושות ובכל תורת הכהנים ומשה
למד הכל לאהרן ולבניו ולזקני ישראל . וכאשר השלים זה אמר להם . ועוד אמר
לי השם בהר סיני לפרש להם שמשפט היובל ולברות להם על כל המצוות צריח
חדשה באלה ובשבעה וזו שהארץ הרב צוה מאלו . ואין ספק בכוונת הרב
רצויה בסדר הפרשיות ובסדרן . אבל לא נמלט הרב מהספק כי אם היו המצוות
אשר זכר בפרשיות שלמעלה נאמרים מאהל מועד וזהו זכר אחרית השמטה
והיובל שנאמרו מסני' והיה ראוי שיזכרו המצוות כפי זמני נתינתן בסני' ראשונה
ואשר ניתנו באלו מועד אחריו . וכן אמר בסדר אם בחקוקי אין שם צריח
צריח כי הצריח הראשון שכתב עמדה מסני' היה חמיד קיים ועומד לנצח .
אבל הוא כלו אלה וצוה קללות וברכות על שמירת המצוות ועוד מה שיצא
עליהם מהסודות בשמירת המצוות הראשית שיהיו עליהם א"ל לא ימכרו אופן
ומה שראוי שנאמר בתשובת השאלה הזאת הוא . שמרע"ה קבל מהר סיני כל
המצוות כללותיהם ופרשיותם ודקדוקיהם כמו שזכר חז"ל בחזרת הכהנים . האמנם
משה לא למד לישראל המצוות כנס צנת אחת כאשר קבלם ממנו יחזקאל . כי הנה
בדבריו מן הברר עם הלוואות הראשונות וראה את הענין ומחולות שבר את
הלוואות ונתעסק במשפטי החוקים ואחר כך בכליתם ופרשם וקבלו הלוואות
השניות . וראשון מה שזיה אותם אחרי שנתרצה הקדוש ברוך הוא עליהם היה
מעשה המשכן וכאשר נגמר והוקם וישכון כבוד ה' עליו נאמרו משה ראשונה
בעניני המשכן רואה לומר הקדושות אשר יעשו בו ומשפטי אהרן וזמני וחזקת
המצוות ועם זה הוצרך להעביר בהם שאלו ומה שלא יאכלו מהחיים והצמחה
והעוף והדגים והזהירים מהדברים המסמאים כדי שזמנו כזה לא יכנס במקדש
עד שיסבה . וכן אשה כי תזרע והמזרע והזב והזבה כדי שלא יכנסו במקדש
ולא יבא בו ערל ועמא ולא יחללו את מקדש ה' . והנה סמך לזה עבדות י"ה
מפני שהוא גם כן ממשפטי המקדש וקדושתו . וזכר אחריו שכל איש אשר יראה
לאכול שור או כבש או עז יקריבנו אל פתח אהל מועד ושם ישחט כדי שלא
יזנו את זמניהם . ומפני שבו כל המצוות האלה מתחשבות למשכן ה' ולבית
מקדשו צטברה ונקיות שהם תורה הכהנים לכן זה מיד אחר הקמתו לכל
ישראל בכלל על העריות שהם נ"כ עומתה גדולה על הרחקת עכו"ל שם
כלם דברים מיוחדים לטהרת האומה וקדושתה כדי שיתקדשו בציאם אל משכן
ה' ולכן הזהירם אחר זה באמרו קדושים תהיו וזכר רבות המצוות והקדושות
שנתנו בסני' והציא מצות שלש שנים יסיה להם ערלים ועבדות המולך כדי שיהיו
קדושים מכל דבר רע והגביל להם ענפי העריות כדי להרחיקם מהם והודיעם
שכל אלה הדברים מלבד שהם טהרתם ושלמותם הנה עוד נפנתם יעמדו על
הארץ לבטח ולא תקיא אותם הארץ . והנה חזר אחר זה לצוות להכניס שלא
יעמאו למתים ולשאר הדברים שזכר ושלא יאכלו מן הקדשים כי אם בהיותם
טהורים ושלא יעש למזבח איש אחר צו מוס ולא דבר שיהיה בו גווס להזכיר
גם כן על שמירת מקדש ה' שכל משרתיו יהיו קדושים ושלמים כי כמו שהזכיר
הספרה בעבודה וצאצאים למקדש כי הזכיר על טהרת המשרתים כי ושאז יראה
בהם ערות דבר ביום לז' . והזהיר גם כן לבני ישראל על מועד זה ה' אשר יעשו
כי גם הוא כבודן ושיהיו נרות ללוקים במזמורה לפניו ולחם ערוך על שלחנו כי
הוא מלך הכבוד ולפיכך יזהרו מהלול כבודו אפי' בדבר שפטים שאין בו ממש
הציא ספור ויאל בן אשה ישראלית כמו שביארתי . הנה אם כן נמשכו כל
המצוות האלו אחר הקמת המשכן לכבודו ולזכרו ולהזכיר על חלולו בכהנים
ובעם זכ"ל נאמר למשה מאהל מועד אחרי המון שהוקם המשכן . ואחרי
שהשלים כל מה שנאמר לו אז משה מפני צורך המשכן ראה משה לומר אליהם
מצוות אחרות מאשר שמע מהר סיני במ' יום הראשונים שיצא שם שלא למדם
לישראל עד עתה בעבור מה שנמשך מהדברים בקרו עד כה כפי מה שביארתי
שהמצוות הבין לא היו מיוחדות להכניס ולא למקדש ולא גם כן לטהרת העם
ושלמות מדותיהם כבאר אשר זכר . אבל לא צורך הארץ הקדושה אשר יבוא
שמה והם השמטה והיובל ומכירת אחוזת ועבדים שהם כלם ממשפטי ארץ
ולפי

עליו כי אם אלהים הוא ירד לו אהל נוקב שם ה' השם קודש האלהי מות
יומא רגום ירגמו בו כל העדה כנר כאורה ר"ל בין שיהיה אורה ישראל
ובין שיהיה גר בן מזרי ומיתר העמים בנקבו שם הקדוש יומא כי אם
אינו מצני ישראל מה לו ליבא על שפתיו שם אלהי ישראל . הנה א"כ
מפני מה שקלל בפיו ובשפתיו השם הנכבד ראוי שיומא . ואם הוא
מצני היה לו לקלל אלהי מזרים אבל לא אלהי ישראל בתוך עמו ומחנהו
והותר' צוה השאלה ה' . ומלת ויבן יקבוצו בנקבו "ל שהוא כמו נקבו
בשמות ענינו פי' וביאור וי"פ שהוא מלשון יקבוצו אורדי יוס לשון חרוף
וגדוף . ואמנם מה שמך לזה וא"ש כי יכה . אמרו מהמפרשים כי מפני
שנאמר למעלה ויגלו במחנה סמך אליו דין המכה . ויותר נכון לומר כי
מפני שיהיה קשה על ישראל שיהיה עול מצוות קדושת השם מוטל
על הנה אשר לא מצני ישראל הוא שהוא מוטל על ישראל הביא יחזקאל עליו
פענה מספקת וא"ש כי יכה כל נפש אדם מות יומא . ומכה בהמה
ישלמנה . ואמרו נפש אינו חוזר לבהמה אלא לאדם שזכר והוא כמו
ואף לאמתך תעשה כן . וענינו נפש המכה הגדול שבשאלה אחת נפש הנהר
או הנהר ובמומים גם כן כי יתן איש מוס בעמיתו רוצה לומר ישראל כמוהו
כאשר עשה כן יעשה לו . ואחר שזכר הדברים האלה הוציא חולדה מהם והיא
אמרו ומכה בהמה ישלמנה ומכה אדם יומא משפט אחד יהיה לכם וגלג .
רואה לומר בין בהכח נפש אדם בין בהכח בהמה משפט אחד הוא לגר
ולאזרח . ולא תאמרו ישראל שכהה את איש ישראל יומא אבל לא יומא אם
המית את הנהר . או הנהר המכה את ישראל לא יומא כי לא נתחייב במשפטי
החורה אין מקום לזה כי המשפט אחד הוא כנר כאורה בשראג ואם הנגים
זוכים במצוות כישראל וסוים להם בתועלות למה לא יסאו גם כן בקדוש השם
כי כמו שהם זוכים עם ישראל בנדקת ה' כך יהיו מחויבים בעושה חלל שמו .
והתבאר צוה שפרשתי צוה תבונות השאלות ה' ובה' והט' . ואמר כי אני ה'
אלהים רואה לומר אלוה האזרח והנהר ולמה אם כן יחללני הנהר ויקללני לפניך .
והנה פירשה החורה צוה שמכה האדם בנפשו שהמיתו ענהו נ"כ בנפשו שיהרג
עליו נפש תחת נפש וההרג בהמה אינו כן רק ישלם דמי בהמה . ואמנם
העושה מוס בחבירו כן יעשה לו אבל לא בנפשו אלא במומו אך אם לא יפרע או
לא ישלם כאשר יתן מוס באדם כן יתן לו בגופו . וכל החלוקים האלה הוים
הנגים עם האזרחים . והנה הכתוב שמרע"ה דבר כל זה אל בני ישראל וזהם
עשו כדבריו כי הוציאו את המקלל רואה לומר מהמשמר שהיה בו אל מחוץ
למחנה ורגמו אותו כל העדה . ואמנם אמרו אחר זה וצני ישראל עשו כאשר
צוה ה' את משה צו להגיד ששם היות שישראל קיימו וקבלו דבר השם צוה
הנה הם היו נושא' וגו' ונתנו בדבר ומדבר סברתם לא היה המקלל חייב מיתה
להיותו בן איש מצרי אבל עשו מה שעשו לפי שכן צוה ה' את משה וקיימו
וקבלו מצוותו עם היות שלא היה כן הדין לדעתם והותרה צוה השאלה ה' .
ויש מפרשים שעשו כל המשפטים האלה כנר כאורה מהיותם יהוה והלאה .
ואחרים פירשו וצני ישראל עשו כאשר צוה ה' את משה על פרשיות המועדים
ושמן המנורה ולחם הפנים שנזכרו למעלה . ומה שפירשתי ראשונה הוא ביותר
נכון בעיני : הם

פרשת בהר

כה א וידבר ה' אל משה בהר סיני לאמר וגו' עד וכן ימוך אחין עמך .
ויש לשאול בפרשיות אלה שאלות : השאלה ה"א
היא מה שש"ל רש"י באמרו וידבר ה' אל משה בהר סיני . מה ענין
שמיטה לענין הר סיני והלא כל המצוות נאמרו מסני' . ולמה אם
כן זכרו במקום הזה בפרש . ומה שהשינו בו חכמינו וזכרונם
לברכה אינו מספיק כפי הפס' : השאלה ה"ב' אם היו בשמיטה שני תלוקים
שמיטת קרקעות ובמיטת כספים למה זכרה התורה במקום הזה בלבד שמיטת
קרקעות והשאלה ה"ג' אם היו מצות השמיטה והיובל ממין אחד ומשפט אחד
אכני . השאלה ה"ד' אם היו מצות השמיטה והיובל ממין אחד ומשפט אחד
כדעת הרב המורה והרמב"ן ואחר המפרשים למה הכתוב בשמיטה אמר לשון
שבת שבע פעמים וציונל לא אמר לשון שבת אפילו פעם אחת : השאלה ה"ה'
למה היו ציונל תקיעת שופר לברות ביהוה ובשמיטה לא היה כן ויהי ראוי
שבשנה השישית יעבירו שופר להודיע שבשנה הבאה תהיה שנת השמיטה כדי
שהעבדים יאלו וכל אדם יהנה מן התבואה אשר בשנה הבאה הסי' : השאלה ה"ו'
למה אמר ציונל לשון קדושה וקדשתם קדש יהיה לכם ובשמיטה לא זכר לשון
קדושה ואם הקדושה חורה על צבית המשפט באדמה היו ראוי שבשמיטה רואה
לומר בשמיטה וציונל יאמר לשון קדושה : השאלה ה"ז' למה אמר הכתוב ציונל
של פעמים יובל תהיה לכם והיה ד' צבית מכם והנה צבית אמר דרור ולא
באחרים וקראתם דרור בארץ לכל יושביה יובל היא תהיה לכם ושבתם . ובפני
אמר יובל היא שנת החמשים שנה תהיה לכם לא תזרעו . ובג' אמר כי יובל
היא קדש תהיה לכם . ולא אחוץ באמרו בשנת היובל כי הוא חוזר למעלה ולא
נאמר צו תהיה לכם כמו שאמר בג' הנוכחים : השאלה ה"ח' למה אמר שתי
פעמים שיבדו איש אל אחוזתו כי ראשונה אמר ושבתם איש אל אחוזתו וחזר
לומר שנית תבדו איש אל אחוזתו ורש"י השיב ע"י הדרש : השאלה ה"ח' למה
בסוף פרשת היובל צאק מצות ההנאה וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד
עמיתך אל חנונו וגו' והיא מצוה בפני עצמה : השאלה ה"ט' בכל מצות ההנאה
שחזר שנית ולא חזר איש את עמיתו עד שנדחק רש"י לפרשו כל הנאות
הדברים : השאלה ה"י' במה שכתב האזכרה על עשיית המצוות שאמר ועשיתם

שישבו לאדוניכם. ועל זה אמר יונתל היא קדש תהיה לכם מן הכהן רועה לומר בעבור שיוכל היא והוא הקדש עד שמפני זה מן הכהן חאכלו את תבואתם כדבר ההקדש. הנה בעבור זה בשנת היוכל תשובו איש אל אחוזתו ואמר זה על הנחלות וישבו ואשר נזכר ולכן לא נאמר ואיש אל משפחתו. והנה אם כן לזה ביוכל ג' דברים שיצוי בני ישראל חפשיים שכן היו במעמד הר סיני בני חורין שיצאו מעבדות מצרים וכמו שאמר כי לי בני ישראל עבדים. ושלל יצאו ולא יקלדו דומה למה שהיה בבר סיני לא זריזים ולא קצירה. ושישבו הנחלות לקדמותם כמו שהיו בני ישראל אז אדוני הארץ ולא היה להם נחלת שדה וכרם. ולרמוז על שלשת הדברים האלה אמר הכתוב כאן ג' פעמים יונתל היא תהיה לכם. ואמר שני פעמים שישובו איש אל אחוזתו. הראשונה על העבדים. והשנית על הנחלות. וזהו היותר נכון ממה שיאמר בזה והותרו השאלות ה' והז'. והנה לזה שיצאו היוכל בעבור לחדש השביעי ב"ה לפי שהוא ר"ה לשמיטין וליוכלות כי כמו שבחדש ה' קבלתנו כפי דעת ר' אליעזר שבחרה העולם ומשם התחלה בראיתו כן התחלה היוכל תהיה משם. וגם מצד שהוא י"ה ונחלת לכל עדת בני ישראל ביום ההוא כן כל אדם יכפר וישלח לעליו חובו ולעבדו ולנחלתו ויאלה הכל ביוכל בני חורין על כן אמר בשנת היכל הואת תשובו וגו' ר"ל בשנת היוכל הואת אבל לא בשנת השמיטה. ולפי שלא יעשו בני ישראל הונאה במקח ובממכר אם המוכר ואם הקונה המקד לזה מצוות וכן תמכרו וממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך אל חובו איש אל אחיו. כי יהיה המקח והממכר כפי השנים שעדין לא עברו מהיוכל והוא אמרו במספר שני תבואות. ואמר שאין ראוי שיתרעס אדם מזה כי לפי רוב השנים ירבה מקנתו כיון שמספר תבואות הוא מוכר לו. ואין בזה הונאה והותרה השאלה ה'. והנה זכר מצוות השמיטה והיוכל בלשון יחיד. לפי שלכל אחד מן ישראל יצא זה. וכל אחד מהם יוכל לקיימה בעצמו. אבל מצוות ההונאה זכרה בלשון רבים וכן המוכר לפי שאין מקח וממכר בפרט משנים המוכר והקונה ולכן לזה בשנים וכן תמכרו וגו'. וענין הממכר מכירת אחוזה. וכן או קנה קנין אחוזה. אל הונו איש את אחיו רוצה לומר לא הקונה למוכר ולא המוכר לקונה אבל תשימו שניכם ביוכל. ולפי רוב השנים שמהמכיר עד היוכל תרצה כסף מקנהו לפי שהתבואות רבות יאסף מהנחלת הסוף. ואם היו מעט מהשנים משם עד היוכל תמשיך מקנהו כאלו אינו מוכר לך הנחלה אלא מספר תבואותיה בשנים ההן. ואמנם אמרו עוד ולא חונו איש את עמיתו פירשו בו שהיא אזהרה לקונה. השעיר שמפני שיש לו יכולת על המוכר העני שהשעיר דוחקת לו כי משה ידו ולא ימכור אלא מפני צורך השעיר שע"ז לא יעשה לו הונאה ואת האלהים יירא שהוא מפסיל אף מרווחי ומקמי מעשר דל. ואמר כי אני ה' אלהיכם. שהכל בידי כחומר ביד היוצר. וגראה לו לפרש שאין ולא חונו מצוה אלא הודעה כלומר וכאשר תמכרו ממכר או קנה לפי רוב השנים וכפי מעופן ימכר מזה כי לא חונו איש את עמיתו כי לא חפול בזה הונאה בבית המקדש והממכר בזה האופן. ואפשר לפרשו גם כן על העבדים שבשנת השמיטה היו אנשים מפשעי ישראל מפיסלים את עבדיהם כדי שיאמרו אהבתי את אדני לא אלא חפשי לכן אמר ביוכל יצאו ע"כ ולא יונו איש את אחיו לשבת עמו כל שכן שראוי להתרחק מזה ליראה את השם הנכבד שאלו נס אתה או אמר מבני חנף חנף לעבדות ואין ראוי לעשות ההונאה הואת לעבדים הישראלים. והותרה בזה השאלה ה'. ואחרי בוכר המצוות האלה ומשפטיהן נהן יתבאר ד' פעמים יתחייבו בעשייתן. האחת בזה המצוה יתבאר שראוי שיעשו דבריו ויקיימו מצוותיו ועל זה אמר ועשיתם את כל מצוותי ר"ל אין לכם להרהר בעשמי המצוות האלה דברים שהקפתי לכם תשמרו אתם אחרי שגזרת מלך הס. ואמר ואת משפטי תשמרו ועשיתם אותם. להניד שבאשר יכנעו לבדם לשמור החקים שאין עשיתם נודעים אלאם ויכבדו מפני זה על השכל. הנה אז בלא ספק את משפטי תשמרו שהם הדינים שישיג השכל האנושי טעמים. ועשיתם אותם רוצה לומר ואתם המשפטים תעשו. כי כאשר יורגל אדם לשאת משא כבד ויובל לו אין ספק שיובל לשאת משא קל ממנו. כן השומר את החקים קל עליו מאד לשמור את המשפטים. ולפי זה יהיה אמרו בראשונה ועשיתם את חקותי שיעשו החקים ההם. ואמרו שנית ואת משפטי תשמרו ועשיתם אותם חומר אל המשפטים שיהיה נקל לו לעשות את המשפטים והותרה בזה השאלה ה'. והפעם השנית היא מפאת התועלת שימנע אניהם בקיום המצוות והוא אמרו וישבתם על הארץ לבטח שבהיהם שוררים שמימות ויובלות לא יבואו לירי גלות. ונתנה הארץ פריה ואכלתם לשבע והוא תועלת גדול. ומכלל הן אתה שומע לאו שאתם לא ישמרו אותם ולכן בלא כח לפני חובי ואז תרצה הארץ את שבתותיה. והנה חומר לומר בזכרון הסבר וישבתם לבטח עליה אינו מאמר כפול כי אין ענינו שיסבו בדרך הכנהרה ולא יעלו ממנה כמו שביין במאמר האלפון. אלא שבהיות להם שבע רב בתבואת הארץ ופירותיה לא יעטרו לבת חוזה לארץ לבקש מזון ולתם לאכול אבל יסבו בראשם לבטח מבלי חוסר דבר ולכן אמר שנית וישבתם לבטח עליה רוצה לומר על השבע שזכר כלומר שבשבת השבע שיהיה בראשם לא ילכו מזון אל זן לבקש מזון לנפשם. והותרה בזה השאלה ה"א :

והפעם ה' לחייבה בשמירת המצוות האלה היא שלא ימנע אלהים מהם נזק כלל. ועל זה אמר וזריז את ברכתי. ואמר וכן תאמרו מה נאכל ואין פירושו שיאמרו מה יאכלו בשנה השביעית. אלא בשנה השביעית יאמרו מה נאכל. או יהיה פירושו כפי הפעמים. וכן תאמרו מה נאכל. כי הנה בשנה השביעית לא נזרע ולא נאסף. ולכן הושמה פרחא במה נאכל כאלו תהיה שנת חלית הדברים. ואמר בתבואת זה וזוית את ברכתי לכם בשנה השביעית ועתה את הנחלה לשלש השנים. ואמר וירעתם את השנה השמינית ולדעת המפרשים כלם היתה האמירה היאת מה נאכל בשנה השביעית לכל שמיטת ושמיעה

ולפי שהמצוות האלו לא נאמרו תחלה מועד כמו המצוות שנזכרו בפרשיות של מעלה אבל נאמרו למטה בזה כיני כשיב טס בתחלה ולא למד אותם עד כה. לכן נאמר כאן וידבר ה' אל משה בזה סיני לאמר כי טס נאטוה ע"ה השמיטה אבל נזכרה טס בכלל ועתה יפרש עניניה ופניו היוכל. והותרה בזה השאלה ה'. והנה אמר דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם שטעם הכסף הוא שיבדן את בני ישראל להשמיטם דבריו ואמר אליהם המצוות שיזכור. ולפי שהיו המצוות האלו שיזכור עתה יאמר ואתה הארץ חונת הארץ ומשפטה. לכן אמר כי תבואו אל הארץ אשר אני ניתן לכם ושבתה הארץ כלומר על מנת כך נתתים לכם שהשבות הארץ בעמלה שבת לה' והארץ אזכור לתת לה משפטה. ולהיות ענין המצוה הזאת חובת הארץ ודינה לכן זכר כאן שמיטת הקרקעות ולא זכר שמיטת הכספים כי עקר השמיטה הוא בקרקעות והוא היה תלוי בארץ. ואמנם שמיטת הכספים יאלה מכה המצוה כאלו הוא תבואת העסק והמשא ומתן שיש לאדם בשדהו והותרה בזה השאלה ה'. ואמר ושבחתם הארץ שבת לה' ענינו שהשבות עבודת האדמה ומיד ביקר מהי תשבות שהוא השנה השביעית. ואפשר לפרש שהשנה הראשונה אחר שנגזרה לארץ תשבות הארץ ותהיה שמיטה ומשם ואילך נמנה שבתות הארץ כמו שיזכור. והוא אמרו שש שנים תזרע שדך רוצה לומר שבעל השדה יזרע שדך בזה כרצונו וכן בענין הכרם שש שנים תזמור כרמך לכרות הזמורות כדי שינמחו שהוא לזכר כמו הזריעה לשדה ואספת את תבואתה רוצה לומר של הארץ שזכר בכל אותה שש השנים. ולא כן בשנה השביעית שאף בעבור הארץ שדה או כרם בשיטת הנה ההפולה הבאה בשביעית תהיה של הפקר. לפי שהוא שבת לה' הפסוק מסורס ובשנה השביעית שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור לפי ששבת שנתון יהיה לארץ. והנה הרב המורה כתב שהיה הסעם בשמיטה לשבות הארץ כדי שחוסף תת כחה לזרע. ואין הדבר כן בנאמת כי אם חששה התורה שיהלם כח האדמה כפי טבעה בתמידות העבודה ולכן הצטרף לשבות יקשה מאד למה בשנה השמיטת תעשה תבואה לשלם השנים והם השנה השביעית מהשמיטה והשנה הנמשכת אליה מהיוכל והשנה שחבא אחריו והם שלשת השנים ואם היתה הסבה כאשר אמר הרב לא היה יתבאר מחייב גלות לעמו על כפול השמיטות אבל יהיה טעם העובר על זה שהיה ארורה האדמה שלו בעבורו ותלושה לא חוסף תת כחה. אבל תכלית המצוה הזאת ועניניה מצוות היוכל וענינו אבאר בשלש דרכים. הדרך הא' הוא דרך פשוטי המורה. והדרך השני הוא כפי פתח חיי האדם. והדרך הג' הוא דרך אמתת המציאות. והנה

מבאר הדרכים אחד לאחר :

הדרך רא' שהוא כפי פשוטי המורה וענינו כי הנה שני חכמים גדולים עשה הקדוש ברוך הוא בעולמו הא' הוא החדוש הכולל ובריות הסווים שנתן לכל דבר טבעו. והב' הוא התורה האלהית שנתן לעמו כדי להשלימם בשלמות הנפשי. וזהו יתבאר שיעשו ישראל עבודת הארץ ובשנים שני דברים מוכיחים ורומזים לזה. הא' הוא השמיטה שתרמו לבריאה הכוללת ששבת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת ולהיות השמיטה תורה על שבת בראשית נקראת בשם שבת בערך הארץ. כי כמו שהיה יום השבת בערך ישראל מורה על זה ימי השבוע כן תהיה השמיטה בערך הארץ ועבודתה בשנים מורה על שבת בראשית. וזהו אמרו שבת שנתון שבת לה' ונקרא גם כן שבת הארץ לפי שתורה בשביעית השנה השביעית על היום ה' שבשמיטה בראשית כי בו שבת השם מכל מלאכתו לכן באו בשמיטה שבעה לשונות של שבת לרמוז לו שמיטות שהיו ביוכל אחד אבל ביוכל לא נאמר בו לשון שבת לפי שאין טעמו לזכור חדוש העולם בשמיטה אלא לזכור מתן תורה. וכפי שהתורה ניתנה ליום החמישי אחרי יצאת מצרים וזהו שיספרו ימים מ"ט כאמרו שבעה שבעות תספר לך וביום ה' מקרא קדש כן לזה שיספרו שבע שבתות שנים שהם מ"ט שנים ובשנת החמישים יונתל. וכפי שמתן תורה היה בשופר כמו שאמר וקול שופר חזק מאד ויהי קול השופר הולך וזקק מאד כן לזה ביוכל שיתקמו בשופר רוצה לומר ששלוש בית דין ירישו ויעבירו קול שופר שהשנה היא שנת היוכל קדש לה' ולא לזה כן בשמיטה כי אין השופר מתיחס לבריאה הראשונה. ולפי שמתן תורה לזה יתבאר שיתקדשו כמו שאמר וקדשתם היום ומחר לכן אמר ביוכל וקדשתם את שנת החמישים שנה קדש היא קדש תהיה לכם. הנה התבאר למה נאמר לשון שבת בשמיטה ולא ביוכל. ולמה היה ביוכל תקועת שופר ולא יצקו דברי רש"י שנקרא יונתל על שם השופר אבל קראו הכתוב יונתל ולא שופר לפי שמתן תורה נאמר במשך היוכל המה יעלו בזה. ולמה נאמר ביוכל לשון קדש מיוחד לישראל לפי שנאמר קדושה בנתן תורה. אבל בשבת בראשית על היות שנאמר בו לשון קדושה לא היתה מיוחדת לישראל כי אם ליום שכלו והותרו אם כן במה מפרשתי בזה השאלה ה' והז'. ולפי שאחרי שבת בראשית נגזר השבע מנהג ביהיה וההפסד נחמית בוראו כפי מה שהטביעו עליו. לכן אמר בשמיטה והיתה שבת הארץ לכם לאכלה לך ולעבדך ולבהמתך ולחיה שהכל שוים בהנאחה כמו שהיו מהדברים הטבעיים שהזמן הטבעי הכל בשנה. והנה אמר ביוכל ג' פעמים יונתל היא תהיה לכם. לפי שביוכל היו ישראל מחויבים בנ' דברים. הא' בשלות העבדים חפשיים ועל זה אמר ראשונה וקראתם דבור בארץ לכל יושביה ר"ל לעבדים שילכו איש לארצו כדורו לגוד כשפור לעוף. ושבתם איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו תשובו שלא אמר אחוזתו על הנחלה אלא על העבדים שישובו לארצם ולמשפחתם. ה' שלא יזרעו ולא יקצרו ועל זה אמר עוד יונתל היא שנת החמישים שנה תהיה לכם לא חורשו ולא תקצרו. והנה אמר בזה שנת החמישים שנה ולא אמר כן בפסוקים האחרות. להניד ששם היות שבשנת מ"ט שיהיה שנת השמיטה לא זרעו ולא קצרו. הנה עתה ביוכל אף על פי שהוא שנת החמישים לא חורשו ולא תקצרו ולא תזרעו כמו השמיטה. והנ' שיהיה היוכל שנת קדש לכל הנחלות

הדרך הג' והוא כפי חכמת המלאות ענינו שהעולם בכללו וכל אחד מחלקיו תחתונים ועליונים הם כלם נפגעים נפגעים כי הנה צרא צוראס נפגע ותכונה לעמוד בה זמן מונבל ובהשלמות לא ישיפו לעמוד עוד כי אין בנמאל שום קדמון ולא נחלי בהחלט וזאת הראשון יתברך שמו. והנה ביאר זה בנמאלים השפלים אשר בעפר יסדס הוא נגלה מנאר שכל אחד מהם בפרסיותו נפסד. אך בגרמיו השמימיים יראה זה בהחלט הדעת מאמר זר מאד והרג המירה לא קבלו. והרגל נגד והמחברים האחרים הרחיקו זהם אשר נמשכו אחרי דעות היונים. אבל חכמי התורה אשר לנו קיימו וקבלו הדעת הזה עליהם ועל זרעם. ויש לנו על אמונתנו זאת הערות גדולות ורצויות רבות מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים ומדברי חכמינו הקדושים ז"ל כפי מה שהיה מקובל בידיהם מהנביאים וגם בדברי חכמי האומות ופלוסופיהם הקדומים יש עדויות וסגרות על זה. אם מן התורה ראשונה בששת ימי בראשית ושנית היום השביעי וכמו שכתב הרמב"ן כי ששת ימי בראשית מורים על ימי העולם שקיימו יהיה ששת אלפים שנה כי יומו של האל יתברך אלף שנה ומדברי חז"ל לקח הרב המאמר הזה ואמר שכל זה נאמר כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ ולא נאמר כי בששת שגרות מלך היא שיעמד העולם ששת ימי ה' וזוים השביעי הרומו אלף השביעי תהיה שנית והפסק. ולרמזו לזה באה מלות השנה לעבוד ששת ימים ולשנות בשביעי. וכן תהי הסבות הוקבע ז' ימים והיה הראשון קדש והשביעי קדש באיור מלאכה לרמזו להחלת העולם שנברא אחר הסעדר ולסופו ישוב אל הסעדר. ורמזים והערות אחרות רבות נאלו באו בחזרה. ואמנם מדברי הנביאים הנה בדברי ישעיהו אני ראשון ואני אחרון להודיע שמלאותו יתברך קדם לבריאת העולם ויתאחר אחרי אפיסתו. ואמר שמי עשן כמלחו וארץ כננד חבלה וגמקו כל זכא השמים וגו' כלספר. ויאל אמר ורעשו שמים הארץ שהוא רומז ליום השפסד. ואמר ישעיה כי בני בורא שמים חדשים וארץ חדשה ולא תזכרנה הראשונות וכל זה בדברי הנביאים. ואמנם מן הכתובים הנה בדברי המזכיר באה מנארת הפנה האת באמר (תהלים ק"ב) לפני הארץ יסדת המה יאבדו ואתה תעמוד וכלם כנגד יכלו כלבוש תחליפם ויחלופו ואתה הוא ונחיתך לא יתמו. ונאמר ותנעם ותרטע הארץ ותוסדות השמים ירנו. ונאמר עמודי שמים ירופסו ויתמחו מנפרתו. הרי לך ראיות גם כן מהכתובים מהפסד העולם וכלותו. ואמנם מדברי חז"ל אמרו בפרק חלק אמר רב קטינא שיתא אלפי שני הוי עלמא וחד חרב. ובנמס' ר"ה א"ר יהודה שמיה דר' עקיבא אמר ר' לענין אציר שהיו אומרים במקדש בשביעי היו אומרים שחור שיר ליום השבת ליום שכלו שבת. ואמרינן עלה ננמאל דסכירא ליה כרב קטינא דחד חריב. וכן אמרו חכמה דבי אליהו שיתא אלפי שני הוי עלמא וחד חריב שנאמר וגשגב ה' זכאיות ביום ההוא מאי עמאל נמר ליה מזכירות העולם מה בריאת עולם בששת ימים ובשביעי נח כך באלפי העולם יוס אלף שניו של הק"ב אלף שנים. ובפרקי רבי אליעזר כתיב רבן גמליאל אומר כשם שראשי חדשים מתחדשים ומתקדשים בעולם כך יהיו ישראל מתחדשים ומתקדשים לעולם כגא שנאמר דבר אל כל עדת בני ישראל קדושים תהיו. ואמנם אומרים שמים וארץ עתידים להחדש ומה כתוב עליהם וגו' ככר שמים כלדס. סקורא כספר וגו' אותו ואתם ופוחה וקורא וגו'. כך עתיד הקדוש ברוך הוא לגלות אותם וחזור ומחדש אותם למקומם מה"ד וגו' ונאמר ויחזרו השמים והארץ כנגד חבלה כדס שהוא פושט עליהם והוא מקפל אותו וחזרו ופוחה ולובס ומקפל אותו כך עתיד הקדוש ברוך הוא לקפל את הארץ כנגד שנאמר והארץ כנגד חבלה ונאמר כלבוש תחליפם ויחלופו. רבי אליעזר אומר כל יצורי השמים עתידין לנבול ולהחדש מה כתוב וכל זכאס יבול מה הפנ והתאנה הזאת עליהם נופלות ושמידות כעז יבש וחזרות וסדרות ומולאות עליהם חדשים ורעננים כך כל זכא השמים עתידין לנבול כנפן וכתאנה והם חוזרים ומתחדשים לפניו להודיע שהכל מכלה והוא אינו כלל ובמסכת ברכות פרק אין עומדין אשר נשבעת להם כך אמר ר' אליעזר אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם אלמלא נשבעת להם בשמים ובארץ הייתי אומר כשם ששמים וארץ נבולים כך שנועךר נבולים עכשיו נשבעת להם בשמן הנדול מה שך הנדול חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים כך שנועךר קיימת עכ"ל. ובמדרש משלי בני אס ערבת לרעך אלו ישראל בשעה שעמדו כל הר סיני אמר הקדוש ברוך הוא אני אני נוהן לכם תורה אחת מקיימים אותה אמרו לו הן אמר להם ערבות אני מבקש מכם אמרו לפניו הן לך שמים וארץ אמר להם דבר מתנבל אני מבקש מכם למה שהם עתידין להנבל. אמר להם יש לי ערבים טובים בניכם שאם אחס מקיימים את התורה אני מקי'ם אותם ואם לאו אני ניטלם מכם שנאמר ותשבת תורת אלהיך אסכה בניך גם אני ע"כ. הנה רואה בעיניך שהיה הדעת הזה מהבכר העולם נאלס חכמי ישראל הקדושים ומה לנו עוד להפסיד ראיות מדבריהם וקבלתם כי הנה רבי יהודה בר' סימון ור' אבא דעת בפסוקים בנר מללו כהאחד אמר שהיה בדר זמנים קודם לכן. והאמר אמר שהיה הקדוש ברוך הוא בונה עולמות וכו' ואמנם שהיה הדעת הזה גם כן מקובל אלל חכמי האומות ופלוסופיהם הקדמונים ישיד עליו אכן דקלים שאמר שנהיה העולם ונכסד כעמים אין הכלית להם. וארבעו בכפר השמים והעולם ככספר דעות הקדמונים נכוויה השמים זכר זה הדעת עמנו שנתהו ונכסדו פעמים אין מספר להם. וגם הכלטון זה היה דעתו כמו שכתב בן רשד דבריו הפעמים ז"ל שם ואלו הקובל רחית אכלטון לא היה נראה ממנה אלא שהתנועה הראשונה מחדשת היא דרשית ההנחות להנחת הטובה לפניו ועל זה היה עובד שיהיו קודם זה העולם עולמות אין תכלית להם ע"כ. כאלו שבע האמת הביא את האנשים האלס בארצותם לנזייהם לקיים הדעת הזה אולי שקבלוהו כן מזמן הנביאים אשר עמדו

ושמיסה. וכפי רש"י יהיה זה ודעתם את השנה השמינית שהיה אחר כל שמיסה. ויקשה להם למה לא נאמר זה לעולם בפרשת השמיטה ונאמר כאן בפרשת היובל. ויקשה עוד לדעתו אמרו ללם השנים שאינם ג' שנים שלמות לשמיסה. וגם יקשה אמרו עד השנה התשיעית. ולכן נדחק רש"י לפרש עד שחלף לבית חנוות השנה התשיעית. ויפרס אמרו עד זא חנוותה על השנה השמינית. ואין דבר מזה מחיטב לל. והרגל נגד מאשר הוקעה לו זה פי' הכחוש כן סרה להשיב על הכסף שזכר אם בשמיסה ואם ביובל ושלטין השמיטה אחר וזרעם את השנה השמינית. ולענין היובל אמר עד השנה התשיעית. ואינו נכון כי הכתוב מדובק ואין יפרסוהו לשטורין חלק לשמיסה וחלק ביובל. והנה הכסף שהוא ביובל היה מה יאכל כל ג' שנים ר"פ פס זה אחר זה כי הנה שנה אחת פעמים לא יורשו ולא יקירו בה לבנה מן הככות ויאכלו משנה אחת לבנה אחרת אבל החימה על ג' השנים וזה לא יפול אלא ביובל. ולכן נראה לי לפרש וזרעם את השנה השמינית שהוא נקשר עם מה שלמפלס. ובנין ועשה את התבואה לג' השנים כללו זרעם את השנה השמינית ככה יהיה בלחך שובע רב ואחם תאכלו את תבואתה של השנה הששית עד זא חנוותה השנה התשיעית. והוא הפירוש היותר נכון ומחישב. והזכרה בזה השאלה הי"ב. עוד זכר פענה רביעית על זה באמרו והארץ לא תמכר לנמיתות כי לי הארץ. והנה השכל יצור זה רוצה לומר שהארץ לא תמכר לנמיתות מצלי חזרת הנהלות לבעליהן ביובל כיון עלי הארץ ואינה שלם. ואין ימכור אדם בית או סדה של אחר וזו כי גרים וחושבים אחס עמדי כלומר הרי אחס כאורחים בביתי ובארצי ואין תמכרו אותה. ונאמרו ובכל ארץ אחוזתכם גאולה תהנו לארץ נאמר על היובל רוצה לומר שמלות ביובל תנהג בארץ ישראל שהיא ארץ אחוזתכם לנאול כל אחד שדכו וכדמו ביובל בחנם כי בסיחם בגלות לא יתחייבו בזה וכן פירשו הרמב"ן והזכרו בזה השאלה הי"ג והי"ד. והמפרשים פירשו זה על גאולה שיתור סיפור הכתוב אח"י. אבל מה שפירשתי הוא היותר נכון. הנה וסו הדרך הראשון הפשטי במלות האלה :

הדרך הב' מעלת החיים כפי מה שביארתי בסדר אמר אל הכהנים במה שירמזו תהי הפסח ובפירת העומר וכן הסבכות וכן הסבכות וענינו שהאנשים השלמים ראויו שיתור על אגדה זמנם יותר מאנדה כל הנכסים והממונות שהיו להם. שומי שנות האדם וחיוו הוא הדרך אשר ילך בו האדם להשיג שלמותו וכמו שאמרו במהנה יפה שעה ארת בחשיבה ובמעשים טובים מכל חיי וגו' ולביות ימי האדם וטות חיו מעט מועד בערך השלמות שיקנה. לכן ראויו אלא יאבד האדם את זמנו כי היום קצר והמלאכה מרובה ולכן א"ר מאיר הוי ממעט בעסק ועסוק בחזרה. וכדי שיהיה זה לאדם המיד נגד ענינו ראחה החכמה האנושית להעירו במלותיו על קולר ימיו ומכפר שנותיו. ומפני זה נכתב בחזרה שברא היוצר יתברך את עולמו במכפר שבעת ימים כדי שיהי יתן אל לבו שומי שנותיו הם ע' שנה. ושלא יעזא אוחס לרין אכל במעשים נכחים בנארה צוראס וזו ביום השביעי ינוח ויסבות בעולם הנשמות. ולזכר זה גם כן באו בביטיות רבות בחזרה בימי החופה ובשמירת שומלת הנדה וצנרת המילה וסמרתה המורע וסומלת המה וימי הנולדות לכסה ה'. וסיו גם ימי חג הסוכה בשנה ימי ספירת העומר שבעה שבועות המיומות. וימי חג הסוכה שבעה ללכור שומי שנותיו בכם שבעים שנה וכמו שביארתי זה פעמים בדר פסוק. הנה מפני זה עמנו נוס יתברך במלות השמיטה ובמלות היובל שהיתה השמיטה שש שנים לעבוד את האדמה. ובשנה השביעית שנה שבהן להעיר ולרמזו שומי שנותיו שבעים שנה. וחמשים שנה אחרי הילדות הוא ח"י זרע לו הארץ ולכן יורע שדכו וימור כרמו ויאכרף את הנואחו אמנם בשנה השביעית שהוא רמז לשנת הבנים האחרונים זמניו אין ראוי שיעבוד עוד כי הוא אס כנבול הישיבות ואם בקבר ולכן שנה שבהן יהיה לארץ ושבת לה' כי אז הדבק הנפס עם בורא וזעזע העסקים הנשמיים. הנה אס כן פעם מלות השמיטה הוא סיפור האדם כמה ימי שני חיו ולפי שהכלית בזה הוא להשגת שלמותו אמר והיתה שבת הארץ ללם לאללה שיאכלו זמנו כמון הרץ לנפסם ולא לנד יהיה זה לשרים אשר הם הם קורא כי גם לנבדים ולמחות. כי מלבד שיהיה פיקר המלוא שנית הארץ וההנאות שהולא מעמלה בשנה השביעית יהי' הכקר להם ולנשמות לאכול. הנה זהו הרמז אשר תרמזו המלוא חליו ושכן יהיה אחרי מות האדם שנכסיו וכל אשר לו יהיו לאשר לא עמל בכם ולא גדלס. ואמנם מלות היובל היא ג"כ מזה הסעם עמנו כי כמו שבעים השמיטות בלו במכפר שבעים שנים כן היה היובל משכפ שמיטות והיה לרמז ולהעיר שאין כל ימי האדם ושנותיו זויס בעבודה האדמה ומלאכה כי הנה צווי הילדות לא יוכל האדם לעמד עבודה ולא גם כן בימי הישיבות אבל ימי העמל והנבדות הם על כרוב חמשים שנה ובהגיע האדם להם שנה שש סוף שנים שנה זמניו רוצה לומר ששה שנים הראשונים מילדות ואחמם שנה ימי העסק ראוי שיעזב אדם הדברים הנשמיים וההנאות ההרמית. ויקש עמנו ויהנה בקדושה וסברה ולרמזו לזה אמר ובפרת לך שבע שנות שנים שבע שנים שבע פעמים שפנס ויכפור עמנו שומי מלאכתו וטות עמלו וטכקו הם על הרוב השע והרעשים שנה ונבנינו להם ר"ל אחרי ילדותו יצור הכופר נהדש השביעי כי ה' כנר נצבול השבבים שנה ויב"ה שיהיה מכוכר מנוותיו יקש שנה חכמים ר"ל במשם והללס יתננכ סיקן בקדושה ויקרא דרור בלחך כהנוף יהיה הכטי וכן חורין מכל עמלו ולכן קראו יובל מלבן גליה ובסברה ואמר וננהג ח"ס אל ההוהו רוחו לנוף. ואיס אל שסכרתו הבזר רומז לנכס שהבזר לכהנדה. ולביות מבהמשים וכלאה יובל אמר לא חזרנו ולא הקצרו כי יתנבלו הככות והנשמות כמון השיטות ואין ראוי לאדם בימים ההם כי אס שיכיר את נכסו ויבין צידה לדרכו. הנה ביארתי פעם מלות השמיטה והיובל גם בזה הדרך השני :

שבימים האלו בכל יום שירצה יוכל אדם לנאול את ביתו ואם לא ינאל את הבית עד מלאת לו שנה תמימה הנה משם והלאה לא ינאל עוד. וקם הבית אשר בעיר אשר לו חומה לנמיתות בהחלט לקונה אותו. ולא די שלא ינאל אבל גם ציובל לא ינאל ולא ישוב למוכר אותו. וקם המשפט הזה הוא כי קרקע הבית משע הוא. והנה לא יקנה אדם בית אלא למסור ומחמור מהקור והמסור בזמן החורף ומחמור השמש בקיץ ודומה בזה לקנין בגד או יריעת סאה. והיה המדין שלא חתן לו גאולה. כי המוכר לא יוכל לעמוד בלא בית בקיץ ובחורף ועל"פ יסתכל בתוך שנתו או לשנות בית אחר לדירתו או להדין לו ממון לנאול את ביתו. ולכן היה מהרואי שלא הוסיף גאולה לבית. אך מפני הקרקע שלו שאלה להשתקו והארץ לעולם עומדת ויש לו גאולה עד תום שנת ממכרו. והנה לא ינאל הבית ציובל לפי שכל הרוב הבתים שהיו שמה לא היו מחיימים יותר מחמשים שנה. ואתה תמצא וקם הבית אשר לא חומה באל"ף בבית' וצוא"ו בקרי. והיה נכתב באל"ף ללמד שאם נסתרה החומה ונסלה אחר כן שהיתה מוקפת בשכונתו לארץ הנה עיר חומה הקרא. והיתה בקרי צוא"ו לפי שעיניה בבתי החומה צעלם ואמתי. ובתי החירות והם כפרים שיש בהם בתים רבים בחצר אחר בשדה ויושבים עובדי' אדמה שמה לצורך עבודתם כי ירחק להם הדרך להאסף העירה על שדה הארץ יחשב רוצה לומר עם שדה הארץ יחשבו הבתים ההמה שיהיה דעים קדין השדה עלמנו. ויהיה על במקום הזה כמו עם ודומה לו ויבואו האנשים על הנשים. לכן נאולה היתה לבתים האלה וציובל ינאל ולא יהיה משפסם בבית מושב עיר חומה. ואמנם הבתים שהיו ללוים בעיר אחוזתם אין דנים קדין בתי ערי ישראל בעריהם מאשר ישראל ימכור בית בעיר אחת יש לו בעיר אחרת אך הלוים הם ימכרו בתי עריהם לישראל וימכרו מאחוזתם שהם מ"ח עיר ומפני זה לבתי אחוזתם ראוי שהיה להם גאולה עולם שאחרי חום השנה התמימה יוכל הלוי לנאול את ביתו עד היובל שאלה צו. ואמר ואשר ינאל מן הלוים פשוט" והוא הנכון לפי שדבר הכתוב בלוקח ישראל שקנה מהלוי אבל לוי שקנה מלוי יהיה חלוט ת"ל ואשר ינאל מן הלוים אף הגאול מיד לוי היתה גאולתו גאולת עולם וכן ינאל אחוזתו וממכר בתיהם ציובל ולא כבתי עיר חומה כמוכר ישראל ונתן הפסע בזה כי בתי עיר הלוים היא אחוזתם בתוך בני ישראל ולכן לא ימכרו לנמיתות ושדה מנשם עריהם לא ימכר והמנשם הם אלפים אמה לכל רוח בקיץ שאין להם אחוזה אחרת ינאל וציובל ינאל :

לה ובי' ימוך אחיך עמך ומטה ידו וגו' עד סוף הסדר. אחרי שזוה בשמיטה וציובל ובגאולה האחוזה. בהם כלם מלות לזכירת העניינים וזכרם. והזכיר עתה עוד על העניינים שאם ימוך אדם וירד מנכסיו ומאחוזתו ולא יהיה לו ממה שיתפרנס כי מטה ידו. רוצה לומר שירד ממה שמשפלותו ויהיה עמך בעירך שאם עניי עירך קודמין אל תפסדו ואל תפסדו אבל החוק בו בין שיהיה ישראל או גר שנתגיייר מאחוזת אחרת או תושב שקבל על עצמו ששע מלות בני נח ע"פ כיון שהוא עמך אל תפסדו אבל יחיה עמך ובעתה יחיה ולא ימות. ויהיה זה שחלוט לו משלך ועתה לו נדקדק ממנו. ובאשר תשה בו משאת ממנום אל תקח מאתו נכד ותרבית. וקרא רבית נכד כי הוא נכד כנח שנתחלת לא יורש הין ואחר כך יגיע עד הכנ וימות כנח הפסעו ויראת מאלהים שאלו חבל אהם ובקד בין נכד לנכדיו כי לגלג הוא שחור בעולם ולכן יהיה אחיך עמך. ואת כספך לתת לא תן לו כנשך אם הלויית לו מעות. ובמרבית לא תתן אכלך כלומר החקים והדין והשמן אם הלויית לו מהם כי הוא עני ולא יוכל לפרוע את הקרן כ"ש עם הרבית. אבל העניק תעניקה ונתן תתן לו במתנה ובנדק. אני ה' אליהם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים שהייתם שם לחושים ונחשקים ועניים מרודים. לתת לכם את ארץ כנען טובה ורחבה נחלה בלי מנאים. ולא נתתם לכם ברבית אלא להיות לכם לאלהים. ואחרי שזוה על העני שירד מנכסיו עד שמכר אחוזת שדו וברמו לזה אם ישפל עניו ויגדל דלותו עד שיבא למוכר את ביתו שהיא מדרגה שנית מהדלות. וזוה עוד אם יגדל דלותו במדרגה שלשית עד שיבשען משכנותיו בעד מעות או מהאל בהלוואה לזה עוד אם יגדל דלותו יותר במדרגה רביעית עד שימכור עצמו לעבד או יגנוב ונמכר בגניבתו וזהו בו שני דברים. הא' לא תעבד בו עבודת עבד כאלו הוא עבד מוחלט אבל כשכיר כחושב יהיה עמך כאלו השכיר אתם מישראל לשרתך כימי שכיר כן תנהג בו כבוד ולא תרדו בו בפרך. הב' שער שנת היובל יעבד עמך לא עוד וינאל מעמך הוא ויבני עמו ובכ אל משפחתו כלומר הנה לרוב רוב עד שנת היובל יעבד עמך ולא יותר כי אם ישלמו השש שנים ראשונה ינאל בשביעית ואם לא ישלמו ינאל ציובל ואף שגרע לומר אהבתי את אדוני עכ"פ ינאל ציובל והרי אם כן ישוב לכבודו כי הוא ישוב אל משפחתו. וגם אחוזתו שמכר יחזרו לו וזהו אל אחוזת אבותיו ישוב. ולמה א"ל תעבד בו כעבד עולם עבודת סדק וכלימה כ"ש שיש בזה חלול כבודי כי עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים ולכן אין ראוי שתחזיק בו כעבדך וחגול את עבדי. אבל יהיו עמך כשכיר כתושב ויראת מאלהים שהוא משפיל אף מרומם ואפשר שגם אחת או אים מודעך יהיה כן. וא"ל מי יעבד עבדתי לכן אמר ועבדך ואמתך אשר יסיו לך מאת הגוים אשר סביבותיכם מעמון ומואב וארם ופלשתים שהינם בכלל לא אחים כל נשמה והם בכלל והיה אם שלום העניק ופתחה לך וגומר ויהיו לך למס ועבדך מהם תקנו עבד ואמה לטומי עולמים וגם מעבדיהם שהם ממשפחתם אשר עמכם תושבים שהולידו האדונים באלהם שהינם בכלל אחיך הם יהיו לכם לאחוזתם והשתלמותם אותם מאויביכם וגם אלהם תמחלו ואותם לגינים אחריכם ובזה תעבדו אתם תרצו לא באתיכם בני ישראל שאין ראוי שיהיו בחזיון ירדה בו בפרך בשום זמן. ובעבור שהיו גרים וחושבים הרבה בתוך בני ישראל ואולי שהם יקנו עבדים ישראלים וירדו בהם בפרך נאמרם שהם לא נחתינו במצות כבני ישראל הולרסה החורה להזכיר עליהם וכי תשיג יד גר ותושב עמך רוצה לומר

עמדו בסדר ה'. הנה א"ל הדעת הזה מהפסד הפולס הוא אמיתי ראוי לכל מי אשר בשם ישראל יכנה להאמין אותו. ואמנם הספקות והשענות אשר עשו המתפלספים לכלל הדעת הזה כזר אני השיבתי עליהם תשובה נחת בהאמר השיעו מספר מפעלות אלהים אשר חבתי בחדוש העולם והפסדו עיוניו משם. אבל ראוי שגדע שהם קבלו ששני אופני הפסד היו צעולים. הה' הפסד החלקי והוא שיעמדו שמים וארץ כמו שהם אצל יחרבו היסודות והפסד הכללי מהם אשר על פני כל הארץ והאדמה תשאה שמה. והפסד החלקי היה קיימו שיהיה לעולם לאלף השביעי מצריחו וממנו דבר רב קטינא והתנא דבי אליהו והוא מה שאתרו וחד חרב לפי שיפסק השפע העליון ולא ינאל על הארץ. ולזה הפסד תרמו ממות השבת וחד הפסד ואליו תרמו ממות השמיטה שזה יתברך שש שנים תורע שדך ונו' ובשביעית השמיטה ונעשה כי לא יפסדו בהפסד החלקי הזה השמים והארץ אלא שחברב הארץ מההוויות כלם. וממנה דברו גם כן בפרקי ר' אליעזר לא שיאתרו שאלף השביעי יפסדו ויחללו השמים והארץ. כי רחוק הוא שגלגל המזלות יפסד קודם שיחך שחת מהלכו בלנד. והפסד השני הוא הפסד המוחלט שיהיו הכל רוצה לומר שמים וארץ וכל מה שבתוכם להעדר הנמור ולהעדר המוחלט והכליל הזה תרמו ממות היובל שאחרי עבד ששע שמיטות אלפים מן השנים בשנת החמשים אסף יפסד הכל עליונים ותחתונים הפסד כללי חומר וזרע וישוב הכל להעדר מוחלט כאשר היה קודם הבריאה ולכן נאמר בשנת היובל הזאת תשובו אים אל אחוזתו. ואולי שגם כן ירמו שש ימי בראשית עם השביעי אל השביעיות אלפי השנים האלה אשר ציובל ומה הפסד הכללי המוחלט דברו במסכת ברכות ובמדרש משלי באמרם ז"ל שיהיו השמים והארץ בטלים רוצה לומר נעדרים ועליך לפרש כל אחד מהפסוקים בדברי חכמינו וזכרונם לברכה שזכרתי כל אחד כפי ענינו אם על שמיטת העולם ואם על היובל המוחלט. וכלל הענין שהפסד העולם הכללי המוחלט יהיה כפי בריאתו כי כמו שנברא לא מדבר כך יפסד אל לא דבר שלא יאמר מהם דבר במציאות לא חומר ולא זרע. אבל הכל יהיה נעדר בעתיד אחר הפסדם כמו שהיה בעבר קודם בריאתם העדר קדמם והעדר יהיה אחריתם. וכן כתב רב סעדיה בספר האמונות שלו ואלה הם דבריו השמים והארץ הם מוגבלים וקבצים וכשם שהם מוקבצים ונחקרים ככה וכלתם ופעלתם וכשם נקבצים ונחקרים וכיון שמנעת יכלתם עד קצה מעשיהם ואחרית פעולותיהם כגד בעלה וחלפה וכיון שגפלה וחלפה כזר אצל העולם ובטל וחזר להעדרו ואפיסתו כמו שהיה קודם ע"כ. וזהו עצמו דעת הרמב"ם בשמיטה וציובל אם לא כספס אותו בסודותיו ואינו רוצה בזה לורך סוד והטעם כי הנה החורה האלהית גלתה כל המעשים היקרים בסדר מלותיה וענינם והחמירה בשמיטה יותר מכל הלאות וחייב בגלות עליה כמו שאמר אז תרצה הארץ את שבתותיה. ואמרו במשנה גלות בא לעולם על ענין הדין ועל עוות הדין ועל שמיטת הארץ כי היובל בכלל השמיטות הוא וכל זה לפי שהקופר בהפסד העולם אינו מורה במעשה בראשית ובעולם הבא כמו שזכר הרמב"ם. הנה ההבאר הדרך הנה הזה בשש מלות השמיטה והיובל וכי תאזה נפשך לדעת הדרוש הזה בשרשיו וחקירתו בית אל תמצאנו הוא מספר מפעלות אלהים כמו שזכרתי :

בה ובי' ימוך אחיך ומכר מאחוזתו וגו' עד וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך. אחרי שזוה יתברך עד מלות השמיטה ועל מלות היובל לזה על בגאולה ויהי כאשר ימכור אדם את שדו או כרמו האחוזה שלו אם כלה ואם מקצתה לא בלנד תשוב אחוזתו אליו בשנת היובל אבל קודם היובל יוכל לנאול הקרוב אליו רוצה לומר אחד מקרוביו שיהיה עשיר לנאול גאולתו וישרע לקונה מה שנתן בעד האחוזה והיה יוציא ממחת ידו להשיבה אל המוכר והקרוב שהוא העשיר בעשותו זה יקרא גאולו. לפי שהוא גאול אחוזתו ומוציאה מיד הקונה. ועל זה אמר כי ימוך אחיך ומכר מאחוזתו רוצה לומר שמחוק זכרו ודלותו ימכור מאחוזתו שהיה לו יוכל לבא גאול הקרוב אליו תדמו לו כי משפט הגאולה והגאול הקרוב שהוא העשיר אחי המוכר אחי יוציאנו מיד הקונה. והאם אשר לא יהיה לו גאול עשיר שיוכל לנאול או שאין גאול חפץ לנאול את שדו. הנה המורה עצמו אחר זמן הממכר אם השיגה ידו יוכל לנאול את אחוזתו בעצמו כי הנה עם היותו עני בעת הממכר אולי יריות אחר כך או יירש ירושה והשיג לנאול אחוזתו. כי הנה לא יוכל הקונה לומר אהה מכרת האחוזה הזאת לא תוכל להוציאה עד היובל שהחורה לא נתנה מקום אלא לנאול לא למוכר עצמו אין הדבר כן. כי גם המוכר יוכל לנאול אחוזתו ויחשב עם קונו שקנה אחוזתו את שני ממכרו. והכמינו וזכרונם לברכה למדו מכאן שלא יוכל האדם המוכר לנאול ולהוציא אחוזתו מיד הקונה אותה עד תום שתי שנים ביד הקונה אותה ואז יתקל כסוב הממכר על השנים שהיו משעת הממכר עד היובל כמה ינאל חלק מכל שנה כך ישיב מכל מספר מהשנים הנשארים על היובל ושב לאחוזתו כי מספר שני חבואות הוא מוכר. ולא יוכל הקונה לעבד ולומר אהה מכרת על תנאי שלא יגאל אף ישוב לאחוזתו. ואם המוכר לא היה לו גאול ולא מאז ידו די לנאול או יהיה ממכרו ביד הקונה עד שנת היובל וציובל ינאל רוצה לומר ינאל הקונה מהאחוזה ושב המוכר לאחוזתו חנם אין כסף. וביארה החורה שהדין הזה מהגאולה ינהג בשדה ובכרם שהוא האחוזה שיש לאדם חוץ מחומת העיר. ואין הדין כן כשימכור בית מושב עיר חומה שהם שלש מלות המכות זו לזו כמו זאת חורת נגע גרעת בגד זמר. וענין בית מושב בית לשבת שלא יוכל להשתקו כאלה והוא בעיר מוקפת חומה. ואמרה החורה שלא יהיה משפחה האחוזה השדה שלא יוכל לנאול עד עבד שתי שנים ומשם ואילך יגאלנה כרצונו אין כן הבית כי הוא עד הם שנה תמימה יוכל המוכר לנאול והם שש"ה ימים ומאשר אמר שנה תמימה יש לפרש שכל שנת הלכנה יאמר שנה ומספר ימים שש"ה ימים כי שנה שמה. אך שנה תמימה היא שש"ה יום ורביעי. ופי' ימים היתה גאולתו

אף אני אלך עמכם בקרי והבאתי אותם בארץ אויביהם ואחרי כן הכניד ענבם ודעתם אחרי הודויו יותר ממה שהיה בלתי : השאלה הי"א באמרו וזכרתי את צריתי יעקב וגו' והארץ אזכור והארץ תעזב מהם כי אם יזכור צריתי אבותיהם וזכות הארץ איך לא ירחם עליהם ואמר שחטבו מהם הארץ בהליכם בגלות מעליהם : השאלה הי"ב למה לא זכר האבות כפי זמנם אברהם ראובן ויחזק אחריו ויעקב בסוף. וזכר אותם בספק יעקב ראובן ויחזק אחריו ואברהם באחרונה בספק תולדות : השאלה הי"ג למה באו כאלו פסוקים סותרים זה את זה כי הוא אומר ונעלה נפשי אתכם וזכר ואמר לא מאסתי ולא נעלתי : השאלה הי"ד למה קצר משה רבינו בנחמות במקום הזה שאמר בלבד וזכרתי להם צריתי ראשונים וגו' ולא פירש שיקלם וכ"כ לדעת הרמב"ן שאמר שהמסור היה נאמר על גלות בית ראשון שיקשה מאד למה לא פירש משה שיהיה בגלותו שבעים שנה וכמו שפירשו בביאור ירמיהו הנביא הקצור הקרה בגלות אדוניו משה מנצחות ירמיה שלא השיג מה שהוא השיג ויעד. והנני מפרש הפסוקים ומתיר השאלות האלה כולם :

א בחקותי חלכו וגו' עד ואם לא תשמעו לי. כבר נתקשחה השאלה הראשונה אשר זכרתי על המחברים כלם למה היו יסודי התורה ושכר מצותיה דברים נשמי' כלם ואין בהם דבר מהשכר המגיע לאדם אחר המות. ואני בספר זקק עולמים אשר עשיתי שער ראשון פרק ע"ט הנבתי ראיות רבות מן התורה ומן הכתובים ומן הכתובים מורות על השאלות והסוג הנשמי המגיע ללדק אחר המות. והטענה הנמרצת המגיע להשעשע מה ודי צוה להכחיש הטענה הזאת ולגמול כחה. האמנם תשאר השאלה לא בכללות התורה כי אם בדברי הצריה הזו שבארה התורה השכר הניתן על שמירת המצוות ואיכות הקבלות ועונש הרשעים העוברים עליהם. ואם היה השכר הרוחני הוא העקר הראשון אשר אליו תפנה התורה למה שתקח מלזכרו כאן ויעשה בשכר העופני הכלה והאחד ופשו תכלית המעשים התוריים. והנה במקום הנזכר אספתי על השאלה הזאת שבע חשבויות שכפי העיון הטוב אפשר להשיג עליה וזכרתי בכל אחד מהן מי הוא זה ותיאיר הוא מהכמי אומתנו אשר העיד עליה עז הוכחות ביאור וחזק דעותיהם. ועתה מפני יוקר הדרוש הזה אזכרם פה. אבל יהיה בקצור גדול נסמך על מה שבכתבתי שמה ריש מילין אומר. ואחת המעיינין תן חלק לשבע החשבויות האלה הם איך ושמע דברי חכמים ולכן תשית לדעתי היא החשבה הז' כי היא ישרה בעיני : התשובה הא' היא שהעובדות והרעות שגאו בפרשיות הצריה אינן שגר ולא עונש על המצוות כי הנה השכר או עונש האמיתי הוא רוחני מגיע אל הנפש בעולם הנשמות ושכר מצוות צדיק עולמא ליבא. והתורה לא רצתה להזכיר שכר המצוות ועונשם האמיתי כדי שיעבוד האדם את בוראו לשמה ולא לתקוה בעונש. וכמו שאמרנו בספרי ואהבת את ה' אלהיך כל מה שחשבת לא תעשה אלא מאהבה. וכן אמרו בהלכות חפץ מאד ולא בשכר מצוותי אלא הפסוקים והרעות שזכרו בדברי הצריה היו בלבד הסרת המונעים והרחקת הדברים המעכבים את האדם מקינין שלמותו כאלו יאמר אם תעשה ותשמור מצוותי הנה אני אכיר מחוכך מוסר וכל דבר מעכב ומונע באופן שחולל לקנות יותר שלמותי. ואם לא תשמור גם אני אביא עליך עונשים ומונעים כמלחמות וחלי' ויעב באופן שחרחק יותר משלמותיך והדעת הזה תמלאו בדברי הריב הגדול כפי' המענה בפרק חלק והביאו גם כן בספר המדע ואני במקום הנזכר פענתי שבעות רבות כנגד הדעת הזו :

התשובה הב' הוא שהנמול הרוחני הוא דבר עמוק וקשה על השכל האנושי לזיירו ולהשיגו בהיותו מחובר לגוף. כי כמו שלא ישיג הסומא ענין המדעים כן הכפשות צדיקים עם הנשמים לא ישיגו הדברים הרוחניים. והנה התורה האלהית לא ניתנה לחכמים לבד כי אם לכל העם מקצה הקפנים עם הגדולים ולכן מפני חולשת דעת רוב המקבלים וקצור דעתם הוצרכה ליעדם בנמולים נשמיים שיזיירו כל אדם. אמנם החכמים יכירו וידעו ענין הנמול הרוחני מפאת שאר המאמרים שגאו בתורה עליו מיוחדים לילדע דעת ומביני מדע. והחשבה הזאת שרשה בדברי הראשונים בפרשה האנוני שכתב שם וז"ל ופי' דעתי שהתורה ניתנה לכל ולא לאחד לבדו ודברי העולם הבא לא יבינו אחד מיני אלה כי עמוק הוא ע"כ. וגם בדברי הרב הגדול במקום הנזכר חמלא הערה מה על זה. ובצר חשך בעל פה העקרים במ"ד מהספרו לנפול החשבה הזאת באמרו שהנה לא נמנעה מללוה על הרחקת הנשמות ממנו יתברך עם היותו מציאות שכל נבדל מחומר בלתי מושג בחושים. ולמה לא עשתה כן באמונה הנפש עם כל עומק צורה. אבל טענתו זאת אינה כלום לפי שהרחקת הנשמות מהאל ית' היא ידיעה בגלילה באפשר שימסרו לכל אדם ע"ד האמונה כי אף שיהיה קשה ידיעה יוכל לזייר שחין הקב"ה בשם. אבל ענין שגר הנפש במוסגיה ואיך תתקיים עם הטענים התוריים ותדבק בעליונים הוא ציור מחייב ע"ד הקנין בעצם לא שולל ואיך אם כן לא יסכלוהו המקלרים מלחמתו : **התשובה הג'** היא שהשאלות הנפש הנמולות כפי שלמותה הוא דבר מתחייב לגבי האנושי לפי שההלכה הנפשית אינה מהדברים שיקובצו מחדת האלהית בלבד כי גם הכרעה בשכל ושקול הדעת יחייבה מעצב דרך הבריאה ומהלך שלמות הצורות ומדרגתן כמו שקבלו חכמי המחקר בעיוניהם וידוע שהתורה האלהית לא היו יסודיים שימשכו הדברים הטבעיים כפי המנהג הטבעי לפי שלא יוכל בזה ענין שגר ועונש אבל היו יסודיים כלם שימשכו הדברים בהשגחה עליונה מולת המנהג הטבעי ולכן יחד זה על שמירת המצוות ועשייתם וזה דבר צדיקים נפיים למעלה מן הטבע כפי ההשגחה האלהית וכמו שאמר וזייתי את ברכתי לכם בשנה הששית ועשת את התבואה לשלש השנים וישאלוהו חלז יכרת בהיותו דבר מגדל ומי שלא יתן מעשר שיר מנכסיו ובידואו גזוה בכל יסודי התורה שהם כמו שזכר הרמב"ן כלם דברים נפיים בהשגחה על ידי שמירת המצוות

לומר כשיחשש הנר והתושב בהיותו עמך וימוך אחיך בן ישראל עמו רוצה לומר בסבתו ונחמד ישראל לנר תושב עמך רוצה לומר לענין או לעקר משפחת גר רוצה לומר לבנו או איש ממשפחתו כי מלת עקר הוא מלשון עקרי ואמרו חכמינו זכרונם לברכה שהגר הוא אשר נתגיייר לשם ה' אבל עקר הוא שלבי אדוק לעבדו"ש שעדין עקרו קיים בו. הנה אז כיון שנמכר בישראל לעבדו גלוהו תהיה לו רוצה לומר מן הדין הוא שיטחל אחד מקרובי ישראל לגלוהו כדי להוציאו מתחת הגר ואחד מקרובי החומלים עליו או דודו או בן דודו או משאר בשרו ויותר רחוק מזה ינאלחו והנה לא זכר אביו כי רחוק הוא שהאב יניח למכור את בנו בהיותו לאל ידו לגלוהו כי ירחם על בנו. או אם השיגה ידו של העבד שהרויח בדבר מה או ירש ירושה ויוכל לגלוהו את עצמו או יחשק עם קרובו הגר או העקר בעקר שנות היוכל כמו שזכר למעלה ולא יבא עליו בעקיפין אלא כימי שכיר יהיה עמו. ואמר כשכיר שנה בשנה להניד שלא יאמר הקונה הימים שעברו לא היה לי ממנו חועלת או לא היה עדיין יודע לעבוד לא ישמעו לו דבר מזה. אבל כשכיר שנה יהיה עמו וכל השנים אשר ישב עמו אם מעט ואם הרבה לא ירדנו בפרך לענין ואחרי רוצה כי חרפה היא לך. ואם לא ינאלכו אדם ויאל בשנת היוכל הוא ובניו אם הולידם בבית הגר. כי לי בני ישראל עבדים ולמה א"כ הגר או העקר ירדה בעבדי בפרך ואם יעמוד עבדי עם הגר או העקר אליו שילווה לעשות אילולים ולהקים מזבה ולתת אבן משכית ולהלל את השבת ומפני זה כתיב לזה איסורי עכו"ם לא תעשו לכם אילולים ופסל ומזבה לא תקימו וגו' כי בכל פסק הישראלי הנמכר לגר או העקר ע"מ כך היתה מכירתו לעשות את כל התעובות האלה ולזה אמר נ"כ את שבתותי תשמורו ואת מקדשי חיראו. שהישראלי הנמכר לגר או לעקר לא ישמור את השבת כדלוי ולא ילך למקדש להשתחוות לה'. ואמר לא תעשו ולא תקימו ולא תתנו כאומר לא הויו כבת זה ולא תניחו לעשותו בארצכם. כי אם תניחו למכור בני ישראל לגר ולעקר הרי ב"ד ישראל סבה לכל התעובות אלה ואינו מן הראוי כי אני ה' אלהיכם ואין לעבוד לזולתי וכן אמר אחר זה את שבתותי תשמורו אני ה' שבתתי את העולם בו' ימים ונחתי ציוס השביעי מכל מלאכתי. ואפשר לפרש לא תעשו לכם אילולים שהכוונת מדבר כנגד זה הנמכר לגר או לעקר שבהיותו עמו לא יעשה כמעשיו בעבודת הפסילים ולא יחלל את השבת אע"פ שהגר או העקר יעשה זה ושיעלה עכ"פ למקדש שלש פעמים לחוג בשנה. ואולי אמר את שבתותי תשמורו על השממות והיוכלים שזכר למעלה שיממרו עצמם אז מעבודת הקרקעות כי עם היות עבד נרצע לגר לרדך לו שאת האלהים יירא ואת מצותיו ישמור כי זה כל האדם. הם :

פרשת בחקותי

כו ג **א** בחקותי חלכו וגומר עד איש כי יפליא לגדור נדר. ויש לשאול שאלות בכאן : השאלה הא' למה זה היו יסודי התורה ושכרה כלם דברים נשמיים כמו שזכרו בצריה הזו ולא יעדם בשלמות הנפשי' ובכר הנשמה אחר המות כאשר הוא סוף כל האדם והשלחתו האמיתית וסובות העלמי. וכבר שות שחו העברה האויבים עם הכתוב הזה וכחשו היות לישראל שכר נפשי אחר המות מפני זה. גם יקשה איך יהיו התעובות כפי שמירת המצוות ויהיה שכר שומר מצוה לתת מעט אצלו עתה ולחוטא שיעזר את השמים ולא יהיה מעט והנה אזכור אח' דעות החכמים בזה : השאלה הב' למה כתיב פעמים רבות יסוד השלום כי ראשונה אמר וישעיהם לבקש בארצכם. ואמר שנית ונחתי שלום בארץ. ואמר שלישית ושכנתם ואין מחיר. ואמר רביעית וחבר לא תעבור בארצכם וענינם אחד : השאלה הג' למה זה אחר שיעד על צרכת התעובות ורבי' כמ"ה ונחתי הארץ ציולה ועץ השדה יתן פריו והשיג לכם דיש את ציור וציור ישיג את זרע ואכלתם לחמכם לשובע. ונשתק ליעד על השלום ונחתי שלום בארץ חזר ליעד על צרכת התעובות באמרו ואכלתם יסן נוסח והוא כפול : השאלה הד' באמרו ונחתי משכני בתוכם ולא תנעל נפשי אתכם והתהלכתי בתוכם כי ענין השכינה במקום הוא זולת ההליכה ובאלו שני המאמרים סותרים זה את זה כי השכינה חורה שלא תהליך משכ. וההליכה חורה שלא יסון בשת ומתחיות במקום ההוא גם יקשה למה ינעל אותם שיעדם ולא תנעל : השאלה הה' למה בצרכות החל חקיקם אם בחקותי חלכו וזכר אח"כ שאר המצוות ואת מצותי תשמרו ובקבלות עשה בהפך שהחל במצוות ואם לא תשמעו לי ולא תעשו את כל המצוות האלה. ואח"כ זכר החקים ואם בחקותי תמלאו. וגם שם זכר המשפטים שלא זכר בצרכות : השאלה הז' כמה שזכר במספר הזה ד' התראות ובכלם יעד ליסרה שבע על חטאיהם ולא עשה עוד התראה אחרת וזולת אלה : השאלה הז' אם היו ההתראות משונות ומתחלפות למה לא היו היעודים מתחלפים כי הנה בראשונה יעד וזרעטם לריק וזרעטם ואכלוהו אויביכם ויעדם בנחמן אויבים אותם והתראה אמר ותם לריק כחש וכן אחרי ההתראה הב' יעד שינאלחו האויבים אותם וגו' יעד ברעט בצריה לבס ינעם להם. סוף דבר שהעונשים שזכר בהתראה אחת זכר בהתראה האחרת : השאלה הח' באמרו שבע כחשתיכם כי הנה ממדותיו ית' ידענו כמו שאמר המדבר צרות הקדש שהוא ית' חשך עמונו למטה מעוננו ולמה אמר שבע כחשתיכם כאלו השבע הם יותר מהשונות ופעם יאמר שבע כחשתיכם כאלו החטא שזה לעונשו : השאלה הט' כמה שיעד פעמים רבות בחרבן הארץ וגלות ישראל ממנה כי בראשונה אמר ונחתי את עריכם חרבה וחור לומר והשימותי אני את הארץ. וחור שלישית והיתה ארצכם שוממה ועריכם יהיו חרבה : השאלה הי' באמרו והתודו את עונם ואת עון אבותם וגו' ועם היותו מכראוי שבעטו שיהיה ישראל מודה ועוזב ירושה. הנה אמר על הדודי ההוא

תחת ברכות שדים ורחס. ומפני זה לא באו שם יעודים רוחניים לפי שלא היו יעודים הנשמיים בצביות אלא להרחיקם מדרכי עב"ם אבל במקומות אחרים נזכרו יעודים הנפשיים כמו שבארתי במקום הנזכר. והנה התשובה הזאת צאה ראשונה בדברי רב סעדיה בספר האמונות אשר לו. וגם המורה בח"ג העיר עליו נעטמי המאות :

התשובה הו' היא שהנחת הנפש ודבוקה בצביות ית' שהוא השקר האמיתי. כבר צא מואר גם בדברי הצביות הזה כמ"ס והנהלתי בזה ברכות ונחתי משכני בתוככם והייתי לכם לאלהים ואין זה כי אם בהתחברות ודבוק הענין האלהי בנז דבקותו הנפשי בעולם העליון גם בהיותה אצל הנוף כאלו אמר אני אנהיג אתכם ויהיה מכס מי שיעמוד לפני מי שיעלם שמים ויעמוד במקום המלאכים כי כך היתה מדרגת הנביאים העומדים בסוד ה' ובגורם הכולל לשכר התורה ומעלתה הוא קרבת אלהים ומלאכיו וכמ"ס ושמתם ועשיתם כי היא חמתכם ונתינתם לעיני העמים. כי מי נזיל אשר לו אלהים קרובים כה' אלהיו בכל קרליהו אליו. הנה א"כ מה שיעדו הדעות המזויזות לאדם אחר המות הוא אשר יעדה התורה האלהי. שיוזב אליו החסידים בחייהם בצופן שישנו בחושיהם בע"ה והנחת נפש העתידים להם אחר המות. כי אם היה שבהיות הנפש קשורה לנוף חזקה בדבוקת הרוחני העליון ההוא כ"ס שהזכר אליו אחרי הפרדה מהנוף המונע והממנע אותה ממנו. וא"כ יתפארו האומות על מה שניגם להם אחר המות בציות בני ישראל מניעים לאותן ההנאות והדבוק בחייהם. כי הנה ענב הנביאים והחסידים יותר קרוב אל החיים הרוחניים והדבוק העליון כפי קדושת חייהם מאותם שלא נתקדשו למדרגת האלהים הריא בחייהם כלל. וכבר העיר החבר למלך הסוד על שרש התשובה הזאת בסוף מ"א מספרו והחזיק בזה ה' ניסים בדרכי החדש. אך ראו לי לבאר עוד פה ענינים ואמר שהנפש הזלומה לזומת והחיות לתי והמדבר לאדם לא יושגו בחושים אמנם קיימים מציאותם מלד פעולותיהם כי כאשר ראינו הנוף מתנועע בכל הפאוח דלד ומוליד דומה ידענו שיש בו נפש נומחת וכאשר ראינו מרגיש ומתנועע ברזון ידענו שיש בו נפש חיונית. וכאשר ראינו אותו משכיל במחשבתו ובעיון ידענו שיש בו נפש משכלת. וכמו שגזרנו על מציאות הנפשות האלה מלד הראות פעולותיהן בן ראו שגשפוס על האחרות וקיומם על ה'ז הראה קיומם והפסדום. כי הנה ראינו בנמחים ובחיים שכל הויתם וקיומם הוא בדברים הנפשיים לא זולתם וגשפוס מפני זה שאלה הכחות יספדו בהפסד הנוף שהם מזוים בו. אבל כשנראה אצלם שיתקיים ענינו בזולת הנוף ושידבק בעליונים מחוץ התבולדות הנוף וזה שהנפשות האלו ראו שגמורם ענין בהחלה בו ומשכנה ומשועבדה אל שנין שהרי נראה שהנוף נמשך אחר הנפש ובשלמותה ודבוקה באלהים הנפשיים גם היא בזה העולם ויתרבו ברכותיו בזולת המנהג הפסעי. ואחר שראינו שהנפש בשלמותה תקיים עולמה ותקיים הנוף הנושא אותה בדברים עושים רוס' בו. וכן תפסי' נוסה בלוחם הדברים עלום שפסידים עולמה מהדעות המשובשות ורוע הדעות ידענו א"כ שקיומה תלוי בעולמה. ולכן באו בחזרה יעודי הדבוקה והקורבן האלהים שהם מהנחת הנפש ובאז עס זה היעודי' הנפשיים הנמשכים מקיום התורה ושמיית המאות להודיע שהנוף נמשך אחר הנפש. ואין הנפש נמשכת אחר הנוף. וישנאמה הקדושה מראים לה שצרכה העולם הזה השמור לה לעולם הבא כמו שאר"ל. ומפני זה התלמידים הקדושים כשהיו נפשיים במצב המדרג היו אומרים לרבינו הקדוש עולמן תראה בחיך ותקדוק לדור דורים. כלומר שיוזב להקרב אל האלהי ולדבקה בו בחייו שהוא התחלת ההנחת הנפשיית כדי שיוזב אלהי אחריו ומתו בעולם הרוחני לנצח נצחים. הרי לך שזכר השכר נפשי בדברי הצביות הזו :

התשובה הו' היא היעודים הנשמיים שזכרו בדברי הצביות הזו לא היה אפשר שינכס בהם שום יעוד רוחני כלל. לפי שהיעודים כאלה היו כוללים לכל האומה. כי הנה רבו הנשמים וצרכת התבולות ונלחון האוינים ושאר הדברים שזכרו כאן כלם הם כוללים אל האומה כי לא יתכן שיהיו היעודים האלה לאדם א' ולגמיו הרעים יהיה הדבר כהפך אצל היה הצביות עס כלל ישראל והברכות והקללות כפי כללונם ורובם לכן נאמר בפירוש הזאת בשלון רבים אם בחקותי תלכו ואם לא תשמעו. וגם בפירוש והיה כי תבא שזאמרו בשלון יחיד כלם הם כנגד האומה יולד ה' אותך ואת מלךך אשר תשים עליך יסא ה' עלך גוי מרחוק שהם כלם יעודים כנגד האומה ולכן היו כלם נשמי' לפי שיהיו אל האומה כפי רובם במצות ובעצור'. אמנם יעודי הנפש אינה אלא לכל איש ואיש מישראל בפרטיות לפי שגמיות הנפשות העולם או העיר או העם נדון אחרי רובו. ולכן צבא עליהם נרה וזוקה שפשים יספה הצדיק בשון העיר. מפני שהגורם מוללת חכמל את הפרטים כפי שאין בן הדבר בעניני הנפש כי הנפש החושלת היא תמות ולא יהיה האדם נידון בשכר עושים נפשי' אלא כפי מעשיו הפרטיים לא כפי הכלל שאלה ששהיה האומה בכללה דקדק ראויה לחיי העולם הבא אם היה בתוכה אדם רשע לא יזיל את נפשו בגללה כי הוא בחפאו ימות והצדיק ה' לרעה מכל עמו ולא יזכר לחיי העולם הבא למען רבו הצדיקים אשר בקרבה. הנה מפני זה היה ראוי שיהיו היעודים הכוללים את האומה ונדונים עליה כפי רובם יעודים נשמיים בהכרח כי בהיות רובם צדיקים יקבלו את הפסד ואם רובם רשעים יענשו בכל אלות הצביות. אמנם השכר והעונש הנפשי המגיע אחר המות יעדה התורה עליו יעוד פרטי לכל איש ואיש מישראל במצות הפרטיות כמו שאמר בנכוד אב ואם וכלוהו הקן ובשאר המקומות. כללו של דבר שדברי הצביות שהיו לכללות האומה כפי רובה היא האומה כפי כללותה נשמיים ולא רוחניים יען ונישן השכר הרוחני אינו ניתן אל האומה כפי כללותה או רובה אלא לאיש ואיש כפי מעשיו הפרטיים. והנה שרש התשובה הזאת ואמתה צא בדברי הרמב"ן שכתב בפרשת עקב בפסוק ונכלל לנכנס ונכלל נפשים

המאות וקיומם. וכאשר היו יעודי התורה בדברי הצביות כלם דברים נפשיים למעלה מן הסבט לכן לא באו בכללם גמול הנפש בשכר ובעונש הרוחני להיותו מחוייב מטבע הנפש ואינו נדדך פלא כשאר היעודים הנשמים שזכר והנה הראשון שהעיר על התשובה הזאת היה ר' נחמיה סוקן כפי מה שזכר ממנו הראש"ט בנזכר סדר האזינו וגם הראש"ט עולמו בזכרון דעתו חזר והחזיק גם בדעת הזה והרמב"ן זה דעתו ג"כ בסוף סדר אחרי מות ובסדר ויהי עקב ויהי חשונה נכונה כי אחרי שחללנו עונש לנפש והנה הכרת א"ן ראו לנפש בשכר הנפשי ועל כן אמרו חכמי המשנה במסכת מדות א"ר חנינא בן גמליאל ומה אם העובר עברה נפשו נפלה עליה ונכרתה העונה מזה אחת עאל"ו שנתנה לו נפשו :

התשובה הו' הוא שהק"ב עש ברפוי הנפשות כמו הרופא המובהק ברפוי הנושות שבהיות בחולה תבונת ליחה חמה או קרה ומקרים נמשכים מהחולי יעסוק הרופא בהסרת הכנה המחליאה מבלי שיחוש אל המקרים לפי שהם יוכרו מעמלם בנסול הכנה המחייבת אותם. והנה הקדמונים כל זרע אדם ובני נח וולתי ישידי כנולה נפש ועבר ואברהם כלם נובדים לכוכבים ומחשבים השנחה השם ברפוי בני אדם ומשכו אחריהם מאמיני הקדמות וחשבו שהיו הדברים נמשכים ממנו ית' על זל החיוב הנמור ושלל יחסנה דבר מעבטו מפאת הרזון האלהי וזה החליטו שאין לפני הסבה הראשונה לא אהבה אלא שנאה לא חפץ ולא מילום ולא שום כוון אל המעשה מן הנמשכים להרע או להטיב ושעמלת האדם על שאר המורכבים היא נפש המשכלת אשר בה ינדיל טעם יפליא חושיה בדרכי המופת ושבוה חזיר נפש החכם כוזהר הרקיע ותדבק בשכל הפועל המשפיע עליה ההשגות הכן והאשרך בזה לנשרון המדור לא להפיק בזה רזון השם ולא להשיב חמתו מהשפיה כי הוא ית' לדעתו בלתי מבין מענינים אלה אלא שיעשה האדם כל זה לדמותו ולהדבק בשכל הפועל ההוא. ובעבור שרוב העולם היה נכשל בדעת הזה לכן כשראה הקב"ה ליכות את ישראל סדר לפנייהם המעשים אשר יעשו להודיעם שהעולם כלו נברא אחר האין המוחלט ושנמשך ממנו יתברך כפי הרזון הפשוט לא בחיוב ושהוא יכול על הסבכים לשנותם כרצונו ושיש מעשים רתה נפשו ית' בהם ודברים שיכעיסוהו וכל זה לאמת אללם פנת ההשגחה הפרטית שהיא שרש הסבה לשאר האמונות כלם. והנה אם היה הקב"ה בדברי הצביות אשר עשה על שמירת מזהותו ותורתו מיעד ביעודים רוחניים לא היו בני ישראל מאמינים אותם לפי שלא נתאמתה להם פנת ההשגחה ולכן הולך להנמיחם בדברים שישנו אותם בחושיהם מורים בהכרח שהוא ית' מעשיו ובעל רזון ויכול על הסבכים ובכחותיו ומה שיהיה כי גורא הוא יפלו ממועותיהם ויאמינו שהדברים בידו כחומר ביד היוצר וכמו שקרה לנעמן שר זבא מלך ארם כאשר ראה הפלא המוחש ברפואת נרעוהו בזולת מנהג טבעי כדבר הנביא לשעמו. אמר עתה ידעתי כי אין אלהים בכל הארץ כי אם בישראל ואילו היו אומרים לו שיהיה שכר לנפש אחר המות היה אומר קול דברים אנכי שומע. אבל עס אמונת ההשגחה והיכולת האלהי ודבוקה הנבואה לא ישאר קשה להאמין ענין הנפש כי מי הוא זה אשר יראה הנביא קורא אל אלוה ונענה זה יקרא את הים וזה יעמיד את השמש ברקיע השמים זה יהיה את המות וזה יאסוף את המלוצת או יפא את המים או יוריד האש או יכבוד פי האריות וכדומה לזה מהנפלאות העולות האלה המבדילים כל חכמי העולם והרפומים של יוכרה להודות שלא במעלה גופו של נביא ולא בעולם כחו של החסיד עשה את המעשים ההמה אלא בזכות נפשו הקדושה שכאשר תדבק באלהי חחדש אותה ומופתים בעיני העולם והנפש אשר כזאת אין ספק שתכלית אחר המות ושלל תאבד ותכרת נפש הסום והחמור. הנה א"כ המעשים המופתיים המושגים בחושים יעידון יעידון על ההשגחה פרטית ועל היכולת ועל דבוקה האדם בצבירות והנחת נפשו אחרי מותו. וכבר העיר על התשובה הזאת ה"ר ניסים בדרש בראשית אצל בקצור דברים וגם הוא לקחו מדברי החבר בסוף המאמר הראשון בספר שכתב אמר לו הסודי אני רואה יעודי' שזכרתי שמיים ודברים יותר מיעודים. אשיב החבר אצל הס' כלם אחר המות ואין בחיים ההם מאומה ולא בדבר שיעיד בהם החוש ועכ"ל אין אחד מהמאמינים ביעודים ההם מהאומים לקנותם במהרה אצל אלו היה צידו לאחרת אלף שנים ושהוא יבאר בזכירת החיים ובעול העולם הזה ועצבוניו היה נזחר בו :

התשובה הו' היא שיעודי עב"ם צימים הקדומים היו מיעדים בהנחתם העובות הנשמיות והיו עושים עבודות מיוחדות ונשעות ידועות להוכיח התבולות ולהביא את הנשמים בהם שחשם שעיני העולם הזה היו מושפעים מהכחות העליונות וכאשר ראה להשלימו בלמתת אמונתו בל האלהים ונתן לנו תורתו ואמר לנו כל מיני העבודות המ' הולך לומר שלא יתכן שצבול אותם העבודות יחסרו מהם הסובות הנשמיות בדברי הקדמונים וזכרתי מהם הנשים האזרות ומאז חללנו לקטר למלכת השמים והסך לה נסכים חקרנו כל שנה לא יהיה בן אכל צהפך שבהרתיק' מאותן העבודות יושפשו עליהם בהשגחת השם עובות והנחתות יותר ויותר לאין שיעור ממה שהיו לעובדים ההם. ואם יעברו על המורה יהיו נעדרות וחסרות מהם כל אותן ההנחתות הנפשיית ועל את השמים ולא יהיה מפר מפאת ההשגחה. וכן בשאר דברים כלם כי הם צידו ית' ואין עמו אל נכר. ועל זה הדרך בעלמו נאמר לא תשתחוה לאל אחר ולא תעבד ולא תעשה כמעשים ועבדות את ה' אלהים וכן את למךך ואת מימך והסירותי מחלך מקרבך. לא תהיה משכלה ושקרה בלךך את מקפר ימך אמלל. ונחתי אה כל אויביך אליך עורף. בהפסוקים האלה מורים ההשגחה הזאת כי הם מורים שלא יעד הקב"ה לישראל בטובות הנשמיות אלא להרחיקם מדרכי עב"ם ולהודיעם שבהרחקם ממנה לא יחסרו דבר מההנחתות הנפשיית כי הוא ית' בהשגחתו ישיע עליהם ברכות על ברכות תהום רוצת

נפסכם וז'ל והלא כבר הזכיר בכל לבבך ובכל נפשך אלא אזכרה ליחיד אזכרה
ללבוש לשון רש"י מספרי . וביאור הענין כי הסם לא יעשה נסים לתת מעט
הארץ בכל עת יורה ומלקוש . ולהוסיף בדגן ובחירוש אז יעזור את השמים רק
למעשה רוב הסם . אבל היחיד הוא בזכותו יחיד והוא בעצמו ימות ע"כ . והיא
תשגיח נכונה אמתית קיימת . ובעל ספר העקריו הביא התשובה הזאת בשמו
ולא בשם אמרה והרצ' בה דברים וכלם נכללים בדברי הרב :

הלא כתבתי לך על השאלה הזאת שבעה דרכים למען הודיעך כי הספק הזה
העגור צפי הכל אם בדרך אחד יאל אלקי בשבעה דרכים יגום לפניך אם
חיוסב העיון בעניני תורתנו ודרכי יישובים ויחסתי כל דבר לאמרם בהיות כל
דבר מפורד ומפורד בין ענינים אחרים בדברי החכמים האלה ועוד היותם
מקראים בדבריהם אנכי הלאתי בעדם והקרבתי את המשפטם בהרחצת ביאור
וחזק ועם מה שביארתיו בזה הותרה בשלמות תשובת השאלה הראשונה וזהו
אמר בתחלת הפרשה :

אם בחקתי תלכו כי אחר השלבים משה לבאר אליהם את חקי האלקים ותורתיו
שניחשו לו בסיני ואמר יתברך ושמרתי את כל חקותי ואת משפטי אשר
יעשה אותם האדם ותי בהם . אמר עתה כנגד עם ישראל וכללות האומה אם
בחקתי אלה שחקתי לכם תלכו רוצה לומר ולא בחקות הכנעניים ואת מציאתי
שם החורות והמשפטים הנזכרים השמרו וטעמים אותם שבוה כלל החכמה
והמעשים הנה אז ונחתי גמיימם בעתם שם הנשמים בעתם הארץ משמרת
פירותיה ולא תרקב התבואה ובזמן שהנשמים בעתם האויר וי ויהיה צריאות
בגושת האנשים . ואמר גמיימם בלשון רבים לפי שהמטר מינים רבים וכל אחד
יבא בעתו באופן שחתן הארץ יבולה ועץ השדה יתן פריו כי לא יחסר כללחות
למוזגם ולא יהיה גם כן ספק להשמים התבואות . וז"ל יבולה נוסף כיו"ד
היקום . וכלל גם כן בזה הפסוק כוונה שנית והיא שאל ישראל ילכו בחקות השם
לשמרם שם המצות : אין פתח נודע אלינו הנה אז בלי ספק בשאר המצוות
כלם שאינם כל כך קשות על השכל האנושי לפי שפעמיים מושגים בדעת האדם
בנקל יעמרו ויעשו אותם כי המורגל לשאת על שכמו משא כבד יקל עליו אחר
כך לשאת משא יותר קל ממנו וזה הוא שאמר אם בחקותי תלכו הסם המצות
היותר זרות אלל השכל הנה בלי ספק את מציאתי השמרו וטעמים אותם מבלי
עמל ופחית יצר רע . והיותו נכון אללי שאמר כאן חקותי על מצות השמטה
ויעלם שוכר למעלה . ואמר שם יעמרו אותם החקים כראוי לא יחזרו שיחזר
מאכלם מפני שביחית הארץ כי הנה יבואו גמיימם בעתם . רוצה לומר הנשמים
הנצריים לארץ ישראל . כי עם היות שכאשר הארצות לא ימסיר להיות גמיימם
מכא הכוכבים הנה הנשמים שיהיו בארץ ישראל ירדו בעתם לפי שיבואו כפי
ההשגחה העליונה בזמנים הנצריים אליהם ולכן אמר נשמיכם בכוני . ולפי
שפעמים אף על פי שיבא הנשם בעתו הארץ לא תוכל לתת יבולה ולא העץ פריו
מפני כחישות הארץ עד שתאטך להבאן בזול מרוב הטרידה . לכן אמר שכאשר
ישמרו חקות השמיים והיוכל וערלה וכלאים והארץ תרצה את שבתותיה יהיה
זה שם שחתן הארץ יבולה ועץ השדה יתן פריו ותהיה ברכת התבואה והפירות
כל כך עד שישגי לכת דיש את צדור מרוב התבואה שלא תוכלו לאסוף כלה אל
הביתה עד הצדור וכן הצדור עד שיבא זמן הזרע שהוא תחלת השנה הבאה .
ואכלתם לחמכם לשובע כי כל דבר מאכל נקרא לחם . ובהיות לכם שובע רב
תשבו לבטח בארצכם ולא יעריך אחד מכם ללכת נע וגד בארץ לבקש מאכל כמ"ם
נודד הוא לחם איה . הנה אם כן וישתתם לבטח בארצכם אינו יעוד השלום
ושלא ילחמו בכם אויביכם . אלא שמפני רוב התבואה שתהיה בארצם ישובו זה
לבטח ולא ילכו אל ארץ אחרת מפני הרעב . האמנם מפני שרצו התבואות
פעמים רבות יהיה סבה לריבונות בין אנשי הארץ ועלם . אמר ונחתי שלום בארץ
ר"ל שיתן ביעים שלום אפרים לא יקנא את יהודה ויהודה לא יקנא את אפרים
עד שאליו בזהות ובכרמים יטבחו ואין מחלוקת . ואפשר לפרש שעל השלום שיהיה
ביניהם אמר ונחתי שלום בארץ ועל מלחמת האויבים שלא יבא בארצם הנר
הזור איתם אמר ושבתם ואין מחלוקת והשגתי חיה רעה מן הארץ וחרב לא
תעבור בארצכם כי לא ינאסו אויבים בארצכם אבל אתם תנאלו להלחם כנגדם
בארצותם וזו"ל אמרו אפילו חרב של שלום הנה התבאר שאין ציועדי השלום
ככל ומוחר כלל והותרה בזה השאלה הב' . וזו"ל פירש והשגתי חיה רעה מן
הארץ כפשוטו של מקרא וחלקו בדבר שר' יהודה אומר שישביתוהו מן הארץ
ור"ל אומר שישביתוהו שלא חיוק ולא נאם הרמב"ן והנה זכר השלום הראשונה
ואח"כ נאחן האויבים לפי שהשלום הוא יסוד נבחר מהנאחן . ואמר וירדפתי
את אויביכם . לפי שג' סוגים מהיעודים הטובים זכר כאן 'יתברך' . הא' ברכת
התבואה . הב' השלום . הג' נאחן האויבים כי הנה הצריאות והחיים הם
נכנסים בזה מה בסוג ברכת התבואות כי בהיותן מצורות ויתמידו האנשים
בצריאות וחיים טובים וכמ"ם וברך את לחמך ואת מיניך והסירותי מחלם
מקרבך . ומפני זה בברכות האלה זכר ראשונה בוג ברכת התבואות ואחרי כן
בוג השלום . ואחר כך יעד בסוג הג' שהוא נאחן האויבים וזהו וירדפתי את
אויביכם כי יתנו עורף לפניכם ולא יעצרו יכח לבא בארצכם ולרדוף אתכם אבל
אתם תרדפו אותם והנה יפלו לפניכם לחרב כי יהיה פחדכם ומוראכם עליהם
וגם בירדפתי יהיה יהיה הפלל שירדפו חמשה אנשים מזה מההאויבים וזה
יהיה כשחיה מלחמה קטנה ואנשים זה מעט . ופעמים שיהיה מלחמה גדולה
ואז מלחמה מכם רבנה ירדפו והרבה היא עשרת אלפים . וכבר הקשה רש"י ובי
כך הוא החשבון והלא לא היה צריך למר אלא מלחמה מכם שני אלפים ירדפו
ותירץ שאינו דומה מועטים העוסקים בתורה למרובין העוסקים בתורה . ויש
משיבין באופן אחר שאמר וירדפו מכם חמשה מלחמה מכם שהם חמשה מאות
כי חמשה מכם שזכרתי הם ת"ק אותם חמשה מאות רבנה ירדפו והוא העולה

בחקותי יצר ועם היותם רבנה לא די שיביו נרדפים מאנשים מועטים אבל גם
יפלו הרבים מהם לפני אותם המועטים לחרב שלא יוכלו העשרת אלפים איש
להגיל את נפשם וזה כפל ופלו . והרבה"ע כתב שפעם הכפל הוא שפעם אחר
פעם יפלו לפניכם תמיד בלא תקומה . ולפי שהברכות האלה זוכר הם כלם דברים
חילוניים להם ואינם נוגעים בגופם לכן אמר ופניתי אליכם ר"ל אנכי בעניינים
ועלמם בפנים מאירות כאשר הקראו אלי . והפירתי להם בברכות ברוך בנים ובני
בנים . והברתי אתכם בחיים ואורך ימים מלשון וחיית ורבות . והענין שלא
יהיה בהם עקר ועקרה כי כלם יעשו פרי ולא יסבלו בניהם אבל ימלאו ימיהם
וזהו שאמר והרבותי אתכם . ואמר וסקימותי את בריתי אתכם כלומר שיעד פחה
הסיוותי עמכם בכל החסדים האלה מפני הברית . הסקימותי עם אבותיכם אבל
עתה כאשר תשמרו תורותי ומצותי לא אהסר לזכור לכם ברית ראשונים . אבל
והקימותי את בריתי אתכם כאשר עשיתי עם אברהם יצחק ויעקב ואז תהיינה
הברכות בזכותכם כפולות ורבות יותר ויותר . והוא אמרו ואכלתם יין נושן ורמז
בזה כפי פשוטו שכאשר ישמרו השמיטות והיוכלים יהיה ברכת ה' בשנה הששית
ועתה את התבואה לשלם השנים עד שתאכלו בשנה השביעית יין נושן ויכן נגזר
משנה וישן נושן הוא משתי שנים ועדין לא תכלם התבואה בזה החדש בזה השנה
הששית . ותוציא את היין מן האוצר למכור אותו מפני החדש שארץ להניח
באוצר האור . ואפשר לפרש ואכלתם יין נושן על הכרית שזכר שיאכלו מהברית
היין מאבותיהם הראשונים ולכן אמר יין נושן שהוא רמז לשלם שנים אברהם
יצחק ויעקב . שיוציאו אותם מפני הברית החדש אשר יקום עמכם כי יאכלו
מפרי דרכם ומזכותם ולא יאסרו אל ברית אבותיהם וזכותם . והותרה בכל אחד
מהדרכים האלה השאלה הג' . והנה רוב היעודים האלה או כלם כבר נאמרו
בפרשת משפטים . אך נתחכם פה ענין אחר והוא שהיעודים שזכרו שם וברך
את לחמך ואת מיניך והסירותי מחלם מקרבך וגו' היו ליחידים שומרים את
התורה . אבל כאן יעד על כללות האומה או רוצה וכבר כתב זה הרמב"ן והוא
דעת אמתיה וכוון . ואחרי שיעדה בברכות הגמיימם המניעות לכללות האומה
או לרובה יעד בשבועות הרוחניות לא בשבוע הפרטי המניע לכל איש ואיש מבני
ישראל כפי מעשיו כי אם על השבועות הרוחניות המניעות לכלל האומה . וכליהם
אמר ונחתי משכני בחוככם ר"ל שתהיה השכינה בקדש הקדשים במשכן אשר
יעשו מתרומתם ובנית המקדש אשר יבנו בארצם עם היותם הפלילוכים סלקו
ההשגחה האלקית מפרטי בני אדם באמנם שהיה נרעון בחקו 'יתברך' להשגיח בבני
אדם . אמר ויתברך בלא יהיה הדבר כאשר כתבי כי לא תנעל נפש אותם ולא
תמאסם מלהשגיח בהם והוא ע"ד הן אל כביר לא ימאס כביר כח לב . והרלב"ג
פירש ונחתי משכני בחוככם כאשר כתבו בלשון אלהי תנעל נפשי אתכם . וזה
פירש ונחתי משכני בחוככם אף על פי שהחטאו לפני לא תנעל נפשי אתכם
כי אכפר בעד העאתכם בלשון בלם תהלקם השכינה מצינים . ואמר והתהלכתי
בחוככם להניד שאף על פי שהם היו אז במדבר הנדול והנורא ארץ בלתי מוכנת
לקבל השפע האלהי וההשגחה העליונה כמו שביארתיו בפרשה הנה אנכי שולח מלאך
לפניך . הנה הוא יתברך לעשות עמכם חסד לא יעזבם שמה להנהיג המלאך ועל
זה אמר והתהלכתי בחוככם מלשון ילך בזה ה' בקרבנו . וזהו אחר שזר ויחית
לכם לאלפים ואתם תהיו לי נעם ר"ל שלא ילך לפניכם מלאך להנהיגם כי ה'
הוא אליהם המנהיג אותם וגם מלאך וסם יהיו חלקו ונהלתו ולא יהיו נכנסים
לשרי מעלה ונתן הסעם בכל זה באמרו אני ה' אליהם אשר הוצאתי אתכם
מארץ מצרים כלומר שעל מנת כך שתבדלוני ולא לאלוה אחר ואשבור מוסות
עלכם שהוא משל לשור החורש שארצו יולכחו לאשר ידעו ונתן מוסות על
אזרו וילך שחוח ומוטבו בעל כרחו כי לא יוכל ללכת השור אף כאשר ינהיגו
כיו היו האנשים מעבדים את ישראל בפרך וסברתי נעומו עלכם מהיות להם
עבדים ולא די זה אבל יאחז ביד רמה וזהו ואלך אתכם קומותי ר"ל בקומה
אזופה הסך למי שהעלו על אזרו שזכר חחום . ואפשר לפרש והתהלכתי בחוככם
כמלך מההלך בתוך מחנהו מחפש מה שצריכים אליו והותרה בזה שפירשתי
השאלה הד' . והנה הרמב"ן האריך במקום הזה להוכיח שהיו הברכות האלה
כלם בדרך נס . והם באמ' דברים מוזדקים ואין צורך בהתקנת דבריו פה :

יד ואם לא תשמעו לי וגומר עד ואם תלכו עמי קרי . עתה יבאר עליהם
ברעות אשר ימלאו אותם אם לא ישמרו תורת ה' ויעשו מצותיו ומפני
שהיו לישראל שני חיובים על שמייה התורה . הא' מפני הברית שנתת שם
עמכם בסניי שהם חייבו עצמם שאמרו נעשה ונשמע . והב' מפאת המצות שנתן
שם חקים ומשפטים לדיקים לכן זכר ימים וימים שיהיו בנחיתת שניהם . אם
מפאת הברית שם היות שאמרו נעשה ונשמע ברעות שרעו מזה והוא אמר
ואם לא תשמעו לי שהוא הסך נשמע ולא תשמעו את כל המצות האלה שזכרו
למעלה הסך מה שאמרו נעשה . הרי שהפכו הברית ושבו ממנו וכל זה הוא
בערך המצוה ויתברך שיתקן מעליהם עול בריהו . אח"כ זכר מה שיפשו בנחיתת
המצות והוא אמרו ואם בחקותי תמאכו ר"ל שהחקים שיצר הרע והרשעים
מקשרנים עליהם מפני שפעמים נעלם המאכל אותם ואף המשפטים שפעמים מהכים
אל השכל הישר האנושי הנעל בהם נכפם לא מפני נרעון שיהם חלילה אלא
להיותם מצות אלהיות וז"ל לבלתי עשות את כל מצותי שצטוו היותם מצות
אלהיות הנעל אותם נפסם . ויהחזרו אם כן בפסע הזה שני דברים הא' לבלתי
עשות את כל מצותי מצד עצמם . והב' להפרכה את בריתי אתכם בסניי . כי
הנה החבאר שצדדו במצות מצד עצמם וזכר גם כן במקום הזה החקים בתחלת
כמו שפירשתי למעלה בתחלת הפרשה שזכר בברכות . והותרה בזה שפירשתי
השאלה הה' . ואמר אף אני אעשה זאת לכם . להניד שיענישם כפי פשעם מזה
כנגד מזה כי הם במקום שהיו מיושבים באמונותיהם ובמעשה תורתם באו
בזהות אמונות משושנות ועבודות אלהים אחרים היום היו עובדים את ה'
ולמחר

ולמחר אלהים אחרים. היום היו שומרים הבית ומחר מפלים אותו. לכן יהיה עשם להפקיד עליהם צלה פעם יבואם השחפת שהוא עשוע הקור שיתאחו בענבים והוא הפללות. ופעם הקדחת שהוא אחריו הפכו והוא הצלה של יביו בתכונה קיימת. וכמו שהם ראו בעיניהם את מעשה ה' כי נורא הוא. ביניהם מזרים ועל הים ובסני והכל נכחו נזרו אחר כך הטיב בהלם וחליהם מכלות עינים. אותם שראו נפלאות הים ולא שמו לב. ומדיבות נפש שהשיגה מעמד הר סיני והפרו בריתו. וכמו בכל הסוב שבעה הקב"ה עמדם עד עתה כמה במרים נתגלו לריק כי נתגלו רעה תחת טובה כן יהיה עשם זהו וזרעת לריק זרעם ואכלוהו אויבים. כי כמו שהם זרע לריק כל העולם אשר עשה עמכם אותם אכלתם אותו בהיותם אויבי ה' כן יקרה לישראל עם תגלותיהם כמו שקרה אליו יתברך עמכם. ובמקום שנאמר בברכות ופניתי אליכם והפאתי אתכם ובריתי אתכם עתה מפני מרים אמר ונתתי פני בכם ר"ל כעסי וחמתי וגנפם לפני אויבים כי כמו שבשמירת החורה היו על כל העולם להחליט לשם ולתפארת כן בהפרת בריתה ישארו תחת כל העמים להיות נגפים לפניו כי הנה בזה האויבים בארץ לאכול את התבואה אם יתחזקו ישראל להלחם בם יהיו נגפים לפניו וירדו בהם אויבים בהכרח כי בהיותם חולים ומוקדחים לא יעזרו כל להלחם באויבים ובהכרח יפלו לפניו נגפים או ינוסו אף על פי בלא יהיה להם רודף ומפני זה ירדו בהם שונאיהם לבני ובה ומם עווד בגל ריגום. ואמר ואם עד אלה לא השמענו לו לפי שבטע צני אדם בזה עליהם דבר וזקוק או חולי קשה לנפש מי שיגלו מלכותו לכן אם עד אלה ר"ל אם עד שיבואו עליהם החליים והרעות האלה לא תשמעו לי לומר לנו ונשובה אל ה' כי הוא טרף וירפאנו. הנה אז בעבור היותכם מדברים ויפאתי ליסרה אתכם שבע על חטאתיכם. ואין פירושו שיהיה המוסר שבעה פעמים יותר ממה שחטאו ושיהיה שבע מספר ידוע כי הנה הכתוב אומר ואחרי אלהיו חשבת למטה מעוננו אבל שבע יאמר על הרבו כמו כי שבע יפול לדיק וקם כי שבעים יוקם קין. יאמר שיוסף ליסר אותם הרבה יותר מהמכות והרעות שכבר זכר ויהיה כל זה על חטאתיהם ר"ל בעבור חטאתיהם. וי"מ שבע במקום הזה הוא כן חשבון צוה האופן. א' ובערתי את גאון עובד שהוא השפלה המלכות. ב' ונתתי את שמיים כבדול. ג' את ארצם כחוסה. ד' ותם לריק כחכם. ה' ולא תהן ארצם יבולה. ו' ועץ השדה לא יתן פרי. ז' ושלחתי בכם את חית השדה. וכן הוציאו הברשות שבעה שבעה מן ונתתי נשמים עד וישבתם לנפש. וכן מן ונתתי שלום בארץ עד מאה מכם. וכן ומן ופניתי אליכם עד וישן מפני חסד הוציאו. וכן ונתתי משכני עד קוממויות הכל הולך בסדר שבע ברכות. ויותר נכון לפרש שבע כחטאתיכם כמדה שחטאתם כמו שזכר בסדר עולם שהם חטאו בשבעים שמסות ולקו בשבעים שנה של גלות בגל. והנה יעדם כאן שחטאותיהם יאכלו אויביהם וישאר לריק מה שזכרו את הארץ שהוא מין מומי הרע אבל כאן לכדי צביון זה ואמר ובערתי את גאון עובד ורש"י פירשו על בית המקדש כמו שנאמר ביחזקאל הנביא מחלל את מקדשי גאון עובד ואינו נכון צביון כי הנה אמר אח"י והסימותי את מקדשיכם ואף יבא יעוד אחד צביון קרובים זה לזה. וביחזקאל ראוי לפרש כן מפני ששם נאמר את מקדשי גאון עובד. אבל כאן לא נאמר מקדשי לכן החשוב שלא נאמר ובערתי גאון עובד אלא על זדונם וגאונם של ישראל שהיו אומרים מי יגור לנו עיר עו לנו לא כירא אויב. לכן אמר ובערתי את גאון עובד. ולפי שישאל היו צועקים בהנחות הכוכבים לכן אמר ונתתי את שמיים כבדול לענין המסר שלא יאילו מהם מים כמו שלא יא מהבדול. ומה עוב אמרו את שמיים צביון. ואת ארצם על הודיע שכל שר אריות הנוס שמיים יתנו טלס. אבל בארץ ישראל מפני שפעם השמים אשר עליהם יהיו כבדול וכן הארץ אשר תחתיהם תהיה כחוסה לענין הקבול וההולדה והוא על דרך חלקה אחת תמסר וחלקה אחת אשר לא תמסר. ובה יחס לריק כחם שיינו וזרעו ולא יהיו. יאמר שלא יבטחו גם כן על המנהג הטבעי שהארץ תוציא תמחה בשבע כי לא יהיה כן לפי שארצה לא תהן אח יבולה כמו שאר הארצות. וכן עץ השדה לא יתן פריו רואה לומר הראוי לו לתת. וגם אמר ותם לריק כחכם להביד שלא יבטחו גם כן בהשתדלותם ועבודתם את האדמה כי לא יועיל להם. הרי טעם כאן ברעש ויותר הרבה פעמים ממה שיעד למעלה בשאמר וזרעתם לריק זרעם ואכלוהו אויבים. ומפני זה אמר שיהיה המוסר הזה שבע והרבה פעמים יותר מהקודם:

כא ואם חלכו עמי קרי וגומר עד ואם בואת לא תשמעו לי. דעתי נוסה שהיעודים האלו כלם הם בחמשת שפתי הרעים. וזכרונם עתה ואם עד אלה לא תשמעו לי יעד אותם בחללים רעים וגאונים וזה היה עקר ההתראה היות עם היות שבה בל קורחם דבר מחסרון התבונות ומלחמות האויבים אבל העקר היה גם החללים. ואחריה בזה ההתראה הסניח ואם עד אלה לא תשמעו לי ובה יעד אותם ברעם המופלג כמו שאמר ונתתי את שמיים כבדול. ואח"כ בזה ההתראה ה' ובה יעד במלחמות וביאת האויבים בהרעם. ואחר כך בזה ההתראה ה' ובה יעד בדבר. כי עם היות שזכר שם מהאויבים והרעם. והנה עקר שהסוף בעל צבור הכוא היה הדבר. ואחר כך בזה ההתראה ה' ויעד בגלות הארץ והמקדש כי עם היות שזכר שם מהרעם הנה עקר המוסר הכוא היה בגלות העם ושוממות הארץ והמקדש ושר הרעות נזכרו שמה בהמשך כי בזה האחד מהשונאים לא היה מחלק השני אבל חדשים היו כפי המדרגות וההתראות אשר זכרתי. ואחרי תראה בדברי הנביא עמוס ע"ה שזכר שבה כל היעודים האלה בדרך ההתראה לישראל קודם אמר גם אני נתתי לכם נקיון שינים בכל עריכם וחוסר נחם בכל מקומותיהם ולא שבתם עדי נאם ה'. וגם אנכי מענתי מכם את הנשם וגו' ולא שבתם עדי נאם ה'. הכתי אתכם בשדפון וצירקון ולא שבתם עדי נאם ה'. שלחתי בכם דבר וגומר הנתי

בחרב בחוריהם עם שני סופרים ואעלה באם מחניהם ולא שבתם עדי נאם ה'. הפכתי בכם כמחפכת אלהים את סדום ואח עמורה ותהיו כאור מוצל משרפה ולא שבתם עדי נאם ה'. הנה ביאר הנביא חמשת מיני היסודים הרעים שבה עליהם אחרי ה' התראות עם היות שלא זכרם בלחם סדר שזכרם אותם החורה כאן כי החרב המוחלם קרא הפכה כמחפכת סדום ועמורה. הנה אם כן בלא כאן ה' התראות כנגד חמשת השפטים הרעים שנתחדשו אחריהם. וכמו שהיו ההתראות מתחלפות ככה יהיו היעודים שחדש בהם מתחלפים והתבאר למה אמר שבע כחטאתיכם. והוא דבר ג' שאלות ה' וה' וזה. והנה אמר ואם תלכו עמי קרי ולא תלכו לשמוע לי להביד מהם הם בפעם רועו לבדם יהיו מיחסי העונות הנבים עליהם למקרה כמו שאמר הפלחיהם לא ידו נגעה בנו מקרה הוא היה לנו ולא יאבו לשמוע כי מיד ה' היתה זאת להם. הנה אז יחוסמו עליהם הרעות והמכות שבע רואה לומר הרבה מהאחרות שכבר זכר ולא יהיה בזה עול וחמם לפני יתברך כי גם זה יהיה כחטאתיהם ר"ל מתיחס לחטאתיהם וביאר מה יהיה הטעם אשר יחוסף בעבור ההתראה הזאת ואמר והשלחתי בכם את חית השדה וזה אפשר לפרש כפשוטו שבהיותם עובדים את השם חית השדה הושלמה להם והספך כשיהיו חוטאים וכמ"ס על כן הכס אריה מיער וגו'. אבל היותר נכון שאמר חית השדה על נבוכדנצר שקראו הכתוב אריה שנאמר עלה אריה מסבני וטענין שילחנה הסם ללחם בהם ויצאו הכסדים פעמים רבות בארץ ישראל לשלל ולגנוב. ועל זה אמר ושלחתי אתכם ובערתי את המתים כמו שאמר עמוס מהכרית הטיהם. ואחר והמעיטה אתכם שיהיו הרבה מהם במלחמות ונשמו דרכיהם בלא יהיה אדם מישאל יכול ללכת בדרכים מפני האויבים. הנה התבאר שעל מלחמותיהם אמר כל זה. וזה היה הטעם הכוא מתיחס אליהם כי כיון שהם עובד את ה' נור עולמים שיהיה משרה ומרבה אותם יבאו עליהם חיות השדה אשר נר ואויב שיפלו וימעיטם. ואמר ואם באלה לא תחוסרו לי מפני שבהיותם שלש עדים בדבר שהם פוגע החללים שדבר ראשונם ושנים הרע שנית ועונש המלחמות שזכר שלישי היה ראוי שיקחו מוסר ויכירו וידעו שהם מפעל ההשגחה ועונש לא במקרה. אבל אם הם רשעים יהיו מיחסי חמדי כל זה למקרה והוא אמרו והלכתם עמי קרי אמר ית' והלכתי אף אני עמכם בקרי והכתי אתכם אף אני שבע על חטאתיכם ר"ל שיעשה להם חסד רעות הא' שיעזבם למקרה כי במקום שהיו שומרים מהשגחתו העליונה מכל רע יעזבם עתה למקרי ופנעי העולם. והרעה השנית היא שמלכד הרעות שיבואו עליהם מהמקרים עוד יבואו עליהם רעות אחרות מפעל ההשגחה והכונה האלהית ועליו אמר ובערתי אתכם גם אני ר"ל כמו שיהיה בכם המקרה כן תנה בכם ההשגחה באופן שיתחוסרו רעותיהם ויהיו שבע ר"ל יותר הרבה מכל אשר נאמר עד הנה והכל יהיו על חטאתיהם כלומר בעבור חטאתיהם וביאר הטעם שעתה יחוסף עליהם שהוא הדבר אשר והצאתי עליהם חרב נוקמת נקם ברית ר"ל כי במקום שבהיותם עושים רצונו של מקום נאמר וחרב לא תעבור בארצם הנה עתה כדי שישלח בכם הדבר והמנהג לא תוכלו לברוח מפניו מזה אל פה אעשה זאת לכם שאניא עליהם חרב הכשד"ים שיהיה נוקמת בכם נקם ברית בריתי אשר חללתם ואז מפני החרב וגאונם אל עריכם וכאשר לא תוכלו ללכת משם מפני מזור ומזוק האויבים אשלח דבר בתוכם ואז לא תוכלו ללכת ולא לברוח משם ותפלו כדומה על פני השדה. ולפי שיעד בכם כאלו הדבר הודיעם שלא מפני מכה הדבר ימלטו מהאויבים ולא מהרעם כי הנה עב"פ נתתנו ביד אויב וגם לא תמלטו מהרעם כי לא יחדל. וזהו אמרו ונתתם ביד אויב בשברי לכם מטה לאם בהערים אשר תכננו בכם וזכר בזה לשון שצרי בעבור המטה כי בזמן הרעם יתנו הלחם בהכנה והוא כמו משען לחם והענין שלא יהיה להם לחם לאכול עד שמפני הרעם יתנו בעצמם ביד אויב. ואמר ואפו עשר נשים לחמכם בתנור אחד לפי שבזמן השונע הנשים עושות לחם הרבה לאכול לשבעה. וכל אשה תאפה את לחמה בתנור כי היא בלכד תמלאהו מהלחם. אבל אז מפני הרעם ישען פה מועם עד שיאפו עשר נשים לחמם בתנור אחד וליוקר הלחם יקפידו הנשים כל כך על לחמם שיזכו להם לחמם במשקל ולהיות מארתי ה' בהם יאכלו ולא ישבעו. ואפשר לפרש והשיבו לחמכם במשקל שיתסור הלחם בתנור פתוח אותו פתים ולפי שלא יוכלו הנשים להכיר כל אחת מהן והעם שלא יאסור שחשיב כל אחת מהן לנתיב משקל פירושי הלחם במשקל הבקב ובמקום שבזמן הצלחתם נאמר ואכלתם לחמכם לשובע אמר עתה ואכלתם ולא תשבעו כלומר אפי' שתאכלו הרבה לא תשבעו עמו. והרלב"ג פירש בזה והשיבו לחמכם במשקל בלחם משקל שהיה כאשר הכניסוהו בתנור כי לא יניחוהו לאפות כל מה שראוי כדי שיאכלו ממנו מעט. הנה רואה שהיה היעוד הזה יותר קשה מהראשונים מפני הדבר ומזור המלחמה והרעם המופלג אשר יתחברו עמו. וגם זה מתיחס לפשעם כי כיון שהם בעשו בשלום ובברכת התבונות ואכילה ימן נושן וגלחון האויבים וצחיים ובצריאות שכל זה היה גלוי אליהם בהיותם עובדי השם עתה אשר שבו מאחרי יהיה להם הפך כל זה:

כא ואם בואת לא תשמעו לי. וגו' עד והודו את שונם וגו'. הנה אמר בהתראה בואת זאת ולא אמר בשאר ההתראות כן לפי שיהיה הקדמת והעונות שיעד עליה בתכלית ההקדמה וההשגחה ולכן אמר ואם בואת המכה אשר זכרתי כי רבה היא לא תשמעו לי לדעת שהם עושים מושגחים על חטאתיהם. והלכתם עמי בקרי להיחכם מיחסי כל זה למקרה ולמנהג העולם ולא להשגחה. הנה אז אני אלך עמכם בחמת קרי ר"ל בחמה שתעלה באפי בהיותכם מיחסי כל זה לקרי כי הנה פרעה שלא היה מאמין בהשגחה בזה עליו מכת הדבר אמר ה' הצדיק והאמין בהשגחתו כמ"ס וברכחם גם אותי אבל אתם עם קשה עורף תיחבו כל רשעכם למקרה לכן ויפאתי אתכם אף אני ר"ל שמלכד הרעות שיבואו

והיבולים לכן אמר אחריו והנשואים בכס והנאחזי וגו' ר"ל שישאו עמם בגלות ארוך על שחר העונות שעשו. ואמנם פקידת בית שני מה היה שנינו ותכליתו הנה אנכי כבר ביארתי אותו בפ' ספר חנוי. ולהיות המקום הזה ראוי והנון אליו אנחנו פה: הגה בני יודים גלו משל אדמתם צפון עבודת כוכבים וגו' וש"ד שהיה ביניהם וגם מפני חלול שבתות ושוות רדין גלו וחמם שסיה צירוסלם וגם כן צפון השמיטות שלא שמרו ישראל כל ימי מקדש הראשון. והנה גלו לבבל כמספר השמיטות והיבולים שלא שמרו ולכן היו צבבל ע' שנה מחרבן בית ראשון עד בנין בית שני. האמנם אחרי אותם ע' שנה רצה הקב"ה לסקוד את עמו ולהביאו ליירושלם והיה זה לתכלית משוכת והוא כדי שיהיה להם מקום והכנה רבה בהיותם שמה לשון בתיש בה ויתפללו אליו ומתוך תפלתם ותשובתם יבא השם לחסותם וישיב שכינתו בתיכם ונבואתו ושבו בניו לגבולם אחיהם שהיו מחזירים ונדחים בגלות כי מפני שלא היה פקידתם מצבב גאילה שלימה הוטרפו לאותו מסע ההוא כדי להביא נכס לשון אל אלהיהם באופן שיחזק להנחם ויחון לרחמם. ותהיה להם הכנה גדולה. לזה בהיותם בארץ הקדושה ובגטותם בתמ"ק ועבודתם שמה. וכבר ביאר ירמיה הנביא ע"ה שיהיה בלתי תכלית פקידת בבל באמרו (ירמיה כ"ט) כי כה אמר ה' כי לפי מלח לבבל ע' שנה אפקוד אתכם והקימתי לכם את דברי הסוהב להשיב אתכם אל המקום הזה ואין ספק שאמר על פקידת בבל. אמנם אמרו אח"כ כי אנכי ידעתי את המחשבות אשר אני הושב עליכם נאם ה' מחשבות שלום ולא לרעה לתת לכם אחריהם והקוה וקראתם אלי וגו'. ובאר הפסוקים שאח"כ מבוואר נגלה הוא שלא נאמרו על פקידת בבל אלא להודיע שלא הייתה הפקידה היתה מכוונת לעמדם כי אם לתת להם הכנה והזדמנות להשיבו אליו כדי לקנן נדחיהם אשר לא שבו בבית שני ולא היו המחשבות שאמר שהוא חושב עליהם לעונם ולא לרעה לתת להם אחריהם והקוה שהיה הנבואה השלמה הנקראת אחריה הוזהר ולכן אמר שם והלכתם והתפללתם אלי ר"ל שאחרי אותה הפקידה מצבב בהיותם בירושלם מקום החפלה ושם השמים יקראו אליו והתפללו לפניו ואין זה יעוד אלא לזיו מזל אותם שיעשו כן ויעמד שהוא ישמע אליהם ושאו ישיב את שבותם ויקנן אותם מכל הנוים ומכל המקומות אשר נדחו הם. וא"ל לפרש זה על פקידת בבל שכבר נעשה אלא על מה שיהיה אח"כ בחזרת י' שבטים ובני יודים שנתפזרו בשאר ארצות שמתוך אותה התחלה שיעשו בירושלם אותם השבים מצבב בפקידתם ישיב השם את שבותם ויקנצם על אדמת הקדש והחזור הגטות והפכיהם ביניהם כימי קדם. אמנם בני יודים לא עשו כן אמנם הוסיפו לחסד בזמן בית שני כי הם אחוז בידים עונות אבותיהם עבדות כוכבים גלוי עריות ושפיכות דמים בית שני וגו' וחמם וחלול שבתות. ועם היות שלא היו עובדי כוכבים כבר נחשדו ביניהם כה דרוק וביחוס ואפיקורסות ואפיקורסים ולכן לא זכו לחזור נבואה ביניהם ולא רוח הקדש ושאר הדברים הקדושים שלא חזרו בקהלם ולא לקבץ אחיהם הגולים. אבל בהתחברות עונותיהם על עונות אבותיהם נחייבו בגלות אחר לא כגלות בבל אלא יותר קשה ויותר ארוך הרבה מאלה. ואחרי שידעת זה פקח עיניך וראה הכללים האלה נדחיים בדברי המוסר הזה איש לא נעדר כי הנה אחרי שיעד שיצנו צבבל כ"ב שנים כמספר השמיטות שלא שמרו על הארץ אמר והנשואים בכס והנאחזי מורך בלבנם בארצות אויביהם ר"ל שאותם שלא הלכו גולים לבבל אלא גלו לארצות רבות חיות מאתם השם בהם שיחדש בהם רכות הלב ממלח הכרח שהיה המיד מפני אויביהם עד שמפני זה ידורק אותם קול ענה לדף שמכחו הרוח ומזליו קול ומזליו קול ינום בהשם שזאת חרוב האויב הבא עליהם להרסם ולא די שנוסו אבל גם יפלו ואין רודף וכשלו איש באחיו וקרצו כמפני חרד ר"ל כמו שיכשלו מפני חרד האויב עם היות שרודף אין כלומר שאין רודף אותם אדם וזה הדרך לא תהיה להם תקומה מפני אויביהם. ולרמז שיהיה הגלות ההוא ארוך מאד ולא קצר כגלות בבל אמר ואבדהם בניו ואכלה אתכם ארץ אויביהם. וזה במיני חללים משונים ובאורך זמן גלויים. ואומר והנשואים בכס ימקו בטונם. להניד שאותם שלא יעלו מגלות הראשון ליירושלם בפקידה היתה לא יעלה על לבם שלזמן מועם יעשה להם השם פקידה אחרת בארצותם לגוייהם כי הם ימקו צעונם לא הגולים הם וביניהם ובני ביניהם לא צעור השמיטות כי כבר נשתה הארץ צעורה אבל ימקו צעונם שאלחו בהם גם בארצות אויביהם. ואף בעונות אבותם אחם ימקו ר"ל גם כן ימקו בעבור העונות שעשו אבותיהם בהיותם בארץ קודם חרבן בית ראשון עבודת כוכבים וגו' וש"ד ובאר העונות שהיו עושים שבעבור העונות הראשונים ובאחרונים יצאו בגלות המר והארוך הזה. וימקו נאמר על כרת הגוף:

ב ויהי ידו את עונם עד כרת ה' כי יפליה נדר. בעבור שתכלית פקידת בית שני היה כמו שביארתי והעיד עליו הנביא ירמיה כדי שהעולים מצבב ישובו אל ה' ויתפללו אליו. יעד כאן הכתוב מה יהיה ענינם בזה באמרו והסודו את עונם ואת עון אבותם כי כן היו מתודים בבית שני כמו ואחנה את פני אל ה' להלחם לנקם תפלה ותחנונים. ואמר דניאל חסאלו שנינו פשענו רשענו וברטו ממלתינו וגו'. וכן היתה נחמיה ושמריה גם כן אך הפסוק מנאמר ומפרש נגות הדור באמרו במעלם אשר מעלו ב' ר"ל ביהודי ויעקוב חסידיהם אל ה' בעדם ובאחרים מעונותיהם ומעונות אבותיהם אבל אנשי הדור הזה לא יעזבו החטא כי חמיד יחזיקו בו ויהיו כסובל ושרץ בידו וזהו במעלם אשר מעלו ב' ואף ע"פ שבינו מתודים יחזיקו חמיד במעל ובחטא ואף אשר הלכו עמי בקרי כי מלבד העבירות העצומות שהיו ביניהם כמו שהיו באבותיהם הנה היו מיחסים ענשי ההשגחה למקרה כלשני בית ראשון ומפני שלא היה הדודי ההוא עם עזיבת החטא מהשם אמר אף אני אלק עמם בקרי ר"ל שמהכשעים והמקרים שיבואו לא ישמרם ה'. ומלבד זה אותם אנשי בית שני לא יבואו בית ה' אבל יבואו בגלות אחר ועל זה אמר באמת והנאחזי אותם בארץ אויביהם. כי הנה מה שאמר לשל ואחמם אורם בניו והיתה ארצם שמהם עריצים היו חרבה נאמר על הגלות הראשון שגלו על ידי נבוכדנצר. ואמרו כאן ובאחרי אותם בארץ אויביהם נאמר בלי ספק על אנשי בית שני שיבואו מחדש בארץ אויביהם לבלות פשע ולהתם חסאת מהעונות שעשו אבותיהם שלא נתכפרו מהם ולכן אמר אי אי יכנע לבנם

שיבואו עליכם מפאת המקרה אף אני מפאת ההשגחה איבר ואעניס אתכם ברעות גדולות שבע ויותר הרבה מאשר נזכרו עד הנה וכל זה יהיה על התאחכם בעבור מה שהתאחכם לפני. וישנה יעד אותם בחרבן הארץ והמקדש וגלות השם וזהו ואכלתם בשר בניכם להודיע אף יהיה החרבן והיא חטאתי הפלגת הרעב כל כך שהיו אכסים אוכלים בשר בנייהם ובנותיהם למלא נפשם כי ירעבו. ועוד שיכנסו האויבים צעריהם וישמדו הנמות והחמנים שהם בתי עכו"ם שהיו עובדים שמה בשם ולירח. ועם זה ידרגו אותם באופן שיסיו צעריהם מושלכים הרגוים על פני גלוליהם שהם פסלי העכו"ם שהיו להם שמה או הכומרים המשפטים אותם שהיו נכרנים שם. ואפשר שהיה מלת על בפסוק על פני גלוליהם בעבור כמו על אשר עשו את העגל. וכפר מרשפתם שיאכלו בשר בנייהם ובשר בנותיהם ולא יחמלו עליהם. אמנם כדי להליל פגרי גלוליהם ימסרו נפשם למות עד שיהיו פגריהם מושלכים על פני גלוליהם. ולמה לא ימסרו עמם למות על הבנים והבנות כמו על הגלולים. ואמר ובעלה נפשי אתכם להודיע שבסבת גלוליהם יסלק שכינתו מבית המקדש. כי במקום שבזמן הראון אמר ולא תשגל נפשי אתכם עתה בסבת הפשע והמרי שבהם תנעל נפשו ית' מלהשרו' שכינתו ביניהם. ובדודי עוד שקודם שהלכד ירושלם והחרב יחרבו ראשונה הערים אשר בארץ ישראל ויהיה כי הנה ראשונה גלו ראובן וגד וחצי שבט המנשה ונחרבו עריהם אשר מעבר לירדן. ואח"כ הקל ארצה זבולון וארץ נפתלי. ואחר כך נחרב שומרון ובנותיה ואחר כך ערי יודים ובאחרונה ירושלם ובית המקדש ועל זה נאמר כאן ונתתי את עריכם חרבה ולבסוף והסיועוהי את מקדשכם. ואמר את מקדשכם להניד שלא יחרב המקדש ולא ישרף בהיותו מקדש ה' שהוא כל עוד שהיה השכינה שמה. אבל אחרי שפסרה משפחות נכסיה שכינה הנה אז יקרא הבית מקדשכם ולא מקדש ה'. ושכבר נעלו הקרבנות משל מזבחיו וכמו שאמר וגל ארץ בריח ניוחכם כי אז יחרב המקדש. ואמר והסיועוהי אני את הארץ להניד שיסומם את ארץ ישראל שלא ישנו בה אנשים ותהיה שמה זמן שיצבו צבבל ג"כ שישוממו עליה אויביהם היושבים בה וזה היה בחמשים שנה של צבבל שהיה בה גרי אריות והיתה הארץ שמהם שלא יעבדו לא ישראל ולא האומות כי גם הם יתמחו וישוממו על חרבתה והוא מנחת יסוד וישרוק. ואמר היושבים בה רוצה לומר שגלו לבבל אותה כל כך שמהם שטוביה. וזכר מגלות השם אחרי חרבנה שלא יחשבו שיהיה גלותם כגלות מזרים שהיו מקובלים כלם בארץ נוסל לא יהיה להם כן כי מלבד מה שילכו מהם צבבל. עוד הקב"ה יהיה מזהיר ישראל בגוים כי הנה החרבן בית ראשון ומחרבן בית שני באל יסודים רבים לאספמיה ה' ספרד ופרת ובאר המלכות וגם שם לא יוגה להם מפני הרודים גם והגזרות שיעשו בהם וזהו והריקותי אחריכם חרב וכ"כ במקום אחר ובגוים ההם לא תרגיע. והנה אמר עוד והיתה ארצכם שמהם ועריכם יהיו חרבה צהיית כי כבר אמר ונתתי עריכם חרבה להיותו קסור ודבוק עם הפסוק שלאחריו כאלו אמר וכאשר תהיה ארצכם שמהם ועריכם יהיה חרבה כמו שזכרתי אז חרבה הארץ את שבתותיה ר"ל הפרע את חוביה כי אז תשבות הארץ בעל כרחכם. וישן אתם שבתכם עליה לא שמרתם השמטות והיבולים יהיה מהמשפט האלוי שבהיותכם בארץ אויביהם תשבות הארץ ותרלית את שבתותיה. ומלת הרבה היא מלת השלמה מלשון עד יראה כשכיר וימו ולכן אמר כל ימי השמה שבתות את אשר לא שבתה בשבתותיכם שבתכם עליה. והנה ישראל עמדו בארץ חר"ה שנה שלא שבתו ס"ב שמיטות ושמונה יובלים היו בהם עולה כלם שבעים שבתות ובגנן עמדו ע' שנה צבבל ולכן אמר כאן כל ימי השמה שבתות ולפי זה לא יהיה כל בפסוקי החרבן. והיתה זה השלמה הפ' וכן נאמר בדברי הימים למלאת דבר ה' מפי ירמיה עד הנה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה שבתות. כי היו שנות הגלות צבבל כשנים אשר בשלו בשמפוט. והרמב"ן כתב שהמוסר האחד שבו היה כי תבא נאמר על חרבן בית שני. והביאו לזה מה שרצה בזה המוסר וזכרון צמות וחמנים ופניו עבודת כוכבים שלא נזכרו במוסר השני. וכן ענין כל ימי השמה שבתות ונראה לי שאין הדבר כן. כי הנה עם היות שנגלגל בקללת האלה חרבן בית ראשון אין ראוי לחשוב שכל המוסר הזה נאמר על גלות צבבל ולא שהיה המוסר השני על חרבן בית שני בלבד כי הנה גם אריות בריות ברורות שני לחורבנות נכללו במוסר השני ההוא רוצה לומר גלות צבבל וגלות רומי. וכן אמר שמוסר הזה נכלל כל מה שקרה לנו מעת חרבן י' השבטים ונחרבן בית ראשון עד הגאולה העתידה כי הכל הוא גלות אחד. ואמנם קצון בית שני לא היה גאולה אלא פקידת כורש מלך פרס. ותמיד היו שמה משועבדים אם לפרס ואם ליוון ואם לרומי ואין יתכן בהיות גלותם על עונות עבודת כוכבים וגו' וש"ד וחלול שבתות ועונות רבות שהיו עושים על עונות שהיה צירוסלם בזמן בית ראשון ובטול השמטות והיבולים. מי זה אמר שבה גלותם על בטול השמטות שפעשו בו ע' שנה צבבל ולא נעשו כלל על שחר העבירות והמחורות מזה. ואם היה המוסר הזה צבבל על גלות צבבל וחרבן בית ראשון אף יאמר עליו הכתוב והסיועוהי את מקדשכם שאלו בשרים שאל' שיעורם אלא על מקדש ראשון ומקדש שני. ואין יסורם והתכם אורה בגוים והריקותי אחריכם חרב. ומה יהיה ג"כ ענין אמרו והנשואים בכס והנאחזי מורך בלבנם בארצות אויביהם וגו' ואבדהם בניו ואכלה אתכם ארץ אויביהם. והנשואים בכס ימקו בטונם בארצות אויביהם. והנה לא נהקיים דבר מכל זה בגלות בבל חמיד נפקדו משם. אבל אמתה ענין הזה שהמוסר הזה הראשון נאמר על גלות י' השבטים וחרבן בית ראשון והנה בטול השמיטות והיבולים לפי שהיה נכללן הארץ ונזל שנגלגל ממנה רזה ית' שיפרע ראשונה באותם ע' שנה שפעמו צבבל שבתה הארץ ולא עבדוהי נא ישראל ולא האויבים אותם הבנים כמספר השמטות והיבולים שלא שמרו. ועל שחר העבירות שעשו מעבודת כוכבים וגו' וש"ד וחלול שבתות ובשר עונות בא כלבים גלות רומי וממשה גלותם בעבורם עד היום הזה. ועל זה אמר ואחמם אורם בניו וללאור גלות אמר ימקו בטונם בארצות אויביהם. ולפי שגלות צבבל היה לבד עונם על בטול השמטות

16

עד זמן היוכל כדי שבשנת היוכל ישוב השדה לאשר קצבו המקדים מאתו וזוהי המוכר אשר לו אחוזת הארץ כי הים הראון האלהי שכל אדם יחזיק באחוזתו וירשתי כמו שניחנה לו מאת האלהים עוד כל ימי הארץ. הנה ההבאר למה הייתה התורה את הבעל לתת את ההמשותף על הערך בגאלו ולמה יחס הערכים פעם לבסוף פעם לישראל. והתורה השאלה ה' וכו' :

בו **אך** זכור אשר יזכור לה' וגו' עד סוף הסדר. כבר בא בתורה מזה כל הזכור אשר יולד צברק ואלך הזכר הקדים לה' אלפך. וביארה במה תהיה קדושתו באמרו לא תעבוד בצכור שורף ולא תגזר בצכור וגו' לפני ה' אלהיך תאללנו. ולפי שלמעלה נזתה התורה בזהמה העבודה שכל אשר יחן ממנו לה' יהיה קדש לה' יחליטנו חשבה התורה שמה יקדים אדם שור או שה יחן צכור ומתקנהו ויחמר כרי זה במקום מה שהקדשתי לה' על כן הוצרך לומר כהן אך צכור אשר יזכור לה' בזהמה לומר בזהמה העבודה. לא יקדים אדם אחרו ר"ל שלא יחן הצכור ההוא במקום מה שהקדים וגדר בפיו כי אותו צכור צדד היה לה' ולו הוא מלידה ומבטן ומהריון ואף יעשה אם כן ממנו פרעון הנדר וההקדש שנדר אחר כך מרצונו ובחירתו ולכן נאזה המזה הזאת בלשון אך שהוא ממשע צענין ההקדש והגדר בזה למעלה בכלל. ורש"י פי' שלא יקדים אדם את הצכור בקרבן שאינו שלו ואף יקדים אדם מה שהוא של אחרים. ואמר ואם בזהמה העמאה ופרה בערך להגיד שאם הצכור הוא מן בהמה עמאה שהקדים בגדרו ופרה בערך לפרש שאין צכור נוסף בזהמה עמאה אלא בפער חמור שצבר נתפרס דינו ללמד שאפי' שהקדשו אינו קדוש כדיון הצכור שגופו קדוש אצל הוא כשאר ההקדשים וגפדה ולכן אמר שהקדים יקדים אותו בתוספת החומש והזר יקנה אותו בעדו. והכתוב של מעלה מהבהמה הסמאה כפי פשוטו. ועל דעת המדרש צעבור שהיה הפסוק מיוחד שכל לומר עמאה אשר לא יקריבו ממנה קרבן לה'. וכן אמרו אך כל חרם אשר יחריס אדם לה' והוא גם כן לבאר עוד צענין המקדים דבר מכל אשר לו ולמדנו שכל המקדים לה' בהרס דבר משלו בין אדם בין בהמה בין שדה אחוזתו שלא יהיה כשאר ההקדשות שיפרו כי הם חרמים לכהנים ואין להם פדיון עוד. אצל המחרים מן האדם שאינו שלו כגון הנחתמים על איביהם וגו' אדם נהון התן את העם אשר בידו והסתרמתי את עריהם. אז ימיתו כל החרם הנמצא בהם כי לא היה דעת הצדק לתת לכהנים החרם ההוא אלא להחרימו בהחלט ולהפסידו. ולפי שהיו מיני החרם שנים ארבע שהיו לתתו לבסוף ולא יחזור עוד. והרש מהשחתה והספקד לכן נזתה התורה על כל אחד מהם. כי כנגד המין הראשון אמר אך כל חרם אשר יחריס אדם וגו' לא ימכר ולא יגאל. לפי שהחרם ההוא הוא קדש קדשים לה' ומה שהוא קדש לה' לא ימכר כי הוא אסור בהנאה ולכן החרם הזה הוא לה' בלבד. ועל המין השני אמר כל חרם אשר יחריס לה' מן האדם לא יפדה מות יומת ומה המין היה חרם יריחו שאם יגיע ליד אדם ישראל נפש אדם מהנלקדים שמה לא יוכל לפדות אותו אצל עכו"ם מות יומת אך בחרם שיחריס אדם צדדו לה' לא יומת אך ינתן לחסוב עדים ולבאזב מים ולשרת לכהנים וזהו פשוטו של ענין ודבר הדבר הוא אחר. הנה התבאר למה אמר לשון אך צכור ובחרם שהוא למעט מדיני ההקדש והתורה השאלה ה' וכו' ואחרי שזכרה התורה ההקדשות אשר לכהנים זכרה ההקדשות אחרים שישראל נוהגים ג"כ כגון מעשר דגן הארץ ופרי העץ והוא מעשר ראשון ומעשר שני שהוא לה' והוא קדש לה' כי כמו שהוא מפעל החל וצרכתו בארץ כן המתנות בהם הם קדש לה'. ואמנם אמרו ואם גאלו יגאל אדם מעשר חמשתו יוסף עליו אין ראוי לפרשו על המעשר ראשון כי הוא ללוים ולא יוכל לפדותו אצל הוא על המעשר שני שיוליכו לירושלם וכי ירחק המקום ולא יוכל שאתו ויכלו הבעלים לפדות אותו בכסף ולהוליכו לירושלם ולגאלו אצל יהיה בנאחז שחמשתו יוסף על הערך מהכסף אשר קדמה. ואמר אמר הפסוק בנאחז הזאת לשון אדם ואם יגאל אדם מעשרו ולא נאמר כן בכל שאר הנאחזות שזכרו בפירוש למדו חז"ל שאין דין תוספת החומש נוגע במעשר שני אלא כשיהיה הנאחז בעל המעשר כדי שיהיה המעשר והפדיון שלו אצל האדם פטורה מתוספת החומש. ואמר וכל מעשר צדק וזמן כל אשר יעבור תחת השבט העשירי יהיה קדש לה' להגיד שם זה ר"ל מעשר בהמה נאכל לבעלים צירובלם ואינו נוגע. אלא בצדק ובזמן כלל שם הראוי לקרבן. ואין מבשרין אלא הנולדים בשנה זו. ואמר כל אשר יעבור תחת השבט להגיד שלא יקרב בין טוב לרע אצל העשירי אפי' שיהיה בעל מום בהיותו עשירי שיעבור תחת השבט במוות הרועה אותם יהיה קדש. וכבר חז"ל שהיו מעמידין אמותיהם מבהין כדי שיגאלו העגלים והטלאים מעמם לקולן ומעצרים אותם תחת השבט ללכת למקום אמותיהם היו מונין אותם אחד אחד ומקדשים העשירי ופעם קדושתו הוא מפני צדוד השם שהוא המדרגה העשירית מהשכלים הנבדלים ולגלגל העליון המקיף בכל הנבדלים והוא נגלגל השכל שהוא קדש לה'. ולכן היה האחד ראש לאחרים הספורים כלם והיה שבע לוי הוא העשירי מבני יעקב כשהתחיל מצינום האחרון וכו' מהחמשה סעליהם נכללה בקדושה העשירי וכו' שהעירותן עליו. ונשלים בזה סדר בנאחזי. ופה נשלים ספר ויקרא. חסלה לאל הגדול והנורא :

אז והעמידו ר"ל השליח צ"ד יעמידו בעל כרחו לפני הכהן והוא יעריך מה שישגי יד הנזיר לפורע מנדרו אחרי מה שיוציא והוא מתחיה ההכרחה לו כן יעריכו הכהן וכן יפרע כי לא נתנו כחצות אלא כדי שיהיה האדם בהם ולא שימות בהם. ויראה עם זה שמה שאמר בזהמה הפרשה אדם כי יפליא נדר בערך נפשות לה' והיה ערך וגו' שאמר בערך כנגד ישראל וכן והיה ערך אצל שהמערך הוא הכהן בא הכחצו להגיד שהערך ההוא שיעריך הכהן כשיבא הדבר להעריכו לא יעריכו עליו אדם כי הוא יהיה ערכו האמיתי אצל ישראל ונתיחסו הערכים לבסוף כי הוא הפועל והמערך אותם בערך התורה. ונתיחסו הערכים גם כן לישראל לפי שהם כלם יקיימו ויגליו אותם כלם עליהם כי זהו דרך השמות המופרשים שפעם ייחבו אותם לפועל ופעם לפועל ולכן אמר עד"מ בעבודת פולחן מזרים כי הככל מנערך פעם אל המסביל ופעם אל הכובל וכן הוא צבנוי הערכים האלה :

ואחרי שביאר דיני הנדרים שידרו מנפשות בני אדם זכר הנדרים שידרו מן הבהמה והתורה והוא אמרו ואם בהמה אשר יקריבו ממנה קרבן לה' שיהיה עבודה ולא תהיה צלח מום ותהיה מן הצדק ומן האלף כי מהם יקריבו קרבנות. ואמרו ואם יו"א חזר למה שאמר אדם כי יפליא נדר שאם ידור מן הבהמות האלה אשר ידרו לה' יהיה קדש לפי שכבר חלם הקדושה בנזף הבהמה שהיא עמאה ויחוייב שיהיה נקרבת כל המזבח. ורמזי שהעך שהקדשים מהם קדשי מזבח ומהם קדשי צדק הבית כי מה שידור ויקדים האדם להקריב על מזבח השם. קרא הקדש מזבח ועליו אמר הכתוב כאן כל אשר יחן ממנו לה' יהיה קדש ומפני זה לא יחליטו ולא ימיר אותו טוב ברע או רע בטוב כי הדבר שהוא קדש אין ראוי להשתמש ממנו לחולין. והחלוק והתמורה אפשר לומר שם שמות נדרים כמו ויקרי ואדריק אל תדרו. אצל השמות הנדרים לא ימלטו ויהיו צריכים הבדל מה אע"פ שיהיה הענין בהם אחד כאלו האמר חרב וסכין ומאכלת ששלהם מורים על ענין אחד. אך החרב הוא מן לשון חרבן שמחריב את האדם. והסכין הוא מלשון סכנה. והמאכלת הוא מלשון כליה. הרי שיש הבדל בין השמות הנדרים. וכן נאמר בתרומה ונחליפם שהחלוק הוא הדבר שאינו מצינו והתמורה הוא מצינו ולזה אמר ואם במר ימיר ולא אמר יחליף והענין שלא יחליטו טוב בקרבן ורע בקרבן כדי שיאזכר הטוב בחולין. והפעם בזה כי כל שנוי הוא חסרון ואפילו שיהיה החלוק רע בטוב מפני שהבעלים לא יכוננו להנחתם ויזנו לבסוף. לכן אמר שלא יחליטו ולא ימיר אותו. האמנם אם כל בהמה עמאה ככוס כפרד יקדים האדם וההקדש הזה אינו הקדש מזהב אצל הוא הקדש שיקדים אותו לבדק הבית וכן הבית והשדה שם כלם דברים יקדישו לעבודת בית ה' שלא יוכל לנאלם. וזה פירוש הכתוב כפי פשוטו. אצל חז"ל אמרו שעל פסולי המוקדשים הכחצו מדבר צענין ומומין מן הצדק ומן האלף שייכל לפדות אותם ויגאל לחולין ומדמיהם יקנו ככסף קרבן וזהו שהקדשים במומין. אצל בהמות קדשים שהוממו כבר נאמר עליהם לא יחליטו אך ירעו בשדה עד שימותו וקברו אותם ואסורים בהנאה מפני הכבוד. וביאר הכתוב שהבהמה עמאה ובית והשדה שיקדישו לבדק הבית יגאלם כל אדם בערכם אך המקדשים יוספו חומש על הערך. והפעם כי הבעלים האוסרים נחלותיהם ואלו שחלו פני הכהן שלא יעריכו בערך גדול כדי שהם יגאלו לכן זה יחצור הבעל חמשתו יוסף עליו. והנה בזהמה ובית אין ערך קצוב רק הכהן יעריכו כפי שוים. אך שדה אחוזה והוא השדה שיהיה אדם מאבותיו כאשר יקדישו לה' נזתה תורה להגדיל ערכו ושוויו ואמר שיהיה כפי זרעו ר"ל כפי כמות הרע שירעו בו כי בשדה שיוכלו לזרע זרע חומר ששירים זה ית' שיעריכו הכהן בהמשך כסף. ואם בשנת היוכל יקדים האדם עדרו בערך יקום ר"ל כמו הערך שהכין יעריכו כן יקום שלא יוכל לנאלו אלא ע"פ אותו ערך אך אם אחר היוכל יקדים שדה עד"מ כמו עשר שנים וחשב לו הכהן את הכסף ר"ל שיעשה השבון ממנין הכסף של החמשים שקל כסף מחומר השעורים כמה עולה כל שנה ויחלוק הערך על פי השנים הטובים עד שנת היוכל שבעה שנים עשר שנים כפי המשל ונגרע מערך כלומר כסום העולה מהכסף של אותם השנים שצברו מהיוכל נגרע מחמשים כסף של זרע חומר השעורים. ואין לנו לפרש עד שנת היוכל הנאה לגרע מהערך רק לתת כפי זה הערך עד שנת היוכל הנאה והוא אמרו ונגרע מערך. וכאשר יגאל הבעל את השדה אשר הקדים יוסף חמשתו הכסף על אותו הערך וקם לו. אצל אדם לא יגאל הוא את השדה. ונזר ההקדש מכר את השדה לאדם אחר אשר נאלו בזה הערך. הנה אז לא יגאל עוד אותו השדה על ידי הבעל אפי' שיוסיף חמשתו ובה נשתנה דין ההקדש משל הדיוט והיה השדה בנאחז ביוכל מיד הנאל שיקנה מן הנזיר יחזור קדש לה' כי מאחר שלא רצה הבעל לנאלו בתחלה טרם שיתמכר לאדם אחר טוב לא יחזור אל רשות הדיוט בינאל אצל יהיה כשדה החרם ר"ל אלו החרים וכו' לכהנים וניתן להם לאחוזת טולס ואמרו לבסוף ר"ל למי מן הכהנים הראוי לבא בחלקו וחז"ל אמרו לאנשי משמרה שחלה שנת היוכל להיות בשבת של משמרתם. יאחר שנתן הדין בשדה אחוזה וזכר דין אחר מהמקדים שדה מקנהו כלומר שלא היה משדה אחוזתו אלא שקנה אותו מאדם אחר זמנא לו הכהן ר"ל את מכסת הערך ר"ל שיחשוב הכהן הכסף שהוא מכסת הערך כלומר החלק המגיע למקנה השנים עד שנת היוכל כבא ונתן הכסף ביום ההוא ולא יניתן השדה בידי הנזיר רק הכסף ואז יאשר השדה בידי זה שיקדישו

סליק ספר ויקרא

פירוש התורה

ספר במדבר

מהחכם הכורך

דון יצחק

אברבנאל

יור כמטר על גו להצמיח ציצים ופרחים בחמשה
חומש תורה, ויצא ונלחם עם כל אשר לא יעלה
על שמים שיאה גם פדיו יתן בעתו להבין ולהשכיל
בה דבר אמת לאמתו

ווארשא

ברפוס הרבני מהו' וואל נ"י בהמנוח מהו' אביגדור ז"ל לעבענואהן

בשנת רותב לכו אין חקר לפ"ק

אהרן

משה

ПИРУШЪ ТАТОРА

т. е. Комментарій на пять книгъ
Моисеевыхъ Абарбяналя. Часть 4.
ВАРШАВА

въ Типографіи И. Лебедева, 1863.

Ипечатать позволяется съ тѣмъ, чтобы
по напечатаніи представлено было въ
Ценсурный Комитетъ узаконенное число
экземпляровъ.

Вильно, 26 Апрѣля 1862 года.

Ценсоръ Статскій Совѣтникъ и Кавалеръ

А. МУХИНЪ

פרשת במדבר

השאלה הר' א"ך היה אפשר שהסמינו מנינו בני ישראל בשתי שנים כי הנה
בשנתנו למלכות המסכן בשנה הראשונה וזכר הכתוב שהיו כל
הפקודים שש מאות אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים. ועשה במנין הזה
זהיו בשנה השנית היו הפקודים במספר ההוא בעצמו לא פחות ולא יתר. והוא
לזכר מהמיה מאלד כי בשש מאות אלף איש יהיו המספרים שנים בשתי שנים וא"ך
לא נמארו רבים שהיו במנין הראשון בני י"ט שנה ולא נמנו מפני זה ועכשו בני
עשרים נמנו ואנשים שישלמו שנים שנה במספר הזה ולא נמנו בו וכבר נמנו
במספר הראשון והמחיש א"ך יתכן שהסמינו שני המספרים יחד בשתי שנים:
השאלה הר' אם היו הנמנים יתכן עשרים שנה ועד כן שנים שנה למע לא פירשו
הכתוב שאמר מנן עשרים שנה וממלס כי יולא אבא והיה ראוי שיאמר
ועד כן שנים שנה ולמה זכר הק"ס האחד מן העשרים שנה ולא הק"ס האחר
כאלו עד זקנה ותיבס ימנו: השאלה הר' בכלל והמיוחד שחמא כלל במסמרי
השנים האלה כי אחרי שזכר הכתוב מספר כל שנת בעצמו כאשר זכר על הדגלים
חזר לזכור מספר כל שנת ושנים פנים אחרת והיה די שיאמר בלבד ד' מחנות
דגל מחנה יהודה והחונים עליו משה יששכר וגומר מבני וזכרון המספרים:
השאלה הר' בפרשת אלה תולדות אהרן ומשה כי יש בה חמשה זריות. הא'
למה נצאו הפסוקים האלה בין מספר השבעים ובין מספר הלויים
והיה ראוי שתולדות אהרן ומשה ימנו בתוך הלויים לכיוות מהשגט ההוא. הב'
שאמר אלה תולדות אהרן ומשה ולא זכר בני משה אלא בני אהרן בלבד. הג'
שאמר שני סעמים ואלה תולדות בני אהרן והיה די באתח משה. הד' מה ענין
(אברבנאל במדבר)

שיחיו צעת המנין מזה לדורות שיעשו כן המיד אלא עזה נכונה שכאשר יראה
למנות את העם מדעתו וראונו שיעשה כן כדי שלא יהיה צדק נגף ויזעילו בזה
שיחיו כל העם כסף הבקע לגלגלות למלאכת המשכן לזרז האדנים כי לא רצה
יתעלה לזוהם שיחיו חזיון אורח כסף לפי שגורם חכמתו שיהיה המשכן וכליו
נעשים מהתרום והנדבה לא ממה שיחיו כהכרח אם כן היה המנין ההוא מפני
זרז הבקע. ולא הבקע להכרח המנין אם היה כסף יתבצר מזה למנות כי
סומר מזה לא ידע דבר רע. לכן עשה שהיה המנין הכרחי בעם זה יתבצר
שיעשה אותו מבלי בקע ולא מדבר אחר מפחד המנפה כי שוחיו מזה אינם
נזקים. והמטעם יתבצר במצבם כסוף ישמרו מדבר הוות ועל זה נאמר שימנה
את העם ולא יפחד מגלגלות העין הרע המזיקים בראש המנין. ושיהיה המנין
למשפחות לבית אבותם. רוצה לומר שיתבצר כל אחד מהם משפחתו ושבטו ובית
אביו ויזכור שמו. וזהו במספר שמות כל זכר לגלגלותם. והודיעו יתבצר כי להיות
המנין הזה במצותו אל יירא ולא יחזק מדבר צלפל יהלך מקטב יסוד צהרים.
והוא זה שהאלה הג'. ובמדרש אמרו מן עשרים שנה ומעלה לגלגלותם
כך אמר לו הקב"ה למנותם בכבוד וגדולה לכל אחד ואחד שלא יאמר לראש
המשפחה כמה אנשים יש במשפחתך אלא כלם יהיו עובדים לפניך ואחר מונה
אותם הוי במספר שמות כל זכר לגלגלותם הנה ראה יתבצר לזוהם במנין הזה
לפי שהיה כוונתו וראונו אז שישנו ממדבר סיני ולימים מועטים יכנסו לארץ
והיה ראוי שימנה אותם משה כמו שמונים המלכים את מחניהם בצואם למלחמה
ולכן אמר מן עשרים שנה ומעלה כל יוצא מצא בישראל כי לא רצה שימנה עם
ישראל הערב רב גם שיהיו בני ישראל מגלגל הלוחמים אלא בני יעקב בלבד. והנה
המטעם הוא נאמר למשה בלבד כי הוא היה כמלך בעם ולו יאות מנינם אך כדי
להקל בפרטו במנין ההוא אמר תפקדו אותם לנבואתם אלה ואסרן כי בעבור
שהיה המנין לזרז המלחמה אמר תפקדו אותם לנבואתם ולשון יפקדו המלך
פקידים ששם הממונים על העם. וזהו שישו שם עם משה ואהרן נשיאי העדה
לפי שגם הם היו צריכים לדעת מספרם מחלוצי צבא המלחמה כי כמו שכתב
הרמב"ן הור"ה לא חסדון על הכנס שירדוף אחר אלף ולכן זמנם כדרך הלוחמים.
וגם זה יתבצר במנין הזה לפי שהיה צריך לישראל בחלוקת הארץ ולכן היו שמה
ג"כ הנשיאים לדעת מספרם כי לאלה החלק הארץ נחלה והוא זה שהאלה
הג'. והנה קרא את הנשיאים קראו עדה נשיאי מוסות אבותם וראשי אלפי
ישראל ששם שלש חוארים לפי שגם בחינות בחר השם שיעמדו צדק עם משה
בשעת המנין. ה' לפי שאלה היו קראו העדה לכל דבר חשיבות בעדה. ולכן
היה ראוי שיהיה המנין בפניהם. הג' מפני שהמנין היה היה יסוד חלוקת הארץ
שהיה ליוצאי מצרים ולכן אמר נשיאי מוסות אבותם שבעבור זה יביטו וישיטו
נחלות אבותיהם לבניהם. וכן אמר אים ראש לבית אבותיו הוא. והג' מפני זרז
המלחמה שהיו הנשיאים ההם שרי אלפים הממונים על הלוחמים. וכן חמא
במלחמת מדין ששרי האלפים היו הם הממונים על הלוחמים כלם. וזכר הכתוב
שמשם ואהרן לקחו את האנשים האלה אשר נקבו בשמות והם הנשיאים אשר זכר.
ואמרו ואת כל העדה הקבילו באחד לחדש השני אין לפרש שגם ההוא שמה
למשה למנותם הקבילו את העם ונמנו כלם באותו יום כי א"ל שיעשו כל זה ביום
אחד. אבל ענינו שגם ההוא שמה היה הוא דברו עם הנשיאים וזו אותה
שיקבילו את כל העדה והואו והדבור הזה עם ההקבלה נעשה ביום אחד לחדש
השני אך המנין נעשה אחר כך. ואמר ויחילו רעו ממשפחות לבית אבותם להגיד
שכל אחד הודיע חולדתו אם נכתב או בעדים או ראיות להוכיח שהיה מן עשרים
שנה ומעלה. והנה החיל המנין מראובן להיותו הבכור כי עם היות שנתלה ממנו
בכורתו ונתנה ליוסף הנה כאשר בא למנות החיל מהגדול שבאחים שהוא ראובן.
ואחריו שמעון כפי חולדותם אך זכר אחריהם גד לפי שגלגלם היו בגלגל אחד.
ורצה יתבצר שימנו השבטים כפי הסדר שהיו בגלגלים אלא שהחיל מראובן לזכרון
בכורתו. והנה אמר בראובן ושמעון לגלגלותם ולא אמר כן בשאר השבטים להגיד
שגם נמנו כפי גלגלתם ולא כפי גדולתם אמנם במדרש נהנו טעם אחר לפי שגם
היו צריכים כפרה שהרי קנעם אביהם ראובן מפני צלה ושמעון מפני מעשה זמרי
ואחנם אין הסכמו שני שמעונים שנמנו העם בשני שנים. רש"י כתב עליו הרבה
פירושו בסדר כי חסא והרמב"ן הקשה עליו מאל ואין ספק שצדק כל אמרי פיו
בקשויותיו. ויזכר נכון מכל מה שגלגל בתשובת הספק הזה הוא שבמנין הראשון
נמנה שגם לוי עם שאר השבטים כי עדין לא נבחר שגם לוי ולא יא' מגלגל העם.
אמנם במנין הג' נאמר אך את משה לוי לא תפקדו ואת ראשם לא תשא בחור בני
ישראל ומה החלוקה היה צריכה בעשרים אלף שהיה כאן מספר בני לוי. גם
כשישראל יאלו ממלרים היו כשם מאות אלף רגלי לא שש מאות שלמים אלא קרוב
לחם ומתו מהם מהמנין הזה ונחצו במלחמות שנוחיהם וכמו שכתב הרמב"ן
בסדר כי חסא. וכתב עוד ואולי כוונתו במנין הראשון לא היו מן עשרים שנה
אבל מנו כל הנקרא אים מן י"ג שנה ומעלה להוציא את הנשים ואת הקטנים
בגלגל. והנה הפענוט שהוסיף הרב מיוצאי מצרים הם בעיני דקות ושדופות קדים
ולכן אינו מחזיק אלא בראשונה אשר זכרתי שמפני שגם לוי שלא נמנה כאן עם
שאר השבטים היה החלוקה הנה והכתוב מורה עליו שאלו ויהיו לא הפקידים שם
מאות אלף ושלש אלפים ומשם מאות וחמשי' וסו' למעט אבותם לא תפקדו
בחוכם כאלו אמר אל תחמה בזה המספר הזה מסכים לראשון כי זהו בסבת
הלוים שלא תפקדו בחוכם. והנה זכרה החורה כאן מן עשרים שנה ומעלה ולא
אמר מן שנים לפי שהעקר היה לחייב כל אדם בזהויות בן עשרים שנה שיא
לעזרה ה' בגבורים ואין זה בסוף החלד כי אולי יהיה אדם בן שנים שנה שיהיה
טוב והגון ללכת במלחמה מאחד מהבטורים ולכן זכרה החורה קלה החיוב
ללכת מן עשרים שנה ולא קלה השליכה מהיותו בן שנים ואח"כ במקומו הראוי

אותה החורה שלא יכריחו ללכת במלחמה כי אם עד ששים שנה והוא זה במה
שפירשתי בשאלות ה' וה'. והרלב"ג כתב שהלוים לא נמנו במספר הראשון ולא
נמנו במלחמת המשכן בקע לגלגלות כי הוא רחוק שיבטים במקרה המספר
הראשון עם הלוים למספר הזה בלחם. אלא שהאנשים שהיו עם קרובים לעשרים
שנה היו שוי המספר לאנשים הקרובים לה' שנה עד שהיה מספר מה שנוסף צדק
ממן עשרים שנה כמו מספר מה שהערב צדק מן ששים שנה. ושזה מורה על
עולם השגחת הש"י בהם. כי הנה האנשים המגיעים לעשרים שנה הם רבי
המספר מאשר יגיעו לששים שנה כי הם בלי ספק מועטים. ומה שכתבתי בענין
הזה הוא היותר נכון בעיני שהיה זה החלוקה בסבת הלוים ולזה בא אחר
מנין השבטים דבור השם למשה אך את משה לוי לא תפקדו. וענינו שמרע"ה
כשאלו השם למנות את העם ושיביו עמו נשיא מכל שבט ונקבו הנשיאים בשמותם
לשבטים מיד חשב שכיון שלא אמר לו הנשיא אשר יעמוד משבט לוי בחור הנשיאים
שלא היה הראוי האלפי שימנה הלוים ולכן לא מנה אותם אבל נשאר בלבו ספק
אם עשה כדאוי אם לא ולכן בא לו הדבור הזה ובלשון אך אבל משה לוי לא תפקדו
לעשות עליו פקיד למלחמה ולא לענין חלוקת הארץ ואת ראשם לא תשא בחור בני
ישראל לפי שאתה תפקדו אח"כ אותם ולא לענין המלחמה כי הם יהיו שומרי
המשכן ולא ילכו למלחמה וגם לא לענין הנחלה כי לא יהיה להם נחלה בחור
אחיהם וי"ג ואתה תפקד את הלוים על משכן העדות וביאר מה יעשו בו באמרו
המה ישאו את המשכן ואת כל כליו והמה ישרחבו ומלכד זה כביב למשכן יתנו.
וביאר שתי העבודות ההן. אם השמא בלמרו ונבטוע המשכן ובחנות המשכן.
ויהיו הלוים גם כן שומרים כדי שלא יגע אים ישראל למקדש לפי שהיה הקרב
מישראל יומת ולכן צריך שומרים שיממרו שלא יקבצו אליו נאופן שלא יהיה קוף
פל עדת בני ישראל בקרבם אל המקדש. וענין זה הוא שרצה הש"י להגביל את
המשכן בזהויות מדבר כאשר הגביל את הר סיני בזהויות בכבוד שמה ולכן אמר
כאן ודור הקרב יומת כאשר אמר שם כי שקול יסכל וזהו שלא ינאלו לראות כגלגל את
הקדש ומתו כאשר אמר שם פן יחרסו אל ה' לראות ונפל ממנו רב. ואמר
ושמרתם את משמרת הקדש ואת משמרת המזבח כאשר אמר שם וגם הכהנים
הנגשים אל ה' יתקדשו והכהנים והעם וגומר וכל זה מעלה למקדש בשמירה שהיא
וכמו שחז"ל אינו דומה פלטרין של מלך שיש לו שומרים לפלטרין של מלך שאין
לו שומרים כי השמירה חורה על מעשה וכבוד הדבר השמור ובמדרש אמרו כדי
שמלאך המות כשיבא להרוג מתי המדבר צעון המרגלים לא ימצא את הלוים
מעורבים עם ישראל וימנעם בערבוביא לכן הפרישם שלא יהיו זויס מבית המקדש
שנאמר עיני צבאמי ארץ לשבח עמדי וגו' :

ב (א) וידבר ה' אל משה לאמר. איש על דגלו באותות וגו' עד אלה תולדות
אשרן ומשה צעבור שיהיה אחרת מהעוונות שכיון יתבצר במנין
העם במקום הזה כדי לסדר הדגלים. לכן אחר שהשלים הכתוב זכרון מנין
השבטים לזה על סדור הדגלים ואמר איש על דגלו באותות ר"ל שלא יהיה חניה
השבטים ונשייתם כראון איש ואיש אלא שיעשו ד' דגלים ובכל דגל יעמדו ג'
שבטים ויהיה דגל אחד לזר מורה ודגל אחד לזר מערב ודגל אחד לזר דרום
ודגל אחד לזר צפון וכאשר בזה האופן יבטו דגלים ויחיו כלם סביב למשכן ויהיה
משכן ה' בלב שהוא באמצע הנוף והשבטים כאיברים אשר סביבו אין ספק שאים
על מקומו יבא בשלום. ולא יחשוב מאמרו איש על דגלו באותות שכל אחד מן
השבטים יהיה לו דגל אחד בפני עצמו ושהיו שם י"ג דגלים כל אחד ואחד באותות
מהחלוקה מחזיקים אל היה הדבר כן בגל הדגלים לדעתיו היו ראויים בגלגל והאיותות
שהיו לצבים כשהיו ארבעה ויהיה דגל אחד משבט יהודה לזר מורה שהוא
הזר היותר נכבד מארבעה הצדדים ותחתיו או עמו היו שגם יששכר וזבולון
ולכלם לא היו אלא דגל אחד והוא דגל יהודה. והיה לזר דרום שהוא הזר היותר
נכבד אחר המורה להיותו ימין השמש דגל ראובן והיו תחתיו ועמו שגם שמעון
ושבט גד ולא היה להם כלם אלא דגל אחד והוא דגל ראובן הראש בגלגל. והוא
ולזר המערב הנקרא ימה היה דגל יוסף שראש אפרים ועמו מנשה וזבולון ולא
יהיה לכלם כי אם דגל אחד והוא דגל אפרים. וכן לזר צפון היה דגל דן ופשו
היה שגם אשר ושכנ נפתלי ולא היה לכלם כי אם דגל אחד והוא דגל דן בלבד
ויהיו אם כן הדגלים ארבעה ולא עוד. אבל המפרשים אמרו שהיו י"ג דגלים
ל"ג שבטים וכל דרך איש ישר בעיניו. ולבית בני לאה ששה היה ראוי שיבטו
מהם ג' דגלים ואחד מבני רחל ואחד מבני האמהות. אך מפני שספר המס
שגם לוי לעבודת המקדש ושמירתו הוצרך לתת במקומו בכור שפחת לאה והוא
גד וגם נכנס שמה מפני שקדיו כמו שיתבאר והנה יהודה ימשל לגור אריה שהי'
בעל כח ובעל כחות רב מאנשים ובאיותות יותר מכל אחיו ולו היה משפט המלוכה
ולכן נתנו תחת רגליו אחיו הקטנים ממנו בני יששכר ומנשה וזבולון ולא ניתן
שמעון תחת יהודה בזהויות שמעון גדול ממנו ולא היה ראוי שיהיה תחתיו גם נתן
ליהודה את יששכר. לבית בני יששכר חכמי לב יודעי העמים והם הראויים לשבת
לפני המלכים. וכמ"ס ומנשה יששכר יודעי ציה לעמים לדעת מה יעשה ישר' וכן
זבולון לפי שהיה עם חרף נפשו למות והיו מוצלחין מושכים בשבט סופר כמו שית'
ולו לפי חזרת המלכים והמושלים. ובדגל יוסף היו אפרים ומנשה וישעיה את
אפרים לפי מנשה ולכן היה ראש הדגל ותחתיו צימון ומנשה כל בני רחל מפני
קורבת אחות'. והנה יהודה היה ראוי לבית ראש בכל מכותיהם אבל אחרי מות
משה עבד האלהים לכבוד יהושע משרתו שמשל אחריו בתכבד שבטו. אבל אחרי
מות יהושע שאלו בני ישראל מי יעלה בתחלה צבא החשובה יהודה יעלה ואמנם
שגם דן היה ראש הדגל. ותחתיו אשר ונפתלי לפי שהיו כלם בני השפחות ויהיה
דן ראש הדגל מפני גבורתו כמו שאמר יחי דן נחש עליו דרך שסיון עלי אורח
ומשה רבינו אמר דן נור אריה. ואמנם ומה שנה הכתוב וכסל זכרון מספר
השבטים

קטן לשפחה רחל. וזה הסדור האלהי להיות כל איש במקום הראוי לו. והתנאי מזה כמה מן החכמה והסדור הנאות כיון יתבאר בענין הדגלים ומחנות הלויים ועל זה אמר בלעם (שם כ"ד ה') מה טובו אוהליך יעקב משכנותיך ישראל כי אמר אהליך על אהלי הלויים שומרי המקדש ומשכנותיך על הדגלים ומחנותיהם. ויש במדרש על זה דברים טובים ונכוחים אמרו לבית אבותם לא היה לו לומר על דגלו באותות יחנו בני ישראל מח"ל לבית אבותם ה"ל אשף דעי למרחוק בששם האמר הקב"ה עשה להם דגלים התחיל משה מלך ארם עשקיז יכול מחלוקת בין השבטים על מקומות הנתיבות אמר לו הקדוש ברוך הוא מה איכפת לך הם מעמדם מכירים דירתם דייחיקי יש בדידים מיעקב אביהם כמו שטענו וסקיפו את מסחו כך יקיפו את המשכן שכאשר ראה יעקב אבינו להפטר מן העולם אמר לבניו כשתלכו אותי לוו אותי ביניהם וכבוד ולא יגע אדם כי אלא אחם וכן הוא אומר ויעשו בניו לו כן כאשר צוה וישאו אותו בניו ארצה כענן והיאר צוה אלא שאמר יהודה ישכר וחולון ישאו מסחי מן המזרח. ראובן שמעון וגד ישאו מסחי מזר הדרום, אפרים ומנשה וינימן יטענו מסחי מן המערב. דן אשר ונפתלי ישאו מסחי מן הצפון. יוסף אל יטענו כי הוא מלך. לוי לא יטענו שהוא עשיר לשפון את הארון. ומי שטענו ארון חי העולמים אין ראוי שטענו ארון אדם מת כיון שנספד וישעו בניו לו כן כאשר צוה לכן נאמר לבית אבותם כמו שהקיפו אבותיהם מסחו. ואמר הכתוב בסוף זה הפסוק ויגש אל משה מהנה הלויים בחור הממנות רוצה לומר באמצע הממנות שני דגלים מלפניו ושני מאחוריו כאשר יחנו כן יסעו כלומר כאשר יחנו באמצע כן יסעו באמצע אך יחנו מסביב ויסעו בצורך זה אחר זה ועל זה גם כן אמר בלעם כנחלים נטיו כננות עלי נהר ואמנם דגל מחנה אפרים אמר שלישים יסעו לפי שמפני כבודם שהיו מבני רחל הנבירה היה ראוי שיקדמו למחנה דן שהיה מבני השפחות גם שלנצור בני דן היה ראוי שהיה מחנהו מאסף לכל הממנות לחוק הנחשלים. ואמר ונאילו ופקודיהם האחד בלשון יחיד והאחד בלשון רבים. לפי שצבאו הוא כל אנשי המלחמה היוצאים לצבא. ופקודיהם הם של אותם יוצאי הצבא מלבד אנשים וסף ואמר בסוף אלה פקודי בני ישראל להניד שמינו הבכורים בכלל הלויים לא התפקדו ולא גם כן הערב רב בחור רב שישלם ואלפי שמשולם לא נראה מחנה נרציו כמוהו תמה בלעם ואמר (שם כ"ג י"ד) הי מנה עשר יעקב :

ג (א) ואלה תולדות אהרן ומשה. עד הקרב את משה לוי. הנה (שם ג' כ') רש"י פירש צאלה תולדות אהרן ומשה שלפי שמשה למד חורס אל בני אהרן קראם הכתוב תולדותיו. יספור הכרע שהפדשה הוציא לא צבא אלא על בני אהרן בלבד וספקראו תולדות משה לפי שהתלמידים הרואים בניו שנאמר (מלכים ב' כ' י"ג) אני אבי רכב ישראל ופרשיו ומדברי העדרש הוא. ויותר נראה לי לפרש שבעבור שספר למעלה מספר עם בני ישראל שפרו וישרו וירבו ויעלמו במלך מלך והנש אים שנקבו בשמות למעלה. בא הכתוב להניד שלא היו אהרן ומשה ותולדותיו כי הנה בני משה לא נקבו בשמות ולא נזכרו בנשיאות לחסרון המשנה וכן זכרונם במספר הלויים. ובני אהרן שהיו נכבדים ומה שהגיש הגדולים שהיו בעלי מעלה ושלמו' סמו חמו מן בלחות מוח שפאלם לא נאמר כי הם שנים הקשנים מהם. ולהיות זה חכמית הספור וזכרו לכן נכתב אחרי מספר העם וקודם מספר הלויים ואמר אלה ה' לדות אהרן ומשה ביום דבר ה' אל משה בהר סיני רוצה לומר שמן היום שנראה אליו השם בנסה ודבר עמו עד עתה שכבר היו גניסם נולדים לא נחוספו ולא נחרנו כמו שנחרס עם ישראל לכן לא נקבו בשמות בחור בני ישראל. אמנם בני אהרן זכו למעלה וזהו שאמר ואלה שמות בני אהרן ונומר שהיה להם שם על פני חוץ כפי מעלתם. ונראה בזה קטן את השם והמעלה. ועל זה חזר לומר אלה בני אהרן הכהנים המשוחים אשר מלא ידם כלומר ואמנם שמות בני אהרן ומעלתם היה מפני שהיו כהנים המשוחים בשמן ובכבד מלאו את ידם לכהן כי מפני זה היו נקובים בשם כבוד ומעלה. אבל וימת נדב ואזיהו לפני ה' רוצה לומר בחור המקדש בלאו חסא כבוד בסקריבם אש זרה ולרוע מזלם בניו לא היו להם וזאת היתה סבת משוע בני אהרן שמתו חצי' ולא נשארו מהם בניו. והנה בא הכתוב לנאר כל זה כדי להודיע שהכהנים המשרתים היו אז מועטים ולא יכלו לשאת את המשכן עד שנחמו עליהם הלויים פקידים אלעזר ואיתמר. והיה אהרן נשיא נשיאי הלויים. גם אפשר לומר שלא נזכרו תולדות משה לפי שנרסום ואליעזר עדיו היו קטנים ולא הגיעו עדיו לכלל עשרים להיות מן המניין. הנה התבאר למד נכתב זה אחרי מספר העם שהוא הזרות האחד ולמה לא זכר כאן בני משה ותולדותיו שהוא הב'. ולמה אמר שני פעמים ואלה שמות בני אהרן שהוא הב'. ולמה אמר ביום דבר ה' אל משה בהר סיני שהוא להניד שמהו צאתו הנבואה ולא הוליד עוד בניו אהרן ולא משה שהוא הב'. ולמה זכר כאן וימת נדב ואזיהו שהוא הב'. והותרה בזה השאלה הב' בשמותיהם. וכבר רבנו משה בדר חמון פירש ביום דבר ה' אל משה בהר סיני נבחרו אלה בני אהרן למשחה בזה ושאר שבט הלוי לא נבחר עד עתה ואינו מחיב צמלות הכתוב. ואמר ויבן אלעזר ואיתמר ויהי ראוי שיאמר ויבן אצל אמר ויבן לפי שהיה אלעזר הסקר והוא נשאר כ"ג אחר אביו ודרך הכתוב לומר כן. וכמוהו ויקח משה ואהרן וימת נדב ואזיהו. והשנים שנשארו שניהם בלבד כהני ה' אמר ויבן אלעזר ואיתמר על פני אהרן אביהם להניד שזאת היתה נחמתו של אהרן שבניו הנשארים היו מכהנים לפני ה' בפניו. ואפשר לפרש שכל שני אהרן אביהם חזר למעלה למד שאמר וימת נדב ואזיהו שמתו על פני אהרן אביו והוא על דרך וימת הרן על פני תרח אביו כן יאמר הכתוב כאן שמתו השלמים ההם על פני אביהם ובעיניו להניד לערו של אהרן ויהי' אם כן המקרא מסורס וכן פירשו הרמב"ן :

השבטים כלם לענין הדגלים כיון שכבר נמנו ונכתב מספרם. נראה לי שהיה להעיר הסבה למה נתיחדו השבטים ההם בצאתם הדגלים שנזכרו כאן האם היה זה בקרי וזהבדמן. לכן גלה הכתוב שהיתה הסבה בזה ענינם ומספר אנשיהם לפי שבעת המלחמה הסבה היוצר עומה היא בפני המחנה הקודמת כי שם על הרוב יבא האויב להלחם. ולכן ישימו שם תמיד היוצר גבורים ועומים עד שקוראים הלא הקודם שהוא בני אדם הלועזים אב"ן נוארד"ל רוצה לומר שזריך מאל לשמרה. ולכן היה לזר מזרח דגל מחנה יהודה ועמו ישכר וחולון שהיה לפס כל כך מהבא שהיו עולים פקודיהם אל קפ"ו אלף ות'. ונעבור זה הלאר הכתוב לזכור פעם אחרת דגלים מספר פקודיהם לפי שהיה זה סבה להיות הדגל הזה בראשונה והסבה אחרת היא לפי דרך הלוחמים בצאתיה המחנה כי אולי יבא האויב משם ויזנב גם כל הנחשלים כאשר עשה עמלק ומפני זה הוצא דגל מחנה דן בצאתיהם לזר מערב מאסף לכל המחנות לפי שהיו לדן ולאשר ולנפתלי יותר צבא מאשר הדגלים וזאת דגל יהודה כי היו פקודי דגל דן מאה וחמשים ובעת אלפים ושש מאות. ולכן הזכיר כאן פעם אחרת מספרם. אולם שני הגדלים האחרים דרום וצפון כפי אנשי המלחמות אין הסבה בהם כל כך כי על המעט יבואו האויבים למחנה אלא מלד הפנים ביד רמה או בצאתיהם כנגבים ושוודי לילה. ולכן הוצ' דגל מחנה ראובן לזר דרום שהוא הימין שהיו בו מאה וחמשים ואחד אלף וארבע מאות וחמשים שהוא צבא יותר מעט משאר הדגלים. ולד צפון אפרים ומנשה ובנימין לבויהם מאנשים מועטים מאה ושמנות אלפים ומאה אים לנבואה. הנה אם כן לא נזכרו המספרים האלה מהשבטים פעם שנית בסדור הדגלי' אלא להניד למה נבחרו אותם השבטים לדגלים שבגדלים ההם והותרה השאלה ה'. ואמנם איך היו הדגלים האלו כתב רש"י (במדבר ב' כ') שהיה דגל משה בצופה תלוי בו צבעו של זה אינו לצבעו של זה צבע כל אחד כפי צבעו הקבועה בחשן ומחוך כך היה כל אחד מכיר את דגלו והילך אליו. וכבר כתב הרמב"ם שלא לזר היו דגלים אותם הצבעים כי עיד היו בהם סימנים מיוחדים לז' דגל ודגל. והכמינו זכרונם לברכה קבלו שהיה בדגל יהודה צר' אריה כמו שהמשילו אביו. ובדגל ראובן היה צורת אדם מפני הדודאים אשר מלא בשדה. ובדגל אפרים היה צורת שור כי על כן אמר עליו משה שברכחו שור שורו הדר לו. ובדגל דן היה צורת נמר מפני שיעקב דימוהלשם שהוא שפיטון עליו אורח ויש לו כנפים לשוף וכוה היוצר חקיף שבמינו והוא הדרקון וכמו שאמר כי משרש נחש יא' צבע ופריו שרף מעוסף. ולפי שהנשר יותר קל מכל המעופפי יחבו קלות השופפות והתנועה לנשר וזו אים כן ארבעת הדגלים בארבעת הצורות האלה סביב למשכן כמו שראה יחזקאל במרכבה בארבעת הצורות האלה בעמקן סביב כסא הכבוד. וכבר נחנו חכמינו זכרונם לברכה במסכת מגילה ובבראשית רבה פעם בארבעת הצורות והפנים האלה ואמרו ארבעה גבורים הם אריה בחיות שור בבהמות נמר בעופות רוצה לומר שהוא מעוסף יותר למעלה מכלל ודורם לכלם ואדם מתאנה עליהם ויקדוש ברוך הוא מתאנה על כלם. ויראה שענין המחנות לא לזר היה מין הנהגה מדעית ראוייה והנהגה אבל גם כן היתה דוגמת העולם בכללו כי היה מחנה שכינה כנגד עולם המלאכים ומחנה לוי כנגד עולם האמנעי השמימי ויהי מחנה ישראל כנגד העולם השפל גם היו דוגמ' מעמד הר סיני בקדוש והנורא כי היו מקיפים את משכן ה' מחנותם לארבעה רוחות והיו מחילות מחילות לכן היו שלש מחנות והוא מחנה שכינה והוא מה שהקיפוהו הקלעי' ודוגמתו צבית המקדש כל העורה משער ניקנור ולפנים שהיו קפ"ו אמות בצורך וקל"ה אמות ברוחב וזה היה כנגד ראש הכר. ומחנה לוי שהיה סובב המשכן. ודוגמתו צבית המקדש הר הבית ת"ק אמה על ח"ק אמה וזה היה כנגד המקום שהיו שם בהר סיני אולי בני ישראל ומחנה ישראל הוא מקום הדגלים ודוגמתו ירושלם לפניו מן החומה והוא כנגד תחתית ההר שהיו ישראל חוגים ביום מתן תורה. וכמו ששם בכל מ"ו מקום מדרגה ומדרגה מאלו היו מחילות ככה מחנות במדבר היו כן. כי בלד היוצר נבחר והוא לזר מזרח מקום זריחת השמש לנכנס למשכן היו חוגים משה אהרן ובניו ובזר דרום שהוא היותר נבחר אחר המזבח שהוא הימין היו בני קהת הטשאי' כלי המשכן למעלה מפני פיתם בית אב לאהרן הכהן. ובמערכ שהיה מקום השכינה היו בני נרסום כי גם הוא היה לו מעלה להיוחו כבוד לוי ושהיה נושא כיריפות שהם לאוכל על המשכן. ומלד צפון היו בני מררי הקטן שכלם שהיה נושא הקרשים שאינם אלא יסוד לאהל וכן היו הדגלים סובבים המחנות כפי מדרגותיהם כי היה דגל יהודה לזר מזרח סמוך לבני קהת מפני שיהודה זכה למלכות ולא היה תחתיו ראובן ושמעון לסיוות אחיו הגדולים ממנו ואיך יהיו גדלו נכבדים ונכבשים אליו אצל היו תחתיו וישכר וחולון לסיוות אחיו הקטנים ממנו. גם כי היה ישכר כמו שביארחי חסד ויודע צינה לעתים ומזבולן מושבים בשבצ סופר והם הראויים לסיוות תמיד קרובים למלכות. והיה נשיאו חשון כן עמינדב כמלך על הדגלים כלם. ובדרום שהוא הלא היותר נכבד אחר המזרח גם השמש מהלכו אחרי זריחתו לזר דרום הולך אל דרום יומם לכל בני עולם המיושבים וסובב אל צפון לילה מתחת הארץ היה ראובן וניחן עמו שמעון אחיו הקטן ממנו ולפי ששם לוי וזה להיות לניין מלך ניתן להכנס בדגל ראובן במקומו גר כן שפחת לאה אמו. ומפני שהיו בני ראובן שכנים אל בני קהת במחיתם על כן נשתחטו דתן ואבירם ואזן כן פלח בני ראובן עם קרח שהי' מבני קהת לחלוק על הכהונה ולסיוות מעלה ראובן שנית אחר יהודה אמר שניים יסעו. ולמערכ שהיה מקום השכינה היה אפרים שיעקב אבינו הנבירו על אחיו מנשה ועשה ב' שבטים ועמם בנימין אחי יוסף אביהם ותמיד היתה השכינה בחלק יוסף ובמשכן שילה ובחלק בנימין צבית עולמים ונשאר ז' צפון לבני קהת וספחות ויהי הראש בזה דן כן בכור שפחת רחל ועמו אשר כן קטן לשפחת לאה כנדול' ואחרינו נפתלי כן

שהיה הפלא שבמאמץ ועשר שנים שיסבו במאמץ נחרצו כל כך כדי שיכנסו הארץ וימלאוה ובעבור ששנא לוי נפס הקב"ה שהיה עתיד להתיחד בעבודת הקדש וישיפנוכו מן המעשר ולא יהיה להם חלק ונהלה בחלוקת הארץ לכן נורה חכמתו יתברך שלא יתקרב שבע לוי כשאר השבטים כי אם יהיו רבים לא יהיה להם לחם לאכול ולא נחלה לשבח בם לכן היה רצונו כפי זרכס ר"ל כפי טרף עבודתם לא יותר מזה. ה' א"ר אמר הכתוב מן חדש ומעלה שנים ועשרי אלף ובפרטן אחת מואל כ"ב אלף ושלש מאות. ובתש"ו זה אמרו במדרש (במדבר ר' פ"ד) שלפי שמנאל לפדות בכורי ישראל ויהיו בלויים שלם מאות בכורות ואין בכור פודה בכור לכן נחסרו מהמספר הכולל וזכר הכתוב לבד כ"ב אלף. ה' למע זכר ראשונה ממחנות הלויים זד ימה שאור המעשר וזאתה רונה זכר המזרח בספר מה שפשה דגליו והשפונה על זה שלא החזיק מן המזרח מפני שלא היה שם משמרת הלויים רק לאהרן ולבניו הכהנים ולמשה רבינו שהי' כהן הכהנים כי להיות מרע"ה בקרב ישראל מלך היה חונק לזד המזרח משום ויאל מלכם לפניהם כמו שהיה דגל יתרה לאותה בבה עממה לזד מזרח הנה אם כן היה מזרח מחנכ הלויים מיוחד אל המלך כמזרח דגלי בני ישראל ולשכונה משה ואהרן שם היו בני יהודה ובני יששכר וחזקוני חכמים שג' לא יסור שנים מיהודה. ומבני יששכר יודעי בינה ומחזקני מושכים בשבט בופר. ואחר זה זכר ללויים זד המעשר שם הכהנים ושם משא יריעות האהל ומכסו מעורות אלים מאדמים ועורות חתשים והמכסוי קלפי האהל כי זהו יסוד הבית והללוהו. ושם נדרוש בני הקדש היחוד כנגדים שבלויים וכן להם למשא הארון והשלחן והמזרח ומהם היותם ולפון שם בני מררי כי הוא הקטן והיה משאם קרטי השמכן ויתדוהו ברחיו ואדניו וכל לוי. ה' למע אמר לבני קהת שומרים משמרת הקדש ולא אמר כן נדרשו ומררי. והלא בלוי נאמר בכלל שומרים משמרת הקדש. והחשונה בזה היא שלמעלה נאמר שבלויים ישמרו משמרת הקדש ומשמרת כל העדה שאותה שמירה היא שלא יכנס שם איש זר אמנם כאן לא נאמר בני קהת שומרי משמרת הקדש מאותה בחינה אלא בבחינת משאם שהיו הדברים ביותר מקודשים שבמקדש וכמו שאמר הארון והשלחן והמזרח. ולפי שהיה המשא הקדוש היה לבני קהת ביותר נאמר בהם כאן בלבד שהיו שומרים משמרת הקדש רונה לומר כלי ההיכל וכלי קדש הקדשים. ה' למע נאמר אחרי בני קהת יקודם מהספר ומשא בני נדרשו ובני מררי ונשיא נשיא חלוצי בני אהרן הכהן. והנה אלעזר היה נשיא כל נשיא הלויים. והיה ראוי שיוכר זה מנשיאותו אחר זכרון עניני שלשם נדרשו קהת ומררי להיות הנשיאות כולל בהם. והחשונה לזה היא שפני שנישאות אלעזר היה לענין הארון והשלחן והמזרח ושאר כלי המקדש שהיו נשיאים בני קהת שהיו עניניו ולבו של אלעזר שם כל הימים על שמירתם ונשיאתם לכן יחד נשיאות אלעזר על משא בני קהת ולא על משא נדרשו. ועל מררי יזכר הכתוב אחר זה שהיה נשיא איחמך בן אהרן ולכן לא זכר הכתוב את נשיאות אלעזר על בני מררי כי לא היו מנשיאותו ולא נדרשו גם כן. וכן חמאל בכדר נשא שזכר הכתוב שליחמך היה פקיד על עבודת נדרשו ועל עבודת מררי ונמאל שהיה אלעזר פקיד בלבד על עבודת בני קהת. ובמדרש אמר (שם פ' ג') למע היו בבני מררי בני נשיא' לפי שמקתת יאלו כהנים ולויים. ומשם יאלו הלוי' והיה הכהנים. ונמנה אלעזר עם בני קהת לפי שגם הוא היה נשא מן המאור אלל איחמך מפני שלא היה נשא דבר עם בני נדרשו ולא עם בני מררי. לכן לא נמנה עמם לנשיא כי לא היה משותף עמם במשא. גם נמל לומר שזכר הכתוב כאן שהיה נשיא בני קהת אליפז בן עוזיאל. ולפי שלא יאמר אומר ולמה לא נתרעם קרח עליו הוצרך הכתוב לומר כאן שלא היה נשיאותו של אליפז בחלטי בדבר הזה כי הנה היה אלעזר נשיא נשיא הלוי ובפרט היה פקיד על שומרי כלי הקדש שהיו בני קהת ואליפז נשיאם. הנה אם כן מפני בני קהת ונשיאם נזכר כאן נשיאות אלעזר והנחלק מזה שהיו במחנה הקדוש הנה עשר מעלות מהנשיאים זה גדול מזה. כי הנה בדגלים היה לזד לפון דגל מחנה דן ונשיאו אחיעזר בן עמי ויהי והוא הנשיא הא' כנשיאותו מאותו זד. והנשיא הב' יוחנן נכבד ממנו היה אלישע בן עמיסוד נביא דגל אפרים לזד המעשר. ונשיא הב' נכבד ממנו היה לזד הדורס אליזר בן שדיאור נשיא דגל ראובן. והנשיא הרביעי נכבד ממנו היה לזד המורה נחשון בן עמינדב נשיא דגל מחנה יהודה. והנשיא הב' נכבד במעלה וקדוש' היה לזד בן אביחיל נשיא לבני מררי להיחזק נושא כלי המשכן והיה לזד לפון למחנות הלויים. והנשיא הב' נכבד ממנו אליפז בן לאל נשיא בית אב לנדרשו כפי משא מיריעות המשכן ומכסו. והנשיא הב' נכבד ממנו הוא אליפז בן עוזיאל נשיא לבני קהת שהיה משאם כלי קדש הקדשים. והנשיא השמיני יוחנן נכבד ממנו הוא אלעזר בן אהרן שהיה נשיא נשיא הלוי. והנשיא השביעי יוחנן נכבד ממנו היה אהרן הכהן הנדול שהיה על כלם נביא ומשא עניניהם. והנשיא השמיני היה מרע"ה שכל פיו יחתו ועל פיו יכשו והוא כי' לזד מורה במלך נגדו. הרי לך עשר מעלות מהנשיאים במחנה הקדוש הנה דונמח עשר מעלות מהכסלים הנגדלים העומדים על ארון כל הארץ נצורי נח עשה דברו. ובחזרה עם מה שפירשתי השאלה הב' :

(י) ויאמר ה' אל משה פקיד כל זכר בבני ישראל עד סוף הסדר הזה בשני מנינים נמנו הלויים כאן. הא' שנמנו כל זכר מן חמש ומעלה לדעת אותם כדי להחליף אותם בבכורות בני ישראל ולכן לזה אחריו למשה פקיד כל בכור זכר בני ישראל מן חמש ומעלה וכדי שלא יהיה בו שנות ולא שנים אמר ושא את מספר שמותם. וביאור תכלית המנין הזה באמרו ולקחת את הלויים לי אני ה' חתם כל בכור בבני ישראל. ובתנ' הרמב"ן שהבכורות נקדשו להיות לנשות משה שזו קדש לי כל בכור בבני ישראל בלדם ובכמהם והיו בכורים רבים בישראל שלא נסדו עד הנה לפי שצדיק לא נאמר למי יהיה הפדיון ועדין לא נלשון

(ה) ויברך ה' אל משה לאמר הקרב את משה לוי עד ויאמר ה' אל משה פקיד כל זכר. וזה הקב"ה למשה שנהיות אהרן ושני בניו בלבד כהנים לה' ולא יוכל לעבוד ולמשה כל כלי המשכן ולכן יקריב אף משה לוי ויעמידוהו לפני ה' ליחדם כלם לעבודת המשכן על פי אהרן והנה יעמידם לפניו בדרך המשרתים לפני הארון עושי דברו כי פירוש העמידה היא שירות וכמו שאמר העומד לשבת עם לפני ה' ונקרא השירות עמידה לפי שאלוהו יושב ומשרתו עומד עליו לשבתו וכמו שאמר שרפים עומדים ממעל לו וביאר שיהיה שירותו הלויים בג' דברים במקדש. ועל האחד אמר ושרתו אורח והשירות הזה הוא השירות שהיו הלויים משמרי' על הדיוקן נעת הקרבת הקרנות. ובג' הוא השמירה שהיו הלויים שומרים את משמרת המשכן כדי שזר לא יקרב שמה ועל זה אמר ושמרו את משמרתו ואת משמרת כל העדה רונה לומר שהיו הלויים שומרי' משמרת המשכן מאיש שונה ומפני שלא יכנס בו אחר לא כדה כי זהו כבוד המשכן ומשמרתו וזהו עמלו ישמרו את משמרת כל העדה שימנעו ויבטח אל הקדש. והשירות השלישי במשאם הוא שישאו כל כלי המשכן וישמרו אותם ועל זה אמר עוד לעבוד את עבודת המשכן. ואפשר לפרש ובמרו את משמרתו שהיה לאהרן אשר זכר שהיה ראוי שיהיה לבניו ישמרו את אהל מועד שלא יכנס זר במשמרתו והלויים עתה יקנו מעליו עורח השמירה הזאת ובה ישמרו את אהל מועד וגם ישמרו משמרת כל העדה שלא יכנס שם אדם ממנה. כי שלם משמרתו היו שם הכהן נשמר בעבודתו והלוי נשמר בהשגת עבודת הכהן. והישראל נשמר בהכנס בעבודת הלוי ושמרו עוד את כל כלי אהל מועד במשאם שלא יאבדו ולא יתקלקלו בנשיאותו. ואמר עוד ואת משמרת בני ישראל לנשיא שאם כן הלויים ישמרו שלא יקרב בני ישראל להקים את המשכן ולהוריד ולשאת כליו. ואמר ונתת את הלויים לאהרן ולבניו שיהיו פקידים עליהם כמו האדונים על עבדיהם ולחזק סנין אמר נחונים נחונים בנפל כמו חמרים חמרים עליכם ועל בניכם. וי"מ כפל נחונים נחונים לאהרן נחונים לבניו. ואמרו מלת בני ישראל הוא להניד שיהיו הלויים במקום הבכורות לענין העבודה וכלוה הו"א אותם מענין השכנים לעבוד במקום. ואמר ואת אהרן ואת בניו חפוקד להניד שיפקוד אותם על המשמר' שליטת לשימורו את כהונת' ר"ל שלא יקרב איש זר לעבוד עבודת' מפני שאור הקרב יומה ע"י בג' ד. וכדי שלא יפקד בלבד משה למע שיעלה העבודה מהבכורות ויחזיקה לבני לוי לכן לאמר הכהן בלוי דבור אחר והוא אמרו ואני הנה לקחתי את הלויים מחזק בני ישראל תחת כל בכור וגו' רונה לומר ואם כבר לקחתם קודם לזה והוא משה שעשו ישראל את העגל ונכשלו במשאם הכהן הבכורות ולא נכשל בו שבע לוי לקחתי את הלויים לעבודתי כמו שאמר נעת ההוא הכהן ה' את עבד הלוי וגומר תחת כל בכור כתר רחם מבני ישראל כי הם הפסידו מעלהם נעת ההוא ולכן יהיו לו הלויים לעבוד עבודתי במקום. כי הנה לי היה כל בכור ביום הכותי כל בכור בארץ מזרים שהלתי אותם מהמות. ולכן הקדשתי לי כל בכור בישראל מאדם ועד בהמה ורעה צהמה בקר ואלן לא בכור בהמה פממה ותחת הדברים באמר אני ה' ר"ל המשנים בעיניי ואדם ולכן אנומל סוכ אל הלויים ואשנים את הבכורות. ומפני זה לא מיד למשה פקיד את בני לוי שימנה אותם לעבוד עבודתם. ובמדרש (במדבר רנה פ"ג) נותן טעם למה חזר הכתוב לזכר משפחות הנרשני בזהו שכבר זכרם למעלה ואמרו שהיה זה לפי שזכרה למעלה מיתת בני אהרן ובני' לא היו להם יכול אף בלויים כן לכן חזר משפחות' להניד בכלל העמידו משפחות. והנה אמר וידבר ה' בדבור הזה במדבר כיני להניד ששע"פ שמונן הטל נבחר שבע לוי לעבודת הקדש הנה לא צוה יתברך שימנה אותם ויפקיד עבודתם לבני אבותם אלא במקום הזה כי נחלקו זכרונם כדי להסוד ענינו אלל מספר ישראל וזהו נאמר כאן שמלות מנין הלויים היתה במדבר כיני ששם היה מנין שאר השבטים :

וראוי לחקור בזה נשמונה דברים. האחד למע נמנו הלויים מן חמש ומעלה ולא נמנו כן ישראל אלא מן עשרים. והחשונה זה היא שהיו הלויים תחת הבכורות ובכבור היה נמנה מן חמש ומעלה כמ"ה ופדיון מן חמש ומעלה וכן נכלל נמנו מן חמש ומעלה הבכורות לכן נמנו בלויים כלם כאן מן חמש ומעלה שכבר היה יולא מגדר הנפל. הב' למע נאסוף משה לבדו על מנין הלוי' ולא נאסוף עמו אהרן בזה ג"כ כמו שנאסוף שניהם על מנין ישראל. והחשונה בזה היא להסיר חק מן ההשד כי הלוי בלו כסף פדיון השודפים ואולי שזה נאמר על משה בזה הפקידה פעמים רבות ע"פ ה' ולא נאמר במנין השבטים. הג' למע אמר גמיה לבית אבותם למשפחותיהם כמ"ה בשאר השבטים ומלבד זה זכר בלויים שמות משפחותיהם ולא זכר כן בבני ישראל. והחשונה בזה היא כי הלויים היתה עבודתם כפי משפחותיהם כי משא בני קהת לא היה כמשא בני נדרשו ומפני זה הוצרך בלויים לזכור משפחותיהם אלל בישראל לא היה דבר מזה ולכן לא זכרו בשבטים שמות המשפחות. הד' למע היו בלויים מן חמש ומעלה כ"ב אלף והיו פקידיהם מן שלשים שנה ומעלה שמות אלפים ולפי זה לא יעלו מכן כ"ב שנה ומעלה לחי שבב ישראל היותר קטון ופחות שכלם ועדין לא נאשו את הארון שהיה מכלל בהם וזה מימה רב שלא היו עבדי ה' ויראיו ברוכים כשאר העם. והרמב"ן נסתפק בחשונה זה עם מה שזכרנו ה"ל (שמות ר' פ"ה) ששנים לוי לא היה בשעבוד ועבודת פרך במזרים ולכן בישראל לפי שמררו את חייהם בעבודה קשה נאמר בהם ולאשר יענו אותם בן ירבה וכן יפרוך. אבל שבע לוי כמו שלא נשתעבדו כן לא נהבדו וזה דרך דרש הוא. אבל כפי הפשט נראה לי שרבו עם בני ישראל היה להשגת כסף ולחזק רב מפני שנהיותם מועטים לא יוכלו לכתוב את הארץ ולי' בל' ולשמרם. וחרבה עליהם חייית השדה למנועם ולכן היה מהשגת כסף להרבות אותם בדרך נס וכמ"ס (דברים י' כ"ב) הוא תחלקך והוא אליהך וגומר בשבטים נפס ירדו אבותיך מלרמה ועתה שמך ה' אליהך כעונתי השמים לרוב.

ד' (כא) **וידבר ה'** אל משה וגו' נשא את ראש וגו' עד וישלחו מן המחנה ויש
לשאלו בפסוקים אלה שאלות . השאלה הרא' להם יים ית' למנות
ראשונה בני קהת ואח"כ נזה למנות בני נרשום בזהו נרשום הגדול מהאחים כמו
שזמרו ובני לוי נרשום קהת ומררי והים ראוי למנותם כפי זמנם וענינם והעבור
כעבורתו והעציר כעצירתו : השאלה הב' להם במנין בני קהת נעשו יחד אהרן
ומשה כמ"ס וידבר ה' אל משה ואל אהרן וגו' . ובבני נרשום היתה הזלזלה לבד
למשה כמ"ס וידבר ה' אל משה לאמר נשא את ראש בני נרשום . אמנם בבני מררי
לא בא דבור לא לאהרן ולא למשה אבל אמר בני מררי למספרותם מבלי שיזכר דבור
כלל על מנינם : השאלה הב' להם על בני קהת מלבד הדבור שבה על מנינם בא
דבור אחר אל תכריחו את שבט קהתי וגרשום ולאמר כזה ולא בבני מררי :
השאלה הר' להם בנרשום לאמר נשא את ראש בני נרשום גם הם ולא לאמר גם הם
בבני מררי ולא במנין השננים : השאלה הה' מה ראה מסדר
הסדרים לעשות ראש הסדר הים מבני נרשום ולא שם החלת הסדר במנין בני קהת
שסוף הים הראשון שזכור בלוי במניני הלויים וגם לא בבני מררי ויותר נכון היה להיות
ההחלת הסדר הזה בדבור וישלחו מן המחנה והוא לא עשה כן אבל השאר מנין בני
קהת נבדל במדבר סיני וגרשום ומררי נבדל נשא . השאלה הו' להם בבני קהת
לאמר ונשאו נשיאיהם הלוי אלעזר בן אהרן הכהן פקדת שומרי משמרת הקדש ובבני
מררי נבחר זאת עובדת משפחות בני מררי ביד ליתמר בן אהרן הכהן אמנם בבני
נרשום לאמר על פי אהרן והים כל עובדת בני הגרשונים וגו' ומשמרתם ביד
איתמר

נשא

שכבר נאמר בספר ויקרא לענין המזרע דד' יטב מחוץ למחנה מוצבו . האמנם
עד שלא נבדלו בני ישראל והלויים במחניהם לא הוצרכו לשלוח שמאים כי הענין תלוי
בהם כמו שאמרו ולא יסמאיו את מחניהם אבל עתה אחרי שסדר כל המחנות איש
על מקומו כהנים במשמרתם ולויים במושבם וישראל במעמדם . לזה לא העם שישמע
מה שכבר נזהר אותם בענין המזרעים וכל טעם לנפש שכדאי ישבו מחוץ למחנה
מושבם ויהיה כל אדם בטורלו אך ראוי לדעת שלא היו כלם משולחים במדרגת
אחת

פרשת

[illegible]

אחת כי כבר ביארו חז"ל במס' פסחים שהמזלע הי' משולח מנ' מחנות
מחנה שכינה ומחנה לוי ומחנה ישראל. והיו היה מותר לשבת במחנה ישראל אך
היה משולח ממחנה לוי וממחנה שכינה והוא נקרא בשם בנפס' אדם
היה מותר לשבת במחנה ישראל ובמחנה לוי היה משולח ממחנה שכינה בלבד.
ומפני זה אמר הכתוב וישלחו מן המחנה ולא מן המחנות לפי שלא היו כולם
משולחים מכל המחנות בשבט. והותרו צוה השאלות הא' והב'. אך כל שאר הסמאים
ישולחו מחנה המשכן בלבד מוזכר עד נקבה שנאמר ואל המקדש לא הבא וגו' וכן
דרשו (ספ) חכמינו זכרונם לברכה וישלחו מן המחנה כרי מחנה אחת
אל מחוץ למחנה השלוחם הרי שתי מחנות. ולא יעמאו את מחניהם
ריבם של מחנות. ומכאן אמרו שלם מחנות הן מחנה ישראל מחנה לוי מחנה
שכינה. מעתה יושלח עד הרי הצינה מחנה ישראל. מפאת הרי הבינה עד העזרה
מחנה לוי. מהעזרה ולפניה מחנה שכינה. וכבר הוכיחו שהמלאך מה היה מותר
בזה הכינה ממה שאמר הכתוב ויקח משה את עזמות יוסף עמו עמו במחנה לוי.
ואמרו ולא יעמאו את מחניהם ירצה שיראה שיראה דבר עמא ומנוה כי ימנעו
הנפס' הסבורה מקדושתה כמו שאמר והיה מחנה קדוש וכנה הקדושה כלם הוא
אמרו ולא יעמאו את מחניהם אשר אני שכן נתיבם והוא ע"ד כי ה' אלהיך מתהלך
בקרבו מחנה רומא אל ארון האלהים ושכינת השם עליו. בקרב המחנה דומה ללב
בקרב הנוף הרי. לכן כל הקרב אל הלב לרדף שיהיה יותר נקי וגביר. ובמדרש
(במדבר ספ פ' ו') דרשו הפרשה הוצאת על הגליות זו את בני ישראל על שעברו
בני ישראל צמאות נחשיבו גלות ושלות כמא דתימא שלח מעל פני יראו. וישלחו
מן המחנה זו ארץ ישראל שם שכינה חונה כל נרצו וכל זו רמו להם שלם נ'
עצירות נחשיבו גלות. לרשו זו עבודה כוכבים בשמ' כרשת. זו נ' נלי עריות בשמאל
נ"י שבת ורע. וכל עמא לנפס' זו שפירות דמית. וספר הכתוב שכן עשו בני
ישראל רוצה לומר שקודם נסיעת הדגלים עברו מחניהם מכל סומאם מאלה. וכבר
זכרו חז"ל שבמחנה היואל על האויב לא היה בישראל אשה ולא נערים לפי שהיה
בארץ בנייהם וע"כ היה להם יד ללאת שמה. והנה נסמכה שם פרשת אים או
אשה כי יעשו מכל חטאת האדם למשל מעל וגו' לפי שזכר למעלה כסף פדיוס
העודפים מהכבודות וזה שינתן לכהן. הזכיר נ"י מחנות אחרות שיבין לכהנים
מאת העם ואמר אים או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם והם חמשה הנוכחים
בסדר ויקרא בפרשת נפס' כי חטאת ומעלה מעל צה' ודעינין שכתב ונשבע לומר
כי זהו המעל שזכר ראה. ותדע בצלום הזאת כאן שני דברים. הא' אמרו והותרו
את חטאתם אשר עשו רוצה לומר ששאלו או האשה אים חייבים בחושים ואשם
בדבר שגודע מפי עדים אלא במה שהתודה הוא באשמו אם לחי או למת כי אז
ישיב את אשמו בראשו רוצה לומר שבראשונה יפרע ויתן הקרן לאשר אשם לו רוצה
לומר למי שנגזל ממנו והוא ע"ד הגזב שישלם שנים. והחדוש הב' הוא שאם אין
לאים גואל להשיב אליו מה שנגזל ממנו מפני שהוא נר שאין לו בישראל קרובים או
יהיה האשם המושב רוצה לומר הקרן והחומש לבטן שבאותו משמר וכן כל תרומה
המותר מישראל להקריבו לשי לכהן יהיה רוצה לומר לאותו כהן שצא בחלקו באותה
משמרה שצוהה שבת לא שיהיה הדבר בצלון הכהן שירצה ללקחו שהוא יקטנו על
כרחו כי בעל כל כהן אים את קדשו ל' יהיו רוצה לומר שצדקנים יחוס לאחד
מן הכהנים אשר יצטר. ואמר אים אשר יתן לכהן לו יהיה להגיד שצ"ע שאלה
יתן את קדשו למי שירצה מן הכהנים לא יחס צ בלבד שלא יחס לו לנדרה כיון
שהוא יחדו לכהן אשר רצה. אין הדבר כן כי כל אים אשר יתן דבר מקדשו לכהן
לו יהיה. ומלת לו חוזרת להקב"ה שלו יהיה עבודתו ומתנתו. ולכן הנה שזכר אתו
ופשלו לפניו. ובמדרש (ספ פ' ח') דרשו זה על מעשר כספו ובהמתו ושולמים
ונקט רבני ותודה ופסח שהבעל אכל אותה בירושלים. וכתב רמב"ן כי בעבור
שנמנו ישראל למשפחות לבית אבותם ונכלל מהם הערב רב שהיה בתוכם זכר כהן
דיו הגיאל את הנה שכל כן נאמר כאן ואם אין ללוי וגו' שאי אפשר שיקרה זה
אלא בגו'. ומדברי המדרש (ספ) הוא שאמרו כבוד עשה הקב"ה לנדים שאחר פרשת
שלח סמאים כתב פרשת אזהרת כהנים ללמד לירושלים שבשראל בחיוב הקב"ה
מחוץ למחנה ולנדים הנאים בתורתו הקריב אליו שכל הגזל להם בגזל את ישראל
ולזה נשנית הפרשה הזאת שהיא כנגד הכהנים. והזכיר כל תרומה. להגיד שאם
נתנו תרומה לכהנים הריהם שלום והגזל אותה ממנו נדון כדון אשם גלות. וכבר
נאמר במה שצבר מלאךך ודמך לא תאחר אכל לא נהפך שם ענין התרומה ולכן
הכלים בה פה תורת הכהנים. ובכל אחד מהדברים האלה הותרה השאלה בנ' .
והנה נכתב אחר זה פרשת הסוטה לפי שהיה העם למשפחותם לבית אבותם כדי
שידעו שהשלוחים באמת ובאמונה וכדי שלא יחשוד אדם את אשתו ויהיה בלבו
חידה על בני אדם בני זוגים מהם. ואם הם בני אים משבט או בית אב אחר
לכן נתן להם דת ודין לרעת הממזרים שאינם בני בעלי אמותיהם כאשר יהיה חסד
בכל האים על אשתו ח"ו אים אים כי חספה אשתו ר"ל אים אים ישראל או לוי
או כהן כי חספה אשתו רוצה לומר שלא חלק במעשים בדבר ישראל ונכונה אכל
חספה וחסה מדרך היושר בעיניו ומחשבתו שיתשנה לכן. והוא מלשון שפה מעליו
וענין ובמדרש דרשו (ספ פ' ט') חספה מלשון שפות שאין האשה מזהה אלא ח"ו נכנסה
בה רוח שטות. ומעלה זו מעל והוא שחאבב לאים וזלחו כי זהו הפעל והכנייה
בחיכו ושכן אים אותה לפי מהשנתו וסברתו אכל נעלה מעיני איהם רוצה לומר
שכאן בעיניו לא ראה אמתה הדבר אכל ראה שנחסרה בחדר עם האים החשוד
כמה ועד אין צה ששם היו צה עדים מות יומחו שניהם הנואף והנאפדת גם לא
נחפשה עם האים צדודה עמו בנאפדת יחד. ומפני שלא היה בדבר עדות ראייה לא
לבעל ולא לעדים אלא אחריות לכן עבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו והיה
אפשר שנפמאם או שלא נפמאם בהסתר ההוא. הנה הכתוב שאמר וסכא אים
אותה אינו אלא כפי מחשבתו של הבעל שאמרו והיא נפמאם אינו בודאי אלא שהיה

כן במחשבתו ולכן יציאה לנסיין והותרה השאלה בד' והה'. ובמדרש אמרו ומפלי
בו מעל שתי מעילות נאמרו צבוסה אחד לנעלה שאומר' שכן אשר חלד הוא שלו
וירשנו. והב' להקב"ה שיהיה שירשו את הארץ אים לבית אבותיו. וזו מביאם
ממר לרשת את הארץ שאינה שלו ולפי שהיה אסור לו עד שהנזק נמי המרים
אמר והביא האים את אשתו אל הכהן שחייב האים לנדוק את אשתו אם יש בלבו
חשד עליה. והביא את קרבנה עליה רוצה לומר בעבורה כי הוא אינו חושא בדבר
לשיחייב קרבן. וזהו שחיהם מנחתה קמה שטורים לנתיב ענינה שחפשה מעשה
במה שאין לה יחוד עם בעלה. ואמר מנחת קנאות הוא מנחה זכרון לסי שכל
שולה מנחה או דורון לאדון לרצונו ולרצונו פניו הוא מהדר המנחה בכל כחו. אבל
המקרא את אשתו לא יציא את מנחתה לאותו חכלית כי אם מרוב קנאותו ולכן ירצה
שהיה המנחה צויה כדי שיכעוס עליה האדון ה' ולזכור את עונה בדבר המעל
יציא קמה ולא סולת משעורים ולא מחשים צלי שמן וצלי לבונה. לפי שהוא מנחת
קנאות קנאת הבעל וקנאת המקום כרוך הוא והיא מנחה להסס שיקנא קנאותו
ויקנא נקמתו ממנה. וכתב רמב"ן שצ"ל כיצד המנחה משעורים שחיהם שערות
ה' הימה יוצאה עליה ובענין לילי שטורים האמור בנדעון שפחדו אותו לזמר ומיחמה
רבה. והוא אמרו מוכרת עון שיזכור עונה האדון ה' כדי להענישה. ואמרו אחר
זה ויקריב אותה הכהן והעמידה לפני ה' אינו חוזר לאשה אלא למנחה שיקח הכהן
אותה מידו של בעל ויקריב אותה מנחה לפני ה' רוצה לומר קרוב למזבח. ואחר זה
יקח הכהן מים קדושים מכיור העזרה שנתקדשו שם ומן הפער אשר בקרקע העזרה
יתן אל המים ולא יעמיד הכהן את האשה לפני ה' כי ההקדשה הראשונה נאמרה
על המנחה ולכן לא נאמר שם והקריב הכהן את האשה אלא והקריב הכהן אותה
כי על המנחה ידבר. וההקדשה השנית נאמר על האשה כמו שאמר והעמיד הכהן
את האשה והותרה צוה השאלה הו'. והנה צוה שיעשה הכהן בענין כזה שם פעולות.
האחד שיקח המים מכיור המקדש. הב' שישלך שמה מעפר קרקע המשכן. הג'
שיפרע את ראש האשה לפני ה'. הד' שישניע אותה בלילה ובשבעה. והיא חשיב
אמריה אמן אמן. הה' שיכתוב את האלות הסס בספר ומתה אל המים. הו' שיקריב
מנחתה אל המזבח. ופיו הדברים הסס כלם רומזים אל גנות מעשה האשה כי
המים רומזים לחירות השם שהזכירה על העריות והיא טירה עליה בעומתה.
ועפר קרקע המשכן היה רמז לכבוד בית ה' ומשכנו שלא ינא שמה אהנן זוגם
ומחיר כלל. ולכן שמה ראוי שחשנם על חטאת נס חטאת צוה שיעפר ביה ואל עפר
חשוב שמה. כי כן צוה צלי חרס שיונן שהיא חרמו כללי חרס. ופרשת ראש
האשה היה רומז לעזרה כי יראה שפסחה כליתה פניה ומפני כוונת פסחה פניה
בשערה גם כי שערות ראשה פרוה. והשבעה והאלה היא חפלת הכהן על ענינים
והודאחה באלתו אמן אמן לקיים הדבר וכתביה האלות על ספר היה יוצר חוק
וקיום וזמן שאמר ומאמר אסתר קיים דברי הסורים האלה ונכתב בספר כי הדברים
הנכתבים הם כחמורות נעושים והיה נחחק בשם המפורש הנוכח בשבעה במים
הסס להגיד שמפני מעשי' נחחק בשם הנכבד ההוא ויהא לרוש מעשים בזהם החורס
והמקדש וביישה פני צנות ישראל ועל הכל השם הנכבד הנחחק שם בנפסא. ואמנם
הקרבנה מנחה הוא כאלו היה מידע על גנות מעשים ושפיכת זמחה.
ובמדרש (ספ פ' ט') אמרו למי מים מן הכיור לפי שכוין נעשה ממרא' הנשים לנאבות
פחה אכל מועד לחסידותם וקדושתם. ולמה מים ועפר וכתב השם הנכבד מים
לרמוז שצ"ה גספה סרוחה. ועפר שהולכת למקום עפר ורמה. והכתב לפני מי
היא עתידה ליתן את הדין באותה שלשה שזכר עקביא בן מהללאל והיתה האלה
והשבעה אם שפיה סומאם ר"ל אם לא נסית מן הדרך שיצר ולא צאת לידי סומאם
שזאב בנפול המשכב כקיי חיי נקיה מהמים הסס שסם ימירו את חיי השותם
אותם אכל אם נפמאם יהיו המים הסס לננות בטן ולנפיל ירך רוצה לומר שסם
היות שהמים האלה צפנה אין נכחם לננות בטן ולנפיל ירך. הנה בהשגחה השם
ועל דרך נס ובזה השנועה והאלה הזאת יבואו במעין לננות בטן והוליד נפח
גדול זו ולנפיל ירך שלא חובל להלך בגלגל ציוסן שהיה לאלל ולשנועה בחך
עקר שיאמר מהקלל לכל אשה חסוי ככלויות. ויהיה סידך נופל כנגד השכינה
צעת המשגל והבטן צה ר"ל לנפוח מחולי הסקר מהכפד הכבד לפי שאם חספה
לננות כדי שחפר שהיה בטן צה חסר עמל וחלד סקר. ולפי שהיו הקללות שחיס
היחס חסותה האשה אמן ואמן אמן לנפילת סידך ואמן לנפלות הבטן או יהיה אמן
יהיה בדברך אם נפמאם ואמן יהיה בדברך שהקדש אם לא נפמאם. ואם לא
רצה לומר אמן אמ דיה כאלו הודה ולא ימחה שמו במים ותחנק צ"ד כי הוא
עדות נאמנה על מעשי' וחז"ל אמרו שהיו צ"ד בגדל אומרים לה בתי הרבה עשו
כן היין עושה הרבה והחזק עושה הרבה ילדו עושה הרבה שנים רעים עושים
הרבה ואומרים לה הרבה קדמון ואנשים גדולים ויקרים תקף ירע עליהם ונכעלו
ומניד' לה מעשה יסודה ותמר ומעשה ראובן ופולס אביו ומעשה אהמן ואחותו עד
שהורה ולא תנור' לשם הנכבד שימחה על המים ואם הודת שוכר' בחובתה ויואלה
ולעת אחרים חסרה והוא הנכון ואמנם למי נקראו המים מי המרים המאריים.
נראה לי שמפני הפער שהיה בחך המים או מפני דיו האלות שנחחק בהם קראם
מי המרים כי הם נעלמים היו מרים לחך השוחה אותם. ובנחית הפועל אשר יעשו
באשה כשנפמאם קראם מאריים כי ישמנו בה מארה וקללה ומרה באחרונה. והנה
בראשונה אמר וזכר הכהן יהיו מי המרים המאריים רוצה לומר המרים נעלמים
והמאריים בפעולתם וכן בשנועה אמר הנקי ממי המרים המאריים האלה שהם
חארי המים כפי הכחיות שזכרתי. וכן אמר וצאו המים המאריים האלה במעין
שהם תאלה המים שזכר כן כדי להפחידו אכל אחר כך בענין אמר וכתב את
האלות האלה הכהן בספר ומתה אל מי המרים לפי שאי קודם שהיה היו מים
בנפסא ועדין לא היו מאריים כפי פעולותיהם. אכל בשנית האשה אמר והשקה
את האשה את מי המרים המאריים כי בשתייהם אותה יתחברו שתי הכחיות וכן

אמר ואלו זה המים המאחרים למרים ענינו שנתוכה וצטננה יסיו המים המאחרים הם עושים פעולותיהם הנפיים מהמארה כמו שהיה המריחות צטננה בהם . ובמדרש אמרו וביד הכהן יהיו מי המרים מניד שאין המים נהפכים למרים אלא ביד הכהן . וכן אמר אבוב דשמואל לריק שיתן דבר מר צחוק המים ולמה ירכך נופלת ובערך צבה היא פסטה לו ירכה לפיכך ירכה נפלה . היא קנאלו על ברכיה לסירך בטנה אבה . ובכר זכר הרמז"ן שאין בכל משפטי החורה דבר כל גם מסורסם כענין הזה שהוא סוף קבוע שיעשה הם ציטרלל בהיות רובם עושים ראונו של מקום כי הפך למען נדקו ליסר בנית ישראל ולנקות אותם הבנים ממזרים כדי שיהיו ראויים להשחרות שביניהם וליפיק פסק הנם כזה משעה שנתקלקלו העם בעצירות העריות וכן ארז"ל משרנו הנואפים פסקו מי סופה שנאמר לא אפקיד על בנותיכם כי חגיגה ועל כלותיכם כי הנאפה כי הם עם הזנות יפרדו ועם הקדשות יונחו ועם לא יבין יצטן . וכן אמרו (ספ"ט) ונקם האים מעון בזמן שהאיש נקי מעון מים בודקים את האשה אין האים מטקע מעון אין המים בודקים את אשתו . ואמר הכתוב כאן ואחר יפקה את האשה את המים . להניד שזקבת המנחה קודם לשחיית המים . וזר"ל אמרו אחר שחממה הספר א"ל שלל המנחה כי משקין אותה בעל כרחא אפי' שהורה ולכן סמך למחיים ההפכה . והיה אם שהורה הוא שלא שכת אים אותה זולת בעלה ונקמה רוצה לומר חקקה האשה ממי המרים המאחרים אשר שחתה שלא יזיקוה ומזרעה זרע שחבר מאישה אם היתה עקרה קודם לזה . ואמר וקמה האיש מעון והאשה הביא חטא את עונה . להניד כחאבר חמאל האשם טהורה וקריה לא נחשוב שיש על בעלה עון פלילי בהיותו חושד בכשרים אין הדבר כן כי עשה מה שראוי לחשוד אותה אחרי אשר נסברה . ולכן ונקמה האיש הבעל אשעון . ואם נמלא שנסמאת היא חטא את עונה וענשה כחמיר . וי"ל שאף שחמאל טהורה עכ"ל חטא את עונה . לפי שהיא נכבדת מהטרה עם האים הזה הנה הביאה חטא בלב בעלה עד שהורף לכל הנוסים הזה והחורה השאלה הז' :

ו' (א) **וידבר** ה' אל משה איש או אשה כי יפליא לנדור נדר נזיר וגו' עד דבר אל אהרן ואל בניו לאמר כה תצרכו . מפני שהקדוש ברוך הוא אזהר להסיר מדרגות עמו למשרתיו הכהנים לצדם והלויים לצדם . וישראל בדגליהם לצדם . וזהו אחרים נעברה המנחה מהמאורע' והסמאלים וכן מהגנולים וכן מהמזמרים בני הנשים שזנו חתת בעליהן . וזה עתה לעשות בקרב עמו מדרגה אחרת מאנשים שיהיו יוצר קדושים מאבר העם וגם מהלויים ולא יהיו לויים . וכן בדברים אחרים יהיו קדושים מן בני ה' . ולא יהיו כהנים והם הנוזרים כי הם קדושה תחלה קדושת כהנים צבה שאין קדושתם מלידה ומנעון ומשריון ככהני ה' ולא תמידים כמזכר כי הנוזיר' צראון הנוזיר כפי נדרו אם בזמן רב ומועם אם בענינים שגדר הנוזרות בהם . והיו בניזרים דברים אחרים ככהנים והוא גדל פרע שער ראשו ונוזיר הוא שם מלשון מזור אחר וענינו הרחקה והחזרה מאותם הענינים . ואולי יהיה מור לבון עפרה כי הנוזיר מור אלסיו על ראשו נקדושה נוזרותו . וביארה הורה שהאיש או האשה שיפליא לנדור נדר נזיר להיות נוזיר לה' . ואמר בזה לשון יפליא כי הוא מפליא לעשות בזה . הנה בהיות נדרו סתמי ולא יפרסמו החייב בנ' דברים . ה' להזכיר ולהרחיק ולמנוע עמו מכל חטא יא מנפס היין כמו יין ושכר ששכר הוא כל דבר משכר ומפסיד הדעת והחומץ הנעשים מהם וכל משרת ענבים רוצה לומר דבר השורץ נדם ענבים כמו פח או סבול אחר וכן הענבים לחים ויבשים ובכלל כל אשר יא מנפס היין מהרגלים שהם נרגרי הענבים עד זג שהוא קליפת הענבים מהמרכו אל הענולה ומה שביניהם . והנה נאסרו כל הדברים האלה כדי לעשות נדר ושמיירה בדבר . אמרין לניזיר סחור סחור לכרמא לא תקרב ושמיירה הביא מביאה לירי טהרה ולידי קדושה זהו החיוב הראשון אשר יחייב בו משגדר הנוזרות צסתם . והנ' הוא שכל ימי נדר נזיר חער לא יעבור על ראשו כי קדוש הוא לאלהי ולכן גדל סרע רוצה לומר שזינה שערו שנתגל ולא יגלחוהו ואפ' במספרים כי הנה יתרחק מן היין כדי שלא יקח לבו ולא יפסיד דעתו אבל יהיה חמיר דבק באלהיו ולא יגלח שער ראשו להרחוק שכל הדעת אשר נתן לו אלהים על ראשו המים ואלה בו לא יבטל ממנו לא מנח היין ולא צבוס מלאכה מן המלאכות ואפילו לבטל שער אחד מהראש . והנה נקרא השער מר לפי שכמו שהמלך ניכר שהוא מלך בעצרה אשר על ראשו כן הנוזיר יוכר וידוע שהוא נוזיר מפאת השער הרב אשר על ראשו דמות הנוזר . ובמדרש אמרו למה זה לניזיר שלא יגלח את ראשו לפי שהגלות מיפה בני אדם כמו שאמר ציופק ויגלח ויחלף שמלותיו וזכר גם לבו עליו . והחיוב הנ' אשר יחייב בו הנוזיר צסתם הוא שכל ימי הנוזיר לה' על נפשות מה לא יא אפי' לאצו ולאמו לאחיו ולאחותו שהם היותם קרובים ולא יסמא להם במוותם וכ"ש שאר הקרובים ובני אדם ועל שלשת החיובים אשר נכבדתם יחד כי מר אלהיו על ראשו . ולכן כי ימי הנוזיר קדוש יהיה לה' . ואיך יהיה קדוש מי שהיין משכר אותו ומחליט את מוחו . ואם מר אלהיו על ראשו איך יגלח את שפרו ויפסידו . ואם מר אלהיו על ראשו איך יסמא את המוחים כי יהיה פוסל בזה הנזר והעפירה אשר לו והוא על דרך צבים אחס לה' אלהים לא תחגודו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למה כן זה לניזיר שגור ועשרת הדבוק האלהי על ראשו שלא יסמא למחיה כי חי הטלמים הוא חלקו לא המוח . אבל אם ימות על הנוזיר מת סתם פתאום ר"ל במקרה פתאומי כגון שנהרג או נחנק לפניו או שנכנס הנוזיר באהל שהיה שם מת והוא לא ידעו וזהו שמה ראש נזיר . הנה או ישב צט מחתו צבעת ימים וביום הבציעי' יגלח את שער ראשו כשהוא כבר נסתר שהוא ימי הולאו . וביום השמיני יביא את קרבנו וכפר עליו מאשר חטא על הנפש רוצה לומר מאשר חטא על נפש המוח . לו יהיה פירוש על נפשו של הנוזיר שהיה צבר-טובה ודבוקה וכו' חטא עליה כשיפסקה ממנו כי היה לו להזכר על זה וזהו ולא יחטא כי לא יאז' לנדיק כל און וזהו הפירוש האמיתי בדרך הפשט ולא כדברי ר' ישמעאל

שדרש (ספ"ט) מאשר חטא על הנפש שיער עצמו בניזירותו מן היין כי הנה לפי פירושו היה ראוי לומר זה במלאת ימי נדרו ולא נאמר כן . ואמר וקדש את ראשו ביום ההוא להניד שמים השמיני ההוא והכלל יבנה קדושתו הראשונה אחרי שיהי מי הנדה . הנה היה קרבנו שתי הודים או שני בני יונה אחד לחטאת ואחד לעולה וכנס בן שנהו לאשם . לפי שלבית חטאו שוגג ושלא במחשבותו היה קרבנו מעט הסולאה שתי הודים או שני בני יונה . והיה האחד לחטאת ראשונה לכפר על חטאו ואחד לעולה להדבק באלהיו כראשונה והכנס לאשם שהיה חטאו שוגג . ואמר והימים הראשונים יפלו ללמד שאם ד"מ נדר להיות נוזיר שתי שנים ונעמא למח אחרי עני' שנה אחת לא יחשוב להחמיר בניזירותו שנה אחרת למלאת את נדרו כי הנה הימים הראשונים קודם שנפמא יפלו ולא יעלו למנין ויפסיד להיות נוזיר מהדג כל ימי נדר אבל אם נדר להיות נוזיר זמן ולא פירש קבלו הכמינו זכרונם לבדכה שסתם בניזירות שלשים יום שנאמר קדוש יהיה כי מלח יהיה עולט שלמים . הנה התבאר למה צבה פרשת הנוזיר במקום הזה שהוא לזכור מדרגה אחרת מהקדשים שאינם לא כהנים ולא לויים והם הנוזרים וכמו שאמר ואיך מצינום לנביאים ומנחוריים לניזרים והחורה בזה השאלה ה' . ואחר שזכר דיני הנוזירות זכר קרבנותיו אשר יקריב למלאת ימי נדרו והוא אמרו וזאת חורת הנוזיר ביום מלאת ימי נדרו רוצה לומר שרוצה לשוב להשתמש בעניני העולם ותאזותיו וללאת מקדושתו יביא אותו רוצה לומר יביא את עצמו אל פתח אהל מועד . או יהיה פירושו יביא את קרבנו שזכיר אחר זה מיד והקריב את קרבנו הנה היה הקרבן הזה ממנו לפי שהיה עוזב חיי הקדושה והפרישות ובוחר לשוב לחלואה הנשמיות כי הנה אחרי שהתחיל בקדושה היה לו להחמיר בה כל ימיו . ולכן יראה שאם הנוזיר אחר מלאת ימי נדרו רצה להחמיר בו ושלל לחלו לא יהיה חייב בהצבת הקרבן הזה כי הוא כדמות תשובה ובקשת כפרה על חטאו . ובמדרש (ספ"ט) אמרו למה מיר שחור מביא ג' מיני קרבן כדי להחיר לו ג' דברים שנאסרו עליו היואל מן הנפן והתגלחת והטומאה . ההטאת היה מביא להחיר הטומאה . והעולה להחיר ההגלחת . והשלמים להחיר היואל מן הנפן . ולפי שכתובים ב' אזהרות ציין היה מביא שני מיני הלחם . והנה חייבו הכתוב בקרבנו זה שיעשה ששם דברים . ה' שיקריב כבש אחד בן שנהו המים לעולה . והב' כבשה אחת המימה לחטאת . והג' איל אחד חמים לשלמים . והד' כולת חלות בלולות בשמן ודקוק מנות משוחים בשמן ומנחתם ונסכיהם . ה' שיגלה הנוזיר את שערו ויתנחו על האש אשר תחת זבח השלמים . ה' שיגדיל בכהן את הזרוע מן האיל ויעשה עמה ועם החלות והמלות הנפס וראוי לתת טעם בכל אחד מהדברים האלה והוא שהיה טעם העולה להדבק באלהים אע"פ שלא יהיה נזיר . ועם ההטאת לכפר על חטאו שזכר פרישות נזיר ושב לחלואותיו הנשמיות . וטעם השלמים לשמחה ששלים את ימי נדרו . והיה של המלות ומנחת הקרבנות ההם ונסכיהם לומר אולי ישא פני אלהי במנחה ומנחתם ונסכיהם של הכבשה ושל האיל דיוני הקרבנות . ואמר ועשה הכהן את מנחתו ואת נסכו כי אחרי שזכר שיעשה הכהן עולת הנוזיר וחטאתו ושלמיו זכר שיעשה את מנחתו ואת נסכו על כל אחד מהקרבנות ההם כראוי כי היה מיוחד ומוגבל לכל קרבן ומנחה ונסך כמו שנתבאר בסדר ויקרא . ואמר וזאת חורת הנוזיר פתח אהל מועד את שער נדרו היה שיעשה זה לבטלו ויחמו שמה כי החומל היה השער מר אלהיו על ראשו ועשה יגלחוהו ויפסידו בלא כדבר פסול . ואמר שיתן השער ההוא על האש אשר תחת זבח השלמים ולא תחת העולה והחטאת . לפי שהיו השלמים לשמחה על שהשלים את נדרו לכך גלח את שערו ונחן אותו על האש אשר תחת השלמים להורות כי כבר גלסל נזירותו כאומר אין כאן עוד שער ולא נדר ולא צבוסה . וטעם ולקח הכהן הזרוע בשלל מן האיל . להניד שיגדיל הזרוע מן האיל בהיותו מבוסל לנעלים מן השלמים ותחת לכהן לסימן שכתב הזרוע בגדל הנוזיר הזה מתאוות נשמתו בראשונה להיות נוזיר ועם החלות והקריקים הרומוים את חלואותיו אשר ישוב להחמיר אלהים עמה יניק לפני השם כאומר אף על פי שמכאן והלאה לא אהיה מר אעבור את ה' כל ימי וזאת ונחן על כפי חומרו והינף אהיה הכהן נפוס . ואחריו על המעשים האלה ישימה הנוזיר יין הנוזיר לאיתנו הראשון . וזכר שתייה היין לבדה כי היא סימן לתענונים כלם וכמו שאמר למשוך ציין את צברי . ואמרו זאת חורת הנוזיר אשר ידור קרבנו לה' ענינו זאת חורת הנוזיר אשר ידור להביא קרבנו לה' למלאת ימי נדרו כמו שנא' למעלה . ואמרו מלבד אשר תשיג ידו כפי נדרו . אפשר שישורם על הקרבן שיקריב אותו בחיוב בין שיהיה עשיר או עני ובין שיהיה הנוזיר' לזמן ארוך או קצר ומלבד זה עוד יקריב אשר תשיג ידו כפי נדרו אם נדר להקריב יותר או אם היה עשיר וידענו לבו לזכות יותר מזה הרשות בידו . והיותה נכון הוא לפרשו בענין נדר הנוזירות יאמר זאת חורת הנוזיר אשר ידור להיות נוזיר כסתם מלבד אשר תשיג ידו לנדור יותר בניזירותו כאלו תאמר לא נדר שלא ליגם אל אשה או להחמיר משאר הלכות הנוף ותהיה הבנת ידו רומח אל יצור הטוב על יצור הרע כי הנה צבה ובכל אשר ידור כל היואל מפיו יעשה :

(בג) **וידבר** ה' אל משה לאמר וגו' כה תצרכו את בני ישראל וגו' עד ויהיה ביום כלות משה . דעת המפרשים ששלשת הפרשיות האלה סופה וזכר וברכת כהנים נאמרו ביום שהקים משה את המשכן באחד צניכן כי שוש נאמר וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם . אבל לא נחמו טעם אם או נאסו בהם למה לא נכתבו ולא נאמרו אלא במקום הזה . ולכן אחשוב שהדברים שכתב בזה סני כפי זמניהם נכתבו בדבר אמיני וראוי שלא נאמרו שלשת אלה המלות בזה סני ביום הקמת המשכן אלא בזמן ובמקום שכתב כאן רוצה לומר במדבר סיני ומן אהל מועד נאמרו בזה סני . ועם היות שכתב שמיני תלואים אהרן בך את העם עדין לא היה יודע סגנון הכרעה הזאת עד המקום הזה שגמלו בו כי אחרי שזם שזם צמלות הסופה ובמלות הנוזיר מהעמים אשר זכרתי למעלה אזה בנכתב

57*

כי הנה הכהנים היו לזריכים למלואים לפי שהיה להם חק עולם להם ולזרעם אחריהם. וכן הלוים היחידים נחלקו להם ולזרעם עד עולם. אבל הנשיאים שלא נחמנו נשיאותם אלא בחייהם לא היו לזריכים למלואים. אבל אחת הענין הזה הוא שאלה הנשיאים נועלו לב יחדיו שנין שנחמנו נשיאים על שנספס יקריבו קרבן לה' שהוא ישר ארחותם ולא הארץ חקלה על ידם וחפץ ה' בידם יאלה. ומפני שהיה העדה כלם קדושים ובתוכם ה' והנשיאים היו כלם אנשים ראשים בני ישראל הם שנים בעמלתם במה שכלם היו נשיאים לשבטים ולכן הסכימו בינם לבין עצמם שביצאו כלם קרבן שום כדי שלא יפול ביידיהם לא קנאה ולא גאווה והסתאפנות שום פעמים רצות מביא מדנים בין אחים. וכמו שנראה מענין קין והבל במה שהקריבו ממנחותיהם שלשיות מנחת הכל מצבורות אלו ומחלבים ומנחת קין פחוחה מפרי האדמה קרה להם מה שקרה ומפני זה החזקנו נשיאי ישראל להביא כל אחד מהם קרבן שום לחכירו כאלו היו כלם באים אחד ולב אחד ולכן היו רוצים גם כן להקריב קרבנם יחד כדי שלא יהיה צריכים כבודות וגאווה הקדימם והאחר. וגם לנטל סדר ההבאה שזה הביא קרבנו יותר בצבור מזה בחרו לשלוח נדבכם בבת אחת בשש עגלות ובשש עגלה אחת לשני הנשיאים ושור או צב אחד לנשיא וצב אחד נשמו בעניינם באהבה וחסד. והנה בחרו להקריב קערת כסף ולא היו אלו הקערות שעשה בלאל לשלחן בני ארון היו של זכב ואלה היו קערות כסף לתשמישי הקרבנות לרחון בהם הנשר הקרב והכרעים וכן המזרקות האלה היו לתשמיש אחר כגון להסקות בהם בהמות הקדשים בעזרה וכיוצא בהם. והיו באים שניהם רוצה לומר הקערה והמזרק מלאים מסולת בלולה בשמן למנחה. ואין המלך מלפרש המנחה הולאת על מנחת העולה כי אח"כ ואמר הכתוב כלל הדברים הנקדשים. ואמר כל הנקדש וגו' ומנחתם וגו'. הרי שביאר שהביאו עם העולות והמנחות הראויות אליהן וקצר הכתוב בזכרונם. כי בידוע שביצאו גם כן בתוך המנחה הלבנים ויין בנסכיה. והיה קף אחת משקלה עשרה וצב מלאה קסורת. ואחת המנחה נבדלה המשכן שהנשיאים הביאו שמן למזלח ולשמן המשחה וקסורת הסמים. ומזה נראה שהאנשים השלמים האלה בשם נדבת המשכן התמזנו בהשמים כמות ששם עתה כשנחמנו נשיאים הביאו קסורת מרוקח וממולת. ומפני שעשוהו למקדש לא נחשב להם לעין. והתנבא מים שקרבן הנשיאי' ה' נדבכם מרוחם הטיב ולכן הביאו נדבכם מכל מיני המזרבים. כי הנה מהמחכות הביאו כסף וזהב שהם היו יתור נכבדים מהמחכות כלם. ומשדומותם הביאו אבני השוהם והמלואים שהם הדומותם היו יתור נכבדים. ומפני האומה הביאו בהשמים שהם היו יתור יקרים שנתמזנו והסלת והשמן ויין לנסך. ומפני שהיו הביאו היו יתור נבחרים מהם פרים ואילים וכבשים ושעיר עזים. וגם בחרו ממני הקרבנות העולם שיא להדבק באלהים בלא כלל לגבול והסתאפנות כי הם היו נשיאים. והכתוב אומר (ויקרא ד' כב) אשר נשאי יחפא וזהו מביא כל אחד על סאתו אם העל שעיר עזים והיה הסאת חלקו למזבח וחלקו להקטיר. והשלמים לשמחה כדן חטך המלכים וכמו שכתוב ויזבח שור ומריא. והיה בשלמים חלק למזבח וחלק להקטיר ס' וחלק לשלמים. הנה התנבא מזה כלו כמה מהמחכות היחיד בקרבן הנשיאים וסדרו. ולמה היו כל קרבנותיהם שנים שהיה זה מהם עולה ועולה כדי שלא יהיה צריכים לא קנאה ולא חרות. וכן אמרו בספרי מלמד שבשם ששום כלם בעזה אחת בן הושוו בזכות ומפני זה עלמו הוציח הכתוב להגיד בכל יום ויום קרבן כל נשיא ונשיא ולא נכתב יומר שהיו כלם בקרבן ירשן שזכר בראשונה וזהו הרמז"ן שלא עשה הכתוב כן כי היה לו צורך גדול לנחשן וקצר הכתוב שזכר הנשיאים ונכון הוא. אבל יותר נכון אולי מה שצריך שבזה הכתוב להודיע שהיה קרבן הקטן שבנשיאים גדול ורם ורוב בקרבן הנכבד שבה. כי כל מה שהיה בקרבן נחשן נשיא שבט יהודה היה נשיא שבט נפתלי או אשר יען וציען בקרבן קטן וגדול שם הוא בשום. והותרו במה שפירשתי השאלות ה' וה' וה'. והנה נזכרו קרבנותיהם כפי הסדר שהיו נוסעים דלילים בראשונה נשיא יהודה ואחריו יששכר וחובלון וכן השאר כלם על סדר הדגלים. והנה אחר הכתוב בכל אחד מהנשיאים פלוגי נשיא לבני פלוגי וזלתי בנחשן שלא נאמר צו נשיא לבני יהודה כפי הפסק להיות נחשן נודע לנשיא ומי כמוהו בכל השם. ובמדרש אמרו (במדבר ר' ס' י"ד) שאמר הכתוב זה קרבן נחשן שהוא הקריב משלו ולא נבא ממנו כלומר משבטו. זה קרבן נחשן. זה הקריב קסורת ואין חייד מביא חטאת נדב. זה מביא חטאת ולא חטא ואין חייד מביא חטאת אם לא חטא. זה קרבן יחיד דוחה את השבת ואין קרבן יחיד דוחה את השבת. עוד אמרו שם למה נאמר בנחשן וקרבנו ובכל שאר הנשיאי' נאמר קרבנו בלא וא"ו. בנחשן כתוב עשודים מלא ובכל שאר הנשיאים כתוב עשודים חסר. אמר רבי יודן מפני שמעלה עליהם הכתוב כאלו כלם הקריבו ביום אחד הראשון לך נאמר בנחשן וקרבנו. ולמה עשודים מלא בוא"ו כנגד ששם מלכים לזריקים שיאלו מלזיו של נחשן בנית דוד. והם דוד ושלמה אחא יוספט חזקיהו ואשיהו. ועל דרך הפשט אמר בנחשן וקרבנו להודיע ששם היות נחשן שר וגדול בישראל הנה לענין הקרבן הוסיף לשאר הנשיאים ולכן אמר וקרבנו כאלו אמר וגם ביהודה היה לך דבר יתור מזה וזה אולי דרך הפשט בכל זה:

ובברב"ר סיני רבה (ספ' דרשו וקרבנו באופן אחר אמרו קערת כסף אחת אחת מה ראו הנשיאים להקריב קרבנותיהם בענין הזה רבנן אמרי אע"פ שקרבן שזה הקריבו כלם על דברים גדולים הקריבו. וכל אחד ואחד הקריב לפי דעתו וכן דרש רבי שמעון מה ת"ל מאת נשיאי ישראל מלמד שהם התנדבו מעצמם ונמלא קרבן כלם שום בערנם במספרם במשקלם. ראו צוה שכל אחד מהם החשיר מעצמו להקריב הדברים האלה שזכר הכתוב כפי כוונתו ללמוד בדרוש שהיה בדרשו ונמלאו כלם שום בקרבנות ובנדבות ומחלפים בכוונות הנרמזות בהם. וביארו שנחשן הקריב על סדר המלוכה שהיה נכבד בנשיא יהודה כמו שהמליכו יעקב אביהם שנאמר נור אריות יהודה. וכן הוא ואמר כי יהודה נכד באחיו. והם מסורה ביד חמתי שבט יהודה וגדוליהם מיעקב אבינו כל מה שעתיד להיות באותו שבט

ידם והקריבו את קרבנם וקרבן העם ביום השמיני וכל שאר ימי החדש ההוא הראשון נחשב משה במשיחת המשכן והכלים והמזבח וכלו ושאר הדברים הנזכרים למקדש. ובראשון לחדש השני לזה השם למשה על מנין העם ונקבו בשמות הנשיאים שהיו בכל שבט ושבט נשעת המנין ואחר שנגמרה העם לשבטיו וכן הלוים נחמנו הנשיאים ראו הנשיאים בהם שהיה דבר הנין שהם יחילו להקריב קרבנות קודם כל שאר יחיד ישראל ומוזה הוד קרא את קרבנם חנוכה המזבח לא מפני שהיה קרבנם הראשון שנקרב שמה לא מן הכהנים ולא מעדה בני ישראל אלא בצחינת יחידו הנבחר שהיו עתידין להקריב קרבנותיהם וצריכים על מזבח השם שאלה הכהנים נשיאים יקריבו ראשונה קודם שיקריב כל יחיד מישראל את קרבנותיו והם יבאו מחנכים את המזבח בקרבנות יחידים. גם ראו הנשיאים לעשות זה להחלל אל השם על שפיהם שכן ירצו וכן יפרצו ויוסיף השם עליהם דהם אלק פעמים ומה למדו שרי האלפים ושרי המאות שהלכו למלחמה במדין לומר למשה ענדך נשאו את ראש אנשי המלחמה אשר צדיקו ולא נפקד ממנו איש ונקרב את קרבן ה' בנה אם כן עשו הנשיאים כאן קודם המלחמה מה שעשו שם אחרים. והיה אם כן חנוכה המזבח וקרבן הנשיאים אחרי מנין העם ומתיחת אליו. והותרה השאלה לה'. ואמנם אמרו וימסחו ויקדש אותם אפסר לפרש כמו שבכח הרמז"ן וימסחו את ראש ונכון גם כן לפרש וימסחו ויקדש אותם על המזבח ועל כליו או שבט אל אהרן ואל בניו המזכרים למעלה. ואמנם אמרו ויקריבו נשיאי ישראל ויקריבו את קרבנם כחצ הרמז"ן שבצבור היות העגלות לזורך הקרבנות נקראו קרבן וכמוהו וקרבן את קרבן ה' איש אשר מלא כלי וזהב. ויותר נכון לפרש שלא אמר ויקריבו נשיאי ישראל וגו' ויביאו את קרבנם על העגלות כי אם על ההובץ והכסף והמנחה והקטורת וכן על הבהמות שהביאו להקריב על גבי המזבח והוא אשר קרא קרבן להיוחס דברים נקדשים לנבזה לזורך המשכן וכדי שביאו קרבנם יחד הביאו אותם בשש עגלות לב שהיו פענוות וגוואות את קרבנם ולא היה אם כן כונת הכתוב שיקריבו העגלות אלא שיקריבו את קרבנם והביאו אותם בשש עגלות לב רוצה לומר מכוסים ויפס כמביא דורון לפני מלך רב. וי"ל גם על הבהמות המושכים את העגלות שהיו צבים והם שורים גדולים כמו צבאים וגפרדים. והנה צוה יחבדך למשה קח מאתם לפי שלא היה דעת הנשיאים להקריב אלא מה שהיה בתוך העגלות כי חשבו שהעגלות לא יהיו לרצון לפני יחבדך. והשם צוה למשה ששם העגלות יקח מידם עם כל אשר בהם כי היו העגלות הכרחיות לעבודת המקדש אף ע"פ שלא היו ראויים לקרבן אבל שיחלקם ללוים איש כפי עבודתו ר"ל לבני צדקם כפי קלות משאם מסיריעות ולבני מררי כפי כונת משאם מהקדשים והאדמים. ולכן משה לא נחן מהעגלות לבני קהל לפי שצדקת הקדש עליהם בכה"פ שא"ל לא בעגלות ואחריו נמה שפירשתי בשאלות ה' וה' וה'. והנה אמר ויקריבו הנשיאים את חנוכה המזבח ביום המסח אותו ויתור לומר מיד ויקריבו הנשיאים את קרבנם לבני המזבח שיראה דבור כפול להגיד שהנשיאים הקריבו ראשונה את חנוכה המזבח שהיה העגלות ומה שכתוב. ואמר ביום המסח אותו רוצה לומר מיד כשנשלמה משיחתו וקדושתו של משכן כי מלת ביום אינו מורה על פרמיות הזמן ביום ההוא אלא על המשכיות כמו ביום בחרו בישראל ביום בא ננו וכמוהו רבים. כי א"ל שהיה המשכן וכלו והמזבח וכל כליו נמשחים ביום אחד. ואמר שהקריבו שש העגלות ומה שכתובם לחנוכה המזבח באותו זמן נמשחה שהיה בשש חדש ניסן והחללת חדש אייר. ובאשר מלא נשיאים ששם למשה שיקח מאתם העגלות וימחן אותם משה לבני נרסום ולבני מררי שמוח מאד ומיד שחלדו להוציא הדברים שהיו בעגלות ולסודים מסס כדי להקרינם במי עזים בסדר ראוי מצלי העגלות. והיה דעמם להקריב כלם את קרבנם יחד ביום אחד וזהו אמרו שנית ויקריבו הנשיאים את קרבנם לפני המזבח שהיה זה כשחורידו העגלות. ואז צוה השם למשה נשיא אחד ליום נשיא אחד ליום יקריבו את קרבנם. רוצה לומר ולא בבת אחת כלם כאמר חשבו לעשות. והיה זה לפי שנספסו הכל נקרב בבת אחת יחשבו הרוצים שהיה זה קרבן הקהל כלו ולפי שהנשיאי' מעצמם ומממונם התנדבו כל זה ולא נצו ממנו דבר משבטיהם כמו שאמרנו חו"ל לכן צוה השם שיקריב נשיא אחד ליום כדי לפרסם כבודו ונדיבותו ולכן נאמר ביוםם כל אחד מהם זה קרבן פלוגי להגיד שהיה משה ולא משבטו. וגם שמהבדל בסימנים יודע מה הקריב כל אחד מהנשיאים מה שלא ידעו בהיות קרבנם אחד ומחבור יחד. וגם צוה מפני שהיו המלואים לאהרן ולבניו שבעת ימים ובכל יום מהם היו מקריבים בשום לכן צוה ית' שמלווי הנשיאים יהיו נ"ב בימים רבים כמספט הכהנים לא כלם ביום א' והותרם בזה השאלה ה'. ובמדרש אמרו (במד"ר פ' ג') ביום הראשון מהו הראשון מלמד שאחד בשבת היה נמאזת אומר י"ב עשרות נפל אותו היום. ראשון לבריאת עולם. ראשון לכהונה. ראשון לנשיאים. ראשון לשכינה דכתיב ועשו לי מקדש ושכנתי בחוכם. ראשון לעבודה. ראשון לזכרת כהנים. ראשון למחיות מנחה שכניה. ראשון לראשי חדשים. ראשון לזכור נמות. ראשון לשחיטת און. ראשון לאכילת קדשים. ראשון לירידת אש. ונראה מזה שהיה דעמם כדברי רש"י (ויקרא ט) והרמז"ן שהיה הקרבת הנשיאים ברא"ה ניסן ובימים המעשרי למלואים.

אבל כפי הפשט מה שכתבתי הוא היו יתור נכון:

ואמנם בענין קרבנם והנה השאלות ה' וה' וה'. יש מהמפרשים שחלו בזה כ"כ שכתבו שהנשיאים נשמו מהקב"ה להביא הקרבן הזה במ"ש ויאמר ה' אל משה קח מאתם ופרשו ויאמר ה' וכבר אמר וכן נשיא אחד ליום נזרת מלך היחיד ולכן כל אחד הביא שעיר עזים לחטאת ואין חטאת בזה נדבבה. ועוד כי אלו היו כל הקרבנות כאלו נדבות איך הושוו כלם בנדבתם מבלי חוספת ולא חסרון. ולנות בני אדם מחלפים בנדבות מאד אף היחיד מלוח השם למלאת ידי הנשיאים להיוחס מהיום הכהן והלוא ממזרים ממלאים ידיהם בנשיאותם כמו שעשו משה ואהרן ובניו לכהונה בצענות ימי המלוכה. וכן הלוים סיבדו מעדה בני ישראל אחת כל צבור עמי קרבן מר חטאת ופר לשלוח שכל אלו היו מזם לתוך. אבל אין דבר מזה נכון בעיני

430

מהם לבני קהת לכך נאמר לעבוד את עבודת ה' לפי שבגדוד קדש הקדשים וההיכל היתה עליהם. והב' לבני נרשום לכך נאמר בה תנופה לה' שאף עליהם היתה עבודת הקדש. והג' לבני מררי ואילו נכון כי כל אחת מהתנופות נתיחסה ללוים בכלל ולא לבית אב אחד מהם: ה'שאלה ה' אס היה שבמנוח אס ית' שיעשו הלוים שלם תנופות למה במעשה לא זכר הכתוב שעשו להם כי אס הנופה שנאמר ויתחשאו הלוים ויכבדו בגדיהם וינף אהרן אותם תנופה לפני ה' ובשאר התנופות לא זכר דבר: ה'שאלה ה' באמרו זאת אשר ללוים מנן כ"ה שנה ומעלה יבא לנשא צבא בעבודת אהל מועד. כי למעלה אס שיעשו מנן שלשים שנה ומעלה. ורש"י כתב שלעבוד מנאן מנן שלשים שנה אבל מנן כ"ה שנה נא ללמוד הלכות עבודה ובפי' הפסוק אוכיר דעות שאר המפרשים בזה:

ה'שאלה ה' בדברי האנשים השמאים לנפש אדם שאמרו למה נגרע בנלותי הקריב את קרבן ה' במועדו כי הנה היתה חשונות בדגריהם שהיה זה מפני היותם שמאים לנפש אדם מומן קרוב ולא נתחטאו ערין בני דהם כי ערם היום השביעי לטהרתו חל י"ד בניסן ואין יקריבו בחור בני ישראל כי יטמאו את מקדש ה' כיון שמי נדה לא זורק עליו ונכרתה. ואס היה הדין הזה גרור כשמש למס לא השיבם משה מיד והוצרך לומר עמדו ואשמע' כי היה לו לומר פוסק ענה כסם שאתם שמאים ולכן לא תקריבו: ה'שאלה ה' באמרו ובי יגור אתכם גר ועשה פסח וגו' כי הנה עיני הגר בפסח כבר אה עליה בסדר בל אל פרעה שנאמר זאת חקת הפסח ובי יגור אחר גר ועשה פסח לה' המול לו כל זכר ואז יקרב לעשותו והיה כאזרח הארץ ולמה א"כ אס עליו עתה פס וכן נאמר שיעשו את הפסח ככל חקתיו שזה מכללם:

ה'שאלה ה' באמרו כאן וציוס הקיס את המשכן כסם את העני את המשכן וגומיר כי מה צורך להודיע הכתוב כאן מה שהיה ביום שהוקם המשכן וכבר נאמר זה במקומו בסוף סדר פקודי ויכס העני את אהל מועד. וכבוד ה' מלא את המשכן וגו' ובשעלות העני מעל המשכן יסעו בני ישראל בכל מבעיהם ואס לא יעלה העני ולא יסעו עד יום העלוהו. כי ענן ה' על המשכן יומם ואס חתיה לילה בו לעיני בני ישראל בכל מסעיהם. ואס כל זה כבר נאמר שם מה צורך היה לכתבו שנית במקום הזה: ה'שאלה ה' בכלל הדברים והשנוהם שאל כאן בענין הזה ואמרו ויש אשר יהיה העני ימים מספר על המשכן על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו. ויש אשר יהיה העני מערב ועד בקר ועלה העני בבקר ונסעו או יומם ולילה ועלה העני ונסעו או יומם או חדש או ימים וגו' שלא היה צורך בכל אולם החלוקים ששם בזה. והיה די לומר במאמר כללי בהארץ העני על המשכן לשבין עליו יחנו בני ישראל ולא יסעו ובהעלותו יסעו על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו ושאר הדברים כלם יראה שהם אריכות ומבלי צורך: ה'שאלה ה' בענין החצונות למה יחס אליהם הזכרון שאמר וזכרתם לפני ה' אלביהם והיה להם לזכרון שבמלחמות לענין תשובתם ישאו החצונות וזכרונם לפני ה' וכן העולות והזבחים תקריבתם תהיה להם לזכרון כאלו מבלתם לא יסיו לזכרון לפני ה': ה'שאלה ה' במעשה למה זה היו בני נרשום ובני מררי סמוכים לדגל יהודה בזיות משאם יריעות המשכן והקדשים ובעמידים ובאדנים. ואמנם הקהתים נושאי כלי הקדש היו אחרי דגל ראובן שהיה ראוי שאחרי דגל יהודה יסעו הקהתים עם הקדש: ה'שאלה ה' בדברי משה לחותנו ראשונה למ' אמר לו זה עתה שתי שנים אחרי בואו ולא קודם לכן. ושנית למה לא רשע יתרו ללכת עם ישראל כי אס אל ארצו ואל מולדתו. והב' מה הפעם שהוסף לומר לו בחשבותיו על דבריו כי הנה יראה שמה שאמר לו בתחלה הוא עמנו מה שחזר לומר לו ר"ל להיטיב פמו ואס בזה לא נתפסים יתרו ללכת עמכם מה הועיל בהשנות דבריו: ה'שאלה ה' באמרו וארון ברית ה' נוסע לפניכם דרך שלשת ימים לתור להם מנוחה כי הנה קודם זה נאמר שהארון שבו נושאים בני קהת היה נוסע בתוך הדגלים דגל מחנה יהודה ודגל מחנה ראובן קודמים אליו ודגל מחנה אפרים ודגל מחנה דן אחריו. ואס הוא היה נוסע באמצע הדגלים איך אמר הכתוב כאן שנשע לפניכם דרך ג' ימים לתור להם מנוחה. ורש"י כתב (במדבר ל"ג) שזה היה הארון היוצא עמכם למחנה שהיו בו שרי הלוחות ובפירוש הפסוקים אניד דעות ההכמים ו"ל בזה ואכחיר דעתי כנגד מה שכתב הרב בזה: ה'שאלה ה' באמרו והיה בנסוע הארון ויאמר משה קומם ה' וגו' ובנהה ואמר שונה ה' רבנות אלפי ישראל. כי איך יתחשו התפלות האלם לנשיעה ולחניה כי גם בציאות חונים היו צריכים לרבו. ובני מפרש הפסוקים באופן יורו השאלות האלה כלם:

וידבר ה' אל משה דבר אל אהרן ואמרת אליו בהעלותך את הנרות עד קח את הלויים. כתב הראב"ע שנסמכה זאת הפרשה לדבור השם למשה באהל מועד מפני כי הדבור יהיה גם בלילה כי יהיה שם נר ללוק ולא יכבה. והקשה עליו הרמב"ן שהרי משה לא היה מנבא בליל אלא ביום ואין ספק שכן הוא דעת חז"ל וסמכוהו (שמות ו') כ"ג ויהי ביום דבר ה' אל משה שביס דבר עמו לא בלילה. ואומר אני שאין בזה קושיא כלל כי לא היה דעתי ו"ל בשלילות נבואתו בלילה אלא להגיד שלא היתה נבואתו בחלום הלילה אלא בהקיץ והשחממות חושיו וכו"ל בחלום אדרב נ לא כן עבדי משה אבל נבואת בהקיץ מוולת חלום לא שללו חז"ל שיהיה למשה ביום ובלילה כי אס הוא היה מנבא בכל עת ש"רעה יחסיי כי גם בלילה נבואתו לנגד תבואתו הנבואה. והנה כשעמד על הים היה בלילה כמו שהעיד הכתוב ובאחריו הנבואה אז כמו שמכר שם. אבל מפני היותם בהקיץ לא עשו זו חז"ל ספק. והם גם הם אמרו ושאלו שביהות משה עליו השלום כבר נבואה מתמדת במה היה יודע משה מהי היה יום ומתי היה לילה הרי שלדעתם גם בלילה היה מנבא שם. וא"כ דקדק דברי הראב"ע גם לדעת חז"ל ויהיה הענין במיכות הפרשיות שבגבור שזכר למעלה שנבא משה אל אהל מועד וישמע

שלא היו כלם הם מוכנים לנבואה. אמנם משה שהיה מעלתו נבואה על כל הנביאים למה חתיה ע"י קול. ואס אמרתי שהיה קול נצח מתחדש בדמיון משה תחתיו שחיה נבואתו ע"י הכח המדמה וכו' בהפך מה שקבל הרב. וזה השפך עמנו מחייב במראה המשכן בצורה מוחשת שהראשו ית' בהר כל המוחשת הסן חמירות ולא היו מנדר נבואת משה ומדרגתו אבל אמתה הדבר הזה הוא שכבר מלאנו קול נביאים למעט מדרגתם כקול שאל שמואל ערס ידע את ה'. ומלאנו ג"כ במרע"ה השנת קול מוחש וראיית נורות. שהם כלם השנוה חושיות אבל לא היו במרע"ה מפני נבואתו וחמירותו אבל לצורך הדבר המושג והוא כי כאשר יצא ית' למשה על מלאכת המשכן כדי שיקבל משה ציור הדברים ההם לזוה על עשייתם כפי אמתתם הראה לו הקב"ה כל מעשה המשכן בצורה מוחשת כדי שיעייר הדבר ההוא בנפשו של משה בשלמותו וכן יצא אחרו לאומנים לעשותו כי היו הדברים הנראים בחוש הראות מזויירים בנפש יותר מהנשמעים בדבר שפתי. וכן כשהיה השם מדבר אליו הדברים שכתוב משה בתורה מהספורים והמלוות והיה כדי שיהיו נכחנים הדברים ההם בלוחו אופן עמנו שילאו מפי הנבואה הוצרך ית' להשמיים למשה בקול מוחש כדי שאותם המלות והדברים בעצמם ובשלושם שישמע באזניו יכתוב על ספר תורה כמעתיק מספר קדמון. הנה א"כ ראה הלוות המוחשות ממלאכת המשכן כבר ושמע את הקול מעל הכפורה שהם השנוה מוחשו לצורך הדברים עמם עם סיוח המושג בתכלית הרוחניות. ורש"י כתב וישמע את הקול מדבר אליו כמו מתדבר כבודו של מעלה לומר כן מדבר בינו לבין עמנו ומשה שומע מאליו. ויראה מדברי הרב שנסה לדעת הרב המורה שלא היה משה שומע קול מוחש אלא השנה נבואית עליונה. שהיה משיג משה הסדור האלפי אשר בו יתברך והוא אמרו מדבר בינו לבין עמנו ופשה שומע מאליו. אבל רש"י לא כן יחסו ולבנו לא כן ידמה כי לא יכחיש פשט הכתוב וישמע את הקול ומה הכבוד של מעלה בזה אף כי הוא עמנו פי' כאן (במדבר ו') וישמע את הקול יכול קול נמוך חל את הקול הקול שנדבר עמו בסיני וכאשר היה מגיע לפתח היה נפסק ולא היה יוצא חוץ לאהל ומדברי חז"ל הוא. הרי לך מנורא שמורה הרב במציאות הקול המוחש: אבל היתה כוונתו שאלו אמר הכתוב מדבר בשו"א תחת המ"ם היה מורה שנבא משה היה הקול מדבר קודם בואו שמה ואין זה כבודו של מעלה שהיה מדבר ואדם אין לשמוע ויהיה בכלל נדרשתי ללא שאלוני נמאחתי ללא בקשוני ושע"כ אמר הכתוב מדבר בחיר"ק תחת המ"ם סיו' מהסתפעל שיהיה מדבר בינו לבין עמנו ומשה בא ושמע מאליו אבל לא יכחיש רש"י שהיה שם שמיעת קול מוחש. ועכ"ל אודיעך שאין דבריו בזה נכונים כי אין מדבר בחיר"ק מתפעל אבל הוא פועל ע"ד מספר מקור ובניא יחזקאל נאמר ואראה ואפול על פני ואשמע קול מדבר. והבא בי רוח ותעמידני על רגלי ואשמע מדבר אלי והוא בחיר"ק. הרי לך מנורא שמדבר בשו"א בל שמה כמו מדבר בחיר"ק לפי שהכוונה שיהיה שם אחד. וכבר יורה אל אמתתו כי אמרו כאן ואשמע את הקול מדבר אליו. ואס היה מדבר בינו לבין עמנו כמו שפירשו לא היה לו לומר אליו והיה ראוי שיאמר מדבר בלבד. וגם יקשה לו אמרו בסוף הפסוק וידבר אליו מורה שאליו היה הדבור לא בינו לבין עמנו ולכן אין ראוי לנו שנסיר הפסוק מפשוטו כי הוא האמת המכרים מכל דר:

פרשת בהעלתך

ח (א) וידבר ה' אל משה בהעלותך את הנרות עד ויהי העם כמתאוננים. ויש בנאוות ובספורים האלה שאלות לשאל: ה'שאלה הא' למה אס ית' במקום הזה על הדלקת הנרות במורה על ידי אהרן כי הנה כבוד ואתה תצוה כבר אס עליו באמרו ואתה תצוה ויקחו אליך שמן זית וך יערוך אותו אהרן ובניו וא"כ בזה כאן המצוה הוזהר שלא לצורך. גם שבסדר אמור אל הכהנים נזכרה שנית כמצוה הוזהר שנאמר וידבר ה' אל משה לאמר זו אח בני ישראל ויקחו אליך שמן זית וך כתה למאור להעלות נר תמיד. הרי לך המצוה הוזהר משולשת בתורה מבלי צורך. ורש"י כתב למה נסמכה פרשת המורה לחנוכה הנשיאים. לפי שכאשר ראה אהרן חנוכה הנשיאים חלשה דעתו ואמר לו הקב"ה חיך שלך גדולה משלשם שאתה מדליק ומיטיב את הנרות ערב ובקר וכו' אבל הרמב"ן הקשה עליו בדברים נכוחים כי למה יחמנו בסדלקת הנרות ולא בהסקרתה ובעבודת אהרן שהיתה מיוחדת אליו לבדו ונכנס לפניו לפנים והשתל הרמב"ן לישב בהגדה הוזהר על חנוכה הנרות שהיה נצית שני על ידי החשמונאים וכל זה דרך דרש הוא ואני לישב הדבר על פשוטו באתי: ה'שאלה הב' באמרו כאן זה מעשה המורה מקשה זהב וגו' כמראה אשר הראה ה' את משה כן עשה את המורה. כי למה הוצרך לזוה כאן על מעשה המורה ומלאכתה וכבר נצטווה עליו בסדר תרומה עם שאר מעשה המשכן שנאמר ועשית מנורת זהב טהור מקשה חשש המורה ירכה וקנה נביעים כפתורים ופרחים ממנה יהיו. ולמה הוצרך לזוה עליו מקשה ואס זכר זה למה לא זכר כאן כפתורים ופרחים ושאר הדברים שבמורה:

ה'שאלה הג' במה שזכר ית' כאן למשה קח את הלויים מחור בני ישראל וגו' כי כבר אס על זה בעצמו בסדר במדבר סיני שנאמר הקרב את משה לוי והעמדת אותו לפני אהרן בהסן ושרתו אותו וגו' ונתת את הלויים לאהרן ולבניו נחונים נחונים המה לו מאת בני ישראל ואמר ואני הנה לקחתי את הלויים מחור בני ישראל תחת כל בכור: ה'שאלה הד' למה זה נזכרו כאן תנופות רבות בלוים. והניף אהרן את הלויים חנופה מאת בני ישראל. ואמר שנית ובכחת את הלויים לפני אהרן ולפני בניו והנפת אותם חנופה לה'. ואמר שלישית ואחרי כן יבואו הלויים לעבוד את אהל מועד וסדרת אותם והנפת אותם חנופה כי נחונים נחונים וגו' הרי שזכרו כאן שלם תנופות. ורש"י כתב שהיתה הראשונה

חטום. והותרה זזה השאלה ה'. וזהו זזה דברים. ה' קח את כליוס מחור
 בני ישראל לפי שהיו הלויס מעורבים בין הדגלים כשאר העם וזה עשה שיבדילם
 בבדל מקומו וה' הוא אחר וסדרת אותם וביאר איך יסבר אותם באמרו הוה עליהם
 מי חטאת ובענין שער עשה לא היו נזכרים משומאות הנוף כשאר בני ישראל
 כמו שמה מה ומאורע ולכן היה אותם לסהרם להודיע כי נפתח דברים יסיו
 לאליהם כיון שהוא מקריב אותם לעבודתו וסביב למשכן יחנו וראוי בעבור זה
 שיהיו בקדושה וספרה יותר מהעם כי כל אבר הקרוי אל הלז הוא יותר נכבד
 מן הכרוך ממנו. וכבר נזכרה הפרה ונעשית מי נדה להתחשב בה מהמחשבים
 והמתקדים ועל זה אמר הוה עליהם מי חטאת והוא באשר הפרה מפני שמעביר
 חטאת הכוונה נקרא העתה: וה' הוא אמרו והעבירו חער על כל בשרם ואין
 הכוונה שאחרי האזהרה יעבירו חער על כל בשרם אלא שיהיה עליהם המעבר מי
 חטאת ויהיה זה אחר שיעבירו חער על כל בשרם כי יעשו ללויס כאשר יעשו
 למאורע המתחשב כדרי להרחיק ממנו השומאה הקולמת יעולה. וה' הוא
 וכנסו נזכרים והספרו רוצה לומר שספרו הכנדים הלויס מעליהם ואמרו אח"כ
 והספרו פירושו שיעבדו נזכרים אחרי שספרו ורחצו בשרם ואין ספק שיהיה
 סהרם הנוף בכל זה לסבין הנפש ההכמה לקדושה כמו שזה במעמד הר סיני
 וקדשתם היום ומחר וכנסו שמונה וכן יעקב בעלותו בבית אל אמר לאנשי ביתו
 וגשו והספרו והחליפו שמולותיהם והנה בראשונה הוסיפם על מקום דירתם וישיבתם
 שיהיה סביב למשכן ולא בחור בני ישראל ואחר כך הוסיפם שיהיו מהבנות
 שהיו נזכרים ואח"כ משם והלאה יתרחקו מהחלואות נשמות שעליהם רמז העבדת
 החער על כל בשרם כי להיות השער מותר הנוף היה התגלחותו רומז להרחקתו
 מהדברים המותרים. ואח"כ הוסיפם מהמדות המנוגות שג"כ יחליפו אותם
 ואליהם רמז בכבוד הנזדים. ואחרי כל האזהרות האלה היה על הקרבנות שיקריבו
 הלויס ואמר ולקחו פר בן בקר ומנחתו ר"ל שהלויס יקריבו שני פרים שנים חמונותם
 אחד לחטאת ואחד לעולה כמו שמשורש בפרש וקור הכתוב בפר הראשון של
 זכר כאן שיהיה לעולה לפי שג"כ יאמר ועשה את האחד חטאת והאחד עולה לה'
 לכפר וגו'. ואם לא זכר כאן כמה חזיה מנחה כל אחד מהשנים אבל אמר שחם
 ומנחתו כולת צלולה בשמן הוא לפי שכבר נסמך על מה שזכר לעיל שמנחת הפר
 חזיה ג' עשרים כולת וגו' ואמר ופר שני להניד שיהיה דומה לפר הראשון כלו'
 בן בקר רך וטוב כמוהו. והיו פרי חטאת לכפר עליהם מאיזה חטא שעשו הלויס
 בכללותם כי להיותם שצט אחד היה דינו כדיון הקהל וחטאת הקהל היה פר בן
 בקר. והפר השני היה לעולה להחזיר אל האלויס ולדבק בו כי העולה כמו
 שביארתיה היה להביא הדבקות באלויס. ולכן ראוי לפרש מ"ש הכתוב כאן לכפר
 על הלויס שחזר אל החטאת לא אל העולה. ואמר וסקרבת את הלויס לפני אהל
 מועד. להניד שלא יחשבו להכנס למקדש ב' כהנים כי הם לא יכנסו שמה אבל
 יתקרבו אל אהל מועד במקום שמישים עם שאר העם. ובעבור שנקחו הלויס
 במקום בכורות בני ישראל צוה שיחזקו שם כל העדע ויעמדו על קרבנם כי
 הלויס היו קרוב כפרה שלהם ולכן יכנסו ישראל את ידיהם על הלויס באלו הקריבו
 ישראל אותם והיו קודם במדרגת הקרבן והענין ששמירת המקדש ועבודתו חזיה
 מופלת עליהם ולא על כבוריהם עוד כי לכן העם היו נותנים לי ים מעשר תבואותיה'
 חלק ושכר עבודה. והתבונן שהלויס ישתעבדו ואלו בשני שטעודים. ה' הוא
 לעבוד את ה' במשמרת המקדש ומסעו ובסידר לבדדים כמוהם מוחלים עליהם
 מהש"י. והשטעוד השני הוא שישמרתו לאהרן ולבניו לעבוד ולשרת אותה לא
 בדברים המיוחדים לכהנים בנפיהם ונספיהם ובניהם אלא בענינים האלהיים לעשות
 כל אשר יצו אותם הכהנים בעניני המקדש. ומפני זה זכרה התורה בהם חנופות
 מתחלפות כי על השטעוד הראשון שהוא לש"י תחת בכורות אמר וכמו בני ישראל
 את ידיהם על הלויס ויניקו אהרן את הלויס תנופה לפני ה' מאת בני ישראל וכו'
 לעבוד את עבודת ה' כי היה אהרן מניק אותם לפני השם ותנופה הוא בכוללת
 והובאת ירידה ועליה באומר הרי אלו עובדי ה' לעבדו תחת בכורות בני ישראל.
 ובעבור שהעבדים והסירות יעשו בני אדם בתנופה ובתנופה לכן היה מניק אותם
 סימן היוחס וריוס לעבודתו ואחרי שזכר התנופה הראשונה זאת זכר תנופה שנית
 והיא כנגד השטעוד השני שיהיו הלויס משועבדים לאהרן ולבניו. ועל זה אמר
 והעמדת את הלויס לפני אהרן והכנסת אותם תנופה לה' שלא אמר שיעופם אהרן
 כי איך יניק לעצמו אבל שמשם עצמו יניק אותם לפני אהרן לרמוז על היוחס
 זריזים לשמור ולעשות ככל אשר יורו אותם הכהנים. איך יהיה זה לה' ר"ל
 בעניני המקדש ולא בד"א. ואחרי שזכר שתי התנופות האלה. זכר הכתוב בפעולות
 האלה קדימם ואחרם. וע"ז אמר והבדלת את הלויס מחור ב"י כמו שזכר קח את
 הלויס מחור ב"י וזכר כאן שנית לפי שכל הכתוב היה לתת סדר בדברים שכבר זכר
 ואמר שבראשונה יבדילם מחור בני ישראל ויניחם במשמרותיהם הראויות אליהם.
 ואחרי כן יבואו הלויס לעבוד את אהל מועד וקודם העבודה יסדרם כמו שזכר
 ואז ינפח אותם תנופה ואין זו תנופה אחרת שלישית אבל היא זכרון חטאתם
 אשר כבר זכר כי כמו שזכר ההבדלה מחור בני ישראל ואחריה יסדרו אותם כן
 זכר שאל אחרי העבודה יניק אותם תנופה שזכר למעלה ונחן יתבדק העם
 בשתי התנופות ושני השטעודים אשר זכר באמרו כי נחונים נחונים המה לי כלו'
 השטעוד הראשון לי היה לפי שהלויס נתנו לי תחת בכורות שהם פטר כל רחם
 בבני ישראל שהיו ראשונה שלי ולקחתי הלויס תחתם וזהו החיוב הראשון מהלויס
 לי וכנגד השטעוד השני אמר ואחנה את הלויס לאהרן ולבניו מחור בני ישראל
 ר"ל אני העבדתי אותו שטעוד שהיה לי שיהיה ללויס לפני אהרן ובניו וא"כ הם
 משועבדים להם לא שיהיו הלויס כעבדים לכהנים מקנת כספם אלא לעבוד את
 עבודת בני ישראל באהל מועד ולכפר וגו' ר"ל שהם ישמרו את המקדש באופן
 שישראל לא ינשו אליו וזהו לא יהיה הנוף בהם בסבת נשחם שמה ואמר ויעש
 משה

את הקול אבל אהרן לא הי' שומע ואחו לכן סמך לזה שיטע את אהרן על הדלקת
 הנרות במנורה אשר בהיכל הקדש כדי להודיע שאהרן וגם בניו יכנסו בהיכל
 בכל יום בבקר ובערב להדליק את הנרות וע"ז לא ישמע אהרן את הקול שהיה
 שומע משה. גם משה היה נכנס שם פעמים בלילה לשמוע את דברי ה' והי' שהיכל
 מאיר מנרות המנורה להיטיב דרכו של משה בנפשו אל קדש הקדשים לשמוע
 נגואתו וזהו סמיכות הפרשיות האלה נאה ומתשב. ואין ספק שהדלקת הנרות לא
 נבד היתה מיוחדת לאהרן כי גם בניו היו מדליקים אותה וכמו שאמר יערוך אהרן
 ובניו מפרש עד בקר וכן היה בהקמדת הקסדות. אבל יחס הכתוב הדלקת הנרות
 במקום הזה לאהרן לבד לזוהו עצמו שהוא קדש ה' וידליקם בכל ימיו מפני כבוד
 המשכן שנעשה בימיו וכן היה שאהרן הוא בעצמו הדליקם כל ימי חייו. ועל זה
 באמר כאן ויעש בן אהרן אל מול פני המנורה העלה נרותיה. והנה כשישוינו
 הפרשיות שבאו בחורה על הדלקת המנורה נראה שהם כלם לזורך לפי שמה שג"כ
 בסדר חזיה כמו שפירשתי שמה אינו מזה שג"כ יטע על שמן המאור אבל הוא
 הודעת מה שיהיה ויאמר הכתוב ואחש חזיה ר"ל שבעבור שחזה תוה שעתיד אתה
 לזוה את ישראל ויקחו אליך וגו' והעבודה היא יערוך אותה אהרן ובניו לכן
 מפני זה אהרן הקרב אליך את אהרן אחיך ואת בניו וגו' כי זו היא נזרת המאמר
 ואחש הקרב אליך. ומפני שלא היתה הכוונה שם לזוה על ההדלקה לכן לא
 היתה הזוהה היא לאהרן ולבניו. וגם שם לא פירש כמו שזכר הרמב"ן במה יהיו
 הנרות אם במנורה ואם במקום אחר לפי שהכוונה בזה בפרשה היא היתה להקריב
 לאהרן ובניו לעבודה הקדש לא זולת זה. אמנם בסדר אמר אל הכהנים בא
 חזיו לישראל על ענין שמן למאור שהם יחנו אותו ממנוס אבל לא היה לאהרן
 ולבניו על ההדלקה. ובעבור זה הוזכר יתבדך לומר עשה למטה שמלכד מה
 שאמר לישראל על שמן המאור. עד יטע לאהרן על אופן ההדלקה והוא אמר
 דבר אל אהרן ואמרת אליו בהעלותך אל הנרות וגו' כי לא היה שם שדליק את
 הנרות אלא כאשר ידליק יעשה בזה האופן שזכר. ואמרו המפרשים (רש"י
 שם ב' ח') בפירוש שהעלותך כאשר חלוק את הנרות שעליהם הלהב מההדלקה
 חקרא העלהה ויותר נכון לפרש כי שבעת הנרות היו מודליקים ממנה ובשיטתו
 את הנרות היה מורידם ומקירם מן המנורה כדי לנקותם משמרי שמן והפחם
 ואחרי נקייחם היה נוהן בהם שמן וית יך ופתילות חדשות ומדליקם ואז היה
 מעלה הנרות הדלוקים ומניח אותם על המנורה ונשואה עתה שבהעלות הנרות
 על המנורה יניחם באופן שיפנו ויאירו הנרות ההם אל מול פני המנורה. ופני
 המנורה הוא נופה כמו ופניך הולכים בקרב אם לא על פניך יברךך. והענין
 שהנרות ג' מכאן וג' מכאן היו פגות אל האמצעי וזוה פגה שבה
 כנגד קדש הקדשים. והיחזר נכון בסמיכות הפרשיות האלה וענין זאת המלה
 הוא שאחרי שזכר הכתוב מנין העם והבדלת הלויס במקום הבכורות וחובות המזבח
 שעשו הכהנים בא הכתוב לסדר מדרגות שלמות ראשי בני ישראל. וזכר ראשונה
 מדרגת משה היה מנבא בכל עת שירצה ויכנס לפני לפניהם בכל שעה וע"ז אמר
 ובנא משה אל אהל מועד אחרי שזכר מדרגות משה ע"ה זכר מדרגת אהרן
 שהיה נכנס להיכל להדליק את הנרות בכל יום והיה מעלה את הנרות ומבדיר
 אותם וכבר ביארתי בסדר חרומה שהמנורה ונשואה נרותיה היו רומזים כפי דעות
 הרבה מהחכמים על דוכני הנזכרה והיה הנר האמצעי כנגד השמש. וששח הנרות
 כנגד ששת הכוכבים האחרים חיים מלמעלה ממנו וחיים למטה ממנו. וביארתי
 שלדעת המנורה רמז לחכמות הטעניות ולכן היו בה שבעה נרות רמז לשבע
 חכמות שהם מאירות נפש האדם ומפני שאהרן נשתחב בכלם כדי ששפתי כהן
 ישמרו דעת לכן כשרצה הכתוב כאן לבאר מדרגת שלמות אהרן בחכמות זכר
 שהוא יעלה הנרות ושאל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות רוצה לומר שהיינה
 מפסיקות אל ארון העדות ולחורה האלהות. ומפני זה דבר כאן הכתוב במנורה
 ולא בקמורת כהיוה בענין שזה בשניהם וזה אמר כאן וזה מעשה המנורה מקשה
 זהב כלומר המנירה לא דבר רק הוא כי היא היתה מקשה מצלי ריקות כלל כי
 אם רצוי ידעה ואמר זה במקום החכמית שאין תכליתה דבר ריק ובסל. עוד
 ביאר שלמות חומר המנורה באמרו זה כי החכמה היא נלחיתת וקיימת כזהב בין
 המתכות. ולענין האור אמר עד ירכה עד פרכה מקשה היא רוצה לומר שמהיך
 שהוא היחזר גם ועד עד הפרה שהוא היחזר דק שכל זה נכלל בצורת המנורה
 מקשה היא כלומר לזורך ורמז רב נחמון ולא דבר ריק הוא ובאר שלמות הפוכל
 באמרו בתראה אשר הראה ה' את משה בן עשה את המנורה. הנה א"כ שח
 הכתוב את המנורה בכל ארבעה סבותיה החכמיות וזריית וחמיתית מהשטעול
 וכו' לא נזכר בכחוב להודיע מעשה המנורה כי כבר זכר במקום שזוה עליהם
 אלא לבאר מעלת אהרן שהיה שלם מאל בחכמת הנגלים ובאר החכמות הטעניות
 הנרמות בה. וכאלו גלה הכתוב בזה שלמות משה העליון היה במעלת נבואתו
 ולכן היה נכנס לפני לפניהם ושלמות אהרן היה בחכמות הטעניות הנרמות במנורה
 וסבותיהם ולכן היה נכנס בזה מועד ככהנים אבל היו משרתים לכהני השם
 במדרגה לא היו נכנסים באהל מועד ככהנים אבל היו משרתים לכהני השם
 ולכן סמך אליו פרשת קח את הלויס והותרו במה שפירשתי בזה שתי שלמות
 הא' והב' :

(ה) וידבר ה' אל משה לאמר קח את הלויס עד וידבר ה' אל משה במדבר
 סיני. עתה יבאר הכתוב המדרגה השלישית ממשרתי השם במקדש
 והיא מהלויס. כי אחרי שזכר למעלה ואזי הכה לקחתי את הלויס וזהו לקחת
 אותם לו לעבודתו תחת כל בכור הוזכר לזוה את יחנסו וימלא את ידם כדיו
 כל אדם שעולה לגדולה ומעלה שזריך שיעשו לו רשומים יורו על חדוש מעלתו ג"כ
 כאשר עשו לאהרן ולבניו ולעש"י ג"כ ולא בזה א"כ הפרשה הזאת להודיע לקיחה
 הלויס תחת כל בכור בבני ישראל כי זה כבר באמר למעלה אלא לבאר אופן סדר

ולקח עשו את הספסח. אבל מאלו והלאה לא היה אפשר לומר כי לא ידעו כמה יתעבכו במקום אחד. ולקח לא מלו עד שכל יחוסע. והנראה לי בזה היא שמילת הכנים והעבדים אינה מעבדת כדברי קצת החכמים ז"ל (רש"י במדבר י"ב מ"ד) והנה ישראל יאלו ממזרים בחדש הראשון ניסן וחדש השלישי קבלו את החורה ויצד אחר כך עשו את הענל ונתקפר ב"ה שהיה בחדש השניני ולכן כשבא חדש ניסן הם עשו את הספסח במועדו ככל חקיותו וכלל משפטיו אבל בשנה השנית שכבר נהרחקו יותר ומומן יתאלם ממזרים חשש ית' אולי יסו מעתלים בנאות הספסח ולכן בא הדבור ויעשו בני ישראל את הספסח כי בהיותם במדבר סיני קרוב מן הישוב וקרוב למדין אשר הם ימאלו הכנשים גם מלות ומדורים היה אפשר להם לעשות את הספסח במועדו. אמנם אח"כ כל השנים שהיו במדבר ולהיותם רחוקים מן הישוב לא יכלו לעשות את הספסח אחר עד בואם אל ארץ נוסבת. ולפי שזה השם שיעשו במועדו ביאר מיד מהו המועד שלו והוא אמרו ב"ד יום וגו' ואמר ככל חקיותו על המלות שהם בנופו של פסח ר"ל שם חמים וזכר בן שנה. ואמר וכלל משפטיו על המלות שהן על גופו רוצה לומר גלי אש ראשו על כרעיו ועל קרבו ומשה אמר הדבר לישראל והם עשו כמלותיו אך קרה שהיו שם אנשים שמאים לנפש אדם ומפני שכבר נהבאר בסדר בא אל פרעה שלא יחסם הספסח על מי שלא יאכל אותו על כן כשראו האנשים האלה שהיו שמאים מומן קר ב ואל נחמאלו עדן בני נדה כי טרם היום הו' לשהיהם חל י"ד בניסן הוצרכו לבא ביום הסוף יום שחיתם הספסח לפני משה ולפני אהרן אך בדורם היה אל משה ואהרן שומע ואמרו אנתם שמאים לנפש אדם למה נגרע לבלתי הקריב את קרבן ה' במועדו בתוך בני ישראל והיתה טענתם זאת שהם לא היו מזרעים לשיטולח ממחנה סיני וממחנה לוי וממחנה ישראל ולא יתחברו בהם ואינם ג"כ זרים וצונו לשיטולח ממחנה סיני וממחנה לויים. אבל היתה טעמאחת יותר קלה מכל אלה העומאות שהם שמא מת שאינם משולחים אלא ממחנה סיני בלבד וישבו במחנה לויים וכל שכן במחנה ישראל כמו שיחשקו וכיון שהדבר כן למה ימנעו ויגרעו לבלתי הקריב קרבן ה' בתוך בני ישראל כי אע"פ שימנעו מלאכול בקדשים ולא יאכלו את הספסח אין ראוי שימנעו לבלתי הקריב את קרבן ה' על בני מזבח בתוך קרבות ישראל כי גבו שהם בהיותם שמאים יושבים עמהם בתוך מחניהם כן היה ראוי שיחשקו קרבנם עם קרבותיהם כי הוא קרבן ה' ובדורו הוא שיקבל לפניו וזה ענין אמרם למה נגרע לבלתי הקריב את קרבן ה' במועדו בתוך בני ישראל מהקרבן הקרבן דברו לא מאכילת הספסח לפי שהיה דעתם שיחשקו פסחם על גבי המזבח למען לא יסו להם גרעין ובואם ובלויים כאלו הם ערלים ובני נכר אע"פ שלא יאכלו ממנו. והנה משה רבינו שהיה עמוד ואשמע מה יצוה ה' לכם. והנה נתקשה משה בדבר הזה לפי שרצה כוונת רצויה לשם שמים ושלי יתברך מקפח שכל כל גרסה וצריה ולכן הוא יתן דרך ישרה לשאלתם ורוחמה בזה השאלה הו' ועל זה בלחשו התשובה דבר אל בני ישראל איש איש כי יהיה שמא לנפש ובאמרו איש איש שלא יבנה זה הדין הפסח שני אלא בהיות שמאים יחידים. אבל אם היו רוב הקהל שמאים יתחבטו בשומאם ויכילולו בשומאם כי השומאם נדחת בלטר. והראיה על זה מה שנאמר בדברי הימים על הספסח ששעה חוקיותו בחדש השני כי מרנית הקהל אשר לא נתקדשו ואמרו (ד"ה ב' ל' ח' י') כי מרנית כעס מאפרים ומנשה וישככר וחבולן לא נטהרו ובאמרם כי אכלי את הספסח ולא ככתוב לפי שחוקיותו ושיטתו דחו את הספסח לחדש השני שנאמר ויועץ המלך ורצו וכל הקהל גירושלים לעשות את הספסח בחדש השני כי לא יכלו לעשותו בשם הבהי כי הכהנים לא התקדשו למדי. ומה שאמר שבעבור דחיות הספסח בהיות רוב המזכר שמאים אכלו את הספסח ולא ככתוב למדנו שאיש איש כי יהיה שמא לנפש הוא ידחה את הספסח אבל לא רוב הקהל בהיותם שמאים. וביאר עוד שאין הדין הזה מיוחד לשמא מח בלבד כי הוא הדין בשאר השומאות האמנם וזכר כי יהיה שמא לנפש לפי שגור היתה השאלה. ואמרו או נדבר רחוקה אפשר לפרשו כפי פשוטו שהוא שהלך בדרך ונחעכ שמה ולא יכול לבא ב"ד בחדש הראשון אבל כפי דעת חז"ל אינו כי כל אדם יודע המועד אשר בו יהיה הספסח והיה לו לפקדים כפי המרחק רק אמרו חז"ל שהקרבן ר"ל השם היה רחוק בזמן שחיתם הספסחים כגון שגור חזק לאסקופת העורם או נפקר או לא מאלו לו הם. ומפני זה מלת רחוקה היא נקודה מלמעלה להניח שאינו רחוק מאלו בלבד כי אם רחוק מאלוהים הקרבן שמה. והשם פסח רוצה לומר אך יעשה ספסח לה' בחדש השני ב"ד לחדש והפסח כאלו היה אותה שנה מעוברת ונדחה ניסן. ואחז"ל יחיד נדחה עד פסח שני ואין צורך נדחים כמעשה חוקיותו ששכר השנים זו אחר זו מפני צורך צבור והוא היה מלך לדיק. ולפי שם נשים בשאלים היו עושים נשענתם הבדל מהקרבן הקרבן לאכילת הספסח כמו שזכרתי הודיעם ויתברך שאין הבדל ביניהם וז"ל על מלות ומדורים יאכלו כי מי שישחט פסחו הוא יאכל בו עד שלא יאיר ממנו עד צוק ועלם לא יאכלו בו. לפי שכל חקת הספסח יעשה אותו. ולא הוצרך לפרש מלות המלות לפי שכל זה הוא בכלל בכל חקת הספסח אך אינו חייב לבצר את החמץ וגם לא לתקאר קדם אבל האיש אשר הוא סבור ואין לו עכוב עומאה ובדרך לא היה לא יחשוב בלבו לעשות כזה לדחות את הספסח כי אם יעשה מבלי הכרח ומדורים ורצונו חדל לעשות הספסח והיה עשוי ככרת ונכרתה וגו' לא קרבן ה' לא הקריב במועדו שהוא החדש הראשון ולכן חסאו יאם מהקרבן הסוכר. והנה לא נחן כלן עושה לשמא או רחוק שחל לעשות הספסח בחדש השני. לפי שהיה עושה מי שחל לעשותו שזה בין שהיה בחדש הראשון לשהיה וקרובים או בחדש השני לשמאים ורחוקים כמו שזכר. והנה זכר כלן פסח הגר לפי שהגר שנחגיג במזרים כגר נזכר בסדר בא אל פרעה שיעשה את הספסח מפני שגם הוא וזה בניו הוציאה. אבל אם אולי היה סרסו בחדש הראשון ולא עשה פסח ונחגיג קודם החדש השני. אותה העורה שהגר אשר בזה יעשה פסח שני כי הנם הספסח השני הוא

משה ואהרן וכל עדת בני ישראל ללויים ככל אשר צוה ה' את משה ורחל לומר כן עשו להם בני ישראל לפי שראשונה אמר בכלל ששמה ואהרן וכל העדה עשו ככל אשר צוה ה' את משה ללויים ר"ל עניני הלויים ואחרי שזכר זה בכלל פרט מהו אשר עשה העדה ועל זה אמר כן עשו להם בני ישראל ויתחבטו הלויים ר"ל וככה עשו כל בני ישראל והוא שהתחבטו הלויים ויבכסו בנדיהם וינך אהרן אחות תנופה לפני ה' ויהי התנופה הראשונה ששעה בזה אהרן ויכפר עליהם אהרן לערסם בעקרבת קרבותיהם. וביאר ג"כ בפרט ענין התנופה השנית ואמר ואחרי כן באו הלויים לעבוד את עבודתם בזהל מועד לפני אהרן ולפני בניו והוא השעבוד השני. ועל התנופה השנית שנעשה אז נאמר כאן כאשר צוה ה' את משה על הלויים כן עשו להם והיא התנופה השנית שזו למעלה. הרי לך מבואר ששתי התנופות נזכרו כאן ג"כ אחת בזכרון ופירוש ואחת ברמזיה כאשר צוה ה' ללויים כן עשו להם בני ישראל כי התנופה השנית לא צוה ית' שיעשה אהרן אלא משה כמו שפרשתי ולכן נאמר כאן כאשר צוה ה' על הלויים לומר להניף אותם משה לעצמו והואו זהה שפרשתי שהאלה הד' והה'. ולפי שדבר כאן על ענין הלויים ביאר הכתוב ג"כ ענין עבודתם כפי השנים ואמר שמכן חמש ועשרים שנה ומעלה יבא לנכח אלא בעבודת אהל מועד. ופרש"י שמכן כ"ה שנה יבא ללמוד הלכות עבודה ולומד חמש שנים. ומכן שלשים יעבוד. וברמב"ן לא קבל זה ונראה דבריו. והכתוב אומר (שם ח' כ"ד) לנכח אלא בעבודת אהל מועד והלשון הזה מורה על העבודה לא על הלמוד. ולכן אמר ומכן חמשים שנה ישוב מנכח העבודה ולא יעבוד עוד. והיותר נכון בזה כי מכן שלשים שנה נמנו לענין המשא כי היה צריך לזה כה בן שלשים האמנם בהיותו בן כ"ה יבא לנכח אלא בשל מועד ר"ל לעבוד במקדש בביר ובשמירת האהל כי הם דברים יאווה יותר לבחורים שקולם ערב והם יותר זריזים בענין השמירה ולזה אמר בעבודת אהל מועד לא לענין משא בדרכים כי אם לעבוד בעניני המקדש בהיותו חונם במקומו. ולזה דעת נסה הרמב"ם. והקדם עליו הרמב"ן כי שם בבני השלשים שנה נאמר גם כן לא בזה לנכח אלא לעבוד עבודה בזהל מועד ונאמר לעבוד ולמשא. ואין זו קושיא כי שם נאמר לעבוד ולמשא. וכאן לא נאמר ולמשא כל שהיה מוטל על הכ"ה היה מוטל על השלשים ולא יחשקו. אבל דוד המלך ע"ה הרחיב את הדבר יותר וסם את הלויים עובדים בבית ה' בביתם מכן כ' שנה. ורש"י כתב (שם) ומכן חמשים שנה ישוב מנכח העבודה ולא יעבוד עוד עבודת משא בכהן. אבל חזו הוא לעילת שערם ולסיר ולפעון ענלות. וגם זה מורה שמכן כ"ה שנה היה עובד בשאר הדברים ולא בשמא. כי קודם שלשים היה דינו כדין אחר חמשים. ומהו התבאר שבלויים שנים פוסלים ואין מומים פוסלים. אבל בכנים מומים פוסלים ואין שנים פוסלים בכם. והואוה בזה בשאלה הו' :

ב (א) וידבר ה' אל משה במדבר סיני בשנה השנית עד וביים הקים את המשכן. אם היו פרשיות של תורה כתובות בסדר זמנים היה ראוי שחיה כתובה זאת הפרשה קודם מנין העם ועניני הלויים כיון שהיא היתה ב"ד לחדש הראשון בערב פסח כאשר שאלו השמאים לנפש אדם למה נגרע לבלתי הקריב את קרבן ה' במועדו ומנין העם ועניני הלויים היו בחדש השני ומכאן ארז"ל אין מוקדם ומאוחר בתורה. והרמב"ן נחן טעם בזה האיתור כי כאשר בא ספר הד' הוה להזכיר המלות שנאספו לישראל במדבר סיני לשעתם רצה להשלים מנין אהל מועד וחקונו כל ימי המדבר ואזכיר תהלה הדגלים ומקום האוהל ומעמד משרתיו ומקן המשמרות למשא. ואזכיר קרבותם הנשיאים שהביאו העולות אשר יאלו כל ימי היותם במדבר והשלים קרבותם בחנוכה המזבח והוא מא' מניסן ואחר כך שב להזכיר האזהרה שהזכיר אותם שלא ישכחו מלות הספסח וכמו שכתב בפירושו ואין דבריו אלה נכונים בעיני. אבל אמרת הענין הוא שרצה העורה לכפר מה שנעשה בהיותם בזה סיני בספרים הקודמים ובספר הד' בא לספר מה שנעשה אחר כך בשנה השנית בחדש השני משם והלאה ולכן זכר ראשונה מנין העם שהיה בחדש השני מהשנה השנית. ואחרי ענין הלויים ולקחתם תחת הכבודות שהיה גם כן באותו חדש שני אחר מנין העם וענין הדגלים ומשמרות הלויים ומשאם שכל זה נתקן וסודר בחדש השני והוא אהרן כך חנוכה המזבח והנשיאים שהיה גם כן אחרי מנין העם כמו שביארתם במקומו. והמשכן לזה מדרגת משה רבינו במקום ומוחו ומדרגתו אחר גם כן בחנוכה ובמוקדו המיוחד אליו ולרצונו וזהו הלוי והחכם ומקום עבודתם. וזכר אחר כל זה ענין אחר שנעשה באותו חדש השני מהשנה השנית והוא שעשו ישראל את הספסח במועדו שהיה בחדש ניסן ושהיו אנשים שהיו שמאים לנפש אדם וזהו ית' שיעשו פסח שני בחדש השני. הנה א"כ נכתב כאן בספור הזה להודיע שנחשד שני שהוא צוה יתברך לעשות פסח שני לשמעים ההם ולא היה אם כן בזה דבר מוקדם ומאוחר אשר לא כסדר כי עס היות עומאחת אשר שבזה הדבר הזה בחדש הראשון הנה מלות הספסח השני שנחתה עשה היה שיעשו בחדש השני ולא בא אם כי הכתוב הזה להודיעו שזה השם שיעשו הפסח במועדו אבל היה זה הקדמה ידועה שלפי שזה יתברך בזמן שהם שיעשו את הפסח וקרה שהיו שם אנשים שמאים לנפש אדם בזה עליו הדבור שיעשו את הפסח בחדש השני וזהו החדש שנחשד בחדש השני שהוא אשר נעבור נכתב אותו ספור במקום הזה. ועל דעת חכמינו וזכרונם לברכה לא עשו ישראל כל ימי היותם במדבר אלא הספסח הזה בשנה השנית לפי שלא מלו נשים ועבדיהם הנולדים להם בדרך והיתה מילת הזכרים מעבדת. ואמרו ז"ל שבגלות ישראל הכהו מדבר. ולאוכל שישאל איך עשו ישראל את הפסח בשנה השנית ובה לא מלו ב"הם הנולדים להם במדבר כמו שזכר בספר יהושע ומילת נביהם היתה מעבדת אותם משחיתת הפסח ואי אפשר שלא נולדו רבים בשנה הראשונה. והרמב"ם משיב על זה כי בשנה הראשונה לא נסעו ממדבר סיני כי עמדו שם ימים רבים כמו שזכר בנחת הפרשה. ובימים רבים שישבו שם יתכן שמלו בניהם הנולדים במדבר

רגל בפני עמנו ואינו תשלומי פסח ראשון. ולכן יבנה בו מי שלא נהג בפסח הראשון ואחר כחוקת הפסח על המזלות שבגופו. ואמר וכל משפטיו על המזלות ומוריס ושאר הדברים שעל גופו. ולא היה א"כ המזל הוא לגר כפילה ומזלחרת במקום הזה. והוא זה השאלה הח' :

(טו) ובימים הקים את המשכן עוד ימים נשנה השנית. כשראה הקב"ה לפניו מסע העם ממדבר סיני התחיל להגיד ענין עמוד הענן ועמוד האש שהיו מורים על נסיעתם וחנייתם כמו שזכר ואמר ובימים הקים את המשכן אף ענינו שעתה נתחדש זה אבל הוא זכרון ממה שהיה אז באלותיו יום שהוקם המשכן והוא מה שזכר בסוף דבר פקודי כללו אמר ביום שהוקם המשכן כבר נכתב במקומו שנסע הענן את המשכן לאהל העדות רואה לומר צעבור אהל העדות כי לצבור האהל שהיו עם לוחות העדות כשהם הענן האלטי את המשכן כלו ודבר רבי משה צר נחמן כתב שאמר לאהל העדות להגיד שלא היה הענן מכסה ההלך אלא לאהל העדות. וסבר שהרי זה ביום וצערב היה על המשכן כמראה אש שהיה מתמיד עד הבקר ואחר פספס הדבר כהפלה ההוא שנתחדש כבר ביום הכו' ביום שבאותו אופן עמנו היה כל ימי המדבר וז"ל בן ימים תמיד הענן יכסנו ר"ל בתמיד היה כן הענן מכסה את המשכן ומראה אש לילה עליו. ויהיה אמרו כן יהיה תמיד עתיד במקום עמד כמו ככה יעשה איוב כל הימים ר"ל בן ימים תמיד כמו שהיה באלותיו יום שהוקם את המשכן שיום הענן יכסנו ומראה אש לילה. ובהה האש היה בלילה להאיר להם באשיות לילה והאש אהל הענן ביום אש ישאל אדם ולמה הוצרך ית' לעשות הנס ההוא לכן כדי להשיב על זה אמר ולפי הפלות הענן מעל האהל ואחריו כן יכסנו בני ישראל ר"ל מיד אחרי עלייתו יכסנו בני ישראל ובמקום אשר ישכון עם הענן הם יחיו בני ישראל. נמצא שהענן היה לאות ולמחשבה על דברן האלטי בנסים ובחנייתם. ומשכן עמד שכל פי ה' יכסנו ועל פי ה' יחיו. ר"ל כפי הענן שהוא היה בדבר הזה על פי ה' ומרצונו וכמו שצייר כל ימי אשר יכסנו הענן על המשכן יחיו ובהעלותו יכסנו ומה נלמד כי עמודי הענן והאש היו נגדריים אחרי ארון העדות. וספר הכתוב מהנניח בני ישראל בנסים והנהגתם ע"פם באמרו ובהארץ הענן על המשכן ימים רבים כמו וחסנו בקדש ימי רבים לא היו ישראל קיים צייתתם שמה ולא פלגים במשה מנהיגם להולכים משם אבל היו שומרים משמרה ה' ולא יכסנו ולא יקונו בעצבם ואיחורם וכשהיה הענן ימים מכסה אף על פי שהיה להם מי מנוחות וגלילי עדן וענה בדרך כחה לא היו מבקשים ממשה לשבת עם יומם אבל על פי ה' יחיו ועל פי ה' יכסנו כי כפי מה שזכר הענן היו הם נוסעים והיוונים. ואמר עוד יום אשר יהיה הענן מערב ועד בקר וגומר הוא להגיד שכמו שלא היו חייבים ללונגם ככה לא היו חוששם לפרחם ועמלם כי פעמים קרה שהיה הענן שכן צערב ומהמיד שם עד הבקר ומיד בהשכמה היה נעלם הענן ועל כל זה היו נוסעים והוא שורה גדול כי היו העם כבורים שימרו שם ופרקו העגלות ויטחו משאם כמכונג הנאגם מן הדרך. ולא היו אומרים כן עשה בלנו מן הדרך ולמה נשוב אליו מיד ויותר קשה מזה או יום ולילה ונעלה הענן ונסעו כל-מך או הלכו כל היום וחזו בתחלת הלילה ובזילה הכוח עמנו נעלה הענן והיה להם להחרטם ולומר הלא אחה ידעת חנותינו ואף כן בלילה אהל הם לרוב סכנתם היו מיד ניסעים כי בנינו בלילה ילכו במדברות בלילה. והכלל שאין פולה פה חכם ומחשבה על מה ולכן אחרי שזכר כל הפרטים כאלו אמר בדרך כללית או ימים או חדש ימים ופי' הימים הראשונים הוא ימים ממש וימים האחרון הוא שנים. כמו ימים תהיה נאולות ואמר בין שהיה הדבר הזה חלוי ימים או בחדשים או בשנים הכל היה שזה צייתתם כי בהארץ הענן על המשכן לשכון עליו יחיו ובהעלותו יכסנו לפי שכלל מסייעם על פי ה' יחיו ועל פי ה' יכסנו. וחזר לומר זה להגיד שככה עשו כל ארבעים שהם אשר כלנו במדבר. והוארם צוה השאלה הס' וכו'. וזכר הכתוב שמלמד האות כוננו שהיה צהענן הנה היה שם צבור אלהי מזה ומידע למשה מתי יחיו ומתי יכסנו ועל זה אמר את משמרת ה' שמרו על פי ה' ביד משה כי נס על אות הענן לא היו ניסעים מזהות דבור השם ומזהות. ולפי שמרש"ה לא יאמר ללכת להודיע לכל שבט ושבט מה יאמר ה' אותו לכן צוה יתצרך אחר זה עשה לך שתי הנאורות כסף וזהב עשה לך כיונה לעשותם כדלנו וידעו שמה דבינו מעמנו מזה לעשותם כמלך במחנהו. והם דוגמא קנה ארץ וחליל כאשר יס ככל מחנה ההולך למלחמה וקולו מרעיד. ואזכור שיהיו הנאורות שמים ולא עוד לפי שזהו הדברים שיצטרכו אליהם היה די בשמים. ויהיו שיהיו מכסף ולא ממחנה אחר מפני כבודו של משה שכן דרך המלכים לעשותן וסתהינה שוות בענין ועל כן אמר שתי הנאורות כדי שיהיה הקול היותא מאחת מן כנו הקול היותא מהאחרת. וזהו שסתהינה מקדם מבלי פרקים כדי שסתהינה יומר חזקות ולא יא הקול במקומות הצוריקין. וביאר לאזהר תכלית יהיו באמרו וכו' לא להקרא העדה ולמסע את המהיית רואה לומר שצטרכו למסע אש למקרא עדה או העדה בכללה כשיצטרך לדבר אליה. ואם לאות על משע המהנות ומסייעה אחר כך הנאורות הכיח' לצורך משה ולהקל טרחה. ולכן אמר וכו' לך. וביאר אף יהיה זה באמרו ותקעו בנס רואה לומר ואם יתקעו תקיעה פסיקה והוא קול ארץ נמשך בשתי הנאורות יחד יהיה סימן שאחש קירא אז כל העדה ויהיו ניעדים אליו פחה אהל מועד. ואם באחת רואה לומר מהנאורות בלנד יתקעו התקיעה הדיא וטעמו אלך הנשיאים. ופי' תקיעה דחיה אחת חוקה מהרוז וכן הוא בנשיאה. ולפיין תרועה הוא מלשון רוע התרועעה הארץ והוא נעוטה הקול ונעוטה ותלולה ויסד אמרו אחריו נוע חנוט הארץ כשכור. והתרועעה מורה על לטקה אל מושע מתוך הלחן על אריות והתקיעה מורה על הצבורה והנחמן ולכן בקריאת הנשיאים תהיה תקיעה אחת כמלות המלך לשיריו וכן בקריאת העדה אבל במקום המהנות אמר והתקיעה תרועה ואספו כמחור אותם בזהררו לנסוע קומם ה' ויסעו איוביך ויגונו משנאוך מפניך ולא תחשוב שבמסע המהנות תהיה תרועה

(אברבנאל בסדר)

מבלי תקיעה כי בשם דבר לא היה תרועה אחרי תקיעה ולכן אמר ותקעתם תרועה שהיו ראשונה חוקקים בשתי הנאורות ואח"כ מריעים. ומאשר אמר גם כן תרועה יתקעו למסעיהם ללדנו שאחר התרועה יתקעו תקיעה אחת. ונסעם תרועה שמחה וצבורה עם לטקה אל מושע וכו' א"כ נקטו במהנות עושים התקועים סימן תר"ת שהוא תקיעה לפניה תרועה באמצע ותקיעה בסוף. וכו' ויד הכתוב שכלשך יתקעו ויריעו נפסעם הראשונה יכעו המהנות החונים קדמה שם שנס יהודה ויששכר וזבולון החונים לנד מורה. ובאשר יתקעו ויריעו בשנית יכעו המהנות החונים תימנה שם ראובן שמעון וגד שהיו לנד דרום וכן באשר רואה לומר לנפין ולמערב היו חוקקים ומריעים לנסוע כל דגל ודגל הנה אש כן לנסוע המהנות היתה התרועה אש התקיעות לפניה ולאחרים לא למקרא העדה ועל זה אמר ובהקריב את הקהל תתקעו ולא חרישו רואה לומר שכלשך יקראו את העדה או את הנשיאים כמו שזכר למעלה יתקעו תקיעה פשוטה אבל לא יריעו תרועה. ומזה חשע שאין סבונם צוה שבמסע המהנות יעשו תרועה לנד כיון שכבר ביאר שלא היה כדל. אחר גיון מוסע הדגלים לקריאת העדה אלא שנקריאהה יתקעו ולא יריעו אבל במסעות יתקעו ויריעו פשוטה לפניה ופשוטה לאחרים ותרועה באמצע וזהו עד כאן זכר הדברים שיסתמשו בהם בתולדות במדבר ובהם למקרא העדה ובנשיאים ולמסע את המהנות ועתה יבאר עוד דברים שיסתמשו בהם לדורות ואחריו בואם אל הארץ. ואמר על זה ובני אהרן הכהנים יתקעו בתולדות וכו' לנס לחקת עולם לדורותיהם וביאר חז"ל שבדברים שם לדורות וכן אשר יזכור אחר זה יהיו היוקעים בני אהרן הכהנים ר"ל הראויים לכתב בכתובים פנים לנעלי מומים. אבל בדברים שכבר זכר מתקרא העדה וממסע המהנות לא דקדקה הכתורה מי יהיה החוקק כי כל אדם יוכל לתקוע ויבאר ענין התקיעה והתרועה לדורות ואמר שזה יהיה אש בתלמחות כי הנא מלחמה בארצם רואה לומר בנא האויבים על ארץ ישראל ללחם בה. ובהה אמר על הכר הוצרך אחכם וידע היה שלא תהיה מלחמה עם האויב אבל אמר על הכר הוצרך להגיד שכל איש צר שיציר לישראל ועל איזו צרה שיכיו בה יעשו כן להריע בתולדות על ידי הכהנים. והשעם צוה שכלר לא יבא בארצם בדיחתם עושים רצונו של מקום כי כבר הובחנו ומרצ' לא העבור בארצם אבל בדיחתם רעים ותפאים יבואו עליהם כזרים בלוחי ההשגחה להענישם ולכן צוה יתבדק שבהנים משרתי מקדשו יתקעו ויריעו בתולדות כדי ששמיעים יאמרו וישנו אל ה' כי הקול המרעיד יתקד לבב האנשים וצוה יזכרו וישנו אל ה' ובמו שאמר אל יתקע שופר בשיר ועם אל יחרדו ונפיות תאבהם על ידי התרועעות כזה יהיו נזכרים לפני ה' אלהים וישנו מהאויבים וענין בחרון כזה הוא שהם בדיחתם פושעים לפני השם יבחר פניו מהם וצוה ענין ששכחה ר"ל שלא יעניח בצינים וכללם אמנם בשונם אל ה' בתפלה וחשונה ועני' נפס ויחרדו לפניו יהיו מזכרים ומזכרים ונישעים מאיבהם וז"ל ויכרתה ר' לה לומר עשה באופן בתוכו לפניו. ומאשר אמר לפני ה' אלהים למדנו שהקיעת התולדות על הכרם היתה נעשית כ"ל במקדש כי היא עבודה מהעבודות המיוחדות לבני אהרן הכהנים אמנם התפלה והתשובה אין להם מקום מוגבל וגמו שאמר שלמה בתפלתו והתפללו אלך דרך הרצון. עוד הודיע ממה שהיה לדורות ובמדבר גם כן בנים שמהחם ומעדיהם וצבאית חדשים שאין צוה צר ולא איוב אלא חזקת ויום טוב כשעלו עלולותם ונחיהם על מנחה הצא יתקעו בתולדות רואה לומר מחשבה פשוטה ולא תרועה כי הוא סימן שמחה וצבורה והיה כשם צוה לפי שהעם צדהקנאם יחד קרוב הוא שיחשבו צמח מינים מהחשאים לכן יתקעו להעיר לבם שלפני ה' הם וצוה תפול בהגות הכס עליהם לעונה וזכו בזכרון שזכר כאן ומאשר אמר על עולותיהם למדנו שכל קרנות הכזור היו חוקקים אבל לא על קרננות סיחיד ובעת התקיעה היו הלויים מאוררים שיר לה' וכן אמר בפסך עזרא הביר משרור ובתולדות מהאזרים בצעת התקיעה היו משרורים והוארם צוה בשאלה ה"א ואם ישאל שאל את היה שגיוס שמחה ומעדיהם וראשי חדשים יתקעו ולא יריעו צמה יודע איזה אלף זה להקריב הכרם אל הנשיאים. נשיב כי בסדר הנאון אליהם מאת האלוים איזה סהנולות היו נ"ל חוקקים בשופר כמו שאמר (תלמוד לא ו') עלולות וקול שופר הכיעו לפני המלך ה' וגאמר תקעו צהוב שופר בנסא ליום חנונו. והסכים לזה ים ית' באחד לחדש השביעי וזכרון תרועה יהיה לנס כי זמן לחון הוא. ולצרך לזכור זכרונות מלניות שופרות מפי ש"ל מוצבם כמו בני אהרן הכהנים :

י (א) וידיך בנה הכנית וני' עד ויכנו מהר ה' דרך בלשתי ימים אחרי שזכר הכתוב שהיו ישראל נוסעים בשעלה הענן כפר מה שגשגה נמסע הראשון שבכנו הדגלים ממדבר סיני בשנה השנית לציאת מצרים בחדש כסיו מהשנה הדיא ונמצאת למד שעמדו בחורב שנים עשר הדמים הסר שליש חזם לפי שבתחלת חדש סיון מהשנה הראשונה חנו שם ולא נקטו עד שטריים צביר לבנה השנית. ואמר נשכסו ממש למסעיהם רואה לומר כי בסדר הנאון אליהם מאת האלוים איזה דגל יסע ראשונה ואיזה דגל אחריו. ואודיע שהיה במסע הראשון ההוא על פי הענן שכלה מעל אהל העדות ויכסו במדבר פארן שהיה דרך שלשת ימים עד בואם אל קברות התאום כמו שזכר בסדר משה כי ימים רבים נסעו וחזו במדבר והוא המדבר בגדול ובטורא נחש שרף וזמאון וגבולו קרוב לחר שפיר כמו שאמר ונסב את הר שער ימים רבים. ויסע דגל מחנה יס דה ויששכר וזבולון בראשונה ובאשר נסעו אלו נכנס אהרן ובניו ופרקו את כסיותם וככו בו את הארון ובני גרשום ובני מררי פירקים את המשכן וסוענין אותו על הפגלות והארון וגלי הקדש עומדים מכוסים ונחונים על המוטות עד שנסע דגל מחנה בני ראובן ולכן אמר ונכסו בני גרשום ובני מררי נוסאי המשכן וכו' בני גרשום ובני מררי נוסעים אחרי דגל מחנה יהודה ואררי דגל מחנה ראובן היו נוסעים בני קת עם הארון ועם בלי הקדש ואחרי הקדשים היו נוסעים דגל מחנה בני אפרים. ואחריו דגל מחנה בני

בהעלהך

17. ואמר שהיה מאסף לכל המחנות לפי שכל הנחלים וסביב רב היו נשתי
 באחרונה. אבל בארון וכלי הקדש לא היו הולכים אלא באמצע והיה זה נשתי
 כמות האחד כדי שיהיה הארון וכלי הקדש באמצע המחנות שהם לכניו ובתים
 לאחוריו בן היה הארון באמצע עם ישראל. והשניה היא כי אם היה הארון
 נוסע בראשונה אחרי דגל מחנה יהודה והיו בני נדרום ובני מררי נוסעים
 אחריו ימשך מזה שיחם בארון קודם שיבואו בעגלות בנימין את המטבח
 והיה הארון עומד על פני כשדה מתכה שיבואו בעגלות שהם יותר מאחורות בדרכים
 וכדי ציון וקץ. לכן זהו היצרך שיבאו ראשונה בני נדרום ובני מררי שכל ישראל
 באופן שהיו במקום ההוא והיו יקמו עם אלה המטבח באופן שכל ישראל
 הקהלים עם הארון וכלי הקדש ימלאו שכרם וקחם במטבח ובבנינים שמה יבינו
 הארון ושאר כלי הקדש והמזבחות אים על מקומו. וזהו היו כל הדברים כסדר
 ראוי והנכון והזהיר בזה השאלה סי"ב. והנה חזר הכתוב להזכיר כאן שמות נשיאי
 הדגלים שכבר נזכרו למעלה להודיע שם כללם בדרך היו הולכים הנשיאים בראשי
 העם כדי שהעם יעשה מלחמה והיו שוכנים כמלך גדודו כדי שלא ילכו עדת ה'
 כאן אשר אין להם רועה וכמו שכתב הרמב"ן. עוד פסר הכתוב דבר שהיה
 במטעם הראשון שאמר משה אל חובב בן רעואל המדיני והוא יתרו חותן משה
 שנעזר שאלהם עולם אהבו נקרא חובב שנאמר מבני חובב חותן משה והיו לו
 שני שמות ואביו נקרא רעואל כמו שאמר ונחבא אל רעואל אביו כי בוקר יקרא
 אז כמו אלהי אביו אברהם ואלהי אביו יצחק ונקרא מדיני שהיה כהן מדין. ומה
 שאמר לו הוא נוסעים אנחנו אל המקום אשר אמר ה' אותך הנה לך ר'ל' אע"פ
 שנחשבונו עם צביו לא תחשוב שכן נעשה בכל מטעם ומטעם כי במלחמות נבוא עשיו
 זה אבל עתה נמנה נחשבה את הדרך והיו נוסעים אנחנו אל הארץ אשר נשבע
 ה' לאבותינו ולנו ב"כ שיתן אותה לנו ואמר זה לפי שכן היה הרצון האלהים להורישם
 הארץ בשנה השנייה לאתחם ממזרים אם לא שגמר השם מהמרגלים להסתחר במדבר
 עד תומם כמו שנאמר בסדר שלח ק"ו. והיה תכלית דבריו להזהיר חובב והסבנו
 לך כי ה' דבר טוב עם ישראל ר'ל' שיתן לו תכלה בארץ הנשבעת בשישום והסבנו
 להסבנו שלא ילך עמכם בעצור החיפלות ההוא כי היה לו בארצו תכלה בלא מזרם
 ולא יצטרך לנחלתם וזה שאמר לא אלק כי אם אל חרני ואל מולדתי אלק ר'ל' יותר
 ראוי לי ללכת לחרני אשר יש לי עם רב מללכת עמכם. ואין שם שיתרו נהגב
 עמם כל הימים אשר עמדו במדבר כי לפי שהיה קרוב מהם למדין ארצו. ואולי
 מהם היה שולח אנשיו אל ביתו ומסדר מה שיעשו שמה כי קרוב הוא. בלא
 הראה בנפשות משה רועה את לאן יתרו היה רועה האין במדבר כיני ומפי זה
 לא אבא יתרו ללכת ארצה כענין כדי שלא להסתרח מאד מלחצו וגם לא כינו הארץ
 כי אם אל חרני ולא מולדתי אלק. וממה שבינו אל לא תעזבו אותנו ורשע לימר
 לו בזה טענות. הלא הוא כי אם היה יתרו ריזה לארצו מיד אחרי שנה שמה
 וראה את משה היה לו בזה טענה ראוי. אבל אחרי שיבא בסיני שנה אחת
 וראה מהן הורה וישיבת משה בחר ימים רבי' מבלי מאכל ומשחה וקין פני משה
 שהוא מעשה ה' כי נורא הוא ותורמות במשכן והקדמו עם פ' אלה המקדש והנחת
 הנשיאים וכדי הדגלים אף יהיה אפשר שאחרי ראותו את כל זה יעזבו אותם ועל
 ז' אמר אל נא תחזקו אותנו ומלת נא מלשון עזרה כלומר אחרי ראותך עתה את
 כל זה אל נא תחזקו ארצנו. ופ' ששה טענה שנית והוא אמרו כי על פי ידעת
 חנונינו חזקנו רוצה לומר הנה כדי לדעת ולהשיג אמתה כל בדברים האלהיים
 האלה ידעת חנונינו מדבר ומתענגנו כי ימים רבים בארץ הבשומה כזאת וזין
 שכל כך סבלו מבשרת עד כה כדי להקרב אל האלהים ולהשיג אמונתו וזהו
 ראוי שחזקנו כי בזהו חזקנו עמנו הדבק אל האלהים ולאמתת חנונינו ולחורו ואל
 רצית לשב אל ארץ ומולדתך בשבור שהיית עם נכבד מאד כהן מדין. הנה גם
 ציון בני ישראל תקנה כבוד גדל מאד והיית לנו לעינים שהיו עיני כל ישראל
 עליך ואלך חרני. כי היה יתרו יושב וחכם ויועץ דברים במדברות הכס ובכבוד
 הארצות. ואם רצית לשוב אל ארץ צעור הנחלות שיש לך שם היה כהן חקיה
 גם כן נכסים ונחלות. והיה השבן הארץ אשר ייב' ה' לנו ובסבנו לך חשש משה
 שאל כהן יתרו מדבריו שיתנו לו מן הכל אשר יסללו בדרך ע"כ כדי לכדור חזר
 לימר והיה כפי הכוונה אשר ייב' ה' לנו ויבטנו לך רוצה לימר שיהיה כאחד
 מחבובי הנשיאים בירושם הארץ שהוא יותר טוב מכל מה שנאמר לו במדין ארצו.
 וגרסה שיתרו טוב בעיני' שהיה לו בארצו ונתיייר ובז הל האלהים ולכן נהנה
 שמו ונקרא חובב בדרך כל מהייר וכמו שאמר ולעצדו יקרא שם אחר. ולכן
 מל' בניו שהיו יושבים בארץ ישראל כמו שכתוב בספר בופטים (א' פ"ו)
 ובני קני חותן משה עלו מעיר החמרים מדבר יהודה. ולאמר והבר בקי נכבד
 מקץ מבני חובב חותן משה והוא המורה כי היו בניו נלוים לישראל. גם בספר
 ירמיה נאמר סוף אל בית הכרבים והסקית יואים יין שמורה שבעצבים ישראל
 היו. ומבואר שהם מבני יתרו נתיייר ונמסר ומתפחות ספרים ישי' יב' ירמיה
 שמתים ס' הנה כמה בקיום האלהים בית רב. ולכן אשכח שיתרו נתיייר וקרא
 המורה בספור ענינו. והנה ברלב"ג שאמר כי אם אל חרני ולא מולדתי אלק
 היה למשיך לב בניו ומתפחתו לעבודת הכס. ויותר נכון הוא שיתרו לא קיל טענות
 משה וילך לו אל ארצו כי בחבובתו הראשונה גלה את כל חפצו. אמנם אחרי ובניו
 וירשו להיות בני משה ואהרן קרובים בלא להחישב בחובם. ומפני שיתרולא רצה
 ללכת עמם שהיה חכם ויועץ בדרכי שהדבר לכן כדי לחזר לסמנוה היה ארון ה'
 נוסע לפניו ד' שלשת ימים כמו שאמר. וביותר נמה שפרש"ה שאלה ה"י;
 (ב) ייסעו מהר ה' דרך שלשת ימים עד ויהי כעם כמההגונים ראוי לזכר כאן
 סוחר הספק ה"י שהוא עזים מאל. ואומר שפרש"ה ייסעו מהר
 ה' דרך שלשת ימים שלשת ימים כלכו ביום א' שהיה הקהל חפץ להכניסם
 לארץ מיד. וארון בריה ה' נוסע לפניו דרך שלשת ימים זה הארון היואל עמם

לפניהם חמיד ומקדים דרך שלש ימים לתוך להם חתים. ואין לומר שאלו פירות התורה דבר מהארון שהיו בו מצרי הלוואות ונספר יושע דבר מהארון שהיו בו הלוואות השלמות לפי שיתחייב שבערו בירדן לפנים שני ארונות וזה לא נזכר בכתוב גם לא היה ראוי שיהיו הרב בו הסבה להעדר עמוד הענן כי גם היות שנעלה הענן היה נשאר להם הארון הבולד לפנים חמיד לחור להם מנוחה וכוונת אורח להם את הדרך ילכו בה למען יסמכו אל ארון שני מאותה סבה. אבל הענין מבואר מעצמו שרש"י כאן בפירוש התורה נמשך לדעת רבי יודנה בן אלעאי ופירשונו לספר יוסעט ימן לחתו הקוביא כאן נסה לדעת רבנן. והם' אם היו בישראל שני ארונות ואחד מהם היה יוצא ובא חמיד לפנים במלחמות אף א"כ כאשר נגפו לפני פלשת' אמרו נקחה לנו משילה את ארון ה' ויהיה בקרבנו וישיענו מכף אויבנו כי זה מורה שלא היה בפניהם במלחמה ארון כלל ואין לומר שרצו ג"כ להביא הארון השני להיות שניהם בתוכם ליתרון קדושה כי הנה לא נזכר זה בכתוב ולא לקחו פלשתים כי אם ארון אחד ולא הבינו כי אם אחד. וגם אן לא נזכר ששלחו בעד הארון שהיו בו לוחות שלמות וסביבו למשכן את הארון שיא עמדם משברי הלוואות כי לא נזכר בכתוב דבר מה ולא היתה קדושה בחד מהם על האחד ולמה יצקו הכלי נהוג ויעשו הנהיג בזה שניהם שנים בקדושה. והם' כי הנה בנגין בבת שעשה שלום לא נזכר שהביאו לקדם הקדשים אלא ארון אחד והוא אשר נבנה בנדה פלשתים ואשר שלחו בנדה הדש ואשר בא אל קרית יערים וביא דוד המלך אל ג'ון והוא אשר הביא שלמה אל קדש הקדשים ונגזרה נה בן לא זכרו ור"ל שנגזר כי אם ארון אחד וכל זה ממה שזכרנו שדעת רבנן בזה הוא הדעת האמתית והבדור: וכדי שלא יסארו הפך בדבר הזה אזכור פה בפענוט שחולל לעשות סבת המנגלת ואשכנה עליהם. הא' היה מה שהעיר רש"י בפסוק ועשית לך ארון עץ כבדור עקב (דברים י"א) שהוא היה בזה ששם קודם שנעשה הארון של בנאל לפי שלא היה לו מקום לשכן בו הלוחות ואלו לא נזכר שם דבר אחד ממלכת המשכן כי אם זה שהיה יתר על מה שזכר במקומו. וכבר הבינו על זה הרמזין שמה שזכרנו משה מן הדבר הנהיג הלוואות באלו מיעד עד שעשה בנאל את הארון כי אלו לא נזכר הלוואות הראשונות אין ספק שבהם מועד היו מונחות עד עשית הארון וכן מצרי הלוואות של כרחיטם היו כי לא התוודע עמו מרע"ה לר. ומה שאמר (שם) ועשית לך ארון עץ אינו נאמר אלא על הארון שעשה בנאל ולא זכר שם במשנה תורה דבר אחד ממלכת המשכן לפי שהוא היה העקר והאחריו היו המשכים אשר הוצרכו כלם. וגם שזכר שהיה ארון אחד שעשה משה לזכור ששם אין ספק שאמר ששם בנאל את ארון העדות נגזר הארון שהוא שעשה משה בדיו חשמישי הקדושה ולא יתחייב מזה אם כן שהיו בישראל שני ארונות. והבנית היה הסענה שהביא רבי יהודה ב"ר אלעאי לאמת דעירו מהכתוב שאמר וארון ברית ה' ומהם לא מצא מקרב המחנה. ותיא' אני מאד אף עשי מהפסיק היה ראיה פ' ביה"ש שני ארונות כי הנה לא נזכר בכתוב שאל יום הכנס ארון אחד וארון אחד לא נזכר מקרב המחנה לשימך עמנו היות בישראל שני ארונות. אבל אמר הכתוב שישאל אחרי שנגר עליהם הנזרה בעון המרגלים אמרו להם בני ועלינו. ומזה אמר להם לא תעלו ולא תלמי' לתם זה אדם עובדים את ה' והוא לא הולח וזה לא שמעו לדבריו וישלו בלי רשות נכזו ולכן לא עלה עמם וזה היה ארון ה' ג"כ כי לא מצי מקרב המחנה לכתב עמם לפי שהיה נזיר לפניו וה' אלא ילחיו ויכוננו ופרג ויהיו ככלל וכן היה שבהם אותם הכניעו. ולמדנו א"כ מהפסוק הזה שלא עלה אז עמם לא משה ולא ארון ה'. אבל לא יתחייב מזה שהיה שם ארון אחד כמו שלא יתחייב שהיה שם משה אחד שהלך ומשה אחד שלא הלך והוא מבואר בעצמו. והבליטית ממה שאמר שאל לא היה בניהם אלא ארון האלילים והוא הקרא שאמרו במסכת סקלים (דף ס') שמיים לר"י ב"ר אלעאי ולא מצינו מענה עליה דעת רבנן. ואני משיב שהארון שנגר בפסוק אינו הארון שהיו בו הלוואות לא שלמות ולא הצברי לוחות. והמורה על זה שלא נקרא שם ארון ברית ה' לפי שלא היו בו לוחות הברית. אבל הארון שהוא היה ארון וארגו אחד שעשו הליך בו את האפוד כליו האמר הארדור אחרי הנדור האפודנו וכמו שזכרנו ולפי אלעאי לו בעת הליך כליו האמר הארדור אחרי הנדור האפודנו וכמו שזכרנו ולפי אלעאי ספקן יעמוד וסאל לו במשפט האורים לפי ה' על פיו יוצא ועל פיו יביאו וזכר והמוכות באמת ובחמים שיהיה הארון אשר זכר שאלו מה שנאמר שם (שמואל א' ב' י"ג) ואחיה בן אחישיב אחי אי כבוד בן פתחם בן עלי כסן ה' בישראל נשא אפוד ועל זה אמר ויאמר שאל לאחיה הניסה ארון האלילים ויהי עד דבר שאלו אל הכסן וההמון אשר במחנה פלשתים וילך הלוך ורב ויאמר שאלו אל הכסן אפוק ידך. הסך רואה בעיניך שלא גמא אזה ארון ברית ה' כי אם ארון האפוד שהיו בו האורים והחומים ואותו היה מנקם שאלו לשאול אם ירדוף אחרי הפלשתים ההם ומאשר ראה אותם בורחם אמר לכסן אפוק ידך שלא היה צורך לשאול עליו ורדף אחריהם מיד וכן פירשו המפרשים אמר רש"י שם הארון אורים וחומים וזהו בזה א"כ כמלאך טובח אמר ואין לא ירשדו כי כי הנה לא היה לשאול אז צורך אל ארון ברית ה' ולא יאמר שאלו לכן הניסה ארון האלילים. אבל אם היה לו צורך היה שאלו והכנס נגשים לפניו אבל אמר זה באמת על הארון שהיו בחזקו האורים והחומים ולכן קראו ארון האלילים ולא ארון ברית ה'. ומפני זה עם היות שהנמרה הביאה זה הפסוק כיוון לרבי יהודה ב"ר אלעאי הנה לא נהג דעתו של רש"י עליו ולא פירשו על פי דרכם. וכדי' היה הפסוק האחר שהביאו גם כן במסכת סקלים שמיים לרבי יהודה ב"ר אלעאי ממה' אורים אל דוד הארון ויהודה וישראל יושבים בטובת ואדוני יוצא ונו' שמורה שהארון יוצא עמם במלחמות מלכד הארון שהיה יושב בציון ונמורה אמר (שם) שישנו רבנן על זה שהיה בקריו לפי שעדין לא נבנה בית הבחירה רצו לומר אחר א"כ אורים על הארון שהיה עמם במלחמה אלא על הארון שהיה בציון שהיה יושב באלו בתוך הירושות מפני שלא נבנה עדין

בית המקדש ולהיותו שם בקריו לא היה רוצה אורח ללכת בציוו וזו באמת חשיבה כפלה היה כי לא היה זה הארון הברית דבר מקריי ר"ל לשבת בקריו שבעבורו לא יבא אורח אל ביתו כי חמיד היה באלו ולפי זה לא יבא אורח אל ביתו כל ימיו. ועוד כי הארון שיושב בציון באלו היה לא בנסות וציון היה יושב ולא במלחמה עם יואב ואין אמר עליו הארון וישראל וישראל יושבים בנסות ואדוני יוצא. אבל הסענה האמתית בזה היא על הדרך אשר אמרתי רוצה לומר שלא דבר אורח החתי מארון ברית ה' אלא מהארון שהיה בו האפוד עם האורים והחומים שאותו היו מוליכים חמיד עמם במלחמות וכן עמו לשאול את דבר ה' כפי צורך השעשע ולכן אמר אורים הארון וישראל וישראל יושבים בנסות ולא אמר ארון ה' שהוא השם המיוחד לארון העדות שבו היו לוחות הברית כי הוא לא היה מן המקומו אלא בציון אלפי כמו שהיה בנסעם ממדבר סיני כמו שאנאר ובעברת בירדן ובענין ירידתו שכלם הוציאו ארון הברית ממקומו אבל ע"י הדבור אלפי ומלוא מיוחדת ולכן שהוציאו ישראל משילה בימי עלי שלא נמצאו האלילים שאלו בזה עון פלילי ונעשה עליו ונשנה הארון המקודש הוא הוציאו אותו פלשתים ואלו יושב בקרית יערים ימים רבים ומשם הוליכו דוד לבית עובד אד' ה' הבית והא"כ הוליכו משם לציון. והענין הזה והוא היותר חזק שכלם היה ממה שאמר הכתוב שאלו מועד היה נוסע בחיך הדגלים דני יודנה ודני ראונו מלפניו ודני אפודים ודני דן מאדיו וארון ברית ה' נוסע לפנים דרך שלש ימים וכן א"כ פאמרם סותרים והוא שאלו כ"ד שהיו רחוקים בפניהם. ואין דרך לישב זה אלא שביממה שהיו שם שני ארונות אחד הולך באלו מועד בין הדגלים והאחד היה נוסע לפנים בדברי רש"י. ונראה שולחן הרמזין בפענה שאלו ב"כ בפירושם לא כהן דבר בפירוש הפסוק הזה ולא התעורר על כפירה ההיא ואני משיב ע"י שמהם הכהן שאלו מועד היה נוסע בין הדגלים באלו מלחמות הוא היה דבר נהוג מהמיד בכל מסעיהם כמ"ס נסיון פסוקים מסעות הדגלים. אלא מסעיהם בני ישראל לנאחשם ויכנסו. אמנם במשפט הראשון שנשעו מדר סיני יאמר הארון לפנים לחור להם מנוחה וכל שאר כלי אהל מועד נסעו באמצע הדגלים כמו שפירש. והיה זה לפי שרצה הקב"ה לזכות את ישראל שארון בריתו יוצא לפנים באותו מסע ראשון בעבור שזכרו מדר ה' באלו יאמר מלכם לפנים וה' בראשם. וכן עשה להם בראש האחרון בהכנסם לארץ שבעברם את בירדן לזכר שאלו הארון האלילים לפנים נאדם המליה את חצרו באלו מן העיר וציון אלפי כדי לנדרו. וכבר הזכרנו רש"י לסיפור על כן כמו שאמרתי שכתב שבעברת בירדן שנתנו מסע מן שאלו המסעות. והזכרנו שבענין הפסוקים כי הם יורק יאמרו לך בזה האמת בלי ספק. בלירו ויהי בזה הענין בחדש השני שבעשרים בחדש נעלה הפסוק מכל משכן העדות ויכנסו בני ישראל למסעיהם במדבר סיני והיו כסדר המסע הכולל. ואר זה אמר ויכנסו בראשונה על פי ה' ביד משה והוא כסדר מסע הארון בדבור אלפי ובמלוא הסע נסע ראשון קודם הדגלים לפנים ועליו אמר אחר כך ויסעו מחר ה' דרך שלש ימים וארון ברית ה' נוסע לפנים דרך שלש ימים. כי הנה אמר ויסעו מחר ה' ולא אמר ממדבר סיני כמו שאמרנו למעלה. לזכור למה נשחט מסע זה שהיה נוסע ארון ברית ה' לפנים כי הנה נעשה זה לפי שהיו נסעים מדר ה' מקום אשר דבר המלך והדנו מניע. ואין ראוי לפרש דרך שלש ימים שהיה בירדן מקדים כן בכל מסעותיו אלא שאלו ימים הראשונים שזכרנו מחר ה' עד כיום מדברת ארון נסע הארון לפנים ולא בבאר המסעות שהיו נוסע עם אהל מועד בחיך הדגלים וכן פירשו הראשונים. ואשר יכריח דעתו הוא אחר ויסעו מחר ה' דרך שלש ימים שמיאמר הוא שאלו ה' ימים הם ה' שאלו הארון ברית ה' נוסע לפנים דרך שלש ימים באלו אמר וארון ברית ה' נוסע לפנים דרך ארבעה ימים שאלו במסע הראשון ויורה זה עוד אמר ופני ה' עליהם יוצאם בנסעם מן המדבר. כי לא בא הכהן בזה לנדרו שהיו נגזר כבוד בוכנים על המחנה כי למה יזכור זה אלא כסדר הפסוק אלא לזכורם שאלו נוסע ארון האלילים מחר ה' כדון לא נסעו הדגלים כי ענין היה ענין ה' עליהם רוצה לומר על ישראל נסעם ירמחו זה על הקדשים המוליכים את הארון מן המחנה מלפני למד כי עדין היה ספק בלתי נעלה מעל האהל בנסיע הארון מן המחנה לפי שהוא היה נוסע לפנים באותם שלש הימים אמנם שאר כלי אהל מועד וכלים המקודשים היו נסעים בני קת שיהיה באמצע הדגלים כמו שזכר. ולכן לא אמר הכתוב ואלו מועד נוסע לפנים אלא וארון ברית ה' נוסע לפנים כי הארון היה הולך לפנים בלנד לא בשלחן והמזכור והמזכור ויבאר כלי אהל מועד ויל יקשה בעיניך שהיה ארון הברית במקום אחד ואהל מועד וגליו במקום אחר כי הסך דוד המלך עליו השלום הולך את ארון העדות לציון עם היות אהל מועד כלו בנגעו והיו ישראל הולכים בנגעו לזכות ויחזקם ויגדורם ה' אפי"ס שלא היה שם הארון כי היה יושב בציון הראה זה מדברי יעמים אחר שנה דוד מנחה ציון הארונה היבוסית אמר שם בעת ההיא כראות דוד שטעמו ה' ציון ארונה היבוסית יונחם שם ומשכן ה' אשר עשה במדבר ומנחה העולה בעת ההיא בזה בנגעו ולא יכול דוד ללכת לדרוש אלפים כי נבעת מפני המלאך ונו'. וזה מורה שגם אחרי היות ברית ה' בציון היה האהל והמשכן כלו בנגעו ושם היו נוכחים וכן אמרו בסדר עולם שכל הימים שהיה הארון בקרית יערים היו מקריבים בגוב וכן היה הענין בארון הברית במסע הראשון הזה. והנה ישראל הלכו שלש הימים ההם מצלי הפסוק עד מדבר פארן ולא נח הארון עד שהיקם המשכן והנתיבותו שמה. הנה החבאר מכל זה שלא היו לישראל במדבר אלא ארון אחד שבו היו הלוואות ושכרי הלוואות ושאלו היה יוצא מאהל מועד אלא ברכות נכזו ובמלואות ושאל היה יוצא עמם במלחמות ושבעם הראשון נסעו מדר ה' שהיה דרך שלש ימים עד בואם למדבר פארן לזכר חבכר שאלו הארון עמם לחור להם מנוחה באלו היה הארון שר זנא ה' הסולך לפנים לחור להם חתים עמם במקום הראוי ובעבור שהיה זה בלנד במסע הראשון הוא לכן אמר

אמר משה קומה ה' לא שכל המסעות היה מחלל בן אלה שבעם ההוא מאחור
 משה ראשון החפלה בן . ולכן אמר ויהי בנסוע הארון ולא אמר ויהי דנסוע אהל
 מועד שהיה כוננו בנסיעת הארון הלא היה לפנים יכרות האויבים משנאי ה' שהם
 אויבי ישראל ולא יוכלו להרע להם בדרך כמו שהשג עמלק כשיצאו ממזרים . ואמר
 קמה ה' ע"ד עתה אקום עתה אנשאל כי הנקמה באויבים תכונה בקמה במ"ש
 ומה אעשה כי יקום אל ואלו על זה אמר המשורר קומה ה' למנוחה אחת וארון
 עזר . ובנחה יאמר ר"ל שנתנו הארון מאחור מסע הראשון לסוף שלשת ימים בדרך
 משה לומר שונה ה' רבנות אלפי ישראל כלומר שיהן השם יתברך מנוח והשקט
 בשונה ונחת אל הרבנות והאלפים שבישראל והלכנו פירש בו שיסוב ויעשה בקדוש
 בדרך היה רבנות האלפים שבישראל כי רבנות הם עשרת אלפים ובאלו אמר שיהיה
 השם עליהם כהם עשרה פעמים . והנה נעשו כלן שני נגונים הפונים אחת בתחלת
 ואחת בסופה ורבו הדעות בדברי חז"ל ובדברי המפרשים על מה יורה הסימן הזה .
 ונראה לי שצבור שלמעלה ספר ממסע הדגלים ואהל מועד וספר מנסיעת הארון
 לספרם נכתבו הבימנים הסם לרמוז מנסיעת הארון אף על פי שנקתבה אחר משה
 הדגלים ואהל מועד לא היה בן בפעל ומציאות כי היה קדמה אליהם והיתה לפנייהם
 לפי ששני פעמים נסע הארון לפני העם אחת בתחלת המסעות והכנסם במדבר
 כנגדו והשנית בסוף המסעות בהעברת הירדן להכניסם לארץ לכן היו הסמנים נז"ל
 מלשון נסיעה אחת בתחלת רומות למעט הראשון הוא והאחרת בסוף המסעות
 בהכנסם לארץ כי לנתיים היה ארון בריח ה' נוסע לפנייהם והוא נוסע ספירשתי
 בזה השאלה ה"ד והט"ו :

וַיֹּאמֶר (6) יְיָהִי העם כמתאוננים רע באזני ה' עד וחדבר מרים ואחרן במשה ויש
 לשאול במספור הספוקים האלה באלות : השאלה ה"א באמרו ויהי
 העם כמתאוננים רע ולא פ"י מה היה ההטא הזה ולמה אמר כמתאוננים בנ"ף
 בדמיון ולא אמר מתאוננים רע ולמה היה טכסם אש ה' בקרב המהנה האם היו
 החוטאים בקרב ההוא ולא במקום אחר : השאלה ה"ב באמרו והאפססוף אשר
 בקרבנו החלנו תחלה וישבו ויכנו גם בני ישראל ומה היתה זאת החלה ולמה
 אמר וישבו ויכנו שמורה שבה בכו וחזרו ויכנו פסח אחרת ואם האפססוף הסיחו
 את בני ישראל למה נעשו בני ישראל בלנד : השאלה ה"ג באמרו מי יאכלנו בשר
 זכרנו את הדנה כי אם הם התאוו בשר הנה הדנה לא היתה חמורותו אמנם המהאויים
 בשר אמרו בסדר בשלח מי יתן מוחמו ביד ה' נשכחתי על סיר כבשר אבל אלו
 לא דבר כהונן כי התחילו בשלח הכבד ונשתקו מיד להנה ולדברים אחרים שאינם
 לא דנה ולא בשר : השאלה ה"ד באמרו והמן בידע נד הוא כי מה ראה עתה
 לזכור שלחיות הין וכבר פירש אותם בסדר בשלח נס שאלה לא אמרו שהיה הין
 דבר רע אלא שגם היותו מאכל טוב לא היה להם דבר וילתו ומס היה השלמות
 שבהם ונדרת הין על המחנה לילה : השאלה ה"ה באמרו וישמע משה את
 כהם בונה למחפחותיו כי מה פ"י בו רש"י אינו מספיק שיהיו בזויים על העריות
 שנאסרו וזה לא יחזן כי המצאות אוכל לנפשו כי ירעב לא יכנה על החרון המסגל
 כי הם האיות מתחלפות והם לא הסיב על זה : השאלה ה"ו באמרו ויחר אף
 ה' מאד ובניניו משה רע כי אם היה העין כל כך חמור שהיה עליו אף השם מאד
 בידוע שיכיה בעיני משה רע ומה בא לאשמעין : השאלה ה"ז באמרו למה
 הרעות לעבדך ולמה לא מצאתי הן בעיניך כי הם שני המאמרים בלתי נקשרים שאם
 הרע עמו בידוע שלא מצא הן בעיניו כ"ס שפ"י אמר לשון אש משא כל העם הוא
 עלי וזה בלי שפק פירוש למה הרעות לעבדך אבל למה לא מצאתי הן בעיניך לא
 הסיב כהכח כלל ולא ציאר מה ענינו :

השאלה ה"ח למה החיל משה ענינו אלהים ביולדת ולא לאש המוליד כי האב הוא
 במצעת יוחר ליון את בניו והכחוב אומר כרחם אב על בנים כי
 האב נוחן באורם והאשם החומר וזוהן הלידה יאבה הדבר יוחר מהניחן החומר :
 השאלה ה"ט למה החיל עוד כאשר יאש האומן את היונק כי ביותם שהחיל ענינו
 באשם הילולת למה חיר והחיל ענינו באשם נס כי אומן לא יאש את
 היונק אלא האומנת תשארו בחוקה ומי ייחס היונק אל האומן ומה ענין ואל
 ארצה ברעתי כאלו לא היה חושש אל הרע כבא אלה שלא יראה אומן :
 השאלה ה"י מהתקן שתקן לו ית' את תלונתו באכיות שבעים אים להגיד את
 שם עמו שהנה משה היה מספיק להגידם אתם הניקש שיהיו ש"פ
 אים נביאים ויהי ד' ששמה יקחם מתוך העם וישל עליהם זמרי לזכור כל שכן שאם
 היה זה לענין המשפט כדן הושמו עליהם בחורב שיפסידו שרי אלפים ושרי עשרות
 ואם היה לענין החלונות מה יועילו השבעים אים כי הם נשא האורך אל משה
 יצאו לנשק : השאלה ה"יא מה הכבדה שיבואו אל אהל מועד ויתלצו שם עמו
 כי אם היה זה כדי שידעו שם כלם חלמרי משה הנה הנבואה אשר בניהם אליהם
 חודיעים שכן הוא ואם כדי שיסמימו כלם ולא יחטאו בדבר הנה עב"ז לא יועיל
 כלום כי כלם חטאו במרגלים וכלם מתו במדבר : השאלה ה"יב למה נכתבו ישראל
 עתה באאלהם כבדו ולא נכתבו בפסע הראשונה כשיצאו ממזרים ושאלו בשר ואם
 היתה שאלים רעה בעיני ה' ויחר ראוי היה שימנע מהם שאלים משתנה להם
 ויורה שהיה באחרונה ולמה היו הדם ימים ויהי די ביום אחד או עד חמשה ימים
 אחרי שלא היתה הכוונה אלא לבלות תאומם : השאלה ה"יג באמרו יתברך
 ואתה אמרה בשר אמן להם הלאן ובקר וגו' ואיך לא האמין אדון הנביאים בדבר
 האלפים ויכולת בורא עולם הן הכה ליר ויוצנו מים וסוריד המן ושאלו פעם אחרת
 ואיך עשה יד ה' חקך . וכבר התעוררו חז"ל על זה ומגדולייהם אמרו שלחיות
 זה הדבר בשרת נחפז לו אבל ענין מי מריבה שהיה בגלוי לא כופר לו . ואין
 בקושי אולי איך כופר לו אלא איך יאש מפי קדוש השם כפירה כזאת בזה היכולת
 האלפי . וקאדם השינו כי לא שם הדבר בהעדר היכולת חיליה אלא מידעם שלא
 נכתבין בשום דבר כי היתה שאלתם בלתי מוגתל . ויקשה אליהם שאם היה היה

נבול לחאונתם גם כן לא היה נבול ליכולת האלפי הנב"ל . והרמב"ן כתב ששם
 משה שהשם לא יעשה גם לחלית רע רוצה לומר להמיהם ויכנה המוכיח שכל הדעות
 האלה בלתי ישרות . מה ששינו ית' ביד ה' חקך מורם שדברי משה היו מכוונים
 זה ולכן אמר ביד ה' חקך ביה"א החימה כי היה נקודה בש"א פתח כי הוא סי'
 על ה"א החימה : השאלה ה"יג באמרו הלאן ובקר ישחם להם ומלא להם כי
 הוא מאמר הין מההקם כי הם היום היום כזה ומלאו בעולם יותר משלם מאות אלפי
 אלפים רגלי ואוכלים לאן ובקר ומספיק להם . ובדברי הימים כתוב שהיו בישראל
 ומלחמות ירבעם ואבים אלף אלפים ומאתים אים ואין ספק שכלם היו אוכלים בשר
 ומלא להם וכל שכן מה שאמר אם את כל דג ים כי בידוע שאין זה מאמר נדק
 לנפשו : השאלה ה"יד באמרו ויחננו ויכנו ולא יספו ופי' אונקלום זה מאד שהוא
 לא פסוקו כי לא מצאנו בזה עוד נבואה אחרת שינבאו גם שאם היו נביאים איך
 העלו במרגלים שכלם מתו במדבר באותו עון . ואם נפרש ולא יספו כדברי רש"י
 (במדבר י"א כ"ז) תשאר השאלה למה אחרי שהוכנו לנבואה מנעה השם מהם וכוף
 יתברך אינו מונע טוב מנעלו ועוד כי מה היה הניקש לנבואתם אחרי שלא היתה
 כי אם ליום אחד וגם לא לא הוצרכו אליהם לענין הכשר כי הנה לא חזר בכתוב
 דבר שעשו או דברו בענין ההוא : השאלה ה"יד למה חלדו ומידד נשארם במחנה
 ואיך נבאו אחרי שהיה מאמר השם שיבואו אל המחנה ואם השם נתן את רוחו
 עליהם מה פסעם ומה חסאשם שאמר וישמע אדני משה כללם ואיך אמר משה ומי
 יתן את כל עם ה' נביאים כי זה ליתום בלתי מוכנים היה תפלת שוא שיהיו כל העם
 נביאים : השאלה ה"יד באמרו הכשר עונתו בין שיהיה פסח יכרת כי אחרי
 שהסכים דעז המקום ב"ה לתת להם בשר חדש ימים איך לא קיים מאמרו שבעדו
 בשישים שלא היה עדיין באנפומא מתו וכמ"ס לא ורו מתאונתם עוד אכלם בשישים
 ואיך ה' חרם בזה :

והנני מפרש הפרשה הזאת באופן יותרו כל השאלות האלה בלם :
וַיֹּאמֶר (6) יְיָהִי העם כמתאוננים רע ויאלה ה' אל משה אכפה לי שבעים אים . ספר
 הכתוב ששם היות שבעי ישראל עמדו בסיני שנים אחר קבלו שם חורם
 ומצוות למעדים ותוכחות אלהיות הן לא נפרדו מאמונתם הרעות והכונות שהיו
 להם במזרים כחוק המרגלים שפושעים ולא חסרו ג"כ מהמדות המנוונות והשפיה
 במאלל ובמשתה שהיה להם במזרים כי במקום שהחורם האלסית באה לסייירא
 באמונות האמתיות ובמדות המשובחות הנה הם לא קבלו מוסר ותמיד היו משוקש'
 בהפסד דעותיהם ובזוללות ובפיתיות מנסיעהם הרעים אשר קנו שמה . ומפני זה
 בנסעם מהר השם עם היות שהיה ארון הכרית נוסע לפנייהם וענין ה' עליהם שנה
 הם חיריו להכרונם אים בדעות ואם במדות וזה פסע קשור שני הספורים האלה ר"ל
 במתאוננים שאל להודיע רוע אמונותיהם ומתאחיסם שאל להודיע פחיתות וזוללות
 ופשיטתם במאללם והוא אמרו בראשון כי שם כמתאוננים רע באזני ה' ומתאחיתם
 אינו מנרת און כדברי הראב"ע ולא מלשון זכר כדברי הרמב"ן אבל אולי
 מלשון חילתה הוא מקבץ שם מקשים הוואנית וסענות דברים להוכיח שרע באזני
 ה' כלומר שהיה בלתי שומע בדברי בני אדם וזא ע"ד ויאלה לא יראה ים ולא יבין
 אלהי יעקב שם מליות שהיה בלתי יודע ולא משני עיניו העלים כשפל ופדעיו .
 ובהי זה עתה בסיים חמני שהיו שמרע"ס היה אומר קומה ה' ופינו אויבך ובנחה
 יאמר שונה ה' רבנות אלפי ישראל היו הם לוננים מדבריו ואומרים רע באזני ה'
 ואין לו אונים קשונות ליה . והבינה שלא היה שומע הדברים האלה . ולפי שהיו
 דבריהם על דרך הנהיג וסלעג לכן אמר הכתוב כמתאוננים בנ"ף כדמיון כי לא
 היו מכחישים פשנות השם ויכלחו בברסום אכלו היו מפורסם תואותיו וסענות לספון
 שאינו שומע הענינים השכלם ולחיות השאלם בלתי מפורסם לכן לא פירשם הכורה
 יותר ולא הוכיחם משה עלי . אבל אמר וישמע ה' כי עם היות שהם אמרו שרע
 באזניו ולא היה שומע הנה הדבר היה בהפך ששמע טענותיהם ודבריהם וחרם אשו
 כי הוא הנוסע און הלא ימנע ובדלותו כי תחת אכנתו אותם בפייה יכזבו לו
 ושהמה מתוך הפירו לא בפרסום ראה שזכרונם מתוך ענישו ולזה נערס גם אש ה'
 ואולי שהיה אש ממש שאל במחנה והיה שורף אותם ולפי שלא בא האש ההוא על
 יד בני אדם בראון או בכנהה אלא בדרך גם לכן הכירו שהיה אש ה' ואכל בקצה
 המחנה להודיע שהיה שלום ההפגם שלא נתפשט בכל האדמים בדרך האש הכונר
 וע"י האשם הפושעים הסם לא נקרא ה' ולא אמרו למה חסאשני כי דברנו
 בם וכן אלא זכרו אל מלכות אלהי האש והוא התפלל עליהם ואסם שב מחרון
 אנו וחשקע האש . כי למען ידעו כי היה האש ההוא בהשגחה נשקע בארץ למשם
 עם היות שבע האש לעלות למעלה וכדי שיאמר להם זה לזכר עולם קרא הכיר
 הנאמן שם המקום ההוא חצירה וציאר שלא נקרא השם ההוא לכנת האש אשר
 מצאחם אלא להיות אש ה' והנראה הוא שחצירה הוא בדרך כשנסעו ממדבר סיני
 לקברות החאום . ובדרך נסיעתם היה המשגה הוא . וכמו שאמר ובחצירה ובמסע
 ובקברות החאום מקציפים בייחא את ה' והנכון בעיני שאם ה' הכיכר בלתי קדמות
 הדות מעיות פחאום ולפי שלא היו בסנת עפוש ליחות כי אם בהשגחה השם
 בדרך העונש קרא אש ה' או שנקרא אש מפני שבו מתו נדב ואביסו כאלו אמר
 האש האלהי בממת כי באש ה' נשפט ואם אוכלה הוא . ואמר והאכל בקצה
 המחנה רוצה לומר שמתו בזה מקציני העם ומאליים . ודעת חז"ל הוא שם
 אצלי בני ישראל שצמעתה הר ביני הרסי בעינים ונחתינו כלים והעזיר מרע"ס
 עליהם והאריך הקדוש ברוך הוא אשו עד ששפרו בחצירה . ואין הענין שמתו שם
 באותו עון כי ככתוב אומר שהיו מתאוננים רע באזני ה' אלא שכאשר היה זה נעשו אות'
 הקצינים שבעם לפי שהם חטאו בכיני ועתה הוסיפו לחטא באמנם רע באזני ה' ולכן
 נחמלאם באשם ומתו . ואכן כפי פירש שהיו מתאוננים מתרעמים על העמל והשורח
 שהיה מניע אליהם בהליכתם במדבר ושבו מתאוננים . כלומר נעקשם מרע"ס
 באזני ה' כדי שימנע בקולם ויתקן ענינם וישמע ה' נעקשם אבל היה לרעה ואינו
 נכון

ונתתם השאלה הד'. וסנה ראה משה את העם נזכרים למשפחותם איש פתח אהליו ר"ל שאלה שלא היה במרד כזה איש אחד או שנים ממשפחה ונס לא היו הדברים מדברים באלה בזה כי כלם היו מחזירים למשפחותיהם לבנות ולעווק וע"ז נאמרה המתאבלת על מת ולא היתה בכניה כללו יבכו על מח' אלא כללו כל אחד הי' בוכה למשפחותיו כללו כל אנשי משפחותיו היו מחים לפניו וכוח ע"ד וספרו עליו משפחות וגו' וזכר שנס אהבה בכיה שהיו עושים למשפחותם לבית אבותם לא היו עושים לאהבה בזה כי אם איש לפתח אהליו שכל אנשי המשפחה שהיו שוכנים לעבר אחד היו יושבים איש לפתח אהליו וזכרים בפרסיהם כי לא נזכר ולא נכלמו מדברי כפירתם ומפחיתות זולותם. ומלבד מה שנראה הדבר הזה בעצמו מנוגה אל משע"ב ראה והשיג שחרה אף ה' ע"ז מאד כי כחשו השנחתו ויכלתו. ועדין היו בכפירתם הקידומת. ואמנם אמרו ובעיני משה רע ו"מ שחרט"ה לא הכיר הנסתר מזה אבל היום רע ומנוגה בעיניו היותם בוכים על אכילת הבשר בחנינוק וזולת השאלה למה שאין לו בו אורך ואינו נכון. אבל הנראה בזה הוא שחרט"ה באשר ראה בשע' העם ורוע דבריהם. וראה עם זה בזה נבואתו שחרה אף ה' מאד עליהם. היום נגד עיניו של משה גלוי וידוע שרעה אשר תבואה על זה כי נגלה לפניו שכלו השיגה הנמרץ שיענישם הש"י ועל זה אמר ובעיני מרע"ה שהיה גלוי וידוע לפניו של משה הטוב שצוה בעבור זה עליהם. ובנבואתו זה חשב ארון הנביאים לעשות תחנונים לשבך חמתו יחנך ושהוא נרחמו יעבור על חטאתם ויהי שקודם הנזרה והטוב שיעשה יח' על זה יאמרו משה עצמו מאד מישאל ואומר שאינו רוצה בסכנתם כדי שהקד"ה יחלם פני משה שיעבור על הפחיתות ולא יעזוב ויביא זה סיבה למחילתם ולא מר משה לומר לפניו יח' למה שרשעו לענדין וגו' וסודות בזה השאלה הם וזו ו"מ בזה הכונה בזה למה שרשעו לענדין לשלחני להוציאם ממזרים ובעבור שאמרתם שלא נא ביד חשלה מיד ויחר אף ה' בזה ואלו מלאכי ה' בעיניך לא בייחתי נשלח לעם הזה וינינו נכון כי הם שני דברים מתחלפים לא אחד אבל היות נכון בזה הוא שפיתם כוננו דבריו אלה לומר שהוא היום בין שני דברים מתנגדים. הא' היות כל משא' הסם עליו ובהם ירעמו עליו בעת צרכם להפיק רצונם. והב' שלא היה לו יכולת על זה כי אלו היה בידו יכולת למלאת שאלתם ובקשתם לא היה מאשר מהסנהגה ועל הראשונה אמר למה הרעות לענדין. ועל השנית אמר ולמה לא מלאכי ה' בעיניך שחננתם באופן שאוכל לסלקם צרכם ובקשתם וביאר שהיה כי על הראשונה אמר לשום את משא' כל העם הוא שיעניש ממני עליו וחזק בטעם בזה באמרו האנשי בריתי את כל העם הזה רוצה לומר למה הרעות לענדין לשום את משא' כל העם הזה עלי. האם אני כמו האם שתקבל סורח גדול בנים את אנכי ילידיהם וכייתי לעם הזה כמו האב המוליד הבנים שיטרח עליהם כרחם אב על בנים. ולמה א"כ שמת את משא' כל העם הזה עלי. וכנגד השנית מקור יכלתו להפיק רצונם אמר כי תאמר אלי שאכן בחיך כאשר ישא האומן את ביונק רוצה לומר ומדוע תאמר אלי שאכן את העם הזה בחקי רוצה לומר שאוליכשאל האדמה אשר נבעתה לאנחותי כי הנה את היתה שנועת מתחת הארץ נעשת לי ובעצמי היה ראוי שאסתר להוציאם לטוב מפני שהיא חננה נסתה לי אבל המתנה והסנועה לאנחותי היתה ולמה עמלתי אני עליה. והיות קשה שבוש הוא שיעניש ממני כמו האומן לא כמו האומנת כי האומנת כאשר חשלה את ביונק ויבכה הפייסוה בזה לו משד נחומים ומחלבה. אבל האומן שהוא בעל ואיש האומנת לא יוכל לפייס את החניוק כי אין לו שדים וחלב לכן החניוק בכה יבכה ולא יפייסוה וכן דמיתי לאומן בשנתה את משא' כל העם הזה עלי. ולא מלאכי ה' בעיניך להת לי כח למלאת שאלתם ובקשתם כי מאין לי בשר לתת לכל העם הזה כי הם בוכים עלי ואומרים לי מה לנו בשר ונאכלה. והם בזה בחניוק השאל כלב משד האומן ואין לו דבר לתת לו לפייסו. ומפני זה לא אוכל אנכי לבדי לשאת את כל העם הזה ר"ל ולא תחשיב שיפיק להם בשחת אליהם בפעם הראשונה בשר לשווע כי הנה האומן הוא בזה מונחל וכל יום ויום יורשו לחשף ויבשוק דברים אחרים וכ"ש עתה שמתו וקצוה ואליהם כת"ם ותאכל בקצה המחנה שהיו עוררים בתוכיהם והבטתה ועל זה אמר לא אוכל אנכי לבדי לשאת את כל העם הזה ר"ל להוציאם צדדיהם ולנחותם ולשאת אותם אל הארץ אשר זכר. כי כמד הוא ממני וזה הפך המנגן הפעמי שהיות הכנר ראו שיהיה נושא לא נשוא ואין אשא אני היות כמד ממני. ואם ככה את עושה לי ר"ל שאשאל ולא תתן להם תלואות טוב מוחי מחי' והרגני נא כרוב כי בזה אשאו כלל מלאכי ה' בעיניך לפי שבמותי אל אראה נרשתי וכוונתי כפי מה שפרשתי השאלה ה' והש' וכו'. ואפשר לפרש את ככה את עושה לי הרגני נא כרוב את ככה אתה עושה לי כאשר עשית לשאר אצילי בני ישראל שנשרפו שחרגני צדמם הנה כאשר הרגת אותם אחלה פניך שחרגני עתה קודם שאלה נרשתי באופן שלא תחניש לעיניהם ולא אוכל להנהיגם ולתת צרכם כפי שאלתם ו"מ אתה עושה לי שלא תמנה אחרים שיעורני בזה הנחת :

(עו) ויִאמְרָה ה' אל משה אספה לי שבעים איש עד וחדבר מרים ואהרן במשה. סנה יח' הבין כונת משה ורובי דבריו והשיבו ע"פ דרכו את לעיניו הרעומות והלונות לא רצה לבקש ממשה שיסבול ערה' ויכפר בעד הטאת' כמו שחשב משה שיעשה אבל מלא שאלתו ונחן לו חרבו' ומשייני' בכבד' ונחן א"כ שאלתו אבל לא נחן רצונו ולפי שהיה דעת מרע"ה ומחשבתו שמפני דבריו יכטרו ישראל מהטוב הודיעו יחנך שלא יהיה בן כי עם כל התחממותו לא ימלצו מהטוב הראוי אליהם וז"ל ואל העם תאמר ההקדשו למחר וגו' והנה באמרו אספה לו ע' איש מקמי ישראל בחר לו שבע' איש היו חכמים ונבונים כי אין זקן אלא שקנה חכמה ויודעו בנין הכנ' הסם וע"ז אמר אשר ידעת כי הם זקני העם ושוערי ר"ל שוהגים פעמים רבות להטעם בנרצו כבוד ואח' ולקחת אותם אל אהל מועד אל אהל של משה ללמד' בן כמו שפית לראשונים כשמניח השופטים

נכון. הנה הותרה במה שפירשתי בזה השאלה הראשונה אשר נזהר בספיר הראשון מרוע אמוניותיהם. ואחר ספר הפיתות צדקות רעות וסופסם במאל' באמרו ובאספסוף אשר בקרבו התאוו האדם רוצה לומר שבעד רב שנאספו לישאל וזהו בקרבו במחנה התאוו האדם כלומר האדם מבלי יורד ולא הכרח כלל. ושערב רב שהוא אע"פ שלא מבני ישראל הנה לא דברו שלא כהנ' אבל התאוו האדם ולא טערו כח לדבר ולעווק עליו פן ינער בזה משה. אבל הם העירו הענין ובני ישראל העירו בו וזהו וישבו ויבכו נס בני ישראל כי בא הכחוב הזה לספר בננוח ישראל שהאספסוף עם היות שהתאוו האדם לא בכו ולא אמרו דברי כפירה אמנם בני ישראל הרעו מהם כי הם שגנו ויבכו רוצה לומר שמלבד הכניה הראשונה אשר בכו כאשר בערה גם אש ה' על השריפה. עוד תהא מפני המשכס אחרי תאווה בערב רב לא לבד התאוו האדם אבל גם שבו לבכות בכיה שנית. ויביא לפי זה מלת נס בני ישראל מרבה בכיה על בכיה שבו וזכו שנית בהיותם בני ישראל. ולהגדיל פשעם אמרו מי יאכילנו בשר אחרי שאנחנו במדבר הזה ונכחשו בזה יכולת הש"י ולכן לא אמרו למשה תנה לנו בשר ונאכלה כי היה דעתם שלא יספיק להם היכולת האלהי ולכן היו בוכים כי האדם לא יבכה אלא מה שאי אפשר תקנהו. ואמנם זכרו את הדגה וגומר היתה השוה למה שאפשר שיאמר אליהם השומע את בכיהם כי יאמר להם ולמה תרעמו בלתי אוכל בשר האם הייתם אוכלים בשר במזרים אין כסף שלא אכלתם שמה בשר וזה כי הם היו שמה דלים ועניים והבשר במזרים ביקר גדול על כן היו אומרים הנה במזרים אם לא היינו אוכלים את הבשר הנה היינו אוכלים את הדגה כי רבה היא שמה ממני ביום. ולא היינו צריכין ממון לקנותה כי היינו לוקחים אותה בחנם בלא בכף ובלא מחיר וזהו לפי שנהר גילום יואל ומתעלה וכל אחד אחד מהמזריים היה חופר גומץ שהיה מחמל מיהאור וכשהנהר שב למקומו היו נשארים הדגים בחפירות וזוהי בדרך היו אוכלים אותם חנם. ויש אומרים שבהיותם בעבודת המלך ברבות הדגים היו לוקחים חנם. ומלבד הדגים שהיו אוכלים שמה. עוד היו אוכלים ירקות שהיו הרבה במזרים את הקשואים ואת האנפסים וגומר אבל ענה לא נאכל הבשר ולא הדגים וגם לא הירקות כי נפשו יבשה אין כל בלתי אל הכן עיניו לאחר מתי יבא. וזה נהנה פחיתותם מכמה דברים. הא' שהם בוכים לחם יוצר מהאספסוף והערב רב כי הם התאוו האדם לבד ולא אמרו דברים מנוגים אבל בני ישראל בכו וספרו שבנחתו ויכולת השם ודברו דברים אשר לא כן. הב' שהראו דבריהם פחיתות טעם ומדומותיהם ושהיו זוללים כל כך שבכיה להם המשונה שבמנוחת שהיה הן היו שואלים דגים וקשואים ואנפסים וזוללים ובזמם שם מהכלי שובדי אדמה ואנשים כעורים ומזוהמים וכבר כתב הרב המורה שובדי אדמה יצארו להם המאכל הפחות וינחורו על המאכל הטוב מאנשי המעלה. והג' מסכל הם ששם היות שבערה גם אש ה' הקדושות השורפות שפרשתי היו מבקשים לאכול פירות וירקות לומר שהמרס קרוב לעופם והם כנת מקדושתם לאש הקדושות כי הקשואים הם קרים בתכלית יקשים לגוף כחירות. והיו האנפסים חומר מוכן מאד לעופם. וכתבתי שהם הכרחיים ונאלו וזמנים שהם מחודדים וחמים. ומזיקים לגופם החמים וזמן הקץ ישרפו שרם וכל שכן במדבר הם וזמן הסוף הוא מתאדים הם שזיקם ויניחם בדרך התאוו הכללית מבלי השכל. ואפשר עוד לפרש שהיה שהרעותם שלהם שמה לא היו מתאווים במדבר דגים לפי שאין שם ים שאספו ממנו. אבל התאוו בשר כי כמו שבמקומות הסמוכים לים ימנע הבשר וירבו הדגים כן במקומות היבשה הרחוקים מן הים ירבה הבשר וימנעו הדגים וזהו אמרם זכרו את הדגה אשר נאכלי במזרים חנם ויהיו מבשלים הדגים עם הקשואים ועם האנפסים ועם החזיר והבגלים והסומים כדי להפיר רעת הדגים ושם לא היינו מתאווים בשר. אבל כאן שאין דגה וירקות נמצאים לפחיתות רחוקים מן הישוב במדבר שאינה ארץ משקה בציחם כבר בדבריהם כפי חום הזמן שהיה צדק אייר והבטחות הסרו להם שבפרסם ממדבר פני לכן היו מתאווים מי יאכילנו בשר. ומה שפירשתי ראשונה הוא היות נכון. והותרו בזה שתי השאלות הב' והג'. וזכנו להוכיח שהיתה האדם פחיתות ולא כפי השכל ספר הכחוב שחיי המן באמרו והמן כורע גד הוא כלומר ראה גם ראה כמה היתה הרעותה מנוגה בהיות להם מזון נכבד ומועיל שהוא המן ורשם זו ד' מעלות שהיו נמצאות בו הא' שהיה מאכל יפה לא מוכרע נמצא ונמאם ועל זה אמר והמן כורע גד שהוא מקשיי עגול בשלמה שבחממות. ומראהו נחמד כי היה עינו ומראהו קעין הכדור והמעלה הב' שהיה מאכל טוב בחנם ועל זה אמר בסו העם ולקחו ר"ל שלא היו מריבים אלו עם אלו על קנינו ולא היו עושים עליו הוצאות רבות אבל יאל העם כל אחד מהאלו ולקחו איש כפי אכלו והמעלה הג' הוא מאכל ערב ומשוקן וע"ז אמר והיה טעמו כטעם לשד השמן ר"ל אם היו מתאווים בשר שמן מתוק לתך הרי המן היה בין ואין סחירה בזה למה שנאמר במדבר בשלח ופעמו כפחיתות בדבש לפי ששם ספר הכחוב הטעם שהיה בזמן כמו שהוא צדקתו על הארץ שהוא כפחיתות בדבש. וכלן ספר הכחוב הטעם שהיה בו אחרי התקין והנשול וזוהי אמרו וסחנו ברחים או דכו במדוכה ובשלו בפרור ואחרי התקונים והנשולים ההם היה טעמו כטעם לשד השמן. והמעלה ד' שהיתה במן הוא אמרו וצדקת הטל על המחנה לילה ירד המן עליו ר"ל שהיה המאכל שהוא סוד ונקי מכל לכלוך וזוהי המן כי הנה כשהיה יורד הטל על השדה בלילה היה יורד המן עליו באופן שלא היה נוגע המן אל עפר הארץ אבל היה על הטל כשהיה רב וזהו שחר למה שאמרו בלתי אל המן עינינו באמרו שבהיותם ישיבים על מחנה היה יורד המן בלילה ובקומם ממחנה ימלאו הלהם מוכן. והם לא יקו אליו אבל הוא מקור אליהם הנה א"כ היה המן מן מן פחיתותו ובמראהו ובחנם מבלי הוצאה וערב וסוד. וזוהי התבאר גנותם שבהיות להם לחם אלהי בזה לשווע בקשו להם בבשר ודגה וסירקות הפחיתות אשר זכרו

שלא אמר העם הזה אלא העם אשר איננו בקרבנו כלומר ולוהויו עם רב מיסלג היה ראוי להוסיף כי רוח על רוחי להכניע וזהו אמרת שחלל מרחי לטוב עליהם. והנה קצר בזה מפני כבודו פן יחשב שהוא מקבל בנבואתם. ויטעון השני שאמר לו ית' הוא צענין נתינת הכשר ועליו אמר ואחרי אמר' בשר אהן להם כלאן ובקר ישחט להם ומאז להם ר"ל אע"פ שיש לך יכולת רב ללח להם כל מיני בשר האם אפשר שהם לטפוח תאוותם ימלא ויפסיק להם באמת תמיד ינקשו דבר מותר. וכן בדני הים מפני תאוותם הרעה לא יתפסקו בדבר מהדרגים כי נחת להם דג אחי' ישאלו דג אחר וכבר אמר הפסוק שהמותר אין לו גבול. והס' השיב למשה לענין הרוח הדי' ה' תקצר ויד ה' היא הנבואה וכלו אמר האם תקצר השפע הנבואי שלא אוכל להשפיע בהם על דרך מבלי שיגרע מחקר כלום. ולענין הבשר השיב ענה תראה היקר דברי אלהים ולא מ' לו מה שיהיה והוא שימלאו באכילת הבשר באופן שימלא להם ולא ישאלוהו עוד. ואפשר לפרש הדי' ה' תקצר על העונם כמו הדי' ה' הוי', ואמר שיבא עליהם יד ה' ועשו באופן שימלא להם הבשר ההוא. ובכל אחד מהדרגים האלו יותרו השאלות ה"ג וי"ד. והנה משה להרויח את לב העם בשרם תחלה בבשר ואח"כ אסף את הזקני' והיו עמו כמו שזכר לא שהכניסם כדי להם הנקרא אהל מועד אבל שהיו סמוכי' לאהל וז"ל ויעמד אותם סביבות האהל ר"ל במחנה ליום והנה אמר וירד ה' בענן וידבר אליו להגיד שיש סיוע שמשה נבדלו באהל היה שומע את הקול מבלי תמלעות עין הנה אז כדי שיחשלו לבבות הזקנים ההם ירד בענן האלהי וידבר אליו הסם כי אליו היה הדבור לא להם וכבר זכר הרב המורה שגירסתו אליו הירידה לסיוע בחקו וירידה הגלו' נבואתו ללבו אדם. ויותר נכון לומר שהירידה היא בערך הענן שהיה יורד מלמעלה על האהל. והוא שאמר וירד ה' בענן שבענין היתה הירידה ודבר עם משה ועיני הזקנים רואות הענן על ראש משה. ולא האלי מרוח ההנהגה אשר בו כי להיות משה דבק עם השם נתחזק כמו כ"כ עד שיופסדו הזקנים ההם באמלעותו בזה משער המעשי הנקרא רוח פנים גם בזה המתעורר להכניס ולמחות ביד טוביר עזירה ולעשות משפט ודקדק והוא הנקרא גבורה. ולפי שענין הזקנים האלה לא היתה נבואה גמורה אלא רוח הקדש מאשר היה מלגש את יוספי ישראל כמ"ס הרב המורה ולכן אמר ויבי כנה עליהם רוח ויהנבולו ר"ל ויהנבולו ברוח הקדש שהיה אותם כי הוא נקרא נבואה ע"ד ההעברה והכללות כמ"ס הרב במקור המוכר ולא יספיק מדרגה יותר מה נבואה כי אחר שניתן להם הכח הזה לא היה צורך שינבולו עוד. ואם תראה לפרש ולא יספיקו בתרגומי אמר מעתה שלא פסקו ולא סרו שהיוסם מלונבסם בזה שהוא מרוח הקדש אשר זכרתי וסותרם בזה השאלה ה"ט. ואשר הכתוב שגשגרו שני אנשי' ר"ל אנשי' המעל' לרוב עוונותיהם. ולכן פ' שמוחם כי האנשים המיוחדים אלה בשלמות ואם גרעם תמיד יספרו ששמוחם כדי שיהיו תמיד מזכרים. וכבר ארז"ל בספרי מה ענין האנשים האלה. והוא שגשגם כדי שלא להסיל קהלה בין השנים רשעים שיהיו ששה זקנים מכל שנה ושנה ויהיו עולים כלם לל"ב הסביונים ואלדד ומדד בדעתם שהיה האלו האלו יאספם לי שגשגם איש כדי שלא יתביישו שני' מהכבודים אותם שלא יקבל משה המה לענותותם נסארו במחנה ולא באו אל אהל מועד כשאר הזקנים. אבל הקב"ה שאלו מקפה שבר כל זריה וזכרים עם היות שני השלמים האלה לא באו אל אהל מועד זכו שיהיה להגיע אל השפע ההוא ותחתיה עליהם הרוח שגשגה על שאר הזקנים כמו שזכר ופ"ו נאמר ויהנבולו במחנה ר"ל סיוע אלהים להם גם אותם בהנבואות הנזכר שהוא בכיוותם במחנה לפי שהספיק גדל שלמותם להגיע לזה מבלי תמלעות משה וההנהגות אל אהל מועד לכן זכו במה שזכו באחרים שהלכו שמה והנה רך הנער ונראה שהיה הוא המשרת בעניני הכבוד ושלח כ"ד שהיה קורא את הזקנים לבא לפני משה ולחם וזכירו זה"ל הידיעה הנער וכבראם שגשגרו אלדד ומדד במחנה ולא באו אל משה אל אהל מועד ושהם היו שם מתבודדים ומכונים עומם לנבואה אמר למשה אלדד ומדד מתנבאים במחנה כי מתנבא הוא מבנין החפץ וזו"ל אמרו (רש"י) במדבר י"א כ"ו וירך הנער זה גרשום ננו של משה שאמר שהם היו מתנבאים רעם על משה. וישן יחושע בן מן משרת משה מבחוריו רוצה לומר שיבוסע להיות משרת משה מזמן בחרותו ונשוריו של יחושע שהיוסם בעלמו ואמר בלבו איך אפשר שאלו מתנבאים מבלי משה ואני שגשגתי את משה מבחורתי שהולך את חכמים יחכם לא התנבאתי ולא זכיתי לכן ואמר למשה אדוני משה כללם. ואפשר לפרש מלשון מניעה כמו ויכלא הנשם ויאמר שימנעם מן הנבואה כי חשב שפ' במלמח' משה היה מניע השפע אליהם. ולכן יהיה צידו למנוע הנבואה כמו להספיפה ואם נפרס כללם מלשון ביה הכלל יהיה ענינו אדוני משה כיון שאלו עשו עומם נביאים והם נביאי' השקר ומשחזגים ראוי לשים אותם בניה הכלל כאשר יעשו למשוגעים או לנביאי' השקר. ומשה השיבו המקנה אותה לי כלומר אם אותה מקנה לי לעצמי לא עלי תלונתך כי השם יביא לנבואה מי שירצה אבל אם מקנה אותה לי לכבודי בעבור שאלדד ומדד לא נבאו על ידי ובתמלעותי אין אני חושש לזה ומי יתן כל עם ה' נביאים ולא יהיה בתמלעותי אלא שיתן ה' את רוחו עליהם כי הכל מאתו. והר"ן כתב שיהיה חשב שאלה נבאנבאם בעומם היו חולקים על הכונה האלוית שזכר שיהיו עם משה והיה אפשר שימנע ממנו דוע כסודו ובגבול הנהגה ולכן בקש שיכלאם בניה כלל. ומשה השיבו המקנה אותה לי כי בסיוע שיתן ה' את רוחו עליהם א"ל שימנע חלוק דעות. ובכל אחד מהדרגים האלה הותרה השאלה. ובספר הכתוב שאחרי שעבר ההתבודדות הוה נאספו אל המחנה כלו' ששבו אל בחויהם והאליהם משה והזקנים בדעתם שהם יתן כשגשגלם ושאלו להסלערו בזה או שנאספו מפניהם ליום אל מחנה ישראל לומר לעם ההקדש למחר כאשר זכר יתנבך. וכן היה כי רוח נשם מאת ה' רוצה לומר שהיה הרוח ההוא בלתי פגעי בזמן ההוא עד שהכירו וידעו כי מאת ה' הוא. ורוח מזרחית היתה

השופטים הזקנים שעלו עמך אל הר. ואמר ולקחת' אותם מלשון ולוקח נשמות חכם וכבר כתב הרמב"ן שזכר ית' שיהיו ע' אית מפני שיש בעול' ע' אומות וע' לשונות וכנגד' שבעים שרים בשמים. ואמר ויחילו שם עמך אין הכוונה לשיטתו הקול האלהי מדבר אל משה כי הזקנים האלה לא הגיעו למעלות הנבואה באמת ואמנם אמרו ואכלתי מן הרוח אשר עליך ושמתי עליה' ר"ל שיושפע עליהם מהשם נח מנהיג ומעיר אותם אל השלמות ולהסין אופני ההנהגה עד שיפסיקו לישראל את העם ולפי"ם דגברים ולמשיך לבנם אל האמת ולזה יוסרו התרעומות מפל משה כי בראות כל העם שאלה המתנבאים היו מסכימים במלוות ובמעשים ההם אין ספק שישמחו אליהם כי היו אלו סע' אית מגדולי השכנים והמשפחות ישמעו אליהם כי יהיו קרובים או קרובי קרוביהם ומפני זה השפיע על אלו הזקנים זה הרוח והוא הרוח הקדש שזכר הרב המורה במדרגה הראשונה מהנבואה כמ"ס ח"ב שאלו עניני' אורה ולא שמיעת דברים והסנה רוחנית אלא שיהיה בלשם רוח אלהי יורדו ויניעו לעשות פועל משובח ופ"ו נאמר ונתה עליו רוח ה' ענה וגבורה רוח דעת ויראת ה' וזה הרוח היה במע"ה בתחלת נערות' ולכן באומן לנו ככה את ההצרי והטוע את בנות יתרו וע"ו אמר כאן ואכלתי מן הרוח אשר עליך ושמתי עליה' אבל בענין הנבואה האנושית נאמר כאן וירדתי ודברתי אחרם ע"ו עמנו בלג' וידבר ולא עמם אלא בלבד שיושפע עליהם בלבד רוח ענה וגבורה ושלמות הכח לשון ההנהגה ולכן זכר ית' שיהיו שם עם משה כי זה הרוח וכן ההנהגה ראוי שיאל ממשיך אחד כדי שהכל יסכימו בשכח נמה שראוי לעשותו ולא יהיה בניהם חלוק דעות. ואפשר לומר והוא היותר נכון שגשגל מועד אשר במשכן השם היו מתקבצים כדי שמרע"ה כשישמע את קול נבואתו יודיע מיד להם דבר ה' והם יורו להולילו לפעל במצותו ולכן נאמר ונשאו אחר במשה העם כי לא יפסיק הכח הנתון להם להנהיג הנוי העומם שהוא אלא שהיו עם משה וישורוהו בתוך ההנהגה כמ"ס ולא תשא אהה לבדך כי לא היה חכלית כל זה בעבור החומלת אשר יעשו אלא להפיק רצונך שלא תשא לבדך כל מורה העם והותרו במה שפירשתי השאלות ה' והי"א. וכדי שישאל יקבלו עונם חטאם זכר ית' לומר אליהם התקדשו למחר ואכלת' בשר ואיני נותנה לכם להיות שאלתכם נכונה כי היא רעה ומנוג' אלא מפני שאםם בניהם באנו' ה' לאמר מי יאכילו בשר כי עם היות שמרע"ה כדי להק' בתשא אמר שכנגדו היה התרעומ' באחרו הנה לנו בשר ונאכלה אנכי ידעתי את דוע דבריהם שכפרו בהנהגתי וזכרתי ואמר מי יאכילו בשר. ולכן אהן להם בשר לשבעה כי לא תאכלו אותו ימים אחדים שנים או חמשה או עשרה. עד חדש ימים כדי שיאל מאפסם כלומר שלא חובלו להיות בו כי זהו עד אשר יאל מאפסם והיה להם לזרה כלום להרחקה שחשפו להרחיקו מהם כמו שקרבנ' אותו בשאלתכם. וזוהי הוא מלשון ואחכם אורה בגימ' זור לא יקרב שהם כלם מענין רחוק. וידוע כי זה דרך התאוות הנשגות למחמד בהם שיבא לחיצוב במהרה. והנה זכר נבולו הימים האלה לפי שכן היתה מיתתם שמהם מהו ליום אחד ומהם לחמשה ומהם לעשרה ומהם לעשר' יום ויותר כי היה עד חדש ימים כי כפי הצי' לא אחד מהם כך קבל ענינו כדי שיכירו כלם כי יד ה' נשמה וזה להביא בהם הענין הבשר אשר התאוו עד שכל חומא מהם בו יקין ויחלה עד שימות וז"ל כי מאסא את ה' אשר בקרבנ' משנית ומנהיג אחכם. והנה נתחייבו עתה בעונם הגדול הזה ולא נתחייבו כן בפעם הראשונה ששאלו הכשר לפי שהשאלה הדיא היתה קודם מהן תורה וקודם ירידת הנהן ולא נשלמו עדיין באמונות האלויות. אבל אחרי שירד להם כמן מוון כנגד מלך ושעמדו בסיוע וראו את מעשה ה' כי נראה הוא וזיה ארון הכבוד לפנייהם וענין כבודו עליהם ואם מן השמים ירד על זכריהם לא ה' ראוי שיספיקו בהשגחתו ולא יוכלו כ"ס שכבר נתן להם פעם אחרת את השלו. ואך אמרו עתה מי יאכילו בשר. הנה מפני זה נתחייב כאן עונם ולא בראשונה. וע"כ אמר כי מאסא את ה' אשר בקרבנכם ור"ל המשנית בכם וחבבו לפגיו כי באתם לפניו היתה הכוונה שיעיתם לפי שהוא היה משנית בכל מעשיכם. והנה יראה שמהםם אותו באמרכם למח זה יאלו מתארים כאלו מאסאם את דנקות אלויות. והותרה בזה השאלה ה"ב. והנה מרע"ה מאשר ראה שהקב"ה נתן לו עוזרים רבים ואחר כך יעדו בבשר חסד שיהיה מוטל עליו לבקש להם הבשר אשר יאכלו וסלכן נתן עמו סע' איש כדי שיעורוהו בדבר הזה כי עם היות שכבר אמר ונתן ה' לכם בשר ואכלתם אולי שהניו שיתנה להם על ידו ומפני זה אמר לפניו ית' שם מאות אלף רגלי העם אשר איננו בקרבנו ואחרי אמרת בשר אהן להם ר"ל בעל עומם אמר משה כן. לא על הקב"ה ולכן תמה ואמר האן ובקר ישחט להם ומאז להם ר"ל מה דעתך האם אחרת כמו שחשבה בשר אף דגים שהם בבשר וגם דגני' דברו. ואם על הבשר אמר ומאין לי לאן ובקר לשחטם גם שלא נוכל לחל להם כל מה שיספיקם ואם על הדגה כוונתם שג"כ יקרא בשר להיותם ב"ה הנה אף שגשגל לחוף היה להכניסם היספיק להם כל דגים אף אשר יאספו ואין א"כ אמרת שאני משה בשר אהן להם ואכלו חדש ימים. ובעבור שכל זה היה מפני שמהם פ"ה לא הבין טוונת הש"ו ולכן השיבו הדי' ה' תקצר ר"ל נראה מדברך שהשגת שאני לא אעשה הדבר הזה אלא אהה ואינו כן. כי אין הדבר מוטל עליך להביא הבשר כי אם עלי וז"ל הדי' ה' תקצר כלומר מחת הבשר ע"ד גם ותאמר אתה לעשותו בדעת ובמלאכה עתה תראה בנסיון היקר דברי שאני אהן להם הבשר ושהיהם לרעיהם אם לא. הנה זהו דרך נכון כדי שיהיו הם והתר הספק ה"ג העומם כי דברי המפרשים לא התננו בהעורר כמו שחשבה מדבריהם. והיותר נכון בעיני הוא שמרע"ה הבין תמיד שהשם יתן להם הבשר ולא היה מספק ביכולתו חלילה. אבל שאמיתת הענין הוא שהוא השיב לשני הענינים שאמר לו ה' אם למח שאמר לו אספסי לי שבעים איש וגומר ואכלתי מן הרוח אשר עליך ושמתי עליהם שעליו השיבו משה בקצור ורמזה שם מאות אלף רגלי העם אשר איננו בקרבנו והסתכל

ותדבר מרים ואהרן במשה ונו' עד סוף הסדר הזה. קצור הפרשיות האלו מבואר שזה הכתוב לספר כמה מהרעות ימשכו בין המון וגם בין היחידים מפני הדבורים הבחתי לריבים או רעים בעצמם הלא תראה מה שקרה למתאוננים רע באזני ה' שנערה גם אל ה' על רוע דבריהם. ומה שקרה למתאוננים מפני דבריהם אשר דברו על ה' ועל יכלתו. והבדל הכתוב שגם אהרן ומרים הביטו נבזיו השם וקדשו לא שחו לז' ואלו ואלותיו זמן עצמו גם המה דברו במשה אדון הנביאים ולכן בוכיהם השם והענינם עליו כמו שיזכר ואין ספק שהיה ענין הדבור לנחם על משה על אשר נסרד מאשקו צרוב התבדלדחו. ואמנם מה ראו על ככה עשה ולא קודם לכן כבר זכרו חז"ל עמו שכל אשר נא נעזר ויגד למשה אלדד ומידד מהנבאים במחנה היתה מרים יושבת עם נסירה אשת משה ופורס כשעמם זה אמרה בפני מרים אזי לנשותיהם של אלו שיפרדו בעליהן מהם כאשר נפרד משה בעלומתו מפני נבואתו ואז ידעם מרים שמהם רבינו עליו השלום מנע מאשקו את עונתה. אבל סר"ן כתב בזה טעם אחר והוא שאהרן ומרים חשבו שקודם לזה היה משה עורר מאד בהכנסתו כעם והענין הלא היה מניעו כל כך שהיה נפרד מהענינים המהם בהשגתו שלביתו עוסק בהנהגת העם שהוא מזה היה פטור מנחת עונה של אשתו. והיו מפני זה דנין אותו לזכות. ואמנם אחר שנעזרנו אליו שבעים איש בהכנסתו העם חשבו שכבר לא היתה סדרתו כל כך שימנע ממה שבינו לבין אשתו ועל זה ותדבר מרים ואהרן במשה כי היא התחילה בזהו דבור בהיותו יותר מנוגע בנשים ולכן נלקחה עליו מרים ולא אהרן כי להיוותה אשה נביאה היה גדול עונה מנשוא ואמנם אמרו על אודות האשה הכושית אשר לקח כי אשה כושית לקח הם לדעתו כלם דברי מרים ואהרן שהם אמרו שמהם כהפסדו מאשקו לא היה אפשר שיהיה אלא לאשת מג' סבות או לשלשתן יחד. הא' להיות כושית כעבור כי לפורה היתה ממדן והיתה שחורה כי מדברים הם ישמעאלים שחורים מבח השמש וחומו ואולי משה נמנע ממנה לפי שאינה ישראלית נעניו. וסב' מפני התבדלדחו לנבואה והיותו מוכן אליה בכל עת. והג' להיות משה נעניו ענו ומסתפק ומואם בפחיתות המסגל כי חרסה הוא לו. והס' היו משיבים על כל אחת מהאלה וזהו ותדבר מרים ואהרן במשה על אודות האשה הכושית אשר לקח. רוצה לומר הענין שהיה עושה משה לאשתו כהפסדו ממנה. ואמרו כי אם היה עושה כן להיות לפורה שחורה כושית הנה כשנשא אותה כבר היתה כושית היסוד כושי פטור ועב"ל לקחה והוליד ממנה בנים. ואם כן מה ראה עשה ומה הניע אליו שנפרד ממנה כי הנה לא נחשדש בזה עשה הכושיות ומואם שלא לקחה להיות כושית לא להפסד ממנה אחר שלקחה שנים רבות. וכן אמרו שמהם נפרד ממנה מפני אורז הנבואה ברק אך במשה דבר ה' הלא גם כן דבר רוצה לומר ולא נפרדו. אנו מזה מהיותו נביאים ולמה אם כן נפרד משה מפני נבואתו ואמרו וישמע ה' הוא ג"כ מכלל פענתם כלומר הלא גם כן דבר השם וישמע ה' את דבריו ואם אנו מדברים אליו ושוטם את קולנו מבלי להפסד מה שזאת למה זה נפרד משה מאשקו. ואם נפרד ממנה מפני ענותו ומואם כפועל המנוגע שהוא האם משה האיש עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה שעושה בדבר הזה מה שלא עשה אדם בעולם כי זה הוא מרוחק מהדרך הטבעי והמלאך המדני לישב בני אדם. הנה התבאר שכל זה היה מדבריהם. ולמה נתיחס בקר הדבור הזה למרים שהיה לפי שהיא התחילה בדברים שהם וזהים הדבור שהוא יותר מנוגע בחקיה ולכן נלקחה היא ולא אהרן. והתבאר מה היה ענין הדבור הזה שהוא על מה שנפרד משה מאשקו בענין המסגל כי לפורה להיות ממדן אשר הוא בארץ כוש היתה שחורה ואין ספק שכיחה בנת ההפסד הזאת באמת שמן היום שיבט משה נצר מ' יוס ומ' לילב נפרד שכלו מנוסו הפסדה מופלגת עד שלא נשאר לו כח לחלוות המסגל ולא היה עוד רעל ללחם ולא צמא למים ומאשר לא ירדו אחיו לאמתה בדבר הזה חשבו שנרצו נפרד ממנה לטובת אחרות ולכן היו מנינים ענינו. והותרו בזה שתי השאלות הראשונות הא' והב'. והתבאר ג"כ שאמרו שנית כי אשה כושית לקח אינו רודעם חדשה אבל הוא מכלל פענות אהרן ומרים כמו שפרשתי ולמה דברו על עשה ולא קודם לכן. ושאמרו וישמע ה' אינו כושית הכורה אבל הוא גם כן מכלל פענתם בענין הנבואה והותרו גם כן השאלות הב' וסב' וסג' והנה לזה השם לאהרן ולמרים ומשה לאו שלשחכם כדי להוכיח לאהרן ומרים על דבריהם ולזה למשה שיאל שם עמם לאותה סנה עמם שזכרה החורה שאחרי היותם שמה קרא לאהרן ומרים שיאלו מן האהל ויאלו ונשאר שם משה לבדו. והיה הדבור לשניהם היואלים בלבד ולא למשה כדי שיראו אהרן ומרים בעיניהם ההבדל אשר היה בין מעלת משה למעלתם ולכן לזה שיאלו רוצה לומר מאהליהם אל אהל מועד והם הלכו שם ובסיוח שלשחכם שמה ירד עמוד הענן וישמור פתח האהל והעמוד ענן לא היה יורד מפני משה כי הוא ע"ה לא היה צריך אליו בנבואתו אלא מפני אהרן ומרים שהיה ענן ושרפל סנינים ולכן עמד פתח האהל ולא ירד על האהל אשר שם משה אלא על פתח האהל ויקרא אהרן ומרים שיאלו שמה וזהו ויקרא אהרן ומרים ויאלו ענינים כי לא רצה יח' שיהיו שלשחכם במדרגה אחת בחור האהל הקדוש כיון שלא היו שוים במעלתם ולכן צוה לאהרן ומרים שיאלו משה כי לא היה ראוי שיעמדו במקום שהיה עומד משה. וזהו יחזקאל שיאלו מן אהל מועד כדי שלא יבא על מרים הפרעה הממחא בחור האהל. ואמר להם שמעו נא דברי ר"ל בהיותכם עם משה לא היה ראוי שיתחבד אליהם הדבור אבל עשה שכבר יאלחם משה עתה חשמעו דברי. הנה התבאר שיאל משה עמם אל אהל מועד כדי שאח"כ יפרד מהם במצות השם ויכירו וידעו שפלות ערכם בנבואה אלא משה שלא יוכלו להנגב באהל מועד והותרו במה שפירשתי השאלות ה' וסב'. ובספרי אר"ל שמעו נא דברי אין נא אלא לשון בקש. וכחב סר"ן שהיה ענין הבקש הוא שהנבואה היתה חקקה הנהגה אליהם או לפי שהם לא היו מוכנים בכל עת להנגב כמשה ושהדבור הזה בא אליהם פתאום ולא

ביתם שנאמר יסע קדים בשמים ויגו מלשון כי גו חים ונשפה לשון כריחה וסלויס מן הים שהוא מין עופות הגדלים על פני הים. והיה רצון גדול מהם עד שהעם ההוא צווללותם כל היום ההוא וכל הלילה וכל יום המחרת קבלו הממעיס מהם עשרה חגרים כי לא חשבו עין תלחות ונשחוס כדי שלא יתעפסו ויארך להם זמן אכילתם. והנה עם היות שפס"י יעד בשער להם עד חדש ימים. הנה לא מחו כל המתאונים בעת אחת אבל מהם מחו ביום הראשון מהאכלים והם היוה רשעים שבהם ואחרים בשאר הימים עד חדש ימים שיעד להם ח"ל כבשר שודנו בין שניהם ערם יכרת ואך ה' ונו' כי התחילו למות ביום הראשון שאלו והתחילו למות עד חדש ימים. ואפשר שלא מחו עד חדש ימים כי על הנהגתם הלא אמר הכשר שודנו בין שניהם ר"ל בעוד שסיו אוכלים הכשר כל אותו החדש ר"ל צווללותם וסותרם בזה השאלה הי"ו. ובשר הקדש לאת להם את השלל לפי שהוא ארסיי וכבר זכרו הרופאים שהשלל הזה אוכל הר"ג והוא הנא"פילו הממית. ולזה העיד הכתוב כי עוד הכשר בין שניהם מחו. והנה השלל הראשון שירד עם המן לא היה אלא מועט והיה עולה להם בערב אך זה היה הרבה מאד והיו אוכלים ממנו ערב ובקר ואחרים והתמיד ל' יום ומפני זה המיחס בפעם הזאת ולא בפעם הראשון ולמחרת קרא מר"ע שם המקום שהוא קברות החאוב כי הלאות הניאחם שם אל הקבר ונחן הסעם באמרו כי שם קברו את העם המתאונים. ר"ל להיותם מתאונים והיה רצון לקרוא קברות המתאונים הלא שניין שיהיה המקום שהוא קברות החאוב שנגרם בהם. ועם היות שנאמר בסדר אלה מסעי ויסעו ממדבר סיני ויחנו בקברות החאוב ויסעו מקברות החאוב ויחנו בחלוצות אין ראוי לחשוב שהיה תעברם הוא עצמו קברות החאוב. אבל תעברם היה בדרך בנאות ממדבר סיני לקברות החאוב כמו שביארתי וכמ"ל ובהעברה ובמשה ובקברות החאוב מכלל שאין מקום תעברם עצמו קברות החאוב ולא בדברי המפרשים שכתבו בחלוף זה:

יב (א) ותדבר מרים ואהרן במשה עד סוף הסדר. וגם כפסוקים האלה ראוי לשאול שאלות: השאלה הא' באמרו ותדבר מרים ואהרן במשה כי בהיותם שנים היה לו לומר וידברו מרים ואהרן במשה ואין לך לומר שכן דרך הכתוב כי הוא מייחס כל זה אל מרים בלבד ותדבר בלשון נקבה סמיוחם אל מרים והענין אל מרים בלבד ולא לאהרן ולמה היה זה כן: השאלה הב' באמרו על אודות האשה הכושית אשר לקח כי למע זכרה בנתי כושית ואם היא לפורה אשה משה כבר נזכרה פעמים בחורס ולא נקראה כושית ואם היתה הכושית בת מלך כוש כמו שזכר בדברי הימים של משה מה ראו עשה לדבר בלוקחיה ודברי הימים זה כבר ספקו בו המפרשים ואין ראוי לסמוך עליו: השאלה הג' באמרו שנית כי אשה כושית לקח כי אחרי שאמר על אודות האשה הכושית אשר לקח למע חור לומ' שנית בפסל כי אשה כושית לקח: השאלה הד' מה היה ענין דבורם במשה כמו שבסמינו עליו המפרשים שהיו מנינים אותו מפני שנפרד מן האשה וכן הוא בדברי חז"ל יקשה מהי מה ראו שלא דברו בזה עד צוואם אל חלוצות ומי עשה למשה את אהרן ואח מרים אפטרופאים בעריות של לפורה ואין שני הנביאים הקדושים שהמה היו מנינים שאלו הנביאים בהתבדלדחו יפרד מפרישות המסגל: השאלה הו' מה ענין הכתוב על זה וישמע הלא ידענו שיש למעלה עין רואה ואין שומעת ומה ראה הכתוב עשה לשבת את משה במדת הכעוה כמ"ל והאיש משה ענו מאד ומה היתה הגוה בזה עד שמפני זה היה מרז"ל שאמרו שמהם שבע דבריהם ולא השיב מפני ענותו וזהו דחוק מאד:

השאלה הו' במאמר השם לאו שלשחכם כי הנה הדבור שם היה בלבד לאהרן ולמרים ולמשה לא דבר כלל ולמה נקרא בחוכם. ואין לומר שנקרא כדי שימלא שם להפסל על מרים כי הוא נסגרה שבעת יום ובהם יוכל להסתפל. גם לא נקרא לראות בקנאת השם על כבודו כי נביא הוא וננבואתו ידע הכל. והר"ן כתב שנקרא משה כדי ששאלעשו ינבאו אחיו עם היותם בלתי מוכנים. וזהו זה אינו נכון כי בנאות ה' דרכי איש ינבא מי שאינו מוכן כמו שהיה בזה סיני:

השאלה הז' באמרו וירד ה' בעמוד ענן וישמור פתח האהל ויקרא אהרן ומרים ויאלו שניהם כי אם יתנרך לזה לאו שלשחכם אל אהל מועד למע אח"כ הוואים חוץ לאהל לדבר אחת ולא באה להם הנבואה הזאת בהיותם באהל ולא קרא ג"כ משה שיאל עמם: השאלה הו' באמרו אם יהיה נביאם ה' כי אם בא אליהם להודיעם ההבדל הגדול שהיה בין נבואת משה לנבואת אהרן לא ביאר להם ההבדל ההוא כי הוא אמר אם יהיה נביאם ה' במראה אליו אחדות בחלום אדבר בו. הרי שיהיה להם הסודעות במראה ודבור בחלום והנה במשה ע"ה זכר שהיה כיוצא בזה עצמו שנאמר פה על פה אדבר בו וכסויו א"כ כלב בענין הדבור ומראה ולא בחלום הרי שהיה משה מתנבא במראה שזה למע שזכר בזה במראה אליו יהודע: השאלה הז' מה ענין אמרו לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא כלאו שאר הנביאים ואהרן ומרים היו נביאי עקר והרי נבואת כלם נאמנה מרועה אחד וכלם בדת משה ובנבואתו נאמנים ועולה לא נמצא בשפחותיהם אף כי אהרן ומרים לא זכר הכתוב שהיו בלתי נאמנים לשיקשור אמרו לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא: השאלה הו' אם אהרן ומרים גנו את משה על הפרדו מאשקו ורצה הקב"ה להראות להם שמהם עשה כהונן שנפרד ממנה מפני נבואתו שהיה מוכן בכל עת לנבואה למע לא ביאר הקב"ה אליהם ההבדל העצמי ההוא שהיה ביניהם ר"ל שהיה משה מוכן בכל עת לנבואה ושאר הנביאים לא היו כן ושמפני זה נפרד מאשה כי זה היה עקר הענין כלו ושאר הכוונות והמעלות שזכר מנבואתו לא היו נוגעות בענין הדרוש:

והנני מפרש הסקוקים באופן יתרו השאלות האלה כלם:

היה בזה למשה קושי כלל כי הוא היה מוכן תמיד ולא כן ענין אהרן ומרים ולכן הוקדם אליהם הנעת הנבואה והיה כי כאשר יתקן הענין מן הספק אל הספק פחלום יסחמור ויפסד כמו שיקרה לעומד באפלה זמן רב שאם יעתיקוהו אל האור החוק פחלום יבדח ממנו חוש ראותו ויפסד והוא הק"ה מפני זה לכא אליהם פחלום כדי שיעשו מעלה הכנת משה ושמופניה יפה עשה כשנפרד מן האשה מפני שהנבואה הייתה שורה עליו בכל עת ולא הצטער הוא כאשר הם מצטערים וזהו הוא אמרו שמעו נא דברי רוצה לומר שלא יקשה בעיניהם היותו נגלה עליהם פחלום כי היה זה הכרחי לפי הענין. ואם נפרש מלה נא מלשון עשה יהיה פירושו אע"פ שאינו מחקם לקבל הדבור פחלום כי אם אחרי ההכנה הנה לעת כזאת שמעו נא דברי פחלום למען חזקו ותכירו שיהיה עשה משה במה שעשה וגם הוא נכון. והיו דבריו יתברך אם יהיה נביאם ה'. ופירושו כפי מ"ש הראשון אע"פ אם יהיה אחד מנביאם נביא ה' הנה יהיה במדרגה שפלה באסקלריא שפלה מאירה. ואם ישמע הקול יהיה בחלום וזהו בחלום אדבר בו שהוא לתנועת הכח המדמה על הכח המדבר. לא כן ענני משה כי הוא נכנס בכל עת לפני לפני כנן בית ועמד נאמן סה אל סה אדבר בו כאשר ידבר אים אל רעשו ולא בחלום ונמראה ולא בחידות רוצה לומר במראה אדבר בו בנח המדמה ולא בחידות של הכח הדמיוני. והמונה ה' יבט באסקלריא המאירה. אמנם הרב המורה פירש והמונה ה' יבט ואמתה השם ישיג. והיותו נכון בעיני הוא שאמר ראשונה אם יהיה נביאם ה' כפי מה שתרמנו אונקלוס אם יהיו לכוני נביאים אלא ה' בחיוני מהגלי לכוני. ואמר על המעט ימצא נבחות בני אדם אים אחד שיהיה נביא ואם יהיה נביאם רוצה לומר אם אים אחד מכא יהיה נביא אני ה' במראה אליו אחרות רוצה לומר שאפסיע עליו רוח דעת ויראת ה'. ואם יבט ערכו לשמוע הדבור האלי לא יהיה זה אלא בחלום שהוא הכח המדמה כ"כ גובר שיגיע לדמות כאלו קול מדבר אליו. אבל לא יגיע לנביא דבור במראה כלל. לא כן ענני משה בכל ביתי נאמן הוא. ר"ל שאמר הנביאים להיות נבואתם נמשלים ויחידות היה בדבריהם כדכרח כוז הדבש. והוא המשלים שהיו רואים שלא היו כן במציאות. כאלו תאמר סיר נסוח ומנורה וזה כלו ושאר הדברים והאורות שהיו רואים הנביאים נבואתם על דהמשל ולא היה במציאות לא מנורה ולא סיר נסוח וזילתם כי היה המכוון במראה ההוא הפסחון והמשל והוא האמת הנכונה לא המשל הכוזב שטעה בהם הכח הדמיוני. אבל משה לפי שלא היו דבריו במשל ויחידה היה נאמן בכל דבריו כי לא היה נוסף מכל דבריו ארצה כאשר הנביאים נמשלים ועל זה אמר בכל ביתי נאמן הוא. ונביא מעלה נבואתו באמר סה אל סה אדבר בו ר"ל שהיתה נבואתו מהסגה הראשונה ית' מבלי אמצעי. וביניהם א"כ נבואתו שלמה מזד הפועל. ואמנם מזד המקבל היתה נ"כ שלמה לפי שלא היה משתמש בכח המדמה. והוא אמרו במראה ולא בחידות ר"ל הוא בשום דבר אינו מנבא בחלום שנוצר בו הכח הדמיוני אלא במראה שהיה מדרגה וזה מהנבואה אבל לא היתה המראה ההוא שלו במראה שאר הנביאים שהיו משתמשים בה בנחם המדמה ולכן היו רואים בה משלים ויחידות. אמנם המראה של משה היתה מראה מבלי חידות מפני שלא היה על יד הכח המדמה וע"כ לא היה מנבא בנבואת החושים ולא נדרס ופניו ארצה כאשר הנביאים כי הוא חמונה ה' יבט ירמו לבמים שהם החמונות האלהיות ששעה יתברך בעולמו ולפי שבהנאה היו עיניו פקוחות לבמים והוא על עמוד ואינו נופל לכן אמר על זה והמונה ה' יבט לא שהיה חמונה לשמו יתברך חליה אבל אמר זה על ההמונה אשר בשמים ממכל שהיא החמונה ששעה השם יתברך בעליונים. ובהיות הדבר כן מדוע לא יראתם לדבר בענני במשה רוצה לומר משתי נחיות מזד היותו ענני ושלוה ומזד עמו שהוא משה בעל השלמות כלל. והנה לא הודיע בשם אוחם שהיה מוכן לנבואה בכל עת וזכר להם הפסלות והמעלות שהיו נבואתו לפי שהידיעה השלמה היא שידוע הדבר בסבותיו. וידוע שהדבר לא ישתנה מעמו ולא מזד דומה כי אם מזד הפכו ולכן כשכלים הנבואים להעלות הספק מהם היו המיד בפועל וכן הנפש אחרי הפרדה מן היום ממקרי כי זה מה שייחסי בה סכנוי שמהיה שכל ופסע חמה אינו מזד עומה אלא מזד כחות הכוח המנגנדי אוחם. ולכן כאשר יגדלו כחות הנוף לנפש תשחנה וכאשר לא יגדלו אוחם לא השחנה מעומה ומפני זה הודיעם ית' שאר הנבואים לא היו מנבאים אלא בחלום או במראה אשר הענין הכולל בהם הוא בטול כחות הנוף ונבואת משה לא היתה כן כי הוא ינבא עם שלמות כחותיו וחוסיו כאשר המדבר עם חכמו סה אל סה. וינא מזה שגופות שאר הנביאים היו בכוחם מחננדים לנבואתם ולכן לא היו מוכנים בכל עת מזד נגוד הכחות אמנם משה היה מוכן בכל עת לפי שכחותיו לא היו מנגנדים לנבואתו כי במה היו כ"כ חלשות ובפסלות מעומה שלא היו מערדיים בשכל. הנה א"כ הודיעם ה' לאהרן ומרים והדרס הזה בסבותיו העומות מזד שיהיה ששעה לא היה מנבא ע"י הכח המדמה ולכן לא היה שטוף בחלומות הנכסמיות והיותו נמה שפירשתי בזה שלש טעמות האחרונות הנה' והפ' וכו'. וגם כלום ראיתי מי שפי' בספוקים אלו פי' אחר והוא שאמר במראה אליו אחרות הוא בקמ"ץ תחת האל"ף שהוא שם לכלי וזכית אשר יתרגמו האורות אשר כנגדו מלשון מראות האנבאות והוא רומז לאסקלריא כל הנביאים שפניו שהיו מנביאים באסקלריא שאינה מאירה היה ענינם כאלו רואים הענין במראה מלוספת ועל זה אמר אם יהיה נביאם ה' במראה אליו אחרות רוצה לומר כאשר תנא עליכם נבואה מאת השם הנכבד אין אמתה הדבר אוחם שאחם משיגים ורואים שמה בעממו. אבל הוא כאלו אני מחזק לאוחו נבא ונראה אליו במראה מלוספת וכן בחלום אדבר בו לא שיגיע כל הדברים באוזניו של הנביא והוא אף הנעה הוסיף שלמה אלא בקול הנשמע בחלום שאינו מוחש אבל מדומה. ולפי

שהמסתכל איזה דבר במראה מן המראות ישיג ד' חסרונות גדולות לכן זכר כנגדן שלמות השגת משה נבואתו. החסרון הא' שהמסתכל במראה לא יראה מהנורה הכרשמת בה אלא שפחותה החיוניות לא פנימיות אוחם נורה. וכן הענין בנביאים שעה היות שיראו דברים נבואתם לא ידעו ולא יבינו פנימיותם וכמו שאמר הלא ידעת מה יהיה אלה ואמר לא לדוני: ודניאל אמר ואני שמעתי ולא אבין. אמנם משה רבינו ע"ה לא היה כן ועל זה אמר בכל ביתי נאמן הוא רוצה לומר שהוא רואה הפנימי והחיוני וכל סדר הדברים העליונים והחתומים פתוחים לפניו והוא נכנס בכל הבית חדר בחדר ולא יעלם ממנו דבר. והחסרון הב' הוא שהנורה הנראית המלוספת לא חשיב אמרים לרואה אוחם ולא חשבו כלל ואם חשבה רמזים בפנים או בידים הלא הם אשר חשבה הנורה אשר כנגדה הכרשמת שמה. ודוגמה זה בנביאים שעה היות נבואתם על ידי מלאך לא היו הדברים מהמלאך שהוא ולא יענם אלא כפי הרמזיות שיעשה הקב"ה במלאך שהוא שהוא הנורה העלמית הנרשמת במלאך. אמנם מרע"ה לא היה כן כי אוחם הנורה שהיה רואה היה עומה המדברת אליו. ועיניו אוחו בכל קיראו ועל זה אמר פה אל פה אדבר בו. החסרון הג' שהנורה הנראית במראה הנבואה לביניהם האלמית בין הרואה והנראה ימצא שם ספק מהדברים שלא יוכל לראותם לדקותם בעבור האמצעי וזה בנביאים שפעמים לא היו מבינים הדברים להיותם ע"י אמצעי אבל מרע"ה לא היה כן כי היתה צורת נבואתו כל כך זכה שהיה רואה הדברים בשלמותם מבלי ספק וכל זה נאמר ומראה ולא בחידות רוצה לומר שאינו מביט במראה בקמ"ץ שהיה אסקלריא שאר הנביאים אבל במראה שהוא בסט"ל תחת האל"ף והרמז בו הראיה הנדרשה מבלי חידות. החסרון הד' והוא היותו מיוחד לספסלות המראה הוא שהמסתכל בה אינו רואה הנורה המבוססת אלא דמות דיוקנה והוא הנבואה שלו הממוקמת וזה הנביא שהם מנבאים שמה' ואינם משיגים הדבר ממנו ולא רואים עמו כי אם חמונה המלאך הדובר בו. אמנם מרע"ה היה משיג הדברים מאתו יתברך ועל זה אמר והמונה ה' יבט ואמר בו יתברך חמונה על דה העבר. ואחרי שהיו ההבדלים האלה בין נבואתם לנבואת משה מדוע לא יראתם לדבר בענני במשה שאמרם הלא גם צנו דבר. וגם זה הדרך מהפירוש נכון הוא. ואמר ויחר אף ה' בה ויך לסגיד שכאשר בלה שם לדבר אחם לא נתן להם מקום להתגלגל ולהשיג על חוכמתם כי מיד חרה אפו בהם ונפתח מהם בשפע וגם עמוד הענן שירד על האהל בנחיתם נסתלק משם והוא המוכיח שבעבור ירד ולא בעבור משה כמו שציירתי והנה מרים מטרעת בשלש שנים בה פחלום ליהם לנבא מופלגה עד שנעשתה מטרעת ולבנס כלם כפלג ומוס ארז"ל שהחושד בנכשרים לוקם בגופו ויפיהו לרעת מרים כי כך פתאומית עד שהיה לא הרגיש בחלוק מונה אלא שכאשר פנה אליה אהרן לדבר עמה על הענין ראה אותה מטרעת ושלא היתה ראיה שתלך לדבר אל משה ולסתכל לפניו ולבקש ממנו מחילה ולכן הוצרך אהרן לדבר הוא בלבד אל משה כי אדוני אל נא השת עליו חטאת אשר נוטלנו ואשר חטאנו. רוצה לומר כי אדוני העון והאשם לא במרים כי היא אשת דברנית ודעתן של נשים קלה אבל כי חלוי העון. ולכן אל נא תשת עליו חטאת ואשם עם היות ששנינו נוטלנו בסבלות וחסרון ידיעה. ונוטלנו הוא מלשון נוטל שרי טענו וכו' הפסוק מן אלות. ואמר אל נא חבי כחא אפשר לפרשו על מרים רוצה לומר לא נא חבי אחותי כחא ונפ' לאשר בנאחו מרחם אמו ויחל חבי בשרו כי המצורע כחא כאלו לא נולדו לו חיים. ויש מפרשים שאמר זה על האם שהאחים מפני זאחם מרחם אחם הם כנשר אחד על דרך כי אחיו בשרנו וגמלא כשימות אחד מן האחים יאכל חיי בשרו לאחיו ומפני זה ראוי לך לחמול על אחותך כי בשרך היא ומרחם אמך יאחא. והיותו נכון שמרע"ה לבייתו במקום המקודש שהוא היה עומד בהתבודדותו ולכן לא הביט לאהרן על מה שאמר לו כי אדוני אל נא השת עליו חטאת אשר נוטלנו ואשר חטאנו ולכן הוכיחו אהרן על שלא היה משיבו דבר מפני ההתבודדות באמר אל נא חבי כחא רוצה לומר ליגור אדוני משה אין השטח הזאת ראיה להתבודדות כל כך הלא תחיה בחוק ההתבודדות כחא שטול מת שלא היה בין החיים וזה שאמר אשר בנאחו מרחם אמו וכבר נאכל חבי בשו' שמה בנשן ושם נאכל בשרו כן עשה אחם כחא פלגיו מרגיש בנאחו האופן אל נא חבי כן בשעה הזאת החפלה בעדה כי ירכיש אנחנו אל תפלה. ואין לסקות מאשר אמר על זכר מלת חבי כי כן מצינו ש'אמר רלת אח פעמים על הזכרים כמו ואת הדבר אליו את כרוב ממשה וכאשר שמע משה דברי אהרן וראה זרחה של מרים החפלה אל השם ואמר אל נא רפא נא לה. ונא הראשון הוא מלשון חתנם ונא השני הוא מלשון עשה כלומר אלהי בבקשה מתך שתפא אותה עשה ולא תאחר. ואי אפשר חפלה יותר קרית מו' ששם אחד עשר אותיות וגם זה לפחות להם שהיה משה כן בית ועמד נאמן לפני אדוניו שבראשי דברים היה פואל ממנו שאלה כוחא. והשם היקום שמשתי הפלגן ואי' ארפא אוחם אף לא עשה כמו שפלת כי אם אביה ידוק יבק בפניה דרך כעס או חוכמה הלא חלל שבעת ימים עד שוב אף אביה ממנה כי ימי האבל והבשר המצורע וימי החל כלם יתמידו שבעת ימים קל וחומר לשכנים שראוי ששש י"ד יום בענשה אבל מפני תפלה חסדר שבעת ימים כנוסה גדון כל מצורע מוכנה לכל הפחות ואחר חאכף מטרעתה אל האתנה. ואמר ואחר נכע השם מחזרות ויחמו במדבר פארן לכניד שכל מסע וחשע נאה אליהם נרה וטקה על חטא לשון הרע כי בתעברה היו כמתאוננים ותבער בהם אש ה'. ובקברות התאוס התאוו האלו וידברו באלהים ושם קברו המתאוס. ובחזרות ה' הענין אהרן ומרים ונרעתה. ובפארן שלחו המרגלים ומרדו באלהים ונגזרה עליהם גזרה. וגם שם היה ענין קרח וכל עדתו פרי לך כי בכל מהם ומכא שהחיות החסידים עליהם אין עושה טוב:

פרשת שלה קך

יג (ה) וַיִּדְבֶּר ה' אל משה לאמר שלה לך אנשים עד ויאמר ה' אל משה עד אנה יבלאזני ויש לשלול בכאן שאלות: ה'שאלה רא' למה זיה יתבצר בשליחו' המרגלים אם כדי שידעו את הדרך אשר יבואו בה ואת הערים אשר יבואו עליהן הנה עמוד הענין ההולך לפנייהם לנחותם הדרך הוא ינהיגם בהכנסם לארץ ויודיעם הדרכים והמקום והעיר שיטכון שם הענין שמה יחנו ומה צורך היה זה למרגלים ואם היה לדעת עניני אנשי הארץ כדי להודיע ולהלחם באויבים הנה צחרם לא יירשו ארץ ודורעם לא יושעו למו ובדרך ההשגחה יהיו מנאחי' לא בתחבולות בני אדם. ולמה אם כן זיה יתבצר בשליחות המרגלים: ה'שאלה הב' כי יראה מזה הספור כי הוא ית' זיה בשליחות המרגלי' אמנם במשנה חורה נאמר סותר לזה ותקרבנו אלי כלכם ותאמרו נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו למו את הארץ. והרבנן כתב ששם יתבצר זיה על זה מפני ששם שאלוה ושהכחז פנמים יקצר בספורים ואינו נכון זה הענין כי היה ראוי לספור אלל המעשה כדי שלא נסעה לחשוב ששם' זיה בשליחותם מעצמו והוא היה כזה פועלת בכל הרעה הזאת ולמה אם כן הענין ישראל עליה: ה'שאלה הג' איך המנהיג השלם מרע"ה לא נתנלה לפניו כמה מהמטות היה בשליחות המרגלים: ואם ישראל שאלום למה לא הוכיחם ולא אמר להם בתחלה מה שאמר בסוף לפנייהם כמו שאמר במשנה חורה לא תכראון ולא תיראון מהם ה' אליהם ההולך לפנייהם הוא ילחם לכם וגו' ובדבר הזה אינכם מאמינים וגו' והכחז משיד בהפך נאמר ויטעו בעיני הדבר והחיתם ממי שפרעם בעיני ולא בעיני המקום כי איך יוכיח ארון הנבילים ויחשוב שהוא טוב מה שהוא רע בעיני המקום אף כי בדבר היה מנורא מפאת עצמו: ה'שאלה הד' באמרו כאן שלה לך אנשים כי מלה לך היא מיותרת ואין ענין לה כי אין לנו לפרש מלה לך אשר כאן להגאחך ולסובחך ואין לפרשו גם כן כפרס"י לך על דעתך אני איני מזה אומר. כי הנה בהיות השם יתבצר מזה בדבר לא יאמר אני איני מזה לך ולא נמנא כזה בשום אנו מהאזנים שיאמר השם יתבצר עשה על דעתך אם תראה ויקשה גם כן אמרו אשר אני נותן לבני ישראל האם היתה שם ארץ אחרת אשר יצרך לאמר שהארץ אשר יתורו היא הארץ אשר אני נותן לבני ישראל: ה'שאלה הו' למה זיה לשלוח י"ב אנשים איש אחד מכל שבט אנשים חשובים ראשי בני ישראל המה כי המרגלי' מוטב הוא עיניהם שני אנשים כי מה שיראה מאה איש יראו שנים מהם ואנשי הארץ לא יריעו צב' אנשים נכדים כאשר יריעו צב' אנשים ויהושע כן עשה ששלח שנים אנשים מרגלים חרש. והמפרשים פירשו שהקב"ה לפי שעתידין לחטא ולכן שלח י"ב אנשים כדי שישו כל המעשים בין לפז בין לרע. ואינו רואה מה חועלת בזה מהשואש שהרע היותר מעט הוא היותר טוב והיה די שיהושע וכלב ילכו לבדם וגם אמרו ששלח אותם נשיאים כדי שלא ייראו ולא יחוו כפחותי הפנע וגם זה אינו נכון: ה'שאלה וז' מה ענין שאלת משה למרגלים על הארץ אם טובה היא אם רעה האם היה מספק במה שנאמר לו פנמים רעות ונאמר לנחותיהם לקדושים כי היא טובה ורחבה. והיה זה כזה לשם ספק בלב ישראל עליו בראותם שישראל ויספק בו: ה'שאלה חו' למה שאל משה למרגלים על עם הארץ החזק הוא הרפה המעט הוא אם רב. האם בהיות השם עמוס ורב יעזבו ישראל מפני זה ללכת לארץ ושיאמרו נחנה ראש ונשובה מזרימה. ומשה זיה שיינו אותם דבר על זה וידוע היה שיחשלו ממנו בני ישראל. והנה הרמב"ן פסע יאמר שאם יהיה השם חזק והערים בצורות יבנו דיק וסוללות ואם לא לא. ופסע יאמר שהיתה השאלה הזאת על הנגד בלבד שאם לא יהיה שם עם חזק והערים בצורות יכנסו בדרך ואם לא ילכו בדרך אחר לא זיה אלא שיתורו אל הנגד והנה הוא ולא יטערו בה רק ג' או ד' ימים. והם רצו ללכת בכל הארץ וזיה חסא וזה דקדק עליהם הכחז במהפך הימים אשר חרתם את הארץ ארבעים יום. אבל כל זה בלתי נכון מכמה פנים כי יהושע וכלב נדיקים היו ואיך הלכו עמם בכל הארץ ומשה לא הוכיחם עליו. והכחז משיד שלה מתו אלה לפי שהזיאו דבת הארץ ולא ספר השאם בדבר אחר. ועוד כי אם היה ארץ הנגז חזקה היה להם להכנס בדרך אחר והיה להם לשלוח מרגלים לרגל מזה אחר וכן בכל הדרכים לבחון להם הדרך היותר נאות כל שכן שבסוף הענין לא עשו ישראל דיק וסוללות אבל סיקו את יריחו והפול החומה תחתיה ומה היה אם כן ענין השאלה הזאת מהשם ומהערים: ה'שאלה וז' מה היה השאלת המרגלים כי יראה ששם לא אמרו רק האמת באמרם ששם השם והערים בצורות. שכן אמרו מרע"ה לפנייהם שמע ישראל אתה עובר היום לרשת גוים גדולים ועצומים ממך ערים גדולות ובצורות בשמים עם גדול ורש בני ענקים אשר אחת ידעת ואתה שמעת מי יתיצב לפני בני ענק. וא"כ לא חסאו ולא כזבו המרגלים במה שאמרו והרמב"ן כתב שהיה פשעם במה שאמרו אפס שהוא נגזר מאפיסה המורה על ההעדר וכללו החלישו המשפט שח"ל סיכבו לארץ ההיא. ואין מלה אפס מורה כן כי ענינו הוא כמו רק והוא ממוצר שם ענינו ששם שגזו את הארץ שהיתה זאת חלב ודבש רק השם היה עז וכן הוא אפס כי לא יהיה כך אביון. אפס כי לא חיה תפארתך האמור צברק ומה היה רשעת המרגלים ופשעם אם אמר יהנה חכם. ואם פשעו בהלאה דבה על הארץ הנה כמו שכתב הרמב"ן לא התרעמו השם מזה אלא על מה שאמרו בתחלה שהיה השם חזק והערים בצורות בשמים. וכמו שאמר אנה אנתנו עולים אחינו אמתו לא לבנינו לאמר עם גדול ורב ממנו וכן אמרו למשה לנפול צחרב וגו' כל שכן שח"ל אמרו שכל מקום שעברו היו רואים קברי מתים שהקב"ה עשה כן כדי לפרסם באבלם ולא יחוו לב

אליהם אם כן גם ציה דברו אמת ולמה קראם הכחז מוסיא דבת הארץ וכיה ראוי שיקראם מבאי דבת הארץ כיון ששם אמת דברו: ה'שאלה וז' באמרו ויהם כלב את השם אל משה ויאמר עלה נעלה וירשנו אותה כי יכול נוכל לה. כי הנה על פשעם זאת עלה נעלה לא הציא ענה כלל ואם חזיריו אמרו כי עז השם וכלב הורה לדבריהם ולא הכחישם מנין לו פועלו ויירשו אותה כי יוכלו לכבשה. ומ"ש רש"י על ויהם מדברי הסגדה הוא בלתי מתישב כפי הפשע: ה'שאלה הי' בדברי המרגלים לא נוכל לעלות אל השם כי חזק הוא ממנו כי אם רצו באמרו ממנו לרמוז אל השם ואל הקב"ה כדברי חו"ל הוא מנוגה מאד ומי הניד להם כי הכנעניים היו חזקים מהשם ית' כי המרגלי' לא ראו בארץ זה והם לא העידו אלא מה שראו כל שכן שנים מזרים ועל הים היו מוכיחים חלופו ואם בוינו באמרם כי חזק הוא ממנו אל שם ישראל הלא נאחזן מזרים ועמלק לא עשו ישראל מכסה וגבורתם עד שיאמרו עתה כי עזם הוא ממנו ולא נוכל לעלות: ה'שאלה וז' באמרו ונבי צענינו כחנבים וכן היינו בעיניכם. כי דבר ידוע הוא שיותר יתגוש האדם הפחות בעיני האדם הנכבד משיחזם בעיני עצמו כי אין איש בארץ מכיר חסרונו על תכליתו ואר"ל שאין אדם רואה חובב לעצמו. ולכן אחרי שאמר ונבי צענינו כחנבים מה צורך היה לומר עוד וכן היינו בעיניכם: ה'שאלה וז' למה אחרי הדבור האחרון הזה מהמרגלים בכו כל השם ולא בכו בפעם הראשונה שאמרו אליהם כי עז השם והערים בצורות בשמים עמלק יושב וגו' וידוע ששם לא התלוננו רק ביראשם לנפול צחרב נשיהם ופסע ולמה אם כן לא התלוננו בתחלה ששמעם עקר הענין ומה ראו לבכות ולהתלונן עתה אחרי שאר הדברים: ה'שאלה וז' איכה ואיכה נואלו שרי ישראל וחכמיהם שהיו אומרים נחמה ראש ונשובה מזרימה מפני יראת אנשי כנען. ואת פועל ה' לא הציגו ממה שעשה לאויבים במזרים ועל הים ובמדבר כל אשר עשה עמם להפליא. האם חשבו שגששו כל הנפלאות ההמה בכחם ובגבורתם. ומה הניע אליהם ששכחו את כל זה אשר ראו בעיניהם: ה'שאלה וז' וברועה הנאמן למה לא אמר אליהם כי לא צחרב ונחיתה יושע ב' ושה' ילחם להם והם יחרישו כמו שאמר על הים ושתק ונפלו על פניהם הוא ואחרן דבק לשונם לחכם ולא הוכיחם כראוי: ה'שאלה וז' למה זה קרעו בגדיהם וישעו וכלב ומה תקנו בקרישה בהיה אם כן בעתהם אם חפץ בנו ה' והביא אותם שמו הדבר בספק אם חפץ ידוע שכלם הם בידו יתבצר והיה להם לומר בודאי ששם יביאם אל הארץ: והגני' מפרש הפסוקים באופן יותרו השאלות האלה כלם: **וַיִּדְבֶּר ה'** אל משה שלה לך אנשים עד ויאמר אליהם עלו זה צנונ. כבר חשבו אנשים כי כאשר צאו ישראל קדשם והיו קרונים לגבול האמורי חשב משה שאלו היו הדור הד' שיבואו לארץ וכי כבר שלם עון האמורי. ולכן אמר להם ראה נתן ה' אליהם בידך את הארץ פלס רש וגו' אל תירא ואל תחת וגו'. האמנם יודע התמדתו הוא ידע שלא הניע כדיון העת לירעה כי היה הדור ההוא דור פושע עובדי העגל וסופרים שהנחתו כמה פעמים ולא היו ראויים ללכת לרשת את הארץ אלא בנייה אשר יקומו אחריהם. ושפטים ולא היה להם למשה שלח לך אנשים כדי לעבד ביאשם לארץ ולעשות להם צחינה אם היו ראויים לירעה אם לא. כמו שעשה לגדעון בעם שהיה הולך עמו למלחמה. אבל הדעת הזה אין ראוי לקבלו. כי הנה שליחות המרגלים היה עון פלילי. וחלילה ששם יתן לפני עור מכשול והוא ברחמיו היה חפץ להודיעם את הארץ ואיך ימנע מהם. אבל אמתת הענין ה' ש' שישראל אחרי אשר קבלו החורה בסיני היה הרצון האלהי שמיד יירשו את הארץ והם היו הדור הרביעי שזמר השם לאברהם שישבו הנה וכבר היה שלם עון האמורי לשלחם מן הארץ ולכן כאשר צאו ישראל לקדש צרעו שהוא מדבר פסוק אמר יתבצר לישראל פלס רש אל תירא ואל תחת. והנה סכלו את ידם והסבו את לבם אחורנית כמו שיתבאר. וי"מ שכתבו שהיה שליחות המרגלים דבר נאות וסנון לדעת ענין הארץ אשר יכבשה כי כן מנהג המלכים ש כאשר יכבשו ארצות ישלחו לפנייהם מרגלים להודיע אנה ילכו ושע"כ זיה השם למשה שלה לך אנשים שיעשה כהקי מלכי האדמה. ולפי שזה ראוי למשה לעשותו להיוות ביטחון מלך. לכן אמר לו שלח לך אנשים שהוא ישלחם ולא אחר ועל זה אמר אשר אני נותן לבני ישראל כי אחרי שאני נותן אותם עלי מופל לשלחם. ואתה עומד במקומי. והענין ששליחות המרגלים היה על המנהג הפשעי כי השם לא יעשה גם אלא על דל ההכרח. וגם זה אינו נכון. כי אם היה הענין כן מה פשעם ומה חשאתם ש' ישראל שנתחייבו כלם בליה במדבר. כי מאחר ששם זיה שליחות המרגלים כבר נתן מקום לעם להאמין בדבריהם שאלמלא כן מה חועלת היה בשליחותם. והם העידו מה שראו והם האמינו בדבריהם והיו גם כן כלם א"כ נקיים מעון. ועוד כי הנה מרע"ה הוכיחם על שליחות המרגלים וכמו שאמר (דברים לב) במשנה חורה ובדבר הזה אינכם מאמינים בה' אליהם ההולך לפנייהם בדרך לחור לכם מנוחה באש לילה לראותכם בדרך אשר תלכו בה ובענין יומם. רואה לומר שלא היה להם צורך לשלוח המרגלים לאחד מן הדברים שזכרו בשאלתם והם שיעידו הדרך אשר יעלו בה ואת הערים אשר יבואו לירש. וזה כי הנה עמוד הענין יומם ועמוד האש לילה יורו את הדרך והם ילכו אחריהם. וכן הערים אשר יתנה עליהם השם שמה יחנו השם. הרי שלא היו צריכים לשליחות המרגלים והוא המורה שלא עז זה ויתבצר כפי מנהג העשני. אמנם חוכן הענין כי הוא שמרע"ה כאשר נסעו ישראל מעיני וראה שהיו מוכיחים צדירות גדול כדי לשמחם אמר להם שהרי היתה הארץ כלב כלו היתה נכבשת לפנייהם וכמו שאמר ונסע מחורב ונלך את כל המדבר הגדול והעורא וגו' ונבא עד קדש צרעו. ואומר אליהם באמת עד ה' האמורי אשר ה' אליהו נותן

שולח דף

נוהן לנו ראה נתן ה' אלשיך לפניך את הארץ לפניך רש אל חירא ואל תחת . וברחם בני ישראל שאמר להם משה עלה רש אל חירא ואל תחת חשבו שהמה ברחם ובנצורתם יירשו את הארץ ועליהם היה מועיל כבושה ומלחמתהם שכיון שאמר להם עלה רש מורה שבנאותם אל ארץ נוספת לא ילך העני לפניהם ומפני זה נתישבו בדברי המלחמות כאלו היו הם כלם מופלות עליהם וי"ש מיד אח"ל ותקרבון אלי כלכם ותאמרו נשלח אנשים לפנינו כי לא אמרו למשה שישלחם ולא גם כן בקשו שישלחם השם אלא שהם כבעלי הדבר היו רוצים לשלחם וכו' ואמרו לפנינו שהם ילכו אחריהם ויחפרו לנו שהוא מלשון רגול שהוא לשון חפוט וזה וישיבו אותנו כי זה מוכיח שהיה דעתם שמידם ישלחו את המרגלים . ואלהים השיבו כל הדברים לא למשה . והנה הנורה יתברך ראה שהם ימחה בידם ויאמרו אליהם שלא ישלחו מרגלים וישביו בלכם שהארץ רעה מאד ושלכך היה מונע מהם שליחותם פן יראו חתת הארץ ויגנו עניניה . ואם יתן להם מקום לשלחם מידם כמו שאמרו הנה יהיה זה מרד בהנחת משה ואזי לדור שכל העם פרנסיו . גם שלא יהיה עליהם מוראת שמים בהשגם שאינם תחת ידו ואין משה מנהיגם על כן זוה למשה שלא לך אנשים רוצה לומר איני רוצה שישלחו אותם כדבריהם . אבל אחת משה שלא אותם ואינם מהמם לא יבי בשליחותם בנזון שהמרגלים עצמם אליהם ישובו דבריהם ולא לעם וגם ממך יבואו ויחפרו ומלכד לו ידעו ויבשו שהם שולחים על פי ה' ולא ימרו את דברו . הנה התבאר שלא היה שליחות המרגלים ענין הכרזו ויכיר לישאל . כי ההשגחה העליונה היה מנהיגם ושלא זוה יתברך מעצמו על שליחותם להיות הדבר טוב וישר בעיניו . אלא מפני שישאל היו רוצים לשלחם מידם והיה צום הפסד הנפנה וביטול מורא שמים . והתבאר למה לא מיהא הש"י שליחותם בהחלט ולא משה גם כן שהיה זה כדי שלא יחפרו רעה על הארץ כי הם בדרך רמאות בקשו שליחותם לא לדעת ענין הדברים שילכו ולא הערים אשר יבואו אליהם אלא לדעת אמחת הארץ הסובבת היא ורחבה כאשר אמר משה אליהם . ומפני הכוונה תלוי הענין בלו ברגול הדרכי והערים כמו שאמרו . והתבאר גם כן למה אמר שלא לך כי הנה מלת לך מורה שהוא לבדו יהיה השגח וכוונתו לך לך מהאריך רוצה לומר שהוא מנותן אביו ומולדתי ילך . וכן קח לך סמים שמשם עצמנו יעשה זה הקפוצות הראשון . האמנם מה שאמר בהשגחה תורה וייצג בעיני הדבר ואקח מבס שנים עשר אנשים . פעמו שמרע"ה מפני שהיה מדבר לבנים אשר קמו אחריהם לא רצה לומר להם שהם צוה שלא לך אנשים . והוא יתברך צוה על היותם הנשיאים שהלכו במה פן יאמרו הבנים ההם השומעים ולמה השם בסב את לבם אחורית . לכן תלה השגחה ההיא בעצמו ולא בש"י ואמר וייצג בעיני הדבר . והקאה על שזה הוא האמת מה שאמר ואקח מבס שנים עשר אנשים איש אחד לשבט כלו מן השבט עשה זה מעצמו . והתורה העידה שיהיה שם משה ממדבר פארק על פי ה' . ועל כיוצא בזה אמרו מותר לשנות מפני השלום . ואמרו ויתורו את ארץ כנען אשר אני נוהן לבני ישראל הוא להגיד שהש"י להיותו יודע תעלומות לב ידע שהמה בשליחות המרגלים שבקשו לא היו מכוונים אותו תכלית שאמרו וישיבו אותנו דבר זה הדבר אשר נענה בס ואת הערים אשר נבא אליהם . אבל היטה כיוונתם שיחפשו את הארץ ויתורו שהוא לשון חפוט ובקשת סחרי הדברים וסבבם . מלשון ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם . והסוחרים יקראו תרים לבד מאנשי התרים והסוחרים . לפי שמחפשים השעירות לענין המקח והממכר . וכאלי יאמר שלא לך אנשים ויחפשו את ארץ כנען הסובבת היא אם רעה כחאות השם הזה על היות שאני נוהן אותם לבני ישראל ומה שיעתן לאדם במתנה גמורה אין ראוי לחפש עליו . אבל יהיה כן למלאת שאלתם האמנם לא תחשבו לשלוח אותם בדרך העמים השולחים מרגלים שישלחו אותם איש אחד או שנים כמו שגלה יהושע בן נון שנים אנשים מרגלים ושהיו אנשים רקים ופחמים וגם זה היה דעת ישראל בשליחותם אבל אחת לא תעשה כן . אלא איש אחד איש אחד למטה אבותיו תשלחו ויהיו אם כן י"ב אנשים מרגלים וגם יהיו כל נשיא בהם לא אנשים רקים ופחמים . והיה זה לפי שכיון שכל השבטים נתיחסו בשליחותם כמו שאמר ותקרבון אלי כלכם ותאמרו נשלחם אנשים לפנינו . לכן היה מהראוי שישוו כלם בזה שיקרבו על זה הסוג הוא ארץ רע . וגם כן שדעתם לא היה לבד ברגול הדברים והערים כי אם לחפש את הארץ גם כן הסובבת היא אם רעה . ושלא היו שולחים משגם אחד ולא משגם אחר אולי יאמרו שהמרגל הוא ירגל בעד שבטו לענין חלוק הארץ איזו הארץ היותר טובה וישאלוה . כי הנה שלמות הארץ וטובתה יוכר יותר בשיחש בשלמות כבושה ונחת משיכר אחרי המלחמות ומשברי הצרות הבאות עליה וכדי להכיר גם הקטטה היותר צוה שילך אחד מכל שבט כדי שכל השבטים יהיו שוים בדיעות סחרי הארץ ועניניה ולפי שהיה שליחות המרגלים מחיחסם לבבם הארץ נחלתם ותלוקתם לכן לא הלך נשיא משגם לוי כי אין לו חלק ונחלה בירשת הארץ . ושיביו המרגלים נשיאים . נשיא בהם היה שלא ילך לבבם בראותם את השם הגדול ורב ההוא והערים הצורות בשמים כי האנשים הנכבדים לבם כלב האריה ולא יראו ולא יחשו ולא יתפעלו מדברים המבהילים האנשים הפחמים . והתורו עם מה שפירשתי חמשת השאלות הראשונות אשר העירתי בפרשה הזאת והסתכל שלא נזכרו כאן הנשיאים בסדר הדגלי . אלא כפי מעלתם בעצמם שלא היו הנשיאים האלה אותם שהקריבו בחנוכת המזבח כי אלו היה נשיאים אחרים אם שנאמר שהראשונים מתו גם הם בתעברה ומאז שלא היו אחרי הכוונת המזבח אלא כמו שלשה חדשים . או שמתו אלה להיות מרגלים בלבד נשיאים בראשונים . ולא הלכו אותם שנמנו בראשונה בחנוכת המזבח . ואמר שהיו כלם אנשים להגיד שהיו כולם בצורי כח מלשון וחיית לאיש ראשי בני ישראל המה רוצה לומר שנמנו ראשים ונשיאים משה שחוקה הראשונים לא היו גם אלה מגדולי השבטים . והתחיל לברוא כי הוא היה הכבוד גם הדיו ראש דגול . ואחריו שמעון שגודל אחריו והוא ג"כ בדגלו . ולפי שלא הלך מרגל משגם נוי זכר אחריו יבדקו כפי תולדותם ושהוא ראש דגל כמלך בנדוד ואחריו הנכבד מהחונים עמו

אשכול אמת: ומורה הוא העץ שבו יאמרו האשכולות של ענבים ומפני גדלו אמר וישאוהו במוט בשנים רואה לומר במוט אחד שהיו נושאים אותו שני אנשים ודרך חכמינו זכרונם לברכה הוא אחר:

(כס) וישוּבוּ מתור הארץ עד ויבאו דבת הארץ. ממה שהעיד הכתוב ששבו מתור הארץ מקץ ארבעים יום ידענו שהיה ארץ ישראל קטנה כמחמתה עד שבמ' יום ילך אדם כל הארץ היא לר' רוחותיה. והרואה על זה שלשה דברים שבו יבואו מירושלים עד אשכנז בשבעה ימים ושנים בשבעה ימים. וזאת היתה אורך ירושלים כי ירושלים לא היתה באמצע ארץ ישראל והארץ לא נתקוואה ולא נכללה כי הוא מכה הנמנה. ומאמרם כי היתה ת' פרסה על ת' פרסה יש לו כוונה אחרת. כי הנה ההולכים בארץ הריא מעדים שארכה הוא מהלך ד' ימים ולא יותר. ודרך ארץ הצבי שעורו אינו מחזיק בשרו אינו כמשמשו רק הארץ המיושבת נראית גדולה ואינן כן הארץ החרבה והשוממה. ואמר ויבאו אל משה ואל אהרן לנגיד שהאנשים ההם השחיתו התעבזו עליהם. כי אם היות שמשה דע' שלח אותה וזהו אותם שלא ישיבו הדברים ממה שראו אלא אליו הנה היתה לא עשו כן כי כאשר שבו מתור הארץ התפרסמו לעין כל ונאו אל אהל משה והקבילו שם את הארץ ואת כל העדה כדי שישמעו כלם דבריהם. וזהו עשותם הראשון שמשה צוה אותם בהנני לכת. וזמן שזו יבואו למרגלים אשר שלח חרם לאמר שיתרישו נאחם ויבואם. אבל אלו פרסמו את פחדיהם. והוא עשות גדול בין אנשי המלחמה שיתפרסם להמון הלוחמים ורבי הלכב אשר בהם התחבולות שעושים שרי הצבא. וסידעו ישראל חווק האויבים והלוחמים וכמו שאמרו אחינו המוט את לבבנו. וכדי להסיר הטעות הזה אמרו מאמרם הראשון כנגד משה באנו אל הארץ אשר שלחתנו וגומר. וזה היה הפסע הראשון אשר פשעו חמוראלי. והפסע הב' הוא אמרו באנו אל הארץ אשר שלחתנו ולא אמרו אשר ה' אלהינו נותן לנו ולא אל הארץ אשר נשבע ה' לאבותינו. לפי שהיה דעתם שלא יזכו במתנה ההיא ולא ירשו את הארץ ע"כ אמרו אל הארץ אשר שלחתנו כאלו לא ראו בפליכה ובנאמנות הארץ ההיא. והנ' שעשו בדבריהם הוא שהשיבו על האחרון ראשון ועל הראשון השיבו אחרון כי הנה כמו שביארתי למעלה משה שלח מהם שתי שלחות צענין הפס' ושתי שלחות אחרות צענין הערים ושתי שלחות האחרונות היו צענין הארץ באמרו שהמנה היא אם רוח ה' יש בה עץ אם אין והם השיבו ראשונה על הראשונות האחרות האלה. ואמרו הן ה' אלהים אמר לתת לנו ארץ זבת חלב ודבש וכן נשבע לאבותינו האמנם אתה משה מפני ענותנוך לא שלחת אלא השמנה היא אם רוח ע"כ דע וראה שלא די שהיה שמנה כאשר דברת אבל גם זאת חלב ודבש היא כי יש בה כל כך מהמקנה כאלו כל הארץ זבת חלב. וכן למען ששאלת ה' שבה צענין כי הארץ מרובה פירותיה כאלו היא זבת דבש של תמרים וחמרים ורמונים וזה פריה מעיד עליו שהוא פרי יפה מאד הרי לך תשובה שתי השלחות הארץ הנוצרת שהיה שמנה ויש בה עץ הרבה. ולפי שהיה דעתם להרחיב הדרכים בננות הארץ זכרו ראשונה שבהם במלות קצרות כדי להרחיב אחרי כן המאמר בנוסחה כאשר בלבבם. והפסע הד' שבא בדבריהם הוא אמרם אפס כי עו העם והערים בצורות גדולות מאד וזאת תשובה למען שאל משה מהם כי הוא שאל על הפס' החוק הוא הרפה המעט הוא אכ רב. והם השיבו לשתיהם יחד כי עו העם וכו' הוא יותר מחזק והוא כולל הרעיו' בנמות והחזק הנמנה באכיות ולכן כינה בו ית' עו ומעוזה. וה' עו ומעוזה. ועוזה מלחמה. ועוזה נוראות. עוזה אלהים. ה' הוא מעוזה. והנה הנעניים לא היו הם כל כך תקיפים ונוראים כמעשיהם ונבחרתם ולמה כנו אותם בעו העם אלא שבמדר ובמעל אמרו זה להניח את לב העם מפחדם. וכן אמרם והערים בצורות גדולות הוא תשובה לשאלת הערים. ואמרם שהיו בצורות גדולות מורס שהיו טובות ויפות ומצודות. אבל כבדו הארץ לא תמלא הדבר כן כי ירחו לבדו היה נשגבה כי לא ימלאו ערים גדולות שהיו בצורות צניקין הסלעים כי אם בנקעה ובארץ מישור ולא נס כן תמלא עיר מצד שהיה גדולי דבתי עש. והם בעצמם קצבו שני הדברים הסותרים ערים בצורות וגדולות מאד ולא היה כן אלא אמרו כל זה כדי להפחיד ולהניח לבב העם. והפסע ה' הוא אמרם אפס כי עו העם כי אם היתה כוונתם להשיב על השאלות אשר שלח מהם משה היה להם לומר עו העם ומה להם במלת אפס שהוא העדר ובטול כמו באפס עלים תכבה אש. האפס עוד איש. באפס מקום. באפס עסקו. כי אפס כסף. וכן כל לשון אפס הוא מורה על העדר ואפסיה. וכאלו אמרו וגם זאת חלב ודבש היא וזה פריה אכל זה כלו כאלו לא היה. כי הכל אפס וזהו לפי שבו העם והערים בצורות גדולות מאד ואם כן הוא מן הנמנה שנקבצו הארץ ההיא. ואם כן מה יועילנו היותה ארץ זבת חלב ודבש וכל פירותיה אחר שלא לנו תהיה ירושתה. וזהו גלו דעתם שהביאה שמה הוא נמנה מזה העם ומלך הערים. והפסע הו' שבא בדבריהם הוא אמרם וגם ילידי הענק ראינו שם כללו מאדם הארץ מהם. וזה היה כוב נמור כי הם לא מלאו ולא ראו לא נ' ילדים מהם אחימין שני ותלמי' שהיו בחברון ולא היו ענקים אחרים בכל הארץ אבל הם ברעשתם להפחיד לבב העם אמרו אליהם שכבדו הארץ ה' נמנה מנ' אדמים. אחד מלך העם כי עו הוא. והב' מלך הערים שאם יאספו אליהם האויבים לא יוכלו לכבדם. והג' מלך הצבא אשר להם הנוראים בנבחרתם והם הענקים אשר זכרו כאלו כל הארץ מלאה מהם. והפסע הו' שבא בדבריהם הוא אמרם עמלק ושב בארץ הנגב וזה כי הנה משה לא שאל מהם דבר מזה ומה ראו לדבר בו. אלא שכוננו ברעשתם לומר שמלכד שהיה כבדו הארץ נמנה אולם. הנה נס העלים שמה מפאת הדרכים היתה נמנעת בעמלה. כי הנה לא ימלט הדבר מחלוקה. אם שיראו ישראל לעלות ולהכנס בארץ בדרך הנגב שהיה קרוב לקדש ומשם לפר או יכנסו מדרך הים רואה לומר ים פלשתיים וכן יד הירקן שהוא אשר קרא ים במקום הים. ואמרו שבדרך הנגב לא יוכלו לעלות לפי שעמלק יושב בארץ הנגב

זה כלל. אבל משה דדעו רשעת העם שהיה לדעת אם הארץ טובה ורעבה רבת המזון ורבת היסובים בצופן שיאכלו וישבעו ויתענו מאד עליה. וזהו אותם שהיו שאלות מהארץ המיושבת. והב' שאלות האחרונות מהארץ הנוצרת והנוצרת. אמנם שהיו שאלות האחרונות משה מעמלו לשאל אותם מהם והיה זה כדי שידעו שאויביהם הם עם רב ועזום ועריהם בצורות בשמים ובזה יכירו וידעו כי נואלם חזק ושלל בזהם יירשו הארץ וזרועם לא יושיע ואלו יוספו לסדקם לאלוהי יתברך ולקרא אליו כי עתה הרי לי עינק וממנה יאמר. הנה השאלה מזה שלא שאל משה על הארץ אם טובה היא אם רעה להיותו מספק ביעדים האליהם חיליה אלא למלאת שאלתם דדעו כי ע"כ בקשו לשלוח מרגלים כמו שביארתי ושלא שאל מאתם החוק הוא הרפה אם מעט הוא אם רב אלא כדי להסות לבבם לשוב אל ה' ולהתחנן לפניו כי לה' הישועה ושיאמרו לנו ונשובה אל ה' שיעשה עמנו ככל נפלאותיו וכמו שעשה על הים. והנראה אלי באמת הוא שאחרונה משה חטא בשתי השאלות הראשונות האלה אשר שאל על הפס' ועל הערים לפי שישראל לא שאלו אותם וגם הפס' לא צוה עליהם אבל הוא משמנו שאל אותם ואין ספק שהיה כוונתו טובה אבל נמשך ממנו מה שנמשך כשנשם היוצא מלפני השליש. ומפני שנגמל למוד עולה וזדון נעשה על זה ארץ הגנאים כמו שביארתי בסדר זאת חקת החורה גנ' והואו ארץ אם כן השאלות ה' והב' ואמר ויעלו ויחזרו את הארץ לפי שאלו ישראל נבזה מכל הארצות ועולים אליה כל ההולכים בה. ובספר שהלכו בארץ הדרך שלמד אותם משה והוא אמרו ויעלו בנגב ויבא עד חברון רומז אל כלב שנאמר ואלו אתה את הארץ אשר דרך בה ואומר ויתנו לכלב את חברון. אבל אמרו ושמ אחימין שני וחלמי ילדי הענק נראה שכלם ראו אותם. וידיהם העינין שכלם באו ראשונה אל חברון ואח"כ באו שמה חבריו כי נכנסו במדינה זה אח' בדרך המרגלים ומפני זה דברו כלם מאתם הענקים שהיו בחברון. וי"מ כי ילדי הענק היו בני עמר אשכול וממנו שהיו אבותיהם קדמונים מומן אברהם כי חברון שבע שנים נבנתה לפני זען מארים ויש דעת אחר והוא שאלה שזכר הכתוב כאן היו בחורים ולכן קראם ילדי הענק מלשון ילדים אשר אין בהם כל מום ואמנם ענק פירשו בו לשון נואר ואמרו שהענין בזה שילדי הענק הוא שוארם עבה מאד כי משם חוכר הנבזרה וכן בלשון ישמעאל קוראים לנואר ענק ולתכשימי הנואר קוראים ענקים כמו וענקים לגדירותיה ומהם הענק חעיקיו לשעון על נוארו כן ילדי הענק אנשי נואר הנבזרים כי על הרוב כל אדם אבריו שוים ואם הענק גם ועב גם זרועיו ושוקיו כן הייו. והדמנ' נבד בדרך הפסע שהבדון היא קריא ארבע והוא האדם הגדול שבענקים שהיה שמו ארבע והיא נקראת על שמו והוא שנאמר ושמ חברון לפניו קריא ארבע האדם הגדול שבענקים וזהו האדם ארבע הוליד בן וקרא שמו ענק ועל שמו נקראו בניו וזרעו ענקים. ושוארם כאן וחברון שבע שנים נבנתה לפני זען מארים להגיד שבנה אותה האדם ארבע לבנו ענק שבע שנים לפני בנות זען מארים שהוא עיר קדמונית וכל זה להודיע הפלגת האנשים האלה כי כאשר היו מופלגים בקומתם כן היו ימייהם ארוכים מכל האדם כי לאביהם נבנית חברון לפני זען מארים שנקבלו בה כמה דורות מאז עד עתה אלה הם דברי הרב ע"כ. ובעבור שהאנשים האלה פעמים קראם הכתוב ענקים ופעמים נפילים ופעמים בני ענק כאלו היה אביהם מהענקים לא אמותיהם לכן אנו אומר שהתחלת האנשים האלה קודם המבול כאשר בני האלהים לקחו להם נשים מבנות האדם מכל אשר בחרו כמו שכתוב בסוף סדר בראשית. ואלהם שם הנפילים היו בארץ בימים ההם וגם אחרי כן אשר יבואו בני האלהים אל בנות האדם וילדו להם בנים הנה הנבזרים אשר מעולם אנשי השם. כבר ביארתי שם שגני האלהים היו אנשים ארוכי ימים כדברי הרב המורה ושהוא עצמו דעת חכמינו זכרונם לברכה כמו שביארתי שם. ובנות האדם היו משאר העם שלא היו חיים ימים ארוכים כי מפני שהיו ימי חיים קצרים כמוהו היו קראם בשם אדם. אבל מאדכי הימים להתמדת חיים כאלו היו נאחיים קראם בני האלהים. והנה הם רואה לומר בני האלהים ההם לשוב מוצא ושלמות הרכבתם היו גדולים וחזקים בגופותיהם יותר משאר העם לחולשת טבעם. וכאשר בני האלהים לקחו להם את בנות האדם הקטנות והפחותות צטבעוהם היו הילדים הנולדים מהתחברותם גדולים מאד מפאת טבע האב. ולהיות אמת קשה לא היתה יכולה לשאת את העובר צבטנו עד תשעה חדשים והיו מפני זה הילדים נפלים גופלים מצמני אמותיהם קודם זמנם לו' חדשים ולכן נקראו נפילים מלשון נפל טעון שמכנה האם שלא חוכל שאת אותם כל ימי העובר היתה מפלת אותם ועכ"ז היו נבזרים וחזקים ומפלגי הקומה מלך האבות. ובעבור שיהם האב והיותו מני האלהים הראשונים הוא היה ענק לנאורותם כי כזה יתכבדו תמיד לא למשפחת האם אלא ממשפחת האב לכן קרא אותם בני ענק בני הנכבד האלפי והנה נאשרה משפחה היתה כח היות ההוא תמיד שהענקים מהם היו לוקחים נשים קטנות משאר בני העם והיו צנים מן הנפילים כמנהג אבותיהם והיו בני ענק אביהם כי זהו כל כבוד מלכה ומבטן ומחיריון ובספר הכתוב כאן שנאמו בחברון ג' אנשים מהענקים ההם והיו שמויהם מפורסמים מפני הפלגת גדלם והם אחימין שני וחלמי ונתנה החורה טעם למה היו בחברון ולא בארץ אחרת שהיה זה מפני היות חברון מדינה נכבדת וקדומה מאד כי הנה היא מוזן הפלגה שפופו בני אדם ועשו ישובים מחולקים נבנתה חברון קודם זען שהוא המקום היותר נכבד שכל מארים שגני ישראל ידעו ויכירו אותו ולהיות חברון דבתי בגוים שרתי במדינות היו בחוכה הענקים הנכבדי' מבני האלהים. וכבר זכר הצידי כי היו צועני שריו פפני שכל עיר קדומה מחברתה יושבי נכבדים. וכן חברון מפני קדמותה נחשבו בה הענקים האלה. והנה בחזרת המרגלים כראו אשכול ענבים גדול מאד עד שפטי זה על אודות האשכול קראו שם המקום נחל אשכול. ומקום היה נחל לא נחל אבל בקטה ולפי שהיה בין הנבזרות ונחלי מים עוברים קראה נחל אשכול ואנודת ענבים נקראת

העם באהלים ו"ס ויזילו דבת הארץ אשר תרו אותה אל בני ישראל רוצה לומר שאל בני ישראל אמרו הכוזב והבדילה הרי לא למשה ולא כפני יחושע וכלל ואפשר שמפני זה הביאו האשכול והתאנים להודיע שזכרו שהארץ שמינה ולחה בהפלגה וזה מורה על התמדת הבשם בחום ולחות האויר מן המים . והארץ שהיא חמה ולחה ביותר הנה אוירה רע מרוב הפסוק שזמנא שם וכ"כ הנכרים הבאים לדור שמה שמד יפלו כל יקומו . וגם הביאו מפירות הארץ להגיד שהם היו מתיחסים אל אנשי הארץ שהיו אנשי מדות . וזה היה הפסע והרשע השמיוני שהדבא הרעש שהזילו המרגלים על הארץ ולא היה הדבר כן . והם מתו אנשים באותו פרק היו מסכות אחרות לא מסכת הארץ . ואפשר לפרש וכל העם אשר ראינו בתוכה אנשי מדות שהיו גדולי הנוף עני הפסע ומפני זה התקיימו בה מה שלא יעשו האנשים הבינונים שוי השבע והמוגז. ופרשם היו כן הנפילים שהיו מהנפילים שזכרו בחורש שגדלם סיל אימה בלגנו עד שהיו צעיקים כהגבים כלומר קטנים וכן סיינו צעיקים כי גם הם תמחו כללו לא ראו מעולם אנשי קטנים כמוז כי בארץ הם כלל אנשי מדות . והותרה בה השאלה ה"א והנה ישראל אע"פ ששמעו כי פי העם והערי גדולות ובזירות לא כזו לפי ששמעו מסוב הארץ והיו פוסחים על שתי הסעיפים אם יאמרו בעבור רוב טובה או יאמרו לעומת וסגנת כבושה . אבל פתח ששמעו בדבחה והיותה אובלת יושבים אז התחילו לצעוק ולהחליטן וגדלו העם הם העדה שזכר הכתוב . ואמנם ההמון הם אשר בנו . והיו ויבנו העם בלילה ההוא כי בנו באהלים ובכו שמה כחמאליהם על מה והנה לא בנו עד עתה כי היה חשק הארץ בלוחם וז"ל יולנו על משה ועל אהרן כל בני ישראל ויאמרו אליהם כל העדה כי הבנים היתה כוללת לכל ישראל אבל עני העדה וקניו הם דבר למשה דברי התלונה והתוכחה והותרה בה השאלה ה"ב . וסימן רע היה זה להם כי אז הוקבעם צבים לדורותם בלילה ההוא והיא ליל תשעה באב שאז נהרג בית המקדש ראשון ובאותו לילה עלמו נחרב בית שני וכמה מהתמורות והנדרים נעשו בגלות ציוס ההוא עזמו . וידמה שהמרגלים באו ערב תשעה באב ודברו מיד אל משה ואל כל העדה והלכו אחר כך באהלי האנשים החשובים והזילו דבת הארץ ובסבת זה בנו העם בלילה ההוא ובהשכמת הבקר יולנו על משה ועל אהרן וגו' והראים שהדבר הרעה שהזילו ובדו מלבם על הארץ היא היתה כבת כל זה הוא מה שנאמר מיד אח"כ והאנשים אשר שלח משה לחזר את הארץ וישובו יולנו עליו את כל העדה להזילו דבה על הארץ רוצה לומר למעשה שהזילו דבה על הארץ ונאמר וימוחו האנשים מציאי דבת הארץ רעה . והיתה תלונתם של ישראל לו מתנו בארץ מזרים או במדבר רוצה לומר מה התועלת בנים ובנפלאות שעשה הש"י צליחת מזרים ומה התועלת בנים המדבר כי הנה כל הדברים הולכים אחר התכלית ובין שהתכלית הנה הוא רע שנמות ולא ירש את הארץ יותר טוב היה שמתנו במזרים בלי עמל המדבר וספרו . או שנמות במדבר ולא נבא לסכנת כבוד הארץ . וא"ל שספקים בדור הוא עשה זה לפראות גבורתו בכבוד הארץ עדיין תשאר בהאלה ולמה ה' מביא אותם אל הארץ הזאת ר"ל האובלת יושבים לנפול בחרב ר"ל שגפול אצחנו בחרב האויבים וגשיו וספיו יהיו לנו כי יותר טוב היה לנו שנמות כלנו משלכו הנשים והסף שבי לפני נר ונכבול הסכנה וברעה הזאת לחבליה רע וסוף שהארץ תאכל אותנו בקצור שנים ואין סבלות גדול מזה שילח האדם ויכניס עצמו בסכנה רבה בזה התכלית הנקטת שמה יותר רע ומיך . והם תאמר שמה שהיה כבר היה וסבכרה שגלך לדרכינו אין הדבר כן כי טוב לנו גם עתה שגשבה מזרימה ולכן אמרו איש אל חברו נהיה ראש כלומר נעשה מנהיג שר ומושל וגשבה מזרימה כי לא תהיה שמה הסכנה כל כך מהררים ונכונם הערים ורשת הארץ המשתכל כאשר הוא בזה היות ששם היות שבחגיגה הנשים והסף שגמארים יהיו עבדים ובאחר כנען יהיו גם כן לנו לא היה טוב שוב מזרים מלעלות בארץ כנען הנה בערך האנשים שנאמר כנען יפלו לחרב ובארץ מזרים לא ימיתו אותם אבל יהיו למם עובד כאשר בתחלה אין השק ששוב הוא לחרב מזרים מלכת לארץ כנען ולכן אמרו הלא טוב לנו שוב מזרים כי לא אמרו טוב שוב מזרים בתחלה אלא הלא טוב לנו רוצה לומר בערך האנשים הנזכרים שוב מזרים מכנען לא בערך הנשים והסף והנה משה נפל על פניו וכן אהרן עמו לפני כל עדת בני ישראל אש כהנים המתאבלים על אצדת העם ההוא מבלי תקומה לא שגפלו על פניהם להשתלל על ה' יתכן וינפל הרעה ההוא אשר אמרו לבד מזרים . והיותה כזו הוא שגפלו על פניהם להתחנן אל העדה ולבקש מהם אל ה' אחי תרעו או שמעו ה' אחי ופני ולזכור להם חסדי השם אמנם לא נתנו לו מקום לאמרם ונדומה מהדבר' והנחמתי ויורה על זה אמרו ויפול משה ואהרן על פניהם לפני כל קהל עדת בני ישראל כי כפלו לפניהם להתחנן ולבקש מהם שלא יחזרו למזרים ויחשעו וכלל להיוות מן החרים את הארץ וראו טובה ויסיב ורשעת המוציא' דבה עליה קרעו בנדיהם לפי שהיו שומעים את קני העדה שהיו מגדפים את השם ומקללי' והשומע היה לקרוב ולעקוב חסם ויאמרו אל כל עדת בני ישראל רוצה לומר לזקנים עניי העדה שהם היו עושים תלונה בעד כל העם אל תתחילו אל הדבחה והאנשים ההלל הזילו ונדו מלבם על הארץ כי גם אצחנו עברנו בה ולחור אותה ולחשם החרים הלכנו שם וראינו כל מה שראו אלו המרגלים וספק וכזב הם מדברים מהארץ שהיא רעה ואובלת יושבים כי טובה הארץ מאד מאד בהפלגה ולא אמרו זה על היותה זבת חוב ודבש אלא על היותה מאויר טוב וזכר תשובה לאמרם ולמה ה' מביא אותנו שיהיה מביא אותם שמה להיוות ארץ טובה . ואמנם מה שאמרו משנות העם והחוק הערים ומענין הגוים העומדים בדרכי' יש בזה שתי תשובות האחת היא שה' ילחם לנו ולכן אש חפץ בנו ה' והביא אותנו אל הארץ הזאת רוצה לומר אע"פ שיהי שחל בדבר אש ברהוות וזה לפני העליה בדרכים ולענין הכבוש והוא אמרו ונתת לנו ואמר אש חפץ בנו ה' כאומר אש ה' מאד חפלו הסוב לא שאנו ראויים אליו אש חפץ בנו לא ימנענו עמלק שיושב בגנג ולא הכנעני שיושב על ד' הירדן כי

הנגב וכבר ידעו את רשעתו ואת שנאחו אותה וינא להלחם גם בדרך ואין יוכלו לעבור בגבולו . והם ירצו לעלות ההר לא יוכלו כי החתי והיבוסי והאמורי הם יושבים בהר . אם ירצו לעלות ולהכנס בדרך הירדן גם שם לא יונת להם כי הכנעני יושב על הים ועל יד הירדן הרי שכבש הארץ וירושמה הוא נמנע והעליה אליו בדרכים הוא ג"כ נמנע . התבאר מזה כמה מן הרשעים והפסעים באו בדברי המרגלים ותשננהם וסותרה בה השאלה ה' . ומה דעם למע אמר משה לישראל בשנת הארבעים ששם ישראל אחת עובר היום את הירדן ללך לרשת גוים גדולים ועצומים ממך ערים גדולות ובזירות וגו' ואין לא פחד לבנו פן יתפעלו השומעים דברו ויפלו צמח' שגפלו אבותיהם עם דברי המרגלים כי הנה אמר מרע"ה כל זה אחרי מלחמת סיחון ועוגו וליכית עריהם . כי כאשר ראו צעיקים כי יד ה' עשה וזאת אמן לבנו להכיר להם כל זה ולומר אליהם כן יעשה ה' לכל הממלא' אשר אחת עובר שמה . אבל המרגלים שפחד קראם ורעדה מאנשי הארץ ספרו דבריהם באופן שכל ישראל יאמרו וייראו ויפחדו באמונת השם והתנחחו וכאשר באה בלב רשעת דבריהם על ה' ועל כבודם של ישראל שגראו בהם כאנשים פחותים ורכי הלבב . וראה בלב שהיה רוצה משה לדבר אליהם ולחזקם בה' בדרך המנהיג השלם והסם היו כל כך צועקים ומתלונני' שלא היו נוסים און לשמוע דבריו שהחיק העם אל משה רוצה לומר ששמע דברי משה וזהו יהם כלל את העם אל משה . והעם השבו שגלגל היה רוצה לדבר' באחר מן המרגלים והגדול שבהם כי הוא היה נשיא משה ויהיה ולכן שמעו אלו ואמר להם עלה נעלה וירשנו אותה כי יכול נוכל לה רוצה לומר דבריהם הוא שהעליה בארץ כנען נוכל לה רוצה לומר האנשים האלה חברי חבליה דבריהם הוא שהעליה בארץ כנען דבריהם היא נמנעת והכבוש אותה הוא יותר נמנע מאד חזק אנשי הארץ וחולשתיו אין הדבר כן כי אנתו חזקים מהם וא"כ אנתו כפי העם אשר אנתו עלה נעלה בדרכים בעל כרחו של עמלק ושאר האומות שבדרכים ואחרי הכנסה לארץ יירש ונכבוש אותה . וזהו וירשנו אותה כי יכול נוכל לה רוצה לומר נכחנו ונבזירנהו נעלה ונכבוש את הארץ ולכן השתקם כדי שישמעו זה מפיו . והנה בלב לא רצה לזכור יכילת השם ונפלאותיו כי זה היה ראוי למשה לומר אותה . והוא כלל היה שמה להגיד ענין הארץ לא להגיד יכילת השם ונפלאותיו . ולכן הוא כאיש גבור חיל ואמין לבב השיב בדבריהם בשני חלקיו מהעליה בדרכים ומכבוש הארץ . אמנם המרגלים השיבו על זה לא נוכל לעלות אל העם לא מפני רבים אלא מפני חזקם כי חזק הוא ממנו ואצחנו עם היותו רבים כלנו חלשים ובלתי מלומדי מלחמה . וא"כ הספק היה הוא כפי איכותם לא כפי כמותם . ואמר הכוזב והאשמים אשר עלו עמו. להגיד כי מלך שעלו עמו אמרו אנתו ראינו צעיקנו כל מה שאתה כלב ראית צעיקנו מה ידעת ולא נדע . וספק דברת לעם הזה שאין לרדך לומר שלא נוכל לרשת הארץ הוואת מפני הערים שם בזירות וגדולות בשמים . אבל גם בנתינת העם לדבר לא נוכל לעלות אל העם כי חזק הוא ממנו . והנה לא זכרו משה והנפלאותיו לפי שראו משה אמר להם עלה רע וגו' אל חירא ואל תחת . והזילו מזה שהיו צריכים עולה וגבורה למלחמה בדרך הלוחמים ושהשם לזה בשליחות המרגלים והגדל להם שמשה רבינו עליו השלום שאל מאתם על העם החזק הוא הרפה שמעט הוא אש רב . וכ"ל ממה שאמת אלאם שהיו צריכים להלחם בלויים ונע"כ אמרו מה שאמרו המרגלים ונכשלו העדה במרים . אמנם כפי מזרים והמדבר לא הוצרכו לפעל אדם ואל גבורותיהם ולכן עם היות שלא נכחו מה שראו במזרים ועל הים הנה חשבו שהנפלאות הנה ה' מעשה ה' ונוראותיו אכל ירושת הארץ שהיה מבחם ונבזירנהו ומפני זה חשם כנען . והותרו בו שתי השאלות הפ' וה' :

(ג) ויציאו דבת הארץ וגו' עד ויאמר ה' אל משה עד אנה ינאקוני. ראו שכלב ויחושע אמרו וגם משה יסכים עמם שגלה יעלו ויירשו את הארץ והם היו אומרים הספק . והשומעים אולי יסו אונם לדברי יחושע וכלל לכן הוצרכו להזילו את דבת הארץ שהיתה אובלת וישיב' והענין שלא היו דל' הקופות על יחס שמור כפי ההכרחי לשמירת הנריאות ואויר מפסיד והיה זה חזק גדול כי כל הנעתק מאיקלים לאיקלים יחלה או ימות להשתנות מצי הארצות כי כל ארץ תאות למצי הנולדים . והארץ אשר לא תאות ליושביה מפני שגוי התקופות ורוע אוירה כ"כ שתייה רעה ומשכנה שבהם אליה ע"כ אמרו ע"כ היות שלא היה ראוי שלא ירשם אדם ברעו כנען הארץ כי אם שבחנו בה ימים רבים . הנה רוע הארץ הזאת הוא כל כך ששם היות שעברנו בה לתור אותה נאוחה העברה דרך עראי ראינו וידענו שהיא ארץ אובלת יושבים . והם היו משכלל ליושביה ראו מה חששה לזרים שיבואו אליה מחזק ולא תחשבו שלחיות אנשים שטופים במאלל ומשחה ימותו שמה כי הנה כל העם אשר ראינו בתוכה אנשי מדות רוצה לומר מסודרים בהנהגה טובה בכל עניניהם ותחזותיהם אלא שגבע הארץ הוא משכלל אותה . והיה תכלית מאמרם מה יתרון לנו להלחם עם אנשי הארץ ולכבושה דבריה כלב כי אף שיהיה כמו שאמר אין הארץ ההיא נאותה אלינו כיון שהארץ ההיא רעה מאד והיא חמות ריבושים כל בזמנם . ואמנם אמרם עוד ונש ראינו את הנפילים בני ענק היה להגיד שהארץ אוירה רע וממית עם היות אנשים אנשי מדות ואנשים חזקים בצעטם כי שם ראינו את הנפילים בני ענק שגדלם וגבהם וחזקם הוא כל כך שאצחנו סיינו צעיקנו כהגבים כלומר היינו גם אצחנו צעיקים רוצה לומר שבערך גבורתם לא היו חוששים אלינו אש היינו מרגלים אש לא כי לא חשבנו לאנשים להשמר ממנו . אלא כללנו סיינו כחנבים ומפני זה הלכנו לפניהם לבטח והנה הדבה הזאת הם הוויאו אותה מלבם והיתה כלה שוא ודבר כוז . כי הארץ לא היתה אובלת יושבים . ואפשר היה שראו שם מתים רבים כמו שזכרו הכנעני זכורם וברכס . כי הם ציינו תקופת תמוז הלכו לתור את הארץ וציינו שהם מתים על הרוב בני אדם מקדחתה הדמות שיקרז בכל מקום . ולחיות הדבה הזאת צדיקה הוויאו ובדלו מלבם לכן לא ספרו אותה כבואם בתחלה כשאר הדברים וגם לא עזרו כח לומר זה בפני משה ולא בפני יחושע וכלל פן יכחשו אותה . אמרו זה להמון

השוארה ה'י' נחשבת ה"י כלחתי כדברך ולא נעשה כן כי כלס מהו כמדבר וחשב הראש"ע כי ענין סליחה הארכת זמן ולא כפרה ואינו כן

ומה שפירשתי ראשונה הוא היותר נכון ומתקשר אליו:

(כ) וַיֹּאמֶר ה' בלחתי כדברך עד פְּרַשְׁתָּ הַנִּסְכִּים כִּי תִבְּאוּ אֶל הָאָרֶץ וְגו' .
זכר הכתוב שמיד אחרי דברי דודן הנביא' היה דבר ה' אליו
לאמר בלחתי כדברך. ומה שדרש' יותר נכון בפסוקי' האלה הוא על אחד משני
אופני'. הא' שפסוקי' יחברך בלחתי כדברך כל' בלחתי להם לא כפסוקי' החלפית .
אלא באריכות אפים כמו שבדבר ובקשת ממני . והודיעו להם היה ארך אפים
לפועלי' שהוא מפני שהמלכים הממלכתי' להנכס בשעת כעסם יהיה לאחת
משתי בנות אם מיראשם שמה ימותו המלכים ההם ולא יהיה להם זמן ופנאי להנכס
מאויביהם' . והא' מיראש' שאותם החוטא' אולי יבחרו להם ממלכה אל עם אחר
ולא יהיה לאות' המלכ' שמה יכולת עליה' להנכ' גם . ואין כן בש"י כי הוא חי
ונלחמי לעד ומלכותו בכל משלה ואנה מפניו יצרח החוטא ועל כן נאמר כאן בזה
הכ' להם יאריך אפו לישראל . ואולם חי אני ולא אמות כנגד הכנס האחת
וימלא כבוד ה' את כל הארץ ובכל מקום הם תחת ממשלתי ולא יבחרו ממחתי .
ונתן השעם להם לא יכפר להם בהחלם כי אם באריכות אפים באמרו כי כל האנשי'
הרואי' את כבודי ואת אמותי רוצה לומר אחת חומר שאסלח להם כדי שלא
יחללו המלכ' את שמי שישימו אותותי . והנה אם יש לי להקפיד במלכ'י
ששמשו אותותי כ"ש שיש לי להקפיד במי שראש אמות' במלכ'י ובמדבר ויטו אותי
זה עשר פעמים שהמספר הזה מורה על הרצוי ועכ"ל לא משני בקולי ולא האמינו
בי ובעבור זה האם יהי' ראוי שהאנשי' האלה יראו את הארץ ובעבור שמהם
בשעתו אמר מנלתי יכולת ה' להביא את העם הזה אל הארץ אשר נשבע להם
השינו השם עתה ששבעתו לא היתה לאחת להם את הארץ אבל היתה שבעת
לאבותם לאחת אותה לזרע' . ולכן אף שהדור הרע הזה לא יכנס לארץ לא היה
יחברך טובך על שבעתו ולא גם כן אם דורות אחרי' יהיו מנאנני שאין ספק שלא
יראו וחסא' השבעה קיימת לדור אחר ירא את ה' וז"ל כל מנאנני לא יראה .
הנה בתשובתו יחברך זכר שיתק' להם אפו ולא יכר' בדרך פתאום כאש אחד
עם ביאור הסבות אשר בעבורן לא ימחר בנקשת הנקמה אבל שעכ"ל לא יבאו
אל הארץ בהיות' מנאנני' וצויו יקלו וע"ז זה אמר המפורס' (תהליק) אלי אל תעלני
בחצי ימי כי אין ראוי לך שחמסר בזה להענישני כיון שלדור דודר שנוהך ואחרי
חי וגלתי . וגם שלא אוכל לנדות מפניך כי אהם לפני הארץ יסחר מהכיס להם
בנאמר כאן ואולם חי אני וימלא כבוד ה' את כל הארץ . וזה האופן האחד
מפירוש הפסוקים האלה . והאופן הב' בפירושם הוא שהקב"ה השיב על מה ששען
משה סלח לא לעון העם הזה כגדול חסדך וכאשר נשאת וגו' ושינוי יחברך
סלחתי כדברך כלומר אחת הוא שסלחתי לשונם פסעו' רבות כדברך . ולכן
אמר בלחתי בשון עבר שסודם לו לדבריו . אבל אם ביות סלחתי פעמים
רבות כדברך חי אני וראוי שארניש בזה שפסעו בי פסע אחר פעם והוא קשה
עלי כמחש' כבשר החי . וז"ל ואולם חי אני וארניש בזה שפסעו' כנגד כבודי
ועל מה שפסעתי שיאמרו מלכ' מנלתי יכולת ה' איני חושש להם כי עוד כל ימי
הארץ ימלא כבודי את כל הארץ ולא יהיה שמי מחולל בנים כי בכל מקום
מוקשר מוגש לשמי ובמלכ' הנביא כי ממחרת שמש ועד מבואו גדול שמי בנני' .
ואחרי אשר השיב השם על טענות משה נתן הגורם כי כל האנשים הרואים את
כבודי אם יראו את הארץ רוצה לומר האם הוא ראוי שהאנשים האלה יראו את
הארץ כאשר בקשת ממני להביא' שמה לא יהיה כן בזה כי כל מנאנני לא יראה
כי השבעה היתה לאבות ואין ראוי שתקיי' בנני' משחית' אשר כאלה אלה
בנני' הדומי' להם וכן אלף דור שיבאו אחריהם אלו היו כלם מנאנני' כל מנאנני'
לא יראה ולא אעבור בזה על שבעתי עד בא דור זכאי שאז תהיה' השבעה .
ואפשר לפרש כל מנאנני לא יראה על הכעניני' כאלו אמר והנה המנאנני' את
ה' יושבי הארץ לא יראה עוד ויסחו רשעים ממנה ואין אביא תחתם תרבות
אנשי' חסאים כאלה . הנה החבאר שאין בלחתי כדברך הכפרה מהחלפת אלה
שיאריך אפו להם עד זמן ארבע' שנה שימותו במדבר כל העם היוצא ממצרים
מזן עשר' שנה ומעלה באופן שלא היה אחד מהם מת פחות מכן שש' שנה
ומעלה כדבריהם ז"ל והתשובה הפסוקים כלם והותרו השאלות החשש' והעשירי' .
והנה זכר שכתבנו ואמר שהיה רוח אחרת עמו ולא זכר כזה ביהושע . לפי
שיבועש היה בו רוח נבואי' וכמו שאמר למשה קח את יהושע איש אשר רוח
בו . ובהיותו משרת משה ותלמידו ונשאר בחקיקו בידוע שלא יהיה נוטה לרשעת
המרגלי' ולא היה צריך לשכחו על זה . אבל כלב יען היתה רוח אחרת עמו
רוצה לומר רוח אנושי לא נבואי' כיבוש ועכ"ל וימלא אחרי מחסידותו ושלמותו
איוו מן הדין שימות במדבר בכלל הפושעים לכן והביאותיו אל הארץ אשר בא
שמה והוא שחרון והענין שזכר בה לנחלתו ועל כן אמר וזרעו יירשנה רוצה
לומר שלא לבד בני כלב יירשו אותה אבל גם כל זרעו יורשנה רוצה לומר
יחלינה לזרעו כי לא תסור לעולם מגניו . ואפשר לפרש יען היתה רוח אחרת עמו
וימלא אחרי שכלב היה רוח אחרת ומחשבה עמו מחולפת ממה שאמר בפיו כי
דעתי היה כי עז בעם וסערי' בצורות כדברי המרגלי' אבל עם ביית כן רוחו
ומחשבתו הוא מלא אחרי ה' ועשה טענות על דבר כבוד שמו . לכן היה שכרו
אחר ופועלתו לפניו וכבר פירשתי אני זה צאר היעב בפס' יהושע כדבריהם אשר
דבר כלב אל יהושע בענין חננון ומשה יראה צביון אחת הפירוש הזה .
והותרו השאלות הי"א והי"ב . והנה אמר אח' והעמלקי והכנעני יושב בעמק
מחר פנו ובעו להם וגו' כלומר אח' יראתם ממה שאמרו המרגלי' עמלק יושב
בצד הכנע והכנעני יושב על הים . והנה הכנעני ימלא כל
שבעה אמות להיוחס בני כנען ואחרי יראתם מהם שהיו אז יושבים במלכ' ועתה
אומר להם שהנחתם סרה מכם . ולכן עם היות שהם עתה בעמק ובמקום שפל
כי הנה הם יבאו להלחם בכם ויבו אתכם על כן ראוי שמחר פנו וסעו לכם המדבר

להאיר לו הנה כל זה ישמעו מפי האנשים הבאים למחנה ישראל . וישמעו עתה
דבר סותר והפכי להם והוא שהרגת את כל העם הזה פתאום כמו שיהרגו את
איש אחד וזהו והמתה את העם הזה כאש אחד רוצה לומר בהיותו עם רב שההרג
כלם בבת אחת כאלו הם איש אחד בלבד כי כל זה נכלל בזה שישמעו מזרים
המטובות שעשו עם ישראל ומההרגינה שהרגנס . עוד ביאר מה הוא אשר
יאמרו אל יושב הארץ ועליו אמר ואמרו הנוים אשר שמו את שמך שהם המלכ'י
שזכר יאמרו כי מנלתי יכולת ה' להביא את העם אל הארץ הרגת אותם כי הם
לא ייחשו ההרגינה לענין ופסע כיון שישמעו לישראל היו מושגחים ודבקין בן דבקות
נמרץ ולכן יאמרו שהיה יכולת מונגל במלכ' ולא היה מתפשט כחך ויכלתך בארץ
כנען ולכן שחטת אותם במדבר הזה כמו שישמעו את האלף כי כאשר לא מלאה
ידך לעשות מה ששבעת להם בקשת טלס ותואנה להרגם ללאות מיד חובתם . כי
לא יזויר שמלך ירכו את כל עמו אף שיחשאו לפניו וזה פי' מה שאמר למעלה
ואמרו אל יושב הארץ הוצאת כלומר שהיה הכנ' בואת מפני יושבי ארץ כנען
שלא היה לך יכולת עליהם כאשר היה על מזרים והוא על דרך מאמר האומר
אלהי הרים אלהיה' ולא אלהי עמקי' . הנה החבאר שלא אמר משה כאן שהשפט
יתברך לא יעשה משפט כדי שלא יאמרו מזרים מנלתי יכולת ה' אלא שלא ימיהם
באופן שיהסבחו האומות להעדרו היכולת אלא באופן אחר שיקלו ענשם ולא
ימשך הכעול הזה . ושלא השיבו הקדוש ב"ה שהמלכ'י אחרי שידעו ששעם וחסא'ת'
יכירו וידעו כי אלהי משפט ה' . לפי שהמלכ'י מפני השמועה שישמעו מאהבת השם
אותם לא יתנו לב שהיו חסאים לפניו שאם היה כן לא היה עושה עמהם הגדולות
והטובות ההם ושלא היה סותר להם נפי מזרים וסעו להם כי יאמרו ששם היה
יכלתו ולא בארץ כנען . והותרו בזה ה' שאלות ג' ד' ה' ו' . ואחר שהשלים
בזה משה רבינו ע"ה טענותיו נתן טענו בענינם והוא אמרו ועתה יגדל נא כח
ה' כאשר דברת לאמר רוצה לומר ולכן גם עתה יגדל נא כחך כשהביאים ותנהלם
אל הארץ כאשר נשבעת לעשו' להם ולא היה כדברי המלכ'י מנלתי יכולת ה'
אבל בהפך שעתה יגדל כחך ונדלך כאשר דברת להביאם אל הארץ יותר ממה
שהיה עד הנה ביציאת מלכ'י ובמדבר . ואמנ' לענין ענשם הראוי להם כפי מעוט
אמונתם וכדבריה' הרעי' אשר דברו יהיה באופן אחר והוא שהפקוד שונם עליהם
ועל זרעם באורך הזמן והדורות וכמו שאמרת בעול וביום פקדי ופקדתי . ועל זה
אמר ה' ארך אפים רוצה לומר אחת אפים שחאריך אפך לפושעים וזהו חשבה
להם רב חסד ואחרי נוסא עון שלא תעניש עליהם לחוטאים פחא' . והנה לא
זכר חסא' לפי שהחטא נאמר על השוגג ואין ארץ אפים ששוגגים אבל העון והפסע
שהם היותר חמורים אהם פעמים נוסא אותם שלא תעניש עליהם בשעת המעשה
אבל תאריך אפך במעשיה' אבל נקם את הנקם . לנלתי את עונם כלל . כי הוא
מאריך אפים וגבי דלילה . לפי שאם הפושע לא יפרע מה שהרשע לעשות אחת
ה' פוקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים ובני בנים הרי הם כנני' לכן
לא נזכרו כאן בני בנ' והוליד מדבריו שכיון שככה הם מדותיו יחברך והוא הידיעס
אליו צעמדו בנקרת הטור שעתה יכלה בזה הדרך לעון העם הזה בהיותו רב חסד
ולא יעניש' עתה כי אם באורך הזמן מעט מעט בהם ובבנים' ולא יתחייב ממנו
בטול שיאמרו המלכ'י מנלתי יכולת ה' והכריח משה שהיה עתה עמו טובה ונכונה
ממעשיו יחברך ששעם כן על ענין העול והוא אמרו וכאשר נשאת לעם הזה
ממלכ'י ועד הנה שהוא רומז למעשה העגל שאלהם בו וביום פקדי ופקדתי
עליהם חטא' . ואמרו חכמינו זכרונם לברכה (שמות ל"ב ל"ד) שאין לך על דור
ודור שלא יקבל ענשו מחטאו של עגל הנה החבאר שלא בקם משה במקום הזה
כפרה החלטית לעם כי אם אריכות אפים ופקידה על בניהם וזרע' . והחבאר
למה מהמדות האלהיות ששעם משה בהיותו בנקרת הטור זכר בלבד ארץ אפים
ורב חסד ונושא עון ופסע ופוקד עון אבות על בנ' וגו' ולא זכר שאר המדות אל
רחום וחננון ואמת ועושה הסד לאלפי' שהיה זה לפי שכונתו היה לבקש אריכות
אפי' בלבד ולכן לא זכר אל כי הוא מדת הדין ויחייבם לדין אחר רחום וחננון
כי לא היה ראוי לרחמי' וסדין נמשך עליה' . וכן לא הזכיר אחת כי על פי
מדתו יהיה חייב' מיד ולא הזכיר נזר חסד לאלפי' ולא זכות האבות לפי שישאל
היו כמורדי' ולא האמינו בזה שהועתה עליו . והותרה בזה השאלה הב' . ואפשר
לפרש ועתה יגדל נא כח ה' באופן אחר . והוא כאומר עם היות שכתבנו נבחרתך
הוא צב"ת ויחייב המשפט כי עז מלך משפט אהב הנה אבקש מלפניך שגדולת זה
הכה לא תראה עתה בעשוקך משפט אלא לבדו את יזכר כי איהם הוא גבור
הכובש את יצרו וז"ל ועתה יגדל נא כח ה' כאשר דברת ולמדתי והוא שאחרי ה'
ארץ אפי' ולא באופן אחר . ואמנם אמרו כאשר דברת לאמר ענינו כאשר דברת
ואתה שיזכרו ויאמרו לפניך המדות האלו ולא ישובו ריקם . ויחס הגדולה וכן
באריכות אפו . לפי שהעם לבויותו התפעלות מהדבר המגדל והוא תאות
הנקמה . לכן מי שהוא גדול הכה בלתי מתפעל יהיה ארץ אפים כי לא יבא לו
העםם בזה אחת אלא חלק אחר חלק באופן שלא יתפעל התפעלות חזק . וכן
למדתי שאתה רב חסד ונושא עון ופסע רוצה לומר נוטל ומסיר העון והפסע
אפי' שהם צמזי' וכבר יראה שאתה אלהינו ארץ אפים ממה שאתה פוקד עון
אבות על בנים . כי להיות טבע שלמותך שלא יכלה החוטא בעונו תפקוד ענשו
עליו ועל בנו וכן בנו ושאר זרעו באופן שיתחלק העונם ביניהם ויכולו שאחו ולא
יתמו בעונו' . והוא כמי שיש לו חוב על אחד מאלף פרחי זכב שאם יפרע כל
החוב יחד לא יסאר לו בזה יחיה ולהיותו חוטא עליו יתפטר מעו שפירע הוא
רביע החוב ובנו רביע אחר וכן בנו רביע אחר באופן שיהיה החוב כפרע כל
וירוח ויטח לו . וכיון שאתה הודעתני ממדותיך את כל זה ראוי עתה שיגדל כחך
בשהלח לעון העם הזה כגדול חסדך זה מהאריכות אפים כ"ש שכן דרךך לעשות
כאשר נשאת לעם הזה ממלכ'י ועד הנה כי אין זה דבר חדש שאני מנקה ממך

דורון לאדוניה' יקריבו להם ובשר ושמן לחקנו ויין לשחות אבל לפני השם היה קרבן על גבי מזבחו. ולמדנו כאן דברים. הא' שהטאת ואש' אינם פשוטי' נסכים שהרי אינם נאכלים בנדבה. הב' שטולת הטוף אינה טעונה נסכי' שהכחוש מזהר מן הבקר ומן האלן. הג' שיש סבל בין נדר לנדבה כי סנדבה היא שהחנך אדם בהנחה היתה ויאמר הרי זו טולה. והנדר הוא שידור אפי אקריב עולה אחת ולזה נאמר בסדר אמור אל הכהנים על הנעל מוס נדבה חששה ואחר ונלמד לא יראה. הד' שלא חלק הכהן בין הבקר בין גדול בין קטן לענין המנחה והנסכי'. והנה הוצרך לזוהר כאן על נסכי' הגרים ומנחת' לפי שכבר הסתבר בסדר אמור אל הכהנים שאין מקבלין מן הכותי כי אם עולה שג' ומיד צן נכר לא תקריבו וכו' והנה אלהים' הוא העולה כמו שאמר את קריביו להניח לאשי. אבל שלמים לא היו מקבלי' מן הכותים כי לא יאכלו עם הקב"ה וכהניו על שלחן אחד. ונ"כ לא היו הכותים מקריבי' קרבנות על חטא כי אין הכותי מחוייב במזות אבל נקבל ממנו העולה לפי שזכה בנדר ונדבה. האמנם הכותי בסקריבו העולה לא היה מקריב נסכי' כי האזרח בלבד היה חייב בהם עם קרבנותיו לא הכותי. ומפני זה הוצרך הכתוב לומר כאן כל האזרח יעשה ככה וכו'. וכי יגור אחכם גר או אשר בחוככם רוצה לומר וכאשר יחנינו הגר או שכבר התגבר והוא בחוככם או יסיה לעתיד לדורותיהם ועשה אשה ריח ניחח לה' לא יעלה כדעמכם שיהיה פטור מהנסכים כאשר היה קודם שנתגברו בציחורו כותי ומקריב מנחה מבלי נסכי' לא יסיה כן אבל כאשר חששו בענין הקרבנות והנסכים' כן יעשה הגר מבלי חלוק כלל. והנה נתן הכתוב ג' טעמים לחייב שיהיו שוים ואחד' הגרים והאזרחי' בכל המזות. הא' מזל הקהל שהוא ישראל גוי אחד בארץ ואם הוא כותי אך יהיו בו חירות ומזות מתחלפות. הב' מזל האלוה שהוא אחד ומיוחד ואין בו חלוק עניים וכן המאמינים בו ראוי שיהיו באחדות גמורה. הג' מזל התורה שהיא ניומם אחד ומשפט אחד וראוי שיהיה שוה בכל המאמיני' בה. והנה על הטעם הראשון שהוא מזל הקהל אמר הכתוב חק אחד לכם ולגר ועל הטעם השני שהוא בזהגות השם אחד חקת עולם לדורותיהם כים כנר יסיה לפני ה' רוצה לומר שלפניו אין סבל מכם לגר. ועל הטעם הג' שהוא מפלח אחדות הדת והחורה אמר חורה אחת ומשפט אחד יהיה לכם ולגר הגר בחוככם. והותרה בזה השאלה הג'. ואחרי שזוהר אותם במנחות והנסכי' אשר יקריבו עם קרבנותיהם כשיכנסו לארץ זוהר אותם עוד על מזות החלם ומאשר לא אמר הכתוב בה כי חזונו אל הארץ כמו שאומר בשאר המזות שהם חליות בארץ למדנו שלא היה דין החלם כדיון המעשר כי המעשר לא התחייב בו אלא אחרי כנסו וחלוק הארץ. אבל החלם נתחייב בה מיד כשכנסו לארץ. והוא אמרו כבדו' אל הארץ וכו' מראשית עריסותיהם תרימו תרומה לה'. וביתר שלא ירימו אותה מהחטה ולא מהסולת והקמח שישו ממנה אלא מראשית כבזק המזון צעריהם יהיו חייבים להרים החלה. והענין שירימו מהעסה בראשונה פת אחד ויהיה תרומה לה' ויתן אותה לכהן במשרת לפניו. ואמר בתרומת גורן להניד שיתן חלק מוטע מהעיסה בתרומה הנהגת מהחטה בזהגות כגורן. והנה לא הוציאו החורה שגור התרומה ולא שגור החלה. וחז"ל אמרו (רש"י במדבר י"ז) שהחלה התרומה תרי ממנה שהוא השגור הנימוני ונחלה אמרו שיתן בעל העסה אחד מ"ד ממנה. והנה אמר שנית מראשית עריסותיהם תתנו לה' תרומה לדורותיהם. להניד שאף שיהיו חזקה לארץ ובגלות לא תנעל מזות החלה כמו שיתבאר המעשר ותרומת הגורן וסיק. אבל כמו שבהיותם בארץ יתנו החלה מראשית עריסותיהם כן תמיד בעתיד בכל מקום שיהיו יתנו לה' מראשית עריסותיהם התרומה היתה. והותרה השאלה הג'.

(כז) ובי' חשבו ולא חשבו את כל המזות האלה וכו' עד ויהיו בני ישראל במדבר. קרבנות השוגנים כבר באו בפרשת ויקרא ולכן ראוי לעיין למה נשנו כאן ומה יחסם במקום הזה אחרי ענין המרגלים גם ששם ביאר הכתוב נפש כי תחטא בשגגה מכל מזות ה' אשר לא חששנה ועשה מאחת מהם. וכאן אמר ולא חשבו את כל המזות האלה. מורה ששם דבר בלא חששה וכאן במזות עשה. עוד חשבו תראה ששם לא זכר דבר ממשה. אבל כאן אמר אל כל המזות האלה אשר זוהר ה' את משה אל כל אשר זוהר ה' אליכם ביד משה. עוד שם זכר כי מדרגות החופאי' הם כהן הכהן משיח יחטא. ואם על עת ישראל ישנו ואם יסיה נאם החופאי' או אם יסיה נאם אחת מעם הארץ ששם ד' מדרגות. אבל כאן לא זכר כי אם שתי מדרגות בלבד והם העדה או נפש אחת מישראל. עוד תראה ששם בשגגת העדה זכר יתבאר שחציא פר בן בקר לחטאת וכאן זכר העדה שחציא פר בן בקר לעולה ושעיר עיזים לחטאת מה שלא זכר שם. עוד תראה ששם בזה כל הפרשה על ישראל ולא זכר בה דבר מהגר אמנם כאן זכר הגר תמיד ונכללה לכל עת בני ישראל ולגר הגר בחוכם. מן האזרח ומן הגר. עוד שם דבר הכתוב בשגגה ולא דבר שם במזיד כלל. עם היות הדיון מבואר שמי שחייב על שגגתו קרבן חייב על זדונו כרת. אבל לא זכר שם דבר מבזדון והכרת. אמנם כאן אמר שדבר הכתוב בשגגה אמר במזיד אמר הנפש אשר חששה ביד רמה הרי לך מבואר שמונה חלופים שגאו במזות האלה ממה שאמר בסדר ויקרא למה שזכר במק' הזה. ומפני זה כלו הוצרכו חכמינו זכרונם לברכה לומר שהפרשה הזאת תדבר משגגת הע"ג רוצה לומר שבסדר ויקרא דבר הכתוב בעובר על אחת ממזות לא חששה בשוגג ולכך אמר שם ועשו אחת מכל מזות ה' אשר לא חששה אבל כאן לא אמר כן לפי שהעובר ע"ג כופר בכל התורה כלה. והרמז צ"ח כח שהפרשה הזאת תדבר בקרבן המומר לכל התורה בשוגג אם יחיד ואם גבור כגון הסולך ונדבק לאחת מן האומות לעשות כמובס ולא יראה להיות בכלל ישראל. וזה בשוגג כגון ציחיד החינוק שנשבע בן הגוי'. ובקבל כגון שגגו וחששו שכבר עבר זמן התורה ולא היתה נחיתת לדורות ודבריהם

פחות מן הכרת לפי שהמחוייב כרת יסאף עניו עליו עונש גם לאחר המיתה כמו שנזכר בפרק שאח"ז. והמחוייב מיתה צדיק שמים נחסר לו כשמת ע"כ. ובפרק חלק כתב ז"ל והנקמה הגדולה היא שתכרת הנפש ותאחד ושלח תביה חיים וקיימת והוא הכרת שכתוב בתורה שלאמר הכרת תכרת הנפש הריא וארז"ל הכרת צעור"ז הכרת לעו"כ ע"כ. ואין כוונת הרב בזה להשוות ענין הכריתות כלם לכרת המגדף שאמרה התורה בלבד זו הכרת הכרת הנפש הריא וגם לא כיון הרב בזה למעשה שכתב אנשים חכמים מבני עמנו שיהיה בזמנן כרת הנפש מדרנו"ז וקשה רעה מזו בעבור"ב. ושעונם הכרת הנפשי במגדף היה יותר קשה משאר הכריתות כי כל זה הוא עטות מבואר בהבנת דבריו. כי הוא יבאר שעונם הכרת הנפש הוא העדרה והפסד' ההחלמי. ולכן נחב בהפך המדק וז"ל שפרשן הרשעים הוא שלא יזכו לחיים אבל ימותו ויכרתו וכל מי שאינו זוכה לחיים אלו הוא המת שאינו חי לעולם אלא כרת ברשעו ואבד כבהמה וזה הכרת המזכר בתורה שני' הכרת חכרת הנפש הריא. אמנם אם שכתב הרב שמה כל הרשעים שטונותיה' מרובים דנין אותם כפי חטאיהם ויש להם חלק לעולם הבא שכל ישראל יש להם חלק לעולם הבא. ואולי שאין להם חלק לעולם הבא אלא נכרתים ואזכרם כפי גודל רשעושה וחטאיהם לעולם ועלולמי שולמים האפיקורסים והסופרים' בתורה וכו' לא אמר הרב זה על הכריתות אלא על שאר החטאים שבהיות' קלים יקבל החוטא עליהם עונש גביהם זמן מוגבל. ועכ"פ יהיה להם חלק לעולם הבא. האפיקורסים שזכר הם הנכרתים ואזכרים בין שיהיו מכלל ה' כריתות או שאינם מהכריתות שגם הם יהיו אזכרים כפי חומר חטאיהם. אבל כרת הנפש אלו הרב הוא העדרה לגמרי ובידוע שאין בהעדר מדרגות. ולכן קרא הרב את הכרת בשם מיתה ואבד כבהמה. ואמנם מה שכתב בפי' המשנה כמו שזכרתי שהמחוייב כרת יסאף עליו העונש לאחר המיתה. ר"ל שעונש אינו בעולם הזה אבל הוא אחר המות. ולפי שהרב במקום ההוא לא ביאר איכות העונש שהוא אמר כמו שנזכר בפרק שאמר זה שם כתב צביאור שהכרת היא הנקמה הגדולה שחאבד הנפש ולא תביה חיים וקיימת. ראה גם ראה איך ביאר דעתו שהכרת הוא הכרת ההשאלות והקיום על כן אמרתי שיהיה דעת הרב שהכרת שזכרה התורה לנפש אינו אלא הפרדה מחיי העולם הבא. אמנם במגדף מפני חומרת חטאו הוכיפ' זו התורה מלבד הכרת הנפשי הכולל והקשה בכל הכריתות שגם כן תכרת בקצור ימי חייו בעולם הש' ולכן דרשו ז"ל זו הכרת צעורם הוא תכרת לעולם הבא. והדעת היה התחייבו לו גם כן ספקות. אם מדרך הסבא שיהיה עונש הכריתו' כלם שוב בענין האלו' כיות הלב ודס או שכל על הערוב מפני שתקפו יצרו המות ונשאר נפש כנפש העובד ע"כ והמגדף לא השם. והבנות מדרשו למעול' הוא זר מאד. וייקשה עוד לרב שם שאמר חז"ל שהכרת הוא לחמשים שגם כיון שהוא אומר שהכרת הכללי הוא לנפש בלבד ואינו לענין הגוף אם לא שיאמר הרב שמה שאמרנו רז"ל חמשים שנה על כרת המגדף בלבד אמרוהו שהוא כולל לגוף ולנפש והוא בחלוק האמת ושור יקשה לרב אם היה ענין כל כרת עונש הנפש עד שמפני זה אמרה תורה ויכרתה הנפש הריא ויכרתה הנפשו'. למה א"כ פרשת המעלי' בחוק צאה כלם בלשון איש החט' והעונש דם יחשב לאיש שהוא ויכרת האיש שהוא. ולא יאמר הדם צא בכל הפרשה בלשון נפש אחת פני נפש האוכל' את הדם כל נפש מכם לא תאכל דם וכל נפש אשר תאכל נבלה אין ספק שלא צא כל זה בקרי והזדמן ועכ"ז יראה שהדעת הוא אינו נכון:

והרעת דר' שרתיי בזה הוא להרמז"ן בפירושו לפרשת אחרי מות והחיות כו

בספר

והדעת הג' הוא לחסותו במקום המזכיר שיאמרו שהיה הספרם בין המחזיקים
כריתותו לחיובי מיתת צירי שמים כשהיה הכרת לחמשי' שנה
ובמיתה לאחר שמים שנה ואמרו שכן הוא ציריותו שבהכרת הוא לחמשים שנה
ומפיק ליה מן אל תכריתו את שנת משפחות הקדתי ועודותה היתה לחמשים
שנה ובמיתה צירי שמים היא לשנים שנה כמתי במדבר. וכבר החזינו לדעת
הזו ג"כ בספקות אם מדרך הכשרה לפי שהלשם צנחנותו אכל כל מהמלח בספסח
או שאכל כל חלב וכל דם או בעל העריות ושאל את המקדש אם היה הכרת
מוצלח לחמשים שנה ימלא חוטא נכשר שנינו צנחנות לחמשי' שנה ואם מדרבנן
ז"ל לפי שזמנים יבמות שנינו חמשי' זו מיתת כרת חמשים ושתים זו מיתתו של
שמואל הרמתי. שמים זו מיתת כל אדם. אמר מר זוטרא מאי קראה הנה בכלח
אלי קבר בכלח כתיב הו. ואם מיתת שמים זו מיתת כל אדם איך יאמרו שהיה
מיתת צירי שמים ואם אמרו שזה יובן כשימות קודם מחו. הגב ליה אין צריך
בגבלת זמן כי לפי רוב השנים וכפי מעוטם יבית נכרת כל מי שימות קודם
זמנו וכן צירי שמים. גם יתחייב על הדעת הזה הספק בקודם והוא שבסיוח
הכריתות מתחלפות חלוק גדול בצומרת החטא וקלותו יהיה ענשם שזה מצלי תלוי.
וזה לא יתכן שחזק ביושר האלהי :

מכללם ולא שמו הבדל כלל בין כרת לכרת והוא המוכיח שטעם כל הכריתות בזה
 שום. והעד הב' ממה שאמרו שם אחרי זכרון הכריתות במשנה השנית. אלו
 חייבים על זדונם כרת ועל שגגתם כפאת ועל לא הודע שלהם אשם חלוי וכמו
 בשבטנוה וכלל הודע אין הפרש בין כרת לכרת ככה בזדון אין רצוי לומר
 שהיה הפרש בין כרת לכרת לענין העונש. והעד הב' מהמגדף בשפוי
 עזמו לא אמר הכתוב אלא ונכרתה הנפש ההיא כלשון עזמו שאמר באוכל
 דם ובעריות ובחמץ בסקה והוא המוכיח שטעם הכרת בכלם שום ולכן אמרו במשנה
 שזדון כל הכריתות הוא הכרת כלל. אמנם מה שאמר עוד הכתוב כי דבר ה'
 בזה ואת מצותו הפך הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה. אינו אלא נהיגה שם
 למה שאמר ונכרתה הנפש ההיא כלומר וראוי הוא שחכמת נפשו בשני העולמות לפי
 שדבר ה' בזה ואת מצותו הפך ולכן ראוי שיענש גופו כפי מעשיו ונפשו כפי רוע
 אמונותיה. וזהו הכרת תכרת. ודרשחם ז"ל הכרת בעולם הזה הכרת לעולם
 הבא שהוא פירות הכרת שוכר לא תנאי מיוחד בכרת המגדף. והעד הב' כמה
 שכתוב בתוספתא כי דבר ה' בזה וזה הפורק עול והמפך ברית בשר והמגלה פנים
 בחורה שלא כהלכה. והנה המפך ברית בשר הוא הכרת הנזכר בברית מילה שגא'
 ועדל בשר אשר לא ימול את בשר ערלתו ונכרתה הנפש ההיא מעמיה את ברית
 הפך ואף א"כ יוכלו הכרת תכרת שגא' בעולם הזה ובעולם הבא אלא בזה הים
 משפט כל הכריתות כמו שאמרתי וכל זה ממה שזכרתי תוכחת מגולה אחת דעתי
 שכל הכריתות הם בעולם הזה ובעולם הבא. ושמה שזכר ביחוד במגדף הוא
 ליתורו ציון אב לכלם. וכבר יבוסק על זה ממה שזאנו ראינו שאונקלוס תרגם
 כל מקום שנאמר ונכרתה הנפש ההיא ואישיהי אינשא וזה יורה שאין הכרת
 מניע לנפש אלא לנוף. שכל כן תרגמו אינשא וגם כן במגדף חרוב הכרת
 תכרת הנפש ההיא עונה בה אישתאש אישחתי אינשא שהוא חוביה בזה והוא זר
 מלך. כי איך יהיה על השלם אונקלוס שקבל מרבי אליעזר הגדול ומרבי יהושע
 ועל מיסע טעם תרגומו כמו שהיה אלא הכרת לנפש מסוי. שיכלל אחת הכרת
 וענינו. וכבר חשבו אנשים שטעם זה מפני שהיון שאינם מרגשים בענין הנפש.
 ומה יאמרו למה שחרגם בסוף בדר אחרי מות ונכרתו הנפשות העושות וישתלזן
 נפשתא דעבדן ולא תרגם אינשא כהרגומו. עוד חשב תרגם באותה פרשה של
 מעלה בחוק שחרגם על איש איש נזר נזר וכן בכל התורה שחרגם ונכרתה האיש
 ואישיהי אינשא ולמה לא תרגמו ואישיהי נזר אלא הנראה לי בזה כלו הוא
 שאונקלוס תרגם שהיה הכרת לנוף ולנפש כמו שביארתי ולכן תרגם בו תמיד אינשא
 שהוא כרת באנושות שהוא כולל לנוף ולנפש כי אין האנושות אלא הצור הנפש
 שכללת עם הנוף האנושי. ומפני זה שלא נחשוב שהיה הכרת לנפש כלל ולא
 לנוף לא תרגם נפשתא. וכדי שלא נחשוב שהיה הכרת לנוף לבד ולא לנפש לא
 תרגם בו נזר אלא תרגם אינשא שהוא כולל לנוף ולנפש. אמנם בסוף אחרי מות
 תרגם ונכרתו הנפשות ואשחתי נפשתא כדי לפרש הספוק באשר הוא שם שאמר
 ולא תקיא אחכם הארץ בעמאכס אותה כאשר קאה את הגוי אשר לפניכם שפירשו
 כמו שביארתי שם אל תחשבו אותה בני ישראל בעשותכם כעוונות הנוכח הקיא
 הארץ אחכם כאשר קאה את הגוי ויהיה עונשם מיתה בעוה"ז כלל לא יהיה כן
 כי מלבד העונש ההוא הנשמי שתקבלו כמחשם הזה עוד כל אשר יעשה מכס מכל
 התעובות האלה ישנם עונש נפשי והוא אמרו ונכרתו הנפשות מקרב עמם. ולפי
 שכל הכתוב הזה לבאר להם הטעם הנפשי הנוסף להם בבחינת הדת הארץ
 אונקלוס לתרגם הספוק ההוא על הנפשות שאינם עושים כעוונות הארץ כלפי מקומו.
 הנה ביארתי בדרוש הזה כפי אמתתו. ואני הרחבתי בו בדבור יותר בספר דק
 עולמים מ"ב פ"ו אשר אני טופה. וסותרה בזה השאלה הז' :

(לב) **וַיִּדְהִי** בני ישראל במדבר וימצאו איש מקושט וגו' עד סוף הפרק. כפי דעת
 הראב"ע אחרי שזכר הכתוב עונש העושה ביד רמה בעצור ששאלו קול
 כל העדה וגדפו את השם כל דברת המרגלים וזכר הכתוב גם כן ענין המקושט
 עושים ביום השבת כי עשה ביד רמה להלל היום המקושט ההוא ואמרו שחיו בני
 ישראל במדבר יראה שאין ענין לו כי בידוע שזכרנו היו ועדין לא נכנסו אל הארץ
 ומפני זה חשבו המפרשים שהיה זה ענין שנים כעשרים צמרה על מצות סכנת.
 אלא אין ראוי לסבול בזה דבור שיתחייב מזה כפרותיו החסוד והפירות ולכן
 נראה שקרה זה אחר ענין המרגלים כבדד הפרשיות. כי כמו מה שטעם שם ישראל
 בהיותם מסופקים בנביאת משה ויעזרו קרה להם מה שקרה מהרעה בן קרה
 בהיותם שמה ענין אחר לא מחשבות הצנור אלא מיוחד אחר שחלל את הבנות
 ויהיה מכחם בזה פנה חדוש בעולם וביראתו ומפני זה נדון למות ולפי שזה ג"כ קרה
 בבידוד במדבר פארק לזה אמר ויהיו בני ישראל במדבר. ואפשר לפרש עוד בעצור
 שהיו ישראל במדבר מקושט שאין העושים מצינים עד למרחוק ולא האיש ההוא ממקומו
 ביום השבת והלך חוץ לתחום ציוה"ש בספק מה שזאת תורה אל יא איש ממקומו
 ולזה אמר מקושט עושים ביום השבת שאין פירות מקושט כורת אלא לוקח אותה אחד
 הנה ואחד הנה מלשון וקושטו להם חבן ואין לקיחת עושים אחת מחלות מלאכות כי לא
 חסב ולא עמד אכל היה חסאו שלא יבט במקומו והלך חוץ לתחום. והמולאים אותו
 עושה זה והתירו בו והוא החמיד במדבר ביד רמה הקריבוהו אל משה ואל אהרן ולא
 כל העדה לראות את היתה העדה מחוייבת להענישו ולפי שלא נחבדר שם דעו
 הניחוהו במשמר שהוא בית הכבוד שם היו שומרים עוברי עבירות כדי שלא יברחו
 משם כי לא פורש מה יעשה לו ראה לומר איזו מיתה ימות בענינו ולפי שהכתוב אומר
 בשבת מחלליה מות יומת ועשה פירש שהמיתה חסיה סקילה. ואפשר לפרש שלא
 היה הספק באכיות המיתה ממיתות ב"ד אלא שם הספיקו על שבשבת נאמר רחללים
 מות יומת את חסיה מיתתו בידים חסיה או בבית דין של משה וזה כי לא פורש
 מה יעשה לו אם ימיתוהו ב"ד אם לא ויולדך יתבדך לפרש מות יומת האיש רגום
 אחרו

בספר תורת האדם אשר הנדר בשער הנמול ממנו. וענינו שאין הכרת
 בכל החייבי כריתות שום אלא הוא בנ' מינים כי יש ממנו כרת נשמי
 בלבד והוא למי שזכיותו מרובים מעוונותיו אף על פי שיש בהם מחייבי כריתות
 העונש מניע לו לנפשו בלבד והוא מת בזה ימיו כמו שאמרו חז"ל מה בן המעשים
 שנה זו מיתת כרת ולאחר שמת כיוון שרובו זכיות אינו יורד לגיהנם אלא זוכה
 למעלה הראויה לו בנן עדן ועל זה נאמר בסורה ונכרת האיש ההוא שמתה הכרת
 לנוף בעולם הזה ולא לנפש. ויש מין אחד מהכרת שהוא נפשי כלו בלבד והוא
 למי שעוונותיו מרובים ועבדו הוא נפשי שיכרת מחיי ג"ע בעולם הבמות. וגם
 מחיי העולם הבא שם לאחר תחיית המתים ועל זה אמר ונכרתה הנפש ואנדרתי
 את הנפש ההיא ורשעים הללו אין להם כרת בגופם שם מאריכים ימים כמו שאמר
 רש רשע מאריך ברשתו. ויש מהכרת מין ג' יותר קשה והוא הכולל לנוף ולנפש
 שיכרת גופו בעולם הזה ונפשו בעוה"ז וזה ייוחד לבד לעובד עוה"ז ומגדף את השם
 שנאמר הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה. הנה התבאר ששני הרבנים המיומני
 והנחמני מסכימים אם בענין הכרת הנפשי שהיה ענינו העדר הנפש והפסדה לגמרי
 ויסקינו בכרת הכולל בעוה"ז והמגדף שהוא לנוף ולנפש ולבד יתחלפו בכרת הנפשי
 שקבל אותו הרב הנחמני ולא יקבלו הרב המיומני. והדעת הזו מהרמב"ן עדיין
 יקשו בו דברים. הא' שיחייב ממנו שלא יהיה הפרש אלא בין המין הראשון
 מהכרת שהוא לדעתו גופני אל המיתה בידים שמים כיוון ששניהם לענין הנוף ולא נוכל
 לומר שם ענין אחד כמו שהוכחתי מדבריהם ז"ל. ושנית יקשה לרב הנחמני מה
 שאז"ל שהכרת הוא לחמשים שנה כי הנה לדעתו המין ג' מהכריתות שהוא הנפשי
 בלבד אין ענינו לחמשים שנה והולך מכני זה מאמרם ז"ל שיון במין הראשון ובמין
 הב' מהכריתות לא כולל להם. ואינו כן כי הם לא נחמו דבריהם לשעורים. הג'
 יקשה לו ג"כ כי פסטי יראה מדבריו שהוא יכנס בדעת הזה מפי הכתובים בראינו
 שמיחיים פסם הכרת אל האיש ופסם אל הנפש. ופסם יראה שיכנס בו מדרך
 הסברה במי שזכיותו מרובים מעוונותיו או שעוונותיו מרובים מזכיותיו. וגראה
 לי ששתי הדורות בלתי יודקות לדעתו. אם עדות הפסוקים לפי שזאנו בנכון
 מורטו למוך שנאמר עליו ועל כל העריות יחד ונכרתו הנפשות. ובפרשת קדושים
 נאמר בענין המולך ואני אתן את פני באיש שהוא וסכרתו אותו מקרב עמו
 האם נאמר שיהיה עונש המולך לנוף בלבד בעולם הזה. מפני שאמר באיש ההוא
 במי שרובו זכיות ומעוט עוונות ולאחר מותו יחכם לחי' בעולם הבא. אף שכבר
 מצאנו שנאמר עליו ועל כל העריות יחד ונכרתו הנפשות והתחייב מזה שהעונש
 המיוחד לנוף והמיוחד לנפש אחד הוא. ואמנם מדרך הסברה שטעם הרב הבדל
 ממי שרובו זכיות או רובו עונות אינה עונה מיוחדת לכל הכריתות. כי בכל
 הסעולות אשר יעשה אותם האדם אם היו רובם זכיות ומעוט עוונות קבלו חז"ל
 (קדושין לב) שספרעים ממנו ממעוט עונות שטעם בעוה"ז כדי לחת לו שכרו משלם
 לעוה"ב ואם היו רובם עונות ומעוט זכיות יפרחו כמו עשב בעוה"ז ויניחו לו פוטלי
 און להשמדם עדי עד לעולם הבא. ומה יבדלו א"כ הכריתות משאר העבירות
 כלם שעונשם בידים שמים. ואין הקדוש ברוך הוא מקפה שכר כל נביה ונביה.
 סוף דבר שם הדעת הזה מהרמב"ן יתחייבו לו ספקות ודחוקות רבות :

ובפני זה כלו נראה לי בדרוש הזה דעת שביעית אותו ראיתי דיוק לפני בדבר הזה.
 והוא שהכרת בכלל כלל כלל כריתות כולל לנוף ולנפש אם לנוף בעולם
 הזה שיקראו ימי החושא ימות קודם עמו שהיה ראוי לו כפי סכנו. ואם לנפש
 שאחרי הפרדה מן הנוף בעולם הנשמות תהיה מוין השכנים ומקבול השפע העליון
 לנפשות הזכות שמה מלרוד החיים ולכן נקרא העונש ההוא כרת שהוא הלשון
 הנופל על הענף הסכרת מן האילן שממנו יקבל הכנסה והחיות נפשותו דבק בו
 בצמיחתו כן הנפש תכרת מאותו לרוד החיים העליון ולא קבל זו השכנה שהוא
 העונש והסכר הנפשי אלא אין זה לנפש העדר גמור והפסד מוחלט כי הוא עלם
 רוחני קיים בעזמו בלתי נפסד בעצמו. אף הכרת הוא עונש זלער גדול לנפש
 תקבל בו הפחית והיתר ואחרי קבל העונש חשוב לקבל העדן והעונש וכמ"ס אם
 יכרת ועוד יחליף ויונקת לא תחלל. ועם היות שאמרו ר"ל (עדות כב) ששנים
 הרשעים יגינהם ז"ל חד לא אמרו זה בענין הכריתות כי בזה עונש לנפש זמן
 יותר ארוך מזה ואין כל הכריתות שום בעונש הנפשי אלא יתחלפו בהכרת
 זמן העונש בין רב למעט כפי חומר החטא או קלותו ויהיה ענין הכרת לפי זה
 שמי שרובו זכיות ומעוט עונות שכפי המדה האלהית נפרעים ממנו ממעוט עונות
 שטעם בעולם הזה כדי לחת לו משלם שכרו לעולם הבא הנה אם היה בכלל אותו
 מיעוט עונות שטעם כרת מן הכריתות אע"פ שיקבל עשו בעולם הזה לא יקבל
 משתקבל נפשו עונש בעולם הבא אם מעט ואם הרבה כפי החטא. וכן אם היה
 רובו עונות ומעוט זכיות שכפי המדה נותנים לו שכר זכיותו בעולם הזה כדי
 ליפרט ממנו מרוב עוונותיו בעולם הבא. הנה אם היה אחד מהכריתות מכלל
 אותם העונות שטעם החייב עכ"פ גם בעולם הזה יקבל עונש גמרי בקצור ימיו
 כי זו היא חמרת הכרת עם כל שאר הכריתות שלא יהיה דקן כפי כללותם אלא
 כפי פרמיונם או חומרתם בין בעונש העולם הזה בין בעונש העולם הבא. וזהו
 לפי דעתי מעד רגלי חכמת הרב הנחמני שלא הבדיל בין הכרת לשאר העבירות
 בענין המדה היותה המכרת. הנה אם כן כל כרת בין שיחטו הכתוב לאיש החוטא
 או לנפש להיותה כרת. הנה גדר הכרת ורשומה הוא הפסק וקלור החיים בעולם
 הזה והפסק הענין הנפשי לעולם הבא. ולענין זה אח"ל שהיה הכרת לחמשים
 שנה. ואמנם מה שנאמר במגדף הכרת תכרת הנפש ההיא שדרשו חז"ל הכרת
 בעולם הזה תכרת לעולם הבא אינו עונש מיוחד למגדף כמו שחשב הרב הנחמני
 אלא הוא ביחוד ענין כל כרת וגדרו. ואשריה לזה בזה עדים נאמנים כי מיתו במשנה
 ברית כריתות מהמילה ומחמץ בפת והמחלל קדשים ומעירות ועובדי גוילים והמגדף

אחרי באבנים כל העדה מחוץ למחנה ואלה לומר אל יפסורו העדה את עמם
 וימיתו כי הם צעקו וינמנו וימת ואין לחוש פן יסמאו בזה את מחניהם כי
 ככה יעשו זה מחוץ למחנה במקום מיוחד לזה ונקרא בית הסקילה. וכבר ידענו
 שכל הסקילים היו נתיים אחרי מיתתם. ולפי שצפסם היתה ציור להם את הדין
 שכל מקום שנאמר מות יומת דינו בסקילה לכן נאמר ובי ישראל עשו וגו' ששמו
 כן מבלן וכללה. ויתכן שאחם הסולאים את המקושם יולא חוץ לתחום שאלוהו
 אלה הולך והוא הציב לקושם עטים והסורו בו שלא יעסם בן עסיה בן מות על ככה
 ולא חשם ומאלוהו בנאוה את העטים מחוץ לתחום ולכן היתה מיתתו בעד'
 והתראה. ואפשר לפרש מקושם עטים עסיה חוטב ובורת בידים וטושה עטים
 קטנים מהעטים הנסים בגדולים כי במקושם הוא מלשון קש. והוא שם הנאמר
 על העטים הדקים מאד ויטה אל"כ מלאכתו מהלכות מלאכות ולכן אמר מקושם
 עטים ולא אמר מציא עטים מחוץ לתחום. ולפי שקרה זה למקושם ההוא
 מפני ששכח עסיה יום השבת או שכח דין המקושם לכן נחמלת השם מל עמו לזה
 במלות הציניות שהיו כדי שיזכרו את מצויות ולא יעברו עליהם מפני שכחה והזכורת
 החמורות. ובהזכר המפרשים שמלות הציניות היתה מהמלות הראשונות כי היא
 עקרית בלזות וכטושת ובקדוש בצורים שנאמר קודם שילאו ממלרים ושכן היתה
 מצוה הצינית נאמרת במלרים על עמרה. והוא מכלל שם שם לו חק ומשפט
 אבל משה לא אמרה לשלאל עד המקום הזה מפני שענין המקושם הביאו אליו.
 ואמר דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם שיגיד להם המצוה ההיא כמו שיזכור
 ויאמר להם ה' המקובל כאשר ניתן בסיו. כי הנה לא היה יחצרך במצוה אלא
 ועשו להם ציניות על כנפי בגדיהם לדורותם ונתנו על ציניות הכסף פחילי חכלת.
 ופשו להם צינית וצינית הם חוטאים או שערות יורדים ומלדלים כמו ויקחני בציני'
 ראשי והיו קצוות שער. וכן חוטפי הציניות הם כזאת הצורה בתחתית ונקראו
 גדילים לפי שהם גדלים מלמעלה. והמפרשים פירשו גדילים על הצורה מלמעלה
 שהיא קטועה מעשה בגלות לחזק וכן בלשון חז"ל קוראין לקלישה גדיל ואין הקלישה
 קיימת רק בקשרים אם כן נקראו ציניות על שם גדילת הסחילים למען וקרא
 גדילים על שם הקלישה שבעלין הפחילים אך מנין ה' חוטפים פשוטים
 נעשים מד' כפולים וה' קשרים קבלה הוא. ואמרו על כנפי בגדיהם רמז אל
 הכחות העליון והטעם שבזמניהם היו נוכחים ללבוש על כל בגדיהם מעיל בעל
 ארבע כנפים ומחשפפים במעיל ההוא כזורת העליות אשר לנו היום וגפני המעיל
 מחשפפים אנה ואנה וזהו יתדרך שהציניות חסייהם תלוים בבם זהו ענין וראיהם
 אותו. ואמר ופשו להם ציניות על כנפי בגדיהם לדורותם. להגיד שאף בהמשך
 הדורות אם לא יתנו בני ישראל ללבוש מעילים יעשו עכ"פ צבג מד' כנפות ויעשו
 להם ציניות. ומהו התאחר טעות האומרים ירצה שלא ללבוש מעיל ופשו
 ארבע כנפים אינו חייב במלות ציניות. ואמר ונתנו על ציניות הכסף פחילי חכלת
 להגיד שיסדרו המצוה ההיא בשמות פחילי חכלת לקטוע בו הציניות ואר"ל שהתבאר
 דומה לים ולרקיע ולכסף הכבוד והוא היפה שגנונים ונעשה מדם תליון והוא דג
 קטין והוא מצוה מן המובחר. אבל אם אין לו חכלת יצא ידי חובתו בחוטמים לבנים
 כולם. ואמרו והיה להם לציניות פירשו המפרשים והיה להם כסף המעיל המוכר
 העליון להחלדל ולתחבטם בצענים וכנגד עיניהם וראיהם אותו לזאת ולסי'
 לזכור כל מצוה ה'. כי מפני שרוב בני אדם עושים במצוות ים התאוות החמרי'
 גם בערדת העסקים וצרכיהם חייבה החכמה להלית את האדם לשם אלה וסיון
 לזכר בבשרו אם יהיה ערום והוא בריה מלה וכן מלבושיו בנקי מעילי העליון
 שהוא חמיד לנגד עיניו והוא הציניות ועל ידי העסקיות ודיו יצין התפילין של ד'
 ושל ראש ועל פתח ביתו המזוזה ולדבר בהם חמיד בנקר ובערב כדי לזכור חמיד
 את בוראו וכמ"ש שו"ת ה' לנגדי חמיד וכל זה אמר למען תזכרו ועשיהם את כל
 מצוות ה' ויחיה קדושים. האמנם ראוי לבאר איך הסלית והציניות יהיו זכרון
 המצוות מדריכות אל הקדושה. והרלב"ג כתב שהיו ארבע כנפים רומזים אל
 ארבע יסודות והקשרים לנגלים. והוא בעיני בלתי נכון. ומה שנראה לי הוא
 שבמצות הציניות יזכורו ארבע דברים. ה' הוא הסלית שהוא אחד כולל ומקיף
 לכל. והב' הם הקשרים ה' היואלים מהסלית הכולל ההוא. והג' הוא הקלישה
 והם הקשרים אשר בעליון הפחילים וה' הם הציניות ר"ל הפחילים והחוטמים היואלים
 משם עם פחילי החכלת. והנה המעיל או הסלית ירמז אל הבורא כי הוא מעיל
 גדקה אחד כולל ומקיף לכל הדברים. והכנפים רומזים לשללים הנבדלים הסובבים
 את כסף כבודו. ולפי שהם בארבע מחנות הם נעלמים ונסתרים כמחוסם לכן
 חארים בכנפים שהוא לשון הסתר. והיו ארבע כנפים והקלישה והקשרים הוא רמז
 אל הסתה שיעני הנבדלים לגרמים השמימיים ולכן היו חמשת הקשרים. ה' הוא
 רמז להסתה הגלגל העליון המקיף הכל שמיטנו הוא הבורא ית' צעמו. וארבעת
 הנאמרים הם הסתה בצלחת המררע כנפים מהגרמים השמימיים. ואמנם הציניות
 והחוטמים הם רמז לגרמים השמימיים ההם ולכן היו החוטמים ה' ועם הפחילי חכלת
 חשפה הכספר הנגלים וכל זה לרמז כי נבזה מעל נבזה שומר ונבזהים עליהם.
 וכאשר האדם יהיה לנגד עיניו מציאות האל והשפעתו על מלאכיו והעמם להמים
 המחייבים עניני בני אדם בארץ. יחדר לבבו ויפחד מארון העולמים ויזכור מצויותיו
 לעשותם ולא יתורו אחרי לבנם ואחרי עיניהם. ואולי אחרי לבנםם זו אשקורכות.
 ואחרי עיניהם זו זנות. והענין שלא יאמין דברים בחזים ולא ימשך אחרי האות
 יצו. וכן אמרו גדולה מצוה צינית ששקולה כנגד כל המצות שנאמר וזכרהם את
 כל מצוה ה' שנמסרתי כל מצוה ה' עולה לתר"ב מצוה ומצוה הצינית אחת
 הרי תרי"ג ועוד תמצא כי צינית עולה תר"ח חוטמים וה' קשרים הרי תרי"ג
 ואע"פ שהוא יצא כתוב חסר יו"ד מפרש בתנחומים ג' פסמים כתוב בצרפה
 לצינית חלק למ"ד לשלשתן והיא משלשת המצוה. גם אמר שם ה"ד הישות חסר דבר

להקטיר קטורת אשר לא כדת ואין בצניעה כן ומה לו לזכור פי ניהנס :
והגני מפרש הפסוקים באופן יתרו השאלות האלו כלם :
ויקח קרח ונו' עד אמור אל אלעזר הכהן דעת הראב"ע מחלוקת קרח היה במדב'
מי כאשר נתחלפו בכבודו ובדלו הלוים כי חשבו שאדוניו משה עשה
זה משאמו ורצונו נתן גדולת הכבוד להרן אחיו גם לבני קרח הקרובים
אליו ולכל בני לוי שהיו ממספחתו הבדיל לשרת במקדש ושהלוים קשרו על משה
בעבור היותם נתונים להרן ולבניו . וקשר דתן ואזירם בעבור שהסביר הכבוד
מראובן אביסם ונתנם ליוסף אולי חשדוהו בזה מפני שיהושע משרתו . גם קרח
זכור היה . ואלו נשיאי העדה היו זכורים והם היו מקריבים העולות על בן לקחו
המחנות . והעד על זה מופת המעשה שראו כל ישראל שהם בחרו בשבט לוי תחת
הזכורים על בן כתוב ותכל תלונתם כי על זה היתה התלונה ומשה אמר כי לא
מלצי לפי שחשדוהו כי מלצו עשה . והראיה הנמורה כי כל העדה כלם קדושים
וזה רמז לבכורים שם קדושים שנאמר קדש לוי כל בכור וזה היו הכהנים הנגשים
אל ה' והם עיקר העדה כל אלה דברי הראב"ע נמשך לדעתו שאין מוקדם ומאוחר
בחורה ושלל נכתבו פרשיותיה על סדר הזמנים והוא דעת בלתי נכון ולא אמתי
כי דברי החורה באלו כלם בסדר הזמן ונאות ונכחו זה הדברים בחכמה רבה .
והנה קרח התעורר במחלוקתו אחרי מנין העם וכדור הדגלים כי לסוית דתן
ואזירם שנים לקרח צדגלים נתחברו במעשה הזה . ואחר שמנו הלוים ונתנו
לאהרן ולבניו לעבוד עבודת הקדש קצתם לא להיות מחוים נחומים להרן ולבניו .
ובאשר בא אחר זה ענין המרגלים ונודע להם שכל העם היוצא ממזרים הזכרים
ימותו מדבר . היה להם פתחון על כל דבר ודבר להתרעם ולומר שסוים
ממזרים להמיתם במדבר ושלל בניאם אל הארץ . הנה אם כן באלו הפרשיות
כלם על סדר הזמנים והמשך המעשים כראוי . והנה קרח ועדתו סדרו לא לנד
מחלוקת אחד כי אם שלשה מחלוקת כפי נושאייה . המחלוקת הראשון היה לקרח
לכבוד גדולה וסיועה פעמית של להיות לוי אשר בחר השם ארבעה בנים עמרים
ויסר וחרון ועזיאל . והיה שניתן המלכות למשה שהיה בן עמרם בכור לוי . היה
ראוי שהבן השני ללוי והוא יסר יזכה לכבוד גדולה וקרח היה בן בכור ליסר
א"כ הוא היה ראוי להיות כ"ז והמחלוקת והתרעמות השני היה לבכורות ישראל
שהוכרז מהם עבודת המקדש ויחנה ללוים וזה היה להם כדי ציון וקף כי
הם היו מקריבים תחלה זבחים ועולות בראש העם ומשה נתן כבודם למשפחתו
בני לוי . והמחלוקת והתרעמות כג' היה לבני ראובן לומר שמשה הסיר מהם
כבוד הכורה והממשלה ונתן המלכות והראשיות צדגלים לבני יהודה ובמחלוקת
הארץ חלק הכורה לבני יוסף וכבר נזכרו שלשה התרעומות האלה בבאן . כי
הנה על הראשון אמר ויקח קרח מפי שהיה בן יסר בן קרח בן לוי ועמו ובחברתו
דתן ואזירם בני אליאב ואין בן פלג שהיו כלם אנשים גדולים וידועים ומה שלקח
קרח דתן ואזירם הוא מפני מה שנאמר אחר זה בני ראובן ואנשים מבני ישראל
החשים ומאחיהם רוצה לומר ודתן ואזירם ואין בן פלג לקחו צדגלים את
בני ראובן וכן לקחו מבני ישראל חמשים ומאחיהם להתרעם כלם על משה אלה על
הכבוד והלה על בכורות ראובן ואלה על הזכורים . כדי לך מפורש בכתוב מהו
אשר לקח קרח שהוא אח בני ראובן ואת חמשים ומאחיהם מבני ישראל . ואל
תקשה עלי מאשר היה ראוי שיאמר הכתוב בני ראובן ואת אנשים מבני ישראל
כיון שהם היו הנלקחים כי פעמים יחסרו בכתוב מלות הסמיכות ובמקום ויקח שם
מאות רבב בחור ורבים כמקום שזכור את הנלקחים מבני את הסמיכות ובעבור
שהיו המחלוקות והתרעומות שלשה כמו שזכרתי לכן באו בכתוב כנגדם שלשה
מאמרים והיה ויקח קרח כנגד הראשון שהתרעם על אשר לא נתן לו משה הכבוד
הגדול . וכנגד הכ' מבני ראובן שהיו מתרעמים על צורת אביהם אמר ויקחו
לפי משה . וכנגד המחלוקת השלישי אשר מהעדה כלם שמתרעמו על אשר נקמה
העבודה מן הבכורות אמר ואנשים מבני ישראל חמשים ומאחיהם ויקבלו על משה
והתורו בזה שתי השאלות הא' והב' . ופלת הוא פלוג וסיו לוי שתי שמות . והז'ל
אמרו כי און בן פלג חוזר בו מן המחלוקת בעלת אשתו ולכן לא נזכר בשונו
ואמר שהיו אלה שזכר כלם נשיאי עדת קריאי מועד אנשי שם . להניד שהיו מהיותו
נכבדים שבעד קריאי מועד שכאשר היו קוראים נשיאי עדת אלה היו נקראים
ומתקבצים שמה בראשונה . והנה כאשר נאספו כלם צפרסקיה על משה לחלוק
עליו אמרו לו לאהרן רב לכם כי כל העדה כולם קדושים ונבוכים ס' ומדוע תתנשא
על קהל ה' ואין ס' רב לכם מלשון יתרון ותעלה אצל הוא לנפון מריבה כמו הו
רב את יורו כלומר משה ואהרן אל תחשבו כי כל היום תעשו מה שחצו ולא
יהיה בו פוגה פה ומפסוף לא יהיה כן מכאן והלאה כי רב ומריב וחולק יש לכם
שלל לשחוק תמיד כאשר עשיתו עד עתה . וזה לפי שכל העדה עדת בני ישראל
כלם קדושים במדותיהם ונבוכים ס' בתכונתם ובמדותיהם ואחר שהדבר כן מדוע
תתנשאו על קהל ה' אם אהרן להיות כ"ל לנדו בקרב העם ואם בניו וזרעו להיות
עבדי הקדש והמונח בידיהם ולספירה מהבכורות . ואם בשבטים להיות יהודה
ראש צדגלים ויוסף בכור מנחלות . ומה שכן ראיתם בנשאים אלה בשבטים ואם
בבכורות ואם צדגלים לקחת השררה עליהם מלמעלה כלם קדושים אלה כלם קדושים וראי ה'
וחשובי שמו ואפשר שאמר כי כל העדה כלם קדושים כנגד הבכורות שנאמר בהם
קדש לוי כל בכור . ובתוכם ה' כנגד קרח שהיה ירא אלהים כמו אהרן . ומדוע
תתנשאו על קהל ה' בעשותם בכור מי שאינו בכור בשבטים והותרה בזה השאלה
הנ' . ובכר זכור ח"ל דברים אחרים שאמר קרח כנגד משה לקנשר . ואמר
וישמע משה ויסל על פניו מלמד שנתבים מואשר חשדוהו בגנותו ושעם היות
שדברו דברים בכלל . הנה משה שמע ובכין שלשה המחלוקת שהיו מבוזים
בדבריהם וזהו וישמע משה שהוא מלשון הכנה ונפל על פניו אם לדרוש את ה'
לדעת מה יעשה והוא ית' זוכ אותם מה יעשה או להסביר צעמו מה לעשות .

וחשב שאם יבוא להוכיחם באותה שעה כ"ש דפקר טפי ושהיה יותר טוב שלא להוכיחם
בשעת כעסם ומפני זה השיבם כפי שאלתם צקר וידוע ה' את אשר לו ר"ל אין
הדבר תלוי ב' ולא צרכי כי אם לעת מנחה ערב ולכן חשדם שהיו זכורים באותה
שעה ומתוך שכרות ואמר זה . ולכן חלה הענין עד הפקר . ובאלו אמר להם
זאת עשו רוצה לומר אתם מבקשים הכהונה והקפדתם היא היותר רוחנית שבעבודות
וקדושה שבמקדש והיא נעשית בצקר על בן בקר של מחרת תעשו כלם הקפדות
והיום תבינו את המחנות ואמר וידוע ה' את אשר לו כנגד קרח בענין הכהונה .
ואת הקדוש והקריב אליו אם הם בבכורות או צדגלים . ואת אשר יבחר בו יקריב
אליו אם ראובן ואם יהודה ויוסף לענין צדגלים השבטים . הנה אם כן באו שלשה
הלשונות האלו מבוזים לשלשה המחלוקות הנזכרים . ואין ספק שאם היה משה
מבאר אליהם אמתת הנסיון איך יהיה רוצה לומר שהנבחר יבחר ויקבל הקפדות
ממנו והשאר כלם ימותו וישרפו שמה שלא היו הם מסכימים לדבר . אבל הוא
ע"ס לא ביאר אליהם איך תהיה הבחירה והבלתי בחירה . וגם הם לא יכלו לשלש
לא שאלוהו ממנו . והשנו שתרד אש מן השמים על הקפדת הנבחר ושהם יעמרו
מחזורים כלם יחד ושלל אחד מהם יאמר שעליו ועליו ירד האש וכמו שקרה
לנביאי הבעל עם אליהו כשדבר להם לעשות נסיון האש השיבו טוב דבר
לפי שהיה מחשבתם שיעשו מנחותיהם וקרבנותיהם מחזורים עם מוצה אליהו ושלל
ימלג הדבר אם שלא ירד האש עליו ולא מהם וישאר כלם שוים ואם ירד האש
שיאמרו הם לנו ירד האש ואליהו יאמר אלי ירד וישאר דבר בבפק ולא יאמרו
דבריו . ובדלות האש מה היתה מחשבתם אחרי קיימו וקבלו עליהם לעשות
הנסיון שהוא אמר להם בחרו לכם הפך אחד ושעו ראשונה כי אחם הדברים ר"ל
שלא יעשו כלם קרבנותיהם יחד . אבל נביאי הבעל יעשו ראשונה וזכו תגלה רעתם
שלא ירד האש על קרבנים וכן היה ואחר כך עשה אליהו וירד האש על מזבח .
ככה צעמו קרח למרע"ס עם קרח ועדתו והותרה בזה שלשה שאלות סד' וסג'
והו' . והנה אמר משה על זה רב לכם בני לוי לא להיות בזה יתרו ודבותא
אליהם אלא להודיע לקרח ועדתו שלא יחשבו שיהיו רבים מהם כהנים גדולים אין
דבר כן כי יהיה מי שיהיה רב אחד וראש אחד הוא כהן גדול ומי שהיה ימשול
עליהם בני לוי ותהיו מחוים מחוים לו ומה תריוחו א"כ בזה את רב ומשל יהיה
עליהם עכ"ס בני לוי . ואמר להם זה רב לכם הדברים האלה יפריד בני לוי
המחלוקות ואחרי שאלו בקשתם במעשה הנסיון הרבה עוד להוכיחם באמרו
שמעו נא בני לוי ר"ל הנה בני ראובן אין ספק שיש להם להתרעם על בכורות
אביהם וכן בכורות ישראל מפני שהוכרז מהם העבודה הקדושה במקדש ה' . אבל
אתם בני לוי למה זה תתרעמו בביות שנישה לכם יקר וגדולה פל כל שני
ישראל וזהו המעש כי הבדיל אלהי ישראל אתכם רוצה לומר שאע"פ שהוא אלהי
ישראל הבדיל אתכם ביחוד מכל עדת בני ישראל בקדושה שאתם מחוים בניו
וגושים את כליו ואין לכם שתאמרו ששכחתם כל זה לסיוות דבר יסן נוסף אין
הדבר כן שהם יתכבדו הקריב אותך כי קרח ראוי בזה את כל היה ואת כל
אחיו בני לוי אתך ונבוכים חדש מעמך ואיך א"כ תהיו כפוי מזה ותבקשו תחס
כהונה . ואפשר לפרש שמעו נא בני לוי המעש מכס על כל השבט שנתחד
לנבוא . ואמרו ויקרב אותך הוא לרמוז אל מעלת קרח שהקריבו ליותר קדושה
במאש הארון וכלי הקדש ותכלית הדברים לכן אתה וכל עדתך בטעמי' פל כ' ר"ל אין
בני ראובן ולא בכורות ישראל נוגדים על ה' כי יש סנה לתלונתם . אבל אתם
קרח וכל עדתך הם הנוגדים על ה' למרות עיני כבודו . ואמר זה נ"כ כדי
להפריד בני ראובן והחמשים ומאחיהם איש מקרב ועדתו . וס' סוף מאמרו ואהרן
מה הוא כי תלינו עליו ומה לכם להתרעם על אהרן כי הנה כל מה שנעשה
במדות השם נעשה ואין אשמה על אהרן והנה שלל משה לקרא לדתן ואזירם
שהיו נשיאי בני ראובן כדי לדבר עמם ולהת להם מנוי והפוגה מה' על העם
בעלותם אל הארץ או לתת להם קרקעות מיוחדות בירושל הארץ תחת בכורת
אביהם וכ"ל להפרידם מקרב ועדתו . גם שאחר שהשיב משה לקרח ולבני לוי על
הכבוד רצה להשיב לדתן ואזירם על המלוכה ובכורת ראובן אביהם אבל הם
השיבו לא נעלה ר"ל בזה ולמה זה תקראנו לפיכך בשכרות ומחנות ומטיים
בעליית הארץ והנה איתנו לא נעלה בארץ בלא ידענו כי במדבר כזה נמות
אם כן לא נעלה שם . המעש כי העלייתו כלומר המעש צניעך שהעלייתו מן
הארץ שהיא היתה צעמם ואמת ארץ וזה חלב ודבש שהיה ארץ מאירים להמיתו
במדבר שכבר נזכר עלינו שמות במדבר כזה משה שמחו בכני' . ומשה בתעשרה.
ומה בקבירות התחום . ואלה במדבר פארן . סוף דבר שהיה תכלית כלם
להמיתו במדבר השם הזה שבעבור זה היה ראוי לרצו אותך באבנים כי תשחר
עליו גם השחרר רוצה לומר שררס על שררה בשלחך אותנו לקרא ללכת לפניך
כאלו אתם הוא אדוננו אתם הוא מלכנו אתם הוא מושיענו ואנחנו עבדיך ילידי
ביצה ומקאת כספק . ואם תאמר שחתן מתנות וחסדים לנו צבואנו אל הארץ
אף לא אל ארץ וזה חלב ודבש הביאותנו ותתן לנו מחלת שדה וברס רוצה
לומר אפילו לארץ הבה שהוכה לא שבחת אותנו ואין אם כן חתן לנו בזה נחלם
שדה וברס באמת כל זה הוא הוגעת דברים ואם האנשים אשר אתך עשית כומים
ועוירים ונקרת עיניהם בזהו שאלים רואים דבר מה איתנו לא נעלה שמה
לשחקר עינינו כי רואים וידועים איתנו שלא נעלה לארץ הבה אלק לכן לא חתן
לנו בזה כלום . ויש מי שפירש בזה שהם אמרו לא נעלה ר"ל אין רצוננו לעלות
לארץ אלא למות כאן או לבז למאירים כדברי דור המרגלים לא נעלה שמה כי
קשה עלינו מאד מה שעלינו ממאירים ועד הנה בסבך המעש כי העלייתו
בשכרות עלינו מאדך וזה חלב ודבש ארץ מאירים להמיתו במדבר כזה כי
הנבק להשחרר עוד מכלל וסלאם וצדקן היה השחרותך עלינו אם היית מביא
אותנו אל ארץ וזה חלב ודבש ומנחיל אותנו נחלת שדה וכרם ולפיכך לא נעלה
יותר

והכנינו זכרונם לזכרה אמרו שקרח היה מהשורפים והמנוגלים ועל דרך הפשט כל האדם וכל הרכוש אשר לקרח בלעם אותם האדמה חזק ממנו שסיה עס מקריבו הקטורת . האמנם בני קרח לא מחו כי לא היו באותם ענה . והתנוון באמרו ותכנס עליהם הארץ כי זה היה עיקר הנס לפי שכבר יקרה שתפתח הארץ את פיה ועוד ה' יכול גם כן לבלע הפה הארץ עשמה שליחותם אבל כן בזהו הדבר בהשגחה וע"ד הפלג אחר אשר הארץ עשמה שליחותם לבלוע הפושעים חזרה להסגור כאשר בתחלה חסרו ותכנס עליהם הארץ ויאבדו מתוך הקהל ועם מה שפירשתי בזה הותרו השאלות בד' האחרונות ה"ב ו"ג ו"ד ו"ה ו"ו :

ו' (א) וַיִּדְבֹּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר אֲמֹר אֶל אֱלֹעָזָר עַד סוֹף הַסֵּדֶר . ויש לשאול בפסוקים האלה שאלות :

השאלה הא' מה ראש יתצרך שיקחו מחתות קרח ועדתו וירקעו לפי למזבח ואין אחר עליהם כי קדשו . ואם היו המחתות מהאשמים הנפשות צנפשות אף יהיה קדושות ורש"י (שם) כתב שביד המחתות מקודשות ואסורות בהנאה לפי שעשאו כל שרת . ובהיותן קרנן חושבת אין ראוי שיהיו כלי שרת כי הנה סוד שעשה כלי שרת להקריב בחזק באיבוד אינו מקודש כמו שכתב הרב רבי משה בן נחמן זכרונם לברכה :

השאלה הב' למע נעשות המזבחות האלה לאעזר ולא לאהרן אביו שהיה כהן גדול ובעל המחלוקת וכנה הותרה אמרה בכמה זה למען אשר לא יקרב איש זר אשר לא מורע אהרן הוא להקטיר קטורת ולכן בעל מחלוקת הכהנים היה ראוי שיעשה הזכרון הזה : **השאלה הג'** מה ראוי ישראל בלעם אלה ואין מלאם לנס אליה בראותם כל מה שקרה אל קרח ועדתו ולדחן ולאבירם ולמה אמרו אתם המיתם את עם ה' וידם לא נעשה צם אך מחו מהם באש שאל מאת ה' ומסס בפתחת האדמה את פיה והם היו סנה כל זה לא משה ואהרן :

השאלה הד' מה ראש יתצרך לעשות על הצלילה הזאת נסיון המצות מהשפטים כיון שעל זה עמנו כבר עשו קרח ואהרן נסיון הקטורת כמו שאמר קחו לכם מחתות :

השאלה הה' מה ראש החרור לזכור אחרי הכפורים האלה ענין מחתות הכהנים והיה ראוי שיהיה ביום השמיני כשהתחיל אהרן לשמש בכסותו או בסדר בהעלתו כשזכר נחיתת הלוים לאהרן ולבניו לעבוד עבודת הקדש :

השאלה הו' למע זכר הכתוב נחיתת הלוים לאהרן ולבניו בסדר הזה בזהו שכבר אזה עליו בסדר תשע ונסכר בהעלותו באר היסוד וגם כן אזה עליו פעמים כי הוא אהר וגם את אחיו משה לוי שבט אבין הקרב אתך וילוו עליך וישתדך ואמר יאמי הנה לקחתי את הלוים מחוך בני ישראל לנס מתח ונ' :

והגני מפרש הפסוקי' באופן ויתרו השאלות האלה כלם :

וַיִּדְבֹּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר אֶל אֱלֹעָזָר עַד סוֹף הַסֵּדֶר הוּא . סנה אזה השם שמחתות האנשים ההם שפירשו ידיו נלקחים מחוך השרפה וירקעו לפי למזבח לא מפני היות צמחתות הכן קדושה אלא כדי שישארו שמה זכרון לבני ישראל מהעשה ההוא וזה כי הנה המעשים לא יחשבו לטובים או רעים בצחינת עמם בלעד אלא בצחינת הכוונה אשר יעשה אותם האדם עד שאם היה המעשה ההוא טוב ומשובח כפי עמנו הנהלנו ממנו אם כיון צו העושה אותו תכלית רע הוא רע כל כפי ואלו טוב . והנה בקטורת שלמו בהיותו קרב אל האלילים היה טוב אבל כפי צחינת המקטירים אותו שהיתה רעה על ה' ועל משיחו היה רע ומעשה בלתי הנון ובעבור שקרח ערער על כהונת אהרן ובאו המחתות והקטורת לנסות האיש אשר יבחר ה' לכהנס . לכן ראה יתצרך שאותם המחתות שנעשה בהם הנסיון ההוא שביד כלם מנחת ישימו אותם כביד כמזבח שהיה מנחתו כדי שיהיו זכרון לבני ישראל שלא יקרב איש שלא יהיה מורע אהרן להקטיר קטורת לפי ה' פן יקרה לו כמו שקרה לקרח ועדתו בהקטירם הקטורת ההוא . ומפני שאהרן היה נישא המחלוקת ההוא . לכן לא אזה יתצרך שיעשה זה אהרן בעמנו פן יחשבו הרואים שהיה עושה זה להוסיף על קלון קורח ועדתו להיותו שונאו אבל אזה למען שיאמר לאעזר כיון שהוא בן אהרן והוא הכהן העומד תחתיו ושיהיה כהן גדול במקומו שהוא יעשה זה רוצה לומר שיהיה את המחתות מדין השרפה שהיה שמה פתח אכל מועד מכל האנשים שנספרו שמה ואת האש יורה לרוח וזאת הבהרה צוה למע יורה האש ולא המחתות באמרו כי קדשו רוצה לומר שקרח ועדתו היו מקדשים המחתות הכן בהקריבם עליהם קטורת נפתח אכל מועד לא אמר כי קדושים הם או כי קדש הם אלא כי קדשו שהמחתות קדושות קרח ועדתו לנבוא אבל לפי האמת לא היתה צם קדושה כלל כי מחתות האנשים החטאים האלה צנפשות . ובהיותן כוונתם רעה ומתנשם מוזהמת אין יהיה הפועל קדוש וזה שלא יאמרו צנפשות ויאפס בהם מזבח העולה כי לא יקדש יעשה מהם מקדש קדוש נחשת ויאפס בהם מזבח העולה כי לא יזכו לנעת צמזבח הזהב שמקטירים שם וגם לא היה ראוי שינחנו על מזבח העולה אלא מפני הזכרון כמו שיבאר . ולפי שכבר הקרינוס לפני ה' ויקדשו

יותר ולא נשמע לשרותיך . האם עיני האנשים ההם ר"ל העם שאתה מושל עליו תתקן של ירגישו ולא יראו האמת אשר אנחנו רואים ומה שפירשתי ראשונה הוא היותר נכון . ויתורו בזה השאלות הם' וס' . ובהם משה רבינו עליו השלום חרה אפו מאלד שמשמו את הדברים האלה . וכבר רש"י (במדבר ס"ו ט"ו) נעטער רוצה לומר שלא נעטער משה ממה שאמרו שהוא הולכים ממזרים כי בידוע שאל מוסיאם ממזרים ולא משה . ולא נעטער ג"כ מ"ש לא נעלה כי בידוע היה כי בניהם יעלו לארץ וירשור . אבל נעטער לאחת מ"ש כי תשתרר עלינו גם השתרר כללו הוא היה טובג עליהם שררות ולכן התפלל אל השם אל חפן אל מנחתה לא חמור ר"ל ה' אלילים אל חפן אל המנחות והדבריו שהאנשים ההם פעמים שולחים אליהם כאלוהים כבכורה בראשיתה או כרי העך משיבה שפעמים היו שולחים אותו למשה מנחה בדרך האוהבים לאנשי הממלה כי זה אינו שררה כיון שהם מפגמים היו שולחים אותו אבל אני בדרך שררה האם חמור אחר ממה שנאמר לשאת את משא כמו שפועים המנהיגים ללרכיבם ואם הרעוהי לאחר מהם בזה האלות ושררה ואין אם כן יאמרו שאני משתורר עליהם והותרה בזה השאלה ה"א . וכאשר ראה משה שלא היה יכול להשיב דחן ואבירם למושב חשב בלבו שהיה מן הדין שהצלם הארץ . ולכן עם היות שקודם לזה אמר שיקחו להם מחתות רצה עתה לעשות חכם והבדל ביניהם והוא שקרח ועדתו והבכורות שהיו מערערים על הכהונה ועבודת הלוים יקחו מחתות ויקריבו הקטרת אבל לא דחן ואבירם ומפני זה הוצרך לזוה כהן פסע אחרת אהם וכל עתה היו לפני ה' וגומר אהם זהם ואהרן מחר וקחו איש מחתתו שלא צא האויז הוא אלא להוציא ממנו דחן ואבירם ולבאר שקרח ועדתו המערערים על הכהונה יקריבו הקטרת לא ואלם והנה חזר לומר ואחת ואהרן איש מחתתו להודיע שמשל לא יוכל עמם בקטורת כי אם אהרן . אמנם משה יעשה צחינה אחרת עם דחן ואבירם . ולפי שמשל היה מבדיל בין קרח ועדתו והבכורות ובין דחן ואבירם וקרח לא היה חפץ בזה . לכן כאשר באו עם המחתות להקטיר קטרת וישמדו פתח אכל מועד אכל המזבח צחצב שינכסו לאהל מועד להקטיר קטורת על מזבח הזהב שהיה סקיל עליהם קרח את כל העדה כדי שיעזרוהו במחלוקתו ולא יהיה צו הוא לבדו . וגם כדי שיראו הכל שהיה כלם כהני ה' ומקריבי הקטורת במקדשו וכאשר ראה הקדוש ברוך הוא כל קהל ישראל שמה ושאל היה אחד מהם מוסיא בידו ולא מוסיא בשפת קרח ועדתו אלא היו כלם חפצים בדבר אחר למען לאסרם מה לבס ננסיון הזה הנהלנו מחוך הסדה הזאת עדת בני ישראל ואכלה אותם כרעע ולא תאסרו לנסיון אחר פריי ולא היה זה עול חתק היוצר האלפי אלא משפט ודק למי שיש לו למחות ואינו מוסיא הוא נחפש באותו עון . ולכן היו כל ישראל היושבים שם חייבים מיתה כקרח ועדתו לפי שהיו נקבלים לראות הפשע ההוא ובלתי מוסיא צו . ומשה שהתפלל שאל"פ שנקבלו שמה לא היה דעתם כן . וכי הוא יתצרך אליה הרוחות בחזק לבות וכליות . ואם לא היה בהם רוע אמונה אלא שנתקבלו לראות אותו נסיון ומעשה ה' כי גורא הוא . האם ראוי בעבור איש שהעל והוא קרח שיקוף השם על כל העדה לבלעם ומפני זה השינו יתצרך כיון שאהם רוצה להליל דבר אל העדה העלו מסבב למשכן קרח רוצה לומר אף על פי שהיה קרח פתח אכל מועד הנה ציהו הנשים והרכוש היו אלא אהלי דחן ואבירם . ולכן עשה התראה שיעלו ויבדלו משם כי אם לא יעלו ויבדלו משם דע לך שימותו כמותם כמותם ובהרה משה אלא היושבים אלא קרח ועדתו ואז הלק משה אל דחן ואבירם ולא היתה הליכתו שמה להבאותם ולא להשיבם למושב כפי"ט" (שם) אלא לתת הנהגה והפסק דין לפניהם . וכן היה שצנפוס דבר אל העדה סורו נא מעל אהלי האנשים האלה ואל תגשו וגומר . רוצה לומר שתרחקו מהם ושלא יקחו דבר מכל אשר באליהם להליל כי חרם הוא . וזאת הנהגה צחינה ואמר בראת חדשו כי ה' שלחי לעשות את כל המעשים האלה רוצה לומר משלם המחלוקת הנזכרים כי לא מלני רוצה לומר לא עשה אותם מדעתו ורצונו אלא ברצון השם וגם לא הוסיף על מלכות השם דבר מלכו כמו שהיו חושבים והוא אמרו את כל המעשים האלה אם כמות כל האדם ימותו אלה והיה המיתה השפנית ופקודת כל האדם יפקד עליהם והוא עון העגל שנאמר וביוב פקדי ופקדתי או בעבור פקדתי דוד המרגלים למות במדבר אם האנשים האלו ימותו בדרך שמתו האחרים צנע או בהשגחה אני מודה שלא ה' שלחי וגם מה שעשיתי וכתבתי בתורה היה מדעתי ולא מאת האלילים . אלא שהם ימותו וכל מה הזאת פתאום . ואמנם אמרו ואם צריאם יבאר ה' יס מפרשים מלשון כריתתו כמו וצרא אותם בצרותם . והכנון צניי שפמי שהעומה מהשליחות שנכתבו בתורה היא הצריא הכוללת הראשונה בחדוש העולם לכן אמר ואם צריאם יבאר ה' רוצה לומר אם אחת הוא מה שזיחתי לכתוב בתורה מצריא העולם והדושו חפתה האדמה את פיה ובלעם אותם . והנה אמר זה לפי שהאנשים ההם צמחתותיהם היו מנחשים נבואת משה . ולכן אמר אם הם יכחשו הקטון שצפופי התורה ולא יקבלו עשש אין ספק שיכחשו העומה שצנפלות והיא חדות העולם וצריאיתו ומלת יבאר טוף עמוד במקום עבר כללו אמר ואם צריאם צרא ה' והוא על דרך ככה יעשה איוב כל הימים שהוא כמו פשע . והנה ראה משה לבקש שיהיה עוגם דחן ואבירם ופיעתם בלעית הארץ לדונו מדה כנגד מדה הם כשמו במה שפערו פיהם לבלי חק לבלוע ולהשחית אדון הנביאים להיותם בעברו נבויים ופליים ככה חפתה האדמה שהיא השפל שצחכות את פיה ותכלת אותם

זיקדשו אותם צפיהם האנשים החטאים ושיהיה הרקיע כניב למנוח כדי שיהיו לאות לבני ישראל ו"ח כי הקריבוים לפני ה' ויקדשו שם חשבנו לקדש' ואפשר לפרש כי קדשו ויקדשו מלשון חזק' מלשון הקדים קראו כי הומנו אותם לאותו נכיון וזכר הכתוב ששם כן אלעזר וזכר כאשר דבר ה' ביד משה לו שחזר אל אלעזר המזכר שצוה על זה ביד משה. וז"ל אמרו שרמו לחלקים על הכהונה שלוקין בנרעת כמו שלקח משה בידו והותרו כמה שפרשתי השאלות הא' והב' ואמנם בני ישראל כאשר ראו שאלעזר בדבר משה לקח ממחנות ונפס אותם כניב המנוח חטבו שהיו ממחנות מקודשים וקודו ועדתו גדיקים ומינים ושלא מחו אלא מפני ששמו עליהם אש מחוך כמו שקרה לנדר ואזכירו שמו בהקריבים אש זרה לפני ה' ושלחיות הכהן בענין האש בלנד צוה יתנך וזה האש זרה האש מלשון אש זרה. ולפי שמהם אמר לקרה ועדתו וחזו בהן אש לכן היתה תלויות בני ישראל אחת המיתה את עם ה' שהוא קרח ועדתו שהיו עם ה' אבל אחת המיתה אותם כמה שזיהם לתת אש זרה במחנות. הנה התבאר בנת תלויות עשה ובותרה השאלה הג'. והאל ית' אמר למטה הרומז מחוך העדה הזאת ואכלה אותם כרגע והנה לא אמר שיפרדו מהם פן יספו בעוונם כי אין מעורר לה' בהיותם סמוכים ומחוברים להמית את הרשע ולהמלט את הדיק כמו שהיה במכת בכורות אבל היתה כוונת מאמרו שלא יתפללו עליהם ולא יספלו בפחיתותם ובשפלות ערכם לכן אמר הרומז ולא אמר בדלו כמו שאמר למעלה להעיר שלא יחישו לשפלות' ורשעיהם אבל הם משה ואהרן ישימו' באלהים ככלם ועשו את העם הנבו' והוא וזה ענין הרומז וכאשר הכיר משה כונתו יתנך בזה לא אמר להסתכל כאשר הפעמים אבל צוה לאהרן שיקח את המחנה וכוסירו שלא ישים עליה אש מן הסדיוט כי אם מעל המנוח שהוא באש המקדש ויוליך מהרם אל העדה כי יא' הקף מלפני ה' החל הנוף. ואמר וכפר עליהם לפי שחטאם היה כמה שהיו מערערים ומגמגמים על כהונת אהרן בקרה ועדתו ולכן היה ראוי שאהרן עליו יכפר עליהם כמה שפשו ודברו נגדו ואין ספק שמשם עזמו היה יכול לעזור המגפה אבל רצה שיהיה על ידי אהרן לכבדו ולסודיעם כמה שהמחנה הרג את קרח ועדתו המקטירים כן המחנה בעת היותה חילם ממות בזכות אהרן המקדש אותה וכן היה שאהרן הלך במסירות רב אל חוך הקהל שנקבלו שמה על משה ועל אהרן ומלא שהנה החל הנוף בעם ואז שם נחן הקטורת על האש ויכפר על העם שזכר אותו משה ויעמוד בין המתיים ובין ההיים כאלו היה אומר למלאך המות לא תעבור בי ומיד ותעזר המגפה. וראה כמה היה חיוק המגפה הריא כי באחרו רגע קמן מחו שם ארבעה עשר אף ובעת מלכות ישי. ואמר וישב אהרן אל משה והמנפה נעזרה ענינו לא זו מקומו ושם ישי בין המתיים ובין החיים ולא פחד ולא ירא לנפשו עד שהמנפה נעזרה בהחלט ולא מת ולא חלה עוד אדם ממנה שם. כי עם סיוחה חולי מתדבק היא נגזרה ולא נדבקה עוד ואז שב אל משה לשאול ממנו מה יעשה עוד בזה אחרי שהמנפה נעזרה. ולפי שראה יתנך שהיו ישראל מנגמגמים בנת המחנות של קרח ועדתו שמתו מכנת היות האש זרה. לכן צוה לפנות בחינה אחרת במקלות שיקפ י"ב ממות ואמר משה משה שידמו המסות יחד בכל עניניהם ויהיו ה"ב ממות ל"ב נשיאים מ"ב שבצפים ושיכתוב שם כל שצט על משה שיכתוב שם אהרן על משה לוי כדי שיכתוב שם שני דברים הא' אם הבכורות ראויים לעבודת' לא ללוי' והב' אם אהרן ראוי לכהן גדול או לא לוי ואי אחר משבטו ומאשר פרח משה אהרן לבית לוי ויאלץ פרח ויין צין ויגמול שקדים הורה ששם לוי נבחר בכללו לעבוד במקום בכורות ישראל ועל זה אמר והנה פרח משה אהרן לבית לוי. ומאשר אמר ויין צין הורה שאהרן נתיחד לכהונה גדולה ויזכה לבגדי כהונה גדולה שהיין הוא הגדול שבהם במעלה ובמה שגמל שקדים הורה גם כן שזרעו נבחר להחמדת הכהונה על עולם מלשון כי שוקד אני על דברי לעשותו אם כן בזה ד' נשים הא' שהמשה הינה פרח. ובב' שהזינא פרח בראשונה. ובג' ויין צין שהוא תחלת הראות הפרי. הד' הוא ויגמול שקדים שלמים מלשון ויגדל הילד ויגמל בהסך המנהג שבנטי כי כאשר יראו השקדים נוכל הפרה אבל מכה הנם היה הפרה והיין וגם השקדים והפעלים תמיד יחד בנטיה הוא בקין ובחורף. הנה התבאר למה הוצרך ית' לעשות בנת המקלות והותרה השאלה הרביעית. וישראל אחרי שראו בחינת המקלות הכירו וידעו שגמר השם שצט הלוי בכלל ואהרן בפרט ובזרעו לענין הכהונה הגדולה וחשבו למפרע שקרה ועדתו מחו לפי שנתקדשו לדברים המקודשים ונגעו בהם ולכן אמר למשה הן נעטו אבדנו כלנו אבדנו האם תמנו לגוע ר"ל בנמ' מינים אבדנו ונוטט במדבר הזה ולא די מה שעברו אלא לעתיד כל היום נמות כי תמיד יגע אדם בדבר מן המקדש וימות עוד ומפני זה אמר ית' לאהרן שהוא ובניו ובית אביו ישאו אש עין המקדש ואמר זה על שמירת המקדש שיהיה מוטל על הלוים ששם בית אש לאהרן או אמר זה על בני קהת שישאו אש עין המקדש לשמור את הכלים הקדושים לבדם וכן ישיאו את השון אם לא ישמרו אותם כראוי ומלמד זה אהרן ובניו תשאו את עין כהונתם אש לא להבה כראוי הרי שמשמרת המשכן ומשמרת המנוח היה מוטל עליו ועל בני הכהנים ועל בני משפחתו הלוים. ולפי שלא יאמר אהרן והנה משלוים קמו לי והיו לי לאויבים. לכן אמר לו יתנך וגם את אחיך משה לוי הקרב אהר וילוו עליך וישרהו רוצה לומר שמפני ענין קירח לא ירחיק מעליו כי הם אחיו ועם היות שדברו נגדו הלא אחת יליו עליו וישרתו וזה כשישמרו משמרת כל האהל אך אל כל כלי הקדש ואל המנוח אשר יקדשו גם הם בעבודת הכהונה גם אחת בעבודת המקדש וכאשר יליו עליך וישמרו משמרת האהל מועד אל זה לא יקרב

אלהים ובסיוח הלוים והכהנים שומרים משמרת המשכן המנוח כל אחד בראוי לו לא היה עוד קוף על בני ישראל. ואל תאמר שבני לוי לא יראו לעבוד ולשמור כי אני לקחתי אותם מחוך בני ישראל ונתתי אותם לך ולבניך לעבוד את עבודת האהל מועד כלומר להקים ולסודיד ולשאת בדרכים. ואחרי ובניו הכהנים תשמרו את כהונתם לכל דבר המנוח ולמנית לפרוכת שהם יקריבו הקרבנות על מנוח העולה וסם ישרו בביטל כהלכה הנרות ובקטורת ועל זה אמר ולמנית לפרוכת רוצה לומר במנוח החיון ובביטל אשר שם הפרוכת המבדיל בין הקדש ובין קדש הקדשים. ואמר עבודת מחנה אהרן את כהונתם רוצה לומר שלא יחשוב אהרן שהיה עבודת כהונתו עמל וטרח רב אין ספק כי כי בעבודה הריא מחנה היא לכס. רוצה לומר מחנה רבה נתיי לכס בחותה בעבודה שזויה שחששו. וגם אמר עבודת מחנה מפני מחנה הכהונה שנתן לכס. וגם בדרך אחת תשמרו משמרתם וסוד הקרב יומת ולוא הסבה נזכרו פה מחנות הכהונה להגיד השכר שיתנו לכהנים חלק עבודתם והותרו כמה שפרשתי בזה השאלות הא' והב'. והנה מחנות הכהונה כבד אר"ל שם כ"ד ר"ל עשרה במקדש וד' צירוף ועשרה בנבולים ורש"י מפרש אותם. ואמר הנה נתיי לך את משמרת תרומותי לכל קדשי בני ישראל ענינו שלא יזכר אדם בשום תרומה אלא אחת ובניו וגם כיון במשמרת תרומותי שיאכלו התרומה בעברה ובתקום הראוי ויעשו על זה שמירה רבה וכמו שמבאר והולך לך נתיי למשחם ולבניך לחק טולם ולמשחם ענינו לגדולת וסיוח נכון לפרשו ענין משיחה כי מעט שנמשחו וכו מפני אותה משיחה הוא ובניו לחק טולם כי מכח נמשחו כל ירעם ומכחם וכו הכהנים בכל התרומות וביאר מחנות הכהנים באמר מן האש לכל קרבנם לכל מנחתם סותר מן האש ומסוקר על המנוח אש מן הקרבנות סותר מהם ואם מהמנוחות סותר מהם וכן כלל חשבתם לאשמה ואמר אשר ישיבו לי על אש מעילות ועל אש גזילות שכל זה הוא קדש הקדשים ר"ל שיש בהם קדושה רבה ולכן אין ראוי לאכלו כי אם בשמירה מרובה וז"ל בקדש הקדשים תאכלנו לא שיאכל אותם לפני לפים במקום הארון ובמקום שהוא לא היה נכנס אדם חוץ ממשה אלא הכ"ג ב"ס. אבל אמר שבשמירה ובקדושה רבה יאכלו אותו וכן פירשו הרמב"ן כי היו מעלות ומדרגות מתחלפות באכילת הקדש' שצדקש הקדשים כל זכר יאכל אותה בחצר האהל מועד והמזבח מהם חזו ושוק כיוצא בהם והיא תרומת מחנות אלא שהמזבח נאכל גם לנשים ולבנים ולעבדים וז"ל ונתחית אהרן ולכלל אפילו עבד מקדש ניוול אמר לא סבור בביתך יאכל אותו כל חלב יספר וגו' אמר זה על התרומה כי היא נקראת ראשית בכורי כל אשר בארצם הם בכורים שיצאו כל ראשית פרי האדמה כל חרם בישראל שיחרים אדם על עצמו בנדר שלא יחנם ממנו לך יהיה חרם לה' לכן וכן בכורות כל פטר רחם לך יהיה אך בכור האדם מנן חדש חמשת שקלים וכן בכור הבהמה שהמאה והוא פטר חמור הקח צפדינו שהם אך בכור בהמה סהורה הנקדשה על המנוח לא הקח צפדינו. כי קדש הם ר"ל בכלל קדשים קלים כשלמים ומעשר וזהו ענין ופטרם יהיה לך כחזה בתנופה ובשוק הימין וכדי ללול כל שאר הפעמים הראוים לכהן אמר כל תרומת הקדשים אשר ירמו בני ישראל לה' נתיי לך לבניך כי אחת במקומו הקח כל הניתן לי. ואמר שיהיה זה ברית מלח ר"ל ברית קיים כדבר הנמלה שטומ' כן ואינו מתעטף ואמר השם לאהרן בארצם לא תנחל כאומר והנה נתיי לך את כל המחנות האלה לפי שאהרן לא תנחל עם ישראל בארצם וחלק לא יהיה לך בחובה אפי' בשלל ונות האויבים כדי שלא תטרוד מחשבות בעבודה האדמה וכי אני חלקך ונחלקך ואין לך להשתדל כי אם בעבודתי שהיא חלקך ונחלקך והמחנות האלו יספיקו לזרריך בסכרתי מזלי סורח. ואחר שזכר מחנות הכהנים זכר מחנות הלוים גם כי צוה לתת חלק מהם לכהנים וזרי הוא ג"כ ממחנות הכהונה. והוא שנתן ללוים כל מעשה בישראל והוא המעשר הראשון שניתן להם חלק עבודה ג"כ וגם במקום שנתן להם ללול הארץ כי ערי המקלט שיתנו להם הם וזו חלק ישראל לגוים שמה כל רוצה בשגנה. ובהיות המעשה הראשון ללוים במקום נחלתם לכן חייב אותם שהם ירמו ממנו תרומה לה' והוא שיתנו מעשר מן המעשר שהוא לכהנים ונקרא תרומת מעשר ונחשב להם הלוים ר"ל שיחשב ללוים התרומה הזאת אשר יתנו לכהן מן המעשר שקבלו מישראל כתרומת גורן וגו' ר"ל כמו שיחייב לישראל התרומה הגדולה שירמו מן הנירן ומן היקב כי תרומה המעשר חובב על הלוי תרומה הגדולה לישראל ומן הנירן ומן היקב שכל זמן שלא ירמוס היא פבל ואכורה בהנאה לזרים וכשהורמו אכורה התרומה לזרים ולפמלים וחייב מיתה מחללים. וזהו חולין ומותר לכותי לאכלו מעשרותיו בשומאה ואפי' צנית בקבוצות. וזה נלמד מאמריו ולא תשאו פלוי חסא כסרימכם וגו'. ולפי שראוי שהיה התרומה מסיותר יפה לכן אמר כאן בסרימכם את חלני ממנו. ובשני כלו שאחר שהלוי יריב מהמעשר אשר יתנו לו ישראל התרומה לכהן אמר ואכלתם אותו בכל מקום ר"ל שהלוי יאכלו מה שיסאר להם מן המעשר בכל מקום שירצו ושלא ישאו פלוי חסא לאכלו אותו שאר בשומאה בכל מקום כי שבר הוא לכס חלק עבודתם אשר עבדתם באהל מועד ולכן לא תשאו פלוי חסא כיון שהרימותם את חלני וכו' מפשר מן המעשר לכהן וכאשר יסיה לכהן וללוי מזונם אשר יתן להם מהאלהים יעבדו וישמרו עבודתם כראוי וכן וישראל גם כן לא יחללו את הקדשים ולא ימותו. הם סדר ויקח קרח :

פרשת זאת חקת התורה

יז א וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמר זאת חקת התורה וגו' עד ויבואו בני ישראל כל העדה מדבר זין . ויש לשאול בכאן שאלות :

השאלה הא' אם הייתה זאת המצוה מתורה כהנים ובמדבר סיני נצטוו ישראל עליה כדברים ו"ל וכפי קבלתם באלה בנין שבו הוקם המשכן קבל אותו היום עשרה עשרות ובו ביום נשרפה הפרה למה לא נזכרה מצוה כי אם במקום הזה אחרי ענין קרח ועדתו והמליצים ושאר הכפורים והמצות שזכרו למעלה מזה :

השאלה הב' למה אחרי זכרון המצוה הזאת לא אמרה התורה ויעשו כן בני ישראל כאשר צוה ה' אותם ביד משה או ויעשו כן אלעזר כאשר צוה אליו משה ולא נשון אחר דומה לזה כמו שהוא דרך התורה לומר אחרי הצווים שנעשה המצוה כמו שזוה :

השאלה הג' באמרו זאת חקת התורה אשר צוה ה' לאמר כי אם אמר זה על מצות הפרה אדומה מה ראה הכתוב לתאר אותה כאן בנקבה מה שלא נאמר כן במצוה אחר' והיה ראוי שיאמר זה הדבר אשר צוה ה' לעשות אותו ומה צורך לקרוא אותה חקת במקום הזה האם מפני שהשטן מקטרג עליה גם על שער המשחלה ועל עגלה פרופה ומצות אחרות יקטרגו ולא נקראו חקת וכל שכן שתלה החקק בתורה והנה נאמר זאת חקת הספה ולא חקת התורה :

השאלה הד' מה עשה שתייה הפרה נקבה ולא זכר . ואם היה לכפר על עון העגל היה ראוי שיהיה זכר ולא נקבה . ומה עשה להיות אדומה כי בפר החטאת של יום הכפורים או של שנת העדה ושנת הכנס גדול וכן בשעירי יום הכפורים ושאר החטאות לא נזכרה הפרה שיהיה מצב מיוחד אדום או שחור ומה עשה אשר לא עלה עליה עול : השאלה הו' באמרו ונתתם אותה אל אלעזר הכהן ופרש"י מצוה בסקן ויש לחקור ולמה לא נצטוו זה אהרן הכהן גדול ונצטוו בני הסקן . כל שכן שמשה עשה הפרה אדומה ראשונה במדבר . ואר"ל שהפרה בשנית עשה עורא . ושמשון הנדיק כ"ג עשה בתים . ויוחנן כהן גדול עשה שתי אחרות . הרי שלא נתיחסה מלאכת הפרות להכניס כי אם להכניס הנדולים ולמה אם כן נתיחסה הפרה הזאת אל אלעזר הכהן : השאלה וז' במה שזוה שישמעאל אלא מחוץ למחנה ונעש יזה אלעזר מדמה שבע פעמים נזכר פני אהל מועד ולמה לא היתה שחיטתה והזאת דמה במקדש ושפת נוף הפרה יהיה מחוץ למחנה כמו שהיה בפר חטאת הכ"ג של יו"ב :

השאלה חו' ולמה לא צוה שיקריב חלב החטאת ע"ג המזבח כמו שנאמר בחטאת יו"ב ואת חלב החטאת יקטיר המזבח ומה צורך שישרפו עורה ופרשה עלפיה וקרנותיה כי עם היות שכן צוה בפר חטאת יום הכפורים לדבר קשה בעצמו ואריך לתת בו טעם או רמז :

השאלה חז' למה זה צוה שיתן הכהן אל הוף שריפת הפרה עץ ארז ושני חולעת ואזוב ולא צוה בפר החטאת של יו"ב ולא בקרבן אחר אלא בקרבן המזורע והתורה קראה אל אפר הפרה חטאת שנה' למי נדה חטאת היא ולמה ח"כ נשתנה ענינה מענין שאר החטאות : השאלה חט' למה זה צמזות הפרה ועבודתה היו מתחטאים נ' . הא' הוא הכהן גדול שנה' וכנס בגדיו הכהן וגו' ושם הכהן עד הערב . הב' השורף את הפרה . והג' האוסף את אפר הפרה . ואמנם בפר ושעיר חטאת יו"ב לא חייב לשמא אלא השורף אותה לבד וכמ"ס והשורף אותה יכנס בגדיו ורחץ בצרור במים וגו' וגם לא אמר בו ושמא עד הערב :

השאלה דו' למה נקראו המים הניתני' על אפר הפרה מי נדה והיה ראוי שיקראו מי פרה או מי אפר הפרה או מי עברה לא מי נדה . ופרש"י מי נדה מי הוזה כמו וידו אפן כי לשון וריקה חטאת הוא לשון חטוי כפשוטו ואינו נכון כי למה יקראו המים ההם מהמקרה שהיה ההוזה ולא מהשעור שהוא אפר הפרה או הטברה :

השאלה הו"א למה תלה יתגרד עשרת העמא' כל הטוגע במת באפר הפרה אדומה שעושה צוה הדרך שזכר כאן ומה היחס אשר יש לאפר ההוא עם הטברה שהיה ואין הסק שזה היה סוד הפרה אדומה וקטרוג השטן עליה ולכן נקראת חק וגזרת מלך אצל עכ"ל ראוי להשתדל לתת בדבר טעם או רמז מה מחייב על הדעה :

השאלה וז"ב למה היה אפר הפרה משהר את העמאים ועם זה היה משמא את הטבורים וכמו שאמר ומה מי הגדה יכנס בגדיו והנוגע במי נדה יסמא עד הערב והם ח"כ פעולות הסכיות ועם זה היה משומק טעם המצוה הזאת וקטרוג הרצים עליה :

והגני פפרש הספוקים האלה באופן יותרו השאלות האלה כלם ולא חלק בדרכי הרלב"ג שעשה למצוה הזאת רמז למציאות הנזרות כי הם דרכים משוות :

יידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמר זאת חקת התורה עד ויבואו בני ישראל כל העדה מדבר סין . כפי מה שקבלו קדמונינו ו"ל הנה משה רבינו ע"ה עשה הפרה הראשונה כשהיה משרת במקדש בכהונה הגדולה וביום הראשון מניסן שהוקם המשכן נעשה הפרה כדי לטהר כל מי שיש בו טומאת מת מפני המקדש שלא יחללוהו כי צעבור

הקמתו ושמחת העם בו הוצרך לטהר כל עמא באופן שלא יבואו לחלל המקדש וקדשו ומאוחזו אפר היו מטבחים כל ימי המדבר . אמנם צדוק ארבעים שנה שהיו מעותדים להכנס לארץ ראה יתגרד שצמחמות העמים ירבו חללי ה' ורבים מבני ישראל יגשו במת לכל נפש אדם בערי' שיכבשו גם על פני הסדה בחלל הרב או במת או בעמא אדם או בקבר ויטמאו להם ואמר הפרה שעשה משה לא יספיק להם לכן צוה עשה ית' למשה ולאהרן אופן עשיית הפרה גם שבעת הנשרפים פתח אהל מועד מקרח ועדתו מן המותים במנופה במחלונים רבים מעמי הארץ היו מתטמאים וגם הם ימעיטו אפר הפרה שעשה משה ועל כל הדברים האלה צאח הצוהה במקום הזה ממצות הפרה ומפני זה לא נזכר כאן בכתוב שעשו ישראל או אלעזר כאשר צוה משה אלא שהמצוה נאמרה כאן במקום הזה אצל המעשה לא נעשה אז . כי היה עקר הדבור והמצוה שבעת הוצרך כן יעשו אותה . ולפי שכבר עשה משה רבינו המצוה הזאת זה כמה שנים לכן הוצרך ית' לומר למשה ולאהרן זאת חקת התורה רוצה לומר באופן שעשית אתה הפרה ככה חששו אותה בכל פעם שתזכרו אליה כי מה שאתה עשית יסאף לחק ולמנכס קבוע לאומה לעשותו . גם רמז באמרו זאת חקת התורה דבר נכבד מאד . והוא שענין הפר' אדומה הוא רמז וסודא לענין התורה האלהית וכמו שיתבאר אחר זה וע"כ אמר זאת חקת התורה רוצה לומר מה שאנו צענין הפרה והוא רמז אל החק המוטל עליך בחזרת האלסים וסודותיה במה שפירשתי בזה ג' שאלות הראשונות הא' והב' והג' . והנה אמר דבר אל בני ישראל ויקחו אליך פרה להגיד שהפרה חתיה משל צבור . חלפי שהיתה צאח בדרך קרבן על כל העדה לכן צוה ית' שתייה הפרה נקבה רומזת אל האומה כי כן נקרא ישראל פרה כפרה סודרה בפר ישראל ולרמזו שעדת ישראל חנבר ותנחל אויביה ומכבש את כל הארץ ולא יכבש אותה אדם אחר אמר שתייה אדומה מלשון דודי נא ואדום גדול מרובה . ואמר מדוע אדום לנבשך ואמר תמימה שלא חתיה פרה סודרה אלא תמימה אשר אין בה מום ולא עליה עול אלמים אחרים . הנה התבאר בצאו התנאים האלה בסיוע הפרה עם תנאים רמז אל עדת ישראל . ולפי שזוה הב"ה שקודם שיגשו פרה אחרת ימות אהרן ויכהן אלעזר בנו תחתיו לכהן גדול לכן אמר ונתתם אותה אל אלעזר להגיד כי הוא יעשה אותה כי כמו שביארתי לא צאח המצוה הזאת במקום הזה לצוהם שיעשו הפרה האיה אז צומן ההוא אלא להודיעם שכן יעשו אותה בהטרכתם אליה וידע ית' שכאשר יעשו אותה אחרי זאת המצוה כבר יהיה אלעזר כ"ג . והרלב"ג כתב שאמר ונתתם אותה אל אלעזר להגיד שחבא שריפת הפרה בסיוע הכהן מלוגש בגדי לכן לא צבנדי זהב ולכן אמר אל אלעזר שאלעזר יעשה המצוה הזאת למעט את אהרן שעבודתו צבנדי זהב . ואינו נכון והוא רמז בזה השאלות הד' והה' . והנה פר החטאת של כ"ג צ"ה לפי שלא היה ענינו בשלא יבא אל המקדש היתה שחיטתו והזאת רמז והקרב' חלבי על גבי מזבח השם אצל הפרה אדומה יהיה ענינה לרמז אל האומה . בסיועיה צטומאה שאין ראוי שתכנס למקדש ולכן צוה שתייה שחיטתה מחוץ למחנה ומשם תהיה הזאת דמה כי לא יכנס דמה למקדש להזאת כזאת דם פר החטאת . והיה נכח פני אהל מועד לבוין שתייה נכח הכפורת ולפני הכפורת כי היתה עבודתה כעבודת פר החטאת אם לא שהיתה היא מחוץ למחנה ועבודת הפר היתה במקדש להעיר כוונת הפרה שהיא להביא המרוחקים ממחנה שכינה להקריב אליה ולזה עלמו לא היה נקרב חלבה על המזבח כחלב הפר לפי שלא יוכל להכנס עם והוא רמז זה השאלות הו' והז' . והנה צוה שתשרף הפרה כמו שהיתה נשרפת כל עולה וכמו שהיה נשרף פר החטאת של י"ה . והיתה אותה שריפה כוללת עורה וצפרה ודמה ופרשה לפי שהיתה הפרה רומזת אל העדה . והיו צוה מדרגות אנשים מהם נכבדים ומהם נקלים כאיברים צנוק הפרה וכלם נשרפים לרמז שכן היה ראוי שיהיה ענינה ודינה שישרפו על חטאתה הקטנים עם הגדולים שר וגדול ריש ונקלה . ואז שילך אל חוף שריפת הפרה עץ ארז ואזוב ובני חולעת אם לרמז שהיתה הפרה רומזת אל כל העדה כקטן כגדול ולכן זכר הארז שהוא היוצר גבוה שצננים והאזוב שהוא הנמוך שכלם . וכמ"ס מן הארז אשר צלננו עד האזוב היוצא בקיר וכן החולעת הוא נמוך מאד . ואם לפי שאמר הפרה היה צלנד לטהר את העמאים ממעט מת . וכבר ביארתי בפר ויהי ביום השמיני שהטומא' היתה חמורה מכל הטומאות היא טומאת מת אדם כי להיות מזו יותר ישר וזהו ממוני כל המורכב' היה שביטאו מן השווי יתעפס יותר משאר ב"ה ולכן הנוגע במת האדם אשר ימות יתעפס בעצמו מהמגע ההוא ואם אינו מרגישו וישתנה ריחו ומראהו כמו שיקרה למזרע בדידתו כמות . ובעבור זה חשבה תורה מאד שהטמא מת מהו הזה מהטומאה לא יכנס למקדש שיתללו . ולרמז ששם אפר הפרה וצפול הטומאה ההיא וכל הדברים הרעים העוליים ממנה . וכן והאזוב שישליכו בחוף שריפתה עץ הארז שלא יכנס בה העפס כי עם מי הנז' שריחו טוב . ושני חולעת שמראהו אדום ומשפח עפס רמז וכמו שביארתי יותר עפשו וריחו הנבאש ומראהו הירק' חטאת כ"ג שלא היה חשד לדבר זה בקרבן המזורע במקומו . ומה שהאלה הח' . ואז בכל המתעסקים מזה לא הוצרך לעשות

היתה חומרת שומאה המת אשר וכל אשר יגע בו העמל יסמא אפי' הנפש הנוגעת בטמא מת הוא אב השומאה ויא' מזה כי הטמא מת הוא אבי אבות השומאה. וממה שביארחי בפרשה יא'א לנו חסות השאלה ה"א למא יחם יתבדך טהרת הסמאים באפר פרה אדומה. שהיה לפי שהיה היתה קרבן העדה ונעשית חוץ למחנה שפני שומאחא אין ראוי שתכנס במחנה ישראל וסיה הנשחר באפר הזה כמחודש על חסרו מטמאחו כלאו יאמר ככה ראוי להיות נופי מפני שומאחי ולכן נסחר בזה. ואמנם היה האפר הזה מטמא את הסהורים לפי שכל מה שיגע בו הטמא יטמא. ובהיות הפרה טמאה כפי הנדמו בה היה הנוגע בה טמא ונעבור זה בא פסוק וכל אשר יגע בו הטמא יטמא כסוף זאת הפרשה וסותרו השאלות ה"א וה"ב. ורס"י הסתיק מיטורו של ר' משה בדרשן לפרש הפרשה הזאת על משפט העגל ויחקו אלך משלם כשם שהם פקדו נומי הזהב לעגל כך יביאו זה לבפרה משלם. פרה אדומה משל לכן שפחה בסוף פלמדין של מלך ואמרו תבא אמו ותקנת זאת בנה. כך תבא פרה ותכפר על מעשה העגל. אדומה על שם אפי יאדמו כחולע שהטמא קרוי אדום. תמימה על שם שהיו ישראל תמימים ונעשו בעלי מומים. תבא זה ותכפר עליהם ויחזרו לתמימותם. לא עלה עליה עול על שם שפרקו מעליהם עול מלכות שמים. אל אלעזר הכהן כשם שנקבלו על אהרן שהיה כהן לעשות העגל. ולפי שאהרן עשה העגל לא נטוה לו עבודה זו שאין קטיוור נעשה כטיוור. וסוף את הפרה לפניו כשם שמשח שרף את העגל. עץ ארז ואזוב ושני תולעת ג' מינים כנגד ג' אלפי אדם שנשכלו בעגל. וארז הנבזה מכל האילנות. ואזוב הוא השפל והנמוך שכלם סימן לנבזה שנתאפה והוא יספיל עצמו כאזוב וכתולעת ויתכפר לו. למשמרת כמו ששון העגל שמו לבל הדורות לפרוענות שאל' וביום פקדי ופקדתי כי אין לך פקידה שאין בה מפקידת העגל. וכמו שהעגל טמא כל העוסקים בו כך פרה אדומה טמא כל העוסקים בה. וכשם שנטהרו באפרו של עגל שאל' ויור על פני המים כך ולקחו למטא מעפר שרפת הטמאת ע"ל. וסיה בלמית העדה ורמו כלות כפי הענין. אבל לפי דעתי היתה הפרה אדומה קרבן נפד כל עדת בני ישראל לטהר אותם משומאח מת כדי שלא יחללו המקדש וקדשיו. האמנם אמר השם למשה ולאהרן כשרם ללמדם אופן המאוס וזאת חקת התורה ואח"כ אמר ענין הפרה הלודיע שדומה הוא מה שיהיה ויהיה בענין הפרה במה שראוי לעשות בתורה האלסית. לא שיהיה התורה משל לפרה כי הפרה היא בעצמה כפשוטה אלא שדוגמת מה שיעשו בפרה הוא החק שיעשו לתורם. ולכן בא זאת חקת התורה קודם דבר אל בני ישראל ויחקו אלך. ובהם לא נלמד לטהר הכתוב דבר אל בני ישראל וזאת חקת התורה כמ"ס הרמב"ן. וביאור זה כי כמו שהיתה תורת ה' תמימה מכלי מוס כזה שיהיה הפרה אדומה תמימה אשר אין בה מום. וכמו שאדם אולי פירות תורתו צבורה ובעשה"ב כי טוב פריה מהרוץ ומפיו בן הקרבן הזה היה כפרה שהוא הפרי הטוב. וכמו שמי שמקבל עליו של תורה מעבירין ממנו עול דרך ארץ כי לא יעלה עול על התורה. כן זוהי בפרה אדומה אשר לא עלה עליה עול. וכמו שהתורה צריכה בלמודה אל מור אליה וסיה נמשאת בשלמות בשכל הכהן שנאמר כי שפתי כהן יסמרו דעת ותורה יבקצו מפיבו כן נאמר בפרה אדומה ונתתם אותה אל אלעזר הכהן. וכמו שהענין האמיתי בתורה הוא בציור האדם יחיד ומתבודד כן זוהי בפרה וכו' וזאת חקת התורה למחנה. וכמו שצריך למעיין שבתורת ה' חסדו שלא לבד ישיג ויבין ממנה החינוכי אלא ג"כ הפנימי והנסתר אשר בה כן זוהי בפרה שישמש אותה ויוציא את דמה אשר בצימיותה. וכמו שבענין התורה ראוי שלא יורה אדם דבר שלא כהלכה ולא ישא פני התורה אלא כפי אמתת המקובל. כן זוהי בפרה שיהיה את דמה אל נכח פני אהל מועד נכח ארון העדות ששם התורה. וכמו שרפי התורה והקבלה יסיו ההואות. וכמו שבתורה בני רשף יגביהו עוף והסריפס הוא ההגיה בה תמיד והשגת תעלומים לפני המלמד אותה כי השכל יכולה בשם שריפה עד שהשכלים הנבדלים נאמר עליהם שרפים עומדים ממעל לו כן זוהי בפרה שישורף אותה הכהן לעיניו. וכמו שצריך בשריפת ועיני התורה שיוצגו היטב האותיות והמלות החינוכי והפנימי שבה כן זוהי בפרה שישורף את דמה ואת בשרה על פירש רואה לומר החלק המשובח והחלק הכחות. מכל ולחוסף עוד בדמיו הזה רואה שישורף עמה עץ ארז הנבזה מכל האילנות ואזוב הנמוך והשפל שבהם. וכן שני תולעת שהוא נכבד בערך האזוב שהוא נקלה. וכמו שהרצ המלמד תורה וכן התלמיד הלמד לפניו והמשתמש לפניהם צריך שיהיו בעלי מדות טובות וגקיים מהדברים המנוגים כן זוהי בפרה שבהם שיעשה אותה והסורף אותה כמאמרו והמאסף את אפר הפרה כלם יכבשו בגדיהם שהוא דומה לתקון המדות וירחלו את בשרם במים ואחר יביאו אל המחנה הקדוש. וכמו שהתורה משהרת את הסמאים וסיה בלמית מים חיים. כן זוהי בפרה שיתנו בלמית מים חיים ויטערו הסמאים. וכמו שהתורה האלסית ראוי שיהיו החכמים בדבריהם שלא יסנו כי שגגת למוד עולה ודון. כן זוהי בפרה שהנוגע בה ובאפרה יטמא ויפסד לטבילה וכבוס בגדים. הנה הבחאר שענין הפרה אדומה הוא עצמו חקת התורה ולכן אמר יתבדך כשריפה ללוות על המאוס הזאת וזאת סקת התורה רואה לומר היקל בעיניכם מזה הפרה

בפרה שיתעמאו כי הנה אלעזר הכהן או כהן אחר שיעשה את הפרה מפני שנגע בדמה והוא ממנה יטמא עד הערב ויפסדך טבילה וכבוס בגדים וכן הסורף את הפרה יהיה מי שיהיה יטמא גם כן לפי שנגע בה בשרפתה. וכן אחרי השרפה שיאסוף אדם טהור את אפר הפרה יטמא עד הערב מפני שנגע באפרה. האמנם בפר חטאת יום הכפורים ופר חטאת העדה לא חייב להסיר כי אם הסורף לבד לפי שאחר הסורף היו עליו טוהות בני ישראל אבל קודם השריפה לא היה הכהן מטמא ולאחר השרפה הכהן לא היה מטמא גם כן ולכן לא נטמא בו אלא הסורף בלבד. אמנם הפרה אדומה שדומה לעדה בטומאחא היתה מנודה ועמאחא בעצמה וע"כ כל הנוגע בה יטמא עם היות שאמר ואסף אדם טהור את אפר הפרה והיות מחוץ למחנה. אח"כ בג' חלקים היה מתחלק האפר ההוא אחד ניתן בזה המשח' ואחד מתחלק לכל המשמרות. ואחד ניתן בחיל. זה של משמרות היה חוץ לעדה ליטול ממנו בני העיירות וכל הנריכים להטער. וזה שבה המשה כ"ג מקדשים ממנו לפרות אחרות. וזה שבהיל נתון למשמרת מנורת הכתוב והיתה לעדת בני ישראל למשמרת. והנה יונח האפר ההוא חוץ לעדה ולמחנה לבא שמה טמאי נפש להתחטא בטבילי ונשבעי ושוב יביאו בכפרתם בעזרה כי אם נכנס למשכן ומי נדה לא זורק עליו טמא הוא עוד טומאחו בו ומייב כרת על כניסתו למקום הקדש ואף אם טבל וכבס בגדיו. ואמרו למי נדה חטאת נראה שקרא נדה הפרה אדומה כי לפי שהרחיקה והוציאה מן המחנה בדבר טמא קרוא הכתוב נדה מלשון כודדת מקנה כמו שנקראת האשה בזה וסחה לזאת הסבה עממה והמים שהיו נותנים על האפר קרא מי נדה כלומר מים נהונים על אפר הכדה אבל ענין המעשה הזה כלו מהו אמר חטאת היא ר"ל קרבן חטאת הוא בעד כל העדה וכן פר המטאת של י"ה היה בא על טומא' מקדש וקדשיו וסותרו בזה השאלות ה"ב וה"ג. ואחר שהשלים הכתוב ללוות על מעשה הפרה ביאר מי הוא הצריך להטהר במי הנדה. ואמר הנוגע בזה לכל נפש אדם. ר"ל הטמא בנגע אדם מת לא ב"ה אחר או שרץ טמא. ואמר הוא יחטא בו ביום ה' וביום ה' יטהר לפי שביום ה' כבר פר ממנו עקר הטומאח ואחר מעט שיתמיד עד היום ה' וכן הם חללי האדם כקדחות הכחות שהנבול היותה מידר הוא היום ה' ואחריו היום ה'. וכן דין האכל על מתי יסבול לאכלו עד היום ה' לבדי. ומשם עד ה' למלאתו מלאכתו נעשת ע"י אחרים וצונטה אס אין לו. ואם לא יחטא במי הנדה ביום ה' והנה או ביום ה' לא יטהר. ונתן הכתוב עונש הטובר על זה באמרו כל הנוגע בזה ר"ל לכל נפש אדם אשר ימות ולא יחטא במי הנדה ובא אל המקדש האים אשר כיה את מבין ה' טמא ונכרתה וגו' כי כיון שמי נדה לא זורק עליו לא יועיל לו רחיצת גופו ולא כבוס בגדיו אבל טמא יהיה עוד טומאחו בו. ולפי שלא יסעון אדם אנו לא נגעתי בנוף המת כי עם היות שהייתי באהל קרוב אליו לא נגעתי בצעריו לכן כדי לטפל בטענות האלה אמר הכתוב וזאת התורה אדם כי ימות באהל כל הבא אל האהל וכל אשר באהל יטמא ר"ל וכל אשר באהל או צנית בגדים או כלים או אוקל ומשקה הכל יטמא וכל כלי חרס פתוח שאין כסויו תמיד ומחומר עליו כסויו מהודק מלשון וילמד ישראל והענין שלא חוכל הטומאח לבא בחבור. וכן כל אשר יגע על פני השדה בחלל האדם שמת על ידי חרב או חנית או קשת כי זכר חרב לפי בדבר הכתוב בזהוה. או במת רואה לומר אדם שמת בשדה מטמאו וסיה מושלך שמה או בעלם אדם אס נמאחו שם עצמות פניו מים או בקבר. והוא קבר המת והוא מאהלי עליו כלם צריכים טהרה מי אפר הפרה וכל זה היה אזהרה לישראל בעצב' המלחמות שהיו עתידים לעשות בכבוס הארץ שכל הנוגעים באלו יחטאו רואה לומר כל אדם מעלה יטמא שבעת ימים ויטהר. וטח ישרש אופן טהרתו וזה שאמר ולקחו למטא רואה לומר ולקחו הכהנים לצורך הטמא הבא להטהר מעפר שריפת הפרה שהוא החטאת אשר זכר ונתן עליו מים חיים אל כלי רואה לומר מים נוצעים וסיה זה בכלי אחד. ולקח הכהן המטהר או אדם אחר טהור יהיה מי שיהיה אזור וסגל במים ההם וזהו על האהל ועל כל הכלים ועל הנפשות אשר בהם באהל אדם שם המת ועל הנוגע בשדה בחלל או בעלם מטמאו או בזה שמת מטמאו והושלך בשדה או בקבר כי הנה בזהוה הטבור על הטמא ביום ה' וביום ה' יטהר לגמרי בשבעי ההוא וכבס בגדיו ורחץ במים וטהר בערב. והנה הוצרך לומר שנית ואים אשר יטמא ולא יחטא ונכרתה וגו' בהיות שכבר אמר זה למעלה לפי ששם נאמר על הבא באהל המת ובאן נאמר על הנוגע בחלל חרב או במת או בעלם אדם או בקבר על פני השדה ואמרו ינוגע במי הנדה יטמא עד הערב יראה שאין ענין לו אחרי שכבר אמר ויטמא מי הנדה יכבס בגדיו וח"ל אמרו שהמה טהור וזה בא ללמד מה שאמר הפרה כשעור הוזה מטמא שומאה חמורה לשמא בגד' שעליו מה שאינו נוגע בנגע. ועל דרך הפשט נראה שמה מי הנדה אינו מטמא וזהו הנוגע בנגע הפרה ולא במים אבל טובל האזוב בהם ומהו בו אבל הנוגע במי הנדה יטמא אמר בו יטמא אלא בלבד יכבס בגדיו במים ההם ויטמא כמו שאר כל

התורה בסדר בשלח תשאר השאלה ולמה העלייתו ממדבר' הלא טוב לנו לשבת שם בעבודת האלהים כי בכל מקום מוקדש מונח לשמו ומפני זה לא יזכר ראשונה הרשעון בזמן והוא הו'א' ממזרים ולא הענישם הכתוב על הדברים האלה לפי שלא נזכרו למוות ממזרים או במדבר אלא לפני ה' ובעבודתו. והנה משם ואחר כך נזכרו את העם ברכה שהיו מיתחמים אליהם ויציאת מזרים ומיתת אחיהם יראו לנפשם שמה יסקלוס באזנים ולכן נדמות בורחים באו אל פתח האל מועד ויפלו על פניהם לדורש את ה' על זה. ואז בא הדבור למשה שיקח את המטה והוא משה משם אשר עשה בו את האותות שהוא משה ההנהגה מקל תפארה שהיה מביא בידו צעות ההנהגה ושיקביל הוא ואחר כך את העדה לפני הסלע שהיה שמה ושנייה ידברו אל הסלע בעיני העדה ויהיה הדבור בשם ה' ההופכי האור אנם מים שיהיו מימיו רואה לומר המים שהפקיד הקב"ה לחובו לחתם ע"ד הפלא והוא מליצה נכבדת שכפי יכולת האלהי כל הדברים היו מוכנים להעשות בהם גם וכאומרת ז"ל האומר לשמן שידליק יאמר לחומץ וידליק כי איה דבר שיוזמן יחדש ויחזק בראון ה' דרך גם מליצה דבר שיוזמן. ומהנחיה הזאת אמר בלעל ונתן מימיו ר"ל המים שהיו אפשריים לזאת משם ע"ד הפלא והנה אמר עוד והזאת להם מים מן הסלע להודיעו ששם"פ שהסלע אכן קשה לא יסדך אל הכאה ולא אל השתדלות אחר כי אם לדבר אליו כן כי הוא ישמע את דברי ה' ובכחו יוכל משה להוציא מים מן הסלע ויהיו כ"כ רבים שיסחו העדה זאת בעירם המקנה אשר להם כי מן העת אשר נחקרבו אל ארץ נושבת קנו בהמות ומקנה לשאת את משא' נשיהם ופסם. והנה משה הוכיח את העם המריבים עמו ואמר אליהם שמעו נא המורים דברי איה תיחזק ה'יחיה ממזרים והביאה אל המדבר הזה לו ולאחר הלא נחפרסם אליהם כי מלת ה' היתה זאת ולא ממנו מה תרצו עמנו על המים הביתו וראו האם אפשר לנו שאנחנו בכוחנו נוציא מהסלע הזה לכם מים זה באמת ידוע הוא שהוא מכת הנמשע' בחקנו. ואחרי שאמר זה הנה את הסלע במשעו לא פעם אחת בלבד כי אם פעמים וילאו מים להורות להם שיד' ה' עשתה זאת לא כחם ונבזרתם של משה ואחר כך. והנה נמשך זה לעון אל משה ואחר כך. ונעשו עליו שניהם. ואמנם צמה היה העון הזה ומה פשעם ומה חטאתם שכל כך נעשו עליו ראו לבאר בכאן :

והנני מודיעך הדעות אשר ראית לדורש הזה עד היום מחכמי המפרשים והמחברים ומה שיקשה לדעת דעת משה :

ואובר שהדעת הא' הוא ממדבר' אגדה והביאו רש"י בפירושו שהיה מפני שהשם הזה אותם ודברתם אל הסלע ולא אמר והביאתם והם הכוהו ולא דברו שאם דברו לו היה הקב"ה מתקדש לעיני העדה ואומרים ומה בלע זה שאינו מדבר ואינו שומע מקום דברו של הקב"ה ק"ו אגהו, והנה הרמב"ן הקשה כנגד הדעת הזה ואמר כי מאחר שאמר לו יתב' קח את המטה יט במשעו שיכה בו שאם היה ראוי יתבדך שידבר בלבד מה ענין המטה בידו, ועוד שאין הנם גדול בדבור מן ההכאה כי שניהם שוים בהמנעות אלל הסלע, ועוד שאין יאמר על זה מעלתם כי : והדעת הב' הוא לחול' גם כן שאמרו שהיה החטא כשהקלו כנגדום של ישר' ואמרו להם שמעו נא המורים ולמדו מכאן שהמולול בכבוד הצבור כאלו מחלל את השם וכבר הקשה על זה הדעת שמיניו שמרע"ה במשנה תורה אמר להם יותר מהמולול הזה שאמר ממרים הייתם עם ה' מיום דעתי אתכ'. ואם חטא בזה איך שנה באולות :

והדעת הג' הוא לרצ הנדול המימני שכתב שהיה חטאו של משה במה שפעם נחנס על ישראל והכעם בחק כסילים ינות, והוא מדה מנוגה כל שכן באדון הנביאים כי יחשבו הרואים שהיה האל יתבדך כועס עליהם ולא היה הדבר כן כי הוא יתבדך לא געם עליהם בשאלם הדברים ההכרחיים כמים וכמ', וכבר הקשה הרמב"ן גם על הדעת הזה שהכתוב אומר מרייתם פי לא האמננס כי מורה שהיה עונש על מעוט אמונה לא על הכעם. ויותר היה ראוי שיחשבו לו עון כאשר קץ משה על פקודי החיל בחנס כ"ש שהכתוב לא ישיד שכעם משה, ואמנם מאמר שמעו נא המורים תוכחה היתה על דרך ממרים הייתם עם ה' לא כעם וקץ :

והדעת הד' הביא הרמב"ן משמו של רבינו חננאל והוא נמשך אחריו שהיה החטא אמרם נוציא לפס מים והיה ראוי שיאמרו ויציא ה' לכם מים כמ"ס בכת' ה' לכם בערצ בשר לאכול. ונה הדעת הזו מבוחר הנפילה הוא כי כבר פירשתי שאמרם הנה הסלע הזה נוציא לכם מים הוא בחמה והי"א הנה הסלע הוא הי"א החמה כמו הרלחת וגם ירדת הנגלה נגליתו להניד שלא היה אפשר להוציא המים משם בזהם כי אם בכח אלהי וע"ד הפלא והנה הרמב"ן עצמו מפרש הפסוק כן אחר זה : והדעת הה' הוא שהיה החטא ששהכה במשעו פעמים כי אלו הכה פעם אחת לא היה בו חטא ויקשה על הדעת הזה כמו שכ' הראב"ע ענין אחרן שלא הכה אפילו פעם אחת כי משה היה המכה ועכ"ל נענש אחרן : והדעת הו' אמרו אנשים שהיה חטא משה ואחרן שלא אמרו שירה על יציאת המי' מן הסלע וישראל אמרו שירה ועכ"ל נעשו משה ואחרן שלא יטאו אל הארץ בחזרת ישראל. ואלה אמרו שאז יסיר ישראל ובאר חפרוה שרים היה על זה הסלע בשם' הוזה. אבל אין הדבר כן כי כמה משעות מקדש אשר במדבר אין עד בארות שבו היה ענין המים והשירה וכמו שאפרש במקומו :

הפרה ועניניה דעו כי היא דוגמת החורב והמנהג המחוייב שהתנהג בלמודה : **ב א ויבואו** בני ישראל מדבר צין וגו' עד וישלח משה מלאכים מקדש. וראוי להעיר ולשאל בפסוקים אלו וענינם שאלות : השאלה הא' למה נזכר על משה ועל אחרן שלא יבואו אל הארץ כי בין שהיה חטאם שכוונו אל הסלע או צמה שנדפו את ישראל לאמר שמעו נא המורים או על שאר הדברים כפי הדעות בחטאם אין ראוי שעונש כזה יענשו שני שרי צבאות ישראל אלא לבדה גדולה ולא לענין קל כמו שהיה ענין מי מריבה כפי כל אחד מהדעות שנאמרו בו. וגדול מזה היה שצורת הלוות ומאמר הנאן ובקר ישחט להם כמו שאר"ל : השאלה הב' הנה ממדותיו של הקב"ה לתת עונש מדה כנגד מדה כפי החטא ומיתתם אליו וכמ"ס (תהלים ס"ג י"ג) ולך ה' חסד כי אתה חסלם לאיש כמעשהו בהיות העונש מיתתם לחטא יכירו וידעו בני אדם שהוא בהשגחה ומשפט אלהי. והוא בענין מי מריבה אין העונש הכיחן אל משה ואחרן מיתתם כי מה שהיה שיש אל הכלל הסלע או דבורו עם הסעברה אל הארץ או לדבריו וכעשו והפרד דנקותו עם שלא יבא שמה :

השאלה הג' הנה אם משה הכה צור או דבר לעם וכתבם שלא כראוי נקבל שהיה ראוי שיכתן לו עונש אבל אחרן למה יומת מה עשה כי הוא לא הכה אלא משה והוא לא אמר שמעו נא המורים אלא משה שאחרן לא היה צריך באותו מעשה ולמה שתפו הקב"ה עם משה ובכלל למה נענש אחרן בעבור מה שעשה משה : השאלה הד' צמה שנאמר במשנה תורה גם כי התאנק ה' צללכם לאמר גם אתה לא תנא שמה ואמר וס' התאנק בי כל דבריוס כאלו היה עונש משה על ענין המרגלים ואינו כן כי הוא בחטאו מת בענין מי מריבה. גם שלא נאמר כזה באחרן שהתאנק על דבריהם כמו שנאמר במשה ואם מתו שניהם בשון אחד איך יהיו הדברים בהם מתחללים : השאלה הה' למה משה ואחרן לא נעק לבס אל ה' מנוול העונש עם קלון החטא כי הנה מה שהתפלל בסדר ואחרן היה לפי שהשב שכבר חזר השם מן הנזרה והותר הנדר בראותו מלחמת סיחון ועוה אבל צעת הנזרה ומיתת אחרן שם יד לפס ולא נעק ולא התפלל אחד מהם על הדבר אל ה' להשיב מחרון אפו : השאלה הו' למה זה נכתב ענין הולאת המים מן הסלע בחורב ממה שזכר בסדר בשלח מהולאת המים מן האור בחורב שנשחטו שניהם בדברים. הא' ששם היה עובר לפני העם וקח אתך מוקני ישראל וכאן לא דבר בוקנים כלל. הב' ששם היה וסכית צור ויאלו ממנו מים וכאן אמר ודברתם אל הסלע ונתן מימיו. הג' ששם קראו צור ואמר הנני עומד לפניך שם על האור בחורב וכאן קראו סלע ולא אמר שיעמוד לפניו. הד' ששם קרא שם המקום משה ומריבה על ריב בני ישראל ועל נכותם את ה'. וכאן קראו מריבה בלבד ולא מסה ולא שם נסיון :

השאלה הו' למה באו בפרשם הזאת ושאר המקומות שזכר שם זה הענין ד' לשונות מהם בלשון מחייב מרייתם פי. מעלתם בי. ושנים בלשון סולל לא קדשתם לא האמננס. ואיך אפשר לומר שאדון הנביאים מרה ומעל ולא האמין ולא קדש את השם הנכבד : והנני מבאר הענין הזה ומפרש הפסוקים באופן יותרו השאלות כלם : ויבואו בני ישראל כל העדה מדבר צין בחדש הרלשון וגו' עד וישלח ישראל מלאכים מקדש. וזכר הכתוב שבאו כל עדת ישראל מדבר צין. ואין ספק שהיה כל זה אחרי שחזו כל אנשי המדבר ונשאלו צניהם העתידים להכנס לארץ וישב השם בקדש וחתם שם מרים ותקבר שם. ואין קדש זה קדש ברנע ששלחו משה המרגלים. ואמר עליו ותשבו בקדש ימים רבים כימים אשר ישיבתם. והוא היה במדבר פארן וכמו שחשב הראב"ע. אבל קדש זה הוא מקום אחר במדבר צין שבאו שם בשנת ה' ומהם שם מרים ובא הכתוב הזה ללמדנו שבימים מועטים מחו אחרן ומרים וגם משה וכמ"ס הנביא ואנחיד שלשת הרושים בידה אחד. וגם להודיע שבקדש ברנע היתה חלונה ונורת מיתה לדור המרגלים שלא יבואו אל הארץ וכן בקדש הזה שהיה במדבר צין היתה ג"כ נזרה אחרת ותלונת מיתה שלא יכנסו לארץ משה ואחרן. כאלו חמיד בקדש ברנע קץ הקב"ה בעמו וחסידיו. ונראים דברי רבותינו שהם האמת בלי ספק שנימי מרים ובזכותה היה הולך עם ישראל בדרך פלא באר מים חיים. כי בכל מקו' שהיו חוונים היה נוצע באר מים חיים ע"ד הפלא ובאשר ממה הולקת הזאת ספק הבאר. ודבר הכתוב צננותם של ישראל שבמקום שהיה להם לבא לטור למשה ולאחרן ולנחמם במיתת אחות' הנביאה נקדלו עליהם לריב עמהם ולא לנחמם וז"ל ויקדלו על משה ועל אחרן וירב השם עם משה כי להיותו העקר בנבואה ובהנהגה היתה המריבה עמו בראשונה. והנה אמרו ולו נוענו כנוע אחינו לפני ה' ר"ל הלואי שהיינו מתים כמו שמתו אחינו על העגל ועל המרגלים ובעדת קרה ולא שנמות בחטא ופשע כמו ששם מחו לפני האלהים. אלא שהיינו מתים כמו שמתו הם וחתיה מיתתו לפני ה' ובעבודתו. וביאר הסבה למה בחרו מות מחיים צאמר' ולמה הבאתם אתם משה ואחרן את קל ה' אל המדבר הזה רואה לומר שהיה להם להביאם בדרך אחר לא בדרך המדבר. אם יאמרו שלא יכלו להביא' דרך ארץ פלשתיים מפני המניעות שזכרה

וידעו כי הנדיל ה' לעשות עמכם חסד להורישם מפניהם, וכמו שאמר משה במשנה תורה שמע ישראל אחת עובר היום את הירדן לבא לרשת גוים גדולי' ועוזמים ממך ערים גדולות ובזורות בשמים עם גדול ורע בני ענקים וגו' וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' אליהך את אוכלה הוא ישימך והוא יכניעם לפניך וגו'. אבל נמשך מזה מה שנמשך בשבועות השאלות האלו אמרו המרגלים עו העם והערים בצורות באופן שהמסו את לב העם ודברו בה' במשה, ומפני זה נגזרה עליהם גזרה שלא יכנסו לארץ וימותו כלם במדבר, ולפי שמרע"ה היה סבה למקרה הזה לכן היה המלדק האלי שגם הוא ספק שימותו הדור במדבר ולא יכנסו לא יבא שמה כי שגגת למוד עולה ודון ומפני ישראל חטאו על זה במיד ומרע"ה חטא בשוגג ובכוונה טובה חס הקב"ה על כבודו ולא הביא גזרתו בתוך גזרת העם והארץ אליו אפו כמו שהארץ לאהרן במעשה העגל וכאשר בקדש ובמדבר נין התלונו ישראל על המים ובדברי תלונתם העירו פעמים הרבה על היות משה ואהרן סבה למיתת העם במדבר ובצנורם לא נכנסו לארץ כמו שאמרו ולמה הבאתם את קהל ה' אל המדבר הזה למות שם אהרנו ובעירנו ומשה ואהרן התעלצו בשמעם הרמו ההוא, ואז העם למשה בהוא ואהרן יקילו את הקהל אל הסלע ושידברו ויעשו הפועל אשר זכר ונחיות שמרע"ה עבר על דברי העם ומרה את פיו כי הוא זה אותו שידבר אל הסלע ומשה הכה אותו ולא דבר ראה יתנבך להעניש שנים שהיו שמה לא צנור החטא הזה מהכאת הסלע אלא מפני עונותיהם הקודמים והיו אם כן מי מריבת קדש בלי אמת בדבר הזה ולא ככה עלמות. וקרה להם לפניו ית' כמו שפעמים רבות יקרה לאדם עם בנו האהוב אלא שאם חטא לו יעלים את פשעו מפני כבודו ואחר כך בנסה קטנה ילקח אותו מכה רבה, ואם ישאלו ממנו למה עשית כך על דבר קטן כזה והוא ישיב לא צנור זה עשיתי אלא מפני עונות ראשונות' שפשה והארכתי לו העונות עד עתה, וכן העונות הזה לא היה למשה ולאהרן על מי מריבה לבד כי העונות היה בשלש ואחת על מה שעשו קודם לזה וכדי לכסות עליהם ולחוס על כבודם חלה ענשם עד מי מריבה על אשר מרו דברי העם כמו שזכר בדעת הראשון כי הוא הישר והיותר מחייב מכל הדעות אשר זכרתי, והקשיות שהעיר עליו הרמב"ן אינו כלום כי המטה לא יורה על הסכא' בזה. והעד לזה שבחורב נאמר לו ומשך אשר הכית בו את האור קח בידך והלכת. ועכ"ל הוצרך יתנבך לזונו והכית צנור, לפי שלקחת המטה היה כדי שפניו יעשה הניסים, אבל לא היה צורך את הצור ויציא מים בזה הכחה אלא צורך גם וכן נאמר לו בתחלת צבאותיו ואת המטה הים מקח בידך אשר תשעו בו את האותות, כלומר שיעשה בצבאותיו האותות שיצור העם, ומפני זה צמחת הצד נאמר ויש משה את מטהו על השמים וה' נתן קולות וצדד ולא נחלשם אז הצד מהכאת משה במטה בדבר מה, וכן היה ענין כאן, ואמנם מה שהקשה עוד הרב שלא היה הסלע בעל שלל שינארו וזו הש' לתת מימיו, אינו טענה כי הצווי יהיה אל נותן הצורות שישפיע באותו חומר קטני צורת הים פחאוס, הנה אם כן מכל העשרה דעות אשר זכרתי אין אחד מהם יותר מחייב כפי הפסוקים בדעת הראשון ההוא, אבל ישארו בחקת ספק השאלות אשר שאלתי בפסוק זהות על עון משה ועשו על כן אמרתי שלא מחו משה ואהרן צנור מה שחטאו בני מריבה ממה שהכה ולא דבר אלא מפני סבות אחרות עלמות הכרחיות שהיו להם רוע לומר אהרן על העגל ומשה צנור עיני המרגלים, ומפני כבודם לא נזכרו ענשיהם באותם הפסוקים ונתלו בענין מי מריבה, וכבר התבאר בעצמות שהסבות ים מהן מקדימות ומחס מגושות, והמקדימות הם הסבות העצמיות והמגושות יציאו לפועל מה שמחייבות המקדימות כן היה לאהרן מעשה העגל סבה מקדמת, ולמשה מה ששאל למרגלים, ואמנם ענין מי מריבה היו לשניהם סבה מגיעה כי ביחוס מוכינס לאותו עונש מפני השונות הקודמים נעשו בענין מי מריבה והוא הוציא ענשם לפעל, וזהו ענין אח"ל באלי בני ישראל במשמד הר סיני חטאו ונחייבו כלם והארץ להם בקדש ב"ה עד שגשרו בתשעה: והנה יורה על אמתת הדעת הזה י"ב לדברים, הא' מאשר עונש הזה לא היה אפשר להנתן לפני שרי צבאות ישראל אלא להכה גדולה חזקה לא ענין קל כמו מריבה, ה' מאשר היתה מיתת אהרן ראשונה כמו שהיה חטאו בעשיית העגל ראשונה ומיתת משה אחרונה כמו שהיתה שליחות המרגלים אחר העגל, ה' מאשר היה העונש הזה שימותו במדבר ולא יכנסו לארץ מחייתם מדה כנגד מדה להם הם סבבו את העם שימותו במדבר לכן גם הם ימותו בו, והותרו בזה שתי השאלות הראשונות ששאלתי בפסוק, ה' מפני זה בא הצדור לאהרן ג"ל עם משה אע"פ שלא היה צריך בענין ההוא כי אהרן לא דבר ולא הכה אבל נקרא שמה כדי לשתף שניהם יחד בעונש המיתה כי הנה כשהכה משה את הצור בחורב לא נחתקו עמו אהרן צבאות דבר, ה' שנצנור זה לא התפללו משה ואהרן להשיב את הנזרה ולא עשו התנוללות בעד ההכאה אשר הכו אז בעד הדברים אשר דברו, לפי שהיו יודעים שמפני עונותיהם הקודמים נגזרה הנזרה הזאת והותרו בזה השאלות ה' וה', ה' שלכן אמר ויחלף ה' כי למענכם, וה' החלף כי על דבריהם, ואם היה החטא הכאת הסלע לא היה אומר כן כי על מה שעשה או על מה שדבר החלף לא צנורם, ולכן לא נאמר כזה באהרן לפי שהוא חטא בעל עשיית העגל עם היות כוונתו לטובה לא לרעה והותרה השאלה ה', וה' מאשר לא זכר משה בפסוקיו במשג' תורה ענין מי מריבה כלל לפי שאלו חטא היה כפי הרגלה לא כפי האמת ולכן

והדעת ה' הוא מאנשים אחרים שסברו כמו שכתב הראב"ע שישראל אמרו שיציאו המים מסלע אחר וראיתם המן הסלע הזה נוציא לכם מים ומשה פחד מלהחליף דבר העם בסלע אשר אמר לו וצנורם שלא הוציא' מהסלע שאלו ממנו ע"כ נעשו וז"ל לא האמנתם ולא קדשת'. וגם זה הפי' אינו נכון כי הכתוב אומר מרות' פי ואם עשו מה שזוה לא מרו את פי העם:

והדעת הח' הוא דעת הראב"ע ענינו שמה בעטו הפסוק הדבקות שהיה לו צדק אשר בו יעשה האותות והמופתים והדעת הזה קצת משאר הדעות כי הוא אומר שמרע"ה מחוץ הכעס בדברי הרמב"ם חטא בשלל דבר והכה כדעת הראשון שלא יצאו מ' בהכאה הראשונה והוצרך להכות שנית בדברי הדעת ה' כי כן עשה הר"ן שחבר דעת משאר הדעות: והדעת ה' הביא בעל ספר העקרים שהיה החטא לפי שהם מעלים לא דברו אל הסלע שיתן מימיו כי בהיות הנציא בשם ה' נזר על דברים העצמיים ששפתו ויצור אומר ויקח לו יהגדל ויחקקשם הם האלהים וכמו שפשה אליהו באמרו חי ה' אם יביה השנים האלה על וממר כי אם לפי דברי. וכן צאמר חס אים אלהים אני תרד את מן השמים וגומר וזהו היה חטאו של משה שלא מלאו לבו לקדש שם שמי' בפרהסיא. ומשם למד יהושע נאמרו שמש צנצנון דוס. והנה גם זה בלתי נכון כי הנה צנור בחורב שרבו העם עמו לא עשה משה דבר מזה והעם זהו מה יעשה. וגם כאן בא אליו הדבור מה יעשה ואף יחשב לו אם כן לשון:

והדעת ה"י ראיתי בדברי אחד מחכמי הדור והוא שמה לא חטא ואם נמלאו פסוקים מורים על חטאו כך נמלאו פסוקים מורים שלא היה בחטאו הטונס הנאמר ויתעבר ה' כי למענכם ויקאפו על מי מריבה וירע למשה צנורם. והסכל מורה שהם שלם כמוהו לא יהיה חטא חלילה. ובהכרח ראוי שגפרס הפסוקים המורים על חטאו כי כן דרך הכתובים המכחישים זה את זה, ונאמר מה שאמר הכתוב מעלת מריבת לא האמנתם לא קדשתם הם ממין מה שנאמר בענין ומעלו בני ישראל ונאמר שם חטא ישראל ומצאור שלא חטא אלא עכן בלנד וכלל האומה בזה על דרך העברה ואין בכלל מה שגפרס. וכל שכן שלא מהקובי שבהיות ישראל חסאים ומורדים יוכלו עמכם משה ואהרן אף ע"פ שלא חטאו והכתוב אומר הנה מי מריבה אשר רבו בני ישראל ה' ה' ה' רב את יוצרו ויחם למשה זה בהיותו בהוכס אף ע"פ שהוא לא חטא וכן תמצא כן שאמר יתנבך למשה עד כמה מאמנם לשמור מצותי ותורותי וכלל משה ואהרן במאמר ההוא אע"פ שלא חטאו בו כי כן דרך הלשון לדבר. ואמנם עונש משה ומיתתו היה נעון דורו שלא היו ראויים להכנס לארץ על ידו ולכן אמר לכן לא תביאו את העם הזה אל הארץ ולא אמר לא חבולו כי היה הטונס הזה לישראל לא למשה ולאהרן וזה אמרו ויקדשם גם כמ"ס נורא אלהים ממקדשך וגו' כי מצאור הוא שאם היו ישראל נכנסים לארץ על ידי משה ואהרן לא היו מתעללים כל כך בצנורם וחלוקה ולא היו מניחים את האויבים בארץ וכבר נמלאו לח"ל דברים מורים על הדעת הזה אמרו במבטת שבת פרק במה נבמה. שאלו מלאכי השרת להקב"ה ממני מה קצתה מיתה על אדם הראשון אמר הקב"ה מזה קלה לויתיו ולא יכול לעמוד עליה. אמרו אם כן משה ואהרן שיימו כל החורה למה גזרת עליהם מיתה אמר להם מקרב אחד ללדיק ולרשע ע"כ. והוא מורה שמהם חדונינו לא חטא אבל היה שלם ותורו שלימה. וידעת הזה גם כן אינו נכון כי הוא מכחיש את הפסוקים שנבדל הזה במיתת אהרן ושכבד פנחס. ובסוף סדר האיוני צארה החורה שמה ואהרן לא נכנסו לארץ מפני מה שחטאו בני מריבת קדש ולא היה זה עונש לישראל אלא להם: וראיתיך צנינך כל הדעות וכמה דחוקים מן האמת ולכן חשית לדעתי: ודעתי בזה במשה ואהרן שניהם נעשו צנור עונות עשו את אהרן בעון העגל. ואם משה חדונינו ענין המרגלים, לא שיהיה אהרן מעוברי העגל ולא שהיה משה מדור המרגלים חלילה להם מרשע. אבל אהרן כמו שהתבאר במקומו שלא בכוונה רעה עשה את העגל ועם היות כוונתו לעבד את העם ולהנהיגם בנחת עד בא משה הכה נמשך ממנו מה שנמשך. ולפי שהעם לקחו מיד השם ככל חטאתם מהם מחו במנפה ומחס ע"י חרב ולא באו אל הארץ אשר אמר ה' לתת להם הנה היה אהרן בזה סבה מה לכן היה מהמפג האלי שכוו שיהרן סבב באשמים ההמה שימותו במדבר ולא יכנסו לארץ שהוא גם כן ימות במדבר ולא יכנס לארץ. האמנם לפי שלא היה אהרן מעוברי העגל כשאר האנשים הפושעים לכן לא נענש עמם והארץ אפו אליו, ונכלל במה שאמר למשה ועתה לך נחה את העם וגו' וצוים פקדי ופקדתי, ולרמוז לזה נאמר שם בסוף הספור ויגוף ה' את העם אשר עשו את העגל אשר עשה אהרן כלומר ואמנם אהרן ענשו שמור לו לבעתו, ואמנם חטא משה היה כי כאשר שאלו ישראל לשלוח מרגלים לא שאלו אלא וישינו אותם דבר את הדרך אשר נעלה בה ואת הערים אשר נגא אליהם, והעם יתנבך כשזוה על שליחותם לא אמר אלא ויתורו את ארץ כנען אשר אני נותן וזהו משה חדונינו כוסף מענינו בשליחות מה שישראל לא שאלו עליהם, והקב"ה לא זכר כס, וחס שיראו את העם היושב בארץ החזק הוא הרפה המעט הוא אם רב ומה הערים הנמחנים אם במצודים, והשאלות ההמה שבוסף משה לשאל מהתם אין הפק שהיו לכוונה טובה לשידור ישראל כי עו העם והערים גדולות ובזורות בשמים כדי שיכירו

ולכן זכר בעונות העם ותרעומותיהם ובתעוררה ובמסרה ובקצרות האלואה ולא זכר ענין מי מריבה, הסמיני והוא מופת חותך בדבר הזה והוא שלכן נזכר עונש משה וגזרתו בתוך גזרת עונש המרגלים בל' בסדר אלה הדברים גם כי התאסף ה' וזה כי בתחלה אמר ויקאף וישבע לאמר אם יראה איש וגומר וולתי כלל בן יסירה וגומר ואחר כך אמר גם כי התאסף ה' והמשיך עוד הספור בזה בא מרו וספכם אשר אמרת' וכיון שזכר עונש משה בכלל עונש אחרו הדור וגזרתו אין ספק שהיה ממינו וגמלך ממנו, והרמב"ן נהגנו בספק הזה וכח שזכר גם עונש משה כדי לזכור יחד עונש כל הנמנעים מסביר את הארץ עם היותם בנכות מתחלפות ואינו כן שלדבריו היה ראוי שם גם כן להזכיר מיתת אהרן ועונשו ולמה יכניס בתוך גזרת המרגלים מה שלא היה ממנו, ואמנם מיתת אהרן ועונשו תמצאנו בסדר והיה עקב בתוך ספור הענל יען הוא היה סבת מיתתו וכמו שאפרש שם בע"ה ולזה לא נזכרה מיתת שניהם ולא ענשם יחד כמו שזכר ענין מי מריבה יחד, אבל בספור המרגלים שהוצרך משה במשנה תורה לזכור הראשונה לסבה שהתבאר במקומו זכר שם עון משה ועונשו לפי שנמשך מפניו המרגלים, ובספור הענל נזכר עונש אהרן לפי שהיה בעבורו, כפי' שזכר אחר במשה ובאהרן האסף אל עמך ויאסף אל עמיו שרמו בעמיו אשר מתו במדבר בנבחה, כי' שלכן נענש אהרן אף על פי שלא חטא בדבר מי מריבה ממה שיחשב עון למשה לא בהכרח הסלע ולא בשמטת נא המורים ולא בדבר משאר הדעות שזכרנו, אבל נשתתף בעונש הזה מפני העונות הקודמים כמו שזכרתי, כי' לא שבעבור זה כבגד יתבדך על דור המדבר שלא יבואו אל ארץ לא הוליא מהגזרה כי אם יהושע וכלל אף משה ואהרן לא הוליא לפי שהיה גזר לפניו שהם לא יבואו במה, אמנם אלעזר לא כלל בזה לפי שזכר מתו אחריו נדב ואביהו ואם ימותו אלעזר ואהרן היתה הכבונה מבוטלת, ואמנם פנחס ידעת שלא היה בן עשרים בעת הגזרה וכמו שיבאר זה בפרשת פנחס אלל מנין השבטים, הי"ב מאמר המפורר ויקאפו על מי מריבה וירע למשה בעבורם כי לא אמר שחטא בו משה אבל אמר שרע לו בעבורם כי המרו את רוחו רוצה לומר ישראל מרה את רוח השם ורצונו, ולא זכר אהרן לפי שהוא חטא בענין הענל עם היותו לכונה טובה, הי"ג מה שאמרו בפר"ק דכופה כשרש רבי שמלאי מפני מה נתאווה משה להכנס לארץ ההיא הריה עיניו בדרשמו, לכן חלק לו לרבים וס' נאמר ואת פושעים נמנה שממנו עם מתי המדבר רוצה לומר מפני אותו ענין שמתו הם עם היותו ע"ה שונג וזה מוידים, הנה התבאר אמתה הדרוש הזה, והנה כאשר שאלו ישראל מים בחורב ונמשה הכה זור ויזונו מים מפני שהיה הפעם הראשונה שנעשה להם הנם ההוא ועדין לא קבלו את התורה ולא שרתה הבכינה ביניהם אף הקדוש ברוך הוא למשה עבור לפני השם וקח אחר מקמי ישראל כדי שיהיו עדים בדבר ויראו את מעשה ה' כי נורא הוא, ולפי שמשם הוקע' לו אף יאלו מים מן הנזר נאמר לו הנני עומד שם על הנזר בחורב, להודיעו שדורך נס' וכן אלכי יהיה הפלא ההוא והנזר לומר והכית בצור לפי שדריך, לא היה סכנה משועבד כל כך לגרי ישראל ומעשה האוהות, ולפי שהיו בישראל צ' כחות כח משה שאלו המים לזרעם ורצו עליהם מפאת ההכרח, וכן מהם לא היו מכוונים אלא לנסות היה ה' בקרבם לכן קרא שם המקום ההוא מריבה כנגד שתי הכחות על ריב בני ישראל והיא הכת השואלת המים מהם לזרעם ועל נסותם אף ה' והיא הכת האחרת שהיו מספקים אם היתה ההשגחה ההלכות בקרבם למדש אותה ומופתים, והנה משה חשב בענין הסלע שהיו ראוי להכותו כאשר הנה כנזר בחורב, ומענה לפי שבחורב היו הדברים המושגחים בתחלתם והוא רבו לול הסכנות ההמה המזיקים וההכאה אבל כאן בקדש שהיה בסוף הארבעים שנה שקבלו את התורה והלה הסכינה ביניהם ועוד כבוד ה' חמיר עליהם לא יכיר כבר דריך לא לזקקים להולכים משה ולא אל ההכאה ככלל ולפי שאלו היו שם מנינים את השם לא נקרא שם המקום משה בפעם הראשונה אלא מריבה בלבד על מריבה המים ולא היתה אם כן זריכה ההכאה ולכן זכרו יתבדך ודברתם אל הסלע שזכרנו יתן מימיו רוצה לומר המים שנתן השם בכחו שיצא לפעמו, ולדעת חז"ל הסלע הזה הוא היה הנזר אשר נעצר לפי שהחמיר כל ימי היותם במדבר בזכות מרים להיות ביניהם ולכן נאמר כאן ונתן מימיו הרגלים לתת, הרי לך מבואר סבת השנויים אשר בא בספור הנזר מספור הפלע והתורה השאלה הו', וכאשר ידעת כל זה שפארו לך פסוקי הפרשה שאמר יתבדך יען לא האמנתם כי להקדישני לענין בני ישראל לכן לא תבאו וגומר המה ימי מריבה וגומר, כי הנה לא אמר להקדישני במים אבל אמר לזכר להקדישני לרמוז אל עונותיהם הקודמים שהיה להם לקדש את השם אם אהרן לקבל המיתה כמו שזכרנו חז"ל שקבלה חור ולא לעשות את הענל, ואם משה שהיה לו לשמוך על דברי השם ולא לחקור במוטל ממנו קודם המעשה כי הנה מה שהוא אמר לבנים משנות השם והפריים לא אמרו אלא אחר שכבשו סיחון ועוג והשמדו את האמורי, אבל קודם כל המלחמות היה ראוי שיירא סן יצא וימם את לב העם כמו שהיה ולפך אמר כאן המה מי מריבה אשר רצו בני ישראל את ה' ויקדש גם רוצה לומר במשה ובאהרן שלא רצו כלל, ובמיתת אהרן נאמר אחר זה על אשר מריבם את פי למי מריבה והן שתי סבות לא אחת בלבד והענינים שבהם היא על אשר מריבם את פי והסבות למי מריבה כאלו אמר יהיה עונשם בעבור שמריבם את פי וגם כן למי מריבה ויחבר בכתוב וא"י' כהוכחת כמו ראובן שמעון לוי ויהודה ונפתלי, ובפרשת פנחס נאמר על מיתת משה כאשר מריבם

פי במדבר אין במריבת העדה להקדישני במים לעיניהם וגומר' כי מפני כבודו של משה זכר הסבה המנעת הקפדה ושתק מהמקדמת הגדולה אליה, האמנם בפרשת האינו אמר על אשר מעלתם כי בתוך בני ישראל בני מריבת קדש מדבר אין על אשר לא קדשתם אותו בתוך בני ישראל שביאר שם להיותו ביום המות אמתת הדבר רוצה לומר ששתי סבות היו בזה, הנה מנעת בלתי עצמית והיא מי מריבת קדש וסבת עצמית נעלמה והיא עונותיהם הראשונים ועל שהיה אמר על אשר מעלתם על אשר לא קדשתם ואמנם למה אמר מעלתם מריבם בלשון מחייב ולא האמנתם ולא קדשתם בלשון שולל ואף יאותו הלאונות בעונות המיוחסים אליהם הנה הוא לפי שאהרן חטא בקדושת השם שהיה לו ליהרג ולא יעשה הענל, וכן דרשו בחזרת כהנים, ונקדשתי בתוך בני ישראל מסור עמך על קדושת שמו, וכן מה שאמר מעלתם היה כנגד אהרן כי המעילה היא חלול ואם כן לא קדשתם ומעלתם אחד שולל ואחד מחייב עם שנאמרו בלשון רבים כנגד אהרן נאמרו שניהם, ואמנם מריבם פי ולא האמנתם אמר כנגד משה שמרה פי השם וסופין על שאלות המרגלים מה שלא היה יתבדך, ועם שזכר בישראל מעוט אמונה ועליו אמר לא האמנתם וכדי להעלים אמתת הענין בזה הלאונות האלה פעם על משה ופעם על אהרן ובלשון רבים כי רצה הקדוש ברוך הוא להעלים אמתת הדבר בסגנון הדברים, והוא הנה בזה השאלה הו', ואין לך שתאמר ולמה לא הענישם הש"י בזמן החמאים ובגלוי הסבה האמתית ותלה חטאת בני מריבה לא איש אל ויכזר כי כבר אמרו חכמינו זכרונם לברכה שכן מדתו של הקדוש ברוך הוא מאריך אפים וגבי דליות, והנה התורה פרסמה חטא נדב ואביהו בהקריבם אף זרה לפני ה' ולא נמנעו מפני זה חז"ל לומר שלא מתו עליו אלא מפני עונות אחרים, מהם אמרו שחיוו יין נכנסו למקדש ומהם אמרו הורו הוראה בפני משה רבם, לדעות אחרות ויהיו דעתם שהעלימה התורה סבת מיתתם האמתית ושחלה הענין בנבחה אחרת, ואם היה זה ראוי בחק כהני ה' כל שכן בחק אדונינו משה ואהרן הקדוש וזהו מה שרציתי לנאמר בדבר היה והאמתני שהוא האמת הנגמור :

יד וישלך משה מלאכים מקדש אל מלך אדום עד סוף הסדר, ויש ג"כ בפסוקים האלו שאלות :

השאלה הא' בשליחות ששלח משה אל מלך אדום אם נאסר מלת השם למה לא זכרו הכתוב ואם היה בכלל מה שנאמר לו אל תתגר בם וגו' כמו שזכר אלה הדברים למה יחס למשה שליחות המלאכים האלה והיה לו ליחבר לה' מאחר שהשם נאמר עליו :

השאלה הב' למה לא שלח משה למלך אדום לאמר שהם היו הולכים אל ארץ כנען ושנתן אותה השם להם ובזה לא יירא ולא יפחד לומר פן ישנו בחרצו אבל יתן להם מקום לעבור וכמו שאמר לסיחון עד אשר אעבור אל הארץ וגו' :

השאלה הג' מה הוסיפו בני ישראל בשליחות השני לומר למלך אדום כי הנה אמרם צו במסלתי נעלה ענינו מה שאמרו בשליחו' הראשון דרך המלך נלך, ואמרם ואם מימך נשתה אני ומקמי ונתתי מכר' הוא למטה בנעטון ממה שאמרו בשליחות הראשון לא נשתה מי באל כי מה יהיה מידת המים שנחנם הפעם לב' שאלו הסיבות נחנם בזה ומה הוא א"כ ונתתי מכרם :

השאלה הד' למה מת אהרן בזה ההר ומשה לא מת אלא בזה העברי' ולמה לא מתו שניהם יחד כמו שהיתה גזרתם למות יחד ולמה לא מת אהרן ונקבר במחנה בתוך עמו כאשר מתה מרים אחרתו אבל הוא מת בזה ההר ואף לא היה עמו אלא משה אחיו ואלעזר בנו :

השאלה הו' למה התעורר הכנעני מלך ערד יושב הכנע לבא להלחם עם ישראל ומה שמועט שמע עתה שסבילו לזה וחכמינו ז"ל אמרו ששמע שמת אהרן ונסחלקו עניי כבוד ודרך דרש הוא, גם יקשה אמרו שהיה הכנעני יושב בנגב שהרי העמלקי היה יושב שמה כמו שזכר למעלה בספור המרגלים :

השאלה הו' במה שנאמר כאן וישמע ה' לקול ישראל ויתן את הכנעני ויחרם אחריו ואת עריכם ויקרא שם המקום ההוא חרמה כי הנה זה היה אחרי מות משה וגם אחרי מות יהושע והוא מה שנאמר בספר שופטים ומצני קני חותן משה עלו מעיר התמרים את מדבר יהודה את בני יהודה אשר בנגב ערד ושם כתיב וילך יהודה את שמעון אחיו ויכו את הכנעני יושב לפת ויחרימו אותה ויקרא שם המקום ההוא חרמה ואם אז נעשה הדבר הזה אף כבנו משה בחזרתו :

השאלה הו' למה זה כנסנו מהר ההר קצר נפש העם בדרך וידברו בזה' ובמשה ובזמן שהיו אולכים והם ואבותיהם כבר הלכו במדבר מ' שנה וראו כל הרעה שבה על אבותיהם מפני החלונות אשר כאלה, ואיככה היו עתה שונים באלותם להיות תחת אבותיהם תרבות אנשים חסאים :

השאלה הו' למה שזוה השם למשה עשה לך שרף ופיה אותו על גם כי מה היה התועלת בזה אלא כנגד הנחשים שלא ינשכו עוד והנה הכתוב אומר והיה כל הנשך וראה אותו וחי לא שחללו הנחשים מנשיכתם, ואם היה לתרופת הנשוכים יהיה הדבר זר מאד כי ראית השרף ויסיף רעה על רעה בנשך ממנו שהדמיון יפעל כפי הליחה המחליאה ועוד יוסיפו בזה :

השאלה

השאלה ה' נפרשת אז ישיר ישראל עלי באר ענו לה כי מה הבאר הזה ומה הם המים וקצת המפרשים כתבו שהיו אלו המים שיצאו בקדש מן הסלע שעליהם אמרו ישראל שירה. ואינו אמת כי מסעות רבות היו בין קדש ששם היה גם הסלע עד בארה ששם היתה השירה הוצא מקדש אל הר ההר ומחר ההר אל חובות ומחנות אל איי העברים ומשם אל נחל זרד ומשם אל נחל ארטון ומשם בארה היא הבאר אשר אמר ה' למשה אסף את העם ואמנם להם מים :

השאלה ה' אף היתה ארץ כנען אשר נתן השם לישראל מן הירדן והלאה ולא ניתן להם ארץ אדום ולא ארץ עמון ומואב למה זה נתן השם בידם ארץ סיחון ועוג וערי האמורי שהיו מעבר לירדן כיון שלא היתה ארצם מומתחת השם לאברהם ואם נתנה השם לירושלם למה זה היה שולח משה לשאול לשלום אל סיחון ואין שלום אמר ה' לרשעים : והגני מפרש הפסוקים באופן ייחודי השאלות האלה כלם :

וישראל משה מלאכים מקדש אל מלך אדום וגו' עד ויסעו מהר ספר. וזכר משה בסדר אלה הדברים שאמר השם אחת עובדים בגבול אחים בני עשו היושבים בשעיר ויראו מכם ונשמרתם מאד אל תחגרו בם כי לא אהיו לכם מארצם עד מדרך קף רגל כי ירושה לעשו נתתי את הר שער אוכל תכרו מאתם בנכסף ואכלתם וגם מים תכרו מאתם בנכסף ושתיתם וכאשר רמזה למשה הסעורר הוא מעמלו לשלוח מרגלים רוצה לומר אנשים שלוחים ממנו אל מלך אדום בחשבו שכמו שהקצ"ה היה מרחם עליו ועל זרעו מפני היותו זרע אברהם אוהבו כך הוא גם כן ירחם על ישראל עם קרובו בני אחים תאומים יעקב ועשו. ולזה אמר וישלח משה מלאכים ר"ל שמשלח שלח מעמלו שלוחיו לנהוג בו ברית אחים ולזה לא זכר הכתוב כאן שזה ה' למשה שלוחות המלאכים האלה לפי שהוא מעמלו שלח אחר מהסבה אשר זכרתי והיו דבריו כה אמר אחיך ישראל כי לא רצה לזכור לו שם יעקב פן יזכור לו עונות ראשונים אבל אמר אחיך ישראל כי כך היה שם השם הזה וקראו אחיך לפי שכל הקרובים יכנה הכתוב בשם אחים כמ"ש וישמע אברהם כי נשבע אחיו והוא היה לוט בן אחיו. ואמרו אחת ידעת את כל התלעה אשר מלאחנו לא אמר על מה שמלא אותם במרגלים כי אחר זה אמר וירדו אבותינו מרגלים ולא נאמר גם כן על כל התלעה אשר מלאחתם על הים ובמדבר כמו שפירשו המפרשים (רש"י שמות ח') אבל היה זה כאומר אל תזכור לנו עונות ראשונים הנמה שקרה ליעקב עם עשו כי אחר כך תזכרו פנים ועשו שלום צנינים ובטלה הארצה כלה. ועל כן אמר אחת ידעת את כל התלעה אשר מלאחנו ואחר זה אמר וירדו אבותינו מרגלים והם יעקב וצנין שגלס דרכו למרגלים וישבו שם ימים רבים. והנה מלך שישבו שם היה ראוי שיאמרו המרגלים באהבת אדם לשכניו הקרוב אליהם לא היה הדבר כן כי הנה הרעו לנו וכן הרעו לאבותינו רוצה לומר שהפרו בריתם אשר כרתו עמנו ועם אבותינו הנאים שמה. כי כאשר הרעו עמנו הרעו עם הראשונים שהירדונו פניו ונעקב אל ה' וישמע קולנו וישלח מלאך הוא משה הוא מלאך פניו ויציאנו. והנה לא זכרו לא נסי מרגלים וקריעת ים סוף ולא מלחמת עמלק וכל נסי המדבר אשר עשה עממה להפליא כי לא היתה כוננה אלא לנפק ההעברה בגבולו כמו שאמר והנה אנחנו בקדש עיר קאה נבולך נעברה נא בארצך רוצה לומר הנה אנחנו בקאה נבולך ולא נכנסנו בארצך ולא בגבול מבלי רשותך ע"כ נבקש ממך לא לשבת בארצך אלא שנעבור בלכד בארצך ולא נעבור בשדה ובכרם ולא נעטיו מפני הסוק ומפני שהם היו חסידים מאד על המים שהיו שואבים בבארות ובחפירות להשקות למקניהם אמר לא נשתה מי באר מי ממי הנחלים שלא יחסרו נשתה אבל לא מי באר. ואולי שמא יאמרו ומהו הערב שתעשו כן שלא תעברו בשדה וכרם ולא תשתו מי באר לכן הוסיפו לומר דרך המלך נלך רוצה לומר יצוה המלך הדרך אשר נלך בו ויפקד המלך פקידים ללכת עמנו כדי שיהיה יראת אמתת הדבר ולא נעבור מאות המלך ודחו. ולא נסה ימין ושמאל עד אשר נעבור נבולך והנה גם כן לא יקנה אדום בגלות ישראל לא זכר בראשונה לעבור לנחול את ארץ כנען כי עשו בזכור היה אבל לסיחון שלא היה חשש בדבר זכר מתנת הארץ. והנה מלך אדום השיבו לא תעבור כי פן תחרב אלא לקראתך כלומר אתה אמתת נעברה בארצך וזה ידעתי כי אתה הולך לרשת משכנות לא לך ותרגם לעבו בגבול ואני איני חפץ בך שלא יאמרו אותם אשר תכנסו שבילי הנער עליהם ולכן לא תעברו כי ולכן כך בדבר אחר ולא בארץ כי תחרב אלא להלחם בך. והנה בני ישראל שלחו לו לומר שנים אל תדמה בנכסף שבעבור זה כבדו אחור דרך המדבר ולא נעבור אל הארץ אשר נלך שמה כי אנחנו במסילה נעלה על כל פני' והוא הדרך הכולל שכל בני אדם עוברים בו. ואם מימך נשתה אני ומקני עם היות שהם נתנו מהפעם חנם אני אתן מחרם מאותה המים רק על כל פני' אין דבר רוצה לומר אין דבר מונע העברתי כי ברנלי אעבורה רוצה לומר עם כל מחנותי שש מאות אלף רגלי אעבור אל הארץ אשר אנא אליה ולא ימנעני דבר. ואז נלה מלך אדום רוע לבבו שלא מנע מהם ההעברה לא בעבור שדה וכרם ולא בעבור המים אלא כדי לשמור שכניו הרעים ולכן היתה חשבתו לא תעבור כי. ואז ישראל נסה מעליו ועבר על כל פני' אבל לא נאצרו וגבולו. והוא זה ג' שאלות הראשונות הא' וב' והג'.

הכתוב הספור הזה להגיד ששם היות שנזכר על משה שלא יביא בני ישראל אל הארץ הנה לא נמנע מהנהיג את העם בשלש שבועות כדי שיעברו שמה כמו שנראה מן השליחות האלו. ואמנם למה מת אהרן בזה הסדר ולא מת עם משה אחיו יחד כמו שנזכר מיתתם יחד. הנה הוא אצלי לבנות. הא' שלשלת רוצה לומר אהרן ומשה ומרים רצו הקצ"ה שתהיה מיתתם בלידתם. כי מרים שגולדה ראשונה מתה ראשונה ואהרן שגולד אחריה מת אחריה ומשה שגולד אחרון מת אחרון ומתו אם כן כמו שגולדו בדרך ישר עשוי. והסבה ה' לפי שזמן אהרן נעשה חתלה במעשה העלל. ועון משה או שנזכר היה בזמן המרגלים וזהו ראוי שיזוהי העונשים כפי העונות ולכן נענש אהרן ראשונה ומשה באחרונה. והסבה ה' היא שבמות אהרן משה רבינו עליו השלום יעשה את אלעזר בנו כהן גדול במקום אביו. ואם היו מתים שניהם יחד לא היה נשאר מי יעשה זה כי יהושע לא היה עדין מוחזק לעשותו. והסבה ה' כי אהרן הוצרך למשה אחיו ואלעזר בנו שיקברוהו כדי שלא יהיה נקבר אהרן על ידי הדיוטות מפני כבודו וקדושתו. ואם היו מתים שניהם באחד לא יקבור משה לאהרן ולא יקבור ה' למשה. והסבה ה' שמשלח מפני שהיה מלך ונגיד ומנהל לאומה ראה הקצ"ה שהיה ראוי שקודם מותו יעשה מלחמת סיחון ועוג ומדין. ומפני שלא היה לאהרן הסכרס הזה לא נהפכה מיתתו כמו שנחלחהר מיתת משה עד נחון אות' המלחמות. והסבה ה' היא שמשלח רבינו עליו השלום מפני מעלת שלמותו וקלות שגותו ראה הקצ"ה להראותו את כל הארץ קודם מותו בזה העברים שהיה המקום הראוי לזה ואחר הראיה ימות. ואם היו מתים שניהם יחד משה ואהרן יתחייב אחד משני דברים אם שיראה לשניהם הארץ ויהיו שניהם שוים בדבר מה שאינו ראוי או שלא יראנה אחד מהם והוא חכם ועול חכם משה רבינו עליו השלום ולכן מת אהרן ראשונה ואחר כך מת משה בראותו את הארץ. והסבה ה' היא שמשלח היו מתים שניהם יחד היה ישראל עושה אבלות אחד ומספד אחד לשניהם יחד. וזה היה בלתי ראוי כי אצדח כל אחד מהשלמים ההם היתה ראיה לאלקי הספדים. אף כי להספד אחד לכל אחד מהם. ומפני זה מת אהרן ראשונה ויזכו אותו שלשים יום כל צות ישראל. ואח"כ מת משה ויזכו בני ישראל את משה שלשים יום. כי לכל אחד מהם בזכו וספדו בפני עמו כפי כבודו. הנה נתתי זה שבע סבות כלם נכוחים למיין וישרים למצוא דעת. והוא זה השאלה ה' :

בא מ ישימע הכנעני מלך ערד עד ויסעו בני ישראל ויחנו באבדות. עם היות שאמרו המרגלים עמלק יושב בארץ הנגב. הנה לא ימנע שגם כן מלך ערד היה שוכן בגל אחר כי הוא היה יושב בגבול מעבר הירדן ימה בארץ כנען על יד הירדן וירחו והוא היה הכנעני הישע בזה הלחם לישראל ויכוס ויחיה ומה ששמע הוא מה שאמר הכתוב כי בא ישראל דרך האחרים וכתב הראב"ע שאלף נוספת ועיניו דרך החרים והמרגלים את הארץ שלא ילכו דרך גליות ומפורסמות אלא דרך עקבותיו ונשתרת לאמר לא תשורנו בין ידע מנה שחורו ישראל לאחוריהם דרך המקומות שהלכו חתלה כמו שבעה מקומות ויאמר לבבו נבוכים הם בארץ כי לא נתן אותם מלך אדום עבור בגבולו והם לא עזרו כח לעבור בו בעל דרכו וחשב מפני זה הכנעני לנא להלח' בישראל כדי שיטו מעליו כאשר הסו מגבול אדום בחשבו שהיה כחו רב מבח מלך אדום ושהוא רוצה לומר הכנעני כבר הכה את ישראל פעם אחת וזכרו מפניו וכבר יורה על מסעות שנסעו לאחוריהם מה שכתוב במשגש תורם ובני ישראל נסעו מאחרות בני יעקן מוסרה שם מת אהרן והלא בזה הסדר מת ושבעה מסעות יש צנינים אלא שגשו אחורנית מהר ההר למוסרה כשעברו כל ארץ אדום ונדמה להם שיפסידו כל אותו הדרך באלו מת אהרן עשה. והנה הכנעני כשצא ללחום בישראל לא הרג מהם אים אבל שבה מהם שבים מנפשות בני אדם. וחז"ל אמרו שפחה אחת שבו מהם להגיד ששם היות שמות הנדיק בעיר עושה רושם ולכן במות אהרן מלאו' הרעות ההם הנה בזכות מה ששפחולו ישראל בהספדו הן אל יבגיז בנחם מלסם מיד זר ומכף עריצים. ומפני שישראל ראו סימני ההשגחה בעונם לכן נדרו נדר לה'. אם נתן חסן את העם הזה בידי ובחרתני. כי לפי שלא היה ישר' מכיר אותם לא קראם בשמם ואמרו שחם את העם הזה. והיה הנדר שכל שלל עריצים יהיו חרם לא יהנה אדם ממנו כיריחו. אבל לאמר צית ה' יבא. האמנם אמרו וישמע ה' בקול ישראל ויתן את הכנעני ויחרם אתהם ואת עריציהם ויקרא שם המקום חרמה. נחחצו המפרשים בענינו מפני הסק השאלה השלישית אשר זכרתי. והראב"ע כתב שהפסוק הזה כתבו יהושע בתורה וגם זה אינו שם להחתם הספק ההוא כי הנה אחרי מות יהושע היה הענין ההוא כמו שזכר בספר שופטים ולכן כתב הרמב"ן במקום הזה ח"ל אבל השלים הכתוב להזכיר כאן הענין והוא כענין הפרשה שנאמרם ברדת המן ובני ישראל אכלו את המן מ' שנה עד בואם אל ארץ נשבעת את ה' אתן אכלו עד בואם אל קאה ארץ כנען והוא לאחר מיתתו של משה ממחרת הפסח וכו' כי הרב כסחה בלימה פניו לכתוב שיהושע כתב זה. והנה בדבר בסתם שהכתוב השלישי אבל לא זכר מי היה הכותב כיון שלא היה משה עליו השלום והדעת הנה בכלל לקחהו הראב"ע מדברי הקראי' שפירשו החזקה אשר להם כמנו ונמרו שלא כתב זה משה והרמב"ן נטה אחרי הראב"ע והתיימם משלימות

משלחת חוררתו וקדושתו שילא מפיו שיה כחורר דבר שלא כחב משה .
ובס אם כן בכלל כי דבר ה' בזה . ואני כבר ביארתי בפ' ויני
ישראל אכלו את המן שמשה כתב את החורר כאשר אלו השם מלה
במלה ולכן אינו מהפצל שהוא ע"ה יכתוב זה דברים עתידים להיות
אחרי מותו כמו אלה שמות האנשים אשר ינחלו לכס את הארץ כי משה
רבינו ע"ה כתב הכל מידו הכל מפי הנבונה כמו שהיו הדברים עתידים
להיות ולכן כתב כמה זמן אכלו ישראל את המן כאשר הודיעו באלהים .
וכן נאמר גם כן שכתב כאן איך נתקיי' נדר ישראל עם הכנעני
וערבים' שהיה אחרי מותו כמו שהוא כתב בידו ויעל משה וימת משה
ושאר הדברים העתידים בפרש' כי תוליד בנים ודומיהם כי להיותו כותב
הדברים העתידים במאמר הסם היו כלם כמו הווים ושומדים לפניו
ואפשר לומר עוד כי כל מה שזכר הכתוב בנאמן היו בימי משה והוא
שהכנעני בא בדרך שבאו המרגלים עד מחנה ישראל וילחם עם יושב
ממנו כפי ויני ישראל החחוקו ונלחמו בהם והם ברחו ובני ישראל
רדפו אחריהם עד שנכנסו אחריהם בערבים ויחרימו אתהן כי הרגו רבי'
משה ואת ערבים נהנו לבזה וכל וחרס לה' עד שמשה מפני זה קרא
למקום ההוא שם היחה המלחמה חרמה מפני שהחרימום אבל לא לקח
ישראל את ערבים לפי שעדין לא עברו את הירדן ומשה לא עבר את
הארץ ואחר כך הרג יהושע את מלך ערד שם לכל' עם ישראל ובני
יהודה אחר כך בימי השופטים באו הם בערים ההם שהיו ממלך ערד
והחרימו אותה ולקחו' וקראו שם המקום ההוא חרמה רוצה לומר הארץ
נתינת שללה לחרס בימי משה וזוה קיימו וקצלו עליהם את אשר החלו
לעשות אבותיהם . ואין לנו כאן אם כן דבר שלא היה בימי
משה ושלא נכתב על ידו . והותרה השאלה ה' והי' . ובספר
הכתוב שכתב שזו מהר ההר דרך ים סוף שחורו לאחור כדי לכוון
את ארץ אדום קצרה נפש העם בדרך שלא יכלו לסבול עמל וסורה
הדרכי' . והיה זה לבנות . ראשונה לפי שראו שם הקץ להכנס לארץ
כי כבר הסלימו כל הארצות שנה ומתו כל דור המרגלי' . ה' לפי שראו
שמשה שלח מלאכים אל מלך אדום לקרא לו ולא נלחמו עמו כל סבן
בנאמן כנגד' בחרב ובחנית . והג' לפי שראו שחורו לאחור דרך ים סוף
כמו שכתבו דור המרגלים שבאמרו מחר פנו וכו' לכס המדברה דרך ים
סוף אמרו מעתה נחשכנו במדבר ארבעים שנה שנית ההחילו לקץ בנפשם
ולתהרר בהם שבעים שנה ע"פ ה' ובניכס אשר אמרתם וגו' . ומפני
זה כלו וידבר העם באלהים ובמשה כי הנה לא ייחסו ה' ואלהים ממזרים
למשה לבדו כאשר עשו אבותיהם אבל לש" ולמשה נביאו כנגד שניהם אמרו
למה העליחנו ממזרים למות במדבר כי אין לנו מהישיבה במדבר חכלית
אחר כי אם למות שמה האמר כי הוא ארץ מעודת ונשתעשע בה אין
הדבר כן כי אפילו הדברים ההכרחיים אין לנו בה אין להם ואין מים .
ואם תאמר שיש לנו המן שהוא מזון מיתחם אל הנפש . הנה באמת
נפשו קצו בלחם הזה הקולקל כלומר הקל מאד בפעו ואנחנו עמלים
ופרחים נספרך אל המזון הנס והכבד אל אל הדק והקל מאד . ולפי שהם
לא התלוננו מחוסר מים וחוסר לחם אבל דברו בה' ובזמנה מבלי סבה
לרוע נפשו בהיותם מגי' המאכל המשובח שבמאכלי' שהוא המן וחטאו
בלשון הרע השוו בעיניהם לנחש המזיק ללא תועלת לעמלו אלא לרוע מזנו
וכמ"ח ח"ל (תענית דף ח') שלעתיד לבא מתקבצו כל החיות אל הנחש
ואומרי' לו ארי דורס ואוכל ואב טורף ואוכל אתה מה הנאה יש לך .
והוא משיבם ומה יתרון לבעל הלשון . ולפי שישאל עבו בלשונם הרע
כמעשה הנחשים שלח בהם הנחשים השורפים וינשכום בשיהם כמו שהם היו
מנשכים בלשונם הרע . האנשים אחר שהחורו עונם ואמרו למשה רבינו
דברנו בה' וכן התפלל אל ה' כמו שהתפלל על הערוב בעבור מנזרים
זכר שהתפלל משה בעד העם . ואין הספק שהוכרו הנחשי' בתפלתו רק
נשארו בעם חולים רבים מהנשוכים וכדי לרפאתם זוה השם עשה לך שרף
ויסם אותו על כס והיה כל הנאון וראה אותו וחי . וידוע כמו שכתב הרמב"ן
כי זה היה ראוי שיוסיף בחליים כי הנשוכים מהב"ח הארסי' אין ראוי
שיביטו בצורת הנשך אבל היה זה כדי שיכירו וידעו שחליהם ורפואתם
הכל היה כפי הנס לא בדרך טבעי ולכן בדבר ההוא המזיק היו הם
מקבלים רפואה . וכדי שכל אדם יוכל לראותו ממקומו וזה שיטתו אותו
על כס כדי שאליו גוים ידורשו ויביטו הנשוכים ויהיה נחם חי נושך ונחם
מת מרפא . ובהיות זה פלא שבאותו דבר שבה היה מרפא אחר וסם
אוחו על גם מפני שחוק השם . ואמר ויש משה נחם נחשת לפי שהנחשים
השרפים הם אדומים כעין הנחשת . ולכן כדי שתהיה צורתו כצורת הנחש
החי עשהו מנחשת . ולפי דעת ח"ל זוה הקב"ה בזה כדי שהנשוכים יוכרו
חפאם שהיה בלשון הרע נחש בלי לחם ויזכרו את ענשם וישנו אל ה'
וירחמם והותרה השאלה הז' והח' :

י ויסעו בני ישראל ויחנו באבות וגו' . עד וישלח ישראל מלאכים אל
סיחון . חזר הכתוב לענינו להגיד שמעות השם וקצר בהם
שתי מסעות כמו שהבאר בסדר מסעי כי שם נאמר ויסעו מלמונה ויחנו
בפגון ויסעו מסוגין ויחנו באבות . ומשם חנו בשני העברים ואין זה
הר העברים אשר שם מת משה אבל הוא מקום אשר על פני מואב ר"ל
בגבולו מפאת מזרח כי משה נבול סיחון וארנון הוא פאת מערב לגבול
מואב . ומפני שאזכר ית' לישראל כמו שאזכר מסע בסדר אלה הדברים אל

תאר את מואב לפי פירש הכתוב כאן מאנה ירשו ישראל ואין נכשו
וחנו כמו שמספר והולך . להודיע שלא עברו על הצו . ונחל וזר הוא
דיבון נד והיו לו שני שמות . ואמר כי ארנון נבול מואב להגיד שאם
ישראל ירשו את ארנון היה בעבור היות בין ארנון ובין האמורי והאמורי
לקחו מבני מואב כי הנה קרחיב את נבולו עד נחל ארנון ואז נאמר לישראל
קומו וסעו ועברו את נחל ארנון בתוך נבול האמורי וראה נחתי בידך
את סיחון החל רש והתגר בו מלחמה . והביא ראיה מספר מלחמות ה' .
והוא ספר היה בין האומות נכתבו בו המלחמות אשר קרו בכל הארץ
ויחסום אל השם כי הכל נאחזו ובידו . והמספרים היו עושים ספוריהם
במשלים וחידות יפות ושם נאמר על מלחמת האמורי ולקיסחו ארץ מואב את
ובס בסופה ואת הנחלים ארנון . ואשד הנחלים אשר נסה לשבת עד ונשען
לנבול מואב . ופירושו של מקרא כך הוא שירש האמורי מארץ מואב עד מקום
שהיה נקרא ורב בסופה כי שניהם מלה חדא היא ועד הנחלים ארנון כי
מלה את תשמע בזה המקום במקום עם זו אלל זו . עד . ואשד הנחלים .
הוא שטון מימי נחלים . ושם נסה לשבת עד שהיה ממואב כי ער מואב
אחד הם והרמב"ן פירש ג"כ בספר מלחמות ה' היה מחבמי הדורות ההם
שכתבו דברי הימים והמלחמות שקרו ולפי שגזרות סיחון במואב היתה
נפלאה בעיניהם כתב זה בספר וכתבו עליה מליוות את ורב בסופה וגו' וכן
בזו חשבון ושם שיר אחת מערי מואב היה ורב ואשד הנחלים מארנון
הנחל כל אשד הנחלים כגרים מאשדות הפסגה . ומלת בסופה היה מלשון
בסופה ובסערה . והנה כאשר נלכ סיחון את ערי מואב כתבו המושלים בספר
המלחמות את ורב בסופה רוצה לומר נלחם זה עם ורב עיר מואב בסופה
ובסערה . ואת הנחלים ארנון רוצה לומר וכן הלכו בסופה הנחלים אשר
בארנון . ואת הנחלים אשר נסס למושע עד שהיה ממואב ונשען האשד לגבול
מואב הכל השמיד ה' בסופה ובסערה כי בא עליהם סיחון פתאום פרוחת
כופיו כזר נחשבו ונגליו בסופה . וחזר הכתוב כל זה לבאר כי ארנון
היה נבול מואב ולכן היה חשוב לישראל . אבל הנחלים וכל האשדות
עד ארנון היו מותרים להם . לפי שסיחון לקח ממלך מואב את כל ארצו
עד ארנון ולא ארנון בכלל . ולכן נתן משה לראובני ולנדי מן הגלגל
עד נחל ארנון . והוא פירוש נאה . ואמר הכתוב משם בארה נכבד
הודעתין שקרות האומר שהבאר הנזכר כאן הוא הסלע שהכה משה בקדש
כי למע הזכיר הכתוב כאן שלא במקומו גם שעיין הסלע היה בקדש ומשם
באו אל הר ההר שם מת אהרן . ומשם באו לאבות ומשם באו לעי
העברים . ומשם נלחל זרד . ומשם לארנון . ומשם אל בארה הוא הבאר
אשר אמר ה' ואין יהיה זה הסלע אשר בקדש . ועוד שאין יתכן להיות
משה ואהרן אצלים וחפוי ראש על גזרת מיתתם ושלא יבואו אל הארץ
אז יעיר ישראל את הסיירה הזאת ורועיהם ומנעיניהם בלב רע . ועוד
כי אין יאמרו על הסלע באר חפרוה שרים כרוה נדיבי העם במחוקק
במשטותם כי הנה הסלע אשר היה בקדש לא נגע בו יד אדם לסווא
מים ממנו אלא משה ולכן נראה לי ששאר הפרטים נתן הקב"ה מים
לישראל ע"ד הפלא . אבל היה זה כאשר ישראל היו שואלים אותם
ומתרגמים עליהם ומפני ההכרח היה שאלה מים לשותה אבל המקום
הזה בארה נקרא כן לפי ששם הקדוש ברוך הוא מעמלו מבלי שישאלו
ממנו ישראל מים אמר אל משה אסוף את העם ואתה לך מים רוצה
לומר מבלי שאלתם ובקשתם כי לא אחפון בו מבלי שמוע תלונותיהם ועל
דעת חכמינו זכרונם לברכה זה היה בארה של מרים שנפסק במותה ונתנו
הקדוש ברוך הוא לישראל עתה בזכות משה . והנה ישראל בראותם שהקדוש
ברוך הוא היה נותן לפניהם מים ברוון פסוק ושמה לא מנה תרעומ' נתנו
לפניו שירה רבה ברכות והודאות לשמו הגדול וזהו שאמר היה הבאר אשר
אמר ה' רוצה לומר זה היה הבאר שהי' הקב"ה נותנו מעמלו ולא בשאלת
שואלים כי שאל הבארות נתן מחוך ההרשעות ולכן אז יעיר ישראל כי
בארה הפעמים לא נתנו שירה על המים לפי שהיו באים בכעס ומחוך
זעקות ותלונות אבל כאן נתנו שירה ואמרו עלי באר ענו לה רוצה לומר
שיענו ויאמרו הכל עלי באר ר"ל שהיו ממים רבים וגושים בלפון שיספיקו
אליהם והיה מהכבוד בעבור זה שחפרוה שרים כרוה לאותו באר נדיבי
העם ואמרו זה להגיד שלא נתנו משה אליהם אלא השם הוא נתן להם
מים ונתקבלו השירים והגדיבים לעשות נומה יפה כבינו . והבחינו באמרו
במחוקק במשטותם שליו בזה שהשרים והגדיבים חפרו הבאר הזה במשטותם
כמו ששאר הפעמים היה חופר הבאר ומנה הזור משה לדונינו שנקרא
מחוקק שבאמר כי שם חלקת מחוקק לפון . ולכן אמרו שיה הבאר חפרו
השרים כמו ששאר הבארות חפר המחוקק ע"ה . וקרא את הזור אשר
בחובר ואת הסלע שנקדש בארות ע"ד הסעברה לפי שיצאו מהם מים .
והותרה בזה שפירשתי בזה השאלה הס' . וזכר שאר המסעות שעשו
אחר בארה ממדבר שהי' שם בארה אל מחנה וומתנה נחליאל ומנחליאל
במות שהם שמות המקומות אשר הלכו בחרתם לכוון את ארץ אדום . והעיין
כ"ג הרמב"ן שכל המסעות שהן לא היה נחל ולא מקור נוצע מים זולת
זה כי היחה הארץ ההיא כלל מדבר ופני הישימון וראש הפסגה הוא הר
העברים שם מת משה :

כא וישלח ישראל מלאכים אל סיחון וגו' . עד סוף הסדר . עם היות שלא
זוה הס"י למשה שישאל את סיחון אלא בזה הסדר ששאל קומו
סעו ועברו את נחל ארנון ראה נחתי בידך את סיחון וגו' החל רש והתגר

בו מלחמה הנה ראה משה ע"ה לשלוח לו מלאכים בדברי שלום כאשר עשה אל מלך אדום לבנות. ראשונה לפי שדמה משה במחשבתו שישראל לא יכבשו כל העשרה עממים ויהי חסדו שהיה נהלים כלם מעבר לירדן והלאה ויהיה מושבם יחד כי היא הארץ הטובה ובה חלב ודבש ולכן היה טוב נשינו אם שלום ישיב סיוחן ופתחו להם שיהיה כל העם הנמצא שמה להם לחם ולמים ועבדים. וישראל כלם יתחילו אחר הירדן בארץ ואם לא ילחמו עמו שאין ספק שאם לא היו בני גד ובני ראובן שואלים את הארץ ההיא לנחלה לא היה משה מניח שם אדם כמו שכתב הרמב"ן. ומשה מעצמו היה אוהב שלום וירדף שלום ויהיה יודע שהוא לא יכבוש את הארץ ולא יעבור עליה ולכן היה מהעלל במלחמת האמורי וי"י צבאות לא כן יעץ כי מפני כבוד משה ופיוס רוחו רצה שבימיו ועל ידו ינוצחו מלחמות סיוחן ועוד שהיו היות' עזומות מכל המלחמות שנעשו בזמנך הארץ. ויחלק את ארצם לאותם השבטים ועם זה ועם מלחמת מדין תנוה נפשו וישמח משה במתנת חלקו כי הנה ארץ האמורי היתה ממתנת אברהם וירושם היתה לישראל מן הדיון ארץ סיוחן ועוד מלכי האמורי שניתנו לאברהם אע"פ שהיתה מעבר לירדן וכוונתה ציה השאלה ה'. וג"כ משה עשה זה להבה שנית והוא שאם סיוחן יכנע אליהם וישמע אליהם כל מלכי כנען לא יעמדו בפניהם למלחמה כי היו סיוחן והשבון ארצו יותר חוקים מכל שאר המלכים יחד. ותהיה הארץ א"כ נכשפת לפניהם כלה בשעה חדא ואם יבא למלחמה עם ישראל וידע שיתנהו בשם לידו ישמעו עמים ירגזון וחלו מפניהם ולא יעזרו בה למלחמה בדאיתם כי מת סיוחן צבור. וחז"ל אמרו שכל מלכי כנען היו מעלים מה לסיוחן כדי שיהיה שומר שלא יעברו גזירות עליהם ולכן יא' סיוחן להלחם עם ישראל כי בטח בגבורתו וחזק עמו ומפני כן לא נכנס בשבון כי היתה השבון חזקה ובזורה וגדולה וחז"ל אלו היתה השבון מלאה יתושים אין כל ברירה יכולה לתפוס וכו' ראו ישראל את גבורת השם ותשועתו כי המרגלים אמרו אפס כי עו העם והערים צורות גדולות וכ"י היה נמא' יותר בסיוחן ובעמו ובחשבון וכו' ר"ל שהיו הכהן ישראל לפי חרב עם כל עזות עמו וירש את ארצו עם כל חזקו מארצו עד יבוק עד בני עמון שכבשו ישראל חשבון וכל בנותיה שהם הערים והכפרים הסמוכים לה. והנה אמר כי עו גבול בני עמון לחת הסבה שאם היו סיוחן ועמו וארצו כל כך חזקים איך לא היו כונשים את ארץ בני עמון כלה להם אמר שגבול ארץ בני עמון היה חזק ועו מאד ולא יכול האמורי לכבוש. ואם יקשה אומרו איך כבשו ישראל את חשבון ובנותיה בהיותה ממואב והשם ציה אותם אל תצר את מואב. הנה להשיב להם אמר הכתוב לי חשבון עיר סיוחן מלך האמורי היא והוא נלחם במלך מואב הראשון וגו' ר"ל שהיו האלהי אל תצר את מואב לא היה אלא על הערים אשר היו למואב בעת הצווי ההוא. אמנם חשבון כבר היה למלך האמורי מימים רבים כי סיוחן נלחם עם מלך מואב הראשון ויקח את כל ארצו מידו עד ארצו ולכן נחשב חשבון לאמורי ולא למואב והביא ראיה על זה מדברי המושלים והם ממעלי המושלים שעשו שירים ופיוטים על דברי המלחמות הקדומות והם נכתבו בספר מלחמות י"י כמו שזכר למעלה שהם עשו שירים ומושלים לכבוד סיוחן כשכנס מואב כדי שיסחר למשל ולשגינה, והשיר והפיוט הוא בואו חשבון ר"ל בני אדם גם בני איש בואו לפאר ולרומם אל חשבון שתכנס ותכונן להיותה עיר סיוחן כלומר שבהיות חשבון ממואב היה חרבה וריקה צוקה ומבולקת אמנם עתה שלקה סיוחן ויגדלה ויכבדה כל אדם בואו חשבון לשמות צה ולדור צה כי עתה צלי ספק תכנס ותכונן כיון שהיא עיר סיוחן. ולפי שאחר שלקה חשבון את סיוחן ממואב התאמץ ומשם יא' לכבוש את כל ארץ

וירא

מואב לכן אמר עוד הפיוט כי אם יאלה מחשבון להבה מקרית סיוחן שהוא כפל ענין במלות בנות כדרך השירים ואותו אם ולהבה אלה את ער והוא מחו מארץ מואב ונקרא ער ע"ש המדינה כגדולה אשר באותו מחו שנקרא ערוער וכן אלה בנות ארצו. והם כומרי עכו"ם של בנות ארצו לבזוי אלהיהם שלא יכול להשיעם. וכמ"ס ויאל כמוש בגולה וכסיו ושריו יחדיו. והרצתי למואב נאם י"י מעלה צמה ומקטיר לאלהיו. או יכיו בנות ארצו בני מבצרי ארצו. ולכן היה מקונן על מואב חיו לך מואב אבדת עם כמוש ר"ל עם המואבי' שהיו עובדים לאלהיהם וכמ"ס יפתח (בשופטים יא כ"ז) אשר הורישך כמוש חליבך ואבדת הוא כמו נאבד' כמו וכאשר אבדתי אבדתי ואמרו נתן בניו פלטים חוזר אל כמוש האלה שזכר כי הוא נתן ועזב את בניו של מואב פלטים מעט מועד ובנותיו שהם כל הנשים בשבית. שהענין הוא שכמוש אלה מואב הוא נתן והניח רוב הזכרים של מואב להרוג ולאבד במלחמה ומעט מהם היו פלטים וכנשים ג"כ נתן והניח בשבית למלך האמורי סיוחן. ואפשר לפרש נתן בניו פלטים שכמוש נתן המאמינים בו שנקראו בניו ובנותיו בורחי' וגם מפני חרב האנשים. ובנותיו שלא יכלו לבנות הלכו בשבי. ואמרו וגירם אבד חשבון. י"מ גיר מלשון מלכות כמ"ס למען היות ניר לדוד. יאמר ומלכותם של המואבי' אבד חשבון עד דיבון וכו' הוא מלשון אם לא ישים עליהם נויים מלשון שממה וחרבן. ר"ל שחרבו והרסו עריהם עד נופח שהוא עד מידכה וכן ח"ל ומלכו פסק מחשבון עזא שולטן מדיבון ושדיוו עד נופח וכו'. ובפ' הקראים ראיתי שפירשו צה וגירם מלשון ויררו המורי'. יאמר הכתוב וגירם אבד חשבון כלומר המלכות שהיתה בחשבון אבדה וגם נעשה שממה עד נופח כמו אם לא ישים עליהם נויים. או יהיה וגירם כמו ניס יחד יאמר כאשר כבש האמורי את חשבון ובנותיה מדי מואב באנו אנחנו ישראל וירינו אותם וגם בחרבן ושממה כל הארץ עד מידכה ונופת ומידכה שמו' מקומות הם, ואמר וישלח משה לרגל את יעזר וילנדו בנותיה, להניד שעה כל מה שקרה מהרעה בשליחות המרגלים מקדם ברגע מפני רשעתם הנה לא נמנע משה מביאותו בארץ האמור מלבוש לרגל את יעזר אבל בנה משה לבדו ולא ידע ממנו אדם אחר מן המחנה כי שלח המרגלים חרש לאמר והיה מזדקק המרגלים ההם שלא די שחרו את הארץ אבל גם לבדו בנותיה, ומשם לבד את העיר אחר כך. ואמנם איך בני אנשים או שלשה לבדם לבדו העירות ההם יהיה לפי שהמלחמה היתה בשדה והגברים מחו וגשחרו הנשים והעקף בעירות שלא יכלו להלחם וכו' הדרך לכדום. ואמר הכתוב שמשה לא שלח לשאול לשלום את עוג לפי שהם פנו מן יסוד דרך הבשן ויאל עוג מלך הבשן לקראתם כי הוא בשמעו שהחריש משה את האמורי יא' באף ובחמה ובקוף גדול לסלחם בו ומפני זה לא היה מקום למשה לשלוח לו מלאכים לשלום. ומפני שמהם וכל ישראל פחד קראם ורעדה בשבטם שבהיות עוג יואל לקראתם אחרי נחון מלך האמורי לא היה אלא מפני שאמין לבו בגבורים והם לבו בקרבו לנקום את נקמת סיוחן לכן אמר השם למשה אל תירא אותו כי צידך נתתי אותו ואת כל עמו ואת ארצו. וכן היה בפועל שצפנשם במלחמה הכה משה את עוג ואת כל בניו ואת עמו ויירשו את ארצו. ואחר שתי המלחמות המופלגו האלה נכשו בני ישראל מן הגיא אשר בשדה מואב ויחנו בערבות מואב שם יבנו עד מות משה. ומעשה יספר הכתוב מה בקרה בחנותם שמה וכמו שיבא בפרשיות: תם סדר זאת חקת התורה

יהיה מפורד וכן בהפך והותרה השאלה ה'. והנה בלש פה יקראו הכתוב קוסם שנאמר ואת בנשם בן בעור הקוסם הרנו בחרב. ופסמי' יעיד הכתוב שרות ו"י דבר בו. ולא חלמין לדברי האומרי' שמו סיגיד מהעידו' על פי חכמת הכוכבים יקרא נביא כי הנה בלש' בלי ספק וזה למעלה הנבואה וכן דעת חז"ל כי נביא במדרש עליונים. אבל היה אמת הדבר הזה שבראשונה היה קוסם וחכם גדול במספרי הכוכבים ויודע לעשות כפי הששית שלטמאות הלורדי השפט מהעלונים לעובד או לרעה על ההחלטות וזה מה שחז"ל שיהיה יודע לכון השעה שהיה כועס זה הקדוש ברוך הוא שרלו בזה שהיה יודע לכון ולבחור השעה שהיה מאד' צבית נשיאותו ויציטו אליו כוכבים רעים ובאותה שעה היה עושה שלטמאם להשמיד להרוג ולאבד והנה הקב"ה כשרצה לזכות את ישראל בכבוש הארץ הקדושה וירושמה ראה לשפוך רוח נבואתו על בלשם כדי שיבא הדברים העתידיים להיות מהנלחות ישראל וכ"ו כדי שידעו כל הנוים אויבי' את ישראל וישמעו מפיו של בלשם שבגזרת עירין פתגמא ובמימר קדישין שאלתה שישאל יירשו הארץ וי"י יען ומי יסר ויבזה ירגזו וחלו מפניה'. הנה אם כן בלשם היה בראשונה קוסם כי הוא היה אלמנטי גדול מהחכמה הכוכבים הנה היה מכלל הקבס. ומפני שהיה יודע בה הכנה עד יום מותו נקרא הקוסם והיודע בהחכמה ההיא ידע העתידות. ולכן ידע לנבך המבורכים ולקבל המעומדים נקללה כי האלמנטיין אינו פועל בהכנה והקללה אבל יניח אותה קודם בואם כפי מה שיוור עליה הכוכבים ממחלות' אבל בלשם השב שידע בלשם להמשיך המציאות אחר רטנו ואף שלא בשבט במעשה הסלכאס. ולכן שלא לו מלאכיו וקסמי' בידם רוצה לומר הכלי' הנריב' לקסם ולשלטמאות כאלו תאמר כלי הנחשת וזהו אפוד ותפרים. כאשר נחשדש בבלשם הרות הנבואי' שהיה כפי ההשגחה העליונה ולא כפי מערכת הכוכבים היה בלשם רוצה ליתם עניניו אל הנבואה ואל הבורא יתברך המנצח אותו. ובלשם היה מייחס אותו לאלמנטינותו וזה היה ביניהם המהולקת בלשם משחלל תמיד לאודיע שהוא נביא השם ובלשם אומר שזה היה כוזב אבל שכל חכמתו הייתה בקסם ולא בדבר אחר וזה כלל גדול ראו' שיהיה בידך תשערך אליו בפירוש השקטת:

ו יתברך זקני מואב וזקני מדין וקסמים בידם וגומר עד ויתיצב מלאך י"י בדרך. חכמינו זכרונם לברכה נתנו טעם אם הלכו זקני מדין עם זקני מואב למה לא זכר הכתוב עוד דבר מוקני מדין אלא תברי מואב בלבד ואמרו שנטלו זקני מדין קסם וסימן ביד'. אם יבא בלשם בפעם הזאת הראשונה י"ם בו ממש. ואם לאו אכן בו תוספת וענינים הוא שזקני מדין שמעו כבר שבלשם היה מתפאר בנבואה ולכן אמרו אם הוא יבא עמו בפעם הזאת מורה שראה בהחמיה ויכול לעשות ראונו להועיל לעצמו ולכן י"ם בו ממש. ואם ידעו בדברי נבואתו לבו יקבל און לו שראה שאל יוכל להועילנו ולכן יעליך התגלותו ע"פ ו"י ונבואתו. ומפני זה כשהשיב בלשם לינו סה היללה והשיטותי אחכס דבר כאשר ידבר י"י אלי חזרו להם למדן. והנכון בעיני שמלאכי בלשם היו מואביים לא מדיניים כי למה יבא מלך מואב מלאכים מארץ נכריה ולא אמר הכתוב וילכו זקני מואב וזקני מדין אל בלשם כי לא הלכו זקני מדין אבל יאמר הכתוב שעתיד בעצת זקני מואב עם זקני מדין כאשר יאמר מואב אליהם עתה ילכו הקבל ומן העצה היא הכנימו בבלשם יאלה אל בנשם לקבל. וזקני מדין הלכו לעשות את קסמים אחר' בחר' וזהו שאמר ילכו זקני מואב רוצה לומר אל בלשם וזקני מדין הלכו וקבצים בידם לעשות אותה בחר' ועל זקני מואב לבד אמר ויבואו אל בלשם וידברו אליו דברי בלשם כי שלוחי בלשם היו לא שלוחי מדין והותרה בזה השאלה ה'. והרב רבי משה בר נחמן כתב שזקני מואב וזקני מדין הלכו ממואב כמו שהעיד הכתוב ועברו במדן כי הוא היה הדרך אל עיר בלשם וזה נשאר זקני מדין והלכו זקני מואב אל בלשם וזה נכון הוא. ובלשם השיב לינו סה היללה והשיטותי אחכס דבר כאשר ידבר י"י אלי רוצה לומר שאין הדבר כבר תלוי בקסם ובאלמנטינות כמו שהיה עד עתה כי הנה נחשדש עניני ביהר שאת ומעלה ואני נביא וי"י. ולפי שנתבאר הנא בחכמה היללה לכן לינו סה היללה והשיטותי אחכס דבר בנבך כאשר ידבר י"י אלי ונבואתו. והנה אמר אחר זה וישעו שרי מואב בלשם וזהו כי דבר האומר הכתוב וישעו כי בלשם ששלוחי בלשם לא ידעו מי י"י אשר ידבר אחר ולכן אמרו בלשם לא נזוו מבאן עד שיבא י"י לדבר עמו ונראה מי הוא המלאך הדובר עמו. וזהו שאמר וישעו שרי בלשם עם בלשם כי נדבקו ונתחברו אליו שמה לראות זה. ואמר הכתוב ויבא אליה' אל בלשם. להודיע שאל"פ שהיו השלוחי' הם עמו לא בזה הנבואה מאת האללים כי אם לבלשם לבד לבד מואב והוא על דרך והאנשים אשר היו עמי לא ראו את המלאך. והנה אמר השם לבלשם מי האנשים האלה עמך לא לשאול ממנו מי הם ולמה באו כי ידוע היה אלא כמובין לבלשם כי אחרי שילא ממדרגת הקסם ובא למדרגת הנבואה מה לו עם האנשים הנאים לקסום קסמים וזהו מי האנשי' האלה בלשם ידעתי כי מי האנשי' האלה לא יושעו בעמך את דבר י"י וזה מהני' שאל המטוניס ואל קוסמים יקבעו ומה להם להם להם לקסום קסמים באו אליך לבראשונה והוא כמו שיקרה לאדם שיבא אשה זונה מן הספק והזהירה לא תהיו עוד לאיש אחר אשר נקמה' לי נאשה כי הנה אחר כך בנא האיש צביתו אם ימלא אנשים מדברים עם האנשי' יתקרב בלשם שזמנייה הם דורשים לכן ישאלה מי האנשים האלה עמך כן אמר יתברך לבלשם על ענין הקסמי' ובלשם השיבו בספור אמתה הדבר כמו שאמר בלשם בן אפור וגומר ועל זה אמר לו יתברך לא תלך עמם לא תאור את השם ולא כי ברוך הוא. כל' לא תלך עמם לפי שאני מודיעך שלא תאור את השם ולא תוכל לקבל בעבור שגדוק הוא. ואם שפגמתי אני בדתתי איך יקללו מערכות השמים כי השגחה השלונה תשלל מערכת השמים בלשם יתפסק. אמנם בלשם ברשעתו לא הניד למלאכי בלשם כל דברי השם. כי אם היה אומר להם מאמר לא תאור את השם כי ברוך הוא. אולי בלשם לא היה פוצר עוד על הליכותו. אבל אמר אליהם בלשם מאן י"י לתתי להלך עמכם ולכן נשאר בנאשרות אולי יתן

רשות ללכת עם שרים אחרים. ולפי שמלאכי בלשם לא היו מאמינים בנבואתו ויהי חושב' שלא יהיה לבלשם כי אם ידיעת הקסם כחמול שלשום ושהוא להתגדל היה אומר שהיה נביא והשם מדבר עמו לכן כאשר שבו אל בלשם לא אמרו לו מאן י"י לתת את בלשם להלך עמו כאשר אמר אליהם בלשם אבל אמרו מאן בלשם הלך עמנו רוצה לומר שהוא בעצמו לא היה חפץ לבלשם עמם. ולכן שלא אליו בלשם שרים אחרים' ונכבדים מהראשונים ושלח לומר לו אל נא תמנע מהלך אלי כלומר אל תיחס מניעת ההליכה לי"י כי אחר הוא המונע עמך ממנה כיון שאני שולח עתה שרים אחרים נכבדים אל נא תמנע עמך מהלך אלי. כי הנה הרופא שלא יראה ללכת לרפאות הדורש אותו אינו אלא ללכת משהי בטות אם מפני שיחשוב שלא יסרע שכרו כראוי ואם מפני שיחשוב שהחולה לא ישמור דרך הרופא והסנתו ויבך אמר כי כבד אבדך מאד וזהו לענין הפרשן וכל אשר תאמר אלי אעשה לענין ההנהגה ולפי שבלשם ובלוחיו היו מכחישים נבואת בלשם אמר בחימה ובקצף גדול אם יתן לי בלשם מלא ביהו כסף וזהב וזה לענין השכר לא אוכל לעבור את פי י"י אליה' ר"ל אליה' הדובר בי ומנצח אותי לעשות קטנה או גדולה ורמז קטנה ההליכה שמה כי הוא דבר קטן. ורמז בגדולה על שקללה. האמנם יבא שילוננו שמה לדעת מה יספיק י"י דבר בענין הליכותו ואז בא לו בחלום הנבואי'. ואמר אם לקרא לך באו האנשים קום לך אחס ואך את הדבר אשר הדבר אליך אותו תדבר. וענין זה המאמר שהוא יתברך אמר לו בראשונה לא תלך עמם לא האור את השם שם שני דברים הליכה והקללה שנייה מנע ממנו. והנה בלשם השיבו אל נא תמנע מהלך אלי רוצה לומר לפחות אל תמנע מלכת ולבא אלי והתראה פנים ונדברה יחד ואם לא תרצה לקבל לא תקבל אבל הליכה לפחות אל תמנע אותה. והנה מנהג בני אדם בענין הרופאים שהם יקראו לרופא אחד שילך חוץ מארצו לרפאות אדם חולה שהוא במקום אחר הנה יעשו לו פרשן שבר אחר על הליכה ואחר כך יעשו פשרה על ההתרפאות ויהיה זה שבר חסד לו. ומפני זה אמר יתברך כשנבש בלשם ההליכה שמה ע"פ אם לקרא לך באו האנשים כלומר שאינם מנקשים ממך אלא שתלך לבד בלשם קום לך אחס ותקבל מבלשם שבר ההליכה. ואמנם בענין הקללה לא הדבר דבר כי בני מודיעין שאין הדבר ברשות וברשות. אבל הדבר אשר הדבר אליך אותו תדבר רוצה לומר אם לבד או לקבל או לשחוק מזה ומזה. הנה התבאר מזה שאין זה הדבר מחולף ולא כותר בזה שדבר לו בראשונה ואלא ברשה השם יתברך לבלשם ללכת לקבל כי אם ללכת בלבד. ובלשם היה לו לבין מזה שלא היה הקב"ה חפץ שיקלל את ישראל ומה חושל אם כן הליכותו וזהו לו דבר בלשם בלשם אל המלאכים לאמר הלך אחר עמכם אפס כי לא תהיה חותלתם ולא תהיווה במעשיכם ולא צבאתכם כלל ואף נא עשה כן אבל אמר אל מלאכי בלשם שכבר הרשעו האל ללכת עמם וכן ויחד חף י"י כי הולך הוא כי חרה אפו בו בהיותו בזה וחסך בהליכה בדתו שהיא לא הלאה. והנה מנע השם את בלשם מלקבל את השם ורצה שט"פ יבך אותה לא מפני שלדקת האבות וזכות חנות מעמד הר סיני יוכל בלשם להשחית ובפתי כסיל יבלשם. אלא מפני שהיה ענין בלשם בברכה ובקללה מפורסם מאד בין האומות כשואל דבר מאלהים. וכמו שאמר בלשם כי ידעתי את אשר תעבי' מבורך ואשר תאור יואר. ואם היה בלשם מקלל את ישראל לא נז"ל הארץ בושחים וקללנו ומתאמרים להלחם בישראל על משכנת קללנו. אמנם כששמעו מדבריו שהקב"ה מונע מהם הקללה ומודיע כי ברוך הוא יכירו וידעו כל יושבי הגלובוכני ארץ כי שם י"י נקרא עליהם ויהשבו שהיתה הנלחת ישראל מאת י"י מן השמים ושהיא בגזרת עירין פתגמא ובמימר קדישין שאלתה ומי יאמר לו מה תעש' ולא יקום בזה עוד רוח להלחם בישראל. וזהו הועיל ענין בלשם וברכותיו לישראל מאד וזהו מה שאמרה רחב למרגלים ששלת יוסע יעצתי כי נתן י"י לבס את הארץ ובי נפלה אימתכם עלינו ונז' ומאין ידעה כל זה האשה ההיא בשי"י אלהים הוא האללים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אלא מדברי בלשם ונבואתיו. ולכן נחשב הדבר הזה לחסד גדול שעשה השם לישראל. והותרה בזה שפירשתי בזה השאלה ה' והס' :

בב ויתיצב מלאך ה' בדרך וגו' עד ויתיצב בלשם כי בא בלשם. ראיתי מפרשים בענין הזה איש לדרכו פנו. מהם פירשו ענין האתון והמלאך ובלשם כמשמעות הפסוקים וחשבו להחיר הספקות המתחייבים בזה שהעיריות - בשאלות עם דברי הדרשות. ומשם חשבו שהיה כל הענין הזה במראה הנבואה ושבתיו לילה שלנו צביתו נראה לו כל זה והלכו נאמר וילך עם שרי מואב יאמר וילך בלשם עם שרי בלשם. כי האמת מה שנראה לו בחלום נבואתו. והנה מה שהלך בפועל ובספק. ומהם כתבו שבתיו הולך עמם בדרך מהנמנ' ורעיוניו על משכבו הליקו כי אין מראין לו לאדם אלא מהרורי לבו. ואחרים באו לעשות צרכם בענין האתון שרומזת אל החומר והמלאך אל הבורא וזה כלל בעיני דרכי' משקלים מתחייבים עדות הפסוקים. ואני לפרש הפרשם כפי פשוטה בלתי ואחר כך אפיר על רמז זה בענינים ויהיה גם כן מענין הדורש בעצמו. ואומר שדעת בלשם בהליכותו היה שדרך ההשגחה היתה זולת דרך המערכת השמימית ושאלו זה וזה יתקיים כי השם יתברך יבך את השם שישראל יתן לו ברכת טוב בהשגחתו ולא ימנע מפני זה שכפי הוראות הכוכבים יבואו גם כן עליהם לרות רבות ורשות ומנחות ותחתיים משפט המערכת. ומעשה ההשגחה גם כן. ובעבור זה בחר בהליכה בלשם שפני הממנו העתידות לבא על ישראל משפת הסדר השמימי או חרפן או גלות בזמן מהמנ' ויגידו לבלשם ויבא ימלא שאלתו ויתן לו שכרו. ולפי שהיתה בזה מחשבתו רעה לכן ויחר אף ה' כי הולך הוא ויתיצב מלאך ה' בדרך וגומר ולא ילא המלאך שהוא להרוג את בלשם במלאך ה' אשר יאל וסכם במחנה מלך אשור כי לא היה בלשם בן מות כיון שהלך בדבר השם וברשותו. ולא רצה גם כן למנוע מן ההליכה. כי כמו שפירשתי השם חפץ למנוע נדקו שילך בלשם ויבך את ישראל ויפרסם בקרב הנוים אהבת השם לעמו והשלחות העתידות לבא

נשאר עוד חמור והנה שרי מואב לא היו יודעים דבר מזה כי הם הלכו לפני בלעם בדרך כדי שישאר יחידי להטורדו ונס שני נעריו של בלעם שהיו עמו להיחס חסרי התבונה לא ראו המלאך אפשר ששמעו דברי האהון ואין להפלא כי המלאכים בלבושים לא ישיגו אותם אלא שלמי היצירה והמוכנים לקבל השלמות ההוא. הנה אם כן כפי עדות תורה האלהית נעשו בזה כמה מהפלאים אם בהתנשאות המלאך ואם בראיית המלאך אותו עם כל גאוה ואם בדבורה ואם בהמנועות בלעם מראייתו עד שנגלו עיניו:

ואמנם מה הוא הנרמז באהון בלעם ובמלאך ה' ושאר העניינים שבהם יבדעתי שבלעם בהיותו מדם אלעגנן וקוסם קסמי' ועתה מקרוב נחז עליו רוח נבו איי ידע מהיותו אלעגנן דרך הדברים המוקדמים ממערכות השמים וכפי מה שזכר הכוכבים מהמקלות. וידע ממה שהוא נביא שיש דרך אחר מההנהגה והוא דרך ההשגחה האלהית. אבל נסתפק אם ההשגחה השנה המערכת השמימית או אם יהיה הדבר בהפך שהמערכת התקיים עכ"פ. וההשגחה הנשל ותשגחה נמקום שיש גזרה חרוטה שמימית. והיה מסופק בזה בענין ישראל לפי שאמר לו לא תאור את העם כי בדרך הוא כאלו ידוע לפניו שאם יקללם יוריד שפע מהכוכבים בקללת' ע"י הסלסמא' הנשל ברכתם המושגחת ובע"כ היה רואה העם שלא יקללם. וכדי להסיר ממנו הדעת הנפסד ההוא עשה האל יתברך לו משל גשמי בעצמו מן האהון שהיה בלעם רוכב עליה והמלאך הנה האהון המתנועע' משל לגרם השמימי' ובלעם הרוכב עליה היה משל הנבדל המניע הגלגל כמו שבלעם היה מניע האהון. ושני נערים שהיו עמו היה משל להוכיח בעלי החכמה הבוהי ההולכים אחרי האהון ההוא והנה מלאך ה' היה משל להשגחה האלהית כמו שאמר כי מלאכיו יצוה לך לשמך בכל דרכיך. וכאשר האהון ראה את מלאך ה' רואה לומר שהרגיש המערכת השמימית' בדרך ההשגחה האלהית להרע או להטיב אין ספק שלא תפסע המערכת דבר כנגד הכניחת העם ולא תשכנה ותמנעה כי אז האהון חלך בשרה ותפסע מן הדרך רואה לומר שהמערכת אז תנוער על שאר הדברים והעמים אבל לא כנגד המושגחים כי בדברים המושגחים לא תזיק ולא תפעל המערכת ולכן תפסד ותגדל מהם גזרת הדברים כמו שנתנה ורחקה האהון מהמלאך ומן המקום אשר הוא יושב בו. כי לא תנוער המערכת כנגד מה שתנוער ההשגחה. עם היות שהמניע המיד יגיע בחזקו ובגחו את הגלגל לשפוף תנועתו. וזהו ויך בלעם את האהון להסות' בדרך כי המיד המניע יגיע המתנועע הנכבד ההוא לעשות תנועתו כפי שבעו. עוד הראהו העם שפעמים היום ההשגחה והמערכת נדבר אחד בעצמו ועל זה אמר יעקוב מלאך ה' במשפטו הכרמי' נדר מזה וגדר מזה רואה לומר גדר המערכת מזה וגדר ההשגחה מזה. ותראה האהון את מלאך ה' והלחץ אל הקיר ותלחץ את רגל בלעם אל הקיר רואה לומר שאם בהתחבר שני הדרכים' השמימיים והמושגחים הנה הדרך ההשגחי יעשה כדלוגו ויילוח. והשמימי' תלחץ ותקצר ותחבר ותלחץ את רגל בלעם שהוא נח המניע אל הקיר שלא יוכל להניע כפי הסדר ההוא. הרי לך שפעמים שדרכים נבדלים זה מזה שלא תהיה ההשגחה בזה שתנוער המערכת והיא הנעיה שזכר גראסונה. ופעמים שתתקיים אחת מהם אל לא בצלול האהרה וכל זה סיה המלאך במקום לר אשר אין דרך לנעות ימין ושמאל ואז היה בהפך בלעם בהיות שני הדרכים הפכיים בהלעס איזה מהם ישתנה אם המושגח או השמימי' ואז הראהו שהאהון תחלל מהתנועה בהלעס ותברך הנהת בלעם כי השמי' כבר אפשר שיחללו מתנועתם וההשגחה האלהית לא תסור וצריה שלומה לא תמוס. וכבר באו בהמשל הנכבד הזה דברים שהם ליפות את המשל ואין לבקש נמשל להם כמו שזכר הרב המורה. וכאשר היה כל זה אז גלה ה' עיני בלעם וירא את מלאך ה' כי אז האמין בשלמות כי עשה ה' היה תקום והשגחתו חבטל פעמים את המערכת. אבל המערכת לא תפעל בצום לר את ההשגחה. הנה התבאר כמה מהחכמה בזה במשל הזה שפנין האהון היה כשפשו. אבל היה כדי לרמוז לא בלעם על הענין האמתי הנמשל בו. ולמה זכר באהון ג' נסיונות אלו שהיו כפי הנמשל והותרו השאלות הי"ו והי"ז והי"ח:

ל' וישמעו בלק כי בא בלעם וגו' עד ויאמר אליו בלק לך נא אחי. הפך הכתוב שבלק הלך לקבל את פני בלעם בקצת נבול ארצו שהוא כבוד גדול שיעשה מלך אחד לאיש אשר ישלח בעדו ולפי שבלעם היה מהפאר כשהוא נביא לה' ובלק היה חושב שאין הדבר כן כמו שהודעתיו. אמר לו למה לא הלכת אלי האמנם לא איכך כבדך. כלומר האם תשגח שלא איכך לכבדך ולפרוע כבר הליכך כראוי ובלעם השיבו שאין לדבר בידו כי אם בנבואתו. ואמר הנה באחי בלק. כלומר שני דברים הם שיעליהם אהך שכרי. הא' הוא הבואה והשליכה על כך וזו כבר שיעית אותה וז"ל הנה באחי עשה. ואולם השנייה שהוא המעשה בפעל כלומר לקבל את העם לא תחשוב שהוא בידו כמו הבואה וזהו היכול איכך דבר מאומה הודעתי למלאכך שהדבר אשר ישים אלהים בפי אותו אדבר. והנה העלוה בלק ראשונה בבקר אל בנות בעל שהוא מקום גבוה מאד ובלעם אמר בזה לי בזה שבעה מזבחות והכן לי בזה שבעה פרים ושבעה חלים. וכדי שגדע באמת ענין הנבואה האלה ראו לחקור בזה ראשונה ארבע חקירות. הא' למה זה בקש בלק מבלעם שלשה פעמים שיקלל את ישראל בג' מקומות שהחליפו מפה אל פה ואחריהם לא בקש מבלעם עוד עליו דבר כי הנבואה האחרונה שכיבא עוד בלעם לא היתה בבקש בלק. הב' מד' נבואות שניבא כאן בלעם למה השלטה הראשונות לא נביא אלא אחד בנין נבואות מובנות ופר ואין בכל מובח מהן. אמנם הרביעית כיבא מבלי מובח ולא עולות כלל. הב' למה זה בשתי הנבואות הראשונות

עליהם ומפני זה בכל הנבואות שראה והגיד מהאומות שכלו ויהיו עדי אובד לא זכר לא נלות ולא הורכן שכיבא על ישראל כי הם העליו ממנו ולא הגידו לו מפני הכבוד שזכרתי. אבל יאמר מלאך ה' לשון לו בדרך רואה לומר להסיר מלב בלעם המחשבה שהיה עמו להגיד העתידות הרעות שיבואו על ישראל ולהודיע בלעם שאין בידו לדבר כי אם מה שיראה העם כי מ"י מענה בלעם ויהא אשר הם פה לאדם. כי הנה פיו ולשונו תהיה כפס אהונו שדברה על דרך הפלא מה שלא היה בטבעה לדבר. ולהודיע עוד שהמערכת השמימית לא תתפסע ולא תתקיים אלא בזה שאין ההשגחה העליונה סותרת אותה. אבל בדברים המושגחים אין כח במערכת להסות' ההשגחה או לחזק אותה כי עשה ה' היה תקום על כל פנים. ועל היסוד הזה ראה דברי הפסוקים אשר שילא מלאך ה' שנית שהשגחתו בדרך לשון ולרמות את בלעם במחשבתו והוא בלעם היה מחשב בעניניו רוכב על אהונו הרגילה אללו לרכוב עליה ושני נעריו עמו. ואמר זה להגיד ששרי מואב היו הולכים לפניו נפרדים ממנו כדי שלא יפרידו ההגודלות. והנה המלאך נראה שמה בצורת אדם נורא מאד וחרבו שלופה בידו כאיש מלחמה שיר קאה וזכר וכתרי דעת חכם והקבלה ומה שראוי שיאמר בלבוש המלאכים הנזכרים בסדר וירא אליו ובלעם מה שנתקן. ובהנה גלה אותה והנה היום ההלכות המלאך בצורתה נורה כדי שהתראה האהון את המלאך ותפסד באופן שהמשך מומנו מה שנתקן לדבר האהון מה שדברה על דרך הפלא. ובלעם יתן אל גבו שפיו ולשונו ביד העם לתנועע מהקללה ולחייבו לברך כחכמו כאשר עשה לאהון בזאת הבלתי מדברת. והנה התבאר שראתה האהון את מלאך ה'. להיותו בלבוש וצורה אנושית ושלא היה חבליה זה הפלא בלבד לשיאמר המלאך לבלעם הדברים אשר אמר אלא להודיעו שפיו ולשונו ביד העם הם והתבאר למה לא אמר ויגל ה' את עיני האהון ותרא כאשר אמר דבור ויפתח ה' את פי האהון. וכמו שנתאר לענין ראיית המלאך ויגל ה' את עיני בלעם. והותרו בזה השאלות הי' והי"א והי"ב. ועם היות שהיה המלאך יודע שבלעם לא ראה אותו בדרך כדי להוכיחו הראה עמו כאלו היה הוכח שבלעם ראה אותו עומד בדרך על רגליו ושהאהון עם היותה ב"ה בלתי מדבר לא ראה לעבור לפניו כדי לחזק לו כבוד. ובלעם בודן לכו גאה וגאון ודרך רע לא חלק לו כבוד. והשתדל לעבור לפניו רוכב על אהונו ולא ירד מעליה ולא הסה מן הדרך ולא הסתחמו לו כמו שהיה ראוי לעשות למלאך האלהים היושב שמה ומפני זה הוכיחו על מה הכיח את אהון כעומר על מה היית כל כך זדוני שהכית את אהון לעבור לפניו והקלת בכבודי ואם כן לא הוכיחו המלאך על ההליכה כי בדבר העם היתה. אבל הוכיחו על היותו רואה ומשתדל לעבור רוכב על אהונו לפני מלאך האלהים העומד למעשה בצלך כי כן לא יעשה לגר ונזול בהיותו בדרך על רגליו שיעבור עליו איש רוכב על אהונו ולא יכבדוהו. ועל זה אמר לו הנה אנכי יאמר לשון רואה לומר על היותך משתדל לעבור לפני עם האהון אלא כי ירם הדרך לנגדי רואה לומר שהאהון אשר זכר ירם ועוה ונסה הדרך כנגדי. ואמר ותראני האהון ותס' לפני כוח מכלל המוכח' בדרך קל וחומר. כלומר והנה האהון הבלתי מדברת הזאת ראתה אותי ועשתה לפני זה שלשה פעמים ואיך אתה בלעם במל שכל ונביא לא ראתה ולא נסית מפני כמו האהון. הנה אם כן אמרו כי ירם הדרך לנגדי מלת כי תשמע בלשון אלא שהוא אחד מארבעה שמושיו ואמר ירם בלשון זכר כנגד האהון שהיה נקבה כי כן דרך הכתוב פעמים רבות. ולפי שהאהון לא ראה המלאך כי אם הנהיה בלבוש שיהיה לנבדו. ואולי שנתמה מפני ככה אחרת לכן אמר אולי נעלה מפני כלומר אני ראייתך שנתמה אולי שנתמה מפני ונעבורי. ואולי שהיתה לבסכה אחרת. ואמר כי עשה נס אותך הרגתי ואותה החייתי עיניו כי עשה את לא נעשה האהון והיית עובר על פני אתה רוכב עליה הייתי הורג אותך ואותה החייתי כיון שנתמא בה בהיותה בלתי מדברת מוסר ודרך ארץ יותר ממה שנתמא נר. ומלת נס שאמר נס אותך הרגתי רואה לומר לא בלבד ששכחתי אותך אבל גם מלבד העובד הייתי הורג אותך. ולפי שהיתה התוכחה הזאת גבוהה על יסוד בלתי אמיתי שבלעם ראה את המלאך והשתדל לעבור לפניו רוכב על האהון בנאווה ובזו לכן השיבו בלעם לפניו התוכחה ההיא תסאתי כי לא ידעתי כי אתה נאב לקראתי בדרך רואה לומר באמת תסא פלילי היה זה להשתדל לעבור לפניך בדרך רוכב על האהון. אבל היה שהתולדות בזה לא ידעתי כי אתה נאב לקראתי שמה כי לא ראייתך. ולפי שהרגיש בלעם ששכח' היה מהמלאך חואנה לערער על הליכתו לכן אמר אם רע בעיניך אשובה לי כי ידעתי כי הוא עקר בואך הנה לא להוכיחי על פניו עם האהון לפניך. והמלאך הודיעו שלא בא למנוע ממנו ההליכה אלא להשריש בלבו שכל כל פנים בלבושו ועל כרחו ידבר מה שיראה האלהים כאשר דברה האהון מה שלא היה בטבעה ושלכן לא ישתדל בדבר אחר כי לא יעלה בידו כי הנה יקרהו כמו שקרה עם האהון בהעברתו לפניו וזהו לך עם האנשים ואפס את הדבר אשר אדבר אליך אותו תדבר ואין זה לזוי אלא הודעה שהודיעו שכן יהיה צלי ספק. והותרו בזה שפירשתי השאלות הי"ג והי"ד והי"ה והי"ו. וחז"ל אמרו שהאהון כשדברה מתה וראוי להיות כן כי הנה כשדברה בהכרח נחלף מזה ונספד שבעה החמרי ונתחדש בזה מזה נאות לדבור ולא

הראשונה' היה אומר בלעם לבלק התייצב על עולותיך אמנם בשלישית לא אמר לו התייצב ובל שכן ברכיית שאל היו בה עולות ולא מנחות שלא הוצרך לומר התייצב על עולתיך. וה' למה בשתי הנבואות הראשונות לא צוה בלעם לא שמו ולא שם אביו ולא שהוא נביא אמנם בשתי הנבואות האחרונות אמר בכל אחת מהם נאם בלעם בנו בעור נאם שומע אמרי אל וגו' וההודעה הזאת הייתה יותר ראויה בתחלה מן הסוף. ואומר בנבואה הראשונה אחד משני פעמים. 'הא' שבלק הפליר שלש פעמים בדבר היה עם בלעם ולא עוד אלא שכל פי שלשה עדים יקום דבר. ואמר רבותינו ז"ל בתלת זמנים הוי חוקה. וכאשר פעם אחת ביקש ולא מאה התייצב בדעתו ממאה פעמים שישם כן תמיד ילכו כלם בדרך הבוא ולכן לא פלר עוד בדבר. והפעם הב' הוא היותר נכון הוא שבלק חשב שהקללה אשר תבא על ישראל באמצעות בלעם לא היה אפשר שתביא כי אם מכמה ארציות כאלו תאמר מעין הרע של בלעם שהוא טבע רע משחית הבריות בהנחתו אותם והיה נודע לכל העמים שהיה לבלעם עין הרע כאש חולית שהיא כסא ארציות לקללת העם. ואם שתהיה לסבה שמיימית וע"י פאלקאם בשעות ידועות כפי מצבי הכוכבים שיפעל בהם המארה והמגרת. ואם לכמה השנחית שכן יחייב ויגורר אם לתאחיהם ואם לכמה אחרת ולביה סוגי הסבות בזה שלשה לכן היו הנבואות שבהם בלעם שלשה בשלש מקומות. כי הנה בפעם הראשונה אמר בלעם מה אקוב לא קבה אל. כלומר איך השבת אחת בלעם שאקוב ואקלל למי שאין הקללה נגזרת לו מלמעלה שלא קבה אל רוצה לומר שאין הקללה מפאת המערכה השמיימית שהוא אשר כנה בשם אל או מפאת ההשגחה האלהית וזהו ומה אזעזם לא זעם ה' כי הנה כשאין הקללה מכמה שמיימית או השנחית מה יוסף ומה יחן שאקלל אני. וא"ת שמפאת האידים הרעים היוצאים מעיני אוכל לקללם. הנה יהיה זה כשיהיה האדם מביט לקרוב אליו לא בהיותו מביט במרחקי ארץ כי לא יפעלו האידים ההם בדברים הרחוקים מרחק רב ועתה אני מראש צורים אראנו ומנבעו' אשורנו ואיך יפעלו אידי' טיני במרחקי ארץ. הנה בזה בכל בלעם הסבה הארצית. ובלק אז התאמץ שיקלל כפי הסבה השמיימית והוא אמרו וקבנו לי משם. ועל זה השיב בלעם בנבואה הב' אל מוטיא מנארים כלומר כבר הם מלומדים בכך ומפני זה לא יוכלו פאלקאם כנגדם כי לא נחש. ביעקב ולא קסם בישראל וכאשר ראה בלק שלא יקללם לא בסבה ארצית ולא שמיימית ביקש ממנו שיקללם בדרך מדרכי ההשגחה ולכן חזר המקום בראש הפעור וידמה שהודיעו בלעם ששם היו עתידים לחטא. ושהיה נשקף על פני הסימון שהוא כנגד המדבר ששם מרו ועלצו את רוח קדשו. ומפני זה אמר אולי יישר צעיני האלמים וקבנו לי משם רוצה לומר בהשגחתו ועל זה באה הנבואה השלישית שהראתה ששם זה המשכן ביה המקדש שהיו עתידין להיות בנייהם ולכן לא תפול בהם קללה אבל בהפך כי יזל מיס מדליו ורעשו במים רבים וגומר הרי לא מנאיר שהיו שלש הנבואות כפי סוגי הסבות ארציות שמיימיות השנחיות ולכן היו שלשה פעמים שביא בנבואה בלק וזהו ביאור החקירה הראשונה. ואמנם בחקירה הב' משנין הז' מנחות והפריים והאלים כבר כתב הראש"ע שיש קודות עמוקים לא יבינם כי אם מהי מספר ושנינו בימים ובחדשים ובשנים וז' כפי העולה וז' הזאת גם אמר השם לחזירי איוב קחו לכם שבעה פרים. ובזה שלם לשלם אז התחדש רוח צינה והמשיכו יצין עכ"ל. הנה אם כן זוה בלעם לבלק שיבנה לו ז' מנחות כנגד שבעה כוכבי לכת להוריד כחות ושלא יעבדו בקללתו. ואמר בנה לי בזה לפי שדעת בלק ומחשבתו הייתה שבלעם לא היה נביא כי אם קוס' לכן אמר לו כפי מחשבתו בנה לי בזה רוצה לומר כי בעבורי שאני קוס' אני לרד לזכות לשבעה כוכבי לכת להוריד השפע מהם. ואמנם הפר והאיל שהקריב בכל מנחה אפשר לפרש שהיה רומז לממשלת הקב"ה על הגלגלים וכן אר"ל שביום עזרת היו מקריבים פר אחד איל אחד כנגד הקדוש ב"ה שהוא אחד. וכאלו אמר בלעם בנה לי בזה ז' מנחות כנגד שבעה כוכבי לכת ופר ואיל בכל מנחה לרמוז שכן האל יתברך הוא על הכוכב ההוא. והיותר נכון אולי שהיה הפר כנגד בלק והאיל כנגד בלעם או בהפך ויורה על זה אמרו ויפל בלק ובלעם פר ואיל במנחה כי הם הקריבו על מחשבת השולאים. האמנם נבנו המנחות גם בפעם השלישית עם היותה כפי ההשגחה ולא כפי המערכה השמיימית כדי שבלק ישמע דברי השומע' הזאת בחשבו המיד שהיה כפי המערכה והתורו בזה השאלות הב' והכ"א וזה ביאור החקירה השנית. ואמנם בחקירה השלישית אמר שמפני שבלק לא היה מאמין במניאות הנבואה והיה חושב שהיה ענינו אם עין הרע ואם קסם ואשנאניות לכן בשני הפעמים הראשונים' המכווני' לשתי הסבות האלה אמר בלעם לבלק התייצב על עולתיך לפי שהוא היה מאמין בסבות הבן. אבל בשתי הנבואות האחרונות' שהיו שתיים כפי ההשגחה' והתודעות הנבואיות יען לא היו כפי דעת בלק לא הוצרך לומר אליו בזה התייצב על עולתיך כי לא היה לו מחשבה שאלה כפי הנבואה וההשגחה' כלל. ואמנם בחקירה הד' אמר שבלעם לא היה נריך להודיע שמו ושם אביו וענינו כי בלק וכל שריו היו מכירים אותו וידעו שהיה חכם וקוס' האמנם היה נריך לומר בנבואה השלישית' כשרא ליעד בדבריו' המושגחה' כפי הנבואה נאם בלעם בנו בעור ונאם הנבר שחם השנין ר"ל חסום העין בלתי רואה אמתה בדבריו' ענינו וחתומים. אמנם עתה כששפך השם את רוחו עליו וסיה רואה אמרי אל היה רואה וחוזה מחזה שדי גם בלילה כשהיה נופל ישן על מכתו היה רואה אות' בחלו' נבואתו. אמר נופל וגלוי עיני' להגיד שבזאת עליו הנבואה היה נרדם ונופל ופניו ארצה בצלול חשויו בדרך הנבואים. זה להודיע שהיה צלל החושים הנשמתי' וגלוי עיני' בשכלו ובחושיו הפנימיים. וזהו טעמו אמר בנבואה הרכיית שניבא מכלי מנחות ועולות שבעבור שהיו דברים הוטנו אצלו בנבואה הוצרך לשבח עצמו בה. גם נוכל לומר בזה שהדברים שיעד בנבואה הראשונה והשנית להיות' בזמן קרוב לא שנה נבואתו בהם. אבל מה שיעד בשלישית וברכיית לפי שהיו דברים ימי' רחוקי' כמו שהוצרך שבה עצמו בהגדתם שהיו מראות אלהי' ומחזה שדי. ואחרי ידיעת הכללים האלה נבא לפרש

בב' י' ואמר אליו בלק לך נא אחי וגומר עד הנה הולך לעמי. כאשר ראה בלק שלא היה רוצה בלעם בעינו הרע לקלל את ישראל ביקש ממנו שילך עמו אל מקום אחר נק' בדה נופים שכוונת' היו רואים משם הדברים הבאים מרחוק והוא ראש הפסגה ואמר וקבנו לי משם רוצה לומר קף על פי שבנבואותיו מפאת ההשגחה לא תראה בהם דבר אלא בהתקח קבנו וקלל אותם משם נאורות מקום שהוא נכון למועדי רגל שלם. ובעבור שהיה הפעם הזאת מנבואה הקללה כפי הסבה השמיימית אמר ויבן שבעה מנחות ויעל פר ואיל במנחה שחזר לבלק עם היות ששאר הפעמים בלעם היה אומר לבלק בנה לי בזה שבעה מנחות והעלה עולות מספר כלם ולכן אמר לו בלעם התייצב על עולתיך שנינו ידעתי שדעתך נוחה ותקוהך רבה. ואמרו ואנכי אקריב כה ר"ל ואנכי אכין עצמי כדי שיקר' השם לקראתי והוא מה שאמר' ויקר אלהים אל בלעם וישם דבר בפיו כי היתה מלתו על לשונו. והנה כיתה החורם את נבואת בלעם בלשון מקר' להודיע שלא היתה נבואתו דבר עשוי כנבואת משם שהיתה במדרגת עש וגבורת בלעם היתה במדרגת המקרה. והנה בלק בנא בלעם אליו אמר לו מה דבר ה' ר"ל הדבר שהודיע ה' אותך מהגורו השמיימית ואולי שאמר לו מה מעלי על נבואתו כלומר אל תאמר גם עתה בברוך בשם ה'. ולפי שבלק היה מכחיש ומבזה נבואת בלעם הסינו בלעם גם כן בזיון קוס בלק ושמע האזינה עדי בנו אפור רוצה לומר קוס ממקומך וכל אלי לשמע דברי כי דברי אלהים חיים הם. והיתה כל הנבואה הזאת השנית חוספת כודעה לבלק שישראל יבנעו את הארץ וינאחו את המלכי' שילחמו עמם והרגום ויזכו ישראל לנבואה וליותר המדות ועם זה הודיעו ששם מונתים על ידי ההשגחה האלהית ולכן לא יפעלו בהם קסמים ונחשו' וענינו המערכה השמיימית וז"ש לא אש אל יכונן כלומר אחת בלק ארצית וקבנו לי משם הנה זה בלתי אפשר הוא לא מלך האלהים ית' ולא מלך. אם מלך האל כי לא אש אל ויכונן בדבריו ואינו הוא בן אדם שיתנתם ממה שאמר ויאמר חלופו ולכן הוא אמר ולא יעשה שיקללם ולא יברכם. ואם הוא דבר להרבות אותם ולהלליהם ולא יקימו הרי לך שמלך האל אי אפשר זה. ואמנם מלך ובחייתו הנה בך לקחתי ובך ולא אשיבנה רוצה לומר אני בלעם קיים בדבורי ובלתי משהנה ולכן כיון שצרך לקחתי והחלתי לברכם בהכרח אוסף בברכותי כהנה וכהנה ולא לשב מהברכה לקללה ונתן בסבה בשתי הבחינו' שזכר אם מהשם באמרו לא הביט און ביעקב כלומר ותדע למה הקב"ה לא ינחה מן הטובים אשר דבר טוב על ישראל לפי שהם זקיקים וטובים ולא הביט השם און ולא ראה שחל עמל ופעם בהם ומפני זה ייטיב להם ויהיה חמדי ה' אלבי עמו ותרועת מלך בו כי הוא יתברך יריע אף יצריח על אויביו יתגבר. כי בעבור זה אל מוטיא מנארים עם היות שחושפית ראש יס לו למצרי' כי בהיות תרועת המלך ה' לישראל ילאו ממצרי' ביד חזקה. ואמנם בנחיתת בלעם נתן הפסע למש בך לקח ובך ולא ישיבנה באמרו כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל ר"ל לא יפעל ולא יחייב בישראל הכיחוש והקסם ומשפטי הכוכבי' לפי שהם מונתים' כפי ההנהגה העליונה עד שמפני זה כל דבר לא יבדל מהם בנבואת' וז"ש כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל רוצה לומר בעת אחד שהוא החלק הקר המזמן יאמר בנבואה לישראל מה פעל כפולמו ולכן לא חזק כנגדם סבה שמיימית כי היסם הזה בליא יקום וכארי יתנשא וכאשר יקום לא יסב עד יאכל סרף. כי ישראל אשר שילא ממצרי' לא ינאחו ולא יסוקמו עד שיתבשרו ארצות. והנה בלק אמר לבלעם גם כן לא תקבנו גם בך לא תצרכו. ובלעם השיבו לכן אמרתי אליך פה אל פה כל אשר ידבר ה' אעשה

כי אשר ידבר ה' אותו אדבר ולכן לא תחשוב שאני חושש לכבודי :

כר יד ועתה הנני הולך לעמי עד וישב ישראל בשפ'. בעבור שאמר בלק לנלסם ועתה ברח לך אל מקומך. הסיני בלסם שהוא לא

יבדח כי הוא לא עשה פסע בלעז שישפך לבדו חסם וגם לא היה לך נחמנותו כי הוא ילך לעמו ולא יחמר לשם לו דבר. וזהו חסם הולך לעמי רוצה לא בורח ולא הולך למקום עמי לאן אלפך נחמנותי. ולפי שבלק חס לבו בקרבו מפחד ישראל פן ישיחיתו ויבדחו את ארצו לכן בלסם כדי לנחמו ולתת לו שארית ותקוה ניבא לו נבואה אחרת מבלי מנחות ולא שלות להיות נבואה מאת האלהים. בודיע לו בזה ענין ישראל בזמן מלך המשיח וקצוץ הגלויות העתיד להיות ומאז יהיה למואב בימים ההם כי הנפישו שעד הזמן ההוא לא יבדחו ישראל את ארצו ועל זה אמר לך אישעך אשר יעשה העם הזה לעמך באחרית הימים. ובקשה בכתוב איך יקרא ענה מה שיהיה באחרית הימים. כי הנה כמו שאמר הפלוסוף בג' מספר המדות העלה לא תבוקש על מה שיעשה הולות כי לא ישיעו אנשי ללימודימוניא איך יתנהו בימים אנשי רומי אבל נקח ענה בדברים שהם בנו והם נפשו. ובעבור זה אר"ל שהשילוי ענה לספקיר בנות מואב לישראל להכשילם בדבר פסור. והרמב"ן כתב שאמר לו איך לך הענה אשר יעץ השם ממה שיעשה העם הזה לעמך באחרית הימים ואין צורך לכל זה אבל פסע הכתוב הוא שהענה היתה לבלק שילך לו ולא יחש ולא יסחד מישראל לפי שמה שיעשה ישראל לעמו לא יהיה אלא באחרית הימים ושלוש ואחת יהיה בימיו ואין ענה גדולה מזה להסיוע דעתו מזה כי הרעה אשר יעשו היא לעמים רחוקים ויהיה לזרה בשעתה גם כי הרעה היתה תהיה אז מחוייבת כי ה' לבאות יעץ ומי יפר. והספחנות והספחנות נגדו הוא שגר חסו לך אישעך רוצה לומר שתלך ולא תחוש מזה לפי שמה שיעשה העם הזה לעמך יהיה באחרית הימים לא עתה והותרה בזה השאלה הכ"ג. ובדי לבאר זה הביא הנבואה הרביעית להיותם רחוקה מאד אמר שהיה שומע אמרי אל וידע דעת עליון ורמוז בזה שגבולות עממים הית' בשמיטת דברים מפורשים ועל זה אמר שומע אמרי אל ופעמים היתה ההודעות מגיע לשכלו כמו שאמר במראה אליו אחרים ועל זה אמר וידע דעת עליון. ופעמים היתה נבואתו ראית לזרות וכמו שאמר הכ"ג בפס"ד ובפס"ה ח"ב ועל זה אמר ומחזה שדי יחזה כי שלשם הם לזרות השגותיו הנבואיות. ואמר נופל וגלוי עינים לסגיד שהיה בזמן נבואותיו על כל נדבס ארצה אבל עכ"ל היה גלוי עינים כי אף שהיו החושים החושיים בשלים היו הפנימיים בשלמותם. ואמר והיותי גלוי עינים ארצו ולא פחד רוצה לומר ארצה הדבר הזה אשר אני עש כיות שאני פחד במחשבות. וכן אשורתי ואביע אזהו אף על פי שאינו לזמן קרוב כי אף לימים רחוקים. ומה שארצה הוא שדרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל ומחן פסחי מואב וקרקר כל בני שם. ותהיה מרש"ג ספירש ומחן פסחי מואב על דוד המלך ע"ה שעה נקמה גדולה במואב ופירש וקרקר כל בני שם על מלך המשיח וכן פירשו הרמ"ב בסוף חבורו הגדול משנה תורה ונחנו אם כן הפסוק הזה לשבירים כל שבן שבומן בלסם עד דוד לא היו אלא בארבע מאות שנה. ואיך יאמר על זה ארצו ולא עתה אחריו ולא קרצ וקראו באחרית הימים. והנה למעלה בנבואה העליונית דבר מאשאר ואגן משפלות ישראל שהיה בימי דוד ולא קראו אחרית הימים ולא אמר בו שאר כלבנות שוכר בזה. וזהו דוד המלך על קרקר כל בני שם רק נחא את אויביו בביצו. אבל כל זה באמת נאמר על מלך המשיח שדמה אותו לכוכב השמימי שזהו וכבודו ומעלת מלכותו ומושלו בעולם בממשלת הכוכב על השפלי. ומאשר אמר דרך כוכב מיעקב ולא אמר זיעקב בנ"ח נראה לפרש שהענינה השמימית שהיתה מחייבת בראון השם גלות על ישראל תחלק ולא חורה עליו בלכותו זמן בלכותו אופן שהיתה כל זמן בגלות או שלא תחייב עוד בוראתה וזהו דרך כוכב מיעקב רוצה לומר הכך וגשתלק בוראת הכוכב מיעקב וקם במקום שבומן בגלות לא יהיה להם מלך ושר שיהיה לו שבט מלכות. הנה בימים ההם יקום מעמנו שבט מישור ומלכות מישראל. ואותו שבט יקום מישראל הוא מלך המשיח ימחן פסחי מואב ובלאו אמר לבלק הנה עתה לא יעקב מישראל שום נזק אבל בימים ההם אותו שבט מישור שיקום ברוכס ימחן כל הפסל שבמואב והוא רמז לכנוס הכולל שיעשה בכל ארץ מואב. ואמר לבלק שיתנחם בזה כי לא תהיה הרעה היתה על מואב בנכד אבל גם על כל בני שם וקרקר ויהיה ויחבר משלון מקרקר קיר וזעז אל הכר. ובני שם הם כלל בני אדם שבכל הישוב כי מכל בני אדם הראשון וזרעו לא נשאר מהמבול אלא נח ובניו שהיו בני שם וזרעו ויהיה ענין זה היסוד שבבא מלך המשיח יתקיים מ"ה הנביא עיני נבחות אדם שפל ושר רום אנשי' וגבש ה' לבדו ביום ההוא ואמר ויהי אדום ירשה רוצה לומר שיתקיים אל מ"ה שובדים הנבי' וירשו בית יעקב את אדום ויהי בית יעקב אש ובית יוסף לבנה ובית עשו לקם וירשו הגג ובמו שאמר שם ועלו מושיעים בבר ליון לשפוט את הר עשו כן אמר בלסם וירד מיעקב והאביד שריד מעיר. ר"ל שהממשלה והשלמות תהיה לישראל תהיה מיעקב משלון רדה בקרב איניץ שבארץ אדום וכבר ניבא ישעיהו על זה עמנו אמר כי שיר בצורה דבר טוב משלוח ונעז כמדבר. ואחר שניבא בלסם על מואב וחולתו לימות המשיח ראה עוד בגבולות ענין עמלק שהיה בבר הכוזב וניבא עליו ראשית גוים עמלק וניבא שהנכד שבגוים עמלק. או יהיה ראשית גוים שהוא הראשון שהתחיל להלחם עם ישראל בלחמה ממזרים היה עמלק. ובכר התחילו לתת לו ישראל שכר לשלוחו אבל הח"י יהיה ארצו גדול ח"ה וגם עדי ארצו שכל ירי ישראל לא לבדה החלשית. וכן ראה הקני וניבא עליו איך מושבך. והמפרשים השנו שאמר על הקני שהם מבני חונכ חותן משה שהיה יושב על עמלק ושאמר בלסם כנגדו קומו רדו מהוך עמלקי פן אויביך עמו וכן באיתן מושבך וישם בכלע קנך שהיתן והכלע הוא ישראל. ואל תפחד שהגלה עם ישראל ביד מלך אשור כמו שישראל עתידין להגלות כי אם יהיה לנכר קין שהוא הקני שילך בגלות

אשש בין שיהיה ברכה בין שיהיה קללה ועל מנח כך נחתי אליך. וכאשר ראה בלק שהסבס הארציות והסבס השמימית לא היו מפסיקו להחריב ולהשמיד לישראל עש בחינה אחרת מפאת ההשגחה האלהית. ואמר לבלסם לכה נח אל מקום אחר אולי יישר קסמיו האלהים וקבולו לי חסם. והמקום היה ראש הפסור כי כמו שאר"ל קוסם גדול היה בלק וראה שעתידים היו לישראל לקלוק ע"י פסור ולא ידע כמה חמר שמה הקללה תחול עליהם משם כי כל החושים בכוכבי' רואים ואינם יודעים מה רואים ולפי שחשם בלסם אולי בלק מהחילאבו מהסבס השמימית מפני מה שאמר לו בלסם מהשגחה הסם הדבקה בעמו ילך לו ולא יקום לשמוע דברי נבואתו. לכן כדי לנחמו אמר לו בנה לי בזה ו' מנחות ר"ל שגם הם אריכי' אלי עתה. וירא בלסם כי טוב בעיני ה' לברך את ישראל ולא הלך כפעם בפעם לקרחת נחשים ר"ל לנכש אש ויכל לפשוט נחשים וקסמים לקלסם אבל שם אל המדבר פניו לענין מ' שנה שהלכו במדבר וראה כי הולכי מדברות ישלו בזהו ויאבדו ועם גדול כזה איך מזה את זרבו במדבר ארבע' שנה וז"ש וישת אל המדבר פניו ואפסר לפרש שאין מלת נחשי' כאן מלשון נחוש וקסם אלא כפשוטו נחשים ועקרים ר"ל שבאר הפשמי' היה מתבודד ומהפך לבדו כמ"ס וילך ספי ששניו שהלך בגובה הנצב מתבודד מלשון אפחה על שפלים קינה והמתבודד במקומות החריבים אין ספק שילך לקרחת הנחשים כי הם הולכים תמיד במקומות הסם ולכן אמר ולא הלך כפעם בפעם לקרחת נחשי' כלומר ולא הלך להתבודד על זה עוד יחיד אבל שם אל המדבר פניו והותרה השאלה הכ"ב. וספר הכתוב שראה את ישראל שוכן לשכניו ומפני שמעם ההבודדהו בל לו הפסע הנבואי' יותר רב וזהו ופניו עליו רוח אלהים עד שמפני זה ההפסד ובה עמנו באמר נחם בלסם בנו בעור ר"ל שכן היום שהיה בנו של בעור היו דבריו ומאמר הנכר שחוס בנו בלא יראה דבר על בוריו כי כן הוא הקוסם שהוא כלסם שאינו רואה הדבר על אמתתו ותחוס הוא כמו חסום בסמ"ד כי הכמ"ד והכ"ה עתחלפים וילקח זה תמורת זה וכן אר"ל שבלסם היה כומא מאחד מעיניו אבל עתה אחרי ששפס עליו רוח אלהי' הנה נאומי ומאמרי הוא כלסם שומע אמרי אל אשר מחזה שדי יחזה שהוא כמו שפירשתי למעלה :

וענין הגבואה הד' הוזה הוא שבסוף לבריע שיבדו ישראל בדרך ויפירו וירבו עליה ושיבדו בית המקדש וישמידו מלך וינחז את הגג מלך

עמלק ויחנשא עוד המלכות בימי דוד ושלמה ועל זה אמר מה טובו אלהיך יעקב משכנותיך ישראל ר"ל בהיותם במדבר באלהים מה טובו אלהיך במחניכם ובדגליכם. ואלה היותם בדרך מה טובו משכנותיהם בעריכם ובנחיהם. ודמה האומה הישראלית בימים ושלמותה כל הנחלים כנחלים נסיו וגו' ואל נן הירק השחול על פלגי מים. ואפסר לפרש כל הדמוים האלה שוכר מהאלי' והמשכנות והוא שלמות האלהים בשדה וגם שלמות הכתים בדרך הנשכנת ויכלל כל דברים. הא' שהייתה גדולה ורחבה. והב' שהייתה יפות ומקושפות. והג' שהייתה חזקה וקיימות שלא יפלו. והד' שהייתה גבוהה ורומה ולא שפלות. ולכן אמר שהאל' והכתים ההם היו גדולי' ונעוים כנחלים נסיו ומקושפות ויפס כנחית עלי נהר שהגן שהוא על הנה ימחן כי כל עץ נהר למראה. וחוקי' וקיימים כאלהי' נעם ההם. ורמזים וגבוהים בארצם הגדלים על יבלי מים. הנה א"כ דמה את האומה האלהים ולכתים המהולדים. ויש מפרשים כאלהים נעם ה' מלשון מר ואלהות. ואפסר לפרש עוד שראה בלסם את משכן ה' בדרך עומד ראשונה בגלגל ואח"כ בשילה ובנוב ובנגשון ואמר הארבעה דמוים האלה כנגד כחם ספרם כחשפט. ואמר יול מים מדליו לתת הנמשל בארבעה דמוים שוכר בעם ישראל ולבאר שהנה כחשלים כנחלים נסיו להניד כי מהם יא העושר והעוץ. וזהו יול מים מדליו של חל זה ודמה אוחס לנכות עלי נהר להניד כי יהיה זרעו כאלו הוא נספוע על מים רבים שמריח מים יפריח ולא יראה כי יבא חס. ודמה כחו וחזקו כאלהים נעם ה' לפי שירוס מאגן מלכו. ומ"ס מאגן מ"ס בזמן רוצה לומר בזמן אגן והלאה שחם התחיל שאלו במלחמותיו ונראה חזק ישראל וזהו כאלהים נעם ה'. ודמה משלחו וגבשו ורוממותו לראים לא יבלי מים לפי שהשאל מלכות של ישראל והיה זה מדוד ושלמה והלאה וכן הוא אומר (ד"ה א') וידע דוד כי הכינו ה' למלך וכי נשא מהלכות כי האל אשר הוליו ממזרי' הוא נוחן עוז ותעזומות לעמו כחוק הראש שהוא בעל חי חזק מאד. והוא אמרו כחושפות ראש לו רוצה לומר לישראל והוא יאכל את הנוים שהם רציו ועמליותם ירם וחזיו ימחן כי הוא כרע שבב בארץ ובלבד מי יקומו. ומפני זה כלו אמר כנגד ישראל אורדך ארור ומברכך ברוך ואמר לרמוז לבלק שלא ישלח עוד לקלל את ישראל כי בזה חקולל חלקו בדרך. ואמר ומברכך ברוך בעמנו בלסם ובלברכתו יהיה הוא עמנו ברוך. והנה בלק כמחשבותיו ומחשבתו ובקף ובחימה ממה שקללו בלסם בזה המאמר ספק את כסיו כי בזה ואמר לבלסם לקוב אויב קראתיך ובה ברכת בך על שלם פעמים רוצה לומר לא קראתיך אלא לקוב ולקלל ישראל שם אויב ואם לא היה רצונו לקלסם לא היה ראוי לך לבא אבל יראה שכונת לבא לברכס אזל לטעמים שהיה הכל מאת בלסם ולא ה' סמל כל זאת כמו שאמר לו ולכן אמר לו ברה לך אל מקומך רוצה לומר הנה שרי מואב וכל עם הארץ הם בעבור הדבר הזה מרי נפש ואולי יברנוך לכן כיון שבאת במאמרי ברה לך אל מקומך. באת בנכד גדול חשוב כקלן וציון. והנה לא אשלים לך שכר ביאחק כמו שהיה בדעתו ורצונו לתת לו וזהו אמרו אמרתי כנד אכבדך אבל קרה לי בזה כמו שקרה לך בקללת העם שהיה רצונו לקלסם ומפני נבואת העם שבאה עליך נמנעת מלקלסם ושהשם מנעך ממנו וכן אמרתי אלי כנד אכבדך ולהלך את מהותו אבל ה' דבר עמי יהוא שימנעני מזה ואמר זה כלו כמלשני עמי כמו שמשג ה' אותך מלקלל כן מנע אותי מלכבדך כי אם רוח שם דבר בך הלא גם בנו דבר. ובלסם שבו הלא גם אל מלאכך ר"ל אין אני חושש אל כבודך ומתנחיתך כי אל מלאכך דברתי בתחלה שאף שתחן לי מלא בימך כסף וזהו לא אוכל לעבור את פי ה' לשמות מוכה או דעה מלבי ורצוני

בנלמא עס ישראל לא יהיה גלוהו לנלמא אלא עד זמן מוגבל וכו' עד מה אשור תשכך רוצה לומר עד זמן מוגבל יהיה שנותן ונלחך. והפירוש הזה בלתי מחויב לפי שלא מצינו בספורי הנלוות כלם שגלו בני חובב עם ישראל ביד מלך אשור ולא נמא יסוד לקני כי אם לישראל. ועוד לדבריהם מה העשה אשר יעץ לקני להחיש עם ישראל אם יגלה עמה אל הנלות הארוך הזה ויותר ראוי היה שיסיר מעמלק ולא יתחבר עם ישראל אבל הנכון הוא שקני הנזכר כאן הוא אחד מעשרה עממים שנתן הקדוש ברוך הוא לאברהם מאותם ג' מלכויות שלא נכבו ישראל את הקני ואח הקניו ואת הקדמוני וכן תרגם אנקלוס בקני הנזכר באברהם ונמקום הזה בשנים חרנס בשנה שלמה ואח"ל באותם שלשה מלכויות שסבב עם עמון ומואב ואדו' ולכן בלעם זכר בנבואתו זאת אדום ומואב ולפי שלא זכר עמון שהוא באמת הקני לכן ניבא עליו עתה בשם קני' שמפני שהיה מתיש' במקומות חזקים מלודות בלעים משגנו. אמר עליו איחן מושכך ר"ל עם היות שזאחית ומקום חזק מושכך כאשר הנא עליך הנורה האלדית ויחי' לעבר קין מן העולם ומן הארץ האם תחשוב שתנלל במקומות החזקים ההם עד כמה זמן תחשוב שישכרך אשר להוליתך נשגי' באמת בימים מועטים' יגלך וישכך מארצך ובה ניבא שאומת אשור תנלה את הקני ותכבוש את ארצו. ואפשר לפרש בכל הנבואה הזאת היתה מיוחדת לישראל ולכן זכר עמלק ואדום ומואב שפלו בידיו. וכן זכר הקני שהוא מכלל מחנות אברהם וישראל לא זכו לירש את ארצו בימי יהושע. ואמר אל תחשוב שמפני חזק מקומות מושכך אשר אחת יושב בהם הגלגל לימות המשיח. כי אם יהיה לעבר קין רוצה לומר שכאשר יבא זמן לבשר באחרית הימים עד מה אשור כלו' עם ישראל שישוב מאשור יבזה אוהך כי כנס צבא שעתו ימיר יחיה מעשהו. וקרא אשור ישראל אשר גלו עמה שעתיד זרעם לחזור ולכבוש את הארץ וגם היות שכבר נמחו מן העולם שמות האומות האלו וארצות עמון ומואב ואדום ועמלק והקני לפי ששנאדרי צלב את העולם הזה הנבואות באו על הארצות ההמה כפי מה שנקבו בשמות בימים ההם. ועתה הם צלתי ודווחת אלגנו הארצות הכן הנה אין שבה לפי כסא כבודו וכלם הם גלויות ודווחות לפניו ודבריו חיים וקיימים. ואמנם האמר באחרונה אוי מי יחיה משאמו אל פירוש בלא ספק אוי מי יחיה באותם הימים שנבוכדנצר הרשע ישים עצמו אל באמרו אעלה על במתי עד אדמה לעליון ואחר זה לפי שבעבורו באו בני ישראל בגלויות ונתגלגלו בדברים עד כי וזים מיד כתיב. שנים הם כפינות יאמר בספינות או דונויות או חבורות אנשים מבני כחיים יענו כל בני אשור ויענו עבר שיכבדו כל ארץ העברים וכל מלכו' אשור ועכו' גם הוא כתי' באחרית הימים עדי אונד כי יהיו באבדון החלטי'. והוא עצמו מה שאמר למעלה כמו שפירשתי והאביד שריד מעיר והותרה השאלה הכ"ד:

בה א ישיב ישראל בשמים וגומר עד סוף הסדר הים. ספר הכתוב שכלאבר ישוב לישראל בשמים והוא אכל השמים אשר היה בערנות מואב שלא נכסו משם עוד כל ימי משה. ויחל העם לזנות אל צנות מואב רוצה לומר שהעם נעשה הולין והלל כבודו בזהויות וזנה את צנות מואב שהיו באות נמחנה ישראל והיו מזנות עמהם. והנראה מהוך הטנין הזה הוא כי צנות מדין היו הזנות האלו והתנכרו עמון לומר מואביו' אהנו ויש על זה ראיה הורה. הא' כי כנה ההורה זכרה הרעות שעשו עמון ומואב עם ישראל ובעבורם אמר לא תדרוש שלוםם וסובתם כל ימך ואלא יבא בקהל ה' בכתב רעת' אשר עשו בזכר. אבל לא זכרה הרעה שהיו את ישראל להזמד לבעל פסור שהיא הנדולה שדרשות ואלו המורה שלא היו נקשים בהמה המואביות. ובכ' כי צא בקבלה האמתית מואביו' הוא נתעבו המואביות. ולכן לא נאמר רוח המואבית שילא ממנה דוד ואלו חטאו צנות מואב צנה היו כמה אסורות יותר מהנכנסים. והראיה הנ' כי המדינים נמכרו להריגה מפני זה הטנין וכהו שאמר בשלל מדין הן כנה היו לבני ישראל בדבר בלעם וגומר וכן נאמר נזרר את המדינים וגומר אשר נכלו לכם על דבר פסור. ח"כ המדיניות נכלו ולא המואביות. ולזה נראה לפרש כי בלק כאשר שמע מבלעם כי שלום ואמת יהיה בימיו הלך לדרשו. אך בלעם נשכו למקומו מלא שם שרי מדין או שנבאו דרך ארצו עבר במדין ודבר עם שריו ובאלו ממנו עשה מה יעשו לישראל ויעץ להם בא"ל להבסין לישראל ולהורידם מקדושהם מהשבת ה' אומה אלא צנות הנשים בהם מסירות לבב האדם משם אלהיו. וזו היתה כנה למפלאת כי אלהי ישראל בוגד ומה הוא. ובלעם יב עממה במדין לבעל' ולעת מה יעשה בדבר ובה נמא נכר כן עדיין במלחמת מדין ונכר עם מלכי מדין. ומפני שבעל פסור היה בנבול מואב הפקירו המדינים צנותיהם לזנות והמה התנכרו כאלו היו מואביות להעלים וזהם גם כי המואביים יסלמו עם ישראל ולא כן המדינים וחסכו ישראל בהחלם שהיו מואביות ובאות לזנות לבעל פסור כמנהגן ותקראנה לעם לאכול מזכתי אלהיהן ומתוך כך הסיתו אותם וישתחוו לאלהיהם כדי להשיג מהם הנאת המשגל. וזהו וימאד ישראל לבעל פסור כי בעבור משגל נעשו חתנים לעכו"ם כמו שאמר הנביא ובעל בת אל נכר. ויותר אף ה' בישראל להשמידם במגפה. ואמנם אמר השם למשה קח את כל ראשי העם ויבוקע אותם לה' נגד השמש המתרגם פירוש שיקח את כל ראשי העם אותם שחטאו וסיו חייבים בדבר ההוא ויחלה אותם על עץ צפרהסא. וחכמי הקראים אמרו קח את כל ראשי העם שיקח עמו הראשים כדי לעשות משגם בגלגלים. ופרשו והוקע אותם מושב לנלמדים. והעם שיחטור בארץ ויכניסם שם עד חצי גופם וכן היו המוקעים בני רצפה. והנכון צעני הוא שהאל יתברך בראותו הפסע הגדול הזה שנעשה בישראל צפרהסא וסרי בהם וסופריו לא היו מוחים בדבר ולא מוכיחי' ומעניני' את החסאים בנפשותם. אמר למשה ראוי הוא לעשות על זה משפט גדול לא לבד לנלמדים לבעל פסור אבל על כל שרי ישראל שנעשה בתוכם ולעניניהם ואין איש שם על לב. ואלו בדרך עשה אמר למשה אם חרצה להניל את ישראל מן הכליה המוחלסת קח את כל ראשי העם והוקע אותם לה' נגד השמש רוצה לומר שיקח את החרב בנפשו ויהרגם צפרהסא כמו שהם חטאו צפרהסא. וכאשר

פרשת פנחס

יא פנחס בן אלעזר וגומר עד וידבר ה' אל משה לאמר זו את בני ישראל. וראוי לשאול מה שאלות: השאלה הרא' מהו הסכר שנתן הקדוש ברוך הוא לפנחס על השיב את חמתו מעל בני ישראל וקנה את קאחיו כי אמרו הכני נוחן לו את בריתי שלום מאחר שהוא לא חטא בידוע שיעשה שלום לו שלום יעשה לו. גם הכהונה באמר ויחיה לו ולזרעו אחריו ברית כסונה עולם כבר ניתנה לזרעו של אהרן לעד ומהו אם כן הסכר שנתן לפנחס חלק עבודתו: השאלה הב' בדבור נזרר את המדינים כי מה לזרך היה בדבור הזה. והנה בסדר משות בא דבור נקום נקמת בני ישראל מאת המדינים ובני הדבורים האלה אחד הם ודבר נקום הוא שיעשה צטם נקמה וזה באמר בזמנו ונעשה מיד ככועל כמו שזכר שם ודבור נזרר אין לו ענין וזרר כלל והוא כפל ומותר: השאלה הג' על מה קום נקום הזה למעט ישראל ובה הפסם שנתן במדרם מהרועה שנכנסו וזלים לתוך עדיו וגו' אינו מספיק כי כבר היו כנס מנפות אחרות ולא נמנו. גם הפסם האחר שנתן שם שנאמר נמסרו למשה נמסרו במנין עשקיו שקרב למות החזירים במנין אין לו מקום כי עדין לא החזירים משה ולא קבלם יהושע בהנהגתו עד הנה: השאלה הד' אף היה אפשרי ששם גדול כזה כל יוצאי מצרים בימים רבים קרוב לארבעים שנה לא נחוספו אלא מעט מוע' כי הנה כשנמנו בתחלה היו שם מאות אלף ושלשם אלפים וכ' מאות וחמשים. ועתה לבוך בארבע' שנה היו שם מאות אלף ואלף ושש מאות ושלשים. והוא דבר זך ורחוק מאד ששם מאות אלף רגלי בארבעים שנה לא נחוספו והולידו אלא אלף ושמונים נפש. וכבר תמה הראש' ע' מזה. גמנו"ם: השאלה הו' כמה שנים בחלוקת הארץ לדברי' בותרים זה את זה כי הנה צוה ראשונה לאלה תחלק הארץ בנחלה כמספר שמות לרב תרגם נחלתו וגו' איש לפי פקודיו יתן נחלתו מורם שלמספר גלגלותם תחלק הארץ. ומיד אמר כותר לזה אך בעורל תחלק הארץ מרה שכל שבע ושבט יקח חלק שוב בין שיהיה רב אוכלוסין או מעט אוכלוסין ובניאור הפרשה אנא עוד הספק הזה ואומר דעות המפרשי' זו: השאלה הו' במנין הלוי' כי כאשר נמנו כבר סיגי היו כ"ב אלף ובאן אחרי הארבעים שנה היו כ"ג אלף ונחוספו אם כן אלף איש בארבע' שנה לכ"ב אלף ולמה מהם לא מחו בדבר מרגלים ולא בדבר קרב ובבעל פסור ושאר המנפות ולמה אם כן לא נחרבו כראוי כל האנן הרב הסוא: השאלה הז' למה נמנו כאן שבע הלוי כיון שבהם לא היו בכלל לאלה תחלק הארץ כי לא ניתן להם נחלה בתוך בני ישראל ולא ימנו ג"כ לראות כמה מהם מחו במגפה כי הם לא היו ממתי המדבר ולא נעשו עממה: השאלה ח' נדבריו צנות נלסחד שאמרו אבינו מת במדבר והוא לא היה בתוך הסדס כסועדים על ה' בעדת קרב כי מה הרויחו בלמחרם שמת במדבר וגם כן שלא היה בעדת קרב ואולי שהיה מעוברי הפגל ומדור המרגלי' שעשו עונות במדבר ובעונם מהו שהיו רעים כמחלוקת קרב אשר זכרו: השאלה טו' כמה שאמר משה עלה אל הר שבערים וראה את הארץ וגומר ונאספת אל עמך כאשר נאסף אהרן אחיך. כי כנס לא מת משה כאשר צוה צוה. והסכר כשנלסחו למות פלה ומת. וכן משה בסדר האזינו אבל כאן למח לשם השם עליו אם עדין לא

הגיע יום מותו: השאלה הי' באמרו בענין יהושע ולפני אלעז' ככה יעמוד ושאל לו וגו' יורה שהיה לא הניע למעלה הנבואה אבל ישאל באירים ותומים כמלך או אב בית דין ואתה תמצא בספרו כמה מהדבורים שנאמרו אליו ולא תמצא שישאל הוא ולא ישראל באורים ותומים כל ימי חייו אלא אחרי מותו כמו שנזכר בתחלת ספר שופטים' ויהי אחרי מות יהושע וישאלו בני ישראל בה': והגני מפרש הפסוקים בזמן יותרו השאלה האלה כלם:

פנחס בן אלעזר עד ויהי אחרי המנפה. הנה שם פנחס הוא לשון מזרי תחפנחס וזכר הכתוב שפנחס זה עם היותו בן אלעזר בן אהרן שלא היו מלומדים ככה לא נחשב ולא נחשבו עשה מעשה משובח מאוד והוא שהשיב את חמתי מפל בני ישראל כי יצא הקהץ מלפני עליהם בדבר פנחס ולא היה מי שישביכו לאחר כי אם פנחס שהוא השיב את חמתי. והענין שהיה המנפה גדולה בעם משותפת לכלות את כל ישראל לולי שפנחס קנא את קנאתי רוצה לומר הקנאה שהיה לי לקנא ואמר בתוכם להניד בנהון העדה הרבה שהיא הרג שר וגדול בישראל לא ירא מהם מהמונס ולפי שהיו רבים מישראל אומרים שהיה פנחס בסכנה עצומה פס בני שמעון וקרוצו זמרי שיעמדו עליו ויהרגוהו ויטערו פנחס מפני זה לבקש אנשי' שילכו וסבבו לשמרו מחיוביו. גם אומרים שפנחס ליהיות הורג נפש ונוגע בחלל היה פסול לעבודת המקדש ולא יקרב במזבח ה' כי דמים שפך כנה מפני זה צוה יהושע למשה שיאמר לכל אדם ויפרסם בתוך בני ישראל שני דברים. הא' שהם יתבדקו היה נוחן לפנחס את בריתו שלום ולא ירא בקרוב עליו מרשים כי מי ערב את לבו לגשת אליו להשחיתו בנחית צרות ה' סביבו לחלו. והב' שלא יהיה פנחס מפני זה פסול לעבודת המקדש אבל בספק שחיה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם רוצה לומר שיהיו חמיר כהני ה' וכהנים גדולים ומאריכי' ימים הפך מה שנשבע לבית עלי. ואפשר שהיה אליהו הנביא מורשו של פנחס כי גם בקנאתו נדמה אליו. הנה אם כן היה שבר פנחס מתים לענינו. אם בבשרת השלום ואם בבטחון הכהונה. ולכן אמר תחת אשר קנא לחלו ויכפר על בני ישראל רוצה לומר הכהונה הראויה אליו אם בנחיתת הקב"ה תחת אשר קנא לחלו והקנאה שהיה עבודה משובחת לפניו יתברך ולכן ראוי שהיה כהן לאל עליון וקדוש לאלהיו. ואם בנחיתת ישראל גם כן כי הוא כפר על בני ישראל וכיון שכפר עליהם ביום ההוא ראוי שחמיר יהיה כהן מכפר עליהם בעבודת המקדש. ויש אומרים שהיה היעוד הזה שלא תפסד הכהונה הגדולה מורשו וכן היה שהכהונה הגדולה תמיד היתה משלשת פנחס. ואף על פי שמבני איתמר מצאנו כהנים גדולים כמו עלי ויהוידע הנה לא היו אלא פקידים לבקש גדול. ה' נתקן כהן תחת יהוידע להיות פקידו ומוזקן שנכבד בית עולמים היתה הכהונה לזדקן שהיה מורע פנחס עד סוף כל הדורות. ויהיה אם כן אמרו ברית כהונת עולם על הכהונה הגדולה מיום שנכנס בית המקדש. ולפי שהיה כל זה לאו לכל העמים לאו זה היה למשה שיאמר זה לפנחס בלבד אבל אמר לכן אמר רוצה לומר לאו זה היה בריתי שלום. ולמנוס אמרו אחר זה ושם איש אדם ענין פנחס שהנה שכרו אהו ופעולתו לפניו. ואמנם אמרו אחר זה ושם איש ישראל המוכה וגו' אפשר לפרש שספר הכתוב עולם נבדחו שהרג נשיא מאחד שבטי ישראל ובת נשיא מדין כי המדיניות שנהרגה עם זמרי היתה בת זור שהיה ראש אומות בית אב במדין הוא רוצה לומר שעדין הוא חי וראש למחשת מלכי מדין והיותו נכון אליו הוא שמפני שאמר יתבדק הבני נוחן לו את בריתי שלום הוצרך לפרש עם מי יהיה לו השלום ולכן פירש ושם איש ישראל המוכה וגו'. ולכן האמר להמעשים שלום אמר ה' לפנחס כי הוא גואלי הדם ועממה יהיה שלומה אבל למדינים אין דרך שתאמר דרכי השלום אבל בהפך ולהם דבור צדור את המדינים כי מפני שנאמר לישראל אל תר את מואב וכן בבני עמון אל תורם והמדיני' יהיו צניהם הוצרך שלא יהיו הם בכלל אל תורם אבל צדור את המדיני' כל' שם חיל על ערי מדין ללכוד ערי מדין והוא מלשון וצרת עליה. ואמר עוד והכיתם אותם פירושו ושוך תשוב להכות אות' אנשי' וגש' וסף והודיע בזה כי תכלית מלחמת מדין יהיה להשמיד ולהכריז ולגדל ולא לקחת ארצם כארצות שבעה עממים הנה א"כ לא היתה כונת הדבור הזה שילכו להלחם עם מדין כי זה יצא וזכרנו בסדר משות ומסעי' אבל הוא להודיע שהיה להם איבה ושנאה גדולה עם מדין כי עוד יבואו אחר זה להכותם ויבא הרבה בזה באומרו כי צוררים הם לכם ר"ל שם המעשים שלום טובה וברכה אבל לא עם מדין אלא שנאה רבה לפי שהם התחילו בשנאה בגללהם שהתנגדו להמית אתכם על דבר פסור בדבר בלעם. וגם הם שונאים אחדכם על דבר כוזב בת זור נשיא מדין אחותם שהיתה מוכה עם זמרי. וכיון שהם שונאים לכם מאלו הבחינות ראוי הוא לכם שתצורו עליהם לתת להם צרה וצוקה. והותרה השאלה הא' והב' :

כו א ויהי אחרי המנפה עד לאלה החלק הארץ. כבר ביארתי בסדר במדבר סיני שמה שהם למנות את ישראל שמה כדי להכין אותם להכנס לארץ ולכבשה כדרך המלכים שימנו חייליהם לבא למלחמה. ולפי שהיו ישראל עשירי' או להכנס לארץ צוה יהושע במינים. האמנם קרה מה שקרה ששלחו המרגלים והמסו את לב העם וזכרו בה' ובמשה ונגזרה עליה' גזרה שלא יבואו אל הארץ וימנעו ממדבר יוני' השם בו ארבעים שנה ובתוך הזמן שהיה מחו עשה רבי' במנפוח כמו שנזכר למעלה ומפני זה עתה שקמו בני' תחתם היו משות' להכנס לארץ ולכבשה ראה יתבדק שהיה ראוי למנות אותם כי הבאים בתלמזה זה דרכם למנות' קודם בואם בה. ואם היה צורך במנין לענין נחלת הארץ ותחלקה וסתי התכלית היו במנין הזה כמו שהיו במנין מדבר סיני כי היה המנין הזה לבנים במדרגת המנין האחד לאבותיהם. ואמר ויהי אחרי המנפה להניד שאחרי המנפה מנה את ישראל. ואחרי המנפה בא אליו הדבור צדור את המדינים. והנה לא נפקדו על ידי נקט לגולגולת להיות המנין הזה לגולגולת' לפי שהיה המנין במאות השם כמו

שנים

שביארתי שמה והנה נמנו כפי הדגלי' אך התחיל מראובן כי הוא הבכור והשלי' מנין דגלו בשמשון וגד. ואחר כך זכר דגל יהודה. ואחר כך דגל אסרי'. והקדי' אליו מנשה להיותו רב העם במנין הזה ובאחרונה דגל דן. והנה במנין הפקידים תראה שדגל יהודה פחתו המנין במדבר סיני כשלשת אלפי איש. ובדגל ראובן חסרו מהם אלף ור'. ובדגל יוסף הויתרו כ"ב אלף איש וח"ש. ובשבת דן הויתרו י"ג אלף ושש והיה הסכסס בזה שחסרו בשני שנים מהם בין רב למעט והויתרו בשנים מהם דגל יוסף ובדגל דן. לפי שמדגל ראובן מחו רוב עדת קרה והמתים במנפה במחנות שהיו כס"ו אלף איש. ונפלו משבת שמעון רוב המתים בדבר בעל פסור ואת היתה סבת ההסרון הגדול שהיה בדגל הזה ושארית היה כהם. ובשבת יהודה אם מעט ואם הרבה מהמחלוננים והמתחללים וגשוי הנחשים. אמנם בשבת יוסף ובדגל דן היה יתרון ותוספת לפי שפרו ורבו הרבה. ולא הלכו חשכים במחלוקת קרה ושאר המכשולות שנכשלו במדבר אחיהם כל בית ישראל. והיה מהשנחת השם על עמו שזמר מספרם כי הם לא היו זוכים לשיטרכו במדבר יותר משהיו. וגם לא רצה שיחמטעו בעבור הבנים המרכים לישבו הארץ ולכן נהר שיזמר מספרם בלוחו מנין שהיו כשיצאו ממדבר כשש מאות אלף איש יצאו ומאותו מספר גדול לא פחתו ולא הויתרו הרבה כי כל דבריהם היו כפי ההשנח' השליונה. והותרו בזה השאלות השלישית והרביעית. ואמנם אמרו ויבדק משה ואלעזר הכהן אותם בערבות מואב ובני ישראל היוצאים מארץ מצרים. להניד שמהם ואלעזר דברו אל כל יוצא צבא אשר למעלה אם שוה השם שמנו אותם מבין עשרים שנה ומעלה כי זה היה להם צדורה טובה שהיתה קרובה לבא להכנסה לארץ ולכן היה מומין אותם לצבא. ולפי שלא יסחדו באמנם הן רבים עתה עם הארץ ותחמטע מפני זה נחלת הארץ לכן אמר ובני ישראל היוצאים מארץ מצרים רוצה לומר שאל היוצאים ממדבר תחלק הארץ. ולכן לא תחמטע הנחלם בסבת רבוי הבנים. והנה זכר ענין קרה ודחן ואבירם להעיר על הסבה אשר צעורה נחמטע דגל ראובן. ולפי שאמר שקרה ודחן ואבירם נבלעו ואת כל האדם אשר לקרה הוצרך לומר שבני קרה לא מחו כי לא היו בעלת רשעים ועל כן נמלטו מכנשם אף השאר כלם היו לבם רוצה לומר ולמופת שלא יקרב איש זר לחלוק על נביאי' הסם ועל כהניו. ויש אומרים שזכר זה פס להודיע שאבדו חלקם מן הארץ אע"פ שהיו הם מיוצאי מצרים. והנה בזכרון משפחות האלה תמצא חלופים. כי לא תמצא אהרן בן שמעון ולא גם כן שלשה בני בנימין אולי לא היו להם בנים או נבלעו חוק משפחות אחיהם כי משפחות היו להיות משפחה ידועה וזאת הוא צדור. וכן אולי הוא אבנן ונשחנה שמו אולי בלשון מצרים ענינם אחד. וכן יוצ הוא יסוב וכן הקדי' מנשה כי הוא הבכור ובמדבר סיני הקדים לאפרים כי הוא ראש הדגל ומכיר הוליד את גלעד ואלה הבנים נקראו המכירי חוק מגלעד והעד גם בני מכיר גם בני מנשה. וכן גלעד נקרא בן חוק משפחה אלה שזכר כאן הכתוב נקראו גלעדי' ואפשר כי יצא ממנו יפתח בן ברעילי הגלעדי. והנה זכר הכתוב כאן גם בנות גלעד מפני שיאמר אחר זה לאלה תחלק הארץ. וכמו שיתבאר אלה משפחות השותלות בני שותלת והנה הבכירי היה מבני אפרים ולכן לא נזכר בכר בן בנימין שלא יתחלפו. ואחרים הוא אחי ושפופה הוא מופים. ושום הוא חושים. ושם בת אשר ארם נזכר מפני שהיה אשה חשובה כמו שלמה נזכרה גם כן מרים ואף על פי שהיו לאנשים לא היה להם נחלה ולא משפחה. ויש אומרים שהיה בת אשחז מלך אחר ולא היה לו בן והיתה נחלתו לבתו וזה בעם וסרח אחותם אחות בניו לא נחו. ועקר המספר לדעת מנינים כמה היה כי חלוק השמות ישעה הזמן בעיני בני אדם :

נב וירבר ה' אל משה לאמר לאלה תחלק הארץ בנחלה וגו' עד ואלה פקודי הלוי. הוקשה מאד לראשונים באיזה אופן תחלקה ארץ ישראל האם תחלקה לז"צ שבאים בחלקים שוים והשבע שהיה רב באכלוסין היה נופל חלקו כשבע שהיה מעט באכלוסין ויהיה זה בלי ספק עול בחק היושר האלהי והפך מה שזוה כאן לאלה תחלק הארץ בנחלה במספר שמות לרב תרבה נחלתו ולמעט תמעט נחלתו איש לפי פקודיו יחול נחלתו. ובסדר מסעי' אמר גם כן והתנחלתם את הארץ בגורל למשפחותיכם לרב חרבו נחלתו ולמעט תמעטו והקשה ג"כ לדעת הנה מה שזכר בספר יהושע שחווה בני יוסף אליו מדוע נתת לי גורל אחד וחבל אחד ואני עם רב וגו' כיון שלגלגולת' תחלקה. והדבור הזה כבר חלקו עליו במסכת תרומה פרק יט נוחלין איבעיה לכו ארץ ישראל לשבטים אפליגו או דילמה לקרקפתא אפליגו. האמנם כשיבוינו דרכי המפרשים מצאנו ראינו שני דרכים. האחד הוא דרך רש"י שכתב כאן לרב חרבה נחלתו לשם שהוא מרובה באכלוסין יתנו חלק רב ואף על פי שלא יהיו החלקים שוים שהרי לפי רבוי השנים חלקו החלקי' לא עשו זה אלא ע"פ הגורל והגורל על פי רוח הקדש לשמות מסות אבותם ינחלו אלו ואלו מצרים שהמתים יורשים את החיים עכ"ל. וכן כתב בפרשת ויהי יעקב על פסוק ומולדתך וגו' ואע"פ שהחלק הארץ למנין גלגולתם מכל מקום לא נקראו שבטים אלא אלו. והדרך השני לכבר רבי משה צר נחמן שכתב שם ובאן גם כן שהיו בדבר שני חלקים. החלק הראשון היה לשנים עשר

שנים ששמו מהארץ שנים אשר חלקים שנים ונפל השבט רב האכלוסין חלק
 שם לשבט משם האכלוסין. והחלק השני היה בין השבט פלגו שנתחלק חלקו
 בין משפחותיו בין שיהיה כפי יוצאי מזרים או כפי בתי הארץ לכל אחד מדעות
 החלקים בזה בגמרא. והרב ירמיה מן הנאמר כאן לאלה החלק הארץ נחלה לרב
 חרבה נחלתו. על החלוקה השנית אשר לשבט בין משפחותיו. ויפרש מה שאמר
 אחר כך אך בגורל יחלק הארץ לשמות משותפות אבותם על החלק הראשון שיהלכו
 הארץ ושנים אשר השבטים חלקים שנים ושעליו אמר נס כן על פי הגורל תחלק
 נחלתו בין רב למעט ר"ל בין שיהיה השבט רב הסם או מעט הסם תמיד יקח
 חלקו בשום. ושמה שנאמר בסדר מסעי והתחלתי את הארץ בגורל למשפחותיכם
 לרב חרבו נחלתו וידבר נ"כ מהחלק השני הנזכר. וכחב הרב שזה הוא דעת
 הגמרא ושמה שאמר בספרי איש לפי פקודיו יותן נחלתו מניד שלא נחלקה ארץ
 ישראל אלא לכל שבט ושם כפי מה שהוא וכן הוא אמר וידברו. בני יוסף הוא
 שבטא כפי הגמרא וטקסיה לזרייתא היו למען אומר בני יוסף עד כאן דעת הרב
 רבי משה בר נחמן. ושני הדרכים בלתי נכונים אלו ואין ראוי לקבל אחד מהם
 כפי סגנון הפסוקים. אם דעת רש"י לפי שהנחב אומר בביאור לרב חרבה נחלתו
 ולמעט תמשים והוא המוכיח שלא היה הרצוי והמשום על פי הגורל כדברי רש"י.
 ואם היה כן לא היה מזה למנחלים שלרב ירבו ולמעט ימשיכו כיון שזה היה
 מהגורל ולא מהם. ואין נס כן בדעת הרב רבי משה בר נחמן שהנחב ידברו
 בשני חלקים כי לדבריו היה ראוי שיוכר במאות החלק הראשון החלה שהוא קודם
 לכל בקדמיות. והחלק השני הנמשך ממנו יוכר אחריו והוא בספק מה שפירש
 הרב הפסוק הראשון נאלץ תחלק הארץ נחלה על החלק הב' כממשפחות
 ויפרש אך בגורל תחלק הארץ כשהובא אחריו על החלק הא' מהשבטים
 שהוא קודם לו. ואין יוכר החלק הב' שהוא מכוונן מן הראשון החלה והחלק
 הא' שהוא סתמו יוכר אחריו. והקשה עוד לרב כי אם היו ב' חלקים דבר
 כמו שאמר לא היה ראוי שיהיה על השני אלא אחריו ונאמר על הראשון ואין אם
 כן בסדר אלה מסעי יזוה על החלק השני בפסוק והתחלתי את הארץ בגורל
 למשפחותיכם מבלי שיוכר דבר שם מן החלק הראשון. ומפני זה כל שפירשתי אני
 בזה דרך אחר והוא שבחלוקת הארץ היה ראוי שיוכר שתי בחינות. האחד
 הסמך אשר בו יתן לשבט חלקו ונחלתו. והשנית כמות הארץ שיתנו לו באותו
 מחוז לארבעה ולחציה. וכמה פעמים הראשון שהוא ביאור הסמך אשר בו יטול נחלת
 כל שבט ושם ראה יתברך שיהבאר בגורל כדי שלא תפול קמסה בין השבטים
 בבית המקדש האחד יותר משובח מן האחר וכאמרם סאה אחת ביסודה מחמת
 סוף סגליל וגם כן ראה שיוכר זה בגורל לפי שלא יתברך ביניהם תדעו
 כאשר יחול נחלתו בשבט אחד רובו מהארץ הנכבשת ויטול נחלתו בשבט אחד
 רובו מהארץ הנבלי נכבשת כמו שקרה בשבט דן. ומפני שחי הכותב האלה ראה
 האל שיתבאר מקומות נחלת השבטים על פי הגורל. אמנם פעמים הבני והוא
 מנחלת הארץ לומר כמות' וכמה יתן ממנה לכל שבט באותו מחוז הנכל
 עליו הגורל. הנה זה לא היה מהגורל אלא היה מסור לידיהם ולא לשור הכהן
 ולשנים אשר נשיא ישראל שיראו בכל שבט רצוי אנשי ולרב ירבו נחלתו ולמעט
 יתנו חלק קטן. ולפי זה לא נחלקה הארץ לר"ב חלקים שנים לר"ב השבטים כדברי
 הרמב"ן. ולא היה רצוי החלק ומעטו ע"פ הגורל כדברי רש"י בספר שיהיה
 משמש הגורל להודיע הסמך וכמות החלק גש כן באופן שנאמר היה עולה ד"מ
 חתום עכו לזבולן היה ענינו שזבולן נוהל ענו כלל הארבעה ולחציה ולכן
 אמר שהיה רצוי החלק ומעטו ע"פ הגורל. ואין לי דעתי אלא שבעבור שהיה מדע
 באיום מחוז נחלתו ואחר ידעתי אז בגורל אז היו המנחלים מבגלים בגורל
 נחלתו הראוי לשבט שהוא כפי רצוי אנשי ומעטו. והנה אחרי כן לא דברה
 התורה אלא מחלוקה אחת בלבד וזוה האל יתברך לאלה תחלק הארץ שלשנבטי'
 שזכר תחלק אלא לא לפקודים אלא לרב יתנו חלק רב ולמעט אכלוסין ימשיכו נחלתו
 וחלקו וזהו איש לפי פקודיו יותן נחלתו. ואמר במספר שמות השבטים כפי מה
 שם. ואמנם החלוקה הכרפית מהמשפחות ומנהי אבות ומהנבטים לא זכרה
 התורה כי בידוע שהאנשים יפשו אותם ביניהם. ולבד צוהה על החלוקה הכוללת
 שיהיה כפי הדביו והמשום במנינם ולקטשה המקומות הנחלות שיש מקום
 משובח ממקום אחר אחר ארץ בגורל יחלק הארץ רוצה לומר אך מקום נחלת כל
 שבט ושם יתבאר ע"פ הגורל והוא לשמות משותפות אבותם יתחלו כלומר בשבט פלוגי
 במחוז פלוגי. ואמר עוד ע"פ החלק תחלק נחלתו בין רב למעט. ענינו שלא יחבנו
 לתת לשבט אחד רב האכלוסין חלקו במחוז אחר שאינו כך. כי הנה לכל שבט
 יתנו נחלתו הראויה לו כמוכס ומתחצרת בין שיהיה רב האכלוסין או מעט
 האכלוסין באותו מחוז אשר נחל שמה נורלו באופן שיבט כל השבט יחד ולא יפרד
 קצתו מקצתו. והפסוקי' שזלו בסדר מסעי מביימים בזה גם כן והתחלתי את
 הארץ בגורל למשפחותיכם לרב חרבו נחלתו ולמעט תמשים את נחלתו אל אחר יא
 שמה הגורל לו יהיה למשות אבותיכם ההנחלו. רוצה לומר שזה למנחלים את
 הארץ שני דברים. הא' שיתנו אותה בגורל והשני שיהיה למשפחותיכם וביאר
 מיד מאן דמין' ליה איך יהיה למשפחותיכם ואמר לרב חרבו נחלתו רצוי המבפחות
 ירבו נחלתו וכן ביאר הקודם שזכר מהגורל במה ירבו ולאיה ענין יאיה ואמר
 אל אשר יבית שמה הגורל לו יהיה. כלומר במחוז ופלך אשר יפול גירל כל
 שבט שם יבית ושם יתנו נחלתו ואמר עוד למשות אבותיכם תהנחלו להניד שלא
 יפרדו מקום נחלת השבט כאן קצתו ובמקום אחר רחוק ממנו קצתו אלא למשות
 אבותיכם יתחלו שיתן לכל שבט ושם נחלתו מדובקה יחד. והנה זכרה התורה
 שמה נבלי הארץ. ואמר בפסוק זאת הארץ אשר תהנחלו אותה בגורל אשר צוה
 ה' לתת לנ' המשות והנ' המסך ואחר זה נא מיד פרשה אלה שמות האנשים
 אשר יתחלו לכל את הארץ כי אחרי שזה על החלוקה בגורל זכר המנחלי' שיעבילו
 כמות הנחלת וירבו וימשיכו כפי אכלוסיו כל שבט ושם. וכבר פירשתי בפרשת
 ויחי יתקב שאין תחילה לזה ממה שאמר יתקב ליוסף בזכרתו אפרים ומנשה

נאראון ושמעון יהיו לי לפי שהיה הכונה שמה שני דברים. הא' שיפלו וירבו
 כל כך אפרים ומנשה שיהיו בשני שבטים נרבים וכן הוא במנין בזה שנמנה ישראל
 בערבות מואב שעלו פקודי אפרים ומנשה כפקודי ראובן ושמעון ומהם ימשך שיהיו
 בארץ בשני שבטי' והיה אם כן יוסף כדון הזכור הנזכר פי שנים ומלבד זה היה
 לו גם כן כבוד הזכרה שנקראו שני בניו שבטים. ורש"י ז"ל הרעים בפירושו בזה
 פעמים השני ופסג עליו הרמב"ן ז"ל וכפי מה שפירשתי פעמים הראשון יותרו כל
 קושיותיו. ולפי כזה דעתי בפירושו. לספר יוסע הדורש בזה בהרבה וביארתיו
 איך הדעת אשר שפירשתי אני בזה מכתי' עם מה שפירשתי יוסע בחלוקת הארץ.
 ומכתי' עם מה שזכר שם מלחמה בני יוסף בארץ הארץ הם המרבים והמעטים' נחלתו
 מבוחר כי לפי שהיה יוסע והמנחלים את הארץ הם המרבים והמעטים' נחלתו
 כפי רצוי אנשי כל שבט ושם כן התרעמו אליהם בני יוסף שהיה עם רב ונתנו
 להם מהנחלה חלק מעט כי היה זה בידם להרבות ולהמשיך. ולא היה זה מהגורל
 ויוסע השיב להם שערבה נחלה היתה להם שיתרחבו בה ויכבדוהו כדבר איש
 האלבים ולכן אמרו גורל אחד וחזל אחד כי היה הגורל לבאר מקום הנחלה והחבל
 הוא מדת כמות הנחלה והחלק וכמו שפירשתי שם. ומכתי' שערמב"ן התאמץ לומר
 שהיה דעתו בלחמה דעת הגמרא ביארתיו אני בפירושו ספר יוסע פרשת י"ד
 הבלכות שבה על זה בגמ' בתרא והוכיחתי מהם שלא כוונו חז"ל למה שחשב הרב
 ושאל' שיתבאר לדעתו ושם מסכימות לדעתי בלחמה יענין. מסכי' כי אינו ממה
 שיחול למקום הזה. ועם זה דעת שהנחלת' שהביא הרמב"ן מספרי איש לפי
 פקודיו יותן נחלתו מלמד שלא נחלקה ארץ ישראל אלא לכל שבט כפי מה שהוא
 וכן הוא אומר וידבר בני יוסף שאינו ששחא כמו שכתב הרב אלא הוא דעת ישר והוא
 ענינו דעתי אשר יזכרתי. וכבר יורה על זה גם כן מה שאמר בגמרא מאופן הפלח
 הגורל שהיה מיוחד לבאר מקום הנחלה לבד לא כמותה. אמרו שם לא נחלקה
 ארץ ישראל אלא בגורל כהנאמר אך בגורל ולא נחלקה אלא באורים ותומים' שנאמר
 על פי הגורל הא' כיצד אלעזר היה מלוכב באורים ותומים וכל ישראל עומדים
 לפניו וקלפי של שבטי' וקלפי של תחומי' מונחים לפניו והיה מכין ברוח הקדש
 אם זבולון עולה חתום עכו עולה סרף בקלפי של שבטים ועולה בידו זבולון סרף
 בקלפי של תחומי' ועולה בידו עכו. וחזר ומכין ברוח הקדש ואומר אם נפחתי
 עונה ניוכר עולה. סרף בקלפי שבטים ועולה בידו נפחתי סרף בקלפי של תחומי'
 ועולה בידו ניוכר וכן לכל שבט ושם. הנה ביארו מעטין הגורל שהוא לבאר ענין
 המקום והתחום שיהיה בו נחלת אותו השבט. אך ראוי לדעת שנאמר היה ידוע
 ע"פ הגורל מקום נחלת שבט אחד מיד היו מנגילים המנחלים כמות נחלתו קודם
 שיפלו הגורל על מקום נחלת שבט אחר. ועם זה הותר הספק שהציר הרמב"ן
 בפירושו לספר יוסע איך יזבולו מקומותיהם קודם שידע רצוי השבט או מעטו
 וכפי מה שפירשתי בפסוקים אלו היתה השאלה הכ' :

נארא פקודי הלוי עד וחקרננה בנות אלפחד. ראוי שתענין בפרשה הזאת
 בדברים. ראשונה מה שזכר משפחות הלוי שהיו לו שלשה בנים גרשון
 וקהת ומררי ולא זכר המשפחות שנחשבו מהם למה מנרשון זכר בלבד משפחת הלוי
 ולא זכר נ"כ משפחת השמע' . ובגית בקת שזכר ממנו משפחת החברוני והמה היו ארבע'
 משפחות עמרם ויהודה והדרון ועזריאל ולא זכר מהם כי הם החברוני לבד. ואלוהיות אם
 כסתפק בזכרון קאת המשפחות מבלי זכרון קאתם למה לא עשה כן ממררי שזכר
 כל משפחותיו מחלי ומושי. ורביעית למה זכר משפחתו הקרתי ואם היה זה מבני
 קתת מייסר למה לא זכרו כמון לחברוני שהיו שיהיה מקתת וזכרה אחת משפחות
 קתת במקומות ומשפחת אחרת יזכרה אחר מררי. והמשמית למה אחרי שזכר כלם
 אמר וקתת הוליד את עמרם וזה ראוי לזכור זה למעלה אלא החברוני שהיה גם
 כן מקתת. ובגית למה זכר כאן בני אהרן הקהנים והמחיים ולא זכר בני משם
 שהיו חיים. אלא הסעם בזה הוא שכתב לא חשש אלא להודיע כמות מנין הלויים
 לא לבאר שמותם וכח"כ שהם משפחים כפי הקורות והמנהגים והחלואות. כי
 הנה לא זכר כאן מנרשון משפחת השמע' לפי שבני השמע' נקרא גרשוני.
 ולכן זכר כאן משפחת הנרבוני במקום משפחת השמע' וכן בקתת שהיו לו ד' בנים
 עמרם ויהודה וזכרון ועזריאל זכר עמרם בפני ענינו וחולודיו. וזכר יזכר באמר
 משפחת הקרתי בעבור שהיה קרוב בן יזכר בן קתת וקרוביו נתפשו אחריו קר
 את כל משפחותיו קרתי שהוא היזכרי. והזכרון הוא משפחת החברוני ולא זכר
 משפחת עזריאל כי נקרא בשם קתת ומה שזכר בדברי הימי' אמנם ממררי
 זכר שתי משפחות מחלי ומושי. האמנם לא זכר כל משפחות קתת יחד זו אחר
 זו. לפי שקתתם הבדלים השם לרעה מכל שבטי ישראל והוא משפחת הקרתי
 וקתתם הבדיל להם ולתפארת כמשפחת עמרם שממנה יצאו נביאי ה' וכסניו
 וקתתם לא היו בקתה השבת והמעלה כעמרם ולא בקתה הפשע כקרח ולכן הבדיל
 בהנחב ביניהם ויזכירם במקומות נבדלי' כהבדל ליכוחם וענינם ב"חשם. ובבר
 יורה על מה שאמרתי רוצה לומר שלא חשש הכתוב לזכרון משפחות אלא לזכרון
 מנין הנמנים ההם הוא מה שאמר בעמרם כי עם היות משפחות העמרמי רבים
 לא זכר בו אלא אנשים רשומים מיוחדים. וספר שנאב בת לוי ויילדה לו נחמיה
 את משה אהרן ומרים רוצה לומר קודם ששם הנבואה למשך להחשק בשליחות
 יצאה השם משה כי אחרי שנתפסק בשליחות ה' לא הולידו לו אף בת. ולזה
 נאמר כאן הולדות עמרם. וגם כן להודיע שמהאבן יצאו ארבע' בנים ושמות
 שנים מהם נדב ואזיבו וזנים נאשרו אלעזר ואיתמר. וממררי' לא נאמר לא כן
 ולא בת כי נהרג חור בנה כל הסון העגל. ואמנם רבו כמו רבו בניו של
 משה אך לא היה רבם שם על פני חזק וגמנו עם שאר הלויים במספרם וזו היא
 הכת שבת החלופים אשר השירותים בפסוקים אלו. והנה נמנו כאן הלויים ממני
 שהיה עתיד לזכות שיתנו להם פירות לשבת ומגדשים. וגם לפי שם בזה יזכרו
 וידעי כל יושבי תל שיהיה כל ענינם בהנחלה ככלאם כי אין ספק שכיון שכלים
 לא נכנסו בגורל מתי המדבר היה ראוי שירבו למעלה ויעלה מנינם יותר ממה
 שפלה

שעל הרבה מאד ולא היה הדבר כן הנה לא נתוספו מהמנין הראשון שגמנו במדבר כיני אלא שבע מאות איש בזהו מנינם מן חם . אלא שרצה הקב"ה שאל יתוספו מאל הלוים לא יספיקו העשרות לפרנסת' ולא יוכלו להחישב כלם בשלשה ערי המקלט שיהיה להם בדרך כנען ומפני זה ממנו שנתו השני יתברך שלא יתוספו בכמות כן אלא יעמוד חמור כל המספר הראשון או קרוב אליו . וכבר העיר הכתוב בן זה הסבה זאת באלו ויהיו פקודים שלשה ועשרים אלה כל זכר מן חם ומעלה וגומר כי לא ניתן להם נחלה בתוך בני ישראל שבבבור זה היה מספרם מועט מבני רבוי ותוספת גדול והותרו בזה שהי השאלות השניות והשניות . ואחרי שהלויים מנין העם לשבטים אמר הכתוב אלה פקודי משה ואלעזר הכהן אשר פקדו את בני ישראל בערבות מואב על ידן יריחו . להניד כי לא כסמך המנין הוא אל המנין האחר שגמנו במדבר כיני להשוותו ולהסכימו עמו כי זה המנין נעשה בפני עצמו על ידי משה ואלעזר כמו שהמנין האחר נעשה על ידי משה ואהרן . ואמנם אמרו ואלה לא היה איש מפקודי משה ואהרן אשר פקדו את בני ישראל במדבר כיני כי אמר ה' להם מות ימותו במדבר ולא נותר מהם איש כי אם כלב בן יפונה ויהושע בן נון . ענינו לדעת המפרשים שלא היה באלה איש מפקודי ישראל שנקדו במדבר כיני אלא מפקודי הלוים היו סס רבי' והביאו רמיה מאלעזר הכהן ומפנחס בנו שהיו מיוצאי מזר' ומבאי הארץ וסמכו זה לפסוק במדבר הזה יפלו פניהם וכל פקודים לכל מספרם מן עשרים שנה ומעלה אשר הלינו אותם עלי וכמו שכתב רש"י לכל פקודים' ולכל מספרם כל הנמני' למספר שאלם נמנים בו . כגון לזאת ולזאת ולתת שקלים כל המנויים לאותם מספרות ימותו ואלו הם מן עשרי' שנה ומעלה להוציא שבעה של לוי שאין פקודיהם מן עשרים שנה עד כ"ד . ואין זה נכון בעיני כי אם היה הדבר כן היה זה הפסוק ראוי לומר ואלה לא היה איש כהן' למעלה אחרי פקודי ישראל לא אחרי פקודי הלוי' . כי כמו שפסקו אלה פקודי משה ואלעזר הכהן יחייב לפרש על כל הפקודים למעלה מישראל ומעלה כי מה שכתב אחריו ואלה לא היה איש מפקודי משה ואהרן יחייב לפרש על כל הפקודים מישראל ומעלה' כי כלם היו בכלל הגזירה . ואם לא הלך נשיא משפט לוי במרגל' הנה לפי שלא היה לו חלק ונחלה בארץ כמו שפירשתי במקומו . ואם נבארו לאלעזר ופנחס שלא מהו במדבר היה מפני שהם נחשבו בכלל הכהנים והטף שהיתה הגזירה שהם יבואו אל הארץ . או מפני שהיה ידוע לפניו יתברך שיהיה לא יבא אל הארץ מפני עון העגל ומארכת בניו כבר מהו נדב ונציהו ואם השני' הנשארם אלעזר ואהרן ימותו גם כן במדבר תכלה הכהונה מורע הארץ לכן נבארו לאלעזר שלא מת ופנחס לא היה בן עשרי' שנה בעת גזרת המרגל' לכן לא נכללו בה . אבל הלוים עם היונים ירמ' ה' וחושבי שמו נראה גם כן שנתו אחרי המרגלים ולכן נכללו בגזירה ומה שדע גם כן שמה ואהרן לא נמלטו ממנה כמו שביארת' בסדר חקת התורה אלא גזרת משה ואהרן . ואמנם בפסוק שבז' רש"י להוציא את הלוים מהגזירה כאשר יסויין נמצא שלא כיון למה שפירש בו כלל כי הנה לא אמר שכל הפקודים שנקדו מן עשרים שנה ומעלה ימותו להוציא מה שנקדו מן חם אבל אמר שכל פקודים' לכל מספרם ראוי לומר בין אותם שגמנו מן עשרים שנה כי יוצאי צבא . ובין אותם שגמנו מן שלשים שנה עד חמשים שנה שהם הלוים לעבוד עבודה שלמה אלו ואלו בזהוים בני עשרים בני עונש' שהיו בתלונה ימותו במדבר . ונכללו אם כן בגזירה הזאת הלוים עם שאר השבטים כל איש מן עשרים שנה ומעלה שהיו בתלונה . ואם היה שבת לוי נקי מאשמת התלונ' ומגזרת מתי המדבר היתה התורה מפרסמתו כמו שעשת' בעגל שאמר ויאספו אליו כל בני לוי . ואמר במשנה תורה בעת ההיא הבדיל ה' את שבע הלוי . והיה הכתוב אומר בספור הגזירה ואלה הלוים כמו שאמר ואלה בניו בן יפונה ויהושע בן נון . אלא שהאמת כך הוא שבעיני העגל נבדל שבע הלוי לסודה אבל בגזירות היו כבאר העם ולכן נענשו עמם וכן בעיני קרח ובעל פסור שעשו אותם שחטאו ונענשו והחטא' בשפחות' ולכן אחרי המנשה נמנו כאלו כמו שגמנו ישראל . וזהו אולי הדעת הנכון בזה כפי פסח הכתובים :

ב ואתקרבנה בנות אלפחד לזנו ויאמר ה' אל משה עלה אל הר העגרים הזה . לפי שגמנו כל שבטי ישראל למשכחותיהם כל זכר במספר שנות לגוללותם . ואמר יתברך על זה המנין לאלה חלק הארץ החשורו בנות אלפחד שהיו ממשפחות מנשה לבקש על נחלת אביהם שלא היו לו בני' כי אם בנות ואמרו ותמורנה לפני משה ולפני אלעזר הכהן ולפני כל העדה . מורה שהבנות האלה הלכו בראשונה לפני משה . ואמרו לו אדונינו לדון באתנו והוא הסיבן הלא נתתי לישראל שרי אלהים שרי מאות שרי חמשים ושרי עשרות . לנו לפניה' ומה תבקש ממני בדבר המשפט והמה הלכו לפני אלעזר הכהן כי אחרי כבר היה מת והיו מנין בזה המאמר והלכו לנשיאים וברי העדה ואמרו אליהם טענה' והם השיבו הדבר כי הוא מכלל הדבר הקשה ואנחנו לא שמענו משפטו לנו אל משה כי כן כתוב כל הדבר הקשה יציאנו אל משה . וכאשר ראו בנות ההמה כי שומע אין להם זה היה אומר לנו לשרים והם היו אומרים לנו אל משה התחכמו בעצמם וחכו עד אשר יהיו כלם ר"ל משה ואלעזר והנשיאים ושרי העדה נקבצים יחד פתח אהל מועד ותעמוד' לפני משה ולפני אלעזר ולפני הנשיאים ואמרו בפני כלם טענתם לאמר ראו עתה מי הוא הראוי לדון בזה וישפטהו . והיתה טענתם אבינו מת במדבר רוצה לומר הוא היה מיוצאי מזר' כי במדבר . ומת והתחייב מזה שיהיה מיוצאי הארץ כי ליוצאי מזרים נחנה הארץ לנחלה . ואפשר לפרש גם כן אבינו מת במדבר שהיה מדור המרגל' שגזר עליה' שימותו במדבר ונאמר ופסוק אשר אמרתם וגומר וירשו את הארץ . ומכאן חייבו שהיתה ראיה להם ירושת הנחלה בארץ לפי שאביהם מת במדבר וכן היה מן הטף שירשו את הארץ . ואמנם עוד והוא לא היה בתוך העדה הנועדים ע' ה' בעדת קרח היה להניד שאביהם לא היה בעדת קרח כדתן ואברהם המורדי' עד שהענינו' בנותיו בשמו על דרך פוקד עון אבות על בנים כי בחטאו הפרעו מת ולא בשנים

לשון נתינה ונחתם את נחלתו לאחיו ואמר ואם אין אחים לאביו ונחתם את נחלתו לשאריו הקרוב אליו ממשפחתו להגיד שבמקום שאין אחים יירשו שאר הקרובים ובלבד שיהיו ממשפחת אביו שהיא הנקראת משפחה ושאר קרוב. ואמר וירש אותה על הנחלה שזכר כי האם והאחיות מנחילין ולא נוחלים האב וזרעו נוחלים ומנחילין כמו שביארנו ח"ל (בבא בתרא ק"ח) בפרק י"ט נוחלים ור"ל בדרך אפסמכתא כמכו לזה שהא"ס יורש את אשתו בנכסים הבאים לה הנקראים נכסי מלוג. וכאשר השלים לזו"ת דיני הירושות. זה למשה על ירושת שרתו והנהגתו כמו שביאר :

יב ויאמר ה' אל משה עלה אל הר העברתי וגומר עד וידבר ה' אל משה להאמר לו את בני ישראל. מפני שאם יתבדק על נחלת הארץ וחלוקתה אמר לו אל תחשוב שאתה הנחילתה אותה לך אמר לו שיעלה בהר העברים ויראה את הארץ ממש ויאסף אל עמיו והיה לו חזקת רב בדיעה הזאת כדי שיסדל לבאר הדברים שהיו לריבים ביאור קודם מותו כמו שהתפלל עליו דוד בלוי השלם הודיעני ה' קולי ומדת ימי מה היא ואדעה מה חלל אני. והרמז"ן מאשר הוקשה לו אם זהו ית' למשה שיאסף אל עמיו כמו שנאסף אהרן אחיו בהר הכרזת ארץ לא מת משה במה בעת ההיא שנאספו עליו כתב בלא היתה הכונה בצווי הזה שיעשה כן עתה אבל שהוא הודעה שהודיעו יתבדק מה שיהיה אחר כך ביום מותו שיעלה בהר העברים ויראה את הארץ וימות שמה והוא מה שזכר בסוף סדר האוינו ופירש מה שנאמר שנעשה אז לא עתה. ואינו נכון בעיני כי למען זה יספר הכתוב כאן ענין אחד שלא היה צומן ההוא וקרוב לזה יחזור ויפסרונו פעם אחרת ויותר טוב לכתוב כל זה אחר סירת האוינו. גם אמרו ויעב משה כאשר צוה ה' אותו אי אפשר שיפסד אלא על מה שנעשה עתה לא שנעשה אחר"כ וזהו ח"ן בצורה מוצאת ואין יאזרו הבש על העליה בשר למות שם אם עדין היה צריך לעשות מלחמת מדין כמו"ס נקם נקמת בני ישראל מאת המדינים אחר חלוקת אל עמך. ואין יאזרו אותה עתה לעלות בהר ולמות שם. והנה אחר זה בסדר מסעי באו מלות מחודשות כענין כבוד הארץ ונחלתה והמנחילים אותה וטרי המקלט וערי הלויים וכל זה ממה שזכר שלא בא הדבור הזה במקומו הראוי והוא השאלה ההשעית שזכרתי בפרשה ומפני זה כלו אמרתי אני שבדבור הזה עם היות שזכרתי שיעלה בהר ויראה את הארץ לא היה כדי שימות שמה מיד ואינו כספור האחר שבא בנזק סדר האוינו ואין הפועל שזכר כ"י שיעשה כאן מה הנזכר שמה כמו שזכר הרב רבי משה בר נחמן וזכרנו לגביה ולכן לא נאמר כאן ומות בהר כמו שזכר שם אבל נאמר שיעלה בהר שהיה לפנייה כלומר פעמים רבות ויראה משה את הארץ שכל כת שיעלה שמה ישא עיניו אל ההרים כדי לראותה יום יום. ואמרו עתה וראית אותה ונאספת אל עמך הוא להגיד שעתה יראה את הארץ מעמנו כל מה שיוכל לראות אבל עוד יראה אותה ראיה אחרת בעת מיתתו כמו שזכר שמה וזכר וראית אותה שהוא העתיד צומן ההוא ונאספת אל עמך אז אחריו אותה ראיה אחרונה כאשר נאסף אהרן אחיק כי השנה ענינו לענין אהרן באסיפה אל עמיו אבל לא בראיית הארץ כי משה ראה אותה ואהרן לא ראה אותה הנה ח"כ לא צוה למשה שימות עתה אבל שיתמי' לעלות שמה בהר ולראות את הארץ ממש כי קרובה מיתהו לגל ונתן הכנה באסיפתו אל עמיו במדבר ושלא יבא אל הארץ שאמר שהוא כפי תשאל וכו' שביארתי. ומשה השיבו יפקוד ה' אלהי הרוחות רוחה לומר אחרי שאני עתיד למות ותלוי אותי דברים מחמת מיתה גם אני לא אחשוך פי ואבקש מאתך הדברים הצריכתי לאותו ענין והוא שתפקוד אים שיהיה שר צבא הכס הוא ולפי שצריך שיהיה בו רוח אלהין קדישין לכן אמר יפקוד ה' אלהי הרוחות כלומר אלהי הרוחות צוחן לבות וכליות שתפקוד אים שיהיה על העדה נגיד ומזהו ולא יהיה ככבש לפנייהם אבל יהיה אים חיל רב פעלים מושל ותקיף בחוכם. ובקש עליו שני דברים האחד שיהיה נגור מלחמה ועל זה אמר אשר יאל לפנייהם ואשר יבא לפנייהם כי רוב הכנה במלחמה הוא והאלים הראשונה וכל צק שיהיה כ"כ נבזרהו ותקפו שהוא יאל לפנייהם ויבא לפנייהם. והב' שיהיה טוב הכול כדי שיגבר תמיד על אויביו וישמור את עמו תמיד שלא ימותו תחת ידו ועל זה אמר ואשר יוציאם ואשר יביאם ר"ל שלא יפלו במלחמה לפניו וכלל בזה המאמר שיהיה לו חכמ' ותבונה לסדר המלחמה כראוי באופן שילחם במעשיו. וכאשר יהיה נגור בעמנו ומתהו שם לעמו לא תהיה עתה ה' בלאן אשר אין להם רועה וע"ז השיבו השם קח לך את יהושע בן נון ר"ל אתה אמרת יפקוד ה' אלהי הרוחות ואני מפני כבודך איני רוצה לפקוד אותה אבל אתה תפקוד ולכן קח לך את יהושע כי אני אלהי הרוחות מעיד עליו שהוא אים אשר בו רוח חכמה ותבונה רוח עזה וגבורה רוח דעת ויראת ה' ורוח נבואי"ג"כ. ומלבד השלמות אשר יש בו בטבעו הנה כדי שיהיה יותר הקמץ את ידו עליו ותלמדנה במדות וכלות ולפי שיהיה היה משרת משה מחנכו ואלו מפני זה לא יהיה נחשב בעיני העדה ושריה ויקלו נכבדו זה למעשה שמכאן ואילך יבדדו ועל זה אמר והעמדת אותו לפני אלעזר הכהן ולפני כל העדה ולוית אותו לעיניהם כי יאזרו אותו בעיניו והנהגה ויבדדו בו כבוד וזהו ונתת מהודך עליו וכו' אמרו מהודך ולא כל הודך לפי שלא וכה יהושע במדרגת הנבואה מה שזכר בה משה רבו ואמר שיעשה זה למען ישמעו כל עדה בני ישראל ויבדדו אותו נ"כ אך אמנם זה שיגלה את און יהושע שלא יחשוב בלבו שזכו שהיה נאשר במקום משה במדרג' והנהגה כך שאר במקומו במדרגת נבואה כי הנה לא יהיה בן אהל הוא לפני אלעזר הכהן ויעמוד וישאל לו במשפט האורים לפני ה' ראה לומר שאחרי מות משה יתנהג יהושע ע"פ האורים והאומים כי לא יגיע ענינו להנבא בכל עת כמו רבו אבל יסתר לשאל מהבין גדול מה יעשה ישראל. ואמרו על פיו יאלו ועל פיו יבואו אפשר לפרשו על יהושע שיעמוד לפני כ"ז עם היות שעל פי יהושע יאלו ויבואו כל בני ישראל. אז יחזור לאלעזר הנזכר שעל פיו במשפט האורי' יאלו ויבואו כל

בני ישראל. אך אמנם מאשר לא מאלו כלל ספר יהושע שעמד לשאל באורים מאלו שפעמים רבות באו אליו הנבואה אמרתי שיהיה פי' הספוק הזה שלפני אלעזר יסמך יהושע לא אחרי מות משה כי אם עתה בחייו אחרי שסמך ידיו עליו והיה חבלית העמידה הזאת כהה לפני אלעזר כדי שידעו כל ישראל שיהושע היה מנביג את העם ואב"ד יען ויבטן כפי הדין אין שאלים באורים ותומים כי אם מלך או אב"ד ולכן עתה לפני אלעזר הבין יעמוד ושאל לו. וכדי שיחזיקו בו ישראל לנגיד ומזהו לאומים ועכ"ז אחרי כן על פיו של יהושע. ונבואהו יאלו ויבואו אלעזר וכל ישראל כי תבואהו הנבואה מבלי שיערך לאורים ותומים וזכרה החורה כי כמו שעשה הקב"ה מה שבקש לפניו משה מהפקיד' כך עשה משה מה שצוהו האל במשיכת יהושע ומצוהו אליו וכדורו. וע"ז אמר וישע משה כאשר צוה ה' אותו כי לא אמר זה על עלייתו להר לראות את הארץ כי כמו שיתבאר בתחלת סדר ואתחנן היה משה מתאחר בראיית הארץ בתקופתו שעוד יסו"ה' מחרון אפו ויתן לו מקום לעבור שמה אבל חומר כאן וישע משה כאשר צוה ה' אותו על עניני יהושע מהסמיכה והצוה והכבוד. ואמ' ויקח את יהושע ויעמידהו לפני אלעזר להודיע שמעתה בימי משה נעשה זה. הנה החברה הפרשה הזאת והתורה השאלות הט' והי' האהוני :

בא א וידבר ה' אל משה להאמר לו את בני ישראל עד סוף הסדר. ויש לשאל במלות האלה שזכר שאלות : השאלה הא' למה זה זכרה החורה כאן מלות התמידין בבקר ובערב בהיות שכל' צוה עליה בסדר ואתה תלוי ואם נשנו פה מלות הקרננות למה לא נשנו כלם כחפפת וכאשם : השאלה הב' למה לא היו בקרבן התמידין לא פר ולא חיל ולא שער החטאת כמו שהיה במוספי' אלא אחד בבקר ואחד בערב : השאלה הג' מדוע היה קרבן מוסף שבת ב' כבשים בלבד ולא פר ולא חיל ולא שער כשאר המוספים כלם אלא שם בשם כחמדין ומה הסדמות ש' ביניהם שבעצורו השוו קרננות התמידין עם מוסף שבת : השאלה הד' מדוע לא היו במוסף השבת ז' כבשים כמו שהיו ברא"ה וכל שאר המועדים שכל מוסף היו ז' כבשים או י"ד כחן הסבות זולת מוסף השבת שזוה לקרוב בו בלבד שני כבשים : השאלה הו' למה היו הקרננות במוספי' ר"ה ובחג המלות וזמן הסבועות שזים מבלי חלוק כלל ומה הוא הסדמות ביניהם שחייב היות קרננות מוספים שזים בתמידים : השאלה ו' מדוע במוספי' ר"ה וזמן המלות וזמן הסבועות היו ב' פרים בכל אחד מהם. אבל צוים תרועה וצוים הכפורים וצוים שמני חג עצרת היה פר אחד ולא השוו כל המועדים צורים כמו שהשוו באלים ובכבשים ובשעירי עזים : השאלה ז' למה זה במוספי' ר"ה וזמן הסבועות ויום תרועה וי"ה ושמיני עצרת היה תמיד חיל אחד ובמוספי' חג הסכות היו בני אלים לא פחות ולא יותר בכל ימי החג : השאלה ח' למה זה היו שזים בקרננות מוספים יום תרועה ושמיני עצרת ומה הסדמות ש' ביניהם שהשוו בקרננותיהם : השאלה ט' מדוע בכל מוספי' ר"ה והמועדי' כלם פסח שבועות יום תרועה וי"ה ושמיני עצרת צוה להקריב בכל מוסף מהם שבעה כבשים וצויה חג הסכות צוה להקריב בכל יום י"ד כבשים : השאלה י' מדוע צוים חג הסכות היו בכבשי' והאלים שזים בכל שבעת ימי החג האפרים לא היו שזים כי היו הולכים ומתמעט' בכל יום : השאלה י"א למה צוים הראשון מהחג היו מקריבים י"ג פרים וצוים השניעי האחרון מהחג שבעה ואף שיהיו הולכים ומתמעט' למה היה המעטתם צוה הדרך ולא באופן אחר כי אין ספק שהיה צוה כזה מה : השאלה י"ב למה לא נמצא באחד מהמוספי' חלוק בשאר החפפת כי הנה בפרים מאלו חלוק גדול פסח פר אחד ופסח ב' פרים ופסח י"ג וי"ב וכו'. ובאלים ששם אחד ופסח שני אלים והכבשים פסח שבעה ופסח י"ד אבל בשעיר תמיד היה אחד. ולא בא שער עם התמידין ולא במוסף שבת : השאלה י"ג למה לא היה מספר שזם מהסבועות הנקריבים במוספי' המועדים כי הנה במוסף שבת היו מקריבים ששים בלבד ובמוסף ר"ה וזמן במוסף פסח ושבועות חמש שער בהמות. אמנם במוסף ר"ה וי"ה ושמיני עצרת היו ששירה בהמות. ובחג הסכות כפי הימים ותוספת הימים המועדן ביום הראשון מהחג שלשים בהמות וצוים השני כ"ס וצוים הג' וצוים הד' כ"ו וצוים הו' כ"ה וצוים ו' כ"ד בהמות והם חלופים גדולי' ראוי לנפק להם פסח : השאלה י"ד למה לא נזכר הכתוב כאן בין קרננות המועדים עולת עומר התנוף האמורה באמור אל הכהנים ולא גם כן הסמנה חדשה שזוה להקריב בת הסבועות שנאמר והקרבתם על הנחם ז' כבשים תמימים בני שנה ופר בן בקר אחד ואלים שנים יהיו עולה לך והיה ראוי שיזכור פה גם כן :

והנהי מפרש בסדקים ואתן סבות ושעמים להחיר השאלות האלה : ואומר שהרלב"ג התאמץ לתת פסח ובסד לכל קרבן מהנזכרים כאן בפרש'. ואומר בכלל שהיה המכוון מהקרננות האלה להעיר על מציאות הצורה הראשונה יתבדק והנה כשנשער מדרגות הצורות כשנחיל בצורת היסודות וזורת הדומם וזורת הטומה וזורת המרגיש וזורת המדבר שהן חמש מדרגות. וזורת השכלים הנבדלים מדרגה ששית. והנה הצורה האלהית ית' מדרגה ששעית בצורות ההן. ולכן היו ז' כבשים בקרננות לפעיר על ז' מדרגות הצורות בשענת ימי החג. האמנם כשנשער הצורות באופן אחר. והוא יסודות דומם מרגיש לומח מדבר שהן ה' מדרגות ומניעי הגלגלים מדרגה ששית. והשכל הפועל מדרגה שבעית היה האל יתבדק בצורת מדרגה שמיני' ונרמזו זה צוים השמיני עצרת. וכאשר נשער הצורות במדרגותיהן באופן אחר. רואה לומר יסודות דומם וזומח ומרגיש ומדבר מדרגה ששית מניעי כל שבעה כוכבי לכת ומדרגה ז' מניעי גלגל עצבות. ומדרגה ח' השכל הפועל הנאלץ מהנרגמי' הסמימי' והיה הסכס הראשונה יתבדק הוא המדרגה ט' מהצורות. וכאשר נשער הצורות כלם נבדלות מחומר ונמ' מניעי ז' כוכבי לכת ז' מדרגה' ומניעי הגלגל מדרגה ח' ושכלל הפועל מדרגה חשעית יהיה הראשון יתבדק מדרגה

מדרגה עשירית מהנורות. וכאשר נשער כל מניעי הנגלה הראשית והמשרתים להם תהיה הסבה הראשונה הוא המניע החמשי' לפי שכבר התבאר בספר מלחמות ה' שיש לכל אחד מכוכבי הנבוכה גלגל מיוחד יניעוהו המניע המהיר וגלגל אחר מאחור יניעוהו המניע המאחר ועל ההנעות האלו זכר ונחן החכם הנז' פעמים בקרבנות המוספים שזכרו כאן. ואמר שנשבת נכפלו העולות שבכל יום. לפי שקדושת היום הו' מודיע מציאות האל והשגחתו להוראתו על המדרגה השביעית מהנורות. ולפי שביום הזה חניע ההשגה השכלית יותר נכפלו העולות הן. ומוסף ר"ח היה ביום חודש ראית הללנה כי תדענה תורה על תנועת הנרות השמימי'. ושאין השמי' קיימי' והארץ מתנועתה כמו שכתב אנשי' שאם היה הדבר כן היה הירח תמיד כמרחק השמי'. ואנו רואים הדבר בהפך שבכל חדש חשיג הירח השמש פעם אחת ואחר תרחק ממנו מעט מעט עוד תשוב להסתקב אליו מעט מעט וכן הענין באור הירח שהוא מוסף תחלה עד שתשלם ואח"כ מעט מעט עד שיסתיר וישוב אח"כ להראו' ואז הוא חודש הלכנה וזה מורה שהשמי' מתנועע'. ולפי שכל מתנועע יש לו מניע נשי' משם מציאות הנורות הנבדלות מניעי הנגלים ונדע שיהיו בהכרח ז' מניעים לו' כוכבי לכת ומניע אחד לגלגל ערבות וסכל אחד כמו מסוקף ושופע מכלם והוא השכל הפועל והשכל הראשון יתבאר שהוא התחלה לכל הנמצאות ולרמוז לזה היו במוסף ר"ח ז' ככשים כנגד ז' מניעי הכוכבי לכת. ואילו אחד כנגד מניע גלגל ערבות והיו שם שני פרים להורות על מציאות השכל הפועל ועל הסבה הראשונה יתבאר. ואע"פ שהם מתחלפים במדרגה לאין שיפור הכה מפני קצת שחוק שידומה ציניהם יסחק יחד ומאד השחוק היה עבה אליהם אחר וחסד שהיה שכל הפועל הוא השמי' וח"ל (חגיגה ד' ע"ו) ראה מטפסין ששמו כסם רבו. ואמנם מוסף חג המז' היה ביום כמוסף ר"ח לפי ששניהם מורים יל ענין הלכנה ותנועת השמים. ולכן היה החג הזה ביום ט"ו לחודש כי אז תהי' הלכנה בתכלית המרחק מן השמש ואורה שלם. ולזה היה גם כן חג הסוכות ביום ט"ו לחודש והיו ימי' החג שבעה להורות מזל הימי' ג"כ על מציאות השם כשנשער הנורות בן' מדרגותיהם ולפי שצבחיית עולות הנורות תהיה הנורה הראשונה הוא אלפסו' ת' ה' ביום הראשון שבתון. ולפי שצבחיית עמידה ה' עליהם תהיה הנורה האחרונה הוא יתבאר היה ביום הזה שבתון. אמנם במספר חג השבועות נכפלה ההערה הזאת מה שנקרב על הלחם ובמוסף היום והיום בעצמו מעיד על המניע החמשי ולכן היה יום החמשים קדש. והיו שם שתי פעמי' ז' ככשים להעיר שיש שם ז' מניעי' מהסימי' כוכבי' לכל כוכב מאלה התנועות כמו שיתבאר בחמשי מספר מלחמות ה'. ולזה גם כן לא היה החג כי אם יום אחד להעיר על אחדות המניע החמשים הקדוש יתבאר. ואמנם יום תרועה שהוא בר"ח השביעי היה מורה על הנורה השביעית במדרגה הנורות לפי שהוא שניעי' בחמשי'. ולפי שהוא מורה שהשמי' יהיה קדש לכל היום השמי' יום כפורים. והיה קרבן כקרבן זה היום של ר"ח והיה הפר מורה על השכל הפועל והאל מניע על גלגל ערבות. וז' הככשים על מניעי שבעה כוכבי לכת. והיה יום ר"ה קדש להעיר על קדושת הראשון יתבאר והיו בו חשע עולות להעיר על חשע מעולות הנשואות מהנורות. והנה לא שם הנורה העשירית יתבאר במספר העולות מפני רוממותו על הנורות האלה. ולכן לא היתה קדושה נוספת בימים שבו ר"ה ליה' להורות על עולם הסבדל שבניו יתבאר להאר השכלים. וחג הסוכות היו ז' ימים להורות על שבע מדרגות הנורות שהראשונה מהם הוא תב'. והנה היו ז' ככשי' בכל יום מהם הגם להכנה הנורית בעולות חג השבועות והיו ז' אלס' להורות שיש צבחות ז' מניעים. אחד ראשי' ואחד משרת. ואולם הפרים היו תמיד י"ד ושבעה פרים מהם מורים על מניעי גלגלי שבעה כוכבי לכת. והפרי' הנשארים והימים שהיו תמיד שבעה מורים על מניעי' אחרי' נעמוד עליהם מזל תנועת החלוק הנמצאת לכל אחד מהם. ולחלוק עניניהם הושמו המעירים עליהם פרים וימים. ואפס' לומר שכאן לרמוז על התנועות וכמו שהארץ החכם צביאורו. וזה ביום השמיני עזרה רגל בפני עצמו וקדש והיו עולותיו כמו ר"ה וז"ה מפני הסבה שזכרנו בהם. אל אלו קצות דרכיו של הרלב"ג ולא ישרו צעני' לסבו'. ראשונה שהוא לא השיג על השאלות אשר שאלתי ולא נתן כבה עזמיית קיימת בעטם התמידין. והסגנות לפי שכל דבריו דמיונות ואין בהם משקל מי הביאו למנות בנורות הנורות לזרות הש"י עם צורת הדומם והאומה והיסודות ועוד כי אם מנה הדומם צורה בפני עצמה והאומה צורה בפני עצמה למה לא ימנה גם כן צורת האש בפני עצמה וצורת המים בפני עצמה בנורות הפכיות ומנה את היסודות כלם בצורה אחת ממדרגה אחת ואם ימנה כל צורה וכל מניע ממדרגה בפני עצמה יהיו צורות היסודות שהם ד' ודומם ומינים ואומה ומדבר שהם ארבעה ומניעי' ז' כוכבי לכת ומניעי' הנגלים שמיני ומניעי' גלגל ערבות העליון אם הוא העלול הראשון והשכל הפועל והסבה הראשונה ועל הנורות אל י"ם וכמה דוחקים שיש דעתו ומפני זה צבחתו ממנו ואומר לא אצרכו ולא אדבר עוד בשמו. ואבאר לך אחר מהרמו וההערה המדעית שבכמת למודי' האלה וכמו שאבאר בפירוט המוספים :

וירבה ה' אל משה לו את בני ישראל עד וביום השבת. מפני שזוהי הקב"ה למשה על מיתתו ראה הוא ע"ה צבועם השגחתו הדברים שיתחדשו במיתתו מהשכרון והנריות לישראל ותקן אליהם אשר תעוה מיתתו בתוך עמו. וזהו ראשונה על הקרבנות לפי שבהיותו מרע"ה ח' היה באמצעית הרוח הנבואית נשפט בקולות ובהכנה מועפת על שלומי אומני ישראל ואחריו מותו תחדל המתנה שהיא ולא יהי' החזון נפרץ. ותאמר הנבואה להכנה כפולה ומטופלת ממה שהיתה צריכה צימיו. ועל זה היה בקרבנות התמידין והמוספים לפי שיש צבחתו' העולות תועלת גדולה בהנעת הנבואה. כי מפני זה הקריבו אדם הראשון וזה ואברהם לאל הנראה אליו ושאר האבות. ואולי שגם בלעם מפני זה היה לבגל כנה ל' ביום ז' מנחות וגו'. ומפני שהיו התמידין מועלים בזה תועלת עמוס ושאר העולות גם כן תמצא בסדר ואחז תהיה שאמר יתבאר כעולה על הקרבת התמידין

עולת תמיד לדורותיכם פתח אהל מועד לפני ה' אשר אועד לדבר חליק שם ונפדתי שמה לבני ישראל. והנה מרע"ה צחי' היה בזה בכל יום אל אהל מועד יעיר צבחר צבחר ויחיר את הכהנים שיעשו התמידין באופן שהיו נקרב' במועד'. והיה מעלה עולות להוריד השפט האלהי על עמו. ולכן חשע יתבאר שאחר מותו הכהני' לא יהיו זרזים צבחות הקרבנות כאשר היו צחי' משה. ולכן היה למשה שינוי את ישראל עליהם. שפניו שהיו התמידין משל לצור הם יורו לתת שקלי הקדש המיוחד לזה ויחיר את הכהנים לעשות את התמידין צומם צמיו זה ויכרו המזוה הזאת במקום הזה לא להיזהר מלוא מחודש כי כבר נזכרה זה בצדק תלזה ולא ג"כ מפני ששם נעשו זה לימי המלואים בלגד יבאן לדורות כמו שחשבוקת מהמפרשי'. כי הנה שם כתוב זה אשר תעשה על המזבח וגו' עולת תמיד לדורותיכם. אלא מפני הסבה אשר זכרתי מיתת משה שיע"כ יזוה את בני ישראל ואת הכהנים לאמר תשמרו להקריב לי במועדו ומפני זה לא היה כאן על קרבן אחר מאשר זה קדש לזה והותרה בזה השאלה הראשונה. והנה אמרו את קרבני לחמי לאישי ריח ניחוחי אפשר לפרשו על התמידין ועל המוספים כלם שזכרו כאן בפרשה שיקריבו כל קרבן מהם במועדו. וחז"ל אמרו את קרבני זה הדם. לחמי אלו תמיד'. לאישי אלו חלזים. ריח זה השמן ניחוחי אלו הכסבי'. ויורה על זה אמרו אחריו ואמרת אליהם זה האשע וגומר שהתחיל לפרט הכלל וזכר ראשונה התמידין בהם תמידין בכל יום. ואח"כ וביום השבת שהם ל' שבתות בשנה ואח"כ ובראשי' חדשים שהם י"ג בשנה. ואח"כ מועדי ה' שהם פעם אחת בשנה. אצל היותר נכון ומתישב בפשט הכתוב הוא שעל התמידים בלגד אמר את קרבני לחמי לאישי ריח ניחוחי תשמרו להקריב לי במועדו ר"ל החטאת והאשם ושאר הקרבנות הנאים על עניני בני אדם הם קרבנותיהם ואין צורך להזכיר עליהם אצל התמידין שהם ביחוד ועם זאת קרבני המיוחד לי לחם חקי שבעבורם השכינה שורה ציניהם כמו שזכר וקדשתי את אהל מועד וגומר ושכנתי בתוך בני ישראל אותו המאכל שתקריבו על אש מזבחי כסעדות הצבחר ובסעודת הפר כדבר בני אדם אותו תשמרו להקריב לי במועדו. ואמר ריח ניחוחי להניד שהיתה הכוונה בקרבן ההוא הריח אשר יעלה ממנו בזה. ותכלית המאמר כלו הוא אותו המאכל הנקרב לפני כיון שהוא לאישי תהיו נזהרים להקריבו במועדו כי אין ראי' שהאש האלהי הורד מן השמים יהיה יושב ונפל אלא שבעבורו הראוי תהנו לאישי לחמי שישמרו על האש המאכל הנקרב אליו. וחז"ל פירשו במועדו שיקריבו עולת הצבחר עד ד' שעות משתכן תהנו' עד שיפסרו זריחתו בשלש ושלל יקדים קרבן קודש תמיד של שחר. ולה יתאר קרבן אחר תמיד של בין הערבים. וכן דרשו במועדו אפילו בשבת ואפילו בעומה. והנה היתה הנבואה האלה ללמיד שיתקבצו כהנים ליום וישאלים ע"ה התמידין בשחיתתן ומאכל תקנו המעשרות. וזהו אמר ואמרת אליהם זה האשע אשר תקריבו לה'. לפי שכל עולה להיותה נשרפת כלה ולא נאכלת תקרא אשם ואמר שנית ואמרת אליהם. אחרי שכבר אמר לו את בני ישראל ואמרת אליהם לפי שראשונה אמר ואמרת להם את קרבני לחמי לאישי ולא פי' כמה יהיה הלחם הנקרב ההוא. והיו סבורין ישראל שיתפסרו להקריב בכל יום כפי גדולת הש"י אלף פרים ועשרת אלפים ככשים כי לא ידעו כמה יקדמו את השם. ובעבור זה הוצרך לומר להם אמירה שנית להודיעם שלא יחפזו השם לפניו כי אם דבר מועט בני ככשים בני שנה תמימים בכל יום. אצל יהיו תמימים בלי מום והיו עולות כלם לנבוא. וחז"ל דרשו שנים ליום שהיו שחטים כנגד היום תמיד של שחר במעשר ותמיד של בין הערבים במזבח והיה זה להורות שלא היו מקריבים קרבנותיהם לשמש אצל בהפק שהיו שוחטים אותם ואחריהם כלפי השמש. וביאר למה היו שני ככשים ולא נכתב ככש אחד לפי שהיו נקריבים בשני פעמים כסעודת המלכים צבחר ובערב ולא יוכלו להקריב בכל פעם על שלחן המלך ית' פחות מככש אחד. וזהו את הככש אחד תעשה צבחר ואת הככש השני תעשה בין הערבים. האמנם למה אמר את הככש אחד ולא אמר את הככש האחד כמ"ש ואח השני. ולמה אמר בלשון יחיד תעשה צבחר תעשה בין הערבים בניות המזוה כלם בלשון רבים תשמרו להקריב לי זה האשע אשר תקריבו הוא לפי שבתחלה היה לומר לישראל שיקריבו ז' ככשים בכל יום ואח"כ היה להכנה ביותר משבוע ונבחר ששם יעלה צבחר וזוהי את הככש אחד תעשה צבחר וזהו לומר המיוחד שבעה בחשיבותו ואת הככש השני במדרגת החשיבות תעשה אותה הכהן בין הערבים כי הצבחר מעלה במדרגתו מן הערב. ולפי שהבחינה הזאת היתה מוסלת על הכהן אמר תעשה בלשון יחיד. וחז"ל דרשו את הככש אחד שהיה רומז אל היחיד בעולמו. והמפרשים פירשו שה"ה הככש מושגת עולה ואחרת עמה בלומר הככש האחד. וביאר המנהג אשר יקריבו עם הקרבן ההוא באמרו ועשירית האיפה סולת. וידוע שהעומר עשירית האיפה הוא. וכדי שתהיה מנחה הדורה לזה בלולה בשמן ולא הרבה יותר מאלי. שיעשה לכולן ולא מעט שהיה צלתי נרגש אלא שהיה צריכות להיות וצדמותו רביעות שהיו הכמות הממוצעת ואמר עולת תמיד העשירה צבחר סיני להניד שאין ז' כהן מלוא מחודש' כי הוא קרבן העולה שנגשו עליו צבחר סיני כי לא היה ית' בתחלה על קרבן אחר כמ"ש וזה אשר תעשה על המזבח והוא אשר מקריבים תמיד במדבר והוא היה לריח ניחוח לה' כלומר בנחותו נשרף ונאכל על אש האלהי אשר במזבחו היה נרגש לפניו יתבאר. ובפ"ק (חגיגה ט"ו) רבי אליעזר אמר העשירה צבחר סיני מעשים באמרו מפני והוא עולה לא נקרב. רבי עקיבא אמר קרבה ושוב לא פסקה. אלא מה אני מקיים הנבואה ומנחה הנשחם לי במדבר מ' שנה שצטו של לוי שלא עבדו ע"ה הקריבו. וז"ל העשירה צבחר סיני שזוה על קרבן התמיד צבחר סיני כי שחר הקרבנות נעשו בערבות מואב ובאהל מועד ולהבדיל ציניהם לחמר העשירה צבחר סיני לפי שבצניו שהיו קרובים לשוב העשירה צבחר סיני את התמיד' ואחרי כן לא הקריבוים כי ימי המדבר. ואמרו וכסו רביעותיהם לכהן האחד בקדש הכהן נכד שחר לה'. ראויה לענין

לא אמר רבינו מוסף שבת כי לא נלמדו בו עד עתה. ואמר עולת שבת בשבתו על עולת התמיד ונסכה להגיד שעולת שבת יהיה תמיד נקרב בשבתו אפי' שבתו לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השב' הנה הקרבן דוחה שבת. והיה הקרבן הזה נקרב אחר תמיד של שחר ואחרי נסכו כי על כן נקרא מוסף לפי שהוא מוסף על עולת התמיד שהוא בחצי היום והוא אמרו עולת שבת בשבתו להודיע שמועד המוסף הזה הוא בשבת ששם עבר יומנו כשל קרבנו ואין לו תשלומין וכן הוא בכל. ואמנם אמר ה' מוסף שבת שני כבשים תחמידין תבנו מאחוריו המפרשים שמפני ששבת דבורו כפול זכור ושמור לכן היה קרבנו שני כבשי' כנגד שני הדבורים שנאמרו עליו ואינו נכון. כי הנה זכור ושמור בדבור אחד נאמרו אבל היה הרמז בקרבן הזה ג"כ בד' דרכים. הדרך הא' תורני' שהשבת לא מפני טעם אחד נלמד לישראל כי אם לשני טעמים יחד. הא' להיותו זכר לבריאת העולם והדו' כי שבת ימים עשה ה' את השמים והא' את הארץ וציוס הו' שבת וינפש. והב' שהוא לזכר יציאת מצרים כמ"ס וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויוליך ה' אליך משם ביד חזקה וצורוע נטויה ע"כ לך ה' אליך לעשות את יום השבת. ולרמוז לפני השעמים האלה שמונה אלוהים מצות השבת לזכר ית' להקריב שני כבשים. הא' כנגד הבריאה הראשונה שהק' צה' כבש את העולם והנבילו בצריחתו והכבש השני כנגד יציאת מצרים שכבש את פרעה ואת מצרים במסות בלילות ומופתים והיו המנחה והנסכים צאים לכבוד הקרבן כמי שמקריב מנחה לפני אלוהיו. ובשבור שהיה מוסף השבת מורה ורמזו על גאולת מצרים כמו שהיו התמידין ברמז הראשון שהזכרתי בהם ולכן מלך אותו דמיו היו שנים קרבנות התמידין לקרבן מוסף שבת. והדרך הב' הוא ג"כ עיוני ומדעי וענינו שהם בערך העולם הוא כזה פועלת והוא ג"כ סבה שומרת ומתמדת אותו כי הוא אשר נהנו ויחדשו אחר האפס המוחלט והוא השומר אותו ומתמידו וכמ"ס הרב המורה בפע"א ח"א ולרמוז למדע האמת הזה הוא ית' שבוים השבת המורה על חדש העולם יקריבו שני כבשים לרמוז שהוא ית' כובש את העולם להיותו פועל ובורא אותו והיותו שומר מהמיד ומקיי' אותו. ומנחת' ונסכיה' כמשפס הקרבנו. ולפי הדרך הזה ג"כ היה הדמות גדול בין רמזי התמידין לרמזי מוסף השבת כי בסוית הש"י מניח הגלגל העליון היה מנהיג ושומר ומתמיד העולם. ולכן היה קרבן מוסף שבת דומה לתמידין והיו ב' כבשים ולא ז' ולא פר ולא איל. והואו' בזה השאלות הנ' וד':

יא ובראשי' חדשים עד בחדש הראשון מאחר שאמר וציוס השבת שני כבשים בלשון יחיד וכן ובחדש הראשון וכל שאר המועדים זכר כל אחד מהם בלשון יחיד לא בלשון רבים היה ראוי לומר ג"כ ובראש החדש בלשון יחיד לא בלשון רבים ובראש' חדשים. אבל הסבה בזה היא לפי שראש החדש יאמר לכל התחלה לכל אחד מהחדשים בכלל ובפרט יאמר על ר"ח ניסן שהוא ראש החדשים ראשון לחדשי השנה. ואם יאמר הכתוב ובראש החדש אולי נחשוב שהיה המצות הזאת מקרבן המוסף היה מיוחד לר"ח ניסן לבד ולא לשאר החדשים ונפשי זה אמרה החזרה ובראשי' חדשים בלשון רבים לכלול כל ההחלות חדשי השנה. ועוד שיש לכל ר"ח שני ראשים כבערב היה נראה הירח ובצקר היו מקריבין קרבן מוסף החדש כי קרבן ר"ח לא היו מקריבין בלילה בעת הירח כי אין קרבן בלילה כ"א קרבן הפסח בלבד. ולכן אמר ובראש' חדשים. וכבר פירשתי יאמר ר"ח החדש ר"ח יהיה משמעו ר"ח ימים. אבל כפיאמר חדש חסם פעמים יהיה הכוונה ימי החדש כלם כמ"ס עד חדש ימים מנן חדש ומעלה. ופעמים יאמר על ראש החדש בלבד כמו חדש ושבת חדשים ומועדים. ועל זה הדרך נאמר כאן זאת עולת חדש בחדש. ואמנם על מה היו מורים הפרים האלים והכבשים הנקריבין צ"ח כנגד העירו עליו חז"ל ואמרו שהיו כנגד האבות הפרי כנגד אברהם שני' ואל בצקר רץ אברהם. והאיל כנגד יצחק כמ"ס והנה איל אחד. והכבשי' כנגד יעקב שנאמר והכבשים הפריד יעקב. והשעיר עוים היה כנגד השבטים כמ"ס בהם ויחמנו שעיר עוים. האמנם לא נהנו חז"ל טעם למה לא היו צומוסר ר"ח פרים בני צקר שנים ואיל אחד וכבשים בני שנה כשעיר אחד שם כלם י"א פרים נקריבו במוסף שהוא. ויש מי שפי' שאלות י"א היו כנגד י"א שעות שהמה גדולה מן הלכנה שהמה נראת אחרים י"א שעות. ויש מי שפי' שהוא כנגד י"א ימים שיומות החמה בשנה יתרים על ימות הלכנה שפרי ימות החמה הם שס"ה וימות הלכנה שג"ד. ויהיה כפי הדרך הזה ענין מוסף ר"ח שבעבור שבהדו הלכנה יש הוראה רבה על מה שיקרב בחדש הוא לפני אדם כזה ית' שיוכרו לפניו זכות האבות כדי שבעבורם יוכרו בניו וזכרם לטוב. וינלנו מן הרעות שחורה עליהם המערכה אבל מה שגר' לי עוד ברמז המוסף הזה הוא ג"כ בשני דרכים אחרים. הדרך הא' הוא תורני וענינו לזכור לישראל מצות החדש שהוא להם במצרים שיקדשו חמיו ישראל ומנהיגיהם את החדש והיא המצוה הראשונה שנלמדו ישראל ונאמרה יחד למשע ולאחריו ולכן יום ית' שיקריבו שני פרים כנגד משע ואחריו ששעו פרי התורה והקדושה בקרב ישראל שאלוה' נלמדו ראשונה קדוש החדש. ואיל אחד לרמוז לראשון ית' שהוא בעל האילות והכח הבצ"ה שהוא להם המצוה הדין שמה ושבעת הכבשים היו רמז לשבעת אבותיהם הנדיקים שמהם יצאו משע ואחריו וס' נח אברהם יצחק יעקב לוי קהת ועמרם כדי שזכותם יעמוד להליל ולמלט את ישראל מהוראת החדש אם רעה היא. ואפשר לומר כפי הדרך הזה התורני שהיה מוסף ר"ח לזכור המצוה הראשונה שהוא ישראל בפרשה כמו שביארתי ולכן לזכר להביא שני פרים כנגד שני המאורות הנדולים משע וירח בשני' אורם בראי' הירח שהוא הקניו לה הוא מהשמש וישן הם מולידים הסיבות בשלם לזכר שזכותם יעמוד להליל ולמלט את ישראל שיעשו פרי הרבם ורצ תולדות ברח שור. ולפי שצווחת מצינו שהיה מוסף ר"ח הפסח היה בזה לזכורו האיל. ולפי שצווחת דבור גם כן לזכר על חג המצות ז' ימים לזכר שיקריבו ז' ימי החג ז' הכבשים. וזה הדרך הא' התורני. והדרך הב' הוא מדעי עיוני שיעד ויזכור האדם ביום החדש שלא לבד הירח חספסל בשלם

למה לא אמר רבינו מוסף שבת כי לא נלמדו בו עד עתה. ואמר עולת שבת בשבתו על עולת התמיד ונסכה להגיד שעולת שבת יהיה תמיד נקרב בשבתו אפי' שבתו לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השב' הנה הקרבן דוחה שבת. והיה הקרבן הזה נקרב אחר תמיד של שחר ואחרי נסכו כי על כן נקרא מוסף לפי שהוא מוסף על עולת התמיד שהוא בחצי היום והוא אמרו עולת שבת בשבתו להודיע שמועד המוסף הזה הוא בשבת ששם עבר יומנו כשל קרבנו ואין לו תשלומין וכן הוא בכל. ואמנם אמר ה' מוסף שבת שני כבשים תחמידין תבנו מאחוריו המפרשים שמפני ששבת דבורו כפול זכור ושמור לכן היה קרבנו שני כבשי' כנגד שני הדבורים שנאמרו עליו ואינו נכון. כי הנה זכור ושמור בדבור אחד נאמרו אבל היה הרמז בקרבן הזה ג"כ בד' דרכים. הדרך הא' תורני' שהשבת לא מפני טעם אחד נלמד לישראל כי אם לשני טעמים יחד. הא' להיותו זכר לבריאת העולם והדו' כי שבת ימים עשה ה' את השמים והא' את הארץ וציוס הו' שבת וינפש. והב' שהוא לזכר יציאת מצרים כמ"ס וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויוליך ה' אליך משם ביד חזקה וצורוע נטויה ע"כ לך ה' אליך לעשות את יום השבת. ולרמוז לפני השעמים האלה שמונה אלוהים מצות השבת לזכר ית' להקריב שני כבשים. הא' כנגד הבריאה הראשונה שהק' צה' כבש את העולם והנבילו בצריחתו והכבש השני כנגד יציאת מצרים שכבש את פרעה ואת מצרים במסות בלילות ומופתים והיו המנחה והנסכים צאים לכבוד הקרבן כמי שמקריב מנחה לפני אלוהיו. ובשבור שהיה מוסף השבת מורה ורמזו על גאולת מצרים כמו שהיו התמידין ברמז הראשון שהזכרתי בהם ולכן מלך אותו דמיו היו שנים קרבנות התמידין לקרבן מוסף שבת. והדרך הב' הוא ג"כ עיוני ומדעי וענינו שהם בערך העולם הוא כזה פועלת והוא ג"כ סבה שומרת ומתמדת אותו כי הוא אשר נהנו ויחדשו אחר האפס המוחלט והוא השומר אותו ומתמידו וכמ"ס הרב המורה בפע"א ח"א ולרמוז למדע האמת הזה הוא ית' שבוים השבת המורה על חדש העולם יקריבו שני כבשים לרמוז שהוא ית' כובש את העולם להיותו פועל ובורא אותו והיותו שומר מהמיד ומקיי' אותו. ומנחת' ונסכיה' כמשפס הקרבנו. ולפי הדרך הזה ג"כ היה הדמות גדול בין רמזי התמידין לרמזי מוסף השבת כי בסוית הש"י מניח הגלגל העליון היה מנהיג ושומר ומתמיד העולם. ולכן היה קרבן מוסף שבת דומה לתמידין והיו ב' כבשים ולא ז' ולא פר ולא איל. והואו' בזה השאלות הנ' וד':

הדרך הא' ענינו הוא שהשמים שקבלו ישראל מהאלוה ית' כשלקח אותם לו לעם היו שנים ראשונים וכוללים שמהם נמשכו הסבות רבות. האחד מהם והוא קודם צמעתה הוא מתן תורה שבו קנו השלמות הנפשית. והב' הוא היה הקודם בזמן הוא יציאת מצרים שאז קנו שלמות נפשית להיותם בני חורין. וזה ית' שבו' מקדשו בכל יום ויום עמו וחסידיו יודו לה' חסדו שעשה בשני הדברים ההם ושמפני זה יקריבו על מנחתו ב' כבשים את הכבש אחד יעשו בצקר כנגד מתן תורה שהיה בצקר שאל' ויהי ביום הב' בריית הבקר ויהי קולות וברקים וגומר. ואת הכבש השני יעשו בין הערבים כנגד יציאת מצרים והפסח שאלכו שמה שני' ויחמנו אותו כל קהל עדת בני ישראל בין הערבי' כי לקח אות' הלשונ' טעמים שזכרה התורה בספורים שהם ולפי שלאחר יציאת מצרים וקבלת התורה ניתן להם את המן עומר לגולגולת והעומר עשירית האופה הוא לכן לזכר ששם על זה יציאו מנחת הודיה עשירית האופה כולת שהוא עומר אחד לזכרון המן שהיה בזה השעור עמנו לכל אחד מישראל כן יחנו לפניו יתברך ולפי שביצאת מצרים נתן להם הקדוש ברוך הוא השעור והכבוד וכתר המעלה והרבה שמחתם ותשון לבם לכן לזכר שישעור לזכרון זה מנחתה בלילה ששמן כי טוב שם משמן טוב ויין כנסכו שהיין משמח לבד אנוס. הנה הסבאר כפי הדרך הזה שהיו התמידין הנקריבין בכל יום מתחילים אל החסדים והטובות שהטיב השם עמם. והיו כבשים לרמוז שמפני זה יהיו ישראל כבשים לפניו ולכן לא היו פר ולא איל אלא כבשים וזה יתברך שהגמול שיגמלו לו בגיו על חסדיו הנדולים לא יהיה להם למשע וטורה והוא' רבה אבל יהיה הכל דבר נקל ובלתי נחשב כבש אחד מכל ישראל בשעורית הבקר וכבש אחד מכל ישראל בשעורית הערב וכן הסולת עונה קטנה עשירית האופה הסולת ורביעית ההין שמן וכן היין ע"ד מ"ס הנביא בתוכחות עמי מה עשיתי לך ומה הלאיתך ענה ב':

והדרך הב' והוא היותר נכון בשני מהעיוני והוא שאלה הב' לזכות את ישראל להשריש בדעות האמתיות ומאלוהו ומעשיו בחתם להם מלכות ויורמו על האמתיות ההמה. והנה היו התמידים לרמוז שאלה ית' הוא מניח את הגלגל מעליון היומי בעמנו מבלי אנונעי ולכן ממנו היום והלילה כמ"ס לך יום אף לך לילה אחת הכינות מאור ושמש. וכבר התחלפו דעות אחרוני הפולסופים שרבים מהם חשבו שהמניע הראשון היה העלול הראשון ממנו יתברך אכל הדעת היותר יש מהם הוא מה שיחם בן רש"ד לראשע"ו כפי מה שיוורו עליו שרשי דבריו והוא שהסבה הראשונה יתברך הוא עמנו מניע ראשון וכן הוא האמת כפי התורה האלהית כי מרע"ה רובש שמים בעזרן והמשורר אמר סולו לרובש צערות ביה שמו וכמה מהרליות יש לאמת זה בנחבי הקדש דברי חז"ל לרמוז עליו לזכר יתברך שיקריבו בכל יום שני כבשים הכבש אחד בצקר לרמוז שהוא שרש בעצמותו יולד אור ומאיר הבקר. והכבש השני בין הערבים להגיד שממנו ג"כ תנועת השמש למטה מהארץ לו היום והלילה ומהעננה הגלגל היומי יהוא יתחדשו שניהם כי כמו שהוא ית' ברא את השמים ככה הוא מניעם. ולפי שמן התנועה הדין התהוו המורכבים והתחדשו הדינות כלם לזכר להביא מנחת סלת והשמן והיין שם עקר התנועות שיוון מהם האדם ואלו יחנו בכל יום שבת והוא' על האור ועל התולדות שהכל ממנו. ולכן היו התמידין כבשים לרמוז אל האור ואלו השחק היום והלילה הכובשים את העולם. ולא היה בהם פר ולא איל אלא כבשים כפי הרמז והזכות השאלה הב' כפי כל אחד מהרמזים האלה:

ב ובימים השבת וגו' עד ובראשי' חדשים לזכר ית' שמלכד קרבנות התמידין שיקריבו בכל יום עד שיקריבו ביום השבת קרבן מוסף על אותו התמידין וזהו שיהיה מוסף שבת שני כבשים בני שנה תמימים ומנחתם ונסכיהם כתמידין שום בשנה. והנה לא אמר שבת וקרבנותה ולא תקריבו. לפי שנמדבר

1

וזוים ה' היו עשרה פרים ועם ד' ימי החג היו י"ד שתי
 יום ה' היו כ' פרים ועם ה' ימי החג היו י"ד שש שתי
 כ' היו מקריב' ח' פרים ועם ו' ימי החג היו י"ד שש שתי
 השביעי היו מקריבים שבעה פרים ועם ו' ימי החג היו י"ד שש
 לך הספרים עם ימי החג היו עשירי' בכל יום שתי שביעיות . ואמנם
 ל יום ארבע עשר שש שתי שביעיות בכל יום שש כלל ארבע
 ו לרמוז שבשמירת ארבעה שביעיות במלות יסבו על הארץ ויאספו
 שמהו בה והמה מלוח' השבת לעבוד ששת ימים וזוים השביעי ימות
 חג וכן שביעית בחדשים והוא השלש השביעי שישבו בו יום תרועה
 חג והסוכות וכן שביעי בשנים החדש השמיטה ושביעי בשמיטות
 במסול גלות בא לעולם כארל (ויקרא כ"ו ז') ולא יסבו בארץ
 ירעם לעבור עליהם . ולפי שמאלו השביעיות שחיים מהן מורות
 צריחתו וזמן התמדתו שש שבעת הימים ושבעת החדשים .
 האחר' שמיטה ויובל רומזים על הפסד העולם אם הפסד
 ואם הפסד העולל ויובל וכמו שכתב הרמב"ן בסדר בחר בחר כי
 שני האלים המורים על שני היוצאים הנפלאים אשר יכול הש'
 צריחתו ובהפסדו והיו שתי השביעיות הראשונות מתחשבות לצריחת
 ש וימי החג שישבו פירות ויחגו ויטעו הנפלאים בעולם ושתי
 ימות רמות לא הפסד ולכן כרמו להם בנכסים כי הכנסה יאמר
 הפסד כמו שאמר יכבוש עמיתו ולכן היו ז' האלים המורים על
 באמנם בין הפרים וזין הכנסים . וכבר ביארתי בספר מפעלות
 ימי אימות דעת הפסד העולם והבאתי עליו ראיות מן ההורה ומן
 חזקים ומרבותיו גם מדברי קדמוני הפלוסופים והסורתי מעליו
 שור יעוין משם כי הוא עיון נכבד מאד וזהו הדרך נשליש ברומי
 והותרו בו השאלות הפ' והי' והי' והי' . ואמנם שיער
 בכל הימים ולא היה נקרב עם התמידיו בכל יום ולא עם מוסף
 ובעומדים כלם בשום לפי השעיר שהוא לא היה נקרב מפני רמז
 יום וכנסים וכאלים . אבל היה נקרב לבשר משומח' מדקדק וקדשו
 צד"ח ומועדי השם היו באים עם רב משראל אל בית המקדש
 ובבא כל העם שמה בערבותא היה אפשר קרוב שיבא אחד מהם
 ויבא שהוא סמא ויכנס במקדש בחור העם גם יאכל גם עם שאר
 כלים מעשר המלמים ומפני זה היו מקריבים השעיר שהוא לבשר
 גם למקדש ושמהו בשגה ובעבור זה לא היה נקרב בכל יום ולא
 שבימי החול וגם ביום השבת לא יצאו עמים נקלים במקדש
 ואחריו ויבא גם הוא בתיכס אל צד"ח ומועדים שהיה אפשר קרוב
 גה בחור הבאים אזה שהיה נקרב השעיר שהוא וכבר זכרתי לו
 והותרה השאלה הי"ב . ואמנם קרבן תנופת העומר לא נזכר
 ומנחה חדשה לפי שהם נזכרו בסדר אמור אל הכהנים ולא בא
 ח על המוספי' בטהרה מלות במקום היה אחרי זכרון מות
 פירשתי שם מה נזכר שמה במועדים והקרבנות שמה לה' לא
 ל המוכפים אלא על שלמי הקדשה והותרה השאלה הי"ד :
 מיני כזרת וגומר עד סוד הכדר הזה . פי' רש"י עלת עזורים
 שית מלאכה ואין צורך אחרי שכבר היה מלאכת עבודה לא
 שבעבור שזה שישבו חג הכסות שבעת ימים ושישבו בירושלים
 זה הם היו השמיני אחרונים יסיון עזורים לפניה שמה לעשות
 ואמנם יהיה קרוב צד אחד אולי אחד ז' כנסים אם בדרך התורה
 יי שכל ימות הרגל הקריבו כנגד ע' אומות אזה יתבדק שישבו היו
 תו ואלהותו עליהם ולכן היה צד אחד אולי אחד לרמוז אל המנציג
 הכנסים שבעה כנגד שבעת הדיקים שזכרתי למעלה או כנגד
 אזה עם השלש יום השבת ואפשר שכל כן קרא יום זה עלת
 בעמי שהוא לבן מלכות ואדעת . והנכון בעיני כפי זה הדרך
 יום היה רומז לקצין הנלוות שאז תהיה מלכות ביד דוד כמו
 ד נפיש להם לעולם . ולכן קרא את היום הזה עלת בירושלם
 ד העתיד להיות . אזה הקריבו בו צד אחד לרמוז שהיה מלכות
 כי לא היה אז חלוק במלכות . כי הפרים ואחריו במשלי הנבואה
 שנאמר כבדני פרים רבים . וכן אזה שיקריבו בו אולי אחד
 יוסם בהן גדול אחד מזרע אהרן כמו שהיה מלך אחד מזרע דוד .
 שם שבעת הרושים שיעדו השם שיהיו לישראל בזמן שהוא כמו
 יו שבעת רועי' וזהו הדרך החורגי כפי' דרכי חז"ל והקדמותיה' .
 דמי הוא מבורך ממה שביארתי למעלה בשאר הקרבנות והוא שהכל
 לנגל העליון המקיף בכל והאלי האחד רומז לנגל השמיני אשר
 ימים . ושבעת הכנסים רומזים אל נגלי שבעה כוכבי לכת . ואמרו
 י לכנסים בלבד אלא לכל ההמנות שזכר פר ואלו וכנסים . והענין
 י שמו וחבידיו לא ישימו כהמנות שבעת השמיני ומחברות
 שם ומחברות השמים אל יתרו . אבל ישמו באלהים כסלס אלו
 ש כי הוא העולם האמתי ולא אחר והגרמים השמימיים הם כלם
 השמים ראוהו וחפזו יתבדק . ולכן אמר והקרבנות עולה אזה רוח
 הפועל בנגל העליון ובשמיני ובשאר כוכבי לכת החזיקים . ואחרי
 יבנותיהם אמר אזה הענין לה' במועדיהם ולפי שזמנך הקרבנות
 אל כשעולים לרגל מקריבים עולות וזבחי' אחרים בדרך ובנדבה
 דריכים ונדבותיהם לעולותיהם . ואמרו לעולותיהם ולמחנותיהם
 ש אין הכוונה שהיו באים בנדבה עולה וסך מבלי קרבן אבל
 הכוונה

והדרך השני המדעי עיוני הוא לזכור וללמד ימי חייו וענינו בהם כדי שיתן אל לבו מה יהיה סוף ימי חייו ולכן היו הע' פרים הנקדשים שבצעת ימי החג רמז ליומי שנות האדם שהם כפי המספר ההוא כשעולה ימיו מבלי חוסכת ימים אשר אין בהם חפץ שהם ימי השישיות המופלג ולא חסרון וזרת מהימים המובנים וכמו שאמר ימי שנותינו בהם שבטים שנה. וכנגדם היו ע' פרים בחג הזה הכולל שבט הימים בהם הם רמז לעשירות ימיו. וכמו שנקרא חג האסיף שמורה על אסיפת האדם אל עמיו. ולפי שמסנות חיי האדם ה"ל שנים הראשונות מיוחדים לילדות שכלל אינו מושג שמה כמו שאמרו חז"ל י"ג שנה קדם יצר הרע ליצר טוב. לכן היו ביום הראשון מהחג י"ג פרים וזבוח השבטים שבעה פרים וכל הפרים היו שבע' לרמזו לשבעים שני ימי חייו ולשבעה עשירות מהשנים שיש בהם. ולפי שהשבטים שנה הם הימים שהאדם עוסק בהם ועושה פירות בעולם הזה היו הפרים רמז להם מלשון פרי ולכן היו מקדשים אחרים שני אלים לרמז לשני הבחורות שהם ימי הכח בדברים הנפשיים ובנפשניים לכן היו ב' והבגדים הנקדשים אחרים היו לרמז שפעמים ימות האדם ושנותיו היו יותר מע' שנה ויגיעו עד מאה שנה או פחות כי זהו הפלגת החיים לכן היו ארבעה עשר שבטים בכל יום ששולים שבצעת ימי החג אל ה"א שבטים שהם קרוב למאה ובהיות הימים הזה המספר הגדול הם חיי חולשה ואשר שנים נכבשים לא בעלי כח ויכולת ואילות. ולכן רמזו נכבשים. הנה הבשר שהיה הרמז שלו לזכור שיש על האדם חנ האכיל והוא יום מותו אשר בו יאסף אל עמיו ויבינו שנותיו העובים ימי המעשה הם ז' עשירות מהשנים כימי החג. ושימי שנותיו עד אותם שבטים שנה הם פרים רואה לומר טובי פירות כי יש בהם כח ואילות בפתותיו הנפשיים והנפשיות. חמשים כשיעברו ימי החיות מגבולי השבטים שנה ויתקדשו אל מספר המאה יהיה קרבתו כבשים נכבשים ומעשים חלוקים ונהלשים כבשים ולא היה בהם אילות ובה כלבים לא בא הרמז בזה שהיה אחר המאה כי הוא אז כאלו מה ובטל מן העולם. ואל יקרה בעיניך שהתורה האלהית פעמים תאזה בקרבן הפר וכפי מה שביארתי למשל ורמז לנגל העליון ופעמים יומי האדם וכן האלים והנכבשים כפי הרמז שזכרתי בהם כי בדר כח הרב המורה בעקלמת ספרו כי זה בספרי הכנזים הממלים והחיות מתחלש' במין ובצבנו והבשר הענין אשר יכין ללמוד למי שילמדו ואם הוא ענין אחד בעצמו מפורש במילים רבים מדוחקים ויותר עמוק מזה היות המשל האחד בעצמו משל לענינים רבים. השווה ראש המשל ענין אחד וכשווה אחריתו ענין אחר ואשר שיהיה כלו משל לשני ענינים קרובים במין החממה ההיא :

ואפשר חללי לפנות עוד הרמן במוספי חג הסוכות בדרך אחת שלישי והוא באתר תרצה בהכנה תורה כגבליוס ויום יקוי שמה ד' בביעות כי ביום הראשון היו שמה י"ג פריה ובאשר תרצה אליהם היום הראשון הוא מבית היו כלם מספר י"ד שם שני בביעות וביום י"ד היו י"א פרים ועם י"ג ימי החג היו י"ד שם בתי בביעות וביום י"ג היו מקריבים י"א פרים ועם בלכה ימי החג היו י"ד

הכוונה על המנחות והנסכים הבאים עם העולות כי לא מצינו נסכים באים לבדם כגדלה ואמר הכתוב שמשה אמר לעם כל המנחות האלו כאשר נאמרו לו . תס :

פרשת ראשי הממות

רב יירבב משה אל ראשי הממות וגו' עד נקום נקמת בני ישראל מאת המדיני' . ויש לשאול בכאן שאלות : השאלה הא' מה ראה משה לזכור כאן הפרת נדרים אחרי זכרון התמידין והמסופים . והנה הראש' כח שהפרת הנדרים נאמרה אחרי מלחמת מדין ורואים ממה שנאמר שם וילך משה ואלעזר הכהן את יסוע בן נון ואת ראשי אבות הממות לבני ישראל וסם נאמר והיואל מפיהם תעשו . ומבואר שאין צוה ראיה שם קודם לזה היו ראשי אבות והיה ראו' שיחזיר' על אמונתם כדי שלא ימלא בפיהם לשון תרמית . השאלה הב' כמו שביאר דיני האשה אם נדרים בהיותה קטנה ובגית אביה למה לא ביאר גם כן אם היה הנדר זכר נער קטן בגית אביו אם יוכל האב להפך נדריו אם לאו : השאלה הג' למה כשזכר נאסר אם ציוס שמוע אישה יניא אותה והפך וגו' ולא אמר נדרים ואסריה אשר אסרה על נפשה לא יקום וה' יסלה לה כמו שאמר . בנערה שהניא לה אביה אצל אחר נלכד יניא אותה והפך וה' יסלה לה ולא אמר שיקומו נדרים וכו' . השאלה הד' באמרו ואם בית אישה נדרה וגו' והחרים לה וגו' . כי הנה זאת החלוקה כבר נזכרה למעלה בפסוק ואם היה תהיה לאיש וגומר ושמע אישה ציוס שמוע והחרים וגו' והוא אם כן נדר כסול ומותר . השאלה הה' מה צורך אמרו כל נדר וכל שבועת איסר לענות נפש אישה יקימו ואישה יפירו כי כבר נאמר בפסוק נאכל לבחן ובנעל לאשחו ומה צורך עוד לומר אותו בכלל . השאלה הו' באמרו ואם החרם יחרים לה אישה וגו' כי זה כבר נזכר למעלה פעמים ולמה כאן פסג אחרת . ומה ענין אמרו כאן ואם הפך יפך אותה אחרי שמוע ונשא את עונה : והגני מפרש הפסוקים באופן יותרו כל השאלות כלס :

יירבב משה אל ראשי הממות וגו' עד נקום נקמת בני ישראל . אין ספק בכל הממות כללותיהן ודקדוקיהם נאמרו למשה מסיני . האמנם משה לא אמר מיד כששמע אלא כפי הזמן והמקום שהיה ראוי אליו כמנהיג עוב ומסדר משוגה והנה הפרת נדרים בגית משה חי לא מסר אותו לשום אדם כי היה כל איש הנודר נדר ומתחרט מנדרו בא לפניו ע"ה להחזיר . והוא בהיותו היחיד מומחה שדבר היה מפר הנדרים והשבועות ומבאר אליהם כל ספק שהיה בדבר . אצל כשאמר לו הפס עלה אל הר העברים והכסף אל עמך . וזהו על הקרבנות אשר יעשו אחרי מותו . כיון שקרוב יוכ אידו . ראה ללמד אל ראשי הממות ממות הפרת הנדרים שהוא בחייו היה עושה בעצמו להיישרת העם ולזה כתבה הפרשה היות במקום הזה והותרה השאלה הא' . ומה הנבא' שאמרו וידבר משה אל ראשי הממות אין פירושו שלמד הסנה היות ראשונה אל ראשי הממות ואחר כך אל בני ישראל כמו שכתב רש"י אלא שלמד אותה אל ראשי הממות להנהיג והיישרת בני ישראל כי הם יתנו במקומו לענין הפרת הנדרים כאשר צוהו ה' . ואמר איש כי ידור נדר לה' לבאר ענין האיש הזכר ראשונה והוא אמרו איש בעל שכל ולא קטן שאין דבריו נחשבים לבלום . אצל האיש כאשר ידור נדר לה' או שבוע שבועה לאסור אחר על נפשו שנקמקם שהיה בחייו ובעל רצון במעשיו אחר על נפשו דבר מהדברים שהיו מותרים לו כאלו תאמר שלא יאכל ושלא ישתה וכדומה מהדברים שהיו לו בחייה בהם ונעשה מוכרח צס . הנה זה להיותו צר דעת וצבונה לא יחל דברו כלומר לא יחלל דברו לא יעשה דברו ושבועתו חלוין . אצל כל היואל מפיו יעשה כי לא יחלל מוצא שפתי לא ככללו ולא צמקתו . וזהו השלים דין הזכרים נגדרי' ובשבועות כי להיותו איש אין רשות וכן לאביו להפך נדריו ואין לו בעל שיפרנו כמו האשהאצל הענין תלוי בעצמו אם הוא איש ככל היואל מפיו יעשה . ואם הוא קטן אין דבריו נדר ולא שבועה כי הם דבריו הבאי והותרה צוה השאלה הב' . אצל האשה כי תדור נדר יש לה מפירים את נדרה ראשונה האב כי אם היתה בגית אביה צבועיה רוצה לומר קודם שנשאת וחי' אמרו צבועיה עד שנים עשר שנים . ואם החרים לה אביה . נראה שנתרצה גם הוא בצאתו נדר ולכן קמו כל נדרים . אצל אם היואל אביה אותה כלומר שהסיר ובעל הנדר והשבועה היתה באמרו איני רוצה שתעשה כן ואני מבטל את נדרך ויעשו ביום שמוע . נראה שלא ראה בך ולכן כל נדרים ואסריה אף על פי שיהיו נכרים לא יקום אחר וה' יסלה לה מה שגדלה לשמו כיון שהניא אביה אותה כי היא לא נחתרטה מעמה אצל אביה המושל עליה הסיר ובעל את נדריה . וכן זכר שיש לה מבטל אחר והוא הבעל כי אם האשה לא היתה נערה בגית אביה פנויה אם היה תהיה לאיש שאו אין רשות וממסלת אביה עליה ונדרים עליה כלומר לקיימם עדין יסאר לבעל יכולת אליה . וכן אם שמע אישה אותו הנדר והשבועה שעשתה אשחו וציוס שמוע החרים לה הנה אז יקומו כל נדרים לפי שמורה שנתרצה הבעל בנדר ובשבועה שהיא עשתה הנדר והוא יניא ויסיר אותה כלומר יבטל הנדר ויסירנה הנה אז גלי ספק ויסר נדרה ומבטל שפתייה ואת התחייב לשמרו וה' יסלה לה את אשר לא קיימה את נדרה . כיון שהרחה המושל עליה הפך . ויהיה לפי זה אמרו כאן והפך את נדרה אשר עליה נזרת המאמר שהיה הנדר מופר ובעל לכן לא אמר צוה שלא יקום הנדר כי הוא בכלל והפך את נדרה . והותרה צוה השאלה הג' . ואחר כך עשה חלוקה אחרת והיא שלא תהיה האשה נערה בגית אביה ולא נשואה בגית בעלה . אצל שתייה אלמנה או גרושה שאין ספק שכל אשר אסרה על נפשה יקום עליה כי אינה ברשות האב ולא ברשות הבעל להפך את נדרה . ואמנם אמרו אחר זה ואם בית אישה נדרה פריש' להמלט מהספק אשר זכרתי בשאלה הד' שמה שאמר הכתוב ואם היה תהיה לאיש מדבר בארוסה וכאן דבר בנשואה . ואינו נכון בעיני כי הכתוב אינו מחלק בין הארוסה ובין הנשואה אצל

פירושו אללי שחזר לנדר אלמנה וגרושה שאם בית אישה קודם שמת הבעל או גרשה נדרה ואחר כך נתאלמנה או נתגרשה מה יהא דינה ועל זה אמר אם קודם האלמנות והגרשוין בהיותה בגית אישה היה הנדר ואז החרים לה הבעל יקומו כל נדריה אחרי שנתאלמנה ונתגרשה ואם הפך יסר לה האיש שהיה לה ציוס שמוע כשהיה חי ונשוא עמה הנה לא חוכל לומר עוד כיון שבעלי כבר מת או גרשני והיום אינו בעלי לא תהיה הפרתו לנדרים הפרה מוחלטת אין הדבר כן כי אישה הפרה רוצה לומר אישה ובעלה היה כאשר הפרס וה' יסלה לה כיון שבעלה הפר אותה . ונאן הכנה והענין צוה באמרו כל נדר וכל שבועת איסר לענות נפש אישה יקימו ואישה יפירו . ולכן כשהחרים ציוס שמוע נחקים הנדר ואם הפך הותר הנדר ומה לנו אם אחר כך מת הבעל הריא או גרש את אשחו לשני דיון ולזה בא שם הפסוק הזה . והותרה השאלה הד' והס' . והראש' פירש לענות נפש אפילו לענות נפש כל שכן להטיב ולתת נדקה . ואמנם אמר אחר זה ואם החרם יחרים לה אישה ענינו אללי שאם הבעל החרים מיום אל יום כל סכ"ד שעות שציוס יקוימו כל נדרים . ואם אחרי הקיום הריא אשר עשה הבעל בשתיקתו נחתרס ממה שקיים נדרים והפך יפך אותה להכריחה שתעשה אותה הדברים ולא תחוש לנדרים אחרי שהיא הפרה הנה אז הבעל יסא את עונה והיא לא תבטל צעון . בטול הנדר כיון שבעלה הכריח אותה על זה והיא אינה ברשותה אלא ברשותו . הנה התבאר שאין כפל ולא מותר בפסוקים האלה והותרה השאלה הו' . ויש מפרשים ונשא עונה כמו נשוא עון ונשע ועתה אם תשא תשא . ואינו נכון כי לא ילא מספק הו' שזכרתי :

לא א יירבב ה' אל משה נקום נקמת בני יסר' וגומר עד ומקנה רב היה לבני רחובן . ויש לשאול צוה הספיר שאלות : השאלה הא' באמרו נקום נקמת בני ישראל מאת המדינים ולא אמר מאת המואביים והכתוב אומר ויחל העם לזנות אל בנות מואב ולמה נתיחסה למדין בלבד הנקמה הוצא לא למואב : השאלה הב' באמרו אחר תאסף אל עמך כי בידוע אם הוא יעשה הנקמה מהקים מיתתו אחרים כי המת אחר שמת אינו עושה מלחמה וי"מ אחר כן מיד תאסף אל עמך ויהיה אם כן לפי זה הדבר הזה צווי על המית' ואינו נכון כי כבר נזהר לו עלה אל הר העברים ועוד יצוהו עליו אחר כן : השאלה הג' אם השם צוה למשה נקום נקמת בני ישראל וגומר איך הוא לא קיים את דבר השם ואמר לעם החלצו מאתכם אנשים לנבא ועשה הנקמה ע"י י"ב אלפים איש ולא בכל ישראל ועשה ע"י פנחס ולא בידו משה עצמו כמו שזכר עליו : השאלה הד' למה קצף משה על פקודי החיל באמרו החיית' כל נקבה ויותר היה ראוי שיקוף על פנחס שהיה שר הנבא והוא שלא צוה אותה עליו . השאלה הה' למה לא ביאר למה משה ע"ה דיני עשרת הזבז והכסף והמתכו' והוצרך ללעזר לזנות עליו והנה משה ביאר להם דיני הבגד וכל כלי שור וכל מעשה עיזם וכל כלי עץ ולמה לא ביאר גם כן כלי המתכות . והכתובים ו"ל אמרו (פסחים ד' ס"ו) שזמניי כעסם נחלעלה ממנו הלכה ודרש הוא : השאלה הו' למה צוה יתבצר שתקח העדה תני המלקוח וס"ב אלף איש שכלו למלחמה יקחו החזי האחר והיה ראוי משום חלק היושב על הכלים וחלק היורד למלחמ' יתנו יחלוקו שכל אחד יקח חלק שזה לא שיקחו ו"ב אלף איש כל כך כמו ששים רבוא שהוא דבר בלתי ראוי והגון : השאלה הז' למה צוה שאנשי המלחמה שבעלו חלק מרובה כפי מהפסרם יתנו דבר מועט לה' שהוא אחד מחמש מאות והעדה שבעלו חלק מועט כפי מספר' יתנו דבר רב שהוא אחד מחמשים והיה ראוי שהיה הדבר הזה בספק : השאלה הח' למה נתנו עדת ישראל תרומות ללוים ואנשי המלחמה נתנו תרומותם לאלעזר הכהן והיה ראוי שיתנו הכל ללוים והם יתנו לכהנים המעשר מכל אשר ניתן להם כמו שהיו נוטנים לכהנים מעשר מהמעשרו' : השאלה הט' למה היתה תרומת אנשי המלחמ' ומתנתם ביחוד לאלעזר הכהן ולא לכהנים בכלל כמו שהיתה תרומת העדה ללוים בכלל : השאלה הי' למה זה קרא הכתוב מתנת הלוויים בשם מכם ותרומתם ה' אמנם מתנת העדה לא קרא כן אלא אחד אחיו מן החמשים והרי היא היתה באמת תרומה שהוא חרי ממנה ולמה נקראה כן אף כי זו וזו הרימו אותה בני ישראל בשם ה' : השאלה הי"א למה הקריבו שרי הנבא קרבן ה' כלי זהב אם בעצור שלא נפקד מהם איש חרי ראוי שעל זה יקריבו קרבן וקדש אנשי הנבא כלם לא השרים בלבד עפ"י דרש' שהיה לבער על הכבוד הלב וקדש איך לא זכרו הכתוב ומה ענין אמרו עבדיך נשאו את ראש אנשי ועוד שאם הדבר כן למה אנשי ה'נ' בזו איש לו כי גם היה ראוי שיקריבו מפני ההיור הלב : השאלה הי"ב מה ענין אמרו שביאו נדבת הבזה הריא אל אהל מועד וזכרון לבני ישראל כי מה היה הזכרון כי הנה בענין מחתות קרח ועדתו נאמר נפוי למנוח וזכרון לבני ישראל למען אשר לא יקרב איש זר אשר לא מוצר אהרן הכהן להקטיר קעורת וגו' וכן במשות הסבשים אצל בגדבת הזבז הוצא לא שידך לומר זכרון לבני ישראל . והגני מפרש הפסוקים באופן יותרו השאלות האלו כלס :

יירבב ה' אל משה לאמר נקום נקמת וגו' עד ויחמר ה' אל משה שא את ראש המלקוח . חס הראש' שהדבור הזה נקום נקמת בני ישראל וגו' הוא עצמו דבור צדור אל המדינים והכנים שצבאמר למעלה בתחלת סדר פנחס ואין הדבר כן כי איך יהיו ב' דבורים ממוקמות מתחלפים על אמירה אחת אצל הוא כמו שפירשתי שמה שכאשר יעד האל יתבצר על שדר פנחס הגני נותן לו את בריתו שלום ביאר למרע"ה עם מי יהיה השלום ההוא ואמר לו שהשלום יהיה לו עם שבט השממוני . יען היה האיש המוכה ומרי בן סלוא נשית בית אב לשממוני ולכן יעדו שיהיה עמם שלום ולא ירעו ולא ישתחו לו אצל לא יהיה לו שלום עם המדינים קרובי האשה הנרצחה אלא בהפך שיצרו אותם בכל מיני צרה וצוקה וגם יבא עת שיכו אותם מכת חרב וסרג ואבדן . והוא אמרו והכיתם אותם שהוא הודעת העמיד להיות . אמנם עתה במקום הזה צוה ית' להלחם במדינים ולהכותם בפסל וי"ס נקום נקמת בני ישראל מאת המדינים . ואחת תראה שהמלחמה הוצא

שפס יקראה הכתוב נקמת בני ישראל ופעם יקראה נקמת ה'. והיה זה לפי שהמדינים שחיס רעות עשו עם צנותם לישראל האחת שהיו כבדו שמתו מישראל כ"ד אלף איש. והשני שספחו אותם והצילו לעכו"ם בעבודת הפסגור. והנה בצחינת המתיים צמגה קראה הכתוב נקמת בני ישראל שנקמה העם היא ובצחינת העכו"ם שצבדו בעבורם קרא נקמת ה' כי עבדו בריותם בסבסם. והנה אמר מלת המדינים ולא אמר מלת המואביים כי עם מה שביארתי ויזנו העם אל צנות מואב וכמה ראיות מאלה לצדקת הדין מלפני ייאלה ולא ממואל ושבכל כאשר במע שבלעם אמר כי שלום ואמת יהיה בימיו הלך לדרכו אך בלעם צבדו לארצו עבר בדרך מדין ושם יעץ את המדינים שלא יוכלו להסית את ישראל ולהורידם מקדושתם ומאבנת השם אותם כי אם בצמגעות הנשים שהנה תהיינה כבדו למפלתם כי אלהי ישראל טוגא ומה הוא והמדינים נתרצו צוה לעשותו ולכן נתעבד שם בלעם לסדר הדבר ולדעת מה יהיה בהם. ובעבור שבעל פסגור היה בגבול מואב הפקירו המדיני את צנותיהם לזנות שם עם ישראל ותחבכנה כאלו היו מואביות שהיו בלזות אל המחנה למכור להם מונות ושאר הדברים כי המואביים השלימו עם ישראל לא המדינים וסגנו ישראל בתחלה שהיו מואביות ושבכות לזנות בלעם פסגור כמנהגם ועל כן אמרו ויחל העם לזנות אל צנות מואב כי היה דעתם שהם היו מואביות עם היותן באמת מדיניות. ואפשר לומר עוד צוה צנות בתחלה היה בצנות מואב בעצם ואמת כמו שאמר ויחל העם לזנות אל צנות מואב ושאו התעוררו צנות מדין לבא גם כן לזנות עם ישראל כדי להביאם לעכו"ם. כי צרותם שם היו נמשכים אחר המואביות עזרו כה המדיניות לבא לפתותם ולהסיתם לעכו"ם. הנה אם כן עתה בלעם למדיניות היה וסם הכשילו ישראל לעכו"ם והיו סבת מפלתם. ולכן היתה הנקמה על מדין כמו שאמר לרור את המדיני והכיהם אותם כי לורר' הם לכם בנבליהם. כי המדיניות היו אשר נכליות. ולכן נאמר כאן נקום נקמת בני ישראל מלת המדיני כי מה ששמו המואביות היה וזות מהוקף היות אל המדיניות עשו נהם ששמו הכשילו את ישראל לעכו"ם והותרה צוה השלום הא'. ואמרו אחר תאסף אל עמך. י"מ אל תחשוב שאני מתחרט ממה שזרתי עליך שלא תבא אל הדרך כי הנה אחר כך מיד תאסף אל עמך. ואינו כן כי לא היה לו לאמרו כאן אלא במלחמת סיחון ועוג. ולכן נראה לפרש שהקב"ה ראה שמרע"ה היה נותן מהירות גדול בעניניו בחשבוני קרוב יוס אידו ולכן הודיעו שאין המיתה כל כך קרובה לבא עליו שראשונה יקום נקמת בני ישראל מאת המדיני כי עדין יש שהות ציוה ולא עת האסוף ואחר כך במונו הראוי יאסף אל עמיו והותרה השלום הנ'. ועם היות שזוה השם למשה שיעשה הוא מלחמת מדין עם ישראל הנה ראש משה שלא היה כבוד לישראל ולא כבוד עמו שירך בזה ישראל עמו לנבא על מדין כי חרפה הוא להם שיבואו כלם על עם לא עזוב וכל למשה. כי מאחר שמלחמת הדרך כלם ניתנו ליהושע מה יהיה כבודו שיעשה הוא מלחמת מדין לבד לכן אמר הוא משה לישראל החלו מלחמתם אנשים לנבא רוצה לומר אל תלכו כלכם למלחמה הזאת אבל צרו לכם אנשי חלוצי לבא סיחון חרסם על חלוצים והיו צריכי כח להלחם וילכו על מדין לשחתה ולא יהיה הכלים כונתם לנקום נקמת בני ישראל המתיים צמגה אלא לתת נקמת ה' במדין כי כבוד צבדו הוא העקר ולפי שלא יתפאר ע"ז שבת על צבם ילכו אלף למטה לכל מנות ישראל צבוסן שישראל כלו יהיה צוה עשה חיל כי שלוחו של אל כוחו והנה אל הך עממה איש משבם לוי לפי שהם כל היו יוצאים צבאם ולא היו נוחלים בדרך וגם לא בשל המלחמה. והנה שלח עממה לשר הלבא אל פנחס שהיה לזר את המדינים כי לא רצה משה לעשות את המלחמה הזאת בעצמו. וכן עשה במלחמת עמלק שלא עשה בעצמו ולא עם כל ישראל אבל אמר ליחושע משרתו נחר לנו אנשים ואם הלחם בעמלק. והותרה צוה השלום הנ'. ואמר הכתוב וימסרו מאלפי ישראל להגיד שעם היותם הסליכה למלחמות סכנה רבה הנה בחורי ישראל התנדבו בעמם ולא באזכר והכרח ולא על פי הנזיר אבל בראון נפסם הם עצמם נמסרו להיות מהאלף למטה ועממה פנחס צן אלעזר לנבא לא להרוג ולא לנגוע בחלל אלא לפי שהיו כלי הקדש שהם האורים והתומים והחזירות התרועה צידו שהם היו פעולות מיוחדות לכהן ואמר וינבאו על מדין להגיד שצרו על ערי מדין אחת לחת ולבדודם ויהיו כל זכר רוצה לומר האנשים הזכרים אנשי המלחמה וכבר זכרו וז"ל (שם רש"י ז"ל ח') שהיו המדינים לזנות מישראל כשבאו להלחם והיו אומרי' כשהיייתם ששים רבוא לא היה בכם כח להלחם עם עמון ומואב ואיך אחם באים עתה עם י"ב אלף להלחם צנו וזכר הכתוב שם המלכים שכל המעט ימורו במלחמות מפני שיש אנשים רבים שומרים לראשם הרנו שמה חמשת מלכי מדין שהם חמשת נשיאיהם שאח' מהם היה לור אביה של כזי ואמר על חלוציהם להגיד שנישאו מדין היו מניגים על אנשיהם להצילם כי המה לוחמים עליהם עד שמפני זה היו הם חלוצים על חלוציהם שהמיתו אותם עליהם שמה. והמפרשים פירשו על חלוציהם עם חלוציהם וזכר בלעם שיעצם גם הוא הרנו חרצ. והנשים והספר רוצה לומר זכר' ונקבות והשלל צנו וכל ערי המדינים וכל טירותם שהם היכל המלכים והנשיאיהם שרבו כדי שלא יתבסם שם עוד אדם. וזכר הכתוב שמלחמת אנשי הנבא ומעלת נפסם שצבדו לא שלחו את ידם אבל הביאו כל הציור והסביה אל משה ואל אלעזר הכהן ואל כל העדה לאמר הרי לפניכם כל אשר לקחנו עשו צו כבודו בעיניכם. ואי' שלמות והסידו גדול מזה לאנשי המלחמה ואמר את הסני ואת המלקוח ואת השלל לפי ששבי יאמר על בני אדם הסובלים בצביה. ומלקוח הוא נאמר על הבשמות שיקחו שמה. ושלל הוא במעטלים. והנה משה ואלעזר וכל נשיאי העדה יצאו לקראתם כדי לכבדם מפני נאחון המלחמה שנתן ה' להם. וכאשר ראה משה הנשים והספר וזכר' ונקבות שהביאו בשביה קלף על פקודי החיל שהיו שרי אלפים ושרי המאות במלחמ' היותם שהיו פקידים על עם הנבא באמרו החייתם כל נקבה רוצה לומר אביה היה הדבר הזה שהחיותם כל נקבה גדולה וקמנה. ומוס למדנו שכל כרחון הדור תלוי בנדולי' שיש בידם למחות

ואינם מוחים כי כאן קלף משה על השרים לא על אנשי הנבא. וראוי לזכר צוה מה היה טעות שרי האלפים והמאות. ומה היתה טענת משה אליהם. והוא שהשרים הם ידעו שדרך הלוחמים ומונהגם הוא שלא ימיתו במלחמה אלא הלוחמים עמם כנגדם. ולכן היו הנשי' פטורות במלחמה כמו שיבאר בספור שבע בן צכרי (מלכים ב' כ' י"ט) שאמרה האשה ליואב אנכי שלומי אומני ישראל כמו שפירשתי שם. וראו עם כל זה שהותרה אותה כי חקצב אל עיר להלחם ונו'. ואם לא תשלים עמך ונו'. והנה את כל זכורה לפי חרצ רק הנשים והספר והצבחה תצו לך. ובעבור זה הרנו השרים כל זכר מדין והנשים והספר צונו להם. אבל מרע"ה סען עליהם הן הנה היו לפני ישראל רוצה לומר אמת מה שהצבתם באשר המלחמות שלא ירעו לנשים לפי שהנה לא הרעו ולא נלחמו ולא הכו בהם אבל אין כן מלחמת מדין כי הנה הנשים המדיניות המה עשו את כל הרעה הזאת וסגנו המנפה בכם ה' והכשילו את ישראל להשתחחות לבעל פסגור למעול מעל בה' ולכן הנשים הן יותר ראויות ליהרג מן האנשי' הזכרים הלוחמים. ובעבור זה החליט הנזרה באמרו ועתה הרנו כל זכר צכף ונו' כלומר כיוון שטעיתם ולא עשיתם כראוי בשעת המלחמה עשו אותה עתה והוא להרוג כל זכר צכף והוא המוטל בעריסה כי אף על פי שהם עתה קטנים יש לחוש שאחר שיגדלו יהיו לנשים צעניקים ולנשים צבדסם אף כי ראוי להרגם משום פוקד עון אבות על בנים הנה אם כן הזכרים צכף תהרגו מפני העשיר וכן הרנו כל יודעת איש למשכ' זכר כי צבור' וגדלה והמונות הם שדים נכונם ושערה נחת ראויים היא למשכב זכר. וחז"ל אמרו שהיו מעבירים אותן נגד הציץ ואותה שידעה איש פנים מוריקות. אבל כפי הפשט אין צורך לכל זה כי הנהגה באמרו כל אשה יודעת איש היא הראויה להבעל. אמנם כל הסף בנשים כיוון שהם לא הרעו בצנותם עם ישראל החיו להם רוצה לומר שצריכים הם להם לשפחות. ואמר לכל אנשי הנבא ואחם חנו מחוך למחנה שבינה לכבוד צבדו וכבוד השביות השוכן אחם. ולא ישתאו את מחניהם בצנעם וכל הורג נפש רוצה לומר שצנע צו ששהרנו למשכ הזורק חץ שאם נגע בו אינו כמא כיוון שאינו נוגע בו. וגל נוגע בחלל אפילו שלא הרנו הוא תחשמו ציוס הג' וציוס השביעי יסתר רוצה לומר שאותם העמאים יהיה שבעת ימים מחוך למחנה וציוס השלישי מהם יתחשאו צמי הנדה כדרך העמאים. וציוס השביעי שכבר נשלמו כל שבעה אז יסתר ויצא אל המחנה. שאף על פי שהכותים אינם מעמאים באלל מעמאים הם צמגע ובחשאי. וכל צדד וכל כלי עור וכל מעשה עוים וכל כלי עץ שהם דברים שאפשר שהיו על האדם המת או הטמא ראוי גם כן שיחששאו. ומעשה עוים הם הכלים שעושים מן הקרנים והפלטות והעצמות שכל אלם יהיו עממם מחוך למחנה עד שיפארו. והנה לא זכר כל חרס לפי שאין כל באש חקקה טהרה. ואמנם כלי הממונות לפי שהיה טהרתם בצרכים צוים אם באש ובמים לא ראה מרע"ה לבארו והניח ביאורו לאלעזר הכהן. והיה זה מפני שמי הנדה ואפר הפרס שבהם יספרו הדברים ההמה נעשו על ידו הנה אם כן משה אמר להם בדרך כלל תחשמו ציוס השלישי וציוס השביעי אתם ושביות וצוה כלל כל אדם טמא וכל הכלים שצריכין טהרה. ופרע משה ענין הכלים וקצור ובא אלעזר והשלים ביאור הטהרה להיות' מי הנדה ואפר הפרס אחר בהם יתחשמו מונחים בידו. ומפני שגא יחשוב אדם שהיה זו מנוה מחודשת נאמרה לאהרן הכהן וזאת משה. והוצרך אלעזר לומר זאת חקך התורה אשר צוה ה' אל משה וביאר שכלי הרהב וכסף וסא' המהכות את כל פי שגשגו מוטומות המת עדין הן לרבי' להסתר מנגוילי כותים להנגיל ולהפסיק את הכלים מנגיעתם ונלות שלום וטהרה הנעלתו כדרך תשמישו. ועוד צריך שימחר על ידי מים של פרה. והבדיל אינו העופרת אבל הוא הנקרא אשטגניו'. ואמרו כל דבר אשר יבא באש רוצה לומר כל כלי שלא יוכל לתקנו אלא כשיבא באש העבירו באש לנבטו להנגיל טימאתו הנבלעת בו ויחזרו חדשים ויטהרו. אך עכ"ז צריך שיחשמו צמי הנדה כמו שאמר והזהר על האהל ועל כל הכלים ונו'. וכל אשר לא יבא באש מלוחם טזכר כבדיל וכעופרת שיימום ויטהרו באש וכן אותם שזכר משה וכל כלי חרס שאין לו טהרה תעבירו במים אם רוחצין בלבו ברותחין תעבירו. ואם צונן צונן תעבירו כי בלבוטו מן פולטו. ועם זה צריך טהרה בנקוה. וחז"ל אמרו שכן כל כלי מהכות צריכין טהרה בנקוה צמי הנדה חסרה בהם והם צריכים אלא וגם הכובות והכלים שטוים מאבן יקרה הם הם צמיים ועל כן אמר אך צמי נדה יתחשאו רוצה לומר צמיים שראוי שחטבו בהם הנדה בהם ובכיוצא בהם יתחשאו וביאר להם גם כן צמיים השביעי יכבסו בנדיהם וצוה הדרך יהיו טהורים. הנה התבאר למה לא קלף משה על פנחס כשקלף על שרי האלפים והמאות שהיה זה מפני שהם היו הלוחמים וההורגים את המדיני'. אמנם פנחס לא היה נוגע בחלל כי היו כלי הקדש והחזרו' התרועה צידו. והתבאר גם כן למה התחיל משה לזוות על טהרת אנשי הנבא ושבים ולא השלימה ובא אלעזר והשלימה במקומו. והותרה השלום הנ'. והנה לא זכר הכתוב כמה זמן אבאו על מדין. ומדרך הסבא יראה שפחות משנה היה שהיו בסוף הארבעים שנה שניאו ממזרים אחרי שבתו כל הדור היה הנבא על מדין ונאמר אחר תאסף אל עמך ומשה צן מאה ועשרים שנה במותו. ואמנם נשאר צוה לבאר למה צבדו ארצות סיחון ועוג לא הזכירם משה ולא אלעזר על טהרת הכלים כאשר עשה כאן במלחמת מדין והסעם צוה הוא שארץ סיחון ועוג היתה מנתלת ישראל והותר להם כל שללם אפילו הדברים האסורים כמו שאמר ובתים מלאים כל טוב. ואח"ל אפילו כותלי דחוייר. אבל מדין לא היתה ארץ נהלתם ולא לקחו אותה אלא לתת נקמת ה' במדין ולכן נהג בהם הציור' בכלים הנגעלים ונחלו מחוך למחנה שבעת ימים. ושוד י' בדבר הזה שעם אחר והוא כי מפני שהיו הלוחמים אחי מספר איש אלף איש הוצרכו לשבת מחוך למחנה ולטהר את הכלי' וכן לחלק את המלקוח והשלל. אבל במלחמת סיחון ועוג היו כל ישראל עם והטומאה הותרה שם ולכן לא הוצרכו על דבר הטומאה לא בהם ולא בכלים ולא גם כן ממלקוח השלל נהמו שם דבר כלום ולכניהם. ואי' שאין להם חלק

五

הרעים. אמנם שאר השבטים לא ראו להפטר מעדת ישראל שהיו מקובצים בארץ הקדושה. וחל' אמרו שמפני שראובן וגד חבנו כ"כ את ממונם שיסבו בחוזה לארץ לכן גלו ממנה תחלה לכל השבטים ובעל זה נאמר נחלה מדינות בראשונה ואחריתה לא תהיה. ואפשר בזה לתת לראובן וגד טעם אחר והוא לפי שהיה ראובן בנור יעקב וראה שניטל ממנו הבכורה וניתנה ליוסף והמלוכה ניתנה ליהודה ולכן קץ לשבת עם אחיו כי חרפה היה לו שימשלו בו זעירים ממנו. ובאר לנחלה לו מעבר לירדן לשבת נחם בידו ולא יראה ברעתו וספולו ונחמנו. עמו גד לפי שהיה בן זלפה שפחה אמו גדלנו וזה טעם בני גד ובני ראובן כי היו שניים אחים ולא התפרדו אבל חל' שגם מנשה לא היה עמם בתחלה כי משה חבנו עמם אח"כ וכמו שיתבאר והוא שהיה חל' אח"כ. ולפי שהיו בני גד ובני ראובן שנים ומתאחדים בדבר הזה לכן פסע יסוד הכבוד בני ראובן בראשונה ופסע יסוד בני גד והנה דברו יחד אל משה ואל אלעזר ואל נביאי העדה ולא זכר גם יסוע לפי שהם ראו ליהודים להמשיך את הברכה והתקיים יותר אחות. גם חשבו שמרע"ה יחרפה בזה כדי להנחיל את הארץ בימיו ולא ינחילה להם יסוע זכר בזה שיבאר להם הנלמד לפי שגם כיום ששדין לא נכלדה עד שלכדו אותה חל' שגם מנשה חשבו שתפול בידם בשבתם בארץ ההיא והיו דבריהם עטרות ודיון העדים ההם והארץ ההיא כיון שהם השם אותה לפני עדת ישראל חל' ספק שהיה כדי שיהיה יסוע ואלמלא כן לא היה בזה אזהרה לפני בני ישראל ואם הייתה ראיה אליהם אל' לומר שיחלקו אותה לכל השבטים אל' שיחזקו אותה לשבט או שבטים שיהיו יותר ראויים. והנה היה ארץ מקנה ולעבדיך מקנה ימשך מזה שהיה ראוי לו וסמן השמים נתיחדה לירושלמי. והנה הם אמרו הטענה הזאת ברמה והעלמה כי טוב וסם נכלמו מלבקש אותה בציור וגלוי ולפי שגם נמרו ענין טענת' עם העלם לכן נעשהה בחזרה הפרשה במקום הזה והיא הפרשה בחומה כי גם השלימו הדבור ההוא בעטנה העלמה ההיא והנה מרע"ה הנין דבריהם שם היו רוצים להתישם שמה אבל לא נער בהם מיד ושחק עד שגלו ויבארו עוד שאלת' ובקשם והמה כאשר ראו ששחק משה ולא השיבם דבר על מה ששאלוהו ברמה הוצרכו לשאול אותו דבר בציור ועשו אמר' אחר' ודברו אחר עליו. ולכן נאמר אחר הפרשה ויאמרו אם גל מלאנו חן בעיניך יוהא את הארץ הזאת לעבדיך לאחוזם אל העבירנו את הירדן הנה התבאר טעם הפרשה שנעשהה כאן ולמה אמר שנים ויאמרו וסוהרו השאלות הב' והנ'. וכאשר הם גלו כונתם בשאלתם אז השיב מרע"ה הכתיב יבואו למלחמה ואתם חשבו פה ר"ל האם הוא דבר ראוי והגון שאחיהם יבואו למלחמה ואתם חשבו פה איש תחת תאניה ותירבו אתם הארץ הנכבשה שהם כלם ירשו אותה והמה ילכו לעשות מלחמה ולכבוש ארץ לירושלמי חל' זה אל' אחד מב' דברים. אם חשבתם שהיה ארץ כנען רעה ואוכלת יושביה ולכן תרצו לברוח ממנה. או שפחדתם מהכנעניים וחזק עריהם ולכן תירצו ממלחמותיהם. ולמה תיחזקו ר"ל תצטרכו אל' לב בני ישראל שצטטם דבריהם יאמרו גם הם שאלים חפז' לעבור אל הארץ שנתנה ה' להם והוא ממנה משובתה ביד הנותן אותה ואין לירא מן העמים כי ה' ילחם להם. באמת כה עשו אבותינו שהגילו את לב בני ישראל שבעטת כאלו מרוש הארץ ומחזק העם והערים עד שאמרו ישראל לנלתי באל הארץ ומה חף בהם ביום ההוא ויבצע שכין שאלכו את הארץ לנלתי באל הארץ ואחרי החרון חף שחייב שבעטו לא הוכר ממנו עד ולא חזר בו עד סוף המ' שנה וז"ל ויחר חף ה' בישראל ויניעם במדבר ארצות שנה כלומר שהתמיד חרון אפו ארצות שנה עד חום כל הדור ששטו הרעה ההיא ונראה שמעשה אבות יעשו בנים והנה קמחה תחת אבותיהם תרצות אנשים תחלים להוכיח עוד על חרון חף ה' בראשן ציוסף להניח עוד ישראל במדבר ההוא ושהם לכל העם הזה כלומר לא להם בלבד כי גם על כלם. ועם מה שפירשתי בפסוקים הותרו השאלות הד' והס'. והנה בני גד ובני ראובן פחד קראם ורעדם מדברי משה רבינו עליו השלום ורצו לומר לו שחזן ממעלת הורוהו לא הבין כונתם כי הם באמנם אל העבירנו את הירדן לא בוונו שלא ילכו שמה עם אחיהם אל' לבנין הירושלמי אמרו כן שלא יעבירם שמה להתנחל בארץ. ומפני כבודו נגשו אליו לומר באזינו אדונינו לא הבנת דברינו וכוונתנו וזהו אמרו ויגשו אליו וכבר פירשתי בדרך הזה ויגשו אליו יסודה במקומו והיה הכנין כאן שאמרו לו אין אנתו רוצים לשבת פה מעשה אבל נדרוה כאן נכסה להקטנו פס וערים נלפנו ואנתו נחלץ חושים רוצה לומר נזדקר במהר כי חושים הוא ממהרים מלשון מהרה חושם ונלך למלחמה עם אחינו וחיובו עומם שלא ישובו אל ביתם עד שיכלו לכבוש את הארץ כלה וזהו עד אשר אם בציורנו' אל מקומם וגם עד שיחלקו את הארץ והוא אמרו לא נשוב אל בתינו עד התנחל בני ישראל איש נחלתו כדי שיהיו כל השבטים שנים בכבוש ובחלוקה וגם יהיה בזה הועלת רב לישראל שאם לא יבארו ראובן וגד מעבר הירדן יאמרו להסתחל בארץ ויקצר המעט מהשתרע. אמנם בזה' אחוזתם מעבר הירדן לא יתחלו בארץ כנען וריוח יעמיד לשאר השבטים. וז"ל כי לא נחל אתם מעבר לירדן והוא שהיה חל' והנה מרע"ה השיב חל' אני יודע אם באמת ובתמים אתם אומרים ונודדים אשר באמתם הוא אם הוא רמאות הוא ודבר כזה וכוונתם ראשון' שמה לא דבר הכוונ' באמנם אנתו נחלץ חושים לפני השם וברון ברתו ולא אמר אתם תעבון את הדבר הזה בכלל. ופרט מה הוא אשר יעשו באמנם אם תחלו לפני ה' למלחמה כי לפניו תחלו לא לפני אחיהם אבל אינו אומר שהתעבנו שמה כל שנות הכבוש וזמן החלוקה אל' זמן הכבוש בלבד. ועל זה אמר ועבר לכם כל חלוצי את הירדן לפני ה' עד הרישו את אדונינו מפניו כי יד בהם וירישם לא בני ישראל בכה. ולא ונכסה הארץ לפני ה' ואחר תשובו כלומר מיד אחר הכבוש תשובו כלומר מיד אחר הכבוש חשבו לארצם ולא תתעבנו בארץ שנות החלוקה כי אין צורך בזה. הנה כאשר תעשו זה תהיו נקיים מה' ומישראל כי לא יהיה עליכם אפו ולא תלונות ישראל ואף תהיה הארץ הזאת לכם לאחוזם לפני ה' רוצה לומר בהשגחתו כמו הארץ הקדושה עומם ואם לא תעשו כן אל תחשבו כי לפני

פרשת אלה מסעי

ישראל אחיהם חשבתם ולא לה' כי הנה באמת חשבתם לה'. ואמרו ודעו חשבתם אשר תחלף אתכם ר"ל ואף חשבתם כמה גדול וחמור הוא משפחת מה שחמלא אתכם מהעושים. ולכן בנו לכם מטעה הערים לספקם כי הוא אשר ראוי להקדימו בבנין וגדלים אח"כ ללאנכם ולא כאשר אמרתם שזכרתם ראשונה נדרות כאן ואח"כ ערים לספקם ואין הכוונה שיבנו עתה ערים בצורות אל' שיבנו הנכסר' ויתקנו ואח"כ אז היוכל מפיהם בשנין הסערה כן תעשו. והם קיימו וקבלו עליהם כל אשר אמרו לעשות ותקנו דבריהם' כאשר נמד' אותם משה וז"ל עבדיך יעשו כאשר אדוני מאוס רוצה לומר לעבור ולהתעב בארץ כל ימי הכבוש ולא ימי החלוק. ואמנם מה שלמדנו רבינו מסגנון הדברים כן הוא באמת וזהו ועבדיך יעברו כל חלוצי צבא לפני ה' כאשר אדוני דובר ר"ל שלמדנו לומר לפני ה' ולא שנאמר לפני אחינו ומזה הטעם נכלל הכתוב הזה והותרו בזה שפירשתי בזה השאלה הו' והס'. ולפי שגם בני גד ובני ראובן דברו כל זה למרע"ה בלחם הסוף לאזנו מבלי שישיע ממנו אדם כמ"ס ויגשו אליו. חשם משה שחל אחרי מותו יתחשו בזה שאמרו ומפני זה צוה הדבר בפניהם לאלעזר וליסוע ולזקנים. והודיע אותם מה שהתנה עם אלו השבטים בשנין העברתם למלחמה ואמר בערי הנלמד לפי שכל הארץ נקראה כן. ואמר ערי הנלמד ולא נלמד עמנו שדין לא נכלדה האמנם מפני שמרע"ה אמר אם יעברו בני גד ובני' ונתתם להם את ארץ הנלמד לאחוזם שאין יתנוה להם לא כתרצו בזה בני גד ובני ראובן והוצרכו עוד לדבר ולומר את אשר דבר ה' אל עבדיך כן נעשה כלומר אנתו מעמנו נדרנו ונתייבנו בזה כי מאת ה' היתה לנו ולא חזק לך שכן נעשה כי מאת ה' היה שאנתו נעבור חלוצים אבל מתנת אחוזתנו לא יתנו אותה יסוע ואלעזר והנשיאים בזמן ההוא. אבל אתה עתה בחיך ומידך תהיה נחונה לנו וז"ל ואתם אחוזת נחלתנו מעבר לירדן והודע להם משה בדבר וזהו ויחן להם כי מאז לדורות נחל להם משה הארץ ההיא לאחוזם האמנם מפני שהיתה ארץ גדולה מאד והם היו עם מעט בתוכה חנר עמם משה רבינו ע"ה נחלה ההיא חל' שגם המנשה כי היתה הארץ ההיא כמו חמשת ארץ כנען וארבע הידות היו לתשפת האסוף' וחל' המטה ולכן ראה לנחם לראובן וגד חל' שגם המנשה וכדי שתהיה להם חזקה באחוזתם בנו ערים הרבה כמו שיוסוד וסודת' בזה השאלה הו'. ואמרו הארץ לערים ר"ל עם ערים הגדולים בגבולות ערי הארץ הקטנים סביב ר"ל בגבולות הידועות מומן קדמון ואף אם הם רחוקים זה מזה. ואמרו ויבנו בני גד ר"ל שחזקם עד שהיו ערי מבצר ואמרו מוכנות הם ר"ל שהם ערים ההם שמות וכפי הנראה שמות אחרים היו להם וסגו שמותם שיהיו שמות מעט' כמו נבו ובעל מעון וסמו להם שמות אחרים ממה שהיו להם בראשונה. ואמר וילכו בני מכיר בן מנשה עם חל' הכבוש שזכר כי לא היה למנשה בן אחר ולזה אמר ויחן משה את הנלמד למכיר למי שנתנו לחל' שגם משכנו שכבר מת מכיר לדורת הרבה. ואמר ויאור בן מנשה הלך וגו' קשה שהיה בן החרון פה פחד כי יסודה היה שנאמר ויבנו הוליד את יסוד דק אמו היתה ממנשה שנאמר ואחר בן החרון אל בת מכיר וי"ל שיוסף ע"ה קנה אלה הערים בזמן הרעב של מזרים ואחרי מותו לקחם עמון וזולתם ועתה נבנה יד ישראל עליהם וסגו הערים לישראל וסאלו בני מכיר ירושה אדם. הם ונכלם חל' ע

דג א ארה מסעי בני ישראל וגו' עד וידבר ה' אל משה בערבות מואב. ויש לשאול בפסוקי' האלה שאלות: השאלה הא' מה צורך היה בפסוק המסעות האלה במקום הזה והלא כבר נכתבו בחזרה כל אחד במקומו ומה הועלת בזכרונם כלם יחד ואם משה עשה זה בעצמו או במצו' השם: השאלה הב' אחרי שאמר אלה מסעי בני ישראל אשר יבאו מארץ מצרים למח חור לומ' שנית ואלה מסעיהם למצו' השם: השאלה הג' אם היה שזכרו כאן המסעות שסעו משיאלו ממזרים למח מזכרו מסעות כלל וזכרם הותרו במקומם וסכרו שמה כמו דשקה ואלוה וזלמונה ופזון: השאלה הד' באמרו ויסעו מפני החירות ויעברו בחוף הים במדברם וחר לומר אח"כ ויסעו מאליהם ויחזו על ים סוף ואם הם יבאו מן הים למדבר חף חזרו לים: השאלה הו' באמר ויחזו דרפיד' ולא היה שם מים לדבר והמה לא זכר גם כן חף ואם ירד להם הים והסלו סביב לא היה מים לעם: השאלה וו' חף אמר שמת אהרן בשנת הת' וסביב בן קנ"ג במותו שהיה א"כ זקן ממשה שלש שנים והם מאמר' סוהרי' כי אם היה הדבר כן חף מהו שניהם בשנת המ' אחד נחש אב ואחד נחש אדר כי היה ראוי שימותו שניהם בחדש אחד: השאלה הו' באמרו ויסעו הכנעני מלך ערר והוא יושב בגב בארץ כנען בבא בני ישראל ולא זכר הכתוב מה היה הנמשך משמעתו כי ביאת בני ישראל בארץ כנען לא היה דבר חדש שאז הניעה אליו שמעתו: השאלה חו' באמרו ויחזו בערבות מואב על ירדן וחרו וחרו למר שנית ויחזו על הירדן מבית השימות עד אלל השמים בערבות מואב והוא מאמר כפול: והבני מפרש הפסוקים באופן יחזו השאלות האלה כלם: אלה מסעי בני ישראל עד וידבר ה' אל משה בערבות מואב. מפני שנאמר למשה אדונינו נקום נקמת בני ישראל מאת המדינים אחר תאסף על עמך. ידע שהיה מיתחו סמוכה וקרובה לנקמת מדין ולכן אחרי שנעשהה הנקמה וחלוק שללם וניתנו ארצות סיוון לראובן וגד שאלו אותם לאחוזם מפני רוב המקנה שהיה להם ממה שגל ממלחמת מדין. ראה לכתוב את מסעי בני ישראל אשר הלכו במדבר משיאלו ממזרים עד שזכרו את הירדן לרשת את הארץ הקדושה. וחסב הראש"ע ששעה זה משה מעמנו וכי מה שאמר הכתוב כאן ע"פ ה' היה דבק עם מה שאמר למכעיהם ואין הדבר כן כי כבר נכתב בחזרה שגל פי ה' יחזו ועל פיו יסעו. אבל יאמר הכתוב כאן אלה מסעי בני ישראל אשר יבאו מארץ מצרים

הרועים בירח אחד. ואמנם אמרו וישמע הכנעני י"מ שנאמר זה אל מ"ש בסדר שלח לך וירד העמלקי והכנעני היושב בחר ההוא ויכוס ויכתוס עד ההרמה. וחז"ל פירשו וישמע הכנעני שמע מיתת אהרן ושנחלקו במוחו עוני כבוד מעל ישראל ויאמר נצחו עת להכות בהם. וי"מ שנכתב הכתוב הזה להודיע שהנגב הוא מארץ כנען ולא מארץ אדום. והיות נכון בעיני שזכר הכתוב מיתת אהרן ושהיה האכל כ"ב גדול לישראל עד שנא' השמועה לכנעני שהיה יושב בנגב באופן שהפזרו ישראל לנפשו משם מהרה מחמדו והיו וישעו מהר ההר ובמקומות הסם והדרך ההוא הכיב ארץ אדום קצר נפש העם בדרך וידברו באלהים ובמשה וישלח בם לפעונים ועשה משה נחם הנחומה והיו מוליכין אותו על הסם בכל הדרך ובנחתם בללמונה ובפגון לא סר עד שהיו באובות וכמ"ס הרמב"ן וכלאו אומר מחשבת העם שלא נתנו לב למיתת אהרן ולא לאבלו של משה עליו ולא לכנעני שהיה שומע וידוע ענין ישראל וביאתם וידברו באלהים ובמשה. והיותו השאלות הן והן. ואמנם אמרו ויחטו בערבות מואב על ירדן וירחו הוא מקום מישור ומגדל ערבי נחל לפני מואב על יד הירדן גם קרוב ליריחו ולפי שהוא מחוץ גדול הוצרך לפרש באיזה מקום מהמחוז ההוא הייתה חתונתם והוא אמרו ויחטו על ירדן מבית הישימות עד אל השטים ופי' אלל הוא מישור. ובית הישימות הוא הכפר הנשקף על פני הישימוץ. הנה התבאר שבראשונה זכר המחוז בכללותו ואחר כך זכר מקום חתונתם באותו מחוז בפרט. וחז"ל אמרו שהיו י"ב מילין וכיון הכתוב בזה עוד להודיע שהירדן הוא מנבול ארץ כנען ולא מנבול ארץ סיחון ועוג וסחיית ישראל האחרון ביתם באבל כי שם החללו על מות משה איש האלהים והותרה השאלה הח' :

לה א וידבר ה' אל משה בערבות מואב עד סוף הסדר ויש לשאול בפסוקי' השאלה שאלות : השאלה הא' למה נתיחדו חמשת הדבורים האלו שזכרו כאן להיותם נכתבים אחרי זכרון המבקשות ואם נאמרו אלו המצוות והדבורים מסוייב כבאר הדבורים והמצוות כלם למה לא אמרם משה לישראל עד עתה : השאלה הב' מה היה הנוסף בדבור הראשון מהם כי הנה כל מה שנא' בו כבר נאספה לישראל פעמים אחרות אם והורשתם את יושבי הארץ וכמ"ס לא ישובו בארץ ואם אבידת כלמיהם בסדר משפטים ובסדר כי תשא ואם בחלוקת הארץ בגורל בסדר פנחס. ובכלל שאין חידוש בפרשה הזאת לטעון המצוות : השאלה הג' אם היה שבדבור הראשון לזה על גרוש האויבים ואבוד עכו"ם וזה לשכת בארץ ולהסתכל אותה בגורל למה חזר לומר ואם לא תורישו את יושבי הארץ וזה היה ראוי שיכתב למשל סמוך לנדרש האויבים לא אחרי האזהרה העכו"ם : השאלה הד' למה בדבור הראשון לזה על חלוקת הארץ ובדבור השני הודיעם בגלות הארץ ואמר את הארץ אשר תהגלו אותה בגורל ונכפל אחר כך לזווי : השאלה ה' למה זה בדבור הד' לזה על ערי הלויים ועל שם ערי המקלט. ובדבור ה' חזר לזווי : על ערי המקלט עמם ובהם אם כן המצוה הזאת נכללת בד' הדבורים הסם גם שחלה מצוה שם הערים אחר שיעברו את הירדן ג' מהן בעבר הירדן ג' מהן בארץ כנען ואין זה. והנה בסדר ואחחון כתב אז יבדיל משה שלש ערים בעבר הירדן ואם הוא ע"ס בבדילן בחייו בהיותו בעבר הירדן איך לזה כאלו שבידלו אותן אחר שיבואו אל הארץ ובכלל אם היו אלה המצוות תלויות בארץ למה לזה עליהן שלא יעבור שמה והיה ראוי לזווי : השאלה ו' למה אמר ואם לא תורישו את יושבי הארץ וזה היה ראוי שיהיה עליו וסוגל הדם הוא ימות את הרואה למה חזר עוד אם שגשגה ידעפטו לו הסה"ק עליו בצדקה וימות לו בצדקה הכס כי זה כבר נכלל במה שאמר ראשון' ולמה נכלל : השאלה הו' במה שאמר וישב זה עד מות הכהן הגדול כי למה חלה ישיבת הרואה בעיר המקלט עד מות הכהן הגדול ומה ענין אמרו הכהן הגדול אשר משה אותו בשמן הקדש : השאלה ח' בפרשת ויקראו ראשי האבות למשפחת בני נלמד כי מה ראו על ככה נשיא משפחת בני יוסף מל דבר צנות ולפחד מענין נשיאיהם אחרי ספור המסעות ומצוות נחלת הארץ וערי הלויים וערי המקלט ומה ענין זה לכלל האם באו הדבורים במקרה והזדמן. והנה פרש הפסוקים באופן יוצר השאלות כלם :

וידבר ה' אל משה בערבות מואב וזו עד סוף הסדר. כאשר השלים מרע"ה לכתוב כל המסעות מיום אלתם ממזר' עד בואם בערבות מואב על ירדן וירחו שה' אמר אליהם לא תעבור את הירדן. דאם שנאו ימי הפקדה ימי השלום ששם ימות בלי ספק ולקח סימן לעצמו ממקום חתונתם שמה שהיה אלל השטים כי שם התאבלו עליו. והיה מפני זה דואו ועצב מאד באמרו יעשתי ומנוחה לא מצאתי אני הוצאתי את העם הזה ממזרים והולכתי במדבר ארבעים שנה להחיות את הארץ ובאתי על שפת הירדן ולא זכיתי לעבור עליה ולא להנחילה לעמי אלל איש אחר ויכננה ויחיותה להם ואני נצחתי התאנה ולא אכלתי את פריה ויהושע משרתי יאכלנה והקרא הארץ על שמו שיכנסו אותה מידי העמים ויחיותה לישראל ולא יזכר שמי עוד עליה. ומפני שהיה על זה נספק לזו בקרבו רחפו כל עמלותיו כדי לנחמו ולדבר על לבו בא האלהים לזווי עתה על ידו כל הדברים התלוים בארץ בבטחה וחלוקתה לישראל כאלו אמר למשה מלבד ראיתי הארץ אשר הראיתוך מכאן הודיעני מה היה חפץ עוד לעשות אם תעבור בארץ כי אין ספק שתחפץ בזה לאחד מחמשה תכליות או לכלם האחת לכבשה ולכרות ולגרש האויבים והעכו"ם ממנה. והשנית להציב נבוליה לארצה ולרחבה. והשלישית לחלקם לשבטים לכל אחד חלקו. והרביעית להבדיל ערים ללויים להיוותם אנשי שבטך. והחמישית להבדיל ערי המקלט כמו שפסית מעבר לירדן וידוע שאלה אחד לא יוכל לעשות כל הדברים האלה בעצמו מבלי שיוזה את האחרים לעשות במצוות. ומפני זה אף שהיית אהם הולך שמה לא היית עושה הדברים האלה בלבד על ידי לזווי שתמנה אנשים לעשותם והוא אהם עליהם ויחיתו הדבורים הסם אלקי להיוות מלוא בהם. גם עתה חמשת הדברים האלה אהם חתו אל בני ישראל וזהו יתפיים דעתך כאלו עברה בארץ ועשית כל זה שמה. ובעבור זה באו כאן חמשת דבורים ראשונים כי הדבור הראשון היה דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם וגו' והורשתם את יושבי הארץ הרי שאלה מנגד את הכוים הסם וישראל מנגדים אותם ממזרחין כיון שאלה מכנסיו מלוא עליו ועם היות שכן לזה על אבדו ועל חלוקת הארץ

צבא גדול וחיל רב ציד משה ואהרן שהיו מנהיגים אותם. והעיד הכתוב שכתוב משה המסעות האלה על פי ה' ר"ל מוצאיהם ויציאתם על פי ה' ומצותו. והנה ראה יחב' לזווי משה עתה שיכתוב המסעה האלה מפני תועלות שהיו בכתובתם. הא' להודיע חסדיו של הקב"ה עם ישראל. שאל"ס שגור לפתלם ולהטיעם במדבר לא היו נשים ומטולסלי' כל היום ממקום למקום ומבלי מנוחה כי בכל הזמן הגדול ההוא לא עשו אלא מ"מ מסעות כמ"ס רש"י ממדשו של רבי משה דדרשן ועל זה נאמר (דברים כ' ה') ותשוב בקדש ימים רבים כימים אשר יצאתם שם י"מ שנה שעמדו שם כמו שזכר בסדר עולם כי בקדש ישבו כל כך זמן כמו בכל שאר המסעות. והב' שלא יחשבו האנשים שהיה המדבר ההוא שהלכו בו ישראל ארבעים שנה כבאר המדברות הקרובים מן היסוד וכמדברות היושבים והעוכבים היום הזה הערביי' בני קדר שזורעים וקוצרי' בהם ויחקיימו בהם חילנות ועשבי' ומטיינות מים במקומות הרבה אין הדבר כן כי המדבר ההוא שהלכו בו ישראל היה גדול וגורל מאד נחם ערף ועקרב וצמאון. ואמר לא מקום זרע וזמנה וגו' אשר אין שם מים. וכדי לישוב אמתת זה בלבבות זכר אותם המקומות מהמדבר בשמן כדי שכל אדם בעיניו יראה ובזמניו ישמע רוע הארץ ההיא והסרוגה. וכבר העיר הרב המורה על הפעם הזה. הג' שהוא להודיע שהיתה הארץ ההיא בלתי מקבלת הישוב כי לא היה אפשר כפי הטבע שישב שם אפילו ששה חרבות אנשים כל שכן עם כבד חלשים וגו' וסוף. וכמו שאמר (ירמיה ס"ז ט') ארץ מלחה ולא תשב ארץ אשר לא עבר בה איש ולא ישב אדם שם. ולכן האריך הכתוב בספור המסעות שעשו והזכירם בשם לדעת ענין הארץ וזוהי ושהלכו בה ישראל לא בדרך המנהג הטבעי אלא על דרך הפלא ושהיו הולכים על פי הענן מתעננים ושמחים בנליחתם ולא נבוכים בצורך. והג' שאלה המסעות לישראל במדבר היו רמז לעתיד כי הנה הנבואה אמר (מלכים ב' ט') כימי אלתם מארץ מזרים תרלטו כפלות וזמן שביצאתם ממזרים הלכו בגדוד כן בגלותה העתידה ביציאתם מהגלות בג' יחזקאל שיבאם הסם אל מדבר העמים ויחנס שם. ואפשר לומר שעל הדמיון הזה אמר הכתוב כאן ואלה המסעות למוציאיהם רותה לומר מהגלות האחרון הזה. או אמר למוציאיהם על הכוים היוצאים מחללי' אבותיהם וכמו ששם פעם אחת במרה ובפעם במחקה בן יהיה בגלות הזה במדבר העמים והותרו בזה שתי השאלות הא' והב'. ואין להקשות ממה שנשתנו כאן השמות כי יש לעיר אחת שמות מתחלפים כללו תאמר אליהם שהוא ענין נבר. ואולי שבני ישראל שנו שמות המקומות בהם. גם מהורה לא נזכרו מקומות הרבה שחיו בהם ונשמו מהם לפי שלא נעשה בהם דבר רשום. וכאן הזכיר המסעות כלם. ולזה נזכרו כאן מקומות שלא נזכרו שם. והקדוה אלי שאלה המסעות שזכרה התורה כאן ולא נזכרו שמה חנו בהם ישראל ימים מועטים יום או יומים שהרי מחללות עד בואם אל מדבר זין היא קדש בשלחו משם מרגלי' בימי נזכרו ענבים לא היה אלא זמן קצר חשני חדשים כי הנה בעשרים באייר נסעו ממדבר סיני ובקברות התאוו אכלו את העפר חדש ימים ובחזרות לא נסעו עד האפק מרים והוא ר"ל תמוז ומפני ימי נזכרו ענבים פחות משני חדשים נסעו י"ט המסעות עד קדש וישבו שם ימים רבים אלא שם כן קצר הכתוב ולא זכר שם אותם המסעות שהיו לימים מועטים והותרה השאלה הג'. גם כי עלמון ודגלתיהם כולל מסעות הרבה למתנה ונחילאל ואשד הנחלים ובמות והם כלם כנגד הר העברים ולכן קצר בהם הכתוב והתחיל לספר מיציאת מזרים שהוא ע"ס בניין ממחרת בהיות המזריים מקדריס בגוריהם ופסולי' אלהים וישראל עושה חיל ציד רמה ומפני שארך הספור חזר לומר ויסעו שנית וכן נאמר שאחרי שאמר וישב על פי החירות שרומם אל עם ישראל שישוב שם אז ירמוז אל הענן ששכן שם ולכן זכרו בלבדן יחיד אמר ויסעו מפני החירות ויעצרו בחין הים המדברה מהקים למה שכתוב בספור. ואמנם מה שחזר לומר ויסעו מאלים ויחטו על סוף ג' להודיע שחזרו לאותו זל שם שנכנסו בו וזה דבר שלא נזכר במקומות. ונראה שישראל באו לים וצאו ליבשה והמזריים הלכו אחריהם בים ושם נסעו וזה כדי לראות מה נעשה מהמזרי' שבו אל שפת הים וראו אותם שנעצו בים והשליים הים אל היבשה פגרים מתים ושללו שם כל אשר להם ועל זה נאמר בספור וישע ה' ב' ים ההוא את ישראל מיד מזרים שזכו כעברת הים ואמר וירא ישראל את מזרים מות על שפת הים כי אז ראו זה כשחזרו על זל הים ולא נהפך שם וביארו הכתוב כאן והותרה השאלה הד'. ואמרו ויחטו במדבר סין אינו סיני שהרי חזר לומר ויסעו מפרסידים ויחטו במדבר סיני. אבל מדבר סין הוא מקום בין אלים לבין סיני כמו שכתב בסדר ויחטו בלח. והנה אמר בפרסידים ולא היה שם מים לעם לשחות לא להניד בהם שניעשה להם שם מהמים כי הנה לא זכר נס המן ולא נס מריה אלל בעבור שפרסידים נסו את הסם לומר הים ה' בקרבנו אם אין ונקרא המקום מפני זה מסה ומרינה ובעצורו בא עליהם שם עמלק לכן זכר כל זה בדרך קלרה מחסרון המים שממנו נמשך מה שנמשך והותרה השאלה הה'. והנה אמר בזה ההר בקנה ארץ אדום מפני ששני מקומות היו נקראים הר ההר כמו שיחבאר בקרוב ואמר ויעל שם אהרן ע"פ ה' להניד שלא מת אהרן מפאת חול שקרה לו אלא שזוהי יתבאר שיעלה בזה וימות שם והיה זה ביום הראשון לחדש החמישי הוא חדש אב בשנת הארבעים להניד שהי מרע"ה אחריו שבעים חדשים כי שניהם מחו בשנת המ' אף אהרן מת בחדש הה' ומשה מת בחדש הי"ב הוא חדש אדר כמו שיחבאר בספר יהושע שבער הירדן בעשור לחדש הראשון הוא מהס ג' ימים של הכנת הנהר ושליים ימים לאבלו של משה נמצאו כלים בו באדר שאז מת מרע"ה נמצא שמת אחר אהרן ז' חדשים בלבד והנה משה היה בן שמונים שנה בעמדו לפני פרעה ואהרן היה אז בן פ"ג נמצאת למד שאהרן נולד קודם משה ג' שנים אלל לא היו שנים שלמים ולכן היה אהרן בן קצ"ב שנה והיה משה בן ק"כ שנה. אלל היו שנות משה שלמים כמ"ס בן מאה ועשרים שנה אנכי היום היום נולדתי והיום אני מת ושנות אהרן לא היו שלמים האמנם מוח שניהם בחדש אחד גם מרים שחלה ההוא מתה וכן אמר הנביא (זכריה י"א ח') ואכחיד שלשת

והנה ראשונה נתן דין ההורג בידיו אם בכלי ברזל אם באבן או נעץ אם היה בכלי נתן בכל אחד מהם שעור כדי להמית סגל' באבן או בעץ אשר ימות בו שאו הוא מפורסם בגלגלי וחייב מיתה. אמנם בברזל לא אמר אשר ימות בו לפי שיש אבן או עץ כדי להמית בו ויש שאינו כדי להמית בו ולכן הולך לפרש בעץ או באבן אשר ימות בו אבל בברזל כל שהוא ואפי' כשעור מחט אחד מית ולכן לא נאמר בו אשר ימות בו וזהו גואל הדם הוא ימיתו. ואריך שדע שכל הירגו גואל הדם אלא אחר שעמד ההורג לפני העדה ושפטו שהוא רוצח וחייב מיתה. ואחר כך נתן דין ההורג בערמה והוא ואם בשגגה יתפטר רוצח לומר וכן יומת אף שלא הרגו בכלי ראוי להרוג בו. אלא שהיה שוגג לו ובשגגתו אותו יתפטר וידחה אותו מן הגג למטה לארץ באופן שימות מזה או השליך עליו בצדדים רוצח לומר שהיה ההורג למטה והסבור למעלה והשליך עליו אבן בכונה להמיתו כי זה הוא השליך עליו בצדדים וימות הרי אלה עם היותם גורמים הם שוים כאלו באיצה הכהו בידיו וימות ולכן בכל אחד מהם מות וימות המכה רוצח הוא. וכמו שבבבאבא יד' עשה הלוך מהשונג למזיד כן להורג ויורם עשה החלוק שהוא. ואמר ראשונה מתי יהיה נחשב כמזיד ורואה ומתי יהיה ההורג נקי והוא אמרו ואם בפגע בלא איצה הדפו או השליך עליו כל כלי בנא דמיה או בכל אבן אשר ימות בו הכהו אבל היה בלא ראות. הנה כיון שהוא לא היה לוי לו ולא מבקש רעהו יחשב לשונג. ושפטו העדה רוצח לומר שופטי העדה יושבי על מדין שהם סנהדרי גדולים שזעזור היות ההנהגה העדה על פיהם נקראו הם העדה המה יהיו שופטים אם ההורג הרג שונג ויגלה לעיר מקלטו ואם היה מזיד ורואה בכונה וימסר ביד גואל הדם שימיתו ואם יגבר יד גואל הדם לנקום נקמתו אף שלא כפי הדין יגלו העדה רוצח לומר שופטי העדה את הרוצח מיד גואל הדם כי שונג היה ולא מזיד והשינו אותו העדה עיר מקלטו כדי שלא ימיתו גואל הדם. ואמר שיבצו בה עד מות הכהן גדול לפי שהכהן גדול היה שר וגדול בישראל וקדוש לאלהיו ובמותו כל העם יחדד ויהי יתן אל לבו כי ימי האדם ככל עולם ולמה לא יסיר מרעיוניו נקמת דם קרובו ולהכרית בריחות ובהריות ומחר נס גואל הדם לקבר יובל ולכן יסקוט לבנו ורחיית דמו ויתחם וישכח לרעה וסרה קבלתו ועל כן אמר עד מות הכהן הגדול שהוא הגדול אשר בו תשקוט המיית לבב גואל הדם. וחז"ל אמרו מפני שהוא מכפר על ישראל והיה לו לבקש רחמים על בני דורו ולא בקש. ואמר אשר משה אותו בשמן הקדש אפשר לפרשו על הקצ"ה שהוא משת את הכהן הגדול בשמן הקדש ונתן לו המעלה ההיא. והוא הנכבד בישראל ומי יחוש למות קרובו בזמן כך ויחזהו בזה השאלה הו' וכו'. ונתן בענין היום שופטים. האחד שלא לא הרואה מעיר מקלטו ואם יאז ומצאו גואל הדם והמיתו אין לו דמים. השני שבמות הכהן גדול ישוב הרואה לארץ אחוזתו. השלישי שהרואה ירה על פי שנים עדים ולא על פי עד אחד ועל זה אמר כל מכה נפש לפי עד י' יראה את הרואה רוצח לומר של מכה נפש בהא להרגו על שהכה את הנפש לפי עדים יראהו שיעידו שבעדים והתראה הרגו. והרביעי שלא יקחו כופר לכסף רוצח רוצח לומר שלא יענישו את הרואה ממון לפיכך ואפילו שגואל הדם חסך בכך וזה אשר הוא רשע יאז מחוייב מצ"ד למות. אבל אם לא יאז מחוייב מצ"ד מותר לו לפייס את גואל הדם בזמנו כדי שלא יבקש עוד רעהו. וכן לא יקחו כופר לפיכך מן בגלות כי בזה יחיהו את הארץ שהתנפחו בבני אדם את הראות האבה במקום שאינה וכן הוא בכאן שמראין שמענישים את הרואה וכפי האמת אין שם עונש כי לארץ לא יכופר בכופר כי אם בדם שופכו כלומר שלא לבד חלוי העונש ברצח אבל גם בארץ בכללה אשר נרצח שמה רוצח לומר לכל יושביה לא יכופר העון ההוא אלא בדם שופכו. וא"ת ומה חוטא כפרת הארץ לכן אמר לא תסמאו את הארץ אשר אתם יושבים בה כי אני ה' שוכן שמה. ואם כן סומא את הארץ מונעת שכן השכינה בתוכה. ולפי שראו ראשי האצות למטה יוסף שמרע"ה היה מלוא מחמת מיתה בעניני חלוקת הארץ ונחלתה כאדם ביום מותו בלא לפניו על ענין בנות נלפחד אם ינשאו לאנשי שבט אחר אם לא וזה נכתב בספור הזה אחרי שדור הזה. והותר' בזה השאלה ה' וכו'. ואמרו ואם יהיה הארץ לבני ישראל ענינו שדור אדם מבלי תקון כי אף על פי שיבא היוכל לא תשוב הנחלה היא לאותו שבט והנרע עכ"פ מנחת השבט שהוא כי אין הנחלה כמו המכירה שתנא גיבול הנה התבאר מזה קשור הפרשיות האלה כלם מפרשת עלה אל העברים אשר בסדר פנחס עד המקום הזה והתבאר למען אחרי זכרון המהבט באו חמשה דבורים האלו שלא באו קודם לכן ולמה נתיחסו אל מרע"ה בהיותם דברים יוצא מתיחסים אל יהושע הכובש והסמאל הארץ כי מרע"ה לא יעבור אל הארץ אבל נתיחסו אליו כאן כדי לנחמו ולדבר על לבו שכל הדברים הרשומים מכבוד הארץ וחלוקתה ונחלתה היו עושים על ידי מרע"ה ובמאותו כללו עבר שמה ובאופן שיאמר כל אדם שמה הוציא את ישראל מהלדים משה הולכים במדבר ארבעים שנה הוא הורישם את הארץ והוא כבש וגרם את האויבים והוא הוציב נבוליה והנחילה בגורל הוא מנה מי המנחילים את הארץ הוא כבדיל ערי המקלט שהכל עשה ית' ע"י ובמאמנותו וראה אם כן עולמו בחייו ולכן אחר כל זה הוציא משה צאר את החורש ולדרוש בדרים כל הכתוב בספר אלה הדברים ונרת עליו ברית עם העם וסדר שירת האלויים במאמר השם וכחב את החורש וימנה ללוים וכאשר נשאל כל זה נאמר לו עלה אל הר העברים ומות בהר וכן עשה כאשר צרך את בני ישראל לפני מותו. וכו' נשאל סדר מסעי :

הארץ בגורל. הנה כוונת הדבור בעצם וראשונה היה לנרש את הגוים מן הארץ. וכדי שיגורשו העמים וילכו מן הארץ לזה ואנחתם את כל משכיותם וגו' ואת כל במותם תסמידו כי בזה הם עומים יתגרשו מן הארץ ולפי שאינו יאמרו ישראל ואם נגרש העמים מן הארץ תרצה עלינו חית הסדה הולך לומר אחר זה ויורשתה את הארץ וישבתם בה כי לכם נתתי את הארץ ולכן אל תפחדו ויקרה לכם כמו שקרה לכנעני שנתגרש. מן הארץ כי לכם נתתיה ואתם תשבו עליה ותמשלו עליה לא הם. וכתב הרמב"ן שהקדים שלא ילכו לדור ולשבת בארץ אחרת אף כי אין לפחד מחית הסדה כי היא לא תבא אלא בארצות הנחרבו' ולא תהיה ארצ' כן כי תתחילו אותה בגורל למשפחותיכם וכלה תהיה ארץ נשבת לא חרבה ולכן תגרשו העמים כי לא תהיה ארצכם מפני זה חרבה. ולפי שכל זה אמר לחזק אזהרת גרום האויבי' מן הארץ לכן אמר אחריו ואם לא תגרשו את יושבי הארץ וגו' הנה התבאר שהיה סדור הראשון על כבוד הארץ וגרום האויבים שיפגעו זה משה משלמו במאותו כי גם בארץ לא היה יכול לעשותו אלא על ידי כווי. וכו' ויתורו השאלו' ה' וכו' וכו'. והדבור השני היה בהבטלת גבולו הארץ כמ"ס זו את בני ישראל ואת הארץ אשר תפול לכם בנחלה בגבולותיה ואמ' תפול לפי שבנפיל' הגורל תהיה הנחלה. ואמ' ונסב לפי שגלגל ארצות הם בדרום של ארץ ישראל והם ארץ אדום כלה וארץ מואב ומקאת ארץ מצרים זו אצל זו. וביאר הגבולות לכל ארצ' הרוחו' והענין לומר למטה הנה לא עליך לסבור אל הארץ כדי להציב גבוליה לארצה ולחצבה כי אין צורך כי גם זה תעשה אותו בכאן. וזהו שיתלקו את הארץ בגורל כי עם היות שבכר כזה עלי שמים הנה נאמר כאן מפני שתחלק הארץ עתה לתשעה שבטים וחצי שבע לפי ששני השבטים ראובן וגד וחצי שבע המנשה לקחו נחלתם מעבר לירדן. אך לא התחלקה הארץ הקדושה לשבטים באותו אופן שנחלקו ארצות עבר הירדן לשבטים הסם אלא על פי הגורל וזה נאמרה כאן והותרה השאלה הרביעי'. ולפי שחלוק' הארצ' היה בלתי אפשר שיע' אותה משה כלה בעצמו אף שיהיה הולך שמה מבלי שימנה אנשים שיעשו אותה לכן בא על זה הדבור השלישי מאלה שמות האנשי' אשר יתחלו לכס את הארץ באלו אמר למשה אתה מכאן המנה אות' יקובי' בשמות כאלו היית שם בעת המעשה גם שבה תודע מעלת גבולותך שאותם שאתה המנה להכניס מעשה עד זמן החלוק לא ימות אחד מהם. והנה בכל אחד מהם אמר נשאו וזה כלל בן ימנה נשאו יהודה ולמשה שמעון ולמשה בנימין חולי שהיו אנשים ידועים לשבטים. ולכן לא הולך לומר בהם נשאו כלם שאמרו באחרים כלם. ולפי שנכספה וגם נלתה נפשו של מרע"ה להנחיל ולהנביל ללוים ערים לשבת כי היו משבצו ועל ידו נאמר שלא יהיה להם חלק ונחלה בידועת הארץ לכן בא הדבור הרביעי' זו את בני ישראל ונתנו ללוים מנחלת אחוהם ערים לשבת. כלומר אם חשקה נפשו לתת בימך לאנשי שבטך ערים לשבת גם זה לא היית יכול לעשות אף אם היית עובר שמה הלא על ידי אנשים שיעשו במצותך ולמדוד מגרשיהם וכל זה תעשה היום הזה מכאן וזהו זו את בני ישראל ונתנו ללוים וגומר רוצח לומר שאף על פי שהם לא יעטרנו לשדות וכרמים ומתפרנסים מן המעשר שנותנים להם ישראל הנה יאצרכו ערים לשבת נתן להם שבט הערים למגרש אף אמה וחי' זה למגרש בהמחם ורכושם ולעשות שם כל נדריהם ואמ' ולכל חיותם רוצח לומר לצורך חיותם ומכאן למדו חז"ל שלא היו קובעים שם מתיבה כי אין צורך חיותם והיכל גם כן בניב הערים לרבותו של עולם אלפים אמה לכל רוח יהיו מהם אף אמה מגרש. והם הכמומים לעיר והשאר היו להם לשדות ולכרמים כי מן המגרשים היו מוליכים הוצל לשדות ולכרמים. והנה לא רצה יתצרך שיהיה הדבר בספק רוצח לומר שיהיו השדות והכרמים כמומים לעיר ואחריהם המגרש. לפי שיהיה טורח רב להפנות שם ולהולך שם בהמתם עם שבכר יציקו בזה השדות והכרמים לכן אחז"ל שאין עושים שדה מגרש ולא מגרש שדה. וזכר שיהיו ערי הלוים מ"ב מלבד שש ערי המקלט שהם מ"ח כרמים כלם לפי שאלו ואלו כלם יהיו קולעות. והנה נזכר ענין ערי המקלט בדבור הד' הנה אינן נקרא כי הדבור ה' נתיחד לביאורם והותרה השאלה ה'. ולפי שמהם הבדיל ערי המקלט לעבר הירדן כמ"ס אז יבדיל משה שלש ערים והיה חאב להבדיל כן בארץ הקדושה לכן בא הדבור ה' והקרייתם לכם ערים ערי מקלט ר"ל שהוא עמנו בזה היום יבדילם במאותו על הבדלתם. ואמרו והקרייתם לכם אפשר לפרשו לשון זמון והזמנות ואפשר לפרשו לשון קריאה וביאר בזה דיני הרואה שימלט בערי המקלט והוא נכסיו רוצח מכה נפש בשגגה. ומה שאמר כאן את שלם הערים תחננו מעבר לירדן. אין הכוונה שיחננו אותן עתה או שיתנו אותן כאשר יתנו ערי הלוים שלם הערים אשר בארץ אבל הוא כלומר אותן הערים אשר נתתם מעבר לירדן כאשר נגבלה נחלת ראובן וגד וחצי שבע מגשה החנו שלם ערי מקלט שמה ואמר תחננו עתיד במקום עבר כמו ככה יעשה איוב וחז"ל אמרו שלא היו קולעות ה' ערים שמעבר הירדן עד שיוצלו שלש הערים בארץ. וביאר ששלש ערי המקלט יהיו לגר ולחושב מישראל בשוה וענין זה הקבץ והמקלט שאנשי העיר יגלוהו מיד גואל הדם שלא יתנוהו להרע לו. וביאר שאם בידיו הכהו והיתה המכה מכת מות בין שחיה בכלי ברזל או באבן או בעץ וכן אם בשגגה יתפטר או השליך עליו בצדדים רוצח הוא כי הנה הרואה או יהיה פועל המיתה בידיו או יהיה גורם אותה בעשותו פועל יהיה שנה למית'.

זכינו להשלים פירוש חומש הפקודים :

במשנה תורה עוד יחננו צורנו לשון למודים :

פירוש התורה
ספר דברים

מהחכם הכורך

דון יצחק

אברבנאל

ירד כמטר על גז להצמיח ציצים ופרחים בחמשה
חומשי תורה, ויצא ונלחם עם כל אשר לא יעלה
על שמים שיאה גם פרוי יתן בעתו לחבין ולהשביל
בה דבר אמת לאמתו

ווארשא

בדפוס הרבני מהו' יואל נ"י בהמנוח מהו' אביגדור ז"ל לעבענזאהן

צטנח רוחב לבו אין חקר לפ"ק

משה

ПИРУШЪ ГАТОРА
т. е. Комментарій на пять книгъ
Моисеевыхъ Абарбамаля Часть 5.
ВАРШАВА въ Типографіи И. Лебензона.
1863.

Печатать позволяется съ тѣмъ, чтобы
по напечатаніи представлено было въ
Ценсурный Комитетъ узаконенное число
экземпляровъ.

Вильно, 26 Апрѣля 1862 года.

Ценсоръ Статскій Совѣтникъ и Кавалеръ

А. МУХИНЪ

הקדמה

אמר השר הישר דון יצחק אברבנאל ז"ל זה לי עשרים שנה בימי בחרותי, בהיותי על אדמתי, העיר ליכונה עיר ואם במלכות פורטוגל אשר בקצה מלכות ספרד מלאני לבי לשלול טאלה גדולה, כוללת ספר אלה הדברים משנה החורה, אשר שם משה לפני בני ישראל, ואחנה אותה לפני כל יודעי דת ודון, וכן גדולי חכמי הארץ יושבי על מדון, והולכי נתיבות הטובות, וראשי הישיבות, וישיבו אותי דבר איש כאשר עש לבבו, בעשיו וניבו, וזי לא מתקן לי רגבי נחלי נהרי דרכים, דרכם ומחשבותיהם, הם לבי בקרבי, דברתי אל לבי שא נא כלך, הומתך ופתילך, שפך ומשפעתך, ויורה לי יד בכתב השאלה הזאת ועשה לי מעשים, יחדו יסיו חמים, בפירוש הספר הזה, כי עת לעשות לה' ותשורה להביא לאיש האלהים, רבן של נביאים, בהרחבת ביאור משנה חורתי, ולגלות לכל עדתו, עמיקתו ומסתרתו, וזאת יקר הפארת גדולתו, יסן וביען קלר מאע פרישתו, משהרע בדברי המפרשים, ישיש וגם חדשים, ופאשר החשקתי במלאכת ה' זאת ימים אחדים, שבעתי גדולים, כי מאזני האומים, ותולדות הימים, קפץ עלי רנו הזמן, ורשתי אשר עמן, ויפנות המן, ומשמים נלחם הגלגל, ורגזו עלי ההגלגל, לקחת את נפשי ומס, ויקח את כל קניני עד תומס, ואמלטת רק אני בורח מכל מלכות קשעל"ה צרב מקומה, כי יורתי מפני האף והחמה, וזוה שפו תמו מן בלחות כל ספרי, כי אחי ועמי וכל שכני סניבותי לרי, גם הם עלו וצאו בבתי ובבית מדרשי, ויקחו את ידידות נפשי, וגם מה שעשיתי בספר הזה נכשר או נשכר, ואל ידי לא בא, ולא ראיתיו עד הנה:

אחרי כן עשר שנים, ויפון ישראל בעת בכל ארצות ספרד המונים המונים, שלים וסקטים אובלים למעדיהם, האמונים עלי חולע ואין מכלים, חשב ה' להגלות בראש גולים, את כל היהודים גדולים וקטנים, אשר בכל מחוזי ספרד היו חונים, וגם יד ה' היתה צם, להוסיף ולאגדס, אחריהם בכל עבר, הסוד והסגר, והסתר והדבר, וזים ובי' צשה, תכסמו בושם, ברא ה' חשש, ובחבר כל נפסם יבשה, ויפליסם אל ארץ אחרת, נבוי לא ישמעו לשון נרעת ממאחר, ביום הזה ואני בחוך הגולה, ברוב חלחלי, בחתי לנאפול"ש העיר הגדולה עד למעלה, גם שם לא הונח לנו, כי שרק ה' ליצוב מלך זרפת אשר כלנו, ויעלו פרישו על הארץ ויבשום, ובשף קף משלו זה ויעבדו, לא עמד איש בפניו ועם לא יחרדו, כי כלם מרדו במלכ וינקים קמו עמדו, וצד בוגדים נגדו, וזי רבו עבדים המתפרצים, ובמושב לים, בראש כל חוצות לקמים, קמו לבלע נחלת ה' בני ירון היקרים, עניים ועשירים, מלאים וחסרים, חשך אורס וקדר שמשם הונו צבטורים, ללמות ולא סדרים, ושמה כהפכת זרים, יפלו אהלים לשודדים, נחנו למשסה יעקב ויאלכו את ישראל בכל פה ויחנו אותם עניים מרודים, קרועי בגדים, נעים וגדים, צניהם ובנותיהם הלכו שבי לשפחות ולעבדים, איש הישר בעיניו יעשה, והיתה עדת ה' כאלף אשר אין להם רועה, ורבי' מעמי הארץ המתיידיים מאימת מות מפני חרדות עברו חק וגם מהם שפכו דמם כמים ובחרי איש גדודים, ויותר מהמה נשבר לבי בקרבי על היהודים המרודים כי ריגבו באניות אנשים וגשים עוללי טפוחים, ובכל איה ואניה, היתה תאניה ואניה, מכרו אותם לשבאים, והמלחים נעשו קונים כסוחים, לנים פחים, ורועם יאלו מכללי הדת ובשבי ובצוה הלכו נדחים, לא ידם ננעה בנו רבבים וחבדים גנבים, כי ה' הונה, על רוב שפעי עדתו לשכוחם נה, הרחוקים והקרובים, ורעים אהובים היו להם לאויבים: **קול** ה' על המים, מי אפסים לשטון על פתחי נדיבים, ולהמטיר על שלמים וכן רבים, חיים שגונים מהנזים בין משאבים, אל הכבוד הרעים מרקישים, על נדיבים וטועים, ורמי הקומה גדושים:

קול ה' וחרבו שלום, אכלה והדק והתאם ותלפה, אל עמו ואל חסידיו הדרים מימי קדם קדמתה בארץ הזאת ארץ עיפה:

קול ה' שובר ארזים, וישראל לבחיים, בארץ נכריה שפלים ובצים, כמה הנצורים מארצם יאלו גרושים, לא שכחו שם אלהים בכל צרם כלם קרושים, הלכו מדחי אל דחי מרעה אל רעה שלם שנים, כבו פניסם חרולים עלו קמשינים, ואוכפו אספה אל צור בארץ הלזו, ופאשר חשבו כי ירחיב ה' להם ושב ורפא, אחתם ולעפה, כי הנה השם טושה חיונים ובידו רלפה, שלח את צבאותיו ונשרפה, גם צי החאף ה' על עוני, לא הסיב ידו מבלע ויגזלו אנשי הארץ את כל קניי, ויבא ריון במשמי, ויספכו ליון כל שגוי, כי רבות אכחותי, וכי רלתי רח עמי גם שגם יסיס כל אשר בשם ישראל יכנה, רלע ה' את אוני במרגע, ללאת מתוך ההפכה הולך וגוסע, ונכנסתי בלטיה בלב ים ובחמלת ה' עלי בחתי לאי קרפ"ו, ואשכ פה, והנה הקרה ה' אלהים לפני מה שעשיתי בפירות הספר הזה, ונפסי אהלם ושמה החיוקה בו וגשקה לו, ותאמר אוסיפה נא בגדלו וסילו, כהנה מבלי לו, כי מעט אשר היה במפעלו, ועשה יסכוהו כללים אלהים כללו, והניי מסדר ראשונה אשר העירני בפירושו ותסונתי עליה ואומר:

שאלתי ובקשתי אם משנה החורה אשר שם משה לפני בני ישראל, ראוי לומר ספר אלה הדברים, הים מאח ה' מן השמים והדברים אשר בו משה אמרם מפי הגבורה, כיחר דברי החורה מבראשית עד לשני כל ישראל, אלו ואלו דברי אלהים חיים מבלי כיות צהם שגוי וחלוף, או אם ספר משנה החורה הוה אמרו משה מעלמו חבדו ואמרו כמבאר מה שהנין מהכונה האלוית בביאור המלות וכמו שאמר הכתוב הואיל משה באר את החורה הזאת כדרך יודעי דעת ומבני מדע שיבארו על ספר כל הדבר הקשה דברים סכסכה אותם עתיק יומין:

ואם החזקנו בדעת הראשון של דברי החורה עד תומס, ה' דבר ויקרא ארץ וכלם נחנו מרועה אחד ומשה כתב אותם על הספר בדיו, הנה התחייבו לזה ג' ספקות, הא' בצורך השגות הדברים אם היה העתק אחד, ואם בלא בדרך ביאור להם חתם תורה בלמודו צראשונה, עד שהוצרך אחר כך לבאר, ואין מחבר יסכוחם דבריו ויבאר את עצמו, השני למה ארבעה החומשים הראשונים בלא בלשון נכחר שלשי המדבר, וספר אלה הדברים כתב משה בלשון המדבר בעדו עד פרכת וילך משה שחור לדבר בלשון נכחר בצראשונה ודברי האל יתברך איך יחסם משה לעצמו, השלישי אם הדברים כלם הם דברי אל חי מה ענין מאמרים ז"ל במגלה פרק בני העיר קללות שבת"כ בלשון רבים אמורות ומשה מפי הגבורה אמרן וקללות שנמשנה חורה בלשון יחיד אמורות שאמרן משה מעלמו כי זה יורה שלא היו הקללות שבאו בספר ההוא מפי הגבורה, הנה הספקות האלה מתחייבים לדעת הראשון:

ואם החזקנו בדעת השני שספר אלה הדברים אדונינו משה חבדו כמבאר את המלות ומגיד מראשית אחרית הדברים אשר יקרו אל צניהם אחריהם, הנה יתחייבו לזה גם כן ארבעה ספקות האחד איך בא ספר כתבו משה מעלמו בתוך ספרי האלהים ויהיה תחלת הדברים מפי האל באמרו אלה הדברים אשר דבר משה וגו', ומוילך עד הסוף גם כן, ובאמצעותם יבאו דברים שאינם מפי הגבורה, ודבר זה זר מאד, השני למה בתוך דברי משה המדבר בעדו בלא דברים בלשון נכחר, וזאת החורה אשר שם משה, אלה העדות וגו', או יבדיל משה וגו', ואם היה עדות בדבר יהיה משה ע"ה הוא העד הוא הדיין הוא הפעל דין, השלישי אם הספר הזה אמרו משה מעלמו איך באו בו מלות רבות אשר לא מזכרו עדיין והם כפי הנראה מהחודשות והוא אם כן תורה חדשה לא ביאור אלהים, הרביעי אם היו הדברים דברי משה בספר הזה, אם כן איך אמרו ר"ל צפרק חלק האומר כל החורה מן השמים הוין מפסוק אחד שאמרו משה מעלמו הוא בכלל כי דבר ה' בזה, ואין ספק שכתב מאמרם הוא בכל החורה עד לשני כל ישראל:

והנראה בזה מן דברי הרב הקדוש הרמב"ם ז"ל בפתיחת פירושו אל ספר זה שכוון משה אדונינו בו שלם כוונות הכוונה הראשונה להוכיח את העם ולהזכיר להם עונותיהם כמה ימרוהו במדבר וכמה התנגב עמם במדת הרחמים, והכוונה השנית הייתה לומר להם לישראל המלות המחודשות שלא נכתבו בספרים הקדומים וכבר נאמרו לו למשה כהר סיני בשנה הראשונה ולא לזה לישראל עליהם עדנה, והכוונה השלישית להניד אל בלי הארץ המלות אשר נכתבו בספרים הראשונים ועשרת הדברים אם להסוף במקפתן ביאור, ואם להזכיר את ישראל ברב אזהרות להפחידן אע"פ שלא יהיה בהם ביאור, ובעבור שרובם לא היו צממם הר סיני כשנחנו המלות הוצרך להשמיטם אלהים עתה:

ועם היות דבריו הם דברים טובים דברי ניומים ראיתי את צהם חולסה רבה, אם צעני התוכחות שכנה שהיתה הכוונה הראשונה צהם נכספר הזה לפי שלא באו התוכחות בסדר הטעמים ואמנם הלא תראה שכח בספר אלה הדברים ענין המרגלים ומעשה העגל וזכר אהרי כי פירשת עקב, ואם היתה כוונתו להוכיח היה מתחיל במעשה העגל כי הוא סקודם גם החמר בהטאו, וגם כי לא זכר העגל המתאונים ותחיל דבור העגל במשה גם כי באו בתוך התוכחות ענינים שאין צענים דבר תוכחה כמנוי הסופרים, ואל תצר את אלהם ואת עמין ואת מואב ודברים אחרים, ועוד שאם באו התוכחות כונה בפני עצמה, והמלות כונה בפני עצמה, הים ראוי שיזכור תחלה התוכחות כגן ואל"כ המלות והוא לא כן עשה כי נכחד אלה הדברים הביא קאת מהתוכחות, ובסדר ראה אנכי חור לענין המלות, הרי שבאו הדברי בערבותא, וכל זה ממה שזורה שנין התוכחה לא בא הנה מכון לעצמו רועה לומר להוכיחם:

ואמנם החלק האחר מהמלות המחודשות יש עליו ספק עצום, והוא אם היה שמה רבינו עליו השלום קבל בסיני מלות כלם כלליהם ופרטיהם ודקדוקיהם כמו שהביאו ר"ל בפ' אלו באמרים ובהרבה מקומות, למה לא נכתבו בספרים הראשונים לא בביאור ולא ברמז כשאר המלות ושחק משה מהם, ואחר עבור ל"ע שנה לקבלתם או הזכירם לבי ישראל, והיא באמת קושיו מופלגה, וכבר חתר הרמב"ם להשיב לזה באמרו במקום המזכר ז"ל, לא נכתבו המלות בספרים הראשונים שידבר עם יואלי מארים כי אולי לא נהנו באותן המלות רק בארץ אע"פ שהן חובת הניף, כאשר באו בענין הנכסים או מפני שאינו חדירות לא הזכירן רק לבאים וכוהלי הארץ ע"כ, ואין טענותי מספיקות אם הראשונה הוא כי נא כמתנבא מסתפק בנבואתו באמרו אולי כי לא נהנו, ואלו היה כן שכתבוות המחודשות האלה לא נהנו צהם עד צוואם לארץ במשפט מלות הנכסים, היה להם לר"ל לפרע המשפט הזה צממם כמו שביאורו בנכסים פ"ק דקדושים ובמקומות רבים, ועוד כי הנכסים עצמם לא נהנו צהם עד שכתבו לארץ והנה נכתבו בפרשת שלח לך ולמה לא נכתבו שמה גם כן אלה המלות המחודשות אף על פי שלא יענו צהם עד צואם לארץ, ובכמה (אברבנאל דברים)

הקדמה

מהמאות היו שלא נהנו בהם עד נואם . שהם חובת קרקע כשמת קרקע וערלה וזולתם אשר נכתבו בספרים הראשונים וקריאת דרור לעבדים ביובל שהם חובת קרקע ולא נהנו בהם עד נואם לארץ ונכתבו בספר ויקרא . והסנה השנית שזכר הרב ויהי אמרו או מפני שאינם חסידות . גם זה בלתי נודקת לפי שהיובל והשמיטה וזולתם הרבה שאין חסידות וזכרו בספרים הראשונים . וכן המאות החדשות לעשות שכלו בספר . הנה רבות מהם חסידות . כמו לא יבא עמוני ולא תתעב אדומי וכו' תשם משאת מאומה ולא תהיה קדשה וזולתם ולא נזכרו עם הראשונות :

זכר הציב חכם מחכמי הדור . שרצה ה"י שיהיו מלות מחודשות בכל אחד מהמשותף חומשי תורה . ולזה נזכרו בזה הספר המאות המחודשות האלה . ולא נזכרו קודם לזה . אבל זה הוא דרש חלוש ואין ראוי לקבלו . ועוד כי אם היו כאלו מלות מחודשות . איך לא נאמר בהם וידבר ה' אל משה וגו' כמו שנאמר בשאר המאות אשר בספרים הראשונים כלם אינם לא נעדר . וכבר הרגיש הרמב"ן בספק הזה . ואמר שלפי שהמאות המחודשות האלה לא קבלו עתה שבת שאמרם כי כבר קבלו מסיני לכן לא אמר בהם הדבור . והיא באמת טענה בטלה כי לא יאמר הכתוב וידבר ה' אל משה להורות על הזמן כי אם להורות על הענין . רוצה לומר שאותה המאה נאמרה לו מפני הנבירה ושהיא אלוהית ומה לנו אם קבלה עתה או אם שכבר קבלה קודם לכן הנה כשיאמר אותה לעם היה ראוי שתהיה בתורה שקבלה מהם . ולא יאמר משה המאות כמדבר בעדו ואלו הוא יאמר אותה מעצמו . וכבר בא בכתוב הדברים וכן הדבור באמרו וידבר ה' אל משה אחרי מות שני בני אהרן . וידבר ה' אל משה במדבר סיני בשנה השנית לאחרי מלחמת מצרים בחדש וגו' וכן אמר בעת ההיא אמר ה' אלי פקד לך . והוא ממה שנאמר שכאשר רצתה התורה לרמוז זמן הדבור לכנה מן הכנות שלא נסתפק עם הדבור לכך כי אם ברמזות הזמן בביאור שהוא דבר בפני עצמו . ואין זה ענין שבה וידבר ה' אל משה כי אם שהמאות היתה אלוהית . ואין יאמר הרב שבעבור שלא אמרם מיד כשקבלו לא נאמר בהם וידבר ה' אל משה וגו' . כי הנה בפרשת מהענין שהיה כבר בשנה הארבעים תחלה ה' דבורים . והנה כל המאות הם לעשות נאמרו בפניו ולא אמר אותם כ"א אחר כך ל"ט שנה ולא נמנע מפני זה לאמר בהם וידבר ה' אל משה לאמר דבר אל בני ישראל וגו' . וזה כלו הוא ממה שזכר שאלו ראוי לקבל שיבא בספר הזה מלות מחודשות שלא נאמרו בספרים הראשונים :

ואמנם הכונה השלישית שזכר הרב בספר הזה . והיא לנאר ולהשמיע לישראל המלות שנאמרו בספרים הראשונים אם לתכלית הביאור ואם להסוּף להסוּף עליהם ולפי שלא שמעו אותם בפניו נ"ל ואלו לא ישרו בעיני . לפי שלדבריו היה ראוי שיוזכרו המלות כלם כי בכלם זריכה האזינה ואלו שמעו אותם בפניו וזהו תחלה שזכר מהם והשמיע מהם . כי לא זכר מלות הקדמות והעשרות ובכלל כל ח"כ ולא מלות הירושות ולא בדר דני משפטים רובם . וזכר השמיטה ולא זכר היובל . ומה שהמטה זכר שמתה כספים ולא זכר שמתה קרקעות . ומעוּד ה' זכר חג הסוכה וכן הסוכות ולא זכר יום השבת ולא יום תרועה ולא יום י"ט . וזכר הסוכות זכר ענין הלולל . ובענין המעשרות זכר מעשר שני ומעשר עני . ולא זכר מעשר ראשון ולא חלה . ולא מלות מילה ושאר המלות . אחת תראה בסדר אלה הדברים שהתחיל משה רבינו עליו השלום ספורו מסוף המעמד הנבחר באמרו ה' אליהו דבר אלינו בחורב לאמר . ואחר כך בפרשת ואחריהן זכר המעמד מראשיתו . הלא היה ראוי שיספרנו כבדר מראש ועד סוף . גם תראה בלוחו סדר מאלה הדברים וזכר מסעם מחר ה' ומנוי השופטים וענין המרגלים ושלא נלחמו עם אדום ומואב ועמון . ומיד זכר מלחמת סיחון ועוג והשלים בספור כלו עד שנת הארבעים . ואחר כך בשאר הפרשיות חזר לבקר הדברים שקדמו אליהם . והם פעל חכם משה איש האלהים אם לא לתכלית ואורך הכרחי . ותמתי מחמת מפרשי התורה איך לא העירו על זה ואין יעלה על לב איש יודע דעת שיהיה זה כלו בזהדמן או שכתב ולא בכונה מאלו ע"ה ובביאור הפרשיות בע"ה אשר על כל אחד ואחד מהם פסקית במקומו :

וימה שראיתי אני בחשובת כל זה . הוא שלא היתה בנות אדומי משה בספר הזה להוכיח ישראל . ושלא דבר אליהם בספר הזה מלות מחודשות שלא באו בספרים הראשונים ושלא כיון לזכור להם המלות שכבר נמאלו בהם לתכלית האזינה כי שמועו אותם בפניו אבל שהיתה כותה בלבד לנאר את ההורה והמאות אותם שהיו זריכות ביאור וכמו שאמר הוואל משה באר את התורה הוואל . כי זה בלבד היה תכליתו לא דבר אחר . והאמנתי שלא בא בספר הזה שום מלה שאחריהם תחפצנו בכסף לא תמלא אותה בספרים הראשונים אם בביאור ואם ברמז וקיצור ומאותה המלה שכבר זכר לישראל המבוארות כראוי בספרים הראשונים היתה כפחד הם ולא הוסיף עליהם ביאור . ולכן לא נזכרו בספר הזה : אמנם האותות שנזכרו ברמז או בקיצור . ראש ע"ה שבהיותו ה' הוא היה מנאיר אותם . אבל בשעת מותו יסערו לפניהם וביאור . ולכן הוצרך להביאם בספר הזה כדי לנארם לא לתכלית אחר . ולפי שבענין המלות ושכרם היה אפשר שיתחדשו לשונותם הפקות מפאת מה ששמעו שקרה לאבותיהם במדבר . הוצרך להמליך להוסיף ע"ה להפך להם הדברים ההם . לא להוכיח לנבים על מה שעשו אבותיהם כי היה זה באמת פעל בטל . כי אם להניד להם תוכן הענין והעלמות חכמה כפי צורך הענין הנדרש שמה ולהתיר מהם כל ספק . ולכן לא באו התוכחות כבדר וזמנם . ולא באה בספר הזה מלות מן המלות שלא נמלא זכרונם בקצור בספרים הראשונים . ונראה כאן כדי לנארם . ולא באה גם כן מלות כמו שהיא מצלתי שיהיה בה חדש וחוספות ביאור . וכמו שאמר על זה כל מלה ומלה בפרט בנביא אליהם בע"ה . ובעבור זה נזכרו תוכחות אחרות ונאמר שלא כבדר קוראם כי אם כפי צורך הסבור . וזכרו המלות שלא התבארו בשלמותם היו מוכרו המלות שהיו מבוהרות די פסוקים במקומותיהם . ולא נאמר במלות האלה וידבר ה' אל משה . לפי שאין כאן מלה מחודשת . ולא תתעב משה עם המלות ארבעים שנה . וזהו הורה הספקות אשר העירוני נגד הרמב"ן כלם :

האמנם ענין הספר הזה ואמתינו הוא שמרע"ה אמר הדברים האלה וביאר המלות שנזכרו פה לישראל לצורך פרידתו ורצה הקב"ה אחרי שהשלים לאמרם לישראל שיכתב בספר החורה כל זה כפי מה שאמרו משה ואולי הוסיף בהם הנבירה שמיים ודברים בזמן הכתיבה הנה אם כן שאמירת הדברים האלה לישראל היו ממרע"ה לא היתה כתיבתה בספר החורה ממנו . כי הנה לא כתב הוא ע"ה אותם הדברים מעצמו . כי איך יכתוב דבר מעצמו בחזרת האלהים אבל כתיבת זה כלו היה מפי הנבירה ככל דברי התורה כי הסכים הקב"ה על ידו וישרו בעיניו דברי כלור הנאמן . ולכן אמרם למהם וסדר כתיבתם על ידו והוא מפי הנבירה ככתב לא מפי עצמו . ועל זה אמרו במסכת בבא בתרא פרק קמא על שמונה פסוקים מן וימת משה עד סוף החורה שכל החורה הקב"ה אומר ומשה אומר וכוונת וזאת השמונה פסוקים היה הקב"ה אומר ומשה כותב דמעה וכמו שאמרם במקומו . הנה שכל החורה כלם ובכללה ספר אלה הדברים . היה הקב"ה אומר ומשה כותב מה שמע וקבל . וכבר למדנו זה הרמב"ן בהקדמתו לפירוש החורה וי"ל . לא כתב מרע"ה את החורה כמדבר בעד עצמו וכנביאים שמוכרים עמם . כמו שנאמר ביחזקאל ויהי דבר ה' אלי לומר . וכן צירימיו . אבל מרע"ה כתב כלשלי המדבר ולא יקשה עליך ענין משנה חורה שמדבר בעד עצמו ואחזקאל ה' ואחפלא אל ה' כי תחלת הספר הזה אלה הדברים אשר דבר משה וגו' והנה הוא המדבר דברים בשם אומרם ע"ה אשר וזוין הכתוב שגברתי :

ועם זה נשיב לשאל שהקדמתי בראשונה . ונאמר שכל ספר דברי משנה החורה הזה עם היות שמרע"ה אמרם כמדבר לישראל . הנה היתה כתיבתה מפי הנבירה ולא היתה כתיבתה ממשה עצמו . ראה לומר עדעתו בלי לזיז ומאמר אלהי כי אם נבואתו ביחד דברי החורה כלם ואין ספק ע"ה מהיותו ביאור שהנה עשאו משה מעצמו כמדבר אל העם וכזה אותו דבר ה' במלות האלהיות אשר שמע ממנו ויתעלה . והנה ד' החומשים הראשונים בלשון שלישי . והספר הזה בלשון ענינו לפי שהוא ספור אלהי ממ"ש משה ולכן נכתבו מלשנו . הלא תראה שנהגו בחורה דברי פרעה בלשנו לא ידעתי את ה' וגם את ישראל לא אשלח . ה' בלדיק ואני ועמי הרשעים . ודבר בלק . ודבר בלם בלשונות מדברים בעצמם . ודבר משה שאמר לש"י בשליחותו מי אנכי כי אלק אל פרעה . וכן לא יאמינו לי וגו' . ושאר המאמרים בלשון ענינו . ועם כל זה הנה כתיבתה בחורה היה פועל אלהים שה"ה אמר למשה כתוב כך וכך מלה במלה יעיד ויבאר אותם בדברים שנאמרו בלוחו לשון . כן היה הענין בספר הזה . ולכן בא בתחלתו אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל כי הוא עדות הנבירה שיעיד ויזיז להבנם כך ואמר בפרשת ואחריהן ואלו החורה אשר עם משה וגו' . אלה העדות והפוקים וגו' . אז יבדיל משה . שיעיד על דבריו ועל מעשיו . ובסוף החורה וילך משה . ויעל משה . לפי שהיו אלו ואלו כלם דברי הנבירה . עם היות שזכר דברי משה . כמו שזכרתי מלשנו . ולכן היה הספר הזה מכלל ספרי האלהים כשאר הספרים עצמם . והאומר שפסוק מהם משה כתבו מעצמו הרי הוא בכלל כי דבר ה' בזה . לפי שהכתיבה מהש"י היתה לא ממשה . וזכר אמרם וי"ל במלה פרק בני העיר קללות שבשנה חורה משה אמרם מעצמו . לא אמרו משה ככתבם . כי אם משה אמרם . להניד שהוא כמדבר אל ישראל אמרם אליהם האמנם כתיבתם בחורה היתה אלוהית . וכן תחלה משה על הענין משה אמרם מעצמו כשהספיק כי לא זוהו עליה מפי הנבירה . אלא בהפך . באמרו היתה לי . והספרו בשליחותו באמרו שלח נא ביד חשלה לא זוהו הש"י עליו . אבל חרה אפו עליו . ובמאמר משה ויאמר לרשע למה חכה רשך . לא היה מפי הנבירה כי לא היה עדיין נביא ורבים כזה . האמנם כתיבת כל זה בחורה מפי הנבירה כשאר דברי החורה . והאומר שפסוק אחד מאלה משה אמר מעצמו . רוצה לומר כתיבת החורה שהוא כתבו מצלי שיאמרם הש"י אליו הוא בכלל כי דבר ה' בזה :

ודנה נאמר לספק על אמרם קללות שבשנה חורה משה אמרם מעצמו מה שאמר הכתוב עליהם אלה דברי הנבירה אשר זכר ה' את משה לזכור את בני ישראל בארץ מואב . שיראה מביאר מה הכתוב שאותן הקללות לא אמרן משה מעצמו כי אם בצווי הש"י שזוהו עליהם . והרמב"ן כתב ששמה מעצמו אמרן כי הנבירה עשהה משה שליח ציטו וצין ישראל . ולפי דבריו לא יהיה הפרש בין הקללות הראשונות לאחרונות כי אם בלשון האומר שהקללות שכתובתם כהנים נאמרו עם בשם ה' . ואם לא חשמונו לי . והכתי אחסם . ואף אני וכן כלם . אמנם הקללות שבשנה חורה משה אמרם בלשון ענינו . אם לא חשמונו בקול ה' אלהיך . יכנה ה' . יא ה' עליך . שהיה אומר משה אומרם אלה כשליהם אשר שאלו לאמרם :

ואין זה מספיק להחזקת הספק הזה לפי שאם משה בצווי הש"י אמרם . עדיין יקשה ולמה לא אמרם משה בהם האלהים כשאר דבריו . ולמה אמרם בלשון ענינו ואם הרב יאמר בקללות זה לא ידעתי למה לא אמרו במלות כלם שנארו בספר הזה ואחר שהוא מודה שמהם אמרם . איך לא יודה זה גם כן בקללות שהכל בא בלשון אחר . ובכלם היה שליח מהש"י :

ואפשר לומר שהש"י זכר למרע"ה דרך כלל שאחרי ביאור המלות יכרות ברית עם ישראל ברכות וקללות . האמנם לא זוהו על פרשיות הברכות והקללות . ועל הצווי הכולל שהוא אמר הכתוב אלה דברי הנבירה אשר זכר ה' את משה לזכור את בני ישראל רוצה לומר שזוהו הש"י אותו שיכרות ברית בדרך הכלל לא זולת זה . ולכן לא אמר אלה דברי הנבירה אשר דבר ה' אל משה לזכור את בני ישראל או אשר נתן ה' ציטו וצין בני ישראל כמו שאמר בראשית . לפי שלא היה

היה פרטיות הדברים ממנו יתבאר ושמשו סדר הדברים בעצמותם. ולהיותו המסדר בהם אמרם בלשון עמו. ולכן אמרו שמשו אמרם מפי עמו. ואפשר שלזה עמו כוון הרמז. בעצמו באמרו שעשו הקב"ה למשה שליח. ואמלאו כן גם בראשונות נעשה שליח. כי ישראל מפי משה שמשו וקבל מפי ה' מלי חוספת ולא חסרון באמרו אלה הדברים אשר ישראל. וגם בכל התורה נעשה משה שליח. אבל שאר דברי התורה אמרם משה באותן המלות שמשו וקבל מפי ה' מלי חוספת ולא חסרון באמרו אלה הדברים אשר דבר משה אל בני ישראל שר"ל לא פחות ולא יותר. וקללות האלה לא היה כן כי משה סדר בהן הדברים. ובהנניע לזכורם אכזה שמרע"ה ביאר בקללות האלה על הראשונות כזו שביאר במלות. וכבר עלה על דעתי שהקללות לא נקראו ברית כי אם יעודי העונשים. והברכות יעודי ה' ושלל אמר הכתוב אלה דברי הברית אשר נזהר ה' את משה לברית את בני ישראל נאמן על הקללות שזכרו בסדר והיה כי חבא. ב"א על הברית שזכר מיד בפרשת אחס נאנים. ובהנניע לשם בעיני פרש"ה אכזה אכזה בזה היטב : **והברית** העולה מכל דברי אלה הוא. שהספר המקודש הזה בכללו ובכלל חלקיו הוא מפי הקב"ה שזוהי הש"ה בכתובתו מלה במלה כשאר חלקי התורה : ואחרי הדיע אלהים אותך את כל זאת. הנה אכזה בא חלק לגאר פרשיותיו. ואפס בזה חתלת כל אחד מהספרים הספקות אשר יפלו כפי הסדר הראשונה בכתובים כדי שם יעירו ויעוררו את אלהת העיון עד שיחפץ השכל הטוב למלא דברי חפץ וכתוב יוצר. ועם ביאור הכתובים יתירו הספקות ההם ויבררם הכללים בכללם בכתובים אחרים הדבור כדי לחדש בהם דברים לא שער הראשונים : והשם פה לאדם. לשון מדברת גדולות יחן לראשי לית חן ושלל טוב באמרי אמת ויורני בדרכיו במעגלי יוצר וזקן כל אשכל. ומחטא בשפתי ה' שמה לפי. ובסוף פרשת וזאת הברכה הביא עשרה מאמרות בנבואת משרע"ה יקרי הערך והעיון. ומסר"ה אשכל עיר יעורני במעשי אלה ויורני בדרכיו וזה בעורמו החלי לעשות :

פרשת אלה הדברים

מלחמה ובספרו דרשו ותענו אותי ותאמרו טוב הדבר מכלל התוכחה היה לכם לומר משה רבינו ממי נאה ללמוד תורה מתוך או מתלמידך חשבתם עתה אני אהיה דיין או בני או קרובי והוא נושא אליו פנים ובשייתוי מתעצל בדבר הייטב ממנהם אותי ג"כ. והוא דרך דרש :

הבב"ה הח' באמרו אליהם בעת ההיא לאמר. והאומר הזה יקשה מב' פנים. הא' מזה שיחם העיון הזה לעצמו שהתעורר למנות שיפטים מפני ערשו ועמלו והנה בפרשת יתרו התבאר שמשו לא התעורר אליו מעצמו אבל שיתרו חותנו שורדו עליו. והוא מן הפלא איך אדון הנבואים שנחבס מכל האדם איך לא נפל בזה מעצמו בזהות הדבר מבורא שגבול יבול ולא יוכל עשה לבדו עד שהוצרך לזה עזת יתרו. ואם הוא לבדו למדו בזה והדריכו בעזה נכונה למה לא ייחס כפאן הדבר לאומרו ולא ייחסו לעצמו :

הא"י השני מהקושי הוא באומרו. בעת ההיא שהוא אחר מתן תורה. וידוע שלמאן דאמר כפ' י"ד דנביאים יתרו קודם מתן תורה בא הוא מה שהעירו עליו הפסיקים ויירר עליו סדר הפרשיות. הנה עזת יתרו ומנוי השופטים היה קודם מתן תורה וא"כ איך אמר ואומר אליהם בעת ההיא שהוא העת שאמר לו יתבאר רב לכם שכת פנו וסעו לכם אחרי מתן תורה. והרמב"ן ז"ל אמר שלמאן דאמר יתרו קודם מתן תורה בא. ויהי פ' בעת ההיא רוצה לומר בשבתו בחיר. ואינו כן שהפסוק בנפסם מחירב ידבר לא בשבת שמה לשיחור אליו בעת ההיא :

הבב"ה הו' הוא במינוי השופטים ששעה משה שרי אלפים ושרי חמשים. והנה לענין המשפט היה די בשרי אלפים ומה לו לירד לשרי מאות כל שכן לשרי עשרות שהיה דבר צלל כי מה שיעשו שרי חמשים הוא אשר יעשו שרי מאות. ואם עד אחו זמן היה מספיק לישראל כלי צעין המשפט משה לבדו. איך אח"כ לא הסתפקו בעשרה או בעשרים מנהיגים ובחר מנהיגים רבים כל כך שהיה עולה מנינם לע"ה אלף ות"ר מנהיגים כמו שהוכיח רש"י ז"ל בפרשת יתרו (שמות י"ח כ"ה) במספר ברור והוא דבר זר מאד. גם לא מלאכי דברים חז"ל והמפרשים במה יבדלו השרים האלה בהנהגותיהם אלו מאלו והוא ענין אשר יטען לעיון רב :

הבב"ה הו' איך אדונינו משה שכזכר מיני ההנהגה ועמלה הביא לבד ענין המשפחות ולא הביא דבר מהמלחמה ולא מהנהגות העם בדרכים בהיותם או עתידים להכנס לארץ. הלא תראה שדבר גדול ועמל הוא להוציא להלך עם גדול בדרך. ועליו להסכים מתי וסע. ומתי יחנו. ובאיהו מן התחומות יחנו. ועל אחו עיר ומקום ילחמו תחלה. ובאיהו זמן. גם יש במלחמות עמל מאבז בהנהגת הליחמים שלא יסתכנו יותר מדאי ושלל יפחדו. ושלל יברחו ובאמרו ופקדו שרי צבאות בראש העם. ואח"כ שרי זקנים בראש העם הלוואים כדי שלא יברחו. ואיך מרע"ה לא התעורר לכל זה ולא מזה אנשים על העם לכל עניני המלחמות ולא זכר באלו שמה דבר שיפשו במלחמותיהם. ומיני התחבולות הצרכות אליהם כי רבות הם. ובאמרו כי בתחבולות תעשה לך מלחמה. ובענינים האלה בין האומות הנהגות רבות ומנהיגים מתחלפים. ואם תאמר ששרי אלפים ושרי המאות לא היה זה מהנהגות תדע לך שאינו כן. כי הנה במלחמות מדין תמצא שפקודי החיל היו שרי האלפים ושרי המאות. וכשי האמת ענין השרים על האלפים ועל המאות איננה בעצם כי אם לשרי החיילים יען כל אחד ינהיג במלחמה הממנים בה בידו יותר בנקל. ושר הצבא הכולל יצוה מה שראוי להעשות לשרי האלפים ולשרי המאות אשר תחתיו. וכזה ידע וישביל כל אדם כל מה שראוי לעשותו מפי השר אשר עליו וכל שר ישמור ויפקוד באופן ראוי המנוי אשר לו. וא"כ יקשה מאד אסהיו להנהגת הדרך ולהנהגת המלחמות צרכים שרי צבאות. איך לא מנה אותם משה כמו שמה השופטים. ואם השרים שמה הם היו ממנים ג' לענין המלחמה ולענין המשפט למה לא זכרו צבאותם ואזהרתם אותם. על מנויים. והנה לא רציתי בדברי חז"ל והמפרשים דבר בהיתר הספק הזה וראוי שדבק מזה אשר ייעל לי :

הבב"ה הו' שהביא אחר מנוי השופטים ספור ענין המרגלים ואם היתה כונתו להוכיחם על עונותיהם ויקשה מאד למה לא התחיל ממעשה העגל שהיה החטא הראשון וכי נגע עד נפש. ואין לך לומר ששכחו. כי בזה אחר זה בפרשת עקב הביאו והאריך בספורו. וא"כ יקשה למה הביאו ראשונה חטא המרגלים שהיה אחרון בזמן ובאחרונה הביא ענין העגל שהיה החטא הראשון. גם חטא המחלוננים רע. ומכאן בם אש ה' חטא המתאווים בקצרות התאוה ששניהם קדמו לענין המרגלים ויקשה למה לא זכרם כאן והביאם אח"כ בפרשת וקרי

ואמנם הספקות אשר יפלו בסדר הזה כפי העיון הפשוט בכתובים וכפי הנהגת הראשונה. ובמה שאמרו בהם המפרשים. הלא הם ארבעה עשר ספקות :

הספק הראשון בפסוק אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר הירדן במדבר בערבה מול סוף וגו'. והוא כי אי אפשר שנאמר שאלה הדברים אשר זכר משה בספר הזה אמרן לישראל באותם המקומות שזכר. כי הנה דבורו זה היה בשנת הארבעים בהיותם בערבות מואב כמו שיבאר הכתוב אחר זה. ואיך אמר א"כ שדבר אותם במקומות ההם. ויהי רש"י ז"ל כפירושו נמשך בזה אחר דעת המתרגם. והוא בעצמו דעת רז"ל בספרי ובספר אלה הדברים רבה שאמרו כאן אלה הדברים לא אמרו על דברי ספר הזה שזכר אחר כך. אבל הם תוכחות שהוכיח ישראל על עוונותם ולבגורם לא רצה לגלותם והזכירם בזה. בזכור אותם המקומות אשר נשכח חטאם בהם. ונמשך ג"כ עמו רלב"ג : ויקשה אליהם מאד א"כ למה זכר העונות ההם בכללם שלא על הסדר. ולמה הניח עון העגל עד לסוף באמרו ודי זכר בהיותו הוא ראשון בזמן. ולמה הביא התוכחה הזאת בזאת מקומה בהקדמת דברי הספר. וגם למה הביא אותם בזה. ואחרי שפרשיות ההמשכות יזכור אותם העונות בפירוש וגלוי רב. אמנם הראש"ע פי' אלה הדברים על המצות שנכתבו מפרשת ראה עד הכוף ואמר שמדבר ועברה ותפל ולכן ואחרות ודי זכר הם כלם שמות מקומות שלא נזכרו באלה מסעי. או שנכתבו בשמות אחרים. והרמב"ן ג"כ פירש אלה הדברים על המצות אם לא שם התחלתם בפרשת ואפתחן ב' הדברות וכו' והפסוק לא יסבול פירוש כי הנה אמרו אלה הדברים הוא זולת אמרו אלה העדות והאקים והמשפטים אלה המצות. לפי שהמצות האלהיות אין ראוי שיקראו דברי משה כ"א דברי אלהים חיים אבל התוכחה שאמר הוא הם שיקראו דברי משה ואלו יוחסו באמת :

הספק הב' באמרו אחד עשר יום מחורב דרך הר שני וגו'. וזה הפסוק בין שהיה מכלל התוכחות שהלכו מהלך י"א יום ביום אחד ונתעבבו אח"כ לחטאת בדברי רש"י ז"ל. או שהיה ענינו שער המדבר ושער התחבולות בדברי הרמב"ן ז"ל. אין ספק שזה בזולת מקומו כאן בתוך דברי הקדמת הספר. וראוי היה שיביאנו בתוך דברי 'התוכחה' בהזכירו עון המרגלים וסבת עבובם במדבר בעבורו. ודעת הראש"ע ז"ל שאמר שהדיעה התורה בזה. שבי"א יום הם נתנו המצות כלם שרמו עליהם באמרו אלה הדברים. תהיה היא באמת הולאה בטלה. ויהי די במה שהודיע המקומות אשר נתנו המצות בהם. כ"ש אחרי היותם בקדש ברגע נתנו מצות הרבה. ומה צורך לנו בזה? והוא : **הבב"ה** הג' באמרו ויהי בארבעים שנה וגו' אחרי הכותו וגו'. בעבר הירדן וגו'. הואיל משה נזר את התורה. כי הנה אמרו בעבר הירדן דבר משה אל בני ישראל. ויראה שאין ענין לו. אחרי שכבר אמר אלה הדברים אשר דבר משה אל בני ישראל. גם אמרו אחרי הכותו יראה בלתי מקושר וגם אמרו הואיל משה נזר את התורה ויקשה מאד. אחרי אשר מצאנו מלמד הביאור מצות מחודשות בספר הזה. והרלב"ג פי' הכתוב מקושר עם מה שלמעלה ממנו אמר אחד עשר יום מחורב דרך הר שני עד קדש וסע עמדת עד שנת הארבעים וזהו ויהי בארבעים שנה. ורצה לומר ויהי עמידתם בקדש ארבעים שנה. ולענין המצות המחודשות לא התעורר כלל וכפי פירושו בכתוב ויהי אמרו דבר משה! אל כל ישראל בלתי נקשר עם הקודם. ויטען הכתוב לא יסבול וגם פירושו איננו מסכים עם האמת כי לא עמדו בקדש עד שנת הארבעים בעשתי עשר חדש בא' לחדש כי קודם זה נסעו משם :

הספק הד' במה שספר כאן מנוי השופטים. וזה כי לא ימלט אם שאלו ענין אדונינו משה בפרשיות האלה לספר הדברים הגדולים ועצומים שנזכר עברו למען ידעו דור אחרון ענין ספירי דברי הימים. או כוון לבד 'התוכחה' על העונות שעשו אבותיהם. ואם כוון להגדה ובספור יקשה מאד למה לא התחיל מציאת מנצחם וקריעת ים סוף ומלחמת עמלק. ולמה לא הביא איך הכה צור ויוזבו מים ויירידת המן והשלו וכל זה מפלאות תמים דעים. ובפרט יקשה איך לא זכר כאן היום הגדול והנורא אשר בו נתנה התורה ועשרת הדברות הביאו אחרי זה בפרשת ואפתחן. ולהיות ענין המעמד קודם בזמן היה ראוי להתחיל כאן ולהקדים בספורו והוא לא עשה כן כי התחיל מסוף המעמד הנזכר באמרו ה' אליהם דבר אלינו בחורב לאמר וגו' ולא מתחלתו. ואם נאמר שלא היתה הכונה כאן כ"א להוכיחם אשאלך והודיעני מה התוכחה אשר היתה במינוי השופטים ובענין בני עשו ובני מואב ועמון שזוהי איתם הש"י שלא יתגרו בהם

עמו שביאו כדי להטיב אליו וכמו שאמר ויקח אברהם את שרי אשתו ואת לוט בן אחיו. ושתיקתו בזה שאמר אחותי היא אין בזה זכות גדול כי מה יעשה הער האוכל על שלחן דודו האם יכזבו בזה שאין לו צורך. אף כי בשבד לקח תשלומין מכל זה כשפדאו אברהם ואת כל אשר לו מזדרי נפשו. ובמה שהזכירו השם יתעלה בפסוק את סדום ואת עמורה. סוף דבר הלא אלה דברי אברהם הם והדרשם תדרש. והפסוקים יתבאר על פסוקים:

הפסוק ה"ג. בזה שפסוק בני עשו שבאו אלו זכר אף כי זה השם ית' שלא יתגברו בהם מלחמה. וזכר עוד ועבור מאת אחינו בני עשו ולא זכר אף שלא אליהם משה מלכים מקדש לאחר נעברה בארץ. וכמו שזכר בפסוק ואת חקת התורה בפרשת בני אדם שהן המה בני עשו. ואתה תראה ששם זה זכר הפעל שפעה בשליחות ותשובתו ובעצמם מעליו. ולא זכר הצוי האלוי שכל על זה. ובאין זכר משה הצוי האלוי ואף דברו מעליו ולא זכר דבר משליחות המלאכים. וגם שמה לא יזכר דבר מבני עמון ומבני מואב ומה שקרה לו עמם כי הם עמין הסבוב ולא זכר שמה מה שזכרו יתעלה בעינים. ובאין הביאו משה כלו. והדבר הזה יראה מתמיה מאד בחק ארץ הגבולאים: **הפסוק ה"ד.** באמרו ואשלח מלאכים ממדבר קדמות אל סיחון מלך חשבון דברי שלום לאחר. והוא כי הם היה שהם יתעלה אחר למשה קומו וסעו וגו'. ראה נתתי וגו'. החל רש והתגר בו מלחמה. אף שלא אליו משה מלאכי דברי שלום הפך הצוי האלוי. ולו היה סיחון משיבו הנה כל הארץ לפניה נכח השם דרכם. מה יעשה אדוניו משה. האם יתחלל מלהלחם בו. הנה יהיה זה לו עין פלילי במדותיו את פי ה' שאמר אליו החל רש והתגר בו מלחמה. ואם ילחם בו אחרי הודאת השלום הנה בלי ספק דבר בלתי ראוי לאיש משה עמו מאד שיתל דברו ומלא שפתיו ישנה להרגו אחרי ששלחו שלום וענה אותו שלום באהבה ואחיה. והנה רש"י ז"ל (שם ב' כ"ו) דרש הפסוק בדרך ד"ל בפסוקתא ממדבר קדמות מאלו יתברך שקדם שנתן התורה לישראל חור על בני עשו וישמעאל עם היית שידע שלא יקבלו. וקודם שיהיה את מצרים שלא משה להתרות לפרעה ולעבדיו והוא דרך אגדה. כי לא היה מקום למשה שיעשה כמו שפעה השם יתברך אם היה שבד צו בחלום. והרמב"ן ז"ל כתב משה שאל השלום קודם שיבואו הדבור החל רש והתגר בו מלחמה. וסדר הפסוקים לא יסבילו. וגם משה אף ישלח אליו מלאכי קודם שידע אם יזכו האל יתעלה שלא יתגר בהם מלחמה כמו שיעשה לבני עשו ולבני עמון ולבני מואב. ומי המונע שג"כ יאמר אליו על סיחון ועל עמו שלא יתגר בו מלחמה. והנה לאדם כשבאו אליו ראשונה שלח משה מלאכי. בחשבו ששם כל האומות ילחם קודם שיבואו הצוי המונע אותו מזה. אבל אחר שהאל יתעלה אחר ירושה לעשו נתתי את הר שער וכן נאמר לו על בני עמון וכן על מואב. מובאר הוא שלא יוסיף לשלח מלאכי לסיחון כי הם אחר דעתו שיעבור בו על כל פנים וכלא יהיה משפטו כשאר האומות הנה אלה הפסוקים אשר ראיתי להעיר בדבריו הסדר הזה. והנה יבא היתר עם ביאור הפרשה והבנת הפסוקים כאשר עם לבני עם עור העור יתברך וזה הכל:

א (א) אלה הדבר וגו'. עד באר את התורה הוזהר למען שעינינו בפסוקי האלה מצאנו ראוי כי היה אמרו אלה הדבר' אשר דבר משה אין ראוי שנפרשה על המצות. כי אלה לא יקראו דברי משה. כי הם דברי הקב"ה. באמרו את הדבר' האלה דבר ה' אל כל קהלכם אבל הדברים אשר דבר משה הם הספורי והתוכחות הטענות אשר עשה מעצמו הקדמה לביאור המצות. כי משה מעצמו דבר אותם וראתה החכמה האלהית יתברך לזוהר שכתבו על ספר כאשר חלקי התורה. והוא למען שמצינו בפסוק הראשון הזה. עבר הירדן. ובמדבר. ובערבה. וסוף. ופארן. ונחלות. וכלם שמות המקומות אשר עברו בהם ישראל ראוי שגורם שפול ולכן. ודי זכר. הם ג"כ מקומות. עם היות שנמשכות לא נזכרו באתי השמות כי מאשר באו תפול ודי זכר בתיך שמות מקומות ידועים. ראוי שילמד הסתום מן המפורש והיו כלם מקומות כדברי הרמב"ם ז"ל. ואתה תדע ממה שהבאתי בהקדמת הספר שזה דברי משה אשר מפאת עצמו לעם. ולכן באו בלשון מדבר בעדי. והנה ג"כ באו בתיך דבריו דברים בלשון נסתר כשלישי המדבר. כמו הפסוקים האלה שכלו בהקדמת הספר הזה. אלה הדבר' וגו'. אחד עשר וגו'. ויהי בעשתי עשר וגו'. עד הואיל משה באר את התורה הוזהר. שהם עדות התורה האלהית המעידה על דברי משה ועל דבריו השם בתיך הדברים ששאר הספרים שנאמר ג"כ בלשון נסתר. וכמוהו בפרשת ואתחנן או יבדיל משה. וזאת הנדבקה ויתר הפסוקי' שפסוק התורה שכלם הם דברי הגבור' שאמר למשה בן דוד עדות ואומות מה שיהיה:

והנה ראתה התורה האלהית להקדי' אלה הפסוקי' בבאין קודם שיבאו דברי משה שהתחילו באמרו ה' אליהם דבר אליו בתורה לאחר וגו'. כדי להשיב על שני פסוקי יקרות דבריו שזכר באין מהתוכחה ומביאור המצות. הא' בתוכחה. בזה שהרבה באין משה להוכיח את ישראל על העוונות שחטאו במדבר. ויראה שבדרי התוכחה שזכר באין לא מזכיר במקומות. ולא באמרו בשעת המאורע הלא תראה בעיני המרגלים שזכרו באין הדבר' שאמר משה לעם. ואמר אליהם לא תעצבון וגו'. ה' אלהיכם ההילך לפניכם ובמדבר אשר ראית וגו'. יבדבר הזה אינכם מאמיני' וגו'. והדברים האלה כלם לא מזכיר בפ' שלח לך אנשים: ואולי יאמרו חושב מפני זה שאדון הביאוי' בשעת המאורע לא דבר לעם הדבר' האלה כי ירא מפניהם. ואמר לבנים אשר קמו אחריהם אשר לא שמעו ואשר לא ראו אמתת המאורע אותה התוכחה הראויה לאזנותיהם על כיצא בזה נאמר אבות אכלו בוסר ושני בנים תקיימו. וזה הפסוק הנופל בדברי התוכחה: אבנם בביאור המצות. כבר יפול בו ספק ג"כ אינו מועט. והוא שיראה

והיה עקב באמרו ובתעורה ובמשה ובקצרות התאוה וגו'. ובאין הם כן העונות בלי סדור. ואם תאמר שלא באו לתכלית התוכחה אלא בדרך ספור מה שקרה. בדברי הימים אשר למלכים. יקשה ג"כ למה לא נזכרו הדברים כפי זמנם. וכפי מה שקרו הראשון ראשון. ויטען היה שכן העגל ושאר העונות שזכרתי ארעו ראשונה. היה ראוי שזכרם קודם עון המרגלים שארע אחריו כן והוא לא עשה כן:

הפסוק ה"ה. בספור ענין המרגלים רוצה לומר בזה שהשמיט' כאן דברים שקרו ונזכרו במקומו. כי השמיט ולא זכר באין מאמתת המאורע שלשה דברים. הא' שהאל יתברך צוהו ששלח אותם. וכמו שאל' שלח לך אנשים וגו'. וזה לא זכר משה כאן אבל אחר שהם התעוררו מעצמם לשלחם ונקסוהו ממנו. הב' שמה ע"ה צוה למרגלים שיראו ויחקרו דברים רבים כמו שאמר וראיתם את הארץ מה היא ואת העם היושב עליה. ואמר עוד ומה הארץ הטיבה היא אם רעה וגו'. ומה הערים הבתומים אם במצורים. ומה העם החזק הוא הרפה וגו'. וכל זה לא זכרו כאן אבל אחר לבד את הדרך אשר נעלה בה ואת הערים אשר נכלא אליהן. הב' שהנה המרגלים אמרו בתשובתם ארץ איכלת יושביה היא וכל העם אשר ראינו בתוכה אנשי מדות. וגם זה לא זכרו כאן. אבל אחר וישיבו אותנו דבר ויאמרו טובה הארץ אשר ה' אלהינו נתן לנו ואם היו ממינה רעים והארץ משכלת איש עובתה. ולמה משה לא זכרם כאן כאשר דבריהם אשר אמרו. והרמב"ן ז"ל כתב שאמרו טובה הארץ וזו מאמר יהושע וכלב ומספרי הוא. ואולי הביאין לזה אמרו אשר ה' אלהינו נתן לנו. כי הם אמרו לא נוכל לעלות. אבל פסע הכתוב לא יסבילו. כי הוא מורה שכל המרגלים מדבר ועל זה אמר וישיבו אותנו דבר ויאמרו טובה הארץ וגו'. **הפסוק ה"ו.** הוא באמרו גם כי התאסף ה' בגללכם וגו'. והפסוק הזה תמאחור בתיך הגזרה שגזר האל יתברך על דור המרגלים שלא יכנסו לארץ. כי תחלתה ויקצף וישבע לאחר אם יראה איש באנשים וגו'. ואחריו אמר גם כי התאסף ה' בגללכם לאחר. והמשך עוד ענין הגזרה ואמר וטפסם אשר אמרתם לבן יהוה. וכיון שבה עינם משה עמם אותו הדור. ובתיך אזכרתם ויאמר אומר שם הוא ע"ה ככלל תמאחור כיון ששם הוא נענש עמם. וסותר לזה פרסמה התורה בפ' זאת חקת שמעם ואהרן מתו בעון מי מדינה. ויקשה א"כ אמרו כאן בגללכם לאחר גם אתה לא תבא שם והנה לא נענש בגללם כי הם בעבור שלא התקדשו במים ובכלל הספק הזה הוא שאתה תמאחור שכל הפרשות האלה לא הביא משה אדוניו ספור מי מדינה וגזרת מיתתו. וכן לא הזכיר מיתת אהרן שיהיה על אותו עון. ומה שאמר ובתעורה ובמשה לא אמרו על מיתת משה ואהרן כי גם על חטא העם באמרו מקציפם היותם עם ה'. והרמב"ן ז"ל כתב כי רצה משה לזכור יחד עונם כל המנשעים מלעבור אל הארץ עם היותם בסבות מתחלפות ולפי זה היה ראוי שזכור בבאין מיתת אהרן ג"כ ולמה יעשה זה בתיך הגזרה אם אינה מענינה. והרמב"ן ז"ל כתב שזכרה כאן גזרת משה וענשו לפי שהוצרך לזכור יהושע שינחיל את הארץ. וגם זו סבה רעועה היא כי מה צורך בזה. והיה די בשאמר וזאת כלב בן יפנה ויהושע בן נון. כי כן אמר בפרשת שלח. וזאת כלב וגו' ולא זכר כי הם הסערה הארץ. ואמנם היות יהושע הוא המנחיל אותם בתקום משה ענין אחר בזה אחר כך ומה לו להביאו כאן:

הפסוק ה"ז. בזה שביא משה אדוניו כאן הדבורים האלהי שאמר לו האל יתברך על ארץ בני עשו ובני עמון ומואב שלא יתגברו בהם מלחמה. והמשך אחריו ענין סיחון ועמו והשלים בזה כל הספור מעת ויאתם ממצרים עד היום והוא אשר דבר משה אלה הדברים. והנה אם היתה הכוונה בזה הספור הדברים הקדומים. היה באמת נקצור גדול. והשמיט דברים רבים מהם. ואמנם בפרשות הנמשכות. ומהם שלא זכר כלל. כמו ענין קרח ועדתו. וענין הגשמים. ויחש הנחשת. וענין הכהן וענין בלק ובלעם ונבות ספור ומלחמת מדון ושאר הדברים. ואם היה כל זה ענין תוכחה יקשה מאד ואף הביא ענין בני שער ועמון ומואב שאין בזה חטא ואשמה לישראל ואין דבר בזה שיוכיחם עליו:

הפסוק ה"ח. הוא נסבה אשר נתן ה' שלא יתגברו מלחמה עם עשו עמון ומואב באמרו כי ירושה וגו'. וזה כי הש"י לא לבד לשלש האומות האלה נתן ארצותם ירושה לבטח גם כי גם אל כל שאר האומות נתן ירושה ארצותם והפסוק אמר כמירוש בהנחל עליון גוים בהפרידו בני אדם יצב גבולות עמים. ואם לכלל הציב והנחיל ארצותם לגויהם והיו ירושתם מה היתה הסבה שאמר לבני ישראל ארץ עמי ועמון ומואב והתיר להם שאר ארצות משעבה העמים כי לכלם נתנה ההשגחה האלהית ארצות לבטח גם ויהא הירושע שזכר ואם נאמר כי ברשעת הגוים האלה ה' מורישם כמו שהוא ע"ה אמרו בפ' והיה עקב הנה בני עשו ובני עמון ומואב ג"כ היו רעים וחטאים לה' מאד. ואין ספק שבח האמונה האמתית ויראת אלהים כלם היו שוים במות זה כן מית זה. ורש"י ז"ל פירש (דברים כ"ה) ירושה מאברהם שמשערה עממים אחד נתן לעשו. ושנים ללוט על שהלך עם אברהם למצרים. והשערה שנשארו נתנה לישראל והנה מדבריהם ז"ל באלה הדברים רצה (פ' א') אמרו שזכות שעשו היה מכבד את אביו בזה שלא כבד אדם מעולם את אביו לכן הקב"ה לא קטח שכרו וזה לישראל שלא יתגרו עם בני מלחמה בשעת כבוש הארץ אבל בלזל לא אמרו רבותינו שם דבר. ורש"י ז"ל פירש שזכות שירד עם אברהם למצרים ושתק כשאמר אברהם על שרי אשתו אחותי היא ולא גילה. והנה אם עשו כבד את אביו הנה שכרו אתו ופעולתו לכנו כי גדול הוא. וזכותו אף עמד לאלף דור. ואמנם וירדתו של לוט למצרים לא עשאו לכבד אברהם אבל אברהם עשה חסד

הארץ כמו שאמר פעמים רבות למען תחיו ורבייתם ובאתם וירשתם את הארץ. לכן קודם שיתחיל צינאור המצות וצדקתן שכם שהוא תכלית הדברים ויבנותו העממי' ראש בחקמותו שכבר תמו לו הדור אנשי המדבר אשר ראו הדברים כמו שעברו וידעו סבותיהם וחדש חולי בנייה יסתפקו בהם ולא יאמינו בהשגח' אלהית הפרעית. ושיבואם אל זה שני דברים זרים ששמעו וידעו שקרה לאבותיהם הא' עכובם במדבר מ' שנה ויאמר הדור האחרון הוא ח' קצרה יד ה' ש' מהביא אותם מחר אל האדמה. האם ירא את העמים אשר היו אז בארץ לחוססם וכדברי המרגלים. או הנה להיותם גבולים בארץ סגר עליהם המדבר ועוד ה' אותם ואף שיהיה מאחר שהיה השכינה בנייהם והם לא יירשו ארץ והיתה ירושתה בשכר התורה. אם כן מה ששמעו שנלחמו אבותיהם עם האמורי ונפלו ישראל לפניהם לחרב ועברו בארץ בני עשו. ובארץ בני עמון. ובארץ מואב וייראו נאמת אליהם מהלחם זה. ועם היות שעתה נלחמו עם סיחון ועוג ויירשו את ארצם יאמרו הוולג' כמהגו נובג פעמים ינצחו ופעמים ינצחו. ופעם ייראו נהרגו ויפגועו חזקים מהם. ואין זה א"כ מפעל ההשגחה. כי אם נעבד או במקרה. וכל זה ממה שיביא להאמין שלא צדקתה של תורה תלוי מילתא ומה יסכון גבר ברצותו עם האלהים. לכן כדי להסיר משה המחשבה הנפסדת מלב השומעים. ראש קודם ביאור המצות להודיע צינאור הדברים הורים האלה. רוצה לומר עכוב העם במדבר מ' שנה מה היה סבתו כדי להודיעם שלא היה במקרה ולא מנחתי יכולת ה' להביאם אל הארץ בזאת כ"א שעויותיהם היו מונעים העוב מהם ומהם היות זאת להם. ולזה הביא ראשונה ענין המרגלים לא להוכיחו עליו בלבד כ"א גם להודיע שהעוב עכוב הוא. ואחריו הביא מלחמת האמורי אשר רדף ישראל והכה מכה רבה בהם וגלה להם שזה היה בעונם ושהוא ע"ה התירה בהם ראשונה והם לא שמעו אליו ושאחר כך הוכו הם בחטאם. והודיעם עוד שאם אבותיהם לא נלחמו עם בני עשו ועמון ומואב לא היה זה מפני יראתם אותם כי הנה האומות ההם היו יראים את ישראל. אבל האל יתברך הוא צוה שלא יתגברו בהם מלחמה. והוא יתברך הגין בעדם ליבות אבותיהם. ושמלחמת סיחון ועוג לא נעשתה בדרך אנושי. אבל ה' הוא נתנם בידם ולכן אמר עליו החל רש היום הזה אחל תת פחדך ויתר הדברים שיזכור. וכל זה ממה שיוזר היות הדברים כלם מושגח' ושומרו מצוה לא ידע דבר רע. ושעין ה' אל יראוי אל המיתלים להסדר ושראוי שיאמינו בהשגחתו. ושיעשו מצותיו וישמרו אותם. כיון שבה ופלו אויביהם לפנייהם ויירשו את ארצם ולכן חתם את הדברים באמרו ועתה ישראל שמע אל החקים ואל המשפטים ולמען תחיו ורבייתם ובאתם וירשתם את הארץ וגו'. שהוא סוף הכתוב מן הסבית שזכר. הנה התבאר מזה למה לא התחיל אדונינו מרע"ה בצינאור המצות ונעשרת הדברות ולמה היה תחלת דבריו עון מרגלים ואף עזב שאר עוונות הקדומים אליו בזמן. ומה התובנה שהביא בספור ארצות בני עשו ועמון ומואב. ואף הביא אחרים מלחמת סיחון ועוג. והשלים הספור כלו. ואחר כך חזר לדברים הקדומים אליו בפרעיות הנמשכות כי היה כל זה ממה שתכלית נבחר כדי להסיר מלביהם הספק האפשרי שיפלו בו ובאו הדברים' כלם להכרח רב ובסוד גדול כדורש טוב לעמו. ודובר דבר דבור על אופניו. ולכן נחתם בזה הספור הסדר הראשון הזה. יען נשלים בו דרוש אחד בפני עצמו והוא זה הספקות ה' והי"א. וידעת עם זה קצור הסדר כלו. ועתה נשוב אל פירוש הפסוקים:

ה' אלהינו דבר אלינו וגו' בזה המקום התחיל אדונינו משה שמענו אחי ועמי הנה עכוב האבות במדבר אי אפשר שיהיה כי אם לאחד מג' סבות. אם לסבת האל יתברך או לסבתו שגרמתי הדבר. או לסבת העם עצמו. ואחרי אל תחשבו שהיה עכוב אבותיהם במדבר ארבע' שנה מפנית האל יתברך. ולא מבנית. אבל היה מפנית עצמם. ואחרי שלא היה מפנית האל יתברך מובאר. אחר שהוא יתברך צדיקו בזה חורב מקום אשר דבר המלך ודתי מגיע ועומק ההשגה האלהית הנה הוא יתברך צוה אותנו שנעם משם ושנבא אל הארץ ושם פי' מיד אל הר האמורי ואל כל שכניו ארץ הכנעני והלכנו עד הנהר הגדול נהר פרת וגו'. והודיע כל אלה המקומות להודיע שהכוונה האלהית היתה שישאל יבצע את כל זה וגם מה לא זכו אל כל הארצות האלה לעונם ולהתרחלותם. ואם כן המונע היה מהם מזדס לא מזד האל יתברך והוא אמרו עוד ראש נתתי לפניכם את הארץ וגו'. כי היה רצונו שמיד יירשו את הארץ. ולכן אמר שכבר היה אלנו נתונה להם. והנה אמר ראה בלשון יחיד וראה ראוי שיאמר ראו בלשון רבים כי הדבור כלו הוא ככה. כאלו אמר למשה ראה אתה משה ותביה עד דברד שאני כבר נתתי לפניך את הארץ. וכבר יאמצי מן השבועה שנשבעתי לאבותי וכאדם האומר למלוה לו. קבל ממני מה שהלויית לי כדי שאלא מידי חובתי ויקח עדים בדבר. ככה האל יתברך אמר לו למשה פקח עיניך וראה שנתתי לפניך את הארץ מוכנת להכבש ושאני אומר להם בואו ורשו את הארץ כמו שנשבעתי לאבותיהם. וזה ממה שיוזר שלא היתה סבת העכוב מאת האל יתברך. והורה נמה שאמר רב לכם שבת בזה הזה. רמו אליהם שסבתם נתעכבו בזה חורב כל כך מהזמן כי מפני שחטאו בעגל נתעכבו שמה. בהשגחתו במחנה ע"ה לומר את העם. ונעלותו בזה שני פעמים לכפר על עונם. ועל הלויות הנשיות יבד בלב אמת מן מ' יום. והיו בזה ליוות הקיץ נושמים בלשון שלא נעשה המשכן עד הסתיו הממשך אחריו ב"ח ניסן. וכל הדש ניסן ואמר עד עשרים יום בו עשו חטאת המזבח וסדר הדגלים ואז נסעו. וכאלו אמר הרבה נתעכבתם בזה הזה. עשו צמין שלא תתעכבו בדרך עוד אבל שתבאו מיד אל הר האמורי. כי אם לא תרגזו בדרך לא תתעכבו בכזו הארץ. כי היא כבר נתונה אליכם. וזהו ראה נתתי לפניכם

שמה רבינו ע"ה בזה הספר הזהיר על מצות מחודשית לא נאמרו עדיין אל ישראל. וזה ממה שיסבב מיעוט האמנה וחסרון דבריו חלילה לחשוב שהוא וחדש עממו אחרי שלא נאמרו כמה ששבר עם שאר המצות שנתן הקב"ה לעמו. כי אף נאמר שקבל משה המצות הכן בסני. ושחק ולא אמרם לעם עד עתה: הנה להפיר הספקות האלה. צוה ה' למשה שיכתוב בראש דבריו הפסוקים האלה אשר נאמרו בלשון נסתר. לפי שהוא עדות אלהי יעיד האמת כמה ששבר וצמח שעתיד. ואמרו אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל וגו'. רוצה לומר התובנות אשר יבאו בספר הזה. אל תחשוב שמה חדש עתה ושלא נאמרו אז לדור המדבר במקומם. אינו כן אבל הדברים עצמם עם היותם שלא נכתבו כמה ששבר הכה בלי ספק משה אמרם אל כל ישראל בשעת המאורעות באותם המקומות אשר קרו עם הדברים. והם צננו הירדן רוצה לומר קודם שיעברו את הירדן ביותם במדבר. בערבה. מול סוף ובפארץ. ובין תפל. ולכן. ותצרות. ודי וכו'. שהם המקומות שהכעיסו בהם ישראל את המקום יתברך. וא"כ לא חודשו דברי התובנות האלה הנה אבל נאמרו כאן כמו שנאמרו אז בימים ההם עם היות שהתירה לא כתבם שמה כי תקצר כאן מה שהרחיבה במקום אחר. ולא נכתבו הדברים כלם יחד ולפי זה לא יהיה אמרו אלה הדברים על המצות. וגם לא כיון שבזכירת המקומות היה מוכיח לישראל על מה שעשו בהם כדברי המפרשים. כ"א להודיע שדברי התובנות שיוכר בספר הזה כבר נאמרו כמה ששבר במקומות הראויים אליה. והוא זה הספק הראשון שהעירותי בפרשה:

ואבנם אמרו אחד עשר יום מחורב וגו' הוא להעיד אשר שיעור אותם המקומות אשר קרה בהם כל זה ואשר נאמר בהם כל התובנות כלם הוא מהלך י"א יום שהוא מחורב עד קדש ברנע בתוך המרחק הזה. ובקדש עצמו קרו כל הדברים הנזכרים ונאמרו כלם אותם התובנות וכאלו אמר שמחורב עד קדש בדרך שילך האדם צי"א יום כבר שיעור דבר משה כל התובנות האלה. וכל זה להעיד כי בפניהם הוכיחם ולא ירא אותם. והוא זה ג"כ הספק השני שרמתי בפרשה:

ואחרי אשר העירה התורה צמין התובנות בכל מה שראוי. הנה ראתה עוד להעיד על ההשגח אשר יפול בענין המצות. שיחשוב חושב עם מחודשות כאן. ולזה אמר שלא יחשבו שבהם בספר באו מצות מחודשיות כי כל המצות פרטיות ודקדוקיות נאמרו חסיני. כמו שבה בקבלתן ז"ל וכמו שהוא קבלן. כי אין ספק שאמרן לבני ישראל. כי לא יעלים קצתם ויזכור קצתם אחרי שכלם נאמרו אליו. אבל לפי שבאו שמה קצת המצות הכן בקצור רב ונרמיות. לפי שבהיות ע"ה הו' הוא היה מספיק לנאר אליהם הסתרים מדי יום ביום כי יום ליום יגיע אומר. וכמו שאמר כל הדבר הקשה וציאון אל משה. הנה עתה בראותו כי קרוב יום מותו וכי באו ימי השלום והפקודה. הוצרך לנאר במצות דברים אשר לא התבארו בהם עתה. וז"ל ויהי בארבעים שנה צעתי עשר חמש באחד לחמש דבר משה אל כל ישראל ככל אשר צוה ה' אותם אליהם. ואין המנה צוה שגלותו יום דבר משה אל כל ישראל כל המצות כי אם שנעצ באמת שכל המצות שנתורה כלם נאמרו מפי מרע"ה לישראל עד היום היות רוצה לומר יום אחד לחמש עשתי עשר בשנת הארבעים כי כמו שהוא ע"ה קבלם ככה אמר לישראל. וא"כ בשנת הארבעים באותו יום כבר דבר משה אל כל ישראל כל המצות שנעשו מהאל ית'. וא"כ אין בכאן מצות מחודשיות כיון שכלם נאמרו לישראל כמה ששבר עד איתו יום איש לא נעדר. ואמר ככל אשר צוה ה' אותם אליהם צי"א הדמיון. ולא אמר כל אשר צוה להעיר שכל המצות דבר אליהם. עם היות שנאמרו דקדוקים ופרטים לא נתבארו אליהם והם אשר הוצרך עתה לנאר. ולזה אמר ככל אשר צוה ה' לאמר שלא אמר כלו בסוף. כי אם קרוב למה שיזכור האל יתברך. ולפי שאמר אומר אל משה כבר אמר לישראל כל המצות א"כ מה ראה לשנותם הנה. מפני זה אמר עוד ששם היות שכל המצות שנאמרו למשה כלם נאמרו לישראל עד איתו היום הנה להיות קצתם בקצור גדול הוצרך לנארם מחמת מיתתו. לפי שאמר מיתתו לא יאמר מבאר התורה ומניד תעלומותיה. כמו שאמר במסכת תמורה בפרק ו' בקרבנות. שלשת אלפים הלכות נשתכחו בימי אבלו של משה אמרו לו ליהושע שאל אמר להם לא בשמים הוא גומר. וז"ל אחרי הכותו את סיחון וגו'. בעבר הירדן בארץ מואב הואיל משה באר את התורה וגו'. יראה בזה שמה ראש שני סימני' יורו על מיתתו ולכן נודדו לבאר את התורה. הא' הוא כזו ארץ סיחון ועוג וידע שזה יעשה על ידו ושמד יוסף אל עמיו. הב' שהיו כבר צעדי הירדן סמוכים לזמן ההעברה והש"י אמר לו אל מעבור את הירדן הזה. ולכן צדייתו בארץ מואב ששם תהיה קבורתו כיון שראה שכבר כבש סיחון ועוג שהיו קרובים לעבור את הירדן הואיל ורצה משה לנאר התורה והמצות והחקים והמשפטים להיותו קרוב למות. הנה בזה נשלמה ההקדמה שראתה החכמה האלהית להקדי' לדברי מרע"ה להסיר חשד והספק אשר היה אפשר שיקרה בדבריו שיוכר בתובנה ובמצות. והתבארו עם זה הפסוקים באופן מתישג על הלכ והיותם הקדמה לכל הספר והוא זה ג"כ הספק השלישי שהעירותי בפרשה. ובאלה הדברים רצה דרוש הפסוקים באופנים מתחלפים ומכללם אמרו שאלה הדברים מלשון דבורה. מה דבורה כיון שהיא נותנת עוקבה היא מתה כך מרע"ה כיון שהוכיח את ישראל נסתלק מן העולם. והוא דרש נאה:

(ו) ה' אלהינו דבר אלינו בחורב לאמר רב לכם וגו' עד ולזרעם אחריהם בזה המקום התחיל מרע"ה לדבר דבריו לעם. כי היו הפסוקים הקדומים הקדמה שעתה התירה לספור דבריו כמו שאמרתי. וכונתו הכוללת בדברי הסדר הזה כלו היה כי לפי שהיה שבר המצות והסגולה הדבקה בהם ירושת

גם כן באמרו וגם כל העם הזה על מקומו יבא בשלום. ורמזו במלת מקומו הארץ הנבחרת שילכו מהרה שמה כי זכיות עליהם שרי האלפים ושירי המלכות יבאו בשלום לארצם ומקומם ותהיה כל הארץ לפניהם. ובאין מלחמה וכבשו אותה מה שלא יהיה בהיותם ככאן אשר אין להם רועה. כי ולחמו אלו עם אלו ולא יעשו תועלת במלחמותיהם ולזה משה אדונינו כשספר כאן לישראל כוון בדברו גם כן בשלמות גדול לענייני המלחמה. ולזה אמר טרחכם ומשאלכם וריבכם. כי רמזו לדעתו שטרחכם. עיניהם אלו עם אלו ודוניהם מה שבין אדם לחבירו. ומשאלכם רמזו לשאת אותם אל הארץ ולהנהיגם במה שראות לשיר הכבד ההולכים דרך למחותם במעגלי צדק בנאות דשא ירדנים על מי מנוחות ויכלם. וכיון באמרו וריבכם על המלחמות וריבכם אשר ילחמו ויריבו עם אויביהם בדרך. לא על מריבותם אלו עם אלו כי כבר נכלל כלו בטרחהם. אבל וריבכם הוא הריב והמלחמה אשר יהיה להם עם האומות ויהיה אמרו וריבכם על דרך (ישע' ג') נצח לריב ה' שהוא להלחם עם האומות בעבור ישראל. וכמוהו (שם מט') את יריבך אנכי אריב שהוא גם כן על האומות. ובנגד ג' ההנהגות האלה שהם צינם למחריבם וישיבם וידיניהם. וצינם ונין עצמם בדרך וצינם לאויבי' במלחמה אמר הבו לכם אנשים חכמים ונבונים וידועים לשבטים. ואמר הבו לכם להגיד שלא נתגאה הוא למנות מעצמו כשופטים והשופרים לכל יאמרו בעדת קדם שהיה ממנה קרונו וזאביו. אבל צוה להם שהם ימנו האנשים ההם. והנה אמר חכמים לשפט בין איש ובין רעהו ולחקן עניניהם ציוניהם נגד מה שאמר טרחכם. ואמר ונבונים על מנהיגו העם בדרכים במשפיעים ובתחנותם ובכל מקומות מושבותיהם ובתקון צרכיהם שוב בלי ספק מן פועל התבונה והצדק והשכל המעשי. ואמר וידועים לשבטים. על שרי הכבד במלחמו' שצריך שיהיו נכרים וידועים לשבטים באופן שהאומות תחתיהם אליהם יפנו. כי איך יהיה שר צבא אדם זר שאינו נכר אליהם ואיך יפקדם וישמרו. אבל צריך שיהיה נכר וידוע ציוניהם. ואח"כ צוה שימנו אותם שימנאו בהם יחד החכמה והתבונה וההכרה לדון ולהנהיג בדברים ולהלחם עם האויבים. ואמר ואנשים בראשיכם. להגיד שכאשר יהיו חכמים ונבונים וידועים לא יחשו להיותם ממעטת רם או ממעטת בזו כי הנה למעלת חכמתם והנהגתם ושימם ראשים על העם. כי כן ראוי שיהיה המנהיג מאוזן משפחה מעולה. וזכר שהם השיבו ואמרו לו ט"ז הדבר אשר דברת לעשות. כלומר ט"ז זה הדבר אשר דברת שתעשה אותו. והנה זכר שהוא בעצמו הושיב את השרים מבלי שהעם ימנה איש מהם. וז"ל ואקח את ראשי שבטים. רוצה לומר שאלק משה למנהיגים שרי השבטים ולא עשה ממנו אחד והיה זה להיותם היותר ראויים לכל הנהגה מאד מעלתם. כי ההנהגה והמנוי יותר ראוי למעילי היום מהאחרים ואליהם יאות יותר. וזכר בהם אנשי חכמים וידועים ולא נבונים. ורש"י ז"ל כתב (דברים א' ט"ז) ונבונים לא מצא ולא נתן בספר בזה. ואני אומר שרצה בחכמים וידועי התורה והחכמות השלמים בשכל העיוני ורמז בנבונים היודעים בהנהגת המדיניות. והם השלמים בשכל המעשים. ומלת וידועים נקשרת עם לשבטים. רוצה לומר שיהיו ידועים ונכרים כל אחד לשבטו. ולפי שכל המעט ימצא אדם שלם צעירי ומעשי בעצב. וזה כי הטבע כשיחטטק במושכלות לא יוכל להשכילם במפורסם. וכמו שזכר הרב בצורה בח"א פ"ב צענין אדם הראשון ז"ל. לכן זכר אדונינו משה עליו השלום שחלל ולקח אנשי' חכמי' מהם ושלקח לענין ההנהגה והמלחמות אנשי' ידועים ונכרים מהם לשבטים שהם אנשי' חיל בעלי זרוע לזאת ולכא ולא זכר שלקח נבונים' לפי שהיה זר המצא הנבונים' ר"ל השלמים בדברי המדיניות. עם היותם חכמים צעירי. כי התחזקות שני הדברים האלה ידועות עיוניות ומעשיות באיש אחד ימצא על המעט. והנה יורה על זה מה שאמר בנצלאל כשתארו העם יתברך בחכמה בתבונה ובדעת ובכל מלאכה. רוצה לומר שהיה שלם בעיון החכמה במלאכות ובמעשה המדיניות וגם במלאכות שהוא כל מלאכת מחשבת ובכל האומנותיות המתחלפות וכמו שאמר ובחרושת אכן למלאכת ובחרושת עץ ובכסף וזכרוב ונחשת שהם מלאכות הרבה מתחלפות בלא אלינו יתברך שהיוותם שלם בידועות המתחלפות הרבות הן לא היה בעצב. כי אם ברוח אלהין קדישין שצדקו פלא הדורו האל לזה. וזהו אמרו וימלא אותי רוח אלהים וגו'. ואפשר עוד לומר שאמרו חכמים ונבונים וידועים' הוא שם נאמר ביחוד. רוצה לומר חכמים בתורה ובעיון. האמנם כשאמר ואקח את ראשי שבטים אנשי' חכמים וידועים'. רצה בחכמים שם כולל בו וכללו הנבונים' כי בשם חכמה יוכלו העיוניות והמדיניות ואחר כך לקח החכמי' מהם לשפטו בענין הדין. ומהם להנהיג בענין הדרכים כמו שכתבתי. והנה נשאר עלינו לבאר מה ראיה יתרו בעצמו. ואדונינו משה ז"ל במעשהו במנותו כל כך מנהיגים שרי אלפים ושירי מלחות שרי חמשים ושירי עשרות הוא הספק השביעי שהעדרתי בפרשה :

והשבתי אני שצענין המשפט וענין המלחמה שהם הדברים היותר כוללים בהנהגתה ראיה משה אדונינו ז"ל במעשהו ויתרו בעצמו המנוי כל עוד שהיה יותר כולל יהיה יותר בלתי מסודר. ולכן לא עשה שרי רבבות ולא שרי שמת אלפים או שש אלפים וכו' וצוה לפי שההקפה באנשים רבים תכלול ההנהגה. אבל נסתפק שיהיה בכל שבת ושבת המנוי היותר כולל על אלה אנשי'. כי בעיון המשפט די כשאיש אחד ישפוט אלק. והנה עינינו הרואות שבעיר אחד שיהיה בה מאה איש ימנו שופטים שנים. וכל שכן בתוך אלק בני אדם שיהיה די כשהיה להם ראש אחד ושופט אחד ישפוט ציוניהם. ואמנם בענין המלחמה הנה האלף הוא יותר מובחר. וכולי האי ואולי שיכול איש אחד איש זרוע להנהיג אלק אנשי מלחמה ולהדריכם לזאת ולכא כראוי. ואמנם השרים אשר תחתיהם שרי המלחות ושירי החמשים ושירי העשרות הנה יאמרו כוון המשפט

לפניהם וגו'. או יהיה רב לכם וגו'. להגיד שהרבה שלמות היו באותו הר. ומה שכתבתי הראשונה הוא היותר נכון כפי האמת :

(ט) ואבר אליוכם בעת ההיא לאמר לא אוכל לבדו שאת אתכם וגו' עד וספורים לשבטים. אחרי שזכר ביאר מרע"ה איך עקוב העם במדבר לא היה בסבת העם יתברך. בשר עוד שג"כ לא היה בסבת משה עמו. כי הוא זרז את העם למה שיעזר אל מלחמותיהם בדרך ולהכנס אל הארץ ולשבת בה. ולפי שחמיו השופטים ושירי האלפים ושירי המלחות הוא מתחם אל ישוב ארץ מדינה ומדינה ועיר ועיר. והוא גם כן דבר מיוחס למלחמות. אמר שכל כך היתה ירישת הארץ קרובה בעיניו לבא שהוא השתדל מיד למנות עליהם השרים והשופטים אשר יאלו לפניהם ואשר יבאו לפניהם. ואשר ישפטו את העם בעריהם וכל זה בחשבו כי ירושת הארץ וכבושה תהיה בידיהם מהרה. והוא ממה שזכר שערע"ה לא מנה כשופטים והשרים אם לא בראון ישראל ושספר להם תחלה ההכרח המציא אותם לזה. לבל יחשבו שהיה זה ממנו לבטעו בהנהגתם ולמלאסו בה. וזהו שאמר לא אוכל לבדו שאת אתכם לדעתי הוא כמו שאמר בחיך כאשר ישא האומן את היונק על האדמה אשר נשבעתי לאבותיו. ואמר עץ היות שהייתי יכול להנהיג אתכם במדבר איני יכול לשאת אתכם אל הארץ ולנהיג אתכם בה. ואם לא יפקד עוד על העם שרי הכבד אשר יאלו לפניהם ושאר יבאו לפניהם. וזהו אמרו לא אוכל לבדו שאת אתכם. ר"ל לשאת אתכם אל הארץ אשר אנחנו באים שמה והיכתי איך לא יוכל לבדו שאת אותם שמה מב' צדדין הא' מפני רבוי העם וכמותו. הב' לחלוק מיני ההנהגה והשכל אשר עתה. כי אם היתה ההנהגה ממנו אחת לבד אולי עם כל רוב המנהיגים יסבלו. אבל רבוי גדול במנהיגים ובהנהגות מתחלפות זה ממה שחייב הלאות והכלתי סבל. ולכן הורה ראשונה רבוי כמות העם באמרו ה' אלהיכם הרבה אתכם והנכם היום וגו' ויוסף ה' וגו'. יראה לומר בזה שמה שראינו בזמן העבר הרבה אותם. כי הנה בשבטים נפש ירדו אבותיהם מצינים ונחרבו בזמן מועט שמה בהפלה. וראינו עוד שבזמן ההוא נתרבו גם כן במאד מאד עד שהנכם היום ככבדי השמים לרוב. רוצה לומר שמה שאמר האל יתברך להנהיגם הבט נא השימחה וספור את הכבדים וגו'. ויאמר לו כה יהיה זרעך. הנה נתקיים היותו ההוא אז. והוא שאמר והנכם היום ככבדי השמים לרוב כי היום הזה נתקיים אותו היעוד לרבים. ואמר שמה שראו במה שזכר ונאותו זמן ההווה ראוי שיעשו פסק דין ויאמינו שגם בעתיד ה' אלהי אבותם יוסף עליהם עוד אלק פעמים בהם. ולכן הביא כאן שלשה חלקי הזמן בעבר. ועתיד. והווה. כמו שאמרתי ואמר עיד שכלבד שהרבו שיעשה בהם לערך הרבוי שיעשה עתה. הנה עוד יברך אותם כאשר דבר להם. רוצה לומר שיברך אותם בירושת הארץ ובנצחון האויבים וביתר הדברים שזכרם האל ויעדם לעשות להם. ומהו הוליד שהיו המנהיגים רבים. ויהיו מיני ההנהגות רבות כפי ערך הברכות אשר ברכם ה' וע"כ אמר איכה אשא לבדו טרחכם ומשאלכם. ואמר ראית פי' התפטרות בזה הפסוק. והיותו מחזור שכלם הוא פי' הרמב"ן ז"ל שפי' הערר במלוד התורה והמלכות כמו שאמר ליתרו והדעתי את חקי האלהים ואת תורותיו. ומשאלכם הם הנבואות והתפלות. שהיו ישראל שאלים האלהי מחולו זה. הנמצאו האתונות. ובנגדו אמר שמה כי יבא אלי העם לדרוש אלהים. וריבכם הם הדינים שבין אדם לחבירו ועל זה אמר שם ושפטתי בין איש ובין רעהו :

וראיתי מי שיקשה עליו כי משה לא תקן מכל אלו כי אם ענין הדין שבין אדם לחבירו באמרו שלקח אנשים חכמים. ובענין הלמוד והתפלה עם הגדת העתידות לא תקן כלל ולכן פי' שטורה ומשאל וריב כלו הוא בענין הדין בין אדם לחבירו. והם שמות נרדפים על דרך היו עלי לעורר בלתי נשוא. ואני אומר שאין תפילה בהרמב"ן ז"ל במה שאמר. כי משה אדונינו לא רצה להסיר עצמו מכל ההנהגה. אבל אמר לא אוכל לבדו שאת אתכם רוצה לומר מבלי שתפסת. ואמר איכה אשא לבדו להגיד שגם כן הוא יעזור בהנהגה. אבל שראוי שימנו אנשים ועזרו בה. הנה אם לקח החכמים והנבונים' הלא המה יוכלו ללמד את העם ולדון ציוניהם. והשאר הגדת העתיד והתפלה לאדון הנבואים. אבל היותר קשה עלי בזה הדרוש הוא. איך אדונינו משה כשזכר מיני ההנהגה ועמלה לא הגיד דבר מהמלחמות ולא מהנהגות הדרכים שהוא הספק הו' שזכרתי :

ובפני זה חשנתי אני שמה היות שרש דברי יתרו למשה על דברי המשפט.

ג' אחים ויריבו כ' מהם. האח הג' וכנס בניוהם לשפט להם ולשום שלום. ככה השופט ראו שישמע דברי המריצים וידון בניוהם כאלו הם אחיו. וזהו שמוע בין אחיהם :

האופן השני מחטא השופט. הוא כשלא ירצה לדון במאנו דקד אך יעשו פשרות בלבם או באומד הדעת ישפטו כיו שיעלה בלבם. וכבר זכרנו בחמימו ו"ל בסנהדרין פ"ק בזהו זמן ויכל הדיון להשתדל לעשות פשרה בין הצעלי דיון שהוא קודם שידע ויראה המשפט עם מי הוא שאז יעשה פשרה בדרון הצעלי דיון אבל שלא ברצונם וכל שכן אחר שהבין המשפט וידע למה הוא. אין הדיון עוד רשאי לעשות פשרה כ"א לחתוך דין ועל זה אמר כאן ושפטתם דקד ואמר בין איש ובין אחיו ובין גרו. לומר אע"פ שיהיה הדבר בין אחים או בין איש ועבדו שמה שקרה עבד קנה רבו. או בין האזרח והגר. לא תעשה פשרה אבל כיוון גדול משפט דקד וכ"כ בין אנשים זרים :

האופן הג' בשופטים הוא בשיעורו הדין מפני שהוא או מפני הכרח הפנים כל זה הוא ממין אחד. ושודר דברים הוי שודר וכנגד זה אמר לא תכירו פנים במשפט דו"ה לומר שלטון הפסד הדין והמשפט לא יכירו פנים מפני שודר או מפני הכרח פני אהבה. וע"ד הלכה נוכל לומר שהזכיר בדיינים שלא יסקו הדין כי אם בראיה נמורה לא כפי מה שיענייהם ראות שלא יאמרו על אדם הכרח פניו עתה צו שהוא חייב לדבר זה או שעשאו להיות פניו מוריקות או כדומה מהאמללות האלה. לא יעשה כן כ"א ע"פ הראיה והדין. וזהו לא תכירו פנים במשפט דו"ה לומר אל תחשבו שהם מכירים פני הצעלי דיון בענין המשפט עם מי האמת : האופן הד' בשופטים. פעמים אינו בחוץ הדין והמשפט כי כבר יספטו הדבר כפי הדין. אבל בשמיטת הצעלי דיון יכבדו העשיר על העני ויכירו פני הנכבד על הנקלה. הנה לזה אמר קצתן כנדול חשמונ ר"ל לא די במשפט שלא תכירו פנים אבל גם בשמעם הצעלי דיון בשעמוהם חכים השמע' אליהם בשווי קצתן כנדול חשמונ. וע"ד זה דר"ל בשבועת העדות (דף ו') ועמדו שני האנשים אשר להם הריב שיביע פניהם מעומד ולא יושבין הדין הנכבד ויעמיד העני. כי גם כן צוה יסחמונו ויסתלקו מעומדיו של העני :

האופן ה"ה' מהחטא בשופטים. אם ייראו מאחד מהצעלי דיון כי אולי מפני זה ישתו הדין וע"ד הזהירם ואמר לא תגורו מפני איש דו"ה לומר יריבם מה שיהיה עשיר או פני גדול ושר או קטן בערך כל כלה אדם ילוד אשה. ולכן אין ראו שחגורו ממנו כיון שהוא איש ומכן בסנה צוה ואמר כי המשפט לאלהים הוא. רוצ' לומר אותו שהוא אדון המשפט שהוא האלהים האדירים הוא יליך מכל איש אשר הנשמה באפו וכמו שהשליה שהוא עושה שליחות המלך אין עליו אשם אם יעשה מזהו. ככה כשוכס כיון שהוא עושה צווי האל אין ראוי לגור מפני איש מה ואפשר שרצה באמרו כי המשפט לאלהים שיחשוב בדין שהנבל דין אשר לו המשפט אינו האדם ההלוא אבל הוא האל ית'. וא"כ אין ראוי לגור מפני איש מה בענין המשפט. כי המשפט הוא לאלהים ית' והוא הצעלי דין צוה והוא ראוי שגורו ממנו ית' יותר מאיש אחר לכיוונו יותר גדול ויכול וחזק :

ולפי שכלל כל הפשטים האלה שצרכו שפעמים שישעו צוהם וברצונם. הנה פעמים ג"כ יעשו לסכלותם את הדין ולהפך. ויעשהם דברם המשפט לכן בסוף עוד ואמר והדבר אשר יקשה מכם תקריבוני אלי ושמעתי. ר"ל הדבר הקשה אל הדיונים ואל העשו צו אבל תקריבוני לפני. ואל תאמרו שאני עסוק לא אוכל לשמע כי אנכי בכל עת שתבאו לפני אשמעו. ולפי שלא יתחשו שמהם כוון צוה להתגדל לכיזא אליו השופטים בכל עת לשאול את דבר המשפט ממנו ולזה העלים את הדין אמר ואזכר אתכם בעת ההיא את כל הדברים אשר תעשוני ר"ל לא כפייתו דבר מהם השופטים. אלא צויתי ולמדתי אליהם כל הדברים. אר"ל בספרי אלו הן י' דברים שנין דיני ממנו' לדיני נפשות שלמים או לשופטים וכבר פירשו אחרים הפסוק הזה על ישראל שמש ע"ה צוה להם שלא יעשו דבר כי אם ע"פ השופטים ושלוה אמר ואזכר אתכם ולא אמר ואזכר את שופטים. ואמר את כל הדברים אשר תעשוני ולא אמר אשר יעשוני כחומר על השופטים שזכר והנה מה שכתבתי ראשון' הוא יותר נכון והאריך מרע"ס בספור ענין השופטים כדי להודות לישראל שכבר ה' מורס לכל הדברים הצריכים אל הנכונה העם. כמו אם היו אותו הוי' עוברי' את הירדן ונכנסים לארץ והטיל עם זה לנוד המשפט והדינים לעם הילודים במדבר בדרך לשלימום לפשות כן בארץ גם כיוון צוה לומר שהוא סדרם תחת ידי שרי אלהים ושרי מאות שרי חמשי' ושרי עשרות וזהו אותם איך ינהיגום. ולעם איך לא יאלו מתחת יד בהנהגה ועוד מעט נכתבנו ונבאו בערבותיו לומר נשלחם אנשים לפנינו. כ"מ מיד וחקרבנו אלי כלכם. אר"ל שריהם כהנייה שופטים ושופרים כי פתקו שלום מעליהם כמו שזכור : והנה נשאר עתה לבאר איך לא ייחס משה מניו השופטים והשרים לעצת יתרו ויחשו לעצמו ולתורו ולעמלו ואיך אמר ואומר אליהם בעת ההיא. והוא בספק הכ'. ומה שמצאנו בפרשת יתרו שאמר שם וישמע משה לקול הוהנו ויעש כל אשר אמר הוא לכבודו ששעה כמו שהוא אמר אבל לא בזמן שאמר ומכנה שאמר. כי אם בזמן הראוי אליו אחר היות דת ונימוס בה ישפטו המשפטים כמו שכתב כאן. כי כן חמא שמה וישלח משה את חותנו וילך לו אל ארצו שאין ראוי שחשובו שאלו שלחו ואז הלך אבל ההור' סיימה שם כל הספור מעשה יתרו והליכתו עם היות שלא נעשה או הדבר נעשה אחר כך ושלחו ימים רבים אחר זה. ופעמים רבות תמצא כזה בספרי התורה שישלים הספור במקום אחר עם היות שלא היה המשפט או החבירה מזה שמהם לא היה חסר אותה העצם אבל יתרו אכלה פנה ושלא נעשה בזמן שיתרו אמר. ומשה מעצמו עשהה ויותר צוה בספק הכ' :

(יט) ובה' מחורב ונלך את כל המדבר וגו' עד לא תירא ולא תחת. ובר משה שאחרי שמה

המשפט עם שרי האלפים ויחלמו הנבגותיהם בארבע אופנים : האופן הראשון שיהיה התחלפות כפי מספר הממונים תחתיהם כפי מעלת המנהיגים והחכמים יהיה כללות המבוס והם השרי' שופטי' על מאות. ושרים שופטי' עשרות. ואם היה עובר הסכום סכום האלף. היה נופל בנבול כל הדבר הקשה ויבואו אל משה. זה הוא האופן הראשון :

האופן הכ' הוא שיהיה התחלפותם באיכות ההנהגה. כי מהם ישפטו בדיוני נפשות ומהם בדיוני ממונות ואם צאלה קצתם ישפטו בענין הקרקעות. וקצתם במטלטלים. וקצתם בסחורה. וכו' ואלו מהחלופים האלה זה בכל שבת ושבת. וזהו האופן והיו שופטי' רבי' בהכרח :

האופן הג' הוא שיהיה ג"כ התחלפותם כפי איכות וכמות הדבר הנשפט. כי מהם היו שופטי' בעניני המלקיות ומהם בענין אברים ומהם בדבר שיש צו ארבע מיתות בית דין וכל זה בדיוני נפשות. ואם בדיוני ממונות היו מעט שופטי' בסכום מועט כמו עשרה שקלי זהב. ומהם עד ג'. ומהם עד ק'. ומהם עד אלף. ומהם ולמעלה. וזהו שרי אלפי' ושרי מאות שרי חמשי' ושרי עשרות. ר"ל שרי שופטי' על אלף שקלי כסף או זהב. ושרי' שופטי' על ק'. ושרים על ג' מהם ושרים על עשרות :

האופן הד' הוא ג"כ כפי ההנהגה הכוללת וענינו שיש דבריו' במדינה או בעיר אין ראוי שיעשו אותה אם לא בעצת והסכמת אלף איש ברורים לזה. ויש דרכי' שיעשו בעצת והסכמת ק' יועצים ממנו' לעשותם. ויש דבריו' שיעשו בעצת ג' יועצים והסכמתם שהם ממנו' עליהם. ויש דבריו' שיעשו ע"פ עשרה אנשי' לבד. ומהו הגד הזה היו נקראי' שרי אלפי' ושרי מאות שרי חמשים וגומר. רוצה לומר שרי אלפי' ושרי מאות שרי חמשים. ושרי עשרות. וגם זה בכל שבת ושבת. כי לא היה מחסר שזכר הכתוב מניו לנשפטיו רק לשופטים ולמנהיגים שכפי איכות הדבריו' המתעשי' היו היועצי' המתקבצים להנהגתו. ואחריה תעש שכל ארבע מיני אופני ההנהגה האלה אשר זכר לך פה הנה הגם צווינו ויהיה היום הזה. ובהיות הדבריו' מסורי' לאנשי' ידועי' אומנו' לעשותם היה שאיש על מקומו יבא בשלום. והיה מה שיהיה הנה הגד הזה שבהם הוא שכל אחד מהשופטי' היה יודע במה ידון ובמה ישפט. וכל אחד מהם ידע מי הוא הראוי לשפט בנדון שלו. וידע מי הם השופטי' ומה הם המשפטים אשר ישים לפניו ובהם ישפטו את העם בכל עת. ואמת ומשפט ושלוה ישפטו בשעריהם מה שלא יהיה בהיות איש על אנשי' רבים ישפטו בניוהם. כי רבו הדבריו' הנבגעי' והדינים המחלופי' והעם הרב יכלכלו שכלו ודעתו ולא יוכל לשפט את כלם במהירו' רב כראוי. הנה זהו לדעתי צורך רביו' השרי' בענין המשפט : ואינם בענין המלחמות היה צורך בשרים הקטני' מלבד הגדולי' לפי שפעמים רבות במלחמה יצטרכו אנשי' רבים ללכת לעשות מעשה אחד. ולפעמים יספיקו אנשי' מועטים לעשותו כפי טבע הדבר הנכסף. והיה עמל גדול בכל עת שיצטרכו עשרה אנשי' או מאה או אלף יבקשם בכל צדא ויצטרכו אותם אם בראון האנשים ואם בצורל. וכן גם עוד היום מנהג המלכיו' בגורי החיל כשיכלו במלחמה שיחלקו כל אנשיהם למשמרות וישעו בתוך צבאם שרי החיילי' והמלך יביא בידו בלתי כל שרי החיל אשר לו אחד אחד בשמו וכן העם אשר אחר. וכן כל אחד ואחד משרי החיל אנשי מלחמתו וחלק ביד שרים קטני' בסרי' אל משמעתו ויביא שמוותם על שפתיו. וכאשר המלך יצטרך לעשות מעשה פרטי כפי מנין אנשי המלחמה אשר צידו ככה יקרא כפי הצורך אליו אל כל אחד ואחד משרי החיילים ויאמר לו כהמות לילה או לעת ערב הכן בחון מלאכתך אתה והעם אשר אחר לעשות מה שאצרך. ושר החיל ההוא יבין וכן יגיד אל שאר השרים אשר תחתיו אם כלם אם מקצתם כפי צורך הלוואתו הראוי' לאותו מעשה או ושלח לאחד מהם לבד אם בעשרה אנשים. אם בחמשי' אם במאה. כפי הכרח העת וצרכו כמו שתרצה שעה שעת' במלחמת מדין ששלח אלף למטה ושלח אותם ביד שרי האלפי' ושרי המאות ולא שלח עם שרי חמשים ולא שרי עשרות :

והנה נכתב מזה שמהם אדונינו בחכמה יתירה סדר שרי אלפי' ושרי מאות שרי חמשים ושרי עשרות האלה בין לענין המשפט בין לענין המלחמות. ואחריהם השוטרים שהם המכים בראשות אחר בהם לשבטיהם. להגיד שלא עשה שוטרים רבי' בעם כמו מנין השופטי' אבל היה די שיהיה שוטר אחד לכל שבט כי הוא יעבור לכל שרי השבט ההוא לקיים מאמריהם. וראוי עוד שלאחר כי אמרו לשבטיהם אינו חוזר לשוטרי' לבד כי אם גם לכל השרי' הגיד שגם בכל שבת ושבת עשה השוטרים והשרים שזכר :

(עו) ואצוה את שופטיהם בעת ההיא לאמר וגו' עד את כל הדבריו' אשר תעשוני. הנה רבותינו ו"ל בספרי דרשו ואצוה את שופטיהם. שיהיו מתוונים בדין ודרשו לא תכירו פנים במשפט. על הממונה להושיב הדיינים. ודרשו קצתן כנדול חשמונ. שלא תאמר הואיל שיה עני זה עשיר מזה לפרנסו אזכנו בדין ונמצא מתפרנס בנקיות. ד"ה שלא תאמר הלא אני פוגם בכבודו של עשיר בשביל דיוני אזכנו בדין וכשיצא לחון לומר לו תן לו שאתה חייב לו. וכסנהדרין פרק קמא אמר רבי שמעון בן לקיט לשלם יהא חביב עליך דין של פרוטה בדין של מאה מנה. ופירש שם אחר זה להקדים הקודם בדין. ודרשו לא תכירו פנים איש שלא תאמר שמה יורג' או שמה ידלך את גדישי. ובריש סנהדרין אמר רב תנן אל תקנים דברך מפני איש. ורש"י ו"ל הביא אלה הדרשות כלם. ועל דרך הפשט אמר אני שהשופטי' לפעמי' ישפטו בחד מחמתם בדין : האחר שלא ירצו לשמוע הצעלי דיון ויהיה המשפט צענייה לעמל רב ובמאמר התנא הפוסק עצמו מן הדון וכו'. ועל זה הזהירם מרע"ה ואמר שמוע בין אחיהם וגו'. ר"ל אל תמנעו עצמכם מלשמוע כי אחיהם הם. וכמו שבהיות

אלי כלם וגומר ויטעו בעיני הדבר וגומר. וגם כן למה לא ספר האויס אשר לזכר משה רבינו ע"ה למרגלים שיראו העם, והארץ, והערים, וגם למה לא פירש מה שאמרו המרגלים ארץ אוכלת יושביה היא:

הסבה בכל זה הוא לפי שהם מדבר עם הדור האחרון בניסא אשר קמו מאחריהם, ואם ישמעו אחתה המאורע כמו שקרה יגזרו אומר באמת שנסתה העכוז

במדבר היה הסס יתבדך כיון שהוא זכר למשה בשליחות המרגלים ויאמרו למה ה' נתן מכתו לפני עורים והיה ראוי שלא יספיק צידם לשלחם בהסכמים בשליחותם אף כי הוא יתבדך הים השולת מעמנו וגם ידברו במשה ויחשבו שהוא גם כן בזה בעצם סבת העכוז אחרי שהוא עליו השלום זכר למרגלים בדברים שלא שאלו העם ולא לזכר ית' עליהם, והוא בזה שזכר אותם שיודיעונו מה הארץ ומה הערים, ומה העם המעט הוא אם רב החזק הוא הרפה, כי בהם השאלות האלה המה

אשר חייבו תשובתם, ומה נמשך מה שנמשך וילוונו אם כן נגד משה, ויאמרו אחת הסבות את לבם האורנית ופחתה פה לשמן ויאמרו שהסבה הראשונה יתבדך ומשה עבדו הם אשר בננו עיניו אבותיהם במדבר כל הזמן הרב ההוא הפך מה ששטתל

משה לזכרו אליהם להשרים בליתיה סבת שבה המנוח ושמירתם כמו שאמרתי, וגם ראיה משה אם היה מניד להם מה שאמרו המרגלים ארץ אוכלת יושביה היא, אולי

גם עתה בזה ימים לבב העם וייראו ויפחדו מלפני שמה כמו שעשו אבותיהם, הנה בעבור זה השמים ספור שלשה דברים הנזכרים, האוי האלי בשליחות, ואזני משה

למרגלים בענין הארץ והעם והערים, ולשון הרע שאמרו המרגלים וע"ה ארץ אוכלת יושביה היא, כי הנה המנוח מוח' לשנות מפני השלום, והוא זה הספק הע' :

(כו) ולא אביהם לעלות ותמרו את פי ה' וגו' עד וגם בני הענקים ראינו שם זכר שישראל חטאו בנ' אופנים רעים מאד, הא' בניהם חלוצי הטבע,

וכן רכי הלכב מטבע הפחיתים, כיון שבשמיטת חוק איביהם לא עזרו כח להלחם

בם בשליחות עם רב וזה כוון באמרו ולא אביהם לעלות, הב' בזה שמרו בזה אם פי ה' אבותיהם, וזה לומר שלחיותו אליהם שיסמרו נפשם למות על כבוד שמו לקיים

דבריו, ואחרי שהוא זכר עלה רש אל חירא וגו', הים ראוי שישימו נפשם בנפשם ולא ימרו את פיו, והם עשו כהפך שמרו את פי ה' אליהם שאמר עלה, וסמה לא

אבו, ה' הוא בדברים שדברו נגדו, כי אלו היו חלוצי הלכב וממרים את דברו, אם לא ידברו עוד מה שדברו היה חטאתם נקל בעיני ה', אבל הם הסתו

דברים רעים נגדו, וזה אמרו ותרנו באליהם ותאמרו וגו', שבה היו כפויי טובה ממה שעשה עמם וכופרי' בזה שיעד לעשותו, ואמר אנה אנחנו עולים, הוא

התנולותם על חולשת' ופחיתותם ואומרי' אנה אנחנו עולים אם להלחם בערים, ואם להלחם בערים, אם להלחם בעם, הנה אי אפשר כי הם עם גדול בכמותו ורם

באיתותו, ואם בערים יזכר וכל נכס בהם כי הם גדולות ונצורות כללו הם מניעים לשמים, וא"ה ששירי הנכס אשר להם הם פחיתו הלכב הנה זה כהפך, כי הם בני

ענקים, וא"ה המלחמה עם אנשים וערים כאלה הוא שעות ושנאות והסכנות טעמה, ואמר אחינו המכו את לבנו הוא לאמת את הדבר, כאלו אמרו אם מן אנשים

אחרים היינו שומעים הדברים האלה לא היינו מאמינים אבל בהיות האומרים אחינו ראוי שנאמין, כיון שדבר המניע לנו מזה הם יקחו חלקם, ולפי שמדבר האל

לחק את אחיו כמאמר הנביא (ישעי' מ"א) איש את רעבו יעזרו ולאחיו יאמר חוק, הנה בראותו שאחיו בשריו כזה המכו את לבנו בענין הזה, שבראיו הוא

שנאמין בדבר, והנה לא חשש משה מלסגיד הדבר הזה לבני ישראל כאשר חשש בשאר הדברים שהשמים זכרם לפי שהם נלחמו כבר עם האומות ההם וכבשו עריהם

החוקים והרמים כמ"ס פ"ו יותנו מלך האמרי אשר יושב בחשבון ועונ מלך הכנע אשר יושב בעשתרות באדרעי, והם ב' ערים בצורות וחזקות כמו שזכר בספר

יחזקאל, ולכן כיון שהם ראו רבויים וחזקים ועריהם הצלולות ועונ הענק שלהם ויקחו את ארצם, מבואר הוא שלא יפחדו עוד מהדברים ההם מה שלא יעשו זה

בשמיטה את דעת הארץ כי ארץ אכלת יושביה היא, כי זהו מה שלא נסו עדיין ולא שיפחדו ממנו ולכן לא זכרו :

(כז) ואבר אליהם לא תערטן וגומר עד ובענין יומם, לפי שביאר שם חטאו בנ' דברים בחולשת הלכב, ובממרות פי ה', ובפסחת דברים נגדו, ראיה משה לבויהם

על שלשם, אם על חולשת לבנם, אחר לא תערטן ולא תיראונו מכם, כי אחת רבים וחזקים מכם, ואם בנחיתת האוי האלהי שיעד אחכם, הנה ה' אליהם השולך

לפניהם כח ילחם לבם עמם שהוא יותר חזק מכם, והבין להם ה' ב' ראיות חזקות, הא' מופתו מזרים והוא אמרו ככל אשר עשה ה' אליהם במצרים לעיניהם, וזכר

מה שעשה עמם במדבר וז"ל ונמדבר אשר ראית וגו', וכנגד הדברים שהסיתו כלפי מעלה אמר ובדבר הזה אינכם מאמינים ב' אליהם, ר"ל ובדבר הזה אשר

אמרתם נגד כבוד האל יתבדך בשנאת ה' אותנו אנה אנחנו עולים, יראה שאינכם מאמינים ב' אליהם, כי לו הייתה מאמינים בו לא תאמרו כדברים האלה והאיכה

על מעוט האמונה בראותם בעיניהם עמוד הענן ההולך לפניכם בדבר וגו', ואפשר עוד אלפי לפרש הפסוק באופן אחר, ובדבר הזה אינכם מאמינים על שליחות המרגלים

שכן אמר למעלה ויטעו בעיני הדבר, יאמר הנה בדבר הרגול והשליחות יראה שא נכס מאמינים בהם', לפי שהמלחמה היא את אינה מלחמה אנושית שינערך אל

רגול ולתחבולות הלוחמים, אבל היא אליהם מה' אליהם הוא ילחם להם, וא"כ אין צריך מרגלים לזה ולפי שאלו המרגלים לב' חבליהם, הא' להודיעם את הדבר אשר

יעלו בה והשנית לדעת הערים אשר יבאו אליהן אמר משה שגם לדברים האלה לא היו צריכים, וזה אמרו הסולך לפניכם בדבר וגו', ר"ל כי הענין יומם יורה אותם

הדרך אשר ילכו בה ועמוד האש לילה ובמקום אשר ישנו שם שם יחטו, וא"כ הוא יורה הדרך והערים, ועם היות שהדברים האלה כפי זה הפי' הנה ראוי שיאמר משה

אליהם כשראו שלח המרגלי' כי הוא הזמן הנאות לאותה תוכחה, הנה עם כ"ל לא היה מוסיף להזכיר אותם עליו כפי שרשי האמת, אע"פ שיהיה בזולת ואחר זמנו

הראוי

שמהם השופטים והערים שזכר נסעו מהר סיני כמו שאמר האל ית' וילכו במדבר כנגדו ובאו דרך האמרי עד קדש ברנע וכל זה במהירות רב בנ' ימים כמו שהביא הרב ו"ל בפי' (שם כ"ב) אחר אשר יום מחורב דרך הר שער, ובאשר ראה משה שאל ית' אמר להם פנו וסעו לכסובאלו הר האמורי ושבאו שמה אמר להם כהסעו עד הר האמורי כאשר זכר ויעד הכנ"ס אותנו ראוי נ"ל שאמרינו שכמו שקיים זה ככה יקיים עוד את כל דברו הטוב שהיה לכם את כל הארץ כאשר דבר ולכן האמינו שכבר נתן ה' אליהם את הארץ ומחר וכלו ואלו החטכו בדבר כלל אל מיד עלו ורשו את הארץ המוכנת לפניכם אל תיראו ואל תערטו, כי האות הזה ר"ל מהביאה אל הר האמורי במהירות הזה יורה על כל מה שיהי' עוד בעתיד, הנה מכל זה הוליד משה אדונו שטוב ישראל במדבר כמו שלא היה בסנת האל יתבדך קנא היה גם כן נסכחו של משה כי הוא זרם ומנה עליהם שרי אלפים ושרי מאות טילו לפניכם בדרך הלוחמים, אבל היה הסבה בראותו הטוב פשעם וחטאתם בזה ששאלו המרגלים כמו שזכר וגו' הוחר הספק הרביעי :

(כח) ותקרבון אלי כלכם ותאמרו נשלחאנשים לפנינו וגו' עד אשר ה' אליהם וזהו לנו בל לבאר איך היה הטוב הזה במדבר בסנת העם וכי נמלו לנסעם

רעה, וזה כי בניהם כבר האמורי כמו שיעדם ושהתרה משה בזה פעמים רבות, עלה רש אל חירא ואל תחת, הנה הם לא ראו לעלות ויקרבו אליהם כלם לא לבד

שרי האלפים ושרי המאות הממונים עליהם אבל כלם קצתן כנגדו בלו אליו בערובי' לאמר נשלחם אנשים לפנינו ויחפרו לנו את הארץ, ואמרו וישינו אותנו דבר הוא

לומר שלא יחשוב משה לשלוח אותם בדרך חרש לאמור וישינו אליו דבר בייחוד כי הם לא יראו אלא שיהי' השליחות מלחם וזהו החשוב אליהם בזה נשלחם אנשים ולא אמרו שלח לך אנשים כדי שג"כ החשוב ה'יה' לכלם בפרהסי', וזהו וישינו

אותנו דבר והנה לא בקשו מהרגול, כ"ה כדי שידעו את הדרך אשר יעלו בה אל דרך ישרה בלי עקמומיות נאותה לנבא גדול כי יש דרכים רעים ומסוכנים להיות

עליהם הרים גבוהים ויכל אחד אחד להרוג עם רב ולזה הם יראו שיש מחלוקת דרך שר ונפוח לפני כל מנולה ואת הערים אשר נבא אליהם, ר"ל הערים הראוים לכבשם

חללה כי בתחלת המלחמה הוא יותר טוב על עיר חלשה שיקחו מהרה ויכניסו בה הנשים והטף, ואלו שמעם בכל הארץ שכבר לקחו עיר אחת משיבם בצורה

ראשונה על עיר מגדל וראשו בשמים שלא יוכלו לכבשו כ"ה אחרי זמן רב ועל זה אמר וייסעו בעיני הדבר וגו' ובספרי דרשו (גם רש"י שם ח' כ"ג) בעיני ולא בעיני

כמקום ועוד אמרו שם שלא מלנו עשה משה אלא שלא יחשבו שעל הארץ היא רעה היה מעט מלשונם שם אנשים לראותה, ולפי הפשט יאמר שייטעו בעיניו

הדבר אשר שאלו עם היות שלא ייעצו בעיניו האופן אשר שלחוהו, ובדברים אשר אמרו נשלחם אנשים וישינו אותנו דבר, כי יוכל האדם לשלוח שאלה הגוהה מחבירו

או מאדונו וישיחה באלו הדברים וכו' אמרו וייעצו הדבר, ר"ל שהדבר היה טוב, ולא חופן הדרישה הדברים שאמרו בעיניהם והנה זכר משה שעשה

בענין המרגלים שני הדברים זרים בלתי נהוגים, והם ששלח י"ב אנשים בהיות מנהג הרגול לשלוח ב' אנשים, כיון שמה שיראו ב' יראו מאה איש בהליכתם

מקובלים ואין חושלת בדברים כי אם באיש אחד או בנ' אנשים לחק זה את זה, כמו שהראה בשלחם יחזקאל, ושאותם השנים עשר איש היו הנשיאים שנסעו וזהו אמרו ואחק מכם י"ב אנשי' כולם אנשים ראשי בני ישראל, וידוע שמדרך העולם ללכת לרגל

האנשים פחותי המעלה לא הנשיאים הידועים והנכבדים והיתה הסבה בזה כדי שבהיותם רבים לא יסכימו לחטא ולא יתפתו כלם להוסיף דעת הארץ ולדבר על השם יתבדך

חוטא כי יהי' החטא אפשרי יותר בלתי אחד או שנים משיב' בנ"ל, וגם כן כדי שלא יפול בין השנאי' מחלוקת בשליחותם שכל שנטו ושכס יראה שילכו מאגסיו ויהיו

המרגלים משכמו כי יחשוב כל אחד כי ההולך שמה יגלה לאנשי שבטו הארץ המשונה' יותר לשיחידלו להיותה בחלקם ולזה בחר שיהי' איש אחד לשנס באופן שכלם ידעו

אמתת הדבר בטוב, ואמנם היותם נשיאים ראשי בני ישראל כדי שלא יכזבו בדברים', והיו בחשבהם אנשי אמת כפי מעלתם גם שנין הרגול היה סבה

ועומה כמו שאמר והחזקתם ולקחתם מפרי הארץ כי יספיק הענין אל חזק רב לפי שגם אל ירך ואל יפחדו בענין הרגול וגם לא יפחדו מאנשי הארץ ומבערים

בחזקות ויתאשו מהכנות אל רגל לשלח שם אנשים רבים ופחדים מאין לב כי אם אנשי חיל אנשי לבב ובפוחים ב'ה' ונצורותם :

ראה איך התחכם אדון הנביאים לעשות הדבר באופן שלא ימשך ממנו היות לשיק

הרע וכל זה לא שיהי' לו לרשעת המרגלים כי עם היותם רבים ונכבדים הוסיף את דעת הארץ ובלשונם יכינו לו באמרם ארץ אוכלת יושביה היא וגומר' ונפלו בחולשת

הלכב ובמורכב לבב עד שכל העם טראו בחוכה היו נראין בעיניהם כענקים, וערים הפרוות בעיניהם היו ערי מבצר וגדרות מלך כמו שאמר אפס כי

עו העם והערים בצורות מאד הנה כי מנורת משה רבינו ע"ה היא בלתי חזקה ולא הועיל לו הסתחמותו, וזכר שהמרגלים עלו בהרה ויבאו עד נחל אשכול והנה אמר

עליהם בא"ל להיותה גבוהה מכל הארצות ונקרא נחל אשכול על שם סופו, וזכר שלקחו צידם מפרי הארץ להראות העמים והערים את דגניה, ונתנו תשובה בפרסום

לכל ישראל כמו שבקשו בראשונה, וזהו וישינו אותם דבר ויאמרו טובה הארץ וגו', והנה באמרם טובה הארץ לא כוונו זה רק על היותה זבת חלב ודבש ועל

כן עם הראות הפרי אמרו טובה הארץ בפני עצמה בענין הפירות והמזונות כלם וכן זה המאמר הוא מה שנאמר שם באנו אל הארץ אשר שלחתנו וגם זבת חלב ודבש

היא וזה פריה, כי זה הוא הטוב אשר קיימו שהיה בה, ולכן יאות המאמר הזה אל כל המרגלים כי לא כוונו בטובה כי אם דעוהם הארץ וחסנוניה, ואמר שם

הסכמים כלם בשלמות הארץ ודעוהם הנה בני ישראל לא אבו לעלות :

ואכנה למה משה אדונו בזה בספר' לא רצה להודיע איך השם ית' נאם בשליחותם, באמרו שלח לך אנשים וגו' ויחם הדבר אליהם ולעמנו באמרו וחקרבון

ישונו לאחר וילכו במדבר. או יאמר ואתם פנו לכם הבתולות על עמכם כי אין להם נשים. וכן יאמר ואתם פנו לכם הבתולות על עמכם כי אין להם נשים. וכן יאמר ואתם פנו לכם הבתולות על עמכם כי אין להם נשים.

והנה נאמר לי להודיע מה ראם מרע"ה להכניס נזרו. בתוך המרגלים בנזרחם. שאל יצאו אל הארץ. והיא הספק ה' וידוע שיסוד הענין הזה הוא ידיעת חשב משה ואהרן שעליו נחייבו למות ושלא יכנסו לארץ. והוא לרוע עמוק עמוק מי ימלאו ויען אשר בזה היה דעתי מחולף מכל אשר קדמוני. כחצתי אני בו מאמר נבחר אללי וכן הנחתו ראוי חוקות להודיע שלא מתו משה ואהרן בעין מי מריבה. וגם פה לא חלל משום שלמות המלאך להגיד דרך קצרה:

ואומר שדעתי בזה הוא שאמר קדוש ה' מת בעין העל. ומשה ארוננו מת בעין המרגלים. לא שיהיה נדון מעון העגל. ולא שהיה מרע"ה נמשך אחרי דברי המרגלים חלילה להם מרשע. אבל אהרן כמו שדעת שלא בזכרה רעה עשה את העגל. וכמו שאמר וירא משה את העם כי פרוע הוא כי פרעה אהרן לשמחה בקמיהם. ועם היות שמונתו היתה להנהיגם בנחת עד בא משה. הנה נמשך מה מה שנמשך. ולפי שהעם לקחו מיד ה' כלים בכל העלם. מהם מתו במשם. ועמם ע"י הרב ולא באו אל הארץ כאשר אמר ה' להם הנה היה אהרן בזה כזה מה. ולכן היה מהלך האלוי שכמו שהוא סבב באנשים ההם שימותו במדבר כן ימות גם הוא שמה ולא יכנס לארץ. האלמס לפי שלא היה הוא כשאר האנשים ההם החטאים בנפשותם לא נענש או עמם. והאריך ה' אליו אפו. ועל כיוצא בזה נאמר ועתה לך נחה את העם וגו'. וזו פקדינו' ולרמוז עליו גם כן אמר שם בסוף הדברים ויגף ה' את העם על אשר עשו את העגל אשר עשה אהרן. וזה להעיר כי ענשו שמור לעניו לעת בא דברו יתברך:

ואכבם חטא מרע"ה. כי כאשר שאלו ישראל המרגלים לא אמרו כ"ל וישונו אותנו דבר את הדבר אשר נעלה בה ואת הערים אשר נבא אליהן. והאל ית' לא אמר נס כן כ"ל שלח לך אנשים ויחזרו את ארץ כנען וגו'. והנה ארוננו משה בוסף בשליחות דברים הרבה. כי זה אותם שיראו את העם היושב עליה החזק הוא הרפה. המעט הוא אם רב ומה הארץ סבבה היא אם רעה היא אם טובה אין. ומה הערים אשר הוא יושב בהם במחנים אם נמצאים. והשאלות האלה שאל מאתם אין ספק שזו לכוונה טובה לשמח את ישראל בנצחונות טובות אבל נמשך מהם מה שנמשך. שנתחזק זה אמרו חזק העם. וחזק הערים. והיות הארץ אורכלת ויפוצה. ויתר הדברים אשר המסו את לבם העם. וסבב בזה שגזירה עליהם נזרה שלא יכנסו לארץ. ושנמדבר ההוא יתמו וכן ימותו. ולפי שמה ארוננו זה בדברים האלה מה שישראל לא שאלו ולא נזרה האל וגמלך מה שדור ההוא במדבר יתמו. ראה ה' שיהיה מרע"ה כזה בזה בחקירה. ושהיה מהלך וקדון הישר שנס הוא סבב זה לא יבא שמה כי שנגד למדור עולה ודון. ולפי שישראל חטאו במיד' והוא ע"ה חטא בשגגה ובכונה טובה ראה ה' ש"ל לחוס על כבוד משה ולא שיהיה גורחו בתוך גורח השם שפשת שלח לך אנשים. והאריך עליו אפוא כמו שהאריך בזה האופן להדיר על משה העגל. ובכשר פרשת זאת חקת החורה שהלוננו העם על המים. ובדבר תלונות העירוי אף היו משה ואהרן סבות אל מיתת העם ולא נכנסו לארץ כמו שאמרו ולמה שבאדם את קהל ה' אל המדבר הזה למות שם אהנו ונעירנו. וזר הכהונ שמה ואהרן הלכו אל אל מוסד אצלי וחשו' ראש מפני הקהל וכנש' השתעשעו בזה ר לכן עונותיהן. ולכן בא הדבור אללים שידברו וישעו הפועל בזר להוציא המים. ובזה משה יוצא לכלל כעם באמרו שמשו נא. המורים. ונתמלא הקצ"ה חמה עליו לפי שגראל חפסוהו כראי. והוא לא הורה בלבו מה שהעל' ונתעבם עליהם. ולכן ראה צמח הדין להם ענשם עליהם על עונותיהם הקדומים. והיה אם כן מי מריבה כלי אמניו לדבר לא כזה ענשתי בו. והנה יורה על אחת זה י"ג דברים. הא' מאשר עונש גדול כזה א"ה שיהיה לגדול הדור כ"ל לכזה גדולה על ענין קל כמי מר בם. וגדול ממנו היה שגירת הלוהית. ואמרו האין וזכר יאשה להם וגו' כמו שארצ'ל בספרי. הב' מאשר היתה מיתת אהרן ראשונה כמו שהיה הטאו בעגל ראשונה. ומיתת משה בחרג'ל' כמו שהיה חטאי נס כן באחרית יומן. והג' מאשר היה זה השונס מתיחס לחטא והם כזה שלא יעברו נמי מריבה לאהרן גם כן עם שלא יעברו נס כן הם אליה. הד' שלא בא הדבור נמי מריבה לאהרן כי עם היותו בלתי צריך אל הפועל ההוא והיה זה כדי לשחשם יחד בעונם המית' כי בפעם האחר' שבהם משה הוצר לא נשחחף אהרן בנזרו דבר. ה"ה שלן אמר משה וס' התאסף בי על דבר'כ'. נס כי התאסף ה' בגלגלס לאמר. וזה לא יאמר אם ה' התאסף הכחה הקטל את אהרן. ולא אמר כזה בזה אהרן לפי שהוא הטא בעלם שגזרו העגל עם היות כוונתו להמיתם לא לשבד. הו' שגזרו זה לא התפללו משה ואהרן כשגזרו עליהם על מי מריבה שלא יעברו את הארץ ולמה לא נעקו אל גידל העונש בערך אל קטן החטא. אבל היה לפי שהם היו יודעים שלא נענשו עליו. ואמנם מה שהתפלל משה ואהרן אל ה' היה לפי שחשבו שג' חזר הש"י מהגזרה. בדלותו נהון מלחמת סיון ושג' שאל על ידו במאמר רי"ל בספרי. הו' שלא לא סבר משה במשנה חזרה בספריו ראה עין מי מריבה כלל לפי שאותו החטא היה רפי הנראה לא כפי האמת. הב' שלן בא ענש משה וגורחו בתוך מיתתו לא נזכרו גם. כי לא היה מלחמו עון. אבל נזכרו פפרשת והיה עקב כס' פסוק העגל יען כי היה היתה הסבה במיתתו ונמו שגזר שמה. וזה לא נזכרה מיתת שמה כמו שיהיה הגזרה. ולא נזכרה מיתת אהרן ראשונה כמו שהיתה במאמר. לפי שהוצרך להזכיר מעשה המרגלים ראשונה למעשה העגל מה שהיה שזכרתי

הראוי. ועם היות שדברי הסוכה הוצא לא נזכרו פפרשת שלח לך אנשים. כבר העיד' החורה שאל נאמר:

(לד') וישמע' ה' את קול דבריהם בדברם אלי ויקאף וגו' עד המדבר דרך ים סוף וגו' הנה בפסוק הראשון מאלו ראוי שנגיש ב' גבולי' זרי' בלו בזה' הוא וישמע' ה' את קול דבריהם וידוע הוא שה' הוא נוסף ומביט ושומע כל הדברים. ומה צורך להודיע שה' שמע מ"ש. וגם מה ענין קול דבריהם היה ראוי שיאמר וישמע' ה' את דבריהם. האם נאמר כדברי הרב צמורה בח"כ פל"ג. כפי' קול דברים אחס שומעים ששמע הקול ולא הנין הסוד והחזק האותו'. הב' אמרו ויקאף וידוע הוא שהנזרות האלויות אינם נמשכות מן הפעולות הנפש בעצם וקאף כי אם במשפט ודיון ישר. הג' אמרו וישמע. והנה כשנזר כש"ל על דור המבול לא נשבע עליו. ועל דור הפלגה נ"ל לא נשבע עליו ולא בעון העגל. והשבוטה לא חושל כי אם לאדם המתחרט מנעשו ולבלי ישב מכונתו וישבע לעשותו: והגראה אלי צה הוא כי לפי שמה זכר למעלה שישראל חטאו בכלם דברים בזה הענין. צמורך לבד. ובסמיות דבר האל יתברך. ובהעית דברים רעים נגדו זכר כהן שהאל ית' לא נקאף כ"כ על חולשת לבנם ועל מרוחם את פיו בעליהם. כי גדלים היו צמור ובלגנים ולא נכו ללכת באלה. אבל היה הקאף גדול על הדברים שהסיוו נגדו וזהו וישמע' ה' את קול דבריהם. כי זה היה הדבר שהיב הנורה יותר. ולפי שהדברים אשר שישו רעים מחמת עמם וגם כפי הקול והפעמים שיאמרו בהם עד שיהיה דבר אחד דבור על אופניו מלד עמנו ויהיה קללה רבה כפי הקול והטעם אשר יאמר אותו האומר. הנה לזה אמר את קול דבריהם. ולפי שהם לא היו מדברים עם הש"ל אלא אלו עם אלו היו מדברים בתוך האליהם כמו שגאמר ויתרגנו ובהליכם וגו'. ולא אמר שהש"ל עם היות שדברו זה בינס לבנים. הנה שמע אותו הקול והדברים. וזה הוא וישמע' ה' את קול דבריהם בדברם אלי. כי לזה אמר קול דבריהם. להיות הדבור מיוחס אליו ולא לאלו יתברך. ואשר נכתבי ראשון האל הנסין:

ואכבם אמרו ויקאף. הוא להודיע שהיה הדבר רע בעיניו מלד עד שנחמלא הקצ"ה ע"י חמה וקאף כי לכו זה יורה על ענין הוא רע מלד. עם היות כי לא יתיחס אל הש"ל כ"ל ע"ד בני אדם. ואמרו וישמע' לאמר הוא להניד שהאל ית' כשרא' רוע דבריהם והתקאף חשש אולי משה יבקם עליהם רחמים כאשר עשה בענין העגל. וזהו נשבע הש"ל בימיו שלא ישב מן הנורה הזאת. וע"י לא התפלל משה. והנה הודיע זה כדי שלא יאשמוהו בני ישראל עתה אף לא נשבע מרע"ה על הנורה להקין את אשר עשו ואתוהם ואמר שיהיה עם הנזר דין שבוטה ולכן לא יכול להחזירו ממנה. והנה פפרשת שלח לך נאמר שבראשונה אמר הש"ל למשה עד אנה ינאלוני העם הזה וגו'. אכנו בדבר וגו'. ומשה התפלל עליו שלא יכלה אותם כרגע אבל יאריך אליהם אפו והוא יתברך הודיע לו ואמר סלחתי כדברך. ולפי שמה לא יתפלל עליהם עד שיכפר עליהם כהחלם לזה בא השבוטה שלא ישב מזה. וזהו שאמר ואולם חי אני וגומר. והיא השבוטה המזכרת באלן. והנה בוסף לומר כהן הדור הרע הזה אחרי שאמר אם יראה אית באנשים האלה. והם שתי הודעות כדי להעיר על פשעה אחרת חייב נזרו. והוא מהראוי הוא שהדומה יתברך בדומה ויתקרב אליו. ולכן אלו היה העם טוב כמו שהארץ טובה. היה ראוי שיבא שמה או היה הארץ רעה. כמו שאמרו המרגלים היתה ראוי' ללחו דור שהוא רע. אבל אחרי שהיה נדור ההוא רע ומשחח לא היה ראוי שיכנס אל הארץ אשר היא טובה ולא רעה. ואמר אשר נשבעתי לאבותיכם להניד כי בזה לא יחלל את דברו ולא יבטל את שבעתו כי עוד תחקים בזנים אשר יקומו אחריהם שיהיה דור טוב ויבא אל הארץ הטוב' ותחקים השבוטה. ולפי שכלב היה אדם טוב אמר שהוא יבא שמה ולו יתננה. והנה אמר שהדור הרע ההוא לא די שלא יבאו אל הארץ אבל גם מרחוק לא יראהו. וזהו אם יראה אית באנשים האלה. וכלב כן יפונה הוא יראה אותה והוא יבא שמה. ולפי זה היה משה אמנעי ביניהם כי הוא ראה את הארץ מרחוק מה שלא ראה דור המרגלים. ולא בא שמה. כמו שאל יאושע וכלב כמו שזכר. והנה כהן העם למה הוציא כלב מהבזר ואמר יען אשר מלא אחרי ה' וזהו לומר שגם כן ראה הוא חזק העם והערים כמו שראו המרגלים ואעפ"כ לא נחשת'. אבל האמין ביכלת האלהי. וזהו אשר מלא אחרי והנה פפרשת שלח לך וזכר גם כן יאושע באמרו וזלתי כלב בן יפונה ויאושע בן נון וכאן לא זכרו עמו לפי שעוד מעט יזכירו כמחיל את הארץ במקום מרע"ה וכמו שיבא. ואמר שגם במשה התאסף ה' בגלגלס לאמר נס אחס לא תבא שם. רוצה לומר למשה לא שלל ראיתי הארץ כמו ששעה אל דור המרגלים אבל אמר גם אחס לא תבא שם כי הראה אותה מרחוק ולא חנכס בחובה. ואמר עוד יאושע בן נון וגומר. ושפסס וגומר. רוצה לומר שלא נשחחף משה עם אותו דור כהעדר הביאה אל הארץ אבל גם היה להם יתר שאלת צוהרה הגזרה על משה והוא ששם היות שלא באו היה אל הארץ הנה זניהם ופסס אשר היו אומרים לזי יהיה המה יבאו שמה וכן יירשו'. ואם כן מה שאבדו האבות קנו הננים מה שלא היה כן למשה. כי כמחלק ממנו המני והסדר. ולא חזר' האל לבניו אבל נחנה ליהושע וא"כ לא קנו בניו מה שאבד הוא והסדר ממנו בנחת הנזרה. וזהו אמרו יהושע בן נון השומד לפניה. ר"ל ששרח לפניה הוא יבא שמה כלומר בנזקיק. ולכן אותו חוק כי הוא יתחיל' את ישראל כמו שהיית אחס עתיד להחילה. אם כן לא זכו בני משה למה שזכה אביהם. ואחס לא כן כי שפסס אשר אמרתם בתלונה שלבו יהיו. ובניהם אשר לא ידעו טוב ורע. רי"ל הנחין בין המבד והרע והם עד כ' שנה שאין השכל שלם בזהם עד אותו זמן מיד אדם רע עונש בנ"ד שלמעלה. המה יבאו ויירשוה במקום אבותיהם ולכן לזה מיד ואחס וחס פנו וסעו. כלומר אחס האבות פנו לאחר וסעו המדברה דרך ים סוף. להניד להם כי שם ירשו' שם עד חוס כל הדור. ואמר אחס פנו לכם שהם ב' כנויים לומר שכיון שהמה ששחח לא ראו ללכת לפנים. המה גם כן בעמם (אברבנאל דברים)

דברים

זקנה

בארץ בני עמון הסמוכה לסיחון. לפי שישראל נשאר מאד מזה כדי שלא לעבור על מצות אלהיו :

א (א) וגם ועל דרך הכנען יוצא עוג מלך הכנען וגו' עד ממלכת עוג בצפון. אחריו שוכן מלחמת סיחון וזכר אחריו מלחמת עוג מלך הכנען. וזכר שעוג לא שמר שלוחות שאלת השלום. אבל מיד יצא עוג ועמו לקראתם. ועם היות שמהירות המלחמה כזה כל שכן בראיות השמר סיחון ועמו ועוג שלא חשש לזה היה מורד על גבורתו והוא ממה שיספר הלכדות. הנה הש"י אמר למשה אל תירא אותו. כלומר אל תבהל מהירותו ודודו בלאתו לקראתכם. ובמדרש אמרו שהיה משה ירא מעוג לפי שעוג שמש לאכרזה שנאמר ויבא הפלוגי והוא היה עוג ומשה היה ירא שמה תעמוד לו זכותו של אברהם והוא דרך הגדה. והענין הוא שלא יראו מגבורתו כי עתיד הוא שיפול לפניו וזכר שכן היה בפועל שהכו אותו עד בלתי השאיר לו שריד וילכדו את כל עריו. וזכר שהיו ערים בצורות חומה גבוהה דלתים וכרות. וא"כ רשם בצלחון הזה ג' דברים בפלוגי. האחד שלקח את עוג בהיותו גבור חיל והיותו מלך ועל המעט ולכדו המלכ"י. הב' שלא הרגו חלק מעמו אבל כל העם מקצת הרגו בלתי השאיר לו שריד. הג' שלא די העם אשר צדקה אבל גם הערים אשר בלם. והוא דבר זר שכל הערים יכבדו יחד בהיותם חזקות לא תשאיר אחת שתחזיק כנגד האויב' ימים או עשור ולזה אמר וילכדו את כל עריו לא בזמן ארוך אבל בעת ההיא. לא היתה קריה אשר לא לקחו מאתם וזכר רבויים. באמרו ששים עיר וזכר חזקתם באמרו כל אלה ערים בצורות חומה גבוהה. וכלל אח"כ באמרו ונקח את כל עריו בעת ההיא. ולפי שלא נשקש בשמות. אמר צידוני' וקראו למרחמן שריון והאמורי וקראו לו שיר. רוצה לומר שהיה כלו דבר אחד שגיר וחרמון. ואין ויחזק בשמות והנה דקדקה התורה בכל זה לאמת הסופר. כמו שזכר הרלב"ג ו"ל :

ויא' ב' רק עוג מלך הכנען נשאר מיתר הרפא' וגו' עד באמת איש. הנה אמר זה אחר ספיר הנחמון כלו. אם לתת טעם למא יצא עוג לריו מהר. ואמר שהוא להיותו מכלל הרפא' בעושותי בגבורתם. ואם לתת סבה למא צוה הש"י להזכיר את ישראל עליו אל תירא אותו ולא אמר בן בסיון. ואמר שהסבה בזה הוא לרוב גבורתו להיותו מן הרפא' מה שלא היה סיחון. ואם לרשום גודל התשועה הזאת מפאת שר הצבא אשר היה הממונה על האויב' שהיה עוג הנשאר מיתר הרפא'. רוצה לומר שזה יורה על גבורתו כיון שנשאר ולא נשמד עם יתר הרפא' בהשמדם. ונתן ראיה שנית על גבורתו והוא אמרו הנה ערשו ערש ברזל. רוצה לומר שהערש הוא שוכב עליו לא היה מעץ כי לא יוכל העץ לסבול כבדותו בעת השינה אבל היה מברזל. והנה הערש בזה הוא החוט שעד היום הזה לאות ולמופת ברבות בני עמון. וכן אמרו בצלה הדבר' רבב רב צבאו בשם רש"י אמר לא ראה עוג מימיו לא בסא של עץ ולא ישב על עץ מימיו שלא היה נשבר ממשאו אלא כל תשמישו מברזל היו. והבין ראיה שלישית על גבורתו מגודל גופו. ויבאר זה מן גודל הערש שהיה ט' אמות ארבעה וד' אמות רחבה. ובאלה הדבר' רבה אמרו משמיה דרשב"ל שעוג מנוול היה שה' רחבו קרוב לחצי ארבע ואין בריות בני אדם אלא רחבם שלוש ארבע וגלית הפלשתי היה נערך באבריו וליוה נקרא איש הבינו'. רוצה לומר הכניח כראוי בגבורתו. והכח המורה כתב בפרק מ"ז חלק ב' מספרו שלא אמרה התורה זה בתפלות כי אם על צד ההגבלה והדקדוק כי זכרה קומתו ערש שהוא המעט. ואין משות כל אדם כשיעירו אבל המתם הוא תהיה לעולם יותר גדולה מהאיש השוכב עליה. והנהוג שהיא יותר גדול' ממנו. כשליש ארבע. ואם כן שהיתה משת עוג ט' אמות ארבע תהיה מדת עוג ו' אמות. ואמרו באמת איש אינו באמת עוג כמו שכתב רש"י ו"ל. כ"א באמת כל איש ממנו והיה עוג אם כן ככל איש אחר. וזה בלי ספק מזרות איש המין ואינו מן המנועים. הנה א"כ היה זה שיעור גדול יוצא מהמנהג העצמי וכפי שיעור המושא והיה הכת אשר בו וכל זה ממה שזורה על גידל התשועה האלהית אשר עשה במלחמה זאת : (יב) ויבא הארץ הזאת ירשנו בעת ההיא מערעור וגו' עד הנלחם לכם. אחר אשר זכר נחמון המלחמה הכן חששמה אולי יאמר האומר אם היה שבוכלת האלהי כבש את הערים הלא היפול המלכ"י הם איך תיחסה ירושת ארצם לראובן וגד וחצי שנט המנשה הלא לכל ישראל בכלל היה ראוי שתתחם לא לאלה בלבד. אבל ההתיחסות הזו יורה שהם יירשו את הארץ ההיא. ולכן הם יירשוה ולא שאר השבט'. הנה להשיב לזכר אשר היה זה חלק גבורתם. אבל הוא ע"ה בהנה להם להיותם בעלי מקנה הרבה מאד יותר משאר השבט' כמו שזכר בפרשת מטות והיו אמרו ואת הארץ הזאת נתתי לראובני ולגדי יתר הגלעד וכל הכנען ממלכת עוג נתתי לחצי שנט המנשי. ולפי שהיו למנשה בנים יאיר ומכיר וזכר איך נחלקה ביניהם המחנה ואמר יאיר בן מנשה לקח וגו' ולמכיר נתתי וגו'. ורש"י אמר שצבור שכתב בבני יהודה שם יאיר. כתב כאן שזה יאיר בן מנשה הוא מבני יהודה. ואין צורך בפשט' רבות היו שני אנשי' שמותם אחד ויחלפו בכנייים. ועם ראות שזמנא בבני יהודה שם יאיר. הנה לא קראוהו שם יאיר בן מנשה כמו שקראו את זה להיותו משנט מנשה. ואחרי שזכר את אשר נתן להם במתנה את ארץ ההיא זכר התנאי' והצויים והאזהרות שהזכיר את המתנה ההיא כשקבלוה. באמרו ואזוהי אתכם בעת ההיא לאמר ה' אלהיכם נתן לכם את הארץ הזאת. רוצה לומר אל יחשוב חושב שאתם ירשם את הארץ הזאת למה שכבשתם אותה בכחכם אלא כי ה' נתן אותה לכם. ומפני זה תתחייבו לעבור לפני אחיכם חלוצים כל בני חיל. וזה ממה שזורה שקנו הארץ במתנה כיון שנחשבו לזה : וממה שזכר לזה שהתנה עמכם השיר על ד' פנות יקרות. הא' שהארץ עתידה להכבש לכם. ולכן

יהיה חמוד. אבל שמד יתחילו להלחם עם סיחון ושכרו יתברך כנר נתן בידם אותו ואת ארצו ולכן יתחילו להלחם בו. ואמר החל רש והתגר בו מלחמה והיה ראוי שיאמר התגר בו מלחמה ורש כי המלחמה תקדים לירוש' אבל הוא להגיד שהיה לפניו יתברך הדבר גבור וכאלו היתה הארץ כבר נכבשת. ולכן אמר שיתחיל לרשת את הארץ ולהתגרות בו מלחמה. ופי' התגר בו מלחמה בקש תואלית להלחם בו. ולפי שלא יתשבו ישראל שיקל כבודם לעיני העמים ויתשכחו לחלוצים הלכ לראותם שלא נלחמו עם עשו עמון ומואב. לזה הודיעם שלא יהיה זה כן. אבל יהיה הדבר בפקד שהם ייראו מהם מאד. והיו שאמר ביום הזה אחל תת פחדך וגו' ורגזו וחלו מפניך וגו' :

(כו) ואשר לא מלאכי' ממדבר קדמו' אל וגו' עד ועירי הכר ככל אשר צוה ה' אלהינו במפרשי' אמרו שהיה שלוחות המלאכי' במאמר הקב"ה או ברוח הקדש אשר בו. ואינו לא מלאכי' מזה עד דבדבר ולכן לא אסתפק בו. ואחשבו בזה שמשא אדוניו רבב בזה כמנהגו עם מרעה שקודם המכה היה מתגר בו עם היות שידע שהשם ית' הודיעו שיתן סיחון בידו ראה משה לשאל לשלום וזה לסבות. ראשונה כדי להראות לישראל שלא יכבשו סיחון ועוג לחולשת לבנם כי הם חזקים מאד עד שלא שמעו לדברי שלום. ולא אבן לתתם לעבור בגבולם בעתם בגבורתם. אבל יד הש"י הושיעה למו ונתן ארצותם לפניהם. והב' כדי לתת למוד לשאר יושבי הארץ כ"א יקראו אליהם לשלום וענו אותו ויחיו למם אחרי שראו סיחון שלפי שלא נטה לבו לשלום הכו אותו ואת בניו ואת כל עמו וילכדו את ארצו. הג' שפסק משה זה לעשות כסיון בו יודע לישראל שמשכנות ה' לעולם ועמדו. ולכן שלא לו דברי שלום לאחר אעברה בארץ כדי שישמעו תשובתו שלא אבה נתנם עבד ושידעו שהש"י הקשה את רוחו לתת בידם. ואמרו בדרך ר"ל שלא יתעבבו שמה. אבל יעברו בלי שום עכוב והוסיף לומר בדרך אלך לא חסור ימין ושמאל. להודיעם ששם היותם עובדי' בלי עכוב שלא יפנו דרך כרמי' וזכר שלא יזיקוהו בזה. אבל גם שהיה לו תועלת ולעמו הרבה שימכו' לו מזונותיו בזיוקר. וזהו אבל בכסף תשיבירו ואכלתיו ומים בכסף תתן לי ושתיתי. ואמר עוד רק אעברה ברגלי. והכוונה בו שאמר לו אל חמנעני מעבור כך בחשבך שאשוב לאחור כי עכ"פ אעבור ברגלך או על אפק ועל חמתך ואמרו כאשר עשו לי בני עשו. הוא לדעתו לומר שלא יחשוב שבהיותו מונע ממנו העברה בארצו ימנע מעבור אל מקום אשר דבר המלך ודחו מגיע והוא ארץ כנען אינו כן אבל עכ"פ יעבור שמה ויעבור ברגלו אם בכוונתו ממנו בארצו אם ברגלו או על אפו. וזהו רק אעברה ברגלי כאשר עשו לי בני עשו היושבי' בשעיר והמואבי' היושבי' בער. רוצה לומר ששמעו ממנו ההעברה בארצם. ועכ"פ לא נמנעתי מבא אל המקום הזה. ולפי"ז עוד עד אשר אעבור את הירדן אל הארץ אשר ה' אלהינו נתן לנו. רוצה לומר כי עכ"פ אעבור את הירדן לפי שאני הולך אל הארץ אשר ה' אלהינו נתן לנו ומי יאמר לו מה תעשה. הנה א"כ היה הדמיון הזה מאשר עשו לי בני עשו והמואבי' בדבר אחר כ"א שהמניעה שמנעו את ישראל מעבור בארצם לא מנע ההעברה בהחלט. כי עם כ"ז עברו שמה. וככה יהיה אע"פ שסיחון ומאן כי עכ"פ הם יעברו את הירדן. ובאלה הדבר' רבה אמרו למ"ה דומה לשומר שנטל שכרו להיותו שומר הגפן. בא אחר א"ל עבור מזה המקום והניחני לבצור הגפן. א"ל כל עצמי איני יושב כאן אלא לשמור את הגפן ואתה בא לבצור. כך היה סיחון נוטל שכר מכל מלכי ארץ כנען. והיו מעלין לו מבס לשמור ישראל לא יעברו את הירדן. א"ל יבראך תני לנו מקום שנעבור בארצכם ונבא לאותם המלכ' שהיה משמר אותם א"ל כל עצמי איני יושב כאן אלא משמר מפניהם ואתם רוצים לעבור הוי ולא נתן סיחון את ישראל עבור בגבולו ע"כ. והנה מאמר זה יורה מצד מה שפירשתי בדרך אעבור ברגלי כאשר עשו לי בני עשו וגו'. עד אשר אעבור את הירדן שהודיע לו זה כדי שלא יחשוב להציל שאר המלכ' במנעו מהם. ההעברה בארצו. והנה לא קרא כאן אחים לבני עשו ואמר סתם כאשר עשו לי בני עשו. לפי שלא יאמר סיחון אם אחיך עשו לא רצה. איך ארצה אני. לזה העלים ממנו האחות שהיה לו עם בני עשו והנה זכר שלא אבה סיחון העביר את ישראל והיה זה לסבה אלהי' שהש"י הקש' את רוחו ואמץ את לבנו. והוא היותם ששטה משה כמו שאמרו בשלוחות המלאכי' וא"כ לא הלאכי' נשלחו לכנות שלום כי אם לעשות המופת. וליתר הסבות שזכרתי בידועתו שלא יענה בשלום. והותרו בזה הספק הארבע עשר שזכרתי בפרשה :

אבנם אמרו ויאמר ה' אלי ראה החילותי תת לפניך את סיחון. ירא' שאין צורך כאן בפסוק הזה. ואמרו המפרשי' שהוביף לומר זה לפי שהיה בשעת המעשה והרמז' ו"ל נדחק לומר שהאנוי הזה הוא הנאמר למעלה ושאתר שלוחות המלאכי' נאמר לו וכמו שאמרתי בספקות. והנה סדר הפסוקי' לא יסבילו. ואחשוב שכאשר סיחון לא רצה לקבל דברי השלום אשר שלח אליו משה כדי לעשות האות המופת אשר זכרתי. מיד צבאו הדבור האלהי בזה להודיעו שמה שלא קבל סיחון השלום. הנה כבר קבל בידו וזהו החל הש"י לתת בידו בהקשותו את לבו. כי היה זה התחלת נפילה וסבה אליה. ולכן אמר החל רש ולא אמר והתגר בו מלחמה. כי התגרות המלחמה הוא מה שכבר עשה משאלת השלום. והנה ספר המלחמה איך נעשתה כי יצא סיון ועוג לקראתם באנשי החיל שלא ישמרו האויב' תוך החומ' אבל המה יצאו לקראתם על מרומי שדה ויערכו אתם מלחמה והשם נתן אותם בידו ישראל ויכדו וילכדו את עריו. והנה זכר שתוקף הישועה היתה כל כך גדולה שהנה התורה העידה שהיתה אלהית כי כח אדם לא יגיע אליה. והוא אמרו את הכל נתן ה' אלהינו בידיו. והנה הודיע עוד ששם היות שהיו בתוקף המלחמה והשלל ומשנתנה רשות למשחית לחבל אינו מבחין בין צדיק לרשע. הנה הם לא עשו כן ולא פשעו וידיהם

האלה ובהנכנסת הארץ יותר מהסתופף בזית אלהיו בעולם הגשמות. וכן הנאמן בית השלם במראה ולא בחדות. איך היה מבקש הראיה החמרתית ההוא. ויקשה עוד אופן תהנתו באמרו את הארץ הטובה אשר בעבר הירדן ההר הטוב הזה והלבנון. שיראה שפני טובה ויפיה היה נכסף לראותה ולא תכלית אחר עלין מזה ומאחרי שאמר את הארץ הטובה הנה מותר אמרו ההר הטוב הזה והלבנון: ההפך הד' באמרו ויתעבר ה' כי למענכם ולא שמע אלי ויאמר ה' אלי רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה ואם היתה גזרת השם שלא יעבור משה לארץ על אשר מרה פיו בתי מריבה כמו שיראה מפשט הכתובי' בפרשת חקת. איך אמר ויתעבר ה' כי למענכם כי למענו היה ולא למענכם. ומה יהיה ענין אמרו רב לך כי הנה לא נתן לו על זה דבר שיאמר רב לך. והוא' בספרי ובר"פ אלו נאמר' דרשו למענכם אתם גרמתם לי שנאמר ויקצפו על מוי מריבה וירע למשה בעבורם. חף שהם היו הגורמי' הנה לא נמלט מהיות משה חוטא בעצם. ואילו היה שיוחס בחטא לא אליהם שהיו אלו סבה במקרה. ודרשו עליו רב לך בעל דין שלך כבר הוציא עליך גזרה שתמות והוא אדם הראשון. ודרשו ג"כ רב לך הרגה שכן שמור לך לעולם הנא. וכן דרשות אחרות הרבה. ואין הכונה הנה ב"ל להבין הכתובי' על דרך הפשט כפי אמתתם. ואמנם רבינו נסים פירש ויתעבר ה' כי למענכם לכבודכם. כי מפני שזולו כבודכם של ישראל לא שמע ה' בקולו. אבל דעתו זה הוא מיוחד כפי בונת בחטא משה. אשר אין לו מקום כמו שזכרתי:

ההפך ה' באמרו עליה ראש הפסגה ושא עיניך וגו' וזו את יהושע. והוא כי מה היה התועלת בראיית הארץ מהיה מרחוק. והנה לא היה צוה קיום מצות ולא אכילה מן פירותיה. ולמה יתקן משה בראיית הרי' ובעשות מרחוק. וגם מה ענין אמרו וזו את יהושע. אם כבר נזכר למעלה שצוה משה כמו שאמר ואת יהושע צויתי בעת ההוא:

ההפך הו' באמרו ונשכ בגיא מול בית פעור. וכתב הראב"ע וכבר יצנו בגיא כי משם נסעו אל ערבות מואב. אבל יקשה לו למה זכר המעשה הזה כאן מבין שאר המעשיות כלם. ואמנם דעת רש"י ונמשך אחריו הר"ן הוא שאמרו ונשכ בגיא. בל להגיד להם שנאמרו לעבד"ם שמה. ואמרו ברמזם כי לא להזכיר שאע"פ כן שמע אל החקים והכל מחול לך ואני לא זכיתי ליחל לי. ומספרי הוא שפירשו ונשכ בגיא על דר התוכחה. על דבר פעור להגיד חתקן לפני המקום שכפר אליהם ולא כפר אלו. אבל יקשה מאד לדעת הזה למה בא פרשת ועתה שמע ישראל בפרשה פתוחה. והיה ראוי שיביא הכתוב הזה סמוך אל ונשכ בגיא מבלי הפרש כלל אחרי שענין הדבור מקושר. ויקשה עוד למה זכר ענין בעל פעור בסתר ורמיזה בזיות שזכרו מיד אחרי זה בביאור רחב. ועוד איך ואמר שנאמרו לבעל פעור ומחל הש"י להם ולא לו. כי הנה הוא פירש מיד עיניכם הראות את אשר עשה ה' בבעל פעור כי כל האיש אשר הלך אחרי בעל פעור השמידו ה' אלהיך מקרבך ואתם הדבקי' בה' אלהיכם חיים כלכם היום. וזה יורה שהקב"ה לא מחל אל הפושעי' אבל השמידם ואותם שנשארו חיים היו דבקי' בה' שלא פשעו. ומה העטפה א"כ למשה שימחול לו הש"י על חטאו:

ההפך הו' באמרו לא תוספו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם וגו'. עיניכם הראות וגו'. ויקשה למה הביא ענין בעל פעור להזכיר על תוספת המצו' וגירעונים. האם נאמר שהיה עון פעור צמח שהוסיפו או גרשו מן התורה. ורבי אברהם ב"ע סבר כי עיניכם הראות הוא לעד מה שאנור למעלה למען חתיון וגאחם וירשקם את הארץ. כי עובדי פעור נשמדו. ויקשה לדעתו למה הכניס בין שני הכתובי' לא תוספו על הדבר. והרמב"ן כתב שענינם הראות בא להזכיר בפרט המצות. ויתחיל בעכו"ם שהיא שרש לכלם. אבל סגנון הפרשה יאמר זה כי הוא יחזיר לעניני המצות ולאזהרה הכללת באמרו ראה למחית אתכם חקים ומשפטי' וגו'. וכן הפרשה כלה עד ונשמרתם מאד לנפשתיכם וגו'. פן תשחיתון ועשיתם לכם פסל וגו'. במשם יתחיל האזהרה על ענין חטא העכו"ם:

ההפך הו' באמרו ראה למחית אתכם וגו' ושמרתם ועשיתם וגו'. ושאר הפסוקי' עד השמר לך והוא שאתה תמלא שהתחיל להזהיר על המצות ולא זכר כי אם חקים ומשפטי'. כמו שיאמר ראה למחית אתכם חקים ומשפטי' כאשר צוה ה' וגו'. ולא זכר מצות ולא עדות. עוד אמר ושמרתם ועשיתם כי הוא חכמתכם ובינתכם לעיני העמי' אשר ישמעון את כל החקים האלה. ולא זכר דבר מהמשפטים. וקשה עוד איך אמר כשעבר החקים שאין טעם בזה ויאמרו העמים רק עם חכם וגבון הגוי הגדול הזה הנה הוא בהפך. כי החקים להיות טעמים בלתי נודע ויהיו טעמים אל שגנון וסכלות. גם כי אחרי זה אמר ומוי גוי גדול אשר לו חקים ומשפטי' צדיקים הנה א"כ בראשונה זכר חקים ומשפטי' ובאמצע זכר חקים לבד ובסוף חזר וזכר חקים ומשפטי' צדיקים גם כי עם היות שידק במשפטי' תואר צדיקים להיות טעמים נגלה וידוע. הנה לא ידק שם צדיקי' על החקים שלא דע טעמים אם הם צדיקים אם לא. ואיך אמר א"כ חקים ומשפטים צדיקים:

ההפך הו' באמרו רק השמר לך ושומר נפשו מאד פן תשכח וגו'. ולשון הכתוב הזה מורה הקשר גדול עם מה שלמעלה. ולא התבאר ענינו בכתוב. ורש"י כתב א"כ כשלא תשכחם וטעמים על אמתתם תשכחו החקים וגבוי'. אבל הרמב"ן כתב עליו שאינו נכון כלל לפי שפסג הכתוב וקשר המאמרי' ומלת רק השמר לך אינו סובל אותו. והיה דעת הרב הנחמני הזה קשור עם תחלת הפרש' שאמר שהזכיר על המצות בא מצות לא תעשה שלא תשכח מעמד הר סיני. ולדעתו היה ראוי להכתב למעלה סמוך ללא תוספו

ולכן אין ראוי שיתרשלו מעבור עמכם לכבשה. כי לא יתאחרו בכבש מאד. ויהי עד אשר ימיה ה' לאחיכם ככם וירשו גם הם את הארץ וגו'. ורמזו בזה שלא יהיו החלוצים בארץ כ"ל שני הכבש לא שני החלוק. הנה' להאמינם בחזק ההשגחה. שם היות שיאמרו נשיהם וטעם ומקניהם בערי' ההם לבדם לא ייראו ולא יפתחו מאויביהם שיבואו על ארצם וילכו בשבי נשיהם וביניהם וממונם כי ה' ישמרם. ולא יחמדו איש את ארצם בעלות עם אחיהם. וזה באמת דבר גדול וכלא היה. ועליו העיד באמרו רק נשיהם טפכם ומקניהם וגו'. ולהורות לפניהם שכבש הארץ היה קרוב להיות. ושתשועת ה' כהרף עין. צוה גם כן ליהושע שהוא שר צבאם שיחוק ויאמץ לבבו ויחוק משל ודוגמא שמה שעשה השם יתברך לשני המלכי' האלה ושיאמין בה' כי כן יעשה לכל הממלכות אשר הוא עובר שמה. וזהו אמרו ואת יהושע צויתי וגו'. והנה הוסיף לומר עוד לא תיראו כלשון רבים עם היותו מדבר עם יהושע לבד להעיר שהמלך הוא נפש כללות לעם ושתשועה וההפך בכלם יתחם. ולא למלך לבד. וז"ל לא תיראו כי ה' אלהיכם הוא הגלחם לכם כלשון רבים לפי שזכות אבותם מסייעתן. וזכותם תהיה התשועה תמיד לא בזכות יהושע לבדו:

הנה התבאר מזה הספור בכללו שיש בספר הזה הקדמה עשתה התורה האלהית לכל דברי הספר הזה. ודברי משה ע"ה עם ההקדמה. הלא הוא בהסרת הספק שיקרה בענין התוכחות שאולי יחשוב חושב שלא נאמרו במקומות הקבועי' בשעת המאורעות. וזה הודיע באמת שכל התוכחות שזכרו בספר משנה התור' הזה כלם נאמרו במקומותיהם. ובהתרת ספר אחר יקרה בענין המצות שיחשוב חושב שנתחדשו בכלן. ואמר שאינו כן. כי כלם נאמרו במה שזכר אם צביאור ואם ברמזיה ומשה בכלן כיון לבאר את התורה לא לחדש דבר וזו היא ההקדמה. אחר' ראה משה אדוניו לבאר את המצות וליעד שכן על עשייתן שהוא כבש הארץ וירושמה. ולפי שהיה אפשר שהשומעים זה יסתפקו ממה שראו בהליכת אבותיהם במדבר מ' שנה. וממה שראו שפעמי' נלהמו וכו' מנוצחים והעמי' נלחמו ונצחו האויבים. ופעמי' עברו עליהם ולא נלחמו עמכם ליראתם אותם ויאמרו זהו דרך טבע לא מעשה נס. הנה בעבור זה קודם ביאור המצות הודיעם סבת העבור במדבר שהיה בעון המרגל' והודיעם שאם אבותם היו מנוצחי' מן האמורי' במלחמה היה להיותם מוצי' מהש"י לפי שעלו ונלחמו הפך הצווי האלהי. ואם לא נלחמו עם בני עשו עמון ומואב היה מפני הצווי האלהי לא ליראתם אותם. ואם נלחמו את סיחון וישג היה בכח אלהי לא בגבורתם. וזהו נחתם הסדר הזה:

פרשת ואתחנן

ואבנם הספקות אשר יפלו בזה הסדר כפי העיון הפשוט שכתובי' הנה הם שבעה ועשרים:

ההפך הראשון באמרו ואתחנן אל ה' בעת ההוא שאם היה לאחר שכבש ארץ סיחון ועוג שאמר שמה הותר הנדר כדברי רש"י. ויקשה מאד איך אמר משה שמה הותר הנדר. כי הנה הנדר היה לכן לא תבואו את הקהל הזה אל הארץ אשר נחתי להם וידוע הוא שגדול ארץ ישראל היה מן הירדן והאלה כמו שאמר מן הנדר נכר פרת עד כיס הארץ ויהיה צבולכם. וכמו שהתבאר מענין הצבולי' בפרשת אלה מסעי. וא"כ איך תכב משה בעבור שכבש סיחון ועוג שמה הותר הנדר. ואיך בלא תפלה ותחנה ישוב ה' מתרון ולא איש אל ויכוב וכן אדם ויתחנם. ואם היה טעם בעת ההוא רמז לעת הגור' כדעת הראב"ע שכתב שהתחנה הזאת היא קודם ואת יהושע צויתי וכן כתב הרמב"ן שפירש בעת ההוא רמז לעת הגור. ויקשה מאד איך לא נזכרה שמה התפלה והתחנה הזאת ונזכרה בכלן. ומהו התועלת בזכרון כל הספור הזה בזה המקום. חף שהתחיל בוא"ו באמרו ואתחנן שורה קשור עם הפרשה שלמעלה. וגם הדעת שכתב בזה הרמב"ן שהיתה התחנה כאשר נאמר לו עלה אל הר העבר' בפרשת פנחס כי אז התפלל התחנה הזאת וכאשר לא שמע הש"י בקולו. חזר לאמר ויפוק ה' אלהי הרמות. ויקשה ג"כ למה לא נזכרה שמה ומדוע נזכרה בכלן. ולמה התחיל ספור התחנה הזאת בוא"ו הקושרת:

ההפך הו' מה צורך הנה בהפלת התארי' הנזכרים בתחנה הזאת באמרו את גדלך ואת ידך הקושרת אשר מי אל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך וכגבורתיך ומה ענין זה לתחנתו שלא היה מונע אלוהי מבולתי יבולת ה' כי אם רצון הפשט יתברך והנה כאשר התפלל על העגל לא זכר דבר מהתארי' האלה. ולא ג"כ במה שהתפלל על עון התפלה פירש אתה החלות להראות את עבדך שפתח לו פתח להתפלל אע"פ שגזירה גזרה במעשה העגל. ופירוש גדלך וידך החזקה ושאר התארי' על קבלת התשובה. והוא דרך דרש והראב"ע פירש אתה החלות לכל הנסים והנפלאות שראה משה כי הם כדמות התחלה מועטת בערכו ויתברך. ואם היה כן תהיה הקדמה זו בלתי מתחשבת עם השאל' שאמר אעברה לא ואראה. והרמב"ן פירש אתה החלות על מראת הסנה ומשך אחריו הרב רבינו נסים בדרש ואתחנן. ושאמר זה להגיד שכמו שהראה מראת הסנה מבלי שהיה מוכן ולא ראוי אלוהי כן יעשה עמו המסדר הזה אע"פ שהיה בלתי ראוי לקבלו אבל זה כלו בלתי נכון. כי הנה מראת הסנה לא היה שם עון מעבד. ואינוה כי ההעברה לארץ שהיתה נמנעת ממנו בשנינו ובעבור הגור' שגזירה עליו ואין בהקדן דומה לראיה:

ההפך הו' למה משתדל מרע"ה כל כך על הכנסתו לארץ ועל האריכו ומי חיוי. האם לא היה יודע גדול מעלת נפשו ושהפדרה מן הגוף תדבק בקוה ותהיה לה בעולם הנשמות עונג נפלא בלתי נערך ובלתי משוער עם העונג המושג אלוהי בהיותה עם הגוף. ולמה א"כ היה צורך בחיים הגשמיים

על הדבר. והר"ן כתב בטעם זה שמשמע מקשור המקרא שני דברים: הראשון שחל"מ שחל"מ יהיה קרוב אליך בכל קראך אליו מזה הנפלאות האחרות לא תשכח את הראשונות כמנהגו של עולם שהוא יום מתן תורה: והב' שלמי שאמר ומי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו כה' אלהינו בכל קראינו אליו והיה קרוב לטעות מזה שיכיה יחס וקשר לו עמנו ממנו יתבדק ויתחייב לו מתקרה ממקרי הגשם, לכך אמר עם היות שת"א זה. הבמר לך ושומר נפשו מאד פן תשכח אותו המעמד הנכבד שהיה בו מקרבת הש"י עם בוראיו מה שלא היה לפניו ולאחריו ועל כל זה לא ראיתם שום תמונה כי אם קול דברים בלבד, וגם הדעת הזה הוא בלתי נרצה אללי, אם לפי שהכונה הזאת ביאר אותה מרע"ה בלחות הכתובי' הנמשכים אחרי אלו באמרו ונשמרתם מאד לנפשותיכם כי לא ראיתם כל תמונה ביום דבר ה' וגו'. ואם לפי שסגנון הכתובים האלה רק השמר לך ושומר את נפשו וגו' ויגד לכם את בריתו אשר כוה אתכם לעשות וגו'. ואותו כוה ה' צעת ההוא לימד אתכם וגו'. מורה שעל המצות דבר בכלל לא על אזהרות אמונת הגשמות שיביא אותו אחר זה ענין בפני עצמו:

הפסוק ה' באמרו ונשמרתם מאד לנפשותיכם. והוא הספק שהעיר הר"ן באמרו שקשר ב' הפסוקים האלו זר ושלא נמצא למפרשים דבר בזה. כי הנה הרמב"ן כתב ויחידם פן יטעו אחר הקול שזכר שמשמעו במעמד הר סיני. והנה לא נתפיים בזה הר"ן לפי שאין ראוי שיהיה האדם למה שאין אפשר המלאך וידוע שאלו הם שמש קול דברים ותמונה לא ראו לא יתעוררו מפני אותו קול לעשות פעל תמונת כל סמל תבנית זכר או נקבה, תבנית כל בהמה, תבנית כל צפור, תבנית כל רמש, כי אין זה דבר מיוחד לקול, גם כי אמר ופן תש' ענין השמירה וגו'. לא יהיה לו ענין ולא קשר עם הכונה הקודמת: הפסוק ה"א הוא באמרו אשר חלק ה' אליהם אותם לכל העמים וגו' ואתכם לקח ה', והספק בזה הוא, אם המערכת השמירית תעשה הוראה מחייבת בגוף אדם ובעניניו לטוב ולרע במדות ובשלמות הגופים והנפשות אם לא, ואם יודע שהדברים האלה הם כלם כפי המול וטעם התולדה האם ראוי שנאמין זה בלבד בשאר האמונות שכתוב עליהן אשר חלק ה' אליהם אותם לכל העמים או תכלול גם כן האמונה הנכבדת. והוא א"ל הפך מה שאמר ואתכם לקח ה', ואסתפק בזכרון זה בלבד בזה המקום, לפי שהפירוש הפרשה בהגיעי לשאוקי' ההם אלהים המלאך צביאור בספק ובתרתו. והנה רש"י פירש אשר חלק ה' אליהם אותם לכל העמים להאיר להם, ויקשה לו אמרו ואתכם לקח ה' כי סנה בענין האירה כל האמונות שזין, עוד אמר דבר אחר לא מנען מלעשות אחרים אלא החליקן בדברי הבליהם לטרדם מן העולם, ואם אמר לא מנען מלעשות אחרים לפי שהאזינים נבחרתם, הנה ג"כ מלאנו בזה בבני ישראל ובני יהודה שעבדו עכו"ם בארצם ולא מנעם הקב"ה מלעשות אחרים, ואם אמרנו שהחליקן בדברים לטרדם מן העולם, הנה יהיה זה עול בחקן חילול נהיותו משנה עור בדרך מסלף רשעים לרע, ודאי שדע ונשכיל הדבר על אמתו:

הפסוק ה"ב באמרו וה' התאסף בי על דבריהם ויקצוף וישפט בלתי עברי וגו'. כי אנכי מת בארץ הזאת וגו'. כי הינין הזה רוצה לומר הנוגע מעבור את הירדן לבא אל הארץ כבר נזכר למעלה בתחלת הסדר, ומאחר שנעתק ממנו וזיה על שמירת המצות ואזהרת עכו"ם למה יתחור שנית לזכור גורחו ולמה הוסיף לומר עוד כי אנכי מת בארץ הזאת, ולמה אחריו חזר לענין עכו"ם שהזכיר באמרו השמר לכם פן תשכחו את ברית ה' אלהיכם אשר כרת עמכם ועשיתם לכם פסל וגומר, כי זה כלו כדבר הזהיר עליו למעלה באלה המלות בעצמן. והרמב"ן כתב שאמר וה' התאסף בי על דבריהם כמו שאמר קחו נא מפי תורה שאנכי מת בארץ הזאת ולא חילל ללמד אתכם בארץ אשר תשכחו שם מה שלמדתי אתכם ולא מה שראיתם בסיני, וגם זה איננו שוה לי, כי היה ראוי שיזכור זה אם בתחלת הפרשה, ועתה ישראל שמע אל החקים ואל המשפטי' וגומר, כי אנכי מת בארץ הזאת איני עובר את הירדן, אי שיזכור אותו אחר המצו' כן בפרשת ויגד לא באמצע ענין המצו':

הפסוק ה"ג בפרשת כי תוליד בנים ובני בנים, כי מה ראה לזכור להם ענין כל הדברים הרעים ההם ולו אין בשור' מוצאת, והיה ל' לזכור עשרת הדברות הראשונות, וענין המעמד הנכבד אשר התחיל בזכרונו וכל דבר התורה אשר זכר אחר כך, ואחר זה אמר מה שיקר' אותם באחרית הימים כמו שעשה בפרשת נזבים ונפרשת האזינו, גם כי כפי מה שזכר שמה שהיה הפרשה הזאת כפולה, כל מה שזכר בה בכלל בפרשת יהיה כי יצאו עליה הדברה והקללה: הפסוק ה"ד באמרו ועצרתם שם אלהים מעשה ידי אדם, וזה שהנה בא הכתוב בתוך ספור העונות, כי הנה למעלה מזה אמר העדותי בכם היום כי אבד תאבדון לא תאריכון וימים עליה כי השמר תשמדון הפסוק ה' אתכם בעמים וגומר, ואין יוצא בכלל העונות ובתוכו ועצרתם שם אלהים מעשה ידי אדם, שהוא ספור החטא, ואין ספק שמפני זה תרגם אונקלוס ותפלתון תמן לעמיתא פלחי אלהיו, וכן כתב רש"י משאתם עובדי' לעובדיהם אתם עבדים להם והיה זה מכלל העונות רוצה לומר הגלות והשעבוד, אבל זה סותר לדברי הכתוב שאמר שם ועצרתם שם אלהים אחרים, והרב רבי' משה בר נחמן כתב כי היושב בח"ל כו' וגם זה בלתי נכון, כי הכתוב אמר בהחלט ועצרתם שם אלהים אחרים והר"ן כתב שבראשונה כשהיו ישראל עובדין ע"ג בארץ היה ענינם להוריד הרוחניות והשפעת המכבים, והיה זה מאתם בדרך חכמה ומפני זה היו הכללות מתרבות כחוקן העבודות, וכמו שאמרו הגשמים הארורות ומאז חדלנו לקטר למלאכת שמים והסד לה נסכים חדלנו כל, ואמר מרע"ה שיקרא להם בעבור המשכס אחר התקנתות' ההוא ושאינם חוששים לעשות הרע בעיני ה'

להכשירו, שהיה מעונשם שיסין הש"י אותם בעמים ואבדו חכמתם, ובינתם חסרתם, ומאותו מנהג רעוה שהיה בידיהם מהנלמות יצאו לעבור פסילים, לא כראשונ' שהיו מורידים שפט על ע' דריה', אבל יעבדו הסבלים באין בהם ממש לא שפט ולא הורדה רוחניות ולזה האריך באמרו עץ ואבן, אשר לא יראוין ולא ישמעון ולא יאכלון ולא יריוון, ויהיה זה אם כן בכלל העונות, וגם זה בלתי מאוחר אליו כי הנה מצונו שאחרי שהלכו ישראל בגלות נעדרה ע"ג מניניהם ומי יאמין שיעבדו עץ ואבן אם לא יהיה לו כח ולא הורדת שפט מרצונם כלל: הפסוק ה"ו באמרו ונצת עד ה' אליהם ושמעת בקולו כי אל רחום ה' אליהם לא ירפך ולא ישחיתך כי אין הסנה מיוחסת אל המסיב, והיה ראוי שיאמר נצת עד ה' אליהם ושמעת בקולו כי לא עם קשה עירף אתה, או כי בני אברהם יצחק ויעקב אתם שהם סבות לתשובה, או ואמר וזכ' ה' אליהם ורחמך, כי רחמי האלהים הם סבה למה שיעשה הש"י עמכם לא לשיעורו ישראל בתשיבה:

הפסוק ה"ז באמרו כי שאל נא לימים ראשונים אשר היו לפני וגו'. וזה שמלת כי מורה על תפינת טעם למה שלמעלה ממנו ואין כאן ענין יקשר עליו הכתוב הזה, והרמב"ן כתב שהוא מייסב לראש הפרשה, ואמר הנה הש"י לא יתחול לך ולא יאריך על עוונת רצוני בעבור שעשה כבר עמכם מהטובות מה שלא עשה כן לכל גוי גם בתחת תורה, וגם ביוצאת מצרים, ובתב עליו הר"ן שאין זה נכון לפי שכבר באו באמצע פסוקים שאין בענין זה בדברי תנאים, ויש' שם יקבל תשיבתו ונצת אותו כי נקראו, ואין יחיד עתה לראשונות לתת טעם למה לא יאריך לעד עבודת עכו"ם והיה דעת הר"ן שלמי שזכר למעלה שאף על פי שנמרה את פי ה' ונעבור בהתו, ואף שנשיב אליו מתוקף הצרות יקבל אותנו יהוה דבר מתמיה, כי יכתח אחר לאנשי גלעד [שופטי] יא' מדוע באתם אלי עתה כאשר צר לכם, והואך אפשר שלא יקפיד הקדוש ברוך הוא על מה שהקפד ההדיוט, לכן אחר על זה כי אל רחום ה' אליהם לא ירפך ולא ישחיתך, ואף על פי שאין ראוי לקבל תשובתך הנה נרחמיו לא ירפך ולא ישחיתך בעבור זכות אבות, ואל' חתמה איך ברית אבות תספיק לכל זה, כי שאל נא לימים ראשונים אשר היו לפני וגומר, ותת כי אהב את אבותיך ויבחר וגו', והיה כך באמרו כלומר כמו שכל זה עשה בעבור האבות כן יקבל תשובתם בזכותם, ובאמת באלה הדברים, אבל אינם מתקשרים אללי, לפי שראשונה בעצמו' זכר כאן ענין מתן תורה ונמשך אליו ענין יציאת מצרים, ועם היות יציאת מצרים בזכות האבות, ענין מתן תורה לא היה בזכותם, כי אם בזכות משה:

הפסוק ה"ח שאתה תמצא שזכר כאן ראשונ' ענין מתן תורה באמרו הנהיה בדבר הגדול הזה השמע עם קול אלהים חיים, ואחר כך זכר ענין יציאת מצרים באמרו או הנסה אלהים לבא לקחת לו גוי וגומר, ואחר כך חזר לענין מתן תורה באמרו אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלהים מן השמים השומע את קולו ליסוד וגו'. ואחר כך חזר לענין יציאת מצרים, באמרו יתחז' כי אהב אבותיך ויבחר ברוחי אחריו ויוציאך בפניו בכחו הגדול ממצרים וגומר, ואחר זה חזר לדבר מהשגת מתן תורה באמרו וידעת היום והשבות אל לבבך, ויקשה אם כן מאד למה באו הדברים בערבובי', ולא זכר ענין מתן תורה כלו יחד בפני עמו, וענין יציאת מצרים כלו בפני עצמו, ויקשה גם כן מה היה צורך בספר ענין זה כלו בנאן: הפסוק ה"ט כמה שסמך לזה אז יבדיל משה שלש ערים כי נאמח לא היה המקום הזה בלית לזה הספור, כי אם היה שהתחיל בספור רתן תורה כדי לזכור עשרת הדברים למה הבדיל בין הספור הדברות עם הענין הזה, כל שכן שהערים לא היו קולטות בעבר הירדן עד שיבדלו אותם שבארץ כנען, ומא' אמרו במכות (ד' י') פ"ב שאמר משה מצוה שאל' ליהי אקיימה, ובתב הרב רבי משה בר נחמן כי אחרי שהזכיר על המצות בכפי כל העם הבדיל הערים האלה לקיים את המצוה, אבל לא נתן הסבה למה עשאו בזה המקום ובהגיעו לזה הספר, והראש"ע כתב שביום שהבדיל אלה הערי' אז אמר דברי הכרית ותשאר הקישור במקומה למה נזכר במקום הזה ולא קוד' דברי הכרית או באחרית, ויקשה עוד למה באו הדברים האלה בלשון שלישי המדבר, ולא אמרו משה בלשון מדבר נעזו אז הבדלתי שלש ערים כשאר דברי הספר הזה:

הפסוק ה"י באמרו וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל, אלה העדות והחקים, ויקשה זה משני כני' אם להיותם מותר והכלל, כיון שכל זה נזכר בתחלת הספר, גם שבאו בוא"ו הענין בהיותו בלתי מקושר עם מה שלמעלה, ומה שעמו שיחזור כאן וזכרון הכרת סימין ועיג וירושפת ארצם, ומה ענינם אלל אלה העדות והחקים והמשפטים אשר כרת משה, ואם לפי שבאו בלשון שלישי המדבר ולא אמרם משה מפני עצמו כשאר דברי הספר, ויקשה עוד אמרו מיד אחרי זה, ויקרא משה אל כל ישראל ויאמר אליהם שמע ישראל את החקים ואת המשפטים וגומר, והמאמר הזה כלו הוא מה שזכר למעלה עצמו והוא כפול אם לא שהראשון באמר בלשון שלישי המדבר, והשני בלשון מדבר בעצמו, הפסוק ה"כ באמרו לא את אבותינו כרת ה' את הברית הזאת ושאר הפסוקים, וזה כי אם כיון אל חוק המופת אשר הוא בדבר המושג לחוש, על המושג כפי הקבלה, הנה אם כן פתח פתח של קולא לדורות הבאים הסימני' על הקבלה בלבד, כל שכן שהיה זה צגנת הארבעים וכבר סמו ותמו כל העם אשר יצאו ממצרים ולא היו לפניו מהם כיום אשר היו שם בתחת תורה, והיו כלל היו הנערים שהיו במעמד כיון שלא הגיעו לכל אנשים, ואם הייתה בונתו לימר שהתורה לא נתנה לאבותיהם ביחוד, כי אם גם לכל הדורות הבאים אחרי כן וכמו שפירש הראש"ע, הנה העקר חסר מן הספר כי היה לו לומר לא את אבותינו בלבד כרת ה' את הברית הזאת, ויקשה גם כן בזה הפסוק באמרו פנים בפנים דבר ה' עמכם בזה, כמו שנאמר במשה אשר ידעוה' פנים אל פנים, ועוד שאם היה שדבר עמכם בזה פנים בפנים מה טעם אנכי עמד בין ה' וביניכם, והראש"ע כתב פנים פנים

בפנים שלי אמצעי. והעם כאשר ישמע המשיח את קולו לאחד ופיו
אל פיו ואם לא יראהו. והרב המורה בפרק ל"ז חלק א' דבר בזה. ובפירוש
הפרשה אשר עליו. ויקשה גם כן אמרו ולא עליהם דבר כי אין ואשימם על
זה. והנה בתחלה הוזהר בהם השמור לכם עלות דבר ונגזר בקצתו:
ההפך הביא בשני אשר בא בדברות האלה מהדברות הראשונות אשר נזכרו
בפרשת וישמע יתרו. אם ראשונה שנמצאת השבת וכבוד אב ואם.
אמר כאן כאשר צוה ה' אליה. ורש"י כתב שזה אותו במרה. וכבר הקשה
עליו הרמב"ן שלא זכרו במרה רק פרשת מרה ושבת ודין לא כבוד אב ואם.
והיה דעת הרב הנחמני שכאשר צוה ה' אליה. הוא חוזר לסיני. ויקשה לדעתו
שהנה כל הדברות נאמרו מסיני. ולמה לא נאמר על כל אחת מהן כאשר צוה
ה' אליה. ויש שני אחר שבדברות הראשונות נתן לשבת טעם בדין המצוות
כמו שאמר כי שבת ימים עשה ה' וגו'. ובאחרונות נתן טעם בדין המצוות
כמו שאמר וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים על כן צוה ה' אליה לעשות את
יום השבת. ואל תחוש לדברי הראשונים שפירש על כן צוה ה' אליה לעשות
את יום השבת על שבת העבד כי הכתוב אומר לעשות יום השבת. גם בכבוד
אב ואם הוסיף כאן בדברות אחרונות ולמען ייטב לך. גם בראשונה אמר לא
תענה ברעך עד שקר. ובאן אמר עד שוא. ונתוספו גם כן הווי"ן ולא תנאף
ולא תגנוב ולא תענה ברעך ולא תחמוד. ושנה גם כן שבדברות הראשונות
אמר לא תחמוד לבד. ובאחרונות אמר לא תחמוד ולא תפאור. בראשונה
בזוהרת החמדה וזכר ראשונה הביט אל"ה האשה. ובאחרונות זכר ראשונה
האשה ואמר כך שבת. גם הוסיף באחרונות מלת שדה. ורש"י שיוקשע טעם
לכל החילופים האלה. והנה לא ראיתי להעיר כאן על הספיקות אשר ראיתי
להעיר בדברות עמון. לפי שגבר הרחבתי הדבור בהם בפרשת יתרו:
ההפך הב"ב אם היה שמרע"ה הואיל באר התורה ולכן לא הביא בספר הזה
מצות רבות בקרבנות ובנגשים. וכן מצות אחרות רבות שלא זכר
לפי שלא היו צריכות אל ביאור. והביא בלבד אותם המצוות אשר היו צריכות
ביאור. כי כמו שזכרתי פעמים לא היתה כונתו כי אם באר את התורה. אם
כן ראוי היא לספק למע ה' הדברות אשר שלא ביאר בהם דבר. כי אם
בג' הדברות הראשונות שלא הוסיף ולא ברע ולא שנה כלל:
ההפך הב"ג בהפך המופלג שנו במה שהזכיר על שמירת המצוות כי הוא
אמר ראשונה ושבתם לעשות כאשר צוה ה' אליהם וגומר.
למען תחיו ועובד לכם וגומר. ושנה עוד ואת המצוה והחקים והמשפטים אשר
צוה ה' אליהם. גם אמרו למען תירא את ה' אליה וגו' ולמען יאריכו יומי.
הנה היראה אינה מכלל השבד. אבל היא מכלל העבודה. ואמר עוד ושמעת
ישראל ושמרת לעשות אשר ייטב לך וגומר ויקשה ההפך הזה והנה יראה שאין
בו צורך וגם המאמרים בהם מובלבלים:
ההפך הב"ד במצות היחוד. והוא כי הפרשה הזאת תוכלל בדבור אנכי ה'
אלהיך. כי אין ענין לאמונת מחייב המציאות. אם לא שיהיה
אחד. ולמה אם כן בזה בפני עצמו ובפרשה בפני עצמה. ולמה אמרו שיהיה
קבלת עול מלכות שמים והזכיר עליו בענין האהבה המופלגת ושיהיו הדברים
ההם על לבו בכל העתות אשר זכר. והשנו והדבור בכל עת ובכל מקום
והקשירה והכתיבה. ומה ענין צורך שם כבוד מלכותו לעולם ועד שהיו אומרים.
ואמרו רבותינו בפר' מקום שבהו (פסחים ד' נ"ז) ודברים רבה שמרע"ה לא
אמרו. לזה נמריה נחשאי: ההפך הב"ה הוא. למה הביא משה רע"ה
אחרי זכרון עשרת הדברים והספור המאמר כלו על עשיית המצוה ה'
פרשיות ממצות מיוחדות. הא פ"ש היחוד שמע ישראל וגו'. והב' פרשת
והיה כי יבואך וגומר. כי הנה הפרשה השנית הזאת אין בה כי אם
אזהרה שלא ישכח את הש"י ושלא ילך אחר אלהים אחרים. והאזהרות האלה
כבר נזכרו למעלה פעמים שלש. ומה ענין אמרו ובשמו תשבע. והפרשה הג'
הוא לא תסב את ה' אליהם ולא ידעו למע ה' הוא זה לכאן. ולמה לא הזכיר
גם כן על שאר העונות שעשו במדבר לא תאנינו רע. לא תתאוו תאוה ושאר
הדברים. והפרשה הד' כי ישאלך בך מהר לאחר. והנה התשובה נראה שהיא
בלתי מתיחסת עם האלה לדעת מי שדרש במכילתא פר' ו"ח בהגדה של פסח
על הכן החכם. ופעם יודע בה מהעדות והחקים והמשפטים ופעם מהחקים
לבד. ופרשה ויהי כי יבואך ה' אליה. והוא החמשה. והוא באזהרות החתון
מן האומות ולבטל העב"ם שלה. וגם זה כבר נזכר וזכור אותו עוד פעם
רבות. סוף דבר כי אם היו החכם פרשיות האלו מצות מיוחדות ראוי לספק
למה באו במקום הזה אחרי הדברות. ואחריהם תבא פרשת עקב שהוא כלה
ספור ואין בה מצוה כלל. והיה ראוי שיבא החכם פרשיות האלה עם שאר
המצות שיבאו בשאר הפרשיות מתחלת ראה אנכי ואלהה כיון שלא מצינו סמך
ולא קשור לשיבאו במקום הזה:
ההפך הב"ו באמר לא תרובכם מכל העמים. וכי יעלה על הדעת שהיה
צריך המון רב לעשות מלאכתו או ללחום מלחמותיו. לשיאמר
לא תרובכם מכל העמים השק ה' בכם כי אתם המעט מכל העמים. ועוד
כי מה ענין אמרו כי מהאבה ה' אתכם. והנה החשק והאהבה דבר אחד
לולא שהאמר מופלג מהשי. ואין יאמר לא תרובכם חשק ה' בכם אלא בעבור
שאהב אתכם כי יהיה אם כן הסכה והמסובב דבר אחד. ומה ענין לזה עם
יציאת מצרים שאמר ויסדך מצית עבדים מיד פרעה מלך מצרים:
ההפך הב"ו באמר וידעת כי ה' אליה. והוא האלהים האל הנאמן כי אין
הקדושה הזאת ממה שנעטרך אליה במקום הזה האם לא ידענו
כי ה' הוא האלהים. והנה בדבור הראשון אמר אנכי ה' אליה. אל קנא עיקר

עין אבות על בני. ועושה חסד לאלפים ומה ענין אמרו ומשלם לשנאי ואל
פניו להאבדו. והיה ראוי שיאמר אל פניו אל פניו להאבדו. ולמה חזר לומר לא יאחר
לשינאיו אל פניו ישלם לו כי בלא ספק המאמר הזה הוא כפול. ואין היה תכלית
הדברים ההם אשר זכר מהחשק והעבוע והיותו האל הנאמן. אמרו ושמתם את
המצוה ואת החקים ואת המשפטים אשר אנכי מצוה היום לעשותם. וזה הדבר כבר
נזכר למעלה פעמים רבות אין מספר הנה הם אלו הספקי אשר ראיתי להעיר בדברי
הספר הזה. והנה יבא התרעם עם ביאור הכתובים והבנתם כאשר עם לבני:
וה' יאמר אל ה' וגומר עד ועתה ישראל. שמע אל החקים וגומר הפירוש
לפי שראה אדונינו משה שהיתה הגזירה עליו כמו שזכר בפרשת
חקת לכן לא תביאו את הקהל הזה וגומר. חשב בלבו שלא היתה הגזירה שהוא
לא יבא ולא יבטל לארץ. כי אם שלא יביא את הקהל שמה. ר"ל שלא יכנסו
ישראל לארץ ביהותם תחת הכהנתו ושררתו. כי אם שיהיו תחת עליהם שר
ומושל אחר. ולכן אחרי מלחמת סיחון ועיג וגו' ראה לתת מצוה והנהגה ליהושע
כדי שמשם והלאה יהיה יהושע המוציא והמביא שומר ומושל במקום משה. וישאר
משה רע"ה כאחד העם מבלי השאיר לו מנוי והנהגה אבל היותו משיב
תחת הכהנת יהושע ושררתו. וזהו אמרו למעלה מזה ואת יהושע צויתי כעת
היה לאמר עיניך הוראות את כל אשר עשה ה' אליהם לשני המלכים האלה
כן יעשה וגומר וזכר שבעת האלה שזכר את יהושע על שדרתו והנהגתו כמו שזכר.
הפסוק אל ה' בדרך תפלה ותפילה באמרו ה' אליהם אתה החלות להוראות את
עבדך את גדלך ואת ידך החזקה. וימו בזה למע שזכר אותו על בני עשו ועל
מואב ועמון שלא יתגורר בם מלחמה. כי לבני עשו ולבני לוט נתן את הארצות
ההם ירושה. וזהו גמול ותפלת שזכר בריית אבות ראשונים חזק ללואה האומות
ועליו אמר את גדלך. ואמנם הוד החזקה אמר על מלחמת סיחון ועיג לפי
שגדולת המלכים וחוקם העולם העיד על יד השם יתברך החזקה שהמידם וכמאמר
התנ"ך למע מלך גדול כל"ה. והנהגה מלך. אדירים כל"ה. לסיחון מלך האמורי
כל"ה. ולעגו מלך הבשן כל"ה. וכן במקום אחר לסיחון מלך האמורי ולעגו
מלך הבשן ולכל ממלכות בנין שהיו ב' אלה המלכים שקולים כנגד כלם. ועל
כבוש אמר ואת ידך החזקה. וכנגד הדולה והוד החזקה ההם אמר אשר מי
אל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך ובגבורתיך. ר"ל שיעשה כמעשיך בענין
ההטבה שהעניקת אל עשו ומואב ועמון. ובגבורתך על כבוש סיחון ועיג והנה אמר
אתה החלות לפי שהש"י אמר אליו בענין סיחון ראה החילותי תת לפניך רת סיחון
ואת ארצו החל רש. וכן היום הוא חל תת פחדך ויראתך על פני העמים. ואם
היה כבוש סיחון ועיג נגד ההתחלה יתחייב בהכרח שיהיה משרע"ה ביום שאר
המלכים ולוהם את מלחמת הארץ. שאם לא יהיה כן הנה לא תהיה בעבור
מלחמת סיחון ועיג התחלה כי אם סוף ותכלית פועליותו. כי ההתחלה הוא
מן המצטרף ותגורר מה שלאחריו. ובאלו אמר אתה החלות להראות לעבדך את
גדלך והוד החזקה הזאת אשר מי אל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך שעשית
עם עשו ומואב ועמון ובגבורתך אשר עשית עם סיחון ועיג. ואי יהיו שיהיה
על מלחמת סיחון ועיג גדלך וידך החזקה. וראה כמעשיך שעמקו מחשבותיו
להקשות את רוחו של סיחון ולאמץ את לבבו שזו היתה סבת מפלתו והוא חייב
הגבורות אשר נעשו בכבוש ארצו והשמד עמו. אבל אמנם עם היות זה כלו
בדרך התחלה. אינו רואה לשאל מה שאחר ההתחלה. שהוא בענין המלחמות
ובכבוש הארץ. כי אינו כבר צויתי את יהושע ונתתי לו המנוי והשררה כלה. אבל
שאלתי ובקשתי בלבד שאעברה נא ואראה את הארץ הטובה. ר"ל לא להלחם
ולא לכבוש ארצות ולא לנצח מלכים ולהגדיל לישראל ארצם בדרך תהייה נגד
ומצוה לאויבים. כי אם כאחד העם העובדים שמה שיראו את הארץ. ככה
אעברה נא אנכי ויהיה יהושע המנהיג וכו' את הארץ ולוהם את מלחמותיה'
וכבר העירו רבותינו ו"ל על הכונה הזאת במדרש במכילתא אמרו. אמ' לו
משה יהושע יבנים שמה ויחלק להם את הארץ ויהיה מנהיגם ואני נכנס עמכם
בסנן. אמר לו הקב"ה וכי כן הגון לך שיהיה יהושע יושב ודורש ואתה יושב
ורואה. הוי רב לך הנה פירשו מאמר רב לך בתמיה. כאומר. האם ראוי
לך שיהיה יהושע רב לך ונגיד עליך. באמת זה אינו ראוי ובעל ספר העקרים
פ' במ"ד פ' כ"א פ' בזה שהיתה תחנת משה שאם היה חיוב המות מזה הגזירה
עליו מהאלקים לעונת עינו. הנה הוא יתברך הראה לו את גדלו והוא למחול
הפשעים. ואם היה חיוב המות עליו מפאת המערכת השמימית. הנה כנגד
זה יש ידו החזקה המשרדת את המערכות העליונות. ואם היה מפאת הטבע
שמונו יחייב ההפסד והכליון. אמר כנגד זה אשר מי אל בשמים ובארץ אשר
יעשה כמעשיך ובגבורתיך. ר"ל לחדש כשנר נעיריו ולהוסיף על שני חיוו כמו
שעשה לחזקתו. ומה שזכרתי אני הוא היותר מתישב כפי פשטי הכתובים:
והנה תמר ויתעבר ה' כי למענם לבני שבתו סוכר בדרך אלה הדברים. הנה
היה נזר משה רביו עליו השלום שלא יעבור אל הארץ במשכת מעיין
המרגלים בעבור הדברים שהסיוח ישראל כנגד המקום בענין הארץ. והיה משה
רע"ה כנה במקרה לזה במה שזוהר למרגלים וראיתם את הארץ מה היא וראיתם
את העם. ושאר הדברים שמשני תשובתם הסיוח לבני העם ונמו להעדר האמונה.
ולכן אמר משה הנה כאשר התחנתי לפניו לומר לאעברה נא ואראה את הארץ
הטובה התעבר ה' כי בבת מה שעשיתם אתם צדיקי המרגלים ולא שמע אלי.
כאדון הכוונת על עבדו שאינו רואה לא לבד שלא למלאות את שאלתו. אבל גם שלא
לשמוע את דבריו. ואמר לו רב לך ר"ל כבר נתתי לך יוסר מהראוי. והיה זה
במה שכבשת את ארץ סיחון ועיג והרנת את מלכיהם ואת עמם וחלקת והנחלת את
ארצם לשבטים. וכל זה לא היה ראוי אלא רק ליהושע בלחם והרצול. והוא
אמר רב לך ר"ל די לך במה שנתתי לך עד הנה ולכן אל תוסף דבר אלא עוד בדבר
היה

הזה. וזוהי העיר שמה שאמר לו בענין סיוחן אהל חת פחדת החלתי חת לפניך את סיוחן החל רש וגומר. כנגד ישראל אמרו שזה היה להם התחלה למה שיהיה אחריו אבל בערך מרע"ה לא היה זה התחלה כי אם סוף וזהו אמרו רב לך אל חוסף וגו' ואם אחיה נכסוף נכספת לראות את הארץ הטובה ההיא. עלם ראש הסכנה ואם עיניך ימה ואפונה תמנה ומזרח ורעה בעיניך. הבטיחו שם היוה מרחוק יראה אותה כאלו היה עובר בה ברגלו מכל דדירה. וכיון בזה עוד שנעבור שהיתה גזרת אנשי המדבר וכל מנאצי לא יראה. שהוא לא יהיה בכללם כי יראה אותה בעינו. ואם כן נעשו אנשי דור המדבר שלא יעברו אל הארץ ואלו יראה. ויהושע וכל שיעברו שמה ויראה. ומרע"ה כלמנצי ביניהם שראו אותה ולא עבר שמה. ואולי לה כיון גם כן באמרו רב לך אל חוסף דבר אלי עוד בדבר הזה ר"ל כן משפטיו אתה חרית שאמרת לעברך נא ואראה שהיתה חלית כוונתו לעבור כדי לראות את הארץ הנה תראה בעיניך ולא תאמר לך אל העברה. ולכן אל חוסף דבר אלי עוד ואלו עוד על זה ממה ששאלת. ואין ספק שזו היתה השאלה עמומה וגדולה מאד שבהיותו מרחוק כל כך יראה בפרטות ובשלמות עמום כל ארץ ישראל ומחזיה כל אחד ואחד בעצמו כאלו היה הולך ופוסע על אותם המקומות ואמנם איך היה זה יחבאר בפרשת ואת הדברים :

והנה ראה אדונינו משה להשחל על הכנענים לארץ כל כך לא כדי שיאריכו ימי חיו. כי ידעו הוא כי כפי השכר המקוה אליו בעולם הנשמות היה טוב מזה מחיו. ולא גם כן לאכול מפירותיהם ולשבע מעונו ולהתענג בה חינוג נשמי ומי שתמונה ה' יביט לא יחשב שיכסף לראיית הסרים ההם ולא לתמונה להננו.

אבל היה זה ל' כנות :

האחד כפי המדרש שלבי פ"ק דטו"ס (טו) כדי לקוי' המצות התלויות בה. ולכוסף שלמות על שלמותו. וכל שלמות הנפשי יחוסף למה שיתוסף תמיד. ודרך קנייתו הוא במעשים התוריים בע"ז. וכמו שאמרו במשנה (אבות פ"ד) יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי הע"ה אשר הכונו בו שהשלמות יקנה האדם בעולם הזה במעשים טובים שיעשה כי הוא עולם העבודה ולא יקנה אותו אחרי היוהו בעולם הבא שהוא עולם הנמול. ולכן מרע"ה עם כל גדול שלמותו נכספה גם כלה נפשו להצרות ה' ולא רצו להשתלם עוד בקיום המצות התלויות בה : והסבה ה' היא שכל אדם צעקו יכסף להיות התכלית המשובח בפעולותיו.

וליהיו הסבה התכליתית החשובה שנסכנות ומשלמות אותם. ה' הקידמת במחשבה לכן היה קללה רעה בית הגנה ולא תשג בו כרס תשע ולא תחללו. והנה השם יתברך נחן את הארץ בהנהגת אל האבות ובה ונשבע אליהם לחתם לזרעם בפועל ונחן במשה רבינו להוציא על ידו אותה המחנה והפסונה. והוא עליו השלום נשא טרחם של ישראל ועמלם במדבר הנדול והטורא ארבעים שנה כדי שיהיה הוא המסיים והממלים אותו היטוד הטוב והמוציא לפועל ומפני זה היה חפצו ורצונו לעבור אל הארץ כדי לתת התכלית המכוון וכנסף לכל עמלו אשר עמל בהוציאו אותם מארץ מצרים ובהנהגתו אותם בכל הדרך ההוא ולכוספם איש חתם גפנו ואיש חתם תאנתו. וכיון שהאבות עליהם השלום היו המתחילין ביצועת הארץ מפאת היעודים והשננויות שעשה להם הק"ה עליהם. יהיה מרע"ה הנוצר והממלים הפועל הנכבד והוא מוציא אותה מחנה לפועל. ולפי שכלש נעשו אמר יתברך לכן לא תביאו את הקהל הזה אל הארץ אשר נחתו להם רועה לומר לכן יהיה עשן שלא תתן התכלית לפעולתך ואיש אחר יתננה השחל ע"ה להשיב את הנזרה ושיחן לו הש"י מקום לתת לפעולתו ולעמלו התכלית הנכסף ההוא : והסבה הג' הוא צעור רשת המרגלים כי לפי שהם הוציאו דנה הארץ רעה וישראל נחפחו אל דבריהם ולא האמינו בקול ה' שאמר שהיה ארץ טובה ולא למרע"ה שהיה מתרה בהם על כך. לכן נכספה נפשו של מרע"ה לראות את הארץ לא לעצמו כי אם לאמת את דבריו ודעתו שאמר להם. וכדי שיאמרו לצניהם האחרים הראית את הארץ אשר נתן ה' לנו הטובה היא. ראו שהאמת אחי שהיא ארץ טובה ולא רעה כדברי המרגלים וזהו שאמר שאמר נא ואראה את הארץ הטובה הזאת. רואה לומר איני רריך אריותו ימים ושנות חיים בצר. כי אם לעבור ולראות את טובתה לאמת את דעתי ואמרת מיד. ואולי שעל כן השיב הש"י רב לך אל חוסף דבר אלי עוד בדבר הזה. כלומר רב לך בקשעת המרגלים ובזיכותם על הארץ אם היא טובה אם לא אל חוסף דבר אלי עוד בדבר הזה. רואה לומר אם הארץ טובה אם לא ולזכור כל היום ענין המרגלים :

והסבה הד' הוא שהשחל מרע"ה לעבור אל הארץ כדי לעבור ולהשתחב בה המוריה אשר נעקר בו יחפץ אבינו להיותו מקום הקדושה. ולפי שהיה משה רבינו ע"ה יודע שהוא יהיה מקום המקדש היה חפץ לראש מקום בית המקדש ולומר לישראל. כי זה יהיה בית אלהים וכמו שנעשה המסכן במצותו היה חפץ שיבנה בית המקדש לה'. מצותו שאין ספק שאלו היה מרע"ה הולך שם. היה מיד נודע מקום בית המקדש והיה הוא מגלה לפני ישראל מעלת ירושלים ומקום המקדש ועל זה אמר בשלחו הבה הטובה והטובה והטובה רואה לומר בה המוריה ששם קדש אברהם אבינו ע"ה את השם המיוחד והלכנו שכוה בית המקדש וכאמרם ז"ל (יומא כ"ב) בפרק טרף בקלפי ובספרי למה נקרא שמו לבנון שמלבין עונותיהם של ישראל. הנה אם כן לא היתה כונה הנביאים בהעברת הארץ וראייתה כי אם לשלמות נפשי לא לדבר גיסי. והנה אמרו וזו את יהושע וחוקה ואמננו כי הוא יעבור לפני העם הזה ויחיל יחול אותם לפי שהוצא הראשונה שזכרה למעלה שעשה משה ליהושע לא היתה אליו בפרט כי אם לישראל בכלל כמו שאמר עיניך הרואות את כל אשר עשה ה' אלהים לפני המלכים האלה כי עשה ה' אלהיך לכל המלכות אשר אחת עובר שמה. לא חיראוס כי ה' אלהים הוא הגלגל לכל הכה אם כי היתה הצוואה כנגד ישראל לא להושע. כפי מה שזאת אל שר הנבא. כי הנה משה רבינו לא זוכ את יהושע כל מה שהיה ראוי לזווחו בחשבו שעל כל פנים יעבור את הארץ כי יקבל הש"י את תחנונו. ולכן אמר לו יח' כאן וזו את יהושע וחוקה ואמננו כי הוא יעבור לפני העם הזה והוא יחיל יחול את הארץ

אשר חראה. ר"ל שהיתה הצוואה אליו פרטית. כמו שיעשה אותה האדם מרס מוחו ואיכנס אמרו ונשכ בניא מול בית פפור. לא כיון בזה להזכיר על דבר פפור ולא להורות חתן לפני המקום. אבל אמר שאחרי התחנה והתחלה הוצא בלו לניא שהוא מול פפור ושם נתישבו. ומשם הנהגו כן נתישב שם ושם היתה קבורתו כמו שאמר ויקבור אותו בניא בדרך מול בית פפור וידוע שהיה קברו של משה רבינו ע"ה בדרך נחלת בני גד. כמו שאמר בברכתו וירא ראשית לו כי שם חלקת מחוקק סטון. ולזהו קבורת מרע"ה עם נחלת השבטים מעבר לירדן בואוה הארץ כמו שנאמר ונשכ בניא מול בית פפור לרמוז על מיתתו וקבורתו שהיה שמה בדרך אותן השבטים שהוא וזה נאחזו בדרך ההיא וזה שם אמרו מול בית פפור כי לא היה זה שבטים מקום חסא פפור כי אם ממולו בואוה הארץ שנחלו השבטים ואיכנס למה לא נחלקה חפלת מרע"ה ותחנונו על הכנענים לארץ. הוא דבר ראוי לספק עליו. כי יאמר כל אדם מי לנו גדול ממה רבינו ע"ה.

ואם לא נשמע הפלתי מה נעשה אנהו כאשר נתחנן לפני יח'. ובתשובת זה כתבו בחכמ' בפ"ק דר"ה (דף י"ד) שהפלה מועילה לפני גור דע"ה"פ ואף לאחר ג"ר ג"כ מועיל אם אין כאן שבעה כמו שיראה מעיין חוקיך שלאחר גור דיו נאמר לו לו לניחך כי מת אחי ולא תחיה. וא"ל שמעתי את חפלהך וגו' בני יוסף של ימך וגו' וגור דיו של משה היה עמו שבעה שנא' לכן לא תביאו את הקהל הזה ונארו רז"ל בפסוקתא ובשלי מ"ק שלכן הוא לשון שבעה. ושל צנור הוא נקיע ומחבטל על ידו החפלה. ועם היות דבריהם אמת ומהם אין לגרוע. גם אני לא אחשוך מי ואומר שהעונות שם בין אדם למקום אין ספק שמועיל החשובה בהם. כי אין מעצור לה' מהושיע ועמו הסליחה. אבל בעצמות שבין אדם לחיבור לא יכפר הש"י עליהם לא קודם גור דין. ולא לאחר גור דין. לא במקום שיש שם שבעה ולא במקום שאין שם שבעה. לפי שצדק וישר הוא ולא יקח שכר כל גרים וזכרים. ולא יעלים משפטו ועלכנו. וכל שכן בהיות האדם מחטא את הרבים אם בעלם ואם במקרה. במקום שנגת למוד עולה זדון. כמו שהיה בענין משה שנמשך מדברו שלא נכנסו ישראל לארץ שהיתה מדת הדין גזרת שם הוא לא יכנס שמה כמו שכתבתי בענין חטאו וזהו אמרו כאן ויתעבר ה' כי למענכם ולא שמע אלי. שהיה מדבר כנגד ישראל שבעבור שמתו במדבר ראה הש"י שימות גם כן שמה. ועל דרך זה אמר במדרש צמ"ר (פ' ואל) צפ' יברכך ה'. כתוב ח' אומר יקנה וכתוב ח' אומר לא יקנה. אלא בדבר שביני לבין הוא ענין. ובדבר שביני ובין חתך לא יקנה. וכן במשול פנים וכו'. כמש"ל בנמרא בשלי יומא עבירות שבין אדם לחיבורו אין יו"כ מפרס. וכסף על זה שהיה קבורתו מניב גידו השבטים שיושבים בחוזה לארץ מעבר לירדן ולשאר הסבות שאזכור בפרט' וזאת הסבה הנה שהבארו הכתובים והוא שיש פסיקות הראשונות :

אם הראשון שאמר ואתחנן אל ה' בעת ההיא שהוא לרמוז למה שאמר למעלה ואת יהושע איתי כי היתה התחנה כמורה לאותו זמן וזה באה בוא"ה הסוף : ואם השני שאמר אתה החלתי כנגד מלחמת סיוחן ועונ שג' בו לשון החלה. ובאו התארים האלה כנגד הגדולה שעשה עם עשו מאוב ועמון. והנבזרות שעשה נגד סיוחן ועונ :

ואם השלישי שהוא חלית שאלת משה רבינו עליו השלום לעבור את ארץ כדי לתת נגד ותחילת ושלמות לכל עמלו ששעל עם ישראל ארבעים שנה במדבר. וגם כן לראות טובת הארץ ובשרותה כפי יעוד האבות ונבייתם וזהו אמר אל הארץ הטובה : ואם הרביעי שאמר ויתעבר ה' כי למענכם שהיה לפי שדור המדבר למיעוט אמונתם סבבו ענינם ובעבורם נענש מרע"ה :

ואם החמישי לפי שראית הארץ עם היותה מרחוק הנה היתה בשלמותה כאלו היה שם מרע"ה הולך בתוכה ושהיה זה להשלים לנו שהיא טובה ושלמה כמו שנסע לאבותם וסבכל דבריה הוצא כל העתיד לבא בדרך ונעם באורח סימנים :

ואם הששי שאמר ונשכ בניא מול בית פפור לרמוז על מיתתו וקבורתו שנקבר שם בדרך אשר נאחזו השבטים. וזוהי השלים הספור אשר התחיל באלה הדברים מפאת הסבות אשר זכרתי :

ך (א) ועתה ישראל שמע אל החקים וגו' עד רק השמר לך ואחר שמהם רבינו עליו השלום בנצחו לבאר את הבורה ואת המצות ראה להקדים לביאורם הספורים אשר קדמו מהסבה אשר זכרתי. התחיל עתה לדבר מהמצות ושלמותם וענינם באמרו ועתה ישראל שמע אל החקים. ר"ל ועתה ישראל אחרי שכבר בסירותי מלבך המהשנות הכוזבות שהיה אפשר שיעלו בדעתך על סדר המצות והוכחות היות ירושת הארץ דבר מלך כנולי כנס ראוי שהשמע אל החקים והמשפטים אשר אנכי מולך אתכם לעשות. ר"ל שאין הלמוד חלית ידיעה בהם כי אם לתכלית המעשה. וכל זה כדי שתחיו ובאתם וירשתם את הארץ אשר ה' אלהיכם נתן לכם. ולא תבינו כדור המדבר שמתו בו ולא נכנסו לארץ. ולפי שאמר אשר אנכי מולך אתכם. אמר אלהים שלא יתשבו שהמצות הם אשר ילמדם הם אנושיות מלמדו ולכן כל חכם לב יצטרך בלבו להוכיח עליהם או לגרוע. וזהו לא תבינו לא הדבר אשר אנכי מולך אתכם ולא תגרעו ממנו. ונתן הסבה בזה לשמור את מצות ה' אלהיכם. רואה לומר שהמצות הן אלהיות שכן מה' עם היותו ע"ה הוא השליח צדק והביא ראיה בדבר מענין בעל פפור שראו צענייהם והוא שכל האיש אשר הלך אחרי בעל פפור השמידו השם יתברך. ואמר זה כנגד זמרי בן סלוא שאמר למרע"ה בהקריבו לפניו את המדריית זו אברהם או מותרת א"ת שהיא אסורה בת יתרו מי הותר לך כמדבר רבה פ' ב' לפי שהיה הרשע ההוא מספק במצות וחושב שהיו אנושיות מלכת מרע"ה לא אלהיות. ולכן השמידו השם יתברך. אמנם אותם ששמו כל אשר זאז אלהים מרע"ה שבעבור זה היו דברים צפ' אלהים ולא גרעו ולא הוסיפו מן המצות היו חיים עד היום היום. והוא ממה שזכרתי בדברי מרע"ה ומצותיו כלם היו אלהיות ולזה אמר בדרך חולדה היוצאת מן הדברים ראה למדתי אתכם חקים ומשפטים כאשר זמני ה' אלהי. רואה לומר ראה ח' ישראל מהנסיון הזה אשר ראיתם

ראיתם כנעל פטור שהחקים והמשפטים אשר למדתי אתכם אינם מדעתי אבל היו כאשר זוני ה' אלי ולכן ראוי שתשמרו ועשייתם אותם מבלי תוספת וחסרון. והנה אמר חקים ומשפטים בלגד לפי שהמלות ים להם שמות מתחלפות מבחינות שונות, כי פעמים נקראים מלות לפי שזה השם יתברך בהם. ופעמים נקראים חורה לפי שהם הוראת הדרך הישר להלכתנו. ופעמים נקראים עדות להיותם זכר ועדות לחדוש העולם וליציאת מצרים ושאר האמיתות שהעידה החורה עליהם. האמנם כבר יוכלנו כל המלות בהיות שעמם נעלם בלתי נודע. או נגלה ונודע. וסם החקים שאין שעמם מושג אלנו. והמשפטים שהם המלות שפעמם נודע. ולפי שאין אמצעי בין החיוב והשלילה לא היו חקים ומשפטים כוללים אל המלות. והנה אמר ושמרתם ועשייתם כי היא הכתובת ובינהם. להניד כי המלות מלד עולם ראוי שישמרו אותם לשלמותם כ"ש כאשר יעטרף לזה שלמות המלות ית'. והוא אמרו ושמרתם ועשייתם כי היא הכתובת ובינהם לענין העמים. רוצה לומר בשמירת המלות תחשבו הכמים ונבונים בעיניהם. ולפי שזה יקשה בענין החקים. שיחשב הפועל אותם מאי שונה ומפתי וחסר דעת. אחרי היותו עושה דבר שאין לו טעם שכלי. לכן ראה להויתם הדבר בהם. טעם היות שהחקים אין להם טעם הכה העמים אשר ישמשו את החקים האלה יאמרו בלי ספק רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה. לפי שיראו החושלת הנמשך מפועל החקים האם היותו גדול ועולם בקנין הדבקות האלהי. והוא אמרו ומי גוי גדול אשר לו אלהים קדונים אליו כט' אליהו בכל קראנו אליו. וענין זה הוא כי כל פעל שיעשה האדם. ויהיה זה בלתי נוגע לדרך ההסם. הנה יהיה מיוחס בענין ראוי בלחוד מב' פנים. אם שיוחס לטעם והכל. אם לא יראה ממנו תועלת מבורא. ואם שיחשב להם מופלג אם יראה שחלום פועל ימשך עונה גדולה ותועלת עולם גם כי הפועל הוא בלתי מפרים אל השכל כי כמו שהרופא המרפא החולי המסוכן בדבר קל בלתי מתיחה אליו יחשב לרוב חכמתו ועמקה. כן בראות העמים שישראל בעשיית החקים שאין להם טעם ידבקו באלהי ית' ויהיו קדונים אליו. יגורו אומר שכלי ספק החקים האם עם היות שעמם נעלם מעיניהם הנה ים בהם חכמה מופלגת ופעמים גדולים יותר עליו עולם התועלת ההיא היוצא מהם. והנה אמר הגוי הגדול הזה כי מי גוי גדול. כי לא תמצא החכמה כי אם בנתי מעט אנשים רשומים. וכמאמר המפורסם (תהלים פ"ו) אוכיר רבב ובבל ידועי הנה פלשת יורט עם כוס זה יולד עם. רוצה לומר שהנולדים בהם אינם חכמה ים אנשים מועטים. וכ"ה הדבקות עם הבדל כי לא יורה אליו כי אם אחד מעיר ושנים ממשפחה. אמנם באומה הזאת עם היותו גוי גדול. יסיה מהתימה היותו כלו חכם ונבון ובהיותו גדול אחד כי כלם דבקים באלהיהם בכל קראם אליו. והוא מאמר המפורסם (תהלים פ"ו) וליון יאמר איש ואיש יולד בהם. רוצה לומר שהיו נולדים בהם אנשים רבים מהבחינים מה שלא היה בשאר האומות. והנה נחן עוד טענה אחרת להוכיח שלמות החקים באמרו ומי גוי גדול אשר לו חקים ומשפטים נדיקים ככל החורה הזאת. רוצה לומר שהאומות לא ילעינו אל החקים אחרי ראותם שהמשפטים שפעמם ידוע הם נדיקים ומפני ים יחשבו שהחקים הם נדיקים גם כן אע"פ שלא ישינו את טעמם כי כמו שהאדם נעזות פגולות רבות כפי הצרכים והשכל כשיראו אותו עושה מעשה שאין טעמו נודע ראוי לחשוב שזה גם הוא לפי שכלו עם היות ענינו ופעמו נעלם. ככה בענין המלות בראות האומות שהמשפטים הם כלם נדיקים יגורו אומר שגם החקים המעורבים עמם הם נדיקים אם לא שזדקתם ופעמם נעלם ובלתי ידוע. וכמו שכתב הרב דנינו ניסים. וזהו לרף בכתוב הזה חקים ומשפטים כאלו אמר ומי גוי גדול שיש לו חקים שיש להם גם כן משפטים שאותם המשפטים הם נדיקים ככל החורה אשר אנכי נותן לפניכם היום רוצה לומר אותם אשר אנכי מלמד אתכם בבחינות עולם לא עדיין בבחינת היותם אליו יתברך. שזהו בלי ספק רוצה לומר נזקת המשפטים יורה על נזקת החקים ויזכרם לפי שזהו לזה להם ראשונה שישמרו החקים והמשפטים שהם כוללים כל המלות לפי שהמלות מופלג עולם הם שלמות ורבי הכחמה והחכמה ואף החקים שאין טעמם נודע יורו על החכמה כפי התועלת היוצא מהם וכפי נזקת המשפטים המעורבים עמם. ואחרי שהוכיח שלמות המלות מלד עולם מהפענוט האלה. הוכיח שלמותם מלד הבורא יתברך המלות אותם. והוא אמרו רק השמר לך ושמור נפשך מאד וגו' יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב וכמו שפירש. והוא רוצה בזה הספק הו' בקשור עיניהם בראות עם מה שהזכיר לא תוסף על הדבר. וגם הספק הח' למד בתחלה זכר חקים ומשפטים ואחר כך אמר חקים בלבד. אשר ישמעו את כל החקים האלה ובסוף חזר לומר חקים ומשפטים נדיקים:

(טו) ונשמרתם מאד לנפשותיכם וגו' עד כי תוליד. קשור הכתובים האלו וענינם כך הוא. כי לפי שזכר אזהרה רבה שלא ישכחו יום השמעתם והוא מבחינים. חשש אולי יבואו לעשות תמונה מה לזכרו לפי שהדבר הנראה מחוקה דמיון הרואים יותר מהנשמע. ואולי יבואו מפני זה לעשות תמונת השך עין ועלם ועתיק יומין יושב בתוכו. וזאת מרע"ה ותמונתו עומדת לפניו. ושאר הדברים מהדברים המתיחסים לאותו מעמד. לכן הזהירם שלא יעשו כן. כי יבוא מזה בזמן המזמנים ודור מהדורות לאמונת הנשמות באלוהי ית'. וזה הפסד גדול לנפשותיהם. כי האמונות הן משלימות הנפשות. ובהיותן נפסדות וכחזות הפסד הנפש המקבלת אותה ואשמה הנפש ההיא באמונתה חמיד. כמו שאמר בענין האמונה האמתית (חבקוק ב) ולדיק באמונתו יחיה. והוא אמרו ונשמרתם מאד לנפשותיכם. רוצה לומר ונשמרתם מאד מזה נעצור נפשותיכם והכריחה על השמירה מזה באמרו כי לא ראייתם כל תמונה ביום דבר ה' אליכם בחורב מתוך האש והוא המורה שאין נשמות למעלה ואף אם כן תשבו אחת תמונה. ואמר בזה פן תשחתו לומר אליהם ירא אני שהחשבו לעשות טובה לעצמם לנפשותיהם בענין השמעתם האלהי האלהי וזכרונו ותקבלו מזה השתחה שתבואו אחס או בניכם או הדורות הבאים אחרים לעשות להם פסל רוצה לומר לזכרון השמעתם כי אם לעצור משאת עולמו. וזהו עשייתם להם לעצמם פסל תמונת כל סמל. ובאמרו תבנית זכר או נקבה. תבנית כל בהמה וגו'. רמז להם אל כל מיני הדורות והתמונות אשר הניחם הבורא שמים. אמרו שיש שם תמונת מאזנים או קשת או זורת עיר או נהר. או ספינות וכו' ואם זו ואמרו שיש מולות שמתחתם זכר ומתחתם נקבה. מהכיס אל מה שאמר בכלן תבנית זכר או נקבה. וכן אמרו שיש גם זורת אשה שיש לה בעל וגם שאין לה בעל וזורת איש מוויין וגבר לוחם וכדומה. וכנגד מה שאמר בכלן תבנית כל בהמה אשר בארץ וזכר גם זורת טלה שור אריה וגו' וזולתם. וכן אמרו הכלל הגדול. והכלל הקטן. וכנגד מה שאמר כאן תבנית כל עוף כנף. אמרו כן בנשרים הידועים אללם קראוהם הנשר הגדול והנשר המעופף והנשר הנופל. וזורת תרגומה. וכנגד מה שאמר בכלן תבנית כל רומש בלדמה אמרו גם בלדמה ברגן ועקרב. והתנינים הידועים לבעלי האורות. וכנגד מה שאמר תבנית כל דגה אשר במים. יאמרו גם במולד דגים ולויתן נחש בריה והוא התנין. וכלאו אמר ראוי שלא תטעה בלמתי תבניות האלו מלד מה שמתיין אותם ההוברים במלאתם. ואמר עוד וכן תשא עיניך השמימה. רוצה לומר אולי אחר שתטה לבך אל התמונות האם. מאותה בחינה רעה הנשא לעצמם גם כן מבחינה אחרת. והיא שתשא עיניך השמימה וראית את השמש ואת הירח ואת הכוכבים כל זבא השמים. ותחשוב שהם מנהיגים העולם השפל שיש בהם אלהות ותבא לעבד את אשר זה אינו ממה שראוי. לפי שאותם זבא השמים חלק ה' אליהם אותם לכל העמים תחת כל השמים. ר"ל להיותם תחת כל השמים. ומשפטים ומועדים מהן ולכן נחק שאר העמים אין זה בלתי ראוי. ואתה לא כן הפס הנבחר לפי שאתהם לקח ה' ויוצא אתכם מכור בדרול ממזרים כנגד המערכות כלם כמו שאמר ובכל אלהי מזרים אעשה שפטים אף ה' ולא לקח אותם לאותו פסם בלבד. כ"ה להיות לו לעם נחלה כיום הזה רוצה לומר בתמידות. ולכן אינו עהרואי שתעבוד אותם. הנה אם כן התבאר קשור הכתובים האלה והוא הספק הו': ואבנכם אמרו וז' האלף כי על דבריהם. הוא לדעתי קדמות קל וסומך ללמד את העם שראוי שיזכרו בכבוד הסם יתברך ולא יחשבו כנגדו שבעו"ה יפסדו מהעונם ויעשו ק"ו ממה שקרה אליו עליו השלום כי הוא כסבה קטנה התקף בו השם יתברך ויטעם לבלתי העבירו את הירדן. ולבלתי בא אל הארץ הטובה עד שמפני זה ימות בארץ הזאת ולא יעבור את הירדן. ואם זה קרה לו עם כל שלמותו כל שכן וכל שכן שיקרה להם מהטוב המופלג אם יחשבו לפניו. ולכן היה תכלית הדברים השמרו להם פן תשכחו את בריה ה' אליהם ועשייתם להם פסל תמונת כל אשר לך ה' אלהיך. רוצה לומר תמונת כל דבר מאותם אשר לך ה' אלהיך שלא תעשה. כי באמת אם תעשין כן ה' אלהיך אש אוכלה הוא אל קנא. הנה אם כן לא באו הדברים האלה במקום הזה כדי להודיע שלא יעבור אל הארץ. כי אם ללמדם שהקב"ה מדקדק עם חסידיו כחוט השערה. ולא יפחדו אל ה' ולא טובו. והוא רוצה בזה הספק ה"ב:

ובדבורה לזה תמצא בדברי המפורסם ע"ה שאמר (תהלים צ"ט) רוממו ה' אליהו והשתחוו להדום רגליו קדוש הוא רוצה לומר שינהגו בו כבוד ושייראו מלפניו. והביא להם ק"ו ממרע"ה ומאשרן ג"כ בענין כהונתו ומשמואל הנביא ששלחן בין

ראיתם כנעל פטור שהחקים והמשפטים אשר למדתי אתכם אינם מדעתי אבל היו כאשר זוני ה' אלי ולכן ראוי שתשמרו ועשייתם אותם מבלי תוספת וחסרון. והנה אמר חקים ומשפטים בלגד לפי שהמלות ים להם שמות מתחלפות מבחינות שונות, כי פעמים נקראים מלות לפי שזה השם יתברך בהם. ופעמים נקראים חורה לפי שהם הוראת הדרך הישר להלכתנו. ופעמים נקראים עדות להיותם זכר ועדות לחדוש העולם וליציאת מצרים ושאר האמיתות שהעידה החורה עליהם. האמנם כבר יוכלנו כל המלות בהיות שעמם נעלם בלתי נודע. או נגלה ונודע. וסם החקים שאין שעמם מושג אלנו. והמשפטים שהם המלות שפעמם נודע. ולפי שאין אמצעי בין החיוב והשלילה לא היו חקים ומשפטים כוללים אל המלות. והנה אמר ושמרתם ועשייתם כי היא הכתובת ובינהם. להניד כי המלות מלד עולם ראוי שישמרו אותם לשלמותם כ"ש כאשר יעטרף לזה שלמות המלות ית'. והוא אמרו ושמרתם ועשייתם כי היא הכתובת ובינהם לענין העמים. רוצה לומר בשמירת המלות תחשבו הכמים ונבונים בעיניהם. ולפי שזה יקשה בענין החקים. שיחשב הפועל אותם מאי שונה ומפתי וחסר דעת. אחרי היותו עושה דבר שאין לו טעם שכלי. לכן ראה להויתם הדבר בהם. טעם היות שהחקים אין להם טעם הכה העמים אשר ישמשו את החקים האלה יאמרו בלי ספק רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה. לפי שיראו החושלת הנמשך מפועל החקים האם היותו גדול ועולם בקנין הדבקות האלהי. והוא אמרו ומי גוי גדול אשר לו אלהים קדונים אליו כט' אליהו בכל קראנו אליו. וענין זה הוא כי כל פעל שיעשה האדם. ויהיה זה בלתי נוגע לדרך ההסם. הנה יהיה מיוחס בענין ראוי בלחוד מב' פנים. אם שיוחס לטעם והכל. אם לא יראה ממנו תועלת מבורא. ואם שיחשב להם מופלג אם יראה שחלום פועל ימשך עונה גדולה ותועלת עולם גם כי הפועל הוא בלתי מפרים אל השכל כי כמו שהרופא המרפא החולי המסוכן בדבר קל בלתי מתיחה אליו יחשב לרוב חכמתו ועמקה. כן בראות העמים שישראל בעשיית החקים שאין להם טעם ידבקו באלהי ית' ויהיו קדונים אליו. יגורו אומר שכלי ספק החקים האם עם היות שעמם נעלם מעיניהם הנה ים בהם חכמה מופלגת ופעמים גדולים יותר עליו עולם התועלת ההיא היוצא מהם. והנה אמר הגוי הגדול הזה כי מי גוי גדול. כי לא תמצא החכמה כי אם בנתי מעט אנשים רשומים. וכמאמר המפורסם (תהלים פ"ו) אוכיר רבב ובבל ידועי הנה פלשת יורט עם כוס זה יולד עם. רוצה לומר שהנולדים בהם אינם חכמה ים אנשים מועטים. וכ"ה הדבקות עם הבדל כי לא יורה אליו כי אם אחד מעיר ושנים ממשפחה. אמנם באומה הזאת עם היותו גוי גדול. יסיה מהתימה היותו כלו חכם ונבון ובהיותו גדול אחד כי כלם דבקים באלהיהם בכל קראם אליו. והוא מאמר המפורסם (תהלים פ"ו) וליון יאמר איש ואיש יולד בהם. רוצה לומר שהיו נולדים בהם אנשים רבים מהבחינים מה שלא היה בשאר האומות. והנה נחן עוד טענה אחרת להוכיח שלמות החקים באמרו ומי גוי גדול אשר לו חקים ומשפטים נדיקים ככל החורה הזאת. רוצה לומר שהאומות לא ילעינו אל החקים אחרי ראותם שהמשפטים שפעמם ידוע הם נדיקים ומפני ים יחשבו שהחקים הם נדיקים גם כן אע"פ שלא ישינו את טעמם כי כמו שהאדם נעזות פגולות רבות כפי הצרכים והשכל כשיראו אותו עושה מעשה שאין טעמו נודע ראוי לחשוב שזה גם הוא לפי שכלו עם היות ענינו ופעמו נעלם. ככה בענין המלות בראות האומות שהמשפטים הם כלם נדיקים יגורו אומר שגם החקים המעורבים עמם הם נדיקים אם לא שזדקתם ופעמם נעלם ובלתי ידוע. וכמו שכתב הרב דנינו ניסים. וזהו לרף בכתוב הזה חקים ומשפטים כאלו אמר ומי גוי גדול שיש לו חקים שיש להם גם כן משפטים שאותם המשפטים הם נדיקים ככל החורה אשר אנכי נותן לפניכם היום רוצה לומר אותם אשר אנכי מלמד אתכם בבחינות עולם לא עדיין בבחינת היותם אליו יתברך. שזהו בלי ספק רוצה לומר נזקת המשפטים יורה על נזקת החקים ויזכרם לפי שזהו לזה להם ראשונה שישמרו החקים והמשפטים שהם כוללים כל המלות לפי שהמלות מופלג עולם הם שלמות ורבי הכחמה והחכמה והחכמה ואף החקים שאין טעמם נודע יורו על החכמה כפי התועלת היוצא מהם וכפי נזקת המשפטים המעורבים עמם. ואחרי שהוכיח שלמות המלות מלד עולם מהפענוט האלה. הוכיח שלמותם מלד הבורא יתברך המלות אותם. והוא אמרו רק השמר לך ושמור נפשך מאד וגו' יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב וכמו שפירש. והוא רוצה בזה הספק הו' בקשור עיניהם בראות עם מה שהזכיר לא תוסף על הדבר. וגם הספק הח' למד בתחלה זכר חקים ומשפטים ואחר כך אמר חקים בלבד. אשר ישמעו את כל החקים האלה ובסוף חזר לומר חקים ומשפטים נדיקים:

(טז) ושמור לך ושמור נפשך וגו' עד ונשמרתם מאד לנפשותיכם וגו' שהמלות מופלג עולם ראוי שתשמרו אותם להיותם חקים מועילים ומשפטים נדיקים. וזכר שלמותם היותר גוול ועמי שהוא מופלג המזה יתברך להיותם אלהיות נחנו בסיני מאת ה' מן השמים. והנה אמר על זה לשון רק ולשון שמירה בעבור שלא יבאו לעשות כחשכם שיקיימו את המלות להיותם משפטים נדיקים בפני עולם ומדות מדיניות משוונות כפי השכל לכן אמר שאין זה מבטיק. כי אין שלמות המלות וסדרם אם לא שיעשה אותם האדם להיותם אלהיות ולא מפני שהשכל יגור עליהם והוא אמרם רק השמר לך וגומר. רוצה לומר רק הזכר מאד שלא תשמור החקים והמשפטים ההם להיותם נדיקים בעצמם כי אם להיותם אלהיים ולכן הזכר פן תשכח את הדברים אשר ראוי עיניך. אבל ראוי שתודיעם לבניך ולבני בניך עד עולם והוא אותו יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב באמור ה' אלי הקהל לי את העם רוצה לומר עם היותו עם והמון גדול. והנבואה לא תחול ולא תשרה. כי אם שצריכים אשר ה' קורא. הנה ה"ה רצה להשלים כלם כקמן כגדול. וזהו הקהל לי את העם ואשמיעם את דברי. ואמר שהיה זה בעבור שלמדון ליראה את השם יתברך כל הימים כמו אמר לעצור נכות אתכם בא האלהים בעבור חסיהם (אברבנאל דברים) ג

ואתקם משנה את המזל ושר' יוחנן סבר אין מזל לישראל. ושע"י זכות משחנה מולם לטובה. וכללה המאמרים בדבריהם רבו מספר בענין המזל במקומות מהנמר' ולא הבאחי יותר מיראת האריכות. ומוזה כל יראה שהשחשת הוראת מערכת השמים באומה הישראלית בשלמות כוונתם והנפשים מהכחמה והזקק הוא דבר שאין לו מקום. כי הנה כל חכמי ישראל קיימו וקבלו זה. ר"ל שהמערכת תעשה הוראה באומה הישראלית כמו בשאר האומות. אם לא שלדעת רבי יוחנן וחבריו על ידי חפלה וזכות השחנה המערכת היא. ובמסכים לזה עזמו אמרו בנדה דף דף י"ב פ' כל היד. דרש ר' חנינא בר פפא אותו מלאך הממונה על הכריון לילה שמו שנאמר והלילה אמר הורה נבר. וטעם אותו עשה ומעמידה לפני הקב"ה ואמר לפניו רבש"ע פסה זו מה חסא עליה. חסא או בכל עשיר או עני. אבל לדיק ורשע לא קאמר. דלדבי חנינא דאמר ר' חנינא הכל צדי שמים חזק מיראת שמים. שנאמר ועתה ישראל מה ה' אליהך שואל מעמך כ"ל ליראה וגו'. הנה התבאר הטענות אשר כנגד הכד השולל. והאמת נגד הכד המחייב רוצה לומר שהאומה הישראלית היא תחת המערכת כבר ימצאו בזה ששה ספקות גדולות:

ראשונה מן החסות לפי שעינינו הרוואות עניני האומה והלכותיה ששם כפי הסגולה ולא כפי הוראת המערכת. כמו שיעיר עליו ענין יראה מצרים והנסים שנעשו שמה. ובפרט מהדבר אשר היה במקרה מצרים וממקנה בני ישראל לא מה אחד. ומתחשק שהיה למצרים ולכל בני ישראל היה אור במושבותם. ובמכת בכורו' שלבני ישראל לא יחרך כלל לשונו. האם אפשר שיהיה זה כפי כח המזל. ושעת המולד מכל אחד מהפרטים ההם וכן מעמד דר סיני וקריעת ים סוף וירידת סמך. ושאר הדברים שנעשו באומה כהשגחה נפלאה:

ושנית מדרך הסגולה התורנית והיא שאלם היה האדם מוכרח במעשיו כפי מזלו ומן השמים יוכיחו אותו לרדוף אחר המצות או אחר העבירות. לא היה מקום לא לשכר ולא לעונש. ולא היה מקום לתורה האלפית ולמצותיה ולא לאזהרותיה אחר שאין דבר ביד האדם ובחירתו. כי אם כפי הניזור עליו מהמערכת השמימית וכפי שעת מולדתו. והנה הכורא ית' יעד בתורה בשמירת המצות על יעוד רבוי הבנים והעושר והכבוד וטוב הפרנסה וחוספת העם ושאר ההלכות. ואם היו הדברים ההם מפאת המערכת והמזל ולא בזכות חליה מילתא. הנה חסול התורה כללה ויאמר האומר שוא עבד אלהים ומה נצט כי שמרנו משמרתו ויקשה מאד איך השלם רבה הבנים בזה שכלב בזה שילבי ד' כ"ח פרק אלו מנחין בבייתו הפך פשוטי התורה. ור' חנינא נס כן שכלב בזה שמוזל לישראל בנדה פרק כל סד' (דף י"ב) ושארן חפלה ונעקם משנות אותו מה יעשו האנשים האלה שלמים הם אחט ליעודי התורה ולמצותיה ולאזהרותיה:

ושלישית מן התורה באמרו כאן ופן חסא עיניך השמימה וראית את השמש ואת הירח ואת הכוכבים כל אלה השמים ונדחת והסתחות להם ועבדתם אשר חלק ה' אליהם אותם לכל העמים אשר תחת כל השמים. ואשכח לקח ה' ויציא אתכם מכור הכרזל ממזרים להיות לו לכם נחלה ביום הזה. וכן אמר בפי' נצבים וילכו ויעבדו אלהים אחרים וישתחוו להם. אלהים אשר לא ידעו ולא חלק להם. והמאמרים האלה מורים בניאור נגלה שהאומה הישראלית אין עליה הוראה כלל למזל למערכת. וזכרה היה הבדל העם ומעלתו משאר העמים. וכמו שאמר כי חלק ה' עמו יעקב חכל נחלתו. עד שעת הרב ראב"ע ז"ל. אשר חלק ה' אליהם אותם לכל העמים דבר מוטע. כי הש"ס לישראל מעלה גדולה להיות הש"ס יועזם ולא ככב להם. כי הנה ישראל נחלת ה' ע"כ. והרמב"ן ז"ל חזק דבריו אלה במקומות מפירושו. והפלא מרבה ור' חנינא. איך לא ראו הכוכבים האלה. ואם ראו אותם מי יתן ואדע מה ישיבו עליהם:

ורביעית מן הנביאים. הנה ירמיהו ע"ה (סמן י') אמר. כה אמר ה' אל דרך הגוים אל חלמדם ומאחזות השמים אל תחננו כי יחננו הגוים מהמה. ואמרו ז"ל במ"ק סוף פרק אלו מנחין (גם שבת ד' ק"ו) וכו'. אבל ישראל לא יחננו. ואם היתה המערכת כוללת לאומה הישראלית כמו לשאר האומות למה לא יחננו מאחזות השמים. ובסוף הנבואה הביא אמר לא כאלה חלק יעקב כי יאמר הכל הוא לישראל שבע נחלתו ה' נבואת שמו. ואם היתה הוראת המערכת כוללת לישראל כשאר האומות. איך יאמר לא כאלה חלק יעקב ומה ענין היותו שבע נחלתו כיון שמספסו בזה כשאר האומות. ואמר עוד (ירמיה יד) הים כהבלי הגוים מגשמים ואם השמים יחננו רביבים הלא אתה הוא ה' אלהינו ונקום לך כי אתה עשית את כל אלה. ואם היה המערכת מתעטות הנרמים השמימיים. כמו שצארו חכמי סטבע ויורה עליו סדר המציאות. איך אמר ואם השמים יחננו רביבים ויחסדו להם ביהוה מפעל המערכת. ואין ראוי שנחפס באמרנו שהיתה מעלה האומה בשיעור הקדוש ב"ה את המזל לטובה כשירבו זיכות ותפלה כדעת ר' יוחנן וחבריו בפרקמי שהשדך (שם) שזכרתי בפי' כי הנה ככה בעזמו מלאנו בענין ריגור עם היותה מכלל האומות אשר לא מבני ישראל המה. כי כאשר קרא הנביא עליה עוד מ' וים וימיה נהפכת ושבו אל ה' ונעקו אליו הנה שנה הקב"ה המערכת' לטובה והשלים. ואין ספק שכן יהיה בענין כשאר האומות לפי שאין הקב"ה מקפח שכן כל גרים וברים כאשר יעשר אליו והבישיות מן הכוכבים. אמר דוד המלך ע"ה (תהלים נה) השלך על ה' יסגך והוא יכלכלך. ואמר גם כן (שם קס"ו) ה' זכרנו יצרך יצרך את בית ישראל וגומר יוסף ה' עליכם עליכם וכל בניכם ברוכים אתם לה' עושה שמים וארץ. השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם גלה בזה שברכת בית ישראל ורבו בניהם אינו מן השמים כ"ל מהש"ס שהוא עושה שמים וארץ ושביד האדם ובחירתו כל מעשיו ואינם מחויבים כפי המזל והוא אמרו והארץ נתן לבני האדם:

ושלישית מדברי רז"ל שם אמרו בס"ק דתענית מאותן ג' מפסחות שלא נמסרו ביד שליה שם בזה מהננים והפרינסה. ואם היה זה לא מפאת המזל. איך יאמר שלא נמסרו ביד שליה כי הנה המזל הוא שליה ה' ובמסכת אבות (פרק

היו בקוראי שמו. והיו קוראין אל ה' והוא יענם והיו משלמותם כל כך שבעמוד ענין ידבר אליהם לפי שמצאו עדותיו וחק נתן למו. אבל עם היות שהשם אלהינו אתה עניתם ולא נושא היית להם רוצה לומר כשהיו מחפלים לפניך על עונות עמם היית נושא להם בעצורם ועכ"ל היית גם כן נוקם על עלייתם רוצה לומר אם חשאו לפניך משה ואהרן או בני שמואל לא מחלת להם. אבל כיסר היית ונוקם על עלייתם. ומפני זה אני מיעץ לכם השם יתברך וחושבי שמו. רוממו ה' אלהינו שתרוממו ותשתהוו להם קדשו כי קדוש ה' אלהינו. ואחרי פ' הכתובים על פשוטם אין ראוי להתעלל מביאור ענין המערכת השמימית והוראתה על האומה שהיא הספק הי"ל אשר העירונו. ולא אוכל להמלט מלהרחיב בו המאמר באותו דרוש הגדול והעצום אשר הוא נוגע בחק האמונה ודברי התורה מאד. ועם היות שהמקום הזה יאות אל הפי' ולא על החקירה בכמו הדורשים האלה. הנה להשלמת הפירוש יתערך השלמת החקירה הזאת כפי שרשי התורה ודרכיה:

ואומר שנין הספק הוא. אם האומה הישראלית היא תחת המערכת השמימית ונצב השמים ובסיליהם האם מורים עליה הוראה הכרחית קיימת או אסיה בלתי מסודרת ולא משועבדת למערכות השמים. והכוכבים ממסילותם לא יורו ולא יחייבו משוב ועד רע על כל אשר נסא ישראל יכנה. והנה כנגד הכד השולל ספקות חזקות: ראשונה מן החסות. ולפי שאנחנו נראה החוזה בכוכבים יניד לאדם מה שיקרה לו בפרטי עניניו כפי מלך המזלות והכוכבים במולדתו. ויודיעו אם שנים רבות יחיה וכמה נשים יא. ואם יולד. ואם יהיה עני או עשיר. ובמה יאלץ יותר. אין הפרש אם יהיה הנולד מבני אדם וישמעאל או אם יהיה מבני ישראל: ושנית מן הסגולה לפי שידוע הוא שהנרמים השמימיים פועלים בעולם השפל בתנועותיהם המחלפות בהנעתם את היסודות והרכבתם והתמוזותם. ויכינו אותם בהנאות מתחלפות לקבל האורות הסציות עד שישיבו קצת בני אדם מוכנים לקבל החכמה וקצתם לא. וישימו מהם מוכנים לנבואה מולת קצתם. וישימו קצתם משחלים ויריזים והם המוכנים לקצין הממונות ויריזות המדות והתכונות. והפועל העשוי הזה הוא כולל כל אדם יהיה מאיזה אומה שיהיה. כי כמו שהשם מחמם ליהודי לאדומי וכמים מקררים. ככה הוא הענין בפועל הכוכבים שהם טבעיים: ושלישית מן החסות. שאמרה בנביאית המאורות ויתן אותם אלהים ברוקים השמים להאיר על הארץ ולמשל ביום ובלילה. וכמו שנענין שארן איך ספק שיסתוו הארצות והאומות כלם ככה הוא בענין הממשלה. ובתנן הרמב"ן ז"ל דבר הממשלה הוא ענין אחר מולת ההארה שהזכיר. ויכלול מה שאמר תחלה והיו לאותות ולמועדים. כי יש להם ממשלה בארץ בשנויים אשר יולדו זה וכו'. ויתכן עוד שיהיה הממשלה כח אצילותם שהם מהיגי התחתונים ובכחם ימשול כל מושל. והמזל האומה ביום ימשול בזה. כענין שכתוב מונה מספר לכוכבים לכלם שמות יקרא. כי קריאת השמות היא הסבילה בנחותם ולזה כח הזקק והיוסר. ולזה כח הדם והחרב. וכן בכל הכחות צידוע נאליטנניות והאורה והממשלה כפי טבעם ח"ל אלה שמהם כוללת להם העם הנמצאים לישראל בכלל:

ורביעית מהנביאים. אמרם דבורה אשה נביאה. (שפטים ה') משמים נלחמו הכוכבים ממסילותם נלחמו עם יסראל. מורה שהשמות ישראל היתה אז מסודרת ומחויבת מן המערכת השמימית. גם מאמר הנביא (ישעיה מ') יעמדו נא ויושיע' הונרי שמים החיים בכוכבים מודיעים לחדשים מאשר יצאו עליך ודרשו דברותיו ז"ל בשלמי מ"ק מאשר ולא כל אשר. הורו בזה שהוראת המערכת השמימית היא אמיתית ומחויבת אם לא שבעלי הכהמה היתה החיים בכוכבים בלתי שלמים זה כי הם ישיגו ממנו דברים ודברים רבים ויכלו. והמשיח מן הכוכבים אמר איוב (סימן ג') יאמר יום אולד בו וסלילה אמר הורה נבר. ויתר הפסוקים שגלה בזה דעתו שזו הדברים מסודרים ומחויבים מהמערכת השמימית מפני זה היה מיהם רעותיו אם לא בלידה ואם לרנע ההריון. ושעת מן דברי רז"ל וקבלתם אמרו במש' תעניות סוף פרק סדר תעניות ר' אלעזר בן פרדס הוה דחיקא ליה שעתא טובא וראם בחלומי השכינה ואמר עד אימת אדבר ואיוול בהאי דוחקא. והשיבו נחא לך דאחרתיה לעלמא והדר אצריה אפשר דנפלת בשעת דמוזי. הנה זה מורה שהעניות היה לו כפי מזלו ושעת מולדתו על פי המערכת אשר אין לו דרך להמלט ממה מבלי שחורב בעולם. ובמועד קטן דף כ"ח פ' אלו מנחין אמר רבא בני חיי ומוזי לאו בזכותא חליא מילתא אלא במזל חליא מילתא. וכמו שזכרנו מרבה ורנ חסדא וידוע שג' הדברים האלה בני חיי ומוזי כוללים השלמות הנופטים כלם. עוד אמר באותו פרק וידבר דוד לה' את דברי הסירה הזאת. אמר הקב"ה לדוד סירה אתה אומר לפני על מפלתי של שאל. שאלמלא אתה שאלו והוא דוד כמה דוד אבדתו מפניו. והיינו דכתיב שנין לדוד אשר שר לה' על דברי כוש בן ימיני ופרש"י שאלמלא אתה שאלו והוא דוד שגולדת אתה במזל שאלו והוא במזלך. ובמס' בתרא פ' השותפין (דף ע"ו) בענין חכם עדיף מנבי'. אמר אמימר חדע דהא נברא רבה אמר מילתא ומיתאמרל משמים דנברא רבה כותיה אמר רבא מאי קושיא דילמא בני חד מזל ניכזו מורה שגם בענין ח"ל והדעות והסברות תלוי בדבר במזל. ומה אסוף עוד להביא ראיות וסברות ע"ל מדבריהם ז"ל. והנה בסוף גמרת שבת דף ק"ו דעת שפחיסם ברור מללו. כי שמה אמרו מאן דתחיליך בחמה יהא אכיל מדינה ושתי מדינה ורזוי גליין ואי נבז לא מלחומאן דתחיליך בטונה יהא עתיר ונאוי ומאן דתחיליך בככב יהא נהיר וחכים וספרא וכן זכרו משאר הכוכבים עד שאמרו דמאן דתחיליך בלדק יהא גבר דקקן. ואמר רבנ"י לזקן במלכות. ומאן דתחיליך במלך יהא אשיר דמא' ר' אשיר דמא' או מוכח או מוכח או אומנא עד שהיה מחלוקת ביניהם אם מזל יוס גורם. או מזל טעם גורם. ובסוף הדברים ח"ר חנינא מזל מחכים ומזל מעשיר ויש מזל לישראל. ועם היות שר' יוחנן ור' שמואל ור' עקיבא ורב נחמן בר יצחק אמרו שאין מזל לישראל. כבר פרש"י שם. שהיה דעת ר' חנינא באמרו יש מזל לישראל. שאין תפלה

ישתתפו האומות כמו שיראה מענין נטוה. ונשאר אף כן הספק במקומו כמה היתה חועלת האומה הישראלית ומעלתה על שאר האומות בענין המערכת: והנה ראיתי מחבמי הקבלה ז"ל שהעמיקו הדברים בשם מזל ופירשוהו על ספירה מהספירות ואמרו שלום כוון רצא באמרו במזל תליא מילחא על אותה ספירה שנקראת מזל. אבל שהדברים הסם יושפשו עכ"פ מהשגחת הש"י באמצעות אותה ספירה. ומי יתן ולדע כפי דרכם זה מה יהיה ענין אמרו לאו צווחת תליא מילחא. כי השעולות האלהיות המגיעות באמצעות הספירות העליונות הם מפאת היותן. ועוד שאין יסכים זה אל העובדא שזכרו מרצא ורב חדא שהיו שניהם לדיקים. ואם היה המזל כח הספירה למע לא היו שניהם עשירים וזקנים ובעלי צנים. ואף גם זאת שיפשו זכות ומזל הנזכר בדברי רבא על הספירה. מה יעשו לאותה כוגיא אשר צטרף מכנה שבת שזכרתי. האם יפרשו ג"כ שחא. ולדק. ומאדים. וחמה. וגוה. אשר זכרו על הספירות. ואין יפרשו מה שאמרו שם מזל יום גורם מזל שעה גורם ושאר הדברים שגאו שמה שח"א שיפרשו כ"א כפי פשוטם. ובפרט אמרם יש מזל לישראל ואין מזל לישראל. האם נאמר כל זה על הספירה בהיותה מאמרים בותרים. ע"כ אמרתי אני אל לבי אין לי עסק בנפחיות. ובדרכי הקבלה לא הלכתי והיא רחוקה ממני. אבל כפי הכרח בפשוטי הכתובים ומאמרים ז"ל אצטר דרכי בחשבות הספק הגדול הזה. ישמע חכם ויוסף לקח:

הנה כפי אשר יראה לי בתשובת הספק הזה. ראוי שתדע שהסוראות השמימיות נשערו בזה עתה כפי העיון הזה ב' מינים מהסוראות. המין הא' הוא הוראת המערכת באישים בכל א' וא' בפרט כפי שעת מולדתו או כפי שעת ההריון כפי דעות בעלי החכמה היא. וענין הסוראות הואת שהמולות כלם והכנים ממסלות הם מתמזגים חמדי בגלגלים וכפי מה שיהיו צעדת ההריון או צעדת הלידה אם בעמל' האומות ואם בתאב שאר המולות ה"כ כלם והכנים' ממקומותיהם ומצביהם ומצביהם אלו עם אלו הריה הסוראות על המחשוב או על הטולד מהתכונות שיהיו בו או מהדברים שיהיה ענין. ולכן נקראת הסוראות הואת מערכת לפי שהיא כפי הערך ויהיה שיש למולות ולכנים אלו עם אלו באותה שעה ונקראת ג"כ מזל. לפי שענין תלוי בהנוטה השמימית והליכות הוראתה כפי אותה התנועה והמוראות יקראו בשם מזל שהוא משלשן י"ל מים מדליו. ולא אריך צבאור ענין המערכת הואת לפי שאינו מאנשי זאת המלאכה כי לא למדתי חכמת התכונה. גם כי זה מספיק כפי הענין בזה המקום. ויש מין אחר מהסוראות והיא כפי מזל א' וככך אחד מיוחד לאומה מן האומות ועיר מסערים ממונה עליו לפי שהקדוש ב"ה כשברא העולם נהן כח לע'וניהם על התחזוים ומנה על כל אומה ואומה עיר ועיר מזל וככך אחד מיוחד בשמים לא ישתתף בהוראתה הריה זולתה מהמאורות ולא זולתה מהערים. וכמו שאח"ל פ' ס"ו בשמות רבא שיהיה מזל טולד על הצארים. ומזל אריה על צל. וכמו שכתבו חכמי הסבור' שעקרב הוא מזל בני ערב היסמעל' וקטח הוא מזל פרס וגד' הוא מזל השלשמים. ובחולס הוא מזל אדום ואחרים אמרו שהוא מאנשי. ובכח הראב"ע ז"ל בפירושו לספר דניאל שהוראתה הואת חקרא בדברי החוכמים המערכת הגדולה. ושהמולות והכנים האלה הממונים על האומות הם הערים שזכר דניאל שר מלכות פרס. שר מלכות יון. ויוח' נראה שקרא שרים אל השכלים הנבדלים המנייח אותם. והם שנקראו גם כן מלכים. כמו שאמר ואני נזרחתי שם אל מלכי פרס ונקראו אלוהות. כמו שאמר ובכל אלהי מזרים אעשה שפטים אני ב' וארו"ל בשמות רבא פרש"ט אין הקדוש ב"ה נפרע מהאומה עד שיפרע מאלוהים תחלה שנאמר יפקוד ה' על זאב המרוס במרוס ועל מלכי הארצות בארצם. לפי שהאל ית' הוא סבה עליונה לכל המלכים ההם. אמרה תורה כי ה' אלהיכם הוא אלהי האלילים ואדוני האדונים. ודרו"ל במכילתא שהוא אלוה נבוע על כל המלאכים ואדון על כל הנרמ' השמימיים שם אדונים הם השפלים. והנה ב' המינים מהסוראות האלה. נבדלים זה מזה בהבדלים עצמיים. כי הנה המין הראשון הוא לפרטים כפי שעת ההריון או הלידה לכל אחד ואחד. והמין השני מהסוראות הוא בערך האומה בכללה. ועוד שהמין הראשון הנזכר הוא לכל אדם יהיה מלחמה אומה שיהיה כי חמדי תהיה הסוראות עליו כפי שעת ההריון או הלידה. אמנם המין השני מהסוראות הוא מיוחד לאומה מהאומות ולעיר מסערים ולמחוז מהמחוזות לא ישתתף בו אחר. ועוד שהמין האחד מהסוראות המערכת. הוא הכנה להוראת השנית כי כפי מה שיקבל הנולד מהמערכת בשעת מולדתו יושפשו עליו משר האומה אשר לו. ועוד שהמין הראשון מהסוראות שחש' המערכת' בהריון או בלידה בפרטים תנשל הסוראות השנית הכוללת. וכמו שכתבו החוכמים' שהסוראות הכוללת תנשל הפרטיות. ולכן נבא רבא או דבר בעיר מהערים או ימותו הנמצא' שם עס היוז הוראתה הפרטית מורס על אורך החיים לפי שהסורא' הכוללת לאומה או לעיר תנשל הפרטית. והוא ענין אמרם ז"ל (גם רש"י שמות י"ב כ"ב) במכילתא פרש"ט ח' משתנה רשות למשחית לחבל אינו מנחין בין לדיק לרשע. ומשני מיני הסוראות מהמזל האלה אין ספק שהסוראות השנית אשר כפי האומה ועיר או המחוז. עס היות שכל האומות יש להם שר מלמלה. האומה הישראלית אין מזל ולא ככך ולא שכל נבדל ממונה עליה כי אם הסבה הראשונה יחב' מבלי אמצעי. ועל זה נאמר ופן חשא עיניך השמימה וראית את השמש ואת הירח ואת הככבים כל זאב השמים ונדחת והשתחית להם ועצרתם אשר חלק ה' אלפיך אותם. אמר שלא אמר זה על הסורא' הפרטית שישנה המזל כהם בשעת ההריון או בשעת הלידה כי בידוע היה שצבור זה לא יבוא אנשים לעולם כיון שאחרי אותה הסורא' הראשונה לא ירשו גם היום אין אדם. והסוראות הראשונה כבר היתה אין להם יכולת לשנותה. אבל אמר זה על המין השני מהסוראות שלהיות שרי מעל' משפיעים על אומותיהם ומלאיחים אותם אולי יבואו בני ישראל לעולם ככל הנשים צבור שייטיבו עמדה. וכתאמר

ג' אמר רבי עקיבא הכל צפוי והרשות נתונה ובעצב העולם נדון והכל לפי רוב המעשה. הוא היה אומר הכל נתון בערבון ומורה פרוסה וכו'. ובסוף הדברים אמר והדין דין אמת והכל מחוקק למעשה. מורה מכל זה שהדברים כלם היו בנחירת האדם ושאנים מוכרחים כפי המערכת. כל שכן לאומה הישראלית שכל עניניה על פי התורה והמורה. הנה נראה מכל זה שאין ראוי שנאמר שהאומה הישראלית מסודרת ונכונת תחת מערכות השמים הרי לך בזה ב' דדי החלוקה מערכת מול מערכת. ויש פני ההוראות לכל אחד מהחלקים מן החוש מן הסברה. מן החורה. ומן הנביאים. ומן הכתובים. ומן הנאמרים:

ובבר השבו אנשים מבני עמנו להמלט מן הספק העולם הזה. באחרם בשלחי פ"ק דר"ה (דף י"ו) כאן ביחוד כאן צבור שנאמר כה' אלפינו בכל קראנו אליו. ומאשר הוקמה להם ענין חוקיהו שהיה יחיד ונשתנה גזרתו כמו שאמר הגני יוסף על יומי אמרו שהמלך הרי הוא כלבור. אבל הדעת היה אינו נכון לפי דעתי לפי שהעושים האלה הם לצבור וליחיד גם כן. והנה ראוי שהאנשים היו יחידים והושגחו בהשגחה נפלאה ולא נמכרו למערכת. ואמר הש"י לאברהם (בשלהי שבת) זא מלאכניו שלך. וחכמי הנאמרים גם כן כפי פסוק עובדיהם ומעשיהם אין ספק שהיו מושגחים בהשגחה נפלאה: כל אחד ואחד בפרטיותו ולא היו נעזבים למערכת. ובעלי הדעת הזה אולי לא הרגישו בנאותו כי הנה ענינו באמת הוא שהש"י אינו משגיח בפרטים כי אם בכללים. והיה הסרה גדולה אשר דבר הפלוסוף עליו במאמר י"א מתפרס ב"ה. ויחתייב מזה הדעת הסרה הולת לפי שאם אמרו שהעושים החורגים אשר עשו יסודם ועניינם בהשגחה האלהית הם בכללים ושאנים כפי הפרטים כי אם במזל תליא מילחא. הנה א"כ בלקנו השגחה הש"י מן הפרטים. ובכמה מן המקומות למדתנו החורה ונביאים והמדברים ברות הקודש שהשגחתו ית' הדבק בפרטיות כאשר הם ידבקו בו אמר צביר של פגעים (תהלים א') יושב בסתר עליון כלל שדי יתלונן. שהוא האים הדבק באלהיו. כי הוא יליך מפס יקום וגו' באצרתו יסך לך לא תירא מפחד וגו' לא תאונה אליך רעה וגומר. ובסוף הדברים אמר כי בי חשק ואפלטנו אשגבנו כי ידע שמי יקראני ואענהו וגו'. אורך ימים אשיעוהו וגו'. זה ממה שורה שההשגחה האלהית חזקת בפרטים כמו שחזקת בכללים:

ואחרים כתירו הספק הזה באמר' בכלים פירק ד' דראש השנה כאן בארץ כאן בחולה לארץ רוצה לומר שביתם בארץ היו מושגחים בהשגחה פרטית בהיותם בארץ מיוחדת אל ההשגחה האלהית. ולא היה המזל שולט בהם כמו שגא ביעודי התורה ובהיותם בגלות חוצה לארץ בהסת' פנים היו נכנעים תחת המזל. ולזה חשבו שנטה דעת הרמב"ן. וגם זה בלתי נכון אולי לפי שפועל הככבים ביסודות ובמורכבים מהם גם כן תהיה בארץ כמו בחולה לארץ. ורנא בשאמר בשלהי פ' אלו מנלחין דף ב"ח בני חיי ומזוני לאו צווחת תליא מילחא אלא במזל תליא מלחא. לא אמר זה בהיותם בח"ל כי אם בכל מקום שיהיה. גם מה שאמר בשבת מאן דתלייד בך יסיה כך לא היה זה תלוי בח"ל ולא בארץ. ולא נזכר בדבריהם בכל המקומות אשר דברו מהמזל. הבדל היה מהיות' בארץ או חוץ ממנה ואם היו מכוונים לתלוי הזה היה ראוי שיאמרו בדבריהם משתחב בית המקדש האין מאן דתלייד בך יסיה כך. או מאן היו בני חיי ומזוני במזל ולא צווחת. אבל נתנו גזרתם מוחלטת וזהו ממה שורה שכולם דברו כפי טעם המציאות הכולל בין בארץ בין בח"ל. אף כי הם עומים קבלו שאף שיהיו ישראל בגלות אינם בהסתר פנים ולא סרה מעליהם ההשגחה האלהית כמו שאמר ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתם לכלותם להפך ברייתא אחת כי אני ה' אלהיכם. ונאמר עמו אנכי בצרה. ולכן אמרו בשלהי מגילה ומכילתא פרש"ט ג' גלו למזרים שכניה עמם. גלו לנבל שכניה עמם. וזה כלו מורה שאף בהיותם בח"ל לא נמכרו למערכת השמימית. ולא סרה מהם השגחת הש"י. כי הוא היה הרושע והמילל אותם:

ואנשים אחרים מחבמיו רצו להחיר הספק הזה (ר"ה ד' י"ו) באחרם. כאן כששוין רצונו של מקום כאן כשאין עושין רצונו של מקום ר"ל שבהיות' בלתי עושין רצונו של מקום. או נעזבים אל המערכת שתמשול עליהם הן לטוב הן למושב ונשייתיו בזה ממה שארו"ל במסכת סוכה דף כ"ט סוף פ"ב ח"ר בזמן שהחמה לוקה סימן דע כו'. לננה לוקה סימן דע לשונאיהם מפני שהם מונין לננה. והם מונין לחמה. ובזמן שישראל עושין רצונו של מקום אינם מתיראין משום דבר. שנאמר ומאחות השמים אל תחתו. כי יתחו הנשים מהמה. גוים עכו"ם יתחו. אבל ישראל לא יתחו. והדעת היה הוא שיק' מסעיפי' הדעת הקודם ושיגהו הספק ממה שהשיב אליו. לפי שדבריהם אשר גזרו בהוראת המזל כמו שזכרתי הם כפי טעם המציאות הכולל. כי הם ספרו שפעל הנרמים השמימיים ששפלים הוא כפעל היסודות במורכבים באיכותיהם. ואם שיהיה האדם עושה רצונו של מקום. לא יחדל מקבל הפועל הטבעי לעוצתו. כאלו תאמר רבוי הנשים ושפע הפרנסה ואורך החיים אם יחייבם המזל עליו. וגם בהיותו לדעתו אם לא ינצל ממנו על דרך גם. כאשר נולדו חנניה מישאל ועזרי' מבגן השל על דרך פלא. ולא נאמר מפני זה שהאם היה שורף נמנעו לכל אדם. אף כי העובדא שגא במועד קטן. מרצא ורב חדא שהיו שניהם לדיקים נאמרים. ואחד מהם היה מולל נעושר ונכנים והאחד בספק כל זה. ומזה הוכיחו שבמזל תליא מילחא. יסחור הדעת הזה סתירה רבה. לפי שיראה ממנו כי גם בהיותו עושה רצונו של מקום היה מוכה ממכת המערכת. ומה שאמרו במסכת סוכה סוף פ' לולב הגזול אינו כותר לה כי יש אמרו שלקות המאורות חששה הוראם מחיות. ושהגזל חור' על האומה הישראלית אבל כשישראל עושי' רצונו של מקום אינם מתיראים משום דבר. והוא אמת לפי שהם צבור וינצל מרעת המערכת בדרך גם וע"י זכות ותפלה. וכבר זכרתי שגם בזה

וכמאמר הנשים המקטרוות. ומאז חדלנו לקטר למלכת השמים והסך לה נסכים
 חסרנו כל. הנה בעבור זה הודיעם ית' שישאל אינם חתה ממעלה המזל כפי
 אומתם כי לקחתם הש' נחלתו והוא המשפיע עליהם לא שר אחד. ולכן יהיה
 בלתי ראוי שיעבדו לשום מזל ככז או שר. וזהו ענין מה שאמרו בפרשת נביאים
 אלהים אשר לא ידעום ולא חלק להם. ומפני זה צטרך אל עובדי עכו"ם נקרא
 הש' אלהי האלילים. ובערך ישראל נקרא לבד אלוה. או אלהי הארץ לפי שאינו
 משפיע בעובדי עכו"ם כי אם על ידי סבה רחוקה אלהי האלילים. אבל בישראל
 הוא משפיע קרוב בלי אמצעי ולכן הוא אלהים או אלהי הארץ וזה ענין והייתה
 לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ. וכחוב והיו לי לעם ואני אחיה להם
 לאלילים. ואמר אני ה' אלהיכם כי צטרך ישראל יהיה אלוה. רוצה לומר מנהיג
 ומשפיע קרוב לא אלהי האלילים כי אין בהשפעתו מנהיג אמצעי. וזה פסוק אלהי
 נכר הארץ. כי אותם האלוהות הממונים על האומות הם נכרים בא"י ובלתי
 ממונים עליה. ובספרי אמר ואין עמו אל נכר. שלא תהא רשות לשרי עובדי עכו"ם
 לבא לשלוט עליהם. ובמדרש איכה אמרו מאי דכתיב חלקי ה' אמרה נפשי על כן
 אחיל לו. בשעה שחלק הקב"ה את עולמו לא"ה. כל ערומים ונפשו"ם בחרה
 אלהים. יש שנצחה למיכאל ויש שנצחה לגבריאל. ויש לשמש ויש לירח. אבל
 ישראל לא בחר אלא הקדוש ב"ה שנאמר כי יעקב בחר לו יי. אמר הקדוש ב"ה
 אחס בחרתם אותי ואני אבחר בכם. שנאמר כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו
 וענין הבחירה הזאת מצוה. ובספרי ר' אלעזר אמר על פסוק בנהלם עליון גויים
 בהפרידו בני אדם. שנדור הפלגה באו בשמים שרים לפני הקדוש ברוך הוא
 והפילו גירלות על עובדי עכו"ם ונפל גורלו של הקדוש ברוך הוא על ישראל שנא'
 כי חלק ה' עמו. הנה ביארם שהשרים העליונים כל אחד מהם ממונים ומשפיע על
 עובדיו. והקב"ה הוא המשפיע על ישראל ולא שר אחר. עד שיעד הנביא שבזמן
 הגאולה יספיק הקב"ה על כל האומות צפרת ויסיר כחות שרי האומות כלם.
 ויבא אמרו אלהי כל הארץ יקרא. רוצה לומר שאל יקרא או אלהי האלילים דרך
 סבך רחוקים כי אם אלהי כל הארץ סנה קרונה בהנהיגה. וכבר העיד הרמב"ן
 על זה האמת. והוא ענין דרך הראש"ע שכתב כמו שזכרתי דבר מנוסה הוא וכו'
 שפס' שם לישראל מעלה גדולה להיות הש' יועצם ולא ככז להם. כי הנה ישראל
 נחלת הש' שום כלו נאמר על המין השני מהוראת המזל כמו שזכרתי. ואין
 להקשות על זה ממה שנאמר בכפר דניאל (י' כ"א) מיכאל שרכס. כי הנה
 לא אמר שר ישראל. כמו שאמר על שר מלכות פרס. שר מלכות יון. כי אם
 שרכס. אשר הכונה בו כמו שפירש הרמב"ן שר משרת לבקש רחמים. לא שר
 מלכות וממשלם. והוא שר נבא ה' שאל אל יסוע להלחם ביציריו וענין זה הוא
 שלישי שהיו ישראל בגלות ואף ה' הרס בהם ושרי האומות היו כנגדם. לכן מלאכי
 שלום מר יבדיון. ומיכאל ויגבריא' מהשרים היוצאים ראשונה במלכות לעקן חוזה
 להליך בעד ישראל לפני המקום לא להיוחס שרים ממונים עליהם. כי אם לפי
 שנגמרו רחמייהם עליהם בשעת צרתם. והאמת המורה על זה שהדברי' סאלה שאמר
 ואין איש מתחזק עמי בכל אלה כי אם מיכאל שרכס. לא אמרם מיכאל כי אם
 גבריאל המלאך הדובר בו הוא אשר אמרו ומורה שהמלאך המדבר היה המליך
 העקרי על האומות. ושלא עזרו שר אחד במלכותו נגד שר האומות כי אם מיכאל
 השר המדבר בעדם והוא אמרו (שם) והנה מיכאל אחד השרים הראשונים בא לעזרני.
 הנה אם כן מיכאל לא היה השר הממונה על העם שאם היה כן היה הוא הקודם
 במלכות. ואחר רואה כי גבריאל היה קודם אליו בזה. ופס' אחר כך גם כן (שם)
 ובעת ההיא יסעד מיכאל השר הגדול השומד על בני עמך. רוצה לומר שערך
 להליך עוז עליהם. וכל זה עשה הראש"ע צפירושו לספר דניאל עם רלב"ג כפי
 קשיו עם כי לא הניעו אל הסבות אשר זכרתי:

הנה התבאר מכל זה שהאומה הישראלית אינה נכנעת למזל כפי הסוראה השנית.
 והש"ה הוא המשפיע עליה מבלי אמצעי. לא שר מזל וככז ולכן היו עניניהם
 בהשגח' על זר ספלה ולא כפי המערכה וסיו מותם הסורה והאשרותיהם לצורך רב
 לפי שבהם יתרו לפניו יתברך. כמו שאמר אם בחקותי חלכו ואת מותי תשמרו
 ועשייתם אותם ונתתי גשמיכם בעתם. ר"ל שפא בהשגחתו יתן משר על פני
 ארצם אע"פ שכפי הכנת הדברים הספיעים והנעושות ה"מים לא יבא ולזה ענין
 מוכים מה שאמר הנביא (רמ' י' ב') ומאורות השמים אל תחתו כי יחתו הנוים
 מהמה. שדבר זה המין השני הוא מהוראת המערכה על האומות. ופלו אמר לא
 כאלה חלק יעקב כי יוצר הכל הוא וישראל שבט נחלתו ה' נצלות שמו. רוצה לומר
 ששם היו מיוחסים להשגחתו ולא להוראת השרים העליונים. וזה ענין שיש בסבלי
 הגויים מנשימים ואם השמים יתנו ריבויים הלא אחס הוא אלהינו ונקיה לך כי
 אחס עשית את כל אלה. רוצה לומר שכאשר לא יעלו אידים מן הארץ ולא תילד
 הממר. לא יוכלו השרים העליונים להוריד הממר על אומותיהם בצריותם לגוייהם.
 לפי שההנהגותיהם והשפעותיהם מסודרות כפי המנהג הספיע. אמנם הנבזה מעל
 גבוה יתברך הכל בידו כחומר ביד היוצר. ומצאתי היות חמר מוכן למטר ימטיר
 על הארץ בעתו. לפי שפעולותיהם הם כפי רצונו ולא זה ענין כיון המסורר באתרו
 (חללים נ"ד כ"ה) השלך על ה' יסנך והוא יכלכלך ואמר יבצר את בית ישראל.
 להגיד שצונו עכו"ם הם ברוכים ומשפיעים מהשרים אשר נבראים כמו ה'.
 אמנם ישראל הם ברוכים מה"ש שנברא שמים וארץ כי השמים שמים לה' לכל
 אשר יחוסך יסם. והארץ נתן לבני האדם כפי בחירתם. וזה גם כן ענין המשפחת
 שלא נמסרו ביד השליח ששם כפי המין השני מהסוראה אשר זכרתי. ולהיות זה
 כן א"ר עקיבא שלא יחוס האדם למזל השולט על האומות כי אינו שולט על ישראל
 והם בחיור' במעשים ומעוניהם מהש"ה. וזהו אמרו הכל נפוי והרעות נחושם.
 וסדין דין אמת וסכל מחוקן להעודה. הנה צארת שאלה האחד מאדדי החלוק.

והוא שאומ' שנצחית אינם חתה המזל הוא אמת. ושם הפענוח שששיתי עלי
 יתנו בלדק האמנם הוא כפי הסורא' הזאת כפי המזל:

ואכנס כפי המין הראשון מהוראת המזל שזכרתי אומר מפרמי האומה הישראלית
 ששם תחת המזל ושכל ישראל במולדתו חורב וצחייב עליו המערכה. כמו
 שחורב על כל נולד מיתר האומות כי כמו שהסודות הם כוללים לכל האומות. כן
 הנרמים הסמימיים כוללים את האומות כלם לא ימלט מן אים. וזהו שם
 למענה הסמיון ולמענה הסברא ולדברי הנביאים. ממה שנאמר בספר שרוע
 מזל של בישראל. והשגחה הש' בישראל עזרו בחרבנו. וזה היה דעת איוב שהכל
 כפי המזל בתולדות האדם מן המין הזה. ואמנם דעת ר"ל המקיימים הדעת הוא
 מהמזל והוראת המערכת גם כן הם מזה המין. תראה זה מצוה צענין רבי
 אלעזר בן פרט בשלשי סדר חשניות לפי שגביאור אמרו שלא נולד בשעתא דמוצי
 ובמאמר רבא בני חיי ומוצי לאו בזכות' תליא מילתא וכו'. בשלשי מושד קמן דף
 כ"ח מצוה גם כן שלא דבר כי אם כפי שעת המולד ולכן אמר שלא בזכותא תליא
 מילתא. לפי שילד בתיאורו לאור העולם אין בידו לא זכות ולא חובה אבל הענין
 חלוי כפי שעת הסריון או הליד' וכמו שהוכיח מרבא ורב חסדא. וכן ענין דוד
 ושאל היו כפי מולס בלידס. והסוגיא אמר במסכת שבת חורב על זה גביאור כי
 שם עשו הבדל אם מול יום-גורס ואם מול שעה גורס. רוצה לומר אם חסיה השעה
 הראשונה כפי שעת הסריון או כפי שעת הלידה. ואין ספק שהיה דעת רבי
 חנינא שהיתה הסוראה כפי עת הסריון ולכן אמר הוא ענינו בסגדה גדה פרק
 כל היר שהמלאך מביא הספס לפני הקדוש ב"ה וכו'. וגביאור עוד ענין המעלה
 הצומחת באמנם מאן דאחיליד בכך היו כך. וסיה' סברת ר' חנינא שמזל מחכים
 ומזל מעשיר ויש מזל לישראל כפי הסוראה הדיא. כי אין להמלט ממנה (שם)
 קנ"ו) ור' יוחנן וסבריו אמרו שכבר יוכל להמלט ממנה בזה מן הנדדיו וכנס מן
 הסבות וכמו שאמר אם כן בזה המין מהוראת המזל נדק מאתר האומה האומה
 הישראלית היא תחת המערכה והמזל. ולדקו ששם פענוח שששיתי פלוי:
 האכנס אם הוראת המזל מהמין הזה על כל אים ואים מבני ישראל היא מחוייבת
 והסברתה ולא חשבתה בזה מהנדדים. או אם יפול בה השני והסבול.
 הנה ראוי בזה להיטיב בו העיון כי נמסדו בזה רגלי רבים מחכמי אומתנו. ואומר
 שדעת חכמינו הקדושים ז"ל בהוראת המזל כפרטי האומה בניו הוא ומיוסד על
 ד' יסודות עמודי הסורה והאמת. והנה מפרש אותם אחד לאחד כאשר הם לבני
 ויכריע ואנלה מדבריהם היותם ז"ל מסכימים עליהם:

היבור הא' שהמערכה לא תורה על מעש' המזל והעבירות כלל. כי הם מנחירות
 האדם ופעולת נפשו ואינם מפועל המזל. כבר בארו זה באמנם ז"ל בפ'
 כל היר המלאך הממונ' על הסריון מביא הספס לפני הקב"ה ואומר מה תפ'
 עליה חכם או סכל עני או עשיר. אבל דיקו או רשע לא קאמר שכל צדי שמים
 חוץ מיראת שמים. ומפני זה לא תלה רבא במזל כ"א בני חיי ומוצי. ולא דבר
 מהלדק והסחידות או החטא. כי זהו בכלל יראת שמים וכבר כתב הרב ראש"ע
 ז"ל בספר המולדות כאשר זכר הדברים הטוללים המצטלים מהוראות הפרסיות
 אמר שם בדרך הח'. וכנס הכותב בזה' בכל לנו ה' יסבד לו סנות ולו נחשו
 עליות להצילו מכל נזק שיש במולדו. פ"כ אין ספק כי הדיוק יותר שמור
 מהמשכיל בדיני המזלות כי פעמים יתבטאו עלינו דינוי כענין שאמר (ישעי' מ"ד)
 משיב חכמים אחור ודפת' יסכל. והנה אשרי מי שלבו חמים עם ה' אלהיו ע"כ.
 ולפי שזכרתי הליך ממסכת שבת אמרו האי מאן דמחיליד בטונה יסא עתיר
 ונאי. ומאן דמחיליד בצדק יבא נצר דאן. ואמר רב נחמן בר יצחק דאן
 במזל. ומאן דמחיליד במאדים יבא נצר דמא או ענח' או מוסל. לא נחש
 דעתו של ר' חנינא בזה לפי שהמערכה לדעתו לא תורה על ענין המזל והעבירות
 ששם מפעולות הכפס שאינם תחת המזל ולכן נאמר שם מיד ור' חנינא אמר מזל
 מחכים ומזל מעשיר. רוצה לומר שאין הוראת המזל כ"כ כוללת כמו שאמר הוא
 ענינו צענין העפס לא בדברים ששם מכלל יראת הש"ה. ועם היות שאמר מזל
 מחכים ומזל מעשיר הוא סדין בהפסס שידעיתם אחת:

היבור ב' גם באותם הדברים שחורה המערכה אינם פועלת ולא מחייבת אותם
 בהכרח כ"א שחתן הכנס לנולד לקבל אותם הדברים אם ישתדל עליה'
 ויתחברו בו הסבות הזריות והסביות כפי הליך. וכבר ביאר הכנס בענין
 הו' אשר במאמר הר' לאחיות הכנס השמימי לא יסלים פעולותיו רק במס שיוין
 בני אדם והביא למשל כל זרע וזרע אשר יורע. וכן אמר אריסטו בספר המדות
 מאמר ג' פרק י' כי המזל אינו שליט לסכריה את האדם במעשיו לא לסוב ולא
 לרע וזוה האופן לא תהיה המערכה השמימית מנסלת בהחירה. ולא יהיו תכליות
 הדברים נחלים במזל והמעש' המביאים אליהם בהחירה. כי הוא עם שלא ירע
 השכל בלי ספק. אבל המערכה חתן ההכנה לדברי' ונחירת האדם חתן להם
 הסכליות וההשלמה. וכבר יורה ע"ז בדבריהם ז"ל מה שאמר מאן דמחיליד במאדים
 יבא נצר אשד דמא או סנחא או מוסל או אומנא. מורה כי אינו בסקרה שיבא
 סופך דמים אבל שיבא הכנס במזל. ויש בזה האדם על פי שכלו והורות המלמדים
 הסובים. לשנות רוע מהוראת והסכל' הדיא ולהשתמש ממנה בדבר שלא ירע
 ולא ישחית לשום אדם כנסחא. או שיועיל לרשעות הנפוס כמו אומנא. או
 שיוסיף עוד תועלת אנושי למזל הש"ה כמו מוסל: עד שאמר רבא האל הוא
 במאדים ולא הוינא לא אומנא ולא סנחא ולא אשד דמא ולא מוסל. לסכריה
 מזה שהמערך לא תפעל דבר. והסיני אבי ומר נמי ענין וקסיל' ר"ל בסקרה
 דבר מה שעתה המערך' כך. ואותה הסכל' כפי שלמיהך נשתמשת ממנו בדבר
 טוב וגלות להעניש אותם ששם עובדים על דברך. הנה התבאר שאף לדעת ז"ל
 היתה הוראת המערכה הדיא ופעולת' הכנה בנולד מחיחם אל איהם הדברים
 או אחרים ממיים לא וולת זה:

בישראל מאמר מנוגד כזה שעל ידי תפלה וזכות לא ישתנה המול. כי הנה הנפש האנושית תוכל לבטל נזרח המערכת אף כי היכולת האלסי על דרך נכח האם תהיה הוראה המערכת יותר מחויבת והכרחית משרפת האש כפי מצעו. ואם היה שמפני זכות ותפלה חניני מישאל וזכריו נחבטל כח האש ולא פעל כפי פעולתו הפעמית המחויבת כפי צורחו. אף אם כן תהיה הוראה המול שהיה חלושה ומסופקת יותר לאין שער בדברים האלה יותר חזקה הרועש עד שיאמר ר' חנינא שלא תוכל להבטל על ידי תפלה וזכות. ואם טעה רבי חנינא ונתן תפלה לאלהים. היה לא לבטל הנזרח להשיג עליו ולומר שאל היה מרים לרבי חנינא כמו שאמר בפרק חלק דף ק"ט שרי לה מרי לר' הלל וכל זה ממה שורה שפירוש רש"י בזה אינו נכון ומחור. ושלא עלה על לב רבי חנינא להכחיש שיחבטל המול על ידי תפלה וזכות אחרי אשר השמים שמים לה' והכל בידו כחומר ביד היוצר. אבל ענין המחלוקת בין החכמים האלה לדעתו זה הוא. שדעת רבי חנינא היה שמול מחכים מול מעשיר וזה לא בלבד באומות כי גם בישראל. כי עם היוחס תחת הנשנה ההשגחה יעשה ההורא' הוראת כפי המולד כי כמו שישאל יתפעלו מהסידות ואיכויותיהם עם היוחס מושגחים ככה יתפעלו מהמולד אם לא יתפעלו אותו פעל מהסידות או מהמולד ע"י תפלה וזכות. ולפי זה שהיו בכלל צ' מיני טובות לישראל אם מההשגחה ואם מהמולד.

וכן הענין בהפכים כי ידעת בהפכים אחת. וכבר נמשכו אחד הדעת הזה רבים מהאחרונים. והרלב"ג בספר המלחמות אשר לו כתב בביאור שימאלו אכלנו טובות מפאת ההשגחה וטובות מפאת המערכת. ונתן דרכים לכיר ולהשיג מהו הטוב המושגח או המסודר מהמול. וכראות סגנון אשר תהיה ציודים' הטובים. ואם יהיה בטובת המסודרים מהמערכת או המושגחים מהש"י. כי כמו שימאל האדם דברים יתחייבו לו מפאת החמר ודברים יתחייבו לו מפאת האורה. וכן פעולות יעשה אותם במה שהוא אדם ופעולות יעשה אותם במה שהוא בעל דעת. ככה ימלאו טובות נמשכים כפי המול וטובות נמשכים מפאת ההשגחה ויובדלו אלו מאלו בכמות' ואיכותם ותכליתם. כוף דבר לא היה דעת ר"ח להכחיש דבר מההשגחה וגם לא לומר שלא יתפעל המול הפרטי מפני התפלה והזכות חלילה כי זהו ענין ההשגחה וענינה טמאה. אבל היה דעתו בלבד שימלאו טובות לישראל מפאת המערכת' במה שהוא מולד. מלבד טובות שימלאו להם בהשגח' מלד מה שהוא ישראל. ורבי יוחנן חלק עליו בלאמר אין מול לישראל. רואה לומר מאחר שישאל שישאל מושגחים אין ראוי שאלמר שיקבלו ג"כ טובות אחרות מדמול. כי זה ר"ל קבלו השפע מהמול יאות עובדי עכו"ם שהם תחת המול. ואין להם הנשנה ההשגח' האלסי. אבל ישראל שם חלק ה' גם את הטוב יקבלו מאת האלסי. ואין לנו צורך לקבל מפאת המול. ואם היה טועל העליונים בשפלים כפי ההשגחה. הנה האומה הישראלית מפאת השגח' הדבקה עמם איננה מוכנה לקבל רושם המול. ולא יבשם בה דבר מפעולתו כמו שירשום בשאר האומות. רואה לומר בפרטיהם. לפי שהם מוכנים לקבל רושם מה שהוא מה שאין כן בישראל. בעבור אותו החותם ברית קדש מההשגחה אשר עמם כי הוא אשר תעשה האומה בלתי מוכנה לקבל אותו רושם. וזה ענין אמרו אין מול לישראל. לא שדבר מההפך' והזכות. כי לבו לא כן יחשוב וככה לא נמא' בשפלות. ולאמרה על זה היה הראיה שבהו רבי יוחנן להוכיח שאין מול לישראל. ממה שאמר הגניא (ירמי' יב) כה אמרה' אל דרך הגוים אל תלמדו ומאמות השמים אל תחתו כי יחתו הגוים מהמה ודר"ל (שנת ד' קנו) שישאל לא יחתו. וזה מורה שאמרו אין מול לישראל היה שגילה מוחלטת שאינו מורה ומחייב עליה' דבר ולכן אמר שדרך הגוים אל ילמדו ומאמות השמים אל יחתו. וזה היה דעת רבי יוחנן שיש מול לישראל כפי הוראתו. אבל שישתנה על ידי תפלה וזכות כפרש"י. ולמה לא ילמדו דרך הגוים ולא יחתו מאמות השמים. ויותר היה ראוי שילמדו אותה ויחתו מהם כדי שיעשה תפלה וזכות כדי להבטל מהם כיון שאין להם דרך אחר להבטל מהסודות רעות המול. הנה הראיה הוראת שבהיה תורה אמתת מה שפירשתי עליו.

ואכנס רב כבר בזה שאין מול לישראל רואה לומר שאינו מחייב כלל. והוכיח זה מאברהם שאמר לפני הקב"ה רבוננו של עולם הסתכלתי באצטגנינות שלי שאיני ראוי להוליד בן אמר לו נא מאצטגנינות שלך שאין מול לישראל. ואם היתה הוראה המערכת בשעת הבריה אמתית וזדקתה על ישראל. אף יטוה לא מאצטגנינות שמה שהיה כבר היה. ואם היה דק במערכ בשעת מולדתו. אף יאמר עשה שכבר עברו יותר משמונים שנה מלידת אברהם. אלא מוקמינא ליה בצורה. כי הנה הדברים העוברים שלא יהיו אינן נופלין תחת היכולת האלסי. אבל פירוש המאמר באמת כך הוא. שלפי שאברהם אמר נסתכלתי באצטגנינות שלי שאיני ראוי להוליד בן השיבו הש"י אל חשיין בעניני האצטגנינות שאין מול לישראל. ואחר שאין המערכת פועלת כך וזוטרך. מה כי בידעת שהאצטגנינות לא מאצטגנינות שלך. והרחק מידעת משפטי בכבדים כי נמשפט לאלהים הוא. וגם כי בשעת בריאתך היה דק במערכ וקריד. ללא יתחייב מפני זה שלא תוליד דהא אלא מוקמינא ליה בצורה וכו'. והקדמה הזאת חספה פעולה לא כפרש"י. שהיתה אז לפי שהכל כפי נזרתי בשם הזה וכמשפטי לא כפי המול. הנה שגם לדעת רב אין ראוי שיוצן אין מול לישראל כי אם בשלילה מוחלטת ואמנם נמשכים שבו באותה סוגיה מדשמואל ומדברי עקיבא שאמרו אין מול לישראל לא נמלאו באותם המעשים ענין המערכה ומול וזכרון תפלה אבל נמלאו זכות להוכיח שאף הדברים הטבעיים בצעלי חיים הארסיים המזיקים כפי טבעם לא יזיקו ולא ירעו ולא ישתחו במקום שיש זכות. והוא עמנו כמורה שאם אלה אינם פועלים כפי טבעם בעבור היות מקבל הפועל בעל חורש ומאות כ"ס במנין המול שלא יפעל ולא יחסר דבר בישראל לפי שם מפאת הורה ומאות ודקות ההשגח' האלסית אשר בהם לא יקבלו רושם המול. והוכיח זה ממה שאמרו בלדלי' והם החושים נכבדים לאמרה דרב נחמן שכנס זה יהיה נגד ובעבור זה היתה אמו תמיד מכסה ראשו וזה ענינו כדי שלא יראה

דיוסור ה' הו' שהוראת המערכת' כפי המולד היא הוראה פרטית. והוראת ההשגח' על האומה היא כוללת והוראה כוללת תבטל הפרטית. וזה ענין מאמר הנבי' שאמר על ככל (ישעי' מו) יעמדו נא ויושיעוך הוצרי שמים החווים בכבדים מודיעים להדקים מאשר יבאו עליך. כי לפי שהיו בטחים בהוראת המערכת שהיה עליהם לטובה. הודיעם הנבי' שכאשר הבא עליהם זרה ולוק' על זר העונם מפאת ההשגח' תבטל הוראת המערכת' היתה ולא ידקו דברי הוצרי שמים החווים בכבדים לא ממני שהיו מכזבים במשפטם כ"ל לפי שהוראת ההשגחה העליונה' העליונה' תבטל הוראת המערכת' היות. ואחשוב שזה כיון ר' חנינא בר פפא באמרנו בגדה פרק ב' שאותו מלאך הממונה על ההריון לילם שמו וטעם אותה טעם ומעמדה לפני הקדוש ברוך הוא ואומר לפניו טעם זו מה תהא עליה. ואם היה הדבר כלו תלוי במול. אף יאמר ששמו שבו המלאך הממונה שזכר ישאל לפניו יחבדך טעם זו מה תהא עליה. כי זה מורה שבזכות תליא מילתא ולא במולא בהפך מה שאמר רבא בענין בני חיי ומוזני. אבל היתה כונת המאמר שהוראת המול איננה מחויבת ושכבר תבטל כפי הרצון האלסי וההשגחה העליונה. ולכן בדרך משל אמר שאותו מלאך הממונה על ההריון או מול טועל אותה טעם ומעמדה לפני הקדוש ברוך הוא ושאל ממנו יחבדך טעם זו מה תהא עליה. כלומר שזידו יחבדך היה לבטל הוראתה או לקיימה. ושלא ישאל דבר על זדיק ורשע לפי שהם מפעל הנפש ואיננו מהוראת המול אם יתקיימו או יתבטלו על פי ההשגחה יחבדך: דיוסור ה' הוא. שגלגל מה שתבטל הוראת המול הפרטית מפאת ההשגחה האלסית על האומה בדרך בולל ומסודר כפי היעודים ההוריים הנה כבר תתנחם גם כן על ידי תפלה וזכות מהאדם הפרטי. כי היכולת האלסי הוא משנה הטבעיים כלם בהשגחתו ואין דבר עומד בפני התפלה והזכות. הלא תראה שגלגל כמו נד נוזלים המים ולא ירדו כפי טבעם בתפלה משה. ופחתה האדמה את סיה ובלעה את קרח בתפלתו גם כן. ונלמנו האש ולא שרף כפי טבעו להנניס מישאל ועוריה מפני זכותם ותפלתם. ובגר פוס אריותא ולא חבלו לדניאל. ובאלה רבים מהדברים' הטבעיים שלא יפלו פעולותיהם הטבעיות בהשגחת הש"י מפני תפלת החסידים. ועל זה נאמר (משלי כ"ט) וזוטה בה' ישונב. ואמר כי בי חשק ואפלטמו אשגבבו כי ידע שמי רואה לומר אפלטמו ואשגבבו מרע' המערכת וזה היסוד האמתי המקיבל באומה ואין פוזה פה ומלפנך כנגדו. אבל חשב רש"י ז"ל שאינו מחויב לדעת קית רז"ל. כי הוא פירש מאמר רבי חנינא בשבת שאמר יש מול לישראל שאין תפלה וטעם משנות את המול ואולי יחשוב שהיה רבא גם הוא מזה הדעת בענין חיי בני ומוזני כיון שאמר במולא תליא מילתא ולא בזכותא תליא מילתא. ושייכים זה גם כן דעת רבי אלעזר בן פדת במסכת חגיגות (ד' י"ז) כיון שאמר יחלך לך לאחרים לעלמא והדר אבריה אפטר דתפלה בשעת' דמוזני. אבל חזן מכבודו נראה לי שאין פירושו בזה מסכים אל האמת. והגני מוכיח מאותם המאמרים כלם אשר זכרתי שלא כוונו בזה ולא באחד מהם הדעת הזה. אם בענין רבי אלעזר בן פדת שאתה לא תמא' שהתפלל על דוחק שעתו ולא קבלו הש"י אבל היה ענינו שהוא הי' טובל דוחק שעתו כדי שיקר שברו יהיה שמואל לו ל"ה. כי היה דעתו ששכר מלוא בשרי עלמא ליכא ומפני זה לא היו חסידים הראשונים חוששים לתאווה הגשמיות כי אם לגשיות. ולסודות על זה אמר רבי אלעזר שראה בחלומו שכניה ושאל לו על דוחק שעתו. ואמר ליה יחלך לך לאחרים לעלמא וסדר אבריה אפטר דתפלת בשעת' דמוזני ולא אמר לאחרים לעלמא על כל העולם בכללו. כי אם על נופו של רבי אלעזר שנקרא טף האדם טולם קטן. וכפי הוראת המול בשעת בריאתו היה מוכן ללמוד אבל לא לעושר. ולכן שאלו אם היה רואה שיתריב מזנו וטבעו ויחן לו הכנה אחרת ואולי שישתמש ממנה בדברים אחרים ועכ"ל אולי שלא יעשיר. כי ביד האדם להשתמש מהכנתו באופני' מתחלפ' כמו שכתב ר' אלעזר אמר שלא היה חפץ בזה. אבל שאל אל שכיניה לעלמא דלחי מאי יוכנת לי. ר"ל מאחר שאין שבר שזה העולם מה יהיה בעולם הבא. והשיבוה השכינה ייבנה לך תליא נסירותא דמשני אפרסמא דמעגנת בהו. ירמוז בזה לתענוג הנפש ומעלתה והשגותיה בהפרדה מן הנוף. ונחשבים בזה רבי אלעזר בן פדת שלא התפלל על דוחק שעתו. הנה אם כן מהמאמר הזה לא ילא לנו שהיה הוראת המול הכרחית ושלא תשתנה ע"י תפלה וטעם. ואמנם מאמר רבא בני חיי ומוזני. עם היות שאמר לא בזכותא תליא מילתא. כבר ביארתי דעתו שהוא שלא יבאו הדברים האלה בתפלה הבריה מפאת ההשגחה כי אם שהיתה התפלה צריכה האדם כפי המול לא כפי הזכות כי עדיין איננו בידו. ואמנם אחר הוראת המול בתפלה הבריה לא יכחיש רבא שעל פי דקת וזכות יתברו והחיים והיטב הפרנסה. והראיה על זה מאותו המאמר עמנו אמר כסופו הני חלתי מלי' בעלי מקמי שמיא תרתי יבכו לי וחדל לא יבכו לי חמתי' דר"ם ועתר' דר"ח יבכו לי טענותיו' דר רב בוגל לא יבכו לי. הנה הטעם שהתפלל על העושר ועל ההכמה עם היות' תלוי' במול ונתנו לו זכות תפלתו. ואמנם הענותות לא נתנו לו לפי שהוא מכלל יראת שמים שהיה בידו אדם ואינו בעתרכה. כמו שיאמרו דיק ורשע לא קאמר:

ואכנס במסכת שבת שאמר רב חסדא מול מסכים מול מעשיר ויש מול לישראל. ורבי יוחנן אמר אין מול לישראל. לא כווננו ולא עלה על לבם מה שפי' רש"י ז"ל כי הנה כפי פירושו שיהיה מורים כי יש מול לישראל בהוראת המערכת עליו אמר שאמר רבי חנינא שאותו מול לא ישתנה על ידי תפלה וטעם ורבי יוחנן אמר שישתנה המול ההוא על ידי תפלה וזכות. הנה אם כן לא היה במחלוקת אם יש מול לישראל. או אין מול לישראל. כי אם בלבד אם ישתנה המול על ידי תפלה וזכות או לא ישתנה. והיה אם כן ראוי שיאמר רבי חנינא מול מחכים ומול מעשיר ולא ישתנה ע"י תפלה וזכות. ור"י אמר ע"י תפלה וזכות שיתנה המול ואין יסודר בהגמרא בענין מחלוקתם מה שיהיה מוסכמים עליו שהוא יש מול ולא יסודר מקום המחלוקת ועמדותו שהוא שני על ידי תפלה וזכות ואף יאמר רבי חנינא שר וגדול

מפורסם ומפורסדים בין העמים. וצמקום היותם ככבדי השמים לרוב הנה יאזרו מתי מספר כי ימותו בגלות. ולא יאמר מהם כי אם אחד מעיר ושנים ממחשפה. כמו שאכתנו היום הזה. וישי' זה בהשגח' ולא במקרה. והוא אמרו אשר יבג' ה' אלכס' מהם. וזכר כוד מעשם. שכבר יבאו בגלות לכל כך מן הצרות והגזרות שמפני הצרות העולמות יבאו רבים מהם לצאת מגלותם ולעבור לרעות כבדי השמים מעשה ידי אדם לא להאמינם בהם כי אם ידיעתם והכרתם שהם עץ ואבן אשר לא יראו ולא ישמעו ולא יאכלו ולא ירחיקו מפני שלא תהי' העבוד' היות כי אם להמלט מן המות. כמו שמפני חמת מות ורוב הצרות והגזרות יאזרו רוב העם בשמות הרבים מכלל הדת פרס ומדי ובזלות ושמרו חורת ה' בקרבם ולא אלהי פעמים יעבדו מפני היראה ולא יזכר זה כאן בדרך חטא כ"א בדרך עונש הזה ה' להם הגדול שברעות שבהכרת' והרגישם האמונ' האלוהית בלבם. יעבדו עבד'ם בפיאם ובלשונם יאזרו למי ויהיו נהרגים על זה. ועליו אמר כאן ועבדתם שם אלהים אחרים. והיותו בזה הספק ה"א וי' :

והנה הראב"ע זכר שפירש הכתוב בגלות הפסילים החסרי' מארצם שהרגשות היוצר עולמות. שם הראות והשמע והטעם והריח ולא חש מהמשק שבו החמישי שהיה העצם מכלל. ואמר בסוף זה ובקשם משם את ה' אלכיד ומלאת וכפי דעת המפרשים הוא נאמר על השבות האפיקורסים ועליו יאמר שם היות שנתחדשו בהם סנות רבות מניעות החשובה. אם בצחיית רוב העונות שקבלו מהש"י. ואם לגדל החטא והפגע. ואם בצחיית כונתם הרעה כנגדו יתבדך שהיה להכעיסו. ואם מפני שכבר נגזרה עליהם גזרה שילכו בגלות. ואם מפני שכבר יצאו לסועל בהפיתם בעמים. ואם מפני שגם שם עלדו עבד'ם כהם עם כל זה לא יתאשו מן החשובה אבל יבקשו משם את ה' אלהים. רוצה לומר שם על פי שם בחוץ לארץ. והשמיים שורם בלבד בארץ ישראל אף ע"כ כן גם שם יאמר כי הם ידרשו כל לבנם וכל נפשם. וקשה מאד לזה הפירוש מה שאמר מיד בזה לך ומלאך כל הדברים האלה ושבת עד ה' אלכיד שהוא ענין ובקשם משם על כן אמרתי שאלמר ובקשם משם. הוא חוזר אל מה שאמר ועבדתם שם אלהים אחרים שביעיוס עבדים אלהים אחרים מחיך הצרות והגזרות כמו שפירשתי. יבקשו משם רוצה לומר מחך אותה עזרה שעו' מפני האונס יבקשו אל ה' ויהיו מאמינים בו ונחלתו. והבטיחם שעוד ימלאו את השם אם יבקשו אותו בכל לבנם וכל נפשם. ומה שזכר אמרו בכל לבבך ובכל נפשך. לפי שאותם האנושי' אינם יכולים לקיים כמאות אבל עקר בקשתם את הש"י הוא בלבם ונפשם בלבד. וכודע שאל' יבקשו כי ימלא להם צעת נחתם אל שיהיה שם עם ידרשו כל לבנם וכל נפשם. כי אם בכל לבנם וכל נפשם שיהיה להם שם עם היות הפעולות רעות כפי האונס ולפי שאמר כל זה על פרסי האומה ויחידים. חזר לדבר כנגד האומה בכללם. בזה לך ומלאך את כל הדברים האלה באחרית הימים ושבת עד ה' אלכיד ר"ל כאשר תבא אל החולי הזה המוכן. הנה אין רפואה טוב לך מהתשובה אל האלוהי יתבדך ולשמע בקולו. ובזה זכר הראב"ע ז"ל שאין לתמוה על מה שאמר ובקש' משם בלשון רבים ומלאת בלשון יחיד. כי ידבר לרבים כפי רצונם וידבר אליהם כפי כללותם. או לכל אחד מהם יאמר ומלאת כי תדרשו. ואפשר לומר שגם אליהם צוה ששכונם האלהית בזהר לם אינם כדי להנקם מהם רק כדי שישובו אליו מתוך דוחק וישמע בקולו כי עם היות הפעולה הבריתית מחך לזה. הנה השם יתבדך יקבל אותה לרוב רחמיו וזה שאמר כי אל רחום ה' אלכיד לא ירפך רוצה לומר אחרי שכבר אחך בך ולקחך לו לעם לא ירפך עוד ולא ישתית מעשיו. וזו היא סבה אחת מפאת רחמי השם יתבדך ומה שכבר היטינו עמם. עוד זכר סבה שנית לשיקלל תשובתם והוא בזכות אבותיהם שימשיך אליהם והוא אמרו ולא ישת את צרות אבותיך אשר נשע להם. הנה אם כן אמרו כי אל רחום ה' אלכיד הוא לנחמם ולדבר על לבם שישובו עד ה'. כי עם היות תשובתם מחך לזה הנה הוא יקבל אותם ברחמיו ובכבודו חסדיו. והיותו בזה הספק החמשה עשר :

ובבדרש דברים רבים משל לכן מלך שהיה מבקש לפרוש בים אמר לו אביו אי אפשר לפרוש עכשיו שהוא כהנה למי שהוא פורש עכשיו ויהי סבך דוחק. כיון שדחקי הרבה אמר לו אביו הוי יודע שאל תפרוש סופך ליאבד אלא הייתי אומר לך מעכשיו שאל תעבור על דברי ויאמר כל אלה שסוף הספינה להשבר וכל אשר יהיה לך צע עתיד להאבד. אבל כשיהיה זה אל תשגיח לחזור אליו לאמר שאל אינו מקבלני אלא חזור ואני מקבלך. כך אמר הקדוש ברוך הוא לישראל העידותי בהם היום כי אבד תאבדון מהר. והרי אמרתי לכם מעכשיו בזה לך ומלאך ושבת עד ה' אלכיד. וזוהי הסליח לדוניהם משם לבאר אליהם ההנהגה הפרטית' הרפואית' לנפשותם אשר יעשו בזה אליהם חולי בגלות והחזרן אשר ימשוך לרוע ההנהגה כמו שזכר :

ואחר שהשלים דברו צוה חזר לאזהרתו שיממרו עמם כדי שלא יבאו לכל זה אשר זכר בפרשה. רוצה לומר שפרשע. ומעושי האל בגלות והסוד והספס והזיאה מכלל הדת והודיעם שאל ירצו להחזיק בהנהגה' הסיוס' ואלו מהרע הגדול הוא וישנו בארצם בסלחת ירי הדבר חלוי בנחיתם ורעו'ם. והקדוש ברוך הוא יזמן להם הזמנות טובות להתמדת הכנה' בריאותם אם יאזרו ללכת בהם. ועל זה אמר כי שאל נא לימים ראשונים למן היום אשר ברא אלהים אדם. רוצה לומר שאל לקדמונים אשר שמעו וידעו מה שקרס בימים הראשונים שהם ימי מעשה בראשית אשר בהם ברא השם יתבדך את אדם הראשון. וזהו השאלה למקלה השמים ועד קצה השמים וומר. אם נפאת מפאת היסוד. או במחוז ממחוזות האדמה אשר תחת כל השמים הנעשה בדברים הנפלאים שיעשו לישראל כדי לסייעם לאמונתו יתבדך ולהרחיקם מכל שעות ושינו'ם ולהתמידם בארץ הנבחרת. ואחר שזה כן הנה הפתח פתוח לתשובתם ודרך ישר לפנייהם מבלי מקשול

יראה דבר שיחלואו לנגוב. והיותם אמו אומרת לו שיבקש רחמים על ענינו וכל זה בחשבה שדברי כלדאי ודבר המול היה דבר אמת. ולא היה כן כי הנבנה כלם היתה אשכול קלס' שלקחו רב נחמן צנינו ואכלו לא דבר אחר. והוא המורה שאין מול לישראל. ר"ל שלא יעשה צו בוראה מדבר עמי שיהיה צו ממש. ואין ספק שחלוא הדברים מר' חנינא בן חרדין היה בענין הטיבות כמו שאמר מול מעשיר ויש מול לישראל. והראיות שהביאו רבי יוחנן ורב שמואל ורבי עקיבא ורב נחמן היו בהגלה מהרעות אבל עם כל זה ענין אחד הוא וההגלה מהרעות הוא טוב והטוב עם ההגלה מהרע הוא. ולכן אמרו שהטובות כלם אם קיין השלמות שזכר רבי חנינא ואם ההגלה מהרעות שזכרו שאר החכמים כולו מפאת ההשגחה ואינו מפאת המול כי אין המול פועל בישראל בזכות והגלה כי אם הש"י שממנו שבתו השנית בהם אמנם בענין הרעות בזמן שחטאו לפניו יתבדך אם יהיו רעותיהם כפי ההשגחה או יהיה כפי המול. הנה החכמים האלה לא דברו בזה כלל. וידמה כיון שהכתוב מעיד בענין שונשם והסחרתי פני מהם תוכל האומה לומר. שהם הטובות והשכר ר"ל יבאו אליהם כי אם מפאת ההשגחה לדעת רבי יוחנן וחרדיו אמנם הרעות כבר יבאו עליהם פעמים מפאת ההשגחה על דרך העונש ופעמים יבאו להסתרת פני הש"י מהם שאלו יהיו מוכנים לקבל כל הרעות אשר תורה עליהם המערכה וגם לא יהיה להם בשמים ער מליך נעדם ועל זה אמרם תורה והסתרת פני מהם והיה לאכול ומלאכות רעות רבות וגו'. כי לא יהיו כשאר האומות שיספיעו עליהם שריהם כיון שאין עליהם ער אחר כי אם הקב"ה והוא המסתיר פניו מבית יעקב ומפני זה אמרו במסכת סוכה סוף פרק ב' (דף כ"ט) אותו האמא שהזכרתי חנו רבנן בזמן שהחמם לוקה סימן רע כו' לבנם לוקה סימן רע לשונאיהם כו' מפני שהם מונין ללבנם והם מונין לחמם בזמן שישראל עושין ראונו של מקום אין מחיראין משום דבר שנאמר ומלאכות השמים אל תחתיו כי יחתו הגוים מהמה יחתו ולא ישראל. יורה בזה שכל זמן שישראל עושין ראונו של מקום כל ענינם על דבר ההשגחה ואין שונתם כפי המול אבל בזמן שאין עושין ראונו כבר יבאו להסתרת פנים וקבלת היום מהעליונים :

ובבר דברתי אני כי זה מהרעות האלה הוא האמתי ומסכים עם טעם המציאות. וגם אם היה זה לענין דין ודבר שיש בו מעשה הייתי אומר יחיד ורבים הלכס דברים ויהיה פסוק הלכה כר' יוחנן ורב שמואל ורבי עקיבא ורב נחמן שהם רבי' בעלי סברה אחת. אבל לפי שכבר השרישנו הרב הגדול בפירו' שהשגחה בהקדמותו לסדר ורשם שבתחלותיהם שאין בו מעשה אבל הוא ענין אמונה ודעת. שזכר האדם לפסוק כפי מה שיראה. לכן חשתי לרבי החכמים האלה ואשיבה רגלי לדעת רבי חנינא ואחשוב שהוא דעת אמת בלי ספק. רוצה לומר שהמול עושה הוראתו בישראל כמו שטעם בשאר האומות כי היה פועל המול פועל בכלם כפועל הסיודות כפי טעם אם לא חשבתו ההשגחה האלהית. ולכן נראה לדיקי שלם הוכיח במכת המול והאלוהי שזכרתי עד שיהי שאל ודוד מכללם. וזה היה גם כן דעת רבי אלעזר בן פרט ודעת רבא בבני חיי ומוזני וסאר החכמים. וזוהי לא יהיה מקום לחלואת לדיק ורע לו רשע וטוב לו. יען וינען היה הכל כפי המול. ולא הגיע זכות המקבל לבטל הסוראה הדיא. או שלא רצה הוא להחפול עליו כדי שלא יראו עולמו בחייו ולא יאכל פרי מזותיו כסאי עלמה. אבל יהיה שמור לו לעולם בזה אלא צאור החיים כרבי אלעזר. וזהו ערתי לכתוב פה בדרוש העמוק הזה והיותו הספק ה"א אשר העירוני והוא דרך ישר בעיני מסכים אל האמת מכל דבר ולחמנות הורה האלהית וטעמים. ואמנם כרבי רבינו נסים בדרשת שמוע נא דברי דבר בענין הוראת המערכת באופן אחר. וחזר וקבל דעת רש"י בפירוש סוגית שבת וכמה דעתו רחוקה מדעתי. כי ראיתי בדבריו בטולים טעמים וחולשות רבות. ומה שכתבתי אני. אותו ראיתי לדיק לפני בדרוש הזה :

(כס) ב' חוליד בנים ובני צנים וגו' עד אי יבדיל. משם. עתה הפרש' הזאת. שכמו שמלאת הרפואות השלם בשני דברים בהנהגה הצריא' וסדרו כדי שלא יבא האדם לידי חולי. ובסדרת החולי ורפואתו כשהוא כן ראש אדוניו משה לעשו לישראל לתת להם הגנה וסדר שמירתה המלאת. והרחת העניות כמו שזכר כדי שגם יהיו בריאים וטובים עם הש"י ושנו בגלוי צניות ונחת. האמנם כאשר יבאו לידי מחלה כפי ההנהגה הרעה הנה אז לא חספיק ולא תועיל הכנה שמירת הצריאות אשר קדמה. ולכן למדס רפואת החולי והסדרתו בפרש' הזאת. והוא אמרו כי חוליד בנים ובני צנים ונשנתם בארץ והשחת' ועשייתם פסל חמוגת כל ועשייתם הרע צניתי ה' להכעיסו. רוצה לומר כאשר תחזקו מזה ההנהגה' אשר אמרתי אשר בה חסיו קרובים לה' אלהיו ותחזרו לבקש הלהותיכם בדרכים רעים ומקולקלים ככל הגוים אשר הש"י משלח מפניהם. הודעתי לכם נאמנה שחשנשו על זה עונש גדול. לפי שיהיה החולי הזה אשר לנפשותיהם כנד מאד. אם ראשו' בצחיית רבוי קצול הטובות אשר קבלת' ממנו ית' בנים ובני צנים ונשנתם בארץ. ואם מפני איכות החטא והחומר המלחית שהיה החומר מהשכח' שזהו הוחר חומר מכל הטובות. והוא אמרו והשחתם ועשייתם פסל חמוגת כל. ועשייתם הרע צניתי ה' להכעיסו וכן פירשו הראב"ע כונו לרעות ולנאות. ויהיה עוד מרוע החולי הזה שיהיו מעשיהם לא לעמר ולא להועיל כי אם בהיותם יודעים את רבונם ומחכות למרוד בו. והוא אמרו להכעיסו. והנה כשיהי' זה העידותי בהם היום את השמים ואת הארץ כי אבד תאבדון מהר :

ובטעם שמים וארץ להיות' שומדים וקיימים חמיד כמו שאמר כימי השמים על הארץ. או שהשמים יהיו עליהם ככרול וארצם כנחש'. והנה במה שאמר ונשנתם. הנה רמז בהם מספר השנים אשר היו בבית ראשון ובבית שני כמו שזכר רש"י. ואולי אמר אבד תאבדון מהר על חורבן בית ראשון. ואמר עוד לא תאריכו ימים עליהם כי השמד תשמדון כנגד חורבן בית שני. וזכר שיבאו בגלות

יום אשר עמדת לפני ה' אלפיך בחורב, וכאשר תהיה בלבו ידיעה שלמה מאותו יום לא יאשר בלבו ספק כלל לא במציאות השם יתברך ולא באהדתו וביכולתו. וזהו אמרו והשבות אל לבבך שהוא מלשון (ישעי' ל) בשבות ונחת כלומר שלא יבס לבך מלובלך בלשונות ומחשבות וספקות. כי ידיעת היום שהוא האלהי יסיר בלבו הסתתרות ונחת רוח גדול לדעת שזה הוא האלהים בשמים נשעל ועל הארץ מתחת ושמים עוד מלכדו. או יהיה הכונה באין עוד כלומר אין צריך עוד התפלספות ולא התחכמות אחר זולתי זה וזהו חזק בזה הספקות י"ו וי"ז:

וראיתי מי שפירש בספוקים האלה דרך אחרת יפה מאד. וזו כי ראש הדונינו משה ע"ה שכבר באורך הולות יחייבו בקרב ישראל שני ספקות עמומות. האחד מאורך הולות כי יאמרו באחרית הימים אחרי אשר נעשנו השם ית' וסליכנו מעל פניו זה כמה מאות מהשנים. איכה ואיככה נאמין אחרי זמן ארוך כל כך כי יאמר ויפק בישן ה' להוציא אותנו מן הגלות. ומע יועיל אם כן ששוב אליו באחרית הימים. והשני בראותם שיאריך ה' לקצת עמו"ס אשר לא מלאו אחריו ולא ישלחם ביד ששעם כמו שעשע את אבותינו והספיס עליהם באמת זה מורה כי אין הדבר תלוי בהשגחה כי אם במקרה:

הנה להסיר הספקות האלה אמר כי שאל נא לימים ראשונים. רוצה לומר אם כנגד הספק הראשון אל תחישו מן הרחמים מפני אריכות הזמן הרב ההוא אשר חשבו בגלות. ואל תחשבו שמה שלא יהיה בזמן ארוך וגדול מאד לא יהיה אחרי כן. כי שאל נא לימים ראשונים הנהיה כדבר הגדול הזה אשר שמעת אתה במעמד הנבחר. והנה מה שלא היה כן מנבירות עולם עד היום הזה שעברו עליהם יותר מאלפים וארבע מאות שנים לא נמנע מהיות אז. וכן בענין הגלות אף על פי שיאריך ובאלתהם לא תהא חזו לה כי בא תהא. וכן הביא להם משל מציאות מלכים או הכנסה אלהים לבא לקחת לו נוי מקרב נוי כל אותם שנים שעברו מנבירות עולם עד זמן הציאה. ודאי לא נראה ולא נשמע ולא נסה לעשות כזה. אבל כאשר עלה במחשבתו לעשות חשופה ופירקן כיום ההוא. עשה ברצונו והלית. וכן יעשה ה' עמכם כי כנחו אז כחו עתה. ואין אורך הזמן עשנה כלום. והשיב לספק השני באמרו אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלהים וגומר. רוצה לומר הלא ידעת אם לא שמעת אלהי עולם ה' ושהדבור האלהי עם האומה הישראלית הוא כעין דבור אים ואשעו על ידי קדושתו כמו שאמר הנביא (פסוק ב') וארשתך לי לשלום. ומן הידוע שהאשם המקודשת האסורה לכל אדם. ושהאיש יקנה על האשם המקודשת לו אם תסחתה עם אחר. כמו שאמר (פ' נשא) ועבר עליך רוח קלה וקנה את אשתו. כן ענין השם יתברך עם האומה שהתחיל לו בהומות קדושה וקדושתו. כי בהיותה פונה לבקש שום אברכה כדכתיב ששמים יתחשב שיהיה מזגם תחתיו. וזהו אמרו אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלהים אין עוד מלבדו כלומר אתה לבדך הראת כל זה באותו המעמד האלהי. ואם כן ממך ראוי שיקנה השם יתברך לא משאר האומות שונדי עכו"ם שלא תתחדו בקדושתו. ולכן אין ראוי מאריכות אפו של הקב"ה אליהם לסיבות מחפשים עליו דברים אשר לא כן כי לא בני ברית המה. ואין ספק שזאת היתה העלמה שבהשגחה ששניהם הש"י עלינו שלא תפסק ותאבד תורתו לגמרי. כי בראותו המעמד האלהי והגדול הזה לבלות הפסע ולתתם חטאת ראש שאלם היינו בין האומות האחרות אשר היו מלפנים ועבדי' לבן נצח השמים אשר לא שמשו מעט החורש האלהית ולא ראו את כבודם. היה מהסכרת שחשבתה חורש נעמט מהוכן כמו שנתחננה הרבה ממנה ואפילו מוסידי סנה בגלות בכל כמו שנראה מפשטי הכתובים. לזה הקדים רפואה למכה והגלנו בין האומות המחזיקים בה. וזוה האופן נתיקמת החורה בינינו בזמן הגלות הזה הארוך לפי שניינו ראות האומות ההם כלם עושים באמתה ומגדלים ומגשאים אותה. ואין חלוק כי אם באופני הבנות. ובאופן זה השאר החורה שירא וקיימ' בידיו בלי ספק. כי על זה עמנו אמר המפורר זאת (תהלים קי"ט ו') נחמתי בעניי כי אמתך חייאתי:

ואחרי' שהחיד להם משה רבינו עליו השלום שני הספקי' האלה בדברים של עשם מחזיקי' בהוולות והתקוה אמר מיד וידעת היום והשבות אל לבבך. רוצה לומר הנה מכל הפשמים האלה ראוי לך שידעת לך ידעת היום הזה שאני בו צעיר יבאו ימי הרעה אשר אמרתי מהשפחה והיטורין ותשיב אל לבבך כי ה' הוא האלהים ותשמור חקיו ומשפטיו כי בזה באמת לא יבאו עליך סרעות אשר זכרתי ולא האבדו מעל האדמה כמו שהסידותי בהם. ואם עכ"פ יהיה, הנה תועיל לכם עזאי לפחות כשתאריכו ימים על האדמה ויגיע הרע אחר זמן ארוך ולא תאבדו מהר. וזהו הדרך האחר אשר יעדיתי בפירוש אלה הספוקים. והוא נאום ויפס גם כן:

(מא) א' יבדיל משה וגו' עד ויקרא משה. וזכר הכוזב שמרע"ה הבדיל בעבר הירדן באות' הארץ אשר הנחול לבני גד ולבני ראובן ולחיי' שגם המנע' שגם לזר מזרח הירדן. שלש ערים מאותם שש ערי מקלט שזוה השם יתברך שיהיו לישראל לנזם שמה כל רוצה אשר ירצה את רשעו בצלי דעת רוצה לומר שגנה מכלתי שיהיה שוא לו מתחול לשלום. וכבר פירשו רבותינו ז"ל בפי' קמא דמכות (דף ט') וסנהדרין פרק ט' מי הוא הרוצח שחייב מיתה צבית דין ומי הוא שחייב גלות. וזכר שהבדיל עיר אחת לכל שגם כדי שיהיה נקל לאיש אחד מאותו שגם כשיקרה לו זה לנזם שמה ולא יסתר ללכת משגם אל שגם וממלכת אל עם אחר. האמנם מוכר' כאן ההבדל הזאת אשר עשה משה להביד למי שחטא במודי כי ראוי הוא שיענש שוגם גדול כמו שזכר בפירוש כי חוליד כיון שלא היה זה לסם בצלי דעת כי כבר הראה השם יתברך להם כי הוא האלקים ועשה להם התראה והוא אמרו מן השמים השמיטך את קולו ליסרך. ובעבור שחטא בעדים וסתראה וידיעה בשלמת נתיחייב בשוגם רב. אמנם מי שחטא בצלי דעת אפילו שהיה הורג נפש שהוא בסופלם שבתאים הבדיל להם ערים לשבת כדי שיחיו ולא ימוחו. ומהו ראיה והוכחה לכל המותרים ושומדים כמה פעמים על פי החורה והנבואים על כל

מכשול. ואינם צריכים לדבר אחר כי אם ללכת בדרכי השם יתברך אשר הוא לפני' ולשנה בארנו אשר נתן להם. וזוה ינלו מכלל סרעות והשגות אשר זכרתי. וזהו כלל מאמריו. ואמנם ר"ל דרשו (תנייה ד' י"ג) ברים פרק אין דורשין למן היום אשר ברא אלהים את האדם ולמקום השמי' ועד קצה השמים שקומחו של אדם הראשון היה מן הארץ עד לשמים אבל לא כווננו בזה אל גובה קומחו הגופנית כי אם אל קומחו ומעלתו השכלית שהוא כולל במדעו סנעי ביצורים שפלים ועליונים מן הארץ ועד השמים. והיה דבק בבוראו דבוק נמרץ. ועם כל זה לא הניע מעלתו למעלה דבוק שמעמד הנבחר. וכנה נזה שישאל לימים ראשונים על שום החסדים העמומים שקבלו מהשם יתברך. האחד הוא השלמות הנפשית שקבלו במחן תורתו והדבקות הנפלא שזכו אליו במעמד הר סיני. וזכר זה ראשונה למעלתו. והשני השלמות הגופנית ביציאתם ממצרים מעבדות לחירות ומשעבוד לגאולה לירושה הארץ הנבחרת. ועל השלמות הראשונה הנפשית אמר לעמו ופליאות הנהיה כדבר הגדול הזה או הנשמע כמוהו. וביאר מהות החסד ההוא באמרו השמע עם קול אלהים מדבר מחוך האש. רוצה לומר בהיותו עם וקבוצ אנשים רבים ובלתי מוכנים ולא ראויים לגבוה שהוא שהעם אשר ראש ושמע קול אלהים מדבר מחוך האש כאשר שמעת אתה וחי. ואמנם כנגד החסד השני מציאת מצרים. אמר אז הנסה אלהים לבא לקחת לו נוי מקרב נוי. רוצה לומר האם הם מנהג השם שיוציא גוי אחד מקרב גוי אחר מעבדות לחירות ויעשה על זה נסים ונפלאות בשמים ובארץ. כי עם היות שראינו פעמים רבות שהגברות עם על עם לרשע את ארצו. הנה לא נשמע כזאת ולא נראה כאלה. ששם שהיה עבד לעם אחר יא' מתחת ידיהם לא בחיל ולא בכח כי אם בגוסס ונפלאות אשר יעשה בעצורים הקדוש ברוך הוא לעיניהם. והנה זכר מכות. ואותות. ומופתים. ומלחמה. ויד חזקה. וזרוע נעויה. ומוראים גדולים. שהם שמות כנגד הסיים שנטעו במצרים ועל הים. כי מכה היו 'ה' נסים הראשונים שנחמו למשה אשר עשה לעיני כרעם והם הנחש והדם. ועליהם אמר במכות באותות. לפי שהיו אות ונסיון על נבואתו. ואמר ומופת' על הפערדע ועל הכנים ואמר ובמלחמה כנגד הערוב והבדר והארבה. שהיו כלם מיני מלחמות שהיה השם יתברך לוחם בהם. ואמר וביד חזקה. כנגד הדבר שנקרא יד ה'. וכן הסתך שיהיה יד חזקה עליה. ואמר וזרוע נעויה כנגד מכת צפורות ומוראים גדולים כנגד נסי הים. ועל הכל אמר בכל אשר עשה לכם ה' אלהיכם במצרים לעיניך. ורוצה לומר בכל אשר עשה בעצורכם ולמענכם במצרים לעיניך כי כאשר יראה האדם שניינו מפלת אויביו יסאח כי הוא נכס. ור"ל בגדרת אבות' דר' נתן פ"ג. דרשו הפסוקים האלה באופן אחר כפי ענינם. ואף רש"י והב"ר רא"ב פירשו אותם באופן אחר. ואשר כתבתי הוא היותר מתיישב כפי הפסג:

ואחר שזכר שני החסדים הגדולים אשר עשה עמכם להפלי'. רוצה לומר מעמד הר סיני ויציאת מצרים ביאר אליהם מה היה התכלית המכוון וכנגד כל אחד מהחסדים האלה. והוא אמרו אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלהים. רוצה לומר הנה מעמד הר סיני אשר ראית כמו שזכרתי. אין ספק שלא היה כי אם בעטור שחזק שהשם יתברך הוא האלהים הוא אחד ואין עוד מלבדו ולתכלית זה מן השמים השמיטך את קולו ליסרך באמצע' חוש השמע אשר לך. ועל הארץ הראת לדעת כי ה' הוא הגדול. באופן שצמאצעות ב' החושים האלה שם בחושי' היומר דקים. רוצה לומר הראות והשמע. קניתי ידיעה שם' הוא האלהים אין עוד מלבדו. ולפי שאמר מן השמים השמיטך את קולו השם משה שמה יאמרו ששמעו קולות וברקים ולא דברים מסורסים לכן אמר עוד ודבריו שמעת מחוך האש הנה בזה כלו אמר תכלית שמעמד הנבחר:

ואבגם תכלית יציאת מצרים. רוצה לומר למה הוציאם. בארז מיד באמרו ותחת כי אהב את אבותיך ויבחר בורכו אחריו ויציאך בפניו בכחו הגדול ממצרי' להוריש. ר"ל הנה התחלת הדברים היתה אהבת האבות. וממנה נמשך בחירת זרעו. ולכן בפניו. רוצה לומר בהשגחתו ית' הוציאך ממצרים בכחו הגדול והיה זה כדי להוריש גוים גדולים ועמומים ממך במיניך רוצה לומר שירש מלפני ישראל גוים הארצות שהיו גדולים ועמומים ממנו כדי לתת להם ארצם לכלה כיום הזה. ואחרי שזכר שני החסדים הגדולים אשר עשה עמכם להפלי' וזכר התכלית המכוון בכל אחד מהם. הוליד מזה טענה גדולה לישראל באמרו וידעת היום והשבות אל לבבך. רוצה לומר אם היה שוכות למעמד הר סיני ושהיה זה לתכלית שחשיג ודעת כי ה' הוא האלהים אין עוד מלבדו למה אם כן תחטאו התכלית האמתית ההוא שבהשגחה אלוהית השם יתברך ותעבוד עכו"ם. ולמה תהיה עקש וסתחול מהשגחה התכלית המכוון ההוא. דע נא היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד. ואם היה גם יציאת מצרים לתכלית ירושת הארץ ראוי הוא להסתדל לשמור מצותיו וחוקותיו אשר אנכי מאוך היום למצו לך כדי שתאריך ימים על האדמה אשר ה' אלהיך נתן לך. ושחובה להם הארץ הבהל כל הימים ולא חסיה מגורש ולא גולה ממנה כמו שזכרתי שיקרה להם בסקרה בעשותם הרע בעיני ה' להכשילו במעשה ידיהם. וזוה תנלו מכל אשר יעדיתי לכם עליכם. כי אין' הדברים האלה מוכרחים שיהיו אבל הם צבחייתכם ותוכלו להגלל מהם אם תרצו. הנה אם כן באו הכתובים האלה כלם לצורך רב ובקשור נפלא בזכר ראשונה ב' החסדים אשר עשה עמכם בנתינת החורה ויציאת מצרי'. וביאר התכליות המכוונות בחסדים ההם. ועל כן הזהירם שלא יחטאו התכליות לא התכלית מהמעמד שהוא באמתה אלוהית אלא יתברך ולא לזולתו. ולא תכלית הציאה שהוא ירושת הארץ שיעברו רשעי' ממנה והסתבון אמרו וידעת היום והשבות אל לבבך כי אין ענינו וידעת היום כדבריו המפורשים. וגם אין לפרש וידעת היום שידע התנועה היומית שממנה ימשך היום כמו שחשבו אנשים מבני עמנו. אבל ענינו שידע וישים בלבו היום מהמעמד הנבחר ההוא שזכר למעלה. שגאמר

המאמר וארחיב הדברים בהתרתו. ואמנם מה הוא ענין פנים בפנים שזכר ב'שאל' הכה יתנאח בפרקים יצאו במעלה נבואה מרע"ה בפרשת וזאת הצרכה : ולפי שהיה לאומר שיאמר אם הש"י דבר עם משה פנים אל פנים מה צורך היה למשה להיות שליח וסרסור בדבר שהוא. לכן אמר בתחלה הסכנה בזה. אנכי עומד בין ה' וביניכם בעת שהוא להביד לכם את דבר ה' כי יראה מפני האש. רוגה לומר מה שהייתי אני שם היה לפי שאתם יראתם מפני האש בהיות שלא עליהם בזה כמו שהייתי אני ואף על פי שהייתם מרחוק ולא עליהם היה מפני שיראתם מפני האש וזה בקשתם ממני קרב אתה ושמע וכמו שהסירה אחר זה. ומלח לאמר יש מפרשים שפירשו שהוא מוכב אל פנים בפנים דבר ה' עמם לאמר אנכי ה' אלהיך והוא דעה רש"י ובראש"ע. והרמב"ן פ"י כי יראה מפני האש ולא עליהם בזה לאמר לא נעלה. ולי נראה שלמ"ד לאמר היה למ"ד היות כלומר כי יראה מפני האש שם היות שלא עליהם בזה. והיראה כשאמר יתנאח אנכי ה' אלהיך ושאר הדברות כי בעבור אותה האמירה אז נזנן ששמעתם אותה היתה היראה כלל והותר בזה הספק הכ' :

(ו) אנכי ה' אלהיך וגו' עד שמור את יום השבת. עם היות שכבר פירשתי במאמר רחש עשרת הדברות בפרשת וישמע יתרו והעירותי בפירוש' הספקא בזה בפרשת פירשתי שפירשתי בפני עצמי. הכה לא חלל להביא במקום הזה דבר מה בפירוש' כי היה צלתי ראוי אם יעמוד המעיין על המקום הזה ולא ימלא בו ביאור הדברים בהם. ויפטר לחזור ולבקש על מה שכתבתי ואולי לא ימלאו ונמצא שם שמים מתחלל בהעדר הפרשה והביאו' בכל מקום שיצטרך אליו. ואומר שם היות שזכר הענינים ימסכו המספרים אחר נושאים ואין לשאול שם בזה כיון שאי אפשר שלא יפלו תחת מספר מה. הכה המספרים הנמצאים בתורה האלהית הם בקרבנות. אש במועדים. אש בטהרות. וזוהי אין לחשוב בזה שלא יצאו מכוונים בטוב טעמים ובחינתם כמו שכתב בראש"ע והנה אין מספר יותר מפרשם במעלה וכללות יותר ממספר עשרה כי הוא כולל כל העשרה מאמרות מאמר המצוה וס' מאמרי המקרא שמהם הושתת העולם גם המספר הזה יכולת השעה נגלים הסובבים את הארץ עם מגיעים עם הסבה ראשון' יתנאח. כי הוא רוכב בערבות בזה שמו. וזה אמרו קצת הקדמונים כי עשרת הדברים האלו נאמרו במעמד האלפי כנגדם ואולי לזה כיון באמרו כי מן השמים דברתי עמכם. רוגה לומר כי מן השמים ושמי השמים ודוגמת חילם וזכרם ביחסם ומספרם ומשפסם היו הדברים' הכה שדבר עמכם כאלו היו הדברות האלהיות כלם מפתחו' השמים. וכמו שאמר (פ' צרפה) רוכב שמים בעזר ונבואות שחקים. ואח"ל בפרק ד' מיהות וביקרא רבה פ' ל"ה אש בחקותי. חוקות שחקתי בזה שמים וארץ. ואחר שידענו שהמספר הנכבד הזה. הוא מעיד על ידיעה עליון. נדע גם כן שנתלוק הדברות האלו בפני מחלוקות לוח שני לוחות. חמשה חמש' בכל לוח גם כן לבזה גדול' עמית כי לא היה זה לחקרון לוח גדול שיהיה חסר רק ללמד על שם מכוונים נגד שני חלקי האדם. הכה מהם אלהיות שם מיוחדות אל החלק השכלי. והחמשה אנושיות מיוחדות אל הכח החמרי כי זה כל האדם. וזה חמשה כי אל החמש' דברים שאלו בלוח הראשון כמה שצין אדם למקום בזה שם ההויה ושם אלהים בכל אחד מהם איש לא נעדר. אמנם בזה' האחרים שם בין אדם לחברו לא נזכר שם. לא מהויה ולא מאלהות לפי ששם אנושיים ולא מחייתיים לאל עם שיש יחס ודמיון בדבורים אשר בבני הלוהות האלה כמו שאבאר. והחמשה שהיו בלוח האחד היו. אנכי. לא יהיה לך. לא תשא. זכור את יום השבת. כבד את אביך. ובלוח השני היו הכה' הנשואים לא תרצה. לא תנאף. לא תגנוב. לא תענה. לא תחמד. שאלה הם הדברות העשר'.

אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך וגו'. ראוי שחפש שדבור הראשון נפל חלוק גדול בין הכתובים בהבנתו. כי כהה הכה המורה כפי מה שזורה עם הסדר הראשון והשכל הסובב מחוץ דבריו בספר המדע פרק ראשון ובספר המורה מ"ב פ' ל"ז ובספר מנין המצות אשר היה דעתו בכוונת הדבור הזה שיש שם מצוי ראשון' נמצא מחוייב המציאות שלם מזה עצמו ושקול אמרו אנכי ה' אלהיך. ודעת הכה רבי משה מקוני' נפל ספר המצות גדול כתב חז"ל. מצות עשה להאמין שאותו שנחן לנו התורה בזה סיני הוא אותו אשר הוציאנו ממצרים. וזהו שאמר אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים עד כאן. הכה הנה הדבור הזה כמו שהתורה היא אלהית מן השמים. ובעל ספר עמודי גולה כתב וזה לשונו. המורה הראשונה לידע שאותו שברא השמים והארץ והוא מושל למעלה ולמטה ולמטה ולמטה רוחות העולם שאמר אנכי ה' אלהיך ובכדי וידעת היום וגו' ואפילו ביאור להוציא מהפלוסופים' האומרים שהעולם נובע מאלו במצלות העולם. אכן הקב"ה מנהיג את העולם בלך ברוח פיו והוא הוציאנו ממצרים ואין אדם נוקף לאנחנו מלמטה אלא אם כן מכריזין עליו מלמעלה שאמר (משלי כ') מה' מנעדי נבר כוננו ואדם מה יצין דרכו עד כאן לשונו. הכה אם כן לדעתו כה הדבור הוא שנאמין בהשגחת השם. והרב רבי אברהם בן עזרא פירש אנכי ה' אלהיך שידעו ויאהבו בכל לבו וידבק בו תמיד ולא חסיר יראתו מעל פניו וכו' ולפי זה יהיה כה הדבור הזה אמונת העקר שראוי לעבדו ולשכחו. והרב רבי משה בר נחמן בפירושו לתורה ובספרי השגותיו טעם על מספר מנין המצוה פירש. אנכי ה' אלהיך בזה שאלו כל הדעות האלה שזכרתי כלם אמר זה לשונו. וזה אותה שפירש וידעתי כי הס' ותנאח יטו והוא הכהו הקדמון אשר מלחמו היה בכל בחפץ ויכלת והוא אלהים לזה ואמתו חייבין בעבדתו. ואמר אשר הוצאתיך מארץ מצרים כי הוציא אותנו יורה על החפץ ועל המציאות צדיקה והשגחה ממנו. גם יורה על החדוש כי על קדמות העולם לא ישנה דבר משכחו ויורה על יכולת ויכולת תורה על היחוד. הכה הרביע בדבור הזה רוב עקרי האמונה עם שלא יורה עליהם הכתוב וכלל זה כתב הרב רלב"ג. ורבי בן חסדאי בתחלת פסרו כתב שניין אנכי ה' אלהיך הוא שהשם הנקרא בן

כל מצות התורה בודעת העונשים הגדולים המעושים להם שלא יהיה להם עיר מקלט ולא תחיל אותם הארץ אבל יעשו רשעים ממנו. וגם כיון משה רבינו עליו השלום נמש' הוא להנציח אותם בכבוד מהרה. ספרי בזה הכבוד היה המעשה שהוא פועל ריק. ספרי אין הערים קולמות עד שיובדלו כלם וכמו שדקדקו חז"ל (שם) מאמרו שם ערי מקלט שהינה להם. מלמד שאין קולמות אלא בהיותן בלן. ולכן כדי שיאמרו בנפשונו גדול כי כל הארץ לפנינו מוכנת להכנס מהרה עשה הפועל הזה מהגדל שלש הערים האלה קודם שיכנס בביאור המצות. והותר בזה הספק ה"ח :

ולפי שבתחלת ספר משנה תורה כזה הואיל משה באר את התורה אלא שהביאו הכהה הדברים לספר כל מה שקדם עד כה להחיר הספקות והערעורים שאפשר שיפלו בלנות האנשים כמו שפרשתי. חזר עכשו לענין ראשון ואמר וזאת התורה אשר שם משה. כי זה מגמת פניו בראשונה רוגה לומר לבאר המצות ושהן אותן הדברים עממן שאמר בראש הספר הזה. כי בעבור שארבו הדברים מהמכות אשר זכרתי שזכר לומר שנית עתה אלה העדות והחקים והמשפטים אשר דבר משה. וגם כן נזכר בגוף מול בית פטור ושאר הדברים אשר זכר בכל כלפי מה שזכר שם וכבר זכר שם רש"י מדברי המדרש תיעלת זכרון כל זה. ולפי שהיו הדברים האלה דברי השנים שזאת הכתוב כן כמו שהיה בתחלת הספר לכן נזא אלה הדברים בלשון נסחר כשליש המדרש כאלו אמר וכוידע שאמרי שספר משה רבינו עליו השלום כל הדברים אשר כתב ראש להגיד החקים והמשפטים אשר ייעד להיותו זמן ומקום ראוי והגון אליו. והותר בזה הספק ה"ט :

ו' ויקרא משה אל כל ישראל וגו' עד אנכי ה'. אחר שהעידה התורה האלהית על מה שעשה משה החליל אחר' לספר דברי משה בלשון המדבר בעדו. בביאור החקים והמשפטים אשר זכר. ואמר שמרע"ה קרא אל כל ישראל. וקבצם בפומבי גדול ושארם עליהם שישמעו את החקים ואת המשפטים. והם כלל המצו' שזכר בזה הספר שהיה ביום שהוא מבאר בלשונם וסוהרים על שלש דברים : הראהר שישמעו אותם. כמו שאמר שמה ישראל את החקים ואת המשפטים אשר אנכי דובר בלשונם היום :

והשני הוא בלמוד שילמדו אותם פעמים רבות ויהיו אלו עם אלו נושאים ונותני' בזה כי בזה תשלם הלמוד ועל זה אמר ולמדתם אותם : והשלישי הוא התכלית כלומר שישמרו ויעשו את המצות המדעיות צדיקה והאמונה הקיימת בלשם. וסם המעשיות בשמירה והמעשה בפועל וע"ו אמר ושמרתם לעשותם :

והנה ראה מרע"ה שהיו נופלים בדברי התורה שני ספקות. כא' אם עבר זמנה דוגה לומר שלא נחנה אלא לאותו דור המדבר שקבלו אותה בסיני ושאר הדורות לא היו מחוייבים בזה. והשני כי אם הייתה זאת התורה האלהית. למע מקצתה שמשו ישראל שם יתנאח וזהו החלק כמעט ממנו עשרת הדברים. וקצתה שהוא החלק ויח נדול לא שמשו כי אם מפי משה. הכה להשיב על הספק האחד. אמר ה' אלהינו ברה עמנו ברית בחורב. לא את אבותינו ברה ה' את הברית הזאת. ולהשיב על הספק השני. אמר פנים בפנים דבר ה' עמכם בזה מתוך האש. וגם אנכי עומד בין ה' וביניכם בעת שהיה להגיד לכם את דבר ה' שם שאר המצות כלם. הכה היה זה לפי שאתם יראתם מפני האש עם היות שלא עליהם בזה. והיה זה כאשר אמר הקדוש ברוך הוא אנכי ה' אלהיך ושאר הדברות כלם שאז כאשר הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם. הקרבתם אלי כל ראשי צבתיים וזקניכם ואמרתם הן הראנו ה' אלהינו וגו'. ועתה למע נמות וגו'. קרב אתה ושמע ויהי תכלית הדברים כל אשר ידבר ה' אלהינו אליך ושמענו ועשינו. ואז הורה ה' לדבריהם ונתן לכם את התורה הזאת. ומפני זה ראוי לכם שכמו שחשמו את הדברים האלהיים אשר שמעתם מפי השם יתנאח. כן חשמו שאר המצות אשר אנכי מלמד אתכם כיון שאתם בקשתם לשמעם מפי ולא מפיו יתנאח. ולכן שמה ישראל ואכתה את ה' אלהיך. זהו קשור הפרשיות אמתי כפי סדרן :

ועתה אשוב לפרש הכתובים כפי ענינם. לא את אבותינו ברה ה' כלומר שלא חקל התורה צדיקים בעבור הדורות הרבים. כי הש"י לא נתן התורה לאותו דור הרמזו אשר קבלו. כי ידוע היה לפניו שם לא יצאו אל הארץ ולזה לא יקיימו בזה המצוה. אבל כרת הברית שהוא בעבור הדורות הבאים שיבאו לארץ וישמרו לעשותה. והוא אמרו כי אתם נאמנו אלה פה היום. רוגה לומר לא היתה התורה מכוונת אלא לכל אשר יהיו חיים בכל דור ודור לא לאותם אשר קבלו. וכבר המשילו זה לבונה נגלל הריחים על אמת המים. שאין ספק שלא כיון צבתינו אל אותם המים אשר עברו צמח הבנין מזה מה שהם רחוקים. אבל יכוין אל המים מזה מה שהם שוכרים המיד. ואמר בלמח כי לא על המים שעברו כיון מלאכתו. כי גם על העוברים המיד. וזה אמר לא את אבותינו ברה ה' את הברית הזאת. שם כבר מרו ובעלו מהם תורה ומצוה. שאמר במתים חפשי' ואמרו ז"ל בפ"ט דנדה כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצות. כי אתם נאמנו אלה פה היום כלנו חיים וכן אל אותם שהיו חיים תחתנו עד סוף כל הדורות. ואם כן המעמד האלהי שהוא עומד צבתינו נחקפו ונבדורו בכל זמן בכל העוברים תמיד כחשל בנין הריחים על אמת המים. והוא הטעם בעלמנו כמה שאמר והנה לבנין ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בלאתי ממצרים. ובאמרו לסן ואותו הוציא משה. כי בכל אלו העניינים כיון אל הכלל העומד תמיד. לא אל האישיות שזלדמו בשעה המעשה. וכיון שהמעמד הוא מכון כנגד כל דור ודור וכל איש ואיש אשר מבני ישראל המה. אם כן בלמח ובחמים תוכלו לאמר. פנים בפנים דבר ה' בזה מתוך האש כי עמכם דבר עם היות שלא הייתם שמה בפרישיותכם. ובפרשת' אדם נלנים אעיר על הספק שזה אשר יפול בזה

כן כנסה היתה מהסתרנה וההסתרנה הנרמזת באלהיך. ויאמר ששתי האמונות האלה שכן רוצה לומר היתה יכו"ס בורא ומהם העולם או היותו מנהיג ומשגיח נך ואלהיך. הוא שוא ודבר כוזב לא תפסוק בן כי לא יקרה הש"י את אשר ישא את שמו לשוא. כי עם היות זה שפות ושנען גמור ואין ראוי להשיג לדבר השמים הנס הש"י לא יקרה את אשר ישא את שמו לשוא. אע"פ שהוא להעדר ידיעה ומחוק פסלות. וראוי שתרגיש למה לא חמר צום כי לא יקרה ה' אלהיך כמו שאמר למעלה לא תשא את שם ה' אלהיך כי תמיד בכל הדברות האלה אנכי ה' אלהיך אם לא במאמר הזה. וכן הוא גם כן בדברות הראשונות. והסב"ל אלו צום היא כי הרשע שבחשבונו הנהגה הש"י והשגחתו נאסר לתת אלו דברות ומופתים. אבל אם יכחש מליאות הש"י אין ראוי להחזיק עמו לפי שהוא דבר כוזב בעצמו ואין צורך לבארו בזמן ממנו הראיות. ולכן ראוי לקרעו כדג ולא להשיב לדבריו כי הוא כאחד מהפסלות מדברים כי"א הוא נברא וממלא בעצמו. אף יכחש מליאות הבורא יתברך אשר בראו ואלו לא היה הבורא יתברך. נמלא לא היה הרשע שהוא נמלא. ולכן אמר כי לא יקרה ה' את אשר ישא את שמו לשוא. רמז בשמו שם יכו"ס יתברך שהוא הבורא ומהם העולם לא יקרה את אשר יכחש מליאותו. ומפני זה זכר אחריו דבור השבת המורה על הדום העולם ובריאותו. ואחרים פירשו לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא שכשנע לשקר מלך אחד יכחש על השם על שפתיו ויאמר שהוא אלהי ובעליאות הזה מודה בו ברוממותו ובאמונתו. ובהיותו נשבע לשקר הנה הוא בופר בו להשוות דבריו אמתת מה שכשנע אל אמתתו יתברך. ואם הוא נשבע לשקר. אע"פ שאין כופר בפירוש. הנה מדבריו תמך הכפירה. שכמו הדבר שכשנע עליו אינו אמת. כך הוא החל יתברך חלילה. וזהו שאמר לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא. וכבר ביאר החכם ז"ל בשבועות פרק שני שכלל במאמרו זה שלא יוציא ולא יעלה אדם בשפתיו שם שמים לנפלה או לעניינים קלים כי השבועה באמת ענין אלהי לא לחבו בראה כי אם להשתמש בה שמום אמתו הכרחי. ובמאמר הנהיג (ירמיה' ד' ב') ונשבעת חי ה' באמת במשפט ובצדקה. ולזה אמרו בשבועות פרק שני (ד' ל"ט) להודיע העולם בשם שאל מפי כנוברה לא תשא ואמרו שכל העולם כלו עומד עליה כמו שאמר (ישעיה' נ"ד) אשר נשבעתי מעבור מי נח עוד על הארץ. ואם יקלו בה בני אדם עמודי שמים ירופסו:

(יב) שפיר את יום השבת. וזה הדבור הרביעי. וענינו כי לפי שבדבור אנכי שהוא הקדמה ויסוד לכלם הודיעם הש"י שהוא מהם את העולם ובורא אותו ומנהיג את ישראל בלי שום שר ומול אחר. ובדבור השני הוסיף על נתינת האלהות לזולתו. ובדבור השלישי הוסיף שלא יכפרו בו ויאמרו שהוא שוא. וזה אותם בדבור הזה. הרביעי שלא יפלו בראש הכפירה הריא שיעשו וכוון לנתינת העולם והנה ישעו זה בשמירת השבת וקדושתו. ויאמר ששתי ימים תעבד להוציאם שלא ישמעו אל דברי המעוננים יום פלוני טוב לעשות בו פעל פלוני ויום פלוני איניו ראוי להלכה אמר אל תחוש לזה. אבל ששת ימים תעבד ועשיית כל מלאכתך כי כל הימים ההם טובים ומליחים בראות ה' דרכי אים והיום השביעי בלבד הוא יום השביתה והנעול לא מפני פנע שבתאי. כי אם מפני הש"י ומלתו. וכמו שברר זה בדברות הראשונות באמרו כי ששת ימים עשה ה' ונומר ר"ל כל הימים היו שוים במעשה בראשית ובכלן עשה הש"י. ולכן כלם נאחזים לעבודות ולמלאכות כלם. וראוי לאדם שילך בדרכיו ית'. וכמו שהוא ית' ששת ימים עשה. בן יעשה האדם כל ה' הימים ולא ירא מאחד מהם. וכמו שאמר ית' שבת ויפסח בן יעשה האדם ביום ה' שבתה נמורה כדי ששם השביתה ועם השלמה התפרסם אמונת החדום בראות העולם שכלמותו ופנת הנסגחו יתברך אותם שהוא היכול על כל המעשים וכל הזמנים והימים לפניו כאחד ולזה אין להם כי אם לשמוע בקולו ולשמור מצותיו והוא יענה את השמים והם יענו הדגן והחירוש והיבש. ואמנם במה שאמר כאן שמור את יום השבת ובדבריו הראשונים אמר זכור וחז"ל במכילתא (שבועות) זכור ושומר בדבור ה' נאמרו כבר יפול ספק ה' כי זכור אינו שמור. ובהיותה מלות שונות אי אפשר שיאמרו בדבור אחד כי אם צב' דבורים. וכל שכן שבדבור זכור אמרו הש"י ודבור שמור אמרו משה כבאן ואף נובל ליחדם. ובהנהגה זה כבר חשבו אנשים שכלת זכור חורה על מצות עשה שבשבת. ומלת שמור על מצות לא תעשה שבו. ואמרו כי בדברות הראשונות כוון לא מצות עשה שבו להורות על הדום העולם באמרו כי ששת ימים. ונשניות על מצות לא תעשה שבו שהיא השביתה מהמלאכה. וזכר שהשם יתברך השביתה מעבודות מזרים כמו שכחז וזכרת כי עבד היית במצרים. ואמרו כי שני הענינים האלו נכללו בדבור השבת. וכבר בקשה על זה בעל ספר העקרים במאמר ג' פרק כ"ו. שאם כן היה ראוי שלא יזכור בדבור זכור לא תעשה כל מלאכה וכן זכר דעות אחרים בזה והקשה הוא כנגדם והאמת כי כלם ישא רוח. והיה דעתו כי בדבור זכור כוון להודיעם אמונת החדום. ובדבור שמור הודיע שהוא פועל בראותו כמו שאמר וזכרת כי עבד היית. ולפי שני אלו העניינים מוכרים ונרמזים בדבור השבת. אמרו זכור ושומר בדבור אחד נאמרו כלומר ענין הדומה הנכר בראשונות וענין הדגן הנכר בראשונות על דבר השבת נאמרו. והחכם הזה שבה פירוש שכן רב. ואני לא מנאחי בו עשם לשבח כי הנה לפי דבריו לא כוון חז"ל במלת זכור ושומר בדבר שבהא הוראתם עליו לא לקחום רק לסימני החללות הדבורים ההם. כמו שאמרו וישמע ואחחן בדבור אחד נאמרו והוא מנוה מאל:

והנראה אלי בזה הוא שהכמיתו העירו צום. למה שהעיר הרב המורה באמרו גם ל"א מאמר שני שבדברות הראשונות בא בשבת פעם הדום העולם כמו שאמר כי ששת ימים עשה ה'. ובדברות השניות בא בו פעם יציאת מצרים כמו שאמר וזכרת כי עבד היית. וכבה הרב שהיו שתי עלות מתחלפות מפני שהן לפני עינינו מתחלפות וזה לפי שהוא הזכיר בדברות הראשונות על גדולת השבת וקדושתו. והיה הסבה בזה כי ששת ימים עשה ה' ולכן אמר שם על כן צריך ה'

הוא האלה ומנהיג אשר הוסיפו ממזרים. הנה הוא שם המאמר הזה באמונת הסתנה לא זולתו. והרב רבינו נסים ובעל ספר העקרים במאמר ה' פרק י"ד נמשכו בזה אחרי בעלי הדגן שזכרתי עם היות שלא אמרו הדבר בשם אומרו ויחשו דעותיהם לנאמם. כי בר"ן פירש אנכי ה' אלהיך כמו שפירשו בעל ספר מצות גדול להאמין תורה מן השמים. ובעל ספר העקרים על אמונת הסתנה כדעת בעל עמודי גולה וברב רבי חסדאי. הראיתוך בעיניך חילוף דעותיהם ואף כל אחד מהם פונה צדיואר הכחוש וכונת המאמר. וכלם נהדחקו מאל המוראל הכתובים לפי פשוטיהם. והראש"ע כתב שאל לו רבי יהודה הלוי ז"ל שהיה חותנו אבי אשתו של בראש"ע ז"ל. למה אמר אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך וגו' ולא אמר אנכי ה' אלהיך אשר בראתי את השמים ואת הארץ וכל נאמם. והשיבו כפי דרכו דברים בלתי מספיקים בעיני. ובספר הכוזבי מאמר ה' כחב ר' יהודה הלוי הספק שהוא בשם הכוזב והשיבו דברים נכוחים ומתחזקים על הלב באמרו שזכר להם מה שראו. והסבבה אשר עשה אליהם בפרט זה ימים מעטים. ולא הושר לומר הדברים הקודמים הכוללים לכל נברא. אבל הנראה אלי בפירוש הכוזב הזה. ותשובת הספק שהוא. הנה הוא כמו שאומר:

דע שלא בא הקב"ה לסיני להודיע לעם נמלא או מחוייב המליאות כי המדע הזה הוא מושכל יגיע השכל אלו בהקדמותיו ומופתיו. וחכמי הפלוסופים השלמו באמתתו. ולא היו ישראל זריכים לשמוע מפי הגבורה זה כיון שהם מעצמם היו יודעים אותו. וגם לטון הדבור וענינו בלתי מורה עליו. שאמר אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים. כמו שלא יורה גם כן על אחד משאר הדעות שזכרו בזה החכמים הפזרים ומפני זה דעתי נוסה. שהודיע הקב"ה לישראל בדבור הזה הראשון הדבר אשר חקרו עליו לבי. רוצה לומר שאינם נכונים חחת ממשלת שר אחד משרי מעלה אבל שהאלה והשר אשר על ישראל הוא השם יתברך לבדו ואין עמו אל נבר שאינו נברא כמו שרי העולם שהם כלם נבראים. ואמנם השר המושל לישראל הוא בורא העולם ומהם אותו. כי הוא אשר ברא העולם אשר האדם המוחלט. וכבר ידעתי ששם יהו"ה נאמר עליו בבלתי שיסתפק בו אחר. ולכן נקרא שם המפורש שהוא נבדל משאר השמות ולא יסתפק בו שום נברא. והשם הזה הוא מלשון הויה שמורה בו שהוא מהם העולם ובורא אותו אחר האין. ולכן אמר אליהם בדבור הראשון הזה אנכי ה' אלהיך. ר"ל דע ישראל שאני יהו"ה הכחוש את העולם ובורא אותו אני עצמי הוא האלה שכן והשר והמנהיג העליון אשר עליך ולכן הוצאתיך מארץ מצרים כי הוצאתיך משם כנגד השרים העליונים. כמו שאמר ובאלהיהם עשה ה' שפטים והיה תכלית הוואלה משם כדי שאנכי אהי' להם אלהים וכמו שאמר ואחזק להם ה' ויואל אחזק מכור בברא ממצרים לריות לו לשם נחלה כיום הזה. והנה א"כ במה שאמר אנכי ה' נלם להם שהמדבר אשר היה הסבה הראשונה מהם העולם ובורא אותו. ונאמרו אלהיך. הודיעו כונת הדבור שלא יהיה להם אלה אחר ולא שר בשמים זולתי הש"י. ואמרו אשר הוצאתיך היה להודיע שבעבור זה הוואלה ממזרים כדי שיבינו לו לשם נחלה:

ואחרי שהודיע המדע העליון הזה בדבור הראשון אמר בדבור השני לא יהיה לך אלהים אחרים על פני רוצה לומר מאחר שאינם כשאר האמונות שיש להם אלוהות ושרים בשמים ואחרי לא כן כי אנכי ה' אלהיך. אין ראוי גם כן שיבינו לך אלהים אחרים לא מהשכלים הנבדלים היוצאים ראשונה במלכות. ועליהם אמר על פני. ר"ל אלהים אחרים מאותם שהם על פני. וכן סי' אנקלוס מפני לא יראו על השכלים הנבדלים ואמר ויקדמו לא יתחוו. ולא גם כן מן הנרמזים השמימיים ועליהם אמר לא תעשה לך פסל וכל תמונה אשר בשמים ממעל. ולא מהעולם השפל רוצה לומר שיחשוב הדברים השפועים הם מנהיגים ומושלים בשפועם ושאין מי שיבעל סדר טבעיים לכן אמר ואשר בחרך מתחת ואשר במים מתחת לארץ. הנה אם כן זכר בזה שלא יקבל על עצמו אלהות מאחד מכל ג' הפולמות. עולם הרוחני ועולם השמימי. ועולם השפל וכללם כלם באחרתו באמרו לא תשתחוה להם ולא תעבדם רוצה לומר לא לרוחניים. ולא לשמימיים. ולא לשפליים. לפי שכלם הם נבראים. ואנכי ה' בורא ומהם את העולם בלתי ממונים עליך ואנכי ה' אלהיך. שהנבחר כלם היא בדי' ואל תחשוב שפני מעלת רוממות לא אחוה אם תשתחוה ובעבוד לאל אחר. כ"ש ביהוה כלם בראים ממני. וז"ל שפין זה לי מלך שאני ה' בורא הכל. הנה מלך זה שאני אל ומנהיג שכן. אהיה קנוא ונוקם כמו הבעל האוהב את אשתו ומרחם עליה שלרוב אהבתו אותם יקנא בה אם תלך ותסתחר עם איש אחר ואפקוד עון אבות על בנים ועל בני בנים על שלשים ועל רבעים לשנאי. כמו שאני עושה חסד לא לבד לך דורות כי אם גם לאלפים לאוהבי ולשומרי מצותי. וכבר כתב הרב המורה בה"א פ' כ"ד למה אמר בענין העונם על בנים ועל בני בנים על שלשים ועל רבעים. והוא כי כשתחטא עיר ומדינה בעון עכו"ם הנה יברחו שם האבות והקנים עם בניו ובני בניו עד דור רביעי שאי אפשר שיראה אדם עוד מורעו. ואמרו לשנאי כבר ברא גם כן שנאמר לענין עכו"ם לא לזולתו מהעונות ואין ראוי שיחשב שיען כלב יפקוד ה' על הבנים אם לא היו ראויים לך. בבית שכן היה המדה לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות. אבל המדה היא כמו שפי' המתרגם כי כאשר הבנים אוחזים מעשה אבותיהם בדיהם אז יפקוד הש"י עליהם עונם ועון אבותם. וזהו אמרו לשנאיו:

והנה היה בדבור השלישי לא השא. שראה הש"י שיסתרק אדם מנ' הקצות להיות שאינם מרחוקים מהאמת אם הקשה הראשון שיסתקף לו אלוה אחר ויהן מאלותיו לזולתו ועל זה בא דבור לא יהיה לך. ואם מהקצת השני שלא יאמין מהאלהות דבר כלל לא משאר האלוהות וגם לא מהש"י ויאמר שכלם שוא ודבר כוזב ושג"ש שוא עבוד אלהים וכנגד זה אמר לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא. רוצה לומר שלא ישא צפוי ונשפחו שם בדור מלכותו לשוא. ואמר ה' אלהיך ר"ל שלא יפסור ולא ייחס לשוא אמונת בריאותו לעולם הנרמז בשם יהו"ה ולא יפסור גם (אברבנאל דבריים)

את יום השבת ויקדשוהו. רוצה לומר להגדלת היום וקדושתו. אמנם בדברות השניות נתן הכנה בזה לנו את יום השבת ומצאנו אליו ואמר דבנה זה שעבדים היינו במצרים ולא היינו יכולים לשבות ולכן נצטוו במצות השבת לקבץ שני העניינים יחד אמונה דעת אמתית והוא דעת חדוש העולם. וזכור הסדי' ה' עליו במוצאי אחרון מחמת סבלות מצרים. זהו דעת הרב ונכוחים דבריו למצין וישראל. האמנם חז"ל במכילתא פרשה ו' דקדקו במלת זכור ובמלת שמור ואמרו שבועה נכלל תורה על חדוש העולם ונביראנו ים מאין כי הזכרון הוא דבר מיוחד לדברים הקדומים והשמירה תורה על עשיית המצות והוא אחת אל הפועל וכמ"ס ושמו בני ישראל את השבת. אך את שבתותי חשמו ושמרתם את השבת שומר שבת מחללו. כי חמיר באמרם שהמירה על עשיית מצות השבת וקיומה. וכיון שמצוה בדבור זכור בא הטעם מחדוש העולם. ובדבור שמור בא טעם יציאת מצרים חששו מן יחשוב אדם שיהי' סתירה מה בדבר. מאשר בדברות הראשונות נזהר על השבת להחליט שזכור חדוש העולם ונביראנו. ובדבור שמור לא נזהר ולא הזכיר על זכרון שבת החדוש. כי אם על שמירת המצוה והוא אחת לפועל בעבור שאלו מצרים. הנה להסיר הכפס בזה. אר"ל שזכור ושמור בדבור אחד נאמרו וכו'. שנאמר אחת דבר אלהים שמים וז' שמימי. רצו בזה טעם היות שבדברות הראשונות כהוב זכור ובדברות האחרונות נאמר שמור. הנה כאשר יעניין ימצא בכל אחד מהדבורים ההם כלולים שני העניינים רוצה לומר זכור המורה על הבירא. ושמור המורה על יציאת מצרים. וזה כי בדברות הראשונות אמר זכור את יום השבת לקדשו. וענין הזכרון והקדוש הוא שיהיו לנגד עיניו כי שבת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ ויום ביום השביעי. ואמנם ענין השמירה כיון עליה במה נאמרו שבת ימים חשבון ועשיית כל מלאכתך רוצה לומר הנה בדיוק מצרים היית עובד כל שבעת הימים והיית עושה מלאכת המלך. אבל עתה שכבר יצאת משם כמו שאמר למעלה אכני' ה' אלהיך אשר הואלתיך מארץ מצרים מבית עבדים. לא יהיה כן כי אחת שבת ימים חשבון ועשיית כל מלאכתך. ולא מלאכת פרעה. ויום השביעי שבת לה' אלהיך ולא תעשה כל מלאכה כמו שהיית עושה שם במצרים. ולכן אמר ועבדך ואמרך ונכמהך ונך אשר בשעריך שהודיע שכנה הם בני חורין ויש להם עבד ואמה וגרים בשעריהם ואינם עוד עבדים למצרים ולא גרים בחובם. הרי לך שבדבור ההוא בא זכרון חדוש העולם וענין זכרון יציאת מצרים כי עם היות חולת הדבור זכור המורה על החדוש הכולל הנה בשאר חלקי הדבור בא ענין יציאת מצרים. אמנם בדברות השניות גם כן יוכלו שני העניינים בדבור שמור. כי הנה אמר שמור את יום השבת לקדשו. ר"ל שישמור ויעשה את המצוה בקדושה. ובמה שאמר כאשר צו' ה' אלהיך רמו לאותו טעם שזכר בדברות הראשונות כי ששת ימים עשה ה' את השמים. ולפי ששם פירש אותו טעם כראוי. לכן קצר בכלל ואמר בלשון צו' ה' אלהיך רוצה לומר לאותו טעם שצו' ה' אלהיך שהוא לזכירת החדוש. וכנגד יציאת מצרים אמר וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויוצאת ה' אלהיך על כן צו' ה' אלהיך לעשות את יום השבת. הנה התבאר שכל אחד משני דברות האלה בין בדבור זכור בין בדבור שמור. בין בדבור זכור שהוא מורה בעלם וראשונה על החדוש. בין בדבור שמור שהוא מורה בעלם וראשונה על יציאת מצרים. הנה בכל אחד מהם באו שני הטעמים טעם החדוש שהוא סבת הגדלת היום וקדושתו וטעם יציאת מצרים שהוא סבת התיחדות שמירת המצוה ההיא לאומותינו. ולזה כוונת באמרם וז' זכור ושמור בדבור אחד נאמרו ר"ל טעם החדוש שורה עליו וזכור וטעם יציאת מצרים שורה עליו שמור שיהיה בכל אחד מהדבורים נאמרו. וכמכחו לאמרו אחת דבר אלהים שמים וז' שמימי. ר"ל ושני טעמים זכרתי גמלים בעינים. ובכר יקשה המקשה גם כנגד הטעם הראשון מחדוש העולם אך ידע כי שבת מורה עליו. כי אחרי שהחדוש הוא בהמצאת הדבר ופעולתו. אך חז"ל שהשיגה והעדר רמו למציאות ולפעל. ויזכר היה ראוי שיזכרו ימי בראשית בלשון שאמנם סבובי ששת ימי המעשה לעולם. ואמנם כנגד הטעם השני הנה יקשה מה שהקשה הרמב"ן כנגד הרב המורה כי בהיותנו שובתים ולא נעשה מלאכה ביום השבת אין לנו צוה זכרון ליציאת מצרים ואין לנו צוה ראיה ליציאת מצרים לרואה לאותו צבילים מן המלאכה ביום הזה:

אבל תשובה שני הספקות האלה מבוארת במעט התבוננות. אם הראשון הוא שהשיגה הוא העדות על החדוש מהאכס המוחלט שחשיר עשה מלאכה בחולת הבדיקה שכבר שבת ממנה ובאנו והלאה ואם זה היה כה זה החדוש יש מאין כי להמציא מציאות יש מים לא שבת לעולם וכמו שאמר כי זו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות. ואמנם הטעם בשני שהוא יציאת מצרים הנה תורה עליו השבת לפי שמצות השבת חלילי הנופש והמנוחה ובטול המלאכה. ובהיותנו שובתים ביום הזה בשמחה ובשירים ובגיטות מלאכה כבר תורה שבדיעותינו במצרים היינו נעדרים מכל זה. אם מהענ והמנוחה ואם מבטול מלאכה לרצוננו וזכירה היות איננו כי אם לעצמנו. לא לזכר אשר יראו אותנו שובתים. ולכן אמר וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויוצאת ה' אלהיך משם ביד חזקה וצורע נפשו' על כן צו' ה' אלהיך לעשות את יום השבת. רוצה לומר שיעשה אותו יום משה ושמחה ויבטל כל ממלאכתו שלא יעשה אותה לא על ידי עמלו ולא על ידי שבו ואמרו וגרו. וגם בהמנו תנוח. כדי שיהיה המנוחה היות מפורסמת לשם הענוה ונופש. ולא תהיה כדבר נעדר מעמלו ומבלי מים. והיה עוד מתועלת היום המקודש הנה לתת להם יחצרך שביעית בשבוע ללמוד החורס האלמית וקבלת דבריה עם פירושה ודקדוקה לשמור מאד. וכמו שאמרו בנמראל ירושלמי לא נתנו שבתות וימים טובים אלא כדי ללמוד בהם תורה. ועל זה אמרו במדרש שמות רבה פרשת כ"ו ודברים רבה ששקול שבת כנגד כל המצות:

ר"י שנין בריאות העולם המורה על מציאות האל יתברך ויכלתו ויציאת מצרים המורה על אותיותיו ראוי הוא שיהיה מקובל אללנו לא יתום מפניו.

לכן בא אחר זה הדבור החמישי. והוא כבד את אביך ואת אמך רוצה לומר שיקבל עליו מאביו ומאמו המורה והכבוד וכבר זכרו בפרק קמא דקדושין איוכו כבוד מאביו ומשקרו מלבושו ומגעילו וכו' איוכו מורה איוכו מדבר בסניו ואינו יושב במקומו וכבר נשתבחו קצת מהחכמים בזאת המצוה כמו שזכר שם. והנה יסוד המצוה היות כדי שתהיה קבלת ההורים חשיבה בעיניו ויאמן בה וכמו שאמר (איוכו ז') כי שאל נא לדור ראשון וכו' לחקר אבותם. ועל כן הזכיר אדונינו משה בשיבת האיוכו זכור ימות עולם כינו שנות דור ודור שאל אביך ויגדך ויציג ויאמרו לך. הנה אם כן בדבור החמישי הנה הזכיר על הקבלה. רצוני לומר שימשיך האדם לקבלת האבות שהוא עקר כולל בתורה ולא יצויר מציאותה בלתי. והנה אמר בדבור הזה כאשר צו' ה' אלהיך מה שלא אמר בשאר הדברות מפני שראוי משה להזכיר ולבאר בדבר הזה על מה שצא בדברות הראשונות. כי שם אמר בענין השבת ולמען יאריכו ימיו. וימך על האדמה אשר ה' אלהיך נותן לך. ובאין הוסיף ולמען ייטב לך. כאלו אמר כאן כבד את אביך ואת אמך כאשר צו' ה' ומאבות טעם אשר צו' ה' אלהיך בדברות הראשונות שהוא למען יאריכו ימיו ועוד לסבה שנית והוא למען ייטב לך. וענין השכר הזה הוא שבדברות הראשונות נתן השכר באריכות ימים כי בהיות האדם מכבד את אביו ואת אמו ואריך ימים ויהיו לו בנים ובני בנים ואמנם דיר אביו יקלל ואת אמו לא יברך אין ספק שלא יראה זרעו ולא יאריך ימים כי וכתרו ימיו. וכמו שאמר (משלי י) ונצחו רשעים תקלורם. ואמנם שהשכר ההוא מהארכת ימים יהיה על עול האדמה אשר ה' נותן להם בריבות בגלות והוסיף עליו מרע"ה הנה ולמען ייטב לך. לומר שלא יחשב שהתועלת בכבוד האב והאם הוא בלבד אל האב המכובד והאם גם כן. כי גם כן ימשיך התועלת ההוא אל הבן המכבדו כי בניו אחרי כן יכבדוהו גם כן כמו שהוא מכבד לאביו. יען וצוין במדה שאלה מודד מודדיו לו והוא אמרו ולמען ייטב לך. הנה התבאר הטעם למה אמר כאשר צו' ה' אלהיך בשני הדברות בלבד. אם בדבור השבת. לפי שחכר בו טעם החדוש. ואם בדבור כבד לפי שהוסיף בו ולמען ייטב לך אמנם בשאר הדברות שלא בתוספת ולא חסרון לא אמר כן:

ובבר כוכל לפרש למען יאריכו ימיו ולמען ייטב לך. שאינו נאמר על צד השכר כי אם על צד הכבדה והתכלית. כי לפי שהזכיר על כבוד אב ואם כדי שיקבל מהם הדעות והאמונות האמתיות. אמר שהוא יצטרך לזה בעבור שיאריכו ימיו על האדמה ובאורך הימים שמה ישכחו הראשונות ולא יעלו על לב ולכן יצטרך לקבלת האביו' מפני אורך הומו וזכו אמרו למען יאריכו ימיו ולמען ייטב לך. אמר עתיד שיאריכו ימיו על האדמה ותהיה קבלת האבות לטובתך ולמעלתך. או יהיה למען ייטב לך כנגד שבר הנפש שהוא כלי טוב וכמו שכתב הרמב"ע. וזה נשלמו חמשה דברות האלהיות שהיו בלוח האחד בדברים שבין אדם למקום. ואמנם החמשה האחרים שהיו בלוח השני הם לא תרצא. לא תנאף. לא תגנוב. ולא תענה. ולא תחמוד נמצא שהם כוללים הדברים ההכרחיים לאדם בדיעות חיותו והתקיימו במדינה. והוא שצריך שישמור את חברו שלא יויקאו דבר בגופו וזהו לא תרצא. אם היות שכפי דבריהם ב"מ (דף נ"ט) פרק הזהב ככלל בלאו הזה המלבין פני חברו דברים בשם פנים שכולם זכור מעשיו הראשונים או מעשיו אבותיו וגם ככלל בו לדעת חז"ל בפרק לא יחסור כל המצר ויורד לאומותו ומנוע מרעבתו ואין צריך לומר בגורם נזק לגופו בכלשיו אותו בסתר ובגלוי על ידי כותים על ידי לסטים. וכיוצא בכל זה בכלל לא תרצא וצריך גם כן לאדם עם חברו שישמור מחמו ויכסיו שלא יויקאו כסם. וזהו לא תגנוב כפי פשט הכתוב. עם היות שחז"ל דרשוהו בסנהדרין פרק א' אזהרה לגנוב נפשות. ובכלל בלאו הזה גבנות הדעת והיגלות דברים והעול במדה במשקל ובמסורה ולפי שהאשה היא מזה מה גופו של אדם עמם מעצמו וכבר נאמרו ומזה מה היא קנינו. ויהיה אם כן דבר ממוצע בין הגוף והממוין. לכן בא כנגדה דבור לא תנאף. ועם היות הניאוף בייחוד נאמר על אשר ינאף את אשת רעהו הנה גם כן כולל כל מדרגות האיסור כמו שכתוב הרב ראש"ע בספרו בשם הגאון. ובכלל לכל אשר יתעל האדם בחוש המשוש אשר הוא חרפה לו. והזכיר את האדם שלא לבד ירחיק זה מלהזיק את חברו בפועל ובמעשה בגופו או בחמונו או באשקו כי גם צריך שיהיה שלא יויקאו אפילו בדבור. וזהו לא תענה בדרך עד שקר. וגם לא יויקאו מהשגב וזהו לא תענה וזהו לא תנאף וגו'. והנה הוסיף בכל אחד מהכלאין האלה וא"ו באמרו לא תרצא ולא תנאף. ולא תגנוב. להגיד ששלמו' המדות לא תמצא באחת מהן בלבד אם לא יתחברו ויתקבצו כלם בשלמותם. ולזה באו הווי"ן המורים על התוספת לומר שזו וזו קתני ולא יספיק ההתרחק מן החסרון האחד אם לא יתרחק מהשכרות כלם. כי הענין כלו הוא שלא יהא אדם כהול להון ולא יחשוב בלבו מחשבות רעות לגזול ולחמוד ממונו של חברו כי לסוף לא יראה כל מאומה בידו. והראש"ע שהתהלל להראות כי יש כח בהרגל האדם לעמוד על אזהרת לא תחמוד אפילו בלבד וזה בהרגל האדם עצמו במדת ההסתפקות במה שיש לו כמו שכתב רגלי באיסור הקרובות וכיוצא בזה. ואמר בדברות הראשונות לא תענה בדרך עד שקר. ובאין אמר עד שוא. להגיד שלא בלבד יזהר מעדות שקר אבל ג"כ מעדו' שוא שהוא הלג וההתול שהוא שוא ודבר כזה יתרחק ממנו. גם בכלל זה גלוי הסודות והמסתרים גם כל מיני לשון הרע כי רבים הם ואמנם אמר בהמדה שתי לשונות לא תחמוד ולא תתאוו ושניהם דברים שכלל כדי להזכיר מאד על ההמדה ובפרט מאשה. לכן ראה משה שאין לכללם בלאו אחד והזכיר בלאו אחד על ענין האשה בלבד ובלאו אחד על שאר הקנינים. והנה בדברות הראשונות זכר הדברים כפי צורך האדם ומה שראוי שיסתכל במונים בעולמו ולכן זכר שמה ראשונה הבית ואחר כך האשה ואחר כך עבד ואמה ואחר כך שור וחמור. ושאר הקנינים שאינם כל

בדבריו והבנה שלמה וחתוך אותיות . אמנם ה' הנשואים לא שמעו מהם ישראל וולתי קול מבלי הבנה וחתוך אותיות והיה משב רבינו ע"ה מפרסם להם . ולכן היו ב' הדברות הראשונות מלשון מדבר בעדו . לפי שהיה ה' מדבר אותם לישראל . וי' הנשואים באו בלשון נסתר לפי שהיו נשמעים למשה . ומשה הי' מגיד אותם לישראל והרעית האלה שניהם אשר פללו בין שני הרבנים האלה בלתי מסכימים עם הכתובים ולא עם דבריהם ז"ל :

אם עם הכתובים שהנה הכתוב אמר הקהל לי את העם ואשמיעם את דברי אשר ילמדון ליראה אותי כל הימים . ואם הם לא הבינו משיו דבר כפי דעת הרב המורה איך צדק ואשמיעם את דברי ואיך ילמדו ליראה . גם אמרו וידבר ה' אליכם מתוך האש ויגד לכם דבריו . היאמר דבור והגדה על הדבר שלא יובן כי אם בקולות שאין להם הבנה ואינה לא בגדה ולא אמירה . ומה שאמר קול דברים אתם שומעים לא אמרו כי אם לשלול מה ששלל מיד ותמונה אינכם רואים וולתי קול . ואם הכתוב שחק הדברות העשרה כלם בלשון הדבור והקדמה איך יבדיל בניניהם הרמב"ן לומר את זה הבינו ואת זה לא הבינו ואם היו מלאות הדברות דברים שלא הבינו ישראל בדעת הרמב"ן שהם השמנה האחרונים או כלם בדעת הרמב"ם איך אמר על כלם את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם ואיך יאמר משה ושמרתם לעשות כאשר צוה ה' אלהיכם אתכם לא תסורו וימין ושאלו שאמרו על י' הדברות כמו שאובות אחר זה שאם הם לא הבינו דבריו איך ישמרו אותם מבלי סור מהם וימין ושאלו הנבואים הכתובים לא יסבילו דעותיהם : ואם מלשון החכמים . כי הנה מאמר מפי הגבורה שמענום לא יובן ממנו שאלה הדברות הבינו ואלה לא הבינו ומאלה שמעו הקול ומאלה לא שמעו ואם ישראל לא היו מבנים לא הקול הוא מה יתן ומה יוסוף בלבים אמונות אומן אותי הקל המביא המגיע לאזניהם . ולא ידעו מה היה עד שיבא משה ושמיעם את דבר ה' ומי יאמין להם שיהיה דבר ה' כן . ועוד הקצור קצרה יד

ה' להשמיעם הדברים כלם באותו אופן בעצמו ששמעו שני הדברות הראשונות והלאה בהתחלה היא יותר מן חצי הכל . ועוד שאם היה משה אמצעי להשמיעם ולהבינם את הדברים מי נתן לו רשות לכוונתם ולאמרם בלשון שלישי המדבר אם היה שמעם כמדבר בעדו והיה לו להגיעם אליהם באותו סגנון בעצמו שיוראים מפי הגבורה . שאם ה' אמר לו לא תשא את שמי לשוא לא היה לו לומר את שם ה' אלהיו וכן כלם . ואם עכ"ל נאמר שנה משה את הדברים לטוב מלצתי . הנה יקשה למה לא נכתבו בלוחות ובתורה כמו שצונו מפי הגבורה . והנה הכתוב מעיר את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם בהר ויכתבם על שתי לוחות אבנים ויתנם אלי . יורה שמה שדבר אותם כך נכתבו בלוחות וכמו שהיו בלוחות כך נכתבו בתורה שיהי בשי . ואמנם שאר הראיות שהביא הרב אברהם בי הכל הנה משה פתחושים כי הנה אמרו ויהי כשמעם את הקול . ואת קולו שמעו . לא בא להגיד ששמעו קול בלתי הבנה כ"א להודיע שזעם הקול והבנתו הגדולה היה מבטל אותם לא משמעת הדברים ואם לא כן איך אמרו כי הם היו ראוני כי ידבר אלהים את האדם ומי ואם הם לא הבינו חתוך הדברים ראוי לומר כי הנה לא נכתבו אלהים את האדם אולי לא היו שם דברים כ"א קול גדול . ומה לנו לבקש התוהו הזאת על דבר הקול . והנה בהש"י נאמר וישמע ה' את קול דבריהם . וכן נאמר ג"כ בענין מרגלים האם נאמר ששמע הש"י ג"כ את הקול ההוא מבלי הבנה בחתוך אותיות :

ואני בעייני בספר המורה בפרק ההוא השיבותי דברים נכוחים לכל הראיות שעשה הרב שמה על זה ושאלו בהם ולא באחד מהם הכרח לסיוע דעתו ואמנם מה שנסתייעו בו האנשים האלה שלמים הם אתנו כמה שבאו שני הדברות הראשונות בלשון המדבר בעדו והדברות האחרונות בלשון נסתר אין זה ראיה מכרחת כי מלאכה כזה חתורה פעמים רבות . גם בצורה אחר (פ' וירא) המכסה אינו מאבדה אלא ראי עינה ואברהם היו והיה לגוי גדול ועצום כי ידעתי למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' למען הביא ה' וגו' . וכן (פ' שמות) כי אהיה עמך וזה לך האות כי אנכי שלחתיך בצוואתך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה . וכן (פ' בשלח) עד אנה מאבדתם לשמור מצותי ותורותי ראו כי ה' נתן לכם את השבט . ובאלה דברים מסוקים ידברו פעמים נוספת ופעמים כמדבר בעדו . ומי המונע שלא יהיה הענין כן בדברות האלה מאחר שעל כלם אמר פעם בפנים דבר ה' עמכם בהר מתוך האש בלומר בלי אמצעות משה . ואף לדעת רבי שמלאי צריכים אנו לומר כן בהכרח לפי שאם היה אנכי ולא יהיה לך כולל הדבור כלו על לאובני ולשומרי מצותי שצא בלשון מדבר בעדו . הנה יהיו בהכרח באותם שני הדברות חמש מצות . האחת אנכי . והשנית לא יהיה לך . והשלישית לא תעשה לך פסל . והרביעית לא תשתחוה להם . והחמישית לא תעבדם . כי כן מנאום כל החכמים שמו המצות . גם הרמב"ם בספר מנין המצות אשר לו וייתחייב מזה שהיו שאר המצות אשר שם משה לפני בני ישראל ת"ח מצוה לא תרי"א ואיך א"כ השיבו כי אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום . כי עם היותן שני דברות היה יש בהם חמשה מצות . ומפני זה תצטרך לומר בהכרח שבאשר אמר רבי שמלאי אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום לא כיון רק על שני הפסוקים הראשונים שהם אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתי מארץ מצרים ואלה הדברים אשר לא יהיה לך אלהים אחרים על פני . אנכי ה' אלהיך . לאובני ולשומרי מצותי . לא יהיה לך מפי הגבורה שמענום . כי שני הפסוקים האלה לדעתם שמן מפי הגבורה להיוותם יסודות ופניות גדולות באמונות . אמנם שאר הפסוקים לא תעשה לך פסל לא תשתחוה להם . הנה נראה כי שמעו אותם מפי משה כמו שאר המצות והדברות כלם עם היותם כמדבר בעדו אנכי ה' אלהיך אל קנא סוקד וגו' לשאף וגו' לאובני ולשומרי מצותי . וזה כלו מזה שזירה שלא חש רבי שמלאי להיות הדבור מלשון מדבר בעדו . וככה תמצא במדרש חזון ר' יושע

כך צריכים באחרונה וזהו וכל אשר לרעד . אמנם מרע"ה ראה ללמד בכלן מדת החמדה כפי הדבר הנחמד . כי החמדה היותר רעה מכלם היא חמדת האדם את אשת רעהו כחמדת דוד אל בת שבע (שמואל ב' י"א) . ואחריה בא חמדת האדם אל בית רעהו אשר הוא דר בתוכו ויוצא אותה החוצה לקחת ביתו . ואחריו השדה כי עם היות שלא ידורו זו הגדה הוא מקום מנוחתו ונחלת אבותיו כמו שהיה ענין אחאב עם כרם נבות היזרעאלי (מלכים א' כ"א) ואחר כך עבד ואמה שאינו כל כך נחשב כשדה . ואחריו שור ותמור שהם בעלי חיים בלתי מדברים . ואחריו שאר מטלטלין שאסילו רוח חיים אין בהם . ואין ספק שהחמדה הוא התשוקה היותר מתחדשות בלב המתאווה שאינה כל כך חזקה בלב האדם שהתאווה בענין האהבה והחמדה בענין החשק הנמרץ . ולכן אמר בחשק אשת הריע לא תחמוד לפי שעליה תהיה החמדה יותר החזקה בלב האדם . ובאשר כל הקניינים כלם אמר לא תתאוה שאין בהם כל כך מהחזק . הנה התבאר שאלהם השניים אשר נראו בדברי מרע"ה בדברות הראשונות והאחרונות היו ללמד אותם מדעים אחרת עטבת האדם ועניויו :

ורבה היה דבור לא תרצה שהיה הראשון מן הלוח השני כנגד אנכי ה' אלהיך שהוא הדבור הראשון . כי כמו שהרציה היא הרע היותר גדול שאפשר לעשות מאיש לאיש . ככה הכפירה בדבור אנכי הוא החטא היותר גדול ועצום שיש באמונות האלהיות . גם כי לא יהרגו האדם את חברו אם לא נכנסו בו רוח אפיקורסות בהשגחת הש"י ומעלתו . וכמאמר המשורר (תהלים כ"ד) אלמנה וגר יהרגו ויתומים ירצחו ויאמרו לא יראה יד וגו' :

והדבור השני לא תנאף . הוא כנגד דבור לא יהיה לך שהוא הדבור השני מהלוח הראשון . לפי שהנאף עם אשת חברו הוא דומה לעב"ם ענמה ולכן היו הנביאים מכנים העב"ם בשם נאף . וכמו שאמר (יחזקאל ט"ו י"ז) ותעשי לך צלמי זכר ותזני גם :

והדבור השלישי לא תגנוב . הוא כנגד לא תשא שהוא הדבור השלישי מהלוח הראשון . מפני שהגנוב יכול בזה כמו שכתוב (משלי כ"ט) חולק עם גנב שונא נפשו אלה ישמע ולא יגיד וכחוס (סל ל') מן אורש וגנבתי ותפסתי שם אלהי . גם החטאים שזים ודומים כי הנשבע על שקר מראה ענין השם יתברך בפיו ובקרבו ישים הפכו . והוא עצמו ענין הגנוב במזון ובנפשות : והדבור הרביעי לא תענה ברעך עד שוא . הוא כנגד זכור את יום השבת שהוא הדבור הכניעי מהלוח הראשון לפי שהסוד בדבורו כעולם הוא עד שקר . ואנחנו ממייצים לזכור את יום השבת כדי שנעיר על חדוש העולם ובריאותו . ולכן בלילי שבת מעידין אנו בעמידה ויכלו השמים :

ואבנם הדבור החמישי שהוא לא תחמוד הוא כנגד כד את אביך שהוא הדבור החמישי מהלוח הראשון לפי שבאמת החמדה תביא את האדם להכחיש אליה ממעל . ולגזול אביו ואמו מהחת . כמו שאמר (סל כ"ח) גזול אביו ואמו ואומר אין פשע חבר הוא לאיש משחת . כי כמה שגזול מהם מה שהוא חייב לכבדם וליראתם חושב הוא שפך כחן פשע של גזול ואין הדבר כן .

הנה כמה שפירשתי הותר השפך הכ"ח בל חלקו ודוק ותשכח : וכבר נמצא לחכמינו ז"ל חלקו וחלקו גדול ביניהם כמה הם הדברים ששמעו בסיוני מפי הגבורה שעליהם אמר את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם . כי הנה פסוקי הכתובים מורים שעשרת הדברים כלם שמעו ישראל מפי הקב"ה . ולכן אחריו זכרו עשרת הדברים כלם אמר כאן את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם בהר מתוך האש הענין והערפל ושהיה זה בקול גדול שלא יספיק ר"ל שלא פסק בענין שיהיה בו תוספת מחלק אחד על חלק אחר . אבל בקול גדול מתדבק בלי הפסק וכלי תוספת שמעו כן כלם . ויורה גם כן על זה אמרו ויכתבם על שתי לוחות אבנים ויתנם אלי מורה שכמו שכתבו כך שמעו אותם . וכמו שהיה הכתיבה מעשרת הדברות כלם כך היתה השמיעה אם כן עשרת הדברות כלם מפי הגבורה כאשר אמר למעלה ויגד לכם את דבריה אשר צוה אתכם לעשות עשרת הדברים ויכתבם על שני לוחות אבנים . האבנים כסוף גמרל מכות (דף ג) בא מאמר אחד סותר לזה והוא דרש רבי שמלאי תרי"ג מצות נאמר למשה בסיון שם"ה לאוין כמנין ימות החמה ורמ"ה עשה כמספר אבריו של אדם את' רב המנוח מאי קרא תורה צוה לנו משה תורה בגימטריא תרי"א אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום . ונמשך הרב המורה אל הדעת הזה בשמו הבדל גדול בין שני הדברות הראשונות שהם אנכי ולא יהיה לך עד לאובני ולשומרי מצותי לשאר הדברות שמה נאמרו ששתי הדברות ההם שמעו ישראל מסיוני בקול גדול אלהי מגיע לאזניהם . האמנם לא היו מבינים אותו בחתוך אותיות כמרע"ה כי הם היו שומעים קול פשע מבלי הבנה וחתוך אותיות . ומה היה מנין את כלו בהבדל דברים והיה מגיד להם ואמר הקול ההוא אשר שמעתם הוא אומר כך וכך אמנם בשאר הדברות ה' לא היו ישראל שומעים כלל ואפי' הקול ההוא הפשוט הכללי מובן לא היו שומעין ולא היה מגיע אליהם . וכמו שכתב כל זה בפרק ל"ג חלק ב' מספרו . ובכר יורה על דעתו ועל דעת המדרש שמו הבדל בין ב' דברות הראשונות לשאר הדברות שאנחנו נראה שבאו ב' דברות הראשונות בלשון מדבר בעדו אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך . לא יהיה לך אלהים אחרים על פני . אנכי ה' אלהיך . לאובני ולשומרי מצותי . לא יהיה לך מפי הגבורה שמענום . לא תעשה לך פסל לא תשתחוה להם . האשר צוה ה' אלהיך . שבת לך' אלהיך . ויוצאך ה' אלהיך משם . על כן צוה ה' אלהיך לעשות וגו' . על האדמה אשר ה' אלהיך . והנה הרמב"ן קבל מדרש רבי שמלאי שלא נשמעו הדברים כלם באופן אחד אבל שהיו שני הדברים הראשונים במעלה העליונה והשמיעה יותר מהאחרים לפי ש' הדברות הראשונות שמעו ישראל מפי הגבורה

כן לוי אומר שני דברות שמע ישראל מפי הקב"ה ואני ולא יהיה לך ה' י'שקני מנשיקות פיהו מנשיקות ולא כל הנשיקות. ורבנן אמרין כל הדברות שמעו ישראל מפי הקב"ה. רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי אומר עומן דרבנן אחר כל הדברות כתיב דבר אלהים עמנו ונשמעה מאן ענינו לוי. רבי יהושע בן לוי פליג שאין מוקדם ומאוחר בתורה או אינו מדבר דבר אלהים עמנו ונשמעה אלא לאחר שנים או ג' דברות. ר' עזריה ור' יבדה ור' סימון ר' יהושע בן לוי תפס עתה. אחר כתיב תורה צוה לנו משה כל התורה תרי"ג מצות היו תורה בגימטריא עולה תרי"א. תרי"א מצות דבר משה עמנו ברם אנכי ולא יהיה לך לא שמענו מפי משה רק מפי הקב"ה הוי אומר ישקני מנשיקות פיהו. הנה למדנו מזה שרבים מחכמי ישראל כפלו בדבר הזה עמנו וגם שדעת רבנן שהלכה כמותם אצל היחיד הוא שכל הדברות שמעו מפי הקב"ה כפשטן של כתובים ולא הוקשה אצלם היות הדברות קצתם בלשון נסתר ובשלישי המדבר. והניחו ההכרח ממה שאמר דבר אלהים עמנו ונשמעה אחרי הדברות כלם. אמנם מהו אשר כוונתו באמרם אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענו ואמרם ברם אנכי ולא יהי' לך לא שמענו מפי משה אלא מפי הקב"ה הנה הוא לדעתנו כפי מה שאמר. עשרת הדברות כלם שמעו ישראל בסיני מפי השם ית' ואעפ"כ מרע"ה כלל המצות שלמד אותם לא נמנע מללמדם במצות שבאו בעשרת הדברות האלה. כי הנה לאו לא תעשה לך פסל. כבר באמר יאלתי מסכה לא תעש לך ואזהרת ההשתחוויה והעבודה כבר באה גם היא באמר כי לא תשתחוה לאל אחר ואמר לא תשתחוה לא יהיה ולא תעבדו ומצות לא תשא באה פעמים רבות לא תבאש ולא תשקרו איש בעמיתו ולא תשבעו בנפי לשקר. ומצות השבת באה פעמים רבות את שבתותי תשמרו כי אות היא ביני וביניכם. וכן כבוד אב ואם איש אמו ואביו תיראו. וכן שאר המצות שכן אדם לחברו. אמנם ב' הדברות הראשונים שהם אנכי ה' אלהיך אשר הואלתי מארץ מצרים מבית ע"דים ולא יהיה לך אלהים אחרים על פני. אין ספק שכל אלה בלבד מלמדים שמעו מפי השם לא חזר משה ללמדם בתוך המצות. כי אם היות שאמר פעמים רבות אני ה' אלהיכם הנה לא אמר הדבור הראשון באותו הלשון בעמנו אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך. ועם היות שהדבור פעמים רבות גם כן על הע"ה. הנה לא תמצא בשום מקום שיאמר כמאמר הזה לא יהיה לך אלהים אחרים על פני. לפי ששני הדבורים ההם המורים על אלהותו ועל יחודו שמעו אותם מפי הגבורה באותו פומי גדול מתוך האש. ועליהם אמר אלהי הראות לדעת כי ה' הוא האלהים אין עוד מלבדו. כי הנה באמר כי ה' הוא האלהים רמז לדבור הראשון. ובאמר אין עוד מלבדו רמז לדבור השני לא יהיה לך אלהים אחרים על פני. ולמעלה שני הדברות האלה גורם חכמתו ויתברך שלא יאמרו אח"כ מפי משה באותן הדברים ובאותו לשון בעמנו. ולזה אמר ר' שמלאי שאלה שני הפסוקים ר"ל אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענו ושהשאר ויכללו כלם בתרי"א מצות שמעו מפי משה לפי ששם היות שמעו מהם בדבר ות שמעו בסיני לא נמנע משה מללמדם אח"כ בענין המצות. וזה שאמר במדבר חיות תרי"א מצות דבר עמנו משה ברם אנכי ולא יהיה לך לא שמענו מפי משה אלא מפי הקב"ה. והיוצא מזה כלו הוא שישאל ששני בסיני שמעו מפי השם כל עשרת הדברות כפשט הכתובים: את הדברים האלה דבר ה'. כבר זכרתי קשור הפרשיות האלה והוא שרצה מרע"ה לבאר לישראל שכל התורה היו עתידין לקבל מפי השם ית' אם לא שלא רצו מיראתם כי בהיות שמעו י' הדברות שהיו אנכי וגו' התקבלו כלם ובקשו שלא ישמעו השם ולא יקבלו מפי. הנה א"כ בא בזה המקום זכרון י' הדברות לא לצורך ביאורם עם היות שכבר ביאר בהם דברים כמו שזכרתי. כ"א להודיעם אותן הדברים שמעו בסיני מפי השם ית' ובכן היו עתידים לשמוע השאר אלא שהם לא רצו ובקשו ממנו שלא ישמעו עוד הקול האלהי ההוא. והזכיר בזה הספק הכ"ב:

ויאמר את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם בזה. להודיעם ששם היות המדרגה היא מהגבוה' עליונה כפי ההשפעה והנותן ית' והיתה צריכה להכמות רבות הנה בחמלת השם ית' וחסדו עליהם השיגו אותה כל העם מקצה קטן וגדול. וזהו שאמר אל כל קהלכם רוצ' לומר לא לבד היחיד' כי אם כל הקהלה. ואמנם אמרו ויכתבם על שני לוחות אבנים ויתנם אלי. אפשר שיפורש על הלוחות השניות כי הנה הלוחות הראשונות כבר אר"ל בחסכת אבות פ' תמישי שהם והכתב והמכתב היו מהעשרת דברים שגבראו בערב שבת בין השמשות. ויותר נכון לפרש ויכתבם על שני לוחות אבנים על הלוחות הראשונות כי כאן מהמעמד הנבחר שבו נתנה התורה יסוד. והכתב משיר שהלוחות שעלם השם ית' וכתבם משה בזה. ומה שרצו"ל שגבראו בערב שבת. הוא להגיד שהיה בענינים דבר מה מהענין. ודבר מה מהכביד' הכוללת הראויה כי בהיותם לוחות אבן היה בהם דבר בטבע. וענין הכתיבה היה מעין הכביד' הראשון ולכן אמר שגבראו בע"ש בין השמשות שהיה בהם דבר חדש ראוי בענין כבידת שבת הימים ומעשה טבעי בענין כבידת היום השנינו ומה שאמריו. וזהו שבאשר שמעו ישראל הקול העצום האלהי אשר ממנו השיגו הדברות. באו אליו לא לבד הכוון הירא והמפחד כפי טבעו כי גם כל ראשי שבטיהם וינקיהם ואמרו לו הן הראנו ה' אלהינו את כבודו ואת גדלו וגו'. רוצה לומר הנה הקול העצום הזה והנוראות המהביל' האלה אי אפשר שיהיה כי אם לאחת מן שתי סבות. אם כדי שגשג ויכיר את כבודו ואת גדלו של הקב"ה. ואם כדי לאחת מציאות הנה לבני האדם וכמו שאמר בעל הכור במאמר א' דבר קשה הוא על השכל האנושי להאמין שהאלוה העליון יתחבר לאדם החמרי כי ידבר עמו וכמו שכתב הרב ראב"ע. היו אנשי הדור אומרים שאי אפשר שיגא אלהים את האדם ולכן אמרו הוקנים וירשע' ההם שבעבור שני התכליות האלו לא היה להם צורך

לראות עוד. אם לראשון לפי שכבר הראנו ה' אלהינו את כבודו ואת גדלו ואת קילו שמענו מתוך האש וידענו אם כן ידיעה ודאית שלה' אלהינו הגדולה והגבורה והתפארת והגלגל והסוד. ואם לענין השני שהוא לאחת הכבידה הנה היום היה ראוי כי ידבר אלהים את האדם וחי. רוצ' לומר ששם היות המוחש מספיד לחוש כאשר יהיה בלתי ענין ומתחכם אליו. כן ההשגה הכללית מתחשבת אל האדם ויחזק מחשבתו תמימה עד שלפי זה אמר יעקב (פ' וישלח) כי ראיתי אלהים פנים אל פנים ומצלל נפשי. והנה מחדו מן המות ולא נעמו בעצמם שיראו אלהים ראוי הנה עתה ידענו כי ידבר אלהים את האדם שהוא המוחש היותר גדול ועצום והיותר בלתי מיוחס אליו שאפשר. ועם כל זה לא ימות וחי. וכיון שכל זה כבר הסגנו בשלמות ועתה למה נמות כי בהכרח תאכלנו האש הגדולה הזאת. רוצ' לומר אם יוספים אנחנו לשמוע את קול ה' אלהינו עוד. נמות בלא ספק ומה התועלת שתאכלנו האש הגדול' הזאת כאלו אמרו אחרי אשר הגיענו הש"י למעל' העליונ' הזאת ראוי שיסמו' אותנו שניהם ולא נמות כי אם נמות מה הועילתנו הראיה הגדול' אשר ראוינו ועם היות שכבר ראו פעם אחרת שידבר אלהים את האדם וחי. הנה מחדו מן המות ולא נעמו בעצמם שיראו מראות פעמים רבות כאשר ראו במרע' הראשון' לפי שהפועל האחד לא ירשום כל כך כמו שירשום התמדת הפועל' הבאות זו אחר זו. וכמו שאמר אם יוספים אנחנו לשמוע את קול ה' אלהינו עוד ומתנו. כי טבענו לא יוכל לסביל השנות המראה וזה' לבחינת המקבל והוא אמרו כי מי כל בשר אשר שמע קול אלהים חיים מדבר מתוך האש כמונו ויחי ואין ראוי שיפוש מלת כמונו כמו שמענו אנחנו אבל הוא ביאור תאר כל בשר אשר זכר. ושיעור הכתוב כי מי כל בשר כמונו שאנחנו חמרים בטבענו אשר שמע קול אלהים חיים מדבר מתוך האש ויחי. לכן קרב אלהי ושמע רוצה לומר אלה עם היותך בשר איך בשר כמונו כי אלה קרב בטבע קרב ושמע את כל אשר יאמר ה' אלהינו שהוא מצות התור' כלן ולא נצטרך אנחנו לשמוע אותם מפי האל. כאשר שמענו הדברות האלה ואתה תהי' שליח ואמצעי בדבר ובשדבר אליו כל אשר יאמר ה' אלהינו אליך ושמענו ועשינו כשמע התור' מפיך ונקיים אותה. וחז"ל דרשו בדברים רבה פרשת ואתחנן ואת תדבר אליו התשקם את כחי כנקבה ורשית את ימי כי ראיתי שאינכם חרדים להתקרב אליו מאהבה וכי לא היה יפה לכם ללמוד מפי הגבורה מללמוד ממני עד שהודיעו הש"י שאינו כמו שחשבו. ששם היות שדבריהם כפי הגדל' שאמר שני ידבר הש"י עמהם ה' בזה מהכנה. הנה השם ית' ראה כונת דבריהם. והוא אמרו ושמע ה' את קול דבריכם כדברים אלו רוצ' לומר לא חשש לדברים עצמם כי אם לקול הדברים שהיה הקול טוב ונאה ולתכלית טוב. ולכן אמר אלי שמעתי את קול דברי העם הזה אשר דברו אליך היטיבו אשר דברו. רוצ' לומר כפי הקול כן ראוי שתשפוט הדברים כי דברי האדם הן טובים או רעים כפי הקול והאופן אשר ידבר אותם והדברים האלו אשר דברו הם היו בקול זדון או כעס או מילואם היה דבריהם רעים וחשאים. אבל בהיותם בקול תחנון הנה הקול ההוא מורה שהיטיבו כל אשר דברו. ומי יתן והיה לבכם זה להם לירא' ולשמר' את כל מצותי כל הימים כדי שיעוב להם ולבניהם לשלם כמו שהוא היה הוה. כי בזאת לבס' שלם לירא' ולשמר המצות ולכן אמרו להם שיעובו לאלהים ואתה פה עומד עמדי. רוצ' לומר בזה גדול מהם ומכל הענינים הגשמיים והדבק עמי ואדברה אליך את כל המצות והחקים והמשפטים אשר תלמדם כדי שיעשו אותם בארץ אשר אני נותן להם לרשת. וזהו הוציא מרע"ה את תולדת טענתו שאם ישראל לא שמעו התור' כלם מפי השם ית' היה מצדם ולא מצדו ושמענו זה ראוי להם לישראל להיות' מזהירים באות' עשרת הדברות שמעו מפי ה' שכן כן יהיו מזהירים בשמיר' המצות והחקים והמשפטים אשר צוה אותם על ידו כי כמות זה כן כמות זה בחיוב עליהם ואילו דברי אלהים חיים עם היות שאלו שמעו מפי הגבור' ואילו שמעו מפי מרע"ה והיו אמרו ושמרתם לעשות כאשר צוה ה' אלהיכם. והאזהרה הזאת היא על שמירת דבריו' אשר שמעו מפי הגבור' וכמו שאמר כאשר צוה ה' אלהיכם אתכם. ואמר בכל הדרך אשר צוה ה' אלהיכם אתכם תלכו למען תחיון ועוב לבס' רוצ' לומר ששכר שמירת עשרת הדבר' יוכל לשנים רבות ולפי שפעמים יהיה רבוי החיים לאדם שמור לו לרעתו לכן אמר טוב לבס'. ר"ל שיהיו החיים ההם לטוב לבס' והארכתם ימים בארץ אשר מורשן. ואחר שהזכיר אותם על שמירת עשרת הדברות אשר שמעו מפי ה' הזהירם עוד על שמירת שאר המצות אשר צוה ה' למשה ללמדם לישראל ועל זה אמר ואת המצות החק' והמשפט' אשר צוה ה' אלהיכם ללמד אתכם וגו'. כי הנה ושמרתם לעשות שאמר למעלה מושך עצמו ואחר עמו. כאלו אמר ושמרתם לעשות כלל המצות אשר צוה אלהיכם אתכם וגו'. ועוד תשמרון לעשות זאת המצ' והחקים והמשפט' אשר צוה ה' אלהיכם שיהיו אלי ללמד אתכם כדי שתעשו אותם בארץ אשר אתם עובדים שמה לרשתה:

וזכר התועלת הנמשך משמירתם. אם ראשונה שיקנו למד היראה את השם יתברך כי בעשות' המצות יקנו תכונה בנפש ליראה מלפניו ית' והוא אמרו למען תירא את ה' אלהיך ואמרו עיד לשמור את כל חקיו ומצותיו וגו'. איננו צווי ולא אזהרה בפני עצמה. אבל למ"ד לשמור שתמש אליו במקום בעבור כמו (שמואל ב' יא) וישאל דוד לשלום יואב. (פ' ויקרא) אם הכהן המשיח יתחל לאשמח השם או תהיה בלתי' הזאת מקום ב"ת כמו (איוב ב') וישנו אתו לארץ שבעת ימים ושבעת לילות. כי יאיש מרגום לפעמי' ויבוס כלבה זכרו המדקדקים בשמירת האותיות. ואמר. למען תירא את ה'. אלהיך שאות' היראה תקנה אותה בעבור שמירת החקים והמצות. או שתקנה אותה בשמירתם כי אם שמירת החק' שאין טעם נודע והמצות כלם תביא בלכך קנין יראת השם יתברך

הוא ודאי שכן מיוחד אל השכלתם העליונה. ולזה אמרו במדרש נומרים לא אמרי' משה לא ימרי' הא אמרי' יעקב אלא נומרי' בחשאי. ראו בזה שמה רביו ע"ה כיון ללמד היחוד אל עם ישראל בכלל ולכן נסתפק בשלילת ההרכבה ובשלילת השניות כמו שהבאר מדבריו ולא יוצא אליהם הענין השלישי מהסכמת המלכות עם האחדות. אמנם יעקב אבינו ע"ה לפי שהיו דבריו עם בניו החכמים והיתה מטתו שלמה כי היו כלם כמלאכי השרת כשאתרו שמע ישראל ה' אלהיו ה' אחד כשם שאין בלבד אלא אחד כך אין בלבדו אלא אחד. כמו שיש במדרש ענה ואמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. כי הוסיף המין השלישי מהאחדות על דבר בניו ועל כן היתה הסכמתם ז"ל וימרי' בחשאי. ראו לומר שהגת המדע הזה הוא מיוחד לשלמים לא לכל המין העם. האמנם ביום הכפירים שכלנו כמלאכי השרת היינו אומרים אותו בפרהסיא כי הנה קלטנו אז להש"י כקולם מלאכי השרת בדת המלכות והשלמות העליון הכולל מתיוחד עם היחוד האמתי וזה כולו מה שנכלל במדע הראשון הוה מאחדות הש"י הוצא מאותו דבור ששמעו ראשונה כמו שזכרתי :

והברע' השני' הוא באהבת השם הנכבד כמו שאמר ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך רוצה לומר עוד שמע ישראל הנה באותו דבור הראשון אשר שמעת בסיוני. כמו שאמר השם יתברך שהוציאך מארץ מצרים מבית עבדים ויכולל מדע עליון. והוא שאחרי אשר הגדיל השם יתברך לעשות ע"ד טובות הרבה שתאהב אותו כי דבר טבעי הוא באדם להיותך אוהב את אשר יטב לו, ולפי שביצאת מצרים עשה עמך שלשה מיני טובות. האחד טוב גשמי שהוציאך מעבדות לחירות. והשני טוב נפשי ביחוד אותך לאהבתו והלכדתו ולתת לך תורה ומצות. והשלישי בעבור שז"ל וקיינו וממנו שנתן לך ממצרים לכן תהיה האהבה כנגד בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך כי הלב הוא כנגד החרות הגופי. והנפש כנגד השלמות האלהי שקנית. ומאדך הוא כנגד הקנינים והממונות שהורישך. ואפשר לפרש גם כן בזה שניון לחייבם על האהבה הזאת העליונה מפני שלשת הסג' שזכרו בדבור ההוא. הראשון באמרו אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך וגומר לפי שמצד מעלתו שרמו בשם השם ומפאת הנהגתו שרמו בשם אלהיך. ומפאת הטובות שזכר באמרו אשר הוצאתיך. אמר שראוי שתאהב אותו. לפי שהבננו כמו שזכר המדעני בספר המדות מאמר שמיני פרק שלישי הוא שלשה מינים אהבת הטוב. אשר הוא כפי השכל. ואהבת הערב אשר הוא כפי החוש והתאוה. ואהבת המושיל אשר היא כפי הממונות. הוצרך לומר שבכל שלשת הדמיונות האלה ראוי שתהיה האהבה אליו יתברך. וזה אמרו בכל לבבך שהוא החלק השכלי כמו שאמר (משלי ט"ו) לב נבון יבקש דעת. ובכל נפשך שהוא הנפש המתאוה אל הערב כמו שאמר (איוב ל"ג) ונפשו מחלל תחיה. ובכל מאדך והוא הכד אשר בו תבקש ותדרש הממונות. כי כל הטובות האלה נפשיות וגופניות באדם ואמונות ראוי שיוחדו לאהבת הבורא יתברך. וזה ויכולל כל מיני השלמות והחסדיות כי באמרו בכל לבבך. כפי מה שפרשתי ויכולל האמונות והדעות האמתיות ולמוד התורה והתפלה תמיד. ובכל נפשך ככל ההתרחק מהעבירות וטעויות הממונות והתעניות ודומיהם. ובכל מאדך. ככללה הצדקה וההלואה לעניים והתרחק מהגניבה. והגזל. וההוצאה. וכל שאר המצוות התלויות בחמון. האמנם רז"ל דרשו בפרק הירושא (דף ס"א) ובכמה מקומות ובכל נפשך אפילו נוטל את נפשך. ראו בזה שאף על פי שיבואו על האדם רעות רבות וזרות יצדיק עליו את הדיון ויאמן באהבת הש"י ויאנהגו ולא יחשוב בלבו שיש שם שני התחלות כפי התמלפות סוגי הדברים אשר הם משפיעים מלמעלה. אבל ידבק באלהיו ולא יפחד מאהבתו כמו שראינו מענין רבי עקיבא (ספ' בפרק הירושא) שסרקו את בשרו במסכרות של ברזל וסר מר המות אליו ועם כל זה תמיד עמד עמו בו וריחו לא נמר. ולכן אמר ארריך רבי עקיבא שיצאת נשמתך באחד. ורואה לומר שהיוצאין לא הפרידו דבקתו הנה זה הוא המדע השני מאהבת הש"י הנכלל באותו דבור ראשון. וכבר נזכרה כמה שער מצות האהבה את הש"י כמה שזיה (ס' משפטים) ועדתם את ה' אלהיכם. כי העבודה אליו ית' היא מאהבה אותו :

והברע' השלישי הוא באמרו ויהי הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך וענין זה המאמר הוא שאחרוני החכמים מכני עמנו חשבו שלא תפול שם המצוה וגדרה באמונו' שהם הדברים שכלל כי הם בדברים המעשיים התלויים בבחירת האדם ומעשיו. וכודעם מרע"ה כי אינו כמו שחשבו. כי הנה תפול שם המצוה אשר הוא מצוה אותם בשם האל יתברך על אותם הדברים שהם האמונות. כי גם הם יקראו מצות שאם לא היה כן לא היה הש"י מצוה לישראל אמונותיו בסיוני. ומאחר שהוא אמר אליה' אנכי ה' אלהיך שהוא הדבור הכולל מציאותו ואחדותו והנהגתו אותם שהם אמונות עליונות וורה שגם בענין האמונות יפול שם ההנהגה וגדרה : וכבר בארתי בספר מחזה עדי שהאמונות הן במדרגת הצורות שהם יחולו בנושאים בזולת זמן. אבל ההכנות הקודמות אליהם בהכרח המה יהיו בזמן. ושכן הוא בענין האמונות ששם היות שהן תכליתן ויחולו בנפש בזולת רצון וגם בזולת זמן. הנה הדברים המביאים את האדם להאמין באלו תאמר למוד הדבר' ובחיות המופתים ויבואו בזה הוא מפעל הראיון והבחייה והוא נעשה בזמן ומהו הכד יפיל באמונות שם המצוה וגדרה לא שיהיה הש"י שיקיף האמונות בנפשו כי אם שיתנו לב לנשלמותו. ויענינו בדברי נביאיו באופן אשר יבאו להאמת האמונו' האמיתיות באלהותו. ולפיכך אמר כאן והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך שיענין ויחשבו בהם תמיד וזה הוא המדע השלישי :

והברע' הרביעי הוא באמרו ושנתם לבבך ודברת גם בשנתך בביתך ובכלתך בדרך

יתברך. וזכר עוד להם תועלת אחד גשמי וזהו ולמען יאריכון ימין. ואמנם אמרו אחרי זה ושמעת ישראל ושמרת לעשות הוא אצלי ענין תוכחה לפי שאמר שיהי' תכלית עשיית המצוות ושמירתם למען חירא את ה' אלהיך. וכן קיום המצוות מצד עצמם כמו שאמר לשמור את כל הקותיו ומצותיו אמר להם אני ודעתי יזכרם שאתה ישראל תשמע ושמרת המצוות לא מאותן התכליות אשר זכרתי מיראת השם יתברך ושמירת המצוות מצד עצמן כי אם מפני התועלת הגשמי אשר יתקן לך מזה. וזהו אמרו למען ייטב לך ואשר תרבוין מאד כאשר דבר ה' אלהי אבותיך לך ארץ זבת חלב ודבש. ראו' לומר בעבור הטובות הגשמיים ורבויה הניגים ושמירת הארץ הטוב' ושמרת' ארץ זבת חלב ודבש. ודעתי כי בעבור זה תשמור המצוות לא מפני היראה וקיום המצוות מצד עצמן כאשר זכרתי שהוא התכלי' האמתי. והוא בזה הספק הכ"ג :

י' (ד) שבע ישראל ה' אלהיו ה' אחד וגו' עד כי יצאך וגו'. בצורך ממש הפרשתי' האלה שבאו אחר שפירש הדברות רצופות זו לזו וענינם ראיתי אני אחר ההסתכלות לפרשם עתה בדרך הזה והוא שלשיות כונת משה אדונינו לכוונת לישראל שהמצו' אשר שמעו מפיו הם אלהיות באותם הדברות אשר שמעו מפיו הגבורה וזכר אליהם עשרת הדברות אשר שמעו בסיוני. וביאר עתה אליהם שמלכד ההנהגה הראשון' שהבינו מהם. יש בכללן עוד מדעים עליונים שאם לא הבינו וילמדו אותם מפיו לפי ששמעו אותם מפיו השם יתברך כאותם וירה שכל מה שקבל היה מפיו השם ית' כאותם הדברות עצמם שהם שמעו מפיו. ולפי שהדבור הראשון היה אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים וגו'. בא עליו בפרש' ראשון' מאלה החמשה פרשיות. והוא ששמע ישראל ה' וביאר אליהם בזה חמשה מדעים יקרים כלולים באותו דבור הראשון שהם לא הבינו אותם ממנו עם היות ששמעוהו וביני' הוא ע"ה לפי ששמעם מהש"י :

והברע' הראשון הוא יחוד אלהיו יתברך ושלילת הרביו ממנו. ועל זה אמר שמע ישראל ה' אלהיו ה' אחד ר"ל ישראל הטה אונך ושמע והבן בלבבך. פי כל זה נכלל בלשון שמע' שאותו ה' אלהיו אשר שמעת בדבור הראשון אנכי ה' אלהיך וגו'. דע נא וראה שהוא אחד. והנה באחד וכלול שני מיני אחדות :

הראשון הוא היותו יתברך אחד בעצמו בתכלית הפשטות נמנע ההרכב' והרביו לא רבו דברים עצמיים. ולא רבו תארים מקריים לא בנפש ולא חוץ לנפש :

השני מניעת השניות. וזה כי כשהונת היותו אחד פשיט בעצמו עדיין יפול הספק אם יש שם אלוה יותר מא' ולכן להסיר כל מיני הספק האיר עיינו באמרו ה' אחד. ולרמוז על שני מיני האחדות האלה אמר בזה הספק שני פעמים שם ה'. וצריך השם הראשון ה' אלהיו. לרמוז אל המין הראשון מהאחדים שה' המנהיג אותנו הוא אחד בעצמו פשוט בתכלית הפשטות ולרמוז על המין השני מהיחוד אמר ה' בלבד. שהוא הש"י מפאת אלהותו ולא בבחינת הנהגתו אותנו הוא גם כן אחד ואין שני. כי מלת אחד תחזור אל שני הענינים שזכר יחד. וכבר עזר המעיינים מופת על אחדות הש"י מן המין הראשון מפאת הנהגתו לעולם להיות המציאות כלו כאיש אחד נקשר קצתי בקצתי וטעויות הגלגל מתפשטות בזה החומר ומכונות אותו ולא ימלט היות לגלגל מניע עד שנעלה אל מניע מחוייב המציאות. ואי אפשר שיהי' מורכב לפי שכל מורכב משני דברים אינו מחוייב המציאות. ומהו המבאר מפאת הנהגת העולם שהש"י הוא אחד בעצמו מבלי ההרכבה ולא רבו ענינים :

האמנם אם יש שם אלוה אחד בלתי מתעסק במה' המציאות הנה בזה ננעלו דלתו העיון והחקירה השכלית. ולכן דודיענו אדון הגבוהים מפני הש"י אמתת יחודו יתברך. אם מהמין הראשון מפאת הנהגת העולם וזהו אמרו ה' אלהיו. ואם מהמין השני מבלי בחינת הנהגתו ולכן אמר בזה ה'. ולכן אמר על שמיים אחד ר"ל אחד בעצמו ואין שני לו באלהות. והנה רמז זה בדבור אנכי היות הדברים כלם בו בשם יחוד אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך להגיד שהוא אחד ואין בו רביו ולא שתוף באלהותו ולכן לא היתה מצות היחוד מחודשת במקום הזה לפי שכבר נרמז זה בדבור אנכי כמו שזכרתי. גם כי נרמז ג"כ באמרו וזכר לאלהים יתרה בלתי לה' לבדו. ואחרי דע שמלכד שני הראיות האלה שיאמר עליהם שם האחד יש עוד בחינה שלישית באחדות והיא ששם האחד ואמר על הכלל והשלמות כי אחד ושלם ואמרו בהדרגה כמו שזכר בספר מה שאמר הטבע. ולכן נאמר ויהי המשכן אחד ר"ל שלם וכולל כל מה שצריך. ומהו הכד ג"כ שהש"י אחד ר"ל שם אלוה וכולל כל השלמות. ומהבחינה הזאת היה האחדות והמלכות דבר אחד בעצמו כי המלכות אינו רק יחד מעלה ושלטנות שכל השרות והמעלות נכללות בו. וכן נאמר ויהי ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא ויהי ה' אחד ושמו אחד כי כשיהיה השם שלם והכסא שלם אז יגמר המלכות גם האחדות שהם דבר אחד בעצמו ומפני זה תקמו בתכלית ראש השנה שיהיה פסוק ה' אלהיו ה' אחד עולה מהמלכות וממנינם ולהיות מין שלישי מהאחדות היינו אנוהו לפי המיחדים עונים אחר פסוק היחוד בדרך שם כבוד מלכותו לעולם ועד לפי שהאחדות מורה על המלכות באמת. האמנם לפי שהשני מינים הראשונים שזכרתי מהיחוד האלהי משלילת ההרכבה והטעויות הם המפורסמים ומוסגים בהבנתם אצל המין. והמובן השלישי מהשלמות והמלכות הוא היותר נגבד ונסתר ומופלא והוא ענין מסור אל השכל המיפטר. ויש לומר בסכמת האחדות והשלמות והכללות האמתי מכל ד אשר נלאו פיות המי הספירות האלקיים מלבאר ומפני זה אמרו רז"ל בדברים רבה ופסחים פרק מקום שנהגו (דף נו) שקלום ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד היה מיוחד אל מלאכי השרת ושמה רביו ע"ה למדו מהם כי האחדות המלכות והאחדות

נדרך ובשכרך ובקומך. וענין זה המאמר הוא שיש מהדיועות האלהיות שאין למודם מסודם. ושאלן למסרם רק לשרידים אשר ה' קורא וכמו שאמרו במשג' אין דורשין (חגיגה דף י"ב) במעשה בראשית בשנים. ולא במרכבה ציחור. ולא היו לומדים החכמות האלהיות ההם כי אם לתלמוד הגון. ובראשי פרקים. ופעם אחת בשבוע. ושלא יהיה צומן הבחרות. וכמו שאמר רבי אלעזר לרבי יוחנן ברבי פרק אין דורשין (שם יג) כשנאמר לו שילמוד מעשה מרכבה אבתי לא קשאי אהמם המדעים האלה מיוחד הש"י והנהגתו לאומה ובריות העולם והבנתו לישראל אינם כן כי הם ראויים להדרש במקלות ברבנות לישראל. לא לבד לזקנים כי אם גם לנערים. וכמו שנה צדקוב והגדת לבד בציאות מצרים וזהו אמרו ושנאמם לבניך. ולא אמר והודעתם. אבל ונאמם רוצה לומר שפעמי' רבות זו אחר זו ישנן וילמד אותם גם לבנים הקטנים עם הגדולים. ולא יעשה מהם רמו ולא סתרי תורה. גם ידבר גם בכל מקום. לא לבד בבית המדרש ולא פעם אחת בשבוע כי אם בשבתך בצינך ובלכתך בדרך ובשכרך ובקומך. רוצה לומר בכל מקום ובכל זמן ובכל מצב שתהיה בו מהישיבה והשכיבה או ההליכה או הקומה. ובהנה הוציא מרע"ה זה המדע ממה שראה שלא אמר הקב"ה דבור אנכי ה' אלהיך לו ולאצילי בני ישראל בלבד כי אם גם לכל העם מקצה נער וזקן. והוא המור' שחב' הידיע' הזאת כוללת לכל אדם קטן גדול וכל זמן ובכל מקום:

הברע' החמישי הוא שמהו שהדברים הטעניים לא יסכה אותם אם לא מהעדר שכלו ובחיותו. כי מי האיש אשר ישכח לקחת המזון להעמ' חיותו והולאת המותרות. ושאר הדברים אשר הם תלויים בחייו. ככה אין ראוי שיסכה המדעים האלהיים כי הם העמדת' חייו. ולכן צוה שיעשה סימנים להזכרתם כדי שלא יבא לידי שכחה וכן וינען היה שלמותו וחיו נפשו תלויים בזה. ועל זה אמר וקשרתם לאות על ידיך והיו לטעופות בין עיניך וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך. לפי שיש בני אדם שיעשו סימנים אל זכרון הדברים אשר ישתדלו בזכירתם ומהם שימזום ביד או בלשון ומהם שימזום בראשם על בתי הראש. ומהם שימזום בכתבים ובשעריהם בעבור שכל שעה שיכנסו ויצאו יראו אותם ויזכרו ענייניהם ככה צוה הש"י שיקשרו המצוה הזאת לאות על ידיהם. וישמרו אותם לטעופות בין עיניהם. והם מצות תפילין של יד ושל ראש. וכן מצות המזוזה בשערים וכוון בזה עוד שישימו האות על היד כנגד הלב. והטעם על הראש כנגד המוח. להגיד שבשני הכחות. רוצה לומר החושי והנפשי זכרו את מצות ה' ויעשו אותם ולזכור מתנת ארץ ישראל. ובתים אשר לא בנו יתנו המזוזות בשערים. וכבר נזכר זה בפרשת בא אל פרעה. הנה אלה המדעים העליונים כללו דבור ראשון ששמעו בסוגי ולא נשלמה להם הכנתם אותו כי אם עם זה כלום ששמעו ע"ה ולמדו לישראל:

(ו) והיה כי יביאך וגומר עד לא תנסו את ה'. הפרשה הזאת השנית היא כנגד הדבור השני ששמעו לא יהיה לך אלהים אחרים. והדבור השלישי שהוא לא תשא. באלו אמר מה שמעתי דבור ה' אלהיך וזהו ה'ע"ג ואחריו וזהו הנשבע לשוא ולשקר דע נא וראה כי ג"כ יוכלו בדבריו ההם דבר' אחרים מהם וזהו הכתוב שכתב יביאך ה' אלהיך אל הארץ אשר נשבע לאבותיך ויתיר ערים גדולות אשר לא בנית ובתים מלאים כל טוב אשר לא מלאת וכן שאר הדברים שזכר שתזכר ותשמור עמך לא לבד שלא תעבוד אלהים אחרים כאשר שמעת דבור ה'. כי אם גם כן שלא תשכח את ה' שהוציאך ממצרים. כי להיות' ה' רוצה לומר שם הבורא וזהו ומהו העולם והחיותו מטיב עמכם בהוציאו אתכם ממצרים מבית עבדים אין ראוי שתשכח חסדו ועובדותיו. כי השכחה בזה הרי היא כע"ג ואם היות שזאתו דבור שני לא שמעתם כי אם לא יהיה לך אלהים אחרים על פני. והיתה האזהרה לבתלי עבוד אלהים אחרים. דעו נא וראו שגם כן נכלל עם לא תעשר זה העשה שני. והוא שאת ה' אלהיך תירא ואותו תעבוד. כי מכלל לאו אחת שומע כן. ומהשלימה אשר שמעתם וזכן החיוב ליראה ולעבוד את הש"י. וכבר באו המצות האלה למרע"ה במה שעבר. אם היראה אמר (פ') קדושים ייראת מה' אלהיך. ואם העבוד אמר ועבדת את ה' אלהיכם. עוד הודיעם שאלו ע"פ שם שמו דבור השלישי כי אם האזהרה בלא תשא את שם ה' אלהיך. ולא תשא לשוא שם היותה שלילה ולא תעשה יש חיוב ועשה. והוא אמרו ובשמך תשבע. ואם זה כבר בא במה שעבר דאמרו אם לא יגיד וגם טונו. ואמר שבעת ה' תהיה בין שניהם. ואמר עוד לא תלכון אחרי אלהים אחרים מאלהי העמים וגו'. הוא להגיד כי אם ישמרו מצות עשה הראוי לא יבאו להיותם נכשלים במצות לא תעשה. כי אם ייראו את הש"י ויעבדו אותו וישמרו בשמו. כאלם הנשבע דבר הנאמר אליו מאד. הנה אז בלא ספק לא ילכו אחרי אלהי העמים אע"פ שהם סביבותיהם ולא יתנו להם מחבתם מכשול. כיון שהם יראים את ה' אלהיהם ועובד' אותו ונשבעים בשמו וגם כיון כיון להודיעם שם היות שהדבור ששמעו כולל לכל אלהים אחרים שתכלית האזהרה הזאת כדי שלא ילכו אחרי אלהי' אחרים מאלהי העמים אשר סביבותיהם' כי בהם היה החשש כלו וכמו שהורה עליו הנסיון. ועוד ביאר להם שם היות שדבור אנכי נזכרה קנאת הש"י על העבודה לאלהים אחרים שידעו עוד שגם כן יקנא אם ישכחו אותו ואם לא ייראו מלפניו ולא יעבדוהו אע"פ שלא יעבדו אלהים אחרים וזהו אמרו כי אל קנא ה' אלהיך בקרבך כלומר לא לבד יקנא כאשר תלך אחרי אלהי העמים. אבל גם בקרבך אם לא תשמור מצותי יקנא בך וישמידך מעל פני האדמה. וזה כלו מה שורה שמה שמעו בדברות ואם שמעו מפני מהם דבר הוא:

לא תנסו את ה' אלהיכם וגומר עד כי ישאלך הפרשה השלישית הזאת. בזה כנגד דבור הרביעי ששמעו ממצות השבת. כי לפי

שהורה הקדוש ב"ה בשמירתו להיותו עדות על בריאת העולם. והורה עתה מרע"ה עליו שלא יעשרו באמונה ההיא בחקירותיהם בדרך הפלסופים המספקים באמונת הקדוש הכולל ושלא יעשו הם על זה נסיונות כמו שעשו במן. כי שם בא עקר המצוה הזאת שאמר להם ששת ימים תלקטוהו ויום השביעי שבת לא יהיה בו. והם לא האמינו וינסו אל כמו שכתב ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקוט ולא מצאו עד שהוכיחם הש"י על זה. עד אנה מאנתם לשמור מצותי ותורותי ראו כי ה' נתן לכם את השבת וגו' וכנגד זה אמר כאן לא תנסו את ה' אלהיכם כאשר נסיתם במסה. כלומר לא תנסו את ה' בענין קדושת השבת כאשר נסיתם אותו במסה כשאתם היום ה' בקרבנו אם אין אותם לא תעשו כן. אבל שמור תשמרון את מצות ה' אלהיכם ועודותי ותקיותי אשר צוך. רוצה לומר במופלא ממך אל תדרוש אף היה הקדוש ולמה היה אז ולא קידם לכן אין לך עסק בנסמרות כי אם לשמור את מצות ה' אלהיכם רוצה לומר את שוא אלהיכם ומכיון אתכם ראוי שתאמינו בעדותיו. והוא מה שהעיד על הדוש העולם במצות השבת וכתה המועדים גם כן שכלם יוכלו בעדותיו ותקיותיו. ועוד הודיעם שגם היות שלא נזכר שער דבור הרביעי ששמעו מהש"י כמו שזכר דבור השני הקודם אליו שאמר ויעשה חסד לאלפים ובדבור זה' הנמשך אחריו שאמר למען יאריכו ימיך ולמען ייטב לך שלא יחסנו מפני זה שלא יקבלו שער על שמירת השבת. כי הנה באמת יש שער לפעולתם עם היות שלא נזכר שמה והוא אמרו ויעשה הבורא ויטוב בעיני ה' ולמען ייטב לך ובאת וירשת את הארץ וגו'. להדוף את כל חזיון מפניך כאשר דבר ה' רוצה לומר שהשם יתברך דבר טוב ונתן שער על כללות המצות ועל כל אחת מהן. והוא המורה שכל דברי משה מתת אלהים הם: (ב) יי' ישאלך בנך כהר' וגו' עד כי יביאך ה' אלהיך הפרשה הרביעית הזאת באה כנגד הדבור החמישי מכבד אב ואם והודיעם שגם היות שהם לא הבינו ממנו כי אם כבוד ההורים לגמול להם הטובות שעשו עם בניהם בגדולם ולמורם הנה יש עוד במצוה הזאת צורך ענין שלא נזכר שמה והוא יריעת הודיעת האמתיות על פי הקבלה. וזהו אמרו כי ישאלך בנך מהר לאחר מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה ה' אלהיכם אתכם והפרשה הזאת כבר ביארה בפרשת בא אל פרעה וכפי הפסע השאלה הזאת בכל מצות התורה תכלול. רוצה לומר שהבן הזה ראה בתורה ג' מינים. מהמצות. מהם עדות כגון הפסע ושאר המצות שהם עדות הנסים והנפלאות שגשה הש"י לישראל במצרים. והמין השני הם החקים שהם המצות שאין טעם נודע. והמין ג' הם המשפטים שהם המצות שטעמם נודע ונגלה מדרך הסדר וסקול הדעת. ולפי שהיה שאלתו על שלשת המינים מן המצות האלה צוה השם ית' שישכרו אמתת הדברים ויזכרו אם לענין העדות שיאמר אליו עבדים היינו לפרעה במצרי' ויציאתנו ה' אלהינו ביד חזקה וייתן ה' אותות ומופתים רוצה לומר שהיה המלך קשה והארץ קשה. ולא די שהוציאו מהם אבל גם שנה הטבע ועשה נסים ונפלאות חוץ מן המנהג הטבעי ויציאתו מהם והנה אמר ויציאתנו ה' ויתן ה' אותות וגו' ויציאתנו ה' ולא אמר ה' אלהינו בכל דבריו. אבל אמר אחריו זה ליראה את ה' אלהינו לפני ה' אלהינו כאשר צונו להעיר על ענין אמתיו. וזה כי לא היה הש"י לנו לאלהים כ"ל בבתן תורה ומשם והלאה. ולכן אמר ויציאתנו ה'. ויתן ה'. ויציאתנו ה'. שהיה זה כלו במצרים קודם התורה. ואמנם לאחר מתן תורה שקבלו עלינו אלהות. אמר ליראה את ה' אלהינו. ולפני ה' אלהינו. כאשר צונו. מפני העדות הנה ר"ל מציאת מצרים באו אותן המצות שנקראו עדות. ואמנם כנגד המשפטים אמר ואותנו הוציא משם למען הוציא אותנו לתת לנו את הארץ אשר נשבע לאבותינו. רוצה לומר ואמנם לענין המשפטים נתנם הקדוש ברוך הוא לנו לפי שהוציאו להקישב בארץ הזאת. והקבוצ המדיני יעשר בבהרה משפטים ישרים. ולכן מאתו נד שהם הקבוצ המדיני הוצרכו אל המשפטים ההם לפי שגם יושב בני האדם וקבוצ המדיני ואשר לפרש שאותנו הוציא משם. הוא תשלוש הטענה הראשונה. כלומר שלא עשה כל המעשה במצרים כדי להעניש המצרים ברשעתם כ"ל כדי להוציא אותנו משם ובדי לתת לנו את הארץ אשר נשבע לאבותינו. ותורה הוציאה סבת העדות והמשפטים יחד. ואמנם לענין החקים אמר ויציאתנו ה' לעשות את כל החקים האלה לאברהם את ה' אלהינו לטוב לנו כל הימים לחיותנו כהיום הזה. אין טעם ידוע אללו אבל תועלתם הוא מצוה. שמיציאת האדם ליראה את השם יתברך ולטוב הנצחי המיוחס לגשם ולאורך החיים הגשמיים ועליו אמר לחיותנו כהיום הזה. ולפי שיאמר הבן אם כל כך תועלת יש בענין החקים מה לנו בשאר המצות מהעדות והמשפטים הלא יותר טוב הוא לעשות החקים ולעזוב המצות הנה מפני זה אמר וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות את כל המצוה הזאת לפני ה' אלהינו כאשר צונו ורמו וצדק באמרו את כל המצוה הזאת על העדות והחקים והמשפטים שבהם כללות המצות. כי הצדקה תהיה לנו השם יתברך כאשר נשמור את כל המצוה הזאת בכל חלקיה העדות והחקים והמשפטים כאשר צוה אותם. וכלל בזה עוד שראו שישברו החקים מיראת העונש לפי שגזרת מלך היא ואם לא יעשו אותם ישמירם מעל פני האדמה. ועל זה אמר ליראה את ה' אלהינו וגו' לתקות השכר אם גשמי בעולם הזה ואם רוחני בעולם הבא ועליו אמר לטוב לנו כל הימים לחיותנו כהיום הזה. ומלמד יראת העונש ותקות השכר ראוי גם כן לשמור המצות להיותם חקים ומשפטים צדיקים שמפאת ענינם ראוי שישמרם האדם. וזהו וצדקה תהיה לנו ר"ל צדקה ויושר תהיה לנו כאשר נשמור לעשות את כל המצות לפני השם מצות טובות מצד עצמם ויש בהם צדק ויושר רב. וכבר כתב הרב המורה בחלק ג' פ' י"ג שצדקה

הוא החמישי הוא שמהו שהדברים הטעניים לא יסכה אותם אם לא מהעדר שכלו ובחיותו. כי מי האיש אשר ישכח לקחת המזון להעמ' חיותו והולאת המותרות. ושאר הדברים אשר הם תלויים בחייו. ככה אין ראוי שיסכה המדעים האלהיים כי הם העמדת' חייו. ולכן צוה שיעשה סימנים להזכרתם כדי שלא יבא לידי שכחה וכן וינען היה שלמותו וחיו נפשו תלויים בזה. ועל זה אמר וקשרתם לאות על ידיך והיו לטעופות בין עיניך וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך. לפי שיש בני אדם שיעשו סימנים אל זכרון הדברים אשר ישתדלו בזכירתם ומהם שימזום ביד או בלשון ומהם שימזום בראשם על בתי הראש. ומהם שימזום בכתבים ובשעריהם בעבור שכל שעה שיכנסו ויצאו יראו אותם ויזכרו ענייניהם ככה צוה הש"י שיקשרו המצוה הזאת לאות על ידיהם. וישמרו אותם לטעופות בין עיניהם. והם מצות תפילין של יד ושל ראש. וכן מצות המזוזה בשערים וכוון בזה עוד שישימו האות על היד כנגד הלב. והטעם על הראש כנגד המוח. להגיד שבשני הכחות. רוצה לומר החושי והנפשי זכרו את מצות ה' ויעשו אותם ולזכור מתנת ארץ ישראל. ובתים אשר לא בנו יתנו המזוזות בשערים. וכבר נזכר זה בפרשת בא אל פרעה. הנה אלה המדעים העליונים כללו דבור ראשון ששמעו בסוגי ולא נשלמה להם הכנתם אותו כי אם עם זה כלום ששמעו ע"ה ולמדו לישראל:

(ו) והיה כי יביאך וגומר עד לא תנסו את ה'. הפרשה הזאת השנית היא כנגד הדבור השני ששמעו לא יהיה לך אלהים אחרים. והדבור השלישי שהוא לא תשא. באלו אמר מה שמעתי דבור ה' אלהיך וזהו ה'ע"ג ואחריו וזהו הנשבע לשוא ולשקר דע נא וראה כי ג"כ יוכלו בדבריו ההם דבר' אחרים מהם וזהו הכתוב שכתב יביאך ה' אלהיך אל הארץ אשר נשבע לאבותיך ויתיר ערים גדולות אשר לא בנית ובתים מלאים כל טוב אשר לא מלאת וכן שאר הדברים שזכר שתזכר ותשמור עמך לא לבד שלא תעבוד אלהים אחרים כאשר שמעת דבור ה'. כי אם גם כן שלא תשכח את ה' שהוציאך ממצרים. כי להיות' ה' רוצה לומר שם הבורא וזהו ומהו העולם והחיותו מטיב עמכם בהוציאו אתכם ממצרים מבית עבדים אין ראוי שתשכח חסדו ועובדותיו. כי השכחה בזה הרי היא כע"ג ואם היות שזאתו דבור שני לא שמעתם כי אם לא יהיה לך אלהים אחרים על פני. והיתה האזהרה לבתלי עבוד אלהים אחרים. דעו נא וראו שגם כן נכלל עם לא תעשר זה העשה שני. והוא שאת ה' אלהיך תירא ואותו תעבוד. כי מכלל לאו אחת שומע כן. ומהשלימה אשר שמעתם וזכן החיוב ליראה ולעבוד את הש"י. וכבר באו המצות האלה למרע"ה במה שעבר. אם היראה אמר (פ') קדושים ייראת מה' אלהיך. ואם העבוד אמר ועבדת את ה' אלהיכם. עוד הודיעם שאלו ע"פ שם שמו דבור השלישי כי אם האזהרה בלא תשא את שם ה' אלהיך. ולא תשא לשוא שם היותה שלילה ולא תעשה יש חיוב ועשה. והוא אמרו ובשמך תשבע. ואם זה כבר בא במה שעבר דאמרו אם לא יגיד וגם טונו. ואמר שבעת ה' תהיה בין שניהם. ואמר עוד לא תלכון אחרי אלהים אחרים מאלהי העמים וגו'. הוא להגיד כי אם ישמרו מצות עשה הראוי לא יבאו להיותם נכשלים במצות לא תעשה. כי אם ייראו את הש"י ויעבדו אותו וישמרו בשמו. כאלם הנשבע דבר הנאמר אליו מאד. הנה אז בלא ספק לא ילכו אחרי אלהי העמים אע"פ שהם סביבותיהם ולא יתנו להם מחבתם מכשול. כיון שהם יראים את ה' אלהיהם ועובד' אותו ונשבעים בשמו וגם כיון כיון להודיעם שם היות שהדבור ששמעו כולל לכל אלהים אחרים שתכלית האזהרה הזאת כדי שלא ילכו אחרי אלהי' אחרים מאלהי העמים אשר סביבותיהם' כי בהם היה החשש כלו וכמו שהורה עליו הנסיון. ועוד ביאר להם שם היות שדבור אנכי נזכרה קנאת הש"י על העבודה לאלהים אחרים שידעו עוד שגם כן יקנא אם ישכחו אותו ואם לא ייראו מלפניו ולא יעבדוהו אע"פ שלא יעבדו אלהים אחרים וזהו אמרו כי אל קנא ה' אלהיך בקרבך כלומר לא לבד יקנא כאשר תלך אחרי אלהי העמים. אבל גם בקרבך אם לא תשמור מצותי יקנא בך וישמידך מעל פני האדמה. וזה כלו מה שורה שמה שמעו בדברות ואם שמעו מפני מהם דבר הוא:

לא תנסו את ה' אלהיכם וגומר עד כי ישאלך הפרשה השלישית הזאת. בזה כנגד דבור הרביעי ששמעו ממצות השבת. כי לפי

יחמר על חץ הדבר ומשפטו יסכים לוה. וזהו דרך אחר בפירוש הפסוקים. הנה בזה גלה משה רבינו עליו השלום שבדבור כבוד אב ואם מלמד מה שהבינו חמנו ישראל בשמעת אותו. הנה כבר נכללה בו עור כבלת האבות וזרעה ותועלתה כמה היא. האמנם חמנו וז"ל כהנה במכילתא פרשת ו"ח דרשו הפסוקים האלה כנגד הכנסתו שמו שחמנו כזה מה הוא אומר מה העדות והחקים וגומר. והנה הביאם לזה. ר"ל היות השאלה פרטית על ענין הפסח בעבור מה שראו בענין התשובה. שהיא ואמרת לבקך עבדים היינו לפרעה במצרים. האמנם איך דרש החכם חקים ומשפטים על ענין הפסח הוא כפי כפי מה שאומר. כי הוא ראה בענין הפסח דברים שהם עדות כמו ענין המלה שהוא בעבור שלא הספיק בנקת אבותינו להחמיק. וגם ענין הפסח עצמו שהיה כנגד מול טלה שעשה בו השם יתברך שפטים. וראה גם כן בענין הפסח דברים שהם חקים מבלי טעם גודע על מצות ומורדים יאכלוהו ואלו יאכלו ממנו נא ובשל מנובל במים ולא יותירו ממנו עד בקר. ומאז גם כן בענין הפסח משפטים בענין כל כן כבר לא יאכל בו. תושב ושכיר לא יאכל בו שהיה זה על פי המשפט שמי שלא נעשה לו הכנס לא יאכל הכנסה. וכן כ"ל ע"ל לא יאכל בו. וממנו זה ראו כהנה שהיה בן חכם כיון שעשה חלוק במצות הפסח וינתה אותה לנתחיה. ולפי הדרישה מאשר צוה ה' אלהינו אתכם גלה היותו חכם וראו אלהים ובר מרע. כיון שהיה היות המצוה הא הית מלת השם יתברך ולא כמו שאמר הן הישג מה העבודה הוצאת לכם שהנה בוונתו היות העבודה סדור אנושי לא אלהי. אמנם הנה החכם הודה שהיה סדור אלהי. אבל שאל עור סבת חילוק המצוה והיתה התשובה אם לשני העדות. עבדים היינו לפרעה במצרים. ולא לענין המשפטים באחר ואתנו הוציא משם. וראה לומר איתנו הוציא משם ולא לבן הנכר ולגר ולתושב הארץ ולעל. ולכן לא צוה הם מאוכלי הפסח. ולענין החקקה אשר במצוה הוצאת השיבו ויצונו ה' לעשות את כל החקיקה האלה וכמו שפירשתי. ולהיות החקים ההם מהעדות והחקים והמשפטים נכללים במצות הפסח כלם. לכן אחר ודקה תהיה לנו כי נשאר לעשות את כל המצוה הוצאת בלשון יחיד רוצה לומר מצות הפסח. האמנם אחר המגיד אף אתה אמור לו ככלכות הפסח. רוצה לומר אף מ צד אותה התשובה הנאמרת בפרשת אתה אמור לו אשר הבלכות שיש בענין הפסח עד הדבר הקטן שהוא אין משפטיך אחר הפסח אפיקומן. וזהו הנה החכם יבין וישכיל כי יש לאלוה מליון ושיש במצוה היא כללים לתושיה ממה ששאל :

ו' יבאך ה' אלשים וגו' עד לא מרבנכס וגו' הפרשה החמישית הוצאת בזה כנגד החמשה דברות שהיו בזה השני וענינה להגיד שיש היות שימשנו בזה דבוריכלא תרצה ולא תנאף ולא תנטיב לא תעסע ולא תחמוד. אין ראוי שיחשב שאלו הדברים כלם אסורים בשבעת העממים או מותרים בהם כלם כמות זה כן זה. אינו כן. כי כאשר יבאך ה' אלשיך אל הארץ וגם מפניך את הנוים הכס לא תנהג בהם דבור לא תרצה שאלב בהם. ר"ל כי הכה תכס אותם. ולא תנהג נם כן מנהג דבור לא תנטיב שבעממון. אבל הפרשה תחמם אותם. ולא תכרות להם ברית ולא תחמם. ר"ל לא תעשה עמם חן וחסד האמנם דבור לא תנאף שהוא הדבור השלישי ראוי לנו להיות טעם בהם. וזהו אמרו לא תתחתן בהם בחך לא תחת לבנו ובהו לא תחק לבנך. יתן הכהנה לזה למה לא תחק בחו לבנו של ישראל באמרו כי יסיר את בנך מאחרי. ר"ל כי ימשיך הנה אחרי אמו ויסיר את לבנו מאחרי. ואמנם כנגד הכהנה שאל יתן לבנו אמר ועבדו אלהים אחרים וגו' הנה אם כן אשר בהם כל מיני זוג וניאוף וכבר בזה המצות האלה בפרשת משפטים ובפרשת כי תשא. וגם כאן צוה שלא יחמוד דבר מכל אשר להם כדי שלא יבא ללוקח לעצמו ויהיה שטור הכתוב כי אם הם תעשו להם להחרימם מזהותם ויתחנן ויתחנן תשברו וגומר. ולא תחלו לחמד אותם הנה אם כן לא תרצה ולא תנטיב אים וטובים שבעת העממין. אבל לא תנאף ולא תחמוד הם טובים בהם בחומרא רבה. וכל זה ממה שיגלה ממה שקבל משה רבינו עליו השלום. הוא אמרת התורה ועקרה. ובענין לא תעשה לא זכר כלל. לפי שהעדות שקר הוא דבר רע מפאת עצמו ואין ראוי לנהיג אותו לא עם האוהבים ולא עם האויבים. וכמו שאמר במדבר (תהלים קי"ט) שקר טנאתי ואחעבה. והתבונן אמרו בפרשה הוצאת כי יבאך ה' אלשיך אל הארץ אשר אתה בא שמה לרשעה וגם נזים רבים. הנראה לומר שכיון שהאל יתברך נתעם כנגד האויבים ונתנם בידיהם. אין ראוי שיכרתו להם ברית ולא להשלים עמם כי הארון או המלך כהשתלשלו בעבור עבדו אלוהים. אין ראוי לעבד שישלים עם האויבים ההם מוולת רשות הארון וחפצו. וזהו אמר לא תכרות להם ברית ולא תתחתן בהם. כי אין כבוד למנאח שיחתן במנוחם. כי במקום שהיה משועבד אליו ישוב להיות כמותו כשור ומעלה מזל החזון. וכבר בזה המצוה הוצאת בפרשת משפטים באמרו לא תכרות להם ולא להביסם ברית. לא יסבו בדרך פן ויחילו אותך לי. ויתן כאן הסבה למה לא יתחתן בהם באמרו כי עם קדוש אתה לה' אלשיך ובך בחר ה' להיות לו לעם סגולה. ואין ראוי שיחעדב דם וזרע הקדש הנבחר בדם הנמאש וזרע המקולל שאלה השם יתברך מארצו. הנה התבאר מזה דרך חמש הפרשיות האלה ושכן ביאר אל עשרת הדברות אשר זכר. ולכן הביא מרע"ם במקום הזה עשרת הדברות ואחריהם חמשת פרשיות האלה. כדי לגלות לישראל שמה שמענו הם. מפנים עם מה שהשמיעם הוא עליו השלום. ושמנו התורה כן נכללו בעשרת הדברות. והוא ממה שזכר היותם אלו ואלו אלהיות כלם מלת השם יתברך. ולכן בזה מצות היחוד הוצאת נכללת בדבור הראשון. והותרו בזה הספקות כ"ד וכו' :

(ו) לא מרובכם מכל העמים וגו'. עד סוף הפרשה. לפי ש"מ שיש עם קדוש מהם יתברך ולכן אין ראוי שיתחננו באומות. ביאר אלהים ענין היותם בחיורי השם יתברך ועם כגלותו באמרו לא מרובכם. רוצה לומר הלא ראיתם

הנם גדול וגפלא והוא שחשק השם יתברך בהם. ומלת חשק לא נאמרה כאן על האהבה כי אם על דבקות השכינה שהיא בישראל במשכן. והוא מלשון וסוקים כ"ף. שהוא מלשון דבקות. ואמר שלא היה הדבקות ההוא ובחירה אשר בחר בהם להיותם רבים וזכרו עם הדרת מלך. כי הם המעט מכל העמים כי עם זהם כדכתיב השמים לרום בפני עצמם ובדרך התעטפותם משפטים נפש בזמן מועט. הנה בערך אל אשר העמים היו הם עם מועט. ואם כן לא נמדד' בהם השכינה בעבור זה כי אם מאהבה ה' אותם ר"ל מאהבה מוחלטת ומרצון פשוט שאהב אתכם נמשך אותו הדבקות. ומסכים לזה אחר הכינוי (מלאכי א') ב' אלהי אתכם אחר ה' ואמרתם כמה אהבתנו הלא אח עשו ליעקב נאם ה' ואהב את יעקב. ר"ל שבהיותם אחים יחידים שיש רצח הקדוש ברוך הוא לאהבו ליעקב ולא לעשו וזכר גם כן שלסבה אחרת היום הדנוק והחשק וזהו שאמר ומשמרו את השבועה אשר נשבע לאבותיכם שבעבור זה כלו רוצה לומר בעבור האהבה ובעבור השבועה הוציא ה' אתכם ניד חוקה ויפך מצות עבדים רוצה לומר להיות לו לעם נהיג. ולפי שלא יחשבו שלא רצו המון תם וזאת האבות ואלו יועיל להם עוד. אמר כי ה' אלשיך הוא באלהים האל הנאמן שומר הברית והחסד לאויביו ולשומרי מצותיו לאלף דור. רוצה לומר אל תתמה איך הפסוק וזאת מהאבות כל כך מהשנים עד באם לארץ. כי הנה ה' זה דרכו להמשיך וזאת האבות על בנינים לאלף דור וכל זה היה בתנאי עצמו. והוא אם המקבלים יהיו אוהביו ושומרי מצותיו כ' אז יעמיד להם וזאת האבות הברית והחסד אשר נשבע להם עד אלף דור. אינם אם לא יהיו אוהביו ושומרי מצותיו כי אם שונאיו והיה הדבר בפק. כי הוא משלם לשנאיו אל פניו להאבידו :

ואמנם מה הוא ענין המדה הוצאת. הנה פי' רש"י ומשלים מגזרת תשלום וגמול. אמר שהקדוש ברוך הוא משלם גמול טוב לשונאיו בחיובם בעולם הזה כדי להאבידם בעולם הבא. ושלא יאחר הגמול הטוב הזה מלתת אותו אל שונאיו בחיובם בעולם הזה. והוא דרך אונקלוס. ולפי שהיה לדבריו ככל גדול בכתובים היה יותר ראו לפרש הכתוב הראשון על העולם הזה. והשני על העולם הבא. ואמר ומשלים לשונאיו אל פניו. שיתן להם גמול טוב בעולם הזה על זכויותם כדי להאבידם מן העולם הבא כי עם רוצה לומר בעולם הבאמות לא יאחר לשונאיו אל פניו ישלם לו רוצה לומר העונש כפי געשו לא יאחר לשונאיו שלא יאחר לתת ענשו לרשע בעולם הבא. וכן זכרנו ר"ל (קדושין ד' ק') שזוהי מדתו של הקב"ה שמי שרובו זיות ומיעוטו עונות נפרעים ממנו ממיעוט עבירות קלות שעשה נעולם הוא כדי שיטול שכרו משלם בעולם הבא. ובהפך כשהיה רובו עבירות ומיעוטו זכויות שמשלם אליו שכר מצות קלות שעשה בעולם הזה בשביל להפריע ממנו משלם בעה"ל. כמו שזכרנו זה במסכת תעניות ובמסכת סנהדרין. ובבראשית רבה ובמקומות אחרים. אבל עם היות המדה כן אין ראוי בנחשבו שאליה כיון בכתובים האלה. לפי שבא הגמול הטוב מזה העולם והעונש הנכספי שניהם בלשון אחד שיה. ויותר כיון שפרש אל פניו הראשון כנוי להקב"ה. ואל פניו השני כנוי לשונא והשפנים הראשונים הם מלשון השגחה או כעם והשניים הם מלשון חיים כמו (פ' במדבר) על פני אהרן אביהם ושלא ידברו שני הכתובים כי אם מהעונש. ואמר שהוא יתברך שומר הברית והחסד לאויביו ולשומרי מצותיו לאלף דור. ואמנם לשונאיו משלם להם רוצה לומר שהקב"ה מוסר אותם אל פניו והם פני הכעס אשר לו על דרך (איכה ד') פני ה' חלקם. כי הקב"ה ימסור את שונאיו אל פניו כעסו או אל פני השגחתו להאביד אותם ואת כל אחד מהם מן העולם. וגם לא יאריך אפו לשונא אבל במהרה לא יאחר ענשו כי אל פניו רוצה לומר בחייו של שונא ישלם לו וכבר נזכר לומר אל פניו ויטל לו. גם כן שיחזור להקב"ה ר"ל שלא יאחר ולא יאריך אפו כש"ל לשונא. אבל פניו כעסו יתברך או פני השגחתו אליו. ושניהם פירושים מחייבים בכתובים. אבל כבר יסופק על זה כי ענינו בדורות שהקב"ה יתברך יאריך אפו לעוברי רצונו ולא ישלם להם כעסו וזה שונאיו ה' עתקו גם בדור חיל יכלי וימיהם בטוב וטובות כעשומים. אבל זה אינו סותר למה שזכר הכתוב ממדתיו של הקב"ה לפי שאין ספק שהמשפט והיושר של הקב"ה כן יחייבוהו לתת שכר טוב להולכי בתמים עד אלף דור ולהאביד אויב חרף ה' ושונאיו. וגם זה לא באריכות אפים כ"ל שקל מהרה ישוב גמולו בראשו. אבל פעמים רבות הקב"ה הוא מאריך אפו אל הרשעים לטובות אחרות כפי מה שתרצה וכתמו העלויה כדי לתת להם שכר טוב העולם כמד מיעוט זכויות שעשו ואין הקב"ה מקפח שכר כל בריו ובריו כדבריהם וז"ל בערבי נסחים (ד' קי"ח) ואם מפני שילאו מהם אנשים גדולים וטובים שלח יאריך השם ית' להם אפו עם כל רשעתם. וכמו שאמר רבי ואשיה בעירובין פ"ב שהאריך הקב"ה לאחו כדי שינא ממנו חוקים ולאחיו כדי שילא ממנו יאשיהו וישמעני כן גרף כדי שינא ממנו מרדכי. וכן יש סבות אחרות לשלות הרשעים בעה"ל וזכר' הדיוקים ורעותיהם. אבל היושר הפשוט אלהי מבלי הנהגה לתכלית ובחינה יחית היה כמו שאמר ומשלים לשונאיו אל פניו להאבידו לא יאחר לשונאיו אל פניו ישלם לו. וכבר זכרתי פעמים רבות האין להכלל מאמר יבוא הדברים פעמים בלשון רבים ופעמים בלשון יחיד כמו שאמר כאן ומשלים לשונאיו פניו להאבידו כי הרבים הם כלל אחד. והכלל אינו דבר אחד כי אם מקובץ מפרטים רבים והנה הוליד מרע"ם מכלל דבריו ושמרת את המצוה ואת החקים ואת המשפטים אשר א. כי מצוה היום לעשותם. כאומר כיון שהקדוש ברוך הוא שומר הברית והחסד לאויביו ולשומרי מצותיו לאלף דור והוא גם כן משלם לשונאיו להאבידו ראוי שאתה ישראל תשמור את המצוה ואת החקים ואת המשפטים כדי שתהיה מאויביהם ה' וחסדי שמו ושומרי מצותיו. ואמר לך את

את הכרית ואת החסד ולא תהיה מכלל השואלים המוכנים לאזנן ומות .
 וזהו כלל הדברים והותרו עס זה השאלות כ"ו וכ"ז :

ואהרי שפירשתי דברי הסדר הזה על כל מתכנתם וגיליתי צורך חמשת פרשיות האלה אשר באו אחרי זכרון י' הדברות . הנה אנכי בא אליך במהדורה בתרא . לתת בכללות הסדר הזה קשור גלות וכבוד בעיניו ולירוק אחר לחמש הפרשיות אשר זכרתי . ועס זה הנה יתבאר פסוקים מהפרשה באופנים אחרים כי את זה לעומת זה עשה האלהים ובעצמים פנים לתורה ולאלו דברי אלהים חיים : ואמר שמרתי הקחיל להזכיר על שמירת המצוות באומרו ועתה ישראל שמע ואל תחזקו ואל תחשבו וזהו הפסוק שאלו יוספו ולא יגרעו על מצות הש"י כדי שיבא ויירש את הארץ שלא יקרה אליהם כמו שקרה לדור המרגלים שפעמים גרעו במצות הש"י שאמר להם עלו ורשו את הארץ ולא אבו לעלות . ופעמים הוסיפו בראותם להלחם עם האמורי כנגד מאמר הש"י . ומפני התוספת והגרעון אשר עשו לכן לא נכתבו לארץ . ולכן כדי ששם יבא שמה לא יוסיפו ולא יגרעו לפי שהם מצות הש"י ואינם מפעל הסדר האנושי להשיב ביד האדם להוסיף או לגרוע עליו . ולכן אמר יאה למדתי אתכם חקים ומשפטים כאשר צוה ה' אלהי . ר"ל ראה והבן שלש מיני הקדמות אמתיות . האחת שאלה המצוות החקים והמשפטים אשר אני מלמד אתכם הם אלהיות כאשר צוה ה' : וההקדמה השנית שיש תועלת גדול במשמרתם . ושליש צורך גדול אליהם בחיבה אחרת כי אם בחכמה הסוד . ועל זה אמר ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם וגו' . וביאר שבאמצעות המצוות יהיו אלהים קרובים אליהם ואם לא ישמרו אותם מכלל הן אתה שומע לאו שיסתיך פניו מהם ויעזבם ויאבדו מן הארץ : וההקדמה השלישית היא שהחקים והמשפטים אשר אתם . הם נדיקים וישרים ואמתיים בעצמם . ועל זה אמר ומי גוי גדול אשר לו חקים ומשפטים נדיקים ואחר שביאר והינה שלשה ההקדמות האלה זו אחר זו . נא להבית על אמתתם ואליהם יתחלק הסדר הזה כלומר כי הנה לבאר ההקדמה הראשונה . רואה לומר שהמצוות הן אלהיות . הביא זכרון מתן תורה באמרו רק השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך וגומר . יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב וגומר . ויגד לכם את בריתו וגומר . ואותי צוה ה' בעת ההיא ללמד אתכם וגומר . והמשך הדברים בביאור ההקדמה הראשונה הזאת עד פרשת כי תוליד בנים . אחר כך בא לבאר ההקדמה השנית מתועלת המצוות בהיות הש"י קרוב לכל קוראיו אשר יקראוהו באמת . וביאיר לזה פרשת כי תוליד בנים וגו' . אשר חליתם לבאר עונש העוברים על המצוות ושכר השומרים אותם והשבים אל הש"י כמו שאמר ושבתי עד ה' אלהיך ושמעתי בקולו כי אל רחום ה' אלהיך . רואה לומר שיחזקו בלשם בנות לכפרה . האחת רחמי השם יתברך . כי אל רחום ה' אלהיך . ובהנחת לפי שבבית לקח אותך לו לעם ואף ישוב מזה ועליו אמר לא ירפך ולא יעזוב רואה לומר לא ירפך ולא יעזוב אחרי שלקח אותך לו לעם . והשלישית מפני זכות האבות והוא אמרו ולא ישכח את ברית אבותיך אשר נשבע להם וכן עד סוף הפרשה . ואמנם לבאר ההקדמה השלישית רואה לומר שמצוות התורה והמשפטים הם נדיקים . הביא עשרת הדברות לבידו שכלם נכוחים למבחן וישרים למאזן דעת וחתם הדברים באזהרה רב על עשיית המצוות ושמירתם שהיא תולדת ההקדמות הבה . ולפי שהפירק מעצמו עול המצוות יהיה כנתן בהכרח אחד מחמשה דברים . לבקש להזכיר עליהם בחמשת פרשיות רצופות שבאו אחרי זכרון עשרת הדברות : והסבה הראשונה היא שיעזוב האדם מצות השם יתברך ולא ישמרת מתוך שגאש ומאוס שימאס בתורה ובמצוותיה . וכמו שאמר (ס' שלח) עד אנה יאצוני העם הזה . ואמרו ויאמר לאל בור ממנו ודעת דרכך לא חפצנו שהיו בוטחים במצוות מפני המאוס והשנאה עד שמפני זה אמר המשורר (תהלים קיט) מה אהבתי חורף כל היום היא שיחתי . וכדי להסיר הסבה הזאת באה פרשת כיחוד באמרו שמע ישראל ה' אלהינו וגו' . ואהבת את ה' אלהיך וגו' . וראוי שנסתכל עוד בשלש מצוות שבאו בכתוב הזה והם ה' אלהינו ה' . ולמה נשנה שם בן ארבע אותיות שזכר שני פעמים . והנראה לי בו הוא שאנחנו נבחין בשכלנו ודעתנו האלוהי יתברך בשלש בחינות :

הראתה מזד עמנו ומתוהו והנאל שהפסוק הנקרא דבריהם שם העם הוא העם האמתי והנמצא המוחלט . והבחינה השנית היא מזד המצאיות הדברים ומזהו אותם ונותן להם החיים והמציאות . על שני השמות האלה אמר דוד (ס' ק"צ א) ברבי נפשי את ה' וכל קרבי את שם קדשו . שהיא הבחינה הראשונה . ואמר עוד ברבי נפשי את ה' ואל תשכחי כל גמוליו כנגד הבחינה השנית . הבחינה השלישית הוא מזד העצמו לגלגל ולכל מה שבתוכו כי זהו הכלית היכולת והאילנות . וכנגד שלש הבחינות האלה שנתחן בו יתברך אמר ה' אלהינו ה' . על דרך מה שאמר במדת ה' אל . והודיענו שהוא אחד בכל אותן הבחינות . כי עס היות השמות והבחינות האלה מתחלפים בשכלנו . הנה הניחם והענין אמתית מכלל ד' . ולזה חקנו לומר אחר זה ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד . כי שם הוא רמז לשם המפורש . וכבוד הוא רמז אל בריאת העולם על דרך לכבודו בראיתו . והמלכות הוא רמז אל הנעת הגלגל העליון . וכלאו יאמר ברוך שם וכבוד מלכותו לעולם ועד . האמנם הסירו הו"ו"ן ואמרו ברוך שם כבוד מלכותו . להורות על האחדות ושלילת הרבוי . ולזה היות הבחינות האלה שלש צוה על האהבה אליו יתברך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך . וזהו שיבין לאות על הוד ולשפפת בין העיניים ולמחזיון על השערים . כי להיות השם יתעלה נותן המציאות והחיים . הנה היה ראוי שיאמר הדבר האדם בכל לבבו שממנו חוצאות חיים . ויהיה סימנו לאות על ידו כנגד הלב שהוא תחלת החיים . ולרמזו על היות השם יתברך מזד עמנו נבדל מכל יחסו וערך לזולתו . אמר בכל נפשך הגשמי היא נבדלת מן הרוח וכלתו מהעצמות עמו . ולכן היו הפסוקים על הראש ששם הכוח הנפשי . וכנגד הנעת הגלגל שהוא פועל בוללות הן ממו . אמר ובכל מאדך שהממונות הם דברים חיצוניים לאדם וכנגדם היו

הממונות בשערים ששם גם כן חוץ לאדם . הנה כל זה הביא בפרשה הראשונה הזאת לחייב את האדם על אהבת השם יתברך :

והסבה השנית היא שחנני את האדם לעצבת המצוות והיא השכחה עד שמפני זה היה דוד משבח את עמו (תהלים ק"ט) . חנני רשעים עוֹדוֹי תוֹרֶךְ לֹא שִׁנְחִיתִי . והמניח בנבואת הבכורים היה אומר (פרשת תבא) לא עברתי ממלכותי ולא שכתתי ולכן באה הפרשה השנית הזאת . השמר לך פן תשכח :

והסבה השלישית לעצבת המצוות ובטולן . הוא הכסף והפקסוקי שם עד שיהיה אמר דוד ע"ה דרך שקר הסר ממני וגו' . דרך אמונה בחרתי וגו' . שפטים שנאמר ותוֹרֶךְ אֶהְיֶה לָּךְ בָּאֵה הַפֶּרֶשָׁה השלישית לא חסכו את ה' אלהים וגו' . וזהו שישמרו את המצוות ולא יפקסו אחריהם כמו שכתוב שמור תשמרון את מצות ה' אלהים : וברך ים סנה רביעית ג"כ לעצבת המצוות ובטולן . והיא כאשר יחזוב בן האדם שפזז להיות בן הרוח מהמצוות משיבים משועבד ונכנע אליהן לפי שהחיות בעצמו הוא טוב מהעבדות . אבל כבר זכר החוקר שהסכנה לתורות איננו עבדות אבל הוא חרות לפי שהם אמנם ייטירו את אדם לשלמות נפשו וכמו שאמר (פ' תרו) והאם יהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש כי בהיותם כהנים משרתי ה' יסיו מלכים . וכנגד הכנה הרביעית הזאת באה הפרשה הרביעית משאלת הן כשיבדו עליו מצוות החורג ויאמר מה העדות החקים והמשפטים . ולזה תהיה תשובתו שיש על שמירת המצוות ארבע פעמים וכתוב גדולות :

האחרת היא אמרו עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו ה' וגו' . ר"ל איך נראה לך חק המצוות עבדות ואמנם הוא כהפך . כי עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו ה' משם כשנתן לנו המצוות האלה והם אם כן חרות לא עבדות כי הש"י הוציאנו מיד מלך קשה ואומה קשה . והנה הטבע נמשחו אותות ופסחים בעצמו . ולא היה כל זה כדי להעניש את המצריים ולהרע עמדם לשנאיהו איחס . כי אם להסייע עמנו . וזהו שאמר ואותנו הוציא משם למען הביא אותנו אל הארץ אשר נשבע ויהי סוף הדברים ויזנו ה' לפסות את כל החקים האלה ואת המשפטים שכתב הסליחה ואת הטענה האחת . כאלו אמר ובהיות זה כן ראוי לנו שנשמור מצוות האדון הזה שחביב לנו עבודתו לשמחה לא לעול ועבדות :

והטענה השנית זכר באמרו ליראה את ה' אלהינו רואה לומר וגם נעשה מצוות מפני היראה רואה לומר יראה העונש שלפי שאם לא נעשה אותן ישמידנו מעל פני האדמה :

והטענה השלישית היא אמרו לשון לנו כל הימים לחיותנו כהיום הזה . ר"ל מלמד החיוב הראוי אשר עלינו כפי הטוב והחסדים שקבלנו מאתו יתברך ומלבד יראה עונש הש"י הנה יש עוד דבר חושבות עצימים בשכר הנתי . אשר נפסס שהוא לעובד לנו כל הימים בעולם הנשמות כמו שפירש הרב המורה בחלק ג' פרק כ"ו ל"א . בחיים הנשמיים והוא אמרו לחיותנו כהיום הזה :

והטענה הרביעית הוא אמרו וזקקת תהיה לנו . רואה לומר שהמצוות ראוי שיעשה אותם להיותם בלדק ובישר גמור והאדם ראוי שיבצר במעשה הישר והזקק מפאת עצמו גם שלא יקבל בו תועלת מה ואמר שהזקק הוא כאשר נשמר לעשות את כל המצוות לפי ה' אלהינו אשר צונו רואה לומר שיעשו אותה לשם מזה ולא לחלית אחר . ולפי שיש עדיין סבה ה' לעצבת המצוות ובטולן . והיא חרדת האנשים הפושעים שמביאים את האדם לחטוא . ובאמר המשורר אל תחנה במרע' . ואמר החנה (אבות ט"א) הרחק משכן רע ולא תחנה לרע . לכן באה הפרשה והיא החמשה כי יביא ה' אלהיך וגומר . לא תכרות לך ברית . הנה זה הוא ג"כ דרך גלות ומחשך צדקו ככתובים והפרשיות האלה זה עס זה . ועס זה נשלים פירוש הסדר הזה :

פרשת והיה עקב

ואמנם הספקות אשר יפלו בדברי הסדר הזה כפי העיון הפשוט בכתובים ונמה שאמרו צדק המפרשים הלא המה עשרים ואחד :

הספק הראשון באמרו והיה עקב השמטון את המשפטים האלה . והוא כי למע נתן השכר הגדול הזה אשר זכר בשמירת המשפטים ולא זכר דבר מהחקים והמצוות . והנה בפסוק שלפניו אמר ושמרת את המצוות ואת חקם במשפטים . והנה מהראוי היה שיתן השכר עליהם כלם . ויאמר והיה עקב השמטון אותם או יפרט את המצוות ואת החקים ואת המשפטים . ורש"י כתב אם המצוות הקלות שאדם דם בעקבו . תשמרון ושמר ה' אלהיך לך . והרב רבי משה בר נחמן ז"ל כתב שראה להזכיר במשפטים לפי שלא יהיה עס רב ויזהר בלו מצוות שלא יחשלו בהם כלל . רק במשפטים יעמידו הסוד כמו שאמר צדק וכל ישראל ישמעו וייראו . ועוד כי רבים ירחמו מלסקול האדם ומלסרוף אותו בעשותו הטעירה . כאמרו לא תחוס עיניך עליו וגו' ואתה רואה כמה מהחולשה יש בשעמים האלה :

הספק השני למע הרבה צדק הנה ואספק ונצרך והרבך . ברוך הדין מכל העמים . והסיר ה' ממך כל חלי וכל מדוה מצרים . וכל שאר בשרבו שגאו בפרשה . ומאזנו פעמים אחרות ייעד צדק דבריהם מועטים כמו שאמר במד' (ס' בשלח) והיה אם שמיע שמעת וגו' והישר בעיניו חשש והאזנת למאזניו ושמרת כל חקיו כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך . הנה הרבה כתובים וקצר צורך הסדר הספק מה שפסס בנאן . שקצר כתובים באמרו והיה עקב השמטון את המצוות האלה והאריך בשר כי שם יעדס בלדק מהרעוהם והבריאות שהיא אחת מהדברות שזכרו כאן :

הספק השלישי באמרו ברוך הדין מכל העמים שיראה מזה שהעמים יהיו מצריכי' אלא שיתרבו ישראל יותר מהם בצרכה וזוה ספק מה שאמר מיד אחר זה ואכלת את כל העמים . גם כי היחס הזה יראה שאין לו צורך מיוחד . ואם

הנחמני אמר דעמו כמחשק כי הוא הרניש בחולשת דעמו. וראה שלא היה מחסיק בזהר הספקות כמו שחזק מדבריו:

הפסוק ה"ו וזכרו בזהר הכדיל ה' את שנת הלוי כי מה ענין זה לזכור. ואף זכרו אחרי מות אהרן כי הנה הצדלה הלוי' בימי אהרן היחה לא אחרי מותו. וגם לא הוצדלו כי אם אחרי ענין העגל ימים רבים ולמה זכר כאן בפסוק העגל וחזר לעמידתו בזהר כמו שאמר ואנכי עמדתי בזהר כימים הראשונים וכו'. ויאמר ה' אלי קום לך למסע לפני העם. וידוע שכל זה היה קודם הצדלה הלוים לא אחרים. ורש"י ז"ל כתב שמוסב הוא לענין הראשון צעת הלוים בשנים הראשונות שאלהם ממזרים. והוא דוחק גדול בכוונות כי לא הוצדל עד השנים השניות:

הפסוק ה"ז הוא באמרו ואנכי עמדתי בזהר כימים הראשונים ארבעים יום וארבעים לילה. ולמה חזר לזה אחרי שכבר זכר למעלה וספר ענין העגל והתפלה. ומה חזרת בהשג' כדברי:

הפסוק ה"ח באמרו. ועתה ישראל מה ה' אליהם שאל מעמך כי אם ליראה. כי באמרו מה ה' אליהם מורה על קוטר השאלה ומיעוטה. ובאמרו ליראה את ה' אליהם ללכת בכל דרכיו ולהאבה אותו ולעמוד את ה' אליהם בכל לבבך ובכל נפשך לשמור את מצוות ה' ואת חקיו. מורה היות השאלה גדולה ועומתה עד אין חקר. וכמו שאמרו חכמים ז"ל בפרק אין תומדין ונדה פרק ב' ומנילם פרק ג' בענין ביראה אמו יראה מילת זמרתו היא. והנה זה לפי שיור לב האדם רע מנעוריו. וכמו שאמרו חכמים ז"ל בצדקת רבה פרשה ל"ד דף כ"א ע"א עובד עינים שהנחתם מעיד עליהם שהיו רעים עד שאמרו יצרו של אדם מתחדש עליו בכל יום שנאמר רק רע כל היום. ומהנדר עליו בכל יום ומבקש המיתו. שנאמר נופע רשע לנדיק ומבקש המיתו. ולכן יקשה אמר מה ה' אליהם שאל מעמך כי אם ליראה וכו'. וחכמים ז"ל בפרק אין תומדין תירצו אין לגבי משה מילתא זמרתו היא. משל לאדם שמבקשין ממנו כלי גדול ויש לו דומה עליו ככלי קטן. כלי קטן ואין לו דומה עליו ככלי גדול. אבל אין זה מחסיק כי אין מדרך העגל שכל שידמה שכל מה שיביא נקל אליו יהיה נקל אלל האנשים כלם. כי מי שהיו לו אף ככרי וזה האם ישאל למי שיש לו איקרא ממנו שיהיו לו ככר זהב אחד ויאמר לו כי הוא דבר מעט כי הנה באמת לא מתכחש שאל על זה. כי קוטר השאלה וגדלה היא בערך הכשאל ואפשרותו לעשותם לא בערך השואל.

וכבר השתדל הרב רבינו נסים להמתיק זה המאמר במילת דבריו וישונו ולא עלה בידו כמו שחזקו מדבריו ונביאור הפרשה יתבאר זה עוד. וסרמנ"ן כתב שאמרו מה ה' אליהם שאל מעמך נמשך אל טוב לך כלומר אנו שואל דבר ממך שיהיה לזכרנו אלא לזכרך כעס (איוב ל"ה) אם נדקת מה תתן לו. וסעסם הזה כבר העיר עליו רש"י באמרו לשמור את מצוות ה' ואף זו לא להנס לטוב לבט שחקלו שבר. אבל לפי דעמו לא היה ראוי שיפרסם הכחוב ליראה ולאבד' ולשמור. והיה לו לומר בלבד מה ה' אליהם שואל מעמך כ"א לטוב לך. וגם שיהיה חכמית המאמר לטוב לך. לא חמנע מזה בנדות השאלה ביראת השם והעלם ועצדותו ואשבתו שזינו מילתא זמרתו. אף על פי שיהיה לטובתו שהוא דנקות האדם עם הנצלה לטובתו באלה הסיים. עם כל זה הוא דבר קשה מאד. ואמנם דעת הרב רבינו נסים יבא בפירוט הפרשה:

הפסוק ה"ח באמרו כי ה' אליהם הוא אליהם האלוקים ואדוני האדונים. והוא כי הכתוב הזה היה ראוי לסיחו כמקד למה שאמר למעלה הן לה' אליהם השמים ושמי השמים. כי שיהיה שוים בענין אחד רוצה לומר בשמור גדולת השם יתברך ומעלתו. ולמה הצדלה ציהים בפסוק ומלחם את ערלת לבבכם וגם רק באומות חשק ה'.

הפסוק ה"ט מה ענין מצות הגר אשר נא במקום הזה באמרו ואהבכם את הגר כי גרים הייתם בארץ מצרים. והוא מצוה בלתי ראויה להזכירה בזה המקום וזכר אחריו את ה' אליהם תירא ושאר הדברים כלם שאינם מיוחדים לענין גרים:

הפסוק ה"ב העירו הר"ן והוא באמרו וידעתם היום כי לא את בניכם אשר לא ראו וגו'. וזה אותותיו ואת מעשיו וגו'. ואשר עשה לכם במדבר. ואשר עשה לדתם ולצדיקם וגו'. כי שיהיה בראותם וגו'. וענין הספק הוא שהיראה מהשם יתברך שני מינים כמו שזכר הרב המורה בחלק שלישי פרק כ"ב והם יראת העונש. ויראת המעלה. כי פשטים ירא אדם אלהים בשערו עינים הרעשים וזכרו שמה יענש נס היא. והיראה הזאת היא שלא לשמה כמו שאמרו רבותינו ז"ל בענין הפרושי' בטיעה ריש פרק נוטל ושלבי פרק היה קורא. ואמנם יראת המעלה הוא כשישער האדם רוממית האל יתעלה ומעלתו ויירא מלפניו. וכנגד שני מיני היראה. אמר איוב (סיון ל"א) כי פחד אלי איד אל ומלאכתו לא אובל. רוצה לומר שהיה מפחד מנושי השם יתברך שהוא המין הראשון מהיראה. והיה לו גם כן החטונות ברוממיתו והתנשאותו ולכן לא יוכל לעבור על דבריו. וידוע שמה שאמר בפרשה מה ה' אליהם שואל מעמך כי אם ליראה את ה' ה' אליהם שאל מעמך כי לא את בניכם אשר לא ידעו ואשר לא ראו מעמד הר סיני ואת הקולות ואת הלפידים ואת קול השפר ואת ההר עשן. ועמוד אש וענן אשר הלך לפניכם ארבעים שנה. כי אלו הדברים יסירו האדם אל אהבת השם יתברך ויראור האמתית את שזכרם אשר האביר את שגאיו ומה שגפרע מעוברי רצונו. אשר הספירים האלה וכיוצא בהם יסירו את האדם לעבוד השם יתברך מיראת העונש

ואם נאמר שיהיו ישראל מצורכי' מפי העמים מה לנו שנהיה מצורכי' מהשנע אומות: **הפסוק ה"ב** הרביעי' באמרו ואכלת את כל העמים כי הנה יראה מהמאמר הזה. שהוא מצוה לזכור ישראל שאלו ויתרמו אתם ולא ירחמו עליהם. ולא יעבדו את אלהיה'. וזה הדבר כי יקשה מאד למה הוצא בזה המלה הזאת בחור השכר אשר ייעד אל צומרי המשפט'. והנה המלה הזאת כבר באה בפרשת ואחחנן. ותנא עוד אחרי זה בתפלת ראה אנכי. ומה ראה במקום הזה להביא המלה הזאת בלבד אחרי כל הספורי' האלה:

הפסוק ה"ב הרביעי' למה התחיל בשכר המצוה באמרו והיה טבב חשמעון את המשפט' וגו' ונעמק מזה להנביאם על ירושת הארץ בפרשת כי חאמר בלנך וחזר לענין המצוה בנראשונה בפרשת כל המצוה אשר אהבי מאד היום וגו'. וחזר להבטחת ירושת הארץ בפרשת שמע ישראל אתה עובר היום את הירדן. ולמה נא המאמר' האלה מעורבים זה בזה ביות' נבדלים מעמם. והי' ראוי יותר שיקטר ויזכר על ענין המצוה יחד ואחרי כן על הבטחת ירושת הארץ כל דבר בפני עצמו לא שיהיו מבלבלי' ומעורבי' זה בזה:

הפסוק ה"ג באמרו אחרי פסוק כל המצוה אשר אנכי מאד היום וזכרת את כל הדרך אשר הוליך ה' אליהם וגו'. וזה באמת נראה שאין ענין לו. גם כי תכלית המאמר הוא ורם לבנך ובשכחת. וכבר הזכיר על זה ע"מ בסוף פרשת ואחחנן. באמרו כי יביאך ה' אליהם אל הארץ וגו' ערים גדולות וטונות אשר לא בית ונחים מלאים כל טוב אשר לא מלאה וגו'. השמר לך פן תשכח וגו' ומה לו לשנותו כן:

הפסוק ה"ד הרביעי' באמרו וידעת כי לא בנדקתך וגו' ה' אליהם נוחן לך את הארץ הזאת. כי הנה המאמר הזה הוא כפול מבואר גם כן לפי שלמעלה אמר לא בנדקתך לבדך אהב זה לרשת את ארצם. ומה לו אם כן לשנותו בעצמו באמרו וידעת כי לא בנדקתך ה' אליהם נוחן לך את הארץ: **הפסוק ה"ה** הרביעי' באמרו ויהי מקץ ארבעים יום וארבעים לילה נתן ה' אלי את שני לוחות האבנים לוחות הברית. והנה הפסוק הזה כפול בלי ספק כי הנה למעלה אמר בעלותי הברה לקחת לוחות האבנים לוחות הברית אשר כרת ה' עמכם. ואשכ בזה ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי. ויתן ה' אלי את שני לוחות האבנים לוחות הברית. ולמה אחר כך חזר לומר שנית ויהי מקץ ארבעים יום וארבעים לילה נתן ה' אלי וגו':

הפסוק ה"ו הרביעי' באמרו בחור ספור העגל. ובאשר התאסף ה' מאד להשמידו ולחלוק גם בעד הארץ צעת הארץ. וחזר לענין העגל ואת הטאחם אשר עשית את העגל לקחתי וגו'. ואם היה שמת אהרן בענין מי מריבה כמו שנה בפרשת חקה. איך זכר ענינו כאן בחור ספור העגל ובאמרו ואחלל גם בעד אהרן צעת ההיא. מורה שהעולה חסלתו להצילו מהמות צעת ההיא אבל לא אחרי כן:

הפסוק ה"ז הרביעי' הוא באמרו וצתערה וצתערה וצתערה וצתערה. והוא כי אם היה מספר עונותם בענין העגל למה לא השלי' ספורו ואחר כך יזכר עונות תצערה ומספר וצתערה וצתערה. והוא לא כן עשה כי בחור ספור העגל הכנים וזכר ענין תצערה ומספר וצתערה וצתערה. וחזר אחר כך בספור העגל עצמו כמבואר בפרשה:

הפסוק ה"ח באמרו וצתערה וצתערה וצתערה וצתערה. והוא כי אם היה מספר עונותם בענין העגל למה לא השלי' ספורו ואחר כך יזכר עונות תצערה ומספר וצתערה וצתערה. והוא לא כן עשה כי בחור ספור העגל הכנים וזכר ענין תצערה ומספר וצתערה וצתערה. וחזר אחר כך בספור העגל עצמו כמבואר בפרשה:

הפסוק ה"ב באמרו ואחלל אל ה' וגו'. וזכר שיהיה זה אחרי ששרף את העגל והשליך עפרו אל הנחל. והנה כפי מה שזכר בפרשת כי תשא.

התפלה הזאת עשה מרע"ה בזה קודם שירד משם. ואחרי התפלה והיירידה היה מה שזכר מעשיות העגל והשכלת עפרו. ויקשה גם כן למה ספר כאן שהתנפל לפני ה' אוסם הארבעים יום. בזהו שכבר זכרו למעלה. ויקשה עוד בעצם התפלה אמרו מבלתי יכולת ה' ומשנאתו אוסם כי יראה שהם מאמרי' קותרים לפי שנאמרו מבלתי יכולת ה' מורה שהיה רוצה להביאם ולא יכול. ובאמרו ומשנאתו מורה שהיה יכול ולא רצה משנאתו אוסם. ויקשה גם כן אמרו צדוק. והם עמד ונחלחך שהוא מותר. לפי שכבר אמר למעלה בראש התפלה אל תשחת עמך ונחלחך אשר פדית בנדלך אשר הוצאת ממזרים ביד חזקה:

הפסוק ה"ג באמרו צעת ההיא אמר ה' אלי פסל לך שני לוחות אבנים כראשונות. והוא כי מה עסם היה בזכרו כאן קבלת הלוחות השניות והלא אין צדק דבר של תוכחה. ומה לנו לדעת ששם הארון ושם הלוח' זו והיו שם כאשר נוס הש"י והנה יראה כל זה שאין לו צורך בענין התוכחה כל שכן שאחר זה חזר לשכר עמידתו בזה על סליח' עון העגל וידוע שענין סליח' היה בזהרונ': **הפסוק ה"ד** באמרו ובני ישראל נכטו מצלות בני יעקן מוסרה וגומר. וזה מהקושי בזה פנים. ראשונה מה ענין זה לכאן כי אינו מספור העגל שהיונו זו. ושנית איך אמר שמצלות בני יעקן נכטו למוסרה. והלא ממוסרה נכטו לבני יעקן שנאמר (פ' מסעי) ויסעו ממוסרות ויחטו בני יעקן. ושלשי' אמרו שם מת אהרן והלא בזה היה מת ולא בצלות בני יעקן ולא במוסרה וחי' מוסעות היו ממוסרה לזה הדין וכמו שהעיר על כל זה רש"י (דברים י' ו'). רביעית באמרו ויכסו אלעזר בנו תחתיו כי אין זה מנריך בספור והתוכחה. החמישית באמרו משם נכטו הגדגדה ומן הגדגדה יצתה ארץ נחלי מים. ומה לנו בזהדפה הזאת שהיא ביהם כפי הדורש ואין מבפיק זה לענין הספט. גם ראיתי דעת הראש"ע שחשכ לשים הספוקים באמרי שך כמו שכתב עליו הרמב"ן. וגם הרב (אברבנאל דברים) ה

העונש של לשמה לא מיראת המעלה והאכזה האמתית שהוא השלמות הגדול שאפשר שיגיע האדם אליו. ובפי' הפסוקים אודיעך דעת הר"ן בזה: **הספק הב"א** צמח שהזכיר בפרשה ואשר עשה לדחן ולאזכרם בני אליאב. אשר פתח האדמה את פיה וחננל אותה ואת בתיאם וגו'. ויש לתמוה מדוע זכר דחן ואזכרם ולא זכר קרח שהיה עקר המחלוקת וגם על הספק הזה העיר הר"ן. וצביאור הפסוקים אודיעך דעתו:

(יב) והיה עקב חשמשו עד כי תאמר בלבנך. כפי סדר הדברים ואמתה' הכחוצי' האלה קשורים ונמשכים זה בזה עם מה שלמעלה מהם. ואם כי סדרו חתמיו ו'ל' המחלת הסדר הזה בזה המקום הוא כדי שיתחיל בסדר המצות. ולפי שכלל כאן כל מיני הטובות ואחר כך יפרש אותם בפרטיות אחד אל אחד והיו אם כן הכתובים האלה ראש ויסוד לשאר הפרשיות הנאות אחריהם. וזה פעם היות פה החלת הסדר הזה ואמנם למען אמר משפטים ולא חקים ולא עדות. אלהוב אני בו אחד משני דברים:

הראשון הוא שהמשפטים הוא שם נאמר כולל ומיוחד. כי הנה הוא נאמר ביהוד פעמים על הדינין שבין אדם לאדם לחבירו. וכמו שיאמר אלה המשפטים אשר תשים לפנייהם לא תסה משפט אנויך דריבו. ויאמר גם כן משפטים לכלל כל המצוות התוריות אם שטעמם נודע וגנלה. ואם על המצוות שטעמם נעלם הנקראים חקים. אם צמח שבין אדם לחבירו. ואם צמח שבין אדם למקום. ועל זה המכוון הכללי בשם משפטים. אמר דוד (תהלים קי"ט ו') גרסה נפשי לחאבה אל משפטך בכל עת. ואמר ואל הנל מפי דבר אמת עד מאד כי למשפטך יחלתי חנות לילה אקום לבדודות לך על משפטי נדקך. רחמך רבים ה' כמשפטך חייני. ולא אמר זה על דיני קנסות וחלונות כי אם על דבר המצוות התוריות ויותר ויותר על הדברים שבין אדם למקום. כי אלה הדברים הם יורה עולם צנו לבין אלהיו. ואמנם קראם כלם בשם משפטים להיותם משפט ונדק וכמו שאמר אשר לו חקים ומשפטים נדקים והנה צמח שאמר כאן והיה עקב חשמשו את המשפטים האלה. כוון על כל המצוות בכללותם כי הם כלם כפי עולם עם היות שבקצתם אין שטעם נודע אלינו כי כמו שאמר למעלה. לאהבו ולשמרי מצותיו. וכללם כלם בשם מצות. ככה אמר כאן משפטים עליהם כלם. והאות המורה כי לא כוון הנה בשם משפטים כי אם על כלל המצוות. הוא אמרו והיה עקב חשמשו את המשפטים האלה. כי הנה רמו באתרו האלה על המצוות וחקקים ובמשפטים שזכר בכתוב למעלה. ועל כלם הוא השמיע בראשונה כי הוא הקודם באתר רוצה לומר הלאמר וידעת המצוות והבגננה. ואחר כך אמר ושמרתם בגננה מצות לא תעשה. כי כבר ידעת מפרק אלו רן הלוקין (מכות ד' יג) וצמחה מקומות ששכרם כן ואל אינו אלא לא תעשה. ואמר ועשיהם הוא כנגד מצות עשה כי צוה ויכללו המצוות כלם. ואמר שבעקב זה רוצה לומר בעבור זה או בשכרו כי השכר הוא הצא באחרונה כמו שהעקב הוא אחרית הנוף ישמור להם הקדוש ברוך הוא את הברית ואת הסוד אשר נשבע לאבותיהם כמו שאמר למעלה שומר ברית והסוד להוכיחו ולשמרי מצותיו לאלף דור. ואל יקשה עליך איך יבא שכן המצוות שיסמור הש"י את הברית ואת הסוד אשר נשבע לאבות בזהו דבר מחוייב מצד עמנו לקיים שבועתו כי הנה שיעודים האלהיים הם כלם צחאי הכנה המקבלים. ואם ישראל יבין רחמים מלך עולם צמחשים יוכו להחקים בשם שבועת האבות. ואם לא יבין ראויים ומוכנים אליו לא תחקים בשם שבועתה ולא יוכו אל ישרי האבות שהיו כלם כפי זה התנאי. ולכן אמר ושמר ה' אליהם לך את הברית ואת הסוד אשר נשבע לאבותיהם כי בקיום המצוות יהיו ראויים ומוכנים לזכות ולירש הברית והסוד הסוד לא באופן אחר וכלל בזה גם כן שהשבועה ששבע הקדוש ברוך הוא לאברהם לא יוכו בה ישמעאל ובני קטורה שהיו בניו. באופן שכל מה ששבע הקדוש ברוך הוא לאבות ישמור אותו לישראל. ועל דרך זה ראוי שיוגן מה שאמר רי"ל ברוך שומר שבועתו לישראל. רוצה לומר ששמר שבועתו ואתה ואתה ולקיימה לישראל. ואמנם אמרו ואהבך וברכך כתב הראב"ע. שהוא פירוש הענין והסוד ואינו כי כי השכר שזכר בנכון לא נמצא ביעוד האבות. אלא אמתה הענין הוא שהודיע אותם שמלכד שיסמור להם הברית והסוד ששבע לאבות עוד ייבא להם טובות אחרות שיוכו אליהם מפאת עמם לא מפאת האבות ורשע בזה שאם מינים מהטובות:

האחר הוא בתוספת הטובות החיצוניות. ועל זה אמר ואהבך וברכך. והרבה רוצה לומר מלבד שבועת האבות עוד יבא אותך הקב"ה מפאת עמך ויברך אותך ברכיו גדול. אם בפרי שפך הכנים והטובות ואם בפרי אדמתך דגך ותירושך ויאהבך וכן בענין המרעה שגר אלפיך ועשתרות לאנך. ואמרו על האדמה אשר נשבע לאבותיהם לתת לך. ענינו שהוא הקדוש ברוך הוא לא נשבע אל האבות כי אם ירושה ארץ. ואמנם רבנו יוסף שאר בטובות לא נכללו בשבועה. ולכן אמר ישמור השם יתברך להם את הברית ואת הסוד ששבע לאבות האבות ירושת הארץ. ועוד למעלה מירשת הארץ שעליה נשבע לאבות ויברך וירשם אותם וכל נכסיהם וזהו על האדמה אשר נשבע לאבותיהם רוצה לומר נוכח למעלה ממהנת האדמה כאשר נשבע לאבותיהם לתת לך. וכלל עוד שלא תהיה ברכהם בקיום המצוות כי אם בהיותם בארץ הנבחרת. אבל בהיותם בגלות אף שיקיימו המצוות לא יתברכו באותו השפע וההפלה כמו שהיה בהיותם בארץ לפי שהאדמה הנבחרת היא מונחת לקבל השפע והברכה האלהית יותר מוולתה ולפי שלא יאמרו שגם שאר האומות הם מבורכים בימי הלחותיהם ומשפטים צדקו הטובות האלה הנשמיות. וצמח יודע איפה שהיה גם כזה לישראל יתרון על שאר העמים. משני זה אמר אליהם ברוך תהיה מכל העמים צמח יתרון על שאר העמים: **האחר** צדקו שהיה מבורך ומושפע בשפע גדול יותר מכל שאר העמים: והיתרון השני שלא יהיה נך עקר ועקרה וצבחהתן כמו שימאל בשאר העמים

כי עניינם הוא טבעי ועניןך אלהי בדרך השנחה. ומדרש דברים רבה (פ') עקב ברוך תהיה מכל העמים אמר רבי חייל אין שנחה של משהוא בשעה שהיה מתברכת מקרובותיה אלא בשעה שמתברכת מאריותיה. כנה עשו מ"ם מכל העמים מ"ם כפועל. שכל העמים יודו ציהם שישאלם הם מבורכים כי תהיה השפעתם כל כך עד שצריהם יודו ברך ברכם והיה זה על דרך המלך המסורר (תהלים ס"ו ח') יברכנו אלהים וייראו אותו כל אפסי ארץ. הנה כל זה אמר כנגד המין הראשון שהטובות שם בדברים הנשמיות אשר הם מחוץ לאדם:

ואכנה המין השני מהשכר. אמר שיהיה הוא צבאיות וברפואה ואמר על זה והסוד ה' ממך כל חולי. ואמר בכל חולי לשון הכשר. ובמדוי מזרים לא ישימם כך. לפי שבאמרו כל חולי כיון על החולאים הנכונים שעל המשפטים האדם מהם ולכן אמר בהם לשון הכשר שישירם השם יתברך מהם בהיות כל אדם מושך אליהם כפי המנהג הטבעי. אמנם מדוי מזרים הרעים שאינם רגילי' לבא על כל אדם והם מפועל האל ואצבע אלהים להעניש בהם את הרשעים. אמר שלא ישימם גם בהיותם אלוהי השם יתברך וסומרי מצותיו. ולפי שהמיתות המקריות הן לריכות בעולם שאם לא יבאו הנפשות ושאם המיתות לא תוכל האדמה להכיל ולסבול כל האנשי' הנולדים בה. לזה אמר ונתנם בכל שונאיך באופן שהכרח הכוח ישלם בשנאייהם לא בהם. גם שזו ישמחו כי יחיו נקם והם יגילו בשם יתברך. ואחר שזכר המין הזה השני מהשכר זכר עוד המין השלישי והוא בענין הכבוד ונאות האויבים ועליו אמר ואכלת את כל העמים אשר ה' אליהם נותן לך. ואין זה מורה אלא יעוד ושכר טוב שיהיו ישראל כארץ צבחהת יער ככפר צדדי לאן שיאכל ויחריד את כל העמים לא בחול ולא בכח כי אם לפי שהם אלהיים נתנם להם. ולפי שהמלאכים במלחות פעמים ירחמו על המנוחמים ויחמלו עליהם ויחשבו זה למעלה גם לשלמות ומדע יסבדת לכן הוזהרם שלא יעשו כן רוצה לומר שלא יחוס עינם עליהם. וצבא ואמר שאין זה ללמד מדת האכזריות חסם וספק אף. כי אם לפי שלא יבאו לעזר את אלהיהם כי בהיותם חומלים עליהם יתערבו העמים עמם וילמדו ממעשיהם אשר זה יהיה לישראל למוקש ולכן ראוי שלא תחוס עינם עליהם כדי שלא יבאו לעבוד את אלהיהם כי אותה החמלה על הרשעים תהיה מוקש לישראל. וכמו שאמר (פ' משפטים) לא יסבו בארץ פן יחטאו אותך לי:

ואכנה צמח שאמר ואכלת את כל העמים. ראוי שתרשים מאד למה זכר הכתוב בזה לבין אלהים. ואכלת את כל העמים ובל"ג גם כן אמר מסי' לזה יאכל גוים צרו. יבועה ובלבד אמרו ואהבם אל תיראו את עם הארץ כי לחמנו הם. ושקר בענין הזה כי אמתו נראה בדרך הגריאה ועבד המצוות שהדבר הנחות הוא ענין ומאכל אל הנכבד. כמו שבאור במהים שם יזונו מהיכודית בהתרכבם. והבצלי חיים הצלתי מדבר' יזונו בעלם ובאמת מהמאמים. וכמו שאמר הכתוב צבאור. ולכל חית השדה ולכל עוף השמים ולכל רומש על הארץ אשר בו נפש חיה את כל ירק עשב לאכלה. ואמנם מה שכתב נחשמן בעצד קללה חסבד לו. הנה אם כן היו היסוד' מוון למאמים והאמת' לבעלי חיים והבצלי חיים בלתי מדבר' לאד' ומה שראינו מהבצלי חיים כטורפים וזלזלם וזנונים בהם והיו לצרות למו. הנה זה הוא לרוע מזגה והשחחה בעצת ששאלו להם מימי המבול. כי על זה ייעד לזמן המשיח (ישעי' י"א) ונר זאב עם כבש ונמר עם גדי ירבו וגומר. או שיש לומרך משלה צריית על הנשרף מהספק אל שיהיה הנשרף מזונו. ואם הוא נעלמת ממנו לפי שהשבע חייב שיהיה הנחות מוון לכבדו ומאכל אליו. ולפי שהאומה הישראלית נבדלת מבין שאר עכו"ם בצבלה והבדל גדול. עד שכבר היו במדרגה עליונה שבעה על כללות המין. לכן אמר לא יחליצ איש פניו' פהקדם ומיראשם ונמר וכמו שנאמר למין האדם כל רמש אשר הוא חי' לכם יהיה לאכלה רוצה לומר שיקחו מהם ולצריהם ויחיו מהם. ככה אמר לישראל בדרך המשל ואכלת את כל העמים ויאכל גוים צרו שהכוונה על שבע אומות. לא שיהיה זה בענין האכילה ממם לומר שיאכלו אותם כי אם שיקחו את מיניהם וירצו' ויחיו מאשר להם. כמו שבענין האכילה ירצו ואכלת את העמים ויהיה זה מזה או מהם. ככה בענין שבע אומות וזה לא תהיה כל נשמה שלם הריגה ויהיה לל לאשר להם ויהיה ממנונים וארשתם וכבר העיר על הדמיו הנפלא הזה דוד המלך עליו השלום בחלתו בלו לפני שאל דבריו על גלית הפלשתי אמר (שמואל א' י"ז) גם את הארי גם את הדוב הכס ענדך והיה הפלשתי הערל הזה כחמד מהם כי חרף מערבו' אלהים חיים. ולכן היתה תלונה המסורר (הלים ע"ט) כי אכל את יעקב ואת נטו הסמו. וכן אמרו (ירמ' כ"א) אכלני הממני נבוכדנצר מלך בבל כאלו אמר האכילה הראויה לעשות לישראל שבעת אומות היכבד בפירות ובנקלה עשו הם בו כאלו היה ישראל כאלם ולכן היה מהייעוד כל אובליו יאשמו רעה חבא אליהם רוצה לומר לפי שאכלו הדבר הצלתי נאות למאכלם:

הגה החבאר מזה ענין אמרו ואכלת את כל העמים. ויש מה שבארתו בפסוקים היה הותרו הד' פסוקים הראשונים: **אם** הראשון צמח שאמרתי שכוון באמרו והיה עקב חשמשו את המשפטים על כל המצוות והעדוה והחקים והמשפטים:

ואם השני שהרבה כאן בספור השכר לפי שה' כבד מושרשים בחורה ובמצוות ולכן יהיה שכרם גדול ורץ. והענין בזה דומה לדרך הטבעי בענין הרפואות נקיוני הטופים וזה שהגוף ככלתי מוכן אל הבריאות הנה הוא ברפואות רבות יקבל מנט מן החוטלת. אמנם הגוף המוכן אל הבריאות הוא בהפך כי יקבל חושלת רב ברפואות מעטות. ועל זה הסדר קידם מתן חורש בהיותם במרה להיותם עדיין בלתי מוכנות נאמר אם שמוע חשמת לקול ה' אליהם האזינה למוצתו ושמרת כל חקיו כל המהלך אשר שמת במצרים לא אשים עלך כי אפי' ה' רופאך. הנה שכו מהרפואות רבות וחוקות והחוטלת מועט והוא שישמרת מחולי מיוחד. אמנם אחר מתן חורש נאמר (פ' משפטים) ועברתם את ה' אליהם וברך את לחמך ואת מימך והסדרותי

כי באמרו המכות הנדולות רמז לבחינה הראשונה מהיותם דברים נפלאים נסיון לכן אמר בזה נדולות. ובאמרו האותות והמופתים רמז אל הבחינה השנית. מהיות הנסיון בהם אות ומופת לחייב ולסוביח אמונת דבני הכניא בשם האל יתברך. ובאמרו ביד החזקה והזרוע הנפווה. רמז לבחינה השלישית מיכולת הסעול וידו החזקה ושעור ידו נשיוה לעשות יותר ויותר מזה אם ירצה. כי בדברים האלה הוא יאמר אל אלהים ממזרים לא בזהך ולא בנצורחך וכן יעשה נ"כ עתה לכל העמים אשר אתה ירא מפניהם. ועם הזכירה הזאת ממה שעבר במצרי' לא תירא ולא תחת ממה שיקרה לך בעתיד עם העמים האלה וכמאמר במשורר (תלים כ"א א') ה' אורי וישעי ממי אירא ה' מעוז חיי ממי אפחד. ומה עוז מאמר החסיד בספר חובת הלבבות שאמר בספחון הנשור מהיראם הוא היראם. רוצה לומר כי בהתחזק האדם ביראת ה' יאמר וישור מלכותו לא יירא מהעמים לפי שתמיד חונק מאלף ה' סביב ליראיו ויהללם ומי יחזק לחזק אלף אלוים אם ימלאו סביבו אלף אלפים נצורי כח לעזרו. והנה ה' יאמר בזה כי כלם לאסם ותוכו נחשבו לו. וכמאמר משה רבינו עליו השלום אל היראיו ואל הערצו מפניהם כי ה' אלסיך עמך לא ירפק ולא יעזוב ולפי שהבטיחם עתה שלא ייראו מרוב האומות. הודיעם כי עוד לאלוה שלוה השגחתו להלחם בשם כמו הכרעה שאינך הנשארים והנותרים מפניהם. וזוה ידעו שלא בזהם יירשו ארץ כי גם שלא בפניהם היהם המלחמה בעמים על ידי הכרעה. ותחת הדברים לא הערץ מפניהם כי ה' אלסיך בקרבך אל גדול וירא ורב הוא אשר אתנו מאשר אוחס. ואם היית ירא היה זה קלון לאל הנדול הנצור והנורא אשר נחשבו: יראה שלא נסתחם בישיבותם ולכן אין ראוי שתעזרו מפניהם: האבנים לפי שלא יחשבו שלחיות בלוחם עמך. הוא האל הנדול הנצור והנורא בזה. ויחייב שנמנע הזמן יחריב העמי' כלם כי הנה בפעולת יחס הזמן אל הזמן יחוס הכח הפועל אל הכח הפועל. ובהיות ה' כח בלתי בעל תכלית בחזק. תהיה פעולתו גם בזולת זמן לזה הודיעם שש"י יאמר הנו' בהם מעט מעט לא מפני שהשם כח. כי אם מפני שכן צריך לזכות פן תרצה עליה' חית השדה ויזיקו אליה' כשלא יגיעו זכויותיה' לשיעור שנאמר (איוב ה') וחית השדה שגמלה לך. ועל כהן ופתן תדריך תרמוס כסיר וחנין כמו שכתב רש"י. ולפי שאם ה' ילחם להם וסם לא יעשו דבר במלחמה לא יקנו זיוה הנחון ויש סיגורם מנלי סכנה ולא סוכ כלל וזהו שאמר ונתנם ה' אלסיך בידך והסם מהסם גדול עד שהסם וזכר שיהיה כבודם בנחון כל כך עד שילכו מלכי העמים שכל המעט יתפשו המלכ' במלחמת. אבל יהיה זה מיד ה' וזה ונתן מלכיה' בידך שהוא יתעלה יעשה מלחמה כענין ה' ציד שהוא יקח השיפות ויסיס אותם חיים ביד אשחור או בניו הכוללים עמו לראות הליד והודיעם שזוה ישראל יקנו כל כך שם ונצורם והתפארתם וסוד עד שיה יאבדו את שם אותם המלכים מתחת השמים ר"ל ששם הנצורם שהיה להם מקודם יאבדו אותו בנחם אותם ואם עמים אחרים ומלכות אחרות יבאו לעזרם יסיו לא לעזר ולא להועיל כי לא יתנצח איש בפניה' עד השמידו אותם. ולפי שנחון הנו' במלחמותם פעמים ה' ימחיסם אותו לנצורות בעמם. ופעמי' לנצוריה' כבאים מחוץ לעזרם כענין מה שאמר הכני' כשכיר מזכיר בעמים לשפע אליהם וזכר מרע"ה שלא תיעיל לגמי' נצורם. וזהו וסאבדת את שםם וגם לא שחריה' וזהו לא יתנצח איש בפניה' וגם לא שפע אליהם ועל זה אמר פסלי אליהם תשרפון באש רוצה לומר שלא יועילו להם וגם לעצמם לא יועילו כי אתה תשרוף אותם באש. ואמנם אמרו לא תחמוד כסף וזהב עליה' ולקחת לך פירש הרמב"ן שיחבר שם מלת אשר. כלומר לא תחמוד כסף וזהב אשר עליה' והוא רחוק ופי' היא בו שאחרי שאסר העכו"ם אחר כל תשמישיה' והזיוין שעליה. ומאשר אמר אחר זה לא תניא תועבה אל ביהך שנאמר' על זה. יהיה א"כ מותר בפסוק שהוא ורצוהו יותר כגון פירש רש"י ככתב בריש מלך או חקק נגמון לעזרה ויהיה פי' ככחזו לפי דעתו שלא יקח כסף וזהב על הפסולי' רוצה לומר לעזרה כדי שלא לשפס. אבל ישרעל על כל פני' אש"פ שיחמו האומות כסף וזהב בעדם כדי שיניחם לפי שזה יהיה לו למקד והוא שבהלכות ה' דרכו יחשוב שבזכות מה שחמל על הפסולים נחברך ביחוד וקניינו. וגם יהיה לו טון באותו כסף וזהב שיחיו לו על הפסולי' ר"ל בעד הפסולים כהניא אותו לנצורו כי יחריס ה' את כל אשר לו בעבור זה. ולכן היה מהעלה הישרה שקד תשקלנו ותצטח תתענו כי חרס הוא. הנה אמר כל זה בהסיר הספק ממין השכר בנחון האוירים:

ך (א) כל המזוה. אשר אנכי מאן וגו' עד שמע ישראל אחס עובר. כבר הסכימו כל המפרשי' כלם והוא האמת בענינו שאמר כאן כל המזוה על כלל המזוה עשה ולא תעשה שבאו בחור'. וכתב הרב ראב"ע אם רציתם לשמו' את המזוה למען תחיון וזכרו את הדרך. והרמב"ן כתב אש"פ שהזכרתו אחתם במשפט' גם כל המזוה תשמרון לעשות כי בעשייתם חזיו ורבייתם וגומר. וזכרת את כל הדרך אמר כי תוכל לדעת שיש בעשיית המזוה טובה שלמה ולא יהיה צדיק נעזב ומנקש להם. כי ה' יפריסם אותך כמדברך וכו'. אך אמנם ראוי שנדע למה אמר המזוה בלשון יחיד אם היהם הטובה על כל המזוה. ואמר שידוע הוא לחכמי' שהדבר השלם אינו אלא אחד עד כי האחד והשלם יאמר בהדרגה. ואמנם כגון הדבר' השמילימים יקרא אחד. וכן הענין. בתורה הבלית שאין קבוצ מזוה רק שלום וגמר דבר שכל מזוה ומזוה כאבר אחד מאברי האדם השלם וכלם יחד הוא המקובץ האחד והשלם ולזה נקראת (תלים י"ט) תורה ה' תמימה משיבת נפש. והיו מספר מזוהים רמ"ח במספר אברי האדם שכלם משלימים אחדותו. ואזהרותיה שש"ס כימות השנים בקיבוץ יחד היה שנה אחת תמימה. ולזה אמר (פ' שלח) תורה אחת יהיה לכם לפי שהמזוה כלם כן משותפות יחד ע"ד מה שאמר הכתוב בספר המדות מ"ב ומ"ה פרק ט' שהמזוה כלם הם משותפות ומתאחדות במעלה התבונה והיה העם הנבחר גוי אחד. והאלוה אחד. והמזוה אחת בכללותה ושלמותה. וע"כ משה אלונינו

מחלם מקרבך. לא תהיה משכנה ועקרה בארץ את מספר ימך אמלא. את אמתיו אשלח לפניך. הנה היו תועלות רבות בחריפה אלה. אבל לסייחם או קריב להמן חורה ועדיין לא הורגלו כ"כ. אמר בלבד ועבדתם את ה' אליהם. אבל עכשו שכבר התמידו בלמוד החורה זה ארבעים שנה. כבר הוכחו הכנה שלמה ולכן היו התועלות השמשים ממנה תועלות גדולות וטובות בכל צ' מיני השכר אשר זכרתי: ואם הספק שלישי כמו שפירשתי ברוך ה' מכל העמים שזכרתי הנשמות יתרו ויתר ממה שהיו בעמים צימי הלא תהיה:

ואם הספק הרביעי כמו שפירשתי ואכלת את כל העמים שהוא יסוד הנחון ותגבורת על האוירים להיות מין ממני השכר ולא בא במקום הזה לשם מלוא. זהו הדרך הראשון בפירוש הספוקים האלה:

והדרך השני מהפירוש אשר ראיתי בזה. הוא שבעבור שאמר הכתוב למעלה וסמרת את המזוה ואת החקים ואת המשפטים וגו'. תשש משה רבינו ע"ה שמה יספיקו ישראל בשני המשפטים ויאמרו בלבנם הנה המצות והחקים שם בדברים שבין אדם למקום ועבודת הנבז הנה מה שיש ג' ומה ג' שיהיה שם יתעלה מניחם והיה שכרם הרבה מאד כפי מעלת הנשוא. אבל המשפטים שבין אדם לחברו כדני ממונות וגזלות וקנסות וחצלות ודומיהם. מה נורך לנו להיוחס אליהם. כי הנה לכל עם ועם בארצות לגויים יש משפטים וגמורים אנוסים אשר יעשה אותם האדם וחי בהם. וגם אנהו נעשה כן מוסים ותורות מונחות כפי הסברה המיושרת ומה תועלת בזה בפניה המשפטים אשר לנו אליהם מסודרים ממנה יחברך. ומה המעלה שיש במשפטים האלה בהיות נושאם המיוחד פרטי קניי האדם משור עד חמור עד שלמה. ובכלל כל הדברים כנפסל החת דמיונות בני האדם והמדרגה. אמר הכתוב (תלים ל"ט) אך הכל יהמיון יצור ולא ידע מי אוספם. ולמה אם כי נעשה יקר וגדול למשפטים האלה באמרו ואלה המשפטים אשר חסים לבניהם. ואמרו רבותינו ז"ל ולא לפני הדיופות. ואמר המשורר (שם ל"ו) כי ה' אוהב משפט. ואמר (שם קמ"ו) מניד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל. לא עשה כן לכל גוי ומשפטים כל ידעו הללוים. הנה להחיר הספק הזה בא משה רבינו ע"ה להודיע לישראל מעלה המשפטים האלה על המשפטים הנמוסים לא לנד בבחינת הדיק האמיתי אשר בזה. כ"ל מפאת התועלת רוצה לומר בהיות המשפטים הנימוסים תועלתם לנד חקין הסדר המדיני ושכל העם איש על מקומו יא שלום. אבל לא ימחק מהם חועלת ושכר עליהם עד זד ההשגחה לא כללית האומה הנשפחה בזה ולא לפריטים הנשפטים בכל אחד מהם. כי הנה לא ירד המצר נעשו ולא יתצורו העם בצרכות הפליונות מפאת הדת הנמוסית ומשפטיה. אמנם המשפטים התיריים להיוחס אליהם ימחק אחרים שכר עליון ותועלת עולם על זד הנמול לא בטבע כי אם בראון הסמדר אותם יתעלה. ועל זה אמר המשורר (שם י"ט) משפטי ה' אמת צדק יחדו וגו'. הנחמדים מזהב ומפז רב ומחוקים וגו'. גם ענך נזכר בזה בשמרים עקב רב. ר"ל כי מלמד התועלת הנמשך מהמשפטים האלהים מפאת הצדק באמרו אשר בזה. עוד ימאז בזה שכר עליון אליה לא עשוי והוא העקב רב שזכר ועל זה נאמר כאן והיה עקב שתמטין את המשפטים האלה וסמרתם ועשייתם אותם וזמר ה' אליהן לך את הצדקה והחסד וגו'. ואסבך וברךך וסררך וגו'. ברוך ה' מכל העמים לא יהיה בך עקר ועקרה ונבסמך וסכרי ה' ממך כל חילי וגו'. האם אפשר שומשי הדבר' הנפלאים האלה מפאת המשפטים נטבע או מבאת עטם הנימוסי' אם לא בהיותם אליהם שרצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל והרבה להם משפטים לא לנד להחמיר ישונם כי אם כדי שבעבורם יזכו לעקב רב. ויהיה שכרם הרבה מאד. וזה לא זכר כאן עדות ומזוה ולא חקים כי אם המשפטים ולנד:

(יז) ב' תאמר בלבד רבים הנוים וגו' עד כל המזוה. לפי שזכר שלשה מינים מהשכר מין רבוי הסיבות הנשמות. ומין הצדיות והרפואה התמידית. ומין הכבוד בנחון האוירים. רצו לסלק הספק אשר קרה בכל אחד מאלה. והתחיל במאן דמקד ליה שהוא נחון האוירים. באמרו את הסתפק במה שאמרתי לך ואכלת את כל העמים. והוא כנוד זה רבים הנוים האלה ממני איכה אוכל להוריסם כמו שיעדתי. הנה על זה הנוי מזהירך שלא תירא מהם וזכור תזכור את כל אשר עשה ה' אליך לפרעה ולמצרים וגו'. כן יעשה ה' אליך בכל העמים אשר אתה ירא מפניהם. האמנם ראוי שנדע שלא יוכל אחת המזוה שלא יירא האדם ולא יסחד כי האדם בהיותו ירא מן האוירים הבאים עליו שיורו ויחריבו שלא יירא ולא יחת. אין ספק שלא חסור היראה הלא מלכו לפי שהיראה אינו פועל בחיורי כ"ל דבר נמשך מהשגת חולשת האדם וגבורת אויביו וחוקם. ואז יירא מהם כי יספוט אז בלבו שיחנצרו עליו כפי חוקם וחולשתו. והמשפט הזה אי אפשר שיסור מדעתו לא על ידי מזוה ולא על ידי אוהבה או תחנונים בעוד שהסכנה קיימת שהוא חזק האויר והחולשת האחר הירא. ומפני זה יסוף חוקי המיד עם היראה דבר שהאדם יכול עליו בנחירתו והיא הזכירה כי כשיזכיר הירא שיש לו עור על אויביו ויחן אל לבו שכבר פעמים רבות באו עליו ולא עשו לו מאומה רע אבל נוצחו ונאבדו מני ארץ. הזכירה הלא חסיר היראה מלכו כי היא חסיר השערת חזק האויר במה שיזכור ממה שכבר קרה לו וישפוט שהוא חזק. וחסיר השערת חולשת היראה כמו שיזכור שיש לו עור אחר גדול מהאויב' וכפי אותו העור אשר לו אין לו חולשה כי אם חזק. וכמאמר הכניא אלישע לגעור להסיר ממנו הפחד (מלכים ב' ו') רבים אשר אתנו מאשר אותם. ולכן אמר כאן לא תירא מהם וזכור תזכור את אשר עשה ה' אליך לפרעה ולכל מצרים רוצה לומר שהיו גם כן רבים מכם. וזה לא בדרך מלחמה וגבורה אנוסים בזהם כי אם בדרך פלא על ידי האמת הנדולות אשר ראו עיניך שמה האותות והמופתים. ולפי שנבסללותו ונבסו' בחיותו. בצינית וזכיה רוצה לומר היותם שלא נדרך בשנע. ובחינת אמונתם רוצה לומר שם ויכירו בדבר שהוא אשר באו עליו לאמתו. ובחינת יכולת פועלם. רוצה לומר שיורו יכולת הסועל אותם בשמותו העששים בראיו. לכן אמר שמות המורים על הצחיות האלה

שם יקרא המצות התוריות משפטי' צנחית עולם שהם רבי' וצנחית הצדק והיושר אשר בהם כמו שזכרתי. ופעמים יקראם כלם בשם יחיד מצוה להורות על אחדות כפי המצוה יתעלה. וכוונן המצוה והשתתפותה בעולם. וענין הפרשה הוא שאחר שזכר השלש' מינים מהשכל בפרשת ויהי עקב. והסיר הספק אשר יקרה במין השלישי מלחון הארבי' בפרש' כי תאמר בלבבך כמו שפירשתי. בא נפש' הוצא להסיר גם כן כל ספק וימיני השכל אשר זכר. והם הצריחות והחיים הנפשיים ורובו ההצלחות הנפשיות. ועל שניהם אמר כל המצוה אשר אנכי מתן היום השמרון לעשות למען חמיון ורבייתם ונאחם וירשת'. כי כמו שאמר בחלתה דברי' והיה עקב חשבונו וגי'. ככה אמר כאן אם חשבתו לעשו' כל המצוה אשר אנכי מצוה אתכם חמדו באמת שתזכו לשכר הצריחות והחיו' והוא אמרו למען חמיון. כי החיים יאמרו ג'כ על הצריחות' כמו בשר חי (יהושע ה') עד חיוסם ותזכו גם כן למין האחר מהשכל שהוא מרובי הטובות אשר נדרתי מפאת עולמכם וירושם הדרך מנפאת אבותיכם. וזהו ורבייתם ונאחם וירשתם את הארץ אשר נשבע ה' לאבותיכם ואם תאמרו אם אנו מתעסקים חמיון בבורה הנה היא מתעסק בוחו של אדם. ולא נהיה צריחים וטובים גם כי מה נאכל ומה נשתה. ומה נספק לרכוש אם היה כל החשבונותינו בבורה האלהים ושמירת המצוה. הנה להשיב לענין החיים והצריחות' אמר וזכרת את כל הדרך רוצה לומר זכור נא את אשר התענית ארבעים שנה במדבר מקום נחש שרף ועקרב ונמאון לא מקום זרע ותאכלה וגפן ורמון אשר היה כל ההליכה הרבה ההיא במדבר לשלש חליות. האחת למען ענוהך רוצה לומר שצריחתך ממאורי' היה לך זיון הרבה כמו שזכרנו מהדברים שהייתם מדברים צה' ונמשה. ולכן למען ענוהך ולמול לבבכם הערל הוצרכה הסליח' ההיא במדבר והתכלית השני לנסוהך רוצה לומר להרגיל אותך כי היית מלומד בחומר ובלבני' ולא נהיה לסבול העמל והאכזר והזכרת ללכת במדבר לקחת ההרגל והנסיון. והתכלית השלישי הוא לדעת את אשר נלבבך ההשומר מצותיו אם לא. ואין פירוש שיעשה זה השם יקרא בעבור שידע נכונה כי אין נסתר לפני כסא כבודו. גם אין ראוי לפרש לדעת ולהודיע את האנשי' כמו שפירש הרב המורה בחלק ג' פרק ששה ועשרי'. אבל חתים למ' לדעת למ'ד הסנה כמו (פ' יתרו) לבעבור נקוט אתכם בא האלהי'. אמר הנה עשה השם יתעלה הליכתם במדבר ארבעים שנה בעבור שהוא היה יודע את אשר בלבבך ההשומר מצותיו אם לא רוצה לומר שידע רוע תכניוהך ושלל חשמונן המצוה בארץ ולזה הוציך במדבר עד חוט כל הדור ההוא. כי עשה בהם הנסיון אשר צוה לנדעין (שופטי') ושיעשה לאנשי' באופן שלא יבאו לארץ כי אם הטובים והישרים בלבבות' והמשותפים לסמור המצוה וזהו לדעת את אשר בלבבך ההשומר מצותיו. כלומר לשי נסה ידע את אשר בלבבך ההשומר מצותיו ואם ידע שלא חשמונן אחרים ודבר זה נסתר באמרו ההשומר מצותיו אם לא מפי כבודם של ישראל. כן ראוי שיוגן אמרו בכאן למען ענוהך לנסוהך לדעת את אשר בלבבך. אמנם מה שאמר אחרי זה במאכילך מן במדבר אשר לא ידעו אבותיך למען ענוהך לנסוהך להיטיבך באחריותך. הם סנות אחרות כי שם נתן הסנות לאכילה המן וכאן נתנם להליכה במדבר ארבעי' שנה ולכית המסוננים מהחלפ' יחייב שיהיו הסנות מתחלפות. ואחרי שזכר כל זה הוליד ועשה עננתו באמרו ויעקב וירעיבך ויאכילך את המן אשר לא ידעת אחר ואבותיך. כי הנה האבות לא ידעו לסת המן וגם בלכתם במדבר במצוה ה' וכמו שאמר במדבר המכילת' פרשם בלא בזכות משה הייתה אוליית המן שם שלא ראו אבות הקדושים וזהו שגא' ולא ידעו אבותיך והיה כל זה למען הודיע כי לא על ה'אם לבדו יחיה האדם כלומר שאין חיי האדם הצובי' ומסודרים כפי המנהג הפזעי. ונפי המזון המסודר המוגבל והמורגל אלל הנוגע. אבל הכל כפי רצונו. והיי האדם אפשר שיתרבו מבלי המזון הנסוג ועם רוב העמל השקיקים המצוה. וגם לא בלבד נעשה גם בצריחות חיי הנופות. כי גם במלבושים שאין בהם רוח חיים נעשה הנה שלא בלו מעליהם ואין וכלה כנוף ויחלה ביהות שמירת הבגתתו עליו. צהיות שהשמות לא היו בליים בהשגחתו ואף הרגלים אשר מדרגם שיהנפחו להולכי הדרכים ויעשו כמו הנזק הנחתם שיהנפח לא היו בן בהם והוא ממש שזיהו שהחיים והצריחות הנה הם ציד השם יתברך לאוהביו ולשמרי מצותיו. ואם היה שצלו עליך במדבר יסורין ומכות רבות אם תגיק בשכלי מבלי נסות אל האלואה והוא אמרו וידעת שם לבן. חמד ותשכיל בשכלך מבלי שתשאל נביא או חכם או חוזה שאלו יסר איש את בנו ה' אליך מיסרך. כי צידוע שהבן כשילקה את בנו לא יעשה זה לשנאחו אותו כי אם כדי להוכיחו. ככם היו מכות המדבר ליסר אתכם. הנה צוה השלים את דבריו בחזק וקיום השכל החיים והצריחות :

ואבינם במין רבוי הטובות הנשמיות אמר ושמרת את מצות ה' אליהך וגו' כי ה' אליהך מציאך וגו' ר"ל אל תחשוב בלבבך ותאמר ולמה לא נתן אותם הטובות זה ארבעים שנה שקבלנו התורה ושמרנו את מצותיה. כי דעו לא וראו כי הצריחות הן תלויות בארץ. ולכן לא היה אפשר שתזכו אליהן בהיותכם במדבר אבל עתה אם תשמרו את מצות ה' ללכת בדרכיו וליראה אותו שהוא התנאי אשר עליו יבאו כל מיני השכל האלה. ה' אליהך מציאך אל ארץ טובה ולפי שזכר האדמה הוא צריחי המים כי מסת תאמנה הצבואות כלן אמר ארץ נחלי מים מעיטת ותהומות ר"ל צמחינות וב"כ בנחלים שהם התהומות ונאחם בנפשה ובהר ג'כ. והוא מעמדה ארץ חטה ושעורה וגפן ותאכלה וימון ארץ וית שמן ודבש. א"כ עמה תהיה ברכת הצריחי ושכר הטובות הנשמיות אשר אמר' לתת לכם וידוע שגא' יש ג'כ פירות אחרות כגון התפוחים ושאר הפירות אבל לא זכר משה רבינו ע"ה כאן כי אם הדברים הנאמרים והמיוחסים למזון האדם שהוא לחם ויין והענבים והתאנים שבתם גליג'א' ראש הצואים שבתם ראוי האדם שיתקן לשמירת צריחותיו וכן וידעש שהם צריכים מאד להקדחת הצריחות והפאות החולאים לא שאר הפירות אשר חמרת מוכן לעפוש.

ובענין המרעה אמר אחרי זה וגקרך ואחך ורבינו. הרי לך צוה הטובות הנשמיות הטבעיות. האמנם לפי שיש טובות אחרות גשמיות והם מלאכותיות בכסף וזהב והממונות וזכרם הפלוסוף מלאכותיות לפי שהם בערך האחרות כערך המלאכה אל הטבע מזורף אל היות קיומם במלאכה צמחא ובמתן הודיעם שגם אלה לא יתן להם השם ית' בדרך הטבע. כי הארץ ההיא אינה כשאר הארצות רבות התבואות שהם חסרות הכסף והזהב מה שאין בן הארצות שהם חסרות התבואות מעמדם ויבואו אותם אליהם מחוץ שהארצות ההמה יותר מלאות כסף וזהב ושאר הממונות. כמו שיראה מעין ויניאל'ה ויונינו"א ובדללו"ה ושאר הארצות אבל הארץ אשר אתה בא שמה לא תמנה לא בממנות אינה בן כי הנה לא תמנה כל מה כי שתהיה רבת התבואות וחסרת הממונות אינה בן כי הנה לא תמנה כל מה כי היא ארץ אשר אנשים ברזל ומכרריה תחזוב נחשת. והארץ אשר בה המחצבים היא רבת הממונות הרבה. א"כ ברוב הטובות תאכל ושבעת וברכת והללת את שם אלהיך על אשר נתן לך את הארץ הטובה ההיא כי כל ישראל הנהיג מן העולם בלא ברכה מעל. ולפי שברוב הפעמים רוב הטובות יבואו את האדם אל בעיטה כאמרו (פ' האויני) וישמן יסורן ויבעט לכן הוזהרם שלא ישכחו את ה' אלהיהם ר"ל אני אמרתי אליכם ואכלת ותשמיר את מנותיו ויהיה זה לפי שירוש לבבך ולא תבדק את השם הנכבד ולא תשמיר את מנותיו ויהיה זה לפי שירוש לבבך ותשכח כי עבד היית בשפלות בארץ מצרים ותשכח הרע והצמא והעניו שהיה לך במדבר. וזכור שיהיה כל זה צריחי הטובה ובנין הבתים ומקניהם שיסרוך בארץ כסף וזהב אשר ירבה להם וכל אשר להם ירבה ולהיותם רבות תלויות בארץ ויתשובו שהארץ תוציא אותם בכה ובגבורה. ולא יבדו את השם יתברך שהיוצאים ממצרים שהיו שם עבדים ולא היו להם בתים וממונות ושולחן אותם במדבר הגדול והגורא. שלא היה להם ג'כ שם לחם ומים ולא פירות כ"א נחש שרף ותמאון ושהיוצא להם מים מצור החלשים והאכילים המן כי לא היו להם מציאות והמונות ולא רבוי התבואות שהקדים להם כל זה העניו במדבר בהרגל עצום בחסרון הדברים כדי שיוכי אחרי כן אל טובה מרובה וזהו להטיבך באחריותך כי אז יטעו החיים הטובים וימתקו להם כאשר יבאו אחרי חיי הצער אשר בעבור זה היה ראוי שתמיד תזכרו ולא תשכחו לאל שנתן לכם המים והמן במדבר. ושחורו שהוא הוא אשר נתן הטובות האלה בארץ ואלו ואלו הם מצדו ובידו. ואחרי אולי תשכח כל זה יתאמר בלבבך כחי ועצם ידי עשה לי את החיל הזה. ר"ל בעבור שעבדתי את האדמה בכה ובהשתדלות עצום עשה לי את החיל הזה מדגן תירוש און ובקב וממכירתך אותם בנפתי לי כסף וזהב וכלו א"כ היה מחי ועלם ידי. והנה משה רבינו ע"ה לא רצה להכחיש הקדמתם מענין כחם אבל אמר וזכרת כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל. לפי שאין יכחיש כחם בעבודת האדמה והשתדלותם במקניהם וקנינם והסנות האמצעיות לא נוכל להכחישם כי הנה אמת הקוש אבל אמר אמת הוא שאמנם סבה לדבר אבל אינכם כי אם סבת אמצעיות לא סבות ראשונות כי עש היות שנתכם ועולם ידיכם עשה לכם החיל הזה מי נתן לכם איתו כח ועצם יד ומי נתן לכם את הארץ לעבדה והמטר לזרעה והרוח לקוצרה ושאר הדברים ההכרחיים כי אם הש"י. היתפאר הגרון על החוצו בן האם ראוי שיאמר הכלי שהוא עשה הפעל ולא יזי האדם המעט אותו. לכן אין ספק שה"י הוא שנתן לך כח לעשות חיל. והבט שנתן לך הוא הארץ ושאר הדברים העיורים כלם שנתן לכם הש"י תמיד למען הקים את בריתו אשר נשבע לאבותיך כיום הזה. ומה טוב אמרו כיום הזה ר"ל כי כמו שא"ל שהיום הזה ר"ל במדבר לא תזכרו שיד הש"י עשתה ככה בכל דור ודור וזו וגבורתו הוא הנותן לך כח ואין דבר מאתכם כ"א מאתו יתברך. ולפי ששבתם חסדי ה' אשר אתם היה אפשר שיהיה אם ליחסם הדברים לכם ועולם ידם כמו שזכר והשיב עליהם ע"ז. ואפשר שתהיה השכחה לא מזהות הצחינה כי אם למשכס אחרי אלהים אחרים וישכחו את הש"י לזה צמחינה הראשונה מהשכחה לא הניא עושה כלל. כי היתה לסבול אבל הורה להם דרך האמת אומנם על הצחינה השנייה השכחה אמר והיה אם שכן תפגח את ה' אליהך לא לחשבך שכתה עשה את החיל הזה כ"א ללכת אחרי אלהים אחרים ועבדתם והשחיות להם. הנה צוה לא תספיק התשובה אשר נתתי כ"א להודיעכם כי צדוד תאבדון מהר כגוים אשר ה' מאבד מפניהם בן תאבדון אתם עקב לא תשמעון בקול ה' אלהיכם. ר"ל עוזה אתכם שלא תעבדו אלהים אחרים ואתם עבדתם אותם הנה כפי מה שביארתי התבארו הספקות ה' וי'. אם ה' שהתחיל והיה עקב תשמעון בזכרון שלשה מיני השכל אשר זכר. ובא אחרי פרשת כי תאמר בלבבך להסיר הספק מהמין הג' מן השכל אשר זכר. ובא אחרי פרשת כל המצוה לחזק ולקיים ולהסיר הספק ממני מיני השכל הנשארים ואם כז' שגא פסוק וזכרת את כל הדרך להכרח הדברים כמו שפירשתי. והזכור כאן על השכחה ממני מה שזכר מרובי הטובות :

(א) שמע ישראל וגו' עד ויאמר ה' אלי. אחרי שמשא אדונו ועד את העם בג' מיני השכל אשר זכר והסיר וסלק כל ספק שיקרה עליהם ועל כל אחד ואחד מהם ויבאר להם שאין ראוי שיהיום הצלחתיהם לנחם וגבורתם ולאליהם אחרים. בא עתה להזהירם ג'כ שלא ייחסו אותם לנצקתם לאמר שזוכות מעשיהם הטובים ירשו ארץ. ולכן אמר שמע ישראל אתה טובה היום את הירדן לבא לרשת גוים שאתה בעצמך יודע שהם גדולים ועצומים מחך והערים גדולות ובצורות צמחים והוא דבור על דרך הפלגה כמו שכתב הרב המורה בחלק שני פ' מ"ז כי לגנבה אמר בשמים ולפי שהחוק האומה תלוי שם בשם בכללו ואם בחזק הערים שלא יוכלו האויבים להבשם ואם בשרי הכבא אם הם גבורים. רשם צוה שלשה הדברים ההם באמרו גוים גדולים ועצומים. ערים גדולות ובצורות. וכנגד שרי הכבא אמר עש גדול ורם צני ענקים ר"ל שני ענקים

רבינו עליו השלום הדבר השלישי המורה על כבוד חטא העגל ורשעתו וזוהי מהדברים שאמר לו הש"י בזה קום רד כי שחת עמך וגו' ר"ל משה איך צריך עוד לנבואה ולא לדבקות ולא לתורה כי כבר שחת עמך וכבר אמרו רז"ל בפרק חמישי דברכות ובשמות דבה (פ' מ"ב) כלום נתתי לך גדולה אלא בשבילם והיו עו שבהם שעשו חטאו כנגדו ר"ל כנגד משה דבם ובנגד הש"י אלהיהם וכנגד עצמם וכבודם ולזה אמר כנגד משה כי שחת עמך אשר הוצאת ממצרים ר"ל לא זכרו הטובות אשר עשית עמכם ויומרו את כבודך והנהגתך בתבנית שור איובל עש. ואם כנגד הש"י אמר סרו מהר מן הדרך אשר ליתים עשו להם עגל מסכה ר"ל אתמול שמעו מפי לא יהיה לך אלהים אחרים על פני לא תעשה לך פסל ומיד עשו את העגל. ואלה מה שקולו כבודם וחרפו את שלטם אמר עשו להם מסכה הישעה לו אלה אלהים למעשה ידיו ויפתחוהו הגה זה הוא להם כדי בזיון וקצף וזה טעם אמרו עשו להם :

עוד זכר להם הדבר הד' המורה על גודל החיוב והחטא ההוא מפאת הגורם שהיה הקצף גורם עליהם והוא אמרו ויאמר ה' אלי ראיני את העם הזה והנה עם קשה עורף הוא הרף ממני ואשמדיו. ועם היות שאמר למעלה ויאמר ה' אלי קום רד. הנה הוצרך לזכור אמירה אחרת בזה להעיר על היות האמירה הזאת טענה אחרת בפני עצמה ולפי שמה רבינו ע"ה לא יסוד על שבוטת האבות אמר ואעשה אותך לגוי גדול ר"ל וזהו תקיפת שבוטת על האבות וזרע ויש את הארץ. ולפי שיהיה בזה המאמר גדולה ומעלה רמה למשה רבינו ע"ה שאמר לו הש"י ואעשה אותך לגוי עצום ורב ממנו ויהי ראוי לו לשקול מספור שבחיו לבן אדם ויאמר ה' אלי לאמר וכבר ידעת שפירשו לאמר לאמר לאחרים ר"ל השם זוני שאומר להם כל זה ולא אעלים ממנו דבר לכן לא אהדל מלזכרו : עוד זכר הדבר ה' המורה על קושי העון אשר עשו והוא שבירת הלוחות אשר עשה כי נגע עד נפש ולזה אמר ואפן וארד מן ההר עם היות שעדיין היה ההר בוער בלש כי לא נסתלקה השכינה משם ושני לוחות הברית על שתי ידיו ובאשר ראיתי שחטאתם לה' אלהיהם שהוא הפסע הגדול ושעשיתם להם עגל מסכה שהוא הגורם האחר מפאת כבודם ולא זכר מה שפשו נגדו לפי שבמקום שיש חלול השם ית' לא היה צעני משה נחשב לבלום ובאלו אמר שאע"פ שכבר ידע מפי הש"י בזה מה שעשו לא התפעל נפשו כל כך כמו שעשה כאשר ראה הענין צעניו ושננע כ"כ בנפשו עד שהשליך הלוחות מידיו וישרם לעיניהם ר"ל שלא רצה לשברם בזה כמו שזכרתי כ"ל לעיניהם כדי להדליק עוד את נפשם עם היות שהלוחות מעשה ה' כי יורא הוא ושישע עליהם בזה כל אותו הזמן הרב אשר זכר. וכבר יקשה אם היו הלוחות אבן איך נשברו כל כך בקלה כשהשליך משה רבינו ע"ה מעל ידיו וכל שכן אם היו כדברי רז"ל שאמרו בילמדנו פרשת כי עלה מזה ובשמות דבה פ' מ"ז שבו מספריו וזהו הספיר חזק הוא מאד כך לא ישר בזה כדבר שזכרנו שיהיו הלוחות דקות בעצמם כי אע"פ שהיו מאבן וכפי הפסע ראוי שיאמר בזה שהיו הלוחות דקות בעצמם כי אע"פ שהיו מאבן נעשו דקות מאד בלוחות העץ והיו הדברות חזקות בהם שגם זה היה מדקדק אותם יותר. ובאשר התקצף משה אדונינו ע"ה שהיה חזק האברים כמו שקבלו רז"ל היה מעשם כל כך שהשליך את הלוחות משתי ידיו בחזק רב ועם היותם מאבן הנה לדקות עצמותם עם חיספת הדקות בהם לחקיקתם שהיו כלן מפתחות כשהשליכם מרע"ה בחזק כמו לכעסו ארצה נשתברו כפי כח הפועל ודקות והכנת המתפעל :

עוד זכר ראיה שנית תורה על כבוד החטא והוא מציול ההשתדלות הנמרץ שבוירך עליו השל"י לעשונו כדי להשקיע חרון אף ה' היוצא לבלותם ועל זה אמר ואתפסל לפני ה' כראשונה ארבעי' יום וארבעי' לילה ר"ל כמו שעמדתי בזה בראשונה ארבעי' יום וארבעי' לילה לקבל ה' לוחות כד הוצרכתי לעמוד באותו המספר מהימי' בעצמם פעם שנית וגם באותה עמידה לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי כדי לבקש עליכם סליחה כי היה סליחתכם צריכה כל כך השתדלות ודבקות כדי לקבל התורה והלוחות וזהו אמרו על כל חטאתכם אשר חטאתם לעשות הרע צעני ה' להכעיסו והוצרכתי לעשות כל זה כי יגורתי מפני האף והחמה אשר קצף ה' עליכם והעליה הזאת בזה הוא מה שאמרתי עליה בפ' כי תשא ושתה אעלה אל ה' אולי אפסרה בעד חטאתכם וארמצ'ן פירש וישמע ה' אלי גם בפעם הבוא שיהי קודם שירד מן ההר. והרצ"ה ע"ה כתב שיהיה רבוי גם בפעם הבוא על מה שהתפלל עליהם על הים ובמלחמת עמלק וכל זה איננו נכון כפי פשט הכתובי :

עוד זכר ראיה שביעית מאשר גם באהרן התאנף ה' מאד להשמידו מפני שעל ידו נעשה העגל. וגם זה מורה על כבוד העין ההוא שלא די שקצף להשמיד אותם שנכלשו בו בכונתם לחטוא אבל גם באהרן התאנף להשמידו מפני שעל ידו נעשה העגל עם היות שכונתו רצויה לשם שמים לעשות אחר ועבד בדבר עד שזכר משה יצא הקצף להשמידו אם לא שהתפלל בעדו בעת ההיא והמאמר הזה מורה שאהרן עמד על אשר התעקש במעשה העגל ולכן בא ספורו במקום הזה בתוך ספיר העגל. ואחר ואתפסל גם בעד אהרן בעת ההיא ר"ל הועילה תפילתו עליו בעת ההיא אבל אח"כ גיום פקדו פקד עליו מיתתו על זה וכמו שזכרתי בסדר אלה הדברי'. ועם זה תדע כי לא היה ענין ההשמד הנזכר באהרן בניס ושהועילה תפלת משה צמחתו שנים מפס ואשאר שנים אחריו כדברי רש"י (דברי ט"ו) כי אהרן ה' מה שחטא אם חטא ואמר לו ולמה יענשו בניי בעון אביהם. אבל ה' ההשמד צמחתו ועליו התפלל משה והועילה התפלה לאותה שעה ואחרי כן לא נזכר ממנה על זה והותר בזה הספק התשיעי : עוד זכר ראיה שמינית תורה על כבוד חטאתם כמה שדקס כדעות וכו' זה כשצ"ף את העגל ושחן אותו היטב עד אשר דק והשליך את עפרו אל הנחל וכו' :

ענינים שהיו בימים הראשונים אנשים מטעים אבל חזקים ותיקנים אמר הם רבים עתה כמות ובאיכות. וזהו אמרו עם גדול ורם בני ענקים אשר אתה ידעת ואתה שמתת מי יתוצ' לפני בני ענק ר"ל אתה ידעת מימי קדם ואתה שמתת מפי המרגלים ואינו מספק שאתה לא תדע בשלמות שהמלחמה הזאת היא לה' ואתה תחרישון כי בידוע היה אצלכם שאינה צבירתכם וזהו אמרו וידעת היום כי ה' אלהיך הוא העויר לפניך והוא ישמיד אותם כי הוא אש אוכלת שחמירות יעשה הפועל בזה כלש בשרפה הוא יכניעם לפניך ויורישם במהרה ויאמרו כאשר דבר ה' אלהי אבותיך לך. הנה כל זה הוא ברור אצלי שאתה יודע ומכיר בו ולא תסתפק בכל דבר מזה אבל אני חושש שמה תאמר בלנך בדרך ה' אלהיך אותם מלפניך ר"ל שמה אצדו את הארץ ואתה תירשנה שהתברר בזה ב' סבות. סבה אחת אצלכם הם את הארץ והוא ברשעתם. וסבה ה' לשאתם תירשנה ולא אותה אחרת והוא בצדקתך וזהו אמרו בצדקתי הביאני ה' לבוא לרשת את הארץ הזאת וברשעת הגוים האלה ה' מירשם מפניך כי בן דרך בני אדם ליחס הצלחותיהם לעצמם בזה מן הצדדים אם בגבורה ואם בכח מן ההשתדלות ובאשר יראו שהדברים נשגבים מכחם ויחסים לעצמם לזכותם ולצדקתם. והוכיח משה אותם שלא יאמרו כן ר"ל בצדקתי הביאני ה' וברשעתם ה' מירשם מפניך לפי שאין מאמרים זה אמתי וזהו אמרו לא בצדקתך הנה כמה שאמרת צדקת מצד וזכות מצד. הנה צדקת כמה שאמרת שבעמים אצדו הארץ ברשעתם כי כן הוא בצמח. האמנם כזבת כמה שאמרת שאתה וזכית בה לצדקתך כי אינו כן וזהו שאמר לא בצדקתך וביטול לנכד אתה בל' לרשת את ארצם שהיא ההקדמה האחת כי אם ברשעת הגוים האלה ה' מירשם מפניך שהיא ההקדמה השנית שהנחת. וא"ת אם הם אצדו את הארץ ברשעתם א"כ למה נתנה לנו אם לא היה בצדקתך דע לך שזכית בה מפני שבוטת האבות למען הקים את הדבר אשר נשבע לאבותינו לאברהם ליצחק וליעקב מפני זה ירשת וזכית בארץ הזאת לא בצדקתך כי לא נתחברו רשעת הגוים וצדקת ישראל רק רשעת הגוים וצדקת האבות וכבר נאמר זה במעמד בין הכתרים כשנשבע הש"י לאברהם לתת לוירשו את הארץ. (אמר פ' לך) ודור רביעי ישונו הנה כי לא שלם עין האמרי עד הנה. להביד עין האמרי סבב שיסחו מן הארץ לא צדקת ישראל הנה א"כ זכר שלא יבאו לרשת את הארץ לא בכח גופני ולא בכח נפשי והוכיח אלהים שלא יירשו ארץ בצדקתם ממה שהיו רעים וחטאים לה' מאד לא צדיקים. וזהו אמרו וידעת כי לא בצדקתך ה' אלהיך נותן לך את הארץ הטובה הזאת לרשקה כי עם קשה עורף אתה ר"ל והראיה המוכחת שלא בצדקתך אתה יורש אותה לפי שאתה עם קשה עורף ואיך צדקתך א"כ. הנה התבאר מזה שאין יתור בפסוק. וא"כ הותר בזה הספק השביעי והוכיח שהיו עם קשי עורף ממעשיהם במדבר בדרך כלל. וזהו זכור ואל תשחח את אשר הקפדת את ה' שתמיד במדבר למן היום אשר יצאתם מארץ מצרי' עד תואכם עד המקום הזה שתמיד בכל הדברים שאתם היותם עם ה' ולפי שהיה המאמר הזה כללי פרע אותו בזכרו מעשה העגל שהוא המוכיח אותם על חוסר צדקתם ורשם אדונינו משה במעשה הרע הזה ה' דברים המורים על כבוד החטא וקשיו :

האחר מצד המקום שחטאו בו שהיה בהיותם בסיני מקום אשר דבר המלך ודמו מגיע. וזהו אמרו ובתורב הקצפתם את ה' עד שלחמדת המקום וקדושתו אשר חללתם התאנף ה' בכם להשמיד אתכם :

השני מצד הזמן שחטאו עליו משה לר אשר שם האלהים והשתדק שם בדבקות נמרץ מבלי מאכל ומשתה מ' יום ומ' לילה שהיה להם להתענות ולצום ולשוב בתשובה ולשבת בצום ובתפלה וכער גדול לדעת מה היה לו. באותו זמן עצמו עשו את העגל ועל זה אמר בעלותי ההרה לקחת את לוחות האבני' וגו' וזכר משלמות הלוחות ומעלתם אם להיותם מאבן ונעשות כדמית לוחית עץ והמלאכה ההיא לא נמנע יד כ"ל בנם אלהי ואם בענין כתיבתם שהיו באצבע אלהים ואמר זה כדי להביד שהיתה בריאתם בראון אלהי פשיט כבריאת השמים והכבדי' וכמו שאמר הכתר למלך כבוד במאמר ה'. ולזה אמר כתובים באצבע אלהי' כמו שצמח' אמר המפורר (תהלים ח) כי ארצה שמיד מעשה אצבעותיך. ואם להיות הכתיבה ההיא מלוחות הדברות ששמעו מפי השם ית' כאלו רצה הש"י שבעט ברזל ועופרת לעד ברזל יתאבדו המאמרים ששמעו בסיני. והוכיח עוד מעלת הלוחות באמרו ויהי מקץ ארבעים יום וגו' נתן ה' אלי. ואין הכסוף הזה כסול ולא מיותר אבל גלה בו שלא נתנו הלוחות כ"ל בסיף ארבעים יום והוא המורה על מעלתם כיון שהוצרך כל אותו הזמן מהשתדלות לקבלם ושהיה עליו השלום לא עוד בעשייתם דבר שהרי לא ראה אותם כ"ל מקץ הארבעים יום שיטב בזה וכמו שאמר ויתן אל משה ככלותו לדבר אתו בזה סיני. כי היה כל זמן שנתן בזה מתבודד בדביר האלהי והדבקות העצום. ואחרי כלותו נתנו הלוחות אצלו בשלמותם. ואפשר עוד לפרש ויהי מקץ ארבעים יום דבק עם ואמר ה' אלי קום רד ואלו שמוסף הארבעים יום שכבר היו ישראל מלוכלכין בעון העגל נתן לו הש"י ה' לוחות ואמר לו נתת אותם אצלו קום רד כי שחת עמך כי היתה הגתיה והמאמר המר הזה שניהם יחד. והותר עם זה הספק השמיני : ואבנם למה נתן הש"י את הלוחות למשה אחרי שכבר עשו ישראל את העגל. הסבה הזאת היא צעניו למחמה רבינו ע"ה לא שדרם שם בזה והורידם למחמה שהיה זה כלו כדי שישאל יקבלו צער גדול ויגון ואנחה גדולה בראותם הלוחות האלהיות בשלמותם ומעלתם נשברות לעיניהם ואלו לא נתנם הש"י למשה אז לא הורידם משה מההר אל המחנה לא היו מאמינים בפעל אלהי הנכבד ההוא ולא היו דואגים כל כך על שזירתם כי הדברי' הנשמע' לא התפעל הנפש מהם כמו שתפעל מהדברי' הנראים :

(וב) ויאמר ה' אלי קום רד וגו' עד ואתפסל לפני ה' וגו'. עתה זכור משה

וה' צורך הספור הזה להגיד שהשקה אותם עפר העגל כסועות וכמו שאמר ויור
על פני המים וישק את בני ישראל והוא אשר רמז להם כאן באמרו ואשליך
את עפרו אל הנחל היורד מן ההר שהיו שותים ממנו והעיר בזה
עוד שבמקום שהיו שותים מים והשקות אלהיות המנושיות אליהם מן
ההר שהוא באלו לשתות מי העגל אשר עש תחתיו. והנה זכר ה' שהקאה
כאן ברמז מפני כבודו וכמו שלא זכר גם כן מיתת העם והנקמה שעשו
בהם בני לוי ולא היה כל זה שעשה בעגל אחר התפלה שזכר כי קודם לכן
נעשה ואלו אמר כאן ואת חטאתכם בגל עשיתם את העגל לקחתי ר"ל קודם
זה לקחתי. ואמר זה להדיע שלא היתה תפלתו בטובל ושרץ בידו כי קודם
לכן בער את העגל ואחר כך התפלל. והראש"ע בקש תחבולות איך ישרף הזכר
ויש לנו לומר שלא שרף את העגל אבל לפי שראה שהיו מביאין אותו בחבולות
בחתן בחיבתו ותלו עליו האצבעים והעצבים כל כלי יקר ראה משה רבינו מ"ה
לשרוף כל אותם התכשיטים שהיו עליו. ועל זה אמר ואת חטאתכם אשר עשיתם
את העגל לקחתי ואשרוף אותו באש. שהחטא הי' אותם הנווין והתכשיטין
שהיו עליו שטרפם. ואמנם עגם העגל לא שרף אותו באש רק כפת אותו טחון
הטוב עד אשר דק לעפר. ואותו עפר השליך אותו אל הנחל והשקהו אותם.
ועם הוי' שכח שם ויקח את העגל אשר עשו וישרוף אותו באש ראוי שיזכר
כמו שפירש איתו בכאן או נאמר שהשרפה ששה לעגל הוא שהתיכו באש ועשה
ממנו חתיכו' דק' ואז טחון אותו ועשאה עפר. כי לא היה אפשר שיטחוניו אתו
בהיותו בעציו. אם ראשונה לא יתקן אותו באש ויעשהו חתיכות דקות שהיו
ראויות לטחינה. והוא יותר גבון בפשטי הכתיבים שאמר ואת חטאתכם אשר
עשיתם את העגל לקחתי ואשרוף אותו באש. ואחר השריפה באש שהיה ההתכה
אמר ואבות איתו טחון וגומר. והראש"ע כתב שעשה זה כדי להבנות
אלהיהם שיוצאוהו דרך מטה' ואלו היה כאומר אליהם אחרי אשר בלנותיכם
ובנפשותיכם' האמתם בו. וכל כמים בקרבכם ויכנס בעצמותיכם. ויהי אלהיהם
קרב אליהם בקרבכם וימעיכם. ולזה השליך את עפרו אל הנחל
היורד מן ההר שמאיתו בור ששת התורה והנבואה ישתו עתה עפר העגל
וכמו שפירשתי. והיה אמר אחרי זה ובתערה ובמסה. כאומר אליהם אם
תתעסקו ותתקפקו בדבר הנה באחרכם שאהרן גרם לכם את העון ולא הי'
מאתכם הנה חוקתכם תעמוד לעד ולראיה שאתם הייתם חייבים במהגבויס
באשר המקומות כי הנה בתערה שהייתם מתאוננים שם. וכן ראשונה מזה
במסה שהייתם מנשים היס הי' בקרבכם אם אין וכן בקדרות התאווה בכל
המקומות האלה הייתם מקציפים את הש"י. ולא עוד כי אם גם בשלות פני
אתכם מקדם ברעל לאחר עליו ורשו את הארץ אשר נתן ה' לכם ותמרו את פי
ה' ולא האמתם בו ולא שמעתם בקולו וקבעתם לכם זכיה לדורות האם אהרן
גרם לכם כל זה. א"כ מזה יראה שאתם בעצמכם מבלי מסית ממרים הייתם
עם ה' מיום דעתי אתכם ואין ראוי לתלות הקלקלה כ"א במליקל ואפשר שזכר
להם עינותיהם במסה ובתערה ושאם המקומות להגיד שעם כל מה שראו שעשה
בעון העגל לא לקחו מוסר אבל מיד הוסיפו לחטוא באותם המקומות אשר זכר
הנה בזה השלים להעיר על אחת הדברים המירים על כיבד עון העגל וקשו
כדי להוכיח כי עם קשה עורף הוא. והוא עס זה הספק הי' למה נכנס ענין
תערה ומסה ובקדרות התאווה בתוך ספיר ענין העגל שהיה כדי להסיר הפקפוק
מענין אהרן. והספק הי' לא מה נזכר ענין המרגלים כאן ובקצר גדול כי הי'
זה להוכיח שמהם היו חוטאים בעגל ולא היה אהרן הגורם :

ואני ראיתי לפרש את הספוק' בכל אחד מהדרכי' באופן נאות ומתיישב אצלי.
אם שנאמר שארבעים היום שזכר כאן הם מהפסע הראשונה וענין הכתיב'
הוא אחרי שזכר משה רבינו ע"ה ספור העגל להוכיח חטאתם חשש אולי ישראל
יקשו על דבריו ויאמרו איך אחרת שאין בנו דרך ושעם קשה בורף אנחנו וישלם
פשעינו וחסאתינו נשתכרו הלוחות. והנה ראינו אשר הקב"ה שלח לנו על עון
העגל והטאתינו בו. ואיך הי' זה אם לא לביאתי צדיקים וטובים בכל העוונות
ושיאל הדבר הרע הוא מן העגל כשנגה שיוצאה מלפני השליט. ועוד איך אחרת
שעבירת הלוחות הוא היה להיות אנשי הדור ההוא בלתי ראויים לאותה מתנה
כיון שמיד נתנו אליהם לוחות אחרות אשר הן בידנו היום הזה. הנה להשיב
אל שני הספוקים האלה אמר אם הקב"ה שב מחרון אפו ולא עשה בזה כליה
הנה היה זה בעבור שהתפלתי שם לפניו בעצמות חזקות לחיוב שלא יעשה
בכם שחד וכליה ומאשר נתנו הלוחות השניות אלי נתנו לא אליהם והוא מה

שאמר אמר ה' אלי פסל לך ר"ל בעצריך נתנו ולא בצדקתם :
האמתם יס לי בכתוב שתי ראיות על שלא אמר זה על הפסע הראשונה כ"א
על השנית. האחת לפי שאמר ואתנפל לפני ה' את ארבעים היום
ואת ארבעים הלילה. מורה שכל אותם הימים עמד בתפלה על ענין העגל והנה
בפסע הראשונה לא התפלל עליו כ"א בשעה חדא בסוף הימים כשאמר לו הש"י
לך רד כי שחת עמך. והראי' השני' ממה שאמר בעת ההיא אמר ה' אלי פסל
לך ויודיע שזה לא נאמר כ"א בפסע השני' והוא המורה שמי' היום ומ' הלילה שזכר
כאן הם מהפסע השני' שעמד בזה. והוצרך מרע"ה לזכור זה כאן אחרי שזכר
זכרו למעלה. לפי שאולי ישראל יקשו ויאמרו מה צורך היה לך לעמוד בזה בפסע
השני' מ' יום ומ' לילה על עין העגל כיון שפסע הראשונה הספלת עליו ושם
נאמר וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו. ואיך אמר כי וגורתי מפני
האף והחמה אשר קצף ה' עליכם כי הוא קידם לזה כבר נחם על הרעה. וכדי
להסיר הספק הזה אמר ואתנפל לפני ה' את ארבעים היום ואת ארבעים הלילה
אשר התפלתי ר"ל בפסע השני' מפני שעסקיות שחם ה' מהכליה כרעג כשהתפלתי
בפסע הראשונה קודם הירידה מן ההר. הנה לא כפר לכם אז בהחלט אבל הי'
רצונו להשמיר אתכם והשמד ההוא לסלק מכם שכינותי והשנאתי ושתמותי במדבר
כמו שהי' בדור המרגלים. ועל זה הוצרכתי אני להתפלל לפניו ית' כדי שלא
ושמידכם גם באתי אופן ישוב מחרון אפו בהחלט ויכפר לכם. וגם הוצרכתי
לעמוד בזה אותם ארבעי' יום השניים בעבור הלוחות לפי שהי' הקב"ה רוצה לסלק
שכינותי מכם והתפללתי אני על זה ואז בפסע השני' ההוא אמר לי פסל לך שני
לוחות אבנים וגו'. הנה א"כ הוצרכתי לאיתו מעמד שני לקנות הכפרה והסליחה
הבהלתי ולקנות הלוחות ושריית השנייה :

ואפ"ר עוד אצלי לפרש הכתובי' האלה באופן שלישי מורכב מהשנים הראשוני'
והוא שיאמר ואתנפל לפני ה' את ארבעים היום ואת ארבעים הלילה
על הימים השניים. אמנם אמרו אחריו אשר התפלתי כי אמר ה' להשמיר
אתכם שזה אמר על הפסע הראשונה אמר שבה הוצרך להתנפל הארבעים יום
השניים לפי שאם היות שנראשונים התפלל ואמר אל הש"י אל תשחת עמך ונחלתך
ושאר הדברים שזכור כאן. הנה הש"י לא השיבו על תפלתו כלל כ"א אחרי
שהתנפל הארבעי' יום השניים כי אז נתרצה עליו. ובעת ההיא ר"ל אחרי המ'
יום השניים אמר לו פסל לך שני לוחות אבנים וגו' לא קודם זה. ואמנם בפסע
הראשונה שהתפלל קודם רדתו מן ההר עס היות שכתורה הודיעתנו אמתת
הדבר והוא שחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו. הנה לא אמר יתברך
למשה דבר מזה או כי לא נאמר שם ויאמר ה' אליו נחמתי את הרעה או
סלחתי בדברך וכדומה לשניות האלה. אבל התורה הודיע' איתנו שהש"י בלבו
נחם על הרעה אשר דבר והיא לכלותם כרעג. ולא אמרו למשה עד סוף הארבעי'
יום השניים וכן לא נתרצה ללכת עמכם ולהשרות את שכינותי בתיכם ולתת להם
לוחות שניות עד המ' יום השניים שהתפלל עליו מרע"ה. והוא אמרו בכאן ואתנפל
לפני ה' את הארבעי' היום ואת וגו' ר"ל והנה הוצרכתי להתנפל לפני ה' את
הארבעי' היום ואת ארבעי' הלילה אשר זכרתי למעלה שהם השניים. בעבור
שאני בראשונה קידם הירידה מן ההר כבר התנפלתי בתפלה כאשר אמר ה'
להשמיר אתכם והיא הכליה כרעג ושם התפללתי אחרתי ה' אל תשחת עמך
וגו' ר"ל ואל שכיני דבר ולכן הוצרכתי למחית המ' יום השניים. ובעת ההיא
אחר היומי' השני' הם אמר ה' אלי פסל לך וגו' הנה א"כ אמרו ואתנפל לפני
ה' את ארבעי' היום אמרו על ארבעי' יום השני' שזכר למעלה. ואמרו אשר
התנפלתי כי אמר ה' להשמיר אתכם אמרו על התפלה הראשונה שהיו ביומי'
הראשונה קודם הירידה מן ההר ושם היתה התפלה הזאת שזכר כאן. והוא
בזה הספק השנים עשר :

והנה ג"כ כיון בדברי התפלה הזאת שזכר בכאן שהש"י ראוי הוא שיכפר
בעד חטאתם משלש טענות :
הא' מפני שהיטיב עמכם טובות רבות. ואיך ילכו כלם לאדון. והנה המיטיב
לאדם מה אין ראוי שישוב לרע על פן ישחית את נחליו. והבהקמה הזאת
מקובלת בין בני אדם שאם היטיב לאחד טובות מוטל עליו להיטיב לו כל פעם
שיצטרך אליו אחרי שכבר התחיל בהסנה. והוא מאמר דוד ע"ה (תהי' ד')
בקראי עוני אלהי דקי. שבקש ממנו יתברך שיענהו צעת צרתו מפני שכבר ענהו
פעמים רבות בירות אחרות והוא אמרו בלשון עבר בצר הרחבת לי ולכן תעניני
עתה ותשמע תפילתי. והוא אמרו אל תשחת עמך ונחלתך אשר פדית בגדלך אשר
הוצאת ממזרים ביד חזקה. רוצה לומר ולמס תשחית כל הגדולה והגבורה אשר
עשית בזה. והטענה הזאת היא מה שמכר בפרשת כי תשא בחפלת משה למש' ה'
יתרה אפך בעמך אשר הוצאת מארץ מצרים בזה גדול וביד חזקה :

והטענה הב' היא זכות האבות. ועליו אמר וזכר לעבדיך לאברהם ליצחק וליעקב
אל חסן אל קשי הסם הזה רוצה לומר לצדקת האבות. ולא חזר
לרשעת הבני' כי ראוי הוא שייעמוד זכות האב להנין על בניו ואף שיהיו חטאים
גם כי זאת הטענ' מכר' שמה שנאמר וזכר לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך אשר
נשבעת להם כך :

והטענה הג' מפאת המצוי' שיהיו כליות הסם הזה למיעוט יכלתן וגמלא שם
שמים מחלל. והתנוון אמרו פן יאמרו הארץ אשר הוצאתם משם.
כי הנה הוא רמו בזה שאי אפשר שהמצוי' יכחישו היכולת האלהי בהחלט כיון
שראו אורחותיו ומופתיו אשר עשה בקרנם בנפילת הפס. והוא אמרו הארץ אשר
הוצאתם משם כי מפאת הניחא הכירו נגורתו ויכלתו האמתם שיהיה הכה אלהי
מונצל כשאר האלה' שרי מעלה ושיהיה יוכלו במצרים אבל בצרף כנען לא
נחשפט שמה. ולכן יאמרו מבטחי יכולת ה' להביאם אל הארץ אשר דבר להם.

ועוד יאמרו שגם הוי"ו ממונים לא היתה כ"א בשנאחו אותם. כי אם לא היה יכול להביאם אל הארץ אשר דבר למה ה"כ הוי"ו? האם נהחדש עתה העדר היכולת ההוא. אין זה כ"א שלשנאחו אותם הוי"ו ממונים כדי להרבות אותם בזה כי לא רצה שישבו בדרך טובה במזגים אבל הוי"ו מכס והביאם אל ארץ רעה במדבר להרבות אותם שמה:

ואפשר עוד לפרש ענין היכולת והשנאה בענין אחר. והוא שמנהג המלכים וגם כל שאר בני אדם הוא כשידורו לעשות חיצו חסד ומתנהג לאדם אחד ולא יוכלו לשלמו ישנאו אותו מפני הנושה והכלימה אשר להם ממנו תחת אשר לא שלמו לו מתנתו וחסדם. וכן אמר כאן שיאמרו כאן מלכים מבגלי יכולת ה' להביאם אל הארץ אשר נשבע לאבותם לתת להם. ומשנאחו אותם. רוצה לומר ששנאו אותם בעבור שלא יוכלו לשלם להם נדריהם הנה בעבור זה רצה להביאם ממונים כדי שלא יתרעמו שם ממנו לבני אדם ולהביאם במדבר כדי להרסם במדבר השמש ההוא לנלתי החל לעניי הנוים אשר נודע להם הענין. ולכן נהג שחיה מיתתם במקום לא יעבור בו איש ולא ישב אדם שם באופן שלא יודע מה היה להם. הנה אם כן אין התיירה בכתוב כי שתי הסבות רוצה לומר העדר היכולת והשנאה נמשכו זו לזו ועל שתיים אמר המשפט שהוא הוי"ו ממונים במדבר. וגם הענינה היתה נגודת בני תשא בלמרו למה יאמרו מלכים ברעה הוי"ו להרבות אותם בזה וגו'. כי זו היא הרעה רוצה לומר העדר היכולת והשנאה הנמשכת אחריה. ואולי יורה דעתם כי המערכות העליונות הם מונגלים הומנים ושיהיה השם יתברך יכול לתת להם את הארץ כמדבר זה להם ועבר זמן ההוראה היתה ולכן עתה לא היה לו כבר יכולת עליו ואמר משה רבינו עליו השלום שאל דברי המלאכים היו אמתים בזה לא היה ראוי שיחוש השם יתברך אליהם אבל הם באמת שוא ודבר כוזב. אם לענין השנאה. שהם עמד ונחלתו אשר לאבנה ולא שנאת אותם. ואם להעדר היכולת אשר אמרו. כי אתה הו"א? אותם בכתב הגדול ונודיעך הנסויה. ואף יכול ליהם העדר היכולת חלילה. וחכמתי וז"ל אמרו בנבוכות פרק א' עומדין מבגלי יכולת ה' יכול ה' מעשי ליה. אמר רבי אלעזר אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא רבונו ש"ע עכשיו יאמרו ע"ג חשש כמו כנקבה ואין לו כח להנילם. אמר לו הקדוש ברוך הוא והלא ראו כמה נסים שעשיתי אליהם אמר משה רבינו עליו השלום יאמרו למלך אחד יכול לעמוד לפני ל"א מלכים לא היה יכול לעמוד. והעומד הזה קשה מאד אם באמר' יכול מעשי ליה שיכולת אינו לשון נקבה אלא שם דבר ויאמר מבגלי יכולת ה' יכולת ואלה היה לו לומר יכול ועוד מה התשובה שיהיה לכל הנכים שעשה באמרו למלך אחד היה יכול לעמוד לפני ל"א מלכים אינו יכול לעמוד. ומה לנו ברצויה המלכית?

אחר שבידו להשחית הטבע ולשנותו בצלמו ונשלחו אחיו:

ובה' שראוי שיאמר בזה הוא שחכמתי וז"ל דקדקו שאל היה יכולת שם דבר. היה ראוי שיאמר הכתוב מבלי ביות יכולת ביד ה'. ולכן אמרו שיהיה יותר טוב שיאמר מבלי יכולת ה' וכו'. ובעבור זה דרשו שיאמרו חשש כמו כנקבה ואין כוננה שיהיה יכולת שם נקבה. כי אם שהשם יתברך היה יכול אבל לא יכולת מוחלט. וביאור זה שיכולת השם יתברך מקור היכולת. אשר משם יצא היכולת הפרטי לכל שר ומשרי מעלה הממונים והמסודרים במעשיהם והמונבל' ביכלת' לפי שכל אחד מהם מקבל יכולתו מסבתו ואין לו יכולת משל עצמו. ולכן יאמרו המלאכים' שהשם יתברך היה יכול בדבריהם מונגלים בשאר השרים. אבל לא היה הוא עצם היכולת ומקורו. ולזה אמרו מבגלי יכולת רוצה לומר שאינו עצם ומקור היכולת מעצמו אבל הוא יכול ומקבל יכולתו המונגל מאשר למעלה ממנו. וזהו אמרם חשש כמו כנקבה כלומר שהיה לו כח לקבל היכולת מאשר למעלה ממנו ואינו מעצמו. אלא כנקבה המתפעל ומקבלת מהזכר ולכן אין לו כח להנילם לפי שחכו מונגל מן סבתו. ואמרו שהקדוש ברוך הוא הסיבו והלא ראו כמה נסים עשיתי במלכים בעצורם. והסיבו לו משה רבינו עליו השלום יאמרו לפני מלך אחד היה יכול לעמוד. רוצה לומר שהיה לו יכולת כנגד שריו של מלכים. ולכן הרבה שם את מופתיו כי יכלתו מונגל במלכיהם. אבל ל"א מלכים היו להם שרים רבים ולא היה חס ושלום יכול הקדוש ברוך הוא למחית בידם כמו שיכול לעשו' במלכיהם להיות פועלתו ויכלתו מונגל. ואינו מקור היכולת וסבת הסבות. הנה החבאר שגם הם ז"ל הסכימו עם פירוש הכתובים אשר עשיתי והוא זה בזה הספק הי"ב: ר (א) בער ה' אתה ישראל וגו'. עד ועתה ישראל וגו'. וזה הכתוב שבגת ה' הוא בסוף ארבעים ויום והארבעים לילה השני' אשר החגל משה ארבעים על שלחת עין העגל אמר ה' אליו פסל לך שני לוחות אבנים. רוצה לומר שגם אז לא נחרטה אליו לאמר בלתי כדברך. אבל אמר אליו שיהיה העתירה ליושנה ממלאכ' ה' ללוחות כראשונה. ולפי שהראשונה' השם יתברך פסל לוחות והוא עצמו כתב אותם וזו אס' כן מעשה אלהים והמכתב מכתב אלהים. הודישו בעצמות לא יבין כן אבל המעשה והסיכול שבהם יהיה מידי משה והכתוב' ה' הוא ה' ה' ה' ה' יתברך כראשונה. וזהו שאמר פסל לך שני לוחות אבנים כראשונים ובתנתי על הלוחות כאלו אמר אחרי שגברת אותם שתעסק וסרח בפסילתן. ובשרו שיעמדו ולא יעברו עוד וזהו אמרו ועשיתם לך ארון עץ. רוצה לומר שיהיה מוכן לשום שם שלא יעברו עוד. ועל הלוחות השניות אמרו במדרש שמת רבה פרשה מ"ו רבי ברכיה בשם רבי שמואל בר נחמני אמר הלוחות ארכן ששה עשרים ורחבן ששה. והם משה מחזיק עשרים והקדוש ברוך הוא מחזיק עשרים ועשרים' בלמעט ומשם היו קרי הבוד. כוונתו במאמר הזה שבלוחות הללו נכללו שלש עניינים. האחד שני מלך שמואל משה' והשני מלכותו' מלך היותם בשלש תמנה קטויה במעשה. והשלישי אלהי מלך המכתב שהוא מכתב אלהי. ואין ספק שכל אחד מהעניינים השלש' האלה ימלאו שני עניני'. כי הנה בזה שם טעויות ימלא בזה הסיגיל והאורה הנשגב'. וגמה שם מלאכותיות. ימלא בזה הזמנה החומר

המיוחד וקבלת התמונה גרבוה והשיעור המונגל. וזמה שכן אלהים. הנה ימלא בזה גם כן חומר הכתיבה וכוונתה אם כפי פשוטה ואם כפי הכונה הנבחרת המושכלת. והנה אם כן היו בזה ו' קנינים קראום חכמתי' עשרים על דרך המליצה כמו וימני עשה שמים. אשר פסחתי ורציתי כלומר ששה ענינים עשויים או כעולים. והנה שני הפסח' מהם אשר המלאכה רוצה לומר מהזמנת החומר וקבלת התמונה והשיעור המלאכותי. החזיק בזה משה רבינו עליו השלום כי הוא עשהם כמו שאמר פסל לך שני לוחות אבנים. ושני הענינים האלה' שכתבתי החזיק בזה הקדוש ברוך הוא שנאמר ובתנתי על הלוחות. הנה לא נשאר בין מה שהחזיקו שיהיה רק שני הפסחים שעשה הפסע בחכמה בוראו כיתר המלאכה וזהו אמר שנשאר שני הפסחים בלמעט רוצה לומר שלא היו מלאכותיו ולא נסויים אלה' כי אם טעניים ועם היות כל הדברים מהם יתברך כי יוצר הכל הוא הנה לאותה שטה לא נעשו לוחות בעצמם דרך נס כי הטבע המציאם. והנה אמרו שהיו ארכן כרחבן הוא להשלמת המליצה לומר כי בכל זל שיחפשו בזה ימלאו בענין על זה כסופן. ואמרו שמכאן קרני הסוד. רוצה לומר כי לביטוי שותף להקדוש ברוך הוא במלאכ' ה' עד שיאמרו משה עשה חציה והקדוש ברוך הוא עשה חציה כדבר איש אל רעהו ושוחפו. עשה אתה זה ואני אעשה זה. מהמעלה ההיא הוד פניו יסודם וקרי עור פניו. וכן היה מתפאר הוא עליו השלום בלמרו על עצמו ואפסול שני לוחות. ואמרו בזה השם יתברך ואכחז על הלוחות אשרי ילוד אשה שלך וזה. וזכר משה רבינו ע"ה שעשה כאשר צוה אלה' בעשיית הארון אם בפסול הלוחות ועלה לבר ושני הלוחות בידו. וסיה זה לבניד שכמו שירד משה עם שתי לוחות כך חזר עוד שמה עמם ושכח השם יתברך עליהם שגרת הדברות והורידם והביאם בארון. ואמר ושעית לך ארון עץ שיהיה מעין כלו מבלי וזהו כדברי הרמב"ן כי לא היה לדורות כי אם לשנת שם הלוחות עד אשר יעשה בללל את ארון האלהים שיהיה מופה וזה. ועם היות שצוה השם יתברך ראשונה שיפסול הלוחות ואחר כך שיעשה הארון. הנה הוא עליו השלום ראשונה עשה הארון ואחר כך פסל את הלוחות ואין בזה שינוי מזה כלל. כי כזה השם יתברך במעוה זכר הדבר' כפי מעלתם פסול הלוחות ושעית הארון. ומשה עשהם כפי מה שחייב בנע המלאכה ראשונה בארון כדי שיונחו בו ואחר כך פסול הלוחות וכן חמלא במלאכת המשכן שצוה נזכר ראשונה' הארון ובאחרונה המשכן. ובכלל עטאו בספר ראשונה המשכן והארון אחרי כן. כי

נפלא ח וראה כל העם אשר אתה צקרכו את מעשה ה' כי נורא הוא אשר אני עושה עמך . ונזאת הפעם השלישי' נדרתו מן הכר זכה משה רבינו עליו השלום לקרני הכוד כמו שזכר שם . ועל זה כלו אמר צאקן ואנכי עמדהי בהר סינים הראשונים ארבעים יום וארבעים לילה וישמע ה' אלי נס בפעם הרא' . ר"ל לומר למע שנקב ילך נא ה' ארבעים יום' . ואמר לא אכס ה' השחיתך להעיד שפני שורת הדין כמו שהלויים קבלו שכר ואחרן קבל עונש בן היה ראוי שישראל יקבלו עונשם . אבל נמלטו ממנו מפני חפלוו ששפיר כל כך בה עד שאמר לו השם יחז' קום לך למכע לפני העם . כי החשוד הואת והכפרה החלשית לא צאה אליו כי אם בפעם האחרונה הואת ועליו אמר לא אכס ה' השחיתך . כלומר לא לבד כללית אשר אמר בראשונה ושם מאנה כי נס בשליחה המלאך או מציאת נחיתת הלוה' או דבר אחר . לא אכס השחיתך דבר מה . אבל אמר חלי קים לך למכע לפני העם ויבאלו וירכו את הארץ אשר נטעתי לאנחות לחת להם וזוה הודיעו שהשנה היותר חוקה שהיה אללו לשליחת' וכפרת' . היא הנפחת ירושת הארץ לאנחות וסנועת' לא שאר הטענות אשר זכר . הנה במה שביארתיו בפסוקי' הותרו הספקות י"ג י"ד ט"ו י"ז . אם הי"ג שגא ספור הלוותה השניות להגיד שלא זכו אלו' מפני נדקתם כי אם מפאת הפלתו . וגם כן לומר שישראל לא חסרו דבר משלמות ציון הענל . ואם הי"ד שגא ובני ישראל נסעו מבארות בני יעקן מוסרם להגיד מיתת אחרן שנמשכה לצון הענל ולא היה ציון מי מריבם . ואם הט"ו במה שפירשתי בעת היה הנדל ה' את שבע הלוי על זמן הענל כי באותה שעה ששם התקרבנו אל השם יתברך ועברו שער בשער נורה חכמתו להנדילם לעבודתו עם היות שלא הובדלו בפעל ובמעשה כי אם בשנה השנית . ואם הי"ז במה שאמרתי שזאנכי עמדתו בהר . הוא הפעם השלישית . ואז נהרשם אליו הקדוש צדק הוא ואמר לו שילך למכע לפני העם וכבר כתב רש"י ו"ל (דבר' ט' יח) שנשלחו אותם הימים ביום הכפורי' ולכן הוקבע ליום מחילה וסליחה לדורות :

והנה נאמר עלי לחקור למע יעב משה רבינו עליו השלום בהר ארבעים יום וארבעי' לילה כל הזמן הרב ההוא ולמע נחם לא אכל ומים לא שסה כל אותה הימ' וסלילות . והנה לא ימלע אם שנאמר שהוצרך לשבת בהר כל הזמן הרב ההוא בעבור הלוותה שנעשו באותו זמן ולא היה אפשר עשייתם וחרייתם בזמן יותר קצר . או שיסב שם ללמוד ההורה והדינים פרכי' ודקדוקי' . ושקר הוא שנאמר שהיה מוטבם והישיבה בבית הלוותה לפי שלא היה פחלם פנעית שיערכו אל זמן מונבל ונדול לעשותם . כי אם נעשו בדרך שלא והדברים הנכיים והפשוטות האלויות אין להם זמן שרשי' ונעת חסד יוכלו להיות . ואם העולם כוללו נברא בשבת ימים ארץ נאמר שהלוותה יערכו לארבעים יום וארבעים לילה לעשיית' . ושקר שהף שיהיה כן . עדיין יקשה ולמה עמד הוא עליו השלום בהר ארבעים יום וארבעים לילה מבלי מאכל ומשתה בעוד שסו נעשות הלוותה . וסוב היה שיעסם הקדוש צדק הוא ואמר נמר מלאכתם יקרא אל משה ויתם לידו . כי הנה הוא עליו השלום לא עזר בפועל' לשימך לשבת שמה כל הימים שהתמידה פעלתם . ועוד שנס אם בפעם האחת הוצרך לזה . בפעם השנית שעלה על הלוותה העם ולא היה שם או פעל הלוותה למע יעב שם ארבעים יום וארבעים לילה במספר ההוא עצמו . ואם נאמר שהיה הישיבה שמה ללמוד החורה והמזאת . יקשה ה"ל למע נחפכב על זה כל אותה הימים . והיה אפשר שילמדם צינים מעשים כי אין מעלות ניד השם ית' ללמוד תורה על רגל אחד . ואחם תראה צינים מתן חורה קבל החורה והמשפטים ופשה כל הפעולות שזכרו בפרשה וכפי הערך הזה צינים או שבור היה אפשר ללמוד כל החורה כלה . ויקשה עוד ולמה יצטרך לשבת בהר לקבל המזות לאותו זמן וכל שכן בלי מאכל ומשתה . ויהי די שבידו בקרב המחנה יתן השם ית' את המזות יום ליום יביע אומר ויליה ללילה יתחם דעת . כמו שנאמרו אליו הרבה מזות כן . ועוד שאם היה כן למע עמד בפעם השנית שהלך על עון הענל אותו המספר עמו ארבעים יום וארבעים לילה . ואז לא היה לומד חורה . כי למדע בפעם הראשונה . ולמה כפל הפעמים שיסב בהר נעדר המאכל והמשתה . והנה מדרך הסידות לחת לכל דבר חקו ושלל ישקו אדם טארכי גוסו הוצרך אליו בישור ונחמים . כאז שלא ישקו מארכי נפשו וזמנו שאמר הכהם (משלי י"א) גומל נפשו איש חסד ועובר שדרו אכזרי . וכמו שהוכיח הכהם מאמר ג' דף ב' למלך הטור . והנה שנעשה לו גזה לא ראינו זו הכרח . ולמה א"כ עשאו הקב"ה מבלי צורך . והנה לא ראינו לאחד מן החכמים הראשונים ואחרונים דבר בחשונה לדבר זה . ואני נאמאר שערת זקנים שחברנו בנחרותינו הרחנתי זו המאמר . וראוי שאזכיר זו ממנו דבר במקום הזה :

ואובר שהיה ישיבת משה ארדונו בהר אל ג' סנות . האחת להסיג ההשנות בלן . סנעיו' . שמימות . אלויות . ולדעת מה למשלם ומה למטה . וכבר נודע בחכמות האלויות שהדברים השלמים יוכלו צי' ידיעות שסה החמר הראשון האורם הנשמית צורות היסודות שהכלליהם המקרים הנמשכים אחריםם צאיקיות הראשונים והשניים . ומסדברים שיהיה צדור החמר האדי השולם מן הארץ . ומסדברים שיהיה צדור מחמר העשן ומסדוממים . ומסדוממים . ומסדוממים . ומסדוממים :

ואבנם ידיעות הנפלאות צגריםם השמימיים הלא המה גם הם עשרה . בידיעת עזמותם בידיעת מספרם בהחלפתם אם הוא צבוס או במין או צאיה . בחמוניותם . במקייתם אם הוא השטח המקיף או המרכז המוקף . במלכס אם השמש למעלה מונה וככב או למטה מהם ונכללו גזה הלקיות שסה כפי מלכס בחנויותם' . במנייהם . בזוגם אם הם קדמונים או מחודשים . בפעלתם בשפלים : ואבנם בעולם העליון שיעור גז כן הפלוסופים מכשר העשרה . לפי שסה מנו ט' גלגלים וגזרו שהמניע' אותם יהיו כמספרם . והשכל העשירי הורה עליו נאח שכלנו מן הכח אל הפועל שהוא הניקרא בדבריהם השכל הפועל :

אבנם בידיעה העליונה האלויות קבלו חכמי האמת והצדק שהספירות סן עשר . סנה א"כ יוכלו ידיעות העליונות וסכליות כלם בארבעים ידיעות . ומפני זה היתה ישיבת ארון הכניאים בהר ארבעים יום כנגד אותה הידיעות כלם . והיו העשר' ימים הראשונים בהשגחת הדברים השלמים כלם ואחרותיהם כפי אמתתם לא כפי החקירה האלויות שקרים מהשני צורות ההוו והכלליהם . והעשרה ימים השניים לצורך . לשגיג סנעיו מהנרמים השמימיים והכלבים ממסילותם כפי מה שהם והעשרה ימים השלישיים היו לשגיג השכלים הנבדלים והשחללותם וכדורם והעשרה ימים האחרונים היו בהשגחת הידיעות האלויות והספירות העליונות היו מספר הימים כמספר הידיעות עם היות שהזמנים יתחלפו במעלתם וקיי' ההשגה אשר בהם כמו שהיה הענין במעשה בראשית שנוסד יום אחד לנריאת השדדים כמו שצדקו יום אחד למאורות . או להיות השכלים הנבדלים שגרתו בנריאת האור כקבלתם ו"ל . גם כי נצטרך משה רבינו ע"ה לעשרה ימים הראשונים בידיעת הדבר' החמריים לפי שלא היה עדיין כל כך מיון ובאותם הימים קים מההנהגה עד שבי' השניים השני מהדברים השמימיים . ואחרי הכנתו בעשרים יום היה ראוי להסיג השכלים הנבדלים בעשרה ימים הראשונים . וכן באחרונים כי היו הימים הראשונים עוברים תמיד ומכונים אל ההשגחה הנמשכת אחריהם הנה החנא' שלא היתה ישיבתו בהר בעבור הלוותה כי לא נתנו אליו כי אם בכלותו לדבר אותו רוצה לומר אחרי כלותו ארבעים ימי התבודדות והשגה אשר היה כיה בשם דבור . ולא לבד ללמוד המזות כי אם להשתלם בכל הידיעות וההשגות מלמעשה עד למעלה ולפי שהיתה ההשגה והדקיות מתאחדת כל אותם ארבעים יום וארבעים לילה מבלי הפסק כלל . הוצרך הש"ל לעשות גם למשה שלא יאכל ושלא ישתה כל אותו זמן מפני שסא היה אובל וסותה היה מפסיק התבודדותו . כי בהשגחתם הנפס כללים הנשמיים לא חילק להשתמש בהשגה האלויות השא . והנה המאכל והמשתה מיוק ומונע לא לבד מפאת עצמו כי אם גם מפאת הספק הדקיות אשר ימשך ממנו כהנהגה . כי האלויות תביאנה אל השינה ויציאת המותרות ושאר הדברים שהנרמים אשר כל זה ממה שזמנע דבקותו והשגתו . ולכן עשה הש"ל עמו להפליא :

וההבחה השנית היא כי להיות השכל הארצי נקשר בכו צקקר ימנעוהו מהשגת הנבדל וקבלו הדבור האלוהי להיות בהשגחה האלויות ההיא ברוחנית יותר ממה שהיה אפשר אליו לסכלי' לכן נורה בהשגחה האלויות לברוא חדשה בארץ אשר כמוה לא נצירה . והיא להעלות ארון הכניאים ממדרגה אלויות אל מדרגה רוחנית מלאכותית נבדלת וסיה זה כרי שהורה הנהגת ע"ה . שהיה אלוות ע"ה מהשגחתם העליונה האלויות . ולכן צוה שיוק מנו לזה כדי שיתחלף מנו והסדכו' לו לזו קו לקו באופן שאחרי הכנתו הסמה יקבל צורת הרוחניות ויהיה ראוי לקבל האלויות האלויות האלויות האלויות . ואולי שע"ה נאמר לו עלה אלי ההרה ואיה שם רוצה לומר שיתחזה עם ויקנה הכנה שנית . והנה העלם האנושי יתחזה במ' יום . כמו שזכרו חז"ל במקומות ומהם צפרק הרוחא ובהמשלת . ובסופם השתלם ההכנה ויקבל המחזה צורה אלויות לא קידם לכן כי היו הימים הראשונים ימי ההכנה . וכמו שהתבאר בהנהגה בראשון משפיע סנעיו הכ רוח' יחולו בחמרים פתאום אחרי הדורות ההכנות כלם והצורות האלויות זה דרכם שיחולו אחרי ההכנה . כמו שאמר במלאכת המשכן (ס' פקודי') ויחל כל עבודת המשכן וכל משה את המלאכה . ויכס העני את אהל מועד וכבוד ה' מלא את המשכן . הנה בעבור זה הוצרך ארדונו שמה לשבת בהר ארבעים יום וארבעים לילה שהוא הזמן המונבל ליהיה האנושות לחול בה הכירה . ולא בשלמה ההכנה לחול בה הכירה ברוחניות כי אם כפיכ . כמו שבארבעים יום מליצית הולך אין לו מאכל ומשתה ככה צאקן הימים משה רבינו ע"ה להם לא אכל ומים לא שסה בדרך המשתה בדיעות נעקק משבט אל שבע אחר . הנה א"כ רצה הקב"ה להדמות בהויה הואת לפועל הסנשי שגומר מלאכתו בהויה האנושיות בארבעים יום . או שהוצרך לך כפי שבע החומר והמנו והמשתלם והנעקק וזו היא ההנהגה השנית : ואבנם הסנה השלישית היא כי משה רבינו ע"ה הוצרך להכניע את יצרו ולהמית תאוותיו ולהביא מנו וסנעיו החת ממשתלם השכל צאקן שלא יעבד אותו אל הפנת מלמותו . ולפי שהאיקיות סנוצרות צאקם הם ארבעה יליחותיו ויסודותיו אשר מהם הורבב ארבעה . וסיהם סכנותו בעניני החורה האלויות כללית בעשרת הדברות הכתובים צאקם אלוהים . ולכן הוצרך להכניע כל יסוד וליחה ואיקיות עשרה ימים כמספר עשרת הדברות שהמה שרשי החורה ועקריה . באופן שכל יסוד ויסוד בהרכבתו וכל ליחה וליחה אשר בנוסו יהיו נכניעים לקבולם בשלמות הכנות ומפני זה היו ימי ההכנה עם הכנעת חמרו ארבעים יום . ולכן היתה עמדתו בלי מאכל ומשתה כדי להחליש כחותיו הנסיים צאקן לא ימנעוהו עוד מקבל הדנקיות האלויות . כי מהמעמד ההוא נאשרו כל כחותיו הנשמיים כל כך נכניעים לשכלו שהיה תמיד מוכן לנגזא ולדבור האלויות מבלי מונע . והנה בפעם הראשונה היה שיסב משה בהר הארבעים יום וארבעים לילה צאקתו גם המופלא והדנקיות העלום . שהיה צינים ההם כולה מופלאת . וקבע השם יתעלה במספרם הימים כח יתר וברכה עולמה . ומפני זה בשאר הפעמים שעלה להר על עון הסנל ועל הלוותה השניות נחעכב תמיד שמה כל ימותו המספר הקדוש מארבעים ביום וארבעי' לילה . יען וציון היה אללו במספרם סנלה נפלאה לרצות בהם השם יתברך ולוואח הסנה ג"כ אנושי שארית יעקב בכל שנה עושים ארבעים ימי תשובה . והימים האלה נזכרים ונעשים לפי שבהגלותם ובקדושתם שקנו צאקתה פשם הראשונה היו עוד כל ימי הארץ נרשים לפניו יתברך . וגם אני אורך שהפלא העולם לא היה כי אם בפעם הראשונה . שיסב בלא מאכל ומשתה כל אותו הזמן אבל בשאר הפעמים לא היה הנס כל כך גדול לפי שכבר קיה מרש"ה גניפו תכונה קיימת בהפסטי מן החמרי' כל כך עד שלא נאמר הקשר מה לנפשו עם גופו . ואחרי כן לא רענ ללחם ולא נאח למים כי לא היה מתפעל כבר מהם . הנה נתתי צוה ג' סנות . הראשונה לקיחה מלך המושג ומעלתו . והנ' מלך המשיג וצורך הכנתו . והנ' כפי צורך שניהם קו קר

קולר המשיג ועומק המושג : (אמר המניח כבר קדם לרב המחבר ב' משפטים דרך קרוב לזה בזה הדלות , ויחדיו יהיו חמים כפתור ופרה) : והנה לא ראיתי להרחיב הדבור במקום הזה בענין הארון אם היו בישראל שני ארונות אותו עשה בלאל שהיו בו הלוואות וזה אשר עשה משה שהיו בו שברי לוחות . והוא היה יואל וכל עמם למחזק . והארון אשר עשה בלאל לא יאל עמם למחזק כי אם צימו עלי ונשבע כמו שכתוב רש"י . או לא היו בישראל כי אם ארון אחד וזה היו הלוואות ושברי הלוואות מונחים . כמו שכתב עליו הרמב"ן במקום הזה . ולפי שאני בפירושי לספר שמואל כתבתי על זה בפרשתי חקירה נכבדה . אין לומר כהשגות כאן הדברים . יעוין שם כי הוא דרוש נכבד מאד ואנכי מלאתי ידי בו לה' והוכחתי שאל היה בישראל כי אם ארון אחד שהיו בו לוחות ושברי לוחות :

(יב) ועתה ישראל מה ה' אליך שאל מעמך . עד ושמרתם כל המצוה וגומר . יען וציתן הרבו חכמים האחרונים מני עמנו לדבר דברים טובים ונכוחים בענין היראה ובפ' הפירוש הוצא ואין דעתי נוטה אליהם לר"ן אני להודיען הדברים בפרשתי. ואסדר דבריהם כפי דעתם ואלין עליהם כל מה שאוכל ואליהם קתוף מלתי הגה היראה כפי מה שכתבו הרב המורה בחלק ג' פרק נ"ב והר"ן שהרחיב בה הדבור מאד והנמשכים אחריהם . תאמר על ג' פנים האחד על נכונת הנפש לאחוריהם והתקבץ כחותיהם כהדרגת אלו דבר מהריר וזה ענין הפחד והמורא אשר יהיה לאדם מהמיוק כאלו תאמר פחד האדם לאחוריהם כשיבא עליו וחרבו שלופס בידו . לא מדוב שכול כי יפגע בו . וזה הוא כלו הפעולות מהנפש החיונית כי ימלא ג"כ זה בנ"ח . כמו שיראה הכבש מהזבז או מהאריה וכמו שאמר (עמום ג') אריה שאג מי לא יירא . ומזה המין אמר יעקב אבינו בתפלתו (פ' וישלח) הילני נא מיד אחי מיד עשו כי ירא אנני אותו פן יבא ויכני . (פ' חולדות) כי ירא לאמר אשתי פן יכרעני ודומיהן :

והמין השני הוא מפעל השכל . והוא היראה הנמשכת מפני הכרת מעלת הדבר הנורא אשר ומדוע לא יראתם לדבר בעבדי במשה . (אבות פ"ד) ומורא רבן כמורא שמים . וזה המין אמרו וירא ויאמר מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלהים וזה שער השמים . כי מפני כבודו ואלו נחמדו בו יראת המקום הסוא . וכבר הדברנו בני ישראל בשני מיני היראה האלה שיראו אשר האומות מפנים אמר לא יתיבז אים בפניהם פחדם ומוראם יתן ה' אליהם על פני כל הארץ רמו בפחד המין האחד . ובמורא המין השני כי הם יפחדו מישראל מפאת יכולתם וגבורתם כמו שאמר (פ' בשלח) שמעו עמים ירטון חיל אחו וגו' . ויראו ג"כ ממעלת קדושתם כמו שאמר (פ' כי תבא) וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליו ויראו ממך . ושני אלה מיני היראה הנזכרו בנו בערך אלהינו יתברך כי הנה האנשים החסרים יפחדו ממנו הרעות הנדלות המעלות מפניו יתברך ועל זה אמר (תלים נ"ב) ארמ' מה' כל הארץ ממנו יגורו כל משפחות מפניו . ואמר (ירמ' ה') האותי לא תיראו נאם ה' אם מפני לא תחילו אשר שמיא הול גבול וגו' . ר"ל שהיה בידו לשלחו על פני תבל ובאמרו (תלים ס"ח) כהמם דוגם מפני אש יאכדו רשעים מפני אלהים . אמנם השלמים לא יפחדו מזה המין אבל יש להם היראה השכלית לרוממותו כי בהתבונן האדם רוממותו יתברך בפעולותיו במציאות ופחיתות האדם וקטנו במציאות יחזק ויבוס מעשות דבר שלא כרצונו כמו שיבוס האדם מלשכות דבר בלתי הנון לפי אדם גדול ואף כי לא יפגעו נזק בזה וזה המין מהיראה הוא המשובח כי עכב השכל יספוק אלה . והיראה מזה המין היא עגם שהכנה ועליו נאמר (תלים ל"ד) ייראו את ה' קדושו . רוצה ה' את יראיו וזה דעת ההכנסים מפני עמנו בענין היראה . ואמרו שלשני המינים האלו רמו ליוב באמרו (איוב ל"א) פחד אלי איד אל ותשאלו לא אוכל כמו שכתב במה שעבר :

ואמרו בראש שני מיני היראה . נאמר לדעת מאיזה מהם דבר משה אדונינו באמרו מה ה' אליך שאל מעמך כי אם ליראה . אם מהמין השני או מהמין הראשון . ואם אמרנו שכוון אל המין הראשון שהוא ההפעלות אשר בזה החיוני מיראת הרעות והעונשים ועליו בזה המצוה עס היות היראה הוצא שלא לשמה . כבר אמרו רבותינו זכרונם לברכה במוסר (נר פסחים ד' נ') ריש פרק היה נוטל שראוי שיבחרו בה מפני שמתוך שלא לשמה בלא לשמה . ובאמרו הנביא (ישעיה ל"ו) פחדו בציון הפאים וגומר . הנה יתחייבו לזה בצולוס חזקים לפי שהמעשים הגשמיים על זה האופן לא יבחנו ציון טוב לרע . ויטבך הירא לומר על הטוב רע ועל הרע טוב . מפאת הטוב ויראת הרעות והעונשים . ואין שם אמת ולא נדק ולא יוסר כי אם התגלל מהנזק ההוא . והנה אחרן עשה את העגל ליראתו פן יכרעוהו כאשר הרגו את חור . ואין יתכן שיסאל הקב"ה זה המין מהעבודה אשר לא יבחנו בה ציון טוב לרע ורחמנו לזה בעי והלכ אינו מחייב בפעלה הוצא אבל הספק כי עקוב הלכ מכל ואנוס הוא . ויקם עוד לזה הדעת אמרם זכרונם לברכה בדברות פרק חמישי ד' ע"ט אנו יראת מילתא וזערתיה היא . ואם היה מהמין הזה אין ספק שהיא וזערתיה וזערתיה אפילו לגבי כל ישראל . כי אריה שאג מי לא יירא . ומי האיש אשר לא יירא . כי יראת חכמים ימותו ואנשי חסד נאספים בלתי משפט מרוב העונשים ולא יפחד מהם פן יגעו בו . הנה א"כ בערך כל אדם היראה הוצא דבר קל הוא ואין ל' לגבי משה דבריה' . ואם נאמר שלא שאל כי אם על המין השני מהיראה השכלית . הנה באתם הקשה לשאל שידוע הוא אשר היראה אשר בואת לא חמא כי אם צניאיים וחכמים האלהיים ובשרידיהם אשר ה' קורא אשר ראו כהמחם את מעשה ה' כי נורא הוא במלאכות ואל פעל ידיו השכילו . ומי זה ואיזה אשר יגיע למדרגה עליונה הוצא . הלא תראה שגם לאברהם אחרי זקנתו ועקידה יחזק נאמר לו עשה ידעתי כי ירא אלהים אתה ובמעמד הר סיני אחרי הניעם אל מה שהניעו אמר מי יתן ויהי לנצח זה להם ליראה . ואין ישאל משה אדונינו לכללות האומה והמוסר לירא את ה' ממין היראה הוצא שאפי' לגבי משה

(אברבנאל דברים) ך

ועמולא מילתא וזערתיה היא . וכבר שונה בה משה עמנו שנאמר (פ' שמות) ויסתר משה פניו כי ירא מהנים אל האלהים :

והרב רבינו נסים חשב להחזיר זה . באמרו שהיראה אשר מהמין השני השכלי היא אשר שאל עליה משה ע"ה . והוא קשה מלד בערך החלק החמרי שנאמר הדוחה אוחה מהחזקת שכלו בכל עז שיוכל . והוא קלה מלד הכח הפשלי אשר מטבעו להשקיף בדברים השכליים האלהיים אשר תמך היראה מזה . ושמוס האד אמר מה ה' אליך שאל מעמך כי אם ליראה . וזה בנחיתת השכל . ואמנם בנחיתת החמר המונע את האדם בשלמותו זה הויכוח להם הענינים מהעונשים המניעים אל הרשעים בזה שאמר וידעתם היום כי לא את צניאיים וגו' ואשר עשה וגו' כי זה כלו ממה שחלים הכח החמרי לבלתי התגבר על השכל ומשני הענינים האלה תושלם היראה והאבה . ר"ל מבחיתת השם יתברך ומעלתו כפי השכל . ובנחיתת עונשו על הרשעים בנחיתת החמר . ולכן זכר בפסוקים האלה הדברים המפחידים והמאיימים במכות מזריות וטענות המזרים בים סוף וענשי המדבר כנענית הארץ לרחן ולאביר' ולא זכר מעמד הר סיני ואשר הסובות עשה להם . וזכר דתן ואבירס לפי שלא נשאלו מהם בניס . והיה עונשם בזה יותר מושלג לפי שבגסם וכל אשר להם נבלטו עממם כי הנה חלואת כל אדם וחזקו בעו"ל בהשאר צניו אחריו ולכן לא זכר קרח לפי שצניו לא מתו ולא היה מזה הצד ענינו מופלג כענין דתן ואבירס . ואמר שלמי עממם גבר בשכלו פן כחותיו החמריים יאמרו אין לגבי משה מילתא וזערתיה היא . וזה כללות דבריו וענינם ואם האריך הרבה בזה :

ובאשר נתבונן בהם נמצאם בלתי מספיקים בהדר הקיומא ואמחת הענין הזה לפי שהרב ר"ח לקנן ולחבר שני מיני היראה ושיהיו שניהם לריכות מלד השכל ומלד החמר להשגת ההלכה . והדבר הזה בלתי מחייב כי הם אינם נכנסות החת מין ולא תחת כיג אחד ואין איש אחד שולם בהם כי בעל השכל השלם אשר יש לו היראה השכלית אינו ירא מפחד העונשים והבעלות כלל והאדם החמרי אשר הוא יצור מהעונשים אין לו מלד היראה המעלה והשכל כי הוצא הוא מפעל הנפש השכלית והאחרת היא מפעל הנפש החיונית . והדבר א"כ קושיין לדוכסה . כ"ל שאל משה יראת המינים החמריים ודאי מילתא וזערתיה היא לגבי כ"ע . ואליה נדלוי שנתגורס העשייה המצוה ואם שאל היראה השכלית כשלמה יקצה הענין הנאמר אין לגבי משה מילתא וזערתיה היא . לפי שאף לגבי משה היה גדולה . ואף שנאמר שלא היחס גדולה בערך אל משה כי אם דבר נקל לא היה מחייב שיהיה ג"כ קל בערך אל האחרים שאם משה התגבר שכלו על כחותיו והכניעם בלופן נפלא . מי המונע שיהיה זה דבר רב ועצום אלל שאר בני האדם אשר לא הניעו לאותו שלמות וגם יש לדקדק בכתוב כפי פירושו כי היה לו לומר מה ה' אליך שאל מעמך כי אם ליראה את ה' אליך או יאמר להכנה את ה' אליך בכל לבבך ובכל נפשך כי זה כולל הדברים אשר זכר כלם . ולמה יאריך ליראה . ולאבה . בסיות שניהם ענין אחד ללכת בדרכיו ולשמור את כל מצות ה' . וכנס אחר מהמין הדור אמר לעשות מין שלמי מהיראה ממונע בין ג' הראשונים ואחרים דבריו דברים אחרים לא אחסון בזכרונם לפי שלא ישרו צעני :

אבל הנראה אלי דדרוש הזה הוא . שב' מיני היראה אשר הניחו החכמים אשר זכרתי שימלאו צניו אדם אליו ית' מהנפש חיונית והמשכלת אינם לודקים . ולא ייוחסו אליו יתברך . ולא נקראו אללו בשם יראת . אש המין הראשון מהפעלות הנפש החיונית מבוחר נגלה הוא שלא ייוחס אל השם יתברך לפי שהעבודה אליו יתברך בכל הדברים היא מסודרת כפי הדעת והתבוננות והיא מפועל השכל אם מהעיוני . ואם מהמעשי . ואינו מפועל הנפש החיונית כי הנפש החיוני לא תתפעל כ"ל ממה שחייב בחוש' היראה השור מלאך אל' הדוב . אם בראותו אותו ואם בשמעו את קולו . אבל לא תתפעל הנפש החיונית מתוך התבוננות והשתכלות מה . כמו שהיה הענין ביראת העונשים שהיא נמשכת מהתבוננות הדברים העונשים והשתכלו' מעשה ה' שכל זה אינו מפועל הנפש החיונית כ"ל מהשכל וגם שהתפעלות ההוא אינו ראוי שיקרא כ"ל אונס והכרח . ואין תהיה העבודה אשר בואת טובה . ויאמרו ח"ל שמתוך שלא לשמה יבא לשמה כי ההפעלות האלו כ"ל ההוא א"ל שיהא בשום דר שהיה העבודה בו לשמה בזמן המינים . וזהו אמרם ז"ל במסכת שבת (ד' סח) פרק ר"ג ור"ט פ"ק דע"א נס (פסחיסד"ג) א"ר אבדימי בר חמא מ"א דחייב ויחייבו בתחתית הסדר מלמד שגם עליהם את הסר כנינית ואמר להם אם אתם מקנלים את החורה מוטב ואם לאו שם חסא קבורתכם . אמר רב אחא מבאן מודעך דבא לאורייתא . ראו בזה שהיה זה אונס גמור והוא מודעך רבא לתורה בלא יהיו מחויבים שהיראה עד שהיה ההשגחה שקיימו וקבלו עליהם החיות מרואם ציוי מדרבנן ואסתר . שג"ל קיימו וקבלו עליהם קיימו מה שקבלו כבר זה כלו ממה שזכר שם שיש בו אונס אין בו קיום עבודה : ואמנם המין הב' שזכר מהיראה הנה הוא ג"כ בלתי נודק . לפי שהנה היה ראוי שתקרא חכמה או ידיעה . אחרי שעיניה הסתבוננות במעשה הש"י ונפלאות פעולותיו והשקפת גדולתו ורוממות מעלתו . וזהו מרי הכמנות והכליות ומאיהם נד תקרא הידיעה הוצא יראת ואם אמרו שתקרא כן בעבור שמהידיעה תמך היראה הנה היה יותר ראוי שתקרא פליאה . לפי שפלא האדם ממנו כי הידיעה העיונית האלוית תביא צנפס האדם פליאה והסתכלותו ובאמרו (תלים ק"ח) נפלאים מעשיך ונפשי יודעת מאד ולא תבא ממני ראי . והנה שיוקאל שזכר שראת מראות אלהים את זכר צו היראה וכן הדבר בכל אדם שהידיעה לא תביא לו לירא . אבל השכל תמלא בדיעות הקדמונים מהחוקרים כי כל עוד שיבחנו רוממות וגדולת הש"י ודלות עמם במציאות תתעל מהם היראה ממנו ית' להבטל היחס בינם לבין ואמנ' תנדל הפליא' בדבר . וכמו שאמ' לאיוב על אלה הדבר' (איוב פ"ו) הוכח בדבר לא יסכון ומלין לא יועיל בם אף אתה חסר יראת ותגדע שיהא לפני אל . ולא ידעתי מי הביא האנשים החכמי' האלה לחאר המעל' הוצא העיונית בשם יראת . שהיא מתחזקת אל המעש' . ולא אל העיון כ"ש שהכתוב אומר (תלי' ק"א) ראשית חכמה יראת ה' שכל טוב

לכל עושים ר"ל שהחללת הכחם' היא בשלמות המדות שהירא' עקסם ואינו דבר נמשך
 אחר הכחם' כי אם החללת לה. ויותר ה' ראוי שהקרא זה אהב'. ומה שאמר 'הירא'
 ואכב' הם דבר א' כשהיה מזה המין. הנה ראו לקצת בין הדברי' הסותר' במכות.
 כי אהבת האדם לדבר הוא בלי ספק זולתי יראה ממנו. כי האכב' חנוור האוח' מה
 והירא' חנוור ההנגדות מה. ועוד שהנה לא מלאנו בכתובי' שהביאו ראיה ע"י שיאמר
 שם יראה ע"י המין ר"ל מיראת המעל'. כי הנה אמר (שם קמ"ו) רואה ס' את יראתו
 לא כוון על הכחם' יודעי סדר שביאר מיד למיחל' לחסדו. וגם
 אמרו (שם ל"ד) יראו את ה' קדושו לא נאמר על היודעים צחכמת האלוהים. כי אם
 על הקדושי' במעשים' ולכן אמר כי אין מחסור ליראיו כפירי' רשו ורעבו ודורשי' ה'
 לא יחסרו כל מוצ. הנה ביאר שהירא' הם דורשי' ה' שדורשי' אורו להושיעם בעת
 צרתם. ומ"ם איוב (ל"ט כ"ג) כי פחד אלי איד אל ומשאחו לא אוכל. לא כוון במלת
 שאחו על רוממות מעלתו במציאות כמו שפירשו בו. אבל היה ומשאחו לא אוכל נרדף
 למה נאמר כי פחד אלי איד אל כי השאת הוא הפחד כמ"ס (משלי א') צדק כשואה
 פחדים. (שם ג) ומשאחת רשעים וכן הביאו אותם המדקדקי'. ותמים בני אין לא עשו
 ג"כ הכחם' האלה שני מינים צאצא הש' אהבת השכר. ואהבת המעלה. כי צאצא
 יותר ידק על המעל' שם האהב' כמו שזכרתי. סוף דבר שיראת המעל' הוא דבר לא
 יחייבוו השכל והסדרה הישרה ולא יורו עליה הכחוב' ולא נמצא כן בדברי חז"ל:
 אבל אמתה הענין הזה כלו אלא הוא כפי מה שאומ' הנה העבוד' אליו ית' אצלנו ראוי'
 ומחייב' צנחית החסדי' אשר קבלנו ממנו ית'. אם המציאות וההיות צנחית'
 ואם השמיר' והסתמך' במציאות. ועם זה אהבתו לאבותיו והולאתו אותנו ממרים
 ונחיתת החור' וירשתת הברך ושאר העוב' אשר עשה עמנו בזולת המהבט הנכחי כי אם
 בדרך נס ופלא כפי רצונו המוחלט. ומפאת ההבט' כזאת אשר הגדיל ה' לעשות עמנו
 נחייבנו לאהב' אותו. ומחוי' האהב' ההיא לעבדו בכל לבנו ובכל נפשנו כי היתה
 העבודה והאהבה שנים במאמר ואחד במציאות. כי האהדות הכח והפעל שהאבהם
 אליו הוא הכח הנמצא בנפש המבטבת את העבודה הוא הפועל ה' וצא ממנו.
 ומלמד האהבה הראויה אליו לעבדו עוד צריך לאדם שיזמור את עצמו הכלית
 השמירה מהטוב לפניו ומלהקטפו כי אין ראוי שיביא כפיו טובה למי שגמלו כ"כ
 מחסדים והטובות. הנה יש לנו א"כ עם האלוה ית' חיוג האהבה לעבד את עבודתו
 וחיוג השמירה והיראה מלהקטפו ואין דבר מזה בעבור רוממות מעלתו בעצמו
 ונפלאות יצירתו וכדור' לשגטרכ' בזה סכלותו וחכמה יתירה. כ"א מפאת חסדיו
 צנחיתו ושמירתו העליונה מהממדה עלינו המיד שיודע אותם כל אדם. ומלמד
 שמהנחית הזאת נחייב' לאהבה אותו וליראה מלפניו הנה יש עוד שכן טוב לאוהביו
 ולשומרי מלכותו שהקב"ם ישיב עמם ויגמלם שכן אהבתו ועבודתו. וימשיך ג"כ
 מהירא' והשמירה מהטוב. ההלל מהפעל והמהירות מהמחשבות נעלות. הרי נ"ל
 בזה שני מיני אהבה שמהחייב' להם. האחת כעל כל אשר נמלנו בש"י צנחיתו
 ורב טוב לבית ישראל שבוניאם ממזרים ועשה עמכם להפליא. ושנית מחקות השכר
 המהחייב' לאדם מאותה העבודה והאהבה. ועל זה אמר אנטוניוס איש סוכו צאצא
 ס"א אל תהיו כעבדים שהם משמשים את הרב על מנת לקבל פרס. ר"ל שהיה אהבתם
 ועבודתם מהמין הראשון כלומר מפני החכמים והטובות אשר כבר עשה עמכם.
 לא להקות השכר שיעשה ויתן בעתיד. כי העובד מפני השכר המקוה מורה שהוא
 כפוי טובה מהחסד אשר קבל בזה שעבד ולכן לא ישים אליו לבו ולא יירא מפניו
 כ"א בעבור השכר העתיד לבא. וכאמרם בפ"ק דע"כ דף י"ט במלכותו חסד מלך
 ולא ששכר מלכותו. וכן יאל לנו מזה ג"כ שני מיני היראה אליו ית' אם שלירא'
 מפניו ר"ל מלהקטפו. כי אחר שיתביע עמנו כ"כ הטובות אין ראוי שנכתיבם
 במעשינו. ואם שירא' מהעונשים אשר יניחו אלינו צנחיתו אותו. לא שיהיה כאן
 אהבה ולא יראה צנחית מעלתו כ"א צנחית מעשיו אשר עשה עמנו או אשר
 יעשה בעתיד או שהוא מהשכר או מהעונש. ואל כמינים השנים כנוכרי' ראונו לומר
 מהאבהב' והיראה ראונו לומר אהבת השכר העתיד או הטובש' העתיד לבא. אמרו
 במערכת סופה (דף כ"ח) ריש פרק טמל בשמנו שם השגעה פרושים שם שלא לבמה.
 פרוש מהאבהב' כרוש מיראה. ופרש"י מהאבהב' השכר ומיראת העונש שם צ' המיני'
 האחרונים מהאבהב' והיראה אשר זכרתי שאינם מינים שלמים כראשונים ולכן היו
 שניהם שלא לשמה לקיומה צנחית העתיד אם לקבול השכר בעבור האהבה. ואם
 להלל מהעונשים בעבור היראה. ואינם צנחית ההכדים והטובות אשר עשה עמנו
 ית' מלהקטפו. כי אחר שיתביע עמנו כ"כ הטובות אין ראוי שנכתיבם
 במעשינו. ואם שירא' מהעונשים אשר יניחו אלינו צנחיתו אותו. לא שיהיה כאן
 אהבה ולא יראה צנחית מעלתו כ"א צנחית מעשיו אשר עשה עמנו או אשר
 יעשה בעתיד או שהוא מהשכר או מהעונש. ואל כמינים השנים כנוכרי' ראונו לומר
 מהאבהב' והיראה ראונו לומר אהבת השכר העתיד או הטובש' העתיד לבא. אמרו
 במערכת סופה (דף כ"ח) ריש פרק טמל בשמנו שם השגעה פרושים שם שלא לבמה.
 פרוש מהאבהב' כרוש מיראה. ופרש"י מהאבהב' השכר ומיראת העונש שם צ' המיני'
 האחרונים מהאבהב' והיראה אשר זכרתי שאינם מינים שלמים כראשונים ולכן היו
 שניהם שלא לשמה לקיומה צנחית העתיד אם לקבול השכר בעבור האהבה. ואם
 להלל מהעונשים בעבור היראה. ואינם צנחית ההכדים והטובות אשר עשה עמנו
 ית' מלהקטפו. כי אחר שיתביע עמנו כ"כ הטובות אין ראוי שנכתיבם
 במעשינו. ואם שירא' מהעונשים אשר יניחו אלינו צנחיתו אותו. לא שיהיה כאן
 אהבה ולא יראה צנחית מעלתו כ"א צנחית מעשיו אשר עשה עמנו או אשר
 יעשה בעתיד או שהוא מהשכר או מהעונש. ואל כמינים השנים כנוכרי' ראונו לומר
 מהאבהב' והיראה ראונו לומר אהבת השכר העתיד או הטובש' העתיד לבא. אמרו
 במערכת סופה (דף כ"ח) ריש פרק טמל בשמנו שם השגעה פרושים שם שלא לבמה.
 פרוש מהאבהב' כרוש מיראה. ופרש"י מהאבהב' השכר ומיראת העונש שם צ' המיני'

ועם הקדמת ענין היראה והאהבה ומהתחם כמו שזכרתי. נפרש עתה פסוקי
 הפרשה על צורים מגלי שום קושי כלל. כי אחרי אשר זכר לכם ענין העגל
 ושאיר העונות אשר עשו להוכיח מהם כי ממרים היו את הש"י תמיד. ושכלן לא
 היה ראוי לאשר אמרו שצדקתם ירשו ארץ. אמר אליהם הנה הים משורת הדין
 שאף ע"פ שהקב"ה הוא יכולת ויפטר לכם מעשה העגל. הנה ירבה עליהם עול
 החורש והמזות כי כן ישעו המלכים נטש המורד בעבודתם. שגם כי יפסדו בעד
 הטאטם וישובו לעבודתם. ישימו מחדש עליהם עול רב שלא היה עליהם קד' קלן.
 אבל הוא ית' לא עשה כן כי לא הכבד עולם ולא הוסיף עליהם מזכ' כלל. אבל

חמיד. כי הוא לא ישא פני המתפללים לפניו בעדם להיות חסע ע"ג חמור מאד. גם לא יקח מהם שחד והוא דבור המשליי לאותם שמתו במגפה תמורת העם כולו. כי אלפי משפט הוא. והנפש החוטאת היא תמות כי כן יעשה נ"כ משפט יתום ואלמנה ואובד גר לתת לו לחם ושמלה. וזכר היתום והאלמנה והגר לפי שאלו חמש בחם ואין להם עוזרי' והוא יח' חמל עליהם ולא יחמול על הפושעים. כי במקום גבורתו מנינו ענותותו כשלהי חמל בני העיר (דף ל"ב). וכחול עוד לומר בזה שלא יסמכו על זכות אבותיהם ולא על פקדון עם ה' כי ייתר יחמול על היתום שאין לו אב וקל הכר שאינו מכלל עמו. משיחמול על הפושעים מעמו ויזרע האבות עד שלשיות זה דרכו ואחם מחויבים ללכת בדרכיו לכן זיה אחכם להקב את הגר כמו שנאמר המלך באלה המשפטים. כי גם אחם בעלמם הייתה בזה בסיוחם במצרי'. והוא אכזר כי גר' היית' וגו' הנה זה כלו בנינו להורים על שיראלו מלפניו ויאכזר ויעבדו אותו מפאת היותו בורא העולם ומיעיב להם שאין ראוי במבור וס' להק'יו ולכן חתם דבריו באמרו את ה' אלשיך חירא. ר"ל אל' ראו' לך כמו שהזכיר שאת ה' אלשיך חיר' ואותו תעבד כי העובד' היא פרי האב' כמו שזכר. והנה אמר עוד ובו הדבק ובשמו חשע. שהם כנגד ללכת בדרכיו ולשמוח את מצות ה'. כי ההולך על דרכיו הש"י הוא הדבק עמו לא יסור מאחריו. והשומר מצותיו הוא החרוץ על עשיית רצונו כאדם הנשבע בחיי המלך שהוא הרוצח בחייו ולעשות רצונו בכל הדברים. ור' אברהם פירש את ה' אלשיך חירא. במצות לא תעשה. ואיתו תעבד במצות עשה. ובו הדבק בל. ובשמו חשע בפה. ולפ"י כלל בזה כל מיני העבודה במעשה ובלב ובפה ויפס פירש. אבל מה שכתבתי אני נמשך בעוב אל סנין הפרשה וענינה:

ואפ"ר עוד לפרש קצור הפסוקי' האלה באופן אחר. והוא שהמלכים יחדלו לפעמי' לעשות משפט בעם א' שיקו' נגדם לא' מד' בנות: האחת כדי שלא ישתחו מלכות'. כי ביות הפושעים עם גדול יפחדו ויפחדו ויפחדו ויפחדו ויפחדו ויפחדו עם הדרת מלך: והשני בשנית ליתום בלתי יולידם להעניש עם רב שמה יקומו עליהם לפלחם גם ולא יהיה להם יכולת עליהם: והשלישית מפני קרובי הפושעים וזכות אבותיהם' שפעמי' רבות בעבור זה יסבנו מהם נשואות פנים:

והרביעית להיות המלכים בעצמם עולנים ולא יחשו לעשות משפט ודקדק בארץ. ולכן זכר מרע"ה לישראל שהסס ית' לא יחדל מעשות משפט לאחת מן הסבות האלה. וכנגד הראשון' אמר כי ה' אלשיך הוא אלפי האלהי' ואלדי האדוני'. והיותו אדון כל העולם כלו לא יחוש להשמיד עם א' כלו אם יחש לו. וכנגד השני אמר האל הגדול הגבור והנורא. ר"ל שהוא היכול העולם ולא יחדל מעשות משפט להעבד כיכולת. וכנגד השלישי אמר אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד. ואמר זה על זכות אבותיהם' שלא יא' אז את פני אבותיהם לכפר עליהם. והשומר מצותיו הוא החרוץ על זכות מעשה האבות הטובי'. וכנגד הסבה הרביעית אמר עשה משפט יתום ואלמנה. ר"ל שהוא מעצמו אובד משפט ואפילו לזרים כגר. ולמי שאין לו גואל כיתום ואלמנה. עד שמפני זה זיה לכם שתאכזבו את הגר. ואחרי שזכר ד' הסבות האלה אמר כנגדן את ה' אלשיך חירא. וזה כנגד האחרון' שאמר עשה משפט גר יתום ואלמנה. כי כיון שהוא עשה משפט גר יתום ואלמנה כהם ראוי לירוא מלפניו. ואמר ואותו תעבד. כנגד מה שאמר לא ישא פנים ולא יקח שחד. כי לאדון אשר כזה ראוי הוא שיעבד האדם לא ללוקח שחד. כי אע"פ שהאדם יעבדנו ויהי מעליו הדין בעבור השחד שיתן לו ויזכי ולא חושיל עבודתו. ואמר ובו הדבק. כנגד היכולת שאמר האל הגדול הגבור והנורא שהא' ראוי שיתחבר ויחדק אל הגדול הממשל אל אל הפה. ואמר ובשמו חשע כנגד מה שאמר שהוא אלפי האלהים ואדוני האדונים כי יעצב באל עליון קונה שמים וארץ. ועם היות שהפסוקים האלה יסבנו הפירושים האלה גם כן. הנה מה שכתבתי ראשונה הוא היותר אמתי כפי קצור הפרשיות:

ולפ"י שכל זה שאמר עד כאן הוקיר על היראה והאבהם שהם האונים הסוללים בבחינת מייחם הראשון'. ראה לעבור גם כן שיש גם באבהם וביראה מייחם שנים כמו שזכרתי. וע"ז אמר הוא תהלהך והוא אלשיך אשר עשה אתך את הגדול'. ר"ל גם כן ראוי שתדע שהאלוה הזה שאתם מתהלל בו הוא אלשיך שבראך וכו' ואף ממארים הוא עצמו נוהג שבר סיב לאסביו ולשמרי מצותיו כי הוא אשר עשה אתך את הגדולות ואת המעלות האלה אשר ראו עיניך במדבר ולא ביאר אותם עשה. לפי שבסבות לזה זכרם כנגד למעל' באמרו המאכילך מן בנדיבר המצוי לך מים. המוריש גוים ועמומים מפניך. ועוד ביאר להם הסבה האחרת שלא נזכרה למעל' והיא שבשבעי' נפש ירדו אבותיך מצרימ'. ועם היותם שם בגלות בכור עוני ובדול שם ה' אלשיך ככחי השמים לרוח. א"כ גם מהבחינה השנית הוזהר להיות לחקית השכר הניתן בדרכו לאסביו ולשומרי מצותיו ראוי לך שתאבהבו וזהו שאמר ואבהבת את ה' אלשיך וגו'. ולא זכר כאן יראה. כי גם אבהב בלבד לפי שבבחינה יבא השכר כמו שזכרתי. אמנם לענין ההלכה מהרעות שימשך מהירא'. והוא המין הב' ממנה. אמר ושמרת משמרתו. שהשמיר' היא ליראה אותו מחשוא לפניו. ועל היראה והשמירה אמר וידעתם היום כי לא את בניכם וגו'. ובפסוקי' שזכרנו נודה לרצונו נכסים שידברו בענין העונות' אחרי שקראם מוסר ה':

ולפ"י שבי' דעתו לאמת ענין השכר וכן ענין העונות מן החוש. אמר שלא יספרנו לזה עדים ולא ראיה מחוץ. כי לא היה זה הדבור עם הדור האחרון אשר לא ראו ולא ידעו את מוסר ה' אבל אחם ראיתם את מוסר ה' בעוצרי רצונו כמו שזכרנו על זה מכות מצרים. ואשר עשה לכם אחרי כן שטובעו בים סוף. וכן ראיתם כמה פורעניות ששם לכם במדבר על כל עיוותיכם עד היום הזה במגפת העגל. ואש הצערה. והבנשטים השרפים. וקנדות התחוא. ומגפת השעים. ומגפת דור המרגל'. שהיתה בהם יד ה' עד בואם עד המקום הזה. וכן ראיתם מה ששם לדחן ואבירים שבלטם הארץ. ואחרי שכל זה ראיתם בעיניכם. אם תחשבו והסבות הגדולות והנוראות אשר עשה. ואם העונות והרעות נ"כ ראוי שתאמינו בשלמות שר המלות שימשך

לכד הזכירם שיסמרו היטב אותם המצות עומם שהיו להם מקודם לכן. הלא הראה בסוף פרשת כי חשף שאחרי הסליחה אמר שמר לך את אשר אנכי מצוך היום ויזכור שמה אותם המצות אשר נזכרו בפרש' משפטים בסופה מבלי חוספת דבר ובסופם אמר כתב לך את הדברים האלה כי ע"פ הדברים האלה כרתה אתך ברית ואח ישראל. ולמה זכר שם אותם המצות עומם אשר נזכרו כבר אם לא להודיעם שם כל מה שחשאו בעגל לא היה מוסיף להם מצות כלל אלא אותם המצות שזיה אליהם קודם הסתא היה מצוה אחריו מבלי חוספת והיראה היא שתשמר מחשבו נגדו כ"ל להזכר בשמירתם ולא יעברו עליהם כמו שעשה בעשותם העגל. ועל זה אמר ועשה ישראל מה ה' אלשיך שאל מעמך כ"ל ליראה. ר"ל אחרי כל מה שהסלגת לחטא בעגל כמו שספרתי מהו הדבר אשר נעבור זה שאל מעמך מחדש ולהכניד עולך בעבור החטא שפסית כ"ל שמירת מלפניו והיראה היא שתשמר מחשבו נגדו עוד ומלהק'יו עוד כמו שעשית עד כה. ולפיו היראה מזה המין דבר ראוי לכל נמצא נכבד ממנו ית'. וכ"ש לעם ישראל אשר הוויאם מבית ענדים שראוי הוא שיכנינו בו כבוד ומורא תמיד ולא יצו את עבדו. אמר הנביא (מלאכי א' ו') ואם אדוניכם אני איה מוראי לכם הכהנים צווי שמי. ולכן אמר מה ה' אלשיך שאל מעמך כ"ל ליראה. לפי שלא היתה שאלה קשה כי אם קלה. וכ"ש אחרי שהרשינו לחטא בעגל העגל שטעו. וחז"ל בפרק אין עומדין דף כ"ט מזה היות יצר לב האדם רע מופת אל החטא תמיד הקשו. אסו יראה מילתא זמרתיה. היא. והיתה תשובתה שבערך מהם שהיה נשמר מחטא היה דבר נקל השמירה. וגם בערך ישראל כפי העובות שקבלו ממנו ית' היה דבר ראוי והסון. ודע נא וראה כי עם היות שזכר כאן דבר' רבי'. היראה וללכת בדרכיו ולא אבהב ולשמוח את המצות. הנה כללם הוא היראה ואבהב. אלא שענין היראה הוא ללכת בדרכיו. וענין אבהב הוא העבודה בכל לב ובכל נפש. ושניהם ר"ל היראה והאבהב יסבנו בשמירת המצות האלה אשר יצוה אותם ולכן אמר וללכת בכל דרכיו. לפי שזיה פרי היראה ומחלתה ר"ל שיהיה האדם נזכר ומכחחא ומלהלך בדבר אחר כ"ל בדרכיו הש"י לא יסור מהם ימין ושמאל ולפי זה יהיה אמרו ליראה את ה' אלשיך וללכת בכל דרכיו דבר אחד:

ואחרי שזיה על היראה שהיה זכות הנפש מהחטאות והדרכים הזרים וגלויים במעלותם. זיה על האבהב שהוא הקשום במעשים המאופשים באמרו ולא אבהב אותו. ולעבוד את ה' אלשיך בכל לבבך ובכל נפשך. כי מאבהבו הש"י יעבדנו. וכאשר תקדם היראה לאבהב תהיה העבודה בכל לב ובכל נפש ומבלי פקפוק. ולפי שבשני הסוגים האלה ר"ל סוג האבהב המתיחסת למצות עשה וסוג היראה המתיחסת לשמירה נמצות לא תעשה יוכלו המצות האלהיות כלם. לכן אמר לשמוח את מצות ה' ואת חקויו אשר אנכי מצוך היום. ואין זה דבר שלישי וזהו היראה והאבהב. אבל הוא הדרך הכולל אותם. וכאילו אמר מה ה' אלשיך שאל מעמך כ"ל ליראה ולא אבהב אותו אשר כלו יסבן בשמירת מצותיו וחקויו אשר אנכי מצוך היום ששמירתם יסבנו שני הדברים היראה והאבהב על האופן אשר זכרתי. ולכן לא אמר ולשמוח בוא' לפי שאינו דבר נוסף. אבל אמר לשמוח. שהוא הכולל כל מה שזכר ראשונה. וביאר שכל זה אינו לחושלת הנבזה. כ"ל לטוב להם ולחושלתם והוכיח היות כל זה לטובתם ולא לזכר הגבורא ית'. אמר הן לה' אלשיך השמים ושמי השמים הארץ וכל אשר בה. שהוא המורה שאינו צריך דבר מהם. והאמר ולמה יבקש הוא חושלתו. דע שזה הוא לפי שהאדם חשק לא להאבה אותם וכבר פירשתי למעלה בפרשת ונחשט ענין החשק דבר עומם יאמר שבאבותיו חשק ה' להקריב אותם אליו בדבקות גדול בעבור שאהב אותם מפני שלמותם בעצמם. וזהו לאבהב אותם שהיו ראויים אליו לא לצורך דבר מה. ולכן בחר בירעם אחריהם כי עם שאינם שלמים כהם. הנה להיותם וירעם בחר בהם כיום היום שאחם נבחרים לפניו ונדבקין בו. ועוד כלל באמרו הן לה' אלשיך השמים ושמי השמים הארץ וכל אשר בה. להעיר על שטנה אחת והיא שראוי שיראלו מהשם יתעלה וילינו בדרכיו ויאבהבו אותו ויעבדוהו לפי שהשמים והארץ וכל אשר בהם הם מעשה ידיו והם שומרים תמיד סדורו ומצותו. ואף לא יעשו כן בני האדם וכמאמר המשורר (הלים ל"ג ח') ייראה מה' כל הארץ מחמת גבורו כל יושבי חבל כי הוא אמר ויהי הוא לזה ויהי עמוד. ואם שבע המצוות הכולל שומר מצותו אף כי לבוח בני האדם. והספגה הזאת עומה עשה הנביא נ"כ באמרו (ירמיה ה') האותי לא תראו נאם ה' אם מפני לא החילו אשר שמתי חול גבול לים חק עולם ולא יעברנהו. ואין זה לאים בעונם שיכסה הים את היבשה כמו שפירשו בו. כ"ל לראים שראוי לירא מלפניו ולשמוח משמרתו כמו שהים שאינו צל נפש שימר החק אשר שם עליו היכול על הטבעים והבורא אותם. לירא מלפניו ולא אבהב אותו. וכיון שזה כלו כן עלו השמים ושמי השמים ואותם צרא לחושלתם לא לזכרם. והשמים מהספרים כבוד אל ואינם זוים ממזוה. ראוי לכן נ"כ שחמולו ערלת לבבכם ותדקדקו שכלכם בהתבוננות זה על זה וספרכם לא תקשו עוד כמו שעשיתם עד כה במדבר בכל אשר חסאתם לפניו. ודעו וראו לפני מי אתם עומדים ועתידים לחת דין ותשפון על כל מעשיכם שהוא ממעל"ה הקב"ה. ואף לא תיראו מפניו. וזוהו אמרו כי ה' אלביכם ה' אלפי האלהים ואדוני האדונים אשר פירשו כמו שדרשו במכילתא סנה ראשונה לכל השכלים הנבדלים ושרי מעלה הנקראים אלהים ואדון וסבה לכל הנרמים השמימיים שהם אדני הארץ ופעולים בה בחטאותיהם. והוא האל הגדול הגבור והנורא. ר"ל שהוא השליט והאדיר שיקרא גדול בעולם הכוים וההפסד כמו שאמר גדול ה' ומהולל מאד בעיר אלהיו הר קדשו שיהיה הגדולה אל עניני העולם השפל. והוא הגבור בעולם השמימי. כמו שאמר צבורי כה עושי דברו. והוא הנורא בעולם השפל. וכמו שאמר אל נערך צבור קדושים רבה ונורא על כל סביניו. ולפי שבנינו העגל נשא הש"י פני משה בחשלתו ולקח מן העם במגפה כעלשת אלפי איש. אמר שאם יוסיפו לחטוא בחטא הזה לא יחשבו שיהיה כן

שימשך אליהם מן האהב' ובעונת העצירות אשר מפניו חסיה הירא' ולכן השמרו המלות כדי שחזרו אל השכר העתידי אשר יזכרו. והנה לא זכר בעונתיו ענין קרח ושרישו. מפני שני קרח לא מחו ובעבור כבודם לא העלה שם אביהם על שפתיו. ואמנם דהן ואזכירם לא נשאר להם לא נין ולא נכד בעמים ולכן לא נמנע מלזכרם ואש' ג"כ שלמי שקרה להם לוי והיה חולק על אהרן אחיו הים מענותותו משם שלא לזכרו. טן יאמרו שהיה דורש לכבודו ולכבוד אחיו ומתקן' ומתחיל. ואמנם דהן ואזכירם שהיו חולקים על עבדות הלוים ולא היה להם כבודו נוגע בדבר זכר אהרן. הנה בזה התבאר הספקים והותרו הספקות י"ו וי"ז וי"ח כ' וכו' כמו שראיתי :

יא (ח) ויבחרם את כל המזוים וגו' עד סוף כל הפרש' והנה זה הוא הכלל היוצא מכל הדברים אשר קדמו. וענינו שאחרי אשר ראית' צעני'כו' הטוב' העלמות וההגלות והעדרות אשר עשה אהרן בש"י. וראיתם ג"כ הטובים אשר שלם לשונאיו. הנה ראוי לך ג"כ שתזהר בשמירת המלות. ר"ל אם מלות עשה אשר יעבוד האדם לזכורא מפאת האהב'. ואם ההתרחק מההטא במלות לא תעשה אשר חנא מפאת הירא' כמו שזכר למען תזכו לשכר המקוים והנמשך מהם. וזכר מיני השכר כפי מעלתם. אם ראשון' ירשה הארץ וגחלתם וזהו למען תחזקו ובאתם וירשתם את הארץ. ר"ל כי יד' כל החוקה תחזיק עומרי מלוותי. ולא תחזיק ביד מרעים. ושכר שני ההתמדה בארץ ושלח חציו גולי' ממנה. וע"א אמר ולמען תחזיקו ימים על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיכם. ושכר שלישי שביתותכם בארץ תהיה המיד שבעם ורעונת זנת חלב ודבש. ר"ל כדי שיהיו הקב"ה לכם ולזרעכם אחריכם את הארץ. באופן שיהיה תמיד ארץ ונת חלב ודבש. וביאר מיד אליהם איך יוהם השכר הזה בשלישי אליו ית'. כי אחרי שנתן להם את הארץ הרי היא טובה לו דעו ואיך א"כ יעשה תמיד ארץ ונת חלב ודבש או נעדרת מזה. ולכאן זה אמר כי הארץ אשר אתה בא שמה לרשעה לא כלארץ מארצים היא אשר יאחזם משם ששם היית זורע וזרע ומשקה את הארץ ממי גילום כמו שישקה אדם בגילו לנן הירק. ולס' כל היתה ארץ מארצים צריכה לנשמי'. אמנם הארץ אשר היא טובה' שמה לרשעה אינה כן. כי אם היא ארץ הרים ובקעות ואין שם נהר שישקה את הארץ. אבל היא למטר השמים שחשה מים ר"ל שלא יכנסו המים בחובות כי אם בצואם מהמטר ולא מנהר כמזרי'. ולכן לא בנחך ועולם ידך תעשה חיל בארץ הסוה. כי כל עבודתה הם המלות והאשרך לכוון לנך לשמים כדי שיהיה את הארץ נמשך בעתו. כי הוא יתב' הדורש אותה ותמיד עיני ה' אליהן נה לא אחז ולא שמים פעמים בשנה. כי אם תמיד עיני ה' אליהן בזה מראשית השנה ועד אחרית שנה. כי בכל הימים ובכל החודשים ידרוש אותה אם בסודרת המטר כשיצטרך אליו ואם במנוע כשיזיק ואם בהתחדש הרוחות או הכאת השמש כפי האורך לנכרת התבואות. וכבר זכר הרמב"ן שפסר' בואת חזקיה כמנהגו של עולם וממנה נלמוד כי אע"פ שכל ברושת הקב"ה ויקל אלנו להאביד יושבי מארצנו ולסובים נהרות'. הנה ארץ כנען תאבד יותר מהרש בשלל יוריד עליה מטרות עזו. והיא כענין החולם שצריך זכות ותפלה לשיפאלהו ש"י יותר מהבדיל כשלא בא עליו שום חולי וכן היא המדע בעשיר ובעני ומאיר עיני שניהם ה'. ומפני שאמר ארץ אשר ה' אליהן דורש אותה. דרשו חז"ל בספרי דף ל"ה ע"א ובי שר הארצות אינו דורש והכתיב (חיוצ ל"ה) להמסיר על ארץ לא אים כניכול אינו דורש אלא אותה וע"י אותה הדרישה דורש כל שר הדרישו' יראו בזה שהיא מושגת בהשגח' פרטית ושאר הארצו' בהשגחה כוללת. וחכמית דבריו הוא שאחרי שהכל צידו והוא דורש אותה הארץ ביחוד. דע נא וראה כי אם שמוע תשמעו אל מלוותי להסבם את ה' שמוע התכלית והאמתי ולעבדו בכל לבכם ובכל נפשכם. כי מרוב האהב' להיה הטובה שלמה בכל לב ובכל נפש ובכל מאל כמו שזכרתי הנה אז תזכו לשכר המניע מהמל'. כי עם היות שאתם תעבדו אותו מאהב' הנה מעצמו יתן לכם שכר פעולתו' והוא אמרו ונתתי מטר ארצכם בעתו. כי זו היא הדרישה אשר זכר שידורש את הארץ חמיד. והנה אמר ונתתי מטר ארצכם בעתו בהיות משם הוא המדבר בשם ה' הנוחן את המטר לפי שזכר להאבה את ה' אליהם. ולכן דבר הדבר' האלה בשמו ואמר בעתו לטובד שיהיו המטר הראוי אליו כפי צורך הארץ. וזה' דרשו בויקרא רבה פרשה ל"ו וספרא דף רנ"ב עמוד ב' שיבא המטר בזמנים כדי שלא יפסוק מלאכת' ביזם. ופסע ימים יורה ופסע מלקוש שהם הצריכים בראשית השנה ובאחרית'. ואספח דגניך תירשך ויניחך. ר"ל שלא ימנעוהו האויבים ממנו. ולא זכר שר הירא' לפי שאלה הם העקר ומגלגל התבואות וצריכו' לאדם עוד יתן ציריכת המטר ששב בשבוע לנכסמך וכמו שכתב רש"י באופן שלא תצטרך להלוים למדבר. ואם שחיה' התבואה כל כך שיאכלו ממנה הבהמו'. ומלבד שיתבצרו התבואות באופן הנזכר. עוד יתבצרו שאלתו והשבעו. והרי לך בזה השכר המקוים מהמלות :

עוד זכר הטעם המניע מהמסא' שבעבורם חסיה הירא' מעלה הכרחית לאדם. וע"י אמר השמרו לכם פן יפתה לבכם. כי השמירה והירא' ענינם א'. ואמר שאי יחרם אף ה' בזה. ר"ל כי בעבור שלא יראתם מלהקצין יקאף עליכם ויעזור את השמי' ולא יהיה מטר. ולפי שעיני התבואות השמי' הם הפועלי' אותם בתבניותיהם והארץ מתפעלת. לכן אמר וטער את השמי' ולא יהיה מטר שהוא הפועל והאדם' גם היא מלד טבעה חשק ואל תהי' הטובע ומוכנת לחוללת התבואות וזהו האדמה לא חתן את גיולה. על דרך מה שאמר (פ' בחקותי) ונתתי את שמיכם ככרזי ואת ארצכם כנחשית. והמטיר המטר וחסר התבואות כנחשית ללבדן בממס' מהזמן מעל הארץ הטוב' אשר אנכי נותן לכם ר"ל אשר אנכי נתתי לכם להיוותה טובה ונת חלב ודבש. הרי לך ששכנעך המטר לא לבד תאבדה התבואה. אבל גם אתם תאבדו מן הארץ. הנה ביאר ב' שטובד הארץ האמתית היא באהבה וציראה לפי שימשכו מהם הטועלי' הגדול' והעלמו' אשר זכר בעצם הארץ ודשנותה. ובספרי ר' שמעון בן יוחאי אומר כבר ומקל ירדו כרוכים מן השמי'. אמר להם אם עשיתם את החור' הרי כבר לאכול ואם לאו הרי מקל לקוים. ויהיו פירושם של דבר (ישע' א') אם תלכו ושמעתם טוב בארץ תאכלו ואם המלכו ומריהם חרב תאכלו. ר' אליעזר המודעי אומר ספר וסיף

ויאלו כרוכים מן השמי'. אמר להם אם אתם עושים את החורב הכחוש' בזה הרי אתם נזולים מזה. ואם לאו אתם לוקין וכו'. היות פירושם של דבר (פ' בראשית') ויגרש את האדם וגו'. ואת כלם החרב המתהפכת וגו'. הנה רש"י עשה המשל בכבר שהוא המורה על רוב הטוב' ובמקל שהוא הענש. ועם הענש הקטן שאינו דבר ממית כדי לכלול השכר הנמשך מההב'. והענש אשר עליו חיה' הירא' אמנם ר' אליעזר המודעי אמר שלא הולך הקב"ה ליעדם בשכר. כי אם ביראת הענש. וגם זה מופלג וגדול כשייך לא קטן כמקל. והנה שם בספרי פירשו הפרש' הוצאת כלם שבחם של א"י. כמו שכתב (דברים י') רש"י ז"ל. אבל הנראה כפי פשט הדברים וקשור הפרשיות הוא מה שכתבתי. והיעודים האל' כלם מורים שהם כנגד הצדור. כי לא יעשה הקב"ה הנסים לתת את מפר הארץ בעתו ולהסויף התבואה' או שיעזור את השמי' ויצעו רק על מעשה רוב העם. אבל היחיד בזכותו הוא יחיה ובעונו ימות. ובסיונו' בדרך מנהגו של עולם יעשה עמהם טובה בדרך וכעליות' וכמו שכתב הרמב"ן. והנה לזה משא דלוינו לישאל שישמו הדבר' האל' על לבכם ועל נפשם. ר"ל שיעיניו בכם וישמו אליהם לב תמיד ושיזכרו אותם ויעשו סימני' לזכרונ'. כמו שאמ' (ירמ' ל"א) הציני לך ציונים שית' לך למסול'. וזהו אמרו לאות על ידכם ולעספות צין עיניכם' וזהו שילמדו אותם את צניהם ויכתובם על מזוזות הבתים כמו שכתב לזה פסר' היחוד לפי שאלה הם גופי חורב צמטיות כמו שסיחוד הוא באמונו' ולכן נתחברו הפרשיו' האלה בתפלין. והמפרש' אמרו שגשגו המלו' האל' ככלן לומר שכן חוצה הנוף. ואנחנו חייבי' בכם גם בגלות ולכן נזכרו אחריו. ומדברי רבינו ז"ל בספרי הוא וגם הוא נכון. ואמנם אמרו אחר זה למען ירבו וימכם כפי דרך חכמינו ז"ל ית' פירוש למען חשבו על הארץ וחזקוהו ימים עליה. וכפי מה שפירשתי יתן הכבה למען ירבה הסמינין והשמיר' והזכיר' ע"י ואמר שאינו מפני רבוי התבואה' והעושר. כי לא היה זה כל כך נחשב בעיניו כי אם בעבור שירבו ימיהם וימי צניהם על האדמ' אשר נשבע ה' לצאתם לתת להם שהיה' אותה שבעה לנצח נצחים לא לזמן קצוב. והיה חפץ הש"י שיתמידו בירושת' ולא יגלו ממנה. ולכן דודיעם שאלם לא חסיה הירוש' שהיא לנצח עוה' ית' מפאת פשעם והפאה' כי מכח שבעת האבות בלי ספק נלחית הית'. ולפי שלא יחשבו שהארץ תכשג לפני' בהכרח מפני שבעת האבות ואמנם ההתחד' בה היא אשר תצטרך לעשיית המלות ויוציאו זה ממם שאמר למען ירבו וימכם וימי צניהם על האדמ' אשר נשבע ה' לצאתם לתת להם שהיה' לתת להם כימי השמי' על הארץ שמורה שאורך המלות הנה הים להרבות ימיהם בארץ לא לענין הכנוש אשר הוא ה' מחוייב מכה השבעו'. לכן אמר אח"כ כי אם שמר השמרון את כל המלו' הוצאת לעשות' והשמיר' היא הירא' כמו שזכרתי. וזכר ג"כ שההב' והוא אמרו לאהב' את ה' אליהם. וכנגד הירא' והשמיר' אשר זכר אמר ללכת בכל דרכיו ולא חסורו מהם כי זהו ענין הירא'. וכנגד האהב' אמר ולדבק בו. כי הדבוק באמת הוא שאל תפחד מהמשב' ממנו מרוב אהבתו ורעות. או ית' הדבוק מיוחס לנפש אחרי הפרד' מהנוף. וכמו שכתב הראב"ע ולדבק בו בצוף והיה סוף המאמר את השעור והוא אז תזכו אל ירושת הארץ וכוש' בשלמו'. וזהו והוריש ה' את כל הגוים וגו'. כל המקום אשר תדרוך כף רגלכם וגו'. ר"ל שמכל השממים שנתן הש"י בישודו ר"ל האבות לא יחסר אם לו אחד שלא יבשנו מן המדבר מן הסהר נהר פרת עד הים האחרון. וכמו שאמר ז"ל בספרי שכל מקו' שיראו לנכסו גם בארץ שנער ואשור ית' שלהם. כי הכל א"י ומן המדבר עד הים האחרון יהיה גבולכם. ר"ל שאתם חייבים לנכסו ולאבד משם העמים. והבטיחם עוד שגם לא יפסדו למלחמה רבם עמכם. כי לא יעמוד איש בפניהם. אמנם אם לא ישמרו המלות ולא יגיעו אל מעלה היראה מכלל הן אתה שומע לאו. ר"ל כי עם סיוח שירשו את הארץ לא יבשנו את האמות כלם ולא ינחלו את כל הארץ אשר נשבע ה' לאבותי וישארו עמים רבים שלא יוכלו לנכסם. וגם מהם יתליפו כח להלחם בישראל כמו שהיה הענין בפעל. וכפי מה שסופר בספר שופטים : והנה בזה שאמר פחדכם ומוראתם יתן ה' אליהם על פני כל הארץ. כבר זכרתי מה שפירשו בו חכמינו מחכמי הדור שהפחד הוא מלד יכולתם ונבחרתם. והיראה הוא מפני היראו כל עמי הארץ כי שם ה' בקרא עליהם ויראו מהם אבל זה בלתי מאומה אלא לפי שמינו שבענין הכ"ח מדברים נאמר לנח ומוראתם וחתם יהיה על כל חית הארץ. האם נאמר שהיה חרנים האלותות אשר צמין האדם ותירא ממנו אין זה כ"ל היראה. וכמחשבה. והפחד. הם שמות נרדפים והעיר הכתוב באמר לא יתצב איש צניכס פחדכם ומוראתם יתן ה' אליהם על פני כל הארץ לענין אמתו. והוא שהאומות הנבחרת חסיה ביהר שאת ומעלה על כל גווי הארץ כמו שהיה המין האנושי במעלה ושלמותו על כל מיני שאר הכ"ח הנלתי מדברים ולכן באותו לשון עצמו שאמר על מין האדם בהקם אל שאר המינים ומוראתם וחתם יהיה על כל חית הארץ. אמר בענין האומות אלא שאר העמים פחדכם ומוראתם יתן ה' אליהם על פני כל הארץ. כי יהיה זה מפעל הש"י ונפלאותיו :

פרשת ראה

ואכנסם הספקות אשר ופלו צסדר הזה כפי עיני הפשט צכתיו' הם שמוה ועשרי' ההפך הראשון באמר ראה אנכי נותן לפניכם היום צצכה וקללה. ובכבר רש"י (שם ז"א כ"ה) האמורות כבר גריונים ובהר עיבל וכן כתב אחר זה והיה כי יביאך ה' אליהן וגו' ונתת את הנצחה על הר גריוני' ואת הקללה על הר עיבל ויקשה מאד למה שזכר כאן ממצית הנצחה והקללה שיתנו על הר גריוני' והר עיבל הדבר' האלה שיוכר צצכד ושאר הדבר' הבא' צפרשת והיה כי תבא. והיה ראוי ששם יזכור הענין כלו או כאן. ולא שביא קצתו ככלן וקצתו שם. ג"כ אמר ככלן ראה אנכי נותן לפניכם היום. איך יפורש על הנצחה והקללה בר גריוני' והר עיבל שלא היה באותו ווס כ"א אחרי בואם אל הארץ. ואם אמר זה על כצווי לא היה בזה היום. כ"א ביום שאל' בו פסר' והיה כי תבא ואיך א"כ אמר ראה אנכי וגו' :
הספק

הספק הי' בדברים שאמר כאן דבר אס' כמה שאמר בו לשון חזק ויהי כ"א בגבורת המלחמה וכמו שנאמר ביהושע דק חזק ואמץ והיה ראוי שיאמר רק השמר פן תאכל דם לא שזכור בו לשון חזק ומה שפירש רש"י שם אשכנזי שטופים דם הוא דרך דרש גם בו לא יאות לשון חזק כמו שזכר הרמב"ן ב"א לשון שמויה וג"כ אמרו ב' אלו הן הלוקין שהיו ישראל שטופים דם"ג ולא נאמר בו אז לשון חזק ואם נאמר כי הדם הוא הנפש והוא דעת זר ובלתי אחת שהנפש השכלי הוא כלל נפש משיג ואינה דם, גם שם' אחריו מות אחר סותר לזה כי נפש הנשר דם הוא והוא המורה שהנפש שזכר נשואה דם ואינה דם כי הנשוא הוא וולת הנשוא איתו. האמנם שם שם בזה דברי' מגומגמי' פעם ואמר כי נפש כל בשר דם הוא ופעם יאמר כי נפש כל בשר דמו בנפשו. ועשה א"כ מהנשוא נשוא ומהנשוא נשוא. ופעם יאמר כי נפש כל בשר דמו הוא. והם שלשה מאמרים סותרים זה לזה. עוד יקשה בזה כי אמרו ולא תאכל הנפש עם הבשר, ואם היה אפשר לאכול את הנפש מזה הבטול שיאכלנו עם הבשר. והראש"ל ע"כ שישב דעתו ונפשו. ואם הנפש שזכר כאן הוא הנפש השכלית איך תשתבש לפי שיאכל אדם את נפש הבכמה ולא תשתבש באכילת בשרה. ואם היתה הנפש החיונית הנשואה ברוח אז דם ומה המונע שיאכל אותה עם הבשר אם אפשר זה. ואם לרוב האזכרות שהביא על זה לא תאכלנו על הארץ תשפכו במים. לא תאכלנו למען יעיד לך. ורש"י ז"ל דרש אותה אזכרה לדם התמזות ואזכרה לדם האבריו ואני לפרש הכתוב ע"פ הפשט בלתי. ויש לעיין ג"כ באמרו ולנדיך אחרך כי תעשה הישר בעיני ה'. ומה עיני לבני' בדבר זה ומה ה' יושר אשר יעשה בעיני ה' בעיני סמיכת הדם :

הספק הי"א ב' כי יקום בקרבך נביא או חולם חלום. והוא כי הנה הנביא הזה הנזכר ב' לא ימלט אם שנאמר שיהי' נביא שקר ולכן צרפו עם חולם חלום ואמר בו כי יקום כי הוא קם מעצמו והנה אמר נלכה אחרי אלהי' אחריו' ונעבדם ולכן יומת כי דבר סרה ויקשה לזה אמרו ונתן אליך אות או מופת ובה האות והמופת. ב"א הוא נביא שקר איך יאמר מופתיו לטוב. כל שכן לדעת רש"י שפי' אות בשמי' ומופת בדרך. וקשה עוד אמרו כי מנסה ה' אלהי' את' לדעת הישכם ואובי' ואם הי' נביא שקר איך יוחם זה אל הנסיון. וראש"ל אמר שמע המופת מנביא אמת ואמרו. וזה ממגנני דברי' ושאמר בו כי מנסה ה' אלהי' את' בעבור כי עזבו ולא חתמו. וכל זה אינו נכון. ואם אמרו שיהי' נביא אמת ולכן בא האות והמופת ויהי' ענינו לנסיון כמה"כ יקשה אמרו והנביא יהוא או חולם החלו' יהוא יומת כי דבר סרה על ה' אלהי' להדיחך מן הדרך אשר צוה ה'. והלא הוא ה' ירא את ה'. ולא אמר מה שאמר כי אם לנסיתם לדעת אם הם אובי' את ה' ולא דבר סרה על ה' ולא הי' דעו חלילה להדיחם מן הדרך אשר צוה אותם. א"כ למען יומת מה עשה :

הספק הי"ב מה ראה משה לדוניהו להביא בבאן את זה תאכלו ואת זה לא תאכלו כי הנה כבר ביאר זה בתכלית הביאור בסדר ויהי ביום השמיני ומה היא תוספת הביאור אשר עשה בזה פה. גם כי אחרי שאל לזכור הי' ראוי שיזכרה בשלמות. ואחרי תראה שקצר בו והשמט דברים ממה שאמר התורה שמה. כי הנה שם זכר את זה תאכלו מכל ערך העוף ההולך על ארבע אשר לו כרעים וגו'. את אלה מהם תאכלו את הארבה למינו. ולא זכר כאן דבר מזה. גם זכר שמה וזה לכם העמא בשרך השורץ על הארץ החיל והעכבר וגו'. ולא זכר כאן דבר מזה. גם זכר שם ולא לה תשמחו כל הניגע בגבולתם וגו'. וזכר טמאות' למיניה' ולא זכר דבר מזה מבאן. ויקשה אם כן מה ראה להביא המצות האלה ומה הביאור שעשה בם. ואם היה שרצה להביאם למען לא זכרם בשלמותם כמו שזכרו שמה :

הספק הי"ג כמה שהביא מרע"ה כאן מצות מעשר שני ולא הביא דבר מצות מעשר הראשון ולא מהתורומה. וג"כ תראה שזכר כאן מצות שמיטה. כמ"ס מקץ שבע שנים תעשה שמיטה. ולא הביא מצות היובל. גם כי הוא דורך אחר השמט' מהלך השלמות והתכלית למען שקודם התכלית. ועוד תמצא ששמיטה יש ב' חלקי' שמטת כספי' ושמטת קרקעות. והוא הביא הנה שמטת כספי' כמו שאמר וזה דבר השמטה שמוט כל בעל משה ידו. ולא זכר דבר מהשמטת קרקעות וזכר בכבור' בכור הבכמה. ולא זכר בכור האדם שיער. ולכן יקשה ולמה הביא לדוניהו משה כאן המצות האלה אחרי שזכר וזכרו כמה שעבר. ואם היה שרצה לזכרם למען לא זכרם בשלמותם. ר"ל המעשר הראשון והתורומה ושאר המתנות. ויזכור גם כן השמטה בכל חלקיה שמטת כספי'. ושמטת קרקעית והיוכל אחריהם :

הספק הי"ד כמה שאמר אפס כי לא יהיה נך אציון. וסמוך לזה בפרש' כי יהיה נך אציון ואמר סותר לזה. כי לא יתהלך אציון מקרב הארץ. והם מאמרי' פוסקי' סותרים זה את זה. ודברי המפרשי' בהם יתבארו בפירושי הפסקי' ההמה :

הספק הי"ה באמרו וזכרת פסח לה' אלהיך כאן ובקר. והנה הפסח היה חיוני שיהיה שם כבש' או שם עז' לא מן הבקר. ואינוקלס עשה כאן דבק עם הפסח. כאילו יאמר ונעשית פסח לה' אלהיך מן האלן ועוד תעשה הבקר לשלמי'. ולא יקשר וא"ו ובקר יפה. וגם כי הפסח ג"כ יהיה שם עז'. והשלמי' ג"כ יהיו מן האלן והעז'. לא מן הבקר לבד :

הספק הי"ז שזכר החג בזה שני מצות. פסח ומצה. והיה ראוי שיתן המעשה בכל אחד מהם בפני עצמו ואתה תמצא שנאלו הדברי' בזה משורבני' כי הנה צוה ראשונה על הפסח. שאמר וזכרת כבה לה' אלהיך. וזה מיד על המצה שנא' :

הספק השני כמה שנה צריכה הלשון שזכר בקללה. והיה ראוי שיהיו הדברי' בשנים בשנה. וזה החלוק שאמר בצרכה את הצרכה אשר תשמעו בלשון ודאי. ובקללה אמר אם לא תשמעו בלשון ספק. ועם כיות שפירש רש"י שם אשר תשמעו כל מנת אשר תשמעו. עדיון שלא השולל ולמה לא אמר בזה הלשון עצמו בקללה וגם כמה ששם בצרכה תנאי אחד בלבד. אשר תשמעו אל מצות ה' אלהי' ובקללה אמר תנאי' רבי' אם לא תשמעו וסדרתם מן הדרך וגו'. ללכת אחרי אלהי' אחריו' : הספק ה' למען תחיל וזכרון המצות באבד עכו"ם כי הנה האזהרה האות כבר זכרה בפרשיות אשר עברו. כמו שאמר בסדר ואתחנן בפרשת כי יביאך ה' א' יד' ותנסה ה' אלהיך לנסיך והכיתם האדם תחרים אותם לא תכרות להם הרים ולא תחנם. כ"א כה תעשו להם את מונחיהם תחזו ומצבותם תשברו ואשריהם תגדעו ופסיליהם תשרפון נאש ובס' עקב אמר פסילי אלהי' אשר שרפון באל לא תחמוד כסף וזהב עליהם ולקחת לך. ומה צורך בהשגות כזווי הזה פעם אחת פעם התייה השמירה במצות יותר מפני שאלו האזהרות רבות עליהם. והנה היחוד נזכר בתייה פעם אחת בלבד : הספק ה' שאתה תמצא כאן בפר' שנאמרו בענין בית הבחיר' ה' מאמרי' ובכל אחד מהם הזכיר על הלוי שיטתה עמו ולא יעזבונו אם לא במאמר ראשון שאמר לא תעשון כן לה' אלהיכם כ"א אל המקו' אשר יבחר וגו'. והבאתם שמה עולותיכם וזבחיכם ואכלתם שם לפני ה' אלהיכם ושמתם בכל משלח ידכם אחס וזבחיכם אשר ברכת ה' אלהיך. ולא זכר במאמר הזה דבר מהלוי בהיותו מצוה רבה שיטתה עמו ויסעדהו על שלחנו :

הספק ה' למען תחיל מן בית הבחירה אשר השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה כ"א נחמס אשר יבחר ה' אלהיך באחד שנטוץ שם תעלה עולותיך. ויקשה למען עשה השמירה על העולות. מבין שאר הזבחים והמשטרות והבכורות. והדברי' והגדבות. שהיה תמוז לאכלם במקדש כמו שאמר למעלה ב' פעמי' ובאן זכר בלבד העולות :

הספק ה' למען נכפל אזכרות הלוי באותה הפרשה עצמה ובשנים שני פעמי' באמרו כי אם לפני ה' אלהיך תאכלנו במקום אשר יבחר ה' אלהיך בו אתה ובנך ובתך ועבדך ואחמד והלוי אשר בשעריך וגו'. וחזר לומר מיד השמר לך פן תעזוב את הלוי כל יומך על אדמתך. וה' אמר בפס' אחר שכבר הזכיר עליו. ורש"י ז"ל כתב שאל ליתן לאז' על הדבר ואני לפרש הכתוב ע"פ הפשט בלתי. אף כי כבר נכתב במאמרי' הקודמים ענין הלוי בשנה ולא תעשה וכו' שיתבאר :

הספק ה' כמה שנה נבאן על בית הבחירה בה' מאמרי' מזרסי' זל"ו. הא' לא תעשון כן לה' אלהיך כי אם אל המקום אשר יבחר ה' מכל שטניכם וגו'. ה' לא תעשון ככל אשר אהמו עשיתם פה וגו'. והיה המקום אשר יבחר ה' אלהיכם בו שמה תביאו. ה' השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקו' אשר תראה וגו' כי אם אל המקו' אשר יבחר. ה' לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך כ"א לפני ה' אלהיך תאכלנו במקו' אשר יבחר ה'. ה' בפרשת כי ירחיב ה' אלהיך את גבולך. אמר רק קדשך אשר יהיו לך ונדריך תשא אל המקו' אשר יבחר ה' ויקש' מאלו הכסף העמוס הוב. ורש"י ז"ל כתב שהיה המאמר הראשון על משכן שילה. וה' על ירושלי'. ולא היה צורך להבדיל ביניהם. ואם פירש מאמר אחר נל שילה למען לא פירש מאמר אחר על נוב ומאמר אחר על גבעון שכל המקומות האלה עמד המשכן קודם שנתו גירושלי'. גם כי הרב עצמו כתב באחד שבעין ולמעלה הוא אומר מכל שטניכם הא' כיצד בשקנה דוד את גרן ארונה היבסי גבה הובב מכל העם ומכל מקו' הגורן היה בחלקו של בנימין. הנה התבאר מדבריו שמה שאמר במאמר הא' וכל שטניכם הוא עצמו וירושלי'. וא"כ קשיא מדידיה לדידיה. גם כתב שאל המאמר ה' וה' לתת לו דבר. ואין צורך כי בכל א' מהמאמרי' הראשונים בא עשה ולא תעשה בדבר אם בראשון שאמר לא תעשון כן לה' אלהיכם כ"א אל המקו' וגו' הרי לו לאו ועשה. ובמאמר ה' אמר לא תעשון ככל אשר אהמו עשיתם פה היום וגו' והיה המקו' וגו'. הנה א"כ בכל אחד מאלה עשה ולא תעשה וכו' נכלל הלוי שיהיה הללו והעשה ג"כ כוללים אותו :

הספק ה' הוא למען נשנה התר בשם תאיה ב' האות שתי פעמי' כי בא ראשון' במאמר השמר לך פן תעלה עולותיך. רק בכל אית נפסק תזבח ואכלת בשר. ונשנה ב' כי ירחיב ונשנה ג"כ ענין הדם ושפיכתו על הארץ כמי' ושיאכלו את הבשר הטמא והטהור כזבי ואיל ואם כל זה נכתב פעם אחת נקשה למען הוצרך לכתוב פעם שנית ולזוהר עליו. ורש"י כתב עליו שהיה המאמר הראשון בזה מדבר בקדשים שנכל בהם מוס' שפדו ויאכלו אותם בכל המקום העמא והטהור עם היות שאלו מכה הקדשים וזה לא נתפרש בכתוב. והראש"ל כתב שזכר זה שנית להוסיף בענינו דברים כמו שאל בפרשה. ודבריו בלתי מספיקי' כ"א הי' צורך מאמר ה' לא ה' לבא אלל תום' ביאור והי' המאמר הא' נלי צורך כל שכן שכבר היה לו למשה להוסיף בו אותם הדברי' שנאלו נוספות במאמר השני ולא הי' דבר אחד נשנה בלא הכרח :

הספק ה' כמה שהתנה ב' כי ירחיב תנאים חזקים בבשר תאיה אם באמרו כי ירחיב ה' אלהיך את גבולך כאשר דבר לך והרחבת הגבול הזכר כאן יראה שהיא כמו שיאמר ב' שופטים בענין ערי מקלט כי ירחיב ה' אלהיך את גבולך כאשר דבר לך ויספת לך עיר שלם ערים על השלש האלה. כי שם אמר כי ירחיב ה' אלהיך את הגוים האלה וגו'. ואז שלם ערים תבדיל לך. ואם ירחיב ה' אלהיך את גבולך כאשר נשבע באבותיך והוא בעשרה עממים שנתנו לאברהם אז תוסף עוד להבדיל שלם ערים אחרות וכפי זה לא יהיה התר שנתן תאיה כ"א אחר שיכבשו כל העשרה עממים ולא זכו ישראל אליו ויתחייב שלא הותר להם הבשר כל ימי שבתם בארץ. גם אמרו כי ירחק ממך המקום מורה שלרחוקי' מירושלי' הותר הבשר לא לקרובי' אליו וכ"ס ליושבי ירושלי' שלא יאכלו כ"א שלמי' אחרי שאינם בכלל הרחוקי'. ובקר העיר הרמב"ן על הספק הזה ונשקל לישב הספקי' כמו שאזכור אחר זה במקומו :

ובסדר שפטי. ובסדר כי תאזר צמקת סדר ויהי כי תבא. כי הנה בסדרים האלה הביא המצות כלם. מבלי שנתערב בהם ספור ולא תוכחה. ואחריות הביא דברי הכרית והחוק על שמירתם הכרעות והקללות בנקטת סדר ויהי כי תבא ובסדר אתם נצבי. ובסדר ויך והאזינו וכמו שיתבאר. ומפני זה אמר כאן בתחלת המצות ראה אנכי נותן לפניכם היו' ברכה וקללה. ולא אמר זה על הכרית והקללה הנתינת בהר גריזי. ובהר עיבל. כי הם לא נתנו היו' הזה. ואין ואמר עליהם נותן לפניכם היום. וגם לא צוה עליהם בעתם במקו' הזה כי הנה יבא הצווי העצמי אליהם בפרשת ויהי כי תבא. אבל אמר שנתנות האלה אשר הוא נותן לפניכם היו' הזה היה כאלו נותן לפניכם ברכה וקללה. ואין יהיה הדבר האחד בעצמו ברכה וקללה שהם דברי' הסכני' או סתרי' אם לא באותו אופן שביאר. והוא שיהיו ברכה כאשר ישמעו אותם והמה עצמם יהיו קללה לאדם הכללי שומע אותם כי בהיות המצות טובות בעצמן הנה כפי המקבלי' פעמיו יהיו ברכה כאשר הם ישמעו אותם. ופעמיו יהיו קללה כי כאשר לא יקיימו אותם הנה יהיו להם למוקש ולקללה. והוא על דרך מה שאמר הנביא (יושע יד) כי ישרים דרכי ה' וידיקו' ילכו בם ופושעי' יכשלו בם ר"ל שהם בעצמם ישרי' וטובי' ואמנם בבחינת המקבלי' כבר יהיו טובי' ונאותי' להליכה בהם לדיקו' ובבחינת הפושעי' יהיו דרך רע ומכשול בערכם. ויקרה בזה מה שיקרה במזון הטוב כלום בשר ויון שהוא מזון טוב ונאות בעצמו. וכאשר יקחבו אדם בריא וטוב ויון ויבריו וחזק בו. האמנם אם יקח אותו אדם חולה ממחלת קד או המוקדח כבר יהיה לו מזון ומזיק. ובהיות טבע המזון הפועל כ"ל בבחינת רוע וקלקול טבע האדם המקבל אותו וזהו אמר כנגד כלל ישראל או כנגד כל א' וא' ומהם כדברי הראב"ע. ראה אנכי נותן וגו' ר"ל ראה בעיני שכלך כי אנכי נותן לפניכם וגו' לא שאתה ברכה וקללה היא לשמית כ"ל שהיא בכם המצות שעכ"פ ימשך מהם או ברכה או קללה ואין אמצעי בניה'. לפי שבאשר תשמעו אל מצות ה' אלהיכם אשר אנכי וגו' הנה כבר נתתי לכם ברכה כי הם עצמם לעובר ולברכה יהיו לכם ואם לא תשמעו קללה ותשעו אליכם. וזהו האופן נתתי לפניכם היום ברכה וקללה. בזה שנתתי המצות כי הם כפי המקבלי' או ברכה או קללה. וכמו שהניח זה המאמר כאן קודם זכרון המצות. כך אמר בסופם בזה הלשון עצמו ראה נתתי לפניך היום את החיו' ואת הטוב את המות ואת הרע. ובאר איך נתנם לפניו באמרו אשר אנכי מצוך וגו' ולשמור מצותי. כי בזה שצוה בהם אותם נתן להם החיו' והטוב אם ישמעו אות' והמת והרע אם לא ישמעו אותם ולא ישמרום. ואמר עוד החיו' והמות נתתי לפניך הכרית והקללה שכל זה על המצו' בעצמן אמרו וכמו שיתבאר. והנה בענין הכרית אמר כאן אשר תשמעו וקללה אם לא תשמעו. להגיד שבברכה תהיה ודלוי' ופס"י יספיק בידם לקבלה והקללה תהיה בספק אם לא ישמעו. ועל כיוצא בזה אמרו בכתובות פ"ק (דף י"ח) ושליח מועד קטן ברית בריתם לשפתי' ולא יפתח אדם פיו לשטן. וכמו שהמזה שזה הוא אחד. והכלתי שזה הם רבים ככה בענין המדו' ומעש' כתב המדוני בספר המדות ואמר ב' פרק א' שהטובי' על דרך אחד והרעי' הם על דרכי' רבים. ואמר ג"כ שהטוב הם כמו האות המונה למדור החיו'. שהמכנין אליו לא יהיה כ"ל על דרך אחד. והמיומני' והמחללי' הם על דרכים עד אין מספר. ומפני זה אמר כאן בקנין הכרית את הכרית אשר תשמעו אל מצות ה' אלהיכם ר"ל כי אין דרך לבא אל הכרית האלהית אם תיימניו ואם תשחילו רק על דרך אחד והוא השמיעה אל המצות שהוא דרך קצר אשר אין דרך לטעות ימין ושחאל אמנם דרכי הקללה הם מרובי' ורחבים. והיו והקללה אם לא תשמעו אל מצות ה' אלהיכם. ורצה בזה שאדם יתעורר או לסבלי' והעדר הידועה ועל זה אמר אם לא תשמעו ר"ל אם תטו לבכם מהשמיעה והלמוד התורני. וג"כ יש דרך רע אחד. והוא אמרו וסרתם מן הדרך אשר אנכי מצוה אתכם היום שאתם ששמתם וידעתם. הנה מפאת הרצון עובדתם אותם המצות האלהיות ותקולו בהם ותבחרו לכם מצות אחרות ודרכי' אחרות. וג"כ יש דרך אחר רע ומר והוא שלא חסרתם הלמידה והשמיעה גם לא עשיתם את מצות ה' רק השבתם לעמוד עמי בשותפות אלהי' אחרים. ועל זה אמר ללכת אחרי אלהי' אשר לא ידעתם. הנה אלה דרכי' רבים מתחלפים. לפי שהכרית כדרך אחר תבא אליך ובשלושה דרכי' תנוס מלמדיך. ואפשר לפרש ללכת אחרי אלהים אחרים' שכל להגיד שאין אדם עובר מצוה מן המצות אלא א"כ כנכסה בו רוח אפיקורסו' כנכס"ט סוף פ' בתרא כי העיבור מרצונו ומכחו על המצות והיה הכרח שוכנס בו האפיקורסות והכפירה. וכאמרו המאמר (תפלה) י"ל אמר בגלל דלגו אין אלהי' השחיתו התעביו עליה אין עושה טוב. ומה שכתבתי הוא היותר נכון בפעמי הכתובי' ופ"פ שאמר שהמצות עצמן הם ברכה או קללה כפי מצב המקבל אותם בשמיעה או בשלילת השמיעה. אמר עוד שמלכד הכרית והקללה הואת אשר ימצא במצות בכתן וטובתן כפי המקבלי'. הנה עוד יתנו עליהן ברכות וקללות בפה בהר גריזי' ובהר עיבל. וזהו אמרו ויהי כי יבואו ה' אלהיך אל הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה ונתתה את הברכה על הר גריזי' ואת הקללה על הר עיבל והם שני הרים הסמוכה אחרי העברת יורדן דרך מבוא השמש. ר"ל לזד המערב. בארץ הכנעני הושב בערבה כי היה ג"כ מהאמרי היושב בהר. והם מול הגלגל בנחיתותו. ואכל אליו מורה שיש אצרכה אציו שם. כי הנה בנבואה שמה ישעו פומיך גדול בעלות השמש שבתו' על ראש הר אחד. ושם על ראש הר האחר. והלוי' בתוך העמק עם ארון הכרית. ואז יאמרו בקול רם ברכה לכל מי שישמור את דברי התורה. וקללה רבה למו שלא יקיים אותם. וישנו כל העם אמן בקול המולה גדולה. ולפי שאין המצוה וענינה יסוד אותה אחרי זכרון המצות בפרשת כי תבא כי שם הוא המקום הנאות אליו בזכרון דברי הנרות והחוק בשמירת התורה. לכן לא הביא הזכרון הזה בכלל כ"ל בדרך קצרה. כדי שמלכד הכרית אשר במצות בכה. עוד יתנו עליהם ברכה בפעל ובפה באותו מקום שיזכור. והתנצל מה

לא תאכל עליו חמץ שבעת ימיו' תאכל עליו מצות ולא יראה לך וגו'. וחזר לענין הפסח באמרו ולא ילין מן הבשר וגו'. לא תוכל לזכות את הפסח וגו' ובשלת וחזר עוד והזכיר על המצוה שא' ששת ימיו' תאכל מצות והוא המקושי למה לא נתן משפט הדברי' המגיעי' לפסח יחד. והמשפט המזה בכל ענינה בפני עצמה: הבפ' היו' אמר ולא ילין מן הבשר אשר תזבח בערב ביום הראשון לבקר. כי הנה זבח הפסח לא היה ביום הראשון מהב' כ"א ביום ה'י"ד שהוא עה"פ. ורש"י (שם ט"ו ד') נדחק לפרש יום הראשון הנוצר כאן על יום ה'י"ד. אבל הוא בלתי מתישב בכתובי' אבל מה שארז"ל בספרי דף מ"ג ע"ד שעל החגיגה ידבר לא על הפסח בלתי סובל הכתוב. והרמב"ן פ' שו"ע על היום הראשון מהב' ופירש ב"ת הראשון במקו' ה"א. כאלו אמר אשר תזבח בערב ביום הראשון. אבל השמוש הזה לב"ת אינו אמתו ומקובל כפי המדקדקים:

הבפ' היו' באמרו כ"ל אל המקו' אשר יבחר ה' אלהיך לשכן שמו שם תזבח את הפסח בערב. כי המאמר הזה כפול ומתור מבורר. לפי שבכר אמר למעלה וזכחת פסח לה' אלהיך צאן ובקר אשר יבחר. ואמר ג"כ לא תוכל לזכות את הפסח. והמפרשי' התאמתו להקיר זה באמרו. שבראשונה צוה על אכילת הזבח במקדש. ואח"כ צוה על זבחת הפסח בעזרה באמרו שם תזבח את הפסח בערב. וזה בלתי מתישב. כי צידוע אם תהיה האכילה במקדש שלא תהיה השחי' בעזרה' ולכן א"ל שגפרש לא תוכל לזכות את הפסח כ"ל לענין אכילתו. אף כי פעם שלישית אמר ואכלת במקו' אשר יבחר ה' אלהיך. והיה הדבור הזה א"כ משולש. ובזה תמצא ג"כ במה שצוה ששת ימיו' תאכל מצות הוא מאמר כפול לפי שכלל אמר לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות. ולא יוכלו המפרשים לפרש היתור הזה כמו שפירשו היתור אשר בפסח:

הבפ' ה' הוא באמרו ופנית בבקר וכלכת לאחריך כי אין ילך ביום הראשון מהב' שהוא בבקר אחריו אכילת הפסח. ורש"י כתב לבקר היום השני וזה לא נזכר בכתוב. ור' אברהם אמר שילכו לאהליהם שהיו סביב לירושלי' ובימי החול ילכו לדרסם וגם זה הכל. כי בירושלי' בתוך העיר היו יושבי' לא באהליהם כערגי'. ועוד שהנה לא נאמר בזה בנה השבועי' ובנה' הסכני'. ולמה אמרו בפסח: הבפ' ה' באמרו ששת ימיו' תאכל מצות. כי הנה המצוה היא בז' ימים ולא בששה וכבר ראית מה שדרשו רז"ל במכילתא פירש ח' דף ד' ע"ד בזה. וזכרו רש"י שבא ללמד על היו' ה' שאכילת מצה בו רשות. ואף כל שאר הימיו' אמר שהם רשות חוץ מהלילה הראשון שהוא חובה. ותשאר א"כ הקושל כפי הפשט למה אמר ששת ימים:

הבפ' ה' באמרו ובי' ה' עצרת לא תעשה מלאכה והוא כי למה לא זכר איסור מלאכה ביום הראשון מהב' וזכרו ביו' האחרון ממנו. ולמה לא זכר איסור מלאכה בנה השבועות ובנה הסכות. בהיות המלאכה אסורה בכלם. ומה המין תקשה עוד ולמה זכר כאן מרע"ה הקדש שיהיה בו חג הפסח שהוא חדש האביב ולא זכר בנה ימים שהשם יהיה. והנה בפרשת אמר אל הכהנים וזכרו החדש והימיו'. וגם בנה הסכות לא הזכיר החדש ולא הימים שיהיה בו:

הבפ' ה' באמרו בנה השבועות מסת נדבת ידך אשר תתן כאשר יזכרך ה' אלהיך. ולא אמר בזה בנה הפסח ולא בנה הסכות. וידוע שכל אחד מה' הרגלי' צותה תורה ולא יראו פני רקס. איש כחמתו ידו וגו'. ולמה לא נסתפק במאמרו הכללי הזה ואמרו ביחוד בנה השבועות:

הבפ' ה' באמרו בנה השבועות' ושמתם לפני ה' אלהיך וכן אמר בנה הסכות' ושמתם בחגן והיית אך שמה. ויקשה א"כ למה לא צוה ג"כ על השמחה בנה הפסח: הבפ' ה' באמרו בנה השבועות וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים וגו'. ובזה רש"י (שם) על מנת כך פיתית ששמור המקום האלה. ויקשה ג"כ למה לא זכר זה בנה הפסח שהוא יותר מתיחס לענין מצרים ולא בנה הסכות כ"ל בנה השבועות שכל באמצע. ור"ל אמר שעל צווי מצות העבד חזירים. והנה הכתוב אומר ושמת את כל החקי' האלה. גם כי בפסח וסכות היינו ג"כ חייבים לשמח עבד ואמה:

הבפ' ה' בנה הסכות והוא למה צוה בעשייתו שני פעמיו' שא' חג הסכות תעשה לך שבעת ימיו'. ואמר שבעת ימים תחוג לה' אלהיך. וכן הזכיר שני פעמיו' על השמחה שנאמר ושמתם בחגך. והיית אך שמה. וחז"ל בשלמי פרק לולב וערבה. למדו מזה היתור לרבות לילי' ויום טוב האחרון לשמחה. ורש"י (שם ט"ו ט"ז) פ' והיית אך שמה שהוא לשון אזהרה אבל פשט הכתובים לא יסבילו: הבפ' ה' בנה כמו שזכר בנה הפסח ב' שרשו שהם הפסח והמצה. מדוע לא זכר ג"כ בנה הסכות ענין הלולב. בהיותו אחד משרשיו כמו שבא בפרשת אמור אל הכהני'. ולמה לא זכר בו ג"כ יום השמיני שהוא עצרת לה' והוא גם כן חג בפני עצמו:

הבפ' ה' בנה זכר משה אדונינו בכלל חג הפסח וחג השבועות וחג הסכות ולא זכר שאר מועדי ה' לא יום תרוע' ולא יום הכפורי'. וגם לא זכר מאומה מיום השבת בהיות אלה ואלה ממועדי ה' מקראי קדש כמו שזכר שם בפרשה. ולמה לא זכר קרבנות המועדי' האלה ואישיהם ולא המוספין שבהם. והגני מפרש דברי הפרשה באופן יותרו הספקות כלם:

ראה אנכי נותן לפניכם וגו' עד אלה החקי' וגו' כבר כתבתי פעמיו' רבות שכותב ארון הכינוי' בספר משנה התורה הזה. היה לבאר לישראל המצות הצריכו' ביאור. והרבה המאמר מאותן שנאמרו וזכרו בקוצר וברמז בספרי' הראשונים וכמו שאמר (פ' דברי') האיל משה באר את התורה הזאת לאמר. והנה הביא צורך הדברים להקדי' לזה דברי הכפירי' אשר קדם בסדר אלה הדברי' ובסדר ואמתקן ובסדר ויהי עקב לאותם הסכות אשר זכרתי בפירושו ואמר ההקדמה והיה כלה בא עתה לבאר המצות אשר כוון אליהם והביאם כלם בזה הסדר

(יג) השמר לך פן תפגע בעולמך וגו' עד כי ירחיק ס' חלהדק וגו' . וזה המאמר השלישי בפנין בית הכנסת . וענינו אלולי ואמרנו ישראל כלנס הכה המעשרות ושאר הדברים שהם לכהנים ושהם נאכלים לפנין מן החומה היו ראוי ותחוייב שלא יעשו אותם כי אם במקום אשר יבחר ה' לדרך הבהני' משרתי ה' . ובהיות האוכלה לפנין מן המחצה . אבל העולות שכן כלן כליל לגנוס להם לא יעשה את זה האדם בזמנה כל אחד נאכלו כדי שיפטר הסם ויתבדק באותו קרבן . וכמו שפעה לנת בלאחו מן הקיבה . וירח ה' את רוח הגאון . ויאמר לא חסדיך עוד לקבל את המזבח בעבור האדם . ודוד גם הוא בעפלותו את כעולה של גורן ארונה כיבוסו (שמואל ב' כ"ד) עקר ה' את הארץ ויהטבו וישראל שבוה אין היו הכהני' חסידים דבר כי הוקה בלה כליל הסם מחני וגו' את אשר השמר לך פן תפלה עולותיך בכל מקום אשר תראה כי אם במקום אשר יבחר ה' באתו שטטיך . בלי'מר השמר לך מעשות כדבר הזה בענין כעילית אבל לרדך שתלך במקום אשר יבחר ה' . כי הוא הצוחר ויודע במקום הגרסה אליו ולא אתה . ותעשה כן אפ"ס שאותו מקום יהיה לאחר שנטוץ שמה של כל פנים תבואו אתם כל בית ישראל . ראו' לי'מר כל אשר השטטי' להעלות עולותי' לא במקום אחר . ונתן הסבה גוס באתו אשר יבחר ה' . ראו' לומר אם הוא בחר בזה מה לכם לבקש מקום אחר אשר הוא לא בחר בו . ובענין זה האל תללם בכוחם כסך בחירותו . הנה המבחר להם בא המאמר השלישי הזה ולמה לא זכר כי אם העולות . ודברה יורה על אחתה מה שפירשתי אחרו בזה המאמר באתו שטטיך . מה שלא אחרו בשאר המאמרים מחני שזה היה מקום המעלות ר"ל היות הקרבן עולות השטטי' כלם במקום אחד מיוחד משכנו אחד . האמנם לפי שאמר וסע שפעה כל אשר אנכי מתוך שפוא בולל שאר הצדקים כלם . הולית להם מן הכלל בשר תאווה שפס היות שחזקתו לא היו יכולי' לשטון . כי אם בפתח אבל חושד והדס

5731

והדס כוס נשפך על המזבח וכיס הבשר שלמים והיו אוכלים אותו בעזרה. והטמא לא היה נוגע בו כמו שאמר (פ' צו) וכבש אשר יגע בכל טמא לא יאכל. עתה אהרי כיוצא בזה כי וזה אמר בכל אות נשפך קינח ואכלת בשר בכל שפיר. רז' לומר מכלית שפיר לא אכלת המקדש על זה. והבשר על זה כבר רמזו בפסוק. שאמר איש איש אשר ישחט שור או כבש או עז במחנה או אשר ישחט מחוץ למחנה. ואל פתח אהל מועד לא כניאו וגו'. כי הנה רמז להם בזה שאותו איסור לא יוגב כי אם במדבר בהיותם במחנה. ובהיות להם שם אהל מועד לא אחרי בואם אל ארץ ולכיותו רמזו שם פירש אותו כאן והנה אמר בזה בברכת ה' אליהם אשר נתן לך לשיטתו שכתב רש"י ז"ל (שם י"ב) למדה תורה דרך ארץ שלא יאזר בשר אלא מחוץ רחבת דים ועוד וזה אמר תנינה ואכלת בשר בעבור ברכת ה' אשר נתן וקטור ששפיר פלין מרוב הכבוד והלאה ולכן ראוי הוא שהחלום לאכול בשר ואדויעם עוד שלא יאזרנו בזה בשר תאזר לנכוד כי טהרה אכל הטמא והטהור יאכלנו כמו שיאכלנו כלנו והאכל הטמא והטהור לשיטתו דין קדושה ואינו נקדש על בני המזבח ככל יאכלנו בני ישראל את בשרם בכל שעריהם כטמא והטהור מכלית שמורת קדושת מה דה. ולפי שלא יחשבו שאמר שזהו בשר תאזר בשערים שיותר להם גם כן את הדם שנאמר במלותיו כיון שאין בו זריקה על המזבח. לכן הוצרך לומר אחרי היתר בשר תאזר רק את הדם לא תאכלנו על הארץ תשפכו כמים. רוצה לומר שלא יאכל אותו בשום פנים והודיעם שם זה עוד שאין לרדף גם כן כסוי דם כי אם לשפכו כמים מבלי כסוי ובפרשת כי ירחיק יתבאר הפנינים האלה בפי הכורך אליהם. וכנה אמר אחרי זה. לא חובל לאכול בשפיר לכתיר ספק זה. והוא שאולי יחשבו בני ישראל שלא היתה הביאה לבית הבחירה כי אם לתת שמה המעשרות והבשרות וכדור' וכדור' לכהנים וללויים או למי שיתר הכהן כפי דין. ולכן יחשבו שכבר ויכל האדם לתת להם בשערים אשר ירצו. ולמה יאמר האדם לא תאכל מנייתו וללכת לירושלם חסני זה כיוצא שאלוהי מתנה אסור לתת להם בשערים. הנה להשיב לזה אמר לא תכל לאכול בשפיר מפני דגנך וגו'. וכמו שכתב הראב"ע המאמר הזה שם כליו ידבר גם עם ישראל. והנה בו שלא יחשבו שיהיו ענין הביאה למקדש חסני שיהיו המעשרות הכן ללויים ולכהנים. אינו כן כי לא היה התכלית כי אם לאכלן שם ואף הכהנים והלויים אין להם רשות לאכלן כי אם בזהו מקום מקדש ולכן משאת האכילה תאמר הביאה שמה. לא משאת התמנה אליהם. וזהו אמרו לא תוכל לאכול בשפיר רוצה לומר לא תאכל בשערים כבר אמר לתת אחרי ללויים ולכהנים בשערים. אבל אתם כלכם לא תוכלו לאכול בשערים כי אם לפני ה' ובמקום אשר יצא והמחנה תהיה לפניו לא במקום אחר. ולפי שה' לא יסמך את יתרחק מניו ומנחתיו. אמר אתה וצדק וצדק ועצדך ואחרי שילך עמו שמה עצדו ואחרי ולא יצא מניו בעלותו לראות את פני ה'. ואסילו הלוי אשר בשפיר יצטרך ללכת שמה לאכול ולשחוק. עד שפני זה אני אומר לך שלא תעזוב את הלוי כל יומך על אדמתך. רז' לומר כאשר תעלה לרגל לא תעזוב את הלוי במקום. רז' לומר שיאמר הוא בשערים שם המעשר והגדלים שנתן לו. ותלך אתה לצדק עם ביתך לירושלם. השמר לך סן תשפך בן. אבל שפך ילך צדק לירושלם ושם יאמר עמך. הנה הקב"ה שנתאמר השלישי והרביעי האלה היתר להם לישראל כל מה שיתקבל אלם על מלות בית הבחירה אם מענין העול תאם מענין הביאה לירושלם על מלות בית הבחירה. ורש"י פי' השמר לך סן תעזוב את הלוי על אדמתך לתפס שבגולה אינו מוזכר עליו כי אם כאשר ענין ישראל ולא יתיר מזה. הנה בזה הותרו הספק החמשי והששי :

(כ) כי ירחיק ה' אליהם את גבולך וגו' עד כי יכרת ה' אלהיך וגו'. כתב הרב ר' משה דר נחמן שפיין המאמר הוא שבאשר ירחיק ה' את גבולכם שלא תהיו כלכם יושבים סביב למקדש כאשר אתם היום במדבר שוכנים סביב למשכן. ואי אפשר לכם שיהיו חתם רחוק אל המקדש לצוה שלמים כל מה שתאכלו. ושאמר זה לפי שהיה מותר ילל וישחטו וישחטו וישחטו שם. והיו כלם יאכלו מצדו רבנים בזה הדרך לאסור עליהם ראיית דם על כפי הדעה כדי שלא ינאו לזכות שם אבל בזה נאמר בדרך שכבר תמו כל הדור היוצא ממערים שהיו רבילים בך לא חשש אם יאכלו בזה דם הכבוד והלאה על הארץ. אבל בזה החיה והעוף שמדרגה לצד אותם בזה וצדק ולשחטם השאר המלוא בו כאשר היתה לכסות את דם נפשו. וכתב עוד וטעם כאשר לוייתך על דעת רבותיו ז"ל בחולין דים פרק השוחט. ובפרו דף קנ"ה עמוד ג' כאשר צויתך כלכם למשה חסני על הלכות שחיטת רוב אחד בצדק ורוב שנים בבכמה. אבל כפי השטת הם היו במדבר שיתחייב שלמים' לאכל' כחש' הקרבנות. ועת' אמר להם ונתת מנאך ומלאךך כאשר לוייתך' בהיות קרבנו' ותאכלו אותם חולין וילבדו שיהיו זכאים בשפיר' כמו שהיו קרבנו'. וכמו שאמר המהני זכרונם לברכה שם בפסוק. וחולין פרק קמא מה קדשים בשפיר' אף חולין בשפיר. ודבריו אמת כלם נכונים למנין. ואמנם כפי סגנון הפרשנות אומר אני שהספ' הולך לא בזה להקיר בשר תאזר כי כבר היתר אותה בפרשת על מעלה. אבל בזה לתת טעם אל מה שאמר בפרש' של מעלה מהיתר בשר תאזר ומאסור דם. כי לפי ששם הוצא חן הכלל שאמר שם תעלה מולותיך ושם תעשה כל אשר אנכי מצוה את בשר תאזר וזכר להם שיהיה מותר לאכלו בשערים בכל אות נשפך הטמא והטהור ושלא יאכלו את הדם. ראה אדון הנביאים שכבר ושאל אתם ולמה זה כוללת מן הכלל השלמי' מנין שאר הזכאים ובקרבנות. ואם היה שכתבת בשר תאזר למה אסרת את הדם. וזכה שיהיה היו אסורים באחד ואם היתר אחד מהם למה לא הקרת האחר גם כן. הנה להשיב לזה בא.

וזאת הפרשה לתת להם הטעם והסבה למה הותר להם בשר החלום. ולמה אסר להם את דם בשרם. ולמה אמר כי ירחיק ה' אליהם את גבולך. ואין פירוש כי ירחיק כאשר ירחיק הכל כי במקום הזה ישמש במקום הסבה וזהו שפירש שירחיב ה' אליהם את גבולך כאשר דבר לך וברחבת הגבול הוא ירושת הארץ משנתת העממים כי זהו אשר דבר ה' לישראל. שנאמר (פ' אהרן) כי יביאך ה' אליהם אל הארץ אשר אתם אתם לרשתה ושלל גוים רבים מספר חסדי והאמרי והגרשני והבנעני והכנעני והמוני והיוני שנתת גוים רבים ועממים מחר. ואמנם השלשה נכללו בשבועת האבות ולא דבר לישראל על ידי משה לתת להם. ולכן בערי המקלט אמר (פ' שופטים) ואם ירחיק ה' אליהם את גבולך כאשר נשבע לאבותיך כי שבעת האבות היתה בזה השלשה הנשפכים. אבל כאן לא אמר כאשר נשבע לאבותיך אבל אמר כאשר דבר לך. ומה שדבר אליהם הוא על ארץ שבעת העממים. ואמר כך ואמר בעבור שיתרחב את גבולך כמו שאמר לך ולא תהיה מקובצים כלכם במקום אחד כמו שהיו במדבר אלא המסך. כי לכן אמר כי ירחיק ולא אמר כי ירחיק ה' אליהם את הגוים. להיורש אליהם. שמה שחייב היתר בשר תאזר הוא הרחבת הגבול. ופס זה אני ידעתי את יצחק שחאמר לוטלה בשר בעבור שתאזר נשפך לאכלו. לכן יהיה מהסכרת שכלל אות נשפך תאכל בשר. רוצה לומר שתשקיט את תאזר ותאכל אותו. וכיון שיהיה המקום אשר יבחר ה' לשם שזו שם רחוק. לכן חסני זה הוצרך השם להקיר בשר תאזר לא שיהיה האדם בלעד לרחק מירושלם כי אם חסני הרחבת הגבול והארץ ורחק המקום הותרה המלוא ההוא וכן היה היתר כולל לרחקים ולקרובים ואם כן יהיה כונן זה המאמר וזאת מנאך ומלאךך כאשר לוייתך. רוצה לומר לכן נתתי לך היתר שבעת מנאך ומלאךך כי שם עקר הלוי בהקיר בשר תאזר. ואמנם מלות השפיר קבלו אותה רבותיו ז"ל (בס' רש"י דברים י"ב כ"ה) כבחולין רש פרק השוחט גם בחילת וזאת נכללה כי שם השפיר תאמר בזכיה בלחם. ואמר אך כאשר יאכל להודיעם שזה לא היה מתיר שיאכל דבר קדש חוץ למקדש כי כבר נעשה חילין אף צויתי ואמרתי שתהיה אכילתו חולין לא תאמר לטהרה ולקדושה כי אם שיאכל כאשר יאכל כלנו והאכל שיאכלו אותו הטמא והטהור יחדו. ולא אמר אך כאשר יאכל הכני והאכל להקיר בשר תאזר כמו שהותר מלכ הכני והאכל. כי לא עשה ההדמות כי אם בלשון האכילה הטמא והטהור ולא אמר כל אשר יאכל הכני והאכל יאכל נו. ולכן ורשע בכל מקום הטמא והטהור יחדו כניו ויכאיל לפי שבו היה ההדמות לא דבר אחר. הנה בזה נתן הטעם והסבה למה הותר להם בשר תאזר. ונשקף מזה לתת הסבה למה כאשר להם את הדם אסור שנאמר באיסור הבשר. ועל זה אמר רב חזק לבית אבול את הדם וגומר. והנה הרב רבי משה דר נחמן כתב שזכר חזק באיסור הדם לפי שהיו זכאים את זכאייהם לשעירים במדבר. והיו חוששים בהיותם עובדים באכילת הדם כי היו מתקבלים שם השדים ובאלו הם קרואים לשדים ואוכלים כלם על שלחן אחד וכמו שאמר הרב המורה חלק ג' פרק מ"ו בכל מטעמי המלות. ולפי שבו היו מתקבלים ומגידים הפעילות לכן בא הכתוב להזהיר שהם ישמע מאוכל הדם דבר עתיד להיות וזה היותו מוכתב אל יכזה את לבו. אבל יחזיק ויחזקו ויחזקו הש"י ואל יאכל מן הדם ומדבריהם לא יירא ומחיהם לא יתח וזהו באה פרשת כניו עקר אחר זה ופס כל ישר דבריו הנה הפסוק בלתי מתישב באמרו רק חזק לבתי אבול הדם כי לא זכר דב' מעתידות. והפלא מהרב איד קבל בלשון טע' הרב המורה באיסור אכילת הדם שהוא חסני עבדות בשפיר'. ובפרשת אחרי מות דם איתו : ורמראה אלי עם הענין הטוב בזה שכל בפרשת אחרי מות באיסור הדם ובאן שני הרבנים המיומני והנהניו זכרם לברכה. ובכבוד תורתם נחמ' מונח טעו את הרב המיומני בטעם אשר נתן לאיסור' הדם בכלל ובאכילתו שהיה כדי להרחיק' מעבודת השעירים. ואם הרב הנחמני בזה שדחה אותו בכלל וקבל טעם עבודת השעירים דבר מן הדם. לא לפי ששם בלו בענין הדם שם מלות מתחלפות. אלא היתה אף חסני וישראל אשר ישחט שור או כבש או עז בשחט מחוץ למחנה ואל פתח אהל מועד לא כניאו להביאו להקריב קרבן לה' דם יחשב לאיש ההוא דם שפך ונכרת וגו'. ואין הכונה במלוא הזאת לאסור אכילת הדם כי אם לאסור שפיתו במדבר או במקום שיתקבלו פניו. ולכן זכר הסבה במלוא הזאת שהיא כדי שיוחק הכהן את הדם על מזבח ה'. הנה אם כן שית' המצו' הראשונה הולך שלא ישחט חוץ מן המקדש בעבור שלא יאמר מן הדם על הארץ ויהיה זה סבה אל שיתקבלו בני אדם סביב וכמו שהזכיר על זה (פ' קדושים) לא תאכלו על הדם לא תחשבו ולא תענינו ונתן הסבה למה יאסור זה באמרו ולא יובחו שור את זכאייהם לשעירי' כי האכיל' על הדם והתקבץ סביבו הוא מעבודת השדים והענינות והנחיש. ולכן אמר בשוה במחנה או מחוץ לא יחשב לאיש האז דם שפך. ולמה אמר כי דם שפך אם על הרבלי חיים ששחט. והרי הוא דבר מוחש ויודע ואף יאמר עליו דם יחשב לאיש ההוא. ואם ששפך דם בני האדם ומי הוא האיש אשר הרגו. כי הנה לא היתה השחיטה כי אם לבעל חי הנשחט לא לאדם מה. אבל היה הענין שהוא נשחט אותו בשר בשדה. סבב שכני אדם יתקבלו על אותו דם ויעברו לשעירים ויחזינוו כליו וזכר על זה. והרי הוא כאילו הרגם והולידם מן העולם בשנהן לפניכם מכשול כזה. ולכן אמר דם יחשב לו דם שפך. הנה נענין כזה לצד דקו בדבריו הרב החירה. איד ויחשבו הרב הנחמני ובכתב מאמת אותם באמרו ולא יובחו שור את זכאייהם לשעירים. ואחרי המלוא הזאת זכר מלוא אחרת והיא שלא יאכל ולא יעלה אחר איש מכני ישראל ומן הגר דבר תיכס' אשר יאכל

ואכלו יכרת ר"ל כי נפש כל בשר הוא דמו. כי אחרי שהנפש נשואה בו. הנה
 אם בן יאמר על דרך ההרחבה שהוא הוא. או יאמר שיהיה ב"ח כמקוב שהוא
 כאלו אחר כי נפש כל בשר דמיו הוא. ולכן כל אוכליו יכרת כמו שיכר' מתור'
 בני נח האוכל אבר מן החי ולכן זכר העונש בטעם הדין. ותאמר אחר בכל
 שלש הסעמי' האלה נפש כל בשר ידענו שלא דבר הכתיב כי אם בנפש החיונית
 לא בגוף ולא באיבר כי הנפש השכלית איננה נדון ולא מתחברת עמו.
 הנה לשלש הסעמי' האלה אשר לנו האל יתברך אכילת בשר. ואמנם הרמב"ן
 לא שער בזה כי אם טעם אחד. ואמר שהיו בשר הנפש דבר אחד מעורביו
 זה בזה. כענין היין המזוג במים ואינו כן:

ואהרי' שידענו טעמי איסור בשר הנפש הוא. משלש בחינות אשר נזכרו.
 תראה שהדון הנפשי רחוק דבריו כאן ללשונם ואם כי זכרם בקולר
 רב לפי שכתב על מה שזכר כבר מזה שש. כי הנה אחר רק חוק לכלית
 אכילת בשר כי בשר הנפש הוא הנפש ולא תאכל הנפש ע"ז הכשר. וזה מבין כבוד
 הטעם האחרון אשר נזכרתי. וענינו שמה שכתב שהנפש היא הנפש האכלת
 לא יתעמל בו הטעם בגוף לשמור לטעם הניזון שלכן יהיה בן חוק ואומץ
 רב. דע נא וראה שאינו כן אלא בהפך שיהיה חוק ואומץ לכלית אכילת
 את בשר. ונתן הטעם האחר והוא שגם בשר הנפש. אי שגם בשר הנפש
 הנפש בגוף החי. ולכן באכלך אותו תהיה כאלו אכלת החי כמו שהוא בגוף
 ונפש ובטנין אבר מן החי. ולכן אין ראוי שתאכל הנפש עם הכשר כי תהיה אם
 כן אוכל אבר מן החי והיו נפשו כמו שהוא ויהיה דבר מגונה ואכזריות רבה.
 גם העיר על הטעם השני מהנפשות והענין אשר יוליד מחוג האה' ונפשו במה
 שאמר לא תאכלנו על הארץ תשפוטו כמים רואה לומר כמו שכתב' לפיכך יסוד
 פשוט איננו ראוי' להנזק כן בשר הנפש בלתי ראוי להנזק. לא בנפשות הנפש
 אשר בו כי אם בנפשות הנפש עליו. וזה אחר לא תאכלנו ראו' לומר משפחה
 עליו. ועל הטעם האחר העיר באחר לא תאכלנו למען ייטב לך. והענין
 הוא שיכפר המזבח על נשך כמו שאמר. ומה שהוא מחלק ה' ומתנת מזונו
 אין ראוי שתאכלנו שלא ברישותו:

ואשר' עוד לפרש בנפשו' האלה שאמר שזו רק חוק לכלית אכילת בשר מן הטעם
 בפירשתי נתן בזה שהי' כבוד. אהת מטעם המצוה בעצמה וחסדי משפחה
 המצוה. ולכן אמר בנפשות המצוה כי בשר הוא הנפש. ר"ל בשר הוא הנפש בזה.
 ואין ראוי שתאכל הנפש עם הכשר אלא שכל הארץ תשפוטו ויהי זה להיותו מוליד
 נפשו וענין בטעם האדם ומזנו כמו שזכרתי. עוד נתן הכנס משפחה האלה ויתברך
 בזה בו בראוי' שיקים מצותו. וזהו אמרו למען ייטב לך ולנצחך אחרית כי חששה
 כישר בעיני ה'. ר"ל יהיה הדבר מה שיהיה האדם שהוא הישר בעיני ה' ראוי
 לקיימו. הנה בשר זה כלו ארון הנפשות למה האדם בשר חלוא ולמה אבר הכשר.
 ולכן חשש דבריו באמרו הנפש חלוא אשר אמרתי יהיה חלוא ותאכלנו אותו בכל
 מקום. אלא לא תאכלנו שכן ש"א מן הכלל ללמד. לא ללמד על עצמו בלבד יא
 אלא ללמד על הכלל כלו יא. ושכן יהיו שאר הקדשים. אינו כן רק שאר קדשין
 אשר יהיו לך וידריך לא תוכל לאכלם בשעריך כאשר תאוו אלא תשא אותם וזאת
 אל המקום אשר יבחר ה'. ואם היו עולות תשפוט עולותיך הכשר והדם על מזבח
 ה' אלהיך להיותם כלל כלל לגבוה. ואם יהיו שאר הנפשות הנה אז דם ונחית יספך
 על מזבח ה' ובשר תאכל אחר זה ומזאת הנפשות רואה לומר להשלמת המאמר
 בענין בשר חלוא אמר רק קדשין אשר יהיו לך וידריך ואין בו הכפל דברים
 לפי שכל לנצח תשפוט ענין האווה שזכר. הנה תאכלנו הכתובים כלם והותר בזה
 הספק הו' למה זכר מזאת בית הבחירה ה' פעמים. והספק השני למה נשנה התר
 בשר חלוא והדם כמו שפירשתי שלא נשנה אלא נאמר פעם אחת ואחר כך כבש
 כבש. והספק השני בתנאים שהתנה בני ירחיב ה' וכי ירחק ממך המקום כי כבר
 אמרתי שלא היו אלה תנאים כי אם כבוד. וגם הספק ה' מענין בשר שפירשתי
 הכתובים שזכו בפרשת אחרי מות ואין על גורמים:

והנה אמר אחרי זה שמור ושמעת את כל הדברים וגו'. לפי שראה מרע"ה שהכנים
 עצמו לתת טעם למצוה האלה וסבות כפי הטעם והאמת. ולפי שאין ראוי בחק
 ההורה האלהית שיקבע האדם על מה שנתפס עליו טעם ולא הכה כלל. לכן אמר
 הנה נחתי לך דברתי האלה הסבות והטעמים אשר ראיתי. אלא אחת לא חפצ
 להתוכח על זה ודי לך שתשמור ותשמע הדבר' האלה כלם לא מפני הטעמים
 אשר הודעתך כי אם כדי שייטב לך ולנצחך אחרית כאשר תעשה הסוב והישר בעיני
 ה' אלהיך אף על פי שלא יהיה הדבר ההוא טוב וישר בעיניך. כי המצוה האלהית
 הראוי שיקיימו גם מבלי טעם להיותם ממנו יתברך:

(כט) ב' ירית ה' אלהיך את הגוים וגומר עד כי יקום בקרבך נביא וגומר. חכמיו וז"ל
 בסנהדרין פרק ד' מיתות ונפרק ר' ישמעאל דרשו הפרשה הוצא על העובד
 עובד' כדרכה שחייב עליה לעולם. כי לפי שלא עשה על עבודת עובד' כי אם על
 זבח קטור ונסך והשתחויה בלתי לה' לנדב בל ללמד כאן שאם דרכה של עובד'
 לעבדה בדבר אחר כגון פועל לפועל וזרק אבן מרקולים שזו עבודתו שחייב
 אלא זבח קטור ונסך והשתחויה חייב אפילו שלא כדרכה. וכן פירש רש"י ז"ל אלא
 יקשה לפירוש הזה אמרו לא תעשה כן לה' אלהיך. והוא המורה שאין זו הוצאה שלא
 יעבדו את אלהים כי אם שלא יעבדו את השם הנכבד בעבודתם. ולכן שאר
 המפרשים היטינו אשר דברו שהיתה כוונת המצוה שלא יעבדו את יתעלה
 בעבודות הגוים השם. וגם ה"ב המורה פירש כן בח"פ פמ"ה. וכפי הדעת האמת
 הו' יהיה פירוש הכתובים כפי מה שאמר. כי ירית וגו' כאשר יכרית השם יתברך את
 הגוים האלה מלפניך וישפחם שם ע"מ מן הארץ אל החצוב בלבם שבערית השם" את עובדי
 אלקי' אחרים. לא נפיות עבודתם רעה. כי אם בעבור שהיו עושים כבוד ועבודה
 שלמה

יאכל כל דם ונתתי פני בנפש האוכלת את הדם והיו אוי' אח'. והנה הרב
 המורה בחלק ב' פרק מ"ו נתן בשני הדברים האלה ר"ל בשמיטת חוק והתקצן
 על בשר ובאכילת בשר טעם אחד משמירת השעירים ואינו כן כי טעם השעירים
 לא נתן' אותו התור' כי אם בענין הראשין לא בשני שיש בו טעם אחר שנאמר
 כי נפש הבשר בשר הוא וגו'. והרמב"ן הכחיש טעם השעירים בשני הענינים
 יחד. וגם זה הנה הוא בלתי ראוי לשי שהתורה אמתה אחר בענין הראשון.
 ואין יחשוב הרמב"ן שטעם כי נפש הבשר בשר הוא כולל לשמיטת חוק ולאכילת
 בשר. הנה הכתוב הכריע בין שתי המצוות והוא לאכילת בשר כי הנה שמיטת חוק ולאכילת
 ואין. וז"ל אמתו לקבל והיו לאכילת בשר ונתן הטעם בכל אחת מהם מחלק.
 והתקצן על בשר למה התור' עליו מטעם פירות השעירים שזכר. ואמנם
 אכילת בשר טעמו לא נאמר מזה הטעם כי אם מהטעם שזכרה התורה שמה.
 וינא לנו מזה כלו שלא כוונה התור' באמרה רק חוק לכלית אכילת בשר לענין
 השעירים כמו שכתב הרב נחמני:

אבל הנראה אלי בטעם איסור בשר. הוא שנתנה התורה שמה בפרשת נחמני
 מות שלש תנאים באיסורו. הא' מפני שהדם הוא מרכב הרוח החיוני
 ובו ישלח הנפש לכל האברים להיות תולדותו ושלוחו ההכרחי מן הלב כמו
 שזכר ראש הטלובוסים ב"ה במשך ב"ה. אמר שוריד' והשגיוס לומחים מן
 הלב וממנו ישלח הכח החיוני והנפשי והזין באמצעות הדם יכרח אשר בו.
 והנה ה"ש' לזה שכל המזנה יקריב האדם קרבנו ויהיה גוף הנהמה ונשרה
 תחת גופו ונשרו. ויהיה דם הנהמה משפחה הנפש החיונית הנפשיה בו תחת
 נפש האדם נפש תחת נפש. כי לא יוכל האדם להקריב דבר ממנו ממוש
 שותיהם אל הנפש כי אם בשר. ועל זה נאמר שם כי נפש הבשר בשר הוא
 ואינו נתתי לכם על המזנה לבשר עליו. כי בשר הוא נפש וכשר ר"ל כי
 נפש הבשר והוא הנפש החיונית הוא נשואה בשר ולכן צוית שיתקרב בשר
 על המזנה כדי שיקרב על נפשית' לפני ה'. וכמו שהיו לכל אדם לשמור
 את נפשו החיונית לפני הש"י ולמסור אותה על דבר כבוד שמו וכמו שאמר
 (ברכות ס"ד) וכל נפשך אפילו נוטל את נפשך. ואמר כי בשר הוא
 בנפש וכשר ביאורו הוא כי בשר וכשר בנפשות הנפש אשר הוא נשואה בו והיו
 אמרו בנפש וכשר בעבור הנפש הנשואה בו ונבחימה וכשר על נפשית'.
 לזה תמצא שם שכל' המצוה ההוא בלשון נפש כל נפש מכס לא תאכל דם
 ונתתי פני בנפש האוכלת את הדם וגו'. לפי שהיה האיסור ההוא משפחה
 הנפש אמנם בשמיטת חוק לא אמר כי אם איש איש מכני ישראל ולא זכר בו
 שם נפש. ודע שם זה שם היות הנפש הנשואה בשר היא הנפש החיונית ונפש
 האדם אשר עליה וכשר. היא השכלית הנה הכשר זו על זו מפני שהשכלית
 אשר ושתפשו בו. אי שיקרב בשר על נפש האדם החיונית במה ששואה גם היא
 בתאיתיה ולריכה סליח' וכפרה. והנפש השכלית תהיה כפרה בתשובה ואמונה.

והנה אם כן זכר בזה הטעם הראשון:
 ובטעם השני הוא לפי שהמזון ישיב לטעם הניזון ויהי' לבשר אחד. ואם ואכל
 אדם דם כל בשר והוא יתחבר בדמו ויהי' לאחד' יוליד עיני ובטות
 אל נפש האדם. ותשוב קרוב אל טעם הנפש הכהמות כיון שהנפש נשואה בשר
 והנה הבשר אשר יאכל ישתנה בשניונים ועכולים רבים. אם באלטובא ואם
 בכבד ואם באברים עד שישיב אל טעם הניזון אמונם הדם להיותו דבר מנובל
 יקשה הטעם כמו שהוא ולא יאריך לא עכולים ושניונים רבים כאשר הדברים
 הנאכלים ובלקחי הטעם אותו כמו שהוא מבלי טעם אחר ויתמוג דם האדם בשר
 הכהמה ונפשו החיונית בתאיתיה תתעבה בנפש הכהמה. וזוהי השכל
 הנשפט אליה יאמר. כי דמים נדמים נגעו להדמות החום הטעמי ביותר
 ולשתף אל חוגם טעם הנפש הכהמות עד שיקו' אליהם התאווה הנפשיות
 ומרם תהיה באחרונה והטעם היה אחר שם גם כן באמרו כי נפש כל בשר דמו
 בנפשו הוא. ואומר לבני ישראל דם כל בשר לא תאכלו. ואין פירוש המקוב
 שהנפש נושא לדם ולא שדמו במקום נפשו כמו שפירשתי. וגם אין הנפש ככאן
 דמו לגוף כמו שפירש הרמב"ן אלא פירושו הוא שהדם הוא שכתבתי אל הנפש
 ודבק עמו. וכן כתב הראש"ש דמו בנפשו הוא. דבק עם הנפש. כי ידוע הוא
 שהגוים היוצאים משפחה שאלה כלם מחלקים בחלי הדם והרוח כדמות שזן
 זית עם האור וכו'. ולדעתו ישמש ב"ה בנפשו במקום שם. ואכלו אחר כי נפש
 כל בשר דמו עם נפשו הוא ולכן אמרתי לבני ישראל זרע ושורון בך ה'
 השוים וזכים במינם ונשפוטם שם כל בשר לא יאכלנו למען לא תתערב הנפש
 הכהמית עם הנפש האנושית כי עם היותם שתיים חיוניות כבר זכר הכתוב
 שאין חיות אשר בלדם המזון לקבל הכח השכלי כח החיות אשר בשאר הבעלי
 חיים שאינו מוכן לקבלו. ואפשר עוד לומר שהדם הוא הכלי לנפש הנשואה
 בו ולכן אמר כי נפש הבשר בשר הוא. והנפש היא המהוה לדם כי היא
 סופלת בעכול. ומהו הכד אחר דמו בנפשו הוא שהדם הוא מפעל הנפש. וילדקו
 אם כן שני המאמרים. אחד במדרגת הכלי והאחר במדרגת הפועל והלוקח:
 והטעם השלישי הוא כי בשר הוא מקום הנפש בגוף החי. כי אנוה לא נראה
 הנפש אלא בראיה הדם שהיו בו נשואה. ואם יאכל אדם בשר וקדם
 יחשב כאלו אכל הבעל חי ההוא. כמו שהיו חי בגוף ובנפש. וכבר נאמר לבני
 נח אבר מן החי בבושלו' בשר' גיד הנשה ונשר' ד' מיתות ובכמה מקומות. ואם
 היה שיאכל האדם הבשר והדם והיה כאלו אכל אבר מן החי ושאכל הבעל חי
 עם נפשו כמו שהוא בחיים שהוא דבר מגונה מאד. ולבני נח נאמר אף בשר
 בנפשו דמו לא תאכלו רוצה לומר עם נפשו שהוא דמו לא תאכלו וגם הטעם
 השלישי בזה זכר את התורה שמה באמרו כי נפש כל בשר דמו הוא כל
 (אברבנאל דברים) ז

שלום למעשה יד אדם עץ ואבן. לפי שאין ראוי לתת צדור לאחר ותהלתו לנפלים
 כי כן אסור חנוכה והנסוך והקטור והשחיתות בלתי לה' לבדו. ולכן אולי חדרום
 לאליהם רוצה לומר שחדרם ותחקור לדעת עבודת האלוהים הם לא לעבדם כי אם
 לעשי' לשם הנדבד וסנורא כאשר היו ע' שים יהוים באלה לאליהם שיעבדו לפניו.
 לא חספה כן לה' אליהם. לפי שאותם העבודות הנזכרות כן בעלמא משועבדות לפני
 הס' ואין יבחר בכן. והוא אמרו כי כל תועבת ה' אשר שנה עשו לאליהם.
 והראים על זה כי גם את בנייהם ואת בנותיהם ישרפו באש לאליהם. וזה באמת
 תועבה לפני הש' לפיכך דם נקי אף כי להיות האדם אחריו על פניו בענו לנפלי
 ירחם עליו. והנה דבריו את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם תשמרו לעשות לא
 מוסף עליו ולא חסר ממנו. רוצה לומר כי לכל צוה שצוה אתכם תהיו שומרים
 לעשות כמצות כלם אשר צוה אתכם ואחם לא תוסיפו עליהם כי כל המוסף גורע.
 ודי לכם בקרבנות והעבודות אשר צוה השם יתגבר לעשות בנית מקדשו כי בצמח
 בחר ולא בעבודת הגוים הם. והנה באש הפרשה הזאת במקום הזה מפני שלמטה
 צוה בלא יעבדו הס' באותם המצוות שהיו עובדי' עם הגוים לאליהם כי אם במקום
 אשר יבחר באלות המהות והקרבנות אשר זכר ובעבודת הקרבנו' אשר זכר
 בעבדו החבאר בכפר תורת כהנים. לכן אחרי שביאר תורת בית הכמריה
 אמר בלא יחשבו להסיף על המצוות דבר מעבודות הגוים כי זה לא יהיה
 לראון כי אם קטרת חושבה. האמנם אם אסור שיוסיפו עבודות האלילים
 דבר מלבד ושלם לא מעבודת אלהי הגוים. כבר יראה מה שיהיה מותר כי הס'
 לא אסר כי אם אינם יעבדו הגוים האלה את אליהם. אבל כבר אמר זה באמרו
 בפרשה ואתה לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם ולא תורשו ממנו לשמור
 את מצוות ה' אליהם. ואמנם הרמז' צפי' המשנה בזכרון העקרים אשר הביא
 במשנה הראשונה מפרק הקל. הביא ראיה על נחיות ההוראה מהם באמר כאן את
 כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם אותו תשמרו לעשות. לא תוסיפו עליו ולא תגרמו
 ממנו. והקשה עליו בעל הכפר העקרים באמרו שהפסוק הזה לא בא להזהיר על
 נחיות החורה והמצות כי אם על חכונת עשייתם שלא ללמוד מעבדי ע"נ אופן
 עבודת האליהם ונעשה מפני זה הוכחה או דרשין. וכמו שהראינו מדבריו בפרק
 י"ד מאמר א' מספרו. ואני כבר הציגתי על דבריו בכפר ראש אמנם אשר עשיתי
 בעקרים. שהרמז' ו"ל לא עשה שוב עקר ממנו פרטית ולא אמר שהעקר האמיתי הוא
 הוא בלא מוסף על החורה ולא גרע ממנה. אבל אמר שהעקר האמיתי הוא
 שהחורה נחיתת כמו שביא והביא לראיה על נחיותה אמרו את כל הדבר אשר אנכי
 מצוה אתכם תשמרו לעשות. והוא יסוד העמיד בלאו אמר המצות אשר אנכי מצוה
 אתכם הם נחיות מלך הש' והשמרו אותם כדי עד. ולכן לא תוסיפו עליהם ולא
 תגרמו מהם כי בדבר אשר עשה השם יתגבר לעמוד לפניו חמיד. אך יוסיפו או
 יגרמו בני אדם מלבד דבר :

י"ב (ב) כי יקום בקרבן נביא או חולם וגו' עד כי יסחף. לפי שהזכיר על עבודת בית
 הכמריה וזהו אותם בלא יוסיפו על הדבר מעבודות הגוים לאליהם. והזכיר
 בפרשה הזאת שלא יתפנה לבדם בשום דבר מעניי ע"נ. וגם כי יזהו צוה נביא
 או חולם חלום ויתן להם עליו אותות ומופתיים. והנה הביא שלש פרשיות שזכורות
 זו לזו. וס' כי יקום בקרבן נביא. כי יסחף אחין וגומר. כי תשמע באחד שערך
 וגומר. וענין הפרשיות האלה הוא. כי האדם פעמים שיחפה לחטא אם בלמודו
 מנביא או חכם שיראובו חוטא ויפלה עמו באין גדול. ופעמי' יחפה מאחיו ורעו
 וקרוביו שימך אחרי דבריהם ויעשה כמעשיהם ופעמי' שיחפה לא לעלויות בחכמה
 ממנו. ולא לקרוביו. כי אם מפני הכלל. שאם יראה אותם חופאים בכלל. יאמר
 לו לבו אל תפחד עמך מן הכבוד. ויהיה אחרי רבים להטות מדרך הישר. והנגד
 שלש מיני הפסחים הללו באו שלש הפרשיות הללו :

הנה צפי' מהפרשה הראשונה הזאת מהנביא יתחלפו המפי' והם הולכים על
 שלש דרכים. בדרך הא'. הוא דרך הרב המורה בפרק כ"ד חלק שלישי
 והוא גם כן דעת הראב"ע והרב רנצ"ל הולכים לשטת רבי יוחי הגלילי בכפרי שהנביא
 הוא נביא הבקר המהפאר בנבואה שאינה צו. ושהמופתיים שהנביא היו מופתיים
 אליו בקסם או בכסוף. או ששמע האות מנביא אמת וחלה איהם בעמלם בדברי
 הראב"ע ויהננה בשם ע"נ. ובגד יקשה אל הדעת הזה אמרו כי מוכח ה' אליהם
 אחסר וגומר. ומה שהשיב לזה הראב"ע שענו ולא המיתו הוא טענה בעלה. ועוד
 כי אם היה נביא שקר אף בא האות והמופת שיעד. ואם היה בכסוף אף קראו
 אמת או מופת :

והדרך בנ'. הוא מה שאמר ר' עקיבא שמדבר בנביא אמת שחזר להיות נביא
 שקר. ויהיה לדעתו ונתן אליך אות או מופת שכבר נתאמחה נבואתו
 בעבדה וגו' אבל יאמר שכבר נתן אליך אות או מופת שכבר נתאמחה נבואתו
 ואחרי ימים חזר להיות נביא שקר. וגם לפני זה יקשה אמרו כי יקום בקרבן
 נביא שהוא הלשון החורה על הנביא שיקום תפצחו כמי (שחולא א' כ"ב) כי
 הקים בני את עבדו. ובזר כי משפט הכתוב יראה שהאות או המופת נתן על
 העכו"ם ולא על אמת נבואתו כמי שאמר ובה האות והמופת לאחר נלכה אחרי
 אליהם אחרים. ומלת לאחר נקשר עם הקודם :

והדרך השלישי הוא מאשר פירשו שהנביא הזה היה נביא אמת ומשמו אמתיים.
 אבל היה לנביון תהי'. והנה יקשה לדרך הזה קשה יותר חוקה.
 והוא אף אמר עליו כי דבר ברה של ה' ואין צוה להזיתו. ודעתו בפירוש
 הפרשה כך הוא. שאחר שאם יקום בקרבן נביא והוא יאמר שהס' יתחלה דבר
 שמו או חילם חלם צדק ושלא הגיע אל תדרגת הנבואה בהמורה. ונתן אליהם
 אות או מופת ואין הכנה צוה שיעשה אותות ומופתיים בשם ובראך כנגד טעמי
 של פלס. כי הנה הש' לא יחזיק ביד מרשים לשנות הטעם ולעשות נסלות

על דבר שקר חלילה לו מרשע. אבל היה המופת בדברים עתידים להיות שיגיד
 אותם לאות ולמופת על נבואתו. כי הראיות החלוטות יקראו אות והיות חזקות
 יקראו מופת. וזה אולי היה יודע אותו מדרך חכמת הכהנים או מזר הכסוף
 והנחיש. ולכן אמרו ונתן אליך אות או מופת. לפי שהוא לא היה בידו דבר זילת
 מהגה כעולם והנה הדברים אשר ועשו הנביאים צוהלת המהגה הטבעי. לא יאמר
 פליהם לשון נחיה כי אם לשון עשייה. כמו שאמר ראה כל המופתים אשר
 שמתי בדרך ופסיתם לפני פרעה. ויעש האותות לפני העם. לעשה נסלות
 גדולות לבדו. ועם היות שאמר פרעה תני לכם מופת. היה לפי שהוא לא היה
 רוצה שיעש' מכה ודבר בפעל כי אם שיגיד העתיד או דבר נעלם לאמת את נבואתו
 וכל זה ממה שורה שאמרו ונתן הליך אות או מופת ואין כי אם שיגיד העתיד
 לבד בחשבו שאלתיו בדבריו כאשר ידעך בהם שיגיד וזהו אמרו וכל האות והמופת
 רוצה לימר שהגיוע ואלא כמו שיעד עליו. והיה תאמרו נלכה אחרי אליהם אחרים
 ונעבדם. ואחרו אשר לא ידעתם הוא מאמר מזה לגנות את דבריו או שהנביא
 עצמו אמר להם כן. לפי שטעם האדם יוטע תמיד להתאוו' לראות מה של
 ראה עדין ולדעת מה שלא ידע עדין ולכן היה מפתה אותם שידעו אליהם חדשים
 אחרים מקרוב באו שלא טערו אותם עדנה. ואין הפרש בין שיאמר שהוא נביא
 לאו צוה האלילים ושהם שלחיו לאמר להם שיעבדוהו. ובין שיאמר שהוא נביא
 מהשם ויעלם ושהוא שלחו לאמר אליהם שיעבדו את האלילים ההוא. להיותו
 שיתשו בהנהגת העולם או שהוא גדול מכל האלילים לפניו. אין הפרש בין זה
 המאמר לזולתו. לא תשמעו אל דברי הנביא ההוא אי אל חילם החלוטם ההוא
 דול' לימר לא די שלא תשע' מצותיו אבל גם אל השמיע' ודעתו האין און ראוי
 שחטה ותשמע אליו. ואל תתמהו אם כן אף לדקו מאמרו צוה שיגיד וכול
 ראוי שהשם יתעלה יצטל הסיומן והאות ההוא אשר יועד לבא כדי שלטי עור
 לא תקן מהשול כי כזה עשה זה וכנית הדבר לטעמו של עולם לפי שמנסה ה'
 אליהם אתכם לדעת הישכם אוהבים אותו בכל לבכם ובכל נפשכם ובכר ידעת
 שהנסיין הוא לאחד משלש תכליות :

אם לתועלת המוסר כדי שידע מה שהיה אללו בספק וזה לא יאות בהש' כי הוא
 חוקר לב ונתון כליות. ואם לתועלת המוסר אם היה לבדו טוב וישר ויבאיה
 הס' לנסיין. כדי שתלא מהשגתו כטוב מן הכח אל הפעל ותפטר עם משפיו
 ויתוכף זכות על זכיתו. וכמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה בב' פרשת ל"ד
 שאמרו ה' צדיק ונתן היות. היה אינו בודק אלא הקנקנים השלמים. ואם לתועלת
 הראוים שיראו ויקחו מוסר מהמנוסה בראותו נסיוני' ושעמד בו והנה אמר
 בפנין הזה נסיון אם תהמין בשלישי לתועלת הראוים ואם מן המון השני לתועלת
 המנוסה. והוא שאמר כי מנסה ה' אליהם אתכם לדעת. ואין פירושו כדי
 שהיו יודע. כי אם שבעור שהוא יודע כמו שפרשתי (פ' מקב) בלדעת את
 אשר בלכנך רוצה לומר לתועלתם יחי' הנסיון ההוא בעצור שהוא יתעלה יודע
 שאם אוהבים אותו בכל לבכם ובכל נפשכם כלומר מבלי ספק ופסק ורצה
 שיהנתכם אותו מלא לפעל ליביתם. וה' הישכם אינה ה"א שהלך וספק
 כי אם ה"א כי פה באו אמר לדעתו שאתם אוהבים את ה' כי האובד האמתי
 לא יסתר מאובדו ולא יסובכו ולא יבחר אויב אחר תחתיו. ולכן כוהירם אחרי
 ה' אליהם תלכו רוצה לומר מה לכם עם דבר הנבואים או החולמים בקיוותם
 בזהך מה שראיתם בעיניכם בנעמד הר סיני שאתם הראיתם לדעת כי
 ה' הוא האלילים אין עוד מלבדו ולכן לכו אחר מה ששמעתם שמה באוניכם לא
 יהיה לך אליהם אחיים על פני. לא אחר דברי נביאי השקר והחלומות אשר
 שיא ידברו. והנה אמר צוה שש לאננות. אחד. אחרי ה' אליהם תלכו. והשני
 ואותו תיראי. ב' ואת מליכיו תשמרו. ד' ובקולו תשמעו. ה' אותו תעבדו.
 ו' ובי תדבקן. לפי שמשש צדיקות היה ראוי שאל יאמרו אל הנביא או אל
 חילם החלוטם ההוא :

הראשונה משאך האלוק רוצה לומר ששם האלילים אחרים לא ידעום. והש'
 הוא ה' אליהם אשר עשה פיהם להשליט. ואין ראוי אם כן שילכו
 אחרי אליהם בדברי הנביא ההוא שאמר נלכה ונעבדה אליהם אחרים. אלא אחרי
 הש' ועל זה אמר אחריו ה' אליהם תלכו :

והבחינה השנית מכני היראה סן יקציף האלילים פליס' האם ראוי שיראו מעני קלף
 הס' או חסני קלף האלילים אחרי' שלא יובלו להרע פיהם על זה אמר
 ואיתו תיראו. רוצה לומר ואל תיראו מאלהים אחרים שאין יכולת בהם :
 והבחינה בנ' משאך כמות ושלמותם כי אם הש' צוה לא יהיה לך אליהם אחרים.
 והאלילים אחרים לזו בהפך. יותר ראוי שגשמו את מלות הש' חמלות האלוה
 האחר ההוא. כי מלות הש' שלמות מכל זילת. וע"ז אמר ואת מצותיו שמעו :
 והבחינה הד' לפי שהקצ' דבר זה אליהם בעלמי ושמעו דבריו וקולו. ואיסור
 העכו"ם לא קבלו אותו מפני נביא בלכד כי אם מפני הש'. מה שאין כן
 הענין בכלל. כי אטילו מאותן אליהם אחרים לא שמעו קולו ודבריו כ"א דבר
 הנביא המדבר בשמי. ויותר היה ראוי שישמעו בקול אליהם חיים. משישמעו אל
 הנביא אשר ידבר בשם אליהם אחריו. ואינם שומעים קולו :

והבחינה ה' משאך העבדו. ר"ל אתם נתחייבתם לפעוד את הש' ואתם לא
 חובלי לפעוד אליהם רעים. א"כ בחרו לכם כמו שאמר ירשע
 אם מי תעבדו אם לאלילים ית' אם לאלילי' אחרים. וידוע הוא שיותר כי
 ראוי לפעוד את הש' כפי עבודתו והטעמו וע"ז אמר ואותו תעבדו :
 והבחינה הו' היא משאך השכר הנפשי כי אף שגודה שהאלילים אחרים ישמיעו
 בעה' עבודתם מה שאינו כן. הנה בפולי' הנפשיית לא יוכלו להדבק בהם. והנה
 ימי האל' באפלה וקוהו הם. וראוי שיחשו יותר לשכר הנפשי מהנשמיי. זה
 אמרו

הנפש הנה היא קשה מהריגת הגוף. ואת העם לפי שכל ישראל נשמתו ויראנו
לא יוסיפו לעשות עוד כדבר הרע הזה רוצה לומר להסיר שום אדם להדחמו
מחרי דרך ה' :

(יג) כי תשמע באת עריך ונו' עד בני אדם ונו'. הנה באה הפרשה הזאת לבאר המין
בנו' מהפיתוי והוא בהמשך האדם אחר הצדק והקל אשר הוא צדק וכו' אמרו
(רס"ד ד' י"ג וי"ד) בפי' חלק במשנה אין נפישת עיר הנדחת עד שידיחוהו אנשים ופיהו
מד חיה מחוכה. ולמדו זה ממה שאמר יאלו אנשים בני בליעל מקרבך כי בידוע הוא
שהעם בכללו לא יפה להשא נדול כזה כי אם בזכות מניעים ומעירים בדבר ועם
היות שבפרשת המסית אמר לו אשת חילך תאפשר שפאסם תסית בעלם. ראו חכמינו
ול' שא"ל שההיכא נביא מסיחות לערי הנדחת כי לא יתפעלו האנשים כלם מן דברי
הנשים לכן הרינו שיהיו אנשים. גם למדו ממה שאמר מקרבך שיהיו מדיחיה מחוכה.
וכי זה לפי שאם היו מדיחיה משיב אחרת יאמרו להם האחד בא לגור וישפוט
שפוט ולנו ללמד ולהוכיח ולהדית את אנשי עירנו ראשונים. ולכן השכל מורה שיהיו
מדיחיה מחוכה. והנה לזה צוה ודרשתי וחקרתי ושאלתי הישנ מן שלא צוה כן בניא
שקר או במסית. לפי שבנתיק המסית היה המוכח עד בדבר וידו תהיה בו בראשונה
ולא יאסר חקיר' ובניא שקר או חולם תלוס היו כל ישראל יודעים בדבר ולא תפול
ההקירה בזה. אבל בענין עיר הנדחת שהוא מפי השמועה הולך לזוה ודרשתי
וחקרתי ושאלתי הישנ. והר"ן נתן טעם אחר בזה והוא שאפי' שאר"ל שכן הדין צדיק
ממונות כלם. מ"מ מוכרס הדרישה והחקירה בעיר הנדחת. להעיר אותנו שכל דבר
שמגלחו רחוק אין ראוי שיאמינוהו באופנים ויענישו את הנחמד עליו אלא אחר דרישה
יותר גדולה. ואין ספק שהחטא החמור שבכל החטאים הוא הט' ע"ג וכפי חמור החטא
הזה ראוי שיכסלו בו אנשים מעטים ומפני זה אין ראוי לחשוך עיר אחת שיוציאים כלם
יסכימו בעצירה חמורה כזאת. כי אם אחרי דרישה וחקירה רבה. ולכן אמר צו ודרשתי
וחקרתי ושאלתי הישנ. ובכך צוה גם כן על הדרישה והחקירה בעצירה כוזומים. ובעונד
אלהים אחר' בפרשת שופטים וסם הכבדאר כחתי. וזכר שבכיות השדד אחתי ונעשה
החטא הזה בעיר הדיא הכה תהא את כל יושבי העיר הדיא לפי חרב. ובספרי דרשו
לא יומחו אנות על ציט בעיר הנדחת הכתוב הדבר. ולפי זה יס' אמרו הכה תכה
את יושבי העיר הדיא לפי חרב על האנשים הנכללים בזהו עון לא על הקטנים.
אבל בהוספתא של מנחם פנחלון חלקו בזה וס' דעת רבי אליעזר שקטני בני
אנשי עיר הנדחת שדוחו עמה אהן נהרגין. אמר ליה רבי עקיבא אם כן מה אני
מקיים ונתן לך רחמים ורחמך אם להם על הנדלים הרי נאמר בהרס אותה ואת
כל אשר בה ואת בהמה וגומר. אלא מה אני מקיים ורחמך אלו קטנים שבזונה
וככה עם היות דעת רבי עקיבא הם יושב. לפי שאם נדלים חטאו קטנים חטאו.
הנה כפי חומר החטא להיות דבר זר ומחמים שפיר אחי יסכימו בחטא מסוכן הוא.
היה ראוי להאכזר על איובי ה' לעשות מעשה רבוב לשמרו הלאה אונים. והוא
שיחריצו את העיר בלה הקטנים עם הנדלים. לפי שהנשים הקטנים שאין להם
זכות ולא הוציאו מעולם הם קטני האדם וממונו ונכסיו. וכמו שאזכר שהבמות נס
כן יומחו. ולא נאמר אם אדם הטא בהמה מה חטאם להיוסם קטני החטאים בהמה
בנפשוהם. וגם כל שלל ישרך ברחוב העיר. ככה הולדים אשר להם ימוחו כי הם
בני הסופרים ומבטן ארור לא יאל ברוך. ויהיו נדונים כשאר קטני האננות בהיותם
מנחתי זכות מזה עולם. ואמנם הראיה שבכא רבי עקיבא מהכתוב ונתן לך רחמים
ורחמך. על ישראל נאמר לא על הקטנים. ושנינו שאם יתעללו יתעללו מעט עיר
הנדחת והיו כאלו נ"כ עובדים אלהים ע"ג. כיון שיש צידה למחות ולא ימוחו.
ולזה אמר שימסרו להענישם באופן שישוב הרון אף ה' מהם. ולא יספור עליהם
אפו. ואולי אמר להם זה לכנה שנית. והוא כי לפי שיכבד בשיני ישראל וידע
בשיניהם להשמיר עיר אחת בישראל ולהרוג ולאבד עיר אחת אשר בה עם רב מאחיהם
ובמ"ש על שנת בנימין. לכן אמר להם לנחמם ולדבר על לבם למען ישוב ה' מחורו
אפו ונתן לך רחמים ורחמך והרבך מאבוחך. ר"ל שאף על פי שיתמעט מהם קהל
גדול בחרבן אותו עיר. הנה השם יתברך ירצה אותה לרוב לפי ששמעו בקולו לשמור
מאותו לפשות היסר ציני ה'. כלומר שם היות זה קשה בעיניהם עשו אותו להיותו
ישר ציני ה'. ולכן יהיה שרם בידם מאל. ואפשר עוד לפרש על ענין הכלל
שצוה לשרוף ברחוב העיר שלא ידבק בידם מאומה ממנו לפי שאם כן יתרח אף ה'
עליהם בראותו שם שמחים בדבר לתושלם. וכאשר לא ידבק בידם מאומה ישוב
ה' מחורו אפו ורחמם. והנה לזה לשרוף את כל שלל העיר כדי שלא ימסרו לפסוק
את הדין לחמדת הנכסים ואולי ידעו לשובי ע"ג ויחשבו אותם כאנשי עיר הנדחת
לשלול שלל ולבזה צו. וכדי להרחיק זה צוה הקב"ה שישרפו את השלל ברחוב העיר
ולא ידבק בידם מאומה מן החסם כי בזה האופן יספסו את הדין למשפטו כראוי.
ולזה עיד שפיהם העיר תל עולם ולא תננה עיר לפי שבזה ישרר זכרוןם לדור דורים
וכל שאר הערים ישמעו וייראו. וכבר זכרו בראשיתו וזכרונם לברכה בפרק חלק שדין
עיר הנדחת הוא צדק דין הגדול שניצורשם. ואמר ונתן לך רחמים ורחמך כלומר
ואהה מה שפשיט לא היה כי אם רחמים לא אכזריות. ולכן יס' שכך שירחם
הש"י עלך תמיד :

וראוי שחמד שהמנות האלה אשר באו בפרשת כי יכרית ובפרשת כי יקום בקרבך.
ובפרשת כי יסחך ובפרשת עיר הנדחת אינם מהודשות כי כבר הזכיר על הן
בפרשת משפטים כמה שאמר שם וזהו אלהים יחכם בלתי לה' לבדו. ולפי שצאו
באותו מאמר בקצור באר אותם הנה כפי חלקיהם וכבר נהג זה הרמב"ן גם כן :
יך (א) בני אדם לה' אלהים וגומר. עד לא תאכל כל תועבה. במלוא בואה באה
בפרשת קדושים תהיו שנאמר ושרם לגש לא תתנו בנשרכב. וכפי דעת רמב"ן
נרמזה נ"כ כמה שכתב בחולות הכהנים לא יקראו קרזה בראשם ופאת זקנם לא
יגלחו. וביאר עתה כי לא לבד על הכהנים משמרת ה' נאמר זה. כי כל העדה כלם
קדושים

אחרו ובו תדבקין. רוצה לומר אחרו הפרד הנפש מן הגוף בהש"י תדבקין
ולא באלהים אחרים. או יהיה אחרו ובו תדבקין תכלית כל המאמר כלו אמר
ובו תדבקין בעצור חמש הכמונות אשר זכרתי. ותדבקין בהש"י לא בזולתו ולא
תחשו אל דברי הנביא שקר או חולם חלום כוזב. ולפי שאשה הלעושה הכבוד
בת מלך פנימה אשה יראת ה' אין ראוי שתעס אף אזה אל דברי הויזים
כ"א שתגשר בהם וקטנים"ם את תובל. לכן לזה לזכרה שאל בדברי הויזים
החיוותם להש"י שיענישו המסית הדיא במיתה אכזרית. וזהו אמרו והנביא הדיא
או חולם חלום הדיא יומח כי דבר סרס על ה' אלהים. והסרס הוא שתסירו
מאחריו וחלגו לפסוד אלהים אחרים. ולדעת רז"ל שאמרו בהוריות פרק ג'
ובאלו הנחקקין שהיה הנביא מנבא בשם האל יהיה כי דבר סרס בדברו בשם
ה' מה שלא היה אותו. ואמנם דעת רבי יוסף הגלילי בספרו דף ס"ב ע"א.
ושלחי פ' אלו נתקן שזכרתי שאמר ראה עד היכן מגיע הכתוב כח עכו"ם
נתקן להם ממשה. ואסילו משמור חמה בדיקיע אל תשמע להם ולדעת רבי
עקיבא שאמר חם ושלום שמעמוד הקב"ה חמה ולבנה ומזלות ברקיע לעכו"ם הדיא
אינו מדבר אלא בפי שהיה נביא אחת וזמר להיות נביא. שקר בהנניה בן
עזור (ירמ' כ"ח) ואין ראוי שיוכן בפשוטו כי חלילה לנו שנאמינשהדיא אשר עמד
בסוד ה' וישמע את דרכיו ונתאמת לנביא לה' ישוב לנבא בשם עכו"ם. ולא
שהנביא שקר ופשה אותיות ומופתים בשמים ובארץ. אבל היה דעת החכמים
האלה שמרע"ה דבר בזה במשלי אף כמה שאי אפשר להיות כי אף אם יראו
אדם שיטעה אותיות ומופתים בשמים ובארץ ואף כי יהיה נביא מנבא כש"ל לא
שמעו אלו בשום פנים לעבוד עכו"ם. כי המופתים אין ראוי שיהיו חולקים
על הדבר האמיתי בעלמו ויהיו הם קריאה אל הנמנעים לאמת מה שהיה
בעלמי שקר. ואינו ראוי שיסמכו על דברי נביא ולא על אדם ומופת. כי אם על
מה ששמעו באזניהם וראו בעיניהם על הר סיני כי בספור זה היה החממה
הדיא לכל אדם כדי שלא יוכל שום אדם לכחשו כמו שזכר הרב המור' בזלק
ב' פרק ל"א. הנה התבאר ממה שזכרתי על דרך הפשט שהכתובים נבניא שקר
ידברו ושלא אמר שיעס' מופתים כנגד הטבע כי אם בעתידות שיהיו אם שידעם
מדרך משקטי הטובי' או דרך אחר מודיעת העתידות ושיהיה ענין הכוונן בעציר
שקטנו הש"י לטבעו. והואר בזה הספק הי"ל :

ואמנם אם יאמר הנביא בשם ה' להסיר או לגרוע על החלות. או לשנות דבר
מהם שיצוי מתמיד. ולעקור דבר מן העולם. כגון להסיר החיור או א'
מהעירות קבלו רבותינו ו"ל ציבמות פרק האש' רבה ובספרא שבחשפט כזה ופשה
לו מהמיתה. אבל אם יסיר דבר מה הוראת שמה כגון אליהו בזה הכרמל
אם כבר היה נביא ומוחה שנתאמת נבואתו כמו שהיה אליהו בזה הכרמל שהיה
מפורסם וידוע שהיה הוא נביא אחת. נבניא אשר בזה ובדבר בזה להיראת
שעה אלו תשמעין חייבים אנהנו לשמוע אלו. אבל אם לא היה נביא תחזק
לדיק ראשונה לאמת ולהבחין נבואתו. והנה יבאו הדברים על זה אחרי כן :
(ז) כי יסחך אהרן בן אחי וכו'. עד כי תשמע וגו'. אהרי שהזכיר על הפסוק
הראשון שיתפת' האדם חודברי הנבי' או ההכס. זכר בפרש' הזאת

הפסוק השני והוא חודברי הקרובים. ועליו אמר כי יסחך אחיך שהוא בן אחיך
שהוא ג"כ אח. וזכר עליה ראשונה. לפי שחשפת האמונה וההסתוות אשר
ציניו ישמע ויתר זה לזה יתפלו בעיניהם ויחמינו בדבריהם. אחרי כן
זכר לו כנך או כחך שהוא יותר רחוק שתפתה האדם מהם. כי הם רחוקים
לקבל את מוסר האב ולחורו לא לפתות אותי באמונותיו. אבל יקרה זה בהיו'
הנשים והננות בחזקת בעלי שכל מאביהם וזכר אחר כך אשת חילך. שהיא
רחיקה מקרובת האדם מן האחים והנשים. וזכר הרע בזהרונה כי כן הוא אלל
הטבע. אפי' שיש שכן קרוב מאה רחוק. ולכן אמר בו אשר כנפסך. והנה
סירס רש"י (שם ט) אשר כנפסך ולא אחיך. ואולי התורה לא חשבה לזכור האב
והאם אם לפי שלא יזהיר את הנשים לשוב מאחריו ה' ואם לפי שכל וסיל עליהם
התשפט כי הרג תהרגנו וידך תהיה בו בראשונה. כי אין לזה את האדם שיהרג
צדו את אביו ואת אמו אחרי שהמירה כל כך בכבודם ומוראם וענין ההסתה
לא יסול כי אם בעתן האחר שטעויות או אמתלאות חזקות בדבר. ולכן יראה
שמהיה ההסתה אם באותיות הנביא אשר זכר ואם בהללחות והשפעות שימסכו
מהאלוהות ההם שבהם תהיה ההסתה לעבדם. ולכן תאות נגשים ובנשים ובננו'
החזורים על תועלת הבית ולזה אמר בספר. ר"ל עם היות שאמר זה בסתר
חבלי עדים. הנה אתה לא תאבה לו ולא תשמע אליו ולא תחם עיניך עליו
לא תחמול ולא תכסה עליו. רוצה לומר לא תאבה. ולא תחפץ ולא תרצה
אליו בלב ולא תשמע אליו שפיה לדבריו לומר כן אעשה ואעבוד עכו"ם שאמרת
כי המורה פסוי חייב מיתה בהודאתי וכן תרגם אונקלוס. ולא תקבל חיונה.
ורש"י ז"ל סי' לא תאבה. לפי שנאמר ואהבת לרעך כמוך. את לא תאבה
ולא תשמע אליו בהתחננו אליך על נפשו. ולפי שאתה צריך להיות בזה בעל
דין ולהלשנו. ועד להעי' עליו ושוטר לעשו' בו משפט. לכן אמר בו ג' לשינו'
לא תחום. לא תחמול. ולא תכסה. ואמר בזה לשון חמלה לפי שהיו קרוביו
ואולי יכמרו רחמיו עליהם להלילם. ובספרי לא תחמול לא תלמד עליו זכות
ולא תכס'. מהעיד עליו כד' וכבר בארו חז"ל בחשט סנהדרין פ"ו שלא נתחייב
המסית בעדות המוסר אם לא היו עם עדים אחרים נכסמיו. ובעצור שההסתה
היתה מביאה אותו למות עולמית כזו שימודר אותו מזה כנגד מזה החסית
צא להרגו בלשנו והסתמו ואתה הדיג תהרגנו וידך תהיה בו בראשונה להמיתו
ויד כל הם בזהרונה ונתן סכסם בהריגה הדיא אם אשר ישעה הוא בידו לפי
כי הוא קשה להדיק חס' אליהו וכו'. וקרו זה כאלו בא להרגו כי הריגת

וקין פירוש תועבה הדבר הנחשבו והנמאם לטעם האדם ונפשו כמו שפירשו המפרשים.
 כי הנה הדברים שאסרה החור' אכילתם אינם מאוסים ולא מחושבים אל גסם האדם
 ותאזרו. וגם אין ראוי לנו שנאמר' שלכיהם מאכל נחשב ונאכל עוננו אותנו. וכמו שארז"ל
 (רש"י ויקרא י"ו) שלא תאמר אי אישי לאכול חזיר וכו'. אבל אפשי ואני בשמים גור
 עלי. הנה בארו בזה שהמאכל' האסור' הם תועבה אלל הש"י. וכמו שקרא העכו"ם
 תועבה ובאמרו לא חבאו תועבה אל ביהר. רק קרא המאכל' אסורות תועבה לפי שיש
 להם החיחסות ועקר ידוע וגלוי לפניו ית' עם העכו"ם ועובדיה ולכן היו הם מאכל עובדי
 עכו"ם. ואסרם לבני ישראל עם קרובו. וכמו שאמר אל תשקפו את נפשותי' בכל השרץ
 השורץ ולא תשמו' בהם ונעמאחם בהם. כי אי' אל'הים והתקדשת' ויהיה קדושים
 כי קדוש אני ה' אל'הי' וכמו שיבאר אחרי זה. ועם עוד כאן ביאור שני והוא אחר.
 וזה הנמאם אשר תאכלו שור שהם כשנים וזה עמים וגו'. לפי שמהם פי' ימינו בהמה'
 אשר יאכלו כל מפרסת פרסה ושובעת ששע וגו'. ולא זכר מה הם המינים אשר יאכלו
 בהם הקימני' בהם שיהיו ראויים לאכילתו. אבל ביאר המינים האסור' לכלם בשם יקרא.
 ולא ביאר ג"כ המותר' במספר שמות. ולכן ביארו כאן שהם שור שהם כשנים וזה עמים
 אלל וגו' ויחמור וגו'. כי אין ראוי לטעון באלו אם ימלאו בהם הקימני' אם לא. אחר
 שארון הנביא' היתר אותם בשם. ויחמורו וזכרונם לברכה למדו עוד מה בחולין פי'
 השוחט ובספרי דף מ"א עמוד ד' שהיה בכלל בהמה'. ולמדו עוד שבהם ובהמה' מרובים
 כעמאל' על העכו"ם שבכ"מ סורע את המועט. ואמנם מה שאמר בטמאים ובנבלת' לא
 תגעו כד' פירשו' חז"ל בס"ק דר"ם על הרגל שחייב אדם לטעור את עמנו בגלל ונמו
 שכתב שם ו"ל בפירוש. וביאר שלשית בזהר העוף הטמא. לפי ששם בזהר חורם
 העוף אשר לא יאכלו כמו שכח ואת אלה תשקפו מן העוף ולא ביאר כלל בעוף הטמא
 להיתור. ועם היות שמכלל לאו אתה שומע הן. ומכלל הן אתה שומע לאו ומה שאינו
 בכלל עוף הטמא יובן שהוא מותר באכילתו. הנה מ"מ לא נחבאר שם החר בעוף בפירוש
 כמו שביאר בו האיסור. ומפני זה הוצרך מרש"ם לבאר כאן בזהר העוף הטמא כל אשר
 טהור תאכלו כי אפור הוא שם כלל לעוף הטמא. והנה הוסיף לומר שיהיה כל עוף
 טהור תאכלו אם כדי לבאר שלא יבינו שם אפור בפרט על מין ממני העוף שיקרא אפור
 ביחוד. כי היתה הכונה בזהר כל עוף טהור יהי' אפור או עוף אחר. ואם להיתר להם
 תנבים טהורים ועליהם אמר כל עוף טהור תאכלו כמו שדרשו בספרי. והו"ל למדו מהם
 (חולין ד' לב) שבעופות טהורים מרובים מהטמאים. למיך פרט אל הטמאים' שבכ"מ
 הוא פורע את המועט. וביאר רביעיית שכבר ימלא האיסור גם במינים אשר הטה מותר'
 בעמאל'. וזה אם לא תהי' מיתחם בשמים' כי אז יהיו המים אסור' באכילתו ביהר השכנים
 וע"ז אמר לא תאכלו כל נבלה ומה למדו חז"ל בריש אלן טריפות ג"כ בלכות שחיטה
 ולפי שלא ידע בעיניהם הפסד הנבלה. אמר לנו אשר בשעריך תהנה ואכלה או מנור
 לנכרי. וכבר פירשו חז"ל (ורש"י דברי ז' י"ח) באיורו נשך ובפסחי' פי' כל שעה שהיה
 שוכר כאן הוא נר חושב שקבל עליו שלא לעבוד עכו"ם ואוכל נבלות. ובהיותו נר וראוי
 לאיוב אותו אמר בו לשון מתנה אבל בנכרי שלא נהגייר אמר לשון מכיר' כי אין ראוי
 לאיוב ולחת לו מתנה כמו לגר. והרמב"ן כתב שלא זכר כאן הטרפ' לפי שאינה חושבה
 ומיאות לאכילתו במאכלות ונאסר' מפני האדם והחולי הממית שהיה בו כדי שלא ייוק
 לאוכליו. ואני כבר זכרתי שאין החושב לטעון חלות האדם ועבדו. וגם הנבלה שוכר
 איננה מאכל נחשב. ואולי שבאמרו נבלה כלל ג"כ הסרפ'. כי בהיות' טרפס בחליה
 ובהעדר השחיט' הוא מאכל מניול. ולכניהם כלל בשם נבלה עם היות שחיטת הקרא
 נבלה בחליה שחושב. כמו שאל' (יחזקאל י"א) כל נבלה וטרפ' לא יאכלו הכהני'. יהיה
 שם נבלה לאמר בכלל וביחוד. ואמנם אמרו כי עם קדוש אתה לה' אלהיך פורע הרמב"ן
 שהוא סמוך ללא חבשל נדי בחלב אמו. לביד שלא יאסר ע"ז משום תועב'. כי אם להיות'
 פרושים במאכליה' ושלא יהיו אחרים בבטול נדי בחלב אמו.

ויותר נכון אללי לפרש כי עם קדוש אתה לה' אלהיך שחזר אל אישורי המאכל' כלם
 ואמר שלא יאסר אותם באיסור המאכל' כי אם ליהנות עם קדושת' במאכלותיה'.
 וכמו ששם בפרש' שמיני אחרי איסור המאכל' אמר והתקדשת' ויהיה קדוש'. והנה
 זכר אחרי זה מלות לא תבשל נדי בחלב אמו. לא לחדם בה דבר. כי אם להודיע שהמאכל'
 מלבד שיהיו אסור' מב' הבהיות והכבות אשר זכר שם הא' מעצמם בעצמם להיות'
 שמהם גם מתעב' והב' מאופן מיתחם כי אף שיהיו טהור' וטוב' אם לא ימיתו אותם
 בשחיט' יהיו טמא'. הנה יש עוד כזה ובהנה לאיסור'. ג' מאופן חיקוקס והרכבת'.
 שאף שיהיו ממין טהור ומהו בשחיט' כבר יהיו אסור' אם יתחדש עמם באכילתם
 החלב לפי שבשר בחלב אסור' באכילתו מפאת חבורם והרכבת'. כי הנה במדרגת האם
 הוא א' מהם. והב' הוא במדרגת הבן ואין ראוי שיסתברו במאכל א'. ומהם הדר ר"ל
 מפאת החבור וההרכב' אמר שגם אכילת הנדי והחלב הוא מן החושב'. הנה החבאר מזה
 שזכר משה רבינו כאן מלות המאכל' המותר' והאסור' לבאר עליהם הדברים אשר
 זכרתי. ואמנם שאר הדברי' שזכרו עוד בהם בפרשת שמיני. לא הוצרך לזכרם פה לפי
 שלא היו לריבים ביאור. כי היתה כוונתו לזכור שמאמרו מלבד אותם הריכות לביאור
 מה. והותר בזה הספק הי"ב: והנה נסמכה הפרש' הזאת לפרשה של מעלה מבחירת
 בית הבחיר' ומאוסור עכו"ם לבנות. מהן להיותם מתיחסות כלם בענין עכו"ם. ר"ל
 מהיות המאכל' האסורים ראויים ומתיחסים לעובדי עכו"ם לא לאדני' ה' ושומרי
 מצותיו שש"כ נקראו חושב'. כמו שמכר' העכו"ם בעמאל'. ומהם שאחרי שהיה ארון
 הנביא' על המאכל האסור לנפש שהוא העכו"ם וזכרו על המאכל הנאות והוא שחירת
 המלות היה ראוי שיהיה ג"כ על המאכל הנקרא האסור עליו והמותר אללו כי כמו
 שבעניני הנפש ראוי שיהיה בני האדם על פי המצו'. ככה בענין החרם וגופו ראוי
 שיהיה ג"כ כפי ההורה והמלא'. וכמו שדרי' (ברכו דף ס"ג) בכל דברך דעהו ואפי'
 לזכר עביר'. ר"ל באמרו דבר עבירה הדברי' החמורים המינים לנפך וראוי שאל'
 בהם ידע את ה' ושמור את משמרתו. ומהם כי לפי שאמר למעל' ביום אתה לה'
 אלהיך. וזהו אותם שלשיות בני אל חיתנהו בכל מעיניהם כבן מלך וממשפחת רם
 ולכן

קדושים ובהני ה' יקראו כולם ביום לה' אלהיכם. ויובלנו בחורח המלוה הזאת:
 והנה המינות הפרשה הזאת כפי דעת המפרשים הוא. כי למע שיהי' ההתגודות
 והקרחת בין העמים שמך ע"ז וממנה כומרים וכמו שכתוב (מ"א י"ח) ויתגודדו
 במשפטם לכן אחרי שהסיר בפרשיות הקודמות אזהרות רבות על הרחקת ע"ז
 המעדין אליהם המלוה הזאת להיותם ממינים:

ולרעת הדג ראב"ע בזה כאן המלוה הזאת לטעם שני. והוא להניד שאם יהיה
 לאדם נן או בח אח או קרוב צעיר הנדחת או בענין המכית והנבא אשר זכר. שאלמר
 ימותו בטומאם לא יתגודדו עליהם. כי הקרבה האמתית אבר להם היא עם הש"י
 לא עם הפושטים. ולכן אין ראוי שיתגודדו וישימו קרחה למת:

וביון עוד בזה שלשית להזהיר מדברי האמרי שהיו מתגודדים על מות הקרובים.
 ולפי שלא היה אללם השארות הנפש ושכרה גדול בעולם הנשמות ולכן היו
 צרכים על מתינם ומתגודדים להשכס שהיו נעדרים בהחלט ולכן אמר אחרי שגמס
 אתם לה' אלהיכם יש לכם תקוה ושכר גדול בבית המלך. אין ראוי שיתגודדו ותשימו
 קרחה בין עמיהם למת. לפי ששם קדוש אתם לה' אלהיך דבק בו ואחם כנלה לפניו
 מכל העמים ותהיה נפשכם צרורה בצרור החיים ולא חמותו. ולמה אם כן התגודדו:
 גם כיון בזה ענין רביעי והוא לנחם על מתי'. ובאלו אמר אם מת אביך. עוד אביך
 יתעלה הנו קיים וכמו שאמר (ישעי' ס"ג) כי אתה אבינו. ואם כן או בת או אח ימותו
 הנה הצנות צמותו והצנים בניו של הש"י והוא בעל האצבע. ולא אתה. והוא לוקח
 נפשותם כי שלו הם. ואין לך להשגער על מה שבעל הדבר עושה מעלו:

גם כיון בזה ענין ב'. והוא שכמו שהאדם בזהו אביו חי אין ראוי שיתגודד על אדם
 אחר קרוב או בלתי קרוב כי איננו מהראוי שיעשה אדם בעבור קרוב התגודדות
 בהיות אביו חי. לכן אמר ביום אתם לה' אלהיכם לא תתגודדו. כי מפני כבודו אין ראוי
 לעשות ככה. עוד זכר בזה ע"ז באמרו כי עם קדוש אתם לה' אלהיך וכך בחר ה' אלהיך.
 יראה בזה שלא ימלא הענין הזה מחלוק'. אם שיהי' ההתגודדות על המת בעבור ההפסד
 שקר' לו במותו. נחשבו שנקפו מרוחקת מהשטות הנפשית או שיהיה בעבור ההפסד
 המגיע ממתתו לקרוביו. ואמר שאין ראוי לישראל שיתגודדו לאחת מהשבות האלה.
 לא בבהית המת כי לא צמחו יפסיד מעלתו והוא אמרו כי עם קדוש אתה לה' אלהיך
 ולא ג"כ מיראת הדין שיעניע ממתתו לקרובים לפי שהש"י הוא המשיח עליהם והוא
 יצרכם. והוא שאמר וכך בחר ה' להיות לו עם כנול'. וע"ז אמר מכל העמים אשר על
 פני האדמה. להניד כי זה ידבר בחיים הנשמי'. מלבד מה שכבר אמר בזה שכתב נפש
 המת. ובעבור זה כל' אין ראוי שיתגודדו ולא שישמו קרחה בין עמיהם למת. וזהו שאמרו
 רבותינו ו"ל במ"ק פרק אלו מנלחין שאין ראוי להתאבל על המת יותר מדאי:

האכילתם לא אחר הבני והאכלות בהחלט. לטבות מהן כי להיות מקובץ הקרובים
 והאחירותם כאש' מתדבק קצתו בקצוה וקשר כלו. והיה שהיה האחד
 כשיפקד ממנו אבר מחבריו. בהכרח הוא ששאר האברים ירגישו בהפקדו כאב גדול.
 ככה מקובץ הקרוב' בהפקד ממנו איש א' ירגישו בהכרח יגון דאגה וכאב כל הקרוב'.
 עם היות שה' הפקדו והסתלקו לעוב לו וכמו שפ' ערך האבר בהפקד ומעלתו בנפך
 יח' כאלו לשאר האברים. כן לפי מעלת הקרוב המת. הנה' הדאגה לשאר הקרובים
 בהפקדו ומהם הנה' בכני האכלות הכרחי ובענין קרוביו. ובהם כי להיות פטירת
 האדם והסתלקותו מן העול' היה וכ"ש בהיותו מעול' טועם גדול אל קרוביו עד ששירתו
 יחשב שהיה בטומאם וכמ"ש הכתוב (ישעי' ג"ז) כי מפני הרעה נאסף הדיק. לכן ראוי
 לקרובים האכל והבני כדואנים על עונותיהם שחיבו מיתתו: ובהם כדי לנמול הכד
 עם המת לכבדו בהפסד ובני שכר הסכיתו חז"ל כשהדרין פי' נגמר הדין שהוא יקרא
 בשכניו. הנה מכל הסבות האלה לא ראה לאסור האכל והבני בהחלט. אבל אסר בהפלתו
 בהתגודדות וקרחת. ומהם למדו שאפילו באכילות והבני אין ראוי להפליג:

והנה ראה ארון הנביא' לאחר את ישראל בשם בנים לה'. ולא בשם אחד משמות
 הקרובה. מפני' בהיות שחינתו הבנים בערך אל אביהם האבות בערך אל
 בניהם: והראשונה שהאב פועל את הבן והאביו איתו ומחדשו כי ע"ז נקרא בנים מלשון
 בנין לפי ששם בנין אבותיה'. והבחי' בזהר הבחן בבדורא ית' אלל האומה לפי שהוא
 הפועל אותם ויותר הכל בבדורא'. ובהוצאו אותם ממדבר' והוא אשר עשה בהם בנין
 שלם: והבהינה הב' לפי שהאב נותן הורה בעבור. והאם נותנת בו החמר. כי כמו
 שבארו השנעיים האור' חתימה אל הזכר. והחמר אל הנקב'. וכן הש"י נתן אל ישראל
 האורה והשלמות הנפש' במתן תורתו:

והבהינה כג' לפי שהאב מייסד את בנו צלמדו אורו חורה ונחמנו אותו. וכן היה הש"י
 שהטיב לישראל וזהו אותם במלות המילה להרחיקם מהאחיות הנשמות
 ולמדם חורה ומלות ע"ז נביאו. כמו שכתוב (ישעי' נ"ב) וכל בניך למודי ה'. וחנכם
 צמחות אשר נתן לפניכם כאב את בן ירמיה' והבהינה הדר' שהאב מזהר את בנו בנכסיו.
 והוא הורה אותו מבין ששם אבן הקרובה'. וכן היה הש"י מזהר את ישראל בנכסיו וטובותיו.
 אם בע"ז בורות הארץ הנבחרת וזי' הוא לכל הארצות ואם בע"ז בהשגתם מיו
 כבודו: והבהינה ה' מפאת הכבוד והמורה אשר יש לכן אלל אביו וכמו שאמר (פ'
 יתרו) כבד את אביך ואת אמך. (פ' קדושי') איש אמו ואביו תיראו וכן ישראל חייבים
 בכבוד ובמורה לאביה' שנשנים ועליו החרעם הנביא (מלאכי א') אם אב אי איה
 כבודי ואם אדוני אבי איש מוראי. ומשה רבינו אמר בשירת האזינו ברמזו לבהיות
 האלם האל הוא אביך קדך הוא עשך ויכונך. הנה מכל אלה ה' בהיותו ראה ארון
 הנביא' להמשיך הש"י לישראל בתאור אב באמרו ביום אתם לה' אלהיך. ואמר כ"ו
 להניד כי כאשר ישמור האדם דיני בית הבחירה והעבודות כמו שזוהר ולא יתפסה לשום
 אדם. ויהי' איש אמונים עם הש"י. הנה אז יחשב לו לכן:

(ג) לא תאכל כל תועב' וגו' עד עשר עשר. מלות המאכלות הטמא ובהטור וזהו. כבר
 בזה בפרש' שמיני את זה תאכלו ואת זה לא תאכלו. והנה ראה משה רבינו לזכרם
 הנה לבאר בהם דברים שלא התבאר שמהם הם ראשונה באמרו כאן לא תאכל כל תועב'.

לפי שראש צבאם קלקלו וקלקלו דורו. ומאחר שאדם ציקר ולא יבין משל כבהמות למען יחיר אליו אכילת הבהמות הנמשלות אליו. והנה האוכל ראוי שיחוסף במעלת הדבר הנאכל כמו שבב"ח קודם לזמנו. ולכן היה מדרשו "שיזינו מהם הפחות מאכל לשלם הנכבד. אמנם עם הארץ אסור לאכול בשר. והוא הדבור שאמרו רבותינו ז"ל בפסח"י פרק אלו עוזרין דף מ"ט שאסור להלוות צדק עמו. אשר לחסרונם הוא נמשל כבהמות. ואל יוסיף יאכל ממנו לכן לא הותר הבשר לאדם לחסרונם להיות נחשז כבהמה. ואמנם לזה וצני להיותם צדיקים. וטובים לפני האלהים ראה הוא יתבדל להיות הבשר שלו. להורות על מעלתם וצניעותם וכורס מדרגי דור אדם. אבל לשרל צמטתם הר סיני נאסר קאמס מפני הדיק הנמשך מהם. והותרו קאמס להיותם נאותים אל העטע האטע. לא היה אם כן המאכל האלטי שני כלל צמטתם כי היו האווים כלם כפי הכחות והכחות המקבלים אותם :

והיותר נכון אולי בדרוש הזה הוא. שאסור הבשר לאדם מפני שלמותו. והותר לזה וצני מפני רשעת טבעו. וביאור זה הוא כי הנה האדם נאמרו. הוא טובה ואצלה מאל. לפי שלפניו נאמר יולידו דם ריק ובלתי רוחה ישר וטוב ומיושב החכמה תאוצ להכבש להנהיג השכל ולהשתעבד החכמה הנשגות אל הנפשות ועם שהיה צום כזה רבה לאריות הימים לפי שרבו ההרכבות בדברים הנאכלים מביא אל ההפסד. והנאמרו"י הם יותר טובים מהשפוט ומרוחקים להפסד. אמנם מוזן הבשר הוא בצדק כל זה כי הוא מוליד דם רוחה אדומה"י נוסה ומזון לאכריות וחמם והתנבחות צדקו והוא מוכן להשתעשע ומביא מהרה אל המות מלבד מה שאמרו בהדיג"י לב"ח למוד האכריות ושיפוט דם חנם כמו שזכרו. וברכות ה' לישר דרכי אדם הראשון ולסדריכו במעגלי צדק והנעמו לשלמותו צום עליו שיחפרנס מהנאמרו"י היותר שלמים אשר יש בהם פרי עץ זורע זרע ולא שיאכל בשר. כי צום היה יותר מוכן להחזיר שכלו על כחותיו אשר זאת היה הכונה בדבריו ועם זה ירוחק מן ההפסד והמות. ובאשר החל האדם לרבו וזרעו מאכזרם והשחית כל בשר את דרכו. אע"פ שהיה חזן מן הנאמרו"י ולא מן הבשר עד שנתחייבו כל"ה בימי דור המבול. ראה הש"י שלא היה ההנהגה הטובה אשר נחן לאדם מנישלה בהם כפי חכמתו ולכן הותר הבשר לזה וזרעו. כאומר אכלו מה שתרצו בין מן האמרי"י בין מן הבשר. בירק עשב נחתי לכם את כל לפי שצדק אין חקק צדק חכמתם שפתוקן ע"י ההנהגה כי אם ע"י עיניו ולכן היו חתלת הדברי"י לא אוסיף לקבל עוד את האדמה בעבור האדם כי יר לב האדם רע מנעוריו ולא אוסיף עוד להכות את כל חי באשר עשיתי. וביאר שהיה מכחו ועונשו ביטריין ועונשו רבים. והוא אמרו עוד כל ימי הארץ זרע וקציר וקור וחום וקיץ וחורף ויום ולילה לא יפחתו שם הדברים אשר בהם יענישם. ולכן הותר להם את הבשר הטוב הוא אם רע באמרו מיד כל רמש אשר הוא חי לכם יהיה לאכלה. ופי' שלא יפסס ההתר לבא לאכול הצעלי חיים בהיותם חיים אמר אך בשר נפשו דמו לא תאכלו. ורואה למר אך בשר בעוד שטע דמו נפשו שהוא בציחו"י לא תאכלו והוא הדרת אבר מן החי. והזהיר נ"כ על שפיכת דם האדם כדי שלא יבאו אליו מהתד אכילת הב"ח. הנה אם כן לא נאסר הבשר לאדם כי אם לתכלית שלמותו ולא הותר לבני נח כי אם להיות יר לב האדם מנעוריו. וראה השם יתברך שלא תועיל ההנהגה הדקה בהם ולכן הותרם לאכול מה שירצו כמו שיעשה האדם לחולס כשיחיה מרפואתו שיחיר לא לאכול כל דבר כפי רצונו. אמנם בשר סיני נשנאו ישראל לבקש שלמותם. ראה השם יתברך שלא היה לאסור מהם הבשר בכללו בשנים הוא בשר וירס ניצר עליהם. ולא היו במדרגת הפשיות כאלה הראשון ולא היה גם כן ראוי להחירו כלו. כי לא היו ככה משולמים ומתחלשים מן הרפואה כדור המבול אבל הותר אליהם הבשר המשובח והנאות להוליד דם ממוזן להכבש לתנודות השכל ולהשתעשע להנהיגו. ואסר להם המאכלים שהיו נפסקו זה וצדק העירו ח"ל בפסח"י פרשת אחרי מות על הדעת הזה (גם יירקא רבם פסח"י א) אמר רבי הנחום בר חיננאי משל לרופא שנכנס לבקר שני חולים אחד יש בו כדי לחיים ואחד אין בו כדי לחיים. זה שיש בו כדי לחיים אומר לו דבר פלוגי לא תאכל. זה שאין בו כדי לחיים אומר כל מאי דבעי הבו ליה. כך לדורות המכשירים שהיו מנח עד אברהם בירק עשב נחתי לכם את כל. אבל ישראל שם לחיי פועלם הבא. אמר את זה תאכלו ואת זה לא תאכלו כדא הוא דכתיב כל אמתת אלוה נרופה הנה העיד על הדעת האחרון הזה אמתתו ושלמותו והתבאר מכל זה שאין שני במאותיו יתברך והשני הוא כפי הכנת המקבלים והיא מה שרציתי בו :

(כז) ע"י תשר את כל תבואת זרעך וגו' עד מקץ שבע שנים וגו'. קשור הפרשיות האלה וענינם יתבאר לך אחרי באמסול לך מבל. שכן אדם גדול ונכבד הלך לעבוד את המלך ולשרתו נעדר ואובדיו יעזבוו הדרכ אשר ילך בה כדי שישרת את המלך לרצונו וימלא חן בעיניו ולא יראה בו ערות דבר וקודם הדברים כלם יודיעו שכן המעשרת הסיב מהמלך. ועונש החושל לפניו שיאבד עושה הרצם ואחרי זה יתנבחו וילמדוהו בית המלך והיכלו. כדי שידע לבא שמה ולעבוד את עבודתו ולראות את פני אדוניו. אחרי זה ילמדו אותו שלא יחשוב להשיג מלבו דרכי עבודת אדוניו כי יחטא ולא ישא פניו. אבל ששים מגמת פניו הקי המלכות ודתי המלך אשר יעשה אזהב האדם וחי צום עליהם אין להוסיף ומהם אין לנדות. עוד יזכרו לו שלא יעזוב את אדוניו עוד כל ימי הארץ ולא יעבוד ארון אחר כי יקנה בו וישימיהו. וטאף על פי שאדון גדולי יסחטו לקשור במלכו וללכת לעבוד ארון אחר לא יעשה אלו. ונס שהיה הכחית אחיו לא קרובו לא יאבה לו. כי עבודת המלך חביבה יותר מחיבת אלו מכל קרוביו. ונס שעירו ומדינתו יקשרו על המלך הוא יעמוד באמונתו ויעבדו תמיד לא יסור מאחריו

ולכן לא יתנודדו ולא יסגו קרחם בין עינים' למת צום אותם שנס צמאלם יתדמו לבני המלך' בשלא יאכלו כי אם דברים נבחרים וטובים ולא יאכלו כל חושב. וכזה הסמיכו' נעמו חמ' בפרשת שמיני אחרי שהזכיר להכני' משרתי ה' ראשי' אל תפרשו ובנדי' לא תפרומו. סמך דבר אל ב"י זאת היתה אשר תאכלו כי הוא הסדר הראוי והנכון לשמור לבנים האוכלים על שלחן אביהם הנדול והקדוש :

והזכרם בבת איסור המאכלים האלה ושיעזבו כנר חשבו רבים מחכמי אומתנו שהי' לענין בריאת הנוף ורפואתו. כי היה ענין המאכל' ההם שם מוליד' ליחות רטוח ומביאים אל החללים וכבר כתב זה הרמב"ן בפרשת שמיני על פסוק ואת אלה תשקו מן העוף לא יאכלו וזולתו מהחכמי' קיימו כזה. וחלילה לי מהיות מאמין בדבר הזה. שאם היה כי יהיה ספר תורת האלהית כדמות סדור קטן מספר הרפואות הקארים בדבריהם וטעמיהם. ותתמטס מדרגת החור' האלהית וסדור טומק שמיים נס כי יאמר האומר שהיוק המאכלים ההם הטבעי' אש' שיתוקן צמיט עבולים כמו שיתוקן כח הסמים הממיתים ויעשו מהם התרבות כלם ולא יאסר א"כ האיסור במקומו. נס שעיניו הרואות בנוים צלמי' גמרי' מזה אוכל' בשר החור' השקן והעכבר' וזאת ההמה' וסעופ' והדנים הממלי' שהם שלמים וכן רבים חיים כלם היום חזקים כדאי מונק. אין עיף ואין כושל בהם הלא חראה ש"ס בהמות אחרות שהזקם מפורסם כמו האפסע נחש שרף ועקרב ולא נזכרו כאן בפרשת את זה לא תאכלו. וכל זה ממה שזורה שלא באת החור' לרפאות את הנופות ולבקש בריאות'. אבל היתה כוחה באת לבקש בריאות הנפש ולבקש רפואת תחולתה ולכן אסרה המאכל' האלה הממלי' לפי שהיו מתעבים ומשקצים ומזיקים אל הנפש המסכלת סעורה'. ומולידים בה האטמיות וקלקול התאחות. בטעות' בלדס רוע מוג אשר ממנו תחבור רוח טומא' המטמא הדעות והמטע' ומגרש רוח הטהרה והקדושה. אשר עליו בקש דוד (תהלי' כ"א) ורוח קדשך אל תקח ממני. ואמר לב טהור ברא לי אלהים ורוח נכון חדש בקרבי. ומפני זה אמר בסיום פרשת המאכל' אל תשקו את נפשתי' בכל העוף השורץ ולא תטמאו בהם ונעממם גם כי אני ה' אלהיכם והתקדשת' והייתם קדושים כי קדוש אני וגו'. כי צום היה ענין האטמיות והטמא'. ולא קראם הכתוב מזיקים ולא מחללי' כי אם טמאים וטענה להור' כי טעם איסורם הוא מפאת הנפש כמו שזכרתי ולא מפאת רפואת הנוף ובריאותו : האמנם נאשר לדעת הסנה צמיו הנדול אשר ראינו צמיו נאשר והוא שנאסר אל אדם הראשון בכללו והותר לו המאכל בלבד מכל עשב זורע זרע אשר על פני הארץ ואת כל העץ אשר בו פרי עץ זורע זרע נאמ' לו. ואחרי כן הותר הבשר בכללו. כמו שנאמר כל רמש אשר הוא חי לכם יהיה לאכלה בירק עשב נחתי לכם את כל. ואחרי כן לישראל הותר קצוה ונאסר קצוה. כמו שאמר את זה תאכלו ואת זה לא תאכלו. והרמב"ן כתב שלא היה הכונה האלהית להחיר למין אחד מהב"ח שיאכל וזולתו. אבל שזינו כלם מעשני הארץ והאדם למעלתו מפרי העץ ומפרי האדמה זורע זרע. אמנם כאשר הביא השם יתברך המבול על הארץ וימח את כל היקום. ונזר על כל הב"ח שימחו לפי שהשחית כל בשר את דרכו ונעבור נח נולדו נחן השם יתברך רפואת נח ולצני לאכול ולשפוט מהם למזגוים כיון שקומם היה צעבורו. ואמנם נאשר קצוה הבשר לישראל למה שבו מההזק צמיו בריאיתם ורפואתם גם צמיו מוגיסם ויותר נפסס זהו. זה דעת הרב אם לא שצד בדבריו מפיזר ומפורד צחלקין אחד הנה ואחד הנה. ובעל ספר העקרים מאמר שלישי פרק ט"ו נחן בו טעם אחר והוא מלבד מה שיש צאכילת הבשר אכריות חמם וטאף אף בהדיג"י בב"ח. ולמוד חכמה רבה בלדס לשפיך דם. עוד יוליד אכילת קצוה הב"ח עוני ועכירות נפסס וטובי ואטמיות צל. ונעבור זה אע"פ שקצת בשר הב"ח מוזן טוב ונאות אל האדם רזה השם יתברך להסיר ממנו הסוב המועט הסוף בעבור הרע והסוק המרובה שאספר שימשך מזה אליו. וזה אשר לאדם אכילת הבשר בכללו. וסדר מנוחיו באמנים הטובים והשלמים כמו שזכר בפרשה. ובאשר באו קין ובעל צניו חשבו צמטם בראותם אביהם עובד אלהים וקחו אומנותו אים כפי דעתו. כי הם קין עשה אימנותו עובד אלהים לפי שהיה בדעתו שאין יתרון לאדם על הב"ח כי אם בהיותו מין מנבחר מהנאמריים. ולכן הביא מנחתו מפרי האדמה להודות לה' על היתרון שחן לו על הנאמריים. אמנם הכל היה חושב שיתירון אשר לו על הצעלי חיים היה צלצד צמיו הממשלה עליהם אבל לא שיהיה מותר לו בהריגתם כי אם לצורך גבוה. ולכן הביא מנחתו מצבורות אלו ומחלביהן והשם יתברך ששה אל הכל. לפי שהודה על ממשלת האדם על הצעלי חיים אבל לא הצילו מן המות לפי שלא הרגים צמטת הנפש כראוי עד שבא שת וסיה בלל ודמות כי הוא הרגים בהשאר נפשו ומעלת' על כל שאר החיים. האמנם לא נמשכו צני האדם אחרי דעתו כי אם יחירי הדור וזה מלאה הארץ חמם והשחית כל בשר את דרכו. כי לא היו חושבים שהם יתרון לאדם על הב"ח אלא כל דאליס נגר. ובאשר נחמו מימי המבול וישאר אך נח וצניו. ראה השם יתברך לעקור אותו הדעת מן העולם. וכשיא נח מן התיבה והקריב קרבן לה' מדעתו כי האדם היה לו יתרון גדול בשכלו לעבוד ולהכיר את בוראו יותר מהם. נתקבל קרבנו צדקו. כמו שאמר ויחם ה' את ריח הנחוח. וכדי שצניו לא ישובו לדעת הכל הנפסד. לכן מיד אחרי הקרבן הותר להם בשר הצעלי חיים כלם. והזהירם על שפיכת דם האדם למשן ידעו שאין רוחו כדוח הצעלי חיים כי בללם אלהי' עשה אלהים שהיה לו נשמה שכלית יותר נכבדת מאד את הצעלי חיים ומפני זה היה החר הבשר כולל להודיעם הדעת הזו מיתרון נפש האדם על כל נפשות הצעלי חיים וכדי לעקור אותו הדעת הנפסד מן העול'. וכשנחנה ההורס לישראל שכבר נאמר אותו הדעת. אסר להם קצת הב"ח המולידים עוני ועכירות צמזם ונפסס. וגם בבשר אשר הותר להם לא דברה תורה אלא כיגד יר הרע. וכמו שזו ז"ל (בכ רש"י דברי' כ"ב) בחולין ה' כחיו הדם שלא יאכל בשר אלא לחאבון זהו דעתו בדרוש הסוף :

גם אני שמעתי עת שלישי בדבר הזה. והוא שלא הותר הקב"ה הבשר לאדם הראשון

מאחריו. ועם זה ילמדנו גם כן שיהיה בתקון נופו ושעריו ומלבושיו את ראשו לא יפרע ובגדיו לא יפרסו. כי כן יאות לרואה פני המלך ומשרת לפניו עוד ילמדנו שלא יאכל כל חוטם שום ראוי לנן כפר עובד אדמתו לא לאשר לפני מלכים יתייבץ. ואחרי זה יזכירו אותו וילמדנו על שלמות מדותיו. ובפרט בנדיבות שהיא המדה היוהרה משיבת צדדים רבי המעלה:

ופתרון המשל הזה כך הוא שישראל ירע אצרכם יתחן ויעקב באו לעבוד לפני המלך ה' ולעמוד לשרתו כל הימים לכן למדנו מרע"ה ראשינה שבה העבודה הזאת אם יעשו אותם כראוי ונעשה אם יפסעו בה. כמו שכתב ראה אנכי נתון לפניהם היום ברכה וקללה ולמדנו מיד אחרי זה מצות בית הכהונה כי הם מקדש מלך והיכלו כדיו שדעו ללכת שמה לשרתו שלש פעמים בשנה. וכמו שכתב לשכנו תדרשו ובאת שמה. והזכירם אחרי זה שלא יפסעו ולא יתעו בעבודת המלך בעקשתם עבודות חדשות מדרכי כנען כי לא בחר השם יתברך באלה כי אם בקיום מצותיו ולא מהסתת חכם או נביא שהיה להדיחם מדרך השם ולפסוע במלכם ללכת לעבוד אלהים אחרים. ולא להסתת אחים וצנים וקרובים כי עבודת המלך ראוי שתחשב בעיניו מכל הקרובים. וגם שער אחת כלל חסדים במדד ובשקל לא ילכו אחריהם ולא יעזבו את עבודת מלכם. ועם זה הזכירם גם כן עקר תקוות וימים. ושלא יתגודדו ולא ישימו קרחה בין שנייהם למת כי יותר ראוי שהיו חוששים לעבדות מלכם אשר ישרתו לפניו מדבר אחר. וכמו שהזכירם על התקון הזה הזכירם גם כן במחללם שלא יאכלו כל תועבה כי בנים הם לה' ואין ראוי שהיו מזונום עבים וגסים כפרים היושבים בערי הפרזות. ובאחרונה הזכירם על שלמות המדות בענין הנדיבות. ועל זה באה טרשת עשר תעשר. ושאר הפרשיות הנמשכות עד סוף הפרשה שהן כולן מפורדות בענין הנדיבות. והתחיל ביותר קל והלך ליותר חמור. וכל המאחר בפרשיות הוא יותר קשה בענין הנדיבות מן הקודם אליו וכמו שיתבאר זהו קצור הפרשיות מהסדר הזה:

גם תוכל לומר שפרשיות הראשונות הזכיר מהם רבינו לשרל שיעבדו את השם יתברך ראשונה בלמונות והדברים הנפשים. ואחר כך במחללות ודברים הגופניים לקיים מה שנאמר ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך. ועתה בפרשה הזאת בא ללמדנו איך יעבדו אותו בממונים ותבואותיהם.

לקיים מה שנאמר בכל מאוהך שמצות המעשה שזכרה בכלן אינה מצוה

מיוחדת כי כמה פעמים הזכירה התורה על המעשר. אבל לפי שבפרשת קרח

נאמר ולבנו לוי היה נתתי כל מעשר בישראל לנחלה חלק עבודתם וגומר.

חשב מהם רבינו עליו השלום שמה יחשוב אדם שכל המעשרות יהיו ללויים.

לכן ראה לבאר זה בכלן ולהודיע שאותו מעשר הנזכר שם הוא המעשר הראשון

ושלכד אותו המעשר ראשון נתן ללויים ופרשו עוד מעשר שני שאינו ללויים.

אבל הוא נאכל לבעלים עזמים בירושלים. ואתה תראה שנאמר בדרמו המעשר

השני הזה גם כן. כמו שאמר כי את מעשר בני ישראל אשר ירימו לה' תרומה

נתתי ללויים לנחלה וגו' כי נאמרו אשר ירימו לה' שהכינה על המעשר הראשון.

שכאשר היו מרימים אותו היו אומרים לה'. מורה שהיה שם מעשר אחר שלא

ירימוהו לה'. כי המאמר הזה בא למקום הבדל וביאר שם שמה שירים האדם

מתבואתו לה' הוא אשר יתן ללויים עזמו המעשר ראשון. ומזה יודע שהיה

שם מעשר שני שאינו לה' רוצה לומר לתת ללויים כלו אבל הוא לבעלים. והנה

אם כן בא שמה המעשר הראשון בביאור. והמעשר השני בקצור ורמו. ולכן

הוצרך משה רבינו עליו השלום לבאר כאן ענין המעשר השני ולא זכר כאן דבר

מהמעשר ראשון. ולא גם כן מהתירומה ושר המנותות לפי שכבר התבאר

שמה ברא היטב:

וענין המצוה הזאת הוא. שאחרי שהיה מבדיל האדם מתבואתו התרומה

לבעלים והמעשר ראשון ללויים. עוד היה מבדיל ממנה מעשר שני. ולא

היתה הוצאתו בכל השנים באופן אחד אבל בשני שנים זה אחר זה אחרי

השמיטה היה נאכל לבעלים בירושלים ובשנה השלישית היה נותנו לעניים

בשערים כי לא היה בא תה שנה מוליכו לירושלים לאכלו שם. ועל זה אמר עשר

תעשר את כל תבאת זרעך היוצא השנה שנה שנה. רוצה לומר שיעשר את

תבואתו היוצא אליו בשני השנים הסמוכים לשמיטה זה אחר זה. ולכן אמר

שנה שנה שיהיה זה בשתי השנים ועליוהם אמר עשר תעשר. ואשר לברש עשר

תעשר על שני המעשרות. ואמר עשר על מעשר ראשון שכבר התבאר כמה

שקד. ומעשר על מעשר שני שבה שמה בקצור וגארו הנה בשלמות. וזכר

שכשתי השנים האלה יאכלוהו לפני ה' אלהיו אותו מעשר שני במקום אשר

יבחר לשכן שמו שם. וזה יבין בדבר הראוי לבעלים והוא מעשר דגן תירושך

ויצהרך שם השלשה דברים שחייב אדם להוציא מהם מעשר. ואמר שם כן

יאכל שם בטרות בקרך וצאנך. אבל בבכורות היתה אכילתם לבעלים שיאכלו

אותם שמה. ובפרק קמא דתבניות (ד' יט) רבי יוחנן אשכח לההוא יגוקא

דריש לקיש אמר ליה אימא לי פכוקין אמר ליה עשר תעשר. אמר ליה אימר לי

מר מאי עשר תעשר אמר ליה עש' צביל שתתעשר. איך ליה ומי שרי לנסוי

להקדוש ברוך הוא. אמר ליה הכי אמר רבי אבשיא חזן מוז שנאמר הוציא

את כל המעשר אל בית האוצר ובחניני נא בואת אמר ה' צבאות אם לא

אפתח לכם את ארובות השמים והרקותי לכם ברכה עד בלי די. מאי עד בלי

די. אמר רבי יוחנן עד שיגלו את שפתותיהם מלומר די די. אמר ליה אי

מטאי להם לא צריכית לך ולרבי אבשיא רבך הנה בארו עשר מלשון מעשר.

ותעשר מלשון עשר. ואמרו למען תלמד ליראה את ה' אלהיך כל הימים.

הוא לתת הכסה. רוצה לומר עם היות שאתה נותן ונותניך ועבדך ואמךך

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

השביעית

והשנויות משמעות וכן את אחיך תשמע וידך. ולא המוסר שטריתו לבית דין. כי הנה עקר המלכות שמה שיהיה בערבון הדין ישמע כשהיה. והתנה בזה אשר ישה ברעו לא יגוש את רעו להגיד שאלו הלוה בעצמו ירצה לפרוע אל המלוה מה שכלוה לו. על פי שפתי' שנת השמטה שאינו אסור לקבלו. כי הענין הוא שבעצמו ששה ברעו לא יגוש את רעו ואת אחיו כי קרא שמטה לה'. ופרסם שלכבוד השם יתעלה יהיה משמט חובותיו. ולכן אין ראוי שיגוש את חבירו עוד על מה שכלוה לו. אבל אם רוצה לפרועו מדעתו עם היותו יודע שהשנויות משמט' יכול המלוה לקבלו ממנו. ואמר את הנכרי תגוש ואשר יהיה לך את אחיך תשמע וידך. רוצה לומר את הנכרי אשר לא מבני ישראל הוא תוכל לגבות ממנו מה שכלוה לו ולהיות לו נגוש אבל לא את אחיך. ורש"י כתב מספרי את הנכרי תגוש וי' וזהו עשה. וכן פירש לנכרי תשיך שהיא מצות עשה. וכן כתב הרמב"ם שהם ב' מצות ויותר נראה דברי הרמב"ם שכתב שאין מצוה להלוות ברבים לנכרי כלל וכן מוכיח במגילה איתנו נשך אבל הוא רשות. והמצוה שאסור הרבית והגנושה הוא באחת. ואמנם אמרו אסם כי לא יהיה בך אביון כי בדרך ינכר ה' אליהם פירשו בו שיהיה מבית הנמוגע שלא יהיה בהם אביון. כי דבר נמוגע ואסם הוא שלא יהיה בך אביון אף על פי שברך יברכך ה' אליהם וגו'. לפי שאתם עם רב. ואף לא יהיה בכם אפילו אביון אחד ולכן מפני זה הוצרכה שנת השמטה. והיה אסם כי על דרך (פרשה שלא לך) אסם כי עו העם רוצה לומר טובה הארץ מאד. אסם כי עו העם ועם זה לא יסתור זה המאמר למה שאמר אחרי זה כי לא יחל אביון מקרב הארץ. ויותר נכון מה שפירש רש"י שפירש שהיה על השמטה כספים ומחילות החובות וההלוואות מהאחים. אמר זה אשר צויתך שלא תגוש את אחיך ושתשמט וידך אל תהיב שיהיה דבר גדול ושתצטרך להפסיד בזה ממון רב. אינו כי לא תצטרך להלוואות כאלה כי לא יהיה בך אביון ולא תצטרך ללוות מהעשירים להשמיטם בשנויות. כי בדרך יברכך ה' אליהם אתם תשמטו מצותיו. ואין ספק שתנחומים של הכל נחמם כי עם היות הדבר אמת בשומרי המצות. הנה יצר לב האדם רע מנעוריו ולכן לא יחל אביון מקרב הארץ כפי העצב וההוג והיה מלת אסם מורה שאין לחוש לדבר וכן אסם כי עו העם כלומר אל תחשו להיות הארץ וצת חלב ודבש. אין זה ראוי לתת לב עליו לפי שגו העם. והנה אמר עוד רק אתם שמוע תשמע וגו' כי ה' אליהם בדרך כאשר דבר לך והעצבת גוים רבים וגו' לפי שבמצות המעשר עני שהם צויעוד שכן הדרכה האלוהית כמו שאמר למען יברכך ה' אליהם בכל מעשה ידיך אשר תעשה. ויאמר אומר אם כן כבר קיימו הדרכה בשכר מעשר עני היה ראוי שעל השמטה שהיא מצוה אחרת תיעד בשכר יחר. ולא בשכר ההוא עצמו. כי אין יהיה שכן אחד למצות הרבה הנה להשיב על זה אמר רק אתם שמוע תשמע בקול ה' אליהם לעשות את כל המצוה הזאת שהיא שמט כספים. עם היות שה' אליהם בדרך כבר נאמר דבר לך. רוצה לומר כבר יעיד בדרכה בשכר המצוה הקודמת. הנה יש לו עוד לתת לך שכר אחר על המצוה הזאת מזה כנגד מזה. והוא אמרו והעצבת גוים רבים ואתה לא תעבט וגו'. כלומר שתמיד תהיה ידך על העליונה והכל יהיו צריכים לך בענין ההלוואות ואתה לא תצטרך לאחר. וימשך מזה שלא לבד תעבטו הנשים ההם אבל ג"כ תמשול בהם. כי עבד ליה לאיש מלוה. ועם מה שפירשתי בכתובים האלה תדע למה אמר כי ה' אליהם בדרך כלשון עבד. ולא אמר יברכך כלשון עתיד כמו שאמר למעל'. והנה לא זכר משה רבינו עליו השלום כאן דבר מהיוכל לפי שכבר בא בביאור גדול בפרשת דבר סיני ולא רצה לבאר לו דבר עוד והתיר בזה הבסס ה"ג. ואמנם טעם מצות השמטה והיכול כבר בברית איתו כאשר עש לבני בנה שכתבתי בפרשת דבר סיני. ועיון משם :

(ו) כי יהיה בך אביון וגומר עד כי ימכר לך וגומר. כבר כתבתי שאלו המצוות האלה נכאן במדרגה עם היות כלם מסוג הנדיבות ומינויו. כי ראשונה צוה על המעשר שני האכל לבעלים. כי זה יקל על האדם לעשותו לפי שהוא עצמו ואכלו. ואחר כך צוה על מעשר עני שהוא המעשר שני הנפרש בשנה השלושית. וזה יותר קשה שהוא נתן כלו לעניים. אחר זה צוה על השמטה שהוא דבר יותר קשה שיתן האדם לא לבד המעשר אבל גם אשר לו אם ילוהו ועל מנת לפרוע אליו אחרי שימתין ליום זמן רב שלא ישאר לו רשות לשלול את אשר לוה לו ויאבדו כלו. ואחרי כן באה פרשת האביון שהיא בצדקה וזה יותר קשה לפי שהוא דבר תמיד. כי זה לא יהיה משלש שנים לשלש שנים כמעשר עני. ולא תשמטה לשמטה. כי אם כל היום וכל הלילה. והדבר התמיד אף על פי שהוא מועט יקשה מאד מהדבר אשר מוזן לזמן קא אחי. והנה מצות הצדקה באה בפרשת המשפטים ובפרשת דבר ובמקומות אחרים. אבל עם בפרשת משפטים צוה אתם כסף תלוה את עמי את העני עמך לא תהיה לו כנושה לא תשימון עליו נשך ים חבול תחבול וגומר. ובפרשת דבר הוציר גם כן על הרבית כמו שאמר וכן ימנך אחיך ומטה ידו וגומר. אל תקח מתתו לאחד ותרבית ויראת מאלהים. ובענין הצדקה שיתנו לו פתות לא אמר כל אחד ותי אחיך עמך. ולפי שהיה זה מאמר קצר הוצרך לבאר פה. ובאר התנאים הצריכים לנדיבות כפי המעלה אם ראשונה כפי המקבל. רוצה לומר שיענין האדם למי יתן כי לא יהיה ענין הצדקה לתת מתנות לעשירים וכמאמר שלמה עושה דל להרבות לו נותן לעשיר אך ליחסור. ועל זה אמר כי יהיה בך אביון מאד אחיך באחד שערך כי הוא לעניותו וחסרונו ראוי לחמול עליו ויעזבוהו די מחסורו.

וכבר כתבתי בפרשת דבר סיני. ועיון משם :

וכבר כתבתי בפרשת דבר סיני. ועיון משם :

מתקנת השבר המקוה מהבדקה ועל זה אמר נתן נתן לו ולא ירע לבדך בתוך לו כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלהיך בכל מעשך וככל משלך וידך דוה לומר אל תחשיב שתפסיד את נכסיך עם פזר הבדקה. אבל יהיה בזה כי יש מפור ונוסף עוד וכאשר נתן לעניים. כן ירבה וכן יפרוץ אתה וכל אשר לך. והטעם השלישי הוא אמרו כי לא יחדל אביון מקרב הארץ. רוצה לומר ראוי הוא לכל אדם בעל שכל שלא ירע בעיניו מעשה הבדקה כי העושר איננו ירושה לך. ומי יודע אם תבא אתה היום או מחר ליד עניות ויטב בעיניך מעשה הבדקה כי בגלל הוא החזיר בעולם ואם שלום ואמת יהיה בימך אולי צריך או בני צריך יעטרכו לזה כי לא יחדל אביון מקרב הארץ יהיה מי שיהיה. ואפשר שתהיה אתה או צריך. ע"כ אנכי מצוך שתות תפתח את ידך לאחריך לענייך ולאביוניך בדרך שיהיה הנחיות שזכר בתחלה. מצד הקורבן. ומצד הרחמים לאביון. ומצד השכונות שהוא בדרך. שדרך השכנים להלוות ולתת זה לזה. ויש מי שפירש כי לא יחדל אביון מקרב הארץ שכבר יהיו האנשים ההולכים אחר שירות דמונים שחמים ומתכבדים בהמלא אנשים שפלים ודלים לפי שנערכים ויחשבו הם גדולים וכבדים כמו שתמצא קצת המשכילים והחשובים שחמים באים הולל ומשתגע לפי שחסרון שכלו של זה יעיד על שלמותם בערכם. לא כן משפט השלמים מחד שהם יקוצו בהם וימאסו תכלית המיאות. וכמו שאמר החכם. (מכיל' כ"ט) איש חכם נשפט את איש אולי ורבו ישתק ואין נחת. ולהוציא מזה הדמיון המשובש אמר נתן נתן לו די מחסורו אשר יחסר לו ולא ירע לבדך בתוך לו לאחר איד אעמיק את העניינים או אחזיק בידו בלפון שלא יחסר לו דבר. ובמה יודע איפה משלת העשיר על העני ואין וזכר שיעל לפניו. כי לא יחדל אביון מקרב הארץ. רוצה לומר משאר העמים שיבאו כל היום לפי עמים מרודים מגוי הארצות ומהם תכיר מעלת עמך אתם תראה נכבד החסר בזה על כן אנכי מצוך לאחר שתות תפתח את ידך לאחריך לענייך ולאביוניך בדרך נתן לי ענה נכונה שלא יראה בזלזול אחיו ובאביוני ארצו. כי די במה שיראה משאר העמים. הנה התבאר הכתובים והותר הספק הי"ד:

(יב) כי ימחר לך אחיך וגו' עד כל הבכור. אמר שזכר מיני הגדויות הנזכרים כלם הביא ענין העבד כי גם הוא יוצא בשנת השמיטה. וזכרו באחרונה. לפי שזה המין מהגדויות והבדקה הוא יותר קשה מהשאר מבחינית. ראשונה לפי שמתקף בזה חירות העבד והבדקה. והשני לפי שתחוסף הדרך הזאת על האחרת כי מלבד מעשר שני וזאת השמיטה וזקת האביון יעשה עוד הבדקה הזאת לעבדים ונוסף גם הוא על האחרות. ושלישית לפי שהעבדים הנזכרים לרצונם לזרביהם לא היה ראוי שיצאו בשביעית. ולהיות המין הזה מהבדקה קשה מהאחרים לכן זכרו באחרונה. והנה המצוה הזאת באה בפרשת משפטי. ויבאר בה מה רבנו בבאן שבאשר ששלחו חפשי לא תשלחו רוקים. אבל שהענין שתיקוהו מנאך מנאך ומינקר. לפי שצויהו חפשי יהיה לו מה שיאכל והנה אמר אשר בדרך ה' אלהיך נתן לו לומר שאל ירע לבדך בתוך אל העבד הבא הוצא מעמו מאשר יש לו כי לא ממנו הוא נותן אליו ומעמיקו. כי אם מאשר ברכו ה' וכן לו כמו שזכרתי למעלה שהאדם נותן בבדקה מה שאינו שלו כי אם מהש"י ובמאמר החכם (אבות פ"ג) תן לו משלו וכו'. ונתן טעם וכן במצוה הזאת באמרו וזכרת כי עבד היית וגומר. כלומר וראוי שתפדה העבדים ותעניק אותם כי כן עשה לך ה' שבהיות עבד במצרים פדאך משם. ולא הוציא אותם בידים ריקניות כי אם בעושר רב. והיה כי יאמר אלהיך לא אצא מעמך. והיה זה מפני האהבה כי אהבך ואת ביתך או מפני הטובה והתועלת שקבל ממך והיה כי טוב לו עמך הנה אז לא יספיק בזה שיאמר אותו בלבד כי אם שירצו. וכבר נתנו חז"ל (שמות כ"א ו') במכילתא פרשה ב' ע"ד ופרק קמח דקדושין הסביר בזה הסועל שאמרו אין שמיטה צדיק כי לי בני ישראל עבדים ולא עבדים לעבדים והלך זה וקנה אדון לעצמו ירע. וכפי הסביר אזה הסם יתבדך שיעשו עבד בהרפה והקלות הזה כדי שלא יחפץ עבד אחר בעבודה התמידית ליראתי מהבז והקלון שהוא יהיה הכונה יעשו לו בהרצתו אצלו. והיה סבה שיצא חפשי בשביעית שהוא היתה הכונה האלהית. ואמנם אמרו ואף לאחר תעשה כן יראה להוציאה בשביעית ולהעניק ביציאתה לא שתדע כי כבר בחרו חכמינו וז"ל עבד נרצח ואין האמה נרצעת. ולפי שבאשר העבד מיראת קלון הרצעה לא יחפץ לשבת עם אדיוניו לא יחרה אף האדון עליו ולא יסרב מלשלו. אמר לא יקשה בעיניך בשלח אותו חפשי מעמך כי משנה שזכר שזכר עבדך שש שנים. רוצה לומר אן בזה אלהיך בונה כלל כי לי בני ישראל עבדים. ואין אחד מהם נמכר לעבד עולמי לשום אדם. אבל היה ענין מבידתו שכירתו לשש שנים ועל מנת כך בא עמך ולכן אין רצוני שירע בעיניך באחריו כי השלים זמנו. ומלבד הטענות האלה כלם שזכר הרבה מחד וזכו שאמר יברכך ה' אלהיך בכל אשר תעשה. והרב רלב"ג פירש כי משנה שזכר שזכר עבדך שש שנים. שומי השכיר בסתם שלש שנים שאין רשות לאדם שישכיר את עצמו יותר מלשלוש שנים. וכמו שאמר הגביה (ישעיה ט"ו) שלש שנים כשני שכיר. ולזה יהיה זה שעבד שש שנים עובד משנה וכל משנה השכיר. ומדבריו רבי אברהם לקחו. ואינו נכון כי גם כן חזקו (שם כ"א) בזכר שש כשני שכיר. ומי המועט השכיר מלהשכיר עצמו לשנים רבות. ולא אמר הגביה שני שכיר על מספר השלשה. כי אם על כיוון זמן קצוב מבלי תוספת אפילו יום אחד כשנת השכיר בין שיהיה לשלש שנים או לחמש או לעשר:

(יג) כל הבכור אשר יולד בבקרך וגו' עד שמור את חדש וגו'. אחרי שזכר מיני

ורפי שפרשת בא אל פרעה צוה על אכילת הפסח בציאור רחב. ראה לבאר בו עתה דברי' שלא התבאר שמה. מהם היות אכילת הפסח במקום אשר יבחר ה' ולא בשערי' כי זה לא התבאר עתה. ולכן בא במקום הזה שכן המרגלים אחרי זכרון המעשר שני והבכורות שהיו נאכלים בירושלים. ועל זה נאמר וזבח פסח לה' אלהיך כאן ובקר במקום אשר יבחר ה' לשכן שמו שם. וכבר הודעתך דעת אונקלוס וכבר נמחק אחריו רש"י ו' אברהם צפי' הכתוב וזה שפירשו וזבח פסח לה' אלהיך כאן. כי ממנו יהיה הפסח. ושם בקר תזבח לשלמים. ויותר נכון הוא דעת הרב רבי משה בר נחמן שאמר וזבח פסח לה' אלהיך ולא האדריך כי עזר כי כבר התבאר חקת הפסח שמה. אבל הביאיו שחלל הפסח יזבח כאן ובקר לחגיגה. כי היה החיוב בעלותם ליראות את פני ה' שיעבדו שמה כפי מסת וזדנות ידם שלמי חגיגה שהיו איכילים עם בתיהם וכליו והבגר. והפסח היו איכילים אתו על השעשע ולכן כתב הרמב"ם וזבח פסח לה' אלהיך כאן ובקר. כעטם ראינו שחזקו לוי רוא' לומר שיחמר שם וא"ו רביו ויהיה כאלו אמר ואין ובקר הנה אם כן זכר ענין הפסח בקצור לפי שהתבאר בזה שקדם. האמנם הרחיב המאמר בציאור שלמי חגיגה שיצאנו שמה שהוא מהדברי' אשר ביאר כאן משה רבינו. וכן הרחיב בציאור בטעם המצה והפסח כמו שיתבאר. והותר עם זה הספק הי"ו:

והנה הוסיף שלא יאכלו חמץ עם הפסח ולא די שצאנו יום על הפסח ואמר החמץ

החמץ. כי אם גם שנעת ימים שלמים יהיה איסור. וזהו חמץ לא תאכל עליו חמץ ז' ימים תאכל עליו מצות לחם עוני. וזהו לומר כשחמץ יאכל לחם כל שנעת הימים יהיה חמץ ולא חמץ. ואמר להם עוני לתת תואר המצה שהוא לחם עוני שהעניו יאכלו לחם מצה. לפי שאין להם זמן כנוי להחמץ בלחם ולעניותם הם כ"כ וריוס בחקון אכילתם. וגם לפי שישפיק ויחר. כי הנה הלחם מצה קשה מאד להתעכל באשמואל ולכן יאכל האדם ממנו מעט ממה שיאכל מן החמץ. וזו שזכר יצחק הישראלי בכרך החסד'י. ולפי שזכר דבר מצות הכבד ומצות המצה נתן העטם בכל אחד מהם. אם לענין המצה שזכר בסמוך בלחמו כי בחפזו יאכל מארץ מצרים כי היו המצרים עוונות מצות כי לא יאכל עד שמכניז את אפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עונות מצות כי לא חמץ כי גורשו ממצרים ולא יכלו להתחממה. ובמ"ש בהגדה מצה זו שאנו אוכלי על שום מה על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמץ עד שנגלה עליהם הקצ"ה וגא' וגו'. וכבר הקשו על זה אנשי. איך נתן זה העטם למצה. כי הנה בפרשת צא אל כרעה צוה הקצ"ה על המצה קודם יציאתם ממצרים. ולא היה אם כן צעבור שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמץ. האם היה כן הייתה המצה אחר המעשה כמו שהיה בענין הסכות. אבל כיון שקדם הצווי למעשה וראה שלא היה מפני זה כי אם צעבור שזוהי הש"י עליו כשאר המצות. אבל התשובה דבר הוא שהש"י צוה ומצוה הדבר'י שהיו קודם היוצא. ורצה להראות את ישראל ויציאתם ממצרים שיהיה צמחירות מופלא וכדי שהם ירגישו בדבר ויתנו אליו לב לבן צוה אליהם קודם יציאתם שלא יאכלו חמץ כ"א מצה וכאשר באה עליהם מהירות היציאה היו מתחלחלים כלם על לחמם שלא יחמץ מפני הצווי האלעי שצבר קדם אליהם. וכאשר יצאו ורצו שלא הספיק בצקם להחמץ ושגם עם יציאתם אפי את הבצק אשר הוציאו ממצרים עניית מצות הכיר וידעו מהירות גאולתם ויציאתם כמה היא. הנה התבאר לך שהיה מצות המצה אשר נאמרה להם במצרים בבד להכיר מהירות ויציאתם שהיה הנס הגדול. וזקדו אם כן דברי צעל ההגדה בטעם המצה שהוא מפני שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמץ ושקדם הצווי לטעם הנס. כדי שירגישו ויכירו וגו'. ואחרי שנתן טעם למצה נתן גם כן טעם לפסח. ועליו אמר למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים שהפסח היה זכר שפסח הש"י על בני ישראל ביום ההוא שמתו הבכורות ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו וגו'. כי זה היה ראוי לזכור כל ימי חייך ואחרי שזכר ד' המצות האלה פסח ומצה ונתן העטם בכל אחד מהן ראה לתת גדר וגורם בכל אחת מהן לשמירתן כי הנה לענין שמירת המצה ואיסור אכילת החמץ נתן גדר גדול בלחמו ולא יראה לך שאור בכל גבולך כי כאשר לא יראה לא לבד צוה גם בכל הגבול לא יבא האדם לאכלו ולענין גדר הסכות אמר ולא ילון ויבא אחר תוכה בערב ביום הראשון לבקר כי צוה יהיה זריו ומשתדל לאכלו בלילה בדעתו שאם ישהה יהיה נותר וייתן לבית השפסח. ואמנם אמרו אשר תזבח בערב ביום הראשון לבקר אפשר לפרש היום הראשון על יום ארבעה עשר שהוא ראשון וקודם לחג ואינו חג.

והיותה נכון אלפי שנים התורה שנתן ובמקומות הוא מערב עד ערב. והלילה היא חלק מהיום הבא אחריו ולכן ערב ביום הראשון הוא ליל פסח הראשון יאמר הכתוב שמצבת הפסח אשר יזבח בערב שהערב ההוא הוא נכלל ביום הראשון. לא ילון ממנו עד בקר אותו יום הראשון. אבל יאכל אותו בלילה ובמה שצא בקבלה בדרך חיובו מקומן עד חצות. ולפי שמחמץ והלאה דרו הוא מהבקר. ויש' דרש בכתוב הזה שלשה זמנים בערב כצא השמש מועד נאחך בערב משש שעות והלאה ובחצו. וכצא השמש תאכלנו. ומועד נאחך ממזרים אתה שורפו. לפי שהיתה ויציאתם בבקר. ולפי שכבר יצאנו שני ספקות במצות האלה ראה מרע"ה להקדים:

הראשון שאל היה הכסח וזכר ליציאת מצרים למה א"כ לא יעשה אותו בשער'י כיון שהם מארץ הגבירה אשר נתן ה' להם. ולא יצטרכו אל אותו עמל לבנות לזכות את הפסח בירושלים:

והשני שהיה שפסח והמצה תלוי' זה צוה יתחייב שכמו שאכילת הפסח והמצה חובה בירושלים ככה אכילת המצה שנתת ימים שהיה חובה בירושלים וזה יהיה אליהם ערר ושמל מכאוב צעמם בירושלים שנתת הימ' בזמן האביב. שהוא תקון התבואות כל שכן בהיותו צריך לשוב שמה לרגל צמח השבועות:

הנה להשיב לספקות האלה. אם לראשון מענין הכסח אמר לא תוכל לזכות את הפסח באחד שעריך אשר ה' אלהיך נתן לך. רוצה לומר אף על פי ששעריך הם מהארץ הקדושה אשר ה' אלהיך נתן לך הנה זבח הפסח כפי הדין והדין האלעי וגזרתו העליונה לא תוכל לאכול אותו בשעריך כי אם אל המקום אשר יבחר ה' אלהיך לשכן שמו שם תזבח את הפסח בערב רוצה לומר שם בחר ה' שהיה העבודה הזאת ולא במקום אחר. האמנם בענין המצה אשר הסתפקת אם תהיה אכילתה כל שבעה בירושלים. ראוי שתשע שאין הכוונה האלחית שתשע כל שנעת ימים שמה אלא אחר שתזבח את הפסח במ"ש. ועם זה ובעלת ואכלת שזכר על שלמי חגיגה אמרו שיעשה ביום הראשון אחרי שזבחו את הפסח ביום הראשון מהבא ואכילת השלמים כמו שהתבאר מיד ופנית בבקר והלכת לאהליך. רוצה לומר אחר אכילת הפסח וביטול השלמי' והאכילה כלה. שזה חובה שהיה בירושלים לפני ה'. שכל זה הוא ביום הראשון משש ואילך ופנית בבקר והלכת לאהליך. רוצה לומר לארץ ולשעריך ושם בשערים שנת ימים תאכל מצות. הנה אם כן התבאר הכתובים האלה על צור'י. והותר (ואברבנאל דברים)

ואם היה לנקות את הדם הנקי. איך בדם עגלה הערופה יכוסר עון דם האדם הנהרג ואם היו ישראל כלתי חוטאים בדבר להם יעזרכו לפועל הזה. ובציאור הכתובים אזכור דעות חכמינו האחרונים ואחרון עליהם: **הספק** השבטה ועשרים באמרו ונגשו הכהנים בני לוי ואם היו אליהם שופטים ב"ד העיר הקרובה איך יעזרך שיהיו כהנים ולוים. וגם איך יזולת עליהם אמרו לשרתו ולבדך בשם ה'. והם לא היו בירושלים לשרתו שמה:

הספק השמנה ועשרים באמרו כפר לעמך ישראל ואל תתן דם נקי בקרב עמך ישראל ונכפר לכם הדם: והנה הכפרה היא מעשרת לחטא. ולא ימלט מבליהם היותם חייבים בדם ההוא ובסיו הם הרוצחים או לא. ואם היו הם הרוצחים איך יכפר לכם הדם בעריפת העגלה עם אמרם בשקר וכו'. ידנו לא שפכו את הדם הזה ועינינו לא ראו ואם הם לא היו חוטאים איך יעזרכו לסיחיהם ויכפרו: והנה מפרש הפסוקים כלם באופן יותרו הספקים האלה:

יח' שופטים וסופרים תתן לך וגו'. עד כי ימלא בקרבך נבוא וגו'. להיות סדר הידיעה מן הדברים הכוללים אל הענינים הפרטיים:

לכן ראוי ארון הכהנים בזכרון המזות וציאורן לזכור ראשונה המזות הכוללות ואחרי כן המזות הפרטיות. והנה המזות הכוללות באו בשני סדרים. כי הנה באו המזות המתיחסות לבית הבחירה ולכל ישראל כסדר ראש אנוני כמו שפירשתי. ואחרים' באו המזות המתיחסות להסכנת העם הכוללת בזה הסדר. וידוע שהסכנת האומה היתה בשני מינים מן ההסכנה האנושית ונמשלו בה מדרגות תחתיות שניים ושלשיות. כי הנה ימלא כהן בית דין הקטן שהיה בכל עיר ועיר שהיה המדרגה היותר קטנה. וב"ד גדול שהיו בירושלים בלשכת משה שהיה המדרגה עליונה ממנה. והמלך שעליהם שהיה המדרגה הגדולה על כלם. הנה סדר שלשת המנהיגים האלה רוצה לומר בית דין קטן ובית דין גדול ומלך הם כלם כפי ההסכנה האנושית. והיה בהם גם כן מן ההסכנה הרוחנית ובה ימלאו גם כן מדרגות תחתיות שניים ושלשיות בקרבנות אל האלהים. כי הנה היו הלויים המדרגה הראשונה מהם המין והכהנים היו בקדושה ורוחניות במדרגה למטה מהם בטוהרות בית המקדש וקרבנות אל האלהים. והנביא היה למעלה מהם ברוחניות וקרבנות וקדושה אל השם. הרי לך שהיו שתי מיני ההסכנות האלה בישראל. אנושית ורוחנית אלהית ובהם ובמשפטים המתיחסים אליהם בכלל הכתוב כלו כמו שנבאר להיות ידיעות האלה הכוללות. ובספר כי תלא באו המזות הפרטיות וכמו שיבא ביאורם בג"ה. הנה זהו קצור הסדרים ופרשיותיהם ומלמד זה היה נסמך השופטים והבית דין הגדול לעליית הרגלים. לפי שבעלותם שמה היו שואלים את פי הסנהדרין על המופלא מהם בענין הדין וכמו שזכרתי.

ולכן התחיל כלן במינוי המדרגה הראשונה מההסכנה האנושית שהם השופטים שהיו בכל עיר ועיר. וראוי שנדע שבכל עיר ועיר שהיו בה ק"כ מישראל היה בית דין של כ"ג לשפוט דיני נפשות. ובית דין של שלש לשפוט דיני ממונות וביורשלים היו שני בתי דינים של כ"ג. ועוד היה שם בית דין הגדול של ע"א שהיו יושב חמדי בלשכת הבית ובערים הקטנים שלא היה בהם ק"כ היה בית דין של כ"ג אבל היו שמה שלשה שופטים בלבד ועל הבתי דינים שהיו בכל עיר ועיר שהיה המדרגה הראשונה מההסכנה העם האנושית, אמר שופטים ושופרים תתן לך בכל שערך, שהשופטים הם הדיינים השופקים את הדיינים את דיני נפשות בית דין של כ"ג, ואם דיני ממונות בית דין של שלשה, או שלשה שופטים בלבד בעיירות הקטנות כמו שזכרתי, והשופרים הם הרודים בעם השופים במלחמה לכבד את האנשים שיקיימו המשפט הפסוקי מהשופטים, ואמנם אמרו אחרי זה אשר ה' אלהיך נותן לך לשבטך פירוש בו ח"ל בהוריות ופר' דיני ממונות ובספרי מלמד השופטים שהיו ממונים בכל עיר ועיר, עוד היה בית דין אחד כולל לכל השבט, והיו אם כן שם שופטים פרטיים בכל עיר ועיר ושופטים כוללים בכל שבט שהיו יכולים לכופ כל אנשי שבטו ואם נסתפק דבר לבית דין העיר ילך לפני בית דין השבט שלו לשאלו, ואם הוצרכו לתקן ולגזור דבר על כל השבט שלשם גזירות ומחקרים, והנה במנוי זה לאמרו לשבטך, ובית דין הגדול שביורשלים שהיה למעלה מכלם וכולל לכל השבטים כמו שכתב הרמב"ן, אבל לפי הפשט אין לנו כי אם בתי דינים של עשרים ובית דין הגדול אשר בירושלים, ואם היה ב"ד אחד כולל לכל שבט היה ראוי גם כן שיאמר שופטי' ושופרים תתן לך לשבטך ויזוה שילכו לשאלו בדבר המופלא את פי ב"ד השבט, אבל זה כלל לא נמצא בכתוב כי אם שני הבתי דינים בלבד, אם הבית דין הראשון אשר בעשרים באמרו שופטים ושופרים תתן לך בכל שערך, והבית דין הגדול אשר בירושלים, ואמנם למד אמר נותן לך לשבטך, אחרי שאמר שופטים ושופרים תתן לך בכל שערך אשר ה' אלהיך נותן לך. וזהו להעיד על שתי כונות:

האחת שהיה מזות השופטים כבר באה בתורה (פ' משפטים) עד האלהים יבא דבר שניהם שהיה מזות ישראל שיהיו להם שופטים. ובסדר אלה הדברים זכר מרע"ה שהוא אור לישראל שימנו השופטים כמו שאמר הכו' לכם אנשים חכמים ונבונים וגו' הנה ישראל לא ראו אז למנותם. אבל ראו שהוא עליו השלום ימנה אותם.

כמו שאמר ותענו אותי ותאמרו טוב הדבר אשר דברת לעשות כלומר טוב הוא שהדבר שבדברת בן תעשה אותו אחת כי לך ראות למנותם לא לנו כמו שפירשתי. והוצרך מרע"ה למנותם כמו שנאמר ואקח את ראשי שבטים ואקח אותם ראשים על השם וגו'. ואזוה את שופטים וגו'. ולפי שלא יחסנו ישראל שכן יהיה חמדי. רוצה לומר שהנביא הוא אשר בכל דור ודור ימנה את השופטים.

אשר בכל עיר ועיר. כי הוא אשר ידע בנבואתו מי הוא הראוי לשפוט. לכן הודיעם שלא יהיה כן אבל יהיו בעצמם שהם ימנו את שופטיהם. לפי שמנוי השופטים משר השם לשבטים לא לנביא הדור. וענין משה במינוי השופטים היה להוראת עשה אבל לדורות לא רצה שיהיה זה על פי נביא כי יהיה זה אליו מורה מופלג

אשר אמרו. הרי לך ששתי הכונות היו ראויות. ויקשה אם כן למה לא זכרן. ובציאור הכתובים האלה ארצות המאמר בזה:

הספק הו"ח אם נחתינונו לשפוט אל דברי הנביא ראוי שנדע איך יבאן שהוא נביא כדי שנשמע אל דבריו. ואם האמר שהורה פירסה זמן בחינתו באמרו אשר ידבר הנביא בשם ה' ולא יהיה קדבר ולא יבא הוא הדבר אשר לא דברו ה'. הנה יסול בזה ספק עזום והוא. כי לא ימלט אם שחיה בחינתו ביעודים הטובים שיעד לזא או ביעודים הרעים. ושקר הוא שג' ביעודים הרעים חיה בחינה לפי שכבר אפשר שיהיה מיעד ביעוד רע שיבא על איש או על עם אחד וישנו האיש או העם ההוא אל ה' וינהם ה' על הרעה ולא חבא עליו כמו שהיה הענין בננוה. ואם היתה בחינה הנביא בזה הנה לא יהיה קדבר ולא יבא. ויזומת הנביא על לא חמם בכפיו ואין מרמה בפיו. ושקר גם כן שלאמר שחיה בחינה ביעודים טובים כגם כן יהיה אפשר שלא יתקיימו מפני המקבל שג' ינרום חטאו וימנע מפני זה הטוב ממנו כמו שמינוי ביעקב שם היות שהובטח (פ' ויאל) והנה אנכי עמך ובמרחק בכל אשר תלך. הנה בזה עשו כנגדו אמר (פ' וישלח) ויירא יעקב מאד ויאלצו שג' ינרום החטא לחזרת השם יסבך מיעודו הטוב. וכמו שביאר כל זה ירמיהו הנביא (סוף ח') באמרו רגע אדבר על גוי ועל ממלכה לנחום ולנחוך ולהאבד ושם הנוי ההוא מרעו ונחמתי על הרעה אשר חשבתי לעשות לו. ורגע אדבר על גוי וכל ממלכה לבנות ולנטוע ופשה הרעה בעיני לבלי שמוע בקולי ונחמתי על הטוב אשר דברתי להשיב לו. אין לנו אם כן במה יבאן הנביא. ואין ראוי שנאמר שכאשר לא יהיה קדבר ולא יבא הוא הדבר אשר לא דברו ה'. כי כבר לא יהיה קדבר ולא יבא הדבר אשר דברו ה'. ובפי' הכתובים אזכיר דעות החכמים בדרוש הזה ואקשה עליהם:

הספק הו"ח במה שזאת תורה בערי מקלט לנוס שמה כל רוצח בשגגה פן ירדוף גואל הדם אחרי הרוצח כי יחס לבדו וישינו כי ירצה הדרך והכחו נפש וזה כי לא ימלט מחלוקה. או היה הרוצח בשגגה חייב בעונש על אותה רצחיה או לא. ואם היה חייב איך נהן לו ערי מקלט שיהיה שם. והנה ראוי שיענה נפש חחת נפש. ואם אמרנו שלא היה בן עונשים להיות שגגה. יקשה אם כן למה חייבו מלקות בערי מקלט. כי כמו שלא היה חייב מיתה כך לא היה חייב מלקות ולא גלות. ואם היה שהורג בשגגה אינו חייב מיתה בבית דין.

איך יהיה מקום לגואל הדם להרגו בכל מקום שימצאנו לו לערי מקלטו כי הוא לא היה חייב מיתה באמת. ואם גואל הדם יכרענו דמו בראשו. כי הוא שפך דם נקי שלא היה ראוי למיתה יען וביען לא הרג נכונה ורצון כי אם בבלי דעת:

הספק הכ' באמרו לא יקום עד אחד באיש לכל עון ולכל חטאת וגו'. על פי שנים עדים או שלשה עדים יקום דבר. וזה כי המזוה הואת כבר נאמרה למעלה על פי שנים עדים או על פי שלשה עדים יומת המת לא יומת על פי עד אחד. ולמה בא אם כן כאן לזכור שנית. ורבי אברהם ז"ל אמר שנאמר זה להגיד שהטעם השגור נבול ראוי שיבא עליו שני עדים או שלשה עדים ולא יעיד בעד אחד. ולא ידעתי למה יאמר זה על השגת הנבול בפרט בבית

שכבר נאמר בכלל:

הספק הכ"א בענין העדים היוזמים שהעידו בדבר מה לחייב אדם אחד. ובאז אחרים וזממו אותם שזאת התורה שנאמין למיזמים ולא נאמין לזממי' ובהם מהקושי. כי אם היו העדי' הראשונים המחוייבים שנים. והיו העדים היוזמים שהם האחרונים גם הם שנים למה נאמין העדי' האחרונים. ולא נאמין את הראשונים בהיותם שנים למספרם. והיה ראוי שנאמר בציאור בזה אוקי תרי לבדי תרי ואוקי ממונה בחוקת מרים. ויקשה עוד מה שקבלו רבותינו ז"ל ב"פ דמכות (ד' ה') ושעיתם לאו לא כשר וזמ לא כשר עשה. אם הרגו את האדם בעדות שקר למה לא יומתו עליו. כאשר התבאר ששקר פנו. האם עשור שמת הכ' יהיו פטורים העדים שהמיתו אותו בשקריות מעדותם הכוזב:

הספק העשרים ושנים בדברי הכהן המשוח מלחמה ובדברי השופרים שהם כותרים זה את זה. לפי שהנה הכהן יבטיח אותם כי ה' אלהיהם הוא הנהלם להם והוא יושעם כדי שלא יסול משפחת ראשם ארצה. ומיד אחרי זה השוערים יניאו את לב העם באמר' מי האיש אשר נהה ביה חוש ואשר נסע כרס ואשר ארם אשה ילך וישוג לביתו פן ימות במלחמה. וכן מי האיש הירא ורך הלכב. כי הנה הדברים האלה יעילו עליהם אימה ופחד לפי הנראה והוא הסך דברי הכהן וכוונתו:

הספק השלשה ועשרים כי ההתראה וההכרזה היתה באנשים האלה איננה הנונה. לפי שאם הם אינם בנחותם בישועת הש"י מה נשתנו אלו מאלו והנה כלם זריכו' לביתם ונשותיהם וצניהם וקרמיהם. ואם הם בנחותם בנאונות של מקום. הקצור קצרה ידו מהושע לאלו אשר בנו בתים ונעשו כרמים ולא אכלו פריהם ואחרו נשים יותר מהשאר:

הספק הארבעה ועשרים למה מאלו השלש הכרזות שזכרה התורה בכלן היה בראשונה מהם הכהן מכריז מדבר ומשמיע. ובשנית מהכונה בית ונוסע כרס וארם אשה הכהן מדבר והשופר משמיע. וההכרזה השלישית מהאיש הירא ורך הלכב השופר בלבד מדבר ומשמיע:

הספק החמשה ועשרים בדברי הכהן והשופרים. שאלה המזות שהם אומרים אל העם בדברים טובים לישראל בנבואת ההלחמה. ולא תמצא שיאמרו אליהם דבר מהתעושה הנפשית. ולמה לא יעידו שהמתי' במלחמה תהיה נפשם נזורה בצרור החיים את הש"י. אשר שם השלמות והעונג הבלי משוער. וכדרך המוכרים את אנשי המלחמה כי תמיד ירחיבו אליהם במעלת שר הנפש וכמו שהיו עושין אנשי בית שני. וכמו שזכר בדברי יוסף בן נוריון:

הספק הששה ועשרים בענין העגלה ערופה מה היה הענין מאז היתה וטעמה.

בעלי מדות. ובמאמר יתרו ואחיה תחום מכל העם הנבי חיל יראי אלהים אנשי אמת שונאי בצע. ולסודור בענין המנוי שלא יהיה על פי עמי הארץ. ולא ע"פ רעשים בעלי מומין בעדותיהם. לכך סמך כאן למנוי הסופרים ו' אישיות חכמות דוגמת הפסולין לדין. הא' לא חסד לך כאשר כל עץ אלל מוצה ה' אליה. כי הסודך לערכאות עובדי גלולים הוא כעושה אשר לא לפני מוצה ה' שאף שידעוהו הם כדמי ישראל יהיה כאשר אלל מוצה ה'. והב' לא חסד לך מוצ' אשר שגא ה' אליה. כי המעט' הדיוט עם הארץ שופט על העם הרי הוא המקום מוצה אכן כשהוא אכן דומם מבלי דעת. ואין בו כי אם הפלדוף והרי הוא כמלצה שהוא הדבר אשר שגא הש"י. רוצה לומר הסדיוט שאין בו ידעם ואף שיהיה חכם ומישראל. השמר לך שלא יהיה בעל מדות רעות שהא' אשר כזה אין ראוי לשפוט בשום פנים. ואחיה הממנה אותו כאלו זנחת לה' אליהך שור ושה אשר יהיה בו מוס כל דבר רע רוצה לומר הנה שור או שה מפאח מינו וממשפטו ראוי לזנח הכל יס בו מוס. ומהו המד הוא תועבת ה' ואין ראוי להקריבו. והנה איסור האשרה והמלצה כבר באו בפרשת משפטים שנאמר לא תשתחוו להם ולא תעבדם ולא תעשה כמעשיהם כי אם תרכה תרסם וסבר השבר מלצותיהם וגו'. ובפרשת כי תשא הזכיר נ"כ על כריתת האשרות. ומאחר שגמולונו שלא נעשה כמעשיהם היו אם כן המלצות אסורות גם האשרות בבית האלוקים. וביאר כאן שנוטעת כל עץ אלל המוצה אסור ואף על פי שלא יהיה לעבוד שם. ואמנם המלצה ביאר בה סגית עם היות המלצה זכרונה בלבות לא היתה שמה להעלות עליה עולה כי תמיד היו נוגים מוצה להעלות עליו עולה וזנח. ואמנם היתה המלצה לאות ולזכרון לעד ולסיומן וכמו שאמר (פ' ואלה) עד הכל הזה ועדם המלצה. וביעקב נאמר כשראה מראהם הכלם (שם) ויקח את האבן אשר הם מראשיתו וישם אותה מלצה ויזקק שכן על ראשה שהיה זה לסימן אשר שם יהיה בית אלוקים כמו שנאמר ואבן זאת אשר שתי מלצה יהיה בית אלוקים וגו'. אמנם המלצה שהיו נוגים עובדי גלולים היתה לטובל וזנח ולכן היו מקימין אותה למעלה וזה שאמ' ולא חקיס לך מלצה. שאמר בה לשון קימה לא לשון שימה כמו שבא בלבות. ואמר אשר שגא. רוצה לומר מאותה המלצה שגא ה' אליהך שהיא המלצה לעבוד עליה כמו המוצה. פרט למלצות העדות שאינם אסורים ולא שגאם הש"י. ואמנם המלצה שהיה ישראל להעלות עליהם קודם בנין הבית לא היו מאכן אחת. אבל היה המוצה בנין אבנים גדול גבוה ולו קרנות ארבעה ולו יסוד בונב. ועליו על יסודו ויקריבו בין קרנותיו. והבמה היתה כעין הר נעשה מעפר מקונן ועליו מוצה בנין להקריב בו כל דבר רם וגבוה כקראו כן (ישע' י"ד) אעלה על בתי עב ואתה עב במוחיו תדרוך. אמנם המלצה היא היתה מאכן אחת גדולה ויהיה צימי האבן לסימן ולעדות ולזכרון כמו שזכרתי. וכן היה האבן שזכר יוסע (סיומן כ"ד) בדבריו האחרונים. וצימי ע"ג במקום המוצה. ולא היתה מושלכת על הארץ כי אם בקימה ומעלה וכל כן אותה תורה ולא חקיס לך מלצה וביאור מאינו מלצה וביאור באמרו אשר שגא ה' אליהך. רוצה לומר מאותה מלצות ע"ג שנוטים להקריבה אשר שגא הש"י אותם. לא מהמלצות שהיו נוגים האבן לעד ולזכרון. והוא זה הספק השני:

ואמנם הקרבת הבצלי מומין. אין ספק שגבר הזכיר עליה בפרשת אמר אל הכהנים אבל שם זכר המומין בלבד לאחיה נאמר. ולפי שכבר אפשר שיהיה בו מוס אחר מלבד אותם אשר זכר שם. לכן הוצרך לומר כאן כל דבר רע שלא נאמר שם. כי במאמר הזה יכולול גם שאר המומין שלא נזכרו שם בפרשה. והוא זה הספק השלישי:

והחלל העולה שזכרו כאן המלצות האלה שצאו צמם שער שער בקאור והתנארו צמם דברים לא לזכור אותם בעצם וראשונה. אבל באו להמליט הענין במנוי הסופרים שלא יהיו לפני הדיוטות שהם כאשרה. ולא לפני רשעי ישראל יודעי מוס ומדות רעות שהם כזנח בעל מוס. אבל יהיו הסופרים מזרע ישראל יודעי דעת ומביני מדע יראי אלהים וסרים מרע. ואפשר לפרש הפסוקים האלה כפי המפרשים' באופן אחר. והוא שזכיר ראשונה את הסופרים ושפטו את העם משפט המסר' וכו' שפירשתי. והוא שזכיר באמרו לא תעשה משפט לא תשא פנים ולא תקח שחד. רוצה לומר שהשופט לא יתן משפט הסופר אם לישא פני' לאחד מהבעלי דינין או בעבור שחד שיתנו לו. ואח"כ הזכיר על הבעלי דינין באמרו דק דק תרדוף שלא יכלו את ימיהם בריב ומדון על דבר כז ועול. והמלצה הוזהר כבר נזכרה ש' (פ' קדושים) בלדק תשפט עמיתך. ובאר כאן הלקק דיינים ובסופרים ובבעלי הריב. והנה הביא איסור האשרה והמלצה להניד שזה יהיה ממקרי' השופט וריחוק כל מיני גלולים:

י' א וימא בקרבן בלדק שערך דין עד כי יפלא. המלצה הוזהר כבר באה בפרשת משפטי' באמרו שם וזנח אללללל יתרה בלתי לה' לנדו. אבל לא פורש שמה אם משפט היחיד העובד גלולים הוא לבית דין הגדול שדין עיר הנדחת ודין זקן ממרא. ששניהם ביעורם צבית דין של ע"א או אם יהיה משפט צבית דין של כ"ג אשר בשערים ולא פורש שם גם כן מה יהיה עגשו ואין יתרה כיוצא לאללל' אחרים. ולא פירש גם כן אופן המשפט אם יהיה ע"פ עדים וכמה יהיו או בקול בלבד או איך יהיה. ומפני זה ראש מרע"ה לנאר המלצה הוזהר בכל הדברים האלה. ובאה במקום הזה להודיע שחקר הנהגת הסופרים בשערים שזכר הוא לבער הגלולים מן הארץ ושעליהם מוטל עונש היחיד ואינו מסור לב"ד הגדול כדין עיר הנדחת וזקן ממרא. כי הנה היחיד אינו באותה מדרגה ולכן ראוי שיהיה גדול בשערו. והוא אמרו כאן איש או אשה אשר יעשה את הרע וגו' והולאת את האיש ההוא או את האשה וגו'. כי מלך הא' איש או אשה פריסיים היה דינם מסור לב"ד עירם ולא לב"ד הגדול. ואמר והוא דין ושמה להניד שאין צד לזון הרע. ואין אסור לשמעו אבל בהפך כי הסופרים ראוי שיתקרו

מופלא למנות סופרים בכל ערי ישראל גם כי התחלק הנבואה ולא יאמר מי שימנו אותם ולכן מסר זה לבערים. והוא אמרו אשר ה' אליהך נותן לך לשפוט. יחזור למנוי הנזכר שכל שם סופרים הוזהר הכמים וירא אלהים ביהיו בשבטים בכל עיר ועיר מאותו שפט. וזהו הכונה הראשונה:

והכונה השנית היא. שתר' סמיני הסופרים ים מלכיו' שהוא מתחת יד המלך. כי הוא אשר יצוה בשיר פלוגי יהיו הסנה הזאת שופטי' פלוגי ופלג'. וכן בכל שאר הערים כי רוצה המלך ראש המשפט הנה הום מסדר האברים אשר תחתיו שם הסופרים' והוא הדת והמנהג בכל מלכות קמ' וליא' ואר' וגוה' ומלכו' נאפו' לים. ויש ארצות שמיני הסופרים הוא מסור בידי עם הארץ. שהמה ימנו עליהם הסופרים' והסופרים' שיראו בעיניה' יותר הגוה' בכל שנה ושנה ואין למלך צום דבר. וכן הוא המנהג בקצת ארצות ספרד ובצרפת וכל ארץ המערב. והנה אדון הנבואה' ביאר צום שהסופרים' שהיו בישראל שאין ראוי שימנה אותם המלך ולא יהיו מידו אבל שהם ימנו אותם רוצה לומר שכל שפט ושפט ימנה את הסופרים' הראויים בכל עיר מעריהם. ועל זה אמר אשר ה' אליהך נותן לך לשפוט רוצה לומר שה' אליהך נותן מיני הסופרים לשפוט שם ימנו אותם ששעריהם לא המלך:

והכונה השלישית היא להניד שכל אשר יקרה בעיר אחת שיהיו בה משני שבטים שיושמו בה שופטי' מכל שבט ושפט באופן שכל אדם יבא לפני שופטי' שבטו. ולכן היו בירושלם שני בתי דינים של כ"ג אחד מהם היה יושב על פתח הר הבית ואחת על פתח העזר' לפי שהיתה ירושלם לשבט יהודה ולשבט בנימין. וזהו אמר שופטים וסופרים תתן לך צנן שערך אשר ה' אליהך נותן לך לשפוט. ואמנם הסופרים האלה שהיו בשערים אם היה מנוים מידי שנה בשנה או מנ' שנים לג' שנים. או היה האדם הממונה לשפט נוגה מנוי כל ימי חייו הנה זה לא נתפרסם בכתוב. וחז"ל אמרו דרך כלל פ"ק דכריתות וברורי'. ובכתובות (ד' ק"ב) פ' הושא שכל המנויים שבישראל היה לאלם כל ימי חייו והיו ירושה גם כן לבניו ביותם סובים וישרים במעגלותם. וביאר כאן מה יהיה אומנות הסופרים ההם אשר יהיו בשערים באמרו ושפטו את העם משפט דק. וכבר פי' (דברים פ"ו ע"ה) רש"י והוא האמת שאין זו מלצה לשופטים אבל הוא הגדת תכלית מנויים ומשפטים כי הוא לשפט את העם משפט דק. וביאר הרב רבינו יוסף בלמות גדול זה מאמר. וכו' שים בענין המשפט ב' בחינות. הא' להעניש את הרשע כפי המשפט הבודק על התורה לא פחות ולא יותר. והב' שפעמים לריך שלא יעניש כפי המשפט האמתי כי אם כפי הדרך לתקון המדינה וטורד השעה. והש"י ייחד לכל אחד מאלה הענינים והבחנות כת אחת. וזהו שכת הסופרים' הראשונים יהיה ענינם בשערים לשפט דק והמשפט הברור והאמתי בדיון התורה והוא הלק המוצה בדת מבלי שיטו מהנו ימין ושמאל כי זהו כחן בלבד. ותכלית מנויין אינו עובר מזה רוצה לומר מלשפט כפי הדת והלדק המוגבל בה. והוא אמרו ושפטו את העם משפט דק. כי הם לא יעברו מנובל הלק ולא ישנו בו דבר אף שהיה מן הראוי כפי צורך השעה. ואמנם הבחינה השנית מהמשפט שהוא בדיון וסלא בדיון לא לעבור על דבר תורה כי אם לפי שהשפט צריכה לכך מסרו הקדוש ברוך הוא לדעת הרב הנזכר למלך. ולדעתו אינו כן כי אם שהוא היה מסור לבית דין הגדול כמו שיתבאר אחר זה. הנה אם כן אמרו ושפטו את העם משפט דק הוא ביאור היכולת הניתן אל הסופרים' היושבי' בשערי'. ולפי שהמינוי מהסופרים' ההם הוא דבר כללי ושלמות הנהגתם ואת העם או רעתם תבא על ידם. הנהיה את השבטים מאד על מנוים שלא ימנו אותם כי אם כפי הראוי ולמי שהוא הנון לך ולא ימנה הממנה את הסופרים פנים לשום אדם למנותו לשפט בהיותו בלתי הנון לך. ועל זה אמר לא תסה משפט לא תכיר פנים ולא תקח שחד ואין זה מלצה לשופטי' שלא יטו משפט ולא ישאו פנים ולא יקחו שחד במשפט' כמו שפירשו המפרשים'. כי אם למתנים את הסופרים' בלבור שלא יטו במנויים מדרך המשפט והראוי ולא ימנו אדם להחניפו. והוא הכרת פנים. ולא מפני שחד שיתן למתנים כדי שימנו אותו. כי הנה זו צלמה וביאור למנות מי שאינו הנון לשפט כי השחד יעור עיני אחמי'. שלא יראה מפני השחד היום אשר בו וימנה אותו. ויבולך דברי דיקוס רוצה לומר ששם השחד לא למראה עיניו ישפט כראוי כי ישור את עיניו ולא יראה ולא למשפט אמינו ויכית כראוי. כי אף שיאמרו לו אדם פלוגי רשע ועידו לו ממנו מומין. יבולך אותם לכוונה בלתי נאותה. כדי שכל כל פנים ימנה אותו שנתן לו השחד. הנה לזה שלא יפשה דבר מזה כי תועבת ה' כל עושה אלה ולכן הזכירו על המנוי הזה באמרו דק דק תרדוף רוצה לומר הדבר הלקק והישר אותו תרדוף במנותך האנשי' הסגונים לשפט כי הם צמטתם יעמידו ארץ ואם תעשה זה תחיה וירשת את הארץ. רוצה לומר תחיה אתה בנחת ובניך אחרך יירשו את הארץ לפי שכל שלש דברים העולם קיים. על הדיון ועל האמת ועל השלום. וכל זה תלוי בלדקת הסופרים' ואם לא תעשה כן יהיה בהפך שרשעת הסופרים' ימיתו הנקיים שבעם וזה יהיו סנה שיאבדו מהרה מן האדמה אשר נתן ה' להם. הנה התבאר מזה שכתובים האלה מוכירים על מנוי הסופרים'. ואינם אזהרה לשופטים שישפטו דק. והוא זה הספק הראשון:

וידוע שהסופרים' אין ראוי שיהיו ממלל עובדי גלולים כמו שכתוב (פ' האזינו) כי לא כזורנו צורם ואויביו פלוגים. ואף כי ידועו כדמי ישראל. כי כמו שאף על פי שחסיסת עובדי גלולים תהי' על האופן הראוי היא אסורה. ככה המשפט שיבא על יד אף על פי שיהיה כדת וכהלכה הוא פסול ותועבת ה' וכמו שאמר ואלה המעשים' אשר תשים לפניכם וכו' וזכר עוד שלא יהיו הסופרים' עמי הארץ כי אם מומחים ונקיים בדינים וכמו שדרשו לפנייהם ולא לפני הדיפות. וזכר עוד שמלכד שיהיו הסופרים' מזרע ישראל וחכמים עוד יהיו

ממונות ואם בדיני נפשות שאלו ב"ד יפסקו בו, שהשופטים ההם עומים יעלו לירושלם אם בזמן הרגל או בזמן אחר שירצו וישאלו אחת הדבר המסופק אלם בב"ד הגדול ושההכרעה במחלוקת ההם חסיה ע"פ הסנהדרין שמה, וכן אמרו בפ' הנחניקין (ד' פ"א) חגית אמר רבי יוחי מתחלה לא היו מרבינ מחלוקת בישראל אלא ב"ד של ע"א היה יושב בלשכת הגזית וסני בחי דינין של כ"ג היו יושבים אחד על פתח הר הבית ואחד על פתח העזרה ושאר בתי דינין של כ"ג יושבים בכל פיירות ישראל הולך הדבר לשאלו שאלו מבית דין שנשדו וכו' אם שמוע אמרו להם ואם לאו אלו ואלו באים ללשכת הגזית ששם כהסדרין יושבים בחול מתמיד של שחר עד תמיד של בין הערבים, שאלו בפניהם אם שמוע אמרו להם, ואם לאו עומדים על המנין אם רבו המסתרים עזרו אם רבו המסתמין שמה, משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שמוע כל זרכן רבו המחלוקת בישראל ונעשתה תורת ע"א כשתי תורות, הנה בארו שיקר הדת ופירושם היה במושב הסנהדרין, ולזה החמירו בפ' הנחניקין בעונש זקן ממנה, עד שאמרו שאם רצו ב"ד למחול אין מוחלים לו כדי שלא ירבו מחלוקת בישראל, וע"ז אמר רבנן בכתוב בכתא כי יפלא ממך דבר, והפרשה לא חזרה עפ' העלוי דינים שיעשו זה, כי אם עפ' השופטים שנערים שזכר למעלה שאם יפלא ויסתר משכלם דבר בענין המשפט, אם שיבא הספק ענין העדים שזכר או בוראת השפעה או בוראת המקום או דבר אחר שבעבורו יקשה בעיניהם לשפוט הדבר ההוא כפי ההנחה הדתית וכפי המשפטים הכתובים בתורה, וזה אם בין דם לדם, רוצה לומר שיתחדש הספק בין הדמים שהעורים לעמאים, או בדיני נפשות בדם הנשפך בדרך שכל זה יקרא בין דם לדם, או בין דין לדין שהוא בדיני ממונות כהגדלים אשר בין הזכות והחובה, או בין הנעשים אם לעתה או לעתה או לעתה או להכניר אם יקרא נגע פגע והבורה, ודברי ריבות הם דייני נפשות, ואפשר לפרש דברי ריבות שהוא בכלל, ובכלל כל דברי ריבות שיהיו נשערים מאימון מין שיהיו שאלו השופטים ההם לירושלם וילכו לבית המקדש המקום אשר יבחר ה' לפני הסנהדרין ולפני השופט שיה' הנשיא והראש אשר עליהם, ושירדשו המשפט מאתם והם יגידו דבר המשפט, ומה שיגורו הם ישמרו לעשות ולא יטו ימין ושמאל: והודיעה הד' שמושב הסנהדרין היה במושב מהש"ל ברוח עליון, ולכן היו ע"א כמספר ע' וקנים עם מרע"ס, להורות שיהיה חל עליהם רוח מרע"ס ורוח אותם הזקנים המתנבאים בהנהגת העם, ולחורות על זה גם כן היה מושגם בצית המקדש בלשכת הגזית להורות, כדי שהשכינה השורה בבית האלהים חסיה עמם, וכמו שארז"ל בפ' דיני ממונות ועשית ע"פ הדבר אשר יגידו לך מן המקום שהוא אשר יבחר ה' ממלך מהמקום גורם, ולבית השכינה עמם לקראו אלהים כמו שנאמר (תלים פ"ב) אלהים נבד צדחת אל בקרב אלהים יפסוט, וזהו זה לפי שהשופטים התוריים אין הכונה בהם בלבד לתקן היסוד המדיני, אלא הם זה התכלית העליונה בהם כדי שיחול השפט האלהי באומנתו, וכן היה חגמול ושכר המשפטים גדול מאד, כמו שפירשתי בפרשת ויהי עקב, כי כמו שהקדמות היו לזה התכלית בעצמו, רוצה לומר לכבד הדבקות והקרבה בין הש"י ובינינו, ככה היו המשפטים לזה התכלית עצמו, עם היות שלא נביא אופן המשכו מאד המשפטים כמו שכלל הרבה מסבות הדברים הספטיים בבית שנתאמת מציאותם, ומזה נמשך מה שארז"ל כל דין שדן דין אמת לאמתו ראוי שתשרה עליו שכנה שגמור אלהים נבד צדחת אל, ובפ"ל דשבת (ד' י) אמר כל דין שדן דין אמת לאמתו אפי' שעה אחת כאלו נעשה שותף להקדוש ברוך הוא בנעשה בראשית, כתיב הכא וישב משה לשפוט את העם מן הבקר עד הערב, וכתיב התם ויהי ערב ויהי בקר, והשופטות היה ענינו כי כמו שנעשה בראשית חל שפט האל בתחומים שמאלו נהיה כל דבר, כך כל דין שדן דין אמת לאמתו ממשיך השפט ההוא על האומה, ואם זה בכל דין כל שכן וכ"ל בב"ד הגדול ששם יבאו כסאות למשפט כי היתה שכנה עמם, ולכן כל סתום וסתום יהיה לפניו מבורר, וזהו אמרו והגידו לך את דבר המשפט, רוצה לומר אל תחשוב שנס בעיניהם יפלא מה שפסל ממך כי הם בלי ספק יגידו ויבארו לך את דברי המשפט, ויתבאר זה עוד בתחת הספק הא':

ההודיעה ה' היא שב"ד הגדול לא לבד בדין בידו לנבאר את דבר המשפט ולהכריע את המחלוקת והספקות, אלא גם לשפוט שלא כדון, לא לעבור על דברי תורה כ"א להוראת שעה, וכבר חשב הר"ן סותר לזה באמרו שלא היה ציד ב"ד הגדול לבסות ולהשטים להוראת שעה כי אם ציד המלך, ושאלו מאלו זה בב"ד הגדול, היה לפי שלהעד המלך יהיה להם כח ב"ד וכח המלך ומאוחו צד יהיו דנים כפי אורך השעה, וחזק ממעלת כבוד חורונו אין הדבר כן, כי לא היה דבר ציד המלך שלא יוכלו הסנהדרין עשותו, ומזה שלא היה המלך הכרחי באומה ישראלית כאשר הוא בקרב הגוים כי הוא המשפט האדוק נמכר כפי התורה לבתי דיני' שכלל עיר ועיר, והמשפט הראוי לפי אורך השעה נמכר לסנהדרין, ולכן ארז"ל בפ' נגמר הדין רבי אליעזר ב"ר אומר שמעתי שב"ד הגדול שאלו היה מבין ועושין שלא מן התורה ושלא לעבור על דברי תורה אלא לעשות סניג לחרה וכו', ולא היה זה אליהם מיד המלך או בנח המלכות כי אם מעמם אומנתם בלא תראה לפני מלך מלך בישראל היה זה משפט השופטים הגדולים שבבישראל העומדים במקום הסנהדרין. וכבר הרג"ה הרב בחולשת דעתו, וכתב שאפשר לומר שכל מה שנמשך למחית החורה בין ע"פ משפט האדוק בין כפי אורך השעה היה מסור לב"ד הגדול. אבל כמה שזין אחד לחבירו היה בב"ד המשפט הולך בלבד. ומה שיהיה להוראת שעה היה ציד המלך. וכל זה מהרב לעשות שהמלך היה הכרחי בעם, ואין לו דתית כמו שיתבאר כי זה היה מוסר ציד הסנהדרין:

ההודיעה ה' שמה שזאת התורה לשמור ולעשות כפי הסכמת חכמי הדור, שאינו מאותם הכה ופעם שזוה בסנהדרין, אבל בחכמי הדור נתחייבו ממ"ס

פלו. והנה אמר על ענין החטא הזה אשר יעשה הרע בעיני ה' אלהיך לעבור בדתו וילך ויעבוד אלהים אחרים כדי להסיר על שלם בחינות שבעבורן היה חטאו יותר קשה. האחד לפי שזוה הנשים את הש"י אשר הוסיף עמו עובדת הרבה, ועל זה אמר אשר יעשה את הרע בעיני ה' אלהיך שמעתי זה הוא בן מות. והבחינה הב' לפי שכבר בדת היתה כרחה בין הש"י ובין האומה שלא יעבדו אלהים אחרים. וזה עבר בדתו וראוי מפני זה שיהרג וזהו לעבור בדתו. והבחינה הב' בעד אלהי' אחרים והסתחוו להם וזהו בעלות גדול לפי ששם היות שגורם שיש צרכני' ושרי מעלה כחות להשפיע הטובות או הרעות על התחתונים, הנה אין ממעלתם על ישראל. ועוד שהם אינם פועלים בצדקו להג' ששם העבודה היא יפיקו בני אדם ראויה להשפיע עליהם כי פעלתם טבעית, וכמו שהלש' יסרוף בפסוק ואין הפרג כשיעבדו אותו ושתחוו לו או לא יעשו דבר נזה. כי תמיד יעשה פועלו המוגבל אליו בטבע. ככה הכבדים והסדרים העליונים פעלתם בטבע כפי הכנה המקבלים ואינה ברצון. ולכן לא תלואו אליהם העבודה והסתחווה. ועל זה אמר וילך ויעבוד אלהים אחרים ושתחוו להם ולשמש או לירח או לכל צבא השמים אשר לא צויתי רוצה לומר כי הטעות כלו בשוודי כוכבים הוא בעבדים לעליונים כי הש"י נתן להם הכחות לפעול כפי טבעם. אבל לא לזה שיעבדו אותם על זה בבית ישראל מיוחד להסתחוו. והסוד את השופטים שכאשר ישמעו זה ידרשו היעב. והולך להסיר על הדריש' המוצה בזה לפי שהוא חטא חמור שאין ראוי לחסוד בו איש מבני ישראל. ולכן יסרך דרישה רבה לדעת אחת הדבר. ולפי שבו שלם בחינות בזה החטא אמר עליו שלשה לשונות ובהם אחת. נכון הדבר. נעשתה הטועה הזאת בישראל. ואמר בישראל להסיר שבהיותו עם חכם נכון אשר לו אלהים קרובים אליו והם מיוחדים להסתחוו. היה מהכרחי שלא יעשה בחוכם הטועה ההוא ולכן צוה שיוציאו את האיש ההוא או את האשה ההיא אשר עשו וגו' אל שגר העיר ויסקלו אותם בלובי'. והנה המורה בפ' ל"א ח"ג כתב שלחית הפעולות האלה מציאות יותר בנשים נהיות דעה קלה יחסם הכתוב תמיד אליהן. כמו שאמר (פ' משפטים) מכשפה לא תחיה. וכן אמר (פ' קדושים) באבז וידעונו וסוזה בלשון הזה לפי שהאנשים לעולם ירחמו על הנשים לבחתי סרוג אותם לכן אמר מכשפה לא תחיה. ואמר כאן והולחת את האיש ההוא או את האשה ההיא אשר עשו. ובספרי דרשו כי בעבור שבעיר הכדחת האמר יאלו אנשים בני בליעל מקרבך ואין הדין בנשים כן. לכן הולך לפרש בעובדי גולשים שהוא שזה באיש ובאשה ויבאר דינים וענשם בסקילה. האמנם למד את השופטים שלא יהיו דינים את האיש או את האשה כי אם ע"פ שני עדים או שלשה ולא יפסדו ע"פ עד אחד. וזה אחרי שהיה החוטא אחד ראוי שיעידו עליו יותר מאחד אם ב' ואם שלשה, וכבר התעוררו רז"ל במכות (ד' ו') פרק כיצד העדים אם מתקיים הסדות בב' למה פרט לך הכתוב ג' ואמרו שכל להקיש הג' לב' באמות הסדות ופסולו כי הרי כמאה ומאה כהרי. וכפי הספק רצח התורה שאם ימלאו שם ג' עדים יהיו שלשתם מעידים בדבר. אבל אם לא יהיו שם יותר מן ב' הנה הם יספיקו. וזה אמרו או ג' עדים ולא יספיק עד אחד. ושאר הדעות שהביא הראש"ע בזה הכל המה מעשה תעתיים. ולפי שהיו הדיינים משכשים את העדי' והם היה נמשך אחר הדיינים. לכן אמר יד העדים תהיה בו בראשונה להמיתו ויד כל העם בלחרונה ואם תאמר מה לו לשם צוה. לכן אמר ובערת הרע מקרבך. ר"ל בכל העם היו מחוייבים צביון עובדי גולשים שאם לא יעשו כן יהיו גם הם נחשדים בדבר אחרי שלא עימו בו, הנה כל זה נכלל בשופטים שהיה המדרגה הראשונה מההנהגה האנושית, והותר במה שפירשתי בזה הספק הד':

ח ב' יפלא ממך דבר וגו' עד כי תבא אל הארץ, הפרשה הזאת חזרה מהמדרגה הב' מההנהגה האנושית והיא בב"ד הגדול אשר בירושלם הקראים הסנהדרין, ואמנם מנייהם אם היה לשפוט כעו מנוי השופטים הראשונים אשר זכרתי, או אם היה מיוחד למלך או לנביא הנה זה לא נתפרסם בכתו', ואחזבו אני שבזמן שהיה מלך הוא היה ממנה אותם. וכאשר לא היה שם מלך השופט הגדול היה ממנה את כל א' מהסנהדרין עם עמם, כי כאשר היה מת א' מהם אחרו השופט הגדול עם עמם שאר הסנהדרין היו ממנים אחר תחתיו ובמות השופט הגדול היו כלל הסנהדרין ממנים אחד מהם לראש ולשופט עליהם, והנה הפרשה הזאת בלי ספק היא יסוד התורה כלם ועיקרה, ולכן ראוי לפרשה בפרשנים ועקריה, וכדי שתכלול כוונתי במה שאומר בה אכדור אותה בהודעות: ההודיעה ה' שב"ד הגדול כבר רוב עליו יחרו בעצמו במה שאמר וספסו את העם בכל עת, וזה כל הדבר הגדול יביאו אליך וכל הדבר הקטן יספסו הם, הרי לך שהיה שם ב"ד ראשון שרי האלפים ושרי המאות השופטים את העם, וב"ד עליון עליהם והוא מרע"ס, ולכן בעלותו להר אמר ליקנים שבו לנו בזה עד אשר נבדו אליהם והנה אחרן וחור עמכם מי בעל דברי' יגם אליהם, רוצה לומר שהסדרן וחור יהיו במקום ב"ד הגדול שבהם כהנולות נמנו ע"פ הזקנים לעמוד עם מהם במשא הכס והם עמו היו ב"ד הגדול, הנה אם כן המלוא הזאת כבר נזכרה בתורה, וביאר מרע"ס כאן איך נשמע לב"ד הגדול וצמה יהיה כחו, והעונש שיענש כל מי שיעבור על דבריו שזה לא נזכר שמה:

ההודיעה השנית שב"ד הגדול שהיה בירושלם היו ע"א הסנהדרין מגדולי ישראל בחכמה בתבונה ודעת ובכל מלאכה, והוא דוגמת השנשים וקנים שהיו עם משה במשך העם ולכן היו כמספרם והגדול שבהם היה מרע"ס, והוא הנקרא שופט או ראש או נשיא, והגדול שבשופטים הוא משנה לראש ויושב לימינו ונקרא אב ב"ד והיו בלשכת הגזית, והיו יושבים כמו חצי גורן בעגול כדי שיהיה הנשיא ואב בית דין רואה את כלם:

ההודיעה הב' שהתורה צוה שאחרי שרבו הדעות יחייב בהכרח החלוק והמחלוקת ביניהם, שאיזה כפק שיתחדש לפני בב"ד אשר בשערים אם בדיני

עד היות כבד ימשך מהכחות ההם הסכר המורכב כענין בנה המושך שם אוחז הטבע להמשך המזון הנאות לאוחז נמלא עד שם יתבשל הכח המושך שהוא ימות. עכ"ל לפעמים הכח המושך הוא ימשך הדבר הצלתי נאות ויחילו ממנו חלקים דבר הזמן והטבע לא ישיג לזה, לפי כוחות המיד על התקון הכללי, ולא ישיג על ההפסד המגיע על דבר היות, ועל המעט כן היתה המלצה בסנהדרין שהתורה השנייה על התקון לתקן ההפסד שהיה אפשר שיגיע בחלוק הדעות והמחלוקות והתעשה התורה הורות רבות, ולתקן זה נתן ומסר הכרעת הדור לחכמי הדור, לפי שעל הרוב ימשך מזה תקון כשיהיה משפטם צודק כי שניאות החכמים הגדולים מועשות ועל שכן היושבים לפני ה' בסנהדרין ועם היות שעל המעט יאמרו על ימין שהוא שמאל, לא תשעה התורה להפסד שהוא המועט וראה לכוון אותו מלך התקון הכללי אשר בזה, עוד ראה הרב לומר תשובה אחרת בדבר, והיא שזה שמשך במה שיכריחו החכמים הפסד בנפש כלל גם שיהיה דבר עמא ואסור נחשבים שהוא מותר, לפי שבחקון שימשך לנפש מההכנה למצות החכמים מורי התורה, יאסר הרע המועד להחיל נפש מהדבר האסור, כמו שיקרה לאדם שיהיה דבר מוזק על דעת שהוא מועיל, ולכן מחשבתו תפעל במחלל הוא ויסור ממנו היזק, אם לא שיהיה מופלג ההזק והוא דעתו ולא נחה בו דעתו, לפי שעל הרוב ועל המעט אין ראוי שנאמין שימשך דבר רע מהמלות האלהיות, ולא יזכר ה"י שיאמינו משאת שוא לא על המעט ולא על הרוב, חלילה לר"ל לכוין לדבר הזה, ולא תבא התורה על פועל הדמיון בשומר המלות שיחשוב לסדור המעט, ולמותר האסור, ולמועיל המזיק, כי הנה תורת ה' לך דק תדרוך וה' אלסים אמת ותורתו אמת, אבל הנראה בו אולי באמתת הענין הוא שמשפטי התורות הם כוללים ואי אפשר שימלאו בהם כל הדברים המקריים הפרטיים שיקרו בכל יום, ומבואר הוא כי עם היות המשפט הכוללי ההם נדיקים וישרים בעצמם, כבר יקרה שיבא הדבר באופן שהמשפט הכולל לא יישרו ולא ידק עליו, דרך משל כלל גדול אמרו בדיני ממונות המוציא מחזירו עליו הראיה, או חוקה אין אדם פורק חוב וכו', וכבר יקרה שהחובע חובע דין אמת ואין לו ראיה או שפרע חוב זמן המיועד לו ואין רואה וכיוצא באלה הענינים, ולא לא ימלא אם שיפסדו השופט כפי המשפט הפרטי, ויעול ויחמוס כפי המשפט הכולל, או שיפסדו דק כפי המשפט הכולל, ויעול כפי האמת הפרטי, וככה הענין באותה ששנינו בפרק דין דוקדוק במסכת סנהדרין שהיו בולין את העדים בענין הרוצה מכירים אתם אותו התריסו בו, קבל התראה וכו', המיתו חוב דכדי דבור, לפי שכל זה הוא צריך כפי הדין הכולל והמשפט המוגבל שלא יומת אדם אם לא שידע שיהיה חייב מיתה במה שיעשה, והדיינים כפי המשפט הצודק לא ימוחו את הרוצה, אם לא שהרוב נעדים והסדרים ותוך כדי דבור ובכל אותה התנאים שזכרו, אבל אם ימשך הדבר כן תמיד ישיג הרוצים רבים ויפסד היסוד המדיני, וכמו שא"ל ז"ל על זה בפרק אלו מציאות (דף ל"ט) לא תרבה ויחלש אלא מפני שדנו בה דין תורה, רוצה לומר כפי האמת הכולל ולא היו משרים אותו כפי השעה, אבל היו אומרים יקוב הדין את הדין, ויפטר מפני זה בעם פעמים לדון הדבר כנגד המשפט הכולל הצודק כפי הזמן והמקום לא לעבור על ד"ת, כי אם מפני צורך השעה, ומפני שזה הכח וסיוכלת רוצה לומר להכות ולהעניש אשר לא כדת ולעבור על דברי תורה ומשפטים אין ראוי שימסר לכל אדם, כי אם לשרידים אשר ה' קורא, לכן נוסח יח' שהשופטים אשר בכל שיר וישר יספסו משפט דק תמיד ולא יהיה בידם לעבור בדבר על משפטי התורה הכוללים אבל כשיפלא מהם הדבר לענין המשפט שזה יהיה על הרוב כשיחברר אליהם שאינם מהכניסו השרשים הכוללי התורניים הם מה ששכלם נותן שראוי לעשות בענין שהוא שלפנים' כפי צורך השעה והמקום, ויפסקו אם ידיוהו כפי המשפט' המוגבלים הכוללים והיה בלתי ישר ולא נאות כפי השעה ובאר הדברים הפרטיים שהיו בדבר, או שידיוהו כפי שבע האמת והענין הפרטי, ולא יפסקו ויבלת לזה שאי יעלו לנתיב הכתורה וישאלו את פי הסנהדרין. כי הם" נתן בידם רשות ויכלת לישר את הנמוס התורני ולתקנו כפי מה שיראה בעיניהם בענין החלקי ההוא, ועל זה הענין הזכיר שלא יאסר מן הדבר אשר יעידו לך ימין ושמאל, רוצה לומר כי אף על פי שיהיו מאסרת הדין הכולל ויקחו הדבר לשמאלו. או בהיות המשפט הצודק לשמאל יעורו הדבר לימין לא יאסר מדבריהם. כי מה שיצורו הם בזה עם היותו כפי השרשים הכוללים על ימין שמאל ועל שמאל ימין. הנה כפי האמת הפרטי ובענין החלקי לא יאמרו אלא על ימין שמאל ועל שמאל שמאל, כי הוא מה שראוי שיעשה לא דבר אחר. ובזה הופסד כללם החכמה האלדית בתורתו כל חלקי האנשים וכל פרטי מעשיהם בזה הוא מעסר אל הסנהדרין, הנה התבאר שלא יאמרו על ימין שהוא שמאל. ועל שמאל שהוא ימין במה שיצורו בסנהדרין מה שימסרו ויקבלו בקבלתם. ולא נס על מה שיפסדו על פי התורה כי בזה וכיוצא בו חלילה וחלילה להם מרעט שיאמרו על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין לא כפי האמת גם לא כפי מחשבת השואל. אבל אמרו זה על מה שיצורו הם כפי צורך השעה כי הנה זהו בערך השרשים התורניים במשפטים הכוללים לזה יקרא ימין לשמאל ושמאל לימין. ולכן הנה בא הכתוב הזה באזהרה השלישית כמו שפירשתי, והוא זה הספק ה': ואבננו לספק ה', והוא מדוע לא נמסרה הכרעת הדינים והכרעת כל המלות אל הנביאים. ולא למשפט האורים והחומים. ולא לבת קול המגיע אל בתי המדרשות. כי אם לחכמים ולמה בדברים המסופקים שהשכל האנושי לא יקפו גם לא נקבל ביאורם על פי נביא. שהוא הספק ה', כעת הרב ר"ן שיהיה זה לפי שהנביאים לא יבא כל עת והיו נביאים להכין עמם לגבוא. ומה יפסו בהיות דבר ה' יקר מהם. כי לא יוכלו אז לבאר את הספקות והכרעות המחלוקות מהדינים והמלות, וגם לפי שהיה גזיו לפנינו יהבך שהנבואה לא תהיה שופעת תמיד

(פ' משפטים) אחרי רבים להטות. ולסנהדרין נהחייבנו מלא תסור מכל הדבר אשר יעידו לך וכו'. ואם יקשה ממה שאר"ל במסכת ברכות (דף י"ט) פרק מי שמתו גדול הבריות בדוחה לא תעשה שנתורה שיראה מאותה סוגיא שנתחייבנו לשמוע לחכמי הדור מלא תסור לא מאחרי רבים להטות. כבר השיב ע"י הר"ן שהשמייה מהסנהדרין אפשר שתהיה בלחוד מ' דברים. הא' במה שיבארו מדיני התורה ומצוותיה. והב' מכל גדל ותקנה שיעשו. אך הגדרים והסייגים והחקקות שיעשו החכמים לא נאמרו אחרי רבים להטות. אך הגדרים והסייגים והחקקות שיעשו שנתן לסנהדרין להיותם מורי התורה כן ראוי שינתן לחכמי הדורות. וההודעה ה' שרוב בסנהדרין היו מהכנים והלויים המשרתים את פני ה' והיה זה לכבוד. מכן להיותם פטוים מבלי טורח ועמל הנחלות והקרקעות. כי לא היה להם חלק ונחלה עם ישראל ולכן היו עוסקים תמיד בלמוד התורה ומשפטים. והיו יותר מוכנים לעמוד בדבר המשפט וכמו שאמר (פ' הברכה) וירו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל ונומר. ומכאן כי להיותם משרתי ה' וכהנים לאל עליון היתה חכמתם יחרה ויראת שמים בקרבם כפי עבודתם האמיתית. וכמו שכתוב (מלאכי ג') שפי כהן ישמרו דעת תורה ויקשו מפייהו כי מלאך ה' לבאות הוא. ומכאן שהיה עובדים בבית המקדש היו נכנסים משם ללשכה. והיה קרוב אליהם מאד דבר המשפט וכמו שאמר והאיש אשר יעשה צדוק לבתי שמוע אל הכהן הטומד לשרת בס וגומר, ולכן אמר חזק בננין הסנהדרין ונאחז אל הכהנים הלויים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם כי היו רוב הסנהדרין כהנים ולויים וזאת שלא יאמרו השופטים הנאים לשאול את פי ה' זה השופט חכם אבקש ממנו או אינו חכם ואינו יודע יותר ממני כי אין עליו כי אם שישאל את השופט אשר יהיה בימים ההם:

והודעה ה' שהנה משפט הסנהדרין יהיה בלחוד מ' אופנים אם שיאמרו כך שמענו וכן קבלנו הלכה למשה מסיני. ואם שיפסדו התורה על פי הכתב כפי' אמת. ואם שיצורו מה שראוי לעשותו כפי צורך השעה וצורך המקום אף שלא יהיה כפי התורה. ולהיות ענין משפטם נכלל ב' המינים האלה אמר כאן עליהם שלש אזהרות, כי הנה אמר ראשונה ועשיה על פי הדבר אשר יעידו לך מן המקום ההוא אשר יבחר ה' שהוא הדבר המקובל אצלם טעמו ידק בש הגדה ביחוד. כמו שאמר (פ' האזינו) שאל אביך ויגיד וקנך ויאמרו לך. כי הגדה שם נאמר בכלל וביחוד בכלל על כל ספור. וביחוד על הגדה הדבר שהיה ופקרה המקובל, ולזה אמר כאן על פי הדבר אשר יעידו לך מן המקום ההוא, ואמר מה שיצורו לך מה שמענו וקבלנו מה הראשונים כדברי הספק ההוא אותו תעשה, ועל המין ה' שהוא הפי' והביאור על דברי התורה, אמר ושמרת לעשות ככל אשר יורוך על פי התורה אשר יורוך, רוצה לומר שלא יחשוב בעצמו לומר פירושי הוא נאה ומתקבץ יותר מתקבל מהפי' אשר הסנהדרין עושים, אבל יסמור עצמו מזה כי אם לעשות כפי מה שיראו ויפסדו על פי התורה שיראו הם כי הוא הפי' האמתי אין עוד מלבדו, ועל המין ה' מהנורה לנורך שעה אמר עוד ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה, כי הנה כל חלה זה על פי התורה לפי שלא היה ענינו פירוש, ולא אמר יעידו לך לפי שלא היה מקובל, אבל היה ענינו לבד גורם מאתם כפי הזמן והמקום ולעשות כפי צורך התורה, ולזה יחסו לעצמם באמרו ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה, ולפי שבמין הראשון מהמקובל לא היה ראוי שיהיה פולה פה ומפסלף וגם לא במין השני, אבל במין ה' כבר יפול הספק לסיות כנגד השרשים הכוללים התורניים כג' מהסייגים והחקקות לחייבו לאו ושמירה רבה לא תסור מן הדבר וגומר, ואולי אמר לא תסור מן הדבר על כל ג' ההורא' הנזכרים שבכלם לא יאסר מן הדבר אשר יעידו לך ימין ושמאל, הנה התבאר שאין יחור כלל בכתובים, והואר עם זה הספק ה':

וביאר שגם השופט אשר יבא לשאול ולא יקיים דברי ב"ד הנדול וישנה בהם דבר באמרו והאיש אשר יעשה צדוק לבתי שמוע אל הכהן הטומד לשרת שם. שהוא כל אחד מהסנהדרין שיהיה כזה או לוי ועומד שם בזונה נראה לשרת את ה' בדבר המשפט, או אל השופט שהוא ראש הסנהדרין אע"פ שלא יהיה כהן ולוי, הנה ימות האיש ההוא לא בעבור חמר הספק כי אולי יהיה מדיני ממונות ואין בהם חסא משפט מזה, כי אם בעבור שלא שמע לב"ד הנדול ולא האמין ששניהם שרורים ביניהם והלך לעשות בהפך מה שאמרו לו שהוא החולק על השכינה ולכן ראוי שימות, וכבר אמר"ל (סנהדרין פ"ח) שהיו ממתינים אותו עד הרגל וממתינים אותו כדאי שכל ישראל ישמעו ויראו ולא יזידון עוד, ואחרי שפירשתי הפרשה נח' הסודע' האלה ראוי שאבא אל התר הספקות אשר העירונו בהם:

ואומר שהנה בהפך הספק השני ראיתי בר"י ז"ל דרך נכון שכתב אפילו יאמרו לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין כל שכן כשואמרו לך על ימין שהוא ימין ועל שמאל שהוא שמאל, רצה בזה שמה שאמרו ז"ל בספרי אפילו יאמרו על ימין שהוא שמאל וכו', שהוא כפי מחשבת השואל ודעתו, לא כפי האמת בעצמו, כי ימין הסנהדרין הוא תמיד ימין, והשמאל הוא תמיד שמאל, וכבר יורה על טוב פירושו אמרם בספרי אפילו מראין בעיניך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין שמה אליהם, ואולי הכסים הרמז"ן, אבל הרב רבינו נסים קבל הכתוב כמו שהוא ימין ושמאל ודברים ז"ל על פי פשוטם אפילו יאמרו לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין וגזר אמר שהדברי' כפשוטן ושלא דברה תורה ובהכחיים ז"ל כי מחשבת השואל, כי אם כפי אמתת הדין שיאמרו הסנהדרין בענין הדין על זולת אמתתו שהוא ימין, בהיותו כפי האמת שמאל, ועל השמאל כפי האמת יאמרו שהוא ימין, אבל אמר שהתורה נהנה במלות כמו שהנה הטבע בדברים העכביים ששם צמורכב כחות להתחמת מציאותו וסובתו, וסע על הרוב יתקנו המורכב ויתמידוהו עם היות שלפסמי' על (דברים אברנא)

החכמים שגם זהב דבר . כי טהרה ראה לומר הנביא והכנס משתתפים בזה הנבואה אשר בהם עם היות שיתחלפו בפתות ויתר . ואם כן איך ימצא ביניהם סתירה כיון שכלם נחנו מדועה אחד . ובהיות ההכרעה נמכרת לחכמים לקלות מציאותם והתמדתם בכל דור ודור לא הם ראו שהנביא יסתור דבריהם . הנה נתתי נדבר הזה ה' טעמים יקרים ואמתיים בעצמם . יראה מהם שביאור התורה והכרעה הדעות והדור הסייגים והתקנות המתמידות לא היה ראוי שימצאן כי אם בחכמים מורי התורה . אמנם הנביאים אין להם מצא בזה מאשר הם נביאים כי הם מאשר הם חכמים . ואמנם אליהו צהר הכרמל וכן נביאים אחרים היו מגויים להוראת שפה לבסל את המלה מפני הלידה כפי ענין נביאותם לא בתמידות . ולא בענין ביאור המלה כי אם לפי שפה וטענות השם שיתכן . ובזו שיתבאר אחר זה . והוארן זה הספק' כלם עם ביאור הדרוש בשלמות :

יצא חבא אל הארץ וגומר. עד לא יסיה לבדנים הללוים וגומר. עתה ידבר
 הכתוב מהמדרגה השלישית שהיא היותר עליונה שבמדרגות' הסנהנה
 האנושית והיא מדרגת המלך. וכבר חשבו אנשים שהיתה המלוכה הזאת מחודשת
 ושלמה נזכרה בהם כשער. אבל אני כבר וברתי שהמלך הוא מין ממיני השופטים
 ועליון במדרגותיהם. ולכן גם הוא נכלל באמרו (פ' משפטים) עד האלדים יבא
 לדבר שניהם. וגם נזכר באמרו אלדים לא חקלל. וכן דרשוהו רבותינו
 וז"ל על הורדוס המלך בריש ב"ב (ד' נ'). והנה נרמזה שימת המלך
 באמרו (פ' בשלח) כי יד על כס ים מלחמה לה' בעמלק מדור דור. וכן
 יוכחב עליו הרמב"ן ז"ל. והענין כי כשיסיים מלך בישראל יושב על כסא ה'.
 כמו שכתוב (ד"ה א' כ"ט) ויבש שלמה על כסא ה' למלך. ילחם בעמלק
 והוא רמז לבאול. וכן מדור אל דור לומר שכל מלך בישראל חייב
 להלחם בעמלק. וכל דרך הפשט נכון הוא. וגם זה דרך מדרש בנמרא
 שאמרו כשהוא אומר כי יד על כס ים מלחמה לה' בעמלק הוא להעמיד לם
 מלך תחלה ואין כס ה' אלא מלך שנאמר וישב שלמה על כסא ה' למלך כדאיתא
 בסנהדרין (דף י"ט) בפרק כהן גדול והוא פשט נכון במקרא הזה עד כאן לשון
 הרב. והבדל מזה הוא כפי המדרש ואלו כפי דעת הרב על פי הפשט שאמרו
 כי יד על כס ים הוא רמז להקמת המלך. ולפי בגמורה המזוה שמה בדמו
 ובקצור. הולך משה רבינו ע"ה לבאר כאן במזוה הוזהר הדברים שיבאו בפרשה
 ולפי ראיתי לחכמינו הקדושים הראשונים והאחרונים התקוטטו בזה. בענין המזוה
 הוזהר לתת הסעם אם היתה שאלת המלך מזוה עשה. איך חרה אף שמואל
 הכניא על ישראל שנאלס המלך ובעינו הסם יתברך רע. ראיתי לכתוב כי
 הדבור בדרוש הזה והתר הספק העשירי. כי בלעדיו לא נוכל לפרש כאשר עס
 לבני. ועם היות שכבר כתבתי עליו בהרחבה רבה בפירושי לספר שמואל, הכה
 מצע הדרוש מחייב שיכרך בלחוב במקום הזה. ואומר שנענין הזה נמלא לחי'

ולמפרשים ד' דעות :

הרעת הראשון הוא לתכנינו "ל בספרי אמרו לא בקשו ישראל מלך אלא להעבירם לעבדים". שנאמר (שמואל א' ה') והיינו גם אנחנו ככל הנוהג. ואמר מיום העלותי אותם מארץ מצרים עד היום הזה וישעבדוני ויעבדו לאֵלִים אחרים וגו' וכעת הזה רחוק אֵלֵינוּ מאד לשי' שאם היה כן לא היה בקדוּת בדרך כוּן כוּן מומלא שאלתם ולא היה מספיק בדיעה ולא יאמר כעת מחר אֵלֵינוּ אֵלֵינוּ אֵלֵינוּ מארץ בנימין ונאמרו לגנני על עמי ישראל (בס"ס) ויבטע את עמי מיד פלשתי את רגלי את עמי כי בזה נאמרו אֵלֵינוּ וגומר. וירא שהיה המלכות כדרכה ומועילה לתועלת העם. ועוד לא באר אמר יתבדך ועשה שמת בקולו אֵלֵינוּ העיד בהם והגדת להם משפט המלך. אֵלֵינוּ לא זכר דבר מעבדוֹם אשר יעבדוֹן. וזה מה שצריך שלא כווננו לגלויים הילכך. ומה שאמר והיינו גם אנחנו ככל הנוהג לא אמרנו לענין גלויים. כי אם לענין ההשפעה והשלמות כמו שאמר מיד באמרם ושפטנו מלכנו ויֵאָלֵנוּ לפניהם ונלחם מלחמותינו ומה שאמר ככל העממי אשר עשו לא היה להגיד כדכוננו זה לגלויים. כי אם להודיע שהיו עושים ההנהגה שמואל. ושאלו לתועלת על זה כי גם כן עשו אבותינו והסבגה האלדית ויכלו לעבדו אֵלֵינוּ אחרים שהיה בדבר יותר קשה:

והדעת הב' הוא גם כן לחול' בתוספתא דמסכת סנהדרין אמרו . וזקנים שדברו כסופן שאלו שנא' שימה לנו מלך לשופטינו ככל הגוים . ועמי הארץ ששכם קלקלו שנאמר והיינו גם אנחנו ככל הגוים . מורה שהיה דעתם שלא תהא בעל השאלה כי אם באופן הדברים אשר שאלו וידמה שזה כוון הרמב"ם בענין שופטים הליכות מלכים פ"א . באמרו שהיה תשאלם לפי ששאלוהו בתרעומת ולא לשם מלוא כי אם מכני שקלו בהכנה שמואל וכו' . וגם זה איננו שור לי . לפי מהורה שבעתה ששאלה ממך ואמרה אל תשימה עלי מלך ככל הגוים אשר בנינו . ואם יבדל דברו בדברי המורה מה שפסס ומה חמאתם . ועוד שנ' הפסוקים שנויים בעינים . ר"ל הראשון שיחסו לזקנים ששכם . והוא שימה לנו מלך לשפטנו ככל הגוים . והב' שיחסו לשמי הארץ והיינו גם אנחנו ככל הגוים . ומה הקלוקל שמואל בפסוק הב' שלא יהיה כראשון שאמרו ששאלו בו כסופן . ועוד כי הנה בשמואל אמר וירש הדבר בעיני שמואל כאשר אמרו חנם לנו מלך וגו' . והוא ע"ס והיכיוס אותם אמר ודעו ודאו כי רעתכם רבה אשר פשיתם בעיני ה' לשאל לבס מלך . הנה לא אמר ככל הגו' ולא ששאלוהו בתרעומת כי אם בשאלה מלך סתם . והוא המורה שבעלם השאלה היה חסע :

והרעת כנ' הוא להרמץ כפי' לא יסור שבט מיהודה, שאמר כפי' החטא צמח
שאלוהו צמיח שמואל ויהי צום אליו קלון והרפה רבה וכייתו שופט ונציח
הש"י, והיו מואסים בהנהגתו ונזכרים בהנהגת אחר בחייו :

והרעת כד' הוא להר"ן שכתב שפי' השורה היה דבר המשפט המימדי מסור
לשופטים וענין המלחמות מסור למלכים ישראל חטאו במה שאלו מלך
לשפט, כי אלו שאלוהו חתם או להלחם, לא היה דע בעיני ה' גם בעיני
שמואל

המיד אבל יגיע עת כפי עונותינו להחוס חזון ונביא. ואם היתה הכרעת הדיוט
או ביאורם מסוד לנביאים הנה בשתלוק הנבואה יסוד הביאור וההכרעה בטלה.
ולכן נורה חכמתו למסרו לחכמי אשר לא סרו ולא יסורו כמו שהצטיח הנביא
(פ' וילך) כי לא השכח מפי זרעו. גם כי בחינת הנביא היה מחוייב שתהיה
על פי חכם ותהיה ההכרעה בדבר ההוא מכונה אליו הכרעה. וזה דעתו. ודבריו
באמה קיימים ואמנים אין צדק נפאל ועקש. ועם כל זה ראיתי אני עוד בדבר
הזה טעמים ומוצאים כפי טבע הענין:

הראשון שהתורה לא נתנה לנביאים בלבד כי אם לכל בני ישראל. ומשה רבינו ביאר אותה אליהם וכמו שאמר פ' (דברים) הוֹאִיל מִשֶׁ בָּרַךְ אֶת הַתּוֹרָה . אָמַר וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר שֶׁ מֹשֶׁה לָּפָנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל . וכיון שנתנה לאנשים הסם מחוייב הוא שנאמין שהיתה הנתנה אפשרית אליהם כפי שכלם . והיה דעתם יכול על הפת האמת בדרכי התורה ומואותיה שאם לא היה כן היתה נתינת התורה אליהם נצלם מאחר שלא היה יכול השכל האנושי להקיף בהננת כונתה ועניניה . ולזה אמר רבי יוחנן ב"ר חזקוני (ד' י"א) לא בשמים היא . ויפרש רבי ירמיה' מאי לא בשמים ב"ר חזקוני שכלל נתינת לנו תורה על הר בוני . וכפיו בק אחר רבים להטות . רוצה לומר שנתנה אל בעלי שכל . וזהו השם יתעלה שימשכו אחרי רוח הדעות והשכלות . והיה אם כן הדבר מסוד אל השכלות החכמים . וממנו זה לא היה ראוי שימחק הכרעת הדעות ויבאר טעמי התורה והמדות והעלמותיהם לנביאים לפי שביד זה לחשוב שלא היה השכל האנושי יכול על השגתם והבנתם אם לא יאסרו אליו רוח נבואי על ידי הנביאים . אבל מסרה לחכמים שהם כפי קבלתם ודעתם וסדר הכונתה יכריעו כל מחלוקת ויבארו מה ישנה ישראל :

והשנים השני הוא. שאם היה הכרעתה הדינה מסור לגביהם הנה יחשבו נביאים אדם שלא ציאר משה רבינו את החזרה כפי הראוי אליה. ושגגו נביאים אחרים שציארוהו יותר ממנו. ויראה מזה שהיתה נבואהם יותר זכה ומפורשת ונבואתו עליו השלום וקוץ שקר ככל נס יחשבו בהמון שלא יהיו הנביאים הסם מבארים דברי התורה אבל יהיו מתחדשים תורה ומלות ובכיותה כותרים דבר הקבועים יחשבו שיהיו כותרים לדברי התורה ואם היו עושים תקנות וסיגים היו בטיי' בעם מלות ומחדשות נעקרות מעשריכם ומחדשות אחרות מחתתין. ולא היתה אם כן התורה האלדית נחמית לשד ולא היתה מורשה לנו ולבנינו עד עולם. ולא היה אסור החוספת והגדשון במלותיו. ובכיות כי משה רבינו עליו השלום נתעלה על כל בני אדם וגברה משלתו על כל הנביאים כשנתנה התורה על ידו. הודרך מפני זה להנבואות פנים אל פנים כדי שידע אמתה הנונה האלדית. עד שמפני זה לא קם נביא עוד בישראל כמשה. הנה אם היה ביד נביא אחד מהבאים אחריו לבאר מלות מן המלות ולעשות כפי צורק השעם כמו שהיו עושים בהנהדרין. היה עולה בלב בני אדם שנס על ידי הנביאים שהם נגהה תורה אם בכללה. אם בחלקיה. ויאמרו הרק אך במשה דבר ה' התורה והמלות הלא נס בגאר הנביאים דבר. הנה מפני כבוד משה רבינו עליו השלום וכבוד תורתו הנחמית. גרה חכמתו יתברך ששום נביא לא ידבר בענין המלות לא בדרך פירוש ולא בדרך כיינ ותקנה כפי השעה. וממר כל זה לחכמים שלא היה בהם החשש ההוא. ולכן לא ראה הש"י שיהושע יציא לישראל המלות שנשחקו בימי אבנן לא משה הלא יחשבו שהיה זה גם כן במעלת הנבואה ונחמית התורה והמלות למשה רבינו עליו השלום אבל היה ענין הנביא' לצד להוסיף על שמירת תורה משה. כמו שאמר מלאכי (סימן ג') וזכר תורת משה עבדי :

והמעט השלישי הוא כי אם היה כח לנבוא לטחור דברי החכמים או לנאר הדברים הנעלמים מהם היה זה הקל ובזיון גדול לבית דין כאשר יתבאר בהם פשוט בדבר הלכה. והסבגיל סיפר לפנינו דרך ה' או גלה עינינו לראות וצוה לא יאמנו דברי החכמים ונזרות בית דין. לא לבד בראותו דבר שהנבוא יסתור אותו או יבארו. אבל גם בכל שאר הדברים. ולפי שכבוד בית דין ויראתו הוא עמוד התורה ושרשיה לסדרתה שם במאות ולשיטתו את דבריהם ראה הקב"ה שחמרה אליהם ציור המאות והכרעות ולתועלת או יביא מקום לנבוא צוה כדי שלא יהיה חשד כלל וכמו שעתה נענין העדים שצוה שחמרה שאלו יאמרו כי הם נכונים מפני כבוד בית דין וכמו שיתבאר :

והשעם כל' הוא. כי אם היו הנביאים מצארים ספקות התורה ומלוותיה היו
החכמים מתרשלי' בעיון החור' ולתורה ובכנתה. ולא היו שוקדי' על
לחזותיה יום ויום. ולא עמלים עמלם להשיג חטלומותים במקמם על ציבור הנביאי'
ובהרעם וגם מה שיבינו אחרי החקירה והעיון בדברי האלדים יספקו בו ולא
יטחו בעמלם עד בוא דבר הנביא. אמנם כאשר לא יהיה לנביאים מצוא ציבור
התורה והמלות ישלמו החכמים ויפלינו ציגונם ויעטרו דעתם וקבלתם כיון
שאין להם על מה שיסמכו כי אם שכלם ודעתם המצוי:

[illegible]

נחן השם ית' להם את הארץ ומלואה ויורישום לבניהם אחרים ולבני בנייהם עד עולם כאלו היה קרקע שקנה בממונו, וגם זה אינו שוה בכל המלכות כי יש מה שאין למלך כל כך יכולת בהסגנתם:

וזה היה ההקדמה הראשונה:

וההקדמה השנית היא שאף שגורם היות המלך דבר מועיל והכרחי בעם לתקן הקבוצה הסמדיי ושמיטתו, מה שהוא, הנה בעם ישראל אינו כן כי אינו צריך ולא הכרחי להם, וביאור זה הוא שצורך המלכים בעם הנה יכול כלל בג' ענינים, הא' לענין המלחמות להושיע את העם מאויביהם ולהלחם בעד ארצם, והב' הוא לסדר הנמוסים ולהניח התורות הנצרכות לתקונם, והג' להכות ולהעניש פשעים שלא כדין כפי צורך השעה אשר זה יאות אל היכולת האלהי המוחלט אשר לו, והנה הג' הענינים האלה האומה הישראלית לא תאמץ אליה לא לענין המלחמות והשפעתם מאויביהם לפי שישאל נוסע צב' והוא הנלחם להם, וכמ"ס (פ' הברכה) אשר יך ישראל מי כמות עם נוסע צב' מגן עורך ואשר חרב נאותך ויכשור אויבך לך ואחיה על במויתמו תדריך, נס כי הסופט הוא יואל ואל לפניהם בתלמיהו כמו שמצינו ביהושע וגדעון ושמול ואלו השופטים, וג"כ לא היו צריכים למלך להנחת התורות והנמוסים כי תורה זה לנו משה וגו', וזהו הוא ית' (פ' ואתחנן) לא תוסיפו על הדבר וגו', דאף למדתי אתכם חקים ומשפטים כאשר צוה ה' אלהי, ומי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים וגו', ומי גוי גדול אשר לו חקים ומשפטים לדקום וגו', ולא היה ביד מלך ישראל לחפש דבר בתורה לא לגדוע ממנה, וכמ"ס עליו ולבתי סור מן המצוה ימין ושמאל, וגם כן לא היה המלך צריך בישראל להכות ולהעניש פשעים לצורך השעה, שזה חסרו הקב"ה לצ"ד גדול מהם הסנהדרין כמו שפירשתי בפ' כי יסאל, ומלמד זה סודיטנו ה"ס"א שם השופט כפי המשפט הזקוק והמסודר יספור אלם רשע שהוא ית' יעניש את הרשע דניו גדול וכמ"ס (פ' משפטי) מדבר שקר תרחק ויקי וצדיק אל חסרונו כי לא אצדיק רשע ר"ל שם שאתה לא תוכל להענישו כפי הדין אבני אשנישו, הנה ההבדל בג' הענינים האלה השועת המלחמות וסגת התורה והמצוה והענין וההכרח פשעים שלא כדין כלם יעשה ה' לעמו, ולכן היה ה"ס"א מלכס ולא היה להם צורך למלך לשום דבר, כבר בא זה בסוף בתורה וסגו בגביהם ומשולם בנחונם כי מר"ס אמר (פ' בשלח) ה' ימלך לעולם ועד, כי בא סוף פרעה וגו' ר"ל כיון שהקב"ה נלחם להם לישראל במצרים ועל היה שפוט אויביהם אם כן הוא ימלך לעולם ועד ואין להם צורך למלך אחר, בגביהם אמר יעשיהו (ס' ל"ג) כי ה' שופטנו ה' מחוקקנו ה' מלכנו והוא יעשינו, וגו' רמז אל זה הענינים שיעשה המלך, אם בענין המשפט לצורך השעה אמר ה' שופטנו, ואם למסד החקים והנמוסים כולם נקראים חק אמר ה' מחוקקנו ר"ל מסדר את החקים לו, וכנגד המלחמות אמר ה' מלכנו והוא יעשינו, ובנחונם אמר (תהלים כ"ד) שאו עמרים ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד מי זה מלך הכבוד ה' עוז וגבור ה' גבור מלחמה ר"ל שאין ראוי שיקרא מלך הכבוד אדם נשמי כ"ל ה"ס"א שהוא טוה וגבור מלחמה להלחם בעד עמו, הנה ההבדל מכל זה שאף שגורם היות המלך הכרחי בלחמה לא יצדק באומה הישראלית כ"ס שכבר הורה הנסיון בענין מלכי ישראל ומלכי יהודה שהמה היו במוצרי אור, הנה הסבו לבב בני ישראל אחורנית כמו שידעת מירבעם בן נבט ושאר מלכי ישראל כלם ורזו מלכי יהודה עד שבסבה גלתה יהודה מענין, לא כן אחרתו רואים בשופטי ישראל ונביאיהם ככל אלהים אנשי חיל יראי אלהים אנשי אמת, ולא היה אחד מהשופטים שנסה לבנו מאחרי ה' לעבוד אלהים אחרים בהפך המלכים שמי ומי מהם נלל, וכל זה ממש שיעיד שהנהגת השופטים טובה, והנהגת המלכים הייתה רעה ומוקת ומסוכנת **פ' ד**, וכאשר תדע זה חזין בלחמה כונת הנביא פ"ס באמרו (הושע י"ג) אחן לך מלך באפי, שאינו כמו שפירשו הרמב"ם פנ מלכי ישראל לפי שלא היו מורש בית דוד, אבל הוא בהחלט, ראיה קצור הפסוקים מלמעלה שלא הם יורוך ואמרו לך אמתה דעת', אמר שחתך ישראל כי צי צעורך אהי מלךך איפה ויושיעך בכל עריך ושופטך אשר אמרת חנה לי מלך ושמים אחך לך מלך באפי ואחך צעברתי, ורצה לומר אחת ישראל שחת עמך בשלך מלך, כי בי היה עומדך ולא במלך ואיה מלךך איפה אשר שאלת מלך להושיעך במלחמות ועתה איפה הוא שאינו מושיע את העמים והשופטים אשר צערים, וזהו אמרו ויושיעך בכל עריך ושופטך, שהמלך היה לו להושיע את העמים ואנשי המשפט אשר צערו וזהו אמרו אשר אמרת חנה לי מלך ושמים, כי לא נדרתי לך מלך להיוותו הכרחי ולא מועיל כי אם בעבור הפזר שאלתך, וכן אמרתי אחן לך מלך באפי שהוא שאל, וכן לקחתיו צעברתי במלחמה הפלשתי:

ואחרי ב' ההקדמות האלה שהקדמתי, שם פ' פרשת המלך וענין המלואה כפי אמתתה, הנה באמרו כי תבאו אל הארץ אשר ה' אלהיך נותן לך וירשתה וישבת בה ואמרת אישמה עלי מלך כלל היום אשר הביטתי אין בזה מלוא כלל כי לא צוה ש"י שיאמרו זה וישאלו מה, אבל היה הוא הגדל העמיד, ואמר אחרי היותם בדרך הגבורה, ואחרי הכבוד והמלחמות כלם ואחרי החלוק וזהו אמרו וירשתה וישבת בה אני ידעתי שהיו כפיים טובה כשתאמרו מעמכם אישמה עלי מלך לא מפני ההכרח להלחם עם השעמים ולכבוש את הארץ כי כבר היה נכבשת לפניכם כי אם להשחיות עם האומות הממליכ' עליהם מלכים, וזהו מהשכלות כי היה לכם לשאול מלך בהכנסתכם לארץ ללחום את מלחמותיכם שאל היה הזמן הנאות לזרעו לא אחרי הכנסתם והחלוק והישיבה בעמך נדד בדרך, וזהו אמרו ואמרת אישמה עלי מלך כלל היום אשר הביטתי רוצה לומר לא להכרח ולא לצורך כלל כי אם לעשותכם כמעשה הגוים, וזהו שכתב יקרא זה לא ימליכו המלך הסוא כרונם כי אם אשר יבחר ה' בו מקרב אחיהם וזהו עמם המלוא ואמתתה, רוצה לומר שום תשים פליך מלך מקרב אחיך לא שיהיה אותם שישאלו,

שמול, ומדברי הרב רלב"ג לקחו, אבל הדעות מהרמב"ן ומהר"ם רלב"ג ומהר"ם ר' הם בלתי נכונים אללי, לפי שם היות שבשאלת ישראל מלך, וזכרו ענין המשפט לא היתה כונתם כפי האמת שיהיה למלך המשפט המסור לשופט' כי יהיה בלתי אפשר שישב המלך לשפוט בין דם לדם בין דין לדין דברי ריבון כל ישראל, אבל ממשפט המלוכה כמו שנה בקבלה האמתית נפרק כן גדול היה המשפט שלא כדין כפי צורך השעה לתקון העולם ולשבור זדושות רשעים, כמו שהביא הרמב"ם פ'ק ג' מהלכות מלכים, לא שנאמר שיהיה זה מיוחד במלך ולא בצ"ד גדול, כי אם שיהיה זה בכח בית דין מיוחד במלך, ואם היה כל זה מחק המלוכה המלחמות עם האויב מלחמת חובה ומלחמת רשות, ואם היה כל זה מחק המלוכה מה היה חפץ באמרם ושפטנו מלכנו ונלחם מלחמותינו, כי הם לא היו בשחונם מהש"י בענין המלחמות עם היותם שואלים מלך שיאל לפניהם ויבא לפניהם, וכן בענין המשפט לא שאלו משפט השופטים, ואם היה דעתם לזכור מדרכי התורה בהסגנת המלך לא היו שואלים אותו לשמול כי היו הם ממנים אותם לרונם, והוא ממה שיורה שלא שאלו מלך כי אם כפי מה שזכרם החזק, אבל לפי שזין שמול והיו חסרי' מדבר המשפט המסור לבית דין ולשופט הגדול השומד במקום המלך, לכן היה שאלת מלך שישפטם מאותו משפט שלא כדין לצורך השעה המיוחד למלך, לא מהמשפט המסור והמסור לשופט' מהערי', ועוד כי הנה בתוכחת שמול, תמיד ייחס החטא של שאלת המלך בהחלט על שאלתם אותו נחיו, ולא לשאלת אותו לדבר המשפט כדעת הרבנים האלה, אמר ודעו וראו כי רעהכם רבה אשר עשיתם בעיני ה' לשאל לכם מלך, ואמר והיום מאסתי את אלהיכם אשר הוא מושיע אתכם, ותאמרו לא כי מלך ימלך עלינו, הנה יחס הננות לעמם השאלה לא לדבר אחר, ומלמד כלל שבטולים והספקות האלה אשר טעויות על כל אחד מהדעות האלה הנה עוד אפשר כנגדם יחד קושיא חזקה וספק עמוס, כי אם היתה שאלת המלך בפתח דבר נאות ומלא ממונות התורה ולא היה החטא כי אם באופן השאלה או תכליתם או זונתו או כונתה למה אם כן יהושע ואלו שופטי ישראל שאלו אחריו לא התעוררו להמליך מלך בישראל כיון שהיה המלוא עליהם בהכנסתם לארץ ואין עזרו כלם על זמא המלוא בהיותם בארץ אחרי הכבוש והחלוק, ואין אחד מהמפרשים שהתעורר בזה כלל, ובפירושי לבסר שמול פרשה רבישית וזכרתי בזה הדעות גם כן דעות חכמי האומות והקשיתי כנגדם ואמנע דעתי בזהר הפסק הזה וביאור פרשת המלך יתבאר אחרי שאנייה שתי ההקדמות:

וההקדמה האחת הנה ראוי שנדע אם המלך הוא דבר הכרחי ומחוייב בעם חיוב טעמי או אפשר בלתי, וכבר חסדו הפלסופים שהוא כן, ושרות המלך לעם בקבוצה המדיני כיום הנה בנפך חז' שיש לו לב, ויהיה הסנה הראשונה אל העולם הכולל, ואם המעיינים האלה יסדרו בהמלכות יגזור שלש דברים, הראשון האחדות והעדר השחוק, והשני ההתמדה והעדר החלוק, והשלישי היכולת המוחלט, הנה היתה באמת מהשפעת נחיו המלך והכרחיותו כונתה, לפי שאינו מהבטל שיהיו בעם מנהיגים רבים מתקבצ' ומתאחדים ומסכימים בענין אחת ועל פיהם היתה ההנהגה והמשפט והיו כנגד התנאי הראשון, ולמה לא תהיינה ההנהגות משנה לשנה או לג' שנים כפי שזכר או פחות מזה, ובדעת תור שופטים ושופרים אחרים יקומו תחתיהם ויחקרו את פשעו הראשונים בלחונות ואשר ירשיעו יישלם כל אשר רשעים לעשות וזהו כנגד התנאי הב', ולמה לא יהיה גם כן יכלהם מונבל והמורד כפי הדעות והפומות הדין נותן שיחיד ורבים הלכה כרבים, ושיזכר קרוב להיות הפשע בזהם אחד כמו שאמר (משלי ט"ו) חמת מלך מלכי מות, משיחשאו אנשים רבים בזהם יחד כ"ל האחד יטה מני דרך ימחו האחרים בידו, ובחיות ההנהגות ומניות וסם עתידים לתת את הדין אחרי ימים מופטים יהיה מורא בשר ודם עליהם ומה לנו להביא על זה טענות שכליות והנה הנסיון גובר על ההקס, הבינו וראו הארצות בהסגנתם על ידי המלכים, והיוס הזה ראוינו כמה ארצות שהנהגותיהם ע"י השופטים ומשלים ומנייה נבחרים ביניהם ומלך אלקים עמם, משפט נבחר להם כבוד מונבל, והם הרודים בעם העובדים בעניני המלחמות לא יעמוד אם לנפס אם לארץ הלא ידעת אם לא שמעת כי ארץ רבה שהיתה מושלת בכל העולם אכלה כל ארעה תדושינה ותדוקינה בחיות ההנהגה ע"י הקושויל"ש שלמים וכן רבים ובהנהגות ומניות, אמנם אחר כך היתה למס, ועוד היום שררת ויניית"ה הגבורה רבתי בגוים שרתי במדינות, ומלכות סלורי"ה נזיהה נזי היא לכל הארצות ומלכות אחרות גדולות וקטנות אין מלך בהם, והם מתנהגים על פי מנהגים נבחרים לימים קצובים, והנה המלכות הנבחרות אשר אין בהם נפתל ועקב לא ירים איש את ידו ואת רגלו על כל דבר פשע, והמה כוננות ארצות לא בהקמה בתבונה ובדעת, וזה כלו ממה שיורה שמיאיות המלך בעם אינו הכרחי, וכמו שהזכיר הרב המורה, והתורה מבטלי הדעת הנה המדינות שהמשילו אחדות המלך הבחירי נבחרות האנשים ורואים לאחתות הסבה הראשונה ית' הקדמון הכרחי, ואמנם בנפך הב"ח כבר נבחרו החכמים שבו ג' אברים ראשיים בהנהגה, ואף לדעת ראש הפלסופים שהלכו לבדו הוא הראשי, הנה יהיה זה בהולדת הרוח אבל לא יחישו בהנהגת הנפך נכחות הנפשיות היותו מהמה והסנעיות מהכבד, הוף דבר הענינים אשר בטבע אי אפשר שלא יהיה כן, ואשר משועל הרצון הם מחמר האפשר מה לתת את הכר, ואין להקשות ממאמר (שם כ"ח) בפשע ארץ רבים שריה כי שם מן הערים דבר לא המנהיגים והשופטים, ואנחנו אין נסכל התפורסם בכל כי אם היו המנהיגים טובי' מועצ שיהיו רבים, ואם היו רעים יותר ממוכן, ולכן אחשוב שלא נעשו המלכים בראשונה בנחיתת העם, וכמו שכתוב (ישעיה י') נעלה ביהודה ונקיינה ונמליך מלך נחובה, וגם אלו לא נענו כ"ל בדרך אמונות לעבוד את העם, והם נשבו אדוני' כאלו

כי אם שכאשר יבאנו אותם מרצונם לא יבחרונו מעצמם כי אם אשר יבחר ה' מקרב אחיהם, ולפי זה יהיה ענין המלך מנות עשה תלויה בדבר השמות, כאומר כאשר תרצה לעשות כן עם היותו בלתי ראוי, אל תעשה אותו כי אם בזה האופן, והוא דומה לפרשת כי תצא למלחמה על אויבך וגו' וראית בשבית שאינו מורה שיחשוק בה ויבעלה ולא שיקנה ויבעלה כמו שהיא, אבל הוא דבר הרשות ומפעל ה' הרע, והמנוה היא אחרי הבעלה הראשונה, שהיא, שאמר והבאת אל תוך ביתך, וכאשר זכרו חכמינו ז"ל (בקה"ק דף כ"א) פ"א, ודומה לזה גם כן פרשה כי תוליד בנים ובני בנים ונשנתם בארץ והשחתם ושתיתם וגו', שאין זה מנוה כי אם עון פלילי, אבל תלוי בו המנוה שהיא ושתה עד ה' אלסך שכאשר יהיו חסאים ישובו אל ה' וישמע בקולו, וכן בעצמו ענין המלך שאין שאלתו מנוה כי אם רשות ומפעל ה' הרע עם היות שנתלית בו המנוה שישימו המלך הכואב בבחירת ה' מקרב אחיו ולא באופן אחר, וכבר יורו על זה ה' דברים :

הא' כי אין יתה ה' לישראל שישאלו המלך אם לא היתה בחירתו בידיהם ומה צורך בשאלתם אותו ויותר היה ראוי שיאמר מה שהיה בידיהם לעשות שהוא לנכון בו כבוד ושלא ימרו את פיו אבל הקמה המלך יהיה מפעל האל ית' והוא כענין הנביא שלא רצו לישראל שישאלו נביא כיון שאינו בידיהם אבל הם יתצרך יקים אותו כראונו :

והב' כי אם היה אמרו ואמרת אשימה עלי מלך מזה, אין יאמר הכתוב ככל הנוהג אשר בניבוי, והנה השאלה ראוי שהיה מפני שזה הקב"ה עליה לא לכוין כן לנוהג, הראית כלשון ה' בשר המנוה שיאמר עשו זה ככל העוה אבל הוא בהפך שהיהירנו לא תעשה כמעשה :

והג' מאשר רז"ל במסכת סנהדרין פ' כהן גדול כשאמרו ג' מנות נאסו ישראל בכניסתן לארץ להעמיד להם מלך ולהכרית זרעו של עמלק ולבנות את בית הבחירה, לא כמו מנות המלך אל ואמרת אשימה עלי מלך כשיהיו בסיוק הראשון, אבל כמו לשם תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אליך בו, והוא המורה שאין הפסוק הראשון מנוה כי אם הנדה העתיד והמנוה היא בפסוק השני על הדרך באמרת, ויהיה כח המאמר שנאסו ישראל בכניסתן לארץ שכאשר ישאלו ישראל מלך שאי ישימו מי שיבחר בו ה' ויהיה מקרב אחיהם, לא שינונו עליהם מלך בסתם, ולזה מה שאמר שם רבי נחמיה אומר לא נאמרה פרשה זו אלא כנגד תרומתן של ישראל שנאמר ואמרת אשימה עלי מלך, הנה כיוון הסתם הזה לדעת :

והד' כי אם היתה שאלת מנוה צפני עצמם שישאלו אותו, יתחייב שהיה מנוה שנית שישימו עליהם מלך אשר יבחר בו ה' מקרב אחיהם, שם ב' מנות עשה מהחלטות, הא' שישאלו מלך, והב' שיהיה מקרב אחיהם אותו אשר יבחר ה' ה', וזה לא קבל אחד ממני מנות אלא שהיא מנות עשה אחת לשום מלך מקרב אחיהם, וכן כתב הרמב"ם במנוה הזאת ז"ל מנות עשה למנות מלך מישראל, אבל לא אמר למנות מלך סתם, ומנות לא תעשה היה לא תוכל לתת עליך איש נכרי, הוא מה שז"ר שהעשה הוא שישימו מלך מקרב אחיהם לא שישימו מלך בסתם :

והה' שכאשר ישאלו מלך לא שאלו אותו לשם מנוה כי לא אמרי תנה לנו מלך כאשר נזה ה' את משה, אבל אמרו תנה לנו מלך לשפוטנו ככל הנוהג, וכאשר שמואל הוכיחם על זה איך לא השיבוהו מה שפסגו ומה שהסתינו הלא ה' היה לפסגות, אם לא שהיה מקובל ידוע צינים ששאלה המלך איננה מנוה ושהם שאלוהו לירש הרע, וכאשר תדע זה תשיב אל הספק ה' הנוכח שישראל לא נאסו בחזרה על שאלת המלך, ושלא היה המלך צריך ולא הכרחי הכנה קבוצים כמו שכתב בהקדמה שנית, כמו שכתב בהקדמה הראשונה, ומפני זה כאשר שאלו המלך שהיה מנהיג מסוכן וכל שכן בערכם שהיו בלתי זריזים אליו, לכן חרס אף ה' בשם ואמר לשמואל לא אחר מאסו כי אותי מאסו ממלך עליהם, ומפני זה לא הקים יחושע מלך גם לא שאר השופטים יראי ה' וחושבי שמו, לשיטתו דבר בלתי הנון אליהם :

והנה לאומר שיאמר אם היתה שאלה המלך רעה ובלתי הנונה אם כן כבשר שבו ישראל בחטובה ואמרו (שמואל א' י"ב) כי יספנו בו כל חטאתינו רעם לשלל לנו מלך, למה לא עזבו חסאם וחזרו מהמלכת המלך, ומה שהייתה תשובתם מבלי עזיבת חסאם והיות שטובל ושרד בידו, גם האל יתצרך למה שלא אחרי כן למנות את דוד למלך על ישראל ונתן לו ולזרעו אחריו ברית המלכות לעולם וסיו אם כן תמיד בחסאם, אשיב ואומר שאם חסיה שאלת המלך חסא מפורסם שהיהירם החורש עליו יהיה חסר זה ממה שיקפה, אבל אני לא אמרתי אלא שהיה הדבר דבר הרשות, ובסיוותו כן לא נאזהר החורש עליו וגם לא נאזהר על מויבתו, לפי שדבר חורש זה כנגד ה' הרע, והוא כענין כיפת חואר שלא נאזהר החורש שישחוק בה ויבעלה בנדוהה וכמו שהיא באמונת' בחור המלחמה, ולא הוסיפה גם כן שלא יעשה זה לפי שחששה לזר הרע, ומפני זה אחר שנבעלה לא נזהר שיפוצה, כי אם שיעירה ויחזירה יהודית, ולכן אדונינו דוד בחר ה' עם היותו ירא אלהים ופר מרע, כאשר לקח במלחמה את מעכה בת תלמי מלך גשור שיהיה יפת תאר לא עזבה אחרי כן, והיא היא שילדה לו תמר ואבשלום, ככה היה ענין המלך ששאלתו אינה מנוה ואיננה גם כן עבירה נאסרת בחורה, ולכן אחרי ששאלו אותו ונמנע לא חזרו ממנו וסיו די להם שיקיימו המנוה לשום להם אותו המלך מקרב אחיהם, ולזה מה שאמר שמואל אליהם אל תיראו וגו' אל לא תסורו מאחרי ה', ר"ל אל תיראו כי אין הדבר אסור מזה עצמו, כי אם לא תסורו מאחרי יהיה המלך כלי ומשכן להשלתהם ופונתם, ואם לא תעשו כן גם אחת גם מלככם חספו, ולכן נמנעו המלכים ובחר ה' דוד עזרו ויקחו ממלכות לאן, לפי שהיו גלוי לפניו יתצרך שהיה

ירא אלהים, ובמנותיו חפץ מאלו, הנה התבארה הפרשה הזאת והותר הספק הזה :

והנה אמר לא תוכל לתת עליך איש נכרי, להגיד שאם יעלה על רוחם להיות ממלך עליהם איש נכרי הנה לא יספיק ה' בידם ולא ילחיו בו ולכן לא יעשו כן אבל יהיה מקרב אחיהם אשר יבחר ה', והנה לא ראה ה' למסור בחירת המלכים בימיהם ביד ההמון לג' סבות, הא' לפי שהמלך היה ענין מיוק מאל' להמון העם כמו שזכרתי, ולכן אין ראוי שיבחר כ"ל להכרח גדול ולפי שהיה לא יבחרו זמן ההכרח הזה כ"ל ה' ה', לכן לא היה ראוי להם לבחור מלך כ"ל ה', והסבה הב' שאע"פ שהמון העם יבחר והמון הראוי אל המלכת המלך, הנה אין ראוי שהעם יבחר בו לפי שהדבר קשה והמון להכיר את יר לב האדם, ואע"פ שנגלה נקי וזך וישר פעלו אולי בקרבו ישים ארבו וכאמור הנביא (ירמ' ס"ו י"ג) עקוב לבב מכל ואנוס הוא מי ידענו, ולפי שהיה ראוי למלך מי שיהיה נקי מהחשבות סבור הרעיונים ירא חשא וספל רוח כמו שאמר ולא ירבה לו כוסים ולא ירבה לו נשים בלתי רוס לבבו, לכן לא היה ראוי לעם שהם יבחרו בו כי הם לא ידעו ולא יבינו הזה יבשר, וכאמור ה' לנביא (שמואל א' ס"ו) אל תצטע אל מראשו וגו' כי לא את אשר יראה האדם, אבל אל ה' ה', היא הבחירה שהוא חוקר לב ובוחן כליות, והסבה הג' שאע"פ שהעם ידעו הכרח הזמן ולורך השעה להמליך עליהם מלך ויספיקו שכלם לבחור בסוב ולמאוס ברע הנה עם כל זה אין ראוי להם לבחור המלך לפי שחסיא בחירת' אותו מחייבת לדבר ריבות וקטנות עזומות ביניהם באמור כל אחד ואחד אני אמלך, אבל בהיות הבחור הוא יתעלה מי יאמר לו מה תעשה, והנה מסני בסבות האלה נאזהר החורש אשר יבחר ה' אליהו בו :

והנה הוכיר ה' והזהיר רק לא ירבה לו כוסים ולא ירבה לו נשים ובסוף וזה לא ירבה לו מאד, לפי שהמלך' מהם שישימו חספם ומאויים ברבו הסוסים מפני המעלה והכבוד והאלהות המלחמות, ומהם שלא ירצו במלחמה' כי אם לשבת בבתיים באהבה חשענונים וירצו נשים למלכות תחותיהם ומהם שהיה יגיעתם והשתדלות' לאסוף ממון, ולפי שהמלך אשר יבחר ה' יהיה מרוחק ומסולל מכל החטאות הנשמות המדומות האלה הוכירו שיאמר מנפוח אחרי מחשבות מלכי ז"ל' האומות רשות ותאוותיהם, וכאלו אמר אף על פי שהיה שאלתם מלך ככל הנוהג, לא ישים נבחרו כוסים, כי הסובות ותקוות חסיה באל חי ולא בנבחרת הסים יתכן, וכבר כתב בקבלת האמתיות בפר' כ"ג ובספרי ולא ירבה לו כוסים אבל מרבה הוא לו כדי רכבו ופרסיו, וכאמרו ולא יביא את העם מזרימה אין הכונה בו שיהיה ללכת למארים להסתפק בסחורה ולא לקנות כוסים כי הנה איסור שהליכה למארי' אינה כי אם לזר שמה כמו שכתב בירושלמי בשלמי סנהדרין ופסיוא רמב"ן, ולא יקפה אמרו ולא יביא את העם מזרימה למען הרבות כוס כיון שהקני הכוסים סחורה היא ואין הסחורה אסורה למארי' אבל כיון הכתוב שהמלך לא ירבה לו כוס' מארצו ומיאר הארצות ולא יבסח על רכבו כי רב הוא, ועל פרשו כי עצמו אבל יהיה מבסוח בה' ה', ולפי שרבו הכוסים' והסחוחן יביאם ללכת מארים בעת זרע ולבטוח בהם, לזה אמר ולא יביא את העם מזרימה, ר"ל לשאול ממארים עזרה מתאמר הנביא (יחזקאל כ"ט) וידעו כל יושבי מארים כי אני ה' יתן היותם משענת קנה לבית ישראל, ואפשר לומר עוד שהיה זה סבה אל שיבנו ישראל להיות גולים למארים ופלו אמר גם כן ולא יביא את העם מזרימה, והוכירו עוד בענין שהענינו שלא יעשה אלהים יותר מן הראוי, ולפי ששקרו הנשי' אמר ולא ירבה לו נשים, ולפי שהענינו והנשים יסורו בגבורה וסכלל כח הנביא (הושע ד') וזאת יין ותירוש יקח לב, לכן אמר ולא יסור את לבבו, וכבר אמרו רבותינו ז"ל בסנהדרין פ"ב ששלמה המלך ע"ה עשה ועבר על המנוה האלה, אם ברבו הכוסים' אמר (מלכים א' ו') ותעל ותאז מרכבה ממארים, ואם בענין הכוסים אמר (שם י"א) ויהי לעת זקנת שלמה נשיו המו את לבבו, והוכירו עוד על ענין הממון ורדיפת העושר באמרו ובסוף וזה לא ירבה לו מאד, ובספרי אמרו, לו הוא דאיו מרבה, אבל מרבה הוא כדי ליתן אכסניא לאנשים לעבדים לחיילים ולפרשים, יאמר שלא ישים השתדלותו בעושר מפאת עצמו כי אם להוציא מלחמותיו ולעבדות הכס ית' ולכבוד שמו, ואמנם העם הזה לא זכרו הכסות להיות מבואר שאם ירדוף אחר העושר יבא ענינו לקנותו שלא כדין בעשק ובחמס, והרמב"ם פ"ג מהלכות מלכים כתב כל המנוה את המלך או שיהרפסו יש למלך רשות לסרנו, ויש לו לאסור ולהכות כפוסים לכבודו והמפקיר ממון הדי זה גזל, ולפי שכתב המלך גדול, ואינו מבועבד אל משפטי החורה כפוס, אמר שלא יחשוב מפני זה שהיה פסור מן החורה אבל ישתדל מאד לירא את ה' ולבלתי סור מן המנוה, ולכן נזהר ה' שיכתוב לו את משנה החורה וידמה שהיה ספר אלה הדברים שרוב גופי החורה תלויה בו והוא ספר קטן הכמות שיוכל לביאורו כמו קמיע, אבל ח"ל קבלו בסנהדרין פ' כ"ג שהוא הספר חורה כלו שהוא מנוה על כל ישראל להיות לו ספר חורה אחד, והמלך היה מחוייב להיות לו גנים האחד להיות עמו בצית גניו והאחר להיות כמו תמיד, הוא יוצא למלחמה והוא עמו, וישב בדיון וסוף שמו, וישב בסעודה והוא עמו, ונתן בזה שתי תכליות האחת אמרו למען ילמד ליראה את ה' אלסיו והיה זה בלמודו החלק הראשון מן החורה, והוא הספרי' הנפלאים ממנה והשנית אמרו לשמור את כל דברי החורה הזאת, והיה זה בעיונו חלק השני מהחורה שהיא במנות, וכתב למה הוכיר אותו כל כך ליראה את ה' ולשמור את כל דברי החורה עם היות זה כולל בכל ישראל, ואמר שהוא הוכירו על זה לבלתי רוס לבבו מאחרי, וזהו הוצרך להוכיר אותו וללוות עליו ביהוד ליראה והמלכות יתפארו להתנאות, ולזה הוצרך להוכיר אותו וללוות עליו ביהוד ליראה את ה' אלסיו ולהפסיל את יצרו כדי שלא ירום לבבו ממחיו ולא יתנאה במלכותו וזהו

וזוהי הדרך עליונה נתן הכנה למה שזכרנו על שמירת התורה. ואמר שהיה זה נזכר כי כור מן המלוא ימין ושמאל, רוצה לומר שאף על פי שאינו משועבד כל כך למשפטי התורה יהיה נזהר שלא יעבור ולא יבזר ממנה ימין ושמאל, וכמאמר דוד שאמר (תלים י"ט) גם עבדך נזהר בזה, ואמר שמלבד מה שראוי למלך לעשות הדברים האלה מלך עומד לעולם תכלית האדם ששעבודו נכרה היראה והעבודה האלהית, הנה הוא ראוי שיעשה זה גם כן לתקוף השכר והוא שבו יאריך ימים על ממלכתו כי בהיות המלך עומד את אלהיו ומכבד עמו ומנהיגו בנחת מבלי נאום יהיה אהוב למעלה ונחמד למטה ויאריך ימים על ממלכתו. ואמר הוא וזכרנו בקרב ישראל לפי שבני המלך יורשים את ממלכתו ואפשר לפרש ולא ישיב את העם מזרימה שאינו סבה נאסר ריבוי הסוסים, ולכן לא אמר למען לא ישיב שהוא הלשון המורה על הכנה אבל היה ענינו שלא ירבה לו סוסים ולא יאריך להשיב את העם מזרימה למען הרבות סוס, רוצה לומר שלא ילכו מזרימה לבקש מהם עזרה ולהשען על סוסים, **כתחילה ישיעו** (סו"מ ל"ח) הוי הירידה מזרים לעזרה ועל סוסים ישענו וגו', וכן אמרו בגמ' ולא יסור לבנו הוא נמשך ולא סבה, ואחרי שהזכירו מרובי הסוסים והגשים וכסף וזהב וכתובת משנה התורה והיתה עמו ונתן הכנה לכל מה שהזכירו עליו אם שלא ירבה לו סוסים כדי שלא ישען על סוכיו ועל פרשיו אבל יעשה כה' ועל זה אמר למען ילמד ליראה את ה', ואם שלא ירבה לו נשים כדי לשמור את כל דברי התורה ואת החקים האלה לעשותם, כי בפיותו כובש יצרו יקיים דברי התורה בעצמות ובגדר ובשאר הדברים מה שלא יהיה בפיותו נדרף אחרי תאוותיו. וכנגד מה שהזכירו וכסף וזהב לא ירבה לו **בשר**, אמר לנלתי רוח לבנו מאחיו כי הכסף והזהב יביאם לנכוחות הרעות. וכדי להרבות יסור מן המלוא יהיה טובק וטוב ונותן דרכים ושאר הדברים האסורים בתורה. וכנגד כחית ספר התורה והיותו עמו, אמר למען יאריך ימים על ממלכתו הוא וזכרנו בקרב ישראל. הנה התבאר הכתובים והתורה והשפוק ה"א וה"ב :

ובמה שזכרתי יתבאר לך. שהמלך מחוייב בשמירת המצוות יותר משאר אנשים וזהו זה לג' כבות :

האחת לפי שהוא מראה מלושסת לכל עמו שיבוסו בו וילמדו ממעשיו לפי שהמלך מסבב להדמות אל גדולי המעלה בכל מה שיעשו כפי האפשר. הלא תראה שבחיות מלכי יהודה טובים ישר' בנבואה היה העם כלו מזהיר מפניהם ובהיותם רעים ופושעים לה' היו כלם רעים ופושעים נמשכים אחריהם. וכבר אמר פלוסוף אחד. שהמלוכה כל עוד שהיא יותר מיוחדת יהיה יותר משויין ומובטח מכל האנשים, ולכן יהיו פעולותיו למד כולל עמו ומפני זה יואת למלכים יותר שמירת המצוות ומדת הירא' ושלמות הדת לפי שהם יהיו קל וחומר לכל העם וכל ישראל ישמעו ויראו וכל העם יחסיך במעשיו :

והשבה ה' ב' שלחיות כתר המלכות וכבוד מעלתו גדול מכל שאר האנשים וממשלתו גדולה ועליונה. היה ראוי שיסתדל יותר בשמירת המצוות משיעשו שאר האנשים שאין להם גדולה וממשלה כל כך וכבר יזכר הפלוסוף כי כמו שהרשעו' הרוח ינבדו יותר בעצם הרמים והנשאים מאשר ינבדו בעצמי הארץ. ככה הרוח האנושי שכל המערכה יהיה יותר עליונה מאשר רבי המעלה והכבוד מאשר יהיה באנשים הפחותים והשפלים. וכמאמר הגב' ישיעיהו ע"ה שאמר (ישעיהו ב') כי יום נה' על כל גאה ורם ועל כל נשא ושפל. ולפי שהכנה המתדמת השומרת לכל המעלות והממשלות היא התורה והמצוות, לכן היה ראוי למלך שמעלתו וכבודו וממשלתו יותר רב שיהיה יותר זריז בזה כדי לשמירתו. וזהו אמרו למען יאריך ימים על ממלכתו. ואמר דוד בנאומו לשלמה בנו מהקים לזה (מלכים א' ב') ושמרת את משמרת ה' אלדך וגו'. למען יקיים ה' את דברו אשר דבר וגו' :

והשבה השלישי היא, כי כמו שראוי למלכים שימרו הכבוד והמעלה שהם עונות מדומות. ככה ראוי אליהם שיסתדלו יותר בקנין הסובות הנפשויות אשר ישעיה אותם האדם והיו צדק עליו קץ. כי בהיותו בעולם הוא נבחר וגדול על כל האנשים לא יספיק עמו ממעלות בעולם הבא כיון שהעולם הזה כמו שאמרנו במש' (אבות פ' ד') דוקא לפרחודו בפני העולם הבא. ושם ימלאו הגדולה והכבוד לא יסורו ממנו לא בעולם התמור' והשפכף הזה. וכמו שאמר איוב (ג) קטן וגדול שם הוא הוא שרואה לומ' כפי מה שפירשוהו חז"ל (רות רבה פ' ג) כי שם יהיה הגדול גדול ולא יקטן עוד. והקטן יהי' תמיד קטן ולא יגדל עוד. ולפי שקנין הסוב' הנפשויות הוא בעולם הזה בשמירת התורה והמצוות לכן היה ראוי למלך שמעלתו וגדלותו רבה שיסתדל יותר עליו וכבר אמר סיג'ק הפלוסוף שכל מלכות הוא תחת מלכות אחר גדול ממנו. ולכן ראוי שיחשוב המלך שכמו שיעשה הוא לעצמו כי ישעיה המלך אשר עליו עמו אשר הוא לו עבד טול. ומפני שהכות השם האלה הרבה הקדוש ברוך הוא להזכיר את המלך על היראה ושמירת המצוות למען יאריך ימים על ממלכתו בעולם הזה ובשם"ל על האמנם בהיות המלך רע וזבילעל זריך. לחקור האם ראוי לעמו שימרו בו ויטורו מהמלוכה כיון שהוא אויב חרף ה' וחומק נפשו כי הנה לא ראוי בדברי חכמי עמנו בזה דבר :

והחבסי האומות חקרו ונתנו נדרוש הזה וגורו אומר שהוא ראוי לעשותו כמו שעשו השבטים להחבטם. ואני דברתי בדרוש הזה לפני מלכים עם חכמים. והוכחתי שאינו מהראוי ושאין יכולת לעם למרוד במלכם ולהסיר מממשלתו ומלכותו אף שירשע על כל דבר פשע. ועשיתי על זה שלם שענו' :

האחת שהם בהמליכם מלך כורח' לו ברית לשמור ולעשות דברו ומצוותו והברית והשבעה היתה איננה בתנאי כי אם אמנה מוחלטת ולכן היה המורד במלך חייב מיתה בין שיהיה המלך נדיק או שיהיה רשע, כי אין

העם ממה שיבין נדקתו או רשעתו וזהו אמר יתבדל ליהוסע (סו"מ א') כל אשר ימרה את פיו יומת, וזוהי סג' מהשפוע והברית שהעם כורח' למלכים הם מחוייבים בכבודו ואין בהם יכולת ליסור ולא למרוד בו :

והשענה ה' היא. כי המלך בארץ הוא במקום הקב"ה בעולם. ולכן היה מסור אליו היכולת המוחלטת והענין גם שלא קדין כפי זרף השעה ולבטל הנמוס הכללי כמו שהס' לזרף השעה ונבטל הסבט. ועושה נפלאות גדולות לבדו ולכן היה יחיד במלכות כבוד הקב"ה בעולמו. ומפני זה ארז"ל במשנת ברכות פ' ה' הרוצה הרוצה מלכי א"ה אומר ברוך שחלק מכבודו וכו' . והרוא' מלכי ישראל אומר ברוך שחלק מכבודו ליראיו. והנה צוה שאמרו מכבודו הודו שמלכי האדמה יש אחס מכבוד הש"י ומעלתו על דרך הדמיו וההשגחה. ולכן אין ראוי להמון העם שישלחו יד במלכם להסירו ממלוכה כי היה זה רב ידו לו כשולח ידו בכבוד אלהים וכבר העיד ע"ז דוד המלך עליו השלום שטע שהיה משוח מלחמה לא רצה לשלוח ידו בשאלו להיחיות מלך ישראל ואמר (שמואל א' כ') כי מי ילח ידו במצות ה' ונקם :

והשענה ה' מיוחדת לישראל והיא זו מי שאין בידו יכולת להמליך ולבחר מלך אין ראוי שיהיה בידו להסירו ממלוכה. ובהיות שזכרתי המלך אינה ביד העם כי אם ביד הסס יתבדך כמו שנאמר שם תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אלהיך בו. לכן לא היה ראוי שהם שלא נחלו ומהלכות יסוריהם ממנו. כי אם הש"י שהוא מהקם מלכין. ולכן תמצא שאמר שמואל הנביא לישראל כי בהיות המלך איש ריב ואיש מדון לכל הארץ ופושע מבטן וזשקף אל הש"י והוא אמרו (שם א') ועתה ביום הקוא מלכנו מלכנו אשר בחרתם בו ולא יענה אחכם ה' ביום ההוא וגו'. הנה לא נתן להם הש"י רשות למרוד בו ולהסירו ממלוכה עם היותו בנבול הרשעה כי אם שישקף אל ה' די שליש עילאה במלכות אנשא למחן די יצא אנשה :

יד א ר א יהיה לכהנים הלויים וגו'. עד כי אתה בא אל הארץ. למה שבו המצוות האלה בזאת מקומם חתרו המפרש' לתת סבה ושעם בזכירתם במקום הזה. ומסר אמרו שלמה שזכר למעלה דיני הסנהדרין והיו הכהנים והלויים מהם לכן שמך פה ענינם להגיד כי הם הראויים להיות בנ"ד הגדול לפי שהם אין להם חלק ונחלה שיערדים, אבל להיותם פנויים מכל טרח היו ראויים ללמוד התורה והמצוות ולהיותם מכלל הסנהדרין. ומסר אמרו שלפי שהמלך היה הוא מחוייב לשאלו באורים ותומים לפני הכהן הגדול כמו שאמר (פ' פתח) ולפני המלך הכהן יעמד ושאל לו במשפט האורים לפני ה'. לכן זכר אחר מצות האלהים הכהנים הלויים. וכפי דרכי בבל'ו' הסדר הזה יותר נכון לומר שאחר שזכר מדרגות המנהיגים בהנהגה האנושית שהם כמו שזכרתי תחתיה שניים ושלישים. רוצה לומר שופטי העיירות וזית הדין הגדול שבירושלים והמלך. בא לזכור גם כן ההנהג' הרוחניות וזכר גם כן מדרגות הקרובים אל האלוקים שהם הלויים הראשונים והכהנים האחרים והנביא. והנה סתף הכהנים עם הלויים לפי שענינם אחד אם כפי השבט ואם כפי העצוד' במקדש שאלו ואלו היו עובדים שמה. וזהו אמר לא יהיה לכהנים הלויים. והוא באילו יאמר לא יהיה לכהני' ללויים כל שבט לוי חלק ונחלה עם ישראל. ר"ל בזכות המלחמה ושללה. אבל איש' ה' שהם קדשי המקדש וירושלים והנבולים ונחלתו שם התרומות והשפירות שכלם יוכלו בשם איש' ה' ונחלתו זה איש' ה' יכלולו. ולא כבדלו ביניהם מה הם מתנות הכהונה ומה היא נחלת הלויים לפי שכבר נזכר כל זה בביאור רב בפרשת קרח ואמר ונחלה לא יהיה לו בקרב אחיו בענין ירושת הארץ. ולכן אמר בקרב אחיו. כן פרשו הרב רל"ג. ואמר שנחלה לא יהיה לו בקרב אחיו לפי ש' הוא נחלתו כאשר דבר לו שאמר לאהרן בארש לא תחל וגו' אני חלקך ונחלתך. ואפשר שאמר ה' הוא נחלתו להגיד שמלבד השכר הניתן להם במתנותיהם הנה יש להם עוד שכר נפשי' גדול כפי שכר קדושת' והוא אמרו ה' הוא נחלתו כאשר דבר לו. רוצה לומר שהם דבקים תמיד בהשכלתו. והנה נזכר כל זה כאן אחרי שכבר נאמר שמה כדי לבאר עליו מה שאמר מר' וזה יהיה משפט הכהנים מלאת השם מאת וזכרתי וזכרתי וזכרתי והלויים והקב"ה ואין זו מצוה חדש' כמו שכת' הרמב"ן ז"ל. כי כבר נרמזה במה שעבר כפי קבלתם ז"ל שדרשו בספרי. ראשית זו ראשית הנה אשר יתנו זה הזרוע והלויים והקב"ה לה' זוחלה. וכבר נתנו טעם בזה באמרם הזרוע תחת היד (פ' בלק) ויקח רומח בידו. להקים תחת החפלה שנאמר (תהלים ק"ו) ויעמד פנחם ויפיל הקנה תחת (פ' בלק) האשה אל קתה. וכבר אמרו במדרש שהכהן היה שוחט שלמי'. והזרוע היה תחת ערשו בשחט'ה שיעשה בזרועו. והלויים ששכר הכרעה ש'אמר בפיו ולחיו והקבה שכר הבדיקה. הנה אם כן נאמר' המצוה הזאת שמה ברמו וכן ראשית הנה נרמו בלמר' לה' כמו שדרשו ולכן ראש מרע'ה' לבארו בבאן. ומפני הביאור הזה הוצא הנה המצוה הזאת. והרב המורה בחלק ג' פר' ל"ט כתב שזו הלויים שבעוד היותם ראשית לגוף. והזרוע שבעוד היותו ראשית האברים המשתרגים. והקבה ראשית המעים כי הראשית בכלם ניתנו למשרתי הש"י לבבדו. ורמז"ל כתב שמצער הנוף ומחלק הראש והמקדשים אלה הם היוותר טובים. והרב רל"ג אמר שבעבור שאמר ה' הוא נחלתו שמך שיתנו לבסן הזרוע והלויים והקבה להסיר שזה השבט הוא זרוע ישראל וכחם הוא המתפלל עליהם. והוא המכין מוון להם בזכותו כמו שהקב"ה הכין המוין לכבד וללג. וכבר יורה על זה אמרו כי בו בחר ה' לעמוד ולשרת. ויותר נכון לומר שלפי שהיו עונות האדם בג' מינים. מין הפעולות המפשויות ומין דברי השפטים ומין המחשבות הפנימיות. כמו שאמר עליהם (פ' נביא) כפיר ובלבדך לעשותו. לכן היה מקריב לכהן הזרוע כנגד מעשיו כי הדיים הם כלי המשפט. והלויים כנגד הדבור. והקבה כנגד המחשבות. כי הוא מהאברים הפנימיים להורות שכלם היה מתורה. ועוד ביאר כאן ענין הלויים שאם יבא הלוי מאחד שערי' אשר הוא

גר שם בכל אות נפשו לעמוד לשרת ככל אחיו הלויים במקום אשר יבחר ה' שחלק כחלק יאכלו לבד ממכריו על האבות. וזהו לומר שאכל עם שאר אחיו הלויים חלק כחלק ופירש רש"י (דברים י"ח ח') ממכריו על האבן' חוץ ממה שמכרו האבות בימי דוד ושמאלו נקבעו המעשרות ומכרו זה לזה שול אלה שבהן ואני אסול שבהן. ור"ל פירש זה שאם לוי אחד מכר צדקה אחר ירש מאבותיו לא יאמרו לו הכהנים הנה יש לך לא תאכל חלק כחלק כי על כל פנים יאכל צדקה עמיהם. הנה אם כן הביא ארון הנביאים הכתובים האלה להגיד שהלויים והכהנים הם צ' המדרגות הראשונות והשנייה מההנהגה הרוחנית והעבודת והקרבן האלהית. ובאר דיני מהנחתם לא הוזהר לפרשם כאן לפי שכבר התבאר כראוי. ולא רצה כי אם לבאר הבטלה מבורר. והותר בזה הספק הי"ג:

ב וְאִם בָּא אֶל הָאֶרֶץ וְגו' עד כי הגוים האלה וגו'. ענין המנהג הזאת היא להרחיק את ישראל מדרכי האמורי וחטובת הגוים. וכבר ביאר המלך הזאת באמרו בפרשת אחרי מות וכמעט ארץ כנען אשר אני מביא אתכם שמה לא תעשו ובהקדמות לא תלכו. ועתה יזכור מעשים שהם חוטאים. וזה בזה אזהרה בסדר קדושים כי שם אמר לא תאכלו על הדם לא תנחשו ולא תענונו וגו'. אל תפנו אל האבות ואל הידועות' וכן בזה שם פרשת המולך שהוא המעביר בנו ובתו בלג. ובפרש' משפטים הזכיר על הכסוף. האמנם זכר' המנהג הזאת כאן לבאר בה דברים שהם אכזריים גם כן והם הקסמי' וחזר חבר ודורש אל המתים ובא גם כן לבאר שבעבור החטובות האלה גורם הגוי ההוא מן הארץ כי אלה היו מיני העבד' והאחרים היו נמשכ' לאסורי העריות ושאר הדברים אשר שנה השם יתברך. ובאר בזה עוד ואמר המים חיים' הם הם א' אלסין וענין הנביא אשר יזכור. והנה זכר באסורי העבירה הזאת חטאת שמה שמה. האחד מעביר בנו ובתו בלג. הב' קוסם קסמים. השלישי משגן. הרביעי מנחש. החמישי מכסף. הששי וחזר חבר. השביעי וסוף אוב. השמיני וידוע. הט' ודורש אל המתים, וכבר חשב הרמב"ן שכל אלה מיני כסוף. ושארם ומכסף היו כולל ושהאחר' הם פרשיו. אבל מאשר נזכר מכסף בתוכו לא בראש ולא בסוף. ראוי שנאמין שהוא אחד מהמינים האסורים ושאינו סוג כולל להם אבל ענינם כפי מה שיעידו הכתובים וקבלת חז"ל. הוא על זה דרך, הנה האחד שהוא מעביר בנו ובתו בלג היו עושים בזה הדרך מדברי רש"י בכתב שיהא עבדה שהיו מוכרים את בניהם לנאמרים והנאמרים עושים ב' מדרגות גדולות ומעבירים הבן ברגלי בן ב' מדרגות ואין ב' אלו נסגו גם כן ר"ל. ואם היה זה כן לא היה העבירה כ"כ מפליגה לספר ברשעת הפועל ההוא. אבל האמת הוא כדברי הרמב"ן ז"ל שכתב בפר' אחרי מות שהוא שרפת הבנים הקטנים לאותו האלול הנקרא מולך. או שהיה העבד' ההוא נקראת מלכות בפי העובד. ואולי היה העבד' הזה מיוחדת לשם ולכן היה ליה בשרית העבד' שהוא מושל ביסוד האם ועליו אמר הנביא ירמיה (כיון ז') ובנו בית החופה אשר בגיהן הנוס לשרוף את בניהם ואת בנותיהם באש אשר לא צויה ולא טלה על לבי. ואמר במקום אחר (שם י"ט) ובנו צמות העל לשרוף את בניהם באש עולות לבשר לאשר לא צויה ולא דברתי. כי שני השמות היו לו מולך ועל שניו קרובים כשנחתם. והיה נקרא חופה לפי שבשעת העבודה היו הנאמרים חוקקים חנוף כדי שלא ישמעו האב והאם לעקת הילד בנחתו, וכן (מלכים ב' י"ז) הכפרים שורפים את בניהם לאדרמלך וענמלך אלהי ספרדים ועם היות שקלה רז"ל בפרק ד' מיתות הבינו ענין המולך כדברי רש"י. הנה אחרים הבינוהו כרעת הרמב"ן. כמו שנה במסכ' סנהדרין והוא הגרסה יותר מן הכתובים. ואר"ל אף חזקיו מלך יהודה בקש אחו אביו לעשות לו כן וכנחו אמו בלמלך לרא. והכתוב אומר (שם ט"ז) באחו וגם את בנו העביר באש חטובות הגוים אשר הוריש ה' וגו'. הרי לך שאמרו בכלן לא יאכל צד מעביר בנו ובתו בלג. ענינו שהיו שורפים את בניהם ואת בנותיהם הקטנים באש לעבודה המולך. ולהיות זה היות מנוגד בשפלות. כי לא יתקן על פרי פנים ויתרפסו באש. לכן החמירה החוק' עליו כל כך ואמר אשר לא צויה. להגיד שלא צוה השם יתברך בתורתו שיעשו לו ית' שום עבודה מהעבודות האלה הקשות וכבדות ורחוקות מטבע האדם. וזה היו עושים אותם לנפלה לאלהיהם אשר לא יושלם בעבודתם. וזה נזכרה העבודה הזאת ראשונה ליהיה החמורה מכלם. והב' הוא אמרו ויקים קסמים. וכבר נודע שהקסם הוא הגדת העתיד בחזק הכח המדמה עד שיסער בנה שיביה עתיד ולא יחטא. והנה הפלסוף בספר החוש והמחש' עושה מאמר אחד. בחלום ובקסם ובגזוזה. לפי שהם כלם אגלו מיני הגדת העתידות מפועל הכח המדמה. וכן הביאו הרב רל"ג בספר מלחמות ה' אשר לו. ורבי אברהם שמו מחכמת משפטי הכנבים. ואולי היה כן לא חאסור החורה כל כך. וזלמה אמר (משלי ט"ו) קסם על לשחי מלך להגיד שכל דבר לא יבחר מן המלך כי הכל גלוי לפניו כאלו קסם על שפתו להגיד כל אשר יהיה. אבל האמת הוא שהקסם הוא מין מהגדת העתידות נעשה בחטובות וחטובות וכלים מכלים שונים. וכמאמר הנביא (ישעיה ד') עמי בעצלו ישאל ומקלו יגיד לו. והרמב"ן כתב בפרשת אחרי מות בענין המולך שהמעביר בנו ובתו בלג היה ראוי להיותו קוסם. כי יתשוב בעם העבודה ההוא יבא לקסום ולהנביא מלת העל אשר אליו עולת הבנים ושאלה היו נביאי העל המקריבין לו גנים ובנות ויראו להם חלומות שוא וקסם וכזב וכן נאמר במנשה (ד"ה ב' ל"ג) והוא העביר את בניו באש בגיהן הנוס וענין ונחם וכסף וגו'. ונאמר ויעביר את בניהם ואת בנותיהם באש ויקסמו קסמים וינחשו. והב' משגן וד' מכסף. וכבר הרמב"ן משגן הוא הידוע בענינים ושופט מהם. ומדברי הרב ראב"ע הנה מנחש הוא המביט בנפלאי העופות או בכנפיהם כענין שכתב (קהלת י') כי עוף השמים יוליד את הקול ובעל כנפים יגיד דבר. ושנחש הוא מלשון (תהלים קי"ט) חשתי ולא התמהמתני.

שכל מה שימנהר לסודים צעידת ימנהר יחשה מעשהו. ולכן כל הודעת העתיד יקרא נחש. וצבולת כתיב (פ' בלק) ולא הלך בפעם בפעם לקרוא נחשים והיה קוסם כמו בכתוב (יהושע י"ג) ואת בלעם בן בעור הקוסם. כי כל המלאכות האלה היו להגדת העתיד אם לא שיהיו מדרכים ואופנים וכלים מתחלפים. וחז"ל אמרו והוא היותם נכון כפי הוראת הכתובים. משגן הוא בזהר השמות והימים לעשות בהם הדברים שילוחו כאמרם (שם דף ס"ה) בסנהדרין שעה פלוגית ויום פלוגי יסע ליקח. ושעה פלוגית ויום פלוגי יסע לנאח ובהמנחש הוא האומר פתו נפלא מפיו. מקלו כל מידו בנו קרא לו מאחריו. עורב קורא לו צדי הפסיון. נחש מימינו שול בשמאלו, וכמו שהיה הקסם מזרן ובמון לעבודת המולך. כך היה המשגן והמנחש לאכילה על הדם. כי שמה היו מהחבר' עם השדים ואומרים שיעידו להם עניני העתידות. ולכן נזכר (פ' קדושים) לא תאכלו עליהם לא תנחשו ולא תענונו. האמנם לא נזכרה כאן אכילה על הדם בכלל העבודות האלה לפי שכבר הזכיר עליה הרבה בפר' אחרי מות. האמנם אם העונות או הנחש הוא דבר אמת לא כבד כתב הרמב"ן כי רבים יתחסדו בנחשים לבאר שאין בהם אמת. כי מי הגיד לעורר ולענוור מה יהיה. ואנחנו לא נוכל להכחיש הדברים המתפרסמים לעיני הרואים ורבותינו גם כן יודו בהם. כמו שאמרו בלג שמות רבה. כי עוף השמים יוליד את הקול זה העורב והקמות לפעוף העופות נקרא בלשון ערב סאי"ר וחכמי העופות נקראו מלאכי' כי יש למלות שרים ינהיגו אותם. בהם נפשות לכדורי הכלגים ושירי זכר מלה הקרובים לארץ הם נקראים נגרי החלי. יעידו העתידות ומסע נשפים מימינו בשמות שבהם יודעו העתידות לא לזמן גדול ולשמות רחוקות רק בעתידות הקרובות לבא. יודעו מהם בקול כסוף בקראו בקול מר על המת. ומסע בפרשיות כנפיו והוא שאמר יוליד את הקול למנועים בקולם. ובעל כנפים לרומים בכנפיהם, ועל זה אמר הכתוב (מלכים א' ד') ותרג חכמת שלמה מחכמת בני קדם. וכן יאמר הכתוב (ישעיה ב') כי מלאו מקדם ועוננים כשפחים כל אלה דברי הרב הם. האמנם הדעת היותר מחיב הוא דעת רבותינו ז"ל בסנהדרין פ"ו משגן הוא המביט העונות והשפלות העונות לפעול הפטילות. והמנחש הוא המביט לדברים מהמקרים שקרו. שמהם תלקח ראיה על מה שיהיה בעתיד, והב' הוא אמרו ומכסף. ופרש"י (סנהדרין פ"א) בנמנחש שמעשה כספים על ידי מלאכי חבלה הם עושים. והנה מעשה הכסוף הוא להסין האדם על עצמו לקבל רושם מלאכי חבלה והחודשות. וכבר ידעת כונת הרב המורה בחלק ג' פרק ל"ז כל מבט' הכסוף ויתר הדברים והוא שהם כלם דברי חסו והכל ושנמשכו אחריה' חסרי הדעת וחס כלם מפועל הדמיון ואינם שיהיה בהם שום ממשות ומציאות חלפני כי הוא לא יבדור במציאות השדים ולכן יתשוב שהמעשים האלה הם כלם מעשה תענושים. אבל הדעת היה התורה האלהית מכזיבתו שהניחה מציאות השדים באמרו (פ' האינו) ויבחו לשדים לא אלוה. וקבלת חכמינו סותרת לזה כי הם קבלו מציאות השדים ומעש' הנשפים ואמרו בפרק ד' מיתות (סנהדרין ד' ס"ה) מהיה אחת לדות מיהדר' למשקל עשרה מהותי כרעיה דרבי חנינא. אמר לה זילי שקלי אין עוד מלכוד כתיב. והקשו עליו מדאמר רבי יוחנן למה נקרא שם כספים שמכשין פלמאי של משל. ותרצו שאני רבי חנינא דגפיש זכתיא. הורו בזה שענין הכסוף הוא אמת ובסנהדרין אמרו (דף ס"ו) בנטיהם זה מעשה שדים. בלתיאם זה מעשה כספים. והרמב"ן (גם רש"י שמו"ר כ"ב) כפי מה שיראה מדבריו יסבור שהכסוף הוא סניף מכשין חכמת הכנבים וממנה תמשך. ויקשה לדעתו ולמה אם כן קראה הקדוש ברוך הוא חטובת ואשר עליה. והרב רבינו נפיש כתב על זה והשיב שמלאכי חבלה הם נמלאים ובראש הקדוש ברוך הוא כדי שיהיו כלי זעמו ולכיות בהם החסאים. ולהיות זה ענינם נקראו מלאכי חבלה כי הם מלאכי ה' ושלוחיו אבל לחבל ולהשחית המורדים לפניו. והנה בזאת האדם מנין עליו או שחללו בעניני הכספים לקבל רושם המלאכים המחללים והוא כנגד רצונו יתברך כי הוא לא בראם כי אם לפעול כרצונו ברשע' ובעשותם העתידות ההוא על ידי כסוף הוא נגד רצונו יתברך וכונתו בנביאתם. ולזה אמרו שהם מכשפים פמליא של מעלה רוצה לומר שהם יתברך ברא בעולמו הענינים הטובים רוצה לומר המשפיע' הסודי' להשפיע תמיד. אמנם אותם המשפיעים הרעים המקבלים לא רצה שישיפיו כי אם כפי רצונו להעניש את הרשעים ולכן מעשה הכסוף שמוציא השפעתם בנולת רצונו יתברך מכחש פמליא של מעלה. הנה התבאר מכל זה ענין הכסוף ומה הוא. והרמב"ן זכרנו לברכה פירש הכחשת הפמליא של מעלה באופן אחר חראבו דבריו ואני לא אוכידיה לפי שלא ישר בעיני. וה' הוא אמרו וחזר חבר וכפי דעת רבותינו ז"ל בספרי הוא ענין הלחשים. וכמו שכתב רש"י (דברים י"ח י"א) שמלך נחשים וקסמים או שאר חיות למקום אחד ופילחם עליהם כדי שלא יזיקו לבני אדם. וראב"ע כתב שחזר חבר הוא' האומר שידע בהתחברות השדים במקום וענין אחד. וכ"כ הרמב"ן שהוא מין ממניי הכסוף. וחכמי האומות פירשוהו על האדם היודע כח השד' להביא לאשה בעלה או בנה אם הלך בדרך מרחקי' ולהצדו עמה. אבל היותר מחזור כל זה הוא מה שזכרתי ר"ל שמעביר בנו ובתו באש היא העבודה למולך וקוסם קסמים הוא היודע הדברים שילוחו מזל השעות והדברים הנפלים במקרה לא לז' הקסם. ומכסף הוא המוריד רוח מלאכי חבלה על האדם לעשות מה שירצה וחזר חבר הוא המלחם העל חי כדעת רבותינו ז"ל בסנהדרין פ"ו. וה' הוא שאל אוב. והב' הוא הידועי. והפ' הוא דורש אל המתים. וחכמינו ז"ל (סנהדרין דף ס"ה) דרשו אוב הוא מכשפות נקרא שיהיו וקסמים או משחיו. ומעלה את המת מבית השחי אשר לו. וידעונו הוא עש חס שמה ידוע שמכניסו האדם לתוך פיו ומדבר אותו העש על ידי כסוף. ודורש אל המתים הוא המעלה את המת באיזה אופן שיעלה אותו אם מנוגלתו אם מאוה

אבר מאבדו ושאול בו. ור"א פי' ושאול אוב מגזרת (אוב ב"ב) באובות הדשים יבקע. כי עקר האומנות נכד וידעני הוא נקרא כן לפי שמדוע מה שיהיה. ודורם אל המתיס הם ההולכים לבית הקברות ולוקחים עמם מת ובעבור מחשבותיו יראו לו דמות זרות בחלום נס דהקין. ומאשר ראינו שהבעלת אוב אמרה לשאול (שמואל א' כח) את מי אעלה לך. ידענו שהאובות הם המתיס מבני אדם שהיועע בזה מעלה אותם בחננתו ונראה כאלו הוא מדבר מתחת לארץ. כמו שכתב (ישעי' כ"ט) והיה כאלו מארץ קולך ומעפר אמרתך תלפף. ופי' זה ראוי שתתן הפחד אשר בין שאל אוב לדורם אל המתיס ונראה שהשאול באוב הוא המעלה את המתיס ומועט את דבריו והידעני הוא המדבר בעלם החיה שיבאו אליו בחלום ויודיעוהו מה שירצה. ומזה אמר הנביא (שם ח') הלא עם אל אלוהי ידרוש בעד החיים אל המתיס. והניד הכ' כי תועבת ה' כל עושה אלה ובגלל התועבות האלה וגו'. רוצה לומר שכל הפעולות האלה הם מתועבות אליו ובעבורם הוריש את עם הארץ מלפני ישראל ואם האמר אהיה אני אם כן חסר מהדברים האלה. רוצה לומר מידעית השעות וההשפעת ההלכות והמנהגות העתידות ויתר הדברים. הנה לזה אמר תמים תהיה עם ה' אלהיך ופי' תמים בלתי חסר דבר אמר אחת לא תהיה חסר דבר מאלו כי הם באת' הסדסים לפי שלא יגיע אליהם החולות אשר ירדוהו אבל דבר תמים תהיה וכל עם ה' אלהיך ולא יחבר לך דבר. כי ההלכות המדומות כלם יגיעו אליך עם ה' אלהיך בקיום מלותיו כמו שבא ביעודי התורה. וכל סימנים וכל השעות יהיו טובים ומצליחים לפניך ולא תאטך לשונות לפי שמלאכיו יורה לך ובדרך כלל מעשה ידך אשר תעשה. וזכו שפירשתי בששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך שהבונה בו שבהיותו דבק עם אלהיו שכל השט' והימ' טובים יהיו מוצלח' לעבודתו. וגם לא יאטך לנחוש. לפי שכבר ידעת שכל שכל ופתח תדרוך תרמוס כפיר ותתין כי ב' חשק. הנה אם כן באמרו תמים תהיה עם ה' אלהיך הוא לומר לשון השלמות כל הדברים המועלים שיקנה אותם עם העבודה האלהית ולא יאטך לשאר המאלכות המתועבות שוכר. והוא זה הספק הי"ד:

ואמנם בזה הספק השט'. והוא אם הדברים האלה כלם שהם מדרכי האמורי אסורי' ותועבת ה' כל עשה אלה חיד מצינו עניני הנחוש באליעזר עבד אברהם ובינוחן בן שאל ובדברים מחכמי הנמרא, כבר השיב עליו ר"ן שלא היה נחוש אליעזר עבד אברהם כי אם כפרא ישרה וכל טוב לפי באליעזר עבד אברהם ראש שבו כל מעשה יחזק מושגחים וזויתר ויותר יהיה ענין נשואיו, כי ההלכה האלוטית בדברים הנפויים תהיה מאד בהיות האשה בעלת שכל ומדות טובות וגור שיועע זה בדבקה אם תהיה נערה בלתי רבת חשים ושתאף לשאוב מים שהוא דבר בלתי רכונ לנערה הפקנה ושתאבד עליה הנדיבות וטוב המדות עד שלא תחוש אל כל עמלה ויקל בעניניה להשיב לאשר לא ידעה אחי מהם הוא, כי זה באת' יורה תכלית שלמות מדותיה ושהיא הראויה לנוח על גורל הנדיקים, כמו שאמר היא האשה אשר הוביה ה', הנה זה אם כן לא היה נחוש כי אם כפרא שכלית ישרה, גם יבאנהן שזקק לעשות נעורה עמומה שלא נסה אדם להכ' עם רב כמוהו הוא ונעורו בלבד, וגם לעבור במקום זר כמו שהעיד הכתוב (שמואל א' י"ד) על ידיו ועל רגליו, וכפעלה על דעתו לעשות הנעורה הזאת בקש לדעת, אם באוברים היו אמיני לז או פחדנים כי בזה היתה תלוי הלאהות בהיותם חולשי הלבב וכשפכת קול תרועה יטובו ויפלו זה בזה כמו שהיה ועשה והלחית, הנה אם כן כל זה מדרך טוב השכל ולא נחוש שטע, ולזה אמרו שכלי ניד בהם כל נחש שאינו כאליעזר ובינוחן שהיו כפי הסברא אינו נחוש, רוצה לומר אינו נחוש במותר לעשותו, אמנם חכמי הנמרא המעשים ההם שהיו עושים עם היות שאינם כפי איכויות הדברים ההם פועלי' אותם הדברים כגולה עצמית, וכבר ידעת שהדברים מהם פועלים כפי אכיותם ומהם פועלים כגלל עצמותם וזויתרם הנקראים בעלות ושיניהם פטולות טבעיות, אם לא שאחת מהם מבוארת הסבה הפועלת שהוא האיכות, והכני כבה נכחית ונעלמת ולכן נקראת כגולה ואותה הדבר' אשר התירר אלסם שהיה בהם כה לא כפי האיכות הפועלים כי אם כפי הסגולות, ולכיותם דברים נכחיתם התירו בהם ואמרו שאינם מדרכי האמורי ואינם חושבת שהם יאטך כיון שלא נעשו כי אם הכיותם פטולות טבעיות נמשכות מלאות הדברים ההם, והוא זה הספק השט':

יד ב' הנוים האלה אשר אחת יורט וגו' עד כי יכרית וגו', ענין זה המאמר שאחרי שהזכיר אותם על מעשה העבודות בעצמם כמו שאמר לא תלמד לעשות כחשבות הנוים ההם, אמר הוא אולי תאמר בלבדך שאין ראוי לעשות דבר מכל אותם התועבות, אבל שאינו בלתי ראוי לשמוע העתידות שיגידו אותם אנשים אחרים שיפשו המעשים ההם, כי הנה עם היות המעשי' בעצמם אסורים לא יחייב שיביא אסור לשמוע מה שיגידו, ואולי תרלו שיביא בקרבך מעוון ומנחם מהגוים והשמעו את דבריו ותשאלו את פיו עם היות שלא חשבו כמעשים יכמו שאמרו בספרי שמה תאמר יש להם למי ישאלו ולי אין לי, תלמוד לומר ואזה לא כן נתן לך ה' אלהיך, לזה אמר שגם בזה היו נכללים הנוים ההם שאי אפשר שיהיו כלם קוסמין ומעונים ומנחשים ומכשפים ושאר העבודות, כי המאלכות ההן היו באנשים ידועים, אבל כל שאר רוב ההם היו שומעים הדברים מפיהם ושואלים להם על עניניהם, ואחם אין ראוי שתעשה כמותם, והנה אמר בזה לזכר מעוננים וקוסמים לפי שאלה הם הדברים היותר נכספים לבני האדם, רוצה לומר לדעת הספק הטוב לשיניהם ולדעת העתיד לזכר ושאר הדבר' מספר יהיו ונער יכתבם האנשים אשר הסתדלו בהם וישמעלו עליהם, לכן פרט המעוננים והקוסמים שהם הדברים הכוללים שכל אדם יבחר בהם, והוא זה הספק הי"ו: והנה אמר ואזה לא כן נתן לך ה' אלהיך, כלומר הנה הנוים ההם נמשכו לדעת העתידות בקדם הנמשך ממעשי' הככבים והעונות אשר הם כפי המול לפי

שהם התת המול וככבי השמים חלק גז' אותם לכל העמים אזה לא כן נתן לך ה' אלהיך רוצה לומר לא נתן אותך למחשבתם כאשר נתן אותם אליהם, כי אזה חלק ה' וחבל נחלתו ובעלתו, ולכן נתן לך מעלה גדולה ועליונה מזו, והיא מציאות הנבואה שבקרבך שבוה תביא עלינו לכל נוי הארץ. והוא אמרו נביא מקרבך מאחריך כמוני, רוצה לומר ר"א שיהיו בקרבך כענינים ואמורים לשמוע מפיהם העתידות על פי מלאכותיהם אבל נביא מקרבך יקום לך ה' מאחריך יהיה, וגם לזה לא תבא הנבואה לא במלאכה ולא בתחבולה והסתדלו' כי אם שיקים אותו ה' ויבחר בו ויאמר אליו לך הנבא אל עמי ישראל כי זה ענין יקום לך ה' אלהיך שלא יהיה הנביא מנבא בתחבולותיו כי אם לפי שבתר ההם יתבדך בי וזהו אמרו כמוני, רוצה לומר שבתר בי ויקראני להנבא בהיותי רועה זאן ולא הייתי משתדל על ההלכה אלא הייתי פוגר שלא ללכת בשליחיותו והענין שהוא בחר בי וקראני לנבואה וכן יהיו שאר הנביאים נקראים בסיביל המלך ואל הנביא אשר בזה אליו תשמעו כי הוא יגיד לכם מה פסל אל, ואמר שיבי' זה כמו שהם עצמם שאלו בהעמד הר סיני שהשם יתבדך ידבר אתם על ידי משה כמו שכתוב שם (פרשת ואתחנן) קרב אתם ושמע את אשר יאמר ה' אליהו ואת תדבר אליו כי אז הסכים ההם יתבדך בדברם ואמר הטיבו אשר דברו רוצה לומר שיהיה אמיני בינו ובינם והוא הנביא אשר יקום להם, וזהו נביא חקים להם ואני אבחר בו כמוך רוצה לומר כמו שצחרתי בך לא שיהיו נביא אחר במדרגת משה רבינו ומעלתו כי אם שיהיה נבחר מאתו ויתבדך כמו שהיה נבחר משה לנבואה, ולענין הקימו שזכר היה הדמוי כמוני כמוך לא במעלה הנבואה, ולנביא אשר בזה אמר ש'תן דברו בסיו והוא ידבר אליהם את כל אשר אצוו הנה גלה בזה חזקן הענין והמתח, והוא שהאומות ההם להיותם תחת ממשלת הככבים וסרי מעלה היו המלאכות ההן מיוחסות אליהם שהם לדעת חקות השמים ומה שיורו עליו הפירים העליוני' עליהם, אמנם ישראל שאינם תחת המערכת הבממית והם תחת הנהגת ההשגחה האלהית אין ראוי אליהם שיבדקו דבר מהסרים שאין עליהם ממשלה כי אם מלאת ההם יתבדך מנביאם ולכן הנביא ידבר אליהם רצונו וא"ל לדבר אחד חוץ מזה, ואם יראה שגורם בנבים שגורם שגורם אותם החושבות, הנה היה זה שגורם שהיו עושים אותם בארץ להסנתו ויתבדך ואינם נכזזת למלאכת הפירים העליונים כי לה' לבדו ולכן גורסו ממנה כי בעל הבית ואדוני הארץ לא יחפוך שיעבדו אלים אחר בארצו ולכן היתה האזהרה לישראל שלא ישבו בזה אבל שיממנו את דבריו הנביא אשר ינבא בהם ה' שהוא מנביאם בלחם, והודיע אותם שהנביא שהוא יען וביען דבריו ה' בסיו ראוי שיסמרו מפניו וישמעו בקולו, וזהו אמרו והיה האיש אשר לא ישמע אל דבריו אשר ידבר בשמי אנכי אדרום מעמו רוצה לומר שדבריו הנביא אחרי שהם בהם ה' הם דבריו ה' ולכן האיש אשר לא ישמע אותם לעשות לא יהיה מועיל לה' והנביא יסורו ולהענין, אבל ההם יתבדך הוא ידרשמו מעמלו לפי שהיו הדברים שלו והוא יתבדך ויבד' לו, ובכך יתבדך הרב הגדול בפתיחתו שפירש המסנה והוא האמת עצמו שבאשר הנביא ינבא בהם פ"ב בין שדברו שגורם בזה או שינבא בהם האלוה יתבדך שזכרו לעבוד הע"ג ההיא א"ל להכחיתו או להרנו בחנק כמו שאמר והנביא שהוא או חולם החלום שהוא יומת, ובאשר הנביא ינבא בהם ה' יחוק לשני חלקים, אם שיקרא בני אדם לעבוד את ה' אבל יוסף או יגרע דבר מן המצות אם על המפורשות בכתוב ואם על המקובל בהם, וזה א"כ חייב מיחה ואין להביע אל אות או מופת שיפסד לפי שהוא חולק על משה רבינו שיתאמר בי וגם כך ואמיני לעול', ואמר לא בשמים היא בפיך ובלבדך לעשותו, וענין בפיך היא המצוה המקובלת הידועה על פה, וענין בלבדך הסברות שהזכירו בענין שהם מכלל הסברות הנמשכות מן הלב, וכמו שאמרו רז"ל ביום פ"ק דמגיל' ד' י"א אין נביא רשאי לחדש דבר מעשה, ואחרי שידענו שהנביא הזה עתן עטנת עקר נחתיב להרנו, וזהו מכלל אך הנביא אשר יויד וגומר ומת הנביא ההוא, והחלק הב' הוא שיקרא בני האדם לעבוד את ה' ולא יוסף ולא יגרע מן המצות, אבל יזכיר בעטם למורד בהם וזכר רב למקיים אותם כמו שהיה ענין הנביא' האמתיים כלם, והנביא אשר בזה ירדך לנחון אותו אם היה נביא ה' אמת ורוח ה' נוססה בו אם לא. כדי שיתבאר לנו עזרתו ונעשה אחרי כן כל מה שצוים בהם ה' אחרי בחינתו. אמר הכתוב והיה האיש אשר לא ישמע אל דבריו אשר ידבר בשמי אנכי אדרום מעמו וגו'. ונראה לי שגם לענין הזה אמר מרע' נביא מקרבך מאחריך כמוני יקום לך ה' אלהיך. ואמר הוא יתבדך נביא חקים להם כמוך. רוצה לומר שהנביא אשר יקום אליהם לא יהיה חולק על משה רבינו ולא חולק על מצוה ממזותיו. אבל יהיה בענין התורה והמצוה שהוא רוצה לומר שיהיה עליהם בשמירתם וקיומם כמו שהיה עזכור מרע"ה. וזהו ימשך שהנביא אשר לא יהיה כמוהו אינו נביא אמת וראוי להורגו. כי היות הנביא בדעותיו וגורותיו כמוהו הוא תנאי עולמי' במציאותו ואמתתו. ולזה נאמר בענין שונשו אך הנביא אשר יויד לדבר בשמי את אשר לא נותניו וגומר. כי הנה קרא זה זדון כי זדון לבו הטיא לדבר כנגד ארון הנביאים וחורוהו ומי שלה די פיו ולשונו לדבר במשיח ה' בכל ביתו נאמן הוא ונקם:

האסנים למה נתן הנחיה על הדבר אשר לא דברו הש"י באמרו וכי תאמר בלבדך איכה ידע את הדבר אשר לא דברו ה' ואלך ידבר הנביא בהם ה' ולא יהיה הדבר ולא יבא הוא הדבר אשר לא דברו ה' ולא נתן הנחיה גם כן לדעת הדבר אשר דברו ה' שהוא הספק הי"ו אשר העירות' כבר התעורר עליו הרב הגדול באותו המקום מפ' המסנה. ויהי דעתו שמתאמר הזה תוכלנה הנחיות השחי'. כי כמו שמה שידבר הנביא בהם ה' ולא יהיה הדבר ולא יבא הוא הדבר אשר לא דברו ה'. ככה מה שדבר הנביא בהם ה' ויהיה הדבר ויבא הוא הדבר אשר דברו ה' כשיתקיימו דבריו כלם ולא יפול דבר מכל דבריו ארצם. ושאל הרב לעזרו ואיך נדע מפני זה ציבור שהנביא ינבא בהם ה' באמת כי הנה המעוננים והקוסמים אומרים מה שעתיד להיות ויהיה הדבר ואם כן מה יהיה

בהם על כל בני דורו עד שמפני זה יכירו וידעו כל יושבי הגל כי הוא מוכן לנבואה ולהיותו מהלך בדרכי הנבואה ועניניה כאשר יעשה אחרות ומופת' יודע בלמחם שהוא נביא לה' ולא יחשוב אדם שהוא מכסף או קובץ לפי שלא נתעסק מימיו במלאכות הטהורות. וכבר זכר הרב התוארים הסס בהלכות יבדיל התור': והשני שיבדל הנביא מהמכסף בעשיית האחרות. וזה לפי שהמכסף והקובץ גם שגודל שיוכל צמחיתו לעשות דברים יוצאים מהמנהג הטבעי כהרמומי מזרים. הנה אין ראוי שנחשב ככאשר יתפאר בנבואה בסקר ובכזב ויכל לעשות בבחינת' אות כלל. לפי שהש"י לא יחסך ולא יספק בידו על זה והסבט לא יתפעל אל דברי הבליעל הזה יען ויבין ההשגחה האלהית לא התן מכסול לפני העם. ולזה לא יהיה אפשר שלמחם נבואה כחצת יתן אות או מופת ויבא. וכמו שאמר בדומה לזה בפרשת נביא השקר (פ' ראה) כי מנסה ה' אלביסם אחרים וגומר. לפי שביאות האות או המופת מהנביא השקר לא יוכל להיות כי אם לנכות בו הבורא את ישראל. ולכן בהיות הנביא לא יבא אל אלהים אחרים ולא לעקור דבר מן התורה כי אם לומר את הטהור ולהוכיחם ולהכניסם תחת כנפי השכינה. ועם טוב מדותיו ותכונותיו ידבר בשם ה' דברי שלום ואמת ויעשה אחרות ומופתים לאלמח את נבואתו. הנה ראוי שנלמין בהם כיון שאי אפשר שיהיו מפלח קסם ועונות וכפי דבריו אין בהם דבר נסיון מהש"י. הנה אם כן הותר הספק כ"ו: ואבננו בכתר הספק כ"ח. והוא במה יבא הנביא נבואו בו המהצרים מלח. והרב הגדול נזר אומר בפתיחתו לפירוש המשנה. שהיה הנביא ציעוד

הדברים העתידיים ושחינת הנביא לא תהיה ציעודים הרעים לפי שהיעוד הרע אפשר שיחורר וישוב כמו שזמנו בננוה ודומיהם כי אם ציעודם הטובים. וגם לא תהיה הצחינה ציעוד הטוב אם לא יהיה לנביא שלוח לזולתו כי אז יהיה היעוד הטוב בהיותו נאמר ע"י נביא שלוח לזולתו לא יבא מפני כל היעוד ההוא ובו יבא הנביא. אבל כשיהיה נאמר לנביא על עמנו כבר יבא ולכן נתיירא יעקב מעשו ויילך לו. לפי שהיה יעודו מהש"י אליו מבלי אמצעות אחר. והנה יעשה הרב חוקק לדעתו שהיה הנביא ציעודים הטובים ממאמר ירמיהו לחנניה בן עזור. הנביאים אשר היו לפני ולפניו וגומר. הנביא אשר יבא לשלום בנבא דבר הנביא יודע אשר שלוח ה' בלמח. והסמך עמנו בסמך של דרשות השבט כמכריעים זה הדעת במה שאמרו חכמי' זכרונם לברכה (פ"ק דערכות דף ז') כל יעוד שילא מפי הקב"ה לטובה חסילו על תנאי אינו חוזר שנאמר ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואלסם ואעשה אותך לגוי גדול. וכתיב ובני רחבים רבו למעלי. וכמה ספקות נחתיבו לדעתו זה. אם ראשונה שלפי דרכו זה יפסך לפרש אשר ידבר הנביא בשם ה' וגומר ציעוד הטוב לא ציעוד הרע ויפרש מאמר ירמיהו (סיומן י"ח) דנע אדבר על גוי וכל ממלכה לבנות ולנטוע כשיהיה הדבור לנביא לעמנו ולא שיהיה לנביא שלוח לזולתו. והסנאים והחלוקים האלהים לא נזכרו במכוננים. והיה מבורר הקושי אחר שיעמים הכתובים על ברחם ללמך מה שלח נמלא בהם:

ושנית כי יפסך הרב לפרש מאמר ז"ל כל יעוד שילא מפי הקב"ה לטובה חסילו על תנאי אינו חוזר. שיעדק כשיהיה ע"י נביא שלוח לזולתו. ולא יהיה מאמר כללי כמו שיוצן ממנו. אבל יהיה המאמר על תנאי שלח זכרו הס דבריהם ולא עלם על לבם:

ושלישית שהוא דבר קשה וכבד להאמינו ולאמרו שלא יהא הש"י נאמן בדבורו אשר ידבר לנביא ביון לבין עמנו כמו אם אמר יאמר אותו על ידי אמצעי והנה בדומה לזה אמרו חכמים ז"ל בקדושין פרק האומר (דף ס"ה) לא אבדו סקרי אלא לשקרי. וסדיון יפסך הספק למע' יחזור מהסבט שהיה נביא לבין המקבל אותו ולא יחזור מאותו שיאמר אותו ע"י אמצעי. והנה חזרת היעוד אין ראוי שימנע לא מזד המיעד ולא מזד המיועד ולא מזד היעוד עמנו. אם מזד המיעד יתבדך אינו ראוי שימנע להיותו בלתי מחתנה בעמנו. ואם מזד היעוד עמנו אם היה בלתי רחוי לחזור ממנו כמו שאמר ביעוד הטוב שיהיה טוב טוב ראוי שיתקיים על כל פנים גם מזד המקבל אין ראוי שימנע אם היה ראוי לקבלו. ושלא ימנע ממנו היעוד הטוב. וביעוד הטוב בין שיהיה ע"י נביא שלוח לזולתו או שלא יהיה לנביא שלוח. אין הפרש אללו יתבדך לשיחור בלחם מהם ולא יחזור בלחם. כיון שבשניהם המיעד הוא אחד השם יתבדך קיום ובלתי משתנה. והמקבל הוא לאחד והיעוד הוא יעוד טוב אחד בשניהם. ואם כן איך יחזור היעוד מפלח האמצעי או הכלי שאינו מזד המיעד. ולא מזד המיועד. ולא מזד היעוד:

רביעית שהמשפט האלהי הוא שזה בשכר ועונש לתת לאדם כדרכו וכפרי מעללו ולכן בהיות על אומה מהאומות או איש מהאנשי' יעוד טוב מנביא שלוח. ושנח האומה ההיא או האיש ההוא וטבה הרע בעיניו איך יחשב לדרך זדקה ומשפט שיתקיי' הטוב ההוא עכ"פ בבלי מוכן אליו לא לפי שהקדוש ברוך הוא יעד עליו ויאל מפיו ולא מפא הטוב בעמנו כי אם ציעוד האמצעי שהיה בדבר ימלא חושל נכסר. וכבר העיר הרב רבי חסדאי על הס' בשוליס הראשונים אשר זכרתי ואני הוספתי עליהם הנשארים. והרלב"ג בספר מלחמות ה' אשר לו כתב בהר הספק הזה דרך אחי כי הסכים לדברי הרב הגדול שבבחינת הנביא תהיה ציעודים הטובים העתידיים להיות. אבל הוכיח עליו שלפי שהשבות מהם מהעדים מהגמרים השמימי' ומסם מפלח ההשגחה שלא יבא הנביא בשבות אחר עם מפלח ההשגחה. לפי שהם אף כי לא יפוער גם תנאי ראוי שיוצנו בסקר תנאי בעבודה והדבקות. ולזה נתיירא יעקב שמא ינרום החטא לפי שהטוב אשר נתיעד עליו היה השגח' כמו שהורה עליו איכות היעוד כי לא תתכן השמירה בכל אשר ילך ולזרעו מפלח הגמרים השמימיים. ולפי שהיעוד ההשגח' חוזר חמיר להדבק עם הכנת המקבלי' לכן לא יבא בו הנביא אל תהיה בבחינתו ציעודים הטובים המכוננים מהערכה לפי שהם לא יהיו תחורים יען בהכרחם כושמה בלחם לתקן המעוות

יהיה הספרם ציניהם וציון נביא השם יתבדך. והענין הרב לזה שהמעוננים והקובצים ודומיהם ממגדיל העתידות מקצת דבריהם מתקיימים ומקצתם בלתי מתקיימים אבל הנביא כל דבריו מתקיימים. וכמו שאמר בשמואל (שמואל א' נ') ולא ספיל מלך דבריו ארצה. ולפיכך היו בודקים הנביא פעם אחר פעם ואם היו מתקיימים דבריו כלם אז יודע בלי ספק שהוא נביא ה' בבירור. וזהו כוננו והלחיה נמשך הרמז"ן בפירוש הכתוב הזה. אלמנ הר"ן כתב עליו דברי טעם ותפילה רבם בלמרו. שם היות דברי הרב הגדול אמתיים בהפרש העוננים והקובצים מהנביא בענין קיום דבריהם אין דבריו מחוורים בהר הספק וזה שלא יתחייב שם שבטל יהיה הדבר הוא הדבר אשר לא דברו ה'. שבאשר יהיה הדבר ויבא הוא הדבר אשר דברו ה' כי הוא מאמר שולל כולל ולא יתבדך כי אם מחייב חלקי. והוא כמאמר האומר שמי שלא יקיים את השבט אינו חסיד. שלא יתבדך שמי שיקיים אותו יהיה חסיד. וגם מזד הענין עמנו אמר שאין דברי הרב נכונים לפי שאמר שזריך שיבא הנביא קודם שנלמיהו פעמים רבות בענין שלא יהיה אפשר שיפול בו ספק. ויקסם מדבריו על דבריו. שהוא עמנו כתב בספר המדע פ"ו מהלכו' יבדיל חורס שזריך שיאמן הנביא כשיהן אות אע"פ שאותו אות אפשר שיש בו דברים בנן. כלומר שאינו בא מאת הש"י. אבל באיזה נד מכסוף. והתחבולת נלמיו לשמוע לו ממה שאמר אליו השמעון. וכן הסכימו גם כן במסכת בנהדרין פרק הנחנקין ומפני זה דחה הרב רבינו נסים דעת הרב בהר הזה וחשב מהשבות בהר הספק בלמרו שהורה הורכב לתת צחינה לדעת הדבר אשר לא דברו ה' מפני שאותה התורה בהריגת הנביא והיה ראוי שידעו בבירור שהוא נביא שקר כדי לחייבו מיתה. אבל צחינת הנביא לא זכרה התורה אם לפי שסיתה מקורה לחכמים ואם מפני שגרמיה במלח כמוני שאמר נביא מקרבך מחיך כמוני רוצה לומר שהתאמת נבואתו כמו שנתאמת נבואתו. וכזה עמנו תמלא בדברי הרב ר' משה בר נחמן ורלב"ג כי כלם היו דברי' מגדלים אלו מאלו:

והנראה לי בזה הוא שאין לדעת בזה מכפין וגלות בהר הספק לפי שאלה תמלא בכתובים האלו שני משפטי' האחד הוא ויהי האיש אשר לא ישמע אל דברי אשר ידבר בשמי אנכי אדרוש מעמו. והוא מיתה צדי שמים למי שיעבור על דברי הנביא. והשני אמרו אף הנביא אשר יזיד וגומר. והוא מיתה צחוק לנביא שקר. וכיון שנחנה התורה בזה שני משפטים ראוי היה שתתן להם שתי הבחינות. אם צחינת הנביא לדעת הוא נביא ה' בלמח כדי שנחייב לשמעו. ואם צחינת שקריותו לדעת שהוא נביא שקר כדי שנחייב להרעו. ויקסם אם כן למה נתנה הצחינה השנית בנביא השקר למען מיתתו. ולא לראשונה בנביא האמת למען שמיעתו. גם מה שאמר בצחינת הנביא היתה מבורר לחכמים ולכן לא נזכרה בחורה. הלא גם צחינת הנביא השקר אם לא יהיה הדבר ולא יבא היתה מבורר לחכמים והיתה יותר נאותה להם. והיה אם כן ראוי שלא יזכר לא ואלו ו. גם הדרכים אשר בהם יוצנן הנביא אי אפשר שג' שגרמנו במלח כמוני כי שם לא ידבר מבחינת הנביא כ"א ממזילותו והפסוק מורה על זה. ואם יאמר על כל פנים שמלח כמוני תחייב שכל הנביאים יאמתו נבואותיהם כמו שנתאמתם נבואת משה יתחייב שכלם ידבר עמם הש"י לעני כל הסם ויקרעו הם. כיון שש"י שני העניינים האלה נתאמתה נבואת משה כמו שנחב (פ' בשלח) ויאמינו בה' ובמשה עבדו ונאמר (פ' יתרו) צעור ישמע הסם בדברי עמך וגם כך יאמינו לעולם. ומפני זה כלו אכחזב אני בהר הספק הסוכר שמה שאמר הכתוב איכה נדע את הדבר אשר לא דברו ה' אין זו צחינה טעם שנעשה על כל דבר ודבר שידבר הנביא. כי בהיות הנביא מוחזק בתחלת נבואתו לא יפסך לבחנן עוד על כל דבור ודבור. אבל נחתיב לשמוע אליו גם כי כבר יאזר דברים ולא יפול עליהם שלא יהיה הדבר ולא יבא לפי שאינם מהגדה העתיד. אבל היה במאמר הזה צחינה לדעת הנביא שהוא נביא אמת או נביא שקר. ועל שתי הבחינות יחד אמר וכי האמר בלבבך איכה נדע את הדבר אשר לא דברו ה'. רוצה לומר מאחר בכל נביא בשם ה' ידבר באיזה דבר נבחוץ האמת והשקר לשיהיה נביא אמת נודע ומוחק ונחתיב לשמוע דבריו ולהרעו הנביא שקר. ועל שתי הבחינות אמר אשר ידבר הנביא בשם ה' ולא יהיה הדבר ולא יבא הוא הדבר אשר לא דברו ה'. ובזה נדקו דברי הרב הגדול. רוצה לומר אם תרצה לדעת מי הוא הנביא אמת או הפכו. עשה הצחינה לנביא בתחלת נבואתו ומה שלא יהיה ולא יבא מהדברים אשר יעד יורה על שקריותו. ולכן דבריו לא דברס ה'. ובכך אם יתקיימו דבריו תדע והאמן שהוא נביא אמת לה' וזריך לשמוע דבריו. כי הנה עכ היות שלא יתחייב זה חיוצ גמור מטבע הלשון כיחר החמרים בענין הנבואה יהיה אמת גמור. שבאשר יהיה הדבר הוא אשר דברו ה' ובאשר לא יהיה היא נבואת שקר. וכבר יורה ע"ו מאמר ירמיהו (סיומן כ"ח) לחנניה בן עזור. בנא דבר הנביא יודע אשר שלוח ה' בלמח מורה שזה היה צחינת הנביא. ובאשר יתבדך ענין הצחינה במה תהיה נדע ונשכיל שהקדמה הזאת תתבדך בעמנו. רוצה לומר שמה שידבר הנביא בשם ה' ולא יהיה הדבר ולא יבא הוא הדבר אשר לא דברו ה' ומה שידבר בשם ה' ויהיה הדבר ויבא הוא הדבר אשר דברו ה'. כי המאמר הזה מתבדך בשם. לפי שהטוב והטוב בו שום כמו כל אדם נחוק וכל נחוק אדם. ולכן אמרו רבותיו ז"ל מכלל לאו אחס שמוען הן:

האכבם להפך שהעיר הרב הגדול מהעוננים והקובצים שיגדו העתידות ובמה יודע איפה הספרש שיש ציניהם וציון נביא ה'. אין ראיות להחירו כמו שהחירו הרב שזריך השנות רב בצחינת הנביא כי זכו הפך האמת והקבלה האמתית כמו שהקסם עליו רבינו נסים. אבל אמתת הדבר שבצחינת הנביא אינה ציעודים הטובים ולא הרעים העתידיים להיות לשיחתה הגדול העתידות עם המעונן והקובץ וכמו שיבאר מדבריו אחר זה. ואלמנ היה הגדל הנביא מהמכסף קודם קבמי' ומעונן ומנחם בשני דברים:

הראחד בהכרת וידעת תכונות הנביא ומדותיו ותכנתו בפרשיותו במעשיו הנטלה

מימד לחמת נבואתו ביעוד טוב או רע לאומה מהאומות או לאיש מהאיש' ושב
החושב בתשובה שלמה או הולך הרשע לעשות מי יתן ואדע למע יענש הולך
אשר שב אל ה' בכל לבבו ובכל נפשו ויגמול בצדקו' הרשע רע מפני בחינת הנביא
ולמה יח' הש"י מונע טוב מצדו ובער תשובה יעטלו שהוא כלו הפך המדה
האלכות המשפט הולך בעבור שתחלתם נבואת הנביא, הייפס צעיר ה' שתשגשג
אומה רבה אש"פ שחשפה תשובה גמורה כדי לחמת נביא אחד, זה בלי ספק
צלתו ראוי בחק היותו האלהי :

והשנית כמה שהודע החכם הצדלל היותו הטוב מן היותו הרע והוא צלתי
ראוי. אם מלך המימד יתעלה ואם מלך המקבלי' ואם מלך עמם המספס
כי כמו שהיעוד הרע חוזר בעבור שהשגב בתשובה אין ראוי שיענש, ככה היותו
הטוב ראוי שיהיה חוזר לפי שאינו מהלך סגמול טובה הרשע רע, ויהיה כלדיק
כרשע, וזה המורה שהיעוד הטוב שזה ליעוד הרע בחזרה :

ושלישית כי הנה כפי דעת החכם. יסער לדחוק רגע אדבר וגומר לבנות
ולנפוש וגומר. ולפרט רגע אדבר לבנות ולנפוש שלא ידבר זה כי אם
אל לבו ורגע אדבר לנפשו ולנחון גם שידבר אל נביא ויעשה אם כן חלוקים בנחובים,
וזהו הקושי עמו שפשה הרב חסדאי לדברי הרב הגדול ולדברי הרלב"ג, וראה
הקון בעין חזרו ולא נטל הקורה מבין עיניו, והנה הכתובים שנים במשפטם רגע
אדבר ורגע אדבר וטעם' בלאן אחד ולכן ראו שירשו סתים בזה :

ורביעית כי אם היה היעוד הטוב הנאמר לנביא צלתי חוזר, היסר ירא' יעקב
מעשו בסיורו יעוד טוב ונאמר לו שהיה נביא. ומה שהתהלך להסיר הספק היה
באמרו שהירא' היה להסדרך בכתוב אשר היו לריכות בנפשו יעודו הטוב אינו
כלום. כי היראה מעשו איננו הסדרה בכתוב הנאמרו', והנה ירא' זה מתפלת
יעקב שאמר הילוני נה מיד אחי מיד עשו כי ירא' אנכי אותו פן יבא והכני
וגו' והוא המורה שהיה היראה ממעשיו לא ההדרה בכבוד הסן. והיתה
יראתו פן יגרסו החטא ויהיה היעוד הטוב חוזר ולכן התפלל שלא יחזור אך יקם
ה' את דברו ומפני זה הספקות האלה יהיה גם הדעת הזה צלתי אחי :

ואשר לאמרינו בו אני, נאות וזמתי בדרוש הזה הוא שנאמר בפסולות הנביא ודבריו
הנפלאים הם בנ' מינים, מין האומות והמפסתי שיענש בשינוי הטבע.
ומין הגדת מה שקרה לו מה שיקרה מדברים היו או יהיו מצדו שיהיה בזה טוב
או רע כמו מה שהגיד שמואל לשאול (שמואל א' ט') שנמלאת האמונות. ומן
היעודים הרעים או הטובים שיהיו לאומה מן האומות או לאיש מן האנשים בעתיד.
והנה בחינת הנביא תהיה במין הראשון ובמין הב' הנזכר' בלבד. לא במין השלישי
מן היעודים העתידים מהטוב או מהרע והשכל יגזור בזה כי בחינה אין ראוי
שתהיה כי אם בדרכי הנעשים לתכל' הבחינה או הנסיון לא בזה שיכלול הנמול
והשגשג לאחר'. ולכן תהיה הבחינה העתידית בעשיית האומות והמפסתי בנאות
המנהג הסבכי כדי שיכירו וידעו בני אדם כי שם ה' נקרא עליה והוא בנאותו
טועל בחומר פועל, ושמה בנאותו כראונו וכן בהגדת מה שקרה או שיקרה
בנאותו דבר נעלם ונסתר מחוץ השומע' כי כל זה יורה על היותו האלהי אשר
בו ידע מה בתוכו ונקורא עמיה שרא. ואמנם בעניני היעודים הטובים או
הרעים העתידים והגזורים על עס ועל איש. לא תהיה בחינת הנביא בזה לפי
שאלה יהיו חזורים כבר כפי השתנות הכנת המקבלי' ולא תזדק הבחינה בזה.
ואל תקשה עלי ממאמר מרע"ה (פ' קרח) אם כמות כל האדם ימוחו אלה ופקדה
כל האדם יפקד לא ה' שלחני. ומאמר אליהו (מלכים ב' א') אם איש אליהם
אני תרד את מן השמי' וגו'. כי המאמרים האלה לא נאמרו לאמת נבואתיהם כמו
שהשגב הרבי חסדאי. כי כבר היו נביאים מוחזקי' ומה להם שעה להבחין אם
היו נביאי' אם לא, אבל היו זה מאתם טעם ומשפט נפלא לאנשים שהיו מבזים
אותם לא בדרך בחינה. ולא תמצא שחזר ביד היוצא וזה אל נגוה ויהיה הרבון
האלהי שיעשה תחלת נבואתו עם ביעוד הרע שהוא לא נחקים ביעוד שהוא ולא
נחלתה בו נבואתו. לפי שהיה מהמין השלישי הנזכר ולא יבחן הנביא בו.
וכאשר שבו מדרכם הרעה שז הש"י מחזרון אפו ולא הביא עליה הרעה. ולזה
היה מאמר ירמיהו הנביא עליו השלום כלו כפשוטו רגע אדבר וגו' ורגע אדבר
וגו' שפעמים ידבר על ידי נבואו או צלתו יעוד רע או יעוד טוב ויחזרו כלם
בעניי הכנת המקבלי' ומעשיהם. ולא התנה בזה דבר מבחינ' הנביא לפי שלא
תהיה בחינתו בזה המין מן היעודים הטובים והרע'. ותחלת הנבואה תורה עליו
שאמר וארד אל בית היוצר ואראה והנה הוא עושה מלאכה על האבני' ונשחת
הכלי אשר הוא עושה כחומר ביד היוצר וזה יעשהו כלי אשר לא יכבר ישר בעיני
היוצר לעשו' וגו'. והוא ודאי משל להשתנות כמות האנשים את דרכם מהתקון
והטוב אשר חשב עליהם יוצרם. אשר לזאת הסבה חוייב שיעשה כלי אשר כאשר
ישר בעיניו. ואמר שידעם שחומר ביד היוצר כן הם בידו בית ישראל רואה
לומר שלא יעשו ביעודים הטובים' שהכחית לאבותם. וזה לא יתיאשו
עיעודי הטובים' שיתרו בזה הנביאים כי כל זה יחזור בהשתנות הכנת
האנשים המיעודי' בזה. ולא נזכר לדחוק הכתובי' בפירושי' זרים כאשר
פירשו הרבאנוני' ומפני זה גם כן ירא יעקב מעשו לפחדו פן יגרסו
החטא ולא יתקיים היעוד הנאמר לו, ואמנם מאמר רז"ל (ברכות ד' כ')
שכל יעוד היוצא מפי הקב"ה לטובה אפילו לא תנאי אינו חוזר אם שנפסד
אחתו כמו שפירשו הרב רלב"ג בשלל יהיה התנאי בעצמות, או שנאמר והוא היותו
נכון שהמאמר שהוא היה סברה נוצרת שחשב האומר אותו שהיעוד הטוב אינו
חוזר, וכבר כתב הרב הגדול בפיר' פרק חלק שהמאמרים שאינם לענין מעשה
או בענין הדין שאין האדם מחוייב להאמין בזה כי אם לפי שהיה מכחית אל
שרשי התורה ועניניה, כי הסברות הסן לא היו הלכה למשה מסיני לחכמים
הזה כי אם מחשבה ובכרח עיונית לא זולת זה, ויפרש עם זה מאמר הכתוב
שאמר אשר ידבר הנביא בזה ה' ולא יהיה הדבר ולא יבא שיהיה זה שיעיד

המעות מהגרמים השמימיים לא לקלקל. ולזה כשיזכר האדם ברעה אפשר
שייפס דרכו וינצל ממנה. אבל ביעודו ביעוד הטוב רחוק שיכלל את
ידיו ויעשה מעשים רעים הטוב ממנו אשר הוא מחזר לבא עליו. ולפי
שבוקשה לו מה שאמרו רז"ל כל יעוד שיצא מפי הקדוש ברוך הוא נטובה אפילו
על תנאי אינו חוזר. פירש אותו כשלא יהיה עם תנאי בעצמות כמו שזכרנו מענין
משפ' רבינו עליו השלום שאמר לו ית' ועשה הניחה לי ויחר אפי בזה ואכלה
ואעשה אותך לגוי גדול. ואין ראוי שיהיה בטוב המיעוד למשה דכינו ע"ה תנאי
עמי ממניעת ההתחלה. וזה דרך החכם הנזכר וכונתו כפי מה שלקחתי מאריות
דבריו ביותר קצר שאפשר. וכמה מהספקי' יתחייבו גם כן לדעתו. מהם כי
כענין הענין כן יסער לדחוק המקר' שכתוב בו אשר ידבר הנביא בזה ה'
טוב ציבור הטוב והמספס מן הגרמים השמימיים לא בטוב ההשגתי. והתנאים
האלה לא נזכרו בכתוב וזה זרים מאד כפי פשוטו. ומהם כי כאשר לא יהיה
הדבר ולא יבא מי יתן ואדע איך יבחן בו. כבר יתנולל הנביא באמרו שהטוב יהיה
לא צא להיותו השגתי ומדרכו שיחזר כפי הכנת המקבליים. ומהם יודע איפה
מי הוא זה הטוב המסודר מהמערב ואיפה הוא ההשגתי ומהם יוכרו שניהם.
ומהם כי הטוב המסודר מהמערב עם שגודו שהוא רחוק שלא יגיע הנה אינו
נמנע כי אף על שהבחינה הושמה באדם לתקן אשר עושותו המצב השמימי הנה
פעמים כשידע האדם הטוב העתיד לבא עליו ויסער לבנות נאומות להנעתו יאמר
לבקש לעשות הכבות המסייעות והעוזרות להביא הטוב ההוא. ואולי הדברים אשר
יעשה ימנעו הם הטוב ממנו. כי הנה שכתוב בזה בזה שיעזיל יבחר בזה
שיוק ולא בחכמה. וזהו האופן יקרה שיחזור גם כן היעוד השמימי ולא יסאר לנו
דבר שבו יבחן הנביא. ומהם כי אם היתה נבואת הנביאים כלם מהשכל הפועל
כמו שחשב החכם הזה. הנה ימשך בהכרח שלא ידע הנביא כי אם הדברים
המסודרי' מהמערב' לא הטוב ההשגתי אם לא שג' שהשגחה היתה ג"כ מהשכל
הפועל בנבואה. וזהו א"כ הטובה ההשגתית מסודרת מעשה הטובה המסודרת
מהמערב' אלא שהדרך הזה אין לנו על מה יסמך. וכבר העיר על קצת מהספקי'
האלה הר' חסדאי בספרו. ואולם מה שנסתיעשו בו שני הרבנים האלה היות
בחינת הסבכי' צלתי הרעים ממאמר ירמיהו באמרו לחנני' בן עזר הנביא אשר
יבא לשלום בבא דברי הנביא יודע אשר שלחו ה' באתם. אינו ממה שיאמר
דעתם ובהכרח לפי שאם היתה כונת הכתוב בדבריהם היה אמרו הפסוק הקודם
הנביאים אשר היו לפני ולפניך וינבאו על ארצות רבות למלחמה לרע ולדבר
מוחר אין ענין לו גם כי יסמר הנשוא ממנו, אלא שהכוונה בכתובים ההם
היא אחרת, שירמיהו היה אומר הנה כלי בית האלדים מובאים בבלה, ותהיה
היה אומר הנה כלי בית ה' מובאים מבלה עשה מהרה, והעם היו מכבדים את
חנניה לפי שהיה מבשר טוב משמיע יבועה, כי האדם בעצמו יספוק לשמוע הדברי'
הנאמרים אלא ויקון עם הפסד, לכן אמר ירמיהו לחנניה אל תחשוב שלחיות
נבואתי רעה על בית ה' וכליו והלחם מהנבא עליהם טובה תהיה טוב ומשובד בעיני
העם וימוחו לנאמן יחר ממני, כי הנה שהלחמה והחוקה אינה נמשכת אחרי
הדברים כי אם אחרי המציאות, והוא אמרו הנביאים אשר היו לפני ולפניך
וינבאו על ארצות רבות למלחמה ולדברים הרעים כמוני היום ויבא נביא אחר
ויחלי' עליהם וינבא עליהם לטובה ולשל' כאשר אהה עושה היום, לא היו
הקדמונים בראותם זה מחזיקים לנביא אמת הנביא המנבא לטוב על הנביאים
שנבאו לרעה בראשונה, אלא היו נמשכים והיתה החוקה כפי מה שהיה יוצא אל
המציאות, וזהו אמרו בבא דבר הנביא יודע אשר שלחו ה' באתם, כי לא היו
מחזקי' אותו על דבריו הסבוכי' כי אם על אמונתם ויציאת' לפועל, וכן ראוי
שעה שלא יחזיקו אותך לנביא אמת בעבור שכתב טובה כי אם אחרי אהה
למציאות בפועל, הנה התבאר אם כן משפט הכתובים הישר והמחשיב בזה,
שאין סומה מהם לבאר שהנביא ביעוד הטוב יבחן ולא ביעוד הרע כמו שסיתם
מחשבת האנשים האלה שלמים הם אחת :

ואמנם הר' חסדאי כתב בהספס הספס הזה שאין הפרש בין היעוד הרע ליעוד
הטוב בענין בחינת הנביא כאשר יהיה מיעד לאמת נבואתו, כי או בזה שיעד
כדי לאמת ולהוכיח שהוא נביא השם יתברך או כאשר שיתנ' או יחזור בין שיהיה
יעוד טוב או יהיה יעוד רע, כי לא יסכים הקדוש ברוך הוא על בישול היעוד
ההוא כיון שבו תלוי אמתת הנביא, ולכן אמר הכתוב בדרך כלל אשר ידבר
הנביא בזה ה' וגו' הוא הדבר אשר לא דברו ה' וטובה יאמן הנביא גם כפעם
ראשונה בשלל יהיה עם חשד, אמנם כשיד' הנביא אחרי היותו מוחזק לנביא
נאמן ונבחן בנבואתו ביעוד טוב או רע שלא לאמת נבואתו ולבחון אותה אין
ספק שהיעודי' הם להיותם על זד הנמול והעונש המתחייב מההשגחה האישית
שיהיו חזורים בהשתנות הכנת המקבליים מטוב אל רע מרע אל טוב כדברי ירמיה
הנביא ע"ה, ואמנם מ"ש רז"ל כל יעוד שיצא מפי הקב"ה לטובה אפי' על תנאי
אינו חוזר יהיה ענינו כפי פשוטו שהיעוד הטוב אינו חוזר בין שיהיה לנביא שלוח
לזולתו או לעצמו והיעוד הרע הוא חוזר, ויהיה מאמר ירמיהו הנביא ע"ה (סימן
י"ח) רגע אדבר וגו' לבנות ולנפוש כשלא יודע הדבר לנביא כלל כי אם שדבר
העם יתברך בעצמו וכלבו, ואמנם יראת יעקב מעשו עם היות שהיה יעודו טוב
ונאמר לו שהיה נביא מכל מקור ירא לפי שהיעוד יתחייב בהשתלשלות הכבות
הנאומות ובחינת האדם בזה כדי להביא לטוב ההוא, ויעקב עליו השלום עם היותו
יודע ביעוד הטוב שהוא לא היה יודע בבכחה אשר באמתות יגיע, ולכן ומן
עצמו לכל דברים שאפשר, וזהו אמרם ז"ל צחלוין (שם רש"י בראשית ל"ט ב')
פרק גיד הנשה התקין עצמו לשלשה דברי' לתפלה לדורון ולמלחמה, וזה דעת
החכם הזה, והוא אמנם שגם כן לא ימלט מהספקות יתבאר ממה שאומר :
ראשונה כי אם היתה החזרה מיעוד הטוב או הרע מפועל המשפט האלדי כפי
הכנת המקבלי' שלא יענש הולך ואם יגמל הרשע, הנה כאשר הנבי' יהיה

על אות או מופת או יגיד מה שיקרה מהדברים שאין בהם טוב ולא רע כמו שחמרה, ואמנם אמרו בזדון דברו הנביא לא חנור ממנו הוא להודיע שלא יאמרו שפעם הנביא נשקול הדעת ובשגגה כשגגה שיוצאת מלפני הכלים כי כנונה ודעת דבר מה שדבר לשקר והוא הזדון ועל כן לא יגורו מהחמתו ומהתפארתו כננוהם ויכבדו אותו על כל פנים :

ובמה שיראה עוד אחת מה שחמרה נבחינה הנביא, הוא מה שמצינו נבחינה נבואת אדונינו אשר הוא מראה מלפניו מלך ליתר הנביאים כלל רואה לומר שחמרה אמר (פ' שמות) וכן לא יאמרו לי ולא ישמעו לקולי כי יאמרו לא נראה אליך ה'. נכון לו הקדוש ברוך הוא אות הפך המעשה נחש אות הדם והיה עש' אותו לעיני העם ויאמן העם חלל לא נתן יעודי' טובים או רעים כמה שיהיה. ואם נאמר כדברי רבינו ניסים שפיר' נביא מקרבך מאחיד כמוי שחמרה נבואתו כמו שנתאמתה נבואתי. יחסיב אם כן שכל הנביאים גם הם יאמרו נבואותיה' על ידי נסים ונספלות וכמו שעשה משה ואליהו בזה הכרמל לא יעד בינו דבר עתיד משוב עד רע לאמת נבואתו כי אם בהורדתו האש מן השמים על העולה כי זה יהיה הדרך האמתית לנביא' לא זולתו. ובמחל הנביא לא אמר לשלול לאמת מלכותו ומשיחתו יעד טוב ולא רע כי אם מה (שמואל א') י' ש'מאל נדרך ומה שיקרה עליו שם שאין בו לא טוב ולא רע ולא יפול תחת נדרך :

ובבר נארו חכמינו ו"ל נבחינה הנביא הריב נסים ונספלות כאמרה בנבחרין (דף ס"ט) פרק הנתיבין והמותל על דברי נביא מנא ידע דליענש דיהיב ליה אות והא מיכא דלא יהיב ליה אות ואינש. טיבא דלחחוק סאני. דלי לא תימא כי אנרסס בבר המוריה כימי שמע ליה יחק. ואליהו בבר הכרמל כימי סמכי עליה ועבדי סהוי חון. הלא היבא דלחחוק סאני. הנה ביארו שאלות הנביא ונחיתו אינם ביעודים כי אם באתות כמו שחמרה דיהיב ליה אות. ומה היה בתחלת נבואתו לא אחר ביותו מוחק לנביא. והתורה הגדול מהרב משה שיכר מהיות נבחינה הנביא על פי האותות יב' צלנו דופי ובהורד אולי הם בלעט ובכוף ויעה נדעשו שיבתן ביעודים העתידים טובים או רעים. שם מעשה הנסים ימנא בו ספק שמה נעשה בלעט ובכוף כ"ס וכל שכן ש'מאל הספק בהגדת העתיד' שאלפ' ש'מאל בקסם ובכסף ומפעל האוב והידעני ומחמת משפטי הכוכבים, ואין אם כן נאמר שהיה בהגדת העתידות ולא בנפלות בהיות משפס מעשה הנפלות זר. ויותר מרוחק מידעיות בני אדם מהגדת העתידות ואין יאמר שלא האמינו בו יבראל מפני האותות. והנה הכחוב לומר בפירוש במזרים (פ' שמות) ויעש האותות לעיני העם ויאמן העם וישמעו כי פקד ה' את בני ישראל וכי ראש אח עניים ויקדו וישתחו. והספיקה נחיתו כל כך שעלי' נכמכו ישראל וקיימו וקבלו לעשות את חג הסעס סלום לבס במזרים. ועל הים מוח אומר (פ' שלח) וירא ישראל את הים הגדול אשר עשה ה' במזרים וגומר ויאמינו בה' ובמשה עבדו. ואמנם שאר הנסים שנעשו במדבר אמת הוא שכלי האורק עשאל כדברי הרב בספר המדע. אבל בתחלת נבואתו לא נתאמתה ולא נבחה כי אם על פי האותות. ואמנם מה שנלמד למעמד הר סיני ושישמעו העם דבר ה' עמו לא היה זה לבחינה נבואת. כי אם לשלול דברי כל הנאים אחריו דורות העתיד' שיפחדו דבר מכל דבריו. וכדי שלא יקום בעתיד איש מתפאר כננוהם מדבר נגדו בא המעמד האלהי והוא וכמו שאמר הנה אנכי בא אליך בעצ העני בעצ' ישמע העם בדברי עמך וגם כך יאמינו לעולם, והנה הוורק הקדוש ברוך הוא לעשות למרע"ה כן יותר מלכל שאר הנביאים לפי שעל ידו נתנה הנמשכות לעד בלוייה וה' הוורק נעבור שיעשה האותות הירור והמלכות ההוא מפני הנחיות המקוה. בהם. אמנם שאר הנביאי' לא הוורכו להם לפי שלא נתנה על ידם התורה והכלות כנוהם. וראש דברי הרב הגדול בפ"ו מהלכות יבדיל התורה והמנא שידה הרב שכל אחד משאר הנביאים אחרי משה רבינו עליו הסלום בלוייה טרעים בקדושה ובטהרה ובפרישות ועם זה ישעיה אות ויאמ' ספסס סלוח שנתחייב לשמוע דברו שנאמר אליו תשמעון. והוא המורה נבחינה הנביא הריב על פי האות ואם באות בלנד אע"פ שיש בו דבריו. בנו. ואמנם מה שאמר בפ"ח הנמשך מרע"ה לא האמינו בו ישראל מפני האותות. לא אמרו על אמת נבחינה נבואתו הראשונה. כי לא היה כוננו באות פ' ללאר זה כי אם לנבין התורה והמלכות שלא האמינו בהתורה ומלכותו מפני האותות שעשה במדבר. כ"א מפני בנעוניה' ראו ובאליהם שמו מעמד הר סיני. ושלכן כי יקום נביא או חולם חלום ונתן אות או מופת לא נאמין אליו כנגד התורה. לפי שלא נתאמתה על פי האותות וכמו שזכר שם ולכן זכר שם נבי המדבר ולא זכר נבי מר' לפי שלא היה דרובו כי אם על התורה והמלכות שנתנו במדבר. וכבר ביארתו אני בפרק ההוא והוכחתי שאין בו סתיר' למה שאמר בפתיחה המבנה מענין נבחינה הנביא ע"ס היעודים והוא ענין אמתו ואינו ממה שיאות במקום הזה :

ואפשר עוד לומר דלדור הנה שהנביא לא היה לריב נביא לפי שם נבא נבס עכו"ם או נבס יתב' שיעבדו עכו"ם. לא היה לריק להביס נבחינה כי אם להרגו מיד. ואם נבא נבס העם יתברך כדי לעקור דבר מן החורה או להוכיח או לגרוע דבר ממנו לא היינו גם כן לריבים נבחינה אבל יומת מיד, אמנם אם בא נבס העם אל עולם ולהוכיח את העם ולהזכירם על שמירת התורה ולהתרחק משטשים. הנה אז ראוי לשמוע בקולו מבלי נבחינה ונסיון אחר. כל שכן בפיונו איב לריק יתמי' ידא אלהים וסר מרע שמלותיו יעידו על דרכיו ודבריו. ודבריו יקויו מלכותו. ומפני זה לא מצינו בישיבים וירמיהו ואחר הנביאים ששעו נבחינה בתחלת נבואתם לאמת שהיו נביאים לה' כי מדותיהם ודבריהם היו מעידים עליהם. ואולי שעל זה אמר והיה האיש אשר לא ישמע אל דברי אשר ידבר בשמי כלומר אין להם לבחינה עוד כי אם לשמוע הדברים

אשר הוא ידבר בשמי ולעבודתי. ואמנם תאמר הנביא אם כאשר יאמר דבר לעשות אשר לא כדת להוראת שעה וכמו שאמר דיהיב ליה אות. או כשיקום נביא לדבר דבר נבס ה' ויקום גם כן נביא אחר נבס העם יתברך ויפחדו דברי הראשון שאז מפני הסתירה שנייהם תאמר הנביא. והוא שכאשר ידבר הנביא ראוי לומר כל אחד מהם ולא יהיה הדבר ולא יבא הוא הדבר אשר לא דברו ה' וידע שהוא נביא הבקר ויהרג וחו שאמר והיה האיש אשר לא ישמע אל דברי אשר ידבר בשמי אנכי אדרוס מעמו. אך הנביא אשר ייד. רואה לומר אך אם יקום נביא אחד וייד להכחיש את דברי הנביא אשר דבר בשמי יומת דברי נ'ל במחשם דברי אלהים חיים לפי ששייבה היו מדברים נבס העם יתעלה הוורק לעשות נבחינה איזה מהם נביא אמת לשמוע בקולו ואיזה הוא נביא שקר להרגו. ואז אמר על זה כי חמרה בלנדך איכה נדע רואה לומר אחרי ששייבה מכתשים זה את זה ולא קדמו לבס אחד מהם מופתי חוקה. ראוי שיהיה נודע לנו כמה יודע וכיר איזה מהם הוא השקרן כדי להמיתו. ועל זה אמר שמי שיא אל הפועל דברו הוא נביא אמת והפך בהסך. לכן אמר בזדון דברו הנביא ואמר אך הנביא אשר ייד והרי אין שיד בזה הבדל בין שוגג למיד כמו וכי ייד איש על רעסו להרגו בערמה כי אין יהיה הנביא שקר שוגג אבל ענינו שזדון לבו הביאו להחוקם על נביא העם ית' להכחישו. ויותר גם כן על זה אמר איכה נדע את הדבר אשר לא דברו ה'. והיה ראוי שיאמר הדבר אשר דברו ה' או איכה נדע כי לא דבר ה' הדבר ההוא אלא שפענין כמו שאמרתי שפיו שם שני אנשים מכתשים זה את זה. וידוע שיש שם דבר שלא דברו ה' אלא שאין יודעים מה הוא. ולזה ישאלו איזה מהדברים האלה הוא הדבר אשר לא דברו ה'. והיה ההשבה שמה שלא יבא להתיאות הוא הדבר הכוזב אשר לא דברו ה'. ואמר אשר ידבר הנביא נבס ה' לפי שבו תפול הנביא. כי מה שידבר נבס עכו"ם אינו לריק לנביא אבל ירג מיד. וכבר יורה על זה מה שאמר דביותו זכרונם לברכה בספרי. וכי חמרה בלנדך עתיד' אתם לומר איכה נדע את הדבר אשר לא דברו ה'. ירמיהו הוא אומר הנה כלי בית האלהים ויחנינו בן עזר אומר הנה כלי בית האלהים מושבים מנבלם עתה מהרם ואינו יודע למי אשמע. תלמוד לומר אשר ידבר הנביא נבס ה' וגו'. הנה בארו הכותבים על שני נביאים המכתשים זה את זה ואין ספק שמה למד ירמיהו עליו הסלום מה שאמר לחניניה בן עזר הנביאים אשר היו לפני ולפניך וגו'. בבא דבר הנביא יודע אשר סלוח ה' באמת. כי הוא אמר זה כפי דברי רבן של נביאים במקום הזה. וכמו שיהי משה שימות הנביא. ככה אמר ירמיהו הנביא לחניניה בן עזר שהנה אתה מת כי סר דברת על ה' כי כיון שלא היה בידו להמיתו על ידי בית דין של משה. נגרר דיוו נבית דין של מעלה. וכשרו על זה בפניו לקיים מה שנאמר כאן לא חנור ממני. וזהו דרך אחר בפרט בספק היה ופירוש הפרשה. והמלמד אדם דעת יראנו האמת מתורחו :

י וְאֶת אֲבִיר יִכְרִית ה' אֱלֹהֵיךָ וְגו' עד לא תשיב גבול וגו'. אחרי שזכר משה רבי' שהכנו' הכוללות ש'מאלו נבס ישראל. אם בהנהגה האנושית ואם בהנהגה הרוחנית. זכר עוד ענינים אחרים מן ההנהגה כוללים ומשפטים לפלל העם המתחזקים לענינים אשר זכר. כי הנה אחרי שטעה על הנביא שישמעו אליו נתן מיד משפט בו. והוא מה שזכר מהנביא אשר ייד לדברך דבר נבס ה' מה שלא זכר. ואחרי כן נתן כאן משפט מהיחם והכרחי לשופטים והוא ענין שפיכות דמים כשיהיה נבנה אין יהיה להם ערי מקלט לטום שמה כל רואה. ואם יהיה נכונה ונדעת שיהיה עכו"ם וכל זה אמר כי יכרית ה' אלהיך את הנוים. והמלך הוא מערי המקלט להלם שמה הרואה נשנה ככר באה בסדר אלה מבטי וביאר נכאן דברים :

הראשון שלא יתחייב ישראל במלום הזאת. כי אם אחרי המנוחה והנחלה מכונס הארץ וחלוקתה ועל זה אמר כי יכרית ה' אלהיך את הנוים אשר ה' אלהיך נותן לך את ארצם וירששם וישבת צעריהם ובנתיבם שם שרים תבדיל לך וגו' :

והשני באמרו תכין לך הדרך וגו'. והוא שיכתוב על הדרך מקלט. כדי שלא ישעם האדם בו אבל ילך בדרך ישרה. וגם שלא יהיה גם כאן נקף וזכר מכשול ולא נהר ואם יעבור בו נהר ישרה עליו גשר כדי שלא יכשל שם הרוח וכדי שלא יפחד להתעכב בהנהגה הנהר. וגם יוכלל בהכנת הדרך שישים רחב ולא יכשל בו :

והשלישי ביאר באמרו ושלכת את גבול ארץך. רואה לומר שלא יהיו סערי המקלט במוכות ולא כלס בכוף ארץ ישראל וגבול רק יהיו משולשו' בכל הארץ רואה לומר שיהי' מרחק האחת מהאחרת כרחוק האחרת מהאחרת השלישית וגבול הארץ משולש וגבול שלישי ממנו יהיה גבול אחד. באופן שבאיוס מקום שיהיה כרוח ית' קרוב אליו לברוח וללכת אל עיר מקלט. ואמרו לטום שמה רואה הוא להניד שכל רואה בין שיהרגו בשוגג בין שיהרגו צמוד יוכל לטום שמה עד שיתברר דיוו ואם היה חייב מיתה ילחמו זקני עירו ויקחוהו משם להמיתו ואם יהיה פסור יניחוהו שמה :

והביאיר הד' שעשה בזה ללמד ענין ההנהגה כמו שאמר וזה דבר הרואה אשר יטום שמה וחי. ר"ל שיסאח חי פסור מן המיתה. והוא אשר יכא את רעסו בבלי דעת והוא לא שוגג לו מתחול שלום. כי לפי שפגרת מסעי ביאר האופנים מהמית' שיהיה כרוח חייב עליהם. והאופנים מהשגות אשר נעזרים יהיה פסור מן המיתה. ביאר כאן בדרך כלל שנקר' שוגג אשר יכא את רעסו בבלי דעת. ולפי שהדעת הוא בלב האדם ופקוד בלב מכל ואנוס הוא מי ידענו לכן נתן כליו האות המורה על אמתתו והוא אמרו והוא לא שוגג לו מתחול שלום. כי בדיעות שאינו שוגג ידענו שהסכו בבלי דעת ואמנם מה שאמר אחר זה ואשר יבא את רעסו ביער לחסוך עינים ונדחם ידו נגרין

בגורן וגו'. יראה מותר כי זה דבר נכלל באמרו אשר יכה את רעשו בבלי דעת. ואפשר לפרש בו שכל ללמד שפעמים יהיה שונא לו מחמתו שבוש ואיך המיתה מורה שהיתה בבלי דעת ולזה אמר ואשר יכה את רעשו ביער לחסוד עינים וגו' ונכלל הכדול מן העץ ומזה את רעשו וזה וגו'. כי ענין המיתה היתה ואופנה מורה שלא היתה בכונה ובדעת ממנו. ואף על פי שהיה שונא לו. ולכן יהיה פסוק ויטוס אל אחת הערים האלה וחי. ואפשר לומר שכל הנידן שלא די שיהיה גולה האדם אשר יכה את רעשו באיזה אופן נהוג. אבל גם אשר יכה את רעשו ביער לחסוד עינים ונחזה ידו בגורן ונכרות העץ וגו'. שיחשוב אדם שבאשר יהיה זה כן לא די שלא יהיה בן מות אבל גם יחוייב גלות כיון שהדבר מיוחד בעצמו שהיה במקרה נהוג. לכן אמרה תורה הוא יטוס אל אחת הערים האלה לומר גם זה יחוייב גלות בערי המקלט. וראוי שנקבע שמלכד שש ערי המקלט שהכדילו ישראל שלם קודם הירדן וגו' לאחר הירדן הנה עוד היו כל ערי הלויים קולטות כשם ערי המקלט האלה והיו אם כן כל הערים מ"ח עיר שהם מ"ב ערי הלויים ושם ערי המקלט האלה שהיו גם כן ללויים כמו שאמר בפרשת מסעי ואת הערים אשר נתנו ללויים את שש ערי המקלט וגו' ועליהם נתנו ארבעים ושתי עיר. ואמנם אמרו אחרי זה פן ירדוף גואל הדם אחרי הרוצח. בא להודיע שלא צוה על גלות הרוצח בשנגה להענישו כי אינו בר טושטין וכן לא עשה הרעה האלה לא להסיר הכוונה שלא יחטא עוד להעניש הכוונה לפי שהטעם אינו אלא אם להסיר הכוונה שלא יחטא עוד או להסיר שאר האנשים שלא יעשו ככה. ויודע ששם כל העונשים לא הוסר השנגה כי אין נכח אדם למונשה. ומפני זה הוא בלתי ראוי להעניש עליה גם כי לא יהיה מוסר ואזהרה לשאר בני אדם בשנגה היוצאת ולכן זכרה התורה שלא חייב גלות הרוצח בשנג' כדי להענישו. כי אם כדי להעניו מיד גואל הדם שבראיתו אותו וחס לבנו וירדוף אחריו והסניו כאשר ירבה הדרך ולא יוכל הרוצח לנוס אל עיר מקלטו והסניו נפש עם היותו בלתי ראוי למיתה כיון שלא הרג בכונה וזהו שאמר ולא חין משפט מות כי לא שונא הוא לו. רוצה לומר שהרוצח אינו בן מות ולכן ראוי לחמול עליו ולשמרו שלא ימיתה גואל הדם כחוס לבנו. ועל זה אמר על כן אנכי מניח לאמר שלם ערים הנדול לך. רוצה לומר על כן כדי לחמול עליו ולא להענישו אנכי מניח בערי המקלט האלה. ועם זה יותר הספק הי"ס :

וידענו למען יסיר גואל הדם במקום שאין בית דין בורג שהסנה היא שהרוצח יס לו שני אויבים האחד הוא בית דין. לפי שהחושא הרוצח הוא פשע כנגד בית דין בפרקו מוראם מעל נאורו ונענשו על מותו הכורה. והאויב כב' הוא גואל הדם וקרוני המה מפני ההפסד אשר קבלו במוות קרובם. והנה הרוצח בשנגה נקי הוא מהאויב הראשון שהוא בית דין לפי שלא חטא כלל כפי כוונתו אבל כגר יסיר לו האויב השני והוא קרובי המה גואלי הדם כיון שהפסדם קיים ולכן חתם אותם הכורה שגילה הרוצח לעיר מקלט. אמנם יציאת הרוצח מעיר מקלטו לא פשע לבד. ולכן חין לו על זה חטא משפט מות נב"ד. אבל יפסע ויחטא לקרובי המה כי יציאתו משם מורה בזיון וקוף. וההרוצח לא יחשבם לנלוס כיון שאינו חושש פן ירדוף גואל הדם כי יחס לבנו. ולכן יהיה מקום לגואל הדם להרוג הרוצח בנאחו משם. מפני מה שפסע כנגדם מה שאינו לגיטימי דין. גם כי בית דין לא ימות כי אם בעדים וההתראה ואין דבר מזה לרוצח בשנגה. ובספר יהושע (א' ב') התבאר עוד בזה המעשה שהרוצח צונו לערי המקלט יעמד פתח שער העיר וידבר באזני שוטרי העיר להניד להם שהוא רוצח והם יתנו לו מקום וישב עמם. ומזה למדו הכהנים זכרונם לברכה בפרק אלו הגולים (ד' יב) שיתנו לו בערי המקלט בית לדיה שם שכירות אבל לא בשאר ערי הלויים. ואמרו ואם ירחיב ה' אליהם את גבולם כאשר נשבע לאבותינו. היטיב הרב רבי משה בר נחמן לראות שפרשה זו עתידה. ואמר שג' הערים יצטרך להכדיל אחרי כוונת הארצות וירושם בארץ. אבל כאשר ירחיב ה' את גבולם כאשר נשבע לאבותם לתת להם כשיתן להם את הארץ אשר דבר לאבותם שהיה הקניין והקדמוני שגדר הקדוש ברוך הוא לאברהם אז יחייבו ישראל להסיר עוד שלם ערי מקלט אחרות. והנה אמר בתנאי ירושת הארץ כי חשומר לשפוט את כל המנוח הוצאת לעשותה אשר אנכי מניח היום לאברהם את ה' אליהם, להניד להם כי ארץ שבעה העממים תכבש על ידי משה ויהושע. ולכן יהיה חיוס שלם הערים הראשונים מוטל עליהם מעתה. אבל ארץ הקני והקניין והקדמוני לא יירשו כי אם צבאות הגואל יגלה במהרה גימיו וזהו יהיה על ידי קיום המנוח כי אם יקיימו מיד יהיו נגאלים כמו שאמר (תלים ז"ה) היום אם נקולו חשמונו. ולכן אמר כל הימים על דבר מה שאמר הכניא (ירמ' ל"ב) ונתתי להם לב אחד ודרך אחד ליראה אותי כל הימים. וכן חמלא שיהיה הכדיל שלם הערים אשר זהו שלם ערים הנוספים לא יוכלו עוד פה לפי שעתידין ליכדל לימו' המשנה :

ובכר הקשו אנשים על הרב רבי משה בר נחמן כפי' הנה שלא היה לו לומר ויפסד לך עוד שלם ערים על השלם האלה. כי הוא כלם נחשבו מן הארץ אף על פי שהלך הירדן ביניהם וכן נזכרו הרבה פעמים בפרשת מסעי והערים אשר נתנו שש ערי מקלט שהינה להם את שלם הערים נתנו מעבר הירדן ואם שלם הערים נתנו גבול כענין שש ערי מקלט שהינה וגו'. וכן אמר זאת הערים אשר נתנו ללויים את שש ערי המקלט וגו'. כי היו מאשרפות יחד. ולכן היה ראוי שיאמר ג' על השם האלה וגם יראה משם שעליהם אין להסיר וכן אמר והיו אלה להם לחנות משפט לדורותיהם בכל מושבותיהם וגו'. ומפני זה שיתנו בכחוכים פי' אחר, והוא שאמרו על כן אנכי מניח לאמר שלם ערים הנדול לך על השלם ערי' אשר הנדול משה בעבר הירדן, רוצה לומר ע"כ להנחת הרוצח בשנגה, אבל נותן אתכם על אותם שלם ערים אשר מעבר

הירדן שחתוליו בהבדלה, ואם ירחיב ה' אליהם את גבולם כאשר נשבע לאבותינו והיה בירוש' שבעה העממים מארץ כנען, אז תוסיף ג' ערים על השלם האלה, ויהיו א"כ כלם ששה ג' מעבר הירדן וג' בארץ כנען, והנה אמר בלשון ספק ואם ירחיב ה' לפי שהכל תלוי בשמירת המנוח, כמו שאמר כי חשומר את כל המנוח הוצאת לעשותה, וכפי זה הפי' לא יהיה כאן גזרת לעמוד, והדעת הנה בלתי מחייב בפשטי הכתובים, והספק אשר הביאם לזה אינו מחייב כי הדברים העתידיים לא יאמרו כי אם ברמזיות וכאמרו ויפסד לך שלם ערים על השלם האלה, על הערים אשר בארץ כנען ידבר, מלכד מה שכבר הכדיל משה בעבר הירדן, ואמנם מה שאמר ולא יפסד לך הנקי בקרב הארץ הוא דם הרוצח בשנגה שלא יסרבו גואל הדם, ואם לא תעשה השמירה הוצאת לעשות דמים, כיון רוצה לומר שאע"פ שאתה לא תהרגו יחשב כאלו אתם הרגתם ופסדת דמים כיון שלא הכדלת הערים אשר בהם חמנה הסנייה היתה מהרוצח בשנגה, האמנם אם הרוצח היה שונא לרעבו לא יהיה אז שונא כי אם מניח במיתתו, וזה באחד מה' פנים אם שיהיה שונא לרעבו מימיו ראשונים ואחר לו, ואם באופן שני והוא שקם עליו והכרה, ר"ל שבהיותם בדברים נא ביניהם ריב ומדון וקם עליו והכרה, הנה בשני האופנים האלה כיון ששניהם ישתתפו בזה' הסנייה ככונה וכן צוה שלא יהיה העיר קולט לרוצח, וזהו ושלחו זקני העדה וקצתו אותו משם ונתנו אותו ביד גואל הדם ומה, רוצה לומר אחר שכל' לא יסרבו אותו לפי שלא סרר בעדים והתראה והיו אותו ביד גואל הדם שיתחייבו ואמר לא תחוס עיניך עליו כדברי חז"ל בספר' שלא יאמר הראשון כגר נהרג לאו הורניו גם את זה וגמלאו שניהם הרוצח כי יותר טוב הוא שיבערו הדם הנקי מישראל והוא אמרו וסוב לך :

יד לא תסני גבול רעך וגו' עד כי חלא למלחמה, גם המנוח הוצאת מחיבתם לנפשים שידעו גבולי הקרקעות וישמרו לכל אדם נחלתו, ולפי שהיו בכל עיר ופיר ב"ד של כ"ג לשפט דיני נפשות וביט דין של שלם לשפט דיני משפחות, הביא הכס ללמוד השופטים ענין הרוצח בשנגה וערי המקלט בענין נפשות ומנוח לא חסני גבול רעך שהוא לענין דיני משפחות, וענין המנוח הוצאת לפי האמת כפי מה שאר"ל בספרי שהיה אזהרה לעוקר תחומי של חצרו, וכמו שאמרו מנין לעוקר תחומי של שפטים ששומר בלא תעשה תלמוד לומר לא תסני גבול רעך אשר גבולו ראשונים והסני' הוצאת כגר התבאר' ממה שז"ל (פ' פנחס) על פי הטורל חלקו נחלתו בין רב למעט, ואמר אלה האנשים אשר ימלו לכם את הארץ וגו', ועתה הוסיף שלא יסנה אדם תחום החלקה שחלקו הנשיאים את הארץ לשפטים או לכל יחיד ויחיד מבני ישראל ע"כ אמר אשר גבולו ראשונים' שהם אלעזר הכהן ויהושע בן נון ונשיאי השבטים ולכן הוסיף בנחלתך אשר נתנה בארץ אשר ה' אליהם נתן לך כאלו אמר אחרי אשר הארץ נתונה אליך משם האלילים, אין ראוי שהסני גבול רעך ונקחת יותר מן הרתוי לך כי בכדומה לזה אמר משל הכדור למי שנומנין לו הדבר בתמנה לא יבחר, וכלל בזה עוד כפי דעת הרמב"ם' בלא יחשוב אדם לומר חין חלקי שר נחמו לי שזה בחוק חצרי ופשו החולקים בחלוקה או שיוציא גבולו לעו על הגיילות, אבל יודע ויהיה שמח בחלקו ולא יערער עליו, וכתב הראב"ע שהם המנוח הוצאת לענין הרוצח בשנגה, לפי שבעבור השנה הנבולים והגבלת הנחלות חרבה הרעיה באנשים ויותר נכון לומר בטעם הסמיכות, שלפי שהיה על הכלל הערים הוסיף שלא ירש עינים ויסינו גבולים כדי להמעיט בערי המקלט וגבולם, כי יס לאדם יותר שמא לגזול הדברים שהם של צדור יותר מאותם שהם של יחידים לפי שכל אחד יחזור על אשר לו, לכן אמר לא תסני גבול רעך אשר גבולו הראשונים' לא גבולי ערי המקלט ולא כדבר אחד מכל הדרך, ואפשר לומר שכלל עוד בזה האזהרה שלפי שנתן רשות להכדיל ערים מנחלות השפטים למדך הרוצח בשנגה ככומר, לא ילמדו לעשות כהנה וכהנה ללצים אחרים, ללמד הכלל או ללמד המלך ושריו וישינו בזה חלקי האנשים הפרטיים ונחלות השפטים, לזה אמר לא תסני גבול רעך אשר גבולו ראשונים וגו', ואלי שלם כוונתו באמרם בספרי מניין לעוקר תחומי של שפטים ששומר בלא תעשה ח"ל בנחלתך אשר נתנה, כי מי יוכל לעוקר תחומי של שפטים אם לא שיהיה בזה הדרך, ולפי שדבר במשפטי השונג והמודד בדבר הרוצח ובכסנה הנבולים שנגלו הראשונים וכל זה לא יסכן כי אם על פי עדות לזה שמך אחיה יכשר נענינים האלו וכלל שאר השנינים, ואופני העדים והכשחם והאמתתם, וזהו המנוח הוצאת גם כן כאן להיוותה מחיבתם אל ב"ד הנדול אשר שם יששם הוזה העדים, ולא בפני ב"ד אחר, ולכן אחרי שזכר הלמודים המתיחסים לשופטים הראשונים וזה המנוח הוצאת המתיחסת לב"ד הנדול, והנה החליל באמרו לא יקום עד אחד וגו', ולא בסתפק צמה שאמר ראשונה על פי שנים עדים או שלשה עדים יומה המה לא יומה על פי עד אחד, לפי ששם דבר בדיני נפשות ואמר שלא יומה המה כי אם על פי שנים עדים, ועתה הודיע הדבר בגורם כוללת, כי בדיני ממונות ובדיני נפשות הענין שזה שלא יקום דבר כי אם ע"פ שנים עדים ולא ע"פ עד אחד, והוא כזה הספק הכ' :

והנה המנוח הוצאת כגר בזה באמרו לא תענה בפרק עד שקר, ובאין בזה לצאר ששם העד שקר ודין הוזה העדים. ומה שאמר לא יקום עד אחד באים ידענו שמאמר עד סתם יוכן בשני עדים. וכן אמרו הכהנים זכרונם לברכה במהדרין פ"ג כל מקום שנאמר עד בשנים הכתוב מדבר, ולכן יצטרך לברר עד אחד שלא יתקיים הדבר על פיו בלבד כי אם ע"פ שנים או שלשה עדים, ונראה לי שלא בא הכתוב הזה לצורך עצמו כי אם לסיית החלוקה וצרים חל מה שיאמר אחריו כי יקום עד חכם, כאלו אמר לא יתקיים דבר על פי עד אחד, כי אם על פי שנים עדים או שלשה יקום דבר, אבל כשיהיה ספק' עדים הסס יקומו

יקומו עדי חמם באים להעיד בו דברי שקר יהיה לינס כך שזהו הענין הנדרש בכלל כשיבאנו עדים אחרים להימים. ואין ספק שבה הכחוש הזה קצר מאלד ואין לנו לשמוך כי אם על הקבלה האמתית, ויהיה פירוש הכחוש לדעתם כן. כי יקום עד חמם באים שהם שני העדים הראשונים שהעידו בדבר. כאלו תאמר שראובן הרג את שמעון. ואמרו לו עתה בו סרה הוא מעדים אחרים שיבא להעיד כנגד העדים הראשונים בעתה צה סרה. רובה לומר כמו שפרש"י ז"ל דבר שהוא סר העדות הנה מעדות. רובה לומר מכל העדות ההיא. כיצד שאמרו להם והלא עמנו הייתם במקום פלוגי ביום ההוא. ועל זה אמר ועמד שני האנשים אשר להם הריב לפני ה'. ושני האנשים הם שני כחות העדים לא הצעלי דינין. ולכן אמר שני האנשים ללמד שאין עדות נגשים. ואמרו אשר להם הריב אפשר לפרשו על כחות העדים עמנו לכיות העדים הראשונים השודים בשקר יושלם בהם אשר להם הריב. ואפשר לומר שחבר בנחשו וז"ל כאלו יאמר ועמדו שני האנשי ואשר להם הריב לפני ה' כי יתחייבו לעלות לירושלם לפני הסנהדרין שתי כחות העד' שעליהם אמר ועמדו שני האנשים והצעלי דינין בעליהם אמר אשר להם הריב לפני ה' וכן פרש"י. ואז יקשה צעניך חסרון הו"ו כי כמחר רבים נכתבו (פ' שמוח) ראובן שמעון לוי (חזקוני ג') כמש ירה עמד וצולה. והנה אמר לפני ה' לפני השופט' והסנהדרין להעיד למה היא הכנה שיחייב אותם לעלות אל ב"ד הגדול והוא מפני שיחשבו בנפסם שהם לפני ה' וזית מקדשו בסיוותם לפני הכהנים והשופטים הם. וזוהי התורה ודרשו השופט' היסד. ולא אמר נזה כהנים כמו שאמר למעלה לפי שגנין הדרישה והחקירה חבים אליהם בזה שהם שופטים לא בזה שהם כהני ה'. וענין הדרישה אצלי הוא שידרשו לדעת אמתה הדבר על צוריו אם מפי הנביאים ואם מפי הצעלי דינין כי לכן אום שיעלו שמה כלם. והנה הזכיר בזה סירנו דדרישה וחקירה כמו שאמר שפ"ס. כהיות הדרישה והחקירה מוכרחת אם בדיני נפשות ואם בדיני ממונות. לפי שהמבד והמסקר יהיה בזה ששני פנים. האחד שיוכיף על מה שראה או יגרע ממנו. והב' שיוציא מלבו דבר שלא ראה ולא שמע כלל ולא ראה מעולם. ואמנם המין הראשון מהכח והשקר קרוב להמלא ברוב המכונים והמסקרים נכשנים בו. אצל המין השני מהשקר שיעיד אדם מה שלא ראה ולא שמע כלל הוא דבר רחוק להמלא כי מי יפליג כל כך בשקרנותו שיעיד על מה שנעשה במקום פלוגי יום פלוגי והוא לא היה שם רק היה במקו' אחר. ואיך לא יירא ולא יחוש מהאנשים יעידו עליו שראוהו בזהו זמן במקום האחר אשר היה שם. כי מפני רוחק מציאות השקר הזה. אותה התורה שקודם שיענישו העדים נדרשו היטב לאסור אמת שפסלנו וזקק בשינוא בזה, וזמנה שאמר ועמדו שני האנשים אשר להם הריב לפני ה' לפני הכהנים והשופטים וגו'. למדנו שהעדים יעידו מעומד והשופטים עומם יקבלו עדות העד' ולא על פי תורגמן, כי בזה יפול ענין הדרישה והחקירה כשהעדים או הצעלי דינין יבטלו בפיסם, ובאמרו והנה עד שקר העד שקר ענה באחיו, ראוי שיעד איך יבחו שהם עדי שקר, אם ברבוי העדים כבר ביארו ז"ל (דף ה') במכתב מכות פרק א' דתרי כמאה ומאה כתרי, ואם בחזק הדרישה מפני שהכחות אינם מסכימים זה לזה, ומי יודע מי הוא העד האמתי ומי הוא השקרן, ואיך יתכן לומר בזה מהם כאשר זמם, וזהו יחייב שנכמון לדברי הקבלה הנבואית ושיחזק שערות העדים, כאשר מלד החקירה תנלה שהעדים שיעידו על הדבר לא במקום אחד בשעת המעשה, ויודע זה מהעדים המומים שיעידו שראו אותם העדים שהעידו בזהו יום במקום אחר שהיה רחוק מאד ממקום המעשה שהעידו באופן שלא יתכן שזום נד ובשום אופן ללכת שמה בזהו יום, ובה האופן יתבאר היות העדים הראשונים שקרים בעדותם ועל זה אמר ועשייתם לוי כאשר זמם, רובה לומר שיענישו העדים הראשונים שהעידו שקר בזהו העונם עמנו שחשבו שיעשם בעל הדין שהעידו נגדו:

ואמנם למה יאמרו דבר אמת העדים השניים המזימין יחד מהעדים המזימים בזהו מספרם אחד שהוא הספק האחד ועשרים אשר העירות', הנה הרמז'ם בלכות עדים כתב שיהיה גורת הכחוש ולא נתן כן עשה כלל, אבל הרב ר' משה בר נחמן כתב בזה טעם נכבד והאריך בו הרלב"ג וענינו שהספק גדול יש בין הכחשה העדים והזמנה כי הכחשה היא בנזף העדות עמנו, כמו שצאו אנשים והעידו על שראובן הרג שמעון, וצאו עדים אחרים והעידו שהוא לא הרגו וזו היא הכחשה ובאופנים אחרים דומים לזה, ואמנם ההזמה הוא שלא יעידו העדים השניים על נזף העדות כי הם יאמרו אין אנו יודעים אם ראובן הרג את שמעון אם לא, אבל אנחנו מעידים שהעדים האלו היו עמנו ביום פלוגי במקום פלוגי וזהו ענין ההזמה, והנה בהכחשת העדות כבר בא בקבלה במסכת מכות פרק כ"ד העדים שצמקום שיש הכחשה עדות אין שם עדות כלל, ואין אנו מענישים שום אחת מכתות העדים לפי שאין אנחנו יודעים איזו היא הכת המסקרת ולא דברה חררה בהם בענין הכחשת העדים כי אם בזמנתן, וידוע מהעדים שהעידו שראובן הרג את שמעון ביום כך ובמקום כך, הנה אין הומן והמקום מה שיחייב המיתה, ולזה הוא מבוחר שאמנם ביום פלוגי ובמקום פלוגי אינו מעמם העדות, אבל הוא לבחון וללכת דבריהם, ואמנם העדים השניים לא העידו דבר בנזף העדות רובה לומר אם ראובן הרג שמעון או לא הרגו, אבל יעידו שיהיו עמם ביום פלוגי ובמקום פלוגי, והיה אם כן עדותם עדות חדש כלו במקום ובזמן לא בזולת זה, ולכן היה ראוי שנאמין דבריהם כיון שבמה שאמרו העדים הראשונים מהמקום והזמן בהסך זה אין ראוי שנאמינם לפי שהעד אינו נאמן בדברי עמנו, הנה התבאר מזה שבענין הכחשת העדים אין ראוי להענישם כת אחד מהם לפי שהראשונים והשניים שזים בעדותם, אמנם צעניך ההזמה ראוי שיאמנו העדים השניים לפי ששם מעידים על נזף העדים לא על נזף העדות והיה זה כמו שיעידו שהעדים האלה חללו את הכת השני:

והרב רבי' ניסים ז"ל צדדשותיו, הביא בזה טעם אחר והוא שהמזימין אולי חשבו שלא ראה אותם שום אדם במקום אחר בזהו זמן ולכן הכניחו עמנו בזהו עדות שקר, אבל המזימין אותם אם לא היה האמת בדבריהם איך לא ייראו מהמזימין שידעו האמת בעמנם אולי יוכיחו שהאמת אחת ויביאו עדים אחרים שראו אותם בזהו זמן בזהו מקום שהעידו שנעשה המעשה ההוא, הנה אין ספק שכל זמן שהמזימין לא יררו דבריהם שהאמת אחת שראוי שנאמין יותר לדברי המזימין אותם, וזה טעם שנתן בו החכם הנזכר וגם הוא נכון ויפה, ואמנם מה שצא בקבלתם ז"ל (מכות שם דף ו') ועשייתם לו כאשר זמם ולא כאשר עשה ומכאן אמרו שאם הרגו אין נהרגין, היה הכנה בזה לפי שאלהים נזב בעדת אל בקרב אלהים ישפוט (תהלים כ"ח ח') ושופטי ישראל היתה שכינה שרויה בגיהס וממנו משפסם יאל, כמו שאמר (פ' משפטים) כי לא אצדיק רשע, ואמר שלמה ע"ה בבינוא בזה (משלי כ"ב) פלגי מים לב ביד מלך ה' לכל אשר יספוך יסו, מורה שהמשפט מהשם יתבדק ולכן אמר אליהו (איוב ל"ד) ממנו אדם חנף ממוקשי עם כי אל האמר נשאתי לא אחביל, לפי שהשופט בלוחו של הקב"ה לעשות רצונו, אין ראוי לחשוב שמה שפעילו בלוי בעשות אצל שאותו שמת ראוי היה לאותה מיתה בלחשוד שמה שפעילו בלוי נדקו דבריהם, שאם לא היה כן האל יתבדק לא ירשיענו בהשפטו ולא יתן השם יתבדק לשופטים הנדקים העומדים לפניו לנפוך דם נקי כי המשפט לאלהים הוא, ולזה אמר ועמדו שני האנשים אשר להם הריב לפני ה' כי צוואם לפני הכהנים והשופטים הנה הם לפני ה'.

ויש בזה גם כן סבה שנית והיא שרצה השם יתבדק לחוס על כבוד ב"ד כי איך יחל ויתפרכס קלונם לעיני השמש שיאמרו כל היסם שדנו איש אחד להריגה או לעונש בזהך האמת וכדי ציון וקף, ולא יהיה כח ביד ב"ד עוד יפה צעניי העם ויפיקו טול מוראם מעליהם, ויבא מזה מזה גדול כללית התורה והמלכות לפי שהיו נזקקין להכריז בגיהס הני גברי מתקטלן מפני שהשפטו ב"ד להרוג את הנפש שלא כדין, מה שיביע בזהך כאשר יהיו מומתים דין כאשר יכריזו שהם מומתים על שם צדקו להטעות את החכמים ולא פלה בידם מפני גודל חריפותם וחריפותם להוציא דין לאמתו, וכבר העיר על הכנה הזאת הרב ר' חסדאי בפרענים ובלשם מהפכו, ובהיות ענין העדים הזמנים חמור וקשה אמר ולא תחוס עיניך עליו, רובה לומר אל תאמר בלנזך כיון שלא יאל לפעל עדותם למה יענשו העדים, לא תחשבה כן אבל תענישם כאשר זממו להעניש תצטרך נפש תחת נפש, והיה זה אם תחייב מיתה בעדותו שימותו גם כן העדים על כל פנים, וכן אם תחייב בעדותם אלה מהאצורים אשר החזיר הוא ממון לשלם דמי האצור ככה יתחייבו העדים לזה ממון גם כן ובה דיני ממונות, הנה התבאר הכחשים, והזכר בזה הספק הכ"ה:

ב א ב תנא למלחמה וגו' עד כי תקרב אל עיר וגו', אחר שנתן למורים בענין הנביא ובענין השופטים הראשונים ובענין ב"ד הגדול, נעחק לדבר בענין המלחמות שהוא למד כולל למלך ולשופטים ויש בו גם כן מה שיחייבם לכהנים כמו שזכר מהכנה המלחמה, והנה המורה שזאת שלא ייראו מהאויבים ולא יחשו מהם אינה מזהס מחודשת כמו שכתב הרב ר' משה בר נחמן וזכרונו לברכה כי כבר בא בפס' רבות, כמו שאמר (פ' משפטים) את אימתי אלהי למיך ומימותי את כל פס' אשר תבא בהם ונחית את כל אויבך אליך עורף ואם בזה שנה' להם צענין המרגלים (פ' שלח לך) ואחם אל תיראו את עם הארץ כי להחמו הם סר צלם מפליהם וז' אחנו אל תיראו, האמנם כדי להסיר בכות הפחד והיראה מלכם לזה כאן צדדרי הכנה המלחמה והשופרים כמו שיזכר, ולזה היתה תחלת דבריו אזהרה שלא ייראו מהאויבים, והנה נתן בזה שלם בכות שלהם היה להם לירוא מאד, האחד מפני שנחלם הלוואמה ששם יפלו בידם לא ירחמו עליהם ועל זה אמר כי תנא למלחמה עג אויבך, וז' לחזק האויבים ונצורתם וז' זה אמר וראית סום ורכב כי בזה היתה נצורתם, ובג' לרבו האויבים וכמותם וזהו אמרו עם רב מתק הנה כם כל הסבות האלה אמר וזה לא תיראו מהם, רובה לומר אלו היתה עתיד להלחם בכות בנזף ובנצורתך היה ראוי שתירא מהם, אבל לה' לשיעור הוא ילחם להם ואחם תחרישון, וכיון שה' אלוסיך עמך שלא בנצורת הכום יחפץ ולא בנזף האיש יראה, ואין מעורר בידו להושיע ברב או במעט, ראוי הוא שלא תירא מהם, ושתאמר בלנזך רבים אשר אחנו מאשר אותם, וזהו ראוי עליהם מענין יניחת מזרים שהיה בלא חרב ותנית וזהו אמרו המעקף מארץ מזרים, והנה הזכיר על היראה לבכות, ראשונה לפי שהיראה בישראל היא ממשות הבסחון והאמונה בו יתבדק, ובב' הוא לפי שהיראה היא בזה שלא יתנהג האדם בחכמה בנצונה ונדעת כראוי לדרכי הנצורה אבל יתנבלל בחפזה ובלתי התישבז, וזה ממה שיזכר את לבם וימנע הנלחן, וזהו שיעשו שלם הכריות, האחד אמרו ונגש הכסן ודבר אל העם אמר אליהם שמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה על אויביכם ואמרו הכמינו וזכרונם לברכה (דף מ"ג) בטעם פרק משוח מלחמה שזכרנו וז' כן מדבר וכהן משמיע, בהכרח כב' היא אמרו ודברו השופרים אל העם לאמר מי האיש אשר בנה בית וקבלו ז"ל שהכרחם וז' כסן מדבר ושופר משמיע, והסכרה כב' היא באמרו ויכפו השופרים לדבר אל העם לאמר מי האיש הירא ורך בלנזך ילך וישב לביתו, וקבלו וזכרונם לברכה שהכרח שופר מדבר ושופר משמיע וזמנו שפכיר רש"י בפירושו:

ואמנם בהכרח הראשונה למה אמר הכסן ששמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה על אויביכם והנה לא היה זה דבר חדש אצלם, ולמה אמר באזהרתו ד' לשונות מהחזק את ידך לבבכם, אל תיראו ולא תחשו ואל תפחדו מפניהם. באמת הנה זה ראוי לעיין עליו וכבר ראיתי דברי רש"י בזה שסלשונות כד' האלם כנגד ד' דברים שזשין אומות העולם במלחמות, והנראה זה בזה הוא שסכסן משוח

אנשי עולה ועובדי עבירות לא נתיחדה אל הכהן. וראוי שזדע שפני דעת חז"ל כספרי לא היו נעשות הסכרות האלה כסדר הפרשה. כי הסגיות והסליסות היו נעשות תחלה סמוך לז'אית' מגבול ארץ. והראשונה היתה נשית בשבת המלחמה. וכמ"ל והיה בקרבכם אל המלחמה וגם הכהן ודבר. אבל לא ככתבו כאן כי אם כפי סדר מעלתם לא כפי סדר זמנם ומעלת המערכות. כי ראוי אם שיקדם זכרון השנה אללית המנוחלת הנעשת ע"י הכהן המשותף. ואחריהם הכהנים המיוחדת על חזן השנים לקיום המצות אע"פ שאין עושין עדיין אותם כפועל. ואחריהם הכהנים המיוחדת הפושטים. או היראים ופחותי הלכב כפי כל אחד מהדעות:

והנה היה חושלת רב בסכרות האלה והוא להחזיק לב הלוחמים כי בשמם הדברים האלה יאמרו בלבבם ששר נאסם באמת אינו ירא כלל. ושכונ לבו בפזות בה' שיגזל עמ"ס כיון שלא יחוש מהסכרות העם וממיעוט הלוחמים. וזה יקנו אומץ לב והתחזקות נמרץ ובעתון גדול באללית. וכן מלינו בגדשון שאמר לו יתבצר (שופטים ז') רב העם אשר אתך ממת את מדין בידם פן יתפאר עלי ישראל לאמר ידו הושיע לי. ועתה קרא נא באזני העם מי ירא וחרד ישוב ויפזר מהר הנלעד וישב מן העם פשרים ושני' אלף וי' אלפים נשארו. ויאמר ה' אל גדשון עוד העם רב הורד אותם אל המי' ואזרפנו לך שם וגו'. גם היה חושלת בהכרחו' האלה מפני הקלון והכבוד שיקרו השנים ע"י הכהנים. ואחריהם כל בית ישראל רואים ומלעגים מהם שרקו ויחרקו שן עד אשר בלי ספק ימלאו לשיב מפני זה ויאמרו הלא טוב לנו למוות על מרומי שדה ויבחרו מות מחיי קלון וחרפה רלופה. ואמרו ילך וישב לביתו כבר פירשו חז"ל (דף מ"ג) בפרק משותף מלחמה ובספרי שילך לספק מוונות ולתקן את הדרכים לאנשי המלחמה. וקבלו חז"ל אזהרה כלל ויהג במלחמותם כרשו'. אבל במלחמת חובה יא' חתן מחרדו וכלה מחפחה ולא ימנעו מלאת אל המלחמה כ"ל הנשים והספק וזכר הכחו' שכללות השופרים לדבר אל העם ופקדו שרי נבואות בראש העם ר"ל שיעשו פקידו' וישמרו עליהם להכניס' בדרך כראוי ולפי שאזים מהם לא יעז כי ימם את לבב אחיו להם היו מעמידים עליהם אנשים גבורי חיל בקצה המערכה לזקוף הנופלי' ולחזקם בדברים שיסובו למלחמה ולא יטו שחליל נפילה ניסה. ועם היות שהמלחמה והתשועה לה' מאתו ית' הנה הוהירה חורב ענין המלחמות בדרך ארץ עם היות שהונה מלאך הש' סביב ליראיו. ולכן לא בא בדברי הכהן המשותף מלחמה ולא בדברי השופרים זכר תשועה נפשית ייעזו למתים ששהים נפשים צרורה צרור הם ית' ה' לפי שלא יחשבו השומע' שמיתקן קרובם להם ושלכן היה מנחם אותם בחיי הנפש לפי שלא יחיו עוד. ה"י הגוף ויהיה זה להם נמורץ לב לכן לא ייעזו בכהן כ"ל שספ' וישמרו ולא יפול מהם אדם. והשופרים' דברו כפי מנהגו של עולם. הנה התבאר המלחמה והותר בה הספק כ"ל כ"ד וכו':

י חתן חתן אל עיר להלחם וגומר עד כי ימלא חלל וגומר. הפרשה הזאת גם כן היא הנהגת המלכים במלחמות. ותכלול גם כן אל בית דין הגדול שצמקום שלא היה המלך הם היו הלוחמים. והמלחמה הזאת מקריאת השלום לעיר כבר בא בפרשת חקת במה שלח מרע"ה מלאכים אל מלך האמורי דברי של' ובפרשת מסעי אזה כי אתם עובדים אל ארץ כנען וסורשתם את כל יושבי הארץ וגו'. ואחר כך וסורשתם את הארץ. ולפי שלא ידענו אם יהיה הכבוד קודם דרישת השלום כמו שפעה משה לסיחון אם לא. לכן ביאר להם פה שיעשו עוד לכל עיר ועיר שיקרצו להלחם עליה יקראו עליה להשלים ראשונה. וביאר עוד ענין המסע והסעדות עמלתי' וראה יקרא בלא יכפרשיו' האלה הסעדות. כי זה ראשונה על הסכרות והזרועים שיעשו כשיקראו למלחמה ושיפקדו שרי נבואות בראש העם. אחרי כן אזה בפרש' הזאת שאחרי ההכרזות ופקדת ראש' נבואות קודם שילחמו יקראו אליהם לשלום. ואם לא תשלי' העיר יאזרו עליה ואז לא יסחיתו את עזה כמו שבא בפרשה הגמשת לאת. והיה אם שלום הענין ופחתה לך. רוצה לומר שמיד כשיקראו אליה לשלום בראשונה תענה שלום. ולא די במענה השלום לבד כי גם שימנעו חליו הגוף שני והוא שחפחח דלתי העיר שיכנסו ישראל שמה. אבל אם לא ענת' לשלום ימנעו אף ע"י פה ששהים אחר כך מתחרת ויאמרו אנשי העיר לקבל השלום. לא ימנעו לקולם עומד. והיו שאמר והיה אם שלום תענך. ואמרו והיה כל הנמל' בה יסיון לך לטוב ועבדוך כבר פירשו חז"ל בספרי שזה ב' תנאים מה ועבדות ומהם בלי עבדות ועבדות בלי מהם לא יקובל. והם הוא הכבוד שנותנין האומות אל המלכים שהן משועבדות אליהם ובעבדות הוא ההשעבדות וההכנעת למאמריו ולוייו. או יהיה הכבוד והם שניהם צורך בגין העיר' והיכלי המלך וכמו שבא בשלמה המלך (מלכים א' ט"ו) וזה דבר המם אשר העלה שלמה המלך לבנו' את בית ה' ואת המלוא ואת בית המלך ואת חומת ירושלים ואת ערי המבטות אשר היו לשלמה כל העם אשר נותר מן האמורי ויעלם להם עובד. ובחנני' שליש עוד שיקבלו עליהם ז' מצות בני נח כי מלדז אם לא יתן להם שלום ואפסא שגרמה זה בעלת ועבדות ובא במקום אחר (פ' שופטים) לא יסבו בראשן פן יחטאו אותך לי למדנו ששלישיתו לר' שלא יעבדו עכו"ם ושיקבלו עליהם ז' מצות בני נח כמו שזכרתי. וכבר כתב הרמב"ן ז"ל שהפרשה הזאת תכלול המלחמות כלם בין מלחמת חובה בין מלחמת הרשות. כי גם במלחמת חובה היו חייבים לקרא לשלום אפילו לו עממים כמו שמשא קרא לסיחון מלך האמרי לשלום. ואמנם מה שאמר בספרי במלחמת הרשות הכתוב מדבר. הוא לזרוע שיש הפרד צניעה כאשר לא תשלים ושפתה מלחמה שעה ובכית את כל זמורה לפי הרב. רק הנשים וגומר. וע"י אמרו במלחמת הרשות הכתוב מדבר. אמנם בערי העממים כשלא יסלמו אזה להחרים גם הנשים והספק. וכמו שזכר הרב בראיות ברורות מדבריהם ז"ל. ולכן אמר בספר יהושע (סיומן י"א י"ג) לא היתה עיר אשר תשלמה את ישראל בלתי החי יושבי נצחון את הכל לקחו במלחמה כי מאת ה' היתה וגומר. מכלל

שם

משוח מלחמה היה אומר אל העם שראוי שיסמו לבם לנ' דברים: האחד הוא לכבודם כי הכבוד הוא הדבר היותר נאהב אל האדם ויותר מוחלתי ולכן ראוי שילחמו בנבירה רבה כמנסה המעולי ולא שיפחדו וינוסו כפחותי הכל ואנשים רקים פחותי המעלה וזה כיון באמרו שמע ישראל ר"ל הגבורים אשר מעולם אנכי השם הנקראים בשם ישראל אביהם שאל' לו (פ' וישלח) כי שרית עם אליהם ושמאל אנשים ותוכל:

והב' שישמו אל לבם שם קרבים היום למלחמה רוצה לומר שם מרצונם ומדעתם בלי הכרח ואונם מה קרבים באותה מלחמה וכיון שם קרבו אליה ברצונם ראוי הוא שיגברו ולא יפחדו ממנו:

והג' שימנו אל לבם שם נלחמים באויביהם ומפני זה ראוי הוא שישתדלו בכל מאמצי כחם לנאסם לפי שאם יפלו בידיהם יכו בהם מכת אכזרי כמדת האויבים וזה הוא אמרו על אויביכם ובצבור זה כלו הוהירם אל ירך לבבכם ועיניו אלני שהחוטא במלחמה יהיה חטאו אם בקצה ההסתכנות ואם בקצה הפחד ומורץ הלבב לפי שפעמים רבות יכשלו האנשים במלחמות להסתכנותם ולעזרהם הקק הראוי מהנבירה יותר מדלי ופעמי' לרוב הפחד ורכות הלבב ולזה הוהירם ואמר על ב' הקצות שם רעים נעמם כי הראוי הוא הנבירה שהוא האמלעי אמר על קצה הפחד אל ירך לבבכם אל תיראו לפי שרבות הלב באדם הוא שלא יוכל בעצמו לראות מכת הרב וספיכת דם ויתעלף בראותו זה. והיראה היא הפחד מהמות. הנה על שני אלה אמר אל ירך לבבכם אל תיראו וגומר. וכנגד קצה ההסתכנות אמר אל תחפזו ואל תחרצו. רוצה לומר אל תמהרו בעניני המלחמה יותר מהראוי. כי המהירות הרב במלחמות פעמים רבות תביא סכנה עולה. וגם כן אל תחרצו כלומר לא תעשו עמכם חזקים עריוס ותקיפים במלחמות יותר מהראוי. כי הקצות בכל הדברים מוסיק'. וקצה ההסתכנות הוא רע בקצה הפחד ומורץ לבב. כל שכן לעם השם יתבצר שאין ראוי להם שיסמו בעוונם בנבירותם כי לא תחרצו ירשו ארץ וזרועם לא הושיע לנו. ולמה יתעזמו בנבירה. והנה הקדוש ברוך הוא יתבצר לא בנבירות הכוח יחפץ ולא בשוקי האדם אבל רוצה ה' את יראיו. ואין ראוי גם כן שיפחדו מהאויבים אחרי שאין המלחמה להם והוא אמרו בסבת אזהרות שתי הקצות אשר זכר. כי ה' אלליכם הכולך עמכם להלחם לכם. עם כל אויביכם להושיע אתכם. רוצה לומר שהוא יתבצר הוא הלוים האמת' ואין זולתו מושיע והוא ילחם באויביכם ויושיע אתכם באופן שלא יפול מהם אדם שמהדר העולם שגם מן הנואמים יפלו במלחמ'. אבל השם יתבצר וישמרו. ולכן נעק יהושע במלחמת העי כאשר נפל מן העם ל' אים:

והנה ההכרזה הראשונה הזאת היתה כנגד האנשים השלמי' הנוטחים באלליתם. ולכן היתה כלל מפני הכהן המשותף מלחמה שהוא היה מדבר. ובהן אחר במקומו משמיע לעם את הדברים ההם:

ואמנם ההכרזה השנית היא באמרו ודברו השופרים אל העם. וגם בה י' ליעין להם זכר בנה בית. נעט כרס. גשא אשה. ולא דבר אחר. ולמה אמר ואים אחר יחננו. ואים אחר יחללו. ואים אחר יקחנה. כי אחר שהאדם ימות מה לו אם אים אחר יתקן את ביתו. או יקח אשתו. או יחלל את כרמו. ועם היות שכתב רש"י ואים אחר יחננו ודבר עגמת נפש הוא זה. הנה השכל בלתי כובל שיקשה שאלם אחר יתקן את ביתו. שעתיד לא דר בו ולא שלמה מלאכתו. יותר משיקשה עליו שיהיה אחר דר בו ונתעזר בתוכו אים אחר יירשנו. וכן בענין האשה יותר יקח האדם על אשתו שכבר לקחה יותר משיקחא על ארוסתו שלא נתייחד עמה. אבל ענין זה כלו נאמר על האים שהחיל בדבר שיש מצוה בתכליתו ובהשלמתו והיו מאוייו וחפצו להגיע הדבר ההוא אל תכליתו מפני קיום המצוה ועבודת האללים אשר בו. ולכן זכר מי האים אשר בנה בית שיהיה בו ענין המצוה שזכר כי תנהג בית חדש ועשית משקל לגנך. וזכר נעט כרס ולא חללו. מפני המצוה שהיה בזה (פרשת קדשים) בגשם הרביעית לפדות אותו או לחללו בדמים ולהשלותם לירושלם ולאכלם שם. וזכר אשר ארע אשה ולא לקחה. שהיה מצוה לקחת אשה ולעסוק בפריה ורביה. הנה ח"כ לא היה בעני' עגמת נפש ומדלגת הדב' בעצמו מפני התאווה הנפשית. כי אם לפי שלא באה המצוה לידו כחאיתו ולא הספיקו הימים לקיימה ולזה יקח באים אחר יחננו. ואים אחר יחללו. ואים אחר יקחנה שתקיי' המצוה ע"י זולתו ולא על ידו. והדלגה הזאת ח"כ שהיה לאדם אחרי דירתו בבית. ואחרי היות הכרם בידו שנים רבות. ואחרי לקחת האשה והתעסקותו בפריה ורביה כמצוה החורה כי אם באו שלא הגיעו זמנן המצוה. ולכן היה הצווי ילך וישב לביתו כדי שיקים מצוה. ולהיו' ההכרזה הזאת לזרז מלחמה היה מדבר כהן משוח מלחמה. ושומר משמיע. כדי שיתבדדו בה קיום המצוה שיתיהם אל פי הכהן וילך וישב לביתו שהוא מצוי השומר:

וההכרזה הג' היא אמרו מי האים הירא ורך הלבב וילך וישב לביתו ולא ימם את לבב אחיו כלבבו. ולדעת ר' עקיבא שאומר בסופר (דף מ"ד) פרק משוח מלחמה ובספרי שהדברים כמשמם שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה ולראות חרב שלופה. היתה ההכרזה הזאת כנגד פחותי הלב שלא יעצחו בה' כעם ככהן שהכרזה ראשונה וגם לא ירצו ללאת מהנוחלתם לחפץ המנו' וקיומם כמו שבא בהכרזה השנית. אבל לקוטן לבבם ולפחיתות נפשם לבבם התם ימם. ולכן ההכרזה הזאת לא היה הכהן מדבר ולא משמיע אותה. אבל השומר היה מנלה רעתו בקבל. ואמנם לדעת רבי יוחי הגלילי (שם) שדרש מי האים הירא מעבירות שבידו היה ראוי גם כן שלא תהיה ההכרזה הזאת כהן לא מדבר ולא משמיע כי מלאך ה' נאמר הוא ולא יעלה שם רשעי' על פיו. והנה ההכרזה הראשונה היתה לשלמי' ליראי ה' ולחושבי שמו ושומרי מצותיו. וההכרזה הב' היתה לאנשים החפצים בצמות אע"פ שלא היו שלמים בהם. אבל הג' שהיתה כנגד

יג

(אברבנאל דברים)

הא' מלך היותם עבדים ואמר הכסף כי ענש הבני חורין לא יקביל ההכנסה , וטבע העבדים לא יסבול המעלה והטובות החפציות , וכמו שאמר שלמה (משלי ל' כ"ב) תחת שלש רגזו ארץ וגו' תחת עבד כי ימלך וגו' : והפענה השנית היא מפאת שלמות בעלי הדת על שאר האומות כי מפאת הסודות היותם האומה נבחרת שלמה לאין שיפור על שאר האומות , ושורת הדין נותנת שהכלית שלמים ראוי שיטבדו לשלמים כמו שישראל היו נותנים מתנות לכהנים ולנזירים , להיותם יותר שלמים מהם :

הפענה ה' מפאת הסכנה הנמשכת ממעלת העבדים ויתרונה לפי שבאשר יהיה להם זה יקל עליהם לקום על אדוניהם ולהלחם בהם , לפי שהעבדים בטבעם ישנאו אדוניהם ויורו לנאח מחמת סבלותם ולכן יבקשו תמיד זה , וכאשר יהיו נכנעים לא יהיה להם יכולת לעשותו . וכבר העירו המאריים על הפענה הזאת באמרם (פ' שמות) הנה עס בני ישראל רב ועלום ממנו הבנה נחמדה לו וגו' , ומפני זה כלו אותה חורה ויהי לך לחם ועבדך :

התועלת ה' , שהנשים והספק פסורים מפאת עצמה מעוגשי המלחמה וכבר יתבאר זה מ"ב פסוקים :

הא' מאשר הנשים והספק לא יעשו מלחמה לא בגבורתם ולא בעצתם כפי טבעם , וכיון שאין עושים מלחמה אין ראוי שימותו בה ולא נזכר בספר שמואל (ב' סימן כ') שבבא יואב לצור על אכלה , על דבר שבע ב"ה בכרי ונאח חשש חכמה לזקוק מעל החומה ולדבר אל יואב , ואמר אל דבר ידברו בראשונה לאחר שאל יסאלו באבל וכן התמו . אנכי שלומי אמוני ישראל , רוצה לומר שהסכימו אנכי העיר לשלוח אותה לדבר אל יואב להיוותה אשה ופטורה מעגשי המלחמה , כי אילו היה אדם נקרב שמה הנה יורוהו המורים , וכמו שפירשנו שם בפירוש הפסוקים :

הפענה ה' היא , שמדרך הגבורים שלא ילחמו נחלשים ולכן הנשים והספק שהם חלשים מאד ואין להם ידים לנמוד על נפשם , אין ראוי לזיז חיל שישלה יד בהם ויהרגם , וכבר אמרו במסכת תמיד (ד' ל"ג) מאלכסנדרוס מקדון שכבש רוב העולם מלך המדבר . שבאשר בא נכח מלכות הנשים הנקראות אמ"ל"ו"ג , לא שלח יד בהן ולא ערך אהן מלחמה , באשר שאינם כמוהו אין נכון להלחם בהם , כי אם באנשים גבורים אשר מעולם , ומפני זה אמר חורה להלחם הנשים והספק בשלל השלם ולא ירנוס , וזאתי בשבע העממים מפאת הסכנה אשר זכרתי , והנה הארצתי בניאור השלם תועלת האלם להיוותם בשלמות המדות ולפי שלא העיר עליהם הר"ל"ב תועלת הפרשה אשר זכר : ובסוף לזה מצות כי תאמר אל עיר להגיד שבאשר יקרבם להלחם בעיר ויקראו אליה לכלום ולא יראו להשלים ויעטרו לזיר עליה כדי לתפסה שלא יסחיתו את טבע לנדות עליה גרין , רוצה לומר שלא יכרתו אילני המאכל אשר בביר כמנהג הנלחמים שמנמנחם להשמד ולאחר כל דבר שיענין שבאשר (מלכים ב' ג') וכל טעם טוב חסילו וכל מעין תסמוזו , וכל חלקה טובה תכלינו . ואחש לא תשעו דרך השחטה שלא לצורך המאור כמנהג המחנות , ונתן הסנה בזה באמרו כי ממנו תאכל ואותו לא תכרות , והן ב' כחות מתחלפות :

האחת כי ממנו תאכל והיא הפסחה רבה שיכבשו את העיר ויאכלו פרי העצים הסם ולכן אין ראוי להפחיתם כי אינו נאות שיוק האדם למה שישלחו : והסבה השנית היא אמרו ואותו לא תכרות כי האדם עץ השדה רוצה לומר ועוד המלחמה אין ראוי שתעשה לעצים רק לאנשים , כי אין ראוי לגביר שיחטט להלחם נגד החלש , וזהו ואותו לא תכרות שהוא עץ ואין לו ידים להלחם כי האדם עץ השדה , רוצה לומר דילמא האדם עץ השדה להכנס מפניו במאור מאימחך אשר בעבור זה נסחיתו אינו כן , כי עץ השדה אינו 'אדם שיבא במאור לכן אין ראוי שתכרתה , ורבי אברהם פירש שהוא סנה אחת כי ממנו תאכל כי האדם עץ השדה כמו (פ' תלף) כי נפש הוא חונן , ואחרי שבויר על השחחת עץ מאכל , נתן הסדר בשאר העצים באמרו רק עץ אשר חדע כי לא עץ מאכל הוא אותו תסחית וכרת , ונס בעץ המאכל עצמם נתן הסדר שיוכל לנרות מהם לא דרך השחחה כי אם לבנות מאור ולשאר זרבי המלחמה , כמו שכתב הרמב"ן ז"ל , ועל זה אמר וכרת וניתן מאור על העיר שידבר בעץ המאכל באשר בהם השחחה אבל לא אשר בהם הכריתה לזרבי המאור . ולפי שאמר עד רדחה , למדו בספרי שאף בשבת יוכלו לבנות המאור ולהתספק במלחמה . וממה שאמר טושה עמך מלחמה בלשון כוונה , למדו שאם היו יכולים לנרות מן העיר מניחים אותם אף על פי שלא שלמו . ולכן כשינו מאור על העיר לא יקפוחו מד' רחוקיה אבל יניחו שם ד' אחד בלתי מוקף זו יצרכו אם יראו שאין אלו מאוים להמיתם הואיל והם גורמים ומניחים את העיר ולא שייך בהם (פ' משפטים) לא יבשו בארץ וגו' , והנה המורה הזאת כנר למדו אותה ממה שטעה מרש"ה במלחמת סיחון ועוג , כמו שזכר (פ' דברים) ונלכוד את כל עריו צעת הסוף ותחרם כל עיר מחים הנשים והספק לא השאירו שריד , רק הבהמה בזונו לנו ושלל הערים אשר לכדנו שהכו האנשים והספק והספק במיתה , והבהמות בשלל , והעצים לא היו בשלל ולא בהשחחה , האמנם פירש כאן ד' הכיתור וד' האיסור בו כמו שזכרתי :

כא א כי ימלא חלל באדם וגו' עד סוף הסדר , אחרי שבויר בלמוד הדברים המתחיים למלכים ולשופטים בפני המלחמות , צוה בפרשה הזאת ולמד דין ענשה ערופה שהיה מתיחס לכהני' לנזירים ולשופטים אשר בבית דין הגדול , ולשופטים הראשונים אשר בשפטים . ובהם האופן היו כל המצות אשר באו בסדר הזה כוללות כפי מה שזכרתי , ורבי אברהם כתב שבאשר זכר מלחמה עם האויב זכר דין האדם עם חברו בריבו עמו ויהרגו וימלא חלל באדם , והנה המורה הזאת כבר באה בכלל בדבור לא תרצח , בפרשת מסעי שהעיר מאד עליו באמרו ולא תקחו כופר לנפש רוצח , וגם ולא תחטיו את הארץ אשר

שאל היו רוצים להשלים עמהם . הנה אם כן בענין קריאת השלום כלם היו שוים ולא היה הפרש ביניהם . כי אם לא תשלים וגו' . ויראה שבאמרו ואם לא תשלים עמך ועשיתה מלחמה עמך עד רדחה . הם ב' תנאים שלא תשלים אצל תעשה מלחמה כנגדם . ואז לזה זכרת עליה . רוצה לומר שאם תשלים מלחמת הרשות כיון שקראת לשלום ולא ענו יתחייב להלחם בה והנפשים שיהנם בש"י בידם . ואז אם כיסה מוערים הרחוקות שמלחמהם רבו' יתחייב להכות את כל זכורם לפי חרב . וזכורה הם הזכרים הגדולים לא הנערים . והיה זה לפי שאלה הם אשר לא ראו להשלים ועשו המלחמה . ולכן פטר הנערים והנשים והבדמה לפי שאין בידם להשלים . ואמר ואכלת את שלל אויבך אשר ה' אלהיך נותן לך להגיד שלא יחשבו שיהיה זה גזל . כי הנה יאות להם ללקחו לב' פנות . האחת להיוותם אויביהם והכחוז אומר ואכלת את שלל אויבך , והב' הוא לפי שהם יתנבך נתן להם זה שהכל שלו . אמנם אם יקרה זה בארץ ו' העממים . רוצה לומר שלא השלימו כשקראו להם לשלום הנה אז לא יהיה ענשם כן רק שלא יחיו כל נשמה וגם הנשים והספק ירנו , ולפי שלא יחשבו שיהיה הכזריות חמה ושספק חף לכן אמר למען אשר לא ילמדו אחכם לעשות ככל תועבות' ולכן היה הצווי לתכלית טוב הכרחי להם , לפי שאם לא ישלימו עמהם מאלה העמים ונשאר מהם נשים וספק . הנה אותם הנפשים ילמדו לישראל לעשות ככל התועבות אשר עשו לאלהים , לפי שהם מורגלים בדרכי הפכו"ם והם ולכן צוה כלותם כאשר לא ישלימו . ובאר העמים אף על פי שלא ישלימו וישארו מהם הנשים והספק . לא היה בהם זה השם להיוותם בלתי רגילים בעכו"ם ההם , אמנם בהשלים אלו ואלו לא יאחר ספק כלל לפי שזכרנו לקבל שבע מצות בני נח . ולהכיר מביניהם הטובים . וכן אמרו בספרי האם עשו תשובה ו' העממים אינם נהרגים . והרמב"ן פירש למען אשר לא ילמדו אחכם ככל תועבות , שילמדו אחכם לעבוד את השם הנכבד בשריפת בנינם ונביותיהם ובכל תועבות ה' אשר שנה וחסאחם לה' . שהוא הסוד אחכם שלא תאמר (פ' ראה) איכה יעבדו הגוים האלה את אלהיהם וגומר , וכבר נלמד במאור הזאת ג' תועלות מדותיות :

התועלת הראשון שראוי במלחמה לשלל לשלום ולחור אסרו ולנרות מהכריז ועולם המלחמה ויראה זה מן שלש טענות אמתיות :
הפענה הראשונה לפי שראוי לשלום שילבו בדרכי השם יתנבך כמו שאמר (פ' תבא) והלכת בדרכיו , וידוע שהשם יתנבך לא יחפץ צמות המה ולא ירצה בהשחחת שולם כי אם בקבוצו מדרכיו וחיה ועמו הפליחה וימינו פשוטה לקבל שנים , וכן ראוי למלכי אדמה וישאר בני עולם , שלא יחפצו בדבר ריב ומדון אבל יספרו על חסאחם וישלימו לכל המשלים עמהם , וזהו מאמר עבדי בן הדד מלך ארם (מלכים א' ה') הנה נא שמענו כי מלכי ישראל מלכי חסד הם , והיה זה לפי שהתנהנו בדרכי השם יתב' לכפר על פשע בן הדד ולשלימו עמו : והפענה השנייה לפי שכבשו הערים בדרך שלום ובשעלמה העם היובים בהם מורה על היכונת ומורה על טוב תכונת המלך או השר הלוותם ושלמותו , כי הנה הכבש יורה רוממות יכולתו וגבורתו כיון שיכבשו אויביו לו , והשלימו אתם מורה על טוב תכונתו ושלמותו , אמנם כבש העיר בגבורת המלחמה עם היות שוירה על היכולת , הנה גם כן על הפכויות ורוע תכונה , מה שהוא במלכים סכנה עצומה להתמדת מלכותם , וכמו שאמר הבינא ישעיה (פ"ו ה') והוכן בחד כהא ויסב עליו באמת באהל דוד טוסט ודורש משפט ומהיר דק , וסיניקה פלוסוף כתב שהדברים עם היות להם בטבעם טוקן צפיהם בו ינשכו הנה הדבורה הגדולה שהיא על כת הדבורים כלם הנה לא ימלא לה שוקן צפיה כלל , לפי שהטבע לא רצה להניח לה כלי להשלים את תרונה מפני היכולת החזק אשר לה ואמר שזה ממה שילמד למלכי האדמה שם יכולתם לא יחברו בו חרון אף אבל יתמידו יכלתם ומלכותם בלי ריב וחרון אכזרי וידיו מנועים מהשוקן האכזרי אשר ישחית את העם ויפסידם , ועל זה אמר דוד ע"ה (הלים פ"ב ז') יסרה בימיו לדיק ורב שלום עד בלי ירח וגומר , וירד מים ועד ים ויפתחו לו וגומר , להגיד כי השלום סנה חזקה במלך לכבוש עמים רבים :

הפענה השלישית היא כי נאחז המלחמות הוא דבר מסופק מאד , וכמה פעמים יצאו הדברים בזולת דרך ההספק , הלא ראינו אנשים רבים שיפלו ביד מעטים , וחזקים ביד חלשים ופעמים ינצחו דורשי המלחמות ופעמים ינצחו מהיפכים בטח אשר לא נסו ללכת באלה , וגם המנצחים פעמים רבות ינצחו בצבא קטנה פחדם ופעמים ינצחו הצדקים בדנים ופעמים נהפך , הלא תראה בספר שופטים (סימן כ') בענין פלגם ענבנה , שם היות ישראל כונסה רצויה ומעשיה' לשם שמים נכו שני פעמים לפני בני בנימין שהיו מעטים מהם ורשעים בדינם ונפלו מהם מ' אלף איש וכל זה הוא ממה שוירה שגלחון הנלחמות הוא דבר מסופק מאד . ועל כן ראוי לבחור בשלום האמתי מלהבטיח בגלחון המסופק , גם היות הנלחם אשר במאור ובמאור מחיאת מן השל' והשלל' ומחכים מיתחם , ישלדו לנקום נקמתם קודם שימותו ויעשו מעשים נפלאים מנצחים קלו מאריות יגברו , ולזה בא בקבלה דרים פרק משוח מלחמה שבאשר יאורו על העיר לא יקפוחו מד' רחוקיה אבל יניחו רוח וד' אחד מן העיר בלתי מוקף שיוכלו לנרות בו , וכל זה לפי שאם המתחשם מן החיים והשלום , יסחך בגפשו להכות באויביו מהר רבה , ולזה ראוי תמיד לבחור בשלום . שלא יבאו בגסיון מלחמה כי עם היות תכלית שאלתם טובה לפני האלהים , פעמים תרדפם רעה מפני טעותם המונעים הטוב מהם כל שכן שגם בהיות הגלחון בריא ובטוח הנה בהכרח יפלו במלחמה מכה המנצחים , ולכן תסיה בקשה השלום להמלט מההפסד הנמשך מהמלחמה גם לכת המנצחים , ומפני זה כלו צוה הש"י וקראת אליה לשלום : התועלת ה' , שהמשפטים אינו ראוי שיהיו בגבול הכבוד והריוח והמעלה כאדוניהם , אבל ראוי שימלא בהם תמיד סימני העצדות וההכנסות , וכבר יתבאר זה גם כן מ"ב פסוקים :

מלומד, ואם שיבצוהו מהעיר הקדושה, להורות שהחלל יא' ובא מאותו העיר כשהרגו. ואם שתייה אשר לא עובד בה אשר לא משכה בשול, להורות ורמזו שהחלל הוא נהרג על לא חמס בכפיו כי הוא לא עשה פעלה שתחייב הרגתו ולזה היתה העגלה בת שתי שנים ולא עוד בשיניה בשני הנערות לרמז אל היות החלל נקי בלא חמס כלל, ואם עוד שיבצוהו אל נחל איתן ושתערך בנחל כי היה החלל רמו והורא על היות הפיר היום שהיה מקום המורה והמשפט כי המים רומזים לתורה כמו שאמר (ישעיה נ"ה) הוי כל מלא לכו לחים ואמרו רבותינו ז"ל בע"א פ"ק אין מים אלא תורה, והיותה בסוראם שבתוך אותה העיר מקום ה'ה' והמשפט נהרג האדם הוא שנתאר ונרמז בעגלה, וכמה שאמר (קהלת ג') מקום המשפט שמה הרשע, ולכן הנה שתייה העגלה נערפת כי הנה עריפתה מזל העורף ירמזו שהחלל הוא נהרג בקשר גדול כי לא נהרג על פי בית דין או בפרסום בדרך האשמים שמוחזקת אויביהם פנים בפנים כי אם בסתר כמו שהעגלה לא נהרגה בלד פניה כי אם בג' ערפה, וזה שהחלל איתן לא יעבד בו ולא יזרע עוד בדברי הרב המורה שמו, לפי שבעל השדה יחזיק בהשגלות גדול לדעת מי היה הרואה כדי שלא תערך העגלה ולא יאסור שדהו לעולם, והם היו עושים כל זה לפסוק בהוראות האלה פסוקיהם היום יאמרו מאנשי אותה העיר, ולפי שלא נודע ההורג יהיו כלם נחשדים ששבע אשר יהיו הם יאמרו ויתנו בדבר ויתגלה ויודע המכה באמת, כי אם יבא אדם ויאמר כנגד התנאי האחד שהחלל יא' מעיר אחרת יהיה זה קצת הודעה להניע אל גלוי הדבר, ואם יאמר אדם שהחלל לא נהרג בלי פנים שהוא הרמז והתנאי השני אבל יצד למה נהרג באמת יהיה גם כן הודעה רבה, ואם יאמר אדם שהרואה אינו מאנשי אותה העיר כנגד הרמז בנחל איתן. אבל שהוא מעיר אחרת יהיה זה פנים לגלוי הדבר והודעתו, הנה אם כן באו פרטי המאמר להעיר על הפנים אשר היה בזה החשד כאלו הפועל הוא היום אומר ומעיר סכל חסודים, ולכן על אותו הפועל יתגלו חוקים ויאמרו ידעו לא שפכה את הדם הזה ועיניו לא ראו הכן החשד הנרמז בזה הפועל וזה יא' הדבר לגלוי והודעה בדעת הרב ועמו, ואמנם ה'ה' השני מההערה והרמז בפועל הזה, הוא שהיה מעיר ורמזו אל העונש הגדול אשר יבא אל העיר היום בשון אותו החלל, ולפי שישראל בזמן שהוא היו עובדי אדמה, או רועי זאן ובקר, והכלתה שני המלכות האלה תהיה באמצעות המים כשיבצו בעתם, לכן הנה שיוצאי העיר הקדושה אל החלל שהיו יותר חסודים בהריגתו יבאו עגלה בקר אל נחל איתן כדי להעיר שהמקנה כלו ימות בחמס הוא, ואמר אשר לא עובד בה, להעיר כי המקנה ימות קודם שיעבד לגדול הנדול וזה שתערך בנחל לרמז כי צבאת המים שבעלם אל צבאות המופלג ימות המקנה כלו, ואמר שהזקני יעריפוהו לרמז שבעתם ותחלתם ברייתם הזאת ימות כל המקנה, וזהו שלא יעבד השדה ולא יזרע עוד, לרמזו שגם עובדת האדמה תבטל ותחרב, וכאשר יעשו הפועל הזה שמיניד ומורה גדול העונש אשר ימשך אליהם מזה החמס, הנה יפחדו האנשים כלם וישתדלו לחקור ולדעת מי הוא הרואה כדי שיוכר דם הכני מביניהם, ויבא הדבר לפרסום ההריגה וידיעתה, שהוא התכלית המכוון במאמר כמו שאמר הרב, ולכן אחרי הערת העונש הזה יבא התגלות חוקים ובקשת הכפרה להגלגל מהעונש ההוא, וזהו אמרו ידעו לא שפכה את הדם הזה ועיניו לא ראו כפר לשמך ישראל, וזה מה שרמז שיאמר בעת המאמר והוא, ויחזק בזה הספק הכ"ו ואמנם בהתר הספק הכ"ו אשר הוא מונעו הכהנים בני לוי, אומר זקני צ"ד הגדול שבירושלם יבאו למדוד העיר הקדושה ואם יעמדו שם בשעת משק, המאמר גם שיוצאי העיר וזקנים ישתדלו יותר בקיומה, וחזקת מי הוא ההורג ביראתם ובושתם מהשופטים היקרים ההם אשר שם, ולזה אמר ונגשו הכהנים בני לוי כי גם בזה ה' לרמז ולבקר בשמו יתברך ועל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע והחולאים האלה לא יאמרו כי אם על הסתדרין, ויורה עוד שלא אמר זה על זקני העיר ממש שאמר אחר זה וכל זקני העיר יהיו הקדושים אל החלל ירחקו את ידיהם ויאמרו ידעו לא שפכה את הדם הזה וגו' בפני הכהנים הלויים והשופטים אשר יבאו שמה מבית דין הגדול אשר בירושלם וסם יעידו על דברי זקני העיר כפר לשמך ישראל, ואמנם בזה הספק הכ"ו כנגד הרמז"ע ויחזק שהש"י הנה לעשות כן על העיר הקדושה כי לאלה ששמו עזירה כמדותה לה יודמן שיאמר אדם קרוב להם ומחשבות הש"י עמוק לאין קץ אללנו, ולפי דעתי נ"ל לפרש הכתוב כך שאחרי ששם העירו שאין ציניהם הרואה וסם לא שפכו את הדם, וסם לא ידעו מי הוא ההורג וזהו ועיניו לא ראו, יאמרו הכהנים כפר לשמך ישראל לא על העון הזה כי אם על יתר העונות אשר כבר עשו דומים לזה כי לולא היו חסאים בדבר הדומה לזה פסם אחרת לא תהיה קורה בגבולם ההריגה הזאת, ולפי שסם היו בלתי יודעי' חמאם התפללו בעדם הכהנים הלויים ההם שיכפר להם הש"י ביום שפדאם מיד צר ומעשה ידיו הם ויתפללו עוד שלא יתן דם נקי בקרבם רואה לומר שלא יענישם על דם נקי שנשפך בגבולם כדומה לזה והעידה התורה שבפכת ההרעה והתפלה הזאת והיותם עושים בדבר יכפר להם יתברך התפלות שכבר עשו דומי' לזה, אבל הכוון אללי הוא כי האם העם ופסעם ראוי שיוחס למנהיגיהם יען וביען לא היישרו העם בשמירת דרכי התורה באופן שלא יהיה ציניהם שפיכות דמים וגם תהיה אשמה אל מנהיגיהם לפי שלא הניעו לרעת מי ההורג ולבערו כי זה הוא המועיל על שופטי העיר וזקניו וגם כי מיעוט המשפט ציניהם יבוא אל שפיכות דמים, כי אם היה משפט בעיר קשה ומדוקדק כראוי לא יגבר יד הרואה להביא להרוג נפש בגבול אותה העיר כי יפחד לגבול משפטם אותה העיר ושופטים שירדפו אחריו וישיגוהו וירמזו לארץ חיו, הנה להיות זקני העיר ושופטים חוטאים בזה מהלכיהם האלה הלא הם הכהנים

אשר אתם בה כי הדם הוא יחניף את הארץ ולא יכופר לדם אשר שופך בה כי אם בדם שופכו. האמנם כשימלא חלל באדמה ולא נודע מי הכבד אם היה בשגגה לחייבו גלות או במזיד לחייבו מיתה, הנה הוצרך משה רבינו עליו ה'ה' לפרש כאלו מה יהיה ממונו, וכפי מה שברז"ל במסכת כוטה פ' עגלה ערופה, והביאו הרמב"ם בפרק מ' מהלכות רוצח. ענין המאמר הזה שהסוד כמאמר נמלא בארץ ולא נודע מי הכבד, מניחין אותו במקומו, ויואלים החמשה זקנים מהכהנים הלויים אשר צבית דין הגדול אשר בירושלם ומודדין הערים אשר סביבות החלל, ואחר שבמידה היו יודעים העיר היותר קרובה אל החלל, היו קוברין אותו במקומו, ובית דין של אותה העיר הקרובה אל החלל מביאין עגלה בקר מבין אנשי אותה העיר, ומודדין אותה אל נחל איתן, רואה לומר שהוא שופך בחזק, וזהו נחל איתן הנוכח בחורש ועורפין אותה בקופין מאחריה, ובית דין של אותה העיר עס כל זקני העיר ואפילו שהיו מאה רוחאים את ידיהם שם במקום עריפתה של העגלה ואומרים בלשון הקודש בתוך הנחל, ידעו לא שפכה את הדם הזה ועיניו לא ראו, והכהנים עונים בלשון הקדש גם כן כפר לעמך ישראל והקב"ה מכפר להם שנאמר ונכפר להם הדם, וזהו ענין המאמר בכללותו, ומאשר אמר הכתוב באדמה אשר ה' אלהיך נותן לך, למדו שהמאמר הזה לא הנהיג רק בלחך כענין באדמה אשר ה' אלהיך נותן לך, אמר כי ימלא חלל באדמה נופל בשדה, למדו (כוסה דף מ"ד) שימלא גולה על הארץ לא שמון בנל, ולא גם כן תלוי באילן, ולא קף על פני המים, ולא בתוך העיר, ומאשר אמר לא נודע מי הכבד, למדו (שם מ"ו) באם יהיה נודע הרואה לאיש או לאשה או לעבד לא ינהיג דין הזה, וממה שאמר ויאלו זקניו ושופטיה למדו שהמודדין יהיו מסתדרי גדולה, ולא יהיו זקני אחר מהערים לפי שהיו קרובים לעמם בענין המדינה, וממה שאמר זקניו ושופטיה למדו שיהיו חוקים שנים והשופטים ג' שהוא צ"ד שקול, ויהיו אם כן חוקים והשופטים כלם חמשה, וממה שאמר ומדדו הערים אשר סביבות החלל למדו שהמודדים תהיה מהמקום אשר בו החיות יותר רכוש בלדם שהוא החיטם, ומאשר אמר והיה העיר הקרובה אל החלל למדנו שהקדושה תהיה בערים נבחרת ראשונה צביו העם ואחר כך במקום, ולכן העיר הגדולה הרחוקה היא יותר קרובה לענין הזה מהעיר היותר קטנה שהיא יותר קרובה במקום, ומאשר אמר וקחו זקני העיר היום וגו' ונגשו הכהנים וגו', למדנו שערירת העגלה צ"ד חוקים שבעיר הקרובה היתה בפני הכהנים הלויים, ומאשר אמר עגלה בקר למדו שתייה העגלה בת שתי שנים לא עוד כי זה הוא כנגד עגלה, ומאשר אמר אשר לא עובד בה ולא משכה בשול למדנו שהעבודה ועול פסול בשול, ומאשר אמר אל נחל איתן אשר לא יעבד בו ולא יזרע בשול למדנו שאסור לעבד ולזרע עוד, כי העגלה והנחל אסורין בהנאה עוד, ומאשר אמר וערפו שם את העגלה בנחל למדנו שבתוך הנחל יערפו את העגלה בקופין ממול עורף, ומאשר אמר וכל זקני העיר יהיו הקרובים אל החלל ירחקו למדנו שזקני העיר יהיו כלם חייבים ברחיית ידיהם ואפילו הם מאה, וגם יתחייבו לו ידעו לא שפכה את הדם הזה והכהנים מתפללים ואומרים כפר לעמך ישראל, וממה שכתב בתחלת המאמר כי ימלא חלל באדמה אשר ה' אלהיך נותן לך למדו שאין מודדין לירושלם ולא יבאו זקנים העגלה לפי שלא נתחלק לשבטים, וכבר זכרו רז"ל דברים אחרים, במאמר הזה והביאם הרמב"ם במקום הנזכר. ונסתפקתי בזכרון אלה לפי שסם נאמרים ומפורשים בנחוצים. והרב המורה חלק ג' פרק מ"ו נתן טעם במאמר הזה ואמר כי היה הענין הזה כדי שיתגלה בו הרואה לנכר את דמו, כי ברוב הפעמי' יהיה הרואה מן הערים אשר סביבות החלל, וכשיאמר הזקני' ויתעסקו במדידה יהיה חזקת העיר יעידו לפני הכור' שהם לא התערשו בחקון הדרכי' ושמירת' ושאינם יודעים מי הכבד ויהאספו הזקנים ויחקר הענין ויבאו עגלה ירכו בני אדם לדבר בדבר זה, ואולי יתגלה וידע מי הוא הרואה ולכן אמרו שאפילו חנא אשה או עבד ותאמר פלוגי הוא הרואה לא תערך העגלה, ואם זקני העיר לא ידעו אותו וסא' העם גם כן ויעידו על נפשותם בנדרה ית' שלא ידעוהו יהיה בזה זכרון גדול, וכל השומע שמך דבר יבא ויעיר ויתפרסם הידע הרואה, ויהרג ע"י המלך או גואל הדם או ע"י צ"ד, ויחזקו הענין צביות המק' שתערך בו העגלה לא יעבד בו ולא יזרע ויהיה לעולם אסור בהנאה, לפי שבעל הארץ יעשה כל תחבולה לחקור עד שידע הדבר כדי שלא תערך העגלה בשדהו ולא יאסור לעולם, וכמו שזכר הרב בפרק מ' חלק ג', וכתב עליו הרמב"ן והנה לפי הענין הזה יש בתחבול' סודות חושלת אבל המעש' אינו נראה בעינינו, והיה ראוי שיעשה בזה טוב ראוי לזריעה שיכירו בו כל רואי כי בנחל איתן לא יודע מדוע לא יעבד בו ולא יזרע, ולפי דעתי יש בו טעם בענין הקרבות הנעשים בתוך כמו שער המשתלה או פרה אדומה, ולפיכך מנו חכמי' עגלה הערופה מכלל החוקים ע"כ :

והנה לפי דעתי טעם הרמב"ן הוא האמת ומחכים מכלל ד', אבל לפי שהרב המורה לא נתן טעם לפרטי המאמר, אשתדל בזה אני בנחיתת' כדי לאמת דעתו ולהסיר מעליו תולדות הרמב"ן וספקותיו, וגם ספקות מאחרים אשר לא העיר עליהם הרמב"ן כנגד הרב, ואפשר שיוספקו נגדו והם למה לזה צעגלה בקר, ולמה לזה שתייה אשר לא עובד בה ולא משכ' בשול, ולמה לזה שיבצוהו אל נחל איתן ולמה אשר הנאחו של נחל איתן שלא יעבד בו ולא יזרע ולמה לזה שתערך העגלה מאחור, ואם היה כעס הרב המורה היה די צוידיו דברי' צלגד לפני הסתדרין או שיבצו קרבן משור או כבש או עז ויתודו עליו, ומה צורך יהיה כפי דעתו בזה התנאים האלה, אם היה הכרעה בו לפרסם הענין ולגלותו, אבל נעשה הענין הזה לדעתי לאחד משני דדי הסוראם או לשיניהם יחד, ה'ה' הרמזון הוא שורה זה המעשה כלו על מעשה הרואה ולזה באה העגלה לפי שישראל יבואו בשם השם כמו שאמר (ישעיה י') אפרים עגלה

מהם כאן ערות אשת האב ולא ערוה אחרת והיה ראוי שיזכר בלן או לא יזכר אחת מהן :

הספק הס' באמרו לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' וגו'. על דבר אשר לא קדמו אחכס בלחם ובמים וגו'. והיה נאמר בסדר אלה שבדבר' שגלה משה לאמר לסיחון אבל בבכף השביעני ואכלתי ומים בכסף תחן לי ובתיתי רק לעצרה בגנלי. כאשר עשו לי בני עשו היושבים בשעיר והמואבים היושבים בער. מורה שהמואבים קדמו אותם בלחם ובמים הפך מה שאמר כאן, והרמב"ן העיר על הספק הזה והביא דעות בהתרתו ובקש' כנגדם. ובפירוט הכתובי' אני אזכור דעתו בפסוק הכתובי' ואעיר גם כן כל הבבולי' אשר יתחייבו לו :

הספק ה' אם היה לדרוס הכתובי' ואעיר גם כן כל הבבולי' אשר יתחייבו לו : בגנולו. ולא קדמו בלחם ובמים לזה הבבלי' לא תהעב אדומי ואם בעבור הקרבה כמו שאמר כי אחיך הוא. הנה גם כן עמוני ומואב הם קרובי'. כי לזה בן חתי אברהם הוא. ואם עליה זוג שלא יבאו בקהל ה' גם דור פאירי לפי שלא קדמו בלחם ובמים. גם כן היה ראוי מאוחו לז' שאלו גם הוא לא יבא בקהל ה' גם דור פאירי. כי לא קדם בלחם ובמים, ואם נתכפר לו הכל בעבור האחות. למה לא נתכפר גם כן לעמוני ומואב מפני הקרבה. כי הנה כלם היו קרובים ואויבים וכלם לא קדמו בלחם ובמים. ולמה אם כן נשכחו אלו בהפלה רבה. ואולם ברחמים גדולים :

הספק ה"א באמרו לנכרי תשיך ולאחריך לא תשיך. כי אם היה הרבית והנשך דבר נהעב ונמאס ובלתי הנון ונאות מפאת עזמו. כמו שאמר המפורסר בהארי האיש המאוסר (תל' ט') ככפו לא נתן בנשך. יקשה מאד איך החירו לעכו"ם כי בדבר שהוא אין ראוי. לעשותו לשום אדם מפאת שלמות המלוא וזקתו. וכמו שאח"ל (ד' כ"ד) במכס' מכות כספו לא נתן בנשך אפילו לעכו"ם ואם הוא דבר הנון וראוי מפאת עזמו למה אסרו בלחם ואמר לא תשיך לאחריך והנה בראי' והגניבה לא התנה. אבל אמר בהחלט לא תלחם לא תנאף לא תגנוב : הספק ה"ב איך הסכימו החורס האלמנה בגרושין בהיותו דבר בלתי הנון שהאיש והאשה שנתידו לפני האלמנה יתפרדו זה מזה ותבעל האשה לאיש אחר והאיש ישא אחרת. והיה ראוי לכוין שבדברים הנעשים לשם מנוח לא תפול החרם' וההחזק' כל שכן שיגדש' גם מבלי סבה שאמר הכתוב והיה אם לא תמאן חן בעיניו כי מלא בזה ערות דבר וכתב לה ספר כריתות ונתן גידה ושלח' ובפרט לדעת מי שאומר שערות שאמר הכתוב רוצה לומר (גישין ד' ט') אפילו הקדוה' תבטלו. ואם ביוצא אדם אחר (פ' בראשית) על כן יעזוב איש את אביו ואה אמו וידבק באשתו וכו' לבשר אחד. שהוא למוד כולל ונכנס בבני אדם איך יפרד הבשר מבשר ויתחלק הדבר מעצמו :

הספק ה"ג למה הוצרכו הגרושי' להיות נכס וכלל התנאי' שאלו בקבלה. ולא נסתפק הדיון האלמנה שהיה האדם גורש את אשתו בדבר' או נכסף או בנאי' כמו שנתקדשה כי אם בלבד בשאר ונאות' הסמא'. ובכלל זה למה הוצרכה נט האשה שנתקדשה ולא נבעלה כיון שאין בינה ובין הבעל דבקות שיצטרך לגרוש הנה והחורה אחרת כי יקח איש אשה ובעלה :

הספק ה"ד ולמה יהודי אחרי שיצא מכלל ישראל ישרך לגרש את אשתו ולאחר אחריו מעיר אל עיר ומממלכה אל עיר אחר כדי שיהיה לו נסה. והיה ראוי אחרי שיצא מכלל דת שיחשב למת. ואשתו כאלמנה. כמו שזכר הירש נתפסע המנהג בין הקרא' שהיוצא מכלל אשתו מגורשת לפי שיחשבוה למת. מטעם (הושע י"ג) ויאשם בבעל וימות. ואין ראוי שנתפסק לומר אף על פי שחש א ישראל הוא. כי יאמר האומר וגם היוצא מכלל ישראל יאמר בעצמו שאין לו חלק ונחלה בחורת ה' :

הספק ה"ה באמרו לא יוכל בעלם הראשון אשר שאלה לשוב לקחת' להיות לו לאשה אחרי אשר הושמא' כי הועשה הוא לפני ה' וגו'. וזה כי אם היה דבר הועשה שאש' אחת תבעל לשני אנשים זה אחר זה בקדושין אחרי גרוש' או אלמנות'. איך אם כן הותר לאדם לישא אלמנה או גרושה מאישה. והיה ראוי שינהג כל ישראל ככ"ג שאלמנה גרושה וחללה וזהו את אלה לא יקח כי אם בחולה מעמיו. ואם אינו חושב בבעי' ה"י שאש' אחת תנשא ותבעל לשנים בבה זה אחר זה. הנה אם כן למה לא תשוב האשה אל בעלה הראשון. והרי היא כאשה אלמנה או גרושה אל איש אחר. וכל שכן בהיות גרושה הבעל הראשון מדעתו ורצונו ובעל ברחא ואין פליה בזה אשם. וכל שכן במה שאח"ל בס"ק (ד' יא) דיבמו' שכל זמן שלא נתקדשה אפילו נבעלה מותרת לבעל הראשון ואם נתקדש' לשני אפי' שלא נבעלה אסורה עליו. כי הנה השומא' והתועבה היתה הבעלה ולא בקדושין שנתקדשה בלבד :

הספק ה"ו בסמך גנע הנרעת וגו' כי הנה מרע"ה לא הביא בספר הזה ענין הגנעים ושמאחם וספרתם ולא ענין המזורע. ולכן יקשה הנה אמרו בסמך גנע הנרעת כי לא בירר דבר במצו' הדיא אבל זוג שישמרו זה, ולא תמאן באחת מהמנות אשר לא זכר בכלל כיוצא וכמיל' וכיום חרועה וכיום הכפורי'. השמר לשמור סמא' הדיא כאשר צויתך. והיה די במה שהזכיר במקומו כי לא היה כוננו בספר הזה כי אם לבאר. ואם לא היה בזה ביאור מה צורך באזהר' הוצאת :

הספק ה"ז במה שזכר ארבע לשונות שמורה במאמר הזה כי הנה אמר ראשונה השמר גנע הנרעת. ואמר עוד לשמור מאד. ואמר עוד ולעשות ככל אשר יורו אחכס הכהנים הלויים. ואמר עוד רביעית כאשר צויתך תשמרו לעשות. והיה די בשיאמר השמר גנע הנרעת לעשות ככל אשר יורו אחכס הכהנים הלויים כאשר צויתך. גם כי השמר במקור הוא זר מאד אלל נגע הנרעת שהיה ראוי לומר שמרו משפטי נגע הנרעת :

הספק ה"ח באמרו ארבעים יבנו לא יוסף' פן יוסף להכותו על אלה מכה רבה

הלויים להחלל עליהם כפר לבמדך ישראל לא שיתפללו על ההרגיה הוצאת עממה ויבקשו כפרה עליה כי אם על החסא' והאשמה בייחוסו אליהם מהלדד' אשר זכרתי, ואמר עוד ואל תחן דם נקי בקרב עמך ישראל שיהיה רצון לפניו יתברך שלא יקרב עוד כדבר הזה רוצה לומר שלא יהרג עוד בגנולם איש בהיותו נקי כמו שנהרג זה, וזהו שאמר ואל תחן דם נקי בקרב עמך ישראל רוצה לומר שלא יהיה ולא יבא שבקרב הארץ הדיא וגנולה יתן דם נקי שיקרה שישפך דם שם וזהו שנכפר להם הדם שזכרם הדיא יחשב אליהם למיעוט המשפט בארץ ועלילות המנהיגים ושאר הולדים אשר זכרתי. ואמנם אמרו עוד ואתה תבער הדם הנקי מקרבך כי תעשה הישר בעיני ה' פ' כי הם יבערו הדם הנקי מקרבם וימנעו הרציו' והפעול' המנוגות כאלה, כאשר ישבו הישר בעיני ה' לזקק בהנהג' השם ומשפטיו או יאמר שלא יחשבו אחרת עריפת העגלה אשר הכונה נה לדעת המכה והרועה כמו שזכר הרב ולא יכלו לדעתו, שלא יחשבו עוד לעשות חקירות לדעת מי הוא הסורג אותו החלל, אבל זה אשר יחקרו עוד תמיד לבער הדם להכיר הרועה ולהורגו, וזהו יעשו הישר בעיני ה' :

פרשת כי תצא

ואמנם הספקות הנפולות בכתובים מהסדר הזה כפי מה שתנוור הסברה הראשונה בהבנת' הלא המה כפי מה שאומר כ"ו :

הספק הא' אם היתה הפרשה היתה כי תצא למלחמה על אויבך מקושרת עם הפרשיות שזכרו למעלה כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום, ולפרשת כי תצור אל עיר, שלשי שזכר בס' שבעיד אשר לא תשלים אם תהיה מהערים הרחוקות ישלח הערים הנכס' והטף, ולכן באה הנה יפת חואר שהיא מאוחו שלל, אם כן הדיא הספיק בניהם בפרשת כי ימאן חלל באדמה שאינה מחמיר הדרוס והקשר הפרשיות ההן, ור"ל כח שנגנבה בניהם פ' עגלה ערופה בעבור החלל בא' לא כן בחולה לארץ אף כי במלחמה, אבל זה טעם תלום מאד לפי שגם כן יבא מות אחרות תלויות בארץ רבות ונשטת מלחמ' ולמה נזכרה פרשת החלל מולתה :

הספק הב' טעם מה שצאה החורה שכן הבכור יירש פי שנים מאחיו ואם היו כלם בני איש אחד ומפאת האב, גם מפאת האם כמות זה כן מות זה למה זוג ההבדל הזה כל כך בניהם שהאחד יירש בנכס' בשני אחים ולמה אח"ל (ד' קכ"א) ב' יש נוחלין שהבכור יירש פי שנים בנכס' האב ולא בנכס' האם, כמו שדרשו בכל אשר ימאן לו, ולא לה, והנה הן הבכור יאכו עם האב ועם האם יאח אחד :

הספק הג' באמרו לא תלון בגנולו על העץ כי קללת אלהים וגו', ואיך תהיה קללת האלוהים יב' מי שיהיה תלוי על הצלחון, ולמה לא יאמר בזה על הבקול' ועל החנק ושאר מיתות בית דין, ומה שאח"ל בספרי ובפרק נגמר הדיון (דף מ"ו) זלזולו של מלך הוא שהאדם עשוי כדמות דיוקנו וישראל בניו הם משל לב' אחים וכו' הנה הוא טעם חלוט אחד, כי לפי זה היה ראוי שלא יהיה שום אדם נחלה לא יום אחד ולא יומים כי העבר' אינה רעה להחמדת' כי אם מפני עשיית' כל זמן שחיה, ואם אמרו שחיה' קללה אלהים, לפי שהתלוי מקלל את השם וזוהו כבודו של מקום גם מפני זה לא היה ראוי שיענש המגדף בשום מיתה כל שכן שזכר בירר ואמר (איוב ל"ה) לאיש כמון רשעך וגו' ומא' יכפת ליה להקב"ה :

הספק הד' בפרשת מואב שם רע על בחולת ישראל שאמרה חורה שיפרסו השמלה ויאמרו ואלה בחולי' בתי, כי מה הטעם' בבהולי' בוצאת השמלה המגוללה בדמי' ואולי היה הדם הזה מוסת' ודם נדת' לא דם בחוליה, גם אולי היו הדמי' אחרים נעשי' בתרמ' ותחבולה כדרך הנשים לעשות לעשרות שאינן בחולות. בזה נשואין, ומה המופת בענין השמל' והדמי' שעליו יתחבו דוקנים את הדיון ויסרו אותו ושכחו אותו מזה כסף ולא יוכל לשלחה כל ימיו : הספק ה' הוא בדיון הנערה בחולה המאורסת שגורה חורה שאם נעקה לא יהיה לה משפט מות, ואם לא נעקה תשקל באנשים והנאף גם כן ויקש' מזה מאד למה נחלה הדיון הזה בעבר' בחולה המאורסת, כי הנה כולל נ"כ לאשה בעלת בנה אם ישכב איש אותה בראונה ולא תנעק תמות, ואם יחזיק בזה ותנעק בלא פטורה, כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש כן הדבר הזה ולמה חלה אם כן הדיון בנערה בחולה ולא עשאו כולל בכל אשה איש : הספק ו' מה ראתה חורה לתלות ענש הנערה בחולה המאורסת בעיר, ודיון פטורה בשדה כי אין הענין תלוי לא בעיר ולא בשדה, כ"א בהיות הנער' נועקת או לא, ובין שהיה בעיר בין שהיה בשדה אם נעקה אין לה משפט מות ואם לא נעקה מות ימות הנאף והנאפת, ואין לאומר שאמר שהיות הענין בשדה מורה על זד האומר שנעקה ואין מושיע לה, והיות הענין בעיר מורה שלא נעקה כי אם נעקה היה נשמע קולה, כי הנה הנאף והנאפת לא יומתו כי אם בעדים והכרחם ואם כן הנה העדים יעידו אם נעקה או לא נעקה ומה צורך בהיותם בעיר או בשדה :

הספק ז' למה היה עונש נערה בחולה פטורה יותר מהמפת' אותה, כי הנה המפת' כמו שזכר בפרשת משפטים ענשו שיאננה, ואם מאן ימאן אינה לתת לו כסף ישקול כמחר הנתולות, והנה האונס היה די כשיקחנה לאשה ולא יוכל לשלחה כל ימיו, ולמה נחוסף ענשו לתת עוד לאני הנערה חמשים כסף :

הספק ח' באמרו לא יקח איש את אשת אביו ולא יגלה כנף אביו, והנה העריות הן רבות ונאלו בפרשת אחרי מות ובמקומות אחרים ולמה הביא

ככל לצבו ובכל נפשו ובכל מאדו כמו שזכרתי. ועשה קדר אחר משופטים וסופרים עד פה. להגיד בו ההנהגות הכוללת שהיו בישראל אנושיות ורוחניות כמו שזכרתי. וסדר קדר אחר דברים הפרטיים שזין האדם לעצמו וציוו לחצרו בסדר כי תלך למלחמה. והנה המפרש' השתדלו לתת טעם וקישור בזכרון המלות אשר בזה הסדר. ואין ספק שבה נשמעים האלה המהוללה מה שלא יעלה. ועם כל זה אעיר עליהם כפי דברי רבותינו ז"ל ב' כל כתבו וצברו' פ"ק וצ"ר פרשה כ"ו שדרשו סמוכי' ודברי המפרשים היושר מחוורים אלה וכפי מה שיראה בקצורם יותר מחיטט. והנה במדרש הנחומא שנו רבותינו מזה גוררת מלוא. ועצירה גוררת עבירה דכח' ורמי' נבטי' אשת יפת תואר וחשקת בה. מה כתי' בתורה כי תהיין לאיש שמי נשים האחת אהובה והאחת שנואה. מה כתי' אחריו כי יהיה לאיש בן סורר ומורה. מה כתי' אחריו כי יהיה בלוי חטא משפט מות והומת. מכאן למדו שעבירה גוררת עבירה. מלוא גוררת מלוא. מנין דכתיב כי יקרא קן לפרו לפניך מה כתיב אחריו כי תגבה בית חדש תזכה בה תעשה מעקה. מה כתיב אחריו לא תזרע כרמך כלאים. מה כתיב אחריו לא תחרוש בשור ובחמור יחדו. מה כתיב אחריו לא תלבש שעטני אמר ופשתים. מה כתיב אחריו גדילים תעשה לך. מה כתיב אחריו כי יקח איש אשה שתזכה לאשה ובנים לכך נסמכו פרשיות הללו מלוא גוררת מלוא. הנה העירו דבר על קצת ממלות הפרשיות האלה בקצורם. וגם אולי אבחר לרשם בקצור מה שחולל. ומה שלא יעלה בידך אין צוה אשם כי כלם נתנו מדרשה אחד. וכלם מתאמתם ושכולה אין בהם וכימיות המלוא בכלן אינו דבר מחוייב כי כל מלוא עומדת בעצמה כמו שכתב ר' אברהם:

וראוי שדע הרמב"ן חשב שהמלות האלו מיפת תאר והצורה וכן סורר ומורה והלוי בהן מלות מתורגמות. ואין כן דעתי כי הנה בפרשה כי תשא הסורר על החתון עם האומות באנורו ולקחת מבנותיו לבניך וכו' בנותיו אחרי אלהיהן והזנו את בניך אחרי אלהיהן ולכן ראוי לנאר פה שכבר נזכר להחתן בהסדר בענין היפת תאר בשקטתה בשבים. אבל עם התנאים אשר יזכור. וכן בשאר המלות נמצא שזכרו כמה פעמים כמו שהוכיח בכל אחת מהן. וענין המלוא הזאת שאחרי שילצו על העיר ויקראו אליה לשלום ולא תשלים ויצורו עליה עד רדתה וישללו הנשים והסף אשר בה. אולי יקרה שיראה בשבים אשת יפת תאר בעיניו כמו שפירש ראב"ע ויחזקו בה. וזהו אמרו כי תלך למלחמה על אויביך ואחר המלוא נתנו ה' אלהיך בידך ושבית שביי שהוא אמר למעלה רק הנשים והסף וכו' תצו לך. ויקרה שתראה בשבים אשת יפת תואר. או אפילו שתראה כעורה תהיה בעיניך יפה. וחשקת בה באהבה נמרצת שהוא המכונה בלשון חשק עד שלא תוכל להפריד מחשבתך ממנה. הנה יראה גורת המאמר ולקחת לך לאשה. רוצה לומר שאם יתקפהו יצורו יצולעה בשלים ראשונה בגיורת קודם שתתנייר והוא הנכונה בלשון ולקחת לך לאשה. אבל אחרי הכיאה הראשונה היא לא תוסף עוד לגשת אליה עד שתעשה לה שבעה דברים:

א' שאחרי פסירת רתיחת ירך והבאתה אל תוך ביתך כי בהיותה נרשחת ותחת ירך יתקרב דעתך ולא יהיה חשקך אליה עזום כמו שהיה קודם אותה ביאה הראשונה. וכבר נמצא בדברי כלם כיוצא בזה בכתובות פרק (קמ"ד דף ד') שאם לא בעל בעלת מלוא היא יסנה בין הנשים והוא ימן בין האנשים אמנם אחר שבעל היא יכולה לישן עמו בחדר:

ב' צוה עוד וגללה את ראשה ועשתה את צדניה בצידי יופי האשה גדול השער כדי שלא יחמוד לללל ראשה. וגם תנול צדניה כדי שתתנוול:

ג' צוה שתסיר שמתל בשים המעורר והמפואר וידוע שלא ילגש אותה מיד בגדי רקמה רק מבגלות מצדי אשתו הראשונה וכיוצא בהם:

ד' צוה וישבע בביתך ובכתה את אביה ואת אמה ירח ימים שתהיה תמיד מנויה במקום שהוא יושב שם ודמעתה על לחיה נכנס ונתקל בה יוצא ונתקל בה:

ה' משיית שלא תהיה חשוקתו רק כאחת הנשים הנשואות לבעליהן כדת משה וישראל ויהיה זה כשתתנייר ועל זה אמר ואחר כך תלך אליה ובעלתה ויהיה לך לאשה:

ששית וסי' אם לא חפצת בה ושלחתה לנפשה ומכור לא תתעמר בה תחת אשר עניתה. הנה ו' הדברים האלה כלם הם דרכים להסיר חשקו מעליה ושלל יקרה לאשה. וגם הדין האחרון הוא מכון לזה כי בשעת שאם יבא אליה. שוב אינו יכול למכרה ולא להשתמש בה עבודה השפחות יפרוש ממנה כי יש כמה אנשים חציין עליהם ממון יותר מהשלמת תלואם לפי שתלואם אל הממון היא הגוררת עליהם. כן ראוי שיפורשו הכתובים האלה כפי דרך חז"ל שאמרו במסכת קדושין פרק קמ"ד (דף כ"א) שהוא מותר לנא עליה ביאה ראשונה שנאמר וחשקת בה ולקחת לך לאשה. האמנם נמצא לחז"ל בירושלמי דמסכת סנהדרין דעת אחר סותר לזה והוא אמרם שם. ר' יוחנן שלח לבניי דתמן תרין מלין אחון אמרין בשום רב וליה אינון כן. אחון אמרין בשום רב. ומה תואר לא הותר בה אלא בשבים ראשונה בלבד. ואולי אומר לא בשלים ראשונה ולא בשלים שניים אלא לאחר כל המעשים האלו שזכרו בפרשה שנאמר ואחר כך תלך אליה ובעלתה. וכפי הדעת הזה ראוי לפרש הכתובים כן. שאין גורת המאמר ולקחת לך לאשה כדברי המפרשים אבל תהיה הגזרה והבאתה אל תוך ביתך. יאמר כשתלך למלחמה על אויביך ולא תהיה אחת מנחל אבל יתנה ה' אלהיך בידך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל והוא הנותן ביד האויב. הנה עקר מעשיך שתעשה במלחמה הוא כשבי והשלל אשר תקבץ בה וזהו ונתנו ה' אלהיך בידך ושבית שביי. על דרך מה שאמר (פ' הצרכה) ויגרש מפניך אויב ויאמר השמד. וכבר יקרה שתראה בשבים אשת יפת תאר וליפיה תחשוק בה. כי דבר הכתוב בזהו שלא יחשוק האדם כי אש בציית. ולקחת לך לאשה. רוצה לומר ותתקנה במלחמה לגורלך במונה ובעת לקחת אותה

רבה ונקלה אחיך לעיניך. כי אם היה שכבר לקח מ' מכות אין יחשב מכה רבה אם יוסיפו עליהם מכה אחת או שתיים. כי הנה הרוב והוא מספר המ' הוא המכה רבה. והמיעוט שהוא התוספת עליהם אינה רבה בערך המ'. נס אמרו ונקלה אחיך לעיניך. אין יהיה קלונם עם מה שיסיפו להכותו על מספר המ' ולא עם המ' עצמה. כי הקלון וההפרה הוא במכות הראשונות לא באחרונות: ההפך הו"ע במלות היבוס. כי אם היה כמו שאלו"ל (פ' ס"ה) בב"ר שיהיה החיל במלות היבוס. למה לא צוה התורה במלוא הסיף בלוי בלוי אופן שעשה יהודה. כי הנה יהודה יבם בלתי ומורה שגם בשאר הקרובי' ומכללם האב. היתה מלוא היבוס. לא בלויים בלבד בשאר המלוא. ואנחנו קבלנו ב"ק דיבמות שהיבוס בלח חובו ומלוא רבה. ובאב הוא עבירה גדולה והוא קוש' גדול שכונו שמלות הכרות מילה קבלנו מאברהם וקיימו וקבלו היסודים אותה מלוא עליהם בלוי אופן שעשה אברהם. כך היה ראוי שמלות היבוס שקבלו מיהוד' שהתחיל בה נעשה ונשמע כמו שעשו יהודה לא פחות ולא יותר:

הספק הכ' בענין צוה ורות המואביה שמיניו בהם מלות היבוס ומלות החלילה בנזול הקרוב ולא נעשה במלות התורה. אם לפי שבעו לא היה את למחלון כי אם קרובו וגם כי יש נזול קרוב ממנו. ועם היות שאמר חלקת הסדס אשר לאחינו לאלימלך מכה נעמי וגו' לא קראו אח דקדוק כי אם לפי שהיה קרוב. וכמו שאמר הכתוב (רות ב') ולנעמי מודע לאיש איש בצור חיל ממספחה אלימלך וזמנו צנו. והיה גם היא אמרה קרוב לנו האיש מנזולינו הוא. לא שהיה אח. וגם שגודה שהיה אח לאלימלך אין היה מיבם אשת מחלון בן אחיו. גם בענין החלילה לא בזה רות השערה לאמר לא אבא יעמי ולחלון נעלו ולרוק בפניו. הנה אם כן לא היה היבוס ולא החלילה כדון התורה ומלות' לא ביסודם שהיה קודם התורה ומלותיה. ולא בבעו שהיה אחרי תחינת התורה:

הספק הכ"א בענין היבוס עצמו וטעמו. אם היה לחועלת המת או לחועלת האשה. או לחועלת האב המיבם. ובקר שהיה לחועלת המת כי אין יהיה לחועלתו והוא עבר ובשלמן השולם. ועם לו שתנשא אשתו לאיש זר או לאחיו העול לו חלק ונתלה בה. ומה החועלת אליו שהיה הולך מעל אשתו יקרא בשמו ויירש נחלתו אחרי שאינו בנו ולא יא' מחלוצו ואין לו עמו כי אם שהוא בן אחיו. ואין הפרש שהיה מאשתו או מאשה אחרת. ואין בזה גם כן תועלת לאשה. כי מה לה גם כן אם יקרא בה בשם המת או בשם אדם אחר. גם מה תועלת לה בהנשא לאחיה המת משתנשא לאיש זר. גם ליבם לא מלאנו צוה תועלת כי טוב היה לו שיקח אשה חדשה והיה אונן נמנע מלהוליד בעבור היבוס. כמו שאמר (פ' וישב) וידע אינו כי לא לו יהיה הזרע. מי יתן ואדע אם כן הטעם והסודך בפעל הזר הזר:

הספק הכ"ב אם היה ענין היבוס דבר ראוי ומעיל. אם למת ואם לאשתו. למה אם כן תלה הדבר בצוון היבם אם יחפון ליבם או לחלון. והיה ראוי אם הוא מלוא תהיה חובה עליו ליבם. ואין תהיה המלוא בצוון וחפון אם ידעה לקיימה יקיים. ואם ידעה לשבור עליו יעבור. והנה המלוא חובה מופל על האדם. והעובר עליה חוטא לאלהים:

הספק הכ"ג אם היה למת תועלת ביבוס הזה או לאשה או ליבם מה לו בכך הבכור או בשאר הצנים. כי הנה כלם שוים בהיותם בני המת ובני אשתו. ולמה אם כן הכן הבכור יקרא על שם אחיו המת ויירש נחלתו כן שאר הצנים והיה ראוי שיהיו כלם שוים בקריאת השם ובירושת הנחלה. או לפחות יהיו מתאם במחאה. רוצה לומר חצי הצנים בשם המת וחציים בשם היבם הדין:

הספק הכ"ד הוא מה ענין החליצה שחלץ האשה נעלו של יבם וירקה בפניו ומה ענין לזה אלא הבעל ולמה לא תלה הדבר בכלי אחר מכליו אף כי לא זה וס היה מהראוי שיעשה. כי הנה ספר הכריתות אין בו חליצה נעל ולא השתמשו בדבר אחר רק בכתובתו ונתינתו בירה. ועוד שלמה תהיה החליצה בפני הדיקנים בשער וכל אותה התנאים והנה הגע אינו מחוייב שינתן לגרש את האשה בפני הדיקנים בשער:

הספק הכ"ה במלות לא יהיה לך בדיקין אכן ואכן גדולה וקטנה. לא יהיה לך בדיקין איפה ואיפה גדולה וקטנה. אם ראשונה למה בזה בלא המלוא הזאת אחרי שפרשת קדוש' כבר בזה שנאמר לא תעשה עול במשפט במדה במשקל ובממורה. ומה ראוי לשנותה כאן מבלי ביאור כלל על מה שהתבאר שמה. וענין למה לא הזכיר על עשיית העול בזה כמו שאמר לא תעשו עול ואמר כאן בלבד לא יהיה לך בדיקין. לא יהיה לך בדיקין. וסלישית אם היה המשא והמתן בדברים אם במדה ואם במשקל ואם בממורה כמו שזכר שמה למה זכר כאן המשקל והמדה ולא זכר כאן הממורה והיה ראוי שיזכר שלשתם:

הספק הכ"ו במלות עמלק. והוא שהנה בפרשת בשלה אמר ויבא עמלק וילחם עם ישראל צרפדיים. ויורה שם כל היסוד נלחם. ובאן אמר ויזנב כך כל הנחשלים אחריו. שורה על שלא נלחם כי הם נחשלים באחרית המהמה. עוד אמר שם משה ליהושע קום צהר לנו אנשים ולא נלחם בעמלק מחר אנכי נלחם על ראש הגבעה וגו'. ויורה שלא היתה המלחמה בפעם פתאום כי הם הומינו עמם מיום ליום. ובאן אמר אשר קרך בדרך שמורה היות מלחמתם במקרה ופתאום. גם ממה שזכר שם מורה שיהושע יא' להלחם בעמלק. ובאן נאמר שעמלק נלחם בישראל. ולא נזכר דבר ממלחמת יהושע עמו ולא הסתלישו לפי חרב ובכלל ומלאו הרבה חלופים למה שזכר שמה ממלחמת עמלק ממה שזכר בה כאן: והנה אנכי מפרש הכתובים באופן יותרו הספקות כלם:

ו' תלך למלחמה על אויביך וגו' עד כי תהיין לאיש וגו'. כבר הזכרתי מחמת

סודר סדרי התורה ששם מפרשת ראה אנכי עד שופטים וסופרים סדר אחד. הניד בו משה רבינו עליו השלום אף יתנהג האדם לשבור את צורלו

אחת לאשה בחורונה. הנה כשיקרה זה הוזהר שלא תבא עליה מיד אחרי שתקח אותה כמנהג הפחותים שיבעלו נשותיהם בכל מקום לנוג או מפורסם ולא יחשבו על כבודם דבר. אבל תעשה בן תביאה אל חוך ביהך כי בן ראוי שתבעל האשה בזית בעלה לא בשדה ולא בדרכים. וגלתה את ראשה ועשתה את פסריה רוצה לומר שתתקנס ותכין עמה להחגיג ולסדר והסדר את שמלת שניה מעליה שהם צנדי' רעים ומסופים כי על בן נקראו שמלת שניה שהשבים אותם יסירו מעליהם הצנדי' הטובים וילביסם בלויי הסכנות שהם צנדי' השגיה על דרך (ירמיה מ"ו) כלי גולי עמי לך. וגם לא תבריחה להיות שמחה כי בהכרח הוא שתרגיש לער פרידתה מקרובים ולכן הניחה שחכמה את אביה ואת אמה ירח ימים כדי שתמלא מנהג לנפשה כי יש לעצבים מנוחה והסקס צבולם. כמו שזכר הרב המורה בחלק ג' פרק מ"א. ובזמן ההוא לא תכריחנה להניח דחה ולא תבעלה כי אין ראוי לאדם נכבד לקחת את אשתו ולבא עליה בחוך המלחמה מנואלת בחוך הדם בהיות לו עסקת מרה ומתאבלת על מותיה אבל אחרי שצילתה וסדרתה והליפת השמלות ובזית הקרובים תתישב דעתה ומתרה לבעלה ותשתחוה לו כי הוא אדוניו ותחגיג ברטונה או בעל כרחה. ואחר זה כלו תבא אליה ובעלתה ומו תהיה לך לאשה ותחגיג אליה בכל הדברים שהאדם חייב לאשתו והיא גם כן תשמור דיני אשת איש כלם ולא זזה על הטבילה לפי שכבר נאסו עליה שגלמך (פ' מטות) אחס עיניך. והנה נהן לו זמן ירח ימים אולי בחוך הזמן הזה יתחרט ולא יקנה כי לא יבנה השם יתברך שאיש מבני ישראל ישא אשה מעם נכרי. ואם תחיר אותה כאן זה היה מפני המלחמה ולפניך יצר הרע וגם זאת לא תהיה כי אם אחרי הנחון ובזית השבי לא קודם המלחמה ובתוכה. כי זה ממה שיכול הטעם בה כמו שעשה בענין פטור ולזה אמר ויהי אם לא תפלת בה. ונתן הסבה תחת אשר ענינה. ואין הענין בביאה כי אם בגלוח הראש והטבילה והסברה שעשתה להנשא אליו. והרמב"ן כתב שאמרו ויהי אם לא תפלת בה. הוא אחרי היותה לו לאשה שאם יפאנס יגרשנה כדין אשה יהודית. ואין הפק שהיה ראוי שתהיה הפרשה הזאת כי תלא למלחמה וגו' נכמכת עם פרשת כי תאור אל עיר ימים רבים כי היא נכמכת אחריה צבע הענין האמנם נכנסת צניעה פרשת כי ימלא חלל לפי שהיה סלמוד מתיחס לשופטי הערים והכהנים הלויים ולסבדרי גדולה אשר היה ראוי שיזכר אחרי פרשיות המלחמה המתיחסות אל המלך כמו שזכרתי. ולפי שפרש' הזאת כי תלא למלחמה יש דין פרטי מהלוקח יפת תואר ויהיה לרר שיוכיר אחריה פרשת כי תהיין לאיש בחי נשים ופרשת סורר ופרשת תלוי מעשה הסמיכות והקשר שהעירו רז"ל במדרש תנחומא. והיו אלו כלם מזה פרשיות לכן הצדיק צנמם. וכתב צנינים פרשת כי ימלא חלל בצלמה כדי לסיים הלמודים הכוללים המתיחסים לשופטים ולכ"ד בגדול. וחזר לפרשת כי תלא למלחמה בנה שהיה מנהג פרטי ומקורת עם הנמשכות אחריה. והזכר זה בספק הראשון:

וְיָהּ כִּי יִהְיֶה לְאִישׁ בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֵד וְגו' עד כי יהיה לאיש וגו' גם המום מחודשת כי השם יתברך צוה (פ' יחור) כבד את אביך ואת אמך ובסדר קדושים איש אמו ואביו תיראו. ולכן ראיה משה רבינו עליו השלום לבאר בזה עונש הסורר לאביו ולאמו. גם צוה התורה והתקדשותם ויהיה קדוש' שיהיו פרוש' ממוותי התאוות הגשמיות. ועתה יפרש דין הוול והסובא אבר נפש מדרכי הקדוש' והפרישות ושני הענינים האלה רוצה לומר מקלה אביו ואמו וממרה בהם ויולל ויבוא יוכלו במזה הזאת. וכבר זכרו חכמינו ז"ל בפרק מקום שנהגו בספרי שנקממה הפרשה היותה לפרשה יפת תואר להעיר האדם שיתרחק מן הנשואין ההם אולי יבא הבן בסורר ממנה. גם אולי יהיה בן סורר ומורה לפי שרוב בניו (ב"ב צ"ד ק"י) דומים לאחי האם. כמו שזכרנו בלחור ויקח אחר את אלישבע בת עמינדב אחות נחשון לו לאשה. שלכן נגמרו בני אהרן נכדונה ולא בני משה למלכות מלך נריעות משפחת אשתו. וספור (שמואל ב' י"ג) חמון ותמר טס אבשלום יוכיח שנמשך מה שנמשך להיות בני יפת תואר. ובזה הקבל בספרי ובפרק בן סורר ומורה שזה הדין יבאוג בנן ולא בבת. שגא' כי יהיה לאיש בן סורר ומורה. ושלא יבאוג בקטן בבנים ושלא יבאוג בנודל בבנים כי התורה קראה אותו בן. ולכן הוכיח הרלב"ג שימי דין בן סורר ומורה לא יהיו כ"א ג' חדשים מימיו. ובארנו ג"כ שלא יבאוג הדין הזה במשע' הצדרי' כי התורה אמר' אינו שומע בקולו. ולא אמרה אינו שומע בקול ה'. אבל יבאוג בסגלנות האכילה והשתיה ויחר מדאי, ויבאור עוד שלא יהיה נקבל עד שילקח בראשונה. וזהו שאמר ויסרו אותו כב"ד היו מוכרין את החוטאי' ויבאור עוד שלא יהיה זה אם לא כשיסכימו אביו ואמו בדבר ויהיה להם ידיס לתפשו שגאמ' ותפשו בו אביו ואמו. ורגלים לבא לב"ד והציאו אותו אל זקני עירו ואל שער מקומו. ולשון לדבר שנאמר ואמרו אל זקני עירו בננו זה סורר ומורה, ואחרי ידעת הפרשים האלה צענין המזהר יהיה ציאר הכתובים בזה. שנאמר ויהי לאיש בן סורר ומורה רוצה לומר סר מן הדרך הישרה כפרה סורר כנגד הש"י. ומורה כנגד אביו ואמו ומקללם. או יהיה סורר ומורה שהוא סר מן הדרך השכל ולא די שהוא חוטא אלא שהוא גם מחטא את הרבים ומורה אותם דרך פשעיו. ומלמד סכלותו זה יהיה בלתי שומע בקול אביו ובקול אמו כאשר יעושו בדרך ישר ינחורו במעגלי דק. ולא די כל זה אלא שיתאור אותו בית דין ולא ישמע לקולם אבל יוסיף וישג' באולתו. הנה כשיקרה כל זה צוה ששם היות פנים האב והאם לרחם על הבן הם לא יעשו כן. כי הרחמים נרשעים באכזריות הוא וכמו בבאמ' (משלי י"ב) ורחמי רשעים אכזרי. ויתפשו בו אביו ואמו ויציאו אותו אל זקני עירו שהוא ב"ד של כ"ג ולא יהיה זה בסתר כ"א בפרסות כמ"ס אל שער מקומו. ואמרו אל זקני עירו בננו זה חוטא כב' דברים הא' להיותו סורר. ה' בהיותו מורה כמו שפירשתי. וה' בהיותו בלתי שומע בקולו ועובר על מצוות כבוד אב ואם. וה' להיותו וולל וסובא נמשך לתאוות גם בלא דעת צנמ' במזונות בכמותם ובאכזריות' וכמו שאמר (שם כ"ג) חייב תהי בבוכאי' דין צוללי בשר למו. וחכמינו זכרונ' לברכה פירשו שאינו חייב עד שיאכל תרשימר בשר וישתה חזי' לוג יין. ושנהרג על שם סופו לפי שסיק מכלל ממון אביו ויעמוד בפרשת דרכים וילפסם את הצדיות ולכן אמרה תורה מוטע שימות זכאי ואל ימות חייב. ובמה שאמר ורגמוכו כל אנשי עירו באבני' ומת יראה נ' שזון לומר שלא ישרך בדבר הזה עדים ולא חקירה אחרת כי אם עדות האב והאם כי לא יסכול השכל שיחייבו בניו למית' בהיותו נקי. ולכן אחרי שיאמרו אביו ואמו הדברי' האלה אמר הכתוב ורגמוכו כל אנשו עירו באבני' ומה כי בים יבערו הרע הפושע הזה מקרב עם הש"י וכל העם ישמעו וייראו. כי בהיות האדם בן סורר ומורה נענש בן י"ב שנה הנה יקח כל אדם קל וחומר ממנו ממה

אחת לאשה בחורונה. הנה כשיקרה זה הוזהר שלא תבא עליה מיד אחרי שתקח אותה כמנהג הפחותים שיבעלו נשותיהם בכל מקום לנוג או מפורסם ולא יחשבו על כבודם דבר. אבל תעשה בן תביאה אל חוך ביהך כי בן ראוי שתבעל האשה בזית בעלה לא בשדה ולא בדרכים. וגלתה את ראשה ועשתה את פסריה רוצה לומר שתתקנס ותכין עמה להחגיג ולסדר והסדר את שמלת שניה מעליה שהם צנדי' רעים ומסופים כי על בן נקראו שמלת שניה שהשבים אותם יסירו מעליהם הצנדי' הטובים וילביסם בלויי הסכנות שהם צנדי' השגיה על דרך (ירמיה מ"ו) כלי גולי עמי לך. וגם לא תבריחה להיות שמחה כי בהכרח הוא שתרגיש לער פרידתה מקרובים ולכן הניחה שחכמה את אביה ואת אמה ירח ימים כדי שתמלא מנהג לנפשה כי יש לעצבים מנוחה והסקס צבולם. כמו שזכר הרב המורה בחלק ג' פרק מ"א. ובזמן ההוא לא תכריחנה להניח דחה ולא תבעלה כי אין ראוי לאדם נכבד לקחת את אשתו ולבא עליה בחוך המלחמה מנואלת בחוך הדם בהיות לו עסקת מרה ומתאבלת על מותיה אבל אחרי שצילתה וסדרתה והליפת השמלות ובזית הקרובים תתישב דעתה ומתרה לבעלה ותשתחוה לו כי הוא אדוניו ותחגיג ברטונה או בעל כרחה. ואחר זה כלו תבא אליה ובעלתה ומו תהיה לך לאשה ותחגיג אליה בכל הדברים שהאדם חייב לאשתו והיא גם כן תשמור דיני אשת איש כלם ולא זזה על הטבילה לפי שכבר נאסו עליה שגלמך (פ' מטות) אחס עיניך. והנה נהן לו זמן ירח ימים אולי בחוך הזמן הזה יתחרט ולא יקנה כי לא יבנה השם יתברך שאיש מבני ישראל ישא אשה מעם נכרי. ואם תחיר אותה כאן זה היה מפני המלחמה ולפניך יצר הרע וגם זאת לא תהיה כי אם אחרי הנחון ובזית השבי לא קודם המלחמה ובתוכה. כי זה ממה שיכול הטעם בה כמו שעשה בענין פטור ולזה אמר ויהי אם לא תפלת בה. ונתן הסבה תחת אשר ענינה. ואין הענין בביאה כי אם בגלוח הראש והטבילה והסברה שעשתה להנשא אליו. והרמב"ן כתב שאמרו ויהי אם לא תפלת בה. הוא אחרי היותה לו לאשה שאם יפאנס יגרשנה כדין אשה יהודית. ואין הפק שהיה ראוי שתהיה הפרשה הזאת כי תלא למלחמה וגו' נכמכת עם פרשת כי תאור אל עיר ימים רבים כי היא נכמכת אחריה צבע הענין האמנם נכנסת צניעה פרשת כי ימלא חלל לפי שהיה סלמוד מתיחס לשופטי הערים והכהנים הלויים ולסבדרי גדולה אשר היה ראוי שיזכר אחרי פרשיות המלחמה המתיחסות אל המלך כמו שזכרתי. ולפי שפרש' הזאת כי תלא למלחמה יש דין פרטי מהלוקח יפת תואר ויהיה לרר שיוכיר אחריה פרשת כי תהיין לאיש בחי נשים ופרשת סורר ופרשת תלוי מעשה הסמיכות והקשר שהעירו רז"ל במדרש תנחומא. והיו אלו כלם מזה פרשיות לכן הצדיק צנמם. וכתב צנינים פרשת כי ימלא חלל בצלמה כדי לסיים הלמודים הכוללים המתיחסים לשופטים ולכ"ד בגדול. וחזר לפרשת כי תלא למלחמה בנה שהיה מנהג פרטי ומקורת עם הנמשכות אחריה. והזכר זה בספק הראשון:

וְיָהּ כִּי יִהְיֶה לְאִישׁ בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֵד וְגו' עד כי יהיה לאיש בן סורר ומורה וגו'. המזהר הזאת גם כן נכאן אינה מחודשת. כי כבר בא בפרשת ויחי יעקב ענין צדורת ראובן ושנעלה ממנו ונחנה ליוסף וכמו שאמר ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך שהיא הצבורה פי שנים כמו שכח הרמב"ן. וגם בא זכרונה בפרשת פנחס בסדר הנחלות ושם נאמר בן בנות ללפחד דוברות נחון נתן להם אחות נחלה בחוך אחי אביהם והעברת את נחלת אביהן לכן. וכבר פי' רש"י צפירושו למכנת בתראי פרק י' נוחלין. נתון נתן להם אחות נחלה בחוך אחי אביהן זהו חלק פשוט בזה יורש ללפחד בן אחיו. והעברת את נחלת אביהן לכן זהו חלק הצבורה שהיה ראוי ללפחד להיותו הצבור מבני חזר. הנה אם כן צענין בנות ללפחד צוה הש"י שירשו את נחלת אביהן אם חלק הפשוט ואם חלק הצבורה. ובא עתה לבאר שלא די שנאמר יהיו הבנים כלם בני אשה אחת שהצבור מהם יירש פי שנים. אבל גם שיהיו משתי נשים האחת אהובה והאחת שנואה ויהי הבן הצבור לשניהם. שיהאוב חושב שיהיה הרשות ביד האדם לתת מממונו למי שירצה מהם ולא יתן קנינו לאחר שגאה נפשו. לכן הודיעו שלא יוכל בפי הדין ולא יהיה רשאי לבכר את בן האהובה על פני בן השנואה הצבור. אבל את הצבור בן השנואה יכיר לתת לו פי שנים רוצה לומר שייכר אותו ויורש שהוא צבור. ולא יאמר על הבן הקטן שהוא צבור גם לא יוכל להעביר ממנו ירושת הצבורה אבל יתנהג לו כבכור והוא אמור לתת לו פי שנים. וגלתה לנו התורה האלסית בזה שגם כן כאשר תהיין לאיש שתי נשים שתמיד יהיה הבן הצבור לשניהם כי ההשגחה האלסית תביס תמיד אל השנואה ויתן לה הצבור כמו שאמר (פ' ויאל) וירא ה' כי שנואה לאה ויפתה את רחמה. והנה באה המזהר הזאת כדי שימנע האדם בעבור זה לקחת אשה במלחמה לפחדו פן יהיה בנן צבור ממנה ויקשה עליו שכן נעות המדרות יירש פי שנים בנכסיו. ולכן שמה התורה האלסית ענין הדין כב' נשים האחת האהובה והאחת שנואה בהיות המשפט שזה ככל צבור עם אחיו עם היותם בני אשה אחת אבל דבר הכתוב בזהו כי לא יכול הספק הזה כי אם שיהיה שם בניו מב' נשים ולאכבת האחת מהן על האחרת ירצה האדם להעביר הצבורה מבן השנואה ולתתה לבן האהובה. ואפשר לומר עוד שתלה התורה דין הצבור בשתי נשים האחת האהובה והאחת שנואה לפי שמינו ציעקב פעשה זה צנעלו את הצבורה מצבורו ראובן בן השנואה ונתנה ליוסף בן האהובה. אלא שהיה זה מפי הצבורה ועל אשר חלל יצונו אביו וכמו שאמר (ד"ה א') ובחללו יצונו אביו נעלה צבורהו ונתנה ליוסף. וגם לא היה צנינוים שהוא היה מוחזק בהם אבל בראוי ואין אדם יורש בראוי כנחמוק. ואמנם נדר הצבור ומעלותיו ולמה יאוחו אליו כל המעלות הנה זהו כפי מה שאומר: גדר הברבור הוא הבן הוכר אשר יולידהו האדם ראשונה וגולד חי. ואמרנו הוא יעמד במקום הסוג, ואמרנו הבן הוכר יבדילהו מהבת. שאין

כב א לא תראה את שור אחיך עד לא יהיה כלי נגר וגו'. לפי שהיה כמנצח
בן סורר ומורה טופו לנגוז ולהיות מנדף את הס"י וחלוי כמנצח
שמוכר. לכן לוי כאן לא תראה את שור אחיך או פיו נדחים שהסביר את האדם
שלא יהיה כנגד להיותו וזולל וסוכא אבל יהיה לאחיו נאמן רוח טוהר ומושיע בפתח
הסורר והמורה. ולכן הובאו הכה המזוה האלה וחז"ל בפ' בן סורר ומור' עשה
הסמוכות מפני המלחמ' שזכר למעל' שאפי' בזמן המלחמה יעשו זה. והנה המנצח
לא תראה את שור אחיך וגו'. בזה כבר נפרש' משפטים שנאמ' כי תפגע את
שור אחיך או חמורו חטע וגו'. וביאר משה"ס כאן בה דברי'. ראשון' שהסורר
מל המצא הוא מלגד שהוא טורח במלות עש כמו שזכר' דס. הנה עש יעצוב
על לא חטפה שזכר' פס. ושמעתי לדעת הרמב"ן אמרו נדחים זה כי שם יעצבו
חייבו כשיפגע בדרך שישיבם מהשעל וכל להשיבו אליו אחרי שפגע בו, וכא
יחייבו שאף בנדחים מן הדרך ומרוחק' ממנו שיקשה להשיבם אליו שלא יתשלם ללכת
אחריהם להשיבם מרוב השעל. אבל ישתדל ללכת אחריהם ולהשיבם אליו. ואפשר
לפר' והענינת מהם גם כן על זה הדרך עצמו שיהיו כל כך נדחים ומרוחקים
ממנו עד שיתעלמו ממנו לרחקם והוא סוף המאמר. בכל זה השב חשיבם ר"י
אף על פי שיהיו נדחים מן הדרך נעלמים ממך עכ"פ שתחזק להור' אחרים כדי
להשיב' לאחיו. ולפי שלא יקשה עליו איך ילך לבקש את בעל האבידה להשיבו
וחלוי חסיד דירתו רחוקה ממנו מאד לזה אמר ואם לא קרוב אחיך ולא ידעת
שהוא על דרך' (משפטים) ומקלל אביו ואמו. שהראו בו ומקלל אביו או שמקלל
אמו. וכן בזה הענין שסס ב' נתיאם שלא יהיה בעל האבדה קרוב אליו ומעיד
אע"פ שתכירו. או שלא ידעו כלל אף על פי שאפשר שהוא קרוב. הנה בכל א'
משלדים האלה לא הלך לבקשו אבל יהיה הכבד עמו עד דרוש אחיך אחור
ר"י עד שאחיו יבא לשאול עליו ויתן סימניו בדבר כדי שיחלמה שהוא שט'

מאכל הוא שמוחל לכתו. לפי שאין הרחמים על הבטלי חיים ועל העני' כ"א על האדם שנברא הכל לתועלתו, עוד אמרו (שם) מה אפרוחים בני קיימא אף כל ציאים בני קיימא יצאו ציאים מחרות שאין הנפטר רובץ עליהן שהוא פסור מלשלו והתבאר זה מאמר אפרוחים או ציאים, והטעם בזה הוא לפי שאינה לא בעלת פרי ואלא חיות נדיב' לה ויהא אין ציאה להועיל אבל תדמה לעץ שאינו עץ ומאכל כמו שזכרתי, וכבר באו דיינים אחרים במאור הזאת יטוינו במקומם, כי הנה הבטלי אלה להוכיח מהם שטעם המאור וענינה הוא כמו שזכרתי ולא היה סוף המאמר למען ייטב לך והארכת ימים ר"ל שלא היה המאור הזאת לתועלת הב"ח, כ"א למען ייטב לאדם כשתחמיד בכם היותה למען יאכל ממנה פעמי' אחרות וזהו והארכת ימים, ר"ל כיון שאתה עתיד להאריך ימים בארץ, הנה אתה נריך אל התמדת ההויה במזונות כדי שיתפיקו אלך בנאות ימים רבים, האמנם בלא במדרשות דברי' ורי' במאור הוא' בדברי' רבה א"ר תנחו' אם קיימת מאור זו אתה ממנה יוס בלא אליהו הנביא כתיב כלן שלח תשלח את האם, וכתיב (מלאכי ג') הנה אנכי שולח את אליה הנביא לפני בן יום ה' וכו', ובמדרשו של ר' נחמיה בן הכנה, אמר ר' נחמיה מאי דכתיב שלח תשלח את האם הבינה שנקראת את שגמח' (משלי כ') כי אם לבינה תקרא, מאי ואת הבינים תקח לך אותם בנים שנדלם, ומאי ניח, שבעת ימי הסנות, העירו בזה שהמאור הזאת רומזת לענין גדול ולכן שברה מרובה למען ייטב לך והארכת ימים, והוא שהנפטר מורה על נפשו שהוא כנפסור נמלטת משמי' עליה ויהא קשור ביד זה העלם הפתי שהוא הנפץ הוא הענף המורד באדוניו ומשתמש בזה שלא כדרכה, וענינה אותה בכל יום בכל מיני כנופי' עד שבעלו כחותיה, ולכן היתה קנה לשחרר הנפש המשכלת ולשלחה אל בית אביה כנעוריה ושתתהלך לפרות ולרבות ממנה בניו ובני בנים אשר הם כחות חולדותיה והולדות הצדיקים בחופן כי בחוף הימין' כאשר יגיע תור הנפסור להמלט מפני יוקשים שלח תשלח את האם לחפשי בית אביה ואת בנייה אשר ילדה בהיותה בזה ההולס לקיומו והתמדתו תקח לך כי בזה ייטב לך והארכת ימים לע"ב, וכו' שגמח' (פ"ה) בפיאה אוכל פירותיהן בעול' הזה והקרו קיימת לו לע"ב, ולפי שזה יספיק למחר גאולה הכלל וכמ"ס בחלק (דף ז"ה) וכו' אחישנה, לכן א"ר תנחומא אם קיימת מאור זו אתה ממנה יוס בלא אליהו, וגם לזה כיון ר' נחמיה באותו מאמר שזכרתי שהביא הרמב"ן כי אם הבינה היא הנפש וכו' ימי הסנות המורידים על הבטעון בזה' והאמנת הש"י בהשגחתו הם הבינים אשר יקח לו האדם כי הם הולדות המיישרים אותו ושלח תשלח את האם אל האלילים אשר נתנה, והנה הרמב"ן עשה סוד מזה המאמר ואני הגדתי דעת' זו :

והנה תגנה בית חדש וכו' עד כי יקח איש אשה. גם המאור האלה בגלל שבר מאור מאור כמו שזכרתי ואם כבר נזכרו בזה שקדם, הנה מאור המעקה מבוארת (פ' קדשים) מלא תעמוד על דם רך, וביאר כאן ענין המעקה כדי שלא ישים דמים בביתו. וטעם המאור הזאת הוא דומה לטעם שלוח הקן, להרחיק ההפסד האפשרי להיות קודם זמנו, וכדי שיחמיד הכחות בהיות זמנו הראוי ולכן יהיה מוכן לנפול ממש ולכן אסור חז"ל בספ"ק (ד' מ"ו) ובב"ק ס"פ השואל בגלל המאור הזאת כל דבר שיש בו סכנה, ואמרו שהדין הוא ינהג כשיכנה בית חדש או יקנה או יירשנו או יתן לו, בין שיהיה שלו לבדו או עם שותפין יחייב לעשות מעקה, ומס' יטו דברי חז"ל בשבת פ"ב בבי יפול הנפול ממנו ראוי היה זה לנפול ואע"פ כן לא יתגלגל על ידן שנגלגלים חובה ע"י חייב, הנה דייקו מלת הנפול שהיה די באמרו ולא יפול אדם ממנו אבל לכן אמר הנפול לפי שהיה ראוי שיפול, וזה ממה שיתחק ג' אמונות יקרות אמונת הבחירה האנושית ואמונת הידיעה האלהית בקלות האפשרי מבלי שירחיבו, וי"מ כי יפול הנפול ממנו שהמעקה יועיל למי שיהיה נופל מאליו מבלי כונה אלהית, אבל מי שראוי שיפול ע"ד הסבחה מד רוע פעולותיו לא יוכל להגלגל בשום פנים וגם הוא פי' נכון, ואמנם מאור לא תורע כדרך כללים כבר נזכרה גם כן (פ' קדשים) שדך לא תורע כללים וביאר כאן המאור הזאת שאין האיסור בלבד נשדה אשר זכר שמה כי ג"כ ינהג האיסור בכרם, ולכן לא תורע כדרך וירענו עם זה שהאיסור כולל לשדה כמו שני' שם ולכרם כמו שזכר כאן ובמשמע כל דבר הנורע, וביאר בזה עוד כי אם יורע הכרם כללים, לא די שיהיה אסור בהגאה הכרם היוצאת מן הכללים שזרע אבל גם הזרע שזרע והתבאה שיצא ממנו כולו יהיה אסור בהגאה וזהו שאמר סן חקדש המלאה סורע אשר תורע ותבואת הכרם, ר"ל פן יהיה קדש המלאה שהוא הזרע האסור חורע וגם יהיה קדש הבואה הכרם היוצאת מאותו זרע כי שניהם יהיו קדש וטעם המאור הזאת שהיו הפעולות כלם שלמות ופשוטות מבלי עירוב וזיוף אבל כל דבר ודבר יהיה נכר במינו הפשוט בענין שלא חבא האמת נעדרת ולא תפסד ולא תשתנה אל זולתה, ואמנם המאור האחרת לא תחרוש צבור ובחמור יחדו כבר נזכרה ג"כ בהמתן לא תרביע כללים. וביאר ב' דברים, הא' שלא יחשוב שיהיה האיסור במי שירביע כדי להוליד כי הנה גם בהרביעה יאסור שותפות. והב' אמרו צבור ובחמור יחדו ר"ל שלא יאסור החרישה בשותפו הב"ח כ"א בהיות אחד מהם עבד וא' עמל כמו השור והחמור וכן כל עמל השור וזולתם, והמאור הזאת שמוכה גם מקושרת אל מאור הכללים כי ענינה א', ור"ל אמר בחמל הש"י על כל מעשיו כי אין כח החמור ככה השור לחדוש שניהם יחדו, ואמנם המאור הזאת לא תלבש שטענו כבר ביארנו בזה גם כן באמרו ובגד כללים שטענו לא יעלה עליך, וביאר בזה ב' דברים הא' שטעם היות שאמר שמה ובגד כללים' שטענו לא יעלה עליך אין האיסור נוגע בעליה בלבד אבל האיסור הוא בלבישה, ולפי שהוא עולה על האדם אמר לא יעלה עליך, וביאר זה כאן באמרו לא תלבש שטענו, והביאור השני שהאיסור הזה

יג' יקח איש אשה וכו' עד כי יהיה נערה וכו', ראוי שחלש שבאו הנה מ' מאור רפופות זו אחר זו בענין הזנים, אחד דין מציא שם רע על אשתו, ב' דין שוכב עם נערה מאורסה, ד' דין השוכב עם הפגועה, ה' שלא יקח איש את אשת אביו, ו' לא יבא פגוע דכא אכרות שפכה בקהל ה' וכו' בקבלה בפרק ה' דיבמות (ד' ע"ו) ובספרי שלא יבא אשה מבני ישראל, ו' לא יבא ממזר ר"ל שלא יבא אשה מבני ישראל, ח' לא יבא עמוני שהוא גם כן שלא יבא מבנות ישראל, ט' לא תחבט אדומי לא תחבט מזרי שעינים גם כן שלדור השלישי יסאו נשים מישראל, והמאור האלה כבר בא זכרונם בתורה. והנה מפרש אותם :

ואומר שהמאור הראשונה ממוציא שם רע ענינה כן שכבר יקח איש אשה עם קדושי' וכו' אליה ושגמח, אם שלא נתערבה אליו בזוגו, ואם להיותה כשורה ומלך שגמחו אותה ירצה להפסד ממנה ולקחת השם אחרת ומלך ירצתו לפרוע אליה הבטולים ישים לה עלילות, דברים כדי לפרוע בלא חבובה, והנה זכר הכתוב בכלל שלשה לשונות, האחד שם לה עלילות דברים, הב' והוא עליה שם רע, הג' ואמר את האשה הזאת לקחתי ואקרב אליה ולא מנאתי לה בתולים, והכוונה בזה שהוא ישים לה עלילות דברים, ר"ל שאשתו תדבר כאחת הנבלות ותהרפסו ותגדפו מבלי היות לה דרך נשים לבד בעליהן, וזהו עלילות דברים, ומלמד זה יוציא עליה שם רע ר"ל שיפסד אנשים ונשים שיאמרו עליה שאינה נעוה ולא בעלת עונה כבנות ישראל אלא כל עניניה כדרך אשה מנאפת, כי זהו המכוון במה שאמר והוא עליה שם רע, ומלמד כל זה יאמר בבית דין את האשה הזאת לקחתי ואקרב אליה ולא מנאתי לה בתולים, ר"ל שלקחתי בחוקת בתולה וישארה היותה אשתו מזונה לו ומאורסת לו ונתת תחתיו וארצ'ל בפי' נערה שנתפתה (ד' מד) ובספרי שזרף עם זה שביא עדים אשר יעידו שזנתה אחרי היותה מאורסת אליו, הנה כאשר יקרה זה יקחו אבי הנערה ואמה אם יהיו בחיים או אחרים במקומם השמלה אשר שכזו בזה הסתנים מיד השוכנים והם העדים שזכרו רז"ל בפ"ק דכחיות (ד"ד) שמכניסין החתן והכלה לחדר ומשמרים לה בחוף ונכנסים עם אחרי היוזג ויראו הדמים ויקחו השמלה שהיא שלמת הבתולים ואותה יביאו אביה ואמה לפני בית דין ואם היות האב והאם שניהם לפני ב"ד מביאין השמלה, הנה האב מדבר בפניהם כי אין ראוי לאשה שתדבק במקום שבעלה שומד דיון, ויאמר אל הקדים שם ב"ד מהישר את בתי נתתי לאיש הזה לאשה וישאלה, ר"ל שכל זה ששקע היה מפני שהגאה לא להמלא בה שמן דבר ויידד ג"כ ממשעו שם לה עלילות דברים שהיתה בפיה ובשונתה רעה ופרת טעם לא להיותה כן כי אם להעיל עליה באחרונ' ולומר אחרי כן לא מנאתי לנתיך בתולים, וזו אמרו שם לה עלילות דברים לאמר לא מנאתי לנתיך בתולים, והנה לא השיב לשם רע שהוציא עליה לפי שהיה דברי אחרים ולא דברי הבעל בגלוי כי אם לעלילות דברים שדבר הבעל בעלמו, ולענין הבתולים שדבר גם כן בעלמו שלא מלא לה ואז יוכיחו שבענין הבתולים הוא משקך ודובר כזב מפאת החוש, האב והאם שניהם יפרשו השמלה ויוכיחו דם בתולים, ולפי שטעם היות השמלה מגולגל בדמים, אפשר שיהיה מדם נדושה ולא מבטבטולים, אז באופן אחר מהתבטולות אמרו שזרף שור שישעו המה לעדים שהעידו בנאות, אז הכחשה לפחות כי השמלה לא תכחיש צבטם, ועם זה הותר הכפף ד': ולפי שהאיש הזה חשב לעשות קלון ותפרסם רבה לאבי הנערה ואמה באמרו שזנתה בביתם וחשב לפערה מבלי כתובה ושישלח מביתו ביד' ריקניות, וחשב כל זה כדי לנרשם ולהרחיק ממנו לשנאתו אותה, לכן נזרה התורה עליו ג' מיני עונשים וכלם מדה כנגד מדה כי אם חשב לעשות קלון וחרפה לקרובי אשתו יהיה ענשו ויסרו אותו, רוצה לומר בב"ד יענשוהו במקלות ברצועה כדי שיפחית מעלתו וחרפתו לא תמחה, וכנגד המהר שחשב להפסידה וגנולו ממנה שהוא חמשי' כספיהם ענשו מלה כסף שהוא כפל המהר ויתנו אותם לאבי הנערה לא לנערה עצמה, לפי שהיא ברשותו ותקפה אחרי כן, וכנגד מה שחשב לפעור ולהסיר מעליו, אמרו לו חסיה לאשה לא יוכל לשלח לא ימיו, כי עם היות לו רשות לנרש את אשתו כשירצה, עתה לא יגרשה כל ימי חייו. וכבר העיר הרב המורה בפרק מ"ח ח"ג על יוסר הדין הזה מהגדלים האלה, והנה המאור הזאת בזה בפרס' משפטים באמרו על כל דבר פשע על שור על חמור על שם על שלמה על כל אברהם אשר יאמר כי הוא זה עד האלילים יבא דבר שניהם אשר ירשיעו אלהים ישלם שניהם לרשעו ויבאר כאן הפשע הזה בפרס' ושיהיה ענשו גסירשיעוהו בית דין לשלם שנים האמנם

האמנם אם הדבר הזה היה אמת, ר"ל שלא נמצאו בתולים לנערה, כי זהו מה שראוי לחשוש עליו לא על עלילות דברים ולא על הוצאת שם רע, אבל לענין התולדות ועם זה יציאו עדים כפי קבלתם וזכרונם לזכרה בספרי ישיעידו שבהיותה נערה מאורסה ונתה נית אביה הנה אז חסדל לפי שעתה נבלה בישראל והנבלה שעתה היא הנות בהיותה מאורסה לאיש ועם היותה מורע ישראל עם קדוש לה' השחיטה עליה נזאת ולפי שהיא עשמה בזה קלון לאביה בפרט ולא כלם ככלל, רוצה לומר אל כל אנשי עירה. לכן צוה שחבלקל אל פתח בית אביה, וסיקלוה אנשי עירה ויעירו מקרבם האשה אשר לא חששה אל כבוד אביה ובעלה ואל לנכדו עמה וחרשה, והדין הזה כבר בא בפרשת קדושים (ויקרא כ"ח) ואיש כי יגאף את אשת איש אשר יגאף את אשת רעבו מות יומת הנואף והנואפת, ופי' כאן שהמאורסה דינה כאשת איש לכל הדברים והעונשים, ולכן כאשר נזתה ציא אביה בהיותה מאורסה תמות כמו האשה בעולת בעל, וחבו שסמך כי ימלא איש שוכב עם אשה בעלת בעל ומחו נס שניהם כאלו ביאר שהמנוה היה בבעולה ובמאורסה, ואולי שלזה נאמר שם ואיש אשר יגאף את אשת רעבו שפרס שניהם ח' לארופה וא' לבעולה והוא הביאור שעשו צוה ואמר ומחו נס שניהם, כבר ראית מה שכתב רש"י (דברים כ"ג) להוציא משעה חרדו' שאין האשה הנכנת מהם וגם לרצוני הבאים מאחריהם, וראית מה שחפס עליו הרמב"ן והוא פי' כפי הפסג נס שניהם נס האיש הטועט וגם האשה וכו', וכבר נזכר לומר שכוונת במדרש מה שפי' הרב בפסג הכתוב, כי הנה פירשו נס לרבות הבאים אחריהם, רוצה לומר בכתוב שנאמר ומחו נס שניהם האיש השוכב עם האשה והאשה ומעשה חרדו' דרשו ממלת שניהם, אבל כפי הפסג רביו נס שניהם הוא חזר למה שזכר מהאשה אשר נזתה ציא אביה כי כמו שזכר למעלה שחמות האשה היא המאורסה תחת אשר נזתה ציא אביה, כך ימות האיש השוכב עם האשה בעלת בעל והאשה עממה וזוהי הלא בא רביו נס שניהם :

בג. י' יהיה נערה בתולה מאורסה וגו' עד כי ימלא איש נערה וגו', מבוחר הוא שנאה הפרסה הזאת לכבדו' בין החפלים בעצרות ובין האנוסים בהם שהשוכב עם נערה המאורסה בראונה יומתו שניהם כמו שנאמר ואיש כי יגאף את אשת איש אשר יגאף וכו' יומת הנואף והנואפת, וביאר כאן שהדין ההוא ינהג באשה כשהיה רצונית אבל בהיותה אנוסה לא תמות אבל יומת הנואף וזהו היה פסורה לפי שלא חייבה התורה בעונש לאיש או לאשה כי אם בעצוהו הרע בנזונה ורצון אבל בהיות המעשה בנזונה או בראונה הנה עם היות שיש שם מעשה הנה אין שם עושה ולכן אינו נר עונשין והנה במה שעשה הדין הזה כשימלא האיש את הנערה בעיר וישכב עמה לאו דוקא בעיר כי גם בשדה אם ישכב עמה בראונה תמות אבל לפי שיש עמיד לומר על דבר אשר לא נעקה לכן אמר שנאמר יקרה זה בעיר מיד ויצלחו שניהם אל שער העיר וסקלוה באבנים ומחו את האיש על דבר אשר ענה את אשת רעבו ואת האשה על דבר אשר לא נעקה כי היותה בלתי נעקת מורה על ראויה בפועל ההוא כי אם היתה נעקת היו יולאים אנשים רבים להושיעה ואם כן אין אמרו על דבר אשר לא נעקה סבה ענינית במיתה אבל היא ככה למה שיבקלו אותם מיד ולא יעמטו עוד אל טענותיהם אם היה בראונה היה אמר שהיא ראויה למות ואין לה כבר ענינה אונס ע"ד אשר לא נעקה בעיר שמורה היות הדבר בראונה, והנה חייבה התורה את הנערה המאורסה להיות ענשה כמו הבעולת בעל לפי שהמה נערה הנחלה מורה על הפלגת רוע חכונתה שחנק שנבלה נעמה אל הזנות והניאוף עם היותה בלתי יודעת משכב זכר, ולא חששה אל בעשור ואל הנער שיקרה לה כשהתחת בתולה ולא נהנה אל לבנה האבית הארום גם לא פחדה ממנו אשר זה כלו ממנה שיורה על שאתרי שתגדל ותשלם בה המותר הורע' והיתה לאיש והטעם טעם המשגל, תמלא הארץ חמם ממנה, כי תהיה בשוחה מהשער ונקייה מבשר מציאת בעלה העדר התולדות ותוסיף לחטוא, ואמנם אמרו ואם בשדה ימלא האיש את הנערה המאורסה וגו', כבר זכרתי מה שזו מן הספק שאין הענין תלוי בעיר או בשדה כי אם בהיות הנערה נעקת או לא, ובין שיהיה הענין בעיר בין שיהיה בשדה אם נעקה אין לה משפט מות ואם לא נעקה חסדל, ולפי זה היה ראוי שיאמר הכתוב כי יהיה נערה בתולה מאורסה לאיש ומלאה איש בעיר ושכב עמה אם לא נעקה הנערה והוצאם את שניהם אל שער העיר וסקלוהם וגו', ואם נעקה לנערה לא חששה דבר כיוון שהדבר לא היה כדון רק בעדים ולמה גם כן תלמה התורה המנוה הזאת בנערה המאורסה והוא הדין בבעולת בעל, אבל התר זה הוא כפי מה שאומר כי הנה מרע"ה רוצה לנאר הדינים בענין הניאוף באשה בעולת בעל, ובנערה המאורסה ובפנויה, ולכן אחרי שבפרשה הקודמת נתן הדין בשוכב עם אשה בעולת בעל, בא עתה לנאר הדין בנערה בתולה המאורסה, ועליה אמר והוצאם את שניהם אל שער העיר והיה וסקלוהם ולא אמר זה על הבעול' לפי שכבר אמר בענינה ומחו נס שניהם הנה כ"א כדי לברוח מן הסכפל תלוי הדין הזה בנערה המאורסה, ואחרי זה יצא דיני הפנויה, ואמנם הוצרך לומר בעיר ובשדה, לפי שהראות הוא ענין יותר גדול מהפנויה, וכבר יתכן שהאנוס שם ידו לפיכך כדי שלא תעקב ואפשר לעדים שיראו הטועל המנונה מרחוק ככללית ולא יאמרו אם נעקה אם לא עם היות צו בקול גדול שימשוהו וזהו נמר אומר אדון הנביאים ע"ה שבהיות הענין בעיר יסקנו אותם כיון שלא נעקה הנערה המאורסה בהיות המקום כמובן להושיע והעדים שמוכים ורואים הענין כפי מה שהוא בהיותו בעיר בקרב הישוב, ולכן אבות המקום יענישה כי הוא המורה כי לא חללה מלצוק כי אם להיוותה חפזה בזנויה אבל בהיותה בשדה אע"פ שהעדים לא יעמטו נעקתה יפסרו אותה מעונש כשיראו שהחזיק בה איש ושכב עמה לפי שאם

היתה חפזה בדבר מתמול שלשום היו מוסיף צעיר לא בשדה שהוא בדרך מקרה ובחזקמן רב וגם היה בלתי אפשר שהאיש והנערה שזדמנו בשדה מבלי פתוי אחר, ויחזיקנה האיש וישכב עמה בראונה, כי פגע האשה חמאן זה לשכב עם איש שיבא עליה בפתע פתאום, וכל שכן בהיותה נערה ומאורסה שאין הסק שיקשה זה עליה מאל. ולכן ענין הכוזמן בהמלאה בשדה מבלי פתוי יחזיק בה האיש מורה שהיה באונס כי הנערה לא תתראה בפתע פתאום, ולכן אף על פי שהעדים לא יעמטו נעקתה ראוי שנפסוד אותה כאנוסה ולומר שהאנוס סגר את פיה שלא תעקב או נאמר והוא יוותר נכון שאף שזודה שלא נעקה הנערה לא היה לה תחרותה. כי אם לפי שראתה שאין מושיע לה וחשבה שהנעקה היא דבר בטל, כי העדים היו כלם רחוקים ועם היותם מתירים לא היו יכולים להגיע שמה כדי להושיעה, ולכן נאמר שחללה מלצוק לא להיוותה היה חפזה בדבר, כי היות הדבר בשדה מבלי פתוי כי אם במקרה פתאום ימאנהו אבל לא נעקה לפי שראתה שאין מושיע לה ונתיאשה בזה, וזה ממה שזירה היותה אנוסה, וזהו אמרו ולנערה לא תעשה דבר כי כאשר יקום איש אל רעבו ורצחו נפש כן בדבר הזה כי בשדה מלאה נעקה הנערה המאורסה ואין מושיע לה, ר"ל כיון שבשדה מלאה בקרי והזדמן והחזיק בה האיש, מן הראוי שגדון נעקתה הנערה המאורסה ואין מושיע לה כי אף כי לא שמוע העדים נעקתה כשראו הפעל, או שלא נעקה כלל, כיון שהיתה בשדה והיתה נערה המאורסה נאמן ש' הסבות הם מושיעם גדולים להיות הדבר שלא בראונה ונדון אותה כאנוסה. ולכן תלה המנוה הזאת בנערה בתולה מאורסה ולא באשה בעולת בעל, לפי שהנערה לשמור בתולה, והמאורסה מפחד הארום ובשחה יקשה בעיניה לתחרות לפעל המנונה ההוא יותר מהאשה בעולה, ויהי' לפי זה פי' נעקה הנערה המאורסה בלתי היתה נעקת מפתת היותה נערה ומאורסה, כי לא תתראה באדם שיפגענה בשדה ויחזיקנה אבל לא היה מושיע לה, ולכן חללה מלצוק ומפני זה העדים לא שמוע נעקתה כי איננה, וזהו הותרו הספקות ה' וו' :

בח. י' ימלא איש נערה וגו' עד לא יבא פלוג וגו', בפרשת משפטים נאמרה מלוא שוכב עם הפנויה שנאמר ובי יפתה איש בתולה אשר לא אורסה ושכב עמה מהר ומהרנה לו לאשה, אם מאן ימאן אביה לתתה לו ככף יסקול כמזהר בתולות, וכאן פי' שנאמר לא יהיה בדרך פתוי כי אם באונס ויעידו העדי' שאנוסה, הנה יהיה ענין שיתן לאבי הנערה חמשים כסף ולו תהיה לאשה תחת אשר עינה, לא יוכל לנלחם כל ימיו, והפסג צעונשים האלה הוא לפי שהאיש המפתה האשה יהיה פתוי אם בנדר ושבעה שיענה לה לקחתה לו לאשה ויאסבה וזהו תחרות אליו, ואם שיתן לה מהר ומתן כאלוהי שהיא לאשתה הממון תתלה בה, אבל האנוס לנזונה לבדו ורשעו לא נדר אלוהי שום דבר לא ליפאנה לאשה גם לא ליתן אליה הממון כי לא פתח אותה בחדר מדברים האלו אבל בחזקה החזיק בה. ולכן הענישית התורה כנגד שניהם אם כנגד המתנות אמר תורה שיתן לאבי הנערה נ' כסף, ואם לא נדר אליה שיפאנה ענשו שיקחנה לאשה ולפי שלא יגרשנה צוה מפני זה אחר כך שלא יוכל לשלחם כל ימיו, והותר בזה הספק ה' :

והנה סמך לזה לא יקח איש את אשת אביו ולא יגלה כנף אביו, להודיע שלא יקח איש אשת אביו שהיא אסורה לו כמו שהתבאר בפרשת העריות, אבל אנוסת אביו יוכל לקחתה לו לאשה, והיה זה כאשר היה לא דתה צו מפני היותו זקן ותחרתה לבנו כי אז ראוי לאב להשגלה בזה שתנאף לבנו כי בזה יפייס' וישקם תלונתה ולכן אמר לא יקח איש את אשת אביו בלשון כלשון וקדושין, וזה על דרך מה שאמרו בספרי וכן בהבטת כתובות (דף י"ז) נאשא אדם אנוסת אביו ומפאת אביו, ואמנם כפי דעת רבי יהוד' האומר שיפא אדם אנוסת אביו ומפאת אביו יתכן לפרש הכתוב שאמר לא יקח איש את אשת אביו, שכמו שלא יקח איש את אשת אביו שהיא אשתו בקדושין, ככה לא יגלה כנף אביו שהרענו צו אל האנוסה והמפאת לנא אלוהי, וידרוש הסכם המזכר יהוד' הכתוב בזה בדרך, גם דרשו ר"ל בפ' ד' דיבמות (ד' מ"ט) שנזכרה המנוה הזאת לסמכה אל לא יבא ממזר בקהל ה' להניד שאין ממזר אלא הבא מחייבי כריתות כנושא אשת אביו, ומכאן יתבאר למה לא הזהיר מרע"ה בכלל על שחר העריות כמו שהזהיר על אשת האב שהיה זה ללמד ממנה הלמודים האלה אשר אבדו זכרתי לפי דעתם ו"ל והותר בזה הספק ה' :

בג. י' יבא פלוג דכא וגו' עד כי תלא מחנה על אויבך, ועתה יבאר הבטתי ראויים ליקח אשה מבנות ישראל כי קהל ה' יקראו האנשים כשואו אשה כמו שבא בקבלת ו"ל (שם ע"ז) בפ"ח דיבמות, וזכר ראשונה מהבטתי ראויים לישא אשה החולים באצרי ההולדה באופן שלא יכלו להוליד והם פלוג דכא וכרות שפכה, כי אחרי שאין ראוי' להוליד יהיו הנשואין בהם לבעלה. וגם יהיה זה ממה שיבטב שהאשה תזונה עם אדם אחר, והמנוה הזאת כבר באה בפר' קדושים אל תחלל את בתך להזנותה וגו', והמין הב' של זכרים הבטתי ראויים ליבא אשה הוא הממזר ועליו אמר לא יבא ממזר בקהל ה' גם דור עשירי וגו', ר"ל שגמו שהאיש שאינו ראוי להוליד לא יעש בעיני ה' שיפא ישראלית. ככה האיש שאין תולדתו ישרה והוא האיש הממזר הנולד מאשה בלא קדושין אין ראוי שיבא בקהל ה' לישא אשה ישראלית מזרע קדש, לפי שהנולד מהם יתעב' לנכד סור הנפסד. ויהיו בשם ה' אנשים רעים וחסאים אבל ראוי שיבאו כלם מהשתלשלות ישר מזרע אנשים מבני ישראל נולדים בכחוב וקדושין, ויהיה חושלת עוד בזה שיהיה האדם מלהוליד בן ממזר לעתו שלא יבא מבנות ישראל, והמין הב' מבטתי ראויים לבא בקהל ה' ולישא אשה ישראלית הוא העמזני והמזאני גם אחרי שנתגיירו ונתן הסבה בזה על דבר אשר לא קדמו אחכם בזהם ובמים וגו' ואשר שחר עליך את נלעם וכבר

כי הם בסוף פרשת קדושים אמר והייתם לי קדושים כי קדוש אני ה' ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי. ויבאר כאן ההבדל היה בזה"ק' השמנוי והמלאכי עד עולם ובאדומי ונמלתי עד דור השלישי :

ו תאמרו על ארבעה עשר יום' עד לא חסרתי עבד. התורה הוסיפה פעמים רבות' על הספר' בכלל והרחק' הסומאם מביין השם הנבחר, ובפרט הוסיף על כול קרי בפרשת מוארע, שאל' ואיש כי תאמ' ממנו שבת ודע ורחק במים את כל בשרו ושמא' עד הערב. ואמר בסוף הפרשה והזרחת את בני ישראל משומאם ולא ימותו בסימאם. בטמאם את משכני אשר בתוכם, ולפי שלא תהיה שבתה המאוס הוזהר' נוסף רק בזמן השלום ובמחנה גדול אשר שם המאמץ וכליו המקודשים. אמנם בהיותם במלחמה לא יהיו מחויבים בקיום המצו' וההנהגות הסם בה לבאר פה שם בהיותם במחנה למלחמה על האויבים ישמרו עצמם מכל דבר רע שהוא כולל לנוף ולנפש ולכל מין ממניי העבר' והסימאם, ופי' בפרט הענין בעל קרי באמרו כי יהיה כך איש אשר לא יהיה שומר מקרה לילה ויאל' אל מחוק למחנה ולא יבא בתוכו. ובכנות ערב ירחק במים ויבא אל המחנה. ומפי הקבלה למדו שהפירות הם יהיה לנעול קרי ממחנה ליום. וזה יהיה לבד כשיהיה שם ארון האלוהים אך ממחנה ישראל לא יאלו כי אם המוארע. ומלבד זה הוסיף עוד על הספר והשמירה גם בדברים הסכרתיים וזה שם ב' דברים הא' שעשה אותם במקום פניו ידוע לא בכל מקום שיהיה, וזה אמרו ויד' היום לך מחן למחנה וילא' שמה חוק. כי יד' פירושו מקום כמו (פ' שלח) על יד הירדן. עוד נזהר שבאיתו מקום הפניו לא תהיה צורתו גלויה אבל יכסנה באמרו ויתד תהיה לך על חניך. ר"ל שיהיה לו יתד פל כלי מלחמתו כדי לחפור עמו בעפר ולכסות את צורתו וזה כבוד לשם והמורה מהשפוט, וההפסד. הלא הראה שפסוק הקב"ה מונע כל מי פיתו כהאליס במדבר בזמן הגבלת באברים כדי שלא יבקאו את מחניהם באיאלת המותות ולא יאמרו ליד ויתד לפי שאין הנשים יכולות לעמוד על הענין ההוא. מה שלא היה כן במחנה המלחמה כי כלם אנשים. ונחן הפסוק בכל השמירה והסדרה הוזהר באמרו כי ה' אלכך מתהלך בקרב מחנך. ר"ל הנה מנהג עשוקים במלחמות הנה הוא ללכול כל חושבה ולחיותם ששופי זמנה. חמש וזול ירבו ולא יתעבשו. וגם יתלכשו באכזריות חמה וספק אף להיות נבזרות בזה וגבור' אנוכית אבל מחנה ישראל קדוש יאמר לו להדבק בהשגחה האלוהית בו כי אין מלחמתם בזה וגבורה אנוכית כי אם בזה אלטי וצדורו להקלל מפני רע ולתת איומים לפיכסם, ולכן ראוי שיהיה במחניהם קדוש וסכור ובעט היובט בה כשאו עון וזכו ולא יראה כך ערות דבר. כי בזה ממה שישב הש"י מהם ויסיר שכינתו מתוכם כמו שאמר וסג מאחריו. ומכאן למדו חז"ל בפרק מי שמתו (דף כ"ו) למקום התפלה הנרחק מן האוהר ד' אמות ולכל מראה העינים, והנה באה פס המורה הוזהר לבניד ששם הש"י ראוי שיהיה שומר מהתערב בו ורע שאינו מחלק הסם והבדל ממזר או עמוגי ומלאכי ואדומי כי הוא נור' הרחקת הסכנה. וגם כן יתקדשו ויהיו קדושים וסכורים גם בכל שאר הדברים הנאים מפאת החמר. ולכן הוסיף עוד על עשרתם גם במחנה ובמלחמות :

א שז' הכניעו עבד אל אדוניו וכו' עד כי יקח איש אשה. לפי שבאדם למלחמה יתכן שיכחשו אלוהים' עבדים המלאכים והשיר יהיה אשר הם צדים עליהם. וזה שלא יסיר העבד ההוא כאשר ינלו אליו משם אדוניו הפסוקים. כי אחרי שגא' לחסות תחת כנפי השכינה אין ראוי שנוחריהו לעבדו ככו"ס. וכבר הוסיף הכתוב בפרשת משפטים וגר לא תונה ולא תלהנו כי גרים הייתם בארץ מצרים. וכן במקומות אחרים הוסיף על הגר. ולכן פי' כאן שכל אשר יבחר עבד משם אדוניו ויבא אל מחנה ישראל להחניך לא כעבדו אל אדוניו. אע"פ שגוף מוחן רצ' בפרט גם כמו שכתב הרמב"ן שגבר וילכו מדינות רבות בכתת העבדים והשכנים הבוחרים מן. עוד ביאר שאע"פ שהוא עבד שלא ישתעבדו ישראל בו אבל יהיה נקי יחסי. שאם לא יהיה כן מה הועיל צדירותו כיון שלא נמלט מעבדותו ולכן אמר עבד יבד בארץ במקום אשר יבחר באחד שעריך כבד לו לא חוננו. ואמר יבד בקרבך להודיע שאין ראוי שיהיה לעבדים עיר בעצמם פן ירבו וימרדו שמה אבל יבדו בקרב ישראל. ואמר באחד שעריך לנעם שלא יהיה במקום הנחירה. והנה העבד הזה יהיה גר נדק ויחוייב לשמור המצוה. ולפי שהיה גם כן מוכנ' במלחמות שיהיה שמה נכים קדשו' לזכות עם אנשי הכנף וגם היה מוכנ' מנייה אולם שסיו גם כן קדשים מומיני' למשכב וזכו. לכן נזהר בפמיכות מזה המלחמה לא תהיה קדשה מבנות ישראל ולא יהיה קדש ממני ישראל. מזהר ישראל המקודש אין ראוי בפועל המנוגה הוא. והמנוגה האלה כבר נזכר בצורה שמי' רבות. ואמנם נדעת אנקלות הדרגה לא תא' אהיה מבנות ישראל לנער עבד ולא יבד ממני ישראל את אמה. תהיה המנוגה זאת נכללת אל תהיה את גרן להויתם. והרמב"ן כתב שאלות לא יהיה קדש של יתפרץ האים לבעול הפניות כי בהיותו בזה פרוק ומתמיד יקרא קדש ר"ל מומן. ור"ל כתב שיהיה קדש כמעשה ארץ מצרים והמבין יבין. ואחשוב שירמזו בזה אל מאמר ר' שמואל מופט בפרשו. שהקדש הנא' הסם הוא המומן לזכות עם הפחולות כמעשה ארץ מצרים כי מוג' המצריים וחולדותם רפה מפני הלאור העובר בתוכו תמיד המוליד בהם ליהם פלגמוניות. לא היה בהם כח בהיותם קרובי' למ' שם לבעול בתולה עד שיבא נער לשכב עמה משע כדי שיהיה הפתח פתוח. ולפיו זה אומנות הנער והרגלו יקרא קדש ר"ל מומן לשכב עם הנשים' הפחולות, וכבר הביא הרמב"ם כי זה המנהג במצרים בפירושו למפר מני הכניא ע"ה העיקר כפי הפסוק הוא כפי מה שבכתבתי ראשונה והנהגות על מיאוס טועל הנותן ומיעוטו סמך לזה לא תבא אמתן וזה המצוה כלב בית ה' אלכך לכל נדר כי תועבת ה' אלכך גם שניה. כי אמתן הזונה הוא שחרור לבית ה' בעד חשוקה. ובמו שאמר שלמה (משלי ז' ד') בתארי

וכבר חשב הרמב"ן שאמרו ע"ד אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים יהזור אל העמונים בלבד, כי הם המואבים קדמו אותם בלחם ובמים, והנה הביאו לזה אמרו בסדר אלה הדברים אוכל בכסף תשיבני ואכלתי ומים בכסף תחן לי ושיחתי רק אעברה ברגלי, כאשר עשו לי בני עשו היושבים בשעיר והמואבים שיושבים בער עד אשר אעבור וכו', ומאל חמסתי על הרב שהרי הכסו' אומר לא יבא עמוגי ומואבי בקלס ה' על דבר אשר לא קדמו אתכם וגו' ואמר זה בלשון רבים לכולם עמון ומואב, ואשר שכר עליך אמר בלשון יחיד לפי שזה נתיחד למואב וכן אמר בספר נחמיה (ס' יג) ביום ההוא נקרא בספר משה באזני העם ונמאל כחוב אשר לא יבא עמוגי ומואבי בקלס ה' עד עולם כי לא קדמו אתכם בלחם ובמים ואף יאמר שמואל קדם אותם בלחם ובמים, ועוד שאם היה כדבריו שחלש ומואב קדמום בלחם ובמים, היה לו לומר לא תעטב אדומי על דבר אשר קדמו אתכם בלחם ובמים מוסף על האחוס, גם היה לו להקל על המואבים כיון שכבר קדמו, ולהשו' דינם עם דין אדום לא שם עמון שלא קדם, ויש מי שפי' שמה שמכרו להם בני עשו והמואבים להם ומים כאשר עברו בלחם לא חקרא קדומה בשם פני', כי כאשר בלחמו יקדם נודד בשעת דוחקו כאשר עשה (פ' לך לך) מלכי נדק מלך שלם לאברהם ונחיתיו שהויה להם ויין כאשר ידע כי עיפם הם, והיה חקרא קדימה באמת, וכן היה ראוי להם שיעשו לישראל, ובלבד שיהיה מיד בדרך בלחם ממלכיים כי אז היה להם עת הצורך, כי לא היו יודעים שהקב"ה ימסיר להם מן ושיבא להם מים מזור החלמים, וזה ממה שדקדק מאד באמרו על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים בדרך בלחם ממלכיים, ואמנם מה שהסבירו בני עשו והמואבים אחרי כן, זה אינו כלום כי לבד ממכרו ההוא יקרא יחזור לא קדומה שהרי היה שבתת סמ' בלחם הוצרכו להם, הנה אם כן בעתד הקדומה בלחם ובמים בזמן הראוי שותפין עמון ומואב, והיה ענינם קרוב אל עין עמלק, כי מניעת המזון לעת הצורך כאלו הוא מניית בידים, אבל הדעת הזה עם כל שאר הדברים הנו' בעיני מיוסדים הם על קו תכו ואבני במו, באמנם שגני עשו והמואבים נתנו להם לחם ומים בכסף, כי הנה סותר לזה כחו' בפרשה זאת חקת, אבל פי' אוכל בכסף תשיבני וגו' באמת הוא כאשר פירשתי בסדר אלה הדברים שאינו חוזר אל כאשר עשו לי בני עשו היושבים בשעיר והמואבים ברגלי, למה שאמר אוכל בכסף תשיבני כי אם למה שאמר רק אעברה ברגלי ר"ל ואע"פ שלא תחן לי אוכל ומים בכסף, אל תחשוב שאלכך בדרך אשר באחי איו כן רק אעברה ברגלי ככו"ס כאשר עשו לי בני עשו היושבים בשעיר והמואבים היושבים בער שלא נתנו לי עבור בנבולם, ועכ"ל עברתי וצאתי עד כה והיא אמרו עד אשר אעבור את הירדן אל הארץ אשר ה' אלילינו נתן לנו וכמו שפירשתי סם, הנה אם כן העמונים והמואבים לא קדמו אותם בלחם ובמים גם לא הסבירו לעברם בארץ, ולפי שמעון ומואב היו בני לוס שקבל חסד רב מאברהם אשר הילנו מההרב וההשכי וצדקותו נמלט מהפכת הדום ועמורה, היו הם חייבים לעשות עם ישראל, והם עשו בהסך, ולכן היה ראוי שיהיה שונם רב ופלא מלבד שמואל הסיף על העמאם שם שכר את בלעם לקלל את ישראל, ואם לא נעשה עמאם היה מפני שלא אבה ה' והצדק למועז אל בלעם ויפסוק את קללתו לצרם מאהבתו את ישראל, ולכן היה מהראוי כיון שלא תחנך בם מלחמה ולא תחק את ארצם להיותם ממני לוס, ושם כן לא הדרוש שלום ופיוצת, כי כמו שהם לא קדמו אתכם בלחם ובמים, ככה לא תקדמו אותם לתת להם אשם מבנות ישראל לפי שבעלי העצב הנשחת והתכונה הנשחתת והנפסדת אשר כזה אין ראוי שיהיו כלאים עם הדרע אשר בך ה', ולזה אמר גם דור עשירי לא יבא להם בקלס ה', וזה לומר כי עד עולם יהיה זה, וזה אמרו כל ימיה לעולם, וכבר דרשו רז"ל (דף ע"ו) ביצמות פרק הערל וצבליה קדושים עמוגי ולא עמוגית מואבי ולא מואבית והעד רות המואבית, והמין ה' מהבגלי' ראויים לישא אשה מבנות ישראל הוא האדומי, והמין סם' מהם הוא המצרי, אבל אלו אין ראוי להענם לנמרי כמו עמון ומואב כי האדומי מפני קורבה כי אחיו הוא וראוי להם שיאבה את קרובו אף כי יחטא לו, ואם המצרי לפי שגר הייה בארץ וירד יעקב מנרומה מפני זלעפו רעב ונאלחו בעת צרם, וכמו שכתב ר"ל (דברים כ"ג ח') שבו להם לכסניא בשעת הדחק, ולכן אף על פי שהאחר כן הדרע לך ראוי שלא תחטבם ולא תקפח את סכרם וזהו נשים אשר יולדו להם דור ג' ישאו נשים ויבאו בקלס ה', ואמנם למה לא זכר ברית אחיה לעמון ומואב כמו שזכרו לאדום, ולמה לא זכר לאדום דבר אשר לא קדמו בלחם ומים כמו שזכר לעמון ומואב, הוא אללי לפי שאדום אלו היה עליו משמ' ולא נתן ישראל עבור בנבולו ולא קדמום בלחם ובמים היה להם על זה טענה רבה מפני שיעקב לקח הבנות מנשי אחיו הגדול ממני ולקה בברכותיו במרמה, והיה די להם שלא יאל' לקראת ישראל להלהם בו כמו ששע עמלק ולכן אמר לא תחטב אדומי כי אחיו הוא, ר"ל הקורבה היא חזקה ביוצק, והנה לא הדרע פמכס בהיות לו טענה רבה עליו, אמ' עמון ומואב לא היה להם טענה לשנות את ישראל ולהרע להם אבל להיטיב עמם טובה כפולה ומכופלה כפי המנהג אשר היטיב אברהם את אביהם ולא קבל לוס וחשבו מאברהם וחשבו מהעלגות' מה שקבל עשו מיעקב ולכן היו עמון ומואב ראוי' לעונם רב על אשר חללו להיטיב לישראל והיה אדום ראוי לשכר גדול על אשר לא הדרע עמם, גם כי קרבת אדום היתה גדולה ועלמית בהיות עם ויעקב בני יעקב ודקדק, אמנם לוס עם היות לו קרבה עם אברהם כבר היה מרחוקת מאד מלך שהיה כן אחיו, וגם בני לוס נתגללו בסדר בלתי ראוי משתי בנותיו, ומפני זה נקרא אדום בלשון אח בכחוס. ואמנם עמון ומואב לא נקראו אחים בשום מקום, ולכן התייר להם דור ג' ולא התיירו עמון ומואב, הנה הותרו בזה הספקות ע' וי', ואמנם השמות האלו אין ספק שבאו בזה שקדם

האדם הזונה. וזכתי שלמים עלי היום שלמתי נדרי. ומחיר כלל אחשוב אני שהוא חלל לקדש בזכר. וזכתי הרלב"ג שאמר מחיר כלל נלד להיותו שפיר ביום במשכב זכור מאד ולכן חשבו כמו חתן הזונה. ואמר אם כן הרובע והסרבה להקריבו על גבי המזבח. והרמב"ן כתב שהוא כפשוטו ובהם מנהג אנשי הנדב כשיאבדו כלבים יעלו בעצורם עולות ויחטפלו אל ה' שיחיים ואברהם התורה לפי שהוא חושש. רובל לומר לפי שמחיר הכלב לסויתו על ב"ח פחות יהיה מחושב אלול יחברך ככה יסיה אלול חושש רובל לומר מהתנה או המתנה אשר יתנו אליה תחת זוהת כדברי רבותינו ז"ל בפרק הפועלים ובפ' מרובה ובפ' לתמורה והביאו רש"י. והמנהג הזה כבר באה בפרשת אמור באמרו כל אשר בו מוס לא תקריבו כי לא לרצון יהיה לכם. ולפי שדרך הולכי מלחמה להביא מעות ברבית כי יורד המלחמה וכלים יביא האנשים לדרך ממון וללוות מוזהרם דגן ותיורם ויזהר וכו' ומצינו בימי התרשעת בספר נחמ' (סו' ח') שנאמר הם ותהי נעקת העם ונשיהם גדולם אל אחיהם. ויש אשר אומרים אחריו עורבים ונקמה דגן ברעב. ויש אשר אומרים לוינו כסף למדת המלך שדויתנו וכרמיתנו. לכן חק כול לא תשיך לאחריך נשך כסף נשך אכל נשך כל דבר אשר ישך. והמנהג הזה כבר באה בספר' משפטים באם כסף חלוה את עמי ובספר' דבר סיני כי ימון אחריך וגו' אל תקח מאתו נשך ותרביית את כספך לא חתן לו נשך. אבל ביאר כאן בה' דברים. הא' שם היות בכל דיני ממונות כמו שכתב הרמב"ן שהרובל להוסיף נכסיו רשאי. הנה בענין הרבית מפני רגילות החטא יזהר בכלל ללוה שלא יקבל המעות מיד האל והשם לו הרבית. כי הנה במקומות הנזכרים הזהיר למלוה שלא ילוה ברבית לאח. וכאן הזהיר ללוה שלא יקח אותו מידו ולא ישלם לו הרבית. וזהו אמרו לא תשיך לאחריך. כלומר אף על פי שמשפחה הכרח תבא לקחת מעות או אוכל ברבית לא תחשבו מאחריך כי תהיה כזה שאחריך יקח ממך נשך ויעבור את פי השם יתברך. והביאור שב' הוא אמרו לנכרי תשיך ולאחריך לא תשיך. וזה הדבר לא התבאר עדיין כי אם על דה דיוק מאמרו אם כסף חלוה את עמי. ובי ימון אחריך שמורה בהדין יכנס בעם הקדש וגלה. ולא נזכר. והוא אשר ביאר ופי' באל. ובספר' דרשו לנכרי תשיך זו מצינו שם וגמסכו אחרי זה הרמב"ם בספר משפטים בפ' מהלכות מלוה ולוה. והרלב"ג פירשם התורה שלו. אבל הנמנה שלנו אינו סובר כן שביאורו בפרק איוכו נשך שונכרי תשיך רשות ולא מזה וכן פסקו שאר הפוסקים כלם וכבר נסתייעו הרמב"ם והרלב"ג כשהוא מזה באמרה שם ה' לנכרי תשיך רשות. הנה המאמר מיותר אחרי שכבר אמר לא תשיך לאחריך. הנה יורה שגבר חושב ונכרי נאכל להשיך. אבל אתי הדיוק הכריז. כי יאמר האומר שדבר הכתוב בהוה בפ' כי תשיך לאיש אתי נאיש. ולא תחטום עוד בדין וזילתה הרבה שדבר הכתוב בהוה ושכן לא תשיך לאחריך לפי שהמשא ומתן שהיה בארץ הנזכרת על הרוב היה עם האחים. ולכן הוצרך לומר לנכרי תשיך שהיה רשות בידו לעשותו לנכרי :

והנה חנני האומות אחריו שחורתינו בלתי שלמה יען לא תהיה על סהרת כלב ושלמותו צמנות כראוי כ"א כפי המועיל. וזיכור זה מענין ההלואה ברבית ל' שמים שאמר שהרבית מלך עמונו דבר יואל מן ההקדש הסנעי והוא עון פלילי. ובהם ראוי שתרדוקו התורה ותאסור אותו בהחלט. וכבר ירבו התלוותות על הענין הזה והוא הספק ה"א אשר הוראתו. וכדי ששך לא האן נחתו כל זה כי תשובות כלם נכוחים למצין ויפריש מלואי דעת :

התשובה הא' היא כי אם לא יקבה עליהם מה שזוהת הבורה בעממים לא תהיה כל נשמה, למה יקשה בעיניהם הנשך אף על פי שיהיה בלתי ראוי מפאת עמו ואם ארנס ונוסס סותר להם ממונם לא כל שכן, כי היתה הכוונת האלוהית להרחיק האהבה מבין העם הנזכר וה' עממיו והשפיל ביניהם איב' כדי שלא ילמדו ממעשיהם ולכך זוהת על הריגתם, ובאשר לא יוכלו או לא ירצו להרנס אינו מזהירות ביצוה שלא ילוה להם מעותיו בהם ועל דה החסד כי נשך ותרבית כי אין ראוי לעשות חסד עם האויבים :

והתשובה הב' שאפילו שגורם שהרבית מלך עמונו מגונה, הנה לא התירו השם יתברך כי אם נזכר שהוא מו' אומות, ואין בנכרי נקרא כל איש אשר לא מנעם היסודים הוא, ואמנם לרע אדם לא יאמר נכרי כי הוא נקרא אח שנאמר לא תחשב אדומי כי אחיך הוא, וגללל בלא תשיך לאחריך, וכן ישמעאל וסאר האומות לא נקראו בשם נכרי, ולנכרי שהוא מו' אומות אינו מוגנס לקחת רבית ממנו ולעשות לו שלל כהונן כיון שהוא ששה בלא כהונן ולא יבא נזדקת השם יתברך ולא יוכה בזהר הבורה אחרי אשר כבר נס :

והתשובה הגלושית היא כי אף על פי שגורם שהרבית הוא דבר נמאס ומגונה מפאת עמונו ונאמר שישאמר נכרי לכל איש אשר לא מנעם ישראל הוא, הנה לא חמלם שהתורה תורה הנשך לנכרי רובל לומר להלוותו בנשך כי אם להלוות ממנו ברבית כי הנה אמר הכתוב לנכרי תשיך, והוא כמו לא תשיך לאחריך שהוא הזהיר ללוה שלא יקח דבר מיד האל ברבית, לא למלוה שלא יתן ברבית, וזהו הדרך יהיה פירוש לנכרי תשיך. ואם ישראל יאסר לקחת מעות ברבית יקחם מיד הנכרי לא מיד ישראל, לפי שאם יקחנו מיד ישראל יהיה עון פלילי לנשיהם יען אשר לא זכר עשות חסד ולא הלווה בהם כמו שזוהת תורה, ויעברו שניהם בזה הלחון שזכר ברבית, ואמנם כשיקחם מן הנכרי לא יהיה זה עון ולא יחשב אכזריות לנכרי שאין הוצר החסד וההלואה בהם מועיל עליו : והתשובה הד' הוא כי הנשך מלך עמונו אינו דבר בלתי ראוי כי האנשים עם ממונם כספם וזהבם ותיורםם ודגנם ראוי שירוחו, ואם אדם אחד בקם מאדם אחר מעות לעסוק במסחרם ויהסוב להריותו באלף כפולות שיליה לו מאחים, מדוע לא יתן לו מנה, וככה עובד אדמה שקבל בהלוואה ק' סאה חטים שנה אחת לזרוע שדה וימלא שנה היות מלאה בערים כפי הנסוג למה לא יתן

לו בעד הלוואה ק' סאה י', הנה בדבר הזה בעמונו אינו נמאס גם לא מנוה וזהו החורס ומשא ומתן והגון מפאת עמו, כי כמו שהאדם אינו מחוייב לתת מעותיו לאחר כי אם דרך נדקס וחסד ככה אינו מחוייב להלוות מעותיו או הלוואתו חנם כי אם בדרך נדקס וחסד במתנת חנם, ולכן יוחם בקדוש ברוך הוא את הענין כזה במדרגת חסד שיעשה עם אחיו כשילווה כספו מבלי ריוח וחשולת כלל, והוא בענין השמטה, שהוא דבר כזה בלתי גס כן הרבית, לא בענין הנזל והגנבה שהוא מלך עמונו דבר נמאס וגמאס, ומפני זה אמר בשמטה (פ' ראה) לא יגוש את רעבו, ואמר בנשך לא תשיך לאחריך, לפי ששניהם חסד שיעשה האדם עם האחים ואינו מחוייב לעשותו עם הנכרי, וכמו שבשמטה אמר את הנכרי תגוש כך אמר ברבית לנכרי תשיך לפי שהוא לפנינו משורה הדין שהוא ראוי לעשותו עם האחים בנדקס ואינו מחוייב לעשותו כן לנכרי, ומה שאמר דוד (תלים ע"ז) כספו לא נתן בנשך וחל' פירשו במוסדת מכות (דף כ"ז) אפילו לאומות, הנה הוא לאחר החסיד המופלג שיעלה בהר ה' ובמקום קדשו שיעשה חסד ונדקס אפילו עם הנכרים, לא שיהיה הרבית דבר בלתי ראוי והגון בפני עמו כי ענין החסידות בלתי ענין הישר והמשפט, ודוד דבר במה ממדת החסידות לעשות דבר לפניו ולא דבר מהמשפט הישר והמדקק הנמור אמנם בגנבה וגולה ורמיזה הזהיר בכלל לאחים ולנכרים באמרו לא תחלל ולא חנוכו לפי שסם דברים בלתי ראויים מפאת עמם ולכן ישחפפו בהם האחים והנכרים ולסיות זה ממדת החסד והכנינה כמו שאמרתי נהנה התורה שזכר עליו למען יברכה ה' אלהיך וגם כן כמו שנאמר בשמטה כי הסכר הוא על החסד והרחמים שבושה אדם לפניו מן הבורה ואינו נוכר בהרחקת העבירות כי לא נתן בלא תחלל ולא הנאף ולא חנוכו שזכר כמו שזכרו בנשך, הנה התבאר מארבעה תשובות האלה שמרע"ס הזהיר כראוי ובלקד כל אמרי פיו חין בהם נפתל ועקם, ואמנם האמת שנלמין בזה הוא כפי קבלת רבותינו ז"ל בספר' דף נ"א וסותר בזה הספק ה"א :

ואמנם למען הוסיף לומר ולאחריך לא תשיך אחרי שכבר ביאר ואמר בראשונה לא תשיך לאחריך לחייבו על שני לאוין כדברי רש"י ז"ל, וגם כוון בזה שהרבית ממנו מוקדש וממנו מאוחר כמו שזכרו בפרק איוכו נשך (דף ע"ה), והנשך המוקדש הוא כשיתן האדם מנהג ואומר כדי שילוני וסך המלווה הוא ח"ו לו מתנה אחר שחור לו משותיו ואמר לו עול זה מפני אשר הלויתני, ולרמוז על שניהם אמר לא תשיך לאחריך ולאחריך לא תשיך, ואין ראוי שנתחשב ממה שאמר על הארץ אשר ה' אלהיך נותן לך לרשתה שהמנהג הזהות תלויה בארץ כי הוא צווי המידה וכולל, ובפרשת משפטים ובפרשת דברים שניהם שיהיה עליו לא תלה הדבר בארץ, אבל אמר כאן על הארץ בענין הסכר לא לענין המנהג רובל לומר למען יברכה ה' אלהיך בכל משלח ידך ברבנו מופלג, והנה הסבה הזאת תהיה ערוכה בכל ושמורה על הארץ אשר תהיה בא שמה לרשתה כי היתה ארץ ישראל מוכנת ומוזמנת אל קבלת הספק יותר מוזהרת :

ולפי שבעת המלחמה נודרים האנשים נדרים וגזרות כמו שאמר (פ' ויאל) וידר יעקב נדר לאמר וכן יפסח (סופסים ו"א), לכן במק אחר זה כי תדור נדר לה' אלהיך, כי כמו שהקדים למלחמת מדין פרשת נדרים ככה עשה כאן, ור"א כתב כי בנכור שאמר לא תצא חתן זונה ומחיר כלב בית ה' אלהיך לכל נדר, וזכר כאן שאותו נדר מתקע אליו יתברך, אמנם כי תדור אחת נדר לה' לא יסיה כן, וזוהת תלמוד כי הפרשה הזאת כבר באה בראש המטות שנאמר כי ידור נדר לה' או השבע שבעה לאסור אסור על נפשו לא יחל דברו כלל היוצא מפיו יעשה, וביאר כאן שגריף שיעשה אותה במהירות וזהו לא תחלל לשלמו כי מחנת הנדב מרה, ונדר בארו ז"ל בפ"ק דר"ס ופרק קמא דנדרים ופ"ק דערבין (ד' ד') הוזהר שיעבור בל חלל שהוא שיעברו על הנדר ג' רגלים או יקרא אחריו. אמנם בענין הנדקס לא יהיה כן אבל יהיה חייב לשלמה מיד מפני צורך העניים אליה, ואמר כי דרום ידרשנו להגיד שעכ"פ ידרשנו השם יתברך מטמו ויפרט ממנו בין מדעתו בין שלא מדעתו וחסא איסור הנדר יאמר בזהותו וזהו אמרו והיה בך חטא רובל לומר דופי והסרון, כי איסור הנדר מורה על שהאדם מתחנך עם מה שנדר אשר לו הוא מתחלף בעלות, וכדי שלא יחשוב חושב בהנדר נראה לאל יתברך מפאת עמונו, אמר ובי תחלל לנדר לא יהיה בך חטא רובל לומר שלא יהיה בך דופי כמו שיהיה באיסור הנדר, וחכם הדברים באמרו מואל שפתך תשמור, לנאר עוד שהנדר לא יאמר על מחשבת הלב בלבד, כי דברים שבלב אינם דברים אצל הנדר הוא מה שיוציא האדם בשפתיו מתוון עם מה שבלבו, וזה מואל שפתך תשמור ועשית, והנה הוסיף לומר כאשר נדרת לה' אלהיך נדבה אשר דברת בפיו שנראה מיותר, כדי לתת הסבה למה ישמור הנדרים לשלמה שיהא מ' נדרים, הא' מלך השם יתברך אשר נדר אליו כי אין ראוי שיזכר לו וזהו כאשר נדרת נה' אלהיך, והב' מלך הנזיר עמו שאין כבודו שלא ישמור את דברו, ועל זה אמר נדבה אשר דברת בפיו, וכל עוד באמרו מואל שפתך תשמור להודיע שבמואל שפתך יש ב' מנות, האחד האיסור והמניעה מעשות כענין שבעת הכעני להרע לעמו או להסיק נעמו, והב' מה שיהיה בקבלתו עליו לעשות דבר ממנו כמו לתת מנומנו לעניים או להקדש וכדומה, ועל הענין הראשון אמר מואל שפתך תשמור כי השמר פן ואל לא תעשה הס, ועל הב' אמר ועשית, ועל ציורם אמר על הראשון ראשון כאשר נדרת לה' אלהיך נדבה אשר דברת בפיו, כי הנדר הוא על המניעה כמו שאמר כי ידור נדר לה' לאסור אסור על נפשו, אמנם הנדבה היא על קבלת מעשה, ושיעור הכחוב מואל שפתך תקים בין למניעה בין למעשה, אם למניעה כאשר נדרת לה' אלהיך, ואם למעשה נדבה אשר דברת בפיו, ועל הדרך הנה אמר בלמה (קהלת ה') כאשר תדור נדר לא תחלל לשלמו כי אין חפץ בכסילים טוב אשר לא תדור משתדור ולא תלה, והזהיר עוד אל חתן

תתן את פיה לחסוד את בשרך :

ולפי שבשעת המלחמה ההולכים אליה יבאו בדברים ובקמה ויאכלו וישבעו, גם יתנו אל עליהם וישחיתו עץ בלחמו, כמ"ס (פ' בחקתי) בעבור זה וחרב לא חסודו בלחמם, ואפילו חרב של שלום, הנה בעבור זה בזה כחן מלות כי חסוד בקמה ריעך רוצה לומר שישמור כל אדם כרם רטבו שדכו וכרמו שלא להשחיתו, וחז"ל קבלו בפסרי הכחוד מדבר, שאפילו שיהיה נשכר שם למלאכה בזמן הקציר או הבציר שבו הוא נותן לתוך כליו של בעל הבית יוכל לאכול כנסבו שבעו אבל אל כליו לא יתן כי יהיה יד גזל נמור, והמלות האלה כבר באו בפר' קדושים שנאמר לא תשטיק את רעך ולא תגזול, לא תלין פעלת שכיר אחר עד צוק, כי הוהיר שמה ראשונה את השכיר שלא יגזול בעל הכרם או השדה אשר שכרו, והוהיר גם כן בעל הבית והכרם או השדה שלא ילין פעולתו ושכירתו אחר עד צוק, אבל ביומו יתן שכרו, וביאר כאן באלה המלות שיאכל עניים כנסבו שבעו וכן במלילות ושחין הנול בידם בחסם אל הכלים, הנה המלות האלה כלם באו מתקשרות זו עם זו להיות מיוחדות לומר המלחמה ועניניה, ור"א כתב במכילת המזוה הזאת משלך אתה חייב לתת בנדר ולא אחרים תקח לך :

בר א כי יקח איש אשה ובעלה וגומר עד כי יקח איש אשה חדשה וגומר, לפי שהיה המנהג ההולכים למלחמה לכתוב נט לכחותיהם כמו שארז"ל בשבת (ד' כ"ו) פרק כמה בהמה בענין בח שבע ואוריה, לכן נסמכה המלה הזאת לעניני המלחמות להודיע שבאשר יתן האדם נט לאשתו כאשר יקרה להולכים למלחמה והלכה והיתה לאיש אחר, שבאשר ישלחנה הבעל הסני לא יוכל הבעל הראשון לקחתה כי אולי אחרי שובו מן המלחמה יוכל להיות בחיים וישראל ללקחה. וגם נסמכה המלה הזאת בעבור שהוהיר על התעבות, הוהיר במנהג את אשתו שלא יבז עוד לקחתה, להיות זה מכלל התעבות וזמה בדרך, ור"א כתב שנאמר כאן מלות האשה שגם היא כשדה תחשב, והנה מלות הקדושין אינה מחודשת בנזקוקים הנה כמו שחשב הרמב"ן כי הנה כבר נאמרה בפרשת משפטים אמר אשר לא יעדה ואם לבנו יעדה, וארז"ל בפרק קמא דקידושין (ד' י"ט) שהמכירה חסיה בכסף או בשטר ושמלות עשה היא ליעדה לו או לבנו וכן אמרו שמה כינוד יקדשה, ואמר שיאמר לה בפני עדים הרי את מקודשת לי בכסף שנתי לאבין, וכוונתו זה מהפסוקים, ואמר ולא אחרת יקח לו שארה כסותה ויגותה לא יגרע ואמר ואם לבנו יעדה כמחשבת בנות יעשה לה והוא קדושין וכוונה, ואמר עוד במחשבת מורו ימסרה לו לאשה, ובזה הרמב"ן שיספיק ויפסקוק לה מהר כמחשבת איש לאשתו שכותב לה כתובה וכן כתב רש"י והוא האמת ועם היות שהרמב"ן לא חסדו כן, הנה א"כ בזה שמה מלות הקדושין והנשואין בקוצר, וגם היתה בכסף ובשטר החבאר שמה, והנה לא עשו חז"ל עקר לזאת המלה ללמד משמה ולמוד מכאן כי יקח איש אשה ובעלה שיקרא בכסף ובגיהא ולמדו שיקרא בשטר ממה שיקרא ויחיה ויהיה מה יחיה בשטר כמו שהתבאר בפרק קמא ממוסעת קדושין (דף ה') לפי שהמזוה מלאו אותה כלל בכל מקושרה ובדרשת לעמה, ובאו כאן כל התנאים לדעת ז"ל מה שלא באו זה מכלל מה שפסוקים כי אם קתם באמה העבירה וקתם בממחה, ולכן בחרו ללמוד מכאן שהתבאר הדברים שהאשה נקנית בהם וקתם קונה בהם את האשה בשלמותה, לא שיכללו ביאת המזוה שמה בדרך קצרה, ואמנם המזוה השנית שזכר כאן לא יוכל בעלה הראשון אשר שלח לשב לקחתה לו לאשה וגו' כבר נרמז בפרשת הסוטה (פ' נשא) שנאמר ואם לא נעממה האשה וטבורה היא ונקמה ונרעה זרע מורה שגם נעממה חסיה אסורה עוד לבעלה ואולי לכן כתב רש"י אחרי אשר העוממה לרבות סוטה הנסמכת, וביאר כאן שלא בלבד חסיה האשה אסורה בהיותה מזוה תחת בעלה, כי אם גם שהיה מנורשת ממנו והלכה ויהיה לאיש אחר בקדושין לבד חסיה אסורה לראשון, וגם כי יהיה זה מכלל ביאור המזוה הראשונה שגם חסיה הנרשית נכלה והיתה לאיש אחר לא לבד בבעול כסוטה כי גם כשהתקדשה לאחר חמנע מפני זה לחזור לראשון, וכבר יורו הכתובים על אמתת זה רוצה לומר שהמזוה הזאת בקדושין אינה מחודשת כאן ממה שאמר כי יקח איש אשה ובעלה, ואם היתה מזוה מחודשת ליאשה אשה, היה מבאר בדרך זווי ולקחתה לך אשה או קח לך אשה, אבל במד על הזווי ממה שכבר אמר ממוזות הקדושין, ועתה יפרש כי כאשר יקח איש אשה ובעלה ויקרה עם זה שלא מלאה חן בעיניו להיותה הפך הולדהו כמו שכתב ר"א, או לפי שמלא זה ערות דבר ולא יראה לגלותו כי אין לו עליו עדים או מפני כבודו, ובעבור זה יכתוב לה ספר כריתות ונתן בידה ושלה מצינו, ויקרה עם זה שחל מצינו והלכה והיתה לאיש אחר בקדושין ושנאה האיש האחרון או ימות הנה כאשר יקרה כל זה, אני מוהיר שלא יוכל בעלה הראשון אשר שלח לשב לקחתה להיות לו לאשה, הרי לך פסעט הפסוקי מורה שהביאור אשר חסד בכלל הוא לא יוכל בעלה הראשון וגו', ושהוא גזרת המחמיר כל, ובאר הענינים באו להכרח הענין לא להיחלם אזהרות מחודשות בכלל, ולכן באו בזה"ל הפסוק וכתב לה, וכלה, ושנא, וגזרת המחמיר לא בזה בזה"ל שהוא לא יוכל בעל הראשון, וכבר בזה בקבלה האמתית בעם היות שאמר חורה כי יקח איש אשה ובעלה שאף על פי שלא נבעלה כיון שהתקדשה לא תלה כי אם בנט, שהרי אמר אחרי זה והלכה והיתה לאיש אחר ושנאה האיש האחרון וכתב לה ספר כריתות, ולא אמר שנבעלה אליו, והוא המורה שעל הקדושין בלבד יסתר הגט, ושמה שאמר כי יקח איש אשה ובעלה הראשון בו לא בעלה, ויראה בקושה שיקנה האדם את אשתו בכסף כדברים ז"ל (ד' ב') פרק קמא דקדושין, ויראה באמר ובעלה שיקנה אותה בגיהא, ואמר שאין שיהיה קנינו בלאחד מהדרכים הנזכרים יוכל לגרשה, ומאשר אמר והיה אם לא תמלא חן בעיניו וגו' וכתב לה וגו' למדנו שהאשה מתקדשת ברצונה, ומתגרשת

בעל כרחם שביד האדם לגרשה כרצונו, וכן אמר ושנאה האיש האחרון כי החורה יחסה הפעל הנה לאיש לא לאשה, אבל אמר כי מלא בה ערות דבר, לפי שפני הנהגה לא יגרם את האדם את אשתו, כי אם לסבה חזקה מפני ערות דבר שמלא בה, וממה באמר וכתב למדנו שצריך שהיה או שולחו יכתוב הגט, וממה שאמר לה למדנו שלא יהיה הגט מחובר מעשה אחר הכתובה אלא המצינה, ושיהיה הוא או שולחו, ושהיה הנתינה בידה או ביד שולח, ומאמרו ספר כריתות למדנו שיהיו בו דברים הכורחים בינו לבינה, וממה שאמר ושלה מצינו למדנו שצריך שלא יתחד עמה טול, וכדרך הזה יתבאר מה הכתובים כל דיני הגט כמו שזכר רז"ל במכילת גיטין :

אבנם סבת כנרשין היא כפי מה שאומר, אין הפק שפעולות האדם בעולם הזה מורות אל אחד מה' תכליות, אם לתועלת הממון ואם לאהב הצד הכבוד ואם להנאת הנפש ואם לשלמות הנפש ואם לטובת בניו, והנה בחברת האדם עם אשתו יושבו ה' התכליות האלה, כי יהיה להם שכר טוב בממנוח ויריוחו בחברת, לפי שאין האדם כשאר בעלי חיים המשיגו כל מלבושים בשבע גם מזונות, ואמנם האדם יקנה אותם במלאכה ויצטרך אל הכנות רבות להשיג אליו, אשר האשה תעזור מאד בקנין הממונות והדברים ההם, ואם תועלת הכבוד מוצא בחברת האדם עם אשתו, לפי שהאדם בלא אשה גלה ממנו הכבוד והפארת אדם לשבת בית, גם כי היא תמנעהו להפקי' עמלו בהסדרו עם הזונות למלא נפשו כי ירעה, גם ימנע מחברת' תועלת לנוף, במה שתעזור האשה לאיש בכל עמלו ויגיע כפיו ונמנו שתכין צרכו והנחת נוסו, ואם תועלת הנפש גם כן מוצא כי חבר' האדם עם אשתו תמנעהו מחסוד וללכת אחרי חלואותיו גם כי יקיים עמם מלות פריה ורביה מלמד שאר המלות הנלוות לאיש בציורה בעל אשה, ואמנם שתועיל האשה בבנים גם כן היא מוצא כי האשה סבת מליאותם, והיא תגדל ותחנכם וכמו שארז"ל (ד' ס"ג) בפר' הנה על ימנעו די לנו שמגדלו' את בנינו ומליאות אותנו מן החפא, ולכן אותה החורה האלדית על חברת האדם ואשתו, וראה יתברך שלא טיב היות האדם לבדו והוהיר האשה שלא חסיה מונה תחת בעלה, ולזה אמר (פ' משפטים) שאדם כסותה ועונת' לא יגרע, האמנם כל התועלות האלה לא ימלאו ולא ימסכו בחברת האדם עם אשתו כי אם בהיותם מהכמים בשבע ובמנו, כפי מה שבאשר כבר זה יבא ביניהם האהבה וההסכמה וכמו שאמר (פ' בראשית) אהבה זו עזר כנגדו, רוצה לומר עזר דומה לזמנו ומסכים עמו מכל דל, עד שמפני זה בנתינת אדם הביא השם יתברך לפניו כל חית השדה ואת כל עוף השמים לראות מה יקרא לו, רוצה לומר אם ימלא להם מזן נאות ומסכי' למנו ולתחלפות שבע' מעבדו, אמר ולאדם לא מלא עזר כנגדו כלומר עזר מלא שיהיה ביניהם כמה נקבות אבל לא שיהיה נאות מהכמים לשבעו וזהו כנגדו בדומה לו ולהכמים לשבעו, ולכן כדי להמליא ההסכמה והאהבה ביניהם לקח אשת מלגטווי ויש מננה אשה ויביאה אל האדם כדי שתהיה ממנו וטבעו, וכל זה להיות ההדמות וההסכמה המנו' והמדות בין האדם ואשתו הכרחי ביניהם כ"א יהיו מתחלפים הנה לא יסכימו בפעול' ולא יסודר ענין ביהם ולא ימשך ממנו טוב אשת מהתועלות הנז', ועוד שיהיה האדם יחיד ולא בחברת הנחם הפעולני האדם הרע, וכמאמר' שעה (קבלת ז') ומוזא' חני מר ממות את האשה אשר היא מזוה' וגו', ואמר (משלי כ"ה) טוב שבת על פנת נג מאשת מדיני' וזית חנר, וכמו שארז"ל בפר' הנה על ימנעו זכר עזר לא וזה כנגדו, אשר כוונתו בזה לומר שאין אמצעי באשה עם האיש, ר"ל שתהיה לא לעזר ולא כנגדו אבל בהלכה חסיה אם לעזר ואם כנגדו לפי שהדבר תלוי בין ההסכמה הפעלים והתחלפות' ואין יהיה מזעזע בין השוה והבדלי שוה, ומפני זה נזהר ית' שבאשר האדם לא יסכים ממנו וטבעו לשבע אשתו כי זה הוא והיה אם לא תמלא חן בעיניו כי מלא בה ערות דבר, שחלוק מזוהים הסב הסבה שאל יגרשה, שמוטב לגרש' משחרב' שהאשה והרוב והקשה בגיהא, וכבר זכר הפסוקים בהנהגת המדינה, שמפני זה הסכימו האנשים באירוסין קוד' שתנשא אשה לאיש כדי שזמן האירוסין יתנו שנים, ואם ימלאו שנים האהבה והשלום הנמשכים מהאיות המנו', והסכמתם יבא לידי נשואין ואם לא יהיה כן לא יאשה, כי מוטב נגרשה בביתוה בתולה מביתוה בעולה ונשואה, והוא שעם נכבד מאד בגרושין מלבד הפסע האחר שזכר הרב המורה בחלק פ' מ"ט, האמנם אם כבר באו לטענה ולא יבאו בהסכמה והאיות בשום דל, בחרה החור' שיתגרשה כי בחירת הרע במיעוטו ואולי ישא אחרת דומה לטבע ומונו, והיא הנשא לאחר הדומה לה ולא יחיו כל ימיהם חיי צער ואולי יבאו לשפיות דמים וגלוי עריות ולרעות מחרות ולזה אמר חורה כי יקח איש אשה ובעלה, ר"ל אשה' שהיה בעולה לו שיראה שהוא דבר בלתי ראוי לגרשה תחת אשר ענה, עכ"ל אם לא תמלא חן בעיניו או ששנאה כמו שאמר באיש האחרון שהוא אות אמת מורה על התחלפות המזנים כמו שהאבה ומליאות חן מורה על האיותם והדמותם שאי יהיה ביד האדם לגרשה, האמנם נא רוצה להתגרש בדברים או בכסף או בגיהא מצינו כדי שלא יהיו בגרושין דבר נקל לעשותו ויהיה האשה גרושה מאישה פעמים אין מספר כל עוד שיעלה על רוחו, וגם היא תלה ותאמר גרושה אני או כבר גרשני בעלי כדי לאוף את איש אחר, הנה להסיר כל התאנות האלה זה הוא ית' שלא יגרש האדם את אשתו כ"א בפס' ויהיה בתנאים רבים ועדים מעידים עליו, אשר זה כלו ממה שלא יקל כל כך על הבעל לעשותו, ואם יראה לגרש את אשתו באף ובחמה יכבד בעיניו הפסל לה ויחשב דעתו ולא יהיה לה ג"כ מקום לומר מנוחתה אני בשקר וכבו וכמו שפירש על זה הרב המור', והנה חייב חורה לגרש את האשה אע"פ שלא נבעלה, לפי שהקדושין הם מיוחדים האדם ואשתו ואוסרין אותה ולכן יסתר האדם להחיר הקס הסוף לפי שהיה מלאך שנתקדשה הרי היא באפשרות קרוב נבעלת לבעלה, והחור' לא חשבה לנשואות כי מי ידע כיון שנתקדשה

זוהי הפסקה החמישה עשר :

וראוי לדעת כי קצת מחכמי האומות קיימו וקבלו בניהם שהתורה האלדית לא נותנת בנורוויי, באמרה כי הוא דבר כנגד הטבע להסירך הדבר מעצמותו ובשר מבשרו, האמנם לא אכר' התורה אותו לפי שהיו ישראל עם קשה טורף, וחששה תורה אולי כשלא תמלא האשה חן בעיני בעלה יתרגנה להספר ממנה, ומפני זה בחרה תורה הרע במיעוטו ולא אכרסה התורה הנורוויי, כדי למלט את האשה מיד אכזריות בעלה, אבל לא לזה בם ועל כיוצא בזה אמרו דברים מורים כנגד יתר הרע, והוכיחו זה מאשר לא נמלא באחד מהאבות הקדושים שיגרש את אשתו לסיחור דבר רע וגמאם בפני האלהים, ואם אכרסה גרש את הנר זה היה צמח האלהים שבתאבדו עליו : ואני דברתי על זה עם חכמי מהם, והביטתי על טעמותיהם שהנורוויי אינו כנגד הטבע, אבל הם מן הפקר והמנהג הטבעי, לפי שכבר התבאר בפלפולות הפטעיות שכל הוה נפסד, ושהפסד הוא מפעל הטבע כמו שהיו, כי כמו שהביר היסודות והרכבתם להיות המתהווה הוא מפעל הטבע, כן פרושם זה מזה בהפסד הדברים הוא גם כן מהמנהג הטבעי, והנה חבור האדם ואשתו היא הויה מה, והנורוויי הוא ההפסד והסירוד אשר יקרה צמחרכים ההם וזה מפעל הטבע וכבר ביארתם שהאדם הנורוויי ובנשויון מתדבק כפי הטבע האדם, וכאשר תהיה האשה עם מכאמי האדם ובשרו רוצה לומר ממכמת מנהג למונו וטבעה לעצמה כמו שהיה בעיני חס ואלהם בראשון אין ספק שלא תקרה ההפסד והנורוויי, אבל בהיותו מתחלפת ממנו בטבעה ומוגה הרי איננה עם מעצמו ובשר מבשרו, ואיך ידבק האדם אשר בזה עם אשתו והיו לבשר אחד, בהיותם המזגים וטבעי שונים מאד הנה אם כן כמו שהיו בשואיון מזה כן היו הנורוויי מזה הכל כפי הכנת המקבלי והסמכותם בטבעם או התחלפות והפניות ואם חששה התורה שמה יתרגו האדם את אשתו לא מפני זה היה ראוי שתהא התורה מקום לאדם לעשות דבר שאינו כהוגן הנורוויי שהוא כאלו יאמר אדם מפני שיהיה לז האדם רע מעטוריו לעשות ולגזול ובעבור כגול שופך דמים ראויה שנתן מקור' ורשו' לגזול ולשפך דם לומר שינית לגזול מי שירצה כי מוטב הוא שיגזול ממנון משפסוף דם, אין זה ראוי והכוון כפי ההורה האלדית, ועוד כי אם היו הנורוויי דבר בלתי הוגן לפניו יתברך, איך הנביאים לא היו מזהירים בני האדם מלעשות' לנשותיהם כמו שהיו מוכיחים אותם על בעילות בת אל נכר ושאר העבירות, והנה זה היה מוטל על הנביאים רוצה לומר להוכיח את העם שנאמר (ישעיה' כ"ה) והגד לבני פסעם, ועוד שאם היו הנורוויי דבר רע בעיני ה' איך אמר מלאכי (סוים' ב') בעינים כי שגא שלא אמר ה' צבאות שהוא מורה שהקב"ה המורה על הנורוויי במקום שיש שגא בין איש לאשתו, ועוד כי אם היו הנורוויי כדבריהם דבר נמאם לפניו יתברך שלא לזה עליהם, אבל לא אכרסה אלא מפני יתר לז האדם והיו כענין הכרית שגא' ואיך תהיה לאחיד ולשכר יתר לא אכרס רחמינו לנכרי, ויקשה אם כן איך למד יתברך אופן הנורוויי וכזה ונתן וגומר, והנה לא לזה השם יתברך איך יתן הכרית לנכרי ולמה בחדש יתן הכסף, כמו שלמד הנורוויי ענין הנט ונחיתו, ועוד שאם השם יתברך לא לזה הנורוויי אם כן תשאר האשה תמיד מתקדשת לבעלה ואשת איש היא, והנורוויי אינם דבר כי לא לזה השם יתברך עליהם ואינם כדח משה וישראל, ויקשה אם כן איך תהיה התורה האשה המתנרעת לבעל השני בהיותה נשואה תמיד לראשון, אחרי שהנע אינו על פי התורה, ואם אמרו שהכרית הוא בלתי ראוי מפאת ענינו מפני שמהלך דוד המלך ע"ה כספו לא נתן בנשך, וזה במאמרים ז"ל במסכת מכות (ד' כ"ה) אפילו לנכרי, האם מלאך חן הנורוויי שגביה מנביאי' או מהמדיירים ברוח הקדש יבנה מי שלא יגרש את אשתו, או לא ימלא, ואיך יאמר אם כן שהיה דבר נהפך ונאלץ בעיני אלהים ואדם, ואם האבות הקדושים לא נגרשו נשותיהם היה לפי שמהלך חן בעיניהם, וגם אהבתו היום מי ומי הוא המגרש את אשתו אם לא מלא בזה ערות דבר, ואם אמרו שאברהם גרש את הגר ועשה כפי הראוי בעבור שגאבו עליו הצווי האלהי גם אהבתו באמר שגאב אהבתו הצווי האלהי לגרש את הנשים כפי הדין, ואלא נעשה אם כן דבר בלתי הוגן כמו שלא עשה אברהם, שזה וזה גם נעשה צמח האלהים, וכבר חשב חכם וגדול מגדולינו שהנורוויי היא מזה האלהי תבור' אבל שגאבו עליהם א"ח להיות נשואי האדם ואשתו כדכור האלהי עם האומה, וגם זה לקח מאמתותיו כי כנסה ישראל את אשה ונשואה על הקב"ה והוא הטבע והאיש ואהבתו ורשותו ואשתו כדברי הנביאים ונמלך שיר השירים וכו' כונתם וכו' שכתוב היום ספר כריתות אמנם אשר שלחתי, אבל אם יתעורר בני האדם לאלוה אין ספק לסיפר מהם ויגרשם מן העולם, ולמה אם כן לא יגרש האיש את אשתו כי מלא בזה ערות דבר, ואין ראוי שיפורש ערות דבר על היותו כדבריהם לשהחייב שלא יפלו הנורוויי כ"א בעבור נזות האשה לא זולת זה, כי הנה הכתוב אומר ויהיה אם לא תמלא חן בעיניו, ואם היה לסבת נזות איך יכנה הכתוב בבלתי מלאות חן, אף כי בבעל השני נאמר וישנאה האיש האחרון וכתב לה ספר כריתות, וכן אמר הנביא (מלאכי ב' כ"ה) כי שגא שלה, ולא זכר דבר ערוה וזה כלל ממה שזכרם שהדבר תלוי בצנעה שהוא האות המורה על חלף המזגים ובלתי אכרסת מזה האיש ואשתו לא צמח בצל, כי בכל מקום שיש נזות הרי היא אסורה לבעל, ואין ראוי שיאמר שיגרסה לפי שגאב כ"א לפי שזנחה תחתיו, והיא כבר אסורה לו אף על פי שיאבהב כנסתו, אבל הדברים האלה כלם מורים בעצמם שהאמת הברור הוא כמו שקבלו חכמינו ז"ל בקדושין פ"ג (דף כ"ה) שמי שגאב בשואיון לז הנורוויי, ושהסבה בהם כשלא יהיה החומר מוכן ומסכים כפי מה שראוי, והוא מה שרציתי לברר פה : וה' יקח את אשה וגומר עד השמר כנגד וכו', המורה הולת מכי יקח איש אשה חדשה גם היא מתחלפת לעיני המלחמות והיא כבר נרמזה בפרשת משפטים, באמרו כמשפט הבנות יעשה לה, כי שם כלל הדברים שהאדם חייב לעשות לאשה חדשה ונתבארם כאן שכדי ששארם כמותם ועונתם לא יגרע, ראוי שהאדם שישא אשה חדשה יהיה נקי לנייתו שגאב' צאופן שיתפייס לזה בו ותאבהבו, גם כיוון במיניות הוה להודיע שהאדם המגרש את אשתו ואתר ולקחה שמהיה לאיש אחר, לא יבנה

אליו אם נבעלה אם לא לכן הקדושין הוא המופת המוכיח היותה אשה איש ושתאמר לנט לא בצלד הנפילה העשויה במסחר', הנה התבאר מזה שנהירו וסכלתנו והתמחא יתירה גלתה החורה לנו בזה בענין הנורוויי, והותרו בזה הספקות ה"ב וה"ג : ואמנם למה חסרך האשה להפסד מן המומר שממיר את דתו בנט, הוא לפי שכתבנו האשה אל האדם יש ג' ענינים, האחד הוא להם כבעלי חיי' בלתי מדברים, והוא בענין השמאל להוליד, וה' הוא ענין המיחוד למין האל' בכלל והוא ייחוד האשה הידועה והמיוחדת לאיש אחד ואיכורה על כל השאר כדי שלא לערב את כורע, כי בזה הענין מן היחוד הושוו כל אומות העולם, והענין ה' הוא מיחוד מן המיחוד, שהוא היחוד הכעס' בין האדם לאשתו באופן מיחוד דת משה וישראל, כי תור' משה נתנה בזה אחד מן' דרכים כסף, שער וביאה, ודתי האומות שונות בכל אחת מהאומות' כפי חקק, וכנה זה האיש אשר המיר דת לא הכיר בזה חק הייחוד אשר לאשה אלאו שיהא זקוק' לו מזה שהם אדם, לא מזה שהם יהודי' וזהו אע"פ שבוט' עדיין הוא באישיהו, וזהו חייב לבקש ממנו פטור, אמנם יאמר שיהיה בנט כשר דת היהודי, נפי שהיה יבולית ולא תתגרש כי אם בנט כפי דינה והותר עם זה הפסק ה"ד : ואמנם למה אכרסה התורה' שלא ישוב הבעל הראשון לקחת את אשתו אחרי שנתקדש' לאחר. כיון שלא נאמר' עליו אלמנה וגרושה אדם אחר. ולמה לא תהיה זאת באחת מהם. הנה הבה בזה זכר' תורה בזה שאמר' אחרי אשר הוטמא' כי תועבה היא לפני ה' ולא תחסיף את הארץ. שהאש' כבר הוטמא' בערך הבעל הראשון כאשר שכב איש אוחה, ואיך תשוב אליו והיה הפעל הזה כעס' ארץ מזרים שהיו מחליפים נשותיהם זה לזה, ואחרי כן מחזירין אותם לביהם וזה סבה ליתרונם וזוהי רב מה שאין כן באלמנה וגרושה' שלא נתאלמנה ולא נתגרש' לשם נזות כי אם בגזרת עירין אם מת בעלה, ומרצון הבעל נתגרש' וזהו אין לירוש מנועשה הניאוף. כמאמר הגב' ירמיה(סוים' ג') הן ישלח את איש אשתו והלכך מאתו והיה לאיש אחר היבוב אלהים עוד הלא חנף חתקם הארץ. וכבר ידעת שהיו בקדמונים ענינים חלוקים בעיני הנשים, כי מהם חסבו שסמכו וסלחתו הוא שתיכיה הנשים' כלם משותפות לכל האנשים ולא תהיה אשה מיוחדת לאיש מיוחד. כי בזה יוסרו המריבות והקטנות מבין האנשים. והתורה' האלהית הרחיק' מאד הדעת הנפסד והמנוגה הזה. לפי שבו מעורב הורע והפסד היותם. וזהו' הנוול נכרי לכל בני אדם ולא קרוב לעצמו ולא יכירו אביו ונכ הוא יאמר לאביו ולאמו לא רציתיו ואת אחיו לא ידע. וכמו שזכר הרב המורה בפרק מ"ט חלק ג'. אבל לזה בשמירת ביחוד האש' לאיש ולישא אותה בפרסום, ושגא ביא' לבייתו יקדש' בינינו ויאל' שהיא אשתו, ושהיא בעיד' עמו לא תבעל לאיש אחר. ומפני זה גם כן הרחיקה התורה' מאד חזרת האש' לבעלה הראשון אחרי אשר הוטמא' אלו אם בבעל כמו שבעלה לפניו. ואם בנכ קרוב לביתו מקודשת אף כי מי ידע אם נבעלה אם לא והנסתרות לה' אלהינו והנגלות לנו שנתקדש' אליו ולכן הרי היא באשתו לכל דבר והרלב' כח בזה עשם אחר והוא שלא יהיה זה סבה לעשק וזול' שזה יגרש את אשתו כדי שתנשא לאחר' ותעש' לו פעולות רעות כדי שהיה בעיניו רעה ויבא לגרש' ובה חקק כל אשר לו ותחזור לבעל' הראשון וזה גול וחכם מלבד הדופי הגדול כינה האדם את אשתו לתכלית קנין הממון : ואפשר שנאמר עוד בצנעת הנשואין והנורוויי ואחרת לא יוכל בעלה הראשון עשם אחר. והוא כי תורמנו הקדוש' מדרכת אותו בדרכי הטבע החכם בהכמת נוראו. ידוע שכל בראיה מסע מורכבים מחמר וזרע, ושהחמר יקרא נקבה והזרע תקרא זכר כמשלי הנביאים ודירותם, וכמו שזכרנו לא תחול בחמר כי אם בנחלים, ראשון כרושם ששמימי ותנוע' הנגלל שיהיה סבה בהווייתו. והנה הכנת החומר ומזנו לקבל האור', ככה האד' לא תלחלח חבתו עם אשתו כי אם בהיות מאת ה' מן השמים, ובהיות האשה מוכנת צמח להסכר' עמו, וכמו שכתבתי המוג תפרד ממנו וזרחה אשר לא תעמוד כי אם כפי הכנת ושויו מזג החמר המקבל אותה, ככה כאשר יראה האדם באשתו ערות דבר ויציאת מוגה מהשויו והשלמות שערך אליו יגרשנה וישלחנה מביתו דומה לפרד הזרע מעל החמר, וכמו שהיו' והפסד יוהסו' ראשונה אל האור' שהפעל יבא ממנה, כי החמר איננו כי אם מקבל אור כי באשת איש תלה הנורוויי כי אם צרפון הבעל כמו שאמר והיה אם לא תמלא חן בעיניו, אבל כמו שהפסד יבא מפאת החמר. ככה אמר כי מלא בזה ערות דבר כי זו היתה סבת הנורוויי, וכמו שהחמר שהפסיד אור מה יקבל אחרת ולא יעמוד ערוה מבלי אור, ככה אמר באשה בהתגרש' והלכה והיתה לאיש אחר, וכמו שכפי שרשי הטבע ומנהגו לא יתכן שתחזור האור' הראשונה אל החמר שהוא אחרי אשר הופסד' ממנו האור' השנית או השלישית, ככה לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשב לקחת'. ואמנם מה שקבלו חז"ל בפרק קמח דיבמות (ד' יא) שכל זמן שלא נתקדש' חף על פי שנתמא' ונבעלה מותרת לחזור לראשון, כי יש בו גם כן טעם נכון מדרכי הטבע, והוא שהחמר לא יפסיד אורו הראשון' וילגש האור' השנית בפתח אלא מעט מעט מפסיק ממנו האור' הראשונה והמיד תמלא בו עד החלק האחרון, וכבר יזדמן שיהיה בחמר רוע מזה מה יתלם כח האור' הראשון' ויתחיל להראות בו מכה האור' השנית, ועם כל זה לא תתפסם שמתקל מנור' הראשונה בלללות' בהלם כי פעמים תשוב ותחזק ותלחש החלק המתקבל מהאור' המתקבלת מהשנית, ודומה לזה באשה המתגרשה מאישה ונחה דומה לתחלת הכנס' האור' השנית בחומר וכל הפסדה האור' הראשונה מכל וכל הוא כשיקבל האור' השנית בשלימות', והיא הדומה להיות האשה מתקדשת לבעלה השני, כי אז לא תשוב עוד שמה לאור' הראשונה, וכן לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשב לקחת' להיות לו לאש', וכמו שזכרנו האור' הראשון' בחמר יעש' שמה שמה ויתעסק בנבולו בזה כפי הראוי ככה לזה כשיקח איש אשה חדש' שיהיה נקי לבייתו שגאב אחת ושמה את אשתו אשר לקח, הנה התבאר שכל מה שלחה התורה' בענין הנשואין והנורוויי ופולית חזרת האשה לבעלה הראשון אחרי אשר הוטמא', הוא דבר מסכים ודומה אל משה הטבע החכם בזהויה והפסד, כי זה היה רוצה לומר החכמה והטעם שמה אלהים הנה, וכלם נתנו מרוע' אחד, והותר

מז (דברים אברבנאל)

יבנה גם זה הדין כי אין האדם הדין החדש אליו, אבל כשיקח אשה חדשה אליו בין שהיה בתולה או אלמנה או נרוסה מאיש אחר אחרי אשר היה חדש אליו ראוי לשכב אצלה ולהיות עמה שנה תמימה, והנה אמר לא יאכל זכרה, רוצה לומר שלא יאכל להלחם במלחמת הרשות עם האויבים, כי במלחמת חובה וזכה הלא הזכיר על הארץ, יאכל חתן מהדריו לעזרת השם יתברך בנצורים כמו שכבר כתבתי, ואמר עוד ולא יעבור עליו לכל דבר. להודיע שם היות החזירי מעורבי המלחמה אשר נסע כרס ולא חללו או ארש אשה ולא לקחה או בנה בית חדש ולא חזכו. אע"פ שפטורים הם מהמלחמה אינם פטורים ממאורי הגדוד, כמו לספק מים ומזון ללוחמים ולחזק הדרכים ויתר הדברי שזכר רבותינו ז"ל בפרק משוח מלחמה (ד' מ"ז). הנה האיש אשר לקח אשה חדשה כמו שיפטר מלחמה להלחמה. ככה יפטר משאר הדברי צלופן שלא יהיו מעמיצים עליו שום נועם. וכפי מה שכתב הרמב"ן י"ה פ"ו ולא יעבור עליו על הצד הנזכרת לכל דבר הנדון אליו ונתן לזה שתי בנות, האחת נקי ייחיה לזיווג שנה אחת. רוצה לומר שאלו יתעסק בנרבי המלחמה אך יוכל לשבת עם אשתו ולשמחה. ומתי יעשה גם הוא לזיווג הדברים הנדונים אליו כי הלוכה אשה בזוגה בית חדש וראוי שיבקש נרבי ביתו לכן אמר נקי ייחיה לזיווג רוצה לומר שבעבור נרבי ביתו. והנה השנית היא מפאת אשתו כדי נשמחה וזהו אמרו ושמה את אשתו אשר לקח והנה הנביל לזמן זה שנה אחת לפי שהוא הזמן הראוי לשמח את אשתו. גם כי היה כבר חלל בן או בת ומתפקד שמחת החתונה וחתעסק בנרבי הבנים וגדולם. והנה אמרו אשר לקח שהרצון בו כיון שלקחה אין ראוי להפסיק משמחתה. אבל אם ארש אשה ולא לקחה יפטר מהמלחמה בזכות הכנסה אבל לא יפטר מיחד הדברים מאורי המלחמה. כיון שהחלי במלחמה לא הוזהר על הפסקה. ולפי שהמנהג במלחמות להפסיק ולחלל כל דבר להעדר המשפט בזמן המלחמה וכל שכן ברחים ורכב שהם בדרכים למחנות חסות שמידי עברם יחבולו, לכן הזהיר לא יחבול ריחים ורכב. וריחים הוא הצבן התחזקו ורכב הוא הצבן העליון שהוא רוכב על התחזקו והזהיר שלא ישיחית ולא יחלל. ונתן הטעם באמרו כי נפש הוא חובל. רוצה לומר כי הצלמים האלה יבינו מזון בני האדם וזהו נפש האדם תלויים בהם. כי בשם יתן ערך לזיווג ולכן נהפך לחיות אותם הוא חובל ומפחית את האדם ובזמן את דמו. המלחמה הזאת כפי המובן הזה נכלל בדבר לא תרצה, וחז"ל פירשו אותם בפ' המקבל (דף ק"ט) על הממשכן רחים ורכב שהזכירה תורה שלא ימשיכום לא בשעת הלואה ולא לאחריה, לפי שאין זה ממשכן אבנים כי הם נפשות. וגרמיה גם כן המלחמה הזאת כפי המובן הזה נפרשת משפטים. באמרו אם חבול תחבול שלמת רעך. רוצה לומר אם תרצה לחבול ייחיה שלמת רעך לא רחים ורכב אשר בו תלויים חיי נפש. ובא בקבלה האמתית שלא בלבד ריחים ורכב אבל גם כל דבר שמשמש להבין מזון אהנו מוהרים מללחון למשכן ודבר הכתוב בהוה. ולפי שמהנה המלחמה גם כן במלחמותיהם לנפש בערים ושאר בני אדם שיוכלו למכרה לנכרים. הזכירה כאן כי ימלא אים גונב נפש מאחיו ונו'. וכל המלות האלה הם א"כ מתייחסות למלחמות. וגם נכמה כאן המלחמה הזאת בעבור שאמר ברחים ורכב כי נפש הוא חובל. ולכן זכר מיד דין הגונב נפש מאחיו כי הוא החובל את הנפש באמת. והמלחמה הזאת איננה מחודשת שכבר אמר בפרשת ונשפטים וגונב אדם ומכרו וגמלא בידו מות יומת. האמנם ביאר משה רבינו ע"ה פ"ה פ"ב דברים. האחד כי לפי שאמר שם וגונב אים למדנו לגנוב נפש גדול בשנינו גונב נפש קטן מגין. לזה אמר כאן כי ימלא אים גונב נפש בין שיהיה גדול בין שיהיה קטן, והשני שלפי שאמר וגונב אים ומכרו אולי נחשוב שהפילו עבד. לכן ביאר כאן נפש מאחיו. ולפי שהאדונים נקראים אים ביאר עוד מגני ישראל. ואמרו והשעמדו בו ומכרו אין הכוונה שיתקיימו אים ההנאים. רוצה לומר שישתעבד בו וימכרוהו כי על כל אחד מהם חייבו מיתה וכן בפרשת משפטים וגונב אים ומכרו וגמלא בידו פירושו שמכרו או גמלא בידו אף על פי שלא מכרו שכל כל אחד מהם חייב מיתה כי בלשוננו הקדוש תבא פעמים רבות וי"ו המחדקת במקום או המהלך כמו ומקלל אביו ואמו, וממה שאמר גונב נפש מאחיו למדנו שפרט לנו שלא יאכל מרשות אחיו והנריו כמו האב הגונב את בנו והרב את תלמידו. והטעם במלחמה הזאת ידוע כי הגונב נפש הרי הוא כאלו הרגו כיון שהוליו מרשותו ובזימתו ודעתו להיות עבד בהיותו בן חורין ולכן היה משורת הדין שיומת נפש תחת נפש, אבל הגונב עבד או נרי חושב אמנם הרי הוא כגונב שאר הכלים שיענם בחשוליו כפל אים יומת. ולכן לא יומת בגונב בשר או העבד ויענש ממון:

ח השמר בגנב הנרעת וגומר. עד כי תשה ברגך וגומר. קשור המלחמה הזאת ומימכותה. כבר באר ר' אליעזר הגדול שהגונב נפש מוליד נפש סבורה להיותה נכללת עם שאר הנפשות הממלות. והקוצן בהרהר גם הוא מכניש נפש ממאה עם כלל הנפשות המבורכות והנה בפרשת תזריע בא' אזהרת הנרעת באדם מכוונת לכהן. והוא הלמוד להבדיל ולטמא על פי האותות אשר יראה כפי מה שראתה החזרה האלהית. אבל לא זה שמה למאורע שיעשה מאמר הכהן על כל פנים. ולפי שלא יחשוב האדם שהיה ענין הכהן כדון הרופאים. שם היות שיהיה חותלת לבני אדם בשמיר' עתה לא יתחייבו בני אדם לשמוע אליהם ולעשות ככל אשר יורו אם לא יראו. כי הרוצה למעוץ עתה הרשות בידו. ויחשד עם זה שמה שאמר נגע נרעת כי תהיה באדם והבוא אל הכהן. שעיניו עזה שילך אל הכהן לשאול עזתו ושהוא אמרו זאת תורת נגע הנרעת לטהרו או לטמאו. שהיה זה על דרך רפואה שיעשה אותו אבל אינו מחוייב בעשייתו כחוב שאל המלחמה. הנה בעבור זה ראה ארון הנביאים להזהירם הנה על דיני נגע הנרעת רוצה לומר שהוא מחוייב לבא אל הכהן ולגלותו אליו באמת ובתמים. וכמו שאמרו חז"ל במסכת נגעים פרק ז' ובאלו הן הלוקין (מכות ד' כ"ג) אזהרה לקוצן בהרהר והכוח את מחיתו. והחולש סימני שמה בגנעים. ולפי שבענין הזה יוכלו ארבע אזהרות וזויהם אמר עליהם ארבעה מיני צווי ואזהרה. האחד בגנע עצמו לאדם שיראהו ויגלהו לנכח מבלי העלם כלל. ולכהן שיסבירוהו ויטהרוהו כראוי ולא טעה בו וזהו אמר השמר בגנע הנרעת.

ואמר השמר בלשון מקור. ולא שמור צווי לכלול באזהרה הזאת האיש הנשפט והסבך השופט ששניהם יסמרו עצמם בגנע הנרעת. הנעל מלמעליו. והסבך מלמטהו. והיות האזהרה הזאת בעצמות הגנע ומשפטו וגלוי אמר השמר בגנע הנרעת. והשמירה השנית היא באדם החולה בענין הסכר שכאשר יבגורו הכהן ישמור הסבך ולא יאכל מלחמי ביתו החולה לא בגלוי ולא בסתר. כל שכן בהיות חמיד האות המאורעית והפסד ללכת בשוקי' וברחובות ולכן תמלאם יולאים מביהם בלילה ויולאים חמיד בשוק. וגם האזהרה הזאת לא נאמרה בזה שבער כי שם הזהיר וזהו אל הכהן שיסבירוהו אבל לא צוה לאדם לשמור הסבך ולכן אמר כאן לשמור מאד רוצה לומר שישמור מאד אזהרת הסבך. ולא יאכל החולה כל זמן שהכהן יבגורו. והשמירה השלישית הוא לאדם שכאשר יסמאלו הכהן לא יחלל דברו ויאמר רוצה אני בעצמי שאכני נקי ובדאי אונס ואין בי שמך דבר מהנרעת והכהן לא ידע ולא יכיר בחשכה יתהלך או כאשר יסרה הכהן לא יאמר אדם עדיין אמות הנרעת קיימים ובמקומם עומדי' וככהן טעה במשפטו כי טמא הוא ובפרט בנא דבר הרופאי' בחמתם כנגד דברי הכהן. הנה בעבור זה נוס והזהיר שלא יעשה כן וזהו לעשות ככל אשר יורו אתכם הכהני' הלוים רוצה לומר שלא ידרוש ברופאים ולא ישמע אליהם כי שפתי כהן ישמרו דעת וחזרה יבקשו מפיסו כי מלך וגו'. וגם האזהרה הזאת לא נזכרה שמה במצרים. והשמירה והאזהרה הרביעית היא גם כן לאדם שאחרי שיסמאלו הכהן בצרעתו יתמיד בהנהגה אשר נתן לו וזהו שאמר (פ' תזריע) והלוי אשר בו הנגע נגדיו יהיו פרומים ונו'. כל ימי אשר הנגע בו יעמא. והאזהרה הזאת אין ספק שנתבארה שמה. ומפני זה אמר כאן עליה כאשר נזיתים תשמרו לעשות רוצה לומר כאשר נזיתו לכהני' בענין הכנסת המאורעית עם הפס תשמרון לעשות. אמנם בשלם האזהרות הראשונות שזכר לא אמר כאשר נזיתים תשמרון לעשות לפי שלא צוה עליהם. ובאחרונה אמר זה לפי שבהם כהן לתשלוס המאמר ואפשר לומר עוד שמאמר השמר בגנע הנרעת הוא כלל. ונפרט הדברים הנכללים בו. ואמר לשמור מאד כנגד נרעת האדם שעליו ראיה השמירה היחיד חוקה וזהו לשמור מאד. וכנגד נרעת הבגדים אמר ולעשות ככל אשר יורו אתכם הלוים. ועל נרעת הבתים אמר ככל אשר נזיתים תשמרון לעשות. ובפירוט הראשון יותר נכון אללי. והותרו עם זה הספוקות הי"ו והי"ז:

והנה במק' לזה זכר את אשר עשה ה' אליהם למרים בדרך בלאתם ממזרים. כפי דעת רבותינו ז"ל בחורח כהנים להזהיר על חסא לשון הרע שפלו לקחה מרים בצרעת. וכל שכן לבני אדם כמונו שידברו על רעיהם. ולדבריהם יבי' פירוש השמר בגנע הנרעת שלא תדבר לשון הרע כדי שלא תבא עליך. וכפי מה שכתב הרמב"ם הוא להזהיר על הסגר המאורעית ושיקחו קל וחומר ממרים הנביאה ששם כל נזל מעלתה ומעלת אחיה ובהיות' בדרך לא העביר להם השם יתברך מדיוי הנרעת דבר אבל נסמרה בעצת ימים עד שנתרפאת אע"פ שמשך מהסכנה פכוד לכל ישראל שיו' נדרך וכמו שאמר והעם לא נסע עד האפק מרים. ולכן אמר בדרך להודיע ששם היות' צורך בדרך והכניע' לא נחשבה לה דין הנרעת וכל שכן לשאר בני האדם: **ו' תשה ברגך וגו'.** עד כי יהיה ריב וגו'. לפי שהזהיר את האדם להשמר בגנע הנרעת להיות חולי מתדבק וזכר כאן חללים המתדבקים בגנפות בעניני הממונות שיעשה האדם מרוב החמדה. והתחיל לדבר בממונות ממשכונות. באמרו כי תשה ברגך משאת מאומה והנה המלחמה הזאת כבר באה בקוצר גדול בפ' משפטים אים חבול תחבול שלמת רעך עד בא השמש חשיכו לו. וביאר כאן שאין רשות לאדם למשכן את חברו בבית ומחון כאשר יראה. אבל משלחי בית דין המתמכנים ולוקחים את העבוס עד פי בית דין לא יבוא אל ביתו לקחת את המשכון כי אולי יקחו ממנו הדבר היותר נרץ אליו. ולכן ראוי שיסתפקו לעמוד בחזק. והבעל הבית יוליד את העבוס שיישר בעיניו ויחנה לו. ואמר שם אותו העבוס אשר יוליד אותו החולה. אם אים עני הוא ויפטרך אליו לשכב בו אין ראוי שילין בביתו. וזהו אמרו לא תשכב בעבוסו כי אין הכוונה שלא יסכב ויהסס ממנו כי בין שיהיה עני בין שיהיה עשיר מבוחר הוא כי הדין שאין ראוי שיסכב בעבוסו עד שיכב ממנו את חובו. אבל אמנם היה החיוב בהיותו עני שאין לו כלים אחרים לשכב בהם כמו שכתב הרמב"ם שלא יסכב אדם בלילה ועבוס העני בביתו כי קודם הלילה ובא השמש ישיבם. אם כלי שיסכב העני בשמלחו. ודבר הכתוב בהוה כי הממשכן את חברו על הרוב הוא ביום ואז אין ספק שלא יתן לו כסות היום כי אם כסות הלילה. ואותו צוה שישכרוהו ככל השמש וי"ה לנשות יום שיחירונו ביום להשכור בו וממה שאמר הנה כי תשה לא תבא אל ביתו לעבוס עבוסו למדנו הדין שיענש במשכון שלקח ממנו בשעת הלואה ונתנה לו ברגו. כי אינו מחויב לעמוד בחזק בעת קבלתו ולא להשיבו עד בא השמש. ואמר וסכב בשמלחו ובדרך ולך תהיה דק' להגיד כי זה דבר ראוי והגון לעשות שהאיש העני יסכב בשמלחו אחרי שהיה שו' ועם היותו שוכב בשלו הנה יברכהו על אשר השיבו אליו. וקנה גם כן ברכה מבלי שיתן לו כלום. ולפי שלא יאמר אדם שאין זה מחק המשפט שייכי בעבוס מבלי שיתן לכן אמר ולך תהיה דק' לפני ה' אלוקיך רוצה לומר שאין כן מחק המשפט. אבל הוא דק' והוא דבר שיעשהו האדם בחסד וחנינה ולפנים משורת הדין. וכמסכים לזה אחז"ל בפרקין בפרק כל טעם (דף ל"א) וב"ב פ"א דקדק' למה חלל שהבשל חוב קוה את המשכון. ואחרי זה זכר את העשוק שוכר עני אציו. שהוא גם כן מרוע מזג ומפסלת התחמה אשר הוא נרעת ממאמר לומר שבעבור שהזהיר בעבוס העני שלא יסכב אליו בלילה אף על פי שלא יפרע את חובו לא יאמר העשיר כמו שהעני אינו פורע מה שחייב לו כי לא יאמר שוכר העני ששכר אללי. לכן נכתבה הפרשה הזאת לומר שלא יעשה כן. אבל כשהעני יהיה חייב אל העשיר לא יהיה לו כנוסה. וכשהיה העשיר חייב לתת אל העני שוכר עבדותו שביטול יתן שכרו. והמלחמה הזאת כבר באה בפרשת קדושים שגא' לא תעשוק את רעך ולא תחולל ולא תלון פטולת שוכר אתך עד בוקר. אבל לפי שלא יחשוב אדם ממה שאמר עד בוקר שחייב אדם לתת שכרו עד שיעלה עמוד השחר מהיום הבא אחריו **ב' ב' ביאר**

הוא מכין מזון לעניים בדבר הש"י והוא כלי מתוך כבודו. ככה יבדקו הש"י ברכות טוב להצותו ולהצות העניים הכבדים ממנו. והביאור השני הוא אמרו כי תחבוב זיתך לפי ששם זמר בללך השדה והכרם וכלן זכר שה"ס ביות ובשאר חילנות. והנה אמר וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים. לומר שלא יקשה צעניסם למע נחשדו המלות האלה בנאום אל ארץ כנען ולא היו להם במצרים כי הים זה לפי שצדיקות במצרים עבדים לא נאמו בחורו ובמלות וקבלו החורו עליהם אחרי היותם פטורים ובני חורין. ולכן בנאום אל ארץ נוספת נאמר שימרו המלות האלה להעיר שזכר הם בני חורין ודוגי ארץ לעשות זרקה וחבד לעניים והמלות האלה כלם ענינה אחד לרעה על העניים בכל האופנים והדרכים שזכר :

כה א כי יסיה ריב בין אנשים וגו' עד כי יסבו אחים וגו'. אחרי שהזכיר בחמלה על העניים הזכיר גם כן בחמלה בלשון חמלה כללם שלא ילקה יותר מדאי. כדי לרעה עליו. ומלת הנשח שני בעלי הריב אל המשפט כבר זכרנו בפ' משפטים שגא' עד האללים יבא דבר שניהם. אמנם במלקות שזכר כאן חשבו המפרשים שהוא מלוא חדשה ואינו כן. כי הנה בפרשת קדושים נאמר ואיש כי ישבע את אשה שכבת זרע וסא שפחה נחשפת לאיש והפדה לא נפדתה וגו' בקורת חביה לא יומחו וגו' ופי' חז"ל בלשון פרק ד' מתוסרי פרה שיהא חלקה בלועה אבל לא חביה בת מות וכן פירש"י ז"ל והרלב"ג. הנה אם כן בא ענין המלקות שמה. והאמנם לא פורס הלא ילקה האם מעומד או מיושב וכמה מכות ילקה ולכן ראה אדוננו משה לבארו הנה. ואמנם ענין ריב אנשים והגשים אל השופט יראה שאין לו ענין אל המלקות כבא על החייב לאוין. ומפני זה דרשונו חז"ל בפרק ביבד בירקין (ד' ב') נעדים זוממין וכן הביאו הרמב"ן. ואין זה מחוייב כי כבר אפשר שיהיה הריב ביניהם על דבר שהתנבע חייב עליו מלקות כגון אם תבעו החובע שגא על בתו או אחותו שהתנבע חייב עליה בלאו. כמו שהיה שומרת יבם. או גרושתו אחרי שהתקדשה לאחר או שהיא ממזרת וכיוצא בו. או שהוא עליה בכרת. ונחזור שבער במיד בעדים והתראה שמלקין אותו ביות דין. ומפני זה נסמך המלקות לענין המריבות. ועל דרך הפשט הנה המלקות על המריבות. אם לחובע כשיחבע את שאינו ראוי ואינו אחיו. ואם לנחבע המנכח לאמת. או שנשבע כמו שהיה הוא מנהג פסוק בכל ארצות ישמעאל והתגור. שאשר ירשיעון אלהים. רואה לומר השופטים גם דליני ממונות ילקה כפי דעת השופט כענין רשעו וילקח כפני השופט לא במקום אחר. ולכן אמר כאן כי יסיה ריב בין אנשים וגבשו אל המשפט. רוצ' לומר שגא ישעו הכרת המריבות בחרב ובחנית. כי אם על פי המשפט והשופטים יצדיקו מי שיהיה צעניסם נדוק. וירשיעו את הרשע בדינו לפי דעתו. ומלבד זה ילקה פי דוברי שקר. והוא אמרו עוד והיה אם בן הכות הרשע והפילו השופט והסכו לפניו כדי רשעו במספר. רואה לומר כפי השקר והכזב אשר אמר לפניו. ולא יסיה המלקות דבר בלתי קצוב. כי אם כדי רשעו במספר ידוע ומוגבל שיהיה השופט יראה מכות ואינו לו אם עברה או כי לא. או מספר אחר ידוע שלא יעבור מספר הארבעים. והוא אמרו ארבעים יכנו לא יוסף כי הוא נבול ההוספת. וממה שאמר והפילו השופט למדנו שלא ילקה יושב ולא מושב ולא עומד וגבד הקומה כי אם מוטע כדי שילקע על גבו. וממה שאמר במספר למדנו שימנו ההכחות באופן שלא יעבור מנינם מהמספר שגורה החכמה האלהית. ואמנם חז"ל בספרי אמרו אם בן הכות הרשע. פשמים שלוקה ופשמים שאינו לוקה וזו הוא הלוקה למד מן הענין לא תחאס שור בדישו לאו שלא נתן לעשה. והוכיח בנמרא בפרק ד' מיתות דף ס"ג שכל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו כמו לא תלך רכיל. לא תשא שמת הוא חוץ מנשבע וממר ומקלל את אביו בשם. וכן אין לוקין על לאו שנתן לאו שנתן מיתת בית דין כמו לא תנאף לא תעשה מלאכה בשבת. וכן אין לוקין על לאו שנתן לתלמידין כמו לא תחולל לא תגנוב לפי שענכן במזמן. וכן אין לוקין על לאו שנתן כמו לא תחבלו על הדם שכולל ענינים הרבה. ושאר לאוין שנתנו לוקין עליהם. והמלקות הנה הוא ענש גופני. ודין אותה שלשה מומחים ובעדים והתראה וחקירה רבה כמו שהוא בדיני נפשות. ואמנת הענין הוא יחבאר כך אחרי שחשד שיש עבדות בזה אושרתם בחורתנו הקדושה. שחש גדול מאד להזיק לנפש ולטוב ולהזיק שאר בני אדם בלמוד אותה עבדות ודבוקה. ועל אלה חייבה תורתנו הקדושה מיתות בית דין. ויש עבדות אחרות שהיו נפשו החסומה בלבד מוסיקות ולא יגיע ההזק לאנשים ואלה ענשם בכרת ומיתה בדי ממים. ויש עבדות אחרות שהוקם בנזק בלבד כגון אמונתו. וענשם על אלה במלקות ואינם במיתה כי אם בנזק וקולן על אשר לא השתדל בעבדות קונו כדרכו. הנה חז"ל בספרי שרבי הקבלה האמתית שהמלקות בא על דברים שגין אדם למקום. ולכן ראוי שגא' כאן בפירוש הכתובים האלה. שמרע"ה ראה לסדר עניני השופטים ומשפטים. ואמר שהמה יפסו בין האנשים אשר להם הריב בין דין לדין. ואמר עוד שמלאכתם גם כן יהיה להלקות הראוי אליו על הלאוין אשר יחייבו עליהן מלקות והוא אמרו והיה אם בן הכות הרשע שאינו חורר למעלה כי אם לכניד ולבאר חומות השופטים ויכלתם במה יהיה. ואמנם אמרו ארבעים יכנו לא יוסף אינו לחייב שיהיה מספר הארבעים מלקות חמיד. כי פשמים יהיה מעט כדי רשעו. אבל הכונה היא להזכיר שלא יוסף במספר המ' במנהג שכלות להלקות בני אדם באכזריות נמרץ כאשר יסיר צעני השופט נעשות עד שהכרה פשמים ומותו אנשים מהמלקות. ולכן גורה החכמה האלהית שיעור הראוי שבו תנמר המלות ולא יסתכן בו בני האדם עד שארז"ל בפרק אלו הן הלוקין (ד' כג) שאם יראה השופט שהלוקה חלוצ ולא יוכל לבסול כי אם כ' מכות או פחות מזה דרך משל שלא ילקהו יותר. ועוד אמר שגא נחלקלם הלוקה בנאום או בני רגלים יפסד שהתורה אמרה ונקלה אחך לעיניך משנקלה פטור אע"פ שאי תחילו להלקותו. והרמב"ן ז"ל כתב שהיה מספר הארבעים כפי המדרש לפי שבער על התורה שנתנה במ' יום ונרס מיתה לעומת שגור למ' יום ילקה מ' מכות וינאל מהענש. ולפי שהכונה האלהית דקדקה בלתי הוסף על הארבעים וגזון רשות שופט לפחות מהם מה שיראה לא להוסיף בהם. לכן בא בקבלתם

באר מהם רבינו ע"ה הנה ביומו חתן שכרו ולא חבא עליו השמש. ונתן בסכסס בזה כי עני הוא ואליו הוא נושא את נפשו. רואה לומר כי מן השכר הוא יקשה מה שאכל עם אשתו ובניו בלילה וזה יתן שכרו לא יאכלו ולא יתפרנסו. ורבותיו יז"ל דרשו בפ' החובל (ד' ק"ג) ובספרי פרשת קדושים שניהם בשכיר יום ובשכיר לילה ודבריהם דברי אלהים חיים. והנה באמרו לא תעשוק שכיר עני ואביון חשבו המפרשים שלא ינאלו אבל משלם לו שכרו ואינו נכון. כי בזה יסתחפו העני והפסיר. כי צעניסם יהיה אכזר הגול עם העשק. אבל הכונה בו שלא יאחר לפדיון שכרו. וקרא באיחור הנה עשוק וגזל כי פישק הוא כפי הזמן המאוחר. והנה כשיאחר האדם לפדיון לאדם העשוק או יום או יומים ובפרט אם הוא יושב צעירו או במקומו שכל עת שירצה יתגורלו. הנה בזה לא ינאלו בו עון אשר השג. אבל עני ואביון והוא שאליו הוא נושא את נפשו אין ראוי לאחר שכירותו אפי' שעה אחת. ואם אחר הרי הוא עשוק נמר. והנה הולך לומר אשר בארץ בשערך. לומר אף ע"פ שהיה בעריך בשערך אל תאמר בכל עת אחכבו אליו כי קרוב אלי הוא לא תעשוק כן אבל על כל פנים ביומו חתן שכרו כדי שלא יקרא השכיר עליך אל ה' תענש על חספו. וכזן בזה עוד שהבעל הבית לא יחכה שהעני והגר ישאלו אליו השכר. אבל ביומו הוא בעצמו יתן שכרו כי אולי שהעני והגר יבשו משפיו. ולכן לא יאחלוהו ממנו ויקראו עליו ה' והיה בו חסא. רואה לומר שיקרא אל שגא ששבת השבוע לא העני והוא גזל אותו שכרו והיה כך חסא הפך ולך תהיה נדוק. ולפי שהמאחר שכר שכיר ביומו עני ואביון וגר בארץ נכדיה. הוא חמית אבות על בנים לפי שאליו הוא נושא את נפשו. לכן סמך לזה לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות. והמאמר הואת בארז"ל בספרי ובפרק זה גורר (דף כ"ו) שלא יומתו האבות בעדות הקרובים. כאלו יאמר אבות בעדות הבנים והבנים בעדות האבות. ושאמרו איש בחסאו יומת הנה מלוא אחרת שכל אחד יומת על חסאו ולא על קרובו. ולפי זה כבר נזכרו המלות האלה במה שקדם. אם הראשונה בעדות הקרובים. כבר ביארה התורה צענין גואל הדם שיחש לבנו על קרובו ויראה לסמית הרואה אף על פי שפני האמת אין לו משפט מות. ואם מפני הקורבה יחש לבנו להרוג מי שאין לו חסא מות. שכל שכן שיפוסה להעיר עדות שאינו אחת. ולפי שהגואל לא יעבור שני בשני. כמו שאמר (פ' בדר) או דודו או בן דודו ינאלו כי בן דודו הוא הבני. ככה בעדות לא יופסל בקרובים כי אם שני בשני. כמו שגא בזה הרלב"ג. ויותר נכון אולי שיאמרו שהמלות הואת נכללת באמרו שם (פ' קדושים) בלדק תשפוט עמיתך. כי הלדק האמתי איש בחסאו יומת ובנים לא יומתו על אבות ואבות לא יומתו על בנים. וגם צענין העדות אין ראוי שימחו אבות על בנים צעדוהם שיעירו בנדם. ובנים לא יומתו על אבות בעדות האבות שיעירו עליהם. לפי שזה כנגד הלדק הפשעי אשר הוא שהבנים יעירו ושתדלו על שמירת אבותיהם ועל הצלתם וכבודם. כמו שאמר (מלאכי א') ואם אב אינו אדם כבודי. ואיך יעידו לחייבם מיתה. גם האבות שיאמרו תחמיסם על הבנים כאב את בן יראה איך יחייבו עדותו מיתה כפי הלדק השבעי. וגם עדות האבות לפשע הבנים ועדות הבנים לפשע אבות אין ראוי לקבלו. כי יחש לבנם ויעידו כנגד האמת ומפני זה האמת והמשפט והיושר היה מחייב שלא יקבלו עדות האבות על הבנים ולא הבנים על האבות לא לזכות ולא לחובה. והולך לבאר מה לא יומתו אבות על בנים איש בחסאו יומתו. כדי שלא יחשוב השופט שאחרי ששם יתבדך הוא סוקד עון אבות על בנים. ובעיר הנדחת יומתו בנים על חסא אבות יעשה כן גם הוא לכן הזכירו שלא ישעו כן אבל בלדק יפסוט את עמיתו ואף על פי שהיה הדין נגד או יחוס לא יחשוב השופט פשעי יראה או מפני נשיאות פנים להרר פני עשיר. ולא יסית לבו ליחוס שאין לו גואל ולגר שהוא ככיר שאין לא קרובים לדבריו עליו. לכן סמך לזה לא תעשה משפט גר יחוס ובס' משפטים נזכר וגר לא תונה ולא תלחצו. ואמר בכלל לא תעשו עול במשפט וביארו כאן מפני הסמיכות. ואמנם מלוא לא תחבול בנך אלמנה בזה שמה שנאמר כל אלמנה ויתום לא תענו. וביאר כאן בין שהאלמנה תהיה עשירה ובין שהיה עניה ואפי' בלוינה ואפילו בשעת הולאת לא יחבול בנדה. והוא הדין לשאר הדברים. והנה חמלה התורה עליה כל כך לשלוחה ולדאבונה. וגם מפני שפשעים יביא זה לידי יומה כי במה שגא האדם להשיב את משכונה דבר יום ביומו ולילה ללילה ירבה שיהא עם האשה ויבא לידי נאוף. ולכן פירש הענין שזכר שם באמרו ולא תחבול בנך אלמנה. וכנגד הנר היתום והאלמנה אמר וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויפדך ה' אלהיך. וגם כי היו ישראל במצרים גרים והיו יתומים ומתין אב יעקב אביהם והשפטים אשר הולידו שמה. והיו גם כן כאמה אלמנה מבלי שבעל הקדוש ברוך הוא. וכמו שהוא ית' חמל עליהם ככה ראוי שיחמלו על הנר היתום והאלמנה. ולפי שמשפט גר יחוס ואלמנה מאת העם הם לקט שחיה ופאה כמ"ס לגר ליחוס ואלמנה יהיה. לכן סמך כי תקצור קצירך בשדך וגו'. כי תחבוב את יחך וגו' כי תבאר כרמך וגו'. לפי שאלה הדברים כלם הם בכלל לא תעשה משפט גר יחוס ולא תחבול בנך אלמנה. והמונע מהם כאלו גזול משפטם. והמלות האלה נגד בואו בפרשת קדושים שנאמר ובקרבכם את קציר ארצכם וגו'. וכרמך לא תחולל לעני ולגר תפוזב אותם. וביאר מרע"ה כאן דברים. הא' כי שם זה על הפסא שהוא חלק השדה שלא יכלה לקצור אבל יניח אותו כדי שיקצרו עניים וזה עוד על הלוקה באמרו ולקט קציר לא תלקט. שגם השבילים המופלים בשעת קציר שלא ילקט עוד. וכאן ביאר שפ"י שכן עומר בדה והוא כמולד נגד משבולים שאלו בפרק קמא דפסחא ובספרי שיש בו סאמים שהוא יותר על הפאה והלקט. הנה לא יסוב לקחתו כיון שגם המה יהיו לגר ליחוס ואלמנה. ולא זכר העניים לפי שאלה גם כן. רואה לומר גם יחוס ואלמנה על הרוב הם עניים ודבר הכחוב נהוה. והדין הזה בכלם. ולפי שלא ירע עניו בשאם והלקט והעומר אשר ישעב נשדו מלבד התרומה והמעשרות אשר יתן מתגבולותיו לכך האריך לומר למען יבדך ה' אלהיך רואה לומר שהקדוש ברוך הוא הוא מכין מזון לכל ברייתו. וכמו שהאיש

להוציא' ענפיו ונמר פריו בבנים אשר הוליד. ולא היה לו להוציא ענף אחד שני פעמים וכמו שיבאר זה בטעם היבוס וענינו. הנה התבאר שאין לנו ספק ממעשה יסודה ויותר הספק התשעה עשר :

ואכנס ענין צוה רוח המואבים כבר השנו אנשים שה' יצוס ושליפת הנעל אשר היתה שמה החליט שזוהי החזרה עליה. עד שמה למדו שבזן הבכור אשר חלד היבם' לא יקרא בשם המת כמו שהבן אשר ילדה רוח המואבי' לבצע לא נקרא מחלון כי אם עובד. אבל זה באמת דעת נפסדת ומוסעת היא. כי מחלון כמו שזכרתי בספק' לא היה אחיו של צעו לשיחייב ליבם את אשתו. ועם היות שאמר צעו לחקים אשר בשער חלקת השדה אשר לאחינו לאלימלך מוכר' נעמי השבה מסדי מואב. לא קראו זה כי אם להיוות ממסכתו לא שיהיה אחיו ממש והכתוב אמר בפירוש: ולנעמי מודע לאישה איש נכור חיל ממסכתת אלימלך ושמו צעו. והיה גם היא אמר קרוב לנו האיש מואלנו הוא לא שיהיה אח לאלימלך וכל שכן למחלון. וגם שיהיה של אלימלך כמו שהיה אומר לא היה לו ליבם את רוח אשת מחלון בן אלימלך. וגם שלפת הנעל אינה החליטה שזכרה חזרה. כי כנה רוח לא בזה לפני הזקנים השערה לחלון הנעל מהרגל הנואל או סיבם והחיוב היה מוטל עליה לאמר לא אבה יבמי ולרוק לפניו ולומר ככה יעשה לאיש וגו' והמעשים האלה לא נזכרו כלל בענין צעו. גם היא כפי הקבלה האמתית' בהיות שני אחים למת אם הבכור מהם לא רצה ליבם הקטן לא יוכל ליבם. ולכן אם הנואל שזכר צעו היה נואל יותר קרוב כפי הדין לא היה יכול צעו ליבם שלא היה קרוב כל כך וכל זה ממה שזכרתי שלא היה ענין צעו יצוס בשום דבר. אבל מפני שהחזרה היתה בנחלות שכלב' יאמר איש שדה אחוזתו וצא נואל הקרוב אליו ונאל. לכן נמצא בחלקת השדה' אשר לאלימלך נואלים צעו והנואל הקרוב האחר. והיה ענינם לקנות מהחלה היתה ולנאלה. וזה שאמר צעו לנאל הקרוב חלקת השדה אשר לאחינו לאלימלך מוכר' נעמי השבה משדה מואב. ואני אמרתי אגלה את אונק לאמר קנה וגו'. והסתכל כי להיות הנואל והדברים כלם בענין הנחל'. השיב הנואל מיד בראשונה אנכי אגאל כי היה רוצה לנאל את השדה ולקנותו וכאשר רצה צעו תשובתו אמר אליו עוד ציוס קנותך השדה מיד נעמי ומיד רוח המואבים אשת המת קנית להקים שם המת על נחלתו. רוצה לומר כאשר תקנה השדה ראוי גם שתקנה עמו אשת המת לפי שהיה גם כן מוכרת הנחל' ויש לה גם כן חלק בה ולא תמכור אותה כי אם אל מי שישאנה וצא נאל. כי שני הדברים יתחברו האשה והשדה ולכן בדבור השני שזכר צעו אשר רוח המואבים במכירת השדה מה שלא זכר בראשונה כי לא אמר אלא מוכרה נעמי בלבד. ואז הנואל חלד לומר לא אוכל לנאל לי פן אשחית את נחלתי. רוצה לומר כיון שהשדה לא יגאל כי אם בלקוחי האשה איני חפץ בשדה ההוא פן אשחית את נחלתי שהיא היתה אשתו הראשונה שהיה לו. או אמרו פן אשחית את נחלתי כי לא יוכל לעבוד אותו שדה אם לא תשאר שמה נחלתו האחרת שהיתה לו. והיה הענין שלא ירצה לקחת את האשה ותלה הענין בשדה. ואז אמר צעו שהוא יגאל השדה ויקח את האשה. והוא אמר להקים שם המת על נחלתו ולא יכרת מעט אחיו ומעט מקומו עדים אחים היום. אם כמו שפירש רש"י שם שנאמר חת רוח אל השדה יאמרו זו היא אשת מחלון. ואם לפי שתחלקים עם האשה והשדה שם המת. וכמו שיבאר אחרי זה בענין היבוס, ואמנם אמרו וזאת לפנים בישראל על הנואל והתמורה שלף איש נעלו ונתן לרעהו וזאת התמורה בישראל. אינו ענין החליטה אבל הוא הדין מימים קדמונים על דבר הקנין והחליפין לקיים כל דבר בדבר שלא יוכל לשוב ממנו עוד היה שולף הנעל ונתן אותו למקנה וכלו המקנה ההוא יקנה הנעל ההוא ובסקנותו יקנה הדבר ההוא מהקנין והחליפין וכל זכות שהיה אל המקנה זו. וזה היה עדות על קיום הקנין והחליפין. והנה אם כן פלוגי אלמני שלף את נעלו ונתנו לבצע בתחתו אליו וכתו שהיה לו בנאול האשה. ובצע לקחו וצו קנה הם שפירש. ואז אמר לא לקנים עדים אחים היום כי קניתי וגו' והזקנים וכל העם אשר בשער השיבו אמר ה' את האש' הבאה אל ביתך כרחל וכלאם אשר בנו שתיהן את בית ישראל ועשה חיל באפרת' וקרא שם בנותי לחם ויהי ביתך כבית פרץ אשר ילדה תמר ליסודה רצה לומר לבצע אל תחשוב שיש דופי ופריצות צמה ששחזה האשה הזאת הבאה אל ביתך ושכנה מרגלותיך וספק' ותבעה בפי' ופרשת כנפך על אחתך כי נואל אחס כי פריצות גדולת מאלה אם ראוי שיקראו כן עשו רחל ולאה ותמר. אם רחל באמרה ליעקב הנה לי בנים ואם אין מחס אנכי. ואם לאה שאמרה אלי חבא כי שבר שכתך וגו'. כי הנה שתיהן בזה ילאו מדרכי הנזירות להקים זרע מהבדוק. וכל שכן תמר שילדה ליסודה חמי' בדרך אשה נאמפת עד שחשבה לזונה. ועם כל זה להיות בנותן ראיה היה מעשי' לשם שמים לדקתן עומדת לעד ובנו שתיהן את בית ישראל. וכן תהיה האשה הזאת עם היות' מעשה' בזה אל ביתך לנאל שתקנה לאשה. אבל יהי רצון מלפני השם יתברך שלא יקרה לך כאשר קרה ליעקב עם נשיו שיאל עהארץ הביא ללכת אל ארץ כנען. ואחיה לא תעשה כן אבל עשה חיל באפרת' וקרא שם בנותי לחם ולא תאל מבאן. הנה התבאר ענין הנואל שהאמר בבצעו שאינה ענין יבוס וכן כתב שם רש"י על הנואל זו היא מכירה. תמור' זו היא חליפין, שלף איש נעלו זהו קנין. כמו שקנין בסודר במקום נעל, והראב"ע גם כן כתב בפירוש המגלה שבעו שלף הנעל ונתנו לפלוגי אלמוני והטעם שנתן לו הנעל חליפין תחת זכותו שהיה לו לנאל. והוא קבל הנעל ונתן לו זכותו בחליפין. ואשר כתבתי אזי הוא היחיד נכון. וכתב עוד שטעם הנעל בעבור שהוא נמלא חמיד. ולא יתכן להסיר המלבוש והחלוק והנכנסים שלא ישר ערום. וראוי שהיה שהשליש נעל כמו החליטה. אבל בלשוננו הקדוש באו בענין הנעל שלשה לשונות. האחת הוא של כמו (פ' שמות) של נעלך מעל רגלך. השני הוא שלף

צקבלתם ז"ל שהמלקו' יהיה ל"ט מכות ושעכ"פ יחסר מארבעים. והטעם בזה הוא כדי שלא יפסע ולא יעבור ממספר המ'. והנה אמר בסוף הדברי' פן יוסיף להכותו על אלה מכה רבה ונקלה אחיך לענין. ובכר נפל על זה ספק שאם כבר קבל מ' מכות למת מכה רבה אם יוסיף אחת או שתי ואף יהיה בקלון דבק עם התוספת ולא עם הארבעים. אבל הסבה היתה כלו הוא שהאיש הנכבד שליו עון ובלי פסע כשינתן לו אפילו מכה אחת בלבד בנית דין תהיה לו מכה רבה וחריפה עמומה. וכן האיש הנקלה אחרי שקבל עליו את הדין במ' מכות נשאר נקי מכל עון ואשמה וזך בלי פסע. לפי שכבר ילאו ממנו עונותיו עם העש שקבל בלכות המ' מכות. ולכן אחרי היותו נקי בהם אם יוסיף להכותו יהי' לו מכה רבה וקלון גדול כאלו נלקה אדם זך ובר מגלי פסע. ולזה כוונת רז"ל באמרו כיון שנקלה כרי הוא כאחיו לפי שנמלקות הארבעים קבל ענשו ונשאר נקי כאלו לא חשף וברי הוא אה. ויותר בזה הספק הי"ח :

ואחרי שהזכיר על חמלת ההוטא במלקותו הזכיר גם כן על חמלת הב"ח באמרו לא תחכו שור בדישו. רוצה לומר שלא יחסר פי השור שלא יאכל וה"ל ליתר בההמות במלאתן ממה שרשיון בקרקע בין בתלם בין במחור. וזכרה ההורה שור לפי שדבר הכתוב בהווה והמלוא הזאת מהכעלי חיים העובדים כבר נרמזה ב' משפטים בפרשת השמטה שאמר שם ואכלו אבינו עמך ויתרם תאכל חית השדה. ואמר כאן שלא בלבד צומן השמטה. אבל גם כלל השנה יסנה הב"ח מהכתובות כשישעו במלכא. והוא אמרו בדישו :

ה' כי יצאו אחים יחדו וגו' עד כי ילאו אנשים. לפי שזכר מלוא החמלה ועניניה זכר אחריהם מלוא היבוס. שגם היא חמלה על המת ועל אשתו כמו שיבאר. והנה ראיתי להרחיב המאמר במלוא הזאת. ראשונה לדעת אם היה מחודשת או נזכרה כבר בקודם או בדיבור. ושנית בדיבור המלוא ושרשיה כפי הדין. ושלישית בדרושים הנפולים בה. ואומר שהנה במלוא הזאת כבר באה בספור יסודה ויתר ב' ויש יעקב. ומשם נלמד ענין היבוס. ובבראשית רבה אר"ל ש'יסודה התחיל במלוא היבוס. וגם נרמזה המלוא הזאת בפרשת קדושים שאמר שם ואיש אשר יקח את אשת אחיו נדה היא ערות אחיו נלה וגו'. וכבר הראב"ע ז"ל שהנה לא אמר בכל העריות זכר נדה כי אם באשת אח לרמוז בו כמו שהאשה הנדה אסורה בנדה והנה תבא צומן אחרי שכתרה שיהיה מותרת. ככה אשת האב תאסר בנדה עמו בחייו. והנה יצא עת שהי' מותרת אל היבוס והוא אחרי מות בעלה ובן אין לו. הנה אם כן מלוא היבוס נזכרה צמה שעבר. וביאר משה רבינו ע"ה כאן בה דברים. ה'א' שלא תהיה כי אם באחים לא באל ולא בנאל בקרוב אחר בחייו. שנאמר כי יצאו אחים יחדו. וזה אמר יחדו שהיו בני איש אחד ויושבים מיוחדים בנחלה שהם אחים מן האב לא מן האם בלבד יען כי הם אחים וגדרם לא יאמר צעו כי אם על האחים אשר מפאת האב וביאר עוד שזריך שיהיו שניהם בחיים שנאמר אחים יחדו אבל האב הנולד אחרי מות אחיו לא ינכר בו זה הדין כי זה בלתי ראוי שהיבוס תקוה אל העבר היולד. וכאמרו נעמי אל שתי כלותיה (רות א') הלאן תשכנה עד אשר יגדלו. וביאר עוד שאם היה למת בן או בת מאשה אחרת לא ינכר זה הדין שם שנא' ובן אין לו כי כבר לא ימחה שמו מישראל. וביאר עוד שהדין הזה ינכר בדרושה כמו באשה בעולה שגא' לא תהיה אשת אמה. והנערה המאורסה הקרא אשה שנא' על דבר אשר ענה את אשת רעיו. וביאר עוד שאם היה היבוס כרים ובלתי ראוי להוליד לא ינכר בו זה הדין שנאמר (דברים כ"ה ה') יבמה יבא עליה ולקחה לו לאשה. נלמדו שמי שהוא ראוי לבא עליה ולהוליד הוא חייב ליבם. וביאר עוד שאם היתה האשה עקרה או אינטינה או בלתי ראוי להוליד בלתי נד מן הנדדים לא יתחייב יבוס. כי תלתי הענין הים הוא להוליד. שנא' והיה הכביר אשר חלד. וביאר עוד שהרשות והבכירה תהיה ליבם או לחלון. ותהיה ביבם לא ביבמה שנא' והיה אם לא יחפון האיש. וביאר עוד שהיבמה תלך אלג היבם ולא היבם אלאה שנא' ועלתה יבמתו. וביאר גם כן ענין החליטה והאופנה. וגלג גם כן שלא תהיה משלכת דם בפיה כי אם רוק בבור שנא' וירקה בפיו. וביאר עוד שאם היה היבוס כומא או אם אין לו רגל לא ינכר בו זה הדין. שנא' ותלה נעלו מעל רגלו. ורבינו הדינים במלוא הזאת נמש' יבמות והביאם הרמב"ם בספר נשים בהלכות יבוס :

האמנם למת בזה היבוס בזה בלבד ולא בזה כמו ביהודה ותמר. הנה אם היה היבוס ביהודה כמו הכרית מילה באברהם ששם אותה מלוא כאשר צוה אותו אלהים. היה בלי ספק ראוי ונחמייב שגלך בדרכיו. אבל יהודה עשה ובדר ענין היבוס מעצמו לדעתו בודו וענינו וכמו שיבא אחרי זה. ואף שהוא סדר שהקרוי קרוב מהקרוים יהיה מייבם לא בעבור זה נחמייב לעשות כן כי אם כפי מה שגזר המלוא האלהית בלבד באחים כל שכן. ביהודה גם כן לא היה יבוס כי אם ללאה. שנא' (פ' וישב) בזה אל אשת אחיך ויבם אותה ויבם ורע לאחיו ואם הוא שכן עם כלתו ידוע שלא היה בנדרו ולא בכונת יבוס כי אם קדשה חשב שהיתה. והיה עשתה מה שעשתה בכונה ראיה אבל העשיה לא היו ראויים כמו שכתב הרמב"ן. הנה אם כן אין לנו לקחת ראיה ביבוס מיהודה עם כלתו. כיון שמה שנעשה היה כשגגה היוצאת מלפני השליט. והוא גם הוא באחים בלבד צוה היבוס לא וזהו זה והוא אמרו ולא יסף עוד לדעתה. ואם היה ענינו עמה ענין יבוס שלם כפי מנהגו ודעתו למת נפרד ממנה. אלא שראה שהיה מעשה עשות כי היבוס לאחים בלבד היה לא וזהו זה. וראוי שיהיה כן לפי שיותר נמצא הוא שבאחים יהיו שוים בעניניה' באופן שכאשר ימות אחד מהם יוכל השני לישא את אשתו והיה תחפון בו להיותו הנון כל כך כמו המת משיהיה זה נמצא בזה כי הוא צמות צעו על הרוב יהיה זקן מלא ימים ושבע רגזו ונפשו מרה לו על בנו ואף יוכל לישא את אשתו ולהוליד ממנה. גם כי האחים יומר דומים לו לאו משידמה יוכל מהם לאביו מפני היות חמס מפאת האם אחד. ולכן אמרו הראשונים יותר דומים האים הנמשכים מזה לזה. ממה שהם דומים למפין שנמשכו ממנו. והנה האב נמר

ואסנאם כונה פעמים תחלול הנפש וחלול בחמרי' מתחללי' וכלים מכלים שונים ,
אומר שגורמו בדבר אליהו שאמר (ויזכר לנ) הן כל אלה יפעל אל
פעמים שלש עם נבר , כי שתי פעמים או שלשה יקרה זה ולא עוד , ואפשר
עוד שכוון בפעמים שלש עם נבר על שלשה התכליות שימלאו בגלגול כמו שזכרתי ,
ועליו הראיות הקדומות שאלו המקובלי' בכתובים על זה ומהאמרי ר"ל מורים
עליו ודברי האלהי ר' שמעון בן יוחאי עזמו מספר ומה אסוף עוד לארריך
בראיות , והנה מעשה בני יסודא ותמר יזכירו ומלות התורה ביבוס האב זה
הרבה בלי ספק וגם קדמוני הפלוסופים כן היה דעתם חרפה זה מדברי
סקר"אם האלהי שאמר בשעת מיתתו כמו שכתב בשמו אפלטון בספר נאחיות הנפש
אשר עשה הנקרא בלשון יון פיד"ון מהדברים שדבר סקר"אם לתלמידיו כשגזירה
פלו נזירה בנ"ד להמיתו באש"י"ש , ופית"אנרות גם כן ושאר הקדמונים זה
היה דעתם אולי קבלוהו מהדורות הראשונים ומומן הנביאים , ואמנם ארסמו'
ומפרשי ספריו מאנו מאד הדעת הזו , ואסבו שגלגול הנפשות הוא דבר נמנע
מעלמו וגם בקשו דרכים להכחישו וישעו על זה טענות :

ראשונה שהנפש התחדש בחדש חמרה ואם היה שמלגד הנפש המתחדש' תחול
בחמר שהוא נפש אחר' מתגלגלת יהיה א"כ לחומר ז' נפשות וזה
בפל , כי לחמר א' לא תהיה כי אם נזרה אחת :

והטענה השנית , שהדורות לא יחולו כי אם בחמרים מיוחדים המוכנים אליהם
ואם הנפש הזאת תתגלגל ותחול בחמר שני , יתחייב שיהיה בחומר
הראשון ובעניינו בשם כי כיון שהנפש תחול בשניה' ותחייב שיהיו שנים
ופנע , וזה בפל כי שני מזגים שנים אי אפשר שימלאו כי אם ברכבות מהשנים :
והטענה השלישית היא , שאם הנפש תתגלגל בגוף שני יהיה בהכרח ממנו הגוף
הראשון , ואם היתה הנפש בחלל בשניה' אחת והגוף והמזג אחד אם
כן איך באן גלגול , אבל הוא האיש הראשון בעלמו :

והטענה הרביעית כי הענין לא ימלא מחלוקה , אם שנאמר שהנפש המתגלגלת
תחול בחמר יותר טוב וזהו ומעולם מהראשון , או שיהיה יותר פחות
ורע ממנו , או שיהיה שווה אליו , ואם היה יותר טוב מהראשון , אם כן
יתחבב השם יתברך החמר הזה בתחו אליו נפש בלתי שלמה כמו שהיה הוא
מוכן לקבלה ויהיה מונע טוב מבעליו חלילה לאל מרשע , ואם היה החמר שהוא
יותר מושחת ופחות מהראשון וחסר , תקבל הנפש שול וחמם בגלגול אותה בגוף
נניף וחומר חסר ועומד מהלך אליו , ואם היה החמר השני שווה לראשון , לא
תהיה אם כן לנפש המתגלגלת שום תועלת בגלגול ויהיה גלגול פועל בפל :
והטענה הח' , כי אם היתה הנפש המתגלגלת תחייב שהנפש החמהה כשתחול
בגוף השני יהיה הנער היולד עמה משכיל חכם בפועל מבלי לימוד
ותזכור הדברים אשר ידעה והשיגה זימים הראשונים , והוא הפך מה שגראה
לחוש אם לא שיהיו המושכלי' שנקטו לו נשדורות ממנו ברזון הש"י והוא דבר
בלתי ראוי :

והטענה הששית היא שהאמונה אללנו שבזמן תחיית המתים תשובנה הנפשות
אל תוך הגופים אשר עמדו בהם וישמרו לרין הגוף הנפש יחד , ואם
היתה הנפש מתגלגלת מנוף אל גוף לא ידענו בזמן התחייה לאיזה גוף
מהגופים תחבר , אם עם הגוף הראשון , או עם הגוף השני , או עם השלישי
והנה כלם שוים בענין התחייה וידרין , ואי אפשר שתחבר בכלם , כי נזרה
אחת לא תעמוד בגופים מתחללים בזמן אחד , אלה הם טענותיהם :
וידעתי בני ידעתי שלא היה נאות במקום הזה לפר' הכתובים להפתיק העיון
בדרוש הזה , והנה אמות השרש הזה הכרחי בידיעת טעם מלות היבוס
באמת , ואם זה הטעם נמנע בעלמו כדברי הפלוסופים והמשכילים אחרים' ,
איך יתחבבנו לחממת האלהים ותורה שכלה המה , לכן אפשר בהכרח להשיב על
הטענות האלה ולהורות לפניך שלא יחבו האמת , ושדעת הגלגול הוא אפשרי
בעלמו , ומחייב אמותו מפי קבלת הנביאי' והאבות הקדושים שאלו התורה
וקבלתה באמת :

ואובר שמפרשי ספרי אר"סו התחלפו חלוק רב במדות השכל האנושי , והיה
דעת אלכסנדר שהשכל ההיולאני הוא בנושא ושהוא בעלמו אינו דבר
זולת ההכנה ושתמלא בנושא , כאלו האמר הנפש בגולה או חלק מחלקיה ,
ותמספי"אום חשב שהשכל ההיולאני הוא שכל בלתי היה ולא נפסד , וחול בלדס
בשעת היותו , וכן רש"ד הרכיב שני הדעות ואמר שזאת ההכנה היא השכל
הפועל בעלמו אלא שגמד דקותו בנו הוא הכנה , וימלא לו כח על שיסכיל
המושכלות אשר בכלן לא מלד עממותו , ואנחנו קבל ישראל לא נקבל שום אחד
מהדעות האלה מפאת הגטולים אשר יתחייבו אל כל אחד ואחד מהם , אשר אינם
ממה שיאות ביאורם במקום הזה ודי כשנקבל שדעת התורנים במדות השכל
האנושי הוא טעם רוחני מוכן להשכיל ובלתי משכיל בפועל מעלמו ושהוא מתחלק
בכל איש ואיש , ואחרי שחדע זה הנה הנה הספקות אשר העירו בטענותיהם
אינו ממה שיקשה :

כי הנה הספק הראשון , היה עלום וקשה התירו , אילו היתה הנפש הכנה
בלבד כדעת אלכסנדר' אבל בהיותה עלם רוחני נקשר בלדס ונדבק בו כקשר
הפטרוני עם הספינה אשר כבר ימלא בלתה והוא נכדל ממנה וימלא עמה ,
אינו מהבטל שהנער היולד בהיותו מוכן אליו יחול בו השכל האנושי שכבר היה
לעולמים , ושכבר נתקשר בגוף אחר ולא יתחייב שיהיה שתי נזרות לגוף שהוא
ההווה המתחדשת והמתגלגלת , כי הנה לא יחול בו כי אם בלבד הנפש ההיא
המתגלגלת , ואין הפרש בענין ההויה שיהיה הרוח שהוא חדש או יהיה מתגלגל
כי תמיד תהיה הנפש ההיא אשר תחול שמה אחת והכדל עמי במתהום ההוא :
וגם תשובת הטענה השנית מבוארת ממה שאמרתי שאין השכל האנושי הכנה
בלבד תחומר במה המתהווה לא יהיה בלתי אפשר התבונות דומה אלי
ברוב

שלך . כמו שלך איש נעלו . השלישי הוא חליפה כמו וחלפה נעלו . ואחר בקשה
האמת שלשם מתחלפי' בהנחותיה' . לפי שבדרך מנרים גם ככל ארץ ישמעאל
נהגו האנשים לשאת ברגליהם מנעל עור קשה . כמו שכתב החכם אבן כספי
בספר הסוד אשר לו והנעלים ההם אינם קשורים בדבר ולכן כאשר יראו לעזוב
המנעל יענהו הרגל ויסול הנעל מאליו . ועל כיוצא בזה אמר לשון של שהוא
מגורת (רוח ב') שול חסולו שהוא ענין עוביה מעלמו . ויש מנעלים אחרים
אינם כל כך קשים ורחנים אבל הם יותר דקים ברגלים ומדרכם שיוסר המנעל
הוא בידים ולא יסול מעלמו . ועל זה נא' ל' שליפה שלך איש נעלו שיסלסנו בידיו
כעין שליפה החרב שנעשה ביד האדם . אבל אם היה המנעל יותר רך ודק
קשור ויותר נדבק ברגל והוא ברזעו' וכשיסלסנו ארץ שויתרו הקשרים ויותר
המנעל בידים זה יקרא חליפה מטעם (פ' מדרע) וחללו את האנשים . וכן היה
נעל היבוס ברזעו' וקשורי' שתתורם האשה בידיה . וזה כלו ממה שזירה כי
לא היה ענין בפ' חליפה כי אם שליפה ולא יבוס כי אם גלגול כמו שזכרנו בכתובים .
ואחר זה הספק הכ' :

ואמנם טעם היבוס וסודו כפי מה שזכרנו לראשונים קדמוניו המקובלים מפי
משה רבינו עליו השלום ועממם הסכי' פיסאנור' . הוא הדעת
הקודם המקובל אללם שנפשות בני ישראל יותקו או תאגלגלה מנוף חל גוף .
וכתב הרמב"ן בספריו (פ' וישב) נידע אונן כי לא לו יהיה הזרע . שהענין
הוא סוד מסודות התורה בתולדות האדם . ושהיו החכמים הראשונים קודם
התורה יודעי' שהיה תועלת גדולה ביבוס האב , והוא הראוי להיות קודם בו
ואחריו הקרוב במשפחה , והתורה השאירה זאת בלבד בהי' הרגל הדבר
ותועלתו בו לא בשאר הקרובים וכו' , וכונת הרב שהנפש המתגלגלת לא תחול באיזה
חמר שידרין , ושלא יקדוש ברוך הוא לזכות נפש מתי ישראל כשישוב אל הארץ
כשהיה , ולהיות הגוף שיותר דומה לגוף המה ותמרו הוא הנער היולד מאשתו
שהיא עלם מעלמו ובשר מכשרו מאשר שילאו שניהם מאב אחד , ולכן נוס השם
יתעלה שלא תהיה אחת המת חוץ לאיש זר אבל יבמה יבא עליה והוא אחי
המת ולא יהיה לו הילד היולד בלד גוף האשה כי אם גם כן בעלה ועלמו
והוא גם הוא יהיה בן אביו שהיו גבושו ואחי אביו נכפשו , ולהיות ההדמות
הזה יותר בין האחים שזה מאשר תהיה בין האב והבן או שאר הקרובים ,
לזה בלה המזוה באחים בלבד , ולכן היה היבוס אסור באב , לפי שיתחייב
שיהיה בכך הראשון המת , והבן אשר יולד מהיבמה שניהם נכפס אחד , ואיך
יולדס אם אחר , כי יהיה אם כן מוליד בן אחר מעלמו שני פעמים והוא
נעל , ולהיות זה טעם היבוס וסודו באמת אמרה תורה ידע אונן כי לא לו
יהיה הזרע כי ידע בודאי ענין הגלגול ושהבן היולד אינו זרעו , רוצה לומר
בנו כי אם אחיו ושהגוף היולד מחליו לא יקנה נפש חדשה שתשלים בו אבל הוא
יהיה כלי להשלמת נפש אחיו , ולכן חרה אפו וזאת ארצה לא שיחשוב שבהשחתתו
ארצה יהיה לו הזרע שהוא אבל אמר מוטב שלא אוליד משאוליד להשלמת המת
ולא להשלמת הגולד למען לא יקנה נפש חדשה ורוח חדש בקרבו , זה מה
שאחשוב בזכות הרב וסודו מכיס אל דברו . ולהיות הדרוש הזה עמוק עמוק
מי ימלאנו אי אפשר מבלי שאשרי בו ראשי דברים להכנת ענין המלה הזאת ,
והיא כפי מה שאבאר , ראשונה באחר תכלית הגלגול וזכרו :

ואובר שגלגול נפש הישראלי אלל המקובלים הוא בחדש האל על ברואי .
וכמאמר האשם הכהנה (שמואל ב' י"ד) כי מות נמות וכמים הנגרי'
ארצה אשר לא יאספו ולא ישא אלהים נפש והשם מחשבות לבלתי ידע ממנו נדח ,
וכא כי אם נפש אחת תתקע בחמר האדומי' בפסיכות דמים או מפאת המזג
הדמי' בנאוף , או הלכניי בעללה תפיל תדרמה או השחריי' בנאפה ונקמה
יותר המדות המנוגות הנמשכות אחרי המזגים , רזה הקדוש ברוך הוא לזכות
את ישראל לבלתי ידח ממנו נדח שתתגלגל ותשוב הנפש בגוף אחר הפרדה
מנופה הראשון בחומר אחר אולי יושר בעיני האלהים מפעיו וחוכה ולא תאבד
הנפש ההיא , ואם לא היה כן הי' התגלגלות גדול לבני האדם מהכרח החמר ולא יסור
הספק למה לא ברא הקדוש ברוך הוא לנפש הרוח חמר נקי וצריא אולם לזכ
זוגו אלא חמר עכור אשר יכ' למרוד בו וברא לנפש אחרת חמר נאות וישר
פאם משוא פנים יש בדבר חלילה וחס , אלא שלשונות אולם בא האלהים בחמרים
מתחללים לאחת מנ' תכליות :

הראשון להשלים ביתר שאת הנפש השלמה ולהוסיף על שלמותה יען היה העולם
הזה עולם העבודה והעולם השלם עולם הנמול , ואמר (בבות פ' ד')
במשנה יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם
הבא , ויפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה , ולהיות
השלמות בעבודה יתוסף במה שיתוסף תמיד , לכן אינו מהבטל שהאיש הישראלי
במותו בקצור שני' תבא נשמתו בחמר אחר להוסיף בשלמותו עבודה כדי שתוסיף
בגמול האמת הנפש :

והשני שפעמים תתגלגל הנפש החוטאת לא להוסיף השלמות כי אם בעבור שלא
זכתה אל שלמות כלל מהכרח החמר ולכן תהיה בגוף אחר אולי ישוב
מדרכו הרעה וישוב אל אלוה ויראנו :

והתכלית השלישי בגלגול יהיה פעמים לא להוסיף שלמות לנפש או להשלימה
מחדש , כי להשלים הנפש החוטאת על מעשים כשהיו רעים
וחמרים לה' מאד , הנה אז כדי שלא תקבל ענש בעולם הנשמות שיהיה עונש
גדול מנשוא , יביאה הקדוש ברוך הוא בגוף אחר כדי לקבל ענש בעולם הזה
וזה דעת האומרי' שתתגלגל הנפש מן האדם הרשע בגוף הכלב ושאר בעלי
חיים הבלתי מדברים המוכנים לקבל צער ועמל כל כך ושעליו אמר (תהלים כ"ב)
לד מיד כלב יחידי ואולי לזה כונה אבינו באמרה (שמואל א' כ"ה) ואת נפש
אויבך יקלענה בחוך קך הקלע :

(אברבנאל דברים)

צבוב מהשנים, לפי שהמנוג הנא' לקבול הצורה האנושית יס לו רוחם והנבל ואף שכל האנשים לא ישתו במצוה, הנה לא ימנע מפני זה היותם כלם בלתי אדם ועלמותו וגדלו. וכן נאמר אנחנו שהמחשבה הזה עם היצור בלתי שווה עם הנמנוג האחר שמת, הנה כבר יהיו המונגים ההם דומים בצד מה עד שכל אחד מהם יחול בו העצם הרוחני אשר הוא שכל האדם וזוהו, כי הנה חלוק המונגים יששה חלוק המדות אבל לא יששה חלוק הצורה נביותם בזהו רוחם הנאות לצורה האנושית:

ובתשובת הסענה השלישית, אומר שהגולד בנפש המתגלגלת יאמר עליו שאינו המת מפאת חמרו וגופו שאין חמר הגולד ומנוג כחמר המת ומנוג שזה נבזה ומפאת חלופו עם היות הנפש אחת יאמר שזה מתחלפים, וכבר התבאר בחכמה שהדברים פעמים יתאחדו בצורותיהם ויתחלפו בחמרם או במקריהם, ופעמים יהיה בהפך:

ובהתרה הסענה הד', אומר שגם העצבים המתגלגלים פעמים מתחלפו בחמר יותר טוב וזלם מהראשון כדי שתוסף שלמות על שלמותה, או שתוכה ותפסה מחללה אשר קנחה עם הנוף הראשון, ופעמים תחול גנוף יותר חסר ועבור כאשר יהיה גלגולו כדי שתענה בלתי גוף ואין זה תלונה מפאת החמר לפי שהוא אינו בעצמו דבר אבל הוא כלי ואמצעי להשלים את הנפש, ולכן אינו מהשול אלו, כאשר יהיה טוב וזלם יותר מהראשון, ולא מעלה כשיהיה יוחס פחות והסר ממנו:

ואמנם החר העונה ה', הוא כפי מה שאומר שגם היות שהשכל האנושי לא יפעל בכלים האוריים ושהוא יתחזק בימי הזקנה אשר זה ממה שזורה היותו בלתי נקשר עם הנוף ולא מהפעל ממנו כמו שהתבאר בספר הנפש הנה אין המלך שביראות הנוף ושויו ממה שיסוד אל ההשכלה והחוליו ושנוי המנוג ימנע ההשכלה. וענינו הדורות שהקים החכם כשיצבר במחור מנוג ועבד נכרי מחוס או לחות נוסף מזה אשר נוצר עליו תככל ממנו חבונתו ואצרה חממתו עד בלי הכיר בין טוב לרע וזדקתו לא חזקתה, ויאמר לאביו ולאמו לא ראינו ואת אחיו לא הכיר ואת בניו לא ידע, ואם יקרה זה בעוד בחיים חיותו אף כי אחרי מותו, כי עם היותו חכם וגבון אחרי הפרד שכלו מאותו גוף וצואו גנוף אחר ומנוג מתחלף לא תוכל הנפש להשתמש במונגיה והמנוג הכרי ימנעו מההשכלה והחיים והכלים והכחות הנשמיות שלא נכו לזה כלל לא ידע ולא יבין, ולכן תפטר הנפש המתגלגלת בצבוב שמה להתחנך מחדש, ויהיה כנער הקטן עד הרגילו הכלים והכחות ההם להשתמשות השכל, ואז ידע ממואל דבר, ואין ספק שאחת מן הסבות העלמיות בנפטר קטן ידע ושיכיל מאי אחר גדול ממנו ויתבאר בפרט עיוני ומעשי בהיותו בן עשרים שנה מבואר אחר בן ששים שנה, הנה היות בנער ההוא נפש המתגלגלת שבעבור זה למעט מהשנים חבא לגבול מההשכלה שלא תניע אלו הנפש בהתהוות הראשון בהרבה מהשנים, ולכן אמר קקרא"ט האלדי בשעת מיתתו כמו שספר ממנו אסלמו"ן שרוב הידיעות המושגות לאנשים לא יושגו אליהם בחדוש כי אם בהזדכרות וזכרון ידיעות שכבר ידעו הנפשות הן בהיותן בגופים הראשונים, והוכיח זה בעצמות וראיות ודוקות כמו שהראה שם, ואמנם בהתרה הספק האחרון אמרתי אני מאשר אמר דניאל (סימן י"ב) ורבים מישיבי אדמות עפר יקילו שיקיאו הרבה מהמתים, ולא כלם, שראוי שנאמן בשעת התחייה תבואים הנפשות בגופים הראשונים אשר ישבו בהם, כי דיון הוא בעצם לנפש עם הנוף הראשון לנמול אותם כפי מעשיהם, אם בשכר ואם בענש ויהיו אלה לחיי עולם ואלה לתרפות ולדראון עולם, ואמנם הגופים אשר נבאו בהם כדי לזכותם בהם, או כדי להענישם בהם אין הם הדיון בהם בהיותם כלי הרצון האלפי, הנה באמת הדיון בשכר והענש הוא לנפש עם הנוף הראשון לא עם השאר, הנה התבאר מכל זה בדעת הגולד אינו בעל מפאת עצמו כמו שחשבו תלמידי ארסטו"י אבל הוא אפסדי בעצמו, והמנס חיובו והזדקו אינו אלאנו מפאת המופת, כי אם בקבלת אבותינו הקדושים אשר ראוי שנקבל בספר פיה יפות וצרות, וזה בעצמו טעם היבוס, והוא פיה שראיתי לבדו פה:

ואפשר לומר עוד במלות היבוס טעם אחר יותר מתקרב לפשט המאמרים וגלויים, והוא שאותה התורה צו לזכות המת ולפיוס דעתו ולזכות אשתו, אם לזכות המת שכמו שזכר הפלוסוף שהנפשות מהם נאחזים בלתי בגרמים השמימיים וכשכלים הנבדלים מהם נאחזים במין ובלתי נאחזים בלתיים כמו כלל המורכבים השפלים החמריים, ולהיות הנאחזות דבר נאות לענע ונכסף אלו החכמה התורה האלדית לתת טבע בצעלי חיים, ובפרט במין האדם שיתקוקו לאולד צומה במין כדי שהנאחזות אשר אין להם בלתי יקנו אותם במין, וזו היא הנחמה שחיה יתיר גדולה בצדס בשעת מותו שפאיר אחריי בגים מלאים מקומו יורשי מלחמו אשר עמלו תחת תחת השמש ולא חסיה ללוי זר, ולפי שהמחשבה הזאת נמנעת אצל בני האדם כלם, צוה הוא ית' שהאים שימות מבלי בנים תנשא אשתו לאחיו כי בזה יתפיים דעתו בחשבו שאיש אחר לא יקחנה כי אם אחיו אשר הוא כמותו בעצמו, ושהבן הגולד יקום על שמו וירש נכסיו ויהיה כמו בנו, ובהם תהיה לו נחמה רבה בחשבו ודעתו שזולו חי ואחרון על עפר יקום, וכמה מבני אדם שאין להם בנים ויקחו בני אחיהם ויהיה להם בנים כמו שפשה אברהם ללוט בן אחיו, וכמה מבני אדם גם כן יתעצבו על נאחזותיהם בשעת מיתתן פן איש אחר יקחם וכאשר תבא האשה ליד האח תסורנה השבונות האלה כלם ואם מפאת האשה יהיה גם כן תועלת גדול במנוח הזאת, לפי שהאשה בהיותה עם בעלה חשב בביתו ובנחלתו וכאשר ימות בעלה תשאר האשה עניה סוערה נפשה יפשה אין כל מבלי בעל שגן בעדה ומבלי בניה

כי אינם, והתפטר מפני זה ללכת מביתם ומנחלתם ולבקש מנוח אחר, ויבואו קרובי המת לירש את נחלתו ואת ביתו והוא תלך החולה, הנה בעבור זה לזכותה אותה התורה יבמה יבא עליה כדי שהיא תשאר עמו בבית כאשר היתה עם בעלה הראשון, ובעבור זה צוה יהודה לאזון בל אל אשת אחיך ויבם אותה והקם זרע לאחיק, הנה רמז לו בזה שני התועלת שיש ביבום, האחד מלך האשה וזוהו, והוא אמרו ויבם אותה שתשכ האלמנה תחת כנפי היבם עליו ושקטה כאשר היתה עם בעלה, והיבם לכבוד המת ואהבתו אותו יאמר את אשתו ותמלא חן בעיניו יען היותם עשם משלמי ובשר במשדרו, והשני לתועלת המת וגלחיותו, והוא אמרו והקם זרע לאחיק שיהיה לו יורש נחלתו ונכסיו כמו בנו ממש אילו היה יורש מחליו, ואזון באמת היה שומה רשע וגם רוח, ובעדו שהבן יחיהם לאחיו וירש נכסיו, חשבו כאלו לא יהיה זרעו ובנו ושיעמול לריק גם ילד לזכרה על כן שחת ארצה, אמנם בעו עם היות שעיניו לא היה יבום כי אם גלגול כמו שזכרתי, היה בעו קרוב למחלון, והיבום כבר ידעת שהוא חובה בלתי ומוציא בשר הקרובים, ר"ל רבות שאל יתפון הקרוב ותפסוף האשה יהיה יותר נאות שתנשא לו משתנשא לאיש זר, ולכן בלקחו את רות המואבית אמר להקים את שם המת ואל תחלו ולא יקרת שם המת מעט אחיו ומשער מקומו, לומר שהיה זה לבד לענין ירושת הנחלה שהבן הגולד יקרא על שם המת עליו עם היות שהרמב"ן ימנעוהו, ומה שיפתייע ממנו שלא נקרא בן רות מחלון כי אם שובד כבר אמרתי שלא היה הענין ההוא ביום, ואולי מחלון היה שמו בפי אביו ואמו עם היות שהבנים השבונות קראו לו שובד לפי שהיה טובד ומשרת לנעמי בזקנה, ולענין הנחלה, אין ספק אלא שהאדם ביום הנחילו את בניו היה מוריש את הבן הבכור כל נכסיו המת כאלו היה בנו בעצם ואשר הבנים יורשים שאר הנכסים שגבה היבם, וכבר יורו הכתובים כפי פשוטיהם על הטעם הבני הוא אשר וצרות ביבום, באמרו כי ישבו אהים יחדו ומת אחד מהם ובן אין לו לא תהיה אשת המת החווה לאיש זר ר"ל אין ראוי שהאשה האלמנה תבא החווה מביתו לאיש זר להנשא כי הנחלה והארץ היתה מיוחסת לאנשים לגלגלותם והאשה בהיות' נשואה חשב בבית בעלה ובנחלתו וכאשר הנשא לאיש זר תבא מאותו הבית ונחלה שביהיה בו ותלך לבקש איש אחר, ולכן אמר לא תהיה אשת המת החווה לאיש זר לזכותה, אבל יבמה יבא עליה כלומר שהיבם יבא אלאה והוא לא תבא מן הבית ולא ישב היבם עמה מושב זנות כי אשר יקחנה לו לאשה ויבמה, הנה בזה בלה תועלת האשה: ואמנם תועלת המת בלתי באמרו, והיה הבן אשר חלד יקום על שם אחיו המת ולא ימחה שמו מישראל. ר"ל שהבן הבכור שחלד יקרא בשם אחיו המת וירש נכסיו ונחלתו, ולפי שהנשואין לא יאוחו כי אם בהיות החיים והאשה מתדמים ומסכימים בעצמיהם עד שלהעדר זה אותה חורה וכהן לה ספר כריתו' ונתן בידה ושלחה מביתו כמו שפרשתי ולכן לא צוה ליבם בחיוב שיבא עכ"ל אשת המת כי אולי לא תמלא חן בעיניו. שהוא המופת שאין טבעה ומוצה נאותה לעבדו ומנוג. ואין יתחננו המים והאש ההפכים יחד, ולכן אמר והיה אם לא יתפון האיש לקחת את יבמתו ועלתה יבמתו השפער אל הזקנים והוא מושב ב"ד ואמר לא אבה יבמי והפירה בזה ג"כ לשני תועלת, היבום שזכרתי כי באמרה לא אבה יבמי להקים לאחיו שם בישראל רמז אל החוולת האח' אשר מלך המת וזכרתי ראשונה מפני נחיותה וכבוד המת. ובאמרה עוד לא אבה יבמי. רמזה אל התועלת אשר מלך שבחיותה אותה התורה על היבום, וזאת חורה שידברו לו הזקנים ר"ל שיתנו לו ענה הגונה בדבר. אמנם אם הוא יאמר לא חפצתי לקחת' אעפ"י שהוא לא יתן טענה אחרת מרוב ענינה או משנאותה אותה שיפסוק מזה כדי שלא להכלימ'. אז תעשה לה חלימה. הנה התבאר טעמי המנו' הזאת על צד הגלגל לדעתו. והוא בזה הספק ככ"א והכ"ב. ואמנם חייבה התורה השם והנחלה בבן הבכור ולא בשאר הבנים אם לדעת המקובלים לפי שבו מתגלגלת נפש המת השרלי ולא בשאר הבני'. ולדעתי בטעם הגלגל. לפי שהיה די בנאחזות האיש המת כשיהיה הבן הבכור על שמו. ושאר הבנים לא היה ראוי שיקראו על שם אביהם. והוא בזה הספק השלשה ועשרים:

אמנם באופן החלימה אותה התורה שתעשה האשה אותה בשטר לפני הזקנים ושהיא תחלון הנעל אשר הכונס בחלימה כמו שפירשתי החר הקבירים והראשונות והפרדת הנעל מהרגל ושהיא תרוק בפניו ושהאמר בקול רם כזה יששה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו. ובגין הבית הוא פרישת כנפיו על אשתו לכבות ולהגין עליה. וקריאת הבן הבכור על שמו להתמיד וזכורו כי בזה לא יהיה ביתו שרוץ ותכב אצל יסאך צמתכותו ובנינו כבדראשונה. ואמרו ונקרא שמו בישראל בית חלון הנעל. לאפשר שיהיו גם כן מדברי האשה. שתאמר בית חלון והלאה קרא לאיש הזה ערירי נכר לא ילל בימי. ויקרא ביתו בישראל בית חלון הנעל שלא רצה לבנות בית אחיו כאלו לא היה לו עמו אהבה ואחווה שהו' אצוריו גדול וסע רע בישראל. או שתהיה מזה שיקראוהו כן על שם המעשה המנונה אשר עשה והוא ענין הדוקקות בפניו. וקושי דברים מבורר מעינים שהוא כדי להכלימו על אשר לא בנה את בית אחיו. כדי שפניו אותה טובה וזאת' חלימה שתכסה פניו יחדל מעשות זה ויבם אותה אבל חלימה הנעל יראה שאין בו טעם יען אינו קנין הדבר כשליפת הנעל הנאמר בבעו. והרמב"ן כתב בית חלון הנעל. כי עתה חלן מהם. וראוי שתעשה המנוח היותה בחלימה הנעל. ר"ל בזה ימנע לגבול נפש המת הישראל לא ישוב עוד לביתו ולא יכירט עוד מקומו. והוא אמרו כי עתה חלן מהם ר"ל נפסד מעט קרוביו ולא יבא עוד בחיים. ושלמה חרמו עשיית המנוח בחלימה הנעל לרמז אל ענין ההליכה. ואמרו שטעם חלימה

דס רשך אינז מדבר בענין הזה, למע בזה המצוה הזאת בענין פרטי כי ינז אנשים יחדו איש ואחיו ולא אמר כי ירדוף איש אחר רעשו להורגו, ועוד למע תאר הרודף באשה באמרו וקרבנה אשת האחד וגו', כיון שאחד האיש והאשה צדיק הים, ולמע לא עשה הלאה כולל ועשה אותו פרטי, ועוד אם צודק הכתוב מדבר ויתרור בשם אשה, יקשה מאד אמרו להציל את אשה כי אם עשה זה להציל אשה מיד מכהו וסיה נרדף, הנה עשה כהונ ומדוע יאמר וקצותה את כפה, ועוד למע פרט והחזיקה במנושיו שהוא הדין לשאר מיני הרדיפה, ועוד שכפי הדין אין החיוב אלא אם הרודף היה מכין להרוג את הנרדף לא אם היה מכין לנז להכאיבו בזה שאין בו סכנת נפשות, אבל זה כלו מורה שאין עקר מצות הצלת הנרדף מיד רודפו בזה המקום, ושעקר המצוה היא בלא תעמוד על דם רשך כמו שדרשונו בתורת כהנים ורש הכתוב שם לומר שלא יעמוד האדם שקט ושאין צהיות דם רעשו קרוב להספק אבל יתנועע להצילו במהירות רב והשתדלות גדול וזהו שאמר שם לא תלך רכיל בעמך לא תעמוד על דם רשך להניד שיקרא רוצח הרכיל המסבב את הרציחה והמות בין האחים, וגם כן יאמר רוצח למי שיש בידו למחות ואינו מוחה ובידו להציל ולא יציל, כי אע"פ שהוא לא יעשה הרעה אינו מפסיק אוחה, ולכן צוה לא תעמוד בעמידה והספק על דם רשך כשיצא האדם לשפכו אבל תתנועע להצילו, הנה אם כן חיוב הצלת הנרדף מיד הרודף צא מלא תעמוד על דם רשך שם נאמר לבן דם, אמנם אמרו כן כי ינז אנשים צא משה רבינו ע"ה לצאר על אותה מצוה שזכרה שמה דברים וזה שפסמים יקרה שינז אנשים יחדו ולא יהיה שמה דין רודף ונרדף כי הם שני אנשים עבדים נגים איש בצאיו ודובקו יתן למכרו לחי וכל מאן דללים גבר, ולכן אמר כי ינז אנשים ולא אמר כי ירדוף איש את רעשו, וגם לזה לא אמר על דם רעשו כי לא הייתה הכוונה לשפוך דם כי אם צהיות לא בחרב ולא שפסמים יקרה שינז ולחיות עוד על זה אמר איש ואחיו, וזה יראה שאין לו את לא ללמוד שצניס שנים צריב אין אחד מהם נרדף ולא רודף כי אם נגים ונצנים כאחים זה עם זה, וזכר שאם תקרב אשת אחד מהם להציל את אשה הנה תעשה כראוי ותאחו במשפט ידה להפסיק האחד מהאחר ולהסיר מציניהם הקטטה והמריבה אבל אם השאת מדנים לא תחוש לנז להציל את בעלה אבל עוד תשלח ידיה להזיק את האחר והחזיקה במנושיו והוא דבר יותר מוזק ויותר מסוכן מהקטטה עצמה אשר בין שני האנשים, וגם הוא דבר נחשב ונאלח אשה נאטע מכנות ישראל שלל תספק בהחזיקה בשפחות ראש איש המריב עם בעלה או בזרעו או ברנזו אבל החזיק במנושיו שהוא דבר בתכלית הגנות הנה כשיקרה זה אולי יחשוב חושב כי מאחד שגונתה היתה להציל את בעלה שיהיה הרשות בידה לקטוע אחד מאבריו או להמיתו כמו שבאה המצוה הזאת בלא תעמוד על דם רשך, הנה בעבור זה הולך משה אדוננו לפרש המצוה הזאת ולומר וקצותה את כפה לא תחוש עינך, כלומר אל תרחם עליה אע"פ שהיא אשה ושעשה זה להציל את אשה, אבל תכרות כפה ותעניסה כראוי כי בלא עשה בשראל וכן לא יעשה, כי לא היתה סכנת נפשות בין האנשים המריבים האלה לסתערך ההללם ההיא בקטע' אבר, וגם שלחיתם אשת אחד מהם לא היתה מוטלת עליהם להללם וכל שכן להחזיק במנושיו שהוא דבר מנונה ומזה למדנו שאם היה על דם רעשו היה ראוי לעשותו. כי כן הדין בענין הרודף להרוג אבל כשאינו מכין להרוג אין ראוי לקטוע אבריו ולא להמיתו, ואולי שרש"י זכרנו לבכרה הבין הכתובים בדרך הזה שפירשתי אוחה ולא היה מענין הצלת הנרדף ולכן פירש וקצותה את כפה ממון שיענשוה בית דין כן, ואפשר לומר עוד שבאה המצוה הזאת כאן לצאר שאם האשה הרעה הזאת בתואנת ההללם של בעלה מהבאת חבירו שלא היה סכנה כלל. תחזיק במכה במקום שהוא סכנה אליו שם זאת תחשב כרודף ושיצילוה מידה אפילו אם יטורכו על זה לקצות את כפה. ואפילו בנפסם וזהו לא תחוש עינך.

יג יהיה לך בכישר אבן ואבן וגו' עד וזכור את אשר עשה וגו'. לפי שזכר ענין האשה המחזקת במבוסת איש שהוא תועבה זכר אחרים ענין האבן והאיפה השוללי' שזה גם הוא תועבה. והמלות הזאת באה בפר' קדושים שנאמר לא תעשו עול במשפט במדע במשקל ובמאורה. כי שם הזהיר שיהיה משאלו ומתנו של אדם עם הנבריות באמת ובצדקה. ולכן אמר שגבשאלו ובמתנו יהיה משקלות ומדות ישרים ואמתים, עליהם אין להוסיף ומהם אין לגרוע. האמנם לפי שכבר יחשוב האדם שאוהבה היא שלא יסקול ולא ימדוד עמהם בסקר ותרמית אבל אם יראה להיותם צניהו כל זמן שלא יסקול לא לא ימדוד עמהם לא יעבור עליהם בכל דבר פסע כי היה מה שאמר מאזי נדק והין נדק וגו' לענין הפועל והמעשה לא באופן אחר. לכן באה המצוה הזאת כאן לצאר שלא לנז יהיה אסור לאדם לעשות עול במדה במשקל ובמאורה כמו שזכר שם אבל גם יהיה אסור לעשות מדה או משקל משוקדים. וגם יהיה אסור עליו להיות צניהו כדי שלא ישכן באהלו עולה. גם כי לא יסקול ולא ימדוד עמהם ואמרו גדולה וקטנה לפי שהסוחרים בעלי עול ים עמהם מדה ומשקלות גדולה לקנות ולסקול ולמדוד הדברים לקבלם כשיקנו אותם, ומדה ומשקלות קטנה למכור בהם ולתת באותם הקטנות לקונים מהם ולזה אמר שלא יעשה ולא יהיה צניהו אבן ואבן איפה ואיפה גדולה וקטנה, ואמר במשקלות כיס לפי שהמדרכים להיות צו. אמנם המדה אינה צבים אבל היא צניהו, התבאר מזה שלא הוצרך כאן שלא יעשה עול בזה כי כבר באה האזהרה עליו שמה אבל צוה וביאר שלא יעשה אותם ולא יסבו צניהו ובכחו פן יתמלאוהו בזמן מהזמנים שיבא לחטא בהם, ויהיה לא יהיה לך צניהו ובכישך כמו לא יהיה לך אלהים אחרים, ולא הזהיר על המסורה לפי שהמסורה אינה כ"א מדה קטנה כמו שכתבו המקדקים ואמרו

הליצת הרגל שהוא עקר הידך הראוי להוציא ממנו הבנים וזה טעם חלום אין ראוי לממוך עליו:

ואני אחשוב בזה אחד מארבעה דברים. האחד הוא שהיכמה רחמה להכלים ולבניש להרף ולגדף ליכס על אשר לא יבנה את בית אחיו. ולכן תחלוך נעלו בדיה וירקה בפניו. ר"ל בפני הנעל הנעל העליון לא מהלך התחלתו אשר צו הקלן והחרפה אשר אנכי ירקה בפני הנעל תאמר ככה יעשה לאיש רוצח לומר לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו שירוקו בפניו כאשר עשיתי אני בפני הנעל הזה כאלו תאמר שהחרפה אשר היא עושה לכלי הואו מהיכס היתה ראוי להעשות לו. ובוה אליו החרפה והקלון וכדי ציון וקף. ולא תרחיק בהאמר פנים אל הנעל בהיותו דבר שאין בו רוח חיים. כי פסמים רבות נמצא בלשון הקדש פנים ואחור גם בדברי' שאינם בעלי חיים. אמר יחזקאל (סימן ב') במגל' והיא כחוצה פנים ואחור. על פני האדמ'. ורבים ככה. כן פירשו רבי אברהם:

והפן השני מהרמו והעברה, הוא שענין דבוק האדם לאשתו דומה אל דבוק וקשור הנעל בצנל בקשריו ורעויותיו אל אשר יהיה שמה הרוח ללכת הרגל שמה ילך הנעל וימשך אחריו וכן האש' תמשך אחריו האיש ותלך אחריו לראונו, וגם הכמינו וזכרונם לבכרה אמרו בהשוכר את הפועלי' שענין הצועל את האשה שבו' עד שיכנים כמחול בשפופרת ולפי שהיכס אמר לא חפצתי לקחתה צותה תחור' שתעשה היכמה פעל יורה על פרידת היכס ממנה ותסיר הקשורים והרעויות הרמוזים אל הכוויים האלדיים שהיו עליו ליבמה וירקה בפניו רוצח לומר לפני היכס כאלו הוא דבר נמצא ומתועב ותאמר לבני האדם אל תאשימוני על הפועל הזה המורה פריאות ומיעוט הכניעות, כי הנה רוע תכונת האיש הזה חיבהו לזה, והוא אמרה ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו:

והפן השלישי הוא שמה אל המקבולי' בפסם היכוס בעל, כי הרגל הוא הישראלי ונמצא שמה בגלגול דומה להכנסת הרגל בעל, כי הרגל הוא החי הוא המתנועע וההולך כמו שהנשמה היא החיה, והיא בעלת הרצון והפעול' כלם וכמו שהנעל הוא כלי לרגל להתנועע עמו ועליו, והוא נבדל ממנו בעלמו ונמצא עמו בהקשר, ככה הנשמה נמצאת עם הנוף ונבדלת ממנו בטבעה והוא כלי לפעולת', וכמו שהרגל האחד יכנס בעל אחד ויעוצבו ויכנס בעל אחר אחריו, כך ענין הנפש עם גופות העבד' בגלגולה וכאלו תורה שפסם המת תבא בנוף המתיל, והכנס שמה כמו אותו הרגל הנכנס בעל וטעה צפון היכס וסבחו יתפדר בעל ויתרו הקשורים, כלומר סימנה בגלגול, ולא יבא הנפש אל הנוף ההוא ובסבת אותה הרעה אשר הוא עושה וירקה בפניו ואמרה ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו, ואם לזה עצמו כיון הרמז"ן בדברים שזכרתי בשמו ואם לא צא בדבריו מבורר, הנה היסוד לראות צרמו הענין והמשל, וגם כפי שמחיות הענין נוכל למע טעם ובכזה אחרת רביעית והוא שלפי שהוא אמר לא חפצתי לקחתה המור' שלא היה חפץ בה ושבעטורה היה מונע עצמו מן היכוס ובנין בית אחיו, לכן היא תורה במעשה' שהיתה אשה ראויה לעבדו, לא בגאה וגאון ודרך רע כגשים הסוללות, אבל בהכנע' רבה כי הוא אדוני' ותשתחו' לו, ולכן תחלוך נעלו כאלו היא אמה וספח' לפניו והוא כשר ומושל הרצון, והיא נכנע' ומשתעבדת אליו כאלו היא פסחה נחרפת לאיש, האמנם כיון שצוה אותה ואמר לא תפצתי לקחתה, היא גם כן תצוה' אותו וירקה בפניו ותאמר שאינה חוששת לעצמ' כי אולי תנשא לאדם טוב אבל היתה חוששת ודורשת זה בעבור כבוד אחיו המת, והוא אמרה ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו ר"ל כי על זה אחרית לא עלי, ולכן תבקש בתחנה שיקרא שמו בישראל בית חלוך הנעל, לא בית מי שלא נשא האשה הפלוגית כי לא יזכר ולא יפקד כי אם ענין המת ותועלתו אשר נמנע בעבורו, והיה כל זה בשער נגד הזקנים כדי שיחביים על זה ולא יבא להלילה, הנה נחתי ארבע' טעמים בדבר הזה, והותר הספק העשרים וארבע:

יא כי ינז אנשים יחדו וגו' עד על ידי יהיה לך בכישר וגו', לפי שהחורה חששה לקיום הורע ציבוס כמו שזכר במלותו סמך אליה ענין המחזיק במבוסת שהוא גם כן השחתת הורע, וראוי שתלע שהמצוה הזאת הבינוה בספרי שהיא להציל הנרדף מיד רודפו, ובא בקבלתם שהרודף אחר חבירו להרעו אע"פ שהנרדף היה קטן מלויין כל ישראל להציל הנרדף מיד הרודף אותו, וצריך שיזהירוהו שלא ירדוף אחריו ויתרו בו, ואם עכ"פ אחריו ההתרא' ירדוף מצוה להורגו כדי להציל הנרדף, אבל אם יבולס להצילו בצאר אחד מאבריו של רודף כגון שירורו צהן או באבן או בסיף ויקטעו את ידו או יעברו רגלו או יכמאלו את עיניו מוטב ואם לא יוכלו להצילו כ"א במיתה הרודף יגרנוהו, אפ"פ שעליו לא היה שגאמר וקצותה את כפה לא תחוש עינך, אחד במנושיו ואחד בכל דבר שיש בו סכנת נפשות אחד האיש ואחד האשה, והענין הוא שכל החושב לסנות את חבירו מכה הממיתה אותו מלויין אותו באחד מאברי הרודף או בהריגתו אם אי אפשר בלעדיו, זו היא קבלתם בשרשי המלה הזאת, ולצדריהם לא יהיה וקצותה את כפה ממון כדברי רש"י, והוא דעת (ב"ק דף כ"ח) רבי יודנה שחולק עליו ח"ק והוא יחיד והלכה כמותו, וממה שראוי שדעת בזה גם כן הוא שהמצוה הזאת אינה מיוחדת בכהן שכבר באה ממה שפירש שנה' בפרשת קדושים לא תעמוד על דם רשך, ותגיא בת"כ מנין שם לרית חבךר טובע בכהר או ליטשים או חיה רעה באים עליו שאתה חייב להצילו שנה' ולא תעמוד על דם רשך ולכן כתב הרמב"ם שיש ב' לאוין על הדבר הזה וזה לא תעמוד על דם רשך ולא תחוש עינך הק הרווא שבענין לא תחוש עינך הנאמר כאן הוא עצמו לא תעמוד על דם רשך הנאמר שם:

וראוי שנשאל לדעת רבינו משה מקו' בעל ספר המצות הגדול האומר שעקר המצוה הזאת כאן היא להציל הנרדף מיד הרודף אוחה ושלא תעמד על

ואמרו חכמינו זכרונם לברכה באיזו נשך (דף כ"א) שהיה אחד מל"ג צלג, ושם הסיר שלא יעשה טול לא במדה הגדולה ולא במשורה שהיה קנסה זכו לעת המפרשים, אמנם לדעתי משורה הוא כמו מספר כמו (ישעיה כ"ח) ושם חסה שורה ולפי שהספר מעיין במספר נקרא כן וכזהיר שמה שלא יעשה טול בדברים הנמכרים במדה כמו הספה והשעורה ודומיהם, ובמשקל שהם בדברים שהם נקנין במשקל או לישראל או אוקיא, ובמשורה שהם דברים נקנין במספר למאות או לנשים, ולשיות המשורה מספר ודבר אשר נכסף, לא אמר צו שלא יהיה בכיסו ולא בביתו כמו שאמר במדה ובמשקל, ואמר עוד אכן שלמה ודק יהיה לך ודק הוא שם דבר ואינו תאר לאבן ואיפה להניד שלא ירע געיניו באזהרה הזאת, רוצה לומר שיתרחק ממנו כל דבר עולה וסקר כי הנה יפסיד כלום כי דק יהיה לו ולא יקח מאשר לו דבר ולא יתן משלו, אבל בתחו הדק לחברו ובהיות לו הדק והיושר אין ראוי שיחר אפו, ונחן בזה שפי סבות :

הא' מפאת המלוא פלמה, והיא התקון המדיני כי האדם כשילך אל ארץ אחרת עם היות שיעשה נבלה ועון פלילי ישם לדרך פעמיו יברח ולא ילכש כלומה פניו כשיתגלה בקהל הפעם אשר שם אבל האדם היושב בארצו ובחוק עמו אין יעשה בבחר דבר ולא חגלה רעתו במהרה ולכן ראוי שלא יפעל האדם דבר מגונה במקום היוצא כי יזיק לו מאד לפי שיתרחקו ממנו בני אדם מאד וימאסו בחברתו, וזהו שאמר למען יאריכו ימיך על האדמה, רוצה לומר הנהי מודיעך שיאריכו ימיך על האדמה לכן לא תעשה דבר מגונה כי יזיק לך ברוב הימים ולא יופיל :

הסבה ה' מפאת המלוא יתבאר והוא אמרו כי תועבת ה' אלהיך כל עושה אלה כל עושה טול. רוצה לומר היות האדם עושה מדות ומשקלות סקרות אף על פי שלא ימדוד ולא יסקול בהם הוא תועבה, וגם בהיות הטול ושמו אוחז הנה הוא תועבת ה' וכל שכן עושה הטול בעצמו במשלו ומחזו, והותר הספק החשש ועשרים :

וי זכור את אשר עשה לך וגו' עד סוף הפרק, לפי שאמר למעלה כי תועבת ה' אלהיך כל עושה אלה כל עושה טול, סמך כאן מלות זכרון מלחמת עמלק שעשה טול גדול לישראל באחוז להלחם בהם בדרך ובהי זה תועבת לפני הש"י, ולזה יזכר למחות את שמו ולזה ראוי לכל אדם שיתרחק מהטול כי ימחה מספר חיים ועם זדקיו אל יכתב, והמלוא הזאת באה בפרש' בשלה שנאמר שם כתוב זאת זכרון בספר ושים באזני יוסע כי מחה אמהה את זכר עמלק וגו', וזכור זה משה אדוניו כאן דברים, הא' שלא יתענו בעבור שג' הם ושים באזני יוסע שמחת מלחמת עמלק מוטלת עליו והוא לכבודו בעבור ישראל עמו כי הנה המלות לכל ישראל היא בכל דור ודור שיוכרו זה שניקמו נקמתו בזה שחו, והשנית שלא יחשבו שמחת הכנסם לאחר יחוייבו במלחמה עמלק כי לא יהיה החיוב כ"א אחר החלק הארץ והתישבת בה, ובפי' הפסוקים ראיתי למפרשים שני דרכים, האחד לרש"י וז' שפירש אשר קרך בדרך מנורת קור שהפסוק מתייחסך שבו האומות יראים להלחם בהם כמו שאמר שמוע עמים ירגזו חיל אחז יושבי פלשת, וזא עמלק והרעה לאומות מקום להלחם עמכם כמוהו, ויוזב מנורת וגו' שחתך וורק כלפי מעלה הנחלים הכרי כח מחמת חסאם שהיה הענן סולטם ואחז עיף ויגע ברעב ובזמא, ופי' לא ירא אלהים על עמלק שלא ירא אלהים בהרעו להם, והדרך ה' הוא להרלב"ג, יאמר שעמלק לא בא לשלול שלל ולגנוב כי אם להשחית את ישראל בעצם כי זאת היתה כונתו באמת וז"ל זכור את אשר עשה לך עמלק, רוצה לומר שמה שעשה לא עשה לא מפני המדה ולא מפני כבוד ותפארתו ונחשו כ"א לך כדי להשחיתך וקרך בדרך בשהת פתאום קודם שתחללנו בלי מלחמה בהיותך בלתי מוכן להמלט מידו לא בנזורתך כי היית בלתי מלומד מלחמה וגם בכזבת הדרך עיף ויגע, ולא בזכותך ותפלתך והשנאת הש"י עליך כי היית אז בלתי ירא אלהים, על ריב בני ישראל ועל נכותם את ה' ויהיה ולא ירא אלהים נסמך ליאחזה שאמר למעלה, ועם היות דבריהם מחזורים נראה לי בפי' הפסוקים דרך אחר, וזהו שמה אדוניו השב אולי ישראל יאמרו שמלחמת עמלק לא היתה מוטלת עליהם אם לפי שכוונתו היתה לבטל סיכולת האלהים והאליהם הוא ירד לו כ"ש כי יד על כס ים מלחמה לה' בעמלק ר"ל כיון ששלח ידו בהם להרחיק הש"י יהיה לו מלחמה עמו עד דור דור ואם לפי שהשם יתברך בעצמו אמר כתוב זאת זכרון בספר ושים באזני יוסע כי מחה אמהה את זכר עמלק שהוא המורה שיריב עמו לא בהיל ולא בכח כי אם ברעו, הנה להסיר מהם המחשבה הזאת אמר כאן זכור את אשר עשה לך עמלק, רוצה לומר אל תאמר בלבבך מלחמה לה' וישראל ישגון לבטח אין לי בזה דבר, כי הנה עמלק לא היתה כונתו כי אם למחוק ורעם ושחם מן העולם ועמם נלחם לא עם האל, ולכן לכם תאות הנקומה ממנו ואין חיוב הזכירה ליהושע כי אם צוה שהוא שר נבא העם, וזה שאמר זכור את אשר עשה לך עמלק, וכלל עוד במאמר הזה כונה שנית והיא שהאדם שקבל חמס ועלצו מן אדם אחר ויראה להקם ממנו אריך שיוגור תמיד העלצו והחרפה שהיא שקבל ממנו כי הזכירה היא תעורר אותו אל הקומה ואמנם כאשר יתן אל לבו שגם כן עשה הוא עמו קלונות וחרפות יתישב לבו

ואל יתעורר להקם עוד, ולזה אמר אל תזכור דבר ממה שעשית אתה לעמלק ולא ממה שהחלישו יהושע לפי חרב ולא מהחרפה והקלון שקבל במלחמתו, אל תזכור דבר מזה אבל זכור את אשר עשה לך עמלק כי אז בזכרון זה תחטוף ותשתחרר בנקימה, והנה רשע במה שעשה עמלק הרבעה דברים מגוים :

הא' שנלחם עמהם מבלי סבה, כי הנה הלאומי מהם שיעשו מלחמותיהם כנגד האויבים הבאים עליהם לקחת את ארצם ולכבשם ילחמו להגן על מהם, ומהם שילכו לכבוש ארצות גוים אשר לא להם ועל זה ילחמו, אבל עמלק לא היה לו סבה מזה במלחמתו, וגם לא היה ישראלי לא היו עוברים בארצו ובאים לבלשם בו לשיאם להלחם בהם, וגם לא היה להם ארצות שילך עמלק לכבשם ולחמדתו אותם ילחם בהם, אבל היתה לבד מלחמתו בדרך בלאחם ממזדים, ר"ל שהוא ילא לשטן להם בדרך, עובר ומתעבר על ריב לא לו :

והב' ששם היות מומנה המלכים כפי המעלה שקודם צוהם להלחם בעם אחד יודיעו לאויביהם ציאתם ויאמרו להם הכינו כלי מלחמתכם כי הנהי בא להלחם אתכם וכמו שאמר (ירמ' מ"ו) בפרעה התיצב וסכן לך וסכן זה כדי שלא יצאו כננים שודדי לילה, הנה עמלק לא עשה כן אבל צא וילחם בפתע פתאום וזהו אשר קרך בדרך ר"ל במקרה פתאום בלתי שייך בך דבר :

והג' שהיה מפחיתות עמלק ופחדו שלא יעזור כח להלחם בישראל פנים בפנים, אבל נלחם עם החלשים שהם הבאים באחרית המהמה ויירא מגשת אל העם מלפניו וזה עם היות ישראל עיף ויגע, וזהו ויזב בך כל הנחשלים אחריו כי נחשלים הוא כמו נחלשים ככבש כבש, חבד עוד מפחיתותו באמרו ואחז עיף ויגע : ה' הוא אמרו ולא ירא אלהים, רוצה לומר האדם שבליעל הזה סקר ויירא מאד וירד לו מן העם בבויתו עיף ויגע, ולא ירא אלהים שהוא נבוב מעל גבו מהעדא מלכין, וזוה גלה משה רבינו ע"ה שעמלק חסא נגד שש יתבאר ונגד ישראל, ובמפני זה היתה הנקמה ממנו מוטלת על השם יתבאר כמו שזכר בפרשת בשלח ופי' ישראל כמו שזכר כאן, והיה בבניה ה' אלהיך לך מכל אויביך מסביב בארץ אשר ה' אלהיך נוהן לך נחלה לרשתה תמחה את זכר עמלק, רוצה לומר אל תאמר בלבבך לא די לנו זכר מלחמת ז' עממים שזריכין אנחנו להלחם בהם לקחת את ארצם, ואחז בא להוסיף עליהם לנחשלים להלחם בעמלק שלא ירש את ארצו, הנה בעבור זה אמר ויהי בבניה ה' אלהיך, אחרי מנוחת מלחמת העממים כלם וירשתם בארץ, אז תחטיב למחות את זכר עמלק בסחריתך את כל אשר לו מאיס ועד אשה מעול ועד יונק מסור עד שה כמו שזכר (שמואל א' ט"ו) שמואל אל שאול, כי בזה ימחה שמו מני ארץ, ואמנם אמרו עוד לא תשכח פירש הרמב"ן מספרי, זכור בפה אל תשכח בלב שנתחייב לשכר לבנים ענין עמלק, ואני אחשוב שהיה צוה משה רבינו ע"ה ענין עמלק לזמן הגלות כי הנה בביתו בארץ אמר זכור את אשר עשה לך עמלק וגומר, ויהי בבניה ה' אלהיך וגו' תמחה את זכר עמלק, אמנם כאשר לא תהיה בארץ כי אם תחת כל השמים כלומר מפוזר ומפירד מקום השמים עד קצה השמים בגלות הנה אז לא הוכל לזכור ענין עמלק למחות את שמו שזכרון שהוא בפהל ומעשה. אבל לא תשכח רוצה לומר אע"פ שלא יהיה בך כח לקיים המצוה כמעשה לא תשכח מפני ענינו של עמלק, הנה התבאר שאמרו זכור את אשר עשה לך עמלק שהוא בארץ לענין המלחמה, ואמרו תמחה כל השמים לא תשכח. שהוא בביתו חוץ לארץ לא ישכח מפיהם. ואמנם אין היה ענין עמלק ואמחת ספורו כפי מה שזכר עליהם עליו הפרשיות הוא שעמלק בא וילחם בישראל בביתו בדרך כי בפעם בא עליהם וילחם בהם רוצה לומר שגפרד מהם כי ירא מגשת עוד אל העם, אבל לא נלחם בפני המהמה כי אם באחריתו בנחלשים שבעם כמו שזכר כאן וסוף לו וזה ואמרו שם גיבא עמלק וילחם עם ישראל, כי בזה ישימו ב' הפרשיות ומרע"ה בראיות פחיתות לבנו גם בענין המלחמה אמר אל יושע איננו רוצה שילחם ישראל כלו עם עמלק ולא שאלך אני להלחם בו כי יהיה זה חליו תפארת גדול, אבל בחר לנו אנשים ואחז עמם לאו הנחם בעמלק מתר וזוה יכירו וידעו כל יושבי תבל שמשרחי וגברי עם אנשים מעטים נלחמו בו והחלישו, הנה אם כן מלחמת יהושע היתה מלחמה שנית אחרי מלחמת עמלק הראשונה, ולפי שכבר היה עמלק נפרד ממחנה ישראל, לכן אמר משה מתר אנכי נצט על ראש הנגבה וגומר, הנה גם כן היה כבוד ישראל גדול ליהושע שהוא ילך לבקש את עמלק להלחם עמו במעמדו כמו שכתוב ולא הלחם בעמלק. כי מדרך הנלחמים שמי שילך על האחד לבקשו יתכבד עליו מאד. וכן בהיות ישראל כבר נרדף מעמלק כזה משה שילך יושע להכדו ולהלחם בו ובפעם הזאת מן המלחמה השנית היתה תפלת משה על ראש הנגבה ומשה האלהים בידו. ואין ספק שנתעלה עמלק להלחם עם יהושע ולסוף החלישו יהושע לפי חרב. הנה התבאר שבאן נזכרה לבד המלחמה הראשונה בעמלק בישראל. ושמה בפרשה נזכרה שתיבה ולא נזכרה כאן המלחמה השנית לפי שלא בא כי אם לנזכרם לנקמה. ולזה היה צריך שיוכרו להם שעשה להם עמלק לא מה שעשו הם כנגדו והותר בזה הספק ה"ו : נשלם סדר כי תצא : ואמנם

ואמנם הספקות אשר יתחיינו בדברי הסדר הזה כפי פשטי הכתובים הם כ"ח :

הספק הראשון בשם הבאים בדברים והוא למה הערים הקדוש ברוך הוא לבטל הנחלות לבא מדרך רחוקה עם דבר מועט מהפירות. ומה כל החרדה אשר זכרו חז"ל במכתב בזכרם פ"ג ובפרק קמא (ד' ל"ג) דקדושין שהיו חרדים לקראתם בכל עיר ועיר אשר היו מגיעים שמה. וכמו שיבאר צפי' הפרשה :

הספק השני בדברי המגיד. אם ראשונה באמרו הנדתי היום לה' אלסיך כי באתי אל הארץ. ולא הגיד דבר עד פה עד שדחק הרמב"ן לפרש צפי' הזה שפגמתי הנדתי ומה בא להודיע בהנדתי כי באתי אל הארץ. ושנית באמרו והניחו לפני ה' כאלו המניח הוא הכהן. ואחרי זה בא' הסגדה ואמר והנחתו לפני מוצח וגו'. כאלו המניח הוא הצעל. עד שדחקו המפרשים לומר שפיו שם ב' הנפות שיניק כהן את הכזורים הא' מיד הצעל ויניחם על המוצח. והב' שהנעל יחזור ללקחם ויקרא הסגדה ונבוק יניח הסל. וכל זה לישב ב' הפסוקים האלה. ובפ' הכתובים אוביח מה שיש בזה מהחולש' :

הספק הג' בידיו מעשר. והוא מה הוצרך לספר בו כל המעשים אשר עשה ואשר לא עשה כי כאשר יעשה האדם מצוה כהונן מה צורך שיחלל האדם בפיו על מה שעשה ואם היה צורך בידיו הלא היה לא עשה עליו בפרשת ראה אנכי כשאלה על המעשר שמה יצוה על בידיו כמו שבאן במצוות הכזורים וזה על הסגד' שיש' המגיד בהבאתם. לא יצוה שם על המצוה וכאן יצוה על בידיו. ולמה לא אמר לענין בידיו וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר ה' כדבריו בחר המצוה אשר יעשו בידיו הבחיר' ומה צוה עתה ונתת ללוי לנר ליתום ולאלמנה להיות שכבר צוה עליו במקום המצוה בביאור. והמפרשים לא הרגישו בספק הזה :

הספק הד' באמרו שמור את כל המצוה אשר אנכי מצוה אתכם היום והיום ביום אשר תעברו את הירדן וגו'. כי אם שמור את כל המצוה שכבר הזהיר שיבארו את כל מצוות התורה כמו שפי' הרמב"ן והרלב"ג. יסיה המאמר הזה כלו מותר לפי שזה כבר הזהיר עליו פעמים רבות באלה הפרשיות כל שכן שפי' הפסוק הזה בתחלת פרשת האבנים בלי צורך. ואם נפרש שמור את כל המצוה על מצוות האבנים בלבד כדברי רבי אברהם יקשה אמרו כל המצוה אשר אנכי מצוה אתכם היום. והמאמר הזה לא יפול כי אם על מצוות התורה כלם באמרו כל המצוה אשר אנכי מצוה היום תשמרון וגומר. וכל שכן שיאמר שמור בלשון מקור ויקשה גם כן למה שחף הוקנים עם משה רבינו עליו השלום בצווי הזה ולא נעשה כן בצווי אחר :

הספק הה' שאתה תמלא שצוה בפרש' הזאת ב' פעמים על לקיחת האבנים ועל השיד ועל הכתיבה בהם. אמר ראשונה והיה ביום אשר תעברו את הירדן והקמות לך אבנים גדולות וטדת אותם בשיד וכתבת עליהם את דברי התורה הזאת בעצרך. ואמר אחר כך שנית והיה בעצרכם את הירדן תקימו את האבנים האלה וטדת אותם בשיד וגומר וכתבת על האבנים את כל דברי התורה בלשון ונס יראה שזכר פס' שלישית ענין האבנים שזכר באמרו ובנית שם מוצח לה' אליהן מוצח אבנים שלמות תבנה ומפני זה אמרו במכתב סוטה ריש פרק אלו נאמרין (ד' ל"ה) ששלש' מיני אבנים היו וכמו שהביא רש"י בפירושו. אבל שאר המפרשים לא הסכימו עליו וגם פשט הכתובים לא יסבילו :

הספק הו' בחלופים שתמלא במצוות האבנים שזכרם שני פעמים כאן בפרש'. וזה שבהקמה הראשונה אמר' והקמות לך ובנית את תקימו את האבנים. בראשונה אמר וכתבת עליהם את כל דברי התורה הזאת בעצרך. ובנית לא אמר בעצרך אבל אמר במקומו בלשון הישע. בראשונה אמר והיה ביום אשר תעברו את הירדן ובנית את האבנים ויהי בעצרכם את הירדן. בראשונה אמר למען אשר תבא אל הארץ ובנית לא אמר מזה כלום. בראשונה לא אבר באיום מקום יקימו את האבנים ואמר לבד והקמות לך אבנים גדולות. אמנם בשנים אמר תקימו את האבנים האלה כבר עיבל. בראשונה אחרי הקמת האבנים והשיד וזה על הכתיבה. ובנית אחרי השיד וזה על ענין המוצח ועל העולות והשלמים והאכילה שם. ואחרי כל זאת וזה על הכתיבה. באבנים. הנה ראש צעירך ששה חלופים שנמלאו מן צווי הראשון לפני. ואין ספק שהם לצורך רב :

הספק הו' למה צוה שיכתבו התורה על האבנים שיקימו מן הירדן ולערוה על זה כל כך והיה יותר ראוי שיכתבו אותה על אבנים אחרים שימלאו חוץ לירדן כגומא לארץ. ולמה צוה שיכתבו האבנים האלה בלשון עיבל ולא בלשון גרזנים כי שם צוה ה' את הברכה. וראוי שישייך שם זה אם קיים יהושע המצוה הזאת בראוי ובחורה. כי הנה יראה שם מתוך הספור שש' מה שלא צוה בה ולא עשה מה שצוה עליו. אבל זה כבר בא בביאור יפה בפירושו לספר יהושע :

הספק הז' וידבר משה אל הכהנים הלוויים ואל כל ישראל לאמר. הסכת ושמע ישראל וגומר. והוא מה ענין האזהרה הזאת כי אם בא להזהיר ולזוזה על שמירת המצוות. הנה זה כבר נאמר בפרשיות שעברו פעמים רבות ורבות. וגם כשבר היה הזהיר עליו פעמים. ומה צורך בהשנות הדברים האלה. גם יקשה למה שזכרנו במאמר הזה הכהנים הלוויים עם משה רבינו מה שלא נעשה בשר האזהרות ומה ענין אמרו הסכת ושמע ישראל שירא' לשון זר כפי הענין :

הספק הט' באמרו אלם יעמדו לבדך את העם ואלה יעמדו על הקללה. וזה שהנה השפטים היו המזכירי' והמה לא היו המזכרים. ואין אמר אם כן לבדך את העם אחרי שכלוים בלבד הם היו הנותנים בברכה והקללה לא השפטים וצוה כלם היו שוים. ויקשה גם כן אמרו ואלם יעמדו על הקללה והיה ראוי שיאמר ואלם יעמדו לקלל את העם. כמ"ש אלה יעמדו לבדך את העם אז יאמר אלה יעמדו על הברכה כדי שיבא הלשון שזה בכלם :

הספק הי' איך אמר אלה יעמדו לבדך את העם על הר גרזנים כי הנה היה מהשפטים האלה לוי. והוא היה עומד על הר גרזנים. והוא היה נותן

הקללה כמו שאמר וענו הלוויים ואמרו אל כל איש ישראל קול רם ארור האיש וגו' ואין יאמר אם כן שהשפטים האלה אשר בחר גרזנים יעמדו לבדך את העם כל שכן שלא היו אלה מזכרים בחר גרזנים ולא אלה מקללים בחר עיבל. כי למטה באמצע ההרים היו הכהנים. והיו נותנים הברכה והקללה. ולמה אם כן נתיחד' הברכה לבר גרזנים והקללה לבר עיבל עד שמפני זה נדחק רש"י לפרש ונתת את הברכה על הר גרזנים ית מזכריא כלפי הר גרזנים הפכו פניהם וכו'. ושל הר פירושם כלפי ההר שהיו הופכים את פניהם כלפי הר גרזנים ופותחי' בברכה והופכים פניהם כלפי הר עיבל ופותחים בקללה. והוא בלתי מתעצב בפסוקים : **הספק הי"א** אם היה שהכהנים הלוויים נותנים ברכה בלתי אחד מהאחרים האלה ואחר כך נותנים הקללה למה לא נזכרו גם כן הברכות כמו שזכרו האחרים וכמו בסדר הזה באה פרשת ויהי אם שמוע תשמעו ראשונה בברכות. ואחרי' באה פרשת ויהי אם לא תשמעו בקללות. כך היה ראוי לזכור כאן הברכות והאחרים. ואם כדי לקצר לכתוב אחת מהן וילמד האחר ממנה היה ראוי שיוזכר הברכות וילמדו האחרים משם ולא בפרק :

הספק הי"ב שהנה בספר יהושע נאמר בקיום המצוה הזאת וכל ישראל וחקניו ושוטריו וסופטיו עומדים מזה ומזה לארון נגד הכהנים הלוויים נושאי ארון ברית ה' בנר באורה. חזיו אל מול הר גרזנים וחזיו אל מול הר עיבל כאשר צוה משה עבד ה' לבדך את העם בראשונה ואחר כך קראו את כל דברי התורה הזאת הברכה והקללה ככל הכתוב בספר התור'. הנה באו שמה המצוה הזאת שלשה חלופים. הא' זכר השפטים בחר גרזנים ובחר עיבל כי אם אל מול אותם ההרים. הב' שאמר לבדך את העם בראשונה ולא זכר האחרים. הג' שלא נחננו הברכה והקללה הכהנים. כי יהושע צעמנו :

הספק הי"ג מה נשתנו י"ב מצוות האלה שנתנו בהברכות והס' בברכות ובקללות בחר גרזנים ובחר עיבל משאר המצוות כלם. הנה לא היו יותר חמורות בכללותם מזולתם לפי ששם היות הארור שהוא הראשון על עכו"ם. והאחרון שהוא ארור אשר לא יקום את דברי התורה נכחים למעמד הדין להיות הראשון שקול כנגד כל העבירות והאחרון כולל כל התור' ומצוה' כלם. הנה העשר' שבאו באמצע מן יתן וידעתי למה ייחדו לבדך ולקלל עליהם יותר מכל שאר העבירות ולמה זכר כאן קלל מהעבירות מבטלי קצתם וגם יקשה מאד הארור האחרון ארור אשר לא יקום את דברי התורה הזאת לעשות אותם. כי הנה מי שיאמר לו שלא קיים אחד מתרי"ג מצוות תקולל חלקתו בארץ :

הספק הי"ד באמרו בפרשת הברכות והיה אם שמוע תשמעו וגו'. ונתחן ה' אליהן עליון על כל גויי הארץ ובאו עליהם כל הברכות. כי הנה היותו עליון על גויי הארץ הוא מכלל הברכות. והיה ראוי שיאמר ראשונה ובאו עליהם כל הברכות האלה וישייך יותר כן פרט אותם ויהיה מכללותם ונתחן ה' אליהן עליון. כי כן אמר בקללות ובאו עליהם כל הקללות וגו'. ואחר כך פרט אותם. וכבר למה אמר ובאו עליהם כל הברכות האלה והשייך כי השמע בקול ה' אליהן אחרי שכבר אמר והיה אם שמוע תשמעו וגו' :

הספק הט"ו בהבדל אשר בא באלה הברכות אם ראשונה באמרו יקימו ה' לו לעם קדוש כאשר נשבע לך כי תשמור את מצוות ה' אליהן והברכה הזאת היא ענמה שזכר אמר ונתחן ה' עליון על כל גויי הארץ כי תשמור וגו' וגם תנאי כי תשמור כבר נאמר ב' פעמים אחרות. ואם באמרו והותירך ה' אליהן לעולם בפרי בטןך וגו'. יפתח ה' לך את אוצרו הטוב זה כלו כבר אמרו. אם הבנים פרי בטןך. ואם ברכת הארץ יצו ה' אתך. ואם באמרו עוד ונתחן ה' אליהם לראש ויהיה רק למעלה כי תשמע אל מצוה ה' אליהן וזה ענמו הוא מה שנאמר כבר שאר הפעמים שנאמר ונתחן ה' עליון על כל גויי הארץ וגומר :

הספק הו' לו לעם קדוש ומה צורך בזכרון שלשה פעמים ברכה אחת צעמנו : **הספק הי"ז** באמרו בסוף הברכות ולא תסור מכל הדברים אשר אנכי מצוה אתכם היום וגומר. והאזהרה הזאת ענינה שלא יסו אחרי עכו"ם ולא ישתחו את תורת ה' וזאת האזהרה כבר הזהיר עליה פעמים רבות מאד. ולמה נשנה ענינה כאן אף כי לא היה המקום הזה מיוחד להזהיר כי אם לזכור ברית וליעד בשכר לעבוד צענוש לעבוד לא זולת זה :

הספק הי"ח בקללות שזכר כאן בפרש'. והוא למה זכר קללה אחת כמה פעמים. כי הנה תמלא קללת הרעב נשנית ומשולשת בקללת החלואים גם היא נזכרה פעמים רבות. ואמר יכבה ה' בשחין מזרים וגומר. וזכר לומר יכבה ה' בשחין רע והקללה הזאת אחת היא. גם אמר יכבה ה' בשנעון וגומר וזכר ואמר והיית משגע ומן המפורסם שבני המאמרים האלה כחם אחד. גם אמר והיית אך עשוק וגזול וזכר ואמר והיית רק עשוק ורזון כל הימים. ובפסטי הפסוקים יתבארו יותר הספקות הנזכרות ומה חושלת בהשנות הקללות. האם יפחיד וזכר פעמים רבות יותר משזכירם פעם אחת. באמת אין הפחד מהדברים כי אם מהרעה והעונש צעמנו :

הספק הי"ט למה באו כאן הקללות מבוזבזות כי בתחלה זכר הרעות אשר יבא עליהם בהיותם בארץ אחר כך אמר יולך ה' אותך ואת מלךך אשר תקים עליך שהוא ביצאחק כבר מהארץ וזכר אחרי זה לזכור העונשים שיקבלו בארץ באמרו וזרע רב תוציא השדה וגומר ואחר כך חזר לדבר מהנלות והיציאה מארץ באמרו וגסחתם מעל פני האדמה :

הספק הי"ע באמרו הקללות מעורבות אלו באלו כי בתחלה זכר החלואים ידבק ה' בך את הדבר יכבה וגו'. ואחר כך זכר הרעב והיו שמין וגומר יתן ה' את מטר ארצך וגומר. ואחרי זה ידבר מהמלחמה יתכן ה' נגף וגומר. וזכר ליעד בחלואים באמרו יכבה ה' בשחין מזרים. ואחריו מלחמה יולך ה' אותך. ואחריו ברעב וזרע רב תוציא השדה ובאלה רבים. וראוי לדעת למה לא זכר יעוד החלואים כלם יחד ויעודי הרעב יחד ויעודי המלחמות יחד. וכן שלא מיני הקללות כל

כל אחד מין מין בשני עמלו ולא מצולצלות ומשורבות זו בזו :
הספק הכ' למה אחרי שנחלת הפרשה אמר וצאו עליך כל הקללות והשיגור.
 ופירש אחרי זה קללות הרבה. חזר לומר פעם שנית וצאו עליך כל הקללות
 האלה ורדפוך והשיגוך עד השמדך כי לא שמעת בקול ה' . והמאמר הזה לא יאות
 כי אם להתחלות הקללות או בסופם לא באמצעיתם כמו שאמרו. נכ אמרו יולך
 ה' אחריך ואת מלכך . ואמרו אחרי יסא עליך גוי מרחוק אם היו שניהם ענין
 אחד כמו שחשבו המפרשים שהוא יסוד אל ביאת הרומיים על ירושלים ולכת אנדרסים
 ואנסיו שמה . למה לא זכר הענין בבת אחת וזכר בחלקים משורבים
 צענינים אחרים :

הספק הכ"א אם כבר אמר בתחלת הקללות והיה אם לא תשמע בקול ה' אלהיך
 למעור ולעשות את כל מצותיו והקפיו אשר אנכי מנחך היום וצאו עליך כל
 הקללות האלה ופרס אותם אחת אל אחת . למה אחרי כן בתוך הקללות אמר אם לא
 תשמור לעשות את כל דברי התורה הזאת הכתובים בספר הזה ליראה את השם
 הסבכל והגורא את ה' אלהיך והפלא ה' את מכותך וגומר . וזכר אחריו קללות
 אחרות והמאמר שהוא אם לא תשמור לעשות לא היה נאות כי אם בתחלת הפרשה
 או בסופה והוא אם כן מותר ובוולת מקומו :

הספק הכ"ב מה היה שנקללו שזכרו שמה מיד אחרים נזכרה הנחמה באמרו .
 ואף גם זאת צויהם נאמר אחריו צויהם וגומר וזכרתי את בריתי וגומר .
 וכאן נאמר קללות רבות וצויהם ולא נזכרה נחמה ולא תהיה נחמה באחרית .
 וזכר בוקרה וכל' ושלחו כתב (צויהם חסד דף מ"ז ע"ג) בסי יונת אלם לאליהו
 רבי שמעון בן יוחאי שהיה צמעה והוא השיב צדכיים עמוקים כפי הקבלה . ואני
 לא נקראתי לצא הנה כי אם להצין הדבר כפי פשוטו .

הספק הכ"ג באמרו אלם דברי הכרית וגומר . והוא למה הולך מרע"ה לכרות
 ברית עם ישראל ולמה לזכו יתבדך עליו כיון שכבר כרת ברית עמהם
 צהר סיני על שמיעת התורה ושמירתה . כי דברי הכרית אינם מנאות מלמעלה
 משה לבאדם. ועם סיוט שאות הדור לא ה' צדקת הראשון לא היה מחויב שכל דור
 ודור יכרות ברית חדשה ודי היה צדקת הא' שכל צדקתו . ואם הקללות שצאו
 בת"כ נתקיימו צדקת בית ראשון והקללות השניות נתקיימו צדקת בית שני כדעת
 הרמב"ן . עדיין יקשה ולמה לא נזכר שמה יחד כלו אלו ואלו . וגם יקשה אמרו
 כאן מלבד הכרית אשר כרת אהם צדקת כי נידוע הוא שמה שזכר לכרות אהם
 בערבות מואב הוא צולת מה שכרת אהם צדקת :

הספק הכ"ד למה לא נזכרו בקללות האלו של משה שוממות הארץ והאכזרות השממות
 וסורבן המקדש וכולן השכינה כמו שזכרו צדקת הראשונה . ולמה נזכר כאן שני
 פעמים עבודת אלהים אחרים עץ ואבן . ובפעם שניה אמר אשר לא ידעת אתה
 ואבותיך ולא אמר כן בפעם הראשונה :

הספק הכ"ה אחרי כל הסמורים והחוכמות שזכרו בסדר אלה הדברים ובאמר
 הפרשיות . מה ראה עתה אחרי הצדקות והקללות לקרוא לכל ישראל ול' אליהם
 אתם ראיתם את אשר עשה ה' למצרים וגומר . כי זה כלו זכר פממים רבות .
 ועוד למה זכר הנסים שנעשו צדקתם ולא זכר קריאת ים סוף ולא מעמד הר
 סיני ומלחמת עמלק וזכר סיוחן ועוג . ולמה לא זכר גם המן אשר האכילם מ'
 שנה מן השמים וזכרו בשיליה באמרו להם לא אכלתם :

הספק הכ"ו באמרו ולא נתן ה' לכם לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמוע עד
 היום הזה . ויורה שהמים אשר לווה אותם עד היום הזה מסודר ומסובב מאתו
 יתבדך ואינו כן כי הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים . ועם היות השם יתבדך
 בזה ראשונה לכל הדברים הנה נזכר האדם וצדקתו לדעת את השם ית' ולשמוע
 בקולו . והכחזר אמר (פ') ואחשנן) אתה הראת לדעת וגומר מן השמים השמייעך
 את קולו ליבדך ועל הארץ הראך את אשו הגדולה וגומר . ואף יאמר ולא נתן
 ה' לכם . וכל שכן שדור המדבר דור דעה היה :

הספק הכ"ז למה קצת הפרשה הזאת דבר משה צמדבר כנגדו באמרו אתם ראיתם
 את כל אשר עשה ה' לעיניכם ולא נתן ה' וגומר . ואחר כך דבר השם
 יתבדך ואמר ואולך אתכם ארבעים שנה . למען תדעו כי אני ה' ואחר לדבר בשמו
 ובעמלו והנאו אל המקום הזה ויאל סיוחן לקראתנו וגם ונקח את ארצו :
הספק הכ"ח מה ראש לספר בכלל הנסים חלוק הארץ אשר מעבר לירדן ונחיתתם
 לראובני ולנדי . כי לא היה צורך ענין נסיון ולא ענין חוכמה וכלם ראו זה
 בעיניהם ומה הולך בספורו כל שכן עם חתימת הדברים שאמר ושמרתם את דברי
 הכרית הזאת למען תשכילו . ואף יאות הסוף הזה עם הדברים שקדמו אליו . והנני
 מפרש הכתובים באופן שיתורו הספקות האלה כלם :

בו א ויהיה כי חנא אל הארץ וגומר עד וצאת אל הכהן אשר יהיה ונו' .
 אחרי שזכר צדקתם של מעלה שזכרו רשעת עמלק ואשר רעע
 עממם כדי להשיב צמולו בראשו . זכר כאן שנס כן יזכרו הסובות שקבלו היה מהשם
 יתבדך כעל כל אשר נמלס ורצ מוב לבית ישראל . ולסודות לשמו עליו יצאו לבית
 מקדשו הצבורים כמו שזכור . וכדי להבדיל בין האור ובין החשך ראש מסדר
 הסדרים בצורת האלהים לעשות התחלת הסדר מהמזה הזאת להבדיל מפרשת
 עמלק . ורא' כתב בפעם הסמיכות שלפי שחזר צעין עמלק והיה צדקת ה' אלהים
 אלהיך לך זכר כאן מלות שם קודם המנוחה מהמלחמות וזה הנחת הצבורים
 והמעשר וקריאת התורה על האזנים ובנין המנוחה הצדקה והקללה על שני ההרים
 והמנוחה הזאת כזר נזכרה צדקתם משפטים ופרשת כי תשא שנאמר ראשית צבורי
 אדמתך תביא בית ה' אלהיך . וגם כן צדקת קרח נזכרה מתנוח הסכונה אמר
 צבורי כל אשר יצאו לה' לך יהיה . וראה אדונו משה לבאר פס במנוחה הזאת
 מתי יתחייבו ישראל צדקת הצבורים . ואמר שזהו אחר כנוס וחלוק . וביאר אופן
 ההנאה כמו שאמר ושמת צמנא והלכת אל המקום ונו' ואופן הוידוי וסדר הדברים
 כמ"ש וענית ואמרת . ופסם המנוחה הזאת ועיניה הוא שפקר קבלת האלהות אשר הוא

יסוד השלמות כלם הוא שנאמין כי לה' הארץ ומלוא' שהוא אדונו ואין עוד אחר וסוד
 המשינה עליו שמשיט כל טובותיה . ואלא יאסוב אדם שאמר הוא שלו ובכחו ועושה
 ידו עשה לו את כל חילו כי זה פריקת עול ומורא ממים מעלי לכן צוה הש' שכל
 שנה נעשה מעשה שיפרסם בו האמונות האמתיות ויורה בהם בקול רם צוה וצפתי
 כדי שיהיה את לבו בהם באמונה קיימת . יורה אמר והיה כי תבא אל הארץ .
 רוצה לומר אחרי שתקבל מהש' כלל הסובות צדקת אל הארץ אשר לא קנית בתחו
 אותה אלא מתנת חנם ואחרי נחמן האויב והישיבה והחלוק בהשקט ובנחמה איס
 תחת גפנו וחתת תאנחו . הנה אז לפי שרצו הסובות לא יצאך צדקת הצבורים לשמחה
 חסדי הש' הנותן לך כח לעשות חיל אנכי מנחך שתקח מפרי האדמה אשר תביא
 מארץך אשר ה' אלהיך נותן לך . אינו מבקש מאתך שתעבור אחרות ימים לבקש
 פרי עץ הדור אשר תביא לפניו ודברים זרים להביא מנהל לה' אבל שמפרי האדמה
 הביא לשם מארץך . רוצה לומר מאותה שאתם כבור שהיה מארץך . ואינו
 כן כי ה' אלהיך נותן לך ממה שחצוה אל תוך ביתך לאכול לשבעה ולמכסה
 עתיק . מאותו פרי עמלו תביא לפניו כיון שהוא נתנו לך והסתכל אמרו צ' פעמים
 אשר ה' אלהיך נותן לך כי הנה העיר בזה על צ' סבות שהיו בהנחת הצבורים .
 לפי שמדרך עובדי האדמה כשעובדין צדקת לא להם שיעשו חלוקות בתבואות השדה
 חלק לבשל השדה . וחלק לבשל הצדקה . מפאת הזרע ומפאת עמלו . וכמו שאמר
 יוסף למצרים . (פ') ויגש) הן קניתי אתכם היום ואת אדמתכם לפרעה . והיה
 בתבואות ונתתם חמשים לפרעה וארבעה חמשים לפרעה ויהיה לכם לזרע השדה ולאכלכם
 וגומר . ואחרי שלם' הארץ ומלואה הוא על השדה והוא הנותן התבואה והספי
 גם כן . הנה ראויה היה שתהיה כל התבואה אל רוצה שלו כי הוא בעל השדה והוא
 נתן זרע לזרע . ואנחנו עבדיו ואין מרעיתו הוא עשה ולא אנחנו . ולכן היה ראוי
 שיטול כלו . אבל עם כל זה אינו חפץ כי אם צדבר מועט מהראשון שיזכר ויהיה
 לה' ולכן אמר צ' פעמים אשר ה' אלהיך נותן לך . אחת כנגד הארץ שהיה שלו
 וראוי שתתן לבשל השדה חלקו . והשנית מפאת הפרי עמלו כי הוא הנותן אותו .
 ואף לא יקח חלקו . וזהו אמרו ולקחת מראשית פרי האדמה אשר נתן לך ה'
 אלהיך שהצניעה תחזור לפרי בזכר . וכאלו אמר תן לו משלו שאתם ושלך שלו . כי
 היה ענין הצבורים דרך חק וסודות אדמות לבשל השדה וארון הארץ מילי שנה
 בצבה . ולסודות גם כן שהפרי הוא נתנו השם יתבדך בהנחתו בארץ . ולא מפאת
 הארץ ומפאת הפרי יצאו הצבורים . ובאמרו מראשית יורה על הכמות שהיה מועט
 ועל האיכות שהיה' מהמובחר וראשית הפרי ההיא . ויורה ג"כ על הזמן שהיה' מהקודם
 בצבור . ולסודות על ההכנה והעבודה לאלהותו יתבדך בחר צדקתו הדברים
 ראשית דגן והירוש ויזהר . ראשית ערסם . ראשית פסח רחם צדקתם ובצמח
 ראשית צבורי האדמה . ושאר הראשיות שזכרה ובאמרו אשר תביא מארץך מורה
 שצדקה או כזכר ראוי שיפרישם לנכורי' באופן שכל אשר יצאם מארצו אל ביתו
 צבר יהיו צבורים . ואמר עוד שלא יעריקוהו צדקתם בכלי כסף וכלי זהב כפי
 מעלת האדון אשר יצאו אליו כי אם בגמל והוא בכלי הכנוס אבל עובדי האדמה
 אשר יצאו צו הפירות על שלחם . ועם כל זה החסידים הראשונים היו מביאים
 אותם בצבד גדול בכלים וכלים נאים עם מתנות אחרות בדיהם כמו שארצ'ל
 במכנת צבורים סרק' ג' ובספרי עשירים מביאים אותם בקלחות של זהב וכסף ועניים
 בשלים של ערבה קלופה . וח"ל' כהנו צעין הצבורים משפטים :

המשפט הראשון מביאין צבורים מחוץ לארץ ואם הביאם מחוץ לארץ
 ומזרים אינו צבורים שנאמר אשר נתת' לי ה' . פרט לארץ סיוחן ועוג
 אשר לקוחם מאלהים :

המשפט השני שצבורי מינים רבים יוכל להביא בכל אחד ולמדו זה מאמרו מראשית
 כל פרי האדמה וגומר . ושמת צמנא . ותיא צדקתם צדקתם צדקתם צדקתם
 הרבה מינים ביחד לא יביאם בתעבות אלא שעורים מלמטה וחסים מלמעלה וחסים
 על גביהם ותמרים על גביהם . ושיהיה דבר אחר מספיק בין מין
 ומין כעון הולין ועלין וכיוצא בזה . ומקיף לתאנים באונדלות ענבים מבחון ועוד
 תביא כשהיו מביאים צבורים היו מביאין חורים ובני יונה תלויים מזדרי הכלים
 מבחון כדי לעשר את הצבורים :

המשפט השלישי שאין מביאין צבורים כי אם משבעת המינים שנשתבש בהם
 ארץ ישראל . ואם הביא חוץ מאלו לא יתקדשו . והמביאים מקרוב לירושלים
 היו מביאין לחם וקדושים היו מביאין מוקים :

המשפט הרביעי שאין מביאין צבורים קודם ערלת האדמה וכן הקציר צבורי מעשיך
 ואם הביאם קודם לזה לא יקבלם ממנו אלא יניחם עד שיבא ערלת . וכן
 אין מביאים צבורים אחר חנוכה . לפי שהביאים אחריו הרי הן חסונים מהשנה
 הבאה . ומהערלת ועד שהם מביא וקורא שנאמר ושמתם בכל הסוב מכלן ואילך
 אין קורין . שאין קורין מקרא צבורים אלא בזמן שמחה והוא מערלת ועד חג הסוכות .
 מכאן ואילך מביא ואינו קורא :

המשפט ה' שהצבורים אין להם שיעור מן החורה . אבל ח"ל' נתנו בהם שיעור
 כתרומה אחת משמים ואם רצה להביא יותר הרשות בידו :
המשפט ה' שהצבורים צריכים שבעה דברים . הבאת מקום וכלי . וקריאה .
 וקרבן . ושיירי ותנופה . ולינה בירושלים . ורצונו צדקתם מקום שיהיה
 הפל עמלו לבית הבחירה . ולא יתלם על ידי שליח שאם ישלחם על ידי שליח
 לא יקרא שאין קריאה בשלוחים כי אם בצעלים . ורצונו בכלי שלא יביא הצבורים
 בידו כי אם בכלי ורצונו צדקתם שיקרא הדוי הראוי ארמי אובד אבי ונו' . עד
 אשר נתת לי ה' . ורצונו בקרבן שיהיה שלמים שנאמר ושמתם בכל הסוב מכלן ואילך
 הוא אומר ושמתם בחק . מה שמחת החג בשלמים אף שמחת הצבורים בשלמים .
 אבל אין בקרבן מעכב . ורצונו בשיר כששיעורו הצבורים בערסה היו מתחילין
 הלויים לשורר (תלים ל') ארוממך ה' כי דלתני . ורצונו בתנופה שניף ככהן אותם
 שתי פעמים א' ציד המוביל וא' אחר שהניחם לפני ה' . ורצונו בלינה בירושלים
 שהמביא

בגדניהו זאת אשר יששכר יתבצר בעבור שבא אל הארץ והנה יקרא אברהם הנדסה למען שבא מהאספור וההגדה בו כמו שיבאר. והנה אם כן אמרו הגדתי היום לה' אלהיך אין ענינו כי אם להודיע לכהן שהיה רוצה להניד לפני ה' וההגדה היא מה שיזכור לפניו ארמי אוכל אבי וגו'. וזהו מלת הגדתי עבר במקום עתיד כמו (ישעיה ה') לכן נלה עמי מבלי דעת לכן הרחיבה שאלו נפשה. וכן בשר הרחבת לי שהוא כמו תרחיב. ורבים כמוהו. ואמרו כי נחתי אל הארץ אינו עמם ההגדה. להודיע שבא שמה אבל הוא אכלה. שבא להניד לה' בעבור שבא אל הארץ. והנה זכר הכתוב שהכסן כשישעור זה וידע כונתו. יקח מידו הסגל את הצבורים ויניחם לפני מזבח ה' לזכור שהוא אליו ולפניו נקרב. וזהו אם להשבעל ישנה ויחמור ארמי אוכל אבי וגו' ייתר דברי ההגדה. והעניינה היא רמז אל הסוד שיאמר זה בקול רם ודרך סוד ובסוף ההגדה אמר והנחתו לפני ה' אלהיך. ואין זו הנחה שנית אבל הוא צווי לבעל שיעורב שם הסגל עם ממנו' הכהונה. וענין והנחתו הוא מלשון עזובה כמו (פ' וישב) ותנה בגדו אכלה שהוא נרדף ליעזוב בגדו אכלי. ואמר אחרי שהפלים ההגדה כאמור תשוב את הסגל לפני ה' ותשתחוה נגד קדשי הקדשים והלכת ושמתה בכל הסוד. ר"ל שיסמח בירושלים. באכילת שלמים והמנשר שני שהיו מביא בה הוא אכלו וכליו והגר. ומה שאמר בספרי ששנין הפס' שתי פעמים אחת בשעת קריאה ואחת בשעת השתחויה. אלו סוד למה שפירשתי בכתובים כי עש היות ההגדה והסגלה נקצת את הכהן וניף הסגל שתי פעמים. האחת כשקבלו מיד הבעל להסיות אכל המזבח. והשנית כשיסיים הבעל הגדלתו וישתחוה ללכת אז הכהן יקח הסגל ויניחם לפני הש"י ויקחם אליו. וזה הנראה אחת בכתובים. והוא הספק השני: ודברי ההגדה הם ארמי אוכל אבי וירד מזרימה ופי' חול' (דברים כ"ז ה') ידוע שלכן בקש לעקור את הכל. ור"ל פי' ארמי על יעקב שבהיותו בארץ היה עני ואובד מבלי לבוש. ולשניהם קשה מה ענין ארם עם ירידת מזרים. ונ"ל לפרש הכתובים על דרך שניהם כן. שהיתה כונת המניד שהאדמה אשר הם יושבים עליה לא ירבו אותה מאמותיהם ולא גם כן בחברים ירבו ארץ. כי אם צחקת אלהים ורחמי. ולכן אמרו שיעקב אביהם שהיה הכנסה הקרובה אליה משאר האבות וגם כבה מיוחדת לאומה שלא השתתף בה וזולתה בביטוח בצחורות כאדם עני ואובד היה מבלי נכסים לא מטללי ולא מקרקעי. או שלכן הארמי במקום אשר היה לו לעזרו להיותו אחי אמו הוא היה צעורו וחשב לעקרו מן העולם כשרדף אחריו וגם יעקב בוקצתו כשירד מזרימה עם בניו לא היה שם שומר ומושל כי אם נר ואורח נסה ללון. ואף כי בניו ורעו היו שם לגוי גדול עמו וכו'. לא מכלו בארץ מפני רבויים גם לא נתעשרו שמה. אבל היה בהם שפע כל רבויים היו תמיד מעונים מהמזגים והמטפשים וזהו וירשו אותנו המזרים וענינו ויתנו עלינו עבודה קשה. ר"ל ששבו להם שלשים מינים מערשו'. האחד שז"ו (פ' שמות) כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו. וזו היה רעה גדולה מנעת לגופים ולנפשות ועליה נאמר וירשו אותנו המזרים. השני הוא אמרו ויענינו והיה זה צננותם ערי מסכנות לפרשה כי מלאכת הבונים הנה הוא ענוי גדול. והשלישי הוא אמרו ויתנו עלינו עבודה קשה שכל המזריים היו משפכדים בהם לזרעם מוולת עבודה המלך. וכמו שפי' הרמב"ן על ויעבדו מזרים את בני ישראל בספר. הנה א"כ לא הועיל להם השתדלות יעקב אביהם לא בצליחתו לארץ גם לא בירידתו למזרי'. אבל מה שעמדו להם היה נעקתם אל ה' אלהי אבותם. וישמע קולם רחמינו וצרכי הסדור. וזהו וישמע את קולנו להליות ה' מלא רחמים רחם עליהם. וירא את עמים שהיו עובדים המלך כמו שכתבתי. ואח' עמלם שהם הבנים כדעת המדרש. ואח' להלם שהיו המזרי' כלל העם לנחלים אותם. ויזליאם ממזרי' ביד חזקה כלומר בצורה באומץ נמרץ או שכיון ביד חזקה למדת בכירות שנקראת כן וצורע נטויה. וזוהי הנפיה הוא שלא נכתשק יתבצר עם כל מה שהענינים במזרי' כי גם היה מדיו ידו הנפיה לעשות להם עוד כמו שעשה על הים. ועל דרך זה אמר הנביא (ישעיה ס') בכל זאת לא שב אפו ושד ידו נטויה. וגא' (דנ"א כ"א) וחרצו שלופה בידו נטויה על ירושלי'. לפי שהמיעד לעשות עוד רעה והזק מלבד מה שכבר עשה. הנה זה יאמר עליו שידו נטויה' וכן הית' ידו של הקב"ה נטויה' בצאתו ממזרי' על מה שיעשה עוד עליהם בתוך הים. ואמר ובמורא גדול כנדר המזרי' שהיו יראים מאד מעניני השם יתבצר. ויחרו נתון אלהי לפרשו על ישראל שהיו צמורה גדול בהיותם על הים. כמו שאמר (פ' בשלח) וישעקו בני ישראל אל ה'. וכלל הענין באמרו באותות ובמופתים' שהאחות הם אשר עשה במזרי' והמופתים' הם אשר עשה על הים. וזכר שמלבד הנקמה ששעה מאויבים' לעיניהם' ויניחם מעבדות לחירות. עוד נתן להם שלמות אלהי עלינו והוא ירושת הארץ ובפרט בית המקדש שהוא עקר הכונה ומקור השלמות כלו. ולכן למעלתו וזכרו ראשונה באמרו ויביאו אל המקום הזה שהוא בית האלהי' ויתן לנו את הארץ הזאת רוצה לומר ארץ לא להם. ועוד השגיח בהם שתמיד עיניו צופין שהיו חמדי ארץ זבת חלב ודבש. ומפני הטובות והחסדים האלה אשר הגדיל ה' לעשות עמנו. הבאתי אני במידת עתה את ראשית הים האדמה וזמו אלם העיבד בזהה אחר שיביא לבעל חקן. רוצה לומר חק השדה מידי שנה צננה להורות על ההכנעה לפניו ולהורות על אדנותו בארץ ובתבואה הסיא. ויהיה אמרו אשר נתת לי ה' חורר לאדמה ולפניי שהכל מאתו כי הוא נתן להם את האדמה ולא ירשוה מאנחום כמו שזכר. והוא בהשגחתו נתן לפניהם פירותיה כי תמיד עיני ה' בה. ואחרי ההגדה האמיתית והאודקת הזאת אמר והנחתו לפני ה' אלהיך שהוא כמו שפירשתי מענין עזיבת שם יעזוב שם הסגל ולא ידרוש אחריו עוד וישתחוה לפני השם יתבצר וילך לשמוח ולאכול עם ביתו ואוהביו בשלמיו בירושלי'. ולכן לא נאמר כאן והנחתו לפני מזבח ה' אלהיך. כי הנה הכהן כבר הניחו שם ועוד אין רשות לבעל לנשת אלץ כי הור הקרב יומת אבל איה אותו שיעזבוהו כאשר הוא שם וילך בשמחה ואפשר

ג זבאת אל הכהן אשר יהיה וגו' עד כי תכלה לעשר וגו' . לפי שהיו הכהנים חלוקים במשמרות וכל אחד מהם היה משמש במשמרתו . וזה השם 'זבאת' שלא יהיה הכהנים ביד מציא הכבודים לתתם לכהן שירצה להיוותו אוהבו ומכירו . אבל שיחנם לכהן שיפסוד היום שהוא באתו משמר כי חוקו הוא . והשבו המפרשים שהיו כאלו שתי הגדות . ושתי הנחות . ושתי תופות . ושבראשונה זכר הגדה הראשונה שניד . שנאמר ואמרת אליו הגדתי היום לך' אלהיך וגו' . ושמיד חששה הכנסה הראשונה ועליה אמר ולקח הכהן העגל מאלל המזבח . וכניחו לפני מזבח ה' אלהיך . ושאתה כן יחזור הבצל לקחת העגל מאלל המזבח . ויגיד הכהן השנית שנאמר וענית ואמרת וגו' . ועליה תהיה הכנסה השנית כמו שאמר וכניחו לפני מזבח ה' אלהיך וגו' . ובצר זכרתי בספקות שאין צדקה הראשונה וזאת דבר שהיה בו ממש כי אם שאל הארץ וישאלך לחלקם לחלקים . גם אם הכהן הניח להם לא תהיה הצדקה בלב אחת וישאלך לחלקם לחלקים . גם אם הכהן הניח הכל לפני מזבח ה' איך חזר הבצל ללקחו כי הוא לא יכנס למקום המזבח האם הכהן יתגבו אליו וזה לא נזכר בכתוב . או אם בא אליו הסל מעצמו . ומה הצורך בשתי הכנסות האלה . ולכן אחשוב על דרך פשט שלא היה כאלו כי אם הגדה אחת על המזבח . ושלא חזר הבצל ללקחו משם . ופי' הכתובים ואמחתם כך הוא . שהבצל צבואו עם הכבדורים למקדש ובא אל הכהן וידבר עמו הגדתי היום לך' אלהיך כי באתי אל הארץ ואין זו הגדה לבשם יתברך . כי הנה צדקה האמתית אמר וענית ואמרת לפני ה' אלהיך לפי שהיה הכהן לנצח . אמנם הדבור הראשון הגדתי היום לא היה לפני ה' . אבל היה מאמר נאמר לכהן וזהו אמרו ואמרת אליו . והיה ענין מאמרו לכהן שלא יחשב צבואו עם הכבדורים אללו שהכבדורים מנחה שלהם אליו . או היה חק לכהנים כי מלת השם לאכול כבדורי פירותיהם כי אינו כן . אבל ציאות שמה עם הכבדורים היא להדות להם יתברך ולהניד חסדו לפניו . וזה בעבור שהיו לארץ שנשבע לאבותיו כי כמו שהאנשים העובדים בשדה אחד מביאים לאדון השדה חקו להוראת אדונותו מורי שנה בשנה . כן יעשה הוא צדקתו

ואשר לפרש ושמחת בכל הטוב שהוא הנחתה לאדם שיעשה זה שיתן לו הקב"ה שמחה ורבויה העושה באופן יספיק לו לתת לכל ביתו אכול ושובע והותר ולעשות ממנו נדקה לגר ליתום ולאלמנה. ואם הייתי נמשך לפסג הפסוקים בלבד ויהייתי מפרש והנחתו לפני ה' אלהיך והסתחית. שם ג"כ דברי המגיד שיאמר כנגד הכתוב. לכן שאני הנאתי את ראשית פרי האדמה לה' להודות לו על הסדיו. הנה ראוי שאתה הכתוב תניח אותו הפרי לפניו כמו שטעיתי כיון שכלו לנדרו בנא. ואם אתה האכל אותו תסתחית לפניו יתברך על אשר נתן אותה מתנה לכהנתכם אצל מה שכתבתי ראשונה הוא האמת והנכון בפסוקים:

ויש מי שפירש בפסוק ארמי אובד אני וירד מזרימה שראה המגיד לנאור הכנה שהביא לה' צאמרו משפי עליון לא יא' עליהם הרע שהוא כי אם מעלמו. כמו שאמר משפ רבינו ע"ה (פ' חקת) וירדו אבותינו מזרימה. ויהיטע אמר (סיומן כ"ד) ויעקב ובניו ירדו מזרימה. וידוע הוא שקנאת השנאים ביוסף ושנאתה היא היחה הסבה והנגול לרדתה למצרי'. אבל הקנאה והשנאה היא שהיו בהם מלות פחותות לא נמשכו בהם מאננותיהם אברהם ושרה. כי הם היו בתוליות השלמות כמאמר הנביא (ישעיה נ"א) הביטו אל אברהם אביכם והל שרה תחוללכם. אמנם נמשכו להם אותן המדות המנוגות מפעם אמותם שהיו שאר בשר לזנן הארמי. כי הנה רבקה עקבה נתיחסה לו שנאמר (ס' תולדות) אחות לזן הארמי ויעקב אמר על עמלו (פ' וילא) כי אחי אביה הוא וכי בן רבקה הוא. וכל נפיו היו נזות לזן הארמי וילדות ביתו. לזה אמר המגיד כי ארמי אבי אמה גרם נזק ואבדון בבית אביה בהחילת בנניו תכונות רעות בס עשו מה שעשו. אשר לבצעה ירדו מזרים. והנה אם בן הידיד שירדו שמה כבד רוע שונס והכונה אשר ממנה נמשך מהרפות והעניו והסתעבות מה שנמשך. ואמנם היחיא משם והנאולת מאורו גלות. הנה הוא יתברך עשהה ולא אחר. והוא גם כן נתן להם את הארץ ומה יודע כי לה' מזקין ארץ באמת. ובו דרך אחר בפירוש הפסוק הזה וכל דרך חיים ישר בעיניו. והרע המורה בפרק ל"ט מח"ג מספרו כתב ארבע תועלות נמשכות מהמאור הזאת:

האחרת להנניע את יצר לב האדם, כי בכבורים הציבים מאד אללו, וכאמרו (הושע ה') כבורה בתאנה בראשיתה, ואמר במקום אחר (ישעיה כ"ה) כבורה צמרת קין אשר יראש הרואה אותה עידיה בכפופ וצלענה, ולכן זוהי סיניש את יצרו ולא יאכלנה ויפרישנה לנבוא:

השניית כדי שלא יהיה כפוי פונה למי שהיטיב לו כל כך מהטובות: השלישית לזכור בימי המנוחה את הצער שעבר כליו, וזה זכר כל דבר יחיאת מזרים:

והרביעי' מדה העוה והספלות בהבדלו הבכורי' על כחיפיו, והנידו דלות אבותיו ובהדי שש יתברך עמו, והם בלמות טעמים מהוורים:

יב' חכלה לשש וגו' עד היום הזה ה' אלהיך וגו', אמרו בגמ' במעשר שני פ"ה שהיודי הזה היו עושים אותו במנהג צי"מ האחרון מחג הפסח של שנה רביעית שהוא הרגל שכל המעשר' כלן בו כי כל פירות הארץ והאילן מהשנה השלישית הם כלן מערב סתה מהשנה הרביעית, ומאשר אמר בערתי הקדש מן הבית וגם נתחיו ללוי ליתום ולאלמנה הבנוי חמיו וז"ל שהיה הודיו הזה כולל לכל המעשרות ונפט רבעי תרומה ובכורים ודרשו רבותיו ז"ל (דברי' כ"ו י"ג) בערתי הקדש מן הבית זה מעשר שני ונפט רבעי שנקראו קדש, מן הבית זו חלה שהיא מתנה לכהנים מן הבית. וגם נתחיו ללוי זה מעשר ראשון וגם ירבה לבכורים ולתרומה, לגר ליתום ולאלמנה זה מעשר שני ולקח שכה ופאה אפ"ם שלקח שכה ופאה אין מעבדין ידיו, ודרשו ככל מנחתך אשר צויתני שלא הקדמתי תרומה לבכורים ולא מעשר שני לראשון כמו שהזכירה תורה מלאהך ודמעתך לא האחר שהבכורים היו קודמין ואחרים התרומה ואחרים המעשר, ודרשו לא עברתי ממנוהיך ולא שכתתי. שלא הפרשתי ממין על שאינו מינו לא מן הקדש על הישן ולא מן הישן על הקדש ולא שכתתי מלבדך על הפרשת מעשרות ולהזכיר שמך עליהם, לא אכלתי באוני ממנו לא אכלתי באוני' שלי ממנו המיוחד במעשר שני, ולא עברתי ממנו בשמא, בין שאני שמא והוא שסור בין שאני ססור והוא שמא, וגם זה מיוחד במעשר שני כי להיותו קדש ססור לאכלו צטומאה כעשר קדשים שנאמר (וישע' אפר האכל בשר מנחת ראשון שפיו כל שנה וסנה, והעד שהני אמרם ז"ל נהני ממנו למת לעשות לו ארון ותכריכין, כי התורה אותה שיאכלנו בירושלים לבד, שמעתי בקול ה' אלהי שהנחתיו לבית הנחירה, עשיתי ככל אשר צויתני, אמתתי ובמחתי אחרים שנאמר ושמחת בכל הטוב וגומר העקיפה ממעון קדשך וגומ' אנו עשיו מה שזנחת עלינו, אף אתה עשה כמו שהנחתנו, שנא' אם בחקותי תלכו וגומר, ונתתי משר ארצכם בעשו וגומר, וכו' דרך רז"ל בפי' הכתובים האלה ונמשכו אחרים המפרשים כלם.

ועל דרך הפסג יראה לי שהודיו הזה הנזכר בפרשה הנה הוא ודאי וידיו מעשר שני. ואע"פ לי על זה שני פדים נחמנים, הא' מאמריו כי תללה לעשר את כל מעשר הבאחך בשנה השלישית, מורה שצמח מעשר שני מדבר שבי' בשנה השלישית, לא בתרומה ובכורים ומעשר ראשון שפיו בכל שנה וסנה, והעד שהני אמרם ז"ל במסכת מעשר שני שלא היה מתודה הודיו הזה כי אם בשנה מעשר שני שהיא השנה השלישית אחר השמטה, וזה מה שזכר שהודיו באופן מעשר ידבר, כי אם לא היה כן אלא על כל שאר המתנות שיפריש להם לא יהיה מתודה בכל שנה ובכר שיתנה כי אם בלבד בשנה מעשר שני, ויהיה פירוש הכתובים כן, כי מרע"ה ראה שהאדם במעשר השני להיותו האכל לבעלים היו שם שמחים בו ובהליכה אותו לבית המקדש ישמחו ויגילו כי יתפרסמו נדבותם ומתנותיהם, אצל במעשר שני ידע בעיני האדם שיתן את עיניו ויגיע כפיו לזרים ולא יאכל בטובה וגם לפי שהיה נותן כחו לעניים בשערים ולא היה מוליכו לירושל' להודות לה' ולהתפרסם נדבותיו ומתנותיו הנה בעבור זה ראה לזכות שכתב מעשר שני

האחרת לא אכלתי באוני ממנו רואה לומר עם היותו מעשר שני ויהיה לי עניות הרבה לא מנאתי הכר לעמי לאכול ממנו לומר גם אני עני לאכול, ויהיה אוני מענין דלות ועניות כמו (פ' וישלח) בן אוני, (חוב כ"ב) אלוה יפסון לבניו אוני, (הושע ט') זנחיהם כלום אוני, שם כלם כפי המדקדקים ענין עניות ודלות ואבלות:

והרורעה השנית לא עברתי ממנו בשמא. והפרשה קרא בעור. כמו שאמר בערתי הקדש מן הבית ואמר שבהפרישו המעשר לתחו לעניים לא הפרישו מהיותר פחות ושמא, אלא מהיותר משונות מהכתובה, כאלו יאמר היה לו חמים טובים ונקיים מכל תערובת רע, והמים אחרים שמאים רואה לומר מעורבים בשלולת הרבה, לא הפריש ולא נתן המעשר מן השמא לקחת ולהשאר לעמלו היותר פסור ונקי, ולא נאמר כאן כפי הש"י שמא לא יהא כפי דני צומאה וסרה, כי אם על הדבר הפחות והכזה וזהו כי פסולת רע והוא כמו (איס' ד') סורו עמא קראו למו, שעיניו פחות ונבזה ומלובל:

והרורעה השלישית היא ולא נתחיי ממנו למת ואמר זה לפי שהיה מנהג הרמאים צימים ההם כדי שלא יתנו המעשר כל לעניים שאומרים לשואלים אותם שכבר נתנוהו לעניים שכבר מתו כדי שלא יודע הדבר, ומפני זה יאמר המורה שלא נתן המעשר הזה לאדם שכבר מת שיוכלו בני אדם לחשוב עליו שלא נתנו והוא הרמה בפיו כי חיים הם העניים שקבלו ממנו וינידו לדתו, וכל זה היה להיותו ירא את יי' במלותיו חסד מלא, וזהו שאמר שמעתי בקול יי' אלהי עשיתי ככל אשר צויתני, ר"ל כי הנה החושל יתעא אם מבלי דעת מפני שלא ידע ענין המאור ולא שמעו, ואם בבחירה ורצון לחסא בהיותו יודע מה שמוטל עליו לעשותו, אבל הוא לא יהיה כן כי שמע בקול יי' ולמד המאור ועשאה כראונו, ולכן יבקש ממנו שיפקדו ממעון קדשו לכרך את ישראל בעבור נדיבותם, ואת האדמה אשר עשהה פירות לכל הצדקות הכן כאשר נשבע לאבותם, באופן שהיה חמיר ארץ זבת חלב ודבש, הנה התבארו הכתובים על פי פשוט, ואמנם מה שדרשו בהם חכמינו ז"ל אש הוא קבלה נקבל בכבוד פנים יפות, והותר בהם הספק השלישי:

זו ה' אלהיך מנח וגו' עד וינו משא, אחר שהשלים משה רבינו ע"ה לבלל את התורה כמו שיעד עליו, אמר היום הזה יי' אלהיך מנח לעשות רואה לומר שנין שכתב השלמות ביאור המצות אין לדבר עוד ביאורם כי אם לזכות אתכם על עשייתם ושמירתם, והנה עד עתה אולי לא הייתם יודעים ביאור המצות אבל עתה שכבר בארתי אותם להם לא נשאר עוד צורך ביאור ואין כאן עוד לחפש דבר ולא להזכיר כי אם חיוב עשייתן וזכו אמרו היום הזה יי' אלהיך מנח לעשות את החקים כאלה ואת המשפטים ושמרת ועשית אותם בכל לבבך ובכל נפשך, רואה לומר שתעשה מצות עשה ותשמור מצות לא תעשה כי זהו הנראה בשמירה ועשיה, ויהיה זה בראון וחסד נכבד ובכונה וידיעה שלמה, לא כמאות אגפים שנומדה, ועל הראון אמר בכל לבבך, ועל הכונה וידיעה אמר ובכל נפשך, ואמנם אמרו את ה' האמרת היום וס' האמריך אספר שיפורש באופנים מתחלפים, אם שנא' שגא הנה לשבח על קבל התורה והמצות באמר את ה' האמרת היום שהוא לטון גדולה כמו שפיר' ר"א ויהרמז"ן גם כן, ויאמר אין ספק שאתה גדלת ורוממתה הש"י במה שקבלת אלודותו וזכו להיות נך לאלדים, וס' קבל האלודות ללכת בדרכיו בקיום המצות המעשיות והוא אמרו ולשמור חקיו ומלותיו ומשפטיו, ואם באמונות ושמירת המצות האמוניות כפי מה שהפרישה התור' האלדית עליהם וזה אמרו ולשמע בקולו, אבל אם אתה גדלת ורוממת אותו יתעלה גם הוא גדל ורומם אותך וזכו וס' האמריך היום להיות לו לעם סגלה שלקח אתכם מנין העמים לעם סגלה, כאשר דבר בעמדה הר סיני כי יוחר הרוחות וקבלת אתה מהטובות ממנו והדגול' בהם שלקח אותך לו לעם סגלה, ממה שקבל השם יתברך ורוממותו והגדולה בעבור שלקחתי לאלדים, גם קבלת ממנו גדולה רבה והאמיר אותך כאשר עשך כיכן ושומר אולרות מלותיו היקרות מזהב ומפז

על הר סיני וקבלו את החורה. מאורף שקיים בזה גם כן מלות וכתבתם על מזוזות ביתך ובשערך. ולכן זה שכתב יעברו את הירדן יכתבו את החורה על האבנים שזה כדמות מזוזת בשער שנקנסין זו. הנה הכתוב מזה כלו המלות האבנים היא מכלל הכרית כמו האבנים שזה לאמר על הר גריזים וזה עיבל כי על כן היתה הקמת האבנים האלה על הר עיבל. והאבנים והקלות האבנים שמה להיות זה כל מעשה הכרית וענינו. ומזה שממנו כל יודע שמלות האבנים איננה מוחלטת כבאן. כי להיותה מכלל הכרית כבר נכללה בכרית הר חורב, כ"ס שהיתה דוגמת מה שעשה משה ביום המעמד כמו שזכרתי. והוא לא היתה מלות לדורות ואינה מכלל תרי"ג המלות, וכן נתינת הכרית והקלות על הר גריזים וזה עיבל לפי שהיו מעשים להוראת שעה בהכנסם בארץ, ואם עכ"פ תאמר שהם מלות מחולשות שלא נזכרו במה שער, אף אני אודך שבא למרע"ה כאן הווי עליהם כמ"ס אלה דברי הכרית אשר לזה ה' את משה לברות את בני ישראל בארץ מואב מלבד הכרית אשר ברת אלה בחורב, הרי לך עדות נאמנה שמה ה' את משה על הכרית הזה, וידוע שמכלל הכרית כתיבת החורה על האבנים ותיקומו אותם על הר עיבל ועליהם יברכו את העם ויקללו את הפושעים; וענין המלות האלה הוא שמה בש"ס בהכנסם לארץ יעשו רושם נפלא לשיכירי וידעו בני אדם תכלית המכוון בהכנסתם שמה. כי אינו רק כדי שישמרו המלות האלהיות וכמו שרצה שזקני כל עיר ועיר ישתמשו עם מביאי הכבדים לפרסם תועלתם והמכוון בהם כמו שזכרתי, כן חלה שיתחשבו זקני ישראל דבור הראשון הזה והכבדים והלויים בדבור הנמשך כי הם אשר יאריכו ימיהם אחריו ואשר יעמידו הפעל הזה על מתכנתו, וענין הפסוקים וכוננם הוא, שישראל אם יתנהגו כדרך הנלחמים הבאים לרשת משכנות לא להם, אין פסק שבעברם את הירדן והכנסם לארץ יהיה שירצו לכבוש יקומו אבנים גדולות אבני שיש טהור ויכתבו עליהם את הדברי' לאות ולזכרון ובדמות חוק שבאו אל הארץ יהיה בכך גדול וביד חזקה, בשבת קד ויורה כך כמו שהיו עושים הרומיים כי בנאום אל ארץ לא להם יציבו להם זימונים אס דרכים ואם בהכנסת הערים לשם ולתפארת, ולהיות להם לאות אדנות וחזקה בארץ יהיה, וזה מה שרבינו עמרם ליישראל שאותו הדבר שהם כדרך הלוחמים יעשו מפאת עצמם יעשו אותו לשם מלוא, ולכבוד הנבואה ולא לנסות הרוח, כיון שלא הישועה והמה לא בחרבם ירשו ארץ, ועתה ראה זה מפורש בנבואים והנה החליל שמור את כל המלות, ואין זה זיוי שישמרו את כל המלות כי לכן לא אמר שמור כי אם שמור במקור לאמר זהו עתה אשר יזכה אותם הוא אשר לזה לעשות בשמיר' המלות, כי זהו מחלקי הכרית והסיני לשמירת המלות. וכן שאר הדברים שזכור מהכרית כי על הכל אמר שמור את כל מלות החורה. אבל אין זה זיוי על שמירתן כי אם להודיעם הפעל שיעשו לשמירתן, כאלו אמר מה שראוי שתעשו כדי לשמור כל המלות הוא מה שאומר, וזה ראשונה ענין האבנים והנה בזה הפסוק הרביעי :

ואמרו והיה ביום אשר תעברו את הירדן וגו' והקמות לך וגו' אינה מלות הקמת האבנים ולא אמרו ועתה אותם צביר וכתבת עליהם את כל דברי החורה הזאת בעברך מלות שידעם וכתבתם, אבל הוא הנדה מה שיהיה כפי ההגו וכפי מנהג הלוחמים, ואמר הלא ידעתם כי לפי דרך בני אדם ביום אשר תעברו את הירדן לרשת את הארץ תקימו לכם רוצה לומר מעמכם ומפני כבודכם אבנים גדולות ותשידו אותם צביר, לפי שהאבנים לא יקבלו הכתיבה ולא יסבלו אם לא ישידו אותם צביר הנקרא בשלשן לעז ו"ס וכדי לחזק צו אזהרת הכתיבה, הנה כל זה הוא כענין מה שיעשו הם מפנין, ולכן אמר והקמות לך בשלשן הנדה מה שיהיה, ולא אמר תקימו בשלשן זיוי, וכן ועתה אותם צביר וכתבת עליהם, הוא כסוד שהם מעמלן ירצו לעשות כל זה כדי לכתוב עליהם את כל דברי החורה הזאת בעברך, ואין פ' את כל דברי החורה הזאת על המלות וגם אין פ' בעברך כאשר תעבור את הירדן כי כבר נאמר והיה ביום אשר תעברו את הירדן אבל ענינו שירצה לכתוב על האבנים את כל דברי החורה. רוצה לומר איך ילאו ממארים והלכו במדבר מ' שנה ונלחמו עם סיחון ועוג והשמידום ועברו את הירדן. הנה אם כן אמרו בעברך הוא פירוש את כל דברי החורה הזאת כלומר כל דברי החורה וספורה בענין העברך. ולאמר למען אשר תבא אל הארץ אשר ה' אלהיך נותן לך אינו שכן הפעל והמלות דכדרי המפסדים, אבל הוא טעם הכתיבה רוצה לומר והיה הכפיפה הזאת באבנים לכם לפי שתבאו אל הארץ אשר ה' אלהיך נותן לך ומדרך הטובים ארץ לא להם שיכתבו שמותם עלי אדמות. הנה כל מה שזכר בזה אינו ענין המלות אבל הוא הגדה מה שיעשו בהכנסם לארץ בדרך מנהגו של עולם ודרך הלוחמים. ואמר אחרי זה והיה בעברכם את הירדן תקימו את האבנים האלה וגומר הוא עמלות המלות, ואמר כיון שאתם צעמך עתיד לעשות הקמת האבנים וכתבתם אנכי מאן שתעשה אותו לשם המלוא ולכבוד האלה יתבצר ותהלתו ולא לנסות הרוח. והסופר בפעל יהיה דברים נאותים לענין המלות :

הראשון אמר והיה בעברכם את הירדן. רוצה לומר מיד כשתעברו זו לא ביום ההוא בלבד כמו שאמר למעלה כי אם צעת הסעברה עצמה. והיה זה לפי שאותן האבנים תקימו מתוך הירדן לשם מלוא ולעבודת האלהים וזהו אשר אנכי מאן היום. ר"ל שתעשו זה בעבור שאנכי מאן היום לא לתכלית אחר : וגם אלוך עוד זיוי שני והוא שיהיה הקמתם כבר עיבל כי שמה תקימו האבנים האלה לא במקום אחר. וענין הסקמה שאותם האבנים הנדולות לא תהיינה מושלכות על פני האדמה אבל יקימום למעלה כפיין זיוין ומגדל :

גם אלוך בזה דבר שלישי והוא שהאבנים האלה תכנס שם מוצח לה' אלהיך כמלות המוצח בשלמותו והוא יסומו מוצח אבנים שלא תיפך עליהם צביר. אבל יהיו אבנים שלמות כיון שהוא מוצח לה' אלהיך. וכן היה דרכה של מלות ושתוצה עליו עולות לה'. וגם כן תוצח שם זכתי שלמים ואלתם שם ושמחת לפני ה' אלהיך בנאופן

ומפני זהו לשומרי מצותיו וכמו שאמר (תלמי קמ") מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטי ישראל לא עשה כן לכל גוי ומשפטי' כל ידעום הללויה. וגם כן האמירך בשנתן אותך עליון על כל הגוים אשר עשה להם ולשם ולתפארת בעולם הזה ולכיוון עש קדוש לה' אלהיך והוא בדבוק הנפש בצדור החיים בעוה"ב. ואמר בכל זה היום. אם באמרו היום הזה ה' אלהיך מאן וגומר. את ה' האמרת היום וה' האמירך היום. לפי שהיה זה אחרי סיום החורה וביאורה שהם ששמו המלות וביאורה בלשם שלם ובנפש הפנה. לכן אמר להם שקמו אותם הסלמיו' כלם שישם ההוא : ואפשר לומר שהאמירך מלשון אמיר אחרים לדבר כי לכן נקרא הסעיף הדק העליון אשר בראש האילן אמיר לפי שנמלא לסעיפים קול ורעם בתנועתם תמיד כאמרו (שמואל ב' ה') את קול האעדה בראשי הבכאים. וגם כל האילן יקרא לזאת הסבה שיהי כי הוא שם ומדבר תמיד. והיה פ' הכתובים לדעתו כן. הנה במעמד הר סיני עשה הקב"ה חסד נפלא עם ישראל. והוא לדבר עמיהם מן השמים כמו שכתוב (פ' ואהרן) הנהיה דבור הגדול הזה לו הנשמע כמחו. השמע עם קול אלהים מדבר מתוך האש וגומר וישראל עשו לו עבודה רצויה מאד באמנם שמה נעשה ונשמע. ולכן אמר מרע"ה כאן אתם ה' אמר מאמרו לכם באותו מעמד ודבר עמכם מלהבות אש. ממך ישראל היה נסבה. לפי שאתם קבלת אלהותו ואמרתם ללכת בדרכיו ולשמור מצותיו ולשמע בקול סבבת צוה סמלת לפניו שהשמיטך קולו ומצותיו. כי לפי שאמרתם כל אשר דבר ה' נעשה הוורך הש"י לדבר עמכם בקולו. וזהו אמרו את ה' האמרת היום. רוצה לומר אתה סבבת האמירה היום שדבר הש"י עמכם בעבור שאמרתם להיות לך לאלהים ולשמע בקולו ולשמור מצותיו. ואם אתה אמרת מאמר נכבד ויקר שהוא נעשה ונשמע. ה' האמירך כלומר הוא עשה לך שאתה אמרת. והיה זה במה ששלח אליך בראשונה לומר לך קודם המעמד והייתם לי סגלה וסיתן לך סבה לשמור מצותיו וזהו אמרו ושמרתם את בריתי. וגם כן אמרתם אותו המאמר לתועלתך כדי שיתקן עליון על כל הגוים כי יהיה לך בזה מלוא מעלה רבה ויתרון גדול ולכן יהיה לך תהלה וזהו ותפארת. כי הטהרה היא מנוחה (ליוצ"כ) בזה נרו על ראשי. רמו לשכינה החיפפת עליהם תמיד והם הוא במלכות המעלה והכבוד והתפארת הוא בשלמות המדות. ובאחרונה זכר הכא באחרונה שהוא הדבור הנפשי ועליו נאמר לכוונך עם קדוש. כי הקדושה היא בהסדר הנפש מן החומר. ועם היות שלא יזכר אלהי כי אם מתי מספר. וכמ"ס הסנהם ב' לולב וערבה (דף מ"ה) ובפרק חלק ראיתי בני עליה והם מועפים. היה מהסדר האלהי שאתם עם גדול תהיה עם קדוש לה' אלהיך. וכל העם מקצה יוכה לדבוקת האלהי ההוא. הנה זכר האמירות וזכר הסבות שסבבו אותם. ואמר כל זה להודיעם שנייה הנה אמר עמדי בלתי. ושה"י ביום הזה לזה אותם על שמירת המלות ועשייתם. והיום הזה היה מה שאמר הש"י לישראל שהיו הם סבתו ומה שאמר לישראל לפניו שהוא יתבצר היה סבתו. והיואל מכל זה שלא יהיו צענייהם המלות כדבר יסן נוסח אבל ככל יום יהיו לפנייהם חדשי' כאלו זו ביום נאמו עליהם. וכבר נזכר לפרש עוד בפסוקים האלה פירוש שלישי :

והוא שאחרי שהשלים מרע"ה לבאר להם את שמותיהם לזה על שמירתם ואמר היום הזה ה' אלהיך מאן לשמות ושמרתם ועשיתם כמו שפירשתי. ונתן ג' סבות לקיום המלות ועשייתן :

הא' לפי שקבלו אלהותו בסיני ונדרו להיות להם לאלהים ולשמור מצותיו וגו'. וזהו את ה' האמרת היום שגור כמו אמרת וגדרת להיות לך לאלהים וגו'. כאלו אמר שלא יהיה צענייהם יום מחן חורה רחוק כי היום הזה היה לפי שאתם אמרתם שאמרו שמה אבותיכם הרי הוא כאלו אמרתם אותם ביום ההוא : והסבה ה' מפני הכבוד והסודים שקבלתם ממנו יתבצר באותו מעמד שדבר עמכם ולקח אתכם לעם סגלה ונתן לכם בשמירתם ואמר את המלות שבעבור זה גם כן אתם מחוייבי' בשמירת מצותיו ולשמע בקולו. ולפי שלא יאמרו הנה זה ידק באבותינו שראו את כל הכבוד ההוא לא אהנום שלא ראוי ממנו דבר. לזה אמר וה' האמירך היום רוצה לומר גם כן היה הדבור לכם כאלו היום הזה נאמר לפי שמה שנאמר ונעשה לאבותינו באותו מעמד נעשה לכל ורעם אחריה' : והסבה ה' מפאת הטהרה המניע שמירת המלות ועל זה אמר ולהתקן עליון וגומר. שהיה סבה וטענה אחרת ופירושו כמו שכתבתי למעלה :

בז' א' ויצו משה וזקני ישראל וגומר עד וידבר משה. אחרי שביאר משה רבינו ע"ה המלות שהיו לריכות ביאור מאותם שזכרו בספרי החורה הראשונים בקצור ועל דרך הרמו. ראש לברות ברית על שמירתן כי כמו שנספר חורת כהנים אחרי זכרון המלות שקבלו בסיני ברת הש"י ברית עם ישראל וצאו בפרשת בחקותי ברכות רבות לשומר המלות וקלות לעובר עליהן. ככה אדונו מה אחר שזכר המלות בביאורן ברת עליהן הכרית וזכר ברכות וקלות דוגמת מה שעשה צהר סיני. ואחר תראה שכמו שביאר בענין המלות שהביא בספר הזה כמה עניינים ככה בענין הכרית וקלות בנאח בנאח הפרשה ביאר בהם עניינים רבים על מה שבא בפרשת בחקותי כמו שיבא בביאור. הנה אם כן היה יחם הכרית והקלות שזכר כאן למה שזכר שמה. יחם המלות שבאו כאן בביאורם למה שזכרו במה שער. ולפי שנשמע הר סיני אחרי זכרון המלות נאמר (פ' משפטים) ויכתוב משה את כל דברי ה' ועוד נאמר שם ויבן מזבח תחת סהר ושתיים עשרה מזבחות לשנים עשר שבטי ישראל ויעלו עולות וזבחי שלמים לה' פרים. והיה שבהשלימו לבאר את המלות אמר את ה' האמרת היום וגומר וה' האמירך וגומר. שעיניו כמו שפירשתי שאותו היום יהיה להם ביום מחן חורה. לכן ראה לזכות אליהם שיעשו בהכנסם דוגמת מה שהוא עליו השלום וישראל עשו במחנת יום המעמד ויעשו יקיימו את האבנים. וכבר נזכר בספר יחזקע (סימן ח') שהיו י"ב האבנים למספר בני ישראל אשר עשו מוצח ויעלו עליו עולות ושלמים. וכתבתו את החורה על האבנים שהוא כלו כמעשה אבותיהם כאשר עמדו

באופן שנין האבנים יהיה כלו לעבודת האל יחצרך ותכלית אלהי נכבד ולא תכלית מדומה. ויהיה העם עם זה שמח ועלו בהעברתו ונשאר זכרון זה עדי עד. והעיר עם זה שאחר בנין המזבח והעולות והשלמים יסחור ויהרום את המזבח ויסיר משם האבנים ויכתוב עליהם לא ענין ההעברה בלבד כי אם כל דברי התורה ומלכותי באלה היבצו וממה שראינו במאורע שנתיקיים על יד יהושע שהכניסה היהיה ספר משנה התורה אלה הדברים או המלות כמפורסם בדעת הגאון רב סעדיה. ואמנם אם האבנים האלה אחרי הכניסה ישאר שמה צהר עיבל. או אם יוליכו וישיטו צמקום אחר לא לותה התורה כאן עליו כלל. הנך רואה שלא לותה תורה ענין האבנים ב' פעמים. כי אם פעם אחת אצל בראשונה וזכר מה שהיה לדעת לעשות. ואחרי כן עוד על מה שיעשו אלה מלוה וגל לתכלית אחר. ועם זה התבאר למה אמר במאמר הראשון והקמות לך. ובמלוה אמר תיקמו את האבנים האלה. ולמה אמר בראשונה בענין ולא אמרו במלוה כי הוא לפי שלא רצה שיכתבו ענין ציאתם והעברתם לארץ כי אם ענין התורה ומלכותי. ולמה בראשונה אמר ביום אשר תעברו את הירדן. ובמלוה לא אמר כי אם בעברכם לרמוז שיקחו האבנים מתוך הירדן בעברים בו ממקום הנס לפי שיוכח להם חמיד. ולמה בראשונה אמר למען חבא אל הארץ ולא אמרו במלוה לפי שהי' דעתם לכתוב ענין ציאתם לארץ בלבד והי' לא רצה כי אם שיכתבו הרצוא. ולמה בענין המלוה וזכר מה שיעל וזכרו בראשונה. ובמלוה זכר המזבח ולא זכרו בראשונה לפי שהתורה הוכיפה במשנה המלוה הדברים האלה לפי שהפועל אלהי. האמנם לזה שיקומו ויכתבו על האבנים האלה ויעשו המזבח צהר עיבל ולא צהר גרזיים שהוא הר הנצבה. אם לפי שיתנו הקללות בזה על כל עובר המלות הכתובות שמה באבנים. ואם לפי שאת השבטים שיטמנו על הקללה בזה עיבל בזה המזבח והאבנים וכתובת התורה צחוקם ועם היות הנצבות על הר גרזיים. ואמנם איך נתקיימה המלוה הזאת על ידי יהושע הלא היא כתובה בפירושי לספר יהושע ושם הרחצתי המאמר ביסוד הכתובים וסדר הפרשיות ולא דרתי לזכור פה ליראת האריות. והותרו הספקות ה' ו' ו' :

וידבר משה אל הכהנים וגו' עד וענו הלויים וגו'. אחר שיש הספקים האלה באו בדמות הקדמה והכנה החוש לענין הקללות אשר יזכר בפרשה כלל. לפי שראה מרע"ה שישאלו בשמעם הארורים אשר על הר עיבל. וקללות הנצבה שיזכרו אחריהם כלל יחדו כמפורסם וירך לנבם לאמר אוי גל לנו מי יזילנו מכל אלות הנצבה האלה. הנה לזה הקדים לזכר על לנס דברים טובים דברים נחומים ושחק עמו הכהנים הלויים בדבר זה כי לפי שהם היו עתידים לעשות הנצבה והקללה המה יקדימו לומר הבכח ושמה ישראל אל תירא ולא תחזק משמעת הקללה אשר אנחנו עתידים לזכר בציאתם כי אין זה צנחתי ה' אחרם כי אם להאמת אתכם ולהפטר מהשמרו את מלכותי ולכן קבלתם תהיה היום לכם לה' אלהיך כי היום נשאל אתכם ירבה תנאים בכחונתם. ולא יכתוב ולא יכתוב משה שראוי להשיא. וכן מתוך הקללות האלה יודע לכם כי היום הזה שאתם שומעים חותם נהיית לעם לה' אלהיך. כי קבלת המלות תחייב הנצבה והחזוק על שמירתם. ואתה תשמע בקול ה' אלהיך ונשיית את כל מלכותי וגוה לא תאונה אליך רעה. והארורים והקללות לא יבאו עליך כי הם תנאים לעובר מלות הש"י. ומה לא תעבור עליהם והשמור אותם ותנולל מפני יקש. וזהו שאמר ושמעת בקול ה' אלהיך שהוא יעוד והנצחה לא מלה. והדברים האלה ליהיהם הקדמה והכנה לענין הנצבה בא אחרי מיד אלה יעמדו לנצח את העם ואלה יעמדו על הקללה. ולא נחתפו הכהנים הלויים ולא הזקנים עם משה רבינו עליו השלום כי הוא בלבד אמר לפי שנה היה ראוי שאלה יפרס את השבטים אשר יעמדו לנצח ויחזק יעמדו על הקללה כי אם משה אשר לא ישא פנים בדבר. והותר בזה הספק השמיני :

והנה פרע לנצח את העם. שמעון ולוי ויהודה יששכר ויוסף וגמלין. להיות כלם בני הנצירות ד' הראשונים בני לאה. ויוסף וגמלין בני ראובן. ולמעלה נתיחדו לנצח העם. אמנם ראובן וזבולן שהיו גם בני לאה הונחו עם שאר השבטים על הקללה להשלים מנין השבטים' ולפי שראובן נצחצח עם נדבנחתו וארצו לכן נחצצו שניהם בנאוגם בן. ולהשלים מנין האנשים שהיה לנצח שימכו על הקללה כמו שאמר בספר יהושע חזו אל מול הר גרזיים והחזיו אל מול הר עיבל הושע עמיהם וזולן להיות הפסח הבני הנצירות כמו שזכר הרלב"ג. ור' אברהם כתב היו על הנצבה בני הנצירות ועל הקללה בני השפחות והם יחסרו שנים ובני לאה רבים לקחו מהם הקסן והגדול. ואמנם בענין הנצבה והקללה אמרו במסכת סוטה פרק אלו נאמרין ונחא את הנצבה על הר גרזיים ואת הקללה על הר עיבל. הרי כבר נאמר אלה יעמדו לנצח את העם אלא להקדים ברכה לקללה יכול כל הנצבות קודמות לכל הקללות. ח"ל את הנצבה. צרכה אחת קודמת לקללה אחת ולא כל הנצבות קודמות לקללה ונקים צרכה לקללה. מה קללה בלויים אף צרכה בלויים. מה קללה בקול רם. אף צרכה בקול רם. מה קללה בל' הקדש. אף צרכה בל' הקדש. מה קללה בכלל ופרט אף צרכה בכלל ופרט. ומה קללה אלו ואלו טובין אמן. אף צרכה אלו ואלו טובין אמן. והנה רש"י ממה שאמר רז"ל צוה המחזק. ומה שזכר בספר יהושע ששה נקיים המלוה. כתב ששה שבטים כלו לראש הר גרזיים וששה להר עיבל והכהנים הלויים באמנע. הפכו הלויים פניהם כלפי הר גרזיים ופוחתין בנצבה. והפכו פניהם כלפי הר עיבל ופוחתים בקללה ואמרים ארור האל וגו'. וכפי דעתו זאת הנצבה והקללה הם כל הארורים והפסח לא זולת זה ושאר הנצבות והקללות האמורות בפרשת ויהי אם שמוע תשמע ובפרשת אם לא תשמע וכו' דברי משה לא דברי הלויים ולא נאמרו בזה גרז' ובהר עיבל. וזהו גמלין הרלב"ג עם שהובין עליו. ובכך העיריות הספקות שיתחייבו לדעת הנה. ור"א כתב שכל דרך הפסח הנצבה היא פרשת ויהי אם שמוע תשמע והקללה היא להפך כפי מה שזכרו פרשה.

ונכתיב בזה ממה שאמר בספר יהושע שקרא הנצבה והקללה כמו שכתוב בספר התורה והנה בספר התורה לא נזכרה הנצבה כנגד הארורים. ולכן נזר שאין הקללה הארורים ולא הנצבה תלופיהן אצל הנצבה היא פרש' והיה אם שמוע. והקללה היא אם לא תשמעו. וכבר יקשה לדעתו אם הנצבות והקללות כלם אמרו כל השבטים יחד. או איש אחד משבטים את כלם למה נתיחדו השומעים על הר גרזיים בנצח את העם והשומעים על הר עיבל לקללה ויקשו עוד אליו שאר הספקות שהעירות. והרמב"ן בפרשת ראה אכזי כתב דברים אפשר שיפוטשו על דעת חז"ל ואפשר שיפוטשו בדעת ר"א ומהו כלו יתבאר שהדברים בענין הזה הם ג' : הרא' מה היה הנצבה והקללה אם הארורים שזכרו בפרש' וחלופיהם בלבד שלא נזכרו בדברי רש"י או אם הם שאר הפרשיו' אם חשמו' בדברי ר"א. או אם הם הארורים וחלופיהם והפרשיות גם כן שהוא דעת הרלב"ג מורכב משניהם : הדרוש ה' הוא. מי הם המצבים אם הם הכהנים הלויים בדברי חז"ל ורש"י והרלב"ג. או אם הם הישראלים עומדים בדברי רבי אברהם ומה שכתב הרמב"ן מוכנס אליו :

הדרוש ה' באיזה דבר ייוחד בו הר גרזיים והר עיבל. אם בהפכת פנים המצבים והמקללי' בדברי רש"י וזכרו לזכרה והרלב"ג או באופן אחר. כי הנה ר"א והרמב"ן לא דברו בזה :

והנראה אלי בדלוק הזה הוא. שהנצבה והקללה היא בדברי ר"א מה שזכרה התורה בפרשת אם שמוע תשמעו ואם לא תשמע. כי הם הנצבות והקללות הכלולות. ואמנם מי הם המצבים שהוא הדרוש ה' אחר שבהשגות השומעים דברים הר גרזיים היו הם המצבים. לפי שהם היו אומרים פרשת הנצבות שהיא פרשת ויהי אם שמוע שבה הנצבות. והשגות השומעים צהר עיבל היו שומעים על הקללה לפי שהם היו אומרים פרשת אם לא תשמע אשר בה הקללות. לא שהיו ישראל כלם יחד אומרים הנצבה והקללה. ולא הלויים ולא איש אחד משבטים לכלם בדברי הרמב"ן כי היה המצרך זולת המקלל על כל פנים. ובהם הדבר נתיחד הר גרזיים לזכרה והר עיבל לקללה שהוא הדרוש ה'. לפי שכל הר עיבל נאמר' הקללה ועל הר גרזיים נאמר' הנצבה. ואמנם בארורים הפרשיות שזכרו בפרשה נאמרו על פי הכהנים הלויים שהיו עומדים בין ההרים עם הארון ולא נאמרו על אחד ההרים ולא נאמרו בנצבות כנגדם. ועם זה יפוטשו הכתובים ויתרו הספקות ה' ו' ו' :

אם הם' לפי שהשבטים העומדים על הר גרזיים יעמדו לנצח את העם בפס' כי הם היו אומרים שם פרשת הנצבות ואמנם השבטים העומדים צהר עיבל לא נאמר בהם לקלל את העם כדי שלא לפסוח פה לשטן לומר לקלל את העם כי ברוך הוא. אבל אמר אלה יעמדו על הקללה נרמז כי הם יעמדו עליה וסוף לא תשמוד עליהם על דרך (פ' בראשית) והוא ימאול כך. ובנצבה אמר לנצח את העם כי היא היתה הכונה הנצבה לנצרה :

ואם לפס' כי מאשר היה שם לוי בחוך אשר זכר שיעמדו לנצח את העם והנה הוא היה בין ההרים והיה קודם הקללות והארורים. ואמר שבין ההרים היו הכהנים הלויים נושאי ארון צריח ה' כמו שזכר בספר יהושע שנאמר (פסמן ח) וכל ישראל וקניז וזופריו וזופסיו עומדים מזה ומזה לארון נגד הכהנים הלויים נושאי ארון צריח ה' וגו' אלה הכהנים הלויים נושאי הארון היו נותנים הארורים אל כל שאר אנשי השבט של לוי שלא היו נושאים הארון ולא היו מהאומרים הארורים היו למעלה על הר גרזיים בחוך השבטים וסוף אומרי' עמכם פרשת הנצבות' כי מפני זה נתיחד את הר גרזיים לזכרה לפי שהיו אומרים אותה שמה וזכר עיבל לקללה שהיתה נאמרת שמה :

ואם לפס' ה"א אם הכהנים הלויים היו אומרים הארורים ונגד הנצבות למה לא נזכרו בחורה וזכרו הארורים אחרת' שכל ההר' נחנה הנצבה והקללה אמנם הלויים אשר בין ההרים היו נותנים הארורים ולא היו אומרים צרכה כלל ולזה לא נכתבה בחורה. והיה זה לפי שמהם אלונונו אחרי שניצור את החורה ראה להקים צריח עליה וזהו ששה השבטים יעמדו על הר גרזיים ליעד הנצבות לשומרי התורה וששה מהם יעמדו על הר עיבל ליעד צקללות על העובר על החורה והמלות. והנה זה כדי לרמוז שכפי התחלפות ההרים והתנודות תהיה הנצבה והקללה הנאמרת בהם. ואמנם הכהנים הלויים יעמדו בנצבה עם הארון ויאמרו בתחלה הארורים על אשר יעבור עליהם וענו כל העם אמן ואחרי הארורים יתחילו העומדים צהר גרזיים ויאמרו פרשת הנצבות' ואחריהם יושבים על הר עיבל יאמרו פרשת הקללות. לא שהיו כלם האומרי' כי אם איש אחד מהם ולזה נזכר בפרש' יהושע שיהושע קרא הנצבה והקללה. כי הלך אל ההר' לאמרם שמה הנצבה במקומה והקללה במקמה. והוא אמרו ונחת את הנצבה על הר גרזיים ואת הקללה על הר עיבל ואפשר גם כן לומר שהלויים והכהנים נושאי הארון היו ראשונ' אומרים הארורים ואחר כך היו עולי' עם הארון על הר גרזיים ואחרים שמה פרשת הנצבות והולכין להר עיבל עם הארון ואומרים שם פרשת הקללות וזהו ה' אחר ושמעו הלויים ואמרו וגו'. ארור האל' ויהי אם שמוע תשמע כי כלו מפייהם אם לא שהיו בחוף המקומו' רצוני לומר הארורים בנצבה. ופרשת הנצבות צהר גרזיים ופרשת הקללות צהר עיבל והכהנים יורו על זה כמו שיתבאר :

ואם הספק ה"ב ממה שזכר בספר' יהושע הנה זכר שמה שאחרי בנין המזבח ונתינת התורה על האבנים עמדו הכהנים הלויים עם הארון באמנע ההרים וכל ישראל מזה ומזה לנצח את העם בראשונה ראה לומר שזו היתה הכונה בראשונה לנצרה לא לקללה חלילה. כי אם לתכלית שיזכר העם כי הקללה חסיה על הכונה השניה למי שיעבור על החורה אבל הכונה הראשונה לנצרה היתה' וזכר שאמר זה קרא יהושע דברי החורה הנצבה והקללה ככל הכתוב בספר התורה. אם שקראו בעמנו שהוא הלך מהר אל הר יהושע לעם הנצבה כאן והקללה כאן. ואם שזה לקרותם

והשני החסא היותר עזוס שאפשר שיעשה האדם לזולתו והוא קרוב לחסוד לאהלים כי האם והאב שותפים להקדוש צורך הוא צלירת האדם . ועוד שמפני זה הושם כבוד אב ואבן אמן בלוח הראשון עם המלות האלדיות : והשלישי ביתד שהכל חלוי בו והוא כלל סדר ניוקין כמו שדרשו בשנת פ' במה מדליקין ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתור' וכלל בהשגת גבול הריע ונגנת ממונו או נחלתו :

ואכנס במין החלק הראשון ממנו באו בו שלש ארורים ארור משנה עור בדרך . ארור משה משפט נר וגומ' ארור שוכב עם אשת אביו . כי העור הוא מעטמו מוכן לקבל זה הנזק שיהי' כספסוף . הן שיהי' למשיא' עש' שאינו' הנונה לו . גם הנר היתוס ואלמנה מוכנים להסות הדיון שלהם לחולשתם בעלמם . גם אשת האב אחרי מות האב נשא' ענוה וכבוד' חתת הבן למונות' ופרנסת' וקרוב הוא שיכנסנה לשכיב' . ואפשר שהוא על דרך כנוין כענין (אסתר) הנה לכבוש את המלכה עמי צבית :

ואכנס החלק השני מהמין הזה . ארור שוכב עם כל בהמ' . ארור שוכב עם אחרתו . ארור שוכב עם חותנתו . שמאד ההדגל החמידי שיש לאדם עמהם אפסד וקרוב הוא לחסוד בהנה אם יתחיל רוע תכונות להסיתו במין הזה מן החסא . וכל שכן שישו שתיבן להסתר עליו ע'ל' ההנהגה . ולכן במו' שאל תגלה חרפתו בקהל כמו שגבסמ' ידע שלא יגל' קלונו בשאר חרפתו : והחלק השלישי מהמין הזה הוא ארור מכה רעהו בסתר וגו' . ארור לוקח שחד וגומ' . ארור האיש אשר לא יקים את דברי הצור' הזאת . כי הנה הבאת הריע כסתר' והוא לא ידע וכל שכן אם בלשון הרע הכתוב מדב' . ולקחת השוחד בדבר שמר' פנים לדון בו . דבר ידוע שיש' קלות גדול בחסא מזד הפועל עמו . וכן כת החפסי' שעוסקים בחורה ובמלות משפ' ולחון לרמות בני אדם כי הם לא יראו פני שכניה כמו שכתוב (איוב י"ג) כי לא לפני חנף יבא . ועליהם אמר ארור האיש אשר לא יקים את כל דברי התורה הזאת לעשות אותם רוצה לומר שלא יקים אותם לעשות אותם כי אם להקיים קרדוס לחסוד בהם וכסות חפסא לרמות בהם את ההמון . והנה הוא כתבנה עור בדרך שראוי שיחרסו ויאבדו . וכפי זה הדרך היושב ואינו מקיים דברי התורה מעלה ומרפיון ידים אינו בכלל הארור הזה . כי הנה זה הארור האחרון מיוחד אל מקיים התורה במרמה ותנפות לא זולת זה . ועם היות בדרך הזה מיופה ברוב דברים ופסגות הליות . הנה לא ימלא מהסוקים והספקות כשאר הדעות אשר זכרתים ראשונה . ואין ראוי להאשימו עליו כי באמת חומר אלו הכתובים יחייב שלא יאמר דבר מבלי דוחק וספק רב . ועל היסוד וההנהגה הזאת גם אני לא אהזך פי להניד בהם דעתי ומה שעלה על לבי בדבר הזה נבוא א' מנ' טעמים :

האחד שהארורים האלה אינן ספק שלא באו בזה המספר משנים עשר אלא כנגד שנים עשר שטי' יא' שטי' שם במעמד על שני ההרים . כי הארור האחרון אינו כולל התורה ומלותיה כי פרטי כמו שכתב' . וכוון אדון הנביאים לפי' ולפרט עונות מיוחדים שפלו בהם בימים הראשונים שבשבים או שפצה ביום הקדש שהיו עתידים לעשות . ולזה הכתוב עליהם למי שיעשה אותם א' כמותם . ולפי שהיה הראשון שזכר מהשבים אשר יעמדו לברך את העם שמעון . וכו' כנגדו ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה חועבת ה' מעשה ידי חרש וסב' כסתר . לרמוז על עון פעור . שהיו רוצ' הנכשלים בו מהשמונים כמו שיראה מהמחזים במגפה מהם עד שישארו מת' מספר וגם שיהיה לעד וכמו שכתב רבי אברהם . ולכן אמר שמי שיעשה מעשיו לעבוד עכו"ם ועם כסתר עם הנשים הזונות ארור יהיה מפי האלהים . ולפי ששמעון ולוי זכר יעקב אבינו בברכותיו שזי' כלי חסם מכירותיהם על שעשו בשכם שפרסמו מעשה דינה אחותם ושמו שגבס' עולותם אביהם וכל אנשי ביתם . וכמו שאמר (בראשית כ"ה) עכרתי אותי להבאי'ני ביושב הארץ וגומר . ומלמד זה היה מה שעשו מולות עמ' אביהם הזקן ומאמריו כדי בזיון וקוף לנכוד זקנתו כי אלו היה כבוד אביהם ומוראו על שניהם לא היו מסכימים להכנס בכבנה עוומה כזאת מבלי רשותו עד שמפני זה אף כשגז' מיתתו אמר בסודם אל תגא' נספי ארור אפס כי עו' . לכן אמר משה לקלל מ' שבוה אביו ואמו לכשד עשו שמעון ולוי . ולפי שראה שגב' נד' שהיה בולע' בים ואים חמודות בענין תולת החרץ כמו שיראה שגב' שגב' החרץ בדרך הארץ עד שמפני זה אמר עליו בברכותיו צורך מחייב נד' כלבאי שכן וסוף ידוע אף קדקד' כמו שכתב' . חשש שמא בחמתו יבא להשיג גבול שכניו . לכן אמר כנגדו ארור משיג גבול רעהו . רוצה לומר ארור האיש שלא יתפייס בנהלתו וירצה להס' גבול רעהו לקחת נחלתו . ולפי שישכר היה בעל חורס וקונע למודה בני' המדרס . ומורה הוראות של תורה . כת"ש (ד"ה א' ו"ג) והגני יסכר ידעי בינה נעמים לנעמ' מה יעשה ישראל עד שאמר רז"ל בתדבר רעה פרס' י' ג' ששמעו מלחים סנהדראות וכל אחיהם היו מתנהגים על פיהם . ומפני זה אמר עליו בברכותיו וישכר שבלק' לכן אמר כנגדו ארור משנה עור בדרך ילאו דוקא פיר' אלא כמו שפירשו חז"ל הסומא בדבר ומפני' שכל רפה או כנגד הדין . באלו ימים והיורים שלא יענו לאדם בדרך עמאם והוראתם אבל שינת הדיון והאזהרה והסגור חמיד כראוי כי המון העם הוא הסומא לפני חרם והוא יורס הדין הישר או יגנה אותם . ולפי שיעקב אבינו אמר על יהודה (ע' ויחי) לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו . שלא יהיה המלכות והמשפט העליון על כ' הסופסים . לכן אמר כנגדו ארור משה משפט נר ויחוס ואלמנה להזכירו בדבר המשפט . ולפי שראובן שכב את בלהה פלגש אביו לכן אמר כנגדו ארור שוכב עם אשת אביו להזכיר שלא יעשה אדם כמעשיו . כי גלה כנף אביו וכדי בזיון וקוף . ולפי שפצה ברוח הקדש שחיד שמעון להסית משגב דן והיו כל ארצות בעבור אהבתו הפלשתית אשר לא אהבהו כאשה לטועה באוכבת בענם . אלא הסתירנו ביד איובי פטמים רבות . לכן אמר ארור שוכב עם כל בהמה כי הסוכב עם אשה מן האדם הוא

לקרותם נמז' . ואמנם הארורים שאמרו הלויים לא נזכרו שמה בספר . כי לא היה דבר מהם מוטל על ידוע והיה מחק הכהנים הלויים ובידוע שהם יעשו המעשה בחקקה . ואמנם אמר שמה שיפנו השבטים אל מול ההרים אינו מדבר בברכה והקללה כי אם בעמידת העם שהיו רבים והיו על ההרים ובשפוליהם : יד ויזנו' הלויים ואמרו וגו' . עד ויכיה אם שמוע תשמע וגו' . נראה לי שגבר הרגישו חז"ל הספק הגדול אשר העירתי והוא למה נוסדו הארורים

האלה באלה המלות הפרטיות יותר משאר המלות כלם . כי הם אמרו במסכת סוטה (ד' ל"ט) פר' ואלו נאמרין . דרש רבי יהודה בר נחמני מתירמני' דר"ל . כל הפרס' בלה לא נאמר' אלא בנזוף ונואפת שגא' ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה בארור סני' אלא זה שגא' על הערו' והוליד ממנה בן עובד עכו"ם אמר הכ"ה ארורים אלו . רוצה לומר אביו ואמו של זה שכן נרמו לו ופי' רש"י ארורים אלו שגרמו לו כן . כי הבא על אשת איש והוליד בן ממזר ומחוך בוסת שאסור לו לבא בקהל ה' ואינו נושא אשה מישראל הולך בין העכו"ם ועו' כנומה . וכן דרש את כלם כל אחד ואחד כנון שוכב עם חותנתו ואשת אביו ועם אחותו באשת איש ידבר ולהקים בתרי ארורים שוכב עם בהמה אשת איש שעשה מעש' בהמה שמנאפס . מקלה אביו ואמו . הבא על אשת איש שגולל אביו ואמו שגדלו גידולים רבים בביתם . משנה עור בדרך מפת' אשת איש שהיא סומא בדבר ואינו יודעת שעמ' במית' . משיג גבול רעהו נורה לה בלחשי' סתרי' שחמותה נגדיקת המים . לוקח שחד לסיות עובד אחר המנאף . ולפחות אשת איש שגא' נורס לו להמית . משה משפט נר ויחוס איני יודע לפרש . וזה דעת הדרש' נמז' וסוף רחוק מאד מפסטי הכהנים . ור"א כתב שזכרו העבירות האלה לפי שהם כלם כסתר כי אם יש' בגלוי יומה צבית דין ולכן נתן עליהם ההרס והארורים ההם . והתחיל מהפקר שהוא ציון לזין בוראו ואחר כך בינו וזין אבותיו כי מי יודע אם יקלס ומקלה לשון קלון : משיג גבול רעהו גם הוא כסתר שלא יראהו אדם ומשנה עור בדרך גם כן כי לא יוכל לפרס' מי השגהו . ומשה משפט נר יחוס ואלמנה כי אין עורר להם כי אם יסו דין אחרים יערערו עליו ופרסמוהו . ומכה רעהו כסתר' . וכן הסוכב עם אשת אביו ואחותו וחותנתו . אינו נחמד להחיות עמהם עד כן הובן כסתר . ועם בהמה כי אין לה פה שתזקק ותערער עליו ולוקח שחד לפי דעת רבים שהוא הדיין . ולפי דעתי שהוא עד שקר . אשר לא יקים י"א שהוא על התורה וי"א שהוא על י"א ארורים שזכ' . ולא אמרו כלום שבצו' לעשות אותם . והכוון כי קלל על מות לא תשם' וקלל מי שלא יסמו' כסתר אף מלות עשה ע"כ אמ' לעשות אותם עד כאן . והרלב"ג נתן בזה דרך אחרת . שאמר שסמך בזה מקלס אביו ואמו לעובד עכו"ם להורות שהעובד עכו"ם ומורד צמי' שהמליאו וגדלו וילדו ושמ' מליאותו . וסמך משיג גבול רעהו להעיר שהעובד עכו"ם משיג גבול אלוהים הלא ועבדותו העליונים י' בתם הנחות מליאותו וזולת האלדיות . ומשנ' עור בדרך הוא היום' הפסל והמסכה' הפסל אחרים לפני נד' אדם ומחסיא אותם . ומס' משפט נר יחוס ואלמנ' הוא כמשך לעכו"ם כי להיותו כופר לא יירא מלפני' דינס . הנה כל ה' הארורים האלה הם בענין העכו"ם . ואחריהם הביא ד' מגלוי עריות . אשת האב והבהמה ואחותו וחותנתו והזכרים כפי זרעם בקדמה ואחור . ואחר כן הביא ב' ארורים בשפיכות דמים והם מכה רעהו כסתר' שהוא הרוצח בידים ולוקח שחד להכו' נפש דם נקי שהוא הרוצח בדברו ועדיו . הנה אפס כן זכר עכו"ם וגלוי עריות ושפיכות דמים . ואחר זה זכר כל התורב בארור א' . והוא דעת הרלב"ג . ורש"י כתב שמא בבידוע של רבי משה לרדט' וי"א ארורים כנגד י"א שבטים . וכנגד שמעון לא כתב ארור לפי שלא היה ציר' לנכדו לפני מותו בדרך שאר השבטים' לכן לא רצה לקללו . אלה הם דברי החכמים והמפרשים בביאור הארורים האלה וטעמם . ואחרי רוא' כמה יש בהם מהחולש' והספק וגם הם עומם הרגישו בו :

והנה ראיתי עוד מי שפירש בזה ענין אחר . והוא כי מהמלאכ' והטבע נם מהתורה האלדית למדנו כמה צריך האדם להתחזק ולהחמץ בשמירת דב' מהדברים לאחד משתי סבות . אם להיות הדב' שהוא והסכנ' בו עומ' . ואם להיות הדב' שהוא חלוש ועלול לקבל הנזק מולתו . אמנם המין האחד מוצא מהמלאכ' כמה שחשש' מרוב השמיר' והסתדלות לשמו' המלך או שר האבא ומשפטם אלא שמירה הלב בנזוף האדם והתורה אלא המלות הראשיות שספרים לגבוה . והמין הב' מהסב' ירא' מהמלאכ' משה שפיקדו מנהיגי' הנבא לשמור הנחשלים המטוהדים לקבל הנזק . ובסבט גם כן כמה שהקפיד בשמירת האברים הסמיות והשפלים לחולשתם ולקלות התעחדם למקרים כמו שהוא בראשי' לאצבעות הידים והרגלים והעקב וכיוצא באלו כשהנין עליהם בגדים הצרפנים וקוסי' העור וכדומה . וכן החור' הקסיד' של החלואים והזקנים כמו שזות' שמך כ' שנה ישוב מנאף העבוד . וממה שזכיר' באהבת הנר ומשפט היתוס והאלמנ' . וזוהי בדרך באו אזהרות רבות בדברים אם לחמרתם אם לחולשת' . ובשקפה הזאת חוברו הארורים האלו כי הקפיד עליהם על ב' מיני ההקפד' אשר זכרת' . אלא שהחלק מהסבת הדברים וחולשתם לחסא נחלק לשלשה חלקים . הא' מה שיהי' החסא בו יותר מזה לחולשת המקבל העליון והנזק . וב' לרוב הרגל האדם בדבר שהוא . וב' לקלות המלא בו הפעל בעלמו . הנה יש לנו אם כן צוה ארבעה חלקים . וכבר זכרם הרב המור' בפרק מ"א חלק שלישי כשנתן טעם לענשי' החורה בכללם . הנה לקח מרש"ם כאן לכל אחד ואחד הד' החלקים האלה ג' ארורים :

הבין הראשון והוא מחומרת הדב' ובכנתו . ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה חועבת ה' וגו' . ארור מקלה אביו ואמו וגו' . ארור משיג גבול רעהו וגו' . שחפס כאן שלש' עקרים גדולים אשר כל המלות תלויות עליהם . אחד בחסא העזוס מכל החסאים שהוא לש"י :

ולא תחוש ממנו :

וראה עוד סבה ח'. והוא שכיבת האדם עם אחותו כמו שהיה ענין אמנו וחמר ששכב אותה ויפנה. והיה זה סבה לשהרג אמנו ואבשלום כי מרד באביו ונהרג גם כן. ולפי שזכרנו כל זה ארון הנביאים אמר ארור שוכב עם אחותו : וראה עוד סבה ט'. והוא שכיבת האדם עם חותנתו. וזוהי לומר עם אשתו והשכיבה בכאן הוא דרך כנוי שיאמר אדם אשה ולחיותה בת אשה רעה וסרת טעם תמשך לא היא בלבד כי אם גם בעלה לרעת חתוניה ומנהגיה. וענין זה שהאשה ראויה שתדבק בבעלה בדעתו ובמדותיו כי הוא אלוהים ותשתחוה לו והתורה אמרה ואל אישך תשוקתך והוא ימשול בך. והנה האים המקולל לא די שלא יביא וימשך את אשתו לדעתו ואמונתו ומדותיו אבל גם ימשך אחריה אמה. וזה היה חטא שלמה עם נשיו שלא לבד שכב עמם במלאת חלואותיהם ובחירת פועלותיהם אבל גם עם אמונתיהם שכב בהסכמתו דעתו לדעתן במעשיהם. וגם באחיה מלך יהודה נאמר ויעש הרע בעיני ה' כבית אחאב כי חתן בית אחאב הוא לרמוז שחפש דרכי איובל חותנתו אשת אחאב כי לכן יחסו לבית אחאב כי חתן אחאב הוא ועל זה נאמר כאן ארור שוכב עם חותנתו וזוהי לומר שימשך אחרי דעתה :

וראה עוד סבה י'. והוא הקשר והסעד האמונה בין האנשים כמו שעשה בעשא שהכה נדב בן ירבעם בסתר וימיתוהו וגמקש מוה שומרי הרג לבעשא בלוחו אופן מהסתר והקשר בעצמו ואותה העבדים מהמלך יואש שהמיתוהו ללא דבר בסתר ופקה בן רמליהו שהרג פקחיהו מלך ישראל בסתר. וכן הוסיף בן אלה סדרנו גם הוא בסתר. וענין ישמעאל בן נתניה שהרג גדליה בן אחיקם בקשר ובסתר פנים ועל זה אמר. ארור מכה רשעו בסתר :

וראה עוד סבה י"א שגמביאה אל רעות רבות והיא חמדת השחר וההמתנות כמו שראינו מזני שמואל שבהיותם שופטים במקום אביהם בארץ נשו אחרי בעצט ויקחו שחר וישו משפט וגמקש מוה שאלת ישראל מלך שבאו אחריה במה מהלכות והדברים הרעים. וגם יראה זה בעדים שיקבלו שחר להעיד שגר על אדם נקי כמו שעשו העדים שהעידו בנצות שגר אלהים ומלך. עד שהומת על לא חמם בכפיו. ועליו לקחו הכלבים את דם איובל הנה מפני זה כלו אמר ארור לוקח שחר להכות נפש דם נקי :

וראה עוד סבה אחרת בראות האומ' וזרותיה והוא האפיקורס' שזרחה במלכות האנשים החסאים כנפשותם. וראה משה רבינו עליו השלום עניני הפריצים שקלקלו בבית שני את החורה. וגלו בה פנים שלא כהלכה. שהם בגבו חרצן בבית ושוממו' ירושלם כפי מה שספר יוסף בן גריון. ולפי גם כן ברות נבואתו ענין הצדקים הנמשכים אחר המקרא ומלעגים על הפירוש המקובל מסיני ועליהם אמר ארור אשר לא יקים את דברי החורה ואלהים אבות ארור על אשר לא יקים כל מלות החורה. כי אם על אשר לא יקים ארור לומר שלא יאמין בהם ויקבל על עצמו שהם דברי אלהים חיים כדי לעשותם כאשר יבאו לידי על דרך קיימו וקבלו היהודים עליהם ועל זרעם. ואפשר לומר עוד שהכחוב לא אמר ארור אשר לא יקים את כל דברי החורה הזאת. אבל אמר את דברי החורה הזאת והיא הקדמה שהמית שכהה כח החלקית שארור יהיה האים אשר לא יקים קצת דברי החורה הזאת. כי אם לא יקים מזה אחת מימיו ארור הוא ביום ארור הוא בלילה. וכבר אמר ר' חנינא בן תרדיון (ע"ז ד' י"ח) מה אני לחיי העולם. והסביר המשיב כלום מפשה בא לידך רוצה לומר הלא בא מימין לידך מעשה מזה מה לעשות אותה כי אותה תספיק לך לחיי העולם הבא. ואמר שזדמנה לו מלות הצדקה. ולכן כתב הרמב"ם צפירות המשנה במסכת מכות (ד' כ"ב) על אותה משנה דאמר רבי חנינא בן עקיבא רצה המקום לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם חורה ומלות שנאמר ה' חפץ למען זדקו וגומר. שהפסוק אצלו שבעשיית מלוא אחת לצדק לשמה יזכה לחיי העולם הבא. ובסיות המלות רבות רצה המקום לזכות בם את ישראל. לפי שאי אפשר שלא יקיים בזמנו מזה אחת מן המלות. הנה התבארנו טעמי הפסוקים הורים האלה. והותר הספק השלשה פשר :

בא א והיה אם שמוע תשמע וגו' עד והיה אם לא תשמע. דעתי צביאור הפסוק הזאת משמע אדוננו ציאר בה הקדמה תורנית. והיא שהשכר האלהי יהיה לאחד משני אנשים. אם לשומעים דברי ה' ומדותיו ורצה לומר השלמים באמונות ועם זה עושין מעשה אמתות גם כן ככל לבנם וכל נפשם וזאת היא המעלה העליונה כוללת המדרג והמעשה. והמין סב' הוא מהאנשים המאמינים החורה האלהית בשלמותה ושומעים למלותיה אבל מפאת מונעים שיש להם אם לאימת אויבים ויתר הסבות לא יקיימו המלות המעשיות. והם עם המדרג ולא עם המעשה. והמדרגה הזאת היא למטה מהראשונה מאל. והנה באלה הצרכות זכר בראשונה המעלה העליונה מהפסוק כמו שזכרתי. באמרו והיה אם שמוע תשמע בקול ה' אלהיך לשמור לעשות את כל מצותיו וגו'. כי כלל בזה השמיעה שהיא האמונה והמעשה. ואמר לשמור לעשות שהשמירה היא כנגד מלות לא תעשה והשמייה היא כנגד מלות עשה. וכאלו יאמר שנתניע אל מדרגת השלמות הכולל הזה שגרר הרבה מאל ועלום הוא. וזהו ונתת ה' עליו על כל גויי הארץ. כי כמו שהעבדים היא היותר עליונה וכוללת מכל העבדות. כן השכר יהיה היותר כולל והיותר עליון שאפשר. ואחרי שזכר המדרגה העליונה הזאת מהעבדות והשכר המתחם אליה זכר מיד אחרי זה המדרגה סב'. ועליו אמר ובאו אליך כל הצרכות האלה והשיגור כי תשמע בקול ה' אלהיך. לא אמר לשמור ולעשות ולא לשון אחר מורה על מעשה המלות. כי היה המין פה העבדות באמונות לבד מבלי הנועשה. ואמר בשכר זה עם היות שלא יהיה עליו על כל גויי הארץ כמו שזכר בשכר המדרגה העליונה הראשונה. הנה יבאו עליו הצרכות אשר יזכור. ואמר ובאו

הוא כשוכב עם בןמה. ולפי שהיה נפתלי משולח בחלואיו ובלתי כושב רסן יצרו כמו שאמר יטקב אביו נפתלי אלה שלוחה הנותן אמר שפר ומשה גם הוא אמר עליו (פ' הצרכה) נפתלי כשב רצון להיותו נמשך לרצונו כאילת אהבים ויעלת חן. לכן אמר כנגדו ארור שוכב עם אחותו לפי שהאחות היא היותר נמשלת אל האדם בביתו כל היום והיא נעדרה כמוהו ולכן היא מוכנת לחטא בה האה יותר משאר העריות. ואמנם הארור החשישי שהיא מחותנתו. אחשוב אני שלא נאמר על אם אשתו כי ענין החתון בלשון הקדש יאמר על הקרובים חתנת החתון ופסם יכנה החתון על אב האשה ואמה כמו יתרו חותן משה (שופטים י"ט) ויחזק בו חותנו. שהחתון הוא אבי הנערה וחותנתו תהיה אמה. ופסם יאמר חתן על בעל האשה שהוא יקרא חתן לאבי אשתו הזקן. וכמו שיקרא בעל הבת חתן אבי אשתו. ככה תקרא אשת הבן חותנתו. כי השמוש הוא אחד וזהו בזה והוא הנראה באמרו כאן ארור שוכב עם חותנתו שרואה לומר עם כלתו. וזה הארור הזה לפי שזכר ברות הקדש ענין פלגש בגבעה ורשעה בני צינן. ואיש ואביו הלכו אל הנערה. וגמסכו ממנו מהרעה מה שנמשך לה אמר כנגד צינן ארור שוכב עם חותנתו. וזוהי לומר עם האשה אשר יטקב בנו כמו שעשו בני צינן ועושים גם כן האנשים שם הנוגות ופרדו ואיש ואביו ולכו אל הנערה והם בלדור. ולפי שזכר גם כן ענין הוסיף בן אלה שהיה משפט וצלו שהרג בסתר ונקשר את פקה בן רמליהו ומלך החתני. ומיד גלו השבטים ונחרב שומרון לכן אמר כנגדו ארור מכה רשעו בסתר. ולפי שפקה בן רמליהו היה משפט אשר ולקה שחר מרצין מלך ארם לעלו' על ירושלם ולכבשה. אמר עליו ארור לוקח שחר להכות נפש דם נקי וגו'. ולפי שזכר ענין ירבעם בן נבט שהיה משפט יוסף שחטא והחמיה את הרבים ועסק את העגלים להכיר את לב ישראל מלכה לירושלם ועשה כהנים מקלות העם והוא היה מעלה עולות ומקטיר קפרת על המזבח שעשה וצדא חגים ומועדים מלבו כדי לבטל מצות בזהרה בכללותם לכן אמר כנגד בנט יוסף ארור אשר לא יקים את דברי החורה הזאת לעשות אותה כי הארור הזה הוא בני שוכבם בו על אפיקורס' לבטל מצות החורה ולעשות אחרות במקומם כמו שעשה ירבעם וזהו אשר לא יקים את דברי החורה הזאת לעשות אותה. וזהו העם הראשון ששערתי בזה הספק הזה :

ואמנם הטעם הב' ששערתי בזה הוא. שמשם אדוננו בגדל מעלת נבואתו ראה י"ב ברות שבהם נמשכו בישראל רעות עצמות לפי שזכר ברות הקודש מה שעתיד להיות עד סוף כל הדורות ולכן נתן החרם והקללה עליהם כפרס. ואחר נתן הצרכה עד פי שיסמור המלות כלם והקללה על העובר עליהם בכלל : ורצה ראה שהסבה היותר גדולה בפרות ישראל ורעותיו היא העבירה אשר ענדו ונעמדו כמו שזכר עליו עון פפור. וענין פסל מיכה שלקחו להם בן דן. וגם ששלמה שחטא את לבנו. ויעש צמות לכמוס שוקן מואב. וכן עשה לכל נשיו. ומעשה אחר ומנשה ואחאב. ושאר המלכים שענדו עבירה. שבעבורם נחרבו ישראל ויהודה. ולכן כנגד הסבה העצמית הזאת מהרעות אמר ארור האים אשר יעשה פסל ומכבה וגומר :

וראה גם כן היתה סבה אחרת מביאה כל הצרות והוא ההקל כנגדו ההורים כמו שנראה מענין שמעון ולוי במעשה שכם שנגעה הנדה עד נפש ליעקב אביהם ולא שכחו עד יום מותו. וגם כן מכירת יוסף שפעו אחיו ולא חששו לכבוד הורים. וענין אבשלום עם אביו וגם כן שלמה עם דוד שלא הלך בדרכיו בזקנתו. וכנגד הסבה הזאת אמר ארור מקלה אביו :

וראה עוד הסבה ג' צרעות רבות והיא השגת הנבול וכמו שיראה מאבימלך בן גדעון שהרג שבעים אחיו כדי לקחת ממלכתם ולהשיג גבולם. וגם אבשלום עם דוד אביו לא היה כי אם השגת גבול. ואחאב עם כרם נבות הירזעלי. ופקה בן רמליהו שרצה להשיג גבול מלך יהודה ועלה על ירושלם לכבשה. הנה בעבור זה אמר ארור מסיג גבול רשעו :

וראה עוד סבה ד' והיא ההנאה בדברים והענות הרעות שיתנו בני האדם קצתם לקצתם. כענין פנח בלעם למות על דבר פפור. ועלת אחיתופל לאבשלום ועלת איובל לאחאב בענין כרם נבות. כי ההסחות האלה והענות הרעות היושבים לאנשים חלוצי הדעת יביאם לרעות עצמות. ובמנשה נאמר (מלכים ב' כ"א) ויתעם מנשה לעשות הרע בעיני ה' מן היום אשר אשר השמיד ה' ולכן אמר משה עליו השלום על זה ארור משנה עור בדרך. שענינו כמו שפירשו חכמינו וזכרונם לברכה היותו לכל המשיא לאדם ענה שאינה הנוגה לו :

וראה עוד סבה ה' והוא צטות הדין וכל שכן מצעלי הזרוע לחלוסי הכח. כענין שאול עם הנצטונים שבעבור זה היה רעב אחר כך בימי דוד עד שנבקעו בניו בעטמו. וענין אוריה ובה שבע מזה המין היה. וגם ענין מפיצתה ששמע דוד ללשון הרע שאמר יצא ממנו ואמר אחת וליצא תחלקו השדה. ואמרו חכמינו ז"ל בפרק כמה בהמה (דף נ"ו) שנאמרה שעה נגזר במרום ירבעם ורחבעם יתלקו המלוכה. ומפני זה הוזהר משה על העול שחפש באמרו ארור מטה משפט גר יחוס ואלמנה :

וראה עוד סבה ו' מערות אשת האב. כמו שהוכיח ענין ראובן ששכב עם בלהה פלגש אביו והפסיד בעבור זה בכורוהו וגם אהבת אביו אליו וגם אבשלום ששכב עם פלגשי אביו ומת בלוחו עון. ואדוניו שאל לאשה את אביהם השוגומית ונהרג עליה. לכן אמר משה רבינו עליו השלום ארור שוכב עם אשת אביו :

וראה עוד סבה ז' ברעות גדולות. והוא היות האדם נושא אשה נכרית שלא מצוות ישראל היא כמו שראינו בענין שמשון שנשא פלשתית ונמשכו לו מום צרות רבות ורעות. וגם שלמה שנשא נשים נכריות ובזקנותו נשיו הסו את לבנו ונמסר מאחרי ה' ומפני זה אמר ארור שוכב עם כל בהמה שהוא כנוי לאשה המנאפת שאין לה עם בעל אהבה ולא דבקות כי אם כבהמה שתבעל לזכר שלה

בכל מיני הטובות שזכר מזה כנגד מזה :

ואמנם כמה האמר עוד ולא חסור מכל הדברים אשר אנכי מזה האתם וגו' ,
בא להתייחס ספק אחד אפשר שיסופק בו והוא איך יגיע שזכר רצ לשומר
המזות ויודעם מבלי שיעשה ויקיימם , כי אולי לא ימנע מעשותו כי אם להיותו
עובד עבד"ו ולא ירצה לעבוד את ה' , האם ירצה לזכות בשכר כבודו הדבר
כן , הנה נהנינו לזה אמר כמבאר ולא חסור , רוצה לו' מה שאמרתי
לך שיהיה שכר טוב לשומע המזות אף על פי שלא יעשה הוא בתנאי שלא ימנע
ולא יסור מהם אפילו כחוש השערה והוא אמרו ימנע ושמאל להיותו עובד אלהים
אחרים שאם יהיה כן לא יהיה די שלא יקבל שכר אבל גם יקבל עונשים רבים
כמו שיבאר בפרשה הנמשכת , ולכן הסביר ולא חסור מכל הדברים ללכת אחרי
אלהים אחרים שאם תעשה כן לא תזכה לשכר כלל כי אם לעונש , ואפשר
עוד לפרש שהספוק הזה הוא נמשך ומחזור לפרש' הנמשכת , והיא התחלת
התוכחות ואמר הנה כל זה שיעדתי מהבשרות הוא לשומע בקול ה' ועושה מצותיו ,
אך השמר לך ושמור נפשך מאד פן חסור מכל הדברים אשר אנכי מזה האתם
ללכת אחרי אלהים אחרים לעבדם , כי כאשר תעשה זה ולא תשמע בקול ה'
אלהיך וגו' יבאו עליך כל הקללות האלה וכמו שזכור , הנה התבאר כל פסוקי
הברכות על בוריים , והותרו הספקות י"ד וט"ו וי"ו :

טו וידיך אם לא תשמע וגו' עד יבא ה' עליך , ראוי שנדע שהקללות שזכרו
בפרשה הזאת לא באו על דרך איום וגורם להפחיד לבב האנשים ,
אבל באו ברוח אלהי קדישין להגיד מה שיהיה באלהיותם כי הנה כלם נתקיימו
בדורות החשאים שנפשותם וכמו שיבאר , ודעת הרמב"ן הוא שהאלות אשר באו
בבית ראשון שזכרו בפרשת בחקותי ירמזו לבד לחרבן בית ראשון ולגלותו בבל ,
ולכן נזכר בהם ענין הנבונות והחמלה והענוה והשמע והאשמעות ולא זכר ענין חסונם
שלמה שיעשה , ולא גאולה שלמה שהיה להם כי הם שיהיו כמו שהיו מתחילים
דניאל ונחמיה ועזרא ושיזכור להם ברית ראשונים והיה זה צפוקות בית שני ,
והאלות אשר באו בבית הזה ירמזו לחרבן בית שני והגלות הזה שאנחנו בו ,
ולכן לא נזכר בהם עבד"ו , לפי שלא עבדו צדיקים שני ולא נזכר בהם מקדש
ורוח נוחות ונאמר בהם וילך ה' אותך ואת מלכך אשר תקים וגו' , שהוא היה
אנרפסם שהיה צדיק שני שהלך בעיר רצה והוא היה בבית החרבן , לכן אמר
אשר תקים עליך לפי שהוא לא היה מזרע המלכות , וכן אמרו יבא ה' עליך
גוי מרחוק וגו' , גוי אשר לא תשמע לשונו לא היו הצדיקים כי להיות קרובי'
לארץ ישראל היו ישראל מבינים דבריהם כמו שאמר (מלכים ב' י"ח) דבר נא אל
עבדיך ארמית כי שומעים אנחנו וגו' , וכמו שהארץ הרמזה צדקתם בחקותי
והחזיקו בזאת הפרשה גם כן כל המפרשים שבאו אחריו מחזיקים בדתה הנה
איש לא נעדר :

וגם מחכמי האומות ראיתי מי שכתב כן , ואמר שהתוכחות הראשונות היו על
חרבן בבל , ולכן היתה הנחמה באלהיותם שהיא פקידת בית שני , אבל
הקללות שבזאת הפרשה הם על חרבן בית שני ולא באה עליהם נחמה לפי שלא
היה עוד גאולה , וכדעת הוס באמת רוצה לומר שאין בבית הראשון דבר מורה
על חרבן בית שני , הנלות הזה אשר אנחנו בו , והאין בבית הזה היה דבר
מחרבן בית ראשון , וגלותו בבל , הוא אללי גלותי אומות , לפי שאין ראוי שנחשוב
שהיו ישראל שני גליות , ושלא היו הבדלות שנים באלו הבדלות הראשון שפרט
הש"י היה על הגלות שנמשך ממנו והבדלות השני שפרט משה היה כנגד חרבן
וגלות אחר שלא עשה השם יתברך , ואין נאמר שיעד משה בדבר שלא יעד הש"י
עליו , ואם הגליות שניהם היו מאתו ומידו עלינו , יש לשאול לשאול מה היה
שבבית הראשון יעד השם יתברך על גלות שניהם ולא על גלותו זה הארץ ,
ועוד שאם אמרנו שהגליות שנים נמשך לומר שהגליות גם היתה שנים בגלות
בית שני והגלות השנייה , ומי האיש בעל בכל יאמין שיהיה ענין בית שני
גאולה שלמה , כי הנה לא היה שם קצון גליות כי אם אנשים מעט ארבעים
אלף וזכרים שעלו מיהוד' ומבנימין ומן הגליות אלהים מנבל , אבל שמועין מואב
ומזרים ויון וזרפת וספרד וארצות המערב שהיו הם יהודי' מפוזרים מחרבן בית
ראשון , לא עלו לבית שני כי אם מאותם שהיו בבבל בלבד וגם לא עלו כל אשר
היו בבבל רק הפסולת שבהם , וגם הם בעלותם לירושלם לא היו בני חורין שמה
כי בהיותם שמה נשתעבדו למדי ופרס , וזמן גדול אחר ליונים וזמן רב אחר
לרומיים , ופסמי' היו מורדים בהם ומולכים בהםשמואלים , ולא מלך ביניהם
אדם מזה בית דוד אשר לו יאחז המלכות מזמן הגאולה , כי אם הנכדרי' או
הסכני' מבית חשמונאי וזולתם כל מאן דלא' נבר , לא היו צדיקים שני ראון
וברובים , אורים וזוהרים , ושכיני' נראים , ורוח הקודש , במן המשה , ואם
מן השמים , כבודות זה כן איך נוכל לומר שהיתה שם גאולה ובית מקדש . אין
זה כי אם בנתן ה' אותם לרחמים לפני שוביהם , והעיר את רוח בורש מלך
פרס לתת להם רשיון לשבת בירושלם ולבנות בית לעבוד שם את השם יתברך ולא
לזאת מתחת ידם , באלו מלך ישמעאל המלך עשה בירושלם , היה נוחן רשות
ליהודים אשר בקלות מלכותו לעלות ולבנות בית לה' בתנאי שיהיו תמיד משועבדים
אליו ולא יהיה מהפלא אם לקחת ימים ימרדו בו , כן הוא ענין בית שני ,
אבל תמיד היו בכלל גלו' ראשון , אם לא שנקבצו שמה , כמו שנקבצו קהל גדול
מזהם אחריו חרנ' בצית"ר ובאלכסנדריא' ובאשר הארצות ובנו בית השם , וכמו
שזכר אחריו כן בגלות כמה בתי נבניות , עם היות הבית שבהם הורדום אחרי
שדמים רבים שכן מחכמי ישראל וחסידי'ו בית יפה בבנינו ועשרו אבל אין ספק
שהורדום אשר עשאו היה תמיד משועבד אל הרומיים ומידם נמלך , וכל זה יורה
שהגלות הראשון הוא אשר התמיד מיום חרבן בית קדשנו ותפארתנו על יד
נבוכדנצר מלך בבל עד היום הזה , והנה התוכחות שבאו בת"כ בבית הראשון
אין ספק שהיו בעצם וראשונה על חרבן בית ראשון לפי שבו התחיל הגלות הזה ,
אבל

עליך והסיווך . להגיד שהם יבאו בעצמם וישיגו אף על פי שלא יבקשו .
והשם שמבלי עמל ויגיעה ישיגו הטובות ההם שזה צורך אלה בעיר וצורך אלה
בשדה . רוצה לומר אם שחיה מהאנשים ששקיים צעיר כמו הסוחרים ובעלי
אומניות יהיה צורך ומוספע בכל אשר אלה עושה בעיר . ואם תהיה צורך
מלאכה ועתה בשדה לך . אם לעבודת האדמה , ואם במרעה האלן , גם צורך
החיה ומוספע בשדה בכל הנוצחך ובכל מרעך , ואחרי שזכר בכלל צורך אלה
בעיר וצורך אלה בשדה , פירש אותם , ויען ויען פרי הבני' ממוספע לאשר
בעיר ולאשר בשדה , ולפי שהבנים עוזרים לאבותם אם לאומנותם צעיר ואם
לעבודת האדמה ומרעה האלן בשדה , לכן אמר ביניהם צורך פרי בעמך להיותו
כולל לעיר ולשדה , ופירש מיד ברכת השדה באמרו ופרי אדמתך ופרי בהמתך
כי פרי אדמתך ירמזו לעבודת האדמה , ופרי בהמתך הוא מרעה האלן והבקר
כאמרו שגר אלסוף ושעמדות נאך , ולפי שזכר האדמה ורועי האלן יעמרו
לרצוי הלחם למשרתים וכמו שאמר (קהלת ה') צבאות הטובה רבו אכליה ,
ואמר ומי ארצה בהמונ לא תנאה , לכן סמך לעבודת האדמה ולמרע' האלן
והבקר צורך שגור ומשחרתך ר"ל שיהיה מוספע בכל אשר יש לו לאכול וישלול
וישנעו , ולפי שהדברים צחוקת סכנה הם אם מפאת לסטים ואם לחרב ביום
וקרה גלילה , לכן סמך צורך אלה צורך וצורך אלה בנאחך ר"ל צורך אלה
בצורך מן השדה לעיר , וצורך אלה בנאחך מן העיר לשדה , והנה לא זכר
באלה הברכות סרפופה והכריז'ו ואורך החיים , אם לפי שכללו באמרו צורך
פרי בעמך ופרי אדמתך וגומר כי הנה בהיות המזונות מתבכרות לא יחלה
האדם הנוון בהם ואם שכלל באמרו צורך אלה צורך וצורך בנאחך . כי חלוק
המנהיגים מן העיר לשדה ומן השדה לעיר מקבץ החלאים כי גם כן באמרו והויתך י"י
למוטבה פרי בעמך וגומר כי בזה מהבטחון והיטוד שימלטו מן הדבר והחלאים ולא
יחלה בקין ובחורף בשדה ובעיר . ואמר עוד שאם יום או יומים יבאו אנשים בני
צליעל לבוא את אשר לך בשדה הנה אז לא תהיה כעובדי האדמה הסובלים עול
אנשי המלחמה ועובדי הדרכים אבד חוכל להלחם עמכם ולנחץ אותם וזהו יתן
ה' את אויביך הקמים עליך נגפים לפניך וגו' . הנה בכל זה פירש הברכ' אשר
תהי' אל אנשי השדה השומעים בקול ה' :

אחר זה פיר' הברכה אשר תהיה לאנשים צעיר , ועל זה אמר יו' ה' אתך את
הברכה באמריך רצה לומר אם תהיה מהסוחרים' בסחורותיהם' באסמיהם ,
יו' ה' אתך את הברכה , וכלל גם כן בעיר וצורך בכם וזה שכלל מלכ' אשר
לאנשי' בעיר , ואם תהיה בעל אומנות יברךך בכל מעשה ידך , ואמ' בחרך אשר
נתן ה' לך , כלומר שלא תנסךך ללכת מארץ אל ארץ אחרת לבקש הבחורה
והאומנות כי בחרך אשר ה' אליה נותן לך יבאו אליך , ושם יתן לך את הברכה
והשפע' הטובות כהיותך שלחן ושקט בביתך ובארץ , הנה כלל בשכר הזה כל מיני
הטוב' הנופיות מהבנים ומסקיני' , ומהשועב , ומהבכריות והנחון , והתשועה
נמלחמו' ולא זכר דבר מהשלמות הנפשי' , וזהו השלים שכר השומעים את דבר
ה' ומשלימ' עמם באומנות אף כי מפאת המעשים המונעים לא יספיקו לקיום
המזות ושימורן , ולפי שבתלת הברכות זכר המדרגה העליונה מהשועב והשכר
המתחם אליו באמרו ונתת ה' עליך על כל גויי הארץ , ולא פירש באיזה דבר
יהיה עליון אם בטובות המדומות או בנפשויות , ואם היה בדברים הנופיים כבר
נזכר במדרגה השנית שכרה ומה הדל' יש ביניהם , ואם יהיה השכר בנפשויות
האם יהיו האנשים פרושים סובלים הכנופיים צמיעות אכילה ושחיה ועניני העולם
או בליות אופן יסיו , הנה לבאר זה אמר יקמך ה' לו לעם קדוש כאשר נעבד
לך כי תשמור את מצות ה' אלהיך והלכת בדרכיו , ומדרגה הזאת היא הראשונה
שזכר כי יקמך ה' לו לעם קדוש הוא פירוש ונתת ה' עליון על כל גויי הארץ ,
גי הקדושה היא המעלה העליונה ולזה אמר כאשר נעבד לך , ובשבוטה היא מה
שאמר בתלת הברכות ונתת ה' אלהיך עליון על כל גויי הארץ , ולכן אמר מה
כי תשמור את מצות ה' אלהיך והלכת בדרכיו , שכולל העבודה והאמונות וזה
זה המעשה גם כן שהוא הנרמז בו בהלכת בדרכיו , וביאר שהמעלה שזכר
שיתנו ה' עליון על כל גויי הארץ הוא שיקיימם לו לעם קדוש מיוחד להנהגתו
והשפעתו ודבק דבוק נפשי' עד שיראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליו
וייראו ממנו וישתעבדו באמר' שאלים קרובים אליה , ואמר עוד שלא יחשבו
להיותם עם קדוש שלא ישתמשו בנפשויות הנופיים כלל , ולכן אמר והויתך ה'
בפרי בעמך ופרי אדמתך , שהם הברכות הנופיות אשר זכר ולא די שלא יאסור
עליך הדברים האלה אבל יספיע עליך להיותך עם קדוש רבוי מופלג מהטובות ,
וזהו אמרו יפתח ה' לך את אוזני הטוב את השמים וגו' וזהו המתחם לשדה ,
ולבקר את מה שיעשה ידיו והליות גוים רבים והוא המתחם לצלי התורה
והאמונות , ואמר ואחז לא תלוס להגיד שיהיה עשרם כל כך שהסחורות אשר יקחו
מהזרים המביאים אותם לארצותם יקחו אותם בכסף מלא במעות צעין , כי אז
יקנו בזול , ובאשר ימכרו את סחורותיהם לנכרים יהיה בדרך הלוואה לפרוע
המעות לזמן ארוך כדי להרבות במחיריהם לכן אמר והליות גוים רבים ואתה לא
תלוס , וביאר עוד ששם היותו עם קדוש כמו שזכר לו הקב"ה בני חיי ומוזני ,
ככה יוכה גם כן' לעבוד ומעלה , ועליו אמר ונתת ה' לראש ולא לזנב והיית רק
למעלה ולא תהיה למטה , רוצה לומר שלא יהיו טובותיהם' והלחותיהם' כחות'
הנמשכות מפאת המערכה שפעמים אחרי שלא יתנו האדם עולה בהם מעלו' ישוב
דבר מהם משה ולא כן יהיו טובותיהם כי להיותם מפאת השגותיהם יעלו תמיד
למעלה ולא ירדו למטה' הנה אם כן זכר אדון הנביאים בכלן ביאור היותו עליון
לכל גויי הארץ שהוא בשלמות הנפשי' בעצם וראשונה ובנופיי בשלמות גדול .
וזמן הסבה למה ישלם בשתי השלמות נופיי ונפשי' ואמר כי תשמע אל מצות ה'
אלהיך לשמור לשמור את כל המצות וגומר , רוצה לומר כי כמו שהעבודה היתה
נפשיית באמונות ונופית במעשים כך השכר יהיה נפשי' בדבוק האלרי ונופיי

וארור, כי זהו העקר שהכל תלוי בו, ונמנו ימשכו המעשים השובי' כפי האפשר, ר"ל שמוע בקול ה' ועליו יהיו הברכו', אבל יהיו הקללות על בלתי שמוע בקול ה', והסתכל בסדר התוכחה' האלה כי ראשונה יעד שיהפוך את הברכה לקללה ויביא הדברים כלם בספק מה שהיו בברכות וזה ענין הארורים שזכרו בכלל, ככלל מורי' על חסרון ההלכות' ונרעונום והתמיד זה עד מפני רוע מעלליך אשר עזבתי, רוצה לומר הנה הכבד שאני מחייב בכם הפך הברכות היתה לפי שאתם עזבתם אותי ותלכו אחרי אלהים אחרים :

ואחר זה זכר מעשה ג' סוגים כוללים ברעות וסם החולאים הרעב והחרב וכמו שיתבאר בפרשה, וזה שהם התחיל הקללות כסדר הברכות כי כמו שבברכה אמר ברוך אתה צעיר וכוונך אתה בשדה, ככה בקללות אמר ארור אתה צעיר וארור אתה בשדה, רוצה לומר כמו שפירשתי את הברכה מתעסק צעיר תהיה ארור גם, ואם תהיה איש שעה תהיה גם כן ארור שמה וביאר מיד הדברים הכוללים לעיר ולשדה, וזה ארור ענאך ומאחרך ארור פרי בערך, כי שני אלה יספך אליהם האדם בין שתהיה עבודתו ומלאכתו צעיר ובין שיהיה עובד אדמה ורועה לאן בשדה, והח"כ זכר הקללה בפרט בענין השדה באמרו ופרי אדמתך שגר אלפיך ועשתרות לאנך ששם שני מיני העסק בשדה הם בעבודה ואם במרעה וכנגד עניני השדה אמר גם כן ארור אתה בכוונך וארור אתה בנאפתך וכמו שפירשתי בברכות, וביאר ג"ל קללת העוסק צעיר באמרו ישלח ה' בך את המארה וגו' בכל משלח ידך אשר תעשה רוצה לומר שאם בחרה יהיו עסקיו שהוא צריך אל הברכה העליונה כמו שכתוב (משלי י') ברכת ה' היא תעשיר, וכל טוב הסבאל וההשכל עם ישוב הדעת יהיה בנפך כי ישלח ה' בו את המארה וגו', שהיא הפך הברכה, ואת המהומה שהיא הפך הענה המיושרת, ואם ישים בעל אומות ישלח את המגעת בכל מעשה ידיו בענין שנאמרו התוספת יגרע, ור"ל פירש המהומה שלא יוכל להשלים המעשה ואת המגעת שלא יסמך במעשיו רק יגער בכם אחר עשייתו, וענין הארורים והקללות שזכר בזה הפך הברכות הוא שלא יהיה בכם הנלחם ותוספת ברכה כי אם נגרעו ועל קללות השדה ויעיר אשר זכר אמר על שיהיה יחד עד השמדך ועד אבדך מזה מפני רוע מעלליך וגו' ואמר השמדך כנגד העיר ואבדך כנגד השדה, ובאמרו מפני רוע מעלליך אשר עזבתי, כיון לתקא העבו"ס שהיה בבית ראשון כי לא יאמר עזיבם לה' כי אם בלכתו אחרי אלהים אחרים, ואולי באמרו אשר עזבתי, תחבר וא"ו הסמיכות יכלה מפני רוע מעלליך שאר העבירות ואשר עזבתי שהיא העבו"ס :

ואחרי שזכר בנבים ובנבאים שלא ילחיו ולא יתברכו וזכר בפרש מיני כוונשים : הא' בחללים ובדבר, והב' ברעב ועורר המטר, והג' בשרת מפלחת ומלחמות והוא שאמר נתן נביא ה' לרוע ע"ס (שמואל ב' כ"ד) שלם אנכי ונשלך עליך אם בא ג' שנים רעב בארץ ואם ג' חדשים נוסך לפני צריך, ואם היות ג' ימים דבר בארץ וגו', ולכן אמר כאן כנגד החללים ידבק ה' בך את הדבר, רוצה לומר שמהם יכלו בדבר ובמנפס שהיה מיתה רעה מהירה וחולי חד מאד, והתבונן אמרו ידבק ה' בך את הדבר חולי המתדבק והיו הם המדבקים אותם באחרים בכל מקום שהם, וזהו שאמר ידבק ה' בך שהוא פועל יוצא לשליש, ולכן לא אמר ידבק כי אם שידבק עמו הדבר לאחרים, וזהו היה באמת קללה רבה שהיו הם התחלה לרעות ומתם ימשך לאחרים הדבר כי בסבת זה ישנאום כל העמים, וזכר גם שאל מיני הקדחת באמרו יכבה ה' בשחת ובקדחת וגו', שהם כלל קדחות דמיות אדומיות שחורות, כי השחפת היא קדחת יום, והקדחת היא השלישית שאגה כל כך חדה, והדלקת היא קדחת דמיות חדה, והסחרור היא קדחת אדומיות שורפת, והחרב היוצא הנמשך מחום הקדחת, והשדפון הוא חולי הדקה והכתה הנוף, והירקון הוא החולי המתחדש מרוע המזג כנגד יפה את האדם למראה ירוק, וזכר החלוא' האלה להיותם חולאים חמים ומסוכנים וגלויים לכל ואולי שזכר שבעה מיני חולאים האלה לפי שחשבו בשנות השמנה לכן היה עגשם בשביעות מהחולאים, ואמרו גם כן ובשבעה דרכים תנוס לפניהם, כי תמיד יזכור מספר השבעה מפני השממות, ולפי שהחולאים האלה אשר זכר בסבת החום והיובש, אמר אחריו והיו שמואל אשר על ראשך נחש והרצך וגו', שלא ימסיר השם ית' על הארץ באופן שלא יתקרה ולא יתולח האויר כמו שהוא צריך אל רפואת החולאים האלה גם כי יהיה רעב בארץ ותוסר לחם להעדר המטר שהוא המין השני מהרעות, והסתכל אמרו והיו שמיך אשר על ראשך והארץ אשר תחתך, כי בידוע שהשמים הם על הראש ובהארץ הוא מתח', אבל אמרו כך כדי להודיע כי עם היות שימסיר השם ית' על הארץ האדמה הנה בארץ המגע ברכת המטר, וזהו אמרו והיו שמיך אשר על ראשך, והארץ אשר תחתך וזהו על דרך (שמוסד') חלקה אחת תמסר, וכמפלג יטור המסר אשר יתן ה' מטר ארצך אבק ועפר רוצה לומר שיהיה יובש האויר כל כך בסבת חום השמש והעדר המטר ובהרעות, כאלו מן השמים ירד המטר שיתרצה להעדר הגשם, ואפשר לפרש גם כן כמו שפירש ר' אברהם יכבה ה' בשחת ובקדחת שהם כלל קללות ברע האדמה ותבואתה, וכמאמר הניבא הכתי אתכם באופן שדפון וצירקון, ולכן אמר אחריו והיו שמיך אשר על ראשך נחש, הנה אם כן זכר בחללים הדבר כי הוא היותר מסוכן, ואחריו הרעב, ובאחרונה חרב האויבים, והוא אמרו יחנק ה' נגף לפני אויבך, עד שבאשר תלך אליה בדרך אחד תהא מנוסחת כל כך בשחד ומורך ללב שבשבעה דרכים תנוס לפניכם באופן שיהיו לעוה לכל ממלכות הארץ וימותו מכס הרבה במלחמות וזהו ויתיה נבלתך למאכל וגו' ואין מחריד, רוצה לומר' שלא יהיה בכם מי שיחריד את האויבים כי אם שיתנוס מהם, או יהיה ואין מחריד לבהמת השדה ולעוף השמים מאכל הנבלות הים, והקללה הזאת כלה אין ספק שתקיימה באנשי בית ראשון שלא נברו היילים כמו אנשי בית שני ועליהם קונן ישעיה כל קציניך גדדו יחדו תקשת אסרו כל נמלאך אסרו יחדו מרחוק וכל אותה פרשה על זה נאמרה, ואמנם אמרו אחרי כן יכבה ה' בשחין רע וימיר ויתבר

אבל גם כן נכלל בהם חרבן בית שני ושאר הארצות שעברו על ישראל בגלות וסכנות מורים על זה בלי ספק, גם אמרו והשימותי את מקדשיכם לשון רבים, ואי אפשר שיפורש אם על מקדש ראשון ומקדש שני, וגם על כל הבתי תפלות שנחרבו בגולה שהיה להם למקדש מעט, וכן פי' הרלב"ג, ופירש ואחכס אורה בגוים, והריקותי אחריכם חרב, על הרגו בית שני כ"כ שנה אחרי חרבן בית שני, ופי' ואבדכם בגוים ואכל' אתכם ארץ אויבים, על הארצות והרציונות שעברו על ישראל בגלות שמתו הרבה מהם ברעב ובחרב ובכללם הרג קהלות קדושות וגירוש היהודים מארץ אינגלטריה, ושאר ארץ המערב, ובפרט גרושים מכל ארץ נרפת שמתו מהם כפלים מיוצאי מצרים, ומה גם עתה נגרש גלות ירושלים אשר בספרד שגדל על כל הגרושים הלא למשמע און דאכנה נפסנו, וגזכרו שביתת השמשות בבית הראשון להניד טבראשונה השנה הארץ ע' שנה כמספר השנים אשר לא שבתו בשבתם עליה, ושאתרי כן יפקוד השם יתברך אותם לא לשיאלו מן הגלות כי אם להיות להם ריוח והכלה ומנוח' בגלותם וכמו שאמר הנביא (ירמיה ע' י') אחרי מלאת לחצות ירושלים שבעים שנה אפקוד אתכם, רוצה לומר בפקידה ומנוחה ויאלה מן הגלות ובסוף דברי הכרית אמר וזכרתי להם ברית ראשונה' וגו', להיות להם לאהלים, רוצה לומר שבסוף הגלות ואחרית הועם יזכור ברית ראשונה' שהם האבות הקדושים לשיטוב לשלם עליהם לפניהם ולסיוע להם לאהלים והוא בגנין הבית העתיד לבא כי אז יהיה להם לאהלים ויסיר את לב האבן מבשרם, הנה אם כן בבית הראשון נזכר גם כן ההחלת הגלות הכולל ובה ברמז שם גם כן חורבן בית שני והנאול' העתידה, אם לא שנרמזה בקור רב, ומשה אדוננו כמו שהאיל באר את התור' וביאר את מלכותו מבלי שיזכור מלוא חלשה כמו שזכרתי, כך האיל לבאר את דברי הכרית הראשון, ובאמת האלה לא חדש גלות שלא נודע ולא נזכר עדיין, אבל היה נזכר שם ברמז, ועתה ביאר שהגלות הוא הראשון שזכר בבית הראשון יכלול חרבן שני הבתי' ראשון ואחרון ששם בפקידת בית שני :

ואעידה לי עדים נאמנים לבאר שבבית הזאת נזכר גם כן חרבן בית ראשון וגלותו :

הא' מאמרו יחנק ה' נגף לפני אויבך בדרך אחד תלך אליו ובשבעה דרכים תנוס לפניו וזה באמת לא היה בבית שני, כי שמה נברה יד היהודים, ועצמה נבחרתם, וכל יכולת הרומיים מאפס ותוהו נחשבו להם, כמו שספר יוסף בן גוריון, והרומיים ג"כ מעידים על זה בספרים' עדות ברורה, ואחרי שגלי הסך אנשי בית שני מנשרים קול מלאויות נברו, איך יאמר עליהם בדרך אחד תלך אליו ובשבעה דרכים תנוס לפניו באמת לא נתקיים זה כי אם בבית ראשון ששם היה חולשת היהודים ורפינום כמו שזכר, וכבר נחרעט על זה הנביא יעשה בפרשה (כ"ב א') משא גיא חזיון כי עליה כלך לגגות, ואמר חלליך לא חללי חרב ולא מתי מלחמה, כל קציניך גדדו יחדו כל נמלאך אסרו יחדו מרחוק ברחו : הב' אמרו ויהיית אך עשוק וגו' כל הימים אשה תאסר וגו', בניך ונשותיך ותוהוים לעם אחר וגו' וידוע שזה היה בבית ראשון שגלו בגלות רבות זו אחר זו, גלות ראובן וגד וחזי שבע המנש', וגלות אח"כ ארצה זבולן וארצה נפתלי וגלות אחר לשמרון, וכן ג' גלויות לבני יהודה, והיו הולכים פעמים ביהם ובנותיהם מבלי אבותם אבל בבית שני כלם הלכו יחד אבות וצנים בגלו' אחר וזכר הרגים הרמב"ם בספק הוא וכתב שזה היה אחרי היותם בגלות ואין מקום לדבריו, לפי שאחרי כן יזכור הגלות השלישי באמרו וילך ה' אותך ואת מלךך אשר תקים עליך שזה א"ל שיפורש על הליכת הצריפס לרבה כמו שחשב הרב, כי הנה אחרי זה פסוקי' הרבה אומ' ישא ה' עליך גוי מרחוק, ואם שניהם ברבה ידבר הים ראוי שיזכר ראשונה בראת אנשיה על ירושלים בסמוך ישא ה' עליך וגו', ואח"כ יאמר וילך ה' אותך ואת מלךך כי אין ראוי לזכור המאחר בזמן ובכסה קודם והקודם באחרונה, אבל האמת הוא כי זה נתקיים בצדקיהו שהוליכו מלך בצל לירושלים ואמר בו אשר תקים עליך לפי שהוא לא היה ראוי למלך כי יהיוכי הים מלך, ומלך בצל הסירו והמליך לצדקיהו וזה אשר תקים עליך ובאשר מלאו ביהם ה' ספר התורה והח"כ (ויאל ר' כ"ב) שמלאוהו בגלל על וילך ה' אותך ואת מלךך, על צדקיהו והיה דעות שיתקיים לא על אנשים :

הד' אמרו הנה אשר בקרבך יעלה עליך מעלה מעלה וגו' וגם זה לא נתקיים בבית שני כי אם בבית ראשון אשר באו לגור בשמרון ובבנותיה וכן פירשו הרב עזמו :

הה' מאמרו והשיבך ה' מזרים באניות וגו', וידוע שזה היה בבית ראשון שהלכו למזרים וכמו שזכר בספר ירמיהו (סימן מ"ד) וכבר הוקשה על הרב להחזיקם הכתוב הזה בבית שני, ואמר שפסוקים'ם שלה פסיונות עם היהודים ושלם נאמר ממזרים כי אם על דל התוכחה לפי שהיו אויבים לו שילכו שמה, ואין צורך שצרי הכתוב דבר אמת שהלכו למזרים, אבל היה מחרבן בבית ראשון, הנה התבאר מכל זה שהיה בראת חרבן בית ראשון וצית שני וגם על הארצות שעברו על ישראל שהיה בבית הכרית הראשון, ואמנם למה לא זכר ענין העבו"ס בקללות האלה יתבאר אחרי זה בסמוך אלה דברי הכרית וגו', ועתה ראש פי' בספוקים כפי הכונה האמתית הזאת :

חזיה אם לא תשמע וגו', התוכחות האלה הם ב' חלקים, החלק הא' מיוחד לחרבן בית ראשון, והוא עד ישא ה' עליך גוי מרחוק וגו', והחלק הב' ידבר מחרבן בית שני, והוא באמרו כאן באלה התוכחות והיה אם לא תשמע וגו', אין הכונה שאם לא ישמע בקול ה' לשמור את כל מצותיו מבלי שתחסר מהן אחת שיהיה בכל אלות הכרית, אבל פירשו שאם לא ישמע ולא יקבל ולא יאמין בקול ה' שכל זה נכלל בשלש פרישה, אשר אותו קול ה' הוא לשמור לעשות את כל מצותיו וחזקתיו וגו', הנה אז יבא עליו כל הקללות האלה כי להיותו בלתי שומר מצות ה' ופורק מעליו עול חורה ועול שמים, יהיה מקולל

הפסוקים עד יולך ה' אותך ואת מלךך, ראוי שנגיש צהם דברים : ראשון אם היה שלמעלה דבר בחולאים ובקדחות למה לא זכר סמוך אליהם ענין שחין מזרים והעפולים והשגעות והעוררין ולמה הכנים ציניהם בענין המלחמות יתכן ה' נגף וגו' וזהו לדבר בחולאים :

ושני למה לא זכר בזה חולאים אחרים כי לא זכר כי אם מיני שחין מתחלפים כי שחין מזרים וגרב ומרס כלם הם מיני שחין, כמו שפירש רש"י (דברים כ"ח כ"ו) שחין מזרי' רע היה מאד, היה לא מבפנים ויבש מבחוץ, נרע שחין לח, חרס שחין יבש בחרס, ויקשה למה זכר כל מיני השחין האלה ולא חללים ומכות אחרות ממכות מזרים :

ושלישי באמרו יככה ה' בשגטון ובשוררין ובהמחול לבב, והנה אלה החולאים הם נמשכים מאלה החולאים שזכר למעלה, רוצה לומר מהקדחות האדומיות והשחוריות ומה ראה להכדיילם פה :

ורביעי למה אמר שני פעמים והיית אך עשוק ונזול כל הימים והיית אך עשוק ונזול כל הימים :

וחמישי בענין השגטון שזכר גם הוא שני פעמים, יככה ה' בשגטון ואח"כ אמר והיית משוגע, וכן ענין השחין שזכר שני פעמים יככה ה' בשחין מזרים, יככה ה' בשחין רע, וכמו שזכרתי בספקות הפרשה :

והנראה אלי בזה הוא ששחין מזרים והשגטון והעוררין הם משני חרצ האויבים אשר זכר ונבוא א"כ הדברים מקשרים ומתאחדים, לפי שהשחין והעפולים והגרב והחרס וגם השגטון והעוררין ותמחולן הלבב שזכר כאן אינם חולאים בפני עצמם או נמשכים מהקדחות שזכר, אבל ענין המאמר הוא שיעדם השם יתברך שיעשה להם דבר' מגול האויבים שיעשו צהם ומשעווק שיראו בעיניהם ואין לאל ידם להגל ממנו שצבחתם יהיו מוכים משחין מזרים והגרב והחרס שהם כלם מיני שחין ומשעפולים שהם חולאים שחוריים להיות כלם מקרים נמשכים מהשגטון והדלגות אשר יקרו מארות האויבים והעשוק והגול שיעשו בהם ולא יוכלו להמלט מידם ולכן לא זכר חולאים אחר' כי אם אלו המהדש' ממרה שחורס, ובגם כן מלוחה כצב צממה יוכו בשגטון ובשוררין ובתמחולן לבב לא שימשכו מהקדחות אשר זכר כי אם שחין הדגרי' אשר יקרו שיתגשו ויעורו, כמו שיקרה לאנשים שיקרו אותם מקרים רעים חכופים זה על זה שעתק דעתם עליהם ולבם יחיל בקרצם ואיר שנים גם הוא איננו אחר, וז"ל יככה ה' בשחין מזרי' ונזמר ובשגטון ובשוררין כי הויה ההכאה בדברים האלה יחד ואין הכונה בשגטון הויה חולי במוח, ולא בעוררין העדר הראות מפני החוס בחדרי המוח אבל שחורית האויבי' תהיינה כל כך תכופות עליהם זו אחר זו כי יתעפש דמם ויבאו להם שחוריים ושחין וסחוקן שהוא הגרב הנזול מדם שחוריי ויעטרוו לחרס להתגרד בו, כלשר קרה לאויב בנרותיו הכפופות וגם יתחשבו שלא יהיה להם בכל מיושב ואפי' ראות העינים יתבבלו והלכו יהיה בתמחולן לא ג"כ מפאת חולי כי אם מפאת הצרות הכן וזה שאמ' כנגד העוררין והיית ממחש בזהרים וגו', רוצה לומר שצבצבים שהשגטון זורח וית' תהיה ממחש כעור להעדר ראות עיניך, ככה תהיה אלה מחור הצרות שלא תראה אור אפילו בזהרי', וכנגד השגטון ותמחולן לבב אמר ולא תחלי דרכיך ונתן הסבה בזה באמרו והיית רק עשוק ונזול כל הימים ר"ל שתמחולן סגל והעוררין והשגטון אשר זכר יהיו בעבור סיחתו עשוק ונזול כל הימים והנה ביאר איככה יבאו לשחין ושגטון ואיככה יהיו נזולים כל הימים באמרו אשה חרס ואוס אחר ישגלה, ואחר גול האשה יגלו לך הכית והכרס קודם השיבה צבית וחללו השנה הרביעית בזה, וגם השוררין והשחוריים יגלו וכן האזן ואף גם הכנים והצננות יהיו תחוי' לעם אחר, ואף פרי האדמה וכל יגיע כפיך יאכלו הנכרים, וכאשר יהיו הצרות הכפופות והנזונים אינם עוד זה מדבר וזה בא, והצרות יוצאות מן ההקש השכלי עד שגם אופן הרעות ההן יבאין מאד ויאר לאדם ככלו אותם בזהירות בלתי יכול להסירם מעליו, אין ספק שיחייבו הדגרי' כלם אשר יעלה ללא עליך והם בחסיה עשוק ונזול כל הימים, ושחיה משוגע לא מפאת עיני כי אם ממראה עיניך אשר תראה בעשוק ונזול הוא ושעם זה יככה ה' בשחין רע על הכרכים וגו', כי עם כעם הצרות ודאגת סגל יתחמם הדם ותבא לשחין, ואשר על הכרכים ועל השוקים לפי שהאדם צביתו יושב על העפר בדלגות צריות ודאגת לפי כל היום יחזק שוקיו לכן יהיה בזה השחין יוצר ולכן פרט בזהם שוקים, כמו שירי האדם כנוע' שמה בזה להחזק, ואמר אשר לא תוכל להרפא כי איננו בסבת חולי כי אם בסבת צרה ואם לא תרפא הוא איך יתרפא השחין, גם להעיר שזה השחין איננו מאד הכבד ולא מנוול הראש אמר מכך גלגל עד קדקדך שיהא כוללת הנוק להיחמו מהכבה אשר זכר, הנה התבאר מזה שאמרו הנה הצחצחונם והיית אך עשוק ונזול והיית משוגע יככה ה' בשחין וגו' הוא חולדה מהאמור למעלה, כי הנה ברשונה הכית הדגר במדגרי' הדגוש שהשם יתברך יסבב זה וזה אופן סבבו אותו, ואחריו אמר בדרך חולדה אם כן בזה הדרך שאלמתי תהיה עשוק ונזול ומשוגע ומוכה שחין כמו שיעדתי, והוא ענין הפירוש כל הבערות אשר העריות צביתוים האלה והדגרי' האלה הם שם שבו צבית ראשון וכמו שאמר במנילת קניות, האם גול ועשק, אמר ידו פרש רע על כל מחמדיה, ואם בשחין אמר זכו נזיריה וגו', אדמו עמם וגו' עשק משחור תאמר וגו' יבש היה כעץ וגו', ואמר ויגרם בחץ שיני הכפשיני בצפר ואמר עורנו כחנ' נכמרו, שכל זה רימו אל מה שזכרתי. ועל העוררין אמר נעו עורים בחזות וגו' שהיו בחזות כללו היו עורים ובדגרי ישיעיהו גם כן נזכר מזה מאד, ובסוף הרעות האלה אמר יולך ה' אותך ואת מלךך וגו', וכבר נאמר זה על יהויקים ודקדקו שהגלם לבבל, והם היו הגוי אשר לא ידעו הם ואבותיהם כי לא הלכו ישראל לבבל מיימיהם, ולפי שיהויקים המליכו מלך מזרים על יהודה ולא היה יורש המלכות וכן דקדקו הוקס למלך שלא כדן נזכר בדגרי' לכן אמר אלה הקים עליך, ואמר ועצדתם שם אלהים

אחרים עץ ואבן על פסלי בבל שהיו הם עובדים שמה, וזמו שאמרו ו"ל שגם בצבל לא עזבו את אלהי הנכר אשר בחרו להם ושם היו למשל ולשגינה בקרב הכבליים וכל העמים אשר הלכו שמה ואל תשמע אל דברי האומר שמחרן בית ראשון לא הלכו יהודים כי אם לבבל, כי הנה בספר ירמיהו כתוב כי רבים מהם הלכו למזרים ומהם לעמון ומואב ומהם לספרד ולרפת כי הביאום משם להתישב בארצות המערב ולכן נאמר בקלות ואחכס אזרם צנזים להתפזרם בארצות רבות מחרבן בית ראשון, ואני כתבתי בפירושי לספר מלכים איך באו לספרד ומי הביאם מהחרבן הראשון ההוא וכמאמ' הנביא (עזריה ח' כ') שהיה קודם הבית שני וגלות החל הזה אל בני ישראל אשר כענינם עד לרפת וגלות ירוכלם אשר בספרד וגו', ולכן אמר בזה העמים אשר יגנון ה' אלהיך שמה, ואמנם אמרו אחרי זה זרע רב תחילת השדה וגו' ושאר הפסוקים, הצב המפרטים שהם גם כן קללות יקרו לישראל בארץ ואינו כן, כי איך יזכור אותם אחר החרבן אבל נאמרו צמחת על עם ישראל שנשארו בארץ אחרי חרבן בית ראשון, כמו שאמר (ירמיה מ') עבדו מלך בבל וחיו, ונאמר בספ' מלכים והעם הנשאר בארץ יהודה אשר השאיר נבוכדנצר, או נפרס אותו על אשר הלכו אז בגלות בחו' לארץ שהשארית הזה בהיותם תמיד על רוע מעלליהם נתקלקלה ארצם בעבורם לבלתי תת פירותיה, כמו שזכרנו הנבואות האחרונ' על הזמנים ההם (חגי א') ורעתם הרבה ובכא מעט אכול ואין לשבעה שמה ולא לשכרה לבוס ואין לחוס לו והמשחכר משחכר אל דור נקוב, והנה צהם נחאל ביד שאר הנביאים האחרונ' להגיד שלא יחשבו שאחרי חרבן הבית יהיו כבליים אם בעצמם האדמה אשר יהיו בה ויאכלו את פחה ואם בשמחת צניהם ובנותיה' כי הנה בהיותם בגלות אם בארץ ואם בחוזה מונגה מפני השמחתם יקוללו כלל הדגרי' כי זרע רב יויל השדה ומעט יאספו כי יחללו הארצה, וכן בדרמים ובותים לא זכר צהם שיאכלום האויבים כי כבר היו גולי' אבל שחיה' צהם קללת ה', ועם היות שכתב הרמב"ן אחרי היותנו בגלות לא נתקללו מעשה ידינו ולאפינו ועשירות נאננו וכמרינו ויחיינו ואשר נזרע בשדה אבל אנחנו נשאר השמים ומום מהם רחמי הסם ית' עלינו, אינו כן חוץ מכבוד וחרונו, שעם היות שגלות פנעמים רבות מאלה מוחל לקב רגלנו בעמל ידינו ובסחורה, הנה בעצות האדמה אשר בה יזכר נצר בהיותנו בגלות תמיד נתקללה ארצנו עד אשר מפני זה נמנעו היהודים מכל עבודת האדמ' בכל מקום אשר דרכה כף רגליהם וכל שכן בארץ הנבחרת שמיום זאת ממנה הסכינה, פנה זיוה, פנה הודם, פנה הדרה, והארץ לא נתנה יכולת כימי קדם, עד שפני זה יעד הנביא יחזקאל (סוין ל"ו) לימות המשיח, ואחם הרי ישראל ענפכם תחתו ופריכם תבאו לעמי ישראל, לכן אמר כאן שאחרי החרבן גם שיהיו כשאר העמים בעצמם עץ ואבן לא יהיו כחם בעבודת האדמה כי לא יתברכו צה כמאמ' הנביא (הושע ט' ה') אל תשמח ישראל אל גיל בעמים כי ימית מעל אלהיך אהבת אתנן על כל נגרות דגן וגו', וזכר עוד שלא די בחבוצות אבל אף הכנים והצננות לא יולידום למוכחם כי ילכו בשבי ולא יהיו להם לעזרם ולהשתמש בהם, ולפי שהכותים הביאם מלך אשור והוציבם בשומרון וצננותיהם, אמר כאן סגר אשר בקרבך יעלה עליך מעלס מעלה, באופן שהוא לזון ואחיה לא חלונ, והוא בהפך מה שזכר בברכות, ולהיות אלה הקללות גם אחרי החרבן בא לתת ששם למה לא נסחפק הקב"ה עם עגפ בגלות וחרבן הארץ והמקדש וראה לקלס ולרדוף אחריהם גם אחרי היותם בגלות לכן אמר ובאו עליך כל הקללות האלה ורדפוך וסנידוך עד השמדך כי לא שמת בקול ה' אלהיך, רוצה לומר אל היות שגב אל השם ית' בהיותך בגלות הנה שג השם ית' מחרון אפי עליך ונתן לך רחמים, אבל אחרי שגם בגלות לא שמעת בקול ה' כבדאשג' לכן באו עליך כל הקללות ורדפוך בגלות כי תמיד יהיו העונשים בך לאות ולמופת והמופת הוא שירור על מעשיכם הרע' כי אם תהיו אחס יראים וזומע' בקול ה' תזכרו בברכותיו, ואם לא תשמעו תקוללו בגל אלות הברית ההם העובדים א"כ אות ומופת עליכם שלא שמשח בקול ה' כי העונש מופת ראיה על החטא בלי ספק וגם יהיו מדה כנגד מדה, כי תחא אשר לא עזדת את ה' אלהיך בארץ בהיותך שמה בשמחה וצטוב לבב מדוב כל, רוצה לומר מדוב כלל העונות שהיו לך אשר בהם שמנת עניות כדת ותחשו אלהה עשך תהיה תמורתו על השעבוד את אביבך אשר יתלחו ה' בך בהיותך ברעב ובצמא ובעצום וגו' כי כל המצבל העבודה אלהית מעושר סופו לצטלם מעוני, וזכר שיהיה השעבוד כ"כ לעמים שהאויב יתן עול ברזל על נוארך בדרך האדוני' הקשים המעבידים לעבדיהם בפרך, הנה התבאר מזה אשר התוכחות האלה עד כאן יעדו על חורבן בית ראשון וצרת ישראל אחרי החרבן עד זמן בית שני ולכן אמר בחתימת החלק הזה כמאמ' ממנו התולדה מסכמת עם הדגוש שהיה ראשונה כי לא שמעת בקול ה' אלהיך לשמור חקיו ומצותיו :

בט' י" עליך גוי מרחוק וגו' עד אלה דברי הברית : אמר שזכר יעודי קללות שיבאו עליהם בחרבן בית ראשון צביותם בגלות בבל, וזכר עוד חורבן בית שני וביאת אנשי עיר רבס לבנות ארץ ישראל ולהחריב את ירושלים ועליהם אמר ישא ה' עליך גוי מרחוק מקצה הארץ, לפי שרבי' רחוקה מאד מירושלים, גם כי בחיל אנשי' באו עמים רבים מארצות המערב מנרש"גיים ואינני' ללסיר' ובר'נוניים ומארצות מזרח גם כן כנזכר בספר יוסיפון ולכן אמר שיבאחם מרחוק, ועם היות ביאתם מרחוק זכר שיבאו צביותם רב ובפשת פתחם והוא אמרו כאש' ידאחם הנכר, ולפי שהיה נזוסם לשון כל יכון בארץ זר כי תכונת מולאו רחוק' מלשוננו הקדוש אמר גוי אשר לא תשמע לשונו, וזכר מתוחריו שהוא גוי שו פנים אשר לא יבא פנים לזקן וגער לא יחון, לפי שהיו אנשי עיר רבס כובשים כל מחוזות הארץ והיה מדרכס להפיל אימה על כל העמים כדי שלא ימירו בהם וסוף הגוי היה שזכר הנה, ראוי שזעזע מי הוא אם היה אספס' ייגוס וי"מים בן אשתו וחיליהם שזאו על ירושלים והחריבו' כמו שכתב

ליראה את השם, והוצרך לזכרו כאן לפי שמה שאמ' למעלה הוא לענין חרבן בית ראשון בחללת הדברים וסופן, ועל היות זה מכה שקרה להם מחרבן בית שני והנלות הנמשך אחריו הוצרך לאמרו בפני עצמו לומר אליהם שאף על פי שאיריכו הזמנים וימי הסקודה הזאת וימשכו דורותיה לא מפני זה תשתנה התורה כי כנחה אז כחה עתה כמו ש"י הנכבד והנורא הוא יהיה לעולם חי וקיים לנצח:

וההפסד השלישי הוא מהחללים אשר יקראו במזרח מהקדחות והדבר, ועל זה אמר והפלה ה' את מכותך ואת מכות זרעך וגו', והנה זכר מכותך ומכות זרעך להודיע שהקלה הזאת תהיה במזרח ירושלים בזית שני. כי אז רבו בחוסם מיני חללים רעים וגאמנים. והדבר המופלג כמו שצב בספר הנזכר וגם הקלה היא תמשך בנלותו זה בכל דור ודור כי ימצאו תמיד יהודים חולים מן הקדחות החדות ומחללי וממסחרים יותר מבשאר האומות, וגם כל מדות מזרים ידבקו בהם, ואחשבו שכלל בזה גם כן קושי לג פרעה ועבדיו שהוא היה מיואלי מזרי' שמתו נמצא בחרבן בית שני מפרעי' עמנו לנצחית חת עול הרומיים על צוהרם אף על פי שטיפוס שאל בשלומם והיה מנטיפים שיסחרו בארצם ובנחלתם ובעבודתם בבית האלהים וימלאו ויקשו ערפם עד שגרמו חרבן הבית ושירפתו והפסד הפרזים ופריאותם הביא עליהם ועלינו היום כל חולי וכל מכה אשר לא כתוב המביאים אל הנזרות והחרבן כמו עד השמך:

וההפסד הד' שנמשך שמה היה איבוד העם והמעטות כי הסב מחו מיוצאי ירושלים כחול אשר על שפת הים. מהם לרעב ומהם לרעב שבים בעיר ומהם רבים מאד על ידי הפרזים ומהם המעט על ידי האויבים ועל זה אמר וגשארחת מחי מעט תחת אשר הייתם ככנכי השמים לרוב רואה לומר שיסחרו מנטיפים בכמות ואיכות נחשבים כמתי' כי זה אשר כוון באמרו במתי' מעט מלשון (ישעי' כ"ו) מתים כל יחיו תחת אשר היו זומן הנלחתם ככנכי השמים לרוב רואה לומר' במעלה ונלחיות באיכותם וכמותם וזהו אמרו לרוב. ואם תאמר איך יאל הדבר מן הקלה אל הקשה אשיבך שהיה זה תחת אשר לא שמעת בקול ה'. ולכן כאשר שם ותפץ השם יתברך עליכם להשיב אתכם באיכות ומעלה ולהרבות אתכם בכמות רב. כי הנה כל זה הסוד וההפלה בהם מפעל ההשגחה כן ישיב וישמח אתכם להאזיר אתכם ולהשמיד אתכם כי היה הרעיו בהשגחה והמעט בהשגחה גם כן. וכבר כתב יוספון ששאל פטוס את היהודים בשלכדו את ירושלים להגיד לו מספר המתים באמת. והמונס אשר יאלו מכל שערי ירושלים להקבר בימי הרעב הנודעים להם. ויהי מספרם ת"ת אלף תשע"ט מלכד המתים ברחובות ואין להם קוצר והמתים בהיכל ה' והשופ' אשר נהרגו מפני רעת הפרזי' שלא נהנו אותם להקבר והיו לדומן על פני האדמה ויפלא פטוס מאד על העם הרב אשר בירושלים:

וההפסד החמישי שקצלו היה שאבדו את הארץ הטובה אשר נתן ה' להם ארץ זבת חלב ודבש שהאבדה היא היתה אבדה מופלגת ובזלת משוערת ועליו אמר (דברים כ"ג) ונבחרתה מהל האדמה אשר אתה בא שמה לרשת' ולפי שיש נחמה גדולה לטובים והחשבה זה עם זה לזכור ולדבר על יצאתם, אמר שלא "היה להם כן כי יפץ ה' אותם בכל העמים מקנה הארץ ועד קצה הארץ. כי אנשי בית שני נחפרו בכל ארצות מזרח ומערב בעבור שהיו הרומיים מושלים בכל הארצות והיו שולחים מהם כל אחד אל הארץ אשר ישב בה. ואפשר שזוה כוון ירמיהו הנביא (איכה א' ג') באמרו נלחם יהודה משוני ומרוב עבודה היא ישבה בגוים לא מלאה מנוח. רואה לומר שהשבים כאשר סוגלו הולכים למרחק ארץ והיו באותם הארצות בפני עצמם ואף שיטבדו הגוים אשר הביזותיהם במסים וארנוניות הנה בשיחם בפני עצמם מלאו מנוח לכף רגלם. אבל בני יהודה שהוגלו בחרבן שני ישבו בגוים, רואה לומר בקרבם בחוסם ובעריהם ולכן לא מלאו מנוח. וזה כלו נכלל באמרו והפיץ ה' בכל העמים:

וההפסד הששי הוא אמרו ועזדהם שם אלהים אחרים אשר לא ידעת אתה ואבותיך עץ ואבן וגו'. ואין הכונה בזה האמ' שיעבדו לעזדיהם כמו שפי' אונקלוס ורבו שלם בר יוחאי ז"ל אלא ענינו שאחרי בואם בגלות יאלו רבים מכלל הדת מתוך הנזרות והנזרות שלא יוכלו להבטל. והנה אמר כאן אשר לא ידעת אתה ואבותיך ולא אמר כן למעלה לפי ששם דבר בחורבן בית ראשון שהלכו לבבל ועבדו אלהי הכבליים שכבר שמעו את שמעם ועבדו אותם הרבה. אמנם עתה ידבר בגלות האחרון לכן אמר עליהם אשר לא ידעת אתה ואבותיך. ואמר ובגוים הים לא תרגיע ולא יהיה מנוח לכף רגלך. לבאר ולהודיע מה שביאר הנביא יחזקאל. והעולה על רוחכם היה לא תהיה אשר אתם אומרים נהיה כגוים כמשפחות הארצות לשרת עץ ואבן חי אפי' נאם ה' אם לא ביד חזקה ובחמה שפוכה אטולך עליכם וכל אותה פרשה:

וההפסד השביעי הוא ששם היותם בזמן בית שני נבזרי כח אמ'י' לב נבזורים אשר מעולם אבשי השם הנה אחר היותם בגלות יהיה להם לב רגו וכליון עינים ודאבון נפש רואה לומר לב רגו נפחד ונמורא תמיד. וכליון עינים לנאת מן הגלות מתי יא' קץ הפלאות ואחרית הועם. ודאבון נפש על חרבן בית ה' וגלות עמו. והיו חייבים תלויים מנגד רואה לומר שכונה מהאויבים אשר הם בחוסם עד שפחדו לילה ויומם ולא יאמינו בחייהם כי תמיד כל היום יחששו שיעלה מות ומשכלת בתוונתם ובארמנות' בליון שבבקר תאמר מי יתן ערב ובערב תאמר מי יתן בקר. ונתן הסבה בשתיים אם לאמרם שרצונם וחפצם בערב מי יתן בקר. אמרו שזה יהיה מסחד לבנך אשר תפחד רואה לומר שיכססו בשפת האופל או הבקר כדי לבלק מעליה' פחד המראות המזהירות המחללות בדמיונם ומזהירות אותם במשכבם. ובבקר יאמר מי יתן ערב ממראה שנייהם אשר יראו. רצונו לומר שבעת זריחת השמש יאמרו מי יתן ערב להסתר בו מהמכ' והורגים אותם. וכל זה שזכר מן הפחד ומורך הלבב ורגו לא נאמר על יהודים. כי גם נאמר על היוצאים מכלל הדת ומעבדים אלהים אחרים שזכר כי הם היותם נמסר וכבוד ומעלה בגויי הארץ וגדולים וארים בערים זה שנים רבות הנה לא תוסר ייראה

שכתב הרב רבינו משה בר נחמן, או היו עם זה גם כן שרים אחרים בזמן אחד, ואחרי דע לך שלא לנר פעם אחת עלו אנשי עיר רכה להלחם בירושלים ועשו צישראל מכת חרב והרג ואבדו כי פעמי' רבים היה זה, ובפרט שלשה פעמים זכר יוסף צ"ג שהיה זה:

ראשונה בימי הורקנוס ואריסטובולוס בני אלכסנדר המלך שנפל המחלוקת ביניהם על דבר המלכות והיה אריסטובולוס הבן הקטן מתנשא לאחר אבי אמלך ושלח אריסטובולוס אל פומפיי' שר נצב רומי שהביא לדמשק מנחה גפן זהב משקל' חמש מאות ככרי והב עם אנשים יקרות כדי שיהי' בעזרתו להחזיקו במלכות, והורקנוס אחיו הגדול הלך עם עם אנטי' פטר יועל ויסקימו עם פומפיי' שיעז' לסורקנוס ומליכדו ושיהי' עזר לרומי נחן לו עם מיד' שבה בשנה אל עשר יהי' בעזרתו להמליכו כי הוא היה הבן הבכור לאלכסנדר, וזה פומפיי' עם כל חיל רומא על ירושלים ויאלו מן העיר אנשי אריסטובולוס והכו ברומיים מכה רבה, ויבהל פומפיי' מנזרתם ויחשוב ללכת לו מעל העיר בדעתו שלא יוכל לכבש', ולפי שאנשי הורקנוס שהיו בירושלים היו לוחמים עם אנשי אריסטובולוס אחיו, נגש פומפיי' אל שערי ירושלים ואנשי הורקנוס פתחו לו השער ויכנסו עם הרומי' וילכדו את ירושלים ואת בית המלך וירבו בבה יהודה האנשי ואנשי, רק היכל השם יתברך לא לכדו כי סגרו הכהנים את שערי בית ה' וילחמו בהם ימים רבים, ונחלש הרביעי הוא חדש תמוז צ"ו בו הוא יוס האוס ויקרבו הכהנים לזבוח ואלו פומפיי' הקריב את האיל המנחה וינגח את מגדל ההיכל וישמטו לארץ ויבאו הרומיים בהיכל ה' הלקר והכות ויפלו פניהם על זנביהם, ויהי כאשר תמו הכהנים שהיו בהיכל למות ויכנסו שרי רומי בחור המקדש ויבא פומפיי' וירא את קדש הקדשים ויחמול עליו ולא שלח ידו בכליו כמו שעש' בכלי ההיכל והמקדש שלקחם כלם, ויתן פומפיי' את המלכו' אל הורקנוס ויאסור אריסטובולוס אחיו וישלחהו לרומא, הנה זאת היתה הפעם הראשונה שלכדו הרומיים את ירושלים ופסכו דמים כמים בנחמה:

והפעם השנית היתה בימי הורדוס המלך שהיה נלחם באנטיגנוס בן אריסטובולוס, והיה מתחזק בירושלים ובני יהוד' עמו ויבא הורדוס אל סוסים שר נצב רומי ששלח אנטוניוס לעזרתו ועמו חיל גדול מן הרומיים ויעלו כלם וילחמו בירושלים קרוב לשנה אחת, ויקומו בלילה עשרים יהודים מגבורי הורדוס, ויקומו כולמות על החומ', ויעלו עליהם הרומיים ויכו את השומרי' שהיו יסנים וירלו וישברו את שער העיר ותלכד ירושלים ויבאו הורדוס וסוסים וכל חיל הרומיים בחור העיר ויכו הרומיים ביהודים מכה רבה ולא חמלו על בחור ובחולה, עד שקצף הורדוס ואמ' לסוסים אם כל העם תאכל חרב אני על מי אמלך, ויעבר סוסים קול לאמ' כל הסורג נפש יומת, וירלו שרי סוסים אל ההיכל ויצקשו לפותחו ולראות את קדשי הקדשים ולא יכלו כי המלך הורדוס שלף את חרבו וישמוד הוא ובחוריו לפני שער ההיכל ויכריחו הרומיים כי אמרו היהודים טוב לנו שנמות ואל יראו הנכרים סחרי ה':

פעם השלישי' היה בימי אנריפס כאשר באו אספסיינוס וטיטוס בנו מרומי על ירושלים להכניעם תחת ידי הרומיים ובא אספסיינוס לרומא להתקשר עם ונשאר טיטוס בנו עד שנלכדה ירושלים ונחתו חומותי' ושרפו בית ה' וכמו שנזכר כל זה בספר יוספון:

הנה על שלש הפעמים האלה שנבאו על ירושלים לשחת', אמ' אדון הנביאים פה, יא' ה' עליך גוי מרחוק וגו', ולכן נזכרו בפסוקים שלשה פעמים גוי, יא' ה' עליך גוי, גוי עז פנים, גוי אשר לא תשמע לשונו, כנוד שלשה הפעמים האלה אשר זכרתי, ולפי שזה האחרון אכלנו הממנו פטוס וחיליו, אמר עליו גוי עז פנים אשר לא יא' פנים לזקן וער לא יחון, והנה זכר מהמלחמ' העצומה הזאת שפטו פטוס על ירושלים שמה רעות והפסדים עצומים שנמשכו אל עם ה' אשר בירושלים ולזרעם אשר באו בגלות:

האחר כנוד הרעב והפגנתו שהיה ביניהם היתה הסבה שנלת' יהודה ועל זה אמר ואלל פרי צהמך ופרי אדמתך וגו', ואמר אשר לא יסאיר לך דגן תירוש ויזהר עד העבדיו' אותך, לפי שהרעב היה סבת אבדס בלי ספק ואילו לא נכנעו מפני הרעב לא היו הרומיים שולטים מעולם בירושלים:

השני אריכות ימי המאור והתמדתו שהיה היתה הסבה בלכידת ירושלים כי אילו לא היה רק שנה או שנתיים כפי נגזרת בני יהודה לא היו יכולין לכבשה, אבל בהתאך זמן המאור והתמדת זה לרעב ולדב' שהיה ביניהם לא יכלו בני יהודה להתקומם עוד, ועל זה אמר והאר לך בכל שעריך עד רדת חומותיך הנגזרות והנזרות אשר אתה בוטה בהם בכל ארץך, ואמר פטס שנית והאר לך בכל שעריך אחרי אשר כבר אמרו, להגיד שלא בלבד יצורו האויבים על הערים הנגזרות והנזרות, כן גם על כל שאר הערים כדי שלא יהיה מקום לזרוע ולתת מזונות לערים הנזרות, ואמר אשר נתן לך ה' אלהיך להגיד כי המאור והמאזק הוא יהיה בהשגחה מאת השם יתברך כי לולא שהוא זה לא היה בא נר ואויב צערי ירושלים, ואמר ואכלת פרי בטנך צמר צנך ובנותיך וגו' רואה לומר' שהי' המאור כל כך ארוך ומתמיד שיאכלו הצנים והבנות וגם האיש הרך בן והטנו והאשה הרבה והטנוה ישה הפעל האצורי שהוא המיוחס בירידה הורגים את צניהם ואוכלים בשרם וגם ירע טיטוס מתח מהם ליתר הננים, ואמר ג"כ בזה אשר נתן לך ה' אלהיך לומר שגם זאת מעש ה' נבואות יאה בכל חסאחם, וזה כלו כמו שיעדו אדון הנביאים כנאל אין ספק שכן קרה בחור ירושלים וכן היה בפעל בחרבן בית שני כמו שנזכר ביוספון, ולפי שהיה זה מורה על גודל הרעב ומאזק המאור והפגנתו עד בלתי הסאיר לו שריר וכאשר אמר כי תאכלם בחוס' כל במאור ובמאזק אשר יא' לך אויבך בשעריך ולפי שהיה זה ענש מופלג אשר כל שומעו תלינה אצויו, לכן אמר בזה אם לא תשמור לעשות את כל המאור הזאת ליראה את ה' וגו', כאנו אמר דע לך שכל זה יקרה לך משלם אם לא תכנע

נוכחם כאן הנחמה ותקות הנאולה אחרי זכרון החוכמות האלה כאשר היה צבירות הראשון. התשובה צוה כי כבר נזכרה שמה הנחמה. אמנם נכלל עס היית שזכרו החוכמה האלה הנם לא קיים עדיין דברי הצרית. כי מיד אחרי זה יזכור שקרא משם לכל ישראל והעבירים צבירות בהיותם נלצים לפני ה' כמ"ש לעבדך וגו'. והסוף עוד שמה באלות הצרית מלבד מה שזכר כאן. ואז בסוף הצרית באה פרשת ויהי כי יבא עליך וגו'. והשניות אל לבבך וגו'. אם יהיה נדחק וגו'. אשר הפרשה היתה כלל תיבד בגלותו ופדות נפשנו שהיה הנחמה האמתית וכאשר יתבאר שם צבורת הש"י. הנה אם כן הותרו כלבד אחרתי הספקות כ"ב וכ"ג וכו' :

והנכון אלפי שאלתו דברי הצרית וגו'. לא אמרו בלבד על הצריות והקלות שזכרו בפרשה. ואינו חתימת הדברים אשר קדמו. אבל הוא הקדמת הפרשה הנמשכת והתחלת הצרית הנזכר בפרשת נלצים ועליו אמר אלה דברי הצרית. ר"ל אלה הדברים אשר יזכור אחרי זה הם דברי הצרית אשר צוה ה' את משה לכתוב את בני ישראל בארץ מואב וגו'. ויתחילו באלות דברי הצרית באמרו ויקרא משה אל כל ישראל וגו'. אלה נלצים כי הם נאמר לעבדך צבירות וגו'. כי הדברים ההם שזכור שמה הם דברי הצרית שזכר כאן. וכבר יורה על אמתת הפי' הוא אמר ו"ל אמרם סוף פרק בני העיר (דף ל"א) קלילות שבת"כ בלשון דברים נאמרו ומשה דברנו אמרם מפי הנבזרה. וקלילות שבמשה תורה בלשון יחיד נאמרו משה מפי עצמו אמרן. והוקשה לחכמינו האחרונים איך יאמרו חו"ל שהקלות האלה משה אמרן מעצמו כיון שהכתוב הוא מעיד ואומר אלה דברי הצרית אשר צוה ה' את משה לכתוב את בני ישראל בארץ מואב מלבד הצרית אשר כתב אתם בחורב. ולפי מה שפירשתי אין קושי כלל מהספק הזה. כי הנה לא אמר אלה דברי הצרית על הקלות אשר זכר כי אם על דברי הצרית שזכור בפרשה נלצים. וכן אתה מואב שצבירות הראשון שכתב ההם יתבדך על ישראל לא היו שמה לא צרכת ולא קלות כי אם רק הדם על העם ואמר (פ' משפטים) הנה דם הצרית אשר כתב ה' עמכם שהיו זה אחרי נתינת התורה. ואחר כך עשו העם ונתקפר להם ונתנו החיות. ואחר כך זה באה פרשת בחקותי צבירות ובקלות ולא נזכר שם צרית כי הנה לא אמר כי אם אלה החקים והמשפטים וגו'. וכל זה יורה שהקלות לא נקראו צרית. וכבר פירשתי המאמר הזה כפי אמתתו בסקדמתי בספר הזה :

כ"א ויקרא משה אל כל ישראל וגו' עד סוף הפרק. עתה החל לדון הנביאים לסדר את כל דברי הצרית וקרא לכל ישראל ודבר להם הפרשה הזאת ופרשה אלה נלצים כי עתה קצורות יחד עם פרשת וילך משה. ופירוש הפרשה הזאת אלפי עמ' אחד משתי פנים :
הראשון הוא שהיתה כונתו בדברים האלה לתת להם טעם לצרית אשר עתה יכרות עממה והוא כי עם היות שכבר עברו צריות אחר יען וביען לא נתנו לב אליו ולא חששו ממנו כדארי וימרו אל בלבבם. היו משוררת הדין שעתה צבואם אל ארץ נוספת יכנסו צריות חדשה ולא יהיו כצבואם דור סודר ומורה. כי חטאת אבותם בשלו והשחית הצרית אשר באו בו. ולכן יעמדו אל צרית אחר להדבק באלהים עתה שהיו יותר נריכים אל עזרתו והשגחתו לכבוש הארץ. והוכיח מרים ועונם מאשר ראו בעיניהם נסים וגפלותם הרבה ולא שמו לב אליהם ואף על פי שהיה להם תשובה טובה מוסיף להם והעלה בה. ובהיותם מבלי מעיוקים וצביות מונעות מכל הדברים ההכרחיים ועם כל זה לא נשתלמו צבואתם וזה ממה שזכר עוז פשעם. ולפי שהורני יעשה מופתיו מהחוש כלומר מהנפלאות שהיו. לכן התחיל לזכור להם מהנפלאות שראו בעיניהם. וזהו שאמר אתם ראיתם את כל אשר עשה ה' אליהם לעיניהם בארץ מצרים רוצה לומר שהם השיגו הנסים והנפלאות שנעשו במצרים לקטנים עם הגדולים מזכור פרעה היושב על כסאו עד צבור וגו'. וזהו לפרעה ולכל עבדיו ולכל ארצו שזכר המדרגה העליונה מהמלך. והאמנעית מעבדיו והשפל' מארצו. וביאר מה הם הדברים אשר עשה באמרו המכות הגדולות אשר ראו עיניך שהם עשר המכות. ואמר בהם אשר ראו עיניך לסיבות דברים שנתאמתו בחוש ואלוים מהבקים השכלי. ואמר עוד האותות והמופתים הגדולים ההם. לרמוז אל קריעת ים סוף ונחלתם עמלק ומתן תורה. ושאר הנסים הרשומים שעליהם אמר האותות והמופתים הגדולים ההם. הנה צוה הוכיח שנשלמו בני ישראל צבואתם הנפלאות ההם כדי שיהיה שיתלמו בצבאותיהם. ולפי שלא יאמרו שלא הועילה להם ההשגה החושית המופלאה היתה לפי שהם מעולם היו חסרי הדעת ובלי שלמי היתיר' צבואתם ושלם כן לא הועיל להם הלמוד המוחש ההוא לכן אמר ולא נתן ה' לכם לב לדעת ועינים ואזנים לשמוע עד היום הזה. והוא נאמר בתמיאל. ובי לא נתן ה' לכם לב לדעת ועינים ולראות ואזנים לשמוע. שהם שני החושים היותר דקים ויותר מתיחסים לקנין השלמות מוחלטם. אין ספק הלא נתן להם השם יתבדך מוכן לדעת. ועינים ואזנים צריא' וטובים להשגת מוחשית. ויהי לכם אל כן מפאת היתירה העצמית לב יודע ומוכן לחשוב ועינים לראות אותם הנסים ואזנים לשמוע אותם הדברים המופתיים. ואפשר לפרש גם בנתיבות' ויהי היום היום היום היום שראו מופתי מצרים שזכר. יאמר כי עד היום זמן לא היו שלמים בדעת' ואז כשראו מופתי מצרים והם וביני' ופאר הדברים הנכללים בזה שאמר והאותות והמופתים הגדולים ההם אז היה להם לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמוע וכן קראו חו"ל לדור המדבר דור דעה. וכל זה להביד רוב השגתם לשלמות הדעת והאמונה. ולפי שלא יאמרו שערדות הזמן ודחקי השעה ועורר לרבי היות מנעו מהם ההשגה וההשתלמות עם היותם מוכנים בעצמם והייתם מונעים להם בחוש לכן אמר ואולך אחכם צמדבר ארבעים שנה. כלומר היות כן שאני הולכתי אחכם צמדבר ארבעים שנה מקום פנוי וחזן ממרדות העולם לא הייתם ערודים צמדבר מההכרחיים להי' כי לא בלו שלמותיהם מעליהם ועלך וגו'. נהם לא אכלתם שחתעסקו צמריעה וקצירה

סיראם והפחד מהם. ותמיד יהיו חייכם תלויים להם מנגד לפי שפעמים יביו אויביכם תמיד ותמיד כל היום חרב מונחת על זוארם :
ההפסד הח' הוא הקלן וההרפה רוצה לומר שישובו מצרים באניות ומצרים אויביהם ישמחו וישלחו במלחמה. באמרם מה לכם לשוב מצרים הלא להתגולל עלינו ולהתגולל עלינו כראשונה. ואמר צדק אשר אמרתי לכם לא תוסיפו עוד לראותה. בא לתת טעם למה אמר באניות. כלומר הנה אמרתי שתשוב למצרים באניות בעבור הדרך אשר אמרתי לך לא תוסיף עוד לראותה רוצה לומר לראות אותו הדרך. וכדי לאמת מאמרתי שלא תראו עוד אותו הדרך צריך שתהיה התשובה שמה באניות באופן שלא יהיה צביעה בדרך אשר אמרתי. וזכר מקלון ההליכה למצרים עד שפני זה עם היות ארץ מצרים מלאה כל סוב ומזונותיהם צול מאד יהיה ענינם שאתם צבואתם תתמכרו שמה לעבדים ולשפחות כדי שאלוהיכם יתנו לכם אוכל להשיב נפש ואין קושי כי לא ימלא שום מצרי שיקנה אחד מכם כי יראו מהשתעבד בכם פן מרס הים עליהם באחרונה. ולא יקנו מכם נס כן בעבור שלא יערכו לתת לכם לאכול. וכל זה כדי שהמוות כלכם ברעב ובזמא. והקללה הזאת עם היותה מופלגת בענש' ההם היא מאת ה' היתה נסכם לפי שלא ימכרו בני ישראל ממכרת עבד בין אויביה' כדי שיטעו מהם החסור כמו מהכחש' ויחזק האמונת ויוקבע להם העבדות העולמית. ולא עבדים אלא שיאמרו ביד אלוני הארץ ומלכי הארמה ויהיו עבדים למלכים. ולא עבדים ליחזר העם. וכן היו באמת היהודי' בכל ימי המשך גלותם סגלת המלכים והערים אדני הארץ ולא לעבדי' ולשפחות לשאר בני אדם, הנה התבאר בזה הח' הפסד' ורעות גדולות שקצלו בני יהוד' ובני ישראל' צחרנן רשעלם צומן הב' השלם ונמכרו מכם צדירותינו בגלות. ועם מה שפי' בפרש' הזאת יותרו הספקות שהעדותי צבעה עשר שמות עשר עשרים אחד ועשרים כמו שתר' אם תענין בענינים :

טו אלה הצרית וגו' עד ויקרא משה. כבר ביארתי שהצרית הראשון הנזכר בפרשת בחקותי והצרית הזו שניהם ענין אחד לפי שניהם יעדו על גלות ישראל וחרבן ארצם ושוממות מקדשים' אשר הגלות ההוא ההחיל מחרבן בית ראשון והוא המחמיר עד היום הזה. ואין הפרש בין שני הצריות אם לא בצריות הראשון זכר צביאור וגלוי רב ההחלתו מחרבן בית ראשון וסלוק השכינה ובכבו כחול העכו"ם ובעול השממות. וביאור הדברים מחרבן בית שני והגלות שנמשך אחריו נזכר שמה בקיור ורמו. ואמנם הצרית השני הוא היו צו הדברי' בחלוק זה כי באו צו עניני חרבן בית שני והגלות הנמשך אחריו צביאור ונמשכו עניני חרבן בית ראשון בקיור ורמזים. ויהי זה לפי ששם אדוננו משה צבניני הצרית כמו ששם צבנין המלות. ר"ל כי כמו שצבפר משה חסר הזה הניא מהמלו' מה שלא היו מבוארי' עד הנה לא שיהיו חדשו' כי אם כי נזכרו שמה צרמו וביארם פה. ואותם שהתבארו שמה לא הוצרך לזכרם פה. ככה צבנין הצרית מה שהיה צרית הראשון צלתי מבואר כי אם צרמו וצבצרים המבוארים קצר בהם וזכר אותם ברמזים. וזו היא הסבה למה לא נזכר צריות הזו חסר עכו"ם שהיה צרית ראשון צביאור. לפי שכבר נהבא' צרית הראשון. ולכן נסתפק באמרו נכלל מפני רום מעליך אשר עזבתי. שרמו עליי. ואמרו גם כן סמוך לפרשת הקלות ולא הסירו מכל הארץ אשר אנכי מצוה אתכם היום ימין ושמאל ללכת אחרי אלהים אחרים וכו' שפירשתי. גם כי נזכר לומר באמת ובתמים כי מרש"ה עם היות שהקלות האלה לא זכר חסר עכו"ם. מיד זכר אותו צריות אשר בפ' נלצים שהוא דרך לזה ומתאחד עמו כמו שכתב שם. כי אתם ידעתם את אשר יעבדו בארץ מצרים ואת אשר עברו צבצרים הגוים אשר עברתם ותראו את שקויהם ואת גלוליהם עץ ואבן כסף וזהב אשר עממם פן יש בכם איש וגו'. ועל זה יעד בקלות וצחרבן הארץ ותהפכנה כהפכת סדום ועמורה וכל אותה הסר'. גם אמר אחרים פרשת ראה נחתי לפניך היום את החיים ואת הסוב וגו'. ושם נאמר ואם יפנה לבבך ולא תשמע ונדחת והשחתות לאלהים אחרים ועבדתם. נגדתי לכם היום כי אבד תאבדון וגו'. וכל זה תשובה ענין' שכתב שצבקות האלה לא נזכר חסר עכו"ם כי לפי האמת זכרו ואומר רב אלל לא שלחומם' הסתא הסוא לא ערבו בחור דברי הקלות וזכרו דברי הצרית שצבאמו לקלות וכו' מעצמותם. וכל זה ממה שזכר שהצרית הזו אחד ומתאחד עם הצרית הראשון גם צבניני עכו"ם וכן צבאר הצריות שיתבארו שמה ובאו כאן צבאור ורמו. האמנם צוה הקצ"ה למשה לכתוב את הצרית הזו עתה בעצמות מואב מפני שלא יוכל אדם לומר שהצרית הראשון אשר כתב אתם בחורב קיימו וקבלו סירודים עליהם ועל זרעם באונם והכרת בהיותם צמדבר בגדול והגורא ההוא מחוש נחש שרף ועקרב וזמאון אשר אין מים. ובשאלו' צבצת פרק רבי עקיבא (דף פ"ח) על וית'צו צחתית ההר שפסע עליהם הקצ"ה את ההר בניניות ואמר אם תקבלו החסור מופת ואם לאו שם תהא צבצרתם. הנה בעבור זה צוה למשה שצביותם חזן למדבר בארץ מואב שכבר היתה ארץ נוספת יכרות עממה צרית חדשה לקיום הדבר ותעצמו עתה שהם צבצירתם מבלי הכרח ויהיו שיהיה הצרית הזו דבק ומחובר עם הצרית הראשון. ועל זה נאמר נכלל אלה דברי הצרית אשר צוה ה' את משה לכתוב את בני ישראל בארץ מואב מלבד הצרית אשר כתב אתם בחורב כי באמרו בארץ מואב העיר על כבוש שהיתה להיות הצרית הראשון צמדבר והצרית ההוא היה בארץ מואב אחרי שילאו מהמדבר. ושכבר היו בארץ נוספת צבצירתם ורונם צבילות מה שלא היו צבצירת הראשון. ולפי שצבארו אותם הדברים שלא זכרם פה. או שזכרם צרמו כמו שזכרתי בשממות הארץ והרצאותיהם וסלוק השכינה. לכן אמר כאן מלבד הצרית הראשון וגו'. רוצה לומר מלבד מ"ש הצרית הראשון שכתב אתם בחורב כי זו וזו קהני וטניהם יוכלו צבצירת זה וטניהם כחלד נכמרים ומחורבים כי לזה ילמוד האחד מהאחד. והוא ע"ד מלבד עולת התמיד. ומלבד חטאת הכפרים וחולתה. ואמנם למה לא

ענין הספק הזה והוא. ובאמת כי הוא ספק עליו ונראה ויחד שהכל תלוי בהתרתו :
הספק הב' באמרו למען הקים אותך היום לו לעם כי מאמר היום מורה אם שעד
הנה לא היה לו לעם. והיום הכוונת יקומה לו לעם וזה אי אפשר שיוצא
במקום הזה. לפי שמעט קבלם את התורה לקחם השם ית' לו לעם שהיה קודם
לזה ארבע' שנה. או שזוהי על סוף הזמן כאילו אמר היום הזה תהיה לעם לה'
אלהיך ולא עוד. וזה באמת בלתי מסב' עם כוונת הברית בנאחיותו והתחדותו :
הספק הג' באמרו וכאשר נשבע לאבותיך כי אף נשבע הש"י בזה שלא היה תלוי
בו כי אם בלזון ישראל ובחיותו ואם ישראל לא יחפזו להכנס בברית
הוא אף תחקי' שצונו להיות לו לעם והוא יהיה להם לאלהים :

הספק הד' באמרו וכאשר נשבע לאבותיך כי אם היה נשבע הש"י אל האבות
להקים אותם לו לעם. אם כן יהיה מחוייב למחול פשעים' וגם כי יוכיפו
לחטוא לא תחול הקללה עליהם' ובדושה זו יחן להם לב שלא יפחדו מחלות הברית :
הספק הה' בברית עמנו. רוצה לומר מה היה ענין הברית הזו ואמתתו כי
אם היה הברית עמנו והקלות שזכרו למעלה הנה אחרי שכבר נאמרו שמה
נכרת הברית עמנו ואין יאמר עתה לעבדך בברית ה' אלהיך ובאלתו ואם היתה
שבוטה וקללה אחת עליהם. הנה מה מן יאמר ומה יוסף קללה עם קללה ולמה
תקרא הקללה הזאת ברית ואל האמורה למעלה :

הספק הו' באמרו כי את אשר ישנו פה בלשון יחיד. כי הנה תחיל לדבר בלשון
רבו' כמו שאמ' ולא אחתם לבדכם אנכי בורח וגו'. וזהו לדבר בלשון
יחיד את אשר ישנו פה. והוא זה בלשון :

הספק הו' כי מזה אחד יראה כי הברית הזאת לא נעשה כי אם בעבור המתבשר
בלבבו לאמר שלום יהיה לי והוא מכלל החיים אשר שומרים שמה. באמרו
והיה בשמעו את דברי האלה הזאת והתבשר בלבבו וגו'. ואם היה כן יחייב
שלא לא היה שם מתבשר היו הברית והאלות שלא לזדון ומזה אמר יראה
שהברית מחוץ כנגד הדורות הבאים אחריהם כמו שכתב ולא אחתם לבדכם וגו'.
כי אם את אשר ישנו פה ואת אשר איננו פה. ואין ענין לזה עם המתבשר עתה
בשמעו את דברי האלה הזאת בלבבו לאמר שלום יהיה לי :

הספק הה' באמרו לא יאבה ה' בלוח לו כי דבר מבור הוא אם השומע הסוף
יתבשר בלבבו לאמר שלום יהיה לי כי בשירות לבי אלך לבדך עבד'ם
שהאל יתבשר לא יאבה לו וכשיבאו עליו כל הקלות אשר בפרש' בחקותי
ובפרש' כי תאז מבלי שיטעך לזה ברית חדשה. וכ"ל אחרי הכנסו בברית כי מי
הוא אשר יחשוב שיסלה לו ולא יענישהו עליו. ואם ר"ל שלא יקבל בתשובה זה אי
אפשר כי לא יחפון בנות הצדק כי אם בשבט מדרכו וחיה :

הספק הט' באמרו ואמ' הדור האחרון בניכם אשר יקומו מאחריכם ויבכרו' אבם
יבא מארץ רחוקה וגו'. שזכר צדק שואמרו אמירה מה הבנים אשר יקומו
אחריהם. ואמיר' מה הבכרי אשר יבא מארץ רחוקה. ופי' בכתוב מאמר הבכרי
ואמרו כל הבנים על מה עשה ה' וגו'. אבל לא פי' מאמר הדור האחרון והוא
זר בכתוב :

הספק הי' באמרו ונאמרו לה' אלהינו וגו'. שהוא מלא' באמ' וזאת מקומו.
בין שפרש אותו כדברי הרמב"ם ז"ל בנזיר' חלק ג' פרק כ"ו ששעמי המלות
הם נסחרו' והם לה' אלהינו וספועלות וקיומם הם נגלות וזה לנו ולבנינו עד
עולם. ובין שפרש אותו כדברי הרמב"ן זולתו והספועלות' שהשפועלות' בנכחיות
ענשם בידים שיהיו וזה לה' אלהינו. ואמנם לא יחשאו בנגלות לנו ולבנינו להשפועלות
על פי בית דין בכל דברי התורה הזאת בצדקה אופן שיפורש הכתוב יהיה בלתי
נקשר עם הקודם :

הספק הי"א למה זכר האדם או האבה או המבפסה או השבע ולא זכר האומה
בכללה כשיטה לעבוד עבד'ם בזהות העונש גם האלה אשר זכר מהיהם
לכללות האומה' לא לאדם אחד ולא למשפחה' אחת נם לשבע אחד. וזהו אמרו
נפרית ומלה שריפה כל ארצה ואמר ויהשם ה' מעל אדמת'. האם נאמר בלתי
יחטא עבד'ם או משפחה או שבע א' ילכד בה - ועל כל העדה יקוף :

הספק הי"ב באמרו בפרש' התשובה והטובה אל לבבך וגו'. וזאת עד ה' אלהיך
וגו'. בני הידועה בדבר הזה שצונו שיהיה די בלחת שכן אם שיאמר
והטובה אל לבבך ככל אשר אנכי מצו' היום. ואם שיאמר וזאת עד ה' אלהיך
ושמעת בקולו. ולמה צא ההכפל הזה במלות התשובה ומה ענין אמרו בכל הבנים
אשר הדיחך וגו' :

הספק הי"ג באמרו וש' ה' אלהיך את שנותך ורחמך וש' וקצך וגו'. שהוא גם
כן דבור כפול ומיותר שהיה די בשיאמר וש' ה' אלהיך את שנותך ורחמך
אם יהיה נדחך וגו'. ואם שיאמר בלבד וש' וקצך מכל העמים וגו'. אם יהיה
נדחך תומר :

הספק הי"ד באמרו עוד ואתה תשוב ושמעת בקול ה'. וזה כבר נאמר ב' פעמים
בהלכת הפרשה ובבת עד ה' אלהיך את השבועות אל לבבך :

הספק הי"ה באמרו עוד בסיף הפרש' כי תשמע בקול ה' אלהיך לשמור מצותי
וחקיו הכתובה בספר התורה הזה כי תשוב אל ה' אלהיך בכל לבבך ובכל
נפשך. והפסוק הזה האחרון הוא כפול ומיותר. אם בזה שהזכיר על השמיעה
בקול ה' כי כבר אמרו פעמים. ואם בזה שצוה בתשובה שכבר שנה ובלש מאמרו :
הספק הי"ו באמרו ראה נחתי לפניך היום את החיים ואת השבוע את המות
ואת הרע. כי ענין זה המאמר הוא מה שכבר אמר ראה אנכי נותן
לפניכם היום ברכה וקללה. ומה צורך בזה' הדברים בכוונה אחת מהדמה :
הספק הי"ז באמרו אשר אנכי מצו' היום לאהבה את ה' אלהיך ללכת בדרכיו
ולשמור מצותיו וחקי' ומשפטי'. ואזכרה הזאת כלם כבר זכרה מזה רבני
ע"ה פעמים רבות אם סאבה את השם יתבשר בפרשת היחוד. ואם ללכת
בדרכי השם יתבשר מזהלכת בדרכיו. אחרי ה' אלהיכם תלכו. ואם בשמירת
המצות

וקצירה ופחיתו ולישה ואפי' ושאר המלאכות המהוויבות להשקות ללחם לפי
שתיים אורכים המן. ויין ושכר לא שתיים שהוא המאכר לעבודה רבה כל
השנה בדרמים כי הוא ית' נתן לכם מים מזור החלמים. והוא עשה כל זה
למען חדשו כי אני ה' אלהיכם. רוצה לומר כל זה עשיתי להשלימכם בידיעה
ואמונה אמיתית מאלהותי שהוא היה חלית הנסים והנפלאות כלם. וזהו אמר
בלשון בולל לחם לא אכלתם ויין ושכר לא שתיים לפי שהיה הכוונ' להגיד שלא
היו ערודים בדבר יעק וימנע שלמותם לא להודיע שנתן להם את המן כי זה כבר
אמרו פעמים רבות. והנה אמר משה למען חדשו כי אני ה' בלשון השם יתבשר
לרמוז שהוא ית' אמר כן בעמנו. ואמר שם היות שלום לא יאכלו ויין לא ישו
לא היו מפני זה חלושי הכח ורכי הלבב כאנשים העומדים בהנהגה דקה כי הנה
צאו אל המקום הזה ונלחמו עם סיחון ועוג מלכים אדירים ויכו אותם ויקחו את
ארצם אשר נתנה לראובני ולגדי ולחצי שבט המנשה שזו יורה על נבזרת' לפי שזה
היה נזהר אל יתבשר וברוחו וכיון שכבר התחלם במלחמות רכזים אתם שלא
תעברו על המצות כאבותיכם. כי אם שתינו זרזים בזה כדי שיהיה השם ית'
בעזרתכם וילחם את מלחמותיכם ומפני זה תאמרו לבא לברית חדשה לקיים
המצות. כי בזה מהשועלת העולם לכבוש הארץ אשר אתם באים. וזה אמרו
ושמרתם את כל דברי הברית הזאת ועשית' אותם למען תשכילו ותאליחו בכל
אשר תעשו. ולכן אחרי אלה ההקדמות התחיל בענין הברית באמרו אתם
נאבים וגו'. הנה התבאר הספקות האחרונים אשר בעירותי בפרשה. והם כ"ה
כ"ו כ"ז וכ"ח. ואמנם הפן השני מהפירוש בפרשה הזאת יבא ביאורו בתחלת
פרשת אתם נאבים : נשלים כדר והיה כי תבא *

פרשת אתם נאבים

ואמנם הספקות הנפולים בדברי הפרש הזה כפי אשר תנזר הכנרא הפסוקה
בהנהגה הלא הם שמונה עשר :

הספק הא' והוא הגדול שבכל שנתעמנו להלחם בו חכמי דורנו זה במלכות
ארא"ן על ענין הברית הזו ומאמר הכתוב שאמר ולא אחתם לבדכם אנכי
כרת את הברית הזאת וגו' כי את אשר ישנו פה וגו' והוא כי מי נתן כח לדור
המדב' שעמדו רגליהם על הר סיני לחייב את אשר יקומו מאחריהם בזה שאמרו
נעשה ונשמע ולעברם בברית השם ית' אלהיכם או השבע שבוטה לאכור אשר
על נפשה אשר לא יבטל לפולס. עד שיהיינו אותם בכל דברי התורה והברית
אשר כרתו ולהענינם לדעת אחריהם כמו שיראה מזה הכתוב ובכל מקום שנמצא
בפיהם ז"ל (שבוטות ד' כ"ג) והלא מושבע מזה סיני הוא שזה לא יחן
מן הדין. שיהיה לא יפול בזה והענין שבע אבות ובנים לפי שיהיה אשר לא יחן
לאב שותפות בהיותו לא היה נמצא בם כי אם בזה רחוק מאד מאד ממציאותו
והוא מבור כי לא בזה יבצר אים להשבע בניו לדורי דורו. וכל שכן מזה הכנס
הדברית שאין לו לאב בזה שותפות ובזה הקצר שאינם נדונים על פיו וכמאמ'
הבניא יחזקאל עליו השלום (י"ח כ') מה לכם אתם מושלים את המלך הזה בית
ישראל לאמר אבות יאכלו בוכר ובני בנים חקקה חי אני נאום ה' אלהים אתם
יהיה לכם עוד המשל הזה בישראל הן כל הנפשות לי הנה כנפס האב וכנפס
הבן וגו'. מורה שם אליו ית' בצווי מבלי שהוף ולכן הכנס החוטאת היא
תמות בעוה' ולא בעון אבותיה. וכמו שתורה על זה הפרשה כלם. וגם ירמיהו
הבניא ע"ה אמ' כן. וחייב אם כן שלא יושלם שום עונש לנפש הבן ממעשה
האב וכל שכן מדבורו ואין צריך לומר לדורות עולם. וכבר אמרו בפ"ק דתשובות
(דף יא) קטן שנתגיד' מצינו' אותו על דעת בית דין ואם הגדיל יכול למחות.
והלא דברים קל וחומר ומה אם אתם בזה' שם הנוף יכול למחות לפי שהיה קטן
בבנים כל שכן אם לא היה שם כלל שאינו מחוייב בזה שעשו הראשונים מדעתם.
ואין ראוי לנו שנתפייס בזה שאמרו הקדמונים ז"ל ונמדרש הנחומא בפרשה זו
שכל הרוחות שהיו עשירין להמלא עד סוף כל הדורו' כלם היו בזהו מעמד וכלם
קיימו וקבלו הברית הזאת בלילה ובשבעה כי יקשה זה על השכל להאמין בו אף
היו הנפשות שבה מבלי נפשות ומחויבות כי אם לנחור הכנס עם
הנוף הנקרא אדם. וכמו שאמר (פ' אחרי) אשר יעשה אותם האדם וחי בזה
ובמחשבת חפשי. כי בהפרד' זה מזה אינם אדם עם כי המלות חובה הנוף הם ואין
חבין לאדם שלא בפניו. גם לא יספיק בהשיבה זה דעת האומר שהיו באוכלוסא ההיא
שם מלות אלה הנברים כולל הנזירות כלם וכל הפרזופי' לכל מוני האדם שהיו אפשרי
המציאות ושמעתה אי אפשר להמלא שום אדם בדורות הבאי' שלא היו עם גדמותו
ולמונו בנזק וגפס. ושל זה אין צדק אדם יכולת בזה שיצבעו כלם בזה סיני.
כי היו הדברים האלה כבדים על הלשון לאמרם וקשים על השכל לקבלם והם
חלושים כפי עינים בעמנו. ויותר מזה יקשה למה שראינו בעינינו שכל שבוטה
זו ים קיום והעמדה אל הברית והטובות אשר לו יתבשר עליהם שלא יפחדו
לעולם שזולתם והא בזה תלוי ונשאר להם השללה עינים ומתקשים פנים אל
התורה. לפי שישראל עברו השבעה הזאת פעמים רבות. ויחייבו מזה שכבר
התור הברית והשבעה האלדית והיו בעלים כל הכתובי' המוריי' על נאחיות ישראל.
כמו שאמר (ירמי' ל"א) אם ימושו חקיי' האלה מלפני נאם ה' גם ירע ישראל
ישבחו מהיות נוי לפני כל הימים. אם ימדו שמים מלמעלה ויחקרו מוסדי ארץ
למטה גם אני אמלאם בכל זרע ישראל וגו'. גם אמרו (פ' בחקותי) ואף גם זאת
בהיותם בארץ איביכם לא מאכתי' וגו' ודומיי'. ואם עברו השבעה והברית אשר
עליהם היינו לו יתבשר לעם הנה אם כן אכזה תקינתו נגזרנו לנו. ואין יהיה אם כן
מקום לנכוח' יחזקאל (סימן כ') והעולה על רוחם' וגו'. אבל זה ממה שורה שאין
כח בלכות להשבע הבני' ולחייבם שבוטות' ולא יהיה כח שבוטות' להחמיק בחבלי
מציאות' ובטובות קיומם הדבור הנתי שרנו ורצה השם יתעלה שימלא בם. וזהו

ה' לפי שהשחשכנו' ודברנו' אשר לרומה עם השם יתצ' הוא נחיי' . חי אפשר שיחשבו כימי השמים על הארץ . וזהו אמרו בסוף הקללות שבחתי ואף גם זאת צביות' בארץ אויביהם לא מאסתי ולא נעלתי' לנללותם להפך בריתי אתם כי אני ה' אלהיהם . רואה לומר לא מאסתי' ולא נעלתי' להפך בריתי . רואה לומר בעבור שהפכו בריתי' אשר לי אתם כי אני ה' אלהיהם . ואין אלהות עליהם דבק עם השמאל' . אבל אף כי יחטאו עבדי הם ולא יאלו מתחת ידי . וכבר נזכר לומר עוד בזה שהאומה בכללה לא סרה מאחרי ה' בשום זמן לפי שהעבד' על הבר' באומה אפשר שהיה באחד משני פנים . אם שהיה האומה בכללה עובר' על מצוות הקדוה כלם או קצתם אף שיעבדו עכו"ם . אבל אינם כופרי' בעקרי התורה אם שיסגו אחור גסוה כללות ובפירה מעיקרה לומר אי אפסנו צו ולא תורתו . והנה המין הראשון מהעבדים על הברית הוא אשר יוחם לא אומתו . כללה ובעבורה נחתינו לקלות ונתנו לשמיר' המצוות . אבל המין השני חליה' להם ממנו כי בשום זמן מהומני' לא חטאו עכו"ם ולא כפרו בקבול תורתו ולא הוציאו עמם מתחת הנהגתו . וכמו שאמר על זה (תלים י"ד) כל זאת באתנו ולא שכחנוך . ולא שקרנו צדיקך לא נסוג אחור לבנו וחסא אבורנו מני ארתיך . רואה לומר לא כרנו מאחריך עם היות שנטה אבורנו מני ארתיך . וכן אם שכחנו שם אלהינו ונפסקו כפינו לאל ר' . רואה לומר אף על פי שפסקנו כפינו לאל זר לא שכחנו שם אלהינו . וחולי' שלהם כוון באמרו לא מאסתי ולא נעלתי' לנללותם להפך בריתי אתם כי אני ה' אלהיהם כלומר לא ראיתי אני לנללותם ולהפך את בריתי שהיה אחס לפי שהם לא עזבוני ולא שמו מאחרי . אבל על כל רוב שנותיהם המיד אני ה' אלהיהם . וכבר מלא חכם אחד מחכמי הדור בזה לתם האומה כללה לא חסור מאחרי ה' ושי' לנעמנו זה טעם קיים . לפי שהדבוק אלהי עם האומה הוא טבעי ועלמי לא יסוער בעולו כמו שיחוייב טבע וחק כל נמצא שלא יסריד עולמו ממנו ומה שיכריח לכל בעל חי שלא יאבד את עולמו בזה אם יסוער באחד מעיר וברוב הימים להפסד רעיוניו . הנה לא יסוער הפסדו על כל אישי אותו המין וכן על זה האופן עולמו לא יסוער הפסד האומה הזאת מאלהים בשום פנים כי הוא חק מוטבע בזה יותר חמור משבועה עם היות שאינם אחד ככר אפשר שהפסד דעתו יסיר מאחרי ה' היות ענשו וגם עונש עיר הנדחת חמור מאלו כמו שהנח' . הנה היות בזה לדעתי הספק הראשון היא באמת דרך ישר להפסדו ואמתי מכסים מכלל' . ולפי שאמרים בקבו דרכים בהרתו ולא יכרו בעיני עמיתו מעליהם ובאחר דרכי . כי אותו ראיתי אמת ויציב וענון וקיים :

ועתה ראה גם ראה איך התנצחו הדברים האלה אשר זכרתי כלם בפרשה . כי הנה אדונינו משה בפרשת ויקרא משה אל כל ישראל . ראה להודיע לנור' הבר' ההדסה הזאת באמרו אתם ראיתם את כל אשר עשה ה' לעיניכם בארץ מצרים לפרעה ולכל עבדיו ולכל ארצו . וזהו העיר על החיוב הראשון שהוציאם ממצרים ולקחם לו לעבד' . ואמרו עוד התבות הנדלות אשר ראו עיניך וגו' . אחשוב שאמרו על מהן חורה ופלאו' המדבר וחסדי ה' כל עמו כי הם גדולים ועלומי' מאלו' . ועל זה אמר ולא נחן' ה' לכם לב לדעת ועינים נלאות וגו' עד היום הזה . רואה לומר שהוא ית' השליטם אז ביום ההוא שראו כל השמות הנדלות בידיות האלדי' ובאש בראו על הר סיני ובקול ששמעו וזכו זכר אלה השני חסידים בלבד עינים לראות ואזנים לשמוע על דרך אתה הרא' לדעת כי ה' הוא האלהים וכן השמים השמיים את קילו ליכרך ועל הארץ הראך את אשו הנדולה הרי לך בזה וציאת מצרים ומתן תורה שעליה' נעשה הבר' הראשון . אחר כך זכר הליכהם במדבר והנשים שנטשו במלבושים ומזמורתיהם והיה סוף המאמר בזה שבא אל המקום הזה והתחילו ללכת בסיוון וטוב ויכו אותם וירשו את ארצם . ואם לא הלקו בנייהם . היה זה לפי שהם כלם הסכימו לתא אותה לראובני' ולנדי' ולחזי' שבט המנשה . וכיון שעתה הם היו נכנסים לארץ ומתחילין בירושחה . היה מהראוי שיכנסו צברי' אחר לחייב את עמם במשמר' המצוות כמשפט אלהי הארץ . כי על מנת כן יבאו בזה וירשוה . וזהו שאמר ושמרתי את כל דברי הברית הזאת ועשיה' אותם למען הפכילו את כל אשר תעשון בירושח הארץ . וכדי להכניסם צברי' הוא אמר אתם נזבים היום כלכם לעבדך צברית ה' אלהיך ונאלתו . כי הוא היה התכלית בעבור הכניסה לארץ . ובעבור שלא יאמרו שהצרי' היה יותר ראוי לעשותו אחרי כזה הארץ וחלוקה . כמו שהצרי' הראשון נעשה אחר יציאתם ממצרים ומתן תורה . לכן אמר כמשפט לזה . אתם נזבים היום כלכם וגו' רואה לומר אחר שהכנסו לארץ והכניסו והחלקו ציניהם לא חוללו להקצין במקום אחד אנשים וגו' וכן כי זה יהיה בחלקו וזה בחלקו וזה הראובני והנדי' וסאי' שבט המנשה היו מניחים נשותיהם וטפם בעריהם מעבר הירדן . אבל היום הזה אתם נזבים כלכם לפני ה' אלהיהם כלומר סביב הארץ מקובלים יחד ולכן כאן יאות אשר הכניסו צברית ולא אחרי כן . וז"ל ראשיכם שבטיכם וקנינים ושוטריכם ראה לומר הראשים והעם . וביאר עוד שלא היו מעורבי' ולא היו מבלגלים זה בזה . אבל היו ראשונה הזקנים ואחריהם השוטרים ואחריהם הנשים ואחריהם הנשים הכבירים עמי' מלאכתם . וזהו האופן היו שמה מדורות האנשים כלם ואישים :

האנשים למה צבר משה רבינו שיחיו שמה האנשי' והנשים והסך וגרים . והנה לא זכר זה צברית הראשון ולא נעשה בזה . הנה ביארנו צבריו' בנור' המעמד . והוא ששמה לפי שהיה דעתו להכניס צברית' שהוא ראה ראשונה לומר להם אתם ראיתם כל מיני הטעו' אשר היו במצרים במדיון צמאוב ובארץ סיוון ועונ' ויש בזה אזהרה חכמים ונבונים וחולי' ישי' בזה אשר מנס ספק בשמירת המצוות ופעה או הקש בעיני עכו"ם . ומפני זה איני רואה שידבר אדם מזה כלל בזהר . לכן קבנתי כלכם פה לפני ה' ואם יש בזה אדם מכם קטן כגדול ספק או טיגא ומחשבה בעיני עכו"ם יפדסם אותה בכאן . ויתוכם עמי' ואני אסיר ממנו כל ספק ואחיר

המצוות פעמים רבות מאלו מאלו :

הספך הי"ח באמרו החיים והמות נתתי לפניך הברכה והקללה . וזה כבר אמרו בתחלת הפרשה והוא כלל ומותר אחרי שכבר אמר ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת המות את הברכה ואת הרע ולזה שנה ברכה בטוב וקללה ברע . ולא שנה דבר בחיים ובמות ואין ספק שכל זה נעשה לנור' . והנה מפרש הכתוב' באופן יתורו הספקות האלה :

ט אתם נזבים וגו' עד כי אתם ידעתם וגו' . עם היות שכפי הדין (בניסין ד' י"א) ובתוכו' פרק הכותב (ד' י"א) זין את האדם שלא בפניו ואין חבין את האדם שלא בפניו (שבוט דף מ"ז) ואין אדם מוריש שבועה לבניו ר"ל לחייבם בשבועה אשר הוא עשה לבניו בימיו . אין ספק שאם אדם קבל הלוואה מאחר שהי' צפרשונה הוא ובניו עד עולם . כי כמו שהנני' וזכר' בירוש' נכסי אביהם . ככה הם מחוייבים לפרוע חובותיהם וחיוצו באבות כשיהיה צורך בהם רואה לומר ממה שקבלו צורך הלוואה מוטל על הבני' אף על פי שלא היו עדיין בעולם . ומהו הז' היה העבד הכנעני ירשה על הבני' כמו שאמרה תורה (פ' בבה) והתנחלתם אותם לבניכם אחריכם לפי שהיו מקנת כספו של אדם כשאר נכסיו . וידוע שהש"י זכר בישראל אם מפני שהוציאם מכור בברזל ממצרי' מבית עבדים והם ומקניהם וקניהם היו מחתו ומידו כמו שכתוב כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים . ולפי שזכה בגופותיהם כעבדים כנעניים' וזכר נס כן בגופותיהם' לפי שהשלימ' שלמות נפשי' במהן חורתו לכן הכניסם צברית הראשון שהוציאו אותם ממצרי' והיה הברית שהוא צדק שורק עליה . לבורות שגוהם ונפשותם כי הדם הוא בגופם יכפר כלם היו שמועבדים אליו יתברך . ולכן אמרו בעת ההכנסה באלוהי נעשה ונשמת . ור"ל בגופותיהם נעשה ונעבדו כעבדים אל אלהיהם ובגופותיהם נשמת ונאמין כתלמיד' לרצם . ולפי שעתה ראה הש"י לעשות עמם חסד אחר והוא בירושח הארץ הקדושה הציא הנור' שיכנסו צברית חדשה לפי שהראשון היה על שבועד נוסף והכנסת אמינהם . והשנית היא על ירושח הארץ . והיה ענין זה הברית וכוחו שלא בחרבם יירשו ארץ . ולא הורישו מאבותיהם' אבל שהש"י נתנם אליהם לא במתנה כי אם בחורח הלוואה כמו שכתוב . והארץ לא תמכר ללמיתיה כי לי הארץ . ושהחייבו לעבד צב את אדוני . הארץ . ושלל יעבדו אלוה אחר ואלוה כי יהיה זה מדר וקשר גדול אליו . הנה ההבדל מזה צורך הברית הזה והתלוות . וההבדל עם מדר גם כן שהאומה הזאת היא לפניו ית' עבד' נרעם עד עולם ועבדיה' ובני בנייהם הם כעבד' כנעניים' וככסוי' שלא יהיו הפסים בשום ד' . וכמו שכתוב (עמוס ט') הלא כבני כנעניים אתם לי בית ישראל . ובערך הארץ הנצחית אשר לקחו מאתו יתברך וחייבו עמם לשבת בה ולתת הכבירים והתורמים והממשרה ושאר המצוות ההלכות בארץ הם בהכרח כנרי' ותוכיו' עם אלהינו ומחוייבי' הם ובניהם עד עולם לשבת בארץ הזאת ולפרוע החוב אשר הסכימו שבראשונה עם אדוני הארץ שפרשו שהם המצוות שקבלו על עצמם שנתנו צדק וצדקתו והוציאו מעבדות מצרי' ובעת שנכנסו לארץ וקבלו על מהם כן אמרו חכמינו ז"ל בפרק ר' עקיבא (דף כ"ז) שכל בר ישראל מושבע מהר סיני לפי שאז נכנסו לעבודת האל יתברך וכל זרעם היוצא מהם היא באלוה חיוז ועבדות לא ילא חפסי הרי לך שמפאת הנוף ומפאת הנפש ומפאת ארץ מגוריה' אשר גרו בזה . היו הבנים מחוייבי' ובגללים צברית שקבלו אבותם . לא מזה השבועה שעשו כי עם מדיו העבדות אשר קבלו שהוציאו אותם מארץ מצרים ומפאת התורה שקבלו בפקדון והארץ הנצחית שקבלו בהלוואה . ואל זה צודאי כווננו חכמינו וזכרונם לברכה במדרש הנחמא בפרשה זו באמרו שהיו הנשמות כלם בשעת הבר' ובענין האכלוסה באמרו ג"כ לפי שהיה הבר' הוא כולל לכל העתידים באף בכל הדורות ולא היה ספק להחדש בשום ד' עד שבועד הבר' . כי אם הוא הבר' הוא בדרך שני אזהרים בשש' זה לזה ברי' אהבה ונאמנו' היה הספק עולם וקשה ההתר' איך מחייבו צו ובשבועתו הבנים אשר עדיין לא היו בעולם אבל להיותו צרית ושבועה חוב גמור שהיו נפשותיהם חייבי' ומשועבדי' וארצות' גם כן . איך יתכן שהבאו' מהם יסורו מאותו חוב האם יוכלו להוציא עמם בני העבדים כנעניים מן העבדות אשר יולדו צו והורישו מאבותיהם' . וזהו עקר הבר' והאלה אשר לא תוסר לעולם . וזה שאמר משה רבינו עליו השלום בפרש' ואתהנן לא את אבותינו ברת ה' את צברית הזאת כי אנתנו אנחנו אלה פה וגו' לפי שהיו הבר' היה חוב הכרחי כולל לרוב הבר' ולרשע עד אלה דור . וזהו מאמר הנביא (ירמיה לא ל"ט) כה אמר ה' נוכח השמש לאור יומם חקתי ירח וכבדים לאור לילה רועה הים ויהמו גליו וגו' הם ינושו והקיס האלה מלפני נאם ה' גם זרע ישראל יסחור טהיות נוי לפני כל הימי' . ויחזקאל אמר (סי' כ') והעולה על רוחם היה' לא היה אשר אתם הומרים נהים כנוים וגו' . ואמר והוצאתי אתכם מן העמי' וקבנתי אתכם מכל הארצ' וגו' עד והבאתי אתכם במצור' הבר' וברותי וגו' . וענין הנבואה' האלה כלם הוא שהשם יתברך אמר לישראל אנני הוצאתי אתכם ממצרים אני דבקתי בכם שכינתי אני נתתי לכם את ארצי כדי שהכירו אלהותי ותשמרו מצוותי והיה אם לא תשמעו בקולי ותשבדו אלהים אחר' וסכת' מעל פני האדמה כי כמו שנתתי לכם את הארץ כן אקבנכם מכם ואלסל שכינתי מבניכם . ואם באמרו שאין' עוד חלק ונחלה בכם ותחיו כנוי' הארץ דעו שהיה לא תהיה כי עבדי אתם בגופותיהם . ולכן בחימה שפוכה אמלוק עליכם . ואם מלכי העכו"ם יחזיקו בכם אני אקבץ אתכם והוצאתי אתכם מארצ' וסבנתי אתכם במצור' הבר' שהוא הברית הראשון שברתי אתכם על עמכם שהוצאתי אתכם מארץ מצרי' להיות לי עבדי' . ולפיו יסוד הברית והשבועד הנאמנו כלו יציאת מצרים היה תמיד זכר בפי השם יתברך ובפי נביאיו . והיו מועדי ה' כלם זכר ליציאת מצרים כי זה מורה על ההשתעבדו' הנאמנו :

ואנחנו הם היות שהאומה בכללה חלפה חק הפר' צרית הנה לא כרה מתח' ידי

לו כל טענה. ו"א אחת נצבים היום כלכם. כי מלת התיצבות לא היתה נאמרת כאן על העמידה והדמיונות כי אם גם על ההתקוממות ויכוח. וכמהו (פ' קרח) ודחן ואזירים יאלו נצבים פתח אלהים. רוצה לומר שהיו בפתח אלהים מהנכחים בדבר ומקנטרין עם כל הצד ועומד אללם. וכן (ישעיה ג') נצב לריב ה' ועומד לדין עמים. ענינו שהם ית' יוכיח את העמים. ראשונה דכברי רז"ל נע"ל ר"פ קמא ואח"כ יתן פסק דין בדבר. וכן (פ' בשלח) התיצבו וראו את ישועת ה'. שיהיה להם העמדה והתקוממות בעמלם ולא יהיו זועקים ומתלוננים ולא יראו את ישועת ה' וכן כל לשון התיצבות מורה על זה. ולכן אמר כאן אחת נצבים היום כלכם. רוצה לומר כוונת ביהאכנס פה היתה כדי לבא לויכוח והתקוממות עם מי שירצה להכותה לפני ה'. בין שיהיה ער וגדול בישראל. או איש ריק ופס הארץ. או אשה או גר או נער קטן כי לכלם אשמה ואשם אמרי אמת. ולזה קצת אנשים ונשים ועם וגרים מה שלא היה בנרית הראשון מפני צורך הויכוח שיעשה מפני העכ"ם שראו בעמים אשר עברו בהם כי ע"כ נחר בויכוח כדי שבראשונה יסתלק כל ספק שיהיה בלב כל אחד מהם באופן שאחר הויכוח ינכחו בלב גמור מעמלם בנרית ה' ובאלתו ולזה אמר לעצרך בנרית בלשון קל. ולא אמר להעבירך לומר שכל אחד מראינו יעבור ויכנס בנרית לא בעל כרחו. ואמר אשר ה' אלפיך כורת עמך היום להניד שלא יחשבו שהנרית הראשון היה מהקדוש ב"ה והנרית הוא ממשה כי כמות זה כי מות זה. וכמו שהראשון כרת השם ית' עמם בנרית בחורב ככה הוא ית' כורת עמכם הנרית הזו היום הזה. וכנת הרמב"ן שיהבן שכרת עמכם בנרית בהקדשת עולה ולקחת חזי הדם וזריקתו על המזבח וחזי הדם זרק על הפס כמו שעשה בהר סיני כאשר נזכר. עם היות שלא זכרו בכלל וזה יאמינוהו מי שירצה כי אין בכתוב עדות ולא ראיה עליו. והרמב"ן כתב שלפי שהיה דרך כורתי הנרית לכרות דבר אחד לחללים ולעבור בין ביהו"ו לכן התחכם השם ית' לתת הנרית על הר גריזים והקללה על הר עיבל והיו ישראל וכל הנשפלים שם עוברים בין ב' ההרים והיא ההעברה בנרית ה' ובאלתו. והדעת הוא בעל ממשלם כי הנה הנרית נעשה בימי משה ובנרית הר גריזים והר עיבל היו אחרי משה ואחרי העברה בנרית גס כי ישראל לא היו עוברים בין ההרים ולכן יוותר נכון אלפי זה הוא שהנרית הראשון שהיה על יציאת מצרים ומתן תורה היה בדם לפי שדם יאלו ממזרים כמו שאמר (פ' צא) והיה הדם הוא לכם לזאת וגם הדם כמו שזכרתי בפס יספר. והנרית הוא לפי שהיה ענינו על ירושת הארץ כמו שפרשתי סוף לבד בארץ מואב ועל הארץ שהיא אמרו הנריות למי שיהיה מזכיר משפט אלפי הארץ וישמרו והקללות על מי שיעבור עליהם. וכמו שבנרית הראשון אמרו נעשה ונשמע. כן בנרית הוא היו עושים כל השם אמן. וזה היה ענין בנרית ולזה אמר בנרית ה' ואלתו היה הקללות שזכר ויזכר. והנרית הוא אשר אמן. וזהו הוא הספק הב' :

ואבר למען הקים ה' אותך היום לו נפש. כדי לתת התכלית בנריות כלם ובשמירת המצוות שיהיו לתכלית ההשתעשדות בהם. כדי שיהיו דנקים באלהים באשר הוא סוף כל האדם ותכליתו אשר עשורו נבדל. ועל הדבוק שהוא אמר. למען הקים ה' אותך היום לו נפש והוא יהיה לך לאלהים שהוא הדבוק האפשרי לאדם בעוד שהוא חי להדבק באלהיו ולהיות יחס אהבה וקדש בינו ובינו ולהיות משגיח בו שהוא היותו לו לאלהים. כי היותו דבר בחוץ לארץ דומה לו' לפי שפירד מאותו דבוק עליו גם כן לומר במלת היום היום שיעדי האבות היו כלם הנאליים. כפי זכות והכנת המקבלים. כי בנרית ישראל עם קדש יהיה להם לאלהים ויהומל עליהם כאשר יחולל איש על בנו שהגד אורי. ולכן היה מהרצון האלהי שיכנסו בנרית כדי שחוקים בהם שנותת האבות ויעודים על הארץ לפניהם. כי אם לא יעשו כן לא יתקיימו בהם ויתקיימו בדור אחר וזהו אמרו למען הקים ה' אותך היום לו נפש וגו'. וכאשר נעשה לאבותיו כי מה שנשבע לאבותיו יתקיים בהם היום הזה ויהיה זה בעצמם בנרית. הנה הכתוב מזה למה אמר היום. ושבעות האבות היתה כוללת ותנאית אפשר לפרש שחוקים בהם או בזולתם. והותרה זה הספקות ג' וד' וה' :

ואמרו ולא אתכם לבדכם וגו'. אפשר לפרשו בג' אופנים. הא' הוא ולמה קצת משה רבינו ע"ה כל המדרגות מהם ולא נחשק בקצוץ האבות שהם והקני' להשיב לזה אמר ולא אתכם לבדכם. רוצה לומר אין הכונה בנרית על הכללות בלבד לשחשטן שאלות הנרית והקללות לא יחולו כי אם על כלל האומה בפשטה. אבל אם היה חופא איש אחד או משפחה או שבט יהיה נדון אחר רוב העם ובטל בשמים. אינו כן כי לכלל ולפרט יחייבו אלת הנרית ולזה אמר בלשון יחיד אשר ישנו פה ואשר אינו פה. ואמר כן בנאשים שדרכם שיעמדו במעמד לפני ה' כמו הזקני' ובכלל כל איש ישראל הזכרים. וגם אשר אינו פה רוצה לומר מה שלא היה מדרכו ומנהגו לפמוד עמנו בקבוץ ומעמד. כלם יהיו עמנו היום הזה. כדי שמי שירצה לעשות ולומר דבר מה ישעון כאשר עס לבנו :

וה' אחת ידעתם וגו' עד ואמר הדור האחרון. כפי הכונה שהי' אשר זכרתי כאשר ישנו פה ואשר אינו פה שהוא לתת עמם אל קצוץ המדרגות כלם כדי שמי שיעוררנו לבי לעשות כנגד התורה יבא ויעול פענת בויכוח. יפורעו הכתובים האלה כן. הנה אחוש פתח לפרטים להכניסם בנרית ולהתחכם עמם אם יספקו בדבר מה שלא נעשה בנרית הראשון לפי שנוסף עמם ספק וחשש ממה שהיה אלל אבותיכם וזה כי כבר ידעתם את אשר יעשו בארץ מזרים ואולי למד אדם משקלי' עבודהם לאלהיהם. גם אשר עברו בקרב כנשים אשר עברתם וזה סיחון ועוג וחמשת מלכי מדין והכנעני מלך ערד ותראו את שקויהם ואלהיהם אשר היו עובדים מעץ ואבן או כסף וזהב אשר עמם. רוצה לומר כי כהילי הפך והאבן היו בשווקים ובנחובות אלל הכסף וזהב היו עמם בחדריהם

כמו שפירשו רז"ל (דברים כ"ט) ולכן אמר בענין מצרים ישנו ובאשר העמים עברתם. לומר שלא עברו בהם אבותיכם. לכן היה בהם חשש שמא ית' איש או אשה או משפחה או שבט אשר לבנו פונה היום ללכת לעבוד את אלהי וגו'. רוצה לומר מדעתם ובכלם מפאת מה שראו באלות הארצות או לבנה אחרת וכו' אמר שורש קורב ראש ולענה. רוצה לומר שלא יהיה זה משכלו ודעתו כי אם שנשא' לו בקבלת מאביו שהיו מיוצגי מצרים ובורים אותה נחלה מבוסלת לבנו. ויהיה זה חולי ירושאי' אליו שירשו מאביו שהוא שורש קורב ראש ולענה שהוא הפרי המר מהאמונה הכוזבת הנמלא בזה האיש. ולכנת הכתוב הזה חמור וזר להמלא בישראל זכר ראשונה איש או אשה. ואחריו המשפחה שהוא דבר יות' זר. ואחריו השבט שהוא דבר זה ומתמי' שבט אחד כלו ילמד בשון פלילי כזה. ואללו אחר הנה עשור זה הוצרכי לקצת כלל המדרגות כקצת כגדול כדי שכלם יוכלו בנרית. כי הדבור היה על הפרטיות לא על האומה בכללם. ואם אחד מהם לא ירצה במעמד הזה לפרסם דעתו הרע ולנלות אמונתו הכוזבת. באופן שאוכל להשיב כנגדו אלל יסחוק ויחצרך בלבנו לאמר שלום יהיה לי לפי שאני מתחבב על פי דעתי ושכלי והשם ית' נתן הסכל לאדם כדי שלא יזדון ילך וזהו למען כפות הרוע על הנאמה. שקרה בזה הטענה המכרעת לעבור עבודה אחרת רוע. ונמלא הטענה שחאכ' לעבור אותה ואמר שלפי שחוקי' הטענה המחייבת על הטענה האחרת לא תבארה רעה ויהיה לו שלום. הנה כאשר בלבנו יאמר זה ולא יעלו צפוי ובשפתיו כיון שמקום הנחתו לו להתוכח עליו ולהניד כל העולה על רוחו ולא רצה לכן לא יאבה ה' סלוח לו ולא יקבל פשעו כשיאמר שכלי הטעני וסורתי לבי בציאני לזה. אבל תרנך בו כל האלה הכוזבים בשרם הוא כיון שלא רצה להניד ולנלות פשעו. ולכן ישען אף ה' וקנאוהו באיש שהוא. לא בלבד מפני העכ"ם שעבד. כי אם מפני ששמע בנרית וקבלו ושמע בנרית לבו פונה משה ה'. ואם יהיה איש פרטי בחפא הזה ויבא בו כל האלה הכוזבים בשרם הוא מהחללים והממות והאחרים הפרטיים שזכר. ואם יהיה משפחה ומתה ה' את שמו יזכר כן למשפחות רבות שימחו ויגדלו כבדו ומעלה ואח"כ ירדו משה משה. ואם יהיה שבט יגדילוהו הש"י לרפם מכל שבט ישראל כמו שהיה בבט בנימין בשנין השלש. וזהו האופן הראשון מבסירות :

והאופן הב' מהפ' . והיא כיותר נכון צעני ענינו להודיע שאלות הנרית אינו לאותו דור בלבד כי הוא כולל לכל הדורות הבאים אחריהם וכמו שאמר את אשר ישנו פה ואת אשר אינו פה ויהי זה מהסבה אשר זכרתי לסיבה שפדים בעצמם אליו יחצרך שהאיש ממזרים מבית עבדים. וג"כ לפי שכו' מקבלים את הארץ וגם בניהם אחריהם ישנו בה ולכן היה הכוזב שהוא מושל על כל האומה ובניהם ובני בניהם עד עולם היו חייבים לפרעו אחרי שטולדו באלות עבדות ושזכו וישאו את הארץ ולפי זה שפי' יהיה אמרו כי אחי ידעתם ענין בפני עמנו אחר שגמר ענין הכלל להודיע אשר העתידים לבא והאיום עתה כלם נגללים בנרית באופן שזה נפתח לדבר ביחידים באופני חפאם וסורם ועל הש"י. ועליו אמר כי אחי ידעתם. ואין מלת כי במקום הזה נתינת כבה אבל הוא התחלת דברים נמשכין להלן כמו כי תאמר בלבד כי אוריש גוים מפניך ודומיהם. וענינו שלפי ידיעתם את אשר ישנו במזרים עיר מלאה גילולים ופיני פכו"ם. ואת אשר עברו בקרב הנשים כמו שפי'. ואולי יס' בהם איש או אשה או יחיד אשר לבנו פונה היום ומתדבר שיש ממש בזה אלוה מאלהי העמים אשר עברתם בהם. וזה היות שהמחשבה לא יאחז לפעל. הנה סלב והמחשבה בלבד פונה היום ואולי מזה השרם יבא לעמוד עקף פורק ראש ולענה לדורות הבאים. כי האבות במחשבותיהם ילמדו בניהם וישעו כמעשהם. וכל שכן בענין האמונות שהאדם מקבל מאביו כאמרו שאל אביך וינך וגו'. על כן אני חושש אולי כיחיד או ביחידים כאלה בשמעם את דברי הנרית. ואת דברי האלות הנזכרות למעלה המיועדות לעובר על התורה וכופר בה. יחצרך בלבנו לאמר שלום יהיה לי. רוצה לומר כי כאשר ישמע הקללות יברך הוא את עמלו בפסגם ויאמר שלום יהיה לי ולא יפנו הקללות עלי אע"פ שבנריות לבי אלך. לפי שבטוב שהוא אשר ייטיב הש"י את ישראל אהיה נכלל אנכי ולא יוכלו הקללות לפעול בי בפרטות. כיון שלא יאור את השם כי ברוך הוא. וזהו שלום יהיה לי בפרטיות כאשר בנריות לבי אלך ואעשה כל רצוני. וזה למען כפות הרוע והאזהרה. וסוף משל ממך. כי האדם שיש לו שני דעות סמוכות זו לזו האחת אומה ארצה למים ואכארת רוע בלתי צריכה למים. אין ספק שבהיותו שולח מים להשקות את הנאמה יסקה גם את הרוע גם כי לא יכיון להשקותה כמו כן חשב הכופר הזה שאע"פ שלא יכיון השם ית' להשקותו משפט ברכותיו בנריות סוף בנריות לבו יקבל בנרית הסוב והשכלל ובאלהם בחון זה הכלל. ויהיה כפי הפירות הים שלום יהיה לי משמע לפני עיניו. אם להוציא את עמלו מכלל הכנענים בנרית. ואם בבשעתו שיאמר אלהים וזה יגלל מהרשות. ועל זה אמר לא יאבה ה' סלוח לו. לא יחשוב שיהיה נדון עם הכלל ושהשם יתפלה יעבור על פשעו להקיות יחיד. כי הנה השם יתפלה לא יבילה "אליו אבל ישען אף ה' וקנאוהו באיש שהוא אכ"פ שהוא יחיד ורצה בו כל האלה הכוזבים בשרם הוא ה'. רוצה לומר הפרטיות והמיוחדות יחולו עליו ועל כל העדה יהיה שלום. וימחה שמו וזכרו מחוק קדקל ובמספר השבטים לא יבא כפי כנגון בנרית. לפי שאלה להיותם רבים יוכו למצות. וזה בהיותו יחיד יגדל מכללותם לרשתו. כי עם היות שהשם האלם הכללי הוא שלא יגדל מכללות השם הנה האל ית' יגדילוהו מכל השבטים. ואמנם לא זכר האומה בכלל לפי כבודם. לפי שהיה בלתי ראוי להאמר כל כל השם שיכורו מאחרי ה' בנכסותם כלם וסילנו אחרי אלהים האחרים אבל הדבר למד מכינוי שדין האומה כדיון השבט. ואם כלם יכניעו לעבוד כעו"ם ית' דיכ כדיון השבט שיגדלו לרעה וימחו מן הארץ תחת אשר לא שמרו את משפט אלפי הארץ. וזהו אמרו ככל אלות הנרית הכוזבה בשרם התורה הזה. רוצה לומר יהיה שם או משפחה

משפחה יהיה מי שיהיה. הנה יתקיימו אלוה הברית וידוע שאלוה הברית היו לכל ולפרט כמו שיראה מעניינם. ולכן בא בזה מאמר ככל אלוה הברית לכלול ענין האומה גם כן. וכמו שיבאר אחר זה, גם תרמוז בזה שהאומה בכללותה עוד כל ימי הארץ לא תבא לכפירה וכור מאחרי ה' ואם יקרה זה בתקן ממנה לא יראה בכללותה בשום זד ושהוא כענין המבול שהנפיה הסם יתבדק את העולם שלא יבא מבול כולל להשחית כל בשר. עם היות שכבר יבא מבול פרטי להשחית עיר אחת כמספכת סדום ועמורה וזהו המכוון במאמ' הנביא (ישעיה נ"ד ט') כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי מעבור מי נח עוד על הארץ כן נשבעתי וגו'. כלומר שלא תהי השחיתות כוללת כמו שלא יבא לעולם מבול כללי. ור' אברהם פירוש הרוב על הנדק שהוא כעין מבול על פלגי מים. והמאמ' על הרשע שהוא כערתער בערבה. והוא הרשע פורה ראש ולענה שהוא במקו' זמא:

הנה התבאר מזה למה אמר ישנו סה ואשר איננו סה בלשון יחיד שהוא בעבור החוטא הפרטי. והוא הספק הו':

ולמה אמר הברית הוואת סה כנגד המתבדק בלבו לבד ואם בעבור שאר הדורות העתידיים. ואמרתיו שהיה בעבור ההכנסה לארץ ושהיה כולל הדורות והעתידיים וזכר ענין המתבדק בלבו להסיר הספק. והוא הספק הו':

והתבאר ענין לא יבא ה' סלות לו כפי כל אחד מהספרים. והוא הספק הו': ולמה כמו שזכר האים והמשפחה והשבע לא זכר כללות האומה שהיה מפני הכבוד עם היות ענינו נכלל דין הבטח. ולפי שהאומה נכללה לא תבא להלכד נחמא הווא ולא במחוט שמה מתחת השמים כמו שיהיה האים או המשפחה או השבע אשר לבבו פונה מעם ה'. והוא הספק הו':

כא ואמר הדור האחרון וגו' עד והיה כי יבאו עליך כל וגו'. כבר ביארתי שבאמרו למעלה ככל אלוה הברית הכתובה בספר החור' הזה כלל ענין האומה. שכל אלוה הברית הם הקללות שזכרו בספר' והיה אם לא השמע והם כלליות ופרטיות כמו שגראה מעניינם. ולכן יזכר עתה בכתובים האלה איך כל יושבי תבל וזכרנו ארץ יכירו וידעו שבהשגחת הסם יתבדק נעשו על העתה ושלא היה חרבנם והספדם בדרך טבעי או מקרי כי אם בעצם אלהי. וזהו אמר שהדור האחרון שהם בני ישראל אשר יקומו מאחרי אבותם וכן הנכרי אשר יבא מארץ רחוקה כלם ידברו בזה הענין אם הנכרי דרך שאלה אשר יבא. ואם הדור האחרון בדרך השבע שיהיה הנכרי איך נעשו על העתה. והיה השאלה והמשיב שיהיה יעידון ענין שיהיה רעתם וחורבנם מפני ההשגחה ושלא היה במקרה והזדמן או מפני התקופות בני אדם אלו עם אלו בדרך העול. וז"ל בדרך כללות. ואמר הדור האחרון שהם בני ישראל אשר יקומו מאחריהם. וגם הנכרי אשר יבא מארץ רחוקה ולא זכר כאן מה הוא הנאמר שיאמר הדור האחרון ולא מהו אשר יאמר הנכרי. רק שיאמרו וידברו בענין זה לפי ששניהם רוצה לומר הדור האחרון והנכרי כלם יראו את מכות הארץ והיא תחלוף יגורו אומ' שהיה זה בהשגחה עליונית והוא אמרו אשר חלה ה' בה. והמכות הם אשר נפרית ומלח שרפה כל ארצה כל ישראל באופן שלא תזרע ולא תזמין ולא ישלח בה כל עשב. וגאמרו זה ע"ד ההפלה להגיד שא"י בהיותה נבי לכל ההלכות. הנה אחר חרבן בית המקדש הקולל בתבואותיה עד שיהיה כמספכת סדום ועמור' אשר ספק ה' באפס ובחממו. ומפני ההדמות שיהיה בא"י לסדום ועמורה ישפוטו הם שהיה ענין א"י חורבנה נעשה בחרון הסם ית' ובחממו כמו שנעשה ענין סדום ולכן יאמרו הגוים שהוא הנכרי שזכר למעלה על מה ששה ה' ככה לארץ הוואת מה חרי האף הגדול הזה. רוצה לומר אין אנהנו שואלים איך נעשה חרבן הזה ולא מי עשאו. כי כבר ידענו מתוכו וענין חורבנו שהש"י עשאו בהשגחתו. אלא אנהנו שואלים בכתו על מה עשה ה' ככה לארץ הוואת. ולפי שידענו גם כן שהיה זה בחמה שפוכה כי הנה הורה עליו ענין סדום ועמורה כמו שזכר. לכן אין אנהנו שואלים בעצם כי אם מה חרי האף הגדול הזה. רוצה לומר על מה חרה אפו כל כך שהביאו לעשות מעשה אשר בזה לארץ הוואת ארץ אשר תמיד עיני ה' בה. ועל השאלה הוואת בזה התשובה מהדור האחרון שהם בני ישראל להודיע לנכרים בכת חרון האלהי. והוא אמרו ואמרו על אשר עזבו וגו'. והאמירה הוואת אינה מהגוים אשר זכר ולא תחזור מלת ואמרו אליהם. אבל היא תשובת הגוים אשר יקומו אחריהם. כי הם מבני ישראל והם יאמרו אל הגוים הנכרים. הנה הכבה בחרון אף ה' על הארץ הוואת היא לפי שזכורות הראשונים היו רעים ועזבו את ברית ה' אלהי אבותם שהיה אותו ברית מחוייב חיוב נמו' לפי שברית אותו עמם בהניחא אותם מביט עבדים. ולכן היו מחוייבים לעבדו כי עבדיו הם והמה מרו ועזבו את רוח קדשו וילכו ויעבדו אלהים אחרים וישתחוו להם. ולכן זכר הברית הראשון לפי שהוא התחלת השעבוד במה שהוציאים מביט עבדים. ולכן היו מחוייבים לעבדו וילכו ויעבדו אלהים אחרים שלא היה עליהם אותו חוב. וזהו אלהים אשר לא ידעו מימים קדמונים כמו שידעו השם הנכבד וגם יפושם אשר ידעו מלשון רחמים כמו וידע אלהים יאמר שיעזי את הש"י שהוציאים ממזרים להיטיב עמם והם חייבים לעבדו והם הלכו לעבדו אלהים אחרים אשר לא רחמו עליהם ולא היטיבו עמם. ואם יאמרו שלא עבדו לאלודו' כי אם להיותם אמצעיים בינם ובין אלהיהם. הנה השם ית' לא חלק להם לעבדם ובהיותם עם מרעיתו איך יעבדו אלהים אחרים. או יהיה ולא חלק להם שלא חלקו להם לישראל האלוהות להם שום טובות כמו שחלק הש"י להם בהוציאם אותם מארץ מצרים. ולפי שהיה להש"י על ישראל חיוב הארץ אשר נתן להם ומיוז טמם שהוציאים מהגלות שכל ב' החיובים האלה היו שני הבחינות אשר אמרתי. לכן אמר שהיו עונשי הש"י בחרון אפו בנ' הדברים האלה. אם לענין הארץ שחר' אפו בארץ הוואת להביא עליה את כל הקללה ואם בענין הסם שהוציאים מעבדות לחרות ומרדו בו אמר ויתסם ה' מעל אדמחם באף ובחמה ובקאף גדול וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה. שמהם מפורזים בכל עמי הארצות והרמב"ן

כתב הר"ן שהטובות אל לבדק הוא שיהיה בכתובה אבל לא תסלימה עד שתעשה בפעל ואחר כך תחזור להסלימה. וז"ל וכתב עד ה' אלהיך שכל כל אחד מאלה ימלא הש"י על כל אחת מהם כפי ענינה ר"ל ששם בנלות תתן נרחמים לפני שובי ויניח לך מעצד ומרגדן ולפי זה יהיה וזכר ה' אלהיך מלשון (ישעיה ל') בשונה ונתת תושעו. ולא זכר בזה שיהיה מהגלות כי כמו ששם לא הסלימו

התשוב'

התשוב' שהחילו בה ככה הו' לא יסלים עדיין הגאולה אבל על תשלום התשובה שאלו' וסבת עד ה' אליהו. שהיה התשובה בשלמה. אמר ובן וקנז' ואם יהיה נדחק וגו' הנה את כן זכר הערת התשוב' ואחר כך תשלומה וכנגד זכר הערת הגאולה ואחר כך השלמתה וכו' רש"י:

והנראה אלי בפרשה הוא. שמעם אדונינו הודיעם שם היות הנבוכות והקלות אשר זכר כלבון מנאי. אם שמעו תשמעו. ואם לא תשמעו. שנים ר"ל הנבוכה והקלה עתיד' להחזיק כמו שזכרתי ונחל' שיחמו הקלות כלם ישובו אל ה' וישימו קולו והוא יקבצניסניאלס וזאת היא הנחמה האמיתית והגאולה' העתיד' אשר אנחנו מקווים אותה. והכנס מוכרם אחרי זכרון הבדית והאלות כלם וז"ל ויהי כי יבאו עליך כל הדברים האלה הנבוכה והקלה אשר נתתי לפניך כי כלם יתקיימו בהנחה. הנה אז בהנחה תשוב אל ה' ולפי' שאומה בתוך הנלות תחלק לשני חלקים החלק הקטן מהם מחזיק הדת והלכ' בחזרה ה'. ובגם ישראל יבנו והם הנשארם מעט מהנבוכה. והחלק האחר הוא רוב העם אשר מחוץ הנרות וכו' הנלות עברו על דת וכמ"ל שם ועבדתם שם אלהים אחרים וגו' כמו שפירשתי. לכן אמ' כנגד שני חלקי העם והשבות אל לבבך בכל הנשים אשר הדיח ה' אליהן במה. ושבת עד ה' אליהן. כי הנה המאמ' הראשון נאמר על אותם האנוסים שאלו מכלל הדת. ולכן אמרו באלו והשבות אל לבבך כי תהיה תשובתם בלב לא בפה כי לא יוכלו להפסיק תשובתם ואמונתם והוא אמרו בכל הגו' אשר הדיח ה' אליהן שמה ר"ל שם מעורב' בהם ונחשבים כמאדם אחד ונכנסו שבו אל ה'. ועל החלק האחרון מהיהודים המפורסמים אמר ושבת עד ה' אליהן ושמתם בקולו ככל אשר אנכי מצוך היום אתה ובניך. ר"ל שם ישובו ויעשו המצוות וישמעו בקול ה' הם ובניהם בפרסום לפי שלא עשו שם אלהים. וכאשר ישובו אל ה' וילכו אחריו וירצו אלו ואלו כל אחד כפי מצבו וענינו הנפשי שם"י יקבצם אליו וזהו שם ה' אליהן את שבוך ורחמך ושב וקנז' וגו'. הנה אמר ושב ה' אליהן את שבוך ורחמך על כל החלק היהודים המפורסמים ומחזיקים ביהדותם ועליהם אמר את שבוך לפי שם בשבית ועבדות. ואמר ורחמך כי לשפוט' ולרבות' יאמרו לרחמים. אמנם על החלק האחר' המיואשים מכלל הדת מפני אונם אמר ושב וקנז' מכל העמים וגו'. ולא אמר שם שבו ולא לצון רחמים. וזו הבנה שזכר בכל אחד שקבצם מכל העמים להיותם מעורבים בהם ומתחזקים בהם ועל אלו ואלו אמר אם יהיה נדחק בקלה העמים וגו'. והנה אמר ושב ולא אמר והשיב לומר כי כמו שישראל ישובו מדרבם הרעה ללכת בדרך טובה כן ה' ישוב מכוונתו ויורוהו שהיה להשיגם עוד וישיב להשיב אותם ולקבצם. ואמר שיביאם אל הארץ אשר יביא אבותיהם ושלא יאמרו להם כמו שפירשתי ישובם שהחזיק בכתם וחלוק י"ד שנה. כי ה' ירם אותה וזהו וירשתה והספיך והרבה מאבותיו. כלומר שיהא נחלתם וירשתם והאלהים בדרך יותר ממה שהיה לאבותם אשר ירשו הארץ. ולפי' שלא יסדורו מנגלות ואלו יפן יר' לב האדם רע מעשיו. ואין אדם בדרך שיטעם טוב ולא יפא. לזה יעד ומל' את לבבך ואת לבב ורעך. באופן שחיה מוכן תמיד להאבה את ה' אליהן בכל לבבך בכל נפשך למען חיך ולא תבא לגלות אחר ולא אל קלות אחרות עוד. ורמז עוד באמרו ומל' ה' אליהן את לבבך ואת לבב ורעך על חלק האנוסים שרבים מהם הם ערלי לב וערלי בשר ובלתי נמולים. ולכן אמר כי ה' לא די שימול בשרם במצות אבל גם ימול לבנם הערל וגם היות שיוולדו על ברכי נכרים ומנהיגים יהיה לבנם לאהבה את ה' כנך לב ובכל נפש. ומילת הלבב' אינה העדר הבחירה ופליגה ביומ' ההם כי האפסרו' הוא מטעם הבעל שכל. אבל ענינו שיהא בחירתם לטובה ולא יתאוה לבנם כי את כל הצריך לשלמות'. לא אל התאוות וההמדה המותרות אשר הם בערלה באמת כי יהיו ביומ' ההם באותה מדרגה שיוולד בה אדם הראשון וכמו שכתב הרמב"ן וכמו שכתב ירמיהו עליו השלום (סימן לא) הנה יהיה נאום ה' וברתי את בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה לא כברית אשר כרתי את אבותיכם כי זאת הברית אשר אכרות וגו' ונתתי את תורתך בקרבם. וכן אמר הנביא יחזקאל ונתתי לכם לב חדש ורוח חדשה אחן בקרבכם ועשיתי את אשר בחקי חלבו וגו'. ולפי' שישראל בכלל נרות רבות ורעות בגלות לכן אמר. ונתן ה' אליהן את כל האלות האלה על אויביך ועל שונאיך אשר רדפוך והיה תהיה להם נקמה וישמח צדיק כי חזק נקם. והנה אמר עוד ואתה תשוב ושמתם בקול ה' ועשיתם כל מצותיו וגו'. כנגד העובר' על דת מפני' היראה שהיה להם תשוב' בלב ויושר האמונות לכן אמר עליהם ואתה תשוב אל תחטא אחר כך להפטר מן המצות אבל אחרי ר"ל אחרי שתבא אל הארץ תשוב מדרבך ותעש' תשובה טובה על אשר חלתם מלשמוע המצו' השמעת בקול ה' ותשמור מצותיו שלא היית שומר מצוה. והנה אמר ואתיך ה' בנבוכה כך פירשו ר"א. ודעתי זו שכוון לומר אליהם כי השובר והכבוד שהיה להם מאז יתנבאו להם ביותר שפע והשלחה וזה אמרו ואתיך ה' אליהן בכל מעשה ידיך בנשים ובקנייני' לטובה כי לא יתפון ה' שיתאנו ביותר האנשים הדבקים אליו אבל יבוא לשוט עליהם לטוב כאשר שם על אבותיכם שהיו מושפעים בכל העוונות האלה ביותר שאת ויותר עו מכל האומות והנה לא יאסור העוונות הנבמות האלה עליך לפי שלא יקרה לכם כמו בקרה לאבותיכם שגרבו הסוב עזבו את ה' וקרו מאחרי ואתם לא תהיה כן כי תשמעו בקול ה' לשמור מצותיו וחקותיו ישן וישיב יהיה התשובה אשר עשית בכל לבבכם ובכל נפשכם. וכן לא הסוב לחטא. ולפי' מצות התשובה היא היות שהגאולה תלויה בה והוא רשומה כל המחלות והקוץ כל הקלות. אמר עליה כי המצות הזאת אשר אנכי מצוך היום לא נפלתה היא מונך ולא רחוקה היא וגו'. כלומר כי כפי המעלות העלמות בתשובה ראוי היה להם שיטעו סולמות לעלות לשמים ליקח אותה משה אם בשמים הייה ואם זה היה נמנע שהיה ראוי לרכוב אניות ולעבור ארחות ימים על זה. כי כל מה שאפס' לאדם לעשותו היה ראוי שיטעם למעלה המצוה הזאת כל שכן שהיה אינה רחוקה ממנו כי אם קרובה ומעשה הטוב ויפטר שפעה

ולא תשוב לפעלה הנה תקנה המעלה הזאת. גם אפשר לפרש בזה שהדברים הרחוקים מהשני הדיה הרחוקים הם בערך המקבל אותם. ואם מצד התחמה עלמה לעמקה. וזהו אמרו לא נפלתה היא מונך ולא רחוקה היא. רואה לומר אינם נשמנת ונפלתה מונך ולא רחוקה מצד עומה. ופי' עוד לא בשמים היא. רואה לומר לא תחטאו שהתשובה תלויה במל ובהוראת המערכה כי הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים. לכן לא בשמים היא לאמר מי יעלה לנו בשמימים. רואה לומר מי יעשה פעל תכונת מעלם אחד כדי להוריד שפע התשובה עליו. וגם אינה מעלמה רחוק' בדברים שהם מעבר לים הוא היום הגדול שאין אדם עובר אותו מחשבת מים עבי שחקים שמפני זה לא יוכל האדם להשיג מה שמעבר לים הוא אין כן התשובה כי הוא מצד עומה קרובה להמלא מצד הנושא היא קרובה מצד כי היא צפוי ובשפתיו וכלבו ומעשיו והם הדברים ביותר קרובים לאדם. וזהו כי קרוב אליך הדבר וזהו פי' יסר וסותרו עם זה השפוק י"ב וי"ד וי"ו:

ואמנם חז"ל בדברים רבה פירשו המצוה הזאת על כללות התורה. אמרו במדרש מכל לבת מלכים שלא היה אדם מכירה והיה למלך אויב אחד והיה נכנס אליו בכל שעה והיה עומדת לפניו. אמר לו המלך ראה כמה אני מחבב אותך שאתה אדם מכיר את בתי ורעי' היא עומדת לפניך כך אמר הקדוש ברוך הוא לישראל ראו כמה אתם חביבין לפני שאין נפלטין שלי מכיר את תורתו ואני נותנה לכם. ה"ל לא נפלתה היא מונך והוא מאמר נכבד. וגם המפרש' נמשכו לזה צ"ל הפרשה. אבל עקר הפסע ואמתתו הוא כמו שפירשתי:

טו דא נתי נתתי לפניך היום וגו' עד סוף הפרק. הפרשה הזאת תקיים ותעיד על אמתת הבחירה האנושית שהיא יסוד התורה ופירשה. וכבר זכר החכם ההגדל אשר בין הרצון הבחירה בספר המדות ח"ג פ"ה באמרו שהרצון היא בחלית הדבר. והבחירה היא על דברים אשר בעבור התכלית. כי בענין הבחירות נאמ' שנהיה בבחירות ושבחר הדברים אשר בהם נהיה בריאים. וכן בענין האדם נראה להיות מואבדים ונבחר הדברים המביאים אותנו אל האוה' הנה אם כן רצון יאמר לבד על התכליות. והבחירה תאמ' על הדבר' המביאים אל התכלית הנאה. והוא מאמר הגביא (ישע' סו) גם המה בחרו בדרכים ובבקויותם נפשו חפזה. כי שמו חפזם ורצונם שבקויותם תכליות להם וכתרו בדרכים המביאים אליהם והנה השם אמר שלא נתען על התכליות ושהעלה הוא בבחירה כלומר בבקשת הדברים המביאים אל התכלית הנאה. וענין הפרש' הזאת היא כענין פרש' ראה אנכי נתן לפניכם היום דרכה וקללה. כי שם קודם ביאור המצות פי' וניאר להם שבאותה המצות היתה תלויה הבחירה לשמוע אותה ומקבל. ותלויה גם כן הקלה למי שלא ישמע אותה ולא ישמרה. וכמו שפירשתי שם. ובאן מפרש היום ומשלים ביאור המצות וקיום הבחירה עליהם. לזה אמר גם כן ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הסוב וגו'. באלו אמר הרצון בענין חן במצות האלה ובבחי' אשר קיימת עליהם נתתי לפניך ובחירתך את החיים ואת הסוב המיועד בכך עשיתם ואת המות אשר יעמדי בעונם כי הנה המצות עצמה הם להצלת החיים והסוב שבחירתם ודבר זו ימלאו המות והרע כאשר לא ישמעו לעשותם ושני הדברים האלה הם לשני. והנה אמרו החיים והסוב פירשו המפרשים שהחיים הם אורך הימים. והסוב הוא העושר והכבוד והבריאות. והמות והרע הם בהפך זה. ואינו נכון בעיני אבל פירשו אללי החיים הנפשיים והסוב הנפשי ואמר זה לפי שבבכר' החיים ים הוואה עלומה כי ים מהם שמתדמן חיים במרחיתם והם רע והפסד. ומהם חיים מכוונים אל הסוב והשלמות כי הנה חיי הרשעים הם היותם חיים כפי המצאות הנה הרע וההפסד כרוך בעקבה. ובאמרו ז"ל בבכרות פרק מי שמתו (ד' י"ח) רשעים אפילו בחיים נקראים מתים. ותי שלמים הם חיים לנפך וסוב ושלמות לנפש ועליהם אמר (תלים ל"ד) מי האדם החפץ חיים אויב ימים לראות טוב. לפי שהטוב הוא תבנית החיים וזוהרם והחיים מכוונים אל הטוב. ולא הסוב אל החיים. ולכן אמר כאן ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב. לפי שהיתה דרך הטובה ושמוית המצות מביאה אל חיי העולם הזה ואל הטוב האמין לזדקקים לעולם הבא ובהפך לרשעים בצינול ההורס והממות ששנות חיייהם תקיורנה ויורוהו מן העולם הזה ומן העולם הבא. והוא אמרו ואת המות ואת הרע שהמות היא כנגד הטוב. והרע כנגד הנפש. וכמו ששם בחילת ביאור המצות בפרשת ראה אנכי ביאר ואמר הנבוכה אשר תשמעו ככה ביאר כפן מה הוא דרך החיים והטוב אשר נהן לפניהם באמרו אשר אנכי מצוך היום אתכם לאהבה את ה' אליהן וגו'. רואה לומר כי כמו שראינו אותם לאהבה את הים יתברך הנכבד וללכת בדרכיו ולשמור מצותיו וחקיו ומעשיו אשר מהם ימאך אליהם החיים והטוב. והוא אמרו וחיית וברכת ה' אליהן. כי הם אלה הדברים המביאים האדם לתכלית הנכסף והיא מהחיים והטוב. כן דרך המות והרע הוא בהפך זה שאם יפנה לבבך ולא תשמע וגלחת והשחיתות לאלהים אחרים ימאך המות והרע בהנחה. ועל זה אמר הנדתי לכם היום כי אביד האבדון. והאבדה הזאת היא הדבקה בנפש שכנה בשם רע שהוא הרע והוא ההפסד וההעדר הנמור. ובוד שלא תאבדוהו ימים על האבדה שהוא המות אשר זכר ולפי' שישו בני ישראל מהרעמים ומתנוונים בשובחות האלה בשבטם שהיו לרבים מחויבים ונגזרים בתחבתם העליונה ושלא יוכלו להמלט מהם. לכן הוצרך לומר העדותיכם היום אתכם את השמים ואת הארץ החיים והמות נתתי לפניך מחויבים ולא נגזרים מלפניו ית' אבל שם אפריים תלויים בבחירתם. החיים והמות הנפשיים. והבכרה והקללה הנפשיים כי הם ברכה בהחלט וקללה בהחלט נתתי לפניך ובבחירתך וכוונתי ותאותי שהבחר בחיים למען תזכה לחיי המוחלטים שהם חיי הנוף וחיי הנפש ואתה ורעך. וניאר אליהם חן ימי החיים האלה באמרו לאהבה את ה' אליהן ולשמע בקולו ולדבקה בו כי הוא חיך. רואה לומר אם השלמות הנפשי כי כאשר תאבד את ה' והשם בקולו ותדבק בו והדבקה שהוא הם החיים הנפשיים המאופרים. ואמנם בחיי העולם הזה אמר ואורך יעיד לשבת על האבדה רואה לומר

כי החיים הנפשיים הם טובים בהתמדת הישיבה בארץ כי אם תאלו ממנה יבחר מות מחיים לכל השארית הנמצאה. הנה ביאר איך יחזו לחיים הנפשיים ולנופיים בארץ והתבאר שלא בא בלאן סקוק העידותי בכם היום החיים והמות נחתי לפניך לעשות בזה הודעה מפורשת כי אם להגיד שלא היו הדברים מוכרחים ונגזרים כי אם בחיירים ושנכספה וגם כלתה נפשו שיבחרו בחיים כדי שיזכו לחיי הנפש ולחיי הנוף :

ואפשר עוד לפרש ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך לאהבה את ה' אלהיך שבה להודיע שלא יעשה תכלית שמירת המצות בעבור החיים הנפשיים. אבל נהפך שיסבוק החיים כדי שבהם ישמור ויקיים המצות כי יבחר בהם מלך עולם ולא מלך השקר הנמשך מהם כמו שאמרו רז"ל בפרק קמא דעבודת אלילים (ד' י"ט) במלכותו חפץ מלך ולא בשקר מלכותו. ולכן אמר שאחרי שהודיע שהחיים והמות הם לפניו ובחירתו. העידותי בכם היום את השמים ואת הארץ שהחיים והמות שנחתי לפניך הבדלה והקללה ובחרת בחיים שלא תהיה הנבחרת היא בלבד למען תחיה אתה וזרעך ויהיו התכלית האחרון בזה. אבל תבחר בחיים לאהבה את ה' אלהיך לשמור בקולו ולדבקה בו כי אלה הם החיים האמתיים ותכלית הנמשך אחרים. ואין החיים תכלית בעצמו והם שאמר כי הוא חיך ואורך ימך לבשת על האדמה. רוצה לומר כי זהו תכלית החיים האורך ימים בישיבה על האדמה אשר נשבע ה' כדי לעשות המעשים המשובחים להדבק באלוהי יתברך לא להתענג בתענוגים גופניים. הנה התבאר הפרשה לדעתי והותרו הספקות י"ז וי"ח : ויש מי שפירש בפרשה הזאת פירוש אחר והוא כי החיים כאמרום אכלנו פסע על החיים המאוברים אשר נפשו ובמאמר דוד עליו השלום (תהלים כ"ו י"ג) לולי האמנתי לראות טובו ה' בארץ החיים. ופסע יאמרו על חיי העושר כמו שאמר (מלכים ב' ד') ואת ובניך תחיי בנותר. ויאמרו על החלום כמו שיאמר (קבלת) יש ראש חיים עם האש אשר אהבת. וידוע כי האמת השכלי שמהחיים באלהים יש מהם שיקראו טוב והם החיים הנפשיים שבהם השוב והשלמות וההשפלות. ומהם חיים שהם רע והם חיים הבדמיים. וכן בענין המות כי יש ממנה שהיא זרה ורעה בעיני האדם והיא המות הנפשית והכרחיים והיא טובה לנו להסירנו בין פחיתות החמר ומשיגיו. לשלמות השכל והפסוק הכתוב. וכמו שכתוב בפרק של ר"מ והנה טוב מלך זה מות. ואמר דוד (תהלים קי"ו) יקר בעיני ה' המותה לחסידיו. ויש מות קשה ממנה שהיא הרע בהחלט והיא המיתת הנפשית. והנה לפסוק עינים עורות אלל האונות האלה אשר הם גדולי הערך. אמר הנה ראה נחתי לפניך היום את החיים ואת הטוב את המות ואת הרע. כאלו אמר שנתן לפניכם שני מיני החיים. כלומר החיים החומדיים הנפשיים. ולעומתם החיים האנושיים. וקרא הנפשיים חיים בהחלט כפי דמיוני בני אדם. והנפשיים קרא טוב בהחלט כפי האמת וכמו שאמר (פ' ואתחנן) לעובד לנו כל הימים לחיותנו כהיום הזה שקרא טוב שבהם לעולם הנפשות. וחיים לעולם הנפוש' ושני דברים האלו הם כנגד בני חלקי האדם. כי החיים החומדיים הם כנגד הנפשות. והטוב הוא כנגד נפש המסכלת וגם נחתי לפניך שני מיני רעות לבני חלקים. והם המות והרע. שהמות היא כנגד הנוף. והרע הוא כנגד הנפש ולפי שלא יושלם המלמד בהודעת התכלית לבד אם לא כשידע גם כן להבדל אשר יביאנו אל התכלית כי מה תועלת שחלש שם העיר אשר שם מנחתך ללכת אם לא תדע איזה דרך יעניך אליה. וזה ישלם בפני עניינים בידיעת הדרך הישר לבה שמה ובחורו מהדברים המתעים והרעים שלא יעשה בהם כמו מלאכת הרפואה התחלקה אל שמירת הבדירות ואל חזרתה כשהסור. לזה אמר אשר אנכי מתוך היום לאהבה את ה' אלהיך וגו'. בהם היוונים המבוארים שאם יתן לב אליהם לא יעשה אשוריו מני הדרך ולא יעשה כלל. כי דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום. ובכלל זכר סוד מרע ועשה טוב וגם בזה לא יושלם כי אם כשידע התועלת המגיע מההנהגה אל המקום ההוא. וביזק המהחייב אם לא יגיע שמה. כי על כן הכימונו בשלי הדתות להניח שבר על המעשים האנושים ועושה את המעשים. ולזה אמר וחיית ובריתך ה' אלהיך וגו'. ועל גלוי הרע וההזק הנמשך אם לא יגיע שמה אמר ואם יפסד לבדך ולא תשמע וגו'. ואמר בזה הגדתי לכם היום לפי שחזרתי הוא מניד אשר לא ידע הראשונים. והוא שהם לא שיערו אחר מיתת הנוף מיתת אחרת כלל. ומשה רבינו הפליג לדבר באמרו כי אבד תאבדון רוצה לומר אבוד בשולם היה והאבדון בשולם הנשמות. וכל זה עדיין לא יושלם אם לא ימצאו אליו הדברים העוורים והסומכים להגיע אל סוף המעשה כמו שאמר שלא תהיה ההליכה אל המקום הנכסף ולקנות הטוב ההוא ולהגלל מאותו הרע אם לא יודמן לו ממנו להוואתו ובהמה לרכוב עליה וכיוצא. וזה יוכלל בשני מינים. האחד במציאות הישעים הנאמנים באותו מעשה. והשני השלמת די סקוקו וזרכיו. ועל הראשון אמר העידותי בכם היום את השמים ואת הארץ רוצה לומר אל תאמרו שלא נמצא אליכם יועץ כי אני מניד בכם שמים וארץ שאני יועצם ונחתי לכם החיים והמות הבדלה והקללה ואתם ראויים ובחיריים עליו למען תחיה. ומעתה לא נשאר לך תרבות. האמנם אמרו ובחרת בחיים אין הכונה שיבחר בחיים ולא יבחר במות. אבל עניינו שאחרי שיש לפני מיני חיים הנפשיים והנפשיים. יבחר מי שירצה מהם אם להמשך אחר הנפשיים ותאוהם וגם אחרי הנפשיים והנפשיים. וראוי שתבחר באותם החיים שיבואוך להשארו' והנחיתות והוא אמרו למען תחיה אתה וזרעך וגו'. רוצה לומר שתחיה אתה ובניך באותם החיים ולא שהמות בזה. כי הנה החיים הנפשיים ענינם המות והרע באמת. ולא תהיה בזה ובחרת בחיים כימין לדבר הנבחר כבי"ת (תלים קל"ב) כי בחר ה' ציון (ישעיה ב') בחור בעוב ומאוב בער. רק הוא כימין הדברים אשר בנה ומהם תהיה הבחירה והבדירה כעס ויבחר בזרע אחרים בכם מכל העמים. ושני שמושי הבי"ת תנואל בפסוק אחד (ד"ה א' כ"ח) כי ביהודה בחר לגגיד ובנית יהודה בית אבי בבני אבי כי ראה למלך על כל ישראל ומכל בני כי רבים בנים נתן לי ה' ויבחר

בשלמה וגו'. ואמנם לענין השני והוא סקוק הארכים אשר בס יחיו כל הימים אמר לאהבה את ה' אלהיך ללכת בדרכיו ולדבקה בו כי הוא חיך ואורך ימך לבשת על האדמה וגו'. רוצה לומר גם לא ימצאו מכם כל הדברים הארכים להעמדת חיותכם כי מונחמים תהיו כי בהיותכם על האדמה וההליכה בדרכיו ולדבקה בו לא יחסר כל לכם כי הוא חיך ואורך ימך וגו'. הלא הוא זה דעת והמשך אחר בפירוט הפרשה והוא יוצר הל"י מאמתי. ולכן מה שכתבתי אני בזה הוא היות' מתישכ כפי האמת השפטי : נלם סדר נכונים :

פרשת וירך

ואמנם הספקות הנפלות בדברי הסדר הזה כפי הסגרה הפשוטה הלא הם חמשה עשר :

הספק הראשון באמרו וירך משה וירך את כל הדברים האלה אל כל ישראל. כי הנה קודם לזה כתוב וירקא משה אל כל ישראל ויאמר אליהם אתם ראיתם וגו'. והמשך אחריו פרשת אחס נאנים וכל דברי הבדירות והרי כלם היו לפניו באותו פומני. ואיך אם כן אמר כאן שהלך משה לדבר אליהם וכתב רש"י ז"ל שהלך אל כל שבט ושבע. כי כיון שהיו כלם מקובלים יחד לענין הבדירות היה לו לדבר אליהם שם ולא ימנעך ללכת לכל שבט ושבע לדבר אליהם : הספק השני באמרו בן מאה ועשרים שנה אנכי היום לא אוכל עוד ללכת ולבא שפני זקנותי נעדר מעבור אל הארץ. מלבד הגזירה האלהית שגזירה עליו. וכושר לזה נאמר בשעת מיתתו ומשה בן מאה ועשרים שנה במותו לא כהנה בינו ולא גם ליהם והוא המורה שמוכן וזקן היה ללכת ולבא אם לא שהלך יתברך מנע ממנו להשגרה אל הארץ :

הספק השלישי באמרו ויכתוב משה את החורש ויתנה אל הכהנים בני לוי כי מה ראיתם החורש האלהית לזכור כאן כתיבת החורש כיון שגם אחרי זאת הבחירה והבחירה בזה פרשת הן קרבו ימך וגו'. והנה שוכב ע"ה אבותיך וגו'. ואחרי זה כלו נאמר ויהי ככלות משה לכתוב את דברי החורש הזאת על ספר עד תמס וגו'. ובאותו מקום היה ראוי לזכור כתיבת החורש לא בזה קודם השלמתה. והסגרה בן כתב שמה שזכר שמה הוא ביאור מה שזכר בלאן. ולא ראיתי נורך בביאור זה. והרלב"ג כתב שהחורש שזכר כאן שכתב ונתן לכהנים אינה אשר זכר שם שכתב ונתן ללויים כי זאת היו קוראים בזה הכהנים והזקנים והאחרת בזה מונחת בארון. אבל זה בלתי מספיק כי כן אמרו הכהנים וז"ל בלתי פרק אלו לאמרו שכתב ספר חורש לכל שבט ושבע :

הספק הרביעי בזה שאמר כאן ויתנה אל הכהנים ואחר זה בסוף הסדר אמר ויזו את הלויים נושאי ארון ברית ה' לקוח את ספר החורש הזה ושמתם אותו וגו'. מורה כי ללויים נושאי הארון להנה החורש לעבדה ולשמרה לא לכהנים כמו שזכר כאן כי עס היות כל כהן לוי לא יתפסק שיהיה כל לוי כהן ואם נפקדה ביד הלויים נושאי ארון לא נאמר שנקדה ביד הכהנים :

הספק החמישי אם היה שמה נתן והפקיד החורש ביד הכהנים וביד הזקנים כמו שזכר כאן מהו אמרו תקרא את החורש נגד כל ישראל והיה ראוי שיאמר תקראו את החורש אם לכולם ידבר כמו שאמר ויזו משה אותה אמר מקץ שבע שנים במועד שנת השמיטה בנת הכסות וגו'. וקרא את החורש וגו' כמו שאמר בהקריאה לא היתה מועלת לא על הכהנים ולא על הזקנים כי אם על המלך שהוא היה הקורא ולמה אם כן לא הזכיר זה בכתוב שיקרא המלך בהיות המלך תלוי בזה :

הספק הששי למה לזה יתברך ששהיה קריאת החורש מקץ שבע שנים במועד שנת השמיטה בנת הכסות. והיה ראוי שתקרא שנה בשנה וגם בכל רגל ורגל בעלות ישראל לבית הבחירה היה ראוי שתקרא החורש בפניכם. ולמה נחיתו אמרו משבע שנים לשבע שנים, ובנת הכסות בלבד. ובזה בקבלתם ז"ל שבשמיני חת הפגרת לא קודם לזה בשאר ימי החג :

הספק השביעי בזה שאמר הקהל את השם האנשים והנשים והקץ ונרך אשר בשעריך ונתן הסנה באמרו למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את ה' אלהיםם ושמרו לעשות את כל דברי החורש הזאת. והנה התכלית הזה ידק באנשים ובנשים אבל בטק ובגזרים איך ידק ושמרו למען את כל דברי החורש הזאת : הספק השמיני בזה שזכר השם יתברך למשה הן קרבו ימך למות קרא את יהושע והתלבוץ בזה מועד ואזנו וגו'. ויורה שהיה הקריאה כדי לזכות ליהושע ויהיה בפני משה כדי לסמוך עליו ידיו. ומצינו בפסל שלא היה כי אם אחרי שבאו אל הוהל מועד בזה הדבור למען"ה שנאמר ויאמר ה' אל משה הנך שוכב עס אבותיך וגו'. ויורה שזאת היתה תכלית הביאה שמה לא לזכות את יהושע אחרי שלמשה היה הדבור לא אל יהושע. ויקשה עס זה למען עמד מעמד הענין שפח ההל והנה בזה הדבור למשה לא היה עמוד הענין על פתח ההלל : הספק התשיעי בהספד הדברים שבאו בגזירה הזאת כי הנה אמר והבחרתי פני מהם והיה לאכול ומלאכו רעות רעות וזרות. והוסיף לומר שניה אנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא והוא מאמר כפול :

הספק העשירי אם היה שישראל יתורו את חסאתם ויאמרו הלא על כי אין אליה בקרבני מלאכי הרעות האלה איך אחרי חשבתם לא רחם השם יתברך עליהם. אבל כפל ענינם וזרחת באמרו ההדיו ואנכי הסתר אסתיר פני וגו'. כי במקום שאמר ראשונה קודם זכרון האונות והבחרתי פני מהם ואחרי זכרון הוירוס וההסוה אשר יעשה אמר הסתר אסתיר פני שהוא ענין מוספל ובסירות הפרשה אזכיר דעות החכמים המפרשים בזה :

הספק האחד עשר באמרו ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ויורה שמה ויהושע שניהם יכתבו אותו. והוא זר מלך כיון שכל החורש משה כתבה. ואיך יקיים

יסייע יחשע בנתיבת השירה הזאת אף כי במעשה לא נזכר כן. אבל אמר ויכתוב משה את השירה הזאת וילמדה את בני ישראל מורה שהוא כתבה ולא יחשע. והרמב"ן כתב שהיה משה כותב ויחשע עומד וקורא כי רצה הש"י לעשותו נביא בחייו. והנה הכתוב אומר ולמדה את בני ישראל שימשה צפיהם כולו בלשון יחיד וכן בפעל נאמר ויכתוב משה את השירה הזאת ביום ההוא וילמדה את בני ישראל. הנה אם כן הכתיבה והלמיד' כלם עשאו משה בלעד. ולמה אם כן שיחף יחשע בכלל הכתיבה:

הספק השנים עשר בשירה הזאת בעצמה. וזוהו כי מה צורך ראה הש"י בשירה הזאת האם נאמרו זה דברים אשר לא נאמרו כבר בקלות שנפרשת והיה כי תבא. אהה תראה כי כל הדברים אשר כללם השירה הזאת נזכרו בקלות הכן עם מה שנזכרו בבית הראשון ונחוצה שניהם כאחד. וכל שכן עם מה שהוסף בפרשת אהה נזכרו בדברי הבית ובפרשת והיה כי יבאו עליך כל הדברים האלה וגו'. ובפרשת ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת המוות ואם סכדי להעיד צוה את השמים ואת הארץ נתחפפה השירה הזאת הנה למעלה בפרשת ראה נתתי לפניך היום נאמר העידותיכם בכם היום את השמים ואת הארץ החיים והמוות נתתי לפניך וגו'. ומה היה אם כן הצורך בשירה הזאת ומה הוא הדבר אשר נחלש ביעודים:

הספק השלשה עשר צוה משה ללוויים הקהילו אלי את כל זקני שבטיכם וסומריכם ואדברנה באזניהם את הדברים האלה וגו'. כי אם היה השם"י צוהו שילמד השירה הזאת לבני ישראל וישימה צפיהם. והיה שזה כבר עשאו משה כמו שאמר ויכתוב משה את השירה הזאת וילמדה את בני ישראל. אם כן מה צורך היה בקצוץ הזקנים והסומרים לדבר אליהם הדבר ההוא בעצמו ואם היה להחיות בהם פנים אחרת על זה. היה ראוי שיקרא לכל העם לא לזקנים ולא לסומרים בלעד כל כהן שבסוף הפרשה נאמר וידבר משה באזני כל קהל ישראל את דברי השירה הזאת עד המס. ואם קרא לזקנים ולסומרים בלעד איך דבר אל כל הקהל. והרמב"ן כתב שצוה להקביל הזקנים והסומרים שהם יאספו את כל העם. אבל לא נזכר בכחם. והרמב"ן כתב שהשירה הנזכרת פה בפרשה היא שאורה בכללה לא לבד שירת האזינו ושלוה הקביל הזקנים ללמדה מצות הכורה וחוקיה ומשפטיה. והנה הוא מכחש פשוטי הכתובים ויורם וכמו שאבאר בפרש':

הספק הארבעה עשר נאמרו כי ידעתי כי אחרי מותי כי השחת תשחיתו וגו'. וזה יורה שמה היה עשה זה מעצמו ומדעתו וכן הוא ית' צוהו לבחור את השירה וללמדה את בני ישראל למה לא אמר הקהילו אלי את כל זקני שבטיכם וסומריכם ואדברנה באזניהם את כל אשר ידברתי וגו'. והיה מיום השירה ההיא לאומרה שהוא הש"י שדברו ואמרה ונתינה אליו. ולא שהיה מיום הדבר לעצמו:

הספק הכ"ט שאתה תראה בשירה הזאת ד' חלקים כוללים. הא' שינתלו את הארץ ודשנותה ועוצתה בכל הטובות בהשמייות. והשני גודל התהלה והפסע שיחשלו בני ישראל נגד האל יתברך. והשלישי גודל העונש אשר יענישם עליו. והרביעי הנאולה העתידה. והנה למשה רבינו בדבריו אלה קודם השירה מה שיציר על זה וזכר מהחלקים האלה השלשה הראשונים. ולא זכר החלק הרביעי כי נאמרו אביאנו אל ה'אלהינו אשר נצטעתי לאנחותיו ונת חלב ודבש ואכלנו משע ודשן הוא החלק הראשון. ונאמרו ופנה אל אלהים אחרים ועבדום ונאננוי וספר את צרותינו הוא החלק השני. ונאמרו והיה כי תמאנן אהוה לרות רבות וגו' הוא החלק השלישי. אמנם החלק הד' מהנאולה האחרונה לא נזכר כאן והוא דבר זר מאד אחר שהיה כולל בשירה והדברים האלה עדות ממה שיש בה למה לא נזכר. והנה מפרש הכתובים באופן יוצרו הספקות כלם:

לא א ויקרא משה וידבר וגו'. עד ויכתוב משה וגו'. כבר כתבתי בהקדמה זה הספר שעד כאן ספרה התורה מה שדבר משה לישראל. ומכאן ואילך יספר מה שעשה אחרי שדבר דבריו אליהם ואומר. שאחרי שהשלים משה לקיים את דברי הבית עם כל ישראל בלבו אים לאהלו. ואח"כ רצה משה להספר מהם כי בא ימיו. וכדי לבשרם הלק ממחנה ליה אשר היה יושב שמה בדבר הרמב"ן אל מחנה ישראל כאדם הרואה ללכת מן העיר אל מקום אחר והולך לבית חבירו להספר ממנו בראשיתו להיותו חביב אליו. והלק בפרש' אלל כל שבט ושבת להודיעם שהוא מת ולהספר מהם לאהבתו אותם. וזהו אמרו ויקרא משה וידבר את הדברים האלה אל כל ישראל. ולא יחזור אל כל ישראל בלבד לענין הדברים כי אם שהלק אל כל ישראל ממחנה למחנה וידבר אליהם שם הדברים האלה. והותר צוה הספק הראשון:

והיו דבריו אלה כדי לנחמם ולדבר על לבם שלא יתקשו מן מיתות יוצר מדלי כי הוא מפאת ימיו שהם מלאים ועשרי' שנה הגיע קצו. והרמב"ן כתב ב' סיבות. הא' היותו בן ק"כ שנה. ומפני זקנתו לא היה מוכן להלכה. וזהו אמרו לא אוכל עוד ללכת ולבא כי עם היות שלא כהה עינו ולא נכ ליחה. הנה במצב גופו ואבריו היה זקן והלש בלתי נאות למלחמה. והסבה השנית היה הזווי האלפי כמו שאמר וה' אמר אלי לא העבור את הירדן הזה. ואני אחשוב שמשה רבינו אמר אל ישראל בן מאה ועשרים שנה אני היום והם מוצים באמת כי כמו שהעידה התורה עליו לא כהה עינו ולא נכ ליחה. אבל אין ראוי שאונה את עצמי בנחבי שכן יהיה תמיד כי מפתח הוקנה עם היותו בזהוה בירידה אין ספק בלל יו"כ כך צטתיד כי בהכרח תבואני החולשה מהרה בנתיבות בירידה האחרונה כי כן יקרה לזקנים שבהיותם בנתיבות פהאום תבואה החולשה. וזהו אמרו לא אוכל עוד ללכת ולבא. רוצה לומר עוד צטתיד לא אוכל עם היות שאוכל עתה. ועם זה לא יהיה המאמר הזה כותר לאמר לא כהה עינו ולא נכ ליחה כי בה ידבר מההווה ומשה דבר כאן בדרך העלל למה שיהיה עליו

צטתיד. והותר צוה הספק הב':

ונאמרו וה' אמר אלי הוא פננה אחרת עליה נאמר שהש"י לא לבד במלחמת הארץ אבל אף בהעברת הירדן אמר אלי לא תעבור את הירדן הזה. ולפי שישאל לא יחשבו מנחמין האזינוים בהפקד משה שר נאמם ולא יסחרו ולא ייראו ראה לנחמם ולדבר על לבם נאמרו ה' אלהיך הוא העובר לפניך הוא ישימך את הנוים ולא אני. ולפי שהסבה העליונה צריכה כמות אמלעות להראות פעולתה. אמר יחשע הוא עובר לפניך כאשר דבר ה'. גם כיון במאמר הזה להודיעם שלא יקשה בעיניהם למה מנה במקומו את יחשע ולא לאחד משאר השרים אשר בשם כי צוה לא היה מפעל משה ורצונו כי אם מגזרת הש"י כי הוא לא מנה את אחד מבניו ולא מבני אחיו כי אם ליחשע בזהו הש"י במנויו. והוא אמרו יחשע הוא עובר לפניך כאשר דבר ה'. וכדי להנמיחם בנחמין ארזיהם. הביא להם ראיה ממלחמת הירדן ועונו שלא נעשהם בזה משה ונבדורו כי אם בזה השם הוא אמרו. ועשה ה' להם כאשר עשה לסיחון ולעוג מלכי האמורי ולא רצם אשר השמיד אותם. שכן יעשה לשאר העמים ומלכי הארץ סיחון ה' אותם לפניו' באופן שיקנו ישראל כבוד ממלחמה ושם הנבירה וה' ילחם להם ויחן אותם לפניו' כדי שיעשו בהם ככל המצוה אשר צויתי אתכם שהיא לא תחיה כל נשמה. כל המצות כמו שנזכרה בפרשה. והשלים דברו נאמרו חזקו ואמנו אל תיראו ואל תעורנו מפניהם כי ה' אלהיך הוא ההולך עמך. ועל כן כלם כננד יבולו עם תחלם. בהיות שר הנאם ה' אלפי השמים ואלפי הארץ. ואחרי שהזכיר את השם כראוי הוסיף את יחשע לעניניהם שיה' שר הנאם כדי להנמיחם עוד. והוא אמרו חזק ואמץ כי אתה תבא את השם הזה אל הארץ אשר נשבע ה' לאבותיהם ללכת להם ולתתם תחילתה אותם. הנה לא אמר כי אתה תבטח את הארץ או כי אתה תלחם את המלכי' וגו' הארץ. לפי שהיה כל זה מוטל עליו ית' ואם לא נזכר בשם לא ייראו ארץ וירושם לא יושעו למו. אבל אמר כי אתה תבא את השם הזה אל הארץ ואתה תנחילנה כי ההבאה שמה יהיה עליו וחלוק הארץ. אמנם כיבשה יהיה מאת האלפים. ועוד הודיעו שהשפע האלפי יהי' עמו תמיד ואלהותו יתברך לא יעזבו. וצוה היה אליה' מהנחמה העצומה בדעתה שיהושע שר נאמם יו"ה' ה' עמו כאשר היה עם משה רבינו. וזהו ה' הוא ההולך לפניך הוא יו"ה' עמך וגו'.

ט ויכתוב משה את התורה וגו' עד ויאמר ה' אל משה הן קרבו וגו'. כתב הרמב"ן כי כתב משה את התורה מבראשית עד לענין כל ישראל. ולא היו דבריו נזכרים לא בתחילת הכתיבה כי לא כהה עתה ספר בראשית ושאר הספרים השלש' אלא בסוף הכתיבה כי לא כתב עתה עד לענין כל ישראל. וכבר כתבתי דעת הרב שייכות משה את התורה' שזכר כאן הוא עצמו מה שנאמר להלן ויהי ככלות משה לכתוב וגו'. והנה סדר הפרשיות לא יבדלו. אבל אמנות הענין לדעת' כך היה. שמהם אדונו אחרי שביאר המצות וברת הבית על שמירתן חשב שכבר נשלמה התורה כלה. ושלא יתוסף בה עוד דבר. ולכן הלך ליספר מן הספרי' למחנה' ומיד כתב ספר אלה הדברים' לפי שבמעמד הר סיני כתב מבראשית עד ויקרא. ואחר כך יוס ליום יביע אומר ויליה ללילה היה נוחב כמו שיצאסו הדבור האלהי אמנם ספר אלה הדברים שהוא דבר אל כל ישראל מהסוככות וביאר המצות ראה הקב"ה שיכתב בספר כמו שאר חלקי התורה וכמו שזכרתי בהקדמתי. ולכן אמר כאן ויכתוב משה את התורה הזאת שרצה בו על ספר אלה הדברים כי עליו אמר תקרא את התורה' הזאת נגד כל ישראל שהוא ספר אלה הדברים כדאיתא במסכת בועה שבה פרק אלו נאמרין. ומשה כתב ספר התורה הזאת רוצה לומר התורה בכללה כמו שהיה. ושמה עם שאר הספרים ויתנה אל הכהנים בני לוי הנושאי' ארון ברית ה' ואל כל זקני ישראל. אמנם השם ית' רצה להוסיף בתורת שירת האזינו כהן שיבא בפרשת הין שובב עם אבותיך שצוה שם ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ומפני כן הוצרך משה רבינו לכתוב עוד על ספר אותה שירה ואחרי אותו חוספת נתן אותו אל הלויים לשמוע מלך ארון ברית ה' וזה מפני השיר' שנתחדשה בהיותם עדות כמו שאבאר ולכן נאמר שם ויהי כללות משה לכתוב וגו'. והותר צוה הספק הב':

ולפי זה נתן משה רבינו התורה בכתב' לכהנים להיותם משרתי ה' כדי שיסנו בה יומם ולילה וללמוד אותה לא לנגזר ולשמרה כי אם לעיין בה. וגם כן ראה לתת אותה ללוויים נושאי' ארון ברית ה' לפי שבהם יורו המשפטים ליעקב. וראוי שיקראו בתורה ויהיה שגורה צפיהם. וגם ראה לתתה לזקני ישראל שהם הסנהדרין כדי שישימו בה וידעו דבר המשפט. ויהיה לפי זה נאמרו ויתנה אל הכהנים בני לוי מלת אל מושך את עצמו ואחר עמו. כאלו אמר ויתנה אל הכהנים ואל בני לוי ואל כל זקני ישראל. כי לכל אחד מהם כהני' לויים וישראלים שהם שלם מדרגתו השם נתן ספר תורה ה'. ואפשר שלל שבת ושבת נתן ספר תורה אחר. כמו שאמר ואל כל זקני ישראל. ולפי שלא היתה הנתיב הזאת הראשונה לתכלית השמירה והנתיב לא' אמר כאן לשם אותו ספר התורה וגו'. כי היה התכלית בנתיב הזאת בלבד ללמוד ולעיין לא זולתו. והותר צוה הספק הד':

והנה צוה אותם שבמועד שנת השמי' בנה הסכות תקרא את התורה הזאת נגד כל ישראל לפי שכל ההשגלות הזו היה למען הלימוד והידיעה בלבד ומאשר אמר שיקרא את התורה הזאת ידענו שהיתה המנו' מוטלת על כל ישראל לכן אמר לכהנים וללווי' ולכל הזקנים תקרא בלשון נכח. וידוע שלא היה אפשר שיהיו כולם קוראים כי תרי קלי' לא משמתי' אף כי קולות הרב' כל כך. גם כי הכתוב אמר נגד כל ישראל. מכלל שיהי' קורא אחד ויהי' נגד כל ישראל. ויחייב מזה שיהי' קורא אחד וראוי שיהי' הראש והגדול אשר בשם שהמלך

הדור קורא בזה הסכות חלק מן התורה וזהו משלים ספר בראשית ואלה שמות ויקרא ובמדבר כיני בשם שנים ובשנה השנייה שנת השמיטה בזה היה קורא המלך ספר אלה הדברים שכל שנה ושנה ברגל בזה קריאת החור' בסדר ובשנה ההיא השנייה היה המלך מסיים התורה באופן שהוא ושמכאן באר המנהג צימיו ביום השמיני חג העצרת האחרון נקראים יום שמחת תורה שבו ביום אנו משלימים את התורה. עומד הגדול שנקרא ומסיים אותה וסוף בשמו קורא מבלי הורגמו פרשת ואלה הדברים לדמיון משפט המלך בזמן האלה שהוא. והוא בזה הספק ה' :

ד ו' אמר ה' אל משה בן קרבו ונ' עד ועתה כתבו לכם. לפי שחשב משה שכבר כתב כל מה שהיה לו לכתוב על ספר התורה. ראה השם יתברך להוסיף עוד שירת האזינו. ואמר לו בן קרבו ימין למות קרא את יחושע והציבו באל מועד ואמרו. והוא אמר לו שלא היה צורך הקריאה לדבר עמו כי אם לזווח את יחושע לפי שהערים הקדוה ברוך הוא עם משה לבנות הגיד לו שהיה הקריאה לזווח על שירת האזינו. שלא יתעטש משה רבינו למע יוסף עוד ביעודים רעים כהנה וכהנה וכדי שלא יאמס מלכת לקבל הדבור ושלא יתעטש ממנו. אמר לו שיהיה הקריאה כדי לזווח את יחושע. ובאשר הלך שמה באתה הנבואה על עין השירה שיהיה הכונה האמתית בקריאה ולא לזווח את יחושע וזהו תכלי' הדברים ועתה כתבו לכם את השירה הזאת רוצה לומר עוד הכתוב את השירה הזאת על ספר התורה אשר כתבת כי לא שלמה כתיבתו עד הכה. ומפני זה שיתף עמו יחושע בדבור הזה ולא נעשה אותו לזיו פנמו ואפשר גם כן שיתף יחושע בדבור הזה לענין הכתיבה כמו שאבאר. ובהנה עמד עמוד הענין פתח האהל יודע שלא היה למשה הדבור כן. כי הכתוב אומר ודברתי אתך מעל הכפרת מבין שני הכרובים. ובאמר ונבא משה אל האל מועד לדבר אחר וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפרת ונ' מבין שני הכרובים. לא שיעמוד הענין פתח האהל אלא היה זה בלי ספק לבנות היות עם יחושע. וכן באמר בפרש' כי חש איהו כבא משה האהל ירד עמוד הענין ועמד פתח האהל ודבר עם משה ונ'. ובאמר מיד ומדברתי יחושע בן נון נער לא ימים מתוך האהל. הנה ביאר כי בכתב היות יחושע באתל היה עומד עמוד הענין פתח האהל. וכן מצינו בפסוק ית' אל משה אחרן ומרים ואו שלשיתם אל אהל מועד ויאלו שלשיתם וירד ה' בעמוד הענין ועמד פתח האהל ויקרא אחרן ומרים ויאלו שניהם וכל זה ענין הבדל ומעלה במדרשות. כי לא רצה יתברך שיהיה יחושע סמוך למשה ובמקומו צפת קבול הנבואה ולא גם כן אחרן ומרים אבל שכמו שנבדלו במדרשות' בעצמם כך יבדלו במקומותיה' ולכן יאלו אחרן ומרים לקבל הדבור מתוך אהל ונשאר משה באתל והספק ביהושע שבחייתו באתל היה משה רבינו יואל אל פתח האהל לקבל הדבור באופן שלא יהיו שניהם כאחד לא בנבואה ולא במקום. והוא בזה הספק במנה עשר :

והנה הדבור אשר בא כאן למשה הוא הכך שוכב עם אבותיו וקם השם הזה וזה אחרי אלהי נכר הארץ רוצה לומר עם היות אלות הבני' אשר שמרו בני' וזין השם בשכר ובעונות' תנאיו' אם לא ישמע ואם ישמעו אינו מודיען שאחרי שחשבו עם אבותיו יתקיימו כלם ולא יפול מכל דבריו חרפה לא בעובות ולא בעונות' והרשות כי הנה בראשונה ישלם השם הזה שפסלה רמה וכבוד וזה קם השם הזה כי יכנסו את הארץ וישבו עליה ויהיו עמונים לכל נוי האדמה. אבל אחרי מעלתם וקומתם וטובתם מרוב כל יעשרו ויבטלו והיות אחריו וזה אחרי אלהי נכר הארץ כי ישלם כאשפה רעה ושרת פסע. שבעיותה צעלת בעל לאדם נכבד ואשת איש חיל תזנה עם אדם פחות ונבזה וחדל אישים. וכן חשבה האומה הנכחד' דרושה לאלהים שחונה עם הפסיל' ואחרי אלהי נכר הארץ או הנה ארץ ישראל לקדושתה היתה מיוחדת להנהגת השם יתברך והוא היה המושל והמנהיג והמשפיע בה ושאר האלודות היו נכרים בארץ הקדושה והיה כי לכן נקרא אלהי ישראל. ואמר (מלכים ב' כ"ו) כי לא ידעו משפט אלהי הארץ. וכן (ד"ה ב' ל"ב) וידבר על אלהי ירושלים ככל אלהי עמי הארץ וכתב (פ' משפטים) לא יבנו בארץ. ויעקב אמר (וישאל) הכירו את אלהי הנכר וגומר שהארץ היתה מיוחדת להנהגת השם. ולכן היו אלהי העמים עובדי' אלהים נכרים בארץ וכמו שכתב הרמב"ן וזכר שעוד יוכיפו כרס שלא די עיזו אחרי אלהי נכר הארץ אבל גם יעזו את השם ולא יאמרו מזותו וזהו יפרו את בריתו אשר כרת עמו. וזהו יקרה להם כאשפה צעלת בעל שר שידול שחונה התח בעל עם איש נקל ונבזה ולא תסתפק לזנות עמו בדיעות עם בעלה ונדרשותו אבל גם חלה מביתו וחברה מרשותו והלכה ויהיה עם הזונה. כך היו ישראל עבדו אלהים אחרים עמו העבודה האלהית ועל זה אמר הנביא (ירמיה ב' י"ד) כי שמים רשות עשה ואני עשוי מקור מים חיים לחיוב צדקות אלהים נשברים כאשר לא יבילו המים. וזכר כאן שיתרה אף ה' וימדדס מדה כנגד מדה אם כנגד העיזב שמוז' ה' אמר ועובדיהם והשחרתי פני משה רוצה לומר גם אני אעזוב אותם ולא אשניה עליהם והיעוד הזה קשה מכל היעודים כי הנה בכל אלות הבירות לא תמצא הסתרת פנים ולא עיזבה כי אם עונשים השנתיים וכאן תגמול עיזבתם יעד בעיזבתו אותם ובהסתר פנים משה ואם נגד מה שזנו אחרי אלהי נכר הארץ אמר והיה להבול ומצאורו רשות רבית וזרות רוצה לומר הם זנו אחרי האלהות הם תלכלו' שיליתו בקניניהם וכמו שאמרו הנשים האחרות (ירמי' מ"ז) ומן אז חדלנו לקטר למלאכת השמים והסך לה נככים הסגורו כל ולכן יהיה בספק ביהיו אלו כל כי כל העמים יאכלו אותם וירדו בסע. ועם אויביהם בדיהם בהסתר פנים ולא תחשבו שיהיו נעזבים למקרה ואולי ימלאור עיזות ואולי ימלאור רעות כדרך הדברים המקריים. לא יהי' כן אבל על כל פנים ימלאור רעות רבות וזרות. והסנה המסייבת שבהיות' בהסתר פנים נעזבי' למקרה יביאם רעות וזרות ולא סונס היה אלא בשני פנים :

האחד

המלך. לפי שהמלך כמו שזכר המדיני הוא נפש כללית לעם ונביותו הוא הקורא היה כל ישראל קורא. והוא בזה הספק ה' :
וקבלו חז"ל בשלמי פרק אלו נאמרין שהקריאה היתה ספר אלה הדברים לפי שרוב גופי תורה תלויים בו. והתורה בכללה יקשה קריאתה יחד גם כי ענין מעשה בראשית ונס תורה כהנים לא היה צורך שישמעו העם ולכן אמרו שהיה קורא ספר ואלה הדברים בלבד שרוב מזות התורה והבירות נכללים בו. ומלאו סמך גדול להם ממה שאל' בראשית (מלכים ב' כ"ב) ויעל המלך בית ה' וכל איש יהודי' וכל יושני ירושלים אחר והכניסו והנביאים וכל העם למקשן ועד גדול ויקרא באזניהם את כל דברי ספר הבירות הנמצא בנית ס' ונ' כי ספר הבירות היה ספר אלה הדברים היה. וכן אזהר התורה ונתת את הברכה על הר גריזים ומלינו שיהושע נתנה לפי שהמלך' שחיי לכל ישראל מזות במלך או בשר הנבא לקיימה. ואמנם למע היתה הקריא' הזאת בשנת השמיט' ובזה הסכות ולא היתה בכל שנה ושנה וגם מדי חדש בחדשו בדיה כי התורה האלהית היה ראוי שלא יאמרו דברים מפניו. הנה הסנה בזה הית' לפי שהקריא' השנית שיהיו דברי תורה חזקים על ישראל ושמלכד ללמוד ספרים שיחיו הסגולה כהנים הלוים החכמים והסופרים ילמדו את החור' ויהיו גם יומם ולילה. עוד צפויני גדול יקרא הגדול שבעס שהוא המלך או השופט את ספר התורה נגד כל ישראל כדי שישמעו ויחפצו לבותיהם מהדברים ומכבוד המדבר והקורא ואם היה זה בכל שנה היה הדבר נקל בעיניה' כמאמר שלמה (משלי כ"ח ט"ז) הוקר רגלך מנית רעך ונ'. ולכן זוט שמהשנים לא היתה הקריא' תדירה בכל שנה כי אם בשנת השמיטה לפי שצננה היתה יהיו פניוים מכל עסקיהם אשר הם מתעסקים בעבודת האדמה ויהיו כלם שובתים מחרישה זרע' וקציר' וכל מלאכת עבוד' ומזונות מוכנים לפנייהם ומחבריהם להם כמו שאמר (פ' ברה) וכי תאמרו מה נאכל בשנה השנייה בן לא נזרע ולא נאסף ונ'. וזוהי את דברתי לכם בשנה השנייה ועתה את החבוא' לשלם השנים. וזהו שחיי' הקריא' בנת הסכות לפי שכוין כל ההבוא' נאספות ואין לז בעעלים עליהם' והקריא' הית' בנחלת שנת השמיט' כמו שאמר מקץ שבע שנים. כמו שפירשו רצותיו ו"ל צוט' פ"ו בפי' בנחלת שנת השמיט' בזה הסכות הסמוך לתחלתה ויהי הזמן ההוא יותר שום מאשר המועדים. ואף מחדש האזינו לפי שאין הסווי הבה על החורף שום צענין אל הסווי הבה על הקיץ. לפי שצטווי האזינו עדיין יד הקור חקיה ויהי הנהירים והנחלי' נוצרים ושולים מפשירת השלגים ומחמכת הקרחים ואין האש' נאליס מלעין ויהיון. כמו שהם בפרחים מכל זה צטווי השני. ולכן יקרא החדש הזה חדש זיו עיזו הולך ואורע המעשים הנעשים. לזה היה הזמן ההוא יותר מיוחד ונאות לגל כל ישראל ירושלים לשמוע את התורה מפי המלך. גם היו בזה הסכות ואלוים מראש השנה ועד יום הכפורים שכבר יושלו עם יוצרם וכוחיהם והאזניהם נכונות לעבודתו ובזה כל ישראל להראות את פני ה' יהיו דנקים בו. ואו ישמעו את החור' ככוננה רצויה וילמדו לירא'. וכמו שאמרו חכמינו ז"ל בריס פ"ק דחגיג' מה יפו פשמיך בנפלים מה יפו רגליהם של ישראל בנעלים בשעה שטולין לרגל ונ'. והוא בזה הספק ה' :

וצוה הקהל את העם האנשים והנשים והעף. והנהגה כדי שישמעו כלם בקריאת התורה מפי המלך. ונתן הכנה בקבלתם בלמרו למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את ה' ונ'. ואמרו ולמען ישמעו חוזר לגר כי הנשים אין להם כי אם השמיטה וכמו שכתב ר' אברהם. אולי יתניירו. והאנשים ילמדו את דברי התורה לעשות אותם ולקיים מצותיה בין שיש בה קום ועשה ובין שאין בה קום ועשה. וסנשים השמענה ליראה את ה' ולהמנע מעשות כל מזות שיסכן בשמירתה כמו האנשים ולכן אמר צענין ויראו את ה' אלהים' ושמרו לעשות כי השמר פן ואל אינו אלא לא חשבה. ועל ספק ביאר ואמר ובניהם אשר לא ידעו ישמעו וילמדו ליראה את ה' ונ'. רוצה לומר שבנבואה צימים שחחול בנס חובה שמירת המצות וקומתם יקל משה האבות ופרחה המותל עליהם להביאם בעול מלוות שמים בזה קשם להם מהסתרם בקטנותם לזה שמה. האמנם מנינו תמסכה חנינה פרק קמא הנו רגנן מעשה בר' יוחנן בן דרובק ור' אלעזר בן חסמא שכלו להקביל פני ר' יחושע בפקיעין אמר להם מה חדות היום בנית המדרש אמר לי תלמידיך אנו ומימך אנו שוחים. אמר להם אף ע"פ כן אין מדרש בלא חדות שנת של מי היתה. של רבי אלעזר בן עזריה היתה ובמה היתה נארה היום אמר לו בפרשת בקהל את העם ונ' האנשים באים ללמוד והנשים באות לשמוע. סך למע הם באים. ליתן שכר למביאיהם. אמר להם מרגלית עובה היתה צדיקים ובקשת' לנבדה ובן הביאו רש"י בפירושו. וקשה עלי מאד איך שאלו בנאדחם סף למע הן באין. ואין להביא ליתן שכר למביאיהם. ובזה ר' יחושע העטס היה וקראו הנביא שמה התורה נמנה צו השטס למע היו באים הקף ולא אמר שהיה להביא שכר למביאיהם. אבל אמר ובניהם אשר לא ידעו ישמעו וילמדו ליראה כי הלאמוד והחנוך יאות נעשים ואם התורה בלרה העטס האמתי בדבר איך בארו בזה ז"ל טעם אחר חלום בהגדה. ואולי החכמים הם ז"ל הבינו שאמרו ובניהם אשר לא ידעו. אינו הסף שזכר למעלה אלא בנשים והדורות הבאים אחריה' שישמעו מפי אביהם ויבואו ליראה כל הימים. כי תמיד נאמר בכתוב ובניהם אשר יבאו אחריהם על הדורות הנמשכים ונשאר א"כ ביות הסף שם הקפנים שהיתה צהם שמועה ולא למוד ליראה מבלי טעם. ועל זה אמרו שכלו לתת שכר למביאיהם. והשכר ההוא היה קלות הטורח להביאם לירא' את ה' ולשמור מצותיו מפני הסתרם ובמנהגם הקדוש לליהם לזה שמה ולשמעו את דברי התורה ובמנהגם אחר (פסוק דף מ"ט) שזיו עושים למלך צימם גדולה וזה קורא את התורה באותו פומבי גדול ככבוד וגדולה רבה. וכבר ראיתי כהוב שכל שנה ושנה היה הסף גדול או הנביא או השופט וגדול

האחר לפי שיראל היו בכל עמינוס מוסנחוס ולכן לא היו זכיות במעשי ומחבולות בחבולות בדרכים מלכותיים לעשות לשמים לפי שכל היה להם מפאת ההבנה ועליוס היו בנאותים תמיד . ובסורה עתה מעליהם לא ידעו ולא יבינו להנצל מהרעת כפי כשכל והחבולות והחבולות לא יעשו להם מלחמה . כי לא נכו נלכת באלה . ולכן בסור מהם ההבנה וההבנה הכללית וימלאום רעות רבות וזרות מה שאינו כלל לאשר העמים שלהיות בלתי מובנות . וימלאום במלחמה מה שחבר אליהם מההבנה . ולכן ידעו להנצל ממקרי הרעים מה שלא ידעו ישראל . והם לפי שכלותם יב להם הרוע למעלה שמליות עליהם מזה והכלל כענין במלחמה בדניאל (סוף ו') שר מלכות יון שר מלכות פרס . וישראל לא היה להם שר ומול בשמי' כי אם השם ית' . ולכן בנא אליה' חרון אפו והסתרה פניו ימלאום רעות רבות וזרו' . לפי ששרי מעלה כלם יקטרו עליה' ויליוו עליהם רעות . ולא יהיה עליהם סחרה מהשם ית' . כאשר היה בסור אליוס עלי אלהי' ולא מבר ומול אחר כי אונס מהסננה ולכן ידעו שרעות : ואפשר לפרש גם כן שיעור בהסתר פנים ויעזיב לענין הטובה והכללות : והסתירה מהסננה שלא יסמרה ולא יגן עליהם . ובעת כל זה לא חסור מהם ההבנה לרעה ולא לטובה רועה לומר שהמיד יבניה עליהם השם ית' להעניס' ככל אלות הבניה והוא אמרו ועזבתי' והסתרה פני מהם שהוא לענין הטובה והכללות והסתירה וכו' לאכול ומלאום רעות רבות' וזרות טוב' יהיה בהבנה שמשניה בהם לרעה וזהו הכי' האמתי כפסוק היה מהכיס לפשוטי הכתובי' . ואמנם אמרו שלא על כי אין אלהי בקרבי מלאוי הרעות האלה ואנכי הסתר אסתיר פני וגו' . כבר ראית מה שכתב בו הרמב"ן ז"ל שאינו וידוי נמור כענין (פ' בחקותי) והתורף את טונס אבל הוא הכסור חרשם שיתרעמו על מעלה ויכירו כי שמיים הם ולכן יתעלה לא יעניסם כל כך כי הם היות שהסתר אסתיר פניו מהם . הנה לא זכר ש'מלאום רעות כמו שאמר בראשונה כך שיהיו בהסתר פני הנאולה . והוא פי' נכון כי הנה למעלה זכר בעונם שני הדרביו' בהסתר פנים לענין הטובות והמלא' הנרות והרעות ועתה אחרי וידויים זה יבטלו מהם הנרות והרעות ויבטלו בהסתר פנים בלבד . ואחרים מחבמי דורו זה פירשו בזה פי' שני והוא שהם אמרו שלא על כי אין אלהי בקרבי מלאוי הרעות האלה . רועה לומר שלעבר מפא' ההבנה בלא אופן הרעות . ולפי שהם לא תלו עניניהם בהבנה כי אם למקרה היה מעונם שלא הועיל וידויים והוא ואנכי הסתר אסתיר פני מהם . והוא על דרך מה שאמר בחובות הרמב"ן ז"ל ואם חלבו פנים בקרי ונמלי עמכם בנח' קרי' . ולפי שיקם נגד הפי' הנאה הזה אמרו כי פני אל אלהים אחרי' . בלתי אני בעדו שיהיה זה על דרך ואמרת בלבד כחי ועוש' ידי עשה לי את החיל הזה וזכרת את ה' אליך' כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל וגו' . שהודע לו בהקדמתו שחכו עשה לו את החיל ההוא אבל ביאר שנותן הכח היה ה' וכן הענין בכלל הם אמרו בכל רעותיהם היו מפאת העדר ההבנה והסתרה פני ה' מהם . והוא ית' ישיב אמת הוא שאני הסתר אסתיר פני מהם ויהיו נעדר' מההבנה כמו שאמרו . אבל זה לא היה כי אם לפי שפנה אל אלהי' אחרים וימנע שהעכו"ם יתנה בזה הרעות באמת . וגם לפי שפניו מהפנים אחרים בזה פי' בלתי שאמר' הלא על כי אין אלהי בקרבי מלאוי הרעות האלה היו וידויים שבעבור שלא היו דבקים וחלוקי' באלהים' אלאי נכר בארץ אשר עבדו לכן ימלאום הרעות ההם לפי שבעדו העכו"ם שלא כראוי בשלמותה . לכן אמר אחרי וידויי' הזה ואנכי הסתר אסתיר פני ר"ל יהיה הסתר' הפני' מהם כפול מבראשונה בעבור כי בידיו זה פנה אל אלהים אחרים . ועליהם אמר הלא על כי אין אלהי בקרבי . וכן הפירוש הזה אם נודה שאמר אלהי' סתם על העכו"ם נאה הוא ומתקבץ . ולי גרסה בפירושו ענין רביעי יותר נכון ואמתי אלאי בכתובים . והוא ששתי רעיות עשה עמי האחד ענדס אלהים אחרים והם' עונת העבודה האלהים כמו שאמר ונס אחר אלהי נכר וגו' ועונתו והסתר את ברתיו ועל שנים' אמר כמו בפירשתי וזהו אפי' בזה ויבטלו' . ועתה יאמר שיראל יאמר בלבד בהסתרה בלבד על ששני על ששני את הסם יתנרך לא על שבעדו העכו"ם כי אם שלא עבדו גם כן השם עמם בנאותו' ועזבוהו ועל זה אמרו על כי אין אלהי בקרבי מלאוי הרעות האלה כאלו היתה כונתה שאל לא היו עונתים העבודה האלהים לא ימלאום הרעות ואף על פי שהיו עם זה עובדי עכו"ם . ואם כן עשו תשובה ממה ששנוו' בהם יתנרך . אבל לא משקן העכו"ם אשר בידם . ולכן אמר השם ואנכי הסתר אסתיר פני מהם ביום ההוא כי פנה אל אלהים אחרים . רעה לומר שזו יוסיפו לחסד בחשבם שהיה חסד להם' בעבודתם אותו בשותפות עם העכו"ם' אבל הוא יסתיר פניו מהם כפלי כפלי' מההסתר הראשון לא בעבור ששנווהו כי כבר נחתרו על זה . כי אם בעבור שפנה אל אלהים אחרים . שהיה העכו"ם שבודים' שלא עשו תשובה ממנה :

הרי לך בזה ד' פירושי' כחמד טובים וישרי' למולאי דעת ולא שיערו בחדא מהם המפרשי' אשר אמתו . והותרה בזה הספקי' פ' וי' :

יש ועתה כחכו לכם את השירה הזאת וגו' עד סוף הסדר . כונת המאמר בלתי' הדבר הזה משותף ויודע העתידו' מניד מראשי' אחרי' לכן היה מזה שיעור מהם מאמר באופן שיר' והוא שיר' האינו שיוכר . והיה השירה במחבולות כי השירה יכתבו בהפסק במקומו' בהעמוד בהם הנעימה כמו שכתב הרמב"ן ויבטלוהו אותה בומר ונעימו' . כשירים שהיו משוררי' האנשים בנימוחיה' . וגם נקרא' שירה מנורת (פ' בלק) אשורנו ולא קרוו' . להיותה הנהגת העתידות לא אלוס ולא דבר נאמר בתנאי בחובותו' ואלות הבניה' . הנה שנת נקרא' שירה מנ' אחר כונתו וכתובתה' ומנעימותה' וממירה ומבטחתה' והנהגתה' העתיד . והסתבר מה רעה הקדוש ברוך הוא בשיר' הוא' ביו' בכללי הדברים שבאו כבר נזכרו בחובותו' ואלות הבניה' שהיה זה לב' כנות :

הא' להיות אלות הבניה' תנאיו' . אם תשמע ואם לא תשמע ויחשבו חושב שהיו כן לאיימם ולזרוס והשירה הזאת אין בה הנאי כי אם הנד' מה שיהיה בהכרח (א"ס הכר באן וכן) הוא כי אלות הבניה' היו נקראים משבחה שנים (לשבע) שנים מפי המלך במועד שנת שבמטה . אמנם השירה הזאת חסיה שגורה בפי כל אדם . ויותר בזה הספק ה"א :

ולכן זכר למשה ליהושע שיכתבו את השירה הזאת ואין הכונה ששנים יכתבו אותה על ספר חור' אלא' כי בספר החורס חלילה שיכתבו יבועש אפילו אות אחד . אבל זה אלוס שיכתבו מהשירה הזאת מופסים רבים לזה אותה לכל אדם כדי שכל אדם ואדם ידענה וישננה בפי ויזמר' תודה . ואולי שלא שפך יבועש בדבור הזה כדי לזווחו שיעזר בכתוב' השיר' האלה הרב' למשה רבו כדי שלא חסד עליו הכתיבה בזה ביום מותו וזהו ועתה כתבו לכם את השירה הזאת רועה לומר מיד עתה תכתבו את השירה הזאת פעמים הרבה . אמנם כענין המלמד אמר בלשון יחיד ולמדנו את בני ישראל' כנגד משה שילמד להם בהבנה וידיעהם כראוי . ואמר עוד שימה בפיהם ולשיר ולנגן אותה בנעים . ויותר בזה הספק ה"ב :

ונתן כסנה בשירה הזאת באמרו למען חסיה השירה הזאת לעד בבני ישראל . רוע' לומר שימלא בפי בני ישראל ולא יספרו לבקש ספר החורס אבל בפיהם תמלא השירה הזאת והיא תהיה לעד בבני ישראל למה שיקרוס באחרית הימים . וזכר סעדות אשר יעשה באמרו כי אביאנו אל הארמה וגו' . רוע' לומר תעיד השירה הזאת ראשונה שבניה את ישראל אל הארמה אשר נשבעתי לאבותיו ושתייה ארץ זבת חלב ודבש . ושיאכלו וישבעו כי לא יהיו באנשים חסרי ההבנות והטובות שיאכלו ולא יבטלו כי הם יאכלו לשבעה . וגם לא חסיה האכלה והשבעה בדרך האנשים הרעים והעניים שיבטלו ממאכל פחות אבל יהיה מאכלם דשן וזהו סעדות הראשון . והמיד עוד לה עניס שיקבלו ויהי אמרו והיה כי תמלאן אותו רעות רבות וזרו' וענתה השירה הזאת לעד . רוע' לומר שהשירה וזכרה שתהיה שגורה בפיהם היא תעיד שכל זה יבד עליהם משה רבינו ביום מותו . ויודיעו יתב' שלא יחשוב שתי' הפעולה הזאת לנפלה ושכח' את השירה כמו שיעשה בהמון בשירי' . שאחרי עזר עליהם הימים אחרים מהיעודים שילכו אותם אחרי נוס . כי הנה השירה הזאת בהבנה השם לא תשכח מפי זרעו עם היות שיעור הזה לשני' רבות ולזמן ארוך . והנה לא זכר באן ענין הנאולה העתידה הנרמזת בשירה לפי שהיתה הכונה להפחידם שלא יחשאו . ולכן עם היות שכתב בה הנאולה העתידה כי זכר הקדוש ברוך הוא למשה שאמר אותה אליהם עתה בראשונה גם כי ענין הסעדות לא היה מתיחה אל הנאולה כי אם אל הצר' הנאו' עליהם שהיו במשפט ובצדק . וכמו שאמר והיה כי תמלאן אותו רעות רבות וזרו' וענתה השירה הזאת לפניו לעד . כי על זה היה סעדות לא על הנאולה ולכן לא זכרה . ויותר בזה הספק ה"ג :

ואמנם בזה שאמר עוד כי ידעתי את יצרו אשר הוא עושה היום בערם אביאנו וגו' . רעה יתנרך לסלק הספק אשר יספקו בו רבים מהבניה' והוא שבהיו' הידיעה האלהים חלילה בעתיד יתחייב שיהיו אם כן כדברים מהחייבי' ומוכרחים כי בהיותו יתנרך יודע אותם יחייב שיהיו על כל פנים כי לא אף אל ויכזר ולא יהיו אם כן נמשכי' מהבניה' ולכן אמר שהעבודה הזאת אינה ממה שתכריזו א' משני קצוות האפשר . כי הם תמיד באדם בנחיתו ויזרו' . ואמנם השם ידע את יצר לב בני ישראל כי היות הזה בערם יבא אל הארץ ידע מה שיהי' אחרי' כן באורך הזמנים וזהו כי ידעתי את יצרו רועה לומר יצר ובחירה חפשיית בלי ספק ימלא בו כי יצר הוא שם נרדף לרעון ולחשירה . לפי שבאדם יוצר אותו ברעון וכמו שאמר וכל יצר מחשב' לבו . ואמר שבאותו הוצר ידיעתו מקפת בו . בהיותו יצר ודבר אפשרי' בעצמו . ומעתה היום היה בערם אביאנו אל הארץ אשר נשבעתי ידעתי וגלוי לפני מה שיעשה אחרי' כן בהיות' השם . ולפי זה הפירוש לא יאמר שהיה על קל וחומר שיעשה הקדוש ברוך הוא מזהרם שהוא להם עתה קדוש הנכנס לארץ . למה שיהיה להם אחרי בואם שמה כדברי המפרשי' . כי לא תהיה הידיעה אם כן הכרחי' קיימת אבל הוא בנדת סתיד בלי ספק . והנה אמר ויכתוב משה את השירה הזאת להגיד שכתב אותה על ספר החורס . ואין ספק שגם כן כתבה יבועש לתתם לשפטים כמו שזכר עליו . ואמנם הכתוב זכר וספר ענין משה שהוא היה העקר כי הוא כתבה והוא למדה לבני ישראל והלמוד בכלל כולל לידיעה והבנה וגם כן לומר . והנה לא אמר לכל בני ישראל לפי שעדיין לא נקבצו כמו שיתקבצו אחרי' כן אבל אמר שמיד כתבה ולמדה לקאת בני ישראל שנמלאו אלהי' . ואמנם אמרו אחר זה ויהי את יבועש חורר לשם יתב' שאחרי שזכר למשה מה שנתחד אלו' מהשירה . וזה את יבועש שפי משה על חוקו והבניה' שיהיה בעד חמול . וכמו שאמר למשה כי אהיה עמך כן אמר ליהושע בפניו שאמר הכמינו ז"ל בנספדרין פ"ק (דף מ') פול מקל וכך על קדקד' ונחית' דברי האלהים אמר על הארץ אשר נשבעתי להם וכן פירשו ז"ל . ולפי שזכר הוסיף על מה שכבר היה כתוב בחורס הוצרך לומר ויהי ככלות משה לכתוב את דברי החורס הזאת על ספר עד חמס . רעה בזה שמה רבינו מלבד השירה שכתב לשפטים . הנה כתב על ספר החורס הדבור הזה שדבר לו השם יתנרך והשירה שהיא שירת האינו ובאמרו עד חמס רמו שלא לבד כהב' ג' החלקים הראשונים . ר"ל מירוש' הארץ וחמס השם וענכם אבל שכתב אחרים גם כן הנאולה העתידה כמו שהאמר לו בסוף השירה . והיה גם כן באמרו עד חמס שכתב עוד פרס' וזאת כפרנס' שרא' לכתבה אחרי השירה כמו שיבא ועל כל זה אמר ויהי ככל' משה לכתוב את כל דברי החורס הזאת על ספר עד חמס . ואמרו ויזמרה את כליוס נשאי ארון המקדש לקוח את ספר החורס הזה וגו' . ר"ל שזכר ללויים אותם שהיו נושאים את ארון ולא נכנסים כמו שזכר למעלה כי אם על למוד החורס וכאן על שמירתה

רבים לא בניו מומם ופעם בלשון ישיד שחת לו דור עקש ופתלחול, פעם ידבר בלשון נסתר שחת לו לא בניו מומם, ופעם לנכת הלה' תנמלו זאת :
הספק ה' בפסוק בהנחל עליון גוים כבסדיו בני' אדם יצב נבולות עמים למספר בני ישראל כי חלק ה' עמו והוא כי אם היתה הכו' שבהנחל עליון הארצות למספחות הארצות הנבחרת לישראל כמו שפירשוהו המפרשים איך אמר יצב נבולות עמים למספר בני ישראל, כי הנה הנבולות הם היו מהאל יתברך בראשונה ולא היו מהאומות, וגם מה יסיה ענין כי חלק ה' עמו בהיות שגם לשאר העמים הנחיל ארצות אחרות עם היות שאינם חלק ה' ואם היתה הכונה שהאל חלק האומות למשרתים ובחר ישראל לנחלתו, לוקה אם כן אמרו יצב נבולות עמים, והיה ראוי שיאמר יצב ישראל לנחלתו :
הספק ה' באמרו ימלאכו בארץ מדבר והוא כי מה היתה הכונה שלא זכר הנה ימלא מדבר שהוא המדבר הרשעון שקבלו ממנו קודם כולם למדבר והתחיל מהמדבר ואין אמר שמהם במדבר כי הנה במדבר מלא אדם ונקרא שמו עליהם, ואונקלוס תרגם ספק דריכוהו אבל לשון הכתוב לא יסבילו שיהיה ראוי שיאמר ימלאכו :

הספק ה' אם זכר חסדי המדבר שטשה עם ישראל למה לא זכר יום מחן תורה, ומלחמת עמלק, וסיוחון ושון, והמן, והבאר, ויתר הפלאים והחסדים שטשה עמכם במדבר כמו שזכר מה שנתן להם בארץ באמרו ויביעו על במותי ארץ ויתר הפסוקים :

הספק ה' באמרו כנשר קנו על גזוליו ירחף וגו', ה' בדד ינחנו וגו', והוא כי אין המשל דומה לנמשל כי בהיות האלוהים ית' מנציג את ישראל לצד לא ידמה לכנשר כשעיר קנו ועל גזוליו ירחף יפרוש כנשו יקחיו ישאלו על אבריו, שגזל במשל הזה ארבעה חלקים ובנמשל חלק אחד אם לא שיאמר כדברי הרב המורה בהקדמתו שיש משלים בכלל' השל מורה על הנמשל ואין כל חלק מחלק במשל מורה על דבר מיוחד במשל כי הוא מיוסוי המשל :

הספק ה' בפסוק זור ילדך חשי ותשכח אל מחולליך כי הנה הפסוק הזה הוא כפול ומיותר בענינו אחרי שכבר אמר למחלה ויפסד אלוהים עשאו ויניבל זור ישועתו כי שם נזכר ששכחו את השם ועשונו אותו, וזה הוא עמנו הנרשם בצור ילדך חשי ותשכח וגו' :

הספק ה' באמרו אספה עלינו רעות חלי אכלה נה', והוא כי אם היתה נדחת אכתיורה פני מהם, כמו באמר ושיעוכם למקרים מה לו להענינם בעצם ולאסוף עליהם רעות, ואם היתה כונתה להענינם על דל העונות איך אמר אכתיורה פני מהם כי הנה המענינים לא יכחיר שנים אבל ישניה בענין הענינם והענינם :

הספק ה' באמרו ויניקו דבש מטעל ושמן מחלמית זור, כי הנה תנובות שדי ותחמח בקר וחלב לאין ושאר הדברים אשר זכר הם משלימות התנובות והשלחם, אבל היות הדבש המסלט והשמן מחלמית מה הוא הסי' והשלח' אשר הוא ואין מנא כלל התנובות והאחרות ויורה היות ראוי שיאמר ויניקו דבש חמרים ושמן ויתים, וכבר מדברי התור' כשיזכר השמן והישר יזכר היתים לא החלמית :

הספק ה' צ' בחסא העם הנזכר צנאן שהוא עכו"ם בלבד, וזה יחזיר וילדק לחרבן בית ראשון שהיה בחסא עכו"ם גם כי גלוי עריות ופסיונות דמים היו שם ולא נזכרו כאן, וכן כתב הרמב"ן שאין בשירה הזאת הוכחה רק על עכו"ם בלבד אבל בהרבן בית שני שלא היה בחסא עכו"ם לא ילדק המאמר הזה, ויתחייב מזה שלא נכלל חרבנו בשירת האזינו, ואם זה כן ימשך גם כן שהנאול' שזכרה בשירה הזאת היתה בלבד לחרבן בית ראשון ונתקיימה בבית שני, ואין לנו אם כן זכרון נאול' והנחמה לגלותם זה ומלמד מה שהיה' בזה מהיאוש הנה הפסוקים לא יסבילו כי בבנין בית שני לא נתקיים הרנינו גוים עמו רק לענו עליהם ואמרו (נחמ' ג') מה היותם האמללים עושים והיו ענדים גדולים כהיל מלך בבל וכלם משועבדים לו ובימים ההם לא היתה הנקמה שיעד כנאן, אשכיר חלי מדם וחרבן תחלב צמר ודם עבדיו יקום ושאר הדברים שזכר :

הספק ה' באמרו בסוף השיר' ויבא משה וידבר את כל דברי השיר' הזאת באזני העם, הוא שהיה' קודם השיר' כלאמר וידבר משה באזני כל קהל ישראל את דברי השיר' הזאת עד תמם, ואם כבר נזכר זה שם מה ראה לזכרו שנית במקום הזה, וגם יקשה אמרו ויבא משה כי אם הוא היה מדבר עם הזקנים והשומרים ועם כל הקהל מאין בא לדבר הדברים האלו כי כבר היו כלם בהקבל ובאזניו מעמד ולא ילדק שם לשון ביאה :

הספק ה' באמרו שימו לנבכם לכל הדברים אשר אנכי מעיד בכם היום כי לא דבר רק הוא מכם וגו', ואין יחשוב אדם שיסיון דברי אלוהים הנביאים דבר רק, ומה הנאור לנאותם שיסיון לב בדברי השיר' הזאת יותר משאר הישודים והמאות עמים ומי' הדברות שהם יסוד התור', ואם היתה השירה עדות למש שהיה' בעתיד ויתקיים בהכרח מבלי חלף מתחיל העבוד' ובמיתת המלות, איך יאמר שיסיון לנבכם לדבריהם לשמור לעשות את כל דברי התור', והנה היעוד הבהיר אשר תעיד עליו השיר' יתקיים עכ"פ מאין המלט ממנו :
הספק ה' צ' כמה שאמר כאן שה"ל למשה עלה אל הר העברים והוא שכבר נאמר זה עמנו בפרשת פנחס שנאמר שם עלה אל הר העברים הזה וראה את הארץ אשר נתתי לבני ישראל וראית אותה ונאספת וגו', ואם היה שאלו שם עליו איך לא נתקיים איתם כונו והוא דבר שנית באזני המלות צעמם, והרמב"ן כתב שם זה לשונו ואינו מלוא שאלוהי הקב"ה לעשות כן עשה שאם כן היה מתחייב לעלות ולמות מיד, אבל פשטו תעלה אל הר העברים אחרי כן צבא עתק צעבור שזה לאלה תחלק הארץ הידיו כי לא תתחלק על ידו כי אתה

שמירתם וגנייתם ולכן היתה צוואתו ללוויים נוסחי הארון שיקחו ספר התורה עם השירה ובאר הדברים שזכרו אחרים עד לעיני כל ישראל שיהיו כנר נכתבים עליו וישימו אותו מלך ארון ברית ה' והיה זה מפני השירה שנתחבס' בו לעדות שלכן ראוי שישימו שמירה רבה על ספר השם ולכן הפקיד ספר התורה ביד הלוויים נוסחי הארון כדי שישימו אותו בלד הארון באופן שיסיה שם העדות שהוא כשמי' רבה ולא יוסיף אדם אותו, וגם לא יוכל אדם בשפירם שהיו בידי השבטים וצד הכהנים לבקר בהם דבר, כי יסיה לעד אותו ספר התורה שהיה מונח בארון מלך אחד, וראה היה שיוספ' ספר התורה בלד הארון כי לפי שהיו בו לוחות הברית שהם אונר התור' וכוללים לכל מצוות' היה ראוי שתדבק התור' האלוהית ללוחות והם אלוים כמו שידבק הכלל לפרטיות, ואמנם אמרו כי אנכי ידעתי את מרץ' ורתי ערסך הקסה וגו' עמון בני עיני, והוא פסוקי' הוואת לא אחרת משה דבריו בשם האל ית' לכללות ישראל עם היותה מאתו יתברך, אבל אמרה מעמנו כאלו הוא חברה וסדרה צחתונות' וזמירתה והיה זה לפי שישאל לא יאמרו מאחר שהקב"ה מניד שיבי' זה, הרי הדבר ברור לפנינו ואין לנו עוד צורך בחירה כי אנו מוכרחים במעשינו הנה בעבור זה לא אמרה לכל העם כי אם בלשון עמנו, וכבר נזכר שה"ל שיעשה כן באמרו הנך כוכב עם אבותיך וקס העם הזה וזה וגו', ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדו את בני ישראל וגו', ר"ל שטשה יעש' השיר' הזאת כאלו הוא מעמנו קודם מיתתו יגיד העתיד כאלה הוראה צבת הסדר נפסו מנוסו מה יסיה באחרית הימים לא שיאמר שס"ש עשה כי על כן לא אמר נה וידבר ה' אל משה לאמר ולא אמר דבר אל בני ישראל לפי שלא יאמר אותה בשם האל כי אם בשמו' ובאלו הוא סדרה וחברה, וזהו ועתה כתבו לכם את השיר' הזאת ולמדו את בני ישראל שיהיה בפיכם בכל זה ואמר ויעשה משה כאלו מעמנו התעורר אלוהי ולא צמנות האל ולכן אמר ככוף דבריו כי אנכי ידעתי את מרץ' ורתי ערסך הקסה הן בעדוני הן עמכם ממרים היותם עם ה' ואף כי אחרי מותו, כאלו יאמר שהוא משכנו ואומד דעתי כפי מה שראה מעינים במדבר היה מניד זה ובמלך אותו מק"ץ, שאם בהיותו הי למלמד לכושיל, אמרו אמרי אל, ואף כי יעשו זה אחרי מותו, ולא נזהר שאמרו מפאח הודיע' האלוהית ולכן היו דברי השירה האזינו בשמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי, כאלו היה משה המדבר מעמנו ולא אמר כמו שאמר ישיעיהו (ס"א) כמעט שמים והאזינו ארץ כי ה' דבר וכבר כתבתי בפירושי לספר ישעיהו בפרשת (שם ה') אשירה בא לידידי שהשירה תמיד היתה מפעל הנביא ואינה מפעל הס"י שלכן צוה למשה שיכתוב הוא שירה האזינו כאלו הוא מעמנו חברה וסדרה, וזהו אמרו ללוויים שיעמם היה מדבר הקבילו אלי את זקני שבטים ואדברה באזניהם את הדברים האלה ואעידה גם את השמים ואת הארץ כי ידעתי אחרי מותי כי השחת תשחיתונו וגו', שמורה שהיה מתהיה בשם מעמנו לא בשם האל יתברך, והוא זה הספק ה"ד :

ולחיות הזקנים והשומרים מנהיגים את העם היה אומר אליהם מה שיאות ויהיהם אל כלל העם וזהו ואעידה גם כי השחת תשחיתונו כי זה אשר אמר לזקנים והשומרים, אמרו בשם הקהל לנו, וזה שאמר וידבר משה באזני כל קהל ישראל את דברי השירה הזאת עד תמם, כי באמרו אותם באזני הזקנים, היה כאלו אמרם באזני כל קהל ישראל, להיותם הם ראשיהם וזקניהם גם כי הזקנים והשומרים כלם שזו להקביל אותם קרא הכתוב קהל ישראל ולכן לא קראם עם ולא אמר את כל קהל ישראל, ואמר עד תמם להניד שלא לבד אמר הרעות שבטירה, כי אם הנחמה ואחרית העם הנזכר בם, וכלל גם כן באמרו עד תמם, שאחרי שאמר באזניהם דברי השירה, אמר מיד אחרים לא נחמם ולדבר על לנב פרשת וזאת הכרעה, כדי ליפטר מהם בנרכו את השמים' בשם הס"י ובסור מיתתו ומתי יבוסע ואל זה כלו כוון באמרו פה עד תמם, והוא זה הספק הס"ו : נשלים סדר וילך

פרשת האזינו

ואמנם הספיקו הנפלות בדברי הסדר היה כפי הכנרא הפסוקים ככתובים באלה הם כ' :

הספק ה' בפסוק הראשון מהשיר' האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי, אם היעד בזה את השמים ואת הארץ כמו שאמר למעלה למה לא הוזה שיהיה בלשון א' והנה נמצא ההלופים ציניהם בבני דברים, האחד שאמר האזנה בשמים, ובארץ אמר שמיים, והכ' מאשר האזנה שאמר בשמים וזכר בלשון נוי, האזינו השמים, ובארץ לא זכר שמייתה בלשון, אבל אמר ותשמע הארץ, כמ"ס שעל כרחה חשמע וישעיהו החליף השירה וזכר שמיית' שמים והאזנה בארץ אבל שניהם זכר בלשון נוי :

הספק ה' באמרו כי שם ה' אקרא הכו גודל לאלהינו, ואם עדיין לא זכר דבר מבני ישראל איך אמר כנגדם הכו גודל לאלהינו, והנה הדבור הנסתר לא יאות כי אם אחרי זכרון המדבר והסומעיהם דבריו ואולי שמענו זה כתב ר"א שכתב גודל לאלהינו יחזור לשמים כי בגדלם ומעלתם יורו גודל ממלאים על דרך (תלים י"ט) השמים מכפרים כבוד אל, אבל סדר הפרש' וזורת הדברים ימאנו הפ' הוה :

הספק ה' באמרו הוזהר תמים פעלו, והוא כי מה ראה עתה לתארת השם כנגד בשם זור, ולהוסיף עליו תארי' שהם, ה' תמים פעלו, והכ' כי על דרכיו משפט, ה' אל אמונה, ה' אין עול, ה' נדיק, ה' וישר הוא, ויראה שאין צורך לתארים האלה כפי ענין הפרש' :

הספק ה' בפסוק שחת לו לא בניו מומם דור עקש ופתלחול פעמים ידבר בלשון

אחת חפלה אל הר העברים פרה שיטעו ישראל מארץ מואב וחמות ולא יעיד
מאמר כי אם הראו' לנד, וכן קח לך את יבוסע בנא יומך חקך את יבוסע
והשלים הכחוש טעשה בן משפ והוא העש' שיזכור בשעת פטירתו ע"ל,
ועדברי רש"י ד"ק זה, אך פשט הכתובים וסדרם מורה שאין הענין בן וסווא
זווי ולא כודעה וגם אמרו שמה בסוף הדברים יעש משפ כאשר לזה ה' אותו
ויקח את יבוסע וגו', מורה באמת שמיד קיים האווי שהוא לא אחרי כן בשעת
מותו ולא כמו שחשב הרמב"ן :

הספק הי"ו ממה שאמר כאן בתאור הר העברים הזה הר נצו אשר בארץ מואב
אשר על פני יריחו, והנה באמרו הר העברים הזה שיהיה דומה אליו
באמצע לא היה צורך לשאר הסודות והתארים שזכר להודיעו כי לדבר הנסתר
ילמדנו הסודות להכירו ולדעת מה הוא לא לדבר שהוא לפני האדם נרמז אליו
כל שכן ששם נפרש פנחם היה ראוי לזכור הסודות האלה להיותם האווי
הראשון, ושם אמר בלד הר העברים הזה ולמה אם כן הוסיף בלן בתאורו :
הספק הי"ו באמרו כאן ומות בהר והאסף אל עמך ונפסק הראשונה אמר
בלד ונאספת אל עמך, ולא אמר מיתה שם כי במקום
שיאמר מיתה יראה שאין צורך לומר אסיפה וכאשר יזכור אסיפה
לא יסתר מיתה אם לא לרמוז דבר אחר, ולכן יקשה למה כאן זכר ב' הלשונות,
ומות בהר והאסף אל עמך ולמה לא זכר גוישה כיון שראה לזכור בו לשון מיתה
ואסיפה כי כן מצינו באבות שזכרו בהם גוישה ומיתה ואסיפה ובאדרתן ובמשה
נזכרו מיתה ואסיפה ולא גוישה ואין ספק שלא היה צורך להזכיר :

הספק הי"ו צענין ראית הארץ שזכר כאן וראה את ארץ כנען אשר אני נותן
לבי ישראל לאחזה ומות בהר ונאספת אל עמך וגו' על אשר מעלת
בי וגו', ואחרי כל זה אמר כי מנגד מראה את הארץ ובהם לא תנא אל הארץ
אשר אני נותן לבני ישראל, כי הנה מלמד מה שיש במאמר הזה מאבחויות
רב באמרו ובהם לא תנא, הנה באו הדברים שלא במקומם שהיה ראוי שיסמכו
למה שאמר למעלה וראה את ארץ כנען וגו', ולא יפסיקו ביניהם במה
שאנו מענין הראיה :

הספק הי"ו באמרו על אשר מעלת כי בתוך בני ישראל צמי מריבה קדש מדבר
זין על אשר לא קדשתם אותי בתוך ישראל, והוא שכבר באו בחפ"ד'
לשונות שנים מחייבים מעלת מריה, ושנים מהם סוללים לא קדשתם לא
האמונה, והנה כאן בא אחר מהחייבים מעלתם בי, ואחד מהסוללים לא
קדשתם אותי, והיה די באחד מהם או שיזכרו ארבעתם כלם ובמעלה פירש צמי
מריבה קדש מדבר זין, ובזה קדשתם לא אמר לנד כי אם בתוך בני ישראל :
הספק הכ' למה אמר הסקוק שאכרן ומשה נזירו נזורה אחת שלא יעברו את
הירדן ולא ינבאו לארץ ולא יזכו אפרן בראיית הארץ ולא לזכו עליו
כמו שז"ה במשה כ"ה נ' פעמים, הכ' נפרשת פנחם, והכ' נפרשת ואתחנן,
והכ' נכאן :

רב א האיניו השמים ואדברה וגו', עד הלא' תנמלו זאת וגו', שיצרת
צטירה הזאת ששה חלקים מתחלפים צנוותם :

החלק הראשון הוא בהקדמה שהקדים אדוקנו משפ לדברי השיר וזה החלק
יכלול חמשה פסוקים מן האיניו השמים עד הלא' תנמלו זאת :

החלק השני בספור החסדים והטובות טעשה הש"י עם ישראל והוא כולל חמשה
פסוקים מן הלא' תנמלו זאת עד וישמן ירוון ויבצע :

החלק הנ' בספור חסדם השם וכשעם נגד ה' ויכלול ד' פסוקים מן וישמן ירוון
ויבצע עד וירא ה' ויאלץ :

החלק הכ' הוא מהעונשים שעניש הש"י על פשעם והוא כולל שבעה פסוקים מן
וירא ה' ויאלץ עד אמרתי אפאיהם :

החלק הו' הוא בספור הכלים שהביא ה' לעשות לעמו והסבבה שנעבדו מאנע
ממנו ויכלול החלק הזה ח' פסוקים מן אמרתי אפאיהם, עד הלא'
הוא כמוש עמדי :

החלק הו' הוא בנחמת ישראל והנקמה מהאויבים ויכלול החלק הזה עשרה
פסוקים מן הלא' הוא כמוש עמדי, עד ויבא משה, הרי יס לנו צטירה
שאלה ו' חלקים שהם חלק ההקדמה וחלק החסדים וחלק הפשעים וחלק העונשים
וחלק מהפכת הכלים וחלק הנחמה והנקמה מהאויבים, וחמשה פסוקים הראשונים
האלה שהם חלק הקדמת השירה אפשר לפרשם בשתי דרכים מהפירות :

הדרך הראשון הוא שאמר במים וארץ דרך משל וכיון שבהם שרי העם ושאריו
שהם במעלה ובמלכות ודומים לשמי' הנצחיים בעצמם שהם מופיעים באר
חתיכים, ובארץ כיון המון העם הדומים אליהם בשלמותם ובהיותם מקבלים
השפע מהשמים אחר עליהם שהם המנהיגים אותם, וכבר נמצא דבריו ישיהו
הנביא ע"ה (סוף י"ג) הדבור המשליי הזה בספרו הכרת נבוכדנאצר והנחן
מלכותו לאחר אמר על כן שמים ארצו וזרעם הארץ ממקומה ענברת ה' נבאות
וביום הרון אפו, שהמשיל מפתח המלכים ואבדוס להרנות השמים ומלת השמים
וחרבנס לרעם הארץ, וכמו שכתב הרב המורה נפרכ כ"ה חלק ב', ועל זה
הדרך אמר כאן אדוקנו משה האיניו השמים ואדברה כנגד זקני העם ושאריו
שהיו לפניו כמו שאמר למעלה הקבילו אלי את כל זקני שבטיכם :שוטריכם
ואדברה באזניהם את הדברים האלה, כאלו בקם מהם שיסו און לדבריו ואמר
שכאשר הם היותר נכבדים בשםם ואיניו דבריו אין ספק שבהמון והעם ישמעו
אותם גם כן, וזה אמרו וחשמת הארץ אחרי פי, כאלו אמר בעבור כי אליכם
אשים אקרא בראשית לטו' אין לדברי כדי ששאר ההמון ישמע מעממו,
והוא זה הספק הראשון :

ואמר יערוך כמסר לקחי תול כעל אמרתי להניד שיהיה למודו כפי השומעים
והסגנה לקבול הידיעה ומפני זה לחכמי' ולמשכילי' עם יערוך כמסר לקחי

רואה לומר ביהן להם הידיעה והתורה בשפט רב כמסר כי העריפה האמר על
רוב המסר כמ"ש (איוב י"ג) אשר יזלו שחקים ירעפו עלי אדם רב, וקרא
התורה לקח לפי שהיא לוקחת הנפש שסכלו' והנפש לוקח' את התורה לקנות בה
שלמות האמת, ואמנם לנשתי' הממונים קצרי הסבבה אמר שילמוד דרך קצרה
ולמוד קל בלתי עמוק וזהו תול כעל אמרתי כי באמרו כעל העיר על השמש
והקאר, ובאמרו אמרתי ולא לקחי, העיר על קלות הראש בהלתי עמוק, ונתן
הסבבה בתלמודים המלומדים האלה באמרו כשעירים עלי דשא וכרביבים עלי עשב.
רונה לומר שהיה האמירה לסמוך העם מועט' וקלה כשעירים שהוא הסל הדק
שיליד הדשא הקפן והמועט, ולחכמים יסיה כרביבים עלי עשב ככרביבים הם
המסר הרב כדברי ר"ה המוליד עשב הרב והנס, ועל זה הדרך אמר ישיהו
ע"ה (סוף כ"ה) את מי יורה דעה ואת מי יבין שמועט נמולד מהלך פתיקי
משלים כי לו לנו קו לקונו', ואפשר עוד לפרש יערוך כמסר לקחי תול כעל
אמרתי שיהיו דבריו מעט' הכמו' ורבי' האיכו' והידיעה וזהו יערוך כמסר לקחי
רואה לומר שהלקח והתורה חסיה שם כמסר הרב, והדברים והמלו' אשר ידבר
יסיו כעל המועט וזהו תול כעל אמרתי ולפי שהיה מדב' כנגד זקני העם ושאריו
והיה אומר הדברים האלה כלם בשמו כי לא רצה הקדוש ברוך הוא שיאמר משה
את השירה כי אם בשמו ומשמו כמו שזכרתי למעלה, לכן אמר כנגדם כי שם
ה' אקרא בכו גודל לאלהיכו רואה לומר כי אנו שם ה' אקרא שיפחם שפתי
ויהיה עם פי כי ממנו מומנה לבין ומפיו דעת וצנוה ואחיה עם ישראל לא תתנו
הכבוד לעמלי' בשמיטה הזאת, אבל בכו גודל לאלהיכו, כי בהמות אנוכי
לדבר הזהו כבוד וגודל לאלהיכו ית', כיון שאני מדבר לפי כבודו וגדלו, והוא
גם הספק הנ' :

וקודם שיתחיל צעניני השירה הניח הקדמ' כוללת צעניניו בדרוש מונח בתחלה
ויבאר בדרוש הלא' אחר כן בחלק השירה, וסדרו וההקדמה הכוללת
היא העור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול לדיק וישר הוא,
והנה קרא הכס והתנך לור אם לביתו התחלה ובהם ראשונה לכל הדברים כמו
שפי' הרב המורה בחלק א' פרק י"ו שאור ואמר על התחלה, ואם לביתו האורה
הראשונה כי הוא כמו שזכר הרב סבב פועלת ובהם צוריות ובהם תכלית' בכל
הדברים, ואם לביתו חזק בלתי משהיה כלור וכמו שפירשו ראש"י, ויודיע
בדרוש הור ראשונה שהאור יתברך תמים פעלו, רואה לומר מה שפסל ועשה
לישראל מהסודות והסודים שאמר לעשו' להם בשלמות עשה אותם ולא נפל דבר
מכל דברו הסובב אשר דבר, וזהו אמרו האור תמים פעלו, ואף על פי שביא
את ישראל במדבר ארנשים שנה הנה כל אותו הדרך אשר הולכו היה במשפט
ובתמים וזהו כי כל דרכיו משפט ירמוז לדרכים אשר הביא בהם ישראל ארנשים
שנה במדבר, והמונה הזה רואה לומר מהסודות' שפסל ועשה עמדם היותם
בשלמות וגם בדרכים ההם שהביאם, הנה הוא יבאר ויודיע אותו אחרי זה
בחלק הנ' מהשירה, עוד אמר בדרוש המונח הנה אל אמונה ואין עול לדיק
וישר הוא, והוא לרמוז על הרעוה והעונשים המופיעים לכל פליטת שם יסיו
כלם בלדק וישר ואמר אל אמונה כנגד הרבן בית רלשון, שהם מפני שפד
האמונה והעונש' שהם צדיקים, ולביתו יתברך אל אמונה והם חסאן באמונה
ואין עול אם כן במה שקבלו מהדבר, וכנגד חרנן בית שני אמר לדיק וישר הוא,
שנה שמה היו צדיקים טובים ופשיטת אחרים רבים שמפאת הלדק והיושר הביאם
לחרנן ולנלות, ויהיה זה כוד באמרו בחת לו לא בניו מומם, רואה לומר שהיה
כל זה לפי ששחת העם הזה לעממו, ובמקום שהיו בני אל נעשו לא בניו וזה
היה מומם שנעשו דור עקש ופחלחול והחלק הזה מהשרש המונח יתבאר אחר זה
גם כן בחלק הנ' שהוא חלק השונית, ובחלק הד' שהוא חלק הפוכים, הרי
לך שבהקדמת השיר' הזאת הביא משה צנינו הדלים המכונן עליו הי"ו הדברים
כלם צנינו, אם מחסדי' השם יתברך לכם, ואם מחפלתם ואם מעונשם, ואמנם
שאר החלקים שיש בצטירה לא עשה משה לדור משה כי אם בלא אחרי כן
מסכרה הענין, ואפשר לפרש עוד כלור תמים פעלו שהיא הקדמ' גם כן הניח
משה צנינו לחוכחות, ופנינה שאין אדם מוכרח במעשיו אבל נבחר בהם ואין
רע יורד מלמעלה' שכלם ומה יתאון אדם חי נגר כל חסאיו וזהו שאמר האור
תמים פעלו, רואה לומר פטולו בדרוה בשלמות היה והאור' ששם האור באדם
הוא פעולה תמימה ואין דרך לזה אם לא הו' בחרייתו בעצמות', גם סודים
שכל דרכי' השם יתברך בשולם שיהם נבחר ונבטחם הם במשפט, ואם ראוינו פשמים
לדיק ורע לו הנה הסבבה בזה לפי שהוא יתברך אל אמונה ושכור שמו לו
לעול הבא כי אים אמונים נוצר ה', ובטולם הזה נתן לו מיתה על עונותיו,
והוא אמרו ואין עול, שהוא אל אמונה בדרוה המסור לחיי' בטולם הבא, ואין
עול בקבול עונם ממה שפסל בשולם הזה, ואם ראוינו רעע וסוב לו נדע וסביל
ג"כ כי לדיק וישר הוא יתברך, כי כמו שאים אין בארץ אשר יעשה טוב ולא
יחסא, כך אין לך אדם שאין לו מאוס צידו ולכן אין הקדוש ברוך הוא מקפח
שכר כל צדיק וצדיק וצדיק הוא, במה שישלם לרע שרר מעשים הטובים בשולם
הזה וישר הוא במה שיענישוהו גם כן על מעשיו בשולם הבא, באופן שהאנשים
כלם יאכלו מפרי דרכם אם בשולם הזה ואם בשולם הבא, וזהו כלו יתחייב
חולדה אחת והיא ששחה לו לא בניו רוצ' לומר שהשחתת העם אינו מהשם יתברך
כי אם מהדם והוא שחת לו רואה לומר לישראל שם לא בניו, מה ששחת להם
והביאם אל היותם לא בניו הוא מומם שסיו דור עקש ופחלחול ואמר בלשון יחיד
שחת לו לפי שם השחתים הים הים, והשחתת הים הדור, והוא זהו צום הספקות
נ' וד', וכו' הדרך הראשון צפי' הפסוקים האלה :

והדרך הנ' בפירושם הוא שאמר שמים וארץ כמשמעותם וכיון שזה אל השמים
ממעל ואל הארץ מתחת, לפי שאמר למעלה ואבידה גם את השמים ואת
הארץ והנה היה זה לבית' נאחיים ופסולדים לעד כדברי ר"ה, ולבית' הסנות
הא מנעיות

האמלעיות נחמתי ובראם להנעת הטוב ודבר אל האומה ע"פ מעשיהם בזה השמים את עלם והארץ תחן את יבולה כשהיו זכאים והספק בהפך כמ"ל רש"י ומחלף חגי הנביא ע"ה (סו"א) על כן עליהם כלאו שמים מעל והארץ כלאה יבולה, והנה אמר האומה בשמים ושמייה בארץ בהפך מה שאמר ישעיהו שמים וסמייה בארץ, ואמר הרשאים כי להיות מהם קרוב לשמים ורחוק מן הארץ אמר האומה בשמים ושמייה בארץ הפך מה שאמר ישעיהו לפי שהיה רחוק מן השמים וקרוב אל הארץ, ואין זה נורף אללי ספרי ישעיהו אמר כי ה' דבר אשר כחם כבודו בשמים ושמי השמים והוא עומד עליהם, ומשה לא אמר רק ואדברה ואמרי פי, ולזה חשבו אנשים שסענין בהפך האומה תאמ' למדחוק ושמייה מקרוב :

אבל הנראה אלי באמת הוא שהם שמוות נדרשים והשמייה היא כמו האומה, והעד (תלים י"ז) שמייה ה' זקק הקשיבה רנתי האומה תפילתי, אמר משה כנגד השמים האומה בלשון תחייה להיות' במעל' עליונה ולכן נחמתי אליהם שימשו, אמנם לארץ שהיא דומה ובלתי צלעת נפש, אמר ותשמע הארץ, והיו דבריו לשמים ולארץ יערוף כמטר לקחי חול כפל אמרתי, דאנו לומר אם ישראל ישמרו את התורה כראוי יערוף המטר ואם לא ישמרו ואם לא ישעו אותה לא ירד המטר, וזהו יערוף כמטר לקחי שכמו שישאל יערוף וירבה הלך בד' יערוף וירבה המטר לנא, וכמו שהם יולו אמרתי ה' כך חול בעל עליהם באופן שהיה התורה בקרנם כשעירים עלי דשא וכרביבים עלי עשב, או יאמר לשמי' ולארץ כאשר בקרב ישראל יערוף כמטר לקחי ותול כפל אמרתי ויתעסקו בתורה כדי לקיים מצוותיו ולעשות פירות כשעירים עלי דשא וכרביבים עלי עשב ולהלמתי, אז כאשר שם ה' אקרא אתם בשמים והארץ הבו גולד לאלהינו רוצה לומר כאשר ישראל בשם ה' יקראו ויתפללו אליו ויבטוחו בדבקים בו, אתם השמים הבו גולד לאלהינו ותנו מטר על פני האדמה והארץ תחן יבולה כי זהו הגולד והכבוד לאלהינו שיהיו זריים לתת שכר לשומרי מצוותיו, ואמר כי שם ה' אקרא בלשון ישראל, כאלו הוא היה מעיד זה בשם ישראל לשמים ולארץ, ואמר הארץ תמים פעלו להניד בכבר יקרה לאדם מעולה ונכבד שכל פעולותיו שלמות וכל מעשיו משופרי' והוליד פריץ והוא יאבד שם אביו ומעלתו ויסבב סיקולל בפי בני אדם שיאמרו ארור שם ילד ארור שם גדל, ככה האל יתברך שהוא צור עולמים תמים פעלו ופעולותיו שלמות בחכמה ושלמות, וכמו שפעולתו טובה כן הדרכים האמלעיות אשר תביא בהם הם כלם משפס כי הוא אל אמונה קיים בלתי משתנה ואין עול לשום נמצא עם כל גולד יכלתו כמו שששים בני אדם הנבדרי' עול לאנשים החשתי' אין כן השם כי אין בו עול כלל, לפי שמשפטו ומעלתו נדק וישר הוא והוא אהב הדק והמשפט מפתח עמו ועם כל שלמותו היה שחת לו לא בניו מומם, רצונו לומר הנה שחת השם והפסיד שמו הטוב והמהולל זה העם שהוא לא בניו מפתח מומם שהוא דור עקש ופגלחול, וביאר איך הדור העקש שהוא צמום שישיחיתו להסם יתברך באמרו הלה' תנמלו זאת עם נבל ולא חכם הלה' הוא אביך קנן הוא עשך ויכוונך, ויהיה כפי זה הפירוש ה' הלה' ה"א הלה' לא ה"א התימה, יאמר האם ראוי שיהיו אתם גומלים הנמול מהשחת' להיותו האל יתברך אביך קנן הוא עשך ויכוונך שיאמרו בעבור זה ארור שם גדל ארור שם ילד, כי הנה הוא מפתח פעולתו תמים ועלם ידק וישר הוא, אבל השחת' וההדירה והקללה אשר יגיע אללו הם ושלום תהיה בעבורכם להיותכם בניו, ואפשר לפרש עיד שחת לו לא בניו מומם שהיא שאלה ותשוב' יאמר האם יחשוב שזרעו ישיחית להם יתברך חלילה לו מזה כי הם משחיתים לעצמם ולא להם יתברך על דרך (איוב ז"ל) ורבו פשעין מה תעשה לו, אמר שחת ישראל לו, לא להם יתברך ואין שחתה אליו יתברך כי הם משחיתים בעצמם שלא היו צורך בנים וזה מומם שהם בעצמ' דור עקש ופגלחול, ואין לתמוה כשיבא הדבור פסם בלשון יחיד ופעם בלשון רבים כי כן דרך הכתובי', והעד כמו שאמר רבי אברהם אמרו כאן זכור ימות עולם בלשון יחיד, בינו בלשון רבים, הרי לך בזה דרך שני פירושים החלק היה משפיר', והותרו ארבעה ספקות הראשונים :

ו הדר' תנמלו זאת וגו' עד וישמן ישרון וגו', החלק השני מהשירה והוא חלק החסדי' שעשה השם יתברך עם העם, ולכן התחיל כמחרעם כנגדם לומר הלה' תנמלו זאת, רוצה לומר האם היה ראוי שינמלו לש' אשר היעני עבדכם גמול רע אשר כזה שיזכור בשירה, או שיאמר בניחווחה ראוי ומתחייב הוא שיה' אלהינו תנמלו גמול טוב על זאת ההפכה שעשה עמכם והוא שהוא הוא אביך קנן הוא עשך וגו' כי באמת החסדים האלה ראויים הם לתגמול, וקראם עם נבל ולא חכם, לפי שמעשיהם היו כמעשה הנבל שהוא חמיד גומל רע לאחר גמלוהו טובות, כענין (שמואל א' כ"ה) נבל הכרמלי עם דוד, ומלבד רוע התכונה שהיה להם בזה היה עוד היו עם בלתי חכם, כי לו חכמו ישיבילו זאת לא היו עוש' דבר מגונה והיו גומלי' לשם יתברך גמול טוב כדי שירבה להטיב עמם פעמי' רבות, ובמה שעשו לא ראו את הנולד שלא יעצ עוד להם השם יתברך כיון שנמלוהו רעה על כל אשר הפליא לעשות עמם, ואפשר שקראם עם נבל ולא חכם להיותם אפיקורסי' כי באפיקורסות הקרא בלשוננו נבל, ואמר איוב לאשמו (סו"א ז') על אשר דברה שלא כראוי דברת את הנבלות תדברי ודוד המלך אמר (תלים י"ד) אמר נבל בלבו אין אלקים, ונגה אותם שהיו באומנותיהם עם נבל ואפיקורסי' שלא הביאם לאותו אפיקורסות, רב ההתחממות והחקיר', כי הם היו עם לא חכם ומבלתי חכמה נפלו באפיקורסות, וזכר להם הטובות אשר קבלו מהשם יתברך שהיה ראוי שינמלוהו עליהם טוב באמרו הלא הוא אביך קנן הוא עשך ויכוונך, שכוון לפרט ד' מיני חסדים גדולים שקבלו האומ' מהשם יתברך :

הראשון בזה שהמלא' רוצה לומר בהיותם ובירית' בתחלת הבירא' אחר האפס

המחלש כשאר הנמצאי', ועל זה אמר הלא הוא אביך : השני שהאומה ממלרים שקנה אותם לעצמו והיו קנין הקדוש ברוך הוא כדבריהם ז"ל בספרי ב' קנינים שקנה הקדוש ברוך הוא ועל זה אמר קנן : השלישי שנתן להם את התורה וכדרי הפעולות והמעש' המשופרי' ועל זה אמר הוא עשך, שעשא' בזה שלמדם תורה ומצוות ולכן נקראו מעשה ה' כי קודם מתן תורה היו כחומר ביד היוצר ואחרי מתנת' היו מעשה שלם : והרביעי בזה שנתן להם ארץ ישראל לבי היא לכל הארצות וביה המקדש שהיה מוכן לשבתו עולמי' והוא יסבב על כנס אים חחת נפנו ואים תחת תאנחו וע"ז אמר ויכוונך מלשון מכוון, ולפי שזכר ד' החסדים האלה ברמזו בל נבארם בשירה ולסוכות אחד לאחד, ואמר כנגד הראשון מהבירא' החדש' וזכור ימות עולם בינו שנות דור ודור, רוצה לומר זכור ימות העולם כזה הם שהעולם היה ההוא שנת קרוב לשש' וחמש מאות שנה שבבאר והמנין כמה מהשנים לא בא כי אם מהשנים האמתי והוא היות העולם מחדש ולכן נמנה העולם בימותיו מהיום שבו נברא, וכמו שזכר החבר לכוזר במאמר ה', ועוד נתן ראיה אחרת על זה והוא שנות דור ודור, רוצה לומר התחלפות שנות החיים כפי הדורות הלא ידעת אם לא שמעת כי בדור אדם חיו האנשי' תחל' שנה, ובדור שם בן נח חיו ת"ר שנה, ובדור הפלגה חיו ש"ל שנה, ובדור אברהם חיו קע"ט שנה, ומשה אדוננו חיו ק"כ שנה, והנה התחלפות הדורות האלה מורה גם כן על הדור העולם ושהיה לדבר התחל' וכפי מה שנתרחקו מאותה התחל' היו החיים יותר קצרים, הנה בזה אמת והיות ענין הבירא' וסיוחו יתבר' אב בורא שהוא בעולמו ושלם החסד הב' מביא מנרים שאל אביך ויגדך קנין ויאמרו לך, רוצה לומר אמת לא ראיתם היות' ממזרים אבל אבותיכם יוכלו להניד שעבדים היו שמה ושהשם יתברך הוציאם משם נכחו הנדול ואם מתו אבותיכם היום גם עתה עמכם הזקנים יסופעו וכלם שהיו מיוצאי מנרים ואם יאמרו לך זה עצמו, וזהו זקניך ויאמרו לך וזהו החסד הב', ואמנם לענין מתן תורה אמר בהנחל עליון גוים וגו', כי חלק ה' עמו, ימלאכו בארץ מדבר, ופירשו שלא בחר השם יתברך בישראל לתת להם תורתו מהיותם רעים ואוכלוס' עמומים כי כאשר בחר בהם בדרתם מנרים היו ע' נפש בלבד וכבר היו להקדוש ברוך הוא בעולמו כי אומות כי היו האומות מספר אישיים, והוא ע"ד (פ' ואתחנן) לא מרובכם מכל העמים חק ה' בכם כי אתם המעט מכל העמים, וזה אמרו בהנחל עליון גוים רוצה לומר כאשר הנחיל את הארץ לאומות בהפיריו לבני אדם, וכשבנו את המגדל והפירידם וכלל לשונם, הוציבנו אותם העמים לתספר בני ישראל שהיו ע' נפש בדרת' מנריהם וכן היו העמי'. ע' אומות, והוא ממה שיוסר שאתם המעט מכל העמים אשר בחר בכם לפי שחלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו רוצה לומר שגמל ישראל בחלקו של הקדוש ברוך הוא ויעקב היה חבל נחלתו מיוחד להנחלתו, וכמו שאמרו (חולין ד' ז"ל) יעקב אבינו חקוק בכסא הכבוד שרלו בו היו הענין בעצמו וזה היה בעצמה הר סיני כי שם היה ה' להם לאלהים וזה היו חבל נחלתו, ובתוהו יליל שימון יסובבנהו ויכוננו ירכבו לאשון עינו, שהנכם במדבר בהיות' בסיני נבדלות, ובעניני הכבוד, ומתן להם הניב' שהיה התורה, ובהם הבדלים מכל העמים, וזהו ה' דד יתנו וגו', ומשם ואילך נשארו מיוחד' להנחלתו האלדית בפרט. הרי לך שיבאר בזה החסד הב', ואמנם החסד הד' מירושת הארץ ביארו באמרו וירכיבוהו על צמתי ארץ וגו' ויתר הפסוקים, הנה בחלק החסדים היה ביאר ארבעה המה החסדים שזכר אביך בבירא' החדשה קנן ביצית מנרים, עשך במתן תור', ויכוונך בירושת הארץ והותר הספק העניני : ואפשר לפרש עוד בהנחל עליון גוים וגו', שבהנחל השם את הגוים בכל הארץ בהפיריו בני אדם כמו שאמר (פ' נח) מאלה נפרדו איי הגוים בארצות הנה אז הוצי' ה' גבולות העמים שהיו ארץ הבשטה עממים שבה' הארץ היתה ירושה למספר בני ישראל ובהם מההוראה הגדולה על אהבתו יתברך את העם הזה כי מיום שחלק הארצות לגויי העולם הוצי' הארץ הקדושה והנבחרת היא לישראל והיה זה לפי שחלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו, ובעבור שהיו מושגחים ממנו ובפרט הנחילם הארץ היותר מוכנת לה והיה כל כך מאהבתו אותם עד שימלאם בארץ מדבר, ועם כל זה יסובבנהו ויכוננוהו, וענין זה המאמר ההוא כי עם היות שהשגחה האלקית חזקת במציאות כפי ערך המקבלים, הנה יש קצת ארצות יותר מוכנות ושורות לזה מולתם להיותם חלק מחלק ה' יותר מוכן להדבק בו בהשגח' החלקים, כמו שזכר הפסוק שהגלגל הקשר היותר אמיץ וזכר שיש לו עם המניע אותו בעגול הגדול האחר אותו אשר הוא באמצע כדבר שזה מקצביו, ונהם בעגול הזה ימלאו מקומות יחי' אחד ההם יותר מוכן להראות בו פעל הכדלל והוא מקום הככב כי שם ימלא באמת היחס היותר מזה ובקשר היותר נראה בנבדל. ככה מהשיבוב בכללו נתיחד חלק ממנו מיוחד ומסוגל להראות מפעלי האלקות והוא הארץ הקדושה ונתיחד עוד חלק ממנה והוא ההר חמד אלהים לשבתו המקום אשר בחר ה' לשכן שמו שם. אשר הוא לכל הישוב בערך מקום הככב בגלגל ביתר שאת ומעלה לפי שהמקום הזה נקשר בקשר אמיץ בדבקות אמיץ אלהי וההשגחה הפרטית בלי אמצעי תלין בו, מה שלא יהיה בשאר הארצות, וכמו שארץ ישראל יותר מוכנת להדבק בה בהשגח' הפרטית האלקית מולתה ככה המדבר היא הארץ היותר מעטה ובלתי ראויים אליו שמארה חמם זה ומספי' זה אמר משה רבינו בפרט' עקב המולידך במדבר הגדול והטורא וגו', המאכילך מן במדבר וגו' להניד שהי' החסד משני דברים ובחינות מחד עצמו ומחד המקום שנעשה בו שהיה בלתי מוכן לקבלו, על כן אמר כאן ימלאכו בארץ מדבר רוצה לומר שמה הקצ' את עמו במדבר לא שהיה התחלת מציאתו אותו שמה כי במנרים היה אבל בהיות שמלאם בארץ מדבר ארץ מלאה בגוילים ומונעת הדבקות האלהי וההשגחה הפרטית מחסדי' השם ששם נתן להם את התורה וזהו יסובבנהו ויכוננוהו וירכיבוהו, רוצ' לומר יסובבנהו בהשגחתו ויכוננוהו בחורותו ומלכותו

יניקו שמן מסכת חלמים לור רז' לומר בסבת שון המגדל והמזל' אשר אחו שהוא לור החלמים והיכול המוחלם. ויהיה לפי זה מ"ס משלם ומחלמים לור מ"ס הסבה. כמו (פ' חיי שרה) מה' יס' לדבר. (תהלים ל"ז) מה' מעלי צור כוננו וזולתם שיהי' לו כל הסוב היה בסבת השם יתעלה כלנו ומזלותו. וכן זכר שיהי' לו חמאת צקר וחלב לאן ושאר הדברים כלם המוכרחים שצמיגיהם בעבור הדבקות האלהי והסנתחו אשר עמו. והותר צד הספק השעי' :

וישמן יסורון וינעם וגו' עד וירא ה' וינאך. וזה החלק השלישי מהשיר' שהוא חלק השפטים והחילוי ואמר במחשבתו וישמן יסורון וינעם רוצה לומר מי שמת כזאת ומי ראש כללם השם הישר צמדתו ובעלנו סוף והנקי מכל האמונות שעל כן נקרא יסורון נפש אל האמונות הנשמיות אכול וסבת כבהמות הדעה עד שכל שזמן הלכ עזבות השכל ומפני זה בעש צמליו וצמליו ואמר כנגד הושיבו לפני ואין להכחיש אם כי הענין החילוי מתוך שם ה' ששמנת עבית כשית במדבר הזה והעצות הרבה לפניו יתעלה. ולכן אמרתי בשם שיקים אחריו יעשה כן וזהו ויטוש אלוה עשאו. ומלבד זה כבר ידעת שאין לתמוה מאשר יוכור פסם לנכח ופעם לנשחר. כי כן דרך דברי הנביאים. ואפשר שבזמן נס כן באמרו שמנת עבית כשית ויטוש אלוה עשאו לספר רוע ענינם כי בהיותם נמשכים אל התענוג' היה ראוי שיחניפו ויראו את המציא והנותן אותם וזה לא עשו כן וזהו שאמר ויטוש אלוה עשאו, רז' לומר ואחר לא עשית כן כי אתה שמנת עבית כשית ועם כל נטייתך ותאותך לשומן ולתענוג. נקשת ועזבת האלוה ששם אותו שומן וזאת לך אותם התענוגים. ויהי' לפי זה שיעוש אלוה עשאו כתי עשו חורר לשומן. וזכר עוד מפשעים ששם היות העונות בשם על דרך הנדירות והסוד הם היו מיחסים אליו הכילות והנבלה באלו העונות אינם מאתו ומידו. וזהו וינבל צור יסעתו רז' לומר שיחשדו לנבל ומלבד זה בזמן ג"כ אל היותם מחללים אותו והופכים אחוריהם אל היכל ה' שהוא ענין וינבל גם כן והנה אמר יקניאו בו צדדים כנגד אנשי בית ראשון שהיו עובדי עכו"ם ועליהם אמר שהעניניהם באלהים אחרים כמו שאמר למעלה (פ' וילך) אלהי נכר הארץ. ואמנם כנגד אנשי בית שני אמר בתפלות יכעיסוהו ר"ל עם היות שלא היו עובדים פכו"ם הנה היו עושין תועבות אחרות מפסיות דמים וגילוי עריות ושאר המדות הרעות ששם תועבות לפניו יתעלה. בזמן בית ראשון יבחו לעדים לא אלוה שהיה נמאש משלם פנים אם לפי שלא היה בהם כח אלהות כמו בכבדים ובמזלות ושרי מעלה שיש בהם כחות והעדים לא היו כן כי הם לא אלוה וכמו שאמר חז"ל בספרי לא דיים בעבדו חמה ולב' וכבדים ומזלות אלא בעבדו צבואה שלום. ואם לפי שהם אלהי לא יעשו רז' לומר לא פמלו ולא רחמו עליהם כי הידיעה האמר על הרחמים כמו (פ' שמות) וידע אלהים. ואם לפי שלא שערם אבותיהם והאדם ראוי שימשך באמונתו ותורתו אחרי אבותיו. ור' אברהם אמר שאלהים לא ידעו ענינו שלא ידעו צדיקה ורצוה אלהים וגם לא בעקלם כי לא שערם אבותיהם והוא מגזרת שפירם שלא ידעו צדיקים דבר מהשפירות וכל זה היה כנגד בית ראשון. אמנם בבית שני עם היות שלא היו זובחים לבדים הנה לא היו עובדים לשם יתעלה ולא שומעי' בקולו ועליהם אמר צור ילך חשי ותשכח אל מחוללך כי היה בבית שני שכוה ועזבו את השם יתעלה נאלצו את קדוש ישראל נזורו אחר. ואמר אל מחוללך להגיד ששכחו מי שילם ובראש ובעדו הכהדים שמקורב צאו ואיך מחוללך מגזרת חיל ולבון כאב יאמר ששכחו השם יתעלה שש' עמם הסובות וזהו צור ילך תשי. וג"כ שכוה האל שהענינים בכמה עונשים והיה להם לירא מלפניו וזהו ותשכח אל מחוללך רז' לומר מכאן ומענין מלשון (משלי כ"ו) רב מחולל כל. הנה התבאר שהחוב הראשון ויעוש אלוה עשאו כאשר לא אנשי בית ראשון. ואמר צור ילך תשי כאשר עשית בית שני. והותר צד הספק הי' :

ויירא ה' וינאך וגו' עד אמרתי אפאיסם וגו'. והוא החלק הרביעי מהשירה שהוא חלק פסוק. ואמר שדאם הקב"ה דרכיה הרעים וינאך בזעם אפו בניו. כי מתוך כעסו נאך ומאס בני ישראל ששם בניו ונכותיו. ויהיה לפי זה וינאך יואא שנאך אותם. ואפשר לפרשו שדאם הקב"ה מעשים' ונחקקו בעבור הכעס שהיו בניו ונכותיו מעשים' אותו. שהיו מהבנים מלקטים עשים והבנות עשיות כונים למלאכת השמים ולכן נאלצו השם יתעלה עם היותם בניו ונכותיו כי יחד יקצוף האדם על בניו ובנותיו במדבר כי מטיקוף על הורים ולכן זכר כאן הבנות לרמוז לא רשע הנשים בזמן החרבן שכן הנה היו מסיחות את האנשים לעבו"ם כמו שפורש בספר ירמיהו (ס"ו) מ"ד ויעלו כל האנשים היודעים כי מקטרת נשית לאלהים אחרים. וכל הנשים העומדות קהל גדול וכן שהענין פניהן לאמר לנביא עשה נעשה להקטיר למלאכת השמים. וכן ספר יחזקאל (ס"ה) מהנשים שהיו מצבות את החמון. ולכן אמר כאן מכעס בניו ונכותיו. ויאמר אפיתורס פני מהם כלומר אסיר מהם הסנתחי ואעזוב אותם למקרי' עד שאראה מה אחריתם. רז' לומר מה יהיה תכלית מעשיהם כי מה שהם עושים עד הנה אולי שישובו ממנו כי דור התפוכות כמה וזה משתנים בעצמם כל היום ואולי יחחרשו ממנו שכן עושין עשה ושובו מלרבים הרעים. ולזה אלהי אפי' להם ואמחין אולי ישובו וזהו אמרו אראה מה אחריתם כי דור התפוכות כמה מהפכתי ומשתנים בעניניהם כיום לא אמן בש. רז' לומר אין קיום והפסדא ואמונה כמה שיעשו וגם שהם חסרי אמונה ואולי ישתלמו בה וזכר שלא נשתנו ולא נהחרשו מרוע מעשיהם אלא היה בהפך שטור סוכיטו ברכ. כי הנה בזמן בית ראשון הם קנאוני בלא אל רוצה לומר בעצמם העכו"ם והסדים שלא היו אלוה או שהיו מכחישים אלהותם ואומרים לא אל. כמו שאמר (ירמ' ה') כחשו בה' ויאמרו לא הוא. ואמנם בזמן בית שני עם היות שלא קנאוני בלא אל כי לא היו עובדי עכו"ם הנה כעסויהם כעניניהם ומעשיהם המנוהלים והדחוסים ומבלי מעש. ולכן אעניס אנשי בית ראשון שאקניאם

ומזותיו שנתן להם והשכילים. ירננו כאישון עינו רוצה לומר שהכיל את העם מהפסעים המעוותים במדבר נחש סרף ועקרב וזמאון ומלחמת האויבים כמו שיזכר האדם אישון עינו, והרלב"ג פי' ימאסו בארץ מדבר שישראל מלא את ה' ונחלקו בו בהיותם במדבר וקבלו תורתו על הר סיני ושהיה הקב"ה רז' להציאם מיד אל הארץ אם לא בעבור תשובה ליל ישימון. רז' לומר נעקשם ותלונתם על דבר המרגלים והיילה ששעה שם בסימון ושממות לב בלי סבה עזמית לכן אחרם במדבר מ' שנה ולא הולכים בדרך ישרה אבל יסובבנו ששעה שישובנו את הר שער כל הזמן הארוך אשר סבבו אותו וזוה הזמן יבוננו להשכילם בינה מפלאת תמים כמו שאמר (פ' עקב) וזכרת את כל הדרך אשר הוליך ה' אלהיך במדבר זה מ' שנה וזה סוף המאמר למען הודיעך וגו'. ועם היות שנתאחרו כל כך במדבר הנה נשמרו מכל הפסעים שחמלת ה' עליהם וזהו ינארו כאישון עינו רז' לומר כמו שז"ר הקב"ה ענינו של אדם בהשגה' כוללת במה שחמלת עליו מן הלחיות והכחנות והעשפים וכל זה לתכלית שמירתו. וזהו פירש הרב בצללוח כוננו ואמר כנשר יעיר קנו וגו' להגיד שהסבות האלו שזכר ששעה הקב"ה עם האומה לא עשאו על ידי אמצעים אלא הכל עשה ה' בכבודו ובפלאו והמשיל הענין כנשר בארבע פעולות שהוא עושה עם אפרוחיו :

הא' שהנשר כאשר יבא אל האפרוחים בקרוב להם ינאף כדי שלא יחשבו שהוא שוף אחר יתבטלו ועל זה אמר כנשר יעיר קנו כי יעיר את קנו בצפופו : **הב'** שהנשר לא יתול על האפרוחים צבואו מרחוק פתאום בחזקה פן יויקס בצפופו. ולכן קודם שיחול עליהם ירחק מעט כדי שינוח עליהם בצבונה ונחת ועל זה אמר על גזוליו ירחק :

הג' שהנשר כשיראה להוליך מזל אל צד לכל יחרשנו מוליך הן והאפרוחים עליו כדי להוליכם בנחת ועל זה אמר יפרוש כנפיו יקחהו לא אמר יקחם שחזר אל האפרוחים כי אם יקחהו שחזר אל הקן שזכר :

הד' שהנשר כשישא הקן עם הבנים אפרוחים או ביצים ויוליכם על כנפיו לא ישימם על הנוצה הנמשכת לחזן פן יפיל הקן הנוצה. אבל ישאם על האצרה המונחת על גופו ועל זה אמר יאשהו על אברתו. והנה השם יחברך עשה עם ישראל דברים דומי' לעניני הנשר כי הוא כסידר למזרים לגלות אותם, שלח לפניו צפופו וסער אותם ע"י משה ואהרן שהוא דמוי הענין הראשון ולא נתנה עליהם צמרים מיד צנצורתו כמו שנתנה אחר' בסני ששעה המוספת' העצומים לשיניים והוא הדמוי השני. וגם לא רצה שיאלו ממזרים כי אם באלים ובצקרים וכל אשר להם שהוא כענין הקן והוא הדמוי השלישי. וכאשר באו צים סבסם בעניני כבוד כדי שלא יוזקו מהמזריים וכן הילום מעמלק והוא הדמוי הרביעי וכמו שאמר (פ' יתרו) אתם ראיתם את אשר עשיתי למזרים ואשא אתכם על כנפי כשרים וגו'. ונפי שכל זה עושה הנשר לאפרוחים בעצמן כדי להוליכם לנעת לפי שאין שוף אחר יציב שוף עליו. אמר ה' בדרך ינחנו והוא חזר אל הדמויים אשר זכר הנשר בספס יחברך בדרך ינחנו לישראל בכל אותם הדמויים שזכר, וכזן גם כן באמרי ה' בדרך ינחנו שהנשיא אחרם במדבר כמו שאמר (פ' בנעלותך) על פי ה' ינחנו ועל פי ה' יעשו. ולא היה זה על ידי אמצעי וזהו ואין עמו אל נכר. או אומרו על ישראל שגם כן היה ישראל מיוחד לעבודתו כמו שהיה הוא יחברך מיוחד להשגחתו וזהו ואין עמו אל נכר. הנה התבאר מה ענין מתן הור' ושבחך דבריו לא בא זכרון יציאת מזרים ושאר הנשים ושכל דמויי הנשר יש בנמשל והותרו צד הספקות ו' ו' ו' :

ואמנם בחדש הד' מירוחת הארץ הגרמל צויקונך אמר ירכיבו על צמחי ארץ וגו' רז' לומר שזורים את ישראל הארץ הצבונה מכל הארצות. ולכן אמר ירכיבו על צמחי ארץ. שהוא משל לאדם כרוכב בים. ולפי שהארצות הנבונות אינן עשיות פירות כמו ארץ המישור ולכן אמר ויאכל תנובות שדי שהארץ הריא עם היותה נבונה ימלאו בה מיני הפירות והירקות שהם כל הצבואות שדי וזכר שאף המקומות' שלא היו מדרכם לתת תבוא' כסלע וכחלמים לא עשה פרי תבואה הנה מפאת ההשגה' היה יואא הדבס מהסלע והשמן מחלמים צור וכל שכן מהמקומות הראויים עליהם והוא דבור המשלי' של דרך (יואל ד') יפפו הכרים עטים. וזכר כל מה שיאכל נפש. דבס ושמן וצמר ולחם ויין שהוא הנכלל בתנובות שדי. וזכר הדברים האל במדבר' כפי מה שיקחם הילד היונק כי ראשונה יאכל הדבס והשמן והחמאם כמו שנאמר (ישע' ו') חמאה ודבס יאכל ולכן אמר ויניקו דבס מהסלע ושמן מחלמים צור חמאת צקר, והא"כ זכר הדברים היותר עבים כמו שאמר וחלב לאן עם חלב כרים אלוים בני נשן ועתודים. ובאחריו' זכר הלחם והיין באמרו עם חלב לנודל החטה כי כל גרגיר חטה דומה לחמץ הכליות. וננה באמרו דבס ענב השתה חמר שיהיו הענבים בא"י עודות יין רב וחזק. ודומה לזה אמרו חממיו זכרונם לברכה בספרי לימות המשיח אדם יורר לזרמו ולקש ענב ומניחו ביות ביתו וסותה ממנו וזה הוא שאמר דבס ענב השתה חמר שהוא הסוך. דבס ענב שהוא חמר חטה. וזוה השלי' לספר חושבנות פ"י וכלל הסובות שקבל ישראל מהאלוה יחברך. ואחשוב שזמן נס גם כן באמרו ירכיבו על צמחי ארץ וגו' מנדל עז ומנדל חוק בארץ המישור הנה בהכרח יאכל כל המאכלים והמעדנים שיהיו בארץ חזק בארץ המישור הנה בהכרח יאכל כל המאכלים והמעדנים שיהיו בארץ חזק בארץ המישור. וכן ישראל בהיות להם בידים' להיותו ושב כראש הכרים בסתר המדרגה. וכן ישראל בהיות להם מגדל עז שם ה' ובהיותו יתעלה כלנו ומזלותו הנה בהכרח הפסע בחממת צוראו יתן לפניו כל מעדני ארץ. וזהו אמרו ירכיבו על צמחי ארץ והוא דבור המשלי' שירכיב לישראל על צמחי ארץ כסלע המגדל החזק וראשו בשמי' שהוא כלו משל לדבקות האלהי ומפני זה יאכל תנובות שדי כי הנה יניקו הפסע דבס שלא היה לו בסבת הסלע והוא המגדל האלהי אשר הוא עומד שם וכן

מקום לזה לפי שמגן קדוש נפסד ומשדמות עמורה. רוצה לומר כי הם ירשו הרוע והפסד התכונה מאבותיה ואבות אבותיהם כי הם רעים וחסאים לה' מאד מלידה ומבטן ומשריו. ולכן אין ראוי לחלותם בלחמם בלחמם ובישרם בלחמם. והוא אמרו כי מגן קדוש נפסד. לומר שמשרש נפש יצא נפש. ופירו' שרף מעופף וכן להיות משרש ומגן קדוש ומשדמות עמורה. לכן היינו היוצא מהם הוא חמת תנינים וראש פתנים אכזר. והענינים הם רמז למחשבות והיון היוצא מהם הוא רמז אל המעשים. או הוא צהפק. וידוע שפך הנפן הוא המשבח מכל העלים. והענין' הם היותר טובים בפירות ושהיון הוא המובחר שבמשקים. ולכן היה ענין המאמר הזה כי הם המלא המלא בידי האומות מעשים שיראו נאותים ומתאימים אל עץ הנפן הנה באמת כשיטעמו ימצא כי מגן קדוש נפסד ומשדמות עמורה שהיה להם העקוב למישר. וכן מישור יחשב להם לענין' הם ענין רוח ואשלמות מרווח. ואם רוצה להם טובים מהם ויון דע לך כי חמת תנינים ייכס וראש פתנים אכזר. רוצה לומר כי כל מעשיהם לפני לאכזריות חמה ובספק אף. והם חושבין שאין דרכיהם רעים בעיני. אחרי שאני יושב דומם כל היום שעמדו על תלם. ובאמת הלא הוא כמוס עמדי וגו'. ובספרי דרש רבי יהודה הכהני' ההם כלם על ישראל. ורבי נחמיה דורשן לפני אומות עולם. ובאמת נראה דבריו בפסח הכהני' :

לד הרא הוא כמוס עמדי וגו' עד סוף הסיפר. וזה החלק השני בגלות ישראל וקצת האויבים. יאמר שאל יחשוב אדם ששכחו לפני עונותיהם ותועבותיהם של האומות האלה. כי באמת הלא הוא כמוס עמדי. וחזר כנוי הוא לין תנינים אשר זכר. כאלו אמר אותו יין תנינים שהוא רמז אל המעשים שעשו לישראל אשר פתנים אכזר שהוא משל לאכזריותם ורוע פעולתם. וזה כמוס עמדי וחסום באזרחותי. לבשקות אותו אליהם וחסו ולשו וכו' כלל היו. כי אמרוד אותם מזה כנגד מדם. וכמאמר ירמיה (איכה ד') גם עליך תעבור כוס תשכרי ותתערי. ופירש לורך החתימה והשמייה בלחמם לי נקם ושלם לבת תמוט רגלם. רוצה לומר כי לי תאות הנקימה והשלום מאכזריו' לעשות בזמן הראוי אליו והוא לעת תמוט רגלם שהוא לעת שתחמלא באתם ולעת שישלם זמן ממגלת' הנגזרת עליהם. ובספרי' שאמר (ירמיה כ') ועדו אותו ואת בנו ואת בתו עד בא עת ארצו גם הוא. ואמנם אמרו כי קרוב יוס אידם וחס עתידות למו. פירשו המפרשים כי משה שיחיל רגלם להחמוט לא יתאחר יוס אידם וחס ומהרה יבוא למה בעתידו' מהנקמה והשלום שאני מיעד בהם והוא כמו שנבא ישעיהו (סיון כ"ד) בזוף דברי נחמותיו בפרשה נדרשתי ללל שאלו וגו'. הנה כתובה לפני לא אחזה כי אם שלמתי אל חיקם. ואמנם אמרו כי ידיו ה' עמו כוון זו בלא ספק ד' כוונות עולמות : הא' שנתן הכסף על מה ששבו הקב"ה את עמו כל היום ההוא לסבול עול האומות באמרו כי ידיו ה' עמו וגו'. ר"ל שהב"י ראה לעשות דין צדקו על עונותיהם. ולכן עשו מירוק עונות בגלות. וזה מה שאמר ישעיהו נ"כ באותו מקו' הנוכח עונותיהם ועונות אבותיהם יחדו אמר ה' אשר קצרו על החרים ועל הגזבות וחרפוני ומדותי פעולת' ראשונה אל חיקם. ר"ל כי בראשונה ילם לישראל כפעלם ידיו ה' עמו. ואחרי זה על עבדיו יתנחם ויקח נקמתם מהיהודים : והבונה הב' שידיו ה' עמו על כל הרעות אשר קבל ויראה כי נקה כפלים בכל חטאתיו ולכן על עבדיו יתנח' וישבו לשום עליהם לשון וכבר העירו חז"ל על הדין הזה אמרו בספרי עתידה נכסת ישראל שתעמוד לדין לפני המקום ואומרת לפניו רבוננו של עולם איני יודעת מי קלקל בני ומי שנה בני אם ישראל קלקלו לפני המקו' אם המקו' שנה בהם בישראל שהוא אומר ויגידו שמים נדקו כיו אומר ישראל קלקלו לפני המקום ואין המקום שנה בהם הדא הוא דכתיב (מלאכי ג') איני ה' לא שנית :

והכוונה ה' הוא מה שפירשו המפרשים באמרו כי ידיו ה' עמו ר"ל יקח דין עמו והוא כמו (תלים מ"ג) שפני אלהים וריבה ריבי. ואני אחשוב שמאמ' כי קרוב יוס אידם הוא סמוך עם כי ידיו ה' עמו יאמר כי חיס ומהרה יבוא הדברים העתידים לבא כאשר ידיו עמו ויתנחם על נרות עבדיו ודעתם וענין זה כי השם יתברך יאריך אפו לעוברי רצונו בטור שישראל אינם ראויים להגאל. האמנ' כי ידיו ה' עמו ועל עבדיו יתנחם הנה אז ילם להם נמולס. ויהיה לפי זה כי קרוב יוס אידם נתינת סבה. וכי ידיו ה' עמו משמש בלשון כאשר שיהיה זה כאשר ידיו עמו וגו' וכבר זכר המשורר זה הפסוק עמנו באמרו (שם קל"ה) כי ידיו ה' עמו ועל עבדיו יתנחם עבדי בנימי וגו' כמובן יהיו עשיהם כל אשר בטה בהם. בית ישראל ברכו את ה' וגומר. רוצה לומר שכאשר ידיו ה' את עמו עם אויביהם אז ידיו גם כן על עבדיהם שהם כסף וזהב ויגזור המשפט שכן יהיה כל אשר בטה בהם ואלו ישראל ברכו את ה' :

האחת כי יראה כי חזקת לומר שאלת יד ישראל וכתם ואפס שזר ושבו רוצה לומר כי אין בתוכם לא מלך ולא שר ולא שומר ומובל עומד בפרץ כי זהו בכלל אפס עזר ועזוב מלשון (שמואל א' ט') זה יעזור בעמי. ועזוב הוא מלשון שר כמו שפירשנו (פ' משפטים) בעזוב העזוב עמו. וגם ירמוז באפס עזר ועזוב שיתלדלו ישראל בענין' נמרץ כאשר אהנו היום הזה בעונותינו שאין דבר עזר' באזרחותיהם והעזר והעזוב כל ואפס. וכאמרם (סנהדרין ד' ז"ל) אין בן דוד בא עד שתכלה פריחה מן הכים שהוא כפשוטו בלי ספק ועליו נאמר כי יראה כי חזקת יד ואפס עזר ועזוב :

והסבה השנית היא ואמר אי אלהינו נור חסיו זו. רוצה לומר מפני שיראה גם כן

שאקניאם בלא עם שהם הכסדים כמו שאמר (ישע' כ"ג) הן ארץ כסדים זה העם לא היה ואענין אנשי בית שני כי בגוי ככל אכעשים. אפסם אכלה מלשון (ס' וירא) האף חספה. דומה למה שאמר חזי אכלה כי קרא הכרות תלים לפי שיבאו פתאום ולא יוכל האדם להשמר מהם. ומה שזכר אמרו אפסם וכן אכלה גם. להגיד שהם רצוני לומר ישראל לא יכלו מחמת החזים והנרות אכל שיכלו החלים בהם. וזכר הרעות שהם ארבעת שפסיו הרעים. הרעב והדבר והחיה רעה והחרב באמרו מוי רעב. ומוי הוא מלשון (ישע' ס"ג) ויו נלחם על בגדי. יאמר שמחור הרעב יולו לחותיהם מן החום המתלהב גם. ולחומי רשף וקטב מרירי. הוא כנגד הדבר שילחם גם האש השורף והקטב והמרירי. ועל משפט החיות אמר וכן בממות אשלה גם עם חמת וחולי עפר. ואמר בהמות להגיד שאף בהמות הדייתות ישולחו בהם לנשכן עם שאינו כדרכן. וכל שכן שאר השרלים הארסיים וחולי עפר כנחש שרף ושקרב הנגרים על הארץ שיעניקו רעה. וכבר זכר חכמינו זכרונם לברכה בבר' אין עומדים בירושלמי שימים היו בישראל שהמור היה נושך וממית. וכל זה משל גם כן שיחגרו גם גם האומות השפלות אשר בזמן הגלות לא יוכלו לנעת בלבושיהם וכמו שאמר (ירמ' ב') גם בני נף ותחנכום ירעוך קדקד. ועל משפט החרב אמר מחוך תשכל חרב ומחדרים אימה רצונו לומר שהיוצאים למלחמ' מחוך תשכלם חרב האויבים והנכנסים בחדרים מתחדם חמיתם האימה כי יפילו עמם בצבאות ויבחרו מות מחיים מאימה האויבים. ואמרו גם בחור גם בחולה דבק עם תשכל חרב. יאמר גם בחור בשוכה בגבורתו גם בחולה שראוי לחמול עליה מפני יופיה גם יונק שחמולין עליו לחמיתו. גם איש שיהיה מפני כבוד הימים כמו שאמר (משלי ס"ו) עשרת הפלחתי שיהיה כל יפלו בזה שאמר מחוך תשכל חרב ומחדרים אימה. וידוע שכל זה נתקיים בבית שני כמו שספר יוסף בן גוריון. והותרו כמה שפירשתי הספוקות אחד עשר ושנים עשר :

בו **אמרת** אפסיהם וגו'. עד הלא הוא כמוס עמדי וגו'. וזה החלק החמישי מהסיפר. והוא בספור המהשג' שהשג' הסם יתברך על עמו לעשות בהם כלים. ולמה חזר מאותה מהשגה. והמפרשים פירשו אפסיהם אפסיהם בכל הפאות. ואני אחשוב שהוא צהפק כי הנה אהנו נפירות בכל הפאות ואין נחסיים לולא כעם אויב אזור. אבל פירוש אפסיהם אמרתי לשומם בפה אחת כדי שאלבנה מאנוס זכרם כמו שהיה מענין עשרת השבטים שכולם מלך אזור לחלח וחבור שלא נודע עוד מהם דבר באיזה מקום הם. ואין ספק שזה ענינו כוונת חז"ל באמרם בספרי שתיבה זו נחלקת לשלם חיות אף אי הם שלחיהם הפעל מפאות הישוב שחתו דברים ויאמרו איש הם ובוה לא ישר להם שם ושארית בין בני אדם. לולי שנמנעו מזה לפי שאו יהיה כעם אויב אזור רוצה לומר מקצת. וענינו כי בהיות ישראל כלו יחד בפאה אחת כאשר יגבר האויב עליהם באף ובחמה יוכל לבלותם מעל פני האדמה כמו שהשב לעשות החשורש להשמיד להגות ולאלף את כל היהודים אשר נמלטו ביום אחד. אבל ביות' מפוזרים בכל הפאות אף שיהיה עליהם מלך אחד יחמול עליהם. מלך אחד ויבחר מגוי אל גוי ומממלכה אל עם אחר. ביות שמה מאחיהם. וכבר העירו חז"ל על ההשגה הנפלה הזאת באמרם (פסחים דף ס"ו) נדקו פזורנו בישראל. נדקה עשה הקדוש ברוך הוא עם ישראל שפירס בין האומות והוא האמת בלי ספק. הלא יתעם האומ' הנדולה שהיו אנשי טריו"ה ולהיותם כלם מקובצים בפאה אחת נאו עליהם היונים וישמידים ולא נאחר מהם שם ושארית עוד. וכן קרה לאומות אחרות. ולהיות ישראל מפוזרים לא חמו בכליה כוללה. ועם היות שנשאר מעט מהבנה הנה טעמם עמד בה וזכרם לא יסוף מפני בני אדם בכל אורך הגלות המופלא הים. והנה ראינו שמלך אינגליסיה"ה השמיד כל היהודים שהיו בכל מדינות מלכותו. וכן עשה בזמן אחר מלך צרפת את היהודים אשר בארצו. כי רבו מארצם ואין להם מספר. ואם היו שמה היהודים כלם מקובצים לא היה נאחר מהם עד אחד. והשם יתברך אמר. לא מאכתי ולא געלתי לבלותם. ומפני זה היה הפזור נדקם וחסד רב להשחרות האומה והגלותה. ואפשר לפרש אמרתי אפסיהם שהוא לשון השחחה וכלייה ולכן אמר אשחיה מאנוס זכרם ששחתי לעשו' בהם כלליה נחרת לולא שאני מתירא ממה שיכעסני האויב על פני שיתכדו החרים אותם לעמון הגבורה שאינה בהם. וזהו לולי כעם אויב אזור פן ינכדו צרימו פן יאחרו ידינו רמה ולא ה' פעל כל זאת. רוצה לומר כי יסיו מיחסיים הכלים ההוא לגבורתם ויכחישו היותם עונם אלהי כי יאמרו לא ה' פעל כל זאת. ויקרה זה מפני שכמו שנוי אבד עצות המה ועתה לא שמכחה כיו"ה אם רצו כלל יתברך כי אין בהם תבונה להכיר כי מידו יהיה זאת. ואמר לו חכמו ישיבילו זאת שהקדוש ברוך הוא נפרע מן האומ' כשתחמלא סאתה היו גם כן מבינים לאחריהם וומה שהיה ראוי שישיבילו גם כן איכה ירדוף אחד ממנו אלף מישראל וטנים יניסו רבבה מסיחודים כי אין זה בחק המנהג הטבעי ונס לא מדרך המקרה אם לא שזרם יתברך מכרם וה' הסגירם בידי אויביהם ובענש שנחמלו היה זה לא בגבורתו. ואפשר לפרש איכה ירדוף אחד אלף רוצה לומר איכה ירדוף אחד ממנו אלף מישראל. והנה בימים הקדמונים שנים מישראל יניסו רבבה מהאומות. ולפי שכבר היה אפשר ליחס הגלותם לא לגבורת'. כי אם לגבורת אלהיהם והשפעת'. ואם לנדקתם וזכותם של האומות. לכן בא להשיב כנגד הסנות והדחיות האלה. ואם כנגד גבורת אלהיהם אמר כי לא כזריזו זורם. רוצה לומר אין זה לבח אלהיהם שיאמרו שגבר על אלהי העברים שבידוע הוא שאין צורינו כזרם של האויבים וזהו אין אנו צריכים להביא עדים ולא מכריחי' מחוך. אבל אויבינו עמם יהיו פלילים בדבר וסם ישפמו יעידון ועידון האלטינו הוא אלהי האלדים ואדוני האדונים וכמאמר נבוכדנצר לית אלהא דיביל להגלה כדגא. ואמרו אז לנו מי יגלונו מיד האלהים האדירים האלה. אם כן אין טענה צדק אלהיהם. ואם ישענו קאת העכו"ם מענין נדקתם וזכותם. אין גם כן

פקידת בית שני כי היה יודע כל שער עמי כי לשעשים שנה ופקדו :
הבלל הג' שנאלת ישראל תהיה אחרי בכפי הדין ירלו את שונם ויקחו ככל
חשאתם. וזמן שאמר כי ידיו ה' עמו כפי הכונה הראשונה. והב'
שוכרתי צפיריו. ואמר כי יראה כי אזלת יד ואפס עזר ועוז כי יגיע מזבס
לחלתי הפלגת הפלגות ולא כפי הדין יוכו לנאלת. ומסכים לזה אמר הנביא
זיון במשפט הפדה ושיבה בלדקה. והיה זה אחר שאמר ואשיבה ידי עליך
ואשירה כל בדילך וגו'. וגם זה לא נתקיי' בבית שני כי לא ירדו ישראל קודם
בואם לבנין הבית לדלות ולשפלות המופלג אבל היו בבבל צעזער וכבוד ומעל'
רבה כאשר נפקדו :

הבלל הרביעי שנבנתו זה חמה וזאת אבות כמו שכתב הרב רבינו משה בר
נחמן ואין לנו הלא מיד העמי' רק בעבור שמו הגדול והכבוד זה
מאמרו לולי כעס אויב אגור פן יכבדו זרימו פן יאמרו ידיו רמה ולא ה' פעל
כל זאת. ואמר גם כן על זה עזמו ואמר אי אלהימו נור חסיו בו אשר חלב
ונחמיו יאכלו ישחו יין נסיכים יקומו ויעזרכם יהי עליכם סתרה. ראו עתה כי
אני אני הוא וגו'. ומסכים לזה אמר יחזקאל הנביא (סימן כ') וקבצתי אתכם
מן הארצות אשר נפוצתם שם ונקדשתי בכס לעיני הגוים וידעתם כי אני ה'
בפשותי אתכם למען שמי לא כדרככם הרעים ובעלילותיכם הנשחתות בית ישראל.
וכן אמר עוד ואעש למען שמי לבנותי החל לעיני הגוים. וכבר נתן הרב טעם
נכון ונכבד בזה מאשר האומה הישראלית היא המפורסמת והמודיעה אמתת השם
יתברך ואמונתו ובטולתו תהיה בריאת המין האנושי לבסוף :

הבלל החמישי שחייית המהים תהיה סמוכה וקרובה בזמן לקבץ הגלויות. והנה
יראה זה מאמרו כי ידיו עמו ועל עבדיו יתנחם. ואמר אני אמת
ואחיה מחלתי ואני ארפא. וכבר העיר עליו המלאך (סי' י"ב) לדניאל באמרו
ובעת ההיא ימלך עמך כל הנמלא כחוצ בספר ורבים מישיני אדמת עשר יקיו
אלה לחיי עולם ואלה לחרפות לדראון עולם. וכדברי ישעיהו (סימן כ"ו) יחיו
מתוך נבלי יקומו וגו'. ואמר (שם כ"ז) ביום ההוא יתקע בשופר גדול וגו'
וכמו שפירשתי בספר ישעיהו :

והבלל הששי שהנאלת והכפרה אשר ידענו צביר' הזאת אינה בתנאי החבובה ולא
בשנעמם בקול ה' ונשמור מצותיו ונעבדהו אבל השירה הזאת אינה רק
שער עדות שנעשה הרעות והחפאים עד אין די. ושהוא יתעלה ישעה בנו
בתוכחות חומה ועונשים רבים אבל לא יבצית וזכרוננו מני ארץ. ושאריתו כן
הוא יתברך למען שמו הגדול וכלתי החל לעיני הגוים ישבו ויתנחם ויפרע מן האויבים
בחרבו הקשה ויכפר על חטאתיו ישוב ירחמנו יכנס עונותינו. ואם כן השירה
הזאת הבטחה מבוארת בנאלת העתידה אמרו בספרי גדולה שירה שיש בה מעשיו
ויש בה לשעבר ויש בה לעולם הזה ויש בה לעולם הבא וכמו שזכר כל זה הרמב"ן ז"ל :
הבלל השביעי שכל דברי השירה הזאת נתקיימו ולא יפול דבר ממנה ארצה לא
במה שיעד מירושלם הארץ ודשניה והלחות' שהוא חלק החסד' ממנה
כי כלם נתקיימו בשלמות רב. ואם בעונות והחפאים שיעשו מהעבוס'.
ומהשד' האנשים והנשים שהוא חלק הפשע הכל בא כמו שספר. ואם בעונשים
הרעות והאזרות שיעד עליהם שהוא חלק העשן כי בכלם לקו וזה אם בבית
ראשון ואם בבית שני ונבולת. ומאחר שראינו שכל חלקי השירה ויעודיה נתקיימו
ככל הכתוב בה ראוי שנאמין אמונת אומן בזה כן יתקיים החלק האחרון ממנה
מהנאלת ונקמת האויבים. ומה נמלז דברי הרמב"ן שכתב ז"ל. ואלו היתה
השירה הזאת מכתב אחד מהחומים בכנכים שהגיד מראשית היו ראויין להאמין
בה מפני שנתקיימו כל דבריה עד הנה ולא נפל דבר אחד. אף כי אמתו נאמין
ונאם בכל לב לדבר האלהים מפי נביאו נאמן ביתו אשר לא היה לפניו ואחריו
כמוהו. ע"כ. הנה נתתי לך דבר הזה ז' הכללים הכוללים אמתת השירה
ויעודיה והם באמת לכל בעל דעת ז' פנינים יקם ה' את דברו הפזר אמן :

במד' יבא משה וידבר וגו' עד וידבר ה' אל משה וגו'. דעתי הוא שמה
רבינו דבר השירה הזאת שלם פשטים כי בראשונה למדע לאנשים
מבני ישראל שנאלתו אללו מיד בשבחתו הנבואה. ועל הפסם הזאת אמר
בפרשת וילך ויכתוב משה את השירה הזאת ביום ההוא וילמדא את בני ישראל
שלמדה לאותם שנמלאו שם לא לכל העם ולכן לא אמר שם לכל בני ישראל :
הפעם השנית למדע לזקנים ולשופרים שזיה ללויים שיקראו' ואז למד אותם
אלהים. וזהו שאמר שם הקהילו אלי את כל זקני שבטים ובטורים
ואדברה באזניהם את הדבר' האלה ואעידה בם את השמים ואת הארץ וגו'.
ושם כתוב וידבר משה באזני כל קהל ישראל את כל דברי השירה הזאת עד
חומם. וקהל ישראל הנזכר שם הם הקהל אשר היה להקהיל שם הזקנים
והשופרים' לא העם :

הפעם השלישית דבר את השירה אל העם בכללו כי קצתם להשמיעם לכלם ועל
הפעם הזאת אמר כאן ויבא משה וידבר את דברי השירה הזאת באזני
העם הוא והושע בן נון כי נשתתף עמו בחייו בזה כדי שהעם יתעבדו צעיינים
ואמנם אמרו ויכל משה לדבר את כל הדברים האלה אל כל ישראל שהוא העם
שזכר. אז אמר להם שימו לבכם לכל הדבר' ונלה הכתוב הזה כי בלמידת
השירה פעמי' היה יחושע שוור למשך. אמנם אחרי תכלית השירה באותם הדבר'
שזכרו אחרים לא נכנס יחושע כי משה בלבד אמרם ליוקר מהות' וסדר'. ולפי
שהיה הדבור השלישי הזה אל העם בכלל אמר אל כל ישראל ולא אמר לבני
ישראל כמו שאמר למעלה בפסם הראשונה שזכרתי. ולהיות כלל העם רב ועזום
היה צריך יחושע שמה להיות תורגמן ומשמיע הדברים כי לא יספיק משה לבדו
להשמיע' ולכן קראו כאן הושע בן נון ולא יחושע לבדו שהיה לפני משה
כאשר היה באמנה אחר ובשירתו אותו שהיה נקרא אז הושע בן נון. והוא
בזה הספק הי"ג :

כן מה שאמר האויב כנגד ישראל אי אלהימו נור חסיו בו. אשר חלב ונחמיו
יאכלו ישחו יין נסיכים. רמז לקרבנות ונכור היין שהיו עושין במקדש וישחקו
מישראל באמרתם אי אלהי יעקב אשר הקרבנות לפניו כמה קרבנות ונכור היין
יקומו עתה ויעזרו אתכם ויהיו עליכם סת' בעת צרותיכם. וכן בדברי דוד
(תלים ע"ט) למה יאמרו הגוים אי אלהיכם. עד שאמרה מרתא בית בלגה
כשפסחה בסדלה על גבי המזבח ואמרה לוקוס לוקוס עד מחי אתה מכלת ממוני
של ישראל ואי אתה עומד להם בנרתם גדליהא (דף כ') בנור מנסה סכה :
ובאשר יתלימו האומות המאמר הזה בציון שש"י וחרפתו הוא בעת המיועד
שיעשה בו השם למען שמו הגדול. והש"י ישיב על זה ראו עתה כי אני אני הוא.
רואה לומר האוכל חלב ונחמיו והשוחה יין נסיכים כמו שאמרתם ואין אלהים
עמדי. כי אני יחיד ולא כמו שאמרתם חלב ונחמיו יאכלו ישחו יין נסיכים כמו
שאמרתם הכל בלשון רבים ראו עתה כי אני יחיד ולא רבים. אני אמת ואחיה
ר"ל אני הוא מי ששיתי את ישראל כמתי' כמו שנאמר (איכה ג') במחשבים
הושיבני כמתי עולם ולא אתה בגבורתי. ואני אחיה את' עתה ואנאלם. אם
אני מחלתי אותם בגלותם ואני ארפא כמו שגא' (ישעיה ל') ביום חבוש ה' אם
שבר עמו מחץ מכתו ירפא. אבל דעו כי כאשר עשיתי להם כן אעשה לכם ואין
מידי מניל ורמז ג"כ בזה המאמר סמיכות זמן התחייה לזמן הנאלת. ולזה אמר
אני אמת ואחיה בתחיית המתים. מחלתי ואני ארפא בנאלת העם ואין מידי
מניל את עובדי ראוני. ואמרו כי אשא אל שמים ידי ואמרתני חי אנכי לעולם
אמרו התפרש' שהוא דרך הנשבע שירים ימיו לשמי' וישבע. ויותר נכון
לפרש שאפילו יעזרו אותם מערכו' השמים או שהכנבים ממשלות' ינגדו בנאלתם
לא תמנע מפני זה כי אשא ידי עליהם ואבטל כל ממשלת' וזה אמרו חי אנכי
לעולם ולכן אהפוך משפטי המערכות השמימיות לקיום ראוני וחסני. ורבי אברהם
פירש חי אנכי לעולם שהוא ענין השבועה כמו שאני חי כן אעשה זה. והסבון
שיאמר ההם חזרתם שכבר נתבטל יכלתי וסייתי כאיש נדה וכנבור לא יוכל
להושיע וכמת ראו עתה כי אני אני הוא מה שהייתי בימים הקדמונים צדורי על
אחלי ישראל. ואלהי האומות ותריות מליצים עליהם עובד ולא יועילו להם דבר
כי אין אלהים עמדי ואין מי ימחה צדי. ולכן אני אמת לאומות ואחיה לישראל
ולאומה שמחלתי אני ארפא ואין מידי מניל כי חי אנכי לעולם ועד. והרמב"ן ז"ל
כתב כי בעת הגלות השליך משמים ארץ תפארת ישראל הנקרא יד ה' ועתה בעת
רצון ישאנה אל השמים העליונים והוא ה' הגדולה הנלחמת לישראל שראו ישראל
על הים וזה טעם ואמרתני חי אנכי לעולם כי אני מחיה את ידי החוקה אם
שנותי וזקתי חרבי. רואה לומר ביותי משכן ברק חרבי וסוכן אוחה לאחוז
במשפט של ישראל ולהביא נקם לגרי כי לא יהיה שם שלם והכסף שלם. ועם
היות שורש דבריו בחכמתם בקבלת נאיהם הדברים בעתם ואפשר לפרש אם שנותי
ברק חרבי מלשון שני ואין מלת אם להיות הדבר מסופק. אבל הוא לשון
כאשר. כמו ואם יהיה היוכל לבני ישראל אם כסף תלוה את עמי. ואמר כאשר
אשנה ברק שער עתה היה הברק כנגד ישראל ואשנה אותם כנגד האומות ונס
זה לא נכנס וארץ אפי' כי אם שתאחו במשפט ידי וכפי שורת הדין אתהנג
בדבר הנה אז בלי ספק אשיב נקם לגרי וגו'. כי זו היא גזרת המאמר וענינו
אשיב נקם לגרי. שהם האומות המרשעו' והמאזירות יותר לישראל במעשיהם
ולאחיהם שלא הורו בעשעיהם כל כך רבה בעתשבותם ואמונתיהם היו שונא' ה'
ואויבי אמתו אמר ולמשנאי אשלם ראלע לומר שישלם להם כפי מעשיהם. וביאר
שהנקמה לא תהיה בגלות ארוך כמו שהיה לישראל כי אם בזמנת חרב והרג ואבדן
גדול. וזהו אשכיר תיני מדס וחרבי תאכל בשר וכל זה דבור המשלי כלי
הנזור. וביאר שבת דם ההזים באמרו מדס חלל ושנים. רואה לומר מסכת
החללים שהרגו מישראל והשבו' ששבו מהם וביאר בשר הכרב באמרו מרשם
פרעות אויב. רואה לומר שהנקמה והפרעון מהאויב יהיה בהתיו' את ראשו בכת
הפרעות והנקמות שעשו בישראל. ואמר אחר זה הרגינו גוים עמו כי דם עבדיו
יקום וגו'. להגיד שטו' הרע צעירי ה' עם היות סינים הש"י מהם והנה
לא ירדו לישראל על זה ולא ישארו עליו אלא שחזלו להחניף את ישראל ולרעותם
כדי שם ירגנו וזה על שלש דברים. הא' נקמה דם השופר מישראל וזה כי
דם עבדיו יקום. הב' שה"י ישיב נקם לגרי על מה שטעו ודברו כנגדו לא
בעבור נקמת ישראל כי אם בעבור חלול כבוד השם. והג' וכפר אדמתו עמו
רואה לומר שיכפר השם יתברך לאדמתו ולעמו וישיבהו על הארץ לבטח. הנה אם כן
כמו שכתב ורגנו עד הנה השמים לעשות רע בעמל' ישראל ירלו עכשו וירגינו
את עמו זה על שלשת הדברים האלה. על נקמת המתים בגלות שיספק דם פועלי
און על נקמתם. ועל נקמת חלול השם. ועל כפרת העם והארץ. שם היות
כלם עונשים גדולים אליהם לא יעזרו כח להתרעם ולהתלונן אבל בהסך שירגינו
את עם ה'. ואפשר לפרש וכפר מלשון סהרה כמו שפירשו ר"א. וסהר את
אדמתו עמו וטעם ה' יעזרו את הארץ מגולי העמי' שיטנו רע' בזמן הגלות.

הנה ירלו לנו מדברי השירה הארץ ז' כללים צאמונתו :
האחד שהנקמה והשלום עתידים להיות בהכרח בכל הצרי' אותנו וכמו שאמר לי
נקם ושלם. ואמר אשיב נקם לגרי ולמשנאי אשלם. אשכיר חני מדס
וחרבי תאכל בשר. כי דם עבדיו יקום ונקם ישיב לגרי וגו' והכלל הזה מבואר
ידוע שלא נתקיים בבית שני ולא בזמן אחר :

הבלל הב' שנקמה האויבים וגאולת ישראל יש להם זמן מוגבל וידוע נזר
בחקמה העליונה אי אפשר שיעבור ממנו ולא נלה אוחה לשום נזר.
והכתב זה מאמרו הלא הוא כמום עמדי חסום באזרותי כלומר שהיה חסום וחסום
שלא ידעו אדם וכמו שאמר לדניאל (סימן י"ב) כי חתומים וחתומים הדברים
עד עת קץ. ואמר עוד מסכים לזה לי נקם ושלם לעת תמות רגלם והרי שיש
לדבר עת ידוע וזמן מוגבל לא ידעו בלתי. וגם זה מורה שלא כאמר זה על

אחריו וגם אחרי זכרון המלך היה ראוי לזכור הכהן והאורים והחומים שישראל המלך בהם ולזהו בני הלויים יושבים עם בני יהודה בירושלם כמו שזכר הרמב"ן. ובהם כפי הפשט יגזר עליו שתמיד ימלאו שלם מעלות ושלום במוח: האחת שהיא העליונה מן הרוח הקדש שהיה מגיע לכהן בהתלבשותו באורים וחומים:

הב' שהיה שבת לוי מורה נדק. וחורה ומשפט יבקשו מפיו: הג' שהיה שבת לוי מכהן לפני ה' בבית המקדש בקרבנות ובקמרת. ועל המעלה הראשונה אמר תומך ואורח לאיש חסידך. שר' לומר שמשפט האורים והחומים יהיה תמיד מכור לכבן:

ובכר זכרו החכמים (יומא דף ע"ג) מעלת האורים והחומים. אם בתפלתם שלא יהיה חוררת כי אף על גב שהעושים הנבואיים היו חורים כפי הכנה המקבלים הנה תפלת האורים והחומים לא הייתה חוררת. ולכן נקראה משפט של (פ' פנחס) כמשפט האורים. גם כי הנבואה לא היה בחק הנביא לנבא בכל עת שירצה. מלבד משפט רבינו. אמנם האורים והחומים היו תמידים בכל שעה שיתלבש הכהן וישאל בהתבודדות קדוש. מיד היה נדמה לו כאלו מהאורות העופות בחזקת השמים שהיו נחשן היו בולטות האורות אשר נעשית מהם התשובה. אבל היה זה בנ' תנאים:

הא' בבחינת השואל שהיה מלך או אב בית דין גדול או מי שהצבור נרדף לו: והב' מזה השואל שלא אי זה אדם וגם אי זה כהן שיתלבש הכלי ההוא יעשה זה הפעל כי אם הכהן הגדול שרוח הקודש שורה עליו:

והג' בבחינת השואל עצמה שהיה השואל עשה בדבר כולל לכל העם ולא יסאל על דבר פרטי לאיש מן האנשים וכמו שהתבאר בשבשי מספרים. ולזהו המעלה הזאת נבואית. עליונה תנפך אל חסידות הכהן המשיח האורים והחומים וכמו שאמרנו בפ' אידיון (ד' כ') חסידות מביאה לידי רוח הקודש שנאמר או דברת בחזון לחסידך. לכן אמר כנגד הש"י תומך ואורח יחי רלון שהיו תמיד לאיש חסידך. וכיון בזה המאמר להעיר על דעת אמת. והוא שעיני האורים והחומים לא היה ממתנות כהונה ומשפט כהנים אבל זה אליו השבת שהוא מפני זכות אהרן שהיה חסידם. וביאור זה במעכת שבת (ד' קל"ט) ובשמות רבה פרשה ג' אמרו אמר ר' שמלאי בסדר וראך ושמח בלבו זכה להיות חזן המשפט על לבו. ועיני זה המאמר קשה מאד כמו שכתב הר"ן ז"ל כי לא נתיחד זה בגמול לאהרן על שמחתו בדריית משק ויתר מבמה מעלות עובות שנים בו. ועוד שהאורים והחומים היו מכלל החשן. ומזה היות אהרן כהן גדול זכה אליהם לא בעבור ששמח על משה אבל כיון ר' שמלאי במאמר הזה לגלות שהגדת העתידות הוא דבר מתיחס כמו שמשפט הכבוד והקרבנות היו מיוחדים לכהן ולא היו האורים והחומים משפט הכהונה ושאל נעשה בהיות החשן אחד משמנה בגדים שזכה בכהן הגדול. כי הנה החשן לא היה מגיד העתידות מזה עמנו כי אם מפאת האורים והחומים שבו. ולכן בבית שני היה הכהן הגדול משמש בשמנה בגדים שהחשן מכללם. ולא היו שם אורים וחומים משיבים. ולזהו זה כי תמצא בסדר אלף פקודי במשפט הנביא. שלא הזכירו שם האורים והחומים כי לא היו ממששם החומים בהם אבל משה לבדו נאמר עליהם ונחת אל חשן המשפט את האורים ואת החומים. שכל זה מורה שהאורים והחומים לא היו מכלל בגדי כהונה. ולכן נאמר לשואל שישאל למה זכו הכהנים לזאת המעלה מידעית העתידות בהיותם חזן מענין כהונה. ולכן אמר רבי שמלאי שיהיה זכה לזה מפני חסידותו כבאשר זכר לו. השם יתעלה לך לקראת משה המדבר וראה אותו כביא בהיותו קטן ונעיר ממנו לויים לא נתקנה צו ונבואתו אבל ראשו וזמנו בלבו עם היות אהרן גדול ממנו וקודם נבואתו. לכן בשכר זה נמלכו השם יתעלה מזה כנגד מזה בתחו אליו עיני האורים והחומים ושם הניד העתידות. ומפני זה אמר הדון הכהנים כאן וללוי אמר תומך ואורח לאיש חסידך. רוצה לומר שאמר ללוי ללוי יהיו אורח ואורח לא להיות המעלה הזאת מיוחדת להם כי אם בעבור איש חסידך אהרן שזכה אליה בחסידותו. לכן תשאל המתנה שהיא בשבטו כי בזכות הכהן הראשון יזכו כל הכהנים הבאים אחריו. וכפי זה הפ' לא יהיה אמר וללוי אמר שאמר משה על לוי כי אם שאמר לש"י. וללוי אמר תומך ואורח לאיש חסידך רוצה לומר וללוי יהיו תומך ואורח בשביל אותו איש חסידך אהרן שזכה ראשונה באורים וחומים מפני חסידותו וזכר מחסידות אהרן באמר אמר נסיתו במסע תריבם על מי מריבה רוצה לומר שלא היה חסידות אהרן כלבועים שטוין מעשה זמרי ומצקקים סכר כפחם. כי אלה ה' אללים נסית אותו וחסידותו בנסיין ד' מופלג ומגלת אותו נאמן לפניך וזהו אמר במסע רוצה לומר בנסיין וכן פירשוהו בספרי. וכמו שכתב רבי אברהם זה מורה שישלם לכבוד השם ששאו מאחר שאמר שנסה אותו בנסינות ומלא אותו נאמן אם לא בעון מי מריבה שכבר קבל עליו עונשו. או נפרסו על דרך חכמינו וזכרונם לברכה שסיקו נסתפקת לו על מי מריבה להניד שטוין מי מריבה היה הוואנה לא חסא בעש. והמפרשים פירשו אשר נסיתו במסע כאשר נסו השם את השם יתעלה לומר (פ' בשלח) הים ה' בקרבנו אם אין לא היה שבת לוי בחוכם. הנה אמר כל זה להניד שהם הראויים למעלת האורים והחומים בזכר:

ואולם המעלה השנית ביארם באמרם האומר לאבינו ולאנו לא ראינו וגו'. והמפרשים פירשוהו על הענין שכתב משה (פ' כי תשא) מי לה' אלי ויאספו אליו כל בני לוי ולפי שמשם צאם עברו ושובו למשפט לשער וגו' ואמר מלא יריבם היום לה' כי איש צבנו ובאחינו. לכן שבתם על הפעל זה באמרם האומר לאבינו ולאנו וגו' ויקשה למה הפירוש אמר לאבינו ולאנו כי הנה לא היה משה שיהיה אדם את אביו ואת אמו. וכל השבט נבדל לה' ולא נתפשט בעון הפעל ואף יאמר לאבינו ולאנו. ולכן האשוב שלא אמר זה כי אם לשפר יוסר בני לוי ולדקתם בשבטם שבענין המשפט יאמר כל בן לוי לא ראינו ואת אחינו לא הכיר ואת בני לוי ידע

ולפי שהחלוצים היו הנבדלים לנדר שהיו הולכים לפני ישראל להלחם. לזה אמר עליהם גם כן ויהיו מתויה מספר. רוצה לומר אותם הנבדלים אשר ילכו חלוצים לנבא באותו מספר עמנו שילכו וישובו ויחזרו לבתיהם ותמיד יהיה קיים אותו המספר לא יפחות ולא יגדל ולא יחסר ממנו דבר. על דרך שבדך נא לא ראש אנשי המלחמה אשר בידנו ולא נפקד ממנו איש. הנה אם כן היתה ברכת ראובן רומזת על שלוחו בארץ נחלתו בלא יחסר מהאויבים ורומזת נ"כ על הנחלתו במלחמה שהולכים בה הנבדלים חלוצים כמו שזכרתי ויאלו בברכה הוואת יסוד משה רבינו אל ברכת ישקב כי לפי שהוא פ"ה אמר לראובן אל חותר. התפלל משה בכיון שלא יחזר לא יגרע ולא יחסר גם כן:

ואררי שזכר הקודם נחלה מעבר הירדן והקודם נחלתו בברכה בלארץ שהוא ראובן. וזכר יהודה שהוא היה הקודם נחלה בארץ והקודם נחלתו כי אחרי שראובן שב לביתו בנחלתו יסודע בן נון ומלואו כמו שמוסרם בספרי. שאלו בני ישראל את פי ה' (שופטים א') מי יעלה לנו בתחלה והסיבו השם יהודה יעלה. הנה אם כן נכנס יהודה במלחמה לראובן ובמעלת קדמתו ולכן זכר אחריו וגם נכנס ברכותיה לפי ששררת האחד הוא היתה עממה שררת האחר שנכנס במקומו. האמנם במה שאמר וזאת ליסודה ויאמר שמת ה' קול יהודה ואל עמו תביאנו יקשה לי מאד. אם אמרו וזאת ליסודה. ולמה לא אמר כמו שאמר בשאר השבטים וליסודה אמר. ואם אחרי שכבר התחיל ביהודה בלאמר וזאת ליסודה. למה הוסיף ויאמר. כי המלה הזאת נוספת. ואין ענין לה בחזק הדברים ואם אמרו שמת ה' קול יהודה בלא אמר כן בראובן עם היותו קודם נבא כי עם היות הלוחמים קוראים אל השם והוא יענם הנה אינו מיוחד במלך כי כל השם יקראו אל השם נ"כ ששועשע מיד אורי וגם אמרו ואל עמו תביאנו כי מי הגדילו ממנו שיפטר להתפלל שיביאנו אליו עד שפגשו מן ישראל חכמים בספרי שמת השם קול יהודה על תפלת דוד ושלמה ואסא מפני הכושיים. ויהפסדו מפני העמונים ולכן חשבתי אני בפירוש ברכת יהודה שהאמת בדברי רבי אברהם שפירש וזאת ליסודה. וכן אמר ליסודה שיהיה ולא ימות. ושוד הוסיף שיטעם ה' קול יהודה. ומה שפסג עליו הרמב"ן ז"ל כי יהודה לא נתייחד בברכה כמו שנתייחד ראובן לסיפתלל עליו כן כמו שלא זכר בשאר השבטים. אינה שמה מחייבת כי לא אמר על ראובן שיהיה ולא ימות מפני שכבר את פלגם אביו שהיה עשוק בברכה. כי כבר ראובן נכרת מן העולם קודם ימי משה. אבל התחיל על חיו ליהיות קודם במלחמת הברך שהיו עובדים חלוצים לפני ה' ביהודה ולא ימותו שם במלחמה כמו שפירשתי ומאזנה בחינה להיות יהודה גם כן עולם בתחלה אחרי שזכו בני ראובן וגד לארלם והיה מהראוי שיסתייב בברכותיהם ולא כן שאר השבטים שלא היו באותה קדימה וסכנה הנה אם כן באמר וזאת ליסודה כהונה זו וזאת הברכה אשר דברתי בראובן שהיה נ"כ ותחול ביהודה כי ענין שניהם אחד בקדימת המלחמות:

ואמנם אמרו עוד שמת ה' קול יהודה. פירשו בו שיטעם קולו בקוראן אליו במלחמה ויבאשר ילאו כנגד האויבים אל עמו ישיבנו השם וכבר זכרתי מה שזכר מהספרי. ולכן אחזקו שאמר על שמעון ולכן התחיל ויאמר כאלו היה ברכה מיוחדת ולפי ששמעון נקרא כן בשביל ששמה ה' בקול להם. אמר בארץ הנהי' ששבת שמעון יתחל עם שבת יהודה ויכנסו שבתו בשבת יהודה ונעמו ויהיה זה סימן טוב אל יהודה ששמה ה' המורה על שמעון יהיה דבק עמו כי כן ישמה ה' בקולו כמו ששמה בקול להם. וזה אמר שמת ה' קול יהודה. רוצ' לומר שמעון שהוא שמה ה' יהיה בקול יהודה. ואל עמו של יהודה תביאנו אל שמעון כלומר שיתחלל שמעון בקרב עם יהודה ויבאו כמו שהוכחתי מן הכתובים למעלה. ואמר ידיו רב לו ועזר מזריו חסיה. אם שיפורש בענין הנחלת שידיו של יהודה רב לו לשמעון כי יהודה יכנס את הארץ לנחלתו ולנחלת שמעון עם השור מהאלהי וזהו ועזר מזריו חסיה. ואם שפרשנו על יהודה ושמעון ואמר ידיו של יהודה יספיקו לו במלחמה ויהיה לא יספיק לאחר. האמנם אלה שמעון חסיה עליו בחזקתך אתה עזר מזריו ששנים תלחמו עם הנצים. ואפשר לפרשו על יהודה בלבד שאינו כשאר המלכים שיבקשו עזר ממלכים נכרים כמו שעשה ישראל בשאלו עזר ממלכים כמו שאמר עליו הנביא (ישעי' נ"א) הוי הירדנים למלכים לנצור. לכן אמר שלא יהיה כן מלכות יהודה כי ידיו יספיקו ויהיו רב לו ואין צורך לו מאחר שיעזרו כי אם לעזר השם לבדו וזהו ועזר מזריו חסיה. וכן אמר בספרי מולמד שהתפלל משה על מלכי בית דוד. והנה במה ששבת נבירות יהודה והתפלל על נאחצו הככים מרע"ה עם ישקב אבינו שאמר נור אריו וגו'. לא יסור שבת מיהודה וגו'. והרלב"ג כתב שאמר יחי ראובן ואל ימות כמחפול על הגלות הראשון גלות ישראל שהגלה תלול פלאהר מלך אשר נשמה"י היסבטים מעבר הירדן ואחרי כן הוגלו אשר השבטים ממלכות ישראל על יד שלמנאמר מלך אשר וכלם גלו לחלה וחזר נכרי גזון וערי מדי. ונכללו כלם בשם ראובן כי הוא הגדול ואליו ייוחס הגלות. והתפלל שלא ימות בקרב האויבים אע"פ שהיו מתויה מספר שבטות הענין יהיו עשרת השבטים מספר מועט. והתפלל שלא ימות בקרב האויבים. ושאמר וזאת ליסודה. לומר שזכו עמנו התפלל על גלות יהודה וירושלם ועליו אמר שמת ה' קול יהודה. רוצה לומר שיטעם נשקתם בגלות ואל עמו תביאנו. וזה יהיה בזמן קצון גלויות שישוב יהודה אל עמו באחרית הימים ואמר ידיו רב לו שהוא מלכין ריב ומדון מלחמה לומר ידיו יריבן להם ומעשיהם בטוב"ה ששבו ילחמו כנגדם. וזה כל זה אלה אלהיו רב להושיע עזר מזריו חסיה ותחמלו עליו ותשיבוהו לשמו אף על פי שידיו ומעשיו לוחמים בו. והפירוש האלהי כולו אין ראוי להרחיק בו כלם נכוחים למצין:

ה ור' ר' אמר תמיד ואורח וגו' עד לגמיון אמר וגו'. אחרי שזכר ראובן כפי הקדימה השבטית והמלאכותית במלחמה. וזכר אחריו יהודה שקבל מתנו קדימת המלחמה ושרתה. ופסל עמי שמעון. וזכר מיד לוי שגול

כי שמרו אחרתך וצריך, יגזרו ואמר זה בדרך הקדמה להחלל לאל ביתך חמיד דבר המבטח לבני לוי. לפי שהשופט ראוי שיהיה שם הכהנים לחי הקאות ולא יבא פנים בדיון אף לאביו ולאמו ולאחיו ולבניו שהם הקרובים ביותר נאמרים אלל האדם. עד שמפני זה הקרוב פסול לדיון מפני נשייתו אל נפיות קרובו. ולכן אמר בני לוי הם האומרים לאביו ולאמו לא ראייתו ואת אחיו לא הכיר ואת בניו לא ידע. וזה לא מבטח הכוריות חלילה כי אין לפי שממרו אחרתך וצריך יגזרו כמשפטם ולכן לא יכירו פנים במשפט. וזו שם כן בעצמם ראוי הוא שיוור משפטיך ליעקב ותורתך לישראל ועל פיהם יהיה כל ריב וכל גנע:

ואנכם המעלה השלישית שזכר בשבט לוי היא ההכנסה. ועליה אמר ישימו קטורה באפק וכליו על מזבחך. רוצה לומר הכהנים שהם משבט לוי הם יהיו מקריבי הקטורת שבו היה הכהן נכנס לפני ולפנים והעולה שהיתה כולה כליל לגבוה ולא זכר שאר הקרבתות לפי שהיו להכניס חלק. והמפרשים פירשו ישימו קטורה באפק על העזר המנסה עם הקטרת להשיג חרון השם מישראל. ויותר נכון לפרשו על הכנס לפני ולפנים שהיא מלאכת הסיר שהיא מיוחדת ללויים לפי שזכר בלבד קטורה באפק ולכן לא זכר מלאכת הסיר שהיא מיוחדת ללויים לפי שזכר בלבד העבודות היותר עליונות עליונות קטורת ועולה. והנה המעלה הראשונה ושלישית מאלו אשר זכר הם מיוחדות לכהנים. ומעלה השנית מענין המשפט לכלול כל שבט לוי וכמו שאמר ונגשו הכהנים בני לוי כי גם צהר ה' לשרון ולבדך בשמו ועל פיהם יהיה כל ריב וכל גנע. ואמר בך ה' חילו ופועל ידיו תרצה ונו' על דרך מה שאמר ארונו (שמואל ב' כ"ד) ה' אלהיך ירכך. ומחן מחנים קמיו הם המשרעים על הכהונה בקרה ופדונו. ואנקלוס פירש חילו על הכהנים וענינו שלפי שלא היה ללוי חלק ונחלה כי הם המתנות הראויות לתת להם. לכן החלל שיהיה ברכת ה' ש' נכנסיהם ויהיה צבחת הקטורת שהיתה מברכה. ולכן אמרו בכפרי בך ה' חילו שיהיו עשירים. מכאן אמרו רוב הכהנים עשירים היו. משום אבא דורש נער הייתי גם זקנתי ולא רחמי לדיק נעזו וזרעו מצקס לחם. זה זרעו של אלה:

והנראה אלי שנתן משה רבינו כאן שלש ברכות מיוחדות ומכוונות כנגד שלש המעלות שזכר בהם:

אם לראשונה מענין האורים והחומים שהם לכללות העם ההולך למלחמה (שמואל א' ל') האדרוף אחרי הנידוד הזה האשינו (שופטים א') מי יעלה לנו בתחלה ודומיהם מהשאלות הכוללות עניני העם במלחמות. אמר עליה בך ה' חילו. רוצה לומר כאשר חילו של ישראל ילך ללחם ולבא במלחמה על פי האורים והחומים יברך ה' אוהו חל וצבא בנחמו והנחתו:

ועל ענין עבודת הכהונה שזכר. אמר ופועל ידיו תרצה שהקטורת שהכנס לפני לפנים וצבאות וקרבנות כלם הקרבתו פעל יד הכהנים ויהיו לרצון לפניך ובמך העבודה והקרבנות לא האורים ולא החומים. להיות שגיהם צבאיהם: ובנגד המעלה האחרת מענין המשפט שנעשה. אמר מחן מחנים קמיו. רוצה לומר שהשופט צבחה רבים קמים עליו ואשר ירשיעו אלהים אין הפק שיקום על הכופס אם יוכל. לכן החלל עליהם שמי שיקום כנגדם על המשפט ימחלוהם השם יתברך ומשנא השופטים ימחלו מה' פן יקומון כנגד הכהנים הלויים מורי החורש ושומרי משפט. הנה בך את לוי שלש ברכות כנגד שלש המעלות שהחלל עליהם. והנה הברכה היותר אשר נתן ללוי לא מלאה משה רבינו בברכה יעקב כי אם צדקו באמרו אחרים ביעקב ואפי' ישראל ומשה לקח שיהיו בני לוי מורי דק ישראל ומקריבים קרבנותיהם. ותכנינו יז' דרוש בבראשית רבה פרשה ל"ט מחן מחנים קמיו כנגד השמונאים צבית שבי שבי לוחמים מלחמות ה' עם היונים:

יב רבנימין אמר ידיו ה' ונו' עד וליוסף אמר ונו'. לפי שזכר ענין לוי ועבודת בית המקדש צירוף שלם שיהיה יושב שם יהודה וזכר אחריו בנימין שהיה יושב צירוף שלם גם כן ובהלכו נבנה בית המקדש. ולכן נזכר קודם יוסף מלבד הטעם שזכרתי לעולה שהוא להיות חלקו ונחלתו בארץ בין יהודה ויוסף כמו שבזכרתי שם. והנה קרא לבנימין ידיו השם לפי שנפל בחלקו בית המקדש וכלו אמר שזכר ידיו שם במה שהוא ית' בחר לשבט בחלקו מכל השבטים. ונס שלא יהיה בית המקדש בחלקו של בנימין הולך וטובע כאשר היה בגשנות ובנוצ ובשניה אכל יסבון לגמול עליו. כי אם יהיה בית המקדש נחליו וקיים. וכליו אמר שהם יתברך יסבון לבטח בחלקו של בנימין. כאשר המתאכנס אלל אכזבו ידיו נפשו שבמך לבן שיקבלו בשמחה וגיל. ושיעור הכתוב כן הוא אמר משה לבנימין ידיו ה'. רוצה לומר להיות בנימין ידיו ה' לכן השם הזכר יסבון לבטח זמן הרבה עליו כלומר בארצו ונחלקו. וזכר הוועלת אשר יגיע מזה לבנימין באמרו חופף עליו כל היום. רוצה לומר לכן יהיה השגחת השם יתעלה וצרכו חמיד על ירושלים וכמו שנאמר (מלכים א' ט') והיו עיני ולבי שם כל הימים. וזכר שכן יוצא ה' את לבנו נאמן לפניו שקבל אותו באהבה רבה ובין כחיפיו שכן. כלומר שקבל בית המקדש בטוב לו וניותר נכבד ממשונו. כאמרו על שמי אשאלו אעזבו עטרת לי: ורצו אברהם פירש ידיו ה' יסבון לבטח עליו. שכן בנימין שהוא ידיו ה' יסבון בארצו לבטח על השם יתברך ויהיה חופף ומבטיח עליו כל היום לפי שכן כחיפיו שכן. רוצה לומר שנחלקו של בנימין צירוף שלם נבנה בית המקדש ושם חשבון השכינה האלהית וכל זה מורה שמדוננו משה השיג בנבואתו מה יהיה חלק כל שבט ובשבט בארץ ונחלתו שמה. וראה מקום בית ה' בציבור כמו שיהיה אחרי כן במציאות ופעל זה יוכיח שמה שהגיע על פי הגורל לכל שבט בחלוקת הארץ הוא היה נגזר מאת ה' מן השמים והוא אשר ראה משה בנבואתו ושנחיק ויעל הגורל ומה יהיה כל משפטו. האמנם נזהר ה' בגורל כדי להביר קטפה וחרשות מציון השבטים. ולדעת ר"ל בכפרי יסבון לבטח עליו רומז לבית ראשון. חופף עליו כל היום ירמוז לבית שני שלא היה בו

שכינה כי אם חופפות ומכסה. ובין כחיפיו שכן רומז לבית השני לבית שני חשבון השכינה בין כחיפיו לגמל כי אז יקראו לירושלים ככא ה'. ובר"ל כח שרומז כמו שאמרו כאן בבנימין על שאלו שהם משבט בנימין והיה האל צמורו. בין כחיפיו שכן. וכפי דעתו זאת הכהנים זאת הברכה שצריך משה לבנימין עם מה שזכרו יעקב אביו באמרו בנימין ואב יוסף שדרשוהו רבותיו וז' בבראשית רבה פרשה ל"ט על שאלו וכמו שהביאו רש"י שמה. האמנם כפי מה שזכרתי למעלה הזקן בך את בניו לכל אחד כפי שצדו ומשה בך אותם ובפרט לבני הנצירות כפי נחלתם בארץ הנבחרת. ובכפרי אחר' (מנחות דף נג) שמה נקראו ידיו הקב' ה' שנאמר אשירה נא לידי. אברהם שנאמר מה לידי צבית. בנימין שנאמר לבנימין אמר ידיו ה'. שלמה שנאמר יוסף אבא שמו לידיה. ישראל נקראו ידיו שנה' נתתי את ידיו נפשי. בית המקדש נקרא ידיו שנה' מה ידיו משכנותיך. אמר הקדוש ברוך הוא יבא ידיו בן ידיו. ויבנה ידיו בחלקו של ידיו:

יב וליוסף אמר מבורכת ונו' עד וליוסף אמר. הנה המך יוסף לבנימין כי כן היה הראוי כפי סדר נחלתם כמו שזכרתי וגם מפני קרבתם היה ראוי להיות כן כי היו סמוכים בגלגלים ובצרכות שברך משה ליוסף ראיתי הסכמה מופלגת בין ברכות יעקב לברכות האלה עד שהדברים עמם שאמר יעקב עליו אמרם משה גם כן. כי הנה שם יעקב אמר בברכות שמים מעל ברכות היום רבצת תחת ומשה אמר בזה הלשון עליו ממנו שמים מעל ומתחום רובצת תחת יעקב אמר נצטות עולם. ומשה אמר נ"כ נצטות עולם. יעקב אמר תהיה לראש יוסף ולקדקד נזיר אחיו. ומשה אמר גם כן תצאנה לראש יוסף ולקדקד נזיר אחיו. ותמתי' מאל מה ראה משה נצטות צרכותו הדברים עמם שאמר יעקב בברכות ליוסף ולא עשה כן בברכת שאר השבטים ולא הרגישו המפרשים בזה. גם אמרו מבורכת ה' ארצו יראה מאמר זה. והיה ראוי שיאמר הצורך מה' ארצו שהוא דרך תפלה או הנחת השתדל ולכן בחרתי בפירוש הכתובי' האלה לנצטות מדרכי המפרשים ולומר שמהם רבינו לא החלל עמה שמהם ארץ יוסף מבורכת צרכות האלה שזכרתי אבל ראה שיעקב אביו בברכותיו המעלות שבוות ליוסף ולא ראו להיותו הכן האכזב אלא. ולכן כשבא עתה משה לבדך את יוסף אמר כמו שאמר הכהן ביום פיק קמא דתענית (ד' ה') ובמדבר רבה פרשה ב' אילן חילן במה אברךך. רוצה לומר איני יודע במה אברךך אחרך אם אברךך בשפע ארץ ודשנותה כבר ברכת אבך והוא אמרו מבורכת ה' ארצו. לא אמר תברך כי הם מבורכת. כאלו אמר כבר ארצו מבורכת מפי יעקב אביו. ודבר בשלמות הארץ ד' דברים:

האחד צדו המים אם מים עליונים על ומטר שעתו. כי יב שאר ארצות צטצט קטעות המטר בארץ מזר' וארצות שם בכפ. ואם מים תחתונים שהם עינות ותחתונות יוצא' נבקעתם וזכר לבא בדרך ספוגיות הארץ לזממים ולזרעים לנדלם ושלל זה נמלא בארץ יוסף ועליו אמר ממנו שמים מעל ומתחום רובצת תחת:

והשלמות השני ממנו הארץ כפי יחס הגרמים הסמימים אליה כי יב לכל ארץ וארץ ולכל עיר ועיר הכנה כפי היחס שימלא בה מהעליונים. ודבר מורגש הוא שהשמים והירח יפעלו בה פעולות בבויות. וזכר שהיתה ארץ יוסף מוספעת שפע טוב מן הנמלאים כשהיו מבורכים פירות האילנות שהם מידי שנה בשנה. והירקות גם כן שהם מידי חגם בחדשו. ועל זה אמר וממנו תבואות שמה וממנו גרש ירחים:

והשלמות השלישית הוא משפט הארץ בצמחה כי ממנה הרים וממנה נצטות והחבא' צטצטות שההרים יותר מעודנים בפירותיהם מהעמקים. ועל זה אמר וממנו הררי קדם וממנו נצטות עולם. רוצה לומר ממנו הררי הקדומים: והשלמות הרביעי הוא בשפע הארץ ובחורותיה ועבודה כי זאת היא תפארתה וכמו שצמח הנביא לזכר אשר בחרים (ישעיה' כ"ח ח') שרים כעננים נכבדי ארץ, והנה היו תולדות משה ואשרים הים כמו שזכר בשפ' יושע ומשם היו באים הבחורות ומלוי השבועות והסחורות. ועל זה אמר וממנו ארץ ומלואה. שהמלוי הוא רצון הסיבות והסחורות עם היות שהרמ"ן כתב שהמלוי הוא במקום. ומנו הוא לשון מתנה כמו (ד"ל ב' ל"ב) ומגדלת לחקיהו, או יהי לשון מתקן כדברי המפרשים. הנה אם כן זכר זה בכל השלמות האפשריות להיות בארץ כבר היו בארץ יוסף, רוצה לומר מברכת אביו שזכרו בהם ולא נשאר במה יצרכו משה כי אם אמרו ורצון טובי כנה, תצאנה לראש יוסף ולקדקד נזיר אחיו, ר"ל שציון השם יתברך ששכן כבודו בביתו אותו רצון שהיה ברכה עליו' הוצאנה לראש יוסף ולקדקד האיש אשר היה נפרד מאחיו שנים רבות, או יהיה פירוש נזיר אחיו, המעורר מכל אחיו בשלמות כולו, או יהיה פירוש היותר נזיר וברוך מהתולדות הנשמות שהיה בכל אחיו כמו שיראה מענין אשת אדוניו ויחס זה אל הרצון על דרך (תלים פ"ה) רצית ה' ארץ, והרצ המורה פ'י' בפרק כ"ה חלק א' ורצון טובי כנה על התמדת השכינה וכפי דעתו יהיה זה ענין המאמר שהרצון האלהי שהיה בביתו והוא האמר (פ' שמות) והסנה אינו אבול, אותו הרצון יבא על ארץ יוסף שהתמיד בשנותה ולא להפסד וכליו וכלו אמר במה אברךך יוסף אם בשפע הארץ מכל המינים כבר מבורכת מברכת אבך, לא ישאר לי לבדך כי אם שאותו הסוב והשפע יחמיד ולא יבא לידי הפסד וכליו, ומלת תבואתה מורכבת יאמר כנגד הרצון הנזכר תבואתה על ראש יוסף ונו' או יתור לברכה כדברי המפרשים, ואמרו עוד צבור שורו הדד לו, פירשוהו המפרשים על יושע שהיה לו זיו ודבר, והיו קרני ראש קרניו בחוק וגבורה, ואחרי' פירשוהו על השנע כולו כי יהיה רב תבוא' כשור, ויותר נכון אולי לפרשו על יוסף שבהיותו שר וממלא על כל ארץ מלכים יראה שהיה מביא בלוי לזרע שור לבודע שבו היה רב תבוא' ככח שור

מדריך הים, ושם ימכרו אותם לכל באי שער עירם, וזוהי הים מרוח וזולון המביא את הסחורות, וישכר המוכר אותם, ועל זה שחפס שניהם בברכה אחת, ואמר שמח וזולון בלאך, רוצה לומר בלאך מארץ דרך ים לעשות סחורות, וגם כן תשמח ישכר בשכרך בלהלך ולא תלא מארץך באניות כגני וזולון כי כל אחד מהם ישמח בחלקו בהלכתו בו, וגם כן הוהירם על השמחה על דרך (משלי כ"ג) אל חנינע להעשיר מבינתך חלל, רוצה לומר אל חנינע והעמול להעשיר יותר מדאי, אבל שמח וזולון בלאך וישכר בלהלך, כי חנינע עשיר השמח בחלקו, ואמר עמים הר יקראו לנגיד שהם כל כך מלאכים בסחורותיהם כשכר עמים שהם הבשמים הר יקראו, רוצה לומר יעלו בגל אל הר בית ה' ואל בית אלסי יעקב, שם יצחו רוצה לומר וזולון וישכר אל הר זכר, שם יצחו בגלל יצחי זדק וקרבות תודה על רוב הנהלתם ועושרם, כי שפע ימים יינקו, והם הסחורות הבאות באניות בים יצו בהם, וגם יכוון בהם לרצוי הדגים הנמלאים אל וזולון בחוף ימיהם, כי גם בהם יוכר ישכר מפני שחפסו, וזהו וספוני סמוני חול, שהוא כמו וספוני שהוא לשון הכהנה, כמו (מלכים א' ו') ויספון את הבית נבים, ואפשר שהוא מלשון ספינה, שיינקו משאר הספינות המביאות הדגים הסמונים בחול, כלומר בדברים שאין דרך אל הביתם כי אם בים וזכר החול לפי שהוא גבול לים, ור"ל פירש שהיה עשרם רב ולכן יסמינו אותו בחול, ואחרים פירשו שהם וזולון כמאמר הנביא (סופטים ט') עם חרף נפשו למוות על מרומי שדה, כי היו נבזרים ואנשי מלחמה בים וביבשה והיו כל כך אובדני נבזרים שבי מבזים ומיופיים נפסם בערך היתיה היתה על מרומי שדה והדגים המביאים אליה וישכר הים שם שוקב ובוטח יושב אהל ומקנה, ובעל כן אמר שמח וזולון בלאך רוצה לומר למלחמה, וישכר בלהלך על המקנה, ועמים הר יקראו שהיו קוראים אלה לאלה לעלות לרגל אל הר בית ה' לזכות שם וצחי זדק לשלם נדריהם כדרך אנשי המלחמה, וגם כן כדרך שפושין בעלי המקנה על הלל מקניהם, וזכרנו וזכרנו לברכה אמרו בספרי ובראשית רבה פרשה ק' שהיה וזולון שחפסו עם ישכר שהיה וזולון עוסק בסחורה וישכר עוסק בחורה שאל (ד"ה א' י"ב) ומגני ישכר יודעי צינע לפניהם והיה וזולון מפרנס את ישכר בלמודו ולכן היה שכן וזולון יותר גדול לפי שהוא היה מעמיד לישכר, על דרך אמרו (משלי ג') עץ חיים הוא למחיוק' בם, וכבר נזכר נגמלא (בסוף דף כ"א) שני אנשים שפשו שחפסו בזה שמעון ויעריה שמעון היה עוסק בחורה ויעריה בפרקמסיה ומפרנס את שמעון, וכשנזכר נגמלא את שמעון קורא חיי עזריה, כי היו משבחים בזה הלבון את עזריה בתולתו אותו בשמעון כמו שהיו אומרים יתרו חותן משה לפי שהיה עזריה גדול משמעון, בעבור שהיה מחזיק את חוריתו, ואמר שמח וזולון בלאך לסחורה ושמח ישכר בלהלך כי אין שמחה כשמחת החורה והשנהגה, ונתן הסבה בשמח ישכר דסמך ליה העוסק בחורה באומרים עמים הר יקראו שגני ישכר קובעים עמים לתורה ומעבירים את השנים והחדשים היו קוראים העמים ושגני ישכר לעלות אל הר ה' למועדים כי הם היו מודיעים חיי יהיה את פתח ומפני זה עמים הר יקראו אשר שם יצחו עמים וצחי זדק, וזה הוא שמחתם לסיבות כל ישראל מתנהגים על ידם בזה, וזכר אחרי כן סבת שמחת וזולון באמרו כי שפע ימים יינקו, ובספרי אמרו דברים רבים על הענין הזה, ופירשו עמים הר יקראו על אומות העולם שבאים אל וזולון לפרקמסיה ושגני וזולון קוראין אותו לראות בית המקדש ומתגייסים וצוחין שם וצחי זדק, ודרשו כי שפע ימים יינקו על ימה של יפו וספוני סמוני חול על הלון ופירש שהיו בכל צריכים אליו, ודרשו חז"ל (מגילה ד' ו') על הזכירה המעולה והיקר מאד שהיה נמלא שמה, והברכה הזאת אשר ברח אדון הנביאים לזולון וישכר, מסכמת עם יעקב אביהם שהוא אמר וזולון לחוף ימים ישכון והוא לחוף אניות הבורות שהוא יולא וצא לסחורה דרך ים, ועל ישכר אמר חמור גרם רובץ בין המשפחות, רוצה לומר שהיה וזולון כל המנוע וישכר בהפך, כי הוא כבד התנופה ואוהב המנוחה בעצמו כמו שנאמר וירא מנוחה כי טוב זאת הארץ כי נעמה וגו', ודבורם גם כן אמרו ומזולון מושכים בשבט סופר, לא אמרה ומזולון סופרים כי אם מושכים בשבט סופר, לפי שהסופרים הם תמיד מושכים בשבט סופר וכותבים בספריהם ואכרות מופס ומפס וחסנויות רבי', והליכס סופרים באומנותם הנה הם כן באמרו מושכים בשבט סופר ולא אמר סופרים הוא כאלו אמר סופרים כדברי הזקן, וכוונה לומר ששם היות בני וזולון סופרים במעשים ומושכים בשבט סופר ואינם מושכי קשת ולא הומכי חרב ומלחמה, הנה הם לפזרת ה' בלא לעשותו כמו שבארתי שם בפירושי לספר שופטים:

ב וְלִבְדָּה אמר ברוך מרחיב ד' ונו', עד ולכן אמר ונו', עתה יזכר ארבעה בני האמהות שזכרם כפי סדר הולדתם, ופירושו על דרך הפשט, שלי שגד היה הראש לשאול את ארץ סיחון ועוג אשר הראה עמנו בזה קצר רוח, כי לא בשח שחיה לו נחלם בארץ ומיהר לקח אותה בראשונה לכן אמר ברוך מרחיב גד ר"ל ברוך ה' שהרחיב את גבולו של גד וסוילאו ממזרחו אשר פחד שיר לו המקום ופתח ישכון בצרור כלבוב שלא תקרב אליו חיה אחר' להשיג גבולו. ולכן נאמר בדברי הימים (סימן י"ב) ופני אריה פניהם, ולא די שהוא לא יפקד מהאויבים אבל גם יסרך מאויביהם ורופף אף קדקד, כללו של דבר שבראשונה שאל נחלתו עשני כי יספוק, ואחר כך נתחזק וסרחיב גבולו על ידי מלחמות עזמות כמזכר בדברי סימנים, עוד זכר שם כן שהתעורר אל בקשת הנחלה מעבר הירדן לפי שראה ששם בחלקו בית' חלק' מחוקק ספון ר"ל קבר משה איש האלהים מחוקק וכותב התורה היה שם קברו ספון, כי שם היות שלא ידם איש את קבורתו הפרטית הנה קברו ידענו ככלל שהיה שם בחלקו כמו שאמר ויקבור אותו בגיא, ולפי שלא יחשוב אדם שמה שטעם גד היה לפחד מהאויבים אשר בארץ כנען, לזה אמר ויתא ראש' עם, ר"ל שגד חייב עמנו לפגור הלון לפניו כשם וסוילאים לארץ ולחם את מלחמותם ובה נדקת ה' טפה ומשפסיו עם ישראל, כלומר שספדיק פאנו מאלהים כמה שקיים נדרו ומשפסיו עם ישראל כמה ששמר להם מה שהתנה עמםם והלך בראשי גייסות כל

שור ושהיה סבור המחשבה נקי פסים ובר לבד כמו שהסור הוא הכבד בנשמות הסחורות. וגם שהיה נושא עול המיד כשור. אם נעמרתו מאחיו ואחר כך נגדולתו עול ומשא מלך ושרים, ועוד כלכלת אביו ואחיו שמפני הנחיות האלם דמש יוסף את עמנו לשור דגלו ולכן אמר אביו על שמעון ועל לוי על ענין יוסף, ובראשם עקרו שור, כמו ספירשו חכמיו ו"ל בבראשית רבה פרשת ל"ט ועל יונס אליו יהודה ואמרו במדרש בתנחומא אמר רבי יונה אמרו מלאכי השרת בלא נראה לשור ולארי מחוכמים זה עם זה, (קבלת ו') החכמה תעזו לחכם מפערה שליטים אשר היו בעיר, החכמה תעזו לחכם זה יוסף שאל' אין נבון והכם כמך, מפערה שליטים, אלו אחי יוסף שאל' וירדו אחי יוסף עשרה וגו', ולביות האלה של יוסף אשר לקח לעמנו שור, אמר משה רבינו כאן כבור שורו הדר לו רוצה לומר הכבור שהוא יוסף באמת שורו שהוא מביא לאות דגלו כדרך השרים, הדר ויפה לו ונאות הוא לו, בכל אותם הכחיות שזכרנו, לסיבות איש מלחיה בתבוא' ונקי סבור המחשבות וספיל עול מלכו' ועל קרוביו, אבל אני מוסף על הכחיות האלה בחינה, והוא הדמוי בפניו הקרנים שלא די שיש לו קרני שור, אבל גם כן קרני ראש שבהם עמים יננח, והקרני' הם רמז לאפרים ומנשה כי מפאת הדמוי הזה יאות לו מאד לזרע השור דגלו, וזה הנראה לי בפשט הכתוב:

ואפשר לומר עוד שפענין בברכה הזאת מקושר במאמרו יאמר כי ארץ יוסף כבר היה מצור' גד' ברכות שזכרו אביו, והם ארבע מיני שלמיות הארץ בתבואתם וסחורותיהם כמו שפירשתי, ולכן יוסף' עליהם עתה משה רבינו ארבע ברכות אחרות שלא יזכר יעקב בברכותיהם:

הראשונה שהרצון האלסי אשר שכן בסנה ועשאו בלתי אוכל ובלתי נפרד הוא יחול על יוסף שום לא אמרו יעקב: והשנית שיעקב ברכו בתבואות הארץ אבל לא במקנה, וידוע שהמקנה הוא הראוי לארץ המבורכת ומלאה כל טוב ולכן אמר כבוד שורו הדר לו ואין ספק שליוסף קרא כבוד כי אביו עשאו כבוד וספיל פי שנים ואח' הכבוד הדר לו השור והבקר לחולדתו ואל יקשה עליך בעבור שאמר שור בלשון יחיד כי כן אמר יעקב (פ' וישלח) ויהי לי שור וחמור, ואמר שלמה (משלי י"ד) ורז תבואות בכת שור, כי הוא תמיד שם כמין ואולי היתה ארץ יוסף מוכנת למקנה הבקר למלמטה האין ולכן לא זכר לאן, והכלל שזכרו במקנה:

והשלישית בכבוד ובמפלה שגם בזה לא ברכו אביו ועליו אמר וקרני ראש קרניו ולא יחזור קרניו לשור, כי לא יאמר שהיו לשור קרני ראש, אבל הוא ענין בפני עמנו יאמר ליום' שהיו קרני ראש קרניו והקרני' רמז לכבוד ולתמולה: והרביעית בגבורה ובנחשון שגם בזה לא נזכר הזקן, ועל זה אמר להם עמים יננח יחדו אפסי ארץ. וביאר מה הם הנמשלים באותם הקרנים באמרו והם רכבות אפרים והם אלפי מנשה, ואמרו רכבות אפרים לרמוז אל יהושע, ואלפי מנשה לרמוז אל מרדכי בן מנשה ואל נדעון, ולא אמר רכבות על מספר עם אפרים ולא אלפי על גני מנשה, כי אם על העמים אשר יננחו כי הנה יהושע אשר היה משבט אפרים יננח רכבות, והם ל"א מלכים שנגזר וכבש את הארץ, ולרמוז על גודל גבורותיו אמר והם רכבות אפרים, רוצה לומר הרכבות שנגזר הסור שבא מאפרים, ועל הנצורות ששבו בני מרדכי בן מנשה והם אלפי מנשה שלכדו נלעד וחות יאיר ושאר כעם, ורמוז בזה גם כן לנדעון שגזר את המדענים והרן קל"ה אלף כמו שכבש רש"י, ולפי שלא הניח בגבורותיו לגבורות יהושע לכן אמר בו אלפים וביהושע רכבות ש"ד מה שאמרו (שמואל א' י"ח) הנשים התעוררות ככה שאלו באלפיו ודוד ברכבותיו:

ואפשר לפרש עוד ברכות יוסף על מלכות ד' השבטים שנקראו אפרים' ויהמלכו עליהם מלך משבט יוסף ופי' רמז להם השבטים האלה המהמברים אליו או לפי החלופות ארצותם וגבוליהם הרבה ברכות ושכחות בארץ צענינו' מתחלפים, ממגד שמים וגו' וממגד תבואות שמש ומראש סררי קדם וממגד ארץ ומלואה, לא שהיה כל זה בארץ שבט יוסף בלבד כי אם בכל ארצות השבטים המתחברים אליו ונקראים על שמו והוא אמרו תבואתם לראש יוסף ולקדקד גזיר אחיו, ויזה של אלו הברכות תבואתם לראש יוסף ולקדקד, מזה מה שזכר מאחיו הכוכבים למעלה יהודה ולוי וצנימן אשר היו אחים, גם יחד המיד בבחי מלוכה וכסונה וישעו אנודה בפני עמם למחוק עליה' מלך וזהו גזיר אחיו, ובאמרו ורזון סוכני סנה תבואתם לראש יוסף וגו', רמז שחלוק המלכו' לא ייהיה כי אם מרצון השם וגורו כי הוא אשר רצה יוסף לרמוז גזיר ונגדל מאחיו בענין המלכות לחמא שלמה, ואחרי שזכר קצון השבטים המלכות אפרים' ביום שבט יוסף כפאנו אמרו כבוד שורו הדר לו, ר"ל אף על פי שילוו אליו כל השבטים מכל מקום כבוד שורו ר"ל זה החבור הוא ההדר לו אשר קרני ראש קרניו בהם עמים יננח, והנה דמה נטילה פי שנים אשר לו בנצורתו אל שני הקרנים אשר בגלגלת אחת, ולזה אמר והם רכבות אפרים והם אלפי מנשה, כמו שאמר הזקן אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי, והרל"ג כתב כי כבוד שורו הדר לו וקרני ראש קרניו לא נחקקים גם פ"ה כשם אפסי ארץ ונשארם הרבה מהארץ אשר לא ירשו אבל יתקיים פ"ה משיח בן יוסף מהר' יגלה כי הוא כבוד שורו וקרני ראש ובהם עמי' יננח וגו', וזו רב יהיה לו כמו שהתנבא עליו זכריה (סימן י"ב) והם הכבשל בהם ביום שהוא כדור וצית דוד כלבלי' כמלאך ה' לפניו, והוא יהיה משפט אפרים' ויננח עמים רבים יחדו אפסי ארץ:

יח ולזבורון אמר שמח וגו' עד ולגד אמר וגו', וזכר וזולון אחר יוסף וישכר אחר וזולון, כפי נחלתם בארץ וגם כפי מעלתם, וכפי הפשט וזולון היה שוכן לחוף ימים ולכן היה מתעסק בסחורה ונראה שהיה לזולון שותפות גדול בפנין סחורותיהם ויהיה שותפות שגני וזולון היו רובבים סימנים על אניותיהם ויציאו בחורות הרבה, והיו בני ישכר מספלים עמם בנאות הסחורות, אם במקח וממכר ואם בשותפות גמורה ויציאו אותם אל אלהים בעריהם אשר הם רחוקים

כל י"ד שנה של כנוס וחלוק, וחז"ל דרשו בספרי ויתא ראשי עם על משה ואמר כי שם חלקת מחוקק ספון שאותו מחוקק שהוא משה הביא ישראל ממזרים ולדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל, ויש מפרשים שהיה נחלת גד צרה מאד, ונבטו אר כפי עמו ולא היה לו יכולת להרחיב נבטו ולכבוש את האומות אשר סביביו כי היו חזקים מאד בארץ, ולפי שגד עזר את ישראל לכבוש את ארצם אשר משה ברוך מרחיב גד, ר"ל צדק יהיה מי שירחיב ויעזור לגד בהרחבת נבטו לפי שכלביא שכן, ר"ל ששכנו הוא כלביא וסרף זרוע אף קדקד ולכן גד לא יוכל לכבוש ויפסד לעומרים, ואם תאמר אם היה נחלתו כל כך צרה למה זה שאל אותה למשה לזה אמר וירא ראשית לו כי שם חלקת מחוקק ספון ר"ל וירא ונחר גד הראשית וזוהי הארץ אשר מעבר לירדן לעמנו לא לשלמותה כי אם לפי שיהיה שם ספון קבר משה מחוקק התורה, ובסוף דבריו נתן הסבה למה יאות אל מי שיעזרו באמרו ויתא ראשי עם לדקת ה' עשה רוצה לומר שהביא את ישראל לארץ ועשה בזה לדקת ה' ומשפטיו עם ישראל, ולכן ראוי שיצוה מי שיעזור אותו כמו שהוא עוזר את ישראל וינמול לו משה כנגד משה, וי"מ וירא ראשית לו וגו' על ענין המנחה שגבו בני גד ובני ראובן בירדן כאשר שלחו אליהם ישראל פנחס וי"ב נשיאי הפדס כמו שזכר בספר יהושע והם הסיבו אל אלהים הוא יודע וישראל הוא ידע כי לא צמרד ולא צמטל עשיו זאת כי אם להיחזק לעד בינינו ובין ישראל שלנו חלק ונחלת בה' ובתורתו, ושעל כן אמר בלן משה וירא ראשית לו רוצה לומר ראש הרובה בראשית גדול גד כי שם היה חלקת מחוקק ספון, רוצה לו' מנחה אבנים חקוקות צבדיל למה שלא היה לעולם ונחם עשהו מאבנים חקוקות סך מה שאותה חזירה, ואמר ספון שהוא כמו נוסף כי סטן מנורת יסף כמו שזקן מנורת יסף, ולפי שזה סבב שצאו אליו פנחס הכהן ונשיאי העדה, אמר ויתא ראשי עם, ונבא משה שצוה לא ימנעו להם עון אשר חטא, וזוהי לדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל, ששפט עממה ונשאר לדיק ויאל לדיק בדינו, והנה אמר זה בגד ולא אמר כן בראובן בכיות הענין בשניהם שיה, אם לפי שהיו בני גבורים יותר מהם כמו שזכר ר"א והוכיחו מכתובו, ולכן בשאלת הארץ קדמו חמיד בני גד לבני ראובן, ואם לפי שהיה הענין אחד בזה, ומה שאמר בראובן הענין כזה וכן בגד, ומה שאמר בגד וכן בראובן בזה, והסבבם סברה הוזהל להם שברך יעקב אביהם מנבואתם שהוא עליו השלום אמר גד גדוד יגדלו וזוהי יגוד עקב, שרמו על מלחמותיו וגבורותיו חמיד :

כב ולדני אמר דן נור ארבי יונק מן הכסף, כאל יצרן את דן ואת נפתלי ואשר שזכר בספר חולדות, ועל דרך הסטס נבא לדוננו משה בידן מה שזכר בספר שופט' (סומן י"ב) שני דן היו גבירים ואנשי חיל והם עזרו את אחיהם בכבוש הארץ ונסלו חלקם בפי הגורל ואחר כך הם צנעו מכלי עזר שם אחר כלבו מתוך השבטים מארץ נחלת' וילחמו בלשם העיר כנדול וילכדו ולפי שדלק דן מארצו ללכת עם הנשיא לארביה צעיר יסוים, שהוא רץ כחמד מן הכנענים כי הארבי הוקן לא יסיה כל כך גדול, וזהו אמרו דן נור ארבי כי הגור הוא קטן בימים, כי גם בכלבים נורא כלבים, ואמר שדן הוא גבור הקטן מהאריות כאשר יונק מן הכסף ולא אמר מן הכסף על דן להיות הכסף נחלתו כי לא היתה נחלתו כזו כי כסף הוא ארץ מנשה מעבר לירדן מורחה, אבל הוא משל לגור שדן היה כמו גור הארבי כאשר אותו גור יונק וילק מן הכסף אשר נמלאו שם האריות כדברי רבי אברהם, וכמו שאמר (תלים י"ב) אבירי בשן כדורני, ואולי ששכן הוא חרמון שגא' בו מראש שניר וחרמון ממעונות אריות מהררי נמרים, או שידלג הגור אל הכסף למרוץ שם סרף ואחרי ערפו ידלק משה וזה כי כשנן היו כנענים ואליהם שמיים כמו שגא' (פ' באיני) ואליהם בני כסף ומתודים, וגור הארבי כשילך שם למרוץ ידלק במתירות וכן לו כאשר הלך לכבוש את לשם היה כלול דלק ונתפאר נחלתו עד לשם ולקחה מולת עור מאשר השבטים ולפי שזה היה לו לכבוש ולתפאר נחלתו הוא לבדו בלשם ולכדה, לכן נאמר שם ויקראו ללשם דן על שם אביהם, וכתב רבי לוי בן גרשון שגא' בזה על ששמן שהיה מורש דן שהוא יחיד היה כללם עם הפלשתיים ומכאן שם מכאן רבה והכרחה הוזה שברך אדון כנעניים לרן הכנים עם ברכת יעקב אביו שאמר דן ידון עמו כאשר שני ישראל יי דן נחש עלי דרך וגו', לישועה קרית ה', רוצה לומר שזכרם הארץ דן ידון עמו ויריבו אחי ריבו כאשר שני ישראל, ומלבד זה בענין לשם היה הוא עצמו נחש עלי דרך שפיטון עלי אורח ששם היותו לבדו ויחיד יעשה פועל עלום שהיה נושך עקבי כוס ויפול רוכנו אחור, ודן לא לקח עזר כי אם מהשם ויחלל וזהו לישועה קרית ה', ונבארשית רבה אמרו דן גור ארביה אמר רבי חמא בר חנינא זה משיח בן דוד שיאל משיח השבטים, אביו משכנע יסודה, ואמו משכנע דן, ונשניהם כחב נור ארבי :

בג ולפתרי אמר שבע רזון וגו' עד ולאשר אמר, כתב רבי אברהם שמינו שבע רזון יס ודרוש ירשם, שהיה נחלתו מערבית דרומית ורש"י כתב שבעה כל רזון יושבים, וסבר רבי משה בר נחמן פ"ו בו מלא רזון השם יתפלא וזכרנו, ויותר נכון לפרש שרמו שם רבינו בזה מה שזכר הפילוסוף במ"ד ס"מ מהפך המדות שזכר ימלא מין כן האנשי' אשר חללית חזרתם לרצות חביריהם ולמלא את חפצם, ויש אנשים בספק ששם עקשים ופתלתולים ושהמלך ביניהם בואה הכונה אין לו שם, ומתארו שלא יפניב לשום אדם ואם יעניבוהו משה יהיה כדי יממהו אחר כך, ומשה רבינו שגח את נפתלי וכתבנו הוזהל הנחיותיו, והוא אמרו נפתלי שבע רזון כי שם ילין מהרלון, ועוב הכהרס והסבבם לכל בני אדם להיות משכנו כתרנו' לכל בני אדם ולפי שהיה עזר דרכו לחת לכל שואל די מהסורו ולמלאה לו שאלתו יאבד ממונו במהרה כמו שזכר המדיני בספר המדות מאמר ד' פרק ראשון בקושי ועל סודות יוסף הנדיב סון רב, לזה אמר יס ודרום ירשם רוצה לומר שהיו לו ארצות לחוק הים וארצות ליבשה שאינם סמוכות לים, ויש מפרשים בזה כי יש מהאנשים ששם עשירים ושמהם בחלקם והוא חלק טוב ומשם

ששם עשירים ואינם שמהם בחלקם, ומשם שאינם עשירים אבל הם שמהם בחלקם, ומשם שאינם עשירים ולא שמהם בחלקם, והוא בחלק סיוח רע מכלם, ונבא משה רבינו שהיה נפתלי שבע רזון ושמה בחלקו, ויהיה עם זה עשיר ומלא ברכת ה', ובספרי אמרו מלמד שהיה נפתלי שמה בחלקו בימים וצדנים ופרגיות ומלא ברכת ה' זו בקשת גיוסר, יס זו ימה של סופני, ודרום זו ימה של ספרד, והנה הסכים כפי מה שפירשתי משה רבינו עם ברכת יעקב שאמר נפתלי אילם שלוחה בנותן אמרי שפר כי היא כאילה שלוחה אל אשר יהיה שמה הרוח ללכת תלך וכן נפתלי ירשם לכל אדם לחפצו ובסבר פנים יציב לכל אדם אמרי שפר :

כד ולאשר אמר ברוך מזנים אשר וגו' עד אין כאל ישורון, לפי שרבו הפסוקים בלשון המפרשים בברכה אשר, חזקתי דרכי בם, וראיתי שכולל לפרשם כפי שמוציא המ"ם כי היא פעמים תשמש ביתרון כמו (תלים י"ט) הנחמדים מזהב ומזן רב, (שופטים ה') תבורך הנשים, ופעמים תשמש במקום הסבה, כמו (איכה ד') מחשבת נביאים, ופעמים תשמש במקום הפועל כמו (פ' תיי טרה) מה' יאל הדבר, ולפי זה יסיו הפסוקים' סיוח מחבורים בזה שלשם, ובחלקם התעוררו המפרשים עם סיוח שלא הבינו כד חליתם :

וזה שאל נפרש ברוך מזנים במ"ם היתרון יהיה סירושו ששם אשר יהיה מושפס בדבריו' יותר מכל שאר השבטים ואין בזה מיעוט להם כי גם כן כבר ימלא בכל אחד מהם שלמות מה לא ימלא בשאר השבטים, וזכר שהיה רזון אחיו לפי ששם סיוחו מבורך כל כך לא יקנאו בו אחיו כמו שקנאו אבותיהם על יוסף אבל יהיה רזון מהם וזכר מה היה הכרחו להשפס שהיה לו יותר על אחיו בני יעקב כלם באומרו וסובל בשמן רגלו, רוצה לומר שהיה ארצו מלאה שמן וית יד יותר מאשר הארצות, ועוד ימלא להם יתרון שני והוא אמרו ברזל ונחשת מנעליך, רזו' לומר שכל מדרך כך רגליהם בארצותם הם מקומות שילם מהם ברזל ונחשת וזה לא ימלא בארץ אחרת, ומלת מנעליך רוצה לומר כל מקום שידרוך מנעליו הוא ברזל ונחשת, ובבראשית רבה אמרו באשרי כי אשכנזי בנות אמר רבי לוי לא כן אשר באכסניא מימיו ירש אשר נבני פלטרות מה שלא ירש יהודה ארצות וכו', ולא היה זה כי אם ליתרון השמן וסברו שברצו שכולן היו לרבי' אליו ומבקשים אותו, כי היו בני ישראל וישראל בחטי מניס ופלו ודשו וזוהי וכל זמרת הארץ שיביאו לארץ אשר וימכרו ויקנו השמן לראון לם, וזכר יתרון שלישי וכימך דבאך רוצה לומר שזקני' אשר יהיו בארץ אשר יהיו בריאים וחזקים כבזכורים וזה מיושם הארץ וחזקה, ויהיה וכימך רוצה לומר כימים אשר הם ימך ביחוד וס' ימי הבחרות, כך יהיה דבאך ששם ימי הרעה ודלצון נסם כי שניהם הבחרות וזקנה ישתוו בחזקת ונבדירות והוא על דרך מה שאמר כלב (יהושע י"ד) ככתי' אז וככתי' עתה ללכת ולבא, וכן פירשו התרגום ירושלמי וכיומי עוליתםסון יומי סיבוחסון, וכן פירשו הרמב"ן גם כן :

ואם תשמש מ"ם מזנים כמו מ"ם הסבה, יהיה פירוש הכתובים כן שאשר יהיה ברוך מסבה רבו הכנים שיוליד, כי לכן יהיה רזון אחיו ששכרם ירלו להחזקתו בו ולא יקנאו בו כמו שקנאה רחל בלאה אחותה על הכנים, ונבארשית' רבה אמרו שהיו בנותיהם של אשר נאות ויפות והיו נשואות לכהנים שנמסחו בשמן, וכפי שפסם יאמר ככתוב על השמש הוה שהיה אשר ברוך בסבת רוב הכנים אשר שיוליד, כי בזה יתכן נבואותיו היסב לפי ששכר אדם בסיות להם בנים הרבה יעשו במלאתם ועבודתם ולא יסרכו לשכור אלוהים מחוץ, וכן אשר בסבת רוב הכנים יהיה סובל בשמן רגלו שהוא משל לרוב השמן, כי היתה ארצו מוכנה לזה בסיות להם טובלים רבים וכן ברוב הכנים יעשה ברזל ונחשת הרבה שהיה מלאכה קשה לריכס לפועלים רבים, ואמרו וימך דבאך, רוצה לומר שכל ימיו יהיו בחזקת ואומן רב. כי דבאך בתרגום חקף שחוקן יהיה צימי שבתו בארץ וכן היה כי אש"פ שקצת השבטים נלו צימי השופטים שגם אשר היה חזק בארצו עד וים הנילות הכולל שגלו ישראל פ"י מלך אשור וכמו שכתב הרלב"ג, זהו פירוש הכתובים על פי השמות הוב :

ואם תשמש מ"ם מזנים במ"ם הפועל, יהיה פירוש הכתובים כן ששם האנשים בכלל ובני ישראל בפרט בהיותם שוים באחיהם וסוקרם חרבה ביניהם הקנאה שבידל אחד מהם ביתר שאת על אחיו, באומרם כלנו בני איש אחד נחנו, מי שחך לאיש שר ושופס עלינו, ולכן נאמר במרדכי (אסתר י') כי מרדכי יסודי משנה למלך האחריות ונדול ליסודים ורצוי לרוב אחיו דורש טוב לעמו דובר שלום לכל זרעו, כי זכר לדבר מתמים שמרדכי בסיותו יהיה משנה למלך האחריות ויותר זר מזה שהיה גדול ליסודים כי אש"פ שהיה משנה למלך, לא יהיה גדול בפיני היסודים כי חמיד יאמרו ומי אביו ומי הוא זה ואי זה הוא שמלא לבו להתנאות לזה אמר שהיה גדול צעני יסודים, ויותר זר מזה שהיה רצוי לרוב אחיו, ולא יקנאו בממלתו כי גם זה משכנע בני ישראל מאד, ולכן לפניך דבר פלא אמר שהיה רצוי לרוב אחיו לא לכולם כי אם לרובם, וזה אמנם היה מפני שהיה דורש טוב לעמו ודובר שלום לכל זרעו, ופל זה הדבר אמר ברוך מזנים אשר, רוצה לומר ברוך ומהולל יהיה אשר מאחיו ששם בני יעקב, ויהיה רצוי אחיו שהוא דבר יואל משכנעם ונתן הסבה להיותו מבורך מפיהם ורצוי מהם באמרו וסובל בשמן רגלו, רוצה לומר שהיה לו שמן רב ולא היה מקפיד עליו אבל היה רדיב ונותן ממנו מתנות כי זהו המכון וסובל בשמן רגלו, ומפני זה יסרכו אחיו אליו ויברכוהו ויכירוהו, וגם כן מפני שברזל ונחשת מנעליך ויבאו שאר השבטים אליך וירצון לקנות השמן וסברו על שמפני זה כימך דבאך, ודבאך הוא כמו (שפי' י"ד) שכתה מדיבה שיאמר על הזכב כי יבאו כל כך סוחרים בארצו בעד השמן וסברו להנחשת עד שירבה הזכב, ואמר וכימך דבאך לפי שאין השמן נולד בשפע כל שנה ושנה אבל הוא שנה אחת הרבה ושנה אחרת לא יתרחב כי אם משם מוצר, ולכן חלה הזכב בזה מן השמן כפי הימים והשנים, ויראה שכל ארץ אשר אמר משה רבינו ארץ אשר אבנים ברזל ומסררים חלוצו נחשת ואמר הכניא מיעד לימוח המשיח

ככל, עס היית שכבר נמצא לרצ דעת כותב לזה בפרק רביעי חלק שני אבל עס העיון הטוב בדבריו אין עס סתירה כי הוא הניד דעתו בזהו פרק ס"ט אשר זכרתי, ובפרק רביעי המשיך הדברי' כפי דעת תלמידי ארס"ט לא כפי דעתו כי הים הדעת הזה מאומת ונאמן אם בדברי יעקב שאמר במראה הסלם (פ' ויאל) והנה ה' נצב עליו, ואם בדברי משה פה שאמר רוכב שמים בעורך וגו', ואם בדברי ישיעיו (סו"ט ו') ואראה ה' יושב על כסא רם ושאו, ובדברי דוד סו"ט לרוכב בערבות ביה שמו, לרוכב בשמי שמי קדם, ובדברי חז"ל מאמנת רבים כמו שהביאם הרב בזהו פרק שמים ותשעה הנוכח, אבל זה מורה על אמתת מה שפירשתי לרוכב שמים ובמקומו אלהי קדם וגו' ואמנם בבראשית רבה דרשו משנה אלהי קדם על האל יתברך, אמרם הוא מפון עולמו ואין עולמו מעוני האדם שכל לרוכב ואין לרוכב שכל לפוס וראוי לדעת מה כוונתו במאמר הזה, ואומר שהם ז"ל ראו בשבע המקום סגולות :

האחת שהדבר ינוח במקומו הסבשי כשיהיה בו ויתנועע אליו כשיפירד ממנו ושהמקום הוא המקיף הוא שיהיה לו ונבדל ממנו, ושהמקום מהבדילו הסמלה והמטה כמו שהבאר כל זה בחכמה הסבשית, ועל דרך ההמשל העתיקו כל זה בש"י כי הוא המקום המכלים אותנו ובהיותנו בו היינו במתיחה ושלמות להיותנו תחת זל כנסיו וכאשר נפירדנו מדברותיו הסכל האנושי יבקש לשוב אליו אם לא יעזבוהו מכירתו הוא אלוהי מקיף בנו בחן לבות וכליות בידעיה פרסית מקפת כל הדברי' כלם כל דבר לא יחד מן המלך לא אלהינו שזה אלהינו בהשגחתו הפרטי' לפי שהיה לא תעבור מהאומה לזולתה ולא יעלם ממנה דבר מכל פרטי האומה ואם כן השגחתו שזה אלהינו לא יחסר מהשגחתו דבר בפרט ולא יוסף ולא יעדיף על זולתו בהשגחה אישית, הוא יתברך נבדל ממנו לפי ששבו ומוהו נבדל בחכמות הסגל מכל נמצא עד שהמציאות יאמר עליו ועל זולתו בשחיק השם, וכמו שבמקום ימאלו המעלה והמטה, ככה בשם יתברך ובהשגחתו הנמצא המעלה והמטה כי הוא בשמים ממעל ועל הארץ מתחת וכמאמר המפורסר (תלים קל"ט) אם אשק שמים שם אלה ואניעה שאלו הכן :

הגה מכל הבחינות האלה והסגולות הנמצאו' בשבע המקום להיותם בדרך השאלה המשל בו יתברך נקרא בדבריהם מקומו של עולם מהכיס ביד מה עס מה שפירשתי לרוכב שמים בעורך ובנאותו שחקים משונה אלהי קדם וגו', הנה כל זה אמר כנגד המין האחד מהנרכ' שהוא כנגד הארץ ונורות ישראל בנאמן הארצות :

ובנגד המין השני משלמות הארץ בתבואותיה אמר וישכון ישראל בשח וגו', רואה לומר שישאל מפאת מה שזכר שהשם יתברך נרש מפניהם האויב וזהו יתברך רוכב שמים בערש, לכן זכו מאותה סבה נש כן שכן ישראל בארץ שח דד, רואה לומר כי עס היות שהיושג דד יחד, ולכן יתברך האלפים בארצות ונקרבו', הנה ישראל בנוס לא יתחבב ונעשה שואל לכולם ושכן דד, ועס כל זה שכן לשח לפי שרוכב שמים בערש ומה יעשה לו אדם, ואמרו עין יעקב הוא קשור למה שלאחריו יאמר ששכן בשח ובדד בארץ דגן וזכירוש שזה היה עין יעקב ומנחת פניו ותאותו להשיגו כי הנה יחא בדבריו את יעקב זכרם (פ' תולדות) ויהיו לך האלפים משל השמים ומשמי הארץ ורוב דגן וזכירוש, הנה אש כן בהיותו עתה בארץ דגן וזכירוש ושמינו ישרפו של כי היה הברכה שעל חרד ונתחבב ועשה כל מה שעשה יעקב, וזהו אמרו עין יעקב, ולכן לא זכר יאמר ולא יתר הפירות שנתחבב בשם ארץ ישראל, לפי שלא היה דעתו כי אם לאותם הדברים שזכר יחא בדברתו כי הם היו עין יעקב :

ובנגד המין השלישי מהנרכות שזכר מהדבר' האלהי והעבודה האלהית אמר אשריך ישראל וגו', רואה לומר כל ההנאות והסגולות אשר זכרתי בשני הפינים הראשונים מהנרכות הם טובות זמניות ולא יאמר עליהם עס אומר אבל בעבודה האלהית והנרכות בו יתעלה בזה באמת הוא האוצר האמתי לפי שהוא שלמו' נפשי וזהו אמר אשריך ישראל מי כמוך עס נושע בזה' כל' הסגולות הנפשיים כנר ימאלו בשאר האומות, אבל השלמו' הנפשי הנה מי כמוך עס נושע בזה' הים עשמים עס שיהיה נושע בזה' כמוך והתשועה שזכר כאן היא מה שזכר' הנביא מ"ה (ישעי' מ"ה) ישראל נושע בזה' תשועת עולמים, ואמר שלא יחשבו שהיושג הנפשיית לא יזכו לנפשיית כי הנה באמת עס היותך נושע בזה' נ"כ הוא יתעלה יהיה מגן עורך ואשר חרב גאוןך, ולפי שהאדם הנושע בנבורתו הושיעה לו ימינו במגן וחרב כי המגן יהיה לו להגן מן האויב והחרב להכותו, לכן כממשל בתשועה האלהית אמר שהאל יתעלה הוא מגן עורך, רואה לומר המגן שהוא עוזר אותך ומזיקך באמת והוא יתעלה גם כן החרב שבו תכה את האויבים והוא אמרו ואשר חרב גאוןך, עד שממני זה יתחבב אויבך לך ואתה על במתינו חדרוך, ואחשוב שזו המקום למד המפורסר באומרו (תלים קמ"ד) אשר בנינו כנשיים וגו', מזוינו מלאים וגו' אלוסינו מסובלים וגו', ותחת הדברים ואמר אשרי העם שככה לו וגו', כי אחרי זכרו הסגולות הנפשיית מהנכים והנאות והסגולות אמר נדרך חמיהם האם אחשוב שאשרי העם שככה לו ושואר האדם והנאותיו חלוייה בדברים האלה מהנכים והנאות והאלפים והאנן והבקר, אינו כן אלא אשרי העם שה' אלהיו כי זה האוצר האמתי לא הבני' והסוד', ואפשר לפרש עוד עס נושע בזה' מגן עורך וגו', שהאל יתעלה לנכוד ישראל ותפארתו עס היות שלא זכרם ירשו ארץ הנה הוא יתעלה בחר ישראל עמו יסלחו ידם באויביהם כדי שיהיה להם עס תפארת' וזהו ואשר חרב גאוןך עד שממני זה יתחבב אויבך לך בחשב' שהנבורה ממך, אבל הוצר שאף על פי שיכחשו לך לא תרחם עליהם כאשר עשה מלך ישראל (מלכים א' ז') לכן הדר, אבל על במותיו תדרוך כי כן זכר השם יתעלה, הנה התבאר הכתובים האלה והותרו הספקות :

דף א ייער משח וגו' עד וימת עס משח עבד ה', הפרה תורה שאמר שזו הקדוש

(ישעי' ס') תחת הנחשת אביא וזהו ותחת הכרזל אביא כסף ותחת העצים נחשת ותחת האבנים ברזל, והרמב"ן פירש שהיה נבול אשר בארץ ישראל ולכן היתה ארצו מנוגלת לכל א"י כי היו ההרים חוקים וחקיפים והם היו מסגרות לכל א"י. וסל זה אמר ברזל ונחשת מנעליך, והנה הפניהם הברכה האמת שנתן אדון הכניאים לאשר עס מה שנתן לו אבינו שאמר מאשר שמנה לחמו והוא יחן מעדני נולך, שרמו על רוב השמן שבארצו והדברים הנמשכים אחר תבואת השמן, אלה הם הפירושים אשר ראיתי יותר יסורים בכתובים האלה, ואמנם שאר הפירושים שזכרו המפרשים בזה לא ישרו בעיני ולכן לא אשא את שמוהם על שפתי ובוש נשלמה ברכת השכמים בפרט שהוא החלק השני מהפרשה :

ב א ישרון רוכב וגו' עד וישל משה וגו', וזה החלק השלישי מהפרשה שהוא בתחיתם הנרכות במאמר כללי, וכבר פירשו אנשים בכתובים האלה קשורים עס מה שלמעלה, שלישי שזכר שארץ אשר היתה מנוגלה של א"י מל תנפח בנחוק ארץ אשר, כי אין כאלהים להיות בעורך וזהו הפירוש האמתי ושר הדברים כאפס ותוכו נחשבו לו, ואחרים פירשו כנגד אשר, כי לפי ששגחו שהוא מנורק מנבים אמר אין כאל ישרון רואה לומר אין כאל שהוא אשר בכל ישראל שאין בכל השכמים כמוס, והדברים האלה בלתי מתישבים לפי שאין ספק שאין כאל ישרון הוא דבור כנגד כל ישראל, ולכן אמר בעורך, וכאל הוא נקוד בקמ"ץ תחת הכ"ף להורות שהוא מוכר' ואינו נקוד כמשפט הסמיכות, ונחמנו וזכרונם לברכה אמרו בספרי (מסכת סופרים פרק י') שמשלשה כפרים שנמצא מתיבתה עזרה הסופר, בשנים מלאו מעונה ובאחד משון ולכן קיימו שהוא מעונה עס היות מאמרו בתפלה (תלים ז') ה' משון אחס כיות לנו, וכונתי בפירו' הכתובים הוא שאחרי שאדון הכניאים ברח השכמים בפרט ראה עוד לכלול ברכותיהם ולסוכות מי הוא הסופר אותם, וראה שהנרכות אשר זכר כלם שהתרגו עלו לנ' מיני נרכות, תחת נורת השכמים בנאמן אויביהם וכונם ארצם ומה שמין היתה ברכת ראובן ויטודה וגו', המין השני הוא מנרכת הארץ בפירושים ותבואותיה דשנותה ושלמותה וזה המין היו ברכת יוסף ויבולו וישעכר ונפתלי ואשר, והמין השלישי הוא בדברות אלהי ובעניינים כרוחניים ומה המין היו ברכת לוי וזמין, ולכן אחרי זכרון הנרכות הפרטיות כללן באמרו שכולם הן נשפוט מהשם ית' ושאינון מפאת המערכה והמנסג הסבשי, וזהו אמרו אין כאל ישרון, דע נא וראה כי אין כאלוה ית' כי אין כמוהו להסבי להולכים לפניו באמת לפי שזכר ימאלו לו דברים הפכיים, חכלית המעלה וחכלית השפלות וזהו רוכב שמים בעורך ובגאותו שחקים, רואה לומר עס היותו נבזה מעל נבזה ומניע השמים ושהחקים בכל עוז גאותו והיותו השמים משוגחו הוא בעורך על דרך (ישעי' מ"ה) מרוס יקדוש אשכון ואת דכא וסל רוח להחיות רוח שפלי' ולהחיות לב נדבאים, וכל זה להורות שרוממותו לא תענה ממנו שהשגחתו בפרטים כי הוא עס כל נודל גאותו והיותו רוכב שמים ומניען הוא בעורך בלופן שהוא מסה הסודאש השמימית לתועלתן ואם הם מנגדים אותך הוא משדד אותם כי על כן נקרא שמו שדי, וזהו שאמר רוכב שמים בעורך ואמרו ובגאותו שחקים הוא כוס הסגין בעלמו והוא קשור עס מה שאחריו יאמר ובגאותו שחקים משונה אלהי קדם, רואה לומר ובהיות גאותו ורוממותו שהחקים מעונה לאלוה הקדמון שאין קדמון זולתו, ותחת השחקי' ורעות עולם והם המלכים והעמים בארצות לנבייהם שהעליונים מושלים בזה, הנה עס כל זה הוא חתלהן והוא אלהי ישיגו בעניני מלחמתך ויגרש מפניך אויב שהוא סימון ושן שכבר נגרשחם ויאמר השמך רואה לומר ואמר להשמיד את כל שאר המלכים אשר בארץ הנה אש כן אמר שרם ה' וסל יראה כי אמר שהוא ית' רוכב שמים לספר רוממותו ואמר בעורך להורות שפלות השגחתו ואמר ובגאותו שחקים משונה אלהי קדם ושתחת אותם שהחקים נכנעים ורעות עולם שהוא פסור מעלתו, ואמר ויגרש מפניך אויב שהוא פרסיות ושפלות השגחתו בעניני הארץ, ובזה ביאר אין המין הראשון מהנרכות מכונס הארץ וגלות האויבים אינה מפאת המערכה השמימית והמנהג הסבשי, כי אם בהשגחת השם הפרטית על עמו וזה יורה שאין כאל, ומה שהאמר למדתה הכורה האלהית דרוס נכבד ועמוק מאד אלא המעיינים והוא שהשם יתעלה הוא מניע כנגלל העליון כי להיות כנגלל העליון המקיף בכל הוא הקודם במעלה ושלמות לכל הגלגלים והוא מקומו של עולם מקיף בכל הגלגלים היה מניעו בלי אמצעי הסבה הראשונה יתברך כי התנועה הראשונה ההיא המדובקת הכוללת שאר התנועות מתחייב שתכא מזיור אחד הוא הציור האלהי כנגלל, כי התאחדות הרבים בתנועה אחת וכוננה אחת לא היה אפשר להיות כי אם בענין אחד פשוט קושר את כולם וממנו נשפעים שאר השכלים המניעים חלקי כנגלל תנועות מיוחדות, ומזל המניע ההוא הראשון יקרא העולם אחד כמו שהאדם מזל כמו השכלי יהיה אחד, ואם כן זורת העולם מזל שיהיה אחת כזה מופל אחד והוא הסבה הראשונה והשני הראשון יתברך וכמו שהנגלל העליון ראשון לכל הגלגלים ותנועתו הראשונה ככה לתנועת הגלגל' החלקיות, כן המניע הראשון יתברך הוא ראשון לכל המניעים והוא ככה ראשונה להם וזהו דעת ארס"ט בפרט השמים והעולם כפי מה שהבין ממנו ב"ר, ולכן יאמר שמיאות האל יתברך התבאר בחכמתו שבע מזל ההנעה עס היות שז"ח והנמשכים אחריו ומכללם הרב ר' משה נ' לאוי והרלב"ג תשובו שאין הדבר כן אבל שהשכל העלול הראשון הוא המניע הראשון לא הסבה הראשונה, וסר המורס נלך דעתו שמיני הראשון הוא הסבה הראשונה בפרקים מספרו ובפרט בפי' ס"ט חלק ראשון בשחוק מלת רכב, והביא לראים על זה מאמר אדונו רוכב שמים בעורך כי הרכיבה חאמר על הסנעה, ופי' הרכב ובגאותו שחקים על שאר הגלגלים כאלו אמר שהשם יתברך רוכב ומניע כנגלל העליון ואמנם שאר השחקים יניעם בזהו לפי שהם יתנועעו מנח העליון כחלק

הקדוש בריך הוא למטה בפרשת האזינו עלה אל הר העברים וגו' ומות בחר , משה רבינו לא השיב עליו כלום אבל נתעסק בדרך את ישראל כמו שזכר בפרשה , ומיד אחרי ברכתם לא חיחר לעשות אותה המלכה תכלית ה' שנאמר לו אל מיד הוא מעלמו עלה אל הר נבו אשר על ראש הפסגה ויראהו ה' את כל הארץ קודם מיתתו , ובראיה הוצא חשבתי אני להקיר בה חקירות :

החקירה האחת אם היתה ראיה חושית כפי המנהג הנכונה כמו שיראה האדם ארץ רחוקה ממנו שיראה כללית בריש ובנקבות נכבדות ונשדד , ולא יראה הדברים הפרטיים שבה , או אם היתה ראיה חושית אבל בנס כי ראה כל מה שלא היה בחק הוש הראות לראות במרחק כל כך גדול או אם היתה בה ראיה סכלית או נבואית מבלי השגת חוש כלל :

החקירה השנית אם היה שכללו בראיה הוצא דברים עתידים ושלא היו מוחשיים טבעיים' כדברי חכמינו וז'ל בספרי שראה את שעתיד להיות בארץ האם היתה זאת נבואה גמורה כשאר נבואותיו ומה הסבדל אשר היה בין הנבואה הזאת לנבואות והקללות שראה שנבא מה שעתיד להיות בפרשת כי תבא ונפ' נגבים : החקירה השלישית מה היה התכלית בראיה הזאת כי אם היתה הנאה נופית מוחשת , מה הפיוס אשר עשה הקדוש ברוך הוא למשה על מיתתו בראיה הוצא האם יתפייס האדם התאב אל המאכל או אל המשתה ואין לו כשיראה אותה וממנו לא יאכל ולא ישחה , אדרבה יש לו נער יותר גדול בכיותו רואה וריקה נפשו , ובכיוולת בזה כוכל לומר בעי' לגחמי לטורי קא' מנער ליה ואם היתה השנה נבואית סכלית ממה שיהיה מה ענין לזה בחר נבו ועל פני ירחו כי בכל מקום ויכל משה להשיג גם כי לא היה מתחכם להסתברת הארץ כי גם שיעבור שמה יהיה חלב וכסף לדעת מה יהיה באחרית הימים , ובראיה הזאת הוא מענינה שיהיה לו במקום ההעברה לארץ :

החקירה הרביעית לפי שפ' פתח נא' למשה רבינו עלה אל הר העברים וגו' וראית אותה וגו' והיה ענינו כמו שפירשתי שיחמיד לעלות בחר בסוף ולרא' ולעין בארץ האם היתה הראיה הוצא שנוכח כאן בשפת מותו היא עומה בראיה שזה אותו שם עליה שיראה אותה - מעלמו או היתה זולתה , ואם היתה זאת כמו הראיה הראשונה ולמה שם לא אמר כי אם עלה אל הר העברים , וכאן אמר הר נבו אשר על ראש הפסגה אשר על פני ירחו , שם אמר וראה את הארץ וראית אותה , שהוא מעלמו יראה אותה וכאן אמר ויראהו ה' את כל הארץ וגו' :

וראיתי להרחיב המאמר בזה לפי שלא מלאחי בדברי החכמים חדשים גם ישנים בזה דבר אם לא הדרשתי שאזכור ומה שישם אלהים בפי אותו אדבר , ואומר בדרוש ה' שבראיה הוצא הית' חושית למשה רבינו ולכן נתייחס לענינו שא נא עיני וראה בעיניך , האמנם אם היתה ראיה טבעי' לפי ששם הית שלא כהנה עינו ולא נס ליה , לא היה אפשר בשום אדם בפי החק הסבדי שיראה ממרחק גדול בזה כי אם כללות הארץ לא פרטיות הסובה היא אם רעה , כיצב בה עץ אם אין וכדומה לדברים שהוא ראה בה , ולכן יהיו ש' שנאמין בזה אחד משני דברים אם ש' שבמקום שזה הראות יחלוש בזקני' וכל שכן בשעת מיתתו שאור עיניו גם הם אין אחס עשה הש"י עש משה להפליא בעת ההוא להכפיל את ראותו כמה וכמה טובה כפולה באופן שיראה ממרחק גדול בבידור כל מה שהיה רואה אילו היה שם פוסע בכל הארץ ההוא וראה אותה ופרטית דבר ודבר לנגד עיניו , וכבר נכתב במחזה שדי אשר לא שהנבואה כפי מה שתגזור ותפיד עליה החורה היא בחרבנה מנינם כפי המקבל אותה , כי פשעים תחול בשכל ויראה האדם הדברים המפורשים והדרושים ברורים מנלי משל ודאי כי אם רבים מושגלים וידיעות מושגות בשלמותן , כפי שכל המקבל אותן , ופעמים שתחול בדמיון ויראה או ישמע האדם זורות וענינים המשליים לא שיעשה אותם הדמיון מעלמו כדעת המתפלספים עניי' שמו שראו לעשות הנבואה מפעם החלום , כי הוא עון פלילי כי אם ש"י' בראינו ייזיר בדמיון הנביא אותן הזורות והדבר' המור' של הדבר שנראה להודיע וכמאמר הנביא (עמוס ח') כה הראני ה' והנה וגו' אשר שמעתי מאל ה' נבואה הנדתי לכם וגו' ולא נאמר זה על הרכבת הדמיון הכוזב בטבעו , כי אם על הנבואות אשר יחולו בו , ולהיות המדמה הוא המקבל אותם יהיו זורות דמיוניות בטבעו ושעמים שתחול הנבואה על צדיקה יחד רואה לומר על הכח השכלי והמדמה וזה המין המבטא' בלבד שער הרב המורה כמו שתראה מהגדר אשר גדר הנבואה בפרק ל"ו חלק שני , ופעמים שתחול הנבואה בחושים והוא שהתחבר על דרך הפלא לפניהם מוחשיים כאלו הם ענשיים בנבואות ויראו אותם הנביאים או ישמעו את הס קולות מחודש' ואינם דבר' מדומי' כמו שחשבו החכמים בעיניהם , כי לא היו הנביאים נכפים ולא מטורפי' השכל לשיראו מחוץ מה שאינו נמצא כמו שיקרה לחולים מהקדחות החדות ולהנכפי' כי הם בנבואות' ושלמות' היו רואים ומשיגים אותם הדבר' ולא היו כנס בהשגת' אותם כי אם בהתלששות הדברים ההם בעצמם לפניהם לשפעתם בנבואות , ומה המין המבטא הוא המלאכים שראו לאברהם וחשד היותם אנשים וכן לפניהם לאכול והסובי' את ורכב שראה נער אלישע בחר בבי' אלישע כמו שהתפלל עליו , ומה המין הוא (מלאכים ז' י') וה' השמיע את מחנה ארם קול רבב קול כוס , ורבים מזה המין תמצא בספרי הנביאים , אמנם למד תסיה הנבואה מתחלף המני' האלה אין שם שםות הכנה הנביאים ורוב שלמותם זה על זה כי היות הנביא המקבל שם מאד בשכלו תחול בו הנבואה , וכשלא יהיה בואות המדרגה מן השלמות תחול הרוח הנבואי גם כן אל כחו המדמה או תחול עליו בלבד , ואמנם הנבואה המוחשת פשמי' תסיה משפחת המקבלים שאינם ראויין לקבל בשכלם ונס לא צדקם המדמה כמו שהיה פנין ישראל בחר בינו ופעמים תסיה מוחשת להכליות הכרטיים , והחקירה הוצא רחב מני ים ואנכי מלאחי ידי לס' בה צמחור הנזכר , ואין זה המקום הנאות לביאורו והוא הדע שבמשה אדונו באה חמיד מהמין הראשון שבבלי' לנודל מעלתו , ומשמין שהני לא באתהו הנבוא' כל ימיו כי אם בסנה ואולי שהיה המראה מהמין כנ' כי הנה מאותו מין כנ' ראינו באמת שצא אליו עליו שלום הנבואה טעמים אם שנין המשכן שראה אותו בחר כאלו

היה נמצא בנבואות וכמו שאמר וראה ועשה בנבואתם אשר אתה מראה בחר , אבל היה זה כדי שיקבל החכמים הכס צדעתו בשלמות כי הזורות הסדכיות יסמירו טס החוש מה שלא יוכל האדם לזיירם עם השכל והדמיון לבד , וכדי שיתן משה זורות מלאכת המשכן לאומנין כראוי הושר , שהם יחברך להראותה אליו מוחשת בפרטיותה בחושו , גם נמצא במשה ששמע את הקול מדבר אליו ויהי הקול האלהי שהוא מניע לאזינו מוחש ולא היה שומעו אחר וכמו שצא בקבלתם בספרא יכול היו אחרים שומעים תלמוד לומר קול לו קול אליו ויהי צורך המקיבל המוחש הזה אליו כדי שיחבר את התורה באותה הדרכים ששמע באזינו ולא יקבל המוח' והספורי' בכללות בשכלו ויהיה עשם הדברים ויכדרי מפי משה לא בחר ה' בזה כי אם שפלאו' במאמרי' ובשלמות יבאו מאתו יחברך כדי שתמצא בהם השלמות והקדושה השלונה , ולכן הושר אדון הנביאים לשמוע את התורה בשמיעה מוחשת וקול מניע לאזינו , ומה שהין עלמו היה פנין בראיה הארץ שראה משה אדונו בעיניו בראיה מוחשת לא בלבד כללות הארץ כי אם גם פרטי כל מחו ומחו בדשנותה ושבעה ותבואותיה ופירותיה צומים ונבואותה ובמשינות הסים ההם וביחר הדברים הפרטיים הנמלאים בכל הארץ כאלו היו כלם לנגד עיניו , וראה עוד עם זה חלוקת הארץ לשבטים ונחלת כל אחד ואחד מהם בארץ , והנה יורה של אמתת הראיה למשה בנ' הדברים האלה שראה והסני אותם בעלתו אל הר העברים מיום שנאסר עליו בפרשת פנחס ממה שזכר לשבטים בברכתם אם משפט הארץ ותבואותיה ואם מחלק כל אחד מהם בה , כי מי הניד למשה רבינו שיהיה חלק בנימין יבדה ויוסף , וסיהים בית המקדש בחלקו של בנימן , וברכת ארץ יוסף ממנו שמים וממנו תבואות שמש וגו' , ובאר הדברים שהזכיר בו , ובבטולו יהיה לחוף ימים ויוצא בפרקמסיו , ולאשר שיהיה ארצו משין השמן והחלב הברזל והנחשת אם לא שצא אותה ראיה אלהיות ראה שני הדברים אשר זכרתי ובה איכות כל מחו ומחו בפני עמלו כאשר הוא והתחלקו לשבטים והוא מה שרמו עליו בפרשת פנחס באתרו וראה את הארץ רמו לדבר הראשון שיראה אותה בנבואתה ופרטיותה , ובאתרו אשר נתיי רמו שיראה אותה שיהי נחושה להם ונחלקת לשבטים ויעדו שכל זה יראה בלי ספק עם היות שעדין לא עברו את הירדן ולא כבשו את הארץ לא חלקו אותה וסוף אמרו הם וראית אותה כלומר כל זה תראה :

אבנם אף היה זה הנה הוא חרוש ונפלא שלפי שמהם רבינו עליו בשלום לא יעבור את הירדן לראות את הארץ שעברה זורת הארץ את הירדן ויראהה בעיני משה כאלו היה זורת הארץ בכלל פלכיה ומחוייב וחלוקת השבטים בה לנגד עיניו , והיה הכח המופלא אם כן בהתהלכות אותה הדבר' לנגד עיניו לא בחוק כח הראות בו , כי זה לא יספיק לראות מה שלא היה עדיין כתבוא' ולכן היתה הראיה הוצא בחר שבעים שעבר בו ראות משה אל הארץ ועברה בו זורת הארץ וחלוקותיה בדרך פלא אל עיני משה , וזה היה הסיוס האמתי למשה רבינו לבנין עברתו לארץ שלפי שהוא אמר (פ' ואלהנן) אעברה נא ויראהה הראשו הקב"ה כל מה שיוכל לראות שמה , ולפי שהוא היה מבקש חושית , נחנה לו חושית כי נאסירו זורת הדברים ההם כולם לפניו וראה אותם בעיניו באופן שזמו ששכל' נשמחו בדברו באל יחברך כן נשלים גופו וחוביו בדשנות האלה ומה נמלאו לחכי הם שאתרו במדרש אמר ט' הקב"ה אני מעבירה לפניך כשפחה אשר היא טוברת לפני אדוניהם כנה רמו בשלמות מוכפות על הדעת היקר הזה אשר נפלתו בו בתלתי' , ואחרי שמשם רבינו בשלמותו בחר קודם מזהו ראות שלמות שני הדברים האלה , שלמות הארץ ואיכותה בעצמה והתחלקה לשבטים בראיה חושית , כמו שראה זורת המשכן בחר וסוף בך את השבטים כפי שראה מחלקם בארץ ואיכות חלק כל א' מהם שמה ששעת מותו ראה הש"י להראותו הדברים ההם בעצמם , וסוף נוסף עליהם שהראו הדברים הסתידים לבא בארץ מבטובם ואיכות השופטים שהיו בה ומהשתלשלות המלכים , ומחלוק המלכויות וחרנן ישראל כל דבר ודבר מיוחס למקומו , כאומר בזה המקום פתיד להיות זה סבוב וזה המקום עתיד להיות זה הרע והחרנן ושאר הדברים כלם כאלו וזה לראותם בחושו בעת השעשים , כי הם היות שכבר ידע בנבואתו הרוחנית ההלכות והטובות הסעודות לבא על פסם והטובים והזורות הפעידים לבא עליהם , הנה עתה הראה לו כל זה בחושו מיוחס ומזורף למקום המעשה , וכבר העירו חכמינו וז'ל של הסהנה הוצא שהשיג וראה באחרונה אמרו בספרי ובפסיקתא מעשרות מאב מלמד שהראהו שלשלת של מלכים הראים לעמוד מרות המואבים , אל הר נבו ראש הפסגה מה פסנה זו וכו' , אשר על פני ירחו מלמד שהראו שלשלת ארץ ישראל מיושבת על שלוח וחרו והראו מניקין המחזיקין בה , את הנלמד מלמד שהראו בית המקדש מיושב בשלמותו וחרו והראו וכו' , וכן פד דן הראה בני דן שנאמר (שפטים י') ויקומו להם בני דן את הספל והראו שמשון שפחיד לעמוד ממנו למושיע , ואת כל נפחלי הראו ארצו בשלמותו ונחרבנה , והראו דנורס ונרק מקדש נפחלי נלחמי' פס סיכרל וחיינו , ואת ארץ אפרים ומנשה הראו יבוסש נלחם פס מלכי כנען שצא מאפרים , נלפון שצא ממנשה נלחם עם מדין ועמלק , וכן דרשו בספרי וסל משה אל הר ואין הר אלא בית המקדש הראה בניו הראשון ובניו האחרון , הראה הר הבית ת"ק אמה על ת"ק אמה החיל והספורות והמנחה והנדים והאולם והדביר ובית קדש הקדשים , הראה לו יפתח מקריב בחו לעולה , הראה לו קנר שאול ובניו , וכן דרשו בנפשת ירחו מלמד שהראו נוג וכל המוני שעתידין ליסול בנפשת ירחו , הנה נלו באמריהם אנה שהראו הפנינים במיוחדים אשר היו אחרי כן בשבטים בחלקיקן ובארצותם ביושן ובזוקתן :

ואמרו

והנה באמרו שימו לבבכם לכל הדברים וגו'. אחשוב שזונו בו שתי כוונות אמתיות :

האחת שאמר אליהם ראו שחשימו לבבכם לכל הדברים לא לבד לכללות הענין כי אם לכל הדבר' בפרטיות' לא בפנימיות הכוונות וסודות' בלבד כי אם לכל מלה מהדברים אשר אנכי מעיד בכם היום רוצה לומר בשירה אשר זכר וקראם עדות להניד שכתו סעדות העד' ראו שילקח כפי פשט דבריהם . ולא יעשה אדם כזה . כאלו האמר אם העד העד' בראשון הרב את שמעון . שחאמר אתה ר"ל שלא למד תורה או כדומה בצורה אחרת . ככה דבריהם השירה הזאת אין ראוי שחששו נזרות ותנאיו דברים לזולת הכונה אשר רצה בה כדי לעזוב חילוניות הדברים ולקחת את פנימיות' וסודות' . אבל שתשמרו ותבינו אותם כפי פשוטם כעדות' העד' . ולא לבד זה בשירה אבל ג"כ תזו את בניכם לשמור ולעשות את כל דברי התורה הזאת כפי פשוטי המלות ולא יעשו בהם נזרות כדי לעזוב והשליך אחרי גווי פשטיות המאמר' והמלות' אין ראוי כן . כי אם שהחילוני השמרו ותעשו כמשמנו ופאטנו . ואת הפנימי יבינו החכמים כפי אמתתו . ונתן הסבה בזה באמרו כי לא דבר ריק הוא מכאן ר"ל האימורים שיש בצורה דברים שהם בלבד משל לדבר אחר הכרחי אמתה לשתרשקיה המשל בגלגלי מכוון לעלמו ותקחו את הנמשל . אבל לריק שתשימו לב לכל הדברים כקטן בגדול . כלם מכווני' לעצמם ואין בהם דבר ריק . והראיה שאינו דבר ריק מכאן כי הוא חייבם ר"ל החיים הנפשי' . ובדבר הזה תאריכו ימים על האדמה בחיים הנפשי' . ואם החיים הנפשי' והגופני' וירושפת הארץ תלוי' בזה אינו-אם כן דבר ריק . ואמר זה בפרט על השירה לפי שבה היו חייבם והארכת ימיהם על האדמה :

והסבה השנית פס' הכתוב' היא שמהם רבינו חשב שיאמרו ישראל אם הגזירה אמת החריצות שקר . ואם דברי השירה וישעיה מתחייבים ועתידים להיות . מה בזה כי שמרנו משמרת ה' ובי נעשה מצותיו . ואם מפני זה אמר אליהם שימו לבבכם לכל הדברים אשר אנכי מעיד בכם היום . והשימת לב היא שחלו את בניכם לשמור את כל דברי התורה האלהית כדי שתגללו מסעגש' אשר יעדתי כי שמירת המלות ועשייתן אינו דבר ריק ובלתי מועיל מפני יעודי השירה . כי הידיעה האלהית לא תחייב הדברים אבל על כל פנים תשאר טעם אפשרות' ואם אתם תשמרו המלות ותעשו אותם תחיו ולא תמותו בדבר זרעו ובחרב כמו שיעדתי בשירה ואם שתמנו נקול ה' תאריכו ימים על האדמה ולא בגלות אשר זכרתי בדברי השירה זאת . הנה אם כן שמירת המלות אינו דבר ריק מכאן כי אדם בחייו' ואינכם מוכרחי' עליהם . ואף שתאמרו שכל כל פנים ילאו יעודי' שהם לפעל הסודר אדם שלא יהיה הדבר צביכס ולא צימי בניכס . והנה התגללו מזה בשמיטה החורה ושמירת המלות ויתקיימו יעודי' באורך הזמנים בדורות אחרים שיסורו מאחרי ה' ולכן אמר כאן אשר תזו את בניכם ואמר כי לא דבר ריק הוא מכאן . ואולי זאת היתה נחמחם של אותו דור הנכנס לארץ . רוצה לומר ששלוש ואמת יהיה צימיה' כי הם ישמרו את התורה ויגללו מזה והרעה תבא בדור האחרון ולכן למדו את השירה להיותם להם למוד ואזהרה רבה ואח"ל במדבר רצה פרשת כ' לא דבר ריק הוא ואם הוא מכאן . הבינו הדבר לכימת הלב שהוא הלמוד שזוה עליו שיהיה בו . כי כל דברי התורה בארות מוקף' ואין בהם דבר ריק אם לא לסכלות הפנימיות וקרא הגנת' . וסודר בזה הספק ה"ד :

בא וידבר ה' אל משה בפתח היום הזה לאמר עד סוף הסדר . הנה בסדר פנחם בא הדבור למשה רבינו עלה אל הר העברים הזה וראה את הארץ אשר נתתי לבני ישראל וראית אותה ונאספת אל עמך גם אתה כאשר נאסף אהרן אחיך וגו' . וענין אותו הדבור והאזהרה שמה להודיע למשה אדוניו אחרי שזוה בחלוקת הארץ שלא יחשוב שהיו ימיו רבים וממשיכים עוד כי מהרה יאסף אל עמיו . והיה תועלת רב בידיעה הזאת כדי שישתדל נבדר הדברים הנצרכי' ביאור קודם מיתתו כמו שפשה ועליו השתלל דוד עליו השלום (שהלים ל"ט ה') הודיעה ה' קני ומדת ימי מה היא אדעה מה חול אני . וכדי שידע כי קרוב יום מותו אזהר שישלם את ראה הר נבו לא למות מיד כי לכן לא אמר ומות שט אבל חשיה העליה שמה בהתמדה פעמים רבות כדי שיראה משם את הארץ כי לא חשיה הראיה ביום המיתה כי אם פעמי' רבות בימים רבים שיעלה שמה חדיר יראה את הארץ . והודיעו למה יאזבו עתה לעלות בהר ולראות את הארץ באמרו ונאספת אל עמך . רוצה לומר הנה לזיוית' על זה לפי שעתיד אתה להיות נאסף אל עמך בקרוב כאשר נאסף אהרן אחיך . ולא היה אם כן הצויה שהוא שיעלה אותו פסע למות כי אם שיתמיד העלייה שמה ויראה את הארץ . לפי שהיתה קרובה מיתתו . ומשה רבינו השיב על זה ופקוד ה' אליה הרוחו' לכל אשר אים על העדה . רוצה לומר אם קרוב יום מיתתי לבה כמו שחאמר מזה אחי להכין עניני דרכי ללכת בה גם לך ראוי שתכין אים כלכך שיאשר במקומי ויהיה פרנס על הצבור נגיד ומזלם לאומים . ואז אמר לו השם יתברך כן דברת קח לך את יהושע בן נון כי הוא מזל עזמו והכנתו אים אשר רוח בו . ועוד יחוסף שלמוחו בשתחמוך ידך עליו מעתה ותחנכוהו בהנהגת העם כראוי ולא אמר שיעשה זה בזמן פטירתו כי אם שמתה יתחיל לחנכו וללמדו תמיד . ולכן יעמידו מיד לפניו אלעזר הכהן ולפני כל העדה ויזוה אותו על הדברים לעיניהם כדי שיראו שהוא שלם והגון להיות פרנס הדור . וגם זה למשה שיכבדו יוחר ממה שהיה עושה עד עתה בצייתו משדתו . והוא אמרו ונתת מהודך עליו למען ישמעו כל עדת בני ישראל . רוצה לומר שיעשו שאתה מכבד אותו והם יעשו כמשעך ויכבדוהו ולפי שאמר שיאשר יהושע במקום משה אמר הם יתברך אל תחשוב שזוה שיעשה במקום שיעשה במקום כי יהיה נמדרגת הנבואה והדבקות כי הנה לא יהיה כן אבל הוא לפני אלעזר הכהן יעמוד ויאל לו במשפט האורים והחומי' לפי שלא יהיה מנבא בכל עת כמוך כי

על פי אלעזר הכהן ילאו ויבאו הוא רוצה לומר יהושע וכל בני ישראל . ושם נא' וישע משה כאשר זכר ה' רוצה לומר שהיה עולה בכל יום אל הר נבו ויראה את הארץ ומעיין בה וכן שלקח יהושע מיד והעמידהו לפני אלעזר ולפני כל העדה ומאך ידיו עליו והיה מזהר אותו בעניני ההנהגה בכל יום כדי שיהיה מלומד בכך . ולפי שהיה משה קרוב למות שזוה השם יתברך על הדברים שיעשה השם אחר מיתתו ראשונה שיזוה את בני ישראל ויזהירם מאלו על דברי התמיד' שהיו וזיזים בקרבנות' בלב יום כי אם היות המזוה הזאת בבכנים המקריבים הנה על כל העדה היום הוועלת והכרה בהקרבנות ומשלהם היו קרבנות הכבוד . ולכן היתה להם האזהרה בתחת הארץ אליהם ובהם יורו גם כן בכל דור ודור את הכהנים עליהם . והוא אמרו את קרבני לחמי לאישי תשמרו להקריב לי במועדו . רוצה לומר בהורו שהיו התמידים במועדם ואל תאחרו אותם כי הוא חייבם ואורך ימיכם ובפרטכם כי בימי משה לא היו צריכים לאזהרה עליהם כי הוא עם כל זה היה מזהיר הכהנים ומזהיר שהיו בכל יום קרבנות התמיד' במועדם . וזה אחרי זה על המוסף' שיקריבו בשבת ובראש חודש ובמועד' . והיה זה לפי שבימי משה זכותו היה מגין עליהם ובמעט מהקרבנות היה השפט האלהי חל בחוכם והדבקות העליון מתמיד עמם באמנות' . אמנם אחרי מות משה שהיה ממשיך השפט על העם יאמרו להכני' ועוזרי' אחרים להורדת השפט שהוא וסנבואה צביכסם ולכן זכרם אז במוספין כי הקרבנות היו עוזרי' מאד בהורדת השפט כמו שבראש מוקרבנות האבות ומהקרבנות אשר זכר בלעם לבלק שיעשה כדי להמשיך השפט העליון עליו וזה עשם זכרון מלות המוספין אחר שזוה על מיתת מרע"ה . ואחר זה משה אדוניו כראותו כי באו ימי השלום והסקורה . דבר אל ראשי המטות בענין הפרת דברים כל אותה הפרשה לפי שצחייו כל אדם בא לפניו על גדרו . ועתה אחרי מותו יהיה מסור לחכמי' ראשי המטות פרשת דברים . ובאשר ראה השם יתברך שהוא עליו השלום היה מכין הדברים כולם כדי לישר דרכיו וכדי למחוק בנקמת אצויו זכור על מלחמת מדין והוא אמרו נקמת בני ישראל מאת המדינים אחר תאסף אל עמך . רוצה לומר אין המיתה כל כך קרובה כמו שחאמר חושב כי בראשונה רוצה אני שהעשה נקמת מדין על ידיך ואחר תאסף אל עמך . ומשה זכר אל פנחם שילך לעשותה ועם מתי מעט מישראל אלף למטה אלף למטה כי בזה היה אלוו עליו השלום יוחר כבוד ומשלה ממה שהיה המלחמה על ידו ועם כל ישראל . גם כי לפי שפנחם התחיל במלואו יגמור אותה . ומפני רוב המקנה אשר קנו בני גד ובני ראובן במלחמת מדין באו לפני משה ובקשו על נחלת' שהיה מעבר לירדן כמו בסופר בפרשה . ואחרי זה ראה משה לעשות זכרון מכל המעשות אשר עשו בזה מיום שיאלי ממצרי' ויבואם אל ארץ כנען וכתב כל זה בספר החורה על פי השם ולפי שמהם רבינו היה חלש ונכסף מאד לבא אל הארץ הנכבדת ולשנחילה לבני ישראל ראה השם יתברך לזוה עליהם כל הדברים התלויים בכוזם הארץ ותלוקתה כאילו אמר מלבד ראיית הארץ אשר הראיתיה לך מכאן על מה היה חפץ עוד לעבור שמה . הנה היה חפץ לאחד מהמשה דברים . אם לבנות אותה ולהכרית ממנה האויבים . ואם להציב גבוליה לארצה ולרחבה . ואם להבדיל ערי הלויים ליתום משכטן . ואם להבדיל ערי הנקלם כמו שעשית מעבר לירדן . וידוע שאדם אחד לא יוכל לעשות כל זה . ולכן אף שהיה הולך שמה לא היית שפשה הדברים האלה כי אם על ידי זיו שהמנהג אנשים לעשותם ותזוה אותם עליו ויתחברו הדברים אלה להיותך מזה בכם . גם עתה חמשה הדברים האלה תזוה את בני ישראל . ובפי זה יתפיים דעתך כאלו עברת לארץ ועשית כל זה שמה ובעבור זה באו כאן חמשה דבורים רגופים כי הנה בזה לו הנצוה הראשונה . וידבר ה' אל משה בערבות מואב על ירדן ירחו דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם כי אחם עובדים את הירדן אל ארץ כנען והורשחם את כל יושבי הארץ וגו' שיזוה אותם על הכבוש והחלוק ומיתת האויבים כדי שמשנה יזוה זה אל העם ויזהירם על הכבוש וכריתות האויבים מן הארץ כמו שהיה מזהר אותו אלו היה שמה . ואחרי זה בא הדבור השני מנבולי' הארץ כאלו אמר אם היית חפץ לעבור אל הארץ לראות ממותה וגדלה בכל גבוליה ולשנחילה בהם הנה גם אני חמשה אותו בצווי מנכא . ועל זה באה הפרשה השנית וידבר ה' אל משה לאמר זו את בני ישראל וגו' . זאת הארץ אשר תפול לכם בנחלה ארץ כנען לגבולותיה וגו' . ורשם הנבולים כלם על ידו מכל הפסית והדדדין וזוה אותם שיתחילו אותה בגורל לרבי ירבו נחלתו ולמעט ימעט נחלתו . ולפי שחלוקה לא היה אפשר שיעשה אותה משה בלבד בעצמו כי אם שיזוה לאנשים לעשות אותה זכור ית' שגם זה יעשה הוא בעצמו ר"ל למנות מהיום הזה האנשים המנחילים את הארץ ועל זה באה הפרשה השלישית וידבר ה' אל משה לאמר אלה שמות האנשים אשר ינחלו לכם את הארץ וגו' . ולפי שמהם רבינו יסכוף להבדיל ערי הלויים ולתתם אליהם להיוותו הוא ממספתם לכן זכור השם ית' שהוא עזמו היום הזה יתנם אליהם ועל זה באה הפרש' הרביעית וידבר ה' אל משה בערבות מואב וגו' זו את בני ישראל ונתנו ללויים מנחלת אחותכם ערים לשבת ומגרש לערים הציבותיהם וגו' . ולפי שמהם יסכוף להבדיל גם כן ערי המקלט לנוס שמה כל רוצה בארץ כנען כמו שהבדיל מעבר הירדן לכן זכור הש"י שהוא עזמו ביום הזה יבדילם ועל זה באה הפרשה החמישית וידבר ה' אל משה לאמר דבר אל בני ישראל וגו' והקרייתם לכם ערי מקלט וגו' . ולפי שראו ראשי האבות שמה היה מתעסק בעניני חלוקת הארץ ונחלתם ושהיה קרוב למות באו לפניו על ענין בנות אלפחד אש ייטאו לאנשי שבט אחרי . הנה נתתי לך צורך למען אחרי הפור המסכתו באלו חמשה דבורים הללו שלא באו קודם לכן ולמה נחיתם במאמרים האלה אל מרע"ה בצייתם דברים יוחר נאותים שיאמרו ליהושע המנחילים את הארץ כי הנה ה' כל זה מתחיל לענין מותו שכדי לנחמו ולדבר על לבו רצה ית' לזוה על ידו כל הדברים הרשומים מכבוש הארץ ונחלתם כדי שיהיה הכל מזהוה ממנו ועל

ר'הם השם יתברך לעשות הכל בנייהם באהרן לא בא אל הארץ ולא ראה אותם מרחוק כמש"ה. לא בא על ידו כולל מכוונת הארץ ונחלתה ושאר הדברים שנשאו על יד משה המתייחסים אל הארץ לפי שהיה חטא אהרן חמור במעשה עד שמפני זה לא התחנן אהרן לפני ה' על העברתו לארץ. וחטא משה קל מאד בדבר שפחיתו לבונה טובה עם היות שנמשך ממנו במקרה מה שנמשך : והנכון אל"ה עוד הוא. שמשם רבינו היה פרנס הדור והוא היה מביא את ישראל לארץ ויהיה ראיהו הנבואית עמומה מעד ולכן הרבה חפלה ותחנונים להשיג את הנזרה ולעבור אל הארץ. והולך השם יתברך להראותם אליו כדי שיראה נבואותו שלמותם. כי זה היה מתיחס אליו במה שהוא פרנס הדור וממנו כפי מעלת נבואתו מה שלא היה כן אהרן. כי במה שהיה כן גדול לא היה מתיחס אליו ענין הראייה כמש"ה. ובפרשת ואת הברכה אדבר על זה בעזרת הנזר. והואו ע"ז הספקות ו"ע וז' : נשלים סדר האזינו

פרשת ואת הברכה

ואבנם הספקות הנפלות מהנראה מפסוקי הכתובים הם ששה עשר :
הספק הראשון למה נקרא משה רבינו בזה המקום איש האלהים. ולא תמצאו סקראו הכתוב כן בשום מקום אחר :

הספק השני מה ענין אמרו ה' מסיני בא. והיה ראוי שיאמר ה' לסיני בא. כי בא אל הר סיני לתת לישראל תורה ומצות. ודומה לזה אמרו במשנה (אבות פרק א') משה קבל תורה מסיני :

הספק השלישי באמרו וזרח משעיר לנו הופיע מהר פארן כי הוזהר נתנה בסיני לא משעיר ולא בצפון. ולמה הזכירם כאן עם סיני :

הספק הרביעי באמרו ואת מצבות קדש והיה ראוי שיאמר ואתה עם רבבות קדש שנאו לסיני עמו על דרך מה שאמר הנביא (זכרי' י"ד) וזה ה' וכל קדושים עמו :

הספק החמישי במהות הברכות האלה אם הם הפלה או הגדת העתידות. ואם היו הפלה איך לא נאו חנניה וחספיה למשה. וגם המקום הזה לא היה נאות לתפלה. ואם היו הגדת העתידות הנה כבר זכר בפרשת כי תבא הברכה והקללה. ומה לו עתה לזכור ברכות ואם היו ממין האחרות אם לא :

הספק הששי אם היו ברכות יעקב לבניו. וברכות משה לשבטים כולם נחנו מרועה אחד. איך לא היו מסכימות בכל הדברים. בהיות הנותן יתברך והמקבל שהוא ישראל אחד כי הנה יעקב חירף את ראובן צברותיו והתפלל שלא יהיה לו יתרון ומעלה ומשה צירכו יחי ראובן ולא ימות. יעקב נדף לבניו ולשמעון וארור אפס. ומשה בנה לבניו וברכו ברכות טוב ואת שמעון לא בירך ולא קלל והיה ראוי שיהיו דבריהם כולם מסכימים כיון שסגנון אחד היה עולם לשניהם :

הספק השביעי בסדר הברכה הזאת. וזה שאתה תמצא שמשם רבינו לא זכר את השבטים כסדר תולדותם. כי הנה בירך יסודם קודם לבניו. ובנימין קודם ליוסף. וגד קודם לנפתלי ודן שקדמו לו. גם לא זכרם כסדר הדגלים כי בדגלים יהודה יעלה בתחלה ועמו יששכר וזבולון. ודגל השני ראובן ושמעון וגד. ובשלישי אפרים ומנשה ובנימין. ובדגל הרביעי דן ואשר ונפתלי. ומשה לא זכרם כן :

הספק השמיני שאתה תמצא קצת השבטים זכר בברכתם. ואת שמעון לא זכר ולא ברכו נסתפק בברכו י"א שבטים. ונשמע שצטט אחד מישראל על לא חסם משה. ויששכר זכרו שכל לזבולון ולא בפני עצמו. ואחרי אשר ראה לזכרם בשתוף למה בתחלת הברכה לא זכר שניהם לזבולון וליששכר אחר. ולא עשה כן. אבל אמר וזבולון אחר. ואחרי כן זכר יששכר בסוף הברכה. באמרו שמה וזבולון בלחץ ויששכר בזהלך :

הספק הס' באמרו אין כאל יסורין רובם שמים בעורך ונבואתו שקיים. אם לא למה הכפיל רובם שמים ונבואתו שקיים. בהיות הענין בשני המאמרים אחד. ואם לא אמר בעורך בקוף הספוק. ויאמר רובם שמים ונבואתו שקיים בעורך. ואם היה זה שכן והלול להשם יתברך כמאמרם ז"ל בספרי פתח בשבתו וסיים בשבתו של מקום. מה לו לומר בעורך. ואם היה שבתים של ישראל על דרך (פ' ואחנן) ומי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו. יהיה מותר אמרו אחר זה אשריך ישראל ומי כחך עם נושע בך מן עורך. כי כת שני המאמרים האלה אחד :

הספק ה' למה תאר השם יתברך בהקצת השמים. כמו שאמר רובם שמים בעורך ולא תארו בהנה ראשונה לכלים נדלים. והיה ראוי שיאמר בדברי המעורר (תהלים קמ"ב) הללו את ה' מן השמים הללוהו כל מלאכיו. ויזכור שלשת חלקי הנאמרים :

הספק ה"א במה שאמר השם יתברך למשה על ראיית הארץ הראיתוך בעיניך ושמה לא תעבור. והוא כי המאמר הזה יראה אכזריות גדול שיאמר הקב"ה למשה שגדו צעת מיתתו כאלו היה מכויין להאדיב את נפשו ואין זה כי אם דומה למה שאמר (מלכים ב' ז') אלישע אל השלים הבחתי מאמין ביכולת האלהי. והנה רואה בעיניך ומשם לא תאכל ויחייב מזה שחב' ראיתך הארץ עושה וכאב לב. לא פוים והתשיבות לבנו כמו שזכרנו עליו הדברים. ויקשה אם כן מה הועיל משה רבינו עם ראיית הארץ מרחוק ואיך נתפיים בזה :

הספק ה"ב באמרו ולא ידע איש את קבורתו עד היום הזה. והוא כי מה ראה השם"י לשלטים קבר משה אדוננו מעיני בני אדם. ויותר ראוי היה שיבי' רשום כדו שילכו ישראל לבקש רחמים על קברו לפני הקב"ה. ואם היה בעבור שלא יעזבוהו לשם עכו"ם. הנה קבר אברהם אבינו ויחזק ויעקב ידועים עד

ועל ידו כמו שיהיה אלו היה עובר שמה. בענין שיאמר כל האדם משה רבינו הולכים ממארים. הוא הולכים במדבר הוא נתן להם את הארץ הוא הנחילה אליהם הוא מנה המנחילים הוא הצדיל ערי מקלט כי הכל עשה ה' על ידו. וראה אם כן עולמו בחייו. ולכן אחרי כל זה בחסד לבנו ובנקיון כפיו ראה לבאר את התורה ולדרוש צרכים כל הכתוב בספר אלה הדברים הנה ועליו ברת הנבית עם השם וסדר שירת האלויים במאמר הס"ו וכתב את התורה ונתנה ללויים וכאשר נשלים על כולו דבר לו ה' בעש"ה היום הזה שפעה ולמד את השירה עלה אל הר העברים ומות בזה כי עתה יאסרו למות מה שלא אמר כן בפרשת פנחס כאלו אמר לו כבר עשית מה שהיה לך לעשות ועשית אני מה שצוה חכמתי לעשותו בעיניך. מעתה אין לורך עוד אלא שהעלה לאותו הכר שאמרתי לך ומות בזה. רוצ' לומר לא תרד עוד מן ההר כמו שאתה עושה עד עתה שהיית עולה עם ויורד משם אבל עתה העלה ותמות שמה ולא תרד עוד מההר. הנה הראיתוך בעיניך פה ענין פרשת פנחס מלויי העלוי בזה וקשור הפרשיות שנאו אחריהם כולם עד המאמר הזה ויותר עם מה שכתבתי בזה הספק ה"ו :

והנה הרבה כאן הסודות והתארים בענין ההר. באמרו אשר בארץ מואב אשר על פני ירחו. עם היות שאמר עלה אל הר העברים הנה הר נבו. ובמקום ש"ש רמזיה אין לריך הנה אחרת. וגם שלא נאמר בזה בפרשת פנחס בעלייה שנוכחה שמה להודיעו למה יבחר ה' מיתתו של משה רבינו שמה. והוא שהיה זה לפי שההר הכוא היה בארץ מואב ואם כן נתקיימה הנזרה שלא יעבור משה אל ארץ כנען. ועם זה היה גם כן על פני ירחו כדי שיוכל משה לראות את הארץ. ונתקבלו אם כן שני הענינים קיום הנזרה שנוכחה עליו וראיית הארץ בשלמות רב. ולכיות בזה היה קבוצ הענינים האלה בזה הספק יתברך שימות שמה. ובשניהם ה' את כל הארץ אודיעך מה הנרמו עוד בזה נבו וסאר התארים שזכר. והותר בזה הספק ה"ו :

והנה באמרו והאסף אל עמך וגו'. רמז לו הסבה במיתתו אשר הנדתי ובארתו לך בפרשת אלה הדברים שהיתה סבה מיתת משה רבינו ע"ה ענין המרגלים. וסבת מיתת אהרן עון העגל בעשייתו ולכן אמר למשה כמו שהיית רועה את העם הזה בחייהם. כי אחרי מותם בעון המרגלים שאתה היית בכתו במקרה ושלא בזכות ראוי שהאסף אליהם וישאר נוסף במדבר עם נופותיהם. כי מאחר שאתה בכתו מיתתם במדבר. ראוי שתמות נ"כ עמכם שמה וזהו ונאספת אל עמך שהוא דור המרגלים. וקראם עמו לפי שהוא היה סבת מיתתם כמו שאמרתי. וכן כאשר מת אהרן אחיך ויאסף אל עמיו. יראה כאשר מת אהרן והיתה מיתתו בעבור ענין העגל שמתו בני ישראל במדבר ענינו. ולכן נאסף הוא במדבר עמכם. ככה אתה תאסף בכתו דור המרגלים. אבל האסיפה הזאת אינה כי אם הקצורה וקבוצ הנפשות צנען הארץ לא אסיפת הנפשות בעולם הדוחני. כי הם צלי ספק היה ההבדל ביניהם עמוס וגורא מאד תלם לחיי עולם ואלה לחרשות ולדראון עולם. ואפשר לפרש והאסף אל עמך שהוא נחמה רבה למשה רבינו לומר שם היות שנפרד בבנין הנוף וקבורתו מאלותיו הראשונים שהיו במערת ההפלה הנה רוחו ונשמתו יאסף אל עמיו שתדבק עמה' ולא תפרד ממה עם היות שנוסף נפרד מגופתו. כמו שאהרן קדוש ה' שמת יותר רחוק מהארץ הנכבדת בזה ההר. ועם כל זה לא נמנה והאסף נפשו אל עמיו הקדושים אשר בארץ סמה. והותר בזה הספק ה"ז :

והנה אמר על אשר מעלתם בי בחוך בני ישראל בני בחוך בני ישראל. לפי שכמו וסופיך לומר עוד על אשר לא קדשתם אותי בחוך בני ישראל. לפי שכמו שהודעתוך הנה משה ואהרן לא היתה סבת מיתתם בלבד עון מי מריבה. אבל היתה גם סבה עצמית נעלמה. והוא מעשה העגל באהרן וזווי השליחות במרגלים במשה וסבה אחרת גלויה ומפורסמת מפני כבודם והוא ענין מי מריבה. ולפי שהיה ענינו של משה רבינו מורכב משני ענינים אלו העצמי והמקרי. הנעלה והננלה. לכן אמר כאן על אשר מעלתם בי בחוך בני ישראל בני מריבה קדש מדבר אין והוא הסבה הנעלה המפורסמת שזכרה התורה לכתובו. בבל זאת הסבה החלטה לא הספיקה לעונש כל כך גדול. אם לא בעבור הסבה העצמית הנעלמה ויהי על אשר לא קדשתם אותי בחוך בני ישראל. רוצ' לומר שהיה להאשר לקדש את השם במעשה העגל ויהיה כמו שהרנו לחור ולא לעבור לעשות העגל לא לבנות עכו"ם ולא להשתמש ולאחרם. וכן היה למשה לקדש את השם להאמין בדבריו ולא להרהר אחר דבריו. באמרו אל המרגלים וראיתם את הארץ הסוב' אם היא רעה ה' עם אש אין. ואת העם המעט הוא אם רב. ושאר הדברים אשר הם בפיכם. ועל זה אמר על אשר לא קדשתם אותי שרמו הסבות העצמיות הנעלמות ולכן לא אמר בזה בני מריבה קדש כמו שאמר בראשונה כי היו אלה זולתן :

ואבנם שזר הלשונות שנאו על זה. שהם מרימים פ'. ולא האמנתי. לא זכרם הנה לפי שכחם כח אלו אשר זכר. כי מרימים פי רמזו אל הסבה הנעלמת ממי מריבה. ולא האמנתי נאמר על הסבות העצמיות הנעלמות שזכרו השם הבחתי אמונה. ואם כן מרימים ולא האמנתי הוא כמו מעלתם ולא קדשתם. ולכן נסתפק כאן בלשון אחד מחייב ובלשון אחד שולל להעיר על מיני הסבות. ואומר כי מנגד תראה את הארץ ושמה לא תבא הוא מקושר עם מה שאמר על אשר לא קדשתם אותי בחוך בני ישראל בלשון הדברים הנעלמים ולכן תאסף אל עמך ותקבר מעבר לירדן עם עמך הנקבר עם ויתרון יש לך עליהם שאתה מנגד תראה את הארץ מה שלא ראו דור המדבר עם היות שתתדמה אליהם במניעת ההעברה ולזה סמך כי מנגד תראה את הארץ על אשר לא קדשתם אותי : ואבנם למה לא זכר אהרן לראות הארץ מרחוק כמו שהיה במשה אפשר לומר שכתבו כי היה חטא אהרן עמוס וחמור מאד מאד מחטא משה. ולכן

עד היום במערת המכפלה וקבר אלישע ושאר הנביאים ולא נעשו מהן עכו"ם, וכמה מהנחמה יש לאדם בלכתו על קבר אביו ושאר קרוביו, וכל שכן שחיה נחמה ותועלת לישראל בעת זרחה ללכת על קבר משה רבינו עליו השלום: **הספק** הי"ג באמרו ולא קם נביא עוד בישראל כמשה, והוא כי הנה לא ימלט אם שנאמר שהיה נבואת משה קודם היותה אפשרית או נמנעת ואם היתה נמנעת איך ילאם למלאות ואם היתה אפשרית מי הוא אם כן המונע שלא יקום עוד בישראל נביא כמותו, ואם נאמר שהיתה נבואת משה נכסית וקשה על זה נבואת בלעם כי רחוק הוא שיעשה ה' אלהים דבר כספי לחול שפע נבואתו על אדם רשע, אבל זה מורה שנבואתו היתה בטבעי ויקשה אם כן למה ימנע השם טוב מבעלי מניות עוד נביא כמשה:

הספק הי"ד ממה שאמרו בספרי ולא קם נביא עוד בישראל כמשה, אמרו בישראל לא קם, אבל באומות העולם קם ומנו בלעם, והוא תימה גדול איך התיירו חז"ל שם נביא על איש מאומות העולם כהיות מקובל אלם שנקש' משה רבינו שלא ישרה הקדוש ברוך הוא שכינתו כי אם על ישראל שנאמר (פ') כי תשא ונפלינו אני ועמך והסודות לו הקדוש ברוך הוא שנאמר גם את הדבר הזה אשר דברת אעשה, ויותר זר מזה שיעשו בלעם במדרגת משה, ואיך יהיה אדם חסר מכל שלמות גופי ונפשי כמו שהם ז"ל עומם אומרי מבלעם, עולה במעלה עליון כואת שרשע כמוהו יהיה שיה' בנבואה לאדון הנביאים ע"ה, ויותר קשה מזה מה שאמרו עוד במאמרם ז"ל אבל יש הפרש בין נבואתו של משה לנבואתו של בלעם, משה לא היה יודע מי מדבר עמו שנאמר (פ') תשא וישמע את הקול מדבר אליו ובלעם היה יודע מי מדבר עמו, שנאמר (פ') בלק נאם שומע אמרי אל, משה לא היה יודע אימתי מדבר עמו, ובלעם היה יודע שנאמר יודע דעת עליון, משה לא היה מדבר עמו אלא כשהוא שומע שנאמר (פ') ואתחנן ואתה פה עמוד עמדי, ובלעם היה מדבר עמו כשהוא נושט שנאמר נושט וגלוי עינים, משל לפנחו של מלך שידע כמה הנאות יוצאות על שולחנו ע"כ, וכפי ב' הסבלי' אשר זכרו ראשונה לא לבד יראה שהיה בלעם שיה' למרע"ס, אבל גם יותר גדול ממנו בנבואה, ויותר קשה מזה מה שאמרו במדב' סיני רבה על זה הענין עמנו שכל שם המאמר כנגנון אחר, ובו נאמר בלעם היה מדבר עמו בכל שעה שירצה שנאמר נושט וגלוי עינים, כשהיה משתפח על פיו, מיד היה לו גלוי עינים על מה ששואל, ומשה לא היה מדבר עמו בכל עת שירצה, והוא הסך מה שנקבלו במשה שהיה מנבא בכל עת והסך מה שנאמר בבלעם:

הספק הי"ה באמרו ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו ה' פנים אל פנים, ויקשה על זה ממה שנאמר לו כמיני (פ') כי תשא לא תוכל לראות את פני, ופני לא יראו, מורה שראיית הפנים נמנעת בעצמה ואיך השיד בכלן עליה, ומזה אחר יראה שראיית הפנים היה דבר אפשרי לכל אדם שהרי מלאנו בישראל (פ') ואתחנן פנים בפנים דבר ה' עמכם וגו', ואם כלם זכו לראיית פנים מה המעלה שזכר כאן משה, ואם זה נאמר על העם מפני ששמעו הקול כמו שכתב הרב המורה בחלק א' פרק ל"ו הנה גם במשה רבינו נאמר וישמע את הקול מדבר אליו, הנה אם כן מזה אחד יראה שראיית פנים מדרגה נמנעת למעלה. ומזה אחר יראה היותה מדרגה שפלה:

הספק הי"ו באמרו ולא קם נביא עוד בישראל כמשה וגו' לכל האותות והמופתים וגו' ומורה שנתעלה על כל הנביאים המדרגת נבואה ונמנעת הנסים, ויקשה על זה לפי שמהלכו נבואי' אחרים עשו דוגמת הנסים היותר גדולים שעשה משה רבינו. כי אם הוא קרע את מי ים סוף גם יבוסע קרע את מי הירדן ועברו ישראל בתוכו, וגם אליהו קרע את הירדן ואלישע ג"כ, וביבוסע נאמר (סמן ה') על הנם הזה ויהי כשמות כל מלכי הכנעני אשר על הים את אשר הובים ה' את מי הירדן מפני בני ישראל וימם לבדם ולא היה גם עוד רוח מפני בני ישראל. משה רבינו יסד מ' יום ומ' לילה ובא בנקרת האור וראה הכבוד להם לא אכל ומים לא שחה ולזה עמנו נאמר בנביאיו. משה רבינו הוריד הענן והכבוד אל המושב וגם בשלמה כתיב כן, ובכלל זה הנסים היותר גדולי' שמהלכו במשה נמלאו בנבואי' אחרים, ויותר קשה מזה ששם ה' נסים שלא עשה משה רבינו כעמידת השמש ליהושע וחשיית בן הנרפית שעשה אליהו. ועצירת המסר' נ' שנים בפרסום, וכן השונמית שהחיה אלישע. שהם נסים יותר גדולים כפי חומר הנושא אותם, ובמה נחקים א"כ לכל האותות והמופתים. ובמקומו ארחיב עוד ביאור הספק הזה:

הספק הי"ז בפסוקי' האלה אם באמרו לכל האותות והמופתים והיה ראוי שיאמר בכל האותות, ואם לפי שאמר בנסים מרבי' אשר שלחו ה' לעשות ולא אמר אשר עשה משה, יודע שאלו ואלו שלחו ה' לעשות, כי לא מלכו עשאים, וכלם נעשו על ידי משה, ולמה א"כ לא אמר בכלם בשום שלחו ה' לעשות ואשר עשה משה, ואם שזכר ה' החוקה מנסי במדבר, ואם היתה ממכות מרבי' כאמרם ז"ל וביד חזקה זו הדבר, ולמה א"כ לא זכר ה' החוקה בתוך נסיו מרבי', וזכרם בתוך נסיו מדבר המתחסי' לעיני כל ישראל: והגני מפרש הפרשה ענין יתרו הספקות כלם:

דג א ואת הכרעה אשר בך משה וגו' עד יחי ראובן ואל ימות, שיערתי אני בואת הפרשה ארבעה חלקים:

החלק הראשון בהקדמה אחת שעשה משה רבינו לברכותיו ויכולת החלק הזה חמשה פסוקים מן ואת הכרעה עד יחי ראובן:

החלק הב' הוא בעצם הכרעות אשר בך לעצמי' בפרשיות ויהא מן יחי ראובן, עד אין כאל ישרון והוא כולל עשרים פסוקים:

החלק הג' הוא בנתינת הכרעות ויכולת ד' פסוקים והוא מן אין כאל ישרון עד ויעל משה מערבות מואב:

החלק הד' במיתת משה קבורתו ושלמותו. ויכלול י"ב פסוקים מן ויעל משה

מערבות מואב וגו' עד סוף התורה:

וכבר התעוררו חז"ל בספרי דף ס' עמוד ב' לחלוקה הזאת אמרו משה פתח בשבחו של מקום שנא' אין כאל ישרון הנה באו בדבריה' בביאור החלק הא' מהקדמה ותחלת הכרעות, והחלק הב' שהוא מחתימתן ומזה יתחייב החלק השלישי ביניה' שהוא מעצם הכרעות, והחלק הרביעי שהוא מחתימתן ומזה מובאר מעמנו מפשט הפסוקי', והנה חמשת הפסוקי' שבאו בחלק הא' מהקדמת הכרעות שהם ואת הכרעה וגו', ה' מסיני בא וגו' אף חובב עמים וגו', תורה לזה לנו וגו'. ויהי בישרון מלך וגו' הם קשי ההבנה והקישור, ומנאלי לחכמי' הקדושי' ואל המפרשים פירושי' מתחלפים, ולפי שאלו ואלו דברי אלהים חיים, ראיתי ראשונה לזכור מהם היותר מחשיבים ונאותי' בפשט הכתובי' לא באותו אופן עמנו שהם פירשו אות'. כי אם כפי מה ששלחתי בעד' ע"פ דרכם עלימו חסוך מלתי דרך אחר בפירוט הכתובים כאשר עס לבני:

האופן הראשון מן הפירוט הוא לדעת חז"ל והביאנו רש"י בפירושו, ואמר הכתוב לדעתם ואת הכרעה אשר בך משה איש האלהים קרוב למיתתו, וזכר ה' צבות ופענוט שהיו לישראל כדי שיברכם:

ראשונה לפי שהם' כבדם כבוד גדול במתן תורה שיה' לקראת' כאדם היוצא לקבל פני אהבו כשהוא בא אליו, שנאמר (פ') יתרו ויולא משה את העם לקראת האלהים כי באמרו לקראת האלהים מורה שהיה הס' יולא ונא לקראת' חז"ל ה' מסיני בא, וענין ה' יוצא לקראתם שהוא העירם והניעם לקבל החור' בראשונה כמ"ס אהם ראוהם אשר עשיתי למרבי' וגו', ועתה אם שמוע וגו', והם אמרו כל אשר דבר ה' נעשה. ואי יא' ה' לקראתם כי הספיק' הכנתם ונתן להם מהשלמות ממה שהיה בזהם. וזה ענין ה' יוצא לקראתם:

ושבה שנית שהס' חזר על בני עשו ועל בני ישימעאל שיקבלו את החורה ולא רצו וקבלו ישראל, וזהו אמרו וזרח משעיר לנו הופיע מהר פארן כי משה זרח לישראל והופיע להם כאשר שאר האומות לא רצו לקבל עליהם עול מלכות שמים, וענין החורה הזאת על האומות' הוא שהיה בהם שלא היו מוכנים בטבעם אל קבל החור' ושמירת המצוות עם היותם מזרע אברה' בני עשו וישימעאל, וישראל ילאו לקבל, וכנגד הטענה הראשונה שזכר מהכבוד שעשה הס' לישראל במתן תורה שיה' ונא לקבלם, אמר ואחרי מרובות קודש ר"ל הביא הס' עמו קצת מרובות המלאכים המשמשים אותו כענין שנא' (תלים ס"ח) רכב אלהים רבותים אלפי שאן ה' גם סיני בקדש. והיה כל זה כדי לבשר עוד את ישראל בנבואה עם סוד קדושים רבים, וכנגד הטענה השנית שזכר מאומות שלא רצו לקבל את החורה אמר ומימינו אשר דת לנו, ר"ל האומות לא רצו לקבל את החורה לפי שהיה אש דת ר"ל שורפת כמו האש במצותיה, וישראל קבלו אותה עם היותה אש:

ושבה שלישית לזכרה היא מפאת האבות הקדושי' שזקקתם עומדת לעד לזרעם אחרים' ועל זה אמר בנבוא בהרא פרק א' אף חובב עמים כל קדושי' בידך רז' לימר מלבד מה שהקב"ה אהב את ישראל ושעמו הנקראי' עמים כמו שאמר עמים הר' וקראו. הנה בפרט כל קדושי' שהם האבות הראשונים קדושים אשר בארץ המה הם ביד הסם יתברך ונפשותיהם לזרורות בלרור החיים את ה' וזהו אמרו כל קדושי' בידך:

ושבה רביעית לזכרה היא שיה' הכניסו עמנו בנתינת התורה לקבל את התור' וזהו וזה תוכו לרגליך מלשון תוך. יא' מדברותיך רואה לומר ששמעו בסיני עשרת הדברות ומלבד זה אמרו תורה לזה לנו משה. רואה לומר שאמרו נעשה ונשמע שענינו תורה לזה לנו משה מורשה קבלת יעקב, ר"ל כל שאר המצוות ששמעו מפי משה יהיה לנו ירושה עולמית לכל זרענו שהיא קבלת יעקב, ובזה היה להם המצוות והאזקה ברכה לפי שהם חייט את עמם לרוב המצוות שהם הרי"ג מצות עשה ולא תעשה:

ושבה חמישית לזכרה היתה שהם יתברך הוא מלכם של ישראל בזהותם ישרים וטובים ובהיותם נאספים ומתקבצים בצבורה אחת, ועל זה אמר ויהי בישרון מלך כהתאסף ראש עם יחד שבטי ישראל ויבין שהוא מלכו הוא יושענו, הוא יברכנו, וענין המלכות הזה הוא כי לישראל אין מלך ואין שר בעליוני' בלתי ה' לבדו שהוא המלך והשר עליהם, והנה אם כן השי' על חמשה סבות מחייבות שנתן הכרעה לבני ישראל. האחת מפאת הכבוד שכבדם השם יתברך במתן תורה, השנית מאשר הם קבלו את החורה ושאר האומות שהיו מזרע אברהם לא רצו לקבלה, השלישית בזכות אבותיהם הקדושים, הרביעית שכבדם והתוכו בין רגלי הסם לקבל תורתו וקבלו אותם ואמרו נעשה ונשמע, החמישית מהיות ה' מלך עליהם ולכן הם ראויים לקבל ברכה וחסד וזהו פירושם בכתובים האלה והוא באמת פירוש נאה ומחשיב בהם ועם מה שביארתיו אני אמת הענינים יפה הדבור שלם:

והאופן השני מהפירוש הוא לדעת הר"א והרמב"ן מורכב מדברי שניסם, ואמר ואת הכרעה כי ענין זאת הכרעה היא כענין ברכת יעקב לבניו, ולכן זאת שאמר משה היא עממה שאמר יעקב, ואמר איש האלהים להביד שבך אותם בנבואה והכרעה היא ראשונה כלל, שהיא מסודרת לכל ישראל, ואח"כ פרט אותה לכל שבט, ואח"כ אמר אין כאל ישרון שהיה ברכה כוללת להם, והכוונה באמרו ה' מסיני בא שהזכיר חסדי ה' עמם ראשונה בהשגחתו הנפלאה עליהם מעת באם אל הר סיני, וזהו ה' מסיני, רואה לומר כי במעמד הר סיני ובלאזה בא ה' אלהים על עמו להשגיח בהם, ומשם בא הדבור אל משה בכל עת שירצה והשגיח שכינתו בתוכם ושוב לא נסתלקה מהם, ואמרו וזרח משעיר לנו הופיע מהר פארן ענינו שאחרי נוסעם מסיני במדבר הראשון שכן הענין במדבר פארן ומשם שלחו המרגלים בנאמר וישלח אותם משה ממדבר פארן ונתתם להם ולא בא הדבור למשה עד שבאו אל הר שעיר בנבוא בני עשו

שעיר ופארן לא קבלו כדברי חז"ל צ"ל פרק קמא (דף ב') ואחא ובה
לכס תורה מהעליונים רבנות קדש שהיא היתה אלהית מטבעם, וגם קבלוה
מומין השם, ולקורות שהם מעשה ידי, וקראם אש דת לפי שמסרתיו אש לזכר,
הנה בעבור זה יתברכו מהשם יתברך בזהב רבה שיאבדו אותם והוא אמרו
אף חובב עמים, כלומר כמו שנתן להם את התורה כן יהי רצון מלפניו שיחבבם
ויהבם תמיד ואז החבב חביה לכל עם ישראל ומלמד זה כל קדושו בל ישראל
יכיו בידי השם ית' ונשחרים תחת כנפיו וישניח בהם בפרס כי הוא המכוון
באמרו בידך, ויברכם עוד באמרו וסם חכו לרגליך, רוצה לומר שלא תשח
התורה מפניהם ומפי זרעם עם כל זרות הגלות והגזרות כי אף על פי שיוכו
צמכות ובלגות בעבורן לרגליך, תמיד ישא מדברותיך, ויאלתר תורה זוה לנו משה
מורשם קבלת יעקב, עליו שוב לנו למות משעונו תורת משה, וזה כי משה
שנתן לנו את התורה היה בישראל מלך כשנתן אותה והיו כשנבנים בלם מקובלים
כאחד כאשר קבלוה והוא אמרו בהתאכף ראשי עם יחד שנפי ישראל, וגם זה
פירוש יפה ומתישב היא :

ואני הנני מחדש בזה פירוש אחר חמישי, וענינו שמה אדונינו רצה לבאר ראשונה
הסבות אשר הניעוהו לברך עתה את ישראל וזכר שהיו שתי סבות עלמיות :
האחת הוא לפי בראה שיעוד העונשים הנה הוא מועיל מזד ומיך מזד אש
מועיל לפי שירך לב האנשים רע מנעוריו. ומזד סבעו הוא נמשך אחר
השטא כמו שיראם מענין אדם הראשון שביום שגברא חשא בעבור תאותיו ומענין
קין בנו שבעבור קבלתו משלמו ובסור אחיו בן אביו ואמו קם עליו ויהרגו. וזה
ולכיות סבע האדם משחת תמיד, ואש אין בדרך אשר ישעש טוב ולא יחשא
הוארכו מניתי הדמות ליעד בעונשים להפחיד בני אדם גם בני אדם שלא יחשאו,
ושמי שיחשא יעש בדין ובצדק, ואמנם חזק יעודי העונשים לפי שהאנשים אחרי
אשר ידעו ענשם המשוש לבא עליהם יוסיפו לחטוא ירשו וישחיתו יותר ויתאשו
מהעונש עד שלום זוהר תורה שבאשר יבא למלחמה על עיר להחלם עליה יקראו
אלים לשלום, וכאשר יצורו עליה אש לא תהלים יקפחוה מכל הצדקין ויניחו זד
בלתי מוקף, וזה לתועלת הצרים כדי שאנשי העיר לא יתאשו ובהיות' מחישים
ילחמו בחזקה ויעשו רעות רבות יען ויבטן הנה האים המחישא במלחמה כחולה
המחישא מן התרופה שבהחישא לא ישמור לפי מחשום מכל אשר יאזר, ולראות
הם יתברך חועלת רב והכרח עולם ביעודי העונשים והזקו מזד אחר, לקח בזה
דרך אמנטי והוא ליעד על כל פנים העונשי' לאנשים החטאי' בנפשותם ולתת
לכם מקום שישובו בתשובה, ויעדם שיקבל אותם כדי שהחטא לא יתאש ויוסיף
על חטאיו פשע, והוא מה שאמר הכבודר (תלים ק"ל) כי עמך הסליחה למען
תורא, ולפי שאדון הנבוא' הכרה לזכור את ישראל וליעדם בגזרות רבות
ורעות בפרשת ויהי כי חבא ופרשת נאצים ובגירת האזינו הנה בעבור זה שלא
יתאשו ראה לדבר על לבם ולנחמם ולברכם עתה באופן שהיה שחאל דוחה וימין
מקרבם, וזו היא הכנה הראשונה :

ואחשוב אני עוד שבאשר רבינו בפרש' וילך הלך להפטר מן שבנשי' וכתב
התורה ונתנה לכהנים וללוויים ולזקנים לא היה בדעתו לתת זאת סבר',
אבל כאשר נזכר השי"ת על שירת האזינו ויסידר אותה ויאמר לעם שהוא מעמנו
כמו שפירשתי לא רצה משה ליפטר מתוך יעודים רעים ולכן ראה לדרך אותם
בסוף דבריו וכל זה נכלל באמרו וזאת הצרכה, רוצה לומר כמו ששירת האזינו
הוא יעוד רע שיעד משה לבני ישראל ככה נתן להם הצרכה הזאת באחרונה
וזה עשם ה' :

והסבה השנית היא שכבר ביארו הפילוסופים שהשכל האנושי להיותו בלתי מערוב
בחמר היה שחלש הכחות הנפשויות יגבר פועל הכח השכלי, ובפרק י"ג
חלק שלישי כתב המורה שהכחות הנפשויות בימי הבחורות מונעות רוב מעלות
הדעות והמדו' אשר בעבורם יבא האדם להשגת תכליתו כי מן השקר שיעלה
בזד האדם עם רתיחת בליתו' האכזה השלמה לשם והאמת דדברי' המוסכלי',
אבל כל מה שחלשו כחות הנוף והכזה התאוו יחזק השכל וירבו אורו וחזק
השגתו עד שבאשר יבא האים השלם בימים קרוב למות יוסיף השגה רובו הסבורות
חוספת עזומה, ולפי שנפשו תניל ותשמה. כי על בן אחר הכחם על השגה
הטהורה (משלי ל"א) עון והדר לבושה ותחזק ליום אחרון, פיה שתתה בנחמה
וגו' נופים הליכות ביה וגו', לפי שהכחמים כל עוד שמוקנים חכמה נחוספת
בהם ומפני זה היו השלמים לשם בלוקם מן העולם הזה להרגיש' בעצמם היותם
מלאים כל טוב, וכספין מן השבט והוא הנוסף עליהם להריק מנונו כל זולתם,
כמו שראינו ליוסף שאמר לעשו (פ' תולדות) בעבור תברכך נפשי בפרס אמות,
שאמר זה לדעתו שאז תהיה נפשו באופן מן הדבקות כך שהיה צרכו יותר
מועילה, ורעקה אשמו להסכים לזה הוכיפה דדבריו בפרסא אותם ליעקב ואמרה
ואברככה לפני ה' לפני מותי הנה הוכיפה לפני ה' לפי שנפשו צעת היתה לפני
ה' תעמוד וזו הדבק, וכן יעקב אבינו עם החלם כחותיו מהוליו אשר מת בו,
בדרך את יוסף ובידך אחר כך שאר בניו כלם ואמר אליהם האספו ואנייד לכם
וגו', לפי שצעת היתה נפתחו אליו שערי החכמה והמון נפשות, ואז נדבק
רוחו לגלותם לבניו, וכן אליהו אמר אל אלישע (מלכים ב') ב' שאל מה אעשה
לך צערם אלקת מעמך, ומפני זה אמרו חכמינו ו"ל בפרק קמא דמיוס' (דף
י"ג) ובהמה מקומות שחלש לקיים דברי הכת וכו' שגברא מדברי' האחים אל יוסף
(פ' ויחי) אביך לזה לפני מותו לאמר אלא שא לא וגו', לפי שלביתו לפני מותו
צעת הדבקות והוא ראוי שיקיים מצותו, וכן היו עושי' החכמים הקדושים חכמי
הנמרא שהיו מוקרים לתלמידיהם מסורות החכמה וסודות התורה בשעת מותם
כמו שזכרו בסנהדרין פרק חלק (דף ס"ח) מרבי אליעזר הגדול שאמר לתלמידיו
שבאו לבקרו בשעת מותו למה באתם וסם השיבו ללמוד תורה באנו ואז הויר
לכם כל ספקותיהם, ועל רבינו הקדוש אמרו (כתובות דף ק"ג) שבשעת מיתתו משר
לתלמידיו

בשנת הארבע' בסמו ושם היה להם ה' לאור יומם ושלמו ימי אצלם ובה
הנבואה למשה כבדאשונה, וזהו שאמר וזרע משעיר לנו שם היה להם אור
הנבוא' והנפירה, והופיע מהר פארן ענינו כי בחללת הכנפו במדבר הגדול הזה
מפארן כמו שאמר (פ' מסעי) ויסעו ממדבר סין ויחנו במדבר פארן והנה השם
יתברך הופיע עליהם לראות מה הם צריכים במדבר הגדול והנורא מלשון (איוב
'י) על ענת רשעים הופעת. וזכר חסד שני והוא אמרו ואחא מרצנות קדש
מימינו אש דת לנו, רוצה לומר שהכבוד והאור בא בישראל באמצעות השכלים
הגדולים, שקרא מרצנות קדש, אבל התורה לא נהגם מידם ובאמצעות אחד
מהם כי אש מהשם יתברך בלי אמצעי, וזהו מימינו אש דת לנו, ובסבתו שהם
העמו' והמספטים נחבאים ונשחרים בכתר עיון כלל שדי יתלוננו. והוא אמרו
אף חובב עמים כי חובב הוא מלשון (י"ח) לשמן חובבי עוני, מענין חדר
בחדר להחבא, ואמר גם הוא יתברך היה מחביא ומסחיר העמים שהם כל בני
ישראל שבהם קדושו תחת אל כנפיו ובין ידי, כטעם (ישעי' נ"א) ובזל ידי
כסית'ך, ובאמר (תלים ק"ט) סחרי ומניני אתה, או יהיה חובב לשון ארמי כי
אונקלוס תרגם (פ' יתרו) והייתם לי סגלה חביבין ואמר שישאל כולם עם סגלתו
והציון לכפיו, וכל קדושו שהם הלוויים הם המיוחדים כאילו הם בידי שהם
סביבות הארון :

ג וזה הוכו לרגליך, רוצה לומר שישאל היו במדבר מוכים בין רגליו כי ילכו
דדבריו ולא יחשו לרעב ולמא נחם שרף ולמאן, כענין שגל' (ירמיה
'ב') זכרתי לך חסד נעורייך אהבת כלולותיך לבתך אחרי במדבר, ובהיותם
במדבר השמש הווא ישא מדברותיך רוצה לומר ישראל ישא על פיו ויהיה
ויקרא תמיד מדברותיך ויאמר תורה זוה לנו משה מורשנו וגו' רוצה לומר תמיד
תהיה לנו בירושא תמיד יאמרו בכל דור ודור הלכה למשה, ויהיה למד' לנו
מושך עמו ואחר עמו, וכן הוא מורש' לקבלת יעקב, כי משה היה כמלך
צעת שנתן את התורה כי התאספו לו הראשים והשכנטי' כלם, או יהיה כנוי
המלך להקדוש ב"ה כדברי הרמב"ן, ואמר שיהיה התורה מורשה לנו לפי
שבאשר נתנה היה הקדוש ב"ה מלך בהתאכף ראשי עמנו יחד שנפי ישראל שהיו
מקובלי' בזה סבי' והקב"ה מלך עליהם צעת קבלת התורה, וזה אופן שני
מהפירוש בבלה הכתובים וכן הוא גם כן בלי ספק :

והאופן השלישי מהפירוש הוא לדעת הרלב"ג, וענינו שזכר משה הקשר אשר לעם
ישראל עם הקב"ה שבעבורו ראו שינורכו, והוא בזה שכל והספיע
עליהם בסיני וגם כאשר עברו בזה שער ובהר פארן שעברו שם ישראל תמיד
באותם המקומות וזרחה להם שמש נדקדק ומרפא ממני יתברך, והיתה הסנה בקשר
ההוא לפי שאחא מרצנות קדש, ומ"ם מרצנות אינה מ"ם הזמן כמו מ"ם מסעי
משעיר ומפארן אבל היא מ"ם הכזה, כמו (איכה ד') מחשבת נביאיה ואמר
שגל' השם יתברך והופיע וסחיר עליהם שפע גבואתו משעיר ומפארן לפי שהאומה
היו רצנות אלפי ישראל, והיו כלם קדושים אלהיהם וטהורים בקבלו התורה,
ומפני קדושתם זכו לראות אהבת הוועמד שמוחך הוא קבלו את התורה,
וזהו מימינו אש דת לנו. ואמר אז חובב עמים ענינו אף כשנעמנו וסחירו
העמים שהם ישראל כאמרם ואל ידבר עמנו אלהים פן נמות הנה עם היותם
נעמנים ובגורמים משמיעת הקול הנה כל קדושו שהם המיוחדים והחכמים שבישראל
לא צרחו ממך כי הם תמיד נשארו בידך לשמוע דברך וגם הם אשר צרחו
ונעמנו חוכו לרגליך כאמרם דבר אתה עמנו ונשמעה, וזהו ישא מדברותיך
תורה זוה לנו משה, רוצה לומר השליכו עצמם לרגליך באומר' שישמעו מדברותיך
מפי משה ושחיהו תורתו מורשה לכל קהלם ולזרעם מעתה ועד עולם. ופירוש
ויהי בישראל מלך על שאלו שנמלך בהתאכף ראשי עם יחד שנפי ישראל, וגם
זה הפירוש מחזור הוא :

והאופן הד' מהפירו', ראיתי מדברי אנשים מחכמי הדור והוא שמה רבינו
זכר שברכותיו יהיו שלמות מד' בחינות :
האחת מזד הצרכה בעצמותה בהיא מיוחדת ושלמה ממנו ועל זה אמר וזאת
הצרכה, כי מלת וזאת תאמר על שבה דברך ושלמותו, ושלשון הזה בא
דדברי משה הרבה כי הוא אמר וזאת התורה אשר שם משה וכן אמר וזאת
המצוה החקים והמשפטים וכן אמר באותו לשון וזאת הצרכה להניד כי הצרכה
הזאת תמשך מזאת התורה ומזאת המצוה :

והיתה שלמה הצרכה הזאת מבחינה אחרת, והוא מזד המצב שהוא משה אים
האלהים, רוצה לומר שהיה בסבעו אים, והיה גם כן אלהים, לפי
שהיה נפרד מהכחות הנשמיו' ומתדבק עם הגבדלים, ולכן היה אים אלים, וזה
רוצה לומר שכל גבדל יחד, ובזר נקראו אליהו ואלישע ואלקנה וזולתם
אים האלהים אבל לא מזה הוד כי בהם נאמר כן להיותם נביאים והיה
השם יתברך מדבר עמם ובמשה נאמר מהבחינה אשר זכרתי :

והבחינה השלישית היא, מזד המתדבק שהיה ישראל, כי היו מעולים ונכבדים
מזד שרשם יעקב אביהם כי הוא יתברך בחר באברהם מכל פרסי
העולם לשלמותו וכמו שאמר (נחמי' ט') אתה הוא ה' אלהים וגו' והוצאתו מאור
כשדים, ואח"כ צרף ועזב את ישמעאל ובני קמורה, ובחר ביצחק ומיחזק בחר
ביעקב כמו שאמר (מלאכי א') ואיהב את יעקב, הנה אים כי יעקב הוא הזכר
הנרדף מוקף שבעתים וכמו שאמר (ירמיה ב') ואנכי נעטתיך שורק כלו זרע אמת :
והבחינה הרביעית מזד הזמן ואמר אחרו לפני מותו שהשלמים צעת הספרד
נפסם מנוסם אז יניעו למעלה יותר עולונה, וכמו שאמר (פ' כי
השא) כי לא יראני האדם וחי בחייה אינם רואים במיתתן רואים, ואחרי
שזכר הארבע בחינות אשר מזדן תהיה צרכתו יותר שלמה ומתקיימת זכר אותה
בכלל לכל ישראל, אחרי כן יפרט אותה לכל שבע ושבע, כי הנה באמרו ה'
מסיני בזה הוא צרכת ישראל לפי שקבלו את התורה מסיני בהיות ששאר האומות

לחלמידי מבורות חכמה ולא היו עושין כן לקנאת' ללמד החכמה בחייהם חליה וחס כי אם להיות' בעת ההוא בנבול כן מהשלמות שהן ראויין אליו . ולפי שבסוף פרשה שלמעלה אמר הכס והצדק למטה עליו אל הר העברים הזה וגו' ומות בהר אשר אחת עולה שמה וגו' לכן ראה לנרץ אז את ישראל בעת הפרד נפשו מנופו לפי שהיו יורח מתבודדי ודבק באלהיו וזאת היא הסבה השנית עליו אמר לפני מותו סמוך למיתתו כי אז היה אים האלהים רואה לומר הדבור ומתאחד באלהיו . ואחר שנתן הסבות לנבוכו אותם אמר שישאל היו ראויין לנכרה מארבע טענות :

האחת מפאת התורה להיות אהבת השם ויחלש קדומה להם בעבור חזרתו והוא אמרו ה' מכיני נא ורחם משעיר למו הופיע מהר פארן רואה לומר שהיו שלשה החלול' להבנת ה' את עמו . האחת היא הקרובה מקבול התורה בסיני וזהו ה' מכיני נא כי משם בא להפניה בהם ולהנהיגם . וגם יש התחלה אחרת יותר רחוקה ממנו שקודם מהן תורה כבר אהב אותם והוא אמרו ורחם משעיר למו . רואה לומר מאותה טעם שנדהה עשו מעל ועקב אחיו ונתן לו הר שער למורסה . כמו שאמר (פ' וישלח) וישבעו בהר שער עשו הוא אדום . כלומר כבר מאותה טעם עלה במחשבה בחכמתו העליונה לקחת האומה הנבחרת' לו לעם וכמו שאמר הנביא (מלאכי א') הלא אח עשו לעקב נאם השם ואובס את יעקב . ונס היתה בזה התחלה אחרת יותר קודמת' מזו והוא משנתרש ישישאל מעל יאחק על פי הדבור שאמר לאברהם כל אשר האמר אליך כרה שבע בקולך כי בנחק יקרא לך זרע . וסוף הנירוס וישב במדבר פארן . הנה שהופיע ה' לעמו משנתן לישישאל את מדבר פארן והיו הממ"ן מסיני ומשעיר ומפארן מ"ס הזמן והתחלה הדבר כמו (איוב כ') מני סיס אדם עלי ארץ ומעולם ועד עולם וזולת' . ויהם הוריתו לשעיר נפי שהיה מזרחי לארץ ישראל . מהר פארן אמר הופיע לפי שהיו דרומיים להם . ובאשר יעלה עמוד השחר ניווך השמש שהוא צלילה ללד צפון יופיע ללד דרום . וגם מכל לפרש טעם היות מ"ס מסיני מורה על זמן מ"ס משעיר ומ"ס מפארן . וכס ממ"י היתרון כמו (פ' ויחי) אחיו הקטן יגדל ממנו . (שופטים ה) חברך מנסיס וזולתם . יאמר שזרע ה' להם יותר ממה שזרע לשעיר ופארן שהם בני עשו ובני ישישאל . טעם היותם מזרע אברהם לא השפיע להם מהשפט הטוב כמו שהשפיע ורחם על בני יעקב וביאר מהו השפט והיתרון היה אשר רצה והופיע על ישראל . באמרו ואחא מרובות קדש מימינו אש דת למו . רואה לומר שבה מעולם המלאכי' שהם רבנות קדש מימינו של הקדוש ברוך הוא דת שהוא אש למו לישראל . ואמר מימינו לפי שהתורה היתה כחונתו למפניו באצבע אלהים ולכן אמר שהיה היתה פדר מושכל מהבדליו ושאלה ונכחנה מימינו של פס . ועם מה שפירשתי בזה לא יחסר דבר בכתוב הזה . כי בראשונה אמר מסיני בא ורחם משעיר למו . ומתל למו משמש לביא מסיני ולגוריתו משעיר . כי מסיני בא האלהים למו . ומשעיר ורחם למו . אחר כך אמר הופיע מהר פארן ואחא מרובות קדש מימינו אש דת למו . שלמו השני יחזור להופיע ויחזור לאחא . והנה קרא התורה אש דת לפי שהיא אש שורף לפושטי' ודת ונימוס אלהי ישר לעושי' ולישרים בלבנותם . ובספרי הביאו חז"ל דמויים וחקויים שהאם יתדמה בהם לתורה האלוהית אמרו כשם שהאם מן השמים . כך התורה נתנה מן השמים . מה האם חיים לעולם . אף התורה חיה לעולם . מה האם קרוב ללדס נקיה ממנו רחוק ממנו זונן כך דברי תורה יכו' . רע בזה שכן שיעוד האם הוא עליון והסדק שביסודות' ולכן מקומו קשורית גלגל הלבנה . ככה התורה האלדית מבין שאר החזק' כלן היתה מפעל אלהי ומסודר' מהשכל העליון . וכמו שהאם חיים לעולם שעל ידו יתעברו היסוד' וישעו המזנים ויתחוו ההווים . וההיו' בכלל תלוי בחוס ובלחות . ככה התורה האלוהית היא החוס האלוהית אשר בלבות החסידים שהוא יסוד החיים הנצחיים . וכמו שאמר הנביא על המאמר האלהי (ירמי כ') הים בלבי כאש בוערת . וכמו שהאם ראוי ללדס שיש עמו במאע המקומי רואה לומר שלא יתרחק ממנו הרבה כדי שלא יסכן מסכת העליון . וחזק הקור הכסו . ולא יתקרב אליו מאד פן ישרף . ככה התורה האלוהית אין ראוי ללדס שירחק ממנה כי היא חיינת ואורד ימינו . ואין ראוי גם כן שיעמיק סעל בהבנת סודותיה ולא יניס עמו לפנים ממחיתו וכמו שאמר (קהל ז') ואל תהכסם יותר למה תשום . ואמר ההכס בחגיגה סוף פרק אין דורשין במופלא ממך אל חדרוש . הנה ביאר משה הדוננו עד כאן הטענה הראשונה אשר מלד המתחבר ויהא להבנת השם לישראל :

והשנית היא אשר רמו באמרו אף חובב עמים כל קדושו בידך והם חובו לרגליך . אמר על האומות ורואה בזה אף שהקדוש ברוך הוא אובס את האומות והעמים כלם כמו שיאבד הפועל את פעולתו . הנה ישראל שהם קדושים הם מיוחדים להנהגתו וזהו אמרו כל קדושו בידך . אמנם האומות הם חת חת רגלי . וזהו רואה לומר שאר העמים הובו לרגליך . הנה אם כן האומות חתת רגלי השם כלומר הם מסובבים ממנו . אבל אינם מונגה' ומשבחים בהשגחתו הנפלאה כישראל שעל זה יאמר שהם בידיו . ולהיות הכס הזה מושגת ממנו בפרטות עם כל שאר האומות' היה מהראוי שיתברכו יותר מהם : והפענה הנ' היא להיות הנבואה בקרב הכס הזה שמפני זה הם יותר ראויים לנכרה מכל האומות וכמו שאמר ונפלינו אני ועמך וזהו אמרו יא' מדברותיך . רואה לומר ועוד שיא' וינבא ישראל מדבריק האלהים . אף אמנם בנבואותיהם לא יאמא שוב הפסד בדתיים כי תמיד יאמרו תורה זאת לנו משה מורשה וגו' . וכמו שאמר אחרון הנביאים (מלאכי ג') זכרו תור' משה . ומה נמלא דברי המדרש בפסיקתא סופר רש"י בפי' הכתוב הזה והוא שישאל היו ראויים לנכרה לפי שהם סובבים לרות הגלות ורואים כשהקב"ה נושא פנים שותקות אל העמים ומכר אותם בידים . והוא אמרו אף חובב עמים כל

קדושו בידך והם חובו לרגליך . רואה לומר אף על פי שהקדוש ברוך הוא אובס ומחבב את העמים והאומות . לא מפני זה ישראל סרו מאחוריו . אבל נדיקים וחסידיהם שהם כל קדושו בידך רואה לומר הם בין ידי' בקדושת' ואף על פי שמקבלי' מכות וזרות הרבה הם תמיד דבקים בו יא' מוכים לרגליו כעבדים אל רגלי אדוניהם . ועם כל זה בחוקי המכות הסין יא' מדברותיך תורה זאת לנו משה . יאמר שהמיד התורה לא תמוס מפניה והוא על דרך (תלים מ"ז) כל צדק באתנו ולא שנתנו ולא שקרנו בבריתך : והפענה הד' באמרו ויהי צבורך מלך . רואה לומר שישאל גם כן ראויין לנכרה לפי שהקדוש ברוך הוא מלך עליהם . והמלכות הוא שפדלים לממשלתו והנהגתו והיה זה בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל במחן תורה ששם היו מקובצים והיה ה' למלך עליהם וקבלו מלכותו והוא היה להם לאלהם . ומפני ד' הבחינות האלה . מלד התורה . והשפחה . והנהיגה . והמלכות היו ישראל ראויין לנכרה והוא מה שראה בחלק הא' היה מהשקדמה אשר עשה משה רבינו ע"ה לנביתיו :

ואחר זה פתח בחלק השני שהיא בברכת השפטים כל אחד בפני עומה . וראוי להקדים בזה ולומר שבענין ברכות בכלל רואה לומר טעם ומורה . כבר דברו החכמים האחרונים הרבה ולא ישר צעני מה שאמרו הם . ואין התקירה הזאת משפט זה המקום . ללד אודיעך דעתי בהם . והוא שהברכה אליו היא שם משותף . ממנה מה שהיה מהבנורא לברואים . וממנה מה שהיה מהבנוראים לברואים . וממנה מה שהיה מהבנוראים קתם לקתם . והנה ברכת הבנורא לברואים היא שפט שטיפע עליהם טובות . אמר וברך את לחמך ואח מימך . ויברך אותם אלהים לאמר פרו ורבו וגו' . שעינים הסעט והספט הנתן לאותן הדברים ועל זה אמר שלמה (משלי י') ברכת ה' היא תעשיר לפי שהיה השפט האמתי . ואמנם ברכת הבנוראים לברואים אינה שפט אבל היא הודאה שבהולל כמאמר דוד אברהם את ה' בל עת חמדי תהללו צפי . הנה שם הברכה שם נרדף לתהלה . וכן תהלה ה' ידבר פי ויברך כל בשר וגו' . וזהו ענין אמרו ברכו את ה' המבורך . רואה לומר הללו ושבחו את ה' שהוא הראוי להלל ולשבח והוא המהולל באתם . ומזאת הבחינה יקרא הקדוש ברוך הוא חנון ורחום מן הפעול . שהיא זר מאל על בעל ספר עקרים מאמר ב' פ' כ"ו ושם עליו מחשב' אבל כפי האמת ענינו מהולל ומשבח מפי בני אדם . ואמנם ברכת הבנוראים אלו לאל ואינה שפט בברכת השם לברואים . ואינה שבח ויודלה בברכת האדם לברוא . אבל היא תפלה לש"י שיתן משונו והשפעתו עליהם . ועם אותה תפלה יוכנו המקובלים לקבל השפט ההוא . כי התפלה היא המכניס אותם . וז"ל בה תברכו את בני ישראל אמור להם . רואה לומר שהיה מתפללים בעדם ויאמרו יברך את ה' יא' ה' . ולפי שאין הברכה הזאת בברכה האמורה בהם לברואי' לכן אמר אמור להם . רואה לומר שאין הברכה הזאת כי אם תפלה ואמירה . לא שפט ונתינת דבר מה . ולכן אמר בסוף הברכה ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם . רואה לומר הם בתפלתם יוכירו שמי עליהם . ואמנם הברכה האמיתית שהוא השפט . מידי יקבלו אותה ולא מידי הכהנים וזהו ואני אברכם . ולפי שהנביאים לא היו מברכים ומתפללים כי אם על האנשי' הראויים לנרץ ואשר היה הרצון האלהי שיברכו לפניהם . לכן יתחברו מזה התפלה מהנביא המברך וההנהגה אשר תעשה חפלתו במבורך לקבל הברכה . כי על כן היו סומכים ומברכים את ידיהם על ראש המבורך להסני ולסעדו . והנהגת השמיד להיות ומה שטיפס בנבואתו שעתיד לחול על המבורך ההוא . והנה ברכת משה לישראל הוא מהשתוף השלישי הזה וענינה תפלה עליונה שעשה עם כל השבטי' בברכו אותם והכנה שהכנים לקבל אותם הסונו' בברכותיו . והנהגת העתיד להיות . כי כפי מה שהכנים ומה שהתפלל עליהם יתקיימו עליהם הסונו' . ולהורות שיהיה בזה גם כן מגיד הפעילות והאחיות אשר תבאם . לכן לא אמרם בלשון החנוני' כי אם כנזר ומגיד מראשית אחרית . וכבר זכרתי לך למה בירך משה את ישראל בשעה ההיא והוא עם זה הספק הזה :

ואחרי זה ראוי להודיעך שיעקב אבינו בירך את בניו להיותם כולם חיים ואילו בשעת מותו . כפי טעם בעלמם ודאיתם . והיתה הברכה היא מכוונת לכל אחד מבניו כפי תכונתו וטעמו . ולמה שימך ויתגלגל על כל דור על א' מהם כפי טעם ותכונת אב היחס רואה לומר השבט ההוא . הלא שזכר פחות ראובן בעבור ששכב עם זלמה פלגשו . ולכן גזר עליו ועל זרעו אל הותר שלא יהיה לו יתרון הבכורה כראוי וסעל ממנו הבכורה ונתנה ליוסף וסעל ממנו הבכורה והמלכות ונתנה ליסודם כי אלה היו היתרונות שהיו לו בזה שהוא בכור . כמו שאמר ראובן בצורית אחת כחי וראשית אונני יתר שאת ויתר עו שהיתר שאת הוא פי שנים בנחלתו . ויתר עו הוא המלכות הכולל הבכורה והאיומן . וכן שמעון ולוי זכר להם מה שעשו בשכם . ומפני זה גזר שלא תהיה נחלתם בפני עמון מקובל ומתאחד' כשאר השבטים . אבל יסיו שריהם חלוקות ומפורז' בישראל כדי שלא יתחזק בהם לעשו' פעל אכזרי בזולתם כמו שעשו בשכם וכן היו ערי שמעון מפורזות בקרב השבטים . וכן ערי המקלט אשר ללוים היו מפורז' גם כן בנחלת השבטי' . ושם יסודם בנבונות וקיום דבריו וגזר בעבור זה שהוא זרעו ימשול באחיו . וכן ראה שהיה זולין בעצמו כוחר וישכר אים מנוחה . וכפי תכונתם גזר ענינם . וכן שאר הכנים ברכם כפי מדות ועטב כל אחד מהם בעלמם . והגיד שכן יסיו ודעם אחרים ולכן אמר בנחלת דבריו האספו ואנידה לכם את אשר יקרה אחכם וגו' . הקב"ה וסמעו בני יעקב . לפי שהיו ברכותיו כוללות שני הענינים יחד ראוי לומר תכונותם בזה שהם בעלמם בני יעקב . ומה שיהיה בורעם אחרים . ובסוף הברכות אמר כל אלה שבטי ישראל שנים שנת וזאת אשר דבר להם אביהם ויברך אותם . שהיתה הברכה ראויה לכל אחד ואחד כפי טעמו ומדותיו :

אבנים גדולים לא נשמר הסדר והיתכן הזה אבל היה בראשונה יהודה לסיוותו נגיד ומזהו שר הנאב ועמו ישכר וזבולון אחיו הנמשכים אחריו בכדור החולדה לכויות שהיו ארזים וקרוצים זה לזה כפי קרבתם הסגפית והאהבה בין הלוחמים היה דבר מועיל מאד . ואלה ישעו בראשונה משום ואלה מלכס לפניכם :

ובדגל השני נלד דרום היה ראובן כי הוא הבכור ועמו שמעון כי הוא אחיו בן אמו ונולד אחריו כסדר . וגד לבגרותו נשתתף עמם ונס להיות בני איובים מאד לבני ראובן כמו שהבאר מענין נחלתם שאלו אלו ואלו יחד מעבר לירדן לאהבהם בעלמם . ובדגל השלישי היו כל בני רחל . ואפרים ומנשה . בני יוסף ובנימין . גם לאהבהם ואלו לא אלו . כי זה מה שכונו מאד בדגלים . רואים לומר האהבה הסגפית והאונים אלו עם אלו כדי שלא יהיה בחנייתם קטעה : ובדגל האחרון היוצר פחות נמטל' היו שלכם בני האמהות דן ואשר ונפתלי הכה אס כן היו הדגלים בבחינה אחרת כפי קורבתם ואהבתם אלו לאלו . אמנם משה רבינו בברכותיו לא כוון אל תכונת הכנים בני יעקב בברכת אביהם הזקן ולא אל אהבתם בעלמם כפי הדגלים . אבל אפי' ברוח הקדש נחלת השבטים בארץ הנבחרת ובירך אותם כפי חלקם ונחלתם שמה . והנגזר על אותו שבט בארץ ונחלתו . ושאר עם זה כבודם ומעלתם בעלמם בקדימם ויחזירו כמו שיתבאר . ולכן התחיל מראובן לפי שהוא היה הבכור וגם לפי שהוא לקח נחלתו ראשונה מעבר הירדן אבל לא זכר אחריו גד עם היות נחלתו עם נחלת ראובן . פן יהיה כדי ציון וקף לשאר השבטים בני הנבירות שקדם אליהם גד בן האמה . אבל זכר יהודה אחריו כי הוא אשר התחיל ראשונה בארץ שנאמר (יהושע ט"ו) ויהי הגורל למטה יהודה למשפחות' וגו' ואם בשביל שיהודה זכרו בבכורת המלכות במקום ראובן . ויבורך בברכת ראובן עמנו כמו שיתבאר . וזכר אחריו לוי לפי שהלויים היו חזקים בירושלם עם בני יהודה וכמו שכת' הרמב"ן ושם היו קרבתותיו לרעון . וגם כן לפי שהיו הסגפנות פן סמיכות זו לזו האנושית במלך . והברוכות בבניהם הלויים . ולפי שהמלך ישאל במשפט האורים והחומים . הים גם כן ראוי שיזכרו ענינם אחר זכרון יהודה המולך . וזכר אחריו בנימין לפי שהיה נחלתו בין בני יהודה ובין בני יוסף שנאמר ויעל הגורל משה בני בנימין למשפחותם ואלה גורלם בין בני יהודה ובין בני יוסף . והנה לכויות נחלתו קודם לנחלת יוסף קדמה ברכת בנימין לברכת יוסף . וירושלם ובית המקדש היו בין נחלת יהודה ובנימין . ואחריו זכר זבולון כי היתה נחלתו אחרי בני יוסף כמו שתראה בנחלת הארץ בספר יהושע ואחריו ישכר כי היה גורל נחלתו אחרי נחלת זבולון . ועם זה זכר בני הנבירות כולן קודמין כפי מעלתם לבני השפחות . כי כן היה ראוי שבברכה יקדם הנכבד לנקה . וקודם לכל בני השפחות זכר גד לפי שהוא היה הגדול מבני זלפה . וגם לפי שהוא לקח נחלתו מעבר הירדן . ואפי' בני האמהות מכונים כנגד ראובן בבני הנבירות וכמו שהשיד עליו בברכותיו כמו שיתבאר . ואחריו זכר דן שהוא מבני בלמה . ואחריו זכר נפתלי לפי שהוא אחיו ובן אמו נולד אחריו כסדר . ואחריו זכר אשר . שהוא בן זלפה הקטן . הנה התבאר מזה שבני הנבירות בירך כפי סדר נחלתם בארץ הנבחרת וכפי מעלתם בעלמם ובני האמהות כסדר תולדותם אחד מבני בלמה ואחד מבני זלפה להבנות כמו שזכרתי כי לא רצה להבדיל ביניהם לא כפי נחלתם ולא כפי מעלתם כי אם בתולדותם . והנה לא זכר שבט שמעון ולא ברו . כתב ר"א שהיה בעבור עון פסור כי היו הסוגרים שמעונים ומספרם לעד גם נביאים וכן הוא דעת רש"י ומדברי חז"ל הוא בהרבה מקומו' ובספרי אמרו ולווי אמר להם נאמר לפי ששמעון ולוי שחו כום אחד שנאמר ארור אפס כי עו . מכל לב' שלוו מן המלך . אחד פרע למלך חזרו והלוה את המלך . ואחד לא די שלא פרע אלא חזר ולוה . שמעון ולוי נביאים לוו בשכם . לוי פרע במדבר במעשה העגל וכו' והלוה עוד בשיטות ושמעון לא די שלא פרע אלא שחזר וגוה שנאמר וסם אים ישראל המוכה וגו' לכך נאמר ולווי אמר . הנה בזה השידו חז"ל ולא כהדו שבט שמעון מלכתבך לחסא הסמים . אבל הרמב"ן הקשה על זה הדעת בבוכות נכוחות גם אמר ר"א שאולי הלך משה על דרך יעקב שלא בירך שמעון ולוי . ובעבור כבוד אהרן נחלה השבט ממנו וגם זה עשם חלום וחפל כי יעקב ישמע שמעון ולוי מפני תכונותיהם בעלמם . ומזה רבינו בירך כאל לשבטים ולא לבני יעקב והנה לא השמים לוי ולא תלה בזה הכן כי אס ענין האורים והחומים בלבד כמו שיתבאר אמנם השבט והעבור כלם לשבט יחאה בכללו ויכיר דעתו של הרב שהכתוב לא ימנה בשבטי ישראל רק שנים עשר שיעקב הזכיר בברכותיו שנים עשר בניו . וזכר יוסף באחד . ושמשא ראה לזכרה צב' שבטים באמרו וסם רבבות אפרים והם אלפי מנשה . והיה זה בעבור שמשא שנים עשר בהמות המוצא ובדגלים ובנחלת הארץ . ולפי שזכר את יהושע המנחיל את הארץ והוא מאפרים הקטן . והוארץ להזכיר מנשה אחיו הגדול וכן ביחזקאל (סו"מ י"ח) מנה בחלוקת הארץ יוסף לשנים ולא זכר לוי . ובאשר מנה תולדות הטיב זכר שער לוי אחד . ולא מנה יוסף בשבטים בעלמם ומזה היות שבט שמעון שלא היה גדול כדי למנות את שבט יוסף בשנים על כאן דבריו . ותמהתי ממנו שיאמר שהיה משה שבט שמעון ויזכור יוסף לשני שבטים . כי הנה לדעת הרב היות יוסף נחלק לשני שבטים היה לשוירר בנחלה לשני שבטים . אבל לא לשיקראי שני בניו שצט' והרב עמנו זכר בפרשת ויחי יעקב באמרו שם שיוסף היה גבור' לענין נחלתו לא לשיקראו בניו שבטים וכל שכן שיהיה בלתי ראוי שימנע שבט ישראל מבני הנבירות מבני הכרה . ואף שיהי' שמעון מעט הכס לא מפני זה ידעת שמו מנשה וישראל וממנו ברכת אים אלהים . ומה שאמר בתוכות המוצא ובדגלים הוסמו מנשה ואפרים לשני שבטים . אין זה ראייה לדעתו כי לא היה זה שמה במקרה כי אס לברכה רב והוא בהמות המוצא והדגלי' לא הופקד שם לוי כמו שאם הכס לאמה ולכן הופקד לשם יוסף לשני

שבטים להבליס מנין שנים עשר שבטים יה שהם מכונים צי"ב מולות שצדיק וי"ב חדשים בשנה . וי"ב גבולי אלכסון שאמרו במדרש שם זרועות עולם . וכן ביחזקאל לפי בחלוקת הארץ לא היה ללוי חלק ונחלק לכן לא זכרו בה . וזכר יוסף בשנים ולא תמצא בשום מקום שישים את יוסף לשני שבטים אס לא ימנה שבט לוי על פי השם להכרה . ואז ישימו את יוסף לשנים להסלי' המנין הסוף . וזה כולו מורה שלא היה איפשר שישימים משה רבינו את שבט שמעון . כדי לזכור את יוסף בבני שבטים . כל שכן שלא זכר משה את יוסף אלא בבעטו וכמו שאמר בתחלת ברכתו וליוסף אחר ואליו בירך בלשון יחיד . אבל לפי שאמר וקרני ראם קרניו . ביאר הנמשל בקרנים הסם ואמר והם רבבות אפרים והם אלפי מנשה . ומה שאמר הרב בעבור שזכר את יהושע המנחיל את הארץ שהיה מאפרים שהורף לזכור מנשה . אינם עונים כי לא היה יהושע נר לומר בלכבודו זכר אביו והיה די בשיבנה אותו לשבט יוסף . כמו שכנה משה רבו לשבט לוי . וכל זה מורה שדעת הרב בלתי נכון :

ובבר ראיתי בזה דעת אחר והוא שלכויות ברכת השבטים אשר בירך משה כפי חלקם ונחלתם בארץ כמו שאמרתי והיה שבט שמעון ככלל עם יהודה בנחלתו . לכן לא זכרו משה כי היה הפיו בברכת יהודה ונחלתו הוא עמנו הפיו' בחבל שמעון הנכלל עמו בגורלו . והתבאר זה בספר שופטים שנאמר ויאמר יהודה אל שמעון אחיו עלה אתי בגורלי . וכתוב מחבל בני יהודה נחלת בני שמעון כי היה חבל בני יהודה רב משה ויחולו בני שמעון בחור נחלתם . וכבר השידו ג"כ חכמים על זה צמדית חלים . אס לא שהובילו לומר שלא זכר משה שבט שמעון בעלמו מפני מה שעשו בשיטות . וכמו שהביאו רש"י בפירושו וגם זה איננו שוא לי כי אף שהיה נחלתו עם נחלת בני יהודה לא מפני זה היה ראוי שתשמש ברכתו . וכל שכן בברכת יהודה לא היתה בשפט הארץ והלוחותיה לשיכול שמעון להיומו ככלל בה אבל היה מיוחסת אל שררתו ושבט מלכותו ואף יתקף בזה שמעון : והנראה אלי בזה ששמעון נתבחר כאן באמרו ויאמר שמע ה' קול יהודה ואל עמו תביאנו . כי שמע ה' נאמר על שמעון . כי כן אמרה לזה בלדתו כי שמע ה' כי שמוה אנו ויחן לוי גם אתה ותקרא שמו שמעון . ובפירושו הכתובים יתבאר ענין הברכה ואזכיר שנאמר על שמעון . ודי פתח שביליך' בברכות משה רבינו התחיל מברכות יעקב . לפי שיעקב בירך את בניו כפי עמם . וזכר מה שימנע בזה שם מתפלת אבותיהם ומשה בירך השבטים לא משאלת האבות כי אס כפי ענינם בעלמם מבלי להמרות כלל לאבותיהם וכבר השידו על זה חז"ל בבראשית רבה פרשת ל"ט . וזאת אשר דבר להם אביהם עתיד אדם כיולא בי לבירך אתכם וממקום שפסקתי אני . הוא מתחיל . ובין שערד משה רבינו פתח להם וזאת הברכה מאתו מקום שפסק להם יעקב הרי וזאת אשר דבר להם אביהם וכן אמרו בספרי וזאת הברכה זאת מוסף על ברכה ראשונה שבידן יעקב אביהם וזאת אשר דבר להם אביהם ויברך אותם . נמניו למדים שממקום שפסק יעקב אבינו לברך את ישראל משה מתחיל משה וברכו . שנאמר וזאת הברכה ראו לומר שיעקב הפסיק בשבט בניו ומשה התחיל מהנמשכים מהם לא בבחינה שבע האבות ומדותיהם . ולכן מכמו זה למאמר וזאת אשר דבר להם אביהם ויברך אותם כי היתה אותה ברכה לבנים ההיי' בזמן שהוא ומשה הדר ברכותיו לכללות השבטים כמו שאמר וזאת הברכה אשר בירך משה אים האלהים את בני ישראל . ובפ' הברכות בפרט יתבאר זה יותר . ועם מה שזכרתי בזה בותרו הספקות גם כן הו' והו' וס' :

ו יר"י ראובן ואל ימות וגו' עד ללוי אמר . הנה ברכת ראובן יראה בתחלת המעשה שאים מיוחדת אליו . כי בכל השבטים היה ראוי שיפסל שחיו ולא ימותו אבל חז"ל דרשו זה בבפרי לענין בלמה שגם אביו ששכב אותה . ולכן הספול מרע"ה שבעון זה לא ימות בעולם הזה ולא בעולם הבא . ובפירושו ויהי מתיו מספר שהיו נמנים עם אר השבטים . כענין שנאמר וישכב את בלמה פלג אביו וישמע ישראל ויהיו בני יעקב שנים עשר . כמו שהביאו רש"י (בראשית ה' כ"ב) בפירושו . אז יהיה ואל מושך עמנו ואחר עמו . כדברי רבי אברהם יחי ראובן ואל ימות ואל יהי מתיו מספר . כי כל דבר שיסופר הוא מעט . ורחוק הוא שנאמר שהתפלל עליו עתה שיחיה לעולם ולא ימות בעבור בלמה והיה ראובן כבד מה קרוב למאחיים וחמשים שנה גם כי יתפלל שלא ימנה שבעטו מישראל ואס לא נמנה בימי יעקב אבינו ונמנה חמדי בחור אחיו אף ימנה עתה ויפטרך להתפלל משה עליו . אבל ענין זה בזה שמתאמר יחי פלוגי לא יאמר כי אס על המלך או על הרב המושל בעם . המאל או בשהקומו שלמה למלך (מלכים א' ל"א) נאמר ויתקעו בשופרות ויאמרו יחי המלך . וכן אמרה בת שבט יחי המלך דוד לעולם . וכן נאמר ביהוא ג"כ לפי שזה המאמר יחי לא יאמר כי אס על המלך או על הרב הנאב . ולפי שראובן חייב עמנו ללכת לפני ישראל חלוצי צבא להלחם באויביהם כאשר נכנסו לארץ שנא' (פ' מטות) נחנו נחלך חושים לפני בני ישראל עד אשר אס הביאנום אל מקומם . ראה משה שבני ראובן יקיימו דדרם בשלמות ויעברו חלוצים לפני הצבא ולכן התפלל עליו יחי ראובן כמו שאומרים על המלך יחי המלך . להיומו יולא וצבא במלך לפני השם במלחמות . כמה שאמר (שמואל א' י"ז) ושפטנו מלכנו ויולא לפנינו ונלח' את מלחמותינו . האמנם אמר יחי ראובן בלבן מחיבי ואל ימות בלשון גולל . וזהו לומר בלשון מחיבי ויהי מתיו מספר . לפי שהיו לראובן שתי סבנות עולמות להיומו בעבר הירדן בתוך שני האויבים . והיו שם הנשים והסף . והיה בזה להם סכנה עולמה שמה יבואו עליהם האויבים ויהרגום . והסכנה השנית במה שהיו הולכים בני ראובן לארץ חלוצים לפני הצבא . וידוע שבמלחמה ההולכים בראשונה הם הובלים הסכנות העולמות לפי שאליהם יבאו ראשונים האויבים להלחם . היה מפני זה אמר בני ראובן ואל ימות רואם לומר יחי הנשים והסף הנשארים בעריו בעבר הירדן ואל ימותו ההולכים לפני הצבא . וממין זה בירך לנד כמו שיתבאר .

ואמרו עד הים האחרון אל תהי קורא אלא עד היום האחרון מלמד שהראונו כל העולם מיים שנברא עד תחיית המתים עד שיהיה דרשו ויעל משה עליה היטה למשה ואין ירידה למשה. לפי שהיתה הראיה אחרונה הזאת מעלה גדולה אליו ואחשבו שכלן לא נאמר בנר' פנחס הר נבו כ"א עלה אל הר העברים כמו שפירשתי וכלן נאמר הר נבו שהיה מנורה נבואה ששם ראה הנבואה העתידה לבא על ישראל מכל הטובות והרעות העתידות לבא עליהם מתיאסות למקומות שיקרו בם. ולאמרו כאן ג' חורים לרש שם הר נבו. ראש הפסגה. על פני יריחו. לרמוז אל ג' ראוי' שראה עם הנבואה העתידה מתורפת למקומותיה ועליה אמר הר נבו וזה חלוקת הארץ לשבטים ועליה אמר ראש ואם שלמות הארץ ודשנוחה ועליה אמר אשר על פני יריחו שיריחו של א"י הטוב והמנוחם היה לפני משה לנגד עיניו. מאורף למה שזכר עליו הנראה שהיה אותו המקום יותר מוכן לראות את הארץ כמו שזכרתי בפרשת האינו כי עם היות הדברים הנראים אליו מתחדשים בראון הקב"ה ופליאנו הנה היה ראוי שהיה ראיהו מנגד הארץ בנחיתותה כאלו יראה כל זה שם. וזכר ראשונה את הנגלה שהיה קרוב למשה עד דן שהיה לנכו ללד המעבר וזכר יכלול כל הפלא הפסוקים. ואחרי זה הראו את כל ארץ נפתלי בנד המעבר דרומי כמו שאמר עליו ים ודרום ירשע ואח"כ הראו ארץ אפרים ומנשה. ר"ל הני מנשה שהיה באמצע הארץ. ואמר כל ארץ יהודה כנגד הדרומי מערבי ועד הים האחרון שהוא המערבי ואחר הראו את הדרום שהוא כנגד ואחר הראו ללד המזרח הכבד בקעת יריחו שיר החמרים עד לוער הנה א"ל בהחיל בראייה מזד ימינו וסיומה בנד שחאלו. ולכן לא זכר אשר השבטים כי היה כוננו לזכור הפחות. והם היו נחלתיהם בנאותם המחוזות. ובהנה אמר ה"ל למשה אחר הראים זאת הארץ אשר נשבעתי וגו'. לומר למשה שלא יחשוב שנמנע מעבור אל הארץ. לפי שלא היה סוב' כדי שלא יראה שלא נתקיימה שבועת האבות כי אינו כן ושיגוף הרוחות אף היא כלולה מכל הטובות והעולות הנפשות הכולל להעיד לנדרים יתקן ויעקב שראית בטייף הארץ אשר נשבעתי ללח לזרעם ושהיתה יותר טובה ויותר שלמה ממה שנדרתי להם ולכן לא אמר זאת הארץ אשר אני נותן לבני ישראל כמה שנא' בפרשת פנחס אבל אמר זאת הארץ אשר נשבעתי וגו' להגיד שקיים שבועתו ולפי שמשם ראה אותה עם היות שלא עבר בה לכן אמר לו הראיהך בטייף ושמה לא תעבור. ר"ל בראיהך בטייף הארץ הזאת כלם עם היות ששמה לא תעבור ונחתימה גורתי ונעשה הפך בראי' כי כמו שהיית יכול לראותה בהיותך עובר שמה ראית אותה עמה מכאן ויהיה לפי זה אמרו ושמע לא תעבור איך עובר לראותה. והוא על דרך כי יראתם מפני הפלא ולא פליטם ברה. גם רמז לו בזה הנראה שהראה לו חלוקת הארץ לשבטים והדברים העתידים להיות בה לשנים רבות שידוע ששם ר"ל לאותו חז"ל לא היית עובר. כי לא תוכל לחיות אלף שנים. ואם כן ראית כל מה שהיית רואה אלו היית עובר שם וראית דברים אחרים שלא אפשר כפי הכח האנושי שחגיג בטייף אליהם הנה התנצחו הדרושים אשר רציתי לנאר בראייה הזאת :

אם הראשון שאמרתי שיהיה בראייה הזאת חזונית והדברים הנראים מתחדשים לפני משה על דרך הפלא : ואם דרוש השני שאמרתי שהיה בראייה הזאת כנבואית נמורה אבל לא היה כשאר נבואותיו שהיו מושכלות ר"ל מקובלות בשכלו. וזאת הייתה נבואה בחושיו : ואם דרוש הג' שהייתה הכללית האמתית בראייה הזאת כדי שיהיה אליה משה בחושיו כאשר נספח וגם כלמה נפשו לראותה ולכן בראי' הראים הזאת אליו מהפסוק. ולכן היה על פני יריחו כדי שיראה הדברים הכס כאלו הם בארץ : ואם הדרוש הד' שאמרתי שמכה האנוי שבא לו בנ' פנחס עלה משה וראה את הארץ בשלמות פנחס ומחוזיה ומחלוקותיה לשבטים. ובראיי' האחרונה בשעת מותו הוסיף בשעת ראיה לראות הדבר' העתידים ולפיכך מתיאסות כפי מקומו' הארץ אשר יקרה בכם וגם זה פירשתי פסוקי הפרשה וענין בראייהך בטייף ושמה לא תעבור. והותר נו הספק האחד עשר שהעירתי בפרשה :

(ה) ויבית שם משה וגו' עד ויבנו בני ישראל. בשמה הפסוקים האלו מכאן עד סוף התורה נחלקו רבותינו ר"ל בבבא בתרא פ' השותפין דתניא שם אפטר פשה מת וכוונת וימת משה. אלא עד כאן כתב משה. מכאן ואילך כתב יהושע דברי רבי יהושע ואמרו לה רבי נחמיה. אמר ליה ר"ל איפשר ס"ת חסר אפי' אות אחד והלא כבר נאמר לקוח את ס"ת הזה ושמתם אותו וגו' אלא עד כאן הקב"ה אומר ומשה אומר וכוונת ומכאן ואילך הקב"ה אומר למשה ומשה בוחז בדמע כמו שנאמר ויאמר אליהם ברוך מטי' יקרא אלי ואני כותב על הספר בדיו. כמאן אולא הא דאמר רבי יהושע בר אבא אמר רב גידל ח' פסוקים שנחורה יחיד קורא. לויאל כרבי שמעון אפילו חימא ר"ש הוילי ואישימני אישימני ע"כ. ובסוגיא הזאת ראוי להעיר דברים להיטיב הבנתה : הא' מה הקושיא שהקשה ר"ל לרבי יהודה ואפטר ס"ת חסר אות אחד והלא כבר נאמר לקוח את ספר התורה וגו'. כי הנה יציב אליו רבי יהודה שבאשכח למה משה לקוח את ספר התורה הזה השבט שבר נשלמה כתיבת התורה ושלא היה חסר ממנה דבר. והראיה על זה שהיה אחריו באה שירת האינו ופרשת עלה אל הר העברים. ופרשת וזאת התורה וזה המורס האלה כלם משם כתב עם היות שכבר נאמר לקוח את ספר התורה וזה המורס שלא יקשה ר"ל דבר על רבי יהודה שאמר שיהושע כתב ענין מות משה כי יאמר לו רבי יהודה ולדידך מי ניהא בפרשיות שנכתבו אחריו : ה'שני מה הועיל ר"ש לדעתו באמרו שהכתובים האלו השמנה משה כתבם בדמע כי עם היות הכתיבה האמצעית צין כתיבה חמה ללא כתיבה הנה חשאר הקושיא עכ"פ וכי משה מת וכוונת וימת משה. וצין שכתוב אותו בדיו וצין שכתוב בדמע הנה הנה אפטר שכתוב : דשלישי' מה הראים שהניב ר"ש מדברי ברוך בן נריה אל להגיד שמשם כתב את הדברים האלה בדרש. כמו שכתב ברוך המגילה הזאת בדיו וימים הגדול בלתי דומה לראות כי ברוך היה חי ויכול לכתוב ומשה היה מת ואין יכול לכתוב ואם נה ללמוד מדברי ברוך שיש כתיבה שהיה בדיו וכתובה שאינם בדיו הנה הפסוק שהביא על זה לא יסבול. וגם הודקעם הזאת בלתי צריכה לענין הדרוש :

(אברבנאל דברים) יב

הנפש. ולכן לא היה בו שום טומאה. ומפני זה נתעסק בקבורתו השם יתעלה. שהיה טעור וקדוש כמו גיבול בדבור השלישי זו היא התשובה הראשונה: ואין ספק שיש בה מהחוללה בקבלנו דעת הרד"ק שגדלי אליהו וגו' נשרפו ביסוד האש כי אם היה זה שם ושפשו נשרפה מנופו שמה לא היה מגדול הכתוב ענין לקיחתו. ולמה לא יחליט בו שם המות האם נשרפה מהנפשו הנשרפים באש אינם מתים כמו הנקברים בארץ. והוא ממה שזכר אמת דעת חז"ל שאליהו נלקח בסערה ותשארו רוח לנן עדן אשר בארץ ושם הוא יושב בגוף נפש. ולזה אמרו שאליהו לא מת. ואמרו ג"כ בגמרא שלא עלה לרקיע ושהיו רואים אותו בבית המדרש ושיבא לפני כל יום הגדול והנורא וכל דבריהם אמת:

והחשובה ה' היא לדעתו. וענינה שהאבות והנביאים כלם היתה מיתתם טבעית. ולזה זכר בהם תמיד זקנה או חולי. או זולתו מהלשונות המורים על חלוצת הכחות ואפסותן. וגם זה מאלו נמשך שלא ככתב עינו ולא נס ליה. ומפני זה ידענו שחם על פי ה' כל' בדבור ובמזמורו לא כדרך המנהג הטבעי. וכן היה עצמו ענין אליהו שלא היתה לקיחתו אמת וזקנה או חולי או חולשה. ולכן לא נזכר בו לשון זקנה ולא לשון מחלה וגם לא לשון מות. אבל נעניו שרצה השם יתעלה שילקח ממנו בני אדם ויחיה ויתמיד במקו' אחר ע"ד נס. ולכן אמר הוא לאליהו בטרם אלקח ממך לפי שלא היתה לקיחתו בתחלה כדרך המת'. אבל היה נלקח ונפקד ממנו ונעשה אל מקום אחר. הנה בזה נכללו משה ואליהו משאר הנביאים בזה היות' מיתת שניהם בדרך נס ומיתת שאר הנביאים כלם בדרך יתר בני אדם. האמנם היה הדבר עצום בין משה לאליהו מאופן לקיחתם. וזה כי משה' בחייו בדבק בעליוני' דבוק נמרץ לא לבד בהתדבק שכל האנושי עם הנבדל. כי אם בהדבק העלול הא' בסבה הראשונה יתעלה. לפי שלא היה דבוקו באמצעי א' מהנבדלים כי אם בשם העליון המיוחד יתעלה אשר זה נראה באחרו אשר ידעו ה' פנים אל פנים וכמו שיתב'. ואם היה דבוקו באלה החיים עצום נמרץ. כל שכן שהתחייב בהכרח שאחריו מותו תדבק נפשו במלוא העליון. עם הגבורי' אשר מעולם היושבים ראשו במלכות ומפני זה לא ה' ראוי אליו שתמיד נפשו עם גופו אבל שתפרד ממנו כדי שתכנס לפני ולפנים במקום קדש הקדשים עם השכלי' הנבדלים כי זה חיווי לשלמותו וטובתו ר"ל שיפרד ממנו חמרו וגופו ולא יאמר עמו לקשר לא הקשר מציאו' ולא הקשר ערוב. אמנם לא היתה נפשו באותה מעלה ורוממות ולא היה עתיד לבא בדבקות הרוחני העלום ההוא ולכן לא נשרפה נפשו מנופו ונשאר כאשר היה בגוף נפש. לפי שמעלתו ומחיצתו נבדלו זה מזה שלא היה אפשרי במשה כפי מדרגתו בעולם העליון כמו שאמרתי: וההשובה ה' שמשם אדונינו נכספה וגם כלבה נפשו להוריש את ישראל את הארץ אשר נשבע ה' לאבותם לתת להם ויהי חשקו ותאוותו לראותה. וכמו שיראה מתפלתו ותחנוניו באחרו אעברה נא ואראה את הארץ. ולזה היות זה חשקו והכספו. הראה ה' את הארץ כמו שזכר. ומפני כן ראה ה' שהי' משרת הדין שגופו ואמרו יקבר שמה באותו מקו' אחרון אשר נחו בו כפות רגליו ובמקו' ההוא שראה את הארץ משם באותה ראייה הנפלאה כמו שזכרתי כי היתה זה אליו לכבוד ולתפארת. והוא על דרך מהגה המלכ' שיקברו אותם במקום אשר קנו בחרצם ובקשת'. כמו שנקבר דוד בעירו ציון לפי שלכדה מיד האויבי' וכדומה לזה אמר נחמל בני גד כי שם חלקת מחוקק ספון ויתא' ראשי עם דקת ה' עשה ומשפטיו. ר"ל שהי' קברו של משה מחוקק התורה ספון שם ואיש לא ידעו שנקבר באותו מקום לפי שהביא ראשי עם אל הארץ ועשה בזה דקת ה' ומשפטיו עם ישראל. הנה א"כ לפי שמהם ארבע הארץ וגדל חשקו אליה נקבר באותו מקום אשר עמדו רגליו לראות' לאותו לסמך שהביא שמה לכבשה. אמנם אליהו לא היה לו דבר מזה. וגם לא היה לו עם הארץ אותה האב' והחשק. אבל בהפך שהיה שוגא את יושביה ומתפלל על עיני' והיה כל חפצו עם האש ולכן הורידו בהר הכרמל וגררה לו בהר חורב והורידו על השרי חמשי'. ולכן לא נקבר בארץ ולא קיבל בתוכה. ועלה וכנס בתוך האש שנא לקבל פניו. הנה א"כ הסבה הא' היא אשר זכרתי מפאת המות וטבעה והסבה השנית היא מפאת הכסף ושלמותה. והסבה השלישית הזאת היא מפאת הגוף ותאוותיו:

וההשובה הרביעית היא לקיחת מפאת השכלית. והיא שחכילת מיתת משה היה להדבק בעולם העליון ולא חקשר עם השכלים הנבדלים רואים פני המלך. ולכן לא נראה עוד לאדם אחר מותו כי לא נתעסק עוד בדבר מהעולם הנשמי הנה ומפני זה עזב את גופו כי אם היה עוד ממנו זורק ולא הכרח כלל ויהי מועד אליו להשגת שלמות הכסף. אמנם אליהו רצה הקב"ה להראותו פעמים רבות לנביאים ואנשי מעשה לחכמי ישראל בלתי מדרשיהם ולעשותו שליח למשיח לדקו מהרה יגלה כמו שאמר הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא לפני ב' יום ה' הגדול והנורא והשיב לב אבות על בנים. ומפני שהיה עתיד לבא בין בני אדם ולהראות פעמים רבות נלקח בגוף נפש ונשאר חי תמיד בהרצתו לרמוז שעדיין היה זרוע לעוה"ו. כי כמו שלחיות פניית משה בלתי ברוחניים עזב השמות ככה לסי' פניית אליהו בלתי בני אדם לא עזבו ולוקח כמות שהוא ולכן לוקח בסערה שהוא הרוח החוקק ועם כוונתו אש ורכב אש. כדי להתיך ולבשר לחיותו ונעשה גופו נחמד השם על דרך הפלא בלתי וקיים. ולכן היה קל להראות בכל שעה ולא היה מנגיל מקום ולא מאמר למאכל ומשקה ולשאר הדברים הכרחיים לחי. לפי שנתקן שבו מהם שיהיה נעשה על דרך נס באחר מן הגרמים השמימיים. ולפי שאליהו שניול רוחני ונעשה נשמי ותמרי בתאוותיו ולפי שאליהו נפרד כל ימיו מאשם בספק מה שעשה אדם"ר נשנה אחרי אשמו. ולפי שאליהו קיים דבר ה' ומצותו בספק מה שעשה אדם שאכל מן הפך אשר זכו לא חאכל ממנו לכן היה משורת הדין שכל מה שאכל אדם"ר ושוול ממנו יוכס אליו אליהו כי הנה אדם היה נאצי ונעשה נפסד ואליהו נולד נפסד ונעשה נאצי. אדם היה בג"ע וגורש ממנו. ואליהו היה חוץ מן הג"ע וגם שם. ולפי שנא אליהו במקום אדם ומעלתו לכן היה עיר אור באמצעו

כמוהם בשם והשיב שם לדעת ר"ש יתענן אותו מאמר שהוא יחשיב שהוא יאישתו. אישתי והשני הוא כי בכל התורה היה הקב"ה אומר ומשה חזר ואומר אחריו ונח' פסוקים האלה היה הקב"ה אומר בלבד ולא משה. ולכן להיות בהם יחיד אומר שהוא הקב"ה לכן אומר ה' פסוקים יהיה יחיד קורא אותם ליזכר אותו השני שנעשה באמירתם ובשאר התורה קוראים שנים כמו שהיו בהם שני' אומרים הקב"ה ומשה אחריו הנה התבאר מזה כל מה שהפסוקים האלה וכל שאר פסוקי התורה משה רבינו בידו כתבם ולא עבר זר בתוכם כי בהיות הדברים העתידים מצויירין רחמנותו העליונה משה היה כותב מה שהיה עתיד להיות ולא הכתיבאות השכליים שעדיין לא היה:

והנה נענין מיתת משה אדונינו. ראיתי לזכר ד' דרושים הא' שאם ה' המות הכסרון ביותר גדול שימצא במין האנושי והממלט ממנו הוא טוב מפורסם והוא השכר הגדול שיעד הקב"ה לאדם חלק עבודתו באחרו ככ"מ ולא תמותו עד שלחיות טוב לפני האלהים ההמלט ממנו. מצינו שנמלט אליהו ממנו שנקלח בסערה השם יתעלה מאד איך רבן של נביאים שגדלה מעלתו על מעלת אליהו לאין שיעור לא נעשה עמו יקר וגדולה כמו שנעשה לאליהו. אבל פרסם הכתוב וימת שם משה וגו' ויקבור אותו בגו' שמויה שמת ויקבר בשאר בני אדם. והנה לא זכרתי ענין חנוך. לפי שחז"ל צד"ר פירש כ"כ קבלו שהיה צדיק ושחשב בדעתו לשבץ להרשים ולכן מיהר הקב"ה וסלקו והמיתו קודם זמנו. וכמ"ס רש"י בפירושו ששנה הכתוב במיתתו לכתוב ואינו וגו' כלום ואינו בעולם למלא' שנותיו כי לקח אותו אלהי' קודם זמנו. כמו הנני לוקח ממנו ענין במג' וכן ראוי שיונן מה שזכר חז"ל מפרה בת אשר ורבי' וזולתם על חיי הגפס לא שהיו חיים עד היום בגוף נפש. וכבר חשבו אנשי' מבני עמנו לפרש הלוקחה שנאמר' באליהו וכפי הדרך היה על המית'. ושם שארז"ל רש"י פ"ק דמסכת סוכה אליהו לא מת שרצו בו שהיה' מיתתו חיים ושלמות למעלה נפשו בעה"כ אבל הדעת ההוא איך דעת חז"ל מזה הימנו שהיה כל הצדיק' במיתתם קרויים חיים ומאין שנה אליהו מהם. והנה הכתוב מעיד ואין ראוי להכחישו שנקלח בסערה השמים והוא המוכיח שלא מת. וראוי שנדע למה לא זכר משה' למעלה הזאת. והנה נזכר אומר בשחכות הכסף הזה ד' תשובות: הארה שידעו בה מחכמי הדור והיא ששלמה ע"ה אמר וישב העפר על הארץ כשהיה וברוח תשוב אל האלהים אשר נקנה וגלה במחצית הנבחר היה שחכמי' האדם וסוף שלמותו הוא שלמות קצו יפרדו שני חלקיו זה מזה הפרדה במורה כ"א לעצמו מבלי השאיר לו מהם שום שארית אלא חבירו ולא שיהי' אפשרי בשום אדם בעולם שיחיה ולא יראה מות אפי' היה היותר שלם שחש' כיון שהוא מורכב והפשוטים ישובו אל מקומותיה' בהכרח. ואמנם שלמות הכסף ומעלתו היא לאות שחפד מן הגוף מבלי שתתערב ולא שתתקש' עם תכונת החמ' להתעצם בהם כלל אלא שיהיו פרידים מחלוקים ההם בשעת המית' הפרד גמור עד שישיב העפר אל הארץ כשהי' מבלי ערוב נפשו וברוח תשוב אל האלהי' זה אשר נתנה מבלי ערוב גופני וכמו שארז"ל תנה לו כמו שנתנה לך. האמנם זה הענין מההפרד' הנמורה הוא קשה מאד להמציא אצל אנשים לפי שעל הרוב יש להפסד נטייה גדול' אצל חמרים מה שהיו תמיד בעסקי החמר וכל מעשה תקפו וגבורתו הגופני הוא שתתקשר הכסף עמו לכל מלאכת עבודה עד שבעבור ההרגל אבדת הכסף את הגוף ותשקה בו חשק נמרץ באופן ששניהם בחייהם וכמותם לא נפרדו כי הכח הגופני הוא שכן הוא יצר הרע שולט עליה היה נתפשה עמו ולכן בעת המות נשאר בגוף עניינים רעים ונפסדים מחברת הכסף עליהם יורדים בו וכן הנה רוחות הטומא' אשר אמרו שנמצאו אצל המת'. ומפני זה אמרו חז"ל ב"ק דברכות שנסה הרשע קשה ללכת כמות האמר הנאחו בקוים. וכמו שיתבאר אחר' ולפי שכלל האנשים א' המרבה וא' המתענין הוא מזה המין גזרה התורה טומאה חמורה על המת'. כי באמת הטומא' כפגרים לא נמשכה כי אם מפאת הכסף לפי שלא נתקיים כפגרי' ההם וישב העפר על הארץ כשהי'. אבל נשאר אצל הגוף עניינים רעים מזיקים ומטמאים. וע"כ הנשמה עולה ויורדת שנים עשר חדש ומפני זה אמר שמתים האדם מתמאין ונאמרו חמור אינן מתמאין לפי שלא היתה הטומא' כי אם בערך ערוב הכסף בגוף. אמנם כבר נמצאו על המעט וזכור' אנשי מופת שלא היו' לנפסם עם חמרים אותו קצור וערוב אבל היה חמרים נמשך אחר השכל בכל מעשיהם עם שלא נאצלו מנטייה לה צמד' מהמדות ותכונה נשכח אחר השכל כאלה נשעת מיתתם אם לא גברה יד חמרים להמשיך הכסף אחריו אל מקומו הראשון. הנה ג"כ לא הספיק טוהר נפשו להחבר ע' החמר עד שתתפשט ממנו לממרי. אבל ישאר עדין עניינים קלים ותלושים מהחמר בדבוקים עם הכסף ויעלו עמה והכסף תשג במחיצה ידועה עד שתתפשט ממנה הפשט גמור. שאין אפשר באופן אחר כמו שכתב הרד"ק בענין אליהו שעלה בסערה השמים. לפי שבגלגל האש נשרפו בגופו וכלה בשרו ועצמו וברוח תשוב אל האלהים אשר נתנה ואולם טוב מזה ומה אשר נעשה בו ההפרדה השלמה עד שתיבה הגשמה ההסור' מיד אחרי המות עולה למקום מושבה בלי שום עכוב ודבוק עם שום דבר מעבד אותה מעלות אל מקומו האלהי' והעפר על הארץ כשהיה ומבלי שום התאחדות נשמה עמ'. והוא ענין שלא ימצא בלש מן האנשים כי אם נפלא גדול. וכאשר יהי' זה. הנה באמת הגוף הנפרד מן הבשר הוא אין לו שום טומאה כי נתקיים בו וישב העפר על הארץ כשהי' ועפר בעלמא אינו מקבל טומאה וכמה נפלא אותו מאמר שאמרו בפרק הנושא אחר רבי חייה אותו היום שמת רבי בטלה הכוונה כי לפי שהיה רבי קדוש אלהי' עד שאמרו מקדושתו שמעולם לא הכניסו ידו תחת אבנטו ונעשת מטידתו זקק עשר אצבעותיו. ואמר רש"י בגלוי וידוע לפניך שמימי לא הכניתי אפי' באצבע קטנה לכן יאזר רבינו הקדוש מכלל טבע ליד אשה בעניינים אלו. ולזה אמר רבי חייה שבאדם כמותו בטלה טומאת מות וטערת הכוונ' אצלו לפי שלא היה בגופו טומאה מזד התאחז בו הכסף או חלק מחלקו'. וזה הענין הראשון הקור' במשה שנפרדה נפשו מ'וה הפרד שלם לגמרי ולא נשאר בגופו דבר מעניני

כן על דרך הפלג וכבר יורה עליו אופן מיתתו של ה' היותו בחור חולי או מחורבן ואמר כלל אכל להיות שכלו הסלקו נקשר צנורו קשר מועט מהמלאות היה אופן מיתתו בנחת ומבלי התפעלות גשמי כי הנה בהיותו דבק באלהים ומתבודד בראיית הארץ ומה שהיה עתיד לבא עליו באורך ימים והיותו ית' מדבר עמו זאת הארץ אשר נשבעתי לאבותי ליתן לאביהם ולישבע וכו' בהיותו באלו התבודדות דבר ודבר עליו ע' האלהים פנים אל פנים הוסיף החמר ממנו ואפסו הארץ מתמדת בדבוקה שהיה לה וכמו שצינו הרוא' את יסעי צעיריו והתבודדותו כל כך עד שיסר המלמח מעל ראשו והוא לא ידע ככה היותו מיתת ארון הנביאים בהפך נפשו בהיותו מדבקות העליון והוא וזה כוונת חכמינו זכרונם לברכה באמרם בשליש מועד קצן שמת בצניקה וכן אמרו על אהרן ומרים לפי ששלטתם מהו כפי הרצון האלי מחר טובות התבודדותם במציאות ועליו אמר שלמה יסעי משקיפות פיהו וכמו שכתב הרב המורה פרק י"א ח"ג אכל עם היות שלשת האחים משוחטים בשמחתו צניקה לא היו כלם שוים במעלה הנשיקה היותו כי כמו שהיו כלם נביאים ובמדרגות מתחלפות כגדול שמים מארך. ככה היו צעני המיתה וכבר העירו חכמינו ז"ל על מיתת הנביאים היותה בנחת באמרם בספרי בשק"ס נוסל נשמתו של דריקים נוסל מהם נחת משל לעשר נאמן שהיה בעיר והיו הכל מסקידים אלוו קדושות ושהיה בא אחד מהם נחתו פקדונו הים מוציא וגו' לו מבלי צר לפי שהוא יודע שיכן הוא וכשהוא שולח ביד עבדיו או ביד שלוחו הופך החתומים על העליוני לפי שאינו יודע שיכן הוא כך בשק"ס נוסל נשמתו של דריקים נוסל נחתו וכשהוא נוסל נשמתו של דריקים נוסל נחתו למלאכים נערים למלאכים אחרים כדי שישמחו את נשמתו וכן הוא אמר ומלאך אכזרי שולח בו ואומר תמות צנוע נפש ר"ל שנשמתו של דריקים הם מעורבות צנועים בנבלי מחלשות בה ולכן היתה הפרדתו על ידי השם כי הדבקות בו הוא אשר יחייב היות המיתה היא בנחת ולא בצער וכמו שדמו בפרק קמא דברכות יבאית נפש הנביאים במשלה בנחתה מחלול והרשעים בחור' בגבול דמורא והוא מבורך כי השער לבשר מוציאין אותו מהחלב הוא יוצא בנקל מבלי חילוח חלק ממנו בחלב ולא דבר מהחלב עמו אמנה כשמוציאין אותו הנמר מן הקנים אי אפשר שלא ישרו חלקים הרבה מהנמר בקנים או מקילים נמר :

ואם היתה מיתת הנביאים בנחת ולא בצער כפי הפרד נפשו מגופו כל שכן שהיה בארון הנביאים להפסד שכלו מהדברים החמורים הפסד עולם ולכן תמצא שיהיה מיתתו של מרע"ה על ידי צווי הוזהר בהר ונאספת אל עמך כאלו היתה המות ברשותו לעשות אותה כעושה המלאכה הנקלה שבדיו ואלו זה כיון ג"כ באמרו וימת שם משה עבד ה' בארץ מואב על פי ה' ומלת שם לא תנביל המקום אשר מת בו כי כבר נבטלו באמרו בארץ מואב ובגיא מול בית פטיר. אבל מלת שם חוזרת אל המדרגת הנבואה והתבודדות שהיה בה מראיות הארץ ושמירת דבר ה' שבהיותו ציוס הוסיף ממנו חומרו ונשאר נפשו בהתבודדות הראשון כי להיותו עבד ה' נאמן ביותו וזה לאותה מיתה אשר היא היתה באמת ההפך מן המות וכבר השתמש הרב האלבי במלת שם בזולת ההפך המקומית ראה דבריו בהחלפת ספר המדע יסוד היסודות ועמוד ההכמות לידע שיש שם מצי ראשון וכו' ואמר בסוף הסנה השנית אין שם מצי אחר מלבדו וזה הדרך נאמר וימת שם משה על אותה מעלה מהתבודדות שהיה בו. ובמדרש אמרו להורות על חזק כמו ויבד הכהן נשעת מיתתו הר העברים שנים עשר פסיעות היו בו וכלן פסיעות נשעת אחת רמזו בפסיעות עשרותיו השנים שהיה בו לפי שכלל פסיעה שם שתי רגליים שש עשר אצבעות המלי העשר שנים בפסיעה אחת כמו שבא במשנה בן עשרים לבח בן שלשים לרדוף וכו' וזה העברים הוא רמז לעולם או לזמן שממנו עבר משה מזה העולם אל העולם הבא ולפי שהיתה כל פסיעה עשר שנים והוא חיה מאה ועשרים שנים אמרו שהיה בזה העברים שנים עשר פסיעות אבל שלא עבר אותם בהדרגת הכח והפךד הלוותו זו לזו קו לקו ושרי שם כי שיבה לא זרקה בו ולא חשש כחו אבל עודנו באצו כאלו לא עבר עליו הזמן ולא נהך גופו מעט מעט רק קצן בפסיעה אחת כל ימיו וכלילו פהחו' יא מנבול בחור כפי' כחו אל גבול המה והוא הנרמז בפסיעה אחת והכלל שהיתה מיתתו נסיית לא פסיעות ולא מקריית :

והדרוש השלישי בקצורת אדונו ר"ל אם נקבר גופו ומי קבר אותו ובספרי אמרו חכמינו ז"ל לא כהתה עינו אף משמת ולא נם ליתא לחלוות שבו לא שלם בו רקצון והוא באמת דעת נאות ובריא אולם לפי שהגוף הוא סיא מעון לשכי' ואבריו כלם עמודי צמחיה האלבי לפני ה' כל אלו חזק וידי רבין רבין ורמה חכמה עליהם והיו דראון לכל בשר בשאר בני אדם שמוחי מחלואים ימותו וכבר הרחק זה הראש"ע באמרו שהיה זה בלתי אפש' בעצמו ועוד שאם לא ידע איש קצורתו מה יהיה תכלית זה הנם אבל פענותיו אינם הכרחיות לפי שגוף מ"ר לא היה רסוב מלא לחיות כשאר גופי בני אדם אבל קנה בעצמותו חסר האלהים כל אותה סימנים האלהיים מבלי מאלו ומשנתה תנונה מקריית וסבת חזק וקיים צמח באופן שיוכל להחיות' מבלי עפוש ורקצון כאלו היה מכפף או מורבד ואמר הנשמים בבלי מתעפשים. ולכן לא היה הכרח שיקרה בו מהפשות מה שיקרה ביתר גופי הנעלי חיים ששם מטבע אחר כל שכן בדרך נם היסל' מה' דבר זה ואף שלא ידע איש את קצורתו מי המונע שימלחו ה' בלדקו ויזקן גופו כדור ידיו לנגד עיניו כדי שלא יסוב כמבוי וממם עש האכלו כי בלדק ראו שיעשו אותו כל אדם אפי' שלא יסיה דואה אותו כל בריה כל שכן השופט כל הארץ דריק וישר הוא שאינו מקפח שר כל בריה ובריה ואיך יקפח שר משה קדוש ולא יסמור כבודו והנה עצמות אליהם מפני קדושתו לא סבלי שיגעו שר עצמות אדם אחר והחיו את המת בעצור זה אף כי פלגות איש אלהים אשר בשר בו הש"י בלתי האכלו שלא יגע בשרו תולעת ולא שום דבר מאלו האריות לא עלרו בה תול' את דניאל הוא גוטי האלמה עלרו כח לחנל ידי משה הקדוש' שהציאו הלוותו ובעיניו שהציאו תמונת ה' ובפיו ולשונו שנתן בהם את התיירה. וברגליו שעלו לחר ה' כמה פעמים. וכל שכן בלבו ומותו שהיו מחנה אלהים בלי ספק אמנם מה נעשה מגופו אם הים שלא נחשפא ולא נחרק

צהירות צחיים דומה למה שנאמר ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כמות עור וכמו שפירשתי בפ' פטירת לספר מלכים וע"ל כלו כחור וימת שם משה עבד ה' ר"ל כי להיותו עבד ה' ונאמן ביותו נחתיב למות כדי לעמוד עבודה לפני יוצרו. וכמו שאמרו חז"ל בספרי מ"ר לא מת אלא עומד ומשמש צריק. ראו בזה שלא היה מיתתו עשיר ולא חסרון כ"ל לפי שבהיותו גדול אלו לפי שבהיותו גדול אלו היה יכול לשמש ליוצרו בעולם הנשמות אמנם בהפך נפשו מגופו עלם לשמש למרום ולכן נקרא אז עבד ה' צנחית שר העו"כ שקנה כעבד נאמן : והדרוש השני הוא אם היתה מיתת משה ע"ר טבעית או מקריית או נסיית ולביאור זה ראוי שידעם שהם נמצאו במיתת האבות שלם לשונות גויסה מיתה ואסיפה כי הנה באברהם נאמר ויגוע וימת ויאסף אל עמיו. וכן ביצחק נזכר שלחם אמנם ביצחק עם היות שאמר הכתוב בלבו ויגוע ויאסף אל עמיו הנה כבר אמר הנה אנכי מת ובאהרן נזכר מיתה ואסיפה ואמר הכתוב ויראו כל העדה כי גוע אהרן אבל במשה נזכר מיתה ואסיפה אל עמיו ולא נזכר בו לשונות גויסה וראוי שנקשר בזה שם זה והוא אלא שהאדם נזכר ואלו תמונתו ידמה לבניו בבית והכונתו לכן אמר ויבן ה' את הלל האמהות אמרו אולי אכנה ממנו ובאנווד הרשעים אמר יורםם ולא יננם לפי שכלם מאור והמשילו יציר האדם המוננו בנית וכו"ל החכם ובפלותו ידים ידלוג הבית וידוע שבנפילת בני' יקרו בהכרח ג' עניני' האחד הכלליה והאכול לקח חלקיו וגמיסה הקשרי' אשר הבית נכון ויבס' והב' הריסות וגמיסה תמונתו אשר בעצור יקרא החסור הוא בית והשלישי מזה האוכלים בחורו שאל לא ריגשו בסימני הנפילה יסול עליהם הבית וימיתם ולכן צריך עליהם שירגשו וימיתו ולאח מן הבית להחיות את נפשו וככה הוא צנחית קץ האדם הפעני וסוף ימיו שהנה ישיגו תחלה כצו החכם הטבעי וההכח הלוות השרשי שם יסודי הבית העקריים שעליהם אמר החכם (שם י"ב ג') ציוס שיועם שומרי הבית וגמלם אל ה' השני בחור הכחות הנפשיים כלם חיוניות ופנימיות. אשר הוא כעין הריסות הבית והפול כל אופי שמושי ועל שני אלו הפעניים נאמרם בחורם גויסה ומיתה כשיבאו מתחברים זה לזה לפי ששם היות שכבר יושל לשון גויסה על המיתה כמ"ס כל אשר בארץ יגוע ולו נופטו כנוע אחינו בעיר גועו אין ספק שכאשר חנל לשון גויסה כמון לשון מיתה ענינם וכוונתם מה שזכרתי ר"ל שבהיותם מאמר על החולשה וההכח הכחות. והמיתה על ביטול הכרח וההפך הנגור וע"כ אמרו חז"ל בשליש פ"ק דנבא בתרא אין גויסה אלא בנדיקים לפי שאינם מהים מיתה מקריית ולא כרתיית כ"ל מהכרח החמר ואפסיתו והוא הכלל הנזכר בכתוב באמרו חנל בכלל אלו קבר בעלות גדיש בעחו. וכבר את מספר ימיו אמלל הפך הרשעים שא' בהם וסוות רשעים תקפורם ואמר עלינו אכר כלל ובמדרש מה בין מיתה נערים למיתא וקנים הנר הזה בשעת שבה מאליו יפה לו ויפה לפחילה בשעת שאינו כנה מאליו רע לו ורע לפחילה. וכו"כ אמרו כל מי שנאמר בו גויסה מת מחלי מעים ראו בו כי בגויסה נאמרם על כצו החכם ואסיפה הכחות מחור הכחש ואמנם האסיפה אל עמיו נאמר על הענין השלישי אשר מזה האוכלים בבית שאינם כפולים הדוים הומום בכולות עניני פסוק' ולא יפנו אל חובן הבית ואפסיות הריסותו אבל החכמים יראי ה' וחושני שמו שיזכרו חמיד בחכמה הבית שהוא הנוף בימי חיו ויתנו לב ויחשו אל פירוק חבורו וס' עומדים נכונים ומזומנים לסמלם כפול הבית והמלם אללאת משם עם סובותיהם ולהתאסף נא מקום סוב ויחזק ומשכנות מבפנים אשר בזה יחיו להי' השו"כ בהם א"כ נאמר ויגוע על כצו החכם ואסיפה הלוות מעט מעט ונאמר וימת על ביטול הכחות כלם חיוניות נפשיית ונפשיית ונא' ויאסף אל עמיו כנגד השכל האלבי השוכן במחנותיו שנמלם משם ואסף אל מיון שבהו להיות בן עמו ומולדתו הרוחנית בצדור החיים את ה' כי שם היה מקום אפסיתו באמת ואפשר שכל שלשת הפעניים כונו חז"ל באמרם (מ"ק דף כ"ח) פרק אלו מנחלין מאי והיו יתן אל לבו דברים שנמיתם מאן דיקבר יקברו' מאן דייספר יספדוניה מאן דלוי ילוגיה כ"ל היות שמונו למיסר נכד ששהי יתן אל לבו שהמיתה נגלל הוא שחזר בעולם על הכל. ופקיבר היום מחר יסיה נקבר ומתוך כך ישים עיניו על כל דרכיו ויתן אל לבו לנמול חסד כדי שינמל מתחרותו ויחן שכונו' י"ש בדבריהם שלשת החלקים האלה הנמצאים בבנין האדם האחר הוא האלקי הנפשי כולל הכחות כלם שיתבטל לגמרי שהוא הראוי לספדו עליו לספדו ולנפולו ונא' ויאסף אל עמיו כנגד השכל האלבי השוכן במחנותיו שהנה לקצורה והשלישי הוא השכל הראוי להנשא ולהפלותו אל מקום נבוע ומרומם לפני השם. והנה מאחר שצינו במשה מיתה ואסיפה אל עמיו ולא מאלו בו לשון גויסה ידענו שלא מת לכליון חמור ולהפךד לחורו ושלא יחלשו כחותיו שהוא הפעני המכונה בגויסה האמנם נאמרם בו מיתה לפי שנפרד נפשו מגופו ונאמרם בו אסיפה אל עמיו כנגד שוב נשמתו אל האלהים אשר נחנה מבלי שיקרם מזה הפסד ולא רע כלל בנפול הבית שהוא הקדוש והריסות בנין גופו כי עם היות משה ע"ר בן מאה ועשרים שנה במוותו וכן בנימין היה לחורו נאמר וגמלתו כן כחלד מן הבחורים ויורה על זה אמרו ומת בן מאה ועשרים שנה במוותו לא כהתה עינו ולא נם ליתא ששם בזה שני מיני מופחים להכחיש שלא מת משה מיתה טבעית : הראהר מופח ראיה והוא ששם היות בזקנים חוש הראות ליאה וחלש לחולשת הכחות הנה לא כן במשה כי בהיותו זקן בן מאה ועשרים שנה לא כהתה עינו והוא המורה שלא היה בו חולשת הכחות וזה מופח ראיה מן המאור אל הקדוש :

המופת השני הוא מופח סבה והוא אמרו לו נם ליתא ר"ל שלא נחמר לחורו פשרי אשר בחסרונו יבא המות ואם לחורו לא נחמר יחתיב שלא היתה מיתתו טבעית וכבר התבא' בתמה שלא תחול הנורה בחמר כי אם אחרי הכנתו כפי הזמן והסבות הראויות אשר לו וכן לא תחלק הנורה מהחמר כי אם אחרי הכנות והפסד ולכן הבית שלא היו במשה רבינו הכמות והפסד לא היתה מיתתו טבעית : ואמנם שלא היתה מקריית מבורר נגלה כי המקרה אין לו סבות מוגבלות ומ"ר מת בגרת עירין ונמא' קדישין ר"ל בצויו אלאי ובגרה עליונה מכוננת מהש"י ושלא הקחמרו בפ' סבות טבעיות ולא הכנה מונית מפאת גופו והרכבתו מבורר היא היתה אם

המות לך והבא לי גשמתו של משה. לא שהיה למלמד המות שולטנות על הנשמה כ"א שהוא יפריד חבורה עם הגוף שמה יושך שחלא הנשמה אל האלהים אשר נתנה ואחרו מטעם המשל ויופיו. שהשליה טעה בשליחותו באחרו אל משה תן לי גשמתך כסבור שהיה הוא מכלל האנשים שהשטן שולט עליהם להתאחז נשמתם ויגוסם. ולזה גערה בו ושלח בניוהם. ואחרו בנחום שחלי יושך אינן לך רשות לעמוד. והוא האמת כי ההפך המוחלטות נשמתו הקיים אינם נכנסים במעמד אשר. הלא מלמד המות ויבשר דברים כלמי בדבורה כי יחלו משה בניוהם

התפוצה המהירה של המסורת החדשה בארץ ישראל, ובעיקר בקרב חסידיו, היא תוצאה של שני גורמים: ראשון, המסורת החדשה היא מסורת חיה, ויש לה חשיבות רבה בקרב חסידיו, ושני, המסורת החדשה היא מסורת פשוטה, ויש לה חשיבות רבה בקרב חסידיו.

מהשם יתברך ושגם ענין קבורתו היה מאתו יתב' ולא מיד אדם והוא אומרם והוא ידע את מקומו וגנוז לקויו העולם הכל שנאמר ולא ידע איש את קבורתו והר"ש רבינוי למה לא נודע קבורת משה אדונינו ע"ה אמרם חורב ולא ידע איש את קבורתו וגו' ומלבד מה שילול זה במאמר מאוין בקבורה כמו שאמרתי הנה יכלול ג"כ שלא ידע איש את מקום קברו כי קבורתו הוא כמו קבורת רחל שיאמר על הקבר וכבר אמרו גספרי ששלהם מלכות זקני בית כסרה ושל בית פחת אמרו להם לכו וראו קבורתו של משה בלבו ועמדו מלמעלה וראו אחי למסע ירדו למסע וראו אותה כסיה למעלה חלקן חזיים למעלה וחסיים למעלה עליונים ראו אותה כלמי מסע והחסונים ראו אותה כלמי מעלה לבן אומר ולא ידע איש את קבורתו וכתב ברלב"ג שהיה בענין הזה נפלא מאד כי הכורה

השתלשלה לבאר מקום הקבר כל מה שאפשר בארך מואב בניה מול בית פטור וס
כל זה כנגד הקצ"ה שלא ידע איש את קבורתו ושעשה זה כדי שלא יטעו הדורות
ויטכדו אותו לאלוה מזד מה שהפרסם מהפלאות שעשה :
והנראה אלי בזה שלג' בבות נעלמה קבורת משה אלוניו :
ההנהגה היא אשר זכר החכם רבי לוי ומספריה ואני אוסיף בביאורם שהיה קבר
משה נגמ ואין רואה בארון אלפים שנים כדי שלא יכנו בו האויבים כי
הדברים הקדושים כולם בארון והמנוחה ושמן המשחה וקבורת משה נגמזו מפני
שלא יבואו ליד האומות וישתמשו בהם כהפך הכונה האליהם הלא תראה שמערת
המספלה אשר נקברו שמה בבות היא כיום צדדי היותם אפלים ועשו עליה בית
הפחלים וכ"ש שהיו עשין זה לקבר ארון הכהנים : והעברה השנית מפני כבודו של
משה לפי שהאנשים כלם בואת נפשם נפרדה מהם כל מעלתם וישארו כנגל' מוסרת
עד שאמר החכם כי לכלב חי הוא טוב מן האריות המת ולכן כמו שהנפש עולה היא
למעלה ככה הקבורה לנוף היא קבורה חמור בזיון וקלון כהכרח שהיות המת מוטל
אצלה ככלי אין הפך בו ומי שירצה לדרוך על גופו או על פניו וכ"ש על קבורתו
הכרות בידו ויכול לבואו כל אדם לרדוף ולכן לא נחר השם יתעלה שידע איש את
קבורתו לבל ימלאו לבו לשון רגליו על קברו ולומר היה חממתך איש בנאחך
ואלסוהך היה כבודך ומעלתך הנם מפני זה הפרידו מכל בזיון וחרסת בני אדם לקבור
בפתחו ונאותו ואיש לא ידע את קבורתו ונאות הסנה ג"כ לא ראה במיתת אהרן
כ"ל משה אחיו ולאשרו בנו מפני כבודו : האמנם משה רבינו שגדל מעלתו עליו
אלה ראה קבורתו וקברו בלל : והעבה השלישית מפני שהיה מרע"ה אב צמורה
אב כל העובדים שקבלו ישראל היה והוא צחייה היה בגדל מניו מענינים וגם צמראתו
וייראו מנשח אליו. ולכן כמו שמדרגתו בנפשו ונאותו נסתרה ונעלמה מעיני כל חי
כך נופו שהיה מעון לה נסתר ולא ידע איש את קבורתו ולכן אהרן קדוש ה' לפי
שלא הגיעה מעלתו למעלה ארון הכהנים לכן לא נקבר ע"י השם ולא נעלמה קבורתו
מבני אדם כמו שנעלמה קבורת משה להפיר על העלם מדרגתו ונאותו וידמה לי
שגשג הסבות האלה נרמזו בפרק בשיחוף השמות כי כבר זכרנו חו"ל כמה מהסודות
באור בשמות וסוד באומרו ויקבור אותו בניה רמו שקברו בגלות וכבודו כמו שמענו
נאמן מואב ביה מאד כי העדר הדמיון ורוממות הכבוד והמעלה יקרא נאות ונאום
כמ"ס בו ית' ה' מלך גאות לבש ולכן אמר שקבר אותו בניה לרמו שנקבר בגוד
דמיו ונאות ולא בזיון הנקברים כנקברים ע"י בני אדם ובאמרו עוד בפרק מואב
רמו לנסה השנית שהיה מלך המון בניו אב בתורה אב בגלות ושלכן
נעלה נופו כמו שגלית ושמהו במדרשת מעלה הגבוהה ובאמרו מול בית פטור רמו
לנסה השלישית שנקבר בהעלם כדי שלא יטעו ממנו אליל בענין פטור שהיה אדם
אחריו מותו ענדו אותו לאלוה וכדי שיהיה ענינו מול בית פטור ר"ל מנגד וספכו לו

63

לא ידע איש את קבורתו האמנם מה שאמרו בספרי שהתחזינו' ראו את קבורתו למעלה והענינו' ראו אותו כלפי מפתחאשכנז שאז להטיר על מעלת קבורתו כי נגש בה יד ה' והוא יתעלה הוא הקיבר אותו שהיא מעלה עליונה מאד ולכן אמר שמי שהיה למעלה ר"ל ענין והבית במדרגת נבואת משה והיותו מדבר עם הש"י פנים אל פנים נדמה לו קבורתו. ר"ל מעלת הקבורה למטה כי המעלה היא היתה למטה ממעלה אחרת נפשיית יותר עליונה ממנה שזכה אליה ע"ס. אמנם מי שהיה למטה בעיניו והבית אל קבורה שאר בני אדם ואל פועל ה' במדרגת נבואת משה לא הביט הנה אלם היו רואים קבורתו למעלה שהיה היתה בעיניהם מעלה עליונה אין גדולה ממנה בבית הקיבר אותו הוא ית' בכבודו כי אין ספק שנערך בני אדם כולם והוא הנרמז במסע היתה מעלתו קבורה עליונה מאד אמנם בערך משה עצמו כפי מעלת נפשו ומדרגת נבואתו היתה מעלת קבורתו למטה ולפי שהיו המעלה והמטה כפי הדימוי האל לכן אמרו שחלקו כמו עניי אדם חלוקים בעיניהם ישימו עינים בדברים הסמוכים והם בדברים האלה ולכן התחזינו בעינים ומחשבותיהם ראו מדרגת קבורת משה למעלה עליונה ואותם שהיו עליונים בעינים ומחשבותיהם נבואת משה ושלמות נפשו נדמה להם ענין קבורתו למטה שהיא למטה משאר המעלות שזכה אליהן נחמד האל וכל זה ממה שזכרנו על מעלת קבורת משה אדונינו כי להיות מיתתו נפשיה והתחזינו נפשו כפי ה' היתה מחוייב שהיה קבורתו ג"כ נפשיה :

וכבר כל הסבות אשר זכרנו אינן עוד שאין ידע אדם את קברו כי הוא לא נקבר כל גופו כיבר בני אדם באופן שנעשה עליו ציון אבל נחך גופו ושבו חלקיו אל היסודות וישבו העפר אל הארץ כשהיה ולכן לא נראה שם רושם קבר כלל. באמנם ראינו שחזק שבמדרגת נחמדות לא חשבו מעלת משה סתם קבורתו כי אם גרשו. אמרו ולפי שנחשף לא ידע איש את קבורתו ללמד שצריך להיות עו כנמר וקל כנשר ורץ כצבי וגבור כארי לעשות רצון קונו. מכאן אהא למד שהקב"ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה פ"כ. כורו בזה שהיתה מעלה לאדון הנביאים בביתו קברו ידוע ונכר כי מעשה אלהים הוא אלו גוים ידרשו והיה מנחתו כבוד אל לפי שנחשף במעשה ומרי וקדמו פניהם נעש בזה כמו שלא הראה עצמו באותו מעשה כן לא נראה קבורתו ולא נודע מקומו אבל בדעת היה הוא זר בעיני מאד והוא דעה יחיד ואינו כענין שיש בו ממש ולכן אין ראוי לקבלו כי אין ייחוס אל אדון הנביאים עולם אל אשר לא לקח רומה בידו לכרונו זמרי כאשר עשה פניהם שבו היה בחור ממש ואילו היה נאה בסופו ההוא לא לאדון הנביאים' וקראו ומלכותו הנה מלחמת עמל לא רצה לעשות בטעמו אבל עשה ע"י יוסע משרתו. ומלחמת מדין עשה ע"י פנחס ואין יסורו בידו שהגשים שהיו חייבים מיתה ודי כי' שיכורו השופטים כדי שיעשו לא שהמלך ימיתו וידי משה כבדים לעשות הפעל ההוא. הנה התבאר הדברים ה' האלה ויותר הספק ה"ב : (ה) ויברכו בני ישראל את משה ונו' עד ולא קם וגו'. וזכר הכתוב שזכו בני ישראל את משה ל' יוס ואמרו בערנות מואב. אחרי שזכר מוכר שהיו שם ושם מה משה להודיע שלא נעשו משה עד אשר חמו ימי צביו. והנה הקדים הכתוב הודעת שני חיי משה לספור הבכי הוא להודיע שהיה בביתו בענינת נפש וכאב לב. לפי שראו היותו חזק ובריא אל כהתע' עינו ולא נס ליה לכן האמינו שמת בהתאמת הפנים והפני הרשע נלפס ה' וכן היו בוכים אותו בשכרון לב ובעצבות גדולה. האמנם למה היו ימי צביו ל' יוס יסורו הוא מה שאחז"ל בשלח פרק אלו נאמרין ובמועד קטן (דף כ"ו) אל תזכו למה ואל תנודו לו יותר מכשיעור כיצד נ' לבני ז' להספד ל' לגיבור ולתפארת. מכאן ואילך אמר הקב"ה אין אהם ראויין לרחם עליו יותר ממני וראוי שדע מה ראו על ככה לספר המניין מהמים האלה לבני ומה סביע עליהם לסדר ל' יוס לגיבור ולתפארת וכבר ראיתי בזה לחכמי הדור פעמים חלוקים ופעמים דקות ושדופות קדים ולא ישרו בעיני :

והנראה לי הוא שהאבילות היה מנהג קדום באומות ולפי שימי שנות האדם כפי המנהג הסבטי ע' שנה היו עושין להספד ע' יום וכמו שנה' בעוקב ויבכו אותו מצרי' שנעים יום שהיה הספד יום לשנה לא כפי שנות אותו המה בפרט כי אם כפי המנהג הקבוע אליה ע"פ הטבע הנקוב משנות האנושי. אבל יוסף לא עשה האבל על אביו כל אותה הע' יום בביתו' במצרי' אם לערדתו בתשא חלק ושרי' או שלא רצה לעשות כמעשה' ואחרי שיצאו עם המה ממצרי' בגורן האטר נאמר ויעש לאביו אבל שבעת ימים כי היו' כנגד ע' שנות ימי האדם הרגילין להיות כאלו ותאבל האדם על קרובו להפסידו ממנו אחרי שהיה בתוך עמו ע' שנה או בעבור שלא נמללו לו ע' שנה אם מת קודם שהגיע אליה' וכמו ששבע' שנות ימיו אינם שנים צבא וגביר'. אבל ל' שנה הראשוני' הם בתגבורת הכח. ושאר היד' תמלא בהם הידור' מהכח ההוא כך בעיני האבילות בג' ימים הראשוני' והם כנגד ל' שנים הראשוני' מחיי האדם יכ' בהם תגבורת הבכי וההפסד ושאר הימיו' הם להספד לא לתגבורת הבכי וקמו. ולפי ששבע' המה הימיו' מכוונים כנגד הפקד גוף האדם וחיותו מבין קרוביו לכן הם מיוחדים לבכי ולהספד. האמנם ה"ל להפקד חכמת המה ותורתו מקרוביו וכלל שלמותו הנפשי' לא הגיוני'. ולכן היו ימים רבים כנגד מעלת הכח ומעלת השלמות הנפשיים על הגופיים ולכן לא היה בהם לא בכי ולא הספד לפי שהפסד ושלמותו אינם מתים ונעדרו' כדברים הגופי' אבל נתיחדו אלה לתפארת ולגיבור כאלו יורו המתאבל' שלהעדר חכמת קרובו ותורתו היו כעמא כלם כי לא הטהרו לבטח העדר משה למדור ותורת פיו וכבר נתיחד זה המספר ל' יום לעניני המצות התוריות כמ"ש במס' שםח ששים לאבל שלשים לתפארת' ולגיבור שלש' להלכות ל' ליפת תואר ל' לאירובין שלש' לשאול ל' לאלמני ל' ליבמה ל' למדיר לאשרו ל' לגיבור' כאלו היה זה המספר ל' יום מיוחד דבר מצוה ושלמות נפשי. ולפי שהיו כמו שאמרתי ל' יום האסורי' לאבל בתפארת להפקד שלמות נפש המה ולמדור ודרך תורתו. לכן היה שנמות אחרן שלמדס תורה ובמות משה רבינו שהיה אחרים והשלמים בתורתו התאבלו על הפקד מהם דרך כהנא' ותורתם ל' יום אבל כפי גודל הצער ועושה הכאב היו כלם לא לבד לתפארת כי אם גם להספד ולכבי והוא על דרך מה

המדרג' הספסל שהניע אליה ע"כ, וכבר זכרתי שהנבוא' אינה דבר ממה שצבעת שלא יסכימו חז"ל על זה בשום דבר כי כל הנביאים לא נבאו כי אם ע"י הסלל ולא בדרך הספסל וע"כ לא נמצאת הנבוא' כי באה באומות ישראל ובמ"ש בקרב משה שלא חשבה שכינתו על אומ' אחרת והודרכו לו, וגם אחרי היות' בנגלות כל נביאיה לא מלאו חזון מה' ולא ימצא אדם מתפאר בנבוא' לפי שגלו לכל העמי' שהנבוא' היא דבר נסיי ועם זה אין מקום לדעת ר' הסדלי בהרהר הספק הזה :

והאמת ברור אשר כוונתו וז"ל בדרש' זו יתבאר לך אחר שתר' מאמר אחר שאמר במדרש וז"ל במדבר רבה פ' כ' ותחננוהו רגש פ' בלק וז"ל הוציא חמים פעלו כי כל דרכיו משפט לא הניח הקב"ה פתחון פה לאומי' העול' לעתי' לנא לומר' אלה ריחקתנו מה עשה הקב"ה בשם שהסמית' מלכים ונחמית' ונביאים לישראל כך העמיד לאומות העולם ובקד' מלכיה' והכמיהם ונביאיהם של ישראל עם מלכיהם והנחמית' של אומות העולם העמיד שלח' מלך של ישראל וכן עשה נבוכדנצר זה בנה בית מרקסס ואמ' כמה רגנות ותחנונים וזה כתיבנו, וחרף וגדף ואמר אעלה על צמתי עם אדמה לעלין, נחן לדוד עושר ולקח הבית לשמו נחן להמן עושר ולקח אומה לשמה, כל גדולה שגמלו ישראל אלה מולא שגמלו לאומות העולם כיוצא בה העמיד משה לישראל העמיד בלעם לאומות העולם ראש מה בין נביאי ישראל לנביאי אומות העול' נביאי ישראל מוכיחין ישראל מן העבירות שנאמר וזה בן אדם נוסה נחמד לנבי ישראל ונביא שעמד מן האומות העמיד פרה לאחד בבריות מן העולם ולא עיר אלא שלל נביאי' היו במדק' הרחמים על ישראל ועל האומות, שכן ירמיה אומר לבי לחוצץ כהלי' יכמה, וכן ביוחאל פ' על קינה וזה אכזרי עמד לעקור אומה שלמה חסו על לא דבר, לכן נכתבה פ' בלעם להודיע למה בלק הקדוש ברוך הוא רוח הקדש מאומות עכו"ם שזע עמד מהם וראה מה עשה, ואין ספק שלא כוון חנניו ז"ל לומר שהיה בלעם נביא בשם וגדר, וכל שכן שיהיה במדרגת משה רע"ה, וכפי הסדלי' העמי' והסגולות אשר זכרתי בנבואתו כי הנה הכתוב לא כנה את בלעם בשם נביא בשו' מקום, כי אם בשם קוסם, כי זה היה עינוי באמת עם היות שגורר ישראל נכח לאות' ששם כמו שלמות' בנה בעמ' בל' הדבור נס כן לאחור, אבל לא הניע בלעם למעלה מראה הנבואה כנביאים באמתיים, כן אמת שהרואים הכוכבים המעוננים והקוסמי', היו נביאים לאומות העולם להיות אליה' מנידי העמידות, וכמו שזין קראים נביאי העול' והאשר' נביאים, וגם נביאי הסקר אחר הנביא אלא חששו אל דברי נביאיהם וגו' שכן הם נבואים וגו', ולכן לא נקראו בלשון' וז"ל נביאים כהם כי אם הנביאי' באמת' האלכסי' ועל שאר היו אומרים נביאי אומות העולם, והנה זכרו בישראל המלכים והחכמים שהיו מתנחמיהם אלסיות ולכן התישרו בלש' לעבד' כש"י ומלכי האומות וחכמיהם היו מתנחמיהם שמאליות למרות עיני כבודו, כמו שהזכירנו מענין נבוכדנצר והמן וכן בפנין הנביאים שזכרתי ישראל להיות אלסיות היו סרוקים מן העירויות ומרחמים על כל אדם מאיה אומה שהיה לסוב מונס ויושר חכמיותיהם ולמעלה האלסיות אשר בקרבם כי טוב ה' לכל ורחמי על כל משעי, וקם היו סולכים בדרכיו אמנם נביאי אומות העולם היו רודפים אחר' נילוף וכבר זכר הרב המור' בחלק ב' פרק ל"ו שזה אמת טמא להבחין ולהבדיל הנביא האמתי מהזולת וכו' עם זה אכזרים שצבעת לפי שגפס רשע אומר רע, כמו שהזכירנו כל זה וזה מנל', הנה אם כן לא חשב את בלעם לנביא ה' כי אם לנביא אומות קוסם קסמים מטון ומנחם ומכסף והיה חכמית דבריה' לכן נכתבה פרשת בלעם להודיע' למה בלק הקב"ה רוח הקדש מאומות עכו"ם ר"ל כפי שיפסרם שהסרונס ופחיתות' הדנקי' בהם נרמו להם להיותם מרוחקים מהנבוא' האלסיות לא קרצו יד הטון יתנחך ויגלוהו בהשפ' חיליה כי הוא הוציא חמים פעלו והספרון הוא מזה המקבלי' כי הם המרוחקי' ואין הקב"ה מרחיק אותם זו היא אמיתת כוננם צענין בלעם, וכמסכ' לזה אמרו בספרי בישראל לא קם אבל באומות העולם קם רצו שבמו שלא קם נביא טוד בישראל כמשה גדול ורם ורב על כל שאר הנביאים, כן באומות העולם לא קם נביא כבלעם שהיה מעלתו על שאר נביאי אומות העולם, במעלת מרע"ה על נביאי ישראל, לא שאמרו שהיה' מדרגת בלעם בנבואה במדרגת ארון הנביאים חיליה להם ולפי שלא יחשוב חושב ממאמרם שהיה דמיון בין נבואת משה לנבואת בלעם לכן הוזכרו לומר עוד אלא מה הפרש בין נבואתו של משה לנבואתו של בלעם משה לא היה יודע מה מדבר עמו בלעם היה יודע שנאמר נאם שומע אמרי אל משה לא היה יודע אימתי מדבר עמו ובלעם היה יודע אימתי מדבר עמו שנאמר וידעת דעת עליון משה לא היה מדבר עמו אלא כשהוא עומד שנאמר ואחרי פה עמוד עמדי ובלעם כשהוא נופל שנאמר נופל וגלוי עינים משל לסנה של מלך שידע כמה הוצאות צבעודי-כי הנה רצו לנאך מעלה נבוא' משה אדוניו ופחיתות הסנה בלעם בשלם בחינות' הא' בנחיתת המשפיע שהיה בשם סנה הכסות ית' שאל' להשיג מסתור כמ"ש כי לא יראנו האדם וחי והוא אמרם משה לא היה יודע מה מדבר עמו ובלעם היה יודע מה מדבר עמו אם הקסם או משפט הכוכבים ושונותם וכמו שאלח"ל בפסיקתא שהיה נבואתו מזה הסומא ששנאמר ויקר אלסיהם אל בלעם שדרשוהו מלשון קרי ולזה היה יודע מה מדבר עמו שהיה הכח שהוא מושג אליו ואולי היה כלי או סלסם מעשה ידיו והיה יודע אותו כמו שהיה יודע שאומן את סטולתו והניא ראש מאמרו נאם שומע אמרי אל כי הוא שם לאיהם כח כמ"ש מי כמוכם גאלים אלי הארץ : ההברל השני שצער"ה מזה שהיה חמדי מוכן לנבואה לא היה יודע מהי ידבר השם עמו כי כל היום היה ראו והגון וראוי לשמוע הדבור כשיבואו אבל בלעם היו צריך להתבודד בדמיונו או לפשות מלאכתו וקסמיו ולכן היה יודע מזה הזמנתו מהי תניע אליו שידעיהם היה יודע עמו כיו וכוה היה יודע דעת עליון שהוא משפט כנרמים ששמיים, וכסבדל הזה הוא נס כן הבדל עמי' זה אולי נאמר על נבואת משה בנחיתת הכורה שהוא נ"כ הבדל מעמד ענין זה אולי נאמר על נבואת משה בנחיתת הכורה שהוא נ"כ הבדל עמי' משאל החכמית ונבואתו ותורתו היא שומדת לפד ונחיתת לכן אמרו שהיה מנאך מעומד לרמוז עמידת ונחיתת נבואתו ותורתו שלא חשבה ולא חומר, אמנם בלעם היה נופל כלומר שהיה ידיעהו והשגתו נוסלת בעמלה לחסרונם ולפי שאין

לה קיום על דרך מה שאמרו בנראשית רבה פרשה מ"ג מוצלת הנבואה חלוט והוא ענין הקסם עממי כי הפרי האמתי המנוסל העומד והקיים הוא הנבואה בנה כו' הסבדלים האלה מורים על ככלל השנה משה שהשנה בלעם נמין וגם נבוא עד שהמשיל ענין בענה שידע כמה הוצאות צבעוד, וז"ל שהיה משל כאחד השמים העליונים היושבים ראשונה במלכות מדבר עם המלך וידע סודיו כאשר עש לבנו כפי מעלת נבואתו ובלעם היה הסנה שידע מאכילות על שלחן המלך ואינו יודע סודיו וסודיו ולא דבר אחר כ"ל אותה אכילה נסח והנה יחשו בדבריהם השנה בלעם אל הקב"ה לפי שהיה בסנה ראשון' טוללת לכל הדברי' זה פ"י זה המאמר ואמיתתו : האבנבם במדרש במדבר רבה פרשת נשא הכיאו המאמר הזה בלשון אחר אמרו שם אלא הפרש יש בין נבואתו של משה לנבואתו של בלעם ג' מדות היו ביד משה שלא היו ביד בלעם משה כו' מדבר עמו שומע אמרי אל משה לא היה יודע מה מדבר עמו ובלעם היה יודע מהי מדבר עמו שאל' וידע דעת עליון משל לעבד של מלך שהי' יודע מה המלך מקריבו על שלחנו כך היה בלעם יודע מה הקב"ה עמיד לדבר עמו בלעם היה מדבר עמו בכל עשה שנא' נופל וגלוי עיני' היה משתטח על פניו ומיד ר"ש לוי עינים על מה שהי' שואל ומשה לא היה מדבר עמו בכל עת שירצה ור"ש לוי אומר אף משה היה מדבר עמו בכל עת שירצה שנא' ובנאך עמו אל אלה מועד לדבר איתו מיד וישמע את הקול מדבר אליו עד כאן והמאמר הזה בוקשה לי מאד מפני : ראשונה בזה שפירשו הנאם במשה שלא היה מדבר במשל וספורתו הוא בכלעם וישא משלו ויאמר וכו' וז' בכתובי' וראוי לדעת מה הביאם לזה כי פנים ארנו כי אם שלולת האמצעי ובמשה מלאו ב"כ משל הסנה ובלעם דבר' מפורש' מבלי משל : שנית שיעשו מזה א' במשה שהי' מדבר עמו פנים אל פנים ומזה אחרת שהי' מדבר עמו פה אל פה ויראה ששניהם דבר א' ר"ל פה אל פה ופנים אל פנים וכן ת"ל ודבר ה' עם משה פנים אל פנים ומלח' ה' עם משה ממלל עם ממלל וחרגה פה אל פה אדבר בו ממלל עם ממלל עם ממלל עמיה ואף א"כ מנאס חז"ל בשתי מדות גם כן אמרו בבלעם שומע אמרי אל ישלח כחות דבורו פה אל פה ואין השני מאמרים האלה סותר' : וז' אף אמרו ששמה לא היה יודע מה מדבר עמו והנה לא הכיאו ע"ז ראייה והנה הכתוב אומר בכל ביתי נאמן הוא ואם בלעם אחר על עממו נאם שומע אמרי אל הנחשבו שלא יוכל משה לומר כן באמת : וז' מה שיעשו במדות בלעם, אחת שהיה יודע אימתי מדבר עמו, ואחרת שהיה מדבר בכל עת שירצה, ויראה שהם מזה אחת לא שתיים כי אם הוא מנאך בכל עת שירצה בידוע שהיה יודע דעתו שידבר עמו בלעם יראה ולמה צרכו לשמוע מזה, וגם יקשה אף הוכיחו מפסוק וידע דעת עליון מהי ידבר עמו כי זה לא יורה על הזמן, רק על מה מדבר עמו :

חמישית למה לא הביא משל הכינה, אחרי זכרון מדות בלעם כלם, כמו שנא נספרי והכיאו נתיבם בין המדה השנית והשלישית :

הששית אף יראה המשל הזה להמשל כי הכתוב הוא אימתי מדבר עמו שענינו הזמן והמשל ענינו ההספד ר"ל כמה הוצאות צריכות לחלך :

השביעית ככל הדברים שנא במשל בלעם שהוא יודע מה המלך מקריבו על שלחנו, וידע כמה הוצאות יאלו לחלך על שלחנו וזהו דיבא' מן המאמר' האלה :

השמינית אמרו אחרי המשל, כך היה בלעם יודע מה הקב"ה עתיד לדבר עמו וזו מדה אחרת שלא זכר עכזה לא במשה ולא בבלעם, ר"ל שידע מה הקב"ה עתיד לדבר עמו, ואין זה אימתי מדבר עמו שעליו כל המשל :

התשיעית אף אמרו ששמה לא היה מדבר עמו בכל עת שירצה, והוא הפך המקובל בלעם ששמה היה חיון בכל עת שנא' עמוד ואשחיה מה יראה' להם, :

וגם הוא סותר למה שאמרו ששמה לא היה יודע אימתי מדבר עמו שהוא כפי האמת להיותו מיכן להבנה חמדי, וראוי שחריש בזה וכן חלק לשבעה וגםלשמונה ואשעת ההערות האלה אשר העירוני בו, והנה הרמזין ז"ל בפרשת בלק אחר שפ' מאמר ספרי בדעתו, הביא זכרון המאמר הזה ולא פירש בו דבר, אבל אחר ז"ל וראיתי הענין הזה שזין בסגנון אחר בהגדה אשר במדרג כי רבה ואין לי להאריך וכו', והנה ההגדה הזאת סותרת בהחלט דברי הרב, ובלי ספק היא הרגיש הקושי במאד, ומאשר לא מלא מענה כשתחק ועבר עליה בהסתר פנים :

והגראה אלי זה הוא ששם ז"ל זכרו השלש מעלות ראשון, או אמרו הבדלים שבנדל' בהם, השנה חרע"ה בנבואתו מהשנה בלעם במלאכתו בהם הבדלים עצמיים ביניהם כמו שהאדם ככלל מן השור בצורה עצמית, ולפי שהיה ראשית החשבה סוף המעשה זכרו ראשונה במדות משה עמידת נבואתו וקיום תורתו ונחיתותו והוא הבדל הראשון, והמדה הא' שזכרו ממדות משה ובמו שדרשו בפסוק ואחרי פה עמוד עמי' שיעידו בו שחורח משה שהיה נחיתת נבואתו כש"י אשר נחמה וזהו עמוד עמדי שהוא על דרך אפי' ה' לא שיתיי ואחרי בני ישראל לא כליתם כי קני הנחיתות משמע היותו, אמנם בלעם היה ספל בהשגתו כמו שזכרתי, ואפ"י נ"כ לפרש שהיה זה הבדל מזה השיג שחרע"ה היה מנאך כששתחשבות ההשים, ולכן היה מעומד ובלעם צעת שיבואו השפע היה כרנס ופניו ארצה כי לא יכול לסבול לקבל השפע, והענין ששמה לא היה מנאך על ידי כח המדה, ובלעם היה על ענינו דמיוני, וכן זכרו הבדל השני שהוא מזה המשפיע ר"ל היות נבואת משה, מהסנה הא' בלי אמצעי, וזהו הבדלנו באמרו פה על פה אדבר בו, אמנם בלעם היה לבד שומע אמרי אל שהוא כנוי לכה הקסם החידי אליו העמידות או אמרו אל השכל הפועל הדבור בו והסתכל אמרו פה אל פה ולא אמר פה אל און כי העיר על שלילת האמצעי כי כמו שחרע"ה היה מדבר בפיו חזלי אמצעי, ככה דבור הש"י אליו היה חמוץ בלי אמצעי, ואלו זה הדמיון אחר פה אל פה, וזכרו עוד הבדל ה' שהוא מזה אורח נבואת משה ונחיתת שהיה חזלי משל וחידו', לפי שלא היה חשתמש בה בכה הדמיון, אמנם בלעם היה ממלל משלים, גם כשהוא הדבור האלה לצורך ישראל, והנה ראו חז"ל להוכיח ענין העדר המשלים והחיות במשה מפסוק ודבר ה' אל משה פנים אל פנים לשתי סבות : האחת

כז

3912

וזאת הברכה

ענינה ולא יעשה נסים לפי שלא הניח האורח לעשותם וצונו למקום ממנו יעשה נסים הדבר לפי
צמצומו היה לזרק אליהם הלא תראה חזקתם חזיתו פ"ה סביבה כמו שדול נצטווה ונאמר נסים
מועשים ואלפים עשה נסים הרבה ואלוהי הים במדרגת הכבוד למקט מדרגתו ונאמר וזה עשה
במים הרבה מחליבו רבו ולא היה שם אלוהי במדרגת הכבוד וענינו ומראותיו ולקחתו ויביתו
והיה הרב ענינו כמד בספר המדע בלבבות יסודי חורב פ"ח כמו שזכרנו למעלה מהם בנתינת
הניחא לז' מרע"ה לא האמינו כי ישראל מעט האורות שהאמינו ע"פ האורות י"ה בלבד דפי
שאפשר יעשה האות בלבד ובסוף לאלל כל האורות בשם המדרג לפי סוף ע"פ האור האור
בדקיות המיינים קרע לנו את הים והגלגל בחובו הולכו למחן הוריד להם את המן למאכל למים
בקע להם את הארץ כפרו כי עדת קרה בלעה אותם הארץ וגו' היה הסכים להם שאמריו שבו
המופסים כפי האור הכשר ולא כפי מדרגת הכבוד ואמנו זה תמצא בנתינת נסים שיש עשה נסים
מועשים או לא עשו נסים כלל ביחוד ויעקב שלא מצאו כלל דבר מהם כי אם הם עשו נסים
הביאו וגד הכחם האחרים הליטוי ויהא בן המני ועודיה בן עורד ושמיים וסבסע ויואל ועומם
ושדודים וירמיה ויחזקאל ומיכה ונחום וחקוקי ופסגים ותני דברים ומחלבי ונביאים אחרים כיו
לישראל שלא מוכר כבודו שבו גם הם לא תאמר שאינם נביאים כלל כענין כמו שאמרתי תלך
הנפלאות משני עניניו של בנבואה כי הם מעשים כפי האור ולכן אינו מן החימה שיבאע העמיד
חמה בדיקע כשמועו של. תבדו שחז האמת ואלוהי ואלוהי חמה את הממים בבחלת וכן שאר
הנביאים עשו נסים מופלאים ולא עשה מרע"ה אותם הנסים ואלן זה נרשנו בקחו לפי שלא
נמנע מהם להסתר דקדוקו ולמנוע מדרגו בנבואה כי אם שלא כל האור כלל במחשם כי
אין המופסים שאינם עומים בנבואה שיהיה ענינם כענינה אבל הם כפי לזר הכשר ואם
יבטי מהם לא נלחמו ישראל בנביאיהם בערב סמוך להספיקם ולא נאסרוהו למאזינו מהי הכוונה
שימחק מאמריו שלא כעמיד מהם חמה נרשקו וכן בתחית הממים אם היה שלא מהו בלתיכיוונו
של משה אף יחיים האם יעשה המופסים ההם בלי הכחם ואורן כלל כדי להגדיל נבואתו כ"ס

מעלה משה גדולה ממעלת ירמיהו ועל זה אמר וכלל ביד החוקק וכלל המורה הגדול אשר עשה
משה לעמי כי ישראל והבטל שלח אמר ביד החוקק ובמורה הגדול אשר שלחו ה' כמו שאמר
במסות מלכים אצל אמר עשה משה וכל אמרו בצמותי מלכיה' וידוע שאלו ואלו בלחם
ה' לעשות כי לא מלכו ובעל עשה כבוד כמות וכן וכן ולמה אם כן הבריו ישיבה בלחמו בצמותי
מלכים אשר שלחו ה' ובמסותי המדבר אמר אשר עשה משה אצל היה ענינו כמו שאמרתי מסותי
מלכים שלחו ה' לעשותם כפי טורח בעל הדבר נדקוק הסכנים בשם אחי עשה בעל וכל וכן החלוק
עמם לא שלחו ה' את משה בעמיו כי הוא י' אמר מלך מלכיה' מלכ' כי לא אלה
בדקדק ומשה הפליר דבר עד שחזר השם משלוחו' המלך וכלם כימנו עמם מלכ' ש' לו על
עד כל עמם אשכח ושלוחו וגו' וכלו וזכר הכס גורר וכן משה ובעל ועל הפליח העומה אחר
יורה בלחם אצל ביד החוקק וגו' להגיד שמהם כמות עשה ישיבה המורה גדול הפול לעמי כי
ישראל ובר דברו חיל' ובמורה גדול זה לוי כסיתו וזו אם כן פירושו הכמות עשה שם הסכנים
האלוים חסיה מנול וגדלים לעמי כל ישראל כי וזו מה עשה משה מעלמו ועליו ואמר וכבוד
ה' מלא את הכתם ויהיו כל ישראל רואין מלכ' ויהי ככל משה האלהי על עמוד הכתם וגו'
וראה כל השם את עמוד העקן וגו' ודבר ה' אלהים וגו' ישראל רואים כבוד הכתם
ורואם על האהל ומדבר עם משה כאשר ידבר אלהי אל רשעו שם הוא בלחם המורה כבוד עליהם
סודם אלהי יוד אלה אברי ואשריו שלך וכן ואשר עוד לפד' וכלל ביד החוקק על מעמד
ה' שני וכן דרכו אותו כפרי ובמורה גדול יסורם על אותו נדקוק הסכנים בשם אחי' העל
ויאמר הכתם וזו ביד החוקק כפי הכמות אלהי ישראל על כל שני כי בגדול הקדו ה' י
וזו עשה משה לפי שחזיתו וגדלמעות מדרגתו השם לאמה מעלם וכן לכל המורה הגדול
שכחו לויים כסיתו עמם אחי עשה בעל עשאו משה י' בתפלתו הם יתבארי כפי קדם
האלה על גורים והוא הספק ה' ואמנם בשאר הספק ה' כי האחרון אין טורח דברים כי
משה מה שצריך על הספק וזה הספק הוא מעיור

[illegible][illegible]